Bundel - (PS) Provinciale Staten van 1 oktober 2021

Agenda bijlagen

attendering Provinciale Statenvergadering op 1-10-2021.mht

nazending Provinciale Statenvergadering toegevoegde bijlagen.mht

2de nazending Provinciale Statenvergadering toegevoegde bijlagen.mht

3de nazending Provinciale Statenvergadering gewijzigde volgorde behandeling Statenvoorstellen.mht

Tijdenoverzicht Provinciale Statenvergadering 1-10-2021.pdf

Vastgestelde Notulen van de Statenvergadering van 1-10-2021.docx

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

Behandelvoorstel:
Provinciale Staten wordt gevraagd om de agenda voor de Statenvergadering van 1-10-2021 ongewijzigd vast te stellen.

2 Benoeming en installatie nieuw Burgercommissielid

3 Spreekrecht externen

Iedere externe heeft het recht om in te spreken over een geagendeerd onderwerp dat te maken heeft met provinciaal beleid. Een persoon die wil inspreken meldt dit uiterlijk 24 uur voor aanvang van de Statenvergadering bij de Griffie. Voor meer informatie, zie de bijgevoegde spelregels.

Spreekrecht externen (6-4-2021).pdf

4 Vragenuur

n.v.t.

5 Notulen

Behandelvoorstel:
Provinciale Staten wordt gevraagd de notulen van de Statenvergadering van 3-6, 4-6, 4-6 (stemmen), 18-6, 18-6 (stemmen), 25-6, 2-7 en 7-7-2021 ongewijzigd vast te stellen.

Conceptnotulen van de Statenvergadering van 3-6-2021.docx

Conceptnotulen van de Statenvergadering van 4-6-2021.docx

Conceptnotulen van de Statenvergadering van 4-6-2021 (stemmen).docx

Conceptnotulen van de Statenvergadering van 18-6-2021.docx

Conceptnotulen van de Statenvergadering van 18-6-2021 (stemmen).docx

Conceptnotulen van de Statenvergadering van 25-6-2021.docx

Conceptnotulen van de Statenvergadering van 2-7-2021.docx

Conceptnotulen van de Statenvergadering van 7-7-2021.docx

6 Voorraadagenda

Behandelvoorstel:
Provinciale Staten wordt voorgesteld de voorraadagenda gewijzigd vast te stellen.

Gewijzigde Voorraadagenda PS.pdf

Voorraadagenda PS.pdf

7 HAMERSTUKKEN

7.1 Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten

Voor de stukken benoemd in de volgende ontwerpbesluiten is geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten, zodat de bekrachtiging van de geheimhouding op grond van de provinciewet aan de orde is:

7.1.1 P-21-022 Bekrachtiging geheimhouding Bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot (PS DOC-00187197)

Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
gelet op artikel 25 van de provinciewet en artikel 10, eerste lid, aanhef en onder c, van de Wet openbaarheid van bestuur, de door het college van Gedeputeerde Staten opgelegde verplichting tot geheimhouding te bekrachtigen voor het volgende document:
- Bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot.
De geheimhouding wordt opgeheven op het moment dat de Controlecommissie de stukken openbaar maakt.

P-21-022 Bekrachtiging geheimhouding Bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot (PS DOC-00187197).pdf

P-21-022 BESLUIT.docx

7.1.2 CORRECTIE G-21-030 Bekrachtiging geheimhouding bijlage Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan LVFF en SFL (GS DOC-00179497)

Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
gelet op artikel 25 van de provinciewet en artikel 10, eerste lid, aanhef en onder c, van de Wet openbaarheid van bestuur, de door het college van Gedeputeerde Staten opgelegde verplichting tot geheimhouding te bekrachtigen voor het volgende document:
- financieel advies.

CORRECTIE G-21-030 Bekrachtiging geheimhouding bijlage Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan LVFF en SFL (GS DOC-00179497).pdf

G-21-030 Bekrachtiging geheimhouding bijlage Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan LVFF en SFL (GS DOC-00179497).pdf

G-21-030 BESLUIT.docx

7.1.3 G-21-031 Bekrachtiging geheimhouding bijlage bij Sonderend stuk Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade (GS DOC-00178656)

Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
gelet op artikel 10, tweede lid, aanhef en onder b en g van de Wet openbaarheid van bestuur, de opgelegde verplichting tot geheimhouding van de volgende documenten: Vertrouwelijke bijlagen bij sonderende nota Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade met toepassing van artikel 25, derde lid, van de Provinciewet te bekrachtigen. Deze geheimhouding duurt voort totdat Provinciale Staten haar bij nader besluit opheffen.

G-21-031 Bekrachtiging geheimhouding bijlage bij Sonderend stuk Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade (GS DOC-00178656).pdf

G-21-031 BESLUIT.docx

7.2 G-21-024 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de provinciale aanpassingen infrastructuur, brief GS van 29-9-2019 (GS DOC-00186422)

VDL Nedcar heeft de Provincie Limburg verzocht om een gecoördineerde procedure inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar te starten, zodat het bedrijf ruimte krijgt om uitbreiding van de autofabriek mogelijk te maken. Gekoppeld aan het mogelijk maken van een uitbreiding van de autofabriek worden de daarmee samenhangende infrastructurele maatregelen aan de omliggende provinciale infrastructuur met gemeentelijke aansluitende wegen, gericht op een betere bereikbaarheid, mogelijk gemaakt. De aanpassingen van de infrastructuur zijn nodig om de uitbreiding van de fabriek te faciliteren. De Provincie Limburg is verantwoordelijk voor het organiseren en uitvoeren van de grondverwerving en noodzakelijke onteigeningen voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot de uitbreiding VDL Nedcar. Beoogd resultaat is het verkrijgen van een Koninklijk Besluit waarin gronden ter onteigening worden aangewezen zodat, wanneer deze gronden niet tijdig in onbelaste staat minnelijk verworven kunnen worden, een gerechtelijke onteigeningsprocedure opgestart kan worden om daarmee de noodzakelijke eigendom te verwerven voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan uitbreiding VDL Nedcar.
Dit Statenvoorstel is behandeld in de Statencommissie FEB van 10-9-2021 waarbij de fractie van GroenLinks heeft verzocht om dit Statenvoorstel als bespreekstuk te agenderen met de opmerking dat hierover nog nader overleg plaatsvindt binnen de fractie.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
1. de Kroon conform titel IV van de Onteigeningswet te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing ter onteigening van de op de bij dit besluit gevoegde grondtekening en de lijst van onroerende zaken vermelde gronden, een en ander ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld door Provinciale Staten op 18 december 2020;
2. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;
3. de uitvoering van dit verzoekbesluit (o.a. gelet op artikel 79 van de Onteigeningswet het tijdig voordragen van het verzoekbesluit aan de Kroon, het vervaardigen van de in artikel 79 van de Onteigeningswet omschreven mee te sturen stukken, het eventueel aanvullen of verbeteren van het verzoek en het opstellen van een zienswijzenreactie) op te dragen een Gedeputeerde Staten.

G-21-024 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de Provinciale aanpassingen infrastructuur, brief GS van 29-9-2021 (GS DOC-00186422).pdf

G-21-024 Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de Provinciale aanpassingen infrastructuur, brief GS van 21-7-2021 (GS 2021-18021).pdf

Concept deelverslag G-21-024 (onteigining VDL) FEB 10-9-2021.docx

G-21-024 BESLUIT.docx

8 BEHANDELSTUKKEN

8.1 G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020 brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00176497)

Conform de Provinciewet stellen Provinciale Staten de Jaarstukken vast in het jaar volgend op het begrotingsjaar. Met de voorliggende Jaarstukken 2020 leggen Gedeputeerde Staten verantwoording af aan Provinciale Staten over de realisatie van de beleidsvoornemens, zoals opgenomen in de Programmabegroting 2021, inclusief de door Provinciale Staten vastgestelde wijzigingen en doen ze het voorstel tot het bestemmen van het voordelige resultaat. Daarnaast wordt gevraagd kennis te nemen van de Jaarrekening 2020 in een oogopslag. Conform de gemaakte afspraak bij de evaluatie van de P&C-cyclus heeft er een schriftelijke vragenronde plaats gevonden met betrekking tot de Jaarstukken 2020 inclusief bijlages.
Het Statenvoorstel G-21-015 is in het bijzijn van GS, Deloitte en de Statenonderzoeksfunctie behandeld in de Controlecommissie van 24-9-2021. Voor inzicht in de behandeling en conclusies van de Controlecommissie wordt verwezen naar het concept verslag van deze vergadering.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
1. De volgende onderdelen uit het dossier van de Jaarstukken 2020 vast te stellen:
a. bijlage 1: de gewijzigde Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021;
2. het batige jaarresultaat 2020 vast te stellen op € 100.380.909 en dit als volgt te bestemmen:
a. € 89.329.792 ter dekking van overboekingsvoorstellen;
b. € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten c.s. inzake Steun kwetsbare kinderen;
c. € 302.676 ter aanvulling van de bruteringsreserve Limburgs Museum;
d. € 2.037.172 voor invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling;
3. het vrij te bestemmen resultaat 2020 vast te stellen op € 8.586.269;
4. het Investeringsbesluit 2020, zoals opgenomen in bijlage 7 van de Jaarstukken 2020, vast te stellen.

G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020 brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00176497).pdf

Gewijzigde Jaarstukken 2020.pdf

G-21-015 Statenvoorstel Jaarstukken 2020 brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9312).pdf

Bijlage 1 de Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2020 en wijzigingsbesluiten reserves.pdf

Bijlage 2 de Jaarrekening 2020 in één oogopslag.pdf

Managementletter 2020, brief GS van 24-3-2021 (GS 2021-7713).pdf

Analyse jaarstukken 2020 door de Griffie, memo van 6-5-2021 (PS 2021-12004).pdf

Mogelijke onregelmatigheden, brief Deloitte Accountants BV van 6-5-2021 (PS 2021-12040).pdf

Mededeling portefeuillehouder inzake uitstel behandeling Jaarstukken 2020 brief GS van 26-5-2021 (GS 2021-13005).pdf

Informerend stuk - analyse van Integrale jaarrapportage inzake inkoop en aanbestedingen 2020, informerend stuk van de Griffie van 31-5-2021 (PS 2021-13887).pdf

Beantwoording Schriftelijke Vragen Jaarstukken 2020 brief GS van 1-6-2021 (GS 2021-13671).pdf

Controleverklaring behorend bij de SiSa-bijlage 2020, brief van Deloitte Accountants B.V. van 29 juni 2021 (PS 2021-16431).pdf

Uitstel indienen Jaarstukken 2020 brief GS van 6-7-2021 (GS 2021-17375).pdf

Reactie Gedeputeerde Staten op het accountantsverslag bij de jaarrekening 2020 brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00181116).pdf

CORRECTIE Reactie Gedeputeerde Staten op het accountantsverslag bij de jaarrekening 2020, brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00181116).pdf

Controleverklaring jaarrekening 2020, brief Deloitte van 20-4-2021 (PS DOC-00184583).pdf

Concept deelverslag G-21-015 Jaarstukken 2020 - CC 24-9-2021.docx

G-21-015 BESLUIT.docx

8.2 CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021 brief GS van 20-7-2021 (GS 2021-18210)

Om het project volgens planning uiterlijk december 2024 te kunnen realiseren is het cruciaal om nu tot afspraken te komen over een sluitende financiële dekking. Zonder die afspraken kan de economische haalbaarheid van het in november van dit jaar aan uw Staten voor te leggen provinciaal inpassingsplan niet worden aangetoond en zal het project verder vertragen.
In bestuurlijk overleg van 30 juni jl., tussen gouverneur Remkes en staatssecretaris van I&W Van Veldhoven, is een set van afspraken gemaakt die verder gaat dan verdeling van het actuele tekort. Er is ook afgesproken om een aanvullende risicoreservering te creëren en er zijn afspraken gemaakt over participatie door het Rijk in de eventuele vertragingsrisico's OV-concessie. Dit zijn voor Limburg belangrijke maatregelen om risico's zowel binnen als buiten het project Opwaardering Maaslijn te beperken en het risicoprofiel voor de provincie Limburg verlagen. Met deze afspraken blijft de provincie Limburg direct betrokken bij het project.
Het Statenvoorstel is behandeld in de Statencommissie MD. De commissie heeft het Statenvoorstel als bespreekstuk doorgeleid naar de vergadering van PS op 1-10-2021.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
1. in te stemmen met het bestuurlijk akkoord Opwaardering Maaslijn zoals in deze nota beschreven;
2. in te stemmen met het ophogen van het krediet Maaslijn met € 18,48 mln. ten laste van de meerjarige begrotingsruimte. De financiële consequenties zullen worden verwerkt via de reguliere P&C-cyclus;
3. in te stemmen met het inzetten van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen ten behoeve van 1 jaar vertragingskosten Arriva á € 13,60 mln.;
4. kennis te nemen van de resterende risico's die niet meegenomen zijn in het dekkingsvoorstel.

CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021 brief GS van 20-7-2021 (GS 2021-18210).pdf

G-21-023 Statenvoorstel inzake bestuurlijk akkoord en kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021, brief GS van 20-7-2021 (GS 2021-18210).pdf

Beantwoording G-21-023 Technische vragen Lokaal Limburg Gewijzigd SV BA en kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021.docx

Brief van de Staatssecretaris van IW inzake Voortgang van project Maaslijn brief gedeputeerde Van Gaans van 24-9-2021 (GS DOC-00185219).pdf

Mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang Maaslijn brief gedeputeerde Van Gaans van 23-9-2021 (DOC-00184696).pdf

Mededeling portefeuillehouder Toezeggingen aan SCMD inzake Statenvoorstel bestuurlijk akkoord en kredietvoorstel Maaslijn brief gedeputeerde Van Gaans van 29-9-2.pdf

G-21-023 BESLUIT.docx

Stemuitslag CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021.pdf

8.3 G-20-086 Gewijzigd Statenvoorstel Omgevingsvisie, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9452)

Het Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg 2020 is identiek aan de versie die besproken is tijdens de vergadering van RLN op 15-1-2021. In de mededeling portefeuillehouder wordt verwezen naar 2 bijlagen (ook toegevoegd) een overzicht met de wijzigingen, alsmede de beantwoording van de (schriftelijk) gestelde vragen.
Het Statenvoorstel is behandeld in de Statencommissie RLN. De commissie heeft het Statenvoorstel als bespreekstuk doorgeleid naar de vergadering van PS op 1-10-2021.
Voorgesteld besluit
Provinciale Staten wordt gevraagd:
1. in te stemmen met de bestuurlijke standpunten ten aanzien van de ingediende zienswijzen, zoals geformuleerd in de Nota van Zienswijzen;
2. de Omgevingsvisie Limburg vast te stellen met inachtneming van de voorgestelde wijzigingen in de Nota van zienswijzen;
3. Gedeputeerde Staten op te dragen de verdere afhandeling en publicatie van de Omgevingsvisie Limburg te verzorgen;
4. de volgende POL-aanvullingen in te trekken:
- Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014);
- zandmaas (2002, 2004, 2010);
- uitbreiding Groeve 't Rooth (2006);
- beëindiging kalksteenwinning St. Pietersberg (2009);
5. de POL-aanvulling grensmaas (2005, 2010) blijft in stand, maar wordt opgevat als een programma onder de Omgevingsvisie.

G-20-086 Gewijzigd Statenvoorstel Omgevingsvisie, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9452).pdf

G-20-086 Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief GS van 18-12-2020 (GS 2020-50759).pdf

Bijlage 1 technische vragen Omgevingsvisie Limburg RLN 15 januari (behorende bij GS 2021-5326)docx.docx

Bijlage 2 nota van zienswijzen bij Omgevingsvisie Limburg.pdf

Bijlage 4 PlanMER incl. aanvulling MER, Foto van Limburg.pdf

Bijlage 5 Overzicht beleidswijzigingen POL2014-Omgevingsvisie.pdf

Voorontwerp Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 brief GS van 9-2-2021 (GS 2021-3525).pdf

Bijlage 2 concept wijzigingen PS stukken POVI (behorende bij GS 2021-5326).docx

MP inzake beantwoording technische vragen en het concept wijzigingsdocument Statenvoorstel Provinciale Omgevingsvisie Limburg, brief gedeputeerde Dritty van 24-2-2021 (GS 2021-5326).pdf

Mededeling portefeuillehouder inzake motie 2685 Zonneladder stap voor stap, brief gedeputeerden Dritty en Brugman-Rustenburg van 25-2-2021 (GS 2021-4412).pdf

Pleidooi Programma Landschap, e-mail Natuur en Milieufederatie van 11-3-2021 (PS 2021-6907).pdf

Inspraak Glastuinbouw Nederland- Marcel Dings.pdf

Inspraakt J. Stol SFGLTP Commissie RLN 12-3-2021 .pdf

Nadere info t.b.v. omgevingsvisie, e-mail Solarfields van 12-3-2021 (PS 2021-7127).pdf

Informerend stuk Invulling van het samenspel Provinciale Staten-Gedeputeerde Staten bij de realisatie van (het streefbeeld) van de Provinciale Omgevingsvisie, brief GS van 30-03-2021 (GS 2021-8280).pdf

Mededeling Portefeuillehouder inzake beantwoording technische vragen, verduidelijkende notitie glastuinbouwbeleid en het wijzigingsdocument Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief gedeputeerde Dritty van 31-3-2021 (GS 2021-8945).pdf

Conceptdeelverslag G-20-086 Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg 2020, RLN 12-3-2020.docx

G-20-086 BESLUIT.docx

Stemuitslag G-20-086 Gewijzigd Statenvoorstel Omgevingsvisie.pdf

9 Moties vreemd aan de orde van de dag

10 Sluiting

Van: Peters, Funs
Verzonden: woensdag 22 september 2021 16:14
Aan: Peters, Funs
Onderwerp: attendering Provinciale Statenvergadering op 1-10-2021

Bericht voor: **leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**
Betreft: **attendering Provinciale Statenvergadering op 1-10-2021, aanvang 09:30 uur Statenzaa**

Geachte lezer,

De conceptagenda voor de Provinciale Statenvergadering op 1-10-2021 is gepubliceerd.

Afmelden
Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan bij de Griffie via staten@prvlimburg.nl t.a.v. Statenadviseur Martine Hazen.

Met vriendelijke groet,

Namens de voorzitter van Provinciale Staten

J.W. Remkes

Van: Peters, Funs
Verzonden: woensdag 29 september 2021 16:29
Aan: Peters, Funs
Onderwerp: nazending Provinciale Statenvergadering: toegevoegde bijlagen

Bericht voor: **leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**
Betreft: **nazending Provinciale Statenvergadering op 1-10-2021, aanvang 09:30 uur Statenzaal**

Geachte lezer,

Onderstaand de wijzigingen en aanvullingen in de agenda van Provinciale Staten op 1-10-2021:

1. Inspreker:	n.v.t.
2. Nieuw agendapunt:	n.v.t.
3. Toegevoegde bijlagen agendapunt:	
Voorraadagenda	**Gewijzigde Voorraadagenda PS.pdf** 139KB
G-21-024 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de provinciale aanpassingen infrastructuur	**G-21-024 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de provinciale aanpassingen infrastructuur, brief GS van 29-9-2019 (GS DOC-00186422).pdf** 6MB **LET OP:** zoals in het Statenvoorstel reeds aangekondigd, zou er een laatste check plaatsvinden op de stukken in overleg met de Kroon en advocaat en deze heeft geleid tot een aanpassing van het Statenvoorstel zie hiervoor de eerste minuut versie van het gewijzigde Statenvoorstel. **Brief van de Staatssecretaris van IW inzake Voortgang van project Maaslijn brief**

CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021	**gedeputeerde Van Gaans van 24-9-2021 (GS DOC-00185219).pdf 28KB** **Mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang Maaslijn brief gedeputeerde Van Gaans van 23-9-2021 (DOC-00184696).pdf 133KB**

Afmelden
Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan bij de Griffie via staten@prvlimburg.nl t.a.v. Statenadviseur Martine Hazen.

Met vriendelijke groet,

Namens de voorzitter van Provinciale Staten

J.W. Remkes

Onderwerp: 2de nazending Provinciale Statenvergadering: toegevoegde bijlagen
Bijlagen: Brief toelichting bijlage inzake onteigeningsplan infrastructuur uitbreiding VDL Nedcar (GS DOC-00186744).pdf

Bericht voor: **leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**
Betreft: **nazending Provinciale Statenvergadering op 1-10-2021, aanvang 09:30 uur Statenzaal**

Geachte lezer,

Onderstaand de wijzigingen en aanvullingen in de agenda van Provinciale Staten op 1-10-2021:

1. Inspreker:	n.v.t.
2. Nieuw agendapunt:	n.v.t.
3. Toegevoegde bijlagen agendapunt:	
G-21-024 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de provinciale aanpassingen infrastructuur	**G-21-024 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de Provinciale aanpassingen infrastructuur, brief GS van 29-9-2021 (GS DOC-00186422).pdf 7MB**
G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020	**Concept deelverslag G-21-015 Jaarstukken 2020 - CC 24-9-2021.docx 127KB**
CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021	**Mededeling portefeuillehouder Toezeggingen aan SCMD inzake Statenvoorstel bestuurlijk akkoord en kredietvoorstel Maaslijn brief gedeputeerde Van Gaans van 29-9-2.pdf 3MB**

Afmelden

Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan bij de Griffie via staten@prvlimburg.nl t.a.v. Statenadviseur Martine Hazen.

Met vriendelijke groet,

Namens de voorzitter van Provinciale Staten

J.W. Remkes

Van: Peters, Funs
Verzonden: donderdag 30 september 2021 22:38
Aan: Peters, Funs
Onderwerp: 3de nazending Provinciale Statenvergadering: gewijzigde volgorde behandeling Statenvoorstellen

Urgentie: Hoog

Bericht voor: **leden Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en Directie**
Betreft: **3de nazending Provinciale Statenvergadering op 1-10-2021, aanvang 09:30 uur Statenz**

Geachte lezer,

De agenda van de Provinciale Staten op 1-10-2021 is gewijzigd. De volgorde van behandelstukken is omgewisseld, onderstaand de nieuwe behandelvolgorde:

8.1 G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020 brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00176497)
8.2 CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021 brief GS van 20-7-2021 (GS 2021-18210)
8.3 G-20-086 Gewijzigd Statenvoorstel Omgevingsvisie, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9452)

Afmelden
Kunt u niet aanwezig zijn bij deze Provinciale Statenvergadering, geef dit dan tijdig aan bij de Griffie via staten@prvlimburg.nl t.a.v. Statenadviseur Martine Hazen.

Met vriendelijke groet,

Namens de voorzitter van Provinciale Staten

J.W. Remkes

Limburgs Parlement

provincie limburg

TIJDENOVERZICHT PROVINCIALE STATENVERGADERING

1 oktober 2021

Agendapunt	Titel	Totale behandeltijd per agendapunt	Begintijd	Eindtijd
	Lunch	01:00 (uur:min)		
1	Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda	00:05 (uur:min)	09:30	09:35
2	Benoeming en installatie nieuw Burgercommissielid	00:10 (uur:min)	09:35	09:45
3	Spreekrecht externen	00:00 (uur:min)	09:45	09:45
4	Vragenuur	00:00 (uur:min)	09:45	09:45
5	Notulen	00:03 (uur:min)	09:45	09:48
6	Voorraadagenda	00:01 (uur:min)	09:48	09:49
7	**Hamerstukken**			
		00:03 (uur:min)	09:49	09:52
8	**Behandelstukken**			
8.1	G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020	01:08 (uur:min)	09:52	11:00
8.2	CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021	01:54 (uur:min)	11:00	12:54
8.3	G-20-086 Gewijzigd Statenvoorstel Omgevingsvisie	01:40 (uur:min)	12:54	14:34
9	Moties vreemd aan de orde van de dag	00:15 (uur:min)	14:34	14:49
10	Schorsing	00:03 (uur:min)	14:49	14:52

Aanvangstijd	**09:30 uur**
Eindtijd zonder lunch	**14:52 uur**
Eindtijd met lunch	**15:52 uur**

*** De spreektijden zijn exclusief de interrupties**

8.1	**G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020**		
	Partij	**Statenlid**	**Aangevraagde tijd**
1	VVD	Nijskens	00:02 (uur:min)
2	D66	van Wageningen	00:05 (uur:min)
3	CDA	Depondt-Olivers	00:02 (uur:min)
4	SP	van der Valk	00:05 (uur:min)
5	GroenLinks	Baneke	00:03 (uur:min)
6	PVV	Ernst	00:05 (uur:min)
7	Partij voor de Dieren	Plusquin	00:05 (uur:min)
8	SVL	Smeets	00:05 (uur:min)
9	Forum voor Democratie		00:02 (uur:min)
10	PvdA	/	/
11	LOKAAL-LIMBURG	/	/
12	50PLUS	/	/
		Spreektijd PS 1ste termijn	00:34 (uur:min)
		Spreektijd GS 1ste termijn	00:17 (uur:min)
		Totaal 2de termijn	00:17 (uur:min)
		Totale behandeltijd	01:08 (uur:min)

- de richtlijn is max. 5 min. Spreektijd per fractie in de eerste termijn van PS en op volgorde van aanmelding
- de spreektijd van GS in de eerste termijn betreft 1/2 van die van PS in de eerste termijn
- de spreektijd in de tweede termijn is 1/3 van de spreektijd (PS en GS gezamenlijk in de eerste termijn)

*** De spreektijden zijn exclusief de interrupties**

8.2	**CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021**		
	Partij	**Statenlid**	**Aangevraagde tijd**
1	50PLUS	Fischer-Otten	00:02 (uur:min)
2	VVD	Heldens	00:05 (uur:min)
3	D66	Vaessen	00:04 (uur:min)
4	CDA	IJpelaar	00:04 (uur:min)
5	SP	Wolters Gregório	00:05 (uur:min)
6	GroenLinks	Baneke	00:04 (uur:min)
7	LOKAAL-LIMBURG	van der Linden	00:03 (uur:min)
8	PVV	Bosch	00:05 (uur:min)
9	Partij voor de Dieren	Loomans	00:05 (uur:min)
10	SVL	Vincken	00:03 (uur:min)
11	PvdA	Berghorst	00:05 (uur:min)
12	Forum voor Democratie		00:05 (uur:min)
		Spreektijd PS 1ste termijn	00:50 (uur:min)
		Spreektijd GS 1ste termijn	00:25 (uur:min)
		Totaal 2de termijn	00:25 (uur:min)
		Totale behandeltijd	01:40 (uur:min)

- de richtlijn is max. 5 min. Spreektijd per fractie in de eerste termijn van PS en op volgorde van aanmelding
- de spreektijd van GS in de eerste termijn betreft 1/2 van die van PS in de eerste termijn
- de spreektijd in de tweede termijn is 1/3 van de spreektijd (PS en GS gezamenlijk in de eerste termijn)

*** De spreektijden zijn exclusief de interrupties**

8.3	G-20-086 Gewijzigd Statenvoorstel Omgevingsvisie		
	Partij	**Statenlid**	**Aangevraagde tijd**
1	50PLUS	Fischer-Otten	00:02 (uur:min)
2	VVD	Nijskens	00:05 (uur:min)
3	D66	van Wageningen	00:05 (uur:min)
4	CDA	Voncken-Janssen	00:05 (uur:min)
5	SP	Wolters Gregório	00:05 (uur:min)
6	GroenLinks	Westen	00:05 (uur:min)
7	LOKAAL-LIMBURG	van der Linden	00:05 (uur:min)
8	PVV	Megens	00:05 (uur:min)
9	Partij voor de Dieren	Plusquin	00:05 (uur:min)
10	SVL	Vincken	00:05 (uur:min)
11	PvdA	Schuuring	00:05 (uur:min)
12	Forum voor Democratie		00:05 (uur:min)
		Spreektijd PS 1ste termijn	00:57 (uur:min)
		Spreektijd GS 1ste termijn	00:28 (uur:min)
		Totaal 2de termijn	00:28 (uur:min)
		Totale behandeltijd	01:54 (uur:min)

- de richtlijn is max. 5 min. Spreektijd per fractie in de eerste termijn van PS en op volgorde van aanmelding
- de spreektijd van GS in de eerste termijn betreft 1/2 van die van PS in de eerste termijn
- de spreektijd in de tweede termijn is 1/3 van de spreektijd (PS en GS gezamenlijk in de eerste termijn)

Limburgs Parlement

provincie limburg

Notulen Statenvergadering van 1 oktober 2021

INHOUDSOPGAVE
Notulen 1 oktober 2021

	Presentielijst	**Pagina 5**
1	**Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda**	**Pagina 7**
2	**Benoeming en installatie nieuw Burgercommissielid**	**Pagina 7**
3	**Spreekrecht externen**	**Pagina 8**
4	**Vragenuur**	**Pagina 8**
5	**Notulen**	**Pagina 8**
6	**Voorraadagenda**	**Pagina 8**
7	**HAMERSTUKKEN**	**Pagina 8**
7.1	**Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten**	**Pagina 8**
7.1.1	**P-21-022 Bekrachtiging geheimhouding Bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot (PS DOC-00187197)**	**Pagina 8**
7.1.2	**CORRECTIE G-21-030 Bekrachtiging geheimhouding bijlage Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan LVFF en SFL (GS DOC-00179497)**	**Pagina 8**
7.1.3	**G-21-031 Bekrachtiging geheimhouding bijlage bij Sonderend stuk Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade (GS DOC-00178656)**	**Pagina 9**
7.2	**G-21-024 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de provinciale aanpassingen infrastructuur, brief GS van 29-9-2019 (GS DOC-00186422)**	**Pagina 9**
8	**BEHANDELSTUKKEN**	**Pagina 9**
8.1	**G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020 brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00176497)**	**Pagina 9**

8.2	**CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021 brief GS van 20-7-2021 (GS 2021-18210)**	**Pagina 24**
8.3	**G-20-086 Gewijzigd Statenvoorstel Omgevingsvisie, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9452)**	**Pagina 46**
9	**Moties vreemd aan de orde van de dag**	**Pagina 76**
10	**Sluiting**	**Pagina 83**

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 1 oktober 2021

Voorzitter
Remkes, J.W.

Statengriffier
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig:	
Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Baneke, P.D.	GroenLinks
Bastiaans, L.H.	VVD
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Bijnen, H.M. van	PVV
Bosch, M.Th.	PVV
Caldenberg, M. van	SP
Claassen, drs. R.A.B.	PVV
Claessens-Schepers, mevrouw Y.M.	SP
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Ernst, R.A.M.M.	PVV
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Frische, drs. G.H.C.	CDA
Geraats, J.M.L.	PvdA
Heldens, ing.T.M.	VVD
Hermans, L.J.	PVV
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Kerseboom, mevrouw dr. S.	Forum voor Democratie
Kuntzelaers, J.J.M.	PvdA
Linden, H.M.V. van der	LOKAAL-LIMBURG
Lodewijks, drs. A.J.V.C.	VVD
Loomans, ir. P.J.M.	Partij voor de Dieren
Megens, B.J.M.H.	PVV
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Meziani, A.	CDA
Nijskens, H.L.M.	VVD
Palmen, BBA, mevrouw E.C.C.	CDA
Plusquin, mevrouw P.S.M.L.	Partij voor de Dieren
Reuser, J.A.A.M.	SVL
Schuuring, mevrouw E.A.	PvdA
Smeets, B.B.P.M.	SVL
Straus, mevrouw drs. K.C.J.	VVD
Thewissen, drs. M.W.	SVL
Vaessen, L.A.P.	D66
Valk, MCDM, ing. R.E. van der	SP
Vincken, drs. N.J.H.M.	SVL
Voncken-Janssen, mevrouw ing. I.D.A.M.	CDA

Wageningen, ir. J. van	D66
Werrij-Wetzels, LLM, mevrouw M.	CDA
Westen, bc O.D.	GroenLinks
Westhoff, ir. R.J.H.	Forum voor Democratie
Wolters Gregório, J.	SP

Afwezig

Fischer-Otten, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS

Het college van Gedeputeerde Staten

Gaans, M.W.A. van
Gabriëls, G.J.W.
Remkes, J.W.
Roefs, mevrouw C.W.J.M.
Roest, A.G.M.
Satijn, S.H.M.
Toorenburg, mevrouw M.M. van

Notulist

Het Notuleercentrum

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

De voorzitter: Dames en heren ik open de vergadering en ik verzoek u allen te gaan staan. Het is een aparte vergadering. Aan het begin van deze vergadering waarin wij samenkomen om de belangen van de Provincie Limburg en haar inwoners te dienen, spreken wij de hoop dat onze arbeid vrucht zal dragen. Mogen wij kracht en inspiratie putten uit onze geloofs- en levensovertuiging met de juiste waardering voor elkaars mening. Dat is onze bede aan God of aan elkaar. Voor deze vergadering is bericht van verhindering ontvangen van mevrouw Fischer. De heer Reuser heeft zijn verjaardag op 23 september gevierd. Indien een verzoek tot hoofdelijke stemming wordt ingediend zal ik door middel van loting bepalen op welke persoon op de presentielijst ik de stemming zal starten. Ik trek nu het nummer. En dat nummer is gevallen op het geluksnummer dertien. Bij de opening van de vergadering van vandaag is een quorum vereist en de griffier en ik hebben voorafgaande aan de opening, aan de hand van de presentielijst geconstateerd dat aan dit vereiste is voldaan. Daarbij merk ik overigens ook op dat het geweldig is dat we vandaag weer voltallig kunnen vergaderen in onze Statenzaal. De vergadering zal via livestream worden uitgezonden en daarnaast is sinds heden ook bezoekend publiek en de pers weer welkom op onze publieke tribune. Waar het gaat om de interrupties, stemverklaringen, spreken voor de Staten geldt dat de eerste en de tweede termijn vanaf het spreekgestoelte kan gebeuren. Interrupties gaan via de microfoons bij de interruptietafel. De agenda, ik vraag u om de agenda ongewijzigd ... Nee er wordt één wijziging aangebracht. Er zijn twee onderwerpen omgedraaid: Maaslijn en Omgevingsvisie. Dus de Maaslijn zal bij de behandeling na de jaarstukken worden behandeld. Kunt u met die gewijzigde agenda instemmen? Dat is het geval. Daarmee is de agenda vastgesteld.

2 Benoeming en installatie nieuw Burgercommissielid

De voorzitter: Dan komen wij bij agendapunt 2. Benoeming en installatie van een nieuw Burgercommissielid, en wel de heer Chrétien Wetemans voor de fractie van LOKAAL-LIMBURG. Hij volgt Burgercommissielid Delano Lankhorst op. Ik verzoek de bodes om het nieuw te installeren Burgercommissielid voor de fractie van LOKAAL-LIMBURG naar de interruptiemicrofoon te begeleiden.
Hartelijk welkom. Ik zal de tekst van de verklaring en belofte voorlezen, gewoon vanaf deze plaats. Ik verzoek u na het door mij oplezen van de verklaring en belofte te antwoorden met ‘dat verklaar en beloof ik’. Ik verklaar dat ik om tot Burgercommissielid benoemd te worden rechtstreeks noch middellijk onder welke naam of welk voorwendsel ook enige gift of gunst te hebben gegeven of beloofd. Ik verklaar en beloof dat ik om iets in dit ambt te doen of te laten rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. Ik beloof dat ik getrouw zal zijn aan de Grondwet, dat ik de wetten zal nakomen en dat ik mijn plichten als Burgercommissielid naar eer en geweten zal vervullen.

De heer Wetemans (LOKAAL-LIMBURG): Dat verklaar en beloof ik voorzitter.

De voorzitter: Dan feliciteer ik u van harte met deze nieuwe waardigheid. Gezien de drukke agenda verzoek ik de leden, als u uitgeleide wordt gedaan, u te begeleiden met applaus zodat de Statenleden u straks na de vergadering persoonlijk kunnen feliciteren.

De heer Wetemans (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel.

3 Spreekrecht Externen

De voorzitter: Agendapunt 3. Er heeft zich niemand gemeld om in te spreken.

4 Vragenuur

De voorzitter: Vragenuur niet van toepassing.

5 Notulen

De voorzitter: Agendapunt 5. Notulen. De Staten wordt gevraagd de notulen van de vergadering van 3 en 4 juni alsmede de stemvergadering van 4 juni vast te stellen. Dit geldt ook voor de notulen van 18 en 25 juni alsmede de stemvergadering van 18 juni jongstleden en de notulen van de Statenvergadering van 2 juli en 7 juli. Kunnen die verslagen worden vastgesteld? Dat is het geval bij dezen.

6 Voorraadagenda

De voorzitter: Dan komen we bij de Voorraadagenda. De Staten wordt voorgesteld de Voorraadagenda gewijzigd vast te stellen. Dat is dan gebeurd.

7 HAMERSTUKKEN

De voorzitter: Dan komen wij bij punt 7, Hamerstukken.

7.1 Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten

De voorzitter: 7.1 Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten.

7.1.1 P-21-022 Bekrachtiging geheimhouding Bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot (PS DOC-00187197)

De voorzitter: 7.1.1 is een toegevoegd onderwerp. Dat is de P-21-022 Bekrachtiging geheimhouding Bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot (PS DOC-00187197). Akkoord?

7.1.2 CORRECTIE G-21-030 Bekrachtiging geheimhouding bijlage Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan LVFF en SFL (GS DOC-00179497)

De voorzitter: Dan 7.1.2 CORRECTIE G-21-030 Bekrachtiging geheimhouding bijlage Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan LVFF en SFL (GS DOC-00179497). Ik constateer dat het besluit met algemene stemmen wordt aanvaard.

7.1.3 G-21-031 Bekrachtiging geheimhouding bijlage bij Sonderend stuk Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade (GS DOC-00178656)

De voorzitter: Dan 7.1.3 G-21-031 Bekrachtiging geheimhouding bijlage bij Sonderend stuk Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade (GS DOC-00178656). Ik constateer dat ook dit besluit met algemene stemmen wordt aanvaard.

7.2 G-21-024 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de provinciale aanpassingen infrastructuur, brief GS van 29-9-2019 (GS DOC-00186422)

De voorzitter: Dan 7.2 G-21-024 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de provinciale aanpassingen infrastructuur in relatie tot uitbreiding VDL Nedcar, brief GS van 21-7-2021 (GS DOC-00186422). Dat is bij dezen ook met algemene stemmen besloten, maar ik heb begrepen dat de fractie van GroenLinks een stemverklaring af wil leggen. Is dat niet meer het geval? Dan is dat gewoon zonder stemverklaring met algemene stemmen aanvaard.

8 BEHANDELSTUKKEN

De voorzitter: Dan komen wij bij agendapunt 8. Behandelstukken.

8.1 G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020 brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00176497)

De voorzitter: G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020 brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00176497). Dit onderwerp zal worden besproken in twee termijnen. Ik verzoek u allemaal u aan de spreektijden te houden. In het Presidium is besloten om de reguliere spreektijden aan te houden in plaats van de uitgebreide. Ik geef als eerste het woord aan de heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Dank u wel voorzitter. Ik zal het heel kort houden. Het heeft natuurlijk al een heel lange procedure gehad met vragenstellingsronde enzovoort, enzovoort. Ook de val van het College heeft de snelheid van de behandeling natuurlijk niet bespoedigd. We zijn tevreden over de beantwoording van de vragen en we zijn ook heel verheugd dat in ieder geval de accountant de goedkeuringsverklaring heeft gegeven, zowel voor getrouwheid als voor rechtmatigheid. Dus we kunnen er eigenlijk heel kort over zijn want de volgende begroting ligt al gedrukt in de la. Dus wij kunnen vooruit met het voorliggende stuk. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Dank u wel. Bedrijven die hun productie willen verduurzamen of die zelf duurzame energie willen opwekken, ontmoeten in Limburg net een iets betere financiële randvoorwaarde dan elders. Campussen waar voor de toekomst belangrijke kennis wordt ontwikkeld, treffen in Limburg een betere voedingsbodem dan elders. En dit en veel meer is mogelijk door het grote positieve eigen vermogen van de Provincie Limburg. Het Rijk moet zijn taken vanuit een dieper en dieper financieel gat oppakken. Veel gemeenten voelen zich gedwongen om hun reserves op te souperen, onze Provincie daarentegen kon in het coronajaar 2020 € 5 miljoen extra aan de reserves toevoegen en dan nog blijft er een vrij besteedbaar, chronisch resultaat van € 8 miljoen. Limburg heeft letterlijk vermogen. En onze Provincie doet daar ook iets mee. D66 ziet dat het goed is en wil dat het

goed blijft. Aan de heer Roest, onze nieuwe Gedeputeerde van Financiën de vraag: gaat u ons vermogen in stand houden en gaat u uw collega's de ruimte geven om dat vermogen verstandig, revolverend te investeren met financieel en maatschappelijk rendement? D66 wil dat het werk van de Provincie relevanter wordt voor de Limburgers. Sinds de behandeling van de jaarstukken 2017 hamert D66 er dan ook op dat we de resultaten rapporteren in termen van ‘wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt’. Nu bij de behandeling van de jaarstukken 2020 is het voor het eerst deels, geïmplementeerd. Hulde en complimenten aan het College en aan iedereen die eraan heeft bijgedragen. We zien het echt als een grote verbetering, maar nog steeds is het gebruikelijk om een actie een groen vinkje voor gerealiseerd te geven als er bijvoorbeeld procedurele stappen zijn gezet waar de Limburgers nog niets van merken. Zo was de duurzame energiecentrale in Maastricht in onze jaarstukken in de werkelijkheid van 2014 al gerealiseerd, terwijl die er hier toen niet was en uiteindelijk ook nooit gekomen is. Zo draaien we ons een rad voor ogen met het gevaar dat we zelfgenoegzaam onderuit gaan leunen omdat er al zoveel, tussen aanhalingstekens, gerealiseerd is. Daarom is D66 pas tevreden als de Limburgers het resultaat van ons werk kunnen merken. Kunt u toezeggen om de groene kleur pas toe te kennen als dat het geval is? Voorzitter ik noem een paar voorbeelden, maar laat ik zeggen, voor de tijd doe ik er maar eentje. Als mensen, de Limburgers, monumenten intenser beleven dan voorheen, was dat de doelstelling. Groen als dat het geval is. Dus niet als we een beleidsprogramma monumenten hebben vastgesteld. Dat is werk in uitvoering, oranje zou ik zeggen. Er staan nog veel meer goede tips in de analyse van de Griffie die bij de agenda is gevoegd. De vraag is: kunt u de eerdere in de Controlecommissie gedane toezegging herhalen dat u deze tips ter harte neemt? D66 wil hierop verder bouwen. Het is winst dat ons College en onze organisatie zich achteraf afvragen wat de Limburgers ervan hebben gemerkt, maar de werkelijke winst zit natuurlijk aan de voorkant. Als we beleidskaders opstellen moeten we ons al afvragen wat de Limburgers hiervan gaan merken. Wij zijn er als Staten zelf bij en de vraag aan het College is: gaat u ons hierbij helpen? Gaat u in de begroting de vraag stellen wat we willen bereiken en wat we willen dat de Limburgers hiervan merken? Nogmaals het gaat ons dus niet om papier, van de jaarstukken of van de begroting, het gaat ons erom dat het leven van de Limburgers daadwerkelijk beter wordt. Dat de energierekening omlaaggaat, omdat er zonnepanelen op hun dak liggen. Dat er warmte is omdat ze gebruik kunnen maken van Mijnwater BV. Kortom, het gaat D66 erom dat de Provincie pas tevreden is als de Limburgers onze acties merken en ervan profiteren. Dit is een cultuuromslag en als we vandaag een kleine buiging maken in de richting van die cultuuromslag dan hebben we al veel bereikt. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. Mevrouw Depondt.

Mevrouw Depondt-Olivers (CDA): Ja voorzitter, ook wij constateren dat we vrij laat zitten met de behandeling van de jaarstukken. Los van het feit dat daar wat ons betreft niet echt bijzonderheden in staan, lijkt het ons handiger om de meer beleidsmatige discussies straks bij de Begroting en bij de Afwijkingenrapportage '21 te voeren. En ik wil eigenlijk aansluiten bij mijn collega van D66, ten principale werken wij hier in dit huis, werkt elke overheid met ons aller belastinggeld. Rechtstreeks of indirect verkregen, maar het is niet ons geld. Het is uiteindelijk geld van de burger en ook geld van heel veel burgers die het al niet breed hebben. En dat betekent dat als wij dan met zijn allen keuzes maken voor de inzet van dat geld, wij er heel scherp op moeten zijn dat onze burgers daar ook gewoon feitelijk iets aan hebben. We hadden in de Controlecommissie een beetje discussie, iets van merken of iets aan hebben, maar volgens mij bedoelen we hetzelfde. Het moet gewoon daadwerkelijk een aantoonbaar effect hebben. We realiseren ons best dat niet alles te meten is en dat de Provincie ook niet bij alles de enige partij is, maar als we aan de voorkant beslissen om iets te doen dan moeten

we ook aan de achterkant kunnen meten of Limburg en de Limburgers er daadwerkelijk beter van geworden zijn of op zijn minst, een beetje afhankelijk van omstandigheden, niet slechter zal ik maar zeggen. Maar ik kijk daarbij ook naar onszelf. Het is goed om het College op te roepen, maar wij hebben twee formele rollen, een kaderstellende rol en een controlerende rol. Maar als wij aan de voorkant, bij onze kaderstellende rol, zelf al niet scherp zijn in termen van wat wij dan willen dat de Limburgers er beter van worden of ervan merken, dan kunnen we kaderstellend ook niet aan de achterkant vaststellen of wij wel inderdaad met onze actie succesvol zijn geweest. Dus wat ons betreft ook een oproep aan onszelf om aan de voorkant, bij onze kaderstelling, heel kritisch te zijn en elke hulp vanuit het College, de ambtelijke organisatie, is daarbij uiteraard welkom. Dat gezegd hebbende, kunnen wij instemmen met de jaarstukken 2020.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan de heer Van der Valk.

De heer Van der Valk (SP): Dank u wel voorzitter. Het is inmiddels 1 oktober, 11 weken voor het Kerstreces en het volgende jaar komt ons al met rasse schreden ons tegemoet. We richten ons alweer op plannen voor 2022. Als je dan zover weg bent in 2021 en dan nog met elkaar moet gaan praten over 2020, in casu de jaarstukken 2020, dan voelt dat toch wel een beetje als mosterd na de maaltijd en heb je de neiging om je neer te leggen bij het aloude adagium: gedane zaken nemen geen keer. Voorzitter, met alle respect voor de ontstane vertragingen en het uitstel van de behandeling van deze stukken, vinden wij als SP dat we zowel bestuurlijk als ambtelijk dit ons nooit meer moeten laten overkomen. Dan naar de inhoud voorzitter. Hoe lastig het ook is om in een vergevorderd jaar nog iets zinnigs te zeggen over de stukken, heeft de fractie met het advies van de Griffie, de verklaring van de accountant en diens aanbevelingen en behandeling in de Controlecommissie niets anders dan te concluderen dan dat er een gedegen stuk werk is geleverd. Waarvoor complimenten aan met name het ambtelijk apparaat. De vraag blijft natuurlijk wel of het College zich herkent in die aanbevelingen van de Griffie en de accountant en of we op korte termijn verbetervoorstellen kunnen verwachten. Mijn collega van D66 refereerde daar ook al aan. Ik stel deze vraag nogmaals omdat de beantwoording in de CC nogal vrijblijvend en summier was in dezen. Het samenstellen en vormgeven van de jaarrekenstukken, en dat in een hectische periode, heeft een goed en prettig leesbaar en ordentelijk document opgeleverd. En de uiteindelijke conclusie is: financieel zit Limburg er warmpjes bij. De vier voorstellen voorzitter, vaststelling van het matige jaarresultaat waarbij bijna 90% aan overboeking zit en de twee specifieke bestemmingen, motie 2719, en de steun aan het Limburg Museum kunnen wij van harte ondersteunen. Ook volgens de regels generieke taakstellingen aanvullen vinden wij prima. Dan blijft er onder de streep € 8,5 miljoen vrij te besteden resultaat over. Voorzitter, ik heb eigenlijk maar één inhoudelijke vraag: wat is er nog over van die € 8,5 miljoen na negen maanden voortgang binnen deze organisatie en daarbuiten? En kunnen wij bestedingsvoorstellen voor die € 8,5 miljoen van het College verwachten waar de Limburgers iets van merken, maar waar ze vooral iets aan hebben. Tot zover de eerste termijn voorzitter.

De voorzitter: Dank u, dan is het woord aan de heer Baneke. Oh, u wilt interrumperen, ja ga uw gang. Er is een interruptie voor u.

De heer Smeets (SVL): Ja mijnheer Van der Valk, u zegt wat is er over van die € 8 miljoen, die terugkeert naar de immunisatiereserve. Dat is eigenlijk uw vraag. Maar is uw vraag eigenlijk niet veel meer wat na negen maanden nog over is van de immunisatiereserve?

De heer Van der Valk (SP): Dat klopt ja. En gaan wij daar nog iets mee doen, is de vraag aan het College. Met name om dingen te bewerkstelligen waar de Limburgers ook echt iets van merken. U heeft ook in de Controlecommissie de debatten mogen meemaken waarin wij echt zeggen: kom met voorstellen waar de Limburgers echt iets van merken en ook wat beklijft.

De heer Baneke (GroenLinks): Kijk er wordt nu vrij besteedbaar € 8 of € 9 miljoen toegevoegd aan de immunisatiereserve, maar het lopende jaar is er € 21 miljoen uit de immunisatiereserve verdwenen, dus per saldo leveren we in op de immunisatiereserve. De vraag zou veel meer gericht moeten zijn op hoe de immunisatiereserve zich nu in 2021 ontwikkelt. Ik denk dit als aanvulling op uw vraag …

De heer Van der Valk (SP): Dat is, denk ik, een prima aanvulling. Daar ben ik het mee eens.

De voorzitter: Ja, dan de heer Nijskens. De heer Nijskens heeft ook nog een interruptie voor u.

De heer Nijskens (VVD): Ik was al onderweg, maar u zag het waarschijnlijk niet. Maar vindt u dan dat die € 8 miljoen koste wat het kost nog opgemaakt moet worden? Vindt u dat de begroting van 2021 te klein is? Komt u ook met soortgelijke voorstellen voor de begroting 2022?

De heer Van der Valk (SP): Die voorstellen kunt u natuurlijk verwachten bij de begrotingsbehandeling denk ik, maar als je er financieel zo warmpjes bij zit, de cijfers zijn allemaal in zwarte letters geschreven, zou je dan niet wat meer lef willen en durven tonen richting de maatschappij om met heel goede voorstellen te komen. We komen van ver. We hebben een enorm hectische periode achter de rug met de COVID-toestanden. Dan zou het toch wel mooi zijn als je die hele diepe zakken die je hebt ook daadwerkelijk ...

De voorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja, ik denk wel een beetje dat mijn vraag met een retorische vraag wordt beantwoord, maar u vindt dus ja.

De heer Van der Valk (SP): Ja, wellicht misschien een lang antwoord, maar uiteindelijk vind ik dat wel ja.

De heer Nijskens (VVD): Wij zijn van mening dat het prima past in de immunisatiereserve en ook indachtig met dat voor de toekomst ook nog goede dingen moeten worden gedaan. En de goede plannen die we hebben, staan al in de begroting en die komen in de volgende begroting weer. Dus ik beantwoord uw vraag op mijn vraag, dus dat is wel grappig.

De heer Van der Valk (SP): Maar ik wil wel dat het ideologische verschil overduidelijk wordt: hoe je uiteindelijk om moet gaan met diepe zakken. Dank u wel.

De voorzitter: Helder, dan is het woord aan de heer Baneke.

De heer Baneke (GroenLinks): Dank u wel voorzitter. Na drie keer een valse start wegens interrupties. Mijn verhaal zal hetgeen hiervoor is gezegd volgen, want de behandeling van de jaarstukken van 2020 is wat GroenLinks betreft is een formaliteit die moet worden afgehandeld. Eigenlijk ook niet meer dan dat. We weten met zijn allen hoe het komt dat de vertraging in de behandeling is opgetreden. Dit is een bijeffect van de bestuurlijke crisis die Limburg heeft

doorgemaakt in de voorbije maanden. En het feit dat de accountant geen goedkeurende verklaring wilde afgeven zolang er bepaalde onderzoeken liepen, heeft ervoor gezorgd dat we vandaag nu hier staan. GroenLinks is blij dat er in ieder geval een accountantsverklaring is afgegeven en dat we verder kunnen in onze P&C-cyclus. Politiek-inhoudelijk hebben we te maken met de erfenis van een vorige groep bestuurders, in samenspraak met de Staten natuurlijk, waar de huidige bestuurders verantwoording over dienen af te leggen. GroenLinks zal het huidige College daar niet mee vermoeien. Wat ons betreft zien we geen vreemde zaken in de jaarrekening, wij kunnen ermee instemmen en wensen Limburg na deze afsluiting van het verleden een mooie toekomst. Dank u.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan, ten slotte, de heer Smeets.

De heer Smeets (SVL): Dank u wel voorzitter. De inflatie in de eurozone is recentelijk omhooggeschoten. De prijzen stegen in augustus jongstleden met 3% vergeleken met een jaar geleden. En dat is het hoogste inflatiecijfer sinds 2011. In juli bedroeg de inflatie nog 2,2%. Vooral energie, zoals benzine en gas, werden een stuk duurder. Meer dan 15%. Ook in september bleven de prijzen voor ruwe olie, gas, steenkool, elektriciteit verder stijgen vanwege het krappe aanbod en de sterke vraag. Bij gebrek aan meer eerste cijfers, wil ik u wijzen op de Belgische inflatie waar men een inflatieniveau voorziet tot begin volgend jaar van ruim 3%. In Nederland zullen vergelijkbare ratio's te zien zijn. De verwachting is dat de inflatie ook daarna hoog zal blijven en natuurlijk zal de ECB haar monetaire beleid hierop aanpassen om de inflatie onder de 2% te krijgen de komende jaren, maar zij voert nu nog steeds een crisisbeleid uit dat stamt uit de piekfase van de coronacrisis. En deze crisisaanpak is gebaseerd op extreem lage rentes, vaak negatieve rentes om het economisch herstel aan te wakkeren. U voelt aan voorzitter, daar zit een spanningsveld. En tegen die achtergrond is mijn fractie van mening dat wij voorzichtig en verstandig moeten handelen en prudent financieel beleid moeten voeren in de Provincie Limburg. De onzekerheden, zowel macro-economisch als op kleinere regionale schaal, zijn eenvoudigweg te groot. Als we dan kijken naar de financiële positie van de Provincie Limburg, dan begint een gezonde financiële positie bij het opbouwen c.q. in stand houden van een robuuste immunisatiereserve. De bestaande trend in de resultaatverwachting voor de komende jaren maakt het verstevigen van de immunisatiereserve tot een ware uitdaging en dat tonen de cijfers over 2020 overduidelijk aan. Over 2020 teren wij € 21 miljoen in op de immunisatiereserve. Het betreft hier € 32 miljoen aan onttrekkingen en € 11 miljoen aan dotaties, met name op innovatiekracht en algemene dekkingsmiddelen. Graag een heldere onderbouwing van de Gedeputeerde naar de aard en achtergrond hiervan. En dan toch nog even inzoomen op die immunisatiereserve. Ooit gevormd tot de hoogte van € 1,1 miljard na de verkoop van Essent-aandelen en nadien geïnvesteerd in de Limburgse economie. We noemen dat met een mooi woord financieel revolverende middelen. Het idee was dat deze middelen zouden renderen en het eventueel vrije beschikbare resultaat aan het einde jaar toegevoegd zou worden aan de immunisatiereserve. Aan de andere kant kan aan de immunisatiereserve worden onttrokken indien verlies aan opbrengst of interest van de revolverende middelen optreedt. Dat waren altijd de basisafspraken.

De voorzitter: Ga uw gang.

De heer Van der Valk (SP): Dank u wel voorzitter. Toch nog even terug naar een eerder moment in uw betoog. U heeft het over die intering op de immunisatiereserve. En uit mijn interpretatie van de manier waarop u het zegt, klinkt het alsof u dat erg vindt. Of dat het een kwalijke zaak is. Terwijl die dingen, volgens mij wat u ook zegt, aan heel veel goede dingen besteed zijn. Innovatiekracht, ondersteuning bedrijven in hun doorontwikkeling, enzovoort.

De voorzitter: De vraag is helder. De heer Baneke.

De heer Smeets (SVL): De heer Smeets.

De voorzitter: Ach de heer Smeets excuus.

De heer Smeets (SVL): Ja, de immunisatiereserve is ooit gevormd, is bedoeld om investeringen te doen. Het kan best zijn dat een investering op een gegeven moment minder rendeert en dan neemt de immunisatiereserve af. Ik stel de vraag nu aan de gedeputeerde, aan het College, waarom er voor € 32 miljoen is onttrokken. Er is voor € 21,5 miljoen onttrokken uit algemene middelen. Ik heb de vraag wat dat is geweest. Is dat een-op-een te linken aan een participatie, een verbonden partij of een investering die we gedaan hebben of zijn we hier, en kan kom ik eigenlijk een beetje op mijn betoog terug, zijn we hier een gat in de exploitatie aan het dichtlopen? En daar is die immunisatiereserve nooit voor bedoeld.

De voorzitter: Ja.

De heer Van der Valk (SP): Ja, de vraag was eigenlijk, vindt u het erg? Vindt u dat vervelend of vindt u het kwalijk dat deze <onverstaanbaar> zich hebben ontwikkeld?

De heer Smeets (SVL): Nou ja, vind ik het kwalijk? Nogmaals het is er niet voor bedoeld, dat is één onderdeel van mijn antwoord. En twee, als ik over anderhalf jaar hier de deur achter mij dichttrek, wil ik een gezonde immunisatiereserve achterlaten voor de volgende Provinciale Staten en het College dat er dan zit. Wij hebben de plicht, denk ik, met zijn allen om ervoor te zorgen dat die belangrijke, algemene reserve die we daar hebben, op orde blijft. En dat wij die moeten gaan gebruiken straks met allerlei energievraagstukken, wat heel veel geld gaat kosten. En daarin gaan investeren vind ik prima. Als wij goede investeringen doen, mijnheer Van der Valk, vind ik het prima dat die op het moment wat afloopt, maar ik heb moeite om hem voor de exploitatie te gebruiken.

De voorzitter: Volgens mij is het verschil van inzicht helder. Vervolgt u uw betoog.

De heer Smeets (SVL): Ja. In de voorbereiding op dit debat stuitte ik op amendement A1 uit 2013, ondertekend door Martijn van Helvoirt en Joost van den Akker. Ik neem aan dat zij de medegrondleggers waren van die bekende immunisatiereserve. Zij zagen destijds al het risico dat deze reserve gebuikt zou gaan worden voor het dichtlopen van gaten in de exploitatie. Hetgeen absoluut niet de bedoeling was en nog steeds niet is, want daar staat letterlijk dat de Provincie alleen krediet mag trekken vanuit de immunisatiereserve als deze netjes wordt terugbetaald. En dat de behoefte bestaat om enige kaders vast te leggen om de zekerheid te hebben van terugbetaling van de onttrokken gelden uit die immunisatiereserve. Bij het Dictum is helder verwoord dat ingezet krediet aan kaders vanuit de immunisatiereserve zo snel mogelijk moeten worden terugbetaald. Vraag aan het College, aan de Gedeputeerde om hierop te reflecteren in het kader van de onttrekkingen aan de immunisatiereserve over boekjaar 2020. Tot slot voorzitter, over die immunisatiereserve, een breed gedragen wens binnen SVL om gedurende het boekjaar goed inzicht te krijgen in het verloop van die reserve. En ja, er wordt gerefereerd aan de immunisatiereserve in Voorjaarsnota's, Eindejaarsbijstellingen en andere uitingen, maar weer in de geest van het bekende amendement uit 2013 A1 waarin letterlijk onder punt 4 van het dictum staat: GS rapporteren over de stand van de immunisatiereserve via de reguliere P&C-cyclus. En als ik nu naar de P&C-cyclus kijk voor '21-'22 zie

ik hem volgens mij niet separaat opgenomen. Graag het oordeel van het College hieromtrent. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. Er hebben zich ten opzichte van mijn oorspronkelijke lijst twee sprekers extra gemeld. Het woord is aan de heer Ernst.

De heer Ernst (PVV): Ja dank u wel voorzitter. Allereerst een opmerking met betrekking tot financiële en eventuele andere rapportage in het algemeen. Een opvallende zaak vinden wij dat er nog steeds doelen zijn die niet SMART geformuleerd worden. Dit maakt niet alleen de controlerende taak van PS moeilijker, maar is tevens een gemiste kans voor het bestuur om goede prestaties helder te etaleren en te presenteren. Dit specifiek duiden, of beter gezegd het ontbreken ervan, verdient dan ook aandacht van de opstellers van rapportages zodat op dit gebied stappen gezet kunnen worden. Concrete doelen die met een goede onderbouwing deels of niet gerealiseerd worden zorgen voor duidelijkheid en leiden tot een bijsturing van de inspanning of van de doelstelling. Een vage doelstelling leidt tot onbegrip, meningsverschillen, frustratie van mensen en processen en vermijdbare discussies. Een van de hot-items in deze periode was natuurlijk Covid en alle economische schade ten gevolge van de maatregelen dit jaar nogal nadrukkelijk aanwezig. In de jaarstukken wordt gesproken over schade bij de cultuursector van het eerste halfjaar € 3 miljoen, waarvan € 1,2 miljoen gecompenseerd werd door het Rijk. De vraag is, wordt het resterende bedrag ook gecompenseerd? Voor de tweede helft staat dan verder nog een bedrag van € 1,2 miljoen genoemd, ook binnen deze cultuursector. De schade ten gevolgde van deelneming en fondsen bedraagt respectievelijk € 8,7 en € 6,3 miljoen. Schades die bij het Rijk geclaimd zouden moeten worden. En de vraag is hoe de stand van zaken op dit gebied is. Zijn deze geclaimd en is compensatie toegezegd? En zo ja tot welke hoogte? Dan ten aanzien van de Sociale agenda en Veiligheid. Er wordt vermeld dat er inventarisatie heeft plaatsgevonden van trajecten ten behoeve van ontlasting van de strafrechtketen. Wanneer en hoe gaan we de resultaten hiervan vernemen? Verder is dan de vraag hoe en wanneer de inventarisatie kwetsbare wijken bekend wordt gemaakt? En zijn er al acties bekend en gepland om die wijken daadwerkelijk veiliger te maken? Het is weliswaar een goed project, maar op welke wijze draagt digitale weerbaarheid voor ouderen bij aan veiligere wijken? Anders gezegd, past dit onder deze noemer. Dan is er € 750.000 vrijgemaakt voor aanpak van de problemen in het Vastenavondkamp in Venlo. Wat is de stand van zaken met betrekking tot het uitvoeringsplan. Als we een en ander goed importeren dan komen we dus op, afsluitend, dat is bij onze immunisatiereserve al even aan de orde geweest, dat daar € 8,6 miljoen aan is toegevoegd. Kunt u aangeven wat de stand van die reserve op het moment is en in hoeverre de doelstelling van indexeren van die reserve binnen het bereik ligt? Mogelijk kan er al een vooruitblik gegeven worden hoe ze het een en ander zal ontwikkelen in de komende periode. Tot zover in deze termijn. Dank u.

De voorzitter: Dank u wel dan is ten slotte het woord aan mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel voorzitter. 2020 is natuurlijk een raar jaar geweest, dus ook van onze kant waardering voor de totstandkoming van de jaarstukken. We willen eigenlijk op drie zaken uit de jaarstukken ingaan. Allereerst de investering in Maastricht Aachen Airport. We hebben natuurlijk nooit onder stoelen of banken gestoken dat wij dit slechte investeringen vinden. Als voorbeeld willen wij het onderzoek naar elektrisch vliegen stellen. Onlangs landde er een klein elektrisch vliegtuigje op Maastricht Aachen Airport. Een toestel dat niet vliegt bij te veel wind of te weinig zicht, met een actieradius van een uurtje en dan moeten de weersomstandigheden nog uiterst gunstig zijn ook. De directeur van Maastricht Aachen Airport omschreef dat een aantal jaren geleden

nog wel het beste. Hij noemde dat luchtfietserij. En voor ons is het dat nog steeds. Want waarom moet de Provincie Limburg een bijdrage leveren aan onderzoeken om elektrisch te vliegen? Is dit wel een zinnige en zuinige besteding van belastinggeld? En daarbij lezen wij dat Maastricht Aachen Airport door werkgelegenheid en logistiek het publiek belang van Limburg zou dienen. Wij vragen ons af of deze termen niet ingehaald zijn door de realiteit, zeker nu gebleken is dat verschillende onderzoeken naar de werkgelegenheid onjuist bleken. Het Erasmuscenter was door de Integriteitscommissie van de Erasmus Universiteit op de vingers getikt toen het tot 3.300 banen bij Maastricht Aachen Airport kwam en Ecorys, het onderzoeksbureau, peilde 1.760 banen, maar ook deze uitkomst is onzeker. De denktank van Maastricht Aachen Airport komt uit op maximaal 500 banen. En hoe kan het dan dat deze data nog steeds voorkomen in de jaarstukken? We willen graag een reactie van de Gedeputeerde. Voorzitter tot slot de natuur. We vinden hier het exotenbeheer terug. Om de biodiversiteit te beschermen kunnen invasieve exoten verwijderd of beheerst worden. En dit kan dus niet bij hinder voor burgers zoals wij in de jaarstukken lezen. Dit is immers geen geldige reden om tot exotenbeheer over te gaan en wij hopen dan ook dat het exotenbudget daar niet voor aangewend is. Kan de Gedeputeerde dat bevestigen? In totaal wordt het exotenbeleid voor € 200.000 per jaar begroot, daarbij zijn wij na ingrijpen verplicht om herstelmaatregelen te nemen. Bijvoorbeeld door het planten van een inheemse soort na het verwijderen van een exoot. Daar hebben wij een motie voor ingediend en door de toenmalige portefeuillehouder is toegezegd om aan deze herstelverplichting te voldoen. Hierover vinden wij echter nog niets terug in de jaarstukken. Kan de Gedeputeerde bevestigen dat deze herplantverplichting deel uitmaakt van het Limburg exotenbeleid en wordt hier daadwerkelijk uitvoering aan gegeven. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u. Wenst de fractie van Forum over dit onderwerp nog het woord? Dat is niet het geval, dan geef ik het woord gaarne aan Gedeputeerde Roest.

Gedeputeerde Roest: Voorzitter er zijn een aantal vragen gesteld en het lijkt me goed dat we heel even schorsen zodat ik ...

De voorzitter: U heeft behoefte aan even een moment schorsing? 5 minuten?

Gedeputeerde Roest: 5 minuten is goed voorzitter.

De voorzitter: Oké dan stel ik voor om even te gaan schorsen 5 minuten.

[SCHORSING]

De voorzitter: De vergadering is heropend. Zou u uw plaats weer in kunnen nemen? Dan is het woord aan Gedeputeerde Roest.

Gedeputeerde Roest: Dank u wel voorzitter. Heel eventjes wachten tot het iets rustiger geworden is. Ja, dank u wel. Voorzitter met betrekking tot de vragen van de heer Van Wageningen, D66. Hij vroeg onder andere: gaat u ons vermogen in stand houden? En gaat u uw collega's de ruimte geven om dit te investeren met financieel en maatschappelijk rendement? Mijnheer Van Wageningen, wij zullen bij de Eindejaarsbijstelling een analyse verstrekken over de mogelijkheid om aan de moties op dit vlak, immunisatiereserve en aanleggen van een <onverstaanbaar> te voldoen. Voor wat betreft ruimte voor het College zullen wij blijven acteren langs de lijn van Sturing in Samenwerking 3.0 om maatschappelijk en financieel rendement te realiseren. Ik wil er nog even dit aan toevoegen, het is heel belangrijk dat de immunisatiereserve en het rendement dat wij maken op het vermogen dient

voor het ophogen van de operatieve begroting. Dat zou dus inhouden dat op het moment dat de operatieve begroting niet opgehoogd zou kunnen worden door voldoende rendement vanuit het immunisatiefonds, omdat dat minder zou worden, zou dat betekenen dat wij straks in toekomst, en er werd verwezen ook naar wat doet u voor onze Limburgers, dan zeg ik wat doen wij straks voor onze Limburgers, onze kleinkinderen en achterkleinkinderen. Ook daarvoor is het natuurlijk van belang dat wij voldoende vermogen hebben om ook daarmee de toekomstige begroting te kunnen ophogen.
Dan werd er gevraagd wat we willen bereiken en wat gaan de Limburgers hiervan merken. Ik denk dat ik hier een beetje die vraag daar ook mee beantwoord heb mijnheer Van Wageningen.
Dan hebben we natuurlijk nog een vraag waarover gesproken wordt en dat antwoord was hier in de lijn met de Controlecommissiebehandeling, zoals ook opgenomen in de memorie van toelichting bij de begroting, willen wij uiteraard transparantie van de jaarstukken voor uw Staten verbeteren. En daar werken we dus ook aan. En hierbij hebben we natuurlijk oog voor de aanbeveling van de Griffie, maar streven we natuurlijk ook naar een aantal structurele verbeteringen zoals een betere aansluiting met het Beleidskader. Zowel wat betreft de financiële Staten zoals de indicatoren. We verwachten dat deze stappen uw Staten tevreden zullen stellen. Wij nemen dan ook de suggestie over om binnen onze verantwoording te spreken over weer hetzelfde wat we net al zeiden: wat hebben de Limburgers eraan en ook voor de toekomst in plaats van wat merken de Limburgers ervan. Ik denk dat dit ook een verwijzing is naar de vraag van mevrouw Depondt. Ik zie mevrouw Depondt knikken dus dan heb ik tegelijkertijd uw vraag ook beantwoord mevrouw Depondt. Dan hebben we de vraag van de SP, mijnheer Van der Valk. Wat is er over van de € 8,5 miljoen en wat is er over van de immunisatiereserve? Kunnen we bestedingsvoorstellen verwachten, en dan krijgen we weer de vraag, waar Limburgers iets van merken en iets aan hebben. Mijnheer Van der Valk, u constateert dat natuurlijk terecht, dat wij een vrij resultaat rapporteren en vraagt of wij met voorstellen komen om deze in te zetten. Zoals ook de heer Smeets terecht opmerkte, bezien wij in dit in samenhang met de stand van de immunisatiereserve. Wij stellen voor dit resultaat toe te voegen aan de reserve. Enerzijds omdat dit in lijn ligt met de moties vanuit de Staten over de immunisatiereserve, maar anderzijds, en daarbij hechten wij aan een eerlijk verhaal, voorzien we ook in uitlopende projecten en deelnemingen dat er nog vragen op ons af komen. Uiteraard vergt dit separate besluitvorming door de Staten. Zoals u zult constateren bij het zien van de begroting, is ook de resterende begrotingsruimte in deze Statenperiode beperkt. Dit College zal dus in belangrijke mate energie moeten steken in het kwalitatief goed uitvoeren van de beleidskaders en het staand beleid. Het staat uw Staten natuurlijk altijd vrij om met voorstellen te komen, maar neem hierbij de opmerking in acht dat dat denk ik beter past bij een moment dat we gaan praten over de begrotingsbehandelingen.
Dan de heer Smeets van de SVL. De heer Smeets vraagt in het bijzonder om aandacht voor de immunisatiereserve en wil verantwoord met deze middelen omgaan. Ik denk dat ik in die richting mijnheer Smeets al een aantal opmerkingen gemaakt hebt, dat geldt dus ook voor de ondergrens van de € 900 miljoen zoals door u als Staten is vastgesteld dat we die niet overschrijden. Daarnaast willen we ook voorzien in een grondige analyse van de consequenties van het invullen van de moties inzake indexatie en het aanleggen van een coronapot. Deze uitgangspunten en prudent beleid maken ook dat dit College sterk inzet op het binnenhalen van Europese en nationale financiering van onze ambitie en daar zal natuurlijk mijn collega de heer Van Gaans zich zeer sterk voor inzetten. Het restant van de toevoeging aan de immunisatiereserve van de jaarrekening resultaat bedraagt dan € 911 miljoen, uitgaande van een meerjarig perspectief. De inzet van de middelen in deze jaarrekening van 2020 uit de immunisatiereserve hebben allemaal betrekking op besluitvorming die reeds is genomen door uw Staten.

De voorzitter: De fractie van SVL.

De heer Smeets (SVL): Als dit uw beantwoording op mijn vraag is, is dat enigszins teleurstellend want ik had gevraagd naar de achtergrond en de aard van het interen op de reserve in het boekjaar 2020. En we zien bijvoorbeeld dat er € 21,5 miljoen uit algemene middelen is gehaald. De vraag aan u of aan het College is van pinpoint dat nu eens even aan de investeringen die we gedaan hebben, want ik heb het vermoeden dat we hier een exploitatietekort dichtlopen. Ik ben op zoek naar een hele ordentelijke onderbouwing van de € 32 miljoen, waarvan € 21,5 miljoen uit algemene middelen, aan welke revolverende middelen heeft u een tekort? Zijn dat interestopbrengsten die we mislopen? Allerlei uitkeringen die de verbonden partijen dus blijkbaar niet gedaan hebben waar we het wel verwacht hadden. Ik ben echt op zoek naar een hele goede onderbouwing van die € 32 miljoen. Die heb ik nog niet gehoord dus. Het hoeft allemaal niet nu, maar als het toegezegd kan worden dat het op termijn aan mij wordt aangeleverd heel graag. Daarnaast, moet ik even kijken, had ik ook nog een vraag over de P&C-cyclus. In mijn optiek staat er niets in de P&C-cyclus over de immunisatiereserve daar waar een oud amendement waaraan ik refereerde uit 2013 dat wel deed. De vraag is, hoe kijkt u tegen het amendement aan en waarom wordt dat dan klaarblijkelijk niet uitgevoerd? Het kan ook zijn dat ik het in de P&C-cyclus gemist heb, maar graag uw antwoord hierop.

De voorzitter: Gedeputeerde Roest.

Gedeputeerde Roest: Ja voorzitter dat kan in mijnheer Smeets toezeggen. **Dat wij dit schriftelijk naar u zullen doen toekomen zodat we daar een uitgebreid en ook onderbouwd antwoord op kunnen geven.**

De heer Smeets (SVL): Dat is ten aanzien van de onttrekkingen uiteraard.

Gedeputeerde Roest: Beide vragen die u gesteld hebt.

De heer Smeets (SVL): Ja maar ik wil het ook iets breder trekken mijnheer Roest als u me toestaat. Hoe kijkt u nu tegen die immunisatiereserve aan? Vind ik toch belangrijk om dat goed met elkaar te wisselen. Mijn fractie kijkt tegen die immunisatiereserve aan als zijnde, daar worden de investeringen uit gedaan, die gaan renderen en revolveren en soms zit het tegen en dan neemt die reserve af. Maar het is volgens mij niet de bedoeling om daar exploitatietekorten mee te dichten. Hoe kijkt u daartegenaan? Ook in het licht van het amendement uit 2013 wat daarover opgesteld is.

De voorzitter: Gedeputeerde.

Gedeputeerde Roest: Voorzitter, de heer Smeets vraagt mij hier nu hoe ik daartegenaan kijk. Ik kan u zeggen, mijnheer Smeets, ik zie eigenlijk twee verschillende zaken. Dat is enerzijds het vermogen en anderzijds de operatieve begroting. En die twee dingen moeten wij in mijn optiek uit elkaar houden. Dat betekent dus dat het vermogen daartoe dient om de juiste dingen te doen met nut, noodzakelijk maatschappelijk belang en daar ook rendement op te behalen, zoals ik net al gezegd heb, waarmee wij de begroting jaarlijks kunnen ophogen. En dan moet het zo zijn natuurlijk in die optiek dat ook het vermogen in dusdanige stand wordt gehouden en ook revolverend werkt. Dan willen we ook in de toekomst een mogelijkheid hebben om de begroting op te hogen. Dat houdt tegelijkertijd in, u hebt het ook in de memorie van toelichting gezien, dat we nadrukkelijk gezegd hebben als er binnen de

begroting veranderingen plaats zouden vinden, dan moeten de Staten, dat mag want de Staten hebben uiteraard het budgetrecht, dan moeten ze tegelijkertijd nieuw voor oud, dan moeten ze ook aangeven als ze nieuwe ambities hebben die niet in de begroting staan. Wat ze daarvoor eventueel niet zouden doen zodat die activiteiten allemaal binnen de operatieve begroting blijven. Heb ik daarmee enigszins uw vraag beantwoord?

De voorzitter: De heer Smeets krijgt nog een keer de gelegenheid en overigens lijkt mij dit typisch een onderwerp dat ook bij de begroting thuishoort.

De heer Smeets (SVL): Nee, het gaat zeker bij de begroting terugkomen, absoluut. Ik hoor de heer Roest denk ik hetzelfde zeggen als wat ik bedoel. Met iets meer woorden waarschijnlijk, maar goed ik denk dat ik het goed begrijp. Dan blijft voor mij dus de vraag overeind waarom die € 21,5 miljoen uit algemene middelen is gehaald. Want u zegt, het mag alleen maar dienen voor revolverende middelen, investeringen die wij doen als Provincie. Om onze burgers verder te helpen en niet voor exploitatietekorten, dat hoor ik u zeggen. Dus ik ben zeer benieuwd naar de opstelling, de verklaring van met name de € 21,5 miljoen die uit algemene middelen is gehaald. Daar wou ik het bij laten.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Roest: Voorzitter ik denk dat ik het hiermee voldoende beantwoord heb.

De voorzitter: Ook in het kader van de begrotingsbehandeling vraagt de heer Smeets om de nadere invulling van dat bedrag. Ik neem aan dat u dat kunt toezeggen?

Gedeputeerde Roest: Ja.

De voorzitter: Dat is bij dezen dus toegezegd. De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Een punt van orde voorzitter. Is het de nieuwe bestuurscultuur dat het College vanuit de bank antwoord geeft?

De voorzitter: Nee dat wou ik zojuist een opmerking over maken. Het zat mij ook nog even onvoldoende tussen de oren, maar het is gebruikelijk dat de Gedeputeerden ook vanachter het spreekgestoelte antwoorden, maar ik heb de heer Roest maar even laten gaan. Anders had ik die opmerking aan het eind van zijn betoog zelf gemaakt.

Gedeputeerde Roest: Ja voorzitter, dan heb ik nog een paar andere vragen gekregen. De volgende keer, mijnheer Ernst, zal ik daar plaatsnemen. Dat heeft te maken, de vraag ook van de PVV van mijnheer Ernst, dat heeft betrekking op de Sociale Agenda en op strafrechtzaken en die wil ik uiteraard even doorverwijzen naar mevrouw Van Toorenburg. Ook met betrekking tot de inventarisatie van de wijken.
Dan heb ik nog een vraag van mevrouw Plusquin. En dat gaat over, onder andere, geld elektrische vliegtuigen MAA. Dan ook nog vragen over extra aanpak van exoten en die wil ik graag doorverwijzen naar de heer Gabriëls. En die van het elektrische vliegtuig naar de beantwoording door de heer Satijn. Dank u wel voorzitter.

De voorzitter: Dank u zeer. Wie in tweede termijn? De heer Nijskens, de heer Van Wageningen ... Oh de heer Satijn heeft ... Oké excuus.

Gedeputeerde Satijn: Voorzitter dank. Op de vragen van mevrouw Plusquin over MAA waarin de opmerking werd gemaakt dat de Provincie in 2020 geld zou hebben besteed aan het onderzoeken van het elektrisch vliegen, kan ik u melden dat dat in het kader is geweest van het onderzoek van de heer Van Geel. Daarin is dat onderzocht en daar heeft de Provincie wel degelijk een bijdrage aan geleverd. Dus het is niet dat de Provincie dat in directe zin heeft gedaan, maar meer in indirecte zin. Vervolgens heeft mevrouw Plusquin een opmerking gemaakt over de werkgelegenheidscijfers die mede onderzocht zouden zijn door een instituut van de Erasmus Universiteit. Een hele hoop commotie daaromtrent of die gegevens al dan niet juist waren. Wij maken in onze voortgangsrapportage, maar ook het beleid dat we aan u voorleggen, gebruik van <onverstaanbaar>. Dat blijft zo, ook voor het dossier dat wij de komende maanden met elkaar gaan wisselen. Dus daar zit geen interferentie. Wij zijn ook op de hoogte van de onderzoeken van de omwonenden, onder andere van de Denktank MAA. We hebben er afgelopen week met hen ook vele malen overleg over gevoerd. Over hun visie erop en de wijze waarop zij tot die berekeningen, tot die constateringen komen. Voorzitter ik kan aan uw Staten melden dat we dat ook hebben meegegeven en dat hebben ze zelf ook ingebracht in de discussie en de confrontatie rond de uitgangspunten van de MKBA zoals die op dit moment loopt voor het nieuwe onderzoek rondom de luchthaven MAA. Daarmee heb ik volgens mij de vragen van mevrouw Plusquin kunnen beantwoorden. Ik kijk even naar de heer Loomans. Dat is zo, dank u wel voorzitter.

De voorzitter: Dank. De heer Gabriëls.

Gedeputeerde Gabriëls: Ja, dat ging over de vraag over het exotenbeheer. Uw Staten hebben in februari 2021 een aanpak vastgesteld voor dat exotenbeheer. Op basis van die aanpak komt er een subsidieregeling, die bijna af is, heb ik vernomen. En in die subsidieregeling wordt de optie opgenomen tot herstelmaatregelen. Want u schrijft in uw motie dat als exoten zijn weggehaald men vervolgens weer inheemse soorten aan moet planten. Dus dat wordt opgenomen in de subsidieregeling die bijna af is. En dat is dan voor 2021, 2022 en 2023.

De voorzitter: Dank. Zijn er nog andere Gedeputeerden die zich aangesproken voelen? Mevrouw Van Toorenburg.

Gedeputeerde Van Toorenburg: Dank u wel voorzitter. Terecht hebben leden gesproken over de rake klappen die zijn uitgedeeld aan cultuur door de verschrikkelijk coronacrisis. Natuurlijk kunnen we nu weer langzaam open, maar we zien dat er een enorme schade is aangericht. Daar heeft de Provincie zelf € 700.000 in gecompenseerd, maar we hebben gevonden, ook alle verenigde provinciën, dat er veel meer moest gebeuren. Zo is via het IPO, via de verschillende provincies nog een schadeclaim ingediend bij het Rijk. Substantiële bedragen. Eerst € 1,1 miljoen, daarna nog € 1,25 miljoen en in de derde tranche nog een keer € 1,1 miljoen. Wij zijn ietwat teleurgesteld geraakt zeg ik u heel eerlijk hier vandaag in deze zaal dat op enig moment de G4 had bedacht dat er een brief moest naar de formatietafel, naar de regering dat er een verlenging moest komen van het steunpakket. Want wij hier in Limburg zijn natuurlijk als geen andere provincie bezig met het versterken van onze cultuur. Dus wij hadden graag gezien dat het een bredere brief zou zijn, niet alleen van de G4, maar dat tenminste toch onze prachtige steden en onze regio's zich daarbij aan konden sluiten. En daartoe

hebben wij het IPO ook weer bewogen om opnieuw een brief te sturen aan Den Haag om aan te geven dat wij vinden dat de steunmaatregelen niet kunnen stoppen. Er zijn te veel zelfstandigen ook in onze cultuursector die echt niet morgen weer op eigen benen kunnen staan. Dus ik denk dat ik uw Staten daarover heel duidelijk kan berichten. We hebben dus naast het pakket dat we zelf hebben ingezet uitvoerig gesproken met alle provincies samen en met de VNG om erop aan te dringen dat er een vervolgpakket komt. We hebben daar nog geen uitsluitsel over, maar dat het ons serieus ernst is dat mag u duidelijk zijn en wij proberen ook zelf daar nog het een en ander in te doen. Er zijn vragen gesteld over wijken. Ik moet even kijken of daar nog iets specifieks uit naar voren komt, maar wat ik eruit proefde vooral is hoe gaan we er nou echt voor zorgen dat onze wijken veiliger zijn. Juist vanuit de PVV kwamen deze vragen. Er zijn een aantal wijken die we nu wat meer serieus onder de loep nemen. Ik denk aan de Donderberg, ik denk aan de wijk in Venlo waar we in uitvoeringsprogramma's proberen stelselmatig, langjarig in te investeren. Het is echt een integrale aanpak, dus niet alleen de veiligheid, ook al zien we daar hele duidelijke bewegingen in. Zeker ook de zorg en onderwijs en op ander manieren de kansarmen die daar de dupe van zijn. Specifiek Vastenavondkamp dat hier net genoemd is. Daar is een hele uitvoeringsagenda. U heeft meen ik in mei van dit jaar een mededeling portefeuillehouder daarover gekregen waarin ook wordt ingegaan op die integrale langjarige aanpak met de diverse partners. Niet alleen de overheden, maar de woningcorporaties, de politie en de zorg. Een heel uitvoeringsplan 2021-2025 waar een convenant onder ligt. Waar uiteindelijk natuurlijk de gemeente de eerste is, maar waar wij vanuit de Provincie een bijdrage aan geleverd hebben van om en nabij de € 2,28 miljoen. Het is in uitvoering, u zult daarover worden geïnformeerd. Stapsgewijs. Er loopt een hele monitoring. Het zou eigenlijk pas helemaal geëvalueerd worden in 2025. Ik zeg u eerlijk dat ik dat wat laat vind. Ik vind het belangrijk dat we tussentijds ook kijken wat er gebeurt, dus daarop zal ik ook acteren. Eerst was het idee om in drie jaar een monitoring te doen, maar we moeten even kijken of we dan voldoende concrete resultaten hebben. U wees ook op de digitale weerbaarheid en heeft dat wel een plek hierin? Dan moet ik u zeggen, hier staat iemand die zich daar heel grote zorgen over maakt, want ik zie zeker in onze verzilverde provincie veel mensen die wat ouder zijn, kwetsbaar op de digitale snelweg. Zij zijn zelfs door de coronamaatregelen en de app die zij nu af en toe dienen te hebben nog meer in een kwetsbare positie gebracht. Dat baart ons College heel grote zorgen. We hebben ook herhaaldelijk aangegeven dat wij vinden dat mensen meer moeten worden geholpen om langs deze digitale weg of liever nog op papier een verklaring te krijgen. En wat wij zien is dat wij mensen bijna dwingen op die digitale tour te gaan en daar komt nu extra hulp. We hebben overleg gehad ook met Cubiss. De bibliotheken voelen zich zeer gemotiveerd om oudere mensen en mensen die laaggeletterd zijn te helpen veilig te blijven op het internet. Dus het zijn onze inwoners in onze wijken, dus wanneer we zien dat er een digitale ondersteuning moet komen aan bepaalde doelgroepen dan is dat natuurlijk ook onderdeel van de wijken want daar zitten de mensen. Het is niet alleen maar op straat. Mooi voorbeeld is de Donderberg waar veel in is geïnvesteerd. We zien de criminaliteit echt dramatisch dalen. En het interessante is, ik heb er van de week een onderzoek over gezien, dat het gevoel van veiligheid is afgenomen. Dus de criminaliteit daalt en mensen voelen zich minder veilig. Maar er is dus iets aan de hand, daar moet je dooronderzoeken, wat speelt hier? Aan wat voor knoppen kunnen we nog meer draaien? Dus kort en goed voorzitter, we hebben op een aantal plekken in onze mooie provincie een specifieke wijkaanpak. We monitoren dat. We doen dat dus niet alleen in de fysieke leefomgeving, maar ook de veiligheidsbeleving, de daadwerkelijke veiligheid en ik vind ook echt dat daar de digitale veiligheid bij hoort, daar doen we alles aan om ook deze mensen te beschermen met onze partners. Bijvoorbeeld de bibliotheken, maar ook de gemeenten zeker nu we ook nog de corona-app hebben waardoor mensen gedwongen worden zich

ook in die kwetsbare omgeving van hun eigen mobiele telefoon te begeven. Dus dat is wat ons betreft een speerpunt. Ik denk dat ik daarin de hoofdlijnen van de vragen heb beantwoord. Dank u wel.
De voorzitter: Dank u zeer. Geen andere Gedeputeerden? Er is nog een vraag kennelijk gesteld over de belasting van de strafrechtketen. In 2020 is een inventarisatie gemaakt van een aantal trajecten waardoor we de strafrechtketen kunnen ontlasten door bijvoorbeeld een inzet op de bestuursrechtketen. Vooralsnog hebben die trajecten nog niet tot concrete resultaten geleid. Er wordt op dit ogenblik via de Veiligheidsagenda ondersteuning gegeven aan het interventieteam Noord-Limburg in de regiodeal waarbij met name wordt ingezet op ontlasting van de strafrechtketen. De twee ... Wie van u? De heer Nijskens. Niet. De heer Van Wageningen. Ja.

De heer Van Wageningen (D66): Dank voor de beantwoording en het College laat zien dat hun hart op de goede plaats ligt als het gaat over het in stand houden van het vermogen van de Provincie Limburg, maar ook die inzet voor zowel financieel als maatschappelijk rendement. En ook de beantwoording van de vraag wanneer we nu eigenlijk onszelf een groen vinkje mogen geven. U heeft aangegeven dat u er zeker over nadenkt over het opschuiven van meer dingen in de richting: als de Limburgers er iets van merken of als de Limburgers er ook inderdaad profijt van hebben. Mag ik dan concluderen dat al het werk dat voor financiën gedaan wordt, eigenlijk die code oranje moet krijgen: werk in uitvoering. We hopen nog dat de Limburgers er wat van gaan maken en als het zover is dan zullen we dat met een groen vinkje rapporteren. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. Mevrouw Depondt. Niet. De heer Van der Valk. Ook niet. De heer Baneke. Niet. De heer Ernst. Mevrouw Plusquin. Ook niet. De heer Ernst.

De heer Ernst (PVV): Ja dank u voorzitter. Een tweetal zaken met betrekking tot de inventarisatie van die projecten strafrechtketen. Die zijn in 2020 geïnventariseerd. We lopen langzaam 2021 uit en dan zijn er dus blijkbaar nog geen resultaten. We vinden dat betrekkelijk lang duren. Vraag was ook op welk moment wij daar dan iets uit kunnen verwachten, om dat nog even te verduidelijken. Dan even terug naar de Gedeputeerde Roest. Daar lag in mijn optiek de vraag nog open van in hoeverre de doelstelling van de indexering van de immunisatiereserve binnen bereik ligt. Met eventueel een vooruitblik erop of zich dat in positieve zin zal ontwikkelen. Dan sloeg ik even aan op een opmerking van Gedeputeerde Satijn met betrekking tot Maastricht Aachen Airport. Er werd gesproken over een MKBA waar wij mee bezig zijn. Betekent dat dat de MKBA gestort is? Die MKBA, daar sprak u over, is die gestort? Dat is de vraag.

De voorzitter: Dat waren uw vragen?

De heer Ernst (PVV): Dat waren mijn vragen.

De voorzitter: Mevrouw Plusquin? Niet. De heer Smeets?

De heer Smeets (SVL): Dank u wel voorzitter. Even kort, wij zullen instemmen met de jaarstukken uiteraard. En tot slot voor mij als volksvertegenwoordiger, om mijn werk goed te kunnen doen toch nog even terug naar de immunisatiereserve. Ik had gevraagd of die wel of niet in de P&C-cyclus staat opgenomen. Mocht dat niet het geval zijn, zou ik graag de oproep aan het College willen doen om na te denken over een goede informatievoorziening richting Provinciale Staten zodat wij denk ik iets vaker ook met de financieel woordvoerders van de fractie de discussie kunnen aangaan over de

ontwikkeling van de immunisatiereserve. Ik denk dat het by far de belangrijkste reserve is die we hebben op onze balans. Ik denk dat het goed is dat we daar vaker met elkaar separaat over spreken. Dank u wel.

De voorzitter: Dank. Verder geen woordvoering. Mag ik dan Gedeputeerde Roest vragen om de aftrap te geven?

Gedeputeerde Roest: Ja voorzitter wat dat betreft de laatste vraag. Uiteraard zullen wij zo goed mogelijk informatie daarover beschikbaar stellen en ik denk ook dat wij ook met de begrotingsbehandelingen toch terugkomen op de P&C-cyclus hoe we dat daar beter in mee kunnen nemen. Ik denk dat dit ook een onderdeel is wat we dan beter mee kunnen nemen.

De voorzitter: In de toekomst zal ook Gedeputeerde Roest vanaf het spreekgestoelte antwoorden.

Gedeputeerde Roest: Voorzitter, dat is natuurlijk het punt dat ik gewend ben vanuit mijn vorige positie altijd te blijven zitten, maar ik houd me graag wat actief bezig. Zoals u ziet, je bent nooit te oud om te leren. Mijnheer Ernst wat uw vraag betreft, indexatie is natuurlijk uiteraard een behoorlijke uitdaging, daar zijn we het allemaal over eens en dat zal ook een behoorlijke wissel trekken op de beschikbare middelen die we nu hebben. Want uiteindelijk als we gaan indexeren, moeten we dat ook in de begroting meenemen. In hoeverre dat dan kan en gaat gebeuren ook dat is iets wat wij bij komende begrotingen zullen meenemen en welke mogelijkheden wij daar hebben om dat op die manier te doen. En dan zullen we misschien ook als het mogelijk is met voorstellen komen. Ik denk dat dit op moment voldoende beantwoord is voorzitter.

De voorzitter: Dan Gedeputeerde Satijn.

Gedeputeerde Satijn: Voorzitter dank u wel. Als antwoord op de vragen van de heer Ernst van bent u begonnen met de MKBA rondom Maastricht Aachen Airport. We hebben uw Staten op 7 september jongstleden geïnformeerd met een mededeling portefeuillehouder over het nieuwe proces waar we als College naar kijken om u mee te nemen in de beslisstappen om te komen tot een eenduidig besluit in het voorjaar van 2022 rondom Maastricht Aachen Airport. Daar is gebruikgemaakt natuurlijk van de nieuwe wetgeving rondom de MKBA's die recent ook bekend is geworden. En dat geeft aan dat je in ieder geval moet beginnen met een ontwerpnota van uitgangspunten voor MKBA. Daar zijn we mee begonnen en die was gereed op 24 augustus. De nota van uitgangspunten is ter visie neergelegd van 25 augustus tot en met 15 september en daar kon dus ook de omgeving op reageren. Op dit moment vanaf 16 september tot gisteren werden de reacties op de ontwerpnota van uitgangspunten verwerkt en vervolgens is die nota ook weer met de stakeholdersgroep, en dat is een hele brede groep waar ook de omwonenden onderdeel van uitmaken, ook weer besproken. Dit geeft ons een proces waarin we maximaal de omgeving meenemen in de nota van uitgangspunten die uiteindelijk leidt tot een set van data die de uiteindelijke MKBA-berekening moeten laten plaatsvinden. Dus de wetgeving, de vernieuwde wetgeving leidt ertoe dat we eerst een uitgebreide omgevingsanalyse moeten doen en ook de omgeving moeten betrekken bij de uitgangspunten om vervolgens de eerste resultaten te laten doorrekenen door het onafhankelijke wetenschappelijke bureau dat daarvoor staat. Die eerste resultaten verwachten we later dit jaar. Maar ik verwijs u ook gemakshalve even naar de brief die we daarover op 7 september jongstleden aan u gestuurd hebben.

De voorzitter: De heer Ernst.
De heer Ernst (PVV): Ja, dank u voorzitter. Ik vind het in zoverre interessant, want als ik me goed herinner hebben wij als Staten eind vorig jaar een stuk aangenomen waarin aangegeven is dat er geen financiële middelen beschikbaar gesteld worden voor een MKBA. Dus ik ben eigenlijk wel benieuwd hoe dat vorm zou moeten gaan krijgen zonder financiering.

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Satijn: Ja voorzitter, dat antwoord moet ik hier op deze plek schuldig blijven **dus daar zal ik dan via een schriftelijke reactie op terugkomen.**

De voorzitter: Bedankt. **Dan even nog ten slotte de vraag over de strafrechtketen en wanneer we daar iets van horen.** Als het gaat om dit soort verschuivingen dan kost dat altijd enige tijd om eventuele effecten zichtbaar te maken, maar ik kan mij uw vraag goed voorstellen. **Laten we afspreken dat daar in het voorjaar van 2022 een nadere rapportage over komt.** Ja? Dan zijn we volgens mij aan het einde gekomen van de beschouwingen over dit agendapunt. Er zijn geen moties of amendementen. Dan komen we bij de stemming. Mag ik u vragen bij hoofdelijke stemming, zijn er tegenstanders tegen dit voorstel? Maar ik vraag eerst even of er behoefte bestaat aan stemming? Die behoefte bestaat niet, dan is conform besloten.

8.2 CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021 brief GS van 20-7-2021 (GS 2021-18210)

De voorzitter: Dan gaan wij over naar het volgende agendapunt CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021 brief GS van 20-7-2021 (GS 2021-18210). Ook dit onderwerp wordt besproken in 2 termijnen en ik verzoek ook bij dit onderwerp iedereen zich aan de spreektijd te houden. Ik geef als eerste, heb ik hier staan, het woord aan mevrouw Fischer maar die is inmiddels afwezig dus dat betekent dat de heer Heldens als eerste het woord krijgt.

De heer Heldens (VVD): Voorzitter, voor ik begin met onze beschouwing over de Maaslijn wil ik een compliment maken aan onze waarnemend Gouverneur de heer Remkes die gisteren in Den Haag weer het onmogelijke bereikt heeft. Als dat niet gelukt was, kon hij vandaag niet voorzitten en dat is gewoon een goede reden om daar een doorbraak te forceren. En ook hier in dit dossier, de Maaslijn is de heer Remkes met een opdracht naar Den Haag gestuurd. Het is het zoveelste, ja hoe zal ik het zeggen, het zoveelste hoofdpijndossier waar de boel weer op de rails gezet wordt. Dit dossier, de Maaslijn, is een erfenis uit het verleden. Ik sta hier nu na tweeënhalf jaar Statenlid te zijn geweest voor de derde keer en voor de derde keer wordt er meer geld gevraagd voor de Maaslijn. Het is een erfenis voor Gedeputeerde Van Gaans die dit op zijn bordje kreeg, het is een erfenis voor de meeste Statenleden en het is een erfenis die je niet beneficiair kunt aanvaarden. Was het maar zo. Die Maaslijn is als een rijdende trein. Die dendert door richting 2024. Achteraf gezien kunnen we heel veel concluderen en dat gaan we vast nog wel doen in de toekomst. Hadden we een ander spoor moeten kiezen? Misschien een waterstoftrein, misschien was dat achteraf goedkoper geweest. Misschien waren heel veel andere oplossingen achteraf goedkoper geweest, maar dat is een gepasseerd station wat er niet kwam. Wat ons ook leert is dat wij op dit dossier afhankelijk zijn van heel veel partijen buiten dit huis. Van advies buiten dit huis van semioverheidsbedrijven buiten dit huis, van heel veel

overheden en ik denk dat je achteraf wel kunt zeggen dat we een enorme kater krijgen, niet van Bacardi Lemon maar van alle risico's, ik krijg een fles nu, van alle risico's die dit met zich meedraagt. Iedere keer als er ergens anders iets misgaat, en dan moeten we ook naar onszelf kijken, kunnen wij de portemonnee trekken. Wij zijn dan ook zeer verheugd dat er onderhandeld is over de risico's en dat het resultaat van de onderhandelingen is dat het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat nu voor een groot deel van de risico's ook drager wordt voor het geval dit dossier nog verder uit de klauwen loopt. Het Rijk is meedragend en de druk op ProRail wordt opgevoerd. Want de ene slechte boodschap was nog niet verstuurd aan de Staten en de volgende kwam alweer. Ik citeer: 'Uit de toets is gebleken dat de vigerende planning dermate risicovol is dat het realiseren van de klantvraag voor eind 2024 niet realistisch wordt geacht zonder aanvullende beheers- en versnellingsmaatregelen.' Dan gaan bij mij de nekharen overeind staan, wetend dat ieder jaar vertraging € 27 miljoen kost. Dus we hebben de Gedeputeerde op pad gestuurd om nog eens goed met ProRail, IenW en alle betrokken partijen om tafel te gaan. Dat is gebeurd op 29 september en ik concludeer dat het btw-probleem in ieder geval voor ons is opgelost. Het Rijk is meer risicodragend, dus dat heeft de duimschroeven bij ProRail flink aangedraaid. Over zes weken volgt er een nieuwe rapportage, er komt een verbeterplan, het heeft topprioriteit, het projectteam wordt versterkt, ja voorzitter, de enige weg is vooruit. Wij hebben er vertrouwen in dat er vanuit dit huis alles aan gedaan wordt. Betalen moeten we toch, maar dan het liefst zo weinig mogelijk en wij hebben vertrouwen in dit proces en wij zullen dit voorstel steunen. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan de heer Vaessen.

De heer Vaessen (D66): Voorzitter, nu praten we alweer over de Maaslijn en alweer niet om te vertellen dat het allemaal binnen budget en bijna gerealiseerd is. Het gaat weer over meerkosten. Het kost ook moeite om daarvoor steeds weer de inspiratie te vinden om erover te praten. Nu ontleen ik mijn inspiratie niet aan een chique quote, maar aan woorden die mijn fractie inmiddels wel kan dromen, omdat ik ze elke keer de revue laat passeren als we over de Maaslijn spreken. Eén anekdote. Het is waarschijnlijk vaker voorgekomen tussen 1963 en 1977 op station Cuijk. Een reiziger vroeg aan de stationschef: mijnheer, wanneer rijdt de laatste trein naar Nijmegen? De stationschef antwoordde: de laatste trein naar Nijmegen, dat kan nog jaren en jaren duren. Die stationschef was mijn opa en hij vertelde in de jaren '80 en '90 nog altijd lachend dat hij vooralsnog het steeds nog bij het juiste eind had wanneer wij weer een keer met de trein naar Cuijk gereisd waren. Wat waren dat lange en oncomfortabele ritten in rammelende gele treinen. Gelukkig is er sindsdien in het geval van materieel en rentabiliteit al een hoop verbetering opgetreden op de lijn. Tegelijkertijd is de toename in reizigersaantallen voor die huidige Maaslijn niet meer bij te benen. Dit maakt de verbinding nog lang niet zo betrouwbaar, snel, comfortabel en duurzaam als wij zouden willen. Voorzitter, ik gun die 20.000 dagelijkse reizigers zo snel mogelijk een rit op de Maaslijn in de treinen die we nu onder andere zien tussen Maastricht en Roermond. Die met een geëlektrificeerde en opgewaardeerde Maaslijn ook direct door kunnen rijden naar Venlo en Nijmegen. De reis wordt dan veel betrouwbaarder, comfortabeler, sneller, schoner en ook toegankelijker dan nu. D66 wil echt dat die opwaardering ook eind 2024 een feit is, dan hebben de reizigers namelijk wel geduld genoeg gehad. We zijn dan ook niet te spreken over de kostenoverschrijding waaruit de noodzaak van dit bestuursakkoord voortkomt. Weer wordt de opwaardering van de Maaslijn duurder, de Provincie draagt nog weer zwaarder bij aan de realisatie van Rijksinfra en de daarbij optredende risico's. Natuurlijk is het Rijksinfra waar we vooral in Limburg profijt van hebben. Zonder Limburgs initiatief was er voor de reiziger nog lang geen verbetering in zicht geweest. Eenmaal gerealiseerd wordt deze infra

ook niet zomaar op een nacht opgerold en weggehaald uit Limburg. Inzet van eigen middelen voor zo'n investering in deze projecten is voor D66 daarmee ook prima te rechtvaardigen, ook voor de toekomst, wanneer we het belang net zoals hier heel groot vinden. Maar dat we niet alleen delen in de rekening maar ook in het projectrisico voor Rijksinfra, dat zit ons niet zo lekker. Wat ons betreft leren we van dit project dat we het wat dat betreft beter bij ieders eigen verantwoordelijkheid laten of op zijn minst in de toekomst heel erg goed op onze tellen passen. Hoe kijkt de Gedeputeerde aan tegen het feit dat we als Provincie zo stevig bijdragen aan de rekening en het projectrisico van deze Rijksinfrastructuur? En hoe ziet de Gedeputeerde dat naar de toekomst toe? Welke rol vindt hij wel bij de Provincie passen en welke niet? In deze specifieke casus is verdere vertraging echt onacceptabel. Daarom is het goed dat de CdK voor de zomer, gesterkt door de moties uit de provinciale en landelijke politiek, nog heeft kunnen onderhandelen en dat voorliggend akkoord is bereikt. Het is niet onze gedroomde uitkomst, dat is helder, maar het is een betere afspraak dan de oude afspraak die we hadden en in het belang van de reiziger opnieuw ook naar uitvoering toe kunnen komen. De berichten vanuit ProRail vorige week gaven ons, net zoals de heer Heldens, meteen de kriebels. Het is goed dat we daarover wel direct zijn geïnformeerd, het maakt eens te meer duidelijk hoe belangrijk het bekrachtigen van dit onderhandelingsresultaat ook is. Vanuit het belang van de reiziger en de Limburgse belastingbetaler moeten we nu en in de toekomst alles doen om verdere vertraging te voorkomen. Wanneer we dit bestuurlijk akkoord niet bekrachtigen, veroorzaken we direct zelf nieuwe vertraging, dan ontbreekt de onderbouwing van de economische haalbaarheid van het PIP en dan gaat de schop nog lang de grond niet in. Bovendien dragen we dan, zonder dit akkoord, de vertragingskosten van Arriva voor 100% zelf. De wrange constatering is dat we nu niet anders kunnen dan dit akkoord bekrachtigen. Als we tenminste voor die 20.000 reizigers per dag de opwaardering willen waarmaken die we beloofd hebben en niet nog een keer zelf de oorzaak willen zijn van vertraging en hogere kosten. De Gedeputeerde gaf in de commissie luid en duidelijk te verstaan verdere vertraging ook onaanvaardbaar te vinden en ProRail te houden aan 2024. Met dit akkoord heeft ook IenW een groter belang bij het voorkomen van verdere vertraging. Ik zal gaan afronden voorzitter. We lezen in de aanvullende informatie dat ProRail nog met de Gedeputeerde heeft gesproken, of de Gedeputeerde met ProRail. Kan de Gedeputeerde vanuit dat gesprek nog wat concrete voorbeelden geven van de verbetermaatregelen die ProRail heeft toegezegd en is er vanuit de Gedeputeerde ook echt het vertrouwen en het comfort dat het nu allemaal gaat lukken? Voorzitter, dan sluit ik hem echt helemaal af, persoonlijk hoop ik echt dat er vanaf eind 2024 op die Maaslijnstations niet alleen nog vaak gevraagd kan worden wanneer de laatste trein naar Nijmegen rijdt, maar ook wanneer de laatste trein naar Maastricht rijdt. Dan hoop ik ook dat op die vraag iemand hetzelfde antwoord kan geven als mijn opa vroeger.

De voorzitter: Dank dan is het woord aan de heer IJpelaar.

De heer IJpelaar (CDA): Beste voorzitter. Voor ons ligt een oplossing voor een probleem dat we liever niet hadden gehad. Het is ook niet de oplossing waar we op hadden gehoopt. Het is ook niet de oplossing die we, gezien onze al reeds zwaar belaste schouders, hadden mogen verwachten. We hebben GS het afgelopen jaar op pad gestuurd met een Statenbreed aangenomen motie 2682. De strekking: geen cent extra erbij. Dit hebben we toen gedaan in de veronderstelling dat wij vanuit een goed gefundeerde en onderzochte positie dit project zijn aangevlogen. De situatie ligt nu anders, want we zijn inmiddels geïnformeerd dat deze gefundeerde initiële begroting niet volledig was. Het is natuurlijk bizar dat er twee uitvoerige onderzoeken hebben plaatsgevonden na de P50-raming die een fors lager bedrag als uitkomst valideerde. Ondanks een logische kostenstijging door almaar stijgende

bouwkosten is het verschil met deze eerder gevalideerde kostenraming heel erg groot. Wij vragen GS dan ook om te reflecteren op de prestatie van deze bureaus, eerdere onderzoeken. Waar is het misgegaan als de second opinion nu ProRail gelijk geeft en de veel hogere kosten daarmee rechtvaardigt? Uit de opdrachtverstrekking kan ik een aantal zaken citeren. In uw mail vraagt u een offerte uit te brengen voor de volgende werkzaamheden: ‘het opstellen van een second opinion op de kostenraming, een analyse op de eenheidsprijzen en de opslagpercentages, een analyse op de toepassing van de analyse.’ Dan gaat de offerte verder: ‘een toets op de scope en de prijzen, een toets op de indexering.’ Dit is naar ons idee een duidelijke opdrachtverstrekking vanuit de kant van het Limburgse bestuur. En ook een duidelijke offerte aan de kant van het bureau. Het kan echt niet zo zijn dat men er toen op basis van deze opdrachtverstrekking bijna € 80 miljoen naast heeft gezeten. Nu concluderen we in een second opinion, of eigenlijk een third opinion, dat ProRail met de veel hogere kosten toch goed zit. Waarom was de eerste second opinion dan toch zo afwijkend? Dat was toen, maar nu in de nabije toekomst is toch wel het grootste risico voor de Provincie Limburg een mogelijke vertraging van de realisatie van dit project. Veel ligt in handen van ProRail. Zijn we wel op tijd klaar. Een infraproject van deze omvang heeft namelijk de neiging om te vertragen. Zo lezen wij uit de memo van het bestuurlijk overleg met ProRail een aantal redenen waarom ProRail denkt dat we gaan vertragen. De argumenten die hier worden opgevoerd, zijn eigenlijk gewoon de standaardrisico’s bij een groot infraproject. Immers, zitten er niet altijd risico’s aan grondverwerving en het niet altijd op tijd krijgen van het juiste materieel. Welke toezeggingen zijn er door het Rijk gedaan om ervoor te zorgen dat ProRail het tempo erin houdt en zorgt dat eind 2024 een trein kan rijden? In de laatste mededeling geeft de Gedeputeerde aan dat over zes weken een plan komt met verbetervoorstellen vanuit ProRail. Maar hoe kunnen wij nu als PS erop vertrouwen dat ProRail niet gewoon met een gemakkelijke oplossing komt, namelijk een scopewijziging, het uitkleden van het Maaslijnproject. Of gewoon meer geld naar het Maaslijnproject. Wat kan GS mededelen over de opvatting van het Rijk over de haalbaarheid van de start eind 2024? Bekrachtigen wij nu extra bijdragen ondanks de verbetervoorstellen van ProRail over de haalbaarheid in 2024?

De voorzitter: Dit was uw laatste vraag, neem ik aan.

De heer IJpelaar (CDA): Nog een laatste vraag, dank u wel voorzitter. Halen wij hiermee niet alle onderhandelingsruimte weg voor onze Gedeputeerde? Dank u wel voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel voorzitter. Goedemiddag dames en heren, beste collega’s. Afgelopen weekend heb ik mij enorm geërgerd aan de wet van Murphy die vorige vrijdag optrad waardoor ik en mijn plaatsvervanger helaas bij de commissievergadering verhinderd waren. Ook zijn we na het terugkijken van de vergadering niet gerustgesteld door de vragen en antwoorden in het debat waar men inmiddels het spoor bijster was na het lezen van het Statenvoorstel. Voorzitter, de moed zakt je bij het dossier Maaslijn niet in de schoenen, maar dwars door de vloer van deze Statenzaal heen de Feestzaal in. En terecht, want gevierd dat wordt er wel in Utrecht. Die Limburgers laten zich toch zo gemakkelijk met de rug tegen de muur zetten. Zelfs al zijn ze unaniem klaar met gedoe bij de Maaslijn, we maken een foutje links of rechts dat voor vertraging dreigt te zorgen en de flappentap gaat weer open. En beste collega’s, of ik ProRail een verslaafde aan het Limburgs euroinfuus noem of gewoon incompetent en onbetrouwbaar, we zijn het absurde wel voorbij en de vraag is wanneer deze geldverslindende nachtmerrie stopt. Dat is aan ons om te bepalen en aan GS

om te gaan regelen. Sterker nog, niet alleen deze zaal was het er unaniem over eens, ook in Den Haag is een meerderheid het erover eens dat de drie provincies al meer dan genoeg bijdragen aan dit project. Waarom is het kabinet niet gewoon begin dit jaar reeds opgestaan om de verdere kosten te gaan dragen en beter toezicht te houden bij ProRail? Is de 168 kilometer van de Tweede Kamer naar dit Gouvernement een te grote afstand voor goede communicatie? Of zijn wij Limburgers van ondergeschikt belang? Kan Gedeputeerde Van Gaans of waarnemend Gouverneur Remkes toelichten waarom ervoor is gekozen om ons toch te laten bloeden terwijl in andere regio's de miljarden voor ov-infra blijkbaar wel voor het oprapen liggen?

De voorzitter: Zou u dat laatste even kunnen verduidelijken?

De heer Wolters Gregório (SP): Dat kan. Even spieken, ik had dat eigenlijk voor de tweede termijn bewaard. Dat staat in de motie, dus daar kom ik zo meteen nog op terug, maar dan is het niet helemaal duidelijk. Dan terug naar onze eigen werkwijze. Waarom is er na de vorige noodzakelijke budgetverhoging niet meteen een addendum of een clausule toegevoegd waarin de scope klip en klaar staat vermeld en ook dat Limburg na beide aangenomen moties geen verdere bijdrage meer zal leveren. Erger nog, waarom krijgen we dat positieve nieuws niet in het Statenvoorstel te lezen? Of is dat een van de stukken die nog niet klaar zijn en we nog moeten krijgen? ProRail heeft inmiddels al aangekondigd dat oplevering in 2024 naar alle waarschijnlijkheid niet gehaald zal worden. Welke maatregelen zijn er hiervoor inmiddels door GS genomen om aan de opdracht van PS te kunnen voldoen en daarmee doel ik op motie 2682. De SP heeft geen vertrouwen in de verdere planning door ProRail en ook niet meer in het idee dat wij de kosten voor Limburg onder controle kunnen houden. Daarom dienen wij motie 2762, Duidelijkheid naar afronding Elektrificatie Maaslijn, in en hopen dat GS daarop positief op wil reageren. In dezelfde motie staat ook beschreven wat ik bedoelde met de extra bijdrage.

De voorzitter: Ik stelde die vraag omdat daar een paar veronderstellingen inzitten die niet juist zijn.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan de heer Baneke.

De heer Baneke (GroenLinks): Dank u wel voorzitter. Ja, daar staan c.q. zitten we dan. Voor de zoveelste keer als het gaat om het project Maaslijn. En de oorzaak van deze bijeenkomsten is nooit een vrolijke. Dat we bijvoorbeeld te horen krijgen dat we voorlopen op de planning of dat er zo strak binnen het budget wordt gebleven dat we geld overhouden. Het vervelende is dat we daar als Limburgs bestuur eigenlijk niets aan kunnen doen. Door gedwongen winkelnering bij de beheerder van de spoorse infrastructuur zijn we overgeleverd aan ProRail als uitvoerder van de elektrificatie van de Maaslijn. En als ProRail de zaakjes nu op orde zou hebben en ons niet telkens zou verrassen met nieuwe inzichten, achterhaalde fouten of omissies en daarbij behorende kostenplaatjes, is dat tot daaraantoe. Maar dat is dus niet het geval, anders hadden we dit onderwerp niet op de agenda vandaag. Voorzitter, GroenLinks is ten principale overtuigd van het belang van openbaar vervoer. Willen we onze provincie toegankelijk en bereikbaar houden voor iedereen, dan vervult het ov een belangrijke taak. Niet alleen voor het opdelen van de mobiliteitsvraag over meerdere modaliteiten, en dus door de drukte te spreiden, maar ook om mobiliteit bereikbaar te houden voor diegenen die niet in het bezit zijn van een particulier vervoermiddel. Over de milieuwinst hoef ik het verder niet eens te

hebben, ik denk dat die evident is. Maar juist omdat het ov een publieke taak is die wordt gefinancierd door publieke middelen, moeten we extra zorgvuldig zijn hoe we die taak vormgeven. Als ook een publieke spoorbeheerder ons als Provincie Limburg telkens op het verkeerde been blijft zetten, dan kunnen we daar onderzoeken tegenaan blijven gooien, maar dan zal het patroon niet veranderen. GroenLinks pleit ervoor dat de Provincie Limburg samen met de verantwoordelijke minister, mocht er ooit een missionaire variant van ontstaan, nogmaals een duchtig woordje gaat wisselen met ProRail om duidelijk te maken dat dit de laatste misgeslagen plank is. Wat Groen Links betreft kan de volgende miscalculatie op ProRail als organisatie verhaald worden. Hoewel wij vrezen dat die variant contractueel wel zal zijn afgedekt. Voorzitter, gezien de fase waarin het project Maaslijn verkeert, het ontbreken van andere opties, het belang van de Maaslijn in het ov, van zowel Noord-Limburg als Limburg in het geheel, stemmen wij onder morren in met dit Statenvoorstel.

De voorzitter: De heer Heldens wil u een vraag stellen.

De heer Heldens (VVD): Dank u wel voorzitter. Ja inderdaad de vraag aan de heer Baneke, wat zou de heer Baneke graag nog meer besproken zien dan hetgeen op 29 september door de Gedeputeerde al besproken is naar aanleiding van een breed gedragen verzoek in de commissievergadering van vorige week vrijdag. Wat mist u in die rapportage die wij gisteren of eergisteren hebben ontvangen, dan is dat ons ook duidelijk.

De voorzitter: De heer Baneke.

De heer Baneke (GroenLinks): Volgens mij was dat vrij duidelijk. Ik zou graag contractueel vastgelegd willen hebben dat enige nacalculatie die ten nadele van de Provincie Limburg is door ProRail zelf wordt opgehoest en niet meer door de Provincie Limburg.

De voorzitter: De heer Heldens.

De heer Heldens (VVD): Voorzitter, nog één vraag. Denkt de heer Baneke dat dat realistisch is en als ProRail nee zegt, wat doet u dan?

De heer Baneke (GroenLinks): Ik weet niet of het realistisch is, dat stond ook in mijn bijdrage want wij vrezen dat het contractueel wel zal zijn afgedekt. Maar het lijkt ons toch goed om dat signaal toch over te brengen, want een gesprek is tot daaraantoe maar de Staten hebben ook een eigen mening. Die mening hebben wij nog niet gegeven, de Gedeputeerde heeft vanuit zijn eigen functie met ProRail gesproken. Mijn laatste zin voorzitter. Wij gaan ervan uit dat we na het aannemen van de PIP Maaslijn pas weer een bericht over de Maaslijn krijgen als het project succesvol is afgerond. Ik dank u zeer.

De voorzitter: Dank u zeer. De heer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Dank u voorzitter. Voorzitter, wederom de Maaslijn op de agenda, de zoveelste keer en waarschijnlijk niet de laatste keer. Mijnheer Heldens kan zich troosten, hij zit pas één periode hier, ik al twee, dus ik heb al meer voor de kiezen gehad. En helaas het wordt niet beter. En deze keer, ere wie ere toekomt, omdat de Gouverneur naar Den Haag is getrokken om ervoor te zorgen dat de kosten met de daaraan gekoppelde risico's niet de pan uitrijzen en het project ook binnen afzienbare tijd gerealiseerd wordt. Het resultaat was bemoedigend maar

nog voor we er een mening over konden geven had ProRail het hele project alweer op losse schroeven gezet en daar worden we behoorlijk cynisch van. Voorzitter, het heeft er alle schijn van dat in het Haagse een complot is gesmeed om Limburg te pressen zoveel mogelijk van haar Essent-gelden in dit project te steken. Het kan geen toeval zijn. Als we naar het ministerie moeten omdat btw-zaken niet kloppen, moet er geld bij. Als we een noodzakelijk station gerealiseerd willen hebben, geld erbij. En als we dan de zaak met het ministerie geregeld hebben, dan komt ProRail: het lukt ze niet, geld erbij. Volgens ons zien ze dus in Den Haag de Essent-gelden als een reserveschatkist en dat is onzes inziens geheel onterecht. En openlijk uitdragen dat ze dat zo zien, dat zullen ze niet doen. Dus de gedachte zal zijn, we melken ze maar uit op het project dat Maaslijn heet. Daarom zouden we ons de vraag moeten stellen of we deze beroving kunnen stoppen, ondanks alle toezeggingen die er nu weer bij zijn gekomen. We zijn er erg somber over voorzitter. Immers, als we de stekker uit het project trekken, dan komen de gevolgen bij de Limburgers terecht. Studenten, forenzen, ouderen, mensen die gebruikmaken van die treinverbinding. Het is dus gewoon geen optie. De conclusie, we zullen eraan moeten geloven of we willen of niet en dan kunnen we maar het beste de pijn zo kort mogelijk maken. Daarom voorzitter, met een fors gevoel van woede, gaan we akkoord met dit voorstel. En eigenlijk, meer geld kan er ook niet meer bij volgens ons. Daarom wensen wij de Gedeputeerde succes met het afronden van dit project, of moet ik zeggen kruisweg. De kruisweg bestaat uit veertien staties en we hebben er al heel wat gehad maar ik ben bang dat de Gedeputeerde er ook nog een aantal voor de kiezen krijgt. Daarom wensen wij hem veel sterkte, uithoudingsvermogen en een verhoogde pijngrens om dit project te realiseren en in 2024 klaar te hebben. Mijnheer Van Gaans succes.

De voorzitter: Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Bosch.

De heer Bosch (PVV): Ja voorzitter, de Maaslijn. Voorgangers hebben al gememoreerd dat de Maaslijn regelmatig terugkomt vanaf 2016. Het is een terugkerend project, met vooral bijstelling van budgetten, extra kosten of een langere projectduur en opschuiven van datums van de oplevering van 2020 tot 2024. Dit heeft geleid tot de motie 2682 van Kuntzelaers, waarin een bedrag van € 153 miljoen is vastgelegd en door alle partijen ondertekend, dat we niet meer dan dit bedrag bereid waren te betalen. Dit heeft ertoe geleid dat u overlegt tussen minister en de Provincie Limburg om te komen tot een nieuwe regeling verdeling van kosten. Maar volgens de PVV voldoet de afgesproken regeling nog steeds niet aan de 100% Rijk zoals in de gegeven motie van Kuntzelaers is opgedragen. Voorzitter, dit is voor de PVV cruciaal. 100% voor het Rijk en met het akkoord dat er nu ligt, betalen wij als Provincie wederom € 30 miljoen als bijdrage in het kredietbesluit. Natuurlijk erkennen wij het nut en de noodzaak van de Maaslijn, maar voor welk bedrag vinden wij als Provinciale Staten dit acceptabel. Als we dan de laatste brief lezen van ProRail, dat is ook IenW, betekent het niet dat de aangegeven datums van oplevering gehaald kunnen worden. Dan hebben we nog de risico’s en ik stel dat ook tevens als vraag, de kostenstijging materialen, lonen, verwerving gronden, procedure bij de Raad van State, btw-constructie als ProRail zelfstandig wordt, de extra btw-bijdrage. Men begint pas na de goedkeuring over het voorstel door Provinciale Staten over het gewijzigd bestuurlijk akkoord te praten en wellicht een andere invulling te geven. Waarom laten wij zoveel zaken niet benoemd? En met het bedrag ingevuld ook al wordt taakstelling niet genoemd. Men stelt helemaal geen taakstellende eis. Dit is voor ons als PVV geen basis om dit voorstel te steunen. Hoe legt men de kiezer uit: haalbaar en betaalbaar. Wij zijn gestart met een bedrag van € 99 miljoen en we zitten nu op € 160 miljoen. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Ja dank u wel voorzitter. Het komt in dit huis nogal eens voor dat wij het label basisinfrastructuur ergens opplakken. Wat ons betreft een beetje te vaak, maar als we naar de Maaslijn kijken, dan denken we dat voor zo'n spoorlijn waar tienduizenden reizigers per dag gebruik van maken dat label zeer terecht is en verdiend. Het is dan ook hoog tijd dat we nu dit spoor gaan elektrificeren en ervoor zorgen dat het een volwaardig onderdeel wordt van het Nederlandse spoornet.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Waar in de stukken heeft u gelezen dat de Maaslijn basisinfrastructuur is?

De voorzitter: De heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Daar moet ik het antwoord schuldig blijven.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, dat denk ik ook**.**

De voorzitter: De heer Loomans heeft het zelf zo bedacht.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Wij vinden dat dat terecht basisinfrastructuur is.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ik ben het zeer met u eens, maar dat is niet …

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Maar ik ken een ander voorbeeld.

Mevrouw Berghhorst (PvdA): Precies, daar hebben we het allebei over. Helder.

De voorzitter: De heer Loomans vervolgt zijn betoog.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Ja ook nu zijn er weer zorgen over mogelijke planningsproblemen en oplopende kosten. Maar gezien het belang van deze spoorlijn vinden wij dat we maar door de zure appel moeten heen bijten en nu gewoon maar doorzetten. Het weinige dat wij als PS nu nog kunnen doen, is erop aan te dringen dat dit project binnen ProRail een zo hoog mogelijke prioriteit behoudt en dat de planning gerealiseerd wordt. Dat is tegelijkertijd ook de beste garantie om nog verdere kostenoverschrijdingen te voorkomen. We gaan er dan ook van uit dat de Gedeputeerde bovenop die planning blijft zitten en ons regelmatig blijft informeren over de voortgang. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer, dan is het woord aan de heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Voorzitter. De memo van ProRail over het overleg op 29 september bevat veel goede voornemens, maar weinig garanties. Er blijft onzekerheid over de extra kosten voor de Provincie. Echter, doordat wij overtuigd zijn door de bittere noodzaak dat als het PIP in november niet

rond is, er zeker extra kosten zijn voor de Provincie, zullen wij met de rug tegen de muur het voorstel steunen. Dank u wel.
De voorzitter: Dank u zeer. Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Voorzitter, dank u wel collega's**.** De Maaslijn. Kent u dat gevoel. Dat gevoel dat je iets meemaakt wat je al eens eerder meegemaakt hebt. Psychologen noemen dat gevoel een déjà-vugevoel. Ik noem dat gevoel tegenwoordig het Maaslijngevoel. Dat gevoel dat je bekruipt zodra de commissie MD een vertrouwelijke bijeenkomst op de agenda ziet verschijnen. Het kost altijd heel veel geld en als Statenlid denk je altijd hoe kan dit nu weer? Voorzitter, steeds vaker hoor ik dan na dat soort bijeenkomsten twijfel. Twijfel of dit treintje het geld wel waard is. We kunnen dat geld toch ook aan zoveel andere goede dingen voor Limburg besteden. En voorzitter, dat is natuurlijk waar. We kunnen ook heel veel andere goede dingen doen met die bijna € 200 miljoen. En toch vindt de PvdA dat we dit geld aan de Maaslijn moeten uitgeven omdat de duizenden reizigers die dagelijks gebruikmaken van de Maaslijn een betere en betrouwbare treinverbinding verdienen, omdat de mensen die daar wonen een trein verdienen die stiller en schoner is. En bovenal omdat heel Limburg een tweede fatsoenlijke ov-verbinding naar de rest van het land verdient. Het liefst een intercity, dat was ooit ons plan collega's. Een intercity van Roermond naar Nijmegen die in Venlo stopt. Dat was het plan. Maar een elektrische stoptrein is voor mij ook goed genoeg. Maar voorzitter, ook nu zie ik de volgende dure vertrouwelijke commissievergadering aan de horizon opdoemen. De Maaslijn zit nog steeds vol onzekerheden en ik ga er twee noemen. En daar heb ik ook wat vragen over. Om te beginnen de onzekerheid die er nog steeds is naar aanleiding van de mogelijke btw-gevolgen door de zbo-omvorming. Ik heb de oplossingsconstructie gezien en als je opdrachtgever bent voor de Maaslijn, dan klinkt het toch een beetje als gefoetel als je zo ineens een subsidiënt bent. En daarom maak ik mij ook zorgen dat de juridische check uiteindelijk gaat zeggen: mensen u bent hier aan het foetelen. U bent opdrachtgever en dus bent u opdrachtgever en niet subsidiënt. Ik maak me daar echt zorgen om en ik begrijp dat het College daar vanuit het ministerie een antwoord op krijgt: maakt u zich maar geen zorgen. Maar dat antwoord krijgen wij vaker en toch maak ik mij zorgen. En dan de volgende 'hoe kan dit nu weer'. Als je weet dat je gronden moet verwerven, hoe kan het dan zo zijn dat je in je planning geen rekening houdt met de wettelijke doorlooptijden van een onteigeningsprocedure? Ik kan daar met mijn hoofd werkelijk waar niet bij. Het is eigenlijk gewoon het abc'tje van project- en programmamanagement als het gaat om dit soort projecten. En als je dit vergeet, dan vraag ik me echt af wat je nog meer vergeten bent. Ik wil daarom ook heel graag heel concreet weten, want die memo van ProRail is echt heel vaag, welke mitigerende maatregelen je nu kunt nemen om te voorkomen dat één omwonende naar de Raad van State gaat. Want dat recht heeft iemand gewoon en die doorlooptijd is gewoon zo lang en de Raad van State heeft nu eenmaal een achterstand in de behandeling. Voorzitter, tot slot, de Provincie betaalde ProRail maar liefst € 6,6 miljoen voor plannen die vol fouten zaten, vol fouten. Zoveel fouten dat wij het nu voor vele tientallen miljoenen moeten opplussen. En ik vraag mij af, heeft de Provincie als gevolg van die fouten, dure fouten, ook schade opgelopen? Schade in de vorm van vertraging in de besluitvorming. Hadden we het PIP eerder kunnen doen, bijvoorbeeld? Schade in de inzet van extra mensen, middelen, onderzoeken. Want daar hebben we het nog niet over gehad, maar € 6,6 miljoen, ik vind het echt schandalig dat je voor dat bedrag zoveel fouten maakt. Voorzitter, ik kom tot een afronding, dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. Mijn voorstel is om even te schorsen tot 15.00 uur. Excuus, ik had hier namelijk geen spreker staan voor Forum. Wat mij betreft wel. Ik begrijp dat het misverstand erin zit dat u zich kennelijk niet opgegeven heeft. Ga rustig uw gang.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Voorzitter, de Maaslijn is een hoofdpijndossier dat al jaren loopt, ruim voordat Forum aantrad in dit huis. FvD blijft zich verbazen over de uitvoering van een project dat al gerealiseerd had moeten zijn. Waar dat aan heeft gelegen, is na al deze jaren moeilijk te achterhalen gezien de uitspraken in de commissievergadering. De rode draad in deze zaak is het oorspronkelijk ontwerp dat als onvolledig en als kwalitatief onvoldoende werd aangemerkt, waardoor Limburg met de oplopende kosten is geconfronteerd. Het ontwerp is inmiddels aangepast met meerkosten en vertraging tot gevolg, maar voor FvD is dit een steen des aanstoots. In de bouwsector weet men dat een slecht ontwerp tot gigantische kostenoverschrijdingen kan leiden. In de commissie is helderheid gevraagd over dit ontwerpproces, maar PS heeft nog geen informatie gekregen over wat er nu precies is gebeurd. Wat FvD verder opvalt in de beantwoording van vragen zijn twee aspecten, te weten grond te laat verworven en langere aanbestedingsduur, als redenen die worden aangedragen voor een mogelijke vertraging van het project. FvD vraagt zich af hoe het mogelijk is dat een project dat al vele miljoenen extra heeft gekost omdat de planning meermaals was uitgesteld, waarom deze aspecten niet eerder bekend waren. Weet men dan niet dat men eerst grond moet aankopen voordat men kan gaan bouwen, dat aanbestedingstermijnen bestaan en dat die tijd vergen? Als laatste punt wil FvD wijzen op een trend van risico-indekking door stelselmatig, en niet alleen op de Maaslijn, de P-waarde van projecten te verhogen. Het reserveren van geld om maar te voorkomen dat men niet genoeg heeft. Men terug moet naar PS en met de billen bloot moet omdat een project niet gaat zoals gepland. FvD vindt dit een zorgelijke ontwikkeling omdat daardoor de scherpheid in de organisatie verdwijnt om efficiënt met geld van de burgers om te springen. Het geeft bovendien een verkeerd signaal naar de markt dat er bij de Provincie altijd wel geld te vinden is. De Provincie als geldautomaat. FvD zal knarsetandend akkoordgaan met het voorstel omdat er geen alternatief is. De Provincie zit tussen de wal en het schip. Goede mobiliteit voor de burgers en een tweede belangrijke openbaarvervoerroute naar de rest van Nederland staan als een paal boven water. Dat doel blijft voor FvD belangrijk, het verbeteren van de mobiliteit van de burgers. Tot zover.

De voorzitter: Dank u. Schorsing tot 15.05 uur.

[SCHORSING]

De voorzitter: Zouden de leden van de Staten hun plaats weer kunnen innemen? Gedeputeerde Satijn, ook. Ja, dan heropen ik de vergadering toch. Het woord is aan Gedeputeerde van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Dank u wel, voorzitter. Goedemiddag allemaal. Laat ik hier nogmaals benadrukken, ik heb dat ook al eerder gedaan in het commissiedebat, dat ik bezorgd ben over de signalen die we van ProRail hebben ontvangen, over hoe de planning van het project onder druk staat. Tegelijkertijd ben ik ook heel positief, over de wijze waarop het ministerie van IenW heeft geacteerd richting ProRail en hoe ProRail naar aanleiding daarvan de handschoen heeft opgepakt. We hebben daar, en dat is mij ook verzocht in de commissie, alles in het werk gezet om in gesprek te komen met ProRail, met het ministerie, en dat hebben wij gedaan. Ik heb de afgelopen dagen dus op het hoogste niveau intensief contact gehad, onder andere met de CEO van ProRail. En ook met IenW, en ze hebben mij aangegeven dat dit dossier bij ProRail chefsache is, en dat de CEO er samen met

zijn directeur er meer dan bovenop zit. En met staatssecretaris Van Weyenberg, met wie ik ook nog contact heb gehad, die onderschrijft helemaal in uw en mijn inzet om maximale druk uit te oefenen om het project binnen de tijd, binnen de scope te halen. Werken binnen de planning is en blijft het uitgangspunt en de opdracht aan ProRail. En ik heb u daar op woensdagavond laat met een brief onverwijld over geïnformeerd. Laat één ding nog even duidelijk zijn: zonder uw signaal en uw opdracht was het er ook nooit zo van gekomen. Het allerbelangrijkste wat ik u wil meegeven, zonder een akkoord op dit Statenvoorstel, is er geen sluitende begroting onder het voorstel en valt ook voor de PIP de noodzakelijke, financiële levensvatbaarheid weg. Dat zou een grote vertraging betekenen met dito kosten. Veel is al gezegd over het belang van de Maaslijn, dat ga ik niet nog een keer overdoen. Ik kan dat alleen nog onderstrepen en als ik dan even een bruggetje maak naar wat zojuist is besproken bij de jaarstukken, hoe kunnen we nu laten zien wat de impact is voor de Limburgers. Waar is dat zichtbaar? Nou, dit is absoluut zo'n project. Met het onderhandelingsresultaat wat voorligt, veel complimenten zijn al uitgedeeld aan de Gouverneur, daar kan ik me alleen maar bij aansluiten. Het zijn goede en financieel verstandige afspraken. Heel veel is al gezegd. Ik denk dat ik meteen overga tot de beantwoording van de vragen, want daar zit u ook op te wachten. Voordat ik op de vragen inga, was ik allereerst blij met het signaal van de VVD-fractie. Ik beproef daar wel echt brede steun om vanuit die fractie goed georganiseerd verder te gaan om Arriva in staat te stellen om elektrisch te gaan rijden. En dat is ook absoluut wat onze inzet is.
Dan ga ik naar de vragen van D66. Zij vragen het College van hoe wij aankijken tegen het feit dat we als Provincie zo stevig bijdragen aan de rekening en het projectrisico van de Rijksinfra en welke rol ons daarbij past in de toekomst. Kijk, de principiële keuze om met heel veel geld in dit project in te stappen, die is door uw en door onze voorgangers gemaakt. En ik begrijp de initiële actie ook wel, want de Maaslijn bungelde destijds onderaan de prioriteitenlijstjes. Met andere woorden: als wij niet deze handschoen hadden opgepakt, was er nog steeds geen enkel perspectief op vooruitgang voor de reizigers tussen Roermond, Venlo en Nijmegen. Het past dus ook wel bij de Provincie: put your money where your mouth is. Als je je mond vol hebt van ‘wij willen zo'n verbinding realiseren’, dan is het ook wel goed dat je daar ook middelen voor ter beschikking stelt. Of dat in deze omvang had gemoeten, al in zo'n vroeg stadium, zonder dat we misschien alle kennis en kunde in huis hadden, daarover valt te twisten. En welke rol past ons dan hierbij en naar de toekomst toe? Ja dat is ook weer afhankelijk van het project en dat is op de eerste plaats natuurlijk aan de Staten. Persoonlijk denk ik dat het beter zou zijn als we weliswaar in een betere balans tussen Rijk en regio's de risico's in beeld brengen en financiële afspraken erover. Want het Rijk heeft immers, en dat is wel bekend, veel meer mogelijkheden om dit soort risico's op te vangen dan in de regio. Nou welk gevoel houden wij over aan de gesprekken met de staatssecretaris en de CEO van ProRail? Zoals ik al zei, hebben we dus heel intensief contact gehad. Iedereen zit erbovenop. En het gevoel dat ik kreeg, we hebben een heel stevig gesprek gehad, het was een pittig gesprek, een intens gesprek, maar er is wel echt afgesproken dat alles erop gericht is om binnen de afgesproken planning te blijven. En dat is en blijft het uitgangspunt en de opdracht, en daarmee heb ik geen garanties, maar wel maximaal commitment van ProRail gekregen. De CEO heeft aangegeven dat wij onder andere het projectteam gaan versterken met de inhuur van externe experts. Hij heeft gezegd, ik ga me zelf bemoeien met de besturing op het dossier. Ik kom met een concreet pakket aan verbetermaatregelen, binnen zes weken. Dat klinkt al heel goed, maar ik heb er ook op aangedrongen om ook tussentijds een moment in te bouwen, dus na drie weken, dat wij met ProRail gaan zitten van 'oké, wat zijn nou die verbetermaatregelen, dus dat we er ook nog een sturingsmoment op hebben. Dus dat hele pakket aan maatregelen dat gaat komen stuur ik naar de hoofddirectie en bij het opstellen van het plan is bij mijn

gevoel alles op alles gezet om de planning binnen 2024 te houden. Dan ga ik naar het CDA. Maar niet voordat er volgens mij een interruptie is.

De heer IJpelaar (CDA): Dank u wel mijnheer de voorzitter. Ik hoor de toezeggingen ook vanuit ProRail. En ook de verbetervoorstellen die wij in het memo hebben gezien, die worden nog een keer herhaald, maar is ProRail ervan overtuigd, nu al, voordat het onderzoek dat ze over zes weken presenteren aan ons, is ProRail er nu al van overtuigd dat zij 2024 kunnen halen met mogelijke verbeteringen?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Van Gaans: Ja, dat is het geval. Met de maatregelen die worden geschetst, heeft ProRail er ook alle gevoel bij dat ze 2024 gaan halen. Uit de feiten zal het moeten blijken, maar ze zetten alles op alles om 2024 te halen. En ik zal je ook eerlijk zeggen: **als ik het signaal zou krijgen dat ze dat niet gaan halen, dan zal ik dat ook eerlijk met u delen.** Ik blijf bij de beantwoording van de vragen van het CDA. Daar werden wat vragen gesteld over de offerte. Die is uitgedaan en de opdracht is verstrekt aan een bureau, bureau Kodos. Die opdrachtverstrekking heeft destijds conform de offerte plaatsgevonden. Kodos heeft ook de werkzaamheden, zoals onderaan de pagina in de offerte die ik u heb meegestuurd, volgens opdracht ook uitgevoerd. Dat zijn vier punten en naar alle vier die punten hebben zij onderzoek gedaan. En wij hebben ook uiteindelijk met die resultaten ingestemd. Ze hebben dus vooral gekeken naar de kostenraming en niet zozeer naar de inhoud van het project zelf. Het behoorde niet tot de opdracht om naar de kwaliteit van het ontwerp te kijken. Alleen naar de kosten. En ik begrijp ook goed dat dat niet is gevraagd, want daarvoor moeten we vooral naar de werkzaamheden van ProRail kijken. Dat is de spoorbeheerder in Nederland en die bepaalt en weet hoe de infrastructuur er technisch uitziet. Dit is ook destijds met het Rijk besproken. Dat vroeg u ook: waarom is dit niet met het Rijk besproken? Wij hebben dat met het Rijk besproken. Het rijk had een eigen second opinion laten uitvoeren en die twee cijfers kwamen overeen. Dus voor ons was er geen enkele reden om te twijfelen aan de uitkomsten van die cijfers.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja. Die offerte die vraagt om te kijken naar de scope. Zou het zo kunnen zijn dat als wij in dit huis zeggen 'kijk even naar de scope, dat wij dan bedoelen: kijk ook even of het klopt? En zou het ook kunnen zijn dat toen we het rapport kregen, dat we toen niet gezien hebben dat het niet klopte. Want ik hoor wat u zegt, maar ik herinner me ook nog een rapport van Berenschot, waarin een aanbeveling staat uit 2016, dat we niet de kennis en kunde in huis hebben om de spoorse projecten te begeleiden. En dat het een aanbeveling aan de Provincie was in 2016 om die kennis en kunde in huis te halen. En als ik dit hoor, dan doemt bij mij de vraag op: hebben wij inmiddels de kennis en kunde in huis om spoorse projecten te begeleiden?

De voorzitter: De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Van Gaans: Allereerst gaat het over de uitvraag zoals we die gedaan hebben. Dus nogmaals, we hebben ook niet gevraagd om te kijken naar het technisch ontwerp, we hebben gekeken naar de kostenraming. Nou ja, achteraf gezien had je het misschien ook, precies wat u zegt, dat had je willen weten. Tenminste als opdrachtgever had ik dat willen weten, laat ik het zo zeggen.

Maar dat is dus niet uitgevraagd. Dus we hebben alleen de resultaten gekregen van hetgeen we gevraagd hebben. Ja, of wij die kennis en kunde in huis hebben? De afgelopen jaren zijn er wel wat stappen gezet om die kennis en kunde in huis te krijgen, maar juist met de overeenkomst die hier voorligt wordt het Rijk voor nu opdrachtgever. En daar is die kennis en kunde veel beter geborgd dan bij ons in huis.
Mevrouw Berghorst (PvdA): Voorzitter ...

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, dat snap ik. En naar de toekomst toe kijkend is dit ook een goede oplossing. Maar we kijken nu heel even terug. Wanneer hebben wij de kennis en kunde in huis gehaald om spoorse projecten te begeleiden, laat ik het zo zeggen?

De voorzitter: Gedeputeerde Van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Het rapport van bureau Berenschot, dat is zojuist vanochtend heel even langsgekomen op dit scherm, dat wordt eerst besproken in de Controlecommissie en daarna in de commissievergadering, en in de besloten reactie daarop leggen wij heel helder uit wat we hebben gedaan in de afgelopen tijd, welke kennis en kunde wij vergaard hebben in dit huis, maar dat wil ik wel ook graag eerst met de Controlecommissie delen. Maar er zijn wel behoorlijke stappen gezet, kan ik u verzekeren.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Maar u kunt mij niet zeggen of wij die kennis en kunde in huis gehaald hebben direct nadat Berenschot in 2016 met dat rapport kwam of dat wij daarmee gewacht hebben tot 2019 toen we bij het volgende project een probleem kregen?

De voorzitter: Gedeputeerde ... Dit was de laatste interruptie. Gedeputeerde van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Wij kunnen natuurlijk niet mensen bij ProRail wegkopen om hier in huis de rapporten van ProRail te gaan organiseren. We hebben er wel alles aan gedaan om meer kennis en kunde en inzicht te krijgen in technisch ontwerpen, maar we hebben niet die kennis die ProRail heeft. Die kwaliteit en die technieken die weet alleen ProRail en de mensen bij ProRail. Dus dat kunnen wij niet.

De voorzitter: De heer IJpelaar.

De heer IJpelaar (CDA): Ja, dank u wel mijnheer de voorzitter. U gaf aan, het technisch ontwerp is iets anders dan de scope. Nou ben ik maar gewoon een simpele volksvertegenwoordiger. Ik denk dat als jij de scope wilt onderzoeken, een second opinion daarop wil doen, dan wil je toch delen van het technisch ontwerp aanraken. U legt de schuld nu heel erg bij de ambtelijke organisatie of in ieder geval bij uzelf, van wij hadden eigenlijk misschien wel moeten weten ... Misschien hadden wij moeten vragen: onderzoeksbureau, ga ook eens even naar het technisch ontwerp kijken. Maar wij als provincie huren een onderzoeksbureau in en dan kunnen we er toch van uitgaan dat dat onderzoeksbureau in de brede zin advies geeft aan ons en ook naar de risico's kijkt? En als er dan een risico zou zijn dat het technisch ontwerp wellicht een second opinion nodig heeft, dan is het toch ook aan het onderzoeksbureau om ons daarop te wijzen?

De voorzitter: De vraag is helder. Gedeputeerde van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Als ik net heb gezegd dat het bureau zich gericht zou hebben op de scope, dan heb ik dat misschien niet goed uitgedrukt. Ze hebben zich op vier punten gericht: de ramingssystematiek, de eenheidsprijzen, de toeslagen en de indexeringen. En er is niets meer ... Wat zij doen, is kijken of de cijfers en de kosten die ProRail inzichtelijk heeft gemaakt kloppen. En kunnen die kloppen? Ze hebben dus echt niet gekeken naar de doorlooptijd van het traject of de technische onderdelen daarvan.

De voorzitter: De heer IJpelaar.

De heer IJpelaar (CDA): Mijnheer de voorzitter, dat is toch onjuist, want ik heb in mijn inbreng zojuist letterlijk geciteerd uit de, fijn dat u die heeft verstrekt, uit de memo die u heeft verstrekt, of de bijlage, en daar staat letterlijk in: 'wij onderzoeken de scope van het project.' Dat staat er letterlijk in. Dus ik vraag me af, en in de commissievergadering kwam dat al ... We leggen de schuld makkelijker bij onszelf dan dat we nagaan wat anderen daarin hadden kunnen doen. Als het aan onze ambtelijke organisatie had gelegen, dan hadden we hier een vele zwaardere discussie over gevoerd dan nu het aan een externe marktpartij ligt die we nu wel heel gemakkelijk met € 11.000 naar huis sturen. Daar heb ik gewoon een klein beetje moeite mee. Hoe ziet GS dat nu? Want dan krijg ik ... Wat zijn de vervolgstappen die u hier op deze, naar mijn idee, foutieve opdrachtverstrekking gaat uitvoeren?

De voorzitter: De heer van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Dat is wat ik net ook al eerder zei, **dat ik bij een volgende keer bij een second opinion niet alleen ga vragen naar de kostenraming maar misschien ook naar een externe validatie op de techniek en de technische onderdelen van het ontwerp**. Want die kennis hebben we dus niet in huis, daarom huur je zo'n bureau in, dus als u het mij vraagt zal ik dat de volgende keer ook meenemen.

De voorzitter: De Gedeputeerde vervolgt zijn betoog.

Gedeputeerde Van Gaans: Even kijken. Veel is al gezegd. Ik ga even naar de vragen van de SP. Die vragen feitelijk: kunnen we niet beter de stekker eruit trekken? We komen in een ontzettend lastige situatie. En ik zal die even opsommen. Nou ja, dat was de afdronk van uw inbreng bij mij. Arriva kan, als we dat zouden gaan doen, dan kunnen ze de elektrische treinen die al besteld zijn, die kunnen ze niet meer inzetten en ze zullen daarvoor een schadeclaim indienen bij de Provincie Limburg. Arriva zal moeten doorrijden met vieze en vervuilende diesels, zal daarvoor langjarig extra kosten maken die ze in rekening gaan brengen bij de Provincie Limburg. Ze zullen dus linksom of rechtsom nieuwe treinen nodig hebben en ook die kosten zullen voor rekening komen van de Provincie Limburg. Er bestaat voor de reizigers, die 20.000 reizigers, geen perspectief op verbetering. Er is de afgelopen tien jaar bijna € 20 miljoen uitgegeven aan plankosten, onderzoeken, grondaankopen et cetera. Dat moet dan als verloren worden beschouwd. Dus ja, ik zeg het niet heel graag, maar mij betreft is er geen weg meer terug. En waarom zijn we niet uitgekomen op de motie 100/0? De motie Kuntzelaers, zoals die nu door u is aangenomen. Dat is een inzet die je doet. Je gaat altijd een onderhandeling in met een zo hoog mogelijke inzet. Het was 50/50, u vraagt 100/0, en we komen uit op 75/25. Dat is een hele

redelijke uitkomst. Daar komt bij dat het Rijk voor ons een heel belangrijke stap heeft gezet, door extra in het Arriva-risico te gaan participeren. En dat levert dus een meerwaarde op voor ons, en daardoor menen wij overall een veel betere deal te hebben dan met hetgeen voorheen voorlag. En volgens mij bespeur ik dat ook bij meerderen van u dat het een goed resultaat is. De fractie van GroenLinks vraagt of ik dan wel **het College met de minister van IenW een woord kan voeren over de Maaslijn, of we een nacalculatie kunnen afdwingen en of dat realistisch is. Het antwoord daarop is: uiteraard**. Sterker nog, met de zittende bewindspersoon, de staatsecretaris, heb ik al gesproken. Ik heb met hem gedeeld dat dit soort verrassingen zeer ongemakkelijk zijn voor mij, bij iedereen in dit huis, bij u ook, en dat het tot direct leidt tot bestuurlijke verontwaardiging. Ik merkte echt in dat gesprek dat de STAS precies datzelfde gevoel heeft en dat dus ook snapte. **En vanzelfsprekend zullen wij ook pas een factuur aan ProRail betalen nadat deze is gecontroleerd, 100% helder is en dat die factuur correct is, overeenkomt met het geleverde werk. Er wordt betaald voor werkelijk gemaakte kosten en niet voor andere zaken**. LOKAAL-LIMBURG had geen vragen, geen opmerkingen, wel steun, en woede, en dat kan ik heel goed begrijpen. De PVV-fractie stelde onder andere vragen over de kostenstijging, de materialen, de lonen, de btw, hebben we nu alles goed geraamd? Waarom laten we zoveel zaken niet benoemd? Laat ik beginnen met te zeggen dat er in het voorstel rekening is gehouden met de indexering van de kosten. Daarbij houden we dus rekening onder andere met 3% kostenstijging. In werkelijkheid kan het ook iets hoger, maar ook iets lager uitvallen. En dat thema speelt bij alle infraprojecten en we werken hier overal op dezelfde manier. Over het taakstellend budget, ProRail werkt niet met een taakstellend budget. Als we dat al rond zouden willen krijgen, dan zou dat bij een ontwikkelende partij zoals ProRail, gewoon aan de voorkant moeten worden afgeprezen. Met andere woorden: die afprijzing zal alleen maar leiden tot extra kosten. De Partij voor de Dieren heeft gezegd, gevraagd of wij er bovenop willen zitten. Zij zien ook dat we tussen de wal en het schip zitten. Dat is ook zo. Wij zitten er maximaal bovenop. Dat heb ik geprobeerd uit te stralen in het commissiedebat en probeer ik hier nogmaals te doen. Hetzelfde signaal bespeurde ik bij de fractie van Samen Voor Limburg, SVL moet ik zeggen. Steun met inachtneming van het PIP. Nou, bij alles wat er gezegd is kan ik me aansluiten. Dan kom ik bij de vragen van de Partij van de Arbeid over de onzekerheid over de btw, ten aanzien van de omvorming van ProRail tot een zbo. We hebben niet alle risico's kunnen uitbannen. En btw is een van die lastige onderwerpen daarbij. We hebben tijd nodig om dat met ProRail en de fiscus tot heldere afspraken te brengen, maar daarbij hebben we wel heel goede terugvalopties in beeld, in de vorm van de voorzieningen die IenW heeft getroffen op haar begroting. Dat heeft dus te maken met de voorziening voor de omvorming tot een zbo. En dat heb ik ook in de brief proberen te duiden. Laten we duidelijk zijn, we brengen dit thema nu onder de aandacht, omdat de verhoudingen tussen die partijen gewoon gaan wijzigen. Wanneer weten we niet precies, want zoals u weet is de omvorming van ProRail tot zbo in de kamer tot een controversieel onderwerp verklaard, maar goed, het gaat hoe dan ook ooit veranderen. Maar ook onder die vorige vigerende bestuursovereenkomst konden fiscale risico's niet geheel worden uitgesloten. Als dat allemaal niet uitgesloten kan worden en het slechtste scenario treedt op, dan zal ik u bij u moeten terugkomen. De opmerking die u heeft gemaakt, mevrouw Berghorst, die neem ik in mijn achterhoofd zeer mee. Dan had u de vraag waarom ProRail geen rekening houdt met de wettelijke onteigeningsprocedure. De onteigening zat en zit in de planning en we willen altijd zo veel mogelijk onteigening voorkomen. Dat doe je door al heel vroeg in het proces minnelijk te gaan verwerven. Dat laatste is weliswaar onvoldoende gestart, maar het is wel meegenomen. Maar ook op dit vlak zijn verbetermaatregelen door ProRail toegezegd. Dan had u de vraag of de Provincie als gevolg van de slechte aanbesteding of de slechte opdracht schade heeft opgelopen. Ik vroeg me af in welke vorm u schade definieert. Is het dan schade aan de Provincie als

gevolg van manuren, financiële schade als gevolg die bij Arriva optreedt? Misschien dat u dat even kunt verhelderen, dan kan ik u ook van het antwoord voorzien.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ik heb geen interruptie meer, maar ik verhelder hem graag. Ik denk dan aan: zijn we bijvoorbeeld vertraagd in de besluitvorming rondom het PIP? Hebben we extra kosten moeten maken omdat we bijvoorbeeld expertise hebben moeten inhuren omdat we onderzoeken hebben moeten laten doen, dat soort zaken. Want ik realiseer me heel goed dat de kosten waar we het vandaag over hebben gewoon de kosten zijn van het project. Die kun je niet kwalificeren als schade. Maar ik kan me wel voorstellend dat op het moment dat wij door dit gedoe vertraging oplopen, die vertragingsschade wel schade is. En daar heb ik het over.

De voorzitter: Ja, helder.

Gedeputeerde Van Gaans: Ik denk dat het, als ik daar een algemeen punt van mag maken, ik denk dat het heel goed zou zijn als we met zijn allen zouden reflecteren op dit hele proces. Dit hele project, op de rol van het Rijk, op de contractuele rol van ProRail, de waarde van contraexpertises, daar komt de zorg bij de heer IJpelaar vandaan, en dan zullen we ook alles meenemen. Want ik kan nu niet beantwoorden of we daar schade van hebben opgelopen. Dat is allemaal iets wat we in beeld moeten gaan brengen. Ja, dus ik denk dat we met zijn allen … En de uitkomsten daarvan zouden moeten zijn dat we in de toekomst, dat als er schade zou zijn geweest, dat we dat gaan voorkomen. En we moeten gewoon heel goede lessen trekken uit het hele project. Dat in reactie daarop. Als laatste was de heer Westhoff, die zei ook: we zitten tussen wal en schip. Dat klopt, maar we zitten er bovenop en we zetten ons maximaal in. En daarmee meen ik alle vragen te hebben beantwoord.

De voorzitter: Dat zullen wij zo meteen zien, bedankt. Dan is in tweede termijn het woord aan … Ja, pardon?

De Heer IJpelaar (CDA): Mijnheer de voorzitter, het is ook gebruikelijk om bij de eerste termijn een klein stemadvies of in ieder geval een kleine reflectie …

De voorzitter: Oh, over de motie?

De heer IJpelaar (CDA): Over de motie, ja. Dat had ik toch ook heel graag van de Gedeputeerde gehad.

Gedeputeerde Van Gaans: Dank u wel, voorzitter. Ik ben niet gewend aan het gebruik dat er al in eerste termijn gereageerd moet worden op moties, maar dat doe ik natuurlijk met alle plezier. Dit gaat over de motie van de SP. Zij vragen om zo snel mogelijk doch voor het vaststellingsmoment van het PIP in november tot een addendum te komen, tot een overeenkomst met ProRail, en in dit addendum juridisch waterdicht te formuleren dat ProRail volledig verantwoordelijk is voor de planning en uitvoering van het project, inclusief nevenschade enzovoort. Ik deel de mening van de SP dat we alles op alles moeten zetten om die opleverdatum in november 2024 te halen. Maar dat lukt niet met deze motie. We hebben een bestuursovereenkomst straks met het Rijk en de drie provincies. Die financiers geven opdracht aan ProRail en die opdracht tot realisatie zal het Rijk aan ProRail verstrekken. En

feitelijk mag ProRail, bij wet, geen risico dragen. Dus ProRail doet dat in opdracht van het Rijk. Daarom hebben wij ook voor de kosten het Rijk aangesproken. Het voorstel vandaag is daarvan het resultaat. Wij staan dus niet, zoals u in uw overweging opneemt, met de rug tegen de muur. Daarnaast hebben we bij de stukken die aan u toegestuurd zijn, ook een memo toegevoegd waaruit blijkt dat ProRail tot op CEO-niveau is doordrongen van het belang van een tijdige oplevering en ze zullen alle zeilen bijzetten om het team te versterken, verbetermaatregelen te treffen et cetera, en ik wil vooral ook die energie aanspreken om alles op alles te zetten om die Maaslijn tijdig te klaren. Daarmee zal ik deze motie moeten ontraden.

De voorzitter: Dank u. Bovendien voeg ik daaraan toe dat er een onjuiste veronderstelling in de motie zit, namelijk bij de vijfde bullet bij ‘Constaterende’. Daar figureren een paar projecten en een paar bedragen. Als dat zo zou zijn, dan zouden ze in Groningen en in Friesland de vlag uitsteken. Maar zover is het nog lang niet. De tweede termijn. De heer Heldens. Geen behoefte meer? Oh, oké.

De heer Heldens (VVD): Voorzitter, heel kort een bijdrage voor de tweede termijn. Wij delen de visie van Gedeputeerde Van Gaans op motie 2762 en we gaan die motie niet steunen. Het klinkt allemaal heel sympathiek maar we denken dat het onmogelijk is om dit op deze manier uit te voeren en wij gaan de Gedeputeerde niet met onmogelijke opdrachten op pad sturen, daar komt dan alleen maar ellende van. Eén vraag nog aan de Gedeputeerde. Motie 2477 die unaniem is aangenomen door de Staten, om de Provinciale Staten in een zo vroeg mogelijk stadium te informeren over welke tekorten dan ook op de Maaslijn. De vraag daarvan is: hij was bedoeld voor een vorig tekort, kunnen we afspreken middels een toezegging dat u die motie, de geest daarvan, uit blijft voeren en ons blijft informeren in het vroegst mogelijke stadium over eventuele financiële onzekerheden die nog volgen. Ik denk dat we elkaar daar al op hadden gevonden maar die wilde ik even verduidelijkt hebben. Daar laat ik het bij. Dank u wel.

De voorzitter: Bedankt. De heer Vaessen. Geen behoefte meer? De heer IJpelaar.

De heer IJpelaar (CDA): Dank u mijnheer de voorzitter. Aangezien ik inde tweede termijn wat tijd heb, wil ik toch even memoreren dat het universum op een bijzondere wijze werkt, want we hebben vandaag een Gouverneur voorgedragen op de verjaardag van de heer Bovens, dus vanuit deze plek wil ik de heer Bovens feliciteren als oud-Gouverneur. Daarnaast had ik nog een toezegging eigenlijk en die zag ik niet terug in de brief, ik had namelijk gevraagd aan de Gedeputeerde of hij in overleg met het Rijk en ProRail een prioritering van infraprojecten in Nederland of in ieder geval voor ProRail zou kunnen overleggen en daarin het nummer of de prioritering die de Maaslijn ook heeft. En dat heb ik eigenlijk niet teruggehoord, ik heb eigenlijk alleen teruggehoord dat het chefsache is. Nu neem ik aan dat dat een top 3-notering is, maar voor de goede orde vraag ik het nog even. En daarnaast was er nog een vraag over de procedure in de Raad van State. Op dit moment werd aangegeven dat dit nog een risico vormt. Mocht nu iemand naar de Raad van State toegaan, zijn we dan nu al vertraagd? Gaan we dan nu al 2024 niet halen? Dat is nog een vraag. En de laatste vraag is: wat maakt dat het Rijk nu niet eigenlijk gewoon zegt ‘Jongens, beste Limburgers, wij trekken het naar ons toe.’ We hebben in de onderhandelingen van de heer Remkes gezien dat de bal daar 75/25 werd verdeeld, maar wat is nu de reden van het Rijk om toch nog steeds te zeggen: ‘Limburg, u bent aan zet.’ Dank u wel.

De voorzitter: Bedankt. Dan de heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel voorzitter. Een stekker ergens uittrekken heb ik in mijn eerste termijn niet genoemd, want ik ben mij zeer bewust van wat alle gevolgen daarvan zullen zijn. En geen antwoord heb ik gehoord op de vraag waarom het GS en het kabinet geen gehoor geven aan de wens van beide gremia volksvertegenwoordiging om geen verdere financiële tegenvallers bij de Provincie te laten landen. Eigenlijk het verlengde van wat mijnheer IJpelaar net vroeg. Ook mijn vraag welke maatregelen GS inmiddels heeft bedacht of genomen om alsnog aan bovenstaande vraag te voldoen, behoeft nog een helder antwoord. Gedeputeerde van Gaans zegt net dat hij en de baas van ProRail en de staatssecretaris het erover eens zijn dat het project binnen de scope en het tijdsplan moet worden afgerond. Maar betekent dat ook binnen het huidige budget? Ook deelt hij ons deze week nog mede dat de staatssecretaris en hij op dezelfde lijn zitten. Ze zijn niet blij met de opstelling van ProRail, maar de Staat der Nederlanden is via Railinfratrust de enige aandeelhouder in ProRail. De opstelling van ProRail is dus die van de staatssecretaris en het ministerie. Het is een keuze om Limburg aan de laatste <onverstaanbaar> te laten hangen. Een keuze die PS en de Tweede Kamer niet accepteren. In het rapport *OV in 2040: de zuidelijke hink-stap-sprong*, staat dat er minimaal € 3,5 miljard nodig is voor een toekomstbestendig openbaar vervoer in Zuid-Nederland. Het is toch ook in dat opzicht logisch dat het Rijk garant gaat staan voor de resterende kosten op dit project. Dat zet zoden aan de dijk. En veel meer dan als PS reflecteren rond het kampvuur. Laten we ervoor zorgen dat Limburgers die al vliegschaamte ervaren, niet vanwege al dat belastinggeld, dat sneller verdampt dan waterstof, ook nog treinschaamte hoeft te ervaren. Beste Gedeputeerde, wij twijfelen niet aan uw inzet …

De voorzitter: U bedoelt het College.

De heer Wolters Gregório (SP): Excuus Gouverneur, u heeft het helemaal correct. Best College, wij twijfelen niet aan uw inzet, maar uw gevoel van ‘we halen het wel’ delen wij helaas niet. Ik hoop dat in elk geval duidelijk is wat onze Staten nu van u vraagt, en ik wens u veel succes en hoop dat u een volgende keer met het juiste nieuws uit het westen terug zult keren. Tot zover.

De voorzitter: Bedankt. Dan is het woord aan de heer Baneke als hij dat wenst.

De heer Baneke (GroenLinks): Dat wenst de heer Baneke, niet heel lang. Ik dank de Gedeputeerde namens het College voor de antwoorden op de vragen die gesteld zijn. En ik denk dat het antwoord op de vraag van de heer Wolters Gregório meer strookte met de vraag die ik stelde, namelijk: wie draagt risico en kun je dat niet negeren. Maar u zegt duidelijk dat ProRail geen risicodragende partij kan zijn, dus dat maakt het voor mij wel heel duidelijk. Ik zal wat dichter bij de microfoon spreken, zie ik non-verbaal. Ik wil nog even aandacht vragen voor het feit dat met de Maaslijn ook allerlei flankerende infrastructuur gemoeid is die door andere partijen wordt aangelegd, dus dat kunt u misschien nog in de onderhandelingen meenemen als een extra drukmiddel. Bepaalde gemeenten en andere partijen zijn ook bezig om naar aanleiding van de elektrificatie van de Maaslijn ook op eigen gebied infrastructuur aan te passen. Dat was het, voorzitter.

De voorzitter: Dank u. Dan is het woord aan de heer Van der Linden. Ziet af van het woord. De heer Bosch? Ziet ook af van het woord. De heer Loomans? Ook niet. De heer Vincken? Nee? Mevrouw Berghorst?

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, voorzitter. Dank u wel. Ik stelde die vraag over schade niet voor niets. In artikel 10 van de samenwerkingsafspraken staat namelijk dat ProRail aansprakelijk is voor directe schade, als gevolg van door haar gemaakte, verwijtbare fouten. Ik denk dat we met elkaar kunnen stellen dat als je fouten maakt die gemaakt zijn in dit dossier door ProRail, dat we kunnen spreken van verwijtbare fouten. Als ik dan vervolgens de memo van ProRail lees, waarin als tweede risico wordt aangemerkt 'een korte voorbereidingstijd en beschikbare uitvoeringstijd', dan vraag ik mij af: als wij dit gedonder nou niet gehad hadden, hadden we dan het PIP eerder kunnen vaststellen? Hadden we dan meer voorbereidingstijd gehad? Hadden we dan meer uitvoeringstijd gehad? Hadden we dan dus alvast proactief een risico kunnen mitigeren. Met andere woorden, ik vraag me af of in ieder geval, tenminste één van deze risico's niet gewoon gevolgschade is van het feit dat ProRail zulke fouten heeft gemaakt. En ik zou heel graag een antwoord willen hebben van de Gedeputeerde en ik schrik er eigenlijk een beetje van dat er nog niet over nagedacht is of er überhaupt schade is geleden door de Provincie. Want € 6,6 miljoen uitgeven aan een plan wat niet deugt, daar moet je volgens mij verhaal op halen. En ik hoor nu vooral probleemoplossingen, en ik begrijp dat want het is urgent, maar als onderdeel van de waarschuwing van ProRail nu is dat we te weinig tijd hebben, dan lijkt het me verstandig dat we daar even heel goed met elkaar naar kijken. En als blijkt dat wat ik denk dat er aan de hand is, dan ben ik zeer bereid om een motie in te dienen om dit te repareren.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan zijn wij gekomen aan het einde van de tweede … Het college heeft behoefte aan twee minuten schorsing. Dan schorsen we twee minuten.

[SCHORSING]

De voorzitter: De vergadering is heropend en het woord is aan Gedeputeerde Van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Dank u wel, voorzitter. Er is mij gevraagd of ik, conform de motie, het maximaal transparantie plegen, wil voortzetten. Uiteraard. Die motie is gewoon onderdeel van mijn <onverstaanbaar 3:03:50>, van het College. We gaan op alle dossiers, en zeker ook op dit dossier maximale transparantie met u betrachten. Ook als dat betekent dat er slecht nieuws is, maar dat is nu dus niet het geval.
Er is naar de prioritering gevraagd. Is het nummer 1 of nummer 2 of nummer 3? ProRail heeft geen lijstjes van dit is het belangrijkste project en dan komt dit project en dan komt dit project. Zo'n lijstje bestaat niet bij ProRail. Maar de CEO zegt: 'Ik ga mij persoonlijk bemoeien met het project, ik ga mij persoonlijk bemoeien met de aansturing van het project.' Ja, dan interpreteer ik dat als top 3. Maar in ieder geval als een van de allerbelangrijkste projecten bij ProRail.
Over het risico van het traject van de Raad van State, dat zit in de planning, maar uiteraard heb je natuurlijk niet alles in de hand. De doorlooptijden bij de Raad van State zijn best lang. Daar is rekening mee gehouden, maar je hebt het niet helemaal in de hand.

De heer IJpelaar (CDA): Meneer de voorzitter, als u mij toestaat.

De voorzitter: Ja, de heer IJpelaar.

De heer IJpelaar (CDA): Ik hoor de Gedeputeerde zeggen dat er geen lijstjes van prioritering bestaan. Maar ik kan mij niet voorstellen, u schijnt toch in het Haagse best wel actief te zijn geweest, dat Tweede Kamerleden zich het bos in laten sturen door te zeggen: wij hebben geen prioritering

aangebracht in onze aandeelhouder en waar wij als aandeelhouder voor verantwoordelijk zijn bij ProRail, in welke infraprojecten eerst. En dat is een wezenlijke vraag en ik denk dat dat voor de onderhandelingspositie van Limburg heel erg belangrijk is om daar in ieder geval vanuit ProRail een toezegging op te krijgen wat ten koste van wat zou kunnen gaan. Dus 'het bestaat niet', dat vind ik lastig te geloven.

De voorzitter: U hebt een optimistische kijk op waar Tweede Kamerleden zich wel en niet door het bos in laten sturen. De Gedeputeerde.

Gedeputeerde Van Gaans: Ik werd even getriggerd door het zinnetje 'wat ten koste van wat.' Dat suggereert dat dit voorrang heeft en dat ze iets anders minder gaan doen. Nee, het team wordt uitgebreid. Er worden externe experts ingevlogen. De CEO gaat zich er persoonlijk mee bemoeien, dus dat is niet 'dit gaat ten koste van iets anders'. Ik kan niet voor ProRail spreken als opdrachtgever, maar ja, ze gaan dus gewoon meer doen. En de CEO gaat zich er mee bemoeien. Ja, veel meer prioritering dan dat bestaat niet bij ProRail.
Even kijken. Waarom doet het Rijk niet nog meer? Dat is dus min of meer van waarom doen zij niet alles en wij niets meer extra? Misschien dat de Gouverneur daarop straks kan reflecteren. Want hij heeft die onderhandelingen meegemaakt. Maar goed, dan laat ik dat even bij hem.
De schade door ProRail. Dat is eigenlijk het meest prangende uit de tweede termijn. Laat ik nogmaals beginnen dat ik vooral de energie wil richten, met ProRail, op het halen van die termijn. Daar wil ik mee beginnen. Het tweede is, dat we de afrekening aan het eind van het project maken. Dan brengen we alles in beeld. Als u aan mij vraagt wat de schade is, of er schade is in doorlooptijden, latere vaststelling van het PIP, ja dan is er vertraging, want oorspronkelijk was 2020 het idee en nu is het 2024. En daar maakt u een tweede punt over de schade, over het verwijtbaar handelen van ProRail, artikel 10.1 over de aansprakelijkheid. Daar citeert u een klein deel van die zin, want daar staat inderdaad, ik ga even citeren: 'ProRail is aansprakelijk voor directe schade als gevolg van door haar gemaakte verwijtbare fouten.' Maar als je dan verder leest dan heeft dat betrekking, puur alleen, op de in de planuitwerkingsfase gerealiseerde overheadkosten bij ProRail. Dus dat heeft alleen betrekking op ProRail.

De voorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Begrijp ik dan goed dat wij een opdracht verlenen aan een bedrijf voor € 6,6 miljoen en dat wij geen samenwerkingsafspraken maken waarin aansprakelijkheid voor fouten van dat bedrijf dat bij ons schade veroorzaakt, dat we dat niet afspreken?

Gedeputeerde Van Gaans: Nee, dat heeft u niet correct.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Dat heb ik niet correct, oké.

Gedeputeerde Van Gaans: Nee, want in 10.3 staat dat indien aantoonbaar sprake is van grove schuld, bewuste roekeloosheid of opzet van de zijde van ProRail, is ProRail in afwijking van het lid dat ik zojuist citeerde, volledig, zonder beperkingen aansprakelijk.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Oké, zou u met mij willen mee redeneren of, zeg maar voor tientallen miljoenen aan vergeten onderdelen van een spoorlijn, of dat misschien ook wel richting grove schuld

gaat? Zou dat iets zijn waar we misschien over moeten … Ik zeg niet dat het zo is, maar ik zeg dat we daar met elkaar over moeten nadenken.

De voorzitter: De heer Van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Dank u wel, voorzitter. Dat is precies … Ik wil me niet de hele tijd tot u, maar via de voorzitter tot u richten. Dat is precies wat ik bedoelde bij mijn eerste opmerking. Aan het einde moeten we die afrekening gaan maken en dan moeten we ook kijken hoe dit artikel zich daartoe verhoudt, 10.3.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Denkt u dat het op het einde, laten we zeggen 2027. Ik doe een voorspelling, 2027, u hoeft me er niet op vast te pinnen, maar 2027. Denkt u dat dit dan nog gaat vliegen? Of denkt u dat we dat misschien eerder moeten doen?

De voorzitter: Dit is een als-danvraag. De heer Van Gaans

Gedeputeerde Van Gaans: Dank u wel. 2027 gaat er bij mij mentaal nog niet in, in mijn hoofd. Dus ik houd rekening met 2024. En wij hebben een afspraak gemaakt met ProRail en daar houden wij ons ook aan.

De voorzitter: Dank u wel. Kijk, de Gedeputeerde … O, er is nog een interruptie. De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Als u mij toestaat. Ik heb de Gedeputeerde net even horen zeggen dat we voor scope en planning gaan. Maar ik heb nog steeds niet het antwoord gekregen of we ook voor het inmiddels bijna twee keer zo hoge budget gaan. De zorgen in de zaal zijn ook dat we nog meer budgetoverschrijding gaan krijgen. Zo nog vaker een voorstel gaan krijgen om nog meer geld in dat project te pompen. De concrete vraag is eigenlijk wanneer weten we dat genoeg genoeg is, los van incidentele risico-uitgaven? En wanneer weten we of november 2024 ook daadwerkelijk gehaald gaat worden? Op welk onderzoek wachten we dan? Op welke brief van ProRail of het ministerie wachten we dan? Dan hebben wij daar in ieder geval heel erg veel duidelijkheid over.

De voorzitter: De heer Van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Wanneer weten we wanneer wat genoeg is op basis van hetgeen vandaag voorligt? Dat is het budget. Daarmee moeten we het gaan doen. Dus dat is voldoende. Er is geen sprake van dat er nu nog verdere kosten …, anders zou dat ook wel voor op tafel liggen. Dus het bedrag dat nu voorligt, dat zou voldoende moeten zijn om een project binnen 2024 te halen. En uw tweede vraag, sorry, die is mij heel even ontschoten.

De heer Wolters Gregório (SP): Wanneer we duidelijkheid hebben of november 2024 voor oplevering definitief gehaald gaat worden, ja of nee?

Gedeputeerde Van Gaans: Dat weten we pas in 2024, op het einde.

De heer Wolters Gregório (SP): Los van natuurverschijnselen of dat soort dingen. Maar qua planning van ProRail zelf?

Gedeputeerde Van Gaans: Ja, als er geen wijzigingen zijn in de planning dan houden wij ons vast aan 2024. En ProRail ook. En natuurlijk op de allerlaatste dag als de lintjes doorgeknipt moeten worden en er gaat iets kapot, ja, dan haal je 2024 niet. Maar, ja, daar ga ik niet van uit.

De voorzitter: Bedankt. De Staten hebben, ik dacht ergens vorig jaar, een geweldige motie aangenomen. Het Rijk moet alle meerkosten betalen. Het is op zichzelf ook logisch dat die motie hier breed ondersteund werd. De Kamer heeft vervolgens ook een motie aangenomen waarbij eenzelfde oproep … Dat is geweldig lobbywerk van Limburg geweest waarbij eenzelfde oproep werd gedaan. Maar een motie aannemen door de Kamer is een geweldig misverstand. Dat is nog iets anders dan dat het Kabinet die motie ook voor de volle 100% uitvoert. En waar ik op een gegeven ogenblik mee geconfronteerd … En dat deugt natuurlijk allemaal niet, ze moeten voor 100% worden uitgevoerd, dat weet ik ook wel, maar dat is geen wetmatigheid. En de situatie waar ik op een gegeven moment tegenaan liep, was de situatie dat er a**.** een heel onevenwichtig plaatje qua totale financiering voor Limburg lag en b**.** Limburg in een soort tangpositie zat in verband met de constructie naar Arriva. En dat weet het Rijk natuurlijk ook. En ja, je weet ook dat je in de processen met het Rijk, en dat is eigenlijk in vrijwel alle processen zo, nooit voor de volle 100% je zin krijgt. En het eindresultaat is dus dat er een aanzienlijk gunstiger totaal financieel plaatje op tafel ligt. De Gedeputeerde heeft daar wat mij betreft zojuist terecht naar verwezen. Maar ik zeg er wel bij, en dat heeft hij gezegd en dat lijkt mij een heel goede gedachte, dat als het project klaar is er eens even op gereflecteerd wordt. Niet alleen op de rol van het Rijk, op de rol van ProRail, op de rol van andere betrokkenen, maar ook op de rol van de Provincie zelf. Want hier zit ook een merkwaardige geschiedenis aan. Het feit dat die constructie met Arriva er zo tussendoor liep en er dus in feite sprake is van een tangsituatie, daar moet je toch eens even ook lerenderwijs misschien consequenties voor de toekomst uit trekken. En dat zou ik zeker doen want daar is wel al aanleiding voor. En dat heeft gemaakt dat je niet in de meest gunstige onderhandelingspositie zit.
Dan gaan wij volgens mij over tot stemming over de motie. Ik bedoel, je kunt daar verschillende volgordes in hebben. Maar laten we eerst maar stemmen over het voorstel.
Mag ik, dat doen we elektronisch hè? Mag ik de tegenstanders vragen de tegenstem uit te brengen? Oh, het is nu de eerste keer dat ik dit systeem zie. Breng maar gewoon een stem uit. Voor- en tegenstanders. Het gaat niet snel genoeg en Gedeputeerde van Toorenburg zegt: ‘Het lijkt het CDA-congres wel.’
Volgens mij heeft nog niet iedereen de knop ingedrukt. 42, 43 … Ja, iedereen gestemd? Dat betekent dat 37 leden voor het voorstel hebben gestemd en 7 leden hebben daar tegengestemd, zodat het voorstel is aangenomen.

Dan gaan wij naar de motie die ik nu ook in stemming breng, vanzelfsprekend langs dezelfde procedure. Motie 2762.
Hebben nog … ja, 43 leden hebben gestemd. Is dat het? Dan is de stemming beëindigd. 4 leden hebben voor de motie gestemd en 40 leden hebben tegengestemd, zodat de motie is verworpen.
Dan hebben we dit punt van de agenda afgehandeld. En dan gaan wij naar een onderwerp waar de moties nog steeds binnen druppelen.

8.3 G-20-086 Gewijzigd Statenvoorstel Omgevingsvisie, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9452)

De voorzitter: Dan hebben wij in eerste instantie, heb ik hier staan, mevrouw Fischer. Maar die heeft zich afgemeld. Dan is in eerste instantie het woord aan de heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Dank u wel, voorzitter. De Omgevingsvisie. De Omgevingsvisie kende een omvangrijk proces. Landelijke wetgeving werd keer op keer uitgesteld. En nog steeds is onduidelijk of we 1 juli 2020 überhaupt nog wel gaan halen. De zo gewenste participatie ging aanvankelijk prima van start. De usual suspects waren nadrukkelijk aanwezig en het was oppassen geblazen of de argumenten goed werden gewogen of dat de indiener het meeste gewicht in de schaal bracht. Toen gooide ook corona roet in het eten. Participatie werd daardoor op afstand gezet en toch ligt er een gedegen stuk. De kapstok die plaats biedt aan een kilometer beleid wat er weer onder gehangen kan worden. Elke mening of stroming kan ook de nodige haakjes vinden om zijn wensen aan op te hangen. Met andere woorden, de kaders zijn ruim, bieden kansen, maar zijn toch ook sturend. De VVD denkt voldoende sturend. Kaders moeten niet knellen, maar moeten wel voldoende comfort bieden. De visie ligt er immers niet voor een paar jaar, maar voor veel langer. In de tijd waarin het lijkt dat alles op de schop moet, geen eenvoudige opgave.

De voorzitter: Er vinden zo hier en daar onderlinge discussies plaats en mijn vraag is of de aandacht toch primair op de spreker gericht zou kunnen zijn.

De heer Nijskens (VVD): Daar ben ik het helemaal mee eens. Dank u wel, voorzitter. Ik zal even herhalen, in de tijd waarop alles op de schop moet, is dat geen eenvoudige opgave. Het is natuurlijk mooi om fossielvrije auto’s te promoten, maar als de laadpalen er niet zijn, raken we snel uitgereden. Als de palen er zijn maar er onvoldoende stroom door het elektriciteitsnet kan stromen, kan dat ook niet leiden tot die gewenste mobiliteit. En als de hernieuwbare elektriciteit niet voldoende wordt opgewekt, dan rijdt die auto misschien wel fossielvrij, maar de elektriciteit komt van gas, steenkolen of zelfs van de Duitse bruinkool. Onze samenleving wordt alsmaar complexer en een oplossing voor het ene probleem leidt tot nieuwe problemen op heel andere gebieden. En daarmee is een integrale benadering belangrijker, maar ook moeilijker dan ooit. Dat zien we terug als een geslaagde poging in de voorliggende Omgevingsvisie. Je kunt daarbij, waarschijnlijk terecht, over elk punt en over elke komma nog een hele discussie voeren, maar wij gaan dat niet doen. We hebben één punt toch gevonden waar wij wel aandacht voor willen vragen. En dat is de compensatieregeling binnen de tuinbouw, binnen het tuinbouwgebied. Daar is ook een amendement voor ingediend, dat mede ingediend wordt door LOKAAL-LIMBURG.
Tuinbouw en met name de intensieve tuinbouw, is van cruciaal belang om naast voedselproductie van hoge kwaliteit en tal van andere Provinciale, regionale, lokale en zelfs Rijksdoelen te werken. Tot slot heeft de VVD het amendement met betrekking tot Landschap mede ingediend. Dat zal worden ingediend door D66. Onze motivering daarbij is dat wij in het verleden soortgelijke voorstellen hebben gedaan om naast goud, zilver en bronsgroene natuur, een vierde categorie in het leven te roepen. Wij noemden dat toen ‘mooi groen’. Gebieden die niet beschermd worden omwille van een specifiek plantje of een diertje, maar juist vanuit haar schoonheid. In dat licht is het wel jammer dat bronsgroen uit onze natuursystematiek verdwijnt. Het klinkt nog veel mooier dan die groenblauwe mantel waar we het nu mee moeten doen. Tot zover de eerste termijn.

De voorzitter: Dank u. Dan is het woord aan de heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Ja, de Omgevingsvisie die nu voorligt, wordt het kader van nagenoeg alle ingrepen van de Provincie in de fysieke omgeving. Er staat veel in. Ook veel wat D66 bevalt. Maar laten we ons nu concentreren op wat nog beter kan. Deze Omgevingsvisie kiest voor haalbaar en betaalbaar waterbeleid. En D66 zou liever voor kwaliteit gaan. Immers, leefbaarheid, onze veiligheid en het economische verdienpotentieel van onze agrariërs zijn in het geding. We gunnen Limburg in deze tijd van klimaatverandering goed waterbeleid. We weten inmiddels wat daarmee te winnen is. Bent u het met ons eens, vraag ik aan onze nieuwe Gedeputeerde, mevrouw Roefs, namens het College, dat goed waterbeleid veel waard is en dus ook iets mag kosten?
Dan energie. D66 zou graag concrete doelstellingen zien. En dat kan. Kijk maar naar de Romte Diele, die vorig jaar door de Provincie Friesland is vastgesteld, hun Omgevingsvisie. Maar wacht eens, waarom zouden we naar andere Provincies verwijzen? In 2006 stond in ons Omgevingsplan: ‘In 2020 dient het aandeel duurzaam opgewekte energie toegenomen te zijn tot 10%.’ Toen durfden wij dat in ons Provinciaal Omgevingsplan te stellen. Sindsdien is het niet minder urgent geworden. En die doelstelling van 2006, 15 jaar later, is nog steeds heel nastrevenswaardig.
Voorzitter, namens D66 breng ik graag een amendement aan de orde om in de volgende update van de Omgevingsvisie weer doelstellingen voor de energietransitie op te nemen. Dat hoeft niet zoals in Friesland zomaar een kopie te zijn van de nationale doelstellingen. Laten we onze eigen kiezen, gebaseerd op wat Limburg wel kan. We dienen daarvoor een amendement in, want we kunnen moeilijk voor een Omgevingsvisie stemmen waar geen doelstelling in staat voor de energietransitie. Want we zien het als een van de belangrijkste opgaven ten behoeve van toekomstige generaties. We zijn dus heel benieuwd wat het College over dit amendement gaat adviseren.
Een circulaire economie. De Omgevingsvisie is ook daarvoor een belangrijk kader. Het is namelijk het kader voor de uitvoering van milieutaken, waaronder vergunningverlening en handhaving. En D66 vindt het terecht dat Limburg nastreeft dat er bijna geen materiaal meer aan de natuur hoeft te worden onttrokken. Omdat bijna alles wordt hergebruikt. En de zwakke schakel in die cirkel is het moment waarop afval opnieuw grondstof moet worden. Het domein van de recyclingbedrijven, waaronder bijvoorbeeld mestverwerkers. Deze branche verdient slimme vergunningen, die enerzijds ruimte laten voor innovatie, maar niet voor uitwassen. En die slimme vergunningsvoorwaarde moet vervolgens streng worden gecontroleerd. Bent u het met ons eens, vraag ik aan het College en kunt u toezeggen dat de Omgevingsvisie op dat punt explicieter wordt? Want als we geen duidelijk kader stellen, dan gaat de wet zich gewoon beperken tot uitvoering van nationale wetten en daar doen we Limburg te kort mee.
Dit omgevingsprobleem wordt ook het kader voor de ontwikkeling en de bescherming van het Limburgse landschap. Ons landschap is een belangrijke cultuurdrager en vertegenwoordigt ook economische waarde. Of het op onze plankaarten nu om de groene, de groenblauwe of witte gebieden gaat, landschap vertegenwoordigt een waarde die wat ons betreft een eigen plek verdient in de belangenafweging. De Omgevingswet biedt ons ook een nieuw instrument om maatregelen te formuleren en te onderbouwen die tot de gewenste kwaliteit van de fysieke omgevingskwaliteit leiden. En wij stellen samen met de Partij van de Arbeid, VVD, GroenLinks, SP, Samen voor Limburg, LOKAAL-LIMBURG en 50PLUS bij amendement voor om een Landschapsprogramma, conform de Omgevingswet op te stellen. Voor natuur en water is een programma verplicht. Landschap verdient een vergelijkbare plek, maar dat vergt wel een besluit van onze Staten. Laten we dat besluit nemen.
En klopt het, voorzitter, heb ik nog tijd? Nog 23 seconden. Klopt het voorzitter, dat het Limburgs parlement voor het eerst een besluit neemt op grond van die Omgevingswet? Is dat reden voor een

feestje? En graag brengen wij namens D66 aan de orde dat onze Staten, juist onder het toekomstige wettelijke regiem, tijdig in stelling moet zijn om input te leveren over grote voorgenomen ruimtelijke besluiten. Een idee dat we met de PVV delen en waar zo meteen ook een motie over komt. We beraden ons daar nog even op. Misschien dat het ons namelijk nog niet ver genoeg gaat, zeg ik richting de PVV. En wat zou ons letten om dat gezamenlijke voorstel te doen, staat in mijn tekst. Dat hadden we dus eigenlijk liever gedaan. Maar nu gingen wij, dat was ons voorstel, daar deze feestelijke gebeurtenis niet mee belasten. Tot zover.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan mevrouw Voncken.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Voorzitter, de strijd om de ruimte is groot. En de POVI is een stuk dat als kader moet dienen voor een integrale belangenafweging. En discussiepunten zullen er altijd blijven. Wij verwachten van GS dat we deelgenoot gemaakt worden van afwegingen die conflicteren, voordat er definitieve besluiten genomen worden. Een tweede punt dat wij als CDA ook al ingebracht hebben, is de vraag om een nulmeting en een monitoring van het ruimtebeslag. En we hebben kunnen lezen in de programmabegroting dat we die volgend jaar krijgen. Dat is prima. Maar we hebben ook gevraagd of de nulmeting op een moment kan worden gezet, eerder dan dit jaar. En wij denken daarbij aan het moment van het ingaan van de POL 2014. En mijn vraag is of de portefeuillehouder dat kan toezeggen. Een derde punt waar we nog even aandacht voor willen hebben is het behoud en bevordering van levendige centra. Het levendig houden van regionale en lokale koopcentra en het verleiden van decentraal gelegen detailhandel om het centrum te versterken, is een primaire taak van gemeenten en regio's. Dat lezen we in de POVI. De Provincie ontwikkelt hiervoor geen instrumenten. Wel kunnen gemeenten initiatief nemen om over concrete gemeentelijke aanpak voor het versterken van centra, kernen en wijken met de Provincie in gesprek te gaan. En dan wordt er verwezen naar het Kwaliteit Limburgse Centra. Dat vinden wij wat te mager. Behalve de € 25 miljoen uit het Kwaliteit Limburgse Centra, waarvan we gemerkt hebben dat u de kaders wel heel ruim interpreteert, is het nodig om in het herstelplan na corona hierop te investeren. Wij vinden dit namelijk een actueel punt, want onze bevolkingspiramide verandert stevig. Er moet veel meer attentie komen voor de vraagstukken van de ouder wordende bevolking. Eén van de zaken die dat betreft is de leefbaarheid. En nu de winkels weer open zijn en er weer mondjesmaat evenementen georganiseerd mogen worden, is het van belang dat er een goede start gemaakt wordt. Anders komt de levendigheid in de centra misschien niet meer terug en worden de centra dood en komt het kooptoerisme niet meer terug. De vraag is dus hoe wij achter ons computerscherm vandaan komen en weer naar de gezellige winkelstraat, de markt en de zomerevenementen gaan. En op dit punt hebben wij dus een motie voorbereid die wij ingediend hebben.
Een ander punt dat ook leefbaarheid betreft, is leefbaarheid in relatie tot vrijkomende agrarische bebouwing. Steeds meer boerenbedrijven stoppen en ook is er inmiddels veel geld vanuit Den Haag om veehouderijvergunningen op te kopen. Maar de gebouwen die er staan verdwijnen niet in dezelfde mate mee. En dat is wel een groot vraagstuk waar oplossingen voor nodig zijn. Leegstand leidt immers vaak tot verpaupering en verrommeling en het gevaar voor ondermijnende activiteiten ligt op de loer. Daarom pleiten wij voor oplossingen in combinatie met een beëindigingsregeling. En waar boeren meedoen aan regelingen die momenteel ontwikkeld worden, heeft de Provincie een rol. En kan de Provincie voorwaarden stellen. Het zou een gemiste kans zijn om de leegstand die daarbij zal kunnen ontstaan, niet onderdeel te laten uitmaken van het voorwaardenpakket. Immers, leegstand dient vermeden te worden. En primair verwachten wij dat ondernemers een nieuwe functie voor hun gebouwen zoeken dan wel, als dat na vijf jaar nog niet gebeurd is, er gesloopt wordt. En ook daarvoor

hebben we zowel een motie als een amendement. De motie heeft betrekking op de regelingen. Dus dan kijken we eigenlijk vooral naar Gedeputeerde Gabriëls. En het amendement heeft betrekking op de Omgevingsvisie waar we gewoon dat stukje iets willen concretiseren en daar ook vijf jaar willen noemen.
Verder, voorzitter, vragen wij ons af hoe we zorgen dat met het ontwikkelen van nieuwe natuur ook bijdragen geleverd worden aan de provinciale ontwikkelopgave. Wij hebben dit aan de orde gesteld in verband met de verkoop van de gronden Wells Meer, waar heel veel natuur ontwikkeld wordt, 175 hectare, maar waar geen invulling gegeven wordt aan de taakstelling. Er is toen toegezegd dat hier een oplossing voor komt. Onze vraag was destijds niet specifiek gericht op Wells Meer. Maar waar het om gaat is dat regelmatig in grote projecten, grote oppervlakten natuur ontwikkeld worden, maar dat al die natuurontwikkelingen kennelijk niet de juiste natuur betreffen en dus niet een invulling zijn van de opgave. Deze methode van werken zorgt voor steeds meer oppervlakten natuur, terwijl we nog steeds evenveel moeten doen. En wij zien ook dat het beheer van alle ontwikkelde natuur vaak niet op orde is. Bekend is het voorbeeld Ooijen-Wanssum, maar ook de ecologische beken, ga er maar kijken, ze worden niet beheerd, anders dan door de bever. De bever is het enige die het beheer van die beken doet.

De voorzitter: Punt.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Punt?

De voorzitter: Uw spreektijd is voorbij.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Kijk eens aan, dat is heel jammer, want het laatste punt was nog de zonneladder. Maar ik heb gezien dat mijn collega daar ook op ingaat. Dus wat dat betreft denk ik dat dat toch nog wel aan de orde komt in deze discussie vandaag.

De voorzitter: Oké, dank u wel. De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. Beste collega's, de vorige keer dat wij over onze Omgevingsvisie spraken was er door GS goed geluisterd en zijn aanpassingen in het stuk doorgevoerd. Maar dat betekent niet automatisch dat wij er nu klaar mee zijn. Bijvoorbeeld de zorgen van lagere overheden over het functioneel zijn van het DSO, zijn nog altijd niet weggenomen. Dus mijn eerste vraag is hoe het daar nu precies mee staat? Het Statenvoorstel telt inmiddels meer dan 1.000 pagina's en in alle wijsheid hebben wij hier, evenals collega-Statenleden, een aantal opmerkingen over die in onze ogen aan de kwaliteit zullen bijdragen. Over de opendeurterminologie heb ik mij al eerder uitgelaten dus dat zal ik vandaag onbesproken laten. En mijn collega's zullen het hebben over, of zijn al aan de beurt geweest, de verdozing, landschap en natuur en energie.
Wat ambitie betreft deel ik dat ook en dat moet vandaag wel echt aan bod komen. Wij mogen als Provincie het te volgen goed voorbeeld geven in de POVI en het liefst meer dan één. Te beginnen over hoe wij met de arbeidsmigranten in onze provincie omgaan. Laten we daarom beginnen met het opnemen van de aanbevelingen uit het rapport 'Geen tweederangsburgers in de POVI', motie 2765. Ook kunnen wij de leefomgeving verbeteren door een visie voor schone lucht en schoon water, afkomstig van onze industrieën als stip op de horizon te plaatsen. Hoe prettig is het voor onze inwoners wanneer wij die stip niet op 2050 laten staan. Maar daadkrachtig en innovatief het gesprek voeren met onze industriepartners en tot een gedragen plan komen waardoor reeds in 2035 onze

industrie, lucht en water 100% vrij is van stoffen die schadelijk zijn voor de volksgezondheid, amendement 111.
En Maastricht Aachen Airport wordt gewoonlijk besproken in de commissie FEB. Maar helaas is er toch een passage over ‘de toekomst van’ in de POVI blijven staan. Onze mening is: laten wij nu geen positie innemen als eigenaar in de POVI, maar een efficiënte toekomstvisie voor MAA alsook voor Aviation Valley na alle lopende onderzoeken en de nog vast te stellen luchtvaartnota, toe te voegen aan de POVI, amendement 110.
En als laatste wil ik nog aan de Gedeputeerde vragen of zij ons gedetailleerd de procedure voor aanpassing van de POVI na vaststelling daarvan kan doen toekomen. Dit onder meer omdat PS het nodig acht de visie bij te kunnen stellen of wanneer gebeurtenissen in onze samenleving daarom vragen. Tot zover, voorzitter.

De voorzitter: Dank. Dan is het woord aan de heer Westen.

De heer Westen (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. De Omgevingsvisie. Een visie die allesbepalend is voor de ruimtelijke omgeving van Limburg. We spreken onze waardering uit voor de inzet en de toewijding van alle betrokkenen partijen. En in het bijzonder de betrokken ambtenaren in dit huis, die dit omvangrijke project toch hebben weten te volbrengen. Dank daarvoor.
We hebben echter een aantal aandachtspunten. Eerder, tijdens de behandeling in de commissie hebben wij nog aandacht gevraagd voor de negatieve invloeden die de landbouw maar ook het bestaan van intensieve veehouderijen met zich meebrengen voor onze gezondheid, ons drinkwater en de lucht die wij inademen. Deze visie, dit beleid, zoals het hier voorligt, houdt deze negatieve effecten nog in stand. Maar wij zijn ons er wel degelijk van bewust dat de transities daarin pas op langere termijn mogelijk zijn. Maar wij vragen ons af hoe het College nu de komende jaren met deze Omgevingsvisie daar een verandering in wil aanbrengen. Dus graag een reflectie hierop.
Tevens hebben wij onze zorgen geuit over het ontbreken van eenduidige regels voor het beschermen van de landschappelijke waarneming in het buitengebied. Deze visie is de bescherming van het landschap en het voorkomen van verloedering en wordt overgelaten aan de projectmatige benadering. De gemeenten wordt de beleidsvrijheid gegund om per ontwikkeling te beoordelen of de locatie toekomstbestendig is en daarbij zorgvuldig een integrale afweging te maken voor alle betrokken belangen. Maar, voorzitter, hoezeer wij ook de autonome beleidsvrijheid van de gemeenten respecteren, gaan wij hier in dit huis over ons eigen beleid. Hetgeen wij hier als provinciaal belang aanmerken, dat kunnen we reguleren met dit beleid. Derhalve, voorzitter, pleiten wij ook voor een separaat landschapskader. Een kader waarin wij ook voor de gebieden die buiten de categorieën meest bijzondere landschappen vallen, zoals het natuurnetwerk de Nationale Parken, het Nationale Landschap Zuid Limburg en de groenblauwe mantel, eenduidige regels opstellen voor ruimtelijke invulling zoals wij dat zelf als Staten in het belang van de provincie noodzakelijk achten. Daartoe gaan wij een amendement indienen, samen met diverse andere partijen van onder andere D66 en Partij van de Arbeid. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, we bespreken vandaag de Omgevingsvisie. Het document dat richtinggevend is in de Omgevingswet. Het document dat de POL gaat vervangen en dus de toekomst van Limburg gestalte gaat geven. Het is eigenlijk te omvangrijk om binnen de toegestane spreektijd te behandelen. Dus we bespreken de meest

belangrijke punten voor LOKAAL-LIMBURG en middels het steunen van moties en amendementen zullen we ook op andere voor ons belangrijke punten ondersteuning verlenen.
We beginnen met het meest actuele dossier, denk ik, op dit moment. Dat is de energietransitie, waarvoor we in Limburg kaders hebben vastgelegd in de PES, de Provinciale Omgevingsstrategie. LOKAAL-LIMBURG heeft daarin duidelijk het aspect van de gezondheid benadrukt en op laten nemen. De reden is dat er veel onduidelijkheid is over de ongunstige effecten van windturbines op de gezondheid van omwonenden. De normen die op dit moment gebruikt worden, zijn gebaseerd op geluidsoverlast. Maar inmiddels is wel duidelijk dat er meer elementen zijn die van invloed zijn op de gezondheid van de omwonenden. In de ons omringende landen worden er totaal andere normen gebruikt om te komen tot afstandsbepaling van woonobjecten tot windturbines. Recentelijk is ook door de Raad van State bepaald dat er onderzoek moet komen naar de milieueffecten van windturbines. LOKAAL-LIMBURG heeft al tijdens de commissievergadering in het voorjaar, dus voor de uitspraak van de Raad van State, aangegeven hier behoefte aan te hebben. We hebben toen al bepaald dat we hierover een motie in zullen dienen met de vraag om te onderzoeken wat de milieueffecten zijn en welke norm passend is voor een afstand tussen een woonobject en een windturbine. Die afstanden kunnen we dan gebruiken bij de Omgevingsverordening, want dan kunnen we die daarin opnemen. Voorzitter, ondanks dat er tussen de commissiebehandeling en nu de uitspraak van de Raad van State is gedaan, vinden we het toch zinvol om die motie in te dienen. Immers, we verplichten ons dan zelf om na te denken over die afstandsnormen. En dat is motie 2761.
Het landschap. Voorzitter, de uitstraling van het landschap zoals het nu is, is het gevolg van menselijk ingrijpen door de eeuwen heen. Het cultuurlandschap, vormgegeven door de mens, en het is logisch dat als je met zoveel mensen op zo'n klein stukje aarde woont, cultuurlandschap aan een doorlopende verandering onderhevig is. Kijken we bijvoorbeeld naar het gebied De Peel, dan is het daar misschien het meest zichtbaar hoe in de loop van de laatste 200 jaar dat gebied veranderd is. En dan zien we dat daar spanningen ontstaan. Het wordt ontwikkeld voor economische doeleinden. Daarna moet er de natuur weer aan worden toegevoegd. En dan ontstaat de vraag welke waarde belangrijk is? Is het de economische of is het de natuurwaarde? En het is maar aan wie je het vraagt wat voor antwoord je krijgt. En dat zullen we op meer gebieden zien, voorzitter. Bijvoorbeeld de gebieden die we moeten inrichten voor werk- en woonlocaties. Maar ook voor mobiliteitsvoorzieningen. We moeten zeker zeven tot tien jaar vooruitkijken en dan is het ook niet verstandig om alles te blokkeren. En de huidige woningnood bewijst dat maar weer eens. Dus ook hier spanning, voorzitter. Hoe richt je het landschap op een goede manier in? En daarom vragen wij aan het College: is er een langetermijnplanning op een aantal gebieden en hoe ziet die eruit? En ik kan me dus voorstellen dat dat over mobiliteit en woon- en werklocaties gaat. Verder, voorzitter, zien wij in het landschap ook een aantal punten die nog aandacht verdienen. Allereerst de verouderde vakantieparken. Daar zien wij ook de verandering van functie. Het is niet meer de recreatie die dat bepaalt. Er zijn andere ontwikkelingen. Het huisvesten van arbeidsmigranten, van statushouders. Mensen gaan er permanent wonen. Het staat bol van de spanningen. Dus wij vragen aan het Provinciebestuur om een meer actieve rol op te pakken om in te schatten hoe groot die problematiek is, welke oplossingen zijn daar nodig? En hoe gaan wij er daar als Provincie, actiever dan nu, aan werken?
De mobiliteit. We zijn blij dat er meer aandacht is voor pijpleidingen als transportmiddel voor onder meer gevaarlijke stoffen. Toch willen wij graag nog eens onder de aandacht brengen of het niet mogelijk is om in de toekomst meer transport onder de grond te laten plaatsvinden. Als er een trein onder de zee van Frankrijk naar Engeland kan rijden, dan moet dat toch een optie zijn? En als we dan vandaag lezen in de krant dat Valkenburg het water van de Geul al wil gaan temmen door een ondergrondse pijpleiding, dan denken we dat het is nog niet zo verkeerd is. En volgens ons heeft het

een positieve uitstraling op het landschap.
De energie. Ook hier, voorzitter, willen we om het landschap te sparen zon op dak als vereiste stellen. En wij vragen ons af of het mogelijk is voor het College om ervoor te gaan zorgen dat via bouwvoorschriften enzovoorts, dat ook gaat plaatsvinden.

De voorzitter: Dit was de tijd bijna.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Ja, dus heb ik het nog over de landbouw waarvan ik vind dat de hectares beschikbaar moeten blijven. Maar vooral dat we dat kunnen doen door ervoor te zorgen dat bedrijven op locatie ook spullen kunnen verkopen. En wij hebben het al vaak gehad over de tomatenkas bij een boerderij in Zuid-Limburg, wat nog steeds niet mogelijk is, dus wij willen ook vragen om in dat kader de ontwikkelingen buiten de kerngebieden mogelijk te maken om zodoende dat voor elkaar te krijgen.

De voorzitter: Dank u wel.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Dank u.

De voorzitter: Dan is het woord aan de heer Megens.

De heer Megens (PVV): Ja, voorzitter, dank u wel. Vandaag bepalen we in grote lijnen hoe Limburg eruit komt te zien in de toekomst. Dit is niet veel anders dan de huidige POL 2014. Tijdens behandeling van de programmabegroting van 2021 heeft de PVV motie 2655 ingediend ten aanzien van de bevoegdheden van PS in de PES'en. De PVV maakt zich nog steeds zorgen over onze bevoegdheden. Oud-Gedeputeerde Brugman wilde deze motie destijds deels overnemen. Echter zien wij niets terug van deze toezeggingen. Dit was voor de PVV echter wel een reden om deze motie destijds aan te houden. Voorzitter, zonder de specifieke duiding van het samenspel geeft de Staten GS vrij spel en zullen wij als Staten buitenspel gezet worden. De Rekenkamer waarschuwde ons al, en zelfs Gouverneur Remkes zegt herhaaldelijk: 'Pak uw rol als Staten.' Het samenspel is voor de PVV een belangrijk onderdeel. Echter, leest de PVV over het samenspel tussen GS en PS geen woord terug in deze Omgevingsvisie. De PVV is daarom van mening dat in het kader van de nieuwe bestuurscultuur het chique zou zijn om dit samenspel te verwerken in de Omgevingsvisie en later in de Verordening. Dit zoals oud-Gedeputeerde Dritty heeft opgesteld in een informerend stuk. In dit informerend stuk heeft het College aangegeven een invulling te geven aan het samenspel van de bevoegdheden van Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten. Deze is enkel als bijlage toegevoegd aan dit agendapunt. Voorzitter, onderschrijft dit nieuwe College nog steeds deze brief en kunnen zij dit ook toezeggen? Indien GS dit samenspel niet hanteert of niet opneemt in de Omgevingsvisie of de Verordening, dient de PVV in de tweede termijn hierover een amendement in. Vertrouwen is goed, controleren is beter, maar samenwerking geeft de beste uitkomst voor Limburg.
De PVV zei het eerder al. In de Omgevingsvisie lezen we dat PS met kaders sturing kunnen geven aan de Omgevingsvisie en indirect dus ook aan de Omgevingsverordening. Als een rode draad komt de energietransitie door deze visie. In de Omgevingsvisie is te lezen dat de essentie van de zonneladder ligt bij duurzame opwek van zonenergie. Landbouwgronden en natuurgebieden moeten we zoveel mogelijk ontzien. Inspanningen richten zich primair op zon op dak, op gevels en het benutten van mogelijkheden in bebouwde en onbebouwde gebieden. De PVV diende hierover al een amendement in bij de behandeling van de PES. Nu ligt de Omgevingsvisie hier ter behandeling in de

Staten voor en heeft daarnaast de Omgevingsverordening in de zomer ter inzage gelegen. Uit beide stukken blijkt dat de zonneladder, welke we volgens de Omgevingsvisie moesten regelen, niet volgtijdelijk is, niet versterkt en ook nog niet expliciet is aangenomen in de tekst. Als reactie op het ingediende amendement van de PVV heeft oud-Gedeputeerde Dritty aangegeven, en ik citeer, voorzitter: 'Ik zeg u nog één keer toe, dat we het 'nee, tenzij'-principe, wat eigenlijk ook in de motie van het CDA aan de orde komt, nog meenemen. Versterkt, explicieter en in de teksten van de Omgevingsvisie. Voorzitter, het zijn mooie woorden. Maar wat is nu het stimuleren en inspannen van zon op dak? Welke handelingen of actielijnen zijn ervoor uitgezet? En dan de motiveringsplicht. Bij stap 4 en 5. Het 'nee, tenzij'- principe. Aan welke criteria moet worden voldaan? Goed gemotiveerd van stap 4 en 5 gebruik te kunnen maken en wie ziet hierop toe? Is dat de gemeente zelf of de Provincie hier? Of ziet de Provincie hier ook op toe? Zonder duidelijke criteria of afbakeningen van definities betekent het niets. Wij willen graag een toezegging van de Gedeputeerde hierover en anders zullen we hierover ook een amendement indienen.
Tot slot, voorzitter, de PVV is fel tegenstander van zonne-energie. Maar voor velen is daar ook nog het toverwoord 'draagvlak'. Besluitvorming hoort daarom transparant te zijn naar alle burgers. In het kader van draagvlak hebben we de RES maar opgenomen in deze Omgevingsvisie. Beide Limburgse RES'en geven sturing aan deze visie en proberen zo het draagvlak te creëren, bijvoorbeeld door te streven naar 50% lokaal eigendom van zon- en windparken. De PVV heeft hier toch enkele vragen bij. Wat is lokaal nu eigenlijk? Wat zijn de gevolgen als de 50% lokaal eigendom niet gehaald wordt? En wat verstaat de Provincie onder het streven van de gemeente naar het percentage of doel? Ook hier is de vraag wie de bouw van alle windparken monitort en controleert? En hoe komt de terugkoppeling naar GS? Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: U heeft dat keurig getimed. Dank u zeer. Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, de Omgevingsvisie die voor ons ligt is nauwelijks meer dan het opschrijven van bestaand beleid. Duidelijke keuzes worden niet gemaakt. En dat zegt ook de milieueffectrapportage. En er wordt veel verwezen naar beleidsprogramma's die nog moeten komen, zoals het Natuurprogramma, het Waterprogramma. En dan heb je ook nog eens het hoogstnoodzakelijke herstel van de door de gangbare landbouw aangetaste bodem. We zijn dan ook in gespannen afwachting van die beleidsprogramma's waarbij helaas het telkens herhalen van de mantra's haalbaar en betaalbaar nog uit de doos van het oude College voor het Waterprogramma weinig goeds belooft. We verwachten van dit College meer ambitie en niet het nog eens uitputten van alle denkbare juridische trucs. Laat deze trukendoos maar dicht om nu dan eindelijk in 2027 op die harde einddatum en de doelen van het kader richting water te voldoen. Dat is ook essentieel om het stikstofbeleid te doen slagen want in veel gebieden zal er geen natuurherstel zijn, zonder herstel van hydrologie. Ook wat het Natuurprogramma betreft hebben wij verwachtingen, zeker nu er een schip met stikstofgeld uit Den Haag komt varen. Ook hier verwachten wij het stoppen met juridische trucs. Zoals het inzetten van zogenaamde bovenwettelijke compensatie om een natuurnetwerk te realiseren. Een verplichting die de Provincie in het Natuurpact op zich heeft genomen en belofte maakt schuld. En wij wachten nog steeds op antwoord op onze vragen daarover. Voorzitter, het Natuur- en Waterprogramma zullen ook, zoals het College heeft aangegeven in antwoord op onze vragen, moeten bijdragen aan het herstel van bodemkwaliteit. Ik citeer uit het antwoord op onze vragen: 'De visie en de ambities ten aanzien van de problematiek van de achteruitgang van bodemkwaliteit, dus bodemverdichting, erosie en <onverstaanbaar> wateroverlast, verdroging, vermesting, gebruik bestrijdingsmiddelen en achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid,

wordt in de komende jaren meegenomen in programma's zoals het beleidskader Limburgse landbouw 2020 – 2023 en het Provinciaal Waterprogramma en het Provinciaal Natuurprogramma. Dus ook, en terecht, het beleidskader Limburgse landbouw. Maar meenemen is wel vrijblijvend en zo dreigt versnippering. Zou het niet beter zijn om daar een geïntegreerd programma 'Bodem' in de zin van de Omgevingswet voor op te stellen met concrete doelen? Herstel van de vitale bodem is er belangrijk genoeg voor. Ook voor de landbouwsector. Graag een reactie van de Gedeputeerde.
Wat betreft het belangrijke thema landschap ondersteunen wij van harte het amendement van de heer Van Wageningen om ook daar een programma voor op te starten. Ook hier geen woorden maar daden. Juist ook voor het landschap buiten de formeel beschermde gebieden. Overigens vinden wij dat de bestaande bescherming van het Zuid-Limburgse heuvelland verbeterd moet worden. Van 'ja met' naar 'nee' of op z'n minst 'nee, tenzij' en het wegnemen van de juridische escapes. En daarvoor zullen wij een amendement indienen bij de Omgevingsverordening. Überhaupt is de Omgevingsverordening het moment waarop de vaak vage voornemens van de Omgevingsvisie in daden zullen worden omgezet. Wat ons betreft wordt het zeker geen hamerstuk. Zo heeft het vorige College in antwoord op onze vragen over de visie aangekondigd dat bij de Omgevingsverordening de mogelijkheden zullen worden benut om de aandacht voor zonnepanelen te verplichten bij nieuwbouw, en wat ons betreft ook bij verbouw van bedrijven. Is die intentie er nog steeds? We verwachten eigenlijk niet anders, maar ik had wel graag een bevestiging.
Voorzitter, afrondend, er moet nu eenmaal een Omgevingsvisie komen vanwege de vereisten van de Omgevingswet. Deze Omgevingsvisie is bestaand beleid met een klein randje. En op zich is de Partij voor de Dieren geen voorstander van business as usual. Maar om zonder Omgevingsvisie te zitten heeft ook zo zijn nadelen. Ook voor natuur, water en landschap en daarom zullen wij niet tegen stemmen.

De voorzitter: Dank u. Dan is het woord aan de heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Dank u, voorzitter. Het voorstel is al tweemaal besproken. Er zijn veel vragen, ook door onze fractie gesteld, en in twee fasen beantwoord. De antwoorden op de meeste vragen hebben ons tevreden gesteld. Hiervoor, en natuurlijk nogmaals ook voor het goed opgezette voorstel zelf, onze dank.
Ten eerste enkele algemene opmerkingen. Het probleem van de schaarse ruimte, die in het voorstel duidelijk aanwezige overschatting van de beschikbare oppervlakte, zal de komende jaren duidelijker worden. De extra grond die nodig is voor biologische landbouw, voor de extra woningen, voor nog meer opvang van immigranten, voor windturbines, zonnepanelen, zonneweides met name, moet concurreren met het behoud van ruimte voor de natuur en het landschap. Het is jammer dat in het stuk nauwelijks rekening wordt gehouden met het voortschrijdend inzicht met betrekking tot de energietransitie in het algemeen.
Dat zou je eigenlijk wel mogen verwachten. Het zou ook op dit gebied veel meer een helicopterview moeten zijn. En er zou dus ook meer over de horizon gekeken moeten worden. De veranderende opvattingen met betrekking tot biomassa en de ontwikkelingen van de nieuwe veilige en kleine kernreactoren, zullen de visie op de omgeving in de komende jaren zeker doen veranderen. Door de problemen met de energie-infrastructuur hoef je niet eens over de horizon te kijken. Dat zal de visie op de omgeving voor mensen die nu al niet meer terug kunnen leveren en het net toch al beïnvloeden, denk ik. Ook de tegenstrijdigheden, de tegenstrijdige belangen met betrekking tot de investeringen voor de energietransitie en ambities die genoemd worden in hoofdstuk 8, zullen ertoe leiden dat de onbetaalbaarheid van de energietransitie steeds evidenter zal worden. Het wordt inmiddels ook

langzaam duidelijk dat bij het lichamelijk en mentaal welbevinden, waarover in de hoofdstukken 5 en 6 veel gezegd wordt, ook rekening gehouden zal moeten worden met de negatieve invloed die windturbines blijken te hebben op de gezondheid. U begrijpt dat wij de motie van Van der Linden daarin ook zullen steunen. Dan even enkele concrete vragen met betrekking tot de antwoorden op de technische vragen, tweede serie van 31 maart, met betrekking tot vraag 54. U stelt zelf voor om haakjes om het woord ‘fossiel’ te zetten. Wij vroegen om kernenergie toe te voegen aan punt B van de trias energetica. En dan hoefden die haakjes niet. Aan beiden is echter niet voldaan dus of het één of het ander, alsjeblieft. Volgende vraag heeft betrekking op vraag 55 van technische vragen. Het landelijk verdiepingsonderzoek naar uitsluitingsgebieden in Zuid-Limburg dat ertoe kan leiden dat het irritante vooralsnog verdwijnt uit de tekst, zou in mei worden aanbesteed. Is dat ondanks de crisis in het bestuur toch gedaan? Nog enkele, een tweetal andere vragen. Met betrekking tot de zonneladder hebben wij er nog steeds problemen mee dat de zonneladder niet volgtijdelijk is. Het ‘nee, tenzij’-principe en de motiveringsplicht die in de verordening zijn opgenomen, zijn beslist verbeteringen. Voor het ‘nee, tenzij’-principe is in motie 2685 de wens uitgesproken dit nader te omschrijven. Omdat je met alleen de eis voor een motiveringsplicht zonder te omschrijven waaraan die plicht moet voldoen eigenlijk alle kanten op kunt, vragen wij dus deze nadere omschrijving ook voor de motiveringsplicht in te voeren. Ten slotte mijn laatste vraag. Bijna twee jaar geleden heeft het Waterschap een forse verhoging van 18,6% van de lasten aangekondigd. Eén van de argumenten hiervoor was de verwachting dat er vaker extreme hoosbuien zouden voorkomen. Men nam dus al een voorschot op juli van dat jaar. Ik zat toen in Denemarken. Het was hartstikke droog. De boeren moesten hun akkers irrigeren. Ik had heel veel dorst en dat Deense bier is niet te zuipen. Ik moet eerlijk bekennen dat ik toen door die wateroverlast hier, terwijl ik in Denemarken zat, ook bijna van mijn geloof ben afgevallen. Bijna.
Op bladzijde 100 lees ik tot mijn genoegen dat de Provincie voornemens is de ambitie van een waterschap binnen de ruimte van de waterschapslasten te houden. Ik wil u vragen de poot stijf te houden omdat de wateroverlast in juli geen argument mag zijn voor een extra lastenverhoging omdat dat argument reeds eerder gebruikt is voor de eerdere verhoging. Wij zullen daarom motie 2766 ook niet steunen. Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Dank u. Dan is het woord aan mevrouw Schuuring

Mevrouw Schuuring (PvdA): Dank u wel, voorzitter. Als ik deze visie lees is mijn eerste gedachte: Limburg komt ruimte te kort. Want als wij alles willen doen wat in deze visie staat hebben we simpelweg niet genoeg plek. Woningbouw, bedrijventerreinen, landbouw, toerisme, energietransitie en al die andere onderwerpen. We moeten bijna gaan vechten om de ruimte die we hebben. En deze concurrentie voor ruimte zal met name de druk op het buitengebied flink verhogen. En dit wordt wel genoemd, maar wij missen vanuit de Provincie sturing in deze visie. Keuzes maken, prioriteiten stellen, het wordt vooruitgeschoven. Nu lijkt het alsof alles maar moet kunnen en hier wordt Limburg niet beter van. We moeten juist zuiniger omgaan met onze omgeving. We geven ons landschap veel te makkelijk weg. Op basis van economische belangen op de korte termijn en hier kunnen we zo nog maar eens heel erg spijt van gaan krijgen. Wat er ons betreft nodig is zijn meer integrale afwegingen gericht op de lange termijn, waarbij ook meer aandacht is voor een recreatief aantrekkelijk landschap, biodiversiteit en een gezonde en veilige leefomgeving. Wij ontvangen steeds meer reacties van mensen die zien dat het landschap bij hun in de buurt achteruitgaat. Zelfs in de beschermde landschappen is de laatste jaren al sprake van een sluipende achteruitgang. Kijk bijvoorbeeld naar de opkomst van recreatieparken en grote loodsen in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Voor de

gebieden zonder bescherming bestaat al helemaal het risico dat geleidelijke, ook kleinschalige ontwikkelingen zullen leiden tot een verdere verschraling. Om tot weloverwogen keuzes te komen tussen opgaven of gewenste ontwikkelingen, is een ruimtelijk kader nodig dat helpt om die afwegingen te maken. In deze visie missen wij de diepgang om dat goed te kunnen doen. En deze moet dus, wat ons betreft, nog verder uitgewerkt worden. Landschapskwaliteit draagt in hoge mate bij aan een goed vestigingsklimaat en vertegenwoordigt een enorme economische factor. We ontlenen allemaal een groot deel van onze identiteit aan het landschap. Ik hoor graag van de Gedeputeerde hoe zij hierover denkt. En wij hebben samen met andere partijen daarom ook op dit onderwerp een amendement voorbereid. Een specifiek onderdeel dat vaak genoemd wordt als het gaat over achteruitgang van het landschap is het bouwen van grote loodsen. Wij vinden het vreemd dat er nu op verschillende plekken loodsen gebouwd worden door ontwikkelaars, terwijl nog niet bekend is welke bedrijven zich daarin willen vestigen. Ook vinden wij een situatie, zoals laatst in Echt-Susteren waarbij een distributiehal geen zonnedak krijgt omdat de aanvraag te laat is ingediend, zeer onwenselijk. Wij missen een visie op gewenste bedrijven. Hoe kunnen wij er nu echt voor zorgen dat alleen bedrijven die iets toevoegen aan onze economische structuur, nieuw logistiek vastgoed kunnen bouwen en hoe gaan we daar nu mee om? En dan gaat het over de begrenzing van bedrijventerreinen, over functiecombinaties, inrichting, architectuur, maar ook hoe we de uitbreiding van bedrijven kunnen laten aansluiten bij onze lokale arbeidsmarkt. En waar trekken we een grens? Want clusteren is mooi, maar dat werkt alleen als je dan ergens anders bouwen niet toestaat. Nu ook Brabant hier selectiever beleid in gaat maken, vinden wij dat Limburg niet moet achterblijven. En ook hiervoor hebben wij een amendement ingediend. Deze visie zou eigenlijk in april behandeld worden en is sindsdien niet gewijzigd. Toch is er in de tussentijd veel gebeurd en maar weinigen van ons zullen de watersnood van deze zomer snel vergeten. Er wordt nu door verschillende instanties gewerkt aan nieuw beleid, mede als reactie op deze watersnood. Zo staat het Provinciaal Waterprogramma binnenkort op onze agenda, komt er een Deltaprogramma 2022, met daarin onder andere het advies aan het Rijk om meer geld beschikbaar te stellen voor waterbeheer. De watersnood in Limburg roept nieuwe vragen op. Over de relatie tussen de Maas en haar zijrivieren, de Maaswerken, maar ook beken, kleine rivieren en de ruimtelijke ordening daar omheen. Ook als provinciale overheid zullen wij ons beter aan moeten aanpassen aan veranderende omstandigheden. We moeten de inrichting van onze omgeving waarschijnlijk nog nadrukkelijker baseren op ruimte voor water en kennis van de bodem om weerbaarder te worden tegen weersextremen, zowel te veel water als veel te weinig water. In de conceptbegroting voor 2022 is al opgenomen dat om deze reden volgend jaar de Omgevingsverordening kan worden gewijzigd. De verordening behoort wat ons betreft een uitwerking van de visie te zijn. En daarom stellen wij voor om volgend jaar ook de visie aan te passen en nieuw beleid rondom water en bodem toe te voegen of te wijzigen in alle daarvan relevante hoofdstukken. En ook hiervoor hebben wij een motie ingediend. Tot zover, voorzitter.

De voorzitter: Dank u. Dan is tenslotte het woord aan de heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Voorzitter, in de commissievergadering van maart jl. heeft FvD aangegeven dat wij de Omgevingsvisie een helder en duidelijk document vinden. Een goede aanzet in een doorlopend proces van de adaptatie van de Limburgse omgeving aan de veranderende omstandigheden. Maar FvD is totaal niet te spreken over het hoofdstuk Energie. De decarbonisering van de maatschappij, weg van fossiele energie. CO_2 als de schakelaar waarmee wij als mens het klimaat kunnen veranderen. Het is een fata morgana die spot met natuurwetten die al meer dan 100 jaar bekend zijn. Het blindelings vertrouwen in groene energie, windturbines en

zonneweides, met als gevolg de visuele destructie van het Limburgse landschap door uiteindelijk 5.000 windturbines van 250 meter hoog. Windturbines die natuurschade en overlast opleveren en totaal niet duurzaam zijn. Windturbines, geplaatst verder dan 100 km van de kust, is water naar de zee dragen. Ze leveren maar de helft van de energie van windturbines aan de kust. Je vraagt je af wie het verzint. FvD betitelt dit als weggegooid geld. De ultieme verspilling. En zoals ze dat in het Verenigd Koninkrijk noemen: ‘Reversed Robin Hood.’ De omgedraaide Robin Hood. Jatten van de burgers en uitdelen aan grote multinationals met kruimels voor energiecoöperaties om burgers zoet te houden. Wanneer gaan mensen een keer goed kijken naar hun energierekening? In Duitsland begint het besef in te dalen dat ze ‘auf dem Holzweg sein’ met de hoogste energieprijzen van de EU. Is dit ons voorland met al die groene onzin? Wat zong Frank Boeijen ook alweer? ‘Zeg me dat het niet zo is.’
Voorzitter, Landschap, Natuur en Landbouw heeft eveneens de volle aandacht van Forum. De boeren die met miljarden van overheid, Rijksoverheid worden weggejaagd van hun land, oh sorry, uitgekocht. Weggepest uit de samenleving door een aanhoudende stroom van verstikkingen en onzinnige regelgeving en negatieve berichtgeving voor onze o zo kritische journalisten en andere media. Met als gevolg een dramatische toename van boeren die de wanhoop nabij zijn, noodgedwongen hun bedrijf moeten stopzetten omdat opvolging het niet meer ziet zitten. Een makkelijke prooi voor toenemende monopolisering van de sector en holle bolle Gijs die de Rijksoverheid is. Zij hebben immers de grond nodig om hun plannen uit te voeren. Meer woningen en meer natuur. Geholpen door de overvloedig gesubsidieerde beheerorganisaties, activistische en procederende natuurdeugers, zoals de heer Vollenbroek en door een leger van gespecialiseerde en zichzelf in stand houdende groep van ambtenaren, worden wij burgers over de tafel getrokken. Uw portemonnee wordt leeggeroofd uit naam van ‘natuur is goed’. Een schuldgevoel wordt aangepraat als u een andere mening heeft. Je wordt weggezet als zijnde niet relevant, of erger. En waar komen al deze inzichten vandaan? De modellen van het RIVM. Deze boven de burgers geplaatste elitegroep bepaalt in het land wat moet gebeuren, op basis van modellen. Corona, het klimaat, de economie en ook onze natuur. We worden geregeerd door modellen. En dat is op zich niet erg als er transparantie was, de metingen eenduidig en uitkomsten die je op waarde kunt schatten. Het probleem is dat dit niet het geval is. De gesloten modellen zijn tot de religie van de hogepriesters van de wetenschap verheven door politici die van toeten nog blazen weten en die, niet geremd door enig technisch en wetenschappelijk inzicht, volgzaam beslissingen nemen. En kwaad worden als ze terecht worden aangesproken.
Voorzitter, ik ga afsluiten. De Omgevingsvisie is een goed instrument om de grote lijn van de Provincie uit te zetten. Vele hoofdstukken die het document bevat kunnen onze goedkeuring krijgen. Behalve de hoofdstukken Energie, Landschap, Natuur en Landbouw. En de bezwaren zijn, wat ons betreft, zo groot dat we geen goedkeuring kunnen geven aan dit voorstel. Tot zover.

De voorzitter: Dank u zeer. Dat was de inbreng van de Staten in eerste termijn. Ik stel voor om te schorsen tot 17.30 uur.
Ja, ter verklaring wellicht, er is natuurlijk een hele stapel amendementen en moties ingediend, dus daar zal beraad op plaats moeten vinden.

[SCHORSING]

De voorzitter: Kan er even gebeld worden? Ik zie nog een paar witte vlekken. We gaan weer beginnen. De vergadering is heropend en het woord is aan Gedeputeerde Roefs.

Gedeputeerde Roefs: Dank u wel voorzitter. De eerste spreker was de heer Nijskens. Dank u wel voor de complimenten voor het verloop van het participatieproces, maar ik moet natuurlijk wel eerlijk bekennen dat ik daaraan part noch deel heb gehad. Ik dank iedereen, ook mijn voorganger voor alle energie die daarin is gestoken en natuurlijk ook van de kant van de ambtenaren.
De heer Nijskens heeft als eerste een amendement ingediend over de ontwikkelingsgebieden van de glastuinbouw. Daarover is het al eerder gegaan. Wij zouden zeggen dat we dat amendement kunnen overnemen. Eerder is het punt ook al ambtelijk besproken met de LLTB en de Provincie in iets andere bewoordingen. Nu is dus het voorstel om sloop, herstructurering eruit te halen. Het is natuurlijk wel een onderdeel van de kwaliteitsverbetering. Het kan ervoor zorgen dat dat er dan wel bijhoort, maar wat ons betreft is dat in orde.

Het amendement over het landschap, dat hebben veel partijen ingediend. Dat zal Gedeputeerde Gabriëls straks toelichten. Dan kom ik meteen bij D66. Die heeft ook een amendement ingediend over energie en dat wordt door Gedeputeerde Van Gaans besproken.

De heer Van Wageningen heeft ook gevraagd, u zei, goed waterbeleid is veel waard en mag het ook iets kosten. We gaan binnenkort praten over het Waterprogramma. We beginnen geloof ik 8 oktober met een technische briefing en dan komt het gehele Waterprogramma aan de orde. Dus daar gaan we zeker met elkaar over spreken. Dan heeft u gevraagd naar circulaire economie en dan met name over het toezicht daarover. We hebben natuurlijk even gekeken van hoe doen we dat dan eigenlijk, dat handhaven. Wij handhaven op basis van de verleende omgevingsvergunning en dan specifiek op de daarin opgenomen voorschriften voor een bepaalde activiteit. Los van het gegeven of dat dat een activiteit is die bijdraagt aan circulaire economie of niet. Dus het maakt op zich niet uit. Handhaving bij een vergunde CE-activiteit is dus op zich niet anders dan bij andere activiteiten, maar toezicht handhaven gebeurt en kan ook alleen gebeuren op basis van een verleende omgevingsvergunning en andere rechtstreeks werkende regelgeving, zoals het Activiteitenbesluit. Bij afvalverwerkers al dan niet met een CE-component wordt daarbij extra aandacht besteed aan de voorraad te verwerken afvalstoffen. Daar ging het u volgens mij, vooral om. Ja, dus wij letten daar uitdrukkelijk op. En laat vooral weten als u twijfels hebt, want dan kunnen we die vraag natuurlijk gewoon doorgeleiden. O jee, nu heb ik weer wat op mij afgeroepen.

De voorzitter: Ja, dit is uitlokking, zo noemen we dat. De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Nou, dit punt is vanuit D66, maar ook wel vanuit de Partij van de Arbeid en anderen, keer op keer gebracht. Met name afvalverwerkende bedrijven verdienen slimme vergunningen die ze genoeg experimenteren gebiedt, maar ook wel strenge vergunningen die de uitwassen uitbant. Dit is niet een kwestie van alleen maar regels toepassen, dit is ook een kwestie van creatief vergunningen verlenen. Ik bedoel creatief in positieve zin. Dus slim vergunningen verlenen. Hier is een extra inspanning vanuit de wet voor nodig en dit is al lange tijd. We hebben dit ook met de mensen van de RUD besproken. Die zeggen, dan moet je volgens kaders werken en het ultieme kader is de Omgevingsverordening. Vandaar dat ik het nu nog een keer …

De voorzitter: Wat is uw vraag?

De heer Van Wageningen (D66): Nou, aangeven waar ik nog over twijfel. Gaan we nu echt de RUD de mogelijkheden gebieden om creatiever, om slimmer met die vergunningen om te gaan en ze

vervolgens inderdaad ook streng te handhaven? Op het punt dat u noemde, de voorraden, dat is er een van, maar er zijn nog meer punten.

Gedeputeerde Roefs: Oké. Mag ik die vraag dan doorgeleiden en dat u later antwoord krijgt? Met name ook hoop ik van de portefeuillehouder vergunningen, maar dat komt schriftelijk in een komend … Dan ben ik bij mevrouw Voncken. Dan is het misschien goed om toch heel even iets te zeggen over wat eigenlijk door heel veel partijen aangestipt is. Er is veel gezegd, ja eigenlijk heeft Limburg veel meer ruimte nodig. We doen net alsof alles langs elkaar heen kan bestaan, want het past dan toch allemaal niet. Wat we gaan doen en het is wel waar hoor, dat de POVI natuurlijk een hoog abstract niveau is, maar wat gaat er nu vervolgens gebeuren? We gaan als deze POVI aangenomen wordt gebiedsgericht te werk. U heeft dat denk ik ook allemaal al eerder gehoord. Dat wil dus zeggen dat wij in zo'n gebied al die programma's en die thema's die we hebben, in feite projecteren in een gebied. Vervolgens maken we keuzes. Dat zou ertoe kunnen leiden dat wij de POVI verder gaan aanscherpen. Dat gaan we in de loop van 2022 doen en dat betekent ook dat we jullie, de Staten daarin willen meenemen. We hebben niet voor niets natuurlijk nog de Statenwerkgroep. De bedoeling is dat we u op de hoogte houden van dat ontwerpend onderzoek en de resultaten in een gebied. Dan krijg je eigenlijk een POVI die past bij het actuele moment. Eerder is denk ik door de heer Dritty ook gezegd, die POVI is nu een stollingsmoment. Dit is zoals het er nu voorstaat, maar de bedoeling is wel dat we het actualiseren. Dat gaan we dus op deze manier doen. Dus in het jaar 2022 krijgen wij ook nog een geactualiseerde POVI. Daarmee geeft dit denk ik voor een hele hoop opmerkingen die diverse partijen hebben gemaakt aan van zo gaan we ermee verder.
Dan kom ik bij mevrouw Voncken die inderdaad vroeg of u **deelgenoot kon worden van de afwegingen. Dat kan dus, dat gaan we goed inrichten**. Mevrouw Voncken heeft gevraagd naar de monitoring van de POVI en een nulmeting. Dat is eerder gezegd. Toen is een toezegging gedaan. Dat was 8888. Daar heeft Gedeputeerde Dritty gezegd: 'In de komende periode wordt PS naast het proces van de Omgevingsverordening betrokken bij de vervolgacties van de Omgevingsvisie: Ontwerpend onderzoek en monitoring.' In die Statenwerkgroep, dat is volgens mij op 8 oktober, maar dat weet ik niet heel zeker, komt ook de toelichting over de monitoring en over de rolverdeling rond het beschikbare instrumentarium onder de Omgevingswet. O nee, het is 22 oktober, zie ik hier. Dan wordt dus dat proces van de inrichting van de monitoring van de POVI helemaal toegelicht en dan kunt u ook uw vragen daar natuurlijk kwijt over hoe ver dat terug kan gaan. Ik heb begrepen dat er waarschijnlijk data zijn waarin we wel terug kunnen gaan, maar of dat dan helemaal onmogelijk is en we die data nog gaan kopen, die vragen kunt u daar dan ook stellen op 22 oktober.
Dan heeft mevrouw Voncken ook een motie ingediend over de levendigheid van de regionale en lokale centra. Wij zouden eigenlijk willen adviseren om die motie aan te houden. U ontvangt, en misschien is die al in de mailbox, de in GS afgelopen dinsdag behandelde Retailvisie en dan kan de discussie over deze motie plaatsvinden als het gaat over de inhoud van die Retailvisie. Ik neem aan dat u dan zorgt dat dat ook op de agenda komt. Dus deze motie zouden wij aanraden om aan te houden.

Dan kom ik bij het amendement van het CDA over Voorkomen voortdurende vrijgekomen agrarische bebouwing. Dat amendement ontraden wij, want natuurlijk vinden wij ook dat het heel belangrijk is dat er geen verrommeling optreedt in het buitengebied. Terecht dat u daarop wijst, mogelijke ondermijning. Daar zijn wij helemaal niet van gediend natuurlijk. Dat delen we ook. Maar het blijkt dat het juridisch heel erg moeilijk is om te verplichten tot sloop. Dat is al behoorlijk gedegen uitgezocht. Wat we wel kunnen doen is, er is een project in de regio, deel Noord- en Midden-Limburg waar

ingegaan wordt op hoe wij grip kunnen krijgen op die stoppende agrariërs en welke instrumenten we hebben om tot een herbestemming of sloop over te gaan. Maar ja, het blijkt ontzettend lastig om dat juridisch voor elkaar te krijgen. De gemeente heeft wel een mogelijkheid om een sloopverplichting op te leggen, maar dan moeten ze een voorwaardelijke verplichting opnemen in de planregels. Dat is nog allemaal niet zo voor de hand liggend om dat zo te doen. Dus we kunnen wel als het gaat om de motie die u heeft aangegeven, daar wel de echte denkrichting inzit. Want de manier waarop we nu bezig zijn met die regelingen, is eigenlijk, wat u schrijft in de motie, dat doen we. Wat dat betreft zou die eigenlijk overbodig zijn en zou ik wel **toe kunnen zeggen dat we de Staten op de hoogte houden van de gang van zaken, de voortgang in die Landelijke Beëindigingsregeling Veehouderij**. Daar staat die namelijk in, maar die regeling is nog in internetconsultatie. Dus hij is nog niet helemaal klaar, maar daar wordt ook inderdaad wel de mogelijkheid van sloopverplichtingsafspraken aangegeven. We hebben ook nog de Rijksregeling gerichte opkoopregeling veehouderijbedrijven nabij natuurgebieden. Die hebben wij ook als Provincie. Er komt nog een tweede en een derde tranche van die regeling en dan kunnen we overwegen om een verplichting voor de eigenaar op te nemen die inhoudt dat de vrijkomende agrarische bebouwing binnen een bepaalde periode gesaneerd dient te worden. Dus de eerste tranche, daar zit het niet in. In de tweede en derde zouden we dat op kunnen nemen. **Ik wil u toezeggen dat we u op de hoogte houden van de ontwikkelingen op dit thema**.

De voorzitter: Mevrouw Voncken.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Dank u wel. Mag ik daaruit afleiden dat u zegt, ik neem die motie over?

Gedeputeerde Roefs: Nee, ik heb gezegd dat we kunnen overwegen in de tweede en derde tranche, om dit erin te zetten en daar hou ik u van op de hoogte. Of misschien is het zelfs wel zo dat de heer Gabriëls u daarvan op de hoogte houdt. En van die internetconsultatie en de gevolgen daarna, kunnen we ook op de hoogte houden. Dus op zich is eigenlijk de motie overbodig. De strekking waar u eigenlijk aandacht voor vraagt, die nemen wij over.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Dus u neemt hem over?

Gedeputeerde Roefs: Oké, we nemen hem over.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Dat is wel een verschil. Neemt u de motie over?

Gedeputeerde Roefs: Wij vinden hem overbodig, maar ik heb gezegd, wij kunnen ervoor zorgen dat u betrokken wordt bij de manier waarop we het uitwerken. Ja.

De voorzitter: U kunt het ook altijd aanhouden.

Gedeputeerde Roefs: Dat waren de moties en amendementen van het CDA. Dan kom ik bij de SP. De heer Wolters Gregório. Hoe staat het er met het DSO voor? Limburg heeft als provincie de aansluitingen op het DSO gereed. Ik heb met een ambtenaar gesproken die dit een geweldig onderwerp vindt. Haar ziel en zaligheid ligt hierin en ik denk dat we daar heel trots op mogen zijn, dat we iemand hebben die zoiets technisch, hier voor elkaar krijgt op de Provincie.

De voorzitter: Zou de Gedeputeerde haar beantwoording wat kunnen verstrakken, want er komen daarna nog wat andere collega's aan het woord en de spreektijd begint al redelijk te lopen.

Gedeputeerde Roefs: Oké. Ik zal proberen dat te doen, maar ik beschouw het ook als een opdracht. Met alle andere provincies en gemeenten zijn we zeker niet nog zonder zorgen over het functioneren van het landelijke digitale systeem, maar er wordt wel heel erg veel over gesproken en iedereen is daar heel alert op.
Dan hebben we een motie over de huisvesting van arbeidsmigranten. Die motie raden wij af, want die aanbevelingen uit het genoemde rapport, maar niets te na van dat rapport, zijn heel uitgebreid en betreffen lang niet allemaal onderdelen die de bevoegdheid van de Provincie zijn. Dus dat maakt het erg moeilijk om die zaken op te nemen in een Omgevingsvisie. Bovendien is het ook heel vaak natuurlijk een zaak van de gemeente.
Dan is er een amendement over de MAA-visie in de POVI. Het amendement is heel genuanceerd en doorkruist niet het onlangs aangekondigde integrale besluitvormingsproces. Dat is een brief van Gedeputeerde Satijn. Daarin wordt duidelijk gemaakt dat de definitieve besluitvorming van de MAA voorzien wordt in mei 2022. Dat is toezegging 8887. We gaan het onderdeel MAA in de POVI aanpassen aan de hand van het Statenbesluit inzake het kredietbesluit toekomstig perspectief MAA. Dat is al toegezegd, maar met dit amendement sluit de tekst in de POVI aan bij de gewijzigde politieke situatie, want MAA is door PS bestempeld als een vrij onderwerp. Dat betekent dus dat het amendement de formulering in de POVI neutraler maakt en het advies is aan de Staten, maar wij kunnen dat overnemen.
Dan de heer… Nee, dan is er nog een amendement van de SP over de Limburgse normen, ook ondertekend door de Partij van de Dieren, en de omgevingswaarden POVI. Wij ontraden dit amendement. Op zich onderschrijven we natuurlijk de gedachte erachter. Sterker nog, we werken met industrieën, waar we nu het bevoegde gezag voor zijn, aan een minimalisatie van uitstoot. Voor ons zijn er eigenlijk nu ook geen wettelijke instrumenten om meer te doen dan die minimalisatieverplichting die er nu al is. We vinden ook eigenlijk dat er de Omgevingsverordening, want daar heeft het amendement het over, niet de plek is om dat op te nemen, omdat we eigenlijk nog in een veel te vroeg stadium zitten, met veel te veel vragen. Het vereist nog nader onderzoek en er zijn nog heel veel stappen te zetten om in 2035 alle uitstoot onvoorwaardelijk te ontdoen van stoffen die onnatuurlijk en schadelijk zijn voor de volksgezondheid. Maar uiteindelijk moeten die natuurlijk wel in de Omgevingsverordening komen en dat betekent ook dat ook die wordt aangepast en dan krijgt het zeker een plek daarin.
Dan heeft de heer Westen van D66 over de transitie …

Gelach vanuit de zaal.

Gedeputeerde Roefs: Sorry. De heer Westen van GroenLinks heeft het gehad over de transitie in de landbouw. Eigenlijk past ook de transitie van de landbouw natuurlijk in het verhaal, hoe we nu verder gaan met die POVI, want als we een gebiedsgerichte aanpak pakken en we zetten alle programma's boven op elkaar en we moeten gaan kiezen, wat het beste past bij dit gebiedsgerichte, dan kan dat ook betekenen dat we een versnelling moeten hebben in de transitie. Sowieso zijn we heel erg hard met die transitie bezig. Niet meer alleen maar onderzoek, innovatie, maar juist ook proberen om die dingen bij de boeren aan de keukentafel te krijgen. Dat is de drijfveer op dit moment.
Dan ga ik naar de heer Van der Linden van LOKAAL-LIMBURG. De motie toont natuurlijk aan dat LOKAAL-LIMBURG, zoals al eerder gebleken is, en wij misschien wel allemaal, ons zorgen maken

over de gezondheid als het gaat om windenergie en woonvoorzieningen, maar LOKAAL-LIMBURG wil kiezen voor iets met afstand te regelen, om daar wat aan te doen. Eigenlijk denk ik dat wat er nu geregeld is, dat je iets af moet spreken over slagschaduw, lichtschittering, geluid, externe veiligheid, dat dat eigenlijk de bewoners veel beter bedient dan een afstandscriterium. Want afstand en het is een heel grote windmolen, dan bereik je dus niet het effect misschien wat je zou willen. Dus wij, en dat is ook eigenlijk al eerder aan de orde geweest, ontraden dit.

De voorzitter: Het College van GS heeft nog in totaal negen minuten.

Gedeputeerde Roefs: Oké.

De voorzitter: Daar ben ik vrij strak in, want dat ben ik in de richting van de Staten ook.

Gedeputeerde Roefs: Oké. Over de verouderde vakantieparken, daar zijn we druk mee bezig om dat allemaal in kaart te brengen. Alleen in Midden-Limburg is dat nog niet helemaal compleet, maar in andere gebieden wel. Er zijn mogelijkheden om in het ontwerp Omgevingsverordening een instructieregel op te nemen die vraagt wat verder nodig is bij realisatie van een bedrijvengebouw. Daar kun je dus iets regelen over het dakoppervlak van bedrijfsgebouwen en het plaatsen van zonnepanelen.
Dan ben ik bij de PVV. Een samenspel van de Staten. Ja, als ik dat dan heel kort moet zeggen. De brief die de heer Dritty hierover geschreven heeft, is nog steeds geldig. In de eerstvolgende bijeenkomst van de Statenwerkgroep op 22 oktober, gaan we daar verder op in. Ja, de zonneladder is niet volgtijdelijk, omdat wij daarmee haast willen maken, omdat soms dingen niet helemaal eerst uitgekacheld kunnen worden, maar wij moeten, en de mensen willen dat ook vaak, ermee aan de slag. De motiveringsplicht en het ‘nee, tenzij’-principe zijn omschreven in de Omgevingsverordening. Dan hebben we het vast weer daarover, maar die is al ter inzage. Als het gaat om het lokaal eigendom, dan is het een streven. Het is beslist niet zo dat als het 49% lokaal eigendom is, dat het dan helemaal niet door kan gaan. Dus het is een streven.
Mevrouw Plusquin noemde nog even de richtlijn water. Ook daar komen we natuurlijk in het Waterprogramma over te spreken, onder andere bij de infosessie op 8 oktober. Ik neem ook aan dat de Omgevingsverordening geen hamerstuk is.
Dan kom ik bij de heer Vincken. Hij heeft het nog over vraag 54 en vraag 55 van de technische vragen die gesteld zijn. Even over dat woordje vooralsnog. De aanbesteding is doorgegaan en de uitkomsten van het onderzoek komen in het eerste kwartaal van 2022. Ja, wij willen eigenlijk geen haakjes en wij willen ook niet in de tweede bullet de kernenergie erbij zetten. Als we moeten kiezen, u gaat nu vast zeggen dat er wel iets moet gebeuren, dan kiezen we voor de haakjes.

De voorzitter: De heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Dan ben ik heel snel klaar met mijn interruptie, want Gedeputeerde Staten hebben zelf aangeboden om haakjes om fossiel te zetten. Dus als u zegt, ik doe dat, ben ik helemaal tevreden. Dank u wel.

Gedeputeerde Roefs: Oké. Dan heeft de Partij van de Arbeid een amendement over verdozing ingediend. Ja, ik heb hem. Ja, eigenlijk zou je ook kunnen zeggen dat we natuurlijk, als we straks verdergaan met gebiedsgericht werken, dan een integrale afweging moeten maken, waarbij ook

gekeken wordt naar aspecten van leefbaarheid, natuur en gezondheid. Dus we gaan proberen om dat locatiespecifiek in beeld te brengen en daar heel zorgvuldig mee om te gaan, maar **ik ben ook bereid om nog een keer kritisch te kijken naar het beleid op XXL-gebouwen en bijvoorbeeld naar het verschil met wat men in Brabant doet,** want we hebben ook al in het IPO gesproken over dat er sprake is van het waterbedeffect. Want als ze in Brabant strenger zijn, dan weten we wat er vervolgens gaat gebeuren. Wij nemen in ieder geval in bepaalde gevallen de regie en dan is natuurlijk nog de vraag wat we zeggen over de motie over de verdozing. Dat weet ik niet meer.

De voorzitter: Daar komt de Gedeputeerde in tweede termijn op terug.

Gedeputeerde Roefs: Ja.

Mevrouw Schuuring (PvdA): Heel even een korte verduidelijkende vraag over het amendement rondom verdozing. Betekent dat u hierover positief adviseert?

Gedeputeerde Roefs: Ja, ik kom hierop in de tweede termijn terug. Dan heb ik nog het verhaal over de motie van water. Dat is het laatste, voorzitter. Wij kunnen die motie op zich ondersteunen, maar natuurlijk is dat hetzelfde bij dit verhaal. Op het moment dat we het allemaal op elkaar leggen, dan zullen we ook gebieden hebben waar water als een heel belangrijk item in die gebiedsgerichte benadering naar voren komt, waardoor we dus rekening moeten houden bij wat kan er wel en wat kan er niet. Dan zal water op sommige plekken helemaal bovenaan komen te staan. Dus in de loop van 2022 wordt duidelijk hoe we de nieuwe POVI gaan actualiseren en dan houden we dus hier rekening mee. Dat was het, voorzitter.

De voorzitter: Bedankt. Ik wou het gewoon op volgorde doen. Gedeputeerde Van Toorenburg.

Gedeputeerde Van Toorenburg: Dank u voorzitter. Het is natuurlijk een beetje bijzonder dat ik hier nu even sta, maar dat is ook omdat u de volgorde wilde aanpassen. Ik mag namens u naar de Dansdagen voor de prijsuitreiking. Ook belangrijk.
Voorzitter, ik kan heel kort zijn. Er wordt het een en ander gezegd over de stoppersregeling, door collega Gabriëls. Maar ik kan ook nog wel vandaag in PS mededelen dat ook in de Regio Deal, een stuk staat over de stoppersregeling. Namelijk niet iedereen stopt vanwege de stikstofproblematiek. Er zijn ook andere redenen om te stoppen. Er wordt onderzoek naar gedaan, hoe je dan omgaat met bijvoorbeeld loodsen die dan leeg blijven staan. Dan gaan we kijken welke regelingen er allemaal zijn en wat we daar in heel Limburg van kunnen leren. Dus dat komt ook nog even terug in de Regio Deal.
Voorzitter, ik heb eigenlijk maar een gewijzigde motie waarover ik iets zou moeten zeggen. Het gaat namelijk over Chemelot. Ik zou willen vragen om deze motie aan te houden. Ik begrijp heel goed dat deze motie wordt ingediend, want door heel Nederland is een siddering gegaan na Tata Steel. Dat is natuurlijk zo. We moeten alleen wel kijken of het een echt te vergelijken is met het ander. Is het onderzoek dat daar wordt gedaan nu ook iets wat we op een vergelijkbare manier hier moeten doen? Welke richtlijnen zijn van toepassing? Dus ik wil u eigenlijk vragen of u de motie voor mij, voor ons zou willen aanhouden en dan komen wij snel terug met een reactie hierop, hoe we hier het beste op kunnen reageren. Want we snappen de vergelijking. Hij gaat een beetje mank. Ik heb ook een beetje aarzelingen bij de eerste overweging, waarin staat dat per omvang en uitstoot Chemelot misschien wel groter is dan Tata Steel. Dat voert wel wat ver. Dus graag aanhouden. Dan gaan we daar een nette reactie op formuleren en dan hoort u dat van ons.

Dan kom ik tot slot voorzitter, en dat mag u van mij verwachten als Gedeputeerde over de Sociale Agenda, ik zou toch wel graag afstand willen nemen van de diskwalificatie van ons RIVM. We kunnen er alles van vinden, welke adviezen zij geven, maar ze wegzetten als een club die zich boven de mensen stelt als een soort elitaire eenheid, daar nemen wij graag afstand van. Dank u wel.

De voorzitter: Dank. De heer Satijn.

Gedeputeerde Satijn: Voorzitter, ik zou graag willen reageren op een motie vreemd aan de orde van de dag, ingediend door mevrouw Plusquin en mevrouw Jetten, daar waar het gaat over de kap van het Sterrebos. In dit huis, zowel aan PS-zijde als aan GS-zijde, is al een zeer uitvoerig …

De voorzitter: Dat is motie vreemd.

Gedeputeerde Satijn: Oh ja, u heeft gelijk.

De voorzitter: De heer Gabriëls.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ik wil het best doen, maar dan licht ik het eerst even toe.

Gedeputeerde Gabriëls: Dank u wel, voorzitter. Ja, er zijn verschillende fracties geweest die het over het landschap gehad hebben. Ik geloof vijf of zes fracties. Het kwam eigenlijk in elk betoog wel terug. Terecht. Er zijn honderden, misschien wel duizenden vrijwilligers vanuit de cultuurhistorische hoek, maar ook de ecologische hoek die met het landschap bezig zijn. Het is superkwetsbaar. Dat zie je ook bijvoorbeeld aan het uit elkaar vallen van de IKL, wat daar allemaal qua beheer en qua plannen nu misgaat. De kennis zat bij elkaar en die kennis is nu versplinterd en het is onze taak om die weer bij elkaar te brengen. Er is heel veel kwetsbaarheid in het landschap, ook met ruimtelijke ontwikkelingen en zo, maar de vraag is of een specifiek programma dat gaat oplossen. Wij moeten natuurlijk eigenlijk non-stop aan de slag met het landschap en dat zijn we ook. Er is natuurlijk een nota Landschap verbindt. Er is dat ontwerpend onderzoek, waar mevrouw Roefs het over gehad heeft. We zijn nu bezig met een verkenner namens de TBO's, de LLTB en die gaan dan ook naar gemeenten. Overal gaan zij informatie ophalen, om in ieder geval datgene wat bij de IKL mis is gegaan, om in ieder geval een nieuw plan te maken. Dus de vraag is of een programma dat gaat veranderen.

De voorzitter: De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Dat is natuurlijk altijd de vraag. Maar u zegt dat u er continu mee bezig bent. Vergt dat dan niet juist een programmatische aanpak?

Gedeputeerde Gabriëls: Ja, wij gaan de motie ook niet ontraden. Het is aan de Staten. Dus we willen dit bij de Staten laten. Wij hebben natuurlijk ook gezien dat een meerderheid van de Staten deze ook al heeft ingediend, of dit amendement. Dus dat. Een programmatische aanpak is in orde, maar ik wilde u even laten weten dat we dus al heel veel op dat vlak doen en dat er ook heel veel zaken ook … Het landschap is van iedereen, dus ook van gemeenten, eigenaren, agrariërs. Dus het is niet makkelijk. Het vergt een continue aanpak en u wilt het waarschijnlijk ruimtelijk verankeren en daarom dat u het hier inbrengt en dat is oké.

De voorzitter: Dank. De heer Van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Dank u wel voorzitter. Ik reageer op amendement 106 van de heer Van Wageningen over het concretiseren van energiedoelstellingen. Allereerst een kleine nuance van hetgeen u schrijft over de voortgangsrapportage van de Omgevingsvisie. Het betreft niet zozeer een voortgangsrapportage, maar eerder het delen, argumenteren van de opgedane kennis. Die moet leiden tot een actualisering, dan wel aanscherping dan wel een aanvulling van de POVI. Wij willen rechtdoen aan het participatietraject, wat met de RES wordt ingezet en met de PES. Dus daar kijken we echt heel erg naar. Dat ligt volgens mij al grotendeels in lijn met de nationale doelstellingen. Eind volgend jaar willen we ook met uw Staten en de tot dan toe opgedane inzichten gaan kijken hoe we op basis van hetgeen wat daar uitkomt, de ambities mogelijk kunnen aanvullen en mogelijk kunnen concretiseren. Daarmee zou ik het oordeel over deze motie aan de Staten laten.

De voorzitter: Dank u. ik zit even te kijken naar Gedeputeerde Roest, maar volgens mij zijn er geen specifieke vragen voor hem gesteld. Dat betekent dat wij aan het einde van de eerste termijn van de beantwoording zijn gekomen en dat we naar de tweede termijn van de Staten gaan. We beginnen met de heer Nijskens, als daar behoefte aan bestaat. Het hoeft niet per se.

De heer Nijskens (VVD): Ja, dank u wel voorzitter. Ik loop alleen even de amendementen en moties na. Het laatste amendement dat de portefeuillehouder beantwoordde, was 106. Als dat een semantisch verhaal is, gaan we daarin mee. Dus het is natuurlijk van belang dat waarin bij het Rijk over een term wordt gesproken, dat wij diezelfde term voor hetzelfde gebruiken. Dus, maar als daardoor andere doelen hier landen, dan zijn we het hiermee niet eens. Dus, misschien dat de heer Van Wageningen dat in zijn termijn mee kan nemen? Dus als het gewoon een definitiekwestie is, dan gaan we daarin mee.
Amendement 107 hebben we mee ingediend, dus daar blijven we ook voor. Amendement 108, dank voor het overnemen, maar het is een amendement, dus we moeten het toch in stemming brengen. U heeft inderdaad goed geconcludeerd, daar waar wij sloop eruit hebben gehaald, wil niet zeggen dat wij nooit willen gaan slopen, maar dat dit juist een uitkomst van het maatwerk kan zijn. Het was gewoon om ruimte te creëren om de kwaliteitsverbetering in het gebied zelf in te vullen. Dat heeft u precies verwoord zoals wij het bedoelen. Amendement 109, daar zijn wij tegen. Het werd ook al ontraden. Amendement 110, daar zijn wij in principe tegen. Amendement 111, dat werd ook ontraden. Daar zijn wij ook tegen. Amendement 112, daarvan vroegen wij ons af of dat in een visie thuishoort. Maar dat krijgen we nog te horen in tweede termijn.
Motie 2761, dat ging over die windturbines. Daar volgen wij het ontraden advies van het College. Dus daar zijn wij tegen, omdat het meer van belang is om mensen te beschermen dan om specifiek een afstand te benoemen. Motie 2763, daarvan heeft u gevraagd om ze aan te houden, dus we wachten even af of het CDA die ook wil aanhouden. Volgens mij geldt dat … Motie 2764 vonden wij ook overbodig. Wij denken inderdaad dat het een rijksregeling zou moeten zijn, dus in principe zijn we daartegen. Motie 2765 werd ontraden en wij hadden eenzelfde soort opmerking in de pauze net, tegen de indiener, formuleer dat anders. Dat moet je niet in de Omgevingsvisie zetten. Dat hoort gewoon niet in de visie thuis. Het water, dat is al toegezegd. Het komt vanzelf aan bod. Dus dat vonden wij niet nodig. En die anderen zijn volgens mij moties vreemd. Of zit er nog eentje tussen? Van de depositie van Chemelot, daar volgen we ook het College. Daar zijn wij tegen. En van, even kijken. Volgens mij de Green Deal, dat is een motie vreemd.

De voorzitter: Als u dat wilt doen bij stemverklaring.

De heer Nijskens (VVD): Het Sterrebos is vreemd. Ja, maar dan hebben we het al gehad.

De voorzitter: Oké.

De heer Nijskens (VVD): En 71 is ook vreemd.

De voorzitter: Zeer bedankt. Dan is het woord aan de heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Gedeputeerde Van Gaans heeft zojuist namens het College gezegd dat het denken over de energiedoelstellingen in beweging is en dat hij bij ons daarop terugkomt. Nu kan ik, ik kijk even naar de Griffie, een amendement niet aanhouden. Dat gaat niet.

De voorzitter: Nee.

De heer Van Wageningen (D66): Dat zou wel mijn neiging zijn als het een motie was geweest. Daarom vraag ik nu even om een toezegging. Stel nu dat er aanleiding is om de energiedoelstellingen inderdaad te concretiseren in zoiets als ons kader daarvoor, de Omgevingsverordening**.** Want dat is het toch wel. Ik heb een illustratie gegeven, andere Provincies doen dat wel in hun Omgevingsverordening en vroeger deed de Provincie Limburg dat ook. We missen het eigenlijk in dezen. **Als het proces dat u aangeeft aanleiding is om de energiedoelstellingen inderdaad te concretiseren, kunt u dan toezeggen dat u dat wel aankaart voor de volgende update van de Omgevingsvisie?** Dat is mijn vraag, die ik zo meteen ... **Onder die toezegging, en dan kijk ik even naar de mede-indieners, zou ik dan het amendement als het inderdaad komt, intrekken.**
Mevrouw Lianne Schuuring van de Partij van de Arbeid, ik kijk even of je daarbij knikt?

De voorzitter: Ja? Welk nummer is dat?

De heer Van Wageningen (D66): Dat is 106.

De voorzitter: Oké.

De heer Van Wageningen (D66): Dat is een stemming minder voorzitter.

De voorzitter: Ja, daarom vraag ik het ook.

De heer Van Wageningen (D66): Als mevrouw Lianne Schuuring van de PvdA het ook goed vindt. Oké.
De programmatische aanpak van het landschap heeft al veel steun in de Staten. Ik vraag, het is volgens het College een vrije kwestie. Ik denk dat zoals het College het brengt, bijna een aanmoediging is om het structureel te doen en ook daar de instrumenten van de Omgevingswet mee in te zetten. Ik roep jullie dus op om voor te stemmen zo meteen, want het wordt wel in stemming gebracht. Ik houd het kort, voorzitter, want er zijn veel …
We hebben sterk de neiging om de adviezen van het College te volgen, omdat we … Ook als we moties sympathiek vinden, moeten ze wel uitvoerbaar zijn. We gaan niet stemmen voor een motie die

niet uitvoerbaar is. Daarom zullen we in het gros van de gevallen de adviezen van het College volgen. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan mevrouw Voncken.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Dank u wel. Voor amendement 106 is het advies overbodig en dat ondersteunen wij, want die doelstellingen staan al in de PES. Amendement 107, de programmatische versterking van het landschap, daar hebben wij als reactie bijstaan, dit gebeurt al allemaal. Er is een landschapsnota. Er zijn landschapskaders. Er zijn bestemmingsplannen. Maar goed, de heer Gabriëls geeft ook aan, er gebeurt al heel veel, maar het is aan de Staten. Omdat er al een meerderheid is, zullen wij die meerderheid nog wat versterken. Amendement 108 dat gaat over de glastuinbouw, is overgenomen en dat kunnen wij steunen. Amendement 109, daar heeft de portefeuillehouder over gesproken en gezegd, ontraden, omdat het juridisch heel erg moeilijk is, maar de Regio Deal Noord- en Midden-Limburg is al op zoek naar wel goede instrumenten. Wij willen graag een toezegging ontvangen wanneer u daar concreet invulling aan geeft, zodat het ook op de lijst met toezeggingen komt en dan hoeft dit amendement niet in stemming gebracht te worden. Als het gaat om de creativiteit in het zoeken naar instrumenten, zou u ook eens een keer in Brabant kunnen kijken. Daar hebben ze …

De voorzitter: Trekt u het dan in?

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Als ik een toezegging krijg, dan trek ik het in.

De voorzitter: Oké, dat hoor ik in tweede termijn.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Ja. Amendement 110 steunen wij niet. Amendement 111, de normen, die steunen wij niet. Amendement 112, de verdozing, steunen wij wel. Motie 2761 steunen wij niet.
Motie 2763, daar was het advies aanhouden want er komt een retailnota. Wij zullen dat dan even aanhouden, tot de retailnota hier is. Motie 2764, even kijken. Daarvan is gezegd dat er een toezegging is gedaan door de heer Gabriëls. Ook dat zouden we graag concreet gemaakt zien. Dan hoeft die verder niet meer in stemming gebracht te worden. Motie 2765, dat hoort niet in de POVI, wat ons betreft. Het rapport is niet eens besproken in de commissie, dus dat kunnen we niet zomaar in een POVI infietsen.
Motie 2766, ja dat wordt al gedaan. Dus dat is denk ik ook overbodig. Volgens mij, de rest, motie Chemelot is dacht ik vreemd aan de orde, maar in ieder geval, die steunen wij niet.

De voorzitter: Dank u. Dan is het woord aan de heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel voorzitter. Ik heb eigenlijk iets langer nodig. Ik wil het College bedanken voor de beantwoording. En dan nog specifiek naar Gedeputeerde Roefs is de vraag of wij dan in 2022 een nieuw Statenvoorstel krijgen met aanscherpingen voor de POVI vanuit GS, of dat we ervoor kiezen om eerst de werkgroep input te laten geven en dan door GS de ideeën te laten verwerken tot een voorstel?
En dan over onze amendementen en motie, amendement 110 kon GS overnemen. Dus dan gaan we straks dan ook voor stemmen**. Amendement 111, daarop kregen we van de Gedeputeerde een**

toezegging dat het zeker een plek in de Omgevingsverordening krijgt. Dan kunnen we deze laten vervallen of kan die worden ingetrokken. En motie 2765 …

De voorzitter: Pardon, welke trekt u in?
De heer Wolters Gregório (SP): Amendement 111.

De voorzitter: Oké.

De heer Wolters Gregório (SP): Die heeft ze net gegeven. Motie 2765, dan is mijn vraag aan het College, als ik die motie herformuleer naar; roept GS op om in 2022 met een voorstel naar de Staten te komen waar, indien van toepassing op provinciaal niveau de aanbevelingen uit het rapport Geen tweederangsburgers worden overgenomen, en dan in de POVI enkel een verwijzing hiernaar op te nemen in het desbetreffende hoofdstuk. Daarmee zeggen we nu niet te veel, maar maken we er wel werk van. Mijn vraag is of GS met die aanpassing, die dan wel kan overnemen. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. Dan gaan we naar de heer Westen.

De heer Nijskens (VVD): <onverstaanbaar>

De voorzitter: Nee, dat is nu echt te laat. Nee, dan moet u sneller zijn.

De heer Nijskens (VVD): <onverstaanbaar>

De voorzitter: Misschien kunt u het straks nog bij iemand anders kwijt.

De heer Nijskens (VVD): Het is ook bedoeld om aan de portefeuillehouder mee te geven de veranderde motie 2765, om dan ook het rapport Lura mee te nemen. Dat zijn lessen uit de recente arbeidsmigratie.

De voorzitter: Oké.

De heer Nijskens (VVD): Ja, is dat genoteerd? Lura?

De voorzitter: Ik denk dat de Gedeputeerde daar straks wel even op ingaat. De heer Westen.

De heer Westen (GroenLinks): Dank u wel voorzitter. Ik dank ook het College voor de beantwoording. Ja, Gedeputeerde Van Toorenburg is al weg en ik wilde eigenlijk even beginnen met mijn motie vreemd, dat gaat over Chemelot, waar zij heeft gezegd dat zij die wil aanhouden. Ik zou eigenlijk alleen willen weten op welke termijn ze terug zou komen. Misschien kan iemand anders dat straks beantwoorden? Dat laat ik even aan jullie over.
Dan begin ik eventjes … 2768 is dat. Goed, ik ben even het overzicht een klein beetje kwijt, maar dat komt wel goed. Amendement 106, daar zijn wij voor. Amendement 107, zijn wij voor. Lianne heeft het ingetrokken, zie je wel. Amendement 108 is overgenomen. Amendement 109 steunen we niet. Amendement 110 is overgenomen. Amendement 112 steunen wij. Motie 2761 steunen wij niet. Motie 2763 zijn wij voor. Motie 2764 wordt niet in stemming gebracht. Motie 2765 zijn wij voor.

Motie 2766 zijn wij voor. Motie 2767 niet. Ah, dat is vreemd. Ja. En dan komt 2768, die houden we dan aan. Dat is ook vreemd. Motie 2769 en even kijken, 2767 is ook vreemd. Ja. Dat is allemaal vreemd. Dat was het.

De voorzitter: Oké. Zeer bedankt. Dan is het woord aan de heer Van der Linden.
De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Dank u voorzitter. Met de motivering over motie 2761 zijn wij het absoluut oneens, juist omdat we aangegeven hebben dat de huidige normen niet deugen. Dus wij willen deze motie aanhouden. 2761.

De voorzitter: 2761. Wilt u aanhouden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Dan verder had ik nog een vraag gesteld over zon op dak. Daar hebben we verder geen reactie op gekregen. Ik zou niet weten waarom, dus ik stel die vraag opnieuw. En dan voor de verdere rest kunnen wij zeggen dat motie 2763 is aangehouden. Motie 2764 zijn we tegen, motie 2765 voor, motie 2766 voor. Motie 2767 zijn we tegen vanwege de motivering van het uitwaaien van dat spul in die bermen. Motie 2768 voor. En de amendementen, 107 voor, 108 voor, 109 tegen, 110 voor en 112 tegen. Dat was het voorzitter.

De voorzitter: Dank u. De heer Megens.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. Ja, we zijn in elk geval blij dat de toezegging uit de brief nog steeds staat. Dus we kijken uit naar de uitwerking van deze brief. We gaan nog wel even, de zonneladder, daar zijn we nog even ingedoken. Hij is weliswaar nog niet uitgewerkt in deze visie, maar al helemaal niet in de verordening, daar kwamen we achter, zoals destijds is toegezegd. Maar daar zullen we op een later moment dus op terugkomen in de verordening, zo gauw we deze gaan behandelen. Verder hebben we nog een vraag of amendement 106 van D66 nu over was genomen of niet. Want dat is voor ons wel van belang.

De voorzitter: Die is inmiddels ingetrokken.

De heer Megens (PVV): Oké, dank u wel voorzitter.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan mevrouw Plusquin, u krijgt het woord.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel voorzitter. Iedereen weer wakker? Een integraal bodemprogramma waar we om gevraagd hadden, was dat nu een toezegging? En zo ja, waar is die datum dan? Die willen we graag erbij horen. Het kan zijn dat we het gemist hebben in het overleg over de moties, maar is het nog steeds de intentie om de mogelijkheden van de Omgevingsverordening te gebruiken om bij nieuwbouw en verbouw van bedrijfsgebouwen, wat een lange zin, zonnepanelen op het dak te verplichten? Want dat is toegezegd in antwoord op vragen van mijn collega Peter Loomans over de verdozing. Ik weet even de datum niet meer, maar het is wel een toezegging die er ligt.
Amendementen, 106 voor, 107, ja zouden we voor zijn, 108 tegen, 109 voor, 110 voor, 111 voor, 112 voor. Motie 2761 tegen, 2763 voor, 2764 voor. Bij motie 2765 ondersteunen wij eigenlijk het verzoek van de heer Wolters Gregório. Motie 2766 voor, 2767 voor, 2768 voor, 2769 voor. Dat was het, volgens mij. Ik wil eigenlijk wel nog graag een toezegging over het bodemprogramma en de

bevestiging van die Omgevingsverordening ten aanzien van de nieuwbouw van bedrijfsgebouwen en zonnepanelen.

De voorzitter: Oké, bedankt. Dan is het woord aan de heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Voorzitter, ik begrijp de zin eigenlijk niet van het voorlezen, voor welke motie je voor of tegen bent. Ik ga dat dus ook niet doen. Dat zien we wel bij de stemming.
Ja, ik mis eigenlijk nog een paar antwoorden. Ik heb gevraagd in verband met de zonneladder om de motiveringsplicht die daar genoemd wordt, naast het 'nee, tenzij'-principe. Van het 'nee, tenzij'-principe wordt gezegd, dat moet nader omschreven worden. Ik heb gevraagd of de motiveringsplicht ook nader omschreven kan worden, want als je dat niet nader omschrijft, kun je daar gewoon alle kanten mee op. Verder had ik nog een vraag gesteld over het waterschap. Ik werd een beetje ongerust sowieso door motie 2766 waarin gevraagd wordt om de ambities op het gebied van water te gaan aanpassen gezien de watersnood, maar die watersnood is al als argument gebruikt twee jaar geleden toen werd aangekondigd dat er steeds meer hoosbuien zouden komen. Dus die tarieven zijn al verhoogd op grond van het feit dat er extreme hoosbuien zijn. Ik heb GS gevraagd om de poot stijf te houden als het waterschap weer opnieuw met tariefsverhogingen komt.

De voorzitter: In strikte zin hoort dat onderwerp hier denk ik niet thuis.

De heer Vincken (SVL): Er wordt wel op bladzijde 100 letterlijk gezegd dat GS de ambitie heeft om de tarieven van het waterschap binnen de gestelde grenzen …

De voorzitter: Ja, maar dat is en dat bedoel ik daarmee, het is geen ruimtelijk onderwerp natuurlijk.

De heer Vincken (SVL): Nee, oké. Maar goed, als de ambitie genoemd wordt, dan mag ik nu wel vragen of men zich daaraan houdt, denk ik. Ten slotte wil ik wel zeggen dat ik gerustgesteld ben over de opmerking dat het een dynamisch stuk is en dat het aangepast kan worden. De Gedeputeerde heeft al gezegd dat het in 2022 geactualiseerd wordt. Dus wij gaan dit voorstel accepteren.

De voorzitter: Bedankt. Dan is het woord aan mevrouw Schuuring.

Mevrouw Schuuring (PvdA): Dank u wel voorzitter. Ik heb nog een aanvullende vraag. Wat ons erg opvalt, is dat het in deze visie eigenlijk heel vaak gaat over initiatieven, maar dat we ook gemerkt hebben dat we als Provincie af en toe bijna tegenover inwoners staan die daar overlast van hebben of zich zorgen maken, terwijl in de MER ook expliciet gezegd wordt dat een gezonde en veilige leefomgeving rondom grote bedrijventerreinen, hoofdinfrastructuur en gebieden met veel IV, een aandachtspunt moet blijven. We praten daarom graag daarover verder als het gaat over monitoring en uitvoering in de komende periode, maar we zouden wel willen vragen dat het verlenen van vergunningen en het toezicht daarop, daarin ook expliciet meegenomen kan worden, want dat was ook een van de aanbevelingen van Zuidelijke Rekenkamer aan deze Staten, als het gaat over de invoering van de Omgevingswet.
Als het gaat om ons eigen amendement, wachten we nog even het advies van het College af. Ik heb snel geteld. Het lijkt toch redelijk goed te gaan, dus dat is in ieder geval fijn om te horen. Wat betreft onze motie, u geeft aan dat er in 2022 sowieso nog een aanpassing komt van de Omgevingswet. Misschien dat u inderdaad kunt toezeggen dat water daarin expliciet mee wordt genomen als

uitgangspunt? Wij delen wel de vraag van de SP of dit inderdaad ook gaat om een nieuw Statenvoorstel of dat dit op een andere manier gebeurt. Als het gaat om de andere amendementen, amendement 107 over landschap zou ik toch ook willen oproepen aan iedereen om voor te stemmen, want het huidige beleidskader is eigenlijk subsidie voor kleine landschapselementen en niet echt ruimtelijk beleid. Verder, wacht ik het advies van het College nog heel eventjes af op de rest. Dank u wel.

De voorzitter: Oké, bedankt. Dan ten slotte, de heer Westhoff. Hij heeft geen behoefte aan de tweede termijn. Dan zijn we voor de tweede termijn aangeland bij het College. Het woord is aan Gedeputeerde Roefs.

Gedeputeerde Roefs: Dank u wel voorzitter. Even in de richting van de SP. We zouden daar dan wel graag een nieuwe tekst zien, voordat we daar een oordeel over kunnen vellen. De SP heeft ook gevraagd en mevrouw Schuuring had het daar net ook over, ligt er nu een nieuw Statenvoorstel voor in 2022? Het is niet helemaal correct om die denklijn te volgen. We gaan in oktober, dan komen dus al die uitwerkingen en keuzemogelijkheden, waar we gedurende dat ontwerpend onderzoek uw Staten ook in meenemen. Dat doen we natuurlijk ook samen met gemeenten. Daar moeten de gemeenteraden ook wat van vinden en dan gaan we het proces van aanpassing starten, maar dat moet natuurlijk wel weer met participatie, tervisielegging, enzovoorts. Maar dat is de bedoeling van het gehele verhaal. Dus we komen, we nemen u mee in het ontwerpend onderzoek. In oktober kijken we wat komt daar nu uit en wat vinden we daarvan en dan kunnen we vervolgens het traject in.
Dan richting mevrouw Voncken. **In de loop van 2022, als het over de vab's gaat, dan kunnen we nadere informatie geven over de resultaten van de onderzoeken die bij de Regio Deal gestart zijn. Dus het is een toezegging dat we met nadere informatie daarover komen**. We zijn tenslotte dan wel afhankelijk van wat uit hun onderzoek komt.
Ik neem aan meneer Vincken, dat als het om de motiveringsplicht gaat, dat we daar bij de discussie over de Omgevingsverordening op terugkomen, want daar moet dat dan goed omschreven staan. Als u daar nog niet tevreden over bent, dan doen we dat op dat moment.
Dan heb ik volgens mij alleen nog het verhaal over de grenzen aan de verdozing. Wij kunnen het amendement overnemen in de strekking. We moeten natuurlijk wel goed in de gaten houden dat ook gemeenten daar iets van vinden, maar dat is de situatie.

De voorzitter: Mevrouw Schuuring gaat vragen, u neemt het amendement dus over? Of niet?

Mevrouw Schuuring (PvdA): Nou, even de vraag, volgens mij kan een amendement namelijk niet in strekking overgenomen worden,

De voorzitter: Nee, dat is precies.

Mevrouw Schuuring (PvdA): Dat is een letterlijke tekstwijziging. Dus adviseert u dan positief over het amendement?

Gedeputeerde Roefs: Ja. Volgens mij was het dat, voorzitter.

De voorzitter: Bedankt.

Gedeputeerde Roefs: Dan is er nog een vraag over zon op dak. Ik weet niet of de heer Gabriëls? Ook nog, denk ik.

De voorzitter: Eerst de heer Satijn.

Gedeputeerde Satijn: Ja voorzitter, het verzoek van de heer Wolters Gregório aan mevrouw Van Toorenburg, de vraag wanneer het College terug kan komen op het onderzoek inzake de motie die onder leiding van de heer Westen is ingediend. Ik begin even opnieuw, voorzitter. Het verzoek van de heer Westen aan het College. In ieder geval binnen een maand hopen wij u een mededeling portefeuillehouder te kunnen sturen over het feit of het onderzoek vergelijkbaar is al dan niet. Dus het verzoek aan u is of u een maand kunt wachten tot de uitkomsten daarvan bekend zijn en tot die tijd het verzoek te persisteren, om het even aan te houden. Voorzitter, tot zover.

De voorzitter: Bedankt. De heer Gabriëls.

Gedeputeerde Gabriëls: Ja, om nog even iets te verduidelijken, want mevrouw Voncken heeft mij twee keer inderdaad aangesproken en mevrouw Roefs heeft de toezegging gedaan. Ik zou de toezegging willen doen om ook in die eerste tranche van de stikstofopkopers, er is een stikstofopkoopregeling, daar staat in het uitgangspunt al in dat het Rijk in de regeling… Daar staat als uitgangspunt sloop al in, of duurzame herbestemming. **Maar ik zal de toezegging doen dat we bij die regeling en ook de volgende regelingen die zullen komen op het gebied van stikstof, u dan ook meenemen**. Ik hoop dat dat voldoende is om de motie in te trekken.

De voorzitter: De heer Van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Dank u wel voorzitter. De heer Van Wageningen vroeg om een toezegging. Ik wil even aansluiten bij wat collega Roefs net zei over het proces, de ontwerpende onderzoeken. Dan kunnen we eind volgend jaar gaan kijken wat die opgeleverd hebben. **Ik zeg u toe dat, mocht er aanleiding toe zijn om de doelstellingen te concretiseren, mochten mensen dat willen, mocht dat kunnen, dan wordt u daar vanzelfsprekend bij betrokken en dan gaan we dat zo doen. Dat zeg ik u toe, bij dezen**.

De voorzitter: Bedankt. Dan zijn we aan het einde van de tweede termijn van het College gekomen. Dan rest ons de stemming. Ja, als u wilt interrumperen, dan moet u wat …

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Ja voorzitter, ik heb geduldig gewacht totdat iedereen zijn antwoord gegeven had en daar wordt gezegd, zon op dak, daar moet nog een antwoord op komen en vervolgens komt er niets. Dus dat vind ik wel een beetje lastig.

De voorzitter: De heer Van Gaans doet, het mag gewoon vanaf de plek. Laten we nu maar even soepel zijn. Maar ik…

Gedeputeerde Van Gaans: Eerst de vraag over zon op dak. We hebben net geconcludeerd dat we daar even schriftelijk op terugkomen, als u dat goed vindt.

De voorzitter: De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Het amendement concretiseren energiedoelstellingen, is dan met de toezegging die zojuist is gedaan ingetrokken.

De voorzitter: Ja, en welk nummer is dat? Wie?

<onverstaanbaar>

De voorzitter: 106? Die was toch al ingetrokken?

<onverstaanbaar>

De heer Van Wageningen (D66): Dat had ik beloofd, dat als ik een toezegging zou krijgen en die heb ik gekregen. Vandaar.

De voorzitter: De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Ja, dank u wel voorzitter. Ik wacht nog op advies van GS op de gewijzigde motie 2765. Die is inmiddels binnen, dus.

De voorzitter: Nou, dan gaan we maar eerst even naar de heer Megens.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. Is 106 nu overgenomen?

De voorzitter: Nee, die is ingetrokken.

De heer Megens (PVV): Ja, maar hij was ook overgenomen, hoorde ik net.

De voorzitter: Nee, een amendement kan niet overgenomen worden. Daar moet over gestemd worden en hij is ingetrokken.

De heer Megens (PVV): Dank u wel voorzitter.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Voorzitter, ja, ik vind het wel lastig dat die informatie over dat zon op dak er niet is. En de datum van dat integraal programma bodem, daar moet een termijn aan vasthangen, wil het een toezegging zijn.

De voorzitter: Ligt er niet een toezegging dat er nadere informatie over komt en dat er nader op ingegaan wordt?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dat is formeel geen toezegging. Een toezegging heeft een datum nodig, hebben wij altijd geleerd.

De voorzitter: Ja, een toezegging hoeft niet altijd een datum …

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Een termijn, ja een termijn. Ja.

De voorzitter: Ja, wat wilt u?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Het liefst gisteren, maar als ze zeggen binnen drie maanden, vind ik dat ook goed.

Gedeputeerde Gabriëls: Volgens mij is de verduidelijking, er ligt een motie van de Partij van de Arbeid die dezelfde strekking heeft, namelijk om water en bodem als programma op te nemen, ook voor de volgende keer dat de Omgevingsvisie wordt herijkt. Ik denk dat datgene wat u wilt, daarbij aansluit en dat de Staten daarover gaan, of ze voor of tegen zullen gaan stemmen. Dus het is hetzelfde. Bodem en water en u zegt bodem.

De voorzitter: Ik zie hier nog een gewijzigde motie 2765, over de arbeidsmigranten. De Gedeputeerde heeft gezegd, ik wil die tekst wel even zien. Wat vindt u ervan? Het is een procesvoorstel voor de toekomst, 2022.

Gedeputeerde Roefs: Ja, daar kunnen we mee akkoord gaan.

De voorzitter: Mevrouw Schuuring, ten slotte.

Mevrouw Schuuring (PvdA): Ja, ik ben nu heel even in de war naar aanleiding van het antwoord wat Gedeputeerde Gabriëls zojuist gaf, want wat ik begreep uit de beantwoording van Gedeputeerde Roefs, was dat eigenlijk is **toegezegd dat water wordt meegenomen in het proces volgend jaar. Als dat de toezegging is, dan wou ik de motie eigenlijk niet in stemming brengen**, maar als u nu zegt, het is aan de Staten om te kijken of u voor of tegen de motie bent, of we wel bodem gaan doen. Dan hebben we een interpretatieverschil. Dus misschien dat u dat nog even kunt toelichten?

Gedeputeerde Gabriëls: **In uw motie stond water en bodem, dus dat is de toezegging die mevrouw Roefs gedaan heeft.** Ja.

De voorzitter: Over welk nummer gaat dat? Mevrouw Schuuring, over welk nummer gaat dat? Ja, ik bedoel, we moeten wel voor de boekhouding.

Spreker: 2766.

De voorzitter: Die is dus ingetrokken.

Spreker: Aangehouden.

De voorzitter: Oh, aangehouden. Oké. De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Dan doe ik de laatste conclusie van de avond. Dat is dat motie 2765 gewijzigd door GS wordt overgenomen.

De voorzitter: Ja, maar daar wordt zo wel over gestemd.

De heer Wolters Gregório (SP): Over de motie?

De voorzitter: Die komt gewoon in stemming, maar die is voorzien van een oordeel Staten van het College van GS.

De heer Wolters Gregório (SP): Niet aangenomen? Of niet overgenomen?

De voorzitter: Ja, u wilt hem aanhouden?

De heer Wolters Gregório (SP): Nee, ik wil als GS zegt, wij nemen hem over.

De voorzitter: Die motie heeft van het College het predicaat oordeel Staten gekregen. Dus de Staten stemmen erover, maar daar mag vanuit afgeleid worden dat het College dat niet ontraadt. Helemaal gerustgesteld?

Griffier Pregled: 109, ingetrokken? Van mevrouw Voncken?

De voorzitter: Oh, ja die vraag ligt nog even, want mevrouw Voncken heeft gezegd bij amendement 109, als er een toezegging komt, dan kan ik amendement 109 intrekken. Volgens mij is die toezegging er gekomen. Dus bij dezen, is amendement 109 ingetrokken. Ja? Oké.
Dan gaan we nu over naar de stemming. We beginnen met amendement 107. De stemming is open. Er moet meer gestemd worden. Ik heb nog maar 33. Dan sluiten we de stemming nu. Het amendement is aangenomen met 32 voor en 7 tegen.
Dan gaan we naar amendement 108. De stemming is open. De stemming is gesloten. Het amendement is aangenomen met 32 stemmen voor en 7 tegen.
Dan gaan we naar het gewijzigde amendement 110. De stemming is open. De stemming is gesloten. Het amendement is aangenomen met 22 voor en 17 tegen.
Dat waren volgens mij de amendementen. Oh, ik heb hier nog een gewijzigd amendement 112. Ja, dat klopt ook. Ja. Dan gaan we daar nu over stemmen. De stemming is gesloten. Het amendement is aangenomen met 28 stemmen voor en 10 tegen.
Dan gaan we echt naar de moties. Oh, ja eerst het voorstel. Dan breng ik het voorstel in stemming. De stemming is open. De stemming is gesloten. Het geamendeerde voorstel is aangenomen met 32 stemmen voor en 7 stemmen tegen.
Dan gaan we naar de moties. Ik begin met motie 2764, dacht ik. De stemming is open. De stemming is gesloten. De motie is verworpen met 23 stemmen tegen en 16 stemmen voor.
Dan kom ik bij motie 2765. De stemming is open. De stemming is gesloten. De motie is verworpen met 24 stemmen tegen en 15 voor.
Dat waren de moties. Dan hebben we dit agendapunt gehad.

9 Moties vreemd aan de orde van de dag

De voorzitter: Dan gaan wij naar de moties vreemd. Dat zijn er dacht ik vijf. We beginnen even met de motie bermen. Wie van de Gedeputeerden? De heer Van Gaans. Het is ingediend door de heer Wolters Gregório en de heer Loomans, ter toelichting.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel voorzitter. Op zich spreekt de motie voor zichzelf. Wij zijn van mening dat de verkeersveiligheid de volle aandacht van de Provincie verdient, maar ook het ondersteunen van kwetsbare flora en fauna. Wij roepen op om het onderhoud van provinciale bermen op een andere wijze vorm te geven, waardoor meer financiële, personele middelen worden vrijgemaakt en de bermen efficiënter het natuurlijke doel kunnen dienen. Dus daarom dragen wij op en wij staan open voor specifiekere suggesties vanuit GS om dat vorm te kunnen geven. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u. De heer Van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Dank u wel voorzitter. De heer Wolters Gregório stelt een andere werkwijze voor, maar wat hij voorstelt doen wij in feite al. Dus wij maaien de bermen alleen daar waar strikt noodzakelijk. Daarnaast, het maaibeheer is in het najaar, dus buiten het broedseizoen. Er wordt nadrukkelijk gekeken en rekening gehouden met de voorkomende flora en fauna. Het maaioppervlak van hetgeen in de berm wordt gemaaid, wordt gescreend door een ecoloog. De bevindingen van die ecoloog worden gemarkeerd zodat er niet gemaaid wordt op die gebieden. Dit alles wordt geregistreerd in een nationale databank flora en fauna. Dus wat u voorstelt, doen wij in feite al en daarmee zou ik ook deze motie willen ontraden.

De voorzitter: Dank u. Dan gaan we stemmen.

Griffier Pregled: We gaan eerst alle moties af.

De voorzitter: We gaan? Is dat gebruikelijk hier? Dat we eerst alle moties? Maar u hebt in ieder geval een vraag nog aan de heer Van Gaans.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel voorzitter. Zei u broedseizoen? Buiten het broedseizoen? Ja. Maar het idee erachter is dat je juist tot aan het einde van het bloeiseizoen moet wachten, zodat insecten genoeg te eten hebben, genoeg voedsel kunnen vinden in de nectar. Dus misschien is het goed om het aan te houden en een keer uitgebreider te argumenteren in de commissie RLM?

Gedeputeerde Van Gaans: Dat laat ik aan u.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ik ben niet de mee-indiener, maar …

De voorzitter: Het lijkt mij een prima voorstel, om over deze problematiek een keer in de commissie te praten, dus deze motie is aangehouden.
Dan gaan we naar motie 2769, over grond- weg- en waterbouw en het structureel circulair zijn daarvan. De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Het is heel goed. We hebben beleid voor de stimulering van circulaire economie. We besteden er geld aan dat anderen dat doen en er is één onderwerp waar de Provincie met name in de positie is om dat zelf bij te dragen aan de circulaire economie, dat is waar zijzelf klant is en waar grote materiaalstromen mee gemoeid zijn in de grond- weg- en waterbouw. Deze motie vraagt om dat dan ook inderdaad te doen, om structureel aan circulariteit op dat gebied aandacht te besteden. Ik heb van verschillende partijen steun gekregen en ook wel bedenkingen. De

bedenking dat het ons geld kan kosten. Welnu, ik kan daar in de motie niet echt goed op ingaan, want dan zou ik op aanbestedingstechniek moeten ingaan, maar als je circulariteit als kwaliteit beschouwt, dat het in Limburg zeker is, want als we niet circulair zijn dan moeten we het aan onze eigen bodem onttrekken en zelf gaten in ons landschap slaan. Zeker in Limburg is het kwaliteit om circulair met je grond- weg- en waterbouwgrondstoffen om te gaan. Als je die eis stelt, kan dat inderdaad meer kosten, maar dat is ook heel goed beheersbaar met goede aanbestedingstechniek. Ik kan daar eigenlijk niet verder op ingaan, maar het is niet mijn bedoeling om het veel duurder te maken.

De heer Nijskens (VVD): Voorzitter, een vraag. Volgens mij doen we dat al. Ik kan mij niet voorstellen dat er een wegenbouwer is die met vrijkomende bouwstoffen naar het stort rijdt. Dat is onbetaalbaar.

De heer Van Wageningen (D66): Maar dat kan zeker beter. De manier waarop de Provincie ermee omgaat kan beter, want juist het bedrijfsleven, bouwend Nederland, maakt een ranglijst van welke opdrachtgevers dat het beste doen. Op die lijst staat Noord-Brabant op nummer één, staat Rijkswaterstaat op nummer drie of vier en staat de provincie Limburg niet in de top vijfentwintig. Het kan dus zeker beter. Dat is de oproep.

De voorzitter: Als ik dit zo hoor, dan is dit volgens mij ook verstandig om hier even een keer in de commissie over te praten aan de hand van bij wijze van spreken een brief van het College.

De heer Van Wageningen (D66): Dat is gebeurd en daarom heb ik een motie aangekondigd.

De voorzitter: Oké. Dan is het dus gebeurd. De heer van Gaans.

Gedeputeerde Van Gaans: Dank u wel voorzitter. Ik kan melden dat het inkoopproces inmiddels al steeds meer circulair is geworden en conform het beleidskader circulaire economie ingericht. Persoonlijk onderstreep ik wat de heer Van Wageningen zegt, namelijk dat je niet zomaar stoffen weg moet gooien als je ze kan hergebruiken. Vanuit die gedachte begrijp ik het. Verdergaande optimalisatie is zeker mogelijk. Daar ben ik voorstander van, maar hiervoor moeten wel middelen worden vrijgemaakt. Zeker als ik dan kijk naar het eerste punt in uw dictum, waarbij u zegt dat u aannemers daarvoor wilt gaan belonen. Dat zijn toch wel dingen waarnaar gekeken moet worden. Dus ik zou eigenlijk hierover in de voortgang, in de jaarstukken willen rapporteren of bij de voortgangsrapportage van het IPML of bij de nota Kapitaalgoederen betrekken. Ik zou het daarbij betrekken, dus ik zou eigenlijk willen vragen om het hierbij nog even aan te houden.

De voorzitter: De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Dat is inderdaad precies waar de motie om vraagt, om het te rapporteren in dat kader. Ambtelijk heb ik dat afgestemd en dat doet men ook graag. Dan kunnen we inderdaad, als u hem aanraadt, natuurlijk juist gaan kijken in hoeverre het lukt om de kosten te beperken en toch circulair aan te besteden. Maar het kan toch ook niet zo zijn dat we het bij andere partijen stimuleren om circulair te werken en wij het zelf niet doen.

Gedeputeerde Van Gaans: We hebben nog onvoldoende scherp wat daadwerkelijk de extra kosten zijn. **Dus in het kader daarvan zou ik u willen verzoeken om hem aan te houden en dan te betrekken bij de nota kapitaalgoederen of bij een ander onderdeel, zodat we kunnen uitzoeken**

wat het dan precies is. Dus ik ondersteun de gedachte van de motie, maar het is wel een motie zonder dekking, op dit moment nog.

De voorzitter: Dus de vraag is of u het College nog even de tijd geeft om in kaart te brengen wat de financiële consequenties zijn.

De heer Van Wageningen (D66): Graag. Ik kijk naar mijn mede-indiener. Die is het er ook mee eens, **dus wij houden deze motie inderdaad aan. Met deze toezegging om erop terug te komen.**

De voorzitter: De motie is aangehouden. Dan gaan we naar, die had ik net overgeslagen, motie 2768. Daar heeft de Gedeputeerde zojuist eigenlijk al een oordeel over gegeven, maar ik wil de toelichter, de heer Westen gaarne in de gelegenheid stellen om daar nog een nadere toelichting op te geven.

De heer Westen (GroenLinks): Ik doe het via deze weg. Ik heb hem aangehouden.

De voorzitter: Dank u zeer. De motie is aangehouden. Dan gaan we naar de motie 2770. Daarvan is mevrouw Plusquin de eerste ondertekenaar.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel voorzitter. In Limburg hebben we het 1 miljoen bomenplan en daarmee proberen we de Limburgse natuur te versterken. Aan de andere kant staat de kap van hoogwaardige Limburgse natuur al gepland. In november moet het Sterrebos verdwijnen. Het is voor ons dan ook onbegrijpelijk dat er tien hectare goudgroene natuur moet wijken voor de fabrieksuitbreiding van VDL Nedcar, zeker aangezien er nog steeds geen zicht is op een tweede opdrachtgever. Alleen over een startup die pick-ups komt maken bestaat nu duidelijkheid, maar over de grote opdrachtgevers blijft onzekerheid bestaan. Deze onduidelijkheid, en dan hebben wij het even niet over de kap van het Sterrebos, valt niet te rijmen en heeft onomkeerbare consequenties. Dan is het al helemaal verwerpelijk als later blijkt dat die kap voor niets is geweest. Dan is het aan niemand uit te leggen, waarom tien hectare goudgroene Limburgse natuur moest verdwijnen voor een opdrachtgever die er niet kwam of voor een uitbreidingsplan dat door de rechter is afgekeurd. Want het hoger beroep tegen de uitbreiding loopt nog, waarbij ook de schade aan de natuur en de toereikendheid van de natuurcompensatie aan de orde is, want de kap van het Sterrebos is niet eens te compenseren. In die basisrapportage worden een bovenwettelijke natuurcompensatie en de kwalitatieve indicatoren beloofd, maar de milieueffectrapportage van het PIP VDL zegt daar iets heel anders over. Het verdwijnen van het Sterrebos leidt tot natuurverlies dat onmogelijk goedgemaakt kan worden.
Kortom, er zitten nog te veel haken en ogen aan het uitbreidingsplan van VDL. Zolang VDL Nedcar geen grotere opdrachtgevers vindt, dienen wij goudgroene Limburgse natuur met rust te laten. Ook moeten we niet vooruitlopen op de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak. We willen dus dat de toezegging gestand blijft, want die is eerder gedaan, dat VDL niet kapt of stoort voor het onherroepelijk worden van de ontheffing van de Wet natuurbescherming. Daarom dienen wij deze motie in, samen met mevrouw Jetten van GroenLinks. Wij willen graag duidelijkheid. We verzoeken het College dan ook om de voorziene kap van het Sterrebos in november op te schorten tot nadat VDL Nedcar een grote opdrachtgever heeft gevonden en daarnaast de uitspraak in hoger beroep af te wachten.

De voorzitter: Dat is helder. Gedeputeerde Satijn.

Gedeputeerde Satijn: Dank u wel voorzitter. Dank u wel aan mevrouw Plusquin voor de toelichting. U zegt het daarnet zelf, de kwestie is op dit moment onder de hoogste bestuursrechter. In dit huis heeft daarover uitvoerig besluitvorming plaatsgevonden, zowel aan uw zijde als aan onze zijde, waardoor ook rechten zijn ontstaan. Het College is simpelweg niet in de positie om de kapvergunning op te schorten, dus wij komen tot de conclusie voorzitter, dat wij deze motie moeten ontraden.

De voorzitter: Waarbij denk ik het altijd zo is, dat is de tweede uitspraak, dat het College gaarne bereid is om de Staten over de ontwikkelingen blijvend te informeren. De fractievoorzitter van de SP.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja voorzitter, als een vorm van stemverklaring. Wij zullen tegen deze motie stemmen, omdat wij bij de besluitvorming hier ook tegen hebben gestemd, maar wij hebben bij de besluitvorming ook voor amendement 100 gestemd. Dat was halfjaarlijks ook de voortgang van de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt van VDL Nedcar hier te komen terugbrengen. Ik constateer dat ten tijde van die behandeling, dat was in december, wij zitten nu in september. Dus dat half jaar is voorbij. Dus ik maan het College wel om daar voortgang mee te maken, om dat terug te rapporteren.

De voorzitter: Ik zie de Gedeputeerde knikken. Dat zal dus gebeuren. Dan gaan wij hierover stemmen. De stemming is open.

<onverstaanbaar>

De voorzitter: Ja zeker. Ik ben namelijk gewend om gewoon het zaakje achter elkaar af te werken. Dan gaan we nu naar de klokkenluidersregeling. Dat is op zichzelf een sympathieke motie, maar er is al heel veel. In het jaarverslag 2020 staat een uitvoerige rapportage. Ik was in verwarring, want ik dacht, u wilt weer op dat Sterrebos terugkomen.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dat zou ik ook heel graag willen voorzitter, want het is een oerbos. Dat daar zo'n onomkeerbare beslissing wordt genomen, doet mij echt pijn aan het hart. Dat doet mij echt pijn aan het hart. Ik ben erg teleurgesteld.

De voorzitter: Daar gaan we zo meteen over stemmen.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Oké.

De voorzitter: Nu gaat het over de klokkenluider.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Oké. Voorzitter, een vitale overheidsorganisatie kan niet zonder de mogelijkheid van vrije discussie in een veilige sfeer. Ik weet dat het laat is, jongens. Ik zit hier ook al bijna twaalf uur, maar kan het even wat rustiger? Want ik hoor mijzelf niet praten. Ja? Een vitale overheidsorganisatie kan niet zonder de mogelijkheid van vrije discussie in een veilige sfeer bij de voorbereiding van beleid. Ambtelijke tegenspraak moet kunnen zonder de angst voor repercussies. Dat hebben de Staten met zoveel woorden uitgesproken in de FEB van 17 september 2020. Alweer een jaar geleden. Waarop van het College de toezegging 8782 kwam en de mededeling portefeuillehouder om die veiligheid te meten voor zover mogelijk in een

werkbelevingsonderzoek. Dat werkbelevingsonderzoek, zo meldde GS in het sonderend stuk over het beleidskader Benoemingen, behandeld in de FEB van 10 september jongstleden is uitgesteld en pas deze maand gehouden. Maar een werkbelevingsonderzoek is niet genoeg. Nog los van de vraag of zo'n onderzoek zelf als veilig wordt ervaren, waar wij onze vraagtekens bij hebben, zijn er garanties nodig voor een veilige werksfeer, waar men zonder repercussies te hoeven vrezen dat er meldingen gedaan kunnen worden van intimiderend gedrag van hoger geplaatsten en/of collega's en ook van misstanden die gevolgen hebben buiten de organisatie. Voor het kunnen melden van intimiderend gedrag binnen de organisatie, het onderdrukken van ambtelijke tegenspraak, is een vertrouwenspersoon nodig. Een vertrouwenspersoon die een melding kan onderzoeken zonder dat de melder hoeft te vrezen voor negatieve gevolgen. Voor het melden van misstanden met een maatschappelijk belang die ook direct gevolgen hebben buiten de organisatie is een klokkenluidersregeling nodig. Dat is niet alleen ons idee, maar ook dat van de wetgever. De Wet Huis voor klokkenluiders van 2016 al, verplicht tot het instellen van een klokkenluidersregeling. De verplichting geldt voor organisaties met meer dan vijftig werknemers, waaronder publiekrechtelijk aangestelde personen oftewel ambtenaren.
De motie vraagt om het instellen van een vertrouwenspersoon met betrekking tot de ambtelijke tegenspraak en het ruimhartig uitvoeren van de Wet Huis voor klokkenluiders. Dit roept om handen en voeten te geven aan de integriteitsambities die we in dit huis hebben. Ik dien deze motie in met de heer Driessen van Forum voor Democratie.

De voorzitter: Mevrouw Jenneskens heeft een vraag aan u.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja voorzitter. D66 is bezorgd dat we hiermee op de stoel van GS of de algemeen directeur gaan zitten. Dus de vraag is eigenlijk, hoe heeft u zich ervan vergewist dat dit nodig is? Dat dit niet al bestaat?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dat staat in een aanbeveling van het rapport van de Zuidelijke Rekenkamer. Ik ben in de commissie geweest, twee weken geleden was dat volgens mij, in de FEB en daar hebben we hierover gesproken. Daar heb ik van de Gedeputeerde begrepen dat dit nog niet … Ik heb in ieder geval niet in de beantwoording op mijn bijdragen en vragen van die commissie dit antwoord gekregen.

Mevrouw Jenneskens (D66): Dus als ik het goed begrijp…

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Maar anders hoor ik dat zo meteen graag van de Gedeputeerde, als zo'n klokkenluidersregeling bestaat, maar dit is echt een aanbeveling, ook een verplichte aanbeveling.

Mevrouw Jenneskens (D66): Mijn vraag was, heeft u hierover … Voorzitter, sorry, via u. Mijn vraag aan mevrouw Plusquin, is hierover contact geweest met de ambtelijke organisatie of een vertegenwoordiger daarvan?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Nee, ik heb … Ja, dit bestaat uit twee delen. Het is een aanbeveling uit het rapport van de Zuidelijke Rekenkamer, die wel gesproken heeft met ambtenaren.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, er staan nogal stevige statements hierover in. Dus ik ben heel erg benieuwd naar de reactie van het College.

De voorzitter: De fractievoorzitter van de VVD.

Mevrouw Straus (VVD): Dank u wel. Ja, in het verlengde van de strekking van mevrouw Jenneskens, hebben wij ook het idee dat dit iets is voor de ambtelijke organisatie. Dus wij zullen in ieder geval als deze motie in stemming wordt gebracht daartegen zijn, maar wij willen wel de boodschap van de motie aan het College meegeven om intern te bespreken.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Mag ik nog daarop reageren? Dan stemt u tegen een aanbeveling van het rapport van de Zuidelijke Rekenkamer.

De voorzitter: Even hoe het zit, want in het jaarverslag 2020 wordt hier stevig bij stilgestaan. Bij de invoering van de Wet Huis voor klokkenluiders in 2017 is de regeling melding vermoedens van een misstand ingevoerd door de Provincie. Volgens mij is het zaak om nu even te kijken wat u precies wilt ten opzichte van de regeling zoals die op dit ogenblik bestaat. Dus het lijkt mij verstandig als daarover door het College een brief wordt gestuurd ter beoordeling en dat u op basis daarvan tot de conclusie komt of we voldoende hebben of dat er nog meer bij moet.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, ik ben het daar niet zo mee eens, want het staat echt in een rapport van de Zuidelijke Rekenkamer. Ik heb het twee weken geleden in de commissie uitvoerig besproken. Daarin kreeg ik eigenlijk een antwoord, dat de deur van de Gedeputeerde eigenlijk altijd openstond. Dat was ongeveer de strekking, terwijl ik het hierover heb gehad in de commissie. Dus.

De voorzitter: **U heeft nu de toezegging dat over de achterliggende overwegingen en wat er is en wat er niet is, een brief van het College krijgt**. Dus mijn advies aan u is om op dit moment de motie even aan te houden. Maar mevrouw Berghorst wil u een vraag stellen.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ik wil u eigenlijk een vraag stellen, mijnheer Remkes.

De voorzitter: Ook dat is prima.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Volgens mij hebben wij al een vertrouwenspersoon. Klopt dat?

De voorzitter: Ja, ja. Er is ook een vertrouwenspersoon.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Precies. Alles wat er in de afgelopen jaren gebeurd is, is ook gebeurd toen we al een vertrouwenspersoon hadden. Misschien is het niet het feit dat we een vertrouwenspersoon moeten hebben, maar dat we met elkaar allemaal, wij als Statenleden, u als GS en het ambtelijke apparaat samen moeten werken aan een veilige meldcultuur. Dat regel je niet per se met een klokkenluidersregeling. Die is wel nodig om het te faciliteren, maar ook niet per se door een vertrouwenspersoon of door honderd vertrouwenspersonen aan te wijzen. Dat regel je door samen goed met elkaar om te gaan. Dat is een oproep die ik, denk ik, namens heel veel collega's in ieder geval, wel wil doen. Maar verder zullen wij tegen deze motie stemmen, als u die in stemming brengt.

De voorzitter: Nee, de veronderstelling is juist. Er is op dit ogenblik een vertrouwenspersoon en in 2020, dat is dacht ik bij de Staten ook bekend, zijn er door de Provincie Limburg geen meldingen van een vermoeden van een misstand bij de vertrouwenspersoon gemeld. Dus het lijkt mij …, vandaar de suggestie om dit gesprek verder te voeren aan de hand van een nadere brief, zodat u ook even wat u preciezer aan kunt geven van wat nou wel en wat nou niet.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, ik wil wel nog even daarover zeggen dat ik al met mijnheer Thewissen in het debat heb gesproken over die ambtelijke tegenspraak en wat ervoor wordt gedaan. Dat is een jaar geleden. Toen werd het werkbelevingsonderzoek … Ik wil het dan, want het is ook een wettelijke regeling, die klokkenluidersregeling, samen met die aanbevelingen uit het rapport van de ZRK en de toezeggingen die daarover gedaan zijn in het afgelopen anderhalf jaar …

De voorzitter: **In de brief zal ook worden ingegaan op datgene wat de Zuidelijke Rekenkamer daarover heeft geschreven**.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, want ik wil dan ook verwijzen naar mijn inbreng in de commissie FEB. Ik heb daarvoor een andere werkzaamheid moeten verlaten, om mijn inbreng daar te brengen, omdat ik het een belangrijk onderwerp vind, dus ik vind het wel een beetje driedubbele moeite, maar dan wacht ik op die brief.

De voorzitter: Dus u houdt de motie aan? Waarvoor bedankt.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, maar ik vind het wel jammer dat ik dat dan vier keer moet doen.

De voorzitter: Mevrouw Jenneskens. Wilt u nog een vraag stellen?

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja, aan u eigenlijk, als dat mag. Voorzitter, ik vroeg mij af of in die brief ook een reactie van zowel de directie, als de OR, of in ieder geval enige tegenspraak gevraagd kan worden.

De voorzitter: **Ik zeg u toe dat vanzelfsprekend, ik bedoel de directie is redelijk vanzelfsprekend, maar ik zeg u toe dat over die brief ook gecommuniceerd zal worden, zoals dat trouwens ook gebeurt met de bestaande rapportages, met de OR**. Dat is wat mij betreft geen enkel probleem.

Dan rest ons nog de stemming over een motie, namelijk 2771, nee, 2770. VDL en het Sterrebos. De stemming is open. Ik heb 38 stemmen. Dan is de stemming nu gesloten. Dan is de motie verworpen met 30 stemmen tegen en 8 voor.

10 Sluiting

De voorzitter: Dames en heren, dan zijn wij gekomen bij de sluiting van deze vergadering. Ik ging hier vanmorgen heen met de verwachting dat ik niet precies wist hoe laat we thuis zouden zijn. Maar dat is dankzij uw constructieve medewerking, zowel in het besloten deel vanmorgen als gedurende deze openbare vergadering, allemaal heel overzichtelijk geweest. Het is 19.30 uur. We hebben belangrijke besluiten genomen, waarvoor dank. Ik wens u wel thuis.

(Einde van de vergadering om 19:24 uur)

De notulen van de vergadering van 1 oktober 2021 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 12 november 2021.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

Dhr. J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Spreekrecht
Alle inwoners van Limburg, belangenorganisaties, overheidsorganisaties en bedrijven hebben het recht om tijdens een Commissievergadering of Provinciale Statenvergadering te spreken over een onderwerp dat op de agenda staat.

Spelregels aangaande het spreekrecht

- Spreekrecht geldt alleen voor een onderwerp dat op de agenda staat.
- De voorzitter bepaalt de spreektijd per spreker. Meestal krijgt een spreker maximaal vijf minuten tijd. Er vindt geen discussie plaats tussen de spreker en Statenleden. Statenleden kunnen de spreker wel om verduidelijking van zijn of haar standpunt vragen.
- Bij een Statenvergadering spreken de sprekers na de opening van de vergadering. Voor alle sprekers samen is er maximaal dertig minuten beschikbaar.
- Bij een Statencommissie spreken de sprekers direct voor de behandeling van het betreffende agendapunt. Voor alle sprekers samen is er maximaal dertig minuten beschikbaar.
- Onderwerpen en stukken op de lijst ingekomen stukken voor een Statencommissie gelden niet als onderwerpen die op de agenda staan. Alleen als een stuk van deze lijst als bespreekstuk op de agenda staat, kan hierop spreektijd worden aangevraagd.

Wanneer niet inspreken?

- Over een besluit van de Provincie waartegen bezwaar, beroep of administratief beroep kan of kon worden ingesteld (dit geldt alleen voor spreken tijdens een Statenvergadering; bij een Statencommissie kunt u wel spreken, ook al staat er nog een rechtsgang open).
- Over een aangelegenheid waarover u een klacht kunt indienen volgens artikel 9.1 van de wet Algemene wet bestuursrecht (een ieder heeft het recht om over de wijze waarop een bestuursorgaan zich in een bepaalde aangelegenheid jegens hem of een ander heeft gedragen een klacht in te dienen bij dat bestuursorgaan).
- Over benoemingen, keuzen, voordrachten of aanbevelingen van personen.
- Over een onderwerp in een Statenvergadering waarover u ook al in een vergadering van een Statencommissie heeft gesproken.

Sprekers krijgen meestal het woord op volgorde van aanmelding. De voorzitter kan van deze volgorde afwijken als dit nodig is voor de vergaderorde.

Het inspreken gebeurt niet anoniem, tenzij u nadrukkelijk aangeeft dat uw naam niet genoemd mag worden zowel tijdens het inspreken als in de notulen van de vergadering.

Indien u van het spreekrecht gebruik wilt maken, geef dit dan uiterlijk 24 uur vóór aanvang van de Statenvergadering of Statencommissievergadering door aan het secretariaat van de Griffie: staten@prvlimburg.nl.

Heeft u nog vragen? Neem gerust contact op met het secretariaat van de Griffie: (043) 389 78 39 of staten@prvlimburg.nl.

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept Notulen Statenvergadering van 3 juni 2021

INHOUDSOPGAVE
Notulen 03 juni 2021

	Presentielijst	**Pagina 4**
1	**Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda**	**Pagina 6**
2	**Spreekrecht externen**	**Pagina 6**
3	**Vragenuur**	**Pagina 7**
4	**HAMERSTUKKEN**	**Pagina 7**
4.1	**Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten**	**Pagina 7**
4.1.1	**P-21-012 Bekrachtiging geheimhouding vergadering Interim Statencommissie van 1-6-2021 (PS 2021-14092)**	**Pagina 7**
4.1.2	**G-21-016 Ontwerpbesluit Bekrachtiging geheimhouding GS-nota toepassing in 2020 van § 6.6. Maatwerkbepaling inkoop- en aanbestedingsbeleid Provincie Limburg 2019 (GS 2021-11112)**	**Pagina 7**
4.1.3	**G-21-019 Ontwerpbesluit Bekrachtiging geheimhouding halfjaarrapportage treasury 'uitzettingen publieke taak' 2e halfjaar 2020 (GS 2021-12919)**	**Pagina 7**
5	**Debat integriteit en gewenste bestuurscultuur**	**Pagina 7**
6	**Sluiting**	**Pagina 83**

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 3 juni 2021

Vicevoorzitter
Frische, drs. G.H.C.

Statengriffier
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig:	
Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Bastiaans, L.H.	VVD
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Bijnen, H.M. van	PVV
Bosch, M.Th.	PVV
Caldenberg, M. van	SP
Claassen, drs. R.A.B.	PVV
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Ernst, R.A.M.M.	PVV
Fischer-Otten, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Frische, drs. G.H.C.	CDA
Heldens, ing.T.M.	VVD
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Kerseboom, mevrouw S.	Forum voor Democratie
Kuntzelaers, J.J.M.	PvdA
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Plusquin, mevrouw P.S.M.L.	Partij voor de Dieren
Reuser, J.A.A.M.	SVL
Schuuring, mevrouw L.A.	PvdA
Smeets, B.B.P.M.	SVL
Straus, mevrouw drs. K.C.J.	VVD
Thewissen, drs. M.W.	SVL
Valk, MCDM, ing. R.E. van der	SP
Vervuurt, ir. M.	D66
Werrij-Wetzels, LLM, mevrouw M.	CDA
Afwezig	
Baneke, P.D.	GroenLinks

Claessens-Schepers, mevrouw Y.M.	SP
Geraats, J.M.L.	PvdA
Hermans, L.J.	PVV
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Kerseboom, mevrouw S.	Forum voor Democratie
Linden, H.M.V. van der	LOKAAL-LIMBURG
Lodewijks, drs. A.J.V.C.	VVD
Loomans, ir. P.J.M.	Partij voor de Dieren
Megens, B.J.M.H.	PVV
Meziani, A.	CDA
Nijskens, H.L.M.	VVD
Palmen, BBA, mevrouw E.E.C.	CDA
Vincken, drs. N.J.H.M.	SVL
Voncken-Janssen, mevrouw ing. I.D.A.M.	CDA
Wageningen, J. van	D66
Westen, O.D.	GroenLinks
Westhoff, R.J.H.	Forum voor Democratie
Wolters Gregório, J.	SP

Het College van Gedeputeerde Staten

Remkes, J.W.	Gouverneur

Notulist

Het Notuleercentrum

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

De vicevoorzitter: … langzaam binnen, maar we zijn nog niet op vierentwintig. Dus mochten er nog fractieleden in de wandelgangen verkeren, dan zijn die van harte welkom om ons te helpen starten met deze vergadering.
Ik open de vergadering en ik verzoek u allen te gaan staan. Aan het begin van deze vergadering waarin wij samenkomen om de belangen van de Provincie Limburg en haar inwoners te dienen, spreken wij de hoop uit dat onze arbeid vrucht zal dragen. Mogen wij kracht en inspiratie putten uit onze geloofs- en levensovertuiging met de juiste waardering voor elkaars mening. Dat is onze bede aan God of aan elkaar. Gaat u zitten.
Wij hebben vandaag afmeldingen gekregen van de heer Baneke, de heer Loomans, de heer Megens, de heer Vincken, mevrouw Claessens en de heer Franssen heeft aangekondigd later in de vergadering aanwezig te zijn. Het College van GS is in voltallige bezetting aanwezig in de persoon van onze nieuwe Gouverneur de heer Remkes. En ik zou ook hier van de gelegenheid gebruik willen maken om hem officieel welkom te heten in deze rol. Hij heeft mij verzocht om deze vergadering voor te zitten, zodat hij vanuit zijn rol als voorzitter van het College ook kan reflecteren op de bijdrages en daarin niet gehinderd wordt door het feit dat hij ook de rol van voorzitter invult.
Indien er een verzoek tot hoofdelijke stemming vandaag wordt ingediend, zal ik door middel van loting bepalen bij welke persoon op de presentielijst ik de stemming zal starten. Ik trek nu een nummer. En dat is geworden nummer elf. Griffier. Wij starten een hoofdelijke stemming bij de heer Driessen.
Bij de opening van een vergadering is een quorum vereist en ik heb zojuist aan de hand van de presentielijst via de griffier gecontroleerd dat het vereiste quorum aanwezig is. Bij de beraadslaging is dat niet noodzakelijk. Daar hoeven slechts de woordvoerders aanwezig te zijn in de zaal. De overige Statenleden verzoek ik dan ook derhalve bij de beraadslagingen niet aanwezig te zijn anders dan gebruik te maken van de plekken die daarvoor specifiek zijn ingericht. Uiteraard worden ook de beraadslagingen via de livestream uitgezonden en wil ik de goden niet verzoeken. Ze doen het nog niet? Oké. Dan geldt in ieder geval daar de afspraak die wij in het Presidium hebben gemaakt dat de uitzending volledig wordt opgenomen en wel integraal terug te kijken valt, waarmee wij dus wel voldoen aan het vereiste van openbaarmaking van deze vergadering. In ieder geval is erop ingezet dat de capaciteit van de livestream dusdanig is uitgebreid. Ik begrijp van de griffier dat er 100.000 mensen tegelijk zouden kunnen kijken. Dan moeten we het met elkaar wel heel bont maken willen we die gaan halen.
Voor PS geldt dat u in eerste en tweede termijn vanaf het spreekgestoelte kunt spreken. Interrupties gaan zoals gebruikelijk via de interruptietafel. Ik wijs u erop dat iedere woordvoerder per statenvoorstel maximaal vijf keer een andere woordvoerder mag interrumperen en maximaal vijf keer de portefeuillehouder.
Tot slot wil ik u erop wijzen dat bezoekend publiek niet is toegestaan met uitzondering van de pers en de gereserveerde ambtelijke ondersteuning voor zover noodzakelijk aanwezig.
Wij hebben een agenda voorliggen voor de vergadering van 3 juni. Ik kijk of u kunt instemmen met deze agenda. Dat is het geval. Dan is de agenda vastgesteld.

2 Spreekrecht externen

De vicevoorzitter: Er hebben zich geen externe sprekers gemeld.

3 Vragenuur

De vicevoorzitter: Ook daar heeft zich niemand voor gemeld.

4 HAMERSTUKKEN

De vicevoorzitter: Dan ga ik met u naar enkele hamerstukken.

4.1 Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten

4.1.1 P-21-012 Bekrachtiging geheimhouding vergadering Interim Statencommissie van 1-6-2021 (PS 2021-14092)

De vicevoorzitter: Ik constateer dat besluit P-21-012 met algemene stemmen wordt aanvaard.

4.1.2 G-21-016 Ontwerpbesluit Bekrachtiging geheimhouding GS-nota toepassing in 2020 van § 6.6. Maatwerkbepaling inkoop- en aanbestedingsbeleid Provincie Limburg 2019 (GS 2021-11112)

De vicevoorzitter: Ik constateer dat besluit G-21-016 met algemene stemmen wordt aanvaard.

4.1.3 G-21-019 Ontwerpbesluit Bekrachtiging geheimhouding halfjaarrapportage treasury 'uitzettingen publieke taak' 2e halfjaar 2020 (GS 2021-12919)

De vicevoorzitter: Ik constateer dat besluit G-21-019 met algemene stemmen wordt aanvaard.

5 Debat integriteit en gewenste bestuurscultuur

De vicevoorzitter: Alvorens wij overgaan tot de beraadslagingen aangaande agendapunt 5 schors ik de vergadering voor een enkel ogenblik en verzoek ik de niet-woordvoerders de zaal te verlaten dan wel de plekken in te nemen die daarvoor gereserveerd zijn.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Ik heropen de vergadering. Wij gaan verder met agendapunt 5. Dat betreft het debat integriteit en de gewenste bestuurscultuur. Zoals eerder besproken, wordt dit onderwerp besproken in twee termijnen waarbij ik middels deze weg iedereen wil verzoeken zich aan de doorgegeven spreektijden te houden. Ik kan u melden dat iedere fractie de maximale spreektijd van vijf minuten heeft aangevraagd. Conform het spreektijdenoverzicht open ik graag de eerste termijn en geef ik het woord aan mevrouw Plusquin.
U gaat al interrumperen voordat de bijdrage is gestart of een punt van orde?

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, punt van orde, voorzitter. Volgens mij is de CDA-fractie de fractie geweest die het debat gevraagd heeft, dus ik zou eigenlijk willen weten van het CDA of zij kunnen toelichten waarom dit debat vanavond is.

De vicevoorzitter: Besproken is in het Presidium waarom dit debat plaatsvindt. We hebben met elkaar de afspraak gemaakt dat we ieder de spreektijden doorgeven. Die volgorde is aangehouden. Tenzij er geen nadrukkelijke behoefte is vanuit het CDA en andere sprekers daarvoor willen aanhouden, zou ik willen vasthouden aan de sprekersvolgorde zoals we die met elkaar hebben afgesproken.
Mevrouw Plusquin, vervolgt u.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, verandering van de bestuurscultuur in Limburg is broodnodig. Een teken aan de wand is dat de voormalige Gouverneur nog steeds graag zou willen weten wat hij fout heeft gedaan of wat er fout is gegaan. En dat er veel fout is gegaan, blijkt nu wel uit 94 pagina's lange onderzoeksrapport. In nog geen tien jaar tijd is de heer Vrehen bij maar liefst 129! verschillende financiële stromen verbonden aan de Provincie Limburg. Daarmee is ruim € 93 miljoen aan provinciaal geld gemoeid. Weliswaar heeft Vrehen bij IKL niet alleen meer verdiend dan het WNT-maximum, maar deze wettelijke norm is ook van toepassing als iemand ingehuurd wordt door de Provincie buiten dienstbetrekking. Alles bij elkaar komt het ver boven de Balkenendenorm uit.
Maar dat is niet het enige dat er fout is gegaan. Het gaat ook om de governance bij gesubsidieerde instellingen. Als subsidiegever kun je daar niet blind voor zijn. Wij kunnen ons dan ook vinden in de aanbevelingen van het onderzoeksrapport. Vooral de zorgen over het ontbreken van een goede governancetoets bij subsidieverlening onderschrijven wij. Voor Cultuurdomeinen bestaat er al een landelijke governancecode, maar door deze ook op andere fronten toe te passen krijgen we ook meer grip op een zinnige besteding van het provinciegeld. Daar dienen wij dan ook een motie voor in die zo meteen rondgedeeld zal worden.
Ook de voorstellen die door de Gouverneur zijn gedaan, kunnen rekenen op onze goedkeuring. Volgens ons moet de schijn van belangenverstrengeling altijd voorkomen worden. Met het aanscherpen van die anti-draaideurbepaling worden spijkers met koppen geslagen. Ook het voorstel om persoonsgebonden nevenfuncties van het College volledig te voorkomen, zien wij graag tegemoet. Wel zitten wij nog met onduidelijkheden over hoe de CdK zijn rol wil vervullen. In de brief lezen wij dat de CdK het seniorenconvent opnieuw tot leven wil brengen onder uw voorzitterschap. Bedoelt u hiermee dat er een nieuw seniorenconvent komt of bedoelt u dat u het Presidium in het vervolg gaat voorzitten? Wij zijn benieuwd naar het antwoord.
Daarnaast denken wij dat deze initiatieven nog aanvullingen kunnen gebruiken. Wij pleiten dan ook voor een openbaar lobbyregister zoals in het conceptaddendum vermeld. Openbaarheid van bestuur is immers een groot goed. Binnen de EU fungeert een dergelijk register al. Daarmee wordt transparant welke organisaties en personen invloed hebben uitgeoefend op de besluitvorming en hoeveel geldstromen hier vanuit de Provincie naartoe gaan.
Verder pleiten wij ervoor bij Statenvoorstellen om per beleidskader een eenvoudig grafiekje op te nemen van de reeds bestemde en de nog openstaande budgettaire middelen. Daardoor krijgen niet alleen Statenleden, maar alle Limburgers inzicht in de financiële huishouding wat recht doet aan een democratisch en transparant verloop. Maar niet alleen de cijfers, ook de taal moet duidelijk te begrijpen zijn door alle Limburgers. Nog te vaak zijn de Statenvoorstellen, verordeningen en nota's moeilijk te doorgronden, voor burgers maar ook voor medestatenleden. Hoe kunnen wij elkaar controleren als het niet duidelijk is welke zaken er spelen? Daarom willen wij meegeven om heldere en begrijpelijke taal deel te laten uitmaken van de nieuwe Limburgse bestuurscultuur. Alleen met een open en transparante aanpak komt deze echt van de grond. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel mevrouw Plusquin. We gaan verder met de heer Kuntzelaers namens de PvdA. Er is een vraag van mevrouw Werrij. Mag ik u nog even vragen om terug naar het spreekgestoelte te gaan? Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter. Ik heb mevrouw Plusquin veel horen zeggen over de zaken die intern bij de Provincie anders zouden moeten. Hoe ziet mevrouw Plusquin de opgave van de bestuurscultuur in de Provinciale Staten?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Daar gelden wat mij betreft ook... Daar zullen wij ook aanbevelingen voor overnemen. Er lopen ook nog onderzoeken waarvan ook aanbevelingen komen die wij zullen overnemen.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Maar als ik u nu vraag, los van die aanbestedingen, wat u nu echt vindt van de bestuurscultuur in de Provinciale Staten in de afgelopen maanden. Wat is u daarin opgevallen? Gaat dat prima? Gaat dat goed? Moet dat anders?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, dat is een hele brede en open vraag. Kunt u iets specifieker zijn?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Volgens mij is de vraag heel duidelijk. De afgelopen maanden is er vooral geroepen dat bestuurscultuur iets is van intern en GS. Ik vraag u nadrukkelijk: Wat is de opdracht van de fracties in Provinciale Staten ten opzichte van die bestuurscultuur?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Nou ja, dat geldt natuurlijk voor iedereen: een open bestuurscultuur en transparant.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): En wat is dat dan voor u, voor die fracties. Wat moeten fracties onderling verbeteren in verhouding tot elkaar, tot GS zelf om die bestuurscultuur te verbeteren?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ik vind het belangrijk dat Statenleden goed hun werk kunnen doen. Dat wij open en transparant zijn naar elkaar, maar ook van GS naar ons toe.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat betekent dus dat u werkafspraken zoals het zich houden aan het tijdig aanleveren van moties en amendementen, dat u dat ook stimuleert en dat u wellicht met mij erkent dat dat in de afgelopen jaren ontzettend slecht is verlopen. En dat dat ook een onderdeel zou kunnen zijn van die bestuurscultuur met de opdracht aan Provinciale Staten.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Nee hoor, volgens mij is het een goed recht om op het laatste moment een motie in te dienen. En aangezien er door bepaalde fracties al eerder moties uitgelekt zijn die nog niet definitief waren, mevrouw Werrij, behoud ik me het recht voor om ook op een later tijdstip een motie te dienen. Daarbij hebben we altijd veel te doen. Ik kan niet een week van tevoren een motie indienen. Ik probeer me daar zoveel mogelijk aan te houden, maar ik behoud me het recht voor om die op een later tijdstip in te dienen.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Mijnheer Van Caldenberg voor een volgende interruptie.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter, volgens mij is het College van GS niet gevallen omdat we elkaar een dag later dan we hadden afgesproken een motie hebben toegestuurd. Volgens mij is het daar niet om gevallen. Maar de vraag: Wat kunnen wij nu zelf doen aan bestuurscultuur als Provinciale Staten? Stel nou je bent stichtingsbestuurslid en tegelijkertijd ben je ook lid van Provinciale Staten en je doet in die hoedanigheid ook zelf het woordvoerderschap over het onderwerp waar die stichting geld voor krijgt van de Provincie. Is dat nog onderdeel van de bestuurscultuur die wij nog toe moeten gaan staan in de toekomst?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, ik kan alleen voor onszelf praten, maar wat wij … Volgens mij is het zo dat je dat ook als advies krijgt als je dat voorlegt aan de integriteitsdriehoek, dat als je zelf ergens bij betrokken bent – en Statenleden hebben natuurlijk wel een betaalde baan voor hun hoofdinkomen – dan kun je dat voorleggen aan de integriteitsdriehoek en dan krijg je het advies om je te onthouden van stemming over dat soort kwesties. Volgens mij is dat ook weleens gebeurd in dit huis.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Daarmee voldoende beantwoord, denk ik. Gaan wij verder met de volgende spreker, de heer Kuntzelaers namens de PvdA.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dank u wel, voorzitter. Zojuist, toen ik op de fractiekamer zat, werd mij de goede vraag gesteld: Waar gaan we het vandaag nu eigenlijk over hebben? Dat was best een goede vraag, want kijkend naar de agenda en de documenten die hierop staan, zorgde dat voor een grote diversiteit aan opties en onderwerpen. Ik herinner me dat het CDA verzocht om dit debat te voeren voordat we konden spreken over hoe nu verder in deze Provincie, om te spreken over bestuurscultuur en integriteit. Op de agenda staan dan het rapport van de concerncontroller, onder andere, het Jaarverslag Integriteit en die vragen die we elkaar eigenlijk moeten stellen. Maar de focus dient te liggen op het feit dat wij zo snel mogelijk een stabiele en bestuurbare Provincie moeten hebben en dat de Gouverneur niet in zijn eentje voor alle beslissingen aan de lat staat. Natuurlijk is daarbij reflectie op de afgelopen periode noodzakelijk en zijn ook verbeteringen essentieel.
Ik heb de afgelopen week contact gehad met het CDA en geprobeerd te destilleren welke vragen we dan met elkaar willen beantwoorden hier vandaag. Wat is de gewenste bestuurscultuur en wat moet er dan veranderen? Gezonde verhoudingen binnen Provinciale Staten, maar ook tussen Provinciale Staten en het bestuur. De omgangsvormen zoals wij die hier in huis met elkaar hebben, maar ook in relatie tot het bestuur en met het ambtelijk apparaat. Hoe gaan we om met informatie-uitwisseling, met politieke en inhoudelijke tegenspraak? En wat is onze rol dan als Provinciale Staten in dit geheel. En dat zijn super veel vragen kan ik u vertellen. En die hebben nog niks te maken met de rapporten die hier vandaag voorliggen. Er is dan ook maar een oplossing wat de Partij van de Arbeid betreft en dat is dat je met elkaar een proces ingaat van verbetering om antwoord te vinden op die vragen. Want die vragen zijn inderdaad noodzakelijk en die moeten gesteld worden en die zullen we ook met elkaar moeten beantwoorden. Maar dat gaan we vandaag absoluut niet in die vijf minuten met fractievoorzitters onderling bespreken en oplossen. En dat is wel noodzakelijk. Desalniettemin moeten we die slag wel gaan maken.
En dan de vraag wat je vindt van het jaarverslag. Maar ik denk dat … Dan wil ik toch naar het Jaarverslag Integriteit. Wij zijn heel blij dat we dat hier met elkaar vandaag kunnen bespreken. Het was een wens van de Partij van de Arbeid om jaarlijks met elkaar de integriteitszaken te bespreken zoals we in 2016 eigenlijk al voorstelden. Toen kaartten wij integriteit aan op basis van een artikel dat in de krant stond en wat ons tegen de borst stuitte. Dat deden we niet omdat het mensen van andere

partijen waren. Het waren ook mensen van onszelf. Want juist op dat moment, ook als het mensen van je eigen partij betreft, moet je kritisch durven zijn. Dat was het moment dat wij het debat hier aangingen en vroegen om jaarlijks terugkerend met elkaar scherp te debatteren over integriteit. Het is dan ook prettig dat we hier vandaag met elkaar staan.

De vicevoorzitter: Punt. Een interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ja, voorzitter, ik bedoel, ik maak hem af? Dat was nog de ene zin voordat u het ging hebben over dat laatste stukje …

De heer Kuntzelaers (PvdA): Lange terugblik.

De heer Claassen (PVV): …waarop ik nog zou kunnen antwoorden. Maar het kwam u wel goed uit, daar niet van.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Hoe bedoelt u?

De heer Claassen (PVV): Dat moment viel mooi samen. Maar daar gaat het debat niet over, maar ik wilde dat nog wel even kwijt. Het kwam wel mooi uit.
Ja, inderdaad, het is denk ik van belang, het CDA heeft ook aangegeven, voorzitter, dat dit debat vandaag belangrijk is voor hen om hun keuze te maken. Het lijkt een beetje op Idols. Het CDA wil een keuze maken op basis van wat hier gebeurt. Maar op weg daarnaartoe wil ik u even voorhouden… En ik ben benieuwd of de sfeer ondertussen veranderd is. In het debat op 2 april zei u: "Het niet oordelen, voorzitter, zoals de fractieleider van het CDA op dit moment doet, is een houding die eigenlijk door dit hele dossier lijkt te hangen." Is dat iets waar u nog steeds…

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja, ik zou graag …

De heer Claassen (PVV): … wat u nog steeds vindt?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ik zou nog steeds graag oordelen van het CDA horen. Beter gezegd: Het zou heel handig zijn geweest als we dit debat waren begonnen met het CDA die namelijk dit debat heel graag als eerste zouden willen voeren. Dat had ons deze uitwisseling mogelijkerwijs kunnen schelen.

De heer Claassen (PVV): U krijgt dadelijk wellicht alle gelegenheid om dat alsnog te vragen aan het CDA.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Beter gezegd: we hopen natuurlijk dat het sowieso beantwoord wordt.

De heer Claassen (PVV): Ja. We zullen kijken wat er gebeurt. Even later zei u over het CDA: ‘Ja, voorzitter, dit is volgens mij precies het probleem waar we op dit moment mee te maken hebben. Namelijk dat die bestuurscultuur van het CDA en de fractie, dat netwerk, volgens mij toch veel groter is dan hetgeen we hier in de zaal aantrekken.’ U heeft het over de CDA-fractie gehad. Hoe is momenteel, na alle gesprekken die u gehad heeft, uw houding ten opzichte van de CDA-fractie? Is die wat milder geworden of is die nog hetzelfde?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Mijn houding blijft kritisch op iedere vorm van naleving van integriteit en ook met elkaar reflecteren daarop en ook durven zeggen: in mijn club is dit en dit misgegaan. Dat moet je durven zeggen tegen elkaar en daar ook kritisch op durven zijn. U was bijvoorbeeld ook enorm kritisch als u het over mijnheer Hemels had. Kijk: er waren voor u integriteitsschendingen, dan ging u staan en dan zei u: ‘dat is voor mij een grens en daar wil ik niks mee te maken hebben’ en dat is duidelijk en dat waardeer ik.

De heer Claassen (PVV): Ja, nou, dank u wel. En tot slot, voorzitter, dan ben ik benieuwd naar een nadere duiding wat u daarmee bedoelde: ‘Dank u wel, voorzitter’, zei u in dat debat, ‘het schaduwbestuur wat we hier vandaag bespreken, is groter dan IKL of de casus IKL en de casus Vrehen. Die lijkt een soort van volgend hoofdstuk te zijn in de vriendenrepubliek.’ Wat bedoelde u precies met dat schaduwbestuur?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Wat ik bedoelde met het schaduwbestuur is het gevoel dat je krijgt op het moment dat er vanuit stichtingen middelen worden besteed en dat je het gevoel krijgt dat er een verbondenheid is tussen het bestuur en andere partijen hier in de Provincie die, in dit geval IKL dus, geld besteden en dat er tevens eenzelfde partij bij het vliegveld staat en eenzelfde partij bij VDL. Op het moment dat je het gevoel krijgt dat er een verwevenheid is tussen de opdrachten die verstrekt worden, dat is het gevoel wat je krijgt.

De heer Claassen (PVV): Dus als ik het goed begrijp, bedoelt u met dat schaduwbestuur dat we hier een College hadden, maar dat er naast dat College als bestuur …

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dat er stichtingen zijn die met elkaar samenwerken om middelen te verdelen op een manier die ongewenst is. Ja.

De heer Claassen (PVV): Dus het gaat om het externe bestuur?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja.

De heer Claassen (PVV): Helder.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Vervolgt u mijnheer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dank u wel. Want om met elkaar te kunnen spreken over integriteit, die opening bieden we elkaar door een jaarverslag te hebben en daar jaarlijks met elkaar op terug te komen. En dat is prettig. Maar het zou beter zijn als een jaarverslag niet en passant spreekt over ‘21/’20 was er tumult in de Staten, maar dat er in zo’n jaarverslag meer duiding zit van wat dat tumult is en waar die onvrede dan over gaat: een uitgebreidere analyse van datgene wat hier gespeeld heeft. Dus voor de Partij van de Arbeid is het van belang dat we een overzicht hebben en dat is een mooi rapport dat inzicht geeft in de feiten, maar dat het ook duiding geeft van wat er gebeurd is en mogelijk zelfs een begeleidende brief met verbetervoorstellen van hoe we kunnen leren van datgene wat er gebeurd is dat jaar om daaruit naar voren toe te werken. Goed, dat was in 2016 onze reden om dat te agenderen en dat is ook nu nog steeds voor de Partij van de Arbeid van belang.

De concerncontroller heeft een goed rapport opgeleverd. Dat is inhoudelijk sterk en een goede basis voor het nog te voeren integriteitsonderzoek wat hier natuurlijk nog aan vast zit. En dan nog een lijst met verbetervoorstellen. Het is lastig om in dit debat en op de inhoudelijke vragen in te gaan en ook nog de Provincie een stukje verder proberen te helpen. Het lobbyregister, zoals genoemd door bijvoorbeeld de Partij voor de Dieren, is een uitstekend idee om te weten welke partijen zich hier melden om zaken te bepleiten en misschien om zelfs, datgene wat voelt als een schaduwbestuur, inzichtelijk te krijgen wie in dit pand nu probeert invloed te hebben en wie er uiteindelijk ook zijn zin krijgt. Dat zijn zaken die je bloot wilt leggen. Dat zijn zaken die je duidelijk wilt hebben.

De vicevoorzitter: Was u ongeveer aan het einde van uw betoog? Want uw spreektijd zit er inmiddels op.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja. Ik heb nog verbetervoorstellen, maar die zeg ik in een later stadium wel.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Claassen. Ja.

De heer Claassen (PVV): Een laatste vraag aan de heer Kuntzelaers. Ik had dat net moeten vragen, maar ik ben dat vergeten en ik wil het niet laten u het toch nog voor te leggen. Op 2 juni zei u: ‘Denkt de CDA-fractie er met een biecht te doen ervan af te komen en de integriteitskwesties van zich af te kunnen gooien? De oplossing is het Collegeakkoord opengooien.’ Wat heeft u nodig van de CDA-fractie? Want het ging in het debat niet over de fractie, maar ú ging het over de CDA-fractie hebben. Wat heeft u er dan wel van nodig in plaats van de biecht? Blijkbaar heeft u er nu voor gekozen, als oplossing, het Collegeakkoord te behouden. Dat vind ik heel erg tegenstrijdig met <onverstaanbaar>.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Nee, want ik snap uw vraag niet helemaal. Dus kunt u die nog een keer herhalen?

De heer Claassen (PVV): Op 2 juni, in het debat...

De heer Kuntzelaers (PvdA): 2 juni?

De heer Claassen (PVV): …2 april, pardon, zegt de PvdA tegen de CDA-fractie: ‘Denkt de CDA-fractie er met een biecht vanaf te komen?’ Mijn vraag is wat u dan wel nodig heeft om van dat integriteitsvraagstuk af te komen wat op het CDA rust. Als het niet een biecht is van Mariska Werrij, wat zij toen gedaan heeft. En de oplossing om van integriteitskwesties af te komen, was om het Collegeakkoord open te gooien. Maar volgens mij zit u bij de middenpartij momenteel die zegt dat we het Collegeprogramma gaan behouden. Ik vind dat tegenstrijdig. Mijn vraag is: Kunt u die twee dingen uitleggen? Eén: Wat heeft u nodig van de CDA-fractie om met ze verder te kunnen? Twee: Waarom heeft u de oplossingsrichting om het Collegeakkoord open te breken losgelaten?

De vicevoorzitter: De heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Wat ik als eerste punt als antwoord naar het CDA zou willen zeggen, is wat ik van het CDA nodig heb. Ik geloof dat dat op reflectie eigenlijk een discussiepunt is. Hoe reflecteert en hoe ziet het CDA op dit moment integriteit, bestuurscultuur? Wat is dan de gewenste

bestuurscultuur voor jullie? Zit er licht tussen wat de beide partijen vinden, wat hun overtuiging is, hoe je daarmee om moet gaan? Kunnen we dat duidelijk met elkaar duidelijk krijgen? Dat zou ik van het CDA graag willen weten en ik ben ook heel nieuwsgierig naar wat de woordvoering van het CDA zo dadelijk gaat zijn, omdat het de vraag is die ze zelf ook gesteld hebben. Ik geloof dat we met elkaar vol verwachting zitten te wachten. En we luisteren. Oh, Marc.

De vicevoorzitter: Nee, ik wacht nog even vol verwachting op het tweede deel van het antwoord.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Het openbreken van het Collegeakkoord als het gaat over het integriteitsonderdeel. Wat we hebben vastgesteld is dat we de kaders overnemen, maar niet per definitie het Collegeakkoord. Dus wij staan voor de kaders die hier in dit pand zijn aangenomen. Dat is voor de Partij van de Arbeid het uitgangspunt om een nieuwe bestuursvorm hier te kunnen ondersteunen. Maar het onderdeel, en dan gaat het heel specifiek over pagina 16, volgens mij, uit het Collegeakkoord waarin gesteld wordt dat het bestuur dient te bouwen op netwerken. Dat het eerst vragen van je netwerk voordat je iets openbaar aanbesteedt, dat dat een cruciaal onderdeel zou zijn van de bestuurscultuur. Ik zou dat graag veranderd zien hier in dit huis. Dat we juist een open houding naar buiten toe hebben. Dat onderdeel zou ik uit een Collegeakkoord hebben willen breken, met heel veel plezier.

De vicevoorzitter: Dank u wel. De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter, de heer Kuntzelaers gaf aan dat hij behoefte heeft aan reflectie vanuit het CDA op datgene wat er allemaal is gebeurd. Maar reflectie is natuurlijk een ding. Ik kan me ook voorstellen dat u op zoek bent naar vertrouwen dat het niet nog een keer gebeurt. Wat heeft u daarvoor nodig?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Beste mijnheer Van Caldenberg, ik zei in het begin al, wij zijn hier in 2016 begonnen met het agenderen. Tenminste, dat is voor mijzelf het eerste moment geweest dat ik integriteit heel expliciet hier in dit huis agendeerde. Dat was niet omdat ik vond dat het CDA daar iets had op te lossen, want daar zat mijn partij zelf ook bij. Op het moment dat er iets moet veranderen in dit huis, dan is dat een collectieve opgave. Daar moet je wel met zijn tweeën achterstaan. Het is niet alleen kritisch naar jezelf zijn, maar het is kritisch naar elkaar durven zijn. Dat is een stap die we met elkaar moeten nemen. En als dat kan, dan denk ik dat je elkaar kunt vinden in een nieuwe bestuurscultuur, maar dan moet je dat naar elkaar toe durven uitspreken.

De heer Van Caldenberg (SP): Oké.

De vicevoorzitter: Dank u wel.

De heer Kuntzelaers (PvdA): …zeggen, dus dat was het dan ook meteen. Dank u, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Wij gaan verder met het CDA, mevrouw Werrij. Stilte graag in de zaal. Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter. Bestuurscultuur, het zou zo maar eens het woord van het jaar kunnen worden. Niet alleen in Den Haag, maar ook in Limburg is het woord de afgelopen

maanden veelvuldig gevallen. En helaas niet bepaald in positieve zin. Na het aan het licht komen van de vermeende zelfverrijking door de heer Vrehen vanuit zijn bv's en de vraag die daardoor werd opgeworpen of hij vanuit het Provinciehuis bewust werd bevoordeeld bij het toekennen van subsidies, opdrachten en inhuur is zowel in als buiten deze zaal door veel partijen gesproken over een gewenste nieuwe bestuurscultuur. Daarmee expliciet stellend dat er dus iets mis was met de bestaande bestuurscultuur in dit huis. Bovendien hadden veel partijen in deze zaal geen vertrouwen meer dat het toen nog zittende College en de Gouverneur de gewenste omslag, wat deze ook zou inhouden, kon maken. Het vervolg is bekend.
Maar wat is dat nu eigenlijk: bestuurscultuur? Wat verstaan we er precies onder? En voor wie is het? Voor het CDA is bestuurscultuur iets van ons allemaal. Niet alleen van GS en zeker niet alleen van een partij. Het vraagt nadrukkelijk reflectie van alle partijen in Provinciale Staten op het eigen handelen en de omgang met elkaar, met fracties onderling, maar ook over hoe we ons verhouden tot GS en vice versa, tot het ambtelijk apparaat en tot onze inwoners. Dat begint voor ons vanuit een grondhouding van vertrouwen en een respectvolle omgang met elkaar. De afgelopen maanden zijn onze eigen gedragscodes en protocollen in en buiten deze zaal regelmatig bewust en onbewust met voeten getreden.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ik had graag wat nader gespecificeerd wat mevrouw Werrij bedoelt met het verhouden tussen PS en GS. Wat verwacht mevrouw Werrij dan van de Staten op het moment dat zij constateert dat GS dit soort zaken aan de hand heeft? Wat verwacht mevrouw Werrij dan wat de Staten doet?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, ik zal er in mijn inbreng op terugkomen op hoe wij dat zien.

De heer Van Caldenberg (SP): U heeft dat net gesteld en ik stel u de vraag.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ik vertel u ook dat ik daar dadelijk in mijn inbreng op terugkom.

De vicevoorzitter: De vraag is inderdaad om de interruptie even aan te houden. Mocht die onvoldoende beantwoord worden later in de bijdragen, dan kunt u nog een keer naar het spreekgestoelte komen. De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel, voorzitter. U noemde zonet het respectvol omgaan tussen PS en GS. En u zei: ‘We hebben daar een aantal voorbeelden van’ of ‘We hebben dat kunnen constateren’. Kunt u dat concreet maken? Wat heeft u namens het CDA dan geconstateerd in het verleden?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, wij hebben heel veel zaken geconstateerd. Wij hebben gezien dat hier voorstellen worden gedaan om wetten met voeten te treden. Ik kom daar dadelijk in mijn inbreng verder op terug. Wij hebben protocollen overtreden. Wij hebben onze eigen gedragscodes overschreden.

De vicevoorzitter: Laat elkaar even uitpraten.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Wij zijn in deze zaal op een niet-respectvolle manier met elkaar omgegaan. Er zijn aantijgingen gedaan die niet gefundeerd waren, die niet gericht waren op de mensen in deze zaal of betrokken in dit huis. Dat zijn zaken die wat ons betreft niet horen. Dat bedoelen wij daarmee.

De vicevoorzitter: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dat is voor onze partij toch nog wat té algemeen. U zegt bijvoorbeeld 'wetten', 'protocollen'. Kunt u dat nader duiden?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja hoor, dat kan ik. Op het moment dat wij als Statenleden actief gaan verzoeken om geheimhouding op te heffen, om allerlei klappers met geheime informatie direct op straat te gooien/openbaar te maken, zonder dat wij überhaupt hebben nagedacht over de consequenties die dat heeft, dan is dat een actieve oproep om de wetten die eronder zitten te schenden. Dat kan absoluut niet.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): En wat bedoelt u met protocollen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, dat is vrij eenvoudig. Op het moment dat er een schending of een vermoeden van schending van integriteit is, dan hebben wij daar een protocol voor. Dat protocol is in een aantal zaken niet gevolgd.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): En kunt u dat dan in gevallen aangeven? U benoemt nu iets, maar voor onze fractie, of we hebben iets gemist, is dat onbekend.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, dan denk ik dat de heer Franssen toch nog een keer bij zichzelf te rade moet gaan en daar even goed over na moet denken en dan in zijn termijn dan maar aan mij vertelt waar we inderdaad de mist in zijn gegaan.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Nee, dat kan ik niet begrijpen. U benoemt protocollen. Dan vraag ik u concreet welke protocollen. En dan gaat u even de bal omketsen en aan mij een vraag stellen. Ik vraag u concreet. U benoemt het, dus dan ga ik ervan uit dat u ook duidelijkheid kunt geven.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, heel simpel. Als we het hebben over Terraq.

De vicevoorzitter: Laat de heer Franssen even uitpraten en dan mevrouw Werrij. Mijnheer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): U benoemt het en u zegt 'een aantal protocollen'. Welke zijn dat dan?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Eenvoudig. Een integriteitsprotocol. Als we het hebben over een vermoeden van integriteitsschending, wat bijvoorbeeld aan de hand was bij Terraq. Dan hebben we een protocol voor de manier waarop we dat onderzoeken. Daar hebben we ons als Staten niet aan gehouden en daarvoor hebben we een enquête gehouden. We hebben meegemaakt dat er Statenleden waren die in een commissievergadering een vraag stelden die de schijn van

belangenverstrengeling opriep. Dat had niet in die vergadering gemogen. Dat is precies wat wij bedoelen. Dat is ook bestuurscultuur. Het is de manier waarop fracties met elkaar omgaan en hoe wij omgaan met onze eigen protocollen en gedragsregels. En daar is echt wel veel in misgegaan.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Oké, als laatste voorzitter, als dat mag. Als u die zaken toch geconstateerd heeft en nu in uw betoog opneemt, dan snap ik niet dat u als fractievoorzitter dan niet van uw stoel naar voren bent gekomen en deze microfoon heeft gebruikt en gezegd heeft: ‘Voorzitter, dit kan niet. We hebben andere afspraken gemaakt'.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, met alle respect. De heer Franssen heeft in het debat van april allerlei verwensingen en allerlei onjuiste, ongefundeerde verdenkingen naar onze fractie geslingerd en vervolgens tegen mij gezegd dat ik hem woorden in de mond heb gelegd. Ik zou écht graag willen dat de heer Franssen nu gewoon stopt met deze onzin te verkondigen, want hij heeft heel vaak zijn eigen gedragsregels en protocollen, ook richting onze fractie, al overtreden.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Nou, voorzitter, daar wil ik wel even op reageren, want dat vind ik …

De vicevoorzitter: U werd rechtstreeks aangesproken.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dit is een aantijging die u, volgens mij, nu uit uw duim zuigt. Want dan had u toen het woord moeten nemen.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Kijk, u moet nu niet een suggestie wederom in de openbaarheid gooien. Die moet u onderbouwen. En ik denk dat onze fractie altijd zeer correct handelt en zeer correct beantwoording geeft op vragen die gesteld worden. Maar wat doet u op dit moment? U gooit iets in de groep wat u helemaal niet concreet kunt maken. Ik kan u nu ook een aantal verwensingen gaan maken, maar onze integriteit van LOKAAL-LIMBURG doet dat niet. En dat zegt iets over de manier waarop het CDA op dit moment de bewoording kiest. Die kan ik als fractie niet ondersteunen. En ik snap ook niet dat u die bewoording uitspreekt.

De vicevoorzitter: Korte reactie van mevrouw Werrij. Daarna gaan we weer verder met de heer Van Caldenberg.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ik kan hier echt helemaal niets mee. U heeft in dat debat gezegd dat de CDA-fractie door het uitdragen van het verkiezingsprogramma bijdraagt aan frauduleuze handelingen. Het zijn uw woorden. Ik kan ze in de notulen laten zien, want ik heb ze bij me. En u heeft de vorige keer gezegd dat ik u die woorden in de mond heb gelegd. Dat is onzin, want u heeft ze uitgesproken. U kunt ze terugzoeken en ik zal ze u dadelijk laten zien. U heeft beweringen gedaan over mijn fractie, over ons, die nergens op gebaseerd waren, die klinkklare onzin zijn. U heeft ze niet teruggenomen. En op het moment dat ik u heb gevraagd ze terug te nemen, zei u: ‘U legt mij woorden in de mond die ik niet heb uitgesproken.’ Voorzitter, ik ga het hierbij laten. Ik begrijp hier echt niets van.

De vicevoorzitter: Nee, we gaan verder met de volgende interruptie. De heer Van Caldenberg,

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Nou, ik denk dat ik daar nog even op mag reageren.

De vicevoorzitter: Nee, want dan gaat het een welles-nietesspel worden. Ik zou zeggen, laat de notulen voor zich spreken, want die hebben het woordelijk vastgelegd. Neemt u daar kennis van. Mevrouw Werrij heeft dat ook gedaan. En mocht blijken dat u daarop wilt terugkomen dan kan dat ofwel in uw eigen bijdrage of in tweede termijn. We hebben nog vijf interrupties op ditzelfde punt. Dus we gaan nu met de heer Van Caldenberg verder.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter, het eerste inkijkje in het stabiele bondgenootschap van acht partijen zullen we maar zeggen. Mevrouw Werrij, de vraag is eigenlijk: Waarom wilde u dit debat nu? En niet op het moment dat, zoals u dat altijd verteld heeft, alle feiten op tafel liggen? Want dat wilde u altijd graag. Maar waarom wilt u dat vanavond? Met het debat van morgen? Dat kon niet eerder dan twee weken geleden? Dat moest vandaag? Want u wilde vanavond dit debat hebben.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat klopt.

De heer Van Caldenberg (SP): De vraag is aan mevrouw Werrij: Waarom zijn wij hier? Zodat het CDA ons allemaal nog een keer de maat kan nemen over hoe wij de boel aan het licht hebben gebracht? En dat we alle protocollen die de boel onder de tafel hadden moeten houden niet gevolgd hebben? Wat staat mevrouw Werrij hier nu te bepleiten? Waarom zijn we dit debat aan het voeren?

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, dit is precies waar het fout is gegaan in de bestuurscultuur tussen de fracties onderling en in de omgang in Provinciale Staten. U heeft met zijn allen … De fracties hebben het College naar huis gestuurd met de woorden dat er een andere bestuurscultuur moet komen en dat het College, dat er nog zat, dat niet kan realiseren. Het is dus des te vreemder dat u als partijen niet nu het debat zou willen voeren over wat dat zou moeten zijn, maar dat het CDA dat heeft moeten vragen omdat daar, zo nodig, een nieuw College mee aan de slag moest. Dus eigenlijk is het niet zo raar dat het CDA dat heeft aangevraagd. Het is veel gekker dat u dat niet met elkaar heeft aangevraagd.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter, nu wordt het wel heel erg spannend. Want wij willen met zijn allen graag, en wat mij betreft de komende jaren nog tientallen keren, het debat met het CDA aangaan over integriteit. Maar u koppelde specifiek het debat over die bestuurscultuur en het rapport van IKL en de concerncontroller aan de toekomst van Limburg en of het CDA mee wilde doen aan die constructie. Het lijkt wel alsof het CDA alles en iedereen hier de schuld geeft van wat er allemaal gebeurd is, maar daadwerkelijk nog nul keer in de spiegel heeft gekeken. Mevrouw Werrij, hoe analyseert u nu datgene wat er gebeurd is? Welke rol had het CDA daarin?

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, tot nu toe kan ik die vraag niet beantwoorden omdat het integriteitsonderzoek er niet is. De rapporten die de concerncontroller heeft gemaakt rondom IKL laten

in ieder geval zien dat alle subsidies, opdrachten met uitzondering van een aantal, doelmatig rechtmatig zijn verleend en dat daar ook de juiste procedures voor zijn gevolgd. Waar het om gaat is dat, op het moment dat deze zaak aan het licht kwam, alle partijen hebben gezegd dat er iets structureel mis is in dit huis. Dat kun je niet aantonen op basis van het rapport dat er nu ligt. En ja, wij hadden heel graag gehad dat alle onderzoeken nu op tafel hadden gelegen, maar ze zijn er niet. Wij vonden het wel van belang, op het moment dat je een College wegstuurt met de woorden dat er een nieuwe bestuurscultuur moet komen en dat er Collegeleden moeten komen die daaraan kunnen voldoen en die daar actief aan kunnen bijdragen, dan moet je weten aan welke kwaliteiten zij moeten voldoen en welke opdracht het College dan krijgt. Als je daar niet van tevoren met elkaar over spreekt, voordat je verder gaat in het proces om te komen tot een nieuw bestuur, zou dat uitermate raar zijn.

De heer Van Caldenberg (SP): In zoverre ben ik het daarmee eens dat je daar altijd met elkaar over moet spreken, mevrouw Werrij. Maar ik hoorde de heer Kuntzelaers net zeggen: ‘Ik heb behoefte aan reflectie, van het CDA en van ons allemaal.’ Op zich is dat goed, hè. Maar eigenlijk zegt mevrouw Werrij: 'Ja, we hebben nog niet alle feiten en die reflectie krijgt u pas als alle andere onderzoeken klaar zijn.' Hoe gaan we het debat van morgen dan doen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, het debat van morgen, dat voeren we morgen. Wat u vandaag van mij gaat horen, is hoe wij denken dat die bestuurscultuur zou moeten zijn en wat daar voor ons belangrijk in is. Dat gaan wij vandaag met elkaar bespreken. Nogmaals, u heeft met zijn allen gezegd dat de bestuurscultuur die er was onvoldoende was. Dan moeten we eerst met elkaar vaststellen wat we daar dan aan willen veranderen.

De vicevoorzitter: De laatste keer op dit punt en dan gaan we verder met mevrouw Plusquin.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter. Dan ben ik wel benieuwd wat mevrouw Werrij wil veranderen. Als ik haar pleidooi hoor voor geheimhouding vooral overal op laten liggen, geen parlementaire enquête. Wat is het dan wat het CDA zou willen veranderen? Het klinkt nogal alsof we doorgaan op de voet zoals het was.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, volgens mij heeft u mij horen zeggen dat wij als Provinciale Staten ons eerst dienen te houden aan de protocollen die wij hebben. Juist omdat het gaat om precaire zaken zoals integriteit dan is het van belang dat je met elkaar de regels en de protocollen die je hebt vastgesteld ook volgt.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, voorzitter. Ik wil graag beginnen met een punt van orde. Mevrouw Werrij geeft aan dat er een integriteitsprotocol geschonden is in relatie tot de zaak Terraq. De Commissie Integriteit of de driehoek kan zich daar nu niet tegen verdedigen, dus daar wil ik graag een punt van orde van maken.
Ik wil eigenlijk de vraag aan mevrouw Werrij stellen die de SP, de heer Caldenberg net aan mij stelde. Hoe kijkt mevrouw Werrij/het CDA er tegenaan als er Statenleden of oud-Statenleden verbonden zijn aan stichtingen die subsidiebedragen krijgen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ik denk dat je daarbij goed moet kijken wat de rol van het Statenlid is. Dan is de vraag: Wat is zijn rol? Wat is zijn positie? Heeft hij daar een belang bij of niet? En dan kan ik nu niet op voorhand zeggen dat je daar iedereen maar van moet uitvlakken. We moeten met zijn allen goed kijken waar dan risico's zitten. En als er een reëel risico is, dan ben ik het er wel mee eens dat je er met elkaar naar toe zou moeten werken om dat risico weg te nemen, dus om een advies te geven om die functie niet uit te oefenen. Maar dan moet wel voldoende duidelijk zijn dat de positie die iemand heeft ergens, echt een lastig punt kan worden als het gaat om integriteit.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, dat vind ik fijn. En daar kun je ook advies op vragen bij de driehoek. Dat gebeurt ook. Maar zou het dan zo zijn dat zo iemand die betrokken is bij een stichting waar, ik noem maar even wat, een aantal tientallen miljoenen euro's aan gesubsidieerd worden… Zou het dan zo zijn dat er binnen uw fractie dan discussies zouden zijn over het woordvoerderschap van zo iemand? Met andere woorden: Vindt u dat iemand een subsidierelatie kan hebben met de Provincie en het woord kan voeren over datzelfde onderwerp?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, nogmaals. Ik denk dat het … In principe zou ik er voorstander van zijn om dat niet te doen, maar dat ligt er ook aan wat de positie van iemand is in een bepaalde stichting.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Een bestuursfunctie.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, dan moeten we daar heel goed met elkaar over spreken of we dat wenselijk vinden of niet. Ik zou me zo kunnen voorstellen dat we dat niet wenselijk vinden.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Plusquin. De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Voorzitter, ik vond dat ik even naar voren moest komen. En ik denk dat ik het in een vraag ga gieten, want ik heb ook wel te doen met de fractievoorzitter van het CDA. Want in die zin, dat voerde ze net zelf aan, waren er in dat debat inderdaad ferme verwijten, ik zal daar in mijn eerste termijn ook op terugkomen, richting de CDA-fractie, terwijl het debat niet over de CDA-fractie ging. De CDA-fractie heeft hier naar eer en geweten haar werk gedaan. Daar ga ik nog steeds van uit. Dat lijkt mij zo. Het ging net over protocollen. Maar toch is het de VVD die er nota bene ook wat over heeft gezegd, namelijk dat u zich niet mag verschuilen achter die protocollen. Maar nu zegt u het nog steeds en daar staat u nog steeds achter, en dat is mijn vraag, dat we dat juist wel zouden moeten doen. Zijn de protocollen leidend of, zoals de VVD zegt en u daarop afrekent in het vorige debat, had u dat niet mogen doen? Ik ben heel erg benieuwd hoe u dat nu ziet.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, het gaat er mij om dat, als wij protocollen hebben die wij met elkaar hebben afgesproken hier en waar wij allemaal onze handtekening onder hebben gezet, dat als wij ons moeten gedragen volgens die protocollen, als we weten dat er een vermoeden is van een integriteitsschending, dat we daar een proces voor volgen en dat we dat doen. We hebben die protocollen niet voor niets.

De heer Claassen (PVV): Gelukkig om te horen. Maar ik ben dus benieuwd wat er gebeurt straks en morgen in het debat en in de verdere formatie, of u met de VVD aan boord de protocollen overboord gaat gooien.

De vicevoorzitter: Dat was geen vraag meer. Of in ieder geval een vraag voor morgen. De heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja, dank u wel voorzitter. U wilde het vandaag hebben over een nieuwe bestuurscultuur en hoe we met elkaar omgaan. Ik denk dat iedereen hier aanwezig zal onderschrijven dat het naleven van protocollen en afspraken die wij met elkaar maken, de regel moet zijn en de standaard. En dat ze overtreden zijn op sommige punten iedereen en dat daar iets aan moet veranderen, ook dat is iets, denk ik, waar iedereen zich hier in theorie in zou moeten kunnen vinden. Bent u het met mij eens dat er zo veel te bespreken is, dat dat vandaag niet in een debat te vangen is? Dat bestuurscultuur ook een debat is dat niet alleen tussen fractievoorzitters, maar ook tussen Statenleden en misschien ook wel tussen andere actoren in dit huis samengevoegd zou moeten worden?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, er zal zeker veel breder nog over gesproken moeten worden. Nogmaals. Er zijn uitspraken gedaan over een nieuwe gewenste bestuurscultuur. En er zat zo veel licht tussen wat iedereen in de gesprekken heeft ingebracht dat het van belang is dat je eerst gedeelde opvattingen creëert. En dat wil niet zeggen dat we meteen door moeten schieten naar de middelen, de manier, de hoe vraag: Hoe moeten we dat allemaal gaan doen. Maar dat we wel toe gaan werken naar die gedragen beelden van wat dat dan is voor ons. En dat lijkt mij hartstikke van belang als je het oude College wegstuurt met het idee dat er geen vertrouwen meer is dat die omslag in die bestuurscultuur gemaakt kan worden. Dan moet je daar eerst met elkaar gedragen beelden voor creëren. En dat lijkt mij de opdracht voor vanavond. Kunnen wij daar een gedragen beeld van krijgen? En de hoe-vraag, dat is iets waar we zeker vaker met elkaar over moeten praten. Ook in investering van de fracties onderling.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Als vervolgvraag daarop. Ik kan me voorstellen dat daarvoor een stuk reflectie, en misschien ook wel geholpen door de uitgebreide analyse van mijnheer Claassen bijvoorbeeld, die alle uitspraken die we naar elkaar gedaan hebben goed onderzocht heeft en die ook vandaag allemaal bij zich heeft, dat we die misschien in een uitgebreidere sessie met elkaar kunnen delen zodat er ook gezegd kan worden tegen elkaar, en van uw kant naar andere partijen, maar ook van anderen naar u, van hé, dit is iets wat ons raakt, of dit is iets waar we mee aan de slag moeten. Als we het dan hebben over een constructieve bestuurscultuur, is dat niet de stap die we zullen moeten gaan maken?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, ik had eigenlijk gehoopt dat iedere fractie die stap voor zichzelf al had gemaakt. Wij hebben hem in ieder geval wel gemaakt. Wij hebben nog een keer doorgespit wat ons in die debatten allemaal voor de voeten is gegooid. Dat was echt heel veel. En ik zal iedereen ook vooral oproepen om dat de komende dagen eens te gaan doen en eens kritisch te kijken naar wat er allemaal gezegd is tegen de CDA-fractie.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Uiteraard. Dat is geen enkel probleem. Goed, ik heb u de afgelopen week ook veel gesproken en ook gezegd wat wij van onze bijdrage vinden, maar ik denk dat je dat in

groter verband moet doen. Als je begrip wil krijgen voor elkaars positie, dan is het leren van 'mijn fractie vindt dit' en 'wij hebben op deze manier naar dit debat gekeken' en 'dit heeft ons geraakt' en 'dit heeft u geraakt' … Als je van elkaar wil leren daarin, dan maak je veel grotere stappen, denk ik, als Provinciale Staten. Dus mijn oproep is om na vandaag, als we mogelijkerwijs ook maar het gevoel krijgen dat we in de buurt van iets van een algemene bestuurscultuur zouden kunnen komen, om dan daar ook echt vervolgstappen aan te verbinden. Bent u dat met mij eens?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, wat ons betreft kunnen wij nadrukkelijk spreken over wat er is gezegd en hoe het dan vooral niet moet. Laten we het daar dan maar even over hebben: de restricties van waar we in deze zaal over praten en waarover niet. Dat we daar met elkaar van kunnen leren dat lijkt mij in ieder geval heel goed.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Ik wilde even met mevrouw Werrij doorpraten over gedragen beelden. Dat vind ik eigenlijk wel een mooie term. Bent u het met mij eens dat integriteitsbeleid en bestuurscultuur iets is wat zich ontwikkelt in de loop van de tijd?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, natuurlijk ontwikkelt dat zich. Alleen, laat ik zeggen, er werd zo stellig gezegd dat er iets mis is met de bestuurscultuur, dat je ook moet kunnen aangeven wat er dan anders moet. En als er zo veel verschil in opvatting zit, moet je eerst terug naar wat we daarvan vinden.

Mevrouw Straus (VVD): Ik wil even terug naar het punt dat mijnheer Claassen maakt, want dat is waarom ik toen die interruptie naar u pleegde. Het gaat mij erom dat de protocollen en de gedragsregels die we hebben altijd het resultante zijn van een discussie. Die discussie moet je periodiek weer opnieuw herijken. Bent u het met mij eens dat het goed zou zijn om die protocollen en gedragsregels weer opnieuw met elkaar te bespreken en met name dan tot gedeelde beelden te komen om te kijken of die nog wel passen bij de huidige tijd?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, dat lijkt mij in ieder geval een goede. Maar ik zou ook willen voorstellen, zolang die niet gewijzigd zijn: laat we ons dan wel aan de protocollen houden zoals ze er liggen.

Mevrouw Straus (VVD): Zeker, maar bent u het dan ook met mij eens dat sommige onderwerpen zo urgent en belangrijk zouden kunnen zijn, dat je op dat moment zegt van: 'Ik kan me niet verschuilen achter dat protocol of die gedragsregel. Ik moet hier handelen'.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Kunt u misschien toelichten waar u dan precies op doelt?

Mevrouw Straus (VVD): Dat is precies dat punt wat ik toen als interruptie naar u maakte. Wij hebben kritisch geacteerd ten aanzien van het feitenrelaas over hoe de IKL-casus in dit huis is geland. Wat wij zagen, is dat er te weinig urgentie was om dat thema op te pakken terwijl er toch allerlei redenen waren om te verwachten dat deze vragen van die betreffende krant zouden leiden tot een nieuwe situatie, een nieuw issue. Het feit dat die urgentie niet gevoeld werd, dat was ons kritiekpunt. En daarmee hebben we niet het College naar huis gestuurd, maar wij hebben daar vragen over gesteld.

En die hebben we nooit beantwoord gekregen, jammer genoeg. Dat was mijn punt naar u. U zei: De protocollen moeten gevolgd worden.' De protocollen zijn gevolgd, maar soms zijn er onderwerpen die zo urgent en belangrijk zijn en waarvan alle stoplichten op rood staan, dat je moet zeggen dat hier iets extra's nodig is dan alleen maar een protocol. Bent u dat met mij eens?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, met de kennis van nu, met alles wat ik nu weet, zou ik ja hebben gezegd. Maar op het moment dat, zoals vaker, vragen binnenkomen, ga ik ervan uit dat, als er geen dringende aanleiding is dat er bij bestuursleden geen belletjes gaan rinkelen dat er echt iets fout zou kunnen zijn, je gewoon het protocol volgt. Nogmaals: met de kennis van nu, achteraf, had het waarschijnlijk anders gemoeten en had ik het dus ook anders gedaan. Maar dat is met de kennis van nu. En in de wetenschap, dat heb ik u toen ook gezegd, dat er 700 tot 800 persvragen per jaar binnenkomen en heel veel Wob-verzoeken en vragen, ook van diezelfde journalist, kan ik oprecht niet zeggen op welk moment het urgent is en op welk moment niet.

Mevrouw Straus (VVD): Nee, dat kunt u niet zeggen, maar het ging erom of u de kwalificatie had dat die urgentie te weinig gevoeld werd. En toen zei u: 'Ja, ze hebben keurig het protocol gevolgd.' De vraag is, nog steeds, van mij: Had er niet veel meer urgentie gevoeld moeten worden? En had men in plaats van keurig de stapjes te volgen misschien eerder moeten escaleren? Een escalatiemodel hoort ook altijd bij een protocol.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, het antwoord is nog steeds hetzelfde. Met de kennis van nu zeg ik daar ja op. Maar ik kan me echt voorstellen dat op dat moment die urgentie niet werd gevoeld. Ik kan ook niet beoordelen wat de College toen hebben gedacht en gevoeld. Oprecht niet. Nogmaals: Ik heb die vragen toen niet gezien. Ik was geen Collegelid, dus bik kan het ook niet beoordelen. En nogmaals: met de kennis van nu zou het bij mij ook urgent zijn.

Mevrouw Straus (VVD): Wat is er dan in die kennis van nu veranderd ten opzichte van 2 april, toen we deze discussie hadden, of 9 april, dat u zegt 'met de kennis van nu zou ik daar anders op geantwoord hebben'?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee, voorzitter, bedoelt met de kennis van nu dat we weten dat de hele boel geëxplodeerd is en dat we nu in een bestuurscrisis zitten. Dat bedoelde ik. Als het College met de kennis van nu terugkijkt op de vraag: Had ik op dat moment eerder moeten handelen? Had de Gouverneur eerder moeten handelen? Is dat met de kennis van nu en met de wetenschap wat er allemaal is gebeurd, een hele makkelijke vraag om te beantwoorden. Maar ik weet niet, en ik kan het niet inschatten en dat doe ik dus ook niet, of dat op dat moment anders had gemoeten.

Mevrouw Straus (VVD): Maar waarom heeft u dat antwoord dan niet op 9 april gegeven?

De vicevoorzitter: Laatste keer.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja voorzitter, ik heb toen, volgens mij, heel duidelijk gezegd: 'Die vraag is aan het College.'

Mevrouw Straus (VVD): Toen heb ik ook nog naar de toenmalige Gouverneur gekeken. Die vraag heb ik hem ook gesteld. Maar jammer genoeg heeft hij daar toen geen antwoord meer op kunnen geven.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Maar daar kan ik helaas niet bij helpen.

De vicevoorzitter: Ik kijk even naar de heer Claassen of mevrouw Jenneskens. Ja, de heer Claassen en dan mevrouw Jenneskens, dan de heer Van Caldenberg.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Ik had een vraag die ook wel aansluit bij wat mevrouw Straus zei. Ik bedacht me ineens, even als introductie, dat ik vandaag had bedacht om aan de bodes te vragen om ergens een blik en veger neer te leggen, want ik had toch wel verwacht dat mensen hun straatje zouden proberen schoon te vegen. Dat ben ik vergeten. Maar denk dat hier een blik en veger ligt.
Want het ging over … Wacht, ik pak het heel even erbij. Inderdaad. De VVD zegt: 'We hebben vragen. Die zijn niet beantwoord.', maar ze hebben ook geen 'nee' gezegd tegen de motie. Laat dat duidelijk zijn. U bedacht zich wat er eigenlijk is gebeurd in dat debat. U liet al doorschemeren dat de fracties hier – iedereen kan roepen wat ze willen, maar niet de PVV – hebben richting u, uw fractie, zich heel vervelend uitgelaten. En dat heeft meegespeeld in de overweging na de eerste termijn om op een andere manier hier door die deur naar binnen te komen. Dat heeft hier ook gespeeld. Blijkbaar durft niemand dat te zeggen. Ik heb hier een hele lijst met dingen die over uw CDA-fractie zijn gezegd. Ik doe er nog eentje. Dat gaat als volgt. Waar is die? Zullen we D66 doen: 'Wat mij achterblijft is wel dat de CDA-fractie aan het onderzoeken is wat haar verantwoordelijkheid is.' De CDA-fractie is aan het onderzoeken wat haar verantwoordelijkheid is in het kader van het IKL-debat. Dat zijn ze aan het onderzoeken. En ze misten van het CDA heel erg het antwoord. Hoe ziet die toekomst er nu uit met die CDA-fractie? Bent u nog steeds benieuwd naar het antwoord van die partij? Want dit is ook het IKL-debat namelijk.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, ik ben van alle partijen nog steeds benieuwd naar de antwoorden op de vragen die ik vandaag stel en die we met elkaar hebben gesteld, ook in relatie tot wat er is gezegd.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja, voorzitter, ik zou het eigenlijk wel een verfrissend begin van een nieuwe bestuurscultuur vinden als mevrouw Werrij verder zou komen dan de tweede zin van haar betoog. Ik zou eigenlijk ook willen vragen … Ik weet niet hoe de heer Van Caldenberg erin zit … We hebben nu de meest onsamenhangende interrupties achter elkaar gehad. Dat riep bij mij het déjà vu op van het IKL-debat, waar we verre van zouden willen blijven. Ik zou eigenlijk een beroep op u willen doen, want ik weet dat dat soms wat gevoelig kan liggen, om vooral met harde hand dit debat te leiden.
Ik had zelf een kleine vraag aan het CDA hierover. U benoemt net protocollen waar de Staten zich niet aan hebben gehouden. Ik begrijp dat. Onze fractie, ikzelf, komt daar zo ook op terug in ons betoog. Maar ik vroeg me eigenlijk wel af … We hebben gewacht op het rapport van de controller. Daaruit blijkt eigenlijk dat de protocollen en dergelijke zijn gevolgd. Toch hebben we een onwenselijke situatie waar ook het CDA zich tegen heeft uitgesproken. Ik ga ervan uit dat u er nog op terugkomt in uw

betoog, maar mijn vraag was eigenlijk ook wel, behalve de reflectie van politieke fracties op hun eigen handelen in het debat: Hoe ziet het CDA die nieuwe of gewenste bestuurscultuur gebaseerd op het feit dat de protocollen hebben gewerkt maar dat de realiteit toch niet is zoals we willen zien? Hoe ziet u dat?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, voor ons zit het verhaal over de protocollen op dit moment in de voorbeelden die ik heb gegeven. We hebben inderdaad gezien in het rapport van de concerncontroller dat die protocollen zijn gevolgd. Daarbij blijft de hamvraag boven de markt hangen, nu nog even dan, wat er dan op integriteitsgebied wel of niet is gebeurd. Wat ons betreft zijn die protocollen leidend. Maar ik snap ook dat niet alles wat kan, deugt. Dat is iets waar we het ook met elkaar over moeten hebben. Alleen op dit moment kan ik niet vaststellen dat het niet deugt. Dat is een beetje de moeilijkheidsgraad waarin we nu zitten vanavond. We hebben een deel van het onderzoek en een deel hebben we nog niet. Volgens mij moeten we daar dan ook nog een keer over met elkaar doorpraten, maar dat is ook wat de heer Remkes al heeft laten weten.

De vicevoorzitter: Ja, en u heeft ook nog een oproep naar mij gedaan vanuit het voorzitterschap, mevrouw Jenneskens. Ik hanteer hier het Reglement van Orde en dat staat dit toe. Op het moment dat er heel veel vragen aan een spreker zijn, dan moet ik die ook binnen het Reglement van Orde toestaan. Maar in de geest van uw oproep zou ik inderdaad wel willen oproepen om het hierbij te houden zodat mevrouw Werrij haar betoog kan afmaken. We hebben daarna nog negen sprekers. De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter, een korte vraag. Volgens mij bepalen wij hier in de zaal met zijn allen of iets wel of niet deugt. U heeft een onderzoek gekregen – waar u om gevraagd heeft, waar we allemaal om gevraagd hebben – en ik vroeg mij af of op basis van wat mevrouw Werrij nu gelezen heeft of zij nu niet op zijn minst twijfels heeft of alles wat er gebeurd is wel deugt. Dan vraag ik niet naar wat een externe deskundige daar nog van gaat vinden. Wat is nu het morele oordeel van de CDA-fractie over wat ze tot nu toe gelezen heeft?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, daar kan ik vrij kort over zijn. Als we het hebben over de stapeling van opdrachten, inhuur, de werkzaamheden die werden verricht door de heer Vrehen bij IKL, ben ik heel kort: dat kan echt niet, onacceptabel. Wat ons betreft zijn die aanbevelingen die worden gedaan door de controller om meer zicht te krijgen op 'know your customer', maar ook op 'wat zit erachter', echt heel goed. Het is wat ons betreft echt onacceptabel. Als u mij vraagt of ik enig vermoeden heb van het toeschuiven van… Dat heb ik niet en dat kan ik op basis van dit rapport ook niet bevestigen in uw richting.

De heer Van Caldenberg (SP): Mevrouw Werrij, vindt u het voorstelbaar dat de mensen in het College van GS of elders in dit huis, de heer Vrehen niet kennen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee, voorzitter, dat is niet voorstelbaar.

De heer Van Caldenberg (SP): Oké.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan wil ik mevrouw Werrij vragen om haar betoog te vervolgen en roep ik de andere woordvoerders op om interrupties te beperken. Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dank u wel. Juist omdat integriteit een precaire zaak is, is het zo belangrijk om de codes en protocollen die we zelf hebben onderschreven, te volgen en niet iemand in het openbaar te beschuldigen en te beschadigen voordat enig vastgesteld feit op tafel ligt. Integriteit mag nooit een politiek wapen zijn om je eigen gram of politiek gewin te halen. Dat is ook bestuurscultuur. Cultuur zit ook in afspraken die je als fracties onderling en met het College maakt én naleeft. Het tijdig delen van informatie, van moties en amendementen met andere fracties zorgt ervoor dat we allemaal goed voorbereid een debat kunnen voeren wat het resultaat voor Limburg alleen maar ten goede komt. En daar doen we het allemaal voor, zoals vrijwel iedere fractie de afgelopen maanden heeft uitgesproken. Dat we in het debat zelf respectvol met elkaar omgaan en dat ook in woord en gedrag laten zien. Dat we elkaar aanspreken op het eigen gedrag en niet dat van anderen die niet in dit huis zijn. Bestuurscultuur is ook je rol en verantwoordelijkheden kennen en daarnaar handelen. Provinciale Staten dienen maximaal in positie te zijn om inhoud te geven aan onze kaderstellende en controlerende taak. Dat betekent dat wij van GS mogen verwachten dat zij dat maximaal faciliteert, maar ook dat wij niet op de stoel van GS gaan zitten.
En was het dan qua bestuurscultuur echt allemaal kommer en kwel in dit huis, zoals door velen in de debatten van april werd beweerd? De concerncontroller heeft een omvangrijk onderzoek uitgevoerd naar de relatie tussen de heer Vrehen, zijn bv's, de diverse functies en de Provincie. Daaruit is gebleken, dat op een enkele uitzondering na, subsidies conform de geldende procedures zijn uitgekeerd en ook rechtmatig en doelmatig zijn besteed. Dat is een compliment aan de organisatie die jaarlijks voor honderden miljoenen toekent, uitkeert en controleert. En dat met een zeer kleine foutmarge doet. Maar het definitieve antwoord op de integriteitsvraag moet komen vanuit het integriteitsonderzoek dat de voormalig Gouverneur startte en overdroeg aan de Commissie Integriteit. Ik wacht even.

De voorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Hoe groot is die zeer kleine foutmarge?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Klein.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat begrijp ik.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ik heb hem niet procentueel uitgerekend.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat hoeft ook niet.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Maar van de zaken die wij hebben gezien zijn het er maar een aantal waarin fouten in de procedures zijn geconstateerd.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat klopt. Maar wel een accountant die het constateerde. Dan moet dat groter zijn dan 1% van de provinciale begroting. Als het eronder blijft, is het totaal daarvan 3% van de provinciale begroting. 1% is ongeveer € 6,5 miljoen en 3% is € 19 miljoen. Dus je moet of een fout maken van groter dan € 6,5 miljoen of bij elkaar opgeteld groter dan een miljoen of negentien.

De vicevoorzitter: Uw vraag?

De heer Van Caldenberg (SP): Mijn vraag is eigenlijk: In wat voor orde van bedragen noemt mevrouw Werrij iets wel schrikbarend veel?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, ik had het schrikbarend gevonden als, dan heb ik het niet over orde van bedragen, was gebleken dat in een derde of in de helft van de procedures de procedure niet was gevolgd, dat er anders was aanbesteed, dat er onvoldoende controle was geweest. Dat bedoel ik met de kleine foutmarge. Uit alle steekproeven die zijn gehouden, is er slechts een enkele afwijking geconstateerd. En dat bedoelde ik daarmee.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat klopt.

De vicevoorzitter: Laatste keer mijnheer Van Caldenberg, want anders dan gaan we wel heel erg <onverstaanbaar>.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat klopt, want dan wijk je af van al die marges die er zijn. Ik krijg wel eens zo'n sms'je en staat daarin: 'Hallo Marc. Ik zit nu in Düsseldorf. Zou je me alsjeblieft € 2.000,00 kunnen overmaken. Je moeder.' En dan denk ik, nou, dit zou weleens niet mijn moeder kunnen zijn. Maar het zou ook wel zo kunnen zijn. Maar als daar had gestaan: 'Zou u mij een miljoen of zeven kunnen overmaken?', weet ik zeker dat het niet mijn moeder is. Dus zou het nu niet zo kunnen zijn dat als je heel vaak allemaal wat kleinere bedragen, die net allemaal volgens de regels zijn, dat je er dan toch in slaagt om heel veel geld bij één iemand neer te leggen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, ik vind dit echt een suggestieve vraag. Er is op geen enkele wijze gebleken dat er niet conform is gehandeld.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij vervolgt haar betoog.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Daarna werd het stil, totdat we vorige week hoorden dat het nu weer bij de huidige Gouverneur ligt. En we hebben net de antwoorden gekregen, maar die heb ik niet meer kunnen verwerken. Het lijkt erop dat er twee maanden lang niks is gedaan. Geen zicht op een antwoord op een integriteitsvraag, maar wel een bestuurscrisis. Is dat dan de bestuurscultuur die we willen? Het CDA wil dat in ieder geval niet.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Punt van orde.

De vicevoorzitter: Ik laat mevrouw Werrij haar zin afmaken en dan kunt u reageren.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Nee, Ik wil echt een punt van orde maken. Ik vind dit echt aanstootgevend. De Commissie Integriteit kan zich niet verdedigen. Er zijn protocollen gemaakt door de Staten, de Commissie Integriteit kan er niets over zeggen. Ik wens niet dat zo gesproken wordt terwijl iemand zich niet kan verdedigen. Dat doen we niet bij ambtenaren, dat doen we ook niet bij collega's.

De vicevoorzitter: Ja, mevrouw Werrij beperkt zich tot de brief van de CdK. Mevrouw Werrij, vervolgt u uw betoog.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): De CDA-fractie wil dat elke verdenking van bevoordeling snel en adequaat wordt onderzocht. Als de conclusie is dat die bevoordeling er was, dan volgen er maatregelen naar de verantwoordelijke. Als de conclusie is dat dat niet zo was, volgt rehabilitatie. Tot die tijd is het ‘innocent until proven guilty’. Ook dat is bestuurscultuur.

De vicevoorzitter: Interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Mijn vraag is, bedoelde u misschien niet te zeggen, als het ging over de Commissie Integriteit, zonder dat de Commissie Integriteit iets over de inhoud moet vertellen, dat het misschien handig zou zijn dat een Commissie Integriteit dat wel doet over de procedures en het pad dat men wil bewandelen zonder op de inhoud in te gaan. Want dat snap ik wel. Dat voorbeeld kan niet, maar misschien bedoelde u wel dat er wat meer transparantie binnen die bestuurscultuur past om te vertellen op welke termijn men bezig is of wanneer je iets wel of niet kunt verwachten. Die transparantie, bedoelde u dat?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, wij verwachten dat, op het moment dat door de voormalig Gouverneur is aangegeven dat het onderzoek binnen twee maanden en dat is niet zo, dat er in ieder geval een schrijven richting de Staten komt waarin staat dat dit niet het geval is en mogelijk met een aanwijzing waarom dat niet het geval is. Dat was op zijn minst prettig geweest en dat had een hele hoop commotie kunnen voorkomen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Voorzitter. Ik wil via u aan mevrouw Werrij vragen of mevrouw Werrij het protocol van de Commissie Integriteit kent.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, ik ken het inhoudelijk niet te uit en te na, maar nogmaals …

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Misschien is het een goed idee …

De vicevoorzitter: Laat elkaar even uitspreken.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Nou ja, ik vind het echt beschamend.

De vicevoorzitter: Nee, mevrouw Werrij had het woord en dan mag u reageren. U heeft een vraag gesteld. Mevrouw Werrij geeft antwoord. Daarna bent u weer aan de beurt. Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Maar op het moment dat wordt aangegeven dat een onderzoek binnen twee maanden is afgerond, dan verwachten wij dat er in ieder geval als die termijn is verstreken er een bericht wordt gestuurd aan de Staten dat die termijn niet gehaald wordt. En waarom? Waarom is een tweede vraag. U hoeft dat hier in de zaal nu niet te gaan beantwoorden. En

ik begrijp ook dat dat lastig is vanwege de geheimhouding. Maar als er een deadline staat voor een onderzoek zou het prettig zijn als we daar een update over kunnen krijgen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Mevrouw Werrij neemt anderen de maat hier, allemaal, over het indienen van een motie naar aanleiding van krantenartikelen. Ze doet precies hetzelfde. Ik heb het al eerder gezegd: De Commissie Integriteit kan zich niet verdedigen. Wij mogen daar niet over praten. Dat is het protocol. Het zou fijn zijn als, voordat mevrouw Werrij zo'n uitspraak doet, ze kennis zou nemen van het protocol. Dus ik wil ook dat die woorden teruggenomen worden. Ik vind dat echt niet kunnen. Als u dat niet van andere mensen accepteert, dan ook niet zelf dit voorbeeld gaan noemen. Dit is … Ik vind het echt niet kunnen. De Commissie Integriteit kan zich niet verdedigen en mag er niet over praten.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, dat maakt het nu net zo ingewikkeld. Omdat in de eerste brief die naar de Staten is gegaan, de Staten op de hoogte is gesteld van het instellen inclusief een datum en het daarna heel erg stil is. En misschien moeten we er met elkaar over praten hoe we dat gaan veranderen. Dan lijkt me dat in ieder geval een goede, zodat er duidelijkheid is bij de meerderheid van de mensen die niet in de Commissie Integriteit zitten over het verloop of in ieder geval de tijdslijn die erachter zit.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dat is een voorstel dat altijd ingebracht kan worden. Waar het mij over gaat is dat u nu het protocol hoort te kennen als Statenlid. En dat u daar gewoon vol overheen gaat omdat het in uw voordeel lijkt te zijn. Ik maak daar bezwaar tegen.

De vicevoorzitter: Reactie van mevrouw Werrij, daarna mevrouw Fischer.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, ik neem daar kennis van. Het is niet mijn bedoeling geweest om de Commissie Integriteit in die zin aan te vallen dat ze zich hier inhoudelijk moet verdedigen. Maar ik vind het onwenselijk dat als een integriteitsvraag op tafel ligt en er een onderzoek naar start en de datum waarop dat onderzoek zou worden opgeleverd is verstreken, dat wat daar niets over horen. Dat is niet wenselijk.

De vicevoorzitter: Mevrouw Fischer.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Dank u wel, voorzitter. Mevrouw Werrij. Bij de Integriteitscommissie, en alles wat daaromheen gebeurt, is vertrouwen een heel groot goed. Wilt u nu met deze vraag zeggen dat u er niet op vertrouwt dat de Integriteitscommissie duidelijk, zeker en zeker niet om mensen te beschadigen, nog geen antwoord gegeven heeft?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, het grote probleem is dat ik niet weet waarom het antwoord er nog niet is. Dat is het lastige van de Commissie Integriteit. Maar nogmaals: op het moment dat er een datum staat voor oplevering van een integriteitsonderzoek verwacht ik in ieder geval, op het moment dat die niet gehaald wordt, dat daar een schrijven van richting de Staten komt.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Helpt u eventjes. Was het een vaste datum of was het een maand? Dat weet ik echt niet.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Volgens mij was dat een datum of twee maanden.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Volgens mij is gezegd: twee maanden. Nou ja, in die twee maanden is geen vaste datum gezet. Waarom? Alles heeft zijn reden in de Integriteitscommissie.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, ik ben eigenlijk een beetje op zoek naar waarom, als het gaat over het handelen van het vorige College, mevrouw Werrij eigenlijk zei van: 'Nou ja, dat hoeft eigenlijk allemaal niet zo supersnel'. En nu dat College er niet meer is, zegt mevrouw Werrij: 'En alles moet supersnel.' Hoe werkt dat?

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, wij hebben nadrukkelijk gevraagd om alle onderzoeken hopelijk zo snel mogelijk op tafel te krijgen. Daarom waren wij ook in ieder geval niet heel erg blij dat de concerncontroller langer nodig had. Ik begrijp het wel, maar het is goed dat het er nu ligt. Wij vinden het ten principale onwenselijk dat een vraag over integriteit, over mensen, maandenlang boven de markt blijft hangen. Dat is niet wenselijk, want het blijft die mensen achternagaan. Dat is niet wenselijk.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat delen we.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat geldt overigens voor iedereen die in een integriteitsonderzoek terechtkomt.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, dat moet je niet willen. En je moet ook zo snel mogelijk duidelijkheid geven. Toen deze Staten het vorige College aansprak op die integriteit en dat ze aan de slag moesten gaan en het moesten gaan doen en dat ze het een beetje sneller moesten doen, toen zei mevrouw Werrij: 'Dat hoeft allemaal niet zo snel en we volgen protocollen en we doen het allemaal netjes volgens de regels en neemt u maar de tijd.' Nu is dat gedraaid. Wat is er nu feitelijk veranderd in de opvatting van het CDA tussen toen en nu?

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee, voorzitter, dat is niet. De CDA-fractie heeft altijd gezegd dat je geen conclusies kunt trekken als partij – je kunt geen oordelen vellen – als je de feiten niet op tafel had. En die hadden we niet op tafel op het moment dat we met elkaar dat debat voerden.

De vicevoorzitter: Vervolgt u, uw betoog.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dank u wel. Voorzitter, de schade die alleen al aan het imago van Limburg is toegebracht door al hetgeen er in de afgelopen twee maanden is gezegd en gedaan, is

enorm. Er zal nog veel water door de Maas stromen voordat dat beeld weer is gedraaid. Maar met alleen het uitspreken van wensen en intenties in dit debat zijn we er niet. Wij hebben stuk voor stuk, maar ook gezamenlijk, een voorbeeldfunctie. Wij lazen in de verslagen van de gesprekken met de formateur een grote verscheidenheid aan invulling van de begrippen bestuurscultuur en integriteit. Op deze dossiers kan stabiliteit alleen worden geborgd als er sprake is van gedeelde opvattingen. Daarom is dit debat vandaag voor ons van belang. Zijn die gedeelde opvattingen er? Zijn partijen bereid die verder uit te werken en er ook naar te handelen? Het CDA heeft die bereidheid in ieder geval wel. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Werrij. We gaan verder met de heer Van Caldenberg namens de SP.

De heer Van Caldenberg (SP): ‘Voorzitter, op basis van wat ik tot nu toe heb gezien, concludeer ik dat wat er gebeurd is niet strookt met wat in mijn woordenboek plaatsvindt en redelijk is.’ Woorden van die strekking kwamen van de afgetreden Gedeputeerden. Die vonden dat wat er gebeurd was, niet kon. Dan heb ik het over de CDA-gedeputeerden Mackus en Koopmans. Dat was de reden dat ze zelf opstapten. Dat hadden ze gezien. Nu proberen we vandaag … Of althans we? Het CDA probeert ons te laten vertellen dat alles volgens de regels is gebeurd. Op basis van wat we gelezen hebben in het rapport van de concerncontroller is dat allemaal rechtmatig. Maar of dat ook wenselijk is en past bij het morele besef wat we hebben, dat is nog maar de vraag. Mijn conclusie is in ieder geval dat het niet paste bij het morele besef en het morele kompas dat de opgestapte Gedeputeerden hadden. En dat zou in ieder geval voor dat wat er nog van het CDA in het gebouw aanwezig is, de reden moeten zijn om te zeggen: 'Wij hebben ook enige vorm van reflectie'. Want anders zegt de CDA-fractie eigenlijk tegen hun eigen Gedeputeerde: 'U had helemaal niet hoeven opstappen. Het is eigenlijk allemaal in orde'. Dat lijkt mij vreemd. Mij lijkt ook dat het CDA hier met elkaar over gesproken heeft. Wat mij ook lijkt is dat, en dat zei ik net al in een interruptie, ongeveer het hele huis Herman Vrehen moet kennen en voorop, zou ik bijna zeggen, de Gedeputeerde. Mijn vraag is eigenlijk en ik hoop dat iemand hem kan beantwoorden: Hoe vaak kwam Herman Vrehen nu op die kamers van die Gedeputeerden voor een afspraak? Daar ben ik wel benieuwd naar. Want je zou bijna denken als je € 93 miljoen op verschillende manieren via een stuk of twintig entiteiten bij elkaar weet te krijgen, dan moet je toch wel heel veel goede kennis hebben van dit huis. Dan denk ik bij mijzelf, als wij het hebben over een nieuwe bestuurscultuur, over een eerlijke overheid, over een toekomstvisie, is dat dan voor al die andere miljoen Limburgers ook mogelijk om hier naar de voordeur te lopen en met de mensen te gaan spreken en zeggen: 'Ik heb een goed idee en ik heb een project en ik zou het graag willen realiseren'. Ik vraag mij af of het uitmaakt hoe goed je dit huis kent in wat jij in staat bent om te realiseren. Vast staat dat, als we 'know your customer' gaan doen, dat in dit huis niemand zo ongeveer onbekender was dan Herman Vrehen. Hij is weggegaan, nota bene, met een integriteitsschandaal. Dat wisten we. Daar zijn nog een keer vragen over gesteld, een keer eerder, maar toch is hij ook nog ingehuurd een aantal keren. Dan vraag ik mij wel af of die Gedeputeerden nu wel of niet met elkaar wisten wat Herman Vrehen hier aan het doen was en naar hoeveel entiteiten wel of niet geld toe ging? Als we dat weten, ben ik eigenlijk ook wel benieuwd of er nu nog meer mensen rondlopen – die heten niet allemaal Herman Vrehen – die 28/29 entiteiten bij elkaar hebben bedacht en daar geld voor hebben ontvangen? Daar ben ik wel benieuwd naar als we het hebben over hoe die bestuurscultuur er nu uitziet. Ik heb een aantal namen zien terugkomen in het rapport van de concerncontroller, ook al een paar maanden geleden. Mij valt op dat er een soort van grote gemene deler is. Daarmee zeg ik niks verkeerd. Maar ik wil nu wel eens weten hoeveel verschillende

mensen in staat zijn om met meer dan een entiteit hier geld uit dit gebouw te halen. Overigens in heel veel gevallen, en laat ik dat er ook bij zeggen, met een goed doel voor Limburg. Ik denk dat we dat gewoon moeten willen weten met zijn allen.
En nog steeds, en dan sluit ik af voorzitter, want ik zie dat mijn tijd er bijna op zit, dan heb ik dat debat toch aardig geïmproviseerd, bekruipt mij de vraag wat we nu hier aan het doen zijn vanavond. Want als ik zo het debat hoor, dan zijn we eigenlijk het debat aan het voeren dat we op 2 april en op 9 april met elkaar gevoerd hebben. Namelijk: het debat over IKL en hoe het nu verder moet met het College na het opstappen van de gedeputeerden. En eigenlijk zijn we nog geen steek verder. Dus ik ben benieuwd wat dat morgen geeft.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Van Caldenberg. We gaan verder met mevrouw Straus namens de VVD.

Mevrouw Straus (VVD): Dank u wel, voorzitter. Voorzitter, het debat van vandaag is wat de VVD betreft het startpunt van een discussie over de bestuurscultuur en zeker niet het eindpunt. Er lopen nog diverse onderzoeken. De conclusies daarvan zijn nog niet bekend. Later dit jaar zullen we ook nog een Statendag over dit thema hebben. En daarnaast is bestuurscultuur sowieso een onderwerp dat je regelmatig ter hand moet nemen. Iets waar je zelf en met elkaar over moet reflecteren en bespreken of je nog steeds happy bent met hoe het gaat.
In het eerste debat over bestuurscultuur ligt er een onderzoek op tafel: een feitelijk onderzoek van de concerncontroller. Wij willen de controller bedanken voor het uitvoerige en degelijke werk dat hij heeft gedaan. De controller stelt dat zijn onderzoek weinig onrechtmatigheden heeft opgeleverd. En dat zou een prettige constatering kunnen zijn ware het niet dat in het publieke debat het over meer gaat dan onrechtmatigheid. Integriteit bestaat uit meer dan het naleven van regels en voorschriften. Het bestaat ook uit het nemen van maatschappelijke verantwoordelijkheid en in het verlengde daarvan een zorgvuldige besteding van geld van de belastingbetaler. En daar kun je na het lezen van het rapport van de concerncontroller nog wel een paar vragen over stellen. Dat hebben collega's net ook gedaan. In het licht van het maatschappelijke debat maar ook bijvoorbeeld het vraagstuk van ondermijning wordt het zogenaamde know your customer steeds belangrijker. Als politici staan we met zijn allen voortdurend in de spotlights. Publieke beoordeling en ook veroordeling ligt altijd op de loer. Belangrijk dus om je, of je nu bestuurder, volksvertegenwoordiger of ambtenaar bent, altijd af te vragen of je inderdaad die opdracht wel kunt verstrekken zonder dat je gecheckt hebt of de governance van een organisatie wel op orde is. Of alert te zijn op signaalfuncties zoals wanneer afgesproken tussenrapportages, evaluaties en jaarverslagen niet tijdig ingeleverd worden, zoals ook in de hoofdaanbevelingen van de controller staat.
Integriteit en bestuurscultuur doe je niet in je eentje, maar worden juist in samenspraak met elkaar vormgegeven. Wat de VVD betreft wordt het besluitvormingsproces in dit huis veel meer gericht op de trialoog waarbij PS, GS én het ambtelijk apparaat veel meer in contact met elkaar zijn. Dit hangt samen met de derde opmerking van de CdK in zijn brief. Ik citeer: ‘Als het belang van open ambtelijke verhoudingen wordt onderkend en ambtelijke tegenspraak wordt gestimuleerd.’
Voorzitter, want het echte tegenwicht komt niet van een parttime parlement. Dat komt van de professionals op de werkvloer. En in de Limburg.org en in het jaarverslag van de Commissie Integriteit lezen we dat de directeur al met dit goed ambtelijk vakmanschap aan de slag is en dat die aanpak dit jaar ook wordt geëvalueerd. Wat de VVD betreft doen we daar nog iets extra's bij en voeren we in dat leden van GS enkel met schriftelijke motivatie mogen afwijken van ambtelijke adviezen. Dat moet ook zichtbaar opgenomen worden in de voorstellen aan PS.

Voorzitter, de VVD is voorstander om verder te gaan met extraparlementaire samenwerking, want dit doet, naar onze mening, het meeste recht aan de politieke verhoudingen in dit huis. Ik heb het al eerder aangegeven: democratischer en dualistischer krijg je het niet. Maar toch denkt mijn fractie dat er in de samenwerking wel iets extra's nodig is. Om in extraparlementaire samenwerking tot stabiliteit te komen, is het onder andere belangrijk dat er gelijkwaardigheid is. Een van de manieren om hier vorm aan te geven is het verbeteren van de informatievoorziening aan PS.

De vicevoorzitter: Punt. Interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Is de fractievoorzitter van de VVD het dan met mij eens dat gelijkwaardigheid hier in huis en het extraparlementaire, waar ook onze fractie tot het rapport van Onno Hoes achterstond, dat het voorstel van de Gouverneur dat de bondgenoten fractievoorzitters heel veel met elkaar moeten gaan overleggen afbreuk doet aan uw verhaal, uw visie op wat het extraparlementair construct zou moeten zijn?

Mevrouw Straus (VVD): Nou goed, wij hebben vandaag … Wij hebben die brief van de CdK gegeven. Dat is één regel die er staat over hoe je dat zou moeten invullen. Ik denk dat het belangrijk is dat in het vervolgproces, waar we het morgen over gaan hebben, we het met elkaar gaan hebben over: Wat zou dat dan betekenen? Wat zou dat dan betekenen om meer overleg te hebben? Maar ik kan me ook voorstellen, en daar heeft mevrouw Werrij bijvoorbeeld een opmerking over gemaakt, dat je toch wat meer afspraken met elkaar maakt over dat, als je een punt wilt maken, je dat vroegtijdig in het proces al op een of andere manier aan de orde stelt met elkaar.

De heer Claassen (PVV): Ja, zou dan in die bondgenotenbijeenkomst fractievoorzitters de PVV welkom zijn?

Mevrouw Straus (VVD): Voorzitter, via u aan de heer Claassen: Wat de VVD betreft waren alle partijen die extraparlementair wilden samenwerken welkom. Dus natuurlijk bent u wat mij betreft welkom daarbij. Maar goed, ik ga daar niet alleen over. Ik ben slechts een van de partijen daarin.

De heer Claassen (PVV): Oké, maar daar gaan we het dan morgen over hebben als we het moeten hebben over welke partijen onze fractie dan onbetrouwbaar vonden. Maar daar gaan we morgen even op door. Maar als we het over integriteit hebben, mevrouw Straus, bent u het dan niet met mij eens dat integriteit en bestuurscultuur ook is hoe wij als fracties of als parlementsleden met elkaar omgaan? Heeft dat ook een bijdrage aan die integriteit?

Mevrouw Straus (VVD): Zeker. Daar kom ik zo meteen ook nog op terug.

De heer Claassen (PVV): Oké. Bent u het dan niet met me eens dat, als we samen optrekken in de proloog van 2 april naar 9 april over de heikele kwestie rondom IKL, dat u mij een bekertje laat zien – ik heb gekeken: ze zijn er nu niet – blijven we samen en dat we met elkaar overleg hebben over hoe het hier nu verder moet in dit huis en dat onze fractie heeft aangegeven dat er moties van wantrouwen komen en dat wij overwegen dat ook te doen. Het overvalt u wellicht dat we dat in de eerste termijn deden. Dat snap ik. Maar u wist dat. En u heeft zelf nog gezegd: ‘Ja, er zit wel een Gedeputeerde van onze partij, maar als het zo moet zijn dan is het zo. En dan toch durft u op social media en in de media

te zeggen: "'Wij hebben die motie niet ingediend. Van ons hadden ze niet hoeven op te stappen.' Is dat de manier van de nieuwe bestuurscultuur? Dat vraag ik aan u.

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Voorzitter, via u aan mijnheer Claassen: Mijnheer Claassen heeft echt een ander beeld van de werkelijkheid dan ik heb. Dat kan.

De heer Claassen (PVV): Dat zegt uw grote baas in Den Haag ook altijd.

Mevrouw Straus (VVD): Zeker. Die heeft er altijd geen herinneringen meer aan. Maar ik kan me heel goed herinneren dat u mij gebeld heeft en dat u zeer kritisch was op het feitenverslag dat wij gekregen hadden. En toen heb ik u gezegd: 'Wij zijn daar ook kritisch op.' Meer dan dat heb ik daar niet over uitgesproken en al zeker niet een motie van wantrouwen. Ik heb mijn tekst echt nog een keer nagekeken. Daar heb ik het over irritatie, daar heb ik het over teleurstelling, daar heb ik het over het feit dat ik vind dat het College te weinig urgentie in die situaties laat zien, maar ik heb nergens gesproken over dat ik geen vertrouwen meer in ze zou hebben. Dat zijn wel echt twee verschillende dingen.

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Voorzitter, dat ben ik helemaal met u eens. Maar u wist dat wij op het punt stonden om dat te gaan doen. Ik heb ook gezegd: 'De PVV praat niet met meel in de mond en wij nemen daar stelling in.' Dat ik dat in de eerste termijn zou doen, dat klopt, dat heeft u wellicht overvallen. Maar u kon wel kleur bekennen. U wist dat… U heeft namelijk gezegd: 'Maar er zit wel een Gedeputeerde van ons.' Dus u wist dat het ging gebeuren.

Mevrouw Straus (VVD): Ja, en dat betekent dus dat wij er niet in meegaan.

De vicevoorzitter: Even niet door elkaar heen.

Mevrouw Straus (VVD): Precies. Dat is dus het verschil van perspectief. U geeft aan: 'Wij overwegen een motie van wantrouwen,' Toen heb ik tegen u gezegd: "En wat vindt uw eigen gedeputeerde daarvan?" Toen heb ik gezegd: 'Wij zijn ook kritisch', maar dat is nog iets anders dan dat ik u toegezegd zou hebben dat ik uw motie van wantrouwen zou steunen. Nogmaals, ik heb mijn tekst er nog goed op nagekeken. Ik kan het me ook nog heel goed herinneren, want ik heb het niet alleen voorbereid. Ik heb het collectief, met een aantal fractieleden, voorbereid. Er is nergens, die donderdagmiddag, aan de orde gekomen dat wij op een manier uw motie van wantrouwen zouden steunen. Nergens.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter, het kan zijn dat ik de afgelopen twee jaar ergens anders was, maar ik had toch sterk de indruk dat in een extraparlementair College er geen gedeputeerden waren van een bepaalde partij, maar blijkbaar wel.

De vicevoorzitter: Ik zie dat niet als een vraag. De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, ik ben aan het luisteren naar de partijen. In de afgelopen discussies is het al vaker naar voren gekomen en ik vraag mij eigenlijk af of mevrouw Straus die opvatting deelt. Ik vind het erg merkwaardig dat we begin april een debat hadden waarin op een gegeven moment vóór een tweede termijn een heel College ervoor kiest om op te stappen – in sommige interviews te lezen – omdat ze aan zagen komen dat er een meerderheid was voor een motie van wantrouwen. Maar als ik die partijen hoor en het vorige debat ook al hoor, dan lijkt het alsof er helemaal absoluut geen meerderheid was voor een motie van wantrouwen. Vindt u dat net zo merkwaardig als dat ik dat vind?

Mevrouw Straus (VVD): Ja.

De vicevoorzitter: Een interruptie van mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, dan heb ik toch nog een vraag aan mevrouw Straus. U wist dat die motie kwam.

Mevrouw Straus (VVD): Nee.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat zegt de heer Claassen net. Hij heeft u verteld dat hij een motie van wantrouwen zou gaan indienen.

Mevrouw Straus (VVD): Dat hij dat overwoog. Hij moest het nog in zijn fractie bespreken.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Oké, dat wist u.

Mevrouw Straus (VVD): En ik heb geen tekst gezien. Hij heeft hem me niet van tevoren toegestuurd. Hij heeft me niet meer geappt dat hij hem daadwerkelijk ging insturen. Dus ik ging ervan uit dat zijn fractie hem wel tot inzicht zou laten keren. Maar dat is blijkbaar niet gelukt.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Oké. Maar uw wist …

Mevrouw Straus (VVD): Nee, dat is mijn fout geweest, inderdaad. Ik heb vanuit mijn VVD-bril naar die situatie gekeken. En u kijkt daarnaar vanuit uw PVV-bril. En die is anders.

De vicevoorzitter: Maar nu even tussen mevrouw Werrij en mevrouw Straus.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, dus u had een redelijk vermoeden dat er een motie zou kunnen komen. Dat heeft de heer Claassen u verteld. U heeft dat gehoord in eerste termijn. U heeft nadrukkelijk ook uitgesproken: ‘Voor ons had het College niet weggehoeven.’ Waarom heeft u zich dan niet nadrukkelijk in die eerste termijn uitgesproken tegen die motie? Als u dat toch wist, dan had u daar... U heeft daar dan toch van tevoren over na kunnen denken? U zegt net dat u tegen de heer Claassen heeft gezegd: ‘Wij gaan die niet steunen.’ Dat heeft u net gezegd, mijnheer Claassen. Waarom heeft u dat niet in het debat uitgesproken dan?

Mevrouw Straus (VVD): Omdat ik helemaal niet … Ik had toen de motie nog niet eens gezien. Hij heeft die ’s ochtends … Hij kwam als eerste aan de beurt. Hij heeft hem meteen ingediend. Ik had de tekst nog niet gelezen. Ik was totaal overrompeld. Dat gelooft u misschien niet, maar dat is wel zo.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, ik moet eerlijk zeggen dat ik dat lastig te geloven vind, omdat in ieder geval de kern van een motie van wantrouwen is dat er geen vertrouwen meer is in het College. Wat had er dan in die motie moeten staan om daar nee tegen te zeggen?

Mevrouw Straus (VVD): Ik heb niet daarop gereageerd en dat had ik wel moeten doen. Dat is mijn reflectie over 2 en 9 april. Ik had dat wel moeten doen. Ik had meteen moeten zeggen: 'Wat mijnheer Claassen hier indient, voorzitter, is wat ons betreft écht niet aan de orde. En dat heb ik niet gedaan. Dat heb ik verzuimd. Dat is mijn reflectie.

De vicevoorzitter: De heer Claassen en daarna de heer Van Caldenberg.

De heer Claassen (PVV): Dan moet ik u toch vragen… Dan moet ik constateren, en ik denk dat u het daar niet mee eens bent, maar ik ga het toch vragen, dat u willens en wetens het College, inclusief het CDA, voor de bus heeft gegooid door te zwijgen. U wist dat we overwogen een motie in te dienen. U heeft zelfs gerefereerd aan de heer Van den Akker van ocherm, die zit daar ook. Niet met die woorden, maar …

Mevrouw Straus (VVD): Ik wilde net zeggen, dat heb ik niet zo gezegd.

De heer Claassen (PVV): … maar dat was wel de teneur van het antwoord. Dus u wist dat het zou komen. Het is hypocriet om nu te zeggen …

Mevrouw Straus (VVD): Nee, ik wist het niet.

De heer Claassen (PVV): "Ik wist het niet en ik had het niet <onverstaanbaar>.

Mevrouw Straus (VVD): Voorzitter, ik wist het niet.

De heer Claassen (PVV): Dat is niet eerlijk.

Mevrouw Straus (VVD): Ik wist het niet.

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Ik ga het nogmaals zeggen: Mijnheer Claassen kwam donderdag bij mij op de lijn en hij zei: ‘Ik ben kritisch en ik overweeg een motie van wantrouwen, maar ik moet dat nog met mijn fractie bespreken.’ En ik heb in die middag en ook de dag daarna nooit meer het signaal van hem gekregen dat hij het ook daadwerkelijk ging doen. Het is mijn VVD-bril geweest dat ik misschien gedacht heb dat er wel redelijkheid zou komen bij de PVV. Dat is er in ieder geval niet geweest bij u. Het is mijn fout geweest dat ik die ochtend niet meteen heb gezegd van voorzitter, dit is wat ons betreft niet aan de orde.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter, ik constateer in ieder geval dat mevrouw Straus tot nu toe al wat meer zelfreflectie heeft laten zien dan dat het CDA dat in de hele bijdrage heeft gedaan. Maar het CDA zei wel iets over wat wij nu moeten gaan doen om die bestuurscultuur te verbeteren. Een van die dingen ging over het elkaar niet meer verrassen. En daar ging dit debat natuurlijk net ook over.

Mevrouw Straus (VVD): Daar ging dit debat ook over, precies.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja. Nu vroeg ik mij eigenlijk af of nu dadelijk het onderdeel van die nieuwe bestuurscultuur gaat zijn dat dat bondgenootschap, op basis van het advies van de nieuwe Commissaris, met elkaar op woensdag moties gaat delen/af gaat timmeren en dan er vervolgens voor gaat zorgen dat er op vrijdag eigenlijk alleen nog maar een show plaatsvindt. Is dat de bedoeling of interpreteert u de woorden van mevrouw Werrij zo?

Mevrouw Straus (VVD): Nee, zo interpreteer ik de woorden niet. Wij hebben de afgelopen twee jaar meer dan dertig beleidskaders met elkaar afgesproken. Dat hebben wij in alle openheid hier in dit huis gedaan. Er is een beleidskader geweest waarvan wij vanaf dag één hebben gezegd: 'Daar zijn wij niet voor'. Daar zijn wij helder in geweest. Dat hebben we niet binnenskamers besproken, maar wij zijn daar wel vanaf dag één helder in geweest. Ik kom zo meteen met wat voorstellen over hoe je ervoor kunt zorgen dat er meer geleidelijkheid in ons besluitvormingsproces komt waardoor partijen ook in een veel eerder stadium, voordat we daadwerkelijk het besluitvormingstraject ingaan, kritisch kunnen zijn ten aanzien van een onderwerp. En dan hoef je dat dus niet op een achternamiddag met elkaar tot drie cijfers achter de komma af te tikken. Want ik heb juist aangegeven dat ik de extraparlementaire samenwerking juist een verademing vind ten opzichte van het werken in een coalitie waar dat vaak wél het geval is.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat delen we dan niet. Eerder vandaag zagen we daar ook alweer wat voorbeelden van. Maar waar ik eigenlijk benieuwd naar ben is of er ook voorstellen gaan komen om de kracht van het parlement als geheel te versterken.

Mevrouw Straus (VVD): Ja.

De heer Van Caldenberg (SP): Want dat is wat we, denk ik, nodig hebben om onze controlerende taak op een betere manier te kunnen invullen. Ik ben vooral benieuwd naar hoe we dat dan beter gaan doen. Want alleen maar afspraken maken is leuk, maar wij hebben een taak en die moeten we goed uitvoeren. Ik ben er dus benieuwd naar hoe dat komt.

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Daar komt ik zo nog even op terug. We hebben vandaag pas de aftrap van dit debat. Dus daar zullen we vast nog verder op ingaan in de uitwerking. Voorzitter, zal ik verder gaan?

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog, ja.

Mevrouw Straus (VVD): Goed. Ik had al gezegd extraparlementaire samenwerking. Dan is het dus belangrijk dat er gelijkwaardigheid is. En dan bedoel ik met name tussen PS en GS. Een van de manieren om hier vorm aan te geven is de verbetering van de informatievoorziening aan PS. Wij zijn – en mijnheer Van Caldenberg, daar komt het – als controleur/het parlement tenslotte afhankelijk van de informatie afkomstig van de gecontroleerde/het bestuur. En ook andere partijen hebben hier ideeën over geopperd bij de verkenner die de moeite waard zijn om verder te bespreken. Wat de VVD betreft zouden we bijvoorbeeld onze besluitvormingscyclus van een twee- naar een drietrapsraket kunnen inrichten, waarbij de eerste ronde vooral bedoeld is als een soort technische briefing gericht op expliciete informatieverstrekking aan PS. Een van onze andere wensen, en daar heeft mevrouw Plusquin het ook over gehad, is dat het taalgebruik en de helderheid van de mails en de stukken in dit huis écht stukken beter kan. Misschien zou de heldere taalbrigade van het ministerie van Binnenlandse Zaken gevraagd kunnen worden om onze formele communicatie eens tegen het licht te houden.

De vicevoorzitter: Interruptie van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, volgens mij was dit de opsomming, toch?

Mevrouw Straus (VVD): Ja, dit waren twee voorbeelden.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja. Dat waren eigenlijk twee voorbeelden van wat wij doen in het voortraject om tot besluitvorming te komen. Maar, is controleren van de uitvoering niet op het moment dat we die kaders hebben vastgesteld? Hoe zouden we dat nou, want dat is natuurlijk ook wat hier gebeurd is, beter kunnen controleren?

Mevrouw Straus (VVD): Nou, je zou daar bijvoorbeeld afspraken over kunnen maken. We hebben een dashboard. Ik kan er ook niks aan doen dat dat allemaal van die termen zijn. Ik heb geen idee. Nou ja, een bord met allemaal metertjes…

De heer Van Caldenberg (SP): Ik vergeef het u voor deze keer.

Mevrouw Straus (VVD): …en met grafieken. Wat ik zie is dat die eigenlijk niet echt wordt gebruikt. Dat vind ik erg jammer. Daar zou je dus voortgang van bepaalde dossiers kunnen melden. Ik zie ook dat alle voorstellen die komen vaak heel erg op zichzelf gericht zijn en vaak wat moeilijk te herkennen zijn in samenhang met andere voorstellen. Ik ben dat anders gewend, waarbij er veel meer logica in de opbouw zat van de stukken voordat zij daadwerkelijk ter besluitvorming kwamen. Vandaar ook dat ik aangeef dat die technische briefing aan de voorkant een goede optie zou kunnen zijn. Je bent dan in contact met de ambtenaren, de experts op dat dossier, die ook alle vragen van de Staten kunnen beantwoorden. En dat je niet alleen maar pakken papier krijgt waar je een week de tijd voor krijgt om die tot je te nemen, maar dat je daadwerkelijk inbouwt dat er veel eerder al informatievoorziening is. Zo zou je ook kunnen denken dat je een traditionele begrotingsbehandeling vooraf laat gaan door bijvoorbeeld een werkconferentie over die begroting. Maar goed, dat zijn allemaal ideeën die we nog verder zouden moeten uitwerken.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat begrijp ik. Daar zitten best interessante dingen bij. Dat moet ik direct toegeven. Volgens mij gaat het in de richting ook van hoorzittingen, bij wijze van spreken, daar lijkt het op.

Mevrouw Straus (VVD): Bijvoorbeeld.

De heer Van Caldenberg (SP): Maar dat zijn eigenlijk bijna allemaal zaken die u hier verwacht. En die reflectie die u net toonde. Zou dat dan niet ook betekenen dat wij zelf, in plaats van alleen maar die bal daar te leggen, wat kritischer moeten zijn en ook wat meer aan de achterkant willen controleren?

Mevrouw Straus (VVD): Ja. Ik denk sowieso dat je als volksvertegenwoordiger kritische vragen mag stellen. Dat is zelfs je taak. Daar ben ik het helemaal mee eens.

De heer Van Caldenberg (SP): Maar dan is mijn vervolgvraag en dat gaat ook over reflectie: Vindt u dat wij als Staten dat voldoende gedaan hebben? En dan hoeft u misschien niet voor iedereen te antwoorden, maar in ieder geval in de richting van uw eigen partij. Laat ik dan ook reflectie vanuit mijn partij geven. Ik denk dat wij nog te veel aan de voorkant bezig zijn geweest met beleidsvorming in plaats van met controleren van datgene wat er uitgevoerd zou moeten worden.

Mevrouw Straus (VVD): Wat je ziet is natuurlijk … We hebben de afgelopen twee jaar die 32, meen ik, beleidskaders vastgesteld. Dus dat betekent dat we op heel veel dossiers bijna nog niet aan de uitvoering toegekomen zijn. Maar ik zou het wel heel prettig vinden als de beleidskaders die we afgesproken hebben ook periodiek met bijvoorbeeld een voortgangsrapportage of met een monitoring op de een of andere manier onder de aandacht worden gebracht. Dat ben ik ook zo gewend bij andere grote dossiers in het verleden. Maar goed, je moet dan wel kijken wat daarin praktisch en haalbaar is. Maar ik ben het helemaal met u eens: het volgen van de uitvoering… We hebben dat in andere onderwerpen die in de krant zijn geweest, niet zozeer voor de provincie Limburg maar anderen ook gezien hoezeer het in de uitvoering mis kan gaan. Dus ik denk dat het heel goed is dat we op dat punt ook een vinger aan de pols weten te houden.

De vicevoorzitter: Gaat u verder mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Goed, voorzitter. Extraparlementaire samenwerking doet een extra beroep ook op vele en soepele contacten tussen fracties. Corona heeft op dit punt heel veel impact gehad. Wanneer de coronamaatregelen weer wat versoepeld zijn, willen we dan ook oproepen om meer in elkaar te investeren en gezamenlijk naar een stabiele basis te zoeken om de extraparlementaire samenwerking succesvol voort te zetten. En wat de VVD betreft voegen we de resultante van die discussie – en ik hoorde mijnheer Kuntzelaers daar straks ook iets over zeggen: dit is natuurlijk een discussie die we met elkaar voeren – toe in een negende artikel aan de uitgangspunten die we in 2019 hebben samengesteld. Want in het licht van nu, zeg ik tegen mevrouw Werrij, met de kennis van nu vind ik dat we op dat punt bij de uitgangspunten in 2019 tekortgeschoten zijn. Er hoort een negende artikel bij over hoe wij dan die extraparlementaire samenwerking met elkaar willen vormgeven.
Voorzitter, ik ga afsluiten. Cultuur bestaat uit waarden, symbolen en rituelen. Het is dus belangrijk om onze ideeën over bestuurscultuur door te vertalen in de manier waarop wij samenwerken. Of zoals

Tjeenk Willink het onlangs verwoordde in zijn eindverslag: zonder versterking van het parlement als instituut zal van een tegenmacht geen sprake zijn.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Straus. We gaan verder met mevrouw Jenneskens namens D66.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, toen ik het afgelopen uur naar het debat zat te luisteren dacht ik wel even als dit onze nieuwe bestuurscultuur is, verlang ik bijna terug naar de oude. Voorzitter, integriteit is volgens de Duitse psycholoog Erich Fromm simpelweg de wil om de eigen identiteit niet te onteren. Nou, that escalated quickly.

De vicevoorzitter: U heeft het klaargekregen om binnen elf seconden een interruptie uit te lokken van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Die kan heel kort zijn, want u gaat er nu prat op dat als dit de nieuwe bestuurscultuur is. Dan is mijn vraag aan u, ik heb hier enkele voorbeelden van waaraan u heeft meegedaan op 2 en 9 april, wilt u hebben dat ik ze voordraag of trekt u het boetekleed aan en neemt u de woorden van net terug?

Mevrouw Jenneskens (D66): Nou, voorzitter, dat lijkt me een uitstekend idee: U mijn woorden horen zeggen, dat zou zo veel verstandigs uit uw mond zijn, daar zou ik graag van genieten. Dus …
U blijft zitten? U … Nee.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog, mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, integriteit is volgens de Duitse psycholoog Erich Fromm simpelweg de wil om de eigen identiteit niet te onteren. Daar moest ik aan denken toen ik een aantal weken geleden bij Nieuwsuur een deskundige onjuiste transacties bij een datacenter in Groningen hoorde betitelen met 'dat zijn Limburgse toestanden'. Ik werd er giftig van, een beetje boos. Ik weet zeker dat, als ik naar mijn collega's kijk, dat iedereen wel een beetje dat vervelende gevoel heeft, omdat we het zat zijn dat we zo gekend of gezien worden. En ook omdat dat stukje, dat je trots wilt zijn op je eigen provincie, precies is wat ons bindt: dat we inwoners zijn van de mooiste provincie van Nederland en dat we in de eerste plaats allemaal Limburgers zijn die trots willen zijn op ‘det stukske Nederland det it schoenste is’.
Voorzitter, als we spreken over integriteit en een gewenste bestuurscultuur past het ons ook vooral te beginnen bij onszelf voordat we kijken naar de ander. Integriteit is bij uitstek iets van Provinciale Staten en het herstellen van het vertrouwen is ook bij uitstek onze gezamenlijke verantwoordelijkheid. Die begint hier, in dit debat en bij ons eigen handelen. Want het is dat gezamenlijke handelen dat óók tot dit moment heeft geleid. Alleen door om te kijken, zullen we ook samen verder kunnen. En dat vraagt om een kritische reflectie van iedereen over hoe onze woorden misschien niet zo bedoeld waren, maar wel zijn aangekomen. Over hoe iets laten soms erger is dan iets doen. Maar ook dat wat klopt niet altijd is wat deugt. En dat begint ook bij de reflectie op ons handelen als PS. Ook met stoppen van onze democratie een inquisitie te maken. Ook met erkennen dat integriteit nooit een politiek wapen mag zijn. En behalve te onderzoeken wat allemaal anders had gemoeten, moeten we het vooral ook zelf beter gaan doen: hier in deze zaal, met elkaar.
Ik wacht even tot de heer Van Caldenberg in slow motion bij de interruptiemicrofoon is aangekomen.

De vicevoorzitter: Ik had uw tijd al stilgezet. De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Mevrouw Jenneskens had het erover dat integriteit nooit een politiek wapen moet zijn. Daar ben ik het zeer mee eens. Maar ligt er dan niet juist een verantwoordelijkheid bij eenieder in dit bestuur om ervoor te zorgen dat je niet handelt en je daarbij als politiek bestuur zelf ook kwetsbaar maakt?

Mevrouw Jenneskens (D66): Waar maakt de heer Van Caldenberg uit op dat ik dat niet bedoel?

De heer Van Caldenberg (SP): Dat heb ik niet gezegd dat ik dat daaruit opmaak. Dat was mijn vraag?

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja, ik dacht dat er een aanleiding moest zijn voor een vraag. Die opmerking deel ik met u, met wel de kanttekening dat die kwetsbaarheid en dat gesprek met elkaar soms wat weinig gevoerd zijn omdat er werd gekoerst op een politiek feit. En daar zit ook wel een stukje reflectie van ons allemaal denk ik.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, maar de vraag is dus of het een wapen is om iemand aan te spreken op het moment dat er een misstap is geweest of dat integriteit vooral moet gaan om het goede te doen op het moment dat iemand kijkt. Want als we gaan zeggen dat we misstanden niet meer aan de kaak mogen stellen op het moment dat er regels zijn overtreden, dan hebben we wel een heel probleem met elkaar. Ik denk niet dat u dat bedoelt, maar ik wil wel van u weten hoe u daar tegenaan kijkt.

Mevrouw Jenneskens (D66): Nou, dat is vrij simpel. Dat is absoluut niet wat ik bedoel. Waar ik ook voor wil waken is dat het lijkt alsof deze Provinciale Staten integriteit vooral als iets van een ander interpreteren. Het begint bij ons. Het begint bij hoe ik mijn verhoud tot u, hoe u zich verhoudt tot mij en wij tot al die 45 anderen.

De vicevoorzitter: Laatste keer dan.

De heer Van Caldenberg (SP): Zeker. Maar de gebeurtenissen die er zijn geweest die raken ons allemaal. Alleen de vraag is of wij ons er ook allemaal verantwoordelijk voor moeten laten maken. Wij hebben een verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat het niet gebeurt en als het gebeurt dat we het oplossen en uitbannen.

De vicevoorzitter: En uw vraag is?

De heer Van Caldenberg (SP): Voelt u die verantwoordelijkheid ook op die manier?

Mevrouw Jenneskens (D66): Absoluut voel ik die verantwoordelijkheid. En ik voel ook mijn verantwoordelijkheid om mijn controlerende taak goed uit te voeren. De heer Rutte had het weleens over een vaasje en dat vond ik altijd een slechte metafoor, maar het ging hier om samen delen en dat is ook iets wat kwetsbaar is en breekbaar en waarin we ook met zorg voor elkaar om moeten gaan. En

dat begint bij een glas water inschenken als iemand dat even niet zelf lukt. En dat eindigt niet bij de motie van wantrouwen, als u het mij vraagt.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja, voorzitter. Het eerste onderzoek van de controller laat zien dat over het algemeen de procedures correct zijn verlopen. Maar dat maakt de uitkomt niet minder onwenselijk. Wat D66 betreft moeten we dus kritisch kijken naar al dit soort procedures om het in de toekomst beter te doen. We steunen dan ook de aanbevelingen, met name om de zaken onder mandaat beter te regelen en controleerbaar te maken. We zijn ook blij met de aangekondigde acties in het programma Bestuurscultuur van CdK Remkes. Specifiek zien wij aanvullende acties graag op het toezicht op de governance van structurele subsidierelaties – net zoals we dat doen bij verbonden partijen, <onverstaanbaar> en samenwerking – en een scan of risico-inschatting bij overige subsidierelaties. En verder zien wij grond als onderdeel van het provinciaal vermogen en vinden wij het ook belangrijk dat wij alle soorten provinciaal vermogen goed kunnen controleren.
Voorzitter, de gewenste bestuurscultuur waar we vandaag over spreken, begint volgens D66 bij een sterk fundament van vertrouwen, verbinding en vakmanschap naar Rijnlandse traditie. Het is een cultuur gedragen door waarden die de begrensd wordt door normen. Wat D66 betreft zijn er zes dingen belangrijk voor.
Het eerste is: open en openbaar. Dat zaken niet vooraf worden dichtgetimmerd. Met een College dat op grond van de inhoud voorstellen doet die voor Staten beïnvloedbaar zijn en voor de Limburger herkenbaar in het politieke debat in deze zaal. Dat geldt ook voor transparantie. Wij moeten kritisch afwegen of geheimhouding écht nodig is of dat deze op een later moment ook kan worden opgeheven.
Het tweede punt is: vakmanschap. Wat een uitgangspunt moet zijn. Als bestuurders besturen moeten politici politiek bedrijven. De politieke besluitvorming hoort in PS en niet in GS plaats te vinden. Wij zouden er waarde in zien, zoals de VVD ook voorstelde, om wat vaker sonderend vooraf met elkaar scenario's te overleggen of voor te wassen in commissiebehandelingen.
De derde is dat PS in haar kracht komt, maar binnen de grenzen acteert. Wij voorzien graag een versterking van de rekenkamerfunctie en het beperken van de inmenging van GS op het proces van onderzoeken door de Rekenkamer. Ook zien wij graag meer werkateliers en een open afstemming vanuit de inhoud.
Het vierde punt zijn de gezonde verhoudingen. Dat is aandacht voor ieders rol en bevoegdheden en een verschil maken tussen kunnen en willen.
Het vijfde punt is ruimte voor reflectie. Daar is al veel over gezegd. Dat geldt ten aanzien van integriteit, wat niet iets is wat we op een heidag op zondag bepalen maar onderdeel maken van ons gehele handelen. En dat zou in lijn met het advies van de taskforce BEST en bijvoorbeeld het Duitse Leopoldina ook gevraagd en ongevraagd wetenschappelijk advies mogen zijn op wat wij hier met zijn allen besluiten en wat we missen.

De vicevoorzitter: Mag ik u vragen om af te ronden?

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja. Het zesde punt is: toegankelijk en benaderbaar. En dat betekent dat we opener staan voor incidentele subsidierelaties zodat die deur voor elke Limburger ver genoeg openstaat en het ook voor kleine initiatieven zonder subsidieaanvraagafdeling makkelijker wordt om mee te dingen in subsidieregelingen.

Tot slot: het vaker je oor te luisteren leggen bij de buitenwereld. Waar dat nu vooral door GS wordt gedaan, zouden wij bij initiatieven met grote ruimtelijke impact bij uitstek een rol voor PS zien. Voorzitter, deze stap moet en zal een volgende zijn en dat vraagt van ons om het echt beter te doen. Dat begint bij ons, bij PS. Dat begint met het feit om de fout niet alleen bij de ander te zoeken, maar ook de oplossing bij elkaar.

De vicevoorzitter: Dank u wel. We gaan verder met SVL, de heer Reuser.

De heer Reuser (SVL): Dank u wel, voorzitter. Ik zal mijn betoog starten met twee quotes. Aan het begin van de vorige eeuw schreef de Nederlandse dichter Charles Edgar du Perron: ‘Het verschil tussen een land dat politiek gezond en een dat ongezond heet, is het verschil tussen een beerput met een behoorlijke deksel en een open beerput waarin geroerd wordt.’ Welke van de twee geldt voor de Provincie Limburg op dit moment, laat ik maar even in het midden. Politici zijn net mensen. En mensen gedragen zich vaak minder netjes dan ze zelf graag denken of willen geloven. De Engelse schrijfster Marie-Louise Ramé zegt hierover: ‘Ik heb wel duizenden boeven gekend, maar ik heb er nog nooit een ontmoet die zichzelf als zodanig beschouwde.’ We nemen het blijkbaar niet meer zo nauw. De jarenlange slepende politieke affaires in deze Provincie laten weinig ruimte voor naïviteit. Alle schijn van vriendjespolitiek, corruptie, fraude, integriteitsschendingen tasten het vertrouwen van onze Limburgse burger aan. Er is op dit moment slechts één onderzoek intern afgerond en de uitslagen en de aanbevelingen van de lopende onderzoeken moeten nog worden aangeleverd. Die zien we natuurlijk met spanning tegemoet.
Voorzitter, fraudeurs in het algemeen en in het bijzonder in de politiek misbruiken het vertrouwen van mensen en tasten daarmee het vertrouwen aan dat mensen in elkaar en in de politiek hebben en ook in bestuurders. Het tast ons onderling vertrouwen aan, hier als Statenleden, ook richting GS en mogelijk vice versa. Een belangrijk doel van de vele lopende en nog op te starten onderzoeken is om die mechanismen te onderscheiden en daar lessen uit te trekken. Lessen om dit gedrag te verklaren, te herkennen maar vooral ook te voorkomen. Een situatie waarin de provincie Limburg zich nu bevindt, kan dan hopelijk in de nabije en verre toekomst voorkomen worden. Meer regels zijn het antwoord niet, volgens ons. Als dat zo was dan stonden we hier niet.
Voorzitter, de term bestuurscultuur wordt naar het lijkt nu vaak te pas en te onpas gebruikt, in het hele land overigens. Het is een duidelijk containerbegrip geworden. Een hype hoorde ik sommigen zeggen. Vaag, niet concreet en voor velerlei uitleg vatbaar. Hoe dan ook: Laten we voorkomen dat wij elkaar willen overtroeven met grote woorden en dat ego's en geldingsdrang de boventoon voeren in dit huis. Als er op zijn hardst geroepen wordt om een nieuwe bestuurscultuur, hoe ziet die er dan uit? Welke delen van de huidige cultuur willen we behouden? Laten we geen symptomen bestrijden zonder het probleem bij de wortels aan te pakken. En dat blijkt nog niet zo heel eenvoudig. Een van de vele vertrekpunten om hier handen en voeten aan te geven, is heel duidelijk te maken wat we met zijn allen ook niet meer willen. Stap voor stap. Dat houdt volgens SVL onder meer in dat we elkaar – en ik heb het al een paar keer hier gehoord – wel aanspreken op het gedrag dat niet langer wenselijk is en niet langer geaccepteerd wordt. Gedrag dat wellicht te beschrijven valt als horend bij de oude politiek en de oude cultuur en niet meer bij de nieuwe. Want als we dit niet benoemen en ons hier niet expliciet tegen verzetten, dan keuren we het goed. Dan staan we erbij en kijken ernaar en dat kunnen we onszelf aanrekenen.

De vicevoorzitter: Interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Kunt u, mijnheer Reuser, benoemen wat u met dit bedoelt? Ik hoor u veel zeggen maar niet heel concreet wat dat dan precies zou moeten zijn. Ik merk uit uw woorden dat u wel weet wat dit is en het zou mij helpen om u volledig te snappen.

De heer Reuser (SVL): Het woordje ‘dit’ slaat terug op het wel aanspreken van bepaald gedrag dat in dit huis niet acceptabel is.

De heer Claassen (PVV): Dan skip ik het woordje ‘dit’ en heb ik het over bepaald. Wat bedoelt u met bepaald gedrag?

De heer Reuser (SVL): Bepaald gedrag waar onrespectvol met elkaar wordt omgegaan.

De heer Claassen (PVV): Dat is mijn derde dan al, hè? Wat bedoelt u in het kader van integriteit hier in huis met onrespectvol tussen elkaar of GS? Wat is dan volgens u onrespectvol? En wat zou dan het andere gedrag moeten zijn?

De heer Reuser (SVL): Dat heb ik net gezegd: dat is heel moeilijk te bepalen. Je kunt het woord respect en respectvol ook op allerlei manieren gaan uitleggen.

De heer Claassen (PVV): Ja, maar u gebruikt het wel. Dus u zegt: 'het ene niet, het ander wel'. Ik wil weten wat dan het ene is wat niet moet en wat het andere gedrag is, volgens SVL, wat dan wel zou moeten.

De heer Reuser (SVL): Nou, respectvol is – als ik een klein voorbeeld – beloftes nakomen, de protocollen voeren, toezeggingen die gedaan zijn gewoon ook uitvoeren. Dat geldt zowel aan deze kant als aan deze kant. Als je dat niet doet, dan vind ik dat naar alle geledingen hier in dit huis, zowel de ambtenaren als onszelf hier, de controlerende taak als GS onrespectvol. Dat moeten we vooral niet meer willen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel.

De heer Reuser (SVL): Alstublieft.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, want respect is natuurlijk ook een basis voor vertrouwen tussen Staten en College. Maar op het moment dat je nu als College van GS eigenlijk de Staten niet de informatie verstrekt waar ze om vraagt, vindt u dat respectvol naar de Staten?

De heer Reuser (SVL): Dat is een retorische vraag, mijnheer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Dan ga ik er maar vanuit dat het antwoord ja is.

De heer Reuser (SVL): Dan heeft u mijn antwoord goed begrepen.

De heer Van Caldenberg (SP): Oké. Dus als het College van GS informatie niet geeft aan de Staten, dan is dat respectvol? Dan is dat een goede basis voor vertrouwen?

De heer Reuser (SVL): Dan is dat respectvol. Ik denk dat u zich vergist nu in die termen.

De heer Van Caldenberg (SP): Oké. Dus dan is het niet respectvol? Kijk, ik ben op zoek naar wat de heer Reuser wil behouden. Want als dat als de Staten vraagt om informatie is 'Wij hebben een opdracht gegeven en u moet maar wachten', is dat dan respectvol of vindt u dat een nieuw College in de nieuwe bestuurscultuur gehouden is om, op het moment dat de Staten vraagt om informatie en het College beschikt over informatie, die zelf moet geven en niet wachten totdat een onafhankelijke concerncontroller die aanlevert?

De heer Reuser (SVL): En uw vraag is nu?

De heer Van Caldenberg (SP): Vindt u dat het past bij de nieuwe bestuurscultuur dat een College gevraagde informatie levert aan de Staten?

De heer Reuser (SVL): Ja, ik denk dat wij als Provinciale Staten afhankelijk zijn van de informatiestromen die op ons afkomen. En in het verleden … Wij zijn hier pas twee jaar en u bent al vele malen en vele jaren langer hier actief, mijnheer Van Caldenberg. U weet precies hoe het wel en hoe niet werkt. Wij hebben de afgelopen twee jaar ook weleens gevraagd of het misschien wat sneller kan of als het misschien niet sneller kan waarom dat dan is. Dus de informatiestromen, een aantal van uw collega's van andere partijen hebben daar ook al op geduid, daar moeten we met zijn allen, en dan bedoel ik dit hele huis, heel goed naar gaan kijken. Om op welke wijze dan ook, ik heb daar nu geen voorbeeld van en ook geen oplossing voor, voordat u dat dadelijk gaat vragen, die stromen makkelijker, duidelijker en effectiever te maken.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, maar nu gaat u het procesmatig maken. Want u zegt dat wij dan die informatiestromen moeten reguleren. Maar mijn vraag gaat niet over het proces. Want zoals wij allemaal hebben vastgesteld zijn de protocollen in dit huis fantastisch, maar de uitvoering is wat anders. Het gaat mij om de houding. En die houding zou moeten zijn: als de Staten vraagt om informatie, dan levert het College van GS de informatie die het heeft.

De heer Reuser (SVL): U herhaalt uw vraag voor de tweede keer nu. Wilt niet nog een keer het antwoord geven: ja.

De heer Van Caldenberg (SP): Maar…

De vicevoorzitter: Nee, de heer Reuser antwoordt nu. De vraag is duidelijk, denk ik. De heer Reuser.

De heer Van Caldenberg (SP): …wilt u dat behouden?

De heer Reuser (SVL): Ik wil dat de informatiestromen, de informatie naar ons en naar u, duidelijk, snel en zo veel mogelijk adequaat is als op dat moment mogelijk is vanuit welke richting dan ook.

De heer Van Caldenberg (SP): Naar ons, hè? Niet alleen naar mij. Naar de Staten.

De heer Reuser (SVL): Met ons bedoel ik zelfs wij met zijn tweeën en wij met de hele 47 hier.

De vicevoorzitter: Vervolgt uw betoog, mijnheer Reuser.

De heer Reuser (SVL): Dank u wel. Wij dienen de ruimte en de verantwoordelijkheid hiervoor te pakken en vooral, en ik denk dat mijnheer Van Caldenberg dat hopelijk ook met mij eens is, in daden om te zetten en geen mooie woorden te gebruiken. Regels en mooie woorden schieten altijd tekort als er op die daden en op die woorden geen navolging komt en de beloftes en de protocollen niet gevolgd worden. En wat ik ook al twee jaar bemerkt heb, de 'ja, ja, het keumt-wel-cultuur', om die ook definitief achter ons te laten.

De vicevoorzitter: Mag ik u vragen af te ronden?

De heer Reuser (SVL): Natuurlijk. Laten we daarbij wat menselijker voor elkaar zijn. Het moet toch mogelijk zijn om respectvol – ik hoop dat daar geen nieuwe vraag over komt – met elkaar van mening te verschillen? Het agree to disagree zou in de praktijk omgezet moeten worden maar dan zonder al te veel woorden daaraan vuil te maken. Dat zou een enorme tijdswinst zijn in dit huis. Dit is volgens SVL een van de belangrijke kenmerken van de extraparlementaire constructie zoals we die kennen en waarvan wij ook een sterke voorstander zijn, zoals u weet.

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ja. Eén interruptie, voorzitter, want de woorden van mijnheer Reuser spreken mij wel aan, zeker als het over respect gaat. Ik was benieuwd: als dan een Statenlid zou zeggen: 'mijn woorden in uw mond, dan komt er eindelijk iets fatsoenlijks uit.' Vindt u dat respectvol of zou u dat afkeuren?

De heer Reuser (SVL): U legt mij nu een antwoord in de mond dat u misschien beter aan de persoon kunt richten die dat heeft gezegd. Ik ga me daar niet in mengen, mijnheer.
Tot slot, voorzitter. We leggen van nu af aan, op dit moment, de basis niet alleen voor het nieuw te vormen College de komende maanden, maar ook vooral voor de Colleges die daarop zullen volgen. Wij zullen er, wij hier met zijn allen, de komende maanden nog heel vaak mee geconfronteerd worden, want een nieuwe bestuurscultuur creëren is makkelijker gezegd dan gedaan. Dat lijkt ons evident. Maar ja, dat was vliegen naar de maan en naar Mars ook. En dat hebben we uiteindelijk ook kunnen doen. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Reuser. Wij gaan verder met mevrouw Jetten namens GroenLinks.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ja, dank u wel, voorzitter. Wat GroenLinks betreft is dit debat het begin van een gezamenlijke zoektocht om te ontdekken wat bestuurscultuur inhoudt, wat de gewenste en werkbare omgangsvormen zijn en zullen we als PS ook naar onze rol durven en moeten kijken. Bestuurscultuur is een moeilijk te bevatten begrip dat iets zegt over de omgang met zaken en personen zowel intern als naar buiten toe. Op het moment dat een bestuurscultuur te weinig

zelfreflectie toepast, neemt de kans op ontsporingen en problemen met integriteit toe. Dat wordt nog versterkt als er sprake is van informele machtsverhoudingen waarbij enkelen ultiem de baas zijn.
Kun je een bestuurscultuur vastleggen in werkafspraken en protocollen? Het antwoord is wat GroenLinks betreft ja en nee. De protocollen van de Provincie Limburg zijn een prima leidraad voor hoe integer te handelen. Uit het onderzoeksrapport van de provinciale concerncontroller wordt geconstateerd dat er geen onrechtmatige zaken zijn gebeurd. Alles volgens de regels. Tegelijkertijd komt uit dat onderzoek naar boven dat de onderzochte persoon als een spin in het web provinciale gelden en opdrachten ontving ter waarde van € 93 miljoen in de afgelopen jaren. Hier wreekt zich het feit dat verschillende werkelijkheden door elkaar lopen. In de juridische en bestuurlijke realiteit is alles oké. Alles is op orde. Alles is volgens de regels. En tegelijkertijd zal een ouder die ik op het schoolplein tegenkom en uitleg dat er één persoon is met sterke banden met het Provinciehuis, voor € 93 miljoen aan opdrachten heeft binnengehaald voor stichtingen en bedrijven waarbij hij betrokken was, of zelfs mede-eigenaar, tot de conclusie komen: foute boel. In de leefwereld kan dit dus niet. En dat is volgens GroenLinks niet in protocollen te vangen. Bij integriteit moet er dus altijd vanuit meerdere invalshoeken naar een zaak gekeken worden.
Bij zaken waar het aan de voorkant duidelijk is of duidelijk zou kunnen zijn dat er mogelijk belangenverstrengeling vermeden moet worden, kun je in de bestuurscultuur altijd het vierogenprincipe hanteren. Denk aan beoordeling van offertes bij inkoop of aanbestedingen. Misschien moeten we vastleggen dat exclusiviteit bij de uitvoering van taken voor de Provincie gelimiteerd moet worden tot een beperkte periode en/of tot een maximaal bedrag. Want nogmaals, de concerncontroller kan constateren dat aan alle regels bij de contracten en subsidies met betrekking tot organisaties waarin deze persoon betrokken was, correct is gehandeld. Eerlijk gezegd had ik ook niet anders verwacht. Ik zou teleurgesteld zijn als dat zo was. Maar niemand heeft een patroon gezien en volgens GroenLinks was hier wel sprake van een patroon. En dus heeft niemand ook stop kunnen roepen. Moeten we hier niet eens kijken of hier sprake is van bevoordeling van een preferente aanbieder?'.

De vicevoorzitter: Punt. Interruptie van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja. Niet lang nadat het College gevallen was, kregen wij collectief met zijn allen een brief van een aantal natuurorganisaties. Die trokken aan de bel over hoe er met natuuronderhoud werd omgegaan. Nu lezen we in het rapport van de concerncontroller dat er één, Natuurrijk Limburg, ongeveer het exclusieve recht had om op natuur van alles te doen. En daar een deal voor hadden voor een miljoen of zeventig. Nu is mijn vraag aan mevrouw Jetten of zij het nu fair vindt dat één partij exclusiviteit heeft op dit onderdeel? Of is het eigenlijk wel fair als allerlei organisaties de mogelijkheid hebben als het gaat over natuurbeheer en natuuronderhoud en om daar iets mee te doen?

De vicevoorzitter: Mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Volgens mij heb ik dat bijna net in mijn bijdrage gezegd. Ik denk dat het niet fair is als je elke keer een opdracht gunt, ook al is het onderhands, aan dezelfde partij. Dat is ook mijn volgende bijdrage dat je daaraan een maximum moet stellen. Dus daar was ik nog niet. Of dat is in ieder geval een suggestie. Nee dat lijkt me niet fair. Ik kan me voorstellen dat je dat één keer doet of twee keer, maar dat je daar een bepaald maximum aan moet stellen en dat er dan een alarmpje af moet gaan zodat daar ook andere partijen op kunnen offreren.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat lijkt me sowieso heel verstandig, maar blijven we dan daarmee doorgaan, nu? Want we kijken morgen alweer vooruit. Of zegt mevrouw Jetten: 'Nou misschien moeten we dat nog weleens heroverwegen?

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Volgens mij hebben we het hier over een nieuwe bestuurscultuur. Ik weet absoluut niet alle antwoorden. Dat wil ik samen met PS, met GS onderzoeken. Wat GroenLinks betreft is dit een van de zaken die we mee zouden moeten nemen.

De heer Van Caldenberg (SP): Oké. Dan kijk ik uit naar morgen.

De vicevoorzitter: Vervolgt uw betoog, mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Oké. Ik had geen streepje gezet. Volgens mij was ik bij: Eén onderhandse opdracht is oké. Twee onderhandse opdrachten is ook oké. Bij tien onderhandse opdrachten kun je je vraagtekens gaan plaatsen. En als het totaal aan opdrachten oploopt tot € 93 miljoen hadden'… En ik geef het toe: dat is wijsheid achteraf. Het is allemaal achteraf. Maar er is geen alarmbel afgegaan. En achteraf had die wel moeten afgaan. Het feit dat dat niet gebeurd is, betekent dat we daarvoor iets moeten inbouwen. En dat betekent, wat GroenLinks betreft, ook dat je een geregelde reflectie uitvoert op eventuele patronen.
In essentie gaat het uiteindelijk om een ding. En dat is wat de interim Gouverneur zei in zijn brief en dat gaat over moreel besef. Bestuurscultuur dat vormen we met zijn allen: GS, PS, het ambtelijk apparaat en hoe we omgaan met de buitenwereld. Voorzitter, ik wil graag herhalen wat ik aan het begin zei: Wat GroenLinks betreft is dit debat daarmee dan ook een start over dit onderwerp.
Tot zover.

De vicevoorzitter: Dank u wel mevrouw Jetten. We gaan verder met de heer Driessen namens Forum voor Democratie.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, de voorlopige conclusie aangaande IKL luidt dat er bijna geen onrechtmatigheden plaatsvonden. En voor sommigen is dit wellicht een reden voor een jubelstemming. Wanneer we echter naar de definitie van rechtmatigheden kijken – volgens de regels of wetten – komen we bedrogen uit. Een overheid die regels maakt, volgt deze natuurlijk vaak op. De term wordt daarmee snel hol en betekenisloos. Rechtvaardigheid lijkt daarmee een beter begrip. Boek 1 van Plato's Republic biedt daarin uitkomst. Daarin staat Thrasymachus de huidige definitie 'rechtmatigheid' voor: de sterken regeren over de zwakken en maken vervolgens de regels. Dit uitzonderlijke klassieke werk spendeert verder een hele tijd aan onderzoeken wat rechtvaardigheid dan wel is. De conclusie: rechtvaardigheid is doen wat goed is.
Het subsidiëren van een nog niet bestaande entiteit is dan misschien wel rechtmatig, maar niet rechtvaardig. Een aantal entiteiten besturen met een enorm salaris grotendeels betaald door collectief geld is dan misschien wel rechtmatig, maar niet rechtvaardig. Bedragen ontvangen van een partijgenoot die daar verantwoordelijk voor is, is dan misschien wel rechtmatig, maar totaal niet rechtvaardig. En expliciet benoemd worden in een programma van een partij met de organisatie die die subsidies ontvangt, is misschien wel rechtmatig, maar is niet rechtvaardig.
Samen moeten wij op zoek naar wat rechtvaardig is en niet naar wat rechtmatig is. Want rechtmatig kunnen we alles maken. Omdat verandering niet in een nacht gaat, dienen we daartoe een zestal

moties in om de bestuurscultuur de nodige steun te geven en te bieden, want dit gaat niet zomaar. En daartoe dienen wij bijvoorbeeld een motie in die een-op-eengunningen omlaag wil brengen in bedrag. En ik hoorde daar zojuist GroenLinks ook al kort over spreken. We willen ook zorgen dat er een inventarisatielijst komt van bestuurders die samenwerken met de Provincie en wat hun netwerk is. En een motie voor openbaarheid van aanbestedingen. Dus dat we zeggen waarom we bepaalde zaken doen. En hoe we tot de keuze voor een bepaalde persoon of entiteit zijn gekomen. En een motie die overzicht biedt van alle deelnemers en alle joint-ventures en welke doelen die joint-ventures hebben die wellicht heel anders zijn dan die van ons.
Evenals verandering niet in één nacht gaat, veranderen individuen niet in één nacht. Dat mag niet verwacht worden. Ook zij zouden de kans moeten krijgen om te veranderen. We mogen dus geen mensen uitsluiten of op een andere plek neerzetten omdat wij nu eenmaal vinden dat ze nog meer tijd nodig hebben om te veranderen. Die tijd nemen zij zelf. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Driessen. We gaan verder met mijnheer Franssen namens LOKAAL-LIMBURG.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ja, voorzitter, dank u wel. Wij hebben ons als LOKAAL LIMBURG enkele dagen afgevraagd wat nu de doelstelling is van dit debat. Waarover gaan we het hier hebben vanavond? Ik denk dat ik niet meer de jongste ben in dit gezelschap, maar vanuit mijn voorgaande jaren weet ik dat de term integriteit al jaren werd benoemd, maar ook beschreven. Ik heb het gevoel dat we hier een heleboel boeken aan het herschrijven zijn. Ik vraag eigenlijk ook aan het CDA, als indiener van dit debat: Wat is de doelstelling? Wat willen jullie bereiken? Misschien hebben jullie een uitgangspositie waarom u dit heeft aangevraagd. Wij zijn benieuwd. Maar misschien krijgen we daar in de tweede termijn antwoord op.
En voorzitter, ook in de bewoording van de fractievoorzitter van het CDA zouden wij gezorgd hebben dat dit College of Collegeleden vertrokken. In mijn beleving hebben twee Collegeleden van het CDA zelf hun ontslag aangeboden. Wij staan wel voor een correcte woordvoering en een correcte weergave van hoe het is gebeurd. En, of iemand zou mij nu willen tegenspreken, ik zat hier in die zaal en ik heb gezien dat twee deputés op een gegeven moment zeiden: ‘Ja, wij leggen onze functie neer.’ Vervolgens heeft onze fractie gezien dat een aantal Collegeleden inclusief de Gouverneur het bestuur continueerden en vervolgens hoor ik ook de fractievoorzitter van het CDA zonet in de eerste termijn benoemen dat wij het College en de Gouverneur hebben weggestuurd.

De vicevoorzitter: Interruptie van mevrouw Werrij voor mijnheer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Nou, volgens mij heb ik hier meegemaakt, als ik mijn …

De vicevoorzitter: Maakt u uw zin af, ja.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): … dat er in eerste termijn een debat is gevoerd en vervolgens is er een pauze geweest van een uur. En vervolgens is het College teruggekomen en heeft zijn ontslag aangeboden. Want wij waren wel benieuwd naar de antwoorden na de eerste termijn.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter, ik ga de heer Franssen er toch helaas op wijzen dat het opstappen van de twee Gedeputeerden niet in de Statenvergadering is geweest, maar dat het een mededeling was die wij per brief via de CdK hebben gekregen in de Presidiumvergadering. Dat was niet, zoals u dat voorstelt. En waar het mij om gaat, en daarom stel ik ook de vraag aan de heer Franssen, dat de Collegeleden uiteindelijk zelf hebben uitgesproken: ‘Wij voelen dat er onvoldoende vertrouwen is om verder te gaan.’ Maar hoe ziet de heer Franssen dan de rol van de Staten en de fracties die in en buiten het debat met heel veel harde woorden de Collegeleden hebben aangevallen? Hoe duidt de heer Franssen dat in relatie tot het wegsturen in de zin van: 'wij hebben een motie in stemming gebracht. Vindt u dat relevant of vindt u dat niet relevant?

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): U stelt de vraag in een aantal zinsneden. Laat ik het zo verwoorden. Prachtig. Daar houd ik wel van. Als je de vraag dan op gaat splitsen, dan denk ik: iedere fractie op zich is autonoom. Wij, als LOKAAL-LIMBURG, hebben respect voor iedere fractie, ook voor uw fractie en ook voor uw inbreng, maar dat betekent nog niet dat wij het altijd met bijvoorbeeld uw inbreng of die van een andere fractie eens zijn. Vandaar dat wij wel respect hebben voor het benoemen van de juiste zaken op het juiste moment. En ik waardeer het zelfs dat u mij corrigeert en zegt dat het niet in de Staten is gebeurd, maar dat de mededeling per brief is gedaan. Perfect. Dan hebben we een correcte weergave van de feiten. En daar staat LOKAAL-LIMBURG voor.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, via u.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag aan de heer Franssen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja. Ik vraag het de heer Franssen nog een keer: Hoe duidt hij de woorden die in de Staten zijn gebruikt en buiten deze zaal en in de media richting het College in relatie tot het opstappen van het College? U zegt: ‘Wij hebben ze niet weggestuurd.’ Nee, feitelijk gezien heeft u geen motie van wantrouwen ingediend en daar is geen meerderheid voor geweest.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dat weten we niet, hè, want er is niet gestemd.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee, maar laat ik zeggen, uit de woorden van alle fracties leek daar in ieder geval een redelijke meerderheid op af te stevenen. Hoe duidt u dat nu in relatie tot de eer aan zichzelf houden van het College?

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ja, ik kan natuurlijk niet … En dat is ook niet mijn taak. Als fractievoorzitter wil ik niet in de schoenen gaan staan van een deputé of eventueel van de Gouverneur. Dat zijn eigen persoonlijke afwegingen die mensen, personen, collega's of hoe je het wil benoemen, willen maken. Ik wil ook niet in uw – ik denk geen schoenen – hakken gaan staan. Zoals ik zonet al verwoordde: respect voor ieder zijn afweging. Of het de juiste afweging is of dat wij als LOKAAL-LIMBURG die afweging wel of niet ondersteunen, dat maken wij als fractie uit.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter. De heer Franssen begon zijn betoog met de vraag: Waarom zijn we nu vanavond bij elkaar? Hij zou graag van het CDA het antwoord willen hebben. Ik

vroeg mij af of, na een uur of twee/tweeënhalf vergaderen, de heer Franssen al iets wijzer is geworden waarom het CDA vindt dat we vanavond bij elkaar zouden moeten zijn.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ja, weet u, dat heeft ook met respect te maken. Ik heb respect voor het CDA. Ik heb respect voor u, uw fractie. Ik hoop dat dat omgekeerd ook naar onze fractie toe is. Vervolgens wil ik graag die tweede termijn afwachten. Daaruit zal onze fractie dan een conclusie trekken. Maar wij geven wel het statement mee dat we het tien/twintig jaar geleden – toen ik wat jonger was, misschien uw leeftijd – al hadden over integriteit. Toen werden er al boeken over geschreven, mijnheer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat kan ik niet ontkennen dat er toen al boeken over werden geschreven. Dank u wel voor het compliment, overigens. Hoe draagt dit debat nu bij aan het realiseren van een nieuw College, een nieuw Provinciebestuur? Wat toch zo snel mogelijk gewenst is.

De vicevoorzitter: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Laten we het positief kritisch bekijken. Laten we hopen dat door middel van dit debat een aantal gewenste uitkomsten naar voren komt. Ik zal u het standpunt van ons vertellen. Wij hebben bijvoorbeeld al gezegd: 'Goed, als hier fracties zijn…' Hier zitten twaalf fracties. En in mijn beleving kunnen we straks niet eenkennig zeggen: 'Nou, dat is de conclusie'. Want natuurlijk zijn de verschillen links en rechts niet duidelijk. Dat betekent ook… Je hebt boeken die een hele omschrijving geven van integriteit op een bepaalde manier en een ander boek geeft het op een andere manier. Wij als fractie willen praktisch werken. We hebben bijvoorbeeld een voorstel gedaan – en dat doe ik nu ook: pak vijf omschrijvingen van integriteit en we gaan daar in een werkgroep een discussie over aan en wij zeggen: 'één dat is wat wij in de Provincie Limburg willen toepassen'. Want het woord integriteit kan in een ziekenhuis een heel andere betekenis hebben of bij een docent economie of op een school of in welke situatie dan ook. Wij zijn in dit huis bestuurders. Dus we zullen een omschrijving dienen te zoeken die past bij dit huis en de gewenste cultuur die wij voor ogen hebben. En zo staan wij in dezen, in feite dat wij vooruitgang willen. We willen ook versnelling. En laten we heel eerlijk zijn. We hebben diep respect voor de gids. We hebben ook respect voor de waarnemend Gouverneur. Maar ook voor al die ambtenaren en medewerkers die hier zitten. Dat betekent wel dat LOKAAL-LIMBURG er ook voor de Limburgers is. Dat betekent dat wij vooruitgang willen. Waar is die vooruitgang op dit moment?

De vicevoorzitter: De laatste keer mijnheer Van Caldenberg.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Iedereen wacht in de provincie. De gemeenten wachten. De wethouders wachten. En wij hebben hier vanavond een hele discussie. Prima. Maar wij houden ervan om het wat praktischer aan te pakken.

De vicevoorzitter: Laatste keer op dit punt. Ja.

De heer Van Caldenberg (SP): Misschien stelt de heer Franssen wel terecht de retorische vraag: Waar blijft de vooruitgang? Misschien dat we het daar dan eens even bij moeten laten.

De vicevoorzitter: Dan wil ik de heer Franssen vragen om zijn betoog te vervolgen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ja hoor. Toen het debat hier plaatsvond, zei ik tijdens het debat, en dat is ook praktisch schakelen: 'Wij gaan nu een meldpunt integriteit op de site zetten van LOKAAL-LIMBURG.' Gewoon direct: hop, hop, hop, hop. We kunnen natuurlijk nog weken en misschien maanden het ene debat na het andere hebben over integriteit, misschien komt er straks nog een debat over bestuurscultuur en misschien vinden we nog een term, maar de Limburger wil bestuurd worden. De Limburger wil vooruitgang hebben. En daar staan wij voor. En wij waarderen het ook dat op een gegeven moment hier, door de waarnemend Gouverneur, een extern integriteitsbureau, laat ik het zo maar noemen, heel snel in het leven is geroepen. Wij waarderen het ook, en dat hebben wij ook aangegeven, dat in tegenstelling tot de vorige formatieronde nu de gids, na aandringen van ons, direct na elk gesprek een verslag naar alle fracties openbaarde. Dat noemen wij ook een bedrijfscultuur. Dat noemen wij ook respect voor elkaar. Maar daar kun je wel direct vooruitgang boeken. Het is eigenlijk onze vraag: Hoe komt het nu dat we na veertien dagen nog geen formateur hebben? Hoe komt dat nu? Ik weet niet of een fractie of mensen daar antwoord op kunnen geven. Waarom duurt het allemaal zo lang?

De vicevoorzitter: Mijnheer Van Caldenberg, u heeft al het maximumaantal interrupties gehad bij deze spreker.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Want als het aan ons ligt: wij willen vooruit. Mag ik weer?

De vicevoorzitter: Nee, ik gaf alleen aan mijnheer Van Caldenberg aan dat hij het maximumaantal interrupties bij u gehad had. Dus, ja, u mag vervolgen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Goed, voorzitter, ik heb de vraag eigenlijk aan alle fracties gesteld: Hoe komt het nu dat het zolang duurt dat wij nog geen formateur hebben? We hebben straks een tweede termijn, natuurlijk. Ik zou graag van iedere fractie daar antwoord op willen hebben. Ons standpunt is heel duidelijk: wij willen vooruit. Wij willen dat hier heel snel een nieuw bestuur komt onder leiding van de waarnemend Gouverneur. Want hij kan dat ook niet weken en maanden alleen volhouden. Dat betekent: burgemeesters en wethouders die wachten op zaken en die willen vooruit. Plannen liggen in de lades. Men wil door. En hier? Hier hebben we het over integriteit.
Eigenlijk – en dat ben ik vergeten, beste collega's – had ik nog … U ziet mij weleens met zo'n bedrijfsbus. Ik had eigenlijk de bibliotheek bij ons leeg moeten halen met een aantal stapels boeken over integriteit. Dan had ik die hier voor u neergelegd. Dan denk ik dat we nog weken een debat kunnen voeren, maar dat is niet onze instelling. Wij willen zo snel mogelijk een bestuur van Limburg. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Franssen. Het antwoord op uw vraag zult u zeker morgen krijgen, want dan gaan we het daar de hele dag met elkaar over hebben. Ja, maar morgen gaan we in ieder geval het debat voeren over de vragen die u gesteld heeft rondom het feit waarom we nog geen verkenner hebben. Iedereen gaat over zijn eigen antwoorden. Maar morgen gaat het over de toekomst.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, dit vind ik toch verbazingwekkend. Ik dacht, met alle respect naar u toe, dat ik een open vraag stelde aan alle fracties en u neemt dan in feite de woordvoering voor een fractie. Dat is niet correct. U dient mij te ondersteunen en te zeggen, met alle

respect naar u toe: 'Goed mijnheer Franssen, goed LOKAAL-LIMBURG, u heeft een vraag gesteld aan alle fracties. Het is ter beoordeling aan de fracties zelf om daar een antwoord op te geven of niet.' Maar ik zie het niet als uw rol om dit nu te verwoorden.

De vicevoorzitter: Ik neem daar kennis van. Morgen gaat het over de toekomst. Morgen gaat het over de positie van de gids. Dan is de gids ook aanwezig en kan hij er ook zelf op reflecteren. En dan gaan alle fracties er in twee termijnen op in. Op het moment dat er behoefte is om daar in de tweede termijn wel op in te gaan, dan staat dat iedereen vrij. Ik wil wel proberen de orde en de structuur van het debat in de gaten te houden en geen voorschot te nemen op het debat van morgen. Het is nu tweeënhalf uur bezig. We hebben nog een gedeelte van de eerste termijn te gaan. En we moeten dit debat uiteindelijk in twee termijnen ook met elkaar afronden.
Mevrouw Plusquin had nog een vraag.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Ik merk dat de heer Franssen erg begaan is met het onderwerp integriteit. Hij heeft zelfs een eigen meldpunt opgericht. Ik vroeg me af of de fractie van LOKAAL-LIMBURG bereid is om een volgende keer iemand aan te leveren voor de Commissie Integriteit zoals we die hebben in de Provinciale Staten.

De vicevoorzitter: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ja, daar hebben wij geen bezwaar tegen, hoor. Als wij de mensen op de juiste plek namens onze fractie kunnen toebedelen, dan doen we dat direct. U kent ons al wel langer.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Daar ben ik heel blij mee. Het is altijd harken om mensen binnen te krijgen, dus ik ben heel blij dat u de volgende keer wel meedoet in de race. Dank u wel.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Graag gedaan.

De vicevoorzitter: Dank u wel. De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, voorzitter, om te beginnen: Heel goed mijnheer Franssen dat u de vraag stelt. Wat ons betreft komt er zo snel mogelijk een formateur, maar u kunt zich misschien herinneren dat wij daar al toe opriepen om vaart te maken met de partijen die met elkaar in gesprek gingen. Wij zaten daar niet bij. Dus wij kunnen dat niet sneller laten gaan dan u wenst.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Nou, maar, van een andere kant … Kijk, als hier door alle partijen zou worden uitgesproken dat men samen met ons een bepaalde versnelling wil maken. Vandaar ook de vraag aan alle fracties. Dat heeft niets met IKL te maken. Waarom duurt dit zo lang? De gids heeft veertien dagen geleden al gezegd, voorzitter: 'Dit is het eindrapport.' Wij willen verder. Misschien kan een van de partijen mij straks antwoord geven waarom dit zo lang duurt. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Franssen. We gaan verder met mevrouw Fischer, 50PLUS.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Dank u wel voorzitter. We hebben al heel veel gehoord vanavond. Het gaat hier over IKL. Daar wil ik het op dit moment niet uitgebreid over hebben. We hebben van de concerncontroller gelukkig gehoord dat in ieder geval alle lijntjes die hier goed moesten zitten, ook goed zaten. Dat is fijn. Ik las vanmorgen tot mijn grote schrik in de krant de metafoor van een spin in het web. Toen dacht ik: Ik ga vanavond niets zeggen. Ik ga dat stuk nog een keer lezen en ook datgene wat ik voor mezelf heb opgeschreven.
Dan blijft dus over het debat integriteit en gewenste bestuurscultuur. Dan denk ik dat, als we de gewenste bestuurscultuur hier voor elkaar krijgen, integriteit zeer zeker een dikke voldoende zou krijgen. Integriteit is niet een keer belangrijk. Integriteit is belangrijk bij alles. Ik heb vanmorgen opgezocht wat bestuurscultuur was en volgens Wikipedia is dat de manier, de gewoontes en de gebruiken waarop leidinggevenden omgaan met elkaar en de organisatie waaraan zij leidinggeven. Een voorwaarde daarvoor is een open, zelfbewuste en actieve dialoog tussen bestuursorganen en de ambtelijke organisaties. Dat lijkt me vrij duidelijk. Als we dat voor elkaar krijgen, dan zit het snor.
Ik ga geen lijstje geven, voorzitter, in wat de gewenste bestuurscultuur is nu, maar toch wil ik dat de kernboodschap hiervan wel overkomt. De kernboodschap van de gewenste bestuurscultuur is namelijk de manier en de gewoonten en de gebruiken waarop wij binnen dit huis met elkaar wensen om te gaan en waartegen stevige PS-debatten in deze Statenzaal aan de orde zullen blijven.
Als ik iets van anderen verwacht, moet ik wel bij mezelf beginnen. Door mijn zelfreflectie op mijn handelwijze op deze kernboodschap over de afgelopen twee jaren en specifiek in het recente verleden heb ik vastgesteld dat niet alles slecht was, maar dat er zeker verbeterpunten zijn. En aan die verbeterpunten – daar kunnen jullie zeker van zijn – zal ik gaan werken.
Voorzitter, politiek is mensenwerk. Politiek krijgt daardoor een gezicht. Wij als Statenleden hebben allemaal onze kwaliteiten maar ook onze vervormingen. Dat stond in het woordenboek. Ik vind het een vreemd woord, maar toch, het stond er. Laten we vooral onze kwaliteiten stimuleren, koesteren, misschien zelfs bundelen, maar we moeten vooral niet achterwege laten elkaar aan te spreken op onze missers als die worden uitgedragen of geuit richting personen. Het aanspreken deden we in het verleden soms snel, soms iets later en soms te voorzichtig. Maar laten we vanaf nu afspreken dat we met duidelijke krachtige taal en een zuiver gesprek dit bereiken met respect voor ons allemaal. De bestuurscultuur dat zijn wij. Met een positieve basishouding zijn wij een goed voorbeeld.
Voorzitter, ik ben een idealist en mijn bijdrage is toekomstgericht. Het is een startpunt. Er zijn zeker nog kwesties om met elkaar te bespreken of liever gezegd: met elkaar uit te spreken. Ik zou zeggen: doen met zijn allen.
Tot slot, voorzitter. Er is een achttal uitgangspunten als basis geformuleerd. 50PLUS stelt voor om, net als door de VVD en ik dacht ook de Partij van de Arbeid aangegeven, de bestuurscultuur eraan toe te voegen. Samen kunnen we kijken wat we eraan kunnen doen. Laat het in godsnaam niet zo zijn dat, als variatie op het spreekwoord: kwam, zag, deed een plas, draaide zich om en liet het voor wat het was. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Fischer. Tot slot in eerste termijn een bijdrage van de heer Claassen namens de PVV.

De heer Claassen (PVV): Geht het nog een bietje? Voorzitter, vandaag gaan we het over één van de tien of meer onderzoeksrapporten hebben die nog moeten komen over wat bestuurscultuur zou moeten zijn. Het CDA wenste dit debat over IKL te voeren voordat zij een keuze kon maken of ze überhaupt wel mee willen doen met de voortgang van de formatie met de overige middenpartijen. Het

doel van dit debat in relatie tot IKL, dat over cijfers gaat, ontgaat, zoals anderen ook al hebben gezegd, ons toch wel deels, want dit rapport gaat over de cijfers, maar doet geen uitspraak over de integriteit en de bestuurscultuur en het doet geen uitspraak over mogelijke integriteitsschending. Is het dan de toon van het debat richting het CDA? Is het om gevoelsmatig groen licht te krijgen van de andere partijen om deel te nemen in een College? Dat kan de PVV zich voorstellen, omdat juist de opmerkingen, forse en schadelijke verwijten die de CDA-fractie, inclusief de loco CdK, door hun bondgenoten zijn gedaan, voor hun kiezen kregen. Die waren niet mals.
Deel twee. Voorzitter, de PVV-fractie heeft het rapport gelezen en heeft daar veel vragen bij. De eenvoudige conclusie: alles is conform proces en provinciale beleidsregels verlopen, dus de rechtmatigheidsvraag, op enkele incidentjes na. Het gaat voor de PVV-fractie net wat te ver.
Echter vandaag spreken we ook over een uitgebreide casus van de uitvoering van het beleid en de toewijzing van subsidies en opdrachten aan derden. Het is onmogelijk om alle omissies in het verhaal van IKL Vrehen nu in vijf minuten voor het daglicht te brengen, maar staat u mij toe enkele te benoemen met de daarbij behorende vragen. En neemt u daarbij de opmerking know your customer telkens in overweging, want juist die zinsnede gaat wat ons betreft over integriteit. Integriteit gaat niet over iets wat mag, maar of het wel pluis is wat gebeurt. Zoals bijvoorbeeld de bestuurders van Booking.com of bestuurders van pensioenfondsen of mondkapjestycoons er met miljoenen vandoor gaan terwijl naar de letter van de wet en procedureel alles prima in orde is. Drie onderwerpen waar de PVV-fractie op wil inzoomen op basis van het IKL-rapport.
Het brononderzoek. De volledigheid van de bronnen kon niet worden gegarandeerd. Er is gebruik gemaakt van openbare bronnen. Waarom zijn nadere bronnen niet gebruikt? Ik krijg een onderzoek met zo’n achtergrond namelijk niet gepubliceerd in journaals. De op 7 april beschikbaar gestelde dossiers zijn nog niet beoordeeld. In welke mate leidt dit alles tot informatiebias? Hier geldt dat deze onvolledigheid afbreuk doet aan de betrouwbaarheid van de feitelijke rapportage.
Puntje twee: cumulatie van opdrachten. Het is positief om te lezen dat her en der wel rekening is gehouden met de motie, ooit ingebracht en aangenomen, van de heer Kuntzelaers van de PvdA. Maar minder fraai is het dat er door slimme trucjes toch weer onderuit gekomen is. We zien dat op enkele punten terugkomen en het rapport spreekt zich in die zin dan ook tegen, of is super voorzichtig in haar oordeel, zoals het bijvoorbeeld bij het onderdeel <onverstaanbaar> bv wordt verwoord door de controller. Voorzitter, de PVV vraagt zich af of onderzocht is of er sprake is van opzettelijke fragmentatie van bedragen. Hoe vaak komt dat voor na 2016, na de motie Kuntzelaers? En is dit los van IKL ook nog steeds gebruikelijk bij andere thema's waar we ons in huis mee bezig houden, bijvoorbeeld de campussen?
Puntje drie: de aanbestedingen. De PVV-fractie zou graag willen weten of onderzocht is of er wellicht nader geduid kan worden welk deel van de € 93 miljoen is weggevloeid naar tewerkstelling en inhuur. In welke mate had de heer Vrehen daar invloed op? Het kan geen toeval zijn dat met name de onderzochte persoon behoorlijk wat geld mee naar binnen geharkt heeft. Er is geen verplichting ernaar te vragen, maar ja: know your customer. En het lijkt er in deze casus vooral op dat, helaas in dit geval CDA-gelieerden de bekende customers bleken te zijn. Alhoewel: de heer Vrehen was als bekende customer niet altijd zichtbaar. Voor zo’n beetje alle andere vennootschappen stuurde hij een andere stroman naar het loket bij de Provincie. In het kader van aanbestedingen, voorzitter, is het verhaal rondom MAA wel interessant. Dat verliep niet helemaal netjes, maar lijkt afgedaan te worden als een kleine omissie. Maar afgezet tegen alle andere ordentelijk verlopen zaken, zouden hier toch alle alarmbellen moeten zijn gaan rinkelen. De hele aanbestedingsprocedure wordt stopgezet met andere kanshebbers dan Vrehen in de top drie. De PVV-fractie is benieuwd op welke plek de aanvraag van de heer Vrehen was beland. Dit is van belang, omdat de verdere aanbesteding

gefragmenteerd onderhands is aanbesteed en dat dan ook nog eens aan een entiteit die niet bestaat. Is deze keuze gemaakt, omdat anders de heer Vrehen buiten de boot zou vallen – dus niet in de top drie? Graag hier nadere toelichting op. En daarvan wachten we als fractie natuurlijk ook de komende rapporten en debatten af over de mogelijke integriteitsschendingen, maar fraai ziet het er vooralsnog niet uit.
Tot slot, voorzitter, deel drie. Daar waar het gaat over integriteit of mogelijke schendingen daarvan heeft de PVV nooit aangegeven dat de voormalige deputés niet integer waren en heeft onze fractie nooit de huidige CDA-fractie op integriteit aangevallen. De PVV trok een lijn. En als dank voor het zonder meel in de mond spreken, wordt de PVV bestempeld als onbetrouwbaar door uitingen als: 'wij hebben de motie niet ingediend', 'wij hebben ze niet naar huis gestuurd'. De conclusie is dan ook: als je integriteit bespreekbaar maakt, word je gestraft en de bestuurscultuur in huis verandert hiermee dus ook niet. Wat de gewenste bestuurscultuur zou zijn, kunt u lezen in het gespreksverslag van de informateur, de heer Caldenberg. En als u dat wenst kan ik daar wellicht nog een toelichting op geven, want daarom heb ik mijn iPad meegenomen. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Interruptie van mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik vroeg me eigenlijk gewoon nog af … U heeft nu uitgebreid gereflecteerd op het handelen van andere partijen. Ik ben eigenlijk heel erg benieuwd naar uw reflectie op het handelen van de PVV in dezen. U benoemt dat andere partijen u een verwijt maken, maar u was de indiener van twee moties van wantrouwen, tamelijk fors van strekking. Ondanks dat u aangeeft dat het niet om integriteit gaat, is het wel een middel om het vertrouwen op te zeggen. U was een van de steunende partijen onder die constructie. Dus dat dat aanzienlijke politieke gevolgen zou hebben, was ergens wel te verwachten. Mijn vraag is: Wat had u dan verwacht toen u die twee moties van wantrouwen indiende?

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ik had in ieder geval verwacht dat de partijen stelling zouden nemen. U heeft ook een aardige poging gedaan, overigens, want … Dan pak ik hem toch erbij. Ik heb zoveel van die aantekeningen. Staat u mij heel even toe, voorzitter, op te zoeken wat D66 daarover heeft gezegd. Nou ja, potverdorie. Oh ja, daar hebben we hem. U zei: ‘Het kan niet anders zijn dat het vertrouwen van de Provinciale Staten in het College steeds moeilijker wordt. En dat is zo.’ Dat waren uw woorden. Als ik in het College zat en ik heb een partij die zegt: 'Wat ons betreft zien wij het niet zitten dat het orgaan wat er nu nog zit' – waar de heer Koopmans en mijnheer Mackus drijvende en belangrijke personen waren in de verhoudingen en dat er dan nog Collegeleden achterblijven en zoeken naar hoe ze het moeten doen en daar, wat ons betreft... En volgens mij een meerderheid van u allen – want daar heb ik u namelijk niet over horen spreken – vond dat dat niet slagvaardig genoeg was en dat er niet het vertrouwen was dat daar ook maar enige actie nog verder zou gebeuren. En uw woorden waren, ik ga het toch nog maar een keer herhalen, dat u dat vertrouwen daar ook eigenlijk niet meer in had. Dus reflecteert u vooral op uzelf, zou ik zeggen, mevrouw Jenneskens.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, nee. Dit is geen antwoord op mijn vraag. Ik vroeg u: Wat had de PVV verwacht toen ze twee moties van wantrouwen indiende tegen het College en tegen de CdK? Ik wil daar graag een antwoord op.

De vicevoorzitter: Mijnheer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Nou, wat wij hadden verwacht … In ieder geval wat wij niet hadden verwacht is dat het College meteen na de eerste ronde was vertrokken. Wat we wel hadden verwacht is dat uw partij en alle andere partijen … GroenLinks, mevrouw Jetten, noblesse oblige. Het CDA natuurlijk. Samen Voor Limburg of SVL moet ik tegenwoordig zeggen, noblesse oblige. Maar alle andere partijen, waaronder u … U heeft zelfs nog gezegd: 'Dat vertrouwen hebben wij eigenlijk ook niet meer'. Want dat staat er. 'Als ik daar zou zitten, zou ik dat dus ook denken.' Dus reflecteert u vooral op uzelf waarom u en collega Straus en ik kan ze allemaal opnoemen, niet uw mond heeft opengetrokken en stelling hebben genomen tegen de motie. Dus kijkt u vooral in de spiegel.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, mijn vraag aan de heer Claassen is, kijkt u zelf weleens in de spiegel? U dient hier als eerste… U vraagt een debat aan om het hierover te hebben. U dient twee moties van wantrouwen in en toch komt u niet verder dan letterlijk met de vinger te wijzen naar al uw collega's. U benoemt net: 'Ik had verwacht dat het college nog iets zou zeggen. Ik had verwacht dat mijn collegapartijen stelling zouden nemen.' De andere partijen waren, in ieder geval in mijn visie op dit geheel, bereid om in ieder geval nog de antwoorden van het College af te wachten.

De heer Claassen (PVV): Wij ook hoor.

Mevrouw Jenneskens (D66): Nee, want u heeft die motie van wantrouwen al ingediend. U was niet bereid …

De heer Claassen (PVV): …redenatie.

De heer Claassen (PVV): U heeft hem ingediend.

De vicevoorzitter: Laat elkaar even uitpraten.

Mevrouw Jenneskens (D66): U heeft hem ingediend en uitgedeeld. U was de eerste in het debat. U heeft daar heel weinig mensen in betrokken. U was een van de vier partijen die het college steunde. Later werden dat er vijf. U zei eigenlijk aan het begin van dit debat, effectief: 'Wij trekken die steun in.' En daarmee was er geen meerderheid meer voor dit College. U heeft naar iedereen hier in deze zaal gewezen. Maar wat had u dan verwacht? Had u écht niet verwacht dat het College daar conclusies aan zou verbinden?

De heer Claassen (PVV): Ja, maar dat is dan toch aan het College?

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dat was dan toch aan het College? Wat moet ik verwachten? Ik dien een motie van wantrouwen in namens de PVV. We nemen stelling. Ik had verwacht dat u misschien … Ja, u nam hier stelling. Een half uur later, toen u zelf zag wat het effect ervan was, dacht u: 'Oh, hip, hip, hip. Wat hebben we nu toch veroorzaakt?' En nu? Nogmaals: ik had toch de bode moeten vragen voor een blik en veger. Dan had u hier uw straatje schoon kunnen vegen. Mevrouw Straus zal waarschijnlijk hetzelfde gaan doen.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ik had, denk ik, de bode dan gevraagd om de botervloot om die berg boven op uw hoofd er toch eens een keer af te vegen.

De heer Claassen (PVV): Ja, zeker, mevrouw Jenneskens. Ja.

Mevrouw Jenneskens (D66): Maar, daar gaat het helemaal niet om. Wat mij telkens opnieuw verbaast is dat u elke keer opnieuw met uw vinger wijst en niet reflecteert op uw eigen handelen. We hebben het net over het College gehad, maar ook de CdK had gevraagd om een verklaring te mogen voorlezen. Dat werd niet gegund. U wilde zelf eerst starten met uw eigen inbreng in dat debat en u smeet die motie op tafel. Hoe reflecteert u daar dan op? Had u verwacht dat de CdK daardoor aangedaan zou zijn? Had u verwacht dat de CdK deze conclusies daaraan zou verbinden? Wat was uw verwachting dan?

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ja, wat was mijn verwachting? De verwachting was dat we het erover zouden gaan hebben. Ja, dat dat aankomt bij mensen, dat snap ik ook. Ik heb zelfs ook in de media en aan collega's verteld dat het menselijke aspect – ik heb dat volgens mij ook nog in een gesprek met de heer Remkes gezegd bij de kennismaking – dat dat het impact heeft op iedereen hier in de zaal, dus ook op mij. Maar politiek gezien was het voor de fractie van de PVV – en volgens mij voor de meesten van u, want ik heb u daar namelijk niet over gehoord – op dat moment een manier om duidelijk stelling te nemen van wat hier de afgelopen periode is gebeurd. C'est soit. Meer is het niet, mevrouw Jenneskens. Ik weet niet welke esoterische benadering u nog van de PVV verwacht, maar verwacht daar niet te veel van zou ik zeggen.

De vicevoorzitter: Laatste interruptie van mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter. Mijn verwachtingen bij de PVV, laten we het daar niet over gaan hebben.

De heer Claassen (PVV): Stel dan niet zo veel vragen als u niet zo veel verwachtingen heeft.

De vicevoorzitter: Nee, laat mevrouw Jenneskens nu even uitpraten.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, mijn laatste vraag aan de heer Claassen – want dan moeten we er inderdaad maar eens mee ophouden…

De heer Claassen (PVV): Precies.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): …is de volgende. U had de beschikking over een heel aantal soorten middelen. U had kunnen kiezen voor een motie van afkeuring. U had kunnen kiezen voor een motie van treurnis. U had allerlei keuzes kunnen maken. Waarom koos de PVV nu precies, zonder dat te delen – of wel met andere partijen, in ieder geval niet met de mijne – voor dat allerzwaarste middel? U benoemt net: 'Ja, we hadden niet verwacht dat ze zouden aftreden.' U benoemt net: 'We hadden verwacht dat ze antwoord zouden geven.' Maar u trok letterlijk hun stoel onder hun kont vandaan. En toch koos u voor dat aller zwaarste middel. Waarom had u dan toch niet ingeschat dat dat deze desastreuze gevolgen zou hebben? Waarom koos u niet voor een ander middel?

De heer Claassen (PVV): Ik heb nooit dat deze desastreuze gevolgen ... Als het over integriteit gaat, mevrouw Jenneskens, zal ik het volgende vertellen. Ik heb dat ook op andere plekken gezegd. Als je aan de voorkant gaat regelen dat als we een motie van wantrouwen indienen en het College valt en we hebben aan de voorkant al met elkaar geregeld… Dat heb ik het CDA ook uitgelegd. Als we aan de voorkant regelen van oké, we gaan dit doen met de hoop dat het College valt en dan hebben we plan B meteen klaar en schuiven we dat erin. Als dat de reden was om het te doen … En als dat plan B er niet was en we zeggen dat we het niet doen, dan is dat laatste niet integer. U veronderstelt eigenlijk van: eigenlijk had u moeten bedenken wat er was gebeurd. U had een plan B klaar moeten hebben. En dan was het allemaal in orde geweest.' Integendeel: zonder plan B en dan toch keuzes durven te maken. Dat is waar de PVV voor staat en dat is integriteit.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja, maar voorzitter.

De vicevoorzitter: Nu gaan we wel afronden.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja, maar de keuze die de heer Claassen heeft gemaakt, dat roep ik wel even in herinnering, was een tamelijk forse. U had andere middelen gehad. En u had ook niet in een motie hoeven schrijven dat de CdK voorgedragen moest worden voor ontslag. Dat was buiten elke proportie. U heeft zelf de CdK en het College ook in die zin niet de ruimte gegeven om zich te verdedigen. En toch komt u niet verder dan met uw vinger te wijzen…

De heer Claassen (PVV): Ik hoor geen vraag voorzitter. Wat is nu de bedoeling?

De vicevoorzitter: We gaan het nu ook afronden.

De heer Claassen (PVV): Ik ga het afronden en dan zouden mijn woorden zijn: Mooie woorden. Had u die gesproken op 9 april, ja. En dan zou ik het erbij willen laten.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik zou de heer Claassen toch willen adviseren: koopt u…

De heer Claassen (PVV): Ik hoef geen advies van u, mevrouw Jenneskens. Dan koop ik wel een advies ergens anders.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, als dit de bestuurscultuur is, dan hebben we nog heel veel werk te doen. Tot zover.

De heer Claassen (PVV): Ja, precies. Ja goed zo.

De vicevoorzitter: En de volgende interruptie van mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Ja, voorzitter, ik was gaan zitten omdat mevrouw Jenneskens eigenlijk al zoveel vragen stelde die ik mijnheer Claassen ook had willen stellen en die ik hem ook gesteld heb. Dus ik dacht: dat ga ik niet herhalen. Maar toen viel mij eigenlijk in dat u straks in uw interruptie naar mij toe heeft gezegd dat u tot aan het advies van de verkenner, in ieder geval, was u positief gestemd. Laat ik het zo zeggen. Mijnheer Claassen, wat u nu doet, is eigenlijk uw gram halen over het feit dat u door de verkenner niet in de groep van acht gesteld bent. Klopt mijn constatering?

De heer Claassen (PVV): Nee, dat klopt helemaal niet. Maar het gaat er niet om, om mijn gram te halen. Het gaat over feitelijkheden. Meer is het niet. En om duidelijk te zijn dat mensen weten dat in die club van acht blijkbaar mensen zitten die bestuurscultuur zeggen na te willen dragen, maar in de praktijk het anders doen. En daar bent u het grote voorbeeld van.

Mevrouw Straus (VVD): Cultuur is houding en gedrag.

De heer Claassen (PVV): Dus ik zou vooral zeggen: 'Ga vooral niet met de VVD in zee.'

Mevrouw Straus (VVD): Cultuur is houding en gedrag. Tot aan het moment dat het rapport van de verkenner gepresenteerd was, heb ik u niet op deze toon gehoord. Heb ik u niet deze vragen horen stellen.

De heer Claassen (PVV): Toen hadden we ook nog geen mes in de rug gekregen, mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Er is geen mes in de rug gestoken.

De heer Claassen (PVV): Oh, jawel.

Mevrouw Straus (VVD): Door niemand niet!

De heer Claassen (PVV): Nee, dat zal best. Gaan we daar het debat nu over voeren?

De vicevoorzitter: Nee. Ik zou zeggen: beperkt u zich tot een vraag, mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Maar voorzitter, het feit dat mijnheer Claassen dit kwalificeert als mes in de rug, daaruit constateer ik dat mijn constatering dat u uw gram wilt halen terecht is.

De heer Claassen (PVV): Nou, tot slot dan, voorzitter. Het mes in de rug gaat vooral over het gedrag van de VVD op weg naar het verhaal van Onno Hoes toe. Dat is niet gram halen, maar zal duiden hoe de werkelijkheid en hoe de wereld in elkaar steken waar u voor wegloopt.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Wij komen daarmee aan het einde van de eerste termijn van de Staten. Ik kijk even naar de CdK of hij nog een korte schorsing wenst.

Gouverneur Remkes: Het college heeft behoefte aan intern beraad.

De vicevoorzitter: Dan schors ik de vergadering voor een kort moment.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Dames en heren, ik heropen de vergadering en ik geef het woord aan de Commissaris van de Koning, de heer Remkes.

Gouverneur Remkes: Mijnheer de voorzitter, bedankt. Als ik de inbrengen die van de zijde van de Staten zijn geleverd, eens even goed tot mij door laat dringen dan ging het over integriteit, de reden waarom dit debat nu ook plaatsvindt, het ging voor een deel om een vooruitblik op morgen en het ging voor een deel om de reflectie van uw vergadering van 16 april. Dat laatste geeft mij ook de ruimte om daar ook eens even op te reflecteren.
Toen ik als extern krantenlezer volgde wat zich in Limburg in de aanloop naar en op 9 en 16 april voltrok kwam bij mij de klassieke vraag op of dit politiek beleid is of is er ook daadwerkelijk politiek over nagedacht. Ik heb inmiddels veel gesprekken gevoerd met fractievoorzitters, met de voormalige Gedeputeerden, met externe waarnemers, ook met burgemeesters. En de Staten hebben inmiddels ook een aantal brieven gekregen van ondergetekende. Het programma bestuurscultuur en de aankondiging van een aantal concrete acties. Vanavond is concreet het IKL-rapport van de concerncontroller aan de orde. En met een oplegbrief van het College van GS. En de hoofdconclusie, en ik citeer: ‘De onderzochte opdrachten, subsidies en de verstrekte lening zijn gedurende een periode van ruim 10 jaar rechtmatig verlopen, behoudens enkele geconstateerde afwijkingen, zonder materieel effect.’ Het College heeft ook aangegeven de vier hoofdaanbevelingen in principe over te willen nemen. Ik kom daar straks bij de moties nog wel even op terug. Dit rechtmatigheidsonderzoek is geen integriteitsonderzoek. De resultaten daarvan volgen nog en dat wachten we af. Ik zeg er overigens in de richting van de Staten wel bij dat gedegen onderzoek tijd kost. En zoals in de beantwoording van de schriftelijke vragen ook is aangegeven, wat mij betreft heeft zorgvuldigheid van het onderzoek prioriteit.
En mijnheer de voorzitter, als ik nu alles in perspectief plaats, dan is het zeker zo dat op een aantal fronten verbetering nodig is. Maar wie mij de vraag stelt of er in Limburg, in het nu, sprake is van een totaal verziekte bestuurscultuur, zeg ik op grond van mijn waarneming, tot nu toe, van de afgelopen kleine zeven weken, luid en duidelijk: ‘Nee.’ Zeker, er waren stevige incidenten die het beeld zijn gaan bepalen. Een aantal van die incidenten zijn echter ook terug te voeren op het verleden. En daar kunnen en moeten lessen uit worden getrokken. Geen misverstand daarover. Limburg verdient dat.
Ik heb hier ook een professionele, betrokken ambtelijke organisatie en bevlogen en betrokken dienaren van het openbaar bestuur aangetroffen. Heel veel burgemeesters, wethouders en waterschapbestuurders. Wel was soms sprake van krampachtige reacties op vragen van de pers. Met name ook bestuurlijk ingegeven. Terwijl openheid wat mij betreft de basisnorm behoort te zijn, zeg ik er maar voor de helderheid bij, iets anders is dan openbaarheid van alles.
Wat ik in gesprekken ook tegenkom bij openbaar bestuurders is een toegenomen gevoel van onveiligheid. Niet zozeer fysiek, maar in het bestuurlijke doen en laten. Of dat gevoel nu heerst in ambtelijke organisaties of onder bestuurders, het is dodelijk voor het presterend vermogen van het

openbaar bestuur. Wat fout is, is fout. En moet ook worden benoemd. Wat discutabel is, moet ter discussie staan. En de pers heeft daarin een essentiële rol als waakhond in onze democratische rechtsorde. Mijn vroegere collega Donner voegde daar overigens ooit, en wat mij betreft terecht, aan toe: ‘Blaf op tijd en met mate, want anders gaat de waakhondfunctie teloor.’
Dat vraagt van de pers, zeg ik erbij, ook zorgvuldigheid. Journalistiek gebaseerd op feiten en zorgvuldige hoor en wederhoor. Ook dat is een belangrijke verantwoordelijkheid van de media. En een van de eerste dingen die ik hier heb gedaan is het nalezen van de verslagen van uw vergaderingen van 9 en 16 april. En als ik die debatten van toen in het juiste perspectief plaats, heeft dat in een aantal opzichten onnodig beschadigend gewerkt voor het aanzien en het feitelijk functioneren van het openbaar bestuur en het politieke bedrijf in deze zaal. Over wat er toen is gezegd en aan politieke feiten is gecreëerd, een aantal opmerkingen.
Ten eerste. Ik zei het al, de oorzaak van een aantal incidenten ligt in het verleden. IKL, waar ook primair een belangrijke verantwoordelijkheid ligt bij directie en het interne toezicht. En mogelijk, maar op dit moment niet in de eerste plaats, want de onderzoeken wachten we af, hier in het Provinciehuis. De bevindingen van de concerncontroller onderstrepen dat. De berichtgeving over en de rapportage van de Zuidelijke Rekenkamer over de klusjesmannen is een ander fenomeen uit het verleden. En toen ik dat destijds al las, gewoon als krantenlezer, maar ook nu bij herlezing en ook bij lezing van het rapport van de Zuidelijke Rekenkamer, is dat toch een verzameling van rijp en groen. Sommige benoemingsprocedures konden niet door de beugel en hadden transparant en langs objectieve lijnen moeten worden vervuld. Soms ging het echter ook om functies die overal in ons land in netwerkverbanden worden geworven. En ook de hoofdconclusies van de Zuidelijke Rekenkamer waren eigenlijk in feite buitengewoon genuanceerd. Er ligt sinds 6 april een sonderend voorstel bij de Staten hoe daar in de toekomst mee om te springen. Ik heb geen diepgravend onderzoek gedaan, maar volgens mij loopt Limburg daarmee absoluut voorop.
Mijn tweede opmerking: Prominent onderwerp van debat was toen wat kan de Gouverneur doen en wat is zijn verantwoordelijkheid? De wettelijk vastgelegde zorgplicht van de Gouverneur richt zich primair op de eigen politieke omgeving en de eigen ambtelijke organisatie en secundair op het openbaar bestuur in de Provincie. Daar moet ook op een gewetensvolle en een actieve manier invulling aan worden gegeven. Kan de Gouverneur daarmee voorkomen dat er een rotte appel in de mand zit of dat er in de Provincie een keer iets gebeurt dat gemeten naar de normen van nu niet deugt? Mijn antwoord is ook duidelijk, dat antwoord is nee, dat kan de Gouverneur niet voorkomen. Hij kan risico’s reduceren, maar 100% voorkomen niet.
Mijn derde opmerking. Wat mij in het bijzonder aan die debatten ook opviel, was dat het heel sterk in het teken stond, het karakter had, van integriteit is iets van het bestuur. En niet van ons als Staten. En ik zeg dat, mijnheer de voorzitter niet als ‘jij-bak’. Maar de Staten hebben ook een eigen verantwoordelijkheid op dit terrein. Ik wil daar een paar voorbeelden van geven. Theo Bovens heeft op 9 april gememoreerd dat hij recent nog tijdens zijn functioneringsgesprekken, met de fractievoorzitters, geen negatieve signalen over zijn functioneren heeft gekregen. Dan zijn er twee mogelijkheden. Ofwel de fractievoorzitters hebben toen niet gezegd wat er gezegd moest worden. Ofwel de verwijten in zijn richting tijdens het Statendebat waren onterecht of op z’n minst overtrokken. U raadt het al. Beide antwoorden zijn fout. En dat raakt aan de integere invulling van de werkgeversrol die de Staten, c.q. de fractievoorzitters, jegens de Gouverneur hebben. Ik kwam onlangs in de pers tegen, en ik citeer: ‘Kringen rondom de Commissie Integriteit.’ Lekgedrag heeft dus alles te maken met niet integer handelen. De Staten hebben in het verleden ja gezegd tegen een Limburgse nevenfunctie van een Gedeputeerde. Terwijl je op je klompen aan kon voelen dat dit vroeg om moeilijkheden. Recent nog hebt u de code voor Gedeputeerden vastgesteld, waarin wat mij betreft onterecht een aantal deuren

worden opengezet of opengehouden. Ik heb ook mijnheer de voorzitter de gedragscode voor Statenleden er eens op doorgebladerd. In uw eigen gedragscode wemelt het van de open formuleringen. Het ligt dus ook in mijn voornemen om samen met de griffier het initiatief te nemen om de code aan te passen ter bespreking tijdens de Statendag in september. En voor de goede orde, een code is voor mij niet heilig. Het is meer een voertuig voor bewustwording van het belang van integer bestuurlijk gedrag. Niet meer en niet minder. Als er met codes niets gebeurt worden het nietszeggende dode letters in een bureaula.
In het debat toen werden ook opmerkingen gemaakt over onze ambtelijke organisatie en individuele ambtenaren. Dat is, ik heb het ook tegen sommige individuele fractievoorzitters gezegd, wat mij betreft over de grens van het betamelijke. Zij kunnen zich niet verweren, niet verdedigen en horen dus in het politieke debat ook niet te worden aangesproken.
Tenslotte, om van mijn hart maar geen moordkuil te maken, want dat raakt ook aan een aantal opmerkingen die van uw zijde zijn gemaakt, maar misschien nog wel mijn belangrijkste vraag. Namelijk de vraag aan welke eisen een volwassen open politiek debat moet voldoen. Wat mij betreft een basishouding van respect naar elkaar. Als Statenleden onderling en naar de bestuurder. Bij een scherp politiek debat hoort ook luisteren naar elkaars opvattingen. Ik heb uw voorzitter bij de introductie en bij de opening, dat schijnt hier standaard te zijn, horen zeggen: ‘Met de juiste waardering voor elkaars mening.’ En daar ligt wat mij betreft een hele belangrijke kern. Een goed debat wordt ook gevoerd op basis van feiten en bevindingen. Niet op basis van beelden en voor-ingenomenheid. En wat mij ook in dit debat opvalt, en dat was dus ook in het debat op 16 april het geval, moties die in eerste termijn al worden ingediend. Terwijl je ook sommige dingen precies kunt bereiken door gewoon normaal te vragen en als je je zin niet krijgt dan kom je in tweede termijn met een motie. Ik zie natuurlijk ook wel dat op veel plekken deze wat mij betreft niet gewenste gewoonte toeslaat, dat gebeurt zo af en toe ook wel in de Kamer of in gemeenteraden. Maar een vruchtbaar debat zou moeten leiden tot de conclusie dat een andere werkwijze eigenlijk veel beter is. En die noties heb ik in de debatten van 9 en 16 april gemist. Overigens herkende ik wel elementen van het 1 april-debat in de Tweede Kamer, in uw debatten hier. Maar moet u dat niveau van debatteren willen? Of is iets meer Limburgse waardigheid geboden? Voor het aanzien van het Limburgse politieke bedrijf lijkt mij in ieder geval van wel.
Mijnheer de voorzitter, er zijn een paar feitelijke vragen gesteld. En ik ga niet in op de vragen achter teksten in het rapport van de concerncontroller, want ik weet ook niet meer dan het feitelijke rapport van de concerncontroller en kan op een aantal van die vragen op dit moment ook geen antwoord geven. Een aantal onderzoeken zullen daar ook nader licht op moeten werpen. Maar de heer Kuntzelaers heeft gevraagd naar het Jaarverslag Integriteit. Moet je daar niet wat meer duiding in geven? Er staat volgens mij een passage in over het rapport van de Zuidelijke Rekenkamer en ga er maar van uit dat in het verslag 2021 nader ingegaan zal worden op datgene wat zich dit kalenderjaar heeft voltrokken en mogelijkerwijs nog zal voltrekken. **En het is overigens, als het gaat om duiding, ook mijn voornemen om in de rapportage aan de minister van Binnenlandse Zaken die ik in juli uit zal brengen, om eens wat meer duiding te geven, zodat dat ook een bouwsteen kan zijn voor dat jaarverslag.**
De fractievoorzitter van de Partij voor de Dieren stelde een vraag, en ik vermoed zomaar dat die vraag is ontleend aan datgene wat ik aan de informateur heb geschreven van hoe de Commissaris dat ziet met het Presidium en met het Seniorenconvent. Het is wat mij betreft een signaal, en u hebt dat goed kunnen lezen, Ik noem daar dacht ik drie punten, dat extraparlementair zijn charme heeft en kan een mooi model zijn. Maar er hoort onderliggend, en volgens mij hebben hoogleraren die dit proces volgen dat aan het begin van het proces ook al aangegeven, er hoort wel cement te zijn. En dat moet zich

niet voltrekken op de traditionele manier met coalitie-overleggen en dergelijke, maar daar moet je eigenlijk een andere vorm voor vinden. Dat is het signaal dat ik heb gegeven en dat lijkt mij ook in het licht van het debat van morgen niet geheel betekenisloos.
Er zijn, mijnheer de voorzitter, een aantal moties ingediend die in feite een operationalisering betekenen van de know your customer-procedure. Dat is de motie 2736. Dat is de motie 2738. Dat is de motie 2742. Dat is de motie 2740. Ja, dat zijn de moties die daar in feite aan raken. En mijn suggestie zou zijn om deze moties nu aan te houden. **En ik zeg u toe dat – want in de oplegbrief van het rapport van de concerncontroller staat aangeven dat wij in principe de aanbevelingen die gedaan zijn over zullen nemen – dan ook heel concreet de teksten van deze moties zullen worden meegenomen en daarin ook zullen worden uitgewerkt. Dan kan er ook nog even een juridische check op plaatsvinden. Maar die toezegging hebt u op die manier.**
Dan kom ik bij motie 2741. Dat gaat over de publicatie van jaarcijfers. Volgens mij is het zo dat de exploitatiesubsidie altijd voorzien moet zijn van een accountantsverklaring en op een normale wijze in de jaarrekening terecht komt. Dus ik zie het verschil nog niet. En ik heb de indruk dat deze motie vanuit dat vertrekpunt dan ook overbodig is. Maar misschien, als ik het verkeerd zie, dan kan daar ongetwijfeld in tweede termijn een toelichting op worden gegeven.
Dan kom ik op motie 2739: ‘Aanbestedingen te allen tijde afhandelen in een openbare procedure’. Dat gaat om concurrentiegevoelige informatie en dat is op grond daarvan niet mogelijk. Dat is denk ik ook nog in strijd met een aantal regels die raken aan aanbestedingsreglementen en dergelijke. Dus deze motie moet ik ontraden.
Dan kom ik bij motie 2737: ‘De gunningen direct te verlagen naar € 5.000’. Mijnheer de voorzitter, € 5.000 is een onwerkbare grens. Dus die motie ontraad ik ook. Ik zal één voorbeeld geven. Er lopen op dit ogenblik gesprekken natuurlijk over de invulling van de onderzoeken die uitgevoerd moeten worden. Dat gaat om bedragen groter dan deze € 5.000. En ik wil daar eigenlijk geen aanbestedingsprocedure tussen zetten. Dus die motie ontraad ik ook zeer.
Dan heb ik de motie over het lobbyregister. Kijk, ik vind de motie in principe sympathiek. En in ieder geval de achterliggende gedachte, die steun ik ook wel. Maar ik voeg er direct wel aan toe dat het er helemaal van afhangt hoe je daar handen en voeten aan geeft. Want heb daar niet te hoge verwachtingen van. Het gaat niet alleen om lobbybewegingen die hier dit huis binnenkomen. Er zijn vele andere manieren om daar handen en voeten aan te geven. En ik waarschuw u om hier al te hoge verwachtingen van te hebben. **Maar mevrouw Plusquin heeft wat mij betreft de toezegging dat wij hierop terug zullen komen. Dus mijn advies is om de motie nu aan te houden. En u krijgt daarover een mogelijke uitwerking hiervan, want ik heb natuurlijk ook wel gezien dat in de formatiebesprekingen deze gedachte ook een rol speelt. En het moet wel op een handzame manier uitgewerkt worden. Dus daar komen wij, op de gedachte als zodanig, op terug.**
Dan heb ik hier nog liggen een <onverstaanbaar>, want daar zijn ook vragen over gesteld, van hoe vaak mijnheer Vrehen hier nu op bezoek kwam. En die vragen zijn ook door NRC Handelsblad gesteld. **En ik heb er dus geen enkel probleem mee dat dat overzicht ook aan u wordt verstrekt, zodat dat tot verrijking van inzicht en kennis kan leiden en daar kan niemand bezwaar tegen hebben.** Mijnheer de voorzitter, ik dank u zeer.

De vicevoorzitter: Ik dank u wel Gouverneur. Wij kunnen dan verder gaan met de tweede termijn van de Staten en ik kijk of u nog behoefte heeft aan een moment van schorsing of dat wij kunnen starten met de tweede termijn. Kort moment van schorsing, mevrouw Plusquin? Vijf minuten?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja.

De voorzitter: Ja? Dan schors ik de vergadering voor vijf minuten.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Dames en heren, mag ik u uitnodigen om uw plaatsen weer in te nemen.
Dames en heren, ik heropen de vergadering en ik zou als eerste het woord willen geven aan de heer Driessen met het verzoek om een korte toelichting te geven op zijn motie 2741 – dat mag inderdaad vanaf hier – naar aanleiding van de vraag van de Gouverneur. Dan kan er nog een advies op komen en ik verzoek hem om ook gelijk aan te geven hoe hij omgaat met de ingediende moties naar aanleiding van de stemadviezen van de Gouverneur. En dan kan vervolgens mevrouw Plusquin in haar termijn aangeven hoe zij met haar moties omgaat en dan kan iedereen vervolgens reageren op eventuele overgebleven moties. Het woord is aan de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dank u wel, voorzitter. Allereerst bedankt voor het advies en de uitgebreide behandeling van de Gouverneur. Motie 2738, 2740 en 2742 wil ik met de toezeggingen van de Gouverneur graag aanhouden. Even kijken, dan twee moties …deze was afgeraden. Eerste motie 2741 en dan gaat het specifiek om kleine organisaties die niet controleplichtig zijn, dus ook die cijfers vervolgens niet publiekelijk publiceren. Dus die wel een accountantsverklaring hebben maar niet actief hun jaarverslag bijvoorbeeld dienen te publiceren. En het is daar wel een belang bij, vinden wij in ieder geval, dat ook zichtbaar wordt voor bijvoorbeeld de bevolking hoe dan vervolgens die organisatie draait en waar dat subsidiegeld precies voor gebruikt wordt en welke middelen die organisatie elders ter beschikking heeft.
Dan eventjes kijken, dat was 2737. Daarbij gaf de Gouverneur aan dat € 5.000 een onwerkbare grens is. Ik zou daar nog een korte vraag over willen stellen, misschien net zo makkelijk in tweede termijn, of daar misschien een mogelijkheid voor is dat dan het College toestemming vraagt aan de Staten, wellicht schriftelijk, om daar eventueel van af te wijken. Dus een soort afwijkingsprocedure inbouwen. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dus nog even voor de volledigheid. Uw motie 2738, die heeft u ingetrokken, mijnheer Driessen? Ja? Dat geldt ook voor de motie 2740. De motie 27…Nee. Ja, misschien kunt u het zelf nog even herhalen, want de griffier had het ook niet helemaal paraat.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): 39 …even kijken. Nu heb ik ze ook door de war gehaald. 39 intrekken, 41, 37 en 38 aanhouden.
En de andere twee, afhankelijk van de termijnen, wil ik die nog bespreken.

De vicevoorzitter: Oké, ik kijk even naar de griffier.

Griffier Pregled: 39 intrekken. 41, 37 en 38 aanhouden en 40 en 42 bewaren we eventjes voor de …zeg ik dat goed? Nee, pardon. Opnieuw .

De vicevoorzitter: 40 en 42 daar wenst u nog naar aanleiding van …

De heer Driessen (Forum voor Democratie): 40, 42 en 38 aanhouden. Nee, nou heb ik het weer. Ik lever ze bij de griffier in.

De vicevoorzitter: We gaan het even opnieuw doen. De motie 2738 daar is het advies van de Gouverneur aanhouden.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, die wil ik ook graag aanhouden.

De vicevoorzitter: Die gaat u aanhouden. Dan heb ik … dan gaan we ze maar gewoon even allemaal langs. Dan heb ik de motie 2737, dat is die som voor die gunningen, daar wilt u nog op terugkomen in tweede termijn.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja.

De vicevoorzitter: De motie 2741 komt u in tweede termijn ook nog op terug.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja.

De vicevoorzitter: De motie 2740 dat is het advies aanhouden.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja.

De vicevoorzitter: Dat is overgenomen. Motie 2742 ook het advies aanhouden.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja.

De vicevoorzitter: Ik heb begrepen dat die ook wordt aangehouden en 39 heeft u ingetrokken.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja.

De vicevoorzitter: Perfect. Dank daarvoor. En dan geef ik nu graag het woord aan mevrouw Plusquin en aan haar het verzoek in ieder geval om ook in haar termijn aan te geven hoe om te gaan met de ingediende moties, waarvan zij eerste indiener is.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Allereerst dank aan Gouverneur Remkes en gefeliciteerd met uw Limburgse maiden speech. We zijn het tromgeroffel vergeten jongens. Zullen we het nu even doen? *'Tromgeroffel' klinkt.*
Wij zijn blij met de beantwoording. Dank voor uw toezeggingen over die moties. Wat wij nog missen, is een grafiekje in eenvoudig taalgebruik, maar ik denk dat het misschien ook wel meegenomen kan worden in de uitwerking zoals u die eerder beschreef. Wat betreft het seniorenconvent en het Presidium was me niet geheel duidelijk of dat dan twee verschillende gremia worden en of het voor iedere fractievoorzitter geldt? Want er hoort natuurlijk wel cement te zijn, hoorden we zojuist. Maar dat moet zich niet beperken of voltrekken bij een coalitieoverleg, wat de Partij voor de Dieren betreft. Want de openbaarheid van bestuur is een groot goed en zeker nu wij met z'n allen tot een nieuwe bestuurscultuur moeten komen, dienen we ook zo transparant mogelijk te zijn. En wat betreft onze moties, nogmaals dank dat ze overgenomen worden. En wij zullen ze dan ook aanhouden. Dat was het voor de tweede termijn. Dank u wel.

De voorzitter: Dus dan constateer ik, mevrouw Plusquin, dat de motie 2736 over zinnig en zuinig besteden van Provinciale subsidies en de motie 2743 met de toezegging door u beiden worden aangehouden of ingetrokken naar aanleiding van de toezegging?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Nee, ik wil ze conform het advies van de Gouverneur aanhouden. Bij die Lobby-motie wil ik nog aangeven dat dat ook naar Europees voorbeeld is. Dus wellicht wilde de Gouverneur onze verwachtingen temperen. Maar wij zijn in ieder geval heel blij als dat op deze wijze uitgevoerd wordt.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan zijn die beide moties aangehouden.
Dan ga ik met u verder naar de heer Kuntzelaers, Partij van de Arbeid.
U moet uw enthousiasme nog één beurt ophouden mevrouw Werrij. Daarna mag u.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dank uw wel, voorzitter. Het is natuurlijk heel makkelijk en heel politiek om nu nog over een paar onderdelen uit de moties van Forum voor Democratie of de Partij voor de Dieren te praten. En dan vooral over de inhoud van datgene wat de Gouverneur zojuist gesteld heeft, heen te wandelen zonder aan reflectie te doen en dat zou ik willen voorkomen. Want wat kunnen we verbeteren? Dat was de vraag waarom we vandaag hier bij elkaar kwamen. En er werden wel degelijk duidelijke woorden gesproken door Gouverneur Remkes. Ik was erbij toen we een College installeerden en een collegelid met een nevenfunctie. Ik denk dat ik één van de weinigen ben in de zaal die daarbij was. En ik heb daar voorgestemd destijds. In de overtuiging dat dat moest kunnen, op basis van vertrouwen. Terwijl anderen fracties nadrukkelijk een punt maakten om dat niet te doen en daar zeker aan refereerden: ‘Dat is een gevaar, daar moet u op letten en daar moet u alert op zijn.’ Naïef, goed mogelijk. Ik was net begonnen in deze Staten. Maar ook ja, goed van vertrouwen, in de hoop dat datgene wat gedaan wordt een oprechtheid heeft. En de teleurstelling als iets dan lijkt te converteren en mis lijkt te gaan, die is dan misschien ook wel des te groter. En de vraag inderdaad of je dan boos op jezelf moet zijn of op de ander, dat is inderdaad een hele grote goede vraag. En hetzelfde geldt over, in relatie tot, wat je van een Gouverneur mag verwachten op het gebied van integriteit. En ik was in 2016 lid van de Commissie Integriteit en ik ben daar uitgestapt omdat ik het gevoel had dat we niets bereikten. En toen ik deze periode begon en mijn gesprek over integriteit had met de Gouverneur zei ik dat de manier waarop wij hier met dat beleid omgaan dat dat volgens mij namelijk niet de juiste impact heeft, dat stelt mij teleur. En ik vind het heel jammer dat ik niet bij het functioneringsgesprek geweest ben, want ik had diezelfde woorden die ik vaker tegen hem gezegd heb, die had ik dan ook herhaald. Maar ik vind het heel vervelend dat iemand in een positie komt dat je ervan uitgaat dat je het goede werk doet en een verwijt hier in de Staten krijgt dat je het niet goed doet. En dat is iets dat ik mij aan moet rekenen. Als fractievoorzitter en iemand die hier al langer in dit pand rondloopt. En ik kan mij voorstellen dat dat voor een individu enorm hard binnenkomt. Reflectie over je eigen handelen zal de komende tijd centraal moeten staan en ik denk dat we dat als fractievoorzitters onderling zullen moeten doen op wat we hier zelf gezegd hebben en in de afgelopen periode de conflicten die hier zijn uitgevochten. Want als we naar de toekomst willen kijken, zullen we dat samen moeten doen. Heb je dan spijt van alle keuzes die je gemaakt hebt en van harde woorden die je gesproken hebt? Nee, niet van alle. En van sommige, denk ik, als ik de impact zie op de individuen, dat is hard binnengekomen. En ik denk dat ik de woorden van de heer Claassen na het debat mij nog herinner en die zei van: **‘**Zo, dat is heftiger dan dat je van tevoren ziet aankomen.**’** En dat is niet over het effect wat er gebeurt, maar over de impact die het op mensen heeft en ik denk dat we daar de komende tijd nog niet over zijn uitgepraat, want daar valt nog heel veel over te zeggen.

Maar ik geloof dat dat een stap is die we met z'n allen zullen moeten maken. Tot zover.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Kuntzelaers. Mevrouw Werrij, namens het CDA.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, dank u wel. Voorzitter, om maar te starten met de laatste woorden van de heer Kuntzelaers. Ik denk dat het heel goed is dat we vanuit de vraag welke impact hebben mijn woorden en mijn gedragingen op mensen, op fracties, op collegeleden, ongeacht of je misschien gelijk hebt, of dat je politiek van mening verschilt. Het gaat erom hoe je dat verpakt, in je woorden, in je gedrag. Of je respect voor elkaar hebt, voor elkaars mening. En ik moet heel eerlijk zeggen dat ik vanuit verschillende partijen intenties heb gehoord en gezien om verder te praten over hoe moeten we die vragen over die omgangsvormen nu vorm gaan geven. En het is heel goed dat we daar de komende periode verder over gaan spreken. Ook onder uw leiding naar aanleiding van de rapporten die er nog komen van de constateringen die u heeft gedaan van de analyses, de conclusies die u zojuist aan ons heeft voorgelegd.
Ik denk, dat namens de CDA-fractie alles gezegd is in eerste termijn wat wij wilden zeggen over het waarom van dit debat. Wij hebben heel duidelijk uitgelegd in het Presidium waarom we dit relevant vonden. Dat heb ik zojuist in de eerste termijn ook gedaan. En daar zou ik het ook voor een tweede termijn bij willen laten.

De vicevoorzitter: Vraag van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter mevrouw Werrij koos haar woorden vrij zorgvuldig. Zij had bij de andere fracties woorden gehoord over een debat dat wij op een respectvolle manier met elkaar moesten voeren en dat was voor mevrouw Werrij basis genoeg om daarover verder te praten. Dan vroeg ik mij af, want daar heb ik eigenlijk niets over gehoord, of de CDA-fractie zelf nog reflecteert in dat debat.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, de vraag is waar de CDA- fractie nog verder op zou moeten reflecteren? Wij hebben heel duidelijk aangeven wat wij van een aantal zaken vonden in relatie tot de heer Vrehen. Dat hebben wij eerder gedaan, dat hebben we vanavond kort gedaan. Maar ook, en daar ging het ons om, wat wij belangrijk vinden in het kader van die bestuurscultuur en dat hebben wij heel nadrukkelijk vandaag hier naar voren gebracht.

De vicevoorzitter: Mijnheer Franssen.

De heer Franssen (Lokaal-Limburg): Ja, voorzitter. Ik heb twee vragen. U heeft eigenlijk dit debat aangevraagd. Het was een intentie van de CDA-fractie. Als u nu de afgelopen vier uurtjes bekijkt. Wat is dan uw conclusie? U heeft natuurlijk een bepaalde verwachting gehad, want anders gaat u dit debat niet aanvragen. En wat is dan uw conclusie vanuit het CDA-oogpunt gezien.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, ik ga die conclusie straks met mijn fractie trekken. Ik heb gehoord dat er een aantal partijen zijn die intentioneel naar zichzelf hebben gekeken. Die ook hebben gezegd: 'Wij moeten samen iets doen aan die bestuurscultuur. Dat heeft te maken met onze eigen houding ten opzichte van elkaar, dat heeft te maken van hoe wij werken richting GS en omgekeerd.' Ik

heb ook gezien dat er een aantal fracties zijn die daar minder van doordrongen zijn. En die conclusie, die balans, die gaan wij vanavond opmaken.

De heer Franssen (Lokaal-Limburg): Nou, dan zijn wij natuurlijk benieuwd wat er uitkomt, mevrouw Werrij. De tweede vraag in deze is, als ik mag voorzitter, we hebben veertien dagen geleden het rapport gekregen van de verkenner en daar stond een advies in. En daar werd u ook in benoemd en een aantal middenpartijen. En ik heb in mijn eerste termijn eigenlijk aangegeven dat wij als fractie eigenlijk heel snel voortgang willen in het proces en eigenlijk gaf de heer Remkes dat ook aan in eerdere bewoording en zoals ik in de krant heb gelezen. Hoe staat u daarin? Dat is mijn vraag. En ten tweede of u misschien iets aan kunt geven waarom op dit moment dat schijnbaar nog niet zo snel gaat? Twee vragen, voorzitter.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, voorzitter. Ik sta er zo in dat wij morgen een debat hebben over het eindverslag van de heer Hoes en sneller dan dit kan het niet meer want morgen voeren we daar het debat over.

De heer Franssen (Lokaal-Limburg): Ja, oké. Ik mag er dan uit concluderen dat u dus wenst dat na het eindrapport van de verkenner u alles op stop zet en vervolgens wilt u dan het debat afwachten tot morgen en dan wilt u eigenlijk het advies van de heer Hoes overnemen. Is die conclusie correct?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, het lijkt mij niet opportuun om het debat van morgen nu al te gaan bespreken. Wij gaan morgen met elkaar in debat over het advies van Hoes. De CDA-fractie heeft nadrukkelijk om dit debat gevraagd. Omdat er partijen waren in deze zaal die vonden dat er een nieuwe bestuurscultuur moest komen, die hebben gezegd dat nieuwe collegeleden daaraan moeten meewerken. Maar zonder met elkaar aan de voorkant vast te stellen wat dat dan zou moeten zijn. En dat vonden wij een gemis in de procedure. En daarom staan we hier vandaag en hebben wij dit debat met elkaar gevoerd. En morgen spreken we verder over het rapport van de heer Hoes.

De vicevoorzitter: Vanaf 9.30 uur dan morgen. Ik denk dat u bij mevrouw Werrij op dit punt niet meer uitgepeuterd krijgt van haar dan wat zij nu heeft gezegd. En dat debat van morgen ook echt morgen gevoerd moet worden.

De heer Franssen (Lokaal-Limburg): Voorzitter, nu doet u het weer. Het is aan mevrouw Werrij om te antwoorden.

De vicevoorzitter: Ja, maar dat heeft ze al twee keer gedaan. En vervolgens stelt u dezelfde vraag voor de derde keer en u krijgt het antwoord de derde keer ook niet, van mevrouw Werrij.

De heer Franssen (Lokaal-Limburg): Dat weet ik niet.

De vicevoorzitter: Ja, ik zou zeggen, probeer het maar. Zoals ik mevrouw Werrij een beetje ken, geef ik u weinig kans.

De heer Franssen (Lokaal-Limburg): Dan kan ik mijn vraag eventueel anders stellen? Maar met alle respect naar u toe voorzitter, het is toch niet uw taak om dat te bepalen?

De vicevoorzitter: Ik ga hier wel over de orde. En we hebben het vandaag over integriteit. Morgen gaat het over het rapport van de verkenner. Dat heb ik zo eerder ook al aangegeven.

De heer Franssen (Lokaal-Limburg): Ja.

De vicevoorzitter: En dan kunt u alle vragen stellen aan mevrouw Werrij over het rapport van de verkenner, over de procedure, over de voortgang en dan krijg u dat antwoord. Dat heb ik haar twee keer horen zeggen.

De heer Franssen (Lokaal-Limburg): Daar heeft u gelijk in, dat heb ik ook gehoord. Maar ik wilde nog een andere vraag stellen. En u wilde mij in feite naar het bankje sturen.

De vicevoorzitter: U had gezegd dat u twee vragen had. U heeft er drie gesteld. Als er inderdaad nog een verdere interruptie is dan kan die nu komen, maar die moet dan wel gaan over het debat van vandaag en niet over het debat van morgen.

De heer Franssen (Lokaal-Limburg): Ik zou het op prijs stellen als na dit debat ik toch eens even een-op-een met u een kop koffie kan drinken en daar wil ik het even bij laten.

De vicevoorzitter: Een kop koffie kan altijd gedronken worden. Wij gaan verder met de heer Van Caldenberg, namens de SP.

De heer Van Caldenberg (SP): ‘U moet mij beoordelen op mijn daden en mijn onderzoeken’, zei de Gouverneur ooit. Hier zit een Gouverneur die in zijn eerste zeven weken heel wat daden heeft laten zien en heel wat onderzoeken heeft aangekondigd. Die zijn hartstikke nodig. Daar zijn we blij om. Want die bestuurscultuur vraagt daar wel om. En het is niet alsof dat wat aan de orde is gekomen daar geen aanleiding toe geeft. Want wij zullen nog heel vaak met elkaar het debat gaan voeren over of wij dit nu allemaal integer vinden wat daar is gebeurd of niet. En dan is rechtmatigheid echt niet het enige. Want uiteindelijk gaat het erom, niet om hoe wij vanavond hier fantastisch met elkaar, en vooral heel erg als politiek, met onszelf bezig zijn geweest. Maar vooral, hoe kunnen wij nu die overheid zo organiseren dat er een eerlijker overheid is naar alle mensen buiten die vanavond het debat hebben gevoerd en gevolgd. En hoe zorgen we er nu voor dat die euro’s die wij hier met zijn allen besteden op de juiste plek terecht komt? Hoe zorgen we ervoor dat die overheid echt eerlijk is? En dat toegang tot dit huis, mijn dank CdK voor transparantie daarin, voor iedereen daadwerkelijk toegankelijk wordt? Want uiteindelijk zijn wij er voor alle Limburgers. En daar moeten we mee bezig zijn. En als ik nu ga resumeren van waar we nu vanavond staan, wat is dan nu de conclusie? Dan kan ik u het antwoord niet geven. Dat is eigenlijk wel te betreuren, want ik heb eigenlijk geconstateerd dat een heleboel fracties gereflecteerd hebben, maar er voor het CDA geen reden was om ook zelf te reflecteren. Want waarop zouden we moeten reflecteren? Ik heb in mijn bijdrage daar straks gereflecteerd en ik ben bereid om dat ook nu te doen. En ik hoor het piepje, dus ik hoop dat ik daar nog even de tijd voor heb.

De vicevoorzitter: Uw spreektijd is voorbij. Dus ik wil u wel vragen om langzaam te gaan afronden.

De heer Van Caldenberg (SP): Nou, dan gaan we dat doen. Dan krijgt u de reflectie morgen. Maar, waar staan we dan nu? En dan vraag ik me af wat we nu vanavond hebben gedaan, wat we niet twee weken hadden kunnen doen in het belang van Limburg? En die vraag heeft nog niemand mij beantwoord.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Van Caldenberg. We gaan verder met mevrouw Straus namens de VVD.

Mevrouw Straus (VVD): Voorzitter, in mijn termijn heb ik aangegeven dat dit vandaag een startpunt is van een discussie en zeker geen eindpunt. En waarom hebben we dit vandaag gedaan? Omdat het CDA daarom gevraagd heeft, om dat op dit moment te doen. Terwijl we wisten dat er maar heel beperkt informatie aanwezig was waar we vervolgens op zouden kunnen reflecteren en oordelen. Het was voorwaardelijk aan de standpuntbepaling van het CDA over hoe zij gaan reageren op het advies van de verkenner. En het advies van de verkenner gaat over hoe we zo snel mogelijk kunnen zorgen dat we weer een bestuur voor Limburg krijgen. De Gouverneur zei terecht dat alles wat er gebeurd is, is gebeurd maar laten we vooral ook lessen trekken uit het verleden. In onze termijn hebben wij geprobeerd dat te doen, maar met name ook een doorkijk te maken naar van wat je nu ook naar de toekomst toe zou kunnen doen. Maar even nadenkend over wat ik in deze tweede termijn zou zeggen. Want ik moet eerlijk zeggen dat ik dat even niet wist. Ik kan eigenlijk alleen maar hetzelfde concluderen als mijnheer Van Caldenberg en afsluiten met een vraag: ‘Wat zijn we nu eigenlijk met dit debat opgeschoten?’

De vicevoorzitter: Dank u wel mevrouw Straus. We gaan verder met mevrouw Jenneskens namens D66.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, het voelt altijd een beetje ongemakkelijk als je een soort college ‘Fatsoen’ krijgt. Zoals wij net min of meer toch kregen van onze CdK en tegelijkertijd was het nodig. En ik woon als geboren Noord-Limburgse sinds twee jaar in Maastricht dus vergeeft u mij dat ik ietwat chauvinistisch ben, maar dat ze toch iemand uit Groningen hebben moeten opsturen om ons te wijzen op Limburgse waardigheid, dat zouden we toch in de toekomst ook zelf moeten kunnen doen. Er zijn veel woorden gezegd, er is reflectie geweest vanuit elke fractie en ondanks de woorden over onze eigen rol en ons eigen aandeel in het bewaken van die integriteit en relatie, lijkt men toch ook zelfs in tweede termijn daar nog niet altijd in te slagen. Dat betekent ook dat er genoeg te doen is en tegelijkertijd, mevrouw Straus eindigde net met wat we hier nu mee opgeschoten zijn? Het is een debat geweest waarin we elkaar in ieder geval weer in de ogen hebben aangekeken. Dat zullen we veel vaker moeten doen. Maar ik hoop ook dat we het als Staten in de toekomst ook weer iets vaker niet over ons zelf, maar over die inhoud kunnen hebben. Dus hoe belangrijk het ook is om die discussie over bestuurscultuur en integriteit te voeren is uiteindelijk bestuur ook een middel om maatschappelijke problemen op te lossen. Om te zorgen dat mensen verder komen, dat Limburg een gezonde economie heeft. Dat er campussen zijn, dat er een gezonde culturele sector is. Dat er wegen zijn en een sociale agenda. En het liefst ook nog een trein die voorbij de landsgrens gaat. Wat gaan wij nu doen aan het economisch herstel van Limburg? Hoe komen we tot een gezond klimaat? Hoe zorgen we dat we een provincie blijven waar we trots op zijn? Die over grenzen kijkt en kansen voor iedereen verzilvert.
Dat zijn de vragen waar de Limburger ons ook op moet kunnen aankijken. En waar hij van ons mag verwachten dat we daar een antwoord op gaan geven. Daarom moeten we op korte termijn een

College installeren hoe makkelijk het ook is als het intern beraad uit één persoon bestaat. Ik kijk er nog altijd naar uit om samen dat gezamenlijke antwoord te vinden. Ook als dat niet leuk is. Maar het is wel onze opdracht. Nu en in de toekomst. Voor ons, voor iedereen die voor en met ons aan Limburg werkt, maar boven alles de Limburger. En laten we die toch alsjeblieft ook in dit debat niet vergeten.

De vicevoorzitter: Dank u wel mevrouw Jenneskens. We gaan verder met de heer Reuser, namens SVL.

De heer Reuser (SVL): Dank u wel, voorzitter. Allereerst mijnheer Remkes hartelijk dank voor uw adequate, snelle en duidelijke uitleg na onze eerste termijn. Dat voelt goed. Dank u wel.
Ik wil u vragen of het Seniorenconvent waar u het over had, inderdaad in ere hersteld kan worden? Dat zou voor SVL een belangrijke stap kunnen zijn in de beslissingen die er nog genomen moeten worden.
Beste collega's laten wij vanaf nu, ook nog wel meer, nog meer, het accent leggen op het gedrag van de mens. We zijn toch allemaal mensen, ook al zijn we Statenleden of Gedeputeerden of wat dan ook. We kunnen ons dan op dat gedrag laten beoordelen en we beoordelen mensen ook op dat gedrag. Soms zelfs veroordelen op dat gedrag. En tegelijkertijd beste collega's, moeten we de mens achter elke politieke kleur met zijn denkbeelden, met zijn ideeën, met zijn uitingen weten te respecteren en te achten. Want, en daar wil ik het bij laten, want wij zijn niet ons gedrag.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Reuser. We gaan verder met mevrouw Jetten, namens GroenLinks.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ja, dank u wel voorzitter. Dank ook aan het College, de Gouverneur voor zijn antwoorden en de reflectie. En dank aan alle collega's voor hun bijdragen en hun reflecties hun constructieve bijdrage. Ik moet wel zeggen dat mijn verwarring groter is dan die in het begin van deze avond was, dus we zijn er nog niet. In ieder geval niet wat GroenLinks betreft en wat ik graag wil zeggen is dat we wellicht ook weer moeten kijken naar ons gemeenschappelijk doel. We zijn hier ooit allemaal, denk ik, ga ik van uit, ingestapt vanuit onze idealen. En uiteraard hebben we hele andere visies en hele andere uitgangspunten, maar we hebben allemaal onze idealen en het is een mooi gezond vitaal … Oké, ik ben van GroenLinks dus ik wil ook een duurzaam en groen Limburg. En een Limburg met een stabiel en daadkrachtig bestuur. En een goede economie, waar het goed toeven is. En wellicht moeten we ons af en toe weer terughalen naar dat uitgangspunt en van daaruit het goede doen voor Limburg. Tot zover, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Jetten. We gaan verder met de heer Driessen namens Forum voor Democratie.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, wat een vreemde avond. Volgens de SP zijn we niets opgeschoten. Volgens de VVD ook niet. Volgens D66 moeten we het meer over de inhoud hebben. En ik begin weliswaar heel veel sympathie te ontwikkelen voor het CDA. Want een heel groot deel van de partijen hier wilde een andere bestuurscultuur en het CDA wilde graag horen wat die bestuurscultuur dan is. Logisch dat het nieuwe bestuur dat hier plaats gaat nemen daaraan moet voldoen. Maar de eindstand is dat partijen die gaan praten over een nieuw bestuur helemaal niets gezegd hebben over wat die nieuwe bestuurscultuur moet zijn. Die moties kwamen van de Partij voor de Dieren en Forum voor Democratie. We hebben een poging gewaagd deze week om voor ons

te vatten wat verbeteringen zouden kunnen zijn die de bestuurscultuur ondersteunen. En hoe we dat op een lange termijn zien, dat is een proces wat we samen doen.

De vicevoorzitter: Interruptie van de heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja, dank u wel voorzitter. Ik hoor Forum voor Democratie een verwijt maken richting de Staten. En in de afgelopen week heb ik ook een vraag gesteld, ook aan het CDA trouwens. Wat is nu het doel, wat proberen we nu vanavond hieruit te halen? En één van die dingen die in ieder geval genoemd werd die we in ieder geval niet met zijn allen probeerden hieruit te halen, is een soort van snel in elkaar gezette toolbox. Om snel hier wat zaken te fixen, zonder dat je een breder beeld hebt en langer met elkaar hebt doorgesproken over wat je in de toekomst wilt veranderen. En het verwijt krijgen dat een serie snel in elkaar gezette moties de enige manier is om te komen tot een nieuwe bestuurscultuur of een slag te maken. Dat vind ik een verwijt wat te weinig inhoud heeft. En het zou u sieren om de uitdaging aan te gaan om in de komende periode te kijken welke van die tools die u wilt toevoegen, waar er een aantal heel nuttige tussen zitten en een aantal nog wat aanpassingen behoeven om een toevoeging te kunnen zijn. Maar voelt u niet dezelfde uitdaging om in de komende periode iets verder te kijken dan de paar instrumenten die u hier nu neerstrooit?

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Jazeker, en ik wil u ook bedanken voor het stellen van die vraag. Maar juist met de instrumenten die wij neerleggen willen wij de discussie openen over wat we willen zien in een eventuele verandering van die bestuurscultuur, wat voor dingen wij belangrijk vinden. En wij gaan graag met de partijen in gesprek over welke maatregelen zij belangrijk achten. Want dat, mijnheer Kuntzelaers, heb ik vanavond vrij weinig gezien, wat partijen nu precies willen in de bestuursomslag. Dat heb ik van geen enkele partij gehoord vanavond. Ik weet niet of u dat gehoord heeft?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ik denk dat een van de meest fundamentele zaken die wij vanavond gehoord hebben een reflectie is op de eigen energie. Dat is voor mij in ieder geval de power die we hier in het huis aan de dag leggen om onze punten te maken, de input die je daaruit meeneemt, de omgangsvormen die we hier met elkaar proberen te verbeteren. Dat is iets wat ik in ieder geval zelf meeneem hier uit het debat en dat er tools zijn om controle te verbeteren. Ik zit hier al bijna tien jaar en iedere keer weer worden de tools om te controleren verbeterd. En beter gezegd, het zwaarste verwijt dat ik de Gouverneur gemaakt heb, is dat hij alleen bezig was met de tools aan te passen om die controle te verbeteren, zonder dat wij hier een slag verder kwamen. En tegen u zeg ik hetzelfde: laten wij niet beginnen met de tools te verbeteren, maar laten wij die slag samen maken.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Kuntzelaers. Een volgende interruptie van mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Dank u wel, mijnheer de voorzitter. Ik heb nog eens alle moties van Forum voor Democratie bekeken en wat me daarin opvalt, is dat het niet alleen gaat over de tools, maar dat het vooral gaat over anderen. Over oud-bestuurders, politici, over inzicht in financiële processen, maar vooral welke mensen gediend zijn met welke geldstromen. Ik begrijp best waar die vandaan komen, maar deelt Forum voor Democratie ook niet de opvatting van D66 en zeker u als mede verdwaalde democraat, dat behalve het toezicht op de integriteit van de ander de eerste

opdracht ook hier in deze zaal begint en dat daar juist in dit debat wel aandacht voor is geweest, van in ieder geval een aantal partijen?

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dank u wel voor uw vraag. Als u oplet ziet u in de moties behalve dat verband ook het verband transparantie. Wij zijn van mening dat een overheid transparant hoort te werken, dus transparantie in de vorm van welk netwerk mensen hebben, waar de geldstromen heengaan, wie nog meer onderdeel van die deelnemingen zijn, welke partijen nog meer in een joint-venture zitten. Dat is de onderliggende gedachte van onze intentie hier. En wij willen graag een handreiking doen naar alle andere partijen die op een andere manier zeggen dat zij op deze manier naar integriteit kijken. Maar fundamenteel gezien denken wij dat transparantie in al die processen en in al die dingen die wij hebben voorgesteld, de drijfveer moet zijn van integriteit. Want een open bestuur, een bestuur dat alles op tafel durft te leggen en wat ook op tafel durft te leggen met wie zij samenwerkt en welke mensen daarachter zitten, dat kan integer zijn.

Mevrouw Jenneskens (D66): Maar voorzitter, nog even een vervolgvraag. Ik begrijp waar het vandaan komt en tegelijkertijd gaat het allemaal over verbonden partijen en daaraan gelieerde bestuurders en/of meer openbaarheid van transacties van dit huis naar de buitenwereld. Maar wat ik mij eigenlijk ook afvroeg, en wat daar volgens mij ook absoluut bij hoort, is natuurlijk ook wel dat wij hier voldoende stukken hebben die niet over geld en de inhuur van personen gaan, die misschien ook te lang geheim blijven of wat dan ook. Dus uw voorstellen begrijp ik en een deel daarvan kan ik heel goed volgen, maar deelt u niet ook onze opvatting dat meer debat in deze Statenzaal hoort, dat er meer openheid en transparantie moet zijn, dat er meer uitwisseling moet zijn voorafgaand aan voorstellen en dat er dus aan de kant van deze Staten in ons onderlinge samenspel nog voldoende moties te schrijven zijn die niet alleen gaan over de betrouwbaarheid of de politieke kleur of de daaraan gelieerde instanties in onze buitenwereld, maar dat het ons ook zou sieren om in de binnenwereld te beginnen?

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Daar ben ik het volledig mee eens. Als u het gespreksverslag leest van informateur Van Caldenberg is dat precies wat wij benoemd hebben. Dat wij in de commissies of vooraf met de partijen gezamenlijk willen kijken naar hoe wij ook onze controlerende taak beter kunnen vervullen en wat eventueel niet geheim zou kunnen. Dus dat is eigenlijk precies uw mening.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Jenneskens. De heer Franssen heeft een volgende interruptie.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel, voorzitter. Ik hoorde u net verwoorden, mijnheer Driessen, dat er vanuit de Staten te weinig initiatief is genomen en dat geeft u aan met moties, amendementen en noem maar op. Maar nu snap ik het eigenlijk niet meer. Als u dan de stukken van de verkenner waarschijnlijk heel goed heeft gelezen, dan zie u dat LOKAAL-LIMBURG anderhalf A-4’tje aan voorstellen naar de verkenner heeft verstuurd en vervolgens ook procesmatig de zaken in de optiek van LOKAAL-LIMBURG heeft ingevuld. Hoe kunt u dan zo’n veronderstelling naar onze fractie, en volgens mij waren er nog twee fracties die ook een brief hebben ingediend naar de verkenner, verwoorden?

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dat is heel eenvoudig, mijnheer Franssen. U zat met uw partijgenoot, of in ieder geval compagnon die u had meegenomen, bij de verkenner, maar daar zat ik niet bij. Hier in deze zaal kan ik met u het gesprek aangaan, kan ik met u het debat aangaan en kunnen wij standpunten en meningen uitwisselen over hoe wij tegen dingen aankijken. Dan doe ik dat ook graag als wij met zijn allen een debat hebben over integriteit en dan wil ik niet met zijn allen willen blijven reflecteren op power en energie, want daar kan ik heel weinig mee. Ik wil heel graag met zijn allen dit debat en de standpunten uitwisselen en in gesprek een-op-een met een verkenner gaat dat niet. Had u graag alstublieft de inhoud van dat document meegenomen hier neergelegd, gevat in een motie en dan hadden wij hier dat debat publiekelijk kunnen voeren.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, nu ben ik toch in verwarring. Er is een transparant proces dat vanuit de verkenner heeft plaatsgevonden. U heeft de verslagen ontvangen en nu vraagt u aan mij om het verslag mee te nemen. Dat heeft u zelf op uw iPad. Dus waarschijnlijk betekent dat dat of uw iPad niet meer werkt, of u heeft het verslag niet gelezen. U bent er niet helemaal op de hoogte van. Desalniettemin, als u dan de initiatieven ziet die wij naar voren hebben gebracht, dan denk ik, en dat is ook de bedoeling en dat gaf het CDA aan, om op dit moment naar de cultuur te kijken. Maar laten wij er niet te snel, en dat geeft u aan, met bepaalde moties invulling aan geven. Wij kunnen in overleg met elkaar tot de beste nieuwe bestuurscultuur komen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, dank u wel. Excuseer me als ik de heer Franssen in een permanente staat van verwarring heb gebracht. U herhaalt net in uw laatste stuk wat ik net zeg, dat u samen in gesprek wilt over wat wij moeten doen. Maar als u alleen bij een informateur zit, waarbij wij niet aanwezig zijn, kunnen wij niet de dialoog aangaan. En dat was precies mijn opmerking over uw vraag hoe ik daar tegenaan kijk. Hier in de zaal, waar de besluiten genomen worden, wil ik de dialoog voeren en niet apart bij een verkenner.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ik snap dan in feite wat u zegt. U wilt dan straks met 47 mensen de dialoog aangaan en een oplossing creëren, als ik het goed begrijp.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, zo werkt een parlement.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Oké, dank.

De vicevoorzitter: De heer Driessen, vervolgt u uw betoog.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ik heb nog vijftien seconden, dus dan zal ik proberen de motie erin te proppen. Ik zal aan 2737 willen toevoegen na ‘verzoek het college van Gedeputeerde Staten om’: ‘het eerste punt is de grens voor een-op-eengunningen direct te verlagen naar € 5.000, tenzij daarvoor toestemming op uitzondering gevraagd is aan de Provinciale Staten’ En dan wil ik hem in stemming brengen.

De vicevoorzitter: Krijgen wij dan nog een gewijzigde motie van de Griffie? Hij zal dat in overleg met u aanpassen en dan komt hij morgenavond in stemming.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Morgenavond of vanavond?

De vicevoorzitter: Morgenavond, wij hebben vanavond geen stemvergadering meer voorzien. Dat zou dan ver na half twaalf zijn. Dus morgenavond is dan de stemvergadering.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Oké. En 2741 wil ik ook graag in stemming brengen.

De vicevoorzitter: Dan constateer ik dat 2737 in overleg met u nog wordt aangepast en dan in stemming wordt gebracht en 2741 ongewijzigd in stemming gaat. Dan gaan wij verder met de fractie van LOKAAL-LIMBURG, de heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel, voorzitter. Zoals onze fractie al in de eerste termijn aangaf, is het woord integriteit veelomvattend. Wij vinden het belangrijk dat wij de juiste keuze maken in de beschrijving, zeker qua bewoording van de term integriteit, voor onder meer dit huis, voor onder meer de Limburger, maar wel binnen de wettelijke kaders. Dat vinden wij belangrijk. En als wij vanuit die gedachte proberen gezamenlijk duidelijkheid te krijgen, dan hebben wij allemaal een plusje verdiend vanavond. En in de bewoording van wat de waarnemend Gouverneur vertelde. Hij maakte een aantal conclusies, hij verwoordde een aantal mededelingen en onze vraag betreft toch dat wij straks een aantal onderzoeken krijgen en dat daar conclusies uit getrokken worden. Wij zijn altijd voorstander van een onderzoek dat op inhoud gebaseerd is, want het kan personen die het raakt in positieve zin wederom in de maatschappij zetten. Dat kan een conclusie zijn. Natuurlijk kan de conclusie ook andersom werken en vandaar de vraag aan de heer Remkes, in december besloten wij bijvoorbeeld als Staten tot een extraparlementaire enquête. Zijn alle mails vanaf dat moment van alle medewerkers in de gehele organisatie opgeslagen? Zijn die traceerbaar? Hoe werkt dat hier in dit huis? Want het is natuurlijk wel belangrijk dat als een onderzoek in dit huis plaatsvindt, dat wij dan gezamenlijk van alle zaken op de hoogte zijn, dat de juiste conclusies worden getrokken en dat vooral de inhoud met alle informatie die dan beschikbaar is tot de juiste conclusie leidt.

De vicevoorzitter: Een interruptie van mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik moest ergens lachen, want het is natuurlijk wel vaker zo bij een onderzoek dat dat over de inhoud gaat en dat lijkt mij in dit geval ook de bedoeling. Mijn vraag aan de heer Franssen is eigenlijk de volgende. Er is een soort impliciete veronderstelling dat die mails en dergelijke er niet zouden zijn en er spreekt een soort wantrouwen van uit. Wij hebben volgens mij allemaal gereflecteerd bij de heer Hoes en informeel met elkaar, dat het noemen van ambtenaren niet gepast is en dat voor ons als politiek ook een andere rol past ten aanzien van hen. U benoemt nu weer die mails van iedereen hier in dit huis en voor altijd en dat is voor de D66 en voor mij echt iets wat wij achter ons willen laten, juist nadat wij al die debatten daar over gevoerd hebben. Waarom kiest u er toch voor om dit soort zaken hier zo in het staartje van het debat nog net eventjes onder de aandacht te brengen? Waarom vindt u dat zo urgent?

De vicevoorzitter: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ik had die vraag verwacht, mevrouw Jenneskens, en laat ik dit dan antwoorden. Onze insteek is altijd positief-kritisch. En dan mag je ook de vraag stellen hoe het procesmatig zit. U hoorde in mijn laatste bewoording dat wij in feite het juiste in de conclusie verwoord willen hebben. Vandaar dat wij vragen hoe het proces zit, hoe het gaat met al dat mailverkeer en die brieven en noem maar op. Want laten wij heel eerlijk zijn: weet u vanuit uw functie als Statenlid hoe

alles in dit huis of erbuiten, van Gedeputeerde en Gouverneur tot griffier, hoe dat allemaal hier gaat? Dat is eigenlijk een algemene vraag naar de CdK toe. En dat betekent niet dat er een stukje wantrouwen is, het betekent alleen dat onze fractie inzicht wil hebben in het proces en hoe dat hier gaat. Wij streven er dus naar, eigenlijk door middel van de vragen en straks hopelijk het antwoord, dat ook straks, en dat verwoordde ik ook al, die juiste conclusies worden getrokken. Want een van de conclusies uit de rapporten kan natuurlijk ook zijn dat hierdoor nogal wat personen, Statenleden, fracties en dergelijke dingen zijn geroepen, die misschien helemaal niet juist zijn. Als dat zo is, moeten wij dat ook eerlijk erkennen. Daarom is het belangrijk dat alle informatie, in welk stadium dan ook, boven tafel komt en dat is eigenlijk onze concrete vraag. Dus geen wantrouwen, alleen duidelijkheid over de inhoud.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik ben blij dat de heer Franssen hiermee eindigt, want uiteindelijk is mijn vraag en mijn antwoord ook wel dat ik best begrijp dat u die inzichten wilt hebben in de processen. Maar is de heer Franssen het niet met D66 eens dat het ook zaak is om terug te gaan naar normale verhoudingen, waarin het ambtelijk apparaat zich verhoudt tot een College en wij het College controleren en ons ook vooral bezighouden met onze eigen rol en dat juist in het ingewikkelde proces het ons als Staten ook netjes zou staan, naar aanleiding van de woorden en de eerste conclusies van de heer Remkes, dat wij dit proces dan ook eens niet met wantrouwen bejegenen? Maar gewoon in alle rust ons vertrouwen uitspreken in het feit dat er een goed onderzoek gedaan zal worden en niet starten vanuit de veronderstelling dat er iets misschien niet goed zou zijn.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): U gaat van een bepaalde veronderstelling uit. Dat concludeert u uit mijn bewoording. Maar als u zonet naar mijn bewoording had geluisterd, dan kunt u daaruit concluderen dat wij zorgvuldigheid en inhoud prevaleren.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg voor een volgende interruptie.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat wij zorgvuldig moeten zijn, is heel belangrijk. Maar ik stel voor aan de heer Franssen om na datgene wat wij hebben gelezen, meegemaakt en ervaren, niet gewoon te zeggen om de blik weer op vooruit te zetten en het een beetje te laten zoals het is, maar er is toch ook wel een noodzaak om daar wat aan te veranderen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dat laatste, ‘wat aan veranderen’, wat bedoelt u daar concreet mee, mijnheer Van Caldenberg?

De heer Van Caldenberg (SP): Wij moeten terugkeren naar normale verhoudingen hoor ik net. Die oproep begrijp ik, maar wij hebben niet voor niets een heel debat gehad over bestuurscultuur. En om dan nu zomaar terug te keren naar normale verhoudingen, dat zou impliceren alsof wij niet met zijn allen de wens hadden dat er iets moest veranderen. Mijn vraag is of er nog iets moet veranderen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ik heb met belangstelling uw bewoording de afgelopen twee debatten beluisterd en u heeft daar nadrukkelijk verwoord wat het standpunt van uw partij is. Daar gaf u duidelijk aan dat in uw visie veranderingen dienden en moesten plaatsvinden. Wij als LOKAAL-LIMBURG en zeker in het laatste debat, hebben het debat op inhoud gevoerd en wij waren benieuwd naar de antwoorden van de deputés en de Gouverneur. Helaas hebben wij die niet gekregen. Dus wij konden daardoor ook niet duidelijk maken hoe wij in het proces stonden, maar ook

eventueel hoe wij over een aantal zaken in de mening van LOKAAL-LIMBURG dachten wat goed was voor de Limburger en voor deze cultuur.

De vicevoorzitter: Wij gaan verder met mevrouw Fischer-Otten namens 50PLUS.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Dank, voorzitter. In de antwoorden van de heer Remkes zat geen woord Spaans, dus die waren heel erg duidelijk. Wij hebben met en tegen elkaar gesproken en eigenlijk is het nu stil. In stilte kun je goed nadenken en nadenken is het bezinnen op de positieve vooruitgang. Daar zou ik het bij dezen bij willen laten.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Fischer-Otten. De tweede termijn van de Staten. Het woord is aan de heer Claassen namens de PVV.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Ten eerste een woord van dank voor de inzichten en de visie van de Gouverneur over de afgelopen periode. Het kan nooit kwaad om een visie, een spiegel, te horen van buiten en dat stemt tot nadenken en bezinning. Dat is altijd goed en kan heilzaam werken voor de mens. En wellicht ook nadenken over politiek die soms scherp kan zijn, maar dit inderdaad niet altijd hoeft te zijn. Het stemt dus ook tot bezinning. Wat ik gedaan heb, is terugkijken naar die motie van wantrouwen. Als we het dan over bezinning en impact hebben, dan neem ik die motie natuurlijk niet terug, maar er staat een zinnetje in, twee of drie woorden, die wellicht anders hadden kunnen klinken. Er stond: ‘zegt het vertrouwen op in elk individueel Collegelid’. En dat was natuurlijk niet de bedoeling, het was voor het hele College. Ik kan mij voorstellen, daarop reflecterend, dat elk Collegelid dat misschien wel als een persoonlijke aanval kan hebben gevoeld en ik wil dus ook van de gelegenheid gebruikmaken om te zeggen dat het niet om elk individueel Collegelid ging, maar over het hele College. Althans, voor nu een stukje reflectie. En ik begrijp ook, Gouverneur, dat ingaan op IKL en vragen die gesteld zijn, heel lastig is. Maar het roept wel de vraag op wat nu de status is van het debat over IKL? Wat is de status van het rapport? Terwijl onze fractie wel wezenlijke vragen heeft gesteld. En sommige vragen zouden gebruikt kunnen gaan worden als andere vormen van integriteit naar voren gaan, maar ik heb wel nog een vraag en welllicht kan dat schriftelijk afgehandeld worden. Dat is de vraag waar de aanbestedingsroute van MLA stopgezet is en op welk niveau Vrehen in die ranking terechtgekomen is en of dat geleid heeft tot die onderhandse aanbesteding. Dat vind ik wel alvast voor de komende tijd een belangrijke aanvulling. Tot slot hebben wij ook aangegeven, als het gaat over die stukken, dat er nog een heleboel stukken niet onderzocht zijn en dat roept bij onze fractie ook de vraag op wat dan de status van het eindrapport is. Kunnen er nog aanvullende documenten opgevraagd worden bij controle addendum op die uitkomst of is het stuk nu af en moeten wij het doen met documenten die men nog niet heeft kunnen onderzoeken? Ik wilde het verder nog even hebben over de onderzoekscommissie die de heer Remkes heeft ingesteld.

De vicevoorzitter: Eerst is er interruptie van mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik vroeg mij eigenlijk af, heeft de heer Claassen goed geluisterd naar het betoog van de heer Remkes?

De heer Claassen (PVV): Nee, daar heb ik helemaal niet naar geluisterd. Wat denkt u nu zelf? Natuurlijk heb ik daarnaar geluisterd.

Mevrouw Jenneskens (D66): Oké, maar als u goed heeft geluisterd naar het betoog van de heer Remkes, verbaast het mij eigenlijk dat u bent blijven steken bij die twee zinnen die u wellicht anders had willen vertellen en dat u toch niet, terwijl dat volgens mij toch duidelijk werd gezegd door de CdK, even hebt gereflecteerd op het stellen van een politieke daad in de allereerste termijn als de allereerste spreker. Ik zou eigenlijk even aan u willen vragen, als u hoort wat de heer Remkes zegt over de impact van ons handelen, hoe de PVV dan nu reflecteert op het indienen van zulke forse moties, met zulke forse gevolgen, in de allereerste termijn, zonder de CdK of de Gedeputeerden de kans te geven om eerst aan te geven of zij dat vertrouwen van u hadden kunnen herwinnen?

De heer Claassen (PVV): Ik heb niet de behoefte om de therapiesessie met mevrouw Jenneskens in de eerste termijn opnieuw te doen. Ik zal u niet uw zin geven om op u vraag in te gaan, dus dat laat ik wel wezen. Wat ik wel kan zeggen is dat ik de woorden die de Gouverneur heeft uitgesproken en dat heb ik net in de tweede termijn ook gezegd, zeker ter harte zal nemen, dat ik het heel belangrijk vind en dat het ook past bij de rol die de Gouverneur heeft en die hij ook uitvoert, dat hij die spiegel voorhoudt. Het is in dit geval ook aan mij of aan de fractie om te kijken hoe wij hiermee omgaan in de toekomst en ik hoef nu niet, en ik voel ook de verantwoordelijkheid niet, op basis van wat de Gouverneur vindt van de stelligheid van het inbrengen van de moties, over dat stuk met u te reflecteren. Wellicht dat dit op termijn een keer kan, maar dat gaan wij niet vanavond doen. U kunt daar nog een vraag over stellen, maar ik ben bang dat ik u teleur ga stellen.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ik heb gewoon een simpele vraag: PVV-fractie heeft dus geen spijt van het indienen van die twee forse moties in de eerste termijn en staat er nog steeds achter? U kunt gewoon met ja of nee antwoorden in dit geval.

De heer Claassen (PVV): Dat zou kunnen dat ik dat doe en ik heb volgens mij eerder al aangegeven dat wij geen spijt hebben van het indienen van die moties. Het had wel iets beter gekund als het ging om de bewoording in het dictum, maar dat is de reflectie van u.

Mevrouw Jenneskens (D66): Dus het stellen van de politieke daad, daar heeft de PVV-fractie geen enkele reflectie of spijt van?

De heer Claassen (PVV): Ja, reflectie? Mevrouw Jenneskens, natuurlijk hebben wij hier geen spijt van.

Mevrouw Jenneskens (D66): Dat is helder.

De heer Claassen (PVV): Ja, het zou wat zijn als wij hier spijt van zouden hebben.

De vicevoorzitter: Mag ik u vragen uw betoog te vervolgen?

De heer Claassen (PVV): Natuurlijk, voorzitter, waren wij als het ging over het instellen van de onderzoekscommissie kritisch over hoe het in zijn werk gaat, wat het gaat kosten, hoe de benoemingen gaan? De vraag over wat het kost was nog niet helemaal beantwoord. Dat wil niet zeggen dat wij de beweging die gemaakt wordt een goede beweging vinden. En wij zouden het zelfs wel misschien het overwegen waard vinden dat die commissie alle andere onderzoeken die nog lopen of gaan starten zouden kunnen overnemen. Dat wij het beleggen bij die commissie en dat wij

terugkijken op de tien jaar en er dan een hele dikke vet streep onder zetten. Dat wij echt kijken wat er nu is, het debat met elkaar aangaan, wel of niet met tools zoals ze aangereikt worden door de FvD en daar verder handen en voeten aan geven. De overweging zou zijn of er niet een optie is, de heer Remkes. Tot slot, als u mij toestaat, gehoord de beraadslagingen en ook de reflectie over integriteit, hoe zitten wij bij elkaar, willen wij een goed bestuur hebben voor de toekomst en hoe zetten wij dat af tegen het rapport van Onno Hoes? Ik wil mij best obligen en aangeven dat wij wellicht overwegen om in de tweede termijn morgen in het debat – overwegen, dus ik moet er nog goed over nadenken – de motie die oproept naar een andere invulling te gaan van het College dan dat nu het geval is, mogelijk zie ik toch een zakenkabinet om toch iets zuiverder hier in huis te krijgen hoe de bestuurders met elkaar zouden samenwerken en met ons.

De vicevoorzitter: Dank u wel, dat is dan voor morgen. Daarmee eindigt de tweede termijn van de Staten en ik geef graag het woord aan Gouverneur Remkes.

Gouverneur Remkes: Dank u, mijnheer de voorzitter. Er zijn een beperkt aantal kwesties overgebleven. Dat is in de eerste plaats motie 2737. Zoals hij nu luidt ook in aangepaste vorm moet ik hem ontraden.
Wat ik wel toe wil zeggen, is dat er een jaarlijks overzicht komt. De grens zal worden bepaald op € 20.000. Laten wij die ervaringen afwachten. Jaarlijks hebben de Staten volgens mij behoefte aan informatie over hoe vaak dat zich voordoet. Dat er een jaarlijkse rapportage in de richting van de Staten komt, waarbij er beneden de € 20.000 onderhands is aanbesteed.

De heer Driessen (FvD): In die strekking was er ook nog een vraag van mij, of u daar misschien advies over had of er misschien een mogelijkheid was of wij daar inzicht in zouden kunnen krijgen in hoe vaak dat voorkomt. Dan wil ik hem voor nu even aanhouden en dan, ik geloof dat het drie maanden is, kunnen wij hem een keer verlengen.

Gouverneur Remkes: Volgens mij gaat het daarover en die informatiebehoefte, dat snap ik ook. Dan hebben wij de subsidies. Ik begrijp nu uit de nadere toelichting dat het met name gaat om die organisaties die het jaarverslag niet actief publiceren. **Ik ben bereid toe te zeggen dat bij een aantal organisaties in de provincie, en dan heb ik het niet over een paar duizend euro, maar die waarmee de Provincie een wat meer substantiële subsidierelatie heeft, zal worden nagegaan welke organisaties zo'n jaarverslag eventueel niet publiceren en daar zal dan op deze wijze mee geacteerd kunnen worden.** Dat is wat mij betreft geen probleem.

Dan zijn er door mevrouw Plusquin en de heer Reuser vragen gesteld over het Presidium en seniorenconvent. Als je zo naar het landschap in Nederland kijkt zijn er verschillende modellen. Als ik het goed begrepen heb, dan kent Limburg een vrij zwaar, ook politiek in sommige opzichten, Presidium. Dat kan een keuze zijn. Andere provincies hebben daar een ander model in. In sommige provincies bestaat wel een apart seniorenconvent, in andere provincies niet. Daar kun je verschillend mee omspringen. Waar het mij in de kern om ging en om gaat, is dat het cement een rol gaat spelen. Je zal ervoor kunnen kiezen, en daar beslissen de Staten zelf over uiteindelijk, om hier een wat minder zwaar politiek Presidium te krijgen die te veel tegelijkertijd de functie van seniorenconvent heeft. Je kunt ook beide naast elkaar laten bestaan en die discussie moet je met elkaar voeren. Hoe je dat ziet in de toekomst. Dat signaal heb ik af willen geven.

Dan maakte de heer Kuntzelaers nog de opmerking over de nevenfunctie en waar hij bij had gezeten. Waar mij het in de kern omgaat, is dat zo'n verbod ook een vorm van zelfbescherming is. Ik snap dat iedereen zijn eigen achtergrond en belangstellingssferen meeneemt, maar mensen moeten ook tegen zichzelf worden beschermd. Dat zal overigens ook een van de noties zijn die wat mij betreft heel centraal staat in het screeningsproces van de nieuwe Gedeputeerden, zoals dat hopelijk voor de deur staat. Ik zal daar morgen wel wat meer over zeggen. Daar ligt wat mij betreft de kern. En naar de Commissie Integriteit, ik heb dat ook tegen de voorzitter gezegd, moeten wij nog eens goed kijken. Want er zitten een aantal elementen in verenigd, waarbij je jezelf de vraag moet stellen of je die moet blijven verenigen en of een discussie over het toekomstige takenbestel van de Commissie Integriteit niet de komende tijd zeer voor de hand liggend is. En die discussie voer ik graag.
Dan heeft de heer Driessen gevraagd wat wij nu eigenlijk zijn opgeschoten met dit debat, want er is niemand die geduid heeft wat wij verstaan onder bestuurscultuur. Dat had ik eerlijk gezegd toen ik hiernaartoe ging ook niet verwacht, omdat bestuurscultuur, zoals je dat ook in de discussie in Den Haag ziet en dat is hier in de kern niet zo veel anders, een containerbegrip is, waar de een onder verstaat wat de gebruiken horen te zijn in het volksvertegenwoordigend orgaan, de onderlinge omgangsvormen. Elementen die bij sommigen van u ook wel tevoorschijn kwamen. Anderen verstaan eronder de verhouding tussen het parlement, de Staten, en het bestuur. Er zitten ook elementen in van hoe het College functioneert. Is er in het College, in het collegiaal bestuur, wel voldoende onderlinge tegenspraak en discussie of is de zaak bij wijze van spreken dichtgetimmerd aan de voorkant? Er zitten elementen in van wat de ambtelijk-bestuurlijke cultuur is, de omgangsvormen. Wordt er in de ambtelijke cultuur voldoende ruimte gevoeld voor tegenspraak? Een onderdeel van de bestuurscultuur is het integer handelen. Zit dat voldoende bij iedereen? Volksvertegenwoordigers, College van GS, medewerkers? Zit dat voldoende bij iedereen tussen de oren? Ik had ook niet de verwachting van de heer Driessen dat hij een afgebakend begrip zou willen. Ik weet wel als je de Van Dale erop naslaat, dat je zo'n begrip vindt, maar in de definitie gaan heel veel zaken schuil. Wij hebben geprobeerd om in de eerste brief die u gekregen hebt, wel een wat nadere duiding te geven, maar om dit soort elementen gaat het wat mij betreft.
De heer Claassen vraagt wat de status is van het rapport van de concerncontroller. Tenminste, zo heb ik de vraag verstaan. Ik zou mij kunnen voorstellen dat de status van de besluitvorming is – en het is maar een suggestie - dat u dit rapport voor kennisgeving aanneemt, en ik onderstreep voor kennisgeving, want er komen natuurlijk nog wat resultaten van onderzoeken. En ik zou mij heel goed kunnen voorstellen dat bij de resultaten van de onderzoeken, om de zaken niet te laten overlappen, dan bij u de vraag op tafel ligt of er nog aanvullende vragen leven en hoe wij daarmee omgaan. Zo'n proces zou ik mij heel goed kunnen voorstellen.

Ten slotte de vraag hoe het zit met de meldingscommissie, om het zo maar even uit te drukken, en hoe deze zich verhoudt tot het onderzoek dat weer bij ondergetekende is teruggelegd vanuit de Integriteitscommissie. Ik heb zelf ook geconstateerd dat daar een vorm van overlap in zit. Er is overleg gaande met potentiële onderzoekers en dat overleg zou er wel eens toe kunnen leiden dat het tweede onderzoek meer focus krijgt en het zich iets minder focust op het brede begrip waar ik het zojuist over had, de bestuurscultuur. Want dat zit ook in het eerste onderzoek en de Staten zitten er volgens mij ook niet op te wachten dat er zaken dubbel gebeuren.

De heer Van Caldenberg (SP): U had ook een onderzoek aangekondigd naar wat er de afgelopen tien jaar gebeurd is. Is dat nog een extra rapport of hoe verhoudt zich dat dan tot elkaar?

Gouverneur Remkes: Daar heb ik het nu dus over. De bedoeling van het onderzoek waar u het nu over heeft, staat in de brief die u enkele weken toegezonden hebt gekregen. Ik zeg net dat ik heb geconstateerd dat er dubbelingen in zitten met het onderzoek dat vanuit de Integriteitscommissie bij mij is teruggelegd. Dat overleg met die onderzoekers gaat over die dubbelingen, want die wil je er natuurlijk eigenlijk uithalen, zodat dat bij mij teruggelegde onderzoek wat meer focus krijgt op dat echte onderzoek waar het voor was bedoeld en wat minder breed gaat over de bestuurscultuur. Daar gaat dat andere onderzoek over.

De heer Van Caldenberg (SP): Ik was eigenlijk heel blij toen ik las dat de Gouverneur alle onderzoeken boven tafel wilde krijgen, dat is goed. Maar dat gaan wij nog steeds doen?

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ja, dat is precies wat ik zeg. Alleen dat gaan wij niet dubbel doen. Dat was mijn beantwoording en ik kijk ernaar uit, gezien de signalen die vanavond allemaal zijn afgegeven, om het debat van morgen voor te zitten. Eén waarschuwing aan de heer Franssen en een enkel ander Statenlid: deze voorzitter stuurt nog wat strakker op interrupties.

De vicevoorzitter: Desondanks toch een interruptie van de heer Franssen, die het toch aandurft.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel. Mijnheer Remkes, namens onze partij had ik ook nog een vraag gesteld en ik zou het erg op prijs stellen als u die nog wilt beantwoorden. Het ging in mijn beleving om een interessant debatje met mevrouw Jenneskens en de vraag was hoe het nu zit in het onderzoek. Een onderzoek zoals ik zojuist verwoord heb, dient zorgvuldig plaats te vinden en de inhoud moet leidend zijn. De conclusies daaruit kunnen dus in alle opzichten verdieping maken en uitkomst bieden voor eventueel onderzochte personen. Laten wij daar sowieso vanuit gaan. Mijn vraag naar u was hoe het zit met alle mailverkeer en dergelijke en of dat wordt opgeslagen in het centraal systeem. In het kader van zorgvuldigheid, moeten de onderzoekers hieruit kunnen putten. Klopt dat?

Gouverneur Remkes: Bij het meldpunt komen meldingen binnen en dat wordt natuurlijk goed gearchiveerd. Dat is vanzelfsprekend en wat mij betreft is er geen sprake van vooropgezette uitkomsten van wat voor onderzoek dan ook.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dat was sowieso niet de bedoelding van mijn vraag. Mijn vraag was natuurlijk of wij er voor de zorgvuldigheid vanuit kunnen gaan dat het mailverkeer voor de onderzoekers toegankelijk is?

Gouverneur Remkes: Vanzelfsprekend, anders huur je toch geen onderzoekers in? Als het gaat om de specifieke parlementaire enquête dan is er één voorwaarschuwing in de richting van de Staten. De motie die u hebt aangenomen, daar zit een hele rare lus in en formeel moeten wij daar waarschijnlijk op basis van juridisch advies op terugkomen.

De vicevoorzitter: Daar komen wij later inderdaad op terug. Daarmee zijn wij bijna aan het einde, maar niet voordat ik een tweetal mededelingen heb gedaan.
In ieder geval kan ik u toezeggen dat wij in het Presidium zullen spreken over de suggestie van de Gouverneur over het seniorenconvent. Dus dan kunnen de fractiewoordvoerders daar in totaliteit hun licht over laten schijnen. En ik zou de heer Driessen nog even willen vragen ten aanzien

van de laatste toezegging van de gouverneur of hij zijn motie 2741 in stand wil houden dan wel wil aanhouden?

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ik heb van de gouverneur eigenlijk vernomen dat bij de grotere organisaties en de grotere bedragen het niet actief publiceren bekeken zal worden en dat deze vermeld zouden worden. En deze vervolgens gevraagd zouden worden om te publiceren. Dan bij deze overgenomen en de motie kan ingetrokken worden. De andere motie 2737 wil ik laten aanhouden.

De vicevoorzitter: 2737 is aangehouden, 2741 is ingetrokken.

6 Sluiting

De vicevoorzitter: Dames en heren, wij zijn daarmee aan het einde van de beraadslaging. Ik wens u wel thuis en wij zien elkaar morgenochtend om half tien weer in de zaal. De vergadering is gesloten.

(Einde van de vergadering om 23:03 uur)

De notulen van de vergadering van 3 juni 2021 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 1 oktober 2021.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept Notulen Statenvergadering van 4 juni 2021

INHOUDSOPGAVE
Notulen 04 juni 2021

	Presentielijst	**Pagina 4**
1	**Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda**	**Pagina 6**
2	**Spreekrecht externen**	**Pagina 6**
3	**Vragenuur**	**Pagina 6**
4	**HAMERSTUKKEN**	**Pagina 6**
4.1	**Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten**	**Pagina 6**
5	**Bespreken eindverslag verkenningsfase en advies gids**	**Pagina 6**
6	**Sluiting**	**Pagina 34**

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 04 juni 2021

Voorzitter
Remkes, J.W.

Statengriffier
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig:	
Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Baneke, P.D.	GroenLinks
Bastiaans, L.H.	VVD
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Bijnen, H.M. van	PVV
Bosch, M.Th.	PVV
Caldenberg, M. van	SP
Claassen, drs. R.A.B.	PVV
Claessens-Schepers, mevrouw Y.M.	SP
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Ernst, R.A.M.M.	PVV
Fischer-Otten, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Frische, drs. G.H.C.	CDA
Geraats, J.M.L.	PvdA
Heldens, ing.T.M.	VVD
Hermans, L.J.	PVV
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Kerseboom, mevrouw S.	Forum voor Democratie
Kuntzelaers, J.J.M.	PvdA
Megens, B.J.M.H.	PVV
Meziani, A.	CDA
Nijskens, H.L.M.	VVD
Palmen, BBA, mevrouw E.E.C.	CDA
Plusquin, mevrouw P.S.M.L.	Partij voor de Dieren
Reuser, J.A.A.M.	SVL
Schuuring, mevrouw L.A.	PvdA
Straus, mevrouw drs. K.C.J.	VVD
Thewissen, drs. M.W.	SVL

Vervuurt, ir. M.	D66
Vincken, drs. N.J.H.M.	SVL
Voncken-Janssen, mevrouw ing. I.D.A.M.	CDA
Wageningen, J. van	D66
Werrij-Wetzels, LLM, mevrouw M.	CDA
Westen, O.D.	GroenLinks
Westhoff, R.J.H.	Forum voor Democratie
Wolters Gregório, J.	SP

Afwezig

Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Linden, H.M.V. van der	LOKAAL-LIMBURG
Lodewijks, drs. A.J.V.C.	VVD
Loomans, ir. P.J.M.	Partij voor de Dieren
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Smeets, B.B.P.M.	SVL
Valk, MCDM, ing. R.E. van der	SP

Het college van Gedeputeerde Staten

Remkes, J.W.

Overige aanwezigen:

Hoes, O.	gids

Notulist

Het Notuleercentrum

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

De voorzitter: Ik open de vergadering en verzoek u allen te gaan staan. Aan het begin van deze vergadering, waarin wij samenkomen om de belangen van de Provincie Limburg - en ik hoop dat iedereen dat goed op het netvlies houdt - en haar inwoners te dienen, spreken wij de hoop uit dat onze arbeid vandaag vrucht zal dragen. Mogen wij kracht en inspiratie putten uit onze geloofs- en levensovertuiging met de juiste waardering voor elkaars mening. Dat is onze bede aan God of aan elkaar.

Een afmelding voor vandaag is ontvangen van de heer Loomans van de Partij voor de Dieren. Hij zal wel deelnemen aan de stemvergadering. Ook is een afmelding ontvangen van de heer Smeets van SVL. De heer Reuser zal vanaf 11.00 uur aanwezig zijn. Aan de GS-zijde staat hier ‘niet van toepassing’. Verjaardagen zijn ook niet van toepassing. Hartelijk welkom aan de pers. Indien er een verzoek tot hoofdelijke stemming wordt ingediend, zal ik door middel van loting bepalen bij welke persoon op de presentielijst ik de stemming zal starten. Ik heb het nummer getrokken. De Griffier zal het geheim onthullen.

Griffier Pregled: De heer Baneke.

De voorzitter: De heer Baneke. Bij de opening van de vergadering van vandaag is een quorum vereist. De Griffier en ik hebben voorafgaand aan de opening aan de hand van de presentielijst geconstateerd dat aan deze vereiste is voldaan. Bij de beraadslagingen is dat niet noodzakelijk. Daarbij hoeven, zoals u weet, slechts de woordvoerders aanwezig te zijn in de zaal. De overige Statenleden verzoek ik derhalve bij de beraadslagingen niet aanwezig te zijn in deze Statenzaal. De beraadslagingen worden, hopelijk onverstoord, via livestream uitgezonden. Voor PS geldt dat u uw eerste of tweede termijn vanaf het spreekgestoelte kunt uitspreken. Interrupties van Statenleden gaan via de microfoons bij de interruptietafel. Ik wijs erop dat iedere woordvoerder per voorstel - maar er is hedenochtend slechts één onderwerp - maximaal vijf keer mag interrumperen. Ik vind dat overigens aan de ruime kant, maar daar moeten we nog maar eens over praten. Een andere woordvoerder mag interrumperen en mag dat maximaal vijf keer richting de portefeuillehouder doen. Dat is vanochtend ook niet van toepassing, Maar dat geldt wel in de richting van onze bijzondere gast, de heer Hoes. Publiek is, met uitzondering van de pers en de ambtelijke ondersteuning, niet toegestaan.

De agenda is helder. Kunt u met de agenda instemmen? Dat is het geval. Dan is de agenda daarmee vastgesteld.

2 Spreekrecht externen

De voorzitter: Spreekrecht externen is niet van toepassing.

3 Vragenuur

De voorzitter: Het vragenuur is niet van toepassing.

4 HAMERSTUKKEN

4.1 Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten

De voorzitter: Dit agendapunt is ook niet van toepassing.

5 Bespreken eindverslag verkenningsfase en advies gids

De voorzitter: Ik ben dan nu al bij de eerste schorsing. Ik wil degenen die niet in de zaal aanwezig hoeven te zijn, verzoeken de zaal te verlaten.

[SCHORSING]

De voorzitter: Ik heropen de vergadering. Zoals zojuist al aangegeven, is de heer Hoes hedenochtend onze bijzondere gast. Hij is beschikbaar om vragen te beantwoorden, als die er zijn. Die vragen zullen in de eerste en de tweede termijn van GS worden beantwoord. Er zal worden gesproken in twee termijnen, waarbij ik iedereen verzoek om zich aan de aangegeven spreektijden te houden. Ik geef als eerste gaarne het woord aan mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Complimenten voor het feit dat u mijn naam goed uitspreekt. Dat ging gisteren in het debat een beetje mis bij sommige achternamen. Voorzitter. Wat voor College er na deze verkenningsperiode komt, is op dit moment nog niet duidelijk. Duidelijk is wel dat het een andere samenstelling zal krijgen dan het vorige College. Er zullen dus ook andere accenten gelegd worden en nieuwe richtingen worden ingeslagen. Er zal een aanpassing moeten komen aan de actuele ontwikkelingen. De tijd heeft in de afgelopen twee jaar niet stilgestaan. En last but not least, opgelopen achterstanden zullen moeten worden ingehaald. De Partij voor de Dieren wil hiervoor een voorzet geven. Om maar met een heel recent voorbeeld te beginnen: de Shell-uitspraak in het geding van Milieudefensie. Die heeft ook gevolgen voor de Provincie. Bedrijven, maar ook publiekrechtelijke organen moeten zich volgens die uitspraak houden aan het akkoord van Parijs en aan de mensenrechten. Een nieuw College zal hiervoor een plan moeten opstellen. Na het Collegeakkoord van 2019 is de stikstofcrisis tot volle uitbarsting gekomen. Aanleiding was de uitspraak van de rechter, maar de crisis was er natuurlijk al en de natuur ging al zichtbaar achteruit. Die crisis is nu ook een woningbouwcrisis geworden. De fractie van de Partij voor de dieren verwacht van een nieuw College dat het in die crisis doorpakt, dat er daarbij geen taboes en heilige huisjes zijn en dat er vooral ook kansen worden gegeven aan andere landbouw, grondgebonden, ook om het probleem van de mestoverschotten aan te pakken, ook om zo in te zetten op woningbouw op agrarische gronden, die als er echt wordt doorgepakt vrij zullen komen. Daarnaast kunnen we hiermee invulling geven aan natuuropgaven. Doorpakken, omdat er nu, twee jaar na de uitspraak van de rechter, eigenlijk nog niets is gebeurd. Wel om bepaalde projecten zoals industrieterreinen mogelijk te maken, maar werkelijke emissiereducties? Ho maar. Er liggen analyses van de knelpunten die om een of andere reden - is dat bestuurscultuur? - niet openbaar mogen worden. Er is geld uit Den Haag en een bindend reductiedoel. Wat ons betreft is dat te laag, maar het is een eerste stap. Je moet nu doorpakken om de opgelopen achterstanden in te lopen en het probleem echt op te lossen, zonder heilige huisjes. Het heilige huisje van de vrijwilligheid, waardoor piekbelasters zolang ze willen door kunnen gaan, waardoor anderen dan weer meer moeten doen. Het heilige huisje van de staltechniek die alles op zou lossen, maar de werkelijkheid leert anders. Het taboe op aantasting van de zogenaamde verworven rechten, waardoor papieren ruimte in vergunningen kan worden ingezet voor saldering en emissies toch kunnen stijgen. Het taboe van een echte omschakeling naar extensieve,

grondgebonden landbouw. Hoogleraar Erisman, inmiddels welbekend uit de media, pleit daar al geruime tijd voor. Er moet een andere landbouw komen, en daar moeten ook de middelen van het beleidskader Landbouw voor worden ingezet. Ook daarin verwachten wij andere accenten. Denk ook aan de recente aanpassing van de Wet dieren, waardoor dieren in de intensieve veehouderij hun natuurlijke gedrag moeten kunnen vertonen. Die vraagt ons om in te spelen op de toekomst, want dierenwelzijn komt hoger op de agenda. Dat is een gegeven. Een andere landbouw zal ook nodig zijn om de doelen van de Green Deal te realiseren. Die Green Deal vraagt van de landbouw in Nederland een hogere CO_2-reductie van methaan en het biologisch areaal van 25%. Van de week adviseerde de SER om dit over te nemen. Wij verwachten van het College dat het zich in ieder geval aan die doelen en die nieuwe realiteit sinds het Collegeakkoord conformeert. Ook wat betreft de Kaderrichtlijn Water en de gevolgen daarvan voor de landbouw kan het nieuwe College niet langer de kop in het zand steken. Over achterstanden gesproken: de natuur. We lopen achter met de realisering van het Natuurnetwerk Nederland. Alle boekhoudkundige trucs van het vorige College, en die niet alleen, maar ook via het inzetten van compensatie, kunnen dat niet verhullen. Ook van de intenties uit het Collegeakkoord dat er nieuwe investeringen in natuurbeheer en soortenbescherming nodig zijn om het beheer klaar te maken voor de toekomst hebben wij niets gezien. Wel waren er voorstellen voor efficiencykortingen op beheersubsidies, wat veel onzekerheid creëert voor natuurbeheerders. Wij hebben daarover een brandbrief van de TBO's gehad. Het is niet meer dan behoorlijk bestuur om aan die beheerders financiële zekerheid te geven. Het is niet meer dan het inlopen van achterstanden om de realisatie van het natuurnetwerk weer serieus op te pakken. Ook heeft het rapport-Aartsen ons wakker geschud wat betreft de slechte staat van de omgevingsdiensten. Er zijn hier in de Limburgse Staten genoeg handhavingsachterstanden gepasseerd. Het kan niet anders of een nieuw College gaat hiermee aan de slag. Handhaving is hard nodig, ook in het landelijk gebied. We lazen deze week nog over de arrestatie van een lid van een stropersbende in Heerlen en omgeving die volkomen gewetenloos te werk ging en heel veel dierenleed veroorzaakte. Dat was nog maar één lid. Dat was nog maar het topje van de ijsberg. We hebben nog te weinig gezien van de vergroting van de slagkracht van de Groene Brigade; ook een belofte uit het Collegeprogramma die niet is nagekomen. Voorzitter. Het Collegeakkoord uit 2019 was geen totaalrecept, geen uitvoeringsprogramma van a tot z, en dat kon het ook niet zijn. Er zijn nieuwe ontwikkelingen, delen die niet zijn uitgevoerd. Er zal hoe dan ook een nieuwe uitvoeringsparagraaf moeten komen voor de resterende uitvoeringsperiode. Dat is wat je mag verwachten van een nieuw College.

De voorzitter: En wat is uw laatste zin?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dat is wat je mag verwachten van een nieuw College, van welke samenleving dan ook.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan de heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dank u wel, voorzitter. Meestal als ik hier in dit huis aan een debat begin, heb ik een idee waar de weg naartoe gaat. Maar vandaag is de koers redelijk ongewis. Ik ben ook heel benieuwd naar de bijdragen van de verschillende fracties vandaag. De afgelopen weken zaten namelijk vol met verrassingen. Sommige waren onaangenamer dan andere. Het advies van informateur Hoes was: maak een bondgenootschap van acht partijen en ga daarmee aan de slag om te komen tot een nieuw College voor Limburg, in het belang van de Limburgers. Het eerste wat wij ons realiseerden, was dat dit betekent dat je met acht heel verschillende partijen om tafel zult moeten en

in ieder geval informeel met elkaar de lucht moet proberen te klaren. Want er is veel verschil van inzicht tussen die partijen; niet alleen op de inhoud, maar ook in hoe de afgelopen periode beleefd is. Zojuist, net voor deze vergadering, zaten zeven partijen in de Observant te wachten op het CDA. Dat is eigenlijk de parallel van de afgelopen weken: zeven partijen in een bondgenootschap die zitten te wachten op het CDA, omdat het CDA veel tijd nodig had om na te denken wat het precies wilde, met zichzelf, met Limburg, maar ook met het bondgenootschap. Net voor deze vergadering hebben wij te horen gekregen dat het CDA wil breken met dat bondgenootschap. Het kiest ervoor om niet door te gaan. Daarin maakt het een duidelijke keuze. Ik ben benieuwd naar de argumentatie die het CDA daarbij ter tafel brengt. Wat echter ook duidelijk werd, is dat zeven partijen zich gemotiveerd voelen om samen te kijken wat ze kunnen betekenen voor Limburg en om te werken aan een stabiel bestuur in Limburg. Daarin onderschrijven die partijen - in ieder geval zoals ik dat net voor de vergadering nog hoorde, want alles verandert hier sneller dan het licht – de koers die de heer Hoes voor ons uitzette. Voor de Partij van de Arbeid geldt één heel eenvoudig perspectief. Als wij bijdragen aan een College, kan dat maar met een deel van de partijen in deze Staten. In de Staten zelf kunnen wij wel met alle partijen samenwerken. Als het over losse onderwerpen gaat, is het voor ons geen probleem om hier met het hele gezelschap samen te werken. Maar zodra je in een College zit en er partijgenoten van jou in een College deelnemen, is het lastig en voor ons onmogelijk om met sommige partijen met één mond te kunnen spreken. Ik heb dat de heer Claassen bijvoorbeeld al proberen uit te leggen. Het is voor de Partij van de Arbeid niet te doen om in één College te zitten met de PVV, en verantwoordelijkheid te dragen voor wat een PVV-Gedeputeerde en een PvdA-Gedeputeerde tegelijkertijd zeggen. Dat is voor ons niet te doen. We hebben aangegeven wat voor ons als partij wél de mogelijkheden zijn. Wij gaan dit debat dan ook constructief in, want we hopen dat aan het einde van dit debat een koers gevonden wordt die Limburg verder gaat helpen, en die ervoor gaat zorgen dat we zo snel mogelijk een bestuur hebben dat weer aan de slag kan. Tot zover.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord een mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter. Bij de oplevering van het eindverslag van de heer Hoes in het Presidium hebben wij als CDA opgemerkt, net zoals we dat in de gesprekken met de verkenner hebben gedaan, dat een belangrijke processtap ontbrak. Er is door de heer Hoes in de gespreksrondes weliswaar aan partijen gevraagd wat men verstaat onder de gewenste bestuurscultuur, maar die antwoorden waren zo divers dat daar onmogelijk een gedeelde opvatting uit kon worden opgemaakt. Zonder zo'n gedeelde opvatting bestaat er een fors risico op instabiliteit binnen de nieuwe samenwerking en het bestuur. Het was daarom ons nadrukkelijke verzoek om eerst dat gesprek serieus met elkaar te voeren en te komen tot een zo breed mogelijk gedragen beeld van de gewenste bestuurscultuur. Dat bepaalt immers de opdracht waarmee wijzelf en het nieuwe College aan de slag moeten, en de kernkwaliteiten die dat van mensen vraagt, juist om te kunnen toewerken naar een stabiele samenwerking en dito bestuur voor de resterende periode en daarna. In het eindadvies van de heer Hoes worden acht partijen genoemd die verder met elkaar om tafel zouden moeten gaan om te kijken of er een stabiele samenwerking van partijen zou kunnen worden gesmeed. Bij die acht partijen was ook het CDA genoemd. Dat heeft ons eerlijk gezegd nogal verbaasd. Immers, in de gesprekken hebben wij duidelijk aangegeven dat deelname aan een vorm van samenwerking of College voor ons geen uitgemaakte zaak was. Het CDA heeft tijdens de debatten in april en daarbuiten steeds expliciet gesteld eerst alle onderzoeken te willen afwachten en dan een standpunt te willen bepalen over zijn toekomstige positie in dit huis. Dat maakt de situatie voor ons nu lastig. Immers, er zijn nog steeds lopende onderzoeken. Wij begrijpen en ondersteunen de wens om

snelheid te maken, maar het gevolg is nu dat wij in een situatie zitten waarin wij als Staten keuzes moeten maken rond een nieuw College zonder dat over de aanleiding daarvoor alles op tafel ligt.

Mevrouw Jenneskens (D66): Mevrouw Werrij geeft aan dat voor het CDA alle feiten en alle onderzoeken op tafel moeten liggen. Hoe had het CDA het bestuur van de provincie Limburg dan tot die onderzoeken er liggen, aan het eind van dit jaar, voor zich gezien? Ik vraag dat mede gelet op uw interrupties in de vorige debatten, die erop wezen dat het toch wel ernstig is dat Limburg bestuurloos is.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat is ook zo en dat vinden wij nog steeds. Voor ons was helder en duidelijk dat aanvankelijk alle onderzoeken die wezen in de richting van IKL en de integriteitsvragen die daarom richting het CDA, de fractie en de Gedeputeerden waren gesteld beantwoord zouden zijn in de eerste week van juni. Dat was het beeld dat we met elkaar hadden. Dat wisten we. Dat was de tijdlijn waar we naartoe werkten. Wij hadden dat graag gewild, ook voor onze fractie, om dit te kunnen laten meewegen in de keuze om wel of niet bij te dragen aan een nieuw bestuur.

Mevrouw Jenneskens (D66): Oké, ik hoor wat mevrouw Werrij zegt. Ik heb dan een volgende vraag. Mevrouw Werrij zegt: Omdat de feiten er volgens het CDA niet zijn, wil het sowieso geen onderdeel uitmaken van een nieuw bestuur. Begrijp ik dat goed?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voor ons maakt dit mede deel uit van de afweging om geen deel te nemen aan het bestuur. Bij het debat van gisteravond werd duidelijk dat enkele partijen een serieuze intrinsieke poging hebben gedaan om te reflecteren op de vraag wat de gewenste bestuurscultuur voor hen inhoudt, en wat die voor ons samen zou moeten zijn. Vaker hoorden we echter in het debat dat dit vooral plaatsvond omdat het CDA dat graag wilde, en waar die vraag eigenlijk over zou moeten gaan, of dat we er niets mee opgeschoten waren. Daar wringt voor ons nou net de schoen. Onze fractie heeft de afgelopen maanden intensieve gesprekken gevoerd. Daarbij hebben we ook gesproken over ons eigen morele kompas. De kern daarvan blijft: waarmee zijn Limburg en de Limburgers het beste gediend? Op dit moment is dat vooral met het snel vormen van een stabiel bestuur. Het CDA ziet echter in het advies van de heer Hoes onvoldoende basis hiervoor. Het debat van gisteravond heeft dat beeld voor ons alleen maar bevestigd. Daarom hebben wij besloten om niet mee te gaan met het advies en geen bondgenootschap te vormen met de voorgestelde zeven andere partijen.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Heb ik het goed begrepen dat mevrouw Werrij zegt: een stabiel bestuur kan nooit een stabiel bestuur zijn als wij het advies van de heer Hoes nu opvolgen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee, dat hoort u mij niet zeggen. U hoort mij zeggen dat wij in het voorliggende advies van de heer Hoes en de motivering die wij zojuist daarbij hebben gegeven onvoldoende basis zien voor een stabiel bestuur.

De heer Van Caldenberg (SP): Mevrouw Werrij geeft aan dat het van belang is om snel een stabiel bestuur te vormen, en concludeert tegelijkertijd dat het CDA daar niet aan meedoet. Is er dan volgens mevrouw Werrij met het CDA in Limburg een stabiel bestuur te vormen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, dat is er zeker.

De heer Thewissen (SVL): Ik heb een vraag aan mevrouw Werrij. Bent u het met mij eens dat de geloofwaardigheid van onze gehele Provincie en die van Provinciale Staten op dit moment op het spel staat?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Als uw vraag is of die geloofwaardigheid door het CDA in het geding is, is mijn antwoord daarop nee.

De heer Thewissen (SVL): Dat was mijn vraag niet. Ik herhaal mijn vraag aan mevrouw Werrij. Is mevrouw Werrij het in het algemeen met mij eens dat de totale geloofwaardigheid van het Limburgse bestuur, waaronder ook die van Provinciale Staten zoals wij hier zitten, op het spel staat, ook vandaag?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Met alle respect, de CDA-fractie heeft het vorige College tot op het laatste moment gesteund. Wij zijn niet medeveroorzaker van de bestuurscrisis. Wij nemen onze verantwoordelijkheid, maar dat wil niet zeggen dat wij vandaag niet onze eigen afweging mogen maken, ook als die niet past in het advies van de adviseur of verkenner, de heer Hoes. Onze geloofwaardigheid staat op het spel als wij niet oprecht doen wat nodig is voor de Provincie. Ik zal dadelijk uitleggen wat wij denken dat het beste is voor de Provincie en wat de geloofwaardigheid in het vaandel houdt.

De heer Thewissen (SVL): Ik begrijp dat mevrouw Werrij geen antwoord wil geven op mijn vraag. Dat komt de geloofwaardigheid niet ten goede. U vond mijn fractie in de voorgaande debatten trouwens aan uw zijde, als enige. Ik wil toch even vragen hoe geloofwaardig dit is. We hadden het gisteren over veger en blik. Ik heb het idee dat u vervalt in oude machtspolitiek en dat u uw straatje schoonveegt. Ik heb nog niet één keer van het CDA ‘nondeju’ gehoord. Excusez le mot. Ik heb nog niet één keer gehoord: Het spijt ons en we balen ervan dat de grote gemene deler in al die affaires het CDA is. Dat heb ik nog nooit gehoord. Ik plaats daarvan constateer ik door uw handelen dat u vervalt in de bekende oude machtspolitiek. Macht is verslavend. Als u hier nu komt vertellen: we stappen uit het bondgenootschap, en u durft dadelijk aan te komen met het voorstel dat u bijvoorbeeld met de PVV gaat samenwerken, dan is de geloofwaardigheid van Limburg totaal naar de vaantjes. Bent u dat met mij eens of niet?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Hier worden allerlei suggestieve teksten aan het CDA gericht. Wij maken onze eigen afweging bij het advies van de heer Hoes, op basis van argumenten die wij als fractie met elkaar hebben gewogen. Er is niets aan geloofwaardigheid in het geding. Wij maken onze eigen keuze. Het CDA gaat over zijn eigen keuze hierin. Ik ga echt geen mea culpa uitspreken over dat wat een aantal mensen binnen het CDA al dan niet zou hebben gedaan. Ik ben verantwoordelijk voor het handelen van mijn fractie hier in Provinciale Staten. Als mijn fractie in dit huis foute zaken doet, is het aan mij om dat te veroordelen en daar excuses voor te maken. Als dat niet zo is, is het niet aan ons, niet aan mij en niet aan u om excuses van mij te vragen voor het handelen van andere CDA’ers die niet bij dit huis en niet bij mijn fractie horen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Wat is voor het CDA een stabiel bestuur?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat ga ik zo meteen uitleggen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Prima. Dan wacht ik daar even op. Hoe staat het CDA dan tegenover de snelheid waarmee wij hier weer een bestuur in Limburg krijgen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ik heb juist uitgesproken dat wij nog steeds van mening zijn dat er snel een nieuw bestuur moet komen. Wij denken ook dat dat kan.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Maar u zei ook: Wij willen eerst alle onderzoeken afwachten. Dat snap ik eigenlijk niet. Laten we reëel zijn. Er zijn redelijk wat onderzoeken …

De voorzitter: Uw vraag is helder.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ik heb heel helder uitgelegd dat het voor de keuze van het CDA van belang was dat die onderzoeken allemaal op tafel zouden liggen. Die zijn er niet. Dat heeft meegewogen in onze keuze.

De voorzitter: U vervolgt uw betoog.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): De huidige verhoudingen in de Staten en de nog steeds aanwezige verschillende inzichten over hoe we ons tot elkaar verhouden en vooral zouden moeten verhouden, leiden bij ons tot het inzicht dat voor nu het depolitiseren van het Provinciebestuur de beste optie is. Dat maakt dat we in de resterende periode als Staten samen kunnen bouwen aan de onderlinge relaties en omgangsvormen in de Staten, zodat we over twee jaar weer samen het fundament voor een stabiel bestuur kunnen vormen. Samen is voor ons met twaalf partijen, en niet met acht. Vanuit die optiek zien wij een interim-bestuur als de beste oplossing voor Limburg. Wij zien in de Gouverneur de juiste persoon om daarin een volgende stap te zetten. Daarnaast is voor ons een stabiel bestuur continuering van de vastgestelde beleidskaders en projecten. We hebben eerder gezegd dat we die steunen en we blijven dat ook doen. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan de heer Van Caldenberg. Nee, mevrouw Jenneskens, dat gaan we niet doen. De heer Van Caldenberg heeft het woord.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ik wilde vragen om een schorsing.

De voorzitter: O, u wilt een schorsing! Nu al. Dat is een ordevoorstel. Hoe lang hebt u nodig?

Mevrouw Jenneskens (D66): Tien minuutjes.

De voorzitter: Oké, tien minuten. Mag ik aannemen dat het verzoek van mevrouw Jenneskens wordt ondersteund? Dat is het geval. Dan gaan we dat doen. De vergadering is tien minuten geschorst.

[SCHORSING]

De voorzitter: Mevrouw Jenneskens, u krijgt het woord om iets te zeggen naar aanleiding van de schorsing.

Mevrouw Jenneskens (D66): Nee, dank u wel.

De voorzitter: Dat is een beetje ongebruikelijk, maar goed. Dan krijgt de heer Van Caldenberg het woord.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, dank u wel. Beste collega's, goedemorgen. Wij hebben geconstateerd dat Limburg in de afgelopen twee jaar voor de gek is gehouden. Namelijk, de illusie werd voorgespiegeld dat het in een extraparlementair College niet uitmaakt welke politieke kleur bestuurders hadden, en dat ze allemaal waren geselecteerd op basis van andere kwaliteiten, en niet op basis van partijlidmaatschap. Gisteravond hebben we kunnen constateren dat er in ieder geval Gedeputeerden van de PVV en van de VVD zaten. Het CDA weet nog even niet of Koopmans en Mackus van hen waren. Beste collega's, Limburg heeft behoefte aan stabiliteit en duidelijkheid om te weten waar het aan toe is. Ik heb dit niet voorbereid. Van tevoren ga je ergens vanuit, en dan kom je tot de conclusie dat het CDA Limburg langer in spanning houdt. Dat is, eerlijk gezegd, onverteerbaar. Dat kunnen we ons niet veroorloven. Dat waren een aantal weken geleden nota bene de woorden van mevrouw Werrij zelf. Ik moet de heer Hoes een compliment maken. Voor ons ligt zijn advies. Hij heeft in de afgelopen zeven weken met alle partijen in deze zaal gesproken. Hij is erin geslaagd om daadwerkelijk nul afspraken te maken. Ik moet zeggen dat dat niet aan hem ligt. Hij heeft zijn best gedaan. Maar het is beschamend waar we zeven weken later staan. Nul afspraken over een nieuw College, en vooral nul afspraken over de inhoud van waar Limburg naartoe zou moeten gaan. Toen twee weken geleden gids Hoes zijn advies presenteerde, zei ik: Laten we daar dan maar meteen een debat over voeren. Het CDA wilde dat niet. Dat wilde het debat van gisteravond eerst voeren. Dat hebben we gevoerd. En nu zegt het CDA: wij doen niet meer mee. Dat is triest, want het betekent dat er in de afgelopen weken niet over inhoud is gesproken en niet over de koers van Limburg, maar dat er eigenlijk alleen maar spelletjes zijn gespeeld. Beste collega's, toen bleek dat we vertraging gingen oplopen, heb ik het initiatief genomen om te spreken over een beter alternatief in onze ogen. Dat alternatief in onze ogen is een sociale coalitie, sterk en stabiel. Ik heb daarvoor alle partijen uitgenodigd. Een aantal zijn er gekomen en een aantal niet. Op basis van de gesprekken heb ik een advies geformuleerd. Dat is een advies waarvan ik denk dat heel veel partijen zich daarin zouden moeten kunnen herkennen. Dat advies begint met iets waar het in de afgelopen zeven weken niet over is gegaan, namelijk het maken van afspraken over de koers van Limburg. Dat de burgers van Limburg daadwerkelijk weten welk College er zit, wat zijn ideeën zijn en welke richting het op wil met Limburg. Spreken over die inhoud, daar begint het mee. Als wij met elkaar echt dat gesprek durven aangaan en het met elkaar over die inhoud eens kunnen worden, en dat is mijn overtuiging, dan kunnen wij ook het vertrouwen onderling vinden om een sterk en stabiel bestuur te vormen. Vervolgens kunnen wij dat ook in gezamenlijkheid laten zien.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Is voor de SP een sterk, sociaal College een College met de PVV?

De heer Van Caldenberg (SP): Mijnheer Kuntzelaers, ik heb een advies gegeven. In dat advies heb ik een procesvoorstel gedaan. Dat zegt dat wij op inhoud gaan spreken met alle twaalf de partijen. We gaan daarmee spreken om te kijken of we het inhoudelijk eens kunnen worden over wat nou het beste is voor Limburg. Daar hoort een sociale component bij. Dat is onze overtuiging. We gaan in gesprek met iedereen die daarover met ons wil spreken.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Als u gaat praten, betekent dit dat u ook zult moeten accepteren dat iedere uitkomst mogelijk is. Mijn partij is heel helder en duidelijk: wij zeggen dat het voor ons onmogelijk is om met een aantal partijen in een College te zitten. Zegt de SP: Voor ons is dat wel mogelijk? Want dan kunt u open die gesprekken aangaan.

De heer Van Caldenberg (SP): Mijnheer Kuntzelaers, in de afgelopen weken is het heel veel gegaan over wie met wie, en wie niet met wie, maar helemaal niet over wat we nou in Limburg moeten. Ik heb u een handreiking gedaan. Ik heb de indruk dat u er in ieder geval in geïnteresseerd bent om nu ook aan tafel te komen om over de inhoud te gaan spreken. Als we er dan achter komen dat er inhoudelijk verschillen zijn die niet te overbruggen zijn, is dat zo. Maar om nu alweer te beginnen om fracties uit te sluiten, daarmee helpen we Limburg op dit moment niet verder.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ik sta ook voor duidelijkheid. Om het proces niet onnodig verder te frustreren, is het namelijk noodzakelijk dat ik uitspreek wat mijn partij ten diepste voelt en wil. We helpen elkaar niet door ritueel te gaan dansen met het idee dat alles mogelijk is, terwijl dat niet zo is.

De voorzitter: Wat is uw vraag?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Daarom is de vraag: Is het voor de SP uiteindelijk mogelijk om met de PVV in één College te komen? Dat is de vraag.

De heer Van Caldenberg (SP): Ik heb op dit moment geen enkele partij in dit huis uitgesloten. Ik denk ook niet dat dat verstandig is. Ik heb een voorstel op inhoud gedaan. Als u wel partijen wilt uitsluiten, mag dat. Dat kunt u doen, maar ik ga ervan uit en hoop eerlijk gezegd dat de Partij van de Arbeid mee wil doen om te kijken of we een sterke, sociale coalitie kunnen vormen. Dat voorbehoud moeten we in de gesprekken met elkaar bespreken.

Mevrouw Jenneskens (D66): De heer Van Caldenberg zegt dat er niet over de inhoud is gesproken. Volgens mij is de plek om het over de inhoudelijke keuze van Limburg te hebben deze Statenzaal. We hebben 32 beleidskaders vastgesteld. Volgens mij hebben we daarmee heel veel over de inhoud gesproken, ook op een veel dieper niveau dan we in een korte onderhandelingsperiode zouden doen.

De voorzitter: Uw vraag?

Mevrouw Jenneskens (D66): Deelt de heer Van Caldenberg de mening van D66 dat we met die 32 beleidskaders al heel veel inhoud hebben vastgesteld? En zo nee, wat had de SP dan zo graag buiten deze Statenzaal ‘afgetoept’ willen zien ten aanzien van de inhoud?

De heer Van Caldenberg (SP): Ik deel dat er 32 kaders zijn vastgesteld. Dat betekent niet dat we in de komende twee jaar maar moeten accepteren dat dat het is en dat we als grootste gemene deler voor een nieuw College straks hebben dat dat stilstaat. Wat mij betreft – en dat kunt u ook lezen in het verslag – zijn de ontwikkelingen van de afgelopen twee jaar als het gaat om corona, maar ook de verdere tweedeling in onze maatschappij, aanleiding om te zeggen dat er wel iets gebeurd is. We hebben een heel debat gevoerd over integriteit. Ook daarin is er iets gebeurd. Laten we nou niet kijken hoe wij uit een soort angst voor elkaar niets met elkaar gaan afspreken, maar laten we vanuit vertrouwen met elkaar gaan kijken hoe we voor iedereen in Limburg iets beters kunnen realiseren.

Mevrouw Jenneskens (D66): Deelt de heer Van Caldenberg dan de opvatting van D66 dat dat een debat is dat we prima met een nieuw College in deze Statenzaal kunnen voeren, op basis van een voorstel dat er ligt? Is voor de SP voorwaardelijk dat daar eerst afspraken voor voorliggen, voordat u überhaupt een nieuw College kunt installeren?

De heer Van Caldenberg (SP): U kent de opvatting: Wij willen een sterke, stabiele, sociale coalitie. Dat betekent voor de Limburgers ook dat helder is welke koers het Provinciebestuur vaart. Dat betekent dat wij daar met elkaar afspraken over maken.

Mevrouw Jenneskens (D66): Dat zijn andere dan er nu liggen. Dan begrijp ik u.

De heer Van Caldenberg (SP): Er liggen kaders. Als u me nu kunt vertellen welke andere afspraken er nog liggen, ben ik wel benieuwd. Ik heb ze namelijk niet gelezen.

Mevrouw Jenneskens (D66): Er ligt een Collegeakkoord en er liggen beleidskaders.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, maar er is geen College meer. Het akkoord is dan ook niet meer zo veel waard.

Mevrouw Jenneskens (D66): De opvatting is helder. Dank u wel.

De voorzitter: U vervolgt uw betoog en rondt af.

De heer Van Caldenberg (SP): Ik ga proberen mijn 45 seconden te gebruiken. Het voorstel dat ik wil doen is gebaseerd op inhoud, vertrouwen en gezamenlijkheid, zodat Limburg weet waar men aan toe is. Toen de meesten van u gisteravond naar Van der Valk reden om daar geheel te worden verzorgd door het Provinciebestuur, reed ik naar de McDonalds aan de Geusselt en at daar mijn frieten. Ik keek naar buiten. Wat ik zag, was het resultaat van de kaders die we met elkaar hadden vastgesteld: een jongetje van een jaar of acht, in zijn pyjama in de zijdeur van een uit elkaar vallende Ford Transit. Hij zat daar niet alleen in. Hij woonde daar, op de parkeerplaats van de Geusselt. Als de kaders die we met zijn allen hebben vastgesteld ertoe leiden dat we dit soort situaties in Limburg hebben, dan moeten we daarnaar kijken.

De voorzitter: Punt. Dank u zeer. Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Dank u wel, voorzitter. In de afgelopen weken heeft de verkenner, de heer Hoes, in totaal twee keer om tafel gezeten met twaalf fracties; fracties vertegenwoordigd door verschillende mensen. Dat deed hij om te kijken hoe zij aankijken tegen een nieuw bestuur. Bij het lezen van de gespreksverslagen van de eerste ronde konden wij er nog geen chocola van maken. Bij het lezen van de gespreksverslagen eigenlijk ook niet. Dat hij een poging heeft gedaan om dit te doen, vinden wij heel knap. Daar willen wij hem erg voor bedanken. De VVD is positief over zijn advies en zou graag verder willen gaan naar de volgende stap in het formatieproces. Het belangrijkste argument daarvoor is dat het in het belang van Limburg is om snel een nieuw College samen te stellen. Er zijn stevige dossiers, die nu allemaal bij onze waarnemend Gouverneur liggen. Wij dichten mijnheer Remkes grote kwaliteiten toe, maar we kunnen niet van hem verwachten dat hij als een soort

Superman alle dossiers tegelijk kan behappen. De VVD stelt de toekomst van Limburg voorop, en voelt zich dan ook verantwoordelijk en bereid om voortvarend met dit advies aan de slag te gaan, zodat het doel om nog voor de zomer een nieuw College voor de Provincie te installeren niet in gevaar komt. Echter, dat is wel in gevaar gekomen. Daar werden wij wederom door verrast. De verkenner stelt voor om met acht partijen te gaan praten en één partij heeft vandaag aangegeven dat niet te willen. Ik memoreer nog even de woorden van de heer Remkes van gisteravond, toen hij zijn conclusie bezigde dat er met de bestuurscultuur in Limburg eigenlijk niet zoveel fout is. Vandaag hebben we eigenlijk weer een voorbeeld van een bestuurscultuur gezien zoals we die hier al heel veel jaren kennen. Dat is namelijk dat het CDA ons allemaal in de greep houdt. In de afgelopen weken hebben wij diverse keren met het CDA gesproken en gevraagd wat het nodig had om een volgende stap te kunnen zetten.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Kan mevrouw Straus zich herinneren wat het CDA heeft gezegd over het commitment aan het advies dat er lag op het verzoek van de heer Kuntzelaers om een processtap te zetten? Wat heeft het CDA daarop gezegd?

Mevrouw Straus (VVD): Ik weet niet welke fase of welk debat u precies bedoelt. Dat moet u nader toelichten.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): U stelt nu dat de CDA-fractie onoorbaar heeft gehandeld en dat dit typerend is voor hoe het CDA hier in de afgelopen jaren heeft geopereerd. Kunt u zich herinneren dat onze fractie heel duidelijk en nadrukkelijk vanaf het begin heeft gezegd: het is voor ons geen uitgemaakte zaak dat wij gaan meedenken en -praten conform het advies, en dat wij eerst dat debat wilden voeren? Dat het geen, maar dan ook werkelijk geen uitgemaakte zaak is dat wij daarna onvoorwaardelijk ja zeggen, en dat het een keuze van alle partijen is geweest om daarmee akkoord te gaan?

De voorzitter: De vraag is duidelijk.

Mevrouw Straus (VVD): Ja, dat kunnen we ons herinneren. Dat was twee weken geleden op vrijdagmiddag. Toen heeft u aangegeven: Voor ons is voorwaardelijk dat we dat debat eerst voeren. Dat debat hebben we gisteravond gevoerd, maar op basis van halve informatie. Bovendien is onze vraag terug aan u diverse keren geweest wat voor vragen u dan precies beantwoord wilde hebben. Daar heeft u wel antwoord op gegeven, maar die antwoorden bleven abstract. Toen wij probeerden bij u op de lijn te komen om daar nader over te spreken, gaf u geen sjoege.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat is incorrect. Ik heb heel duidelijk gezegd dat wij met elkaar verder zouden spreken over de manier waarop wij de invulling van gedragen beelden zouden zien. We hebben duidelijk aangegeven wat voor onszelf belangrijk is in de omgang, als we het hebben over bestuurscultuur. Ik zou even terug willen naar die vraag. U stelt dat de CDA-fractie op basis van het debat eigenlijk gewoonweg akkoord had moeten gaan. Dat is eigenlijk wat u in uw tekst suggereert. We hebben heel nadrukkelijk gezegd: Wij willen eerst het debat voeren over de kern van wat er is fout gegaan. We hebben ook gezegd: Het is voor ons geen uitgemaakte zaak. Zijn we daarin duidelijk geweest of niet?

Mevrouw Straus (VVD): Daar bent u heel erg duidelijk in geweest, maar dat betekent niet dat ik het daarmee eens ben. Dat is natuurlijk een andere kwestie.

De heer Van Caldenberg (SP): Gisteren betoogde mevrouw Werrij dat het voor de stabiliteit van belang is dat je elkaar niet verrast. Wat vindt mevrouw Straus ervan dat je vijf minuten voor deze vergadering hoort dat het vertrouwen in het bondgenootschap er niet meer is?

Mevrouw Straus (VVD): Als je twee weken lang met elkaar probeert om comfort te geven aan het CDA om uiteindelijk ja te kunnen zeggen of tot een keuze te kunnen komen … We hebben u het comfort geboden om daar twee weken lang zelf en met ons over na te denken, met ons daar vragen over te stellen en die te beantwoorden, en met ons daarover te discussiëren.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ik wil daar graag op reageren. Dit is een onjuiste voorstelling van zaken. Wij hebben heel nadrukkelijk ingestemd met het procesvoorstel van de heer Kuntzelaers. Hij heeft gevraagd om geen tijd te verliezen en dus al met elkaar in het proces te praten. Daar zijn we omwille van de voortgang mee akkoord gegaan, en niet om comfort te vragen.

Mevrouw Straus (VVD): Ik heb daar een iets andere interpretatie van. Ik denk dat ik het niet eens ga worden met mevrouw Werrij.

De heer Thewissen (SVL): Mevrouw Straus, bent u wijzer geworden? Heeft u ook maar enig idee wat de overweging van mevrouw Werrij is om af te haken bij het bondgenootschap? Blijkbaar heeft het debat van gisteravond, waar het CDA zo om vroeg, daartoe geleid. Heeft u daar antwoord op, of niet?

Mevrouw Straus (VVD): Ik weet dat het CDA ons gisteren heeft gevraagd een dansje te doen en dat het dansje niet is bevallen. Dat is wat ik vandaag gehoord heb.

De voorzitter: U vervolgt uw betoog.

Mevrouw Straus (VVD): Het CDA zegt verantwoordelijkheid te willen nemen, en dat het een partij is die dat graag wil doen. Maar wij voelen dat toch heel anders. De heer Van Caldenberg zei het terecht: er zijn in de afgelopen weken gewoon spelletjes gespeeld. Ook nu, vandaag, zien we dat weer. Wij vinden dat in elk geval geen basis voor de toekomst. Dat vinden we jammer, want we hadden graag gezien dat het voorstel van de heer Hoes automatisch tot een meerderheid in deze Staten zou kunnen leiden. Maar we zien dat dat niet mogelijk is. Wij onderschrijven wel nog steeds de conclusie van de verkenner, namelijk om te komen tot een breed gedragen bondgenootschap. Dat betekent dat we moeten kijken hoe er in het vervolgtraject steun bij andere fracties gezocht moet worden. Wat ons betreft maken we dat in het formatieproces gewoon onderdeel van dat proces. Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter. Limburg heeft een bestuur nodig. Het is zo simpel en zo gecompliceerd als dat. We kunnen het onszelf niet meer veroorloven om nog langer te wachten. Ik had hier ook wel willen beginnen met een mooie quote, of een hoopgevend betoog over de toekomst, om de vooruitgang te prediken, en dat het heus toch echt beter zal gaan. Maar we hebben al zo veel gepraat. Het wordt tijd dat we iets gaan doen. Dat we open en eerlijk zijn over intenties tot

samenwerken, en dat we samen de volgende stap zetten met de installatie van een College van GS. Dat is niet meer optioneel. Dat is onze plicht. Allereerst dank, ook namens mijn fractie, aan de heer Hoes, die getracht heeft uit die vele meningen chocola te maken. Bij de opmerking dat partijen met elkaar om tafel hadden moeten gaan in dat proces hoort de wedervraag: had dat dan wel die gewenste openheid opgeleverd? Daar heeft mijn fractie vragen bij. Limburg is rijk. We zijn rijk op onze balans, maar vooral in cultuur en natuur, in onze taal en in de manier waarop we samenleven. Uiteindelijk moeten we op zoek gaan naar mensen die dat voor ons het beste kunnen bewaken en bewaren. Eigenlijk had ik hier nog anderhalve alinea over Rijnlands gedachtegoed, vertrouwen, verbinding, vakmanschap en over een nieuw kompas voor een College dat op enige afstand van de Staten zal functioneren. Een bestuur dat herkenbaar is voor Limburg. Bestuurders die groter denken en kleiner doen. Gedeputeerden die niet de beste van maar vooral de beste voor Limburg willen zijn. Uiteindelijk is het heel simpel. Laten we het kort houden. We moeten komen tot een nieuw bestuur. Dat is onze opdracht voor vandaag. De heer Hoes stelde terecht dat daar cement voor nodig is en dat er een verbinding gemaakt moet worden. Cement maak je van zand en water. Zand hebben we al genoeg in de raderen gestrooid. Nu komt het aan op ons aller vermogen om water bij de wijn te doen. Wat D66 betreft doen we dat door de volgende fase van de formatie te starten, vanuit dat bondgenootschap onder leiding van de heer Hoes.

De voorzitter: Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel, voorzitter. Hier staan we dan, met een advies van de verkenner, de heer Hoes, om een nieuw bestuur te vormen, waarvoor dank. De flanken zijn eraf gesneden. De vraag is of daarmee het probleem is opgelost. Als we het over het bestuur hebben, hebben we het over integriteit en bestuurscultuur als kernwoorden. Daarover is al heel veel gezegd en geschreven. We stonden er wat ons betreft qua beleid goed voor. In veel dossiers vonden we elkaar met een meerderheid. Dat heeft geresulteerd in 32 goedgekeurde beleidskaders. De inhoud is dus grotendeels bepaald. Nu gaat het nog om de uitvoering daarvan. Maar goed, wat was, was. Terug naar de situatie van nu. Die is hoe zij is, ongeacht of wij hier nu om gevraagd hebben of niet. Wij zitten hier nog steeds om bestuurlijke verantwoordelijkheid te nemen. Dat is onveranderd gebleven. Daarmee staat maar één belang voorop: een overkoepelend, algemeen en groter belang van een nieuw College van GS, namelijk een stabiel bestuur dat de Limburgers overtuigend laat zien dat we ons de harde kritiek en vele aantijgingen, affaires en integriteitskwesties aantrekken, en daar serieus naar gaan handelen. Het moet dan ook gedaan zijn met oude machtspolitiek waarbij fracties alles uit de kast trekken om het grootst mogelijke stuk van de taart te krijgen. Afgelopen met een politiek waarin de winst van de ene partij het verlies is van de andere. Geen machtspolitiek meer waarin onderhandeld wordt op basis van macht en posities. Het is wat ons betreft tijd voor een nieuwe politiek: Een politiek waarin we samen de taart groter maken. Hoe beter dat lukt, hoe meer taartpunten en dus waarden er te verdelen zijn. Zoals al vaker door mij aangehaald, is het goede voorbeeld geven het beste. Dat kost het minste. In plaats van wegversperringen, achterdocht en wantrouwen op te werpen, dienen we bruggen van geloofwaardigheid en vertrouwen te slaan. Een bedrijfscultuur komt niet uit de lucht vallen. Die groeit langzaam. Op hoge poten en op hoge toon eisen dat er een nieuwe bestuurscultuur moet komen, omdat het zo niet langer kan, betekent vaak dat anderen het hebben gedaan: applaus voor onszelf, want aan ons lag het in ieder geval niet. De heer Remkes heeft ons daarover gisteren een heel duidelijke spiegel voorgehouden, waarvoor dank. Ik haalde het net ook in mijn interruptie aan: hoe geloofwaardig zijn we in dat geval? Hoe geloofwaardig zijn we nu? Onze geloofwaardigheid als Provinciebestuur staat op het spel, als GS, maar ook die van u als individueel

Statenlid, die van u als fractie en die van ons als Provinciale Staten gezamenlijk. Laten we weer oprecht geïnteresseerd zijn in de intentie en de bedoeling achter elkaars gedrag. Hoe verleidelijk ook, soms is gedrag niet meer dan de slechte uitvoering van goede bedoelingen. Wat dat betreft zijn we geneigd anderen te beoordelen op basis van hun gedrag en onszelf op basis van onze bedoeling. Niets menselijks is mij vreemd. In vrijwel alle situaties zouden we er goed aan doen te erkennen dat het mogelijk, of zelfs waarschijnlijk is dat de ander goede bedoelingen heeft, hoe goed hij deze soms, al dan niet bewust, moge verbergen. Laten we op de bal spelen, en niet op de man of vrouw. SVL gelooft nog steeds in een College dat de wisselende steun moet zoeken van wisselende fracties in PS. Als het niet anders kan, is dat zelfs een minderheidscollege. Een College met een beperkte levensduur en een gerichte opdracht. In de resterende periode dient het de aangenomen beleidskaders uit te voeren, de Provincie naar stabiliteit en groei te brengen, en tegelijk te starten met het saneren van de bestuurscultuur. Geen nieuwe cultuur bakken, maar in de bestaande cultuur de meest belangrijke oorzaken uitroeien, met wortel en al. Over twee jaar zijn er dan verkiezingen, met nieuwe mensen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ik hoor de heer Thewissen iets heel merkwaardigs zeggen. Daar wil ik iets over weten. Als ik de verslagen van alle informatiegesprekken van de heer Hoes lees, zie ik dat Forum voor Democratie de enige partij is die pleitte voor een minderheidscollege, of die dat als optie zag. Waarom denkt de heer Thewissen nu dat een minderheidscollege ineens wel op steun kan rekenen van in ieder geval meer dan één partij?

De heer Thewissen (SVL): Wij hebben een minderheidscollege nooit uitgesloten. Dat het niet in het verslag staat, betekent niet dat het voor ons geen optie was. Wij streven absoluut naar een meerderheid. Laat dat duidelijk zijn. Daar gaan we voor. Maar nogmaals, waar het niet anders kan, gaan we maar met een minderheidscollege verder. Ik hoop dat dat uw vraag beantwoordt. Dat was tevens mijn bijdrage.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan mijnheer Jetten. Excuus, mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. En geen probleem. Mijn vader zegt dat hij een foutje heeft gemaakt. Ik geloof daar helemaal niets van. Mijn officiële naam is Theo. Ik ben de derde dochter in de rij van een heleboel dochters. U wilt niet weten hoe vaak mij dit overkomt. Ach ja. Voorzitter, daar staan we dan. Ik wil beginnen door onze dank uit te spreken voor de werkzaamheden van informateur Hoes. Ik wil ook de ambtelijk ondersteuners bedanken voor de ondersteuning, hun inzet en het vele werk dat zij in zo'n korte tijd verricht hebben. Ik moet eerlijk zeggen dat ik daarna mijn collega's wilde bedanken voor hun openheid en inbreng, maar daar kom ik een beetje op terug. Ik heb namelijk een beetje een kater van zowel gisteravond als van vanochtend. Ik had een hele bijdrage geschreven, maar die kan ik gewoon weggooien. Ik ga dus een beetje improviseren. GroenLinks had echt gehoopt op een nieuw begin. Transparantie, bewustzijn, reflectie, besef kweken, met voor GroenLinks belangrijke thema's als stikstof, de woningbouw, natuurherstel, de kloof tussen arm en rijk, energie en gezondheid. Al dat soort zaken. We hadden echt gehoopt op een nieuw begin. Alle partijen gaven aan dat ze een stabiel bestuur wilden, snel, maar wel zorgvuldig. Het is duidelijk dat GroenLinks altijd voor een coalitie is geweest, maar negen van de twaalf partijen hebben aangegeven dat zij voor een extraparlementaire oplossing zijn. Daar leg je je dan bij neer, want dat is een meerderheid en dat is democratie. Tegelijkertijd heeft de informateur aangegeven dat in het vorige extraparlementaire College een bepaalde stabiliteit ontbrak. Daarom pleitte hij dit keer voor een

extraparlementair college met een bondgenootschap, dus op een andere manier. Het CDA zegt dat het geen verantwoordelijkheid draagt voor deze bestuurscrisis. Ik denk dat het CDA boter op het hoofd heeft, want ook concludeerde de informateur dat het vorige College een valse start kende. Juist deze valse start willen wij heel graag op dit moment vermijden.

De voorzitter: Sommigen noemen dit uitlokking. De heer Van Caldenberg heeft het woord.

De heer Van Caldenberg (SP): Ik wilde eigenlijk al iets eerder interrumperen, want mevrouw Jetten zei: wij willen eigenlijk een coalitie, maar een meerderheid wil dat niet. We constateren in ieder geval dat er vandaag geen meerderheid is voor het advies van de heer Hoes. Betekent dat voor mevrouw Jetten dat het misschien wel verstandig is om de keuze voor een extraparlementair College te heroverwegen?

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ik vind de conclusie van de heer Van Caldenberg dat er geen steun is voor het advies van de heer Hoes voorbarig. Dat moet ik nog zien. Dat zal blijken. Nog niet elke partij heeft haar bijdrage geleverd. Ik ga in mijn bijdrage zo meteen wel onze steun voor dat advies uitspreken.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat begrijp ik. Er is zeker steun voor het advies van de heer Hoes, maar geen meerderheid. Ik denk dat we die conclusie mogen trekken nu het CDA is afgehaakt. De vraag is of dat dan moet leiden tot een heroverweging bij de vraag of extraparlementair wel zo verstandig is.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Nogmaals, ik deel uw conclusie niet. Er zijn hier twaalf partijen. Dat het CDA die steun niet geeft, wil niet zeggen dat de overige elf partijen die steun ook niet geven. Uw vraag loopt dus vooruit op een conclusie die ik niet deel. GroenLinks is bereid om het advies van de heer Hoes wel op te volgen en met een bondgenootschap te kijken, eventueel aangevuld met een andere partij, of we tot een nieuw te vormen extraparlementair College kunnen komen. En ja, dan moet er water bij de wijn, maar wel zo dat het nog wijn is. GroenLinks stelt voor om dit snel op te pakken, zodat we uiterlijk op 2 juli een nieuw College kunnen begroeten. Tot zover, voorzitter.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dank u wel, voorzitter. Dit is zo'n dag waarop ik maar geen spreektekst heb gemaakt, want die had ik al drie keer in de prullenbak kunnen gooien. Wel heb ik in de afgelopen week genoten van de Romeinse tragedie op de NPO. Normaal ben ik geen fan van de NPO, maar de Romeinse tragedie was toch wel mooi. Het verhaal van Julius Caesar en zijn ondergang, de senaat die daar een rol in speelde en die een complot smeedde is typerend voor de politieke gang van zaken, voor hoe dingen achter gesloten deuren gebeuren, en voor hoe dingen gebeuren op een manier waarbij je denkt: Ik heb hier helemaal niets van meegekregen, totdat je hier bij het spreekgestoelte staat. Ik wil even beginnen met het debat van gisteren. Dat ging over integriteit. Met dank aan de heer Remkes ging het ook over omgangsvormen en -normen van leden van Provinciale Staten ten opzichte van elkaar. In de afgelopen twee weken, nadat het College was opgestapt, hebben we als FvD een hele hoop over ons heen gekregen. In ieder geval konden we in de kranten lezen dat iedereen subtiel probeerde te vertellen dat FvD het College instabiel maakte. Bij mijn weten was FvD niet betrokken bij enige kwestie hier in dit huis waardoor het College instabiel

werd. Die omgangsvormen irriteren ons persoonlijk ook. Er zullen ook zaken zijn waarin wij in het debat waarschijnlijk een hardere toon hebben gekozen. Maar we vinden het niet fair om verwijten te maken die niet hard gemaakt kunnen worden. Ik wilde het vandaag ook hebben over de stukken. Over alle dingen die ik over deze formatie wilde zeggen en over de gang van zaken in de laatste twee weken heb ik al stukken geschreven. Ik heb een stuk geschreven als reactie op het conceptaddendum van de heer Hoes, waarin wij zeggen hoe wij dan wel een bestuur voor ons zien, wat wij vinden van het addendum en hoe wij vinden dat een nieuw bestuur gevormd moet worden. Ik heb een stuk geschreven over de maatregelen die we kunnen nemen ten aanzien van de integriteitskwesties. En ik heb een nog niet gepubliceerd artikel geschreven over de gang van zaken van de afgelopen twee weken. Er zijn dus eigenlijk al genoeg schriftelijke stukken, maar ik wil hier best nog wel een beetje duiden hoe wij deze formatie zien en hoe stroef het loopt. Onder druk wordt alles vloeibaar. Wat bedoel ik daarmee? In de afgelopen twee weken, toen het allemaal in kannen en kruiken leek, leek mijn telefoon wel op vliegtuigstand te staan. Er was namelijk niemand die belde om zaken te overleggen; er was niemand die zei: laten we eens even praten over hoe we verder willen. Er waren acht partijen die heel comfortabel in hun stoel zaten en die hun telefoon gewoon uit hadden staan. Ook mijn adres was namelijk onvindbaar. In deze zaal kwamen grote woorden voorbij: We moeten met elkaar om de tafel en we moeten met elkaar gaan zitten. Eigenlijk betekende dat gewoon: wij moeten met zijn achten met elkaar gaan zitten, we doen de deur dicht en we zien het wel. En dat is niet erg.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Ik zou graag willen weten of de toetsen van de telefoon ook onvindbaar waren.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Uw telefoon was voor mij zeker niet onvindbaar. Wij hebben nog kort contact gehad op een vrijdag, over een of ander sportcomplex. Dat was mooi, waarvoor zeker dank. Ik zou alleen graag zien dat wij met betrekking tot onze bestuurscultuur en hoe wij verder willen open de dialoog met zijn allen aangaan, en dat we daarover ook met zijn allen in gesprek gaan. We moeten niet in deze zaal verkondigen dat we dat doen, terwijl we dat eigenlijk helemaal niet doen. Twee weken lang was het moeilijk om dat contact te zoeken, tot gisteravond om een uur of half elf. Toen stond mijn telefoon roodgloeiend. Toen liep het ineens niet meer zo lekker met acht partijen in dat construct. Toen was mijn telefoon ineens wel bereikbaar. Over dit construct van acht partijen hebben wij het ook in de evaluatie gehad. Daar zijn we weliswaar niet zo heel erg fan van - ik hoorde GroenLinks spreken over water bij de wijn doen, maar dit is gewoon een glas water nemen en daar een druppel wijn bij doen – en ze zijn zo breed in het spectrum dat niemand daar gelukkig van wordt, is onze insteek. In de evaluatie met de heer Hoes hebben wij ook gezegd: Als dit is wat die acht partijen willen, dan alsjeblieft schot in de zaak. Ik prijs mezelf er alleen maar gelukkig mee dat wij daar niet bij zitten. Ik zal proberen om in 45 seconden te duiden wat wij als Forum voor Democratie wel willen en wel zien. Dat is wat we ook met de SP besproken hebben toen die als informateur optrad. Dat is een College met richting, met duiding, zodat wij duidelijk kunnen zeggen: wij gaan deze kant op met zijn allen. 60% van Limburg heeft een rechtse kant in het spectrum gekozen, dus wij gaan die kant op. Of, als we dat zeggen: wij doen water bij de wijn en zorgen dat we een combinatie van die twee maken. We kijken dan waar we elkaar vinden. Dan hebben we in ieder geval een duidelijke koers. Maar als men met acht partijen in een College gaat zitten en zegt: dit is een bondgenootschap en geen coalitie, en als we allemaal nieuwe gaan termen verzinnen om dat maar te verbloemen, dat doen wij daar liever niet aan mee.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is vervolgens het woord aan de heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel, voorzitter. Laat ik beginnen met een woord van dank aan de verkenner voor de snelle tocht die we gezamenlijk met alle partijen hebben mogen maken en de transparantie in het proces. Wij vonden het heel belangrijk om gesprekken te voeren en daar direct een terugkoppeling op te ontvangen. Je wist als partij dan ook waar je aan toe was, en eenieder wist dat. Je kon het bespreken in de fractie en vervolgens krijg je continuïteit en voortgang. Het eindrapport was er ook snel. Ik kijk nu ook even iets verder dan de heer Hoes naar de ambtelijke ondersteuning. Ik denk dat er prima werk is geleverd door de dame en heren. Ook dank namens LOKAAL-LIMBURG. Als we dat proces bekijken, geachte aanwezigen, dan denk ik: en toen? Wat gebeurde er na dat eindverslag? Volgens mij liep die trein, kwam die op een station en op een gegeven moment zei één partij - toevallig was dat ook nog de grootste partij in dit parlement - dat het nog een debatje hierover wilde en dat nog wilde bespreken. Maar wij zijn LOKAAL-LIMBURG. We willen voortgang. We willen snelheid. We willen een daadkrachtig nieuw bestuur, met vakinhoudelijk de juiste mensen op de juiste stoelen. Gisteravond verwoordde ik naar u toe: Wat is nu het doel? Ik heb ook aan de grootste partij gevraagd wat het doel van het debat was en wat de gewenste uitkomst, want die had het debat aangevraagd. Tot op heden, en ik hoor dat ook van andere sprekers, is daar helaas geen terugkoppeling op gekomen. Ik vraag het CDA bij dezen nogmaals of het eigenlijk iets is opgeschoten met dat wat gisteravond heeft plaatsgevonden. En dan hoor ik u vanochtend in uw betoog verwoorden dat u tot de conclusie bent gekomen dat u het advies van de heer Hoes niet ondersteunt. Dat is wel laat. U heeft daar bijna veertien dagen over moeten denken. Dat is wel laat. Misschien moet je met een grote fractie heel lang vergaderen. Dat weet ik niet. Het staat tegenover hoe wij in de wedstrijd zitten. Wij houden van meer snelheid en meer daadkracht. Het advies van de heer Hoes had eigenlijk allang opgevolgd moeten worden. Maar u zegt gewoon nee. Onze partij heeft vertrouwen in de verkenner en voor ons is de heer Hoes ook de persoon die straks als formateur de volgende ronde mag inzetten. Waarom maken we die afweging? Wij zijn tevreden over de werkwijze die de heer Hoes heeft gevolgd. Hij kent ook het dossier. Hij begint de dames en heren hier denk ik wat meer te doorgronden en hij kan dan denk ik ook beter de rol van formateur op zich nemen. Wij zullen dus geen voorstander zijn van welke andere invulling dan ook, behalve de invulling met de heer Hoes als formateur. Ik ben blij dat de heer Remkes nu voorzitter is. Ik had gisteren met de voorzitter toch nog even een onderonsje.

De voorzitter: U bent tot dusverre matig geweest met uw interrupties

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Daar heeft u een punt. Als het niet nodig is, zult u mij namens LOKAAL-LIMBURG als luisteraar zien zitten. Als wij, en ik als fractievoorzitter, denken dat het noodzakelijk is, dan zult u mij misschien wel de hele avond bij die microfoon zien staan. Op dit moment, kan ik u verzekeren, zijn wij van mening dat dat niet nodig is. Wij waarderen uw rol daarin: stel uw vraag en ga door. Dat spreekt onze partij wel aan. Wij zijn een open communicator, zoals u misschien in de korte tijd dat u hier zit heeft kunnen constateren.

De voorzitter: Punt.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): En daarmee bent u weer duidelijk. Dank u wel.

De voorzitter: Het woord is aan mevrouw Fischer.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Dank u wel, voorzitter. Ik ben blij dat dat met een lach geëindigd is. Ik zou willen dat ik met een lach door kon gaan, maar van mijn kant is het een beetje serieuzer. Mijnheer Hoes, hartstikke bedankt voor alles wat uit de doeken gedaan hebt en, wat ons betreft, nog zult doen. Aan de dame en de heren achter u ook heel veel dank. Ik heb ze bewonderd om hoe ze in zo'n korte tijd van zoveel gesprekken zoveel informatie op papier kregen. Bedankt. 50PLUS heeft ook kennisgenomen van een ander eindverslag, namelijk het Eindverslag informerende gesprekken dat is aangeleverd door mijn collega Marc van Caldenberg. Ook dank daarvoor. Op zijn uitnodiging voor een informerend gesprek heb ik niet kunnen ingaan, want in mijn opvatting deed ik daarmee geen recht aan hetgeen de verkenner aan ons geadviseerd heeft. Het moment zou daarmee ook doorkruist worden. Zoals bij de start van de Statenperiode door 50PLUS is aangegeven, en ook wel te lezen is in de gespreksnotitie met de verkenner, sluiten wij geen politieke partij uit. Dat is namelijk oude politiek. Dat alle partijen mensen kunnen leveren voor een nieuw College is een utopie. Of misschien niet? De duiding van een Statenfractie met het woord 'extreem' heb ik ergens gelezen. Hou me ten goede waar, maar het staat ergens op papier. Ik heb daarmee niet zoveel. Er zijn nu eenmaal verschillende opvattingen. Die kunnen heel divers zijn. Weet u, voorzitter, wat ik extreem vind? Dat er grote armoede is en zelfs een toename daarvan in deze coronaperiode. Dat heel veel jongeren, maar ook senioren, daar de dupe van worden. Dat de woningmarkt nagenoeg op slot zit. Dat senioren niet kunnen doorstromen. Dat gepensioneerden al meer dan tien jaar hun inkomen achteruit zien gaan en dat mensen met een functiebeperking heel, heel veel moeten doen en nog steeds moeten vechten om gewoon mee te kunnen doen. Dat noem ik extreem. Daar moeten wij als parlement iets aan doen. We moeten in ieder geval datgene doen wat we kúnnen doen. Zoals we nu bezig zijn, gebeurt er nog lange tijd niets. Ik vind het dan ook heel erg jammer dat van de acht partijen, waarvan één partij niet meer mee wil doen, er één een rupsje-nooit-genoeg was. Het was steeds later in de tijd en steeds meer was er nodig voor het CDA om te weten of het wel of niet kon blijven meedoen met de gesprekken. Dan kun je zeggen wat je wil, maar vijf minuten voor het uiteindelijke begin van deze gesprekken vind ik echt veel te kort. Eigenlijk vind ik dat niet chique naar alle partijen toe, die toch geprobeerd hebben om met zijn achten vandaag de eindstreep te halen. Wij blijven een voorkeur hebben voor het voortzetten van het construct van een extraparlementair College. Deze opzet vindt 50PLUS geslaagd gezien de positieve ervaringen, de toegankelijkheid tussen fracties, de openheid en de goede sfeer. We nodigden elkaar uit om moties mede in te dienen. Het Limburgs parlement had inmiddels wisselende meerderheden bij diverse onderwerpen. Je zou zeggen dat het geslaagd was, en dat iedereen mee zou kunnen doen. 50PLUS vindt dat de aan te stellen formateur een serieuze opdracht moet hebben. Hij moet iets hebben om te kiezen. Er moet een voorstel komen met betrekking tot de keuze en de samenstelling van Gedeputeerde Staten. Er moet wat te kiezen zijn voor de formateur, want anders is de opdracht aan de formateur voor spek en bonen. Dan hoeft hij namelijk alleen maar een paar namen op papier te zetten en that's it. 50PLUS zet in op zeven personen als Gedeputeerden. Er rest nog zo'n kleine twee jaar totdat er in 2023 een nieuw College aantreedt. Nu is al veel kostbare tijd verloren gegaan gezien de ontstane politieke situatie. Er moeten kwaliteitsslagen gemaakt worden voor onze Provincie Limburg op economisch, sociaal en energetisch vlak. Kennis, kunde, inhoud en vaardigheden van de kandidaat-Gedeputeerden zijn daarbij onmisbaar. Daarmee wil 50PLUS zeggen dat de Gedeputeerden vakmensen moeten zijn. Het niet inzetten op zeven GS-leden is misschien een kostenbesparing op korte termijn, maar voor 50PLUS heeft die een negatief effect op de lange termijn. We moeten gewoon aan de gang voor Limburg. Niet treuzelen. Kom op, jongens. We moeten de schouders eronder zetten. We zijn toch volwassen mensen? Dat was een cri du coeur. Op die manier wil ik eindigen.

De voorzitter: Dank u zeer. Het woord is aan de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Ook ik had wat voorbereid, maar ik zal daar wat flarden uit moeten halen om tot een verhaal te komen. Laat ik vooral duidelijk zijn. Wat vandaag gebeurt, is voor onze fractie niet raar. Ondanks het harde werk en de ondersteuning van de ambtenaren kon wat vandaag gebeurde niet anders. Ik probeer te duiden waarom. Het advies is in de ogen van de PVV een soort trechterredenering geworden: Komen tot acht bondgenoten zonder vooraf helder te hebben of er wel echt acht bondgenoten zouden zijn. Volgens mij heeft het CDA terecht aangegeven dat daar nog wel behoorlijk wat voorbehoud in zat. Dat is ook terug te lezen in de stukken. Op het moment dat je dan schrijft dat er acht bondgenoten zijn, gaat het mis. Maar met het advies wordt de democratie ook een spreekwoordelijk oor aangenaaid. Dat voelen mensen. Waarom is dat? De druk om Limburg weer zo snel en zo goed mogelijk een bestuur te gunnen is er. Die voelen wij als fractie ook. Daarom zijn wij verheugd dat wat er in het rapport over inhoud staat is dat er 32 kaders zijn. Wij hebben gezegd: Laten we het er met elkaar eens over hebben wat nu de vrije kwesties zijn en of we daar hetzelfde beeld bij hebben. Hoe zouden we daar met de Staten de dialoog over kunnen aangaan om een goed verhaal mee te geven aan een toekomstig College? Als dat zo was geweest, was dat gesteund geweest door die acht partijen. Die ruimte hadden we graag geboden, maar daar werd geen gebruik van gemaakt.

De heer Thewissen (SVL): Ik geloof in wonderen, want dan gebeurt er nog eens iets. Ik heb het idee dat hier ook een wonder gebeurt. Ik krijg zomaar de indruk, mijnheer Claassen, dat u hier redenen bedenkt om het CDA te verontschuldigen en antwoord geeft op de vraag die door veel fracties gesteld is waarom ze uit het bondgenootschap zijn gestapt. Bent u dat met mij eens? Dat komt ook over als een liefdesverklaring. Dat vind ik wel mooi. Bent u dat met mij eens?

De heer Claassen (PVV): Nee, helaas. We zagen ook veel reacties van burgers, van diverse media en op sociale media, maar ook reacties aan onze fractie. Als voorbeeld was er een ingezonden brief van een burger die eigenlijk alles zegt: Dat de op een-na-grootste partij in Limburg wordt uitgesloten op gronden die landelijk de boventoon voeren, terwijl we hebben afgesproken om de landelijke politiek hier in Limburg niet te laten landen. Drogredenen als ‘onbetrouwbaar’ en de gevoerde ideologie worden gebruikt om een partij buiten te sluiten. De informateur van VVD-huize lijkt daarmee het CDA in Limburg met zijn voorstel ook nog eens een keer voor een linksrijdende bus te gooien. Frappant is het om te zien gebeuren dat – ik bedoel niet te zeggen dat de partijen dat zouden vinden, maar neem mij dit niet kwalijk; het is wat ik uit het voorstel van de heer Hoes kan halen – GroenLinks ineens een middenpartij is, terwijl GroenLinks een heldere partij is die net zo goed radicale standpunten kan innemen, maar dan over natuur. Dat is ook wat ik waardeer aan GroenLinks. Er is niets ‘middenpartij’ aan GroenLinks. Dat hoeft ook helemaal niet. Uw kiezers, mevrouw Jetten, zouden het toch eigenlijk als een oorvijg moeten beschouwen dat u door mijnheer Hoes wordt bestempeld als een middenpartij? Samen voor Limburg heeft ooit in een debat gezegd: Wij staan volmondig achter de reden waarom wij hier gekozen zijn, op basis van het verkiezingsprogramma van Forum. En toch wordt u door mijnheer Hoes gebombardeerd tot middenpartij. Ik weet niet of uw kiezers daar in de toekomst ook blij mee zouden zijn, maar dat zijn de fundamenten op basis waarvan dit voorstel niet tot een succes had kunnen leiden. Wij zagen dat aankomen. En dan nog het gemis aan inhoud, zoals ik net heb aangegeven. In het rapport van de heer Hoes wordt aangegeven dat een struikelblok zou zijn dat de PVV twee Gedeputeerden zou willen hebben. Eén is dat inhoud. Dat was niet de scope van de

opdracht die er lag. Twee is dat natuurlijk onderhandelbaar, net zoals de VVD zegt dat zij een Gedeputeerde wil die Financiën en Economie in portefeuille heeft. Nou weet ik niet wat erger is: Twee Gedeputeerden van de PVV of één Gedeputeerde die alle financiële macht hier in Limburg bij zich draagt. Ook dat is een fundament op basis waarvan dit een voorbeeld is van het trechterredeneren van de heer Hoes.

De heer Van Caldenberg (SP): De heer Claassen diende twee moties van wantrouwen in. In onze optiek was dat overigens terecht. Daarover verschillen wij niet van mening. Toen kwamen de consequenties. Toen zei het CDA: wij doen even niets. Toen zei de PVV als vervolgens grootste partij: wij doen ook even niets. Toen werd door de VVD en een aantal anderen de heer Hoes naar voren geschoven. Toen dat vervolgens niet tot een oplossing leidde, heb ik het initiatief genomen om iets te doen. Mijn vraag aan de heer Claassen is de volgende. U bent de heer Hoes en allerlei partijen nu allerlei verwijten aan het maken, maar degene met de grootste broek aan heeft nog maar heel weinig gedaan om het op te lossen.

De heer Claassen (PVV): Dat is uw visie. Ik denk dat we onze bijdrage hebben geleverd in onze gesprekken met de informateur, maar dat de inhoud en de visie die we daar besproken hebben niet terug te vinden is. Daarom zijn we ook met de SP in gesprek gegaan om na te denken over wat die inhoud dan wel zou moeten zijn. We hebben nu twee informateurs hier in huis. Dat is prachtig. Ik denk dat het rapport van de heer Van Caldenberg het best inhoud kan geven aan alle vervolgstappen.

De voorzitter: U praat met heel veel komma's. Mevrouw Fischer wil u een vraag stellen.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Mijnheer Claassen, ik heb een vraag. U zegt net: wat wij vinden en wat wij wilden zeggen en wat we ook gezegd hebben, daar is niets van terug te vinden in het verslag. Klopt dat?

De heer Claassen (PVV): Daar is wel iets over terug te vinden. We hebben aangegeven dat inhoud heel belangrijk is. Hier in huis hebben we aan de voorkant gezegd – en daarin ben ik het eens met D66 - dat we niet naar de poppetjes en de samenstelling moeten kijken. We moeten eerst kijken naar de inhoud en naar wat ons verbindt. Daaraan is voorbijgelopen. Ik kan me herinneren dat onze fractie in het verleden wat betreft de inhoud over de eigen schaduw is heen gestapt, op verschillende dossiers, omdat we dan met een bepaalde meerderheid heel goede dingen konden bewerkstelligen waar Limburg mee verder kon. Met dat idee, dat we als partij hier op die manier jaren – ik kan alleen over mezelf praten, en over de nieuwe fractie in de afgelopen twee jaar – hebben we heel constructieve bijdragen aan de inhoud geleverd. Dan wordt door mijnheer Hoes opgeschreven, omdat partijen dat hebben gezegd, dat deze partij onbetrouwbaar is. Dat is … Ik ben wel benieuwd, maar dan moet ik u nog een vraag stellen. U zit hier niet voor niets. Er zijn niet heel veel vragen aan u gesteld, dus laat ik het doen. Wat was dat dan? Wat was dan wat u te horen heeft gekregen waardoor de PVV onbetrouwbaar was op de inhoud, waardoor partijen hebben gezegd: Laten we het maar niet met de PVV gaan doen? Dat vind ik een schande, want dat wordt inhoudelijk verder niet onderbouwd. Het wordt als een soort graffiti op de muur gespoten en voor waarheid aangenomen. Al met al lijkt mij de procesaanpak zoals die er lag … Andere partijen zeiden al dat het de vorige keer niet goed is gegaan en dat dat tot kwaad bloed heeft geleid. Dit proces zit daar niet ver vanaf.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Mijnheer Claassen, heeft u zelf stappen ondernomen om bij de diverse fracties na te vragen wat ze zich in het hoofd gehaald hebben om dat te zeggen?

De heer Claassen (PVV): De facto niet. Vandaag leek mij een uitgelezen moment daarvoor. Voelt u zich vrij om in de tweede termijn of nu naar voren te komen en me dat uit te leggen. Ik kan dat namelijk niet plaatsen. Ik heb het met de fractie daarover gehad. Wij kunnen het als fractie niet plaatsen. Er zitten twee mensen in de fractie die hier al jaren zitten. Zij kunnen het niet plaatsen. Toch staat het in zo'n rapport. Daar zijn we niet gelukkig mee, want dat is dan wel het beeld dat naar buiten toe gaat en dat in de krant komt te staan. Dat is volgens mij totaal onterecht. Laten we daar wel over zijn. Maar er zijn nieuwe kansen. De PVV ziet de kansen voor het snel vormen van een bestuur nog steeds, maar niet op de manier zoals het nu gegaan is. Terugkijkend op gisteren, mijnheer Remkes: er wordt hier heel vaak gevraagd om in de eerste termijn een motie in te dienen. Wij doen dat in de tweede termijn. We zullen dan met een voorstel komen om dat proces weer opnieuw in gang te zetten. We hopen daarbij op steun van u allen, want u allen wilt sneller vooruit. Bij de zeven overgebleven bondgenoten voorzie ik dat het nog heel lang gaat duren.

De heer Thewissen (SVL): Ik ben blij dat de heer Claassen het over moties heeft. Dat is een mooi bruggetje naar mijn vraag. U heeft gisteren heel duidelijk aangegeven dat u geen enkele spijt heeft van het indienen van die motie. Dat siert u, dus mijn complimenten. Nu bent u ook geen groentje in de politiek. U heeft geen spijt. Het spreekwoord is regeren is vooruitzien'. Door de manier waarop de motie is ingediend en door het feit dat daar niet over gestemd is, biedt u een aantal fracties de gelegenheid om geen kleur te bekennen. Daar is veel over gezegd. Hoe kijkt u daarop terug? Zou dat misschien iets te maken kunnen hebben met het label 'onbetrouwbaar'?

De heer Claassen (PVV): U doet een prima suggestie. Dat zou zomaar kunnen. Maar ook dan is dat een drogreden. Als je zegt dat er misschien een motie aankomt, en die komt er ook daadwerkelijk maar niet in de eerste termijn, kan ik me voorstellen dat je overrompeld wordt. Dat heb ik gisteren ook richting de VVD uitgesproken. Dat maakt nog niet dat je onbetrouwbaar bent, maar wel dat je straightforward bent en zonder meel in de mond praat. Ik heb gisteren ook proberen uit te leggen dat, als het over integriteit gaat en je daarover als partij een statement wilt maken, een lijn wilt trekken en daarin ergens voor wilt staan, het een schande zou zijn als je dat alleen maar zou doen als je weet dat het aan de achterkant wel weer geregeld is. Dat wisten wij van tevoren. Ik denk dat dat juist integer is. Dat is waar onze partij al jarenlang, en ook vandaag, voor staat.

De voorzitter: Dank u zeer. Dit was het einde van de tweede termijn. Ik stel u voor om even tien minuten te schorsen en daarna de heer Hoes te vragen om te reageren. Vervolgens zien we wel wat we dan moeten doen. Ik zou er zeer op willen aandringen dat de Staten vandaag tot een nadere koersbepaling komen. Volgens mij kan niemand het zich veroorloven om deze situatie nog heel lang te laten voortbestaan. Ik kom daar straks heel kort nog wel even op terug. De vergadering is tien minuten geschorst.

[SCHORSING]

De voorzitter: De vergadering is heropend. Het woord is aan de gids, de heer Hoes.

De heer Hoes: Voorzitter. Dank u wel dat ik hier kort het woord mag voeren naar aanleiding van een aantal opmerkingen die door de Staten zijn gemaakt. Laat ik beginnen door te zeggen dat ik u dan weer dankbaar ben voor het vertrouwen dat een aantal weken geleden in mij gesteld is en de mooie woorden die een aantal van u heeft uitgesproken naar mij, maar ook naar de ambtelijke organisatie. Dat laat maar weer eens zien dat een goede samenwerking tussen bestuurders, politici en de ambtelijke organisatie een gegeven zou moeten zijn, en ook kan zijn. Daar hebben we in dit huis geen probleem mee. Het is een van de grote thema's die op de achtergrond vaak meespeelde in de diverse gesprekken die we hadden. Ik denk dat het voor de organisatie fijn is dat er een hoop positieve woorden in mijn verslag terecht zijn gekomen, met veel enthousiasme van iedereen. Laat ik beginnen met de specifieke vraag die door de heer Claassen werd gesteld. Uiteindelijk is dat de enige vraag waarvoor ik hier naar voren kom. Voor de rest kan ik allemaal reflecties geven, maar ik moet uitkijken wat ik allemaal zeg. Dat ga ik dus niet doen. Mijnheer Claassen, het ging niet direct over onbetrouwbaarheid, maar over instabiliteit. Dat leest u aan de bovenkant van pagina 9. Daar leest u wat de verschillende partijen vonden van een aantal andere partijen in deze Staten. Ik denk eerlijk gezegd dat een van de meest in het oog springende activiteiten van uw eigen fractie het indienen van de motie is geweest. U hebt daar gisteren nog even een reflectie op gegeven. Wat u gisteravond deed, vond ik overigens wel heel interessant en eerlijk. Ik heb dat via de camera in mijn huiskamer mogen volgen. Het laat echter wel zien dat hoe we hier met of over elkaar spreken af en toe gevaarlijk is, of dat nou over onderwerpen, partijen of mensen gaat, over mensen die erbij zijn of mensen die er niet bij zijn. Het is af en toe een beetje een kruitvat. Ik denk dan: jongens, kijk nou uit. Het is namelijk voor Limburg belangrijk om een goed bestuur te formeren, zoals velen van u gezegd hebben. Ik ben blij dat de voorzitter zojuist uitsprak dat dat in ieder geval snel ter hand genomen moet worden.

De heer Claassen (PVV): Had het dan niet gepast om dat ook zo op te schrijven, met die nuance? In het debat van gisteren heb ik ook aangegeven dat de motie van de PVV niet uit de lucht kwam vallen. Het zwijgen van partijen zou net zo onbetrouwbaar kunnen zijn, maar wij vonden het op dat moment niet opportuun om dat in te brengen in ons gesprek. Blijkbaar vonden andere partijen dat wel. Die nuance en het feit dat andere partijen dat wel gedaan hebben, vind ik een van de gemiste kansen.

De voorzitter: De vraag is helder.

De heer Hoes: Ik snap de opmerking van de heer Claassen. Er wordt hier ook heel veel niet gezegd. Daarmee heeft u een terecht punt. Als hier alles uitgesproken wordt over wat men van elkaar vindt … In de gesprekken bent u daar behoorlijk helder in geweest. Ook uw inzet op twee Gedeputeerden was een heldere stap in het hele proces waar u mee bezig was. Zo ziet u meteen hoe dat onderling allemaal gaat. Ik heb wel overwogen of we in kleinere groepen gesprekken met elkaar konden gaan voeren. Volgens mij is het daar gisteravond voor een deel ook nog over gegaan. Maar we zaten enerzijds met een enorme tijdsdruk – en daar zitten we nog steeds mee; die tijdsdruk wordt alleen maar groter – en anderzijds met een enorm draagvlak voor de 32 kaders. Daarmee leek het er vooral om te gaan welke partijen elkaar vertrouwden om heel snel weer een College te kunnen gaan vormen. Er waren partijen die zeiden: Wij willen dat niet blind doen, maar wel in vertrouwen met elkaar, want daar komen we wel uit. Bovendien wordt de politieke discussie vooral in de Staten gevoerd en niet in de boezem van het College, en zeker niet in de boezem van de ambtelijke organisatie. Die drieslag is natuurlijk wel gemaakt. Dat zou de kans moeten bieden voor op zijn minst acht partijen om te zeggen: Wij gaan elkaar niet verrassen. Overigens was dat bondgenootschap nog niet gevormd. Het lijkt nu of het CDA uit het bondgenootschap stapt, maar er was nog geen bondgenootschap. Er was vooral een

advies van mij om – in de terminologie die door andere partijen is gebruikt – dat bondgenootschap te gaan vormen. Het leek erop dat het CDA daar een logisch onderdeel van zou kunnen zijn, wat iedereen in de media en zo daar ook van vond. Dat is allemaal niet zo relevant. Maar het leek op inhoud wel gebaseerd te zijn op het feit dat het CDA onderdeel zou uitmaken van die stabiele middencoalitie. Ik verwijs nog even naar de discussie die we in het Presidium hebben gehad. De heer Van Caldenberg verwees daar ook naar. Ik zei toen: laten we snel het debat voeren met elkaar. Die prachtige informateursrol die hij zichzelf heeft toegeëigend, had hij zich dan overigens niet kunnen toe-eigenen. Overigens ben ik nog steeds geen informateur, maar gids. Er is één informateur en er is één gids. Wat dat betreft zijn de taken goed verdeeld. Toen heb ik wel aangegeven dat het van belang was om snel met elkaar door te praten, ook om te voorkomen dat er heel veel ruis zou komen. Ik dacht: dan zitten we ook in de goede mood met elkaar. Plus – en dat heb ik ook richting het CDA aangegeven, en dat bleek gisteravond ook wel - het feit dat dat ene debat het allemaal niet oplost. De oplossing gaat jaren duren. Het gaat jaren duren voordat we, niet alleen in dit huis maar in Limburg, de bestuurscultuur een slagje verder hebben gebracht. Volgens mij hebben we in de rapportage en de toelichting ook heel duidelijk aangegeven dat er niet naar één partij, één persoon, of twee of drie personen moet worden gewezen. Er wordt veel breder gekeken hoe wij dat nou met elkaar doen. Dat vond ik wel de grootste winst van alle gesprekken die ik gevoerd heb: Dat die druk ervanaf ging. Ik hoopte heel erg dat dat zou helpen om snel tot een stabiel bestuur te komen. Die hoop heb ik natuurlijk nog steeds, want ik ben een positief mens. Maar dat we konden verwachten dat gisteravond de oplossing er zou zijn, leek mij wat utopisch. Dat heb ik twee weken geleden al gezegd. Dan nog een laatste opmerking, of een één-na-laatste opmerking, over de inhoud. In het addendum is aangegeven dat sowieso moet worden uitgegaan van de winst van een extraparlementaire coalitie of samenwerking, waarbij iedere partij in deze Staten de maximale mogelijkheid heeft om bij te dragen of initiatieven te nemen. Dat zou overigens in normale coalities ook moeten kunnen, maar blijkbaar heb je daar een extraparlementair construct voor nodig, zoals u dat noemt. Er is door een aantal partijen aangegeven - met name door de Partij voor de Dieren, maar ook door een partij als GroenLinks, en de SP noemde het vandaag ook weer - dat er extra accenten moeten worden gelegd aan de sociale kant. Er zijn opmerkingen gemaakt over natuurherstel en over hoe je met de landbouw omgaat. Ook D66 heeft daar opmerkingen over gemaakt. Ik heb geprobeerd die te formuleren in het addendum bij de verschillende onderdelen. Ik denk dus ook niet dat partijen die daar iets extra’s zouden willen neerzetten gedwarsboomd worden door dit advies. Volgens mij is die brug helemaal niet zo smal en kun je elkaar daar heel makkelijk in vinden. Als het gaat over het stikstofbeleid moeten er gewoon stappen gezet worden. Een aantal opmerkingen die de Partij voor de Dieren vandaag maakte, hebben volgens mij ook gewoon te maken met wettelijke normering. Het gaat er dan om hoe snel je dingen oppakt. Daar kun je een College gewoon opdracht toe geven als Staten. Volgens mij moeten we niet gaan zoeken naar de verschillen, maar moeten we vandaag vooral gaan zoeken naar de overeenkomsten. Dan zou het moeten kunnen dat u de wens van de voorzitter gestand doet en dat er licht komt, of zich komt, op een nieuwe coalitie in de loop van deze dag. Dan nog een laatste opmerking. Die gaat over het extraparlementaire construct, zoals u dat noemt. Ik heb dat al een trouvaille genoemd. Wat ga je doen na de laatste verkiezingen en hoe verbind je partijen aan elkaar? Daar is het extraparlementaire construct uitgekomen. We moeten heel erg uitkijken dat we er geen woordenspel van gaan maken vandaag. Hoe groot zijn nou de verschillen als u in alle boeken gaat kijken tussen een normaal College, een minderheidscollege en een extraparlementaire vorm van samenwerking? Het gaat er in de basis om dat er vertrouwen is tussen GS en PS, dat er verbondenheid is tussen GS en PS, en dat iedereen het gevoel en het vertrouwen heeft dat er ruimte is om alle onderwerpen hier met elkaar te bespreken.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ik hoorde u net zeggen dat u benieuwd bent en dat u hoopt dat er straks een nieuwe coalitie tevoorschijn komt. Dringt u daar als gids op aan? Of is dat tegenstrijdig met hetgeen ik in mijn hoofd heb en gelezen heb in uw eindadvies? Of eigenlijk staat het in uw eindrapport, want daarin spreekt u een voorkeur uit voor een extraparlementair College. Hoe moet ik uw woorden nou op de juiste plek zetten?

De heer Hoes: Ik snap de verwarring bij de heer Franssen, maar ik probeer eigenlijk aan te geven dat we daar niet de hoofddiscussie van moeten maken. We moeten kijken wat we willen bereiken met een extraparlementaire samenwerking. Ik heb van velen van u gehoord dat het erom gaat dat er optimale ruimte is voor alle leden van Provinciale Staten, in welke partij ze ook zitten en of een partij nou zichtbaar is in het College of niet, om volwaardig aan het debat mee te doen. Zoals mevrouw Fischer aangaf, moeten partijen de mogelijkheid hebben om niet tegen een blok van een College aan te kijken - ik parafraseer maar even wat u gezegd heeft - waar je nooit doorheen komt en waar je altijd mee moet onderhandelen. Nee, je moet niet híer onderhandelen, maar je moet dáár onderhandelen. Daar ligt het politieke primaat. Dat is waar de extraparlementaire samenwerking in de afgelopen twee jaar heel goed werk heeft gedaan. Dat werk moet je overeind houden. Ik vind het niet zo relevant welk etiket u daarop plakt. Ik heb met mijn medewerkers gekeken hoe de literatuur eruitziet over die verschillende vormen. Hoe meer je gaat lezen, hoe minder je ervan snapt. Daarom lees ik ook niet zoveel, maar probeer ik gewoon goed naar u te luisteren en te kijken hoe we eruit kunnen komen. Mijn oproep zou inderdaad zijn om te proberen of er vandaag een groep partijen kan opstaan die een meerderheid of een ruime meerderheid in deze Staten hebben en die met elkaar de verantwoordelijkheid nemen om de volgende stap te zetten. Als dat vandaag niet duidelijk wordt, weet ik niet wanneer het wel duidelijk moet worden. Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Dank u zeer. Ik zet een enkele minuut een andere pet op. Door sommige sprekers is de nadruk op snelheid gelegd. Ik wil mij daar graag bij aansluiten. Ik hoop dat er vandaag een richtinggevende uitspraak komt vanuit een wat ruimere meerderheid, zodat de komende dagen gewoon aan de slag gegaan kan worden met de rekrutering en de afronding van de Collegevorming. Mocht dat niet het geval zijn, dan zeg ik u nu alvast dat ik voornemens ben om op 2 juli de Staten bij elkaar te roepen om dan als agendapunt de benoeming van Gedeputeerden te hebben. Ik vind dat langer uitstel niet verantwoord is. We zien dan wel hoe dat gaat lopen. De heer Hoes heeft zojuist vanuit zijn waarneming terecht gezegd dat het niet in de eerste plaats vastzit op de inhoud. Dat is ook mijn waarneming. Ik zeg maar even vrij hard en scherp dat hier twee elementen een rol spelen. In de eerste plaats zijn sommige zielen gekwetst. In de tweede plaats hebben sommige fracties misschien wat weinig comfort geboden aan de eerste groep. Het is een misverstand om te denken dat de integriteitsdiscussie - en die toonzetting was op 9 en 16 april wel te beluisteren - hier uitsluitend draait om één fractie. Dat is een groot misverstand. Dat debat dient breed gevoerd te worden en kent ook niet één oorzaak. Ik ga dan weer even terug naar het tijdschema. Tegelijkertijd heb ik namelijk de boeiende opdracht om procesregisseur te zijn in het proces van screening. Op 16 juni moet ik de namen hebben. Zo simpel ligt het. Ik heb in een eerdere brief die u heeft bereikt aangegeven dat namen niet gepubliceerd kunnen worden voordat het proces is afgerond. Als het allemaal gaat zoals het moet gaan, zou dat eind juni het geval kunnen zijn. Zo kunnen de Staten, voorzien van het resultaat van het screeningsproces, een keuze maken. Dat moest mij eerlijk gezegd nog wel van het hart voordat wij aan de tweede termijn gaan beginnen. Kan dat direct?

De heer Claassen (PVV): Uw woorden zijn mij uit het hart gegrepen, voorzitter. Dit is wat de PVV ook wil. We hebben daarover een voorstel in voorbereiding. Óf het voorstel zou zijn om te lunchen en een deel van de lunch te gebruiken om met partijen nog even wat af te stemmen. Óf we schorsen nu, handelen de zaak af en gaan daarna eten. Het is wel al 12.00 uur, we zijn in Limburg en we houden wel een beetje van bepaalde …

De voorzitter: We gaan de tweede termijn in ieder geval even doen. Ik zie wel in dat u er behoefte aan heeft om even te schorsen.

De heer Van Caldenberg (SP): Mag ik de suggestie doen om tot 14.00 uur te schorsen?

De voorzitter: Dat is wel heel lang. Dat lijkt mij echt zwaar overdreven. U hebt lang de tijd gehad om te kunnen nadenken. Tot 14.00 uur lijkt mij zwaar overdreven.

De heer Van Caldenberg (SP): Overigens inclusief de lunch.

De voorzitter: Dat gaan we niet doen.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Wij zijn ook verrast door de gebeurtenissen van vandaag. Ik ben de eerste spreker en ik heb even tijd nodig om die te verwerken voor mijn tweede bijdrage. Misschien dan 13.30 uur inclusief lunch?

De voorzitter: Nee, we gaan schorsen tot 13.00 uur. Dan hebt u de gelegenheid om de tweede termijn te doen. Dan gaan we daarna lunchen.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dus tot 13.00 uur een schorsing, dan de tweede termijn en dan lunchen?

De voorzitter: Ja.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ik hoop dat ik dan niet een heel erge suikerdip krijg. Maar goed, dan is er vast wel iemand die mij wil oprapen.

De voorzitter: Ik heb een eindeloos vertrouwen in de snelheid van Statenleden. Dat is mijn uitspraak en zo gaan we het doen. De vergadering is geschorst tot 13.00 uur.

[SCHORSING]

De voorzitter: Ik heropen de vergadering. Ik hoop dat mevrouw Plusquin voldoende tijd heeft gehad om haar tweede termijn voor te bereiden. U hebt het woord.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Ook de fractie van de Partij voor de Dieren wil haar dank uitspreken aan de gids, aan de ondersteuning en ook voor de extra accenten op natuurherstel en landbouw. Wij danken u voor het feit dat u geprobeerd heeft om onze inbreng in het addendum te verwerken. Volgens de gids is het ook zaak om overeenkomsten te vinden. Wij hopen dat dit betekent dat wij de problemen in de stikstof, de natuur, de biodiversiteit en de

woningcrisis bij de bron zullen aanpakken. De vraag blijft hoe we dat concreet gaan invullen. Gaan wij deze extra accenten invullen met dure, onbetrouwbare technieken of gaan we de piekbelasters niet langer ontzien en aan de slag met de latente ruimte en het natuurherstel? Bij al deze crises is geen vrijwilligheid of vrijblijvendheid geboden. Inderdaad, wij moeten aan de wettelijke normen voldoen, zoals ook de gids stelt, en waar nodig moeten we maatwerk leveren om met elkaar uit deze crises te komen. Dat is een politieke keuze waarin we elkaar zouden kunnen vinden. Dat is waarom stikstof voor ons als fractie een hoofdlijn is om woningen, natuur en de stikstofcrisis in samenhang op te lossen en aan te pakken. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan de heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dank u wel, voorzitter. In de afgelopen twee uur gebeurde er weer veel. Veel partijen gingen met elkaar in gesprek en het wonderlijke moment deed zich zelfs voor waarop in één zaal beneden ineens alle fracties weer samen waren, met uitzondering van de SP, die in de laatste minuut pas binnenkwam, toen iedereen alweer was opgestaan. Daar zal ik zo dadelijk nog even op terugkomen in mijn betoog. Wat mooi was om te zien, was dat de zeven partijen die elkaar in het bondgenootschap gevonden hadden bij elkaar zaten, en dat de andere partijen – de club met de PVV, het CDA en Forum voor Democratie – aanschoven en hun visie op het geheel zagen. Wat duidelijk was, is dat er twee lijnen zijn. De ene lijn is die van het bondgenootschap. Dat zegt: Wij willen de heer Hoes in de komende week aan het werk zetten, hem vragen of hij als formateur aan de slag wil gaan om te kijken of er in die week een weg naar een College te vinden is. Dat is het voorstel dat wij hier vandaag graag zouden willen doen. Daarbij hadden wij nog één gedachte. Die hadden we graag gedeeld met de SP, maar die kwam pas op het laatste moment binnen. Een van die gedachtes was dat de heer Hoes dit mogelijk samen met de heer Van Caldenberg zou kunnen doen, als een soort gezamenlijk illuster duo. Dat om hetzelfde resultaat te beogen, namelijk: een week later hier in de Staten presenteren of er een definitieve weg is naar een nieuw College hier in de Provincie. Mijn partij kan dat voorstel ondersteunen. Wij staan daarachter. Voor ons mag het de heer Hoes in zijn eentje zijn die alle gesprekken voert, maar het zou ons ook kunnen behagen als hij geflankeerd wordt door de heer Van Caldenberg. Dat is de koers zoals wij die zien. De andere visie die werd neergelegd was als volgt. Het kan altijd dat er een scenario ontstaat waarin de heer Remkes het allemaal moet overnemen. Wat ons betreft is altijd een laatste optie dat de Gouverneur moet ingrijpen om zijn rol hier te pakken omdat wij het niet geregeld krijgen. In eerste instantie zouden wij willen zeggen: Geef de heer Hoes – mogelijk gezamenlijk met de heer Van Caldenberg als hij daar enthousiast over is - de opdracht om de komende week in te gaan. Als het niet anders kan, vertrouwen wij op de heer Remkes. Tot zover.

De voorzitter: Ik hoop dat u mij dat allemaal bespaart, want dat zit eigenlijk helemaal niet in mijn arbeidsvoorwaarden. Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dank u wel, voorzitter. Het CDA breekt niet met het bondgenootschap. Wij stappen niet uit het bondgenootschap. Wij maken vandaag de keuze om niet ín te stappen. De heer Hoes heeft dat ook benadrukt. Dat is een wezenlijk verschil. Het CDA is daarover van meet af aan duidelijk geweest. Wij zouden namelijk pas vandaag, op 4 juni, een besluit nemen over de vraag of wij überhaupt inhoudelijk zouden meepraten. We hebben daar tot vannacht over nagedacht. Voor ons is dat stabiele bestuur nog steeds het uitgangspunt. Daarom hebben wij het voorstel van het interim-bestuur gedaan. Ook dat is een optie van een snel College, zoals de heer

Remkes dat al vanuit zijn eigen perspectief heeft geschetst. Wij blijven uitgaan van extraparlementair en een samenwerking met twaalf partijen. Dat is ook wat in de motie van de PVV is vervat. Daarom zullen wij die motie, die de heer Claassen zo meteen zal indienen, ook steunen.

Mevrouw Jenneskens (D66): Mijn partij kent de inhoud van de motie van de heer Claassen slechts mondeling. Die is heel kort toegelicht. Zou u met ons willen delen wat de inhoud van die motie is?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat kan ik. Ik vind het eigenlijk netter als de heer Claassen dat zo meteen zelf doet, maar ik zie hem gebaren. De inhoud van de motie die net ook aan u is voorgelezen is dat de heer Remkes op zoek gaat naar vijf kandidaat-Gedeputeerden en dat wij als twaalf fractievoorzitters bij dat proces betrokken worden.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Bedoelt u met hetgeen u net verwoordde dan een interim-bestuur?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat bedoel ik precies met het interim-bestuur.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Hoelang denkt u dat het interim-bestuur dient te besturen?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Tot aan de volgende verkiezingen.

De voorzitter: Dank u. Dan de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Collega's, goedemiddag. Het is inmiddels 13.15 uur. Toen ik hier vanmorgen naartoe kwam, dacht ik dat alles tussen de acht bondgenoten pais en vree was. Inmiddels wordt mij van allerlei kanten gevraagd of ik interesse heb om in diverse samenstellingen mee te doen aan een extraparlementair College, eventueel een College als zakenkabinet, en om eventueel met de heer Hoes samen nog iets te gaan doen. Ik heb welgeteld een uur de tijd gehad om daar met mijn fractie over na te denken. In dat uur veranderden de variaties en mogelijkheden ook nog eens. U moet mij vergeven dat ik op dit moment nog niet klaar ben om een keuze te maken. Wat wij willen, is wel heel helder: een sociale, stabiele, sterke coalitie. Dat is wat wij willen. Dat is een coalitie die breekt met de bestuurscultuur zoals die er al jaren in dit huis is. In die zin deel ik ook niet de constatering van de Commissaris van de Koning dat het hier in Limburg allemaal wel meevalt. Die deel ik niet. Wij moeten daarmee breken. Ik ben wel heel blij met het onderzoek dat de Commissaris heeft gedaan om uit de afgelopen tien jaar alles boven tafel te krijgen. Ik vind ook dat dat moet gebeuren. Wat ik ook vind, is dat de Coalitie duidelijk sociaal moet zijn. Er moet geïnvesteerd worden in de leefbaarheid van onze samenleving. Dat is wat wij willen. Eigenlijk is dat het.

De heer Kuntzelaers (PvdA): De vraag aan de heer Van Caldenberg is of hij voor zichzelf in de komende week eventueel tijd en ruimte ziet om te verkennen of er ruimtes zijn voor datgene wat hij wil. Kan hij mede een formatie begeleiden die mogelijk leidt tot iets waar hij achter staat?

De heer Van Caldenberg (SP): Ik denk dat we iets te snel zijn, want een formatie gaat over poppetjes. Daar ben ik zeker nog niet. Een uur is daarvoor te kort, zeker als we nog helemaal niet over de inhoud gepraat hebben. We hebben elkaar misschien vijf minuten gezien op de gang. Ik heb de andere collega's eigenlijk ook nog niet gesproken over de andere moties. Informatiegesprekken,

net zoals we die gevoerd hebben met de heer Hoes, lijken ons een goed idee. Formatiegesprekken zijn wel een heel grote stap in één keer. Dat wil niet zeggen dat we daar weken op moeten gaan wachten. Dat vind ik niet. We moeten dat snel doen. Maar er moet over de inhoud gepraat worden. Dat is waarvoor we hier zijn. Dat moeten we voor elkaar doen.

De heer Kuntzelaers (PvdA): 16 juni is de stip op de horizon, die al heel dichtbij ligt. Is de heer Van Caldenberg bereid om in de komende week in een soort tempovariant te kijken wat de mogelijkheden zijn, ook op de inhoud? Het maakt niet uit om welke variant het dan gaat, maar bent u bereid om samen met de heer Hoes zo'n proces in te gaan?

De heer Van Caldenberg (SP): Nu koppelt u het aan mijn persoon. Ik vertegenwoordig een partij.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Nee, u bent ook informateur, heb ik vandaag begrepen.

De heer Van Caldenberg (SP): Ik heb mijzelf nooit informateur genoemd. Ik heb de brief ondertekend met 'Statenlid de heer Van Caldenberg'. Dat ben ik eigenlijk nog steeds. Dat anderen mij dat compliment hebben gegeven, daar dank ik hen dan voor. Mijn partij wil met iedereen spreken over het vormen van een sociale coalitie. Daar wil ik het gesprek over voeren.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Een laatste vraag. Als de heer Hoes straks de opdracht zou krijgen om eventueel die gesprekken aan te gaan, heeft u nog een dag de tijd om te bedenken of u wilt aanhaken of niet. Dat geeft u wat meer tijd en dan kan de heer Hoes in ieder geval meters proberen te maken. Want tempo, daar hadden we het over.

De heer Van Caldenberg (SP): Zeker. Maar u moet mij nog even de kans geven om een en ander te verwerken. Wat mij betreft ben ik helder over wat ik vind. Daar wil ik het over hebben. Dit debat is nog niet klaar. Dat geeft ons de tijd om over zaken na te denken. Ik wil met iedereen spreken die over een sociale coalitie wil praten.

De heer Claassen (PVV): U zei dat u uw keuze nog niet gemaakt heeft, maar het feit dat u uitspreekt dat u wat wilt doen – ik vraag of ik dat juist heb - betekent wel dat we naar een coalitie toewerken.

De heer Van Caldenberg (SP): Zeker.

De heer Claassen (PVV): Dat betekent ook dat de opdracht verandert. Met de overige zeven partijen wordt onder leiding van de heer Hoes en eventueel de heer Van Caldenberg op zoek gegaan naar een coalitie. Extraparlementair, of alle andere stappen die genomen zijn, is dan niet meer aan de orde. Stapt u dan over uw schaduw heen?

De heer Van Caldenberg (SP): Ik denk, en dat is ook de opvatting van mijn fractie, dat het nodig is om stabiliteit te creëren om een coalitie te vormen. Ik denk ook dat het nodig is om te breken met de bestuurscultuur. Daar wilde ook de heer Claassen mee breken. Ik ga ervan uit dat hij dat nog steeds wil. Ik vind ook dat we duidelijk een richting moeten kiezen. Die richting is sociaal. Daar wil ik met iedereen het gesprek over aangaan.

De heer Claassen (PVV): Die inhoud begrijp ik. Daar hebben we het met elkaar over gehad. Het gaat even over de motie die wordt voorgesteld. Daarin staat dat de heer Hoes met het proces doorgaat, onder de randvoorwaarde dat wordt gekeken of een partij mee kan doen. Nu proberen ze dat volgens mij zo te doen door een grote kroon op het hoofd van de heer Van Caldenberg te zetten. Misschien wil hij dan wel meedoen. Dat is een slimme zet. Mijnheer Van Caldenberg kennende doorziet hij dat natuurlijk ook. Als de ingeslagen weg extraparlementair is, betekent dit dat u die zou moeten omarmen. Anders stelt de hele motie met het voorstel om u daaraan mee te laten doen niets voor.

De heer Van Caldenberg (SP): Ik begin mezelf te herhalen. Ik weet niet of ik dat nog een keer moet doen, want ik denk dat ik duidelijk heb gezegd wat ik wil. Ik was klaar.

De voorzitter: Dank. Dan mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Voorzitter. Wij hebben uw oproep in de eerste termijn goed gehoord. Die was: Draal nou niet zo, maar ga aan de slag. Dat is wat ons betreft ook aan de orde. Wij vinden het een verantwoordelijkheid van ons als Staten om met een voorstel voor een bestuur te komen. Ik zou het eigenlijk een brevet van onvermogen vinden als wij u met die taak opzadelen. Ik ben het dus ook helemaal eens met wat de heer Kuntzelaers zegt: Dat is echt een laatste optie. Ik heb u in mijn eerste termijn al de titel Superman gegeven. Dat was alleen al omdat u alle Collegeleden vertegenwoordigt. Als we u dan ook nog de taak van formateur meegeven, bent u volgens mij in uw eentje het hele team van The Avengers geworden. Het lijkt mij eigenlijk dat wij onze verantwoordelijkheid daarmee niet nakomen. Wij staan dus achter de motie die mijnheer Kuntzelaers heeft aangekondigd en die inmiddels ook bij de Griffie ligt, om de heer Hoes te vragen om een vervolgstap te zetten. Daarbij is aangegeven dat we achter het voorstel staan om mijnheer Van Caldenberg uit te nodigen. Daar hebben we inspanning gezien om de informerende gesprekken te voeren. We hebben het rapport dat hij daarover aan ons heeft toegestuurd ook gelezen. Hartelijk dank daarvoor. Daar zitten best veel aanknopingspunten in om te kijken hoe we tot elkaar kunnen komen. Over extraparlementair en coalitie heeft mijnheer Hoes heer volgens mij zojuist in zijn eerste termijn ook iets gezegd. Het zijn woorden die ingevuld moeten worden. De definities moeten met elkaar afgesproken worden. Wat ons betreft is dat onderdeel van de vervolggesprekken over hoe je daar tegenaan kijkt en wat wel en wat niet. Wij zullen de motie om de heer Hoes voor te dragen als formateur dus steunen. We willen ook de heer Van Caldenberg vragen om hier nog eens goed over na te denken. Natuurlijk zijn wij bereid om met alle partijen na te denken en te praten over hoe we dit op een goede manier voor Limburg gaan invullen.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is het woord aan mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter. We bevinden ons op een historisch maar zeker ook hysterisch moment in de politieke geschiedenis van Limburg. Ik sluit me aan bij de woorden van mevrouw Straus en de heer Kuntzelaers. Daarbij heb ik een kleine kanttekening, weliswaar niet ten aanzien van hun woorden, maar die is ons wel uit het hart gegrepen. We hebben de afgelopen weken gesprekken gevoerd. We zijn in gesprek gegaan en we zijn samen een proces ingegaan. Daar is een voorstel voor een bondgenootschap uitgekomen. Daar besluit een partij zich niet in te kunnen vinden of zich niet aan te willen verbinden. Dat is één. Het onderzoek van de Universiteit Tilburg naar de extraparlementaire bestuursvorm heeft als titel ‘Waar een wil is’. Op pagina 3 of 4 gaat het meteen al over de vertrouwensregel. De vertrouwensregel is dat een bestuurder van een College moet kunnen

rekenen op een stabiele meerderheid in Provinciale Staten. Namens D66 sluit ik me aan bij mevrouw Straus en de heer Kuntzelaers dat het een brevet van onvermogen zou zijn als de Staten niet zelf een stap kunnen zetten om die meerderheid vanuit dit parlement te formeren. Dat betekent dat wij een van de medeondertekenaars zijn van de motie. De uitnodiging aan de heer Van Caldenberg zouden wij nogmaals warm onder zijn aandacht willen brengen. Voor ons is het allerbelangrijkste dat uitstel onacceptabel is. Dat betekent niet dat we de week die we nu nog hebben niet zouden moeten kunnen gebruiken om toch het gesprek met elkaar aan te gaan. Daartoe zou ik ieder lid van dit parlement individueel willen vragen: Denk daar eens over na. Waar is die wil? Waarom is die er niet? Vindt u het niet ook minimaal 1/ 47e deel van uw verantwoordelijkheid om behalve onderdeel te zijn van een probleem dat ook te worden van de oplossing?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Mevrouw Jenneskens spreekt over de wil om niet mee te doen. De partij van mevrouw Jenneskens heeft de wil uitgesproken om niet met andere partijen samen te gaan. Zou het dan niet prettig zijn om dat het CDA, dat op inhoudelijke gronden weigert, niet voor de voeten te werpen, en die vraag ook aan uzelf te stellen?

Mevrouw Jenneskens (D66): Ik heb de naam van de partij van mevrouw Werrij niet genoemd. Dat lijkt me op dit moment ook het verstandigste en daar heb ik goed over nagedacht. Het is namelijk onze gezamenlijke verantwoordelijkheid. Over de keuze die wij hebben gemaakt kan ik eigenlijk maar één ding zeggen. Wij zijn daar open over geweest, omdat wij dachten dat we daar in gesprekken verder mee zouden komen. Dat dit heeft geleid tot dit moment. Dit debat, waarin we dit in een halve sessie nog moeten aftikken, laat zien dat dit in ieder geval niet heeft geholpen.

De voorzitter: Dank u. Dan is het woord aan de heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel, voorzitter. Ik val van de ene verbazing in de andere. Het lijkt vandaag wel een paringsdans op Love Island. Ik wist niet dat ik getekend had om mee te doen aan een aflevering van Ex on the Beach. Wie met wie? Ook hier zijn de wonderen de wereld nog niet uit. Wat vandaag niet kan, kan mogen wel. Dan de moties en hoe nu verder. We hebben één ding vooropstaan en dat is voortgang. We hebben gesproken over betrouwbaar bestuur. Dat vinden we zeer belangrijk. In dat verband neigen wij er ook toe om te zeggen: als je a zegt, moet je ook b zeggen. Er is een traject ingezet met het voorliggende advies van de heer Hoes als resultaat. De andere moties, ik zeg dat met een vraagteken, lijken dat proces nu af te kappen. Daar zijn we dus nog niet uit. Hoe fair is dat en hoe verhoudt zich dat tot een nieuwe bestuurscultuur? Zogezegd zijn wij er als fractie nog niet uit. We hebben de motie gezien en we hebben die gelezen, maar we hebben nog te weinig tijd gehad om die echt te doorgronden en af te zetten tegen de andere motie. We hebben vandaag dus meer tijd nodig om de consequenties ervan te doorgronden. Ik ga uit van uw begrip daarvoor. We willen deze termijn dan ook graag afwachten.

De heer Van Caldenberg (SP): Staat de fractie van Samen voor Limburg onder de motie die is ingediend door de heer Kuntzelaers?

De heer Thewissen (SVL): Nee, daar staan wij nog niet onder. Maar dat zou zomaar kunnen gebeuren.

De heer Van Caldenberg (SP): Helder. Hoe kijkt u nu aan tegen de bestuurscultuur in Limburg? Wilt u die zo laten, of wilt u die veranderen?

De heer Thewissen (SVL): Volgens mij stond dat gisteravond op het programma. Ik ken u nog niet zo goed, maar volgens mij hecht u er waarde aan om dat debat niet over te doen. Ik ben dat ook niet van plan. Het enige wat ik daarover wil zeggen, is wat mijn fractievoorzitter gisteren ook heeft aangekondigd. Ik geloof dat er dingen anders moeten en beter kunnen. Ik geloof altijd dat er dingen beter kunnen. Betekent dat dat er niets klopte van wat er hier in huis gebeurde? Dat gaat mij te ver.

De heer Van Caldenberg (SP): Wij kunnen alle bureaus en alle dossiers doorspitten en daar waar we iets vinden daar iets aan gaan doen. Is dat een weg die de heer Thewissen en Samen voor Limburg wil? Of zegt hij: Dat is niet nodig, want dat zorgt voor te veel onrust?

De heer Thewissen (SVL): Ik weet niet of ik uw vraag goed begrijp. Als u vraagt of wij die onderzoeken noodzakelijk vinden en of die resultaten belangrijk zijn, dan is het antwoord ja. Als u vraagt of we daarop eerst moeten wachten voordat we überhaupt verder kunnen met het besturen van deze Provincie, is het antwoord nee.

De heer Van Caldenberg (SP): Helder.

De voorzitter: Dan is het woord aan mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Voorzitter, dank u wel. Wij willen als Limburg een stabiel, betrouwbaar College en ook een College dat de rit gaat uitzitten. Dat hebben de partijen al uitgesproken. We willen een college dat de vastgestelde kaders gaat uitvoeren. In het advies van de heer Hoes stond heel duidelijk dat in het vorige College binding ontbrak met Provinciale Staten. Ik heb de motie van de heer Claassen nog niet gezien, maar ik begrijp dat hij gaat voor een zakenkabinet. Volgens heeft de heer Hoes nou net daarvan aangetoond dat dat in het vorige College mis is gegaan. Daarom hebben wij daar minder vertrouwen in. Ook achten wij het onwenselijk dat u als Gouverneur in de positie van formateur wordt gebracht. Wij vinden het ook een brevet van onvermogen als wij dat als Staten niet zelf voor elkaar kunnen krijgen. Ik zou bijna willen zeggen: wat doen we hier dan? Daarom schaart GroenLinks zich achter de motie die de heer Kuntzelaers heeft aangekondigd. Tot slot wil ik nog even iets zeggen over GroenLinks als middenpartij, wat de heer Claassen zei. Ik ben heel blij dat partijen en kiezers inzien hoe goed en redelijk onze idealen zijn en dat de maatschappij waarschijnlijk is opgeschoven naar ons.

De voorzitter: Dank u. Dan is het woord aan de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter. De overgrote meerderheid van de mensen leidt een leven van stille wanhoop. Wie kan raden wie deze uitspraak gedaan heeft, krijgt onze gedoogsteun. Nee, alle gekheid op een stokje. Dat lijkt inmiddels wel het circus waarin we beland zijn. Want die wanhoop is gister ineens vergroot tot extreem hysterische wanhoop. Toen viel ineens een verbond uit elkaar, of iemand stapte er niet in. Wij hebben niet onder stoelen of banken gestoken dat wij deze brede coalitie van partijen niet zien zitten. Het College, de heer Remkes of de heer Hoes wordt gevraagd om een zo breed mogelijke coalitie te zoeken; een coalitie die vorig jaar en het jaar daarvoor op onderwerpen heel scherp anders stemde. Die mensen moeten een coalitie leveren

waarin een partij zit die haar eigen Gedeputeerde nog royeerde. Dat is geen stabiele coalitie. Dat is ook geen stabiele extraparlementaire coalitie. Dat is geen stabiel bondgenootschap. We kunnen daar nog honderd namen aan geven, maar daar wordt het niet stabieler van. In de afgelopen twee weken hebben we dan ook vrij weinig pittig debat gezien van dit bondgenootschap. Vandaag werd het weer pittig. Toen was er weer energie en toen konden we weer van mensen zien dat ze het ergens mee oneens waren, dat ze boos werden, of dat ze er weer zin in hadden. Ik weet niet hoe dat eruitziet. Forum voor Democratie hekelt op dit moment in ieder geval de manier waarop dit loopt. We gaan nu wanhopig op zoek naar iemand die wil aansluiten tegen een uitruilprijs. Dat is volgens ons niet de manier waarop we dit op dit moment zouden moeten doen. Er lag een voorstel voor acht partijen. Dat heeft het niet gehaald, want één partij is niet bereid om in te stappen. Daardoor is er geen meerderheid. Dat is niet de meerderheid die iedereen uitgesproken heeft en die nodig is. Want dat zeiden de partijen: zij wilden een brede meerderheid. Nu vandaag dat pluche daar zo lonkt, is zelfs een minderheidscollege een optie. Zo graag willen mensen daar zitten. Als FvD willen wij het voorstel en de handreiking aan alle partijen doen, of in ieder geval aan die partijen die bereid zijn om een College te vormen en volgende week gesprekken met ons te voeren over een duidelijke koers, duidelijke afspraken, gebaseerd op vertrouwen. Ik hoop dat partijen die handschoen opnemen, want wij zijn ten volste bereid die gesprekken te voeren.

Mevrouw Jenneskens (D66): Wat bedoelt de heer Driessen precies met zijn voorstel? Is dat iets anders dan de motie van de heer Claassen die eraan komt? Of is het hetzelfde?

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Zoals ik in mijn eerste termijn ook al gezegd heb, hebben wij het gesprek gemist. We hebben de dialoog met partijen gemist. Die hebben wij enorm gemist. Nu lijkt het of we allemaal een dialoog met de heer Hoes hebben gehad en maar gaan proberen om al die partijen bij elkaar te krijgen. Wij willen graag in dialoog met de partijen om te kijken of wij samen, aan de voorkant, kunnen regelen hoe wij tot een stabiel bestuur komen. Want dit sneuvelde al voor we vandaag aan dit debat begonnen.

Mevrouw Jenneskens (D66): Dat begrijp ik. De motie van de heer Claassen zegt eigenlijk dat partijen dat niet doen, maar dat we de CdK vragen om dat proces van ons over te nemen. Ik ken u als mijn mede-democraat, waarbij we van mening verschillen …

De voorzitter: Wat is uw vraag?

Mevrouw Jenneskens (D66): Die gaat over de rol van het parlement. Zie u voor zich dat de CdK dit proces gaat leiden, of dat de partijen dit samen gaan doen?

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ik constateer dat, als de partijen dit gaan doen, er geen dialoog plaatsvindt. Dat is in de vorige twee weken ook niet gebeurd. Toen hebben we ook geen dialoog gevoerd. Toen hebben we een dialoog met de verkenner gehad en verder niet. Toen hebben de partijen ook niet duidelijk naar elkaar uitgesproken wat ze wel en niet willen. Het bondgenootschap sneuvelde al. Daar zien we niets in en die motie zullen we dan ook niet steunen. We komen nog terug op de motie van de heer Claassen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Geen directe vraag aan de heer Driessen, maar wel aan u, voorzitter. Ik wil een schorsing van 30 minuten vragen voor overleg tussen partijen.

De voorzitter: Is het niet veel beter om dat aan het eind van de tweede termijn te doen?

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Laat ik het zo verwoorden: als woordvoerder van LOKAAL-LIMBURG is het mijn beurt. Naar aanleiding van het overleg zal ik mijn betoog aanpassen of continueren.

De voorzitter: Ik heb de indruk dat er daarna weer geschorst moet worden. Ik ben eigenlijk niet van plan om hier een eindeloze vergadering van te maken. Mijn suggestie zou zijn om dat aan het eind te doen. Als u zegt: ik heb daar behoefte aan voordat ik zelf spreek, dan is wat mij betreft ook de afspraak te maken dat u als laatste het woord krijgt.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): We moeten vooruitgang boeken, dus ik ga met u mee, voorzitter.

De voorzitter: Dan gaan we het op die manier doen. De heer Driessen vervolgt zijn betoog.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Nog een korte afronding. Wat Forum voor Democratie betreft kan een College alleen bestaan als het gebaseerd is op vertrouwen; vertrouwen dat ontbreekt en vertrouwen dat op dit moment in het proces ook ontbreekt. We zien een bondgenootschap nu al uit elkaar vallen. We willen dat partijen en fracties elkaar weer kunnen vertrouwen en elkaar blijven steunen. Dat is het belang van de collegevorming.

De voorzitter: Ik sla nu de heer Franssen even over. Mevrouw Fischer, u hebt het woord.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Dank u wel, voorzitter. Ik heb hier een paar keer gehoord dat het bondgenootschap uit elkaar is gevallen. Als iets uit elkaar valt, blijft er niets meer van over. Tot mijn vreugde moet ik vaststellen dat zeven van de acht partijen van het bondgenootschap nog steeds samen zijn. Er is één partje uit. Wie weet wat daar nog mee gaat gebeuren. Ik vind het heel erg jammer dat ik vooral een soort wantrouwen naar elkaar proef. Zolang dat spook hier nog rondwaart, kan er nooit vertrouwen komen van ons allemaal. Ik heb geen flauw idee hoe we dat moeten oplossen. Ik dacht dat wij op een goede manier met overleg bezig waren. Het is in ieder geval zo dat wij de Gouverneur niet tot formateur willen maken. Ik ben heel snel klaar. Ik wil graag dat er een gedegen, fatsoenlijk bestuur komt en dat Gedeputeerden oog hebben voor alles en iedereen, en dat geen partij wordt overslagen. Dan moet het toch lukken dat wij als Limburgse Staten een x-aantal Gedeputeerden krijgen die met ons samen dit mooie stukje Nederland gaan besturen? Het kan toch niet waar zijn dat dit ons niet zou lukken? Daar wil ik het bij laten.

De voorzitter: Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Het voorstel en de motie van ons lagen er al voordat Gouverneur Remkes aangaf: Be aware, want als het jullie niet lukt dan ga ik het doen. In die zin is het geen brevet van onvermogen, maar van realiteit. De realiteit heeft laten zien dat de weg tot nu toe niet succesvol is geweest. Ik denk zelf dat het een brevet van onvermogen is als je een partij die je hebt uitgesloten daarna gaat benoemen tot informateur. Dan heb je echt radeloos. Gisteren werd mij gevraagd om in de spiegel te kijken. Ik zou zeggen: kijk vooral zelf in de spiegel als je iemand die je

uitsluit ineens een regierol geeft. Kortom, juist om dat brevet van onvermogen te voorkomen, dienen wij een motie in. Deels is al gezegd wat daarin staat. We vragen de Commissaris van de Koning daarin om het voortouw te nemen om te komen tot een voordracht. Dat wil niet per definitie zeggen dat hij de regie heeft om dat zelfstandig te doen, maar wel dat hij in gesprek met het Presidium wellicht met voorstellen kan komen, en dat wij daar suggesties voor hebben. Het is dus anders dan als het dadelijk weer niet lukt. Dan zal de Gouverneur dat namelijk wel op die manier gaan doen, denk ik. Wij willen dat voor zijn en ervoor zorgen dat mensen met specifieke deskundigheid worden geworven, met oog voor de juiste toepassing van diversiteitscriteria en voldoende afstand tot politieke partijen en Provinciale Staten. Waar we het nog niet over hebben gehad, is dat alle twaalf partijen in Provinciale Staten hierbij betrokken worden, in tegenstelling tot een groep van zeven die het verder gaan bepalen. We doen het met elkaar. Het allerbelangrijkste, ook geluisterd hebbende naar de stichtelijke woorden van de CdK, is dat parallel aan dat traject de dialoog met elkaar wordt opgestart met als doel om de verhoudingen binnen Provinciale Staten te verbeteren, zodat ook wij een goede bijdrage kunnen leveren aan een stabiel Provinciaal bestuur voor Limburg. Zo luidt de motie. Daar zou ik het voor nu bij willen laten.

De voorzitter: Dank u zeer. Misschien mag ik een enkele opmerking over de motie maken. In allerlaatste instantie, zo is de strekking van de opmerking die ik zojuist heb gemaakt, heeft de Commissaris een zekere verantwoordelijkheid. Die verantwoordelijkheid berust wat mij betreft primair bij de gekozen Statenleden. Dat gezegd hebbende heb ik twee opmerkingen over de andere motie. Daar staat ‘voor de zomer’. Dat is een heel rekbaar begrip. Als u voor 21 juni bedoelt, is dat onhaalbaar. Als de zomer pas op 1 augustus begint, is dat veel te laat. Ik lees die zinsnede als uiterlijk op 2 juli. En het spijt mij geweldig, maar op de datum van 11 juni heb ik zelf andere verplichtingen. Daar moet dan even in voorzien worden. Misschien kan een andere avond gekozen worden. We gaan nu eerst een halfuur schorsen. Daarna krijgt de heer Franssen het woord. Daarna gaan we de zaak afronden. Zullen we het zo doen? Dan is de vergadering nu een halfuur geschorst.

[SCHORSING]

De voorzitter: De vergadering is opnieuw geopend. Het woord is aan de heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dankjewel, voorzitter. Laat ik eerst nog even in mijn tweede termijn de gedachtegang van LOKAAL-LIMBURG voor u allen verwoorden. Wij hebben naar de gids toe vermeld dat wij voorstander zijn van zeven Deputés. Wij hebben daarbij ook vermeld dat er een bepaalde binding met partijen dient te zijn. Dat hebben we ook gezien bij het vorige College. Die binding is belangrijk. Daardoor krijg je een gedragen College. Dat betekent ook meer continuïteit. Daar staan we voor en daar blijven we voor staan. Nu een terugkoppeling aan u allen na de schorsing. De schorsing was belangrijk, omdat niet alleen de bondgenoten daar zaten. Er schoven ook twee andere partijen aan. De meningen van elkaar werden gerespecteerd. Er werd ook geluisterd. Luisteren is in deze fase soms nog belangrijker dan het doen van uitingen. Mijn conclusie als aanvrager van de schorsing was dat de bespreking heel constructief was, dat er vertrouwen groeide en dat het luisteren eventueel tot resultaat kan leiden. Misschien vindt u het niet zo prettig, maar vandaar dat ik wederom een schorsing van anderhalf uur aan u vraag. Dezelfde partijen kunnen dan wederom bij elkaar gaan zitten. We hopen dan dat wij u sowieso kunnen ontlasten, en misschien ook de gids. Daarnaast wil ik u allen mededelen – u maakte daar een opmerking over – dat de motie aangepast zou kunnen worden. U zei eigenlijk dat je de termijn, met de zomer, heel breed kunt zien.

Daar willen we concreet in zijn. Dat gaan we aanpassen. Na de schorsing waarom ik nu vraag, zullen we straks met een aangepaste motie komen. Daar wil ik het even bij laten.

De voorzitter: Dank u wel. Dat was de tweede termijn. U doet een voorstel voor een schorsing, maar dat gaan we wat mij betreft niet doen. Ik vind dat dat zo langzamerhand niet meer kan. Ik snap dat er gezocht wordt naar een alternatieve tekst voor een motie, maar dat kan ook op een heel andere manier. Ik begreep dat de stemmingsvergadering om 18.00 uur begint. In de tussentijd hebt u ruim de gelegenheid om tot een alternatieve formulering te komen. Die alternatieve motie dient u dan bij de stemmingsvergadering in. De stemmingsvergadering zal worden voorgezeten door de heer Frische. Ik hou ervan om suggesties te doen. Ik heb begrepen dat een van de inhoudelijke probleempunten is hoe wij een formulering over stikstof vinden. Als ik een formulering van de hand mag doen: ‘Het nieuw te vormen College wordt uitgenodigd om als een van zijn eerste beleidsdaden aan de Staten aan te bieden een meer ambitieus plan voor natuurherstel en de bestrijding van de depositie van stikstof.’ Een tweede probleem, begreep ik, ligt in het sociale domein. Dat is ook allemaal niet zo ingewikkeld. Er worden hier ingewikkelde processen opgetuigd in politieke zin. Ik snap natuurlijk alle gevoeligheden, maar het College bestuurt straks.

6. Sluiting

De voorzitter: Ik wens u heel veel succes met de formulering van de motie en bij de besluitvorming tijdens de stemmingsvergadering. Daarmee is deze vergadering gesloten.

(Einde van de vergadering om 14:34 uur)

De notulen van de vergadering van 04 juni 2021 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 1 oktober 2021.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

Dhr. J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept Notulen Statenvergadering van 4 juni 2021

INHOUDSOPGAVE
Notulen 04 juni 2021

	Presentielijst	**Pagina 4**
1	**Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda**	**Pagina 6**
2	**Stemming**	**Pagina 6**
2.1	**Bespreken eindverslag verkenningsfase en advies gids**	**Pagina 6**
3	**Sluiting**	**Pagina 8**

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 04 juni 2021 (stemming)

Vicevoorzitter
Frische, G.H.C.

Statengriffier
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig:	
Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Baneke, P.D.	GroenLinks
Bastiaans, L.H.	VVD
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Bijnen, H.M. van	PVV
Bosch, M.Th.	PVV
Caldenberg, M. van	SP
Claassen, drs. R.A.B.	PVV
Claessens-Schepers, mevrouw Y.M.	SP
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Ernst, R.A.M.M.	PVV
Fischer-Otten, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Frische, drs. G.H.C.	CDA
Geraats, J.M.L.	PvdA
Heldens, ing.T.M.	VVD
Hermans, L.J.	PVV
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Kerseboom, mevrouw S.	Forum voor Democratie
Kuntzelaers, J.J.M.	PvdA
Linden, H.M.V. van der	LOKAAL-LIMBURG
Lodewijks, drs. A.J.V.C.	VVD
Loomans, ir. P.J.M.	Partij voor de Dieren
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Megens, B.J.M.H.	PVV
Meziani, A.	CDA
Nijskens, H.L.M.	VVD
Palmen, BBA, mevrouw E.E.C.	CDA

Plusquin, mevrouw P.S.M.L.	Partij voor de Dieren
Reuser, J.A.A.M.	SVL
Schuuring, mevrouw L.A.	PvdA
Straus, mevrouw drs. K.C.J.	VVD
Thewissen, drs. M.W.	SVL
Valk, MCDM, ing. R.E. van der	SP
Vervuurt, ir. M.	D66
Vincken, drs. N.J.H.M.	SVL
Voncken-Janssen, mevrouw ing. I.D.A.M.	CDA
Wageningen, J. van	D66
Werrij-Wetzels, LLM, mevrouw M.	CDA
Westen, O.D.	GroenLinks
Westhoff, R.J.H.	Forum voor Democratie
Wolters Gregório, J.	SP

Afwezig

Smeets, B.B.P.M.	SVL

Notulist

Het Notuleercentrum

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

De vicevoorzitter: De vergadering is geopend. Aan het begin van deze vergadering, waarin wij samenkomen om de belangen van de provincie Limburg en haar inwoners te dienen, spreken wij de hoop uit dat onze arbeid vrucht zal dragen. Mogen wij kracht en inspiratie putten uit onze geloofs- en levensovertuiging met de juiste waardering voor elkaars mening. Dat is onze bede aan God of aan elkaar.

We hebben een afmelding van de zijde van PS in de persoon van de heer Smeets van SVL. Indien een verzoek tot hoofdelijke stemming wordt ingediend, zal ik door middel van loting bepalen bij welke persoon op de presentielijst ik de stemming zal starten. Ik trek nu het nummer. De hoofdelijke stemming zal beginnen bij de persoon die schuilgaat achter nummer 47.

Griffier Pregled: Dat is de heer Wolters Gregório.

De vicevoorzitter: De heer Wolters Gregório.

Er ligt een conceptagenda voor de Statenvergadering van 4 juni 2021 voor. Kunt u instemmen met de vaststelling van de voorliggende agenda? Ik constateert dat dat het geval is. Dan is de agenda daarmee vastgesteld.

2 Stemming

De vicevoorzitter: We hebben op de agenda vandaag de stemming over een tweetal moties die ik afzonderlijk van elkaar zo dadelijk in stemming ga brengen. Ik wil u erop wijzen dat wij een gewijzigde motie 2744 hebben ontvangen naar aanleiding van het overleg van een aantal partijen, waaronder de zeven aanvankelijke indieners. Inmiddels is het aantal indieners uitgebreid. Ik zou mevrouw Jetten als eerste indiener van de motie graag nog kort de gelegenheid willen geven om deze toe te lichten, waarna ik met u ga inventariseren of er behoefte is aan stemverklaringen. Mag ik kort het woord geven voor een toelichting aan mevrouw Jetten?

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Voorzitter. Zoals u ziet, is de motie gewijzigd. Ze is aangevuld met een aantal zaken, met name over het Klimaatakkoord, de stikstofwetgeving en een aantal zaken uit het sociale domein. De motie is medeondertekend door de SP en door de Partij voor de Dieren.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Ik ga inventariseren of er behoefte is aan stemverklaringen. Mag ik uit het uitblijven van reacties constateren dat er geen behoefte is aan stemverklaringen? In dat geval open ik de stemming over de gewijzigde motie 2744 van mevrouw Jetten c.s. inzake formatieopdracht.

De heer Bosch (PVV): Voorzitter, ik had graag mondeling gestemd.

De vicevoorzitter: U had graag persoonlijk mondeling gestemd? Goed, dan open ik de digitale stemming.

De heer Reuser (SVL): Voorzitter, ik wil graag ook even mondeling stemmen, want ik krijg het op mijn telefoon niet geregeld.

De vicevoorzitter: Goed. Ik ga zo dadelijk de digitale stemming openen. Aan de leden die niet digitaal kunnen stemmen, ga ik vragen om mondeling hun stem uit te brengen. Wij kunnen dat hier in het overzicht volgen. U hoeft zich daarvoor niet meer apart te melden. Wij weten hoeveel mensen er in de vergadering zitten. Wij zien hier op het scherm wie er gestemd heeft. De personen die nog niet gestemd hebben, ga ik successievelijk af. Zij kunnen mondeling hun stem uitbrengen. De stemming over motie 2744 is geopend.

We hebben inmiddels 36 stemmen binnen. Ik stel voor dat we bovenaan in het overzicht beginnen en dat we diegenen toevoegen die nog niet gestemd hebben. We hebben nog geen stem van mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Voorzitter, ik stem voor.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jetten stemt voor. Dat wordt hier aangevuld. De heer Bosch.

De heer Bosch (PVV): Tegen.

De vicevoorzitter: De heer Hermans.

De heer Hermans (PVV): Tegen.

De vicevoorzitter: Tegen. De heer Reuser.

De heer Reuser (SVL): De heer Reuser is voor.

De vicevoorzitter: Voor. De heer Geraats.

De heer Geraats (PvdA): Tegen.

De vicevoorzitter: Tegen. De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Voor.

De vicevoorzitter: De heer Franssen is voor. De heer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Voor.

De vicevoorzitter: Voor. De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voor.

De vicevoorzitter: De heer Van der Valk.

De heer Van der Valk (SP): De heer Van der Valk is voor de motie.

De vicevoorzitter: Wij hebben alle stemmen binnen. Dan constateer ik dat de motie is aangenomen met 27 stemmen voor en 19 stemmen tegen. Tegen hebben gestemd de fracties van CDA, PVV en Forum voor Democratie. De overige fracties hebben voorgestemd. Daarmee is de motie aangenomen.

Ik ga dan verder naar de tweede motie die vanavond in stemming komt. Dat betreft motie 2745 van de heer Claassen c.s. betreffende de Collegevorming. Wenst iemand daarover een stemverklaring af te leggen?

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter. Onze intentie in de vergadering van vandaag was om tot een coalitiegesprek te komen in de komende week. Dat lijkt niet mogelijk met de stemverhouding bij de afgelopen stemming. Daarmee stemmen wij voor de komende motie.

De vicevoorzitter: U stemt dus voor motie 2745. Zijn er andere stemverklaringen? Dat is niet het geval. Dan ga ik de stemming wederom digitaal openen. Daarna inventariseren wij de ontbrekende stemmen. De stemming is geopend. Ik ga nu de ontbrekende stemmen inventariseren. Ik begin bij de heer Bosch.

De heer Bosch (PVV): Voor.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt voor. De heer Hermans.

De heer Hermans (PVV): Voorzitter, ik stem voor.

De vicevoorzitter: De heer Hermans stemt voor. De heer Reuser.

De heer Reuser (SVL): Tegen.

De vicevoorzitter: De heer Reuser stemt tegen. De heer Geraats.

De heer Geraats (PvdA): Voor.

De vicevoorzitter: De heer Geraats stemt voor de motie. De heer Meziani.

De heer Meziani (CDA): Ik stem voor, voorzitter.

De vicevoorzitter: De heer Meziani stemt voor de motie. De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Tegen.

De vicevoorzitter: De heer Franssen stemt tegen de motie. De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Tegen.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg stemt tegen de motie. De heer Van der Valk.

De heer Van der Valk (SP): Ik stem tegen motie 2745.

De vicevoorzitter: De heer Van der Valk stemt tegen. Tot slot mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Voorzitter, ik heb digitaal gestemd.

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus heeft nog digitaal gestemd. Ik kijk even naar de Griffier. Mevrouw Fischer.

Mevrouw Fischer-Otten: Voorzitter. Ik weet totaal niet wat er met mijn laptop gebeurd is. Ik weet ook niet of ik gestemd heb en of ik goed gestemd heb. Geen flauw idee, want ik heb zwart beeld. Ik weet niet wat er gebeurd is, maar ik zou tegengestemd hebben als ik had gezien wat ik gedaan had.

De vicevoorzitter: Ik zie hier wat u gedaan heeft en u heeft voor de motie gestemd. Die stem staat, maar dat betekent dat wij in de notulen zullen aantekenen dat u geacht wordt tegen te hebben gestemd. Dan constateer ik dat deze motie is verworpen met 20 stemmen voor en 26 stemmen tegen. Voor hebben gestemd de fracties van CDA, PVV en Forum voor Democratie, en de fractie van 50PLUS, met de aantekening die ik zojuist heb genoemd. Tegen hebben gestemd de overige fracties. Daarmee is deze motie verworpen.

3 Sluiting

De vicevoorzitter: Wij komen daarmee aan het eind van deze stemvergadering. Ik dank u voor uw inbreng en uw aanwezigheid. Ik wens u een fijne avond en een prettig weekend voor daarna. Ik sluit de vergadering.

(Einde van de vergadering om 18:20 uur)

De notulen van de vergadering van 04 juni 2021 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 1 oktober 2021.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept Notulen Statenvergadering van 18 juni 2021

INHOUDSOPGAVE
Notulen van 18 juni 2021

	Presentielijst	**Pagina 4**
1	**Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda**	**Pagina 6**
2	**Benoeming en installatie nieuw Burgercommissielid**	**Pagina 7**
3	**Spreekrecht externen**	**Pagina 7**
4	**Vragenuur**	**Pagina 7**
5	**Notulen**	**Pagina 7**
6	**Voorraadagenda**	**Pagina 8**
7	**HAMERSTUKKEN**	**Pagina 8**
7.1	**Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten**	**Pagina 8**
7.1.1	**P-21-013 Bekrachtiging geheimhouding vergadering Interim Statencommissie van 15-6-2021 (PS 2021-15361)**	**Pagina 8**
8	**BEHANDELSTUKKEN**	**Pagina 8**
8.1	**G-21-018 Statenvoorstel 1e Afwijkingenrapportage 2021 brief GS van 18-5-2021 (GS 2021-12326)**	**Pagina 8**
8.2	**G-21-017 Statenvoorstel Limburgse Regionale Energiestrategieën, brief GS van 4-5-2021 (GS 2021-11080)**	**Pagina 12**
9	**Moties vreemd aan de orde van de dag**	**Pagina 53**
10	**Sluiting**	**Pagina 57**

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 18 juni 2021

Voorzitter
Remkes, J.W.
Frische, drs. G.H.C. (agendapunt 8)

Statengriffier
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig:	
Bastiaans, L.H.	VVD
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Caldenberg, M. van	SP
Claassen, drs. R.A.B.	PVV
Claessens-Schepers, mevrouw Y.M.	SP
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Ernst, R.A.M.M.	PVV
Frische, drs. G.H.C.	CDA
Heldens, ing.T.M.	VVD
Hermans, L.J.	PVV
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Kerseboom, mevrouw S.	Forum voor Democratie
Kuntzelaers, J.J.M.	PvdA
Linden, H.M.V. van der	LOKAAL-LIMBURG
Loomans, ir. P.J.M.	Partij voor de Dieren
Megens, B.J.M.H.	PVV
Meziani, A.	CDA
Nijskens, H.L.M.	VVD
Palmen, BBA, mevrouw E.E.C.	CDA
Plusquin, mevrouw P.S.M.L.	Partij voor de Dieren
Schuuring, mevrouw L.A.	PvdA
Smeets, B.B.P.M.	SVL
Straus, mevrouw drs. K.C.J.	VVD
Thewissen, drs. M.W.	SVL
Vincken, drs. N.J.H.M.	SVL
Voncken-Janssen, mevrouw ing. I.D.A.M.	CDA
Wageningen, J. van	D66
Werrij-Wetzels, LLM, mevrouw M.	CDA
Westen, O.D.	GroenLinks
Westhoff, ir. R.J.H.	Forum voor Democratie

Wolters Gregório, J.	SP

Afwezig

Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Baneke, P.D.	GroenLinks
Bijnen, H.M. van	PVV
Bosch, M.Th.	PVV
Fischer-Otten, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Geraats, J.M.L.	PvdA
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Lodewijks, drs. A.J.V.C.	VVD
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Reuser, J.A.A.M.	SVL
Vaessen, L.A.P.	D66
Valk, MCDM, ing. R.E. van der	SP

Burgercommissielid: Manders, M.A.M.

Notulist
Het Notuleercentrum

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

De voorzitter: Zouden de leden van de Staten hun plaats kunnen innemen? Ik open de vergadering en verzoek u allen te gaan staan. Aan het begin van deze vergadering, waarin wij samenkomen om de belangen van de provincie Limburg en haar inwoners te dienen, spreken wij de hoop uit dat onze arbeid vrucht zal dragen en mogen wij kracht en inspiratie putten uit onze geloofs- en levensovertuiging met de juiste waardering voor elkaars mening. Dat is onze bede aan god of aan elkaar. U mag weer gaan zitten.
De afmeldingen die voor vandaag zijn ontvangen zijn de afmeldingen van mevrouw Fischer, die een paar dagen geleden ziek was. Ik hoop dat het haar goed gaat. De heer Lodewijks, en als ik het goed begrepen heb, ook de heer Franssen. En verder niet.
Via deze weg wil ik de heer Vaessen van de fractie van D66 vanaf deze plek van harte welkom heten. Na een periode van tijdelijke afwezigheid, heeft hij zijn functie als Statenlid sinds 12 juni weer hervat en hij zal deelnemen aan de digitale stemvergadering. Daarnaast wil ik ook mijn dank uitspreken richting de heer Vervuurt, voor zijn inzet als tijdelijk lid van de Staten, ter vervanging van de heer Vaessen.
In verband met de beëdiging van een burgercommissielid is er een fotograaf aanwezig. Hij zal met inachtneming van anderhalve meter afstand foto`s maken. Vanzelfsprekend zijn ook de vertegenwoordigers van de pers van harte welkom. De hoofdelijke stemming, indien een verzoek tot hoofdelijke stemming wordt ingediend, zal ik door middel van loting bepalen bij welke persoon op de presentielijst ik de stemming zal starten. Ik pak nu het nummer, en de hoofdelijke stemming, wonder van het toeval, zal beginnen bij nummer één. De heer Bastiaans? Oké, dan is hij daar mentaal op voorbereid. Er is zoals u weet bij de opening van vandaag een quorum vereist. De griffier en ik hebben voorafgaand aan de opening, aan de hand van de presentielijst, geconstateerd dat aan dat vereiste is voldaan. Bij de beraadslaging is dat niet nodig, daar hoeven slechts de woordvoerders aanwezig te zijn in de zaal. De overige Statenleden verzoek ik derhalve bij de beraadslagingen niet aanwezig te zijn in deze zaal. De beraadslagingen worden via livestream uitgezonden. En ik kan u ook melden, dat is hedenochtend ook in het Presidium aan de orde geweest, en hopelijk maken de coronaomstandigheden dat mogelijk, dat met ingang van de vergadering van 2 juli weer op een normale wijze fysiek zal worden vergaderd in de feestzaal zonder publiek. Zij kunnen de vergaderingen via livestream volgen.
Voor de Staten geldt dat u in uw eerste en tweede termijn vanaf het spreekgestoelte kunt spreken. Interrupties van Statenleden gaan via de microfoons bij de interruptietafels. Ik wijs u erop dat iedere woordvoerder per statenvoorstel maximaal vijf keer een andere woordvoerder mag interrumperen en maximaal vijf keer de portefeuillehouder. Statenleden kunnen eventuele stemverklaringen bij de hamerstukken bij voorkeur vanaf hun zitplaats doen. Daarnaast wil ik erop wijzen dat bezoekend publiek niet is toegestaan, met uitzondering van de pers en vanzelfsprekend de gereserveerde ambtelijke ondersteuning voor zover nodig aanwezig. Onze agenda, aan de Staten wordt gevraagd om de agenda voor onze vergadering van heden gewijzigd vast te stellen. Kunt u instemmen met de vaststelling van de voorliggende agenda. Dat is het geval, dan is dat besloten. Ik heb hier staan hamerslag, dat is kennelijk gebruikelijk. Ik heb nog nooit een hamer gebruikt, u zult eraan moeten wennen dat ik dat achterwege laat. Het besluit is op zichzelf helder.

2 Benoeming en installatie nieuw Burgercommissielid

De voorzitter: Dan kom ik bij de benoeming en installatie van een nieuw Burgercommissielid. Benoeming en installatie van mevrouw Marieke Manders, voor de fractie van GroenLinks. Zij volgt Burgercommissielid Tim van Dijk op. Ik verzoek de bodes om het nieuw te installeren Burgercommissielid voor de fractie van GroenLinks naar de interruptiemicrofoon te begeleiden. Aan de orde is de beëdiging respectievelijk het afleggen van de verklaring en belofte overeenkomstig de Provinciewet. Daartoe leggen alle nieuw te benoemen Burgercommissieleden in handen van de voorzitter de in de Provinciewet voorgeschreven eed respectievelijk verklaring en belofte af. Mevrouw Manders heeft aangegeven de verklaring en belofte te willen afleggen. Ik zal de tekst zo meteen voorlezen. Ik verzoek u, na het door mij oplezen van de verklaring en belofte, te antwoorden met ‘dat verklaar en beloof ik’.
Mevrouw Manders, hartelijk welkom. Ik verzoek u na het door mij oplezen van de verklaring en belofte, te antwoorden met ‘dat verklaar en beloof ik'. Ik verklaar dat ik, om tot Burgercommissielid benoemd te worden, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd. Ik verklaar en beloof dat ik om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk, enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. Ik beloof dat ik getrouw zal zijn aan de Grondwet, dat ik de wetten zal nakomen en dat ik mijn plichten als Burgercommissielid naar eer en geweten zal vervullen.

Mevrouw Manders (GroenLinks): Dat verklaar en beloof ik.

De voorzitter: Dan wil ik u van harte gelukwensen. Ik wens u heel veel succes in deze rol. Normaal gesproken zouden wij nu een felicitatiemoment houden. Dit kan vanwege corona helaas niet doorgaan. Ik verzoek de bodes het Burgercommissielid naar buiten te begeleiden, vergezeld van applaus van u allen.

3 Spreekrecht externen

De voorzitter: Er hebben zich geen insprekers gemeld.

4 Vragenuur

De voorzitter: Niet van toepassing.

5 Notulen

De voorzitter: Aan de Staten wordt gevraagd de notulen van de Statenvergadering van 2 april, 9 april en 16 april alsmede de notulen van de digitale Statenvergadering van 16 april (stemvergadering) ongewijzigd vast te stellen. Kan dat worden besloten, dan heeft u dat gedaan.

6 Voorraadagenda

De voorzitter: De Staten wordt voorgesteld de voorraadagenda ongewijzigd vast te stellen. Kunt u daarmee instemmen, dat is het geval, dan is dat besloten.

7 HAMERSTUKKEN

7.1 Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten

Voor de stukken benoemd in de volgende ontwerpbesluiten is geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten, zodat de bekrachtiging van de geheimhouding op grond van de Provinciewet aan de orde is:

7.1.1. P-21-013 Bekrachtiging geheimhouding vergadering Interim Statencommissie van 15-6-2021 (PS 2021-15361)

De voorzitter: Ik constateer dat het besluit met algemene stemmen wordt aanvaard. Dat is besloten. Alvorens wij overgaan tot de beraadslaging, schors ik de vergadering en verzoek de woordvoerders voor agendapunt 8.1 'Statenvoorstel 1e Afwijkingenrapportage 2021' in de zaal aanwezig te blijven en alle overige Statenleden verzoek ik de zaal te verlaten. De vicevoorzitter van de Staten zal het voorzitterschap van mij overnemen.

[SCHORSING]

8 BEHANDELSTUKKEN

8.1 G-21-018 Statenvoorstel 1e Afwijkingenrapportage 2021 brief GS van 18-5-2021 (G2021-12326)

De vicevoorzitter: Dames en heren mag ik u verzoeken uw plaatsen weer in te nemen. Dan heropen ik de vergadering en ga ik met u naar agendapunt 8.1. dat betreft G-21-018 Statenvoorstel 1e Afwijkingenrapportage 2021 op basis van een brief van GS van 18 mei jongstleden. Zoals afgesproken wordt dit onderwerp in twee termijnen besproken, waarbij ik middels deze weg iedereen wil verzoeken zich aan de doorgegeven spreektijden te houden. Het overzicht van sprekers is tamelijk overzichtelijk, omdat zojuist in het Presidium een aantal fracties heeft aangegeven het woord hierover niet te willen voeren. Dit beperkt zich in dit geval tot een tweetal sprekers. Wij beginnen met de eerste spreker van beiden, dat betreft de heer Smeets die namens SVL zal spreken.

De heer Smeets (SVL): Dank u wel voorzitter. Maandenlang is er oeverloos gedelibereerd over vertrouwen, over de bestuurscultuur, over integriteit, over personen, partijen en over uitsluitingen. Zelfs de onderlinge verhoudingen in PS zelf werden onderdeel van discussie gemaakt, hetgeen natuurlijk een opzichtige poging is tot afleiding van de werkproblematiek rondom integriteit en cultuur en openbaar bestuur. Ik vind het derhalve een voorrecht om eindelijk weer eens over de inhoud te mogen gaan spreken vandaag. Je zal er bijna een ode van gaan brengen aan de eerste afwijkingenrapportage: oh afwijkingenrapportage, wat hebben wij je vaak op je ziel getrapt, door je samen met de jaarstukken te behandelen en je daarbij niet het volle licht der belangstelling te geven. Sterker, er werd zelfs zelden tot nooit bij jou stilgestaan. Lieve afwijkingenrapportage, je was als een muurbloempje, als het meisje dat niet ten dans werd gevraagd en ‘s avonds teleurgesteld huiswaarts keerde. Maar, afwijkingenrapportage we zijn je nooit vergeten. Dit jaar maken wij alles goed door je de aandacht te geven die je verdient. En eerlijk is eerlijk, Herman Vrehen en zijn IKL hebben ons daar een handje bij moeten helpen. En afwijkingenrapportage, om met de voornaam van de afgetreden

burgemeester van Eijsden-Margraten te spreken, je bent ons door god gegeven en wij vieren met jou vandaag de terugkeer naar de behandeling van de inhoudelijke stukken.

Als je naar de afwijkingenrapportage kijkt, dan zie je dat deze in totaal voor € 1.000.000 negatief wordt bijgesteld voor de jaren 2021 en 2022. Natuurlijk betreft het een aantal plussen, maar de focus gaat in dit soort gevallen toch vaak uit naar de minposten. En daarbij vallen twee zaken op. De opcentenheffing van de motorrijtuigenbelasting en het leegstandsfonds van Chemelot Campus vastgoed CV. Het verlies van het leegstandsfonds van € 800.000 wordt toegeschreven aan corona en het feit dat daardoor investeringsbesluiten worden uitgesteld, hetgeen leidt tot een hogere leegstand. Die redenatie is op zichzelf nog wel te volgen. Echter, wie vandaag op Chemelot kijkt, ziet dat de bedrijven aldaar heel snel terugveren. Men voorziet zeer goede bedrijfsresultaten voor het jaar 2021. Daarnaast heeft de basisindustrie slechts in beperkte mate last gehad van corona en zij hebben met LJOV veel instrumenten ingezet om juist die investeringen in de innovatie- en technologische sector te ondersteunen. LJOV en anderen erkennen de kwetsbaarheid van startups en scale-ups in hun kritische levensfase, waarbij vertraging nu funest voor het voortbestaan kan zijn. Wij vragen dan ook om een acute hermonitoring van de voortgang van de exploitatie van de Chemelot Campus vastgoed CV, waarbij de laatste bijstelling alweer dateert van december 2020. Het verlies van € 800.000 lijkt ons te fors en is niet in overeenstemming met het beeld dat wij vandaag de dag hebben van Brightlands Chemelot campus.
Dan de opcentenheffing van de motorrijtuigenbelasting. De inkomsten zijn met € 2.500.000 naar beneden bijgesteld en dat terwijl er geen duidelijk aanwijsbare reden voor is. Anders dan zaken die we vorig jaar al wisten, ten tijde van het opstellen van de begroting. Het was al bekend dat er steeds meer geleased wordt in Limburg en dat leasemaatschappijen zich veel buiten Limburg vestigen. En dat er, gelukkig mondjesmaat, steeds meer elektrische auto`s op de rijbaan te vinden zijn. En dat we investeringen bevorderen tot en met 2021. Allemaal vaststaande feiten. En natuurlijk fietst corona hier ook doorheen. Maar feit is wel dat Limburgers vorig jaar niet massaal hun tweede auto hebben afgedankt en dat nu ook niet doen. En toch heeft het GS verleid om in de begroting van 2021 te opcenten met € 600.000 te laten stijgen ten opzichte van de realisatie van 2020. Dat is dezelfde € 600.000 die er nu weer wordt uitgeschrapt. Dat mechanisme, die tegenstrijdigheid, bevreemdt ons. Wij vragen hoe het kan dat bij nagenoeg gelijkblijvende omstandigheden dit mechanisme ontstaat. Zie het als gezonde interesse als volksvertegenwoordiger voor het begrotingsproces van de Provincie. Zelfs zonder al te veel kennis van zaken hadden de cijfers van 2020 zijnde € 108.800.000 eenvoudig overgenomen kunnen worden in de begroting van 2021 en dan hadden wij deze afwijking niet besproken vandaag.
Tot slot voorzitter, erkennen wij dat de afwijkingen in zijn geheel genomen in de eerste afwijkingenrapportage zeer beperkt van aard en omvang zijn, zeker gezien de impact die corona heeft gehad op onze economie en samenleving. Wij zullen dan ook instemmen met dit Statenvoorstel.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Smeets. Wij gaan verder met de heer van Wageningen, die drie minuten spreektijd heeft.

De heer Van Wageningen (D66): 65 afwijkingen. Dat is best opvallend. De wereld draait. Lockdowns komen en gaan en van de 65 afwijkingen van onze begroting wordt er geen enkele aan de pandemie toegeschreven. Mag ik onszelf en onze relatie feliciteren met onze financiële immuniteit voor COVID-19. Alle afwijkingen samen hebben een licht negatieve uitwerking op het verwachte begrotingsresultaat voor de komende jaren. Wij kunnen dat hebben en wij hebben er vertrouwen in

dat de praktijk nog gunstiger zal uitpakken, dit is namelijk gebruikelijk. En zoals gezegd, zelfs een pandemie blijkt dat niet te kunnen verstoren. D66 vindt het dan ook verantwoord om later vandaag een voorstel te doen ten laste van het begrotingsresultaat van 2020. Geplande resultaten naar achteren schuiven is zelden welkom.

Maar in deze rapportage staat één uitzondering: het Luchthavenbesluit van Maastricht Aachen Airport wordt pas in 2022 aangevraagd. Dat is een goede zaak. D66 vindt dat er eerst een goed onderbouwd politiek besluit moet worden genomen over de toekomst van de luchthaven, waarbij ook een alternatief op het advies moet worden beschouwd. Pas dan weten wij hoe de aanvraag moet luiden. Dat is beter dan doorgaan op de automatische piloot. Naar aanleiding van individuele begrotingsposten hebben wij nog de volgende vragen en er zijn vier dezelfde zaken opgevallen als de heer Smeets aanhaalde. De Chemelot Campus, ik leg de nadruk op iets anders. Wij hebben ooit een leegstandsfonds toegekend om leegstand te compenseren. Dat was een tamelijk gulle gift. Andere campussen zijn minder rijkelijk bedeeld. Maar dat kwam goed, Brightlands was in Geleen zo succesvol dat er al te snel geen leegstand was. Nu blijkt dat een deel van dit leegstandsfonds toch niet kan worden teruggestort. Mijn vraag is, wat is er eigenlijk aan de hand op de campus, vergelijkbaar met de heer Smeets. Mijn wens, namens D66, als een verbonden partij succes heeft, laat het resultaat daarvan niet in de bv maar laat het terugvloeien naar de publieke middelen zodat de Provincie een nieuw beleid ermee kan uitvoeren. Ik ben het eigenlijk met de heer Smeets eens, wat hij impliceerde zeg ik expliciet, zoiets als de Chemelot campus verdient toch wel beter. Omdat ze door de jaren heen financieel afhankelijk zijn van de Provincie.
Dan nog eentje, voorzitter. Nummer 222, vrijval van de reservering voor de ontsluiting van de centrale. Dat is voor D66 een heel bevredigende afwijking, want wij hadden er destijds kritiek op dat de Provincie zich inspant om de uitbreiding van de fossiele energiecentrale te faciliteren. De uitbreiding blijkt niet nodig te zijn. De Provincie is nu alleen voorbereidingskosten kwijt. En ook dat steekt, want in tegenstelling tot RWE moet de initiatiefnemer voor een windmolenpark zijn eigen draagvlak regelen. Kunt u naar aanleiding van deze afwijking toezeggen, ik realiseer me dat we in een bijzondere situatie zijn, misschien kan het genoteerd worden dat D66 graag een toezegging wil, dat een financiële energievoorziening niet meer wordt bevoordeeld boven duurzame energie. Dit waren vragen naar aanleiding van, de hoofdzaak is dat D66 akkoord gaat met de eerste reeks afwijkingen en derde reeks aanpassingen van de begroting zoals voorgesteld.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Van Wageningen, wij komen daarmee aan het einde van de eerste termijn van de Staten. Ik kijk naar de portefeuillehouder of hij behoefte heeft aan een schorsing of dat hij gelijk over kan gaan tot beantwoording. De vergadering wordt voor één minuut geschorst. U hoeft de zaal niet te verlaten.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Ik heropen de vergadering en geef het woord aan de Gouverneur.

Gouverneur Remkes: Ik begin even bij de opmerking van de heer Smeets, hoe dat nou kan ten aanzien van de opcentenheffing motorrijtuigenbelasting. Die raming vindt plaats op basis van de opgave van de Belastingdienst. **Ik zeg u graag toe, er zitten een aantal vragen achter die mogelijkerwijs coronagerelateerd kunnen zijn, dat wij bij de begroting van 2022 daarop nader in zullen zoomen. Die toezegging wil ik graag doen.** Wat betreft IKL, daarover zijn geen specifieke

vragen gesteld. De heer Van Wageningen, de leegstand, er vindt in dat opzicht bij Chemelot Campus een permanente monitoring plaats. Dat vindt ook plaats in de rol van aandeelhouder waar de Provincie in zit. D66 wil graag een toezegging, die krijgt hij op dit ogenblik niet, gelet op de politiek-bestuurlijke situatie. Het zal wel worden genoteerd dat D66 dit punt in deze Statenvergadering heeft gemaakt.

De voorzitter: Interruptie van de heer Smeets.

De heer Smeets (D66): Dank u wel voorzitter. Het klopt inderdaad. Wij worden op kwartaalbasis als aandeelhouder geïnformeerd door Brightlands op allerlei gebieden, ook op dit gebied. Twee keer per jaar vindt een monitoring plaats, van onder andere de exploitatie van Chemelot Campus vastgoed CV. Wanneer staat deze monitoring op de rol? Ik kan moeilijk plaatsen dat wij nu een verlies van € 800.000 gaan inboeken als ik kijk wat er in de vastgoedtak in Chemelot gebeurt, daar zie ik amper tot geen teruggang. Ik wil graag, in lijn met de heer van Wageningen, een hermonitoring. U geeft aan dat u geen toezegging kunt doen. Hoe gaan we met dit verhaal verder.

Gouverneur Remkes: Een halfjaarlijkse monitoring lijkt mij op zichzelf een heel nauwkeurig volgen van de ontwikkelingen die aan de orde zijn. Wat mij betreft kunt u ook op de hoogte gesteld worden van de resultaten van de eerstvolgende monitoring. Ik kan dat niet precies per maand afbakenen.

De vicevoorzitter: Dan kijk ik of er met deze toelichting en deze toezeggingen nog behoefte is aan een tweede termijn. Mijnheer Smeets geen tweede termijn? Mijnheer Van Wageningen geen tweede termijn? Dan komen wij daarmee aan het eind van de beraadslagingen en komt de afwijkingenrapportage vanavond in de stemvergadering in stemming. Dan schors ik de vergadering weer voor een kort ogenblik voor een woordvoerderswissel en gaan we aanstonds verder met het Statenvoorstel rondom de Limburgse Regionale Energiestrategie. De vergadering is geschorst.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Dames en heren, ik heropen de vergadering en ga met u naar agendapunt 8.2.

8.2 G-21-017 Statenvoorstel Limburgse Regionale Energiestrategieën, brief GS van 4-5-2021 (GS 2021-11080)

De vicevoorzitter: Wij hebben van elf fracties spreektijdaanvragen gekregen en ik begin met de fractie van SVL met de heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Voorzitter, mijnheer Loomans stelde zonet voor dat we van spreekteksten zouden ruilen. Maar dat lijkt me niet zo verstandig in dit geval.
Oké. Dank in eerste plaats aan de ambtenaren voor de uitvoerige beantwoording van de vragen die ik in de ISC van 1 juni heb gesteld. Voor een deel waren de antwoorden bevredigend. Voor een ander deel lopen we nu tegen het probleem aan dat ik eigenlijk in discussie zou willen met GS. Maar dat mag ik nu van de huidige Gouverneur natuurlijk niet vragen. En het debat met de betreffende ambtenaren is natuurlijk ook niet op z'n plaats. Bij de behandeling van de Omgevingsvisie en de verordening in de aanloop van de vaststelling van RES 2.0 is er hopelijk opnieuw de gelegenheid voor de debatten met de dan nieuwe Gedeputeerden. Een korte terugblik in deze laatste sessie over de

RES 1.0 is echter wel op zijn plaats, denk ik. Wij als critici van het klimaatbeleid voelden en voelen ons in de Provincie steeds opnieuw beperkt door het feit dat dit klimaat en daardoor het energiebeleid mondiaal, Europees en nationaal bepaald wordt. Het is u bekend dat wij ernstige bezwaren hebben tegen dit opgedrongen beleid. In de besprekingen in dit parlement werd er door GS en veel fracties steeds van uitgegaan dat wij als Provincie aan het rijksbeleid niets kunnen veranderen. Maar in de regio wordt wel de haalbaarheid en het draagvlak bepaald. Het is jammer dat in onze RES nagelaten is een signaal af te geven dat er met betrekking tot die haalbaarheid en het draagvlak toch grote twijfels zouden moeten zijn. In een blinde, bijna religieuze gehoorzaamheid wordt het opgedrongen doel ingevuld. Het voortschrijdend inzicht wordt genegeerd of, als het al genoemd wordt, wordt het gebagatelliseerd. Na deze terugblik nog enkele kritische kanttekeningen. Na mijn eerdere kritische kanttekeningen en sommetjes die ik namens FvD en SVL al veel gemaakt heb in de voorgaande sessies, ga ik toch nog één sommetje herhalen. Ik weet als oud-leraar dat herhaling tot wijsheid voert. Het jaar 2030. Er staan in onze provincie 125 windturbines en er liggen 1.000 voetbalvelden zonnepanelen. Vrijwel alle grote daken die in aanmerking komen liggen vol panelen. Wij hebben de RES-doelen gehaald! En nu? Op naar 2050. Als we energieneutraal willen worden in Limburg kunnen we kiezen als we ons beperken tot zon en wind, want de andere energiebronnen zijn eigenlijk maar druppeltjes op een gloeiende plaat. Dan hebben we tegen die tijd 5.000 windturbines staan in onze provincie. Of 40.000 voetbalvelden die vol liggen met zonnepanelen, of een mix daarvan. Maar we zijn er dan nog niet. We moeten ook waterstof produceren. Dus gooi er nog maar een factor 1,5 tegenaan. Dan ook nog enkele zeer recente publicaties die u aan het denken zouden moeten zetten. De top 10 van de projectontwikkelaars in de zonne-energiesector pleitten er vorige week voor om de kap te verwijderen. Wat bedoelen ze daarmee? Zij bedoelen in dit geval ermee om de RES-doelen voor 2030 te verdubbelen tot 70 kilowattuur. En natuurlijk de daaraan gekoppelde SDE. Want anders zijn die projecten niet rendabel. Hoezo? Zijn dit zorgen om het klimaat?
Een tweede, zeer recente, publicatie van het KNMI. De hoeveelheid CO_2 in de atmosfeer op Hawaii piekte in april op ongekende hoogte. 421 PPM werd er toen gemeten. De coronadip, doordat er veel minder CO_2 uitgestoten is in 2020 en 2021, zou echt wel te zien moeten zijn. Wat is er toch aan de hand met dat CO_2? Samenvattend wil ik als sommetjesmaker voorspellen dat wat betreft haalbaarheid en draagvlak onder de Limburgers, dat zal trouwens niet alleen in Limburg zijn, u zult moeten constateren in de komende negen jaren dat er flinke problemen zullen zijn met de feitelijke uitval van de RES-plannen. Na 2030 zal het een onmogelijke opgave blijken te zijn. Kijkt u maar naar het sommetje wat ik zonet gepresenteerd heb. Ten slotte. Mijn advies aan Nederland, en dan kijk ik mijnheer Remkes aan, maar ook zeker de Provincie, neem de tijd door langer fossiele brandstoffen, vooral aardgas, te gebruiken. Daardoor ontstaat er meer ruimte voor de installatie van enkele SMF-pleinen Dat zijn conventionele reactoren en voor de verdere ontwikkeling van thorium. We behoeven dan in de tussentijd ons landschap en onze landbouwgrond niet te verknoeien. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Vincken. We gaan verder met mevrouw Jenneskens, namens D66. En ze heeft drie minuten spreektijd.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, voor ons liggen twee prachtige Regionale Energiestrategieën. Namens D66 allereerst complimenten voor het feit dat ze er liggen. Ze zijn ambitieus op verschillende manieren tot stand gekomen. Maar ze laten boven alles zien dat Limburg heel veel kan door het te doen zoals we dat in Limburg ook gewoon zijn. Samen. We klagen niet. Of kort**:** we zoeken oplossingen. We gaan vooral zelfbewust de toekomst tegemoet. Laat ik daarom namens D66 vandaag vooral proberen kort te zijn. Dat de energietransitie nodig is, staat wat ons

betreft immers niet meer ter discussie. De vraag is nu hoe we ervoor zorgen dat die transitie werkt in het voordeel van Limburg en de Limburger. Wij zijn ervan overtuigd dat deze transitie, zoals elke transitie, uiteindelijk Limburg sterker kan maken, mits we durven verder te kijken en kiezen om te investeren in de toekomst. De belangrijkste vraag die ons nu rest in het verlengde van de PES en RES is wat de Provincie nog kan doen om deze doelen waar te maken. En dat is ook de vraag die ik namens D66 vandaag wil stellen. Eén van de knelpunten die wij de afgelopen maanden tegenkwamen was bij de financiering van energiecoöperaties. En hoewel met het ontwikkelfonds goede stappen zijn gezet, blijft het in de aanloopfase soms lastig om financiering te krijgen, terwijl we juist lokaal eigenaarschap zo waardevol vinden en een goede kans willen bieden. Daarom dienen we vandaag een motie in om te inventariseren wat deze knelpunten zijn en te onderzoeken welke middelen we renoverend in kunnen zetten in een fonds om maatschappelijke waarden en financiële winst voor Limburg hand en hand te laten gaan. Voorzitter, ik heb eigenlijk meer spreektijd dan tekst. En dat is fijn. Het voelt gek om heel erg diep de inhoud in te gaan als we eigenlijk nog niet helemaal compleet zijn met het College. Daarom hebben we de motie wat opener gemaakt omdat we boven alles ernaar uitkijken om samen met een nieuw College maar vooral met onze collega's in deze Staten te kijken hoe we op basis van dit stuk het samen nog veel beter kunnen doen. Voor nu vooral aan de slag. De wereld wordt warmer, maar Limburg wacht niet. Dus laten we vooral beginnen.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Jenneskens. We gaan verder met de heer Bastiaans, namens de VVD.

De heer Bastiaans (VVD): Dank u wel, voorzitter. De VVD is absoluut geen klimaatontkenner. Wij geloven zeker in een CO_2-probleem. En wij denken dat de energietransitie ook hard nodig is. Alleen hoe hard en hoe snel? Dat is iets wat bij ons wel vraagtekens stelt. Want we moeten wel blijven waken voor een goed draagvlak door onze burgers. We hebben het vanochtend wederom in de krant kunnen lezen dat slechts 6% van de bevolking achter dat draagvlak staat voor het uitwerken van die RES'en, althans voor windmolens in hun achtertuin. Daar moeten we toch onze zorgen voor uitspreken. Wij hebben dat reeds eerder geprobeerd om met onze motie 2689 de Provincie te verzoeken ondersteuning te bieden aan gemeenten voor communicatie en gemeenten te helpen om dat draagvlak toch op een beter niveau te krijgen. Helaas is die verworpen, die heeft het niet gehaald. En ik wil eigenlijk toch nog eens even oproepen om dat misschien te heroverwegen. Maar dat even terzijde. De RES, ja het is een rijksopgave. Twee RES-regio's. De één werkt met vijftien gemeenten en de andere met drie regio's en die drie regio's moeten dan hun gemeenten bereid zien te krijgen om die bieding, dat bod, voor mekaar te krijgen. Dat vinden we een vreemde, maar dat is destijds zo besloten en geaccepteerd. Maar dat kan nog wel tot problemen gaan leiden. Ook de samenstelling, we hebben het reeds eerder gezegd, dat is geen afspiegeling in het politieke landschap, want de samenstelling van die RES-organen die bestaan, en mijnheer Vincken had dat mooi uitgerekend, meer dan 70% uit mensen van GroenLinks. En ja, daar kunnen we nu niets meer aan doen. We kunnen ook gewoon zeggen dat onze eigen fracties daar niet alert genoeg op zijn geweest. Maar wij gaan hier zeker ook wel oproepen om toch meer zitting te nemen in deze RES.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Westen.

De heer Westen (GroenLinks): Ja, dank u wel voorzitter. Het valt eigenlijk, vind ik, toch wel een beetje in herhaling. U heeft het in de commissievergadering gezegd, u heeft gezegd: het wordt door andere partijen iedere keer aangehaald dat GroenLinks in die RES-werkgroepen zit. Bent u het niet

met mij eens dat u zelf als VVD in die tijd zichzelf niet naar voren had kunnen brengen, uw partij dan, en zitting had kunnen nemen in die werkgroep van de RES? Kijk, wij hebben het gedaan als GroenLinks en dat mag ik best zeggen dat wij daar trots op zijn.

De vicevoorzitter: De heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Ja, dan moet ik wederom in herhaling vallen. Want ik zeg zojuist dat wij daar zelf schuldig aan zijn. Dat onze fracties en Nederland daar misschien te weinig zitting in hebben genomen. En ik zal oproepen om in de toekomst beter te gaan participeren.

De heer Westen (GroenLinks): Waarvan akte. Dank.

De vicevoorzitter: De heer Bastiaans mag vervolgen.

De heer Bastiaans (VVD): Goed. Ja, dan de inbreng van onze Staten in deze RES'en. Er wordt steeds gezegd dat wij hier samen hebben gewerkt. Ik moet nog steeds constateren, ja sorry mijnheer Westen, maar ook dan val ik in herhaling, die inbreng is gewoon beperkt. Die is beperkt geweest. Slechts twee bijeenkomsten voor Noord- en Midden-Limburg. En één bijeenkomst voor Zuid-Limburg. En ja, dat vinden we gewoon te weinig. En we zijn dan misschien wel door het College vertegenwoordigd, maar zeker niet door onze Staten. Dus dat wil ik toch graag verzoeken om daarvoor te waken in de toekomst, dat dat anders moet. We gaan nu aan de slag met de uitwerking van die gestelde biedingen in die RES. Daarvoor ook complimenten, zeker naar datgene wat er nu staat. Maar nu aan de slag. Maar we willen nu wel vooruitdenken naar de toekomst, dat wij in ieder geval na 2030 bij de vervolgopgave niet weer voor hetzelfde voldongen feit komen te staan. Mijnheer Vincken heeft net aangehaald dat de hoeveelheid molens gewoon onacceptabel is, dus we moeten nu aan de slag met kijken naar welke energiebronnen we na 2030 in onze opgaven kunnen verwerken. En wij zelf hebben al regelmatig opgeroepen voor kernenergie. We moeten ook de OPAC oproepen. Daar krijgen we nog een keer een commissie of althans een kennissessie voor van de OPAC. Wij denken echt dat we daar nu mee aan de slag moeten dus dat we in 2030 daar weer verder op kunnen anticiperen. En ik zie een interruptie dus ik wil graag even mijn zin afbreken.

De vicevoorzitter: Het woord is aan de heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Mijn vraag is: 'Waarom 2030?' Dat is pas over negen jaar. En ondertussen, als de RES'en worden uitgevoerd zoals ze nu gepland staan, zijn ze druk bezig om Limburg te verrinneweren met allerlei windmolens en allerlei plannen. Vandaar mijn vraag: 'Waarom in 2030?' Ik vraag u eerlijk gezegd: 'Waarom niet eerder?'

De vicevoorzitter: De heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Dank u wel, voorzitter. Ja, het is niet dat wij nu zeggen dat we pas in 2030 aan de slag moeten. Nee, nu moeten we aan de slag voor datgene wat we na 2030 moeten realiseren. Want er zijn dusdanig grote plannen natuurlijk, als je kernenergie roept, dan kun je wel zeggen dat je die ook wel in vier jaar kunt realiseren. Nou, dat is dan mooi als we dat voor elkaar krijgen. Maar dat krijgen we waarschijnlijk niet voor elkaar. Daar doen we misschien tien jaar over. Prima. Maar dan weten we in 2030 wel wanneer we met kernenergie aan de slag kunnen.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Maar dan accepteert u RES.1.0 als voldongen feit?

De heer Bastiaans (VVD): Ja, dat is een rijksopgave, zeg ik al. Dus daar kunnen we weinig meer aan tornen. Dus die accepteren wij.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Op het moment dat er dadelijk milieubeperkingen worden opgelegd aan windturbines, zou u dat steunen in de vorm dat er beperkingen worden opgelegd van afstand tot windturbines tot bewoning? Ik bedoel, op dit moment staat die op 400 meter en zou u bereid zijn om dat te verhogen naar een hogere waarde?

De heer Bastiaans (VVD): Ja, die afstand is natuurlijk ook bepalend voor de hoogte van de windmolen. Er zijn natuurlijk verschillende types windmolens. Dus waarbij verschillende afstanden thuishoren. Daar moet zeker naar gekeken worden. Maar daar maak ik mij heel eerlijk gezegd geen zorgen om. Want bij iedere windmolen wordt daar onderzoek naar gedaan. En worden ook de trekvogels in kaart gebracht. Er wordt geluidsoverlast in kaart gebracht. Alles wordt van tevoren zorgvuldig in beeld gebracht. Pas dan kunnen wij zeggen of dat wel of niet verantwoord is.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Dan bent u niet op de hoogte van de huidige stand van zaken.

De heer Bastiaans (VVD): Dan mag u mij daarover bijpraten.

De vicevoorzitter: De heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Even kijken. Ja, wij willen nu al zorgen dat wij in 2030 klaar zijn voor wat dan komen gaat. Daarbij horen wel de alternatieve energiebronnen, die er nu al zijn, die toch verder uit te werken. En ik heb afgelopen week een mooi gesprek gehad met de ambtenaren, die daar ook voor openstaan om samen met ons energiewoordvoerders daar sessies voor te plannen. Om te kijken hoe we het een en ander kunnen aanvliegen. En zij zijn ook al met de motie die wij hebben ingediend aan de slag. En alleen omdat er geen College is staat dat wel even on hold. Maar zeker kunnen we daar op een fatsoenlijke wijze mee in gesprek gaan met elkaar. Dan moet er een bredere samenstelling komen voor de politieke inbreng conform de stemuitslagen. En ik wil toch een oproep doen om de motie 2689 te heroverwegen. Maar dat laat ik natuurlijk aan het College over.

De vicevoorzitter: Mag ik u vragen af te ronden?

De heer Bastiaans (VVD): Dat mag. Moeten we al wat zeggen over de moties, of niet, mijnheer de voorzitter? Doen we dat in tweede termijn?

De vicevoorzitter: Dan mag ook in tweede termijn. U krijgt nog eerst een advies van het College over de moties.

De heer Bastiaans (VVD): Kijk, dan ben ik eigenlijk voor nu klaar.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Bastiaans. Dan gaan we verder met ….Nee, er komt nog een vraag van de heer Vincken voor u.

De heer Vincken (SVL): Mijnheer Bastiaans, ik wil nog even reageren op de opmerking die u maakte over de samenstelling van de stuurgroepen. Ik dank u dat u mijn inbreng daarover aangehaald hebt. Ik vind dat u eigenlijk te bescheiden geweest bent. U hebt het boetekleed direct aangetrokken maar vindt u eigenlijk ook niet dat u er van uit had mogen kunnen gaan, dat ondanks het feit dat er zoveel GroenLinks'ers in die stuurgroepen zitten, dat die mensen een kritische houding zouden gaan innemen. Wat volgens mij nauwelijks het geval geweest is. Dus vindt u….ja, nogmaals u hebt de schuld al heel direct op uzelf betrokken. Dat hoeft helemaal niet. We hadden ervan uit mogen gaan, vind ik en vindt u dat ook, dat is mijn vraag, dat deze mensen in die stuurgroepen echt een objectieve benadering van de RES hadden moeten toepassen?

De heer Bastiaans (VVD): Ja, dat kan ik zo niet zeggen. Ik denk dan maar zo, de stuurgroepen hebben nu dat bod liggen. Daar moeten ze mee naar gemeenten toe of naar hun regio's toe en vervolgens naar de gemeenten. En daar zal nu nog hard gevochten moeten worden om dat voor mekaar te krijgen wat men in die RES nu heeft omschreven. En dat is eigenlijk het nadeel van hoe de stuurgroepen het hebben aangepakt.

De heer Vincken (SVL): Ja, dat is niet echt een antwoord op mijn vraag. Ik heb u eigenlijk gevraagd: Vindt u niet dat u ervan uit had mogen gaan dat er objectieve benadering door die mensen van de RES zou plaatsvinden?

De heer Bastiaans (VVD): Ja, had ik er niet van uit mogen gaan? Dat vind ik een lastige, dat vind ik echt een lastige mijnheer Vincken. Die kan ik zo niet met een ja of nee beantwoorden.

De heer Vincken (SVL): Okë, nee, dat begrijp ik. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel. En dank u wel mijnheer Bastiaans. We gaan verder met mevrouw Palmen, namens het CDA.

Mevrouw Palmen (CDA): Dank u wel, voorzitter. Dank ook voor het beantwoorden van de schriftelijke technische vragen en het werk dat is verricht om tot dit document te komen. Het CDA kan het Statenvoorstel ondersteunen maar heeft in de commissie wel een bespreking gevraagd omdat we een aantal zaken toch wel nogmaals dringend onder de aandacht willen brengen. Ik kom even terug op de eerste schriftelijke technische vraag die ik gesteld heb. En daar kwam het antwoord op dat de energietransitie geen wedstrijd is. Daar moest ik toch wel een beetje om lachen voorzitter, want nee, de RES is geen wedstrijd. Dat beseffen wij ook. Dat was ook niet de inzet van de vraag. De vraag kwam voort vanuit een oprechte en al lang aanwezige bezorgdheid over het achterblijven van duurzame opwek in Zuid-Limburg. Zoals bijvoorbeeld de gemeente Landgraaf die afziet van het plaatsen van windmolens zoals we eergisteren in de krant hebben kunnen lezen.
We hebben een opgave te realiseren en elke dag uitstel is meer druk op het te halen doel. Er is dan wel een goed bestuurlijk gesprek maar dat vindt het CDA toch simpelweg te mager. Andere gemeenten nemen hun verantwoordelijkheid namelijk wel. Het CDA vindt dat niet acceptabel en vraagt het College om een toezegging dat er een sturend en dwingend instrument ontwikkeld wordt binnen de RES richting gemeenten die achterblijven, dan wel ronduit weigeren.

Voorzitter, tijdens de commissie sprak ik al over op- en omslag en dat doe ik vandaag nogmaals. Duurzame opwek en opslag kan niet los gezien worden van elkaar. En problemen hierin zijn al een tijdje erg duidelijk. De problematiek van niet kunnen terugleveren frustreert, maakt boos en creëert geen draagvlak. Opslaan is nodig. Niet alleen om welwillende mensen te helpen in de overstap, maar ook om piekstroom op te vangen en te gebruiken.
Motie 2691 - Van der Linden zag hierop toe en het CDA vraagt zich af waarom er nog geen uitvoering is gegeven aan deze motie. Eenzelfde beeld zien wij bij initiatieven op gebied van groen gas. Er zijn goede plannen doorgerekend, klaar voor de start. Maar deze initiatieven verdwijnen naar de achtergrond. Dit is vreemd omdat het een oplossing kan bieden voor de warmtevoorziening in bebouwde omgeving met de huidige infrastructuur en met een circulaire leveringzekere bron, Verplicht van het gas af lijkt nu toch weer actueel te worden door op handen zijnde veranderingen in de Warmtewet. Ik kom daar in tweede termijn nog op terug. Want dit is niet in lijn met wat hier aan besluitvorming heeft plaatsgevonden. De inwoner van Limburg wil weten waar hij of zij aan toe is en stelt steeds opnieuw de vraag: Hoe ga ik het betaalbaar regelen? Graag wil het CDA dan ook van het College de toezegging dat zij gemeenten gaat aansporen om in gesprek te treden met serieuze partijen in groen gas en waterstof, om werk te maken van de expertise van deze partijen om zo te komen tot op- en omslag. Aansluitend ook graag de toezegging van het College om PS uiterlijk in september hierover te informeren, net als over de uitvoering van motie 2691 - Van der Linden.

De vicevoorzitter: Punt. Een interruptie van de heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Dank u wel, voorzitter. Mevrouw Palmen, u roept op voor groen gas. We hebben daar een kennissessie voor belegd. En ik heb wel moeite met het feit dat ja, die kennissessie was van tevoren aangekondigd, en tot mijn verrassing kwam daar ook de heer Ton Voncken inspreken voor groen gas. Dat is de man van mevrouw Voncken, Statenlid. En ik vind het toch lastig om, zeker gezien de integriteitskwesties die hier in het huis lopen, dat u nu toch weer met een motie komt, dat u oproept tot dat groen gas waarbij mijnheer Ton Voncken misschien tot één van die partijen behoort die u aangeeft. Of zie ik dat verkeerd? Dat is eigenlijk mijn vraag. Ik wil daar gewoon open en eerlijk over …

De vicevoorzitter: Mevrouw Palmen.

Mevrouw Palmen (CDA): Nee, dat begrijp ik. Dat is een hele terechte vraag. Daarom heb ik ook vooraf, voordat die presentatie kwam daar ook heel open over gezegd: Hoe staan jullie als woordvoerders daarin? En ik heb ook nadrukkelijk gezegd dat het zeker niet een presentatie moet worden van een bepaalde partij om daar iemand …. Wat ik mij herinner is dat die presentatie ook als zodanig verlopen is. Dus ja, ik wil hier ook niet spreken van bepaalde partijen want dat maakt het CDA verder helemaal niet uit wie dat het gaat doen. En de heer Voncken is ook totaal onafhankelijk. Hij is gewoon een adviseur in algemeenheid in groen gas en heeft daar geen belang bij. Maar ik vind het wel goed dat u die vraag stelt. Dus volgens mij hebben we daar ook op het gebied van integriteit wel aan alles voldaan wat hoort te gebeuren.

De vicevoorzitter: De heer Bastiaans nog een keer.

De heer Bastiaans (VVD): Maar zou het dan niet… Want u stelt nu dat u daar van tevoren over gecommuniceerd had met ons, maar niet dat dat de heer Ton Voncken was, dat hij ook zou komen

spreken of …

De vicevoorzitter: Ja, maar ik denk dat dit niet de plek is om dat debat te voeren. Ik denk dat het punt gemaakt is dat mevrouw Palmen daarop gereageerd heeft en dat we nu niet de integriteit ter discussie gaan stellen van iemand die zich hier zelf niet in deze zaal kan verdedigen. Dat is niet passend. Daar zijn andere plekken voor.

Mevrouw Palmen (CDA): Ik zou daar toch, als het mag voorzitter, een laatste aanvulling op willen doen want het CDA of ik heb bij de voorbereiding bij die presentatie me helemaal niet met partijen bemoeid. Ik heb dat gewoon daar gezegd van kom met een mooie presentatie. Er zijn verschillende sprekers aan bod geweest. We hebben er ook geen enkele sturing in gehad. Dus als dat is wat u suggereert dat wij daar achter de schermen actief hebben gelobbyd of daar specifiek om gevraagd hebben, dat is absoluut niet aan de orde.

De vicevoorzitter: Ik denk dat dat voldoende is voor dit punt.

Mevrouw Palmen: Dank u wel, voorzitter.

De heer Bastiaans (VVD): Voorzitter ik wil wel op u reageren. Mevrouw Palmen komt zelf met haar beantwoording op mijn vraag. En daardoor reageerde ik natuurlijk ook. Dus ik denk dat dat dan wel mijn recht is om daar …

De vicevoorzitter: Dat is ook zo. En daarom heb ik u dat punt ook laten maken. En heeft mevrouw Palmen daarop gereageerd. En dan is het denk ik op dit punt voldoende. Dat het punt gemaakt is. Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik wil eigenlijk even alleen reageren op de heer Bastiaans. Ik schrik er een beetje van dat wij hier zo maar weer mensen met naam en toenaam dit debat intrekken. En ik vind echt, echt, echt dat we dat niet moeten doen. Er is ruimte genoeg om dit soort gesprekken met elkaar te voeren. En ik vind het echt niet terecht, even als steun aan mevrouw Palmen, dat hoort hier niet en wij moeten daar geen gewoonte van maken. En dat hebben we nu de afgelopen weken zo vaak gedaan. Ik hoop in ieder geval via u dan toch…laten we die naam niet opnemen in het verslag. Het past niet dat we hier zo met elkaar omgaan. Het hoort niet. Dat was mijn opmerking. Dat hoort zo niet.

De vicevoorzitter: Dank voor die toevoeging. En dat is vooral denk ik een oproep naar elkaar en naar u allen. Mevrouw Palmen vervolgt haar betoog.

Mevrouw Palmen (CDA): Ja, dank u wel. Dank u wel mevrouw Jenneskens, ook dank u wel voorzitter. Dan vervolg ik met het laatste stukje. Het laatste, en dan hebben we ook wel het belangrijkste deel van de energietransitie belicht, namelijk besparing en de samenhang daarin met andere beleidsvelden. Daar heb ik ook een technische vraag over ingediend. Die is ook beantwoord. Die was ook helder. Maar dit is niet wat het CDA bedoelde. Wat het CDA bedoelt is om gezamenlijk te kijken naar de impact en omvang van de ontwikkeling en andere beleidsvelden tot de energietransitie. We kennen allemaal het eerder aangehaalde ‘Lubach-verhaal’ inzake de datacentra. En dat moeten we met zijn allen toch niet willen. Het CDA zou het daarom zeer wenselijk vinden om ontwikkelingen

binnen andere beleidsvelden te koppelen aan de energietransitie en te meten wat de impact is. Pas als de meter in positieve zin doorslaat, dan kan de ontwikkeling doorgaan. Zo is rentmeesterschap immers bedoeld.
Er resten mij nog twee vragen. Wanneer ondanks de volgtijdelijkheid van de zonneladder, zonder plan begroot, toch nodig blijkt op welke wijze is de bestemmingswijziging dan geregeld? Want het kan toch immers niet zo zijn dat na pakweg 20 jaar de bestemming niet terugvloeit naar de oorspronkelijke bestemming. En indien dit nog niet geregeld is, kan het College dan toezeggen hier een plan van aanpak op te maken? En ook wil het CDA graag een toezegging om tot een plan van aanpak te komen om bedrijven te ondersteunen bij dakconstructies om deze geschikt te maken voor zonnepanelen als ook het verzekeren van grootschalig zonnedak want daar lijken ook nog tal van problemen te zijn. Tot zover mijn inbreng.

De vicevoorzitter: Dat was inderdaad uw laatste vraag. Dat wilde ik vragen. Dan geef ik graag eerst het woord aan de heer Westhoff. Daarna de heer Megens.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Even een opmerking met betrekking tot terugvloeien van de oorspronkelijke bestemming, na het plaatsen van zonnevelden. Bent u op de hoogte dat het ongeveer vijftien jaar duurt dat die grond weer is teruggebracht naar zijn oorspronkelijk status? Dus zodra je een zonnepark hier neerzet voor twintig jaar dan heeft het ongeveer tien tot vijftien jaar nodig om het weer landbouwgrond te laten worden. Bent u daarvan op de hoogte?

De vicevoorzitter: Mevrouw Palmen.

Mevrouw Palmen (CDA): Nou, niet de exacte termijn. Dank u wel, voorzitter. Niet de exacte termijn daarin, maar het lijkt me heel duidelijk als er ergens 100 hectare zonnepanelen hebben gelegen en je haalt ze weg dat daar niet meteen een week later de bloemetjes weer staan te bloeien. Maar vandaar dat wij ook vragen om een plan van aanpak hoe dat dan geregeld is. Vloeit de bestemming weer terug. En hoe moet dat dan inderdaad verder om die grond weer geschikt te maken voor niet alleen landbouwgrond maar dat kan uiteraard ook bij andere gronden zo zijn.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Het ging mij in ieder geval om het punt dat u rekening moet houden dat het nog een hele tijd duurt voordat de grond weer gebruikt, hergebruikt kan worden.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Het antwoord was duidelijk. Dan gaan wij verder met de heer Loomans, namens de Partij voor de Dieren.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Ja, de heer Vincken had het er al over. De concentratie CO_2 in onze atmosfeer is inmiddels gestegen tot 421 parts per million. De laatste keer dat we dat op aarde hebben gehad was drie miljoen jaar geleden. En als we dan de situatie toen vergelijken met nu, van voor de industriële revolutie, was het zeeniveau ongeveer twintig meter hoger en de temperatuur drie graden Celsius warmer op aarde. Als we die situatie dus nu weer in stand laten, 421 ppm, en we doen er niets aan, dan gaat het zeeniveau weer terug naar dat niveau. En als u dan weet dat Roermond ongeveer op een hoogte van 23 meter boven NAP ligt, betekent het dus dat wij binnenkort, of over enige tijd, kunnen spreken van ‘Roermond aan Zee’.
Al bijna 30 jaar zijn we in Nederland met beleid bezig om onze CO_2 -uitstoot te reduceren. Maar telkens zien we dat de realisatie achter blijft bij de plannen. En hoe langer resultaten achterblijven hoe

ingrijpender de nog te nemen maatregelen moeten worden als we klimaatchaos willen voorkomen. Het is dan ook de hoogste tijd dat iedereen, iedere sector, zich nu serieus gaat inspannen voor het realiseren van de duurzaamheidstransitie. Die wellicht het meest concreet wordt in de vorm van de energietransitie. Dag mijnheer Westhoff.

De vicevoorzitter: Punt. Interruptie van de heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Ik vind dit pure bangmakerij. Dat Roermond aan zee komt te liggen op een peil van ongeveer 24, 25 meter? Met de huidige snelheid van 20 centimeter per 100 jaar zitten we dan ergens rond het jaar 3050. Ik vind deze opmerking echt helemaal nergens op slaan.

De vicevoorzitter: En uw vraag is?

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Ik heb geen vraag, dat was een opmerking.

De vicevoorzitter: Oké. Dat is wel de bedoeling van een interruptie. En ik wil nogmaals benoemen dat er maximaal vijf interrupties zijn toegestaan per woordvoerder en hou daar inderdaad ook rekening mee. Mijnheer Loomans vervolgt.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Wij zijn dan ook blij dat er nu, op schema, voor een deel van die energietransitie een concreet plan op tafel ligt, in de vorm van de Limburgse RES'en. Wat ons betreft prima en gaan we nu met daadkracht en ook met zorgvuldigheid aan het werk om deze ambities te realiseren. Vanwege die zorgvuldigheid dienen wij twee moties in die ertoe bijdragen dat de energietransitie wordt uitgevoerd met respect voor de natuur. We hebben namelijk niet alleen te maken met een klimaatcrisis, maar ook met een biodiversiteitscrisis. De Partij voor de Dieren is daarom van mening dat duurzame energieprojecten natuur-inclusief moeten worden uitgevoerd. Zodanig, dat de biodiversiteit er niet verder door wordt aangetast. Met name bij zonneparken zijn er al diverse concrete voorbeelden te vinden waarbij de opwekking van duurzame energie met biodiversiteitsherstel wordt gecombineerd. We dienen dan ook vandaag een motie in die vraagt de energietransitie en biodiversiteitherstel te koppelen. Ook bij windturbineprojecten is er met betrekking tot de biodiversiteit nog veel winst te behalen. Op dit moment eist de natuurwetgeving al dat bij ieder windturbineproject apart gekeken moet worden naar de effecten op vogelsterfte. En met name ook naar vogeltrekroutes. Maar niet naar het totaaleffect. Wat betekenen al die projecten bij elkaar voor de vogeltrekroutes in de provincie? Ook is het niet efficiënt om telkens weer aparte studies te moeten doen. En daarom dienen wij een tweede motie in om nu alvast voor de hele provincie de trekroutes in beeld te brengen, als basisinformatie voor alle projecten. Zodat je vervolgens binnen de zoekgebieden op zoek kunt gaan naar die locaties die de minst nadelige effecten hebben. Zorgvuldigheid is belangrijk, maar vooral draagvlak. En transitie met en door mensen. Daarom vinden we dat de doelstellingen van de RES'en om te streven naar minstens 50% lokale burgerparticipatie per project, heel belangrijk. Helaas zijn die juridische instrumenten om die doelstellingen daadwerkelijk te kunnen realiseren beperkt. Wat we wel hebben is een publicatie van de participatiecoalitie. Een coalitie van bewoners en natuur- en milieuorganisaties actief in alle provincies. Een publicatie met een stappenplan voor gemeenten om lokaal eigendom zoveel mogelijk te faciliteren en stimuleren. Een derde motie die wij vandaag indienen vraagt GS om dat stappenplan om te zetten in een handreiking voor gemeenten en om als Provincie te monitoren of die 50%-doelstelling op overkoepelend niveau

gehaald wordt. En natuurlijk om daar lessen uit te trekken en de handreiking, indien nodig, bij te stellen.
Voorzitter, de duurzaamheidstransitie is tot nu toe vooral een technologische en financiële operatie. Maar zoals de Social Tipping Point coalitie betoogt kan de transitie niet slagen met alleen maar technische maatregelen. Juist omdat die transitie het leven van de burger op allerlei manieren raakt. Er is dan ook meer nodig. De sociaaleconomische verandering met nieuwe duurzame waarden, normen en gedrag. Die voor een bestendiging van de duurzame en circulaire samenleving zorgt. Juist dit soort proces zou de overheid op al zijn verschillende niveaus in gang moeten zetten. Denk daarbij bijvoorbeeld aan klimaateducatie. Een verbod op fossiele reclame. Een stop op fossiele subsidies. En een verplichting voor banken en pensioenfondsen om te desinvesteren uit kolen, olie en gas. Dit zijn basisvoorwaarden voor de transitie. Want zonder nieuwe normen en waarden en zonder prijsdalingen die duurzame keuzes aantrekkelijk maken, aantrekkelijker dan fossiele, blijft elke klimaatmaatregel een nieuw gevecht. Ook onze pensioenfondsen blijven doorgaan met investeringen in fossiele bedrijven, terwijl ze zouden moeten weten dat er voor deze fossiele bedrijven in een duurzame wereld geen rol meer is weggelegd. Wij zullen daarom vandaag ook nog een motie indienen waarin we het ABP, het pensioenfonds voor de ambtenaren, oproepen om te stoppen met investeringen in de fossiele industrie. Deze motie zal ik in tweede termijn nader toelichten. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel. En daarmee bent u precies binnen uw spreektijd gebleven. Wij gaan verder met de fractie van GroenLinks, de heer Westen. Er komt nog een interruptie van de heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Ik wilde mijnheer Loomans even laten uitspreken. Ik ben blij dat we niet van spreektekst geruild hebben trouwens. Ik wil reageren op iets dat u halverwege uw verhaal gezegd hebt. Ik begrijp volledig dat u belang hecht aan de routes die trekvogels volgen en dat u daar misschien de plaats van windmolens daarop wilt aanpassen. Eigenlijk ja, die trekvogels zijn inderdaad belangrijk, dat ben ik helemaal met u eens. Maar ik had eigenlijk wel verwacht dat u als enige weinige bèta's in dit gezelschap toch wat meer onder de indruk zou zijn van mijn sommetje van zonet. Ik heb zonet voorgerekend, en ik hoop eigenlijk dat u dat ook wat meer gaan doen, dat we na 2030 nog 5.000 windturbines of 40.000 voelbalvelden zonnepanelen nodig hebben. Dan is er geen enkele trekvogel meer die Limburg überhaupt overleeft. Ik bedoel wat vindt u daarvan? Waarom gaat u niet in op dat sommetje van mij? Dat zijn eigenlijk twee vragen.

De vicevoorzitter: De heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Volgens mij heeft u het in uw verhaal gehad dat er in 2030 135 windturbines in Limburg waren en een heel groot aantal zonnevelden. En als ik mij niet vergis was het 'of, of' . En als ik dat doorvertaal naar 2050…Wij komen mekaar ergens tegen en wij zijn het eens, laat ik het voor de duidelijkheid zo zeggen, dat ons huidige energieverbruik bijna onmogelijk op groene wijze te produceren is. En misschien weet u dan nog dat ik al diverse keren in dit huis gezegd heb dat wij ook eens na moeten gaan denken over waar wij nu eigenlijk een streep onderzetten en gewoon mee gaan stoppen. Want dit is niet bij mekaar te produceren. Maar we willen wel allemaal energie hebben. Alleen wij verbruiken geleidelijk aan steeds meer energie. Laten we eerlijk wezen, kijk om uw heen, u ziet steeds meer mensen die een airconditioning plaatsen omdat ze het te warm vinden. Waarom is het te warm? Omdat het klimaat verandert, onder andere. Voordat we dadelijk daar ruzie over krijgen. En doordat ze dus meer energie gaan gebruiken met die

airconditioning wordt er meer energie geproduceerd, gaat er meer CO_2 de lucht in en zo komen we gewoon in een spiraal die nergens meer eindigt.

De heer Vincken (SVL): Mijnheer Loomans, u weet dat ik het eigenlijk met u eens ben wat dat betreft. Er moet geïsoleerd worden en er moet minder energie en minder geconsumeerd worden. En dat zal er ongetwijfeld toe leiden dat we ook minder energie nodig hebben. En misschien zijn er ook nog wat andere bronnen. Reststromen uit biomassa of groen gas. Het heeft ook wat potentie.

De vicevoorzitter: En de vraag is? Voordat u …

De heer Vincken (SVL): Maar al die dingen samen zijn druppels op de gloeiende plaat. Denkt u nu echt dat die significant zullen knabbelen aan die 5.000 windmolens? Stel dat ze de helft ervan afknabbelen. Al die factoren die u noemt. Dan blijven we nog zitten met 2.500 windmolens. Denkt u, ja wat vindt u daarvan? Geeft u daar nu eens een duidelijk antwoord op.

De vicevoorzitter: De heer Loomans, en ik wil de heer Vincken eraan herinneren dat hij inmiddels aan zijn vijf interrupties zit voor dit debat, het maximale. De heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Kijk, ik ben het met u eens dat dit een weg met veel valkuilen en veel beren op de weg wordt. Maar we moeten iets. Als wij niets doen dan krijgen we dadelijk een wereld, zoals ik het laatst al in de commissievergadering heb gezegd. Onder de huidige omstandigheden verwachten de Verenigde Naties al tussen nu en 2050 tussen de 200 en 500 miljoen vluchtelingen.
Steeds grotere gebieden van deze aarde worden zo heet dat mensen daar niet meer kunnen wonen. Dat ze niets mee kunnen verbouwen en ze daar dus weg moeten. Wij gaan daar op een later niveau ook steeds meer van merken. We moeten iets doen. En het betekent gewoon dat we met een aantal dingen, hoe vervelend het ook is, moeten stoppen. Onze manier van leven vraagt drie aardes, we hebben er helaas maar één.

De heer Vincken (SVL): Ik constateer dat u toch langzaam maar zeker aan het opschuiven bent. Mijn advies om kernenergie serieus te nemen. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Loomans. We gaan verder met de heer Westen namens GroenLinks.

De heer Westen (GroenLinks): Dank u wel, voorzitter. Nu we als PS een besluit moeten nemen over de twee RES‘en van de provincie Limburg staan we aan het eind van een lang traject. Een traject dat jaren geleden begon in Parijs, waar de wereld tot afspraken kwam om de temperatuurstijging binnen de perken te houden. Via Parijs naar Den Haag waar de nationale Klimaatwet werd vastgesteld. En via die klimaatwet komen we bij de RES-regio’s die de opgave moeten vertalen in een bod van grootschalige opwek en een visie op de warmtetransitie. De twee opgaves zijn aan de RES-regio’s dwingend opgelegd. Evenals de focus om uit te gaan van bestaande technieken bij de RES 1.0. GroenLinks is tevreden met de uitwerking van deze opgave in de RES Noord- en de RES Midden-Limburg en de RES Zuid-Limburg. Het is voor beide regio’s geen eenvoudig traject geweest. Alleen al door de noodzaak om de vele deelnemers met de neus dezelfde kant op te krijgen. GroenLinks spreekt dan ook haar waardering uit voor de bestuurlijke en ambtelijke inspanning die hierom nodig

waren. Tegelijkertijd zijn wij ons ervan bewust dat met het vaststellen van de RES 1.0 de opgave pas is begonnen. Want de uitwerking van de plannen is nog een grotere kluif dan ze opschrijven. Papier is immers geduldig. De uitdagingen zoals het omvormen van het elektriciteitsnetwerk, het zorgen voor voldoende raakvlak voor locaties van grootschalige opwek. Het meenemen van onze inwoners in participatietrajecten zijn slechts enkele van de vele zaken die aandacht nodig hebben. We zijn er echter van overtuigd dat het proces om tot deze RES 1.0 te komen, duidelijk heeft gemaakt dat de wil, de kennis en de kunde om dit te doen in onze provincie ruimschoots aanwezig is. Dus laten we ons niet afleiden door te gaan hopen op innovaties die op langere termijn hun vruchten gaan afwerpen zoals thorium centrales. Of gokken op energiedragers in plaats van energie-opwek waterstof, want dat zet voor de huidige opgave geen zoden aan de dijk.
GroenLinks ondersteunt iedereen in Limburg die zo hard bezig is om voor de opgaves in de RES 1.0 een succes te maken en de opgave te doen landen. En we zien uit naar een werk aan de RES 2.0 met ruimte voor nieuwe inzichten, innovaties en uitwerkingen.
Dan wil ik nog heel eventjes terugkomen op die opmerking weer over GroenLinks wethouders. Ik wil jullie erop wijzen dat het wethouders zijn. Het zijn bestuurlijke organen om het zo maar te zeggen. En heel veel van die Colleges zijn VVD'ers. En deze werkgroep, deze stuurgroep, is democratisch gekozen door de gemeenteraden. En dat proces is natuurlijk heel erg belangrijk hier in dit land. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Westen. We gaan verder met de heer Van der Linden, namens Lokaal-Limburg.

De heer Van der Linden (Lokaal-Limburg): Dank u, voorzitter. Voorzitter, de afgelopen Commissievergadering zijn we wat dieper ingegaan op de RES'en. En we constateerden dat er aandacht is voor landschap en natuur. Centrale vraag voor Lokaal-Limburg was waar de mens en diens veiligheid, leefbaarheid en de gezondheid is in dit verhaal? Aan de Staten wordt gevraagd de regionale energiestrategieën van Noord- en Midden-Limburg vast te stellen. Met daarin een aanbod naar het Rijk van respectievelijk 1,2 en 1,3 terawattuur Dit in het kader van een Nationaal Programma Energie Strategie. Wij hebben in de beantwoording van dit College gewezen op de vraag hoe de samenhang van RES, PES enerzijds en POVI Omgevingsverordening anderzijds is. Daarop volgde geen antwoord waaruit Lokaal-Limburg de conclusie trekt dat alles met alles samenhangt. Daarbij hebben ook nog heel veel organisaties en besluitvormingsorganen een vinger in de pap of moeten er hun zegje over doen. Of dat de realisatie van de RES'en in Limburg, maar ook van de PES slagvaardiger maakt, is maar de vraag. Maar we komen tot de conclusie dat we als Provinciale Staten er niet veel aan zullen veranderen. Dus binnen deze gegevens zullen we moeten opereren. Wat is dan de insteek van Lokaal-Limburg? Allereerst respect voor gezondheid. In de PES is op initiatief van Lokaal-Limburg een zesde lijn toegevoegd waarin het thema veiligheid en gezondheid een plek krijgt, gekregen heeft. In de RES'en komt daar niets van terug. En die gezondheid is voor Lokaal-Limburg erg belangrijk. Wij hebben nooit onder stoelen of banken gestoken dat we gezondheid in direct verband brengen met mogelijke gezondheidsproblemen bij het plaatsen van windmolens. Lokaal-Limburg is niet apert tegen windmolens. Windturbines zijn het inmiddels. Maar het moet wel verantwoord zijn en het moet de gezondheid van de burgers in de nabijheid van windturbines niet schaden. We hebben ook ingezet om tot afstandsnormen te komen. Tussen windturbines en woonobjecten. Door het nog niet behandelen van de POVI, en de reden is bekend waarom dat nog niet is gebeurd, zijn we nog niet zover. Wij zijn dan ook tevreden met de beantwoording van het College aangaande de opgenomen 400 meter afstand, zoals verwoord in de RES op pagina 187 van

de uitgave van Noord- en Midden-Limburg. Namelijk dat aan de tabel al moet worden toegevoegd dat afstanden in de praktijk maatwerk zijn. En nog meer mensen hebben daaraan gerefereerd en geen exacte wetenschap. En dat de portefeuillehouder middels dat schrijven nogmaals bevestigt aan onze volksvertegenwoordigers. Dat geeft ons voldoende stevigheid. Immers het wordt meegenomen in de aanbieding van de RES, heb ik begrepen. Neemt niet weg dat het aspect gezondheid niet in de PES staat en daar hoort het volgens ons wel thuis. En daarom hebben we een motie ingediend waarvan het dictum luidt dat die in ieder geval wel wordt opgenomen in de RES'en, een passage die dus in de PES staat.

De vicevoorzitter: Interruptie van mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik heb even een vraagje aan de heer Van der Linden. Want op zich vind ik het punt dat hij maakt dat gezondheid belangrijk is in die RES heel erg terecht. Alleen is het natuurlijk wel zo dat de PES geen bovenliggende macht is ten aanzien van de RES. Want wij zijn zoals gemeenten en allerlei anderen slechts een partner in die RES'en. Dus wij kunnen niet zeggen: U moet uw RES aanpassen aan wat wij hebben bedacht. Dus mijn vraag is eigenlijk of de heer Van der Linden eigenlijk niet bereid is om even te kijken naar zijn motie om het op een andere manier erin te zetten, want ik deel uw oproep dat gezondheid een belangrijk aspect is en tegelijkertijd is volgens mij die route zoals die er nu staat dat wij vanuit dit huis gaan verordineren dat het in een proces moet waarin wij met heel veel partijen zitten. Dat is niet de route zoals we die samen hebben afgesproken.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Ik lees de motie niet anders dan dat we de verantwoordelijken daarop wijzen en aangeven dat, als het goed is, ze dat overnemen. Maar ik zie hier nergens staan dat we verplichten tot overname, want het is inderdaad zo dat de RES'en in die gemeenteraden worden goedgekeurd en die beslissen. Maar desalniettemin kun je wel constateren dat zaken niet met elkaar parallel lopen en dat je dan een oproep doet om dat wel te doen.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja. Maar zou u nog eens naar die formulering willen kijken?

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Als u een goede suggestie hebt, dan prima. Ik bedoel … Die is welkom, absoluut.

De vicevoorzitter: Daar is vandaag tussen nu en de stemvergadering in ieder geval nog voldoende ruimte voor om daarnaar te kijken. Je kunt hem aanpassen, mocht u daar behoefte aan hebben.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Goed zo.

De vicevoorzitter: Ga door met uw betoog.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Ja, voorzitter. Dan hebben wij dat onderdeel gehad. Dan verdient onzes inziens ook nog de rol van de netwerkbeheerder Enexis natuurlijk aandacht. Het College schrijft in het antwoord op vragen van het CDA dat deze in het kader van de RES adviserend is. En dat vindt LOKAAL-LIMBURG een lastige. U schrijft immers ook dat ze niet mogen investeren in opslag en slechts verantwoordelijk zijn voor energietransport en levering. Recent hebben wij een bericht ontvangen van inwoners dat, indien er een flinke productie van zonnepanelen is, het netwerk

overbelast raakt waardoor de levering van die zonnepanelen afgesloten wordt. Dat levert voor die betrokkenen een forse schadepost op. En als men dan bij Enexis informeert of er compensatie voor die schade is, dan krijgt men als antwoord dat Enexis wel leveringsplicht heeft maar geen innameplicht. Dit punt wordt nergens belicht. En als wij veel zonnepanelen willen realiseren dan zal daar toch ook een keer naar gekeken moeten worden. LOKAAL-LIMBURG stelt vast dat wij een organisatie hebben in Enexis die door de wet met handen en voeten is gebonden. Ze mag niet aan opslag werken, ze mag niet innemen, daar moet ze extra toestemming voor vragen of investeren. Wij vinden dat die te beperkt is om als adviseur te dienen. Zij kan alleen maar vanuit een eindkader adviseren in grootschalige opbreng. En dat vinden wij echt onvoldoende. Voeg daarbij dat provincies, gemeenten zowat de enige aandeelhouders zijn. Met andere woorden, als ze stevig moeten gaan investeren dan gaat het ten koste van het dividend en de complexe rol van Enexis is duidelijk. Dus LOKAAL-LIMBURG vindt het verstandig om voor de RES 2.0 maar ook voor de PES de rol van Enexis nog eens nader onder de loep te nemen. Dus nu kunnen we het even niet doen, maar ik wil wel vast die waarschuwing vooraf geven. Dat bij elkaar gepakt, voorzitter, gelet op de opbouw van de RES, de PES, komen we nu tot een advies waarbij de diverse opmerkingen vanuit gemeenteraden, maar ook vanuit Provinciale Staten en Waterschapbesturen worden meegenomen in de aanbieding. Dat het onderdeel gezondheid onzes inziens ook in de RES'en moet worden opgenomen. En dat de rol van Enexis als adviseur eigenlijk eens onder de loep moet worden genomen om te kijken of ze dat ook wel kunnen blijven. Als aan die voorwaarde wordt voldaan, en ik heb het idee dat dat zo is, dan kan LOKAAL-LIMBURG instemmen met het gevraagde besluit. Dat was het.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Van der Linden. We gaan verder met de heer Wolters-Gregório namens de SP.

De heer Wolters-Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. Goedemorgen allemaal. De hete aardappel die de energietransitie is geworden. Het kabinet wilde niet het lef tonen en innovatief en daadkrachtig aan de slag gaan. Maar heeft een grote en ingewikkelde taak na 35 weken doorgeschoven. Zoals ook naar onze twee regio's die elk hun best gedaan hebben om in samenspraak een regionale energiestrategie op te stellen om aan hun taak te voldoen. Besparing, opwek en transport zijn thema's die gemeenten onderling moeten afstemmen en daarbij ook nog alle Limburgers informeren om op dat draagvlak te kunnen rekenen. Allesbehalve gemakkelijk, blijkt ook nu er in diverse gemeenteraden ook tegen de plannen is gestemd. Wat is onze bijdrage van waarde wanneer men er lokaal niet 100% achterstaat? Framing en gedogen van diverse meningen in de media helpen niet bij het objectief opstellen van ons toekomstige energielandschap. En welk signaal geven wij op deze wijze aan de jonge en de toekomstige generaties af? Over het plan van Noord- en Midden-Limburg is de SP voorzichtig positief. Over Zuid hebben we meerdere zorgen. Duidelijkheid en definitieve plannen om de doelstelling te halen zijn er nog te weinig. En dat is, na diverse malen deze opmerking maken richting Zuid, een gemiste kans.
Lucratief is het momenteel om een groot zonne- of windpark aan te leggen. En dat is tot ver buiten onze provincie niet onopgemerkt gebleven. Waakzaam moeten onze gemeenten dan ook te werk gaan om ervoor te zorgen dat investeringen vanuit onze gemeenschap ook opbrengsten voor onze gemeenschap opleveren. En om de regio's te ondersteunen en minder ingrijpende en meer effectieve maatregelen te laten nemen, zou er wellicht vanuit het Toekomstteam van de PES informatie gedeeld kunnen worden. Wellicht dat de portefeuillehouder hier een toezegging op zou kunnen doen. Zonder inspraak van onze inwoners en daardoor lokaal draagvlak te winnen, kunnen grote projecten wat ons betreft niet starten. Naast dit gegeven verleggen wij graag de aandacht van alle partijen naar het voor

alle Limburgse gezinnen mogelijk maken om energie te gaan besparen en waar mogelijk ook zelf op te wekken. Het is nog altijd waanzin dat er tonnen, miljoenen euro's subsidie naar investeerders en de industrie gaan waar wij Limburgers nog altijd extra schuld laten opnemen hoe tijdig die ook zou zijn. Om onze visie op een rechtvaardiger energietransitie, lees klimaatrechtvaardigheid, meer ten uitvoer te brengen, zullen wij een aantal moties mede indienen. En hopen wij dat uitvoerende organen deze oproep ter harte nemen en op die wijze in dienst van onze Limburgse gezinnen voortvarend aan de slag te gaan. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Wolters-Gregório. We gaan verder met de heer Megens, namens de PVV.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. De twee Limburgse RES-strategieën. Een verplichte uitvoering van het door het Rijk ondertekende klimaatakkoord. Waar wij in Limburg maar invulling aan dienen te geven. De Limburgse horizon wordt vervuild. De gezondheid van mens en dier wordt vergeten en er is een groeiend verzet tegen het plaatsen van de wind- en energieparken. Haalbaar, betaalbaar en draagvlak. Het zijn hierbij de toverwoorden die alles goed moeten maken om alle linkse hobby's hier te kunnen realiseren. Draagvlak creëer je door burgerschap actief en vroegtijdig te betrekken. Dat doe je niet door een energietransitie er doorheen te duwen. Zonder inspraak van de burgers hebben de RES'en toch echt gefaald. Als ik een willekeurige voorbijganger op straat vraag wat nu die RES-regio's zijn, dan weten die personen niet eens wat een RES is. De PVV vindt dat dit echt anders moet. Hopelijk heeft een toekomstig nieuw College een plan hoe zij dit gaan betrekken in aanloop naar de RES 2.0. De PVV leest in beide RES'en dat onze Limburgse zonneladder is opgenomen. Hiermee komt hopelijk een einde aan het benutten van onze kostbare landbouwgrond voor grootschalige energieopwekking. Maar voorzitter, betekent dit dat het aannemen van deze RES'en het nee kan zijn van het principe wat er gehandhaafd gaat worden in Limburg, voordat onze nieuwe Omgevingswet ingaat?
Indien een gemeente voornemens is om stap 4 en 5 van de zonneladder in te zetten, wordt de Provincie hierover geïnformeerd. Wie ziet hierop toe? De rayonplannenloop van de Provincie, is dit GS? Wanneer wordt PS hier over geïnformeerd? De Staten hebben immers ook een controlerende taak. De PVV is van mening dat PS in een vroeg stadium geïnformeerd dient te worden. Als de gemeenten zich niet houden aan deze provinciale belangen en de zonneladder. Wellicht kan het College hier een toezegging op doen. Wie heeft de plannen gemaakt in deze RES? En wie heeft ze uitgewerkt? Was dit nu de werkgroep? RES bestaande uit raadsleden? Waterschap? Of waren het de Statenleden? Of zijn het toch niet de democratisch verkozen volksvertegenwoordigers? En toch vaak de groene wethouders van diverse gemeenten uit Limburg die in de stuurgroep hebben deelgenomen. Wie is nu echt verantwoordelijk voor de uitvoering van de RES'en? En wie houdt bij welke projecten voortvloeien uit deze strategie? Een vraag waarop de PVV eigenlijk nooit een antwoord krijgt. Wellicht kan het College toezeggen dat de projecten, die voortvloeien uit de RES, worden benoemd tot Groot Project en wij periodiek een voorgangsrapportage ontvangen met lopende en voorgenomen projecten in de RES. Dit zodat PS haar controlerende taak kan vervullen. Wij zullen hierop een amendement en een motie voor indienen. Maar met zon en wind alleen redden we het niet. We hebben een alternatief nodig, zoals kernenergie. Maar deze worden niet of nauwelijks benoemd. Maar waarom eigenlijk niet? Waarom maken we niet meer haast met het zoeken naar geschikte locaties? Net als de plekken voor zon- en windenergie. Gelukkig hebben we voorlopig nog wel een Clauscentrale. Maar het zal je maar gebeuren. Je zit gisteren die spannende wedstrijd van Oranje te kijken en ineens valt de stroom weg. Mensen uit Weert hebben dit gisteren meegemaakt. De PVV voorziet dat het vaker gaat gebeuren in

de toekomst. Als we alleen maar uitgaan van de traditionele hernieuwbare energie. Daarnaast is het Limburgse net niet gemaakt op de piekbelastingen van de zon- en windenergie. Dure aanpassingen staan voor de deur. Maar wie gaat die kosten eigenlijk betalen? En hoe hoog zijn die kosten? Niemand heeft het antwoord. Over kosten gesproken. Wie betaalt straks de kosten voor de verbouwing van je huis om aardgasvrij te kunnen worden? Niet iedere woning is geschikt voor een warmtepomp of andere gasloze aansluiting. Toch streven we naar volledig gasloze woningen in 2050. Geheel tegen de toezegging van voormalig Gedeputeerde Carla Brugman om niemand verplicht af te koppelen van het gas. Dank u wel, voorzitter. Tot zover.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Megens. We gaat verder met mevrouw Berghorst, namens de PvdA.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Voorzitter, ik had niet gedacht dat ik het zou gaan zeggen vandaag. En ik zeg het ook niet vanwege de inhoud, maar ik ben blij dat de PVV een amendement heeft ingediend. En wel om het volgende. De Partij voor de Arbeid is voor deze RES'en, laat dat duidelijk zijn. Maar er staat wel één zin in dit Statenvoorstel waarbij mij toch de wenkbrauwen tot in de haargrens reiken. Namelijk, dat moties en amendementen pas worden verwerkt bij de RES 2.0, in 2023. Voor moties kan ik me dat nog een beetje voorstellen. Want de motie is een opdracht aan het College en het College kan die opdracht ook naast zich neerleggen. Maar bij amendementen voorzitter, als wij een amendement vandaag goed zouden keuren en het amendement van de heer Megens is vandaag de <onverstaanbaar> en de test dan wordt het Statenvoorstel gewijzigd. Dan gaan wij stemmen over een gewijzigd Statenvoorstel en wordt vanaf dat moment het gewijzigd Statenvoorstel de enige versie die er nog is en die aangenomen is. Dat is dus een opmerkelijke zin in dit Statenvoorstel en ik was eigenlijk van plan om er niets over te zeggen, totdat ik deze week in Trouw las dat in Den Haag het kabinet besluit om amendementen naast zich neer te leggen en dat daar zowel bureau Wetgeving van de Tweede Kamer als hoogleraar Staatsrecht Voermans van zegt dat dat ongrondwettelijk is. Dus, voorzitter, mijn vraag is: Kan dit eigenlijk wel, mag dit eigenlijk wel en hoe gaan we dit oplossen vandaag? Want het is toch wel een beetje een vreemde constructie, los van het feit, want je kunt het ook niet helemaal 'ça va' vinden, om het maar even zo te zeggen. Dat we vandaag moties en amendementen indienen die pas over twee jaar worden verwerkt, op het moment dat er zowel in de gemeenteraden als in de Provinciale Staten volstrekt nieuwgekozen volksvertegenwoordigingen zitten. Dat is raar. Voorzitter, tot slot, de energietransitie is niet alleen een technische transitie. Het is bovenal een sociale transitie. En het is uitermate belangrijk dat niet alleen wij in dit huis en de raadsleden in de gemeenteraden weten wat de energietransitie inhoudt en wat de RES'en behelzen. Maar dat iedereen dat weet. En ik wil graag via u aan het toekomstig College vragen om met hart en ziel te vechten voor het feit dat iedereen in Limburg mee kan doen met de energietransitie, want alleen als iedereen mee kan doen dan gaat het ook lukken. Tot zover.
Nabrandertje, sorry, excuus. Ik dien graag moties 2748 en motie 2752 mee in.

De vicevoorzitter: Dank u wel, waarvan akte. Tot slot in eerste termijn van de Staten het woord aan de heer Westhoff, namens Forum voor Democratie.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Hartelijk dank, voorzitter. Ik zal maar direct met de deur in huis vallen. Forum vindt de RES'en het papier niet waard waarop het gedrukt is. Het zijn documenten, opgesteld door een vooruitgeschoven linkse kliek terwijl de VVD en CDA, wie zal het zeggen, bewust of onbewust, hebben liggen slapen. Nu zitten de Limburgers met de gebakken peren.

Het Limburgse landschap wordt door het verplicht plaatsen van windturbines en zonnevlaktes naar de gallemiezen geholpen. Weg met de frase ‘Wie sjoen os Limburg is.’ Als de 2050-plannen van de VVD en CDA-gestuurde energietransitie worden uitgevoerd moeten er 5.000 turbines worden geplaatst.5.000.

De vicevoorzitter: Punt. Interruptie van de heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Dank u wel, voorzitter. Ik hoor dat de VVD en het CDA zo hebben liggen slapen. Waarom benoemt u alleen die twee namen?

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Omdat zij de meest invloedrijke partijen zijn en invloed kunnen uitoefenen. Ik bedoel van de linkse partijen hoef ik geen compassie op dit onderwerp te krijgen, maar verwacht van u meer. En dat u kritisch bent op een energietransitie en op een klimaatakkoord. En niet alles volgt wat u te horen krijgt.

De heer Bastiaans (VVD): En doelt u daarmee op de Staten hier? De VVD Statenfracties of doelt u daarmee op de fracties in het Limburgse land?

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): In het algemeen.

De heer Bastiaans (VVD): Oké.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Vervolgt u uw betoog, mijnheer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): 5.000. Kunt u het zich voostellen in ons mooie Limburg? Overal waar u in Limburg vertoeft zult u windturbines zien en horen. En weet u, als het zin heeft om windturbines in Limburg te plaatsen kan Forum er vrede mee hebben. Maar dat is niet het geval, windturbines geplaatst in Limburg leveren maar de helft van de werkelijke energie op van windturbines aan de kust of op zee. Dus weggegooid geld. Elke windturbine verder dan 100 kilometer van de kust is water naar de zee dragen. Deze verplichte geldverslindende exercitie is alleen maar met een massieve subsidiëring, de SDE-plus-regeling, uw belastinggeld, tussen aanhalingstekens, rendabel te krijgen. Geen wonder dat het grote geld ermee vandoor wil gaan. Projectontwikkelaars, banken en windturbinefabrikanten zie ik nu al handenwrijvend een dikke sigaar opsteken. In Groot-Brittannië noemt men het inmiddels ‘Refurbished Robin Hood’. Jatten van de burgers en uitdelen aan de weinigen onder het mom van goeddoen. We moeten immers het klimaat redden is het mantra. Gesteund door kritiekloze mainstream media wordt dit verhaal over ons uitgestrooid. Andere meningen of cijfers worden gecensureerd. Paniek zaaien. De indruk wekken dat Sittard voor het eind van de eeuw aan zee ligt en de rest van Nederland in een woestijn zal veranderen. Global warming, ik zeg u, bangmakerij. Alleen in de meer dan 100 modellen van klimaatwetenschappers komt deze catastrofale wereld voor. De realiteit is anders. De laatste satellietmetingen laten een beeld zien dat er van die klimaatcrisis geen sprake is. Hoogstens regionale verschuivingen, maar die zijn er altijd al geweest. En de smeltende poolkappen dan, zult u mij vragen. ‘Selectief winkelen’ noem ik dat. Een veelgebruikte misleidingstechniek. Het ijs aan de westzijde van Antarctica neemt inderdaad af, maar klimaatalarmisten vertellen er niet bij dat er twee keer zoveel ijs aan de oostzijde bijkomt. We worden geregeerd door wetenschappers en nietsvermoedende onkundige en/ of incompetente politici. Voor de meeste politici is een grafiek een plaatje dat eruitziet als gekleurde spaghetti. Die kun je alles op de

mouw spelden en daar wordt handig gebruik van gemaakt. Bangmakerij. Een duurzame energietransitie met windturbines en zonnevlaktes is een doodlopende weg, onbetaalbaar en technisch onmogelijk. Daarvoor is Nederland te klein en Limburg zeker. Het drukste deel van Europa met een ambitie die tot de hemel reikt. Ondertussen hebben we ons Limburgse landschap onherstelbaar beschadigd en onze burgers, geluidsoverlast, gezondheidsschade en een gat in de portemonnee bezorgd. En dan heb je het nog niet over de honderdduizenden vogels die het loodje zullen leggen. Vele miljarden uitgeven om ze te beschermen op grond van EU-vogelrechten voor Natura 2000-gebieden en ondertussen grote gehaktmolens plaatsen. Logisch? Ik kan er uren over uitwijden, over CO_2-hoax, klimaathysterie en beïnvloeding van nietsvermoedende burgers, maar daarvoor wijs ik Limburgers naar het ongecensureerde mediakanaal, zoals Café Weltschmerz, de Nieuwe Wereld en BlackBox TV. Of de website van Clintel, of de Duitse variant <onverstaanbaar>. Verdiep u in deze materie en laat u niet om de tuin leiden. Kom in opstand en verdedig dit mooie Limburgse landschap. Sluit u aan bij actiegroepen die vechten tegen windturbines, zonnevlaktes, hout gestookte biomassacentrales en verplicht van het gas-af initiatieven. Vooral in de gemeenten is uw inzet hard nodig, want daar worden de plannen klakkeloos en braaf uitgevoerd. Samen strijden tegen de uitvoering van de RES'en. Duidelijk maken aan de regering van CDA en VVD dat ze verkeerd bezig zijn. Want voordat we het weten is os sjoen Limburg verdwenen. En ik eindig met een legendarische uitspraak van een bekende voetballer: 'Je gaat het pas zien als je het doorhebt.' Tot zover.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Westhoff. Er komt nog een interruptie van de heer Loomans? Ja, de heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Ja. Dank u wel, voorzitter. Ja, ik kan het toch even niet laten. Mijnheer Westhoff, u had het over selectief winkelen. Nou, in dat kader geven wij in Nederland per jaar tussen de 4,5 en de 17 miljard euro uit, het is net hoe je het bekijkt, aan subsidies en belastingvoordelen voor fossiele energie, bedrijven en toepassingen. U heeft tegelijkertijd een groot probleem met subsidies die aan verduurzaamde energieopwekking gegeven worden. Heeft u geen bezwaar tegen al die subsidies en voordelen van fossiel of vindt u dat er een gelijk speelveld moet komen of bent u alleen maar tegen duurzaam?

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Nee, wij zijn niet alleen maar tegen duurzaam. Op zich, ik ben absoluut tegen verspilling van welk geld of energie of grondstof dan ook. Daar kunt u mij altijd mee vinden.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Dus kunnen wij elkaar dan in ieder geval vinden ….dat die subsidies voor fossiel zouden moeten verdwijnen?

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Ja, maar dan ook van duurzame energie. Tegelijk, geen subsidies meer. Wij willen sowieso geen subsidies. Oh, dan wordt het moeilijk.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Gaan wij even over nadenken. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dan mag u daar in tweede termijn op terugkomen. Wij zijn daarmee aan het einde van de eerste termijn van de Staten. Ik schors de vergadering voor tien minuten, tot 11.25 uur. En dan gaan we verder met de beantwoording namens het College. De vergadering is geschorst.

[SCHORSING}

De vicevoorzitter: Dames en heren, het volledige College is weer aanwezig. Dus ik verzoek u uw plaatsen in te nemen en ik geef graag het woord aan de portefeuillehouder, Gouverneur Remkes.

Gouverneur Remkes: Laat ik beginnen, mijnheer de voorzitter. Er zijn door een aantal leden van de Staten toezeggingen gevraagd, onder andere door de fractie van het CDA, door de fractie van de PVV, SP, door een enkele andere fractie. Ik doe geen enkele toezegging. Ik houd het maar simpel want ik wil het nieuw te vormen College niet opzadelen met toezeggingen uit deze politiek onvolkomen situatie. Vanzelfsprekend zullen de verzoeken die hier aan de orde zijn gesteld wel onder de aandacht van het nieuwe College worden gebracht, maar ik neem zelf niet de vrijheid om hier een toekomstig College te binden. De heer Westhoff zei 5.000 windturbines in Limburg. Ik denk dat feitelijk de situatie zo is dat vanuit de oude deal Limburg gehouden is, maar dat is dus al langer bekend, om aan windenergie op land qua vermogen te realiseren 97,5 megawatt. Dat is de oude verdeeldiscussie van de 6.000 megawatt die in 2015 dacht ik op tafel lag. Dus die harde verplichting ligt er en Limburg presteert ten opzichte van andere provincies op dit moment onder. Laat ik dat maar even in alle duidelijkheid zeggen. Twee, daarbovenop, is er geen sprake van een harde verplichting want er wordt even een-op-een de redenering gehouden van wat is er in de toekomst aan alternatief. Wind is in algemeenheid nodig. Er wordt heel veel wind op zee gerealiseerd en in algemene politieke zin gaat daar denk ik, ook wat mij betreft, de voorkeur naar uit. Maar er is een interruptie.

De vicevoorzitter: Ja, van de heer Megens.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. Ik ben blij dat de heer Remkes zegt dat het geen verplichting is want dat maakt het natuurlijk een stukje makkelijker in de Staten, maar ik had een vraag. Is de heer Remkes op de hoogte dat wij hier in Limburg ook een heleboel kolen hebben gewonnen in het verleden? Groningen heeft heel veel gas gewonnen. Nu moeten wij hier voor de rest van Nederland eigenlijk een probleem oplossen. Waar waren zij in die tijd?

De vicevoorzitter: Ik ben nu bezig om juist te zeggen dat de fair share voor de provincie Limburg geen overmatig aandeel wind op land betekent. Dus het oplossen van problemen voor de rest van Nederland is in dit opzicht vanuit Limburg niet aan de orde. Ik heb mijn opmerking over wind op zee zojuist niet helemaal voor niets gemaakt en ik wil de opmerking ook nog wel in een iets bredere context plaatsen want er is door sommigen, onder andere door u, dacht ik ook gevraagd waarom geen kernenergie. Je moet vaststellen dat tot 2030 het fysiek onmogelijk is om een kernenergiecentrale of -centrales te realiseren. De voorbereidingstijd en bouwtijd zijn gewoon langer. Dus om die pragmatische reden zal kernenergie tot 2030 daar geen rol bij spelen. Dat is na 2030 een ander verhaal. Dat heb ik in de commissievergadering ook gezegd vanuit mijn eigen opvattingen op dat punt. Dan komt die situatie bestuurlijk wel anders te liggen. Dat is overigens wel primair natuurlijk een landelijke opgave. Daarom is het zoeken naar provinciale locaties in dit opzicht denk ik ook niet echt zinnig. Er zijn landelijk twee en er waren drie locaties aangewezen door het Rijk. Dat is de Maasvlakte, Borssele en dat was de Eemshaven. Die laatste is eraf gegaan door het kabinet, maar die twee potentiële locaties liggen er dus nog steeds en het is aan het Rijk om als men tot de conclusie komt dat er meer zoeklocaties nodig zijn om daar dan ook met de desbetreffende provinciale besturen over in overleg te treden. En als er zo'n verzoek in de richting van het provinciaal

bestuur van Limburg komt dan ga ik ervan uit dat het provinciaal bestuur dan in ieder geval op zijn minst bereid is om dat gesprek aan te gaan.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Dank u wel, voorzitter. Die 5.000 inwoners die ik noemde die zijn een eigen leven gaan leiden. U betrekt dat getal 5000 op de windverplichting die we los van de RES gekregen hebben. Mijn sommetje was laten we zeggen een oefening in getalletjes kun je zeggen. Als wij de energie duurzaam zouden moeten opwekken in Limburg tot 2050 zouden we 5.000 windmolens nodig hebben of 40.000 voetbalvelden of een mix daarvan. Dat staat dus eigenlijk helemaal los van de windverplichting waar we niet aan voldoen helaas.

Gouverneur Remkes: Maar dat soort rekensommen mag je op dit moment dus ook niet maken. Dat is de kern van wat ik net beweerde.

De heer Vincken (SVL): Als de uitgangspunten zo gehandhaafd blijven mag ik wel van die uitgangspunten uitgaan en als ik de uitgangspunten in het klimaatakkoord toepas, als ik daaraan ga cijferen, dan kom ik tot die conclusies en daar wil ik graag met iedereen, ook hier in de Staten, over discussiëren, maar goed dat lijkt me nu niet adequaat. Verder zegt u dat tot 2030 geen kerncentrales te installeren zijn. In het Verenigd Koninkrijk gaat men ervan uit dat ergens in 2025 al een aantal kleine modulaire centrales geplaatst kunnen worden. De naam Rolls Royce kun je hieraan koppelen. Dus u bent eigenlijk te voorzichtig mijnheer Remkes wat betreft mogelijkheden om op kortere termijn kerncentrales te plaatsen. Overigens hebben we het steeds over Maasvlakte en Borssele enzovoorts. Dat heeft betrekking op grote kerncentrales. Maar wij, ook mijnheer Westhoff en ook mijnheer Megens, hebben diverse keren gepleit voor kleinere, SNR's zoals ze dat noemen, en daar zou wat meer aandacht aan mogen besteed worden wat mij betreft.

Gouverneur Remkes: Eén van de problemen met betrekking tot kernenergie is dat in belangrijke mate de technologie uit Nederland verdwenen is als gevolg van een aantal briljante beslissingen uit het verleden en dat is één van de realiseringsproblemen waar je nu tegenaan loopt ook met betrekking tot kleinere kernenergievoorzieningen.

De heer Vincken (SVL): Ik ben blij dat u dat opmerkt. Dank u wel.

Gouverneur Remkes: Kijk even het misverstand. Boven op die verplichting waar ook Limburg vanuit het verleden aan gehouden is, is de kern van de RES'en nu juist dat er geen uitspraak op dit moment gedaan wordt over het hoe maar wel uitspraken gedaan worden over het wat. En dat betekent dat de vrijheidsgraden om te kiezen tussen wind en zon groot is, dat de vrijheidsgraden binnen zon ook groot zijn. Sommige gemeenten, en daar is helemaal niets mis mee, integendeel, zullen kiezen voor veel zon op daken, terwijl andere gemeenten bij wijze van spreken, of andere zoekgebieden, een andere keuze maken. Die uitspraak wordt nu ook nog niet gedaan. U hebt dat allemaal kunnen lezen. Dat zal voor een deel landen in 2023 RES 2.0, maar daar hoef je nu dus nog geen uitspraken over te doen en dat is op zichzelf denk ik qua aanpak ook goed. Een tweede opmerking die ik zou willen maken is wat meer ten principale. Er is door de fractie van de Partij voor de Dieren en door een paar andere fracties op gewezen dat deze discussie, die weleens primair benaderd wordt vanuit de technische invalshoek, ook in belangrijke mate een sociale dimensie heeft. Ik ben het daar van harte mee eens, met

betrekking tot de punten zoals ze genoemd zijn maar met name als het gaat om het terugdringen van de CO_2-uitstoot van het energieverbruik in de gebouwde omgeving. Daar liggen hele belangrijke vraagstukken en wat mij betreft, dat zeg ik er dan ook maar even bij, ik weet niet of daar vanuit het verleden allerlei opvattingen vanuit het provinciaal bestuur liggen, is het een illusie om te denken dat je op korte termijn van het gas af kunt. Gas zal voorlopig gewoon in onze energievoorziening een rol blijven spelen en zal ook nodig zijn in het kader van die sociale context. En in het begin van de communicatie over dit vraagstuk is veel te veel verward, dat zeg ik ook maar even als Groninger, van het Groningen gas af en van het gas af en dat zijn twee totaal verschillende zaken. Daar is aan het begin van het traject ook een stevige communicatiefout gemaakt wat mij betreft. En het zal met name voor gemeentebesturen een geweldige opgave zijn om aan de doelstellingen zoals ze er in de gebouwde omgeving liggen handen en voeten te geven. Trouwens is dat niet alleen voor gemeentebesturen maar de inspanning die er achterweg komt ligt natuurlijk ook met name bij de corporaties en bij de eigenaren van gebouwd onroerend goed. Maar ook eigenaren in de publieke sfeer kunnen een belangrijke verantwoordelijkheid op zich nemen, en ik begreep dat daar hier in het verleden ook weleens over gesproken is, bijvoorbeeld op dit Provinciehuis. Daar kan zon op daken worden gerealiseerd. Vaak is het zo dat wel de medewerking van welstand van de gemeente daarbij nodig is maar het kan wel. Dus daar ligt misschien ook nog wel een verder boeiend discussiepunt voor u als Statenleden. Ik heb er trouwens ook behoefte aan, want er werd door de woordvoerder van de VVD-fractie een naam in het debat genoemd, om mij aan te sluiten bij de interruptie op dat punt van mevrouw Jenneskens. Ik vind het ongepast, zeg ik ook maar. Net zo goed als dat ik het ongepast vind, zoals ik laatst heb aangegeven, dat ambtenaren hier met namen worden genoemd, vind ik het ook ongepast dat burgers worden genoemd omdat ze niets terug kunnen zeggen. Dus ik hoop dat de Staten dat ook een beetje verinnerlijken dat dat gewoon niet moet.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Dank u wel, voorzitter. Ik trek me dat natuurlijk wel aan. Ik bied daar ook wel mijn welgemeende excuses voor aan maar ik vind dat de integriteit in dit huis ook wel aandacht behoeft en vanuit die optiek heb ik die naam genoemd. Dat was mijns inziens ook niet nodig geweest als die naam van tevoren was ingebracht en daar al kenbaarheid aan was gegeven. Dan was dat nu niet nodig geweest. Dus nogmaals mijn excuus.

Gouverneur Remkes: Laten we gewoon met elkaar afspreken dat als er indicaties zijn dat er twijfels met betrekking tot het integer handelen aan de orde zijn dat u dat signaal even rechtstreeks aan mij geeft. Dan kan er gehandeld worden en dan hebben we met elkaar dacht ik een fatsoenlijke gedragsregel afgesproken, zonder in deze op zichzelf vervelende discussies verzeild te raken. Want onze intenties op dat punt die verschillen natuurlijk niet echt. Dan kom ik bij de moties en het amendement. En ik begin met motie 2752. Die kan wat mij betreft eventueel overgenomen worden. Die handreiking financiële participaties die wordt al opgesteld voor de RES Noord- en Midden-Limburg. Zuid start er binnenkort mee. De monitoring loopt ook via PES en RES. Dan kom ik bij motie 2749. Dat kan wel. Dat is dus een fysieke visuele weergave. Wordt daarmee bedoeld het plaatsen van borden? Dat gaat wat ver. Dat is ook aan de initiatiefnemende gemeenten. Dat kan wel. En als ik de motie zo mag vertalen dan zou die eventueel overgenomen kunnen worden voor projecten waar de Provincie bevoegd gezag is. Dan kom ik op motie 2748. Dat gaat over de energiecorporaties waarbij ik hier zie dat aan het landelijk ontwikkelingsfonds in plaats van groenfonds en ik maak een voorbehoud bij de derde bullet van onderen waarbij het gaat over de financiering. Ik vertaal het maar

zo dat de fractie van D66 het in de eerste plaats om de inhoud gaat, en dat er vanzelfsprekend een adequate financiering tegenover zou moeten staan dat is ook helder, maar in die zin zou de motie kunnen worden overgenomen. Dan de motie koppel biodiversiteit aan de energietransitie, motie 2750 en dat geldt wat mij betreft ook voor motie 2751, de motie vogeltrekroutes. Laat ik het anders zeggen. Er ligt in de verschillende regio's een ingewikkelde ruimtelijke opgave op verschillende terreinen. Dat is natuur. Dat is de hele agrarische discussie. Dat is de discussie over energietransitie en de ruimte die dat vraagt. Dat is in combinatie met natuur de biodiversiteitsdiscussie. Dat is in de ene regio meer dan in de andere maar dat is in zijn algemeenheid natuurlijk ook de discussie over woningbouw en de ruimte die economische activiteiten vragen. En die integrale discussie die speelt de komende jaren een rol. Ik heb daar in de commissie ook een opmerking over gemaakt dat die landschapsonderzoeken op dit ogenblik lopen en je kunt hier geen absolute piketpalen in de grond slaan uit een oogpunt van die integrale afweging. En dat er natuurlijk goed gekeken moet worden naar vogeltrek en dergelijke dat is wat mij betreft logisch, maar ik zeg er direct bij, want daar rept de motie niet over, ook de lokale vogelpopulatie kan last hebben van windmolens en dat is al betrokken bij de onderzoeken in het kader van de uitsluitingsgebieden POL en NOVI en *om die reden ontraad ik die motie*. Dat geldt dus ook voor motie 2750. Op dat terrein bestaat overigens wetgeving. En als het gaat om de uitvoerbaarheid en de financiële haalbaarheid is de motie buitengewoon lastig. Dan kom ik bij, en er staat boven amendement 104, maar het is in feite een amenderende motie. In zijn algemeenheid moet je er denk ik naar streven om dat stijlfiguur te vermijden. Het is een motie of het is een amendement. Maar goed, dat daargelaten. Ik constateer dat het op zichzelf niets wijzigt aan de RES'en, wel aan het Statenvoorstel. Op onderdelen zal hier uitvoering aan gegeven kunnen worden via de voortgangsrapportages in het kader van de provinciale energiestrategie en die voortgangsrapportages vinden dacht ik een keer per halfjaar plaats. Dus in die zin wijzigt op dit moment niets, maar als de Statenvoordracht in die zin wordt aangevuld dan komt er geloof ik bij de RES een passage van de Staten hebben dat en dat aangenomen en daarvan voor de korte termijn dan akte. Dan heb ik hier ten slotte te motie over het ABP.

De vicevoorzitter: Is het advies overnemen met die toelichting?

Gouverneur Remkes: Ja, dat kan wel overgenomen worden, maar ik relativeer tegelijkertijd even de betekenis. Laat ik het zo maar zeggen dat er geen te hoge verwachtingen bestaan. Dan kom ik ten slotte, mijnheer de voorzitter, bij motie 2753, het ABP. Ik kan nog wel een aantal maatschappelijk ongewenste investeringen van het ABP verzinnen en ik vind dat de Staten zich daar in deze fase niet mee zouden moeten bemoeien. Het ABP-bestuur voert dit soort discussies overigens ook indringend en ik ontraad deze motie dus.

De vicevoorzitter: Gouverneur, ik had nog de gewijzigde motie 2746. Daar heeft u nog geen advies over gegeven.

Gouverneur Remkes: 2746? Ik heb hier 48, 49, 52. Ik blader nog even door. 50. Die motie die kan volgens mij overgenomen worden. Dan wat meer ten principale, want ik heb wel behoefte om daar nog een opmerking over te maken omdat de fractie van het CDA daar een opmerking maakte van kunt u niet wat meer sturend acteren in de richting van gemeenten. Volgens mij, gegeven de opzet van de RES'en en gegeven het feit wat ik zojuist zei over keuzevrijheid over het hoe, is die ruimte er op dit ogenblik niet en moet de gemeentelijke autonomie op dit punt even worden gerespecteerd.

De vicevoorzitter: We hebben nog een interruptie van mevrouw Berghorst en ik zie ook de heer Megens deze kant op snellen. Eerst het woord aan mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, dank u wel. Ik had een vraag gesteld over die zin over moties en amendementen. U bent wel teruggekomen op het amendement maar niet op die zin en hoe dat zich verhoudt tot onze rechten.

Gouverneur Remkes: Dan zal ik u zeggen dat er in Nederland heel veel staatsrechtdeskundigen zijn en er zijn ook heel veel verschillende staatsrechtelijke opvattingen. En in de vraag van u lag besloten dat er een soort absolute waarheid uitgaat van de staatsrechtdeskundige die u net citeert. Daar zijn sommige anderen die daar anders over denken. Dus ik wou dat op dit ogenblik maar even in het midden laten. In het algemeen zeg ik u dient natuurlijk een grote waarde te worden toegekend aan de besluitvorming van vertegenwoordigende lichamen.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. Eigenlijk misschien een punt van orde, want er worden geen toezeggingen gedaan maar er worden wel moties overgenomen. Dus wij zouden eigenlijk toch liever zien dat alle moties gewoon in stemming gebracht worden, want eigenlijk is een motie overnemen ook een toezegging.

De vicevoorzitter: Ik kom daar zo dadelijk even op terug.

Gouverneur Remkes: Dat is een misverstand. Dat is geen toezegging, maar dat is het uitspreken van de bereidheid van het College, en ik heb bij sommige moties ook aangegeven dat het traject al loopt, om daar uitvoering aan te geven.

De vicevoorzitter: Dank u wel, Gouverneur. Ik gaf net aan dat ik daarop zou terugkomen. Ik zou u er ook op willen wijzen dat wij vanavond weer een digitale stemvergadering hebben en dat de portefeuillehouder zojuist bij een aantal moties een advies heeft gegeven dat hij die overneemt. Dus dat wordt ook als zodanig vastgelegd in de notulen waarbij ik de indieners in ieder geval in tweede termijn wil oproepen om te kijken of zij met het feit dat het op die manier genotuleerd is de motie willen intrekken of willen aanhouden zodat ze inderdaad niet allemaal in stemming hoeven te worden gebracht en het is uiteindelijk aan de indieners om te bepalen of de motie wel of niet in stemming worden gebracht. Zij gaan over die motie. Dus dat is in ieder geval wat ik graag in tweede termijn wil meegeven en u in ieder geval wil vragen om daarop te reageren. Wij gaan starten met de tweede termijn van de Staten, uiteraard in dezelfde volgorde. Wij starten weer met de fractie van SVL met de heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Geen tweede termijn.

De vicevoorzitter: De heer Vincken heeft geen behoefte aan een tweede termijn. Mevrouw Jenneskens? Ik versta u niet.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik vroeg u net, sorry heel onbeleefd vanaf mijn stoel, of we niet moesten zeggen wat we doen met de moties. Ik doe dat in ieder geval wel even. Even kort over onze eigen motie. Ik begrijp de opmerking van de CdK en we laten die bullet sowieso vervallen. Ik realiseerde me dat we, of ik, de strekking van de motie niet helemaal scherp hadden uitgelegd. Het

punt is dit. We hebben een aantal energiecorporaties gesproken en dan blijkt dat op het moment dat zo'n coöperatie met een externe financier gaat praten dat banken soms nog niet geïnteresseerd zijn of heel hoge rentes vragen. Wij zijn natuurlijk in de gelukkige omstandigheid dat we een positief eigen vermogen hebben en daarin mogelijk een rol kunnen spelen. Tegelijkertijd zijn er ook andere fondsen in ontwikkeling. Daarom hebben we de motie tamelijk opengehouden en eigenlijk gevraagd en opgeroepen om samen te kijken wat zouden we nog kunnen doen om voor corporaties die belemmeringen weg te nemen want daar waren we het over eens volgens mij.

De vicevoorzitter: De heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Dank u wel, voorzitter. Ja, zo werkt dat mevrouw Jenneskens. U zegt het net zelf. Er zijn al heel wat fondsen hier in het Limburgse land en zo hebben we ook de LEF. Zou u niet dat daar gewoon inpassen?

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja, dat ben ik met u eens in die zin dat er heel veel fondsen zijn en dat er ook buiten Limburg nog heel veel fondsen zijn. Er zijn twee dingen denk ik die dan belangrijk zijn. Het eerste is dat wij van de energiecorporaties horen dat zij tot dusver daar onvoldoende aan hebben en dat vinden we jammer en daar willen we iets aan doen. Aan de tweede kant zitten er volgens mij in het LEF ook andere bronnen. Dat zou ik dus helemaal niet zeker weten. En het derde is dat er volgens mij veel meer verschillende fondsen zijn, maar omdat wij dat positieve eigen vermogen hebben zouden wij in Limburg misschien het zelfs nog aantrekkelijker kunnen doen, dus niet iets toevoegen aan een grote kerstboom, zodat het nog onduidelijker wordt maar wel kijken hoe kunnen we ervoor zorgen dat die corporaties een zo gunstig mogelijk tarief kunnen krijgen om dat lokale eigenaarschap van de mensen zo gemakkelijk mogelijk te bewerkstelligen.

De heer Bastiaans (VVD): Voorzitter, bedoelt mevrouw Jenneskens dan te zeggen dat ze zich puur nu beperkt tot het onderzoek en dat we dan aan de hand daarvan iets gaan besluiten hoe we dat gaan financieren?

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja, later met een nieuw College en met hopelijk een werkatelier of ik weet niet in welke vorm dat wordt, maar in ieder geval samen kijken hoe. Ja.

De heer Bastiaans (VVD): Ja, dank u wel.

De vicevoorzitter: Dus is vervolgens de vraag na die toelichting of u daar waar de Gouverneur heeft aangegeven dat hij de motie zou willen overnemen of u hem wel nog in stemming wilt brengen of niet?

Mevrouw Jenneskens (D66): Wat mij betreft kunnen we hem intrekken. Ik vind het heel leuk om een motie aan te nemen, maar ik ken onze stemvergaderingen waarin een aantal collega's ook nog steeds niet digitaal stemmen ook. Dus omwille daarvan lijkt het mij heel wenselijk om hem in te trekken.

De vicevoorzitter: Mijnheer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, wij zijn medeondertekenaar van die motie en die optie die niet genoemd is maar waar ik wel eens van gehoord heb, en zeker omdat wij zelf wel wat fondsen hebben, is dat ook een garantiestelling in deze door de Provincie voor die corporaties wel

zal helpen om het beoogde doel te halen. Dus misschien is het doenlijk om dat ook mee te nemen. Dan ben ik het ook met u eens dat u die niet in stemming brengt.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik denk dat ik ook even had moeten overleggen met mijn mede-indieners die mij nog vrolijk aankijken of zij dat ook goedvinden. Dan neem ik nog even snel alle moties door. Gezondheid in de RES zijn wij voor, zouden wij graag mede indienen. Onze eigen motie heb ik al gehad. Bij de RES in beeld delen wij de opvatting van het College. Dus die houden we in beraad. Biodiversiteit zijn wij in principe voor. 2751 houden we nog even in beraad. 2752 zijn wij voor. Wat betreft 2753 vinden wij dat als de mensen om wiens pensioen dit gaat dat zelf vinden dat zij in principe mondig genoeg zijn om dit zelf kenbaar te maken. Volgens mij is er in deze zaal genoeg gezegd over ambtenaren. Laten we het niet ook nog over hun pensioen hebben. En 2754 die houden wij even in beraad.

De vicevoorzitter: Dank u wel mevrouw Jenneskens. We gaan verder met de heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Dank u wel voorzitter. Nogmaals willen we benadrukken dat wij in ieder geval voor de PES zullen stemmen omdat dat ook gewoon een rijksopgave is en de Gouverneur heeft dat net in zijn beantwoording nog een keer bevestigd. Dus daar willen we aan meewerken maar nogmaals, na 2030 komt er ook nog een hele opgave en daar zullen we toch ons op moeten voorbereiden. De moties moet ik toch even nalopen. Het amendement is overgenomen. Of die in stemming wordt gebracht weet ik niet. De gewijzigde motie 2745 is overgenomen. Van de motie 2747 heb ik niets vernomen en is volgens mij ook een motie vreemd. Ja, die is vreemd. We hadden afgesproken in het Presidium om geen moties vreemd in te dienen en die is ook gedateerd op 9 april. Dus ik kan daar niets van vinden. 2748 is ingetrokken. 2749, daar waar de Provincie bevoegd is min of meer een toezegging gedaan door de Gouverneur. 2750 die wordt ontraden. Daar zijn wij het mee eens. 2751 wordt ontraden. Met die ontrading daarna zijn wij het eens. 2752 wordt overgenomen. 2753 wordt ontraden. Daar zijn wij het ook mee eens. En op 2754 heb ik ook geen toelichting gehoord. Die informatievoorziening die gaat volgens mij wel beter lopen. Dus daar gaan wij niet over debatteren. Ik wilde toch ook even verzoeken, ook richting de Staten, om toch ook even te vertrouwen op datgene wat nog gaat gebeuren i samenspraak met de ambtenaren en het nieuwe College, dat we daar nog voldoende gesprekken over kunnen voeren, dat we ook weten of datgene wat wij allemaal graag zouden willen ook allemaal haalbaar is voordat wij daar besluitvorming over gaan nemen, want dat leidt ook vaak tot alleen maar veel onduidelijkheid. Tot zover.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Bastiaans, we gaan verder met mevrouw Palmen.

Mevrouw Palmen (CDA): Dank u wel, voorzitter. Ja, geen toezegging. Hoewel begrijpelijk, erg jammer. Het CDA dient dan op de op- en omslag binnen de RES een motie in en die zal dan zo meteen nog naar u toekomen. Ik begrijp ook uw antwoord op de sturing richting gemeenten dat het daar autonoom beleid is maar we hebben daar toch zorgen over want dat betekent dan toch dat heel veel gemeenten hun verantwoordelijkheid nemen en als het op een andere plek niet gebeurt en er komt ook geen dwingend instrument dan ben ik toch bang dat de rest ook een beetje achterover gaat leunen. Dus misschien kunt u daar toch nog even iets over zeggen want daar worstelen wij nog een beetje mee. Zoals in de eerste termijn aangegeven komen wij nog even terug op de warmtewet, want u haalde net ook al even aan van het gas af en niet van het gas af, Gronings gas wel. Gas is allemaal een beetje verwarrend. Het CDA is absoluut niet tegen warmtenetten en ziet het liefste een goede mix

daarin, maar in een uitzending op 1 juni van de Hofbar blijkt dat de warmtewet zodanig wordt aangepast dat het nu toch wel weer dwingend mogelijk wordt om mensen toch van het gas af te halen, zelfs binnen te treden om dat te realiseren. Dat vindt het CDA toch wel ernstig en dat staat ook niet in verhouding met een toezegging die Gedeputeerde Brugman hier eerder heeft gedaan om niet gedwongen van het gas te gaan. Daar is ook een motie 2561 van ondergetekende op aangenomen. Dus wij hebben er zorgen over en de vraag is heeft u daarover met het ministerie van Economische Zaken, of bent u genegen dat te doen, contact hoe dat dan precies zit en onze motie en toezegging daarin onder de aandacht te brengen, want volgens mij is het absoluut niet wenselijk om bij mensen gedwongen binnen te treden en ze van het gas af te halen. Ik had daar schriftelijke vragen over opgesteld samen met de heer Vincken van SVL maar op het laatste moment besloten om die vragen hier neer te leggen. Ik kijk even of ik daar alle vragen dan in genoemd heb. De grondrechten van mensen moeten toch beschermd worden. Dus zomaar binnentreden dat kan niet. En ook wil ik vragen welke instrumenten het College kan inzetten om gemeenten te dwingen eerst naar zaken te kijken als kosten, leveringszekerheid, CO_2-besparing en vrijwilligheid alvorens een kavel aan te wijzen als een verplicht warmtenet. Tot zover. Dan ga ik ook nog even over op de moties en de amendementen. Deze is overgenomen. 2746 is ook overgenomen. Over 2747 heeft u volgens mij niets gezegd. Dat was de motie vreemd geloof ik. 2748 heeft u overgenomen of is ingetrokken. 2749 heeft u overgenomen indien de Provincie bevoegd gezag is zei u, maar mochten de PVV en Forum die toch in stemming brengen dan zullen wij daar tegenstemmen. Over de biodiversiteit, 2750, zijn wij positief maar gezien uw antwoord daarop moeten wij daar toch nog heel even beraad over plegen. Dus daar komen wij later nog even op terug. 2751 heeft u volgens mij ook overgenomen of nee, heeft u ontraden geloof ik. Daar zullen wij tegenstemmen. 2752 is overgenomen als ik het goed heb. Bij 2753 zullen wij tegenstemmen en 2754 houden wij nog even in beraad. Volgens mij heb ik dan alles gehad.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Palmen. We gaan verder met de heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Ik denk dat het toch goed is dat ik die ABP-motie nog even toelicht, want de Partij voor de Dieren is van mening dat de Limburgse ambtenaar een duurzaam en waardevast pensioen verdient en aangezien het pensioenfonds van die ambtenaar in het ABP ondanks de mooie woorden nog steeds een ongeloofwaardig beleggingsbeleid volgt, verzoeken wij het College als werkgever van heel veel van die ambtenaren om het ABP een duidelijk signaal te geven dat wij dat anders willen. Nu de energietransitie niet alleen in Nederland maar ook in andere delen van de wereld steeds meer vorm krijgt, kunnen aandelen in de fossiele energie snel hun waarde verliezen. Dit proces zal met name door het recente Shell-vonnis alleen maar versnellen. En ook het Internationale Monetaire Fonds en De Nederlandsche Bank waarschuwen dan ook voor deze stranded assets. En ook al onderschrijft het ABP het akkoord van Parijs, toch heeft het maar liefst € 17,4 miljard belegd in fossiele industrieën en daarmee zal het ABP de klimaatdoelen niet gaan halen. Dit is ook nog eens zeer tegen de wens van de meeste ambtenaren in want een ruime meerderheid van hen wil het liefst een duurzaam pensioen, zelfs als dit ten koste gaat van het rendement van de investeringen. Dat komt trouwens uit een onderzoek van het ABP zelf. Maar hier heeft men niet voor te vrezen want volgens financiële experts gaat het rendement van pensioenfondsen niet achteruit door te beleggen in hernieuwbare energie. Komend jaar dient de kans voor een ommekeer zich aan want het ABP zal namelijk in 2022 een nieuw beleggingsbeleid vaststellen. Juist daarom verzoeken wij het College als werkgever van veel ambtenaren dan ook om aan het ABP een oproep over te brengen dat zij investeringen in fossiele industrieën terug zouden moeten trekken om zo aan de wens van de ambtenaren te voldoen voor een duurzaam pensioen en

dit te realiseren middels een nieuw duurzaam beleggingsbeleid zodat ambtenaren niet alleen van een rendabel maar überhaupt van een pensioen kunnen genieten.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Ja, dank u wel voorzitter. Ja, een heel betoog over het ABP. Bent u nu echt van mening mijnheer Loomans dat wij als politiek op de stoel van het ABP moeten zitten om te zeggen waar ze wel of niet op moeten gaan beleggen?

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Wij vertegenwoordigen ambtenaren. Ik ben zelf docent. Ook mijn pensioen als docent wordt beheerd door het ABP en ik vind dat al dat stille geld dat ergens geparkeerd staat daar kan ik voor kiezen om puur voor financieel rendement te gaan ongeacht wat daar verder mee gedaan wordt of ik kan zeggen wat vind ik belangrijk voor mijn toekomst. En zeker een ABP die in mijn visie een langetermijnvisie zou moeten hebben over de wereld waar we naartoe willen, daar zou ik eigenlijk van verwachten dat zij de duurzaamheid iets heel belangrijks vinden en dat ze in dat kader mijn geld gebruiken om die toekomst dichterbij te brengen.

De heer Bastiaans (VVD): Ja, voorzitter, dat geeft geen antwoord op mijn vraag. Vindt u dat wij als politiek op de stoel van het ABP moeten gaan zitten?

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Wij kunnen niet rechtstreeks het beleid van het ABP veranderen. Wij kunnen wel een oproep overbrengen dat wij iets belangrijk vinden.

De heer Bastiaans (VVD): Ik ben van mening dat wij dat niet moeten doen.

De vicevoorzitter: Dank u wel.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Het mag in ieder geval duidelijk zijn dat wij motie 2753 gewoon in stemming willen brengen. Motie 2748 die dienen wij mee in. Motie 2750, biodiversiteit, die brengen wij toch in stemming.

De vicevoorzitter: 2748 die is ingetrokken.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Dan heb ik dat gemist.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jenneskens, een interruptie.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik had nog één vraag over want de heer Loomans zegt net wij vertegenwoordigen hier ambtenaren, maar volgens mij vertegenwoordigen wij Limburgers en verhouden ambtenaren zich tot het College. Daar zat ik even mee te worstelen. En toen vroeg ik mij eigenlijk af, ik ben zelf inmiddels rijksambtenaar en ik zit ook bij dat pensioenfonds, en toen vroeg ik mij eigenlijk af hoe ik het zou vinden als in de Tweede Kamer iemand zou zeggen dat hij voor mij aan mijn pensioenfonds dit ging doen en toen ging het even mis in mijn hoofd. Dus ik vroeg mij eigenlijk af, ook gelezen de motie, wat is precies de oproep? Moet een nieuw College namens alle ambtenaren een brief sturen naar het ABP of hoe moet ik die oproep die u wilt doen lezen?

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): De oproep zou kunnen behelzen dat wij weten of in kennis gesteld zijn dat het ABP volgend jaar hun beleggingsbeleid gaat updaten, dat wij het heel belangrijk vinden dat de duurzaamheidstransitie vorm krijgt en dat wij het zouden waarderen als het ABP daar rekening mee houdt en in hetzelfde kader investeringen in de fossiele energie eigenlijk ongewenst vinden en daarom het ABP oproepen om die investeringen zo snel mogelijk af te bouwen.

Mevrouw Jenneskens (D66): Helder. Dan begrijp ik waarom ik het niet helemaal met u eens ben.

De vicevoorzitter: Een volgende interruptie is van mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Ja, want als het over de rechten van werknemers gaat dan wil ik daar natuurlijk nog wel even over nadenken en dat is wel de duiding die de heer Loomans zojuist gaf. Maar vindt u dan niet dat er aan uw motie misschien nog iets toegevoegd moet worden, namelijk dat het nieuwe College eerst eens bij de ambtenaren in dit huis vraagt of zij uw mening delen. En als het antwoord daar in meerderheid ja op is dan kunnen ze dan altijd richting het ABP trekken om die opdracht uit te zetten, maar het is toch niet nu aan ons in deze zaal om te besluiten of een opdracht te formuleren voor de ambtenaren die hier in huis werken. Daar kunnen die mensen zelf ook goed over nadenken. Zou dat niet een manier zijn?

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Ik vind uw opmerking heel interessant en daar wil ik heel even over nadenken. We zullen even overleggen en zo snel mogelijk daar richting de griffier een reactie op geven.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Oké.

De vicevoorzitter: Mag ik u vragen om langzaam af te ronden?

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Ja. Ik was bezig met de moties. 2750, biodiversiteit. Weet u, wij horen ook signalen dat er zonnevelden in de planning staan van 300 hectaren, waar de zonnepanelen netjes naast elkaar in rijtjes liggen en ik vraag mij af of wij zulke enorme oppervlakten op deze manier moeten gaan inrichten. Is dat echt wat we willen? En vanuit die gedachte hebben wij dus deze motie ingediend, waarin we ook vragen om waar mogelijk dus die opgave voor biodiversiteitsherstel te combineren met die grote oppervlakken die we dadelijk nodig hebben voor andere doelstellingen. Dus laten we die biodiversiteit vooral niet vergeten.

De vicevoorzitter: Dus die wordt in stemming gebracht begrijp ik uit uw woorden?

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Ja. Vogeltrekroutes. In onze ogen is het juist een efficiencyslag om niet ieder project apart naar die trekroutes te laten kijken maar die juist te laten kijken naar lokale populaties vogels en de vleermuizen en dat soort dingen. En als dat een document is dat via de Provincie of desnoods via de IPO gedaan kan worden waarin of door de Provincie of landelijk al de trekroutes tot op detailniveau in kaart kunnen worden gebracht, dan kunnen we die projecten, die info, gebruiken, hoeven ze niet allemaal zelf iedere keer opnieuw te doen. Dus ook 2751 brengen wij in stemming. 2752 was overgenomen. Over de andere moties willen we ons nog even beraden.

De vicevoorzitter: Betekent dat dat 2752 dan ook als ingetrokken mag worden beschouwd omdat die is overgenomen?

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Ja.

De vicevoorzitter: Dan komt 2752 niet in stemming.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Staat de voorzitter mij toe nog even iets te zeggen op de reactie van de heer Westhoff.

De vicevoorzitter: Heel kort dan want u bent inmiddels royaal over uw spreektijd heen.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): De heer Westhoff die had het over subsidies, over fossiel en meer van dat soort dingen. De reden waarom er vaak subsidies gegeven worden voor duurzame energie heeft er alles mee te maken dat het gebruik van fossiele energie leidt tot allerlei maatschappelijke kosten, gezondheidseffecten, milieuvervuiling, stikstof, klimaatverandering. En je wilt eigenlijk dat soort bijeffecten die tot maatschappelijke kosten leiden verlagen door alternatieve bronnen voor energie die die problemen niet hebben te promoten. Dus dat zit daar vaak achter. Eigenlijk zou het veel meer terecht zijn als we fossiele energie niet meer subsidiëren of bevorderen maar juist extra belasten en gelukkig begint dat tij nu te keren nu dat de CO_2-belasting eindelijk inhoud en impact begint te krijgen. Dat is mijn reactie op de heer Westhoff.

De vicevoorzitter: Dat was uw volledige bijdrage. Dan komt er nu een interruptie van de heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Ik zag dat de heer Westhoff niet oplette. Dus neem ik het even van hem over.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Nee, het beste stuk van het debat gemist.

De heer Vincken (SVL): U hebt het steeds over het gebruik van subsidie voor fossiele brandstoffen. U noemt daar een aantal getallen. Maar realiseert u zich wel dat de accijns op brandstof en provinciale opcenten enzovoorts, dat die subsidies, als ze al € 27 miljard bedragen, dat betwijfel ik overigens, zelfs dan meer dan worden gecompenseerd door de belastingopbrengsten.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Wat is uw vraag?

De heer Vincken (SVL): Ik vroeg of u zich dat realiseert. Daarmee blijft uw stelling toch eigenlijk nergens.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Het is natuurlijk wel een absurde situatie dat wij terecht benzine en die brandstoffen allemaal flink belasten terwijl kerosine totaal niet belast is, waardoor je die absurde situaties krijgt dat je voor twee tientjes naar Barcelona kunt vliegen terwijl je daarvoor vanuit Amsterdam nog nauwelijks de trein naar Utrecht kunt pakken.

De vicevoorzitter: Maar we gaan nu heel erg ver afdwalen. Ik denk dat we dat niet moeten doen, want dit heeft niets meer met de Provinciale Energie Strategie te maken.

De heer Vincken (SVL): Mijnheer Loomans maakt het mij altijd heel moeilijk. Hij zegt vaak dingen, waar ik het mee eens moet zijn maar u heeft geen antwoord gegeven op mijn vraag. Uw opmerking dat fossiele brandstoffen zoveel subsidie vergen klopt niet, want die wordt meer dan gecompenseerd door de accijns op benzine.

De vicevoorzitter: Goed, maar dat is niet voor deze tafel dan uiteindelijk. Dat ligt op een andere tafel. Wij gaan verder met de heer Westen namens GroenLinks.

De heer Westen (GroenLinks): Dank u wel voorzitter. Ik wil nog even terugkomen op mijn betoog van de eerste termijn. Daar suggereerde ik dat de stuurgroep gekozen zou worden door de gemeenteraden, maar dat bedoelde ik niet. Ik bedoelde natuurlijk de wethouders. Nu val ik dus in herhaling. Nu lijk ik net mijnheer Bastiaans. Goed, bij deze, afgesloten. De moties. Ik begin even bij motie 2746. Die is overgenomen. 2747 was een motie vreemd aan de orde. Motie 2748 is ingetrokken. 2749 is overgenomen. 2750 die steunen wij. 2751 steunen wij niet. 2752 is ingetrokken en 2753 die steunen wij. En 2754 steunen wij niet. Dan nog het amendement. Dat is ook overgenomen zie ik. Dan was dat het. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Westen. We gaan verder met de heer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Dank u voorzitter. Voorzitter, de motie die wij hebben ingediend samen met de SP, 2746, hoeft niet in stemming te worden gebracht omdat die overgenomen is. Dan de motie over het pensioenfonds. Daar zijn wij mordicus op tegen want hier wordt wel heel erg gesproken over allerhande fantastische rendementen maar feit is dat de gepensioneerden al meerdere jaren niet geïndexeerd zijn. Dus los van het feit dat alles leuk gepresenteerd kan worden, is degene die pensioen moet ontvangen al gedurende lange tijd het haasje om het zomaar eens te zeggen en die zal het niet waarderen dat wij, zeker als politiek, ingrijpen in het pensioenfonds. Ik vind het ten enenmale fout. Wij hebben het daar de vorige periode ook al eens over gehad en dat zien wij dus absoluut niet zitten. Wij hopen dat die moties ook nooit meer komen. Vervolgens zullen wij ons houden aan de moties die ontraden zijn. Dan was de motie vreemd aan de orde van de dag door ons ingediend omdat die eigenlijk al in de vergadering van 9 juni was ingediend, maar gelet op de gang van zaken toen niet meer in stemming zijn gebracht waar wij begrip voor hadden en als zodanig brengen wij hem nu nog een keer in en hopen natuurlijk dat die gesteund wordt maar dat zien we wel bij de stemming.

De vicevoorzitter: U gaat nu heel erg door de agenda heen, want moties vreemd is een apart onderwerp. Dus dan mag u hem toelichten en dan krijgt u ook op dat moment een reactie van het College daarop en dan komt die gewoon in stemming.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Oké.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Van der Linden. Wij gaan verder met de heer Wolters Gregório namens de SP.

De heer Wolters Gregório (SP): Dank u wel, voorzitter. Vroeger keek ik naar de tekenfilmserie de Jetsons waar men in de toekomst voldoende hernieuwbare energie voor iedereen heeft. Wellicht dat ik mijn kleinkinderen ooit trots kan vertellen hoe wij deze opgave in gezamenlijkheid hebben geklaard. Sommige collega's spraken in hun termijn ook over innovatief en voortvarend aan de toekomst bouwen. Een minderheid van de collega's kiest ervoor om enkel beren op de weg te benoemen en als Don Quixote tegen windturbines te strijden. Zijn wij niet allemaal gekozen om voor onze inwoners een werkbaar alternatief op tafel te leggen? Meer mogelijk maken voor onze gezinnen is waar wij de RES-regio's en alle betrokken partijen oproepen om enthousiast te gaan doen. Over de moties heb ik nog niet met alle collega's van gedachten kunnen wisselen. Dus vandaar nog geen antwoord, maar u hoeft zoals gewoonlijk vanavond geen verrassingen van onze fractie te verwachten. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Wolters Gregório. We gaan verder met de heer Megens.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. Ik wil eerst een opmerking maken in de richting van de heer Remkes. Wij hebben hier een motie gehad zonnepanelen op het dak van het Provinciehuis en door mevrouw Carla Brugman is deze als niet rendabel bestempeld. Dus dat ging niet gebeuren. Verder houden wij de door ons ingediende motie en het amendement in beraad en de rest houden wij ook in beraad.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Megens. We gaan verder met mevrouw Berghorst. Geen behoefte aan een tweede termijn. Ten slotte de heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Forum voor Democratie heeft de motie 2749 ingediend en de CdK heeft hierop geantwoord dat zij op zich deze motie wel wil overnemen maar alleen met betrekking tot de projecten waar de Provincie medeverantwoordelijk voor is. Dat is een redelijk vage uitspraak.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de portefeuillehouder.

Gouverneur Remkes: Ik heb gezegd bevoegd gezag. U doet een andere uitspraak.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Kunt u dan nader uitleggen wat dan bevoegd gezag is? Ik bedoel het doel van de motie is dat de Provincie informatieverstrekking doet aan de burgers van Limburg met betrekking tot alle initiatieven die er uit de RES ontstaan, zodat er op één plek, één centrale plek, deze informatie te vinden is, met als toevoeging van de PVV dat ook op dat moment in ieder geval op de website een mogelijkheid is om bezwaar aan te tekenen? Dat is het doel van de motie en op het moment dat u zegt bevoegd gezag vallen er dan dadelijk projecten tussen de wal en het schip of hoe zit dat?

De vicevoorzitter: De portefeuillehouder komt daar in zijn termijn op terug.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Prima. Met betrekking tot de overige moties en amendementen die hebben we nog allemaal in beraad. Het gaat op dit moment eigenlijk vrij snel van wat is aangehouden en niet aangehouden. Dus dat gaan wij even bekijken.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Wij komen daarmee aan het einde van de tweede termijn van de Staten. Ik kijk naar de portefeuillehouder of hij nog behoefte heeft aan een korte schorsing of dat hij gelijk wil reageren en de vraag is om ook in ieder geval nog even een advies te geven over de moties 2754 en 2755 die te elfder ure zijn ingediend.

Gouverneur Remkes: Om maar even bij dat laatste te beginnen, ik begin nu even wat beter te begrijpen wat de bedoeling is. Als dat de bedoeling is, en ik wil geen verkeerde verwachtingen wekken, dan ontraad ik de motie, want daar zit dus een wereld achter en die wereld erachter dat lijkt mij niet de goede weg. Mijnheer de voorzitter, even los van de moties zijn er een paar dingen blijven hangen. Wat betreft de vraag van het CDA snap ik die vrees natuurlijk wel dat als de ene gemeente onder-presteert die onder-prestatie op het conto van de andere gemeente komt te liggen. Nu heb ik in dit RES-proces wel een zodanig vertrouwen, want ik heb zojuist iets gezegd over het hoe en wat, dat je in de ene gemeente bij wijze van spreken met zon op land wat minder kunt presteren als dat gecompenseerd wordt via zon op daken en dat dat de vrijheid uiteindelijk van de gemeenten is. En ik ga ervan uit dat gemeenten elkaar aanspreken op de totale prestatie waar het om gaat en dat vertrouwen heb ik op zichzelf in het regionale proces en zo is precies de RES-opzet ook bedacht. Dan is er kennelijk een toezegging gedaan, en ik zal mij daar nog eens in verdiepen, in het verleden door een Gedeputeerde van niet gedwongen van het gas af. Op zichzelf spreekt die gedachte mij wel aan maar ik signaleer ook dat op de werkvloer in toenemende mate de discussie is over wat zijn onze prestaties precies als het gaat om CO_2-reductie. Dat is wat mij betreft ook een veel zinniger benadering omdat het daar in de kern over gaat, en als het gaat over woningen, maar dat geldt ook voor ander vastgoed in de gebouwde omgeving, dan zie ik op dit moment in de praktijk een verschuiving in prioriteiten in de richting van isolatie, omdat op korte termijn daar toch het meeste rendement te halen is. Ik vond die ABP-discussie, mijnheer de voorzitter, toch een wat wonderlijke want in feite is die discussie meer een discussie naar aanleiding van dit agendapunt en iemand die kwaad zou willen die zou zeggen die motie is helemaal buiten de orde. Maar u hebt een soepele voorzitter. Dat is denk ik op zichzelf ook heel goed, maar kijk een ambtelijke medewerker, of dat hier is of op een andere plek, die bezwaren heeft tegen het beleggingsbeleid van ABP op dit specifieke punt, die moet vooral een brief sturen naar het ABP-bestuur en met name zijn eigen vertegenwoordiger in het ABP-bestuur ook die boodschap mee te geven, maar dat ligt niet op de weg van een politiek orgaan om voor de werknemers, zonder dat je ze geconsulteerd hebt, een opvatting te bepalen. Dan de beide moties.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Ja, dank u wel. Nu zou ik de Gouverneur nog de vraag willen stellen wat hij van de suggestie van D66 vindt dat we in dit huis dus wel een soort enquête onder de ambtenaren uitsturen om te kijken ...

Gouverneur Remkes: Ik vind eerlijk gezegd dat dat helemaal de verantwoordelijkheid van het College niet is. Ambtenaren zijn over het algemeen mondig genoeg om rechtstreeks de gang naar het ABP-bestuur te vinden en dat zou mijn advies ook nadrukkelijk zijn. Ik bedoel we leven niet meer in een periode dat ambtenaren nog bevoogdend moeten worden toegesproken over hun eigen opvattingen. Zij hebben zelf opvattingen en dat is ook maar goed ook en zij zijn ook mondig genoeg om die opvatting kenbaar te maken op de plek waar dat kenbaar gemaakt moet worden. Ik ben in dit opzicht heel klassiek. Er lag die amenderende motie. Daar moet ik nog even één voorbehoud bij

maken overigens. Daar wordt aan het slot gesproken over een Groot Project. Ik denk niet dat dat de goede weg is, maar daar wordt dus in de geest van de bedoeling van de indiener uitwerking aan gegeven, maar niet als Groot Project. Dan de motie 2755. Dat kan, maar waar ik even een voorbehoud bij wil maken is ‘uiterlijk in september’. Dat staat hier in de motie. Dat kan ik niet overzien. Ik hoop dat we in ieder geval in september weer een fatsoenlijk provinciaal bestuur hebben. Anders kan het helemaal niet aan de orde zijn, maar misschien dat u op dat punt nog even wat uitleg kunt geven.

De vicevoorzitter: Mevrouw Palmen voor de uitleg.

Mevrouw Palmen (CDA): Ja, dank u wel voorzitter. Wij hebben nu die termijn van september. Ik begrijp uit uw beantwoording dat dat misschien ook lastig is, maar de vraag is kunt u daar dan misschien een andere termijn aan verbinden ervan uitgaande dat we in september wel een College hebben.

Gouverneur Remkes: Zo snel als redelijkerwijs mogelijk is.

Mevrouw Palmen (CDA): Prima. Daar neem ik genoegen mee. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Ik kom daar thuis niet mee weg. Mijnheer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Dank u wel, voorzitter. Hoe wil de CdK serieuze partijen duiden? Waar gaat u dan daar een grens in leggen? Wat zijn serieuze partijen en wat zijn niet-serieuze partijen? U zegt ik kan die motie overnemen. Dat hoor ik u net zeggen. Maar er staat we roepen gemeenten op om met serieuze partijen aan de slag te gaan. Dus wat zijn dan in uw opvatting serieuze partijen en wat zijn niet-serieuze partijen?

Gouverneur Remkes: Daar heb ik geen uitgesproken opvattingen over maar het is een oproep aan gemeentebesturen en die gemeentebesturen die hebben natuurlijk wel hun eigen opvatting over wat een serieuze partij is en niet.

De heer Bastiaans (VVD): Ja, maar u gaat met die gemeenten in gesprek.

Gouverneur Remkes: Nee, ik ga helemaal niet met gemeenten in gesprek. Dat zal de nieuwe portefeuillehouder zijn en die heeft daar ongetwijfeld ook opvattingen over en ik begrijp de ratio achter de term serieuze partijen wel. Dat zijn partijen die ook bereid zijn om op een integere wijze aan de lat te gaan staan en die daartoe ook het vermogen hebben om dat te doen, dus geen windhandel.

De heer Bastiaans (VVD): Oké, daar kan ik mee leven.

Gouverneur Remkes: Dan kom ik bij motie 2755. Daar staat weer Provinciale Staten uiterlijk in september. Wat mij betreft kan dat gewoon via de voortgangsrapportages. Zo heb ik dat ook in eerste termijn dacht ik aangegeven, via de voortgangsrapportages PES.

De vicevoorzitter: 2755 hebben we net gehad. Daar is de afspraak gemaakt dat het niet in september is maar later, maar het gaat om 2754 nog.

Gouverneur Remkes: Ja, en die mis ik dus. Want mij werd zojuist wat aangereikt. Ik heb hier nu twee keer 55 zie ik.

Mevrouw Palmen (CDA): Als ik even mag voorzitter voor de duidelijkheid. 2755 neemt u dus over met die toevoeging die u net gedaan, zo snel als mogelijk.

Gouverneur Remkes: Als redelijkerwijs mogelijk is.

De vicevoorzitter: Mag ik dan gelijk aan u vragen of die daarmee als ingetrokken mag worden beschouwd?

Mevrouw Palmen (CDA): Als die onder die voorwaardes is overgenomen dan is die ingetrokken. Ja.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan is 2755 ingetrokken.

Gouverneur Remkes: Mag ik de kern van deze motie samenvatten als dat de Staten voldoende en met regelmaat inzicht willen hebben in de lopende en voorgenomen projecten van de Regionale Energie Strategie? Ik denk dat daar de kern zit. Zo vertaal ik het maar even, zeg ik in de richting van de fractie van PVV. Als u nu even knikt dat dat de bedoeling is, **dan kunt u die toezegging krijgen en dan laten we dat van de provinciale rayonplanoloog even**. Dat is instrumenteel en dat is volgens mij wat minder ter zake doende maar die toezegging hebt u.

De vicevoorzitter: Mag ik dan aan de heer Megens vragen of met die toezegging deze motie als ingetrokken mag worden beschouwd?

De heer Megens (PVV): Dat houd ik even in beraad.

De vicevoorzitter: Oké, dan horen we dat in ieder geval. Ik heb een tweede vraag aan u. Die stel ik dan ook gelijk. De portefeuillehouder heeft net aangegeven dat het vierde beslispunt dat u wilt toevoegen niet via de voortgangsrapportage Regeling Grote Projecten gaat maar anderszins. Zou ik u mogen vragen om in overleg met de Griffie dat dan nog even te redigeren omdat een amendement tamelijk letterlijk is en an sich niet voor interpretatie moet openstaan. Dus als u zich tot de griffier verhoudt dan wordt dat voor de stemvergadering nog even aangepast. Dank u wel. Mijnheer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Ik heb nog een opmerking met betrekking tot het antwoord op de motie 2749, die in eerste instantie zo interessant was voor de CdK. Nu heeft hij hem afgeraden en wel met de opmerking ‘de wereld daarachter.’ Kunt u daar nadere uitleg aan geven want ik begrijp hem niet?

Gouverneur Remkes: Ja. U hebt zojuist als toelichting gegeven dat dit met name bedoeld is, ten minste zo heb ik het verstaan, om bezwaren in te dienen.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Het doel van de motie is om de Provincie opdracht te geven om alle informatie die op het gebied van de RES, RES’en en alle uitvoeringen, op een centrale

plek te verzamelen en actief informatie aan de burgers toevoegen en een knopje erbij zetten op de website van wij hebben ergens bezwaar tegen. Dat is de strekking.

Gouverneur Remkes: Wat ik in eerste termijn heb gezegd, wat kan gebeuren, is om over die projecten waar de Provincie ook echt bevoegd gezag is informatie te verstrekken aan de burgers. Als het gaat om gemeentelijke projecten dan doen wij dat niet. Dat moet de gemeente doen.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Maar dat betekent dus dat informatieverstrekking maar gedeeltelijk plaatsvindt. Er is geen centrale plek en dat is het doel van de motie. Wij willen op een centrale plek, voor iedereen duidelijk van de Provincie dat ze actief actie onderneemt om de burgers te informeren in alles met betrekking tot de RES.

Gouverneur Remkes: Dat werd mij ook duidelijk en dat was de reden waarom ik tegen u zei als dat de bedoeling is dan ontraad ik de motie.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Dat is duidelijk.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Wij komen daarmee aan het einde van de beraadslagingen van dit onderwerp. Zoals gezegd zullen de moties die zijn ingetrokken vanavond niet in stemming worden gebracht. Mocht u in de loop van de dag tot nieuwe inzichten komen voor wat betreft de moties die wel nog op de stemagenda staan voor vanavond dan kunt u dat bij de Griffie laten weten. Ik heb een dienstmededeling en dat heeft te maken met de lunch dat die in ieder geval klaarstaat om uitgeserveerd te worden voor de leden die dat aangaat, maar wij gaan wel door met de vergadering voor wat betreft het Statenvoorstel intrekking van het Provinciaal omgevingsplan Windpark Greenport Venlo. Dus de woordvoerders daarvan die zijn welkom in deze zaal en kunnen uiteraard direct na de behandeling, het is voorzien dat dat in ieder geval niet verschrikkelijk lang gaat duren, de lunch genieten. Dus ik schors de vergadering voor vijf minuten weer voor een woordvoerderswissel.

[SCHORSING]

8.3 CORRECTIE G-21-020 Statenvoorstel Verzoek tot intrekking van het Provinciaal Inpassingsplan ‘Windpark Greenport Venlo’, brief GS van 8-6-2021 (GS 2021-14915)

De vicevoorzitter: Ik verzoek u uw plaatsen weer allemaal in te nemen zodat wij verder kunnen gaan met het agendapunt 8.3, het Statenvoorstel G-21-020 betreffende het verzoek tot intrekking van het Provinciaal omgevingsplan Windpark Greenport Venlo. Ik kan u van tevoren mededelen dat mevrouw Jenneskens geen gebruik zal maken van haar spreektijd maar zich wel het recht voorbehoudt om te interrumperen en dat geldt voor alle woordvoerders, dus ook de woordvoerders van het CDA en GroenLinks die geen spreektijd hebben maar wel in de positie zijn om te interrumperen mocht dat opportuun zijn. Wij starten met de fractie van SVL, met de heer Vincken wederom.

De heer Vincken (SVL): Voorzitter, na de argumenten die ik afgelopen dinsdag in de ISC naar voren heb gebracht wil ik nog kort aanvullen. Het beroep dat de Gouverneur dinsdag op ons deed om consistent te blijven na de beslissing van Provinciale Staten op 18 september 2018 is op zich begrijpelijk, maar door het Vlarem II-arrest van het Europese Hof van Justitie twee jaren later zijn er nieuwe argumenten naar voren gekomen om het inpassingsplan te heroverwegen. Verder heb ik

andere fracties aangespoord om misschien wat dieper in dit dossier te duiken omdat ik ervan overtuigd ben dat meer informatie zal leiden tot het standpunt dat het intrekken van het Provinciaal Inpassingsplan in dit geval zeer terecht zou zijn. De essentie blijft hoe dan ook het feit dat de normen in het activiteitenbesluit zelf niet op milieugevolgen, aan een MER, getoetst zijn. We toetsen dus aan normen die zelf niet op de juiste manier getoetst zijn. Ik vraag mijn collega-Statenleden om te kiezen voor de direct betrokken Limburgse burgers en niet voor de commerciële investeerders en de grondeigenaren en tegen het voorstel te stemmen. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Vincken. Wij gaan verder met de heer Nijskens namens de VVD.

De heer Nijskens (VVD): Ja dank u wel voorzitter. Dit is zo'n voorstel dat eigenlijk een gevolg is, waar blijkt dat in de voorfase wellicht te weinig aandacht aan draagvlak creëren gebeurd is. We hebben eerst gezien hoe Venlo zijn verantwoordelijkheid ontliep door geen besluit te nemen over de bestemmingswijziging. Vervolgens is het naar Provinciale Staten gekomen en die hebben het PIP vastgesteld. De VVD deelt het standpunt van het College om vooral door te gaan op de ingeslagen weg. Dus wij stemmen ook voor het voorstel en wij zien de rechtsgang vol vertrouwen tegemoet.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Nijskens. We gaan verder met mevrouw Plusquin namens de Partij voor de Dieren.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Wij kunnen hier ook kort over zijn. De afhandeling van dit verzoek is een juridische kwestie en die politieke besluitvorming heeft bijna twee jaar geleden plaatsgevonden na stevige discussies. Het was zeker geen hamerstuk. Er zijn moties aangenomen om op onderdelen het anders uit te voeren. Wij willen in ieder geval niet die discussie overnieuw doen en wij steunen dan ook het Statenvoorstel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Plusquin. We gaan verder met de heer Van der Linden namens LOKAAL-LIMBURG.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Dank u voorzitter. Voorzitter, laten we stellen dat de brief van die omwonenden voor LOKAAL-LIMBURG niet als een donderslag bij heldere hemel komt. Alles wat maar fout kon gaan bij de realisatie van het windpark is fout gegaan. Als je de notulen van de Statenvergadering van 28 september 2018 erop naleest dan moet je tot die conclusie komen. Immers de bewoners hebben op geen enkele manier kunnen participeren in het plan van de ontwikkeling. Ze mochten zo'n beetje dan hun zegje doen maar de invloed was nihil. De toezegging van Etriplus die is fier maar dat twee windmolens coöperatief eigendom zouden worden is met voeten getreden. En zodoende wordt de regel van 50% lokaal eigendom niet gehaald en over de compensatieregeling voor geleden schade uitkoop van woningen is het laatste woord ook nog niet gezegd. Dus dit verzoek komt voor ons zeer terecht. LOKAAL-LIMBURG staat voor burgerparticipatie, zeker als er zo waar in je leefomgeving wordt ingegrepen, maar het moet wel geloofwaardige burgerparticipatie zijn en dat is hier niet gebeurd. Dus wij zijn tegen dit voorstel. Dat kunnen wij nu wel zeggen. Maar gelijk hebben is mooi, gelijk krijgen is het belangrijkste en dat moet nu via de rechter. Wij zijn daar eigenlijk niet voor. Wij zeggen laten we gewoon doen wat we toen hadden moeten doen en dit voorstel niet goedkeuren. Dat betekent ook voorzitter dat wij nog eens een keer zijn gaan denken over de werkwijze van ontwikkelbedrijven zoals Greenport Venlo. Het is maar zeer de vraag

voor ons of de doelstellingen en de werkwijze gericht op het resultaat altijd gelijklopen met de kaders en de uitgangspunten die Provinciale Staten stelt. Wij willen, en daar kunnen we nu in deze periode niet veel aan doen maar daar geven we toch vast een schot voor de boeg, dat we daar eens een keer heel nadrukkelijk schriftelijke vragen over gaan stellen want we hebben het idee dat waar ontwikkelbedrijven werken het kader wat Provinciale Staten ze meegeeft vaak niet heel erg nadrukkelijk wordt opgevolgd en dat zij hun eigen plannen trekken. Maar daarover later meer, maar we zijn tegen het voorstel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Van der Linden. De SP, mevrouw Claessens.

Mevrouw Claessens-Scheepers (SP): Dank u wel, voorzitter. Toen het PIP betreffende het windpark Greenpark Venlo in september 2018 door deze Staten werd vastgesteld heeft de SP-fractie tegengestemd, niet omdat we tegen windenergie zijn maar omdat het proces om te komen tot realisatie van het windpark niet de schoonheidsprijs verdiende zoals het toenmalige College tijdens het debat ook heeft aangegeven en waar ook vorige sprekers aan refereerden. Een besluit van de gemeenteraad van Venlo werd overruled en de bezwaren van omwonenden die als gevolg van de realisatie van dit windpark vrezen voor ernstige overlast gestapeld op de al veel langer aanwezige hinder van nabijgelegen snelwegen en industriegebieden waardoor hun leefomgeving nu al behoorlijk wordt aangetast. Voorzitter, de juridische kanten van dit voorstel zullen ongetwijfeld door deskundigen in dit huis en wellicht ook daarbuiten goed bekeken zijn, maar wat ons betreft zitten er ook andere aspecten aan die meegewogen zouden moeten worden, met name het draagvlak in de omgeving was en is voor ons hierbij zeer zwaarwegend, want zonder voldoende draagvlak komen burgers tegenover de overheid te staan en dat vinden wij een slechte zaak. Overigens lijkt het draagvlak voor dit windpark nog niet toegenomen te zijn en ook van de beloftes uit 2018, onder andere een aantal windturbines in coöperatiehanden en ruimhartige financiële compensatie voor de bewoners van Heierhoeve lijken nog niet ingevuld. Deze mensen krijgen dus wel de lasten maar niet de lusten. Door de vaststelling van de PIP Windpark Venlo en de starre houding van de Provincie toentertijd werden omwonenden als het ware gedwongen om juridische hulp in te schakelen en vandaag ligt het verzoek van hun advocaten voor om het PIP in te trekken met daarbij het voorstel om dit af te wijzen. Voorzitter, gezien het bovenstaande zal mijn fractie tegen het voorliggende Statenvoorstel stemmen, geheel in lijn met 2018 en een tweede termijn hebben wij dan ook niet nodig. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Claessens. De heer Megens namens de PVV.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. Mijn collega heeft het al aangegeven dat de PVV iedere strohalm aanpakt om de bouw van de windturbine te voorkomen. In dit langlopende dossier zitten veel pijnpunten, een gemeenteraad die tegen het plan stemt, verzet van de bewoners en het streven naar lokaal eigendom.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja, dank u wel voorzitter. Ik hoor de woordvoerder van de PVV zeggen wij grijpen elke strohalm aan om windmolens tegen te houden. Ondergraaft u daarmee niet elke argumentatie die er ligt om dit juridische argument overeind te houden want u zegt ik grijp iedere strohalm aan, het maakt niet uit hoe klein die kans ook is, maar wij gaan proberen de windmolens te

stoppen in plaats van dat u de juridische argumentatie ter tafel brengt waarom daadwerkelijk de uitspraak vanuit Europese kant de reden zou zijn om hier nee tegen te zeggen, tegen dit voorstel.

De heer Megens (PVV): Daar kom ik later in mijn betoog nog op terug maar wij staan hier overigens niet als jurist. Dus wij gaan hier niet over juridische dingen. Wij staan hier als volksvertegenwoordiger.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Oké. Voorzitter, maar wij spreken hier wel over een juridische zaak. Dus u bent geen jurist. U een volksvertegenwoordiger inderdaad, maar u gaat wel een oordeel vellen over een juridisch stuk.

De heer Megens (PVV): Ja en ik zeg u net ik kom er zo meteen in mijn termijn op terug.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dan ben ik heel benieuwd.

De vicevoorzitter: De heer Megens vervolgt.

De heer Megens (PVV): Het lokaal eigendom wordt niet gehaald. Sterker nog, er is helemaal geen lokaal eigendom. En dan de Provincie die het plan overneemt en toch doordrukt. Over een betrouwbare overheid gesproken. Nu het Europees Hof van Justitie zich heeft uitgesproken over een vergelijkbare casus ontstaat er twijfel over de huidige PIP en of de vergunde omgevingsvergunningen op de juiste manier zijn voltrokken. Voor ons ligt het verzoek van Goorts en Coppens advocaten namens de omwonende burgers ter intrekking van het PIP en de bijbehorende verleende omgevingsvergunning. De PVV is van mening dat dit verzoek dan ook terecht is. Om iedereen maar even op een zijspoor te zetten wordt de haalbaarheid van de RES hierbij aangehaald. De PVV wordt wel vaker gevraagd wat is de uitkomst van de doorberekening van het planbureau voor Limburg. Landelijk is berekend dat we ruimschoots de doelstelling zullen halen in de RES'en. Uit welke gegevens blijkt dat we de doelstellingen niet gaan halen als we dit inpassingsplan intrekken en de omgevingsvergunning intrekken? Graag een reactie van het College. Voorzitter, ik heb het net al aangegeven, wij staan hier niet als jurist maar als volksvertegenwoordigers. Wij onderstrepen wel de twijfel die er is ontstaan. Er wordt gemeten met andere argumenten dan in het oorspronkelijk plan. De PVV is dan ook van mening dat er een streep gezet moet worden door dit plan. Hiermee doen wij recht aan de wens van alle omwonenden. We zullen dus tegen dit voorstel stemmen. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Megens. De heer Kuntzelaers namens de PvdA.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dank u wel, voorzitter. Het Windpark Greenport Venlo. Er zijn twee sporen die hier vandaag eigenlijk duidelijk in de vergadering ter tafel liggen. Enerzijds de juridische component, namelijk zeg het stuk dat wij hier met elkaar bediscussiëren, maar anderzijds ook het proces rondom de totstandkoming van de besluitvorming. Ik sprak de fractievoorzitter van de SP zojuist hiernaast in het restaurant en hij zei ook al wij gaan elke kans aangrijpen om het windmolenpark te stoppen, zeg maar gelijk de bijdrage van de PVV vanuit het perspectief van een volksvertegenwoordiger die dat in het verleden als keuze gemaakt hebben en daarachter blijven staan. En ik begrijp uw keuzes daarin. Wat ons betreft is dat niet de bedoeling van de behandeling van het stuk nu. De andere kant van het verhaal werd door de Partij voor de Dieren belicht. Wij hebben in 2018 een uitvoerige discussie gevoerd en die moeten we niet over doen. Nu zou ik willen zeggen misschien moeten we in deze Staten die discussie wel nog een keer overdoen en niet

specifiek over dit onderdeel maar over het plaatsen en het proces rondom de implementatie van grote projecten in zijn algemeenheid, want en dan kom ik inderdaad bij wat de heer Megens misschien en andere sprekers ook al gezegd hebben. Elke toezegging die het College destijds heeft gedaan, natuurcompensatie, coöperatief eigendom, uitkoopregeling van burgers, op alle fronten is het College tekortgeschoten in het proces. En de positie die Greenport daarin heeft ingenomen en de rol die zij daarin hebben gehad is ronduit schandalig. En dat is misschien wel gelijkend op het proces of het beeld dat mijnheer Van der Linden zojuist ook schetste. Misschien moeten we kijken hoe dit soort grote ontwikkelbedrijven een rol pakken die in ieder geval de rol van de burger niet genoeg eer aandoen.

De vicevoorzitter: De heer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Mag ik mijnheer Kuntzelaers dan uitnodigen om samen die vragen te maken. Dan staan we samen sterk.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja. Voorzitter met uw goedvinden, uiteraard ik zou dat graag met u samen oppakken. Ik betwijfel zelfs of we alleen maar schriftelijke vragen moeten stellen of dat we dat in grotere zin moeten bespreken, hopelijk met een nieuw bestuur dat hier komt te zitten om hen de opdracht mee te geven om in de toekomst bij grote projecten de burger daadwerkelijk serieus te nemen.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Prima.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dank u wel. Want de afgelopen week kreeg ik een bericht van één van die bewoners van Heierhoeve, waar we hier tot drie keer toe een motie voor hebben moeten indienen in deze Staten om te komen tot een eerlijke uitkoopregeling. En er is een compromis gesloten uiteindelijk voornamelijk tussen College en Greenport Venlo met een aantal burgers en die regeling is nog niet op het niveau zoals wij dat hier hadden gevraagd in de Staten, nog steeds niet op datzelfde punt uitgekomen. En die mensen hebben nu hun huis in de vrije verkoop, in de markt, kunnen verkopen, € 18.000 bijna boven het bedrag wat wij hier aan hen hadden geboden en wij wilden hen zekerheid geven en dat is niet gelukt en ik neem het College het nog steeds kwalijk dat we dat niet hebben kunnen realiseren, namelijk een eerlijk verhaal naar de burgers van Venlo in dit geval. Naar de toekomst toe is dat voor ons dan ook een essentiële voorwaarde om met elkaar dit soort grote implementaties te kunnen realiseren en dat wij het draagvlak kunnen stimuleren. En dan de juridische component, want ik sta hier inderdaad ook niet als jurist, maar wel als de fractievoorzitter met de meeste juristen in zijn fractie. En van mijn collega's was het antwoord heel duidelijk. Er is geen juridische grondslag om hiertegen te stemmen. We moeten het advies dat hier ligt volgen en er is namelijk helemaal niet aannemelijk te maken dat de uitspraak die er ligt impact gaat hebben op dit proces. Ik snap dat het voor veel partijen een soort van strohalm is die je wilt vastgrijpen om het proces te blokkeren. En er is heel veel misgegaan en dat moeten wij naar de toekomst toe veranderen, maar dit is niet het voorstel om tegen te stemmen. Dus de Partij van de Arbeid zal voor het voorstel stemmen. Tot zover.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Kuntzelaers. Tot slot de heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Hartelijk dank voorzitter. We bespreken op dit moment het verzoek van de advocaten Goorts en Coppens om het Provinciaal Inpassingsplan en de bouwvergunning voor het Windpark Venlo in te trekken. De advocaat spreekt namens de bewoners van de dorpen Boekend, Heierheide en Blerick die direct de gevolgen van de 270 meter hoge windturbines op geluid en gezondheidsoverlast zullen mogen ervaren. De aanleiding voor het verzoek zijn de uitspraken van het Europese Hof van Justitie in vergelijkbare situaties in Wallonië en Vlaanderen waarin de uitspraak klip en klaar staat aangegeven, dat bij nieuwe projecten de gezondheid van burgers beschermd dan wel verbeterd moet worden. GS heeft besloten om dit verzoek af te wijzen met als argumentatie dat men alle procedures goed heeft doorlopen, dat het democratisch proces heeft plaatsgevonden en de Raad van State een uitspraak heeft gedaan dat unierecht niet van toepassing is, de SBM-richtlijn. De Provincie stelt zich op het standpunt dat het activiteitenbesluit van toepassing is en heeft daarmee het PIP onderbouwd, ondanks het feit dat de normstelling uit 2009 is, totaal achterhaald en ondeugdelijk. De hoogste windturbine uit die tijd was 75 meter. Nu worden er gevaartes van 270 meter geplaatst, bijna een Eiffeltoren. Onze overheid doet alsof het normaal is, wuift elke kritiek weg. Niet zeuren, we moeten Parijs halen. Mag je de gezondheid van mens en dier schaden om politiek gestelde klimaatdoelen te realiseren? Het lijkt absurd maar het antwoord op deze vraag luidt in Nederland ja.

De vicevoorzitter: Een interruptie van Mijnheer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja dank u wel voorzitter. Ik wil de heer Westhoff vragen via u hoe groot de invloed en de impact op de inwoners van Blerick zal zijn met een implementatie van deze windmolens volgens u, want de afstand tussen Blerick en de eerste windmolens is substantieel. Kunt u mij dat duiden dan, want u betoogt nogal hartstochtelijk namelijk dat dat een gezondheidseffect zou kunnen hebben. Ik ben benieuwd wat u daar dan bij in gedachten heeft.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Ik heb ook Heierheide en Boekend genoemd en Blerick ligt in de buurt. U heeft gelijk. Als je het met een meetlat gaat doen dan is de invloed van het geluid gering alhoewel er op dit moment ook metingen zijn op het gebied van subsone, dus de onhoorbare geluiden en die dragen verder.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Voorzitter.

De vicevoorzitter: Bent u uitgepraat?

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Ja.

De vicevoorzitter: Dan geef ik de heer Kuntzelaers graag weer het woord.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja, dank u wel voorzitter. Ik zou u met name willen verzoeken, ga naar Heierhoeve zoals de plek daadwerkelijk heet. Ga daar gerust eens een keer kijken. Ga met die mensen het gesprek aan en zie dan in hoeverre voor een coöperatieve houding van mensen die heel dicht bij die windmolens staan opgekomen kan worden voor die mensen die daadwerkelijk zich inzetten om te komen tot een compromis, terwijl mensen die veel verder afwonen, zelfs buiten de door u genoemde zones zich juist nadrukkelijk verzetten en daar gaat het eigenlijk alleen nog maar om het landschappelijke effect. Het zou u sieren als u naar de regio toegaat en daar het gesprek op baseert

in plaats van uw hartstochtelijke betoog anti-windmolens hier met ons te delen en de plaatsnamen niet eens correct uitspreekt. Het doet mij zeer aan het hart om dat tegen u te moeten zeggen maar het is wel zo.

De vicevoorzitter: De heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Ik ga verder met mijn betoog. Mag het de gezondheid van mens en dier schaden? Het gaat in dit geval bij mijnheer Kuntzelaers om het feit dat men zich er te makkelijk van afmaakt met betrekking tot het plan tot een MER. In dit geval heeft men die niet uitgevoerd en dat is mijn insteek en ook mijn betoog. En dat geldt nog niet eens in het algemeen. Het gaat in dit geval om het algemeen dat men een fatsoenlijke MER moet uitvoeren en zich niet moet verschuilen achter een activiteitenbesluit. Dat is mijn insteek. Mag je de gezondheid van mens en dier schaden om politiek gestelde klimaatdoelen uit te voeren? Het lijkt absurd maar het antwoord op deze vraag in Nederland is ja. Het Europese Hof van Justitie heeft heel duidelijk bepaald dat geen gezondheidsschade mag optreden bij nieuwe projecten. Hoe gaat u dit aan de omwonenden verkopen? Met een inspraakavond? Forum is van mening dat de Provincie een deugdelijke milieueffectrapportage moet uitvoeren op het project met de windturbines die in het plan zijn opgenomen. Verzand niet in juridische haarkloverij maar kom op voor je burgers. Tot zover.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Westhoff. Daarmee zijn we aan het einde van de eerste termijn van de Staten en geef ik graag het woord aan de portefeuillehouder, wederom Gouverneur Remkes.

Gouverneur Remkes: Ja, dank u wel. Er is mijnheer de voorzitter, eigenlijk ten opzichte van de commissievergadering niet zo verschrikkelijk veel nieuws naar voren gebracht. Er lopen eigenlijk drie discussies door elkaar. In de eerste plaats de discussie over de gevolgde procedure in het verleden. Ik heb daar geen verstand van. Ik heb daar geen oordeel over. Het is misschien wel aardig zeg ik erbij, want ik heb in die commissievergadering waar de RES'en aan de orde waren wel een wat meer algemene opmerking gemaakt als het over dit soort processen gaat, dat participatie, en dan op een zorgvuldige wijze vormgegeven, een belangrijk aandachtspunt is. En ik voeg ook een beetje tegen de achtergrondmuziek toe de wijze waarop de overheid omgaat met zijn burgers, we praten in deze zaal veel over bestuurscultuur, dat dat wat mij betreft een belangrijk onderdeel is van de discussie over bestuurscultuur. Dat gaat niet alleen over de navelstaarderij. Nee, dat gaat ook over de vraag van hoe gaat de overheid om met haar burgers en misschien voelt een nieuw provinciaal bestuur ook de behoefte om daar ook in evaluatieve zin nog eens even op terug te komen. Twee, dat is de discussie van het Europees Hof van Justitie. En ik moet heel eerlijk zeggen dat ik wat verbaasd ben, dat is voor mij ook nieuw, dat de fracties van PVV en Forum een vrijwel absolute betekenis toekennen aan de uitspraak van het Hof van Justitie en de consequenties die dat heeft voor dit project. Het toekennen van die absolute betekenis door de fracties van PVV en Forum ben ik van die fracties ook niet echt gewend, zeg ik er met een knipoog maar bij. En als het gaat om de consequenties dan ligt de zaak op dit ogenblik bij de Raad van State en we moeten nu gewoon maar afwachten wat de Raad van State daarvan vindt. Ik durf linksom of rechtsom mijn handen niet precies voor in het vuur te steken. Dat is volgens mij de juiste procedure. En het derde element, en dat is door de fractie van SVL aangegeven is: Is het gegeven de geschiedenis en gegeven de situatie nu logisch om consistent te opereren? Dat is wat mij betreft wel logisch en dan gaat het niet, zeg ik ook in zijn richting, om de vraag van worden hier belangen van grondeigenaren of projectontwikkelaars gediend. Nee, de achtergrond is natuurlijk

dat er voldaan moest worden aan de opgave waar de Provincie Limburg voor aan de lat stond. Ik heb daar eerder deze dag iets over gezegd. En die argumentatie is in feite nog steeds precies dezelfde. Er zijn dus inhoudelijk volgens mij geen echte argumenten om op de PIP-beslissing die deze Staten destijds hebben genomen terug te komen. Ik proef zo in de discussie een vermenging van die verschillende invalshoeken en mijn pleidooi is om dat zuiver te houden.

De vicevoorzitter: Dank u wel, Gouverneur Remkes. Ik kijk of er nog een dringende behoefte is aan een tweede termijn aangezien ik beluisterd heb dat de meeste fracties hun standpunt in ieder geval hebben aangegeven. Ik inventariseer dat. De heer Vincken? Geen tweede termijn. De heer Nijskens? Geen tweede termijn. Mevrouw Plusquin? Geen tweede termijn. De heer Van der Linden? Geen tweede termijn. Mevrouw Claessens? De heer Megens? De heer Kuntzelaers? En de heer Westhoff? Ook niet. Dan sluiten wij de beraadslaging op dit punt en dan schors ik de vergadering weer voor een kort ogenblik voor een woordvoerderswissel, want wij hebben nog een drietal moties vreemd aan de orde van de dag op de agenda staan, waarbij ik nogmaals herhaal wat ik vanmorgen ook in het Presidium heb aangegeven dat wij hier met een eenhoofdig College zitten en dat het buitengewoon complex is en blijft om afspraken te maken, toezeggingen te doen op moties vreemd aan de orde van de dag. Het zou zich er veel meer voor lenen om die te bespreken op het moment dat er ook daadwerkelijk een College met vakportefeuillehouders benoemd is. Maar goed, dat gezegd hebbende schors ik de vergadering voor een kort ogenblik en gaan wij verder met het agendapunt moties vreemd aan de orde van de dag. De vergadering is geschorst.

[SCHORSING]

9. Moties vreemd aan de orde van de dag

De vicevoorzitter: Goed, dan heropen ik de vergadering en starten wij met de motie 2747 betreffende stip op de horizon voor uitgesloten woningen van het glasvezelnetwerk en die motie wordt ingediend door de heer Van der Linden namens LOKAAL-LIMBURG. Het woord is aan de heer Van der Linden voor een korte toelichting.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, dank u wel. Voorzitter, in de vorige periode hebben we echt gekeken naar aansluiting op glasvezelnet van de buitengebieden. Daar is toen ook door het College op geanticipeerd en ere wie ere toekomt. De heer Teunissen heeft zich daar behoorlijk voor ingespannen, maar er waren een aantal woningen die niet aangesloten konden worden, in tegenstelling tot wat aanvankelijk werd gezegd, maar dat was te kostbaar. Nu met de COVID is nog maar eens een keer duidelijk geworden dat glasvezel, eigenlijk een goede internetverbinding, essentieel is en belangrijk is. En bij de huizen, c.q. bedrijven die buiten de boot vallen op dit moment werd dat ook toen enorm ervaren. Dat was voor ons reden om te zeggen van laten we dan toch nog kijken of we op een of andere manier die huizen c.q. bedrijven aan kunnen sluiten. Daarvoor hebben we dan deze motie gemaakt en eigenlijk gezegd misschien kunnen we het via een bepaalde kostenverdeling doen van 25% voor de Provincie, 25% voor de gemeente en de aanvrager 50%. En wat u aanhaalt dat er geen College is dat snappen we, maar de reden dat wij dat toen deden en nu nog is dat de mensen die de kabel aan het aanleggen waren volop in bedrijf waren en wij zagen daar nog een kans in om aan te sluiten. Nu ben ik best bereid om als er een ander voorstel wordt gedaan, dat alsnog het doel wordt bereikt maar op een andere manier, dat ter overweging te nemen, maar het ging juist vanwege het feit dat er kabel werd aangelegd om nog gauw

te kijken of we deze huizen mee konden nemen en daarvoor hebben we deze motie ingediend. Dat is de toelichting.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Van der Linden. Het lijkt me het meest praktische dat we eerst alle moties toelichten aangezien er maar één portefeuillehouder is. Hij kan dan in totaliteit op alle drie de moties reageren. Ik ga verder met de motie 2756 vreemd, natuur vrij voor iedereen toegankelijk, ingediend door de heer Megens namens de PVV.

De heer Megens (PVV): Ja, dank u wel voorzitter. 10 juni jongstleden publiceerde het dagblad de Limburger een artikel over het heffen van entree door Natuurmomenten in de ENCI-groeve op de dieper gelegen gebieden. De PVV is van mening dat natuur voor iedereen vrij en gratis toegankelijk behoord te zijn voor iedere inwoner of bezoeker van Limburg. Tenslotte heeft Limburg ook fors financieel bijgedragen aan de realisatie en de ontwikkeling van dit gebied. Wij vragen ons af als we hiermee de entreegelden door blijven heffen welk gebied volgt in Limburg. En vandaar dat wij de motie in hebben gediend om ook de andere natuurgebieden straks ook gewoon vrij van entree te houden.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Megens. Tot slot de motie 2757 van mevrouw Plusquin namens de Partij voor de Dieren betreffende het heroverwegen van het proces natuurcompensatie uitbreiding VDL NedCar. Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Het zal u nog niet ontgaan zijn, nog geen maand geleden protesteerden meer dan honderd mensen tegen de kap van het Sterrebos bij Born en geef ze eens ongelijk. Biodiversiteit is belangrijker dan ooit. We hebben het 1 miljoen bomenplan en dan moet driekwart van zeven hectaren Limburgse natuur verdwijnen. Daarbij is er discussie over de natuurcompensatie, waar de Provincie verantwoordelijk voor is en dan niet alleen over de uitvoering en de vormgeving maar ook over de totstandkoming hiervan. Dezelfde oud-Gedeputeerde die betrokken was bij de integriteitskwestie waardoor het vorige College opstapte speelde ook bij de uitbreiding van VDL NedCar een belangrijke rol of beter gezegd rollen waarvoor hij is ingehuurd door een onlangs afgetreden Gedeputeerde. En door die verschillende rollen bestaat er onzekerheid over zijn neutraliteit in het compensatieproces en ook vindt de natuurcompensatie plaats waar de oud-Gedeputeerde vlakbij woont, ten noorden van Nieuwstadt en niet in het zuiden of westen van Nieuwstadt waarbij omwonenden de meeste overlast ondervinden. En daarom dienen wij vandaag deze motie in. Wij verzoeken het College om de uitvoering en vormgeving van de natuurcompensatie voor de uitbreiding van VDL NedCar opnieuw tegen het licht te houden zodat het nieuwe College geen uitvoering hoeft te geven aan mogelijke integriteitskwesties uit het verleden zoals het past bij een nieuwe bestuurscultuur. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Plusquin. Het woord is aan de Gouverneur.

Gouverneur Remkes: Ja, dank u wel. Om maar met de laatste motie te beginnen. Als overweging staat daar aangegeven de uitbreiding van VDL NedCar te Born is nog niet gerealiseerd. Het zal u in de publiciteit niet ontgaan zijn dat de druk om dat wel te realiseren door de wat mij betreft buitengewoon heugelijke ontwikkelingen is toegenomen. Dat is punt 1. Dus iedere zweem die van deze motie uitgaat dat daar nog eens even gekeken kan worden die moet weggenomen worden wat mij betreft.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Wij hebben inderdaad naar aanleiding van de berichtgeving die motie aangepast. Ik heb de vorige versie gestuurd. Dus die eerste overweging kan eruit. Nee, sorry. Hij is wel goed. Het is wel de juiste versie.

Gouverneur Remkes: En een tweede punt is u hebt begrepen in afwachting van nadere berichten dat de betrokkenheid met grond voorlopig even is opgeschort. En in de derde plaats, zeg ik er maar in alle helderheid bij, als er twijfels zijn over de integriteit waarmee dit proces verlopen is, dan dient er een melding gedaan te worden. We hebben niet voor niets die mogelijkheid in de benen geholpen en daar moeten we ook de goede procedures voor volgen. Dus als die aanleiding er is, de juiste weg volgen en dat doen. En vanuit die vertrekpunten die ik nu net noem ontraad ik deze motie.

De vicevoorzitter: Een interruptie van mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, dank u wel, voorzitter. Een melding is inderdaad een goed idee maar dat zullen we dan ook bij deze doen. Wordt dan wel alles opgeschort tot die melding onderzocht is? De kap is pas in november.

Gouverneur Remkes: Ik doe het nu even uit mijn hoofd. Volgens mij heb ik daar iets aangegeven dat er voorlopig opgeschort wordt en zal er nader stilgestaan moeten worden bij de vraag op basis van welke criteria enzovoorts. Maar het punt van de melding staat wat mij betreft even centraal. Dus als er bij u of bij anderen twijfels zijn over de integriteit van dat proces meldt het.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, ik ga dat doen. Daar gaat het inderdaad om. Het gaat om een driedubbele pet.

Gouverneur Remkes: Maar we gaan de natuurcompensatie als zodanig niet weer onder de loep nemen. Dat is het signaal dat ik hier geef.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Maar dat hele proces is tot stand gekomen met een driedubbele pet en ik zal dat bericht van de heer Dohmen…

Gouverneur Remkes: Ik ken natuurlijk zo langzamerhand alle berichten wel die er verschenen zijn en dat is ook precies de achtergrond waarom ik zeg wat ik zeg. Dus ik wil het punt van de integriteit bepaald niet wegpoetsen, maar u moet het goede loket daarvoor kiezen.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ik zal een melding maken. Dank u wel.

Gouverneur Remkes: Dan kom ik bij de motie over de woningen van het glasvezelnetwerk. Daar wordt gevraagd om iets voor het zomerreces nog te doen. Dat is fysiek onmogelijk. Dus dat lijkt mij in ieder geval een slechte gedachte. Wat wel zo is, die kennis is aanwezig, dat is dat er ongeveer duizend woningen in Limburg zeer moeilijk aan te sluiten zijn omdat ze dusdanig afgelegen zijn, dat deze percelen onrendabel zijn voor een marktpartij om aan te sluiten. De extra kosten daarvoor, over de achterkant van een sigarendoos berekend, dat gaat om circa € 7 miljoen. Het verschilt ook nog, als ik dat goed begrepen heb, tussen Zuid-Limburg en Noord- en Midden-Limburg. Dat proces wordt al geruime tijd door de Provincie gefaciliteerd en wij zijn op dit ogenblik al geruime tijd in gesprek met

verschillende marktpartijen om een oplossing te organiseren. In Zuid-Limburg lijkt dat nu voor tien van de zestien gemeenten te gaan lukken met de marktpartij DELTA Fiber Network. Ik kan mij de behoefte bij u wel voorstellen om dat ook nog eens even in kaart te brengen, in kaart gebracht te zien in de richting van de Staten, zodat de Staten ook wat actueel geïnformeerd zijn waarbij ik het laatste element uit de motie zou halen en die termijn er trouwens ook uit zou halen, want ik zou mij voor kunnen stellen dat de Staten ook eerst weleens even willen weten over welke bedragen je globaal praat, even los van wat ik zojuist over die achterkant van een sigarendoos heb gezegd voordat er al allerlei percentages worden genoemd. **Dus misschien is de goede volgorde der dingen wel dat in kwantitatief en procesmatig opzicht de Staten geïnformeerd worden en dat dat aanleiding is om het financiële gesprek nader met elkaar aan te gaan** en percentages geen eigen leven te laten leiden en bovendien vind ik dat eerlijk gezegd ook iets voor echt een politieke boodschap voor een nieuw College en niet voor een gemankeerde Gouverneur die van rechtswege toevallig die bevoegdheden heeft overgenomen.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja voorzitter, ik wil het niet nog ingewikkelder maken, maar in het verleden zijn er ook moties door de VVD ingediend en daarbij stond het College ook op het standpunt dat het niet per se glasvezel hoeft te zijn maar het gaat natuurlijk om snel internet. En wellicht dat op veel van die duizend woningen een andere vorm van snel internet goedkoper en beter is. Dus ik vind de motie op dat punt ook te eng geformuleerd.

Gouverneur Remkes: Nee, er zijn meerdere wegen die naar Rome leiden. Het inhoudelijke punt ligt er. **Wat mij betreft worden de Staten daar ook over geïnformeerd** en er spelen inderdaad in de discussie meerdere technologieën een rol en **ik zou een beroep willen doen op de fractie van LOKAAL-LIMBURG om gelet op deze toezegging de motie in te trekken**. Dan is er ten slotte de motie van de fractie van PVV om in gesprek te gaan met de gemeente Maastricht over de vrije toegang. Eerlijk gezegd vind ik ook dat een kwestie waar een nieuw College van GS maar over moet oordelen. Ik snap wat hier staat. Ik weet ook dat in meer vergelijkbare situaties dezelfde discussie loopt. Dan gaat het natuurlijk ook om de vraag op welke wijze kan natuurmomenten een businesscase rondkrijgen. Ik kan ook niet helemaal beoordelen wat de omvang van het bedrag is geweest wat de Provincie in het verleden ter beschikking heeft gesteld en wat dus redelijkerwijs logisch is. **Het discussiepunt dat u aansnijdt zal onder de aandacht van het nieuwe College worden gebracht maar op dit moment ontraad ik de motie**, terwijl ik niet zeg ik zie het punt niet.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan kijk ik even naar de indieners. Allereerst even inderdaad de motie 2747 van de heer Van der Linden. Daar heeft u een toezegging op gekregen. Kunt u aangeven of u de motie in stemming wilt brengen of dat u met de toezegging van de Gouverneur kunt leven dat dit verder wordt opgepakt en dat u hier een brief over krijgt? Dan constateren we dat de motie 2747 wordt ingetrokken. Dan ga ik naar de motie 2756 van de heer Megens. Daar heeft u ook een toezegging op. Die wenst u in stemming te brengen? **2756 komt in stemming**. En de motie van mevrouw Plusquin, 2757 over de natuurcompensatie uitbreiding Nedcar.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. **Wij zullen die integriteitsmelding doen en dan wel met het verzoek om toch naar dat hele proces te kijken**.

Het gaat namelijk echt om een uniek stukje oerbos wat gekapt gaat worden. Dus we willen ook echt dat proces opnieuw bekeken hebben en **met die toezegging kan ik hem intrekken**.

De vicevoorzitter: Dan is 2757 ook ingetrokken.

10 Sluiting

De vicevoorzitter: Wij komen daarmee aan het einde van deze vergadering. Ik wil u erop wijzen dat wij vandaag om 18.00 uur een stemvergadering hebben die u geacht wordt allemaal bij te wonen, waarin in ieder geval de Statenvoorstellen en de ingediende moties die overeind zijn gebleven in stemming worden gebracht. Het verzoek is om minimaal vijftien minuten van tevoren in te loggen zodat eventuele technische problemen nog met u verholpen kunnen worden. Zoals gezegd inderdaad zijn we aan het einde van de vergadering. Ik verzoek u bij het verlaten van de zaal de coronarichtlijnen wederom in acht te nemen en wij zien elkaar fysiek weer terug op 2 juli in deze zaal. De vergadering is gesloten.

(Einde van de vergadering om 13:34 uur)

De notulen van de vergadering van 18 juni 2021 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 1 oktober 2021.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

Dhr. J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept Notulen Statenvergadering van 18 juni 2021

INHOUDSOPGAVE
Notulen 18 juni 2021 (stemmen)

	Presentielijst	**Pagina 4**
1	**Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda**	**Pagina 6**
2	**STEMMING BEHANDELSTUKKEN**	**Pagina 10**
2.1	**G-21-018 Statenvoorstel 1e Afwijkingenrapportage 2021 brief GS van 18-5-2021 (GS 2021-12326)**	**Pagina 10**
2.2	**G-21-017 Statenvoorstel Limburgse Regionale Energiestrategieën, brief GS van 4-5-2021 (GS 2021-11080)**	**Pagina 10**
2.3	**CORRECTIE G-21-020 Statenvoorstel Verzoek tot intrekking van het Provinciaal Inpassingsplan 'Windpark Greenport Venlo', brief GS van 8-6-2021 (GS 2021-14915)**	**Pagina 14**
3	**Moties vreemd aan de orde van de dag**	**Pagina 14**
4	**Sluiting**	**Pagina 16**

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 18 juni (stemmen)

Vicevoorzitter
Frische, drs. G.H.C.

Statengriffier
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig:	
Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Baneke, P.D.	GroenLinks
Bastiaans, L.H.	VVD
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Bijnen, H.M. van	PVV
Bosch, M.Th.	PVV
Caldenberg, M. van	SP
Claassen, drs. R.A.B.	PVV
Claessens-Schepers, mevrouw Y.M.	SP
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Ernst, R.A.M.M.	PVV
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Frische, drs. G.H.C.	CDA
Geraats, J.M.L.	PvdA
Hermans, L.J.	PVV
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Kerseboom, mevrouw S.	Forum voor Democratie
Kuntzelaers, J.J.M.	PvdA
Linden, H.M.V. van der	LOKAAL-LIMBURG
Loomans, ir. P.J.M.	Partij voor de Dieren
Megens, B.J.M.H.	PVV
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Meziani, A.	CDA
Nijskens, H.L.M.	VVD
Palmen, BBA, mevrouw E.E.C.	CDA
Plusquin, mevrouw P.S.M.L.	Partij voor de Dieren
Reuser, J.A.A.M.	SVL
Schuuring, mevrouw L.A.	PvdA

Smeets, B.B.P.M.	SVL
Straus, mevrouw drs. K.C.J.	VVD
Thewissen, drs. M.W.	SVL
Vaessen, L.A.P.	D66
Valk, MCDM, ing. R.E. van der	SP
Vincken, drs. N.J.H.M.	SVL
Voncken-Janssen, mevrouw ing. I.D.A.M.	CDA
Wageningen, J. van	D66
Werrij-Wetzels, LLM, mevrouw M.	CDA
Westen, O.D.	GroenLinks
Westhoff, ir. R.J.H.	Forum voor Democratie
Wolters Gregório, J.	SP

Afwezig

Fischer-Otten, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS
Heldens, ing.T.M.	VVD
Lodewijks, drs. A.J.V.C.	VVD

Notulist

Het Notuleercentrum

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

De vicevoorzitter: Kunnen we contact opnemen met mevrouw Absil? De heer Baneke.

De heer Baneke (GroenLinks): Die is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): De heer Bastiaans is aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Voorzitter, mevrouw Berghorst is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): De heer Van Bijnen is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Bosch.

De heer Bosch (PVV): De heer Bosch is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): De heer Claassen, voorzitter, is aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Claessens-Schepers.

Mevrouw Claessens-Schepers (SP): Aanwezig voorzitter.

De vicevoorzitter: Mevrouw Depondt-Olivers.

Mevrouw Depondt-Olivers (CDA): Mevrouw Depondt is aanwezig voorzitter.

De vicevoorzitter: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): De heer Driessen is aanwezig voorzitter.

De vicevoorzitter: De heer Ernst. De heer Ernst? Kunnen we contact opnemen met mijnheer Ernst. Mevrouw Fischer is afgemeld. Mijnheer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Aanwezig voorzitter.

De vicevoorzitter: De heer Frische is aanwezig. De heer Geraats.

De heer Geraats (PvdA): Voorzitter, de heer Geraats is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Heldens is afgemeld. De heer Hermans.

De heer Hermans (PVV): Voorzitter, Lei Hermans is er.

De vicevoorzitter: Mijnheer Hermans? Ja, aanwezig. De heer IJpelaar. De heer IJpelaar. Kunnen we met de heer IJpelaar contact opnemen? Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Mevrouw Jenneskens is aanwezig voorzitter.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Voorzitter, mevrouw Jetten is aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jiménez Hastenrath.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Voorzitter, ik ben aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Kerseboom.

Mevrouw Kerseboom (Forum voor Democratie): Voorzitter, mevrouw Kerseboom is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Kuntzelaers. De heer Kuntzelaers. Ik zie mijnheer Kuntzelaers niet. De heer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Henk van der Linden is aanwezig voorzitter.

De vicevoorzitter: De heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Goedenavond. Peter Loomans is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Lodewijks is afgemeld. De heer Megens.

De heer Megens (PVV): Voorzitter, de heer Megens is aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens. Mevrouw Mertens. Kunnen we met mevrouw Mertens contact opnemen?

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Voorzitter, mevrouw Mertens is aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Mertens is aanwezig. De heer Meziani.

De heer Meziani (CDA): Voorzitter, de heer Meziani is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Herman Nijskens, namens de VVD aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Palmen.

Mevrouw Palmen (CDA): Goedenavond voorzitter. Emma is aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Reuser.

De heer Reuser (SVL): Goedenavond voorzitter. Hans Reuser is aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Schuuring.

Mevrouw Schuuring (PvdA): Ja, dank u wel voorzitter. Mevrouw Schuuring is aanwezig en ik hoor net van de heer Kuntzelaers dat hij er bijna is. Dus hij komt eraan.

De vicevoorzitter: Fijn om te horen. De heer Smeets.

De heer Smeets (SVL): Voorzitter, goedenavond, Bart Smeets is aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Goedenavond. Karin Straus is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): De heer Thewissen is aanwezig voorzitter.

De vicevoorzitter: De heer Vaessen.

De heer Vaessen (D66): Dank u wel, voorzitter. Leo Vaessen is ook weer aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Van der Valk.

De heer Van der Valk (SVL): Goedenavond allemaal. De heer Van der Valk is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Goedenavond voorzitter. Ik ben aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Voncken-Janssen.

Mevrouw Voncken (CDA): Goedenavond voorzitter. Mevrouw Voncken is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Goedenavond. Hans van Wageningen is aanwezig.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij-Wetzels.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, mevrouw Werrij-Wetzels is ook aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Westen.

De heer Westen (GroenLinks): Goedenavond voorzitter, de heer Westen is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Goedenavond voorzitter. Roel Westhoff is aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Wolters Gregório.

De heer Wolters Gregório (SP): Voorzitter, de heer Wolters Gregório is aanwezig vanuit het zonnige Roermond.

De vicevoorzitter: Dan missen we nog mijnheer IJpelaar en de heer Kuntzelaers. Dan constateer ik dat er 41 Statenleden present zijn en dat daarmee is voldaan aan het quorumvereiste en ik open de vergadering dan ook. Aan het begin van deze vergadering waarin wij samenkomen om de belangen van de Provincie Limburg en haar inwoners te dienen, spreken wij de hoop uit dat onze arbeid vrucht zal dragen. Mogen wij kracht en inspiratie putten uit onze geloofs- en levensovertuiging met de juiste waardering voor elkaars mening. Dat is onze bede aan God of aan elkaar. Wij hebben afmeldingen voor deze stemvergadering ontvangen van mevrouw Fischer-Otten, van de heer Lodewijks en van de heer Heldens en indien er een verzoek tot hoofdelijke stemming wordt ingediend zal ik door middel van loting bepalen bij welke persoon op de presentielijst ik de stemming zal starten. Ik trek nu een nummer. Nummer 42. Dat is mevrouw Voncken-Janssen. Dus mocht er sprake zijn van een hoofdelijke stemming, en dat is geen uitdaging, dan zal die starten bij mevrouw Voncken-Janssen. Er ligt een ongewijzigde conceptagenda voor de vergadering van 18 juni voor. Kunt u instemmen met de vaststelling van deze agenda? Dat is het geval. Dan is de agenda conform vastgesteld. Dan gaan we nu over tot de stemming over de behandelstukken inclusief de moties. Ik zal zo direct per agendapunt duidelijk het agendapunt noemen. Indien u een stemverklaring wenst af te leggen, gelieve dit duidelijk aan te geven bij het agendapunt en zeg duidelijk voorzitter en uw naam zodat we u goed kunnen zien en horen. Vervolgens geef ik aan ‘de stemming is nu geopend’ en vanaf dat moment kunt u uw stem uitbrengen en deze ook bevestigen. Ik zal vervolgens duidelijk aangeven wanneer ik de stemming ga sluiten. Op het moment dat de stemming gesloten is kan de stemming niet meer gewijzigd worden. De stemuitslag zal duidelijk in beeld worden gebracht. Indien u zich vergist heeft, kunt u dit aangeven en

zal dit worden opgenomen in de notulen. De stemuitslag wijzigt hiermee niet. Let wel, ik zal de stappen zorgvuldig en rustig met u doorlopen zodat alles duidelijk is per agendapunt.

2 STEMMING BEHANDELSTUKKEN

2.1 G-21-018 Statenvoorstel 1e Afwijkingenrapportage 2021 brief GS van 18-5-2021 (GS 2021-12326)

De vicevoorzitter: Wij gaan starten met de stemming over het eerste Statenvoorstel. Dat betreft het voorstel G-21-018, de eerste afwijkingenrapportage 2021 op basis van een brief van GS van 18 mei 2021. Er zijn geen amendementen ingediend en er zijn ook geen moties ingediend en daarom kunnen we thans overgaan tot de stemming over dit voorstel, de eerste afwijkingenrapportage. Ik open de stemming.

De heer Bosch (PVV): Voorzitter, ik had graag mondeling gestemd.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt mondeling.

Griffier Pregled: Iedereen is aanwezig in de vergadering voorzitter.

De vicevoorzitter: Ik krijg zojuist de mededeling dat de laatste twee leden ook in de vergadering aanwezig zijn. Dus wij zijn nu met 44 leden en drie afmeldingen. De stemming is geopend voor de afwijkingenrapportage. Dan gaan we even kijken wie er mondeling gaat stemmen. Mijnheer Bosch.

De heer Bosch (PVV): Voor.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt voor. Alleen de heer Bosch. Hij stemt voor. Dan stel ik vast dat dit voorstel is aangenomen met 44 stemmen voor, nul stemmen tegen. De afwijkingenrapportage is unaniem aangenomen.

2.2 G-21-017 Statenvoorstel Limburgse Regionale Energiestrategieën, brief GS van 4-5-2021 (GS 2021-11080)

De vicevoorzitter: Dan ga ik met u naar punt 2.2. Dat betreft het Statenvoorstel G-21-017, de Limburgse Regionale Energiestrategieën, op basis van een brief van GS van 4 mei 2021. Wij gaan eerst stemmen over het amendement 104, gewijzigd Megens inzake samenspel ook in de RES'en. Daarover wenst niemand het woord. Dan open ik nu de stemming voor het amendement 104. Wie missen wij nog?

Griffier Pregled: Mijnheer Geraats en mijnheer Bosch.

De vicevoorzitter: Mijnheer Geraats heeft nog niet gestemd. Ja. En mijnheer Bosch mogen wij van u vernemen?

De heer Bosch (PVV): Voor.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt voor. Dan constateer ik dat er 21 stemmen voor zijn uitgebracht en 23 stemmen tegen. Voor hebben gestemd de fractie van de Partij voor de Dieren, de fractie van SVL, de leden van de fractie van de VVD, de fractie van LOKAAL-LIMBURG en de fractie van Forum voor Democratie. Tegen hebben gestemd de overige leden. Dan is het amendement met 21 tegen 23 verworpen. Dan ga ik met u naar het Statenvoorstel zelf, G-21-017, de Limburgse energiestrategieën. Wenst daar nog iemand een stemverklaring over te geven? Dat is niet het geval. Dan open ik de stemming voor het voorstel zelf. Dan vraag ik aan de heer Bosch wat hij gaat stemmen?

De heer Bosch (PVV): Tegen.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt tegen. Dan concludeer ik dat er dertig stemmen voor het voorstel zijn, veertien stemmen tegen. Daarmee is het voorstel aangenomen. Dan kan ik u melden dat voor hebben gestemd de fracties van D66, GroenLinks, Partij voor de Dieren, CDA, LOKAAL-LIMBURG, PvdA en de SP en de fractie van de VVD. Tegen hebben gestemd de overige partijen. Het voorstel is daarmee aangenomen zogezegd. Dan hebben wij een aantal moties die in stemming worden gebracht en ik zou even bij de heer Megens willen informeren naar de exacte status van de motie 2754, of u even kunt aangeven of wij over 2754 nog gaan stemmen of dat dat anders is.

De heer Megens (PVV): Nee, die motie houden wij aan voorzitter.

De vicevoorzitter: De motie 2754 wordt aangehouden. Dus die gaan wij niet in stemming brengen. Dan gaan wij starten met de stemming over motie 2749, de tweede gewijzigde versie van de heer Westhoff cum suis inzake Breng de RES in beeld. Ik open de stemming over motie 2749. We wachten nog op enkele stemmen. Kunnen we even omhooggaan in het scherm? Dan ga ik de heer Bosch vragen wat hij zou willen stemmen.

De heer Bosch (PVV): Voor.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt voor. Dan constateer ik dat de motie is verworpen. Veertien leden hebben voorgestemd. 30 leden hebben tegengestemd. Voor hebben gestemd de fracties van PVV, van SVL en van Forum voor Democratie. Tegen hebben gestemd de overige fracties. Daarmee is de motie 2749 verworpen. Dan ga ik met u naar 2750 van de heer Loomans cum suis inzake Koppel biodiversiteit aan de energietransitie, de motie 2750. Ik open de stemming.

Mevrouw Palmen (CDA): Mag ik een stemverklaring afleggen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Palmen, u bent in beeld.

Mevrouw Palmen (CDA): Ja, dank u wel. Ik denk misschien dat mevrouw Werrij het woord nam. Voorzitter, wij juichen biodiversiteit uiteraard toe en zouden ook graag voor willen stemmen maar gezien het antwoord van de Gouverneur en de te enge formulering moeten we helaas toch tegenstemmen.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Zijn er nog andere stemverklaringen? Dat is niet het geval. Dan is de stemming geopend over motie 2750. Dan vraag ik onderwijl aan de heer Bosch wat hij zou willen stemmen.

De heer Bosch (PVV): Tegen.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt tegen.

De heer Kuntzelaers (PvdA): En de heer Kuntzelaers wil voorstemmen want zijn computer begeeft het zojuist.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Voorzitter, mevrouw Plusquin, bij mij is er ook een probleem volgens mij.

De vicevoorzitter: U heeft voorgestemd.

Griffier Pregled: En de heer Kuntzelaers heeft voorgestemd denk ik.

De vicevoorzitter: Nee. De heer Kuntzelaers heeft niet gestemd. Dus dat passen wij aan. Mijnheer Kuntzelaers stemt voor?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja, hij stemt voor.

Griffier Pregled: En de heer Bosch.

De vicevoorzitter: De heer Bosch had al gestemd.

Griffier Pregled: Wat had hij gestemd?

De vicevoorzitter: Tegen. Dan constateer ik dat twintig leden voor hebben gestemd, 24 leden tegen hebben gestemd. Voor hebben gestemd de fracties van D66, GroenLinks, Partij voor de Dieren, SVL en de SP. Tegen hebben gestemd de overige fracties. Daarmee is de motie verworpen. Dan ga ik met u naar 2751, gewijzigd Loomans cum suis inzake Vogeltrekroutes betrekken bij uitwerking RES. Wenst daar nog iemand het woord over? Dat is niet het geval. Dan open ik de stemming over motie 2751. Wij wachten nog op enkele stemmen. Mijnheer Bosch, wat zou u stemmen?

De heer Bosch (PVV): Tegen.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt tegen. De heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Tegen.

De vicevoorzitter: Dan constateer ik dat dertien leden voor hebben gestemd en 31 leden tegen hebben gestemd. Voor hebben gestemd de fracties van de Partij voor de Dieren, de fractie van SVL, Forum voor Democratie en de SP. Tegen hebben gestemd de overige leden. Daarmee is de motie

verworpen. Dan kom ik met u bij de motie 2753, gewijzigd Loomans cum suis inzake ABP stopt met investeringen in fossiele industrie. Wenst daar nog iemand het woord over?

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja, voorzitter.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, de fractie van D66 vindt het een sympathieke oproep maar vindt dat dat aan de mensen die het betreft zelf zou moeten zijn en daarom zullen wij tegenstemmen.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Nog andere reacties? Dat is niet het geval. Dan open ik de stemming over motie 2753. Dan vraag ik onderwijl weer aan de heer Bosch wat hij zou willen stemmen.

De heer Bosch (PVV): Tegen.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt tegen. De heer Kuntzelaers heeft nu wel weer mee kunnen stemmen. Het doet het weer?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja, de update is compleet. Dank u wel, voorzitter.

De vicevoorzitter: Eens even kijken. Wij wachten nog op de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, als het goed is dan heeft de heer Driessen net gestemd.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter.

De vicevoorzitter: Wie reageert er nog?

De heer Van Caldenberg (SP): De heer Van Caldenberg. Bij de moties 2750 en 2751 verschijnt nu in mijn scherm dat ik daartegen heb gestemd, maar ik heb daarvoor gestemd. Dus ik weet niet hoe dat precies kan.

De vicevoorzitter: Ik ook niet. Dus dat gaan we nakijken. Dan constateer ik dat tien leden voor de motie 2753 hebben gestemd en 34 leden tegen hebben gestemd. Voor hebben gestemd de fracties van GroenLinks, de fractie van de Partij voor de Dieren en de fractie van de SP. Daarmee is de motie verworpen. Dan schors ik voor een heel kort ogenblik om te kijken of wij antwoord kunnen geven op de vraag van de heer Van Caldenberg.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Wij hebben het gecontroleerd, mijnheer Van Caldenberg. Bij zowel de motie 2750 als 2751 heeft uw hele fractie voorgestemd.

De heer Van Caldenberg (SP): Dank u wel. Dan geeft alleen mijn scherm iets raars aan maar dan is het in ieder geval officieel correct.

De vicevoorzitter: Bij beide moties heeft uw fractie voorgestemd. Dan kunnen wij verdergaan met de stemmingen.

2.3 CORRECTIE G-21-020 Statenvoorstel Verzoek tot intrekking van het Provinciaal Inpassingsplan 'Windpark Greenport Venlo', brief GS van 8-6-2021 (GS 2021-14915)

De vicevoorzitter: Ik ga met u naar 2.3 correctie G-21-020, Statenvoorstel verzoek tot intrekking van het Provinciaal Inpassingsplan Windpark Greenport Venlo op basis van een brief van GS van 8 juni jongstleden. Er zijn geen amendementen ingediend, geen moties bij dit onderwerp en daarom gaan wij direct over tot de stemming voor het Statenvoorstel. Ik open de stemming. Dan vraag ik aan de heer Bosch wat hij stemt.

De heer Bosch (PVV): Tegen.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt tegen. Mijnheer Van Caldenberg, wij hebben uw stem nog niet binnen en mijnheer Franssen, uw stem is nog niet binnen.

De heer Van Caldenberg (SP): Nu wel voorzitter.

De vicevoorzitter: De stem van mijnheer Van Caldenberg is nu wel binnen. Mijnheer Franssen wachten wij nog af. Dat mag ook mondeling. Mijnheer Franssen hoor ik niet.

Griffier Pregled: De heer Franssen heeft gestemd.

De vicevoorzitter: Dan hebben wij nu een novum beste mensen, want er zijn 22 stemmen voor uitgebracht en 22 stemmen tegen. Dus dat betekent dat de stemmen staken en dat het voorstel zal worden doorgeschoven voor een nieuwe stemming op het moment dat de Staten voltallig zijn en dat betreft dus de volgende vergadering. Dus dat betreft 2 juli als wij toch hier allemaal samenkomen weer, het moment dat ook voorzien is dat het College geïnstalleerd wordt dat dit voorstel dan opnieuw in stemming zal worden gebracht. Dus de stemmen staken op dit punt.

3 Moties vreemd aan de orde van de dag

De vicevoorzitter: Dan ga ik met u naar het laatste agendapunt, de moties vreemd aan de orde van de dag. Dat zijn er nog een tweetal, de motie 2756 van de heer Megens inzake Natuur voor iedereen vrij toegankelijk. Ik open de stemming.

Mevrouw Schuuring (PvdA): Voorzitter.

De vicevoorzitter: Even uw naam graag.

Mevrouw Schuuring (PvdA): Lianne Schuuring, PvdA. Ik zou hier graag nog even een stemverklaring over af willen leggen. Wij kunnen het idee dat natuur vrij toegankelijk moet zijn heel erg ondersteunen, maar de precieze uitwerking van deze motie en vooral de specificatie dat anders al het geld teruggevraagd zou moeten worden of dat alleen maar parkeergelden gevraagd zouden mogen

worden vinden wij te veel op de uitvoering en ook te ver gaan. Daarom zullen wij toch tegen deze motie stemmen.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Zijn er nog andere stemverklaringen?

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, de heer Van Caldenberg.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voor ons geldt eigenlijk exact dezelfde stemverklaring als die van de Partij van de Arbeid.

De vicevoorzitter: Dank u wel, waarvan akte. Een reactie van anderen? Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Ja voorzitter, voor D66 geldt ook exact dezelfde stemverklaring als van de PvdA. En voorzitter, terwijl we nog bij de stemverklaringen zijn, mijn fractie heeft een fout gemaakt bij de vorige stemming. Daar kunnen wij nu niets meer aan doen natuurlijk?

Griffier Pregled: Die is gesloten.

De vicevoorzitter: Die stemming is inderdaad gesloten maar u mag wel vertellen wat die fout is. Dan leggen we dat in ieder geval in de notulen vast.

Mevrouw Jenneskens (D66): Dat is dat wij allemaal voor hadden willen stemmen en we een foutje hebben gemaakt in ons overzicht.

De vicevoorzitter: Dat kan gebeuren. Maar in die zin is het dus niet onomkeerbaar en krijgt u een herkansing op 2 juli. Zijn er andere stemverklaringen nog?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja voorzitter, namens het CDA zou ik ook graag een stemverklaring af willen geven.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dat is in de lijn van de heer Remkes. Eigenlijk zouden we voor het voorstel zijn om het nieuwe College met de opdracht op pad sturen om nog een keer te gaan spreken met partijen om te kijken of er een betere oplossing voor handen is dan de oplossing die nu is aangedragen. Dus wij zouden nadrukkelijk graag willen dat dat door het nieuwe College wordt opgepakt. Dus wij zullen tegen de motie stemmen.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Zijn er nog andere stemverklaringen? Dat is niet het geval. Dan is de stemming geopend. Dan vraag ik aan de heer Bosch wat hij zou stemmen.

De heer Bosch (PVV): Voor.

De vicevoorzitter: De heer Bosch stemt voor. Dan constateer ik dat 18 leden voor hebben gestemd, 26 leden tegen hebben gestemd. Voor hebben gestemd de fracties van de Partij voor de Dieren, SVL, Forum voor Democratie, LOKAAL-LIMBURG. Tegen hebben gestemd de overige fracties. En de fractie van de PVV heeft voorgestemd. 18 voor en 26 tegen. Daarmee is de motie verworpen. Dan komen we bij de laatste motie van vandaag. Dat betreft motie 2757 van mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Voorzitter.

De vicevoorzitter: Ja, mevrouw Plusquin?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, inderdaad. Wij hebben conform het advies van de Commissaris een integriteitsmelding daarvan gemaakt en wij komen op een later tijdstip terug met een bredere motie over de natuurcompensatie. Dus wij trekken deze motie in.

De vicevoorzitter: Dan hoeven wij er ook niet meer over te gaan stemmen en de vorige motie was dan ook de laatste punt van de stemming.

4 Sluiting

De vicevoorzitter: Wij komen daarmee aan het einde van deze digitale vergadering. Ik wens u allen een fijne avond toe, een mooi zonnig weekend. We zien elkaar fysiek in ieder geval weer terug op 2 juli in volledige bezetting en ik sluit de vergadering.

(Einde van de vergadering om 18:35 uur)

De notulen van de vergadering van 18 juni 2021 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 1 oktober 2021.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

Dhr. J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept Notulen Statenvergadering van 25 juni 2021

INHOUDSOPGAVE
Notulen 25 juni 2021

	Presentielijst	**Pagina 4**
1	**Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda**	**Pagina 6**
2	**HAMERSTUKKEN**	**Pagina 11**
2.1	**Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten**	**Pagina 11**
2.1.1	**G-21-021 Ontwerpbesluit bekrachtiging geheimhouding bijlagen bij mededeling portefeuillehouder inzake Campus Vastgoed Greenport Venlo BV (GS 2021—14845)**	**Pagina 11**
3	**STEMMING BEHANDELSTUKKEN**	**Pagina 11**
3.1	**CORRECTIE G-21-020 Statenvoorstel Verzoek tot intrekking van het Provinciaal Inpassingsplan 'Windpark Greenport Venlo', brief GS van 8-6-2021 (GS 2021-14915)**	**Pagina 11**
4.	**Sluiting**	**Pagina 16**

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 25 juni 2021

Vicevoorzitter
Frische, drs. G.H.C.

Statengriffier
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig:	
Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Baneke, P.D.	GroenLinks
Bastiaans, L.H.	VVD
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Bijnen, H.M. van	PVV
Bosch, M.Th.	PVV
Caldenberg, M. van	SP
Claassen, drs. R.A.B.	PVV
Claessens-Schepers, mevrouw Y.M.	SP
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Ernst, R.A.M.M.	PVV
Fischer-Otten, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Frische, drs. G.H.C.	CDA
Geraats, J.M.L.	CDA
Heldens, ing.T.M.	VVD
Hermans, L.J.	PVV
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Kerseboom, mevrouw dr. S.	Forum voor Democratie
Kuntzelaers, J.J.M.	PvdA
Linden, H.M.V. van der	LOKAAL-LIMBURG
Lodewijks, drs. A.J.V.C.	VVD
Loomans, ir. P.J.M.	Partij voor de Dieren
Megens, B.J.M.H.	PVV
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Meziani, A.	CDA
Nijskens, H.L.M.	VVD
Palmen, BBA, mevrouw E.E.C.	CDA
Plusquin, mevrouw P.S.M.L.	Partij voor de Dieren

Reuser, J.A.A.M.	SVL
Schuuring, mevrouw L.A.	PvdA
Smeets, B.B.P.M.	SVL
Straus, mevrouw drs. K.C.J.	VVD
Thewissen, drs. M.W.	SVL
Vaessen L.A.P.	D66
Valk, MCDM, ing. R.E. van der	SP
Vincken, drs. N.J.H.M.	SVL
Voncken-Janssen, mevrouw ing. I.D.A.M.	CDA
Wageningen, ir. J. van	D66
Werrij-Wetzels, LLM, mevrouw M.	CDA
Westen, bc O.D.	GroenLinks
Westhoff, ir. R.J.H.	Forum voor Democratie
Wolters Gregório, J.	SP

Notulist
Het Notuleercentrum

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

<onverstaanbaar> van uw naam. Wacht u dan tot u goed in beeld zichtbaar bent en dan zegt u: Voorzitter, uw naam en aanwezig en daarna mag u de microfoon weer op mute zetten. Ik geef graag het woord aan de griffier om te starten met de inventarisatie van de aanwezigheid.

Griffier Pregled: Mevrouw Absil.

Mevrouw Absil (CDA): Voorzitter, Marlou Absil is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Baneke.

De heer Baneke: (GroenLinks): Voorzitter, ik wil graag van de gelegenheid gebruik maken om de twee Statenleden, die ons samenzijn hebben mogelijk gemaakt, van harte bedanken. Een week zonder Statenvergadering is natuurlijk een week niet geleefd. Ik dank u zeer.

Griffier Pregled: De heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Voorzitter, de heer Bastiaans is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Berkhorst.

Mevrouw Berkhorst (PvdA): Voorzitter, mevrouw Berkhorst is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Voorzitter, de heer Van Bijnen is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Bosch.

De heer Bosch (PVV): Voorzitter, de heer Bosch is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Aanwezig, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Voorzitter, de heer Claassen is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Claessens-Schepers.

Mevrouw Claessens-Schepers (SP): Voorzitter, mevrouw Claessens-Schepers is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Depondt-Olivers.

Mevrouw Depondt-Olivers (CDA): Voorzitter, Mirjam Depondt is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, de heer Driessen is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Ernst.

De heer Ernst (PVV): Voorzitter, Roger Ernst is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Fischer. U kunt op de spatie drukken, mevrouw Fischer.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Goedemorgen. Anne Marie Fischer is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Aanwezig, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Frische aanwezig. De heer Geraats.

De heer Geraats (CDA): Goedemorgen. De heer Geraats is aanwezig, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Heldens.

De heer Heldens (VVD): Voorzitter, vanuit het gouvernement, de heer Heldens is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Hermans.

De heer Hermans (PVV): Voorzitter, de heer Hermans is present.

Griffier Pregled: De heer IJpelaar.

De heer IJpelaar (CDA): Voorzitter, Wouter IJpelaar is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, mevrouw Jenneskens is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Voorzitter, Thea Jetten is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Jiménez Hastenrath.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Voorzitter, Jiménez Hastenrath is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Kerseboom.

Mevrouw Kerseboom (Forum voor Democratie): Voorzitter, mevrouw Kerseboom is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): De heer Kuntzelaers is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Henk van der Linden is aanwezig, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Lodewijks.

De heer Lodewijks (VVD): Voorzitter, de heer Lodewijks is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Goedemorgen, voorzitter. Peter Loomans is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Megens.

De heer Megens (PVV): De heer Megens is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Goedemorgen, voorzitter. Mevrouw Mertens is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Meziani.

De heer Meziani (CDA): Ja, voorzitter, de heer Meziani vanuit Venlo is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Voorzitter, namens de VVD, de heer Nijskens is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Palmen.

Mevrouw Palmen (CDA): Goedemorgen, voorzitter. Emma is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Plusquin is aanwezig, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Reuser.

De heer Reuser (SVL): Goedemorgen, voorzitter. Hans Reuser is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Schuuring.

De heer Schuuring (PvdA): Goedemorgen, voorzitter. Mevrouw Schuuring is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Smeets.

De heer Reuser (SVL): Voorzitter, Hans Reuser hier. Mijnheer Smeets is aanwezig, maar die is nu aan het inloggen.

Griffier Pregled: Oké, ik kom dadelijk terug. Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Mevrouw Straus is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): De heer Thewissen is aanwezig, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Vaessen.

De heer Vaessen (D66): Voorzitter, de heer Vaessen is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Van der Valk.

De heer Van der Valk (SP): Goedemorgen, voorzitter. René van der Valk is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Voorzitter, de heer Vincken is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Voncken-Janssen.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Goedemorgen, voorzitter. Ingrid Voncken is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Voorzitter, Hans van Wageningen is aanwezig.

Griffier Pregled: Mevrouw Werrij-Wetzels.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, mevrouw Werrij is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Westen

De heer Westen (GroenLinks): Goedemorgen, voorzitter. Odin Westen is ook aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Goedemorgen, voorzitter, Roel Westhoff uit Nuth is aanwezig.

Griffier Pregled: De heer Wolters Gregório

De heer Wolters Gregório (SP): Goedemorgen, voorzitter. De heer Wolters Gregório meldt zich ook.

Griffier Pregled: De heer Smeets.

Griffier Pregled: Mijnheer Smeets niet.

De vicevoorzitter: Mijnheer Smeets niet. De heer Smeets is op dit moment nog niet aanwezig maar mocht hij in de vergadering voorafgaand of tijdens de stemming aanwezig zijn, dan stemt hij nog mee. Dames en heren, daarmee constateer ik dat er 46 Statenleden present zijn en dat hiermee is voldaan aan het quorumvereiste. En ik open dan ook de vergadering.

Aan het begin van deze vergadering, waarin wij samenkomen om de belangen van de provincie Limburg en haar inwoners te dienen, spreken wij de hoop uit dat onze arbeid vrucht zal dragen. Mogen wij kracht en inspiratie putten uit onze geloofs- en levensovertuiging met de juiste waardering voor elkaars mening. Dat is onze bede voor God of aan elkaar.

Wij hebben geen afmeldingen van de zijde van PS anders dan dat de heer Smeets zojuist nog niet in de uitzending was en alle andere Statenleden inmiddels wel aanwezig zijn. Het volledige College van GS is wel afgemeld.
Dan de hoofdelijke stemming. Indien er een verzoek tot hoofdelijke stemming wordt ingediend zal ik door middel van loting bepalen bij welke persoon op de presentielijst ik de stemming zal starten. Ik trek nu het nummer. Nummer 25. De heer Van der Linden. Dus als wij hoofdelijk gaan stemmen dan starten wij bij de heer Van der Linden. Nu wil ik mij even wenden tot de heer Bosch en dat heeft ook te maken met de stemming zelf. Ik begreep van de griffier dat de heer Bosch heeft gevraagd om hoofdelijk te stemmen over het voorstel Provinciaal Inpassingsplan ‘Windpark Greenport Venlo’. Zou de heer Bosch dat nog willen bevestigen?

De heer Bosch (PVV): Ja.

De vicevoorzitter: Ja, dus de heer Bosch wenst hoofdelijke stemming. Nou goed. En zoals u weet als één lid hoofdelijke stemming wenst, dan stemmen wij volledig hoofdelijk over dit voorstel.
Er ligt een conceptagenda voor voor deze vergadering. Ik kijk rond of u kunt instemmen met de vaststelling van deze voorliggende agenda. Dat is het geval. Dan is de agenda hiermee vastgesteld. Ik

ga met u naar de hamerstukken.

2 HAMERSTUKKEN

2.1 Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten

2.1.1 G-21-021 Ontwerpbesluit bekrachtiging geheimhouding bijlagen bij mededeling portefeuillehouder inzake Campus Vastgoed Greenport Venlo BV (GS 2021-14845)

De vicevoorzitter: Ik constateer dat besluit G-21-021 met algemene stemmen is aanvaard. Dan ga ik met u naar de behandelstukken.

De heer Smeets (SVL): Voorzitter.

De vicevoorzitter: Ja.

De heer Smeets (SVL): Ik ben inmiddels aanwezig.

De vicevoorzitter: De heer Smeets is aanwezig, waarvoor dank. Dan zijn wij in volledige samenstelling in de vergadering. Welkom. Wij gaan verder met de agenda.

3 STEMMING BEHANDELSTUKKEN

3.1 CORRECTIE G-21-020 Statenvoorstel Verzoek tot intrekking van het Provinciaal Inpassingsplan ‘Windpark Greenport Venlo’, brief GS van 8-6-2021 (GS 2021-14915)

De vicevoorzitter: Zoals u weet hebben wij daar afgelopen vrijdag over gestemd en staakten de stemmen op dat onderdeel. Dat betekent dat het voorstel opnieuw in stemming moet worden gebracht in een vergadering waar in ieder geval geen quorum vereist is. Mocht het vandaag opnieuw leiden tot het staken der stemmen, dan betekent het dat het voorstel niet is aangenomen. Wij gaan zo aanstonds starten met die stemming. Ik heb net aangegeven dat op verzoek van de heer Bosch dit een hoofdelijke stemming wordt, waarbij wij dus gaan starten met de heer Van der Linden. Ik kijk of er nog behoefte is aan het afleggen van stemverklaringen voor dit voorstel. Ik constateer dat dat niet het geval is. Dan gaan wij starten met de stemming van dit voorstel en dan geef ik graag het woord aan de griffier voor het benoemen van de stemmen. Ik verzoek u dan vervolgens uw naam te noemen en aan te geven: Ik stem voor het voorstel of ik stem tegen het voorstel. De griffier.

Griffier Pregled: De heer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Henk van der Linden is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Lodewijks.

De heer Lodewijks (VVD): Lodewijks is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): De heer Loomans is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Megens.

De heer Megens (PVV): De heer Megens is tegen dit voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Mevrouw Mertens is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Meziani.

De heer Meziani (CDA): De heer Meziani is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): De heer Nijskens is voor het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Palmen.

Mevrouw Palmen (CDA): Voorzitter, Emma Palmen is voor het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Mevrouw Plusquin is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Reuser.

De heer Reuser (SVL): Hans Reuser is tegen dit voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Schuuring.

De heer Schuuring (PvdA): Mevrouw Schuuring is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Smeets.

De heer Smeets (SVL): Bart Smeets is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Mevrouw Straus is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): De heer Thewissen is tegen dit voorstel, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Vaessen.

De heer Vaessen (D66): De heer Vaessen is voor dit voorstel, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Van der Valk.

De heer Van der Valk (SP): De heer Van der Valk is tegen het voorstel, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): De heer Vincken is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Voncken-Janssen

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Voorzitter, mevrouw Voncken is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Hans van Wageningen is voor het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Werrij-Wetzels.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Werrij is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Westen.

De heer Westen (GroenLinks): Odin Westen is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): De heer Westhoff is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Wolters Gregório

De heer Wolters Gregório (SP): Is tegen het voorstel, voorzitter**.**

Griffier Pregled: Mevrouw Absil.

Mevrouw Absil (CDA): Mevrouw Absil is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Baneke.

De heer Baneke: (GroenLinks): Voorzitter, de heer Baneke is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Bastiaans.

De heer Bastiaans (VVD): Voorzitter, Leon Bastiaans is voor het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Berkhorst.

Mevrouw Berkhorst (PvdA): Voorzitter, mevrouw Berkhorst is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Voorzitter, de heer Van Bijnen is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Bosch.

De heer Bosch (PVV): Mart Bosch is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Die is tegen, voorzitter.

Griffier Pregled: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Voorzitter, de heer Claassen is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Claessens-Schepers.

Mevrouw Claessens-Schepers (SP): Mevrouw Claessens is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Depondt-Olivers.

Mevrouw Depondt-Olivers (CDA): Voorzitter, mevrouw Depondt is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, de heer Driessen is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Ernst.

De heer Ernst (PVV): Voorzitter, Roger Ernst is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: Tegen? Dat komt niet helemaal duidelijk over.

De vicevoorzitter: Mijnheer Ernst, kunt u het nog eens herhalen?

De heer Ernst (PVV): Voorzitter, Roger Ernst is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Fischer-Otten.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Voorzitter, Anne Marie Fischer is tegen het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, de heer Franssen is tegen.

Griffier Pregled: De heer Frische.

De heer Frische (CDA): De heer Frische is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Geraats.

De heer Geraats (CDA): De heer Geraats is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Heldens.

De heer Heldens (VVD): De heer Heldens is voor het voorstel.

Griffier Pregled: De heer Hermans.

De heer Hermans (PVV): Lei Hermans is tegen.

Griffier Pregled: De heer IJpelaar.

De heer IJpelaar (CDA): De heer IJpelaar is voor het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Mevrouw Jenneskens is voor het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Mevrouw Jetten is voor het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Jiménez Hastenrath.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Voorzitter, ik ben tegen het voorstel.

Griffier Pregled: Mevrouw Kerseboom.

Mevrouw Kerseboom (Forum voor Democratie): Voorzitter, mevrouw Kerseboom is tegen dit voorstel.

Griffier Pregled: De heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Voorzitter, de heer Kuntzelaers is voor het voorstel.

De vicevoorzitter: Wij hebben even geïnventariseerd en als u heeft meegeschreven dan zult u met mij concluderen dat 21 leden tegen hebben gestemd, 26 leden voor hebben gestemd. Tegen hebben gestemd de fracties van PVV, Forum voor Democratie, SVL, LOKAAL-LIMBURG, de SP en 50PLUS. Voor hebben gestemd de overige fracties. Daarmee is het voorstel aangenomen.

4. Sluiting

Wij komen daarmee aan de sluiting van deze digitale vergadering. Ik dank u allen voor uw aanwezigheid. Ik wens u een prettige voortzetting van deze vrijdag toe. En voor daarna alvast een prettig weekend en wij zien elkaar in ieder geval volgende week vrijdag weer voor een fysieke vergadering in de Statenzaal, de Feestzaal, waar u allen weer van harte welkom bent.

(Einde van de vergadering om 19:47 uur)

De notulen van de vergadering van 25 juni 2021 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 1 oktober 2021.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

Dhr. J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept Notulen Statenvergadering van 2 juli 2021

INHOUDSOPGAVE
Notulen 2 juli 2021

	Presentielijst	**Pagina 4**
1	**Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda**	**Pagina 6**
2	**Spreekrecht externen**	**Pagina 8**
3	**Vragenuur**	**Pagina 8**
4	**Notulen**	**Pagina 8**
5	**Voorraadagenda**	**Pagina 8**
6.1	**Debat**	**Pagina 8**
6.2	**Benoeming en installatie nieuwe gedeputeerden**	**Pagina 61**
7	**HAMERSTUKKEN**	**Pagina 74**
7.1	**Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten**	**Pagina 74**
7.2	**P-21-017 Statenvoorstel Wijziging Verordening rechtspositie decentrale politieke ambtsdragers Provincie Limburg 2019 (PS 2021-15921)**	**Pagina 74**
7.3	**P-21-018 Statenvoorstel Verzoek tot opheffing geheimhouding en openbaarmaking naar aanleiding van een verzoek op grond van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob)**	**Pagina 74**
8	**BEHANDELSTUKKEN**	**Pagina 74**
9	**Moties vreemd aan de orde van de dag**	**Pagina 74**
10	**Sluiting**	**Pagina 75**

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 2 juli 2021

Voorzitter
Remkes J.W.
Frische, drs. G.H.C. (deels agendapunt 6.1)

Statengriffier
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig:	
Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Baneke, P.D.	GroenLinks
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Bijnen, H.M. van	PVV
Bosch, M.Th.	PVV
Caldenberg, M. van	SP
Claassen, drs. R.A.B.	PVV
Claessens-Schepers, mevrouw Y.M.	SP
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Ernst, R.A.M.M.	PVV
Fischer-Otten, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Frische, drs. G.H.C.	CDA
Geraats, J.M.L.	PvdA
Heldens, ing.T.M.	VVD
Hermans, L.J.	PVV
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Kerseboom, mevrouw dr. S.	Forum voor Democratie
Kuntzelaers, J.J.M.	PvdA
Linden, H.M.V. van der	LOKAAL-LIMBURG
Lodewijks, drs. A.J.V.C.	VVD
Loomans, ir. P.J.M.	Partij voor de Dieren
Megens, B.J.M.H.	PVV
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Meziani, A.	CDA
Nijskens, H.L.M.	VVD
Palmen, BBA, mevrouw E.C.C.	CDA

Plusquin, mevrouw P.S.M.L.	Partij voor de Dieren
Reuser, J.A.A.M.	SVL
Schuuring, mevrouw E.A.	PvdA
Smeets, B.B.P.M.	SVL
Straus, mevrouw drs. K.C.J.	VVD
Thewissen, drs. M.W.	SVL
Vaessen, L.A.P.	D66
Valk, MCDM, ing. R.E. van der	SP
Vincken, drs. N.J.H.M.	SVL
Voncken-Janssen, mevrouw ing. I.D.A.M.	CDA
Wageningen, ir. J. van	D66
Werrij-Wetzels, LLM, mevrouw M.	CDA
Westen, bc O.D.	GroenLinks
Westhoff, ir. R.J.H.	Forum voor Democratie

Afwezig

Bastiaans, L.H.	VVD
Wolters Gregório, J.	SP

Overige aanwezigen:

Gabriëls, G.J.W.
Gaans, M.W.A. van
Roefs, C.W.J.M.
Roest, A.G.M.
Satijn, S.H.M.
Toorenburg, M.M. van

Notulist

Het Notuleercentrum

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

De voorzitter: We gaan de vergadering openen, hetgeen bij dezen is geschied. Dit is, in ieder geval ook voor mij, een redelijk heugelijke bijeenkomst, want dit is de eerste keer dat ik uw Staten plenair, weer fysiek zie. Ik heb begrepen dat sinds maart vorig jaar de Staten plenair niet fysiek bij elkaar zijn geweest na corona en dat is wel even een moment om bij stil te staan. De technische mogelijkheden bleken afgelopen maanden onbegrensd, ook om tot besluitvorming te komen, maar de digitale besluitvorming kent ook een aantal stevige tekortkomingen. Daarom is het plezierig dat we hier vanochtend weer op deze manier bij elkaar zijn. Ik verzoek u te gaan staan. Aan het begin van deze vergadering waarin wij samenkomen om de belangen van de provincie Limburg en haar inwoners te dienen, spreken wij de hoop uit dat onze arbeid vandaag vrucht zal dragen. Mogen wij kracht en inspiratie putten uit onze geloofs- en levensovertuiging met de juiste waardering voor elkaars mening. Dat is onze bede aan God of aan elkaar. De afmeldingen zijn ontvangen van de heer Bastiaans, de heer Wolters Gregório en mevrouw Mertens zal iets later in onze vergadering verschijnen. Er zijn ook twee heugelijke mededelingen, want de heer Lodewijks vierde zijn verjaardag op 18 juno en de heer Loomans op 22 juno. Er zal in verband met de benoeming van Gedeputeerden ook een interne fotograaf aanwezig zijn vandaag en hij zal met inachtneming van de anderhalve meter afstand foto's nemen. Ook de pers is vanzelfsprekend van harte welkom. Als het gaat om de stemmingen, indien een verzoek tot hoofdelijke stemming wordt ingediend zal ik door middel van loting bepalen bij welke persoon op de presentielijst de stemming zal worden gestart en ik trek nu het nummer. Het nummer is gevallen op twee.

Griffier Pregled: De heer Baneke.

De voorzitter: Daar zal de hoofdelijke stemming dus bij beginnen. Bij de behandeling van agendapunt 6.1 wordt de volgende volgorde van sprekers ook bepaald door loting. De fractie die correspondeert met het nummer dat geloot wordt mag beginnen. Dat zijn weer andere nummers. Ik zal proberen om met de ogen dicht en de greep was weer goed, wederom nummer twee. En dat betekent dat de fractie van D66 mag beginnen. Bij de opening van de vergadering is een quorum vereist en de griffier en ik hebben geconstateerd dat het quorum aanwezig is. Dus aan dat vereiste is voldaan. De Statenvergadering zal ook via livestream worden uitgezonden en mocht u vandaag willen interrumperen, verzoek ik u om dat vanaf uw eigen zitplaats te doen. Daarnaast wil ik erop wijzen dat bezoekend publiek niet is toegestaan, met uitzondering vanzelfsprekend van de pers en de gereserveerde ambtelijke ondersteuning voor zover noodzakelijk aanwezig.
De agenda. Ik vraag u om de agenda voor deze Statenvergadering gewijzigd vast te stellen. Kun u daarmee instemmen? De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel voorzitter. Ik zou een punt van orde willen inbrengen. Een punt van orde is dus dat onder de bezielende leiding van de heer Thewissen geregeld is dat om vier minuten voor twaalf vannacht de analyse van de beoogde Gedeputeerden boven water is gekomen, met een mogelijkheid tot inzage waarvan wij als fractie vinden dat je dat zou moeten inzien voordat je overgaat tot benoemen. Immers, de Statenleden benoemen de Gedeputeerde Staten. Dus ik verzoek een schorsing om gelegenheid te hebben om die analyse op waarde te kunnen schatten voordat we overgaan tot benoemen. Ten tweede gaat Provinciale Staten ook in die benoeming akkoord met de op dan bekende nevenfuncties. Ik kan me nog heel goed herinneren dat we van de Zuidelijke Rekenkamer, als Provinciale Staten, tot twee keer toe om de oren hebben gekregen en te horen

hebben gekregen, op het moment dat u benoemt, dan bent u ook akkoord. U heeft de regie Provinciale Staten. Nou die regie willen we dus ook nemen is ons voorstel en dat ook de nevenfuncties zoals ze nu bekend zijn ter inzage worden gelegd voordat we overgaan tot benoemen van Gedeputeerde Staten. Dank u wel.

De voorzitter: Wie over dit ordevoorstel. Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, wij steunen dat verzoek voorzitter. We krijgen inderdaad rond middernacht een e-mail om dat in te zien en tegelijkertijd ook een Presidium voor de fractievoorzitters rond die tijd, dus ik zou ook graag een schorsing willen om die stukken in te zien.

De voorzitter: Wie verder over het ordevoorstel. Mevrouw Fischer.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Ik kan niet meer dan eens zijn. Ik heb het vanmorgen pas gezien dus. Het klopt denk ik wat mijnheer Claassen zegt, dat als we nu benoemen dat we dan toestemmen in datgene wat nu voorhanden is. Als er iets anders is dan dat ik nu weet, en dat is niks, dan zou ik dat inderdaad wel graag weten.

De voorzitter: Verder nog opmerkingen over het ordevoorstel. Ik zie de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja voorzitter, ten tijde van de benoeming van de heer Koopmans destijds had hij een nevenfunctie en achteraf zijn we daar tamelijk mee op de koffie gekomen. Dat wil ik me geen tweede keer laten overkomen.

De voorzitter: Verder nog opmerkingen over het ordevoorstel. Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, ik heb dat in de Presidiumvergadering zojuist ook al even gevraagd hoe dat zat met die nevenfuncties, met die lijst van nevenfuncties. Omdat u ook conform uw brief in mei al een oproep heeft gedaan tot het veranderen van de gedragscode en het neerleggen van die functies. Toch is bij mijn fractie ook de vraag ontstaan, kunnen we toch die volledige lijst ter inzage krijgen voorafgaand aan de stemming. Dus ik zou het ordevoorstel graag willen steunen.

De voorzitter: Hier doet zich het probleem van kip-ei voor, want er kan van uitgegaan worden dat, en daarover zeg ik u zijn natuurlijk ook afspraken gemaakt, de kandidaten op dit moment nog niet benoemd zijn. Er zijn formeel op dit moment dus nog nevenfuncties, maar dat de kandidaten voornemens zijn om die nevenfuncties, althans waar het gaat om het substantiële deel, ook neer te leggen nadat zij zijn benoemd. Daar is zojuist overigens, daarom verrast de discussie mij even een klein beetje, in het Presidium ook over gepraat, maar ik begrijp ook dat met name de heer Claassen inzage wil hebben, vertrouwelijk even voor de helderheid, in de bevindingen van het screeningsproces. Ik denk dat het verstandig is om daar maar even over te stemmen, over dat ordevoorstel. Wie is daarvoor? Dat is de overgrote meerderheid van de Staten. Dan gaan we eerst schorsen. Hoelang denkt u daarvoor nodig te hebben?

Spreker: Als iedereen komt kijken, een half uur. 47 keer een half uur.

De voorzitter: Wat zullen we zeggen, een half uur? Als we nou even praktisch kijken, dan zou het denk ik moeten volstaan als de fractievoorzitters daar even naar de papieren kijken, maar ik wil u geen enkele beperking opleggen. Maar even qua praktische werkwijze zou mij dat verstandig lijken. Gaan we een half uur schorsen om u in de gelegenheid te stellen om die papieren in te zien. De griffier zegt, wees coulant: drie kwartier. De vergadering is voor drie kwartier geschorst.

[SCHORSING]

De voorzitter: De drie kwartier schorsing is om, dus ik verzoek de leden van de Staten om hun plaats weer in te nemen.
Ik zie hier vanuit mij gezien op de linkerflank nog heel veel lege stoelen en trouwens op de rechterflank ook nog een aantal. Ik ben voornemens om over een paar minuten de vergadering echt te laten starten.
De vergadering is heropend. We waren voor de schorsing bezig met de vraag of u in kunt stemmen met de gewijzigde agenda. Ik constateer dat dat het geval is. Dan is de agenda hierbij vastgesteld.

2 Spreekrecht externen
De voorzitter: Dan kom ik bij agenda punt 2. Spreekrecht externen. Er hebben zich geen insprekers gemeld.

3 Vragenuur
De voorzitter: Agendapunt 3 het Vragenuur, niet van toepassing.

4 Notulen
De voorzitter: De notulen, niet van toepassing.

5 Voorraadagenda
De voorzitter: De voorraadagenda, niet van toepassing.

6.1 Debat
De voorzitter: En dan zijn we gekomen bij agendapunt 6.1 het Debat. Ik heb voor de schorsing gezegd dat als het gaat om nevenfuncties er sprake is van een zeker kip-ei-vraagstuk. Maar ik zal een poging doen om dat kip-ei-vraagstuk even op te lossen. Dat betekent dat de kandidaten als ze benoemd zijn, dus op dit ogenblik voornemens zijn onder die conditie, om de volgende nevenfuncties op te geven. Dat is de heer Van Gaans, die heeft dacht ik inmiddels zijn bondsraadslidmaatschap van de ANWB opgezegd. Dat is de heer Gabriëls, lid van de Provinciale Adviescommissie Bevordering Streektaal en als ambassadeur Bewust Bodemgebruik. Voor de heer Roest geldt dat hij zijn partijfuncties inmiddels heeft neergelegd. Voor de heer Satijn, noem het maar even het mandje van de heer Satijn, die is voornemens om zijn Muntmeesterschap te beëindigen als zodanig ook het adviseurschap van de Heylen Groep, het commissariaat bij het MEC en zijn functie bij het Starterscentrum Limburg. Mevrouw van Toorenburg, ik heb dat vanmorgen in het Presidium ook gezegd, heeft een paar nevenfuncties die niet, ook wat mij betreft niet, beëindigd hoeven te worden omdat ze geen risico in zich dragen van de schijn van belangenverstrengeling. Dat is het vicevoorzitterschap van de Raad van Toezicht Nationaal Monument Kamp Vught, dat is het comité van Aanbeveling Stichting Open Joodse Huizen Noord-Brabant en het ambassadeurschap Brabantse Dag Heeze-Leende. En mevrouw Roefs vervult een nevenfunctie als ombudsman in het openbaar

vervoer, die stichting leidt op dit ogenblik een slapend bestaan en is afhankelijk van besluitvorming door de staatssecretaris. Dat zijn de nevenfuncties die volgende week wel en niet op de site terug zijn te vinden. Ik geef aan de voorkant van het debat ook maar duidelijk aan, ik heb zojuist gezegd u moet zich bewust zijn van het feit dat u inzage krijgt, vertrouwelijk van de verslagen. Dat betekent dus ook dat van die vertrouwelijke informatie in het debat geen gebruik gemaakt kan worden en ik zeg u erbij, als ik constateer dat buiten de vergadering om gebruik wordt gemaakt van die informatie dan zal ik aangifte doen. Ik verzoek de vicevoorzitter van de Staten.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Dames, heren, dan heropen ik de vergadering en wij gaan starten met het debat. Zoals in het Presidium afgesproken, is er voor alle woordvoerders in eerste termijn vijf minuten spreektijd en in tweede termijn een derde van die vijf minuten. Wij hebben bij loting, de voorzitter heeft dat zojuist bepaald, bij welke partij wij gaan starten. De partijen staan in alfabetische volgorde en wij starten bij de tweede partij in dat alfabetische overzicht en dat betreft de fractie van D66. Het woord is aan mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, wat is het fijn om hier te staan en eindelijk al die gezichten weer te zien na bijna een jaar. Het zou misschien niet helemaal waar zijn als ik zou zeggen dat u me allen even lief bent, maar ik ben toch heel erg blij om u te zien. Voor mij en D66 geldt dat in het bijzonder voor de heer Vaessen die er weer is. Leon, ik ben zo blie dat gij er weer ziet. Voorzitter toen ik gisteravond op de bank zat met een zak paprikachips en me afvroeg waar ik hier vandaag toch mee zou beginnen was de avondetappe op tv en ze zaten hier op Kasteel de Hoogenweerth in Maastricht. En naast al die bespiegelingen over sprinters en de koers, kwam daar Rowwen Hèze op en ze zongen ‘Onderaan beginnen’. Dat is eigenlijk precies wat ons als Staten te doen staan en wat het nieuwe College te doen staat, want waar we samen de afgelopen maanden ontzettend veel woorden gebruikten zijn onze gezamenlijke waarden ook deels verloren gegaan. Laat dit een kantelpunt zijn, we kunnen het samen beter doen. Aan het te benoemen College, ik ben blij dat u er bent ondanks dat ik u niet kan zien, want hoe we ook gelachen hebben om de heer Remkes, die als éénkoppig College telkens unaniem was, is het nu tijd om gezamenlijk aan de slag te gaan voor Limburg. Namens D66 feliciteer ik u alvast met de schier onmogelijke opdracht die u bereid was te aanvaarden. We wensen u hierbij succes, maar boven alles plezier. Er wordt op u gelet en er wordt naar u gekeken. Wij hopen boven alles dat u samen met ons niet de beste van, maar vooral het beste voor Limburg wil zijn. U weet waar u terecht bent gekomen. Wij hopen dat u het vernieuwende verbinden, dat het motto van het vorige College was, ook opvat als het uwe. Niet alleen in de letter van de beleidskaders, maar vooral in de geest van onze samenwerking. Dat u niet eerst de ravijnen vergroot of inspecteert, maar vandaag al begint met bruggen slaan. Met ons als Staten, maar vooral ook met de wereld buiten dit Gouvernement, want die wereld heeft niet stilgestaan. Het is nu aan u om met ons een antwoord te vinden op de vraagstukken van deze tijd en dat kan geen dag meer wachten. We bevinden ons in de gelukkige omstandigheid dat Limburg rijk is. Op onze balans, maar ook in cultuur, sport, verenigingen, in een manier waarop we samen kunnen leven. Dat biedt u en ons de kans om ook niet af te wachten, maar die toekomst vorm te geven. Onze oproep is simpel: nieuw College maak Limburg sterker met ons, juist na deze pandemie. Met cultuur, met sport, met poppodia, met mbo en universiteit, met fiets en trein, met ondernemer, met werk en met leven, met energie en landbouw. En boven alles gezondheid en geluk. Voor uzelf en voor Limburg en voor ons samen. Voorzitter, de afgelopen maanden hebben we gesproken over bestuurscultuur tot CdK Remkes er iebelig van werd. De kern

van de verandering die nodig is, ligt in hoe wij ons verhouden tot elkaar. In het gedrag van deze Staten zelf. In hoe wij omgaan met elkaar en ons verhouden tot iedereen die met ons werkt aan Limburg. De afstand die daarin is ontstaan is groter dan anderhalve meter. En die is niet zomaar ontstaan, hij is soms ook bewust gemaakt en anders zelfs koortsachtig bewaakt. Om de ander niet te zien of onszelf niet in de spiegel te kijken. Laat ik vandaag boven alles de hoop uitspreken dat wij daar, voor de volgende verkiezingen, samen iets aan weten te doen. Dat we elkaar in deze zaal en daarbuiten weer weten te vinden. En dat we niet alleen groter denken, maar vooral kleiner doen. Dat we het beste in bedoelingen proberen te zien en de oprechte mens in ieder ander. Tot slot een groot woord van dank aan onze Griffie, aan alle ambtelijke ondersteuning en aan de CdK. U heeft ervoor gezorgd dat we samen tot hier zijn gekomen. Het is nu aan ons om het samen beter te doen. Ik wens onszelf, het nieuwe College en iedereen die daarin met ons aan Limburg werkt boven alles succes.

De vicevoorzitter: Dank u wel mevrouw Jenneskens. We gaan verder met de fractie van Forum voor Democratie. Het woord is aan de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, de zetels van dit huis zijn inmiddels doordrenkt met het bloed van de democratie en de tranen van onze Limburgers. Gedreven door een niet-aflatende reeks aan onmiskenbare schandalen die een blamage vormen voor dit parlement, de democratie, de rechtstaat en de burger deden een aantal partijen twee maanden geleden wat het juiste was. Zij kozen ervoor om zich hard te maken voor verandering. Zij kozen ervoor om geen genoegen te nemen met beschamende perikelen, die het vertrouwen dat in ons gesteld is blijven schaden. Zij verkozen rechtdoen aan de burger boven eigenbelang. Zij kozen ervoor om schoon schip te maken. Dat vervolgens een politieke afrekening plaatsvindt op de initiërende partijen zal hen persoonlijk niet deren. Zij staan er immers voor de burger en niet voor zichzelf. Wat echter wel deert, is de totale minachting voor het democratisch proces. De eerste poging om te komen tot een stabiel College van acht middenpartijen was zo extreem stabiel dat het haar eerste week niet eens doorkwam. Wel werd er een compleet debat opgetuigd om te bezien of deze stabiele constructie op een meerderheid kon rekenen en of iedereen zich comfortabel genoeg voelde. De tweede poging, van liefst negen partijen, die werd opgetuigd omdat het CDA zich niet comfortabel genoeg voelde na het schijndebat dat werd georganiseerd. Deze optie strandde omdat de gekozen partijen SVL en SP zich niet comfortabel genoeg voelden bij deze stabiele mix van partijen. De derde poging was een zeldzame, totalitaire variant. Het democratisch proces werd terzijde geschoven, want wie houdt er nu van democratie als deze tegen je werkt, en de niet-gekozen Gouverneur ging zelf kiezen voor niet-gekozen Gedeputeerden. Toevallig mensen van de partijen van de vorige opties. De conclusie van het proces is even verbazingwekkend als beangstigend. Als de democratische orde niet het gewenste resultaat oplevert na twee formatiepogingen moet die formatiepoging maar autoritair opgelegd worden. Daarbij kunnen velen van geluk spreken dat we in Nederland leven, want in menig land had de bevolking u uit het parlementair orgaan verwijderd, goedschiks of kwaadschiks. Het lijkt me inmiddels op de doorontwikkeling van de Noord-Koreaanse politieke filosofie: Juche. Waarbij het in Noord-Korea draait om één man, draait het in de Nederlandse politiek om een aantal partijen en om een aantal partijen ook zeer zeker niet. De democratische stemgang doet aan die ideologie vrij weinig af. Tot slot voorzitter, wil ik een stuk voorlezen uit een mij heel dierbare schrijver die ik erg waardeer. Maar wat eigenlijk twaalf, dertien jaar geleden geschreven is en misschien nog nooit zo actueel is geweest. Een korte passage: ‘Wat voor invloed hebben wij werkelijk op ons bestuur. Eén keer in de vier jaar ergens in een gymzaaltje op een knopje mogen drukken, waarbij op basis van volstrekt ontoereikende informatie, we weten niet eens wat er in de ministerraad of op de ministeries besproken

wordt, op een serie partijen mag stemmen die allemaal als twee druppels water op elkaar lijken. En hun goedkope verkiezingsbeloften immer en altijd meteen na de verkiezingen schaamteloos en zonder consequenties bij het grofvuil dumpen. Waarbij de kans dat jouw stem de uitslag daadwerkelijk beïnvloedt zo klein is dat je een groter risico loopt op weg naar het stemlokaal door de bliksem getroffen te worden terwijl het niet eens regent.' Tot zover voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Driessen. We gaan verder met de fractie van GroenLinks, mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Dank u wel voorzitter. Ook ik vind het fijn om iedereen weer te zien en weer gemeenschappelijk in één ruimte te zitten. Wat is dat lang geleden en dat geeft hoop voor een leven na corona. We staan hier bijna drie maanden na de val van het vorige College, na het opstappen van het vorige College. Een periode waar we met zijn allen een proces hebben doorlopen om tot een nieuw College te komen. De heer Hoes heeft een uitgebreide informatieronde gevoerd, waarvoor nogmaals onze dank. Ook van GroenLinks uit dank voor de fantastische ambtelijke ondersteuning, zowel in die tijd altijd, maar toen speciaal. De heer Hoes kwam met een advies om met zes tot acht partijen tot een College te komen. Tot grote teleurstelling van GroenLinks is dat niet gelukt. Ondanks de roep van veel partijen in Limburg en de Limburgers bleken we als Limburgse Staten niet in staat om dit advies om te zetten in een College. We kwamen zelfstandig niet door deze procedure heen. Als GroenLinks vinden we dat Limburg en de Limburgers recht hebben op een stabiel, daadkrachtig bestuur dat voortvarend aan de slag gaat met een aantal belangrijke thema's We staan al te lang on hold. Daar is eergisteren, woensdagavond, ook het een en ander over gezegd. GroenLinks wil dan ook na de start van dit College met een lijstje komen van onderwerpen waarvan wij vinden dat deze met prioriteit opgenomen moeten worden in de uitvoering. Het zal u niet verbazen dat dat thema's zijn die GroenLinks na aan het hart liggen. Natuurherstel, transitie stikstof, gezondheid, werkgelegenheid en herstel na corona. Voorzitter, nadat bleek dat PS niet zelfstandig tot een nieuw College kon komen, heeft de waarnemend Commissaris van de Koning, de heer Remkes, het heft in handen genomen en heeft hij een ploeg Gedeputeerden samengesteld. Het is dit team dat met vertrouwen aan de slag moet om Limburg weer bestuurbaar te maken en het vertrouwen van alle geledingen van de Limburgse samenleving te winnen. En alle partijen hier in dit huis. Dat is een enorme uitdaging en een fikse klus. GroenLinks schenkt het team haar vertrouwen en wenst het team het beste. Wij zullen het team beoordelen op hun daden. Daarbij wil ik nog opmerken dat GroenLinks verheugd is dat wij voor de eerste keer een GroenLinks'er in een Limburgs extraparlementair College mogen begroeten. Dank u wel voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel mevrouw Jetten. We gaan verder met de fractie van LOKAAL-LIMBURG, de heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Voorzitter, namens LOKAAL-LIMBURG wil ik u eigenlijk meedelen dat wij ontzettend verheugd zijn om voor de eerste keer, en ik begin direct met de laatste woorden van mijn voorganger, als LOKAAL-LIMBURG de primeur te hebben in deze Staten eventueel een Deputé te kunnen leveren. Vijf jaar geleden is LOKAAL-LIMBURG opgericht en wij zijn heel blij dat wij dan in een korte periode een toevoeging mogen leveren aan het beleid en de uitvoering van de beleidskaders die we samen hebben vastgelegd. Dan voorzitter, het proces. Als we kijken naar het proces dan zien wij dat wij met de heer Hoes als verkenner veel gesprekken hebben gevoerd. Dat hebben de fractievoorzitters gedaan en dat betekende dat die fractievoorzitters in de tussenperiode

een heftige periode hebben gehad. Veel bijeenkomsten, veel overleg. Ik heb dat zelf ook gemerkt, maar op een gegeven moment wil je naar een resultaat toe. LOKAAL-LIMBURG staat voor het behalen van resultaten. We waren dan ook blij dat wij op een gegeven moment, en helaas moet ik ook zeggen, dat we toch naar aanleiding van het vertrouwen dat we gegeven hebben als partij aan de Commissaris van de Koning er een juiste mix van potentiële Deputés naar voren is gekomen. En wat wij belangrijk vinden, de verhouding man-vrouw, maar ook het verschil tussen de achtergrond van de potentiële Deputés. Respect daarvoor. Dan kom ik terug op het proces. Het proces op zich, natuurlijk naar aanleiding van de motie die werd ingediend bij de vergadering waar wij zagen dat de bestaande Deputés eigenlijk tegen ons zeiden, ja wij stoppen ermee. Het proces hoe het is ingevuld vinden wij een wel-democratisch proces. We zijn erbij betrokken geweest. Eenieder heeft zijn inbreng kunnen hebben, dus daar zijn we tevreden over. Als laatste voorzitter, hoop ik dat in de komende periode wij allen voor Limburg gaan. En dat wij op een snelle, correcte en juiste manier gezamenlijk de juiste beslissingen nemen en de voortgang en continuïteit en de bestuurbaarheid in deze volwaardig dragen. Dank u wel voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Franssen. We gaan verder met de fractie van de Partij voor de Dieren, mevrouw Plusquin. Ja dit is een beetje lastig, want ik krijg daar hier geen melding van. Ik zou inderdaad willen vragen, als u interrumpeert steek even uw arm omhoog. Ik zie het hier in ieder geval niet op microfoons. Een interruptie van de heer Driessen richting mijnheer Franssen. Dus ik zou mijnheer Franssen willen vragen om nog even terug te komen. De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, ik hoor de heer Franssen zeggen dat hij het wel een democratisch proces vond omdat hij wel is gevraagd. Mijnheer Franssen vraag aan u, vindt u de definitie van een democratisch proces het feit of u bent gevraagd of niet?

De vicevoorzitter: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ik snap uw vraag niet in dezen. Democratisch proces, het ligt er natuurlijk aan welke omschrijving u eraan geeft, maar ik denk dat eenieder is gevraagd. En aan ieder is gevraagd zijn mening kenbaar te maken. Ikzelf als partij heb zelf aangedragen bij de heer Hoes dat wij ervoor stonden om elk gesprek dat wij voerden met de verkenner dat dat aan ons teruggekoppeld werd. Dat wij de verslagen zagen. Dat we tijdig op de hoogte waren wat er speelde. En dat noem ik een democratisch proces.

De vicevoorzitter: Een tweede vraag van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ja dat is wel een interessante opmerking voorzitter, want dat zou dan wel redelijk kloppen, maar zo is het feitelijk niet gegaan. Vanuit uw beleving natuurlijk wel, maar u weet niet wat er met de andere fracties is gebeurd. Ik kan u geruststellen, het hele verhaal van in gesprek zijn en dat daar met elkaar over gedeeld wordt wat daar de uitkomsten van waren, dat is in ieder geval onze fractie en volgens mij die van Samen voor Limburg en de SP en Forum ook, en van 50PLUS volgens mij helemaal voorbijgegaan. Als we dat zo stellen, blijft u dan nog steeds bij uw standpunt?

De vicevoorzitter: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ja uw stelling dien ik als collega natuurlijk te respecteren. Wij respecteren altijd andermans mening, maar het hoeft niet onze mening te zijn. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Een derde vraag van de zijde van mevrouw Plusquin mijnheer Franssen.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u.

De vicevoorzitter: Mag ik rust verzoeken in de zaal? Het woord is aan mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel voorzitter. Woensdag jongstleden heeft mevrouw Fischer een vraag gesteld over de betrokkenheid van de heer Hoes in de onderhandelingen en of er voldoende afstand geborgd is. Wij hebben ons daar ook over verbaasd, omdat er eigenlijk een breedgedragen wens was tussen afstanden van de fracties en potentiële Gedeputeerden. Wij konden daar woensdag geen antwoord op krijgen en ik wil eigenlijk aan u als fractievoorzitter van LOKAAL-LIMBURG vragen om daarop te reflecteren. Op de vraag van mevrouw Fischer.

De vicevoorzitter: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ik vond het van uw zijde een terechte vraag. Als ik mij de vergadering van woensdagavond goed herinner, is door de aanstaande Deputé namens onze partij op een juiste, correcte en transparante manier daar antwoord op gegeven. Dus het antwoord moet u bekend zijn.

De vicevoorzitter: Als er geen verdere interrupties zijn, gaan wij verder met de vijfde spreker. Dat is mevrouw Plusquin namens de Partij voor de Dieren.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Voorzitter, beoogde Collegeleden. Misschien heb ik de beoogde Collegeleden woensdag een beetje overvallen met inhoudelijke vragen, maar het is een ongebruikelijke situatie die vraagt om ongebruikelijke interventies. En misschien is de Partij voor de Dieren wel een ongebruikelijke partij. Laat ik het vandaag breder trekken. Een drietal essentiële politieke vragen aan de orde stellen, voor een deel ook gericht aan andere fracties in de Staten. Als eerste, hoe moeten wij dit College zien? Niet als een conventioneel College met politieke binding en wat er dan bij hoort en iedere Statenvergadering voorafgaand dichttimmerend coalitieberaad. Dat willen wij als de Partij voor de Dieren niet terugzien hier en als ik me niet vergis de andere fracties in deze Staten ook niet. Er is altijd een brede voorkeur geweest voor een extraparlementair College. Maar wat hoor ik de fractievoorzitter van de Partij van de Arbeid woensdag zeggen? Dat dit geen extraparlementair College is? Is dat zijn opvatting? En hoe zien de andere fracties dat? Ik noem het maar de steunpartijen die kandidaat-Collegeleden hebben geleverd. CDA, VVD, GroenLinks, D66 en LOKAAL-LIMBURG. Hoe zien de beoogde Collegeleden dat zelf? Stemmen zij klassiek vooral af met de steunpartijen of zoeken zij steun in de hele Staten? Voorzitter, zonder een duidelijk antwoord op die vraag, kunnen wij niet op een zinnige manier een stem uitbrengen als ons wordt gevraagd in te stemmen met de kandidaten. En dan nog een punt waarop wij als Staten nog in de mist zitten. Er is geen uitgewerkte portefeuilleverdeling zoals die er tot nu toe altijd ligt als een College zich presenteert. Het maakt voor onze fractie, en we zijn waarschijnlijk niet de enige, nogal uit wie, vanuit welke politieke windrichting op bepaalde portefeuilles zit. Zo hebben we woensdag al gewezen op de onduidelijkheid over de portefeuille Stikstof en Landbouw. Wij stellen dan ook voor om die stemming

van vandaag uit te stellen totdat de portefeuilleverdeling bekend is. Een politieke vraag is ook of het aanstaande College aangenomen moties van de Staten gaat respecteren en uitvoeren. Wij verwachten ook dat motie 2744, waarvan het dictum onder andere luidde dat de stikstofproblematiek en de zo urgente verduurzaming van de landbouw wordt uitgevoerd met als consequentie een significante reductie van de veestapel. Gaat het nieuwe College reeds aangenomen moties, waaronder motie 2744 uitvoeren?

De vicevoorzitter: Ik ga u even onderbreken, we hebben een interruptie van de heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Ja voorzitter, mevrouw Plusquin probeert het steeds opnieuw. Ze haalt nu significante afname van de intensieve veehouderij aan, dat staat en niet in het dictum en het is ook nooit de bedoeling geweest van de motie, maar ze probeert het iedere keer opnieuw. Wij hebben samen aan tafel gezeten toen de tekst van de motie is geschreven. Daarbij is opgemerkt op het moment dat veebedrijven uitgekocht worden en die stikstofruimte vervalt voor de landbouw, dan zie je automatisch een afname van de veehouderij. Bent u, mevrouw Plusquin, het daarmee eens dat dat de inhoud van de motie en de bedoeling van de motie was?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): We zijn nooit tot een volledige uitwerking gekomen van die motie, maar ik heb het gewoon over het dictum van die motie. Ik zei net, met als consequentie, dus dat is inderdaad door het uitkopen maar ook door het serieus nemen van die stikstofregels, dat de consequentie is, een significante reductie van de veestapel. Dat dat geen taboe meer mag zijn.

De vicevoorzitter: Ik ga daar één aanvulling op maken inderdaad, want vandaag is er ook geen gelegenheid zoals u weet om de kandidaat-Gedeputeerden verder te bevragen.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja en dat is precies het probleem voorzitter.

De vicevoorzitter: Nee, laat u mij even uitpraten, dan heeft u daarna het woord. Dus die gelegenheid is er vandaag niet. Het is uiteindelijk, en dat is ook staatsrechtelijk ook zo geregeld, dat het College zelf gaat over de portefeuilleverdeling en dan zal de CdK daar in zijn beantwoording ook verder op ingaan. Goed, u zult vragen stellen, maar de kans dat u daar de inhoudelijke antwoorden op krijgt vandaag zal wat complex worden. In ieder geval niet van de mensen die zo dadelijk worden voorgedragen. Een volgende interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Het is eigenlijk meer een vraag van orde. Is het de bedoeling en de gelegenheid, ik vind het prima hoor want dat is democratie, dat iedereen hier aanwezig kan interrumperen? Of is het voorbehouden aan de fractievoorzitters of de woordvoerder op dit vergaderpunt.

De vicevoorzitter: Ja normaal gesproken, daar heeft u gelijk in dat dat voorbehouden is aan de voorzitters, maar ik zou in ieder geval ook willen oproepen, laten we er geen inhoudelijk debat van maken over specifieke programmapunten. Zoals ook afgelopen woensdag is aangegeven door de CdK krijgt u daar ruimschoots de gelegenheid voor spoedig na het reces op het moment dat het College als eerste naar buiten treedt en daar met u het gesprek over aangaat. Maar die inhoudelijke beantwoording gaat u niet krijgen van kandidaat-Gedeputeerden.

De heer Claassen (PVV): Voorzitter, fijn dat u dat toelicht aan mij, maar dat was mijn punt helemaal niet, mijn punt was dat wat we nu hier afspreken. U heeft nu een precedent geschapen dat iedereen kan interrumperen. Gaan we dat volhouden? Ik ben er voorstander van, want dat is democratie. Of we zeggen nu dat was de eerste en de laatste keer.

De vicevoorzitter: Dat laatste lijkt mij wat verstandiger, dat we daar gewoon het reglement van orde, zoals dat inderdaad geldt, dat we dat respecteren. Ik zie een interruptie van de heer Heldens, dan gaan we naar de heer Van Caldenberg. De heer Heldens als eerste. Ja goed, hij stelt een vraag. Ik neem aan dat dat daarover gaat en dat dat geen vervolg is op uw vraag. De heer Heldens.

De heer Heldens (VVD): Voorzitter we zitten hier bijeen in de Statenvergadering. Wij zijn allemaal democratisch gekozen en beëdigde Statenleden. Het gaat hier om de installatie van een nieuw College. Ik wil er echt bezwaar tegen maken dat wij hier straks Statenleden met één en twee streepjes krijgen en dat dat zo ervaren wordt. Er staat nergens in het reglement van orde dat Statenleden niet het woord mogen voeren. Dat kan zijn dat dat gebruikelijk is, maar ik wil u eraan herinneren, dit is geen gebruikelijke situatie. En we zijn allemaal beëdigde Statenleden. We zijn allemaal in het debat hier en wij moeten allemaal mee kunnen doen als wij daar de behoefte toe voelen.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja voorzitter, ik heb ook een punt van orde. Ik ben het op zichzelf wel hardgrondig eens en ik kijk eigenlijk ook wel uit naar het debat met de heer Heldens moet ik u toegeven, maar het gaat me veel te ver dat de voorzitter ook zegt dat we het vandaag ook niet meer over de inhoud kunnen gaan hebben. Van wat de Gedeputeerden moeten gaan doen, want dat is echt iets wat niet past binnen deze zaal. Ik zou de voorzitter willen verzoeken dat ordevoorstel toch echt in te trekken, want anders zijn we hier echt aan iets geks bezig.

De vicevoorzitter: Om te reageren op dat laatste, dat was geen ordevoorstel. Ik heb u alleen de mededeling gedaan dat u van kandidaat-Gedeputeerde daar geen reactie op krijgt. Dus mocht de CdK op dit moment nog als enig lid van het College behoefte hebben om daar inhoudelijk op te reageren, dat is aan hem. U gaat over uw vragen en in uw termijn heeft u de gelegenheid om die vragen te stellen. En uiteindelijk het College, op dit moment nog in de persoon van de CdK, gaat over de beantwoording. Wij vervolgen het betoog van mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel voorzitter. Dan wordt er gezegd, de 32 beleidskaders uitvoeren. Dat vinden wij nogal armzalig. Ik blijf het toch rechtzetten, kandidaat Collegeleden zullen dat toch ook armzalig vinden. Het zijn toch niet een stel managers met vooraf gegeven opdrachten en targets. Ik heb bijvoorbeeld ook vragen: wat wordt de bestuursstijl? Staan ze open voor actuele ontwikkelingen? Voor nieuwe uitdagingen? Voor de duurzaamheidscrisis waar we mee te maken hebben? Staan ze open voor het debat over heikele kwesties en het serieus nemen van bijdragen uit de samenleving. En vanwege die actuele ontwikkelingen vraag ik hier en nu ook aandacht voor de kritieke situatie rond de maatschappelijk taken van het IKL. Het uitgebreide vrijwilligersnetwerk, de scholenprojecten. Hoe houden we dat in stand? Staat het aanstaande College dan open voor het loslaten van het dogma van het IKL als zelfstandige organisatie. Het onderbrengen bij echte landschapsbeschermers, zoals het Limburgs Landschap. Het open debat en serieus nemen van bijdragen uit die samenleving, dat is wat wij willen. Denk ook aan Maastricht Aachen Airport. Die

discussie over MAA is opener geworden na het advies van Van Geel. De hoogkwalitatieve bijdrage vanuit die samenleving en daar hoort dan bij om als College het behoud van MAA als luchthaventerrein niet als dogma aan te nemen, maar om open te staan voor andere invullingen. Voorzitter voor ons moet die integriteit van het nieuwe College buiten kijf staan. Voor alle leden gezamenlijk en voor alle leden afzonderlijk. Ieder is immers even verantwoordelijk voor het gevoerde beleid. We hebben allemaal kunnen zien waar het stapelen van functies en gronddeals bij Gedeputeerden kunnen leiden. Als er maar één Gedeputeerde in opspraak gaat, schaadt dat het hele College. En daarom vinden wij het belangrijk om al die mogelijke kwesties nu te mijden, zeker na het opstappen van het vorige College. Wij hebben dan ook nog een vraag aan de heer Satijn, die was wethouder in Venlo. Tegelijkertijd Muntmeester als nevenfunctie bij de Koninklijke Nederlandse Munt. Die was daar wel juist overgenomen door de groep Heylen. En juist met dit bedrijf sloot de gemeente Venlo meermaals overeenkomsten af. Allemaal openbare informatie. Ook al was de wethouder niet van plan opnieuw wethouder te worden, toch had hij nog tijdens zijn ambt zijn nevenfunctie aan ditzelfde bedrijf te danken. Een wethouder die dus een betaalde functie heeft, bij een rechtstreeks zakelijke partner van de gemeente. Die schijn van belangenverstrengeling stond wel op het spel, zo blijkt uit de schriftelijke vragen van de lokale GroenLinks-fractie.

De vicevoorzitter: Mag ik u vragen om af te ronden.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ik zal zo afronden. Ik maak mijn betoog af. Het gaat toch al nergens over vandaag.

De vicevoorzitter: Nee u heeft vijf minuten spreektijd, dus ik vraag u om af te ronden.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Er zat niets anders op dan dat de wethouder zich zou laten vervangen als er weer een deal met Heylen gesloten zou worden. Voorzitter met gronddeals …

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, een punt van orde.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): En nevenfuncties hebben wij slechte ervaringen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, een punt van orde. Ik vind het onfatsoenlijk om dit soort uitspraken hier te doen. Wij hebben met elkaar geconstateerd dat als er vraagtekens worden geplaatst bij iemands integriteit, dat we dat niet hier in de zaal bespreken.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Voorzitter, dit is allemaal openbare informatie. Ik heb dat woensdag ook gevraagd. Toen Ik heb geen antwoord gekregen en werd er verwezen naar de Commissaris. Ik heb aangekondigd dat ik dit vandaag weer zou vragen en dat heb ik bij dezen gedaan.

De vicevoorzitter: U gaat nu wel afronden.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, ik word steeds onderbroken. Ik sta hier al een half uur. Voorzitter, met gronddeals …

De vicevoorzitter: Ja, dat was ook mijn probleem.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): U heeft meer gesproken dan ik. Ik heb nog een paar zinnen en dan rond ik mijn betoog af.

De vicevoorzitter: Rondt u af.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): U gaat allerlei huishoudelijke kwesties erdoor gooien. Voorzitter met gronddeals en nevenfuncties hebben wij slechte ervaringen. Ook het CDA adviseert om niet langer bestuurlijke functies te combineren en de Gouverneur onderschrijft dit. Eigenlijk vinden wij dat het vanuit de persoon zelf zou moeten komen vanuit een innerlijk moreel kompas. Wij vragen ons af, is er wel voldoende afstand? En wij zien uit naar de reflectie van de heer Satijn zelf hierover. Voor ons is het essentieel. Voorzitter, Limburg is gebaat bij integere bestuurders, daarom is het zaak dat we nu met een schoon blazoen kunnen beginnen. Omdat er nu al zaken opborrelen en we weten allemaal, we hebben allemaal gezien en ervaren waar dat toe kan leiden. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel mevrouw Plusquin. We gaan verder met de fractie van de PvdA, de heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ik heb een aantal collega's horen spreken over hoe blij ze waren om alle gezichten weer te zien. Ik sta hier toch echt eerder met een zwaar gemoed, want de staat van de Limburgse politiek is verschrikkelijk. De situatie waarin we met zijn allen zitten, maakt dat de Partij van de Arbeid strijdvaardig is en zich bewust is van de crisis waar we in zitten. Ik vind ook dat we dat vandaag met elkaar moeten benadrukken, want elkaar continu neersabelen dat moet ergens een einde kennen. We hebben een heftige periode achter de rug met zijn allen. De extraparlementaire chaos met een bestuur dat ten val is gekomen en nu nog een kleine twee jaar over om op zijn best in rustiger vaarwater te komen en bestuurlijk, met de afspraken die we gemaakt hebben, naar een volgende verkiezing toegaan, waar we de burgers mogen vragen wat zij van het optreden van ons allen gevonden hebben. In de afgelopen weken hebben heel veel partijen een poging gedaan om de SP aan het woord te laten en ik denk dat ik de voorzitter even help …

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter ik was benieuwd wat voor soort construct dit is volgens de heer Kuntzelaers, aangezien hij net iets zei over een extraparlementair College.

De vicevoorzitter: De heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dit is het ultieme noodverband mijnheer Van Caldenberg, Dit wat er vandaag gecreëerd wordt als bestuur en de bestuurders die wij gaan benoemen, is een noodsituatie. Hopelijk is daarvoor een meerderheid in Provinciale Staten te vinden om een bestuur te benoemen, om mensen te vinden die in deze chaos en in dit klimaat hier bestuur willen uitvoeren en hopelijk de provincie Limburg kunnen dienen. Dat is wat ik op dit moment zie. En dat is op een hele losse, afstandelijk manier naar de partijen waar mensen mogelijk een band mee hebben.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Is dat dan hetzelfde als dat extraparlementaire College van mevrouw Jetten?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Mijnheer Van Caldenberg, ik herinner me nog hoe u vier weken geleden zei: extraparlementair, een coalitie of welke andere naam je eraan geeft, het maakt toch allemaal geen verschil. Het is allemaal hetzelfde op dit moment. Het is maar een bestuur en in dit geval denk ik dat ik uw woorden daarin letterlijk kan overnemen. De naam die je aan het huidige bestuur geeft, doet niet ter zake. Het gaat over hoe deze mensen straks gaan acteren. En als die mensen op een normale, losse manier naar de partijen hier in het pand acteren, dan kun je dan extraparlementair noemen. Dat mag. Het is in ieder geen coalitie, want dat hadden wij graag gewild. Wij hadden het liefst een coalitie gewild. En liefst een linkse coalitie zelfs gewild. En er was een moment in dit hele proces beste mensen, toen lag er een akkoord op tafel. € 100 miljoen extra voor de Sociale Agenda, afspraak op natuur en stikstof en toen liep mijnheer Van Caldenberg met de SP de deur uit. Er is geen moment geweest in de Limburgse politiek dat ik zo teleurgesteld was dat een akkoord er niet gekomen was, want dat was de meest progressieve linkse koers die deze provincie ooit had kunnen voeren. En u sprak ooit, een paar weken geleden was het, over dat meisje op die parkeergarage. En u had haar kunnen helpen en dat heeft u niet gedaan en nu is het aan de heer Remkes om een voorstel te doen voor Gedeputeerden en wat ons betreft gaan wij daar met zwaar gemoed, maar strijdvaardig voor stemmen. Ik had u graag aan mijn zijde gehad en wij hadden dat graag tot een mooie, progressieve alliantie zien ontstaan, maar helaas, het had zo mooi kunnen zijn.

De vicevoorzitter: Een derde vraag van de heer van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, de vraag is aan de heer Kuntzelaers of hij denkt dat het helpt om als je samen ergens stabiel, sociaal wilt komen, dat je dan op dag één bij elkaar de fractiekamer inloopt en elkaar dan de maat gaat nemen? Of hij denkt dat dat helpt bij dat proces? En vraag twee is, welke inhoudelijke voorstellen heeft de Partij van de Arbeid dan gedaan om dat meisje te helpen?

De vicevoorzitter: De heer Kuntzelaers

De heer Kuntzelaers (PvdA): Voorzitter, dank u wel. Wij hebben een akkoord mee proberen mogelijk te maken tussen u en een partij als de VVD. Wat natuurlijk een super complexe materie is en waarvan wij gezegd hebben, ga nou eens met elkaar om tafel en ga eens kijken of de SP die per se niet mee wil doen of er toch middelen of mogelijkheden zijn om tot een akkoord te komen. En er was een akkoord. U zei tegen mij aan de telefoon, we zijn eruit, we hoeven het alleen nog maar op te schrijven. Dat waren uw woorden toch? U had uw akkoord. U had uw linkse akkoord, maar u wilde het niet opschrijven. En dat was aan het einde van de rit mijn grote spijt, want na de poging van tweeënhalf jaar van rechts om een College hier in stand te houden, is de linkse variant helaas mislukt en dan verwijt ik toch echt aan u mijnheer Van Caldenberg.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ja, het is wel interessant voorzitter. Op weg naar deze bijeenkomst heeft mijnheer Van Caldenberg namens SP ook partijen uitgenodigd om toch eens te kijken naar een sociale coalitie, want vanaf vandaag doet het er toch niet meer toe hoe het heet dus ik kan het dan ook gewoon zo noemen. Sociale coalitie. En daar is de PVV op ingegaan, want als één ding iets een warm hart wordt toedragen bij de PVV is het het sociaal welzijn van mensen, maar daar kwam u niet opdagen. Dus u heeft wel de kans gehad om daar nog met ons over na te denken. Waarom heeft u dat niet gedaan?

De heer Kuntzelaers (PvdA): Voorzitter, met uw goedvinden, ik vind het prima om gesprekken met de SP en andere progressieve partijen te voeren, maar met extreemrechts wil ik niet in een bestuur zitten, dus met u niet. Daarin zijn wij als Partij van de Arbeid vrij helder.

De heer Claassen (PVV): Maar dat was het antwoord waarop ik zat te wachten, daar kom ik zo nog op terug. Dank u.

De vicevoorzitter: Dan vraag ik de heer Kuntzelaers zijn betoog te vervolgen.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Het worden nog twee zware jaren die we met zijn allen tegemoet gaan en ik wens de Gedeputeerden, als ze straks benoemd gaan worden, heel veel succes.

De vicevoorzitter: We hebben nog een interruptie van mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja voorzitter, dank u wel. Ik heb een vraag via u aan de heer Kuntzelaers. Ik heb zojuist de vraag gesteld, wordt dit nou een extraparlementair College met voorafgaand overleg met de Collegepartijen of niet? U riep woensdag dat het geen extraparlementair College was.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Voorzitter, met uw goedvinden, eigenlijk de woorden van mijnheer Van Caldenberg en van de heer Claassen inmiddels overnemend, het maakt niet meer zoveel uit hoe je het noemt. We mogen blij zijn als er überhaupt nog een bestuur is en voor mij is dat dus niet een bestuur waar we van tevoren een coalitieoverleg of iets dergelijks hebben. Dus nee, dat is voor mij niet een voorwaarde en die is volgens mij ook niet afgesproken. Dus wat dat betreft, dat is de huidige situatie.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Kuntzelaers. Wij gaan verder met de volgende partij, dat betreft de PVV. Het woord is aan de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u voorzitter. Dit is de dag waarvan je wist dat die zou komen. Het beoogd College is het product van een warrig, schimmig en uiteindelijk een nevelig hulpproces waar de uitkomst allang van tevoren van vast stond. Een proces dat was ingezet door de heer Hoes en vakkundig is overgenomen door de huidige CdK. En door de haast om Limburg te willen verlaten zit er nu een reserve-elftal, met nauwelijks tot geen speeluren op het gevraagde niveau. Geen grote sterspelers. En de vraag is dan ook, hoeveel tijd het beoogd College nodig heeft om het spel te leren spelen. Met name de bondgenoten zeggen, we moeten werk maken van Limburg. De PVV is bevreesd echter dat een lange inwerktijd niet past bij die urgentie die nu uitgesproken wordt. En het beoogd College kan daar niets aan doen vermoeden wij, maar ja, u zit er nu toch en daar zullen we

het mee moeten doen. U, het voorgesteld College, bent het product van het onvermogen. Wat zeg ik, de onwil om ook maar een andere route, een rechtse route verkennen. Georkestreerd door de mantra van het politiek uitsluiten en de ander onbetrouwbaar vinden. Kortom, in door drogredenen gebaseerde landelijke politiek krijgen de burgers een zure linkse doctrine opgelegd waar zij niet voor gekozen hebben.

De vicevoorzitter: Punt. We hebben een interruptie van de heer Kuntzelaers voor u.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja dank u wel voorzitter. Na tweeënhalf jaar een guur rechtse coalitie, hoe beschouwt u die vorige coalitie dan? Was dat het summum van uw samenwerkingsvorm? Of hoe moet ik dat zien?

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Volgens mij zaten daar Gedeputeerden op persoonlijke titel en tot die tijd was het nog een extraparlementair College. En in die zin was het niet links, niet rechts, niet midden.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag van de heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Voorzitter met uw goedvinden, ik geloof dat de status van een nieuw te benoemen College ongeveer dezelfde extraparlementaire status heeft als het vorige College, dus wat dat betreft zal dan de kleur voor u niet zoveel verschil maken. Voor ons was het vorige College in ieder geval knetterrechts en ik hoop dat u die conclusie dan toch wel met mij deelt.

De heer Claassen (PVV): Nee, die deel ik niet, maar dat had u toch op uw klompen kunnen aanvoelen neem ik aan.

De vicevoorzitter: We hebben een verdere interruptie van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, er ontstaat nu een discussie over welke kleur dit College nou precies heeft en of dat nou knetterrechts is of extreemlinks. Ik vraag me eigenlijk af van wat gaat het huidige College nou inhoudelijk anders doen volgens de heer Claassen dan het vorige College, want die beleidskaders dat zijn die 32 toch.

De heer Claassen (PVV): Ja, maar die gaan als het dan aan ons ligt niet heel veel anders doen. Ik zie er wel naar uit wat er gaat gebeuren op sommige dossiers. Waar de bal naartoe zal gaan rollen. Ik zou zomaar kunnen zeggen, die arme varkentjes allemaal opgehokt bij elkaar dat is toch een schande. We weten het niet. We zullen het zien waar de Gedeputeerden mee komen. Ik denk dat het ook de nette vorm is, dat de Gedeputeerden met voorstellen komen. Dat wij daar hier iets van gaan vinden in de zaal. Dan wordt er gestemd, er is een uitslag en die is bindend. Meer kan ik er niet van maken. Maar tot slot nog, is denk ik het debat dat we hier met elkaar gaan voeren, wel heel erg interessant de komende anderhalf jaar nog op bepaalde dossiers. Ik moet ook zeggen daar verheugen we ons ook wel op.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog.

De heer Claassen (PVV): Ik zei dus die zure, linkse doctrine, een voortzetting van de landelijke koers geborgen uit angst voor de rationele en pragmatische opvattingen van het rechtse politieke spectrum. Ideeën en opvattingen gedragen door een ruime meerderheid onder de Limburgse bevolking.

De vicevoorzitter: Ik moet u weer onderbreken voor een volgende interruptie. In dit geval van mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ja dank u wel voorzitter. Voorzitter via u, ik hoor nu al twee keer dat er een hele zure, linkse coalitie komt.

De heer Claassen (PVV): Klopt.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Punt één vraag ik mij af hoe komt de fractieleider hierop dat links zuur is? Ik kan u namelijk vertellen dat dat absoluut niet het geval is.

De vicevoorzitter: Laat u mevrouw Jetten even uitpraten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ik was nog niet klaar met mijn vraag. Mag ik extreemrechts dan heel bitter noemen?

De heer Claassen (PVV): Ja, dat mag u, want dat is vrijheid van meningsuiting. Chemisch gezien is linksdraaiend, betekent dat de pH-waarde over het algemeen daalt en hoe lager de pH, hoe zuurder dat het wordt. Maar heel even serieus nog, toch proberen dat het vanwege uitsluiten van het ideologisch standpunt, van het politieke standpunt wat in ieder geval de PVV heeft, maar ook gedragen wordt door zeker weten Forum voor Democratie, maar ook wel Samen voor Limburg heeft de PVV gisteren melding gemaakt bij de anti-discriminatie voorzieningen Limburg in verband met uitsluiten op basis van politieke overtuiging. En dat is wat landelijk ingezet, dat is wat hier gebeurd is en dat is schandelijk. Dan de rol van het CDA voorzitter. Het CDA dat gepijnigd en gekweld door hun bondgenoten onlangs nog de stekker uit de voorgestelde richting trok, omdat het CDA nog gegriefd was door de houding van diverse partijen en dat de integriteitsliefde onbeantwoord bleef, volgt nu de bestuurlijke macht en kon het niet laten het spel mee te spelen. Wat wordt het verhaal van het CDA richting hun nog steeds krimpende achterban. De PVV weet niet of het CDA hoort wat wij horen, maar mooie woorden over de gemaakte keuze en de rol van het CDA Limburg horen wij in ieder geval niet. Voorzitter, wat is er in de tussentijd in de bekende achterkamertjes gebeurd waardoor het CDA niet alleen steun geeft aan het College, maar zelf steun aan een ad random geleverde Gedeputeerde? Welke zonden zijn gewassen om de gemaakte stap te maken? Of woog macht en pluche zwaarder dan de ooit eerdergenoemde principes die zij hadden. En de PVV is dan ook …

De vicevoorzitter: We hebben een interruptie van mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik meen mij te herinneren uit een Presidiumvergadering dat de heer Claassen aankondigde toch dat hij een rechts College ging proberen te formeren. Nu was ik niet uitgenodigd voor dat achterkamertje waarin hij dat heeft geprobeerd, maar u legt nu eigenlijk aan iedereen uit waarom wat zij hebben gedaan niet deugt, maar kunt u ons wellicht even uitleggen hoe dat is afgelopen? Wat is daar dan gebeurd, waarom we hier dan niet vandaag toch een andersoortig College kunnen installeren?

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ik weet niet waar mevrouw Jenneskens het over heeft, want het is helemaal niet gebeurd. Het is ook niet afgelopen, het is niet gestart.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, ik refereer aan een artikel en een opmerking die de heer Claassen in alle openbaarheid in het Presidium heeft gemaakt. Dat hij die verkenning zou starten. Waarom is hij dan gestaakt?

De heer Claassen (PVV): Nee, wat ik heb gezegd is dat als de opstart echt niet lukt, dan was de PVV zeker bereid om die opstart te maken. Uiteindelijk heeft het Presidium gekozen voor een bepaalde weg die geleid heeft tot alleen maar opeenstapeling van fiasco op fiasco. Wat ertoe heeft geleid dat Gouverneur Remkes de stoutmoedige schoenen aangetrokken heeft om in volledige geslotenheid van partijen die nu niet meedoen keuzes te maken. Dat is wat er gebeurd is en daar was u onderdeel van, van die beslotenheid overigens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter met alle woorden die de heer Claassen hier nu zegt, u heeft aangekondigd dat u dat ging doen, u heeft dat dan niet gedaan of gedurfd, maar u heeft toch echt gezegd: ik ga dat gesprek opstarten. Waarom heeft u dat dan niet gedaan als u dat zo graag …

De heer Claassen (PVV): Ik ga het maar weer herhalen voorzitter via u. Ik heb niet gezegd ik ga opstarten. Ik heb alleen gezegd, als het niet gebeurt dan is de PVV bereid die gesprekken op te starten. Maar toen is in het Presidium gesproken dat er een bepaalde weg gevolgd zou worden om te komen tot een informatieproces met het benoemen van mogelijke mensen die de informateur zouden zijn. Daar hebben wij ons naar geschikt in die zin dat dat op dat moment de meest koninklijke weg leek gezien de situatie. Dat is wat er uitgesproken is. U maakt daar een ander verhaal van. Dat is uw goed recht. Dat mag u doen, maar we zijn heel democratisch op dat moment meegegaan met wat de teneur was in het Presidium. En dat heeft ertoe geleid dat de heer Hoes benoemd is tot informateur en u ziet wat voor ellende dat heeft opgeleverd.

De vicevoorzitter: Mag ik u vragen om te vervolgen.

De heer Claassen (PVV): We hadden het over het CDA. De PVV is dan ook oprecht benieuwd naar de definitie van die nieuwe bestuurscultuur nu het voor het CDA blijkbaar wel helder is geworden, want anders was het CDA niet in zee gegaan met deze linkse uitkomst. Knetterlinkse uitkomst mijnheer Kuntzelaers. En het gezegde ‘wie breekt betaalt’ blijft ook hier in de Limburgse politiek gelden. Wie zich ferm uitspreekt betaalt en wie laf zwijgt, maar daardoor mede-eigenaar is van alles wat recent gebeurd is, die int. Als dit de opmaat is van de nieuwe bestuurscultuur houdt de PVV haar hart vast, maar de PVV zal nimmer zwijgen als er niet gezwegen moet worden. En ook niet als het aan de orde zou zijn, als het over de toekomstige bestuurders gaat. Voorzitter, de PVV heeft overigens niet de illusie dat de bijdrage van vandaag ook maar enig effect heeft op de keuzes die gemaakt zijn. Het circus trok rond en is nu neergedaald aan de oevers van de Maas. Het formatieproces in 2019 werd met door name de linkse partijen als niet transparant en pijnlijk bestempeld en dat dit wonden in de onderlinge samenwerking veroorzaakt had. En dat dit nooit meer mocht gebeuren. Tegen die achtergrond is het een gotspe dat juist nu door diezelfde partijen, nu het

aantrekkelijke pluche de reukorganen prikkelt, zijn eerdergenoemde en blijkbaar geveinsde principes overboord kieperen en achter de Hoes-doctrine zijn blijven aanhuppelen. Voorzitter, collega's, u merkt het al dat we als PVV-fractie geen steun kunnen geven aan dit College. Niet per se vanwege de mens achter de poppetjes, maar omdat het College een verkeerd product is van een verkeerd verslagen doorlopen proces en gebrek aan visie. Een schimmige regie op de formatie die vooral focust op de inzet van poppetjes in plaats van inhoudelijke argumenten. Tot slot voorzitter, aan de formateur nog enkele vragen die wij graag beantwoord zien. Kunt u in detail beschrijven hoe het formatieproces is verlopen en hoe u tot de keuzes van de individuele kandidaten bent gekomen? Zijn er voorafgaand aan de gemaakte keuze gesprekken gevoerd met Provinciale Statenfracties en zijn hier verslagen van, want met ons zijn ze in ieder geval niet gevoerd. Zijn partijen uitgesloten op basis van ideologische c.q. politieke gronden? Zo ja, welke waren dat? En wat vindt u daarvan? Heeft u nog andere mogelijkheden verkend om tot een meerderheid in de Staten te komen? Zo nee, waarom niet? En als u een cijfer mocht geven voor de mate van transparantie inzake de formatie, welk cijfer zou u dan geven waarvoor geldt nul totaal niet transparant en tien totaal transparant. De PVV wenst het College nog enkele zinvolle en betekenisvolle maanden toe. Aan de PVV zal het niet liggen.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Claassen. Wij gaan verder met de fractie van de SP. Het woord is aan de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Zit u lekker? Ik bedoelde eigenlijk daarachter. Zit u lekker daar op die stoelen? Dat lekkere leer, dat pluche. Wen er maar niet te veel aan. Beste mensen, wij staan hier omdat wij afscheid wilden nemen van de stinkende bestuurscultuur van het CDA waarbij oogluikend belangenverstrengeling werd toegestaan omdat er geen regels waren die dat verboden. Een bestuurscultuur waar wij, als het aan ons ligt, volledig schoon schip mee moeten maken.

De vicevoorzitter: Punt. Interruptie van de heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Ja, dank u wel voorzitter. De SP, die nu zo'n grote mond heeft naar mensen die zich de moeite nemen om hier de provincie mee te willen besturen. U had de kans om mee te besturen. Er was een kans op een linkse samenwerking. Er was een kans op de meest linkse progressieve agenda die we ooit hadden kunnen uitvoeren en u denderde weg, u trok de keutel in, u was de partij die het niet mogelijk maakte. Hoe durft u anderen nog te verwijten dat er hier geen links bestuur zit. U bent degene die wegloopt, neem zelf eens een beetje verantwoordelijkheid. Uw angst, uw ongelooflijke bangheid om zelf verantwoordelijkheid te dragen, maakt dat wij vandaag in deze crisis zitten en geen links bestuur hebben. Trekt u zich daar ook maar iets van aan of wilt u alleen maar anderen de maat nemen.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Nee, mijnheer Kuntzelaers. Kijk als u daadwerkelijk serieus was geweest voor die linkse coalitie, als u dat daadwerkelijk had gewild, dan was u op zijn minst op gesprek gekomen toen ik u uitnodigde om een coalitie te gaan vormen. Dan was u op zijn minst op gesprek gegaan met ons. Dan had u niet op dat moment gezegd, wij geven liever de voorkeur aan het traject met de VVD onder leiding van de heer Hoes, als u dat serieus had genomen. Als u het serieus had genomen, mijnheer Kuntzelaers, op dat moment, dan was het op de eerste dag dat we zouden gaan spreken en dat u bij ons aan tafel zou komen, en toen u mij opbelde 's morgens, dan had u ons

serieus gevraagd wat wij op de inhoud zouden willen gaan doen. Maar wat u zei, welke Gedeputeerde zou u willen weten, ik neem aan dat u de Sociale Agenda weet, want alle andere posities hebben wij al ingevuld. Zo serieus was dat verhaal. Toen wij onze informateur naar voren brachten, weet je wat toen de reactie was, wat moet hij gaan doen? Want het is eigenlijk al allemaal geregeld zei mevrouw Straus. Op dag 2. Hoe serieus was dat? Dat was geen serieuze poging, dat was de vraag om bij het kruisje te tekenen. Te tekenen om precies hetzelfde te gaan doen wat altijd al gebeurde. En daar passen wij voor.

De vicevoorzitter: Een vervolgvraag van de heer Kuntzelaers, daarna mevrouw Jenneskens.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Voorzitter, om dat gesprek even vorm te geven: er lag een blanco stuk en daar mocht u alles wat u wilde op invullen op het gebied van de Sociale Agenda. Er was € 100.000.000 beschikbaar om uw sociale beleid uit te voeren. Er was bijna een akkoord met de Partij voor de Dieren gesloten, zelfs met de VVD, over natuur en milieu. En u liet het allemaal liggen en u had carte blanche om in te vullen wat u wilde. Maar omdat u de heren uit Heerlen harder dient dan de belangen van alle Limburgers, daarom zitten wij nu in de problemen. Het zou u sieren om daarop te reflecteren.

De heer Van Caldenberg (SP): Laten we nu de dingen niet uit elkaar halen. We staan hier niet vanwege de SP. We staan hier vanwege de bestuurscultuur van het CDA. Daarvoor staan we hier, dat is in elkaar gestort. De kaartenhuiscoalitie van Koopmans is in elkaar gevallen. Vervolgens dook de PVV onder de tafel toen het ging over verantwoordelijkheid nemen. Forum voor Democratie viel uit elkaar en de VVD wilde quick and dirty een coalitie tot stand brengen. En dan verwijt u het ons? Ik dacht het niet, wij wilden serieus een verhaal hier neerleggen. Wij wilden serieus beleid brengen, en als u het serieus had gemeend mijnheer Kuntzelaers, dan was u niet onze fractiekamer opgekomen om ons de maat te komen nemen, maar dan had u met ons gepraat over wat u nu daadwerkelijk wilt.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jenneskens, daarna mevrouw Straus.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, de heer Van Caldenberg noemt hier allerlei dingen. Ik heb op dag 2 hier anderhalf uur op de heer Van Caldenberg zitten wachten om naar hem te luisteren. Ik heb er geen warme herinnering aan en het enige wat er gebeurde toen ik terugkwam was zeggen: ik twijfel, ik vind het construct niets, het gaat te snel, ik wil meer, ik wil anders, en zelfs toen heb ik u gezegd, daar wil ik naar luisteren. Dat wil ik van u aannemen. En nog voordat u het volgende gesprek heeft gevoerd trok u zich terug. En de enige vraag die mij nog altijd kwelt: u stond hier met een mooie anekdote over dat meisje dat niet te eten had. En dat raakte mij, want ook u dient een belang. U dient het belang, net zoals ik, van een aantal kiezers. Maar hoe legt u in vredesnaam uit aan dat meisje, dat toen u de kans had om niet alleen iedereen hier de maat te nemen en heel veel geluid te maken ook eens echt een verschil te maken. Hoe legt u dat uit mijnheer Van Caldenberg?
De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Heel eenvoudig mevrouw Jenneskens. Omdat in onze optiek die kans er nooit was. Er lag geen reële kans op tafel. Waarom zeg ik dat? Op dag 1 van de onderhandelingen zei Samen voor Limburg, wij doen niet meer mee, om hun reden. Daar heb ik respect voor, dat moet u zelf weten. Maar wij hebben een motie ondertekend waar 28 namen onder stonden hier in deze zaal. Na twee minuten aan tafel waren er al vier weg. Toen hebben we gezegd,

wij willen het nog steeds, want dat was een van onze belangrijkste voorwaarden, en u kunt de banden allemaal teruglezen, stabiliteit. En daar hebben we over gevraagd en toen hebben we op dag 2 daar de gesprekken over gevoerd. En op dag 3, was de planning, moesten de Gedeputeerden worden benoemd. En ik heb afgelopen woensdag al gehoord dat er al mensen in april, toen Onno Hoes nog niet eens de formateur was, al gevraagd waren. Het was al allemaal geregeld, want een dag later lagen bij Onno Hoes en bij Johan Remkes alle namen van de Gedeputeerden die werden voorgedragen. Het maakte niet uit wat de SP in zou brengen, het enige wat het zou uitmaken wat de SP zou inbrengen waren de vier zetels die nodig waren voor een meerderheid en niet om inhoudelijk iets te bereiken. En daar passen wij voor.

De vicevoorzitter: Een vervolgvraag van mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, de heer Van Caldenberg geeft helemaal geen antwoord op mijn vraag. Want ik vroeg u hier net, hoe legt u het uit aan dat meisje op de parkeerplaats dat u niet bereid was om niet alleen te kijken naar de macht, naar de politieke verhoudingen, maar echt naar hoe u met mij samen het verschil kunt maken. Hoe legt u dat uit aan dat meisje, behalve door met de vinger te wijzen naar iedereen die haar misschien niet heeft gezien. Want weet u dat dat eigenlijk echt de enige vraag is waarvan ik denk dat u daar geen antwoord op heeft.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, dank u. Ik heb zojuist het antwoord gegeven. Die kans was er niet mevrouw Jenneskens. Die kans was er niet, serieus. Dat is het antwoord.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, mijn vraag is, was die kans er niet of was de SP niet bereid verantwoordelijkheid te nemen.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, ik heb mevrouw Jenneskens twee keer het antwoord gegeven: de kans was er niet, hij was niet serieus, hij lag niet serieus op tafel. Hij was er niet. En ik ga me niet nog een keer herhalen mevrouw Jenneskens, want u krijgt hetzelfde antwoord.

Mevrouw Jenneskens (D66): Nee voorzitter, mijn laatste vraag is waarom was die kans er niet? En zou u heel even willen reflecteren op uw eigen handelen: waarom was die kans er niet volgens de SP of waarom heeft u in ieder geval geweigerd die te pakken?

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, mevrouw Jenneskens stelt iedere keer dezelfde vraag. De kans was er niet, dat hebben wij niet geproefd. Toen we op dag 2 een informateur voorstelden, voordat er ook maar iets verder was gesproken, was de vraag: wat moet die eigenlijk nog komen doen want alles is al geregeld. Als dat serieus met elkaar spreken is over een stabiele coalitie voor de toekomst van Limburg, beste mensen daar passen wij voor, daar doen wij niet aan mee. Als het gaat over dat meisje, mevrouw Jenneskens, wij hebben dat ingebracht, maar mijn constatering is ook dat alle andere partijen hier in de zaal dat niet hebben gedaan en ook niets hebben geregeld. Laten we nou wel wezen.

De vicevoorzitter: Wij gaan verder met mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Het is toch wel altijd opmerkelijk dat mensen een ander beeld hebben van dezelfde situatie. Ik kan me namelijk nog heel erg goed herinneren dat het helemaal niet quick and dirty was, maar dat wij de SP op heel veel verschillende vlakken tegemoet wilden komen. Maar ik kan me ook nog heel erg goed herinneren, en dat is diezelfde sessie waar mevrouw Jenneskens het over heeft, dat hier een aantal mensen anderhalf uur hebben zitten wachten omdat u extra wensen op tafel legde. Die extra wensen gingen over de stabiliteit. En dat het ook de bereidheid was van het hele bondgenootschap om een extra sessie in te voeren om elkaar nog eens diep in de ogen te kijken in hoeverre wij inderdaad die stabiliteit en het vertrouwen met elkaar voeren. Dat was een extra stap, de bereidheid bij ons allen was er, om die extra stap te zetten. Maar mijnheer Van Caldenberg heeft dat nog niet eens willen afwachten. Als u het heeft over dat er geen kans was om over de inhoud te praten, ik kan me herinneren, en dat is op diezelfde avond geweest, dat u meer dan een paar keer, eigenlijk de hele avond maar één leidmotief had, en dat was: we hoeven niet over de inhoud te praten, want daar komen we wel uit. Mijnheer Van Caldenberg, wat u hier zit te vertellen vandaag is echt de halve waarheid en vooral uw halve waarheid, maar zeker niet de waarheid waar ik het mee eens ben.

De vicevoorzitter: De heer van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Mevrouw Straus, u kunt applaus krijgen, maar dan constateer ik op zijn minst dat wij een ander beeld hebben van wat daar is gebeurd. Laat ik wel wezen, wij zaten hier op vrijdag in een sessie bij elkaar en toen gaven wij aan wat wij wilden. Wij wilden een coalitie die sociaal moest zijn en stabiel. Dat was voor ons de belangrijkste inhoud. Op dag 1 na twee minuten bleek die stabiliteit een vraagteken te zijn. Want Samen voor Limburg was weg en kwam ook niet meer terug. Toen, een belangrijke inhoudelijke voorwaarde voor ons om deel te kunnen nemen was stabiliteit en u wilde met elkaar met zijn allen vrolijk over stikstof gaan doorpraten. Ja, dat snap ik. Maar u ging voorbij aan de politieke situatie die was ontstaan. En daar heb ik me voor ingezet. Toen zijn wij tot de conclusie gekomen dat die stabiliteit die nodig was niet bij de andere partijen op het netvlies stond. Dat was voor ons onvoldoende basis om door te kunnen gaan. Dat is de situatie, niet anders.

De vicevoorzitter: Volgende interruptie van de heer Franssen, daarna de heer Claassen. Nee mijnheer Franssen had al direct na mevrouw Straus aangegeven, u bent direct daarna. Mijnheer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel voorzitter. Mijnheer Van Caldenberg, wij als LOKAAL-LIMBURG hebben ook anderhalf uur op u gewacht en u kwam. Maar vervolgens vonden wij de sociale agenda als LOKAAL-LIMBURG ook belangrijk, wij zijn een middenpartij. Wij vinden het belangrijk dat die € 100.000.000 op de juiste plek terechtkomt. Hoe kunt u dan verklaren dat u altijd roept: wij als SP. En de kans om nu de handschoen op te pakken, laat u lopen. Kunt u mij echt uit het diepste van uw hart verklaren waarom u wel roept, maar het niet omzet in daadkracht.

De heer Van Caldenberg (SP): Mijnheer Franssen, ik wilde zeggen mijnheer Claassen, maar dat klopt niet. Mijnheer Franssen. Nou ik weet niet of ik de kans krijg mijnheer Franssen mijnheer Claassen te noemen voorzitter, ik weet niet of me dat gaat lukken.

De vicevoorzitter: U mag in ieder geval dadelijk nog reflecteren op de interruptie van de heer Claassen hierna. Maar eerst naar de heer Franssen toe.

De heer Van Caldenberg (SP): Mijnheer Franssen, ik hoop eerlijk gezegd dat u gewoon de daad bij het woord voegt en dat u het gewoon doet, € 100.000.000, als het u aan het hart gaat. Ik hoop het echt, oprecht. We gaan zien wat er gebeurt bij de begroting. Dan gaan we het zien of u het gaat doen. Want mijn conclusie is dat als de SP het niet had ingebracht dat niemand het had ingebracht. En mijn conclusie is ook dat als iets te mooi is om waar te zijn, dat het dan ook waarschijnlijk niet waar is.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag van de heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Ik vind dat u dit wel heel makkelijk afdoet. Waarom, u hoorde zonet dat u een blanco papier voorgeschoteld kreeg waarop u uw wensen kon invullen. Als ik dan hoor dat vooral een rechtse partij bereid was om u welgevallig te zijn en u scoort dan niet voor uw achterban of voor waarvoor u staat, dan snap ik uw uitgangspositie niet meer.

De heer Van Caldenberg (SP): Onze uitgangspositie is altijd dezelfde geweest: sociaal, stabiel en integer. Sociaal, en we hadden het over die inhoud kunnen hebben, daar hadden we misschien overeenstemming over kunnen bereiken. Dat gevoel had ik. Maar stabiel was net zo belangrijk en stabiel zagen wij niet meer gebeuren mijnheer Franssen. Wat ik van harte hoop is dat alle partijen die hebben gezegd bereid te zijn om € 100.000.000 op tafel te leggen dat ook gaan doen. Dat hoop ik van harte. En ik hoop u dan aan mijn kant te vinden.

De vicevoorzitter: Volgende interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel voorzitter. Ik constateer dat we bijna € 100.000.000 hadden zitten uitgeven als ik het zo hoor. Ik ben blij dat dat verhaal in ieder geval niet doorgegaan is. Ik ben wel benieuwd wat voor afspraken er nu dan liggen op basis van dezelfde mensen. Misschien zou u dadelijk kunnen toelichten waar die € 100.000.000 dan vandaan zou moeten komen, waar die uit betaald zou moeten worden. Dat is één. Twee, constateer ik dat jullie in ieder geval wel met elkaar gepraat hebben. Dat is wat de PVV jammer genoeg niet heeft mogen doen met alle andere partijen.

De vicevoorzitter: De heer van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Op dat laatste kan ik niet anders dan constateren dat dat dan wel of niet gebeurd is. Op het eerste kan ik u het antwoord niet geven wat de anderen nu hebben afgesproken mijnheer Claassen. Dat kan ik u niet geven, ik zou het graag voor u doen maar ik weet het niet.

De heer Claassen (PVV): Dan nog een korte toelichting voorzitter, namens u, ik ben stiekem heel erg benieuwd waar die € 100.000.000 vandaan zou moeten zijn gekomen.

De heer Van Caldenberg (SP): Zover waren we nog niet eens.

De heer Claassen (PVV): Oh, dan snap ik het.

De heer Van Caldenberg (SP): Nee, oké.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog mijnheer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, dank u wel. Wij staan nu op het punt dat wij schoon schip wilden maken met die bestuurscultuur, maar we constateren ook nog dat voordat deze profielen met deze Staten zijn gedeeld, wederom het CDA als eerste partij weer had gecommuniceerd volledig achter de nieuwe Gedeputeerden te staan en daar verheugd over te zijn. Als het pluche vrij is, dan is er altijd wel een CDA'er die erop wil gaan zitten. Het CDA liep door de woestijn, de PVV dook onder de tafel, Forum viel uit elkaar en de VVD dacht het quick and dirty te gaan regelen. Dat lukte allemaal niet en toen kwam Johan Remkes die daar zelf tijdsdruk op had gezet.

De vicevoorzitter: Ik stel voor dat u geen voornamen noemt maar dat wij gewoon over de heer en mevrouw spreken als we elkaar hier in de zaal adresseren.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat is prima voorzitter, dan is het de heer Remkes, Commissaris van de Koning hier in Limburg. Maar eigenlijk de zetbaas van Den Haag, die zelf de Gedeputeerden zou gaan zoeken. Voorzitter, en meerdere collega's hebben dat al een blamage gevonden voor datgene wat wij hier doen. Maar laat ik wel wezen, het is een blamage dat een meerderheid van de Staten accepteert dat iemand uit Den Haag dat hier komt doen en dat wij ons de tijdsdruk hebben laten opleggen om het niet zelf te doen. Daar heeft een meerderheid in deze zaal de verantwoordelijkheid voor als we dit straks goedkeuren. Voorzitter, wat die Gedeputeerden dan moeten gaan doen, ja beste collega's laat u niets wijsmaken. Alle Gedeputeerden zijn gevraagd door vertegenwoordigers van hun eigen partij om Gedeputeerde te worden, niet door de heer Remkes. Het ziet eruit als een coalitie, klinkt als een coalitie en het stinkt als een coalitie. En dan zal het dus ook wel een coalitie zijn. Een coalitie die merkwaardig genoeg wel verdergaat met de ingeslagen koers van die vorige knetterrechtse coalitie. Er verandert dus helemaal niets. De PVV en Forum zijn inwisselbaar geworden voor GroenLinks, de Partij van de Arbeid en D66. Zolang de VVD en het CDA maar aan de macht blijven en kunnen bepalen wat er gebeurt. Eigenlijk de grote 'een pot nat'-coalitie. Gevraagd naar de politieke visie van de Gedeputeerden afgelopen week afgelopen week in Limburg, kwam het antwoord dat het toch een heel lastige vraag was, die we nu niet moesten verwachten en waar het antwoord niet op zou komen. Beste mensen, maar onze inwoners verwachten dat antwoord natuurlijk wel. We gaan dadelijk Gedeputeerden benoemen zonder programma, zonder visie, zonder plan. Voorzitter, wat ons betreft had het verder moeten gaan: stabiel, sociaal en integer. Een goed bestuur met visie gaat boven quick and dirty. En het resultaat blijkt nu wel. Want we moeten nog minimaal tot oktober wachten voordat we enige duidelijkheid hebben over waar het College voor staat. En dat was nou juist niet de bedoeling om dat te communiceren aan onze Limburgers. Het enige wat lijkt te veranderen in Limburg, en dat is niet de bestuurscultuur, dat is niet het beleid, maar dat zijn de poppetjes en ik geloof best dat het aardige mensen zijn.

De vicevoorzitter: Daarmee komt u aan het eind van uw betoog, maar niet nadat wij nog een interruptie krijgen van mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, de heer Van Caldenberg neemt de hele tijd de woorden quick and dirty in zijn mond en mijn vraag is eigenlijk, vindt de heer Van Caldenberg het verantwoord om na al die maanden met een eenkoppig College waarin Limburgse bedrijven, Limburgse burgers,

Limburgse verenigingen en instellingen hebben zitten wachten op dit huis tot wij toch die scherven hadden opgepakt van de puinhoop die we hier samen hebben veroorzaakt. Om in ieder geval weer te gaan besturen en goede dingen te doen voor Limburg. Vindt de heer Van Caldenberg met al zijn grote woorden het dan echt verantwoord om nog langer wachten?

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Nee, maar mijn constatering is mevrouw Jenneskens, dat we nog tot oktober moeten gaan wachten op die duidelijkheid. Dat is één. En u heeft in het hele proces weken verloren die niet nodig waren. Die zijn verloren, dat was zonde. Dat weet u zelf ook. Maar als u denkt dat u een stabiele, sociale, sterke coalitie kunt formeren in drie dagen, dan heeft u het echt mis. Dat is echt quick and dirty en daar doen we niet aan mee.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Van Caldenberg, geen verdere interrupties. We gaan verder met de fractie van SVL en namens die fractie zal de heer Thewissen het woord voeren.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel voorzitter. Er is al veel over gezegd: alles moest anders. De roep om de verandering in bestuurscultuur klonk door tot in Den Haag en bereikte zelfs Groningen. Alles moest anders en wat zien we, ze dronken een glas, ze deden een plas en alles werd nog veel erger dan het was. Maar ja, niemand had erbij gezegd dat een andere bestuurscultuur ook kan betekenen dat het naast beter ook slechter kan. Slechter in tenslotte ook anders. In het advies en de gespreksverslagen van de heer Hoes is duidelijk te lezen dat aangegeven is dat in het proces om te komen tot het vorige College sprake was van een valse start. Zo werden kandidaat-Gedeputeerden geselecteerd zonder dat überhaupt met de desbetreffende fracties en partijen gesproken was. Zo werden bepaalde fracties en partijen uitgesloten zonder dat echt duidelijk was waarom. Echter, alle onderzoeken, evaluaties, verslagen en adviezen ten spijt, heeft het er alle schijn van dat voor onze interim-CdK hoe graag ik zijn daadkracht ook zou willen roemen, slechts een ding belangrijk is geweest, zo snel als mogelijk terug naar Groningen. En weest u gerust, dat kan ook. De praktijk leert namelijk dat het zonder u hier ook wel misgaat. In uw snelheid heiligt het doel blijkbaar de middelen en blijkt helemaal niets te zijn geleerd. Alle mooie woorden en volzinnen hier die hier door u allen te berde zijn gebracht ten spijt. Uw daden geven uw echte intenties weer, mooie woorden niet. Dus laten we nu eens beoordelen op daden allemaal. Principes worden direct bij het grofvuil gezet als het pluche lonkt. Hoe is het anders te verklaren dat er eerst in deze zaal verklaard wordt dat men niet langer door de hoepeltjes van het CDA wil springen en dat er, nu het pluche lonkt, toch met het CDA een nieuw bestuur gevormd wordt. Wel blaffen, niet bijten. Weg geloofwaardigheid, weg integriteit. En dan, in het debat van 4 juni jl., heeft het CDA letterlijk aangegeven, en ik citeer: ‘Niet deel te nemen in een nieuw bestuur’ en ‘In het advies van de heer Hoes onvoldoende basis te zien voor een stabiel bestuur.’ En ziehier, hier zitten we dan. Wat is er veranderd, vraag ik aan het CDA. Wat heeft het CDA doen draaien en terugkomen op de gedane belofte? Wat heeft u daarvoor gekregen? Weg geloofwaardigheid, weg integriteit.

De vicevoorzitter: Punt. Interruptie van de heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Dank u wel voorzitter. Weet u wat het CDA terug aan tafel heeft gebracht? SVL. Namelijk het feit dat u de andere compromissen te links vond. Dat heeft ervoor gezorgd dat het CDA aan de oproep van de interim-Gouverneur uiteindelijk, en dan niet eens zelf

iemand aanlevert maar dat er iemand van CDA-huize bereid gevonden is om in deze provincie te komen besturen. U had de kans om een heel andere vorm van bestuur mogelijk te maken, u heeft daar niet voor gekozen. Waarom?

De vicevoorzitter: De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel voorzitter. De heer Kuntzelaers stelt een vraag waar hij het antwoord zelf op weet. Wij vinden de democratie belangrijk en wat wij ook hebben aangegeven is dat, en het nieuw te benoemen College hoort daar wat ons betreft ook bij, het geen recht doet aan de verkiezingsuitslag van de Provinciale Statenverkiezingen van 2019. Het is gewoon beschamend wat er nu gebeurt. Dat, samen met enorme eisen die heel ver van de standpunten van SVL afstaan, hebben ons doen besluiten om eruit te stappen. Ik vind het interessant dat u het antwoord geeft als ik het CDA een vraag stel, wij hebben in ieder geval ons constructief getoond door de schouders eronder te willen zetten. Het CDA is er niet eens ingestapt, in het kader van ‘zeg maar nee, dan neemt Remkes ons later toch wel mee’.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog mijnheer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel voorzitter. Dan even met betrekking tot verkiezingen en onwelgevallige uitslagen, ik herhaal wat ik net zei: die negeren we gewoon. Net zoals we dit landelijk doen. Goed voorbeeld doet namelijk volgen. De samenstelling van dit nieuw te installeren College doet dan ook absoluut geen recht aan de uitslag van de PS-verkiezingen van 2019. Het zal u misschien verbazen mijnheer Remkes, maar rekenen kunnen we in Limburg ook. En om het puur om een meerderheid te krijgen eigenhandig en eigengereid benaderen van wel een CDA-kandidaat-Gedeputeerde buiten het advies van de heer Hoes om en noch PVV, noch FvD, noch SVL en noch SP diezelfde mogelijkheid te bieden, heeft u bewust gekozen voor de makkelijkste weg, het continueren van oude politiek pur sang en het schaamteloos in stand houden van de arrogantie van de macht.

De vicevoorzitter: Punt. Interruptie van mevrouw Jenneskens. Die interruptie is niet meer nodig, dan mag de heer Thewissen vervolgen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel. En het in stand houden van de arrogantie van de macht, voorzitter, dat is iets waar wij in ieder geval afscheid van wilden nemen. Die unieke kans lag er ook en die heeft u niet gegrepen en niemand niet, en dat is triest, dieptriest. Het CDA wist dat en had uw handelswijze voorzien, want ons kent ons tenslotte. Oude politiek weet elkaar altijd te vinden en helpt elkaar, zo doen ze dat. Blijkbaar niet alleen in Limburg, maar ook in Groningen. Ja, misschien had en heb ik te hoge verwachtingen van u allen, noem het maar naïef …

Waarnemend Gouverneur Remkes: Mijnheer de voorzitter, zou dit persoonlijke element buiten de discussie kunnen blijven?

De vicevoorzitter: De CdK verzoekt om het inderdaad zakelijk te houden en het niet op de man te spelen. En het zeker niet op afkomst en woonplaats te betrekken. Probeert u het zakelijk te houden.

De heer Thewissen (SVL): Afkomst en woonplaats zijn feiten, maar ik wil niet op de man spelen. Wat ik al zei, misschien heb ik te hoge verwachtingen. Noem het naïef, noem me een dromer, ik draag het met trots. Tegelijkertijd ben ik ook realistisch, want het pluche en macht doen principes en standpunten blijkbaar net zo snel smelten als sneeuw voor de zon. Weg geloofwaardigheid, weg integriteit. De Italiaanse schrijver Lampedusa schreef al in 1958: 'Alles moet veranderen zodat alles hetzelfde kan blijven.' Dan als afronding voorzitter, ik heb hier eerder gesproken over de geloofwaardigheid van het College, de geloofwaardigheid van ons als Provinciale Staten en de geloofwaardigheid van ieder Statenlid afzonderlijk. En daarmee dus ook die van mij. Dat gezegd hebbende, ben ik iemand die zegt 'hell yes' of die zegt 'nee'. Ik merk zelf dat ik mijn rol in de enquêtecommissie niet meer voor de volle 100% 'hell yes' kan vervullen en dat heeft met mij te maken. Dat gezegd hebbende, trek ik mij dan ook per direct terug als lid en als vicevoorzitter van de enquêtecommissie. Dank u.

De vicevoorzitter: Nog een interruptie van mevrouw Jenneskens voor u mijnheer Thewissen. Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter, de heer Thewissen werd al even geattendeerd op het feit dat je zaken in het debat soms beter niet te persoonlijk kunt maken en dat de woorden die we kiezen soms wat zorgvuldiger zouden kunnen. Eigenlijk is de enige vraag die ik nu heb, want we hebben hier allerlei vergadermechanismen, waarom eindigt de heer Thewissen zijn dramatische betoog met dit statement? Wat wilt u daarmee bereiken?

De vicevoorzitter: De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Niets anders dan het mede te delen. Ik maak het niet moeilijker dan nodig.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Thewissen. Wij gaan verder met de volgende spreker, dat is de fractie van de VVD, het woord is aan mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Voorzitter, ik was gisteravond bij de generale repetitie van de opera Rusalka van Dvorák. Een prachtig verhaal van een zeemeermin die haar ziel verkoopt om mens te worden en vervolgens zich eigenlijk verslikt in het feit dat zij de prins de warmte niet kan geven die hij zo innig van haar verlangt. En zoals het in een opera betaamt, gaat uiteindelijk iedereen dood. Dat drama, daar houd ik in de privésfeer zeer van, maar dat ik eenzelfde drama in dit huis nu al zo lang aantref, daar word ik erg ongelukkig van. Want er is de afgelopen maanden heel veel gebeurd en er heeft zeker geen quick and dirty-proces plaatsgevonden mijnheer Van Caldenberg. Er was eerst een proces van verkennen, waarin alle partijen meegenomen zijn. Daarna is er op basis van het verkenningsproces geprobeerd om een College te formeren. Er is zelfs uitgeweid op dat verkenningsadvies omdat het niet lukte om een meerderheid te krijgen. Voorzitter, de VVD heeft in ieder geval heel veel inspanning geleverd om te proberen zo'n nieuw College tot stand te brengen. We zijn zelfs met de Partij voor de Dieren in gesprek gegaan en u heeft het net gehoord, er zit nog wel een interpretatieverschil tussen datgene wat mevrouw Plusquin leest in de motie en datgene wat wij lezen in de motie, maar we hebben het wel gedaan. We hebben een uitgestoken hand gegeven aan de SP om met ons in gesprek te gaan en over waar dan precies hun wensen lagen en om te kijken of we daarin tegemoet konden komen. En we hebben ook nieuwe toetreders in dit parlement uitgenodigd

om mee te doen. En ook daarover zijn in alle oprechtheid en constructiviteit gesprekken gevoerd en toch heeft dit alles tot niets geleid. Dat vinden wij heel spijtig, want we vinden het eigenlijk wel een verantwoordelijkheid van ons als Provinciale Staten om een College te leveren. Mijnheer Driessen heeft dat ook gezegd. Wij vinden dat ook, maar het is niet gelukt. Voordat ik naar het vervolg ga, wil ik in ieder geval een woord van dank uitspreken aan alle collega's en de ambtelijke ondersteuning die net als wij hebben geprobeerd in ieder geval om er met een bondsgenootschap uit te komen. Dat heeft in ieder geval wat mij betreft ook een heleboel positiviteit opgeleverd. Voorzitter, toen wij dat formatieproces, helaas dan zonder goed resultaat, hebben afgesloten, hebben wij met de formateur toen, mijnheer Hoes, afgesproken dat datgene wat we tot nu toe hadden bereikt aan bouwstenen, aan ideeën, aan kandidaten die inderdaad door onze partijen al voorbereid waren, of door sommigen in ieder geval van onze partijen, om die door te geven als bouwstenen in handen van de CdK. Dat vonden wij geen fijne beslissing, want daarmee gaven we het ook uit handen aan de CdK. Zoals ik net al zei, dat stuit ons eigenlijk tegen de borst. Want wij hebben de verantwoordelijkheid om een College samen te stellen. Maar goed …

De vicevoorzitter: Ik ga u even onderbreken voor een interruptie van de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja voorzitter, voor mijn vraag wil ik wel even nog wat kwijt. Ik vind het een hele toepasselijke en creatieve actie van de VVD om gezamenlijk met de fractie naar een voorstelling te gaan van de zeemeermin die haar ziel verkoopt. Ik hoor u nu zeggen mevrouw Straus dat u het de verantwoordelijkheid vindt van Provinciale Staten om een College te vormen. Toen wij een aangekondigde uitnodiging deden, gaven, stuurden, ook naar uw fractie, was de VVD de enige fractie die gewoon weigerde te reageren. En in welk licht beziet u dan zo'n moment, als u het de verantwoordelijkheid van de Staten vindt om een College te vormen.

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Ja, wellicht is het in alle e-mails verloren gegaan, maar ik heb er wel nog op gereageerd mijnheer Driessen.

De vicevoorzitter: Vervolgt u mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Goed. Ik heb vandaag maar één wens namens onze fractie en dat is dat er weer een bestuur komt voor Limburg. Afgelopen weken, maanden zijn wij door burgers, door gemeenten, door andere bestuurders, organisaties en vooral de ondernemers, dat mag u van de VVD verwachten, benaderd dat zij met de handen in het haar zaten. Dat zij verder wilden met hun bedrijf, maar dat zij vaak zaten te wachten op een besluit van de Provincie. En dan kwam de vraag, kunnen jullie daar niet iets aan doen? Dat hebben we geprobeerd. Voor ons is het dus ook heel belangrijk dat er snel een College komt. Mijnheer Van Caldenberg het is anders dan in Den Haag, waar een demissionair kabinet zit wat er gewoon voor zorgt dat dit soort beslissingen door kunnen gaan, maar dat is hier niet het geval. Dus de samenleving in Limburg, voor wat betreft de besluitvorming van de Provincie, ligt op dit moment stil.

De vicevoorzitter: Interruptie van de heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel voorzitter. Misschien heeft mevrouw Straus dat aangegeven, maar ik vraag het toch nog eens. VVD wenst ook niet langer door de hoepeltjes van het CDA te springen. Wat is er veranderd, want nu staan ze klaar om een feestje te vieren en volgens mij zit het CDA ook weer in het bestuur. Daar had ik graag een antwoord op, anders dan we konden het ons niet permitteren en we kregen een brief van de werkgeversvereniging.

Mevrouw Straus (VVD): Nee dat laatste heeft daar zeker geen rol in gespeeld. Ik heb heel veel van die vertegenwoordigers ook aan de lijn gehad toen we nog in een andere constructie in gesprek waren over hoe we dat toch in hemelsnaam konden doen. Het is zeker niet zo dat ik mijn oor alleen maar te luisteren leg als de voorzitter van de ondernemersvereniging belt. Zeker niet.

De vicevoorzitter: Een verdere interruptie van de heer Van Caldenberg.

De heer Thewissen (SVL): Voorzitter.

De vicevoorzitter: U had nog een vervolgvraag?

Mevrouw Straus (VVD): Ik was nog bezig met mijn antwoord.

De heer Thewissen (SVL): Ik heb geen antwoord gekregen.

Mevrouw Straus (VVD): Nee precies.

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Weet u mijnheer Thewissen, ik heb niet voor niets net gezegd dat ik het heel spijtig vind dat we er niet uitgekomen zijn. En dat heeft er ook mee te maken dat het dus niet gelukt is nadat het CDA had aangegeven wij willen even niet meedoen. Dat het niet gelukt is om met een andere samenstelling wel tot een meerderheid te komen. Maar op een gegeven moment moesten we de formatie staken, want we kwamen niet tot een meerderheid. Want uw fractie heeft afgehaakt, de SP heeft afgehaakt en toen zaten we wederom niet met een meerderheid. Dus er was geen andere keus op dat moment, zeker niet in het licht van het hele voortraject wat ervoor heeft gezeten dan wat we hadden aan mijnheer Remkes te overhandigen en het vervolgens ook aan hem te laten zijn over hoe het verder ging.

De vicevoorzitter: De heer Thewissen voor een vervolgvraag.

De heer Thewissen (SVL): Mag ik daaruit constateren dat het CDA eigenlijk te vergelijken is met het kindje dat nu als laatste bij de gym gekozen wordt, omdat die nou eenmaal over is en nodig is om aan een meerderheid te komen?

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Als u de gespreksverslagen van de verkenning goed leest, dan hebben wij het CDA als zodanig nooit uitgesloten. Dus het is aan henzelf uiteindelijk, en ik ben zo meteen ook benieuwd naar de woordvoering van de CDA-fractie over hoe zij tegen deze kwestie hebben

aangekeken. Nogmaals wij hebben het overgedragen aan de CdK en vanaf dat moment is het zijn proces geworden. En wij hebben ook gewoon deze week gehoord wat er uit dat proces gekomen is.

De vicevoorzitter: De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Maar iedereen kan nog nee zeggen volgens mij. Iedereen kan ook nee zeggen volgens mij.

Mevrouw Straus (VVD): Natuurlijk kunt u nee zeggen, maar ik heb net ook aangegeven dat wat wij heel erg belangrijk vinden is dat er snel weer een bestuur voor Limburg komt.

De vicevoorzitter: Ja dan hebben we een interruptie van de heer Van Caldenberg

De heer Van Caldenberg (SP): Ja voorzitter, toen het voor de buitenwereld in ieder geval ernaar uitzag dat mogelijk de SP deel zou nemen aan een nieuwe coalitie, toen kregen wij een e-mail van één van de bedrijven waar mevrouw Straus het over had. Die hadden een idee en die hadden een plan en ze zochten nog een ingang bij Provinciale Staten om wat geld los te krijgen. Toen hebben wij gezegd als fractie, beste mensen dit is niet de manier om dit te doen en u moet niet daar ons op deze manier mee lastig vallen. We hebben toen reactie gegeven en toen kregen we ook een antwoord terug. Bedankt voor uw reactie, wij hebben al een andere ingang gevonden. Mijn vraag is eigenlijk, is dat de nieuwe manier waarop we dat gaan doen?

De vicevoorzitter: Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Voorzitter punt van orde, want de heer Van Caldenberg kan zich nog steeds niet gedragen na alles wat er hier in dit huis gebeurd is. We hebben hier een procedure voor en het zou ook u, ondanks dat u zich aan geen enkele procedure of proces kan houden toch netjes staan dat u na deze crisis, waar we het telkens hebben gehad over integriteit, dit soort dingen niet op deze manier iemand voor de voeten gooit. Integriteit en Limburg staan zo vaak in krant, dat is mede dankzij u, maar ik stel toch voor dat we daar geen gewoonte van maken.

De vicevoorzitter: Ja ik heb goed geluisterd mevrouw Jenneskens. Mijnheer Van Caldenberg zat op het randje, maar heeft geen namen genoemd. Op moment dat hij daarnaar was overgegaan dat had ik daar zeker op ingegrepen, maar het was op het randje. Dus ik vraag de heer Van Caldenberg de prudentie zoals we die allemaal geacht worden te gebruiken ook in acht te blijven nemen. Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Ja dank u wel voorzitter, ik wil daar toch even op antwoorden, want ik heb echt geen idee waar mijnheer Van Caldenberg het over heeft.

De vicevoorzitter: We gaan hier geen namen noemen.

Mevrouw Straus (VVD): Dus ik hoor het graag van u na de vergadering, maar in ieder geval bij is een dergelijk verzoek op geen enkele manier bekend.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, ik constateer dat mevrouw Straus antwoord heeft gegeven op mijn vraag.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan vraag ik mevrouw Straus om te vervolgen. We hebben nog een interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ja, want voorzitter, mijnheer Driessen gaf aan dat de fractie uitgenodigd was voor een verkenning ter rechterzijde van het politieke spectrum. Blijkbaar is dat in de pijplijn blijven hangen, dat komt hier in huis regelmatig voor moet ik constateren, maar wat was het antwoord eigenlijk?

Mevrouw Straus (VVD): Het antwoord was dat wij de bouwstenen van het bondgenootschap aan de CdK hadden overgedragen en dat wij het op dat moment niet netjes vonden als we daar nog een alternatief scenario nog weer naast zouden gaan bouwen.

De heer Claassen (PVV): En voorzitter was het dan ook omdat u daar al natuurlijk een Gedeputeerde voor had aangeleverd? Want dan snap ik dat. Dan is de zetel veilig. Wat boeit het dan nog, zou ik zeggen. Of had u nog steeds geen Gedeputeerde in voorbereiding of genoemd?

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Mijnheer Claassen maakt hier twee aannames die niet per se met elkaar verenigbaar zijn.

De heer Claassen (PVV): Dit zijn vragen hè, het zijn geen aannames.

Mevrouw Straus (VVD): Ja maar goed, het is toch in die zin een aanname. We hebben wel een kandidaat aangeleverd, maar daarmee wisten wij niet dat die kandidaat ook daadwerkelijk gekozen zou worden. Want dat proces was aan de CdK.

De heer Claassen (PVV): Correctie, het proces was aan het CDA.

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Goed, die laatste opmerking laat ik voor rekening van mijnheer Claassen. Ik wilde één kleine correctie ten aanzien van de introductie straks van de CdK geven. Hij heeft toen een aantal nevenfuncties benoemd ook van onze kandidaat-Gedeputeerde die neergelegd zouden worden, maar daarbij zijn er twee vergeten en die worden ook neergelegd. Het eerste is het voorzitterschap van het regiobestuur van de Vereniging VVD en de andere is zijn lidmaatschap van de raad van advies van de stichting Tanktheater. Voorzitter, ik ga afsluiten. Ik wil de kandidaat-Gedeputeerden die daarachter op de tweede rij, derde rij, vierde rij misschien wel zitten heel veel succes wensen. Ik heb straks in de wandelgangen nog tegen u gezegd, weet u zeker waar u aan begint? Ik hoop als het straks op stemming aankomt dat u nog steeds bereid bent om in deze zaal te komen en onder ons te zijn, want ik kan me ook heel goed voorstellen dat de gemiddelde Limburger die dit vandaag hier allemaal volgt, dat die er toch wel hevige bedenkingen bij heeft. Wat mij betreft, wat de VVD-fractie betreft zo meteen: allez aan de gang.

De vicevoorzitter: We hebben nog een interruptie van mijnheer Claassen voor u mevrouw Straus.

De heer Claassen (PVV): Ik ga stiekem doen, ik ga even een opmerking maken, want u zei dat gemiddelde Limburger hier bedenkingen bij heeft. Ik zou dat alleen even willen duiden dat gemiddelde Limburger die ik spreek daar inderdaad bedenkingen bij heeft, maar vooral door de manier hoe het gegaan is en welke uitkomst eruit is gekomen.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Ik heb geen vraag gehoord, dus daar hoeft u ook niet op te reageren. We gaan verder met de fractie van 50PLUS, mevrouw Fischer-Otten.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Nou, dat is dus behoorlijk mislukt. Zur Feier des Tages wilde ik eigenlijk aan deze post staan maar op de een of andere manier heeft mijn rolstoel altijd ruzie met het spreekgestoelte. Dus misschien was het beter om toch op de plaats te blijven zitten. Deze keer wil ik het wel van een plek doen waar het ook hoort. Voorzitter, als het einde van dit formatieproces exemplarisch is voor de aanzet van de gewenste bestuurscultuur binnen dit huis, waar iedereen zo naar verlangt, dan doen we vandaag echt een paar stappen terug in plaats van vooruit. Trots sta ik achter het spreekgestoelte als gekozen 50PLUS-volksvertegenwoordiger om op te komen voor mijn achterban, hun kinderen en hun kleinkinderen. Want de jeugd heeft de toekomst en de senioren hebben recht op een volwaardig bestaansrecht om deel te nemen aan de samenleving. Bescheidenheid is een manier waarop je dingen doet maar, en dan richt ik me door de deuren heen eventjes naar kandidaat-Gedeputeerde Satijn, u kunt er zeker van zijn dat ik mij met verve inzet voor alle Limburgers. Met verve zal ik nu mijn betoog voortzetten, waarbij ik alle bescheidenheid van me afwerp. Er zit me namelijk iets behoorlijk dwars, maar ik zal positief eindigen en dat blijft hopelijk het langst hangen. Met verve zal ik nu mijn betoog voortzetten, waarbij ik alle bescheidenheid van me afwerp. Ik ben geen slechte verliezer en zuur ben ik ook niet, maar het is wel tijd voor klare taal, zoals geschreven in mijn brieven aan de Commissaris waarvan u en de Statenleden kennis hebben kunnen nemen. Liefst zou ik klare wijn inschenken die beter smaakt dan een prosecco waarvan de nasmaak vreselijk zuur is. De leugen regeert, tegenstrijdige berichten. Een Commissaris die niet boven de politieke partijen staat, die zelfs 50PLUS schoffeert door in eerste instantie niet met onze uitstekende kandidaat-Gedeputeerde te willen praten. Nee, ik kreeg de vraag of ik erg teleurgesteld zou zijn als de Commissaris niet met onze kandidaat zou spreken. Mijn antwoord daarop was, nee niet teleurgesteld, dan ben ik woest. We hebben dat samen besproken. Die woestigheid zit er nog altijd in. Maar goed. Hoe groot in aantal 50PLUS ook mag zijn, het is verwerpelijk, voorzitter, dat de CdK over de omvang van de Statenfractie van 50PLUS met mij praat door te stellen: met één zetel een bescheiden positie innemen. Uw afwijzing, Commissaris, van onze kandidaat vond ik gebakken lucht. Het waren gelegenheidsargumenten om onze kandidaat af te serveren. Het is een oude politiek en past niet in de gedachte en de wens bij de totstandkoming van een extraparlementair College. Hier past kennis en kunde.

De vicevoorzitter: Punt. Een interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel voorzitter. Heeft u aan de Commissaris van de Koning gevraagd waar het afkappunt zit voor wanneer je dan wel Gedeputeerden zou kunnen leveren? Want als het niet één is, dan is het een ander getal. Ik denk dat ergens een reikwijdte zeven ook wel volgens mij in aanmerking zou kunnen komen, maar heeft u dat gevraagd?

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Ik kom straks nog heel even terug op een aantal. Niet op het aantal van de Statenleden, maar wel op het aantal van eventuele leden van het bestuur.

De heer Claassen (PVV): Maar ik concludeer voorzitter, dat u niet gevraagd heeft hoeveel …

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Nee, dat heb ik niet gevraagd. Nou ja, ik heb rekenen geleerd mijnheer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Nee oké, maar met één zetel krijg je geen Gedeputeerde, maar twee volgens mij wel als ik mijnheer Franssen even stiekem aankijk.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Ja, eerlijk gezegd is dat een van mijn problemen dat het allemaal optelsommen zijn en dat niet naar kennis en kunde gekeken is. Want de CdK vindt zes Gedeputeerden genoeg, die hebben we geleverd. Daar heeft hij ook op ingezet. 50PLUS vindt van niet. Wij dienen daarom een gemotiveerd amendement in op het Statenvoorstel, zijnde het voorliggende Ontwerpbesluit wat uitgedeeld zal worden of al uitgedeeld is om dit aantal te verhogen. Het is immers PS die hierover besluit conform de Provinciewet. Het amendement wil ik middels hoofdelijke stemming in stemming laten brengen. Voorzitter, in de brieven van de Commissaris aan de Staten gericht staan toch een aantal onjuiste voorstellingen van zaken. Ik zal een dwaling noemen richting besluitvorming. De CdK wil ons doen geloven dat hij op grond van een advies van de formateur zelf de verantwoordelijkheid heeft genomen mensen aan te zoeken bij de vorming van een nieuw College van GS. Uit de kennismakingsgesprekken met de kandidaat-Gedeputeerden afgelopen woensdag blijkt dat alle kandidaten aan u zijn voorgedragen. Zelfs de kandidaat van CDA-huize, mevrouw Van Toorenburg. Want afgelopen woensdag deelt mevrouw Van Toorenburg mee dat Statenlid Werrij haar gebeld heeft met de mededeling dat de Commissaris mevrouw Van Toorenburg zou bellen. Mag ik heel eventjes?

De vicevoorzitter: Zeker, er komt een bode aan. Een interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ik kon het niet goed volgen. Kunt u het nog een keer herhalen. Dus u zei dat de CDA-fractievoorzitter zelf toch mevrouw Van Toorenburg in de aanbieding heeft gedaan. Of hoe moet ik dat …

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Als mevrouw Werrij niet gebeld heeft, dan mag ze het zeggen. Maar ik heb het woensdag zo gehoord.

De heer Claassen (PVV): Dan wachten we de inbreng van het CDA dadelijk even af.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Voorzitter, er waren te veel gelijkgestemde kandidaten waarom de CdK onze kandidaat afwees. De portefeuilles waren ingevuld, door rekening te houden met 50PLUS kon die puzzel niet gelegd worden. De puzzelstukjes waren niet in te passen, de puzzel zou dan nooit compleet worden. Nou bedankt, dat weten wij als senioren wel weer, afwijzen met onjuiste argumenten. Afgelopen woensdag deelde de CdK de vergadering mee dat de portefeuilles komende dinsdag pas onderling verdeeld gaan worden, zoals het eigenlijk ook moet. Voorzitter, ik wend me nu even tot de kandidaat, de heer Roest. Hij zit achter de coulissen, maar kan mij waarschijnlijk wel

horen. Uw antwoord afgelopen woensdag was vooral technisch van aard. De statuten maken het mogelijk. Met u en anderen heb ik het formatieproces doorlopen. We hebben samen naar elkaar geluisterd en we hebben geobserveerd, net als de Statenleden, burgercommissieleden en fractiemedewerkers heeft u door het formatieproces onvoldoende afstand van de partijen bij dit nieuwe extraparlementaire College. Zonder een kwaliteitsoordeel te geven over uw competenties, stuit uw voordracht ons tegen de borst. Wij vinden het niet integer en zelfs onwenselijk. Voorzitter, nu even vooruitblikken met een positieve grondhouding, dat had ik beloofd.

De vicevoorzitter: Een interruptie van mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Dank u wel voorzitter. Ik heb twee opmerkingen. Eén, we hebben hier afgesproken dat we niet direct personen aanspreken en nu gebeurt het weer, dus daar wilde ik een punt van orde. En als tweede wil ik mevrouw Fischer vragen, toen wij als Staten niet in staat bleken om zelfstandig een College te vormen en wij wel namen mochten leveren voor Gedeputeerden, toen was in ieder geval onze fractie zich er heel erg van bewust dat de Commissaris zijn eigen gang zou gaan en dat dus onze kandidaat afgewezen, op welke gronden dan ook, zou kunnen worden. En dan zou ik ook niet blij zijn geweest, maar wij waren ons er wel van bewust. Als u zich daar op dat moment niet bewust van was, dat is mijn vraag.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Nee, daar was ik me niet van bewust. Er werden zes mensen gevraagd, er werden zes mensen geleverd, dus het zou eigenlijk van lef getuigd hebben als je ook een minderheidskabinet zou vormen. Het is namelijk extraparlementair en net dan, als je geen meerderheid hebt, ben je wel verplicht om ergens anders informatie op te halen of medestanders op te halen. Dus dat zou voor ons gewoon lef tonen zijn. En, ik noem geen namen, de CdK is al eens eerder genoemd, ook door anderen, ik zal proberen om het nu niet meer te zeggen maar ik heb het wel tegen deze mijnheer. Voorzitter, nu even vooruitblikken …

De vicevoorzitter: We hebben nog een vervolgvraag van mevrouw Jetten voor u.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ik heb geen vervolgvraag, u noemde een andere naam, iemand die op de gang stond te wachten sprak u rechtstreeks aan, dus dat was mijn punt van orde.

De vicevoorzitter: U heeft het over een kandidaat-Gedeputeerde in een bepaalde context en daar is de naam genoemd. Van de andere kant zeg ik u wel, het is natuurlijk een debat dat over de formatie gaat, dan raak je natuurlijk wel het feit dat ook namen van kandidaat-Gedeputeerden genoemd worden. Maar in ieder geval zeker geen mensen die zich hier niet kunnen verdedigen in de zaal. Mag ik u vragen om naar afronding toe te werken.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Even positief. De kernvraag die gesteld kan worden bij Statenvoorstellen is: is dit vaststaand beleid of is erover nagedacht? Daar gaat het hier nu om. Voorstellen van GS nodigen uit voor debat, enerzijds tussen PS en GS en anderzijds GS onderling. Geen dichtgetimmerde en voorgekookte voorstellen. De meerderheid moet meer dan één stem zijn. Dit nodigt partijen ook uit bij een extraparlementair College om geen partijdiscipline meer hoog in het vaandel te hebben. Bij het Statenvoorstel van GS mag best een mening staan uit het ambtelijk apparaat, zodat de Statenleden dit kunnen meewegen in de discussie. Dat getuigt van moed van GS, argumenten gaan voor alles, over en weer. Politiek mag sec geen geloofsverkondiging zijn, want daar

valt namelijk nooit over te debatteren. Voorzitter, u zult blij zijn, ik ga afronden. Er zit iemand aan de achterkant van deze muur die zal mijn woorden die ik nu uitspreek zeker herkennen, want een wijze man ziet zoveel hij moet, niet zoveel hij kan. Een wijze vrouw echter doet wat nodig is, niet zoveel ze ziet, maar zeker zoveel meer dan ze kan. Voorzitter, als ik de hele gang van zaken nu overzie en uw rol en taakopvatting zo aan het einde van dit proces beoordeel, zou eigenlijk een vertrouwensvraag aan de orde zijn, maar dat doe ik u niet aan. Voorzitter, de slogan is ‘Er gaat niets boven Groningen’ en dan wens ik u dat heel snel toe.

De vicevoorzitter: Tot slot in eerste termijn het woord aan het CDA in de persoon van mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter. Vanaf het opstappen van het vorige College waren alle partijen hier in huis het over één ding roerend eens, Limburg moet zo snel mogelijk weer bestuurd worden. Het CDA zag begin juni de noodzaak om de vorming van een nieuw College te depolitiseren. We dienden daarom een motie mee in die de Gouverneur opriep om een vijftal geschikte bestuurders te zoeken op basis van deskundigheid, rekening houdende met diversiteitscriteria en distantie tot de Statenfracties. Op 10 juni kondigde de heer Remkes na een formatie-impasse aan zelf de regie over te nemen en geschikte kandidaat-Gedeputeerden te selecteren. Dat deed de Gouverneur geheel in zijn eigen stijl, strak, zakelijk, snel en in stilte. De CDA-fractie spreekt vandaag haar steun en vertrouwen uit in de personen die samen met de Statenfracties verder gaan werken aan de toekomst van ons Limburg. We willen graag de suggestie meegeven aan het nieuwe College om bij de nog komende grote, gevoelige dossiers macht en tegenmacht al in een vroeg stadium te organiseren door twee portefeuillehouders op deze dossiers aan te wijzen.

De vicevoorzitter: Punt. Interruptie van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): De vraag aan mevrouw Werrij is wat zij duidt als voldoende distantie tot de Statenfracties.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, voldoende distantie tot de Statenfracties, dat is wat mij betreft dat er geen Statenleden zijn, geen commissieleden zijn en geen fractiemedewerkers zijn of mensen die zich anderszins rechtstreeks met de Statenfractie inhoudelijk bemoeien.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Mevrouw Werrij, vindt u het dan voldoende distantie als een van de voorgedragen Gedeputeerden, op de avond voordat het vorige College viel, hier in dit gebouw aanwezig was om de afscheidsspeech van een van de andere Gedeputeerden te schrijven? Vindt u dat voldoende afstand tot Provinciale Staten?

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, ik heb geen oordeel of wetenschap van wie wiens speech heeft geschreven, dus daar kan ik ook geen oordeel over geven.

De vicevoorzitter: Vervolgt u uw betoog.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Dank u wel. Wij hopen dat de komende maanden met alle partijen intensief kan worden samengewerkt aan de onderlinge verhoudingen in het belang van het mooie Limburg en haar inwoners. Dank u wel.

De vicevoorzitter: We hebben een interruptie van de heer Thewissen, daarna de heer Claassen. De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel voorzitter. Ik heb de vraag gesteld wat er veranderd is ten opzichte van de belofte die 4 juni gedaan is, daar had ik nog graag een antwoord op. Want als ik het goed begrijp, spreekt mevrouw Werrij haar steun uit aan het nieuwe College en wat mij daarin enorm verbaast, is hoe het kan zijn, het CDA voelt ons aan hun zijde in het debat de week voorafgaand en ook het debat waarin het vorige College te kennen heeft gegeven te vertrekken zonder dat er feiten lagen op het gebied van integriteit, waar we samen voor vochten, hoe kan het dan nu zijn dat zonder namen te noemen, en het is openbare informatie, dat van twee van de zes kandidaten er in ieder geval iets boven de markt hangt. Bent u het niet met ons eens dat de nieuwe kandidaten schoner dan schoon zouden moeten zijn? En waar u nu het vertrouwen uitspreekt in al die zes mensen, dat dat niet anders op te vatten is dan een dikke middelvinger naar de vorige afgetreden Gedeputeerden, inclusief onze voormalige CdK.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, dat zijn uw woorden. Volgens mij uitgesproken in het debat, ik herhaal het hier nog een keer, het is ‘innocent until proven guilty’, wat boven de markt hangt, hangt boven de markt, ik ga daar niet over oordelen. Het gaat erom dat op het moment dat iets bewezen is, dat we daar een oordeel over hebben. En niet op het moment dat er een suggestie wordt gedaan of dat er een melding is neergelegd die niet bewezen is geacht. Daar gaan wij niet over oordelen.

De vicevoorzitter: Vervolgvraag van de heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Bent u het dan met mij eens dat als er een beslissing genomen moet worden, als u een tweedehandsauto koopt, dan laat u hem ook keuren voordat u de koop definitief maakt. Als u een huis koopt, kunt u eerst een technische keuring laten doen voordat u het definitief maakt. In dit geval zegt u van nee, ik steun het College en daarna zien we wel of het terecht is. Is dat het nieuwe normaal in de nieuwe bestuurscultuur?

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, ik herhaal het nog een keer, het is: onschuldig totdat het tegendeel bewezen is.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Ja voorzitter, ik had het in mijn eerste termijn ook over het moment dat werd geacht dat het CDA mee zou doen met de vorige formatievorming, maar daar uiteindelijk niet aan meedeed want: we willen antwoord op het integriteitsvraagstuk, de bestuurscultuur. Dat antwoord had u niet gekregen van de mensen die nu uw bondgenoten zijn, welk antwoord heeft u dan ondertussen wel gekregen waardoor u dit nu wel kunt steunen en nu wel de stekker terug erin steekt? Want dat debat hebben we dan gemist.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee voorzitter, u heeft niets gemist. We hebben samen met u een motie ingediend, wij hebben geen bondgenoten, dat is absoluut een foute veronderstelling. Net zomin als dat het CDA een kandidaat levert, de heer Remkes heeft mevrouw Van Toorenburg geselecteerd en voorgedragen, niet wij. Wij zijn geen bondgenoten en wij hebben, bij de motie die wij samen met u hebben ingediend, er ons bij neergelegd dat het proces in handen zou komen van de heer Remkes en die uitkomst zouden wij ook respecteren.

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Maar voorzitter, dat betekent dus dat je aan het begin enorme principes hebt om met mensen samen te werken omdat ze zich op een bepaalde manier hebben uitgesproken over het CDA en uw fractie en daar heeft u geen antwoord op gekregen. Maar omdat u het in handen legt van mijnheer Remkes, onze Gouverneur, heeft u uw handen dus blijkbaar in onschuld gewassen, u heeft de handen van de andere partijen gewassen en u heeft gezegd, kom maar, kom maar, kom maar, we gaan het doen. De principes die we nog een week geleden hadden, gooien we lekker overboord. Dat is dan mijn conclusie.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja voorzitter, het CDA is verre van deze procedure geweest, los van het feit dat ik een gesprek heb gehad met de heer Remkes, de heer Remkes heeft een voordracht gedaan. Dat alle andere partijen zelf kandidaten, dat hebben wij gehoord, wij hebben dat nadrukkelijk niet gedaan. Wij wisten toen wij op 4 juni in het debat die motie indienden dat wij de uitkomst daarvan zouden respecteren met wel of niet een CDA’er erbij, dat wisten wij, die consequentie was bij ons duidelijk in ieder geval en dat hebben wij ook geaccepteerd.

De heer Claassen (PVV): Dus constateer ik dat daar waar in het Nieuwe Testament normaliter Pontius Pilatus mensen aan het kruis nagelt, dat u nu gewoon het netjes overlaat aan anderen om het te doen. Want dan heeft u het in ieder geval niet gedaan, u bent dus gewoon deelgenoot geworden van partijen waar u eerst niet mee door een deur kon vanwege de opvattingen of de niet-opvattingen over bestuurlijke integriteit, maar dat maakt nu allemaal niet meer uit. Als het gaat over die motie, mevrouw Werrij, die motie, u heeft dat een paar keer eerder gezegd, u heeft in de geest van de motie gehandeld. Een belangrijk onderdeel van de geest van die motie was dat het in samenspraak was met alle fractievoorzitters. Maar ik wil er even kond van maken dat dat dus helemaal niet gebeurd is. Dus de geest van die motie, of u zegt we hebben die motie ingediend dus die moeten we blijven volgen, waarvan voor ons een heel belangrijk onderdeel was dat dat in gesprek met alle fractievoorzitters was, maakt u dus ook niet meer uit. U was onderdeel daarvan.

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, in samenspraak betekent niet dat de fractievoorzitters regie hebben. En ik benadruk het nog een keer, wij zijn niet gebonden aan de andere partijen, wij zijn geen bondgenoten.

De heer Claassen (PVV): In de motie ging het over in samenspraak in ieder geval bevragend het gesprek aangaan met alle fractievoorzitters, dat was de motie, maar dat is niet gevolgd, maar dat maakt dus nu niet uit. Dat is mijn constatering. Dan heb ik nog een vraag, u gaf het eigenlijk al aan, 50PLUS gaf aan dat er wel een relatie is tussen het aandragen of benoemen van Gedeputeerden, althans het vermoeden ervan. U ontkent dat dus nu nog steeds?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee voorzitter, ik ontken helemaal niets. Mevrouw Van Toorenburg heeft afgelopen woensdag duidelijk verteld hoe het is gegaan. Ik heb een gesprek gehad met de heer Remkes, dat zal ik dan ook nog even hier in het openbaar toelichten, ik heb een gesprek gehad met de heer Remkes, hij heeft mij gevraagd of het benoemen van een CDA'er voor ons tot een veto zou leiden, om te voorkomen wat er in 2019 is gebeurd. Daarop heb ik geantwoord dat dat niet het geval is. De heer Remkes heeft mij gevraagd of wij zelf namen wilden aandragen, daarvan heb ik ook laten weten dat dat niet het geval is en toen heeft de heer Remkes mij gevraagd of onze fractie er bezwaar tegen zou hebben om mevrouw Van Toorenburg voor te dragen als kandidaat. Daar hebben wij na beraad op gezegd dat wij daar geen bezwaar tegen hebben.

De heer Claassen (PVV): Toen heeft u mevrouw Van Toorenburg gebeld en heeft u gevraagd of dat oké was?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ik heb mevrouw Van Toorenburg gebeld. Zij heeft dat afgelopen woensdag ook hier openbaar verteld, en ik heb haar gezegd dat de heer Remkes haar zou bellen en dat ik haar wilde verzoeken om het gesprek met de heer Remkes aan te gaan.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan hebben wij een interruptie van de heer Van Caldenberg, daarna mevrouw Plusquin en daarna de heer Thewissen. De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, dank u wel. Dan moet u mij even goed helpen mevrouw Werrij. Want u wilde geen Gedeputeerde aanleveren en vervolgens heeft u mevrouw Van Toorenburg verzocht om het gesprek met de heer Remkes aan te gaan. Dat vind ik wel bijzonder, want dat is toch het leveren en het aandragen van Gedeputeerden zou ik bijna zeggen. Als u mensen gaat verzoeken om dat te doen. Ik bedoel, dat hebben die andere partijen ook gedacht. Die hebben ook gewoon … Maar hoe dringend heeft u dat nu verzocht?

De vicevoorzitter: Mevrouw Werrij.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, exact zoals ik het net heb gezegd. Ik heb gezegd, de heer Remkes gaat u bellen en ik zou u willen vragen om het gesprek aan te gaan. Zo heb ik het gedaan.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, waarom heeft u dat laatste eraan toegevoegd?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Omdat ik dat nadrukkelijk van belang vond om te weten dat wij geen toestanden zouden krijgen zoals in 2019, waarbij mensen die lid zijn van onze partij geroyeerd zouden worden.

De heer Van Caldenberg (SP): Dus u heeft toen eigenlijk verzocht, want mevrouw Van Toorenburg zou niet voor die toestanden zorgen, dat zou u dan moeten doen. Dus u heeft dat verzoek daar neergelegd en toen gezegd, wilt u alstublieft Gedeputeerde worden, of in ieder geval met de heer Remkes erover gaan praten?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee, u hoort mij niet goed. Ik heb letterlijk gezegd: de heer Remkes gaat u bellen en ik vraag u om het gesprek aan te gaan. En zo is het letterlijk gezegd.

De vicevoorzitter: Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel voorzitter. Ik hoor mevrouw Werrij zeggen: innocent until proven guilty. Maar ik vraag me ook af of mevrouw onderstreept dat als je een publieke functie hebt, dat je in een glazen huis zit en dat je altijd de schijn van belangenverstrengeling moet vermijden. Dat is niet mijn quote maar van commissievoorzitter Kaiser.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, correct, de heer Kaiser heeft dat nadrukkelijk gezegd. Ik hoef u ook niet uit te leggen dat het niet altijd mogelijk is om die schijn te vermijden, want als iemand tegen jou zegt dat het zo is, dan heb je die schijn tegen. Ook al heb je er alles aan gedaan om die te vermijden.

De vicevoorzitter: De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel voorzitter. Ik heb aangegeven, en dat is terug te lezen, dat er letterlijk gezegd is dat het CDA in het advies van de heer Hoes onvoldoende basis zag voor een stabiel bestuur. Als ik het me goed herinner, waren er acht partijen in het advies van de heer Hoes, waaronder SVL en waaronder 50PLUS. Nu heb ik een heel concrete vraag aan mevrouw Werrij, als u nu, en dat doet u, uw volledige steun uitspreekt aan het nieuw te instelleren College, constateer ik dat SVL en 50PLUS daar niet bij horen. Dus de vraag is, ziet u SVL als risico en instabiel of misschien een combinatie, of ziet u 50PLUS als instabiel of als risico, of heeft u helemaal niets op met het advies van de heer Hoes en omdat mijnheer Remkes het zegt is het plotseling wel stabiel.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, ik laat deze woorden voor de heer Thewissen. Ik heb net nadrukkelijk uitgelegd waarom wij de motie op 5 juni hebben ingediend en wij staan daar vierkant achter, ook achter de uitkomsten daarvan, dus wij zijn voor het interim-bestuur gegaan, waarvoor de heer Remkes de kandidaten bij elkaar gezocht heeft. Want dat vonden wij de belangrijkste en beste uitkomst voor de toekomst van Limburg.

De heer Thewissen (SVL): Dan constateer ik voorzitter, dat als de heer Remkes het zegt het voor het CDA goed is.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee voorzitter, het is een motie die wij nadrukkelijk zelf hebben ingediend samen met de PVV, waarbij wij het van belang vonden vanwege de politieke situatie om te depolitiseren en om de heer Remkes de regie te geven en dat heeft niets te maken met welke uitkomst of welk verzoek dan ook waar wij wel of niet aan zouden moeten meedoen qua gesprekken.

De vicevoorzitter: De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Voorzitter, kunt u dan, ik constateer dat u mijn vraag niet wilt beantwoorden, dat is uw goed recht maar laten we het dan ook zo benoemen, het verschil met het advies ten opzichte wat er nu ligt qua partijen is SVL en 50PLUS. Ziet u onze partijen dan als risico? Want als dat niet zo is, hoe kunt u nu dan wel uw steun uitspreken en waar wij bij zaten niet. Graag u concreet antwoord, zo moeilijk is het niet.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee voorzitter, want het is ook niet zo moeilijk, want het concrete verschil is dat er nu geen bondgenootschappen zijn en dat is het verschil.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja voorzitter, mevrouw Werrij zei dat voor het CDA een belangrijke voorwaarde was dat er gedepolitiseerd werd en dat er stabiliteit kwam. Heeft mevrouw Werrij de indruk dat dat gelukt is als ze deze vergadering bijwoont?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, wat mij betreft is iedereen met positieve intenties die bijdraagt aan het bestuur en aan de toekomst van Limburg daar een heel belangrijke factor in. Ik merk vooral aan uw woorden dat u dat niet bent, maar ik heb er alle vertrouwen in dat anderen samen met de Collegeleden dat wel kunnen.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg voor een vervolgvraag, daarna mevrouw Fischer.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, de vraag is of in de ogen van mevrouw Werrij depolitiseren hetzelfde betekent aan een meerderheid te komen waar toevallig het CDA in zit.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, depolitiseren betekent dat je niet allerlei partijen bij elkaar gaat zetten die samen een soort coalitie gaan vormen. Dat is volgens mij wat depolitiseren betekent. Dat betekent dat wij, ik in ieder geval als fractievoorzitter voor verdere rest geen enkele betrokkenheid heb gehad bij de kandidaten die zijn geselecteerd. Dat is wat mij betreft depolitiseren.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Gewoon even een vraag naar de toekomst toe. U gaat niet in een soort van coalitieoverleg met elkaar daarover spreken.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee.

De heer Van Caldenberg (SP): Dat gaat u niet doen, helemaal niet.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Nee, dat gaan we niet doen.

De heer Van Caldenberg (SP): Hoe stabiel is dat mevrouw Werrij?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, dat je niet met elkaar regelmatig spreekt, wil niet zeggen dat het stabiel is. Laat ik zeggen dat het CDA, ook op het moment dat de Gedeputeerde van CDA-huize opstapte, heeft gezegd, we hebben nog vertrouwen in het zittend College: ook zonder de twee mensen die nu zijn vertrokken vinden wij dat het nog steeds stabiel kan zijn en daar spreken wij onze steun aan uit. Dus wij vinden dat het kan ongeacht of je coalitieoverleg hebt met elkaar of niet.

De vicevoorzitter: Mevrouw Fischer.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Dank u wel voorzitter. Ik wil heel even vragen, wij hebben namelijk een glaasje gedronken op het bondgenootschap en tot op heden is mij niet bekend dat dat bondgenootschap niet meer zou bestaan. Als ik nu alles overdenk, is het dan zo dat het CDA bij de groep bondgenoten gekomen is en dat 50PLUS eruit gebonjourd is en SVL en dat er nu ook geen bondgenootschap meer is? Hebt u gevraagd aan de bondgenoten om dat bondgenootschap te ontbinden?

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Voorzitter, volgens mij ben ik heel helder geweest. Al in het debat van 4 juni, dat is dat wij niet in het bondgenootschap zouden stappen. Dus dat is wat mij betreft voor het CDA heel helder.

De vicevoorzitter: Mevrouw Jenneskens en daarna mevrouw Jetten. Ja mijnheer Baneke, mevrouw Jetten is toch woordvoerder. Punt van orde.

Mevrouw Jenneskens (D66): Onze vraag voor de toekomst was bij de 37e interruptie van de heer Van Caldenberg hoeveel interrupties wij vandaag eigenlijk hadden. Volgens mij zijn we er doorheen inmiddels.

De vicevoorzitter: Ik begrijp dat, maar ik begrijp ook dat juist in dit soort debatten je soms ergens wat ruimte moet geven in ieder geval geen zaken … Want hier wordt weer een nieuwe start gelegd voor het resterende gedeelte van deze periode en dat is toch iets anders dan een regulier Statenvoorstel. Maar ik zou wel langzaam naar een afronding willen gaan toewerken. Dus als dat het punt van de heer Baneke ook is, dan onderschrijf ik dat. Mevrouw Werrij, mag ik u vragen om af te ronden.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Ja, ik was klaar.

De vicevoorzitter: U was klaar, dank u wel. Daarmee komen we aan het einde van de eerste termijn. Dan schors ik de vergadering voor vijftien minuten.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Ik heropen de vergadering. Wij gaan verder met de eerste termijn van het College en ik geef het woord aan de heer Remkes.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Dank u wel, mijnheer de voorzitter. Mijnheer de voorzitter, er is mij de afgelopen tijd weleens de vraag gesteld is het je tegengevallen? Nee, want ik hou niet van miezemauzen. Dus ik wist in welke bijzondere bestuurlijke configuratie zonder Gedeputeerden ik terecht zou komen. Maar wel, zeg ik er maar vrij nadrukkelijk bij, op het punt van is er in de Staten enige vorm van zelfreflectie. Is er enige vorm van verantwoordelijkheidsbesef om tot een snelle en fatsoenlijke vorming van een College te komen? En ik heb die vraag, dat heb ik eerder gezegd, met nee moeten beantwoorden. Ook als ik naar een aantal sprekers van vandaag luister, dan is die zelfreflectie er ook bij een aantal sprekers vandaag niet en ook niet vanuit het besef dat als je verantwoordelijkheid wilt en bereid bent te dragen dat daar onlosmakelijk bij hoort de bereidheid om compromissen te sluiten. Die onderkenning die ben ik hier, in ieder geval bij een aantal fracties, in onvoldoende mate tegenkomen. En ik zeg u er maar bij, toen ik op 10 juni kennisnam van het eindverslag van de verkenner, toen heb ik daar met hele gemengde gevoelens naar gekeken. En ik heb ook wel even nagedacht over de vraag wat is in die context eigenlijk precies de rol van mijzelf, want in mijn wijze van zien, en ik heb dat eerder gezegd, en sommigen van u hebben dat ook gezegd, berust de verantwoordelijkheid voor de vorming van een College van GS bij de Staten. En ik heb u bij brief van 10 juni ook aangegeven dat ik eigenlijk vind dat deze rol voor de Commissaris een oneigenlijke rol is en dat die verantwoordelijkheid ook primair bij uzelf thuishoort. Maar ik heb mij natuurlijk ook de vraag gesteld van als we niets doen dan gebeurt er waarschijnlijk voorlopig niets. En ik zag ook niet direct een alternatief. Dus ik heb met opgewekte tegenzin die verantwoordelijkheid maar op mij genomen en ik dacht er is één motie aangenomen, er is een andere motie verworpen, maar laat mij dan maar naar het eerste deel van die verworpen motie kijken want dan is er in ieder geval nog enige vorm van politiek houvast, zeg ik ook in de richting van de fractievoorzitter van de PVV en van de fractievoorzitter van Forum, medeondertekenaars van die motie.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, dank u wel. Bij het medeondertekenen van die motie in die geest gingen wij er ook van uit dat iedere fractie benaderd zou worden om daar überhaupt overleg over te hebben of om daar mee aan tafel te gaan zitten, ook juist omdat het een verantwoordelijkheid van de Staten is. En wij zijn ook benieuwd waarom dat niet gebeurd is.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Daar kom ik op vanzelfsprekend. Ik heb die namen op 10 juni gekregen, dus anders dan ik dacht dat de heer Van Caldenberg suggereerde. Hij zei de Commissaris wist het ook al in april. Nee. De Commissaris kende die namen in april niet. Die namen heb ik van de heer Hoes gekregen op 10 juni. Ik dacht aan het einde van de middag. En ik heb natuurlijk naar die namen gekeken vanuit de vraag wat brengen ze met zich mee en ik heb besloten om daar in ieder geval het gesprek mee aan te gaan. Datzelfde geldt voor gesprekken natuurlijk met een aantal Statenleden die ik de afgelopen tijd gevoerd heb. Volgens mij heb ik, natuurlijk met wisselende toonzetting, dat realiseer ik mij natuurlijk heel goed, de afgelopen tijd ook contact gehad met alle fractievoorzitters. Als de vraag is hebt u met fracties gesproken dan is het antwoord nee. Ik heb niet met fracties gesproken. Ik heb wel met individuele Statenleden/fractievoorzitters gesproken vanuit de simpele invalshoek dat ik wel vandaag ‘at the end of the day’ de zekerheid wil hebben dat er weer een College zit. En er is dacht ik door de heer Driessen gezegd het lijkt hier Noord-Korea wel, autoritair, antidemocratisch. Nee, het democratische proces vindt vandaag plaats. De Staten kunnen daar in volle vrijheid over stemmen en ik moet de heer Driessen teleurstellen. Ik ben ooit in mijn leven een keer in Noord-Korea geweest, ooit een keer. En ik kan u er hele boeiende verhalen over vertellen,

maar iedere suggestie dat datgene wat hier gebeurt op die toestanden lijkt, die werp ik verre van mij en dat zouden de Staten wat mij betreft ook moeten doen.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Driessen en de heer Claassen. Eerst de heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Voorzitter, dan ben ik ook benieuwd als de gang van zaken daar niet op lijkt volgens de Gouverneur dat het dan ook normaal is in een democratisch proces dat een ongekozen persoon, een niet-gekozen volksvertegenwoordiger, dus iemand die niet hier in het parlement ook de mensen gaat selecteren, de personen gaat selecteren die vervolgens op die plekken gaan zitten, en die vervolgens op die plekken gaan zitten namens die partijen die er vervolgens over mogen gaan stemmen, die daar niet van tevoren over zijn ingelicht en die niet mee aan tafel hebben gezeten.

De vicevoorzitter: In feite heb ik die vraag al beantwoord, want de kandidaten gaan niet namens hun partij er zitten. Dat is vanmorgen omstandig aan de orde geweest. Ik kom daar in de richting van mevrouw Plusquin straks nog wel even op terug. Dus ik heb gebruikgemaakt van de aangeleverde namen van de heer Hoes, omdat ik via een simpele rekensom dacht, zoals gezegd, ‘at the end of the day’ wil je wel weten hoe het complete team eruitziet en of er een kans is dat op 2 juli er ook weer een College van GS zit. Dus ben ik zelf maar eens na gaan rekenen welke namen er verder nog te verzinnen zijn en ik kwam inderdaad, omdat ik haar ook uit het verleden ken als een buitengewoon stevig Tweede Kamerlid, uit op de naam van mevrouw Van Toorenburg en de lezing die mevrouw Werrij gaf die is volstrekt juist. Zo is dat proces gegaan. Er hebben zich overigens ook spontaan bij mij mensen gemeld. Daar heb ik natuurlijk ook serieus naar gekeken vanuit de vraag: past dat in het team en vergroot dat de kans dat we op 2 juli een College hebben. En daarna is dat proces van screening in gang gegaan. De Staten zijn daarvan op de hoogte gesteld. En dat is vorige week vrijdag afgerond. De Staten hebben de bevindingen terug kunnen vinden in de twee brieven die dinsdag bij de Staten zijn aangekomen.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel, voorzitter. In een democratie zou je in principe iedereen moeten horen. En de motie die er lag, die niet aangenomen was, terecht, gaf aan dat er het gesprek zou zijn, de dialoog, met alle partijen en dat gesprek is in ieder geval niet met de PVV gevoerd. Het is omdat ik u toevallig aan de telefoon had voor wat anders dat ik heb gezegd: ik begrijp dat er namen aangeleverd zijn. En ik steek niet onder stoelen of banken, we hebben ook gezegd: we hebben ook een potentiële kandidaat, waar ik nog steeds van overtuigd ben dat dat qua persoon en qua inhoud een hele goede aanwinst zou zijn geweest voor Limburg, maar daar is kond van genomen en punt. Wij hebben geen gesprek gehad Gouverneur. Ik heb een mededeling gehad.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Nee, daarom zei ik zojuist ook in verschillende toonhoogten.

De heer Claassen (PVV): Toonaarden.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Nee, in verschillende toonhoogten. En ik zeg er nu bij, en ik heb dat ook tegen mevrouw Fischer gezegd, ik heb mijn eigen verantwoordelijkheid genomen.

De heer Claassen (PVV): Ja.

Waarnemend Gouverneur Remkes: En als u een boodschappenjongen had willen inhuren, met alle respect voor boodschappenjongens, dan had u niet voor deze route moeten kiezen. Zo simpel is het wat mij betreft. Als er dan een beroep gedaan wordt op de Commissaris dan neemt hij zijn eigen verantwoordelijkheid ook. Zo ben ik gebouwd.

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Prachtig. Het punt wat ik wilde maken is dat het enorm had geholpen, enorm had geholpen, als er in ieder geval wel de dialoog was geweest. Maar u wist aan de voorkant al dat dat niet tot een meerderheid zou gaan leiden als er een iemand die mogelijkerwijs op eigen titel, zijnde een niet-PVV'er, daar had gezeten, want met name van twee partijen hier weet u dat die op basis van politieke ideologie uitgesloten worden en u heeft door uw keuze die u gemaakt heeft dat ondersteund. Bent u het daar niet met mij eens dat het feit dat u dat steunt, dat partijen uitgesloten worden op partijideologie, een slechte zaak is voor de democratie.

Waarnemend Gouverneur Remkes: U vraagt mij nu ook weer naar de bekende weg, want ik heb zojuist inderdaad aangegeven dat voor mij een heel belangrijk criterium was, is er vrijdag 2 juli aan het einde van de dag ook een College wat geacht kan worden verkozen te worden en daar kwam ik inderdaad bij andere modellen uit, even los van mijn eigen politieke opvattingen en mijn eigen politieke antipathieën en sympathieën zeg ik er maar bij. Dat heeft daar weinig mee te maken.

De vicevoorzitter: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dat is dan goed om te horen voorzitter dat dat zo is, maar door gehoor te geven aan een hele kleine minderheid in de Staten, door gehoor te geven aan een minderheid van het electoraat hier in Limburg, zijnde D66, PvdA, die ons zelfs vandaag nog uitmaakt voor extreemrechts, dat u daar gehoor aan geeft en steunt dat dat kan gebeuren in een democratie en die weg volgt, dat is het punt dat ik wil maken, dat de PVV wil maken, dat is schandalig, en daarom dat we ook een melding hebben gemaakt van discriminatie op basis van politieke overtuiging.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Volgens mij schiet u ernaast want ik ga er gemakshalve maar even van uit dat een meerderheid in deze Staten straks zes Gedeputeerden zullen benoemen en dat is dus het democratische proces waar ik naar verwijs. Mijnheer de voorzitter, mevrouw Jenneskens heeft iets gezegd over bestuurscultuur, hoe wij ons verhouden tot elkaar. Dat is een belangrijk element, maar wat mij betreft, dat zeg ik erbij, is bestuurscultuur toch net even ook wat breder. Daar zitten wat mij betreft nog een paar andere heel belangrijke elementen ook in. In de eerste plaats hoe verhoudt het bestuur zich tot de burgers. In de tweede plaats hoe verhouden GS en de Staten zich tot elkaar. En u hebt daarover in één van die beide brieven waar ik naar verwijs iets terug kunnen vinden. Dat gaat namelijk over in ieder geval een gelijke informatieverstrekking in de richting van de Staten en in het extraparlementair model, zeg ik ook in de richting van mevrouw Plusquin. Want zij vroeg, is dit een extraparlementair College, sommige sprekers hebben daar ook iets over gezegd, zal het niet zo zijn dat er sprake is van specifieke banden met één van de Statenfracties in deze Staten. Daar is geen misverstand over. Dat is een element van bestuurscultuur. Ook de verhouding van Gedeputeerden, en

trouwens in wat andere zin de verhouding van de Staten tot onze provinciale organisatie en de medewerkers, is daar wat mij betreft een onderdeel van. En als het gaat om de onderlinge verhoudingen in de Staten, spreek ik eigenlijk liever niet over bestuurscultuur maar is het veel meer een kwestie van parlementaire cultuur en aan die parlementaire cultuur zal het een en ander moeten verbeteren. Dat is ook de reden waarom in overleg met de griffier, en volgens mij is het nu inmiddels een datum geworden, er een Statendag zal worden georganiseerd om over dit soort elementen met elkaar te praten. Dan heeft mijnheer Driessen een aantal opmerkingen gemaakt waar ik al op heb gereageerd. De fractie van GroenLinks, mevrouw Jetten, die heeft een aantal inhoudelijke punten aangegeven en mevrouw Plusquin heeft daar ook iets over gezegd. Laat ik maar even met dat laatste beginnen. Mevrouw Plusquin vraagt of het een extraparlementair College is. Het antwoord heb ik net gegeven. Het antwoord is ja. Ook dat is in de brief die u gekregen hebt in feite helder verwoord. Dus dat is ook een beetje vragen naar de bekende weg. Er is geen uitgewerkte portefeuilleverdeling. Nee, dat klopt. Ik heb daar woensdag ook iets over gezegd, omdat dat gewoon niet kan. Het College is een formeel instituut en het College als formeel instituut heeft de verantwoordelijkheid voor de verdeling van de portefeuille en u hebt een duiding gekregen van het profiel voor de beoogde Gedeputeerden, maar dat was het op dit moment ook dan even en het College zal zich aanstaande dinsdag natuurlijk buigen over de specifieke portefeuilleverdeling.

De vicevoorzitter: Een interruptie van mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Ik begrijp het formele punt. Wij hebben een motie klaarliggen en ik zou die graag in stemming willen brengen voor het voorstel.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ik versta u wat moeilijk.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ja, ik kan daar niets aan doen denk ik. Ik probeer in de microfoon te spreken. Maar wat wij eigenlijk willen, is dat het Statenvoorstel wordt aangevuld met een voorstel voor de verdeling van de portefeuilles, want voor ons is dat essentieel.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Dat verhoudt zich niet met de formele procedures. Ik kan u daar op dit ogenblik niet mee helpen. U krijgt dus wat mij betreft dat voorstel niet, omdat het gewoon niet kan. Kijk, laat ik dat er dan aan toevoegen. Ik heb natuurlijk, voor zover daar opmerkingen over gemaakt zijn, goed geluisterd. En ik kan u ook zeggen: mijn voorstel is klaar, maar daar ga ik op dit ogenblik geen nadere mededelingen over doen. En u kunt altijd even de ordentelijke procedures volgen. U kunt mij ter verantwoording roepen op het moment dat het College besluitvorming heeft gepleegd over de portefeuilles. Maar de Staten moeten niet op de stoel van het College van GS willen gaan zitten. Ook dat is een kwestie van bestuurscultuur, een rolvastheid: Rolvastheid. Dan heeft mevrouw Plusquin iets gezegd over motie 2744. Laat ik het zo maar aangeven, en nu spreek ik maar even als College van GS, ik kan niet anders. Dat is wat mij betreft een belangrijke bouwsteen voor het werkprogramma zoals de Staten dat zo snel mogelijk na het zomerreces zullen krijgen. Dat geldt ook voor de after corona, even wensdenken, ondersteuningsmaatregelen. Ongetwijfeld wordt er ook gekeken naar Maastricht Aachen Airport. Dat was in het document wat ik gezien heb een vrije kwestie maar ik weet natuurlijk ook dat dat een meer beladen onderwerp in deze Staten is. Dus daar zal het College ook heel zorgvuldig naar kijken. Ik kan u de ambitie op het punt van globale planning aanpak stikstof en natuurherstel geven. Een eerste actie van het College, allemaal even in voorspellende zin, is het openstellen van de subsidieregeling kwaliteit natuur en landschap gericht op de omvorming van

landbouwhectares naar natuur. Dat gaat om vrij aanzienlijke bedragen. Een aanvraag SPUK, natuurherstel, € 61,8 miljoen is ingediend en wordt beoordeeld door LNV op dit moment. Na goedkeuring zal dat ook zo snel mogelijk worden opengesteld. Een snelle start van de gesprekken met piekbelasters die zich vrijwillig hebben gemeld. Dus er zitten een aantal acties in de pijplijn en ik probeer hiermee aan te geven dat dit natuurlijk de volle aandacht van het College heeft ook in uitvoeringstechnische zin, want het is mij volstrekt helder dat er op dat punt wel iets moet gebeuren. In Den Haag is er op dit moment als het om dit thema gaat veel in beweging. Dus is ook nog de achtergrondmuziek, onder meer de financiële kaders, wat bewegende beelden, maar er zal op een adequate manier op worden ingeschoten. Ik heb zojuist voor de eerste termijn van de Staten iets gezegd over de nevenfuncties. De vragen aan de heer Satijn hadden woensdag gesteld moeten worden. Die vond ik eerlijk gezegd wat ongepast. Er zijn natuurlijk in dat screeningsproces, en wie de geheime verslagen heeft nagelezen die heeft zich daarvan kunnen verzekeren, een groot aantal onderwerpen aan de orde geweest ter voorkoming en ter vermijding van kwetsbaarheden, waar inmiddels de nodige lessen uit getrokken zijn. Ik hoop daarmee ook inmiddels voldoende te hebben gereageerd op mevrouw Jetten die gevraagd heeft naar een aantal inhoudelijke punten. Dan kom ik bij de heer Claassen die iets over het proces heeft gevraagd. Ik heb daar inmiddels bij wijze van interruptie iets over gezegd, ook aangegeven dat er geen sprake is geweest van gesprekken met voltallige fracties en dat er wat mij betreft maar een paar uitgangspunten hebben gegolden en dat zeg ik ook in de richting van mevrouw Fischer. In de eerste plaats de vraag hoe ziet het team eruit. Kan het team dat de komende kleine twee jaar aan? Is er ook sprake van voldoende diversiteit in het team? Is er sprake van voldoende inhoudelijke kwalificatie? Ik heb ook de vraag natuurlijk gesteld kan deze Provincie met zes Gedeputeerden worden bestuurd. Mijn antwoord daarop is ja, dat kan. Ik heb daarbij ook wel in mijn achterhoofd dat een extra Gedeputeerde ook extra geld kost. Dat gaat niet alleen om het salaris van een Gedeputeerde maar dat gaat ook om de entourage. Ik heb de indruk dat mevrouw Fischer de brief van verkenner Hoes, maar ik heb u dat ook gezegd in het gesprek dat wij gehad hebben, wat eenzijdig heeft gelezen, want aan het slot van die brief van 10 juni staat uitdrukkelijk ook het advies om mij wat ruimer te oriënteren en dat heb ik dus gedaan. De conclusie die ik daaruit getrokken heb, is de conclusie zoals in het voorstel zoals dat nu op tafel ligt is neergelegd.

De vicevoorzitter: Een interruptie van mevrouw Fischer.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Dank u wel voorzitter. Ja, dat hebben we allemaal gelezen. We hebben het ook met elkaar erover gehad. U staat links, ik rechts. We komen niet in het midden uit. Dat doet er niet toe. Alleen u zegt dat een zevende Gedeputeerde te duur is eigenlijk.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ik geef u een aantal argumenten.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Ja, dat klopt maar we beginnen met het geld, want dat is één van uw toch belangrijke vaststellingen, want u zei aan mij ook dat de entourage van een Gedeputeerde - veel geld kost. Het rijden met een taxi kost inderdaad veel geld. We hebben 6.8 fte gehad en daar hebben we het mee moeten doen. Dat was heel veel werk. Nu wilt u die arme nieuwe mensen die er komen met zijn zessen dat werk laten opknappen. Dat lijkt mij schier onmogelijk. Dat is dan ook waarom ik straks dat amendement indien, maar ik vind dat geld in deze Provincie om een goed bestuur te krijgen, en een bestuur dat ook van links naar rechts, van boven naar beneden, oud en

jong, iedereen genoeg aandacht geeft, en er heel veel werk te verzetten is, zeer zeker geen rol mag spelen.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ik heb het ook bewust zo geformuleerd. Ik heb u een aantal argumenten genoemd waarbij ik begonnen ben met het evenwichtige team. Dat is voor mij, met de criteria die daarbij horen, het doorslaggevende argument en dan zijn er ook nog een aantal nevenoverwegingen. Zo is wat mij betreft de afweging tot stand gekomen en ja dat vertrouwen heb ik. Anders had het voorstel niet op tafel gelegen. Ik wil wel even iets rechtzetten. In uw brief suggereert u dat de Commissaris buiten zijn bevoegdheden is gegaan. Dat is zeker gelet op de voorgeschiedenis natuurlijk niet aan de orde en dat weet u volgens mij zelf ook heel goed. Daarmee heb ik, mijnheer de voorzitter, ook wat mij betreft voldoende gereageerd op de vragen van de heer Claassen.

De vicevoorzitter: Ik heb nog een interruptie van de heer Driessen voor u.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja voorzitter, ik hoor de Gouverneur zeggen over die zeven Gedeputeerden dat één van de argumenten is dat dat geld kost, dat dat veel geld kost. Nu ben ik aan het overdenken aangezien wij alle kaders al hebben vastgesteld in dit huis, of een groot deel ervan, in ieder geval een enorm takenpakket is wat dus niet meer uitgevoerd moet hoeft worden, of het voor de Gouverneur dan geen overweging was om vijf Gedeputeerden te kiezen want dat is nog goedkoper dan zes?

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ja, ook die mogelijkheid is mij door het hoofd geschoten, maar daar heb ik uiteindelijk alles afwegende niet voor gekozen. Zeker. Nee, ik heb de bijlage bij de brief van de heer Hoes natuurlijk waar drie modellen aan de orde waren, ik dacht dat het de eerste verkennersronde was, ook zorgvuldig bestudeerd. Zeker.

De vicevoorzitter: We hebben een interruptie van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, ik weet niet of de heer Driessen nog een vervolg had. Ik vroeg mij af of bij die overweging om die zesde dan eraan toe te voegen het dan een verschil maakte dat die dan lid zou zijn van het CDA en dan eventueel tot een meerderheid in deze zaal zou leiden.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Laat ik dat ook maar in alle helderheid aangeven.

De vicevoorzitter: Ik vind de aversie in deze Staten. U hebt dacht ik, of één van uw collega's, de suggestie gewekt alsof het element bestuurscultuur eenzijdig bepaald wordt door het CDA. Dat is een misverstand. Dat is een misverstand. U moet ook zelf in de spiegel kijken. U hebt in het verleden, ik heb daar een paar weken geleden in deze Staten ook iets over gezegd, een aantal dingen laten gebeuren dat vragen om moeilijkheden was. Het is dus iets te kort door de bocht om nu eenzijdig te kijken naar één van de fracties in deze Staten.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, en dan had ik graag antwoord op de vraag over wat de overwegingen waren om deze Gedeputeerden naar voren te schuiven en met name dan om die zesde eraan toe te voegen.

De vicevoorzitter: In feite heb ik die vraag al beantwoord. Omdat A, zoals gezegd, ik eigenlijk wel graag ‘at the end of the day’ wilde weten dat er een College was, maar B omdat ik mevrouw Van Toorenburg kende en mevrouw Van Toorenburg is een hele stevige mevrouw waarvan ik de overtuiging heb dat zij aan het bestuur van Limburg een hele stevige bijdrage kan leveren in positieve zin en prima past in het team zoals dat wordt voorgesteld. Dus dat is wat mij betreft een positieve overweging en geen negatieve overweging.

De vicevoorzitter: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja voorzitter, allereerst dank aan de heer Van Caldenberg voor de aanvulling op mijn vraag, want dat was dus eigenlijk waar ik naar toe wilde, want de Gouverneur zei aan het begin van zijn betoog nog, en ik dacht al dat het zou leiden naar het feit dat aan het einde van deze dag mensen voorgestemd moeten worden en dat er een College komt te zitten, deze personen gaan hier niet zitten op partijkleur. Deze personen gaan niet zitten op partijkleur maar op persoonlijke titel. Dus dan zou het toch irrelevant zijn of daar vijf mensen zitten en dat dat toevallig in een partij waar ze lid van zijn geen meerderheid heeft.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Maar daarom heb ik ook net benadrukt dat ik mevrouw Van Toorenburg primair gevraagd heb vanuit mijn overtuiging dat zij een stevige bijdrage aan het bestuur van deze provincie kan leveren los van politieke achtergrond en dat is ook precies de reden waarom het proces gevolgd is zoals mevrouw Werrij dat heeft beschreven, niet meer en niet minder.

De vicevoorzitter: Een volgende interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): In die gedachtenlijn, voorzitter, zou het dus ook net zo goed een andere Gedeputeerde kunnen zijn geweest, niet zijnde van het CDA, en dan had het CDA dat gesteund. Was dat een optie zonder dat ze vanuit CDA-achtergrond een Gedeputeerde leverden? Maar in uw denken zou dat ook een oplossingsrichting kunnen zijn geweest. Maar het is wel een CDA’er. Ik heb verder niets tegen het CDA.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ik heb niet rondgebeld met allerlei theoretische opties. Nee. Ik heb daar welbewust ook een keuze in gemaakt. En de heer Van Caldenberg, dat heb ik hem kwalijk genomen trouwens, die heeft de woorden zetbaas van Den Haag genomen. Er is, mijnheer de voorzitter, door mij in dit hele proces op geen enkele wijze op geen enkel moment contact opgenomen met de minister of met wie dan ook in Den Haag. Dat heb ik op eigen verantwoordelijkheid gedaan, even voor de helderheid.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel, voorzitter. Ik vind het niet gepast om het hier over de kwaliteit van de nieuw te installeren Gedeputeerden te gaan hebben, maar ik kan de woorden van de CdK niet anders uitleggen dan dat hij mevrouw Van Toorenburg benaderd heeft omdat ons kent ons. Hij kende haar vanuit Den Haag. Bent u het met mij eens dat dat nu net de schijn van elkaar kennen oplevert waar we net vanaf willen?

Waarnemend Gouverneur Remkes: Kijk, als u van mij had gevraagd van bel welke willekeurige burger in deze Provincie eens even op of die Gedeputeerde wil worden, dan had ik gezegd ga maar een poosje fietsen want dat is volstrekte theorie. Ik loop lang genoeg in dit leven rond om een hele hoop mensen te kennen en vanzelfsprekend zit deze Provincie niet te wachten op mensen met een blanco achtergrond. Mensen moeten ook enigszins gepokt en gemazeld zijn in het openbaar bestuur en weten waar ze voor staan. Zo simpel is dat en volgens mij heb ik daar laatst in de Staten ook iets over gezegd. Dus dat soort verhalen daar moet ik helemaal niets van hebben.

De vicevoorzitter: Dan heb ik een interruptie nog van de heer Claassen en daarna mevrouw Fischer.

De heer Claassen (PVV): Met twee vragen voorzitter, want inderdaad een persoon als u en van uw statuur en ervaring in het verleden heeft natuurlijk een enorm netwerk. Ik kan me niet voorstellen dat in dat netwerk net deze beoogde Gedeputeerde die stevige persoon is die het zou kunnen doen. Het had dus ook net zo goed iemand anders kunnen zijn die hier bestuurlijke kracht had kunnen brengen en dan gevraagd aan het CDA wilt u dat ook steunen, want ik hoor van het CDA dat ze zeggen het had niet uitgemaakt wie er zat, we hadden dat gesteund. Dus het had niet per se zo gehoeven maar blijkbaar was het nodig voor de steun denk ik dan.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Als de heer Driessen zegt als dit een onbegaanbare weg zou blijken te zijn waren er nog andere mogelijkheden geweest, dan is het antwoord ja. Zeker. Maar ik heb vastgesteld dat we deze weg konden gaan en dus ben ik op deze weg doorgegaan. Dat is de simpele verklaring. En de heer Thewissen die zegt iets wat mij ook totaal niet beviel, zo snel mogelijk terug naar Groningen. Ik heb inderdaad met de minister van Binnenlandse Zaken over de termijn waarin ik hier zit heldere afspraken gemaakt, maar dat heeft wat mij betreft in dit proces geen enkele rol gespeeld. Er zijn twee overwegingen voor mij geweest om snelheid te betrachten. In de eerste plaats omdat ik mij steeds ongemakkelijker begin te voelen als eenhoofdig bestuur en dat moeten de Staten ook niet willen. Dat is democratisch, een term die hier veelvuldig is gevallen, een groot mankement, een groot mankement. Ik heb mij daar de afgelopen weken mee gered maar het is voor mij wel een belangrijk motief geweest om te zeggen van wij moeten een beetje haast maken. En een tweede motief is geweest dat ik steeds meer signalen, ook van burgers, bedrijven, boeren en buitenlui opving van wij willen zo snel mogelijk weer een volwaardig bestuur en wat ik dus niet begrijp is dat dat besef bij een paar fracties hier in deze Staten niet helder en scherp op het netvlies staat. Daar heb ik dus ook geen enkel begrip voor, maar dat waren en zijn voor mij de motieven.

De vicevoorzitter: Ik heb een interruptie van de heer Thewissen, maar mevrouw Fischer was eerder. Dus zij heeft eerst het woord.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Ja. Ik vroeg eigenlijk op datgene wat u in uw voorlaatste opmerking zei. Daarop had ik graag iets gezegd, maar dat was even niet gezien. Als ik het hier allemaal zo rustig aanhoor dan denk ik wat hebt u die kandidaat-Gedeputeerden aangedaan, want we voelden ons ongemakkelijk met het CDA. Ik druk me misschien verkeerd uit maar het is duidelijk dat een groot aantal mensen niet zaten te springen om een CDA-Gedeputeerde en waarom? Omdat er gewoon, of dat nu waar is of niet, met een aantal CDA'ers dat hier in de zaal zit altijd een meerderheid is. Ikzelf voel me daar ook een beetje ongemakkelijk over, want het extraparlementaire gedeelte wordt zo minder. Maar ik heb te doen met mevrouw Van Toorenburg, want zij komt dus straks misschien wel in een slangenkuil. Ik weet niet of u haar daar een plezier mee doet en eigenlijk ons met die manier

van denken, want achterdochtig is de mensheid. We kunnen allemaal tellen en eerlijk gezegd dacht ik ook dat gaat goed, dan hebben ze de meerderheid en dat is eigenlijk waar ik toch nog mee zit.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Volgens mij, mijnheer de voorzitter, is de gang van zaken bij de kandidaat mevrouw Van Toorenburg juist een onderstreping van het extraparlementaire model. In het oude model waren het de fracties die de kandidaten stelden in deze Statenvergadering. Dat is dus niet aan de orde. Ik zal straks de kandidaten stellen in dat extraparlementaire model onder de aantekening dat men geacht wordt met alle fracties, dus ook met de fractie van u mevrouw Fischer, goede betrekkingen te onderhouden en ook open betrekkingen te onderhouden, en vooral ook goed naar de Staten te luisteren. Dat is de primaire invalshoek.

De vicevoorzitter: Mevrouw Fischer.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Als dat zo is dan hoop ik dat het goed komt.

De vicevoorzitter: Dank u wel. Dan hebben we een vraag van de heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel, voorzitter. De mensen in deze zaal vinden, en u kunt mij heel direct aan uw zijde vinden, dat wij ook naar ons eigen aandeel moeten kijken in de ontstane situatie. Ik ben één van de personen die dat ook altijd te berde brengt. De woorden die u hier bezigt komen op mij over als dat u het nu eenzijdig bij de Staten legt, dat wij blijk geven van gebrek aan besef. Die woorden werp ik ver van mij en ik zou u dan ook als CdK, via de voorzitter, willen uitnodigen, als die Statendag georganiseerd wordt, om mee te doen en ook daar blijk te geven van de zelfreflectie over uw rol in dit proces. Neemt u die uitnodiging aan?

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ik was van plan om op de weg naar de Statendag een actieve rol te spelen. Zeker. Ik moet daar nog even wat verder over nadenken, maar ik denk ook dat ik u voor die tijd een brief stuur. Vanzelfsprekend vind ik dat de waarnemer ook in dat proces een rol moet spelen. Waar het mij om ging, en ik heb goed naar u geluisterd, ook naar uw interrupties, is dat u zei in een bepaalde interruptie van u kunt ook nee zeggen. Dat is ook zo. Maar dat is precies wat ik bedoel. Er is hier te vaak nee gezegd en dat is precies wat ik bedoel met het niet nemen van je bestuurlijke verantwoordelijkheid vanuit een bereidheid om ook compromissen te sluiten. U hebt aan tafel gezeten. De heer Van Caldenberg heeft aan tafel gezeten. Zeker.

De vicevoorzitter: Ik kijk even naar de heer Thewissen. Hij wil als eerste reageren. Daarna de heer Van Caldenberg. Dan ga ik u toch oproepen om te proberen uw interrupties wat meer richting het einde te bewaren, zodat in ieder geval de Gouverneur zijn betoog ook af kan maken en de vragen die u wilt stellen die krijgen dan een plek, maar dan kunnen we toch ook een stukje consistentie nog in zijn betoog houden. De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel, voorzitter. Ik constateer dat de CdK en ik hier lijnrecht tegenover elkaar staan, want ik denk dat juist dat er te vaak ja is gezegd heeft geleid tot de situatie waar we in zitten.

De vicevoorzitter: Dank u wel. De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja voorzitter, ik vroeg mij af of de woorden die de heer Remkes spreekt in de richting van delen van deze zaal over het te vaak nee zeggen niet gewoon gelden voor deze hele zaal, want ik vraag mij af in hoeverre die woorden dan ook boven de partijen staand zijn, want daar waar sommigen ja zeggen, zeggen anderen nee en waar er ook momenten zijn dat anderen ja zeggen, zeggen anderen weer nee. Dus om daar met vingers te gaan wijzen naar delen van deze zaal vind ik onterecht.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ik heb gekeken naar hoe het proces zich voltrokken heeft en ik ben volgens mij mijn termijn begonnen met te zeggen dat het de verantwoordelijkheid van de hele Staten is om eens een keer fatsoenlijk op de afgelopen maanden te reflecteren. Dan zijn wij dat van harte met elkaar eens, maar u hebt natuurlijk ook een rol gespeeld in het formatieproces en eerlijk gezegd bij die Statenvergadering, ik dacht dat het 4 juni was, hoor ik u nog een indringend pleidooi houden over de inhoud en ik was het daar eigenlijk mee eens. Maar wat gebeurt er vervolgens toen het wel over de inhoud ging? Toen haakte de fractie van de SP af en dat is dus precies wat ik bedoel van je zult je goed moeten realiseren dat als je in zo'n proces zit dat je ook bereid moet zijn om compromissen te sluiten.

De vicevoorzitter: De heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, dat geldt dan voor iedereen die daar aan tafel zit en als het gaat over het kijken naar het proces daar heeft ook deze voorzitter van de Staten een rol in gespeeld. Dan heb ik het niet over degene die er nu acterend zit.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Nee, dat klopt maar ik kijk even naar die motie, die motie 2744. Dat is natuurlijk geen onverplichte motie. Daar staan mevrouw Jetten, mevrouw Fischer, de heer Kuntzelaers, de heer Franssen, de heer Reuser van SVL, mevrouw Jenneskens, mevrouw Straus en de heer Van Caldenberg van de SP onder, en mevrouw Plusquin. En toen ik die motie las, toen dacht ik het is inhoudelijk voor de bakker, maar ja ik was zoals soms wel vaker gebeurt te optimistisch. Mijnheer de voorzitter, ik rond af. Ik heb volgens mij al gereageerd op wat mevrouw Fischer zei. Zij heeft een amendement aangekondigd. Dat begrijp ik ook vanuit de consistentie der dingen, maar u zult van mij begrijpen dat ik het amendement ontraad. Op mevrouw Werrij heb ik eigenlijk ook al gereageerd door te zeggen dat haar lezing van de gang van zaken klopt. Dus ik heb gezegd wat ik in eerste termijn wilde zeggen.

De vicevoorzitter: Ik dank u Gouverneur. Gelet op de tijd wil ik inventariseren bij de sprekers, en ik ga ze even af, om te zien of er behoefte is aan een tweede termijn en zo ja op welke wijze. Daarna kunnen wij de conclusie trekken of wij die tweede termijn nu direct doen of dat wij eerst de lunch gaan inlassen. Mevrouw Plusquin?

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Wij hebben behoefte aan een tweede termijn maar ook aan een lunch.

De vicevoorzitter: Ik ga even de sprekers langs. Mevrouw Jenneskens? Geen tweede termijn. De heer Driessen?

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Ja, behoefte aan een tweede termijn maar inderdaad ook aan lunch.

De vicevoorzitter: Een lunch ook. Mevrouw Jetten? Geen tweede termijn. De heer Franssen. Geen tweede termijn. Mevrouw Plusquin? Wel een tweede termijn. De heer Kuntzelaers? Geen tweede termijn. De heer Claassen?

De heer Claassen (PVV): Ja, ik heb nog één of twee vragen. Ik dacht dan doen we dat in de tweede termijn, maar ik hoor ook het knorkest. Dus het zou misschien goed zijn om dan toch te eten eerst.

De vicevoorzitter: Maar u heeft nog twee vragen geeft u aan. De heer Van Caldenberg?

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, ik sluit mij eigenlijk aan bij de mensen die honger hebben en ook een tweede termijn willen.

De vicevoorzitter: Een tweede termijn. De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Idem dito.

De vicevoorzitter: Mevrouw Straus? Geen tweede termijn. Mevrouw Fischer? Geen tweede termijn. Mevrouw Werrij? Geen tweede termijn. Dan constateer ik dat er vijf fracties zijn die behoefte hebben aan een tweede termijn met een maximale spreektijd van anderhalve minuut. Dat weet u. Dan zou ik u willen voorstellen dat wij dat kwartiertje er nog aan toevoegen en dan het debat in ieder geval afronden en dat wij daarna tijd nemen voor de lunch en ik het voorzitterschap dan teruggeef aan de Gouverneur. Is dat akkoord? Is dat akkoord? Ja? Dan gaan we dat doen.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Ik ga nu niet meteen de tweede termijn doen. Ik wil die heel eventjes voorbereiden ook.

De vicevoorzitter: Nee mevrouw dat gaan we nu niet doen. De schorsing is dan hooguit vijf minuten als u dat wilt, maar we gaan niet een half uur schorsen zodat er toch een lunch gedaan kan worden. Het is het een of het ander. Dus het ordevoorstel wat ik nu doe is om de tweede termijn nu te doen. Dat zijn nog vijf sprekers die dat willen doen. Wie is voor dat voorstel? Wie is tegen het voorstel? Dan constateer ik dat het ordevoorstel is overgenomen dat wij gaan starten met de tweede termijn. Dan geef ik het woord aan de heer Driessen.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Maar ik wil dus wel die vijf minuten schorsing die ik net kon krijgen.

De vicevoorzitter: Oké. Dan is de vergadering voor vijf minuten geschorst. Dan start de lunch vijf minuten later.

[SCHORSING]

De vicevoorzitter: Ik verzoek u uw plaatsen weer in te nemen, dames en heren. Dan heropen ik de vergadering dames en heren en geef ik als eerste het woord aan de heer Driessen namens de fractie Forum voor Democratie.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Dank u wel voorzitter. Ik had eigenlijk een tweede voordracht uit het boek gepland maar ik heb begrepen dat u haast en honger heeft. Dus dat zal ik u besparen. Afgelopen woensdag was ik niet voornemens om te komen naar de plechtmatigheid die gepland stond, want ik was getuige van het Limburgs kampioenschap clichématigheden opvoeren en eerlijk gezegd was dat spannender dan Oranje dat speelde op het Europees Kampioenschap want het ging nek-aan-nek tussen de coalitiepartijen en vandaag zijn we met die coalitiepartijen in de verlenging beland. Ik ben derhalve ook blij dat ze niet voor een tweede termijn gaan want dan had ik er nog een keer naar moeten luisteren. Ik heb wel nog een aantal vragen staan voor de Gouverneur. En dat is: ik heb nog niet helemaal helder waarom wij niet waren uitgenodigd of alle partijen waren uitgenodigd bij de gesprekken om eventueel een kandidaat-Gedeputeerde te leveren. Dan een tweede punt is: vorige week geloof ik was ik op bezoek en toen kregen wij een dienstmededeling over hoe een en ander zou lopen en binnen een kwartier stond ik weer buiten. Toen bekroop mij toch het gevoel, en ik weet niet of ik dat zo uitgesproken heb op dat moment, dat ik de namen vanzelf wel in de krant zou lezen. De Gouverneur gaf mij toen te kennen dat wij netjes op maandag of dinsdag gewoon de namen in onze mail zouden krijgen maar tot mijn grote spijt en schrik is het toch gebeurd dat wij de namen eerder uit de krant lazen dan dat wij deze van de Gouverneur hoorden. Hoe heeft het kunnen gebeuren is mijn vraag? Dan, als ik mij goed heb laten informeren, heeft Gouverneur Remkes zelf deelgenomen aan een commissie voor bestuurlijke vernieuwing en hoe verhoudt die commissie met haar aanbevelingen voor bestuurlijke vernieuwing zich tot het proces dat de heer Remkes heeft gevoerd hier in Limburg en met inspraak van iedereen? Tot zover voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Driessen. Wij gaan verder met mevrouw Plusquin namens de Partij voor de Dieren.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Allereerst willen wij de Gouverneur danken voor zijn uitgebreide reactie. Daar hebben wij veel waardering voor en het doet ons dan ook grote deugd dat motie 2744 leidend zal zijn. Toch blijven wij met heel veel vragen en onduidelijkheden zitten. We koesteren de hoop om tot een nieuwe bestuurscultuur te komen. Zeker nu het College eindelijk voorgesteld is, zouden wij duidelijkheid en integriteitshandhaving ook verwachten. En over de portefeuilleverdeling is slechts summier wat bekend. Ja, het College beslist intern over die portefeuilleverdeling, maar wij als Provinciale Staten benoemen diezelfde Gedeputeerden. Weten voor wie en waarvoor we stemmen lijkt ons dan het minste waar we om kunnen vragen passend bij de democratie. En toch blijft het onbeantwoord, terwijl het College niet voor niets ons vertrouwen nodig heeft. Wij, Provinciale Staten, staan immers aan het hoofd van deze Provincie. Dat het vertrouwen onmisbaar is dat weten we allemaal. Het vorige College viel vanwege integriteitskwesties. Daarom is het ook nu nodig dat we tot een nieuwe bestuurscultuur komen en daar hoort ook bij om alle mogelijke belangenverstrengelingen, of schijn van, te voorkomen. En wij zien nu geen kans om zelfreflectie te vragen bij kandidaat-Gedeputeerden over nevenfuncties maar ook over die afstand die er zou moeten bestaan. Daarover zijn we het met zijn allen eens. We hebben immers allemaal kunnen zien waartoe het kan leiden als die afstand niet gehandhaafd wordt. Dan wil ik ook een lans breken voor mevrouw Fischer. 50PLUS presenteert een Limburgse kandidaat, die dan wordt afgewezen ten faveure van een CDA-Gedeputeerde. Voorzitter, ik rond af. Openheid van zaken,

weten waarop je stemt dat hoort bij een democratie. Het respecteren van de grondwet en de Provinciewet hoort bij een rechtsstaat. Dat zijn twee basisbeginselen waar wij voor staan. Daarover valt voor ons geen compromis te sluiten. Dank u wel.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mevrouw Plusquin. We gaan verder met de heer Claassen namens de PVV.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel voorzitter. U zult gemerkt hebben dat het wat onze fractie betreft vooral gaat over het proces dat gevoerd is. Ik wil nog wel benadrukken namens onze fractie dat het niet gaat over de mensen die daarbuiten zitten te wachten. Daar hebben we geen oordeel over. We gaan er wel over stemmen, maar wat ons betreft zit het venijn vooral in de procesvoering. Daarom hebben we wel nog twee vragen. We hadden de vraag gesteld of er van de bijeenkomsten gespreksverslagen zijn, van de gesprekken die u gevoerd heeft, die u met onze fractie niet gevoerd heeft, of dat fracties nog onderling gesproken hebben, want ik heb begrepen dat CDA en VVD op dat pad ook nog met elkaar en met u gesproken hebben. Zijn daar gespreksverslagen van die openbaar gemaakt kunnen worden, was een vraag van mij, want dat is normaliter wel de gang van zaken dat in het formatieproces gespreksverslagen voorhanden zijn. En als die er niet zijn, ben ik benieuwd waarom dat is en als ze er wel zijn, zou ik vragen deze openbaar te maken. Dan heb ik nog een vraag over het tijdpad, want de tiende werd laten we maar zeggen van de vorige formatie de stekker eruit getrokken. En de 25ste heb ik begrepen was de screening van de kandidaat-Gedeputeerden klaar. Hoe heeft dat tijdpad er dan uitgezien, want volgens onze fractie betekent dat eigenlijk dat aan de voorkant voor de tiende daar eigenlijk al mee gestart zou moeten zijn of in ieder geval alle namen al bekend hadden moeten zijn. Dus hoe passen deze zes kandidaten precies in het tijdspad dat de screening afgerond was? Tot slot wensen wij alle kandidaat-Gedeputeerden die dadelijk hier de feestzaal binnenkomen heel veel succes met de opdracht die zij hebben voor onze mooie provincie.

De vicevoorzitter: Dank u wel mijnheer Claassen. Wij gaan verder met de SP, de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): U zit daar nog op die achterste rij. Dus dat is goed. U heeft het debat gehoord en er moet onze fractie een aantal zaken van het hart, want wij laten ons door niemand de mond snoeren omdat wij hier onze mening verkondigen, door niemand, ook al zou D66 dat graag willen. Dat doen wij niet. Voorzitter, wij zullen zeggen wat wij vinden en dat zullen wij ook blijven doen wat dat hoort bij de taak van de volksvertegenwoordiging. Wij vinden ook, en dat delen wij met mevrouw Fischer van 50PLUS, dat de wijze waarop het proces is gevoerd door de VVD en ook in een later stadium door de Commissaris van de Koning eigenlijk niet past bij de bevoegdheden die daarbij hoorden. Dat delen wij. Voorzitter, wij hadden drie voorwaarden, sociaal, stabiel en integer. En wij constateren dat wat er nu straks zit niet sociaal is, er geen beleid ligt, volstrekt instabiel los zand is en het proces om hiertoe te komen in ieder geval niet integer is geweest. Voorzitter, het maakt dus ook niet uit op dit moment of er Gedeputeerden van de PVV zitten, van Forum voor Democratie, van D66 of GroenLinks. Datgene wat de Limburgers ervan gaan merken is precies hetzelfde, eigenlijk helemaal niets. Voorzitter, dan is er nog één ding en dat is hoe gaan wij ons verhouden als SP tot dit College en dat zal zijn hard op de inhoud en zacht op de persoon zoals u dat van ons gewend bent.

De vicevoorzitter: Dank u wel, mijnheer Van Caldenberg. Tot slot in tweede termijn van de Staten het woord aan de heer Thewissen namens de fractie SVL.

De heer Thewissen (SVL): Dank u wel. Er is al veel gezegd en wij beseffen dat dat niet altijd evenveel heeft bijgedragen aan de feestvreugde. Reflecterend wil ik wel namens SVL aangeven, dus fijn deze tweede termijn, wij zijn ons heel erg bewust dat het voor de waarnemend CdK ‘a hell of a job’ was. Dat beseffen wij heel goed ondanks dat wij het zeker over de gang van zaken en het proces absoluut oneens zijn en mijlenver uit elkaar staan. Dat gezegd hebbende wil ik wel nog van de gelegenheid gebruikmaken wat de voorganger van de PVV ook heeft aangegeven. Wij willen de kandidaten, de mensen die zijn gevraagd, het nieuw te installeren College, in ieder geval heel veel wijsheid wensen, heel veel veerkracht en niet in de laatste plaats ook heel veel plezier want dat mag ook wel meer terugkomen in dit huis.

De vicevoorzitter: Dat laatste woord kan ik alleen maar van harte onderschrijven mijnheer Thewissen. Wij komen daarmee aan het einde van de tweede termijn van de Staten. Ik geef het woord graag aan de CdK voor zijn termijn.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ja, dank u wel. De heer Driessen heeft gezegd waarom zijn een aantal andere fracties niet uitgenodigd om namen te suggereren. Ik heb mijnheer de voorzitter natuurlijk het verslag, het eerste verslag van de heer Hoes, goed gelezen, het tweede verslag ook trouwens, maar ik ben daar natuurlijk een aantal dingen in tegengekomen van die wil niet met die en geen samenwerking met Gedeputeerden van die en die kleur. Dus dat was voor mij een gegeven in de zoektocht naar het team vanuit de veronderstelling en vanuit de wens dat er ook een meerderheid bereikt zou worden. Op grond daarvan heb ik de conclusie getrokken ik kan nog wel een aantal fracties uitnodigen om namen te noemen maar dat brengt het allemaal niet dichterbij. Dat is eigenlijk de hele simpele achtergrond van dat handelen. Ja, er hebben namen in de krant gestaan. U mag wel weten dat ik mij er ook mateloos aan geërgerd heb, maar als ik het de desbetreffende journalisten vraag dan weet ik wel wat het antwoord is: Wij beschermen onze bron. Dat zal het antwoord van de journalisten in uw richting ook zijn. Dus dat heeft geen enkele zin om je daar verder over op te winden. Dat is zeer tegen mijn zin het geval geweest. Ik heb er ook met ongenoegen kennis van genomen maar dat heb je niet in de hand. Ik hoef u niets te vertellen. Dat zijn dingen die soms gebeuren. Dan die commissie bestuurlijke vernieuwing. Ik kan u wel zeggen, ik heb tegen medewerkers gezegd je moet misschien eens een paar bestuurskundigen/politicologen aan de universiteit van Maastricht vragen of ze hier niet een proefschrift over kunnen schrijven, want het is echt zeg ik u in provincieland in dubbel opzicht een novum, dus een bijdrage aan de bestuurlijke vernieuwing, dat een waarnemend Commissaris tien weken in een situatie zat dat hij geen Gedeputeerden had en dat de bevoegdheden van het College van GS van rechtswege op hem overgingen. En het is ook een absoluut novum dat er gekeken wordt naar de Commissaris als het gaat om de afronding van een formatieproces. Dus in die zin heb ik zelf het gevoel een bijdrage geleverd te hebben, gewenst of ongewenst, dat laat ik maar even in het midden, aan de bestuurlijke vernieuwing. En overigens zeg ik u dat in dat rapport, wat toen ik hier op 19 juni kwam de heer Bovens voor mij had achtergelaten, dat rapport van de commissie parlementair stelsel, ook voor de Staten een aantal zeer behartenswaardige opmerkingen staan en het is als het gaat om politieke en parlementaire cultuur misschien wel aardig om daar ook eens kennis van te nemen. Dan mevrouw Plusquin. Over bestuurscultuur heb ik in mijn eerste termijn iets gezegd. Begrijp mij heel goed, ik onderschat dat punt niet maar ik haal toch ook nu in tweede termijn dat punt van parlementaire cultuur er nog wel even uit, want bestuurscultuur is een containerbegrip en als je erover wilt praten, dan zul je er echt ook even wat preciezer over moeten praten. Waar het gaat om de portefeuilleverdeling kan ik u echt niet helpen. Misschien daar nog één opmerking over, want u

wilt graag weten hoe dat in persoon is verdeeld. Nu is één van de staatkundige uitgangspunten dat individuele Gedeputeerden gewoon niet bestaan. En als u het verslag van de screening hebt gelezen dan is dat ook het punt dat daar in alle duidelijkheid in wordt gemaakt: Het College bestaat in zijn totaliteit en voert collegiaal bestuur. En als op een bepaald onderdeel dus niet gebeurt wat de Staten willen of wat delen van de Staten willen, dan is het hele College daarop aanspreekbaar. Misschien dat u dat nog een klein beetje kan helpen want er zijn in dat opzicht nog weleens misverstanden aan de orde, maar dat is de feitelijke staatkundige situatie. Laat mij dat dan nog zeggen, ook kijkende naar die verslagen van Hoes. Mij is echt opgevallen, want dat was natuurlijk een beperking in de zoektocht, het mochten geen oud-Gedeputeerden zijn en het mochten ook geen Statenleden zijn. Dat beperkt je zoekvermogen. Ik laat maar even in het midden of dat allemaal verstandig was of niet maar dat beperkt je zoektocht natuurlijk in zekere mate wel. De heer Claassen vraagt of er gespreksverslagen gemaakt zijn van de gesprekken die ik gevoerd heb. Nee. Maar daar is natuurlijk gesproken over wat is je bestuursstijl? Hoe was je van plan om te gaan met de Staten? Realiseer je je voldoende dat het College een extraparlementair College zal zijn? En heb je ook in die fase nog dingen te melden die je als voormalig wethouder aan de voorkant ook even benoemd wilt hebben, om maar één element eruit te nemen. Dat waren de onderwerpen die in de gesprekken aan de orde waren maar daar zijn geen verslagen van gemaakt.

De vicevoorzitter: Een interruptie van de heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Dank u wel, voorzitter. Volgens mij ben ik dan niet duidelijk genoeg geweest van wat ik bedoelde. Ik bedoelde er zijn gesprekken geweest met fractievoorzitters of met hun partner zullen we maar zeggen ook nog daarna. Er zijn gesprekken gevoerd.

Waarnemend Gouverneur Remkes: Nee, ik heb volgens mij telefoongesprekken gehad met een aantal fractievoorzitters. En ik heb een aantal fractievoorzitters in persoon gesproken, waaronder de heer Claassen, maar dat ging vanuit een wat andere toonzetting heb ik zojuist gezegd. Mevrouw Werrij en mevrouw Straus zijn een half uur op mijn kamer geweest.

De heer Claassen (PVV): Is daar toen gezwegen of is er toen gesproken?

Waarnemend Gouverneur Remkes: Pardon.

De heer Claassen (PVV): Hebben jullie stilzwijgend tegenover elkaar gezeten of hebben jullie toen met elkaar gesproken?

Waarnemend Gouverneur Remkes: Dat ging grosso modo over dezelfde vragen die ik nu net stel en mevrouw Werrij heeft daar volgens mij ook aan gerefereerd, namelijk dat gesprek in de richting van de fractie van het CDA van blokkeren jullie überhaupt een Gedeputeerde van het CDA, want dat zou de zoektocht nog verder beperken, en daar kwam zoals mevrouw Werrij dat ook heeft aangegeven het antwoord nee op. Dus dat was zo de thematiek wat daar aan de orde was.

De vicevoorzitter: We hebben een interruptie van de heer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Ja, voorzitter, waren die gesprekken die de Commissaris heeft gevoerd met mevrouw Werrij en mevrouw Straus afzonderlijk of was dat gezamenlijk?

Waarnemend Gouverneur Remkes: Ik dacht, het kan geen kwaad om de dames maar eens samen uit te nodigen. Dan de vraag hoe zit dat met het tijdpad. Want zijn die namen de tiende al aangeleverd? Nee. Ik doe het nu even uit mijn geheugen. Volgens mij zijn de namen in de richting Berenschot de zestiende of de zeventiende bij Berenschot aangeleverd. Dus dat heeft zich allemaal, daar hebt u gelijk in, in een betrekkelijk korte tijd voltrokken, maar die druk zat er ook op vanwege deze vergadering en vanwege de tijd die nodig is om dat allemaal op een fatsoenlijke manier af te ronden. De heer Van Caldenberg zei dat het de CdK niet past om dit proces te voeren. Ik heb daar in feite in eerste instantie iets over gezegd. De rol is mij opgedrongen en mede opgedrongen door de fractie van de heer Van Caldenberg en daar ben ik in eerste termijn ook op ingegaan. Het ware mij liever geweest als de Staten er zelf uitgekomen waren maar helaas mocht dat niet zo zijn. Dan nog één slotopmerking: De Limburgers merken er niets van. Mij is van alle politieke kanten zo ongeveer bezworen dat die 32 door de Staten vastgestelde beleidskaders ook de komende tijd leidend moeten zijn. Dus het nieuwe College zal ook binnen die beleidskaders natuurlijk primair het beleid gaan voeren in de richting van de Staten en dan zijn er een paar bijzondere onderwerpen waarvan ik gezegd heb daar komt een werkprogramma voor. Er zijn natuurlijk in eerste termijn ook pogingen gedaan van is het College rechts of is het College links. Ik denk dat op dit uitzonderlijke College dat gevormd gaat worden geen enkel predicaat links of rechts of weet ik veel van toepassing is. Dank u wel mijnheer de voorzitter.

De vicevoorzitter: Dank u wel, Gouverneur. Wij komen daarmee aan het einde van het debat. Ik ga de vergadering nu schorsen tot drie uur. Dan kunt u in ieder geval de lunch genieten en dan gaan wij daarna verder met de inhoudelijke benoemingsprocedure en installatie van de nieuwe Gedeputeerden. De vergadering is geschorst.

[SCHORSING]

6.2 Benoeming en installatie nieuwe Gedeputeerden

De voorzitter: De vergadering, dames en heren, is heropend en we zijn gekomen bij het punt benoeming en installatie Gedeputeerden. Het voorstel is zes Gedeputeerden, maar mevrouw Fischer heeft een amendement ingediend en heeft gevraagd om hoofdelijke stemming. Laten we dat direct maar doen.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Mag ik nog eventjes van de gelegenheid gebruikmaken om te zeggen, die 6.8 hadden we en stel dat het zou lukken dan moet het openstaan voor alles en iedereen. Het is niet speciaal op 50PLUS geënt, want dan zou het dus een hele nieuwe procedure moeten zijn.

De voorzitter: Ik maak wel ook even een opmerking van orde. We kunnen gewoon over het amendement stemmen trouwens, maar als het amendement wordt aangenomen, dan neem ik aan dat er ook een kandidaat gesteld wordt. Over die kandidaat kan ook gestemd worden maar de kandidaat zal hedenmiddag niet benoemd kunnen worden omdat het vooronderzoek en dergelijke allemaal niet heeft plaatsgevonden. Dus dat zal dan op een later moment moeten, maar ik begrijp dat u zich dat gerealiseerd hebt.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Ja, en ik realiseer me ook dat ik gezegd heb dat het niet alleen voor 50PLUS is maar voor alle partijen die dat zouden willen.

De voorzitter: Ik bedoel sowieso als er tegenkandidaten komen en die worden verkozen dan geldt precies hetzelfde. Maar laten we maar beginnen om te stemmen over het amendement en de griffier zal de namen opnoemen.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, een punt van orde.

De voorzitter: De heer Van Caldenberg heeft een punt van orde.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, is het mogelijk om over het amendement…

De voorzitter: Ik versta u niet.

De heer Van Caldenberg (SP): Sorry. Is het mogelijk om over het amendement en het voorstel als zodanig een stemverklaring af te geven?

De voorzitter: Vanzelfsprekend. Excuus. U hebt het woord voor een stemverklaring.

De heer Van Caldenberg (SP): Voorzitter, wij hebben heel veel gevoel bij de reden waarom mevrouw Fischer dit amendement indient namens de partij van 50PLUS. Dat heeft alles te maken met de wijze hoe het proces heeft plaatsgevonden. Echter wij zijn geen voorstander van zeven Gedeputeerden. Dus om die reden zullen wij tegen het amendement stemmen. En voor wat betreft het voorstel in het geheel krijgen we dadelijk een besloten stemming over personen, maar over het geheel dachten wij afscheid te nemen van de CDA-bestuurscultuur en wij constateren dat we die van de VVD erbij hebben gekregen en dat is niet een verbetering.

De voorzitter: Dank u wel. Bestaat er behoefte aan andere stemverklaringen? De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Dank u wel voorzitter. LOKAAL-LIMBURG heeft ook veel begrip voor het amendement, maar wij leggen ons neer bij de opdracht die wij aan de Commissaris van de Koning hebben gegeven. Dus wij zullen tegenstemmen.

De voorzitter: Dank u. Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Dank u wel, voorzitter. Partij voor de Dieren gaat voor het amendement stemmen omdat wij ook al in de onderhandeling hebben aangegeven dat er niet alleen 32 beleidskaders zijn, maar ook nieuwe uitdagingen op het gebied van stikstof, natuurherstel en een transitie van de landbouw en dat wij denken dat dat erg veel is voor zes Gedeputeerden.

De voorzitter: Zijn er geen andere stemverklaringen? De heer Baneke.

De heer Baneke (GroenLinks): Ik had hem ook mee kunnen nemen in mijn stemming als ik als eerste mag beginnen maar ik wil namens GroenLinks even duiden dat wij tegen het amendement

zullen stemmen omdat wij denken dat er een afdoende proces is doorlopen en het geen zin heeft om dat nu op het laatste moment te veranderen.

De voorzitter: Oké. Bedankt. Ik zie verder niemand. Dan is nu de stemming echt geopend. De griffier.

Griffier Pregled: De heer Baneke?

De heer Baneke (GroenLinks): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Bastiaans is niet aanwezig. Mevrouw Berghorst.

Mevrouw Berghorst (PvdA): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Van Bijnen.

De heer Van Bijnen (PVV): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Bosch.

De heer Bosch (PVV): Tegen.

Griffier Pregled: Mijnheer Van Caldenberg.

De heer Van Caldenberg (SP): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Claassen.

De heer Claassen (PVV): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Claessens-Schepers (SP).

Mevrouw Claessens-Schepers (SP): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Depondt-Olivers?

Mevrouw Depondt-Olivers (CDA): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Driessen.

De heer Driessen (Forum voor Democratie): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Ernst.

De heer Ernst (PVV): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Fischer-Otten.

Mevrouw Fischer-Otten (50PLUS): Voor.

Griffier Pregled: De heer Franssen.

De heer Franssen (LOKAAL-LIMBURG): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Frische.

De heer Frische (CDA): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Geraats.

De heer Geraats (CDA): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Heldens.

De heer Heldens (VVD): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Hermans.

De heer Hermans (PVV): Tegen.

Griffier Pregled: De heer IJpelaar.

De heer IJpelaar (CDA): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Jenneskens.

Mevrouw Jenneskens (D66): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Jetten.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Jiménez Hastenrath.

Mevrouw Jiménez Hastenrath (PVV): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Kerseboom.

Mevrouw Kerseboom (Forum voor Democratie): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Kuntzelaers.

De heer Kuntzelaers (PvdA): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Van der Linden.

De heer Van der Linden (LOKAAL-LIMBURG): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Lodewijks.

De heer Lodewijks (VVD): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Loomans.

De heer Loomans (Partij voor de Dieren): Voor.

Griffier Pregled: De heer Megens.

De heer Megens (PVV): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Mertens.

Mevrouw Mertens (GroenLinks): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Meziani.

De heer Meziani (CDA): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Nijskens.

De heer Nijskens (VVD): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Palmen.

Mevrouw Palmen (CDA): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Plusquin.

Mevrouw Plusquin (Partij voor de Dieren): Voor.

Griffier Pregled: De heer Reuser.

Reuser (SVL): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Schuuring.

Mevrouw Schuuring (PvdA): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Smeets.

De heer Smeets (SVL): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Straus.

Mevrouw Straus (VVD): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Thewissen.

De heer Thewissen (SVL): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Vaessen.

De heer Vaessen (D66): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Van der Valk.

De heer Van der Valk (SP): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Vincken.

De heer Vincken (SVL): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Voncken-Janssen.

Mevrouw Voncken-Janssen (CDA): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Van Wageningen.

De heer Van Wageningen (D66): Tegen.

Griffier Pregled: Mevrouw Werrij-Wetzels.

Mevrouw Werrij-Wetzels (CDA): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Westen.

De heer Westen (GroenLinks): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Westhoff.

De heer Westhoff (Forum voor Democratie): Tegen.

Griffier Pregled: De heer Wolters Gregório. Mevrouw Absil.

Mevrouw Absil (CDA): Tegen.

Griffier Pregled: Dat waren ze voorzitter.

De voorzitter: 42 stemmen zijn tegen het amendement uitgebracht. Drie stemmen zijn daarvoor uitgebracht zodat het amendement is verworpen. Dat betekent dat de Staten hebben besloten om het aantal Gedeputeerden vast te stellen op zes voltijd voor de resterende periode Statenperiode ‘21-‘23 en dat nu aan de orde is de benoeming en de verkiezing van de Staten. En de benoeming van de Gedeputeerden geschiedt conform artikel 7 van het reglement van orde voor de vergadering van Provinciale Staten bij schriftelijke stemming.

De heer Frische (CDA): Voorzitter, wij hebben nog niet gestemd over het voorstel, alleen over het amendement.

Griffier Pregled: We moeten over het voorstel stemmen, of dat aangenomen is.

De voorzitter: Ja. Formeel is dat zo maar kunnen we dat bij handopsteken doen? Wie zijn daartegen? Dat zijn de leden van de fractie van de SP, de fractie van de Partij voor de Dieren, mevrouw Fischer, de fractie van PVV, de fractie van Forum en de SVL-fractie. Dat is vastgesteld. Dan is daarmee het voorstel aanvaard. Dan gaan wij naar de echte benoeming en ik wil voor de volledigheid opmerken dat het mogelijk is dat er ook andere kandidaten worden aanbevolen waarbij ik expliciet moet vermelden, en dan herhaal ik mijzelf, dat indien zij verkozen worden zij eerst nog de risicoanalyse in het kader van de integriteit moeten ondergaan en de geloofsbrieven moeten worden onderzocht alvorens zij kunnen worden benoemd. Dan is mijn vraag: Zijn er andere kandidaten? Dat is niet het geval. Dan gaan wij over naar de aanbeveling. Ik zal zorgen voor de aanbeveling van de kandidaat-Gedeputeerden. Dat gaat dus één voor één gebeuren. Als eerste heb ik het genoegen om mevrouw Lia Roefs voor te dragen als kandidaat-Gedeputeerde. Dan gaan wij nu verder met de commissie onderzoek geloofsbrieven. Ter voldoening van het in artikel 7 van het Reglement van Orde voor vergaderingen van Provinciale Staten bepaalde is een commissie van drie leden ingesteld voor het onderzoek van de geloofsbrieven met bijlagen van de kandidaat-Gedeputeerden, te weten de heer Nijskens als voorzitter, mevrouw Schuuring en de heer Van Wageningen ter vervanging van de heer Reuser die door persoonlijke omstandigheden niet kon deelnemen. Ik verzoek de Commissie van onderzoek geloofsbrieven onder begeleiding van een bode hun plaats in te nemen achter de voor hen ingerichte tafel en zij vormen straks ook het stembureau. Ten dienste van het onderzoek van de geloofsbrieven overeenkomstig het bepaalde in artikel 7 van het Reglement van Orde zijn per kandidaat-Gedeputeerde overlegd een opgave van alle door hem of haar beklede openbare betrekkingen en een gewaarmerkt afschrift uit de gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens waaruit de huidige woonplaats, geboortedatum en -plaats alsmede het Nederlanderschap en het niet uitgesloten zijn van kiesrecht blijkt en een Verklaring Omtrent het Gedrag. De Commissie van onderzoek geloofsbrieven zal de bevindingen met betrekking tot de geloofsbrieven afzonderlijk per aangedragen kandidaat toelichten en daarnaast heb ik de Commissie van onderzoek geloofsbrieven geïnformeerd over mijn bevindingen naar aanleiding van de risicoanalyse integriteit die bij alle kandidaat-Gedeputeerden is uitgevoerd. Het advies is inmiddels onder geheimhouding ter inzage gelegd voor de overige Statenleden. Ik verzoek de voorzitter van de Commissie geloofsbrieven aan te geven welke bevindingen u voor de eerste kandidaat hebt aangetroffen.

De heer Nijskens (VVD): De Commissie heeft de geloofsbrieven gecontroleerd en we hebben het onderzoek van de geloofsbrieven van mevrouw Roefs onderzocht en in orde bevonden. Gebleken is dat de benoemde aan alle in de Provinciewet gestelde eisen voldoet en daarnaast heeft de CdK de Commissie geïnformeerd over de uitgevoerde risicoanalyse integriteit. De conclusies van dit onderzoek zijn overgebracht aan de CdK. Hieruit en uit het door de CdK met de kandidaat-Gedeputeerde gevoerde gesprek blijkt dat er geen feiten en omstandigheden op het gebied van integriteit zijn aangetroffen die een beletsel vormen voor de benoeming van deze kandidaat tot Gedeputeerde. De Commissie constateert dan ook dat mevrouw Lia Roefs benoembaar is.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is dat dus vastgesteld en ik constateer dat er geen wettelijke beletselen zijn om de kandidaat-Gedeputeerde te benoemen. Dan gaan we nu tot de stemming en het stemmen algemene informatie conform artikel 25 van het Reglement van Orde PS, stemming over personen. Ik verzoek u goede nota te nemen van het volgende. Bij de stemming mag uitsluitend gebruik worden gemaakt van gewaarmerkte stembriefjes. Elk stembriefje moet de achternaam bevatten van de persoon op wie men zijn stem wenst uit te brengen. Dus wil men op mevrouw Roefs stemmen dan dient men in te vullen Roefs of de volledige naam Lia Roefs. En voor het bepalen van een volstrekte meerderheid bedoeld in artikel 30 van de Provinciewet wordt onder het uitbrengen van de stem verstaan het inleveren van een behoorlijk ingevuld stembriefje. Onder een niet behoorlijk ingevuld stembriefje wordt verstaan artikel 25 lid 6 Reglement van Orde, een blanco ingevuld stembriefje, een onleesbaar stembriefje, een stembriefje waarop bijvoegingen zijn geplaatst waardoor het betreffende Statenlid dat de stem heeft uitgebracht kan worden geïdentificeerd, een stembriefje waarop meer namen staan vermeld dan het aantal personen waarvoor de stemming plaatsvindt en indien de stem is uitgebracht op een ander briefje dan een daartoe uitgereikte stembriefje. Er is vanmorgen in het Presidium ook even het verzoek aan de orde geweest om ordentelijk te stemmen zonder grappen en grollen, want de overlevering heeft mij geleerd dat hier zo af en toe ook rare namen als Donald Duck en Machiavelli op de stembriefjes verschijnen en dat lijkt mij voor het aanzien van de Staten eerlijk gezegd niet goed. Het stembureau wordt gevormd door dezelfde personen als de Commissie geloofsbrieven, de heer Nijskens, mevrouw Schuuring en de heer Van Wageningen en de Commissie dient eerst te onderzoeken of het aantal stembriefjes gelijk is aan het aantal aanwezige leden. Als dit het geval is dan dient de inhoud van elk stembriefje door één van hen luid te worden voorgelezen, door een ander nagezien en door de derde te worden aangetekend. Ja, het is allemaal erg ingewikkeld. Overigens nemen de leden van het stembureau ook deel aan de stemming en voor een ordentelijk verloop van de stemming doe ik een dringend beroep op u om vanaf nu uw plaats in te nemen en te blijven nemen totdat alle zes kandidaten aan de orde zijn geweest. Ik stel vast dat er 45 Statenleden in de vergadering aanwezig zijn die deelnemen aan de stemming en ik vraag de bode een gelijkluidend aantal stembriefjes, dus 45 stembriefjes, uit te delen, zodat u direct tot het invullen van het stembriefje kunt overgaan en daarmee is de stemming geopend. Dan mogen de stembriefjes door een andere bode worden opgehaald. De stembriefjes worden ter hand gesteld van het stembureau en u mag nu het totale aantal even tellen en daarna gaat u ze voorlezen. Hoeveel stemmen zijn er uitgebracht, mijnheer de voorzitter van het stembureau?

De heer Nijskens (VVD): Er zijn 45 stemmen uitgebracht.

De voorzitter: Dat is dus keurig. Dan verzoek ik u de zaak voor te lezen.

De heer Nijskens (VVD): Ja. Blanco, Roefs, mevrouw Lia Roefs, Lia Roefs, Lia Roefs, blanco, blanco, Roefs, Roefs, mevrouw Roefs, hier staat blanco opgeschreven, dat is ook wel bijzonder, blanco, Roefs, mevrouw Roefs C.W.J.M., Roefs, Roefs, mevrouw C.W.J.M. Roefs, Lia Roefs, tegen, tegen, tegen, tegen, Lia Roefs, Lia Roefs, Lia Roefs, Lia Roefs, Roefs, Roefs, tegen, tegen, Lia Roefs, Roefs, tegen, Lia Roefs, Lia Roefs, tegen, mevrouw Roefs tegen, dat is ook bijzonder, een blanco stem, B. Smeets, blanco, Roefs, de heer tegen, tegen, tegen, mevrouw Lia Roefs. Voorzitter, de uitslag is dan 25 stemmen op de betreffende kandidaat, mevrouw Roefs, 19 stemmen niet behoorlijk ingevuld en eentje met een andere naam.

De voorzitter: Dank u zeer. Dat betekent dat mevrouw Roefs een meerderheid van de stemmen heeft behaald. Dan kunnen we overgaan tot de tweede kandidaat, de tweede stemronde, en dat is mevrouw Van Toorenburg ofwel, dat mag ook, mevrouw Madeleine van Toorenburg. U mag de briefjes weer ronddelen. Ik heb een omissie begaan. U mag even het verslag over de benoembaarheid geven.

De heer Nijskens (VVD): Ja, het wordt een beetje saai. Het wijzigt niet veel van de vorige. De Commissie voor onderzoek van de geloofsbrieven heeft de geloofsbrieven van mevrouw Madeleine van Toorenburg onderzocht en in orde bevonden. Gebleken is dat de benoemde aan alle in de Provinciewet gestelde eisen voldoet. Daarnaast heeft de CdK de Commissie geïnformeerd over de uitgevoerde risicoanalyse integriteit. De conclusies van dit onderzoek zijn overgebracht aan de CdK. Hieruit en uit het door de CdK met de kandidaat-Gedeputeerde gevoerde gesprek blijkt dat er geen feiten en omstandigheden op het gebied van integriteit zijn aangetroffen die een beletsel vormen voor de benoeming van deze kandidaat tot Gedeputeerde en de Commissie constateert dat mevrouw Madeleine Van Toorenburg benoembaar is.

De voorzitter: Bedankt. Dan is de stemming als de briefjes zijn uitgedeeld geopend. De ingevulde stembriefjes worden aan het stembureau ter hand gesteld.

De heer Nijskens (VVD): Mevrouw Van Toorenburg.

De voorzitter: Hoeveel stemmen zijn er uitgebracht?

De heer Nijskens (VVD): 45 stemmen.

De voorzitter: Oké.

De heer Nijskens (VVD): Mevrouw Van Toorenburg, Van Toorenburg, blanco, Van Toorenburg, tegen, tegen, tegen, blanco, tegen, Toorenburg, Madeleine van Toorenburg, mevrouw M. van Toorenburg, Madeleine van Toorenburg, blanco, blanco, blanco, Toorenburg, Van Toorenburg, mevrouw Madeleine Van Toorenburg, M. van Toorenburg, Van Toorenburg, mevrouw M. M. Van Toorenburg. Madeleine Van Toorenburg, tegen, tegen, tegen, mevrouw Van Toorenburg, tegen, Van Toorenburg, Van Toorenburg, Pieter Omtzigt, tegen, Van Toorenburg, Van Toorenburg, Van Toorenburg, Van Toorenburg, Madeleine Van Toorenburg, Van Toorenburg, Van Toorenburg, blanco, tegen, mevrouw tegen, tegen en tegen. Dan is de uitslag 25 op mevrouw Van Toorenburg, 13 tegen, 6 blanco en 1 met een andere naam.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is mevrouw Van Toorenburg verkozen. Dan gaan wij over naar de kandidaat de heer Gabriëls. Mag ik de Commissie voor de geloofsbrieven verzoeken om de bevindingen aan te geven.

De heer Nijskens (VVD): De Commissie voor onderzoek van de geloofsbrieven heeft de geloofsbrieven van de heer Geert Gabriëls onderzocht en in orde bevonden. Gebleken is dat de benoemde aan alle in de Provinciewet gestelde eisen voldoet. Daarnaast heeft de CdK de Commissie geïnformeerd over de uitgevoerde risicoanalyse integriteit. De conclusies van dit onderzoek zijn overgebracht aan de CdK. Hieruit en uit het door de CdK met de kandidaat-Gedeputeerde gevoerde gesprek blijkt dat er geen feiten en omstandigheden op het gebied van integriteit zijn aangetroffen die een beletsel vormen voor de benoeming van deze kandidaat tot Gedeputeerde. De Commissie constateert dan ook dat de heer Geert Gabriëls benoembaar is.

De voorzitter: Dank u. Dan kunnen de nieuwe stembriefjes worden rondgedeeld en opgehaald. De stembriefjes worden in ontvangst genomen door de voorzitter van het stembureau.

De heer Nijskens (VVD): Er zijn 45 stemmen uitgebracht.

De voorzitter: Dank u wel.

De heer Nijskens (VVD): Geert Gabriëls, tegen, Geert Gabriëls, Geert Gabriëls, blanco, Gabriëls, Geert Gabriëls, blanco, G. Gabriëls, blanco, Geert Gabriëls, tegen, de heer tegen, tegen, Gabriëls, tegen, Gabriëls, Gabriëls voor, de heer Geert Gabriëls, mijnheer Gabriëls. Gabriëls, blanco, blanco, Geert Gabriëls, tegen, blanco, tegen, tegen, Geert Gabriëls, Gabriëls, Gabriëls, tegen, tegen, Gabriëls, Gabriëls, Gabriëls, Gabriëls, Geert Gabriëls, G. Gabriëls, tegen, Gabriëls, de heer Gabriëls, Geert Gabriëls, Gabriëls, tegen. Voorzitter, er was één briefje met Gabriëls voor. Is die ongeldig of niet ongeldig? Wij hadden dat bij mevrouw Roefs ook met Roefs tegen.

De voorzitter: Ik neig ertoe, maar dan zit ik ook even naar de griffer te kijken, om die stem geldig te verklaren, want volgens mij is er tot uitdrukking gebracht waar men op wil stemmen. Dus wat mij betreft wordt die meegerekend onder de voorstemmen. Is dat akkoord? Ik zit wel even rond te kijken. Ik constateer dat de Staten het daarmee eens zijn.

De heer Nijskens (VVD): Oké, dan is die voor. Dan is de uitslag 27 stemmen voor de heer Gabriëls, twaalf tegen en zes blanco.

De voorzitter: Dan is de heer Gabriëls verkozen en dan gaan wij over naar de volgende kandidaat. Dat is de heer Ad Roest en ik verzoek de Commissie voor de geloofsbrieven de bevindingen aan te geven.

De heer Nijskens (VVD): De Commissie voor onderzoek van de geloofsbrieven heeft de geloofsbrieven van de heer Ad Roest onderzocht en in orde bevonden. Gebleken is dat de benoemde aan alle in de Provinciewet gestelde eisen voldoet. Daarnaast heeft de CdK de Commissie geïnformeerd over de uitgevoerde risicoanalyse integriteit. De conclusies van dit onderzoek zijn overgebracht aan de CdK. Hieruit en uit het door de CdK met de kandidaat-Gedeputeerde gevoerde gesprek blijkt dat er geen feiten en omstandigheden op het gebied van integriteit zijn aangetroffen die

een beletsel vormen voor de benoeming van deze kandidaat tot Gedeputeerde. De Commissie constateert dat de heer Ad Roest benoembaar is.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan kunnen wederom de stembriefjes worden uitgedeeld en opgehaald. De stemmen worden overhandigd aan de voorzitter van het stembureau.

De heer Nijskens (VVD): Er zijn 45 stembriefjes ingeleverd.

De voorzitter: Dank u.

De heer Nijskens (VVD): Roest, Roest, Ad Roest, Ad Roest, blanco, blanco, Roest, Ad Roest, Roest, Roest, blanco, blanco, Roest, blanco, tegen, Ad Roest, tegen, blanco, Roest, tegen, tegen, de heer A. Roest, Ad Roest, tegen, tegen, Roest, Roest, Roest, tegen, tegen, Ad Roest, Roest, tegen, tegen, tegen, de heer tegen, Ad Roest, Ad Roest, Ad Roest, Ad Roest, Ad Roest, de heer Roest, Ad Roest, tegen, tegen. Dan is de uitslag 25 stemmen op de heer Roest, 14 stemmen tegen en zes stemmen blanco.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is de heer Roest verkozen. Dan gaan we nu naar de kandidatuur van de heer Stephan Satijn. Mag ik de bevindingen van de Commissie onderzoek geloofsbrieven vernemen.

De heer Nijskens (VVD): De Commissie voor onderzoek van de geloofsbrieven heeft de geloofsbrieven van de heer Stephan Satijn onderzocht en in orde bevonden. Gebleken is dat de benoemde aan alle in de Provinciewet gestelde eisen voldoet. Daarnaast heeft de CdK de Commissie geïnformeerd over de uitgevoerde risicoanalyse integriteit. De conclusies van dit onderzoek zijn overgebracht aan de CdK. Hieruit en uit het door de CdK met de kandidaat-Gedeputeerde gevoerde gesprek blijkt dat er geen feiten en omstandigheden op het gebied van integriteit zijn aangetroffen die een beletsel vormen voor de benoeming van deze kandidaat tot Gedeputeerde. De Commissie constateert dat de heer Stephan Satijn benoembaar is.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan kunnen we weer een ronde stembriefjes uitdelen. Hierna nog één te gaan. En opgehaald. En de stemmen worden afgeleverd bij de voorzitter van de Commissie.

De heer Nijskens (VVD): Er zijn 45 stemmen ingeleverd.

De voorzitter: Bedankt.

De heer Nijskens (VVD): Tegen, Satijn, Satijn, tegen, Van Haga, S. Satijn, tegen, de heer Satijn, Satijn, Satijn, Stephan Satijn, Stephan Satijn, de heer Satijn, Satijn, tegen, tegen, tegen, Kim Yong-un, tegen, Satijn, Johnny Blenco, katoen, S. Satijn, blanco, blanco, Satijn, heer Satijn, Stephan Satijn, tegen, blanco, Satijn, Stephan Satijn, tegen, de heer S. Satijn, Satijn, blanco, Stephan Satijn, Satijn, Satijn, tegen, Satijn, Satijn, tegen, blanco, Satijn. Dan is de uitslag 25 voor de heer Satijn, elf tegen, vijf blanco en vier andere namen.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is ook de heer Satijn verkozen. Dan gaan wij ten slotte over naar de heer Maarten Van Gaans. De Commissie voor de geloofsbrieven.

De heer Nijskens (VVD): De Commissie voor onderzoek van de geloofsbrieven heeft ook de geloofsbrieven van de heer Maarten van Gaans onderzocht en in orde bevonden. Gebleken is dat de benoemde aan alle in de Provinciewet gestelde eisen voldoet. Daarnaast heeft de CdK de Commissie geïnformeerd over de uitgevoerde risicoanalyse integriteit. De conclusies van dit onderzoek zijn overgebracht aan de CdK. Hieruit en uit het door de CdK met de kandidaat-Gedeputeerde gevoerde gesprek blijkt dat er geen feiten en omstandigheden op het gebied van integriteit zijn aangetroffen die een beletsel vormen voor de benoeming van deze kandidaat tot Gedeputeerde. De Commissie constateert dat de heer Maarten van Gaans benoembaar is.

De voorzitter: Dank u wel. De stembriefjes kunnen weer worden uitgedeeld. Ze worden ook alweer opgehaald en voor de laatste ronde overhandigd aan de voorzitter van de Commissie van het stembureau.

De heer Nijskens (VVD): Er zijn 45 stemmen uitgebracht.

De voorzitter: Dank u.

De heer Nijskens (VVD): Van Gaans, Van Gaans, tegen, de heer M. van Gaans, heer Gaans, Van Gaans, Van Gaans, Maarten van Gaans, Maarten van Gaans, blanco, blanco, Van Gaans, tegen, blanco, blanco, Van Gaans, Maarten van Gaans, nee dus, tegen, tegen, Van Gaans, Van Gaans, Van Gaans, tegen, Sylvana Simons, M. van Gaans, Van Gaans, Van Gaans, Van Gaans, Maarten van Gaans, Maarten van Gaans, Van Gaans, Van Gaans, de heer Van Gaans, Kaag. Ik moest kijken wat staat daar. Van Gaans, tegen, blanco, Nexit, tegen, mevrouw D zes zes zes, tegen, tegen, Van Gaans, blanco. Er zijn op de heer Van Gaans 25 stemmen uitgebracht, negen tegen, zes blanco en vijf met een andere naam of een andere aanduiding.

De voorzitter: Dank u zeer. Dan is ook de heer Van Gaans verkozen. Dan dank ik de leden van de Commissie onderzoek geloofsbrieven c.q. stembureau voor de verrichte werkzaamheden in een vlot tempo. U mag weer plaatsnemen op uw eigen plek. En dan constateer ik dat Provinciale Staten besloten hebben de volgende Gedeputeerden te benoemen tot lid van het College van GS. Eén, mevrouw Roefs voor 100%, mevrouw Van Toorenburg voor 100%, de heer Gabriëls 100%, de heer Roest 100%, de heer Satijn 100% en de heer Van Gaans 100%. Dan resten ons nog twee aanvullende besluiten zoals die terug te vinden zijn op het Ontwerpbesluit Provinciale Staten. Dat is in de eerste plaats om mevrouw M.M. Van Toorenburg op grond van het bepaalde in artikel 35b van de Provinciewet voor de duur van een jaar tot 3 juli 2022 ontheffing te verlenen van ingezetenschap van de provincie Limburg en, twee, de heer M.W.A. van Gaans op grond van het bepaalde in artikel 35b van de Provinciewet voor de duur van zes weken tot en met 13 augustus 2021 ontheffing te verlenen van ingezetenschap van de provincie Limburg. Mag ik aannemen dat u dat kunt besluiten? Dan is dat het geval. Dan is dat besloten. Dan verzoek ik de bodes om de benoemde Gedeputeerden de zaal in te geleiden. Ik wil de dames en heren eerst van harte gelukwensen met hun benoeming, maar de meest spannende vraag komt nu en dat is of u de benoeming aanvaardt. Mevrouw Roefs?

Mevrouw Roefs: Ja.

De voorzitter: Mevrouw Van Toorenburg?

Mevrouw Van Toorenburg: Ja.

De voorzitter: De heer Satijn?

De heer Satijn: Ja.

De voorzitter: De heer Roest?

De heer Roest: Ja.

De voorzitter: De heer Van Gaans.

De heer Van Gaans: Ja.

De voorzitter: De heer Gabriëls. Ja knikken volstaat niet. Gewoon ja.

De heer Gabriëls: Ja.

De voorzitter: Oké. Dat betekent dat ook die vraag is beantwoord. Dan zal ik voor het afnemen van de eed dan wel de verklaring en belofte beide teksten voorlezen en dan kan ieder daar op de gepaste wijze op reageren. De verklaring en belofte volgens artikel 40a van de Provinciewet. De leden van de Staten mogen overigens gaan staan. Ik verklaar dat ik om tot Gedeputeerde benoemd te worden rechtstreeks noch middellijk onder welke naam of welk voorwendsel ook enige gift of gunst heb gegeven of beloofd. Ik verklaar en beloof dat ik om iets in dit ambt te doen of te laten rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. Ik beloof dat ik getrouw zal zijn aan de grondwet, dat ik de wetten zal nakomen en dat ik mijn plichten als Gedeputeerde naar eer en geweten zal vervullen. Diegenen die de verklaring en belofte willen afleggen die kunnen straks antwoorden met dat verklaar en beloof ik. En de eed: Ik zweer dat ik om tot Gedeputeerde benoemd te worden rechtstreeks noch middellijk onder welke naam of welk voorwendsel ook enige gift of gunst heb gegeven of beloofd. Ik zweer dat ik om iets in dit ambt te doen of te laten rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. Ik zweer dat ik getrouw zal zijn aan de Grondwet, dat ik de wetten zal nakomen en dat ik mijn plichten als Gedeputeerde naar eer en geweten zal vervullen. De kandidaten die de eed willen afleggen die kunnen straks zeggen zo waarlijk helpe mij God almachtig. Mevrouw Roefs.

Mevrouw Roefs: Dat verklaar en beloof ik.

De voorzitter: Mevrouw Van Toorenburg.

Mevrouw Van Toorenburg: Zo waarlijk helpe mij God almachtig.

De voorzitter: De heer Gabriëls.

De heer Gabriëls: Dat verklaar en beloof ik.

De voorzitter: De heer Roest.

De heer Roest: Dat verklaar en beloof ik.

De voorzitter: De heer Satijn.

De heer Satijn: Zo waarlijk helpe mij God almachtig.

De voorzitter: En ten slotte de heer Van Gaans.

De heer Van Gaans: Dat verklaar en beloof ik.

De voorzitter: Ik dacht al dat je gisteren even wat in de war was. Het kwam er wat onzeker uit. Dan is dat afgehandeld. Nogmaals van harte gefeliciteerd. U kunt plaatsnemen op de plek waar de Gedeputeerden gebruikelijk zitten en een applaus mag.

[Applaus]

7 HAMERSTUKKEN

7.1 Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten

7.2 P-21-017, Statenvoorstel Wijziging Verordening rechtspositie decentrale politieke ambtsdragers Provincie Limburg 2019 (PS-2021-15921)

7.3 P-21-018 het Statenvoorstel verzoek tot opheffing geheimhouding en openbaarmaking naar aanleiding van een verzoek op grond van de wet openbaarheid van bestuur.

De voorzitter: Want er resten ons nog een paar vergaderstukken. In de eerste plaats onder 7.1 of dat is 8.1 geloof ik in het nieuwe schema, de bekrachtiging van de geheimhouding opgelegd aan de Staten, en 7.2 P-21-017, Statenvoorstel Wijziging Verordening rechtspositie decentrale politieke ambtsdragers Provincie Limburg 2019 (PS-2021-15921) en 8.3 dat is P-21-018 het Statenvoorstel verzoek tot opheffing geheimhouding en openbaarmaking naar aanleiding van een verzoek op grond van de wet openbaarheid van bestuur. Dat is vanmorgen in het Presidium aan de orde geweest. Kunt u daartoe besluiten? Dat is het geval. Dat is aldus besloten.

8 BEHANDELSTUKKEN

9 Moties vreemd aan de orde van de dag

De voorzitter: Dan komen we bij het punt moties vreemd aan de orde van de dag. Daar kunnen we kort over zijn. Die zijn er niet.

10 Sluiting

De voorzitter: Dan zijn we aan het einde gekomen van deze boeiende en belangrijke Statenvergadering. Ik wil de Staten dankzeggen voor de wijze waarop het is verlopen. Wij zien elkaar in ieder geval aanstaande woensdag bij het ophalen van de profielschets nieuwe Commissaris. In de Grote Zaal staan de Gedeputeerden achter de tafels. Hier bent u in de gelegenheid om met inachtneming van de coronarichtlijnen de nieuwe Gedeputeerden op afstand te feliciteren. Ik verzoek de bodes om als eerste de GS-leden naar hun plek te begeleiden. Mijn verzoek aan u is om even te blijven zitten totdat de GS-leden hun plek hebben ingenomen en zodra dat is gebeurd mag u hen gaan feliciteren. Ik kan u bovendien mededelen tijdens de borrel kan ook worden gedronken op onze bode, de heer Lieben want op 27 juni is hij 60 geworden. Bij dezen al van harte.

[Applaus]

De voorzitter: De vergadering is gesloten.

(Einde van de vergadering om 16:33 uur)

De notulen van de vergadering van 2 juli 2021 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 1 oktober 2021.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

Dhr. J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept Notulen Statenvergadering van 7 juli 2021

INHOUDSOPGAVE
Notulen 7 juli 2021

	Presentielijst	**Pagina 4**
1	**Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda**	**Pagina 6**
2	**Spreekrecht externen**	**Pagina 6**
3	**Vragenuur**	**Pagina 6**
4	**Notulen**	**Pagina 6**
5	**Voorraadagenda**	**Pagina 6**
6	**HAMERSTUKKEN**	**Pagina 6**
6.1	**Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten**	**Pagina 6**
7	**BEHANDELSTUKKEN**	**Pagina 7**
7.1	**P-21-015 Statenvoorstel vaststelling profielschets Commissaris van de Koning in Limburg**	**Pagina 12**
7.2	**P-21-016 Statenvoorstel instelling en samenstelling Vertrouwens commissie en vaststelling Verordening Vertrouwenscommissie**	**Pagina 12**
8	**Moties vreemd aan de orde van de dag**	**Pagina 12**
9	**Sluiting**	**Pagina 12**

Presentielijst van de leden van Provinciale Staten van Limburg voor de vergadering van 7 juli 2021

Voorzitter:
Remkes J.W.

Statengriffier:
Pregled, mr. A.O.J.

Leden	**Partij**
Aanwezig:	
Absil, mevrouw drs. M.G.J.A.C.	CDA
Bastiaans, L.H.	VVD
Berghorst, mevrouw mr. A.	PvdA
Bosch, M.Th.	PVV
Caldenberg, M. van	SP
Claassen, drs. R.A.B.	PVV
Claessens-Schepers, mevrouw Y.M.	SP
Depondt-Olivers, mevrouw M.L.H.	CDA
Driessen, R.B.	Forum voor Democratie
Ernst, R.A.M.M.	PVV
Franssen, R.J.H.	LOKAAL-LIMBURG
Frische, drs. G.H.C.	CDA
Geraats, J.M.L.	CDA
Heldens, ing. T.M.	VVD
Hermans, L.J.	PVV
IJpelaar, W.A.J.	CDA
Jenneskens, MA, mevrouw M.T.P.	D66
Jetten, mevrouw T.G.M.	GroenLinks
Kuntzelaers, J.J.M.	PvdA
Linden, H.M.V. van der	LOKAAL-LIMBURG
Lodewijks, drs. A.J.V.C.	VVD
Loomans, ir. P.J.M.	Partij voor de Dieren
Meziani, A.	CDA
Nijskens, H.L.M.	VVD
Palmen, BBA, mevrouw E.E.C.	CDA
Plusquin, mevrouw P.S.M.L.	Partij voor de Dieren
Reuser, J.A.A.M.	SVL
Schuuring, mevrouw L.A.	PvdA
Straus, mevrouw drs. K.C.J.	VVD
Thewissen, drs. M.W.	SVL
Vaessen, L.A.P.	D66
Vincken, drs. N.J.H.M.	SVL

Voncken-Janssen, mevrouw ing. I.D.A.M.	CDA
Wageningen, ir. J. van	D66
Werrij-Wetzels, LLM, mevrouw M.	CDA
Westen bc O.D.	GroenLinks
Westhoff, ir. R.J.H.	Forum voor Democratie

Afwezig:

Baneke, P.D.	GroenLinks
Bijnen, H.M. van	PVV
Fischer-Otten, mevrouw A.M.J.N.	50PLUS
Jiménez Hastenrath, mevrouw C.L.	PVV
Kerseboom, mevrouw dr. S.	Forum voor Democratie
Megens, B.J.M.H.	PVV
Mertens, mevrouw mr. K.G.M.	GroenLinks
Smeets, B.B.P.M.	SVL
Valk, MCDM, ing. R.E. van der	SP
Wolters Gregório, J.	SP

Het college van Gedeputeerde Staten:
Gaans, M.W.A. van
Gabriëls, G.J.W.
Roefs, C.W.J.M.
Roest, A.G.M.
Satijn, S.H.M.
Toorenburg, M.M. van

Overige aanwezigen: Minister Ollongren (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties)

Notulist:
Het Notuleercentrum

1 Opening, mededelingen voorzitter en vaststelling agenda

De voorzitter: De vergadering, dames en heren, is geopend. Ik verzoek u allen te gaan staan. Aan het begin van deze vergadering waarin wij samenkomen om de belangen van de provincie Limburg en haar inwoners te dienen, spreken wij de hoop uit dat onze arbeid vrucht zal dragen. Mogen wij kracht en inspiratie putten uit onze geloofs- en levensovertuiging met de juiste waardering voor elkaars mening. Dat is onze bede aan God of aan elkaar.
Dames en heren, gisteravond vond een aanslag op onze democratische rechtsorde plaats. De vrije en onafhankelijke journalistiek is van die rechtsorde een onlosmakelijk onderdeel. Ik wens namens uw Staten Peter R. de Vries herstel toe en zijn familie en vrienden veel sterkte in deze bange dagen. U kunt weer gaan zitten.
Afgemeld voor vandaag zijn mevrouw Fischer, mevrouw Jiménez-Hastenrath, mevrouw Mertens, de heer Baneker, de heer Van Bijnen, de heer Megens, de heer Smeets en de heer Van der Valk.
Ik wil speciaal welkom heten de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mevrouw Ollongren. De verjaardag, de heer Geraats, vierde zijn verjaardag op 6 juli. Ja, dat mag rustig. Er zal vandaag een fotograaf zijn. Met inachtneming van de anderhalve meter afstand zal hij foto's maken.
Bij de opening van de vergadering van vandaag is een quorum vereist en de griffier en ik hebben voorafgaand aan de opening aan de hand van de presentielijst geconstateerd dat aan dit vereiste is voldaan. Deze Statenvergadering zal via livestream worden uitgezonden. En daarnaast wil ik u erop wijzen dat bezoekend publiek niet is toegestaan, met uitzondering van de pers en gereserveerde ambtelijke ondersteuning voor zover noodzakelijk aanwezig.
Ik kom bij de agenda. De Staten wordt gevraagd om de agenda voor onze vergadering van vandaag ongewijzigd vast te stellen. Kunt u daarmee instemmen? Dat is het geval. Dan is dat besloten.

2 Spreekrecht externen

De voorzitter: Er hebben zich geen insprekers gemeld.

3 Vragenuur

De voorzitter: Niet van toepassing.

4 Notulen

De voorzitter: Ook niet van toepassing.

5 Voorraadagenda

De voorzitter: Ook niet van toepassing.

6 HAMERSTUKKEN

6.1 Bekrachtiging geheimhouding opgelegd aan Provinciale Staten

De voorzitter: Ook niet van toepassing.

7 BEHANDELSTUKKEN

De voorzitter: Ik stel voor het Statenvoorstel vaststelling profielschets Commissaris van de Koningin in Limburg … Ik zie dat daar een fout in zit. Dat moet Commissaris van de Koning zijn. Ik heb zelf die fout overigens ook wel eens gemaakt. En het Statenvoorstel Instelling en samenstelling vertrouwenscommissie en vaststelling Verordening Vertrouwenscommissie gezamenlijk te bespreken. Deze beide voorstellen staan in het licht van de procedure om te komen tot de benoeming van de nieuwe Commissaris van de Koning.
En nogmaals, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van harte welkom en tevens een woord van welkom in de richting van haar ambtelijke ondersteuning. De minister is vanmiddag in ons midden om de profielschets in ontvangst te nemen en daar zo nodig een reactie op te geven. En met het vaststellen van de profielschets kan de procedure worden vrijgegeven en gestart. Naast het vaststellen van de profielschets zullen wij vandaag ook de Vertrouwenscommissie instellen. De gang van zaken is vandaag als volgt. Namens de Staten zal mevrouw Jetten, als voorzitter van de Vertrouwenscommissie, vanaf het spreekgestoelte een korte toelichting geven op de profielschets en daarna krijgt de minister de gelegenheid hierop te reageren. Als daar dan aanleiding voor is krijgt mevrouw Jetten in tweede termijn de gelegenheid om een reactie te geven op de vragen en opmerkingen van de minister en daarna is de minister vanzelfsprekend weer in de gelegenheid om daarop te reageren. En hierna leg ik u de beide voorstellen voor ter vaststelling en dan zal mevrouw Jetten de profielschets formeel overhandigen aan onze minister in het midden van deze zaal. Mevrouw Jetten, ik verzoek u om vanaf de katheder een toelichting te geven op de samengestelde profielschets.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ja, dank u wel, voorzitter. Ook van mijn kant een hartelijk welkom aan de minister en haar ambtelijke ondersteuning in Limburg. Wat fijn dat we u in deze bijzondere omstandigheden in deze Feestzaal fysiek mogen ontvangen. Nog liever hadden wij u ontvangen in de Statenzaal hierboven, maar de huidige omstandigheden laten dit nog niet toe. Maar de Feestzaal is natuurlijk ook zeer geschikt voor deze bijzondere gelegenheid. Welkom.
Zoals u weet is ook onze provincie hard getroffen door het coronavirus. Ons medeleven en onze aandacht gaan uit naar iedereen die geraakt is door het virus, direct en indirect. Maar gelukkig, de Limburgers zijn flexibel. Dus er is tegelijkertijd hoop in onze Limburgse samenleving en met deze bijzondere Statenvergadering in de Feestzaal bevestigen we onze positieve blik naar de toekomst. We zitten niet stil in Limburg en we zijn volop in beweging. En ook wij als Staten zitten niet stil. Want onze zoektocht naar een nieuwe, Kroonbenoemde, Commissaris van de Koning is gestart door het opstellen van deze profielschets, die in goed overleg tot stand is gekomen. Ik noem u graag enkele kwaliteiten en eigenschappen waar de nieuwe Commissaris, hier in Limburg met trots Gouverneur genoemd, in onze ogen aan dient te voldoen. Een inspirerend boegbeeld voor Limburg, toegankelijk voor iedereen. Met een goed gevoel voor de Limburgse cultuur en het unieke karakter van Limburg. De Commissaris van de Koning heeft een warme belangstelling, een oprechte interesse in alle initiatieven die in de Limburgse samenleving een maatschappelijke bijdrage leveren. Een netwerker pur sang die de weg kent in Limburg. In Limburg, in Den Haag, in Brussel en de Euregio. Een persoon die kansen voor Limburg weet te creëren en beschikt over de benodigde talenkennis waarbij het een pré is als zij of hij een nationaal en/of Europees netwerk meebrengt. Een samenbindende persoonlijkheid die altijd respectvol boven de partijen staat. Tegelijkertijd alert is op mogelijke

integriteitsrisico's. En iemand die niet schroomt in te grijpen als de situatie hierom vraagt. Iemand die de bestuurlijke integriteit bevordert, transparant en integer handelt vanuit een stevige visie en rol en actief handelt. Een deskundige bestuurder die verantwoordelijkheid neemt en zich binnen de dualistische verhoudingen onderscheidt door besluitvaardigheid in een complexe politiek-bestuurlijke context. Heeft oog en gevoel voor het bestuurlijk ambtelijk samenspel in het kader van de Limburgse context en weet belangen samen te brengen. Draagt actief bij aan het bevorderen van de onderlinge verhoudingen in Provinciale Staten. Als voorzitter van Gedeputeerde Staten weet zij of hij de collegialiteit te bevorderen, de checks & balances te bewaken en coachend leiderschap toe te passen. Heeft afsluitend de volgende persoonlijke kenmerken: is energiek, daadkrachtig, tactvol, deskundig, diplomatiek en weet het ambt van Commissaris van de Koning met autoriteit en op basis van natuurlijk gezag uit te oefenen. Ik zou bijna willen zeggen, een makkie. Een hele, hele waslijst voorzitter. We zoeken een schaap met vijf poten. Met deze beknopte toelichting hoop ik duidelijk gemaakt te hebben naar wie wij op zoek zijn voor het gouverneurschap in Limburg. Wij zijn ervan overtuigd dat wij de geschikte kandidaat voor dit mooie ambt gaan vinden. Dank u wel.

De voorzitter: Ik dank u zeer en geef graag het woord aan de minister. Mag daar. U moet dat zelf …

Minister Ollongren (BZK): Lukt wel, voorzitter. En dank voor de gastvrijheid vandaag. Het is een bijzondere vergadering die ik vandaag graag bijwoon om de profielschets in ontvangst te nemen. 'Limburg zoekt Gouverneur', kort samengevat. Ik realiseer me heel goed, voorzitter, dat Provinciale Staten een intensieve tijd achter de rug heeft na de gebeurtenissen van april van dit jaar. Nadat ik de heer Remkes heb aangesteld als waarnemend Gouverneur is hij voortvarend aan zijn opdracht begonnen en daar ben ik hem erkentelijk voor. Ik ben ook blij dat sinds afgelopen vrijdag Limburg ook weer een stabiel voltallig provinciebestuur heeft. Ik denk dat dat belangrijk is voor de besluiten die moeten worden genomen, het bestuur waar Limburg op moet kunnen rekenen. En inderdaad, ik zeg mevrouw Jetten na, het is ook fijn dat we in deze grote zaal met de voltallige Provinciale Staten deze vergadering kunnen hebben.
Ik wil de tijd die ik heb gebruiken om in te gaan op de profielschets die zonet werd toegelicht, die u hebt geschreven. Ik wil de criteria toelichten waarop ik mijn selectie zal baseren die ik weer voorleg aan de Vertrouwenscommissie. En ik zal kort ook de procedure schetsen. En in deze vergadering kunnen we natuurlijk alles in het openbaar met elkaar delen. Maar de procedure zelf, die hierna start, die kent grotendeels een vertrouwelijk karakter. En ten overvloede wil ik iedereen vragen om daar op te letten en die vertrouwelijkheid te respecteren. Ik kom daar straks nog even op terug.
Maar laten we beginnen met een compliment te geven voor de snelle totstandkoming van de profielschets. Want wat ik al zei, waren het natuurlijk moeilijke omstandigheden na april. En ik heb toen ook in deze zaal, voor degenen die er toen ook bij waren, ook benadrukt dat er een verantwoordelijkheid lag bij Provinciale Staten. Ook om te zorgen dat die profielschets er zou komen, dat de procedure zou kunnen starten. Want hoe blij we ook zijn met de waarnemend Gouverneur, het is de bedoeling om een Kroonbenoemde Commissaris van de Koning in Limburg te kunnen aanstellen. Maar de profielschets ligt er en dat is de eerste stap.
Ik vind het heel goed dat de rol van de Gouverneur als hoeder van de bestuurlijke integriteit van het provinciaal bestuur in de profielschets en in de toelichting zonet terugkomt. Dat sluit ook goed aan bij de opdracht die ik de heer Remkes heb meegegeven bij zijn aanstelling. Hij is het gesprek over het integriteitsbesef begonnen. Hij zal dat blijven voeren en de nieuwe Gouverneur zal daarop voort kunnen bouwen. Dat gesprek levend houden, te zorgen dat het voortdurende aandacht heeft en door risico's te signaleren, maatregelen te treffen en daarmee doorgaan. Dat is belangrijk.

Ik ben ook blij dat u de rijkstaken van de Commissaris van de Koning benoemt want een Commissaris van de Koning in Nederland heeft een belangrijke functie in het openbaar bestuur bij het oplossen van bestuurlijke problemen die soms ook nationaal van aard zijn. Ik denk bijvoorbeeld aan de asielopvang of aan stikstof. En er zullen in de toekomst nog meer taken en bevoegdheden komen bij die rijksorganen wat de Commissarissen zijn. Bijvoorbeeld op het gebied van bestuurlijke integriteit en bestuurlijke problemen. Als rijksorgaan speelt de Gouverneur ook een belangrijke rol als het gaat over benoeming van burgemeesters. En ze zijn natuurlijk net zoals een Gouverneur belangrijke krachten in ons openbaar bestuur, een voorbeeld ook voor anderen. Dus het beoordelingsvermogen van een Commissaris moet meer dan uitstekend zijn.
Dan zou ik ook nog enkele vragen terug willen stellen over de profielschets. Want de profielschets richt zich uiteraard op Limburg, een boegbeeld van de Provincie, dat zei mevrouw Jetten ook net. En dat begrijp ik heel goed. En tegelijkertijd wil ik ook zeggen dat het voor mij belangrijk is dat de nieuwe Gouverneur ook een frisse blik meebrengt op het Limburgse bestuur. En de toekomstig Gouverneur die kan, wat mij betreft, uit de provincie of van buiten de provincie komen. Het is belangrijk om te weten of u daar ook voor openstaat. Dus mijn vraag is eigenlijk hoe de Vertrouwenscommissie straks wil toetsen of de kandidaat, in de woorden zoals die in de profielschets staan, een goed gevoel heeft bij de Limburgse cultuur en wanneer een gebrek hieraan een belemmering zou zijn. Daar zou ik graag wat meer gevoel bij willen hebben. De Gouverneur heeft dus vele rollen. Waaronder die van de voorzitter van de Provinciale Staten. En u vraagt in uw profielschets een Gouverneur die inderdaad de onderlinge verhoudingen bevordert. Dat lijkt mij een goed streven, maar hoe stelt u zich dat eigenlijk precies voor? Welke verantwoordelijkheid heeft Provinciale Staten daar ook zelf in?
Er zal straks aan de Vertrouwenscommissie ook een lid van Gedeputeerde Staten worden toegevoegd, als adviseur. Dat is een persoon zonder stemrecht maar die wel degelijk op- en aanmerkingen kan maken over wat voor het Limburgse bestuur belangrijke zaken zijn. En ik zou de Vertrouwenscommissie willen vragen om ook echt rekening te houden met wensen en bedenkingen vanuit het bestuur. In de profielschets wordt gehecht aan de ervaring van de kandidaat als bestuurder, in het openbaar bestuur of daarbuiten, staat er. Ook daar helpt het om een beetje richting te krijgen aan wat voor type ervaring daar wordt gedacht in de politiek, breed in het openbaar bestuur, waar denkt u eigenlijk aan? Ja, het woord ‘gezag’. Een ‘natuurlijk gezag’, dat valt een aantal malen. Dat is heel belangrijk, denk ik. Dit is een ambt wat veel vraagt van een mens. En gezag hoort daar hoe dan ook bij. Maar hoe toont iemand eigenlijk aan dat hij dat gezag heeft? Is dat iets waar een Vertrouwenscommissie gewoon van overtuigd moet raken? Is dat te toetsen? Is ook iets om over na te denken. Zo zou ik nog veel meer vragen kunnen stellen, maar dit zijn voor mij echt de belangrijkste, bij, nogmaals, een profielschets waarvan ik blij ben dat die er ligt en die er wat mij betreft ook heel goed uitziet.
Dan wil ik nog ingaan op de criteria waar ik op zal letten als ik de selectie maak, eigenlijk de voorselectie van de kandidaten die ik aan de Vertrouwenscommissie voorleg. Dat betekent dat ik de benoembare kandidaten moet selecteren. En ten eerste vind ik belangrijk dat de nieuwe Gouverneur kan bouwen op het fundament dat door de heer Remkes wordt gelegd, momenteel. Dat vraagt inderdaad een stevig profiel, dat vraagt inderdaad om dat gezag waar de profielschets over spreekt. Dat vraagt om iemand die doortastend durft op te treden als dat nodig is. Dat vraagt ook om iemand die kan bouwen aan het imago van het openbaar bestuur in Limburg. Aan het ambt van de Gouverneur. Daar heeft de toekomstig Gouverneur een centrale, heel belangrijke rol in. En een frisse blik, denk ik, op het openbaar bestuur en Limburg en iemand die patronen kan doorbreken, lijkt mij daarbij wezenlijk. Het zijn van het rijksorgaan, dus iemand die een goede balans kan vinden tussen het werk voor Limburg en de verantwoordelijkheid die de Gouverneur heeft als rijksorgaan voor de

minister van BZK voor het Rijk. Dus het helpt als iemand niet alleen bekend is met Provincie en het provinciale bestuur, maar ook met het werk in Den Haag en de Rijksoverheid. Een Gouverneur is iemand die belangen moet kunnen verbinden binnen de Provincie, tussen de Provincie en het Rijk, die goed contacten onderhoudt, met bijvoorbeeld de burgemeesters. Die weet wat er speelt in de verschillende gemeenten. Die problemen tijdig signaleert en helpt ze op te lossen. Uiteraard mag een Gouverneur zelf niet kwetsbaar zijn voor integriteitskwesties. Maar om dat te voorkomen zullen ook de justitiële antecedenten worden opgevraagd en zullen we screenings doen en dat soort toetsen zullen plaatsvinden.
Dus wie dan deel uitmaakt van de selectie die ik maak, is in principe benoembaar. En het is natuurlijk mijn verantwoordelijkheid om ook een divers en representatief openbaar bestuur te creëren. Dat geldt zeker ook voor het ambt van Commissaris van de Koning. U weet misschien dat er momenteel maar twee vrouwelijke Commissarissen van de Koning zijn. En ik wil daarom expliciet vrouwen aanmoedigen om te solliciteren. Er moet gewoon een keuze zijn, een goede keuze worden gemaakt voor de beste kandidaat en dan is het heel belangrijk dat er ook voldoende vrouwen solliciteren. Vandaar dat ik dat expliciet hier wil benoemen.
Het laatste wat ik graag wil toelichten uit de procedure is gebaseerd op hoe het gewoon in de Provinciewet zit. En dan weet u dat ook. De vacature zal na vandaag zo snel mogelijk in de Staatscourant worden gepubliceerd en ook op diverse internetsites. Dat is de openstelling. Die sluit op 15 augustus. Dus alle kandidaten moeten uiterlijk 15 augustus aanstaande hebben gesolliciteerd. Daarna start de selectie en zal ik ook gesprekken voeren met kandidaten. Vervolgens nodig ik de Vertrouwenscommissie uit om naar Den Haag te komen. Dan zullen we samen de lijst doornemen van iedereen die zich gemeld heeft en de selectie kunnen vaststellen van degenen die in principe benoembaar zijn en dus ook door de commissie op gesprek kunnen worden uitgenodigd. En deze gesprekken leiden uiteindelijk tot een advies van de commissie aan Provinciale Staten die een aanbeveling zal vaststellen. Die bestaat overigens dan uit twee kandidaten die als beste worden gezien, met een voorkeursvolgorde. En u maakt vervolgens een keuze en alleen de naam van de eerste kandidaat wordt openbaar. Dan stuurt u mij een aanbeveling, uw aanbeveling, waarop ik de naslag laat doen bij de AIVD, fiscaal onderzoek, et cetera. Dus alleen voor de eerste en de gekozen kandidaat. Daarna is er behandeling in de ministerraad. En dan zal de benoeming moeten worden bekrachtigd bij Koninklijk Besluit. En uiteraard een beëdiging ten overstaan van de Koning op het paleis. En het streven is om in december die beëdiging plaats te laten hebben.
En laten wij nogmaals de vertrouwelijkheid van de procedure benadrukken. De Provinciewet legt absolute geheimhouding op. En die dient echt heel zorgvuldig in acht te worden genomen. Tijdens de procedure, maar ook na afloop van de procedure. Dus wees daar uitermate prudent mee.
En tot slot wil ik u ervan verzekeren dat u kunt rekenen op mijn volle inzet. Ik vind het heel belangrijk, om, laten we zeggen, ‘the best person for the job’ te vinden, want dat verdient Limburg. Dank u voor uw aandacht.

De voorzitter: Bedankt. Ja, dan zit ik toch weer in de richting van mevrouw Jetten te kijken, want er zijn … ja, u mag, zeker. Er zijn door de minister een aantal boeiende vragen gesteld.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ja, dank u wel, voorzitter. Ook dank aan de minister, voor haar reactie en haar reflectie. Ik heb de vragen zo goed mogelijk mee proberen te schrijven. Ik wil wel even vooraf zeggen dat ik voorzitter van deze commissie ben en ik heb deze vragen niet in de commissie besproken. Dus het is een beetje op persoonlijke titel, dus voor een aantal zaken kunnen de commissieleden mij daarop terugroepen.

Uw eerste vraag is wat dan een goed gevoel is bij de Limburgse cultuur en hoe toetst u dat, en wanneer is dat een belemmering? Ja, dat is meteen wel een heel moeilijke vraag, want laat ik vooropstellen dat deze vacature, want dat zei u ook, die is voor iedereen. En wat wij graag willen is dat de nieuwe Commissaris van de Koning zich hier thuis voelt. En ja, hoe toets je dat? Dat toets je door het gesprek aan te gaan. En ja, daar is geen meetlat waarmee je dat kunt afvinken. Dus dat is voor een deel een gevoel, het is wederzijds respect, het is dialoog, een open dialoog. En ik kan u ook zeggen dat wij als commissieleden hierin worden getraind, dus ook dat zullen wij in deze procedure meenemen. Maar ook wij gaan voor de beste kandidaat. Wat wij willen is gewoon iemand die midden in de samenleving staat, direct en indirect.
Een tweede vraag gaat over de bevordering van de onderlinge verhoudingen in PS. Ja, iemand die bestuurlijk sensitief is en inzet op de onderlinge samenwerking en dan meer met respect voor de verschillende rollen van iedereen. De rollen en de verantwoordelijkheden en daarvoor heeft iemand een goede antenne nodig. Een goede antenne voor knelpunten maar ook voor risico's. En iemand moet handelend kunnen optreden. Dus dat is wat wij zoeken.
En u vroeg hoe PS deze rol zelf ziet? Ik kan u vertellen dat wij veel geleerd hebben van de afgelopen tijd. De interim Commissaris van de Koning heeft ons ook met de neus op een aantal feiten gedrukt. En ik denk dat wij allen ervan overtuigd zijn dat wij onze rol moeten pakken.
Dan had u nog een vraag over de adviseur. Onze adviseur vanuit Gedeputeerde Staten. Ja, houden wij daar rekening mee? Ja, natuurlijk houden wij daar rekening mee. Een adviseur weten wij op waarde te schatten en we stellen die adviezen zeer op prijs en we zullen dat meenemen in de hele commissie en zeker betrekken bij onze afwegingen.
U vroeg nog ervaring als bestuurder, in hoeverre is dat belangrijk? Ja, aan de ene kant is dat heel erg belangrijk, want we zitten in een bestuurlijke omgeving. Aan de andere kant hoorde u mij, en dat ziet u ook in de profielschets, iemand moet aan heel veel zaken voldoen. Ja, en stel iemand, zij of hij, voldoet aan 80% of 90% maar heeft niet die bestuurlijke ervaring en iemand anders heeft dat wel, maar voldoet minder, ja, dat is een afweging die je maakt. Maar laten we eerlijk zijn, dat is een pré, we zitten hier in een bestuurlijke context. En ja, maar goed de werkzaamheden gaan ook veel verder dan alleen deze bestuurlijke context. Dus dat is een afweging van de commissie.
Ja, en dan vond ik uw vraag over gezag een heel leuke. En daar zei u ook weer van: hoe meet je dat? Ik ben vandaag erg op het gevoel. Ik denk dat niemand hier kan ontkennen dat meneer Remkes natuurlijk gezag heeft. Dat heeft hij gewoon. Dus als je in zo'n commissie zit en je praat met iemand, ja, je kunt niet afvinken, maar ook dat denk ik dat de commissie bij elkaar zegt van: 'Hé, maar hier hebben we iemand met gezag.' Dus … ja, ik kan me dat … ja, zeggingskracht, autoriteit …

De voorzitter: Op dat laatste antwoord kan geïnterrumpeerd worden.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Ha, haha. Voor de rest niet, zo van … Ja, volgens mij heb ik nu alle vragen beantwoord en ik vond de laatste het mooiste, ja, dus, dank u wel.

De voorzitter: Dank u zeer. De minister nog behoefte om te reageren?

Minister Ollongren (BZK): Zal ik dat dan maar hier doen, voorzitter? Heel veel dank voor de antwoorden die mevrouw Jetten als voorzitter van de commissie snel moest geven. Ik begrijp vanzelfsprekend dat zij niet de rest van de Vertrouwenscommissie had kunnen raadplegen, maar de antwoorden begrijp ik heel goed. Ik vond vooral haar eerste antwoord heel interessant: De nieuwe Commissaris moet zich thuis voelen in Limburg. En dat vind ik echt een heel mooi uitgangspunt, mooi

verwoord. Ik zie uit naar de samenwerking met de Vertrouwenscommissie, want zo zie ik dat. Het is echt een samenwerking tussen de minister en de Vertrouwenscommissie. Met maar één doel, namelijk om te zorgen dat de beste kandidaat straks kan worden beëdigd als nieuwe Gouverneur van Limburg.

De voorzitter: Heeft mevrouw Jetten nog de behoefte om daarop iets te zeggen? Volgens mij verschillen de beide dames niet met elkaar van opvatting.

Mevrouw Jetten (GroenLinks): Nee, met name dat laatste, de beste kandidaat, het beste voor Limburg, het beste voor de Limburgers, kan ik alleen maar onderschrijven.

De voorzitter: Zo is het. Zeer bedankt. Dan gaan wij nu over tot 7.1.

7.1 P-21-015 Statenvoorstel vaststelling profielschets Commissaris van de Koning in Limburg

De voorzitter: Ik breng dat gaarne in stemming. Bestaat er behoefte aan stemming? Die behoefte is er niet. Dan constateer ik dat de profielschets unaniem is vastgesteld. Dan gaan wij over naar 7.2.

7.2 P-21-016 Statenvoorstel Instelling en samenstelling Vertrouwenscommissie en vaststelling verordening Vertrouwenscommissie

De voorzitter: Ook dat breng ik in stemming, als daar behoefte aan bestaat. Bestaat er behoefte aan stemming? Die behoefte is er niet. Dan constateer ik ook op dit punt dat de verordening unaniem is vastgesteld. En dan kan ik vervolgens de minister en mevrouw Jetten verzoeken om zich naar de middencirkel te begeven om daar officieel de profielschets ook te overhandigen.

De voorzitter: Operatie geslaagd.

8. Moties vreemd aan de orde van de dag

n.v.t.

9. Sluiting

De voorzitter: Dan zijn wij, dames en heren, aan het einde gekomen van deze Statenvergadering en wil ik de vergadering sluiten. Ik verzoek de zojuist ingestelde Vertrouwenscommissie te blijven zitten voor het gesprek met de minister. En de overige Statenleden verzoek ik de zaal te verlaten, daar de volgende vergadering, het gesprek met de minister, onder geheimhouding zal plaatsvinden. U wordt vanuit deze Feestzaal door de bodes naar het Statenrestaurant begeleid, waar een maaltijd voor u klaar zal staan. Ik wens u allen nog een fijne avond en smakelijk eten.

(Einde van de vergadering om 17:27 uur)

De notulen van de vergadering van 7 juli 2021 zijn door Provinciale Staten goedgekeurd in hun vergadering van 1 oktober 2021.

Dhr. mr. A.O.J. Pregled, griffier

Dhr. J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Voorraadagenda PS

Wijzigingen zijn in rood weergegeven.

				2021			2022
Dos.nr.	**Titel**	**Gremium**	**Portefeuillehouder**	**W 44**	**W 45**	**W 50**	**PM**
851	Statenvoorstel 2e afwijkingenrapportage 2021	Provinciale Staten (PS)	Roest, A.G.M. (Ad)	PS 05-11-2021			
912	Statenvoorstel Begroting 2022	Provinciale Staten (PS)	Roest, A.G.M. (Ad)	PS 05-11-2021			
82	G-21-028 Statenvoorstel inzake provinciaal inpassingsplan opwaardering Maaslijn	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)		PS 12-11-2021		
922	P-21-020 Statenvoorstel Controlecommissie inzake Controleprotocol accountantscontrole 2021	Controlecommissie (CC)	Statencommissie		PS 12-11-2021		
1025	G-21-022 Statenvoorstel Vaststellen Gedragscode integriteit commissaris van de Koning en gedeputeerden Provincie Limburg 2021, brief GS van 29-6-2021 (GS 2021-16123)	Commissie Integriteit (CI)	Remkes, J.W. (Johan)		PS 12-11-2021		
~~1035~~	~~Aanpassingen infrastructuur (in relatie tot uitbreiding VDL Nedcar)~~	~~Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)~~	~~Satijn, S.H.M. (Stephan)~~		~~PS 12-11-2021~~		
1042	CORRECTIE G-21-029 Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan LVFF en SFL, brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00179474)	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)		PS 12-11-2021		
1046	G-21-027 Statenvoorstel Kenbaar maken wensen en bedenkingen omtrent het beëindigen van de provinciale deelname in Enabling Technologies B.V., brief GS van 7-9-2021 (DOC-00177866)	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)		PS 12-11-2021		
1054	Statenvoorstel Basisrapportage Groot Project Duurzame Verankering VDL Nedcar	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)		PS 12-11-2021		
1060	P-21-006 Statenvoorstel Rapport Onderzoek OV concessie Limburg afspraken aangaande de te leveren kwaliteit OV door Arriva irt de OV concessie Limburg	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)		PS 12-11-2021		
480	Statenvoorstel Mobiliteitsverkenning Regio Parkstad	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)			PS 17-12-2021	
588	Statenvoorstel Beleidskader Waterprogramma 2022-2027	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Roefs, C.W.J.M. (Lia)			PS 17-12-2021	
589	Statenvoorstel aanvulling Faunabeheer (incl. gebiedsgerichte uitkering faunaschade)	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)			PS 17-12-2021	
800	Vervolgvoorstel LIME, 2e tranche	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)			PS 17-12-2021	
841	Statenvoorstel tweede fase van de tweede tranche voor University College Venlo (UCV)	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)			PS 17-12-2021	
852	Statenvoorstel Eindejaarsbijstelling 2021	Provinciale Staten (PS)	Roest, A.G.M. (Ad)			PS 17-12-2021	
1000	Beleidsprogramma Cultuur 2022-2023	Cultuur en Samenleving (CS)	Toorenburg van, M.M. (Madeleine)			PS 17-12-2021	
1002	Statenvoorstel Aanpassing Plan van Transformatie ENCI-gebied	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Roefs, C.W.J.M. (Lia)			PS 17-12-2021	
~~1024~~	~~Initiatiefvoorstel inzake herstructurering MAA tot een Research, Development and Education Centre for Electric Aviation: een toekomstbestendig profiel, mét bestaansrecht.~~	~~Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)~~	~~Satijn, S.H.M. (Stephan)~~			~~PS 17-12-2021~~	
1030	Statenvoorstel Natuur in de Energietransitie	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)			PS 17-12-2021	
1033	Statenvoorstel Omgevingsverordening	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Roefs, C.W.J.M. (Lia)			PS 17-12-2021	
1037	Uitvoeringsprogramma Sport	Cultuur en Samenleving (CS)	Toorenburg van, M.M. (Madeleine)			PS 17-12-2021	
1038	Statenvoorstel Budgetvoorstel natuurbeheer	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)			PS 17-12-2021	
84	Statenvoorstel Provinciaal Inpassingsplan (PIP) N280 West, wegvak Leudal (inclusief Kelperbrug)	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)				PS 01-01-2022
383	Statenvoorstel Provinciaal Inpassingsplan N598 De Hut – De Plank	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)				PS 01-01-2022
596	Statenvoorstel Limburg perspectief op de nationale Luchtvaartnota 2020-2050	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)				PS 01-01-2022
646	Statenvoorstel Basisrapportage N280 West wegvak Leudal	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Mackus, H.J.H. (Hubert)				PS 01-01-2022
690	Statenvoorstel Renovatie start- landingsbaan MAA (incl. financiële totaalkosten -en verwachte opbrengsten)	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)				PS 01-01-2022
704	Statenvoorstel Bosbeleidsplan	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)				PS 01-01-2022
906	Statenvoorstel Basisrapportage LEF	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)		~~PS 12-11-2021~~		PS 01-01-2022
975	Statenvoorstel Toekomststrategie MAA	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)				PS 01-01-2022
1029	Statenvoorstel Stikstofreductie en Natuurverbetering	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)				PS 01-01-2022
1036	Statenvoorstel financieringsvoorstel Greenport Venlo	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)			~~PS 17-12-2021~~	PS 01-01-2022

Limburgs Parlement

provincie limburg

Voorraadagenda PS

				2021			2022
Dos.nr.	**Titel**	**Gremium**	**Portefeuillehouder**	**W 44**	**W 45**	**W 50**	**PM**
851	Statenvoorstel 2e afwijkingenrapportage 2021	Provinciale Staten (PS)	Roest, A.G.M. (Ad)	PS 05-11-2021			
912	Statenvoorstel Begroting 2022	Provinciale Staten (PS)	Roest, A.G.M. (Ad)	PS 05-11-2021			
82	G-21-028 Statenvoorstel inzake provinciaal inpassingsplan opwaardering Maaslijn	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)		PS 12-11-2021		
906	Statenvoorstel Basisrapportage LEF	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)		PS 12-11-2021		
1025	G-21-022 Statenvoorstel Vaststellen Gedragscode integriteit commissaris van de Koning en gedeputeerden Provincie Limburg 2021, brief GS van 29-6-2021 (GS 2021-16123)	Commissie Integriteit (CI)	Remkes, J.W. (Johan)		PS 12-11-2021		
1035	Aanpassingen infrastructuur (in relatie tot uitbreiding VDL Nedcar)	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)		PS 12-11-2021		
1042	CORRECTIE G-21-029 Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan LVFF en SFL, brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00179474)	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)		PS 12-11-2021		
1046	G-21-027 Statenvoorstel Kenbaar maken wensen en bedenkingen omtrent het beëindigen van de provinciale deelname in Enabling Technologies B.V., brief GS van 7-9-2021 (DOC-00177866)	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)		PS 12-11-2021		
1054	Statenvoorstel Basisrapportage Groot Project Duurzame Verankering VDL Nedcar	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)		PS 12-11-2021		
480	Statenvoorstel Mobiliteitsverkenning Regio Parkstad	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)			PS 17-12-2021	
588	Statenvoorstel Beleidskader Waterprogramma 2022-2027	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Roefs, C.W.J.M. (Lia)			PS 17-12-2021	
589	Statenvoorstel aanvulling Faunabeheer (incl. gebiedsgerichte uitkering faunaschade)	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)			PS 17-12-2021	
800	Vervolgvoorstel LIME, 2e tranche	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)			PS 17-12-2021	
841	Statenvoorstel tweede fase van de tweede tranche voor University College Venlo (UCV)	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)			PS 17-12-2021	
852	Statenvoorstel Eindejaarsbijstelling 2021	Provinciale Staten (PS)	Roest, A.G.M. (Ad)			PS 17-12-2021	
1000	Beleidsprogramma Cultuur 2022-2023	Cultuur en Samenleving (CS)	Toorenburg van, M.M. (Madeleine)			PS 17-12-2021	
1002	Statenvoorstel Aanpassing Plan van Transformatie ENCI-gebied	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Roefs, C.W.J.M. (Lia)			PS 17-12-2021	
1024	Initiatiefvoorstel inzake herstructurering MAA tot een Research, Development and Education Centre for Electric Aviation: een toekomstbestendig profiel, mét bestaansrecht.	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)			PS 17-12-2021	
1030	Statenvoorstel Natuur in de Energietransitie	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)			PS 17-12-2021	
1033	Statenvoorstel Omgevingsverordening	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Roefs, C.W.J.M. (Lia)			PS 17-12-2021	
1036	Statenvoorstel financieringsvoorstel Greenport Venlo	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)			PS 17-12-2021	
1037	Uitvoeringsprogramma Sport	Cultuur en Samenleving (CS)	Toorenburg van, M.M. (Madeleine)			PS 17-12-2021	
1038	Statenvoorstel Budgetvoorstel natuurbeheer	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)			PS 17-12-2021	
84	Statenvoorstel Provinciaal Inpassingsplan (PIP) N280 West, wegvak Leudal (inclusief Kelperbrug)	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)				PS 01-01-2022
383	Statenvoorstel Provinciaal Inpassingsplan N598 De Hut – De Plank	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Gaans van, M.W.A. (Maarten)				PS 01-01-2022
596	Statenvoorstel Limburg perspectief op de nationale Luchtvaartnota 2020-2050	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)				PS 01-01-2022
646	Statenvoorstel Basisrapportage N280 West wegvak Leudal	Mobiliteit en Duurzaamheid (MD)	Mackus, H.J.H. (Hubert)				PS 01-01-2022
690	Statenvoorstel Renovatie start- landingsbaan MAA (incl. financiële totaalkosten -en verwachte opbrengsten)	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)				PS 01-01-2022
704	Statenvoorstel Bosbeleidsplan	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)				PS 01-01-2022
975	Statenvoorstel Toekomststrategie MAA	Financien, Economische Zaken en Bestuur (FEB)	Satijn, S.H.M. (Stephan)				PS 01-01-2022
1029	Statenvoorstel Stikstofreductie en Natuurverbetering	Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN)	Gabriëls, G.J.W. (Geert)				PS 01-01-2022

Limburgs Parlement

provincie limburg

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: P-21-022

Onderwerp:
Bekrachtiging geheimhouding Bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van 1 oktober 2021

besluiten:

gelet op artikel 25 van de provinciewet en artikel 10, eerste lid, aanhef en onder c, van de Wet openbaarheid van bestuur, de door het college van Gedeputeerde Staten opgelegde verplichting tot geheimhouding te bekrachtigen voor het volgende document:

- Bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot.

De geheimhouding wordt opgeheven op het moment dat de Controlecommissie de stukken openbaar maakt.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: P-21-022

Onderwerp:
Bekrachtiging geheimhouding Bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van 1 oktober 2021

besluiten:

gelet op artikel 25 van de provinciewet en artikel 10, eerste lid, aanhef en onder c, van de Wet openbaarheid van bestuur, de door het college van Gedeputeerde Staten opgelegde verplichting tot geheimhouding te bekrachtigen voor het volgende document:

- bestuurlijke reactie op de eindrapportage van het onderzoek naar budgetverhogingen bij grote infrastructurele projecten van Berenschot.

De geheimhouding wordt opgeheven op het moment dat de Controlecommissie de stukken openbaar maakt.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

provincie limburg

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-030

DOC-00179497

Onderwerp
Bekrachtiging geheimhouding bijlage Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan Limburg Vroege Fase Fonds (LVFF) en Seed Fonds Limburg (SFL)

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 14 september 2021

besluiten:

gelet op artikel 25 van de provinciewet en artikel 10, eerste lid, aanhef en onder c, van de Wet openbaarheid van bestuur, de door het college van Gedeputeerde Staten opgelegde verplichting tot geheimhouding te bekrachtigen voor het volgende document:

- Financieel advies

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 12 november 2021

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

de heer J.W. Remkes, voorzitter

provincie limburg

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-030

DOC-00179497

Onderwerp
Bekrachtiging geheimhouding bijlage Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen en LVFF en SFL

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 14 september 2021

besluiten:

gelet op artikel 25 van de provinciewet en artikel 10, eerste lid, aanhef en onder c, van de Wet openbaarheid van bestuur, de door het college van Gedeputeerde Staten opgelegde verplichting tot geheimhouding te bekrachtigen voor het volgende document:

- Financieel advies

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 12 november 2021

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

de heer J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-030

Onderwerp:
Bekrachtiging geheimhouding bijlage Statenvoorstel Herkapitalisatie LIOF en verstrekken financieringen aan Limburg Vroege Fase Fonds (LVFF) en Seed Fonds Limburg (SFL)

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 14 september 2021

besluiten:

gelet op artikel 25 van de provinciewet en artikel 10, eerste lid, aanhef en onder c, van de Wet openbaarheid van bestuur, de door het college van Gedeputeerde Staten opgelegde verplichting tot geheimhouding te bekrachtigen voor het volgende document:

- financieel advies.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

provincie limburg

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-031

DOC-00178656

Onderwerp
Bekrachtiging geheimhouding bijlagen bij sonderende nota Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade.

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 14 september 2021

besluiten:

Gelet op artikel 10, tweede lid, aanhef en onder b en g van de Wet openbaarheid van bestuur, de opgelegde verplichting tot geheimhouding van de volgende documenten:
Vertrouwelijke bijlagen bij sonderende nota Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade met toepassing van artikel 25, derde lid, van de Provinciewet te bekrachtigen.

Deze geheimhouding duurt voort totdat Provinciale Staten haar bij nader besluit opheffen.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 12 november 2021

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-031

Onderwerp:
Bekrachtiging geheimhouding bijlagen bij sonderende nota Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 14 september 2021

besluiten:

gelet op artikel 10, tweede lid, aanhef en onder b en g van de Wet openbaarheid van bestuur, de opgelegde verplichting tot geheimhouding van de volgende documenten: Vertrouwelijke bijlagen bij sonderende nota Fase 1 PIP ontgronding Vaesrade met toepassing van artikel 25, derde lid, van de Provinciewet te bekrachtigen. Deze geheimhouding duurt voort totdat Provinciale Staten haar bij nader besluit opheffen.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	GVG	**Behandeld**	D.L.M. Habets
E-mail	dlm.habets@prvlimburg.nl	**Telefoon**	+31 6 111 018 28
Ons kenmerk	DOC-00186422	**Maastricht**	29 september 2021
Bijlage(n)	6	**Verzonden**	29 september 2021

Onderwerp
Besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening (Verzoekbesluit) bij de Kroon voor het onteigeningsplan uitbreiding VDL Nedcar

Geachte Staten,

Hierbij bieden wij u een voorstel tot besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening (Verzoekbesluit) bij de Kroon inzake het onteigeningsplan uitbreiding VDL Nedcar aan.

Als aanvulling op dit voorstel doen wij u nadien nog de navolgende bijlagen toekomen:
- Lijst met de te onteigenen zaken;
- Grondplantekeningen (3 kaarten);
- Zakelijke beschrijving.

De definitieve exemplaren van de bijlagen dienen als onderdeel van het besluit te worden opgenomen. Een en ander conform punt 18 van het Statenvoorstel.

Voor verdere toelichting verwijzen wij naar dat Statenvoorstel.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie limburg

Gewijzigd Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-21-024

0 Toelichting

Zoals in het Statenvoorstel reeds aangekondigd, zou er een laatste check plaatsvinden op de stukken in overleg met de Kroon en advocaat en deze heeft geleid tot een aanpassing van het Statenvoorstel op ondergeschikte punten. In het voorstel is dit zichtbaar aangegeven met onderstreepte passages (paragraaf 6 van de 1 minuut versie, paragrafen 5 en 9 van de reguliere versie).

Daarnaast zijn (zoals formeel aangekondigd) de lijst, grondplantekeningen en de zakelijke beschrijving aangepast aan de gehanteerde peildatum en aan het gewenste format van de Kroon.

Een en ander leidt niet tot een ander voorgesteld besluit.

1 Onderwerp

Besluit tot indiening van een verzoek bij de Kroon om over te gaan tot aanwijzing ter onteigening van gronden ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld d.d. 18 december 2020, een en ander ten name van de Provincie Limburg (verzoekbesluit).

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

VDL Nedcar heeft de Provincie Limburg verzocht om een gecoördineerde inpassingsplan procedure Uitbreiding VDL Nedcar te starten, zodat het bedrijf ruimte krijgt om uitbreiding van de autofabriek mogelijk te maken. Het is van provinciaal belang om de strategische positie van VDL Nedcar te versterken door de autofabriek ruimte te geven voor uitbreiding. Daarmee wordt de automotive-industrie duurzaam verankerd in Limburg, hetgeen de Limburgse economie versterkt en zorgt voor behoud en (mogelijke) uitbreiding van werkgelegenheid.
Gekoppeld aan het mogelijk maken van een uitbreiding van de autofabriek worden de daarmee samenhangende infrastructurele maatregelen aan de omliggende provinciale infrastructuur met gemeentelijke aansluitende wegen, gericht op een betere bereikbaarheid, mogelijk gemaakt. De aanpassingen van de infrastructuur zijn nodig om de uitbreiding van de fabriek te faciliteren.

De provincie Limburg is verantwoordelijk voor het organiseren en uitvoeren van de grondverwerving en noodzakelijke onteigeningen voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot de uitbreiding Nedcar VDL.

Beoogd resultaat is het verkrijgen van een Koninklijk Besluit waarin gronden ter onteigening worden aangewezen zodat, wanneer deze gronden niet tijdig in onbelaste staat minnelijk verworven kunnen worden, een gerechtelijke onteigeningsprocedure opgestart kan worden om daarmee de noodzakelijke eigendom te verwerven voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar.

3 Bevoegdheid

Provinciale Staten zijn gelet op artikel 78 Onteigeningswet bevoegd te besluiten om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen.
De planologische basis voor de titel IV onteigening betreft in het onderhavige geval een inpassingsplan conform artikel 77 lid 1 sub 1 Onteigeningswet, zijnde:
Provinciaal Inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals door Provinciale Staten (gewijzigd) is vastgesteld d.d. 18 december 2020.
Tegen het vaststellingsbesluit zijn diverse beroepen ingesteld. De zittingsdatum bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State is nog niet bekend, maar dit zal op zijn vroegst derde of vierde kwartaal 2021 zijn. Daarna moet de Afdeling in beginsel binnen zes weken uitspraak doen, maar deze termijn wordt in veel gevallen niet gehaald en vervolgens verlengd.

4 Voorstel aan Provinciale Staten

Aan Provinciale Staten wordt voorgesteld om te besluiten:

I. de Kroon conform titel IV van de Onteigeningswet te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing ter onteigening van de op de bij dit besluit gevoegde grondtekening en de lijst van onroerende zaken vermelde gronden, een en ander ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL, zoals (gewijzigd) vastgesteld door Provinciale Staten op 18 december 2020;
II. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;
III. de uitvoering van dit verzoekbesluit (o.a. gelet op artikel 79 van de Onteigeningswet het tijdig voordragen van het verzoekbesluit aan de Kroon, het vervaardigen van de in artikel 79 van de Onteigeningswet omschreven mee te sturen stukken, het eventueel aanvullen of verbeteren van het verzoek en het opstellen van een zienswijzenreactie) op te dragen aan Gedeputeerde Staten.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

Om tijdige realisatie van het onderdeel provinciale aanpassingen aan de infrastructuur ten behoeve van de Uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen, is het noodzakelijk om over de daarvoor benodigde gronden te beschikken. Uitgangspunt hierbij is minnelijke verwerving van de eigendom. Indien onderhandeling niet tot het gewenste resultaat leidt, dient onteigening mogelijk te zijn. Het onderhavige voorstel regelt de eerste stap in dit onteigeningsproces, zijnde het besluit om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen.

6 Risico’s

Hierboven is reeds aangegeven dat het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar de basis is voor de onderhavige onteigening. De consequentie hiervan is dat de onteigening alleen kan worden uitgesproken door de civiele rechter als het (desbetreffende onderdeel van het) inpassingsplan bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State stand houdt.

In de anterieure overeenkomst inzake gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar d.d. 10 december 2020 tussen VDL en de Provincie Limburg heeft de Provincie zich verplicht tot aanleg van de infrastructurele aanpassingen, tenzij VDL Nedcar niet voldoet aan een aantal in de overeenkomst beschreven voorwaarden, die verband houden met de continuïteit van VDL Nedcar en de daarmee samenhangende werkgelegenheid. Op deze wijze is een “noodrem” ingebouwd voor het geval op het laatste moment zou blijken dat vanwege onvoorziene toekomstige ontwikkelingen niet langer kan worden aangenomen dat de door de provincie Limburg te plegen omvangrijke investeringen zullen bijdragen aan het beoogde doel, te weten het behouden/creëren van een structureel werkgelegenheidsniveau van gemiddeld 6.00 á 6.5000 medewerkers. Uiteraard wordt de gerechtelijke onteigeningsprocedure (dagvaardingsprocedure) niet gestart in het geval de provincie Limburg onverhoopt van deze “noodrem” gebruik moet maken.

In geval van een toewijzend vonnis in de gerechtelijke fase kan over de eigendom worden beschikt. Deze fase van de onteigeningsprocedure kan pas aanvangen als de administratieve fase is doorlopen. Mocht er een “no go” voor de uitvoering van de infrastructurele aanpassingen zijn, dan wel geen “go” worden verwacht binnen 2 jaar na de datum van het Kroonbesluit, dan wordt de gerechtelijke fase niet gestart. In dat geval zullen wij u nader informeren hoe hiermee om te gaan.

Onteigening is een “ultimum remedium” en zodoende is de procedure met veel waarborgen is omkleed. Relatief kleine fouten hebben hierdoor grote consequenties. Zorgvuldigheid en eenduidigheid is zodoende cruciaal voor een succesvol onteigeningstraject.

Als laatste is het van belang te realiseren dat termijnen in de onteigeningsprocedure indicatief zijn en zodoende niet afdwingbaar. Het zijn grotendeels termijnen van orde en daarnaast ook afhankelijk van derden, zoals de Kroon, de Rechtbank en de Hoge Raad. Hier hebben wij geen directe invloed op.

Gewijzigd Statenvoorstel
No: G-21-024

1. Onderwerp

Besluit tot indiening van een verzoek bij de Kroon om over te gaan tot aanwijzing ter onteigening van gronden ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld d.d. 18 december 2020, een en ander ten name van de Provincie Limburg (verzoekbesluit).

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

VDL Nedcar heeft de Provincie Limburg verzocht om een gecoördineerde inpassingsplan procedure Uitbreiding VDL Nedcar te starten, zodat het bedrijf ruimte krijgt om uitbreiding van de autofabriek mogelijk te maken. Het is van provinciaal belang om de strategische positie van VDL Nedcar te versterken door de autofabriek ruimte te geven voor uitbreiding. Daarmee wordt de automotive-industrie duurzaam verankerd in Limburg, hetgeen de Limburgse economie versterkt en zorgt voor behoud en (mogelijke) uitbreiding van werkgelegenheid.
Gekoppeld aan het mogelijk maken van een uitbreiding van de autofabriek worden de daarmee samenhangende infrastructurele maatregelen aan de omliggende provinciale infrastructuur met gemeentelijke aansluitende wegen, gericht op een betere bereikbaarheid, mogelijk gemaakt. De aanpassingen van de infrastructuur zijn nodig om de uitbreiding van de fabriek te faciliteren.

De provincie Limburg is verantwoordelijk voor het organiseren en uitvoeren van de grondverwerving en noodzakelijke onteigeningen voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot de uitbreiding Nedcar VDL.

Om tijdige realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen, is het noodzakelijk om over de daarvoor benodigde gronden te beschikken. Uitgangspunt hierbij is minnelijke verwerving van de eigendom. Indien onderhandelingen om te komen tot minnelijke verwerving niet tot het gewenste resultaat leiden, dient onteigening mogelijk te zijn. Het onderhavige voorstel regelt de eerste stap in dit onteigeningsproces, zijnde het besluit om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen. Deze stap dient tijdig gezet te worden zodat, indien en zodra blijkt dat minnelijk overleg naar redelijke verwachting niet tot een tijdige verwerving van onbelaste eigendom van gronden zal kunnen leiden, tijdig een onteigeningsprocedure bij de rechtbank kan worden aangevangen.

Zodra de gehele (administratieve) onteigeningsprocedure van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar met goed gevolg is doorlopen en het inpassingsplan onherroepelijk is geworden, kan de eigendom middels een gerechtelijke onteigeningsprocedure worden verkregen en kan het werk (provinciale infrastructurele aanpassingen) worden gerealiseerd. Van belang om op te merken is dat de civiele rechter in de gerechtelijke onteigeningsprocedure de onteigening pas uitspreekt als het onderliggende inpassingsplan (althans voor het desbetreffende onderdeel) onherroepelijk is geworden.

Parallel aan (het opstarten van) de (administratieve) onteigeningsprocedure zullen uiteraard de minnelijke onderhandelingen met de eigenaren worden voortgezet.

Met dit voorstel stellen wij Provinciale Staten voor om conform titel IV van de Onteigeningswet te besluiten de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar en ten name van de Provincie Limburg.

Het beoogd resultaat is:

a. Besluit van de Kroon tot aanwijzing van gronden ter onteigening ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar;
b. Het uiteindelijke doel is om de eigendom te verwerven van alle aangewezen percelen ten behoeve van het Provinciale inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar (onderdeel provinciale aanpassingen aan de infrastructuur), zoals gewijzigd vastgesteld op 18 december 2020, om daarmee de verwezenlijking van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen. De verwerving dient bij voorkeur minnelijk tot stand te komen, maar daar waar een minnelijke verwerving tegen redelijke voorwaarden niet mogelijk is, zal onteigening mogelijk moeten zijn.

3. Bevoegdheid

Provinciale Staten zijn gelet op artikel 78 van de Onteigeningswet bevoegd te besluiten om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen. De planologische basis voor de titel IV onteigening betreft in het onderhavige geval een inpassingsplan conform artikel 77 lid 1 sub 1 van de Onteigeningswet, zijnde het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals door Provinciale Staten (gewijzigd) is vastgesteld d.d. 18 december 2020.
Zie verder paragraaf 9 juridische aspecten.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

Aan Provinciale Staten wordt voorgesteld te besluiten:

1. de Kroon conform titel IV van de Onteigeningswet te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing ter onteigening van de op de bij dit besluit gevoegde grondtekening en de lijst van onroerende zaken vermelde gronden, een en ander ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld door Provinciale Staten op 18 december 2020;
2. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;
3. de uitvoering van dit verzoekbesluit (o.a. gelet op artikel 79 van de Onteigeningswet het tijdig voordragen van het verzoekbesluit aan de Kroon, het vervaardigen van de in artikel 79 van de Onteigeningswet omschreven mee te sturen stukken, het eventueel aanvullen

of verbeteren van het verzoek en het opstellen van een zienswijzenreactie) op te dragen aan Gedeputeerde Staten.

5. Risico's

Hiervoor is reeds aangegeven dat het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar de basis is voor onderhavige onteigening. De consequentie hiervan is dat de onteigening alleen kan worden uitgesproken door de civiele rechter als het (desbetreffende onderdeel van het) inpassingsplan bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State stand houdt.

In de anterieure overeenkomst inzake gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar d.d. 10 december 2020 tussen VDL en de Provincie Limburg heeft de Provincie zich verplicht tot aanleg van de infrastructurele aanpassingen, tenzij VDL Nedcar niet voldoet aan een aantal in de overeenkomst beschreven voorwaarden, die verband houden met de continuïteit van VDL Nedcar en de daarmee samenhangende werkgelegenheid. Op deze wijze is een "noodrem" ingebouwd voor het geval op het laatste moment zou blijken dat vanwege onvoorziene toekomstige ontwikkelingen niet langer kan worden aangenomen dat de door de provincie Limburg te plegen omvangrijke investeringen zullen bijdragen aan het beoogde doel, te weten het behouden/creëren van een structureel werkgelegenheidsniveau van gemiddeld 6.00 á 6.5000 medewerkers. Uiteraard wordt de gerechtelijke onteigeningsprocedure (dagvaardingsprocedure) niet gestart in het geval de provincie Limburg onverhoopt van deze "noodrem" gebruik moet maken.

In geval van een toewijzend vonnis in de gerechtelijke fase kan over de eigendom worden beschikt. Deze fase van de onteigeningsprocedure kan pas aanvangen als de administratieve fase is doorlopen. Mocht er een "no go" voor de uitvoering van de infrastructurele aanpassingen zijn, dan wordt de gerechtelijke fase niet gestart. In dat geval zullen wij u nader informeren hoe hiermee om te gaan.

Onteigening is een "ultimum remedium" en zodoende is de procedure met veel waarborgen omkleed. Relatief kleine fouten hebben hierdoor grote consequenties. Zorgvuldigheid en eenduidigheid is zodoende cruciaal voor een succesvol onteigeningstraject.

Als laatste is het van belang om te realiseren dat termijnen in de onteigeningsprocedure indicatief zijn en zodoende niet afdwingbaar. Het zijn grotendeels termen van orde en daarnaast ook afhankelijk van derden, zoals de Kroon, de Rechtbank en de Hoge Raad. Hier hebben we geen directe invloed op.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

Uitbreiding VDL Nedcar

Gekoppeld aan het mogelijk maken van een uitbreiding van de autofabriek worden de daarmee samenhangende infrastructurele maatregelen aan de omliggende provinciale infrastructuur met gemeentelijke aansluitende wegen, gericht op het borgen van doorstroming en verkeersveiligheid, mogelijk gemaakt.

De uitbreiding van VDL Nedcar betekent een toename van de hoeveelheid verkeer. De verkeerstoename heeft effect op de omliggende infrastructuur, met name op de aansluitingen van VDL Nedcar op de provinciale wegen N297 en N276. De verkeerstoename vanwege de fabrieksuitbreiding is aanleiding voor infrastructurele maatregelen, met als doel de infrastructuur toekomstvast en robuust vorm te geven. Er wordt onder andere voorzien in een ongelijkvloerse kruising in de N297 en in een verplaatsing van de N276, zodat de weg aan de oostzijde van de uitbreiding van VDL Nedcar komt en een randweg rond het nieuwe fabrieksterrein vormt. VDL Nedcar krijgt daarmee de beschikking over een aaneengesloten fabrieksterrein, zonder doorkruisingen van (provinciale) wegen.

Inpassingsplan
Op 18 december 2020 is door Provinciale Staten het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar gewijzigd vastgesteld. Dit inpassingsplan vormt de planologische basis voor de gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar.

Gronden
Om de tijdige realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen, is het noodzakelijk om over de daarvoor benodigde gronden te kunnen beschikken. Uitgangspunt hierbij is minnelijke verwerving van de eigendom van die gronden. Indien minnelijke verwerving niet tot het gewenste resultaat leidt, dient onteigening mogelijk te zijn. Het onderhavige voorstel regelt de eerste stap in dit onteigeningsproces, zijnde het besluit om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen.

Zodra de gehele (administratieve) onteigeningsprocedure (en de inpassingsplanprocedure Uitbreiding VDL Nedcar) inzake de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingplan Uitbreiding VDL Nedcar met goed gevolg is doorlopen, kan de eigendom middels een gerechtelijke onteigeningsprocedure worden verkregen en kan het werk (provinciale aanpassingen van de infrastructuur) vervolgens worden gerealiseerd.

Minnelijke verwerving
Parallel aan (het opstarten van) de (administratieve) onteigeningsprocedure zullen uiteraard de minnelijke onderhandelingen met de eigenaren en andere belanghebbenden worden voortgezet.

Met dit voorstel stellen wij Provinciale Staten zodoende voor conform titel IV van de Onteigeningswet te besluiten de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar en ten name van de Provincie Limburg.

Bestemmingen waarvoor wordt onteigend
Het onderhavige voorstel ziet in principe op het gedeelte van het gebied ten behoeve van de aanpassing aan de infrastructuur waarop het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar (onderdeel provinciale aanpassingen aan de infrastructuur) ziet, voor zover verwerving noodzakelijk is voor

de uitvoering van het werk. Voor de specifieke bestemmingen waarvoor onteigend wordt, wordt verwezen naar de zakelijke beschrijving (onderdeel van de onteigeningsstukken die bij dit voorstel horen) alsmede naar het inpassingsplan.

Percelen Provincie en andere overheden
In de lijst van te onteigenen onroerende zaken zijn (momenteel) ook de percelen en perceelsgedeelten die (gedeeltelijk) aan de Provincie of aan andere overheden toebehoren opgenomen. Enkele van deze gronden zijn thans in (mede)gebruik bij nadere rechthebbenden, bijvoorbeeld pachters of huurders. Door deze gronden op de lijst van te onteigenen onroerende zaken op te nemen is beoogd om, de gronden te verkrijgen vrij van alle eventueel met betrekking tot de gronden bestaande lasten en rechten (titelzuiverende werking). Deze titelzuiverende werking van de onteigening betekent dat de onteigenaar een onroerende zaak verkrijgt, waarop geen rechten van anderen (meer) bestaan. Mogelijke vertragingen worden daardoor zoveel mogelijk beperkt. Ook voor de gronden geldt vanzelfsprekend dat deze bij voorkeur langs minnelijke weg vrij van lasten en rechten worden verkregen. Hiertoe worden onderhandelingen met de betreffende rechthebbenden gevoerd.

Planning provinciale aanpassingen aan de infrastructuur
- Go no go start uitvoering : oktober 2022
- Onderhandeling & opdrachtverlening werk: oktober 2022 – januari 2023
- Start realisatiefase: februari 2023
- Uitvoering gereed: 2024

Aanpassen verzoekbesluit door Gedeputeerde Staten
In het onderhavige verzoekbesluit is de navolgende bevoegdheid voor Gedeputeerde Staten opgenomen:

I. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;

Middels deze bevoegdheid van Gedeputeerde Staten kan worden ingespeeld op de laatste stand van zaken met betrekking tot enerzijds de minnelijke onderhandelingen en anderzijds andere relevante ontwikkelingen. Op deze wijze wordt gewaarborgd dat alleen die gronden ter onteigening worden aangewezen waarvan de onteigening ook daadwerkelijk noodzakelijk is. Indien tussentijds alsnog minnelijke overeenstemming wordt bereikt ten aanzien van de verwerving van een perceel en de eigendom van dat perceel is verkregen, kan dit perceel door Gedeputeerde Staten zodoende buiten de onteigening worden gehouden. Op dat moment is voor een dergelijk perceel de noodzaak tot onteigening immers niet meer aanwezig.
Een en ander sluit aan bij het uitgangspunt dat de inspanningen van de Provincie Limburg primair gericht zijn op een minnelijke verwerving.

Uitvoering van dit besluit door Gedeputeerde Staten
De concrete uitvoering van dit besluit wordt opgedragen aan Gedeputeerde staten. U dient hierbij te denken aan onder andere het hiervoor genoemde verzoek om bepaalde percelen alsnog buiten de onteigening te laten, het verzorgen van de verplichte voordracht aan de Kroon, het

(laten) vervaardigen van de mee te sturen en wettelijk voorgeschreven stukken, het eventueel aanvullen en verbeteren van het verzoek, onder andere na de quick scan van de Kroon en het (laten) opstellen van een zienswijzenreactie op verzoek van de Kroon.

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf

Onder punt 6 is aangegeven dat het alternatief voor onteigening de minnelijke verwerving is. Het tijdig inzetten van het onteigeningsinstrument schept duidelijkheid en vergroot daarmee de kans dat een minnelijke verwerving alsnog tot stand komt (ter voorkoming van onteigening)

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

De uitbreiding van VDL Nedcar is opgenomen onder het Begrotingsprogramma 3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit, product 3.4.3. Werklocaties.

De kosten voor de aankopen van gronden en opstallen zijn opgenomen en begroot onder de totale kosten voor realisatie van de gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar.

9. Juridische aspecten

Provinciaal Inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar

De planologische basis voor de titel IV onteigening betreft in het onderhavige geval een inpassingsplan conform artikel 77 lid 1 sub 1 van de Onteigeningswet, zijnde inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals door Provinciale Staten (gewijzigd) is vastgesteld d.d. 18 december 2020.

Titel IV Onteigeningswet

Onteigening is de gedwongen eigendomsovergang van onroerende zaken van de eigenaar naar de onteigenaar. De eigendom gaat over in vrije staat: de onteigening maakt dus ook een einde aan eventuele rechten van derden (bijvoorbeeld huur of pacht). Dit wordt ook wel aangeduid met de term ‘titelzuiverende werking’.
Artikel 77 e.v. van de Onteigeningswet biedt de mogelijkheid om een titel tot onteigening te verkrijgen door de Kroon te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing van gronden ter onteigening om tot realisering van het Provinciaal inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar te kunnen komen. Onteigening ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar is het doel van dit voorstel.

Argumenten

De Kroon hanteert bij het besluit tot onteigening een aantal toetsingscriteria. Er dient sprake te zijn van een ruimtelijk of volkshuisvestingsbelang, de beoogde ontwikkeling moet het algemeen belang dienen, er moet sprake zijn van noodzaak tot onteigening en de realisatie van de beoogde plannen dient urgent te zijn.

Het ruimtelijk belang, het algemeen belang en de urgentie zijn onderbouwd in het Provinciaal inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar in combinatie met de zakelijke beschrijving. De urgentie volgt mede uit het feit dat de start van de uitvoering van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur is voorzien vanaf februari 2023.

Vanwege de urgentie van de aanleg van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur, dienen de gronden, die op de bij dit voorstel behorende lijst staan vermeld, spoedig ter onteigening worden aangewezen. VDL Nedcar heeft vooruitlopende op de bedrijfsuitbreiding reeds een aantal omvangrijke investeringen gepleegd. Zo zijn aanzienlijke bedragen in grondverwerving, natuurcompensatie en planvoorbereiding geïnvesteerd. De planvoorbereiding heeft geresulteerd in een aanvraag omgevingsvergunning, die uitbreiding van de bedrijfslocatie mogelijk maakt. Deze vergunning is in december 2020 aan VDL Nedcar verleend. Op 1 juni 2021 is VDL Nedcar ontheffing verleend van enkele verbodsbepalingen uit de Wet Natuurbescherming. Op 7 september 2021 hebben wij besloten de niet openbare Europese aanbestedingsprocedure van de 'Bouwteamovereenkomst Infrastructuur Gebiedsontwikkeling VDL-Nedcar' te starten. Realisatie van het werk is voorzien vanaf februari 2023 tot en met december 2024.

Met betrekking tot de noodzaak om tot onteigening over te gaan verlangt de Kroon voorts dat de om onteigening verzoekende instantie voorafgaand aan het verzoekbesluit een poging heeft ondernomen om de grond minnelijk te verwerven. Aan deze eis is naar het oordeel van de Kroon in het algemeen genoegzaam voldaan, indien voor het verzoekbesluit een redelijke poging tot minnelijke verwerving is ondernomen en ten tijde van het nemen van het verzoekbesluit voldoende aannemelijk is dat die onderhandelingen voorlopig niet tot het gewenste resultaat leiden. In dit kader dient voor de datum van het verzoekbesluit ten minst eén schriftelijk aanbod aan de eigenaar te zijn gedaan.

Aangezien aan alle op de bij het onteigeningsplan behorende lijst vermelde eigenaren tenminste één schriftelijk aanbod is gedaan en niet aannemelijk is dat de voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar benodigde gronden tijdig minnelijk verworven kunnen worden, is onteigening noodzakelijk.

Het nemen van het verzoekbesluit betekent overigens niet dat het minnelijk overleg wordt beëindigd. Na het nemen van het verzoekbesluit zal geprobeerd blijven de benodigde gronden zoveel als mogelijk minnelijk te verwerven.

Op de bij het onteigeningsplan behorende lijst en grondplantekening zijn de te verwerven onroerende zaken aangegeven.

Samenloop inpassingsplan en onteigeningsprocedure
Het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar is door Provinciale Staten op 18 december 2020 (gewijzigd) vastgesteld. Tegen het vaststellingsbesluit zijn diverse beroepen ingesteld. De zittingsdatum bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State is nog niet bekend, maar dit zal op zijn vroegst derde of vierde kwartaal 2021 zijn. Daarna moet de Afdeling in beginsel binnen zes weken uitspraak doen, maar deze termijn wordt in veel gevallen niet gehaald en vervolgens verlengd.

De samenhang tussen de procedure tegen het inpassingsplan en de onteigeningsprocedure is vastgelegd in artikel 3.36b van de Wet ruimtelijke ordening. In dit artikel is bepaald dat de

rechtbank niet eerder uitspraak doet in de gerechtelijke onteigeningsprocedure, dan nadat het onderdeel van het inpassingsplan ter uitvoering waarvan wordt onteigend, onherroepelijk is geworden. Voorafgaande aan het onherroepelijk worden van het inpassingsplan kan daarom al het verzoekbesluit genomen worden, kan de Kroon besluiten gronden ter onteigening aan te wijzen en kan de dagvaarding tot onteigening worden uitgebracht.

Voorafgaand minnelijk overleg
In het kader van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar is in 2021 gestart met de minnelijke verwerving van de benodigde gronden. Hoewel het streven blijft de nog niet verworven gronden langs minnelijke weg in eigendom te verkrijgen, dient voorshands rekening gehouden te worden met de mogelijkheid dat wellicht niet alle gronden (tijdig) langs minnelijke weg kunnen worden verkregen, ondanks de inspanningen daartoe. De onderhandelingen hebben tot op heden niet voor alle gronden tot het gewenste resultaat geleid en er is geen zicht op het alsnog (tijdig) bereiken van minnelijke overeenstemming voor alle gronden. De voor de realisatie van het inpassingsplan nog benodigde gronden zijn op de bijgaande grondplantekening en bijbehorende lijst van te onteigenen onroerende zaken weergegeven.

Indien de gronden niet langs minnelijke weg kunnen worden verkregen, dient de onteigening daarvan door de rechter te worden uitgesproken. De procedure hiertoe is mogelijk zodra uw verzoekbesluit is gevolg door een besluit van de Kroon, waarin de gronden ter onteigening zijn aangewezen.

Documenten
In artikel 79 van de Onteigeningswet zijn de documenten opgesomd die met het verzoekbesluit aan de Kroon moeten worden toegezonden. Deze stukken dienen ook (zoveel als mogelijk) aan het verzoekbesluit ten grondslag te liggen. Ingevolge artikel 78 lid 2 van de Onteigeningswet worden deze documenten vervolgens door de Kroon ter inzage gelegd, samen met het (voor)ontwerpbesluit tot onteigening.

De als bijlage opgenomen *grondplantekening* en *lijst van te onteigenen onroerende zaken* maken onderdeel uit van dit voorstel. Daarnaast is ter onderbouwing van het verzoek een *zakelijke beschrijving* van de onteigening toegevoegd. De overige in artikel 79 van de Onteigeningswet opgesomde documenten zullen door Gedeputeerde Staten tijdig aan de Kroon worden toegezonden. Deze stukken, waaronder een logboek van de minnelijke onderhandelingen, liggen voorafgaand aan de vergadering voor de leden van de Provinciale Staten ter inzage.

Update PS voorstel en lijst van te onteigenen onroerende zaken en grondplantekening
De consequenties van de laatste stand van de minnelijke onderhandelingen en andere relevante ontwikkelingen zullen door Gedeputeerde Staten worden verwerkt in de onteigeningsstukken, zoals onderhavig “PS voorstel” en “lijst van te onteigenen onroerende zaken”. Daarnaast zal nog een kadastrale controle plaatsvinden voorafgaand aan de vergadering van Provinciale Staten.

Voor de definitieve besluitvorming (geagendeerd voor 1 oktober 2021) zal het definitieve PS voorstel, inclusief de betreffende lijst van te onteigenen onroerende zaken, grondplantekening en zakelijke beschrijving, worden aangereikt aan de Griffie, zodat u tijdig over de definitieve stukken kunt beschikken.

Ten tijde van onderhavig voorstel is uit het minnelijk overleg met een van de eigenaren gebleken dat een optimalisatie mogelijk is ten aanzien van het ontwerp ter plaatse van deze onroerende zaak. Deze optimalisatie leidt ertoe dat er minder grond nodig is dan het oorspronkelijke ontwerp van het werk. Derhalve heeft er reeds een aanpassing plaatsgevonden in de lijst van te onteigenen onroerende zaken, in die zin dat de benodigde oppervlakte is teruggebracht naar het geoptimaliseerde ontwerp.

Doordat de besluitvorming van Provinciale Staten omtrent de onteigening gebaseerd dient te zijn op actuele aanbiedingen op basis van de actuele kadastrale situatie en voorts foutieve aanbiedingen niet achteraf hersteld kunnen worden, is het helaas onvermijdelijk om de onteigeningsstukken kort voor besluitvorming te actualiseren.
Op deze wijze trachten Gedeputeerde Staten een zo correct en volledig mogelijk PS voorstel inclusief “lijst van te onteigenen onroerende zaken”, “grondplantekening” en “zakelijke beschrijving” aan te leveren voor de voordracht aan de Kroon. Daarnaast zullen Gedeputeerde Staten zorgdragen voor het correct aanleveren van de overige stukken, zoals aangeduid in artikel 79 van de Onteigeningswet.

10. Verbindingslijnen en andere visies
Niet van toepassing.

11. Relatie met aanpak coronacrisis
Niet van toepassing.

12. Toets Referendumverordening
Niet van toepassing.

13. Effecten op CO_2 en stikstof emissies
Niet van toepassing.

14. Verdere planning, procedure en uitvoering

1. Het besluit tot indiening van het verzoek tot onteigening (gepland voor 1 oktober 2021)
2. Administratieve onteigeningsprocedure (collectief)
3. Tussenfase laatste aanbod (per partij)
4. Go no go start uitvoering infrastructurele aanpassingen (gepland voor oktober 2022)
5. Gerechtelijke onteigeningsprocedure (per partij)
6. Realisatie van het werk op het onteigende perceel door aannemer

15. Periodieke informatie/sturingsinformatie

- ☐ **Via Jaarstukken en Begroting**
  - ☐ Paragraaf Projecten
  - ☐ Paragraaf Financieringen
  - ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
  - ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
  - ☐ Programmaverantwoording
- ☐ **Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten**

16. Evaluatie

Kort voor de indiening van het verzoekbesluit bij de Kroon en kort voor de verwachte besluitvorming door de Kroon zal worden nagegaan of en in hoeverre het verzoekbesluit en de daarbij behorende stukken dienen te worden aangepast. Dat zal het geval zijn wanneer de onteigening van één of meerdere in het verzoekbesluit begrepen gronden niet langer noodzakelijk is, bijvoorbeeld doordat deze gronden intussen minnelijk verworven zijn of doordat enig onderdeel van het inpassingsplan door de rechter wordt vernietigd en uitvoering van dat onderdeel niet langer mogelijk is.

17. Communicatie

In de minnelijke fase van de grondverwerving zijn direct belanghebbenden geïnformeerd over de procedure tot onteigening. Over het verzoekbesluit zullen direct belanghebbenden ook worden geïnformeerd middels een brief. In deze persoonlijke brief wordt ook aandacht besteed aan de status van dit voorgenomen verzoekbesluit in relatie tot de minnelijke onderhandelingen. Waar nodig, is deze brief van tevoren aangekondigd om misverstanden te voorkomen.

De verdere procedure die voorafgaat aan het tot stand komen van het onteigeningsbesluit vindt plaats onder bevoegdheid van de Kroon. In dat kader zal ook de Kroon zorgdragen voor de ter inzage legging van het ontwerpbesluit tot onteigening en persoonlijke aanschrijving van belanghebbenden.

Zodoende is goede communicatie met de belanghebbenden uitgangspunt en heeft elk aankoopdossier een persoonlijke grondverwerver als eerste aanspreekpunt voor nadere vragen en/of opmerkingen.

18. Meegezonden bijlagen

Bijlagen bij deze nota (voor de commissievergadering) zijn een conceptlijst met de te onteigenen onroerende zaken, concept grondplantekeningen met de ligging daarvan en een concept zakelijke beschrijving.
(Een actueel en definitief exemplaar van de lijst, bijbehorende grondplantekeningen en zakelijke beschrijving wordt u tijdig voor de PS vergadering aangeleverd via de griffie (geagendeerd voor 1 oktober 2021. Deze nog te ontvangen definitieve exemplaren dienen als onderdeel van het besluit te worden opgenomen).
De overige stukken die aan de Kroon moeten worden meegezonden, waaronder een logboek van de minnelijke onderhandelingen, liggen voor de leden van de Provinciale Staten ter inzage.

provincie limburg

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-024

Onderwerp:
Besluit tot indiening van een verzoek bij de Kroon om over te gaan tot aanwijzing ter onteigening van gronden ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur ten behoeve van het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld d.d. 18 december 2020, een en ander ten name van de Provincie Limburg (verzoekbesluit).

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 20 juli 2021

besluiten:

1. de Kroon conform titel IV van de Onteigeningswet te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing ter onteigening van de op de bij dit besluit gevoegde grondtekening en de lijst van onroerende zaken vermelde gronden, een en ander ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld door Provinciale Staten op 18 december 2020;
2. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;
3. de uitvoering van dit verzoekbesluit (o.a. gelet op artikel 79 van de Onteigeningswet het tijdig voordragen van het verzoekbesluit aan de Kroon, het vervaardigen van de in artikel 79 van de Onteigeningswet omschreven mee te sturen stukken, het eventueel aanvullen of verbeteren van het verzoek en het opstellen van een zienswijzenreactie) op te dragen een Gedeputeerde Staten.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

ZAKELIJKE BESCHRIJVING

Ten behoeve van de onteigening van onroerende zaken, gelegen te gemeente Sittard-Geleen en gemeente Echt-Susteren, op grond van artikel 78 Onteigeningswet
(Titel IV)
Ter realisering van het provinciaal inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar
Ten name van de provincie Limburg

Onteigeningsplan Uitbreiding VDL Nedcar

1. Aanhef

Onteigening voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, ten name van de provincie Limburg.

2. Aanleiding, nut en noodzaak werk en urgentie onteigening

2.1. Aanleiding, nut en noodzaak

VDL Nedcar is als autofabrikant al geruime tijd gevestigd in Born en is uitgegroeid tot één van de grootste werkgevers en een belangrijke economische motor van Zuid-Limburg. Om deze rol structureel te behouden en te versterken is uitbreiding van de fabriek (aan de noordzijde) met een tweede productielijn noodzakelijk. De uitbreiding van VDL Nedcar maakt het mogelijk om nieuwe klanten te kunnen werven en werkgelegenheid te behouden en indien mogelijk uit te breiden.

De uitbreiding van de fabriek betekent tevens dat het verkeer toeneemt. Op basis van de huidige situatie zijn er tijdens de dienstwissels enkele knelpunten in de doorstroming op de omliggende wegen. Om de knelpunten op de wegen niet te vergroten, is besloten om een randweg aan te leggen (in feite een verlegging van de bestaande N276) en aan de N297 enkele aanpassingen te doen. De belangrijkste aanpassing aan de N297 is de aanleg van een ongelijkvloerse kruising die de primaire ontsluiting wordt voor zowel VDL Nedcar als Katoen Natie. Daarmee wordt de doorstroming en verkeersveiligheid op deze wegen geborgd. Verder wordt het gelijkvloerse kruispunt wat de huidige ontsluiting vormt voor VDL Nedcar omgevormd naar een T-aansluiting.

De provincie Limburg is verantwoordelijk voor het organiseren en uitvoeren van de grondverwerving en noodzakelijke onteigeningen voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot de Uitbreiding Nedcar VDL. Het onteigeningsplan heeft uitsluitend betrekking op de noodzakelijke infrastructurele voorzieningen aan het openbare wegennet.

Het inpassingsplan ‘Uitbreiding VDL Nedcar’ bevat de planologische regeling voor de uitbreiding van en wijzigingen aan het bestaande fabrieksterrein van VDL Nedcar en voor de bijbehorende infrastructurele voorzieningen. Op 18 december 2020 hebben Provinciale Staten het Provinciaal inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar vastgesteld (hierna: het PIP). Het PIP is nog niet onherroepelijk (zie verder Hoofdstuk 3).

2.2. Planning en urgentie

De realisatie van de bestemmingen waarvoor onteigend wordt, vindt plaats in opdracht van de provincie Limburg. Op basis van de projectplanning van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur van de provincie Limburg is de onderhandeling en opdrachtverlening van het werk aan de aannemer gepland in de periode van oktober 2022 tot en met januari 2023. Realisatie van het werk is voorzien vanaf februari 2023 tot en met december 2024.

In de anterieure overeenkomst inzake gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar d.d. 10 december 2020 tussen VDL en de Provincie Limburg heeft de Provincie zich verplicht tot aanleg van de infrastructurele aanpassingen, tenzij VDL Nedcar niet voldoet aan een aantal in de overeenkomst beschreven voorwaarden, die verband houden met de continuïteit van VDL Nedcar en de daarmee samenhangende werkgelegenheid. Op deze wijze is een “noodrem” ingebouwd voor het geval op het laatste moment zou blijken dat vanwege onvoorziene toekomstige ontwikkelingen niet langer kan

worden aangenomen dat de door de provincie Limburg te plegen omvangrijke investeringen zullen bijdragen aan het beoogde doel, te weten het behouden/creëren van een structureel werkgelegenheidsniveau van gemiddeld 6.000 á 6.500 medewerkers.
Het toetsmoment van deze “noodrem” is voorzien in oktober 2022, gelijktijdig met de gunningsbeslissing in de aanbestedingsprocedure voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur.
Uiteraard wordt de gerechtelijke onteigeningsprocedure (dagvaardingsprocedure) niet gestart in het geval de provincie Limburg onverhoopt van deze “noodrem” gebruik moet maken.

Bij de beoogde uitbreiding van VDL Nedcar is sprake van twee initiatiefnemers die gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de financiële afwikkeling van het planvoornemen, te weten VDL Nedcar en de provincie Limburg. Deze samenwerking is vastgelegd in een anterieure overeenkomst tussen VDL Nedcar en de provincie Limburg. Daarin is afgesproken dat VDL Nedcar de kosten voor de uitbreiding van de fabriek voor rekening neemt en dat de provincie Limburg dat doet ten aanzien van de kosten voor de aanleg van en de aanpassingen aan de omliggende infrastructuur.

VDL Nedcar heeft voor de hiervoor genoemde kosten een projectbegroting en heeft middelen gereserveerd die uitgaan van een sluitende businesscase.
De provincie Limburg heeft op 18 december 2020 besloten een aanvullend krediet beschikbaar te stellen, waarmee het projectbudget neerkomt op afgerond 74 miljoen, zodat de financiële uitvoerbaarheid van het inpassingsplan gewaarborgd is.

2.3. Verzoeker om onteigening

Provinciale Staten van de provincie Limburg verzoeken om onteigening bij besluit van [invoegen datum, evt. kenmerk].

2.4. Noodzaak tot onteigening

De verkeerstoename als gevolg van de uitbreiding van de fabriek maakt het noodzakelijk dat er een randweg wordt aangelegd (in feite een verlegging van de bestaande N276), alsmede dat aan de N297 diverse aanpassingen worden gedaan.

Om de tijdige realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in verband met de uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen, is het noodzakelijk om over de eigendom van de daarvoor benodigde gronden te kunnen beschikken. Uitgangspunt hierbij is minnelijke verwerving van de eigendom van die gronden. Indien minnelijke verwerving niet tot het gewenste resultaat leidt, dient onteigening mogelijk te zijn. Het onderhavige voorstel regelt de eerste stap in dit onteigeningsproces: het besluit om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen.

Zodra de gehele administratieve onteigeningsprocedure (en de inpassingsplanprocedure) van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar met goed gevolg is doorlopen, kan de eigendom middels een gerechtelijke onteigeningsprocedure worden verkregen en kan het werk (provinciale aanpassingen aan de infrastructuur) vervolgens worden gerealiseerd.

Aangezien momenteel nog niet alle percelen ten behoeve van de provinciale infrastructurele aanpassingen in eigendom van de provincie Limburg zijn, is voor deze resterende percelen het verzoek tot onteigening ingediend bij de Kroon om daarmee de uitvoering van het werk veilig te stellen.

Voorafgaand aan het verzoek besluit is minnelijk overleg gevoerd met alle eigenaren en andere belanghebbenden. Dit minnelijk overleg heeft nog niet geleid tot eigendomsoverdracht van alle gronden die noodzakelijk zijn voor de realisatie van het PIP. Voor een gedetailleerde weergave van het minnelijk overleg inzake de in dit verzoek betrokken gronden wordt verwezen naar de logboeken. Parallel aan (het opstarten van) de (administratieve) onteigeningsprocedure zullen uiteraard de minnelijke onderhandelingen met de eigenaren en andere belanghebbenden worden voortgezet. Ook voorafgaand aan een eventuele gerechtelijke onteigeningsprocedure zal nog een poging worden gedaan om de gronden minnelijk te verwerven. De percelen die de provincie Limburg na het verzoekbesluit alsnog in eigendom verkrijgt, worden onttrokken aan het verzoek om onteigening.

3. Grondslag / rechtsbasis onteigening

3.1. Bestemmingsplan / inpassingplan

De Uitbreiding VDL Nedcar, met inbegrip van het onderdeel provinciale aanpassingen aan de infrastructuur, is niet mogelijk op grond van de geldende bestemmingsplannen.

Het onderhavige verzoek tot onteigening ziet op de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot de Uitbreiding VDL Nedcar. De juridisch-planologische basis voor de titel IV onteigening betreft in het onderhavige geval het inpassingsplan, conform artikel 77 lid 1 Onteigeningswet, zijnde:
Provinciaal inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals door Provinciale Staten (gewijzigd) is vastgesteld d.d. 18 december 2020. Dit betreft een gecoördineerd provinciaal Inpassingsplan (PIP). Een PIP is een bestemmingsplan op provinciaal niveau.

3.2. Bestemmingen

De percelen waarvoor de Kroon zal worden verzocht om tot onteigening te besluiten, betreffen percelen met de navolgende bestemmingen op basis van het PIP:

Enkelbestemmingen
“Verkeer”
“Groen”
“Natuur”
“Water”

Dubbelbestemmingen
“Leiding – Gas” .
“Leiding – Brandstof”
“Leiding – Hoogspanningsverbinding”
“Leiding – Riool”
“Leiding – Water”
“Waarde – Cultuurhistorie
“Waarde – Archeologie 2”
“Waarde – Archeologie 3”
“Waarde – Archeologie 4”
“Waarde – Archeologie 5”
“Waterstaat – Beschermingszone watergang”

3.3. Plangebied

Het plangebied ligt in de provincie Limburg en is globaal gelegen tussen Nieuwstadt, Holtum en Born. De onteigening voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL ziet op het gebied dat globaal gezien aan de zuidgrens wordt begrensd door de N297 en aan de oostzijde door de N276 en stopt aan de noordzijde tussen hectometerlijnen 22.2 en 22.3 op de Op de Baan.

De buitengrens van het plangebied wordt gevormd door de grens van de huidige geluidzone, die zich uitstrekt over delen van het buitengebied van de gemeente Sittard-Geleen en Echt-Susteren en over delen van de kernen Nieuwstadt, Born en Holtum. Het PIP kent niet aan alle gronden binnen de planbegrenzing nieuwe bestemmingen toe, maar is deels vormgegeven als parapuluherziening van de geldende bestemmingsplannen. Daarmee wordt aangesloten bij de omliggende bestemmingsplannen.

Een deel van het nieuwe werk is feitelijk gelegen op de plaats van de bestaande provinciale en gemeentelijke infrastructuur. Daarom is er op sommige gronden sprake van een gelijkblijvende bestemming Verkeer. Echter, aanpassingen aan en uitbreiding van de inrichting van het werk maken dat deze ongewijzigde bestemming nodig is om uitvoering van het PIP mogelijk te maken.
Enerzijds gaat het om de bestaande provinciale weg, waarbij volledigheidshalve de titelzuiverende werking nodig is. Verder is voor onder andere de reconstructie van de ongelijkvloerse kruising en andere gemeentelijke aansluitingen het nodig om over de daarvoor noodzakelijke gronden te beschikken.

Voor de provinciale infrastructuur rond VDL Nedcar, inclusief de gronden waar aanpassing en/of verlegging van de provinciale wegen N297 en N276 is voorzien, is in het PIP een complete bestemmingsregeling opgenomen. Dit geldt eveneens voor de gronden in het driehoekige gebied tussen de N297, de N276 en de Oude Rijksweg Zuid.

De onteigening ziet op de gronden voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, voor zover verwerving noodzakelijk is voor de uitvoering van het werk. Op de te onteigenen gronden wordt een provinciale wegstructuur (inclusief gemeentelijke wegaansluitingen) gerealiseerd, met alle daarbij behorende voorzieningen, zoals verhardingen, fietspaden, bermen, afwateringssloten en nutsleidingen.

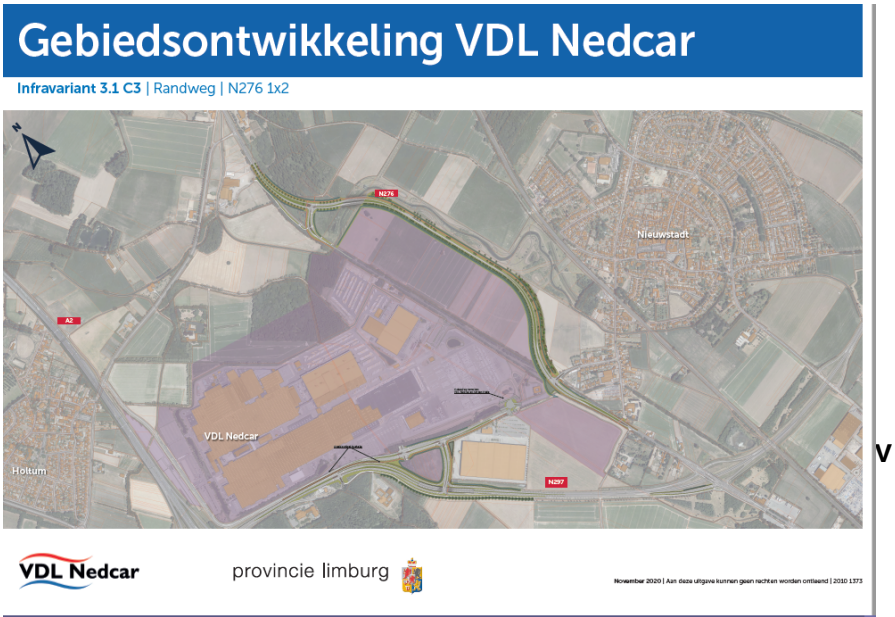

4. Beschrijving / toelichting werken

4.1. Bestaande situatie

De percelen waarvoor de Kroon wordt verzocht om tot onteigening te besluiten, kennen thans diverse soorten gebruik en zijn onder andere in gebruik als infrastructuur voor wegen, bedrijventerreinen, agrarische percelen, bos, water en natuurterreinen.

4.2. Wijze van planuitvoering

Ter plaatse van de percelen waarvoor de Kroon wordt verzocht om tot onteigening te besluiten, zal de Uitbreiding VDL Nedcar, onderdeel provinciale infrastructurele aanpassingen worden gerealiseerd.

De totale gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar bestaat uit een vergroting van het fabrieksterrein. Daarnaast ziet het PIP op aanpassing van de provinciale infrastructuur rond het terrein.

De provinciale aanpassingen aan de infrastructuur bestaan in hoofdlijnen uit de navolgende onderdelen:

- het realiseren van een ongelijkvloerse kruising op de N297, ter hoogte van hectometerlijn 11.4;
- het herinrichten van het kruispunt gelegen aan de N276 ter hoogte van Aan de Linde;
- het nieuw aanleggen van een kruispunt op de N276 voor de ontsluiting van de Yard-E (personeelsverkeer);
- het realiseren van een nieuwe kruising van de N276 met de Geleenbeek;
- het verleggen in oostelijke richting van de N276 tussen hectometerlijnen 20.4 en 22.2;
- het aanleggen van nieuwe kruispunten op de Mitsubishi Avenue en Dr. Hub van Doorneweg ter ontsluiting van VDL Nedcar en Katoen Natie.

5. Gemeente(n)

De percelen waarvoor de Kroon zal worden verzocht om tot onteigening te besluiten, zijn gelegen in de gemeente Sittard-Geleen en de gemeente Echt-Susteren.

6. Tenaamstelling onteigening

De onteigening zal geschieden ten name van de provincie Limburg.

Einde zakelijke beschrijving.

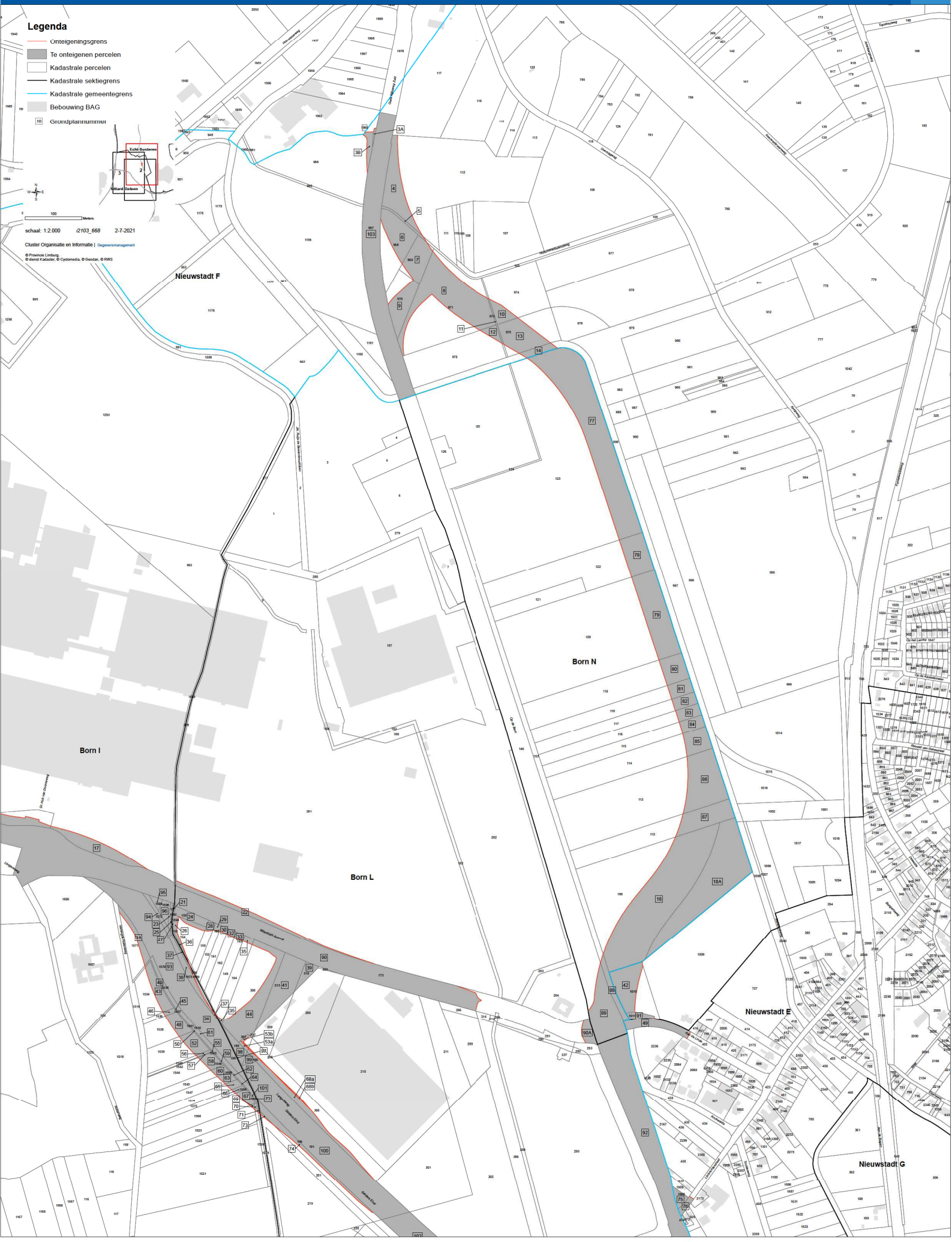
Legenda
Onteigeningsgrens
Te onteigenen percelen
Kadastrale percelen
Kadastrale sektiegrens
Kadastrale gemeentegrens
Bebouwing BAG
Grondplannummer
Echt-Susteren
Sittard-Geleen
schaal: 1:2.000
i2103_668
2-7-2021
Cluster Organisatie en Informatie | Gegevensmanagement
© Provincie Limburg
© dienst Kadaster, © Cyclomedia, © Geodan, © RWS
Nieuwstadt F
Born N
Born I
Born L
Nieuwstadt E
Nieuwstadt G

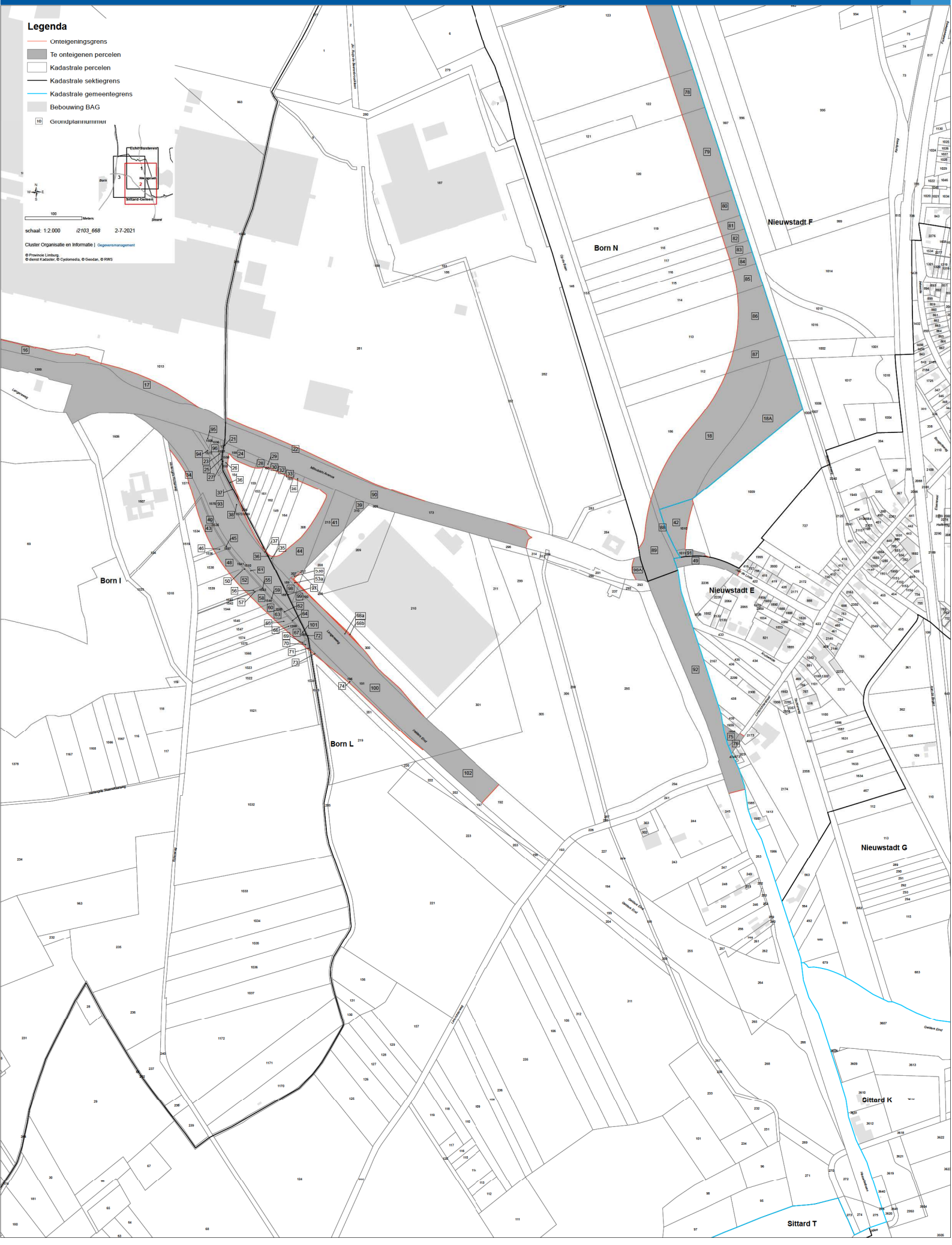
Legenda
Onteigeningsgrens
Te onteigenen percelen
Kadastrale percelen
Kadastrale sektiegrens
Kadastrale gemeentegrens
Bebouwing BAG
Grondplannummer
schaal: 1:2.000
i2103_668
2-7-2021
Cluster Organisatie en Informatie | Gegevensmanagement
© Provincie Limburg
© dienst Kadaster, © Cydomedia, © Geodan, © RWS
Born I
Born L
Born N
Nieuwstadt E
Nieuwstadt F
Nieuwstadt G
Sittard K
Sittard T

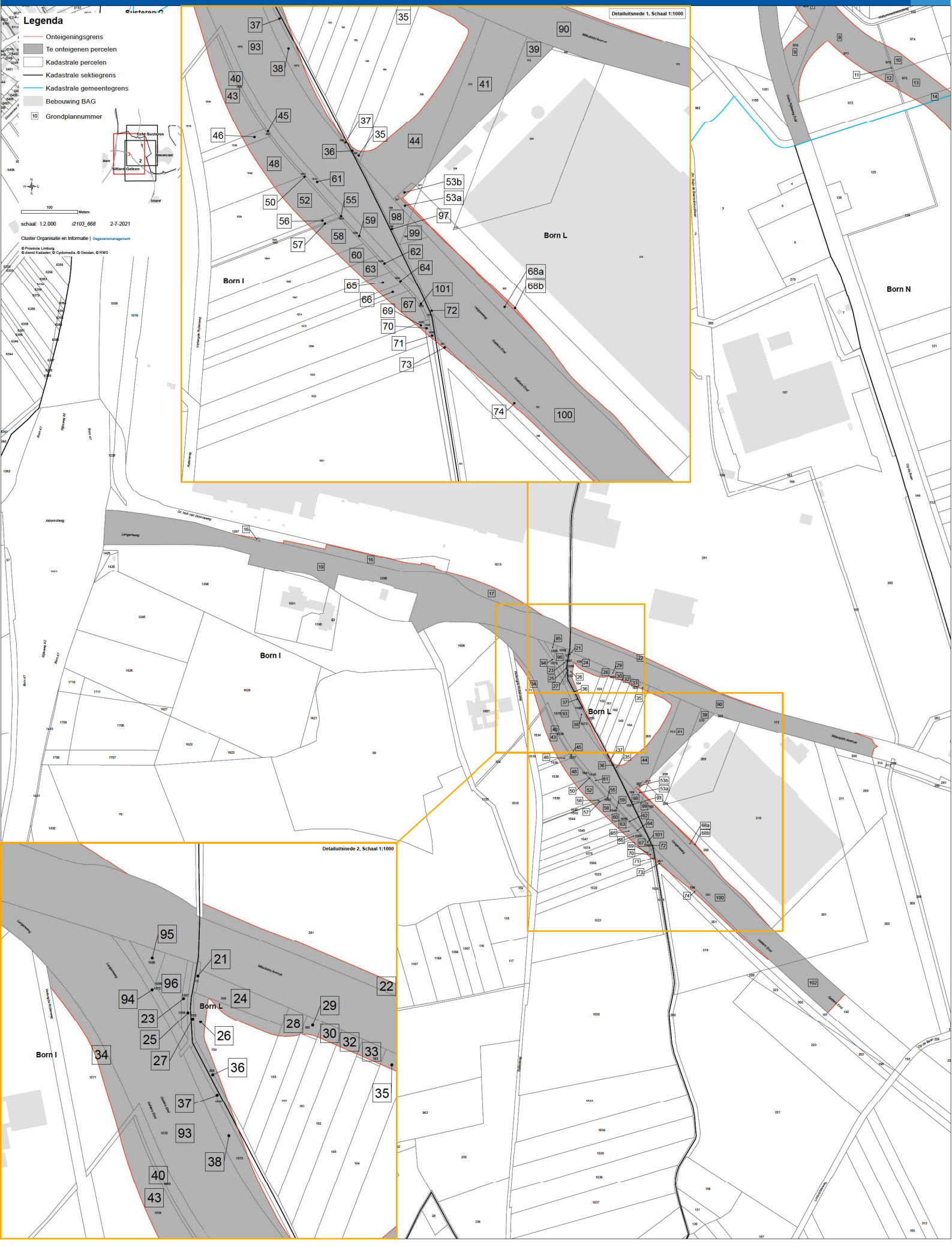
Legenda
Onteigeningsgrens
Te onteigenen percelen
Kadastrale percelen
Kadastrale sektiegrens
Kadastrale gemeentegrens
Bebouwing BAG
10 Grondplannummer
schaal: 1:2.000
i2103_668
2-7-2021
Cluster Organisatie en Informatie | Gegevensmanagement
© Province Limburg, © dienst Kadaster, © Cyclomedia, © Geodan, © RWS
Detailuitsnede 1, Schaal 1:1000
Detailuitsnede 2, Schaal 1:1000
Born I
Born L
Born N

LIJST VAN DE TE ONTEIGENEN ONROERENDE ZAKEN
ONTEIGENINGSPLAN: VDL Nedcar
VERZOEKENDE INSTANTIE: Provincie Limburg

Kadastraal bekend als gemeente Nieuwstadt

Grondplan nr.	Te onteigenen grootte (m²)	Kadastrale grootte (m²)	Sectie en nr.	Ten name van
3A	77	15.935	F 966	Sylvia Maria Elisabeth van der Graaf, Susteren;
3B	580			zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Waterschap Limburg, Roermond.
4	3.904	31.870	F 112	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
5	342	1.680	F 102	Waterschap Limburg, Roermond
6	3.140	5.260	F 968	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
7	2.517	2.710	F 969	Landbouwbedrijf W.J.M.J. Puts B.V., Roosteren
8	9.352	18.380	F 971	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Waterschap Limburg, Roermond; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
9	2.526	3.700	F 970	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
10	978	8.670	F 974	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Waterschap Limburg, Roermond.
11	208	280	F 973	Waterschap Limburg, Roermond
12	510	10.585	F 972	Waterschap Limburg, Roermond; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht

				op gedeelte van perceel: Waterschap Limburg, Roermond.
13	3.279	5.970	F 975	Waterschap Limburg, Roermond; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Waterschap Limburg, Roermond.
14	711	13.660	F 998	Waterschap Limburg, Roermond
42	3.127	5.145	F 1010	½ Monica Anna Hubertina Hensgens, Sittard; ½ Karl Heinrich Josef Hensgens, Munstergeleen; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
49	1.709	4.070	E 422	Gemeente Echt-Susteren, Echt
75	534	545	E 1960	Gemeente Echt-Susteren, Echt
76	332	5.955	E 423	Gemeente Echt-Susteren, Echt
91	468	470	F 1011	Provincie Limburg, Maastricht
103	geheel	16.160	F 967	Provincie Limburg, Maastricht

LIJST VAN DE TE ONTEIGENEN ONROERENDE ZAKEN
ONTEIGENINGSPLAN: VDL Nedcar
VERZOEKENDE INSTANTIE: Provincie Limburg

Kadastraal bekend als gemeente Born				
Grondplan nr.	**Te onteigenen grootte (m²)**	**Kadastrale grootte (m²)**	**Sectie en nr.**	**Ten name van**
16	3.828	15.193	I 1397	Gemeente Sittard-Geleen, Sittard; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: Petrochemical Pipeline Services B.V., Elsloo; ondergronds bouwwerk: Petrochemical Pipelines Services B.V., Elsloo.
17	2.789	475.000	I 1013	VDL Nedcar B.V., Born; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: N.V. D.S.M., Heerlen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: N.V. D.S.M., Heerlen.
18 18A	19.566 12.467	46.015	N 186	½ Monica Anna Hubertina Hensgens, Sittard; ½ Karl Heinrich Josef Hensgens, Munstergeleen; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
19	39.389	46.430	I 1399	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: Petrochemical Pipeline Services B.V., Elsloo; ondergronds bouwwerk: Petrochemical Pipelines Services B.V., Elsloo.
21	geheel	35	L 13	Waterschap Limburg, Roermond
22	1.952	239.091	L 281	VDL Nedcar B.V., Born; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht

				op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Enexis Netbeheer B.V., 's-Hertogenbosch; opstalrecht nutsvoorzieningen: Enexis Netbeheer B.V., 's-Hertogenbosch.
23	geheel	194	I 1597	Waterschap Limburg, Roermond
24	886	900	L 158	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
25	geheel	136	I 1598	Waterschap Limburg, Roermond
26	698	2.770	L 154	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
27	64	80	L 155	Waterschap Limburg, Roermond
28	231	1.195	L 159	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
29	132	155	L 160	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
30	143	1.575	L 161	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
32	158	1.940	L 162	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
33	175	215	L 163	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
34	955	3.064	I 1571	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort
35	238	2.750	L 164	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
36	166	460	L 206	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
37	227	369	I 1599	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
38	1.187	1.284	I 1573	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
39	718	730	L 310	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
40	187	190	I 1535	Waterschap Limburg, Roermond
41	geheel	4.045	L 213	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
43	1.453	3.835	I 1534	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort

44	5.115	9.943	L 308	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
45	geheel	15	I 1537	Waterschap Limburg, Roermond
46	168	485	I 1536	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort
48	1.031	3.210	I 1538	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort
50	188	190	I 1541	Waterschap Limburg, Roermond
52	1.133	4.230	I 1539	¾ Paulina Maria Arthur Hoofs, Geleen; ¼ Franciscus Servatius Rosalie Hoofs, Geleen, gehuwd met Jeanette Josephine Elisabeth Beckers.
53A	109	367	L 307	Automotive Logistic Center Langen B.V., Elsloo
55	geheel	2	I 1543	Waterschap Limburg, Roermond
56	104	470	I 1540	Franciscus Servatius Rosalie Hoofs, Geleen, gehuwd met Jeanette Josephine Elisabeth Beckers
57	30	143	I 1542	Franciscus Servatius Rosalie Hoofs, Geleen, gehuwd met Jeanette Josephine Elisabeth Beckers
58	724	3.880	I 1544	Franciscus Servatius Rosalie Hoofs, Geleen, gehuwd met Jeanette Josephine Elisabeth Beckers
59	92	95	I 1546	Waterschap Limburg, Roermond
60	346	2.220	I 1545	Frank Nicolaas Sikkes, Geleen
61	2.153	2.215	I 1510	Waterschap Limburg, Roermond
62	38	40	I 1548	Waterschap Limburg, Roermond
63	401	2.855	I 1547	Frank Nicolaas Sikkes, Geleen
64	47	50	I 1550	Waterschap Limburg, Roermond
65	292	2.555	I 1574	Frank Nicolaas Sikkes, Geleen
66	173	1.630	I 1575	Christiaan Nicolaas Marie van Cleef, Holtum
67	491	5.961	I 1568	Christiaan Nicolaas Marie van Cleef, Holtum
68A	2.110	8.342	L 300	Automotive Logistic Center Langen B.V., Elsloo

69	41	4.045	I 1523	Waterschap Limburg, Roermond
70	66	660	I 1524	Waterschap Limburg, Roermond
71	59	2.715	I 1039	Waterschap Limburg, Roermond
72	88	4.120	L 205	Waterschap Limburg, Roermond
73	51	4.435	L 201	Waterschap Limburg, Roermond
74	1.652	3.425	L 196	Gemeente Echt-Susteren, Echt
77	17.739	74.925	N 123	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
78	3.004	16.140	N 122	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; opstalrecht nutsvoorzieningen: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
79	6.526	45.615	N 120	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; opstalrecht nutsvoorzieningen: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
80	1.976	13.960	N 119	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
81	1.052	7.470	N 118	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
82	898	6.258	N 117	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.

83	886	6.257	N 116	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
84	922	6.405	N 115	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
85	1.845	12.200	N 114	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
86	5.960	27.645	N 113	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
87	3.363	10.170	N 112	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Enexis Netbeheer B.V., 's-Hertogenbosch; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
88	1.081	8.850	N 153	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
89	4.917	39.850	N 146	Provincie Limburg, Maastricht
90 90A	19.345 786	26.900	L 173	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen.
92	14.656	34.776	L 263	Provincie Limburg, Maastricht
93	15.320	15.324	I 1570	Provincie Limburg, Maastricht

94	geheel	518	I 1572	Provincie Limburg, Maastricht
95	geheel	270	I 1508	Provincie Limburg, Maastricht
96	geheel	581	I 1596	Provincie Limburg, Maastricht
97	195	235	L 188	Provincie Limburg, Maastricht
98	geheel	775	L 189	Provincie Limburg, Maastricht
99	geheel	270	L 190	Provincie Limburg, Maastricht
100	15.965	15.970	L 191	Provincie Limburg, Maastricht
101	geheel	64	I 1569	Provincie Limburg, Maastricht
102	4.715	11.445	L 192	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	GVG	**Behandeld**	J.J.M. Embregts
Ons kenmerk	2021/18021	**Telefoon**	+31 6 46 95 45 18
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	20 juli 2021
Bijlage(n)	4	**Verzonden**	21 juli 2021

Onderwerp
Besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening (Verzoekbesluit) bij de Kroon voor de provinciale aanpassingen infrastructuur (in relatie tot uitbreiding VDL Nedcar)

Geachte Staten,

Hierbij bieden wij u een voorstel tot besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening (Verzoekbesluit) bij de Kroon inzake de provinciale aanpassingen infrastructuur (in relatie tot uitbreiding VDL Nedcar) aan.

Als aanvulling op dit voorstel doen wij u nadien nog de navolgende bijlagen toekomen:
- Lijst met de te onteigenen zaken;
- Grondplantekeningen (3 kaarten);
- Zakelijke beschrijving.

De definitieve exemplaren van de bijlagen dienen als onderdeel van het besluit te worden opgenomen. Een en ander conform punt 18 van het Statenvoorstel.

Voor verdere toelichting verwijzen wij naar dat Statenvoorstel.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie limburg

Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-21-024

1 Onderwerp

Besluit tot indiening van een verzoek bij de Kroon om over te gaan tot aanwijzing ter onteigening van gronden ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld d.d. 18 december 2020, een en ander ten name van de Provincie Limburg (verzoekbesluit).

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

VDL Nedcar heeft de Provincie Limburg verzocht om een gecoördineerde inpassingsplan procedure Uitbreiding VDL Nedcar te starten, zodat het bedrijf ruimte krijgt om uitbreiding van de autofabriek mogelijk te maken. Het is van provinciaal belang om de strategische positie van VDL Nedcar te versterken door de autofabriek ruimte te geven voor uitbreiding. Daarmee wordt de automotive-industrie duurzaam verankerd in Limburg, hetgeen de Limburgse economie versterkt en zorgt voor behoud en (mogelijke) uitbreiding van werkgelegenheid.
Gekoppeld aan het mogelijk maken van een uitbreiding van de autofabriek worden de daarmee samenhangende infrastructurele maatregelen aan de omliggende provinciale infrastructuur met gemeentelijke aansluitende wegen, gericht op een betere bereikbaarheid, mogelijk gemaakt. De aanpassingen van de infrastructuur zijn nodig om de uitbreiding van de fabriek te faciliteren.

De provincie Limburg is verantwoordelijk voor het organiseren en uitvoeren van de grondverwerving en noodzakelijke onteigeningen voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot de uitbreiding Nedcar VDL.

Beoogd resultaat is het verkrijgen van een Koninklijk Besluit waarin gronden ter onteigening worden aangewezen zodat, wanneer deze gronden niet tijdig in onbelaste staat minnelijk verworven kunnen worden, een gerechtelijke onteigeningsprocedure opgestart kan worden om daarmee de noodzakelijke eigendom te verwerven voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar.

3 Bevoegdheid

Provinciale Staten zijn gelet op artikel 78 Onteigeningswet bevoegd te besluiten om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen.
De planologische basis voor de titel IV onteigening betreft in het onderhavige geval een inpassingsplan conform artikel 77 lid 1 sub 1 Onteigeningswet, zijnde:
Provinciaal Inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals door Provinciale Staten (gewijzigd) is vastgesteld d.d. 18 december 2020.
Tegen het vaststellingsbesluit zijn diverse beroepen ingesteld. De zittingsdatum bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State is nog niet bekend, maar dit zal op zijn vroegst derde of vierde kwartaal 2021 zijn. Daarna moet de Afdeling in beginsel binnen zes weken uitspraak doen, maar deze termijn wordt in veel gevallen niet gehaald en vervolgens verlengd.

4 Voorstel aan Provinciale Staten

Aan Provinciale Staten wordt voorgesteld om te besluiten:

I. de Kroon conform titel IV van de Onteigeningswet te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing ter onteigening van de op de bij dit besluit gevoegde grondtekening en de lijst van onroerende zaken vermelde gronden, een en ander ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL, zoals (gewijzigd) vastgesteld door Provinciale Staten op 18 december 2020;

II. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;

III. de uitvoering van dit verzoekbesluit (o.a. gelet op artikel 79 van de Onteigeningswet het tijdig voordragen van het verzoekbesluit aan de Kroon, het vervaardigen van de in artikel 79 van de Onteigeningswet omschreven mee te sturen stukken, het eventueel aanvullen of verbeteren van het verzoek en het opstellen van een zienswijzenreactie) op te dragen aan Gedeputeerde Staten.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

Om tijdige realisatie van het onderdeel provinciale aanpassingen aan de infrastructuur ten behoeve van de Uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen, is het noodzakelijk om over de daarvoor benodigde gronden te beschikken. Uitgangspunt hierbij is minnelijke verwerving van de eigendom. Indien onderhandeling niet tot het gewenste resultaat leidt, dient onteigening mogelijk te zijn. Het onderhavige voorstel regelt de eerste stap in dit onteigeningsproces, zijnde het besluit om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen.

6 Risico's

Hierboven is reeds aangegeven dat het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar de basis is voor de onderhavige onteigening. De consequentie hiervan is dat de onteigening alleen kan worden uitgesproken door de civiele rechter als het (desbetreffende onderdeel van het) inpassingsplan bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State stand houdt.

De gerechtelijke onteigeningsprocedure (dagvaardingsprocedure) wordt niet gestart, voordat GS hebben besloten de uitvoering van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur definitief te starten, Hiervoor is een "go / no go moment" voorzien in oktober 2022, gelijktijdig met de gunningsbeslissing in de aanbestedingsprocedure voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur. In de anterieure overeenkomst inzake gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar d.d. 10 december 2020 tussen VDL en de Provincie Limburg heeft VDL zich verbonden om eerst (voor een "go" moment) investeringsbesluiten te nemen, waarmee continuïteit van VDL en de daarmee samenhangende werkgelegenheid wordt geborgd.

In geval van een toewijzend vonnis in de gerechtelijke fase kan over de eigendom worden beschikt. Deze fase van de onteigeningsprocedure kan pas aanvangen als de administratieve fase is doorlopen. Mocht er een "no go" voor de uitvoering van de infrastructurele aanpassingen zijn, dan wel geen "go" worden verwacht binnen 5 jaar na de datum van het Kroonbesluit, dan wordt de gerechtelijke fase niet gestart. In dat geval zullen wij u nader informeren hoe hiermee om te gaan.

Onteigening is een “ultimum remedium” en zodoende is de procedure met veel waarborgen is omkleed. Relatief kleine fouten hebben hierdoor grote consequenties. Zorgvuldigheid en eenduidigheid is zodoende cruciaal voor een succesvol onteigeningstraject.

Als laatste is het van belang te realiseren dat termijnen in de onteigeningsprocedure indicatief zijn en zodoende niet afdwingbaar. Het zijn grotendeels termijnen van orde en daarnaast ook afhankelijk van derden, zoals de Kroon, de Rechtbank en de Hoge Raad. Hier hebben wij geen directe invloed op.

Statenvoorstel
No: G-21-024

1. Onderwerp

Besluit tot indiening van een verzoek bij de Kroon om over te gaan tot aanwijzing ter onteigening van gronden ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld d.d. 18 december 2020, een en ander ten name van de Provincie Limburg (verzoekbesluit).

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

VDL Nedcar heeft de Provincie Limburg verzocht om een gecoördineerde inpassingsplan procedure Uitbreiding VDL Nedcar te starten, zodat het bedrijf ruimte krijgt om uitbreiding van de autofabriek mogelijk te maken. Het is van provinciaal belang om de strategische positie van VDL Nedcar te versterken door de autofabriek ruimte te geven voor uitbreiding. Daarmee wordt de automotive-industrie duurzaam verankerd in Limburg, hetgeen de Limburgse economie versterkt en zorgt voor behoud en (mogelijke) uitbreiding van werkgelegenheid.
Gekoppeld aan het mogelijk maken van een uitbreiding van de autofabriek worden de daarmee samenhangende infrastructurele maatregelen aan de omliggende provinciale infrastructuur met gemeentelijke aansluitende wegen, gericht op een betere bereikbaarheid, mogelijk gemaakt. De aanpassingen van de infrastructuur zijn nodig om de uitbreiding van de fabriek te faciliteren.

De provincie Limburg is verantwoordelijk voor het organiseren en uitvoeren van de grondverwerving en noodzakelijke onteigeningen voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot de uitbreiding Nedcar VDL.

Om tijdige realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen, is het noodzakelijk om over de daarvoor benodigde gronden te beschikken. Uitgangspunt hierbij is minnelijke verwerving van de eigendom. Indien onderhandelingen om te komen tot minnelijke verwerving niet tot het gewenste resultaat leiden, dient onteigening mogelijk te zijn. Het onderhavige voorstel regelt de eerste stap in dit onteigeningsproces, zijnde het besluit om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen. Deze stap dient tijdig gezet te worden zodat, indien en zodra blijkt dat minnelijk overleg naar redelijke verwachting niet tot een tijdige verwerving van onbelaste eigendom van gronden zal kunnen leiden, tijdig een onteigeningsprocedure bij de rechtbank kan worden aangevangen.

Zodra de gehele (administratieve) onteigeningsprocedure van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar met goed gevolg is doorlopen en het inpassingsplan onherroepelijk is geworden, kan de eigendom middels een gerechtelijke onteigeningsprocedure worden verkregen en kan het werk (provinciale infrastructurele aanpassingen) worden gerealiseerd. Van belang om op te merken is dat de civiele rechter in de gerechtelijke onteigeningsprocedure de onteigening pas uitspreekt als het onderliggende inpassingsplan (althans voor het desbetreffende onderdeel) onherroepelijk is geworden.

Parallel aan (het opstarten van) de (administratieve) onteigeningsprocedure zullen uiteraard de minnelijke onderhandelingen met de eigenaren worden voortgezet.

Met dit voorstel stellen wij Provinciale Staten voor om conform titel IV van de Onteigeningswet te besluiten de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar en ten name van de Provincie Limburg.

Het beoogd resultaat is:

a. Besluit van de Kroon tot aanwijzing van gronden ter onteigening ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar;
b. Het uiteindelijke doel is om de eigendom te verwerven van alle aangewezen percelen ten behoeve van het Provinciale inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar (onderdeel provinciale aanpassingen aan de infrastructuur), zoals gewijzigd vastgesteld op 18 december 2020, om daarmee de verwezenlijking van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen. De verwerving dient bij voorkeur minnelijk tot stand te komen, maar daar waar een minnelijke verwerving tegen redelijke voorwaarden niet mogelijk is, zal onteigening mogelijk moeten zijn.

3. Bevoegdheid

Provinciale Staten zijn gelet op artikel 78 van de Onteigeningswet bevoegd te besluiten om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen. De planologische basis voor de titel IV onteigening betreft in het onderhavige geval een inpassingsplan conform artikel 77 lid 1 sub 1 van de Onteigeningswet, zijnde het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals door Provinciale Staten (gewijzigd) is vastgesteld d.d. 18 december 2020.
Zie verder paragraaf 9 juridische aspecten.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

Aan Provinciale Staten wordt voorgesteld te besluiten:

1. de Kroon conform titel IV van de Onteigeningswet te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing ter onteigening van de op de bij dit besluit gevoegde grondtekening en de lijst van onroerende zaken vermelde gronden, een en ander ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld door Provinciale Staten op 18 december 2020;
2. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;
3. de uitvoering van dit verzoekbesluit (o.a. gelet op artikel 79 van de Onteigeningswet het tijdig voordragen van het verzoekbesluit aan de Kroon, het vervaardigen van de in artikel 79 van de Onteigeningswet omschreven mee te sturen stukken, het eventueel aanvullen

of verbeteren van het verzoek en het opstellen van een zienswijzenreactie) op te dragen aan Gedeputeerde Staten.

5. Risico's

Hiervoor is reeds aangegeven dat het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar de basis is voor onderhavige onteigening. De consequentie hiervan is dat de onteigening alleen kan worden uitgesproken door de civiele rechter als het (desbetreffende onderdeel van het) inpassingsplan bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State stand houdt.

De gerechtelijke onteigeningsprocedure (dagvaardingsprocedure) wordt niet gestart, voordat GS hebben besloten de uitvoering van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur definitief te starten, Hiervoor is een "go / no go moment" voorzien in oktober 2022, gelijktijdig met de gunningsbeslissing in de aanbestedingsprocedure voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur. In de anterieure overeenkomst inzake gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar d.d. 10 december 2020 tussen VDL en de Provincie Limburg heeft VDL zich verbonden om eerst (voor een "go" moment) investeringsbesluiten te nemen, waarmee continuïteit van VDL en de daarmee samenhangende werkgelegenheid wordt geborgd.

In geval van een toewijzend vonnis in de gerechtelijke fase kan over de eigendom worden beschikt. Deze fase van de onteigeningsprocedure kan pas aanvangen als de administratieve fase is doorlopen. Mocht er een "no go" voor de uitvoering van de infrastructurele aanpassingen zijn, dan wel geen "go" worden verwacht binnen 5 jaar na de datum van het Kroonbesluit, dan wordt de gerechtelijke fase niet gestart. In dat geval zullen wij u nader informeren hoe hiermee om te gaan.

Onteigening is een "ultimum remedium" en zodoende is de procedure met veel waarborgen omkleed. Relatief kleine fouten hebben hierdoor grote consequenties. Zorgvuldigheid en eenduidigheid is zodoende cruciaal voor een succesvol onteigeningstraject.

Als laatste is het van belang om te realiseren dat termijnen in de onteigeningsprocedure indicatief zijn en zodoende niet afdwingbaar. Het zijn grotendeels termen van orde en daarnaast ook afhankelijk van derden, zoals de Kroon, de Rechtbank en de Hoge Raad. Hier hebben we geen directe invloed op.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

Uitbreiding VDL Nedcar

Gekoppeld aan het mogelijk maken van een uitbreiding van de autofabriek worden de daarmee samenhangende infrastructurele maatregelen aan de omliggende provinciale infrastructuur met gemeentelijke aansluitende wegen, gericht op het borgen van doorstroming en verkeersveiligheid, mogelijk gemaakt.

De uitbreiding van VDL Nedcar betekent een toename van de hoeveelheid verkeer. De verkeerstoename heeft effect op de omliggende infrastructuur, met name op de aansluitingen van VDL Nedcar op de provinciale wegen N297 en N276. De verkeerstoename vanwege de fabrieksuitbreiding is aanleiding voor infrastructurele maatregelen, met als doel de infrastructuur toekomstvast en robuust vorm te geven.

Er wordt onder andere voorzien in een ongelijkvloerse kruising in de N297 en in een verplaatsing van de N276, zodat de weg aan de oostzijde van de uitbreiding van VDL Nedcar komt en een randweg rond het nieuwe fabrieksterrein vormt. VDL Nedcar krijgt daarmee de beschikking over een aaneengesloten fabrieksterrein, zonder doorkruisingen van (provinciale) wegen.

Inpassingsplan
Op 18 december 2020 is door Provinciale Staten het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar gewijzigd vastgesteld. Dit inpassingsplan vormt de planologische basis voor de gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar.

Gronden
Om de tijdige realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen, is het noodzakelijk om over de daarvoor benodigde gronden te kunnen beschikken. Uitgangspunt hierbij is minnelijke verwerving van de eigendom van die gronden. Indien minnelijke verwerving niet tot het gewenste resultaat leidt, dient onteigening mogelijk te zijn. Het onderhavige voorstel regelt de eerste stap in dit onteigeningsproces, zijnde het besluit om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen.

Zodra de gehele (administratieve) onteigeningsprocedure (en de inpassingsplanprocedure Uitbreiding VDL Nedcar) inzake de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingplan Uitbreiding VDL Nedcar met goed gevolg is doorlopen, kan de eigendom middels een gerechtelijke onteigeningsprocedure worden verkregen en kan het werk (provinciale aanpassingen van de infrastructuur) vervolgens worden gerealiseerd.

Minnelijke verwerving
Parallel aan (het opstarten van) de (administratieve) onteigeningsprocedure zullen uiteraard de minnelijke onderhandelingen met de eigenaren en andere belanghebbenden worden voortgezet.

Met dit voorstel stellen wij Provinciale Staten zodoende voor conform titel IV van de Onteigeningswet te besluiten de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar en ten name van de Provincie Limburg.

Bestemmingen waarvoor wordt onteigend
Het onderhavige voorstel ziet in principe op het gedeelte van het gebied ten behoeve van de aanpassing aan de infrastructuur waarop het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar (onderdeel provinciale aanpassingen aan de infrastructuur) ziet, voor zover verwerving noodzakelijk is voor de uitvoering van het werk. Voor de specifieke bestemmingen waarvoor onteigend wordt, wordt verwezen naar de zakelijke beschrijving (onderdeel van de onteigeningsstukken die bij dit voorstel horen) alsmede naar het inpassingsplan.

Percelen Provincie en andere overheden
In de lijst van te onteigenen onroerende zaken zijn (momenteel) ook de percelen en perceelsgedeelten die (gedeeltelijk) aan de Provincie of aan andere overheden toebehoren opgenomen. Enkele van deze gronden zijn thans in (mede)gebruik bij nadere rechthebbenden, bijvoorbeeld pachters of huurders. Door deze gronden op de lijst van te onteigenen onroerende zaken op te nemen is beoogd om, de gronden te verkrijgen vrij van alle eventueel met betrekking tot de gronden bestaande lasten en rechten (titelzuiverende werking). Deze titelzuiverende werking van de onteigening betekent dat de onteigenaar een onroerende zaak verkrijgt, waarop geen rechten van anderen (meer) bestaan. Mogelijke vertragingen worden daardoor zoveel mogelijk beperkt. Ook voor de gronden geldt vanzelfsprekend dat deze bij voorkeur langs minnelijke weg vrij van lasten en rechten worden verkregen. Hiertoe worden onderhandelingen met de betreffende rechthebbenden gevoerd.

Planning provinciale aanpassingen aan de infrastructuur
- Go no go start uitvoering : oktober 2022
- Onderhandeling & opdrachtverlening werk: oktober 2022 – januari 2023
- Start realisatiefase: februari 2023
- Uitvoering gereed: 2024

Aanpassen verzoekbesluit door Gedeputeerde Staten
In het onderhavige verzoekbesluit is de navolgende bevoegdheid voor Gedeputeerde Staten opgenomen:

I. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;

Middels deze bevoegdheid van Gedeputeerde Staten kan worden ingespeeld op de laatste stand van zaken met betrekking tot enerzijds de minnelijke onderhandelingen en anderzijds andere relevante ontwikkelingen. Op deze wijze wordt gewaarborgd dat alleen die gronden ter onteigening worden aangewezen waarvan de onteigening ook daadwerkelijk noodzakelijk is. Indien tussentijds alsnog minnelijke overeenstemming wordt bereikt ten aanzien van de verwerving van een perceel en de eigendom van dat perceel is verkregen, kan dit perceel door Gedeputeerde Staten zodoende buiten de onteigening worden gehouden. Op dat moment is voor een dergelijk perceel de noodzaak tot onteigening immers niet meer aanwezig.
Een en ander sluit aan bij het uitgangspunt dat de inspanningen van de Provincie Limburg primair gericht zijn op een minnelijke verwerving.

Uitvoering van dit besluit door Gedeputeerde Staten
De concrete uitvoering van dit besluit wordt opgedragen aan Gedeputeerde staten. U dient hierbij te denken aan onder andere het hiervoor genoemde verzoek om bepaalde percelen alsnog buiten de onteigening te laten, het verzorgen van de verplichte voordracht aan de Kroon, het (laten) vervaardigen van de mee te sturen en wettelijk voorgeschreven stukken, het eventueel aanvullen en verbeteren van het verzoek, onder andere na de quick scan van de Kroon en het (laten) opstellen van een zienswijzenreactie op verzoek van de Kroon.

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf

Onder punt 6 is aangegeven dat het alternatief voor onteigening de minnelijke verwerving is. Het tijdig inzetten van het onteigeningsinstrument schept duidelijkheid en vergroot daarmee de kans dat een minnelijke verwerving alsnog tot stand komt (ter voorkoming van onteigening)

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

De uitbreiding van VDL Nedcar is opgenomen onder het Begrotingsprogramma 3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit, product 3.4.3. Werklocaties.

De kosten voor de aankopen van gronden en opstallen zijn opgenomen en begroot onder de totale kosten voor realisatie van de gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar.

9. Juridische aspecten

Provinciaal Inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar

De planologische basis voor de titel IV onteigening betreft in het onderhavige geval een inpassingsplan conform artikel 77 lid 1 sub 1 van de Onteigeningswet, zijnde inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals door Provinciale Staten (gewijzigd) is vastgesteld d.d. 18 december 2020.

Titel IV Onteigeningswet

Onteigening is de gedwongen eigendomsovergang van onroerende zaken van de eigenaar naar de onteigenaar. De eigendom gaat over in vrije staat: de onteigening maakt dus ook een einde aan eventuele rechten van derden (bijvoorbeeld huur of pacht). Dit wordt ook wel aangeduid met de term ‘titelzuiverende werking’.
Artikel 77 e.v. van de Onteigeningswet biedt de mogelijkheid om een titel tot onteigening te verkrijgen door de Kroon te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing van gronden ter onteigening om tot realisering van het Provinciaal inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar te kunnen komen. Onteigening ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar is het doel van dit voorstel.

Argumenten

De Kroon hanteert bij het besluit tot onteigening een aantal toetsingscriteria. Er dient sprake te zijn van een ruimtelijk of volkshuisvestingsbelang, de beoogde ontwikkeling moet het algemeen belang dienen, er moet sprake zijn van noodzaak tot onteigening en de realisatie van de beoogde plannen dient urgent te zijn.

Het ruimtelijk belang, het algemeen belang en de urgentie zijn onderbouwd in het Provinciaal inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar in combinatie met de zakelijke beschrijving. De urgentie volgt mede uit het feit dat de start van de uitvoering van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur is voorzien vanaf februari 2023.

Met betrekking tot de noodzaak om tot onteigening over te gaan verlangt de Kroon dat de om onteigening verzoekende instantie voorafgaand aan het verzoekbesluit een poging heeft ondernomen om de grond minnelijk te verwerven.

Aan deze eis is naar het oordeel van de Kroon in het algemeen genoegzaam voldaan, indien voor het verzoekbesluit een redelijke poging tot minnelijke verwerving is ondernomen en ten tijde van het nemen van het verzoekbesluit voldoende aannemelijk is dat die onderhandelingen voorlopig niet tot het gewenste resultaat leiden. In dit kader dient voor de datum van het verzoekbesluit ten minst eén schriftelijk aanbod aan de eigenaar te zijn gedaan.

Aangezien aan alle op de bij het onteigeningsplan behorende lijst vermelde eigenaren tenminste één schriftelijk aanbod is gedaan en niet aannemelijk is dat de voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar benodigde gronden tijdig minnelijk verworven kunnen worden, is onteigening noodzakelijk.

Het nemen van het verzoekbesluit betekent overigens niet dat het minnelijk overleg wordt beëindigd. Na het nemen van het verzoekbesluit zal geprobeerd blijven de benodigde gronden zoveel als mogelijk minnelijk te verwerven.

Op de bij het onteigeningsplan behorende lijst en grondplantekening zijn de te verwerven onroerende zaken aangegeven.

Samenloop inpassingsplan en onteigeningsprocedure
Het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar is door Provinciale Staten op 18 december 2020 (gewijzigd) vastgesteld. Tegen het vaststellingsbesluit zijn diverse beroepen ingesteld. De zittingsdatum bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State is nog niet bekend, maar dit zal op zijn vroegst derde of vierde kwartaal 2021 zijn. Daarna moet de Afdeling in beginsel binnen zes weken uitspraak doen, maar deze termijn wordt in veel gevallen niet gehaald en vervolgens verlengd.

De samenhang tussen de procedure tegen het inpassingsplan en de onteigeningsprocedure is vastgelegd in artikel 3.36b van de Wet ruimtelijke ordening. In dit artikel is bepaald dat de rechtbank niet eerder uitspraak doet in de gerechtelijke onteigeningsprocedure, dan nadat het onderdeel van het inpassingsplan ter uitvoering waarvan wordt onteigend, onherroepelijk is geworden. Voorafgaande aan het onherroepelijk worden van het inpassingsplan kan daarom al het verzoekbesluit genomen worden, kan de Kroon besluiten gronden ter onteigening aan te wijzen en kan de dagvaarding tot onteigening worden uitgebracht.

Voorafgaand minnelijk overleg
In het kader van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar is in 2021 gestart met de minnelijke verwerving van de benodigde gronden. Hoewel het streven blijft de nog niet verworven gronden langs minnelijke weg in eigendom te verkrijgen, dient voorshands rekening gehouden te worden met de mogelijkheid dat wellicht niet alle gronden (tijdig) langs minnelijke weg kunnen worden verkregen, ondanks de inspanningen daartoe. De onderhandelingen hebben tot op heden niet voor alle gronden tot het gewenste resultaat geleid en er is geen zicht op het alsnog (tijdig) bereiken van minnelijke overeenstemming voor alle gronden.

De voor de realisatie van het inpassingsplan nog benodigde gronden zijn op de bijgaande grondplantekening en bijbehorende lijst van te onteigenen onroerende zaken weergegeven.

Indien de gronden niet langs minnelijke weg kunnen worden verkregen, dient de onteigening daarvan door de rechter te worden uitgesproken. De procedure hiertoe is mogelijk zodra uw verzoekbesluit is gevolg door een besluit van de Kroon, waarin de gronden ter onteigening zijn aangewezen.

Documenten
In artikel 79 van de Onteigeningswet zijn de documenten opgesomd die met het verzoekbesluit aan de Kroon moeten worden toegezonden. Deze stukken dienen ook (zoveel als mogelijk) aan het verzoekbesluit ten grondslag te liggen. Ingevolge artikel 78 lid 2 van de Onteigeningswet worden deze documenten vervolgens door de Kroon ter inzage gelegd, samen met het (voor)ontwerpbesluit tot onteigening.

De als bijlage opgenomen *grondplantekening* en *lijst van te onteigenen onroerende zaken* maken onderdeel uit van dit voorstel. Daarnaast is ter onderbouwing van het verzoek een *zakelijke beschrijving* van de onteigening toegevoegd. De overige in artikel 79 van de Onteigeningswet opgesomde documenten zullen door Gedeputeerde Staten tijdig aan de Kroon worden toegezonden. Deze stukken, waaronder een logboek van de minnelijke onderhandelingen, liggen voorafgaand aan de vergadering voor de leden van de Provinciale Staten ter inzage.

Update PS voorstel en lijst van te onteigenen onroerende zaken en grondplantekening
De consequenties van de laatste stand van de minnelijke onderhandelingen en andere relevante ontwikkelingen zullen door Gedeputeerde Staten worden verwerkt in de onteigeningsstukken, zoals onderhavig “PS voorstel” en “lijst van te onteigenen onroerende zaken”. Daarnaast zal nog een kadastrale controle plaatsvinden voorafgaand aan de vergadering van Provinciale Staten.

Voor de definitieve besluitvorming (geagendeerd voor 1 oktober 2021) zal het definitieve PS voorstel, inclusief de betreffende lijst van te onteigenen onroerende zaken, grondplantekening en zakelijke beschrijving, worden aangereikt aan de Griffie, zodat u tijdig over de definitieve stukken kunt beschikken.

Ten tijde van onderhavig voorstel is uit het minnelijk overleg met een van de eigenaren gebleken dat een optimalisatie mogelijk is ten aanzien van het ontwerp ter plaatse van deze onroerende zaak. Deze optimalisatie leidt ertoe dat er minder grond nodig is dan het oorspronkelijke ontwerp van het werk. Derhalve heeft er reeds een aanpassing plaatsgevonden in de lijst van te onteigenen onroerende zaken, in die zin dat de benodigde oppervlakte is teruggebracht naar het geoptimaliseerde ontwerp.

Doordat de besluitvorming van Provinciale Staten omtrent de onteigening gebaseerd dient te zijn op actuele aanbiedingen op basis van de actuele kadastrale situatie en voorts foutieve aanbiedingen niet achteraf hersteld kunnen worden, is het helaas onvermijdelijk om de onteigeningsstukken kort voor besluitvorming te actualiseren.

Op deze wijze trachten Gedeputeerde Staten een zo correct en volledig mogelijk PS voorstel inclusief “lijst van te onteigenen onroerende zaken”, “grondplantekening” en “zakelijke beschrijving” aan te leveren voor de voordracht aan de Kroon. Daarnaast zullen Gedeputeerde Staten zorgdragen voor het correct aanleveren van de overige stukken, zoals aangeduid in artikel 79 van de Onteigeningswet.

10. Verbindingslijnen en andere visies

Niet van toepassing.

11. Relatie met aanpak coronacrisis

Niet van toepassing.

12. Toets Referendumverordening

Niet van toepassing.

13. Effecten op CO_2 en stikstof emissies

Niet van toepassing.

14. Verdere planning, procedure en uitvoering

1. Het besluit tot indiening van het verzoek tot onteigening (gepland voor 1 oktober 2021)
2. Administratieve onteigeningsprocedure (collectief)
3. Tussenfase laatste aanbod (per partij)
4. Go no go start uitvoering infrastructurele aanpassingen (gepland voor oktober 2022)
5. Gerechtelijke onteigeningsprocedure (per partij)
6. Realisatie van het werk op het onteigende perceel door aannemer

15. Periodieke informatie/sturingsinformatie

- ☐ **Via Jaarstukken en Begroting**
  - ☐ Paragraaf Projecten
  - ☐ Paragraaf Financieringen
  - ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
  - ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
  - ☐ Programmaverantwoording
- ☐ **Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten**

16. Evaluatie

Kort voor de indiening van het verzoekbesluit bij de Kroon en kort voor de verwachte besluitvorming door de Kroon zal worden nagegaan of en in hoeverre het verzoekbesluit en de daarbij behorende stukken dienen te worden aangepast. Dat zal het geval zijn wanneer de onteigening van één of meerdere in het verzoekbesluit begrepen gronden niet langer noodzakelijk is, bijvoorbeeld doordat deze gronden intussen minnelijk verworven zijn of doordat enig onderdeel van het inpassingsplan door de rechter wordt vernietigd en uitvoering van dat onderdeel niet langer mogelijk is.

17. Communicatie

In de minnelijke fase van de grondverwerving zijn direct belanghebbenden geïnformeerd over de procedure tot onteigening. Over het verzoekbesluit zullen direct belanghebbenden ook worden geïnformeerd middels een brief. In deze persoonlijke brief wordt ook aandacht besteed aan de status van dit voorgenomen verzoekbesluit in relatie tot de minnelijke onderhandelingen. Waar nodig, is deze brief van tevoren aangekondigd om misverstanden te voorkomen.

De verdere procedure die voorafgaat aan het tot stand komen van het onteigeningsbesluit vindt plaats onder bevoegdheid van de Kroon. In dat kader zal ook de Kroon zorgdragen voor de ter inzage legging van het ontwerpbesluit tot onteigening en persoonlijke aanschrijving van belanghebbenden.

Zodoende is goede communicatie met de belanghebbenden uitgangspunt en heeft elk aankoopdossier een persoonlijke grondverwerver als eerste aanspreekpunt voor nadere vragen en/of opmerkingen.

18. Meegezonden bijlagen

Bijlagen bij deze nota (voor de commissievergadering) zijn een conceptlijst met de te onteigenen onroerende zaken, concept grondplantekeningen met de ligging daarvan en een concept zakelijke beschrijving.
(Een actueel en definitief exemplaar van de lijst, bijbehorende grondplantekeningen en zakelijke beschrijving wordt u tijdig voor de PS vergadering aangeleverd via de griffie (geagendeerd voor 1 oktober 2021. Deze nog te ontvangen definitieve exemplaren dienen als onderdeel van het besluit te worden opgenomen).
De overige stukken die aan de Kroon moeten worden meegezonden, waaronder een logboek van de minnelijke onderhandelingen, liggen voor de leden van de Provinciale Staten ter inzage.

provincie limburg

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-024

Onderwerp:
Besluit tot indiening van een verzoek bij de Kroon om over te gaan tot aanwijzing ter onteigening van gronden ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur ten behoeve van het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld d.d. 18 december 2020, een en ander ten name van de Provincie Limburg (verzoekbesluit).

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 20 juli 2021

besluiten:

1. de Kroon conform titel IV van de Onteigeningswet te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing ter onteigening van de op de bij dit besluit gevoegde grondtekening en de lijst van onroerende zaken vermelde gronden, een en ander ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld door Provinciale Staten op 18 december 2020;
2. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;
3. de uitvoering van dit verzoekbesluit (o.a. gelet op artikel 79 van de Onteigeningswet het tijdig voordragen van het verzoekbesluit aan de Kroon, het vervaardigen van de in artikel 79 van de Onteigeningswet omschreven mee te sturen stukken, het eventueel aanvullen of verbeteren van het verzoek en het opstellen van een zienswijzenreactie) op te dragen een Gedeputeerde Staten.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

ZAKELIJKE BESCHRIJVING

Ten behoeve van de onteigening van onroerende zaken op grond van artikel 78 Onteigeningswet
(Titel IV)
Ten name van de provincie Limburg

Provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar

1. Aanhef

Onteigening voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, ten name van de provincie Limburg.

2. Aanleiding, nut en noodzaak werk en urgentie onteigening

2.1. Aanleiding, nut en noodzaak

VDL Nedcar is als autofabrikant al geruime tijd gevestigd in Born en is uitgegroeid tot één van de grootste werkgevers en een belangrijke economische motor van Zuid-Limburg. Om deze rol structureel te behouden en te versterken is uitbreiding van de fabriek (aan de noordzijde) met een tweede productielijn noodzakelijk. De uitbreiding van VDL Nedcar maakt het mogelijk om nieuwe klanten te kunnen werven en werkgelegenheid te behouden en indien mogelijk uit te breiden.

De uitbreiding van de fabriek betekent tevens dat het verkeer toeneemt. Op basis van de huidige situatie zijn er tijdens de dienstwissels enkele knelpunten in de doorstroming op de omliggende wegen. Om de knelpunten op de wegen niet te vergroten, is besloten om een randweg aan te leggen (in feite een verlegging van de bestaande N276) en aan de N297 enkele aanpassingen te doen. De belangrijkste aanpassing aan de N297 is de aanleg van een ongelijkvloerse kruising die de primaire ontsluiting wordt voor zowel VDL Nedcar als Katoen Natie. Daarmee wordt de doorstroming en verkeersveiligheid op deze wegen geborgd.

De provincie Limburg is verantwoordelijk voor het organiseren en uitvoeren van de grondverwerving en noodzakelijke onteigeningen voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot de Uitbreiding Nedcar VDL.

Het inpassingsplan ‘Uitbreiding VDL Nedcar’ bevat de planologische regeling voor de uitbreiding van en wijzigingen aan het bestaande fabrieksterrein van VDL Nedcar en voor de bijbehorende infrastructurele voorzieningen. Op 18 december 2020 hebben Provinciale Staten het Provinciaal inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar vastgesteld (hierna: het PIP). Het PIP is nog niet onherroepelijk (zie verder Hoofdstuk 3).

2.2. Planning en urgentie

De realisatie van de bestemmingen waarvoor onteigend wordt, vindt plaats in opdracht van de provincie Limburg. Op basis van de projectplanning van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur van de provincie Limburg is de onderhandeling en opdrachtverlening van het werk aan de aannemer gepland in de periode van oktober 2022 tot en met januari 2023. Realisatie van het werk is voorzien vanaf februari 2023 tot en met december 2024.

De gerechtelijke onteigeningsprocedure (dagvaardingsprocedure) wordt niet gestart, voordat de provincie Limburg heeft besloten de uitvoering van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur definitief te starten. Hiervoor is een “go / no go moment” voorzien in oktober 2022, gelijktijdig met de gunningsbeslissing in de aanbestedingsprocedure voor de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur. In de anterieure overeenkomst inzake gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar d.d. 10

december 2020 tussen VDL en de provincie Limburg heeft VDL zich verbonden om eerst (voor een “go” moment) investeringsbesluiten te nemen waarmee continuïteit van VDL en de daarmee samenhangende werkgelegenheid wordt geborgd.

Ten aanzien van de financiële uitvoerbaarheid verwijst verzoeker naar paragraaf 8.2 van het PIP.

2.3. Verzoeker om onteigening

Provinciale Staten van de provincie Limburg verzoeken om onteigening bij besluit van [invoegen datum, evt. kenmerk].

2.4. Noodzaak tot onteigening

Voor een toelichting op de noodzaak van de ontwikkeling wordt verwezen naar hoofdstuk 2 van de toelichting bij het PIP.

Om de tijdige realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in verband met de uitbreiding VDL Nedcar veilig te stellen, is het noodzakelijk om over de eigendom van de daarvoor benodigde gronden te kunnen beschikken. Uitgangspunt hierbij is minnelijke verwerving van de eigendom van die gronden. Indien minnelijke verwerving niet tot het gewenste resultaat leidt, dient onteigening mogelijk te zijn. Het onderhavige voorstel regelt de eerste stap in dit onteigeningsproces: het besluit om de Kroon te verzoeken een besluit tot aanwijzing van gronden ter onteigening te nemen.

Zodra de gehele administratieve onteigeningsprocedure (en de inpassingsplanprocedure) van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar met goed gevolg is doorlopen, kan de eigendom middels een gerechtelijke onteigeningsprocedure worden verkregen en kan het werk (provinciale aanpassingen aan de infrastructuur) vervolgens worden gerealiseerd.

Aangezien momenteel nog niet alle percelen ten behoeve van de provinciale infrastructurele aanpassingen in eigendom van de provincie Limburg zijn, is voor deze resterende percelen het verzoek tot onteigening ingediend bij de Kroon om daarmee de uitvoering van het werk veilig te stellen.

Voorafgaand aan het verzoek besluit is minnelijk overleg gevoerd met alle eigenaren en andere belanghebbenden. Dit minnelijk overleg heeft nog niet geleid tot eigendomsoverdracht van alle gronden die noodzakelijk zijn voor de realisatie van het PIP. Voor een gedetailleerde weergave van het minnelijk overleg inzake de in dit verzoek betrokken gronden wordt verwezen naar de logboeken. Parallel aan (het opstarten van) de (administratieve) onteigeningsprocedure zullen uiteraard de minnelijke onderhandelingen met de eigenaren en andere belanghebbenden worden voortgezet. Ook voorafgaand aan een eventuele gerechtelijke onteigeningsprocedure zal nog een poging worden gedaan om de gronden minnelijk te verwerven. De percelen die de provincie Limburg na het verzoekbesluit alsnog in eigendom verkrijgt, worden onttrokken aan het verzoek om onteigening.

3. Grondslag/rechtsbasis onteigening

3.1. Bestemmingsplan/inpassingplan

De Uitbreiding VDL Nedcar, met inbegrip van het onderdeel provinciale aanpassingen aan de infrastructuur, is niet mogelijk op grond van de geldende bestemmingsplannen. Om de realisatie van de Uitbreiding VDL Nedcar juridisch-planologisch mogelijk te maken en gezien het provinciaal belang van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, is gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een Provinciaal Inpassingsplan (PIP) op te stellen. Een PIP is een bestemmingsplan op provinciaal niveau.

Het onderhavige verzoek tot onteigening ziet op de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot de Uitbreiding VDL Nedcar. De planologische basis voor de titel IV onteigening betreft in het onderhavige geval het inpassingsplan, conform artikel 77 lid 1 Onteigeningswet, zijnde:
Provinciaal inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals door Provinciale Staten (gewijzigd) is vastgesteld d.d. 18 december 2020.

3.2. Bestemmingen

De percelen waarvoor de Kroon zal worden verzocht om tot onteigening te besluiten, betreffen percelen met de navolgende bestemmingen op basis van het PIP:

Enkelbestemmingen
“Verkeer”
“Groen”
“Natuur”
“Water”

Dubbelbestemmingen
“Leiding – Gas” .
“Leiding – Brandstof”
“Leiding – Hoogspanningsverbinding”
“Leiding – Riool”
“Leiding – Water”
“Waarde – Cultuurhistorie
“Waarde – Archeologie 2”
“Waarde – Archeologie 3”
“Waarde – Archeologie 4”
“Waarde – Archeologie 5”
“Waterstaat – Beschermingszone watergang

Gebiedsaanduidingen:
“milieuzone –Roerdalslenk”
“milieuzone – grondwaterbeschermingsgebied”
“geluidzone – industrie”
“overige zone – geluidzonde vervallen”
“overige zone – industrieterrein”
“overige zone – overlegzone drinkwaterleiding”

“vrijwaringszone – weg 1”
“veiligheidszone – leiding”
“vrijwaringszone – weg 2”

3.3. Plangebied

Het plangebied ligt in de provincie Limburg en is globaal gelegen tussen Nieuwstadt, Holtum en Born. De onteigening voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL ziet op het gebied dat globaal gezien aan de zuidgrens wordt begrensd door de N297 en aan de oostzijde door de N276 en stopt aan de noordzijde tussen hectometerlijnen 22.2 en 22.3 op de Op de Baan.

De buitengrens van het plangebied wordt gevormd door de grens van de huidige geluidzone, die zich uitstrekt over delen van het buitengebied van de gemeente Sittard-Geleen en Echt-Susteren en over delen van de kernen Nieuwstadt, Born en Holtum. Het PIP kent niet aan alle gronden binnen de planbegrenzing nieuwe bestemmingen toe, maar is deels vormgegeven als parapuluherziening van de geldende bestemmingsplannen.

Voor de provinciale infrastructuur rond VDL Nedcar, inclusief de gronden waar aanpassing en/of verlegging van de provinciale wegen N297 en N276 is voorzien, is in het PIP een complete bestemmingsregeling opgenomen. Dit geldt eveneens voor de gronden in het driehoekige gebied tussen de N297, de N276 en de Oude Rijksweg Zuid.

De onteigening ziet op de gronden voor de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, voor zover verwerving noodzakelijk is voor de uitvoering van het werk.

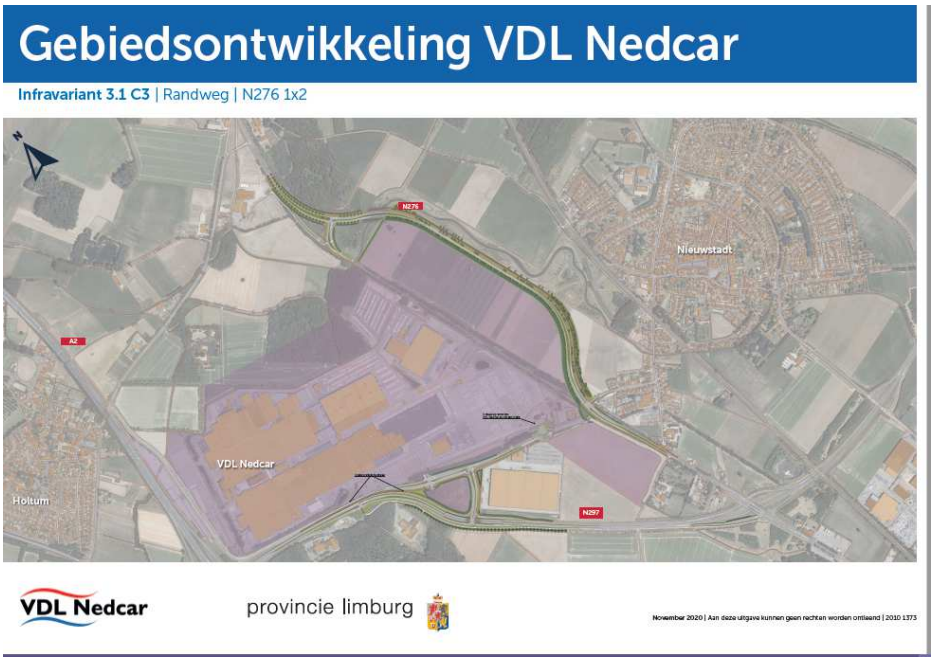

4. Beschrijving/toelichting werken

4.1. Bestaande situatie

De percelen waarvoor de Kroon wordt verzocht om tot onteigening te besluiten, kennen thans diverse soorten gebruik en zijn onder andere in gebruik als infrastructuur voor wegen, bedrijventerreinen, agrarische percelen, bos, water en natuurterreinen.

4.2. Wijze van planuitvoering

Ter plaatse van de percelen waarvoor de Kroon wordt verzocht om tot onteigening te besluiten, zal de Uitbreiding VDL Nedcar, onderdeel provinciale infrastructurele aanpassingen worden gerealiseerd.

De totale gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar bestaat uit een vergroting van het fabrieksterrein. Daarnaast ziet het PIP op aanpassing van de provinciale infrastructuur rond het terrein.

De provinciale aanpassingen aan de infrastructuur bestaan in hoofdlijnen uit de navolgende onderdelen:

- het realiseren van een ongelijkvloerse kruising op de N297, ter hoogte van hectometerlijn 11.4;
- het herinrichten van het kruispunt gelegen aan de N276 ter hoogte van Aan de Linde;
- het nieuw aanleggen van een kruispunt op de N276 voor de ontsluiting van de Yard-E (personeelsverkeer);
- het realiseren van een nieuwe kruising van de N276 met de Geleenbeek;
- het verleggen in oostelijke richting van de N276 tussen hectometerlijnen 20.4 en 22.2;
- het aanleggen van nieuwe kruispunten op de Mitsubishi Avenue en Dr. Hub van Doorneweg ter ontsluiting van VDL Nedcar en Katoen Natie.

5. Gemeente(n)

De percelen waarvoor de Kroon zal worden verzocht om tot onteigening te besluiten, zijn gelegen in de gemeente Sittard-Geleen en de gemeente Echt-Susteren.

6. Tenaamstelling onteigening

De onteigening zal geschieden ten name van de provincie Limburg.

Einde zakelijke beschrijving.

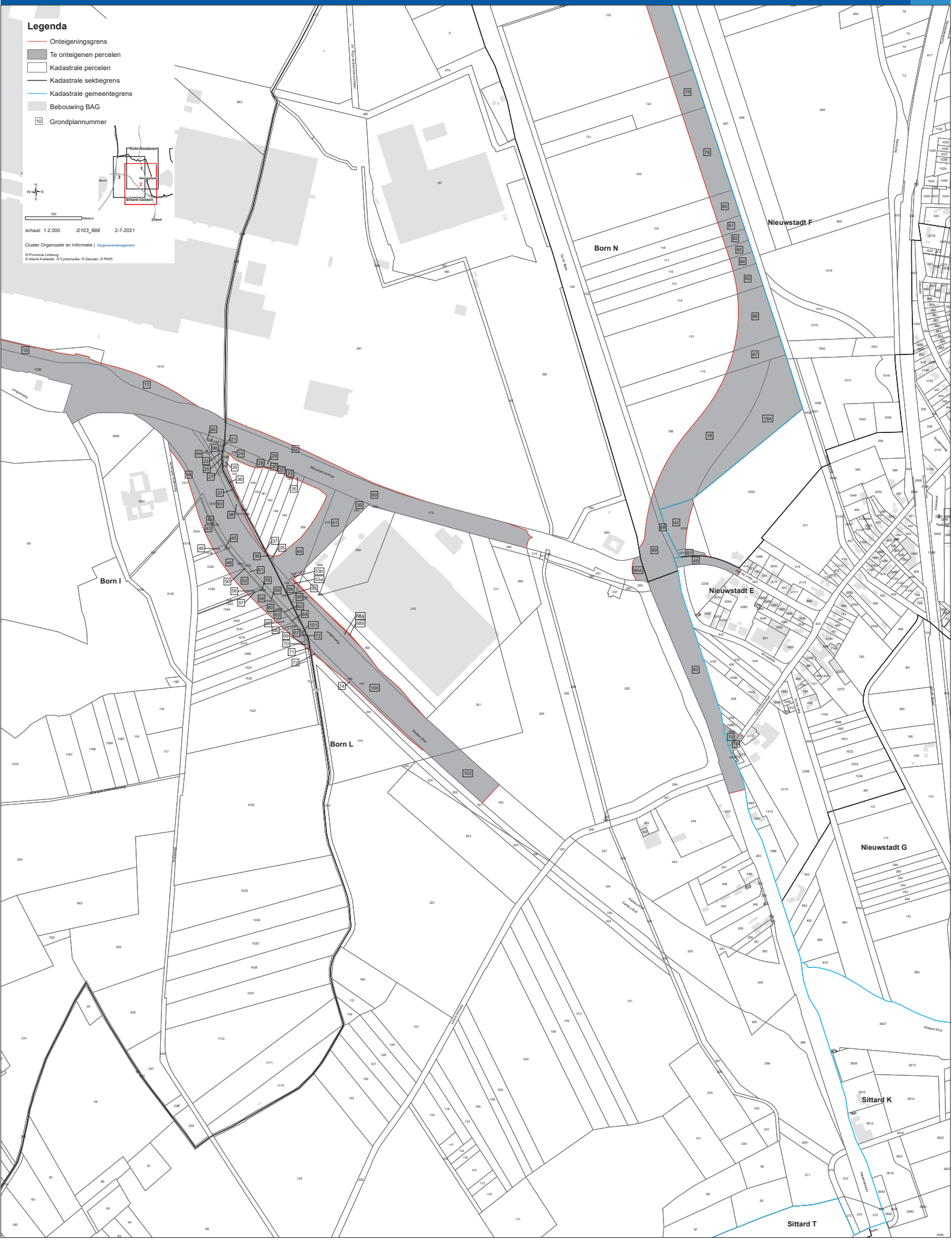
Legenda
Onteigeningsgrens
Te onteigenen percelen
Kadastrale percelen
Kadastrale sektiegrens
Kadastrale gemeentegrens
Bebouwing BAG
10 Grondplannummer
schaal: 1:2.000 i2103_668 2-7-2021
Cluster Organisatie en Informatie | Gegevensmanagement
© Provincie Limburg,
© dienst Kadaster, © Cyclomedia, © Geodan, © RWS
Born N
Nieuwstadt F
Born I
Born L
Nieuwstadt E
Nieuwstadt G
Sittard K
Sittard T
Meridian Avenue
Geleen Beek

provincie limburg

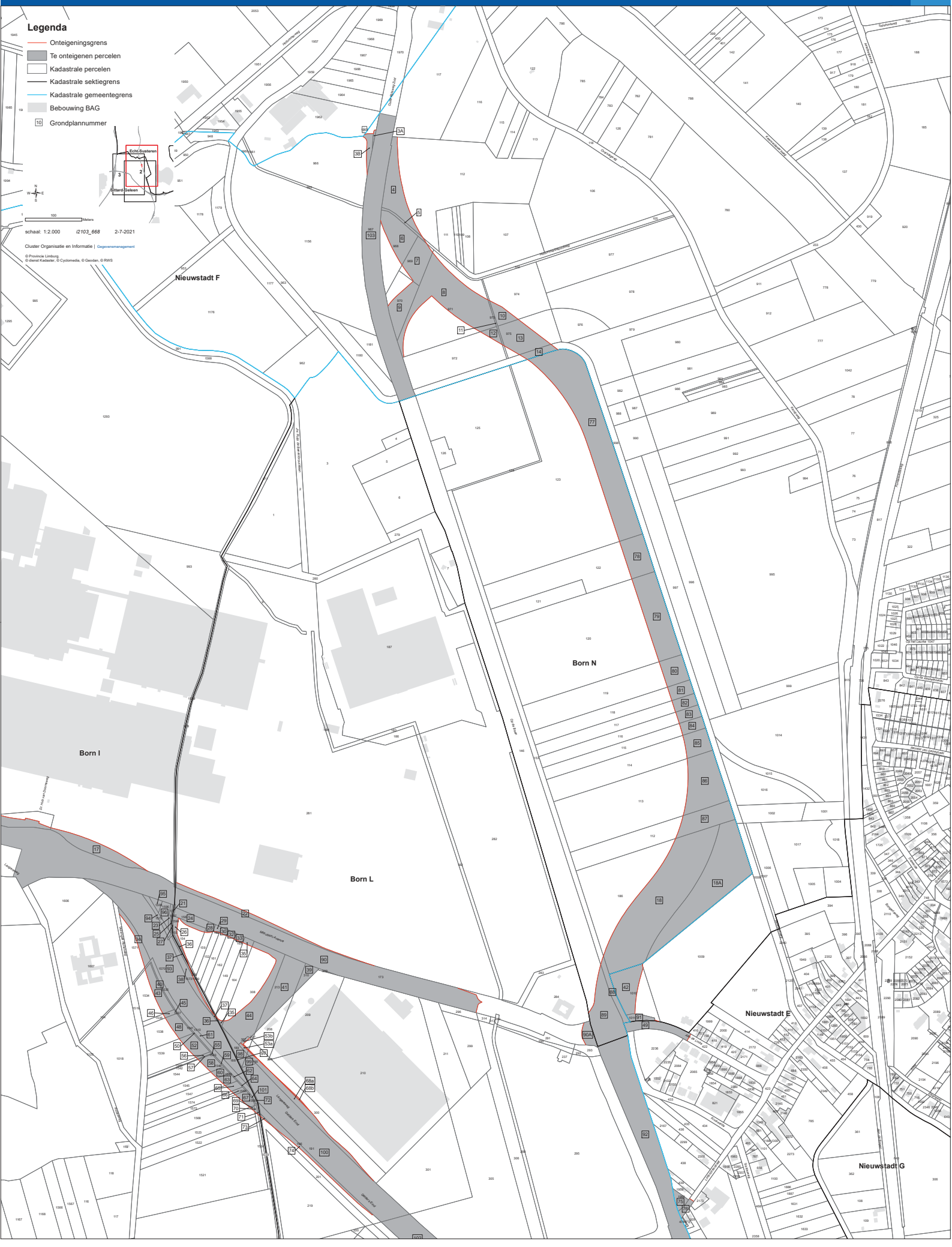
Legenda
Onteigeningsgrens
Te onteigenen percelen
Kadastrale percelen
Kadastrale sektiegrens
Kadastrale gemeentegrens
Bebouwing BAG
10 Grondplannummer
Echt-Susteren
Sittard-Geleen
schaal: 1:2.000
i2103_668
2-7-2021
Cluster Organisatie en Informatie | Gegevensmanagement
© Provincie Limburg,
© dienst Kadaster, © Cyclomedia, © Geodan, © RWS
Nieuwstadt F
Born N
Born I
Born L
Nieuwstadt E
Nieuwstadt G

LIJST VAN DE TE ONTEIGENEN ONROERENDE ZAKEN
ONTEIGENINGSPLAN: Gebiedsontwikkeling VDL Nedcar
VERZOEKENDE INSTANTIE: Provincie Limburg

Kadastraal bekend als gemeente Nieuwstadt

Grondplan nr.	Te onteigenen grootte (m²)	Kadastrale grootte (m²)	Sectie en nr.	Ten name van
3A 3B	77 580	15.935	F 966	Sylvia Maria Elisabeth van der Graaf, Susteren; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Waterschap Zuiveringschap Limburg, Roermond.
4	3.904	31.870	F 112	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
5	342	1.680	F 102	Waterschap Limburg, Roermond
6	3.140	5.260	F 968	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
7	2.517	2.710	F 969	Landbouwbedrijf W.J.M.J. Puts B.V., Roosteren
8	9.352	18.380	F 971	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Waterschap Zuiveringschap Limburg, Roermond; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
9	2.526	3.700	F 970	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
10	978	8.670	F 974	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Waterschap Zuiveringschap Limburg, Roermond;
11	208	280	F 973	Waterschap Limburg, Roermond
12	510	10.585	F 972	Waterschap Limburg, Roermond; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht

				op gedeelte van perceel: Waterschap Zuiveringschap Limburg, Roermond.
13	3.279	5.970	F 975	Waterschap Limburg, Roermond; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Waterschap Zuiveringschap Limburg, Roermond.
14	711	13.660	F 998	Waterschap Limburg, Roermond
42	3.127	5.145	F 1010	½ Monica Anna Hubertina Hensgens, Sittard; ½ Karl Heinrich Josef Hensgens, Munstergeleen; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
49	1.709	4.070	E 422	Gemeente Echt-Susteren, Echt
75	534	545	E 1960	Gemeente Echt-Susteren, Echt
76	332	5.955	E 423	Gemeente Echt-Susteren, Echt
91	468	470	F 1011	Provincie Limburg, Maastricht
103	geheel	16.160	F 967	Provincie Limburg, Maastricht

LIJST VAN DE TE ONTEIGENEN ONROERENDE ZAKEN
ONTEIGENINGSPLAN: Gebiedsontwikkeling VDL Nedcar
VERZOEKENDE INSTANTIE: Provincie Limburg

		Kadastraal bekend als gemeente Born		
Grondplan nr.	**Te onteigenen grootte (m²)**	**Kadastrale grootte (m²)**	**Sectie en nr.**	**Ten name van**
16	3.828	15.193	I 1397	Gemeente Sittard-Geleen, Sittard; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: Petrochemical Pipeline Services B.V., Elsloo.
17	2.789	475.000	I 1013	VDL Nedcar B.V., Born; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: N.V. D.S.M., Heerlen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: N.V. D.S.M., Heerlen.
18 18A	19.566 12.467	46.015	N 186	½ Monica Anna Hubertina Hensgens, Sittard; ½ Karl Heinrich Josef Hensgens, Munstergeleen; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
19	39.389	46.430	I 1399	Provincie Limburg, Maastricht
21	geheel	35	L 13	Waterschap Limburg, Roermond
22	1.952	239.091	L 281	VDL Nedcar B.V., Born; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: Enexis Netbeheer B.V., ’s-Hertogenbosch; opstalrecht nutsvoorzieningen: Enexis Netbeheer B.V., ’s-Hertogenbosch.

23	geheel	194	I 1597	Waterschap Limburg, Roermond
24	886	900	L 158	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
25	geheel	136	I 1598	Waterschap Limburg, Roermond
26	698	2.770	L 154	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
27	64	80	L 155	Waterschap Limburg, Roermond
28	231	1.195	L 159	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
29	132	155	L 160	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
30	143	1.575	L 161	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
32	158	1.940	L 162	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
33	175	215	L 163	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
34	955	3.064	I 1571	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort
35	238	2.750	L 164	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
36	166	460	L 206	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
37	227	369	I 1599	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
38	1.187	1.284	I 1573	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
39	718	730	L 310	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
40	187	190	I 1535	Waterschap Limburg, Roermond
41	geheel	4.045	L 213	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
43	1.453	3.835	I 1534	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort
44	5.115	9.943	L 308	VDL Vastgoed B.V., Eindhoven
45	geheel	15	I 1537	Waterschap Limburg, Roermond

46	168	485	I 1536	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort
48	1.031	3.210	I 1538	Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amersfoort
50	188	190	I 1541	Waterschap Limburg, Roermond
52	1.133	4.230	I 1539	¾ Paulina Maria Arthur Hoofs, Geleen; ¼ Franciscus Servatius Rosalie Hoofs, Geleen, gehuwd met Jeanette Josephine Elisabeth Beckers
53A 53B	109 101	367	L 307	Automotive Logistic Center Langen B.V., Elsloo
55	geheel	2	I 1543	Waterschap Limburg, Roermond
56	104	470	I 1540	Franciscus Servatius Rosalie Hoofs, Geleen, gehuwd met Jeanette Josephine Elisabeth Beckers
57	30	143	I 1542	Franciscus Servatius Rosalie Hoofs, Geleen, gehuwd met Jeanette Josephine Elisabeth Beckers
58	724	3.880	I 1544	Franciscus Servatius Rosalie Hoofs, Geleen, gehuwd met Jeanette Josephine Elisabeth Beckers
59	92	95	I 1546	Waterschap Limburg, Roermond
60	346	2.220	I 1545	Frank Nicolaas Sikkes, Geleen
61	2.153	2.215	I 1510	Waterschap Limburg, Roermond
62	38	40	I 1548	Waterschap Limburg, Roermond
63	401	2.855	I 1547	Frank Nicolaas Sikkes, Geleen
64	47	50	I 1550	Waterschap Limburg, Roermond
65	292	2.555	I 1574	Frank Nicolaas Sikkes, Geleen
66	173	1.630	I 1575	Martinus Maria Gerardus van Cleef, Born
67	491	5.961	I 1568	Christiaan Nicolaas Marie van Cleef, Holtum
68A 68B	2.110 123	8.342	L 300	Automotive Logistic Center Langen B.V., Elsloo
69	41	4.045	I 1523	Waterschap Limburg, Roermond

70	66	660	I 1524	Waterschap Limburg, Roermond
71	59	2.715	I 1039	Waterschap Limburg, Roermond
72	88	4.120	L 205	Waterschap Limburg, Roermond
73	51	4.435	L 201	Waterschap Limburg, Roermond
74	1.652	3.425	L 196	Gemeente Echt-Susteren, Echt
77	17.739	74.925	N 123	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningenopstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
78	3.004	16.140	N 122	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen opstalrecht nutsvoorzieningen: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
79	6.526	45.615	N 120	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen opstalrecht nutsvoorzieningen: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
80	1.976	13.960	N 119	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
81	1.052	7.470	N 118	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
82	898	6.258	N 117	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
83	886	6.257	N 116	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.

84	922	6.405	N 115	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
85	1.845	12.200	N 114	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
86	5.960	27.645	N 113	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
87	3.363	10.170	N 112	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Enexis Netbeheer B.V., ’s-Hertogenbosch; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
88	1.081	8.850	N 153	Provincie Limburg, Maastricht; opstalrecht nutsvoorzieningen op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.
89	4.917	39.850	N 146	Provincie Limburg, Maastricht
90 90A	19.345 786	26.900	L 173	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen.
92	14.656	34.776	L 263	Provincie Limburg, Maastricht
93	15.320	15.324	I 1570	Provincie Limburg, Maastricht
94	geheel	518	I 1572	Provincie Limburg, Maastricht
95	geheel	270	I 1508	Provincie Limburg, Maastricht

96	geheel	581	I 1596	Provincie Limburg, Maastricht
97	195	235	L 188	Provincie Limburg, Maastricht
98	geheel	775	L 189	Provincie Limburg, Maastricht
99	geheel	270	L 190	Provincie Limburg, Maastricht
100	15.965	15.970	L 191	Provincie Limburg, Maastricht
101	geheel	64	I 1569	Provincie Limburg, Maastricht
102	4.715	11.445	L 192	Provincie Limburg, Maastricht; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht: Gasunie Transport Services B.V., Groningen; zakelijk recht als bedoeld in artikel 5, lid 3, onder b, van de Belemmeringenwet Privaatrecht op gedeelte van perceel: N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg, Maastricht.

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept deelverslag van het verhandelde in de Statencommissie Financiën, Economische Zaken en Bestuur

van 10-9-2021
betreffende Statenvoorstel inzake besluit tot indiening van een verzoek tot onteigening voor de Provinciale aanpassingen infrastructuur (in relatie tot uitbreiding VDL NedCar)

Statenkenmerk	G-21-024	Maastricht	10-9-2021

De voorzitter: Verantwoordelijk Gedeputeerde is de heer Satijn. Nogmaals welkom in deze commissie mijnheer Satijn. U hebt de toelichting op dit Statenvoorstel bij het aan PS gevraagde besluit kunnen lezen. We behandelen dit Statenvoorstel in twee termijnen. Ik verwacht dat de behandeling gezien de aard van het voorstel snel kan. Wat spreektijden betreft, wil ik dan ook aan de commissie vragen rekening te houden met maximaal twee minuten in de eerste termijn en één minuut in de tweede termijn. Voor GS vijf minuten in eerste termijn en twee in de tweede termijn. Ik kijk even rond of dat akkoord is. Dan begin ik graag bij, ik ben hem net vergeten, dus dan begin ik bij de heer Wolters Gregório van de SP. Aan u het woord.

SP (Wolters Gregório): Dank u wel voorzitter. Onteigening is altijd een noodzakelijk kwaad. Om deze vergadering niet langer te laten duren dan nodig is, wil ik eigenlijk nog één vraag hierover stellen aan de heer Satijn. Dat is of we ook inzicht kunnen krijgen in de maatschappelijke effecten die er zijn op minnelijke en niet-minnelijke onteigening. Ik heb zelf ook nagedacht over hoe dat dan te rapporteren. Dat is vrij lastig natuurlijk. Er bestaat een verschil tussen een perceel akkergrond onteigenen en een perceel waarop een woning staat onteigenen. Ik weet niet of daar iets van een rapportage van te maken is? Welke effecten heeft het? Voor hoeveel mensen en voor hoeveel bedrijven? Dat is de enige vraag die ik op dit moment nog heb. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. Dan ga ik naar mevrouw Depondt van het CDA.

CDA (Depondt-Olivers): Wij zijn akkoord met het voorliggende stuk.

PvdA (Piepers): Bij ons hetzelfde.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Baneke, GroenLinks.

GroenLinks (Baneke): Dank u wel voorzitter. Ja, het levert voor GroenLinks wel wat hoofdbrekens op natuurlijk. Dit maakt onderdeel uit van het proces rond VDL NedCar waar we meteen onze vraagtekens bij hebben gezet. Daar komen we zeker ook op bij het gekoppelde stuk 9.3. De vraag die ik hierbij heb, is of er enig … Ik neem dit stuk over van mijn collega die ergens anders aanwezig is. Of de Gedeputeerde

kan duiden wat het proces precies is. Wanneer gaat de mogelijke aankoop en de minnelijke verwerving dan wel de onteigening lopen? Is dat na de behandeling door de Raad van Staten? Of worden er tegelijkertijd daarmee al stappen gezet? Dan zou het zomaar kunnen zijn dat wij als Provincie gronden verwerven die misschien toch niet nodig zijn of later pas nodig zijn. Wat doen we dan met die gronden? We kunnen die ook voor andere dingen inzetten. Dat is mijn vraag in de eerste termijn.

De voorzitter: Dank u wel. Het woord is aan de heer Loomans, Partij voor de Dieren.

Partij voor de Dieren (Loomans): Ja, Dank u wel voorzitter. Wij zien dat er snel werk gemaakt wordt van de uitbreiding van VDL. Nu ligt er daartoe zelfs een onteigeningsverzoek voor. Wij vragen ons af of snelheid niet boven zorgvuldigheid gesteld wordt. Belanghebbende Waterleiding Maatschappij Limburg stelt dat zij onder druk gezet wordt door VDL. VDL wil immers snel beginnen met uitbreiden, terwijl WML juist een zorgvuldige bescherming van haar waterleidingen in het geplande uitbreidingsgebied wil. WML heeft daar twee belangrijke leidingen liggen en wil eerst goede afspraken maken over de bescherming daarvan. Dit strookt met het zorgvuldigheidsbeginsel, dat ook van toepassing is op een onteigeningsprocedure. Het Statenvoorstel stelt zelf dat zorgvuldigheid en eenduidigheid cruciaal zijn voor een succesvolle onteigeningsprocedure. Hoe kan het dan dat daar nog geen duidelijke afspraken over zijn, maar er al wel een onteigeningsverzoek voorligt? Worden de Algemene beginselen van behoorlijk bestuur wel in acht genomen? Daarbij betwijfelen wij of de procedure in overeenstemming met de Onteigeningswet is. Deze stelt immers voorop dat de onteigenende partij een zogenaamde minnelijke overeenkomst probeert te treffen over hetgeen onteigend moet worden. Pas als dat niet lukt, kan er een onteigeningsverzoek volgen. Maar zelfs dan moet blijken dat er wel degelijk minnelijk overleg is geweest en daar knelt het dus. Er zijn immers geen duidelijke afspraken gemaakt met WML over de waterleidingen. Wij betwijfelen of er wel genoeg grond is om te spreken van een minnelijk overleg. Het Statenvoorstel stelt wel dat er nog minnelijke onderhandelingen zullen plaatsvinden. Hadden die niet allang uitvoeriger plaats moeten vinden? Denk de Gedeputeerde dat er door het gebrek aan duidelijke afspraken over deze waterleidingen wel sprake is van een redelijke poging tot minnelijke verwerving? En zal dit wel de toets bij de Kroon doorstaan? Wij verwachten dat de afdeling Advisering van de Raad van Staten met zoveel haken en ogen geen positief advies af gaat geven over dit onteigeningsverzoek. Het is daarom beter om zowel het hoger beroep als verdere minnelijke overleggen met duidelijke afspraken af te wachten. Anders vervalt het verzoek sowieso na drie maanden. Dit onteigeningsverzoek is voorbarig. Graag een reactie van de Gedeputeerde. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Ernst van de PVV.

PVV (Ernst): Ja, dank u, voorzitter. Het onderwerp van het onderliggende stuk is er één dat in het algemeen niet op veel sympathie kan rekenen. Onteigenen. Iemands eigendom ontnemen in het kader van het algemeen belang. Dat ligt gevoelig, vooral bij degene die onteigend wordt. Het enige wat het enigszins acceptabel maakt, is dat het hier in dit kader om het concreet algemeen belang gaat. Er zijn keuzes gemaakt over het voortbestaan van en de toekomst van VDL NedCar. Dit is een noodzakelijke stap die gezet moet worden. Hoewel het op dit moment nog niet echt aan de orde is, wil de PVV er nu al op wijzen dat daar waar een onteigeningsprocedure noodzakelijk is, deze met de grootste zorgvuldigheid naar met name de particuliere eigenaren aangaande waardebepaling en schadeloosstelling gevoerd moet worden. Als het goed is, hebben we op het gebied van zorgvuldigheid en dat soort zaken wat

lessen gehad de afgelopen jaren, over onder meer hoe men om dient te gaan met eigendom, waardebepaling en schadeloosstelling. Ik hoop dat deze lessen in deze procedure, mocht die noodzakelijk zijn, meegenomen worden. Tot zover. Dank u.

De voorzitter: Dank u wel. Dan de VVD, de heer Lodewijks. Aan u het woord.

VVD (Lodewijks): Ja, Dank u wel. Ook wij kunnen kort zijn. Het is een noodzakelijke stap die je moet zetten. Onteigeningsprocedures zijn natuurlijk geen pretje, dus we hopen dat, laten we zeggen, geïnvesteerd wordt in de zorgvuldigheid. Waarmee zoveel mogelijk minnelijke schikkingen kunnen plaatsvinden. Ik heb ook gelezen dat er afstemming is geweest met de discussie en de elementen die wij in het kader van de PIP-discussie hebben gehad. Dus ook die processen zijn gezwaluwstaart. We kunnen vervolgens akkoord gaan met dit voorstel.

De voorzitter: Dank u wel, duidelijk. Dan D66, de heer Van Wageningen.

D66 (Van Wageningen): Het raakt wel aan een ander aandachtspuntje van ons, dus dat breng ik nu. Mogelijk heeft het met onteigening te maken. D66 is voor ruimhartige en slimme compenserende maatregelen. We denken dat er op dat punt nog wat te optimaliseren valt, ten opzichte van het plan dat we in december hebben vastgesteld. Zodat mensen in de buurt van NedCar er ook iets aan hebben. Nu zien we in de tekst dat er onder andere voor de bestemmingen groen en natuur onteigend wordt. Of dat u die mogelijkheid wilt krijgen. Op de kaart zien we alleen percelen nabij de voorgenomen infra en niet op de compensatielocaties. Kunt u uitleggen hoe dat zit? En eigenlijk, als het klopt dat we alleen voor infra de mogelijkheid willen krijgen om te onteigenen, zouden wij dat op dit moment wel toejuichen. D66 is op dit moment dus niet voor onteigening ten behoeve van natuur, omdat we denken dat dat nog geoptimaliseerd kan worden. Onteigening is sowieso een paardenmiddel, vandaar de obligate vraag. Kunnen we erop rekenen dat u al het mogelijke doet om de benodigde percelen minnelijk te verwerven? En dat u zo mogelijk wacht tot duidelijk is of de infra echt zal worden aangelegd? D66 is hier scherp op, omdat we hechten aan het onder andere op ons aandringen overeengekomen no-gomoment in september 2022. Het lijkt ons niet goed om daar te veel op vooruit te lopen. Nou kan het nodig zijn voor de onteigening, maar daar kunt u dan op ingaan. Afhankelijk van de beantwoording, zijn wij in grote lijnen ook wel akkoord met dit voorstel. Of het een hamerstuk wordt of niet? Wat ons betreft is dat afhankelijk van de beantwoording. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel mijnheer Van Wageningen. Dank u wel commissie. Voor de beantwoording geef ik het woord aan de heer Satijn. Aan u het woord.

Gedeputeerde Satijn: Ja, voorzitter. Ik wil even verzoeken om een paar minuten schorsing. Zeker op de bijdrage van de heer Loomans, die nogal juridisch van aard is, wil ik mij even goed laten bijpraten over hoe ik nu de commissie beantwoord.

De voorzitter: Hoelang heeft u nodig?

Gedeputeerde Satijn: Een minuut of twee, drie schat ik in.

De voorzitter: Drie minuten? Dan is de vergadering voor drie minuten geschorst.

[SCHORSING]

De voorzitter: Ik verzoek u om plaats te nemen, dat we de vergadering hervatten. Dan heropen ik bij dezen de vergadering en geef ik graag het woord aan de heer Satijn voor de beantwoording.

Gedeputeerde Satijn: Dank u wel voorzitter. Dank u wel ook voor de ons gegunde tijd en vragen rondom dit voorstel. Ik zal proberen die zo compleet mogelijk te beantwoorden. Allereerst te beginnen met de SP. De heer Wolters Gregório die feitelijk vraagt, kunnen we ook inzicht krijgen in de effecten van de onteigening. Nu gaf hij al in de vraag aan dat dat natuurlijk weleens wat complex kan zijn om dat terug te rapporteren. Dat is natuurlijk ook zo. We praten hier ook met private partijen. Om dan een publieke rapportage daar enig effect wat niet herleidbaar zou kunnen zijn tot een specifieke casus terug te leggen, zou ingewikkeld kunnen zijn. Wat ik wel bereid ben om u toe te zeggen, via u voorzitter, is **dat we u in ieder geval via de reguliere voortgangsrapportage op de hoogte houden van de voortgang waar het gaat om de minnelijke verwerving, het proces. Als daar bijzonderheden inzitten die wij signaleren, dan zullen we dat daar in algemene termen proberen aan te geven.** Daarmee hopen we recht te doen aan uw vraag van welke signalen je als overheid ziet in dat gebied. Welke zijn ook noemenswaardig om terug te leggen bij u, vanuit uw controlerende rol ook naar ons toe? Om ervoor te zorgen dat de overheid de juiste dingen doet in dat gebied. Rondom een thema als onteigening wat, inderdaad voorzitter, op voorhand natuurlijk heel zwaar klinkt en ook heel onprettig zou kunnen klinken. Zeker als het aankomt op gerechtelijke procedures. In algemene zin wil ik ook tegen uw commissie zeggen dat we dat ten zeerste willen voorkomen. We zijn in Q2 van dit jaar begonnen met de gesprekken om te komen tot minnelijke overeenstemming met een aantal partijen. Daar zit ook voortgang in. Met één partij is die overeenstemming ook al bereikt. Weliswaar mondeling, maar daar wordt continu mee gesproken. Met alle partijen die betrokken zijn meerdere gesprekken al. Daar wordt ook geen onderscheid gemaakt tussen partijen. We gaan ervan uit, dat is ook wettelijk vastgelegd, dus daar hebben we ons aan te houden. Er wordt gesproken over een volledige schadeloosstelling voor de partijen die het betreft. In algemene zin op een aantal opmerkingen van uw commissie. We doen onze uiterste best om ervoor te zorgen dat, zoals uw commissie zegt, het paardenmiddel uiteindelijk niet ingezet hoeft te worden. Dat is de inzet van ons allemaal. Nogmaals, hier zullen wij ook bij u op terugkomen. Ik hoop dat ik daarmee ook de wat bezwaarlijke toelichting van GroenLinks heb kunnen duiden. De minnelijke regeling loopt dus al, die is in Q2 ingezet. We doen onze uiterste best om dit weliswaar ook zo snel mogelijk af te ronden zodat we ook duidelijkheid kunnen verschaffen, maar niet dat er geen sprake meer zou kunnen zijn van zorgvuldigheid. Laat dat helder zijn. De heer Loomans attendeerde ons ook even op de WML. Ook daar wordt uiteraard mee gesproken. Ik zei ook zojuist, met iedereen wordt gesproken, ook met WML. Daar zit enigszins de complexiteit onder dat WML ook gesprekken moet voeren met VDL over die buisleidingen. Daar zijn we ook een beetje in afwachting van. Dat leidt er ook toe dat die gesprekken met WML wat minder frequent gevoerd worden. Maar ook daarvoor geldt dat we dat zo goed en zo volledig mogelijk met al onze verantwoordelijkheid die bij ons rust proberen die gesprekken in te vullen. De heer Van Wageningen stelde de vraag waar we nu onteigenen. Ik kan u geruststellen dat we dat echt alleen doen ten bate van de infrastructuur. Er zit een klein stukje natuur bij. Dat is het Sterrenbos, een minimaal stuk als je het bekijkt op de totale kavel van onteigeningen die nodig zijn. Als u dat toch liever niet heeft, horen we dat ook graag. In ieder geval kan ik u geruststellen dat als het gaat om het doel van

de onteigening, dat is voor bijna 100% op infra gericht, voorzitter. Ik kijk ook even naar een aantal zaken die de revue gepasseerd zijn. De heer Ernst die ook vraagt om die grootst mogelijke zorgvuldigheid. Maar ook dat de waardebepaling … Ik zei al, het is wettelijk geregeld dat we uit moeten gaan van een volledige schadeloosstelling. Dat is wat ons betreft leidend, voorzitter. Daar wil ik het even bij laten voor deze termijn.

De voorzitter: Dank u wel. Dan ga ik terug naar de commissie voor de tweede termijn. Een aantal hebben het al aangegeven, maar ik wil u nogmaals even verzoeken om heel concreet nogmaals aan te geven of het voor u een hamerstuk of een bespreekstuk is om door te leiden naar PS. Even kijken. Dan begin ik weer bij de heer Wolters Gregório. Aan u het woord.

SP (Wolters Gregório): Dank u wel voorzitter. Ik heb geen verdere vragen en voorts is het dan een hamerstuk.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Depondt, CDA.

CDA (Depondt-Olivers): Nee, geen aanvullingen.

De voorzitter: En voor u is het een hamerstuk, begreep ik?

CDA (Depondt-Olivers): Ja.

De voorzitter: Ja. De heer Piepers?

PvdA (Piepers): Geen vragen. Een hamerstuk, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Baneke, GroenLinks.

GroenLinks (Baneke): Geen vragen, maar wij willen wel de politieke weging in de Staten maken. Voor ons een bespreekstuk.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Loomans, Partij voor de Dieren.

Partij voor de Dieren (Loomans): Dank u wel voor uw reactie. Onze zorgen zijn niet helemaal weggenomen, maar wij snappen dat de gesprekken nog lopen. Ik hoop dat het onteigeningsverzoek nu niet te voorbarig wordt doorgezet. Op dit moment, gehorende mijn collega's, denk ik dat wij het niet nodig vinden om het een bespreekstuk te maken. Ik leg mij maar even neer bij … Wat is het?

De voorzitter: Hamerstuk.

Partij voor de Dieren (Loomans): Hamerstuk. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Ernst, PVV.

PVV (Ernst): Dank u wel voorzitter. Even inhakend nog op het laatste wat de heer Satijn aangaf. Klopt. Er wordt gesproken over schadeloosstelling. Volledige schadeloosstelling. Maar er zijn nog weleens meningsverschillen of discussies over wat dat dan inhoudt. Er kwam mij een casus ter ore van een dergelijke onteigening waarbij de gemeente onteigende, een bepaalde waarde ergens aan hangt en zegt dat dat een volledige schadeloosstelling is. Een onafhankelijk onderzoek wees bijna het dubbele uit. Dan krijg je een discussie over het verschil daartussen. Ik wil aangeven dat dat soort dingen voorkomen moet worden. Op een duidelijke, eerlijke en transparante manier moet bepaald worden wat die schadeloosstelling inhoudt. Dat wilde ik daarmee zeggen. Verder is het voor ons een hamerstuk. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel. De VVD, de heer Lodewijks.

VVD (Lodewijks): Geen verdere vragen. Het is voor ons ook een hamerstuk.

De voorzitter: Dank u wel. En dan D66, de heer Van Wageningen.

D66 (Van Wageningen): Dank voor de duidelijke beantwoording. Het is wat ons betreft een hamerstuk.

De voorzitter: Dank u wel. Dan krijg ik nu netjes een overzicht van de gedane toezeggingen door de heer Satijn. **Er is een toezegging gedaan voor het inzichtelijk maken via de voortgangsrapportages van de voortgang bijzonderheden met betrekking tot vererving****en.** Met die toezegging constateer ik dat het Statenvoorstel afdoende is besproken. Het wordt door u als ... Er is nog een reactie van de Gedeputeerde. De heer Satijn.

Gedeputeerde Satijn: Ja voorzitter, dit is een onderwerp waarbij we het natuurlijk over zorgvuldigheid hebben. Dus ik wil ook zorgvuldig reageren en…

De voorzitter: Absoluut. Helemaal goed.

Gedeputeerde Satijn: Op de heer Ernst. Ik snap uw punt heel goed. Ik denk dat ik u gerust kan stellen dat schade die rechtstreeks een noodzakelijk gevolg is van de onteigening ook nog eens een keer getoetst wordt door een externe commissie. Dat doen wij niet alleen. Wij leggen het ook nog eens een keer buiten ons huis, zal ik maar zeggen. Uiteindelijk kun je, denk ik, nooit voorkomen dat mensen het er nog steeds niet mee eens zijn, maar we doen er alles aan om dat te voorkomen. Daarom voeren we ook meerdere gesprekken met partijen en hebben we een externe commissie in het leven geroepen die dat toetst namens ons. Ik hoop dat dat in ieder geval zal opleveren dat we daar weinig tot geen discussies over krijgen, voorzitter. Dat was mijn laatste toevoeging. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel daarvoor. Dan constateer ik dat de commissie dit als bespreekstuk doorleidt naar PS en daarmee is dit… Voor GroenLinks is het een bespreekstuk. Wilt u hier nog iets aan toevoegen, mijnheer Baneke?

GroenLinks (Baneke): Ja. Ik hoor een algemene wens tot hamerstuk. Ik wil dit wel even in de fractie bespreken. Wellicht dat GroenLinks nog van mening wijzigt, maar dat laat ik even in ons midden.

De voorzitter: Dus vooralsnog wordt het doorgeleid als bespreekstuk en dan wachten we even uw reactie af. Als u aangeeft dat het een hamerstuk is, wordt het alsnog een hamerstuk. Ja? Oké.

T8956

Inzicht in minnelijke verwervingstraject

Via de reguliere voortgangsrapportage wordt inzicht gegeven in het minnelijke verwervingstraject, met dien verstande dat bijzonderheden in algemene zin worden vermeld.

Daarmee is dit punt afgehandeld en komen wij bij de behandeling van agendapunt 9.3. Basisrapportage Groot Project Duurzame Verankering VDL NedCar brief GS van 25 februari 2021.

De commissiegriffier, De voorzitter,

C.C.M. Dreezen-Dassen M.Th. Bosch

Limburgs Parlement

provincie limburg

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-024

Onderwerp:
Besluit tot indiening van een verzoek bij de Kroon om over te gaan tot aanwijzing ter onteigening van gronden ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur ten behoeve van het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld d.d. 18 december 2020, een en ander ten name van de Provincie Limburg (verzoekbesluit)

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 20 juli 2021

besluiten:

1. de Kroon conform titel IV van de Onteigeningswet te verzoeken een besluit te nemen tot aanwijzing ter onteigening van de op de bij dit besluit gevoegde grondtekening en de lijst van onroerende zaken vermelde gronden, een en ander ten name van de Provincie Limburg en ten behoeve van de realisatie van de provinciale aanpassingen aan de infrastructuur in relatie tot het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar, zoals (gewijzigd) vastgesteld door Provinciale Staten op 18 december 2020;
2. Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen om de Kroon te verzoeken die gronden die wel zijn inbegrepen in het verzoekbesluit, maar waarvan de onteigening niet langer noodzakelijk is, niet op te nemen in het onteigeningsbesluit;
3. de uitvoering van dit verzoekbesluit (o.a. gelet op artikel 79 van de Onteigeningswet het tijdig voordragen van het verzoekbesluit aan de Kroon, het vervaardigen van de in artikel 79 van de Onteigeningswet omschreven mee te sturen stukken, het eventueel aanvullen of verbeteren van het verzoek en het opstellen van een zienswijzenreactie) op te dragen een Gedeputeerde Staten.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	FIN	**Behandeld**	N.J. Engbersen
Ons kenmerk	DOC-00176497	**Telefoon**	+31 6 11 58 70 71
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	14 september 2021
Bijlage(n)	2	**Verzonden**	**15 september 2021**

Onderwerp
Gewijzigd Statenvoorstel Jaarstukken 2020

Geachte Staten,

Nadat het vorige college van Gedeputeerde Staten op 6-4-2021 de Jaarstukken 2020 conform planning aan Provinciale Staten heeft aangeboden (G-21-015 Statenvoorstel Jaarstukken 2020, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9312) Limburg - iBabs RIS (bestuurlijkeinformatie.nl), is gebleken dat de controleverklaring behorende bij deze Jaarstukken nog niet door de accountant geleverd kon worden. Aanleiding hiervoor waren de diverse opgestarte onderzoeken naar integriteit en rechtmatigheid van bestedingen als gevolg van de IKL-casus. Niet duidelijk was of uitkomsten van de onderzoeken alsnog van invloed waren op de provinciale jaarcijfers 2020.
Het gevolg hiervan is dat het advies van het college om de behandeling van de Jaarstukken 2020 uit te stellen (Mededeling portefeuillehouder inzake uitstel behandeling Jaarstukken 2020, brief GS van 26-5-2021 (GS 2021-13005) Limburg - iBabs RIS (bestuurlijkeinformatie.nl), tot het moment dat deze controleverklaring is verstrekt door Provinciale Staten is overgenomen. Inmiddels is deze controleverklaring door de accountant verstrekt.

Het gevolg van het uitstel, zoals gemeld in de genoemde mededeling portefeuillehouder, is dat wij onze financiële positie over opnieuw hebben geactualiseerd en daarop volgend is deze opnieuw gecontroleerd door de accountant. Het gaat hier specifiek om gebeurtenissen na balansdatum: nieuwe informatie die van invloed kan zijn op de presentatie van de jaarcijfers 2020, welke bekend wordt voordat Provinciale Staten de Jaarstukken 2020 hebben vastgesteld. Indien materieel genoeg voor een juist inzicht in de financiële positie, moet deze alsnog worden verwerkt in onze Jaarstukken.
Ook waren de uitkomsten van het onderzoek naar o.a. rechtmatigheid van de provinciale bestedingen van belang.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

Op basis van de geactualiseerde financiële positie en de aanvullende controles door de accountant is er geen aanleiding om de presentatie van de jaarcijfers 2020 te wijzigen. Wel dient in onze jaarrekening, in het onderdeel “Niet uit de balans blijkende verplichtingen”, een toelichting te worden gegeven op de vertraging van het proces van de jaarstukken en verkrijgen van de controleverklaring.
Daarbij is ook relevant te vermelden dat in het kader van een ordentelijk bestuurlijk besluitvormingsproces en de continuïteit van de planning en control cyclus het onmogelijk is om de uitkomsten van alle onderzoeken af te wachten. Dit dient daarom vermeld te worden in de jaarrekening 2020. Uit een impactanalyse van de nog lopende onderzoeken worden echter geen financiële wijzigingen meer verwacht.
Omdat dit een relevante wijziging van de Jaarrekening betreft zijn de Jaarstukken 2020 opnieuw door het college vastgesteld en aan Provinciale Staten aangeboden.

De wijzigingen hebben betrekking op:

- Een gewijzigd Statenvoorstel waarin wordt gevraagd de gewijzigde Jaarstukken 2020 vast te stellen.
- Het vermelden van de oorzaak van vertraging en onzekerheid in de “Niet uit de balans blijkende verplichtingen” in de jaarrekening 2020;
- De verwerking van het erratum dat was opgenomen bij de beantwoording van de schriftelijke vragen van deze Jaarstukken 2020 (Beantwoording Schriftelijke Vragen Jaarstukken 2020, brief GS van 1-6-2021 (GS 2021-13671) Limburg - iBabs RIS (bestuurlijkeinformatie.nl).
- Bij de producten zijn de nieuwe portefeuillehouders vermeld.

De wijzigingen zijn in rood aangegeven (m.u.v. de vermelding van de nieuwe portefeuillehouders). Als gevolg van de wijzigingen kan het zijn dat paginanummers zijn versprongen ten opzichte van de reeds gepubliceerde Jaarstukken.

In de bijlage treft u het gewijzigde Statenvoorstel incl. de gewijzigde Jaarstukken 2020 aan.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

provincie limburg

Gewijzigd Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-21-015

1 Onderwerp

Jaarstukken 2020.

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Met de voorliggende Gewijzigde Jaarstukken 2020 leggen Gedeputeerde Staten verantwoording af aan Provinciale Staten over de realisatie van de beleidsvoornemens, zoals opgenomen in de Programmabegroting 2020, inclusief de door Provinciale Staten vastgestelde wijzigingen en doen ze het voorstel tot het bestemmen van het voordelige resultaat. Daarnaast wordt gevraagd kennis te nemen van de “Jaarrekening 2020 in één oogopslag”.

3 Bevoegdheid

Conform de Provinciewet stellen Provinciale Staten de Jaarstukken vast in het jaar volgend op het begrotingsjaar.

4 Voorstel aan Provinciale Staten

1. De volgende onderdelen uit het dossier van de Jaarstukken 2020 vast te stellen:
    a. Bijlage 1: de gewijzigde Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021.
2. Het batige jaarresultaat 2020 vast te stellen op € 100.380.909 en dit als volgt te bestemmen:
    a. € 89.329.792 ter dekking van overboekingsvoorstellen;
    b. € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen
    c. € 302.676 ter aanvulling van de bruteringsreserve Limburgs Museum;
    d. € 2.037.172 voor invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling.
3. Het vrij te bestemmen resultaat 2020 vast te stellen op € 8.586.269.
4. Het Investeringsbesluit 2020, zoals opgenomen in bijlage 7 van de Jaarstukken 2020, vast te stellen.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

Zie uitgebreide voorstel en bijlagen.

6 Risico’s

Risico’s van materieel belang voor de financiële positie die niet zijn afgedekt door middel van reserves of voorzieningen zijn opgenomen in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing van de Jaarstukken 2020. Daarnaast is in de § 5.9 Covid in de Jaarstukken aandacht besteed aan de schade ten gevolge van de coronacrisis.

√

Gewijzigd Statenvoorstel
No: G-21-015

1. Onderwerp
Jaarstukken 2020

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat
Met de voorliggende Gewijzigde Jaarstukken 2020 leggen Gedeputeerde Staten verantwoording af aan Provinciale Staten over de realisatie van de beleidsvoornemens, zoals opgenomen in de Programmabegroting 2020, inclusief de door Provinciale Staten vastgestelde wijzigingen en doen ze het voorstel tot het bestemmen van het voordelige resultaat. Daarnaast wordt gevraagd kennis te nemen van de “Jaarrekening 2020 in één oogopslag”.

3. Bevoegdheid
Conform de Provinciewet stellen Provinciale Staten de Jaarstukken vast in het jaar volgend op het begrotingsjaar.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

1. De volgende onderdelen uit het dossier van de Jaarstukken 2020 vast te stellen:
   a. Bijlage 1: de gewijzigde Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021.
2. Het batige jaarresultaat 2020 vast te stellen op € 100.380.909 en dit als volgt te bestemmen:
   a. € 89.329.792 ter dekking van overboekingsvoorstellen;
   b. € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen
   c. € 302.676 ter aanvulling van de bruteringsreserve Limburgs Museum;
   d. € 2.037.172 voor invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling.
3. Het vrij te bestemmen resultaat 2020 vast te stellen op € 8.586.269.
4. Het Investeringsbesluit 2020, zoals opgenomen in bijlage 7 van de Jaarstukken 2020, vast te stellen.

5. Risico’s
Risico’s van materieel belang voor de financiële positie die niet zijn afgedekt door middel van reserves of voorzieningen zijn opgenomen in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing van de Jaarstukken 2020. Daarnaast is in de § 5.9 Covid in de Jaarstukken 2020 aandacht besteed aan de coronacrisis.

Nagekomen feiten die het proces van de Jaarstukken 2020 niet meer raken, worden uiteraard verwerkt in de lopende Programmabegroting 2021 en bijhorende meerjarenraming.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing
Wij bieden u het dossier van de Jaarstukken 2020 aan. Dit dossier bestaat uit:
• bijlage 1: de Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021 en wijzigingsbesluiten Reserves.

• bijlage 2: de Jaarrekening 2020 in één oogopslag.

Bijlagen 1 bieden wij ter vaststelling aan. Bijlage 2 bieden wij ter kennisname aan.

Bestemmen van het vrije resultaat

- Van het totale resultaat van € 100.380.909 is € 89.329.792 nodig voor de dekking van de overboekingsvoorstellen. In bijlage 3 van de Jaarstukken 2020: doorwerking naar de begroting 2021 e.v. staat dit nader toegelicht.
- Daarnaast is € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen, aangenomen op 18 december 2020.
- Op basis van doorlichting van reserves ter dekking van kapitaallasten blijkt op termijn nog € 302.676 nodig te zijn om de volledige kapitaallasten te dekken van het Limburgs Museum;
- Uit dezelfde doorlichting van de overige bruteringsreserves blijkt per saldo € 2.037.172 te kunnen vrijvallen. Hiervan wordt voorgesteld deze in te zetten voor de taakstelling. Na verwerking hiervan resteert nog € 6,4 mln. aan te realiseren bijdragen aan de taakstelling.

Na verwerking van bovenstaande resultaatbestemming resteert € 8.586.269 aan vrij te bestemmen resultaat. Het college van Gedeputeerde Staten stelt voor om dit vrije resultaat, conform de vigerende spelregels aan de Immunisatiereserve toe te voegen.

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf
n.v.t.

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten
n.v.t.

9. Juridische aspecten – deregulering
n.v.t.

10. Verbindingslijnen en andere visies
n.v.t.

11. Relatie met aanpak coronacrisis
Zie Jaarstukken 2020

12. Toets Referendumverordening
n.v.t.

13. Effecten op CO_2 en stikstof emissies
n.v.t.

14. Verdere planning, procedure en uitvoering
n.v.t.

15. Periodieke informatie/sturingsinformatie

☒ **Via Jaarstukken en Begroting**

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- ☐ Programmaverantwoording

☐ **Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten**

16. Evaluatie

Via de reguliere planning- en controlcyclus.

17. Communicatie

n.v.t.

18. Meegezonden bijlagen

- bijlage 1: de Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2020 en wijzigingsbesluiten reserves;
- bijlage 2: de Jaarrekening 2020 in één oogopslag.

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-015

Onderwerp:

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 7 september 2021

besluiten:

1. De volgende onderdelen uit het dossier van de Jaarstukken 2020 vast te stellen:
   a. Bijlage 1: de gewijzigde Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021.
2. Het batige jaarresultaat 2020 vast te stellen op € 100.380.909 en dit als volgt te bestemmen:
   a. € 89.329.792 ter dekking van overboekingsvoorstellen;
   b. € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten c.s. inzake Steun kwetsbare kinderen
   c. € 302.676 ter aanvulling van de bruteringsreserve Limburgs Museum;
   d. € 2.037.172 voor invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling.
3. Het vrij te bestemmen resultaat 2020 vast te stellen op € 8.586.269.
4. Het Investeringsbesluit 2020, zoals opgenomen in bijlage 7 van de Jaarstukken 2020, vast te stellen.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 30 september 2021

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

Gewijzigde

Jaarstukken 2020

provincie limburg

Colofon

Uitgave | Provincie Limburg, cluster Financiën
bezoekadres: Limburglaan 10 Maastricht | postadres: Postbus 5700 6202 MA Maastricht
tel.: +31 (0)43 389 99 99 | e-mail: postbus@prvlimburg.nl | www.limburg.nl

augustus 2021

Gewijzigde
Jaarstukken 2020

Jaarverslag 2020
Programmaverantwoording
Paragrafen

Jaarrekening 2020
Programmarekening
Balans

Maastricht, september 2021

Inhoud

Inleiding **5**

Deel 1 Programmaverantwoording **19**

Structuur **21**

1.1. Investeringsklimaat **25**

1.2. Innovatiekracht **41**

1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt **69**

2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid **79**

2.2. Cultuur **91**

2.3. Sport **115**

2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra **123**

3.1. Openbaar vervoer en railagenda **139**

3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit **151**

3.3. Wonen in Limburg **173**

3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit **181**

3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas **197**

3.6. Water **205**

3.7. Energie, circulaire economie en milieu **217**

3.8. Natuur **239**

4.1. Bestuur **255**

4.2. Overhead **281**

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën **283**

4.4. Provinciale Staten en Griffie **287**

Verplichte paragrafen 289
5.1. Lokale heffingen 295
5.2. Weerstandsvermogen en risicobeheersing 301
5.3. Onderhoud kapitaalgoederen 319
5.4. Financiering 325
5.5. Bedrijfsvoering 341
5.6. Verbonden partijen 359
5.7. Grondbeleid 413
5.8. Portfoliomanagement 421
5.9. COVID-19 427

Deel 2 Jaarrekening 2020 429
6.1. Balans per 31-12-2020 431
6.2. Overzicht van baten en lasten 2020 433
6.3. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling 435
6.4. Toelichting op balans per 31-12-2020 441
6.5. Toelichting op het overzicht baten en lasten 2020 479
6.6. Wet normering topinkomens 493
6.7. Gebeurtenissen na balansdatum 495
6.8. Verantwoording Specifieke uitkeringen 2020 497
6.9. Uitvoeringsinformatie 2020 503

Bijlagen. 505
Bijlage 1: Verwerkte en aangenomen moties 507
Bijlage 2: Lijst met afkortingen 517
Bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v. 529
Bijlage 4: De bestuurlijke intenties vastgoed in verband met waardering op de provinciale balans 595
Bijlage 5: Benchmark dashboard BBV 597
Bijlage 6: Wijzigingsbesluiten reserves ultimo 2020 603
Bijlage 7: Kredietbesluit 607

Inleiding

Voor u liggen de gewijzigde Jaarstukken 2020. Deze maken onderdeel uit van een totaaldossier dat tevens de Jaarrekening omvat.

Deze (gewijzigde) Jaarstukken 2020 kennen een vertraagde bestuurlijke behandeling als gevolg van de IKL casus en de daaruit volgende onderzoeken. Nadat de Jaarstukken 2020 reeds waren gepubliceerd is de bijhorende controleverklaring later dan verwacht opgeleverd. Dit omdat de uitkomsten van diverse onderzoeken naar rechtmatigheid en integriteit nog niet bekend waren. Deze zijn echter wel relevant voor het verstrekken van deze verklaring.
Als gevolg van deze vertraging is de financiële positie ultimo 2020 geactualiseerd en door de accountant gecontroleerd. Dit in het kader van “gebeurtenissen na balansdatum”. Deze actualisatie heeft niet geleid tot een aanpassing van de cijfers. Echter: informatie over de vertraging en de lopende onderzoeken maakt relevant onderdeel uit van jaarverslaglegging. Over het vertraagde proces, controleverklaring en nog niet afgeronde onderzoeken is daarom een toelichting toegevoegd in het onderdeel “Niet uit de balans blijkende verplichtingen”. Dit vormt daarmee de aanleiding om gewijzigde Jaarstukken 2020 te publiceren. Om de stukken compleet te maken is het eerder gepubliceerde erratum[1] bij de beantwoording van de schriftelijke vragen op de reeds gepubliceerde jaarstukken 2020 eveneens verwerkt.

Met deze provinciale Jaarstukken verantwoorden wij ons over het uitgevoerde beleid 2020 en de daarbij horende middeleninzet, conform de opzet van de Programmabegroting 2020 en de vastgestelde begrotingswijzigingen daarop.
Het beleid 2020 is gebaseerd op het Collegeprogramma 2019-2023: “*Vernieuwend Verbinden*” en de daaruit volgende beleidskaders en beleidsbrieven welke in deze statenperiode zijn vastgesteld.

[1] Beantwoording Schriftelijke Vragen Jaarstukken 2020, brief GS van 1-6-2021 (GS 2021-13671) Limburg - iBabs RIS (bestuurlijkeinformatie.nl)

1.2. De provinciale financiën ultimo 2020 samengevat

Het jaar 2020 heeft in teken gestaan van de coronacrisis, de getroffen maatregelen en de gevolgen hiervan voor de wereld. De maatregelen om de pandemie onder controle te krijgen hebben grote gevolgen voor de economie. Zo kent de Nederlandse economie een historische krimp in 2020 van 3,8%, de grootste krimp ooit gemeten. De kredietcrisis in 2009 kende een krimp van 3,7%.
De nationale schuldpositie neemt fors toe en er zijn nog steeds veel onzekerheden en risico's.
Veel antwoorden op vragen wat dit voor Nederland en dus Limburg gaat betekenen zullen op het bord van een nieuw kabinet komen, na de 2e Kamerverkiezingen. Wij merken daarbij op dat deze ontwikkelingen ook van invloed kunnen zijn op de op 24 april 2020 gepresenteerde "nieuwe financiële werkelijkheid", waarin het beeld is geschetst dat financiële middelen naar de toekomst schaarser worden.

Provinciale Staten van Limburg zijn middels informerende stukken[2] periodiek op de hoogte gebracht over de impact van de coronacrisis en de provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus.
Met de Voorjaarsnota 2020 en de Programmabegroting 2021 is onder de noemer 'Rolvast, koersvast en met versterkte slagkracht' en aanvullend op de directe crisismaatregelen een raamwerk bepaald voor de aanpak tot herstel. Dit raamwerk vullen wij verder in.
Wij versterken onze slagkracht binnen onze reeds vastgestelde beleidsmatige en financiële kaders. Deze maatregelen zijn opgenomen in de Voorjaarsnota 2020 en de Programmabegroting 2021 onder de noemer 'versterkte slagkracht' zoals: het versnellen van infrastructurele maatregelen, versterking van het LEF-fondsvermogen, versnelde inzet van middelen voor restauratieprojecten, extra ruimte voor onze maatschappelijke organisaties en de inzet van LIOF voor MKB en versnelde inzet voor toeristisch herstel.

De Provincie Limburg is zelf, in haar ondernemende rol, ook niet volledig gevrijwaard van alle risico's die zich voordoen bij revolverende investeringen in deelnemingen en financieringen. Maar ook niet in de sec maatschappelijke rol. In deze Jaarstukken 2020 zien we de impact van de crisis nadrukkelijk terug.
Om de financiële risico's die zich voordoen in het portfolio van deelnemingen en leningen als gevolg van corona op te kunnen vangen heeft er bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 een extra storting plaatsgevonden in de risicoreserve "Financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking" van € 5,39 mln. De financiële risico's van de tegenpartijen blijven echter lastig in te schatten omdat de pandemie nog steeds invloed heeft (ook in 2021) op de ondernemingen. Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. Dit is gebeurd conform het vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken. De totale bufferomvang van deze reserve bedraagt ultimo 2020 € 84,04 mln.
Meer duidelijkheid over mogelijke schadecompensatie door het Rijk wordt verwacht bij de septembercirculaire 2021. Vastgestelde Jaarstukken van de provincies dienen daarbij als een uitgangspunt. Over de schade na 1 juni 2020 ten gevolge van Corona is een aparte paragraaf opgenomen (zie § 5.9 COVID 19). Op basis van uitspraken van de commissie BBV d.d. 26-1-2021 worden mogelijke opbrengsten uit het compensatiepakket na 1 juni 2020 verwerkt in de Jaarstukken 2021.

[2] De laatste update: brief GS van 9-2-2021 (GS 2021- 3538), zestiende informerende stuk.

Ondanks de pandemie ligt er een sluitende jaarrekening 2020 voor. Er resteert een voordelig vrij resultaat van € 8,59 mln. Deze bestedingen zijn gedaan vanuit een gezonde financiële positie. Er is structureel evenwicht, een gezonde vermogenspositie en voldoende weerstandsvermogen. Wij lichten dit samenvattend toe.

Verkorte programmarekening 2020

Onderstaande tabel geeft verkort op programmaniveau inzicht in de baten en lasten, de verschillen en het uiteindelijke resultaat 2020.

€ x 1 mln.

	Lasten			Baten			Saldo		
	Begroting ná wijzigingen	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie	Begroting ná wijziginge	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie	Begroting ná wijziginge	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie
Baten en lasten begrotingsprogramma's	463,55	456,09	7,46	124,22	147,01	-22,79	-339,33	-309,08	-30,25
Overhead	49,45	47,08	2,37	0,27	1,13	-0,86	-49,18	-45,95	-3,23
Algemene dekkingsmiddelen	-5,18	-6,90	1,73	314,07	358,77	-44,70	319,24	365,67	-46,43
Provinciale Staten en Griffie	3,79	3,42	0,37	0,00	0,00	0,00	-3,79	-3,42	-0,37
Totaal baten en lasten	**511,61**	**499,68**	**11,93**	**438,55**	**506,90**	**-68,35**	**-73,06**	**7,22**	**-80,28**
Toevoeging reserves	308,65	304,14	4,50	0,00	0,00	0,00	-308,65	-304,14	-4,50
Aanwending reserves	0,00	0,00	0,00	385,31	397,30	-11,99	385,31	397,30	-11,99
Totaal	**820,26**	**803,83**	**16,43**	**823,87**	**904,21**	**-80,34**	**3,61**	**100,38**	**-96,77**

Het financiële resultaat ultimo 2020 bedraagt € 100,38 mln. en wordt voor een groot gedeelte veroorzaakt door een boekwinst uit de verkoop van obligaties, zoals gemeld bij de behandeling van de Financiële Eindejaarsbijstelling 2020. Daarnaast betreft het vooral overboekingsvoorstellen. In dit kader worden de belangrijkste verschillen tussen begroting en realisatie ad € 96,77 mln. nader geduid.

Belangrijkste verschillen met invloed op het resultaat 2020

€ x 1 mln.

Verschillen met invloed op resultaat ná verrekeningen met reserves	Resultaat	Effect	Overboeking naar begroting 2021 - 2024	Reservering voor begroting 2025 e.v.
Geraamd batig resultaat 2020 ná Eindejaarsbijstelling 2020	**3,61**			
Afwijkingen gerealiseerde resultaat t.o.v. de raming:				
1. Reguliere baten en lasten in programma's	50,65	V	49,29	-0,69
2. Personele lasten	2,00	V	1,90	
3. Overhead	1,69	V	1,06	
4. Kapitaallasten	-0,04	N		
5. Opcenten MRB	-0,59	N		
6. Algemene uitkering provinciefonds	0,02	V		
7. Resultaat voorgaande dienstjaren	1,52	V		
8. Verkoop obligatieportefeuille	44,17	V	26,65	11,13
9. Overige financiële middelen	0,52	V		
10. Vrijval reserves	2,34	V		
11. Extra toevoeging aan risicoreserve SiS	-5,51	N		
Resultaat 2020	**100,38**	**V**	**78,89**	**10,44**
Bestemming resultaat 2020				
Dekking overboekingsvoorstellen	89,33			
Motie 2719 Steun kwetsbare kinderen	0,13			
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	0,30			
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	2,04			
Totaal	**91,79**			
Vrij te bestemmen resultaat	**8,59**			

1.3. Financiële besluitvorming in 2020

In deze paragraaf presenteren wij de begrotingswijzigingen en kredietbesluiten in 2020. Daarnaast is er een aantal mutaties in de reserves, die bij de jaarstukken worden geformaliseerd.

Begrotingswijzigingen 2020

Begroting 2020		
BW0	Programmabegroting 2020	8-11-2019
BW1	Doorwerking EJB 2019	13-12-2019
BW2	1e Afwijkingenrapportage 2020	29-6-2020
BW3	Jaarstukken 2019 (overboekingsvoorstellen)	29-6-2020
BW4	2e Afwijkingenrapportage 2020	6-11-2020
BW5	Financiële Eindejaarsbijstelling 2020	18-12-2020

Kredietbesluiten 2020

- Jaarlijkse investeringskrediet voor beheer van provinciale wegen (€ 8,7 mln.) vastgesteld bij de Programmabegroting 2020 (PS 8-11-2019);
- Besluiten m.b.t. Heroverweging Mobiliteitsopgaven en –ambities 2020-2033 en Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen (PS 14-2-2020) verwerkt in d 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 29-6-2020) per saldo € 1,55 mln.;
- Investeringen m.b.t. infrastructuur (€ 12,15 mln.) en ICT (€ 1,46 mln.) bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6-11-2020);
- Investeringen m.b.t. infrastructuur (€ 21,2 mln.) en ICT (€ 0,69 mln.) bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 18-12-2020);

Ten slotte is in bijlage 7 een kredietbesluit opgenomen m.b.t. overdracht van provinciale wegen die in 2020 zijn geëffectueerd. Het betreft een financieel-technische aframing van bestaand krediet. Zie ook de 3e W-vraag in de programmaverantwoording bij 3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen.

Wijzigingen in reserves

Op basis van de jaarlijkse doorlichting kunnen onderstaande reserves worden opgeheven wegens functieverlies. Het betreft reserves uit vorige statenperiodes.

- Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne;
- Bestemmingsreserve Culturele kansen;
- Reserve Waterveiligheid Maas;
- Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur;
- Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid;
- Bestemmingsreserve realisatie N266;
- Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement.

1.4. Kleurindicaties

Onderstaand treft u een samenvatting aan van de aantallen gerealiseerde resultaten met stoplichten kleurenindicaties groen (volledig gerealiseerd), oranje (gedeeltelijk gerealiseerd) en rood (niet gerealiseerd).

1.1 - Investeringsklimaat			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
14			
1			
1			

1.2 - Innovatiekracht			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
22			
4			
0			

1.3 - Onderwijs en arbeidsmarkt			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
3			
0			
0			

2.1 - Sociale agenda, zorg en veiligheid			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
8			
0			
0			

2.2 - Cultuur			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
15			
2			
0			

2.3 - Sport			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
2			
3			
0			

2.4 - Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
6			
1			
0			

3.1 - Openbaar vervoer en railagenda			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
8			
1			
2			

3.2 - Bereikbaarheid en mobiliteit			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
20			
8			
1			

3.3 - Wonen in Limburg			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
2			
2			
0			

3.4 - Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
13			
1			
0			

3.5 - Hoogwaterbescherming langs de Maas			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
5			
0			
0			

3.6 - Water			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
7			
1			
0			

3.7 - Energie, circulaire economie en milieu			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
20			
3			
0			

3.8 - Natuur			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
8			
1			
0			

4.1 - Bestuur			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
28			
6			
0			

Totaal			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
181			
34			
3			

Toelichting
Dit betreft een overzicht van de totale aantallen geheel (groen), gedeeltelijk (oranje) en niet (rood) gerealiseerde resultaten per programmalijn. Voor een uitgebreide toelichting van de resultaten verwijzen wij u naar de toelichting bij het desbetreffende programma.

1.5. Leeswijzer

De wettelijke kaders voor wat betreft de opzet (indeling en onderwerpen) van deze jaarstukken, liggen vast in het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV) en hebben tot doel om Provinciale Staten in hun kaderstellende en controlerende rol te ondersteunen. Dit betekent dat de jaarstukken veel uiteenlopende onderwerpen en perspectieven bevatten, en daarmee een omvangrijk geheel vormen. Onderstaand schema geeft de structuur van onze jaarstukken op hoofdlijnen weer.

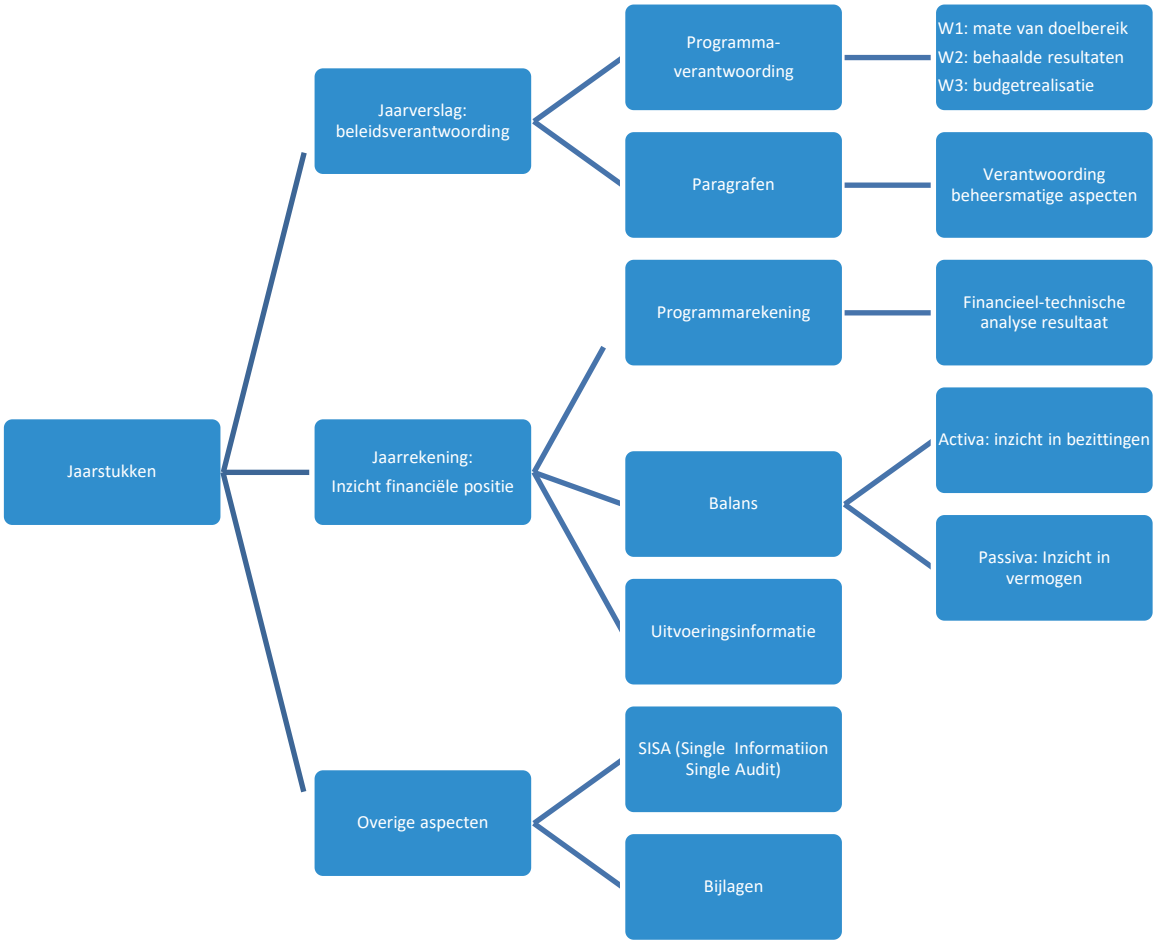

Het Jaarverslag

In het Jaarverslag, onderdeel programmaverantwoording, wordt verantwoording afgelegd over de ‘Beleidsbegroting’ 2020. In deze programmaverantwoording wordt antwoord gegeven op de drie W-vragen die in de begroting zijn opgenomen: ‘Wat willen we bereiken?’, Wat gaan we ervoor doen?’ en ‘Wat gaat het ons kosten?’. Ook dit gebeurt op basis van de drie W-vragen: ‘Wat hebben we bereikt?’, ‘Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?’ en ‘Wat heeft het ons gekost?’.

Daarnaast wordt verantwoording afgelegd over de verplichte paragrafen. Deze bevatten de beleidsuitgangspunten van beheersmatige activiteiten, de lokale heffingen en de realisatie ervan. De

paragrafen geven een dwarsdoorsnede van de jaarstukken. Het gaat in de paragrafen om de beleidslijnen van beheersmatige aspecten die belangrijk zijn: financieel, politiek of anderszins. Wij merken daarbij op, dat de Provincie het beleid steeds meer richt op het gezamenlijk participeren met partners in projecten of initiatieven in plaats van subsidiëren. Instrumenten die hierbij worden gebruikt zijn: het verstrekken van geldleningen, garanties of het daadwerkelijk deelnemen in verbonden partijen. De balans en de verplichte paragrafen geven inzicht in deze ontwikkelingen, financiële consequenties en de daarbij horende mogelijke risico's. Deze worden in dit kader steeds belangrijker voor de kaderstellende en controlerende rol van Provinciale Staten.

De Jaarrekening

De Jaarrekening bestaat uit de programmarekening (het overzicht van de baten en lasten) en de balans en geeft uitgebreid inzicht in de financiële positie van de Provincie. Op hoofdlijnen is onder 1.2. De provinciale financiën ultimo 2020 - een samenvatting van onze financiële positie ultimo 2020 weergegeven.
Daarnaast bevat de Jaarrekening een bijlage met de verantwoording over de specifieke uitkeringen Single information Single audit (SiSa) en een bijlage met het overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld.

Overige aspecten

In de bijlage is een lijst met afkortingen, verwerkte en aangenomen moties, en de doorwerking naar de begroting 2020 in de vorm van de overboekingsvoorstellen opgenomen. Deze overboekingsvoorstellen worden via een separate begrotingswijziging 2020 behorend bij het Statenvoorstel aangeboden.

Programmaverantwoording

Met behulp van de programmaverantwoording kan controle door Provinciale Staten worden uitgevoerd op de realisatie van beleidsvoornemens zoals opgenomen in de programmabegroting.

Deze verantwoording is opgebouwd uit vier programma's, die opgesplitst zijn in 16 begrotingsprogramma's en 3 begrotingshoofdstukken, Overhead, Algemene dekkingsmiddelen en Provinciale Staten en Griffie. Voor deze laatste is een aparte begroting en jaarrekening waarover separate besluitvorming plaatsvindt.
Per afzonderlijk begrotingsprogramma wordt ingegaan op de zogenaamde 3W-vragen:

- **Wat willen we bereiken?/Wat hebben we bereikt?**
  Beoogde en gerealiseerde maatschappelijke effecten.
- **Wat gaan we daarvoor doen?/Wat hebben we ervoor gedaan?**
  Wijze waarop is gestreefd de maatschappelijke effecten te verwezenlijken/output. Monitoring van effecten via indicatoren. Inzicht in de rol die de Provincie daarbij speelt. Een overzicht van deze rollen is verderop opgenomen.
- **Wat mag het kosten?/Wat heeft het gekost?**
  Controle van lasten en baten.

Bij de beoogde en bereikte resultaten wordt er in deze Jaarstukken gewerkt met kleurindicaties. Hiervoor worden de kleuren groen (gerealiseerd), oranje (deels gerealiseerd) en rood (niet gerealiseerd) gebruikt. De termen "gerealiseerd", "deels gerealiseerd" en "niet gerealiseerd" zijn voorgaande jaren ook al gebruikt in de jaarstukken om aan te geven of beoogde resultaten gerealiseerd zijn. Met het toevoegen

van de kleurindicaties maken we visueel wat er tekstueel al staat. Het voordeel is dat het meteen in één oogopslag inzichtelijk is welke beoogde resultaten zijn gerealiseerd.

Hiermee verhogen we de leesbaarheid en transparantie van onze Jaarstukken en zijn Provinciale Staten beter in staat om haar controlerende taak te vervullen.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020	
Dit resultaat hebben we beoogd te bereiken in 2020.	Dit resultaat is gerealiseerd in 2020. Alles is geheel volgens planning verlopen. Dit blijkt uit…	
Dit is een tweede resultaat dat we hebben beoogd te bereiken in 2020.	Hier is het resultaat slechts gedeeltelijk gerealiseerd. Dit blijkt uit…	
Dit is een derde beoogd resultaat uit de Programmabegroting 2020.	Dit resultaat is niet gerealiseerd dit jaar. Oorzaak is…	

De behaalde resultaten zijn onderdeel van de meerjarige beweging die wij maken in het realiseren van onze maatschappelijke doelen. Deze vormen een indicator waarmee kan worden aangegeven in hoeverre we op koers liggen.
Het schema wordt elk jaar aangevuld. Door het op deze manier inzichtelijk te maken kan er in één oogopslag een beeld gevormd worden van de verschillende programma's gedurende de gehele statenperiode.

Match tussen doel en resultaat bij de stoplichtenmethode

Bij de behandeling van de Jaarstukken 2017 d.d. 22-6-2018 is toegezegd (T8412) dat er een preciezere match komt tussen doel en resultaat. De stoplichtenmethodiek is met name ontwikkeld om snel inzicht te kunnen verschaffen bij welke begrotingsprogramma's resultaten worden behaald en waar juist niet.
In het proces van de Jaarstukken 2020 is nadrukkelijker gekeken naar de consistentie tussen de W-vragen. In algemene zin kan worden geconcludeerd dat de resultaten bijdragen aan de breed geformuleerde doelen.
Uit de hierna volgende samenvatting blijkt ook dat de meeste resultaten in de lijn der verwachtingen gerealiseerd worden. En daarmee levert de match tussen doel en resultaat de best mogelijke onderbouwing, uitgaande van datgene wat er in de Programmabegeroting 2020 allemaal is opgeschreven. Nieuw is dat er bij de 2e W-vraag, bij de resultaten, waar mogelijk een toelichting opgenomen over wat de Limburgers van de resultaten merken. Dit conform toezegging 8910 (Controlecommissie d.d. 22-1-2021).
Zoals ook al bij de opzet van de Programmabegroting 2016 met Provinciale Staten is gedeeld, zijn er beperkingen aan het SMART-maken van de begroting. De relatie tussen het bereiken van de maatschappelijke doelen en provinciale inspanningen is complex en in de praktijk nauwelijks meetbaar. "De Provincie is immers slechts één van de spelers in het veld".
Illustratief in dit kader is ook de verplichte (en beperkte) set van BBV-indicatoren, zoals opgenomen in bijlage 5 "BBV-indicatoren".

De rol van de Provincie in het externe krachtenveld

De rol van de Provincie in een project, proces of programma is erg divers. In dit schema wordt de mogelijke rol van de Provincie in projecten geschetst:

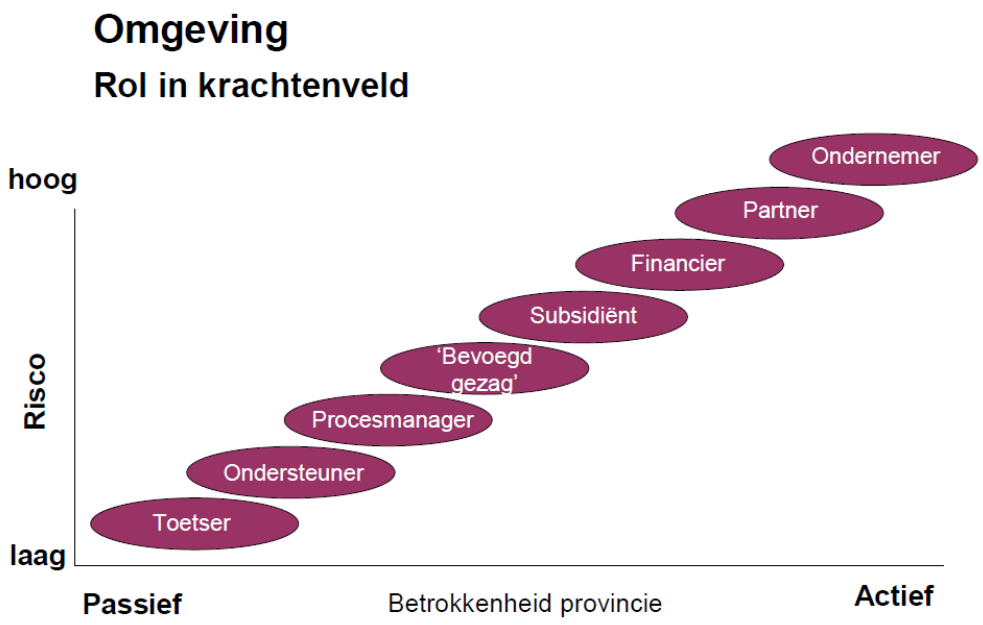

Dit schema is uiteraard niet volledig en kan met een beetje creativiteit worden aangevuld: denk maar aan de rol die de Provincie bijvoorbeeld kan vervullen voor het op de agenda zetten van maatschappelijke vraagstukken. Het gaat erom dat de Provincie zich bewust is van haar rol, daar helderheid over verschaft en het gedrag aanpast aan haar rol. De inhoudelijke opgave van de Provincie wordt in hoge mate bepaald door de positie die zij inneemt. Deze positie kan overigens per fase verschillen.

Leeswijzer tabellen 'Wat mag het kosten?/ Wat heeft het gekost?'

De lasten en baten worden per begrotingsprogramma gepresenteerd in de vorm van onderstaande tabel. Onder de tabel volgt een toelichting op de verschillen tussen begroting ná wijzigingen en de daadwerkelijke realisatie. De begrotingsafwijkingen worden per product (reguliere middelen) toegelicht. Daarbij worden de afwijkingen in de mutaties van de reserves betrokken. De kapitaal- en personeelslasten worden op concernniveau toegelicht in het hoofdstuk 6.5. Toelichting op het overzicht baten en lasten 2020.

De tabel moet als volgt worden gelezen:

€ x 1.000

Begrotingsprogramma	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten *Reguliere middelen* 1.1.1. Product 1 1.1.2. Product 2 1.1.3. Product 3						
Personele lasten						
Kapitaallasten						
Totaal lasten						
Baten *Reguliere middelen* 1.1.1. Product 1 1.1.2. Product 2 1.1.3. Product 3						
Totaal baten						
Totaal saldo van baten en lasten						
Mutatie reserves *Toevoeging reserves* Reserve 1 Reserve 2						
Totaal toevoegingen						
Onttrekking reserves Reserve 1 Reserve 2						
Totaal onttrekkingen						
Saldo mutatie reserves						
Resultaat						

Primitieve begroting 2020

Begrotingswijzigingen
Deze bedragen vormen de optelsom van alle door Provinciale Staten vastgestelde begrotingswijzigingen (zie overzicht bij 1.3 hierboven).

Begroting na wijziging 2020
De laatste stand van de begroting (optelsom primitieve begroting en wijzigingen).

Realisatie 2020
Betreft de daadwerkelijk gerealiseerde lasten of baten.

Verschil
Geeft het verschil aan tussen begroting na wijziging en de werkelijke realisatie.

V/N
V = voordelig ten opzichte van de raming na wijziging (lagere lasten en/of hogere baten);
N = nadelig ten opzichte van de raming na wijziging (hogere lasten en/of lagere baten);

Lasten en baten

- Reguliere middelen;
  Dit zijn alle exploitatie-uitgaven voor het realiseren van de beleidsdoelstellingen, niet zijnde kapitaallasten, apparaatskosten en toevoegingen aan reserves. Deze zijn per product inzichtelijk gemaakt.
  Baten bestaan onder andere uit doeluitkeringen, uitkering Provinciefonds, opbrengsten belastingen, dividenden, renteopbrengst beleggingen en bijdragen van derden;
- Personele lasten, de loonsom verdeeld over de begrotingsprogramma's;
- Kapitaallasten;
  Dit zijn de jaarlijkse rente- en afschrijvingslasten van de provinciale investeringen.

Saldo baten en lasten

Het saldo baten en lasten moet volgens het BBV verplicht worden gepresenteerd. In feite is dit de jaaruitkomst van de resultatenrekening voor het betreffende begrotingsprogramma zonder dat rekening wordt gehouden met toevoegingen- en onttrekkingen aan reserves.

Indicatoren

Bij de indicatoren zijn op de datum 1-1-2020 de waarden uit de begroting overgenomen.

Mutaties reserves

- Toevoeging reserves
  Toevoegingen aan reserves vormt een 'last' en heeft een negatief effect op het resultaat (ná bestemming).
- Aanwending reserves
  Aanwending van reserves is een 'baat' en heeft een voordelig effect op het resultaat (ná bestemming).

Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves zijn gebaseerd op de instellingsbesluiten die voor iedere reserve door Provinciale Staten zijn vastgesteld. In deze besluiten is onder meer het bestedingsdoel van de reserve beschreven, en voor zover mogelijk de wijze waarop de reserve wordt gevormd en de jaren waarin de reserve wordt aangewend.

Resultaat

Ook het resultaat moet als gevolg van het BBV verplicht worden gepresenteerd. Het wordt bepaald door het saldo van baten en lasten te verrekenen met het effect van mutaties in de reserves. Toevoegingen aan de reserves leiden tot een lager resultaat en aanwendingen van reserves leiden tot een hoger resultaat.
Volledigheidshalve merken wij op dat de bedragen in alle financiële tabellen € x 1.000 zijn, tenzij anders vermeld. Er kunnen afrondingsverschillen voorkomen in de gepresenteerde cijfers.
De toelichtingen zijn hoofdzakelijk in miljoenen Euro's aangegeven in het kader van leesbaarheid en het abstractieniveau.

Investeringen

Bij de 3e W-vraag zijn de investeringen in materiële vaste activa en deelnemingen opgenomen, op basis van vastgestelde kredieten. Dit is geen BBV-verplichting maar biedt inzicht in de investeringen die de Provincie per begrotingsprogramma doet.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen
Tenslotte is aan het eind van elk begrotingsprogramma of begrotingshoofdstuk een relatietabel opgenomen, waarin de relatie met de verplichte paragrafen inzichtelijk is gemaakt.

Moties
In bijlage 1 zijn verwerkte en aangenomen moties opgenomen die genoemd zijn in de Jaarstukken 2020.

Afkortingen
Tenslotte merken wij op dat in bijlage 2 een lijst met afkortingen is opgenomen.

Deel 1
Programma-verantwoording

Structuur

1.1. Investeringsklimaat	1.1.1. Economische samenwerking
	1.1.2. Acquisitie en LIOF
	1.1.3. MKB
	1.1.4. Brightlands Kennis/As
	1.1.5. Maastricht Aachen Airport
1.2. Innovatiekracht	1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus
	1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus
	1.2.3. Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo
	1.2.4. Brightlands Smart Services Campus
	1.2.5. Logistiek
	1.2.6. Industrie
	1.2.7. Toerisme en recreatie
	1.2.8. Innovatieve landbouw
	1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg
1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	1.3.1. Arbeidsmarkt
	1.3.2. Onderwijs
2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	2.1.1. Sociale agenda en Zorg
	2.1.2. Veiligheid
2.2. Cultuur	2.2.1. Cultuur
	2.2.2. Erfgoed
	2.2.3. Monumenten
	2.2.4. Archeologie
	2.2.5. Regionale Media
2.3. Sport	2.3.1. Sport
2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	2.4.1. Stedelijke ontwikkeling
	2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse centra
	2.4.3. IBA
	2.4.4. Regiodeal transformatie Parkstad
3.1. Openbaar vervoer en railagenda	3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement
	3.1.2. Railagenda
3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen
	3.2.2. Fiets
	3.2.3. Verkeersveiligheid
	3.2.4. Logistieke netwerken
	3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen
	3.2.7. Project N280- West
3.3. Wonen in Limburg	3.3.1. Wonen in Limburg
3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	3.4.1. Omgevingsvisie
	3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid
	3.4.3. Werklocaties
	3.4.4. Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones
	3.4.7. Grondzaken
3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas	3.5.1. Programma Maasvallei
	3.5.2. Ooijen-Wanssum
3.6. Water	3.6.1. Water
3.7. Energie, circulaire economie en milieu	3.7.1. Energie
	3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie
	3.7.3. Milieu
	3.7.4. Bodem en ondergrond
	3.7.5. Mijnbouwschade
	3.7.11. Coördinatie RUD
	3.7.12. Vergunningen
	3.7.13. Handhaving

3.8. Natuur	3.8.1. Natuur
4.1. Bestuur	4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK
	4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie
	4.1.3. Integriteit
	4.1.4. Coördinatie Interbestuurlijk toezicht
	4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën
	4.1.6. IPO
	4.1.7. Internationalisering
	4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR
	4.1.9. Strategische Public affairs
	4.1.10. Branding
	4.1.13. Overige bestuurlijke zaken

Overige begrotingsonderdelen

4.2. Overhead	4.2.0. Overhead
4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	4.3.1. MRB
	4.3.2. Provinciefonds
	4.3.3. Overige eigen middelen
	4.3.4. Reservering nieuw beleid
	4.3.5. Stelposten
	4.3.6. Vennootschapsbelasting
4.4. Provinciale Staten en Griffie	4.4.1. Provinciale Staten en Griffie

1.1. Investeringsklimaat

Investeringsklimaat gaat over de aantrekkelijkheid van Limburg voor ondernemingen en investeerders in een snel veranderende wereld. Dit programma richt zich op de voorwaarden die nodig zijn om van Limburg een attractieve, innovatieve en duurzame provincie te maken. Een provincie die kan anticiperen op transities en andere ontwikkelingen. De inzet van de Provincie spitst zich toe op (internationale) samenwerking, acquisitie en MKB-ondersteuning. Daarnaast worden open innovatie en samenhangende uitbouw van de Brightlands campussen gerealiseerd. Met de campussen is LIOF (Limburgs Instituut voor Ontwikkeling en Financiering) één van onze instrumenten voor uitvoering van dit programma.

Snelle veranderingen op demografisch, economisch, (milieu)technisch en financieel vlak vormen uitdagingen, maar bieden ook kansen voor bedrijven en ondernemers om zich te ontwikkelen. Een duurzame welvaart en werkgelegenheid voor de Limburgse bevolking staan hierbij centraal. Om het verdienvermogen van de Limburgse economie te kunnen versterken, zoeken we met een missiegedreven innovatiebeleid aansluiting op de maatschappelijke opgaven en economische kansen. De internationale ligging van Limburg biedt kansen om het investeringsklimaat ook grensoverschrijdend te verbeteren.

Wat willen we bereiken?

Limburg streeft naar een attractieve, duurzame en innovatieve kennis- en diensteneconomie. Een economie die bestendig is geëquipeerd voor de vestiging en groei van ondernemingen. Wij bouwen aan een beter toegankelijk en transparanter instrumentarium voor het bedrijfsleven en het midden- en kleinbedrijf (MKB) in het bijzonder, met een sterke internationale focus.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Zowel op regionaal, nationaal als internationaal niveau staan gezamenlijke industrie- en energieagenda's en samenwerking tussen ondernemers, onderwijs, onderzoek en overheid (vier O's) centraal.

Criterium 2: De economische structuur in Limburg is versterkt door het stimuleren van starters, het aantrekken van nieuwe bedrijven en uitbreiding van bestaande bedrijven in een aantrekkelijke werkomgeving.

Criterium 3: De (innovatieve) kracht van het bedrijfsleven is vergroot, ook door het benutten van internationale relaties.

Criterium 4: De dienstverleningsstructuur voor het bedrijfsleven is toegankelijk, transparant en efficiënt georganiseerd.

Wat hebben we bereikt?

In het Missiegedreven Economisch Beleidskader en het uitvoeringsprogramma dat op 29 juni 2020 is vastgesteld door PS, staan twee missies centraal: ‘Limburg maakt energiek!’ en ‘Limburg maakt gezond!’. Deze missies zijn gebaseerd op de actuele maatschappelijk opgaven voor Limburg. Het doel van het beleid is om nieuwe en bestaande bedrijvigheid te stimuleren via innovatie en valorisatie. Daardoor blijft Limburg weerbaar en aantrekkelijk om te wonen en te werken. Samenwerking in Limburg en met partners daarbuiten is daarbij belangrijk (‘triple helix’-concept). Het kader bevat de opgaven voor het programma 1.1. Investeringsklimaat voor deze collegeperiode. In 2020 is o.a. een nieuw MKB-breed innovatieprogramma opgesteld en in uitvoering genomen, waaraan ook het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) financieel bijdraagt. Het convenant acquisitie is gecontinueerd. De inzet van nationale (MIT) en Europese fondsen (EFRO) in Limburg is onverminderd hoog. De samenwerking met de economische en sociale partners heeft, mede onder invloed van de **COVID-19** crisis, een extra impuls gekregen.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	1.1.1. Economische samenwerking
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Samenwerking binnen Zuid-Nederland en met het Rijk m.b.t. ondersteuning van het MKB en afstemmen over de inzet van Europese fondsen (zie ook de beoogde resultaten inzake de MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT) regeling in product 1.1.3. MKB) Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. In samenwerking tussen Rijk en de Provincies Noord-Brabant en Zeeland is ook in 2020 de MIT-regeling voor innovatie in het MKB uitgevoerd (zie ook product 1.1.3. MKB). De uitvoering van de diverse Europese programma’s, waar Provincie Limburg actief bij betrokken is, is eveneens goed verlopen. Het resultaat is, dat in 2020 nieuwe Limburgse projecten daardoor zijn gefinancierd met Europees geld. Dat zijn projecten, die bijdragen aan ons beleid en de ontwikkelingen in Limburg. Over onze inzet op het fonds Gemeenschappelijk Landbouwbeleid vindt u informatie onder product 1.2.8. Innovatieve Landbouw punt 3. Parallel aan de uitvoering van de aflopende programma’s liepen de voorbereidingen van de nieuwe edities voor de periode 2021-2027. Denk aan		1, 2, 3 Limburgse ondernemers hebben subsidie uit MIT of Europa ontvangen. In algemene zin profiteren Limburgers en Limburgse stakeholders van de resultaten van gesubsidieerde projecten, zoals nieuwe innovatieve toepassingen in de zorg, duurzaamheidsinvesteringen of arbeidsmarkt gerelateerde maatregelen.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	fondsen zoals OP-Zuid, Interreg en recentelijk ook React-EU en het Just Transition Fund. Bij de opzet van deze fondsen hebben we nauw samengewerkt in Zuid-Nederland verband en vormden we waar nodig één stem richting het Rijk. Een mooi voorbeeld daarvan is de succesvolle gezamenlijke lobby geweest voor middelen uit het Just Transition Fund naar Zuid-Nederland. Er is veel werk verricht om de betreffende – ook vanuit het Europese crisisherstelfonds nieuw ontstane – fondsen goed op de rails te krijgen. De bedoeling is dat deze fondsen in 2021 live zullen gaan, zodat nieuwe Limburgse projecten kunnen worden ingediend. Zie ook product 4.1.7. Internationalisering voor meer informatie over de Limburgse benutting van Europese fondsen (ERAC-rapportage).		
2. Kennisuitwisseling en samenwerking met onze buurlanden om grensoverschrijdend ondernemen te bevorderen. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd Door **COVID-19** hebben gebruikelijke activiteiten niet kunnen plaatsvinden onder de normale formats. Deze hebben op een innovatieve manier online plaatsgevonden. Specifiek richting België is onderzoek/innovatie en marketing samenwerking van de fruitveilingen in Zuid-Limburg en Belgisch Limburg verder verdiept. Deze zal begin 2021 resulteren in een Intentieovereenkomst. Daarnaast is vanuit Limburg meegeholpen aan de voorbereidingen van de Vlaams-Nederlandse Handelsdag 2021. Specifiek richting Duitsland zijn door samenwerking van Provincie Limburg, bedrijfsleven en LIOF enkele		1, 2, 3 Limburgse ondernemers zijn ondersteund in hun grensoverschrijdende activiteiten en handelen. In sommige gevallen is dat in directe zin, in andere gevallen is dat meer aanpalend of flankerend.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	handelsmissies en deelnames gefaciliteerd aan de Duitse vakbeurzen Grüne Woche en Fruit Logistica in Berlijn, en zijn Limburgse stakeholders actief betrokken bij de voorbereidingen van de Duits-Nederlandse Digitale Handelsweek die in 2021 zal plaatsvinden. Tenslotte begeleidt de Provincie Limburg de stakeholders van Regio Venlo en Niederrhein in het opzetten van een agenda voor grensoverschrijdende economische samenwerking, waarin bijzondere aandacht uitgaat naar grensoverschrijdend ondernemen. Naast de inspanningen gericht op de buurlanden, is er ook aandacht voor de economische samenwerking met China, zoals ook beschreven in het Missiegedreven Economisch Beleidskader. T.a.v. focusland China, hebben Provincie en LIOF VDL Nedcar en NFIA ondersteund in de China acquisitie van een nieuwe opdrachtgever voor contract manufacturing in Born. De Chemelot Campus is ondersteund in de strategische samenwerking met het Shanghai Chemical Industrial Park (SCIP), en is geholpen aan meerdere leads voor de logistieke hubregio Venlo en MAA. Verder heeft Cabooter een goederenrailverbinding tussen de TPN terminal in Venlo en Jinan aan de Chinese oostkust opgestart. Provincie ondersteunt Cabooter actief in de business development in China. Tenslotte, mede dankzij onze goede samenwerking, hebben het afgelopen jaar Chinese overheids- en projectpartners ruim 200.000		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	mondmaskers gedoneerd aan Limburgse zorginstellingen. LIOF heeft in haar activiteiten grensoverschrijdende verbindingen tussen MKB meegenomen bijvoorbeeld in het verbinden van ecosystemen tussen Aken, Belgisch Limburg en onze eigen campussen, maar ook in haar gesprekken met LRM (Vlaanderen) en NRW.Bank aangaande het opzetten van een grensoverschrijdende financieringstool voor MKB die grensoverschrijdend willen gaan werken. De Provincie ondersteunt deze ontwikkelingen. Door actief gebruik te maken van de Europese fondsmogelijkheden zijn grensoverschrijdende en internationale samenwerkingsprojecten tot stand gekomen die bijdragen aan het grensoverschrijdend ondernemen van Limburgse MKB. Voorbeelden zijn “Crossroads Sustainable Energy” (een voucherregeling voor samenwerking Limburgse en Vlaamse MKB rond duurzaamheidsinnovatie), het project “Agropole” (opzetten van een internationaal agro-netwerk incl. innovatievouchers), en “Regions4Food” (kennisdeling, concept-actieplannen, een regionale community en zakelijke contacten rond het thema landbouw/voeding).		
3. Afstemmen van de economische strategie met partners uit bedrijfsleven en onderwijs door het organiseren van een sociaal economisch overleg op Limburgs niveau. Rol Provincie: *procesmanager, partner*	Gerealiseerd Naar aanleiding van de COVID-19 crisis is het sociaal economisch overleg op Limburgs niveau geïntensiveerd. Vanaf maart 2020 vindt er bestuurlijk overleg plaats met de drie Limburgse arbeidsmarktregio’s, UWV, werkgeversorganisaties LWV, MKB Limburg en LLTB, vakbond FNV,		1. Naast afstemming worden er gezamenlijk aanvullende activiteiten ondernomen. Een voorbeeld hiervan is het onlangs gelanceerde scholingsplatform limburgleert.nl. Dit platform is toegankelijk voor de

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	en onderwijspartners. In de eerste fase wekelijks, en na de zomer maandelijks. Met de deelnemende partners is nu het proces ingezet tot het formeren van een Limburgse SER.		gehele Limburgse beroepsbevolking en ontsluit relevante opleidingsmogelijkheden
4. Optimaal benutten van Europese fondsen door MKB en Brightlands campussen Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. Net als in eerdere jaren is ook in 2020 een aantal Europese projecten met betrokkenheid van Limburgse MKB-ers en/of Brightlands campussen succesvol ingediend. Voorbeelden zijn samenwerkingsprojecten gelieerd aan chemie-innovatie, 3d-printing, maakindustrie, zorgtechnologie, COVID-19, de Einstein-telescoop ontwikkeling, enzovoort.		1, 2, 3 De projecten, die in dit opzicht worden ondersteund, dragen bij aan de voor Limburg belangrijke maatschappelijke transities. Concreet kan worden gedacht aan innovatieve technieken of toepassingen op vlak van gezondheid, industrie en klimaat en aan investeringen in minder CO2-uitstoot.

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
3	Aantal keren dat jaarlijks sociaal economisch overleg is gevoerd	0	10	2	2020

Product	1.1.2. Acquisitie en LIOF
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Voortzetten van het Limburg Business Development Fund (LBDF) en het MKB-Leningenfonds (MKBL) en bevorderen van het gebruik ervan. Rol Provincie: *subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. In lijn met de conclusies uit het evaluatierapport van Ecorys (oktober 2020) en conform afspraken gaan MKBL en het LBDF resp. per 1 mei 2021 en per 1 januari 2021 over van de uitzettingsfase naar de beheerfase. Via de vastgestelde P&C-cyclus voor deelnemingen (2 maal jaarlijks een AvA) monitoren wij de voortgang van beide MKB fondsen. Gedeputeerde Staten heeft opdracht gegeven tot uitwerking van het fondsplan LBDF 2.0. Aan de hand van dit fondsplan zal medio		2,3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	2021 een voorstel voor het nieuwe fonds aan Provinciale Staten worden voorgelegd.		
2. Monitoren van de activiteiten van LIOF op het terrein van financiering, business development, internationalisering en euregionalisering. Rol Provincie: *subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. De programma's LimburgMakers, LimburgLogistiek en Agrofood zijn in 2020 afgerond. Het programma voor 2021 is voorbereid. LIOF biedt als onze uitvoeringsorganisatie van het integrale economische beleid ondersteuning aan het brede Limburgse MKB op het gebied van innovatie, financiering en internationale en euregionale samenwerking. De resultaten 2020 van LIOF op het gebied van Business Development en Participaties en Financieringen zullen in maart 2021 worden gepresenteerd. Naar verwachting wordt het merendeel van de doelen, zoals gesteld in het jaarplan 2020 gerealiseerd. In december 2020 is in het kader van business development het 3-jarig LIOF ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig (2020-2023) gestart. Dit integrale innovatieprogramma richt zich op het brede MKB, waarbij advies, kennis en ondersteuning bij innovaties gericht op de maatschappelijke opgaven (duurzaam, slim en gezond) centraal staan. Dit programma bouwt mede voort op de sectorale innovatieprogramma's, waaronder Limburg Makers, Logistiek en Agro, waarbij de sectorale insteek is vervangen door de impact op de voor Limburg belangrijke maatschappelijke opgaven en transities. Voor de onderdelen internationalisering en in mindere mate euregionalisering heeft de coronapandemie remmende impact gehad.		1,2,3,4
3. Coördineren van acquisitieactiviteiten door de gemeenten, LIOF en de campusorganisaties. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. De procesafspraken met gemeenten, LIOF en campussen zijn in 2020 gecontinueerd en gemonitord. Eind 2020 is het acquisitieconvenant geëvalueerd en na herijking verlengd. Door met gemeenten, LIOF en de campussen samen te werken kunnen we Limburg nog beter positioneren om nieuwe bedrijven aan te trekken en bestaande bedrijven aan ons te binden hetgeen bijdraagt aan economische structuurversterking en vestigingsklimaat. Door de procesafspraken te		2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	maken is de dienstverlening richting (nieuwe) bedrijven verbeterd.		
4. Aansturen van de acquisitieactiviteiten van LIOF en deze ondersteunen met o.a. gastheerschap, bestuurlijke inzet en financiële incentives Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. In 2020 hebben met behulp van LIOF zeven bedrijven zich in Limburg gevestigd of hebben hun bestaande faciliteit uitgebreid. In het kader van haar Investor Relations-programma, gericht op verankering van buitenlandse bedrijven in Limburg, heeft LIOF in 2020 113 bedrijven bezocht.		2,4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal business-ideeën dat een revolverende bijdrage uit het LBDF heeft ontvangen.	38	45	42	2020
1	Aantal ideeën dat gesubsidieerd is uit het LBDF.	125	144	180	2020
1	Aantal bedrijven gefinancierd door MKBL.	PM	53	PM	PM
2, 3, 4	Aantal door LIOF bezochte bedrijven in het kader van het Investor Relations Programma.	20	113	100	2020
2, 3, 4	Aantal bedrijven dat met de steun van Provincie/LIOF in Limburg is verankerd / uitgebreid / gevestigd.	0	7	10	2020
2, 3, 4	Internationalisering: aantal deelnemende bedrijven aan handelsmissies georganiseerd door LIOF	0	31	25	2020
2, 3, 4	Internationalisering: aantal ‘match-makings’ gerealiseerd door LIOF	0	38	80	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Het aantal ideeën dat gesubsidieerd is uit het LBDF is lager dan de streefwaarde. Dat is een gevolg van een hogere gemiddelde subsidie per idee, waarmee de beschikbare middelen eerder volledig zijn benut. In 2020 zijn met steun van LIOF / Provincie zeven bedrijven in Limburg gevestigd/ verankerd/ uitgebreid. Vanwege de coronapandemie is de jaarlijkse streefwaarde (conform afspraken met LIOF en NFIA) van 10 dit jaar niet gehaald. De coronapandemie heeft behoorlijke impact gehad op de Internationaliseringsactiviteiten van LIOF, waardoor het aantal match-makings lager is dan de streefwaarden.

Product	1.1.3. MKB
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Vergroting van het gebruik van financieringsinstrumenten door het Limburgse MKB, waaronder ook landelijke regelingen, zoals MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT). Rol Provincie: *subsidiënt*	Gerealiseerd. Bij de aanvragen voor subsidie uit de regeling MIT-Zuid waren in 2020 193 Limburgse bedrijven betrokken. 67 bedrijven hebben uiteindelijk een bijdrage ontvangen. Daar was een bedrag van € 2,9 mln. mee gemoeid (waarvan de helft provinciale middelen). Sinds de start van de verlenging van het project Financieringspoort eind 2018 zijn 35 vouchers aan bedrijven verstrekt om financieel advies te kunnen inwinnen. Eind 2020 is het nieuwe innovatieprogramma van LIOF Limburg Toekomstbestendig 2020-2023 gestart (zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad 2).		2, 3 Limburgse bedrijven hebben geprofiteerd van de MIT-regeling door ondersteuning te krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van financieel advies.
2. Versterking van de directe ondersteuning van het MKB via één loket (in nauwe samenwerking tussen LIOF en Ondernemend Limburg). Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. Zoals reeds vermeld in de 2e Afwijkingenrapportage 2020 en Eindejaarsbijstelling 2020 is de Groeischakelaar in 2020 voortijdig gestopt, echter heeft de provinciale dienstverlening aan het MKB eind 2020 een nieuwe impuls gekregen via het 3 jarig LIOF ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig 2020-2023(zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad 2) . Via het programma wordt ook invulling gegeven aan motie 2583 IJpelaar inzake ‘Naar één innovatie en advies plek voor het brede MKB’.		4 De adviesdienstverlening richting Limburgse MKB is hiermee verbeterd.
3. Vergroten van het aantal bedrijven dat grensoverschrijdend onderneemt. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. Zie product 1.1.1. Economische Samenwerking ad 2 voor nadere toelichting.		3, 4 Door deze acties zijn Limburgse MKB’ers ondersteund en op weg geholpen in hun

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
			internationaliseringsagenda en exportactiviteiten.

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal bedrijven dat een aanvraag heeft ingediend voor de MIT-regeling.	0	193	100	2020
2	Aantal bedrijven dat succesvol door De Groeischakelaar is doorverwezen naar de juiste adviseur.	0	0	70	2020
4	Aantal bedrijven dat deelneemt aan door LIOF/Provincie georganiseerde of ondersteunde exportactiviteiten.	0	69	40	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad. 1 Bij de aanvragen die voor de MIT-regeling Zuid-Nederland zijn ingediend voor haalbaarheidsonderzoeken en R&D samenwerkingsprojecten waren 193 Limburgse bedrijven betrokken. Van de gehonoreerde aanvragen hebben 67 bedrijven een subsidie ontvangen. Ad 2. Wegens het voortijdig stoppen van de Groeischakelaar zijn er in 2020 geen activiteiten meer ontplooid. Wel is er gewerkt aan een alternatief via het 3-jarig ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig van LIOF. Sinds de lancering van Limburg Toekomstbestendig op 3 december tot en met 31 december 2020 zijn er 45 bedrijven die bij LIOF of in overleg met LIOF documentatie hebben opgevraagd ter oriëntatie op een aanvraag op één van de financieringsinstrumenten.

Product	1.1.4. Brightlands Kennis/As
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Nieuw en missiegedreven economisch kader voor de Provincie. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd. Het beleidskader 'Missiegedreven Economisch Beleidskader' is door Gedeputeerde Staten opgesteld en vastgesteld door Provinciale Staten op 29 juni 2020. Het kader geeft de richting van het regionaal economisch beleid van de Provincie aan en de provinciale inzet hierop. In het kader zijn twee missies benoemd ('Limburg maakt energiek!' en 'Limburg maakt gezond!') gebaseerd op de maatschappelijk opgaven voor Limburg. Het doel van het beleid is om nieuwe en bestaande		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	bedrijvigheid te stimuleren via innovatie en valorisatie. Daardoor blijft Limburg aantrekkelijk om te wonen en te werken.		
2. Overwegen en voorbereiden van het inrichten van een nieuwe entiteit om de effectiviteit van de Brightlands-Governance te versterken in afstemming met de mede-aandeelhouders, ingebed in een nieuw en missiegedreven economisch kader. Rol Provincie: *financier, partner, ondernemer*	Gerealiseerd. Bij het opstellen van het 'Missiegedreven Economisch Beleidskader' is dit overwogen. Dit heeft vooralsnog niet geleid tot een definitief standpunt, ook omdat de actuele ontwikkelingen op de afzonderlijke campussen (m.n. Brightlands Smart Services Campus en de Brightlands Campus Greenport Venlo) prioriteit hebben gehad. De (aan)sturing van de campussen en Brightlands moet leiden tot een zo efficiënt mogelijke inzet van publieke middelen en zo effectief mogelijke inzet van de campussen als instrument in de uitvoering van het provinciaal beleid.		1,2
3. Een nieuw bestuurlijk akkoord met de Limburgse kennispartners dat bijdraagt aan het nieuw en missiegedreven economisch kader voor de Provincie. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Niet gerealiseerd. De gesprekken met de Limburgse Kennis-partners over de contouren van een eventueel bestuursakkoord zijn gestart. Begin 2021 worden de resultaten van deze inventarisatie bekend en wordt verder bezien hoe hier op passende wijze verder invulling aan gegeven kan worden.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Voorstel aan PS voor een nieuw en missiegedreven economisch kader.	0	1	1	2020
2	Voorstel aan PS en de medeaandeelhouders voor het versterken van de effectiviteit van de Brightlands-Governance.	0	0	1	2020/ 2021
3	Een nieuw bestuurlijk akkoord met de Limburgse kennispartners.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad 2. PS zal in de tweede helft van 2021 hierover geïnformeerd worden aan de hand van de nog op te stellen roadmaps voor de Brightlands Campussen. Ad 3. Zie toelichting bij beoogd resultaat ad 3.

Product	1.1.5. Maastricht Aachen Airport
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het laten exploiteren van de luchthaven en het beheren en onderhouden van de luchthaveninfrastructuur en het niet cruciale vastgoed, om hierbij bij te dragen aan de versterking van het (luchthaven)vestigingsklimaat. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag, financier, partner (aandeelhouder), ondernemer*	Gerealiseerd. De luchthaven wordt geëxploiteerd door Maastricht Aachen Airport BV. Beheer en onderhoud wordt uitgevoerd door Maastricht Aachen Airport Beheer & Infrastructuur BV.		3
2. Het samen met onderzoekinstellingen onderzoeken van de mogelijkheden om de luchtvaart te vergroenen op het gebied van drones, elektrisch taxiën en op termijn elektrisch vliegen. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Het Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum heeft een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden van duurzaam vliegen op Maastricht Aachen Airport (rapport 'Duurzaam en Innovatief MAA'). Deze verkenning is samen met betrokken bedrijfsleven op de luchthaven, brancheorganisatie van de luchtvaartsector, RWTH, milieufederatie en omwonenden begeleid.		1,3
3. Voor de luchthaven Maastricht Aachen Airport een regionale vertaling van de nationale Luchtvaartnota 2020-2025 opstellen. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Wij hebben de heer Van Geel begin 2020 gevraagd vanuit zijn expertise en ervaringen bij, zowel Schiphol, als Eindhoven, om als onafhankelijk verkenner de Provincie van advies te voorzien over de provinciale vertaling van de nationale Luchtvaartnota voor MAA. De centrale onderzoeksvraag voor de heer Van Geel was: hoe kan MAA ontwikkeld worden tot een toekomstbestendige en duurzame luchthaven, waarbij een gedegen afweging gemaakt wordt tussen economische belangen en leefbaarheid? In zijn aanpak heeft de heer Van Geel een intensief traject doorlopen met omwonenden, maatschappelijke organisaties, experts, bedrijfsleven, het luchthavenbedrijf zelf en de betrokken overheden. Daarbij is ook aanvullend onderzoek verricht naar de diverse hinderaspecten (geluidshinder, milieuaspecten, luchtkwaliteit, slaapverstoring en verkeersoverlast), de mogelijkheden voor verduurzaming, de economische betekenis en het innovatiepotentieel.		1,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Eind januari 2021 heeft de heer Van Geel zijn advies over de ontwikkeling van MAA voor de komende tien jaar afgerond (zie mededeling portefeuillehouder d.d. 26-01-2021, GS 2021-2142). Wij zien het nu voorliggende advies als een belangrijke bouwsteen voor een nieuwe meerjarige provinciale strategie voor de luchthaven en – na de aanvraag van het Luchthavenbesluit en besluitvorming door de Minister (in 2022) – een perspectief voor de komende 10 jaar.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De luchthaven op een marktconforme wijze exploiteren binnen de kaders van de verleende vergunning.	1	1	1	2026
1	Uitvoering onderhoudsplannen, die erop gericht zijn de luchthaveninfrastructuur in zodanige staat te brengen en te houden dat de exploitatie conform de concessie optimaal ondersteund wordt.	1	1	1	2018
2	Het opstellen van een onderzoeksrapport dat de mogelijkheden voor vergroenen van de luchtvaart voor de Provincie Limburg nader beschrijft.	0	1	1	2020
3	Een regionale vertaling van de nationale Luchtvaartnota 2020-2050 ten behoeve van de luchthaven Maastricht Aachen Airport.	0	1[3]	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
3. Eind januari 2021 heeft de heer Van Geel zijn advies over de ontwikkeling van MAA voor de komende tien jaar afgerond (zie mededeling portefeuillehouder d.d. 26-01-2021). Wij zien het nu voorliggende advies als een belangrijke bouwsteen voor een nieuwe meerjarige provinciale strategie voor de luchthaven en – na de aanvraag van het Luchthavenbesluit en besluitvorming door de Minister (in 2022) – een perspectief voor de komende 10 jaar.

[3] Advies 26 januari 2021 aan GS aangeboden en gepubliceerd

Wat mag het kosten?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 1.1 Investeringsklimaat	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
1.1.1 Economische samenwerking	1.381	4.759	6.139	4.808	1.331	V
1.1.2. Acquisitie en LIOF	3.799	7.199	10.998	9.582	1.416	V
1.1.3. MKB	76	3.513	3.589	1.435	2.154	V
1.1.4. Brightland Kennis/As	0	1.575	1.575	1.357	218	V
1.1.5. Maastricht Aachen Airport	3.384	1.157	4.541	2.274	2.267	V
	8.639	18.203	26.842	19.456	7.386	V
Personele lasten	1.989	0	1.989	1.935	54	
Kapitaallasten	288	7	296	4.827	-4.531	
Totaal lasten	10.917	18.211	29.128	26.218	2.909	V
Baten						
Reguliere middelen						
1.1.1 Economische samenwerking	250	1.500	1.750	1.750	0	-
1.1.2. Acquisitie en LIOF	0	1.000	1.000	1.000	0	-
1.1.5. Maastricht Aachen Airport	887	-400	487	457	30	N
Totaal baten	1.137	2.100	3.237	3.207	30	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-9.780**	**-16.111**	**-25.891**	**-23.012**	**-2.879**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	2.354	1.429	3.783	3.783	0	
Bestemmingsreserve NEDAB	2.750	782	3.532	3.532	0	
Reserve knelpunten economisch beleid	0	0	0	689	-689	
Totaal toevoegingen	5.104	2.211	7.314	8.004	-689	
Onttrekking reserves						
Egalisatiereserve DU Topperbedrijventerrijnen	0	60	60	58	2	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	4.531	-4.531	
Bestemmingsreserve NEDAB	2.848	1.400	4.248	3.224	1.024	
Reserve aandelentransactie LIOF	0	262	262	261	1	
Totaal onttrekkingen	2.848	1.722	4.570	8.074	-3.503	
Saldo mutatie reserves	**-2.255**	**-489**	**-2.744**	**70**	**-2.814**	
Resultaat	**-12.035**	**-16.600**	**-28.635**	**-22.942**	**-5.693**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 1.1. Investeringsklimaat resteert een voordelig resultaat van € 5,69 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 7,36 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 7,39 mln. lagere lasten en € 0,03 mln. lager baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

1.1.1. Economische Samenwerking

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt € 1,33 mln. Dit verschil betreft met name de lagere besteding van € 1,30 mln. van de MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT). Conform de samenwerkingsovereenkomst van 8 mei 2015 met het Rijk dienen deze middelen ingezet te worden voor de uitvoering van de MIT-regeling. Derhalve wordt voorgesteld dit bedrag over te boeken naar 2021. Zodat dit in 2021 afgehandeld respectievelijk voortgezet kan worden.

1.1.2. Acquisitie en LIOF

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt € 1,42 mln. Dit verschil betreft met name:

- Vanuit het knelpuntenfonds € 0,69 mln. is er minder besteed dan aanvankelijk was ingeschat. Binnen het kader van de knelpuntenregeling kan aan bedrijven of instellingen, die zich in Limburg vestigen een financiële tegemoetkoming worden geleverd in de vestiging óf in de kosten van scholing. De niet bestede middelen van € 0,69 mln. worden derhalve toegevoegd aan de hiervoor bestemde reserve knelpunten economisch beleid;
- Vanuit de post Acquisitie is er minder subsidie verleend dan aanvankelijk was ingeschat. De restende middelen van € 0,69 mln. worden ingezet voor een aantal investeringssubsidies/leads, die momenteel nog in voorbereiding zijn. Maar waarvan de effectuering in 2021 wordt verwacht. Derhalve wordt voorgesteld deze restant middelen van € 0,69 mln. over te boeken naar 2021.

1.1.3. MKB

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen bedraagt € 2,15 mln. Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de subsidieverlening voor het ontwikkelprogramma Limburg Toekomst Bestendig, die aanvankelijk voorzien was in 2020, begin 2021 aan het LIOF verleend is. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen van het product MKB van € 1,93 mln. overgeboekt naar 2021.

1.1.4. Brightland Kennis/As

Het budgetverschil binnen de reguliere middelen van dit product bedraagt € 0,22 mln. voordelig. Dit voordelige saldo betreft met name de in 2020 voorziene bijdrage van € 0,19 mln. voor het meerjarenplan Brightlands Communicatie. De subsidie is begin 2021 verleend aan de Brightlands Chemelot Campus en wordt derhalve overgeboekt naar 2021.

1.1.5. Maastricht Aachen Airport

Het product Maastricht Aachen Airport sluit het jaar af met een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 2,23 mln., bestaande uit € 2,27 mln. voordeel lasten en € 0,03 mln. nadeel baten. Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de bijdrage in de vaste kosten van zogenaamde Niet Economische Diensten van Algemeen Beland (NEDAB) voor de 2e helft van 2020 (€ 2,02 mln.) in 2021 worden afgeroepen door Maastricht Aachen Beheer & Infrastructuur (MAA B&I B.V.),. Derhalve wordt deze overgeboekt naar 2021 inclusief de aanwending vanuit de bestemmingsreserve NEDAB € 1,02 mln.

Het verschil in de kapitaallasten ad € 4,53 mln. heeft betrekking op een duurzame waardevermindering van diverse deelnemingen en wordt gedekt uit de risicoreserve financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking. Voor een specificatie verwijzen wij naar de jaarrekening.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
1.1.1	Economische samenwerking	10.250	10.250	7.600	250	1.500	-	2.400	8.750
1.1.2	Acquisitie en Liof	66.738	7.870	44.797	5.059	2.518	2.506	16.882	2.846
1.1.3	MKB	5.000	-	411	347	-	-	4.243	-
1.1.5	Maastricht Aachen Airport	74.700	33.842	69.172	3.662	17.888	1.276	1.866	14.679
		156.688	**51.962**	**121.980**	**9.318**	**21.905**	**3.782**	**25.390**	**26.275**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op de financieringen en deelnemingen, welke bijdragen aan het investeringsklimaat. In onderstaande tabel staan deze leningen en verbonden partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Financiering	Verbonden partijen
			MKB-L B.V.
			LBDF B.V.
		Lening aan Medace B.V.	N.V. Industriebank LIOF
		Lening aan Gerli Venlo B.V.	
		Lening aan Data Valley Group B.V.	
		Lening aan deelneming Limburgse Herstructureringsmaatschappij B.V.	LHB B.V.
Europese programma's			
	Infrastructuur en panden MAA		
			Land Development AviationValley Maastricht N.V.
		Lening aan Land Development AviationValley Maastricht C.V.	Land Development AviationValley Maastricht C.V.
		Lening aan deelneming Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.
		Lening aan MAABI realisering Platform	N.V. ALTMAA
			N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht

De in de tabel opgenomen verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 1.1. Investering en exportbevordering. LIOF, MKB-L en LBDF vervullen gezamenlijk de financieringsfunctie gericht op stimulering van bedrijfsinvesteringen, start-ups en doorontwikkeling van het MKB. Elk van deze verbonden partijen is gericht op een specifieke doelgroep.
LHB B.V. draagt bij aan de opwaardering van de Limburgse bedrijventerreinen. LDAVM C.V. en de daaraan gelieerde entiteiten richten zich specifiek op de ontwikkeling van het bedrijventerrein aangrenzend aan Maastricht Aachen Airport.

Tot slot dragen HBLM en N.V. ALTMAA bij aan de beoogde groei van het exportvolume in Limburg middels de exploitatie van de luchthaven Maastricht Aachen Airport.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

1.2. Innovatiekracht

Met het programma Innovatiekracht legt de Provincie de focus op het versterken van het verdienvermogen van bedrijven in een aantal voor Limburg relevante economische clusters en sectoren vanuit een missiegedreven innovatiebeleid. Het gaat zowel over de kennisintensieve sectoren in Limburg (te weten (duurzame) chemie en materialen, life sciences & health, landbouw en agrofood en smart services), als over de sectoren die tot het DNA van Limburg behoren en veel stuwende werkgelegenheid bieden (logistiek, (maak)industrie en toerisme en recreatie). Rode draad hierin is de bijdrage aan een innovatieve, aantrekkelijke en gezonde regio. De verdere ontwikkeling van de verbinding tussen de vier Brightlands campussen en het faciliteren van de aanhaking van het MKB en het onderwijs op de campusontwikkelingen binnen een internationale context maken onderdeel uit van dit programma. Onderwijs-, arbeidsmarktaspecten en maatschappelijk draagvlak zijn daarbij belangrijk.

Technologische en sociale innovatie zijn van belang om toekomstige ontwikkelingen als demografische en klimatologische veranderingen, verschuivingen van de economische macht, digitalisering en disruptie, groeiende verstedelijking en schaarste van natuurlijke grondstoffen het hoofd te bieden.
Open innovatie en verdere samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven, ook over de provinciegrens heen, om het concurrentievermogen op termijn te behouden, zal versterkt worden. De toegankelijkheid van bestaande instrumenten en regelingen wordt geoptimaliseerd en tekortkomingen worden verbeterd.

Wat willen we bereiken?

Wij streven naar een sterke Limburgse kenniseconomie die vernieuwend en duurzaam is. Wij zetten in op nieuwe bedrijvigheid (o.a. door valorisatie), de verbinding tussen de Brightlands campussen en actoren in de sociaal-economische structuur van Limburg zoals het MKB en onderwijs en tussen de Brightlands campussen onderling met voldoende oog voor de maatschappelijke opgaven.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: De bedrijven binnen de kennisintensieve sectoren en de sectoren die behoren tot het DNA van Limburg kennen open innovatie en hoogwaardige groei. De economische sectoren zijn via crossovers goed met elkaar verbonden.

Criterium 2: De Brightlands campussen zijn onderling goed verbonden richting een open ecosysteem met (inter)nationale reputatie.

Criterium 3: MKB is goed aangehaakt bij de Limburgse campussen en heeft een euregionale oriëntatie (kennis, arbeidskrachten, handel en samenwerking). Het MKB-instrumentarium is goed ontsloten en toegankelijk (zie ook programma 1.1. Investeringsklimaat).

Criterium 4: Bij het versterken van de Limburgse innovatiekracht wordt optimaal gebruik gemaakt van de samenwerkingsmogelijkheden met bedrijven en kennisinstellingen in de Euregio en daarbuiten.

Criterium 5: Bij de economische ontwikkeling van bedrijven worden duurzaamheidsprincipes optimaal toegepast.

Wat hebben we bereikt?

Het Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB) dat op 29 juni 2020 is vastgesteld bevat ons herijkte beleid en de uitvoeringsopgaven onder de thema's 'Brightlands en de campussen' (producten 1.2.1 t/m 1.2.4), 'Ondernemingen' (product 1.2.6) , 'Toerisme en recreatie' (product 1.2.7) en 'Logistiek in Limburg' (product 1.2.5). Het provinciaal beleidskader voor de Limburgse landbouw- en agrifoodsector 'Koers naar de toekomst', eveneens vastgesteld op 29 juni 2020, bevat de kaders voor o.a. het onderdeel innovatieve landbouw (product 1.2.8). In het MEB en het uitvoeringsprogramma staan twee missies centraal: 'Limburg maakt energiek!' en 'Limburg maakt gezond!'. Het doel van het beleid is om nieuwe en bestaande bedrijvigheid te stimuleren via innovatie en valorisatie. Daartoe zet de provincie diverse instrumenten in, die onder het product 1.2 Innovatie zijn samengebracht, zoals de Brightlands campussen, LIOF en investeringsfondsen. Ook de provinciale inzet voor toerisme is gericht op de twee missies.
In 2020 zijn (nieuwe) bijdragen geleverd in projecten op en rond de campussen zoals BrightSite, het Brightlands Materials Center, het Aachen Maastricht Institute for Biobased Materials en Medace, of de start van de bouw van Brighthouses op de Brightlands Chemelot Campus en de Brightlands Campus Greenport Venlo. Die laatste ook met het oog op de versterking van de innovatieve landbouw. Voor toerisme en recreatie is samen met de sector door LIOF een specifiek MKB-innovatieprogramma voorbereid en inmiddels in uitvoering.

Daarnaast is in het kader van Chemelot 2025 in 2020 de Technische Veiligheidscommissie (TVC) geworven en aan de slag gegaan om te komen tot een bovenwettelijk kader, zoals aangekondigd in de Veiligheidsvisie Chemelot e.o. die in december 2019 door GS is vastgesteld (zie mededeling portefeuillehouder van 1 september 2020, kenmerk: 2020/35207). Het veiligheidskader wordt in de eerste helft van 2021 verwacht. Vervolgens is vaststelling door PS en gemeenteraden van het veiligheidskader en bijbehorend uitvoeringsconvenant aan de orde. Tevens is gewerkt aan de gebiedsvisie omgeving Chemelot. Hiervoor hebben o.a. dialoogsessies met de omgeving plaatsgevonden. Vaststelling door de Stuurgroep Chemelot 2025 van deze gebiedsvisie wordt in de eerste helft van 2021 verwacht. Met betrekking tot het omgevingsplandeel Chemelot (zie mededeling portefeuillehouder van 25 maart 2020, kenmerk: 2020/9047) is eind 2020 de uitgangspuntennota vastgesteld door de colleges van Burgemeester en Wethouders van Sittard-Geleen, Stein en Beek en het college van Gedeputeerde Staten.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Binnen de Provincie Limburg werken we aan de ontwikkeling van vier verschillende Brightlands Campussen: Brightlands Chemelot Campus, Brightlands Maastricht Health Campus, Brightlands Campus Greenport Venlo en Brightlands Smart Services Campus.

De campussen leveren een direct en indirect effect op de leefomgeving van de Limburgers. De belangrijkste toegevoegde waarde van de campusontwikkeling is de versterking van de economische structuur. De investering van de Provincie Limburg leidt direct en indirect tot werkgelegenheid in de vorm

van nieuwe bedrijven. Onderzoek toont aan dat het aantal bedrijven op campussen hard groeit. Ook de werkgelegenheid op campussen groeit fors harder dan de werkgelegenheid in de gemeenten waarin ze niet zijn gevestigd. Daarnaast heeft een campus een aanzuigende werking op studenten en kenniswerkers in de regio wat bijdraagt aan het voorkomen van een “braindrain”. Onderwijsinfrastructuur wordt namelijk aantrekkelijker, doordat de campussen verbindingen leggen met verschillende onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven. Deze verbinding vindt plaats door het onderwijs plaats te laten vinden op de campus of door bij te dragen aan doorlopende leerlijnen.

De maatschappelijke waarde van de campussen wordt daarnaast bevestigd in het verbeteren van de leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie: investeringen in de campus zijn niet alleen gericht op het bedrijfsleven, maar ook op studenten, scholieren en bewoners in de regio. Voorbeelden zijn betere verbindingen met onderwijsfaciliteiten op de campus, het ruimte bieden aan field-labs en door het investeren in de campusontwikkeling behouden bestaande gebouwen, in het campusgebied, hun waarde. Tevens worden voorzieningen op de campus (waar mogelijk) opengesteld voor de omgeving.

Product	1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Kennisinfrastructuur. Evaluatie en eventueel vervolg van de kennisinstituten InSciTe, Brightlands Materials Center (BMC) en Aachen-Maastricht Institute for Biobased Materials (AMIBM) met het oog op samenhang binnen de context van de vier Brightlands campussen en Chemelot Industrial Park. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd InSciTe heeft in 2020 de activiteiten volgens plan doorgezet en innovatieve biomedische startups geholpen hun producten volwassen voor de markt te maken. Daarnaast zijn de eerste verkennende stappen gezet op weg naar een mogelijk vervolg van het project. In de loop van 2021 wordt duidelijk hoe dat er uit moet gaan zien en wat daar voor nodig is. Een succesvol voorbeeld van een spin-out van InSciTe is MEDACE BV, een bedrijf dat cleanrooms aanbiedt aan derden. BMC heeft in 2020 doorgewerkt op de vier aandachtsgebieden additive manufacturing, circulair packaging, lightweight automotive en sustainable buildings. De programma’s zijn in 2020 verder geconcretiseerd en op alle 4 de gebieden is met partners inzet gepleegd om innovatieve producten te ontwikkelen door middel van materialen door BMC ontwikkeld. Voorbeelden daarvan zijn het SunSmart window en de 100% Limburg bike, die d.m.v. de 3D-magnesiumprinter gemaakt kon worden. De 3D-magnesiumprinter wordt tevens ingezet voor projecten met Defensie.		1, 2 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Op 7 februari 2020 hebben PS ingestemd met het beschikbaar stellen van € 6.000.000 vervolgfinanciering van BMC 2024, verdeeld in twee tranches van € 3.000.000. Begin 2022 komt de besluitvorming ten aanzien van de tweede tranche financiering in zicht voor dit project. AMIBM Op 12 en 13 december 2019 heeft PS een subsidie toegekend voor de tweede tranche voor een bedrag van € 4 mln. De looptijd is voor de periode van 2020-2025. UM zet de succesvolle samenwerking met RWTH Aachen voort op basis van een aantal aangescherpte KPI's voor 2021. Er is in 2020 een zevende onderzoekgroep begonnen, waarbij de focus nog sterker op biobased grondstoffen komt te liggen. Ook is in 2020 een testcentrum voor mondmaskers opgezet.		
2. Meer bedrijvigheid en open innovatie Continueren acquisitie van innovatieve bedrijven passend binnen de focus van de campus. Scouting, selectie en begeleiding van startup's in samenwerking met de overige Brightlands campussen. In 2020 moet er een stijgende lijn te zien zijn t.o.v. eerdere jaren. Hierover wordt in het kader van de Regeling Grote Projecten in de voortgangsrapportage van de Chemelot Campus aan PS gerapporteerd. Rol Provincie*: financier, subsidiënt*	Gerealiseerd De Campus zet in op vestiging van innovatieve en nieuwe bedrijvigheid. Onlangs heeft Brightsite/Circular Hub zich gevestigd op de campus. Waarvan verwacht wordt dat dit een positief effect zal hebben op de acquisitie van nieuwe bedrijven de komende jaren. Er is een stijgende lijn te zien in de vestiging van bedrijven. Itero en Recycling Technologies hebben aangekondigd zich het komende jaar te vestigen op de campus. Het afgelopen jaar heeft zich een nieuwe multinational op de campus gevestigd, waarmee het totaal op 9 komt. In 2020 zijn 3 nieuwe startups op de campus gecontracteerd. Dit brengt het totale aantal op 36.		1, 2, 3 en 4
3. Hoogwaardige infrastructuur Continueren sloop- en bouwprogramma: het sloopprogramma zal in 2019 voor een groot deel worden afgerond, met uitloop naar 2020. Voor continuering van het bouwprogramma is nog beperkt budget beschikbaar en de ruimte binnen de huidige campus area is eveneens	Gerealiseerd *Sloop- en bouwprogramma* Het sloopprogramma voor gebouwen en loopbruggen is eind 2020 volledig afgerond. Daardoor kan de campus zich verder gaan ontwikkelen tot een aantrekkelijke en hoogwaardige locatie.		1, 2 en 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
beperkt. Voor verdere groei zijn investeringen nodig in het bouwrijp maken van (noordelijke gelegen) gronden en zullen nieuwe investeringsbudgetten moeten worden gecreëerd. Rol Provincie: *financier, partner*	*Investeringsbudgetten t.b.v. bouwrijp maken* Op 3 april 2020 is het statenvoorstel “inzet resterende middelen Chemelot Research Facilities BV ten behoeve van de uitbreiding van de Brightlands Chemelot Campus op Chemelot Noord (Grex Noord) (G-20-010)”door uw Staten behandeld. Uitbreiding van de Campus aan de Noordzijde is mogelijk gemaakt door grondexploitatie in CRF BV onder te brengen. Ter plaatse is in 2020 gestart aan de bouw van een nieuw “Brighthouse”. Het noordelijk terreindeel wordt, inspelend op de marktsituatie, in circa 10 jaar tot ontwikkeling gebracht.		
4. Onderwijs op de campus Versterking onderwijsaanbod op de campus: WO vervolgaanpak Sciences programma continueren; HBO en MBO via CHILL en Applied Sciences Rol Provincie: *financier, subsidiënt*	Gerealiseerd. Versterking natuurwetenschappen In december 2020 hebben GS voorgesteld om in te stemmen met de financiering van de laatste tranche van het project Versterking Natuurwetenschappen (kortweg Sciences genoemd) voor een bedrag van € 5.mln. (PS hebben ingestemd op 5 februari 2021). Het Sciences programma omvat een aantal universitaire opleidingen aan de UM: de driejarige bachelor met een brede natuurwetenschappelijke basis (Maastricht Science Programma) en twee masters (systeembiologie enbiobased materials). Met deze uitbreiding van de UM rondom de bèta wetenschappen wordt een brede basis geboden voor wetenschappelijk onderwijs en onderzoek gericht op de innovatieopgaves van de campussen en het regionale bedrijfsleven. Studenten van de masters doen hun onderzoek op de campus. Chemelot Innovation and Learning Labs CHILL/ Applied Sciences CHILL is een Center of Expertise van Hogeschool Zuyd. CHILL is een belangrijke speler in de context van de campusontwikkeling, alsmede de bredere ontwikkelingen inzake de positie en verduurzaming van MBO en HBO centra. CHILL is de aanjager en verbinder rondom het domein		4,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	chemie en materialen voor samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven. Voor de pijler Human Capital binnen de Chemelot Circular Hub werkt CHILL samen met de Zuyd, Vista en UM (zie ook product 1.3.2. Onderwijs). Studenten van Zuyd en Vista volgen de praktijklessen bij CHILL op de campus. Door deze samenwerking tussen mbo en hbo is er in 2020 een doorlopende leerlijn inzake chemie en materialen ontstaan.		
5. Duurzaamheidsontwikkeling Chemelot Brightlands Chemelot Campus (BCC) en Industriepark ontwikkelen en starten een samenhangende aanpak gericht op duurzame ontwikkeling van het Industriepark, het ontwikkelen van de passende innovaties op de BCC en een daarbij aansluitende Human Capital agenda. De BCC levert expertise voor Brightsite (samenwerking Sitech, TNO en Chemelot om duurzaamheidstransitie technologisch vorm te geven). Rol Provincie*: facilitator op onderdelen, subsidiënt*	Gerealiseerd. Naast Brightsite zijn ook de kennisinstellingen op de campus, alsmede de Sitepartijen druk doende de duurzaamheidsparagraaf verder vorm te geven. De campus en de Site hebben de ambitie uitgesproken om de duurzaamste chemiecampus en -site van Europa te worden. Dit heeft ertoe geleid dat de propositie Chemelot Circular Hub tot stand is gekomen. Op basis hiervan heeft PS op 29 juni 2020 ingestemd met het toekennen van een begrotingssubsidie ter hoogte van maximaal € 9 mln. aan CSP BV (100% dochter van de Provincie Limburg) ten behoeve van Brightsite voor de komende vijf jaar en via CSP deze financiële middelen in jaartranches in de samenwerking in te zetten en daarvan de uitvoerbaarheid te onderzoeken. Brigthlands Chemelot Campus is partner binnen het samenwerkingsverband Brightsite De door PS gewenste invulling via CSP BV is onderzocht en de praktische uitwerking (uitvoering subsidie) zal begin 2021 worden afgerond.		1,2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef waarde	Jaar
1, 2, 3	Aantal kenniswerkers werkzaam op de Brightlands Chemelot Campus.	2581	3000	2970	2023
1, 2, 3	Totaal aantal bedrijven op de campus: ▪ multinationals; ▪ MKB/startup's.	 8 33	 9 36	60	2023
1, 4	Aantal kennis- en onderwijsinstellingen.	7	7	5	2023

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef waarde	Jaar
4	Aantal studenten.	1173	1207	1000	2023
5	Duurzaamheidsagenda in afstemming met Chemelot 2025 (proefprojecten zelf lopen via Chemelot 2025).	0		1	2020
1	Afgerond evaluatie rapport InScite, BMC, AMIBM.	0	0	1	2020
3	Nieuwbouw voor een high-tech chemisch bedrijf is opgeleverd.	0		1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Toelichting bij prestatie indicator 5: het onderdeel duurzaamheid is verankerd in de Strategie van de campus 2020-2030. Toelichting bij prestatie indicator 6: AMIBM heeft een evaluatie gehad in 2019, BMC krijgt een evaluatie in 2021 en InSciTe beraad zich momenteel op toekomstige voorzetting.

Product	1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Kennisinfrastructuur. Met betrekking tot de kennisinfrastructuur op het gebied van elektronenmicroscopie en regeneratieve geneeskunde, binnen het programma Limburg Investeert in haar Kenniseconomie (LINK), is in 2018, na een uitgebreide evaluatie, een vervolgsubsidie (tweede tranche) verleend voor de restant projecttermijn tot medio 2021. Dit betekent voor 2020 dat de uitvoering voortgezet wordt. In februari 2019 hebben PS ingestemd met een startsubsidie voor het project (BReIN). Dit project richt zich op onderzoek in Neurosciences meer specifiek op de Ziekte van Alzheimer. Hiervoor wordt een data infrastructuur gecreëerd om betere diagnostiek, vroege therapie en preventie van deze en later ook andere ziekte(n) te realiseren. Op basis van de evaluatie van het project Brains Unlimited is in 2018 door PS besloten dat dit	Gerealiseerd LINK is voorgezet en loopt conform planning. In 2021 wordt een eindrapportage opgeleverd. Toelichting op ontwikkelingen BReIN Vanwege beperkte financiële middelen voor economische structuurversterking heeft een prioritering van de grote (Kennis-As) projecten plaatsgevonden waardoor met een bedrag van een € 0,5 mln. ervoor wordt gezorgd, dat de reeds opgebouwde kennis en onderzoeksinfrastructuur in stand kan blijven en het onderzoek, zij het op kleinere schaal, toch door kan gaan. (mededeling portefeuillehouder brief GS van 24-11-2020 (GS 2020-46867)) Limburgers zullen in de toekomst gebruik kunnen maken van een nieuwe		1, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
project door zal gaan. In 2019 is de betrokkenheid van de Provincie afgebouwd en heeft het azM omzetgaranties verstrekt aan het project, waardoor het project perspectief blijft houden en haar maatschappelijke resultaten ook in 2020 blijft opleveren. De economische en onderzoeksactiviteiten op het gebied van Biotechnologie zijn door de financiering van MEDACE medio 2019 versterkt, zie mededeling portefeuillehouder aan PS verzonden 21 mei 2019. Deze faciliteit zal in 2020 operationeel worden. Zoals beschreven in de context zal de BMHC B.V. zich erop richten deze en de overige kennisinfrastructuren tot economische ontwikkelingen (werkgelegenheid + bedrijven) te brengen. Rol Provincie: *subsidiënt, financier*	behandelmethode voor de ziekte van Alzheimer. Medace is operationeel en heeft haar afgesproken deelresultaten op het gebied van acquisitie behaald. Deze milestones zijn gekoppeld aan het verstrekken van de provinciale leningstranches. De resultaten van Brains Unlimited en de BMHC B.V. zijn behaald, zoals aangegeven bij de prestatie-indicatoren werkgelegenheid en bedrijvigheid. Per 1 april 2020 is de Maastricht Studie 2 gestart. In april 2021 worden de resultaten van de MS2 over 2020 besproken aan de hand van de voortgangsrapportage 2020. De Maastricht Studie 2 (MS2) In juni 2020 hebben PS ingestemd met het toekennen van een subsidie van € 1,5 mln. In MS2 wordt sterk ingezet op vertaling van innovatieve kennis (die verkregen is door MS1) naar toepassingen voor alle Limburgers, met als doel de preventie van chronische ziekten en verbetering van leefstijl, sociale omgeving, kwaliteit van leven en gezondheid, om zo de weerbaarheid en zelfredzaamheid van (kwetsbare) Limburgers te vergroten.		
2. Meer bedrijvigheid en open innovatie Vanuit de BMHC B.V. wordt fors ingezet op campus-gerelateerde valorisatie activiteiten om de gestelde doelen te behalen, waarbij community building met kennisinstellingen en MKB-bedrijven een belangrijke voedingsbodem vormt. De BMHC B.V. zal in 2020 doorgaan met de spin off vorming binnen de focusgebieden van de campus. Ook in relatie tot en in samenwerking met alle Brightlands campussen en internationale relevante partners. Zo wordt op het gebied van	Gerealiseerd De resultaten van de BMHC B.V. zijn behaald, zoals aangegeven bij de prestatie- indicatoren werkgelegenheid en bedrijvigheid. Regmed betreft een projectvoorstel (met daarin de samenwerking hierop tussen de Chemelot en de Maastricht Health Campus), dat momenteel voorligt ter beoordeling door het nationale Groeifonds. Het project ziet toe op het betaalbaar		2, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
regeneratieve geneeskunde samengewerkt met Brightlands Chemelot Campus en een aantal andere (nationale en regionale) overheden, universiteiten, bedrijven en gezondheidsfondsen aan de totstandkoming van het initiatief RegMed XB. Het gaat daarbij om een grootschalig Vlaams-Nederlands onderzoeks- en valorisatieprogramma met een duur van 10 jaar. Rol Provincie: *partner (aandeelhouder voor 1/3 in de BMHC B.V.), financier, procesmanager*	kunnen toepassen van regeneratieve therapieën. Limburgers kunnen dit op termijn merken in: 1) de behandeling van hun aandoeningen; 2) de daardoor gecreëerde werkgelegenheid in de productie van de: - betreffende therapie; - apparaten die deze therapieën produceren.		
3. Hoogwaardige infrastructuur In het kader van de gebiedsontwikkeling (getrokken door de gemeente Maastricht) wordt door UM, azM, de gemeente Maastricht, MECC en de BMHC BV samengewerkt om gezamenlijk te komen tot de fysieke dimensie campusontwikkeling. Hiertoe zal een actueel plan opgeleverd worden. Rol Provincie: *subsidiënt, financier*	Deels gerealiseerd De planvorming rondom de openbare ruimte is bijna afgrond. Hierbij wordt nog enige ruimte gelaten voor de fysieke gevolgen (ruimtebeslag en toegang tot voorzieningen) in relatie tot corona-bestrijding. De verbouwing van het MECC zal naar verwachting conform planning in 2021 worden opgeleverd.		1, 2, 3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Aantal nieuwe arbeidsplaatsen.	1.485	2.598	1.100	2023
2, 3	Aantal nieuwe bedrijven.	129	132	40	2023
1	MEDACE operationeel.	0	1	1	2020
3	Ruimtelijk plan voor de campus ontwikkeling is opgeleverd.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Stijging arbeidsplaatsen wordt met name veroorzaakt door de bedrijven, maar ook door Faculty of Science & Engineering en met name MUMC+.

Product	1.2.3. Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Ontwikkeling van de Brightlands Campus Greenport Venlo door het creëren van een samenhangend aanbod in onderwijs en onderzoek. Onder andere door het aantrekken van bedrijven en een toename van het aantal R&D faciliteiten. Daarbij het creëren van een 'ecosysteem' op en rond de campus wat bijdraagt aan een toename van de werkgelegenheid, aantal studenten en onderzoekers die zijn verbonden aan de campus. Rol Provincie: *subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Om de ontwikkeling op de Brightlands Campus Greenport Venlo te stimuleren en vorm te geven zijn diverse samenwerkingsverbanden op het gebied van kennisontwikkeling en business development in het verleden opgestart (zoals Bright 5 en BL.INC). Deze samenwerkingsverbanden zijn in 2020 doorgezet. In juni 2020 is eerste finale van het programma van BL.INC gerealiseerd. Ook zijn er in 2020 projecten ontwikkeld en uitgevoerd op het gebied van o.a. gepersonaliseerde voeding en inhoudsstoffen in fruit, zoals Test & Taste Center en NutriWorkx. Echter door het uitbreken van de corona-crisis hebben veel events (waaronder GROW, de jaarlijkse ontmoeting tussen onderwijsinstellingen en bedrijfsleven) geen doorgang kunnen vinden. Dit heeft gevolgen voor de snelheid waarmee het ecosysteem op de campus kan worden opgebouwd. Ook het nog beperkt aantal beschikbare m^2 voor verhuur aan nieuwe bedrijven binnen de campus heeft de vestiging van nieuwe campusbewoners beperkt. De start van de bouw van het Brighthouse en Brightworks in 2020 moet de groei van de campus gaan faciliteren. In 2020 is met het Rijk overeenstemming bereikt over de Regiodeal Noord-Limburg en hebben het Rijk, Provincie Limburg en de Regio de Regiodeal-overeenkomst ondertekend. Met financiële ondersteuning vanuit de Regiodeal Noord-Limburg zal o.a. het UM kennisinstituut Brightlands Future Farming Institute worden opgericht. Het instituut wordt gevestigd op de campus		1, 2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	in Venlo. BASF zal een belangrijke rol spelen in zowel de realisatie, als de exploitatie van het instituut. In het plan is ook ruimte opgenomen voor regionale partijen om van de faciliteiten van het nieuwe instituut gebruik te maken. De middelen voor dit project, als ook voor andere projecten binnen de Regiodeal, zullen in 2021 ter beschikking worden gesteld.		
2. Het creëren van een goed toegerust en qua organisatie en exploitatie adequaat 'werklandschap' door de uitgifte van gronden en verhuur van campus vastgoed. Rol Provincie: *subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Ontwikkelbedrijf De hoofddoelstelling van de gebiedsontwikkeling in Greenport Venlo is het creëren van economische activiteiten en nieuwe arbeidsplaatsen door het bieden van vestigingsmogelijkheden voor bedrijven in een aantrekkelijk ingericht en duurzaam functionerend gebied. Daarmee wordt een belangrijke impuls gegeven aan de economische ontwikkeling in de regio Venlo. Prioriteit ligt bij de nieuwvestiging van bedrijven in de sectoren agri(food)business, maakindustrie en logistiek. Alles bij elkaar wordt hiertoe in het Greenport Venlo gebied in totaal ca. 866 ha ontwikkeld (bedrijfskavels en natuur en landschap). De bijdrage aan de economische ontwikkeling in de vorm van werkgelegenheid op Trade Port Noord is in 2020 verder gestegen tot gemiddeld 7.000 medewerkers in het werkgebied (inclusief seizoensinvloeden, 2019: ± 6.000) en zal ook in 2021 verder meegroeien met de gronduitgiften. In de maatschappelijke discussie over de verdozing van Nederland, steekt Greenport Venlo positief af ten opzichte van Nederland door de bijzondere en integrale gebiedsaanpak. Uitgifte van percelen loopt momenteel ook voortvarend. De voortgang		1,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	wordt via kwartaalrapportages geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd. Campus Vastgoed Greenport Venlo In 2020 stagneerde de groei van verhuurde m^2 mede door het beperkte aanbod van m^2 en door de **COVID-19** pandemie. In 2020 is gestart met de bouw van het Brighthouse en Brightworks, nieuwe voorzieningen die nodig zijn om de groei van de campus te faciliteren. Vanaf het voorjaar 2021 biedt Brighthouse ruimte aan o.a. start-ups, bedrijven, kennisinstellingen en onderzoeksinstituten, die zich op de campus willen vestigen of uitbreiden. De voortgang wordt via kwartaalrapportages geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal nieuwe R&D faciliteiten t.b.v. open innovatie.	10	15	15	2020
1	Deelname door de campus in ondernemingen in de vorm van participaties.	0	0	1	2020
1	Toename aantal bedrijven op de campus.	50	55	129	2023
1	Werkgelegenheid (arbeidsplaatsen).	660	666	1.495	2023
1	Aantal studenten (MBO/HBO/WO). University College Venlo (WO) HAS hogeschool Venlo (HBO) Citaverde College (MBO): *Niveau 2* *Niveau 3* *Niveau 4*	990 550 140 300	1124 283 532 309: *58* *115* *136*	900	2023
1	Aantal onderzoekers verbonden aan de campus.	25		100	2023
2	Realiseren uitgifte verhuur campus vastgoed (in vierkante meters).	15.762	15.594	32.684	2023
2	Uitgifte van gronden (in hectares).	268	300	466	2034

Toelichting prestatie-indicatoren
1. Deelname door de campus in ondernemingen in de vorm van participaties In 2016 is samen met vijf bedrijven een business case opgesteld voor een Bio Treat Center [BTC] op de toen nog te ontwikkelen Brightlands Campus Greenport Venlo. Op 24 februari 2017 is een overeenkomst getekend tussen de Provincie Limburg en de vijf 'founders' van het Bio Treat Center, met betrekking tot de uitgangspunten en verantwoordelijkheden voor de realisering van het Bio Treat Center op de Brightlands Campus Greenport Venlo. De (financiële) ontwikkeling van het BTC is anders verlopen dan zoals verwacht bij de oprichting van het initiatief. Onderzocht is of de Provincie Limburg zou gaan deelnemen in deze entiteit, dit is echter niet gebeurd. Omdat het verdienmodel van BTC op lange termijn niet zal leiden tot het kunnen financieren van haar eigen exploitatie is besloten het BTC per 31 december 2020 af te bouwen. 1. Het aantal onderzoekers, die verbonden zijn aan de campus, is op dit moment opgevraagd bij de BCGV. 1. Werkgelegenheid (arbeidsplaatsen) heeft betrekking op de werkgelegenheid van Brightlands Campus Greenport Venlo BV. 1. Aantal studenten (MBO/HBO/WO) Per abuis zijn in de EJB de startwaarde (1/1/20) vermeld bij de studentenaantallen voor de HAS & UCV in de verkeerde volgorde opgenomen. Voor de programmabegroting 2021 zal dit gecorrigeerd worden in de eerst volgende afwijkingenrapportage 2021 in Studentenaantallen HAS = 550, UCV = 140. 2. De prestatie indicatoren "Realiseren uitgifte verhuur campus vastgoed (in vierkante meters)." en "Uitgifte van gronden (in hectares)" zijn gebaseerd op de Q3 rapportage B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo d.d. 30/09/2020.

Product	1.2.4. Brightlands Smart Services Campus
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. In lijn met de in Business Plan, BP 2.0,beschreven maatregelen wordt in 2020 gewerkt aan het systematisch doorvoeren uitrollen van nieuwe activiteiten, zoals mogelijk een startersinstrumentarium. Rol Provincie: *subsidiënt, aandeelhouder*	Deels gerealiseerd. De aandeelhouders hebben besloten tot een 'herijking strategie' van de campusorganisatie. Deze herijking is per eind maart 2020 aan de aandeelhouders voorgelegd. Zij ondersteunen de strategie en visie, die in dit plan wordt beschreven. De nieuwe CEO van de campus, die in september 2020 is gestart, zal op basis van de 'Herijking strategie' nieuwe prestatie-indicatoren opstellen, dit in samenwerking/ afstemming met de kennisinstituten aanwezig op de campus. Door de coronacrisis en de prioriteit die de instituten als gevolg daarvan hebben moeten leggen bij het uitvoeren van hun onderwijsactiviteiten, is dit proces niet in 2020 afgerond. De nieuwe prestatie-indicatoren worden in het eerste kwartaal van 2021 opgesteld. Provinciale Staten zullen via een mededeling portefeuillehouder over de nieuwe prestatie-indicatoren worden geïnformeerd. In december 2020 heeft PS middelen beschikbaar gesteld waarmee de Provincie in haar rol als aandeelhouder van BSSC de reguliere agiostortingen kan financieren. Tevens zijn er door PS middelen beschikbaar gesteld waarmee BSSC (de campusorganisatie) haar nieuwe rol als verbinder en facilitator in het innovatiecluster verder kan ontwikkelen, Het aantal startups is gedaald door het niet voortzetten van het startersprogramma HIVE. De benodigde middelen om dit programma te financieren waren niet meer aanwezig. Voor de startups is er wel het 'Open Incubation Programma', waarin verschillende workshops worden		1,2,3 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	georganiseerd om startups te begeleiden om succesvol te zijn.		
2. Verdere uitbouw kennisinfrastructuur Bij de ontwikkeling en doorgroei van de kennisinfrastructuur op en rond de campus, speelt het programma Brightlands Techruption een belangrijke rol. Dit programma heeft als doel het creëren van een community op het gebied van blockchain technologie, kunstmatige intelligentie en vraagstukken op het gebied van klimaatverandering. Met dit programma wordt invulling gegeven aan de taakstelling: “het neerzetten van een integrale propositie die (inter-)nationaal onderscheidend is en zo talenten, wetenschappers en bedrijven/instellingen/startups aan kan trekken om aan het ecosysteem bij te dragen en er zo zelf van te profiteren”. Het bereiken van deze taakstelling heeft een positieve impact op de lokale kenniseconomie in Limburg en zorgt tevens voor een aantrekkelijke verbredingsmogelijkheid voor het lokale MKB. De ontwikkeling van het programma Brightlands Techruption kent een viertal fasen: fase 1 ▪ voorbereiding en aanhaking eerste deelnemers (2017); fase 2 ▪ realisatie van de basisvoorzieningen, onder andere inrichting ‘Techruption vloer’ (2018/19); fase 3 ▪ verdere groei (tweede helft 2018 en 2019); fase 4 ▪ verdere doorgroei (2020, 2021 en 2022). Voor de bevoorschotting van het programma Brightlands Techruption in de vierde fase (2020, 2021 en 2022) nemen Gedeputeerde Staten een separaat besluit gebaseerd op de Voortgangsrapportages 2018 en 2019 van het programma Brightlands Techruption.	Gerealiseerd. In de ‘Herijking strategie’ van de campusorganisatie is opgenomen op welke wijze het programma Techruption wordt voortgezet. Het kennisinstituut BISS heeft een belangrijke rol in de inhoud van het programma. Daarnaast zijn er wijzigingen aangebracht in de deelnemerstarieven en de wijze waarop partijen aan het programma kunnen deelnemen. Tevens zijn binnen BSSC nieuwe focusgebieden gedefinieerd (i.p.v. technologieën), die ook binnen het programma Techruption worden gehanteerd. In 2020 zijn twee nieuwe lidmaatschappen voor deelname aan het programma Techruption afgesloten. Voor de ontwikkeling en groei van een campus is de aanwezigheid van kennisdragers en kennisintensief onderzoek cruciaal. Om deze reden is vanaf de start van de BSSC in 2014 ingezet op de ontwikkeling van een kennisinfrastructuur op de BSSC. Op de BSSC zijn met name Universiteit Maastricht, Open Universiteit en Zuyd Hogeschool actief. De kennisinstellingen dragen zorg voor de kennis component via onderzoek, talent-ontwikkeling en kennisdeling, variërend van wetenschappelijke en toegepast onderzoek, innovatieactiviteiten, participatie in Techruption tot studentprojecten voor bedrijven met vraagstelling op gebied van data en digitalisering. Conform afspraak met Provinciale Staten is in 2020 een Statenvoorstel voorbereid voor het beschikbaar stellen van middelen		1,2,3 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	voor de (voortzetting van) subsidiëring van deze kennisinstituten in de tweede tranche (periode 2020-2024), op basis van concrete subsidieverzoeken en uitgewerkte resultaatdoelstellingen. Dit voorstel is aangeboden aan Provinciale Staten. De behandeling is voorzien op 5 maart 2021 in Commissie FEB en 9 april 2021 in Provinciale Staten. Het gaat om voorstellen van de Universiteit Maastricht, de Open Universiteit en Zuyd Hogeschool voor: Brightlands Institute Smart Society (BISS), Center for Actionable Research Open Universiteit (CAROU) respectievelijk het Expertise Centrum Data-intelligence (ECD).		
3. Meer bedrijvigheid en open innovatie Door het, onder andere in het kader van het programma Brightlands Techruption, organiseren van events door CM&D B.V. voor studenten van de diverse onderwijsinstellingen en voor de bewoners van de Campus ontstaat een dynamiek die voor de Campus en voor het onderwijs van belang is.	Deels gerealiseerd. De start van het jaar verliep zeer positief voor BSSC. Zoals reeds gemeld in de Eindejaarsbijstelling 2020, zijn door de coronacrisis en de maatregelen die in dat kader getroffen zijn, de meeste events tot het einde van het jaar afgelast. Een deel van de events werd digitaal uitgevoerd, maar dat geldt niet voor alles.		1,3
4. Infrastructuur / huisvesting De inspanningen zijn erop gericht om te komen tot volledige verhuur van het campusgebouw en daarmee tot een sluitende exploitatie van CHV BV. Rol Provincie: *financier, aandeelhouder*	Gerealiseerd. In 2020 zijn nog twee nieuwe (grote) huurders aangetrokken. Per eind 2020 was de bezettingsgraad van het gebouw 86%. De bezettingsgraad is hiermee hoger dan begroot voor 2020. Eind 2020 heeft een grote huurder aangegeven minder m2 te willen gaan huren in het gebouw. Deze wijziging in het huurcontract zal in 2021 worden doorgevoerd.		2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2, 3	Nieuwe arbeidsplaatsen bij campusdeelnemers.	446	857	2.000 á 2.500	2025
1, 2, 3	Aantal studenten speciaal voor smart services.	672	1.388	1.600	2025

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2, 3	Contractonderzoek en contractonderwijs.	€ 2,8 mln.	€ 4,9 mln.	€ 10 mln.	2025
1, 2, 3	Aantal acquisities.	75	52	100	2025

Toelichting prestatie-indicatoren
De prestatie-indicatoren zijn gebaseerd op de gegevens uit de 9e voortgangsrapportage van de Smart Services Campus Heerlen, met als peildatum 1 juli 2020. Met acquisities wordt bedoeld het aantal campusbewoners, campusleden en startups dat op de campus aanwezig is. Het aantal acquisities is ten opzichte van de startwaarde gedaald door het niet voortzetten van het startersprogramma HIVE.

Product	1.2.5. Logistiek
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Versterking van kennis en innovatiekracht in de sector logistiek door intensivering van de samenwerking tussen de stakeholders en het initiëren van (grensoverschrijdende) projecten. Rol Provincie:, *subsidiënt*, *partner*	Gerealiseerd. Brightlands Institute for Supply Chain Innovation (BISCI), een initiatief van de UM met Fontys en TNO is in 2020 opgestart op de Brightlands Campus Greenport Venlo. De kern van de aanpak is om vernieuwende (wetenschappelijke) kennis te ontwikkelen, te vertalen naar praktisch onderzoek en implementatie, samen met bedrijven in Limburg die samenwerken aan innovaties o.a. in de Supply Chain Valley en Healthcare Hub. In 2020 is de kennis-as aanvraag voor de periode 2021-2024 door de UM ingediend. Zoals vermeld in de Eindejaarsbijstelling 2020 wordt de subsidieverlening in 2021 geëffectueerd. Hierover worden uw Staten begin 2021 geïnformeerd. De Regio deal Noord-Limburg is uitgewerkt, o.a. samenwerking kennisinstellingen en bedrijven aan technologische innovaties en slimme		1, 2, 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	logistiek in een nieuw fieldlab TISL (Technological Innovation en Smart Logistics).		
2. Intensivering van de samenwerking tussen de logistieke sector, de maakindustrie en de ICT-sector om meer toegevoegde waarde te genereren. Rol Provincie:*, subsidiënt*, *partner*	Gerealiseerd. In 2020 zijn diverse projecten uitgevoerd, gericht op het verbeteren van de samenwerking binnen logistieke ketens. Zo bevordert het project Slimmer Logistiek E-fulfilment Management (SLEM) een open innovatieklimaat binnen de Zuid-Nederlandse logistieke topsector. Hierdoor worden logistieke dienstverleners continu uitgedaagd om vernieuwing door te voeren in eigen bedrijfsprocessen, samen te werken in de keten of het gebruik van (digitale) voorzieningen te bevorderen. Belangrijke onderwerpen zijn digitalisering en data-uitwisseling, toezicht en handhaving (douane) en automatisering en robotisering (e-fulfilment). Binnen het project GEDAC wordt gewerkt aan het digitaliseren van processen en documenten binnen de internationale agro en food ketens. Door het verbeteren van de efficiëntie, het reduceren van kwetsbaarheden en het verhogen van de voorspelbaarheid van die ketens, wordt bijgedragen aan het versterken van de concurrentiepositie van de Nederlandse import en export van versartikelen.		1, 3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal samenwerkingsovereenkomsten tussen stakeholders in de logistiek sector, de maakindustrie, de ICT-sector en onderwijs- en kennisinstellingen.	0	4	5	2020
2	Aantal logistieke innovatieprojecten dat in samenwerking met LIOF, Brightlands Institute for Supply Chain Innovation (BISCI) en andere Limburgse kennisinstituten ontwikkeld wordt/is.	0	3	PM	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Uitwerking van concrete beleidslijnen voor de logistiek op basis van het scenario-onderzoek door Buck Consultants International.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
1. In 2020 zijn we gekomen tot 4 samenwerkingsovereenkomsten, te weten BISCI, Supply Chain Valley, Healthcare Hub en het fieldlab TISL. 2.. De keuze voor scenario 3 van het Buck Consultants International onderzoek is verankerd in het in juni 2020 vastgestelde missiegedreven economisch beleidskader. Dit betekent dat de Provincie Limburg zal inzetten op het aanjagen van een hoogwaardige, kennisintensieve en duurzame logistieke sector in Limburg. Momenteel wordt in samenspraak met externe stakeholders uitgewerkt wat dit betekent voor het logistieke beleid. Verwacht wordt dat dit afwegingskader in het tweede kwartaal van 2021 wordt opgeleverd.

Product	1.2.6. Industrie
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Versterking van de internationale concurrentiekracht van het MKB in de Limburgse maakindustrie door middel van gerichte ondersteuning vanuit diverse (Europese) programma's. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 is het programma Limburg Makers conform planning afgerond. In 2020 hebben vanuit dit programma nog 13 MKB'ers een bijdrage ontvangen. Op 3 december 2020 is het integrale innovatieprogramma van LIOF Limburg Toekomst Bestendig 2020-2023 gelanceerd (zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad. 2). Bedrijven uit de maakindustrie hebben daarnaast ook gebruik gemaakt van de MIT-regeling, OP-Zuid, Interregprojecten en fondsen als MKB-Leningenfonds en Limburg Business Development Fonds (LBDF). Verder zijn via interregprojecten Crossroads 2, en Focus weer diverse bedrijven en initiatieven begeleid en enkele drafts ingediend voor o.a. ET2SMEs (verbindt het Euregionale MKB aan de emerging technology-ontwikkelingen		1, 3,4,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	rondom de Einstein Telescoop) en From Waste to Profit (euregionale MKB'ers te ondersteunen bij de eerste stappen op weg naar circulaire producten, processen en voortbrengingsketens).		
2. Versterken van de relatie tussen de Limburgse maakindustrie en de Brightlands campussen door middel van communitybuilding en op innovatie gerichte activiteiten en projecten. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het verbinden van de Limburgse maakindustrie met de Brightlands campussen heeft door middel van diverse netwerkbijeenkomsten en workshops en projecten plaatsgevonden: Voorbeelden daarvan zijn de lancering van het MKB Datalab waarin ondernemers op een laagdrempelige manier ondersteund worden bij hun digitaliseringsvraagstukken, het Platform Defensie en Bedrijfsleven waarin MKB uitgenodigd wordt om aan te halen bij ontwikkelingsprojecten op de Brightlands Chemelot Campus, het Brightlands Materials Center waarin met MKB wordt gewerkt aan nieuwe materialen die op een hoogwaardige manier geproduceerd kunnen worden en InSciTe: een incubator voor startups in de biomedische sector (MEDACE).		2,3
3. Invulling geven aan PS-besluit van 15 februari 2019 door het verkennen van actieve medefinanciering van het Rijk ten behoeve van kennis- en innovatiecentrum Brightsite, gekoppeld aan nadere uitwerking van een financiële bijdrage van de Provincie Limburg. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd In de Statenvergadering van 29 juni 2020 hebben Provinciale Staten conform amendement 68 (Langjarige subsidie uitvoeringsfase Brightsite) de provinciale bijdrage beschikbaar gesteld. (zie ook product 1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus ad. 5). Het Rijk is voornemens het langjarig commitment vorm te geven door het verstrekken van projectfinanciering. Een aantal projecten van Brightsite maakt onderdeel uit van het initiatief Groene Moleculen, één van de conceptaanvragen voor financiering uit het nationale Groeifonds. Door het College wordt actief deze propositie onder de aandacht gebracht van het Rijk (zowel ambtelijk als		2,3,4,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	bestuurlijk). Projecten zijn voorgelegd aan de (landelijk) adviesbeoordelings-commissie.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal Limburgse maakbedrijven dat een innovatiesubsidie heeft ontvangen.		13	PM	
2	Aantal samenwerkingsprojecten van MKB bedrijven met bedrijven/kennisinstellingen op de campussen.		8	PM	

Toelichting prestatie-indicatoren
1. en 2. De streefwaarden voor de indicatoren zullen worden geformuleerd op basis van de uitwerking van het in het Collegeprogramma aangekondigde nieuwe economisch en strategisch kader en zijn vertaald in de programmabegroting 2021. In 2020 is derhalve alleen de eindwaarde voor de prestatie-indicatoren aangegeven.

Product	1.2.7. Toerisme en recreatie
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoeringsprogramma Toerisme en Recreatie 2020-2023, start uitvoering Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het uitvoeringsprogramma voor Toerisme en Recreatie is opgenomen in Uitvoeringskader van het Missiegedreven Economisch Beleidskader, paragraaf 3.5 Toerisme en recreatie. Als gevolg van de coronacrisis heeft de sector weinig actie kunnen ondernemen op het gebied van projectontwikkeling. Wel heeft met provincies en regionale partners afstemming plaatsgevonden over te nemen ondersteuningsmaatregelen en is het platform Inspirerend Limburg opgezet om ondernemers in de sector met voorbeelden van collega bedrijven te laten zien hoe je met de beperkende maatregelen om kunt gaan. Met het oog op structurele vernieuwingen heeft LIOF eind 2020 met partners in het veld het innovatie		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	ondersteuningsprogramma LimburgToerisme-Toeristisch Limburg vernieuwt! vormgegeven. Het programma is op 1 februari 2021 van start gegaan. De Provincie Limburg heeft de coördinerende rol op zich genomen om in 2020 samen met andere provincies (in IPO verband) te participeren in het proces om te komen tot een vernieuwde landelijke actie-agenda vakantieparken 2021-2022 samen met het Rijk, VNG en maatschappelijke partners. De actie-agenda is 27 januari 2021 getekend door de Minister en er kan nu gestart worden met de uitvoering.		
2. Samen met partners verder werken aan de toeristische bestemmingsmarketing van Limburg. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Deels gerealiseerd. Over de toeristische bestemmingsmarketing heeft regelmatig overleg met de Limburgse Destination Marketing Organizations (DMO's) plaatsgevonden. Vanwege de corona-maatregelen kon niet stevig worden ingezet op het aantrekken van toeristen uit het buitenland. In de zomer van 2020 is er een marketingcampagne uitgevoerd op de Nederlandse markt en voor de inwoners van Limburg. Hier werden mooie én veilige (rustige) plekken van Limburg onder de aandacht gebracht. De communicatiekanalen van In Limburg worden middels online marketing actueel gehouden. Voor de uitvoering van de toeristische marketingstrategie van In Limburg is overleg gevoerd met de Limburgse DMO's. Het streven is erop gericht om de opdrachtverlening in Q2 van 2021 te laten plaatsvinden.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoeringsprogramma Toerisme & Recreatie is opgesteld en door PS vastgesteld.	0	1	1	2020
2	Campagne voor de Duitse en Nederlandse markt.	0	2	2	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
1. Met de vaststelling van het MEB 2019-2023 in PS van 29 juni 2020 is ook het uitvoeringskader voor toerisme en recreatie vastgesteld. *2.* Vanwege de coronacrisis is een brede campagne van het Nederlands Bureau voor toerisme en congressen (NBTC) uitgevoerd om Nederlanders te wijzen op vakantiemogelijkheden in eigen land (Hier moet je zijn). Daarnaast is na de zomer in samenwerking met Belgisch Limburg een Duitse bijlage uitgegeven in de Aachener Zeitung en Rheinische ter promotie van beide Limburgen.

Product	1.2.8. Innovatieve landbouw
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Nieuw en missiegedreven beleidskader waarin innovatie, economische duurzaamheid, omgevingskwaliteit, maatschappelijke waardering en klimaatopgaven leidende principes zijn. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd. Op 29 juni 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met 'Koers naar de Toekomst'; het Provinciale beleidskader voor de Limburgse landbouw- en agrifoodsector.		1,2,3,4,5
2. Continuering van Brightlands Campus Greenport Venlo (BCGV) en inzet van het LIOF om de effectiviteit van de kennisvalorisatie te versterken. Rol provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. Voor een nadere toelichting van BCGV wordt verwezen naar product 1.2.3. Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo ad1. In 2020 heeft LIOF, via het programma Limburg Agrofood, bijgedragen aan de innovatie in de agrofood.		1,2,3,4,5
3. Benutting en versterking van de instrumenten uit het Programma Limburg Agrofood en (opvolger van POP 3 (innovatie, kennisoverdracht, demonstratie). Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. Het LIOF programma Limburg Agrofood was begin 2020 financieel volledig benut. In december 2020 is in het kader van business development het 3 jarig LIOF ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig (2020-2023) gestart (zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF		3,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	ad 2) en is de continuïteit, als onderdeel van dit programma, geborgd t/m 2023. POP 3 kende (zoals verwacht) in 2020 op deze maatregel geen openstelling wegens uitputting van de budgetten.		
4. Creatieve, integrale / opgave gerichte aanpak in gebieden met meervoudige opgaven rondom landschap, leefbaarheid, landbouw en andere aspecten.	Gerealiseerd. In 2020 zijn gebiedsgerichte projecten ontwikkeld waarin meerdere doelen aan bod komen t.w.: IBP (Interdepartementale Bestuursakkoord Projecten vitaal platteland) Heuvelland en Zuid Oostelijke Zandgronden (NM-Limburg i.s.m. N-Brabant), ondersteuning van de Rijkssaneringsregelingen varkenshouderij (geur) en nertsen, vitalisering veehouderij en fruitteelt, egg-valley (pluimveehouderij) en input voor de stikstofaanpak.		3,5
5. Agrofood community als thuisbasis voor innovatie en crossovers. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Als onderdeel van de ondersteuning, die LIOF levert aan de landbouw & agrofood, is het digitale Platform Kiempunt verder ontwikkeld. Dé digitale ontmoetingsplaats voor ondernemers en professionals uit de Limburgse Agrofood sector. Via communities wordt kennis over innovaties en verduurzaming gebundeld, gedeeld en ontwikkeld.		1,2,3,4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststelling van nieuw kader voor de landbouw.	0	1	1	2020
3	Aantal benutte subsidiemogelijkheden “Limburg Agro (LIOF)”.	0	65	200	2023
4	Aantal gebiedsgerichte projecten.	0	8	20	2023
5	Doorontwikkeling Agrofood community als thuisbasis voor innovatie.	1	1	1	2023

Product	1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Het product 1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg is vanaf medio 2020 een nieuw product. In 2020 is er gestart met de voorbereiding van de Regiodealprojecten. Ruim 30 partners hebben samengewerkt aan een eerste tranche. Dit heeft geresulteerd in 18 Regiodealprojecten met een totaal investeringsvolume van ruim € 58 mln. In het algemeen start de uitvoering van deze projecten in 2021. Derhalve zijn er voor de Regiodeal Noord-Limburg geen beoogde resultaten en prestatie-indicatoren opgenomen in de Programmabegroting 2020. Deze vindt u terug in de Programmabegroting 2021.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 1.2 Innovatiekracht	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	26	1.675	1.700	1.581	119	V
1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	3.253	1.282	4.535	4.368	167	V
1.2.3. Brightlands Greenport Campus Venlo	4.004	-2.560	1.444	4.669	-3.225	N
1.2.4. Services & Brightlands Smart Services Campus	1.886	-340	1.546	1.536	10	V
1.2.5. Logistiek	0	0	0	0	0	-
1.2.6. Industrie	0	2.284	2.284	96	2.188	V
1.2.7. Toerisme en recreatie	0	3.815	3.815	517	3.298	V
1.2.8 Innovatieve landbouw	192	4.661	4.852	1.184	3.668	V
1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg	0	100	100	100	0	-
	9.360	10.917	20.277	14.053	6.224	V
Personele lasten	3.491	0	3.491	3.397	95	
Kapitaallasten	65	28	94	10.788	-10.694	
Totaal lasten	12.916	10.945	23.862	28.237	-4.375	N
Baten						
Reguliere middelen						
1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	26	2.087	2.113	2.746	-633	V
1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	0	118	118	63	55	N
1.2.3. Brightlands Greenport Campus Venlo	0	704	704	704	0	-
1.2.6. Industrie	0	55	55	0	55	N
1.2.8 Innovatieve landbouw	0	155	155	86	69	N
Totaal baten	26	3.119	3.145	3.599	-454	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-12.890**	**-7.826**	**-20.717**	**-24.638**	**3.921**	**N**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	6.245	1.650	7.895	7.895	0	
Totaal toevoegingen	6.245	1.650	7.895	7.895	0	
Onttrekking reserves						
Reserve Campusorganisatie Chemelot	1.000	0	1.000	1.000	0	
Immunisatiereserve	13.313	-2.666	10.648	10.648	0	
Reserve stikstof & N2000	0	88	88	88	0	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	13.918	-13.918	
Totaal onttrekkingen	14.313	-2.578	11.735	25.654	-13.918	
Saldo mutatie reserves	**8.069**	**-4.228**	**3.841**	**17.759**	**-13.918**	
Resultaat	**-4.822**	**-12.054**	**-16.876**	**-6.879**	**-9.997**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 1.2. Innovatiekracht resteert een voordelig resultaat van € 10,00 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 6,68 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 6,22 mln. lagere lasten en € 0,45 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus

Het voordelige budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 0,75 mln., bestaande uit € 0,12 mln. voordeel lasten en € 0,63 mln. voordeel baten. Dit verschil wordt met name veroorzaakt doordat:

- het start up programma van Brightlands Maastricht Health Campus (Medlin) ad € 0,10 mln. vanwege COVID-19 vertraagd is. De hiervoor gereserveerde middelen worden overgeboekt naar 2021;
- de dividenduitkering 2020 van Chemelot Participaties B.V. van € 0,65 mln. niet voorzien was in de begroting 2021.

1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 0,11 mln. voordelig, bestaande uit € 0,17 mln. voordeel lasten en € 0,05 mln. nadeel baten. Dit verschil wordt veroorzaakt, doordat de gereserveerde middelen voor het Interregproject Medtech4Europe en de procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus niet volledig tot besteding c.q. uitbetaling zijn gekomen in 2020.

1.2.3. Brightlands Greenport Campus Venlo

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 3,23 mln. nadelig. Dit heeft betrekking op het treffen van een voorziening. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de jaarrekening.

1.2.4. Brightlands Smart Services Campus

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 0,01 mln. Dit betreft de restant procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus Heerlen van € 0,01 mln. Deze middelen zijn in 2021 noodzakelijk ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de Brightlands Campus Heerlen en worden derhalve overgeboekt naar 2021.

1.2.6. Industrie

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt per saldo € 2,13 mln. voordeel, bestaande uit € 2,19 mln. voordeel lasten en € 0,06 mln. nadeel baten. Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de subsidieverlening van het project Brightsite vertraging heeft opgelopen als gevolg van het onderzoek naar uitvoerbaarheid (Amendement 68 4e Gewijzigd Lodewijks cs inzake Langjarige subsidie uitvoeringsfase Brightsite). De subsidie is begin 2021 verleend aan CSP B.V. De in 2020 hiervoor voorziene middelen van € 2 mln. worden derhalve overgeboekt naar 2021. Daarnaast loopt de tijdelijke taakopdracht van de Technische Veiligheidscommissie door tot en met het eerste kwartaal van 2021. De hiervoor resterende middelen (€ 0,17 mln. lasten en € 0,06 mln. baten) worden derhalve overgeboekt naar 2021. De geraamde baten van € 0,06 mln. betreffen de bijdragen van de gemeenten Beek, Stein en Sittard-Geleen.

1.2.7. Toerisme en Recreatie

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt € 3,30 mln. De in 2020 gereserveerde middelen voor de uitvoering van het missiegedreven economisch beleidskader paragraaf 3.5. Toerisme en Recreatie zijn niet volledig benut in 2020 (€ 2,92 mln.). In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dienen voor de uitvoering van dit kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen over te boeken naar 2021.

1.2.8. Innovatieve landbouw

Het voordelig budgetverschil van dit product bedraagt € 3,67 mln. De gereserveerde middelen voor de uitvoering van het beleidskader Landbouw "Koers naar de Toekomst" zijn niet volledig benut in 2020 (€ 3,56 mln.). Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de subsidie voor het ontwikkelprogramma Limburg Toekomst Bestendig aan het LIOF, die aanvankelijk in 2020 voorzien was, begin 2021 verleend is. Derhalve wordt voor de uitvoering van ontwikkelprogramma € 2 mln. vanuit het product 1.2.8. Innovatieve landbouw overgeboekt naar 2021.

Het verschil in de kapitaallasten ad € 10,69 mln. heeft betrekking op een duurzame waardevermindering van diverse deelnemingen en wordt gedekt uit de risicoreserve financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking. Voor een specificatie verwijzen wij naar de jaarrekening.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
1.2.1	Life Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	197.096	20.000	153.986	11.316	15.000	-	31.795	5.000
1.2.2.	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	17.591	6.745	10.664	1.429	-	-	5.498	6.745
1.2.3	Landbouw Agrofood Brightlands Greenport Venlo	150.691	79.584	127.185	23.458	27.803	6.803	49	44.978
1.2.4	Services & Brightlands Smart Services Campus	8.920	2.720	10.620	300	-	90	-2.000	2.630
1.2.7	Toerisme en recreatie	6.750	6.750	6.750	-	800	428	-	5.522
		381.048	**115.800**	**309.204**	**36.502**	**43.603**	**7.321**	**35.342**	**64.875**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben bijna volledig betrekking op de financieringen en deelnemingen, welke bijdragen aan Innovatiekracht. In onderstaande tabel staan deze leningen en verbonden partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Financiering	Verbonden partijen
	Chemelot Campus Vastgoed C.V.
	Chemelot Campus B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)
	Chemelot Participaties B.V.
	Chemelot Ventures B.V.
	Enabling Technologies B.V.
	Chemelot Research Facilities B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)
	Chemelot Scientific Participations B.V.
	Brightlands Maastricht Health Campus B.V.
Lening aan ZON PTC B.V.	
	B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo
Lening aan B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo
Lening aan Campus Vastgoed Greenport Venlo	Brightlands Greenport Venlo B.V.
	Brightlands Agro/Food fonds
Lening aan Californië Wijnen Geothermie B.V.	
Lening aan CHV B.V.	CHV B.V.
Geldlening Campus Heerlen Huisvesting BV	CMD B.V.
Lening aan Toverland Holding B.V.	
Lening aan Gebru B.V. recreatiepark Kasteel Ooijen	

De in de tabel opgenomen verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 1.2. Innovatiekracht. Deze verbonden partijen vormen de spil in het topsectorenbeleid.

De Chemelot entiteiten beogen een versterking van de sector Chemie en materialen door de investeringen in vastgoed en innovatie ontwikkelingen op de campus. MHC B.V. zet in op de doorontwikkeling van de sector life sciences. Greenport Venlo in samenhang met het plan van aanpak GPV versterken de sector Tuinbouw en Agrofood. De entiteiten CMD en CHV focussen gezamenlijk met het instituut BISS op de sector Smart Services.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt

Dit programma richt zich op het goed op elkaar afstemmen van onderwijs en arbeidsmarkt in een missiegedreven economisch beleid om een toekomstbestendige beroepsbevolking te realiseren.

Ten behoeve van een duurzame verbetering van de concurrentiepositie en het vestigingsklimaat van Limburg, is het versterken van de wendbaarheid van zowel het Limburgse bedrijfsleven als die van de (toekomstige) werkenden van cruciaal belang. De tekorten aan arbeidskrachten blijven toenemen. Vooral de grote uitstroom van arbeidskrachten door het behalen van de pensioengerechtigde leeftijd, zorgt voor een grote vraag naar werknemers op alle niveaus. Dit dreigt de economische ontwikkeling te belemmeren. Om de Provinciale ambities ten aanzien van werkenden in deze programmalijn in de volle breedte te kunnen realiseren, is een goed functioneren van de arbeidsmarkt van blijvend belang.
Naast de grote behoefte van bedrijven aan personeel ondervinden werkgevers, werknemers en werkzoekenden de gevolgen van digitalisering en technologisering. Functies en taken veranderen of verdwijnen zelfs helemaal. Tegelijkertijd ontstaan er nieuwe beroepen. Dat proces verloopt veel sneller dan voorheen. Er worden andere competenties en meer flexibiliteit gevraagd van werknemers en organisaties op de arbeidsmarkt. De uitdagingen waar Limburg voor staat zijn; het verhogen van de participatiegraad, het bevorderen van de instroom van werkzoekenden naar kansensectoren (intersectorale mobiliteit) en het terugdringen van het aantal voortijdige schoolverlaters. Daarbij worden de landsgrenzen niet als belemmering gezien. Centraal daarin staat de noodzaak tot continu (door)ontwikkelen door werkgevers, (potentiële) werknemers en onderwijs om de aansluiting op de (euregionale) arbeidsmarkt te behouden.
Kern is het thema “Een leven lang leren in een missiegedreven economisch beleid”. Het onderwijs is de belangrijkste ‘toeleverancier’ van toekomstige werknemers. De kwaliteit van het aangeboden onderwijs bepaalt in grote mate de geschiktheid van onze toekomstige arbeidskrachten. En bepaalt tevens de ‘fit’ met de maatschappelijke opgaven in Limburg op het gebied van energie, duurzaamheid, gezondheid en digitalisering. De veranderende arbeidsmarkt vraagt van het onderwijs blijvend een grote mate van flexibiliteit (adaptief vermogen) en samenwerking met het bedrijfsleven.

Wat willen we bereiken?

De bevolking in Limburg is toegerust voor de huidige en toekomstige arbeidsmarkt. De participatiegraad stijgt richting landelijk gemiddelde. Er bestaat een betere aansluiting tussen onderwijs en (euregionale) arbeidsmarkt, die ook gericht is op een maximale instroom van arbeid en minder uitval. De beroepsbevolking blijft arbeidsfit, beschikt over de juiste competenties en kan zich tijdig aanpassen aan een veranderende vraag, waarmee werkloosheid wordt voorkomen.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Onderwijs in Limburg is toekomstbestendig en vraaggericht, voor alle niveaus en levensfasen en passend bij het (grensoverschrijdend) karakter van de regio. De kans op werk en een leven lang leren staan centraal.

Criterium 2: De arbeidsmobiliteit in de Euregio kent steeds minder belemmeringen.

Criterium 3: De (euregionale) samenwerking tussen onderwijs, bedrijfsleven, gemeenten, en instanties als Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) is effectief.

Criterium 4: Mensen benutten hun talenten maximaal en leveren daarmee een bijdrage aan zowel de economische als sociale structuurversterking.

Wat hebben we bereikt?

Het missiegedreven economisch beleidskader dat op 29 juni 2020 is vastgesteld bevat onder het thema Talent ons herijkte beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt. Onder het thema Talent is de focus in het onderwijs- en arbeidsmarktbeleid aangescherpt. Het opleiden, behouden, aantrekken en vormen van talent staat daarin centraal. De transities waar de Limburgse economie voor staat zijn merkbaar op de arbeidsmarkt en de bijbehorende aansluiting van de onderwijsinfrastructuur en uit zich in schaarste aan menselijk kapitaal. Om te kunnen beschikken over goed opgeleide vakmensen en kenniswerkers, wordt in samenwerking met overheden, onderwijs, kennisinstellingen en werkgevers, arbeidsmarktregio's en andere relevante stakeholders, ingezet op de kwaliteit van talent. Enkele concrete voorbeelden zijn Leo Loopbaan, LimburgLeert en de inrichting van het BO Arbeidsmarkt.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Na vaststelling van het missiegedreven economisch beleidskader op 29 juni 2020 zijn diverse acties uit de actielijnen van het thema Talent ten uitvoer gebracht. Onder meer via het platform LimburgLeert wordt aan burgers sinds december 2020 gratis loopbaanadvies aangeboden en cursusaanbod gedeeld. Wij hebben extra inzet gepleegd op stages- en leerbanen. Na onze oproep aan partners voor het beschikbaar stellen van stageplaatsen hebben minimaal 100 studenten een stageplek gevonden. Met de door ons ondersteunde Techniekcoalitie worden circa 1400 medewerkers van ruim 70 bedrijven in de techniekssector op basis van strategische HRM plannen in de gelegenheid gesteld om bijgeschoold te worden.

Product	1.3.1. Arbeidsmarkt
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Herijking van het provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt.	Gerealiseerd. In het missiegedreven economisch beleidskader is het Provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt vastgelegd. Specifiek voor het thema arbeidsmarkt ligt de focus op Leven Lang Ontwikkelen (LLO), om zodoende een veerkrachtige en wendbare Limburgse beroepsbevolking te bewerkstelligen. Verder wordt ingezet op een sterk		2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	ecosysteem om hoogopgeleid talent te boeien en te binden aan de regio. In de arbeidsmarktbrief die op 15 januari 2021 aan uw Staten is toegezonden hebben wij nader uiteen gezet hoe wij invulling geven aan het provinciale arbeidsmarktbeleid.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststellen nieuw economisch en strategisch kader (inclusief de herijking van het provincie beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt).	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Het provinciale beleid op gebied van onderwijs en arbeidsmarkt is met het missiegedreven economisch beleidskader herijkt in de bredere context voor economische structuurversterking en de Sociale Agenda.

Product	1.3.2. Onderwijs
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Herijking van het provinciale beleid op gebied van onderwijs- en arbeidsmarkt Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. In het missiegedreven economisch beleidskader is het provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt vastgelegd. Specifiek voor het thema onderwijs wordt ingezet op breed toekomstbestendig en kwalitatief goed (beroeps)onderwijs, euregionaal onderwijs, het bevorderen van leercultuur, en het boeien en binden van hoogopgeleid talent aan de regio. Voor de samenwerking met het onderwijs focussen we ons op de transitieopgaves waarvoor Limburg staat gekoppeld aan de missies ‘Limburg maakt energiek” en ‘Limburg maakt gezond”.		1, 2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	De focus van het onderwijs lag in 2020 op de organisatie van interne processen als gevolg van de COVID-19 pandemie. Desondanks zijn in 2020 de reeds eerder opgestarte publiek private samenwerkingen gecontinueerd: ▪ CHILL: als aanjager van de Human Capital Pijler rondom verduurzaming chemie en materialen (Circular Hub). ▪ Leo Loopbaan is in maart als coöperatie gestart met als doel scholieren, studenten, werkenden en werkzoekenden te doordringen van de noodzaak van LLO zodat zij voldoende wendbaar en weerbaar zijn voor de toekomstige arbeidsmarkt. ▪ Het scholingsplatform Limburgleert.nl is in oktober 2020 gelanceerd. Op dit platform wordt het scholingsaanbod ontsloten van de Limburgse mbo en hbo instellingen. Inmiddels zijn circa 1.000 e-learnings gevolgd. ▪ Als gevolg van onze ondersteuning is het Expertteam Euregionaal Onderwijs sterker gepositioneerd.		
2. Evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg 2018-2020. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. ▪ In maart 2020 heeft een tussentijdse evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg plaatsgevonden. De volgende bevindingen komen uit de evaluatie naar voren: ▪ er heeft een gewenste verdieping en verbreding plaatsgevonden,;meerwaarde van EAL is dat zij ketenbrede samenwerking faciliteert en dat zij door data en onderzoek gezamenlijke ontwikkelingen ondersteunt; ▪ de kennisinstellingen in de EAL zijn de drijfveer achter ‘evidence informed’ beleid maken, ontwikkelen en innoveren;		1.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	▪ samenhang met lokaal onderwijsbeleid is tot stand gekomen, maar nog niet structureel; ▪ impact van EAL explicieter maken. Bevindingen en aanbevelingen worden opgepakt in het projectplan van de tweede fase van de tweede tranche EAL 2021-2023, m.n. in de innovatiewerkplaatsen en in de Onderwijsmonitor Limburg. Beoordeling van deze vervolgaanvraag geschiedt alleen door Gedeputeerde Staten.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststellen nieuwe economisch en strategisch kader (inclusief de herijking van het provincie beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt).	0	1	1	2020
2	Afronden van de evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg 2018-2020.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren

1. Het provinciale beleid op gebied van onderwijs en arbeidsmarkt is met het missiegedreven economisch beleidskader herijkt in de bredere context van beleid voor economische structuurversterking en de Sociale Agenda.
2. De Educatieve Agenda Limburg 2018-2020 is geëvalueerd.

Wat heeft het gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 1.3 Onderwijs en arbeidsmarkt	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
1.3.1. Arbeidsmarkt	242	1.661	1.904	1.472	432	V
1.3.2. Onderwijs	500	1.001	1.501	578	923	V
	742	2.662	3.404	2.050	1.354	V
Personele lasten	1.116	0	1.116	1.086	30	
Totaal lasten	1.858	2.662	4.520	3.136	1.385	V
Baten						
Reguliere middelen						
1.3.1. Arbeidsmarkt	0	384	384	423	-40	V
Totaal baten	0	384	384	423	-40	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.858**	**-2.278**	**-4.137**	**-2.712**	**-1.424**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-1.858**	**-2.278**	**-4.137**	**-2.712**	**-1.424**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt resteert een voordelig resultaat van € 1,42 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,39 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 1,35 mln. lagere lasten en € 0,04 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

1.3.1. Arbeidsmarkt

Het voordelig budgetverschil bedraagt per saldo € 0,47 mln. (€ 0,43 mln. lasten en € 0,04 mln. baten). Dit betreft met name de niet bestede middelen van het missiegedreven economisch beleidskader van € 0,40 mln. In 2020 zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dezen dienen voor de uitvoering van het kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen € 0,40 mln. over te boeken naar 2021.

1.3.2. Onderwijs

In 2020 is er voor het product Onderwijs € 0,92 mln. minder besteed dan begroot.
Dit verschil betreft met name:

- een lagere besteding van het missiegedreven economische beleidskader van € 0,27 mln. In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dezen dienen voor de uitvoering van dit beleidskader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen € 0,27 mln. over te boeken naar 2021.
- De subsidieverlening voor de 3e tranche HAS Venlo was aanvankelijk voorzien in 2020. Omdat de Provincie in 2020 geen subsidie aanvraag heeft ontvangen, wordt de subsidie na ontvangst van de aanvraag verleend in 2021. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen € 0,7 mln. overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
1.3.2	Onderwijs	2.500	2.500	2.500	-	-	-	-	2.500
		2.500	**2.500**	**2.500**	**0**	**0**	**0**	**0**	**2.500**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan Onderwijs en Arbeidsmarkt. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Bedrijfsvoering	Financiering
SROI	Lening aan stichting HAS

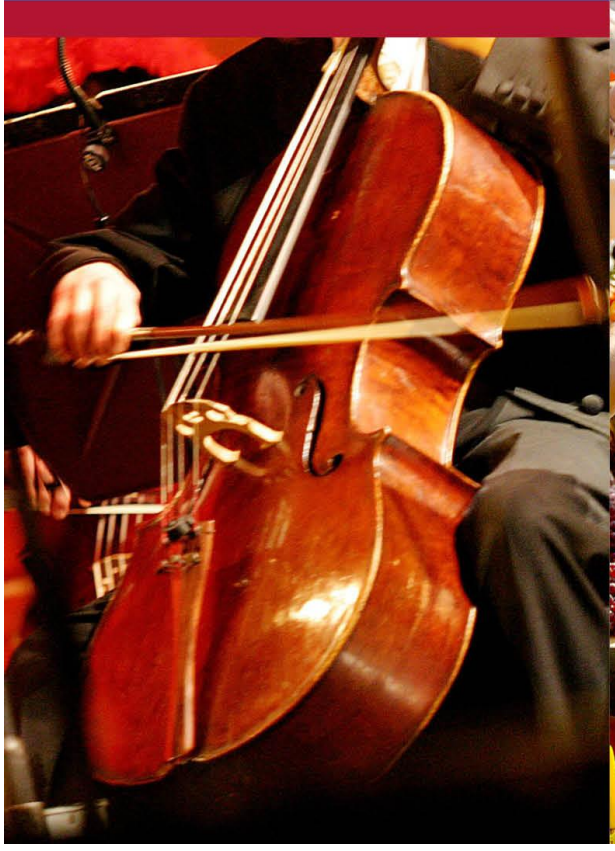

2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid

Iedereen in Limburg doet ertoe en moet kunnen participeren in een veilige en leefbare samenleving. De Limburgse samenleving vraagt om een resultaatgerichte Sociale Agenda die ervoor zorgt dat iedereen kan meedoen, zich vitaal en gezond voelt en een gelijke kans krijgt. Vitale, gezonde en participerende burgers die op eigen verantwoordelijkheid kunnen worden aangesproken zijn in Limburg nodig voor een veilige, leefbare en economisch sterke omgeving.

De Sociale Agenda draagt hieraan bij en richt zich op het vergroten van zelfredzaamheid en individuele ontplooiing van Limburgers en met name Limburgers in een kwetsbare positie. Limburg scoort slechter dan de rest van Nederland als het gaat om (arbeids)participatie, onderwijs, gezondheid, opvoeding en sociaal kapitaal, zo blijkt uit de “Eerste integrale effectmeting Sociale Agenda Limburg 2025 (2018)”. Deze achterstand is hardnekkig. Voor het realiseren van een trendbreuk is een integrale aanpak nodig, omdat deze factoren met elkaar samenhangen en niet los van elkaar kunnen worden gezien. Het lukt niet alle Limburgers om actief en ondernemend in het leven te staan of aan te sluiten bij de kansen en ontwikkelingen die zich voordoen. Soms hebben zij extra ruimte en ondersteuning nodig om mee te kunnen doen. De Sociale Agenda draagt bij aan het bevorderen van een samenleving waarin iedereen naar vermogen mee doet.

Een belangrijke taak van de overheid is om veiligheid te bieden voor haar inwoners. Door tal van maatschappelijke ontwikkelingen staan deze onder druk. Leefbare en veilige wijken en buurten in de steden en dorpen zijn belangrijke voorwaarden voor een samenleving waarin iedereen naar vermogen mee kan doen en ertoe doet.

Wat willen we bereiken?

We willen een samenleving bereiken waarin iedereen meedoet, ertoe doet en zoveel mogelijk een gelijke kans krijgt. Uit de effectmeting van Sociale Agenda Limburg 2025 uit de vorige collegeperiode is gebleken dat we de brede open aanpak nu met meer focus moeten voortzetten. Wij leggen deze focus met name op Limburgers die in armoede leven, eenzaam zijn, een ongezonde levensstijl hebben, in onveiligheid leven, een slechte levensstart hebben, laaggeletterd of digibeet zijn. De problemen waar burgers in dergelijke kwetsbare situaties mee te maken hebben, staan vaak niet op zichzelf maar zijn met elkaar verbonden. Het is daarom van belang om onze samenwerkingspartners niet alleen te ondersteunen maar ook met elkaar te verbinden. Samen met onze partners, zoals (on)georganiseerde burgergroepen, gemeenten, maatschappelijke en particuliere organisaties, zetten we ons in op het vergroten van de zelfredzaamheid en participatie van Limburgers. We leggen thematische verbindingen met onder meer economische structuurversterking, onderwijs & arbeidsmarkt, veiligheid en leefbaarheid waarmee versterkt bijgedragen wordt aan een samenleving waarin iedereen gelijkwaardig is, naar vermogen mee doet en beoordeeld wordt op gedrag.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Behalen van resultaten dicht bij de burgers: ruimte voor het bereiken en betrekken van burgers in kwetsbare positie en inzet van actief burgerschap en burgerparticipatie.

Criterium 2: Inzetten en uitvoeren van bewezen interventies: deze interventies leveren resultaten op, die meetbaar, reproduceerbaar en opschaalbaar zijn. Hierbij ligt de trekkersrol bij andere partners.

Criterium 3: Verbinden: innovatieve voorbeeldprojecten gericht op een samenwerking/verbinding met andere thema's die leiden tot meer synergie en/of multipliers.

Wat hebben we bereikt?

Het afgelopen jaar hebben we ervaren hoe belangrijk het is om zelfredzaam te kunnen zijn. Maar zeker ook hoe belangrijk het is om samen redzaam te kunnen zijn en om te zien naar elkaar. De coronapandemie en daarbij behorende maatregelen raken ons allen en maken vaak de kwetsbare burgers nóg kwetsbaarder. Vanuit de Sociale Agenda hebben wij ons dan ook extra ingezet op bepaalde vlakken om de kwetsbare Limburgers te ondersteunen. In het oog springende voorbeelden daarvan zijn: Voedselbankactie ondersteund en verbreed, Kiek Limburg, WijZijnVrijwilligers, versterkte inzet op de opvang van zwerfjongeren via Credohuis, Corona Onderzoek Limburg (COL) en flyer hulplijnen die onder 385.000 huishoudens in heel Limburg is verspreid met als doel bewustwording en informatie voor gezinnen rondom eenzaamheid en huiselijk geweld. Door frequent contact met onze Maatschappelijke Organisaties houden we tevens ontwikkelingen in het oog en we geven hen de ruimte om zich maximaal in te zetten op hun eigen doelgroepen. Een en ander is tevens gemeld in de reguliere informerende brieven rondom corona.

Tegelijkertijd blijven we werken aan onze visie voor de lange termijn zoals vastgelegd in het Uitvoeringskader Sociale Agenda (vastgesteld PS 7-2-2020) met de kernambitie: het vergroten van de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van Limburgers in een kwetsbare positie en het verbeteren van hun participatie in de samenleving. We zien dat de opgave mogelijk relevanter is dan ooit en dat de koers goed is. We zetten in op preventie, vitaliteit en op het wegwerken van achterstanden (trendbreuk). Langs vier programmalijnen werken wij hieraan (1: opgroeien en ontplooien; 2: kans op ontwikkeling en werk; 3: vitaal meedoen en 4: vitale gemeenschappen). Voorbeelden van initiatieven zijn de ondersteuning van de Vreedzame Wijk in Malberg (Maastricht), Jongeren op Gezond Gewicht (JOGG) en het extra aandacht geven aan jongeren die uitvallen in het onderwijs. Meer bereikte resultaten op dit vlak worden in onderstaande tabel benoemd. Via de Voortgangsrapportage van de Sociale Agenda, welke we medio 2021 aan u verwachten te sturen, zult u uitgebreider geïnformeerd worden.

In april 2020 is de 'Beleidsbrief Integratie' vastgesteld door Gedeputeerde Staten en is Provinciale Staten geïnformeerd (kenmerk: 2020/16331) over hoe wij een impuls gaan geven aan het integratiebeleid. Primair ligt onze rol in het verbinden van partijen en het delen van kennis en expertise met elkaar. Dit is enerzijds vanuit de Limburgse Regietafel Vluchtelingen en Integratie gerealiseerd met aandacht voor de opvang voor asielzoekers en anderzijds was er aandacht voor de huisvesting en sociale- en maatschappelijke participatie van statushouders. Door de Provincie Limburg is ook een traineeprogramma voor statushouders opgezet. Tenslotte, heeft de Stuurgroep Internationale Werknemers (waar we als Provincie Limburg lid van zijn) onderzoek gedaan naar internationale werknemers in Limburg en een 'Visie Internationale Werknemers Limburg' vastgesteld.

Daarnaast is op 29 juni 2020 het Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg vastgesteld door Provinciale Staten. We nemen hiermee niet alleen verantwoordelijkheid voor onze provinciale kerntaken, maar zetten vooral in op een zeer intensieve samenwerking met onze veiligheidspartners, met gemeenten, woningcorporaties en instellingen. We zoeken niet alleen de verbinding tussen partners, maar ook tussen

onze eigen beleidsterreinen. De link met de Sociale Agenda Limburg is hierbij van essentieel belang. Door aan de voorkant te investeren in leefbaarheid, gezondheid, preventie, blinde vlekken en toekomstperspectief, werken we aan meer veiligheid op de lange termijn.
De Veiligheidsagenda kent een integrale benadering langs drie actielijnen:

1. Georganiseerde aanpak tegen ondermijning:
   In nauwe samenwerking met het RIEC (Regionaal Informatie en Expertise Centrum) investeren wij als Provincie in een gedegen, brede aanpak van ondermijning. Zo is in de tweede helft van 2020 in opdracht van de Provincie een ondermijningsbeeld voor Limburg opgeleverd. Daarnaast hebben we vanuit de veiligheidsagenda een ketenregisseur Milieu aangesteld bij het RIEC met als doel om ondermijnende situaties gerelateerd aan het milieu in kaart te brengen en om een concrete en pragmatische ketenaanpak in Limburg te borgen. Een goed voorbeeld hiervan is de manier waarop in de veiligheidsketen aandacht gegeven wordt aan drugsdumpingen in het buitengebied door middel van een subsidieregeling drugsdumpingen.
   In 2020 hebben we een inventarisatie gemaakt van een aantal trajecten waardoor we de strafrechtketen (bij onze partners) kunnen ontlasten door bijvoorbeeld een slimmere inzet van de bestuursrechtketen. Naar verwachting zullen we in 2021 de resultaten hiervan bekend maken.

2. Preventie en veilige wijken: Wij kijken met relevante partners zoals gemeentes en woningcorporaties naar de veiligheid van Limburgse wijken. Hierbij leggen we de focus op een preventieve integrale aanpak om zo criminaliteit in woonwijken tegen te gaan en op een verhoogde weerbaarheid van kwetsbare groepen zoals jeugd en senioren. In 2020 hebben we een inventarisatie gemaakt van kwetsbare wijken in Limburg. In oktober is één van de beoogde projecten gepresenteerd in Weert (Studesk). Dit project biedt een helpdesk, georganiseerd door MBO-studenten, waarbij senioren geholpen worden om digitaal weerbaarder te worden. Bij succes wordt dit project uitgebreid naar andere plekken in Limburg. In samenwerking met gemeentes en woningcorporaties is in 2020 tevens afgesproken dat we samen naar een slimme toepassing gaan kijken om zorgwoningen veiliger toegankelijk te maken voor zorg- en hulpdiensten, waardoor we het aantal ondermijnende situaties gerelateerd aan senioren kunnen tegengaan. De Provincie heeft hierbij vooral een aanjagende rol.

3. Veilig buitengebied: Met deze derde actielijn beogen wij een impuls te geven aan onze wettelijke rol in het Limburgse buitengebied. We zijn in 2020 gestart met de ontwikkeling van innovatieve toepassingen waardoor we sneller, flexibeler en effectiever kunnen controleren en handhaven in het buitengebied. Met de oprichting van het samenwerkingsverband Samen Sterk In Limburg (SSIL) heeft de Provincie een platform georganiseerd waar we samen met onze partners in het buitengebied onze inzet kunnen afstemmen en verbeteren. Voorbeelden die in 2020 zijn geïnitieerd, zijn de toegenomen integrale handhavingsacties, de ontwikkeling van het digitaal kaartsysteem in het buitengebied en de inzet van drones om sneller en flexibeler toezicht te kunnen houden. Ook hebben we aandacht voor de veiligheid op vakantie- en recreatieverblijven. De afgelopen jaren heeft de Provincie een impuls gegeven aan de leefbaarheid op vakantie- en verblijfsrecreatie door onder andere de aanstelling van een vitaliteitsmanager. In 2020 hebben we een aanzet gemaakt om het zogenaamde ‘rode spoor’ uit te rollen. Het rode spoor heeft als doel om naast de leefbaarheid ook de veiligheid op vakantie- en recreatieverblijven in kaart te brengen en te verbeteren.

In zowel de Regiodeal Noord-Limburg als de Regiodeal Parkstad hebben we in 2020 het thema veiligheid beter gepositioneerd met een aantal concrete voorstellen, waardoor het veiligheidsgevoel van de gemiddelde Limburger in de desbetreffende regio ook daadwerkelijk kan toenemen. Voorbeelden hiervan

zijn de informatiebrochure ondermijning Noord-Limburg, de oprichting van het interventieteam, een verbetering van het proces Meld Misdaad Anoniem en de uitrol van keurmerken voor veilig ondernemen zowel in Noord- als Zuid-Limburg. De Regiodeals zijn in 2020 van start gegaan.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.1.1. Sociale agenda en Zorg
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wij geven invulling aan het, op basis van het Collegeprogramma 'Vernieuwend Verbinden', vast te stellen uitvoeringsprogramma Sociale Agenda 2020-2023. Hierin worden onderstaande zaken meegenomen:	Gerealiseerd.		1,2,3
▪ vernieuwende initiatieven gericht op het vergroten van zelfredzaamheid, participatie, vitaliteit en (positieve) gezondheid van burgers met name van (senior) burgers in een kwetsbare positie ondersteund;	▪ Bewezen interventie Healthy Life voortgezet voor uitrol en verduurzaming, waarbij tevens ingezet wordt op het voorkomen van eenzaamheid. Een posteractie is gestart met als doel bewustwording onder de burgers om eenzaamheid bij medeburgers te verminderen. We hebben het scholingsplan Limburg Positief Gezond ondersteund waarmee ingezet wordt op het trainen van (toekomstige) professionals en vrijwilligers.		
▪ een provinciale aanpak laaggeletterdheid voor kinderen en volwassenen met een taalachterstand opgesteld in samenwerking met Limburgse bibliotheken, gemeenten, werkgevers, het onderwijs, de kredietbank en zorgorganisaties;	▪ Ter invulling van amendement 52 gewijzigd Kuntzelaers cs inzake Nederlandse Taal en Armoede (PS 7-2-2020) hebben voorbereidende gesprekken plaatsgevonden met Cubiss Limburg, de Limburgse bibliotheken en gemeenten. De nadere subsidieregeling Bibliotheek, Maatschappij en Laaggeletterdheid is gecontinueerd. Vijf initiatieven zijn ondersteund, gericht op het verbeteren van basisvaardigheden (taal, rekenen, zorg, financieel, sociaal, digitaal) en		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	leesbevordering om hierdoor beter in de maatschappij te participeren. In deze projecten participeren onder andere zorgorganisaties, onderwijs en Kredietbank. Ook Cubiss Limburg heeft – vanuit haar wettelijke taak en via het jaarlijkse werkplan – hierin de Limburgse bibliotheken ondersteund.		
▪ het vergroten van de zelfredzaamheid, participatie en vitaliteit van burger door de zoveel mogelijke gezamenlijke inzet van maatschappelijke organisaties, Burgerkracht Limburg en een Actiecentrum Limburg Positief Gezond;	▪ De maatschappelijke organisaties, Burgerkracht Limburg en het daarin ondergebrachte Actiecentrum Limburg Positief Gezond zijn gevraagd zich uitermate in te spannen voor hun doelgroepen in deze coronapandemie. Daarnaast hebben we vanuit de Sociale Agenda en het kader Maatschappelijke Organisaties gevraagd aan te geven waar eventuele knelpunten ontstaan door de maatregelen. Verschillende initiatieven zijn door deze organisaties ontplooid, zoals een crisiskaart met de mogelijkheid informatie in te vullen voor alleenstaanden die met corona-verschijnselen worden opgenomen, een Youtube-kanaal ‘Limburg(ers) in beeld’, waar burgers hun ervaringen en verhalen delen, afspraken voor mantelzorgers die de grens over moeten, een kerstactie van de Voedselbank voor haar klanten en beeldbellen voor ouderen en mensen met een lichamelijke beperking om hun levenskwaliteit te verhogen en het isolement en eenzaamheid aan te pakken. Voor de Maatschappelijke Organisaties en Burgerkracht Limburg zijn de beleidskaders voor de jaren 2021 tot en met 2024 vastgesteld.		
▪ het vergroten van zelfredzaamheid, gezondheid, vitaliteit en veiligheid van kinderen en jongeren en het bevorderen van	▪ Initiatieven zijn ondersteund, zoals Credohuizen in Limburg (zwerfjongeren), bekendheid van		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
gelijke kansen en het participeren in de samenleving door de samenwerking met partners op het gebied van kinderen en jongeren te versterken; Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	hulplijnen onder alle Limburgers vergroten en scholing van (aanstaande) professionals in het gebruik van de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld.		
2. Subsidieregeling voor gemeenschapsaccommodaties wordt gecontinueerd. De regeling is gericht op de enige maatschappelijke voorziening, gelegen in het hart van de betreffende wijk of kern, met een functie als spil in de wijk. Dergelijke gemeenschapsvoorziening heeft in ieder geval ook een ondersteunende functie voor de inwoners in een kwetsbare positie. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt*	Gerealiseerd. Regeling is gecontinueerd onder de naam: Provinciale Nadere subsidieregels Gemeenschapsaccommodatie 2020-2023. Deze regeling is op 22 april 2020 in werking getreden. De looptijd van deze regeling is vastgesteld voor de periode 22 april 2020 tot en met 30 juni 2023. PS is op 8 december 2020 over deze regeling geïnformeerd via mededeling portefeuillehouder (kenmerk: 2020/48800).		1
3. Integrale wijkenaanpak We continueren onze partnerschappen in de wijkenaanpak. In nauw overleg met de gemeenten, komen we tot een integrale en complementaire aanpak voor de leefbaarheid op wijkniveau. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Wij hebben onze rol als partner voortgezet in de integrale wijkenaanpak van Vastenavondkamp (Venlo-Blerick) en Donderberg (Roermond). Het betreft in beide gevallen een langjarige aanpak, waarin ruimtelijk-fysieke en sociaal-maatschappelijke projecten, en projecten op het gebied van veiligheid integraal worden opgepakt door diverse partners (woningcorporaties, lokale en regionale overheid, welzijnsinstellingen, politie, etc.).		1,3
4. Verbeteren van de leefstijl om optimaal te kunnen opgroeien en ontwikkelen. Rol provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Voor de verduurzaming van concept Gezonde Basisschool van de Toekomst hebben wij twee kwartiermakers ondersteund. We hebben ingezet op het samenbrengen van partners om te komen tot een integrale aanpak overgewicht in heel Limburg. Deze integrale samenwerking zal begin 2021 van start kunnen gaan. Verder hebben we ingezet op het borgen van de JOGG-structuur in Limburg, ook deze inzet zal begin 2021 geformaliseerd worden.		1,2,3
5. Verbeteren van de kansen op de arbeidsmarkt en passend perspectief voor (kwetsbare)	Gerealiseerd.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
jongeren en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Over de indicatie van het realiseren van 8.000 leerwerktrajecten, zoals vermeld in het collegeprogramma Vernieuwend verbinden 2019-2023 en opgenomen als doelstelling in programmalijn 2 'Kans op ontwikkeling en werk' van de Sociale Agenda Limburg 2019-2023, kan gemeld worden dat in 2020 2.696 leerwerk-trajecten gerealiseerd zijn.		
6. Vergroten van de zelfredzaamheid met als doel dat burgers langer vitaal kunnen meedoen. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Hiertoe hebben wij o.a. de participatieregeling opgezet. Doel van deze regeling is het ondersteunen van projecten die erop zijn gericht om de samenredzaamheid en/of participatie in de samenleving van een kwetsbare doelgroep te vergroten en/of de problematiek van een kwetsbare doelgroep bespreekbaar te maken, bijvoorbeeld door middel van activiteiten op het gebied van cultuur. Tevens zijn er samenwerkingen gecontinueerd met het Oranjefonds en het Kansfonds. Deze samenwerking maakt het mede mogelijk om (kleinschalige) burger- en buurtinitiatieven te steunen die kwetsbare Limburgers helpen om hun situatie te verbeteren.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoeringsprogramma Sociale Agenda 2020-2023.	0	1	1	2019/ 2020
2	Subsidieregeling voor gemeenschapsaccommodaties is gecontinueerd.	1	1	1	2020
3	Wij zetten onze betrokkenheid als partner bij de integrale wijkenaanpak voort.	2	2	2	2020
4	Opschaling van de Gezonde Basisschool van de Toekomst (GBT)	4	7	30	2023
5	Realiseren van 8.000 leerwerkplekken i.s.m. de arbeidsmarktregio's, het onderwijs, werkgevers en maatschappelijke partners.	1.198	2.696	8.000	2023

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
6	Opzetten van een participatieregeling.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
4: Het cijfer 7 is gebaseerd op het aantal scholen dat het traject naar GBT gestart is en in dat proces nu op minimaal niveau Basis2 zit. Dat betekent dat er iedere schooldag minimaal één uur actief wordt bewogen (in het geval van één school is dat op dit moment nog 30 minuten). Bij niveau Basis2 heeft een school wel een gezond voedingsbeleid, maar krijgen de kinderen niet iedere schooldag een gezonde lunch, dit is niveau Basis3. Op dit laatste niveau zitten op 31-12-2020 drie scholen. In totaliteit zijn 20 basisscholen bezig met het proces om te komen tot een volledig interventie GBT-school (Basis3) en bevinden deze zich op 31-12-2020 met name in de opstartfase of op niveau Basis1, waarbij inbreng gegeven kan worden door de betrokken partijen (ouders, leerlingenraad, vrijwilligers, etc.). 5: Het aantal 2.696 is gebaseerd op: ▪ Leerwerkplekken op basis van de gesubsidieerde projecten Talent in Bedrijf, Voordeel & Vervolg en Techniek Coalitie Limburg; ▪ Leerwerkplekken op basis van de publiek-private samenwerking (PPS) zoals Centrum voor Innovatief Vakmanschap Installatie Techniek (CIVIL), Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden (SMART), Gebouwde Leefomgeving Limburg (GOL) en Logistiek; ▪ Leerwerkplekken op basis van Beroeps Begeleidende Leerweg (BBL) trajecten Zorg bij Vista en Gilde; ▪ Leerwerkplekken op basis van samenwerkingsverbanden zoals Leo Loopbaan en Chemelot Innovation and Learning Labs (CHILL). De door de stakeholders opgegeven aantallen zijn indicatief. Door de corona maatregelen kan het uiteindelijke aantal minder zijn.

Product	2.1.2. Veiligheid
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Een Actieplan Veilig Limburg In nauwe afstemming met onze veiligheidspartners maken we een Actieplan Veilig Limburg. In dit plan wordt ook een rollendocument opgenomen over de taken en verantwoordelijkheden van de Provincie, gericht op het complementair versterken van de veiligheidsketen. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, partner*	Gerealiseerd. In samenspraak met veiligheidspartners is het beleidskader Veiligheidsagenda Limburg opgesteld. Dit kader is op 29 juni 2020 vastgesteld door Provinciale Staten. In de Veiligheidsagenda is opgenomen welke taken en verantwoordelijkheden de Provincie Limburg heeft en neemt, gericht op het complementair versterken van de veiligheidsketen. De Veiligheidsagenda werkt vraaggestuurd, daar waar de Provincie geen wettelijk taak heeft.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Wat merkt de Limburger? ▪ het aantal BOA's van de Provincie is toegenomen van 3 naar 6; ▪ bedrijventerreinen worden veiliger door middel van het KVO project (Keurmerk Veilig Ondernemen) dat een onderdeel is van zowel Regio Deal Parkstad als Regio Deal Noord; ▪ ouderen worden weerbaarder gemaakt tegen cybercriminaliteit in het project StuDesk; ▪ inwoners in Noord-Limburg worden geïnformeerd over ondermijning door middel van een communicatiecampagne die opgestart is vanuit de Regio Deal Noord; ▪ door de oplevering van het Limburgs Ondermijningsbeeld is de bewustwording rondom ondermijning bij de Limburgers vergroot.		
2. We hebben in het kader van de Regiodeal Parkstad (thema Veiligheid), in samenspraak met onder meer het Platform Veilig Ondernemen, met het Ministerie van Justitie en Veiligheid nadere afspraken gemaakt over aanvullende middelen voor de voorgestelde aanpak zoals opgenomen in de Regiodeal Parkstad Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, financier, partner*	Gerealiseerd. Voor het project KVO (Keurmerk Veilig Ondernemen) heeft de Provincie Limburg een bedrag van € 350.000 beschikbaar gesteld. Hiervan komt € 175.000 uit het Limburgs Aanbod en € 175.000 uit de Veiligheidsagenda. Het Rijk cofinanciert een bedrag van € 200.000 en de Regio Parkstad legt een bedrag van € 174.000 in natura (menskracht) bij. Het project KVO heeft als doelstelling om ondermijning in Parkstad aan te pakken door middel van verschillende publiek-private samenwerkingen. Door de publiek-private samenwerking (PPS) worden burgers direct betrokken bij dit project, wat zal bijdragen aan het verbeteren van het veiligheidsgevoel. Daarnaast zijn er door de genomen maatregelen minder ondermijnende activiteiten.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Het KVO project is in 2020 gehonoreerd in de Regiodeal Parkstad en wordt uitgewerkt in 2021. Daarnaast is het KVO project ook uitgebreid naar de Regiodeal Noord.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Een Actieplan Veilig Limburg.	0	1	1	2020
2	Nadere afspraken over aanvullende middelen voor de voorgestelde aanpak (zoals opgenomen in de Regiodeal Parkstad) zijn gemaakt.	0	1	1	2020

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.1 Sociale agenda, zorg en veiligheid	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
2.1.1. Sociale agenda en Zorg	7.822	7.195	15.018	12.117	2.901	V
2.1.2. Veiligheid	0	141	141	155	-14	N
	7.822	7.337	15.159	12.272	2.887	V
Personele lasten	1.526	0	1.526	1.484	41	
Kapitaallasten	4	0	4	54	-50	
Totaal lasten	9.352	7.337	16.689	13.811	2.878	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.1.1. Sociale agenda en Zorg	0	0	0	8	-8	V
2.1.2. Veiligheid	0	0	0	153	-153	V
Totaal baten	0	0	0	160	-160	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-9.352**	**-7.337**	**-16.689**	**-13.650**	**-3.039**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	104	104	104	0	
Onttrekking reserves						
Reserve DU bodemsanering	0	60	60	0	60	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	50	-50	
Totaal onttrekkingen	0	60	60	50	10	
Saldo mutatie reserves	**0**	**-44**	**-44**	**-54**	**10**	
Resultaat	**-9.352**	**-7.381**	**-16.733**	**-13.704**	**-3.029**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.1. Sociale innovatie en participatie resteert een voordelig resultaat van € 3,03 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 3,03 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,89 mln. lagere lasten en € 0,16 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

2.1.1. Sociale agenda en Zorg

De reguliere middelen van dit product laten een voordelig saldo zien van € 2,90 mln. Dit voordeel betreft met name:

- de 'Nadere subsidieregels Bibliotheek, Maatschappij en Laaggeletterdheid 2020-2023'. In 2020 zijn door de beperkende maatregelen t.a.v. COVID-19 bibliotheken gesloten en hebben activiteiten niet of nauwelijks kunnen plaatsvinden. Naar verwachting worden de geplande activiteiten in 2020 alsnog in 2021 opgepakt. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,11 mln. overgeboekt naar 2021.
- de subsidieverlening aan Cubiss Limburg voor het werkplan 2020 is in 2020 niet meer tot een definitieve afronding en beschikking van het dossier gekomen aangezien de voor de feitelijke toekenning van het exploitatiesubsidie 2020 aan Cubiss Limburg benodigde aanvullende en toereikende informatie pas in november 2020 door Cubiss is aangereikt. De uitbetaling van het restantbedrag voor het werkplan 2020 vindt plaats bij de definitieve subsidieverlening 2020 (GS 23-02-2021). Het restantbedrag in 2020 van € 0,71 mln. wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.
- in de PS-vergadering van 18 december 2020 is Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen aangenomen. Hiervoor is een bedrag van € 0,13 mln. beschikbaar gesteld. Het project 'De kleine Beurs' wordt ondersteund vanuit deze motie, het betreft een project van Stichting Leergeld en het Jeugdfonds Sport en Cultuur en zet in op het vergroten van de bekendheid van de diverse fondsen en ondersteuningsmogelijkheden onder Limburgers in armoede. De overige gelden uit de motie worden lopende dit jaar verdeeld over genoemde fondsen.
- een lagere besteding van de uitvoeringsagenda Sociale Agenda 2020-2023 van € 0,68 mln. In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dienen voor de uitvoering van dit beleidskader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen over te boeken naar 2021.
- De in 2020 gereserveerde middelen van € 0,75 mln. voor de integrale wijkenaanpak Vastenavondkamp te Venlo-Blerick zijn niet tot besteding gekomen. De gemeente Venlo heeft eind 2020 een gebiedsvisie voor de wijk Vastenavondkamp opgeleverd. In de eerste helft van 2021 wordt het uitvoeringsplan nader uitgewerkt, dat onderdeel is voor de provinciale subsidieaanvraag. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen overgeboekt naar 2021.

2.1.2. Veiligheid

Het budgetverschil van de reguliere middelen is per saldo € 0,14 mln. voordelig. Dit verschil bestaat uit nadelige lasten van € 0,014 mln. en voordelige baten van € 0,15 mln.
Dit wordt met name veroorzaakt door de Subsidieregeling opruiming drugsafval Provincie Limburg 2020. Van het ministerie van Justitie en Veiligheid hebben wij een bijdrage van € 0,15 mln. ontvangen voor de uitvoering van de regeling voor Limburg. Daarnaast hebben wij als

Provincie een bijdrage van € 0,06 mln. beschikbaar gesteld. De regeling heeft een looptijd tot 1 december 2020. Voor de afhandeling van subsidieaanvragen wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,06 mln. overgeboekt naar 2021, inclusief de dekking uit de reserve DU Bodemsanering. Daarnaast is op 29 juni 2020 het Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg door PS vastgesteld. Voor de uitvoering van de Veiligheidsagenda wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,08 mln. overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
2.1.1	Sociale agenda en Zorg	1.370	1.370	964	423	47	15	-17	1.308
		1.370	**1.370**	**964**	**423**	**47**	**15**	**-17**	**1.308**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan de Sociale agenda en zorg. In onderstaande tabel staan deze leningen partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Financiering
Lening aan Stichting Zuyderland MC (Atrium)
Lening aan Stichting Beringe Buiten
Lening aan Stichting Plattelandshoés

2.2. Cultuur

Dit programma zet in op de verbindende kracht van cultuur, waarbij cultuur niet alleen de hedendaagse cultuuruitingen (kunsten en creatieve industrie) betreft, maar ook immaterieel erfgoed, monumenten en archeologie. Mediabeleid maakt eveneens deel uit van dit programma.

Cultuur in die brede betekenis bepaalt voor een belangrijk deel onze (Eu)regionale identiteit en draagt bij aan de sociale cohesie en participatie, biedt kansen voor economie en toerisme en kan de aantrekkingskracht van onze provincie vergroten.
Maatschappelijke ontwikkelingen als vergrijzing-ontgroening-krimp, polarisering, individualisering en digitalisering zorgen voor een veranderend publiek, met een risico voor de afzetmarkt van cultuur in Limburg en daarbuiten.
Leegstand en restauratie-urgentie bij onder meer grotere monumentencomplexen (industrieel erfgoed, kloosters, kerken) vragen om herbestemming.
Ons diep en rijk verleden wordt weerspiegeld door de archeologie. Dit grotendeels onzichtbare verleden is onlosmakelijk met Limburg verbonden. Het is het erfgoed van alle lagen van de bevolking, van arm tot rijk en van jong tot oud. De mogelijkheden die archeologie biedt voor onze provincie en de bezoekers, zijn pas ontdekt en dienen verder verkend en uitgebreid te worden.

Wat willen we bereiken?

Cultuur is van en voor alle Limburgers. Wij dragen bij aan de versterking van de maatschappelijke waarde van de cultuur- en erfgoedsector voor een breed publiek en de samenleving. Wij willen dat zoveel mogelijk inwoners en bezoekers van Limburg deze waarde leren kennen en kunnen ervaren, zich ook erin herkennen. Met speciale aandacht voor groepen mensen die minder snel met cultuur en erfgoed in aanraking komen. Wij stimuleren cultuurparticipatie en cultuureducatie en streven naar een betere (be)leefbaarheid van de omgeving. Cultuur en erfgoed werken daartoe over grenzen heen en er ontstaan meer en nieuwe verbindingen, zoals op het gebied van toerisme, economie, welzijn, sport, natuur en ontwikkeling van stad en platteland. Wij bewerken het gezamenlijk krachtenveld om zoveel mogelijk Rijks-, en zo mogelijk Europese middelen voor cultuur naar Limburg te halen.
Geïnvesteerd wordt in de samenwerking met en de ondersteuning van het archeologische veld om publieksgerichte activiteiten te genereren. De doorontwikkeling van de Vondst, het centrum voor Archeologie in Limburg, vervult daarbij een spilfunctie.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Verbreden en vernieuwen van de provinciale (basis)infrastructuur op het gebied van cultuur: deze weerspiegelt de diversiteit van cultuur in Limburg, biedt ruimte aan nieuwkomers, draagt bij aan een evenwichtige geografische spreiding van het cultuuraanbod over Limburg en past de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en de Code Culturele Diversiteit zoveel mogelijk toe.

Criterium 2: Bieden van ruimte aan cultuuraanbieders: ruimte voor het bereiken en betrekken van een nieuw en meer divers publiek (publieksbereik), voor het werken in samenwerkingsverbanden en voor het nemen van eigen verantwoordelijkheid en het zelfstandig bereiken van doelen.

Criterium 3: Verbinden: genieten van en deelnemen aan cultuur, met name culturele evenementen, verbindt mensen en versterkt de verbinding van de cultuursector met andere sectoren binnen het sociaal, ruimtelijk en economisch domein, waarbij aandacht voor een evenwichtige wederzijdse versterking.

Criterium 4: Vertellen van het verhaal: ter bescherming, zichtbaar maken en behoud van ons cultureel erfgoed, ter stimulering van publieksbereik door onder andere herbestemming en ter stimulering van participatie.

Wat hebben we bereikt?

Cultuur

De coronacrisis heeft 2020 tot een bijzonder jaar gemaakt. De enorme impact hiervan op de culturele en creatieve sector is u bekend. De vele Limburgse festivals en evenementen, culturele producties en presentaties, creatieve processen van makers: zij konden niet doorgaan in hun oorspronkelijke vorm. Het publiek kon niet meer als vanouds genieten. Culturele instellingen en organisaties en creatieve zzp-ers kwamen en zitten bedrijfsmatig in zwaar weer. Het overleven van de crisis staat nog steeds voorop. Wij zien echter gelukkig ook dat het creatieve denkvermogen van de sector naar vernieuwende, veelal digitale, methoden zoekt, en deze ook steeds meer vindt, om hun aanbod toch te creëren en te realiseren en onder de aandacht te brengen van het publiek.
Wij hebben vanuit onze kerntaak op het gebied van cultuur, het behoud en de versterking van de provinciale culturele infrastructuur, de culturele en creatieve sector vanaf de start van de coronacrisis zoveel als mogelijk ondersteund. Wij hebben continuïteit en stabiliteit geboden door middel van onze coulancemaatregelen op het gebied van subsidies. Onder de noemer “Investeren in overleven” hebben wij € 1.669.328 provinciaal cultuurbudget vrijgemaakt en ingezet om de culturele en creatieve sector te helpen overleven. Op basis van een door ons gedane inventarisatie bij culturele en erfgoed instellingen is bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties een schadeclaim ingediend en hebben wij ruim € 1,1 miljoen ontvangen en doorgezet naar deze instellingen, ter compensatie van de door hun opgegeven geleden schade. Wij hebben u over onze totale inzet uitgebreid geïnformeerd via de mededeling portefeuillehouder inzake inzet vanwege corona van maatregelen en middelen voor cultuur en erfgoed in Limburg d.d. 13 oktober 2020 (2020/41383).

Hiernaast hebben wij ook uitvoering gegeven aan ons regulier Cultuurbeleid (zie hierna, de bereikte resultaten). In 2020 stond het traject van besluitvorming inzake het Cultuurplan 2021-2024 en de Subinfrastructuur 2021-2022 centraal en is dit tot afronding gekomen. Dit traject is, met name voor de Cultuurtank Limburg, extra intensief geweest vanwege het door de coronacrisis noodzakelijke anders werken, waarbij fysiek overleg heeft moeten plaatsmaken voor digitale communicatie.
Ook in 2020 hebben wij bijzondere aandacht gehad voor het vergroten en versterken van het cultureel aanbod in Noord- en Midden-Limburg. Doordat wij Opera Zuid en Van Eyck vanwege hun relevantie binnen en buiten Limburg op de Provinciale Begroting hebben geplaatst, is er dusdanige vrijval binnen de beschikbare middelen voor het Cultuurplan ontstaan, dat hierdoor alle aanvragen van instellingen uit Noord- en Midden-Limburg gehonoreerd zijn, die aan de criteria voldeden in het kader van de besluitvorming inzake het Cultuurplan 2021-2024 (2 instellingen) en de Subinfrastructuur 2021-2022 (7 instellingen).

Erfgoed, Monumenten en Archeologie

Het coronavirus heeft ook de erfgoedsector (erfgoed, monumenten en archeologie) hard geraakt. Fysieke ontmoetingen om ons erfgoed te beleven zat er het afgelopen jaar bijna niet in, maar de vraag om ondersteuning bij grote restauratieprojecten was er des te meer. Door deze crisis zijn onze beleidsdoelen nog relevanter geworden. Het zoeken naar meer samenwerking met eigenaren, partners, maar ook andere organisaties, alsook het zoeken naar innovatieve (digitale) vormen om (nieuw) publiek te bereiken is nog meer noodzakelijk dan voorheen. Het is en blijft daarom belangrijk om de ingezette transitie van de erfgoedinstellingen voort te zetten om zo ons Limburgs erfgoed ook voor de toekomst levend te houden. Instellingen, zoals Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) en Monumentenwacht Limburg, die reeds vóór de coronacrisis in een financieel moeilijke situatie zaten, zagen hun situatie als gevolg van het coronavirus verergeren. Wij hebben voor onze begrotingsinstellingen erfgoed continuïteit en stabiliteit geboden middels onze coulancemaatregelen op het gebied van onze exploitatiesubsidies. Dit geldt ook voor erfgoedorganisaties die wij hebben ondersteund middels projectsubsidies. Hierdoor hebben diverse organisaties de mogelijkheid gekregen om hun reeds verleende projectsubsidie om te zetten in een digitaal aanbod/product of een aanbod passend binnen de maatregelen rondom het coronavirus zoals het toepassen van de 1,5 meter regel.

Op het gebied van monumenten zijn wij, naast uitvoering geven aan het beleidsprogramma Monumenten 2020-2023, aan de slag gegaan om de impact van het coronavirus zo klein mogelijk te houden. Zo hebben wij in april in de 3e informerende brief aan PS over de coronamaatregelen de toezegging gedaan om restauratieprojecten te versnellen. Dit om de bouwsector te stimuleren. De afgelopen maanden hebben wij daarom actief ingezet op de benadering van eigenaren die binnen de huidige restauratieregeling passen, zodat meer projecten op korte termijn gesubsidieerd konden worden. Hier is de afgelopen maanden hard aan gewerkt met als resultaat dat het plafond van de eerste openstelling van de restauratieregeling is opgehoogd, waardoor er in plaats van 18 aanvragen, nu 27 aanvragen zijn gehonoreerd. Ook hebben wij uit het Kerkenprogramma specifiek bijgedragen aan kerkelijke interieurs, omdat de eigenaren hiervan (vaak een Stichting of de kerkelijke parochie zelf) zich gemeld hadden vanwege het feit dat zij de restauratiekosten niet zelf konden opbrengen.

Wij hebben daarnaast uitvoering gegeven aan de beleidsbrief ‘Erfgoed leeft’, waaronder de uitvoering van de digitaliseringsopgave in de erfgoedsector valt. Het doel hiervan is om ons Limburgs erfgoed digitaal toegankelijk te maken voor een groot en divers publiek. Om toe te zien op een gedegen en duurzame uitvoering van de digitaliseringsplannen van onze erfgoedorganisaties is de Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed herijkt en heeft deze, naast een adviserende en monitorende, een toetsende rol gekregen. In die rol heeft de Adviescommissie het afgelopen half jaar de (concept) digitaliseringsplannen van de begrotingsinstellingen erfgoed meerdere malen besproken en zijn aan de hand van de bevindingen inhoudelijke adviezen uitgebracht of vragen gesteld aan de betreffende organisatie. Dit met als doel het optimaliseren van de plannen door de erfgoedinstellingen, die in 2021 in uitvoering worden gebracht.

Voor archeologie hebben wij uitvoering gegeven aan het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 ‘De kracht van Archeologie’. Hierdoor hebben inwoners van Limburg op diverse plekken in Limburg kennis kunnen maken met het archeologisch verleden van Limburg. Door de coronacrisis zijn echter veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest, waardoor de impact van gesubsidieerde initiatieven voor Limburg lager is in 2020. Ook zijn minder initiatieven ontwikkeld om archeologische vindplaatsen voor een breed publiek te ontsluiten. Vanuit archeologie is tevens continuïteit en stabiliteit

geboden middels onze coulancemaatregelen, waardoor organisaties in staat zijn gesteld om hun projectsubsidies in te zetten voor een digitaal aanbod/product of een aanbod passend binnen de maatregelen rondom het coronavirus (bijvoorbeeld uitstel van de activiteit).

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.2.1. Cultuur
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Wij geven invulling en uitvoering aan het, op basis van het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden, eind 2019 vast te stellen provinciaal cultuurbeleid. Wij gaan:	Gerealiseerd. Wij hebben uitvoering gegeven aan het door uw Staten d.d. 13 december 2019 vastgestelde Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 “Ruimte voor Cultuur” (G-19-035) *Wat hebben we bereikt voor Limburg en de Limburgers?* Door de coronacrisis hebben Limburgers niet als gebruikelijk culturele festivals, evenementen en voorstellingen fysiek kunnen bezoeken. Doordat wij culturele instellingen en organisaties de mogelijkheid hebben geboden om reeds verleende subsidies ook in te zetten voor digitaal aanbod of voor de ontwikkeling van nieuw en coronaproof aanbod, is Limburgers toch de mogelijkheid geboden om op een andere manier van cultuur te genieten. Wij hebben culturele instellingen en organisaties geholpen om de coronacrisis te overleven, waardoor dit brede palet aan voorzieningen behouden is gebleven voor Limburg en de Limburgers, op weg naar nieuwe tijden. Aan het Limburgse culturele veld is tevens continuïteit en stabiliteit geboden door doorgang van de uitvoering van het regulier Cultuurbeleid. Door onze inzet via het Huis voor de Kunsten Limburg zijn ook de Limburgse amateurkunstverenigingen zo goed mogelijk ondersteund om		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	overeind te blijven en om te leren gaan met de nieuwe werkelijkheid. In kader van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 daartoe:		
▪ bij de begrotingsinstellingen op het gebied van Cultuur sturen op inhoudelijk en zakelijk ondernemerschap, met aandacht voor cultuurparticipatie en cultuureducatie en voor toepassing van de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en de Code Culturele Diversiteit;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben hierop gestuurd via bestuurlijke en ambtelijke overleggen, door advisering over en monitoring van de werkplannen en door middel van onze subsidiebeschikkingen;		
▪ een vervolg geven aan het provinciaal beleid t.a.v. Museumplein Limburg;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben door middel van onze besluitvorming d.d. 8 december 2020 (2020/49074) hier uitvoering aan gegeven. Wij hebben u via de mededeling portefeuillehouder inzake de impact van de coronacrisis op aankomende besluiten op het gebied van Cultuur en Erfgoed d.d. 14 juli 2020 (2020/29421) en de mededeling portefeuillehouder inzake door Museumplein Limburg uitgebracht persbericht m.b.t. genomen toekomstbestendige maatregelen d.d. 9 september 2020 (2020/37286) in opmaat naar deze besluitvorming geïnformeerd;		
▪ cultuurparticipatie, verenigingsondersteuning en cultuureducatie, waaronder muziekonderwijs, borgen via het (consulentschap van het) Huis voor de Kunsten Limburg;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben genoemde zaken geborgd door middel van de voorwaarden en verplichtingen in onze subsidiebeschikking aan het Huis voor de Kunsten Limburg als ook via bestuurlijke en ambtelijke overleggen en in het kader van de monitoring van de uitvoering van het werkplan van het Huis voor de Kunsten Limburg.;		
▪ besluiten over de erkenningen binnen het provinciaal Cultuurplan 2021-2024 in afstemming met het Rijk/de Rijksfondsen en over de Subinfrastructuur 2021-2022;	▪ Gerealiseerd. De definitieve besluitvorming inzake de instellingen binnen het Cultuurplan 2021-2024 (24		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	instellingen) en de Subinfrastructuur 2021-2022 (16 instellingen) heeft plaatsgevonden door uw Staten d.d. 13 november 2020 (G-20-063) op basis van onze besluitvorming d.d. 15 september 2020 (2020-37226);		
▪ initiatieven ter versterking van de culturele werking van de Stedelijke Cultuurregio Zuid, van de regio Noord- en Midden-Limburg en van hun onderlinge samenwerking ondersteunen, zoveel mogelijk in samenwerking met het Rijk/de Rijksfondsen;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben in de Stedelijke Cultuurregio Zuid binnen de proeftuinen van het culturele veld Dans en Ruimte voor Makers in totaal vier projecten ondersteund. In de Cultuurregio Noord hebben wij extra bijgedragen aan het programma van de gemeenten “Samen ontwikkelen door te doen” vanwege nieuwe toetredende gemeenten Roermond, Leudal, Maasgouw en Nederweert. Verder hebben wij in deze regio de proeftuin Popmuziek ondersteund;		
▪ subsidieregelingen op het gebied van Cultuur continueren en/of vernieuwen, waarbij aandacht voor evenementen, voor cultuurparticipatie van groepen die minder snel met cultuur in aanraking komen en voor vergroting van acteerruimte voor de cultuursector en vermindering van subsidieregeldruk;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben dit verwerkt in de door ons vastgestelde Nadere subsidieregels Cultuur 2020-2021, de Stimuleringsregeling Bovenlokale Evenementen 2020-2023 en de Nadere subsidieregels Participatie;		
▪ de regionale aanpak voor Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020 ondersteunen en besluiten tot matching van Cultuureducatie met Kwaliteit voor 2021-2024;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben de regionale aanpak van Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020 door financiële matching ondersteund en ook middels inzet van de steunfunctie van het Huis voor de Kunsten Limburg. Op 27 oktober 2020 (2020/42853) hebben wij besloten om Cultuureducatie met Kwaliteit ook voor de periode 2021-2024 door financiële matching te ondersteunen. Door middel van de mededeling portefeuillehouder d.d. 23 juni 2020 inzake afdoening toezegging 8534 cultuureducatie (2020/25191) bent u tussentijds geïnformeerd;		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
▪ de samenwerking met crowdfundingsplatform Voordekunst continueren. Rol Provincie: *subsidiënt, procesmanager, ondersteuner, partner*	▪ Gerealiseerd. Wij hebben de samenwerking met crowdfundingsplatform Voordekunst gecontinueerd. Op basis hiervan zijn in 2020 ruim 30 projecten gerealiseerd.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal goedgekeurde werkplannen en begrotingen van de begrotingsinstellingen op het gebied van Cultuur.	0	6	6	2020
1	Besluitvorming inzake Aanvalsplan 2020-2022 van Museumplein Limburg.	0	1	1	2020
1	Besluitvorming inzake het Cultuurplan 2021-2024 en de Subinfrastructuur 2021-2022.	0	1	1	2020
1	Aantal ondersteunde initiatieven ter versterking van de Stedelijke Cultuurregio Zuid, van de cultuurregio Noord- en Midden-Limburg en van de onderlinge samenwerking tussen deze regio's.	0	6	3	2020
1	Aantal ondersteunde initiatieven o.a. in het kader van subsidieregelingen op het gebied van Cultuur.	0	114	75	2020
1	Besluitvorming over de matching van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024.	0	1	1	2020
1	Opdrachtverlening aan crowdfundingsplatform Voordekunst.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 "Ruimte voor Cultuur".

Product	2.2.2. Erfgoed
Portefeuillehouders	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Bijdragen aan het behouden, beleven en verder ontsluiten van ons immaterieel erfgoed.	Gerealiseerd. De beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 *Erfgoed leeft!* is op 10 januari		3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	2020 besproken in uw Statencommissie Cultuur en Samenleving. Middels het verlenen van de subsidie aan de begrotingsinstellingen erfgoed worden de beleidsdoelen gerealiseerd, zoals opgenomen in de beleidsbrief Erfgoed. In 2020 zijn vier werkplannen met bijbehorende begroting ingediend en goedgekeurd. Het Limburgs erfgoed wordt vanuit de beleidsdoelstellingen zoals opgenomen in de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 voor een breder publiek zichtbaar en toegankelijk gemaakt vanuit een kostenefficiënte benadering. De Stichting Monumentenwacht Limburg (MWL) zag zich met tekorten en een zwakke bedrijfsvoering geconfronteerd, voortkomend uit 2019 en voortdurend in 2020. Het tekort uit 2019 is vanwege een bestaande garantstelling gedekt. Tevens is een aanvullende projectsubsidie verstrekt op basis van een verbeterplan van MWL, beide vanuit de begroting. Hiermee is ingezet op het behoud van de monumentenzorg in Limburg. De Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) werd tevens geconfronteerd met tekorten door onvoldoende zakelijke bedrijfsvoering. De situatie is bij SRAL verergerd door de situatie rondom de coronacrisis. Hierdoor liepen en lopen opdrachten terug. In 2020 is een aanvullende projectsubsidie verleend voor het verkennen van toekomstbestendige scenario's en het op orde brengen van de bedrijfsvoering. Hiermee is bijgedragen aan het behoud en beheer van het Limburgs cultureel erfgoed.		
2. Stimuleren van de doorontwikkeling Coöperatie Erfgoed Limburg.	Gerealiseerd. De Coöperatie Erfgoed Limburg heeft in 2020 op basis van een goedgekeurd		4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	werkplan een projectsubsidie van € 120.000 ontvangen. Hierdoor zijn verschillende publieksprojecten in samenwerking met deelnemende erfgoedinstellingen gerealiseerd. Deze projecten dragen bij aan de resultaten zoals opgenomen onder 1. De Coöperatie heeft tevens een zelfevaluatie uitgevoerd die bijdraagt aan de doorontwikkeling van de Coöperatie. Dit wordt verwerkt in het beleid voor de periode 2020-2023 dat in 2021 wordt ontwikkeld.		
3. Het in samenwerking met partners in het veld stimuleren van het gebruik en behoud van de Limburgse taal, inclusief een professionaliseringsslag van het Limburgse taalveld. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Het Huis voor de Kunsten heeft op basis van input van organisaties en partners uit het Limburgse taalveld een plan van aanpak opgesteld voor een professionaliseringsslag van het Limburgse taalveld. Uitvoering hiervan wordt in 2021 gecontinueerd. In samenwerking met Huis voor de Kunsten Limburg is de prijsvraag 'Limburgse Taal' ontwikkeld, opengesteld en gepromoot. Doel van deze prijsvraag is het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan het ontwikkelen en toepassen van het Limburgs naast het Nederlands in de kinderopvang en het primair onderwijs. De deadline voor het indienen van initiatieven is eind januari 2021. In 2021 worden vier initiatieven met ieder € 12.500 beloond. Uitvoering van deze initiatieven start in 2021. Daarnaast zijn er vanuit projectsubsidies en de subsidieregeling 'erfgoedinnovatie' initiatieven gestimuleerd, zoals aan de stichting LIMx, die een podcast over de Limburgse taal in al haar facetten produceert. Daarnaast is er ook een subsidie verleend aan de Vereniging voor		3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Limburgse Dialect- en Naamkunde (VLDN), om het wetenschappelijke verdiepend onderzoek over het Limburgs in het grensoverschrijdende Limburg te ondersteunen.		
4. Stimuleren van het uitvoeren van de digitaliseringsopgave middels herijking Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs erfgoed. Rol Provincie: *regisseur, facilitator, financier*	Gerealiseerd. De Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs erfgoed is in 2020 herijkt (GS 2020/25250). Naast een adviserende rol op het gebied van digitalisering heeft de commissie een monitorende en toetsende rol in de digitaliseringsopgave. In 2020 heeft de commissie de digitaliseringsplannen van de begrotingsinstellingen getoetst en hierover Gedeputeerde Staten geadviseerd. Besluitvorming en sturing verloopt via de werkplannen en beschikkingen van de begrotingsinstellingen erfgoed. Hiermee is bijgedragen aan het digitaal toegankelijk en zichtbaar maken van Limburgs erfgoed voor een breed en divers publiek.		4
5. Wij geven uitvoering aan de subsidieregeling streekmusea voor het ondersteunen van projecten van kleine musea. Rol Provincie: *subsidiënt*	Gerealiseerd. De subsidieregeling streekmusea is op 25 augustus 2020 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Deze subsidieregeling heeft als doel om de toekomstbestendigheid van lokale en regionale musea in Limburg te stimuleren. Als gevolg van de coronacrisis is de doelstelling van deze regeling verruimd. Daardoor kan met terugwerkende kracht financiering worden aangevraagd voor activiteiten en werkzaamheden ten behoeve van het coronaproof inrichten van het museum, zodat het Limburgs erfgoed zichtbaar en toegankelijk blijft voor het publiek. Eind 2020 hebben drie musea een aanvraag ingediend. Besluitvorming hierover vindt plaats in 2021. De subsidieregeling loopt tot en met 2021.		4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
6. Uitvoering geven aan de laagdrempelige participatieregeling in samenwerking met de Sociale Agenda gericht op het ondersteunen van projecten die participatie bij kwetsbare doelgroepen bevorderen. Rol Provincie: *subsidiënt*	Gerealiseerd middels het vaststellen van de Nadere subsidieregels Participatie. In 2020 zijn 12 aanvragen ontvangen in deze regeling, waarvan in 2020 vier initiatieven zijn ondersteund. Door deze initiatieven zijn projecten ondersteund die de participatie van kwetsbare Limburgers vergroot door de inzet van kunst, cultuur en erfgoed. Deze regeling loopt tot en met 2021.		3,4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Besluitvorming GS/PS beleid erfgoed 2020-2023.	0	1	1	2020
1	Aantal goedgekeurde werkplannen en begrotingen van de begrotingsinstellingen op het gebied van Erfgoed.	0	4	4	2020
2	Goedgekeurd werkplan en begroting t.b.v. doorontwikkeling Coöperatie Erfgoed Limburg.	0	1	1	2020
3	Ondertekening Limburgse taal convenant met het rijk.	0	1	1	2020
4	Herijking Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed.	0	1	1	2020
5	Uitvoering subsidieregeling streekmusea.	0	1	1	2020
6	Uitvoering participatieregeling.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 ‘Erfgoed leeft!’.

Product	2.2.3. Monumenten
Portefeuillehouder	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Invulling en uitvoering geven aan het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden middels het opstellen van het nieuwe beleid voor monumenten 2020-2023.	Gerealiseerd. Het beleidsprogramma Monumenten 2020-2023 ‘Monumenten behouden, benutten én beleven 2020-2023’ is tijdens de PS-vergadering van 13 december 2020 door		3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *initiator, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	uw Staten vastgesteld. Belangrijkste boodschap hieruit voor elke Limburger is dat we ons inzetten voor het behoud van ons cultureel (gebouwd) erfgoed voor toekomstige generaties. Ook de beleefbaarheid van dit erfgoed is van belang. De titel van het nieuwe beleidsprogramma zegt het eigenlijk al: we zetten ons in om monumenten te behouden, te benutten én te beleven.		
2. Bijdrage aan de instandhouding van rijks- en gemeentelijke monumenten door financieel te ondersteunen bij de restauratie en herbestemming van deze gebouwen. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. Op 18 februari 2020 zijn de Nadere subsidieregels Restauratie Monumenten 2020 – 2022 door Gedeputeerde Staten vastgesteld (2020/6876). Het doel van deze regeling is het ondersteunen van eigenaren bij de urgente restauratieopgaven van rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten. Omdat monumenten vaak op markante plekken liggen binnen steden, het platteland maar zeker ook in kleine kernen, is het belangrijk om deze gebouwen in goede staat te houden en ze te restaureren én herbestemmen voor een duurzaam gebruik binnen de samenleving. In de 3e informerende brief aan PS (2020/15833) over de coronamaatregelen is de toezegging gedaan om restauratieprojecten te versnellen (maatregel 9). Dit om de bouwsector te stimuleren. Hier is de afgelopen maanden hard aan gewerkt met als resultaat dat het plafond van de eerste openstelling van de restauratieregeling op 1 december 2020 door Gedeputeerde Staten (2020/48916) verhoogd is van € 3 mln. naar € 5,4 mln. Hierdoor zullen meer restauratieprojecten financieel worden ondersteund en kunnen meer projecten in 2020 en 2021 tot uitvoering komen.		2, 3, 4
3. In samenwerking met partners een nieuw kerkenprogramma inclusief subsidieregeling	Gerealiseerd.		2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
opstellen, waarbij kerken in Limburg worden ondersteund bij de restauratie en herbestemming. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, partner, intermediair*	Op 7 juli 2020 zijn het 'Kerkenprogramma Provincie Limburg2020-2023 eerste tranche' en de 'Nadere subsidieregels kerken 2020-2023' door Gedeputeerde Staten vastgesteld (2020/27401). Uit het Kerkenprogramma zijn 13 projecten gesubsidieerd die bijdragen aan het behoud van het religieus erfgoed in Limburg. In lijn met de toezegging aan Provinciale Staten om restauratieprojecten te versnellen (genoemd in de 3e informerende brief aan PS) is in mei 2020 € 150.000 uit het budget voor het Kerkenprogramma specifiek ingezet voor kerkelijke interieurs. Met name bij kerken kwam op dat moment een aantal restauratieprojecten, die betrekking hebben op het kerkelijke interieur, maar moeilijk van de grond. Belangrijkste reden hiervoor is de weinig florissante positie, waarin het merendeel van de parochies in Limburg verkeert. De nieuwe subsidieregeling heeft een looptijd van vier jaar, waarin het eerste jaar (vaak ook nog het tweede jaar) gebruikt wordt door aanvragers voor planvorming. De eerste aanvraag is reeds binnengekomen.		
4. Actualiseren van de subsidieregeling Monulisa (regeling voor religieuze gebouwen en molens). Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Op 18 februari 2020 zijn de geactualiseerde Nadere subsidieregels Monulisa 2020 – 2022 door Gedeputeerde Staten vastgesteld (2020/6876). Het doel van de 'Nadere subsidieregels Monulisa 2020 - 2022' is nog steeds de ondersteuning van het normaal onderhoud aan dié rijksmonumenten die economisch niet rendabel zijn. De drie belangrijkste wijzigingen uit deze actualisatie zijn: ▪ toevoeging van groene monumenten (in lijn met ons streven om in de		4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	komende periode meer aandacht te hebben voor groen erfgoed); ▪ verlaging van het subsidiepercentage van 20% naar 15% (dit aangezien de monulisasubsidie een aanvulling is op de rijkssubsidie, die van 50% naar 60% in 2019 is verhoogd); ▪ het maximum uit te keren subsidiebedrag te verhogen van € 65.000 naar € 200.000 (als tegemoetkoming voor deze categorie monumenten). In 2020 zijn 50 aanvragen binnen de Monulisaregeling beschikt voor een bedrag van € 1.057.000. Hiermee is bijgedragen aan het instandhouden van ons cultureel erfgoed.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoering beleid monumenten 2020-2023.	0	1	1	2020
2	Aantal ondersteunde monumenten in het kader van restauratie en herbestemming.	0	27	40	2023
3	Aantal ondersteunde projecten in het kader van het kerkenprogramma 2020-2023.	0	13	7	2020
4	Besluitvorming over de geactualiseerde subsidieregeling Monulisa.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Prestatie-indicator 2: de Nadere subsidieregels Restauratie Monumenten 2020 – 2022 gelden voor twee jaar. De streefwaarde van 40 geldt voor de gehele looptijd van deze regeling. In 2020 is reeds meer dan de helft van de streefwaarde behaald met 27 ondersteunde projecten binnen de regeling. Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van het Beleidsprogramma Monumenten 2020-2023 ‘Monumenten behouden, benutten én beleven’.

Product	2.2.4. Archeologie
Portefeuillehouder	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		Criteria
1. Wij geven invulling en uitvoering aan het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden, middels het beleidskader Archeologie in de etalage! 2020-2023 dat eind 2019 door PS is vastgesteld. De benoemde resultaten onder 2 t/m 6 vloeien hieruit voort. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, financier, partner, initiatiefnemer*	Gerealiseerd. Op 7 februari 2020 heeft uw Staten het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 'De kracht van Archeologie' vastgesteld.		3 en 4
2. De bekendheid van Limburgers met het archeologisch verleden wordt vergroot door bruikleenovereenkomsten af te sluiten met andere partijen, waaronder heemkundekringen, (streek)musea en gemeenten; Rol Provincie: *houder en beheerder Provinciaal depot voor bodemvondsten*	Gerealiseerd. Vanuit de rol als depothouder Provinciaal Depot voor Bodemvondsten zijn 17 bruikleenovereenkomsten gesloten met andere partijen. Middels diverse tentoonstellingen en publieksactiviteiten hebben inwoners van Limburg op diverse plekken in Limburg kennis kunnen maken met het archeologisch verleden van Limburg. Door de coronacrisis zijn echter veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest, waardoor de impact van de bruikleen lager is in 2020.		4
3. Uitvoering van de subsidieregeling archeologie waarmee in samenwerking met partners in werkveld (gemeenten, vrijwilligers, musea, bedrijfsleven) publieksgerichte activiteiten worden ontwikkeld en ondersteund. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Deels gerealiseerd. Op 7 juli 2020 zijn de nadere subsidieregels archeologie en klein Limburgs erfgoed vastgesteld. Er zijn twee initiatieven ondersteund. Als gevolg van het coronavirus zijn er minder publieksgerichte activiteiten ontwikkeld.		3 en 4
4. Uitvoeren convenant Via Belgica 2.0 in samenwerking met gemeenten, bedrijfsleven en musea, waarin verkenning naar samenwerking over de provinciegrenzen heen. Rol Provincie: *coördinator, ondersteuner, procesmanager, partner, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. In 2020 is het convenant Via Belgica 2021-2023 ondertekend door de Provincie Limburg en acht gemeenten, waaronder de gemeente Riemst (BE). Een concreet resultaat is de bewegwijzering van de lange afstandsroute door Nederlands Limburg (incl. Landgraaf).		3 en 4
5. In samenwerking en afstemming met de overige partners wordt de publieksgerichte programmering van De Vondst doorontwikkeld in relatie tot de functies opslag, restauratie,	Gerealiseerd. In 2020 zijn diverse publieksactiviteiten doorontwikkeld, waaronder twee tentoonstellingen, de Archeohotspot,		3 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
onderzoek & onderwijs, ondersteuning, archeohotspot, netwerkvorming en informatievoorziening. Rol Provincie: *coördinator, ondersteuner, procesmanager, partner, initiatiefnemer*	diverse rondleidingen, schoolbezoeken en archeologische workshops. Als gevolg van de coronacrisis is De Vondst voor langere tijd gesloten gedurende de lockdown periodes.		
6. De archeologische verplichtingen binnen de archeologische monumentenzorg worden ingevuld vanuit een kostenbewuste en efficiënte opstelling. Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. In 2020 is de eerder ingeslagen weg voortgezet door gebruikmaking van de ontwikkelde producten en methoden. Bijvoorbeeld in Ooijen-Wanssum en Maaspark Well. Voor de uitbreiding van de Diepeling (ontgronding) is overleg gestart met de initiatiefnemer om gezamenlijk een aanpak voor doelgerichter en efficiënter archeologisch onderzoek te ontwikkelen (conform Amendement 49).		4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoering beleidskader Archeologie in de etalage! 2.0 2020-2023.	0	1	1	2020
2	Aantal gesloten bruikleenovereenkomsten.	0	17	12	2020
3	Aantal ontwikkelde en/of ondersteunde publieksgerichte activiteiten binnen subsidieregeling archeologie.	0	2	8	2020
4	Uitvoeren convenant Via Belgica 2.0 met uitbreiding van 1 gemeente binnen de euregio.	8	8	9	2020
5	Doorontwikkeling publieksfunctie archeologie, aantal publieksgerichte activiteiten in relatie tot functies opslag, restauratie, onderzoek & onderwijs, archeohotspot en informatievoorziening.	0	5	5	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad. 4: De gemeente Landgraaf heeft vooralsnog besloten om het convenant niet te ondertekenen, in afwachting van de in ontwikkeling zijnde borging en strategische visie Via Belgica 2021-2023. Uitbreiding van convenantpartners heeft overigens wel plaatsgevonden door het toetreden van de gemeente Riemst (BE) aan het Via Belgica project. De uitvoering van het project en de verdere ontwikkeling is door de huidige convenantpartners opgepakt als gepland.

Toelichting prestatie-indicatoren
Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 ‘De Kracht van Archeologie’.

Product	2.2.5. Regionale Media
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020
Daar het beleid voor dit product nog ontwikkeld dient te worden, zijn er in 2020 geen resultaten en indicatoren benoemd en is er geen budget toegekend.	Geen resultaten benoemd en gerealiseerd. In het collegeprogramma 2019-2023 “Vernieuwend Verbinden” wordt mediabeleid niet expliciet benoemd en er zijn geen middelen geraamd in deze bestuursperiode. Er is geen autonoom beleid ontwikkeld. De wettelijke taak van de Provincie beperkt zich tot het verlenen van goedkeuring aan de stichtingsraad van Omroep Limburg (genoemd: Mediaraad). Dit zodat L1 haar zendmachtiging behoudt. Het verzoek hiervoor wordt elke vijf jaar gericht aan PS; het eerstvolgende verzoek wordt verwacht in 2021. De taak van PS is om te kijken of er een juiste pluriforme afspiegeling van de maatschappij is in de stichtingsraad. In het voorjaar hebben een zestal lokale mediaorganisaties verzocht om financiële steun door de coronacrisis. Lokale media vallen echter onder verantwoordelijkheid van gemeenten. Wij hebben wat lokale media betreft geen provinciale taak en hebben hier in deze collegeperiode in ons collegeprogramma geen beleid op gemaakt. Ook is er geen budget voor regionale en lokale media begroot. We zagen derhalve geen mogelijkheden voor financiële ondersteuning aan regionale en lokale media.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.2 Cultuur	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
2.2.1. Cultuur	23.605	6.735	30.340	28.466	1.874	V
2.2.2. Erfgoed	2.453	698	3.152	2.649	502	V
2.2.3. Monumenten	3.449	3.620	7.069	5.989	1.080	V
2.2.4. Archeologie	705	1.099	1.805	779	1.026	V
2.2.5. Regionale media	0	0	0	0	0	-
	30.213	12.152	42.365	37.883	4.482	V
Personele lasten	2.704	0	2.704	2.631	73	
Kapitaallasten	1.414	0	1.414	1.414	0	
Totaal lasten	34.331	12.152	46.483	41.928	4.555	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.2.1. Cultuur	3.579	649	4.228	3.047	1.181	N
2.2.2. Erfgoed	0	202	202	42	160	N
2.2.3. Monumenten	1.939	0	1.939	1.970	-32	V
2.2.4. Archeologie	0	0	0	53	-53	V
Totaal baten	5.518	851	6.369	5.111	1.257	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-28.813**	**-11.301**	**-40.114**	**-36.817**	**-3.298**	**V**
Mutatie reserves						
Onttrekking reserves						
Bruteringsreserve Limburgs Museum	206	0	206	206	0	
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	77	4	81	81	0	
Reserve culturele kansen	218	0	218	218	0	
Bruteringreserve Creative City	706	0	706	706	0	
Totaal onttrekkingen	1.208	4	1.212	1.212	0	
Saldo mutatie reserves	**1.208**	**4**	**1.212**	**1.212**	**0**	
Resultaat	**-27.605**	**-11.297**	**-38.902**	**-35.605**	**-3.298**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.2. Cultuur resteert een voordelig resultaat van € 3,30 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 3,23 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 4,48 mln. aan lagere lasten en € 1,26 mln. lagere baten De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

2.2.1. Cultuur

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 0,69 mln. Dit verschil bestaat uit voordelig lasten van € 1,87 mln. en nadelige baten van € 1,18 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Beleidskader en Beleidsontwikkeling Cultuur

Voor de continuering van de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 wordt een bedrag van € 20.000 overgeboekt. Dit bedrag behoort tot de inzet voor “Investeren in overleven” conform mededeling portefeuillehouder d.d. 13 oktober 2020 (2020/41383) inzake inzet vanwege corona van maatregelen en middelen voor cultuur en erfgoed in Limburg. Daarnaast is in 2020 een bijdrage als tegemoetkoming voor de geleden schade ten gevolge van coronacrisis aan de Jan van Eyck Academie toegekend van € 160.000. Een deel wordt gefinancierd uit de Specifieke

Uitkering Culturele Voorzieningen en het overige deel uit onze beleidsmiddelen. Het tekort in 2020 van € 0,045 mln. wordt uit 2021 naar voren gehaald.

Nadere subsidieregels Cultuur 2020-2021
Het subsidieplafond voor bijlage 1 'Projecten gericht op grensoverschrijdende culturele samenwerking' is in 2020 niet geheel besteed. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben grensoverschrijdende culturele projecten, onder meer gericht op ontmoeting met publiek van over de grens, belemmerd, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Waar culturele activiteiten in Nederland over het algemeen al nauwelijks doorgang konden vinden, gold dat nog meer voor grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten vanwege de stringentere maatregelen van de Duitse en Belgische overheden en de beperkingen aan het grensverkeer.
Het resterend bedrag in 2020 van € 0,24 mln. wordt ingezet voor “Investeren in overleven” gekoppeld aan de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur en wordt daartoe overgeboekt naar 2021.
Het subsidieplafond 2020 voor bijlage 3 ‘Projectsubsidie Culturele festivals en evenementen’ is ook niet helemaal ingezet. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben de culturele festivals en evenementen buitengewoon beperkt, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Conform toezegging 8835 d.d. 13 november 2020 aan PS, uitvoering motie 2675 d.d. 16 november 2020 en de mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang diverse onderwerpen Cultuur van 8 december 2020 (2020/48878) wordt dit bedrag ingezet voor een deel van de subsidie aan de Stichting Kamermuziek Limburg t.b.v. het Orlandofestival 2.0 in 2021 en 2022. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,17 mln. overgeboekt naar 2021.

Cultuurregio’s
Het restantbedrag in 2020 van € 0,10 mln. (inclusief de ontvangen baten van € 0,02 mln.) wordt overgeboekt en conform Beleidsprogramma Cultuur ingezet t.b.v. cultuurprojecten in de Cultuurregio Noord in het kader van de samenwerking tussen de gemeenten binnen deze cultuurregio in het project “Samen ontwikkelen door te doen” (brief trekker gemeente Venray d.d. 16 november 2020) en t.b.v. inhoudelijke bijeenkomsten met de cultuurregio’s. Beide zijn vanwege de gevolgen van de coronacrisis in de tijd verschoven naar 2021.

Afhandeling diverse subsidieregelingen
Voor de afhandeling van ingediende en (vanwege de coronacrisis in de tijd verschoven) nog in te dienen subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:
- Stimuleringsregeling Bovenlokale Evenementen 2020-2023, looptijd tot 31 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 0,28 mln.;
- Nadere subsidieregels Participatie, looptijd tot 1 januari 2022. Restantbedrag bedraagt € 0,37 mln.;
- Nadere subsidieregels Cultuurplan en Subinfrastructuur 2021-2024 (Subinfrastructuur), looptijd tot 1-1-2025. Restantbedrag bedraagt € 0,07 mln.

Op basis van afspraken met het Museumplein Limburg is een fasering van de huur aangebracht. Daardoor heeft een financieel technische aanpassing van de huuropbrengst plaatsgevonden. Verrekening vindt plaats met het resultaat 2021.

2.2.2. Erfgoed

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 0,50 mln. en een nadelig verschil in de baten van € 0,10 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Beleidsbrief 'Erfgoed leeft!' 2020-2021
In de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 zijn de activiteiten en middelen voor erfgoed voor deze collegeperiode vastgelegd. In 2021 wordt de transitie van de begrotingsinstellingen erfgoed ten behoeve van een gezonde bedrijfsvoering gecontinueerd. De digitaliseringplannen van de begrotingsinstellingen worden in 2021 uitgevoerd. De Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed heeft in 2020 positief geadviseerd ten aanzien van de digitaliseringsopgave voor de Coöperatie Erfgoed Limburg en Stichting Restauratie Atelier Limburg, de hiervoor gereserveerde middelen van € 18.160 worden overgeboekt naar 2021 ter verdere afhandeling. Daarnaast wordt de uitvoering van de subsidieregelingen lokale en regionale musea en participatie gecontinueerd. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,29 mln. overgeboekt naar 2021.

Bijdrage Rijk inzake Limburgse taal
GS hebben op 6-11-2019 met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties het convenant inzake de Nederlandse erkenning voor de Limburgse taal ondertekend (GS 29-10-2019). Middels de decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) hebben wij een bijdrage ontvangen ten behoeve van de Limburgse taal en voor projecten die de Limburgse taal bevorderen. In 2020 zijn geen middelen besteed als gevolg van het coronavirus. De aangescherpte maatregelen en de lockdown verhinderde het organiseren van een netwerkbijeenkomst om projecten op het gebied van Limburgse taal te stimuleren. In plaats daarvan heeft eind 2020 een digitale bijeenkomst plaatsgevonden, waarin de Prijsvraag Limburgse Taal bekend is gemaakt. In samenwerking met Huis voor de Kunsten Limburg is de prijsvraag 'Limburgse Taal' ontwikkeld, opengesteld en gepromoot. Doel van deze prijsvraag is het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan het ontwikkelen en toepassen van het Limburgs naast het Nederlands in de kinderopvang en het primair onderwijs. De deadline voor het indienen van initiatieven is eind januari 2021. In 2021 worden vier initiatieven met ieder € 12.500 gehonoreerd. Uitvoering van deze initiatieven start in 2021. Het restantbedrag in 2020 van € 0,05 mln. wordt overgeboekt naar 2021.

Daarnaast resteert er na afhandeling van de subsidieaanvragen in het kader van de Erfgoed innovatieregeling nog een bedrag van € 0,03 mln. Dit bedrag valt vrij ten gunste van het resultaat.

Tenslotte hebben GS ingestemd met het beschikbaar stellen van een bedrag van € 140.000 aan de Monumentenwacht Limburg ter dekking van het tekort over 2020 op basis van de ingeroepen garantstelling uit 1987. Het tekort over 2020 wordt, conform mededeling portefeuillehouder inzake de Financiële Eindejaarsbijstelling 2020 d.d.15-12-2020 (GS 2020-51156), ten laste gebracht van de SPUK Culturele voorzieningen inzake compensatie als gevolg van de coronacrisis voor een bedrag van € 0,042 mln. en een bedrag van € 0,098 mln. wordt ten laste gebracht van de intensiveringsmiddelen onvoorzien en wordt vanuit 2021 naar voren gehaald.

2.2.3. Monumenten

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 1,08 mln. en een voordelig verschil in de baten van € 0,03 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Actualisatie CultuurhistorischeWaardenkaart
Op 20 november 2018 hebben GS de dienstverleningsovereenkomst tussen Provincie Limburg en gemeenten voor de realisatie van de Erfgoedkaart Limburg vastgesteld. De Erfgoedkaart Limburg is een actualisatie van de verouderde provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart, omdat deze kaart niet voldoet aan de eisen van de nieuwe Omgevingswet. De Provincie faciliteert gemeenten bij dit proces en wil op deze manier alle gemeenten stimuleren om straks een Limburg dekkende kaart te hebben. De overeenkomsten hebben een looptijd tot 1 januari 2024. Voor de actualisatie van de kaart wordt door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is beheerder van deze middelen. Voor de continuering van de actualisatie in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van € 0,04 mln. (inclusief de ontvangen bijdragen van de gemeente van € 0,03 mln.) overgeboekt naar 2021.

Beleidskader Monumenten behouden, benutten én beleven, beleidsprogramma monumenten 2020-2023 (PS 13-12-2019).
Dit beleidskader geeft uitvoering aan het monumentenbeleid voor de periode 2020-2023. Door de coronacrisis is er extra aandacht besteed aan het naar voren halen van restauratieprojecten om zo de bouw te stimuleren. Dit heeft geresulteerd in een bijna verdubbeling van het subsidiebedrag voor deze restauratieprojecten binnen de restauratieregeling 2020. Voor de continuering van de overige activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van € 0,40 mln. overgeboekt naar 2021.

Onderzoek roerend erfgoed
Eind 2020 is de aanvraag voor het onderzoek roerend erfgoed ontvangen. Voor de afhandeling van deze aanvraag begin 2021 (GS 02-02-2021) wordt het restantbedrag van € 0,08 mln. overgeboekt naar 2021.

Afhandeling diverse subsidieregelingen
Voor de afhandeling van ingediende subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:

- Kerkenprogramma 2020-2023, looptijd tot 1 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 0,30 mln.;
- Subsidieregels Restauratie Monumenten, looptijd tot 1 maart 2022. Restantbedrag bedraagt € 0,44 mln.;
- Subsidieregels klein Limburgs erfgoed, looptijd t/m 31 december 2021. Restantbedrag bedraagt € 0,05 mln.

Daarnaast is uitvoering gegeven aan Monulisa-regeling. Op 12 mei 2020 hebben GS ingestemd met de vaststelling van de gewijzigde Nadere subsidieregels Monulisa 2020 - 2022. De looptijd van deze meerjarige regeling is tot 1 maart 2022. In 2020 zijn meer subsidies verstrekt dan de hiervoor gereserveerde middelen in 2020, vanwege het vele aantal aanvragen. Aanvragers kunnen, nadat ze de beschikking van het Rijk hebben ontvangen voor hun zesjarig

onderhoudsplan, een aanvraag bij ons indienen. In 2020 waren dat meer aanvragen dan het begrote bedrag. Het tekort in 2020 van € 0,21 mln. wordt verrekend met de hiervoor gereserveerde middelen in 2021.

2.2.4. Archeologie

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 1,03 mln. en een voordelig verschil in de baten van € 0,05 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Archeologisch onderzoek Maaspark Well
De Provincie financiert de archeologische onderzoeken in de gebiedsontwikkeling Maaspark Well conform GS-besluit 27 januari 2009 (2009/1939).Dit project heeft een looptijd tot en met 2027. In 2021 wordt gestart met de aanbesteding van het archeologisch vooronderzoek in de Vergrote Voorhaven Zuid. Het resterend bedrag in 2020 van € 0,29 mln. wordt overgeboekt naar 2021 ter verdere uitvoering van dit meerjarig project.

Publieksfunctie De Vondst
Op 6 maart 2018 hebben GS ingestemd met het inrichten, openen en exploiteren van een publieksfunctie archeologie, gekoppeld aan het provinciaal archeologisch depot voor bodemvondsten, om op die manier archeologie in de etalage te zetten en onder de aandacht te brengen van een breed publiek. Voor de uitvoering hiervan zijn voor 5 jaar (2018-2022) procesmiddelen ad € 750.000 beschikbaar gesteld (PS 22-06-2018). Als gevolg van het coronavirus is De Vondst in 2021 meerdere malen gesloten geweest als gevolg van de aangescherpte maatregelen rondom het virus en de lockdowns. Hierdoor hebben diverse publieksactiviteiten niet kunnen plaatsvinden en zijn deze doorgeschoven naar 2021. De resterende middelen in 2020 van € 0,04 mln. worden hiervoor overgeboekt naar 2021.

Beleidsprogramma Archeologie 2020-2023
Het beleidsprogramma ‘De kracht van Archeologie’ geeft uitvoering aan de beleving en instandhouding van het archeologisch erfgoed in Limburg. Als gevolg van COVID-19 zijn veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest en zijn er minder initiatieven ontwikkeld. Een bedrag van € 0,14 mln. is daardoor niet ingezet. Voor de continuering van het beleid in 2021 wordt een bedrag van € 0,21 mln. overgeboekt naar 2021.

Voor de afhandeling van de ontvangen subsidieaanvragen in het kader van de Subsidieregels Archeologie, met een looptijd t/m 31 december 2021, wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,39 mln. overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
2.2.1	Cultuur	1.251	-	1.218	10	-	-	23	-
2.2.2	Erfgoed	1.837	1.837	1.837	-	976	37	0	824
		3.088	**1.837**	**3.055**	**10**	**976**	**37**	**23**	**824**

2.2.1. Cultuur: betreft nog af te ronden energiebesparende maatregelen Continium Kerkrade;
2.2.2. Erfgoed: betreft de investeringen en financiering van Kasteel Groot Buggenum.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Onderhoud kapitaalgoederen
(Provinciale) musea Voormalige Burgemeesterswoning Venlo

2.3. Sport

Het programma Sport zet in op het stimuleren van deelname aan sport- en beweegactiviteiten en het stimuleren van talentontwikkeling en zet haar verbindende kracht in ten behoeve van andere beleidsvelden. Een kwart van de Limburgers is lid van een sportbond of –vereniging, terwijl er daarnaast ook een grote groep mensen individueel/ongeorganiseerd sport bedrijven. Sport is daarmee een bindende factor binnen onze samenleving met een grote betrokkenheid van vele vrijwilligers.

Maatschappelijke ontwikkelingen als vergrijzing-ontgroening-krimp, globalisering, polarisering, individualisering, verduurzaming en digitalisering zijn van invloed op de vraag naar en het aanbod van sport en bewegen. Aandachtspunten hierbij zijn dat de Limburger een relatief slechte gezondheid heeft en dat de gemeenten de afgelopen jaren forse bezuinigingen op het gebied van sportbeleid hebben doorgevoerd. Een vernieuwende aanpak is nodig om (boven)lokale vraagstukken op het gebied van bijvoorbeeld sportparticipatie, sportaccommodatiebeleid, grote (internationale)sportevenementen en gehandicaptensport op te pakken.
Door te investeren in sport en bewegen via de sporttakplatforms waarbij breedtesport, talentontwikkeling, topsport en evenementen in samenhang worden versterkt, dragen we eraan bij dat meer Limburgers de mogelijkheid krijgen om te sporten en bewegen. Daarnaast kan de Limburgse jeugd haar talent ontplooien in de eigen omgeving. We sluiten hierbij, evenals de gemeenten en sportbonden, ook aan bij de uitgangspunten van het Nationaal Sportakkoord om de sportinfrastructuur in Nederland op lange termijn te borgen en te versterken.

Wat willen we bereiken?

We willen dat alle Limburgers door sport en bewegen mentaal en fysiek gezond blijven en zich positief kunnen ontwikkelen. We streven ernaar om sport te verbinden met andere maatschappelijke activiteiten en sectoren zoals toerisme, economie/innovatie, openbare ruimte, natuur en onderwijs. Het uitgangspunt hierbij is dat een sporttakplatform zelf de verantwoordelijkheid neemt hoe zij in Limburg een sporttak wil versterken. Ook streven we ernaar om de kracht van sport in te zetten bij de branding van Limburg en wordt de (top)infrastructuur benut om samenwerking aan te gaan op euregionaal en internationaal niveau.

Op basis van de opgedane ervaringen de afgelopen jaren bij de ontwikkeling van de Sportzones in Noord-. Midden- en Zuid-Limburg zullen we nieuwe afspraken maken met de gemeenten over de wijze waarop de samenwerking op het terrein van sport tussen de gemeenten en de Provincie wordt vormgegeven.

We willen (top)sport vanuit één efficiënte sportondersteuningsstructuur inrichten, die vraaggericht steun geeft aan de talentontwikkeling/topsport en de breedtesport in Limburg, voor zover dit publieke taken betreft en aansluit bij het nieuwe provinciale sportbeleid.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: De provinciale sportinfrastructuur op het terrein van breedtesport en talentontwikkeling is zo efficiënt mogelijk ingericht via één sport-uitvoeringsorganisatie, zodat sporters, verenigingen, vrijwilligers, gemeenten en andere betrokken stakeholders optimaal worden ondersteund om de maatschappelijke waarde van sport en bewegen te behouden en te versterken.

Criterium 2: Speerpunt-, kern- en kanssporten krijgen in Limburg via de sporttakplatforms maximale aandacht, mede vanwege de verbondenheid met andere sectoren. De inhoudelijk en financiële keuzes bij deze sporten dienen door de sport(takplatforms) zelf genomen te worden.

Criterium 3: Limburg is een euregionale/internationale topregio op het gebied van trainingsfaciliteiten voor talentontwikkeling en topsport en op het gebied van organisatie van evenementen.

Criterium 4: Gemeentelijke ambities op het terrein van sport met provinciale ondersteuning, worden op regionaal/sportzone niveau afgestemd. Bij deze mogelijke samenwerking in de sportzones in Noord-, Midden- en Zuid-Limburg is de aanwezigheid van talentontwikkeling, verbonden aan een Topsport Talentschool (voorheen LOOT-school) een voorwaarde.

Criterium 5: Sport en bewegen moet toegankelijk zijn voor ‘kansarme’ doelgroepen in de Limburgse samenleving.

Wat hebben we bereikt?

Het jaar 2020 is het eerste jaar van het Beleidskader Sport 2020-2023 Limburg Sport! dat in december 2019 is vastgesteld door Provinciale Staten. Er is uitvoering gegeven aan de acties die in het beleidskader zijn opgenomen op het gebied van de provinciale ondersteuningsstructuur, talentontwikkeling en topsport, sporten voor iedereen/breedtesport, sportevenementen en sport en innovatie. Naast de goede resultaten die bereikt zijn in het afgelopen jaar, is het van belang om te noemen dat ook voor het beleidskader Sport gevolgen te zien zijn als gevolg van de coronacrisis. Daarin hebben we actief afstemming gezocht met onze relaties en is er creatief gezocht naar mogelijkheden waar er wél iets mogelijk was in de sport, daarnaast zijn de coulancemaatregelen die Gedeputeerde Staten begin 2020 hebben opgesteld toegepast, daar waar aan de orde.

Vooruitlopend op de totstandkoming van Team Limburg Sport heeft de ondersteuning van individuele talenten en topsporters en de nationale en regionale trainingscentra, na het faillissement van Topsport Limburg, in 2020 plaatsgevonden door projectteam Limburg Sport.

In 2020 hebben we de voorbereidingen voor de totstandkoming van Team Limburg Sport voortgezet. Op basis van gesprekken met partijen in het veld, de daarbij komende uitdagingen en kansen, is stichting Team Limburg Sport gekomen in plaats van stichting Huis voor de Sport Next. Alle partijen onderkenden het belang dat zoveel mogelijk middelen direct de sport(er) ten goede dient te komen en de uitgangspunten uit het beleidskader gerespecteerd blijven. Dat heeft daarom ook geleid tot een nieuwe werkwijze met sturing op resultaten en middelen en respect voor elkaars rollen en bevoegdheden. Een duidelijke scheiding, ook op persoonsniveau, van de uitvoering van publieke en private markttaken binnen een voorgeschreven termijn maakt hier onderdeel van uit.

We hebben ten behoeve van de Stichting Team Limburg Sport een voorschot verleend voor 2021 vanuit de post Ondersteuningsstructuur Sport conform beleidskader Sport. We borgen hiermee de continuïteit en kwaliteit van onze provinciale sportinfrastructuur. Zonder ‘good governance’ gaat dit niet lukken. Voor een nieuwe Raad van Toezicht is expertise op financieel, juridisch, sport en remuneratie vlak geworven. Uw Staten zijn via de mededelingen portefeuillehouder (7 oktober 2020, GS 2020/40119 en update 19 januari 2021, GS 2021/1129) over de voortgang actief geïnformeerd.

De uitvoering van activiteiten op het terrein van breedtesport, talentontwikkeling/topsport en sportevenementen loopt via de 13 provinciale sporttakplatforms.
De geplande evaluatie van de werkwijze van de sporttakplatforms heeft plaatsgevonden en op basis hiervan is een nieuwe subsidieregeling voor de ondersteuning van de sporttakplatforms in 2021 ontwikkeld, waarin de conclusies en aanbevelingen van de evaluatie zijn opgenomen. De ondersteuningsvraag aan Team Limburg Sport vanuit de sporttakplatforms is hierin opgehaald. De uitwerking hiervan vindt plaats via onze toe te kennen subsidie aan Stichting Team Limburg Sport.

De uitvoering van reguliere en veelal jaarlijks terugkerende sportevenementen vond plaats via de werkplannen van de sporttakplatforms. Majeure incidentele en/of jaarlijks terugkerende sportevenementen worden, gezien de omvang van de gevraagde subsidie en de mogelijkheid aan het evenement verbonden risico’s rechtstreeks door de Provincie ondersteund. Deze evenementen worden getoetst aan de in het beleidskader opgenomen Evenementenmatrix, in hoeverre de effecten van deze evenementen bijdragen aan provinciaal (sport)beleid. In dit kader is o.a. het Triathlon evenement Ironman voor de periode tot en met 2023 ondersteund. Ook is de kandidatuur om een finishetappe van de Tour de France voor Limburg te verwerven, samen met gemeente Valkenburg, herbevestigd voor de periode tot en met 2023.

Wat betreft de uitwerking van Amendement 45 2e Gewijzigd Kuntzelaers-Van Bijnen cs inzake Sport maakt alle Limburgers sterker (PS 12-12-2019) is er in 2020 gerealiseerd dat het platform voor gehandicaptensport ‘Iedereen kan Sporten Limburg’ (IKS) in juli 2020 van start is gegaan. Daarmee geven we invulling aan het onderdeel ‘gehandicaptensport’ van het amendement. Gedurende 2020 is er tevens gewerkt aan de samenwerking tussen het platform IKS Limburg, de Stichting Bijzonder in Beweging en de provinciale vervoersregeling voor gehandicapte sporters. Dat heeft geleid tot een gezamenlijke subsidieaanvraag eind 2020. Hiermee hebben we bereikt dat de belangrijke partijen op het gebied van gehandicaptensport zo optimaal mogelijk kunnen samenwerken.

Voor de doelgroepen senioren en basisschooljeugd heeft conform amendement 45 een digitale bijeenkomst met uw Staten, gemeenten en organisaties uit het sportveld plaatsgevonden. Hierin is ook aandacht geweest voor de verbindingen die er vanuit het sportbeleid naar andere beleidsvelden liggen, zoals de Sociale Agenda en Onderwijs. De aanbevelingen en opmerkingen die tijdens de digitale bijeenkomst gedeeld zijn, hebben geleid tot de ontwikkeling van een subsidieregeling die sport- en beweegprojecten voor deze doelgroepen zal ondersteunen. Deze subsidieregeling zal begin 2021 worden gepubliceerd. Daarnaast is, volgende uit Amendement 45, de bijdrage aan Jeugdfonds Sport structureel opgenomen in de provinciale sportbegroting. Huis voor de Sport Limburg Next heeft ondersteund in het bedenken van vernieuwende manieren om meer jongeren in armoede te kunnen bereiken.

De Motie 2515 Heldens cs inzake Steun voor jeugdtrainers bij verenigingen is uitgevoerd op basis van de subsidieregeling Opleiden Jeugdtrainers 2020, waarmee sportverenigingen een bijdrage van maximaal € 500 konden aanvragen voor het opleiden van hun jeugdtrainers. Hiermee is een bijdrage geleverd aan het opleiden van meer dan 200 jeugdtrainers, waardoor meer kinderen een betere training krijgen om te sporten en bewegen.
Op het gebied van sport en innovatie heeft de wielerploeg Team Sunweb, mede in het kader van het partnership met de Provincie, in samenwerking met DSM ingezet op innovaties op het gebied van onder andere voeding en materialen.

Conform Toezegging 8520 aan PS (20-11-2019) is gewerkt aan de opzet voor monitoring voor het beleidskader Sport. Daarbij zijn doelstellingen en indicatoren benoemd die van belang zijn voor de monitoring van het beleidskader Sport. Niet alleen als onderdeel van een toezegging, maar ook als actie uit het beleidskader Sport is de monitoring van het beleidskader van belang om te blijven werken aan de gestelde missie dat Limburg de gezondste, sportiefste en innovatiefste regio van Nederland wordt.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.3.1. Sport
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Het Beleidskader Sport 2020-2023 wordt uitgevoerd op basis van een Uitvoeringsprogramma Sport. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. In uitvoering. Het was, door de coronacrisis, een bijzonder sportjaar. In 2020 is er gestart met de acties die staan opgenomen in het Beleidskader Sport. Via het netwerk van sporttakplatforms, uitvoeringsorganisaties en andere partners is er ondersteuning geboden aan de Limburgse breedtesport, talentontwikkeling/topsport, sportevenementen en –innovatie. Daarnaast is er ook uitvoering gegeven aan Motie 2515 Heldens cs inzake Steun voor jeugdtrainers bij verenigingen (PS 8-11-2019) en Amendement 45 2e Gewijzigd Kuntzelaers-Van Bijnen cs inzake Sport maakt alle Limburgers sterker (PS 12-12-2019).		1, 2, 3, 4, 5
2. De nieuwe provinciale uitvoeringsorganisatie is gerealiseerd en de uitvoering is gestart. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. Eind december 2020 is de stichting Team Limburg Sport gestart. De notariële akte daarvoor is gepasseerd, waarmee Team		1, 2, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Limburg Sport operationeel is geworden. De feitelijke uitvoering start in 2021.		
3. De uitvoering van het sportbeleid bij alle sporttakken loopt via de werkplannen van de provinciale sporttakplatforms. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Alle sporttakplatforms hebben een werkplan ingediend, waarop subsidieverlening heeft plaatsgevonden. Ook heeft elk platform een tussentijdse verantwoording ingediend, die door ons zijn beoordeeld. In enkele gevallen zijn er in dit, door corona, bijzondere sportjaar maatwerkoplossingen gezocht om op andere manieren invulling te geven aan de doelstellingen uit de diverse werkplannen.		2
4. De uitvoering van de provinciale infrastructuur voor sport en bewegen voor gehandicapten loopt via het werkplan van het provinciale sporttakplatform voor gehandicaptensport. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. In 2020 is de samenwerking tussen de diverse partijen die voor de gehandicaptensport actief waren geconcretiseerd. Dit heeft geleid tot de oprichting van Platform Iedereen Kan Sporten Limburg (IKS Limburg) per 1 juli 2020. Via dit nieuwe platform, maar ook via stichting Bijzonder in Beweging en de provinciale vervoersregeling, zijn vele honderden sporters en tientallen verenigingen voor sporters met een beperking ondersteund.		5
5. Met de trekkende gemeenten in de sportzones zijn afspraken gemaakt over de samenwerking met de Provincie en de provinciale sportorganisaties op het terrein van sport en bewegen. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. Gemeente Venlo heeft in 2020 haar aandacht besteed aan de verkenning van haar bovenlokale vraagstuk m.b.t. topsport en talentontwikkeling. Dit heeft in 2020 nog niet geleid tot een verdere concretisering van de samenwerking tussen de Provincie en de gemeente Venlo. Met de gemeente Sittard-Geleen en Beekdaelen is een samenwerkingsovereenkomst aangegaan, waardoor er zes Nationale en Regionale Trainingscentra zijn ondersteund in de Westelijke Mijnstreek.		3, 4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Het op basis van het Beleidskader Sport 2020-2023 opgestelde Uitvoeringsprogramma Sport is uitgevoerd.	0	1	1	2020
2	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van de provinciale uitvoeringsorganisatie sport.	0	1	1	2020
3	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van Bijzonder in Beweging en het Jeugdfondssport Limburg.	0	2	2	2020
4	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van het provinciale sporttakplatform voor gehandicaptensport.	0	1	1	2020
5	Aantal goedgekeurde werkplannen en begroting van de sporttakplatforms van de speerpunt, - kern- en kanssporten.	0	13	13	2020
5	Een evaluatie van de speerpunt-, kern- en kanssporten is uitgevoerd.	0	1	1	2020
5	Een nieuwe wijze van samenwerking met sportzones is opgesteld en in uitvoering.	0	1	3	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Als gevolg van de coronacrisis zullen naar verwachting de werkplannen van de sporttakplatforms in 2020 niet volledig zijn uitgevoerd. Mede op basis van een in Q2 uitgevoerde inventarisatie bij de sporttakplatforms en op basis van de in Q3 ontvangen tussenrapportages staat vast dat een aantal evenementen zijn geannuleerd, breedtesportactiviteiten in georganiseerd verband tijdelijk niet zijn toegestaan en niet zijn uitgevoerd, evenals de uitvoering van trainingsprogramma's van regionale en nationale trainingscentra (RTC's en NTC's,) en dat alle competities van het lopende sportseizoen tijdelijk of definitief zijn stopgezet. Trainingsprogramma's voor talenten met de vereiste landelijke topsportstatus en een beperkt aantal topsportevenementen kunnen onder strikte nationale voorwaarden wel worden uitgevoerd. Daartegenover staat dat de sporttakplatforms en overige sportorganisaties inspanningen hebben geleverd om sport en bewegen onder de actuele omstandigheden zo optimaal als mogelijk te ondersteunen.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.3 Sport	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
2.3.1. Sport	1.523	3.638	5.161	4.212	949	V
	1.523	3.638	5.161	4.212	949	V
Personele lasten	446	0	446	433	12	
Totaal lasten	1.968	3.638	5.607	4.646	961	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.3.1. Sport	0	0	0	23	-23	V
Totaal baten	0	0	0	23	-23	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.968**	**-3.638**	**-5.607**	**-4.623**	**-983**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-1.968**	**-3.638**	**-5.607**	**-4.623**	**-983**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.3 Sport resteert een voordelig resultaat van € 0,98 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 0,97 mln. lager dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 0,95 mln. aan lagere lasten en € 0,02 mln. hogere baten De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

2.3.1. Sport

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 0,95 mln. en een voordelig verschil in de baten van € 0,02 mln.

De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

- Aan de stichting IKS is begin 2021 (GS 05-1-2021) een subsidie verleend voor de uitvoering van haar werkplan in het jaar 2021, hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 0,052 mln. overgeboekt naar 2021;
- Voor de financiële dekking van de subsidieaanvraag van gemeente Maasgouw ter grootte van € 200.000 voor de realisatie van een accommodatie ten behoeve van het Regionaal Trainings Centrum (RTC) Tafeltennis wordt het restantbedrag 2020 van € 0,16 mln. overgeboekt naar 2021 (GS 27-10-2020). Bij GS-besluit van 27 maart 2021 is de subsidie verleend voor de RTC tafeltennis (mededeling portefeuillehouder d.d. 23-02-2021 (2021/4534);
- In de periode 2015 tot en met 2017 was de Provincie penvoerder/subsidieverlener, mede namens de gemeenten Sittard-Geleen, Beek en Schinnen, van de Regeling Trainingscentra Sportzone Limburg. Het hiervoor beschikbare budget werd ingebracht door de Provincie en de voornoemde gemeenten. Op basis van deze regeling verleende de Provincie subsidie aan Nationale en Regionale Trainingscentra in Sportzone Limburg en de daarvoor ingerichte ondersteuningsstructuur (TEIC en Topsport Limburg). Aangezien nog niet alle subsidies, die verleend zijn onder deze regeling, zijn vastgesteld, heeft nog geen afrekening met de gemeenten kunnen plaatsvinden over hun ingebrachte middelen. Het restantbedrag in 2020 van € 0,10 mln. wordt hiervoor overgeboekt naar 2021;
- Het beleidsprogramma Sport 2020-2023 (PS 13-12-2019) geeft uitvoering aan onze missie dat Limburg de gezondste, sportiefste en innovatiefste regio van Nederland wordt. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag 2020 van € 0,56 mln.

overgeboekt naar 2021, waarvan een bedrag van € 375.000 is geoormerkt voor de uitvoering van Amendement 45. Op 9 februari 2021 zijn de Nadere subsidieregels Sport en bewegen voor het primair onderwijs en kwetsbare senioren 2021 vastgesteld (mededeling portefeuillehouder d.d. 9-2-2021 (2021/4214));

- Tot 24 december 2020 konden aanvragen voor de Subsidieregeling opleiden jeugdtrainers regeling worden ingediend. Voor de afhandeling van deze subsidieaanvragen wordt het restantbedrag 2020 van € 0,086 mln. overgeboekt naar 2021 (mededeling portefeuillehouder d.d. 16-03-2021 (2021/6637).

2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra

Dit programma richt zich op de ontwikkeling van centra, kernen en wijken in Limburgse gemeenten ter versterking van het vestigings- en leefklimaat voor onze inwoners.

Met het vernieuwen c.q. toekomstbestendig maken van centra, kernen en wijken spelen we in op de dynamiek in onze samenleving. Onder invloed van tal van ontwikkelingen (gedrag, bevolkingssamenstelling, klimaat, economie, inzichten in de stedenbouw etc.) veranderen de eisen aan de functionele en ruimtelijke inrichting voortdurend. De beschikbaarheid van betaalbare woonruimte, de inrichting van de openbare ruimte en de bereikbaarheid van voorzieningen zijn enkele belangrijke thema's waar continu aan gewerkt moet worden om de leefomgeving en leefkwaliteit van onze inwoners, zowel per wijk als in regionaal verband, aantrekkelijk en veilig te houden en te laten voldoen aan de opgaven die voortvloeien uit de ontwikkelingen op het gebied van energie en klimaat.
Deze ambitie vraagt niet alleen om een integrale en gebiedsgerichte aanpak, maar ook om een aanpak op verschillende niveaus: Zowel op de schaal van een centrum, kern of wijk, als ook op regionale schaal. Verder vraagt de al genoemde dynamiek –naast beleid op hoofdlijnen- om flexibel opereren om optimaal in te kunnen spelen op kansen die zich voordoen. We zetten in op plannen waarvoor de beschikbaarheid van financiële middelen bij betrokken partijen, zowel overheden als eigenaren van vastgoed en potentieel investerende partijen, is verzekerd.

Wat willen we bereiken?

Limburg streeft naar aantrekkelijke vitale centra, kernen en wijken in regionaal verband ter versterking van de leefomgeving en het vestigingsklimaat en de complementariteit tussen gemeenten onderling, ook grensoverschrijdend. Met een gerichte, gezamenlijke inzet vanuit alle beleidsvelden willen we -ook in de in eerdere bestuursperiodes benoemde herstructureringswijken- samen met relevante partners en burgers de leefbaarheid verbeteren en de mismatch in de woningvoorraad terugdringen. Daarbij maken we gebruik van de IBA Parkstad aanpak evenals van de in 2019 gemaakte afspraken met het rijk voor de Regiodeal Parkstad.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1:
Limburg heeft aantrekkelijke en krachtige centra, kernen en wijken in regionaal verband.

Criterium 2:
Via gebiedsgerichte investeringen in centra, kernen en wijken wordt een bijdrage geleverd aan wonen, economie, klimaat en veiligheid ten dienste van de inwoners.

Wat hebben we bereikt?

Kwaliteit Limburgse Centra
Wij hebben het woon- en leefklimaat in de Limburgse centra, kernen en wijken versterkt en de woningbouw een stevige impuls gegeven. Dit hebben we bereikt door met 11 gemeenten een samenhangend pakket aan maatregelen af te spreken in de vorm van een brede samenwerkings-agenda met focus op het versterken en versnellen van de woningmarkt. Deze agenda's vertegenwoordigen onder

andere een versnelde realisatie van ca. 960 woningen in Limburg en een bijhorende (bouw)investeringsimpuls van ca € 208 mln. De gemeenten werken deze agenda's nu verder uit zodanig dat de in de agenda's gemaakte afspraken gereed zijn voor concrete uitvoering. Alsdan worden de agenda's omgezet naar subsidiebeschikkingen. Met behulp van het afsluiten van de agenda's en op een later moment de beschikkingen wordt strak gestuurd op de doelen die we wilden bereiken, zoals bijvoorbeeld het versnellen van de woningbouw, laten realiseren van de juiste woning op de juiste plek, bereikbaar houden van voorzieningen en minderen leegstand in de (winkel-)centra.
In het werkproces ligt de focus op uitvoering en flexibiliteit. Zo wordt het merendeel van de subsidies pas uitgekeerd op het moment dat de plannen onomkeerbaar zijn (gereed voor uitvoering en betalingsverplichtingen aangegaan). Door frequent bestuurlijk overleg tussen Provincie en gemeenten sturen we op bestuurlijke slagkracht én flexibiliteit en herijken we de samenwerkingsafspraken indien de realiteit daarom vraagt. Voor onze eigen organisatie én voor gemeenten betekent deze nieuwe werkwijze dat de Provincie meer dan voorheen dichter op het proces van doelrealisatie én op samenhang van meerdere provinciale ambities, zoals bijvoorbeeld de Regiodeals, IBA en RvR, stuurt. Winst hierbij is dat we bestuurlijke slagkracht, wendbaarheid, flexibiliteit in de uitvoering alsmede het commitment van partners beter hebben georganiseerd. Hierdoor kunnen we beter inspelen op de constante dynamiek in het uitvoeringsproces.

Stedelijke Ontwikkeling
De in de collegeperiode 2015-2019 verstrekte subsidiebeschikkingen in het kader van stedelijke Ontwikkeling worden verder afgehandeld en afgewikkeld. De eerste beschikking is vastgesteld. De resterende beschikkingen liggen grotendeels op koers om binnen de overeengekomen termijnen eveneens te worden vastgesteld. Via bestuurlijke overleggen monitoren we de voortgang, hetgeen in voorkomende gevallen, mits goed onderbouwd, nog leidt tot termijnverlenging.

Internationale Bau Ausstellung (IBA) Parkstad
IBA Parkstad is het instrument dat al enige jaren ingezet wordt om de regio Parkstad een krachtige impuls te geven in de ruimtelijke, economische en sociale transitie. De IBA Parkstad is tot stand gekomen op basis van een open oproep van waaruit in 2016 50 projecten geselecteerd zijn om tot uitvoering te brengen. De projecten zijn begeleid en aangejaagd door de IBA-organisatie. Hierbij is door IBA een IBA-plus toegekend op het vlak van toegevoegde waarde in kwaliteit of uitvoering op de projecten, die zonder IBA niet of maar deels gerealiseerd kan worden. Het was de bedoeling om in de periode zomer 2020 – zomer 2021 de IBA-projecten in de spotlights te zetten en de eindresultaten te presenteren. Vanwege de coronapandemie is gekozen het Expojaar een vol jaar op te schuiven, en dit zal nu in de zomer van 2021 van start gaan.

Regiodeal Parkstad Limburg
In november 2018 is de Regiodeal voor de Transformatie van de regio Parkstad gehonoreerd met een Rijksbijdrage van € 40 miljoen. Voorwaarde is dat 'de regio' minimaal gelijke publieke cofinanciering opbrengt voor de Regiodeal.

De Regiodeal bestaat uit 3 termijnen. In een eerste termijn (2019) is € 13,9 miljoen afgeroepen bij het Rijk voor drie projecten waarvan € 5,5 miljoen voor thema Wonen en Leefbaarheid, € 0,4 miljoen binnen het thema Retail en Voorzieningen en € 8 miljoen euro voor het thema Centrumfunctie Heerlen. In deze eerste termijn is door Provincie Limburg ca. € 10,5 miljoen vanuit vigerende beleidskaders gecofinancierd. Bij gelegenheid van de eerste afwijkingenrapportage 2020 zijn deze

cofinancieringsmiddelen voor de tweede termijn projecten vanuit de beleids-/intensiveringsmiddelen naar dit begrotingsproduct overgeheveld. De resterende beschikkingen (Rijksmiddelen en Provinciale cofinanciering) voor deze projecten zijn in 2020 vastgesteld.

Regiodeal 1e termijn	Investerings-omvang	Regiodeal bijdrage Rijk	Cofinanciering Parkstad	Cofinanciering Provincie
Totaal(afgerond)	€ 190 miljoen	€ 13,9 miljoen	€ 34 miljoen	€ 10,5 miljoen

Voor de tweede termijn zijn in februari 2020 bij het Ministerie van LNV 26 projectvoorstellen ingediend die in totaal een investering vertegenwoordigen van € 337 miljoen . Voor deze projecten is een bijdrage van € 18,2 miljoen aan het Rijk gevraagd. In deze tweede termijn is door Provincie Limburg ca. € 14 miljoen gecofinancierd binnen de thema's Sociaal economische Structuurversterking, Wonen en Leefbaarheid, Retail en Voorzieningen, Grensoverschrijdende Samenwerking en Veiligheid. In 2020 is gewerkt aan de verdere uitwerking van deze projecten en de vaststelling van beschikkingen. In 2020 is een deel van de beschikkingen reeds vastgesteld. Dit proces loopt in 2021 nog door.

Regio Deal 2e termijn	Investerings-omvang	Regio Deal bijdrage Rijk	Cofinanciering Parkstad	Cofinanciering Provincie
Totaal(afgerond)	€ 337 miljoen	€ 18,2 miljoen	€ 47 miljoen	€ 14 miljoen

De Regio Deal Parkstad leidt in de eerste en tweede termijn tot (private en publieke) investeringen van ca. een half miljard Euro in de regio. Elke door de Provincie ingebrachte euro in de cofinanciering maakt tot nu toe ca. € 20 miljoen aan investeringen in de regio mogelijk. De voortgangsrapportage 2020 wordt separaat aan uw Staten beschikbaar gesteld, voorafgaand aan de behandeling van de Jaarstukken in Provinciale Staten.

Eind 2020 is gestart met de voorbereiding van de derde en tevens laatste termijn Regiodeal Parkstad.

De Regiodeal Parkstad heeft als doel het verbeteren van de brede welvaart om te komen tot een duurzaam, vitale en levenskrachtige regio. Het betreft een meerjarig-programma waarvan sommige effecten (sociaal en fysiek) ook voor de burger pas over de langere termijn zichtbaar zullen zijn.

Wat hebben we er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.4.1. Stedelijke ontwikkeling
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoering van het totaalpakket aan resultaten zoals opgenomen in de voorjaar 2019 herijkte beschikkingen op basis van het kader Stedelijke Ontwikkeling (beschikkingen collegeperiode 2015-2019).	Deels gerealiseerd. Een samenhangende aanpak en visie op (stedelijke) projecten en de resultaten die daarover zijn afgesproken in de beschikkingen tussen de Provincie en de		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	gemeenten Venlo, Maastricht, Sittard-Geleen, Heerlen, Weert en Roermond zijn gedeeltelijk gerealiseerd. Verder zijn de gemeenten Brunssum, Horst aan de Maas, Venray, Peel en Maas, Valkenburg aan de Geul, Gulpen-Wittem en Simpelveld ondersteund waarbij regionale centrumfuncties zijn verbeterd. Reeds zichtbare resultaten hiervan zijn onder andere vermindering van commerciële (winkel)leegstand (bijv. Roermond met minimaal 7.000 m² en Heerlen met minimaal 20.000 m² kantoren en 20.000 m² winkels), renovatie en behoud van voorzieningen voor publieke ontmoetingsfuncties (bijv. Gasthoes Horst aan de Maas en verbouwen van het monumentale postkantoor in Venlo tot het nieuwe Museum van Bommel van Dam (opening zomer 2021); Heerlen, transformatie van ca. 5.000 m² leegstaand vastgoed naar broedplaatsen voor de creatieve industrie: de Vondst en de Nieuwe Nor) en herinrichting en vergroening van de openbare ruimten (bijv. Herinrichting Looierstraat – Gulp bestaande uit het omvormen van randen van de Gulp in trappartijen en groene oevers inclusief het uitbreiden van het open water met 175 m,² het deels ontkluizen van de Gulp ter hoogte van het centrum en het herinrichten van de Looierstraat ca. 6.800m²). Omstandigheden zoals marktwerking en de financiële gezondheid van gemeenten kunnen soms tot aanpassing van planning leiden. In periodieke bestuurlijke overleggen is met de gemeenten gesproken over deze omstandigheden en over de herijking van de afgesproken resultaten. In 2019 zijn herijkingen doorgevoerd voor de gemeenten Venlo, Maastricht, Sittard-Geleen, Heerlen, Weert en Roermond en		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	voor Horst aan de Maas, Venray, Peel en Maas, Gulpen-Wittem middels aanpassing van de oorspronkelijke beschikkingen. Het project Peel en Maas (centrum Panningen) is in 2020 gerealiseerd (herinrichting omgeving Huis van de Gemeente in Panningen o.a. 36 nieuwe parkeerplaatsen toegevoegd, verbetering groenstructuur van park via Huis van de Gemeente naar centrum en 5.100 m² aanplant nieuw groen en 26 nieuwe bomen) en de Provinciale subsidie is vastgesteld.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Programma's van 13 steden/centra zijn in uitvoering (= doorloop uit vorige collegeperiode).	13	12	0	2022

Toelichting prestatie-indicatoren
Het betreft de volgende 13 gemeenten: 1. Venlo, 2. Maastricht, 3. Sittard-Geleen, 4. Heerlen, 5. Weert, 6. Roermond, 7. Horst aan de Maas, 8. Venray, 9. Peel en Maas, 10. Gulpen-Wittem, 11. Valkenburg aan de Geul, 12 Simpelveld en 13. Brunssum. Peel en Maas is inmiddels afgerond en vastgesteld in 2020. De programma's van de overige gemeenten hebben een looptijd tot eind 2022 en worden na afronding vastgesteld.

Product	2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse centra
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Opstellen samenwerkingsagenda's met gemeenten ter versterking van hun woon-, werk- en leefklimaat. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 zijn 11 samenwerkingsagenda's gesloten met de gemeenten Voerendaal, Venray, Simpelveld, Beesel, Peel en Maas, Vaals, Landgraaf, Horst aan de Maas, Echt-Susteren, Maastricht en Roermond. De agenda's, welke onder andere voorzien in de versnelde realisatie van 960 woningen met (bouw) investeringsimpuls van ca € 208 mln., worden zodanig		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	uitgewerkt door de gemeenten dat de hierin opgenomen projecten uitvoeringsgereed gemaakt worden. De impact van deze plannen en het effect van de beoogde resultaten is pas op termijn zichtbaar.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Samenwerkingsagenda's met gemeenten opgesteld en in uitvoering.	0	11	Pm *)	2020

*) Afhankelijk van initiatieven gemeenten.

Toelichting prestatie-indicatoren
Met de 11 genoemde gemeenten is inmiddels een agenda overeengekomen. Omtrent de inhoud van deze agenda's en de hierin opgenomen projecten zijn uw Staten geïnformeerd met de 8e en 9e informerende stukken 'Provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus' (maatregel 9), alsmede met de mededelingen portefeuillehouder van 4 juni 2020, 8 juli 2020, 14 oktober 2020, 8 december 2020, 15 december 2020 en 18 december. De gesloten /met de gemeenten overeengekomen en ondertekende agenda's met de hierin opgenomen projecten zijn uw Staten tegelijk met de mededelingen toegezonden. Deze agenda's zijn daarnaast ook nog openbaar te raadplegen op www.limburg.nl/onderwerpen/wonen/kwaliteit-limburgse/.

Product	2.4.3. IBA
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Realisatie van projecten welke zich onder meer richten op de herbestemming van gebouwen, de ontwikkeling van ruimte, flexibele stedelijke concepten, alternatieve energie, energiebesparing, duurzame mobiliteit en hergebruik van materialen. Deze projecten hebben een gezamenlijke multiplier groter dan 3. Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd. De IBA-projecten, zoals genoemd in het uitvoeringsprogramma, zijn in 2020 verder uitgewerkt. Eind 2020 heeft geresulteerd in 14 volledig afgeronde (deel)projecten en 29 projecten die (fysiek) in uitvoering zijn. Afgeronde projecten: 1. Park Urbana 2. Archeologisch depot 3. Luciushof 4. Zuidplein 5. Woontuin 6. BMV Hoensbroek-Zuid		1 en 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	7. Cultuurhuis Landgraaf Lichtenberg 8. Elisabeth Stift 9. IBA-Scoop 10. Herontwikkeling Loretoklooster Simpelveld 11. Kerk Kunrade 12. Sloop verpleegtehuis Mondriaan en aanleg park 13. Brug provinciale weg N274 Onderbanken 14. Mijnsteenbanken Projecten in uitvoering: 1. Schinkel-Zuid 2. Digitale ontsluiting U.R.S.-bestanden 3. Muziekboulevard/ Nieuwe Nor 4. Stadskantoor Heerlen 5. Royal Heerlen 6. Gevelfonds/ Rooftop 7. Auroraflat 8. Brightlands Smart Services Campus Programma 9. Wilhelminaberg 10. Ikgroenhet 11. Slot Schaesberg 12. Gebrookerbos 13. Leisurering 14. Leisure Lane 15. Brunssum-centrum-noord 16. Treebeek 17. Sociale Agenda Treebeek 18. St. Servatiuskerk Vaesrade 19. Hogerop Heerlerbaan 20. C-Mill 2.0 21. Center Court 22. Superlocal 23. Kunradersteengroeve 24. Zichtbaar maken Romeins verleden Simpelveld Bocholtz 25. Landmark N281 - Bocholtzerweg 26. De historische grachten van “het verzonken kasteel Etzenrade” 27. Reus van Schimmert 28. Wieldersschool		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	29. Gebiedsontwikkeling Thull Daarnaast is een groot aantal projecten in voorbereiding. De multiplier bedraagt thans 10,1. De in deze stukken opgenomen multiplier betreft de multiplier over de directe subsidiebijdragen, afgezet tegen de totale directe bijdragen van participanten, zoals wij die vanaf de vaststelling van het IBA kader aan uw Staten hebben gecommuniceerd. Vanaf de volgende rapportage zullen wij de multiplier gaan volgen zoals IBA die hanteert, en berekend wordt over de totale kosten van IBA. Deze zal naar verwachting uitkomen op een waarde tussen de 4 en de 5. Doel van IBA is om Parkstad aantrekkelijker te maken om te wonen, werken en recreëren. Reeds zichtbare resultaten hiervan zijn onder meer het transformeren van leegstaande en/of verouderde gebouwen en circulariteit (bijv. Kerk Kunrade, de Woontuin, Superlocal en Cultuurhuis Landgraaf), het vergroenen en opwaarderen van openbare ruimte (bijv. Ikgroenhet, Kasteel Etzenrade en Luciushof) en door het samen met bewoners van Parkstad bedenken en realiseren van initiatieven (bijv. Gebrookerbos). Het bewonersfonds van IBA, Bewoners maken Parkstad, stond al zo'n 45 bewonersprojecten met raad en daad bij.		
2. Vergroten van draagvlak en haalbaarheid door het verbinden van initiatiefnemers, burgers, bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld en deze betrekken bij (de verbetering van) IBA initiatieven door het organiseren van meerdere publieksevents, waaronder evenementen, exposities, congressen en	Deels gerealiseerd. Begin 2020 zijn door IBA diverse openbare publieksevents georganiseerd, waardoor de participatie, het draagvlak en de haalbaarheid vergroot zijn. Vanwege corona hebben gedurende de rest van het jaar geen grote publieksevents kunnen plaatsvinden. In plaats daarvan hebben wel een aantal digitale evenementen en		1 en 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
participatietrajecten, tijdens het Expojaar van IBA Parkstad. Rol Provincie: *partner*	kleinere evenementen plaatsgevonden. Deze stonden in het teken van bijvoorbeeld de start van projecten of het behalen van bepaalde mijlpalen.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Gerealiseerde multiplier > 3.	9,4	10,1	3	2020
2	Organiseren van meerdere publieksevents tijdens het IBA Expojaar.	0	15	30	2022

Toelichting prestatie-indicatoren
Vanwege de coronacrisis en het verschuiven van het Expojaar zijn de prestatie-indicatoren één jaar opgeschoven naar 2021 resp. 2022. Deze indicatoren zijn mede opgesteld aan de hand van door IBA opgestelde beleidskaders en rapportages, zoals het IBA handboek, het uitvoeringsprogramma en de IBA 50 placemat. De gerealiseerde multiplier is de multiplier van de door IBA aan projecten verstrekte subsidies over de totale projectinvesteringen. IBA bepaalt de multiplier over de totale IBA-begroting. Om éénduidigheid te krijgen zullen wij in het vervolg de definitie van IBA hanteren en hun multiplier opnemen in onze stukken. De multiplier geeft de verhouding aan tussen de totale IBA-bijdrage en de totale door derden ingebrachte middelen. Dit betreft niet de procesbijdragen voor bijvoorbeeld inzet of inhuur van expertise bij de totstandkoming van initiatieven.

Product	2.4.4. Regiodeal Transformatie Parkstad
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Als partner in de Regiodeal in nauw overleg met het programmabureau Regiodeal Parkstad (Stadsregio Parkstad) de voortgang bewaken in de uitvoering van de ‘eerste termijn’ van Regiodeal-projecten (Kwaliteitsimpuls centrum Heerlen, Integrale dorpsontwikkeling (i-DOP) Bocholtz en Aanpak particulier bezit in 2020 en verder. Rol Provincie: *partner, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 15 juli 2019 (2019/53967) en van 23 april 2020 (2020/15401) bent u over de stand van zaken van de 1e termijn projecten geïnformeerd. De beschikkingen 1e termijn (rijksmiddelen en provinciale middelen) zijn allemaal in 2020 vastgesteld. In 2020 is verder gestuurd op de uitvoering van deze beschikkingen. Burgers zijn geïnformeerd (en betrokken) bij de planontwikkeling. Voorbeelden hiervan zijn de		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	gebiedsontwikkeling Rolduckerveld en de integrale gebiedsontwikkeling Bocholtz. De uitvoering is langjarig en start vanaf medio 2021, vanaf dat moment zullen burgers ook fysieke werkzaamheden zien.		
2. Zorgdragen in nauw overleg met het programmabureau Regiodeal Parkstad voor een voortgangsrapportage van de Regiodeal richting rijksoverheid, Provinciale Staten en Raden. Rol Provincie: *partner, procesmanager*	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 23 april 2020 (2020/15401) bent u over de stand van zaken 2019 geïnformeerd. De voortgangsrapportage 2020 wordt separaat aan uw Staten beschikbaar gesteld. De reguliere verantwoordingsrapportage Regio Deal naar het Rijk wordt medio mei 2021 in de Regionale Regiegroep Regio Deal Parkstad Limburg behandeld en aansluitend in het Dagelijks Bestuur van Parkstad vastgesteld. Deze voortgangsrapportage 2020 wordt separaat aan uw Staten beschikbaar gesteld, voorafgaand aan de behandeling van de jaarstukken in Provinciale Staten.		1,2
3. Het mede met het programmabureau Regiodeal Parkstad zorg dragen voor een selectie van projecten voor de 2e termijn Regiodeal-projecten medio 2020 en zowel ambtelijke als bestuurlijke participatie in de afgesproken overlegstructuren met rijk en regio. Rol Provincie: *partner, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 23 april 2020 (2020/15401) bent u geïnformeerd over de 2e termijn projecten Regiodeal Parkstad Limburg en de bijbehorende cofinanciering. In 2020 is verder gestuurd op de totstandkoming van projectplannen en de bijbehorende beschikkingen. Een gedeelte van deze beschikkingen is reeds vastgesteld. De overige beschikkingen zullen in 2021 worden vastgesteld. De projecten bevinden zich in de voorbereidingsfase. De start van de uitvoering (bij fysieke projecten bouwwerkzaamheden) is naar verwachting in 2021. De effecten zullen daarmee ook voor de burger komende jaren zichtbaar worden. Om een trendbreuk te bewerkstelligen en de gezondheidssituatie en de arbeidsmarktparticipatie te verbeteren worden projecten zoals “Kansrijke start”,		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	"De gezonde basisschool van de toekomst" en "Beyond" over Parkstad uitgerold. De projecten in het thema wonen en leefbaarheid zijn gefocust op het slopen en verbeteren van de goedkope particuliere woningvoorraad in Parkstad. In het totaal worden met de tweede termijn 623 particuliere woningen aangepakt. Deze aanpak, die gepaard gaat met een achter-de-voordeur-aanpak, kan op gebiedsniveau uitgroeien tot een integrale wijkaanpak die bijdraagt aan een verbetering van de leefbaarheid van wijken, het verbeteren van het functioneren van de regionale woningmarkt en het inlopen van de achterstanden van de regio. Door de start van de aanpak onder het thema veiligheid wordt op gebiedsniveau een verbinding gelegd tussen de aanpak van veiligheid en ondermijning en andere leefbaarheidsvraagstukken. Daarbij wordt aansluiting gezocht bij de gebiedsgerichte aanpak van de andere programmalijnen (Rolduckerveld, Oud Nieuwenhagen).		
4. Zorgdragen in nauw overleg met het programmabureau Regiodeal Parkstad voor een eindevaluatie van de Regiodeal Parkstad in 2023. Rol Provincie: *partner, procesmanager*	Nog niet van toepassing		1,2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 1-1-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Opstellen van een jaarlijkse voortgangsrapportage voor Rijk, Provinciale Staten en Raden in nauwe samenwerking met het programmabureau Regiodeal Parkstad.	0	1	1	jaarlijks
3	Selectie van een 2e tranche aan Regiodeal-projecten waarvan de Rijksbijdrage via het Provinciefonds uitgekeerd zal worden.	0	1	1	2020
4	Opstellen van eindevaluatie in 2023 voor Rijk, Provinciale Staten en Raden in nauwe	0	0	1	2023

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 1-1-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	samenwerking met het programmabureau Regiodeal Parkstad.				

Toelichting prestatie-indicatoren
1. en 2. Voortgangsrapportage-verplichting op basis van Regiodeal-overeenkomst. 3. Rijksmiddelen zijn via Decentralisatie-uitkeringen (periode 2019-2021) in het Provinciefonds gestort. 4. In de Regiodeal-overeenkomst is afgesproken om na afloop van de Regiodeal (looptijd 2019 t/m 31-12-2022) een evaluatie over het instrument Regiodeal inclusief de samenwerking met Rijk en regio op te stellen. Een deel van de projecten binnen de Regiodeal loopt door tot na 2022.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.4 Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
2.4.1. Stedelijke ontwikkeling	765	-315	450	450	0	-
2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse centra	0	373	373	244	129	V
2.4.3. IBA	4.511	-1.455	3.056	2.404	652	V
2.4.4. Readiodeal transformatie Parkstad	0	27.213	27.213	16.986	10.228	V
	5.277	25.816	31.093	20.083	11.009	V
Personele lasten	1.089	0	1.089	1.060	30	
Totaal lasten	6.366	25.816	32.182	21.143	11.039	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.4.4. Readiodeal transformatie Parkstad	0	13.077	13.077	13.077	0	-
Totaal baten	0	13.077	13.077	13.077	0	-
Totaal saldo van baten en lasten	**-6.366**	**-12.739**	**-19.105**	**-8.066**	**-11.039**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve DU Regiodeal Parkstad	0	13.077	13.077	13.077	0	
Onttrekking reserves						
Reserve Transitiefonds	0	2.570	2.570	2.570	0	
Reserve DU Regiodeal Parkstad	0	16.405	16.405	16.405	0	
Totaal onttrekkingen	0	18.975	18.975	18.975	0	
Saldo mutatie reserves	**0**	**5.898**	**5.898**	**5.898**	**0**	
Resultaat	**-6.366**	**-6.841**	**-13.207**	**-2.168**	**-11.039**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.4. Stedelijke ontwikkeling resteert een voordelig resultaat van € 11,03 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 11,00 mln. nadeliger dan geraamd. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe. **Kwaliteitsimpuls Limburgse Centra**

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 0,13 mln. lager dan begroot. Realisatie van een bedrag van € 0,1 mln. voor het Leefbaarheidsfonds Holtum was voorzien in 2020, maar heeft vertraging opgelopen. Dit bedrag is destijds, gedekt uit restantmiddelen voor Stedelijke

Ontwikkeling (herijkte beschikking 2019 Stedelijke Ontwikkeling Sittard-Geleen). Afstemming met de gemeenten hierover is nog niet afgerond. Daarnaast resteert een bedrag (€ 0,03 mln.) aan proceskosten Kwaliteit Limburgse Centra (voor de uitvoering van de Nadere subsidieregels Kwaliteit Limburgse Centra). Voorgesteld wordt beide bedragen over te hevelen naar 2021.

2.4.3. IBA

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 0,65 mln. lager dan begroot. Op 13 mei 2016 hebben PS ingestemd met het Kader IBA Parkstad en de inzet van de intensiveringsmiddelen. Inmiddels is het jaarplan en begroting 2021 van IBA Parkstad vastgesteld. Dekking voor dit jaarplan 2021 is o.a. een bijdrage, die door de Provincie is toegezegd als bijdrage voor het in de AvA van 18 februari 2019 verleende uitstel van het Expojaar. De provinciale financiële bijdrage wordt in 2021 geëffectueerd. Het restantbudget 2020 moet hiervoor behouden blijven en worden overgeheveld naar 2021 om aan deze verplichtingen te kunnen voldoen.

2.4.4. Regiodeal Parkstad

De Regio Deal Parkstad heeft t.a.v. de lasten tot een voordelig financieel resultaat geleid van € 10,228 mln. Dit is veroorzaakt door een 5-tal begrote projecten (m.b.t. provinciale bijdragen) waarvan provinciale subsidiebeschikkingen in 2021 zullen worden verleend.. Voorts is voor één project reeds een beschikking afgegeven en de verlening geschiedt in 2021 (€ 0,225 mln.). Voor een overig project is ook een beschikking geaccordeerd en vindt conform afspraak de restant verlening (€ 1,179 mln.) in 2021 plaats. Gevolg is, dat de begrote bedragen welke nog niet zijn beschikt voor een totaal van € 10,228 mln. via het proces Jaarrekening 2020 worden overgeheveld en begroot in 2021. De baat (€ 13,077 mln.), betreffende de decentralisatie-uitkering DU Regiodeal Parkstad is conform begroting 2020 volledig gerealiseerd en leidt niet tot een verschil.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Verbonden partijen
IBA-Parkstad

De in de tabel opgenomen verbonden partij draagt bij aan de doelen van programma 2.4. Stedelijke ontwikkeling. IBA Parkstad spitst zich specifiek toe op de realisatie van een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat in Zuid-Limburg, middels ondersteuning van toonaangevende projecten zoals nader toegelicht onder product 2.4.3.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

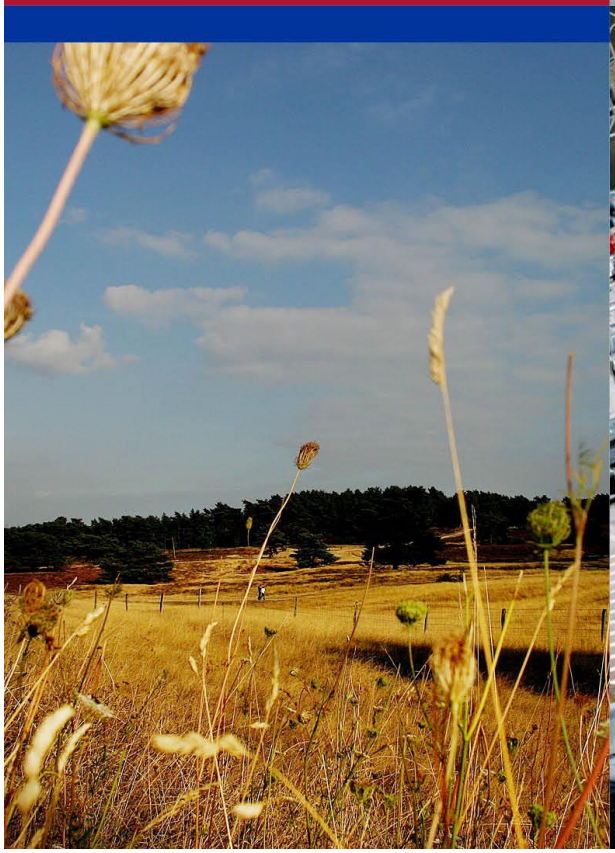

CARRIER
SCHOLS
massmann

3.1. Openbaar vervoer en railagenda

In de dagelijkse mobiliteit speelt het openbaar vervoer een belangrijke rol, zeker in combinatie met de fiets. Die rol (en het belang) van openbaar vervoer zal in de toekomst verder veranderen en groter worden, zo is althans de verwachting in het Toekomstbeeld OV 2040. Voor Limburg betekent dit onder andere dat openbaar vervoer bijdraagt aan de economische en sociale structuurversterking. Het belang van de reiziger staat daarbij voorop. De railagenda kent lopende projecten met een belangrijke regionale en internationale component. De investeringen in het Openbaar Vervoer (OV) en de spoorinfrastructuur moeten onder andere leiden tot een betere ontsluiting van de arbeidsmarkt, bijdragen aan de Limburgse Topsectoren, de Limburgse Kennis-As en het vergroten van de agglomeratievoordelen in onze stedelijke grensregio's.

Wat willen we bereiken?

We willen voor Limburg werken vanuit één multimodaal Mobiliteitsplan, één afwegingskader en één financieel kader voor alle investeringen en risico's. De invulling van het programma is gebiedsgericht, integraal en internationaal. Verder onderzoek is noodzakelijk om te komen tot een samenhangende uitwerking van het regionale mobiliteitssysteem met een nadrukkelijke rol voor hoogwaardig openbaar vervoer, bus, fiets en "mobility-hubs". De reiziger mag (en moet) daarbij nog meer centraal komen te staan dan dat nu het geval is. Meer service en een hogere kwaliteitsbeleving zijn daarom medebepalend bij de invulling en uitwerking van het mobiliteitssysteem. De OV-concessie is ademend, dat wil zeggen dat wijzigingen mogelijk zijn, waarbij de gemaakte afspraken met Arriva binnen het contract niet uit het oog mogen worden verloren.

In de brede mobiliteitscontext signaleren we een ontwikkeling van de opkomst en introductie van mobiliteitsdiensten (in de breedste zin van het woord). Voor de uitvoering van de OV-concessie oriënteren we ons daarom op de vraag wat er nodig is om tot een transitie te komen van 'aanbieden van openbaar vervoer' naar 'aanbieden van een mobiliteitsdienst' en willen we, mede in relatie tot de Mobiliteitsaanpak, nieuwe initiatieven en diensten op het gebied van mobiliteit beter en duidelijker positioneren in of ten opzichte van de OV-concessie. Hierbij valt te denken aan:

- de mogelijke doorontwikkeling van vraaggestuurde mobiliteitsdiensten zoals de Wensbus;
- knooppunten;
- de start van de pilot MaaS (Mobility as a Service);
- het verkennen van ticketing-vraagstukken;
- de verdere verkenning naar en mogelijke introductie van deel(fiets)systemen;
- het herijken van vraaggestuurde mobiliteitsdiensten.

Vanzelfsprekend is en blijft het aansturen van de OV-Concessie ook een belangrijk thema.

Over de realisatie van de elektrificatie van de Maaslijn zijn in 2018 en 2019 afspraken gemaakt met het Rijk, ProRail en regionale partners. In de periode tot en met elektrificatie (voorzien in 2024) zal de bestaande dieselexploitatie moeten worden voortgezet. Naast het maken van afspraken hierover met Arriva is het van belang om gezamenlijk met partners te bezien hoe we in die periode de uitvoeringskwaliteit van de Maaslijn op een zo hoog mogelijk niveau krijgen en houden. Het langer

doorzetten van de dieselexploitatie op de Maaslijn leidt tot een substantiële kostenpost. Wij zullen in samenspraak met onze concessiehouder Arriva streven naar schade beperkend handelen.

Op langere termijn speelt het Toekomstbeeld OV 2040. Daarvoor zijn begin 2019 de contouren gepresenteerd waarin de ambities van het Rijk, provincies, metropoolregio's, vervoerders en ProRail (met als horizon 2040) zijn beschreven. Vanuit deze ambities zijn gezamenlijke acties geformuleerd die we ook zullen oppakken. Om een belangrijke bijdrage te leveren aan maatschappelijke opgaven rondom economie, woningbouw en leefomgeving is een aantal pijlers geformuleerd die ook van groot belang zijn voor het openbaar vervoer binnen Limburg. De pijlers zijn:

1. Focus op de kracht van openbaar vervoer;
2. Drempelloos van deur - tot - deur;
3. Veilig, duurzaam en efficiënt openbaar vervoer.

Met het 'Mobiliteitsplan Limburg. Slim op weg naar morgen' zijn in 2018 hoofdlijnen geschetst voor een toekomstbestendige, toegankelijke, slimme, schone en grenzeloze mobiliteit waarbij mensen zich naar wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Dit doen wij op basis van gebiedsopgaven met vijf mobiliteitsdoelen (fysieke en digitale bereikbaarheid):

- Wij houden onze stedelijke gebieden aantrekkelijk;
- Wij houden ons platteland vitaal dankzij goede fysieke en digitale bereikbaarheid;
- Wij versterken onze economie dankzij de ontwikkeling van economische clusters;
- Wij willen een internationale koploper blijven in de logistiek en agri-business;
- Wij versterken de vrijetijdseconomie.

De Railagenda van Limburg kent lopende projecten met een belangrijke regionale en internationale component. In het kader van het Trans- Europees Netwerk is onderzoek gedaan naar de vereenvoudiging van tarifering, reisinformatie en ticketingsystemen. Er worden stappen gezet bij lopende initiatieven zoals de Drielandentrein (Aken - Heerlen - Maastricht - Luik). De grensoverschrijdende verbinding Eindhoven - Düsseldorf wordt aanbesteed door onze Duitse partner Verkehrsverbund Rhein Ruhr. De ambitie is om in 2025 te starten met een directe snelle treinverbinding tussen Eindhoven en Düsseldorf. Ten aanzien van de verbindingen Amsterdam - Eindhoven - Heerlen - Aken maar ook Weert - Hamont voert het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat een aantal onderzoeken uit om op nationaal niveau tot besluitvorming te komen.

Met de regionale Railagenda werken we resultaatgericht aan de realisatie van station Maastricht-Noord fase 2 en de spoorverdubbeling tussen Heerlen en Landgraaf. Station Kerkrade-west wordt in een brede bereikbaarheidsverkenning Regio Parkstad - Stadt Aachen (conform het Mobiliteitsplan) verder onderzocht. Daarbij kijken we ook naar de relatie met de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij. We zijn eigenaar van de 'Miljoenenlijn' tussen Schin op Geul en Kerkrade, en daarmee verantwoordelijk voor het onderhoud en de instandhouding van deze spoorlijn.

Kansen liggen op het gebied van de verduurzaming van de chemie, emissieloos transport en vervoer. In de ontwikkeling van knooppunten wordt zorgvuldig omgegaan met de schaarse ruimte en wordt op basis van een duurzaamheidsladder de ruimtelijke inpassing afgewogen.

Bovengenoemde ambities vertalen we naar de provinciale mobiliteitsdoelen. Dit doen we via een gebiedsgerichte aanpak. Met deze aanpak zorgen we er voor dat de verbinding wordt gezocht met andere provinciale doelstellingen.
Het afwegingskader Mobiliteitsopgaven en -ambities helpt ons daarbij om te kiezen voor de meest effectieve oplossingen. We werken komend half jaar toe naar een uitvoeringsprogramma OV waarbij we van beleid naar acties en uitvoeringsprojecten komen. Ook de gebiedsverkenningen en de landelijke trajecten zorgen voor input.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Limburg beschikt over een (inter)nationaal openbaar vervoer en railsysteem met snelle, frequente robuuste verbindingen.

Criterium 2: Openbaar vervoer dient een deel van de mobiliteitsgroei op te vangen waarbij in stedelijke gebieden de verschillende aanbieders van openbaar vervoer de belangrijkste vervoersmiddelen worden en complementair zijn aan elkaar.

Criterium 3: De kwaliteitsbeleving van het openbaar vervoer binnen Limburg dient verhoogd te worden.

Criterium 4: De Limburgse concessie is uiterlijk in 2025 zero emissie.

Criterium 5: Drempelloos van deur - tot - deur.

Criterium 6: Reisinformatie, betrouwbaarheid en punctualiteit voor de reiziger binnen het openbaar vervoer dient verbeterd te worden met prioriteit op de Maaslijn.

Wat hebben we bereikt?

Als gevolg van COVID-19 is het OV-gebruik landelijk fors gedaald (met op het dieptepunt in Limburg 10 tot 15% van het gebruikelijke aantal reizigers in de vergelijkbare periode in 2019). Openbaar vervoer werd door het kabinet aangemerkt als vitale functie en diende om die reden zo veel mogelijk in stand te blijven. Landelijk zijn vanaf het moment van ingang van de intelligente lockdown in afstemming en overleg tussen Rijk, vervoerbedrijven en decentrale overheden maatregelen genomen om het openbaar vervoer in Nederland, gegeven de situatie, zo goed mogelijk te laten blijven functioneren. Protocollen en adviezen van het RIVM zijn daarbij steeds leidend geweest, maatregelen van het kabinet om de crisis te bestrijden zijn in acht genomen. Ook de wens om landelijk in het openbaar vervoer een eenduidige set maatregelen te presenteren en om er voor te zorgen dat het openbaar vervoer dat aangeboden werd, voldeed aan behoeften van reizigers, zijn van invloed geweest op de keuzes zoals die ten aanzien van verschillende maatregelen zijn gemaakt. Arriva heeft in samenwerking met de Provincie op basis van beperkte informatie over de gevolgen van COVID-19 keuzes gemaakt waarmee een basisvoorziening aan openbaar vervoer in stand kon worden gehouden en waarmee vanaf 1 juli 2020 een succesvolle invulling van de dienstregelingen heeft kunnen plaatsvinden. Arriva heeft voor het jaar 2020 een compensatiebedrag € 15,95 mln. ontvangen van het Rijk. Deze compensatie is verstrekt via een subsidie door de Provincie Limburg. Tevens heeft de Provincie Limburg het bedrag van haar exploitatiebjjdrage aan Arriva in 2020 in stand gehouden en niet gekort als gevolg van minder gereden kilometers. Dit als voorwaarde van het Rijk om gebruik te kunnen maken van de Beschikbaarheidsvergoeding 2020. Positief gevolg van COVID-19 in relatie tot het thema Openbaar Vervoer is dat de reeds ingezette samenwerking

tussen onderwijsinstellingen, grote werkgevers, Arriva en de Provincie de urgentie extra onderstreepte. Hiermee hebben we maatregelen versneld kunnen invoeren met groot draagvlak.

In 2020 zijn nadere afspraken gemaakt over de gevolgen van de aangepaste planning van de Maaslijn voor de OV-concessie. Provinciale Staten hebben op 14 februari 2020 bij besluit G-20-001 Statenvoorstel Verrekening financiële effecten voor Arriva de kaders hiervoor aangegeven. Deze zijn verder uitgewerkt en hebben geresulteerd in een vaststellingsovereenkomst met Arriva. In mei 2020 heeft de Provincie aan Arriva schriftelijk laten weten geen gebruik te maken van het inroepen van de verlengingsoptie lease dieseltreinstellen voor de jaren 2025 en 2026. Ten aanzien van het verlengen van de concessie is de Provincie nog in gesprek over de termijn van verlenging met maximaal 7,5 jaar. In 2021 wordt meer duidelijkheid verwacht over de juridische en financiële haalbaarheid. De termijn wijkt af van de vaststellingsovereenkomst, maar zowel Arriva als de Provincie hebben schriftelijk bevestigd hiermee akkoord te gaan. Dit vanwege de complexe invloed van COVID-19.

Op basis van huidige trends en ontwikkelingen en de eerdergenoemde ambities uit de concessie en andere beleidsdocumenten waaronder het mobiliteitsplan “Slim op weg naar morgen” zal in 2021 het Ontwikkelplan OV Limburg worden gepresenteerd. Vanuit dit beleidskader werken wij toe naar concrete maatregelen voor de korte, middellange en lange termijn. Onderdeel van het Ontwikkelplan OV is een Uitvoeringsprogramma OV welk concrete richting en invulling geeft aan onze ambities en kaders en dat in 2020 gepresenteerd is aan Provinciale Staten.

Op langere termijn speelt het Toekomstbeeld OV 2040. Daarvoor zijn begin 2019 de contouren gepresenteerd waarin de ambities van het Rijk, Provincies, metropoolregio’s, vervoerders en ProRail (met als horizon 2040) zijn beschreven. In 2020 is een ontwikkelagenda opgesteld, waarin de urgentie wordt benadrukt voor brede maatschappelijke opgave en OV-maatregelen en waarbij (beslis)informatie is opgeleverd over een kansrijk stapsgewijs ontwikkelpad met OV-maatregelen. In het eerste kwartaal van 2021 wordt deze ontwikkelagenda van het Toekomstbeeld OV richting 2040 vastgesteld. Dit gaat over alle onderwerpen die deel uitmaken van het Toekomstbeeld OV zoals: de inrichting van het OV-netwerk, deur-tot-deurreis vanuit ketens en knooppunten, maar ook nieuwere concepten zoals Bus Rapid Transit (hoogwaardige, snelle en frequente busverbindingen) en mogelijkheden voor alternatieve bekostiging.

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft met haar besluit van 14 december 2020 (kenmerk IenW/BSK-2020/238546, 244877) aan de Provincie Limburg een specifieke uitkering verleend (€ 34,469 mln.) voor de inbouw van European Rail Traffic Management System (ERTMS).

De gunning van de verbinding Eindhoven – Düsseldorf door Verkehrsverbund Rhein Ruhr is voorzien in 2021, aanbiedingen zijn ontvangen in 2020. Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat werkt parallel aan de inpassing van de treindienst in Nederland. Aandachtspunt zijn de infrastructurele aanpassingen aan de knoop Eindhoven en knoop Venlo die noodzakelijk zijn voor deze verbinding. In het BO MIRT 2020 zijn goede afspraken over de financiering van het station Eindhoven.

In juli 2020 heeft een ruime Kamermeerderheid nogmaals herbevestigd om vanaf 2025 een intercity te willen laten rijden vanuit de Randstad via Eindhoven en Heerlen naar Aken. ProRail is een onderzoek gestart naar de technische haalbaarheid van de vervoersplannen die door NS en Arriva zijn gepresenteerd in juli 2020.

Het ministerie van IenW is in afwachting van het onderzoek naar de financiële haalbaarheid dat door de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) wordt uitgevoerd naar de verbinding Weert – Hamont – Antwerpen. De verwachting is dat dit onderzoek in Q1 2021 is afgerond. De realisatie van de infrastructurele maatregelen tussen Mol en Hamont (dus aan Belgische zijde) zijn reeds gestart.

De Provincie Limburg heeft in de concessie de ambitie opgenomen om te komen tot een Drielandentrein Luik – Maastricht – Heerlen – Aken. De vervoerders NMBS, NS en Arriva hebben de intentie uitgesproken om voor de periode tot 2025 de Drielandentrein gezamenlijk uit te gaan voeren. Om de trein in 2023 te kunnen laten rijden moet er in de zomer van 2021 worden gestart met de capaciteitsaanvraag. Het is wenselijk dat er dan ook helderheid is over de wijze waarop de exploitatie vorm wordt gegeven vanaf 2025. De lopende concessies van NMBS en Arriva zijn hierbij eveneens uitgangspunt. Rijk neem de stap om deze zaak met de Federale Overheidsdienst (FOD) van België te bespreken en deze te verzoeken de genoemde efficiencyslag te onderzoeken en af te stemmen met de Nederlandse partners.

Met de komst van de tramverbinding Maastricht – Hasselt wordt Gedeputeerde Staten op grond van de Wet lokaal spoor verantwoordelijk voor de aanleg, het beheer, het gebruik en de veiligheid van het Nederlandse deel van de tramverbinding. In 2020 is een Beheervisie op- en vastgesteld en is een aantal kaders vastgesteld van waaruit we verder invulling geven aan de totstandkoming van producten en processen.

Ten aanzien van de invoer van zero emissie is met Arriva contractueel afgesproken dat uiterlijk december 2026 de Limburgse concessie zero emissie dient te zijn.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Beheersing van het contract met Arriva De inzet is dat we sturen op het contract waarbij de basiselementen van het integraal projectmanagement worden geïntroduceerd. Hierbij is het van groot belang dat we een goede balans vinden tussen het contract en de omgeving, waarbij de reiziger voorop staat. In 2019 hebben we een basis gelegd voor het integrale projectmanagement datwe in 2020 doorontwikkelen.	Gerealiseerd. Sinds start van de concessie werken we via het integraal projectmanagement. Sturing op het contract vindt plaats met het oog op en in het belang van de reiziger. Via deze sturing zorgen we er voor dat de reiziger het OV krijgt, zoals dat door de Provincie is gevraagd. De ontwikkelingen binnen het openbaar vervoer zijn voornamelijk bepaald door de ontwikkelingen op de Maaslijn en de impact van COVID-19 (beschikbaarheidsvergoeding) op het aantal reizigers en de maatregelen binnen het openbaar vervoer. Arriva heeft in 2020 een compensatiebedrag van € 15.950.000 ontvangen van het Rijk. Het bedrag heeft betrekking op de		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *toetser, subsidiënt, partner*	periode van 15 maart 2020 tot 1 januari 2021.Deze ontwikkelingen hebben de samenwerking tussen de Provincie en Arriva versterkt met oog voor het contract. In 2020 is het Rijk, de Provincie en Arriva overeengekomen dat de inbouw van European Rail Traffic Management System (ERTMS) gefinancierd wordt vanuit het Rijk. Er is een subsidie verleend van € 34.469.000.		
2. Doorontwikkeling van de Limburgbrede ontwikkeltafel De ontwikkeltafels zijn in 2019 gestart en in 2020 wordt de Limburgbrede ontwikkeltafel verder doorontwikkeld met aandacht voor communicatie, duurzaamheid en innovatie. Dit vindt in afstemming met diverse stakeholders plaats. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 is gestart met de ontwikkeling van het ontwikkelplan voor openbaar vervoer dat op de korte en de middellange termijn de contouren aangeeft van de activiteiten die we binnen openbaar vervoer uitvoeren. Daarmee leggen we een belangrijk fundament op basis waarvan we verder invulling geven aan de ontwikkeltafels. Dit ontwikkelplan is ook in concept gepresenteerd aan leden van uw Statencommissie. Afgesproken is dat de leden van uw Staten betrokken worden in het verder doorontwikkelen van het plan om in Q2 te komen tot een definitief plan. Tevens is en wordt het plan ook afgestemd met diverse stakeholders waaronder NS, ProRail en Arriva.		1,2,3,5,6
3. Grensoverschrijdende treinverbindingen Belangrijkste inzet is dat in 2020 het grensoverschrijdend openbaar vervoer tussen Maastricht en Luik verbetert op het vlak van kwaliteit en frequentie. De inzet is dat voor de dienstregeling 2020 invulling wordt gegeven aan de optie dat binnen de concessie van Arriva de multicourante treinen van Arriva tussen Maastricht en Luik gaan rijden. Ten aanzien van de verbindingen Weert - Hamont is de intentie dat de voorbereidingen worden opgestart voor de uitvoering van elektrificatie en spoorbeveiliging. Ten aanzien van Amsterdam - Eindhoven - Heerlen - Aken is het streven dat de	Niet gerealiseerd. Grensoverschrijdende verbindingen zijn van groot belang voor Limburg om de reizigers op euregionaal niveau met elkaar te verbinden op het vlak van wonen, werken en recreëren. Het is niet haalbaar gebleken de verbinding tussen Maastricht en Luik in 2020 te verbeteren. De inzet is dat medio 2023 deze verbinding kwalitatief en kwantitatief wordt verbeterd. Ten aanzien van de grensoverschrijdende verbinding Weert – Hamont is de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) gestart met een haalbaarheidsanalyse. Deze analyse is nog niet opgeleverd. Ten aanzien van de grensoverschrijdende verbinding naar Aken voert ProRail een onderzoek uit naar de technische uitvoerbaarheid van twee vervoersplannen.		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
aanbesteding voor de exploitatie wordt opgestart. Rol Provincie: *ondersteuner*			
4. Schadebeperkend handelen exploitatie treindienst Maaslijn Het langer doorzetten van de dieselexploitatie op de Maaslijn leidt tot aanvullende kosten, door duurder onderhoud, meer brandstofgebruik en hogere huur van treinen op de Maaslijn. Hierbij zullen we in samenspraak met onze concessiehouder Arriva streven naar schade beperkend handelen en komen tot een overeenkomst. Continue aandacht voor de punctualiteit en betrouwbaarheid op de Maaslijn is van groot belang en in samenspraak met ProRail, Arriva en het Ministerie zal gezocht worden naar verbetervoorstellen, maar ook een goede en adequate informatie naar de reiziger. Rol Provincie: *toetser, financier, partner*	Gerealiseerd. Het verbeteren van de Maaslijn is van groot belang om de betrouwbaarheid en de robuustheid te verbeteren. De reiziger zal meer comfort worden geboden door de inzet van nieuw elektrisch materieel, waarbij ook de punctualiteit wordt verbeterd. Arriva en de Provincie hebben een financieel arrangement gemaakt en vastgelegd in een vaststellingsovereenkomst. De financiële schade voor de Maaslijn is vastgesteld op € 49 miljoen, waarbij in samenspraak met Arriva wordt onderzocht in hoeverre het verlengen van de concessie kan worden ingezet ter compensatie van het schadebedrag. Hierbij zal een advies bij de Europese commissie worden ingewonnen. ProRail, Provincie en Arriva hebben gewerkt aan een strategisch communicatieplan. Momenteel wordt dit plan uitgewerkt in een uitvoeringsplan met bijbehorende begroting.		6
5. Start pilot MaaS In 2019 is de aanbesteding voor de pilot binnen Limburg gestart. In 2020 zal de pilot in werking gaan. Rol Provincie: *financier, ondernemer*	Gerealiseerd. De pilot is één van de zeven nationale MaaS-pilots en is door de Provincie Limburg en het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat uitgeschreven, in samenwerking met Programmabureau Zuid-Limburg Bereikbaar. Tijdens de pilot moet Via-Go zich ontwikkelen tot een oplossing waar de persoonlijke en ook internationale mobiliteitsbehoefte van reizigers in Nederland, Duitsland en België wordt gekoppeld aan een aanbod van verschillende, duurzame mobiliteitsvormen aan weerszijden van de grens. De pilot Maas is gegund aan Arriva en in 2020 is de app ViaGo vanwege COVID-19 vooralsnog kleinschalig in werking gegaan.		5,6
6. Uitvoeringsprogramma Knooppunten (Overstappunten)	Gerealiseerd. De evaluatie van het uitvoeringsprogramma Knooppunten heeft plaats gevonden en de resultaten en aanbevelingen maken onderdeel uit		3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Het uitvoeringsprogramma Knooppunten wordt in 2020 geëvalueerd. Rol Provincie: *subsidiënt, ondernemer*	van ontwikkelplan Openbaar vervoer. Het ontwikkelplan is toegelicht in een werksessie op 10 november 2020 met leden van uw Statencommissie.		
7. Uitvoering projecten Wensbus In 2020 zal een evaluatie worden opgestart om te bezien hoe en op welke wijze projecten binnen de Wensbus kunnen worden voortgezet. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt*	Gerealiseerd. De evaluatie is afgerond en de aanbevelingen worden meegenomen in een nieuwe subsidieregeling voor de Wensbus. Deze nieuwe regeling zal in de vorm van een brief aan uw Staten worden medegedeeld. De verwachting is dat de nieuwe regeling in Q2 gereed zal zijn. Absolute inzet is dat de regeling wordt doorgezet. De Wensbus rijdt op afroep in gebieden waar geen of onvoldoende openbaar vervoer is. Het is een initiatief van vrijwilligers om de bereikbaarheid en leefbaarheid in kleine kernen en in wijken en buurten te ondersteunen.		2
8. Beheer en onderhoud DRIS (Dynamisch Reis Informatie Systeem) DRIS –panelen dienen ook in 2020 onderhouden te worden. Dit is een regulier terugkomende onderhoudspost Rol Provincie: *ondernemer, financier*	Gerealiseerd. Het onderhoud van de DRIS-panelen is een regulier proces en is behaald.		6

Product	3.1.2. Railagenda
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Realisatie opwaardering infrastructuur Maaslijn Het Rijk als opdrachtgever en ProRail als opdrachtnemer zullen het ontwerp en de onderzoeken voor de infra afronden en de procedure voor het ruimtelijk plan wordt gestart. Rol Provincie: *ondersteuner, toetser, financier*	Deels gerealiseerd. Er is vertraging opgetreden en PS is geïnformeerd over een majeur oplopende kostenraming van het project Maaslijn die de beschikbare dekking (bandbreedte) ruimschoots overstijgt (11 september en 27 november 2020). De afronding van het ontwerp en de start van de procedure van het Provinciaal inpassingsplan wordt in 2021 gerealiseerd.		1,3,6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Overleg met alle partners wordt gevoerd.		
2. Realisatie spoorverdubbeling Heerlen – Landgraaf De Provincie zal het ontwerp en de onderzoeken voor de infra in 2020 afronden. Tevens dient de ruimtelijke ordeningsprocedure afgerond te worden om de aanbesteding op te kunnen starten Rol Provincie: *financier, ondernemer*	Gerealiseerd. Het vaststellen van het Provinciaal inpassingsplan en Kredietbesluit 2020 SVHL heeft op 6 april 2020 plaatsgevonden door Provinciale Staten. Tegen dit besluit is één beroep ingediend bij de Raad van State. Daardoor is er (nog) geen onherroepelijk Provinciaal inpassingsplan. De aanbesteding is afgerond en gunning heeft op 3 december 2020 plaatsgevonden.		1,3,6
3. Aanbesteding en gunning Tramverbinding Maastricht – Hasselt In 2020 zal de gunning plaatsvinden van het werk Tramverbinding Maastricht – Hasselt Rol Provincie: *partner, financier, mede-opdrachtgever*	Niet gerealiseerd. De aanbestedingsprocedure is vertraagd door (politieke) discussies in Vlaanderen. De eerste offerte(s) dient/dienen in april 2021 te worden ingediend.		1,3

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.1 Openbaar vervoer en railagenda	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement	62.852	40.525	103.377	144.334	-40.957	N
3.1.2. Railagenda	7.689	1.873	9.562	1.179	8.383	V
	70.541	42.398	112.939	145.513	-32.574	N
Personele lasten	1.071	0	1.071	1.042	29	
Kapitaallasten	1.516	-259	1.258	1.258	0	
Totaal lasten	73.129	42.139	115.268	147.813	-32.545	N
Baten						
Reguliere middelen						
3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement	8.023	4.360	12.383	57.650	-45.267	V
3.1.2. Railagenda	14.102	-32.102	-18.000	-25.819	7.819	N
Totaal baten	22.125	-27.742	-5.617	31.830	-37.447	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-51.003**	**-69.881**	**-120.884**	**-115.982**	**-4.902**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Bestemmingsreserve ZLSM	34	0	34	40	-6	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	14.002	-2.071	11.931	11.904	27	
Totaal toevoegingen	14.036	-2.071	11.965	11.943	22	
Onttrekking reserves						
Bestemmingsreserve ZLSM	0	115	115	115	0	
Reserve realisatie N266	0	3.900	3.900	3.900	0	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	64.466	62.478	126.944	122.083	4.861	
Totaal onttrekkingen	64.466	66.493	130.959	126.098	4.861	
Saldo mutatie reserves	**50.430**	**68.564**	**118.994**	**114.155**	**4.839**	
Resultaat	**-574**	**-1.317**	**-1.890**	**-1.827**	**-63**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.1. Openbaar vervoer en railagenda resteert een voordelig resultaat van € 0,06 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 4,90 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 32,57 mln. hogere lasten en € 37,45 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 40,96 mln. hoger dan begroot. Dat wordt veroorzaakt door:

- een nadelig verschil in verband met de bijdragen voor de inbouw van ERTMS (€ 29,97 mln.) en voor de beschikbaarheidsvergoeding in verband met COVID-19 (€ 12,76 mln.); hiermee is in de begroting geen rekening gehouden;
- een voordelig verschil (€ 1,26 mln.) bij het project Pilot Mobility as a Service (MaaS); verdere uitvoering vindt plaats in 2021. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- een voordelig verschil in de proceskosten voor OV en concessiemanagement (€ 0,51 mln.). Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 45,27 mln. hoger dan begroot.
Dat wordt veroorzaakt door:

- een voordelig verschil in verband met Rijksbijdragen voor inbouw ERTMS (€ 29,97 mln.) en de beschikbaarheidsvergoeding (€ 12,76 mln.); hiermee is in de begroting geen rekening gehouden;
- een voordelig effect van € 2,9 mln. In het kader van de inzet van de Bereikbaarheidsmiddelen is voor de dekking van de uitgaven er voor gekozen eerst de Brede Doeluitkering (BDU) Verkeer en vervoer daarvoor te besteden. Er heeft een administratieve verschuiving plaatsgevonden van de dekking uit de egaliserende Reserve Bereikbaarheidsmiddelen naar de BDU. Hierdoor zijn begrotingstechnisch verschillen ontstaan die geen effect hebben op het jaarresultaat;
- een nadelig effect van € 0,36 mln. in verband met voordelige afrekeningen van voorgaande jaren. Hiermee is in de begroting geen rekening gehouden.

3.1.2. Railagenda

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 8,38 mln. lager dan geraamd. Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 7,82 mln. lager dan geraamd. De verschillen worden hieronder toegelicht:

- Station Maastricht Noord fase II (€ 3,02 mln.); Vanwege de opgelopen vertraging en de lange procestijd schuift oplevering van het station door naar 2021. Voorgesteld wordt de middelen over te boeken naar 2021;
- ZLSM (€ 0,22 mln.); Het betreft middelen voor exploitatie en beheer (verzekering, calamiteiten, e.d.) die los staan van de infra-investeringen voor groot onderhoud zoals onder 3.1.2. benoemd. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- TEN-T-verbindingen (€ 0,14 mln.); de einddeclaratie is in 2020 afgerond, waarmee deze middelen terugvloeien naar de Reserve Bereikbaarheidsmiddelen;
- Tram Maastricht Hasselt (€ 5 mln.); De lasten voor dit project zijn gedekt uit de Rijksbijdrage. Dit heeft geen consequenties voor het resultaat.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.1.1	Openbaar vervoer en concesiemanagement	1.955	-	1.845	57	-	-	52	-
3.1.2	Railagenda	297.633	83.348	42.142	7.721	9.501	1.266	247.771	72.580
		299.587	**83.348**	**43.987**	**7.778**	**9.501**	**1.266**	**247.823**	**72.580**

De investeringen in 3.1.1. hebben betrekking op DRIS oftewel dynamische reis informatiesystemen, in lijn met PS-besluitvorming 2016 en 2017. De investeringen/financieringen in 3.1.2. Railagenda bestaat vooral uit de Opwaardering van de Maaslijn In lijn met het PS-besluit d.d. 21-7-2019 en de spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf (PS 3-4-2020).

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Financiering
Omvorming Prorail naar een publiekrechtelijk ZBO	Stationsgebouw ZLSM	Lening aan Stichting Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij

3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit

Het programma richt zich op het tot stand brengen van een toekomstbestendige, toegankelijke, slimme, schone en grenzeloze mobiliteit, zodat mensen zich naar wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Dit doen we in de context van vijf centrale gebiedsopgaven die aansluiten op de ambities, zoals geformuleerd in het collegeprogramma:

1. bereikbare stedelijke gebieden;
2. een vitaal platteland;
3. sterke economische clusters;
4. een concurrerende logistieke sector;
5. een veerkrachtige vrijetijdseconomie.

Binnen de gebiedsopgaven werken we aan zes strategische doelen om ‘Slimme mobiliteit zonder grenzen’ mogelijk te maken in Limburg. De mobiliteitsdoelen zijn: doorstroming, leefbaarheid, veiligheid en duurzaamheid. Daarnaast zijn er twee leidende principes die richting geven aan hoe we ons werk uitvoeren:

- grenzeloos - we verbinden mensen en systemen, we werken over de geografische grenzen heen, we zijn innovatief in techniek en ons handelen;
- effectief en efficiënt - de moeite en/of de financiën die we er in steken en het resultaat dat het oplevert zijn in balans.

We spelen daarbij in op belangrijke trends en toekomstige ontwikkelingen, zoals digitalisering, personalisering en maatwerk, globalisering en internationalisering, verduurzaming en een andere rol van de overheid. We richten ons op het beter en anders benutten van de beschikbare vervoersvoorzieningen en we kiezen voor kwaliteit (wat maakt het beter) naast kwantiteit (meer van hetzelfde). We zorgen dat de basis op orde is. Voor het beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur betekent dit dat we het huidige kwaliteitsniveau uit 2011 actualiseren en vertalen naar een nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Limburg. Via innoveren en experimenteren spelen we in op maatschappelijke en technologische veranderingen en de wensen die daaruit naar voren komen ten aanzien van mobiliteit. We werken samen met alle relevante stakeholders en shareholders via diverse regionale en (inter)nationale platforms.
Er is specifiek aandacht voor knelpunten op het nationale wegennet in combinatie met de aansluiting daarvan op het lokale, regionale, provinciale en internationale wegennet en voor de multimodale vervoersketens en knooppunten. Grensoverschrijdende verbindingen en grensoverschrijdende samenwerking zijn integraal onderdeel van dit programma. Fietsverkeer, verkeersveiligheid, verkeers- en vervoersmanagementprogramma’s, gedragsbeïnvloeding en duurzaamheid behoren ook tot dit programma. Met adequate monitoring en dataverzameling ondersteunen, onderbouwen en evalueren we het mobiliteitsbeleid.

De op het moment van aanvang van deze collegeperiode grootste projecten (BPL, N280-west, N266) zijn in de structuur van de begroting als apart product benoemd vanuit het streven om de begrotingsstructuur vergelijkbaar te houden. In de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen treft u een overzicht aan van overige investeringen in provinciale wegen.

Bij de uitwerking van de mobiliteitsopgaven zoeken we afstemming met aanpalende beleidsthema's, zoals de verduurzaming, de energie-infrastructuur en de ontwikkeling van de regionale economie.

Wat willen we bereiken?

We willen voor Limburg, in de (inter)nationale context, toe naar een vlot, veilig, betrouwbaar, duurzaam, leefbaar en efficiënt vervoer van mensen en goederen, door een gericht aanbod van mobiliteitsvoorzieningen.

Dit doen we via een gebiedsgerichte aanpak. Met deze aanpak zorgen we ervoor dat de verbinding wordt gezocht met andere provinciale doelstellingen.
Het afwegingskader Mobiliteitsopgaven en –ambities helpt ons daarbij om te kiezen voor de meest effectieve oplossingen. Alleen deze worden opgenomen in het Integraal Mobiliteits Programma Limburg 2020 – 2024.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Limburg is lokaal, regionaal en (inter)nationaal vlot en betrouwbaar bereikbaar via alle modaliteiten en kent een goed functionerend netwerk van vervoerssystemen.

Criterium 2: Verkeer en vervoer in Limburg is veilig.

Criterium 3: Mobiliteit vindt in Limburg plaats op een toegankelijke, duurzame, toekomstbestendige en efficiënte wijze. Vervoerssystemen met een geringe belasting van de omgeving worden breed gebruikt.

Wat hebben we bereikt?

De bereikbaarheid, verkeersveiligheid en de duurzaamheid van de mobiliteit in Limburg is in 2020 verder verbeterd door de infrastructuurmaatregelen die wij, samen met onze regionale, nationale en internationale partners, hebben voorbereid en uitgevoerd. Belangrijke stappen daarbij waren onder andere de vaststelling door uw Staten van de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities 2020-2023 en de Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020. Op basis hiervan is in september aan uw Staten het eerste Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) aangeboden, als halfjaarlijkse voortgangsrapportage.
We hebben verder op basis van ons Mobiliteitsplan 'Slim op weg naar morgen' (2018) gewerkt aan het beter verknopen van de verschillende modaliteiten en aan gedragsverandering van reizigers, om het gebruik van duurzamere vervoersalternatieven voor de auto te stimuleren.

Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT)-afspraken
In het Bestuurlijk Overleg (BO) MIRT 2020 zijn afspraken gemaakt over:

- Spoorknooppunt Eindhoven (Internationale Knoop XL), Emplacement Venlo (€ 25 mln. wordt gereserveerd door het Rijk), transferknelpunt Maastricht (vervolgonderzoek door ProRail) en de Intercity naar Aken (hóe de intercity gaat rijden en niet óf de intercity gaat rijden);
- Wij hebben het Rijk om medewerking gevraagd bij het onderzoek naar de verbreding van de brug Oeffelt-Gennep (meekoppelkans van het Maasverbredingsproject);

    - Opheffen van 1 Niet Actief Beveiligde Overweg (NABO) (in gemeente Beekdaelen). Wij hebben toegezegd te faciliteren dat deze overweg in samenspraak met gemeente en ProRail wordt opgeheven;
- De werkgeversaanpak, de onderwijsaanpak, digitalisering, fietsstimulering, logistiek en zero-emissie stadslogistiek. En wederom hebben wij de wens uitgesproken om de benodigde financiering in de toekomst meerjarig en integraal vanuit het Rijk te organiseren.

In het BO MIRT Goederencorridors zijn daarnaast afspraken gemaakt over:
- De inzet van het Rijk van € 3,98 mln. als cofinanciering (50%) voor een Europese subsidie ten behoeve van een integrale aanpak (redesign) van spoorknooppunt Venlo, en om daarnaast € 1 mln. te reserveren (door het Rijk) voor de uitwerking van maatregelen voor treinen van 740 meter op de corridor Rotterdam-Venlo;
- Het inzetten van procesmiddelen voor de ontwikkeling van Clean energy hubs en Truckparkings;
- Het starten van MIRT-onderzoeken de uitbreiding van de sluizen van Grave en Weurt (cruciaal voor de robuustheid van het scheepvaartverkeer van en naar Limburg);
- Onderzoek naar het voortzetten van de 7x24-uursbediening van bruggen en sluizen op de Maas en het Julianakanaal;
- Het inzetten van een verder vervolg na oplevering van de haalbaarheidsstudie van de Adviescommissie Buisleidingen Rotterdam-Chemelot(-Duitsland) (naar verwachting medio december 2020).

Provinciale wegen
In Parkstad Limburg zijn de laatste werkzaamheden afgehandeld voor de Buitenring Parkstad Limburg en zijn alle wegvakken overgedragen aan de beheerorganisatie. De N280 is voor het wegvak in Roermond opengesteld voor al het verkeer. Voor het westelijke deel van de N280, lopende door de gemeente Leudal, is de wijze van realisatie al overeengekomen met de gemeente. De oplevering staat gepland voor 2025. Voor de N266 (randweg Nederweert) is de haalbaarheid van het Nieuw Alternatief bepaald en staat de uitvoering gepland voor 2022-2023. Het beheer en onderhoud is uitgevoerd conform de nota Infrastructurele Kapitaalgoederen.

Verkeers- en vervoersmanagement en innovatie
De succesvolle samenwerking in ‘Zuid-Limburg Bereikbaar’ en ‘Roermond Bereikbaar’ (waaronder de werkgeversaanpak) is gecontinueerd. De innovatie verloopt voornamelijk via de samenwerking met Noord-Brabant in SmartwayZ.NL. In de Programmaraad werd het “Uitvoeringsplan Krachtenbundeling Smart Mobility Zuid-Nederland 2020-2023” vastgesteld en de gebiedsgerichte realisatie Noord-Limburg als eerste gebiedsaanpak vastgesteld.
In de context van ons beleidsplan ‘Slim op weg naar morgen’ (2018) hebben wij een uitvoeringskader Slim, duurzaam, veilig vastgesteld.

Fiets
De basis voor een beter Euregionaal en bovenregionaal Limburgs utilitair fietsroutenetwerk tussen de grote steden is gelegd met de vaststelling door PS op 14 februari 2020 van het Beleidskader Fiets. Verder is door de gemeente Weert een rijkssubsidie ontvangen voor 300 extra fietsparkeerplaatsen bij station Weert. Wij hebben een uitvoeringskader gedragsbeïnvloeding vastgesteld en ter informatie op 15 juli 2020 aan PS toegestuurd. En ten slotte is in 2020 het fietsmeetnet aanbesteed. Eind 2020 was circa

2/3 van de permanente fietstelpunten operationeel. De resterende telpunten volgen in het eerste kwartaal 2021.

Verkeersveiligheid
Wij hebben in 2020 de integrale aanpak voor verkeerseducatie voor basis- en voortgezet onderwijs vastgesteld. Toezegging 8490 (inzake Traffic Informers) en motie 2526 (Baneke, PS 13-12-2019, inzake regionale gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid) hebben wij uitgevoerd.
In het landelijke overleg met de Minister is besloten de termijn voor het opleveren van de regionale Uitvoeringsprogramma's verkeersveiligheid op te rekken tot eind 2021.
Er zijn meerdere verkeersveiligheidscampagnes uitgevoerd (waaronder MONO, CarnavalsBOB, snelheid, fietsverlichting en WinterBOB). Verschillende campagneactiviteiten en communicaties zijn in verband met de uitbraak van COVID-19 (sluitingen van het onderwijs en horeca) minder groot geweest als voorzien.

Logistiek
In het BO MIRT Goederenvervoercorridors werden belangrijke afspraken gemaakt om de modal shift (meer vervoer via water en rail, minder over de weg) te bewerkstelligen. Voor de verbetering van drie Limburgse havens werd aan drie Limburgse binnenhavens een EU-subsidie toegekend. De uitbreiding van het aantal vrachtwagenparkeerplaatsen was in 2020 verder een belangrijk aandachtspunt. Hiervoor werd door Provincie Limburg een EU-subsidie verworven. De samenwerking van Limburg met binnenhavens in Noord-Brabant, Gelderland en België loopt voorspoedig en meer binnenhavens hebben aangegeven deel te willen nemen. Met het ministerie van I&W, de Europese Commissie en enkele Europarlementariërs hebben wij lobbygesprekken gevoerd om onze prioriteiten m.b.t. de positie van Limburgse infrastructuur op het Trans-Europese Transportnetwerk (Ten-T) kenbaar te maken.

Samenwerking
In het grensoverschrijdende mobiliteitsoverleg van Zuidoost Nederland met Noordrijn Westfalen is de Werkagenda 2019 in uitvoering. Het platform heeft brieven gestuurd aan de Nederlandse en Duitse staatssecretarissen voor spoorvervoer om er op aan te dringen de internationale en grensoverschrijdende spoorverbindingen volwaardig op te nemen in de nationale spoorvisies Toekomstbeeld OV 2040 en Deutschlandtakt 2030, en deze nationale visies op dit punt ook onderling goed op elkaar af te stemmen. Het platform heeft op de Grenslandconferentie 2020 een presentatie verzorgd over de vorderingen die worden gemaakt m.b.t. grensoverschrijdende OV-ticketing en Mobility as a Service (MaaS).

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Verkeers- en vervoersmanagement De basis op orde Vanuit de gedachte basis op orde werken we samen met onze regionale partners aan een	Gerealiseerd. De samenwerking met onze regionale partners hebben we versterkt.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
goede doorstroming op ons vervoersnetwerk. Dit doen we via continue processen, zoals de afstemming van wegwerkzaamheden en evenementen. Gebiedsgerichte aanpak In gebieden met een cumulatie van activiteiten die van invloed zijn op de bereikbaarheid werken we in programma's samen met partners aan een gebiedsgerichte aanpak ten behoeve van de bereikbaarheidsopgave. Innovatie Belangrijk onderdeel van het werkveld is de adaptatie van nieuwe technologische ontwikkelingen. Hiertoe bouwen we de benodigde kennis en ons netwerk op. Op basis hiervan zoeken we actief naar mogelijkheden voor toepassing van innovaties in onze projecten en programma's. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	Binnen het SmartwayZ.NL programma zijn we gebiedsgericht gaan werken en hebben we in de Programmaraad van 11 maart 2020 het "Uitvoeringsplan Krachtenbundeling Smart Mobility Zuid-Nederland 2020-2023" vastgesteld. Vervolgens hebben we in de Programmaraad van 24 september 2020 de gebiedsgerichte realisatie Noord-Limburg als eerste gebied vastgesteld. In Midden- en Zuid-Limburg werken we al een aantal jaar succesvol samen binnen Roermond Bereikbaar en Zuid-Limburg Bereikbaar. De Limburgers zullen merken dat er nauwer met werkgevers wordt samengewerkt om de mobiliteit van werknemers slimmer te organiseren. Dit zorgt voor minder uitstoot van broeikasgassen en minder verkeer. Daarnaast hebben ze kunnen ervaren dat er nieuwe concepten worden uitgeprobeerd, zoals de eerste elektrische step van Nederland (Citysteps) die afgelopen zomer in Roermond werd geïntroduceerd.		
2. Weginfrastructuur Wij dragen inhoudelijk bij aan diverse door het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) geïnitieerde rijksprojecten voor autosnelwegen, zoals de A2 en de A67. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	Deels gerealiseerd. • A73 Zaarderheiken – parallelbaan. Het ontwerp Tracébesluit is gepubliceerd en er is een nieuwe raming opgesteld. Hieruit blijkt een dekkingstekort en dient de bestuursovereenkomst Rijk-Provincie te worden herzien. • A2 Verbreding Kerensheide – Het Vonderen (incl. dwarsverbindingen) Er wordt gewacht op een uitspraak Raad van State inzake de dwarsverbindingen.		1,2,3
3. Samenwerking en internationalisering In het Bestuurlijk Overleg over het MIRT (BO-MIRT) blijven we richting het Rijk lobbyen voor Limburgse projecten. Daarnaast beslissen we gezamenlijk in dit overleg over te nemen stappen in gezamenlijke projecten en	Gerealiseerd. In het BO MIRT en BO Goederencorridors 2020 zijn diverse afspraken gemaakt over voor Limburg belangrijke (infrastructuur)projecten. PS zijn hierover geïnformeerd via een mededeling		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
programma's. Verder werken we samen in IPO-verband aan gemeenschappelijke thema's en onderwerpen. We zetten het grensoverschrijdend mobiliteitsoverleg met Duitsland/ Nordrhein-Westfalen (NRW) en met België voort. We gaan ook door met de thematische samenwerking in de Euregio via participatie in de reguliere overleggen. We werken met onze partners samen in een vernieuwde governance-structuur op basis van het Mobiliteitsplan Limburg "Slim op weg naar morgen" via een gezamenlijke strategische agenda. Waar mogelijk verwerven we EU-fondsen voor Limburgse mobiliteitsprojecten en –programma's. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	portefeuillehouder (GS 2020-48301). Met deze MIRT-projecten wordt de bereikbaarheid van Limburg met allerlei vervoerswijzen (auto, fiets, OV, scheepvaart, etc.) verbeterd voor burgers en bedrijven. Belangrijk extra onderwerp in IPO-verband in 2020 was de gevolgen van de corona-crisis voor het OV. De grensoverschrijdende samenwerking met Noordrijn-Westfalen verloopt via het Mobility platform NL-NRW. De gezamenlijke werkagenda (2019) is nu volop in uitvoering. De samenwerking in de euregio concentreert zich op de afstemming van het grensoverschrijdende OV (o.a. over dienstregelingen, tarieven en tickets (w.o. e-ticketing) en gezamenlijke promoties) en de Limburgse pilot Mobility as a Service (MaaS). Via dit grensoverschrijdend overleg dragen we direct en indirect bij aan betere verbindingen over de grens (vooral OV). De samenwerking met de gemeentelijke partners verloopt via het Mobiliteitsberaad. Verschillende onderwerpen uit de strategische agenda zijn in 2020 besproken. Er is overeenstemming bereikt over de prioriteiten, aanpak en het proces. In 2020 is voor 3 Limburgse havens ter verbetering van het Trans-Europese Transportnetwerk (TEN-T) op de verbinding Antwerpen-Luik-Venlo-Nijmegen-Rotterdam door de EU ruim € 10 mln. beschikbaar gesteld (Connecting Europe Facility (CEF). In een gezamenlijke aanvraag (Limburg, Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland) is voor de aanleg van in totaal 1.600 vrachtwagenparkeerplaatsen € 3 mln. voor Limburg toegezegd. Meer vervoer over water betekent dat er minder vrachtwagens over de weg rijden. Meer en betere vrachtwagenparkeerplaatsen leiden		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	tot minder diefstallen en betere rustomstandigheden voor chauffeurs.		
4. Mobiliteitsplan/-aanpak Op 23 februari 2018 hebben Provinciale Staten het Mobiliteitsplan Limburg “Slim op weg naar morgen” vastgesteld. De nieuwe manier van werken, onze Mobiliteitsaanpak, is flexibel en toekomstgericht en beweegt mee met technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. Kenmerkend van deze nieuwe manier van werken zijn: 1) opgavegericht werken; 2) adaptief werken; 3) programmeren op basis van een balans tussen effectiviteit en efficiëntie. In 2020 werken wij integraal, gebiedsgericht en samen met stakeholders aan mobiliteits-opgaven in een aantal gebiedsverkenningen. We bespreken deze aanpak in Regionale Mobiliteitsoverleggen (RMO’s) en in het Mobiliteitsberaad Limburg.	Gerealiseerd In 2020 is de Provincie samen met gemeenten en andere stakeholders gestart met 3 gebiedsverkenningen (Westelijke Mijnstreek, Weert-Eindhoven en Noord-Limburg). Deze zijn in de Regionale Mobiliteitsoverleggen en in het Mobiliteitsberaad, dat 2 keer bijeen gekomen is, besproken. De Limburgers zullen op termijn merken dat effectieve mobiliteitsmaatregelen worden genomen om de mobiliteitstransitie gestalte te geven en om de provinciale doelen doorstroming, veiligheid, leefbaarheid en duurzaamheid te bereiken.		1,2,3
5. Slimme mobiliteit, mobiliteitsdata en monitoring Beleidskader Slim, Veilig en Duurzaam Vanuit de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en –ambities (PS 14-2-2020), en om beter aan te sluiten bij de ontwikkelingen op het gebied van slimme mobiliteit, wordt een beleidskader ontwikkeld dat na vaststelling in PS, in combinatie met de versnellingsagenda van een aantal mobiliteits- en infrastructuur opgaven (aansluitend aan zomerreces 2020) zal worden uitgevoerd. Rol Provincie: *procesmanager, subsidient, financier, partner*	Gerealiseerd. Het uitvoeringskader “Slim, Veilig en Duurzaam” hebben wij op 25 augustus vastgesteld en is op 4 september ter informatie naar PS gestuurd. De Limburgers merken hierdoor dat er nieuwe mobiliteitsoplossingen beschikbaar gaan komen, bijvoorbeeld Mobiliteit als een dienst (Mobility as a service – MaaS) en deelmobiliteit.		1,2,3
6. Mobiliteitsdata In het BO MIRT van november 2019 zijn afspraken gemaakt over het investeren in de richting van een mobiliteitsplatform en –organisatie in Limburg, in nauwe samenwerking met Noord-Brabant. Er is begin 2020 een Regionale Datateam Limburg opgericht (Provincie Limburg, gemeenten, mogelijk ook Rijkwaterstaat). Zij maken	Gerealiseerd. Het implementatieplan “Digitalisering Mobiliteit” hebben wij op 19 mei vastge-steld. Dit hebben we vervolgens voor-gelegd aan het Ministerie en het is door hen goedgekeurd. Het plan heeft als basis gediend voor de BO MIRT bijdrage van het Rijk voor dit onderdeel.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
in het voorjaar van 2020 een implementatieplan, waarin de Limburgse aanpak tot en met 2023 wordt vastgelegd. Dit wordt in mei 2020 ter besluitvorming voorgelegd aan het Ministerie, waarna met de uitvoering begonnen worden. Rol Provincie*: procesplanner, financier, partner*	De Limburgers zullen hierdoor merken dat ze betere adviezen van hun navigatie-systeem krijgen en dat werkzaamheden bij verschillende wegbeheerders niet meer conflicteren, met als gevolg minder overlast en vertraging.		
7. Verkeersmeetnet en verkeersmodellen In 2020 wordt specifiek aandacht besteed aan de doorontwikkeling van het verkeersmeetnet en van de verkeersmodellen. Bij de doorontwikkeling verkeersmeetnet gaat het om drie onderdelen: ▪ Tellingen gemotoriseerd wegverkeer (permanent en periodiek op vaste locaties). Enkele gemeenten hebben belangstelling getoond om hierin mee te doen (uiterlijk 1 januari 2021 operationeel); ▪ Tellingen fiets (permanent en periodiek op vaste locaties, uiterlijk 1 januari 2021 operationeel); ▪ Tellingen om specifieke voertuigcategorieën of eigenschappen van voertuigen vast te leggen (bijvoorbeeld het vervoer van gevaarlijke stoffen). De doorontwikkeling verkeersmodellen vindt eveneens plaats in samenspraak met de gemeenten. We koersen in 2020 op een centrale aanbesteding (onder coördinatie van de Provincie), en het opwaarderen van de regiomodellen naar meer functionaliteiten (met name multimodaal). Rol Provincie: *procesmanager, financier, partner*	Deels gerealiseerd. Het verkeersmeetnet bestaat uit drie onderdelen: 1) Het verkeersmeetnet voor gemotoriseerd wegverkeer hebben we in 2020 in samenwerking met Nationaal Dataportaal Wegverkeer (NDW) aanbesteed. De gegevenslevering was eind 2020 grotendeels operationeel. Enkele punten worden nog in eerste kwartaal 2021 operationeel i.v.m. complicaties in de uitvoering of afstemming met lopende projecten. 2) Het fietsmeetnet hebben we in 2020 aanbesteed in samenwerking met NDW. Eind 2020 was circa 2/3 van de permanente fietstelpunten operatio-neel. De resterende permanente tel-punten worden in het eerste kwartaal 2021 operationeel. Voornaamste reden was vertraging in toestemming/vergunning bij gemeenten. De periodieke tellingen zijn in november gestart. Dit is eerder dan gepland. 3) De aanbesteding voor de tellingen met onderscheid naar eigenschappen van voertuigen moet nog worden uitge-voerd. De voorbereiding met NDW loopt, maar duurt langer omdat deze inwinning relatief nieuw is en we dit samen met enkele andere provincies willen oppakken. De aanbesteding en uitvoering willen we in 2021 realiseren.		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	De Europese aanbesteding voor de door-ontwikkeling verkeersmodellen hebben we afgerond en gegund. Dit is een gezamen-lijk project van de Provincie en Limburgse regio's/gemeenten met een 50/50 kosten-verdeling. De gemeenten en de Provincie krijgen hiermee dezelfde basis aan verkeersgegevens. De verkeersmodellen worden multimodaal (d.w.z. met alle vervoermiddelen wordt rekening gehouden) en breder inzetbaar voor toepassingen. De realisatie loopt in 2021, waardoor de modellen vanaf 2022 kunnen worden toegepast.		

Product	3.2.2. Fiets
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het (verder) realiseren van een Euregionaal en bovenregionaal Limburgs utilitair fietsroutenetwerk tussen de grote steden, liefst via snelfietsroutes. Rol Provincie: *subsidiënt en financier*	Deels gerealiseerd. Op 14 februari 2020 zijn door Provinciale Staten 14 fietsprojecten vastgesteld die moeten leiden tot het (verder) realiseren van een Euregionaal en bovenregionaal Limburgs utilitair fietsroutenetwerk tussen de grote steden, liefst via snelfietsroutes. Op 8 december 2020 zijn hier door GS nog 7 projecten aan toegevoegd voor de regio Noord- en Midden Limburg. In 2020 zijn voor 5 projecten (van totaal 21 projecten) de subsidiebeschikkingen opgesteld en voor het project N270 Venray is het projectbudget opgehoogd ten behoeve van de fietsverbinding. Eén project (aanleg veilige oversteeklocatie) is gerealiseerd in 2020.		1,2,3
2. Het (beter) bereikbaar maken van regio's, de campussen, de economische toplocaties en de in de Euregio gelegen universiteiten, waarbij eveneens ingezet wordt op ketenmobiliteit (bijvoorbeeld OV-fietsparkeren,	Deels gerealiseerd. Voor gemeente Weert is een rijkssubsidie ontvangen om 300 extra fietsparkeerplaatsen bij het station te realiseren.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
leenfietsen, goede fietsparkeervoorzieningen en OV-overstappunten voor zowel bus en trein). Rol Provincie: *subsidiënt en financier*			
3. Meer mensen op de fiets door gedragsbeïnvloeding en fietsstimulering. Voor de zomer van 2020 wordt een uitvoeringskader voorgelegd aan PS. Rol Provincie*: ondersteuner, procesmanager, financier, partner*	Gerealiseerd. Het uitvoeringskader gedragsbeïnvloeding is op 14 juli 2020 door Gedeputeerde Staten vastgesteld en vervolgens ter informatie aan Provinciale Staten toegestuurd.		1,2,3
4. Opstellen van een monitoringstool voor fiets dat inzicht moet geven in het gebruik van fietsroutes. Rol Provincie: *procesmanager, financier*	Deels gerealiseerd. Het fietsmeetnet hebben we in 2020 aanbesteed in samenwerking met NDW. Eind 2020 was circa 2/3 van de permanente fietstelpunten operationeel. De resterende permanente telpunten worden in het eerste kwartaal 2021 operationeel. Voornaamste reden voor vertraging was vertraging in toestemming/vergunning bij gemeenten. De periodieke tellingen zijn in november 2020 gestart. Dit is eerder dan gepland.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal fietsroutes aangelegd of veiliger gemaakt.	0	0	11	2023
1	Aantal kilometers fietsroutes aangelegd of veiliger gemaakt.	0	0	16	2020
1	Aantal oversteeksituaties veiliger gemaakt.	0	1	2	2021
2	Uitbreiding fietsparkeren (+300 fietsparkeerplaatsen) bij station van Weert.	0	0	300	2021

Toelichting prestatie-indicatoren
De fietser in Limburg wordt hiermee beter gefaciliteerd. Fietsen wordt veiliger en aantrekkelijker. Behoort bij prestatie indicatoren 1 en 2. De aanleg van fietspaden kent, net als andere (provinciale) infrastructurele projecten, een lange doorlooptijd. Waar mogelijk worden gemeenten ondersteund om de totstandkoming zoveel als mogelijk te bespoedigen. Het project veilige oversteeksituatie “Schaafsebosweg” in Gennep is in 2020 gerealiseerd.

Product	3.2.3. Verkeersveiligheid
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Infrastructuur en techniek Landelijk worden de ontwikkelingen rondom Duurzaam Veilig gevolgd en daar waar wenselijk en mogelijk beïnvloed. Tevens worden de principes van Duurzaam Veilig in de realisatie en reconstructies van Provinciale wegen zoveel mogelijk toegepast. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Bij de realisatie en reconstructies worden de principes van Duurzaam Veilig zoveel mogelijk toegepast. Tevens worden in IPO-verband de ontwikkelingen actief gevolgd.		2
2. Educatie en bewustwording Het huidige educatiebeleid voor het basis- en voortgezet onderwijs wordt voortgezet en doorontwikkeld voor de komende periode (2021-2025). Hierbij wordt ook ingespeeld op uitvoering van toezegging 8490 van gedeputeerde Brugman inzake Traffic Informers (GS 7-4-2020) en op uitvoering van motie 2526 (2e gewijzigde Motie 2526, Baneke, PS 13-12-2019) inzake regionale gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid. Ten slotte verzorgen wij het ontwikkelen en (laten) uitvoeren van de campagnekalender. Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Naast het uitvoeren van het educatiebeleid hebben wij op 7 juli 2020 en op 27 oktober 2020 de integrale aanpak voor verkeerseducatie voor basis- en voortgezet onderwijs vastgesteld. Toezegging 8490 inzake Traffic Informers is uitgevoerd en wij hebben de projectleiding een incidentele projectsubsidie toe laten komen. Motie 2526 hebben wij door middel van subsidieverleningen onder het bestedingsdoel gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid uitgevoerd. De volgende campagnes hebben wij (laten) uitvoeren waarbij de MONO twee keer: CarnavalsBOB, MONO, snelheid, fietsverlichting, WinterBOB. Verschillende bijbehorende campagneactiviteiten en communicatie zijn, in verband met de uitbraak van COVID-19 en de daaraan gekoppelde sluitingen van het onderwijs en horeca minder groot geweest als voorzien.		2
3. Handhaving Overleg en afstemming in de Stuurgroep Verkeer (voormalig verkeershandhavingsteam Limburg) met betrekking tot handhavingsplan 2021 van het Openbaar Ministerie en Politie. Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd via directe overleggen met de Politie.		2
4. Uitvoeringsprogramma Verkeersveiligheid Limburg Samen met de RMO's, gemeenten, Politie en Openbaar Ministerie het	Niet gerealiseerd. In het Landelijke BO-verkeersveiligheid, waaraan IPO namens alle Provincies deelneemt, is samen met de Minister		2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
uitvoeringsprogramma opstellen. Dit als provinciale uitwerking van het landelijke Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 (SPV, Ministerie van I&W 5-12-2018). Rol Provincie: *procesmanager*	besloten de termijn voor het opleveren van de uitvoeringsprogramma's van alle Provincies op te rekken tot eind 2021. Resultaat doorschuiven naar 2021.		
5. Governance Vernieuwen van de governance verkeersveiligheid en de samenwerking in het ROVL. Hierbij wordt de nieuwe governance rondom de Mobiliteitsaanpak en de governance rondom verkeersveiligheid vanuit het landelijke Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 als uitgangspunt genomen, zodat het er een onderdeel van uitmaakt. In 2020 wordt een nieuw afsprakenkader over het functioneren van de stuurgroep ROVL en van de Stuurgroep Verkeer vastgesteld. Rol Provincie: *procesmanager en partner*	Deels gerealiseerd. Op ambtelijk niveau is met het uitwerken van resultaat 2 en 4 een intensievere vorm van samenwerking gerealiseerd wat de basis vormt voor de nieuwe governance. De verdere uitwerking daarvan is vertraagd, doordat dit mede afhankelijk is van resultaat 4 (doorgeschoven naar 2021).		2
6. BO-MIRT Conform afspraak in het BO-MIRT maken wij met Zuid-Limburg Bereikbaar afspraken over het uitvoeren van de MONO Zakelijk campagne via de werkgeversaanpak. Tevens verkent Zuid-Limburg Bereikbaar waar nog meer kansen liggen om de verkeersveiligheid te verbeteren voor werkgevers. Rol Provincie: *procesmanager*	Deels gerealiseerd. Er zijn geen afspraken gemaakt, maar Zuid-Limburg heeft wel gecommuniceerd over MONO zakelijk. De verkenning is uitgevoerd.		2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Aantal basisscholen met verkeersveiligheidsconvenant (%).	83%	83 %	83%	2020
2	Aantal basisscholen met een Limburgs verkeersveiligheidslabel (LVL) (%).	77%	81 %	80%	2020
2	Aantal scholen voortgezet onderwijs met verkeersveiligheidsconvenant (o.a. lesprogramma Totally traffic) (%).	82%	82 %	82%	2020

Product	3.2.4. Logistieke netwerken
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. MIRT-Programma Goederenvervoercorridors In BO MIRT Goederenvervoercorridors zijn afspraken gemaakt over de inzet en beoogde resultaten. Het betreft de volgende zaken: ▪ Innovatie; uitrollen digitale tool over corridor in Limburg; ▪ Europese cofinanciering van projecten in Limburg; ▪ Sturingsafspraken knooppunten: afstemming ruimtelijk economisch beleid met overige Provincies; ▪ Afspraken over vervoer afvalstromen over water; ▪ Knooppunt Venlo: afspraken over maatregelenpakket; ▪ Knooppunt Sittard-Geleen/Stein: afspraken over maatregelenpakket; ▪ Uitbreiding (aantal) beveiligde vrachtwagen parkeerplaatsen in Limburg; ▪ Clean Energy Hubs (locaties voor het beroepsgoederenvervoer (vrachtwagen, scheepvaart) waar schone brandstoffen kunnen worden getankt): mede opstellen landelijke aanpak voor lokaal of regionaal afwegen waar en waarom een Clean Energy Hub toelaten of stimuleren. Op termijn: afspraken over realisatie 2 clean energy hubs; ▪ Robuuste vaarwegen: afspraken met Rijk over extra maatregelen/onderhoud vaarwegen.	Gerealiseerd. 1. Digitale tools BLIS (Binnenvaart Ligplaatsen Informatie Systeem) in Limburg uitgerold; 2. Europese (CEF-) cofinanciering voor havens Heijen, Venlo en Lanaken en vrachtwagenparkeerplaatsen Noord- en Zuid-Limburg verkregen; 3. Rapportage (Adviesbureau STEC-groep) m.b.t. instrumenten voor sturingsafspraken knooppunten samen met andere Provincies opgesteld; 4. Onderzoek naar businesscase vervoer afvalstromen over water afgerond; 5. Voor spoorknooppunt Venlo in BO MIRT afspraken gemaakt over aanpak en financiering; 6. Voor knooppunt Sittard-Geleen/Stein met corridorpartners afspraak gemaakt om buisleidingen voor Groeifonds voor te dragen; 7. Financiering uitbreiding vrachtwagen-parkeerplaats James Cookweg georganiseerd, Europese financiering locaties Noord- en Zuid-Limburg verkregen; 8. Landelijke aanpak voor afwegen locaties Clean Energy Hubs vastgesteld;		1,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *partner*	9. Met Rijk in BO MIRT afspraken gemaakt over Rijksmiddelen voor inlopen achterstallig onderhoud vaarwegen en voordragen sluizen Grave en Weurt voor Groeifonds.		
2. Met betrekking tot samenwerking binnenhavens, Blueports Limburg (portefeuillehouder: van den Akker): ▪ Afspraken over meerjarige samenwerking ook na 2021; ▪ Samenwerkingsagenda voor: digitalisering- modal shift-duurzaamheid-economie-grensoverschrijdende samenwerking/lobby; ▪ Uitbreiding samenwerking met binnenhavens Noord-Brabant, Gelderland, België; ▪ Organisatie congres van de Nederlandse Vereniging van Binnenhavens in Venray; ▪ Samenwerking Inzetten op EU-subsidie (CEF). Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd Meerjarige afspraken zijn besproken in het BO Blueports en dit zal in 2021 zijn beslag krijgen. De samenwerkingsagenda voor enkele thema's is opgesteld. Met drie binnenhavens in Noord-Brabant, twee in Gelderland en zes in België wordt samengewerkt en enkele andere binnenhavens hebben aangegeven ook lid te willen worden. Het congres van de Nederlandse Vereniging van Binnenhavens is georganiseerd en heeft digitaal plaatsgevonden. In 2022 komt de NVB terug in Limburg voor een fysiek congres. Er is voor drie Limburgse binnenhavens EU-subsidie verkregen.		1,3
3. Met betrekking tot EGTC Rhine-Alpine Corridor ▪ Lobby om Limburgse infra op het TEN-T Core-network te krijgen; ▪ Modal Shift Study. Rol Provincie: *partner, financierder*	Gerealiseerd. Wij hebben diverse lobbygesprekken gevoerd met het Ministerie van I&W, de Europese Commissie en enkele Europarlementariërs om onze prioriteiten m.b.t. Limburgse infrastructuur op het TEN-T Core Network kenbaar te maken. De Modal Shift Study is in 2020 afgerond.		1,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Europese cofinanciering van projecten in Limburg.	0	2	3	2022
1	Uitbreiding (Aantal) beveiligde vrachtwagen parkeerplaatsen in Limburg.	2	2	4	2023
1	Aantal Clean Energy Hubs in Limburg.	0	0	2	2023
2	Aantal leden Blueports Limburg.	12	12	16	2022

Product	3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties Provinciale wegen
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Beheer en onderhoud Het onderhouden en beheren van provinciale wegen vindt plaats conform de op 14 februari 2020 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020. De Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 vervangt de eerdere nota uit 2011. Hiermee is het beheren, en onderhouden geïntensiveerd en zijn er meer middelen hiervoor vrijgemaakt. Rol Provincie: b*evoegd gezag*	Gerealiseerd. In 2020 is het duurzaam beheer en onderhoud van provinciale wegen uitgevoerd. Het resultaat is een veilig en effectief (wegen)areaal door een adequate instandhouding van het (wegen)areaal conform de door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 (PS 14 februari 2020).		1,2,3
2. Rehabilitatie Het rehabiliteren van provinciale wegen vindt plaats conform de op 14 februari 2020 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020. De Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 vervangt de eerdere nota uit 2011. Hiermee is het beheren, en onderhouden geïntensiveerd en zijn er meer middelen hiervoor vrijgemaakt. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Een specificatie van de investeringen en rehabilitaties in 2020 is opgenomen in de Verplichte Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen (tabel 3.4).		1,2,3
3. Reconstructie Reconstructies gericht op een verbetering van het bestaande (wegen)areaal. Dit draagt bij aan een vlotte, betrouwbare en verkeersveilige afwikkeling van het verkeer. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Deels gerealiseerd. Nieuwe wet- en regelgeving, met name de stikstofproblematiek, zorgen in een aantal opgaven voor enige vertraging. Zie Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) dat op 9 februari 2021 ter informatie is aangeboden aan PS.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Huidige waarde	Streef waarde	Jaar
1	Beheren conform kwaliteitsniveau	1	1	2020
2	Rehabilitatie/reconstructie: uitvoering conform planning 2020	1	1	2020

Product	3.2.6. Project Buitenring Parkstad Limburg
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Wegaanleg: realisering van de weginfrastructuur, inclusief de ontsluitingen met het onderliggend wegennet (OWN). Rol Provincie: *opdrachtgever*	Gerealiseerd Twee rotondes op het provinciale wegennet in de gemeente Beekdaelen zijn gerealiseerd.		1,2,3
2. Voorbereiding overdracht: de voorbereiding van de overdracht aan de wegbeheerder(s) van het beheer en onderhoud van wegvakken die na realisering niet (meer) behoren tot het regionaal verbindend wegennet (RVWN). Zie hiervoor product 3.2.5. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd De over te dragen wegvakken zijn opgenomen in de Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 (PS 14 februari 2020).		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	**Startwaarde* 01-01-2020**	**Eindwaarde 31-12-2020**	**Streef-waarde**	**Jaar**
1	Oplevering twee rotondes binnen ‘aansluiting Nuth’ (wegvak 1a).	0	1	1	2020
1	Aantal deelopleveringen onderliggend wegennet (OWN).	20	22	22	2020
2	Overdracht beheer en onderhoud naar RWS en Beekdaelen.	0	1	1	2020

*Peildatum huidige waarde: 1 juli 2019

Product	3.2.7. Project N280-West
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wegaanleg wegvak Leudal: realisering van de weginfrastructuur, inclusief de ontsluitingen met het onderliggend wegennet (OWN) en inclusief eventueel vast te stellen scopewijziging Kelperbrug (motie 743). Eind 2019 vindt een integrale heroverweging plaats van de mobiliteitsopgaven waar de Provincie Limburg zich in de komende jaren mee gaat bezighouden. Dit kan gevolgen hebben voor dit resultaat, eventuele bijbehorende indicatoren en eventuele financiële middelen. Rol Provincie: *opdrachtgever*	Gerealiseerd. De gevolgen van de stikstofproblematiek worden onderzocht en leiden mogelijk tot aanpassing van de scope. Er zijn onderzoekskosten gemaakt en de planning is gewijzigd door dit aanvullende onderzoek. In Q1 2021 wordt de geactualiseerde realisatieovereenkomst met de gemeente Leudal ondertekend. (In maart 2018 was er al een overeenkomst met de gemeente Leudal afgesloten, echter als gevolg van nieuwe financiële afspraken met de gemeente Leudal is de realisatieovereenkomst geactualiseerd). Daarnaast wordt de realisatieovereenkomst met Rijkswaterstaat, voor de vervanging van de Kelperbrug, ondertekend.		1, 2, 3
2. Wegaanleg wegvak Roermond: realisering van de weginfrastructuur, inclusief de ontsluitingen met het onderliggend wegennet (OWN). Rol Provincie: *opdrachtgever*	Gerealiseerd. De nieuwe infrastructuur, inclusief ontsluitingen op het onderliggend wegennet zijn in november 2020 volledig in gebruik genomen.		1, 2, 3
3. Voorbereiding overdracht: de voorbereiding van de overdracht aan de wegbeheerder(s) van het beheer en onderhoud van wegvakken die na realisering niet (meer) behoren tot het regionaal verbindend wegennet (RVWN). Zie hiervoor product 3.2.5. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd. Voorbereiding overdracht loopt conform planning.		1, 2, 3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststelling Provinciaal Inpassingsplan (PIP).	0	0	1	2021
1	Aanbesteding afgerond.	0	0	1	2023
1	Oplevering.	0	0	1	2025

Product	3.2.8. Project N266
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Keuze van een voorkeursalternatief op basis van een afwegingsnotitie waarin het onderzochte Nieuwe alternatief conform Mobiliteitsplan op een vergelijkbare manier wordt uitgewerkt als het Randweg alternatief. In de afwegingsnotitie worden beide alternatieven met elkaar vergeleken waarbij o.a. wordt gekeken naar de maatschappelijke kosten en baten van de alternatieven. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Op 29 juni hebben PS ingestemd met het Nieuwe Alternatief als voorkeursalternatief, ingestemd met de scope en financiële verdeling en de wijziging van de projectnaam van “Randweg Nederweert” naar “N266 – N275 Nederweert”. Vervolgens is gestart met het onderzoeken van de haalbaarheid van het voorkeursalternatief. Wegens verminderde politieke relevantie is dit niet meer als apart product (3.2.8) opgenomen in de begroting 2021, maar als onderdeel van 3.2.5 Onderhoud, beheer en rehabilitaties Provinciale wegen.		1, 2, 3

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.2 Bereikbaarheid en mobiliteit	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobilitiesmaatregelen	2.073	2.486	4.559	2.136	2.422	V
3.2.2. Fiets	0	4.269	4.269	2.267	2.002	V
3.2.3. Verkeersveiligheid	970	15	985	1.087	-102	N
3.2.4. Logistieke netwerken	1.654	642	2.296	-469	2.765	V
3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties Proviniciale wegen	16.136	1.460	17.595	21.325	-3.729	N
	20.832	8.871	29.704	26.345	3.358	V
Personele lasten	7.780	0	7.780	7.569	211	
Kapitaallasten	22.923	-9.516	13.407	13.447	-40	
Totaal lasten	51.536	-645	50.891	47.361	3.529	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobilitiesmaatregelen	1.818	-1.818	0	-1.379	1.379	N
3.2.2. Fiets	0	1.074	1.074	-275	1.349	N
3.2.3. Verkeersveiligheid	0	0	0	-15	15	N
3.2.4. Logistieke netwerken	0	0	0	-1.116	1.116	N
3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties Proviniciale wegen	489	0	489	651	-162	V
Totaal baten	2.307	-744	1.563	-2.134	3.696	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-49.229**	**-99**	**-49.328**	**-49.495**	**167**	**N**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	1.818	4.231	6.049	6.049	0	
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	7.440	7.440	7.620	-180	
Bestemmingsreserve realisatie N280	0	9.500	9.500	9.900	-400	
Reserve gladheidsbestrijding	0	0	0	142	-142	
Totaal toevoegingen	1.818	21.172	22.990	23.711	-721	
Onttrekking reserves						
Bestemmingsreserve overdracht Napoleonsweg	1.965	0	1.965	1.965	0	
Bestemmingsreserve realisatie N280	2.092	-1.010	1.082	1.254	-172	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	7.476	16.987	24.463	21.254	3.209	
Bruteringreserve VDL Nedcar	0	10	10	18	-8	
Reserve realisatie N266	0	4.099	4.099	4.099	0	
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	0	0	4.302	-4.302	
Totaal onttrekkingen	11.533	20.086	31.619	32.892	-1.273	
Saldo mutatie reserves	**9.715**	**-1.085**	**8.629**	**9.181**	**-552**	
Resultaat	**-39.514**	**-1.184**	**-40.698**	**-40.314**	**-385**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit resteert een voordelig resultaat van € 0,38 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 0,17 mln. nadeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 3,53 mln. lagere lasten en € 3,70 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 2,42 mln. lager dan begroot. Dat wordt veroorzaakt door:

- voordelige afrekeningen van subsidies uit voorgaande jaren (€ 1,54 mln.);
- BO MIRT (€ 0,20 mln.). Het betreft afspraken waarvan de realisatie over meerdere jaren plaatsvindt. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;

- Doorontwikkeling Verkeersmeetnet (€ 0,18 mln.). Zoals ook aangegeven onder de beoogde resultaten hiervoor, vindt verdere uitvoering plaats in 2021. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- Procesmiddelen Vrachtwagenparkeren en Gebiedsverkenningen (€ 0,15 mln.). Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- Nationale Agenda Laadinfrastructuur (€ 0,30 mln.). Het inrichten van de infrastructuur duurt langer dan voorzien. Voorgesteld wordt de middelen over te boeken naar 2021;
- Procesmiddelen Mobiliteit (€ 0,05 mln.).

Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 1,38 mln. lager dan begroot. Dat wordt veroorzaakt door nadelige afrekeningen van subsidies uit voorgaande jaren. Hiermee is in de begroting geen rekening gehouden.

3.2.2. Fiets

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 2,0 mln. lager dan begroot. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een Rijksbijdrage voor de Snelfietsroute Maastricht-Sittard (€ 1,08 mln.). Daarnaast heeft de uitvoering van projecten uit het Beleidskader Fiets vertraging opgelopen (€ 0,65 mln.). Voorgesteld wordt dit bedrag over te boeken naar 2021. Een bedrag van € 0,27 mln. heeft betrekking op voordelige afrekeningen van subsidies uit voorgaande jaren.
Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 1,35 mln. lager dan geraamd. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door het project Snelfietsroute Maastricht-Sittard (€ 1,08 mln.). Daarnaast betreft het voordelige afrekeningen (€ 0,27 mln.), waarmee in de begroting geen rekening is gehouden.

3.2.3. Verkeersveiligheid

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 0,1 mln. hoger dan begroot. In 2020 hebben GS ingestemd met het vernieuwde verkeerseducatiebeleid. Hiervoor zijn middelen beschikbaar gesteld door Provincie en gemeenten en overgeboekt naar 2021. In de Reserve Bereikbaarheidsmiddelen is rekening gehouden met de uitgaven binnen dit product. Dit betreft een financieel-technische aanpassing, zonder consequenties voor het resultaat.

3.2.4. Logistiek

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 2,76 mln. lager dan begroot. Dat verschil wordt veroorzaakt door:

- het vervallen van de Zuidelijke Spooraansluiting Chemelot (€ 1,13 mln.);
- de wijziging in de dekking van de kosten voor de Truckparking Venlo (€ 1,50 mln.). Deze kosten worden gedekt door Ontwikkelbedrijf Greenport;
- BO MIRT (€ 0,12 mln.); realisatie vindt plaats in 2021. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- Blueport Limburg (€ 0,01 mln.); de procesmiddelen zijn beschikbaar gesteld voor de havensamenwerking voor de periode tot en met 2021 en moeten behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 3,73 mln. hoger dan begroot. Op grond van het besluit Begroting en Verantwoording (BBV) zijn de middelen voor de overdracht van provinciale wegen in de exploitatie verantwoord (€ 3,90 mln.). Hiermee is in de primitieve begroting geen

rekening gehouden. Zie bijgevoegd kredietbesluit (bijlage 7). Dit bedrag wordt gedekt uit de Bereikbaarheidsmiddelen en heeft geen consequenties voor het resultaat.
Daarnaast zijn door de zachte winter de kosten voor gladheidsbestrijding € 0,17 mln. lager dan begroot.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.2.1	Voorbereiding en uitvoering mobilietitsmaatregelen	2.800	-	3.140	408	869	965	-748	-1.834
3.2.2	Fiets	-	-	-	-	-	-	-	-
3.2.3	Verkeersveiligheid	297	-	92	154	-	-	51	-
3.2.4	Logistieke netwerken	-	-	-	-	-	-	-	-
3.2.5	Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen	215.064	42.802	44.602	12.955	16.015	4.506	157.508	22.282
3.2.6	Project Buitenring Parkstad Limburg	465.950	346.682	348.016	6.650	128.853	10.617	111.285	207.212
3.2.7	Project N280-West	137.795	12.295	40.071	20.557	9.203	5.744	77.168	-2.652
3.2.8	Project N266	5.827	-	-	36	-	-	5.791	-
		827.733	**401.779**	**435.920**	**40.760**	**154.941**	**21.832**	**351.053**	**225.007**

3.2.1. Grondverwerving A2, conform PS-besluit 6-11-2015.
3.2.3. De kredieten provinciale wegen en incidentele investeringen verkeersveiligheid zijn een cumulatie van de jaarlijks bij de begroting vastgestelde kredieten rondom de heroverweging
3.2.5 mobiliteit en het onderhoud van de infrastructurele werken (PS 14-2-2020).
3.2.6. BPL, conform PS-besluit 9-10-2015.
3.2.7. N280-West, conform PS-besluit 17-6-2016.
3.2.8. N266, conform PS besluit 6-11-2020.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Onderhoud kapitaalgoederen
Provinciale wegen, drie steunpunten

3.3. Wonen in Limburg

Als gevolg van demografische, maatschappelijke en macro-economische ontwikkelingen bereiken de Limburgse gemeenten binnen afzienbare tijd de top van het aantal huishoudens. Daarbinnen zien wij wel een groeiend aantal eenpersoonshuishoudens, een toenemende vergrijzing, ontgroening en verkleuring. Achter de berichten van tekorten op de woningmarkt, in met name de (sociale en middel dure) huursector voor starters, senioren en nieuwe Limburgers gaat een hele wereld schuil. Er is in Limburg geen groot overall tekort aan woningen. Desondanks is er behoefte aan woningen in specifieke segmenten. De liggende planvoorraad voorziet kwantitatief en kwalitatief in te veel en bovendien hele andere nieuwbouwplannen. Deze aspecten belemmeren op dit moment de doorstroming op de woningmarkt en hiervoor zullen openingen gevonden moeten worden.
Prettig wonen gaat verder dan een passende woning alleen. Een infrastructuur die past bij de levensfase, huishoudens- en werksituatie en de gewenste levensstijl, een gezonde en veilige woonomgeving, waar verloedering geen kans krijgt en een omgeving waar inwoners een eigen inbreng kunnen hebben, dragen bij aan het “woongeluk”. Naast de inwoners zijn daar diverse partijen bij betrokken. De Provincie kan partijen bij elkaar en tot samenwerking brengen.
De betaalbaarheid van wonen staat onder druk. Een grote groep inwoners ziet de kansen op de woningmarkt als gevolg van stijgende huur,- en koopprijzen en strengere hypotheekeisen afnemen. Investeringen in de energetische en levensloopbestendige verduurzaming van de eigen woning concurreren met andere prioriteiten van de eigenwoningbezitter. Voor corporaties geldt dat het investeringsvolume afneemt als gevolg van prijsstijgingen in combinatie met ongunstig rijksbeleid (heffingen, toewijzingsbeleid).

Wat willen we bereiken?

Samen met onze partners willen we toewerken naar ‘een voortreffelijke woon- en leefomgeving, waar mensen zich prettig voelen. Een toekomstbestendige Limburgse woningmarkt biedt voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek en op het juiste moment beschikbaar en (financieel) bereikbaar’. Dat wil zeggen een woningmarkt die voldoende mogelijkheden biedt door doorstroom, die toekomstbestendig en betaalbaar is en flexibel kan inspelen op veranderende woonwensen en –behoeften.
Woningcorporaties, overheden, beleggers en particuliere eigenaren zijn zich bewust van hun belangrijke rol bij het gezond maken van de woningmarkt. Het bijdragen aan het mogelijk maken van vernieuwende initiatieven is belangrijk. Juist nu er zich nieuwe economische mogelijkheden aandienen, liggen er ook op de woningmarkt en voor de huisvesting van (tijdelijke en blijvende) nieuwkomers op de arbeidsmarkt meer dan ooit vragen om innovatieve en duurzame oplossingen. Daarbij zien wij dat onze rol zowel stimulerend als meesturend is, zowel via samenwerking met partners als via de inzet van financieel instrumentarium. Op die manier willen wij bereiken dat partijen vervolgens meer mogelijkheden (instrumenten en eigen kracht) inzetten om gezamenlijk de transitieopgave vorm te geven.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Bij het opstellen van kaders en het verruimen van mogelijkheden op de woningmarkt stellen we de inwoner en diens mogelijkheden centraal.

Criterium 2: Wij zoeken naar regionaal en/of lokaal maatwerk in de context van de Limburgse woningmarkt als de situatie ter plekke daarom vraagt.

Criterium 3: Wij acteren vanuit toegevoegde waarde. Als wij een rol pakken en instrumenten inzetten, dan zijn deze aanvullend aan die van onze partners.

Wat hebben we bereikt?

In de eerste helft van 2020 is verder gewerkt aan de uitvoering van de Agenda Limburgse Woningmarkt (ALW) 2016-2019 'Ieder zijn thuis'. De Startersregeling en de stimuleringsregeling Duurzaam Thuis dragen beide bij aan de transitie in de woningmarkt. Mede door provinciale inbreng hebben 359 starters hun eerste woning kunnen kopen en 3.220 huishoudens hun woning kunnen verduurzamen en/of levensloopbestendig kunnen aanpassen. In het kader van de Kraamkamers C8 is in de afgelopen twee jaren de basis gelegd voor de versnelling van de verduurzaming van het woningcorporatiebezit. Doel daarbij is met het NMDA-principe (niet meer dan anders qua huur), sneller tot een energetische verduurzaming van de sociale huurwoningvoorraad te komen, met minder CO2-uitstoot, meer comfort, tegen dezelfde huurlasten. In de komende jaren worden op deze basis duizenden corporatiewoningen versneld aangepakt.
Met informerend stuk Verkenning Stimuleringsmaatregelen Middenhuur (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-9749) is Provinciale Staten geïnformeerd over afhandeling van motie 2504 Jenneskens inzake Provinciaal Woonbedrijf.
Met informerend stuk Rapportage inventarisatie versnellingskansen woningbouwplannen Limburgse gemeenten (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-10313) is Provinciale Staten geïnformeerd over de afhandeling van motie 2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie.
Provinciale Staten hebben op 6 april 2020 het Statenvoorstel Voortgangsrapportage 2019 en verbetervoorstellen Startersleningen Provincie Limburg (G-20-007, brief GS van 11-2-2020 (GS 2020-6077)) vastgesteld.

Daarnaast is het provinciale woonbeleid geactualiseerd. Provinciale Staten hebben op 29 juni 2020 het Statenvoorstel Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 (G-20-008, brief GS van 11-2-2020 (GS 2020-6118)) vastgesteld.

De tweede helft van 2020 is voortvarend gewerkt aan het implementeren van beleid, zoals opgenomen in de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023. Gedeputeerde Staten hebben op 16 juni 2020 de Nadere subsidieregels Stimulering Wonen 2020-2023 vastgesteld (Provinciaal Blad 2020 nr. 4181, d.d. 2 juli 2020). De eerste drie projectaanvragen voor in totaal 40 woningen zijn inmiddels getoetst en akkoord op een totaal aantal van ca. 70 projectaanvragen, waarmee we in vooroverleg zijn, dan wel die we in behandeling hebben genomen.
Naar aanleiding van motie 2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels, heeft Provinciale Staten op 2 oktober 2020 het Statenvoorstel Wijzigingsverordening Omgevingsverordening Limburg 2014 artikel 2.4.2 (G-20-056, brief GS van 25-8-2020 (GS 2020-34386)) vastgesteld. Naast de aanpassing van de verordening hebben we ook met het 'WoonLab' proefgedraaid (met drie gemeenten) als methode om gemeenten te ondersteunen bij het prioriteren van de plancapaciteit met als doel het versnellen van de realisaties. Daarnaast hebben we onderzocht met welke instrumenten we gemeenten kunnen helpen om hun plancapaciteit actueel te houden. De Omgevingsverordening lijkt vooralsnog het meest geëigende instrument hiervoor.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.3.1. Wonen in Limburg
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Een herijkte, vierjarige Agenda Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023 is vastgesteld door GS en PS. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 is door Provinciale Staten op 29 juni 2020 vastgesteld. De nieuwe Limburgse Agenda Wonen is toegespitst op de actuele situatie op de woningmarkt voor specifieke doelgroepen. Bestaande en nieuwe instrumenten worden in deze Agenda benoemd, waar initiatiefnemers (burgers, georganiseerde burgerinitiatieven, bedrijven) en gemeenten gebruik van kunnen maken om specifieke doelgroepen en specifieke woningmarktsegmenten extra te faciliteren, te stimuleren, om zodoende een gezondere Limburgse woningmarkt vorm te geven.		1, 3
2. Monitoringsysteem met actuele Limburgbrede en euregionale wooncijfers. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, partner*	Deels gerealiseerd. Gedeputeerde Staten hebben op 10-11-2020 de Limburgse Woonmonitor van 2020 vastgesteld en onderliggende data zijn beschikbaar via een vernieuwd dataportaal. Ten behoeve van het verkrijgen van euregionale cijfers is in samenwerking met de leadpartner Region Aachen Zweckverband een Europese aanbesteding uitgevoerd. De oplevering van een internetapplicatie is voorzien in 2022. Op basis van objectieve cijfers kunnen door private en publieke partijen gefundeerde besluiten genomen worden m.b.t. de noodzakelijkheid om specifieke doelgroepen c.q. woningmarktsegmenten (extra) te faciliteren. Een Limburgs		2, 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	monitoringsysteem, toekomstig uitgebreid met cijfers uit de Euregio Maas-Rijn, is hiervoor een basisvoorwaarde.		
3. Onderzoek naar de aanpak herijking van de planvoorraad én mogelijkheden Provinciaal woonbedrijf is gereed. Rol Provincie*: toetser, ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner, ondernemer*	Gerealiseerd. Beide onderzoeken zijn afgerond. Zie verder onder punt 4.		1
4. Uitvoering herijking planvoorraad. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner, ondernemer*	Deels gerealiseerd. In de eerste maanden van 2020 (en deels al in december 2019) hebben wij, naar aanleiding van de toezegging van GS m.b.t. motie 2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie, met alle 31 gemeenten gesproken over alle woningbouwplannen die de gemeenten hebben opgenomen in de Plancapaciteitsmonitor (https://pcmlimburg.nl) en de plannen die gemeenten kennen, maar nog niet in deze gezamenlijke monitor hebben opgenomen. In totaal ging het om bijna 2.700 plannen die samen betrekking hebben op meer dan 31.000 woningen. De operatie heeft meer inzicht in de aard en urgentie van de plannen opgeleverd. Uit de rapportage die GS op 10 maart aan PS hebben gestuurd is onder meer gebleken dat van de te versnellen plannen, deze plannen slechts 10% uitmaken van het totaal aan woningbouwplannen. De informatie is en wordt ingezet bij onze verdere provinciale inzet om de planvoorraad beter te enten op de behoefte. Met de methode 'WoonLab' hebben we met drie gemeenten eind 2020 proefgedraaid. Met motie 2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels (PS 29-06-2020) is GS opgeroepen een voorstel tot aanpassing van de Omgevingsverordening Limburg 2014 aan PS voor te leggen dat voorziet in het wegnemen van belemmeringen (…) door		2, 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	het concreet verwijderen van de verplichting om woningen te saneren alsmede plannen te schrappen in de geplande woningvoorraad. Hieraan hebben GS invulling gegeven. De door GS voorgestelde wijziging van de Omgevingsverordening, waarbij lid 6 uit artikel 2.4.2 werd geschrapt, is door PS d.d. 2 oktober 2020 vastgesteld. Daarnaast blijven wij ook aandacht houden voor het aanpassen en waar nodig schrappen van kwalitatief en kwantitatief ongewenste bestaande (met name harde) plancapaciteit. Ter ondersteuning zetten wij, waar nodig, ons instrumentarium in om de ongewenste/ongebruikte harde planvoorraad aan te passen dan wel terug te dringen en nieuwe plannen een adaptief karakter te laten krijgen. Het ondersteunen, faciliteren en begeleiden van gemeenten bij versnellen van de uitvoering van woningbouwplannen en het actueel houden van de planvoorraad leidt voor burgers tot een meer divers en actueel aanbod aan woningen op de woningmarkt.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Start waarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Herijkte Agenda Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023.	0	1	1	2020
2	Actueel monitoringsysteem wonen.	0	1	1	2020
3	Onderzoek naar herijking planvoorraad (wonen) en Provinciaal woonbedrijf.	0	2	2	2020
4	Uitvoering herijking planvoorraad met gemeenten.	0	0	31	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad 4. Maakt onderdeel uit van de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023. Start herijking planvoorraad in 2020. Uitvoering loopt door in de tijd (tot 2023).

Toelichting prestatie-indicatoren
Het hiertoe meest geëigende instrument betreft de Provinciale Omgevingsverordening (als uitwerking van de Provinciale Omgevingsvisie). We streven na dat de statische planvoorraad wordt vervangen door een flexibele planvoorraad die past bij de behoefte en actuele vraag. We verwachten dit te kunnen bereiken door enerzijds nieuwe planvoorraad wonen een realisatietermijn mee te geven. En anderzijds te faciliteren dat ongewenste en ongebruikte planvoorraad kan worden aangepast dan wel waar nodig verwijderd door gemeenten, zonder dat gemeenten hierbij plan- en contractschade ondervinden. Aanvullend is (en zal) in alle Samenwerkingsagenda's KLC als voorwaarde worden opgenomen, dat de gemeenten aantonen middels een plan, hoe ze hun planvoorraad gaan herijken. Om gemeenten, als Provincie, te ondersteunen bij de herijking van de planvoorraad is ervaring opgedaan met de methode "WoonLabs". Inmiddels is ook met drie gemeenten, via de lijn van de WoonLabs, in 2020 hiermee gestart en ervaring opgedaan met de ondersteuning in het prioriteren van planvoorraad ten behoeve van versnelling van de realisaties. Deze ervaringen hebben ertoe geleid dat bij toekomstig te sluiten Samenwerkingsagenda's KLC het instrument WoonLab een standaard onderdeel vormt van het proces om te komen tot een Samenwerkingsagenda.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.3 Wonen en Limburg	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.3.1. Wonen in Limburg	12	3.471	3.483	1.148	2.335	V
Personele lasten	1.143	0	1.143	1.112	31	
Totaal lasten	1.155	3.471	4.626	2.260	2.366	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.3.1. Wonen in Limburg	0	663	663	138	525	N
Totaal baten	0	663	663	138	525	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.155**	**-2.807**	**-3.963**	**-2.122**	**-1.841**	**V**
Mutatie reserves						
Onttrekking reserves						
Reserve Transitiefonds	0	951	951	951	0	
Saldo mutatie reserves	**0**	**951**	**951**	**951**	**0**	
Resultaat	**-1.155**	**-1.857**	**-3.012**	**-1.171**	**-1.841**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.3. Limburgse woningmarkt resteert een voordelig resultaat van € 1,84 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,84 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,37 mln. lagere lasten en € 0,53 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.3.1. Wonen in Limburg

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt per saldo € 1,81 mln. Dit verschil bestaat uit € 2,34 mln. lagere lasten en € 0,53 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen betreffen:

- *Limburgse Agenda Wonen 2020 – 2023*
  Deze Agenda (PS 03-04-2020) schetst de acties voor de uitvoering van ons woonbeleid voor de periode 2020 – 2023 en geeft daarmee invulling aan het provinciale Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden 2019 - 2023. Daarin is het grote belang van een gezonde woningmarkt onderstreept, om ‘een voortreffelijke woon- en leefomgeving, waar mensen zich prettig voelen’ te creëren. Een toekomstbestendige woningmarkt die voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek en op het juiste moment beschikbaar en (financieel) bereikbaar maakt. In 2020 zijn de Subsidieregels Stimulering Wonen 2020-2023 vastgesteld. Voor de continuering van de regeling en de verdere uitvoering van deze agenda wordt het restantbedrag van 2020 € 1.365.470 overgeboekt naar 2021.
- *Actieplan Wonen Zuid-Limburg*
  Op 8-12-2016 is in het bestuurlijk overleg met de Zuid-Limburgse gemeenten afgesproken om samen te werken aan de verdere uitvoering van de Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg. Voor de periode 2017-2020 is in het bestuurlijk overleg op 8-12-2016 met partijen een 'Actieplan Wonen Zuid-Limburg' opgesteld. Voor deze uitvoering is door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is aangewezen als beheerder van deze middelen. Dit samenwerkingsverband wordt verlengd. In het bestuurlijk overleg Wonen Zuid-Limburg van maart 2021 wordt besproken in welke vorm dit gaat gebeuren. Voor de continuering van dit Actieplan wordt het restantbedrag in 2020 van € 71.960, inclusief de ontvangen bijdragen van gemeenten € 71.635 overgeboekt naar 2021.
- *Grensoverschrijdende woonmonitor EMR*
  GS hebben op 27 februari 2018 ingestemd met deelname aan het Interregproject "Grensoverschrijdende woonmonitor Euregio Maas-Rijn”. Het project heeft een looptijd tot 30 april 2021. In de tweede helft van 2020 heeft de Europese aanbesteding ten behoeve van het verzamelen en in een internetapplicatie weergeven van de grensoverschrijdende data plaatsgevonden. Voor de continuering in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 90.219 inclusief de ontvangen bijdrage van € 5.162 overgeboekt naar 2021.
- *Versnelling flexwonen*
  Een voordelig saldo van € 0,22 mln. heeft betrekking op de ontvangen bijdrage van het Rijk (decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) ten behoeve van de versnelling van flexwonen. Deze Rijksbijdrage is bedoeld voor het laatste, waarbij provincies zelf kunnen bepalen welke projecten en initiatieven zij willen ondersteunen en op welke manier. De inzet van deze middelen wordt meegenomen gedurende de looptijd van de Limburgse Agenda Wonen. Het pilot project Tiny Houses Voerendaal zou in 2020 deels gefinancierd worden uit deze middelen. De uitvoering van dit project is overgeheveld naar 2021. De verwachting is dat er in 2021 meerdere innovatieve flexwoonprojecten naar voren zullen komen. Het restantbedrag in 2020 van € 0,22 mln. wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.
- *Uitvoering Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw (GS 10-11-2020)*
  Op 10 november 2020 hebben wij een aanvraag bij het ministerie van BZK ingediend voor de Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw. BZK stelt deze middelen beschikbaar voor de inzet van flexpools, waarmee extra deskundigheid beschikbaar komt om waar nodig te helpen in de voorfase van woningbouw. Hiermee kunnen knelpunten rondom planvorming, bestemmingsplannen en vergunningverlening opgelost worden. Op 11 december 2020 hebben wij de toekenningsbeschikking ontvangen met een bedrag van € 663.223. Middels een nog op te stellen subsidieregeling zullen wij de betreffende middelen gaan

inzetten. Het opstellen en uitvoeren van deze regeling, passend binnen de voorgestelde kaders, vraagt om extra inzet van het cluster Subsidies. Hiervoor wordt een bedrag van € 22.000 overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.3.1	Limburgse woningmarkt	65.470	65.400	49.178	5.500	1.245	98	10.792	64.057
		65.470	**65.400**	**49.178**	**5.500**	**1.245**	**98**	**10.792**	**64.057**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben vooral betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan het programma Limburgse Woningmarkt. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Financiering
Startersleningen voor huiseigenaren
SvN Stimuleringsleningen
Lening aan Stichting Happiness
Transitiefonds compartiment 1a zakelijke financieringen
Lening aan SineMetU Vastgoed B.V.
Lening aan Stichting woonzorg Elisabeth Stift

3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit

Dit programma beslaat de activiteiten op het gebied van ruimtelijke ordening en ruimtelijke inrichting, inclusief de onderdelen werklocaties en integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones.

De grote maatschappelijke opgaven die voor ons liggen kennen in veel gevallen ook een ruimtelijke dimensie. De energievoorziening wordt in de toekomst kleinschaliger en zichtbaarder. Deze transitie loopt samen met andere ruimtewensen in Limburg, bijvoorbeeld de omslag naar een ‘blue economy’, de groei van de logistieke en de toeristische sector, woningbouw, de transitie en schaalvergroting van de landbouw en adaptief water- en grondbeheer. Sommige ruimtegebruikers vragen in de toekomst waarschijnlijk juist minder ruimte, zoals de retail. Ook agrarische gebouwen en (grote) monumenten staan leeg of komen vrij. Daar komt nog bij dat de sociale tweedeling ook in Limburg steeds meer een ruimtelijke tweedeling is. En op de achtergrond speelt overal de digitalisering, met al zijn kansen en uitdagingen, ook voor ruimtelijke kwaliteit (bijvoorbeeld smart mobility, smart cities, smart villages). Zeker in tijden waarin al deze ontwikkelingen om voorrang vragen, is het belangrijk om vanuit samenhang, sociale context en in samenwerking met andere partijen te werken aan ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling.

De Omgevingswet, die op 1 januari 2022 in werking zal treden, heeft nadrukkelijk een tweeledige doelstelling. Enerzijds het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. En anderzijds het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke behoeften. In die geest vinden we het belangrijk om het vormgeven van de verschillende transities en het faciliteren van de economische en sociale dynamiek zoveel mogelijk samen te laten gaan met ruimtelijke kwaliteitsimpulsen. Zo werken we via deze ontwikkelingen ook aan een beter functionerend, duurzamer en mooier Limburg. Dit sluit aan bij de brede benadering van ‘omgevingskwaliteit’ uit de nieuwe Omgevingswet waarbij er ook aandacht is voor gezondheid, circulariteit en de sociale impact van keuzes op de samenleving.

Inmiddels wordt breed het besef gedeeld dat veel fysiek-ruimtelijke ontwikkelingen van regionale betekenis zijn. De afgelopen jaren zijn met het oog daarop belangrijke stappen gezet in het versterken van de regionale samenwerking en de regionale afstemming van ruimtelijke initiatieven met bovenlokale impact. Dit sluit ook aan bij de ambitie van het Rijk om de opgaven centraal te stellen en daarbij samen te werken als één overheid, samen met de samenleving, waarbij ieder een bijdrage levert vanuit de eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheden. Dit verbindt overheden en belanghebbenden en sluit aan bij de kracht en dynamiek van de maatschappij. Een (gemeente-, regio- en lands-) grensoverschrijdende insteek is daarbij van groot belang.

Wat willen we bereiken?

Onze ambitie is om van de verschillende transities ook een ruimtelijke kwaliteitsimpuls te maken door samen met partners te gaan voor een integrale gebiedsgerichte benadering zowel in stedelijk als landelijk gebied, waarbij we opgaven in samenhang aanpakken met oog voor een goede balans tussen planet, people en profit. Dit betekent bijvoorbeeld: dat wij rekening houden met de bestaande kwaliteit en identiteit van gebieden, dat wij met nieuwe ontwikkelingen aansluiten bij netwerken van infra, energie en

digitaal, dat wij gaan voor zuinig en meervoudig ruimtegebruik (ook ondergronds: 3D-ordening) en voor meer verschillen tussen locaties (van drukke ontmoetingsplek tot rustig landschap). Als wij dit doen, biedt dat meer perspectief op duurzame, kosteneffectieve oplossingen met een groter maatschappelijk rendement en draagvlak.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: In lijn met de gedachte van de Omgevingswet willen we ruimte geven aan initiatieven vanuit de samenleving, in balans met een veilige en gezonde leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. Een belangrijk uitgangspunt daarbij is dat wij als Provincie de regio's en gemeenten actief willen faciliteren in het maken van ruimtelijke keuzes en bij gebiedsontwikkelingen. Waar nodig en vereist geven we richting.

Criterium 2: In Limburg wordt bij fysiek-ruimtelijke ontwikkelingen zoveel mogelijk gehandeld vanuit een grensoverschrijdend perspectief (internationaal, buurprovincies, tussen regio's of bovenlokaal), inspelend op kansen over de grens.

Wat hebben we bereikt?

Er lag eind 2020 een ontwerp van de eerste Provinciale Omgevingsvisie. De samenwerking met het Rijk op het gebied van integraal omgevingsbeleid is verder geïntensiveerd, bijv. rondom de totstandkoming van de NOVI en de concretisering daarvan in de Omgevingsagenda Brabant-Limburg en de NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg. Dit helpt om draagvlak te vergroten bij het Rijk voor ingrepen en projecten die voor Limburg (in euregionaal verband) en daarmee ook voor Nederland als geheel van belang zijn. In alle genoemde documenten krijgt de grensoverschrijdende dimensie beduidend meer aandacht dan voorheen.
Naast de advisering van gemeenten inzake bestemmingsplannen, omgevingsvergunningen en structuurvisies, steeds met focus op de provinciale belangen, hebben we mede uitvoering gegeven aan integrale gebiedsontwikkelingen, ook in het landelijk gebied en in stad-landzones. Er lopen diverse provinciale inpassingsplannen die zich allemaal in verschillende stadia bevinden. Met de vaststelling door PS van het PIP uitbreiding VDL Nedcar is de planvorming voor deze gebiedsontwikkeling afgerond.
Tegelijkertijd hebben we verder gewerkt aan de acties op weg naar "het werken onder de Omgevingswet". Daarbij zijn met name de zorgpunten rond de voortgang van de Landelijke Voorziening van het Digitale Stelsel Omgevingswet punt van aandacht gebleven, hebben we invulling gegeven aan de motie van Provinciale Staten inzake het betrekken van jongeren bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie (motie 2484 Jenneskens), hebben we toezegging T8683 inzake Right to Challenge onderdeel gemaakt van de voorbereiding van participatiebeleid en een participatieverordening en hebben we overleg gevoerd met de gemeenten en de andere zogenaamde ketenpartners Waterschap, Veiligheidsregio's, RUD ZL en WML om tot goede afspraken te komen bij de inrichting van de werkprocessen in het kader van vergunningverlening en hebben we –hoewel nog niet alle aanvullingsbesluiten van de Omgevingswet gepubliceerd zijn- een begin gemaakt met de ontleding van de nieuwe wet teneinde onze werkprocessen opnieuw in te richten voor ná 1-1-2022.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Na vaststelling geeft de Omgevingsvisie richting aan de bescherming en benutting van de Limburgse omgeving in projecten en besluiten. Door de intensieve samenwerking met medeoverheden en stakeholders tijdens de totstandkoming heeft de visie nu al die richtinggevende werking.
Op basis van de nota “Landschap verbindt Limburg” en de LEADER aanpak worden lokale burgerinitiatieven gesteund en gestimuleerd. Door de landschappelijke aansluiting tussen de bestaande Nationale parken te versterken ontstaan er aantrekkelijke en unieke gebieden, waarin economische kansen en landschapskwaliteit hand in hand gaan.

Product	3.4.1. Omgevingsvisie
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Eind 2020 wordt door Provinciale Staten de Omgevingsvisie Limburg vastgesteld, die tot stand is gekomen in een co-creatief proces met gemeenten en andere (eu)regionale partners en die volledig aansluit bij de eisen en geest van de Omgevingswet. Rol Provincie: *partner, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Het ontwerp van de Omgevingsvisie Limburg, tot stand gekomen via een intensief co-creatief proces, is op 25 augustus 2020 door GS vastgesteld. Vervolgens is er gelegenheid geweest om formele zienswijzen in te dienen. De vaststelling van de Omgevingsvisie Limburg door PS is omwille van de zorgvuldigheid opgeschoven van eind 2020 naar begin 2021. Zie ook de mededeling portefeuillehouder inzake vaststelling en terinzagelegging Ontwerp Omgevingsvisie Limburg van 1 september 2020 (GS 2020-35825) en de mededeling portefeuillehouder inzake planning Omgevingsvisie Limburg van 19 mei 2020 (GS 2020-20230). *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Inwoners zijn bij de totstandkoming van de visie bevraagd via: ▪ online en fysieke enquêtes; ▪ het Rad van Participatie; ▪ jongerenparticipatie d.m.v. gastlessen en opdrachten. De resultaten hiervan zijn betrokken bij de opstelling van de visie. Na vaststelling geeft de Omgevingsvisie richting aan de		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	bescherming en benutting van de Limburgse omgeving in projecten en besluiten. Door de intensieve samenwerking met medeoverheden en stakeholders al tijdens de totstandkoming heeft de visie nu al die richtinggevende werking.		
2. Geactualiseerde Omgevingsverordening wordt eind 2020 vastgesteld door Provinciale Staten. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Deels gerealiseerd. We hebben in 2020 conform planning en verplichting de beleidsneutrale omzetting van de Omgevingsverordening gereed gemaakt. Aangezien de inwerkingtreding van de Omgevingswet door de wetgever uitgesteld is tot 1-1-2022, is er vervolgens meer ruimte gekomen om de beoogde inhoudelijke aanpassingen/ aanscherpingen die worden aangekondigd in de vast te stellen Omgevingsvisie Limburg al meteen in de Omgevingsverordening te verwerken. Zie ook mededeling portefeuillehouder inzake uitstel inwerkingtreding Omgevingswet, brief gedeputeerde Dritty van 14 april 2020 (GS 2020-15736). Zo zijn de inzichten die ten grondslag lagen aan de motie Palen c.s. inzake de zonneladder gedurende de eerste maanden van 2021 al vooruitlopend op de vaststelling van de POVI verwerkt in een concept-voorstel voor aanvulling van de verordening. Daarnaast zijn praktijkervaringen uit Venray en Gulpen-Wittem en resultaten van voortgaand overleg met gemeenten over de transitie van de woningmarkt vertaald in voorstellen voor aangepaste teksten van de artikelen over wonen in relatie tot verblijfsrecreatie respectievelijk de bestaande woningvoorraad. Inzichten die wij hebben opgedaan rond huisvesting van buitenlandse werknemers respectievelijk de naijleffecten van de steenkolenwinning hebben aanleiding gegeven voor het toevoegen van instructieregels. In Q1 2021		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	leggen we deze voorstellen voor aan onze mede-overheden en maatschappelijke partners voor een bestuurlijke consultatie. Vanwege het ontbreken van een overgangsregeling blijft het overigens noodzakelijk dat de nieuwe Omgevingsverordening vóór inwerkingtreding van de Omgevingswet is vastgesteld en gepubliceerd. Zorgen zijn er nog steeds over het tijdig gereed komen van de Landelijke voorziening van het Digitaal Stelsel Omgevingswet. Wij hebben in IPO verband die ontwikkelingen nauwlettend gevolgd en onze eigen taken daarin consequent door- en uitgevoerd. Nu de landelijke voorziening verder stagneert zullen we er in 2021 voor kiezen om voor de formele procedure die de wijziging van de Omgevingsverordening moet doorlopen de bestaande digitale systemen (Ruimtelijkeplannen.nl) te benutten. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* In 2020 is de verordening dus nog niet aangepast; dat betekent dat de instructieregels voor de gemeenten en de rechtstreeks werkende regels voor burgers en bedrijven niet zijn gewijzigd.		
3. Met Rijk en (eu)regionale partners is een omgevingsagenda opgesteld, die NOVI, Provinciale Omgevingsvisie en GOVI's verbindt en een schakel met toegevoegde waarde vormt tussen deze visies en de uitvoering in programma's en projecten. De opgaven staan hierbij centraal, de agenda sluit daar qua opzet en schaalniveau bij aan. Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd. Oplevering van de Omgevingsagenda Brabant-Limburg is, conform de afspraak met het Rijk gemaakt in 2019, voorzien voor 2021. In 2020 is een uitgebreide analyse van opgaven en lopende trajecten uitgevoerd. Op basis daarvan is een aantal gebieden benoemd waarop de verdere focus ligt bij de verdere concretisering van de Omgevingsagenda. Tot die gebieden behoren in elk geval De Peel en Zuid-Limburg. Deze behoren tot de acht door het Rijk aangewezen voorlopige NOVI-gebieden, gebieden waar het Rijk vanwege de complexe opgaven		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	langjarige extra aandacht aan wil schenken. Voor beide gebieden is in de tweede helft van 2020 een plan van aanpak opgesteld. De Minister van BZK heeft in december 2020 richting Tweede Kamer de verwachting uitgesproken begin 2021 o.m. De Peel en Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied te willen geven. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* De intensieve samenwerking met de Rijksoverheid bij de totstandkoming van Omgevingsagenda en rondom de NOVI-gebieden helpt om draagvlak te vergroten bij het Rijk voor ingrepen en projecten die voor Limburg (in euregionaal verband) en daarmee ook voor Nederland als geheel van belang zijn. Een effect is ook dat de samenhang tussen ontwikkelingen waarbij het Rijk betrokken is versterkt wordt. Het effect voor de Limburgers is indirect. Het kan helpen om projecten te versnellen.		
4. Via Expeditie Ruimte wordt invulling gegeven aan kennisoverdracht en informatievoorziening, attitudeverandering en vergroten van urgentiebesef op het vlak van omgevingsvraagstukken, aansluitend bij de behoeften van onze regionale partners. Rol Provincie: *procesmanager, partner*	Gerealiseerd. Hieraan is in 2020 volop invulling gegeven. Vanwege corona lag de focus vooral op kennisoverdracht via Nieuwsbrieven en website. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Deze actie is vooral gericht om de kennis en urgentiebesef bij regionale partners te vergroten. De expeditie is niet primair gericht op burgers.		1,2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Omgevingsvisie Limburg is vastgesteld door PS.	0	0	1	2020
2	Geactualiseerde Omgevingsverordening Limburg is vastgesteld door PS.	0	50%	1	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
3	Omgevingsagenda gereed.	0	50%	1	2021
4	Digitaal platform Expeditie Ruimte is up-to-date.	1	1	1	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
2. Waar het gaat om de voorbereiding voor vaststelling door Provinciale Staten van een beleidsneutraal omgezette “Omgevingswetproofe” Omgevingsverordening hebben wij onze planning gerealiseerd; zoals gezegd leidde uitstel van de datum van inwerkingtreding van de Omgevingswet tot de overweging om de mogelijkheid te benutten om nieuwe inzichten nog vooruitlopend op vaststelling van de POVI door de Staten in deze versie van de Omgevingsverordening mee te nemen.

Product	3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. De Provincie heeft ruimtelijke plannen van gemeenten beoordeeld met focus op de provinciale belangen. Deze beoordeling/ beïnvloeding verschuift daarbij in toenemende mate naar de voorkant van het planproces, in lijn met het gedachtegoed van de Omgevingswet. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De Provincie heeft in 2020 de gemeenten geadviseerd inzake bestemmingsplannen, wijzigingsplannen, omgevingsvergunningen en structuurvisies. Deze zijn getoetst aan de provinciale belangen. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Concrete resultaten zien de Limburgers pas als de ruimtelijke plannen tot uitvoer komen ná besluitvorming ervan door de gemeenten.		1,2
2. Daar waar nodig en doelmatig heeft de Provincie het instrumentarium van het provinciaal inpassingsplan (na inwerkingtreding Omgevingswet: projectbesluit) ingezet om gebiedsontwikkelingen te faciliteren. Rol Provincie: *partner, facilitator, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Er lopen diverse provinciale inpassingsplannen die zich allemaal in verschillende stadia bevinden: Proefdraaien Maastricht Aachen Airport, VDL, BPL Naanhof, BPL Veegplan, N280-Leudal, Maaslijn en Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf.		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt? De meeste provinciale inpassingsplannen zijn nog in procedure. Concrete resultaten zien de Limburgers pas als de projecten tot uitvoer komen ná vaststelling van de provinciale inpassingsplannen.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De genomen besluiten in het kader van de medebewindstaken zijn te herleiden naar de provinciale belangen.	1	1	1	2023

Product	3.4.3. Werklocaties
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. In de Omgevingsvisie Limburg zijn de ambities en uitgangspunten m.b.t. bedrijventerreinen en kantoren in nauwe samenspraak met gemeenten en stakeholders waar nodig aangescherpt of aangepast en is de toekomstige wijze van regionale doorvertaling/ doorwerking vastgelegd. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner*	Gerealiseerd. Ambities en uitgangspunten zijn inmiddels vastgelegd in het betreffende hoofdstuk van de in 2020 door GS vastgestelde ontwerp Provinciale Omgevingsvisie (POVI); burgers hebben kennis kunnen nemen van de ontwerp-POVI via wettelijke inzage/inspraak, maar veelal wordt daar gebruik van gemaakt door intermediairs, gemeenten en (grote) bedrijven.		1, 2
2. REBIS-systeem en kantorenmonitor zijn periodiek geactualiseerd. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Gegevens zijn geactualiseerd in 2020. Bestanden zijn primair gericht op beleid/uitvoering in afstemming met gemeenten/terrein- en pandeigenaren. Wel kunnen burgers (veelal in de hoedanigheid van werknemers) en bedrijven actueel gegevens inzien/verkrijgen via prov. website en www.rebislimburg.nl		1, 2
3. Gebiedsontwikkelingen voor werklocaties van provinciaal/bovenregionaal belang: initiëren en (mede)uitvoeren van deelonderzoeken en (het leveren van bijdragen aan) planologische procedures op basis van gebiedsvisies (met	Gerealiseerd. Op 18 december heeft Provinciale Staten het PIP uitbreiding VDL Nedcar vastgesteld. Daarmee is de planvorming voor deze gebiedsontwikkeling afgerond.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
inbegrip van eventuele spoor- en wegontsluitingen en compensatiemaatregelen). Rol provincie*: regisseur, bevoegd gezag, financier en procesmanager*	In het PIP zijn de integrale kaders opgenomen voor de uitbreiding van de fabriek, de infrastructurele maatregelen en compensatie voor de omgeving. Daarnaast worden provinciale bijdragen geleverd aan gemeentelijke planologische ontwikkelingen (bijv. Oostflank Brunssum, Greenport Venlo enz.). *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* De burgers in de omgeving zijn via diverse interactieve sessies in het afgelopen jaar direct betrokken geweest bij de planvorming. De uitvoering van het PIP zal in de komende jaren zijn beslag krijgen. Dan zijn ook de effecten van maatregelen merkbaar.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	In de Omgevingsvisie Limburg zijn ambities, uitgangspunten, provinciale belangen en werkwijze voor (ontwikkeling, inrichting en beheer van) bedrijventerreinen en kantoren opgenomen, die in nauwe samenspraak met gemeenten en stakeholders tot stand zijn gekomen.	0	1	1	2020
2	Actuele gegevens voor werklocaties zijn beschikbaar	1	1	1	2023

Product	3.4.4. Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones
Portefeuillehouder	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Er is mede uitvoering gegeven aan integrale gebiedsontwikkelingen in het landelijk gebied en in stad-landzones. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. In 2020 zijn diverse projecten mede vormgegeven of ondersteund. Hierbij kan gedacht worden aan de deelname van het Zuid-Limburgse Heuvelland aan de EO Wijersprijs, diverse ontwerpateliers en PIO Weerterland.		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	In het kader van de transitie van de Nationale parken Maasduinen, Grote Peel en Meinweg tot landschapsparken, is in 2020 voor alle drie een Rijkssubsidie toegekend op basis van door de regio opgestelde transitieplannen over een uitvoeringsperiode 2021-2023. De Provincie heeft de regio's op maat ondersteund bij het opstellen van deze plannen en ook een deel van de cofinanciering beschikbaar gesteld. Dit betreft een processubsidie, gericht op ontwikkeling in deze drie gebieden van regionale samenhang, gebiedsidentiteit, fysieke en sociale verbinding, én ontwikkeling van bijbehorende educatie- en communicatiestrategie en governance. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Door de landschappelijke aansluiting tussen de bestaande Nationale parken te versterken ontstaan er aantrekkelijke en unieke gebieden, waarin economische kansen en landschapskwaliteit hand in hand gaan.		
2. Er zijn vernieuwende arrangementen ontwikkeld tussen dragende gemeenschappen. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner, ondernemer*	Gerealiseerd. Op basis van de nota "Landschap verbindt Limburg" en de LEADER aanpak worden lokale burgerinitiatieven gesteund en gestimuleerd. Dit heeft inmiddels geleid tot tal van kleinschalige projecten, welke gepresenteerd worden op de website van LEADER Zuid-Limburg (http://www.leaderzuidlimburg.nl/projecten). In het kader van de nota Landschap verbindt ondersteunt de Provincie Limburg de gemeente Beekdaelen bij de ontwikkeling van het project Geul-Geleenbeek waarbij de participatie van 3 economische bedrijven en burgers in deze gebiedsontwikkeling vergroot wordt.		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt? Voor en met de Limburgers willen we hun woon en leefomgeving/ hun aanliggende landschap behouden en versterken. Voor de individuele stakeholders willen we de samenwerking bevorderen: samen kom je verder.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Voor lopende én nieuwe gebiedsontwikkelingen zijn uitvoeringsafspraken gemaakt die aansluiten bij de provinciale ambities en belangen.	0	8	100%	2023
1	Ondersteuning van gemeenschapsinitiatieven die passen binnen de gewenste (gebieds)ontwikkeling.	1	4	4	2023
2	Aantal vernieuwende arrangementen in het buitengebied.	0	1*	4	2023

- *LEADER wordt hierbij als 1 geheel gezien. Binnen LEADER bevinden zich tal van projecten.*

Product	3.4.7. Grondzaken
Portefeuillehouder	Satijn

Provinciale Staten hebben ervoor gekozen om een actief grondbeleid te voeren. Daarbij zijn onder meer de door Provinciale Staten vastgestelde kaders “Erfpacht”, “nota herijking Grondbeleid” en “Sturen in samenwerking 2.0’’ (Inmiddels Sturen in Samenwerking 3.0 PS 5 februari 2021) van kracht. De ontwikkelingsgerichte rol wordt met name op ruimtelijk economisch gebied (selectief) opgepakt, maar ook voor mobiliteits-, sociale en duurzaamheidsvraagstukken voor die locaties in Limburg waar een integrale aanpak vanwege het grote economische belang noodzakelijk is. Door positie te nemen en risicodragend te participeren, kunnen we met diverse instrumenten, bijvoorbeeld erfpacht een impuls geven aan het realiseren van projecten. Afgeleide activiteit is het beheren en exploiteren van de provinciale vastgoedposities.

Opgave Ruimte voor Ruimte BV (RvR)
De maatschappelijke opgave van de Ruimte voor Ruimte BV is voor de komende jaren gelegen in het terugverdienen van door de Provincie Limburg in het verleden verstrekte stallensloopsubsidies ad € 36,3 mln. in het kader van de Ruimte voor Ruimte regeling, 2e tranche, die zijn oorsprong kent in de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV). Zoals eerder met uw Staten gedeeld zal er op basis van de meest recente GREX verstrekt door RvR BV 31-12-2023 een te verwachten resultaat op eindwaarde zijn van negatief € 3,8 mln., vooruitlopend op de definitieve vaststelling hiervan door de accountant. Dit betekent een verbetering over 2020 van € 4,9 mln. (van negatief € 8,7 mln. naar negatief € 3,8 mln.), in navolging van de verbetering over 2019 van € 3,6 mln. (van negatief € 12,3 mln. naar negatief

€ 8,7 mln.). Dit negatieve saldo is in de crisisjaren na 2008 met name veroorzaakt door een achterblijvende vraag naar bouwkavels (omzet) waardoor met name de financieringslasten op de door NWB verstrekte lening hoger uitvielen dan oorspronkelijk geraamd. Het voorziene verlies op de einddatum is afgedekt in de provinciale risicoreserve met extern verkregen middelen, als resultaat van de afwikkeling van de eerdere betrokkenheid van respectievelijk het Rijk en Bouwfonds Property Development (BPD).

Ons college stuurt strak op de realisatie van de RvR-opgave. Uitgaande van die opgave èn de actuele vraag uit de woningmarkt zullen wij met de directie van RvR en de betrokken gemeentebesturen afspraken maken over de realisatie van de RvR-opgave. Voor de volledige beschrijving van de beleidsmatige doelstellingen en resultaten van het grondbeleid wordt verwezen naar paragraaf 5.7. Grondbeleid.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Voeren van een selectief actief aankoopbeleid door het mee initiëren van projecten. Rol Provincie: *ondernemer, partner*	Gerealiseerd.		
2. In erfpacht uitgeven van gronden. Rol Provincie: *ondernemer, financier, partner*	Gerealiseerd. Binnen de doelstellingen van het erfpachtkader zijn per 31 december 2020 gronden met een totale boekwaarde van € 71,22 mln. in erfpacht uitgegeven.		
3. Bedrijfseconomisch beheren van provinciale eigendommen . Rol Provincie: *ondernemer*	Provinciale gronden zijn grotendeels in pacht uitgegeven. Vastgoed dat tijdelijk in provinciaal bezit is, wordt verhuurd of er vindt leegstandsbeheer plaats.		

Prestatie-indicatoren generiek in termen van vooraf gestelde doelen zijn voor dit product niet van toepassing. Wel wordt over de behaalde financiële resultaten verantwoording afgelegd. Grondbeleid is geen doel op zich doch een middel om andere doelen te realiseren.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.4.1. Omgevingsvisie	200	162	362	272	90	V
3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid	247	64	311	248	63	V
3.4.3. Werklocaties	0	541	541	44	497	V
3.4.4. Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones	205	1.214	1.419	697	722	V
3.4.7. Grondzaken	433	17.037	17.469	5.183	12.287	V
	1.085	19.018	20.103	6.443	13.660	V
Personele lasten	5.882	0	5.882	5.723	160	
Kapitaallasten	319	-247	72	72	0	
Totaal lasten	7.286	18.770	26.056	12.237	13.819	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.4.1. Omgevingsvisie	0	97	97	97	0	-
3.4.4. Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones	0	250	250	622	-372	V
3.4.7. Grondzaken	1.493	14.903	16.396	5.017	11.379	N
Totaal baten	1.493	15.250	16.743	5.736	11.007	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-5.793**	**-3.520**	**-9.313**	**-6.501**	**-2.812**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve grondexploitatie	615	0	615	516	100	
Bruteringreserve VDL Nedcar	0	2.735	2.735	0	2.735	
Reserve stikstof & N2000	0	2.250	2.250	2.250	0	
Totaal toevoegingen	615	4.985	5.600	2.766	2.835	
Onttrekking reserves						
Immunisatiereserve	0	64	64	64	0	
Risicoreserve grondexploitatie	0	4.136	4.136	280	3.855	
Reserve stikstof & N2000	0	2.250	2.250	2.250	0	
Reserve herontwikkeling Tapijnkazerne	0	1.000	1.000	1.000	0	
Totaal onttrekkingen	0	7.450	7.450	3.594	3.855	
Saldo mutatie reserves	**-615**	**2.465**	**1.849**	**829**	**1.021**	
Resultaat	**-6.408**	**-1.056**	**-7.464**	**-5.672**	**-1.792**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit resteert een voordelig resultaat van € 1,79 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 2,65 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 13,66 mln. lagere lasten en € 11,07 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.4.1. Omgevingsvisie

Op het product 3.4.1. resteert een budget van € 0,09 mln. en levert aldus een voordelig resultaat. Het betreft de fasering van de trajecten facilitering aanpak NOVI- gebied Zuid-Limburg (€ 40.000) en het ontwerpend onderzoek ruimtegebruik RES (€ 50.000) naar 2021. Beide budgetbedragen zijn overgeheveld naar de begroting 2021.

3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid

Het product 3.4.2. levert een voordelig resultaat van € 0,06 mln. Deels is dit een gevolg van een sober en doelmatig gebruik van de budgetten. Ten aanzien van het project Albertknoop

(grensoverschrijdend fietspad Maastricht-Lanaken) geldt dat de bijdrage in de lasten van het project voor 2020 € 0,03 mln. lager zijn dan begroot.

3.4.3. Werklocaties

Dit product heeft een positief resultaat van € 0,50 mln. Via een overboekingsvoorstel wordt dit bedrag doorgeschoven naar 2021 om samen met de gemeente Brunssum een solide businesscase voor de Oostflank van Brunssum op te stellen, waarbij nieuwe vormen van duurzame energie betrokken worden. Hiervoor heeft de Provincie € 0,5 mln. en de gemeente Brunssum € 0,7 mln. toegezegd. (GS 29-10-2019). Om aan deze toezegging in 2021 te kunnen voldoen wordt voorgesteld om het restant budget inzake onderzoek ontwikkellocatie BPL gebied van € 0,5 mln. over te hevelen naar 2021.

3.4.4 Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones

Dit product heeft een positief resultaat van € 1,09 mln. en bestaat uit € 0,72 mln. lagere lasten (excl. personele lasten) en € 0,37 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van € 1,09 mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021 Het doorschuiven van budget naar 2021 is met name de inzet van intensiveringsmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid van deze collegeperiode waarvoor uitvoering in de resterende collegeperiode is toegestaan. € 0,56 mln. voor de uitvoering van de Nota 'Landschap verbindt Limburg'.
Op 9 juni 2020 heeft GS besloten € 0,10 mln. te reserveren voor de oprichtingsfase voor de totstandkoming van een Landschapsfonds, conform de beleidsnota 'Landschap verbindt Limburg'. Dit GS besluit heeft nog niet tot uitbetaling geleid.
Op het project Maasgaard blijft per saldo € 0,28 mln. budget over wat doorschuift naar 2021 om voor dit project behouden te blijven voor de verdere uitvoering. € 0,02 mln. hogere uitgaven en een niet geplande baat (grondverkoop) van € 0,31 mln. schuift per saldo door naar 2021.

3.4.7. Grondzaken

Dit product heeft een positief resultaat van € 0,01 mln. en bestaat uit € 12,32 mln. lagere lasten (excl. personele lasten) en € 11,38 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van € 15,73 mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021. Het betreft € 11,88 mln. voor de gebiedsontwikkeling VDL Nedcar, waarbij het saldo van baten en lasten van € 2,73 mln. wordt toegevoegd aan de bruteringsreserve VDL Nedcar en € 3,86 mln. voor Marsna Paper Meerssen.

Het nadelige budgetverschil in de reguliere middelen bedraagt per saldo € 0,94 mln. als gevolg van zowel lagere lasten (voordeel € 12,32 mln.), als lagere baten (nadeel € 11,38 mln.). Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat in de begroting 2020 rekening is gehouden met grondopbrengsten van € 15,00 mln. met boekwaarden c.q. lasten van € 11,88 mln. Hiervan is gerealiseerd € 2,32 mln. grondopbrengsten met een werkelijke boekwaarde c.q. lasten van € 1,87 mln. Dit resulteert in een verschil van € 12,68 mln. lagere baten c.q. grondopbrengsten en € 10,00 mln. lagere lasten. Deze grondopbrengsten zijn niet volledig gerealiseerd, doordat in het

kader van de gebiedsontwikkeling VDL Nedcar in 2020 geen gronden zijn overgedragen. Deze overdracht was aanvankelijk wel in 2020 voorzien. Wegens PFAS onderzoeken is dit vertraagd. Hierdoor is de hieraan gekoppelde toevoeging aan de bruteringsreserve VDL Nedcar van € 2,73 mln. niet gerealiseerd. Daarnaast zijn er voor de kosten van achterstallig onderhoud en brandveiligheid van Marsna Paper niet volledig afgeroepen door Building Marsna BV. Het verschil hiervan bedraagt € 3,86 mln. en wordt middels een overboekingsvoorstel overgeheveld naar 2021. Zodat in 2021 ook aan deze verplichting kan worden voldaan (inclusief de aanwending van de risicoreserve grondexploitatie).

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.4.1	Provinciaal omgevingsplan	10.000	10.000	10.000	-	10.000	-	-	-
3.4.2	Uitvoering ruimtelijk beleid	6.986	6.986	6.855	25	436	252	107	6.298
3.4.3	Werklocaties	4.066	4.000	66	4.000	-	-	-	4.000
3.4.4	Buitengoed Geul en Maas	4.850	4.850	1.935	4	5.422	4	2.912	-576
3.4.7	Grondzaken	100.041	-	35.324	19.675	14.399	-	45.042	-14.399
		125.943	**25.836**	**54.180**	**23.703**	**30.257**	**256**	**48.060**	**-4.676**

Onder de producten 3.4.1. t/m 3.4.3 zijn met name financieringen en kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen opgenomen, in lijn met de volgende tabel. Voor een nadere specificatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en de jaarrekening. De overige investeringen hebben betrekking op:
3.4.4. Routenetwerk Gebiedsontwikkeling Maastricht-Valkenburg, conform PS-besluit d.d. 1-10-2010.
3.4.7. Erfpacht, voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de paragraaf grondbeleid.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Financiering	Verbonden partijen	Grondbeleid
	Lening aan Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI		
	Lening aan Parvus Avez B.V.		
Grondbeleid	Lening aan deelneming Commandiet B.V./RvR Limburg beheer B.V.	Provincie Limburg Commandiet B.V.	
	Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V.	RvR Limburg C.V.	
	Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. inzake rekening courant	Ruimte voor Ruimte Limburg Beheer B.V.	
	Regresvordering Ruimte voor Ruimte		
			Laerbroeck
			IPS / Yard
			Grondbedrijf Californië II
			Marsna Paper
			Brunssum Centrumplan Noord
			Grondbedrijf Anticiperende Aankopen
			Erfpacht railterminal Tradeport Noord
			Erfpachtgronden tuinbouwgebied Siberië
			Erfpachtgronden Trade Port Noord
			Erfpacht Watersley
			Erfpacht Natures Green
			Erfpacht Leeuwbrouwerij Valkenburg
			Erfpachtgronden vm Andeno terrein Venlo
			Erfpachtgronden restant krediet
			Erfpachtgronden Haven Wanssum
			Voorraad ruilgronden/anticiperende aankopen

De in de tabel opgenomen Verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit. Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR) via de verbonden partijen PLC B.V., RVR C.V. en RVR Beheer B.V., is inmiddels een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het Limburgse landelijk gebied gerealiseerd.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas

Het programma Hoogwaterbescherming langs de Maas richt zich op de hoogwaterbeschermingsopgaven in de Limburgse Maasvallei. Voor een ruimtelijk-economisch optimaal gebruik van rivier en gebied nu en in de toekomst.

De hoogwaterproblematiek van 1993 en 1995 gaf aanleiding tot het treffen van maatregelen. Deze zijn nog niet allemaal gerealiseerd. Door de klimaatverandering is de in het Nationaal Deltaprogramma neergelegde opgave vergroot. Via gebiedsontwikkelingen worden meekoppelkansen verkend tussen hoogwaterbescherming en andere doelen. Zoveel mogelijk respecteren we daarbij de voor Nederland unieke ruimtelijke kwaliteit van de Maasvallei.

Veranderingen in het klimaat vragen aandacht waar het gaat om de wateropgave. Daarbij gaat het om toenemende hoeveelheden water, perioden van droogte, en de klimaatbestendigheid van ons watersysteem. Beleid, middelen en maatregelen zijn tot op heden vastgelegd in het Provinciale Waterplan Limburg 2016-2021. Daarbij houden wij ook de regie op de uitvoering van het programma voor Ooijen-Wanssum conform het provinciale inpassingsplan. Ook hebben GS besluiten genomen inzake de Lob van Gennep, Oeffelt en het Lateraalkanaal. Overigens hebben Provinciale Staten in 2018 opdracht gegeven tot het herprioriteren van doelen en middelen van het Provinciaal Waterplan (motie 2397 Geraats c.s.) om de benodigde maatregelen voor klimaatbestendigheid te financieren. Specifiek voor de hoogwaterveiligheid Maas zijn in 2019 de bestaande normen geëvalueerd. In het collegeprogramma 2019-2023 hebben wij gesteld dat dijkverleggingen waarbij woningen buitendijks komen te liggen, zoveel mogelijk moeten worden vermeden.

Wat willen we bereiken?

We willen de hoogwaterveiligheid in Limburg op de korte, middellange en lange termijn in stand houden. In dit verband evalueren we de waterveiligheidsnormen, zoals die voor de Limburgse dijkringen is vastgesteld. (Waterwet 1-1-2017).

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Wij hebben de norm geëvalueerd zoals die is vastgelegd voor de Limburgse dijkringen en bezien of en waar de norm moet worden bijgesteld.

Criterium 2: Wij vinden een integrale en realistische benadering van hoogwaterbescherming langs het hele stroomgebied van de Maas belangrijk.

Criterium 3: Dijkverleggingen waarbij woningen buitendijks komen te liggen, willen wij zoveel mogelijk vermijden.

Wat hebben we bereikt?

In 2020 hebben we een vervolg gegeven aan de uitkomsten van de Bestuursopdracht Waterveiligheid. De belangrijkste uitkomst hiervan was – op basis van risico-afweging in het rapport Kok - de aanbeveling om de normstelling te heroverwegen voor 22 dijktrajecten.
Met alle betrokken Maaspartners zijn in het eerste kwartaal van 2020 afspraken vastgelegd in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht: 1) een adviestraject van de Deltacommissaris, 2) de consequenties voor de lopende HWBP-projecten en 3) het vervallen van de status rivierbed achter de dijken.
Het verzoek aan de Deltacommissaris om te adviseren over de uitkomsten van de Bestuursopdracht moet een bijdrage leveren aan de wettelijke evaluatie van de Waterwet, die in 2024 gereed moet zijn. Een review door het Expertisenetwerk Waterveiligheid concludeert dat het rapport Kok een goede basis vormt voor een eventuele normverlaging, maar dat de consequenties en gevolgen in het kader van de meerlaagsveiligheid beter in beeld moeten worden gebracht, voordat er in een bestuurlijk gesprek conclusies kunnen worden getrokken. Dit gesprek is eind 2020 gestart en nog niet afgerond. De Deltacommissaris is voornemens zijn advies af te ronden in 2021.
De tweede afspraak in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht is om bij de lopende projecten in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) te bekijken of er nog ruimte is om te anticiperen op een eventuele normverlaging. Op zeven van deze 15 dijktrajecten is – op basis van het rapport Kok – de norm te streng en wordt in overweging gegeven de norm te heroverwegen en te komen tot normverlaging. Uiteindelijk heeft dit tot de bestuurlijke afspraak geleid dat er voor vijf dijktrajecten (Nieuw Bergen, Well, Venlo-Velden, Belfeld en Thorn-Wessem) nog ruimte is in het ontwerpproces om de dijkhoogte aan te passen aan een eventuele normverlaging. Bij de dijktrajecten Nieuw Bergen en Belfeld heeft dit in 2020 tot een nieuw ontwerp geleid met een forse verlaging van de dijkhoogte; deels als gevolg van de Bestuursopdracht, deels vanwege het verwerken ven nieuwe (ontwerp-)inzichten.
De derde afspraak in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht heeft betrekking op het vervallen van de status rivierbed in de Maasvallei. Concreet betekent dit dat “zodra een primaire kering in de Maasvallei versterkt is, de status van het rivierbed hierachter zal vervallen”. De beperkingen van de Beleidslijn grote rivieren voor deze ‘binnendijkse’ gebieden komen daarmee te vervallen en de tegemoetkoming bij schade als gevolg van een overstroming wordt gelijkgetrokken. In het kader van de systeemwerking van de Maas krijgt een aantal gebieden achter een primaire kering, waaronder de Lob van Gennep en Thorn-Wessem, een ‘begrensde gebiedsontwikkelruimte’. Op die manier blijven deze gebieden hun bijdrage leveren aan de werking van het systeem bij extreem hoge afvoeren. De afspraken over het vervallen van de status van het rivierbed leiden tot een evenwichtige ontwikkeling voor de economie, de leefbaarheid en de waterveiligheidsopgave van de Limburgse Maasvallei; Dit beschouwen wij als grote winst voor dit gebied.

In 2020 hebben we een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het programma Integraal Riviermanagement (IRM), vanuit onze rol als middenbestuur en de regisseur in het regioproces Maasvallei. Het doel van het programma IRM is om de opgaven voor waterveiligheid, waterkwaliteit, bevaarbaarheid, zoetwaterbeschikbaarheid, natuur, ruimtelijke en economische kwaliteit in beeld te brengen en in samenhang aan te pakken. Daar waar met deze integrale aanpak veel regionale en Rijksopgaven bij elkaar komen en provinciale doelen gediend kunnen worden, bezien we op welke wijze wij in de uitvoering en realisatie hiervan willen participeren.
Voor de Maasvallei zijn in 2020 drie pilots geïdentificeerd, met voor elke pilot leervragen. De IRM-pilots waar we aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en

Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. De afspraken over deze drie IRM-pilots zijn onderdeel van de afspraken in het kader van het BO-MIRT van 25 november 2020.

We hebben in 2020 ook, als partner in gebiedsontwikkeling en hoeder van ruimtelijke kwaliteit, meegewerkt aan een aantal gebiedsprojecten gericht op onder andere hoogwaterbescherming. Onze bijdrage is gericht op het versterken van gebiedskwaliteiten: dat houdt in dat wij samen met de gemeenten toezien op en zo nodig bijdragen aan een juiste balans tussen alle ontwikkelingen in en langs de Maas enerzijds en alle overige fysiek-ruimtelijke vraagstukken en opgaven ter plaatse anderzijds.
We participeren in de Verlaging dam Lateraalkanaal (voorbereiding naar MIRT, inmiddels ook IRM-pilot), Lob van Gennep (verkenning in het kader van MIRT), Oeffelt en systeemmaatregelen Well, Arcen, Baarlo en Thorn-Wessem (planuitwerking in het kader van MIRT). De provinciale investeringsmiddelen voor deze projecten hebben we in een meerjarenplanning in de begroting verankerd, met uitzondering van een financiële bijdrage aan de systeemmaatregel Thorn-Wessem.
We hebben ons ook nadrukkelijk ingezet voor het maken van een weloverwogen keuze voor de dijkaanpak in Arcen en omgeving, zowel voor de kering dwars door het karakteristieke centrum als de mogelijkheid om in de nabijheid van Arcen te komen tot een weerdverlaging onder de naam Hertogbroek; oorspronkelijk een initiatief van de bewoners van Arcen. De kennis die hierbij is opgedaan is gedeeld met de bewoners en het Waterschap Limburg, teneinde te komen tot de beste keuze.

Tenslotte: Gedeputeerde Staten hebben in 2020 twee dijkverbeteringsplannen voor de dijktrajecten Beesel en Heel goedgekeurd. In 2020 heeft het Waterschap Limburg geen andere dijkverbeteringsplannen ingediend ter goedkeuring.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

De Limburgers merken hiervan dat de hoogwaterbescherming langs de Maas verbeterd is, met behoud en zelfs verbetering van de landschappelijke kwaliteit en met meer ruimte voor gebruiksmogelijkheden, zonder al te hoge maatschappelijke kosten, en met voldoende maatschappelijk draagvlak. De Limburgers wonen en leven dus veiliger en mooier langs de Maas. Kenmerkende voorbeelden van projecten die bijdragen aan hoogwaterbescherming, het verbeteren van de gebruiksmogelijkheden en het verbeteren van landschappelijke kwaliteit zijn de Grensmaas en Ooijen-Wanssum. Daar wordt inmiddels volop gebruik van gemaakt en van genoten.

Product	3.5.1. Programma Maasvallei
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Na standpuntbepaling bij het afronden van de Bestuursopdracht in 2019 bezien of en welke aanpassing van de normstelling aan de orde is en plan van aanpak voor vervolg opstellen in afstemming met partnerpartijen (Rijk, Waterschap, Rijkswaterstaat). Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd. In het eerste kwartaal is met alle betrokken Limburgse Maaspartners een Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht vastgesteld. Dit mondt uit in 1) een adviestraject van de Deltacommissaris;		1 en 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	2) vermindering dijkontwerphoogte van vijf lopende HWBP-projecten en 3) het vervallen van de status rivierbed, zodra nieuwe dijkverbeteringen zijn uitgevoerd. Het proces heeft nog niet geleid tot een daadwerkelijke normverlaging.		
2. Na standpuntbepaling bij het afronden van de Bestuursopdracht in 2019: evaluatie van de doelen en middelen van het programma Maasvallei ten behoeve van de door PS gewenste herprioritering van middelen (motie 2397 Geraats c.s.), onder andere ten aanzien van systeemmaatregelen Baarlo, Arcen, Well, Thorn-Wessem, Venlo-Velden, Koploper Oeffelt en eventueel Zuidelijk Maasdal. Rol Provincie: *partner, financier, bevoegd gezag (Waterwet)*	Gerealiseerd. De inzet is gericht op een integrale en realistische benadering van onze inspanningen in het kader van het Programma Maasvallei, met enerzijds het geven van een vervolg aan de Bestuursopdracht en anderzijds de voorbereiding en implementatie van een aantal concrete hoogwaterprojecten die bijdragen aan de ruimtelijke ontwikkeling van de betreffende gebieden.		1, 2 en 3
3. Faciliteren van programmabureau Delta Maas, deelname overlegstructuren en leveren van input in netwerkstructuur IRM en regioprocessen. Rol Provincie: *financier, partner, ondersteuner*	Gerealiseerd. Wij namen actief deel aan de overlegstructuur van het programmabureau Deltaprogramma. Wij leverden bijdragen aan de werkgroepen en afstemmingsstructuren. Zo droegen wij bij aan de producten voor de lange, middellange en korte termijn van het Deltaprogramma Maas en het programma Integraal Riviermanagement.		1, 2 en 3
4. Beoordeling dijkverbeteringsplannen die door het Waterschap ter goedkeuring worden voorgelegd. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Dijkverbeteringsplannen zijn door het Waterschap Limburg voortvarend en op een participatieve manier opgepakt. GS heeft twee dijkverbeteringsplannen goedgekeurd en er zijn nieuwe dijkverbeteringsplannen in voorbereiding (onder andere Nieuw-Bergen, Belfeld) maar nog niet ter goedkeuring ingediend.		1 en 2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Bijstelling norm Limburgse dijkringen en opstellen en uitwerken plan van aanpak.	0%	50%	100%	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Evaluatie van de doelen en middelen van het programma Maasvallei.	10%	100%	100%	2020
3	Leveren van kennis en middelen in netwerkstructuren en ondersteunen regioprocessen (doorlopend).	100%	100%	100%	2020
4	Juiste en tijdig binnen de daarvoor geldende wettelijke termijn afdoening van door het waterschap ingediende dijkverbeteringsplannen (doorlopend).	100%	100%	100%	2020

Toelichting prestatie-indicatoren

1. In goed overleg met de Limburgse Maaspartners is een Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht tot stand gekomen. Hierin zijn afspraken vastgelegd die moeten bijdragen aan een herijking van het waterveiligheidsbeleid in de Limburgse Maasvallei. Een eventuele normverlaging is afhankelijk van het advies van de Deltacommissaris en de doorvertaling van dat advies in de Waterwet.
2. De doelen en middelen voor het programma Maasvallei zijn helder en duidelijk: samengevat gaat het om een integrale en realistische benadering. Daar waar er mogelijkheden zijn om via een provinciale investeringsbijdrage een bijdrage te leveren aan het versterken van gebiedskwaliteiten in hoogwaterprojecten is dit verankerd in onze meerjarenbegroting.
3. In het kader van het regioproces Maasvallei is specifieke kennis ingebracht en is hieraan vanuit de regisseursrol sturing gegeven aan de ontwikkelingen in het kader van het programma Integraal Riviermanagement, dat inmiddels de dominante ontwikkellijn is voor de provinciale inzet in het kader van hoogwaterbescherming langs de Maas, naast onze betrokkenheid in het Hoogwaterbeschermingsprogramma.
4. In 2020 heeft GS twee dijkverbeteringsplannen goedgekeurd (Beesel en Heel). Het Waterschap heeft in 2020 nog geen nieuwe dijkverbeteringsplannen ter goedkeuring ingediend.

Product	3.5.2. Ooijen-Wanssum
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Provincie heeft de belangen van inwoners en bedrijven in Maasdal behartigd, als partner bij de bestuursovereenkomst Waterveiligheid Maas. Rol Provincie: *partner, opdrachtgever*	Gerealiseerd. De eindmijlpaal voor de uitvoeringswerkzaamheden (31 december 2020) is behaald. De met de gebiedsontwikkeling beoogde resultaten zijn allen gehaald.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Alle in 2020 voorgenomen voorbereidings- en uitvoeringswerkzaamheden zijn gerealiseerd.	0	1	1	2020
1	De gerealiseerde onderdelen van de Gebiedsontwikkeling zijn overgedragen aan beheerder(s).	0	1	1	2021/ 2022

Toelichting prestatie-indicatoren

De uitvoeringswerkzaamheden van de Gebiedsontwikkeling Ooijen – Wanssum zijn gerealiseerd. De eindmijlpaal van 31 december 2020 is gehaald. De oplevering van het werk heeft per 31 december reeds gedeeltelijk plaatsgevonden. In het eerste kwartaal 2021 zullen de resterende objecten worden opgeleverd en de (gebruikelijke) restpunten worden weggewerkt, waarna de aanvaarding van het werk door de Opdrachtgever (Provincie) kan plaatsvinden.
De administratieve afronding van het project, waarbij décharge kan worden verleend aan de projectorganisatie is voorzien in 2021. Zie ook de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling in de jaarrekening.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas	Begroting 2020 Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.5.1. Programma Maasvallei	3.000	-2.800	200	209	-9	N
3.5.2. Ooijen-Wanssum	22.734	-15.036	7.698	30.115	-22.417	N
	25.734	-17.836	7.898	30.324	-22.426	N
Personele lasten	662	0	662	644	18	
Totaal lasten	26.396	-17.836	8.560	30.968	-22.408	N
Baten						
Reguliere middelen						
3.5.1. Programma Maasvallei	0	0	0	18	-18	V
3.5.2. Ooijen-Wanssum	40.426	0	40.426	40.082	344	N
Totaal baten	40.426	0	40.426	40.100	326	N
Totaal saldo van baten en lasten	**14.030**	**17.836**	**31.866**	**9.132**	**22.734**	**N**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve DU Ooijen-Wanssum	38.926	15.036	53.962	30.926	23.036	
Totaal toevoegingen	38.926	15.036	53.962	30.926	23.036	
Onttrekking reserves						
Reserve DU Ooijen-Wanssum	21.234	0	21.234	20.959	275	
Reserve Waterveiligheid Maas	3.000	0	3.000	3.000	0	
Totaal onttrekkingen	24.234	0	24.234	23.959	275	
Saldo mutatie reserves	**-14.692**	**-15.036**	**-29.728**	**-6.967**	**-22.761**	
Resultaat	**-662**	**2.800**	**2.138**	**2.165**	**-27**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas resteert een voordelig resultaat van € 0,03 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 22,75 mln. nadeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 22,43 mln. lagere lasten en € 0,33 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.5.1. Programma maasvallei

Het product 3.5.1. laat in de lasten een nadelig resultaat van € 9.000 in de procesmiddelen. Dit wordt echter volledig gecompenseerd door een incidentele baat van € 18.000. Per saldo levert dit een voordeel op van € 9.000.

3.5.2. Ooijen-Wanssum

De lasten in de kolom "Realisatie" zijn in bovenstaande maatwerktabel verhoogd met het bedrag aan investeringsuitgaven ad € 11,1 mln. In totaliteit bedragen de gerealiseerde uitgaven aldus € 41,3 mln.(zie onderstaande tabel). Daarnaast is in 2020 zowel aan de lasten- als aan de batenzijde een verschil ontstaan, omdat de bij de EJB 2020 voorziene bijdrage van ruim € 15 mln. vanuit de Ontwikkelopgave Natuur uiteindelijk werd doorgeschoven naar 2021. Het project Gebiedsontwikkeling Ooijen Wanssum werd in 2020 geconfronteerd met meerdere hogere uitgaven als gevolg van onder andere PFAS ad € 1 mln., nog met shareholders af te rekenen scopewijzigingen (€ 0,8 mln.), verwijderen teerhoudend asfalt (€ 0,5 mln.), inlopen vertraging uitvoering (€ 0,56 mln.), stelpost verlichting (c.a. € 0,6 mln.) en geaccordeerde contractwijzigingen (c.a. € 5 mln.) waarmee het verschil tussen realisatie en primitieve begroting is verklaard. Overigens wordt vermeld, dat de uitvoering van het project gereed is. De eindmijlpaal van 31 december 2020 is gehaald. De aanvaarding van het project zal plaatsvinden in het tweede kwartaal 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.5.2	Ooijen-Wanssum	228.800	-	209.064	41.255	27.374	10.025	-21.519	-37.399
		228.800	**0**	**209.064**	**41.255**	**27.374**	**10.025**	**-21.519**	**-37.399**

Project Ooijen-Wanssum, oorspronkelijk besluit PS d.d. 6-11-2015; vervolgens bijgesteld middels een herijkt kredietbesluit d.d. 14-12-2016. In bovenstaande tabel is gekozen om alle projectuitgaven en inkomsten samen te voegen om een totaaloverzicht te krijgen. Deze maatwerktabel wijkt af van andere tabellen. Als gevolg van de notitie Materiële Vaste Activa (Commissie BBV, december 2017) wordt een deel van de investeringen met ingang van 2017 rechtstreeks in de exploitatie verantwoord. Het betreft dat gedeelte van het project dat niet voldoet aan de activeringscriteria en daarmee in de exploitatie verantwoord wordt. Hiermee is de integraliteit van de financiële verantwoording o.b.v. de reguliere overzichten niet mogelijk, omdat projectuitgaven sinds 1 januari 2017 ook via de baten en lasten rekening worden verantwoord. Deze verschillende financiële stromen leiden tot hogere uitgaven dan begroot, maar deze worden gedekt door hoger inkomsten. Daarmee blijft de provinciale bijdrage netto binnen de kaders van het kredietbesluit uit 2016.

Het restant van de investeringen welke leiden tot een materiële vaste activa kunnen ultimo 2020 nog niet worden verdeeld naar de uiteindelijke objecten die elk een eigen afschrijvingstermijn hebben. Dit zal pas bij oplevering plaatsvinden, omdat er dan pas duidelijkheid over is. Dit is aldus ook

opgenomen in Deel 2 Jaarrekening, 6.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing
Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum

3.6. Water

De Provincie Limburg is (wettelijk) verantwoordelijk voor het beleid voor de regionale grond- en oppervlaktewater-systemen en de vergunningverlening voor grondwateronttrekkingen ten behoeve van openbare drinkwatervoorziening, voor grotere industriële onttrekkingen en voor energieopslagsystemen. Ook op de aanpalende beleidsterreinen ruimtelijke ordening, natuur en bodembescherming heeft de Provincie een kaderstellende en regelgevende taak. Verder heeft de Provincie een specifieke taak ten aanzien van de bescherming van het grondwater voor de drinkwaterwinning. Water vormt een basislaag in de ruimtelijke ordening. Voor het optimaal functioneren van ruimtelijke functies als wonen en werken is een robuust en adaptief functionerend watersysteem een belangrijke randvoorwaarde. Een robuust en adaptief watersysteem is tevens een belangrijke abiotische voorwaarde voor het realiseren van een goede natuurkwaliteit en biodiversiteit. Voldoende water van een goede kwaliteit is tenslotte van groot belang voor een duurzame drinkwatervoorziening, de (grond)waterafhankelijke natuur, het productievermogen in de landbouw en de waterafhankelijke industrie.

Voor onze inzet met betrekking tot het programmaonderdeel 3.6. Water is het vastgestelde Provinciaal Waterplan (PS 11 december 2015) leidend. Het Provinciaal Waterplan Limburg 2016-2021 ‘samen werken aan water’ richt zich via vier sporen op het op orde brengen van het watersysteem in Limburg. Het eerste spoor: ‘Een veilige en aantrekkelijke Maasvallei’ is in programma 3.5. van deze Programmabegroting uitgewerkt. De overige drie sporen: ‘Een veerkrachtig en klimaatbestendig watersysteem’, ‘Behoud en herstel van de natte natuur en verbetering waterkwaliteit’ en ‘Duurzame drinkwaterwinning en grondwaterbeheer’ worden in dit programma van de begroting behandeld.

Via investeringen in het watersysteem (de beken en het grondwater) en ondersteunen van bronmaatregelen in stedelijk gebied en op het platteland wordt wateroverlast en watertekort voorkomen in stedelijk en landelijk gebied, inclusief industriegebied, en wordt de (grond)waterkwaliteit verbeterd. Door het veranderende weer, waar extreme regenbuien afgewisseld worden met langere perioden van ernstige droogte, verandert de opgave. In deze omstandigheden zal er een grotere inspanning verricht moeten worden om te zorgen voor voldoende en schoon water voor de diverse waterafhankelijke functies en voor het tegengaan van wateroverlast. De Limburgse zandgronden zijn extra gevoelig voor aanhoudende droogte met onder andere watertekorten en productiedaling in de landbouw en verlies van natuurwaarden als gevolg. Het Zuid-Limburgse heuvelland is extra gevoelig voor erosie en wateroverlast bij hevige regenval.

Het huidige watersysteem heeft onvoldoende ruimte en veerkracht om dergelijke extreme situaties op te kunnen vangen. Beek(dal)herstel is een passende maatregel om het watersysteem meer ruimte te geven en zo natuurlijke klimaatbuffers te creëren. Maatregelen in het landelijk gebied kunnen ervoor zorgen dat water beter wordt vastgehouden en minder snel afvloeit. Ook in stedelijk gebied zijn maatregelen nodig om weersextremen beter het hoofd te kunnen bieden. Via stimuleringsregelingen voor onder andere gemeenten en lopende uitvoeringscontracten met Waterschap Limburg en de terreinbeherende organisaties wordt de uitvoering van deze maatregelen ondersteund. Overigens hebben Provinciale Staten opdracht gegeven tot herprioritering van doelen en middelen van het Provinciaal Waterplan (motie 2397 Geraats c.s.) om de benodigde maatregelen voor klimaatbestendigheid te financieren. Ook is

opdracht gegeven om een provinciale ‘stresstest’ uit te voeren. De uitkomsten hiervan vormen input voor de risicodialoog om te komen tot een uitvoeringsagenda.

Steeds duidelijker wordt dat voor het realiseren van een robuust en adaptief watersysteem een integrale benadering met meerdere partijen nodig is.

Monitoring van de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit toont aan dat de EU-normen voor nutriënten (stikstof/nitraat en fosfor/fosfaat) en bestrijdingsmiddelen nog niet worden gehaald, dit ondanks het beleid dat voor deze stoffen wordt gevoerd. De nutriëntenbelasting van de bodem en het water vormt een hardnekkig probleem voor het bereiken van de gewenste waterkwaliteit en voor het bereiken van de natuurdoelen. Tevens vormt de nutriëntenbelasting een bedreiging voor de drinkwaterwinning. Verder worden farmaceutica en andere zogenaamde opkomende (niet-genormeerde) stoffen veelvuldig in oppervlaktewater en recent ook in grondwater gemonitord en aangetroffen. Door middel van de Delta-aanpak waterkwaliteit wordt door Rijk en regio gezamenlijk een nieuwe aanpak op onder andere deze knelpunten ontwikkeld. De resultaten daarvan worden verankerd in de nationale en regionale waterprogramma's voor de periode 2022-2027.

Een efficiënte waterketen is van belang voor Limburg. Door verbetering van de samenwerking in de waterketen kunnen kostenbesparingen bij riolering, zuivering en drinkwaterbereiding worden bereikt.

Het huidige Provinciaal Waterplan 2016-2021 zal in 2022 worden vervangen door het Provinciaal Waterprogramma onder de nieuwe Omgevingswet. In 2020 zal gestart worden met de voorbereidingen van dit Waterprogramma.

Wat willen we bereiken?

We willen zorgdragen voor een meer klimaatbestendig watersysteem dat robuust en adaptief genoeg is om situaties met regionale wateroverlast en watertekorten zoveel mogelijk te beperken. Dit is conform het Bestuursakkoord Deltaplan Hoge Zandgronden Zuid-Nederland (DHZ) en het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA). Wij willen de waterkwaliteit van onze beken en het grondwater verbeteren om normoverschrijdingen terug te dringen, om het ecologisch functioneren te verbeteren en om schoon en voldoende water voor landbouw, industrie, drinkwater en natuur te garanderen, waarmee we voldoen aan de vereisten van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Het watersysteem in Limburg is op orde en klimaatbestendig: de gestelde normen ten aanzien van wateroverlast, waterkwaliteit en ecologische kwaliteit en de ambities ten aanzien van watertekort, droogte en hittestress en het klimaatakkoord zijn gerealiseerd.

Criterium 2: In Limburg is voorzien in voldoende (grond)water voor een duurzame drinkwatervoorziening en voor andere waterafhankelijke functies.

Wat hebben we bereikt?

In 2020 hebben we gewerkt aan de uitvoering van het waterplan 2016-2021. Via verschillende partnercontracten en subsidies zijn 16,1 kilometer beekherstel en zeven vistrappen uitgevoerd of in uitvoering. En is dit jaar een project in Heerlen afgerond waardoor 4.000 m3/jaar extra

grondwateraanvulling gerealiseerd wordt. De Maatregelen in de Natte natuurparel Sohr-Legeterbos zijn in 2020 afgerond.
In 2020 zijn we aan de slag gegaan met een nieuw Provinciaal Waterprogramma voor de periode 2022-2027. In juli hebben GS hier de uitgangspuntennotitie voor vastgesteld, deze is op 11 september sonderend besproken in de Statencommissie RLN.
Door het opstellen van een zogeheten stresstest droogte hebben we meer inzicht gekregen in de berekende en gemodelleerde gevolgen van droogte. Met behulp van de kaarten gaan we risicodialogen voeren met betrokken partijen.
In dit jaar hebben we de Limburgse Integrale Watersysteem Analyse (LIWA) afgerond. De analyse geeft inzicht in de effecten van mogelijke maatregelen die genomen kunnen worden om het watersysteem te verbeteren en grondwater beschikbaar te houden. De resultaten zijn in september gedeeld met de Staten. In het project Waterbeschikbaarheid hebben we de toekomstige beschikbaarheid van water en de toekomstige vraag met elkaar in verband gebracht. Dit project krijgt in 2021 een vervolg door samen met watergebruikende partijen afspraken te gaan maken over het watergebruik. In 2020 is het onderzoek naar de watervoorraad in de Roerdalslenk afgerond. Provinciale staten zullen hier in het eerste kwartaal van 2021 over geïnformeerd worden.

Wat heeft de Limburger daarvan gemerkt?

De uitvoering van het waterplan 2016-2021 draagt bij aan een beter functionerend en meer veerkrachtig watersysteem in Limburg, waarmee wateroverlast en droogte wordt tegengegaan en de waterkwaliteit en biodiversiteit wordt verbeterd. Door de maatregelen op gebied van beekherstel en vismigratie wordt de biodiversiteit en de landschappelijke kwaliteit in en rondom de beken sterk verbeterd. Ook door de herstelmaatregelen in de kwetsbare grondwaterafhankelijke natuurgebieden ondervonden deze minder last van de extreme droogte in 2018-2020. Voor de Limburgers betekent dit dat de beken en natuurgebieden beschikbaar blijven voor natuurbeleving, als stedelijk uitloopgebied en voor recreatiedoeleinden. Omdat deze maatregelen tevens gericht zijn op het terugdringen van extreme wateroverlast en langdurige watertekorten dragen ze bij aan de leefbaarheid en het economisch potentieel voor de inwoners van Limburg. De opruimacties van het zwerfvuil in de Maas die hebben plaatsgevonden in het kader van het Interregproject LIVES hebben niet alleen gezorgd voor schonere Maasoevers, maar dragen ook bij aan bewustwording van de zwerfvuilproblematiek bij de burger.
Door het nemen van de maatregelen in de Natte natuurparel Sohr-Legeterbos als onderdeel van de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum is een groot en aangesloten waterrijk en moerasgebied tot stand gekomen dat tevens een bijdrage levert aan hoogwaterbescherming en bovendien recreatief aantrekkelijk en goed ontsloten is.

Door de aanwezige drainagevoorzieningen langs het beekdal dicht te zetten en het water te laten stijgen is de Caumerbeek in de gemeente Heerlen watervoerender geworden. De Geleenbeek is vernat door het regenwater dat op nabijgelegen straten valt op te vangen in een regenwaterbuffer, waarna het gebruikt wordt om het waterpeil in de Geleenbeek te reguleren. Het resultaat is dat er nu twee watervoerende beken in Heerlen zijn, waarbij de maatregelen tevens leiden tot een vergroting van de zoetwatervoorraden en een verminderd risico op wateroverlast.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.6.1. Water
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoeren maatregelen regionaal watersysteem In 2016 is een meerjarenovereenkomst (partnercontract) voor de periode 2016-2021 met het Waterschap gesloten inzake de uitvoering van maatregelen op gebied van wateroverlast, watertekort/droogte en ecologie en beek(dal)herstel in de gehele provincie. In 2019 is een herziening van het partnercontract met het Waterschap geaccordeerd. Uitvoering loopt door tot en met 2021. In 2017 is de Nieuwkomersregeling in het kader van het Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) via een subsidieregeling met een openstelling in twee tranches afgerond, waarbij gemeenten en organisaties integrale maatregelen voor de aanpak van wateroverlast en watertekort uitvoeren. De doorlooptijden van de projecten variëren van 2019 tot 2022. In de periode 2016-2019 zijn POP-3 regelingen niet-productieve investeringen water en innovatieve maatregelen water opengesteld waarmee integrale maatregelen worden genomen om de waterkwaliteit en de klimaatbestendigheid van het Limburgs watersysteem te verbeteren. Deze lopen deels door tot en met 2021. In 2018 zijn partnercontracten met de terreinbeherende organisaties gesloten over de realisatie van deze overige natte natuurparels. De realisatie door deze partijen vindt plaats tussen 2018 en 2021. Met Waterschap, Staatsbosbeheer en gemeenten wordt gewerkt aan het voorkomen van wateroverlast in het Gulpdal. Naar verwachting start de uitvoering van dit project in 2020. Voor de verbetering van de waterkwaliteit realiseren wij vanaf 2019 tot 2022 een gebiedsgerichte aanpak in 12 grondwaterbeschermingsgebieden gebaseerd	Deels gerealiseerd. In 2020 zijn de maatregelen grotendeels volgens planning en raming van dit jaar gerealiseerd. In verband met aanbestedingsperikelen is de aanpak van de 12 grondwater-beschermingsgebieden niet in 2020 gestart.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
op de Bestuursovereenkomst "aanvullende aanpak nitraatuitspoeling uit agrarische bedrijfsvoering in specifieke grondwaterbeschermingsgebieden" in het kader van het 7e actieprogramma nitraat, om de nitraatbelasting te verminderen. In een gebied van Bunde tot Voerendaal gaan we met de 'propositie Heuvelland: Verduurzaming van het water- en bodembeheer', in het kader van het Inter Bestuurlijke Programma (IBP) van het ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in 2020 met regionale en lokale partners aan de slag om afspoeling, run-off, wateroverlast en waterkwaliteit te verbeteren in een integrale aanpak. In 2019 en 2020 geven we samen met onze partners verder invulling aan het streven naar een robuust en adaptief watersysteem, zowel in het landelijk gebied als in het stedelijk gebied. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*			
2. Provinciaal waterbeleid: Waterplan en Waterprogramma In 2019 hebben wij een tussentijdse evaluatie van het Provinciaal Waterplan 2016-2021 uitgevoerd. Samen met de uitkomsten van de bestuursopdracht Maas en de uitkomsten van de stresstest vormt dit de basis voor een herijking van het beleid. Wij stellen een richtinggevend document op, rekening houdend met de motie Geraats (2397), waarmee de inzet voor de tweede helft van de looptijd van het Waterplan wordt aangegeven. Tegelijkertijd start de voorbereiding van de opvolger van het Waterplan; het Provinciaal Waterprogramma onder de Omgevingswet. Het realiseren van een robuust en adaptief watersysteem, de normering van wateroverlast, de bescherming van de drinkwatervoorraden, het bereiken van de gewenste waterkwaliteit en de bescherming tegen hoogwater in de Maas krijgen hierin een plaats. Het Waterprogramma vormt de basis voor het sluiten van uitvoeringsovereenkomsten	Gerealiseerd Vanaf maart 2020 is met vele partijen en partners gesproken over de wateropgaven, wat heeft geleid tot een uitgangspuntennotitie welk in juli 2020 door GS is vastgesteld en gesondeerd in de commissie RLN in september 2020.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
met partners in 2021 en de jaren daaropvolgend. Voor de financiering hiervan zal worden aangesloten bij de ambities uit het Collegeprogramma 2019-2023 en de mogelijkheden die de Rijksprogramma's DHZ en DPRA bieden. Het Waterprogramma wordt eind 2021 door Provinciale Staten vastgesteld. Ten behoeve van de evaluatie en monitoring van ons waterbeleid onderhouden en actualiseren wij een 6 tal watermeetnetten voor het grondwater en bodemvocht. Ten behoeve van de uitvoering en vergunningverlening onderhouden wij het watermodel Ibrahym. In 2020 wordt Ibrahym 3 ontwikkeld Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*			
3. Uitvoeren project Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA) In 2019 is samen met het Waterschap gestart met de uitvoering van de Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA), dit is een vervolg op het Nieuw Limburgs Peil en vormt de basis voor nieuwe pakketten van watermaatregelen om te komen tot een goede waterkwantiteit en -kwaliteit in Limburg. In 2020 wordt LIWA afgerond. De resultaten zullen enerzijds vertaald worden in het nieuwe Provinciaal Waterprogramma en het Waterbeheerprogramma van het Waterschap en anderzijds een basis vormen voor de nieuw af te spreken uitvoeringsovereenkomsten en maatregelenpakketten met partijen in de periode 2022-2027. De maatregelen moeten leiden tot een robuust en adaptief watersysteem en het realiseren van de doelen van het Waterplan en -programma. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*	Gerealiseerd Het rapport LIWA is aangeboden aan de Statencommissie RLN in september 2020 en vormt een bouwsteen voor het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
4. Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) In 2021 wordt fase 1 van het Deltaprogramma Hoge Zandgronden, als onderdeel van het Deltaprogramma Zoetwater afgerond. In 2020 en 2021 werken wij aan een maatregelenpakket met (integrale) droogte projecten voor fase 2 van het Deltaplan Hoge Zandgronden. Het pakket zal, in samenwerking met Brabant en de overige zandgebieden worden aangeboden voor cofinanciering door het Deltafonds. We richten ons op een integrale gebiedsgerichte aanpak, waarbij we samenhang met het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie nastreven. Rol Provincie: *partner, subsidiënt, bevoegd gezag, ondersteuner*	Gerealiseerd Er is een pakket aan maatregelen opgesteld, met behulp van de uitkomsten van LIWA. Dit pakket is met de Limburgse en Brabantse partners besproken en zal in 2021 door het regionaal bestuurlijk overleg Maas bij de Minister worden ingediend als bod van Zuid Nederland. Dit is opgenomen in het Provinciaal Waterprogramma en de begroting 2021.		1.
5. DeltaPlan Ruimtelijke (klimaat) Adaptatie (DPRA) In 2019 hebben alle gemeenten, Waterschap Limburg, Rijkswaterstaat (RWS) en de Provincie Limburg een stresstest uitgevoerd. In 2020 voeren we op basis van deze stresstesten een risicodialoog over klimaatadaptatie uit. Dit in overeenstemming met de afspraken uit het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Samen met de regionale partners stellen we in het kader van het Deltaplan een uitvoeringsagenda op, die we als samenwerkende regio Zuid Nederland ter cofinanciering zullen aanbieden aan het Deltafonds. We richten ons op gebiedsgerichte integrale projecten voor droogte en wateroverlast, waarbij waterkwaliteit en omgeving worden meegenomen. In 2020 is er, vooruitlopend op het Deltafonds, een bedrag beschikbaar vanuit het ministerie voor de ondersteuning van klimaatadaptatie. Wij zullen hier in 2020 een aanvraag voor indienen. Rol Provincie: *partner, subsidiënt, bevoegd gezag, ondersteuner*	Doelstellingen gerealiseerd; doordat het Ministerie in 2020 geen bijdrage meer beschikbaar stelde voor ondersteuning bij klimaatadaptatie, ontbrak de mogelijkheid om de beoogde steunaanvraag in te dienen.		1.
6. Bescherming drinkwatervoorziening en grondwaterbeheer Aan de langdurige zekerstelling van de drinkwatervoorziening is in 2019 invulling gegeven door het opstellen en bestuurlijk accorderen van Uitvoeringsprogramma's voor	Gerealiseerd De bescherming van het drinkwater is opgenomen in de uitgangspuntennotitie en in het Provinciaal Waterprogramma. In de Provinciale Omgevingsverordening is een tekstaanpassing opgenomen.		2.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
drinkwaterwinningen. Daarnaast onderzoeken wij de wenselijkheid van bescherming voor andere grondwaterwinningen ten behoeve van consumptie (bijvoorbeeld frisdrank en bier). In overeenstemming met de opdracht in de Structuurvisie Ondergrond, gaan wij na op welke wijze de drinkwatervoorziening op de lange termijn (2040-2050) kan worden zeker gesteld. De resultaten hiervan zullen hun vertaling krijgen in (voorstellen voor) een passende bescherming in de Provinciale Omgevingsvisie, de Omgevingsverordening en het Provinciaal Waterprogramma. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner*			
7. Versterken grensoverschrijdende samenwerking waterbeheer. Wij nemen deel aan de reguliere grenswateroverleggen met Duitsland, Vlaanderen en Wallonië. In 2018 zijn wij als leadpartner met 9 partners in de Euregio een internationaal Interregproject (LIVES) tegen plastic afval in de beken en rivieren gestart. Dit loopt tot en met 2021. In de periode 2020-2021 realiseren we tenminste een nieuw grensoverschrijdend waterproject, gericht op de doelen uit het Provinciaal Waterplan. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*	Gerealiseerd In 2020 is er in het kader van LIVES een succesvolle schoonmaakactie langs de oevers van de Maas gehouden.		1.
8. Versterken van de waterketen Wij nemen deel aan de overleggen rond de samenwerking in de waterketen. Vanuit een verbindende en faciliterende rol kan de Provincie zich actief inzetten om de spelers in de waterketen te bewegen tot samenwerking en tot optimalisatie en efficiencywinst op Limburgse schaal. Rol Provincie: *partner, facilitator*	Gerealiseerd We nemen deel in de waterketen en ondersteunen de samenwerking.		1, 2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal gerealiseerde kilometers beekherstel.	132	148*	171	2021
1	Aantal gebieden met gerealiseerde hydrologische maatregelen herstel natte natuur.	13	21	48	2021

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal uitgevoerde projecten verbetering grondwaterkwaliteit.	30	30	24	2021
2	Provinciaal waterprogramma (december 2021).	0	0	1	2021
3	Limburgse Integrale wateraanpak.	0	1	1	2020
4	Voorstel voor Deltaplan Hoge Zandgronden fase 2.	0	0	1	2021
5	Risicodialoog.	0	1	1	2020
5	Gezamenlijke uitvoeringsagenda Zuid Nederland.	0	0	1	2020
6	Actuele bescherming drinkwater in omgevingsverordening.	0	0	1	2022
7	Gerealiseerd grensoverschrijdend regionaal waterproject.	0	0	1	2021

* Ingeschat op grond van gegevens uit de voortgangsrapportage 2019, die over 2020 komt pas omstreeks maart 2021 beschikbaar.

Toelichting prestatie-indicatoren
Provinciaal Waterprogramma: verwacht in maart 2021 als ontwerp. Voorstel Deltaplan Hoge Zandgronden: verwacht in maart en definitieve afspraken met de minister in december 2021. Gezamenlijke uitvoeringsagenda Zuid Nederland: wordt in maart 2021 in RBOM vastgesteld.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.6 Water	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.6.1. Water	7.868	957	8.825	7.864	961	V
Personele lasten	1.517	0	1.517	1.476	41	
Kapitaallasten	4	0	4	4	0	
Totaal lasten	9.388	957	10.346	9.344	1.002	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.6.1. Water	4.155	354	4.509	4.539	-29	V
Totaal baten	4.155	354	4.509	4.539	-29	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-5.234**	**-603**	**-5.836**	**-4.805**	**-1.031**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	0	5.942	5.942	6.000	-58	
Reserve Grondwaterbeheer	0	144	144	144	0	
Totaal toevoegingen	0	6.086	6.086	6.144	-58	
Onttrekking reserves						
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	0	5.337	5.337	5.337	0	
Reserve Grondwaterbeheer	0	393	393	258	135	
Reserve DU bodemsanering	150	0	150	150	0	
Totaal onttrekkingen	150	5.730	5.880	5.745	135	
Saldo mutatie reserves	**150**	**-356**	**-206**	**-400**	**193**	
Resultaat	**-5.084**	**-959**	**-6.043**	**-5.205**	**-838**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.6. Water resteert een voordelig resultaat van € 0,84 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,03 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 1,00 mln. lagere lasten en € 0,03 mln. hogere baten. Wij lichten de belangrijkste verschillen als volgt toe.

3.6.1. Water

Op begrotingsprogramma 3.6 Water resteert een voordelig resultaat van € 0,84 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,03 mln. lager dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 0,96 mln. lagere lasten (excl. personele lasten) en € 0,03 hogere baten.
De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van **€ 0,85** mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021. In verband met het meerjarig karakter van het project grondwaterbeschermingsgebieden wordt een bedrag van € 0,74 mln. doorgeschoven naar 2021. Omdat voor het uitvoeringsprogramma Water (DHZ) en het Interreg VA project LIVES EMR budget is toegekend voor de gehele looptijd van het project schuiven deze middelen door. resp. € 0,06 mln. en € 0,05 mln.
Baten:
Er zijn meer inkomsten ontvangen voor het Interreg VA project LIVES EMR € 0,03 mln. dan geraamd. Ook dit bedrag is via een overboekingsvoorstel doorgeschoven naar 2021, de

inkomsten op grondwaterheffing zijn iets achtergebleven bij de raming, hierop volgt een lagere storting in de reserve Grondwaterbeheer.
Reserves:
Er zijn een aantal subsidies in het kader van Waardenetwerken lager vastgesteld. Dit voordeel ad € 0,06 mln. is overgeboekt naar 2021 en loopt via de reserve DU Zoetwatermaatregelen.
Door fasering van de kosten voor grondwaterbeheer (onder andere proces Ibrahym) is de onttrekking van de reserve lager dan geraamd.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.6.1	Water	10.000	10.000	10.000	-	-	-	-	10.000
		10.000	**10.000**	**10.000**	**0**	**0**	**0**	**0**	**10.000**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op de financieringen en deelnemingen, welke bijdragen aan de waterdoelen. In onderstaande tabel staan deze leningen en verbonden partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Financiering	Verbonden partijen
Grondwaterheffing	Lening aan N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg	N.V. WML

De in de tabel opgenomen Verbonden partij draagt bij aan de doelen van programma 3.6. Water. WML beheert het leidingennetwerk en de drinkwatervoorziening in Limburg.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

3.7. Energie, circulaire economie en milieu

Nieuwe opgaven rondom verduurzaming van het energiesysteem, rondom klimaatverandering en het circulair maken van de economie zullen de komende jaren de inrichting van Nederland en Limburg mede bepalen. De Provincie werkt en bouwt samen met andere overheden, ondernemers, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en burgers aan deze transities. Hierbij zijn haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak essentiële voorwaarden. We zetten vol in op innovatie, lokaal initiatief en grensoverschrijdende samenwerking en houden rekening met leefbaarheid, natuur en landschap, dat zodoende bijdraagt aan de versterking van de economische structuur en werkgelegenheid in Limburg.

Wat willen we bereiken?

Onze ambitie is het realiseren van een voor Limburg passende energiemix voor de toekomst, waarbij haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak bij burgers, organisaties en bedrijven belangrijke voorwaarden zijn. Hiervoor is een innovatief energietransitiebeleid nodig, dat inzet op samenwerking en ruimte biedt voor lokaal initiatief. Tevens dient de energietransitie bij te dragen aan werkgelegenheid, versterking van de economische structuur in Limburg en ons minder afhankelijk te maken van fossiele brandstoffen uit het buitenland. Hiervoor zullen wij onze rol pakken bij de uitvoering van wetten en wettelijk geborgde afspraken, zoals het Klimaatakkoord en de Regionale Energie Strategieën (RES).

Energietransitie, een duurzame circulaire economie en een gezonde en veilige leefomgeving pakken we in samenhang aan. In dit verband is er ook aandacht voor de uitvoering van het bodemconvenant, de problematiek van de mijnbouwschade, de inzet van vergunningverlening, toezicht en handhaving inclusief de taken die zijn ondergebracht in de Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD).

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Bij het realiseren van de energietransitie en circulaire economie stellen wij ons op als betrouwbare partner en houden rekening met haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak van burgers en organisaties.

Criterium 2: Bij de ontwikkeling van duurzame energieprojecten dient er ruimte te zijn voor lokaal initiatief en participatie.

Criterium 3: Bij de ontwikkeling van duurzame energieprojecten dient zorgvuldig omgegaan te worden met schaarse ruimte en wordt op basis van een duurzaamheidsladder de ruimtelijke inpassing afgewogen.

Criterium 4: Bij het versterken van de kennisontwikkeling en innovatiekracht wordt optimaal gebruik gemaakt van Limburgse innovaties en het Brightsite-instituut, en zoeken wij samenwerkingsmogelijkheden met Duitse en Belgische bedrijven en kennisinstellingen.

Criterium 5: De Limburgse revolverende energiefondsen en stimuleringsregelingen zetten wij versterkt door.

Criterium 6: Limburgers wonen en werken in een gezonde en veilige leefomgeving en onacceptabele milieurisico's voor de Limburgers en hun omgeving (natuur) zijn vermeden.

Wat hebben we bereikt?

In 2020 is ingezet op een samenhangende aanpak van de energietransitie (duurzame opwek en energiebesparing) en verduurzaming. Maar met name is ook strategie- en planvorming met betrekking tot energie verder uitgewerkt. Enerzijds in de twee Limburgse RES-regio's: in juni hebben alle colleges (gemeenten en Provincie) ingestemd met de concept-RES. Anderzijds is eind 2020 ook de Provinciale Energie Strategie vastgesteld (PS 18-12-2020). Draagvlak, haalbaarheid en betaalbaarheid zijn de elementen die in de uitwerking centraal staan.
In oktober 2020 is het Beleidskader Circulaire Economie 2.0 vastgesteld door Provinciale Staten. Op basis van een circulaire foto van Limburg zijn de ambities en uitgangspunten omschreven, resulterend in een uitvoeringsprogramma met vijf actielijnen voor de periode 2020-2023. Het uitvoeringsprogramma beschrijft de wijze waarop en met wie wij aan de slag gaan om de ambitie te realiseren, alsmede het afwegingskader dat wij daarbij hanteren.

Daarnaast is in 2020 gewerkt aan de verdere aanpak van de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning en zijn de milieutaken (vergunningverlening, toezicht en handhaving) uitgevoerd.

De belangrijkste concrete resultaten:

- Duurzaam Thuis: In 2020 is er € 24.665.087 uitgezet. Het betreft 3.220 leningen waarmee in 2020 6.166,27 ton aan CO2 is gereduceerd, en naar schatting 54 fte aan werkgelegenheid is gerealiseerd.;
- Het Limburgs Energie Fonds (LEF) heeft in 2020 € 25,7 mln. uitgezet. Met de in 2020 gedane investeringen draagt LEF bij aan een CO2 reductie van 588.390 ton en 1.604 FTE jaren werkgelegenheid;
- Er is 9 Megawatt (MW) aan windvermogen in bedrijf genomen in 2020. Daarmee zit Limburg op 21,45 MW in totaal;
- Limburgs Energie Akkoord (LEA): In 2020 is de LEA-samenwerking precies twee jaar na de start door de LEA-deelnemers opnieuw bestuurlijk bevestigd. LEA is uitgebreid met 12 steenfabrieken in Limburg, via vertegenwoordiging in LEA door branchevereniging Koninklijke Nederlandse Bouwkeramiek (KNB). In een projectenportfolio hebben de deelnemers mogelijkheden in beeld gebracht om de veelal aardgasgestookte hoge temperatuur processen om te zetten in duurzame processen door middel van elektrificatie en/of waterstof.;
- In 2020 is het Informatiecentrum Nazorg Steenkoolwinning goed in de regio ingebed, zodat gemeentelijke ondersteuning bij de gevolgen van mijnbouw beter kan worden verleend;
- De slagkracht van de groene brigade is op orde gebracht en middels de pilot "vrijwillige BOA brigade" wordt bekeken of deze vergroot kan worden;
- Op basis van het actieplan omgevingslawaai provinciale wegen is bij groot onderhoud en reconstructie aan provinciale wegen stiller asfalt toegepast;
- Het VTH-beleidsplan 2021-2024 is vastgesteld en vertaald naar een programmering in 2021. In het VTH-beleidsplan is aangegeven aan welke maatschappelijke opgaven de instrumenten VTH een bijdrage leveren en welke doelen daarvoor gesteld worden;
- Het VTH Uitvoeringsprogramma 2020 is, binnen de mogelijkheden van de corona maatregelen uitgevoerd en het VTH Uitvoeringsprogramma 2021 is uitgewerkt en vastgesteld;

- Het versterken van het Limburgs circulaire innovatie ecosysteem door de ontwikkeling van het kennis en innovatiecentrum Brightsite en de doorontwikkeling van BMC en AMIBM;
- Ontwikkelprogramma LIOF: Limburg toekomstbestendig gericht om innovatiebevordering en ondernemersondersteuning voor het MKB.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.7.1. Energie
Portefeuillehouder	Van Gaans

Genoemde resultaten hieronder betreffen beleidsonderzoek en beleidsontwikkeling. Vanzelfsprekend leiden deze resultaten niet direct tot verbeteringen in het dagelijkse leven van Limburgers. Uitvoering van de RES en de PES zal een positieve invloed hebben: een duurzamere energiehuishouding. De regelingen voor woningbezitters en bedrijven (Duurzaam Thuis en Limburgs energie Fonds) hebben in 2020 wel voor impact gezorgd.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wij stellen een nieuwe kadernota '**ProvincialeEnergieStrategie' (PES)** op, waarin de ambities, doel- en taakstellingen en de Provinciale rollen en inzet van instrumenten worden opgenomen. Daarbij wordt ook het nakomen van de wettelijke verplichtingen en gemaakte bestuursafspraken (Klimaatakkoord en RES) geborgd. Op basis van deze kadernota stellen wij een uitvoeringsprogramma energietransitie op.	Gerealiseerd. De PES deel 2 is op 18 december 2020 vastgesteld door Provinciale Staten; in dit kader zijn er duidelijke acties en KPI's.		1, 2, 3, 4, 5, 6
2. Wij dragen bij aan de totstandkoming van de twee **Regionale Energie Strategieën** in Limburg. Wij borgen de samenhang tussen de PES en de RES.	Gerealiseerd. Provincie heeft bijgedragen aan de concept-RES (vaststelling medio 2020 door gemeentelijke en provinciale colleges) en ter kennisgeving aan Provinciale Staten gezonden. In de PES is duidelijk de relatie en samenhang met de RES geborgd.		1, 2, 3, 6
3. Wij stellen een **duurzaamheidsladder** op voor ruimtelijke inpassing van de opwekking van duurzame energie. De lijn van de motie Dik-Faber c.q. het (ontwerp-) Nationale Omgevingsvisie (NOVI) wordt daarbij gevolgd. De duurzaamheidsladder zullen wij vastleggen in het Provinciale Omgevingsvisie (POVI).	Gerealiseerd. Met die aantekening dat niet langer sprake is van een duurzaamheidsladder (2e AWR 2020), maar van een Limburgse zonneladder. Deze ladder is leidend bij de RES, en wordt ook vastgelegd in de Provinciale Omgevingsvisie (POVI). Bij de behandeling van de PES in december is		1, 2, 3, 6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	tevens motie 2685 (Palmen) aangenomen: zonneladder stap voor stap.		
4. We voeren een **grensoverschrijdende systeemstudie uit naar de duurzame energie-infrastructuur** voor 2030 en 2050, in samenwerking met de netwerkbeheerders, de grote industrie (afnemers energie) en de opwekkers van duurzame energie om tijdig een betrouwbare en leveringszekere duurzame energie-infrastructuur (inclusief opslag van energie) te realiseren in Limburg. Een nationaal gelijk speelveld is hierbij een voorwaarde.	Gerealiseerd. De systeemstudie Energie-infrastructuur Limburg is afgerond en in december 2020 aan uw Staten gestuurd ter kennisgeving.		1, 3
5. Wij stellen een **provinciale visie op voor duurzame warmtevoorziening**, inclusief warmtenetten, restwarmte in de gebouwde - en industriële omgeving en geothermie. Wij brengen hierbij 'witte vlekken' in beeld, die ontstaan in de samenwerking met daarbij horende partners en wijzen voorkeurslocaties aan.	Gerealiseerd. De Provinciale Warmtevisie is in september 2020 door Provinciale Staten vastgesteld als bouwsteen voor de PES, maar ook ter facilitering van de gemeenten als opmaat naar de transitievisie warmte die gemeenten eind 2021 dienen op te leveren.		1, 3, 5

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Provinciale energiestrategie (kadernota PES) wordt vastgesteld door PS.	0	1	1	2020
2	Opstellen Regionale Energie Strategieën in samenwerking met andere overheden.	0	1	1	2020
3	Opstellen van een zonneladder en een Limburgse taxonomie (een classificatiesysteem van energietechnieken).	0	1	1	2020
4	Uitvoeren grensoverschrijdende systeemstudie duurzame energie-infrastructuur.	0	1	1	2020
5	Opstellen Provinciale visie op duurzame warmtevoorziening.	0	1	1	2020

Product	3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Onderzoek Circulaire Economie Limburg	Gerealiseerd.		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Wij hebben in de voorbereiding van het opstellen van het beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0 een circulaire foto van Limburg gemaakt. De foto was gericht op: ▪ een interviewronde met ruim 40 bedrijven, organisaties en instellingen in en buiten Limburg die werkzaam zijn in het veld; ▪ een inventarisatie van de knelpunten (‘bottlenecks’) op weg naar een Circulaire Economie; ▪ een analyse van de Limburgse sectoren en het ‘circulair potentieel’ daarbinnen, afgezet tegen het nationaal gemiddelde; ▪ een analyse van de Limburgse grondstoffen en reststromen. De resultaten zijn verwerkt in het beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0		
2. Actieprogramma Circulaire Economie Limburg 2020-2023, start uitvoering Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het beleidskader Circulaire Economie 2.0, inclusief uitvoeringsprogramma 2020-2023 is op 5 oktober 2020 door Provinciale Staten vastgesteld. Wij hebben de volgende activiteiten gerealiseerd/opgepakt in 2020: Actielijn omdenken: ▪ wij hebben ter versterking van het Limburgs circulaire innovatie ecosysteem een financiële bijdrage verstrekt aan de ontwikkeling van het kennis en innovatiecentrum Brightsite (zie product 1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus en product 1.2.6. Industrie) en aan de doorontwikkeling van BMC en AMIBM (zie product 1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus) ▪ door Provinciale Staten is op 5 oktober 2020 ingestemd met een financiële bijdrage aan het LIOF integraal ontwikkelprogramma Limburg		1,4.5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Toekomstbestendig. Het programma is gericht op innovatiebevordering en ondernemersondersteuning voor het MKB in Limburg gekoppeld aan de maatschappelijke opgaven (duurzaam, slim en gezond) en is op 3 december 2020 gelanceerd. (zie product 1.1.2. Acquisitie en LIOF). Actielijn Samenwerking ▪ we hebben voor de uitbouw van de icoonketen: ▪ *circulaire afvalverwerking met Limburgse gemeenten* subsidie verleend aan Afval Samenwerking Limburg (ASL) voor verwerking van a.s. huishoudelijke afval naar grondstoffen in Limburg. ▪ *circulaire bouw* subsidies verleend aan Heemwonen (circulaire grondgebonden levensloopbestendige woningen) en het Green Transformable Building (GTB) lab. Actielijn Circulair agenderen ▪ we spelen actief in op de Europese agenda en dragen de Limburgse ervaringen en voorbeelden actief uit; ▪ wij zijn vice president of European Chemical Regions Network, Deelname aan high level conferentie (26 oktober 2020) on plastics, biobased en waterstof; ▪ we hebben samen met LIOF en BMC een werkbezoek gebracht aan Sachsen-Anhalt. Gezamenlijk zal een projectenagenda worden opgesteld o.a. rond het thema circulaire economie; ▪ we hebben Limburgse partijen ondersteund ten behoeve van deelname aan Europese programma's: ▪ CHIC (Circular Hubs for Industrial Collaboration.) CHIC richt zich op het MKB binnen de Chemelot Circular Hub.		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	(letter of support -aanvraag Horizon2020) ▪ Circular BIO (nieuwe bedrijfsmodellen en waardeketens voor een circulaire bio economie (ondersteuning MKB).		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindewaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Onderzoek Circulaire Economie Limburg	0	1	1	2020
2	Actieprogramma Circulaire Economie Limburg is opgesteld en door PS vastgesteld	0	1	1	2020

Product	3.7.3. Milieu
Portefeuillehouder	Gabriëls

De hieronder genoemde resultaten 2, 3 en 4 betreffen kaderstelling, beleidsformulering en programmering. Vanzelfsprekend leiden deze resultaten niet direct tot verbeteringen in het dagelijkse leven van Limburgers. De uitvoering van het Actieplan omgevingslawaai provinciale wegen leidt op plekken waar sprake is van een hoge geluidbelasting vanwege die wegen tot de aanleg van stiller asfalt bij groot onderhoud en reconstructie.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Verbeteren en minimaal voldoen aan de normen van milieuaspecten in de leefomgeving. Organiseren, bijstellen en evalueren van lopende programma's, waaronder het actieplan omgevingslawaai provinciale wegen 2019-2023. In het actieplan wordt beleid vastgelegd gericht op het beheersen en zo nodig verminderen van de geluidbelasting om zo een gezonde woon- en leefomgeving te bevorderen. Daarvoor is in het actieplan opgenomen waar in de planperiode geluidreducerend asfalt wordt aangebracht op het moment dat groot onderhoud aan of reconstructie van de weg plaatsvindt. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, bevoegd gezag*	Gerealiseerd In het kader van het Actieplan Omgevingslawaai provinciale wegen zijn bij groot onderhoud en wegreconstructies stille wegdekken aangebracht, waar deze locaties samenvielen met de wegvakken, die volgens het Actieplan Omgevingslawaai in aanmerking komen voor stiller asfalt. De uitvoering van het actieplan 2019-2023 ligt op koers.		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
2. Uitvoeren van bevoegd gezag taken milieu: het beheren van de geluidbelastingkaart en de luchtkwaliteitskaart en de geluidzones van Chemelot en VDL-Nedcar. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De geluidbelastingkaart wordt periodiek geactualiseerd. De eerstvolgende actualisatie is voorzien in 2022. Waar ontwikkelingen daar aanleiding toe gaven zijn de invoergegevens voor de luchtkwaliteitskaart in het monitoringssysteem van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) geactualiseerd. Het betreft brongegevens van provinciale wegen. In het kader van het PIP Gebiedsontwikkeling VDL-Nedcar hebben Gedeputeerde Staten een nieuwe geluidzone ten behoeve van de ontwikkelingen conform het PIP vastgesteld op 10 november 2020.		6
3. Opstellen van het VTH-beleidsplan 2021-2024. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd Gedeputeerde Staten hebben het VTH-beleidsplan op 10 november 2020 vastgesteld.		6
4. Opstellen van het VTH-Uitvoeringsprogramma 2021. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd Gedeputeerde Staten hebben het VTH-uitvoeringsprogramma 2021 op 10 november 2020 vastgesteld.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De jaarschijven van het Actieplan omgevingslawaai provinciale wegen zijn gerealiseerd.	100%	100%	100%	2020
3	Opstellen van het VTH-beleidsplan 2021-2024.	-	1	1	2020
4	Opstellen van het VTH Uitvoeringsprogramma 2021.	-	1	1	2020

Product	3.7.4. Bodem en ondergrond
Portefeuillehouder	Gabriëls

In Limburg zijn eind 2020, ten opzichte van 2019, weer minder verontreinigde bodemlocaties aanwezig als gevolg van uitgevoerde bodemonderzoeken en -saneringen.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Meerjarenprogramma bodem en ondergrond 2016 – 2020 Rijk, IPO, VNG en UvW hebben afspraken gemaakt voor de periode 2016-2020 over de verdere ontwikkeling naar een duurzaam en efficiënt beheer en gebruik van de bodem en ondergrond. Aan de hand van het in 2015 door GS vastgestelde Meerjarenprogramma bodem en ondergrond 2016 – 2020 wordt jaarlijks, en dus ook voor 2020 via een actieprogramma invulling gegeven aan de in het convenant gemaakte afspraken. Binnen de programmalijn bodemsanering en -beheer zullen op een 7-tal kernpunten activiteiten worden ontplooid die een belangrijke bijdrage leveren als het gaat om het bodem- en watersysteem. Binnen de programmalijn ondergrond zal het accent liggen bij het stimuleren van 3D-ruimtelijke ordening en het organiseren van kennis en informatiebeheer. Beide programmalijnen geven invulling aan de transitie van bodemsanering naar duurzaam gebruik van bodem en ondergrond. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner*	Deels gerealiseerd. Het Actieprogramma bodem en ondergrond 2020 is vrijwel volledig uitgevoerd. Daarmee zijn de convenantsdoelstellingen en -afspraken met het Rijk (2016-2020) op het gebied van bodem(sanering) vrijwel -, en op het gebied van ondergrond geheel gehaald. In 2020 zijn 2 (vooral financieel omvangrijke) projecten nog niet tot afronding gekomen. Dit betreffen de afvoer van verontreinigde grond van de saneringslocatie Straat te Roermond en de sanering van de Kanjel en Gelei. Beide hebben meer voorbereidingstijd nodig gehad. Algemene conclusie is dat het MJP zich in de afrondingsfase bevindt. Omdat de aanpak van historische, risicovormende bodem- en grondwaterverontreinigingen, van oudsher de basis voor meerjarige afspraken met het Rijk, ook landelijk meer tijd vergt, heeft het Rijk voor het overbruggingsjaar 2021, tot de inwerkingtreding van de Omgevingswet, nog Rijksmiddelen ter beschikking gesteld ter afronding van de resterende bodemsaneringsopgaven, waarvan er dus ook in Limburg nog enkele in 2021 in uitvoering zijn.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Naleving convenantsafspraken.	80%	90%	100%	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Omdat ook in Limburg, zoals elders in het land, enkele langdurige bodemsaneringen nog in uitvoering zijn, kan nog niet gesproken worden van 100% eindwaarde.

Product	3.7.5. Mijnbouwschade
Portefeuillehouder	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Een door het Rijk opgestelde landelijke regeling voor vergoeding van mijnbouwschades in Limburg is beschikbaar. Rol Provincie: *ondersteuner*	Deels gerealiseerd. De Minister van EZK heeft de activiteiten gestart om te komen tot een rijksregeling voor vergoeding van de mijnbouwschade in Limburg. Zo is de organisatie, die deze regeling moet uitvoeren – de Commissie Mijnbouwschade - reeds door de minister ingesteld. Er wordt nu gewerkt aan de invulling van het schadeprotocol voor de uitvoering van de regeling. De minister streeft ernaar dat in het voorjaar 2021 de regeling voor Limburg inwerking treedt. Als deze regeling er is, dan zal de (tijdelijke) Stichting Calamiteitenfonds Mijn(water)schade haar werkzaamheden beëindigen.		6
2. Uitvoering geven aan het meerjarig uitvoeringsprogramma naar de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Het (doorlopende) programma voor de realisatie van de (beheers)maatregelen in het kader van de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning, zoals dat is afgesproken met de Minister van EZK en de betrokken gemeenten, is in uitvoering.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Beschikbaarheid landelijke schadevergoedingsregeling voor Limburg.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Zie toelichting onder bereikte resultaat 1.

Product	3.7.11. Coördinatie RUD
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Effect voor ‘de Limburgers’ van de hieronder genoemde resultaten is dat Limburg-breed een veiligere en gezondere leefomgeving wordt gerealiseerd met de kanttekening dat dit lokaal zeker anders ervaren kan worden.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Opdrachtverlening aan de RUD ZL op basis van het VTH- uitvoeringsprogramma Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag, financier, partner*	Gerealiseerd. Opdrachtverlening heeft tijdig plaatsgevonden waarmee geborgd is dat de RUD-ZL de aan haar opgedragen werkzaamheden namens de Provincie kan uitvoeren.		6
2. Monitoring en evaluatie van de door de RUD- ZL uitgevoerde taken Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, bevoegd gezag, financier, partner*	Gerealiseerd. Monitoring en evaluatie van de door de RUD uitgevoerde taken is gerealiseerd met de volgende toelichting. Uitvoering van de aan de RUD opgedragen (basis)taken vindt plaats op basis van het door de RUD opgesteld werkprogramma. Vanwege de ‘lock downs’ en de coronamaatregelen is het fysieke toezicht en daarmee de handhaving zoveel als mogelijk uitgevoerd. De fysieke milieucontroles zijn zoveel mogelijk uitgevoerd waarbij extra tijd nodig is geweest voor communicatie, voorbereiding en afstemming. Bij de BRZO-inrichtingen zijn gedurende de perioden van “lock down’ geen planmatige BRZO-inspecties uitgevoerd, omdat de Inspectie SZW en de Veiligheidsregio’s, waarmee de inspecties in gezamenlijkheid moeten worden uitgevoerd, tijdens de ‘lock downs’ geen inspecties uitvoeren. De BRZO Wabo controles zijn zoveel mogelijk uitgevoerd; in ieder geval als sprake is van ernstige klachten, zware meldingen, calamiteiten of bij te voorziene grote risico’s. Bij het bouwtoezicht is sprake van een afname ten opzichte van de planning,		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	omdat de start van bouwwerkzaamheden vaker wordt uitgesteld. De coronamaatregelen hebben weinig effect op de vergunningverlening binnen de RUD-ZL. Kwantitatief is wel een afname te zien in bouwgerelateerde projecten en, zeker ten gevolge van de coronacrisis, een (flinke) afname in het aantal vuurwerkevenementen.		
3. Inbreng provinciale belangen in de Gemeenschappelijke Regelingen RUD-ZL en RUD-LN via Algemeen Bestuur (RUD-LN) en Algemeen Bestuur en / Dagelijks Bestuur (RUD-ZL) Rol Provincie: *financier, partner*	Gerealiseerd. Heeft (pro)actief plaatsgevonden waarmee de belangen van de Provincie in de RUD-ZL en RUD-LN zijn gewaarborgd conform wensen van Provinciale Staten. Resultaten zijn o.a. het Assessment van de interne (RUD-ZL) organisatie en de 'Toekomstagenda 2021-2025 RUD Zuid-Limburg' .		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Opdrachtverlening aan RUD-ZL op basis van VTH-uitvoeringsprogramma.	0	1	1	2020
2	Monitoring en evaluatie van de door de RUD-ZL verrichte werkzaamheden in relatie tot de verleende opdracht.	0	1	1	2020
3	Inbreng provinciale belangen als onderdeel van de Gemeenschappelijke Regelingen in de AB's van RUD-ZL en RUD-LN.	0	2	2	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
De RUD's hebben de taken uitgevoerd overeenkomstig de vigerende wet- en regelgeving en het ambitieniveau van het Uitvoeringsprogramma VTH 2020.

Product	3.7.12. Vergunningen
Portefeuillehouder	Gabriëls

Het effect voor ‘de Limburgers’ van de hieronder genoemde resultaten is dat Limburg-breed een veiligere en gezondere leefomgeving wordt gerealiseerd met de kanttekening dat dit lokaal zeker anders ervaren kan worden.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoering van vergunningverlening Wet natuurbescherming, Ontgrondingenwet, Mijnbouwwet, Luchtvaartwet, Waterwet, Omgevingsverordening, Wet Geluidhinder en Whvbz conform VTH-Beleidsplan en VTH-uitvoeringsprogramma. Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag*	Deels gerealiseerd. In de terugblik op 2020 domineert het weer op gang brengen van vergunningverlening voor gebiedsbescherming (“stikstofvergunningen”) na de PAS-uitspraak en het vaststellen van de kaders daartoe. In het kader van het Aanvalsplan Stikstof is een onderverdeling gemaakt van de circa 350 (peildatum 31 december 2020) lopende aanvragen. Voor de aanvragen die vanaf juli 2020 zijn ingediend, zijn we erin geslaagd de waarde van 95% binnen de wettelijke termijn te halen. Alle aanvragen die eerder (onder de PAS of onder de eerste versies van de beleidsregels intern en extern salderen) zijn ingediend leidden tot maatwerk, mede met inachtneming van motie 2596 “Gewijzigd Claassen c.s. inzake vergunningverlening in coronatijd” en leiden tot langere doorlooptijden. Vanwege het belang van stikstof is er binnen de overige wetgevingen naar vermogen geprioriteerd om de zaken binnen de daarvoor geldende termijnen af te handelen.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Het binnen de wettelijke termijn verlenen van beschikkingen en ontheffingen en accepteren van meldingen. ▪ Wnb soortenbescherming, Wnb houtopstanden, Ontgrondingenwet, Mijnbouwwet, Luchtvaartwet, Waterwet,	95%	86%	100%	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	Omgevingsverordening, Wet Geluidhinder en Whvbz ▪ Wnb gebiedsbescherming (stikstofvergunningen)	95%	40%	100	

Product	3.7.13. Handhaving
Portefeuillehouders	Van Toorenburg

Effect voor ‘de Limburgers’ van de hieronder genoemde resultaten is dat Limburg-breed een veiligere en gezondere leefomgeving wordt gerealiseerd met de kanttekening dat dit lokaal zeker anders ervaren kan worden.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wettelijke taakuitvoering toezicht en handhaving in het kader van de volgende verordening en wetten: ▪ Waterwet; ▪ Wet natuurbescherming (gebiedsbescherming, soortenbescherming, houtopstanden); ▪ Mijnbouwwet; ▪ Ontgrondingenwet; ▪ Luchtvaartwet; ▪ Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden; ▪ Omgevingsverordening Limburg 2014 (grondwaterbescherming, milieubeschermingsgebieden, stiltegebieden). Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De Provinciale bevoegd gezag taak in het kader van de beschreven wetten is in 2020 uitgevoerd.		6
2. Coördinatie van Provinciebrede samenwerking van toezichthoudende en handhavende instanties met taken in het buitengebied Groene Coördinatie). Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. De coördinatie en de verbreding van de samenwerking van de handhaving in het buitengebied is vormgegeven middels een bestuurlijke afstemming in het Bestuurlijk Platform Omgevingsrecht (BPO). De fysieke uitvoering vindt plaats via het samenwerkingsverband Samen Sterk In Limburg (SSIL). In 2020 is samenwerking aangegaan met de Provincie Noord Brabant en Gelderland en zijn integrale handhavingsacties		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	uitgevoerd waarin ook Belgische collega's deelnamen.		
3. Toezicht op de juiste aanwending van subsidies (op basis van een aselect en select bepaalde steekproef). Rol Provincie: *toetser*	Gerealiseerd. Er is, in opdracht van het cluster Plattelandsontwikkeling, toezicht uitgevoerd op verleende, Provinciale en Rijks, beheersubsidies.		6
4. Slagkracht groene brigade. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. De slagkracht van de groene brigade is zowel kwalitatief (materieel) als kwantitatief (zes groene BOA's) op orde gebracht. De groene brigade vervult een coördinerende rol in de uitvoering binnen SSIL. Om deze slagkracht verder te vergroten is in 2020 de pilot "Vrijwillige BOA brigade" gestart. Deze aanvulling van BOA's vanuit onder andere defensie zal ervoor zorgen dat er meer capaciteit beschikbaar komt om integrale handhavingsacties uit te voeren (SSIL).		6
5. Overleg met gemeenten en Rijksoverheid om te pleiten voor voldoende politie- en handhavingscapaciteit en het beschikbaar stellen van voldoende financiële middelen in de afhandeling van drugsdumpingen. Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Er is met gemeenten en andere overheden overleg geweest over de inzet van handhavingscapaciteit. In gezamenlijkheid wordt bekeken hoe hier in buitengebied mee om te gaan. Er is zowel een Rijks- als Provinciale subsidieregeling gemaakt om de kosten voor het opruimen van drugsdumpingen deels te financieren.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoeren en indien nodig handhaven overeenkomstig het VTH-uitvoeringsprogramma 2020.	100%	100%	100%	2020
2	Groene Coördinatie vormgeven voor heel Limburg, conform voorbeeld "Beekdaelen".	0	1	1	2020
3	Continueren uitvoeren toezicht op subsidies overeenkomstig het VTH-uitvoeringsprogramma 2020.	100%	100%	100%	2020
4	Slagkracht Groene Brigade capacitair en qua uitrusting op orde.	0	1	1	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
5	Overleg met gemeenten en politie over beschikbare handhavingscapaciteit gevoerd en voldoende financiële middelen voor afhandeling drugsdumpingen vastgelegd.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
De wettelijke taken in 2020 zijn uitgevoerd overeenkomstig de vigerende wet- en regelgeving en het ambitieniveau van het Uitvoeringsprogramma VTH 2020. Zo maximaal mogelijk toezicht gehouden binnen de corona-maatregelen en de aangepaste regels van de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit (NVWA). Een aantal inrichtingen (waaronder zwembaden en onderaardse kalksteengroeves) zijn gedurende een grote tijd gesloten en de cross compliance controles (in opdracht van de NVWA) zijn niet uitgevoerd, omdat deze opdracht op landelijk niveau is ingetrokken. De capaciteit die hierdoor is vrijgekomen werd gebruikt om toezicht te houden op de Noodverordening en om de zichtbaarheid in het buitengebied te vergroten. Tevens is inzet gepleegd bij de brand in de Meinweg en is het toezicht op illegaal betreden van onderaardse kalksteengroeves versterkt (illegale feesten).

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.7 Energie, circulaire economie en milieu	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.7.1. Energie	110	6.562	6.672	2.615	4.057	V
3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie	0	3.304	3.304	633	2.671	V
3.7.3. Milieu	146	283	429	426	3	V
3.7.4. Bodem en ondergrond	1.725	2.075	3.801	765	3.036	V
3.7.5. Mijnbouwschade	1.361	45	1.406	1.862	-456	N
3.7.11.Coördinatie RUD	6.971	800	7.771	7.987	-216	N
3.7.12.Vergunningen	34	0	34	19	15	V
3.7.13.Handhaving	440	121	562	387	175	V
	10.788	13.192	23.980	14.694	9.286	V
Personele lasten	7.687	-1.633	6.054	5.879	175	
Kapitaallasten	60	-49	11	16	-5	
Totaal lasten	18.535	11.510	30.045	20.589	9.455	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.7.1. Energie	0	2.000	2.000	25	1.975	N
3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie	0	0	0	99	-99	V
3.7.3. Milieu	0	283	283	316	-33	V
3.7.4. Bodem en ondergrond	1.675	0	1.675	1.675	0	-
3.7.5. Mijnbouwschade	1.361	0	1.361	2.466	-1.105	V
3.7.11.Coördinatie RUD	1.357	0	1.357	1.745	-388	V
3.7.12.Vergunningen	916	0	916	809	107	N
3.7.13.Handhaving	138	63	201	49	152	N
Totaal baten	5.447	2.346	7.793	7.183	610	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-13.088**	**-9.164**	**-22.251**	**-13.406**	**-8.845**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	48	48	48	0	
Egalisatiereserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	
Egalisatiereserve DU-uitkering bodemsanering	0	0	0	2.847	-2.847	
Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	0	0	0	950	-950	
Totaal toevoegingen	0	331	331	4.128	-3.797	
Onttrekking reserves						
Egalisatiereserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	
Egalisatiereserve DU-uitkering bodemsanering	0	1.880	1.880	1.880	0	
Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	0	0	0	345	-345	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	5	-5	
Totaal onttrekkingen	0	2.163	2.163	2.514	-351	
Saldo mutatie reserves	**0**	**1.832**	**1.832**	**-1.615**	**3.446**	
Resultaat	**-13.088**	**-7.332**	**-20.420**	**-15.021**	**-5.399**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.7. Energie, duurzaamheid en milieu resteert een voordelig resultaat van € 5,40 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 8,68 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 9,29 mln. lagere lasten en € 0,61 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.7.1. Energie

Binnen dit product is een voordelig verschil in de reguliere middelen (lasten en baten) van € 2,08 mln. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:

Projectenprogramma Slim laden elektrisch rijden
Op basis van de samenwerkingsovereenkomst inzake “Het sturen op netstabiliteit door middel van het stimuleren van slim laden elektrische voertuigen” tussen de Provincie Limburg en Enpuls is op 28-08-2018 het projectenprogramma vastgesteld, dat gericht is op het stimuleren van elektrisch rijden al dan niet gekoppeld aan slim laden en aan decentraal opgewekte duurzame energie. Inmiddels zijn een aantal subsidieaanvragen afgehandeld. Voor de afhandeling van de overige aanvragen wordt het restantbedrag ad € 0,02 mln. (deel Provincie) overgeboekt naar 2021.

ELENA-bijdrage duurzaam Thuis
Met de ELENA-subsidie kan de beoogde verduurzaming van de bestaande Limburgse woningen middels de Verordening Stimuleringslening Duurzaam Thuis worden versneld en ondersteund. Eind maart 2019 is de samenwerkingsovereenkomst getekend. Bij GS-besluit van 6 oktober 2020 is ingestemd met verlenging van het contract t/m 31-03-2023, dit onder meer als gevolg van COVID-19. De toegekende subsidie en cofinanciering blijven voor deze periode beschikbaar. Het restantbedrag in 2020 van € 0,62 mln. (deel ELENA) en € 0,32 mln. (deel Provincie) wordt overgeboekt naar 2021 voor de continuering van de versnelde uitzetting vanuit de regeling Duurzaam Thuis.

Provinciale Energiestrategie
Bij het vaststellen van het statenvoorstel “Provinciale Energie Strategie (PES) – deel 1: Uitgangspunten en leidende principes” (PS 29 juni 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld om vooruitlopend op de vaststelling van PES deel 2 aan de slag te gaan met de energietransitie. Inmiddels is de PES deel 2 vastgesteld door PS op 18-12-2020 en wordt richting gegeven aan de energietransitie voor zowel de korte en middellange termijn (2020-2023). Voor de verdere uitvoering van deze transitie wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,78 mln. overgeboekt naar 2021.

Limburgse Waterstofagenda 2.0
PS hebben op 18 december 2020 de Limburgse Waterstofagenda 2.0 vastgesteld. De Waterstofagenda is gebaseerd op en stimuleert de mogelijke kansen en toepassingen van waterstof in Limburg – op gebied van transport en logistiek, personenvervoer, de industrie en in de productie, het transport en de distributie van waterstof. Vooruitlopend op de vaststelling van dit kader zijn bij PS-besluit van 29 juni 2020 (PES deel 1) middelen beschikbaar gesteld om te starten met de uitvoering. Het restantbedrag in 2020 van € 0,24 mln. wordt overgeboekt naar 2021.

Kraamkamers C8
Op 8 december 2020 hebben Gedeputeerde Staten ingestemd met het verlenen van een subsidie van maximaal € 103.550 voor de verlenging van het contract van de programmamanager Kraamkamers door de woningcorporaties, die namens de Provincie Limburg en de C8 invulling geeft aan de Uitvoeringsnotitie Programma Kraamkamers Fase 2 2021-2022. Een deel (50%) van de dekking vindt plaats vanuit de budgetten onder product Energie, hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 0,052 mln. overgeboekt naar 2021.

3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie

Het product 3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie heeft een voordelig verschil van € 2,77 mln. (€ 2,67 lagere lasten en € 0,10 mln. hogere baten) Dit verschil wordt met name veroorzaakt door een lagere besteding van het beleidskader Circulaire Economie 2.0. In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dienen voor de uitvoering van dit beleidskader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve worden de niet bestede middelen overgeboekt naar 2021. De gerealiseerde baten betreffen de ontvangen bijdrage voor het Interregproject Digital Deconstruction. Deze bijdrage was in 2020 niet voorzien.

3.7.3. Milieu

Binnen dit product is een voordelig verschil van € 0,036 mln. Dit voordelig saldo bestaat uit voordelige lasten € 0,003 mln. en voordelige baten € 0,033 mln. De baten ad € 0,033 mln. hebben betrekking op de ontvangen bijdrage van de Provincie Zuid-Holland voor de inzet van expertise omgevingsveiligheid. De ontvangen middelen worden aangewend voor kosten, die samenhangen met de uitvoering van wettelijke milieutaken, zoals zonnebeheer industrieterreinen en milieuonderzoeken in het kader van vergunningverlening. Het voordelig verschil wordt veroorzaakt, doordat de opgave efficiënter kon worden uitgevoerd dan verwacht.

3.7.4. Bodem en ondergrond

De lasten van dit product laten een voordelig resultaat zien van € 3,04 mln. De procesmiddelen (onder andere juridische ondersteuning, grondonderzoek enz.) welke zijn gerelateerd aan het doorlopend dossier Edelchemie laten een restbudget in 2020 zien van € 0,19 mln. Dit bedrag wordt overgeheveld naar de begroting 2021 ten behoeve van het dossier Edelchemie. Het actieprogramma bodem en ondergrond 2020 kent een fasering en doorloop naar 2021. Met name 2 grote saneringslocaties (De Straat in Roermond en Kanjel en Gelei te Maastricht) zijn hier debet aan en dragen bij aan het restant van € 2,85 mln. Dit restantbudget 2020 vloeit terug naar de (egalisatie-)reserve bodem en ondergrond.

3.7.5. Mijnbouwschade

Binnen dit product is per saldo een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 0,65 mln. Dit voordelig saldo bestaat uit nadelige lasten van € 0,46 mln. en voordelige baten € 1,11 mln. Met het Ministerie van BZK (GS 28-03-207) hebben wij afspraken gemaakt over het uitvoeren van verschillende (beheers)maatregelen samen met de regio. Omdat de uitvoering in 2020 meer heeft gekost dan geraamd, wordt de overschrijding in 2020 van € 0,35 mln. ten laste gebracht van de hiervoor beschikbare reserve DU Na-ijleffecten mijnbouw.
Daarnaast is er een voordelig saldo bij de procesmiddelen. Deze middelen zijn nodig voor de aanpak mijnbouwschade woningen Gulikstraat Eygelshoven. Deze aanpak heeft vertraging opgelopen, omdat er met 1 woningeigenaar nog geen overeenstemming is bereikt. Ook zijn er middelen nodig voor de uitwerking communicatiestrategie voor de nieuwe schadevergoedingsregeling van de Commissie Mijnbouwschade voor de voormalige mijnbouwregio, die in 2021 van start zal gaan. Het restantbedrag in 2020 van € 0,04 mln. wordt overgeboekt naar 2021.
De voordelige baten hebben betrekking op de middels de decembercirculaire 2020 ontvangen bijdrage van het Rijk van € 0,95 mln. als additionele bijdrage aan het programma voor na-ijlende gevolgen steenkolenwinning in Limburg in verband met extra inzet maatregelen om de schade

door na-ijlende gevolgen van de voormalige steenkolenwinning in Limburg te verminderen. Dit bedrag wordt toegevoegd aan de reserve DU Na-ijleffecten mijnbouw.
Een bedrag van € 0,15 mln. heeft betrekking op de ontvangen bijdrage van de gemeente Kerkrade voor de aanpak mijnbouwschade woningen Gulikstraat en is in 2020 ook conform GS-besluit van 29 januari 2019 besteed.

3.7.11. Coördinatie RUD

De lasten van dit product laten een budgetoverschrijding zien van € 0,22 mln. Dit nadelig resultaat wordt meer dan volledig gecompenseerd door een voordelig resultaat in de baten als gevolg van hogere legesopbrengsten omgevingsvergunningen dan begroot (€ 0,39 mln.). Enerzijds betreft het een incidentele opbrengst leges VDL-Nedcar (€ 0,28 mln.). Anderzijds laat het product met name hoger dan geprognotiseerde overige legesopbrengsten (€ 0,11 mln.) zien. Per saldo resulteren de baten en lasten in een voordelig resultaat van € 0,17 mln.

3.7.12. Vergunningen

Door sober en doelmatig gebruik van het werkbudget laten de lasten op dit product een voordelig resultaat zien van € 0,02 mln. De baten laten een nadelig resultaat zien van € 0,1 mln. Oorzaak hiervan is met name de lagere opbrengst ontgrondingsvergunningen (€ 0,2 mln.) als gevolg van minder vergunningverleningen Grensmaasproject dan voorheen en geen schadeheffingen ten gevolge van ontgrondingen € 0,05 mln.). Deels wordt dit gecompenseerd door toename in de leges Wet Natuurbescherming (€ 0,16 mln.). Per saldo levert het product een nadelig resultaat op van € 0,09 mln.

3.7.13. Handhaving

De lasten van dit product laten een voordelig resultaat zien van € 0,18 mln. Oorzaken zijn sober en doelmatig gebruik van reguliere budgetten als voordeel (€ 0,07 mln.) en geen lasten kleinere dossiers bestuursdwang (€ 0,11 mln.). De lasten van de gecoördineerde samenwerking buitengebied (€ 0,04 mln.) zijn volledig gedekt door een Rijkssubsidie en niet ten koste gegaan van de lastenbegroting. De baten laten een nadelig resultaat zien van € 0,15 mln. Er hebben geen vorderingen op grond van kleinere dossiers bestuursdwang plaatsgevonden (nadeel € 0,11 mln.). De genoemde Rijksubsidie (€ 0,04mln.)is als baat geboekt. De werkzaamheden voor derden door de Groene Brigade bedragen nog slechts 2 partners hetgeen een derving op de baten oplevert van € 0,01 mln. Per saldo levert dit product een voordelig resultaat van € 0,02 mln.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.7.1	Energie	628.345	95.472	159.877	106.433	21.906	14.150	362.036	59.416
3.7.2	Duurzaamheid en circulaire economie	150	150	-	150	-	6	-	144
		628.495	**95.622**	**159.877**	**106.583**	**21.906**	**14.156**	**362.036**	**59.560**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan duurzaamheid en energie, zoals het verstrekken van duurzaamheidsleningen en het Limburgs Energiefonds. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Financiering	Verbonden partijen
			Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.
		Leningen aan drie sportverenigingen t.b.v. verduurzaming maatschappelijk vastgoed	
		Lening aan Block Materials B.V.	
		Lening aan Richochet B.V.	
	Bodemsanering		
			RUD Noord
			RUD Zuid-Limburg
Heffing ontgrondingen			
Omgevingsvergunningen			

De in de tabel opgenomen Verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 3.7. Energie en Duurzaamheid. LEF vervult hierin een financieringsfunctie, specifiek voor duurzame initiatieven. De RUD fungeert als uitvoerend orgaan voor het vergunningenbeleid.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

3.8. Natuur

Limburg kent een uniek landschap en prachtige natuurgebieden. Dit is niet vanzelfsprekend. Verschillende natuurbeheerorganisaties werken dagelijks aan het beheer en de kwaliteitsverbetering hiervan. Voor Natura2000-gebieden bestaan Europese afspraken. Het gaat dan om zowel kwantitatieve (aantal hectaren) als kwalitatieve (biodiversiteit) doelstellingen. Extremere weersomstandigheden (lange droogte, hevige neerslag) tasten de natuur aan. De in de programmabegroting opgenomen producten Innovatieve landbouw (1.2.8.), Toerisme en recreatie (1.2.7.), Monumenten (2.2.3.), Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad- landzones (3.4.4.) en Water (3.6.1) dragen in samenhang bij aan de leefbaarheid op het platteland.

We verwerven hectares ten behoeve van het Nationaal Natuurnetwerk en maken een kwaliteitsslag in bestaande natuur en het beheer daarvan. Ook investeren we in watersystemen en maken daarmee verbindingen met het Nationaal Natuurnetwerk. Het aankopen en inrichten van nieuwe natuurgronden is een kostbaar middel, maar kan in sommige gevallen nodig zijn om precies die gebieden te verwerven die cruciaal zijn voor het natuurnetwerk. Via een kwaliteitsslag kan ook het beheer van de bestaande natuurgebieden bijdragen aan de biodiversiteitsdoelen. Daar zijn dan wel nieuwe investeringen voor natuurbeheer en soortenbescherming voor nodig om het beheer klaar te maken voor de toekomst. Dit doen wij samen met de natuurbeheerorganisaties.
Het planten van nieuwe bomen draagt bij aan landschappelijke kwaliteit en CO2-reductie. In dit kader wordt een 1 miljoen bomenplan uitgevoerd.
We streven naar vermaatschappelijking van natuur. Wij stimuleren en ondersteunen burgerinitiatieven, vormen van zelfsturing en andere initiatieven. Dit betekent dat wij burgers en (toeristische) bedrijven uitdagen om bij te dragen aan het beheer van natuur en landschap en initiatieven op dit gebied zullen ondersteunen.

De Provincie is bevoegd gezag voor het vaststellen van Natura2000-beheerplannen en voor het verlenen van vergunningen en ontheffingen om activiteiten die invloed kunnen hebben op beschermde natuurwaarden mogelijk te maken, waarbij negatieve invloeden zo veel mogelijk worden beperkt met mitigerende maatregelen en waarbij compensatie plaatsvindt.

De afgelopen jaren zijn er in Limburg verschillende diersoorten opgekomen die schade veroorzaken, zoals de bever, het wild zwijn en de wasbeer. Boeren, omwonenden en andere dan eerder genoemde diersoorten ondervinden hier overlast van. Om de overlast tegen te gaan zijn faunabeheermaatregelen nodig.

Wat willen we bereiken?

Algemeen

In het Natuurpact (2013) zijn afspraken gemaakt over de realisatie van het Nationaal Natuurnetwerk (NNN) (ontwikkelopgave natuur), de verhoging van de kwaliteit van natuur door extra inspanningen in (herstel)beheer en water- en milieucondities, aandacht voor soortenbescherming en een effectiever agrarisch natuurbeheer. De afspraken van het Natuurpact zijn vertaald in het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014) en de Natuurvisie Limburg 2016. In het POL2014 staat: ‘onze

ambitie is het in stand houden van de biodiversiteit'. Dat vraagt om een robuust grensoverschrijdend natuur en waternetwerk van goede kwaliteit ('goudgroene' natuurzone, het Limburgs deel van het Nationaal Natuurnetwerk), dat ook de effecten van klimaatverandering voor flora en fauna kan opvangen'. Via de ontwikkelopgave natuur, een kwaliteitsslag in bestaande natuur, via actieve soortenbescherming en door watermaatregelen wordt bijgedragen aan deze doelstelling.

Ontwikkelopgave en de voorgenomen 'Kwaliteitsslag'
In de Natuurvisie Limburg 2016 is de biodiversiteitsdoelstelling centraal gesteld en uitgewerkt. Er wordt primair ingezet op de goudgroene natuurgebieden waar een kwaliteitsversterking van de natuurwaarden, met name wat betreft de bedreigde planten en diersoorten die in Nederland alleen of vooral nog in Limburg voorkomen, noodzakelijk is.

1 Miljoen Bomenplan
Wij streven ernaar om in twee collegeperiodes 1 miljoen bomen te planten en sluiten hierbij aan bij initiatieven vanuit de maatschappij. Dit draagt onder meer bij aan de vergroening van de stedelijke omgeving. Wij zorgen voor extra bomen, brengen een versnelling van de aanplant en zorgen voor bomen en bos van een goede kwaliteit.

Beheeropgave
De voorgenomen kwaliteitsslag kan ook gemaakt worden op het gebied van beheer. Met de betreffende terreinbeherende organisaties zal worden besproken hoe de kwaliteit kan worden verbeterd. Ook zal worden onderzocht welke gebieden niet of nauwelijks bijdragen, zodat hierover het gesprek kan worden gevoerd. Waar nodig zal het natuurbeheerplan en de lopende en nieuwe contracten worden aangepast.

Vermaatschappelijking
Een van de speerpunten binnen de natuurvisie is het nadrukkelijker inzetten op het proces van vermaatschappelijking van natuur en landschap. Het doel is tweeledig: enerzijds de maatschappij te betrekken bij natuur en landschap en anderzijds de Limburgse samenleving actief te laten bijdragen aan de versterking, realisatie en het behoud van natuur en landschap.

Faunabeheer
We willen bereiken dat populaties van beschermde diersoorten op een zodanig niveau zijn dat ze duurzaam kunnen voortbestaan, maar dat er geen onacceptabele schade aan belangen van mensen optreedt. Ook overlast en schade aan andere natuurwaarden willen we voorkomen. Om dit te bereiken worden preventieve maatregelen genomen en worden faunabeheerplannen opgesteld door de faunabeheereenheid. Ook wordt bij de inrichting van natuurgebieden rekening gehouden met populaties van dieren die in deze gebieden kunnen leven en het effect dat ze hebben op de omgeving. Wanneer schade aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen door de bescherming van diersoorten niet redelijkerwijs kan worden voorkomen, verleent de Provincie tegemoetkomingen in de schade.

Exotenbeheer
Onze natuur, de inheemse soorten en de biologische diversiteit, kunnen worden geschaad wanneer nieuwe, door de mens hierheen gehaalde uitheemse soorten de inheemse soorten verdringen, overwoekeren of op een andere manier schaden. Dit kan aanleiding zijn om deze invasieve exoten te bestrijden.

Natuur en de energietransitie

We werken aan een innovatieve en duurzame opwekking van energie. Om zorgvuldig om te gaan met de schaarse ruimte en bij het maken van de wenselijke keuzes wordt gebruik gemaakt van een duurzaamheidladder die wordt vastgelegd in de nog op te stellen Omgevingsvisie. In de duurzaamheidsladder wordt rekening gehouden met biodiversiteit.

Door bij de ruimtelijke inpassing van energieopwekking de natuurbelangen aan de voorkant integraal mee te wegen worden procedures versneld, ontheffing verlening makkelijker, het nemen van maatregelen goedkoper, risico's voor ontwikkelaars verminderd en de natuurwaarden tenminste behouden of bij voorkeur vergroot.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: De karakteristieke Limburgse natuur- en landschapswaarden (habitattypen en soorten) worden behouden en verbeterd. Dit gebeurt zo veel mogelijk met actieve inbreng vanuit de Limburgse samenleving.

Criterium 2: Het beheer van natuurgebieden en het agrarisch natuur en landschapsbeheer is op orde en waar mogelijk zijn verbeteringen in kwaliteit doorgevoerd.

Criterium 3: Schade en overlast van wilde dieren, binnen en buiten natuurgebieden, blijven op een acceptabel niveau.

Criterium 4: Ruimtelijke ontwikkelingen, economische ontwikkelingen en de energietransitie gaan hand in hand met een adequate bescherming van natuurwaarden en leveren waar mogelijk een meerwaarde op voor de natuur.

Wat hebben we bereikt en wat merken de Limburgers daarvan?

Op 7 december 2020 is tussen de minister van LNV en de Provincies overeenstemming bereikt over het Uitvoeringsprogramma Natuur 2021-2030. In dit programma staan onder andere afspraken over de te nemen natuurherstelmaatregelen, prioritair gericht op de stikstofaanpak. Maar ook afspraken over de financiering van deze maatregelen. Het kabinet heeft daarvoor in de komende 10 jaar 3 miljard euro uitgetrokken. In de aanloop naar de afspraken is een stevig lobbytraject gevoerd om deze extra middelen op een adequate wijze in te zetten en te verdelen. De uitwerking van de afspraken, zoals de nadere concretisering van het maatregelenpakket heeft de komende tijd de hoogste prioriteit. Tevens wordt gewerkt aan het opzetten aan een uitvoeringsstructuur in samenwerking met de betrokken partners. Om deze maatregelen te onderbouwen is op initiatief van Limburg samen met de Provincies Gelderland en Noord-Brabant een opdracht verstrekt aan WENR (Wageningen Environmental Research) om te komen tot een methodiekontwikkeling doelbereik Natura 2000-doelen en een met de methodiek samenhangende monitoring. De methodiek moet leiden tot een syntheserapport per Natura 2000-gebied, waarbij beoordeling van het actuele en beoogde doelbereik plaatsvindt. Een eerste pilot in de Maasduinen heeft eind 2020 plaats gevonden.

Het werken aan natuur(herstel) is vaak een kwestie van lange adem, waarbij de directe koppeling tussen te nemen maatregelen en het beoogde effect (zoals herstel van habitat of bescherming van soorten) niet altijd direct zichtbaar is. Dat neemt niet weg dat de aanwezigheid en kwaliteit van natuur

en landschap een belangrijk onderdeel uitmaakt van het Limburgs woon- en vestigingsklimaat. Het afgelopen coronajaar heeft het belang daarvan nog eens duidelijk gemaakt; de natuurgebieden zijn door de Limburgers veelvuldig benut als plek voor afleiding en verpozing. De betrokkenheid van de burgers bleek onder meer door een stijging van meldingen aan terreinbeherende organisaties over vermoede misstanden die daarbij werden gesignaleerd.
Die betrokkenheid is natuurlijk ook aan de orde bij diverse van de afzonderlijke maatregelen in onderstaande opsomming, net meest evident in de lijn vermaatschappelijking natuur (waarbij tal van Limburgers zich actief inspannen voor de Limburgse natuur), maar bijvoorbeeld ook in de lijnen faunabeheer (belangrijk voor onder meer jager en boeren), het 1 miljoen bomenplan (waar een breed maatschappelijke interesse is gebleken), het agrarisch natuurbeheer (belangrijk voor boeren) en de aanpak van ongewenste exoten (zeker als die ook direct voor de burgers hinderlijk zijn, zoals de Aziatische Hoornaar). De betekenis van de stikstofaanpak ontstijgt het belang van alleen natuur(herstel), ook ondernemende Limburgers zijn gebaat bij een adequate aanpak die de mogelijkheden voor vergunningverlening weer verruimt.

In navolgende opsomming is de indeling van ‘wat willen bereiken’ aangehouden, met twee aanvullingen. Op de eerste plaats zijn de activiteiten die in 2020 op het gebied van de actieve soortenbescherming zijn ondernomen, onder een eigen aanduiding weergegeven. Daarnaast is er aandacht besteed aan de activiteiten en ontwikkelingen die in het kader van het stikstofbeleid hebben plaatsgevonden.

Ontwikkelopgave en de voorgenomen kwaliteitsslag
In 2020 is verder gewerkt aan de realisatie van de ontwikkelopgave natuur. Lopende jaarschijven met partners zijn afgerekend, gronden zijn ingericht en projecten zijn gestart met inventariserende gesprekken met eigenaren ten behoeve van omvorming naar nieuwe natuur. In totaal zijn 142 ha nieuwe natuur in 2020 gerealiseerd en zijn 174 ha ingericht. De looptijd van de ontwikkelopgave is tot en met 2027. Vanwege onze inzet op vrijwillige realisatie is de het onzeker of we de gehele restant (ontwikkel)opgave tijdig kunnen realiseren. Voor het Natuurherstel krijgt de provincie de komende jaren een forse impuls door het beschikbaar komen van extra (stikstof)middelen, maar deze is niet bedoeld om de ontwikkelopgave te financieren maar om versnelling en versterking van het in een gunstige staat van instandhouding van de stikstofgevoelige gebieden te krijgen. Het is een aanvulling op de afspraken die in het kader van het natuurpact zijn gemaakt.
In het aanvalsplan Stikstof is de kwaliteitsslag Natura 2000-graslandhabitattypen opgenomen. Deze heeft betrekking op 6 Natura 2000-gebieden in Zuid- en Midden-Limburg. Als eerste stap in de realisatie van deze kwaliteitsslag is een aantal eigendommen van Staatsbosbeheer (SBB) in Zuid-Limburg opgenomen op de ambitiekaart van het Natuurbeheerplan. Daarnaast worden voorbereidingen getroffen om op een aantal eigendommen van de Provincie binnen gerealiseerd goudgroen een versterkte inrichting te realiseren in de komende drie jaar. Deze versterkte inrichting is gericht op de realisatie van Natura 2000-doelen en doelen met betrekking tot beschermde en bedreigde soorten.

1 Miljoen Bomenplan
Ter uitvoering van het actieplan 1 miljoen bomen dat op 13 december 2019 door Provinciale Staten is vastgesteld, is een subsidieregeling vastgesteld. De regeling met de naam “Nadere subsidieregels aanplant bomen in Limburg 2020” is in januari 2020 in werking getreden. Momenteel worden de aanvragen beoordeeld waarbij wordt aangetekend dat het plantseizoen loopt van oktober tot en met

maart. Inmiddels zijn aanvragen ontvangen die het subsidieplafond reeds bereiken en bij uitvoering zullen leiden tot de aanplant van meer dan 600.000 bomen.

Beheeropgave

De ontwikkelopgave is ruimtelijk verbeeld in een geactualiseerd Natuurbeheerplan Limburg 2021. In het Natuurbeheerplan is ook inzichtelijk welke terreinen in aanmerking kunnen komen voor subsidie voor de omvorming van landbouwgrond naar natuur en welke terreinen in aanmerkingen kunnen komen voor (agrarisch) natuurbeheer.
Ten aanzien van het beheer van natuurgebieden (binnen het Natuurnetwerk Limburg), agrarisch beheer en landschapselementen zijn subsidies verleend met gebruikmaking van beschikbare Rijksmiddelen, Europese middelen en eigen middelen. Via de regeling voor Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) werd door ruim 1.300 deelnemers op milieuvriendelijke wijze agrarisch natuur- en landschapsbeheer uitgevoerd. Dit levert goede leefgebieden op voor beschermde boerenlandsoorten, zoals vogels, amfibieën en kleine zoogdieren. Daarnaast draagt het bij aan de omgevingskwaliteit voor de Limburgers.
Limburg kent 23 N2000-gebieden. Daarvan zijn per 31 december 2020 voor 21 gebieden de N2000-plannen vastgesteld. In 2020 zijn de plannen voor Geleenbeekdal, Bemelerberg/Schiepersberg, Noorbeemden Hoogbos, Brunssummerheide, Maasduinen en St. Pietersberg / Jekerdal definitief vastgesteld. De plannen St. Jansberg, Boschhuizerbergen, Leudal, Roerdal en Bunder/Elsoërbos zijn in ontwerp vastgesteld. Hiervan dienen de inspraakreacties nog verwerkt te worden voordat definitieve vaststelling kan plaatsvinden. Van de plannen Geuldal, Weerter/Budelerbergen volgt vaststelling in eerste helft 2021.

Vermaatschappelijking

De vermaatschappelijking van natuur is via het verlenen van exploitatiesubsidies aan het IKL, IVN, Limburgs Landschap en de Natuur en Milieufederatie voortgezet. Middels hun projecten en activiteiten dragen zij bij aan de beleving en betrokkenheid van Limburgers bij hun groene omgeving. Hierbij richten zij zich o.a. op natuureducatie, ontsluiting en realisatie groene omgeving, landschapsprojecten en beleidsbeïnvloeding. Voorbeelden van dergelijke projecten zijn Tiny Forest, Maas Cleanup, de ondersteuning van de vrijwilligersorganisatie van het IVN en landschapsprojecten van het IKL, zoals aanleggen van poelen ten behoeve van prioritaire soorten. Middels de subsidie POP3-leader worden ondernemers, gericht op het platteland, ondersteund voor initiatieven voor de sociale en economische ontwikkeling in het platteland. Hierbij worden lokale gemeenschappen betrokken. Daarnaast wordt door deelname aan andere projecten getracht een impuls te geven aan zgn. verdienmodellen in en rondom natuur. Een voorbeeld daarvan is het Interreg-project Wildlife Economy, waarbij samen met partners uit België, Duitsland, Spanje en Zweden verder gewerkt wordt aan de vraag hoe economie en natuur in een juiste balans met elkaar gebracht kunnen worden door in te zetten op de economische waarde van natuur. Daarbij worden stakeholders uit bredere gelederen van het maatschappelijk speelveld betrokken.

Faunabeheer

Ondanks de komst van COVID-19 en bijbehorende maatregelen heeft het Faunabeheer in Limburg onverminderd doorgang gevonden in 2020. Middels Provinciale subsidie aan de Faunabeheer eenheid is er hernieuwde impuls gegeven aan de opleiding van een nieuwe generatie jagers, zijn er middelen ter beschikking gekomen voor een effectiever beheer en is geïnvesteerd in het lokaal overleg tussen jagers, gemeenten, grondeigenaren en andere lokaal belanghebbenden.

Er is door de Faunabeheereenheid Limburg een nieuw faunabeheerplan opgesteld voor de periode 2020-2026, en ter goedkeuring aangeboden aan het College van Gedeputeerde Staten. Met dit plan wordt een duurzaam beheer van de in Limburg voorkomende diersoorten nagestreefd, zodanig dat de schade aan wettelijke belangen kan worden beperkt en de duurzame staat van instandhouding van de soorten voldoende wordt gewaarborgd. Het College van Gedeputeerde Staten heeft dit plan voorgelegd aan Provinciale Staten en op 8 december 2020 haar goedkeuring gegeven.

Binnen de Provincie Limburg zien we een grote opgave wat betreft het beheer van wilde zwijnen. Waar voorheen schadegestuurd beheer plaatsvond buiten de aangewezen leefgebieden is dit sinds 2018 met de uitbraak van de Afrikaanse Varkenspest (AVP) in België gewijzigd naar het actief reduceren van de wilde zwijnen populatie buiten de leefgebieden. Afgelopen jaren zijn veel maatregelen genomen en acties ingezet om de kans op introductie van AVP in Nederland te voorkomen. Om deze kans verder te verkleinen is er in 2019 gestart met het ontwerp van een 'Roadmap preventie introductie AVP'. In deze Roadmap zijn door het Ministerie van LNV – Dierlijke Agroketens en Dierenwelzijn, – Chief Veterinary Officer en – Natuur, Producenten Organisatie Varkenshouderij, Provincies Noord-Brabant, Gelderland, Overijssel en Limburg, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en LandschappenNL aanbevelingen opgenomen om de kans op een introductie van AVP in Nederland te verkleinen. In maart 2020 is de Roadmap afgerond en gepresenteerd aan Minister Schouten en hebben alle betrokken partijen hun commitment gegeven tot uitvoering van de in deze Roadmap opgenomen aanbevelingen waar ook kosten mee zijn verbonden. In 2020 is er in het kader van preventie AVP in totaliteit € 152.000 ingezet ten behoeve van stimulering afschot via subsidie van nachtzichtkijkers, populatieonderzoek bij wilde zwijnen middels DNA-verzameling en een voortzetting van het mentorproject ter stimulatie van nieuwe aanwas jagers voor het faunabeheer in Limburg.

Exotenbeheer

Het College van Gedeputeerde Staten heeft aan Provinciale Staten het Plan van aanpak Invasieve exoten voorgelegd (inmiddels op 5 februari jl. vastgesteld), samen met een voorstel voor een begrotingswijziging van aanvullend € 200.000 per jaar in de periode 2021-2023. Het beleidskader beschrijft hoe de Provincie samen met andere betrokken partijen de bestrijding en het beheer van invasieve uitheemse plant- en diersoorten als de Aziatische hoornaar en de Reuzenberenklauw wil gaan aanpakken, welke uitgangspunten daarbij zijn gekozen en welke instrumenten worden ingezet. Het College geeft hiermee invulling aan de Europese verplichting om schade aan inheemse biodiversiteit door invasieve exoten te voorkomen en te beperken.

Natuur en de energietransitie

In 2020 is gestart met het formuleren van een specificatie van de beleidsregels passieve soortenbescherming voor projecten rondom de energietransitie. In afstemming met de beleidstrajecten rond de PES en de Limburgse RESSEN is ervoor gekozen de specificaties in de vorm van concrete voorbeelden te formuleren, die zullen worden opgenomen in de handreiking passieve soortenbescherming (volgens planning Q2 2021).

Actieve soortenbescherming

In 2020 liepen 24 opdrachten voor uiteenlopende onderzoeken en uitvoeringsmaatregelen met het oog op de duurzame instandhouding van prioritaire soorten, zijnde soorten (met een internationaal en bedreigde soorten van de rode lijst) die alleen of in belangrijke mate in Limburg voorkomen. Ook zijn een aantal (soms meerjarig lopende) onderzoeken en maatregelen afgerond. De kritieke situatie van veel soorten noopt tot veel onderzoek en maatregelen. Het gaat daarbij om soorten als vuursalamander en

hamster. Hoewel de Provincie veel investeert in het behoud prioritaire soorten, dient er helaas ook soms handhavend te worden opgetreden zoals afgelopen jaar bij het donker pimpernelblauwtje.
Medio 2020 is de paragraaf Soortenbeleid van de Subsidieregeling Investering Landelijk Gebied (SILG) opengesteld. Hierop zijn 8 subsidieaanvragen van 7 verschillende maatschappelijke organisaties die betrekking hadden op de instandhouding van prioritaire soorten gehonoreerd. De regeling loopt door tot 31/12/2021. Daarnaast zijn er 3 incidentele subsidies beschikt. De initiatieven zijn uiteenlopend van karakter: onderzoek, educatie en uitvoering van instandhoudingsmaatregelen voor diverse soorten als knoflookpad en rood peperboompje.

Stikstofbeleid
Op 28 januari 2020 hebben Gedeputeerde Staten het Limburgs Aanvalsplan Stikstof 'Op weg naar een nieuwe balans' vastgesteld. In dit Aanvalsplan is een aanpak geschetst langs vier actielijnen met genoemde acties op korte en lange termijn. Dit is met een mededeling portefeuillehouder (GS 2020-3719) met de Staten gecommuniceerd.
Als uitwerking van dit Aanvalsplan is gedurende 2020 vormgegeven aan een probleemgerichte gebiedsaanpak stikstof die moet leiden tot een vermindering van stikstofemissies op stikstofgevoelige natuur. Daartoe is o.a. gestart met het maken van stikstofanalyses voor elk van de 21 stikstofgevoelige natuurgebieden in Limburg. Deze analyses worden afgerond in maart 2021, zodat op basis van de uitkomsten daarna kan worden gestart met de planvorming voor de te nemen bronmaatregelen.
Daarnaast heeft de vooruitstrevende Limburgse aanpak ertoe geleid dat er tussen december 2019 (inwerkingtreding nieuwe beleidsregels) en 3 december 2020 qua vergunningverlening 154 ontwerpbesluiten en 81 definitieve besluiten zijn genomen. Ook heeft Limburg zich op meerdere andere vlakken koploper getoond, bijvoorbeeld bij het opzetten van juridisch houdbare salderingsbanken om ontwikkelingen mogelijk te maken zonder daarbij inbreuk te doen op de kwaliteit van de natuur. Een dergelijke salderingsbank is bijvoorbeeld mogelijk gemaakt voor ontwikkelingen rondom Greenport Venlo.
Tot slot is in december 2020 de nieuwe Wet stikstofreductie en natuurverbetering door de Tweede Kamer aangenomen. Deze wet verplicht Provincies om uiterlijk eind 2022 zelf gebiedsplannen in het kader van de stikstofaanpak gereed te hebben. Deze verplichting past in de stappen van de reeds lopende Limburgse aanpak en deze stappen zullen gedurende 2021 dus worden gecontinueerd.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan?

Product	3.8.1. Natuur
Portefeuillehouders	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Bijdrage aan de biodiversiteitsdoelstellingen door functieverandering en inrichting van landbouwgronden naar hoogwaardige natuur. Rol Provincie: *voortrekker, toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Deels gerealiseerd. Deels gerealiseerd. Uitvoering op basis van programma ontwikkelopgave natuur 2013-2027.		1, 2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
2. Bijdrage aan de biodiversiteitsdoelstellingen door het opwaarderen van de inrichting van bestaande natuur. Rol Provincie: *voortrekker, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Uitvoering op basis van programma ontwikkelopgave natuur 2013-2027.		1, 2, 3, 4
3. CO2 binding door aangepast bosbeleid. Opstellen 1 miljoen Bomenplan en uitvoeren.	Gerealiseerd. De openstelling is gerealiseerd; initiatieven zijn aangedragen en in procedure.		1, 2, 4
4. De bestaande natuurgebieden hoogwaardig beheren en daarbij inzetten op een kwaliteitsimpuls. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 heeft het beheer van natuurgebieden plaatsgevonden door gecertificeerde natuurbeheerders. Deze zijn gefinancierd middels subsidie. In 2020 zijn de aflopende subsidiebeschikkingen verlengd en zijn nieuwe natuurterreinen in de subsidiebeschikkingen opgenomen.		1, 2
5. Resultaat: De agrarische natuur en het landschap op een kwalitatief hoogwaardige manier beheren. Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het agrarisch natuur- en landschapsbeheer is op een kwalitatief goede manier begeleid en uitgevoerd door Natuurrijk Limburg. Een beschikking is afgegeven voor de periode 2020 t/m 2025, waarbij de nadruk ligt op de leefgebieden van Europees beschermde soorten.		1, 2
6. Resultaat: Het natuurbeheerplan sluit aan bij de doelen en de realisatie van natuurbeheer en aanleg. Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag, partner*	Gerealiseerd. Het Natuurbeheerplan is in 2020 geactualiseerd. De ambitie waar welke natuur te ontwikkelen is, is herbeoordeeld. De nieuwe gerealiseerde natuur is opgevoerd. Het kaartbeeld is op punten aangepast aan de situatie in het veld.		1, 4
7. Resultaat: Subsidiëren van partners die bijdragen aan vermaatschappelijking. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het aantal gerealiseerde initiatieven is iets lager dan voorzien, doordat enkele initiatieven zijn voorbereid eind 2020 en pas in 2021 tot uitvoering komen; overall is het beeld positief.		1, 2
8. Resultaat: Uitvoering mogelijk maken van maatschappelijke initiatieven die bijdragen aan de realisatie van de doelstellingen van vermaatschappelijking uit de natuurvisie.	Gerealiseerd. De jaarlijkse exploitatiesubsidie is verleend aan de organisaties IVN, IKL, Natuur- en Milieufederatie en het Limburgs Landschap die een bijdrage leveren aan		1, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	de vermaatschappelijking van landschap en natuur. Diverse initiatieven zijn ondersteund en leveren een bijdragen aan de vermaatschappelijking (Bomenplan, POP3-leader, landschapsprojecten IKL aanleggen van poelen ten behoeve van prioritaire soorten).		
9. Resultaat: Uitvoeren van herstelmaatregelen in Natura2000-gebieden. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. De verdere uitvoering van herstelmaatregelen in 2020 is verlopen conform meerjarensubsidie afspraken met de Terreinbeherende organisaties (TBO's).		1, 2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 1-1--2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Aantal hectares blijvend beschikbaar voor natuur.	1.361 (31-12-18)	1.608	2.600	2027
1, 2	Aantal hectares ingericht voor natuur.	1.766 (31-12-18)	2.116	3.400	2027
3, 2	Oppervlakte natuurgebiedenbeheer.	33.600 (31-12-18)	33.143	33.600	2020
4, 2	Oppervlakte agrarisch natuur- en landschapsbeheer.	2.519 (31-12-18)	2.648	2600	2020
5	Jaarlijkse actualisatie van het natuurbeheerplan is tijdig afgerond.	1	1	1	2020
6, 7	Ondersteuning van initiatieven van particulieren, MKB en andere partners.	6	4	6	2020
8	1e ronde Natura2000-beheerplannen definitief vastgesteld en beroepen afgehandeld; start met wettelijke herzieningsronde.	Ca. 15 (31-12-19)	21 (nog geen herzieningen)	23 + 3 herzienin g	2020
8	Percentage natuurherstelmaatregelen in uitvoering (betreft voor het overgrote deel stikstof gerelateerd natuurherstel).	60% (31-12-18)	75%	80%	2020
4, 5	Kwaliteitsslag nieuwe natuur i.s.m. natuurbeheerders.	n.v.t.	PvA gereed	PvA gereed	2020 (Q1)
2, 3, 9	Bomenplan.	0	300.000 bomen zijn gesubsidieerd	1 mln.	2027

Toelichting prestatie-indicatoren
Korte toelichting op de nieuwe/ gewijzigde prestatie-indicator(en). 1,2 Aantal hectares blijvend beschikbaar voor natuur; stand per 31/12/2019: 1.466 ha 1,2 Aantal hectares ingericht voor natuur; stand per 31/12/2019: 1.942 ha 3,2 Oppervlakte natuurgebiedenbeheer; stand per 31/12/2019: 32.407 ha 4,2 Oppervlakte agrarisch natuur- en landschapsbeheer; stand per 31/12/2019: 2.605 ha 6, 7 Ondersteuning van initiatieven van particulieren, MKB en andere partners De prestatie-indicator is lager uitgevallen aangezien initiatieven in het laatste kwartaal van 2020 zijn voorbereid, maar nog niet tot uitvoering zijn gekomen. De uitvoering hiervoor staat gepland in 2021. Daarom zijn deze initiatieven niet meegenomen in 2020, maar worden deze opgenomen in het jaarstuk 2021. 8. Natura 2000 beheerplannen Van de 23 N2000-beheerplannen zijn eind 2020 21 plannen vastgesteld. Het Geuldal en Weerter- en Budelerbergen volgen in de eerste helft 2021. Die hebben vanwege hun complexe opgaven meer tijd nodig om tot vaststelling te komen. Daarbij worden de betrokken partners in de gebieden op voorhand meegenomen bij de ontwerpfase om het draagvlak voor de in de plannen opgenomen maatregelen te vergroten. Betreft % van de voor de periode tot en met juli 2021 geprogrammeerde natuurherstelmaatregelen (voormalige eerste tijdvak PAS).

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.8 Natuur	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.8.1. Natuur	31.443	5.898	37.341	28.549	8.792	V
Personele lasten	3.008	1.633	4.641	4.515	126	
Kapitaallasten	109	0	109	109	0	
Totaal lasten	34.560	7.531	42.091	33.173	8.918	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.8.1. Natuur	31.290	154	31.443	33.357	-1.914	V
Totaal baten	31.290	154	31.443	33.357	-1.914	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-3.271**	**-7.377**	**-10.648**	**184**	**-10.832**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve stikstof & N2000	4.000	5.135	9.135	9.135	0	
Reserve DU bodemsanering	0	272	272	288	-16	
Reserve Natuur	0	0	0	8.713	-8.713	
Totaal toevoegingen	4.000	5.407	9.407	18.136	-8.729	
Onttrekking reserves						
Reserve Natuur	0	615	615	263	352	
Reserve stikstof & N2000	5	7.693	7.698	7.398	300	
Reserve DU bodemsanering	0	300	300	300	0	
Totaal onttrekkingen	5	8.608	8.613	7.961	652	
Saldo mutatie reserves	**-3.995**	**3.201**	**-794**	**-10.175**	**9.381**	
Resultaat	**-7.266**	**-4.177**	**-11.442**	**-9.991**	**-1.451**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.8. Natuur resteert een voordelig resultaat van € 1,45 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 10,83 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 8,92 mln. lagere lasten en € 1,91 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.8.1 Natuur

Op begrotingsprogramma 3.8 Natuur resteert een voordelig resultaat van € 1,45 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 10,70 mln. lager dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 8,80 lagere lasten (excl. personele lasten) en € 1,91 mln. hogere baten.
De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van **€** 2,29 mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021 en wordt € 0,60 mln. budget teruggehaald naar 2020. Het doorschuiven van budget naar 2021 is met name de inzet van intensiveringsmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid van deze collegeperiode waarvoor uitvoering in de resterende collegeperiode is toegestaan: o.a. subsidie actieve soorten en soortenbescherming voor € 1,64 mln., restant vermaatschappelijking en uitvoeringskosten POP3 voor totaal € 0,27 mln. Voor de Wet natuurbescherming en het subsidieplafond Fauna wordt in totaal € 0,21 mln. doorgeschoven naar 2021.

Bij het Natuurgebiedenbeheer is sprake van een tijdelijk tekort in 2020 als gevolg van lastnemeing van subsidies.Dit tekort in 2020 van € 0,60 mln. wordt in mindering gebracht op het budget 2021 (negatief overboekingsvoorstel).
Voor het agrarisch natuurbeheer (ANLb POP3) is in 2020 een herbeschikking afgegeven. De restantmiddelen uit de subsidiebeschikking 2016-2021 van € 6,80 mln., veroorzaakt door een hogere EU-bijdrage en dus lagere lasten voor de Provincie, zijn ingezet voor de nieuwe subsidiebeschikking 2020-2025.

Baten:
Bij het herbeschikken van het agrarisch natuurbeheer is een vordering op Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) van € 1,91 mln. opgenomen. Dit bedrag was niet geraamd.

Reserves:
Een lagere onttrekking uit de reserve stikstof & N2000 van € 0,30 mln. is veroorzaakt door achterblijvende kosten voor organisatie en voordelige afrekeningen van subsidievaststellingen.
Een lagere onttrekking uit de reserve Natuur van € 0,35 mln. door vertraging in de aanbesteding en door fasering van projecten van de Wet Natuurbescherming en het subsidieplafond Fauna.
De niet geraamde storting aan de reserve Natuur van € 8,71 mln. is veroorzaakt door de herbeschikking van het ANLb (POP3). De restantmiddelen uit de subsidiebeschikking 2016-2021 van € 6,80 mln., veroorzaakt door een hogere EU-bijdrage en lagere lasten voor de Provincie, worden ingezet voor de nieuwe subsidiebeschikking 2020-2025; daarnaast hebben we een vordering van € 1,91 mln. m.b.t. verrekening RVO. Een totaal bedrag van € 8,71 mln. wordt gestort in de reserve Natuur. In de 1e Afwijkingenrapportage 2021 worden deze middelen meerjarig geprogrammeerd.

Ontwikkelopgave Natuur

€ x 1.000

	R 2020	B 2021	B 2022	B 2023	B 2024	B 2025
Ontwikkelopgave Natuur						
Uitgaven	4.081	49.685	9.678	9.630	9.551	9.551
Inkomsten	38.865	11.760	11.760	11.760	11.760	11.760

Dit betreft de realisatie van 2020 en een inschatting van uitgaven en inkomsten voor de komende 5 begrotingsjaren.
Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de paragraaf Grondbeleid.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.8.1	Natuur	992	992	992	-	50	100	-	842
		992	**992**	**992**	**0**	**50**	**100**	**0**	**842**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen en garanties, welke bijdragen aan de natuurdoelen. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Financiering	Grondbeleid
Wet Natuurbescherming	Garantie aan Nationaal Groenfonds	Ontwikkelopgave Natuur
	Lening aan Coöperatie Natuurlijk Limburg	

DIDI

4.1. Bestuur

Dit programma gaat over goed, krachtig, integer en transparant bestuur, waarbij vanuit onze strategische koers de lobby naar Den Haag en Brussel, de relaties met de buurlanden, (inter)nationale fondsenwerving en samenwerking met onze bestuurlijke partners binnen en buiten Limburg voorop staan en waarbij inwoners op een vernieuwende manier bij het bestuur worden betrokken.
Wij voeren een actieve lobby in Den Haag, Brussel en Düsseldorf voor de belangen van Limburg.
Wij werken open en transparant met als uitgangspunt dat alle informatie openbaar is, tenzij er relevante redenen zijn om informatie vertrouwelijk te houden.
Wij zijn een betrouwbare partner voor gemeenten en zullen kansen pakken om onze krachten te bundelen, maar wij zullen geen gemeentelijke taken overnemen. Regionaal maatwerk is het uitgangspunt. Wij vervullen onze toezichthoudende taken met het oog op de kwaliteit van het lokaal bestuur. Wij steunen gemeentelijke herindelingen alleen als alle betrokken gemeenten daarover een positief besluit hebben genomen en als wordt voldaan aan de criteria van het Rijksbeleidskader gemeentelijke herindeling.
Als internationale grensprovincie bij uitstek wil Limburg de kansen van de grensoverschrijdende samenwerking benutten, grensbarrières verminderen en een actieve rol spelen in het Europese debat (Maastricht Working on Europe) en Europese netwerken. Inzet van Europese fondsen in combinatie met de inzet van eigen middelen is nodig om onze provinciale beleidsambities te realiseren. Met het oog op een maximale effectiviteit zullen wij onze inzet op internationalisering, Euregio's, Public Affairs en IPO in onderlinge samenhang blijven ontwikkelen. Verwezen wordt naar de producten 4.1.6. IPO tot en met 4.1.9. Strategische Public Affairs.

Wat willen we bereiken?

We realiseren de bestuurlijke opgaven doelgericht, kostenbewust en transparant vanuit een actieve opstelling van eigen kracht en vanuit een grensoverschrijdend en internationaal perspectief.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Limburg is een bestuurskrachtige provincie met sterke gemeenten.

Criterium 2: De Provincie Limburg communiceert op een zelfbewuste manier waarin inhoud, moment en plaats goed gekozen zijn en daarmee bijdragen aan een krachtige nationale en internationale reputatie.

Criterium 3: De Provincie Limburg zorgt voor een passend toezicht op de gemeentelijke financiën en voor een goede coördinatie en uitvoering van het interbestuurlijk toezicht.

Criterium 4: De Provincie Limburg en haar partners zetten zich in om kansen te benutten en partnerships te bouwen in zowel grensoverschrijdend als internationaal verband.

Criterium 5: De Provincie Limburg speelt in op de wensen van burgers en partners.

Wat hebben wij bereikt?

Het programma Bestuur gaat over goed, krachtig, integer en transparant bestuur vanuit onze strategische koers. Vanuit die koers voeren wij de lobby naar Den Haag, Brussel, Düsseldorf en onderhouden wij de relaties met de buurlanden, benutten wij de kansen op (inter)nationale fondsenwerving en zoeken wij de samenwerking met onze partners binnen en buiten Limburg. De Commissaris van de Koning (CdK) heeft zijn Rijkstaken vervuld ten aanzien van veiligheid en het onverminderd voortzetten van het meerjarig integriteitsprogramma voor College en Staten. Er is, met enkele beperkingen door de coronapandemie, toezicht op decentrale overheden gehouden, zowel financieel als generiek.

De Provincie Limburg ondersteunt bij processen om de bestuurskracht op peil te houden. Zo heeft de Provincie een traject ondersteund om te komen tot een sterkere samenwerking op de schaal van Zuid-Limburg. Hiertoe is een bestuurdersbijeenkomst gehouden en is deze beweging geborgd in de NOVI aanpak voor Zuid-Limburg. In 2020 is er aandacht geweest voor onder andere de gemeenten Beekdaelen en Meerssen. Ten aanzien van Beekdaelen zijn stappen gezet op deelname aan gemeenschappelijke regelingen, waarbij de Provincie een toezichthoudende rol had. Ook zijn er projecten gesubsidieerd. Ten aanzien van Meerssen heeft de Provincie het gemeentebestuur ondersteund bij de keuze over de toekomst van de gemeente, onder andere door middel van een raadsbijeenkomst. De Provincie heeft het gemeentebestuur een aanbod gedaan om gezamenlijk een onafhankelijk onderzoek uit te voeren naar alle bestuurlijk-organisatorische opties in het licht van de toekomst van Meerssen.

Om onze beleidsdoelen te realiseren wordt steeds vaker de samenwerking met onze buren gezocht, zoals in 2020 intensief gebeurde rondom de Einstein-Telescoop, de spoorverbindingen en de energietransitie. De Euregio's zijn hierbij inmiddels een onmisbare partner geworden. In 2020 hebben zij veel werk verzet in verband met de coronapandemie. Zo heeft de Euregio Maas-Rijn een digitale tool ontwikkeld waarmee actueel de reisbeperkingen tussen de drie landen en-detail wordt weergegeven. Via Public Affairs wordt geschakeld met Brussel en de regeringen in de buurlanden. De regeringsconsultaties met Noordrijn-Westfalen en met Vlaanderen worden benut om Limburgse belangen naar voren te brengen. De intensieve samenwerking met Noordrijn-Westfalen is gecontinueerd en tijdens de Grenslandconferentie op 2 december 2020 is een nieuwe Grenslandagenda vastgesteld.

Ook hebben we een subsidie verstrekt voor de tussenfase (mei 2020-december 2021) van het programma Maastricht Working on Europe (MWoE). MWoE heeft potenties te groeien tot een impactvol programma met een Europese reputatie en uitstraling, in een unieke combinatie van kennisvalorisatie, netwerkvorming en versterking, waarbij ook het burgerperspectief betrokken wordt. De uitvoering via een Hub- en spoke concept bundelt op innovatieve wijze partners, netwerken en bestaande initiatieven op basis van inhoud, maatschappelijke relevantie impact en meerwaarde. Dit intensiveert/vergroot de signaleringfunctie voor kansen rondom Europese thema's die aansluiten bij de regioprofilering en draagt bij aan de inspanningen rond lobbydossiers waarmee de Limburgse belangen behartigd worden.

Op diverse dossiers is een inbreng geleverd vanuit Limburg. Bijvoorbeeld ten aanzien van VDL Nedcar, de Maaslijn, de intercityverbinding naar Aken, de Gezonde Basisschool, spreiding van cultuurbeleid, het woondossier en de vrachtbelasting voor Nederlandse vliegtuigen. In de volle breedte is een Limburgse propositie ingebracht richting de verkiezingsprogrammacommissies. Door deze acties hebben we de

Limburgse belangen onder de aandacht gebracht, zodat in de diverse bestuurscentra deze meegenomen werden.

Correctief bindend referendum
25 september 2020 hebben Provinciale Staten Limburg als eerste provincie in Nederland de verordening voor een correctief bindend referendum aangenomen. Daarmee wordt een correctief bindend referendum op provinciaal niveau mogelijk binnen de contouren van de Grondwet en Provinciewet. Limburg werkt daarmee (pro)actief aan bestuurlijke vernieuwing. Niet alleen met een extraparlementaire bestuursvorm, maar dus ook vernieuwend inzake het invoeren van een correctief bindend referendum. Wij beschouwen het referendum dan ook als een aanvulling op onze representatieve democratie én als een nieuwe bouwsteen in het palet van burgerparticipatie. Limburg kent vruchtbare grond voor bestuurlijke vernieuwing.

Wat hebben wij daarvoor in 2020 gedaan en wat merken de Limburgers ervan ?

Product	4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
Adequaat toezicht op openbare orde en veiligheid (rampenbestrijding en crisisbeheersing). Rol CdK: *bevoegd gezag als rijksorgaan: in voorkomende gevallen tevens verbinder, intermediair, subsidiënt of facilitator, subsidiënt en/of partner*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De verantwoordelijke partners vervullen hun taken en rollen op actieve en professionele wijze, waarbij de burgers kunnen rekenen op adequate hulpverlening. In 2020 heeft de CdK zijn verantwoordelijkheid in het kader van de beheersing van de COVID-19 crisis ingevuld. Niet alleen binnen de Limburgse regio, maar ook in de grensoverschrijdende contacten in de governance structuur met NRW en België. In de zogenoemde stand van zaken COVID-19 brieven aan de leden van Provinciale Staten zijn de Rijkstaken en de invulling daarvan door de Commissaris van de Koning op het vlak van corona meegenomen.		1,2,3,4
Stimulering van landsgrensoverschrijdende samenwerking op het gebied van openbare orde en	Gerealiseerd.		1,2,3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
veiligheid (rampenbestrijding en crisisbeheersing en criminaliteitsbestrijding). Rol CdK: *bevoegd als rijksorgaan: in voorkomende gevallen tevens verbinder, intermediair, subsidiënt of facilitator, subsidiënt en/of als partner*	De Commissaris van de Koning heeft alsrijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De verantwoordelijke partners werken nauw samen en vervullen hun rollen op actieve en professionele wijze, waarbij burgers kunnen rekenen op grensoverschrijdende hulpverlening en verdere verbetering van een gezamenlijke, grensoverschrijdende aanpak ter bestrijding van criminaliteit. In 2020 heeft de CdK daarnaast in het kader van de beheersing van de COVID-19 crisis ook nauwe contacten onderhouden met de grensregio's NRW en België. Vanuit zijn rol heeft hij zich ingezet om sluiting van de grenzen met België en NRW te voorkomen, c.q. bij het bevoegde gezag aan de orde te stellen met als resultaat dat de grenzen met Duitsland/ NRW open zijn gebleven en met België op landsniveau nadere afspraken zijn gemaakt.		
Afstemming tussen rijks initiatieven en behoeften op lokaal/regionaal niveau bij burgemeesters, via een intermediaire, verbindende dan wel faciliterende rol. Rol CdK: *bevoegd gezag als rijksorgaan*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De verantwoordelijke partners werken nauw samen waarbij burgemeesters in positie zijn om hun rol naar de gemeenteraden en burgers te vervullen.		1,2,3,4
Onderhouden rijksgrenspalen en grenskwesties (landsgrens). Rol CdK: *bevoegd gezag als rijksorgaan: bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. Burgers hebben duidelijkheid over het verloop van de landsgrens.		1,2,3,4
Stimulering van de verdere implementatie van het programma Veilige Publieke Taak en de aanpak van verhuftering. Rol CdK: *bevoegd als rijksorgaan: in voorkomende gevallen tevens verbinder, intermediair, facilitator, subsidiënt en/of als partner*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De burger ziet een overheid die adequaat reageert op ongewenst gedrag.		1,2,3,4

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie
Portefeuillehouder	Roest

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Volledige en tijdige afronding wettelijk fusietraject gemeente Beekdaelen. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	In algemene zin wordt bij dit product opgemerkt dat de Provincie een verantwoordelijkheid heeft voor de kwaliteit van het lokaal bestuur. De Provincie ondersteunt daartoe gemeenten bij initiatieven op het vlak van bestuurlijke organisatie, die als doel hebben de kwaliteit van het lokaal bestuur in brede zin te verbeteren, waaronder de kwaliteit en continuïteit van de dienstverlening aan inwoners. Gerealiseerd. De gemeente Beekdaelen heeft voldaan aan alle stappen die bij een fusie moeten worden doorlopen ingevolge de Wet algemene regels herindeling (arhi). De laatste stap betrof de keuze van al dan niet deelnemen aan gemeenschappelijke regelingen waaraan de voormalige gemeenten deelnamen. De Provincie heeft toezicht gehouden op dit proces.		1
2. Realisatie projecten investeringsagenda Beekdaelen 2018/2019. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. De projecten in deze agenda zijn grotendeels gerealiseerd. De Provincie heeft enkele termijnverlengingen verleend voor nog lopende projecten.		1,5
3. Afronding besluitvorming gemeente Meerssen inzake toekomstige invulling rol als zelfstandige gemeente. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. ▪ De Provincie heeft een subsidie verleend voor afronding van het onderzoek regiegemeente constructie. ▪ De Provincie heeft het gemeentebestuur ondersteund bij de keuze over de toekomst van de gemeente o.a. door middel van een raadsbijeenkomst. ▪ De Provincie heeft het gemeentebestuur in het kader van haar ondersteunende rol medio december 2020 een aanbod gedaan om gezamenlijk een onafhankelijk onderzoek uit de voeren naar alle bestuurlijk-organisatorische opties in het licht van de toekomst van Meerssen. In februari 2021 heeft het gemeentebestuur van Meerssen bericht hiervan geen gebruik te willen maken. Hiermee zijn voor GS de opties voor ondersteuning op dit moment ten einde.		1,3
4. Besluitvorming van de gemeenten in Parkstad Limburg	Gerealiseerd		1,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
over een herijkte intergemeentelijke samenwerking. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, partner*	▪ De Provincie heeft kennisgenomen van de besluiten van de gemeenten in Parkstad om hun samenwerking te versterken. ▪ De Provincie heeft daarnaast een traject ondersteund om te komen tot een sterkere samenwerking op de schaal van Zuid-Limburg. Hiertoe is een bestuurdersbijeenkomst gehouden en is deze beweging geborgd in de NOVI aanpak voor Zuid-Limburg.		

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.3. Integriteit
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Vergroten en borgen integriteitsvolwassenheid van de ambtelijke organisatie. Doorontwikkeld integriteitsbeleid borgen door middel van acties op het gebied van preventie, morele oordeelsvorming en handhaving. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De invoering van de nieuwe gedragscode “Goed ambtelijk vakmanschap” vergroot de integriteitsvolwassenheid, ondersteund door de landelijke lancering van de serious game “Zuivere Koffie”. Deze instrumenten dragen positief bij aan de beeldvorming van Limburg. In 2020 is voor het eerst een Jaarverslag Integriteit (2019) verschenen, waarin Ambtelijke Integriteit, Bestuurlijke Integriteit en Commissie Integriteit/ PS gebundeld zijn. Intern integriteitsbeleid is voortgezet.		1
2. Borgen integriteitsbeleid in politiek-bestuurlijke omgeving. Onverminderd voortzetten van het meerjarig integriteitsprogramma voor College en Staten. De invulling van het programma is belegd bij de Commissie Integriteit. Rol Provincie: *ondersteuner*	Gerealiseerd. In 2020 is de Gedragscode Integriteit GS Limburg voorbereid (vastgesteld PS 05-02-2021). Daarnaast hebben er diverse bijeenkomsten in PS plaatsgevonden in het kader van integriteitsbevordering en zijn er diverse kennismakingsgesprekken met nieuwe statenleden gevoerd, waarbij het onderwerp integriteit ter sprake kwam. Integriteit als prominent thema, versterkte aandacht voor de “Schijn van..”. Integriteitscommissie, ondersteund door externe adviseur, heeft		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	onderzoeksprotocol en eigen gedragscode doorontwikkeld. In 2020 is voor het eerst een Jaarverslag Integriteit (2019) verschenen, waarin Ambtelijke Integriteit, Bestuurlijke Integriteit en Commissie Integriteit/ PS gebundeld zijn. Verder is uitvoering gegeven aan meerjarenprogramma.		
3. Limburgs integriteitbeleid ontwikkelen en uitdragen als Best Practice Het Limburgse samenwerkingsmodel, als voorbeeld voor de overheid, wordt in 2020 ondersteund door een in eigen beheer ontwikkeld Serious Game Integriteit. Rol Provincie: *ondersteuner*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft vanuit zijn wettelijke taak het Limburgs samenwerkingsmodel uitgedragen en versterkt met release van serious game “Zuivere Koffie” met landelijke publiciteit.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Ontwikkelen en borgen integriteitsbeleid	1	1	1	2020
2	Borgen integriteitsprogramma Staten en College	1	1	1	2020
3	Limburgs integriteitbeleid als Best Practice	1	1	1	2020

Product	4.1.4. Coördinatie Interbestuurlijk toezicht
Portefeuillehouder	Roest

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. In 2020 voert de Provincie Limburg adequaat systeemtoezicht uit, aangevuld met inhoudelijke toetsen (zoals reality checks en verdiepingsonderzoeken) gebaseerd op risicoanalyses. Rol Provincie: *toetser*	Gedeeltelijk gerealiseerd. Voor het toezichtdomein informatie- en archiefbeheer is in 2020 systeem-toezicht gehouden op basis van aangeleverde gegevens. Voor het toezichtdomein Monumenten is systeemtoezicht gehouden op basis van een risico-analyse middels een vragenlijst. Voor het toezichtdomein huisvesting verblijfsgerechtigden zijn de prestaties van alle gemeenten per 1 januari 2020 en 1 juli		3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	2020 beoordeeld en waar nodig is de bestuurlijke interventieladder doorlopen. Voor het toezichtdomein Omgevingsrecht is systeemtoezicht gehouden op basis van aangeleverde gegevens.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De gemeenten in Limburg hebben zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende gegevens beschikbaar ten behoeve van de toetsing aan de Interbestuurlijk Toezicht (IBT)-criteria binnen de vier toezichtdomeinen (1. Ruimtelijke Ordening en Omgevingsrecht; 2. Informatie- en archiefbeheer; 3. Huisvesting verblijfsgerechtigden; 4. Erfgoed).	31	Domein 1: 30 Domein 2: 13 Domein 3: 31 Domein 4: 28	31	2020
2	Het Waterschap Limburg heeft zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende gegevens beschikbaar ten behoeve van de toetsing aan de IBT-criteria binnen het toezichtdomein Ruimtelijke Ordening en Omgevingsrecht (Wabo).	1	0	1	2020
3	Het Waterschap Limburg en de gemeenschappelijke regelingen in Limburg hebben, voor zover op hen van toepassing, zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende gegevens beschikbaar ten behoeve van de toetsing aan de IBT-criteria binnen het toezichtdomein Informatie- en archiefbeheer.	27*	0	27*	2020
4	Reality checks op de van alle onder toezicht gestelde bestuursorganen ontvangen informatie hebben plaatsgevonden.	5	**0	5	2020
5	Indien noodzakelijk heeft/hebben (een) verdiepingsonderzoek(en) plaatsgevonden.	PM	**0	PM	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Het betreft het Waterschap en 26 gemeenschappelijke regelingen die gezien de taakstelling en omvang formatie onder het Interbestuurlijk Toezicht van de Provincie Limburg vallen. 2020 is een uitzonderlijk jaar gebleken voor de meeste toezichtontvangers in verband met de COVID-19 pandemie. De Provincie heeft de toezichtontvangers de mogelijkheid geboden om af te wijken van de reguliere inleverdatum van toezichtinformatie (15 juli 2020) door uitstel te verlenen tot 15 november 2020. Informatie- en Archiefbeer De toezichtontvangers konden ondanks het uitstel toch niet voldoen aan de informatieplicht. Bijna de helft van de Limburgse Gemeenten hebben toezichtinformatie aangeleverd. Dit heeft geresulteerd in 13 gemeenten met voldoende taakbehartiging. Het Waterschap en de Gemeenschappelijke Regelingen hebben in 2020 geen toezichtinformatie ingeleverd. Huisvesting verblijfsgerechtigden: Per respectievelijk 1 januari 2020 en 1 juli 2020 zijn de prestaties van alle gemeenten beoordeeld en waar nodig is de bestuurlijke interventieladder doorlopen. Erfgoed/Monumenten Voor het toezichtdomein Monumenten heeft in 2020 een uitvraag bij gemeenten plaatsgevonden op basis van een risico-analyse middels een vragenlijst. 28 gemeenten hebben deze ingevuld. Op basis van deze gegevens laten gemeenten voldoende taakbehartiging zien. Wabo/Wro In 2020 is uitvraag gedaan aan alle gemeenten hetgeen geresulteerd heeft in een score op taakbehartiging. Voor het omgevingsrecht zijn alle vereiste stukken bij gemeenten opgevraagd. Dit heeft geresulteerd in de volgende mate van taakbehartiging (tb); Geen tb 1; matige tb 9; voldoende tb 20; goede tb 1. Onder de Wabo is het momenteel niet mogelijk om generiek IBT uit te oefenen op het Waterschap. Met de komst van de Omgevingswet zal dit gerepareerd worden (naar verwachting januari 2022). Bovengenoemde informatie is per toezichtdomein gerapporteerd aan PS middels de IBT-rapportage 2019/2020. ** In 2021 zullen op de toezichtdomeinen reality-checks en eventueel verdiepingsonderzoek(en) worden gedaan.

Product	4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën
Portefeuillehouder	Roest

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. De begroting en jaarstukken van alle gemeenten en gemeenschappelijke regelingen, waar de Provincie Limburg financieel toezichthouder op is, beoordelen en de toezichtvorm bepalen voor het betreffende jaar.	Gerealiseerd. De begroting en jaarstukken van alle Limburgse gemeenten en gemeenschappelijke regelingen, waar de Provincie toezichthouder van is, zijn		3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie*: bevoegd gezag*	beoordeeld en de toezichtvorm is bepaald voor 2021. Alle Limburgse gemeenten hebben voor 2021 repressief toezicht. Toezicht gemeentefinanciën bevordert een financieel gezonde situatie bij gemeenten. Dit draagt bij aan transparantie en inzicht in het gemeentelijk huishoudboekje voor de inwoners.		
2. In het kader van financieel toezicht op de gemeenten en het bepalen van een (eventuele) meerjarige uitspraak omtrent de toezichtvorm voeren wij één keer in de vier jaar financiële verdiepingsonderzoeken uit bij elke Limburgse gemeente. In 2020 worden de regio's Parkstad en Westelijke Mijnstreek onderzocht. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. In het kader van financieel toezicht op de gemeenten en het bepalen van een eventuele meerjarige uitspraak omtrent de toezichtvorm, hebben wij in 2020 bij zes gemeenten in Parkstad-Limburg en drie gemeenten in de Westelijke Mijnstreek een financieel verdiepingsonderzoek uitgevoerd. Bij de gemeente Beekdaelen is het onderzoek niet uitgevoerd in verband met de herindeling per 1 januari 2019. Dit, omdat Beekdaelen uiterlijk 31 december 2020 alle beleidsnota's moet actualiseren van de drie voormalige gemeenten Onderbanken, Nuth en Schinnen. Van de negen met een financieel verdiepingsonderzoek beoordeelde gemeenten, hebben acht een meerjarige uitspraak gekregen. Eén gemeente, Heerlen, heeft geen meerjarig repressief toezicht gekregen.		3
3. Adviesrol vanuit onze toezichthoudende taak naar gemeenten bij financiële onderwerpen in de vorm van kennisoverdracht en het organiseren van bijvoorbeeld een seminar. Rol Provincie: *ondersteuner*	Gerealiseerd. In 2020 is deze rol onder andere ingevuld bij Meerssen in het kader van bestuurlijke organisatie en in Maastricht in het kader van financiële problemen in het sociaal domein. In het kader van de toezichtvorm 2021 hebben er extra ambtelijke en bestuurlijke bijeenkomsten plaatsgevonden.		3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Financieel verdiepingsonderzoeken in Parkstad en de Westelijke Mijnstreek	0	9	10	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Parkstad zes onderzoeken uitgevoerd; bij de gemeente Beekdaelen is het onderzoek niet uitgevoerd in verband met de herindeling per 1 januari 2019. Dit omdat Beekdaelen uiterlijk 31 december 2020 alle beleidsnota's moet actualiseren van de drie voormalige gemeenten Onderbanken, Nuth en Schinnen. Westelijke Mijnstreek drie onderzoeken uitgevoerd.

Product	4.1.6. IPO
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Vertegenwoordiging binnen IPO-verband. Zowel ambtelijk als bestuurlijk in de respectievelijke adviescommissies AAC (ambtelijk) en BAC (bestuurlijk).	Gerealiseerd. In 2020 hebben we onder andere ingezet op een transparante begroting en nieuwe P&C-cyclus binnen het IPO. Dit heeft geresulteerd in een beter debat over de werkzaamheden vanuit het IPO. De concept begroting voor het IPO voor 2021 is mede door de Limburgse inzet naar beneden bijgesteld van bijna € 17 mln. naar € 15,8 mln.		2,4,5

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.7. Internationalisering
Portefeuillehouder	Remkes / Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Buurlandenbeleid/grensoverschrijdende samenwerking. De samenwerking en de public-affairs met de buurlanden/regio's in België en Duitsland wordt op resultaatgerichte wijze, in samenwerking met de Euregio's en Limburgse partners en gebruik makend van met name Interreg verder uitgebouwd. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Stapsgewijs is grensoverschrijdende samenwerking een vast onderdeel van het reguliere werk van de Provincie geworden. Om onze beleidsdoelen te realiseren wordt steeds vaker de samenwerking met onze buren gezocht, zoals in 2020 intensief gebeurde rondom de Einstein-Telescoop, de spoorverbindingen, energietransitie e.a. De Euregio's zijn hierbij inmiddels een onmisbare partner geworden. In 2020 hebben zij veel werk verzet in verband met de corona-pandemie. Zo heeft de Euregio Maas-Rijn een digitale tool ontwikkeld waarmee actueel de reisbeperkingen tussen de drie landen en-detail wordt weergegeven. Via de publicaffairs wordt geschakeld met Brussel en de regeringen in de buurlanden. De regeringsconsultaties met Noordrijn-Westfalen en met Vlaanderen worden benut om Limburgse belangen naar voren te brengen. Ondanks corona is de intensieve samenwerking met Noordrijn-Westfalen gecontinueerd en is tijdens de Grenslandconferentie op 2 december 2020 een nieuwe Grenslandagenda vastgesteld. Europese programma's vormen inmiddels een substantiële financiële ondersteuning voor tientallen Limburgse projecten. Al deze activiteiten dragen in samenhang bij aan de internationalisering van onze Provincie.		2,4
2. Samenwerking met Noordrijn-Westfalen. In 2020 vindt de tweede Grenslandconferentie plaats; de Grenslandagenda 2019-2020 NL/NRW wordt uitgevoerd en een nieuwe agenda wordt vastgesteld. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, partner*	Gerealiseerd. De tweede Grenslandconferentie NRW-NL heeft op 2 december 2020 plaatsgevonden; vanwege de corona-maatregelen gebeurde dit digitaal vanuit een studio in Duisburg. Er waren circa 500 digitale deelnemers (bestuurders, ambtenaren, stakeholders) en er is circa 1.300 keer teruggekeken. Er is verslag		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	uitgebracht over de uitvoering van de Grensland-agenda 2019-2020; met name vanwege corona-maatregelen kon deze niet volledig worden uitgevoerd. Op 2 december is de nieuwe Grenslandagenda 2021 door Duitse en Nederlandse bestuurders gezamenlijk vastgesteld. Wat hebben burgers hiervan gemerkt? ▪ De goede structurele en intensieve samenwerking tussen Nederland, c.q. Nederlands Limburg, en de NRW heeft onbetwist effect gehad op het open houden van de grenzen tijdens de COVID-19 crisis. ▪ De GROS-samenwerking heeft geleid tot structurele financiering van de Grensinfopunten; deze hebben in 2020 een belangrijke rol gespeeld bij de aanpak van de corona-crisis in de grensregio: honderdduizenden vragen van bewoners uit de grensregio werden beantwoord; de nationale steunmaatregelen (NOW, Tozo, etc.) werden geanalyseerd en verbeterd op nadelige grenseffecten; de Euregio Maas-Rijn heeft een digitale tool ontwikkeld waarmee burgers snel en up-to-date de beperkingen kunnen opvragen bij reizen tussen de drie landen (BE, NL, D). ▪ De actiepunten uit de Grenslandagenda zijn zeer burgergericht: naast de Grensinfopunten wordt gewerkt aan Servicepunten Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling; stages voor MBO-scholieren; een OV-app wordt uitgetest voor de spoorverbinding Aken-Maastricht; een Semesterticket voor Duitse studenten in Nederland, etc. ▪ Door middel van aanvullend onderzoek worden de ervaringen en effecten van		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	de corona-maatregelen op het leven in de grensregio in beeld gebracht.		
3. Europese programma's Een voorstel wordt uitgewerkt om Europese programma's zo goed mogelijk te benutten om provinciaal beleid tot uitvoering te brengen en gemeenten/regio's hierbij te ondersteunen. De inzet van Europese middelen ter ondersteuning van Limburgse projecten wordt gemonitord en twee keer per jaar aan Provinciale Staten gerapporteerd. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Proactieve projectontwikkeling is ingezet waarbij geanticipeerd wordt op de financiële mogelijkheden van de Europese Programma's 2021-2027. Te denken valt aan de opzet van investeringstafels waarin periodiek met sleutelspelers uit het Limburgse veld zal worden gewerkt aan Projectideeën en een efficiënte inzet van het provinciale budget voor Europese projecten om Limburgse organisaties te stimuleren deel te nemen aan Europese projecten, in het bijzonder voor het MKB. Mede in het kader van crisisherstel zijn vanuit Europa enkele nieuwe substantiële fondsen aangekondigd die kansen voor Limburg bieden, zoals REACT-EU, de Faciliteit voor Herstel en Veerkracht (RRF) en het Just Transition Fund. De planning is dat deze vanaf Q2 2021 live zullen gaan. Provincies en Rijk zijn hierbij nauw betrokken. (Zie ook product 1.1.1. Economische samenwerking, Passage samenwerking binnen de EU-fondsen). Wat hebben burgers hiervan gemerkt? De betreffende projectideeën en efficiënte inzet van het provinciale budget voor Europese projecten raakt de burgers indirect door de inzet en valorisatie en innovatietechnieken van kennisinstituten, onderzoeksprojecten en inzet op arbeidsmarkt door MKB.		2,4
4. Nota Internationalisering In 2020 wordt een nieuwe Nota Internationalisering aan Provinciale Staten voorgelegd. Rol Provincie: *beleidsontwikkelaar*	Gerealiseerd. In 2020 is het Kader Internationalisering – vernieuwend verbinden over grenzen heen vastgesteld door PS (GS 2020-22422). Wat hebben burgers hiervan gemerkt? Met het vaststellen van het kader en de discussie hierover met Provinciale Staten is het belang van het intensiveren van de		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	samenwerking met de buurlanden, ook in het licht van de coronapandemie, bekrachtigd. Daarnaast is bevestigd dat programma's die inzetten op grensoverschrijdende projecten waarbij burgers aan weerszijden van de grens betrokken zijn/ die inzetten op de betrokkenheid van burgers, bij Europa gecontinueerd moeten worden.		
5. Maastricht Working on Europe (MWoE) Op basis van een evaluatie 2018-2019 en een uitgewerkt meerjarig programmaplan met concrete projecten en activiteiten, zal een voorstel voor de provinciale bijdrage voor de komende jaren worden uitgewerkt. In dit voorstel zal ook een besluit over bijdrage aan EIPA worden meegenomen. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd, met uitzondering van besluit over bijdrage aan EIPA. Besluitvorming over een bijdrage aan EIPA was niet aan de orde, omdat geen subsidieverzoek door EIPA was ingediend. (EIPA staat los van subsidieaanvraag MWoE). De Universiteit Maastricht (UM) heeft een subsidieverzoek ingediend voor fase 2 (mei 2020 tot en met april 2024) van MWoE. Op basis van de positieve evaluatie van fase 1 (2018-2019) en het onderliggende programmaplan heeft GS een subsidie verstrekt ad € 1,45 mln., vooralsnog voor de tussenfase mei 2020-december 2021 (zie mededeling portefeuillehouder (GS 2020- 28834). Vanaf 2022 is nog geen provinciaal budget geregeld. Binnen het MWoE-partnerschap met UM en Gemeente Maastricht heeft de Provincie de ambitie uitgesproken voor een voortzetting op de langere termijn. In het Collegeprogramma 'Vernieuwend Verbinden' 2019-2023 is de continuering van de provinciale bijdrage opgenomen. Wat heeft de burger hiervan gemerkt? De burger wordt betrokken zowel bij maatschappelijk impactvol Europa-onderzoek als bij het debat en dialoog over Europa en Europese integratie via een "werkplaats"-insteek. Zo is ook de 'Werkplaats Europa' gelanceerd, waar		2,4,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Euregionale stakeholders en burgers elkaar kunnen ontmoeten, best practices delen en onderlinge verbinding zoeken. In het kader van het Europees Erfgoedlabel voor het Verdrag van Maastricht worden/zijn diverse initiatieven ondernomen die inspelen op de belangstelling vanuit wetenschappelijk/ historisch perspectief, maar ook interessant zijn vanuit toeristisch en recreatief oogpunt. Voorbeelden zijn: laagdrempelige informatieve brochures, een digitale 'Erfgoed' editie met Historisch nieuwsblad, een Europa-archief over de totstandkoming van het Verdrag in samenwerking met o.a. Nationaal Archief, en een oral history project waarbij 'gewone' mensen, op enigerlei wijze bij de Eurotop betrokken, aan het woord komen. Door de corona- maatregelen heeft een aantal activiteiten en evenementen in 2020 in digitale vorm plaatsgevonden.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Aantal Grensland-conferenties met Noordrijn-Westfalen.	0	1	4	2023
3	Aantal monitoringsrapportages Europese programma's.	0	2	8	2023
3	Streefwaarde toekenning EU-middelen aan partners/projecten in Limburg 1/7/2019 -1/7/2023.	€ 21 mln.	€ 79 mln.*	€ 175 mln.	2023
4	Opstellen Nota Internationalisering.	0	1	1	2020
5	Aantal Maastricht Europe Days.	0	1	4	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad. 3. Rapportage per 1 maart 2020 (zie mededelingen portefeuillehouder 12-6-2020 GS 2020-23842) Rapportage per 1 september 2020 (zie mededelingen portefeuillehouder 3-12-2020 GS 2020-47746) Ad. 3. Streefwaarde toekenning Europese middelen is gebaseerd op cijfers van laatste monitoringsrapportage

Toelichting prestatie-indicatoren
september 2020. Het resultaat per 1-1-2021 zal pas bekend worden na oplevering van de monitoringsrapportage van maart 2021.

Product	4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Euregiobestuur. De Euregio's (met name Maas-Rijn en rijn-maas-noord) formuleren in hun nieuwe visiedocumenten een actief en realistisch ambitieniveau. Euregio's dragen hierdoor bij aan de realisering van de grensoverschrijdende beleidsdoelen van de Provincie Limburg waaronder de Grenslandagenda met Noordrijn-Westfalen. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het visiedocument van Euregio-rijn-maas-noord, Euregio-Visie 2030 Thuis in Europa, is inhoudelijk vastgesteld op 2 juli 2020. Hiermee draagt het beleid van de Euregio-rijn-maas-noord bij aan de te realiseren grensoverschrijdende samenwerking met name op het gebied van mobiliteit, onderwijs, arbeidsmarkt, sociale inclusie en koolstofreductie.		2,4
2. Euregio rijn-maas-noord. MKB-Limburg wordt in 2020 lid van de euregio rijn-maas-noord. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Lidmaatschap van MKB Limburg is vanaf begin 2020 geëffectueerd. Conform planning.		2,4
3. Euregio Maas-Rijn. In het bestuur van de EGTS wordt in 2020 besloten over de betrokkenheid van gemeenten bij de EGTS. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. Er is een voorstel om de gemeenten (d.w.z. de MAHHL-steden Maastricht, Aken, Hasselt , Heerlen, Luik en de Charlemagne Grensregio) bij de EGTS te betrekken, besproken in de vergadering van de EGTS Euregio Maas-Rijn; dat voorstel is/wordt nader uitgewerkt en opnieuw aan de Vergadering voorgelegd (in februari 2021).		2,4
4. Managementautoriteit Interreg-EMR. De MA Interreg-EMR zorgt in 2020 voor de opvolging van de lopende projecten en zal nog een 6de call opstarten voor nieuwe projecten in het Interreg V-programma. Tevens bereidt zij de administratieve organisatie van het nieuwe Interreg VI-programma voor zodat hiermee in 2021 een goede start gemaakt kan worden. Rol Provincie: *management-autoriteit, financier*	Gerealiseerd. In 2020 zijn vanuit het Interreg-EMR programma twee calls opengesteld, te weten call zes en een specifieke COVID-call. Deze calls hebben geleid tot vijf nieuwe Interreg-projecten die in 2020 van start zijn gegaan en 14 projecten in call zes die in 2021 zullen starten. Het totaal toegekend bedrag EFRO bedraagt € 20.386.553.		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	De voorbereidingen voor het nieuwe Interreg VI-programma liggen op schema. De coördinatie hiervoor ligt bij de Managementautoriteit/gemeenschappelijk Interreg-secretariaat (MA/GS).		

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.9. Strategische Public Affairs
Portefeuillehouder	Van Gaans / Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Vanuit één agenda voor grensoverschrijdende samenwerking en Public Affairs werken we aan de verdieping en versterking van ons netwerk als brede basis voor onze (lange termijn-) doelstellingen rondom Public Affairs en grensoverschrijdende samenwerking. Begin 2020 zal deze agenda aangeboden worden aan Provinciale Staten. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager*	Gerealiseerd. De Agenda Public Affairs voor Rijksoverheid, Europese Unie en buurregio's is opgesteld (GS 2020-12994). Hierin worden zowel de kenmerken, strategie als inzet van de Limburgse public affairs beschreven. Met deze agenda zorgen we voor prioritering op lobbydossiers, waarmee de Limburgse belangen behartigd worden.		2, 4
2. We hebben een ambtelijke permanente vertegenwoordiging in Brussel, Den Haag en Düsseldorf, met een relevant en sterk (politiek) netwerk. Het team voor Public Affairs is het schakelpunt voor (politieke) lobbyacties vanuit de Provincie en is in elke stad met een kantoorplek aanwezig. In goede afstemming met de provinciale organisatie worden diverse (netwerk-) activiteiten in de hoofdsteden en werkbezoeken in de provincie georganiseerd. In 2020 zullen we gezamenlijk optrekken met de (grens-) provincies Gelderland, Overijssel en Zuid-Holland binnen het Consulaat-Generaal van Nederland in Düsseldorf, dat per december 2019 een nieuwe locatie betrekt. In Den Haag en Brussel zullen we gezamenlijk optrekken binnen het samenwerkingsverband van Provincies	Gerealiseerd. De lobby is op aangepaste wijze tijdens de coronacrisis voortgezet. Fysieke bijeenkomsten en aanwezigheid in bestuurscentra is – wanneer nodig en opportuun – gewijzigd in digitale lobbyacties. Deze konden door het bestaande netwerk gewoon doorgang vinden.		2, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
(IPO/ HNP) ten behoeve van een goede positionering van het middenbestuur in Nederland en de EU. Een actieve opstelling van Limburg binnen de IPO-organisatie – met de daarbij behorende stroomlijning van adviestrajecten – draagt bij aan een zelfverzekerde positionering van Limburg (zie ook product 4.1.6. IPO). Rol Provincie: *procesmanager*			
3. We brengen actief Limburgse proposities over naar daarvoor relevante partijen. Vanuit de gehele organisatie wordt op deze manier nagedacht over welke boodschap en projecten we onder de aandacht willen brengen van sleutelpersonen, bijvoorbeeld richting verkiezingsprogrammacommissies en overige (strategische) beleidsbepalers (denktanks / wetenschappelijke adviesraden). Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager*	Gerealiseerd. Op diverse dossiers is een inbreng geleverd vanuit Limburg. Bijvoorbeeld ten aanzien van VDL Nedcar, de Maaslijn, de intercityverbinding naar Aken, de Gezonde Basisschool, spreiding van cultuurbeleid, het woondossier en de vrachtbelasting voor Nederlandse vliegtuigen. In de volle breedte is een Limburgse propositie ingebracht richting de verkiezingsprogrammacommissies. Door deze acties hebben we de Limburgse belangen onder de aandacht gebracht, zodat in de diverse bestuurscentra deze meegenomen werden.		2, 4
4. Er is een Public Affairs Forum waar Limburgse partijen elkaar kunnen treffen en allianties kunnen vormen in lobbyactiviteiten. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager*	Gerealiseerd. Begin 2020 is een Public Affairs Forum georganiseerd. Vanwege de coronacrisis zijn er verder geen fysieke bijeenkomsten van het Forum geweest. Daarom is meer ingezet op het gebruik van de LinkedIn-groep. Door het onderhouden van het PA Forum zorgen we ervoor dat Limburgse partners elkaar versterken in lobbydossiers en sneller samenwerking zoeken.		4,5
5. Wij continueren de lobby voor de Einstein Telescoop in de grensregio Zuid-Limburg. De Einstein Telescoop is het Europees initiatief tot het realiseren van een observatorium voor zwaartekrachtsgolven van de derde generatie. Vanuit Nederland is NWO-Nikhef verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de science case. De Einstein Telescoop is opgenomen in de nationale roadmap voor	Gerealiseerd. Wij hebben de lobby rondom de Einstein Telescoop gecontinueerd. Er hebben diverse werkbezoeken plaatsgevonden, de Einstein Telescoop is onder de aandacht gebracht via de plenaire behandeling van de Onderwijsbegroting in de Tweede Kamer en er zijn diverse brieven verstuurd aan de Staten waarmee		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
grootschalige wetenschappelijke infrastructuur. Daarin is ook opgenomen dat Einstein Telescope mogelijk gevestigd zal worden in de grensregio Zuid-Limburg. De Provincie Limburg ondersteunt NWO-Nikhef in het onderzoeken van de kansen voor deze vestigingslocatie. Wij doen dit in goed overleg met NWO-Nikhef en de Rijksoverheid. Een locatiekeuze is vooralsnog voorzien rond 2022. Ondertussen werken we met de partners verder aan het opzetten van een wetenschappelijk instituut en onderzoekscentrum (ETpathfinder) in Zuid-Limburg. Rol provincie: *partner, ondersteuner*	GS de ontwikkelingen rondom de lobby heeft beschreven (GS 2020-50865; GS 2020-37583; GS 2020-21052; GS 2020-6812). De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft aangegeven zich in te zetten voor politieke steun, maar nu niet het benodigde financiële commitment voor een kandidatuur toe te kunnen zeggen. Samen met Nikhef treffen we daarom de voorbereidingen voor een aanvraag van het Nationaal Groeifonds.		
6. Strategisch relatiebeheer In 2020 wordt uitvoering gegeven aan de strategische netwerkkalender 2020. Naast de organisatie van strategische netwerkevenementen zorgen we dat we succesvol kunnen opereren in de netwerksamenleving, die eisen stelt aan het onderhouden en uitbouwen van goede relaties met volksvertegenwoordigers, medeoverheden, kennispartners, opkomende en bestaande ondernemers (start-ups / scale-ups) en (buitenlandse) investeerders. Rol provincie: *partner, ondersteuner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. Vanwege COVID-19 hebben veel geplande evenementen geen doorgang kunnen vinden.		2,4
7. Eren en gedenken In Limburg willen we de tomeloze inzet van hen die zich voor de vrede en veiligheid hebben ingespannen, niet vergeten. Ook staan we bewust stil bij de krachten, die tijdens oorlog en overheersing een vreedzaam samenleven zo gruwelijk ontwrichten. In 2020 blijven we ons bewust van deze morele plicht om te eren en te gedenken en zullen we de extra inspanningen rondom ‘75 jaar bevrijding’ afronden. Daarnaast willen we ook Limburgers van verdiensten in de huidige tijd blijven eren. Op deze manier dragen we bij aan een gedeelde Limburgse cultuur en	Grotendeels gerealiseerd. In 2020 is onder verantwoordelijkheid van de Gouverneur stil gestaan bij herinneren, veiligheid en vrijheid via ‘eren en gedenken’; beleid dat met name is gericht op het doorgeven van de boodschap dat vrijheid niet vrijblijvend en vanzelfsprekend is. Diverse evenementen hebben in 2020 provinciale financiële ondersteuning mogen ontvangen, waaronder de Limburgse Veteranendag, de herdenking Nationaal Indië monument ’45-’62 en het Liberation Concert. Het grote aantal activiteiten die in het kroonjaar september 2019- mei 2020 (75 jaar bevrijding Limburg) georganiseerd zijn		2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
staan we stil bij exceptionele prestaties van Limburgers.	door allerlei verschillende (burger)initiatieven, maakt duidelijk hoe groot het draagvlak is in onze Limburgse samenleving voor herdenken en het vieren van onze vrijheid. De financiering heeft samen met Het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) als co-financier plaatsgevonden. Op 27 januari vond in het Gouvernement aan de Maas de indrukwekkende Limburgse herdenking van de Holocaust Memorial Day plaats. Op 3 maart was de slotmanifestatie van 75 jaar bevrijding Limburg op de Markt in Venlo. Met een wervelende en imposante lichtshow en beeldverhalen werd het kroonjaar officieel afgesloten. Ruim 95% van alle geplande activiteiten heeft doorgang kunnen vinden. Door de COVID-overheidsmaatregelen zijn helaas een aantal activiteiten verplaatst naar 2021 en 2022; o.a. het euregionale schutters-verbroederingsfeest en het symposium 'De Weerbare Democratie'. (Voor meer informatie over de activiteiten, zie www.75jaarbevrijdinglimburg.nl).		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Er is een agenda voor grensoverschrijdende samenwerking en public affairs.	0	1	1	2020
2	Vanuit de ambtelijke permanente vertegenwoordigingen in de verschillende bestuurscentra worden acties ondernomen om duurzame relaties op te bouwen en te versterken.	N.v.t	N.v.t.	N.v.t.	Continu
3	We formuleren Limburgse proposities richting de diverse bestuurscentra op een veelheid van onderwerpen waar Limburg een uitgestoken hand kan en wil aanbieden.	0	1	1	2020/ 2021
4	Er worden activiteiten georganiseerd ontplooid om Limburgse partijen met verschillende belangen te verbinden via het Public Affairs Forum Limburg. We	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t	Continu

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	zetten ons in daar waar de belangen van de Provincie overeenkomen met anderen.				

Product	4.1.10. Branding
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het uitwerken en implementeren van een integrale communicatie- en branding-strategie. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanagement, subsidiënt, financier, partner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. In 2020 is, zoals beoogd, de component branding als onderdeel van de integrale communicatie-strategie toegevoegd. Tevens is de clustermanager Communicatie aangewezen als kwartiermaker/brandmanager. In lijn met het in 2018 door PS vastgestelde beleid voor Branding Limburg is in 2020 een Adviescommissie Branding Limburg geïnstalleerd die GS adviseert over de inhoudelijke ontwikkeling van het 'merk' Limburg, alsmede over de besteding van beschikbare subsidiegelden. Hiertoe zijn in 2020 de eerste twee calls uitgeschreven, elk ter waarde van € 300.000. Deze calls hebben op verzoek van Provinciale Staten (Motie 2589 Gewijzigd Werrij-Wetzels cs inzake snelle start extra toeristische promotie Limburg) beide een inhoudelijk thema gekregen dat relateert aan het toeristisch profiel van Limburg, ter ondersteuning van het verdienvermogen van ondernemers in de toeristische sector. De afhandeling van beide calls vindt plaats in Q1 2021.		2,4,5

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindewaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Plan van aanpak Branding	0	1	1	2020
1	Aanstellen kwartiermaker /beoogd brand manager	0	1	1	2020

Product	4.1.13. Overige bestuurlijke zaken
Portefeuillehouder	Remkes

Onder dit product worden de overige algemene lasten met betrekking tot het bestuur (€ 1,19 mln.) opgenomen (zie tabel en toelichting bij de 3e W-vraag).

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 4.1 Bestuur	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK	594	-150	444	406	38	V
4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie	67	1.225	1.292	209	1.083	V
4.1.3. Integriteit	37	0	37	77	-40	N
4.1.4. Coördinatie interbestuurlijk toezicht	146	-145	1	0	1	V
4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën	4	0	4	1	3	V
4.1.6. IPO	1.918	0	1.918	1.921	-3	N
4.1.7. Internationalisering	100	2.460	2.560	551	2.009	V
4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR	528	0	528	602	-73	N
4.1.9. Strategische Public Affairs	976	-264	712	642	70	V
4.1.10. Branding	948	-285	663	1	661	V
4.1.13. Overige bestuurlijke zaken	1.183	431	1.614	1.546	68	V
	6.503	3.271	9.774	5.957	3.817	V
Personele lasten	7.424	0	7.424	7.268	157	
Kapitaallasten	0	0	0	0	0	
Totaal lasten	13.927	3.271	17.198	13.225	3.974	V
Baten						
Reguliere middelen						
4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK	5	0	5	42	-37	V
4.1.3. Integriteit	0	0	0	40	-40	V
4.1.7. Internationalisering	0	50	50	0	50	N
4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR	429	0	429	496	-67	V
4.1.13. Overige bestuurlijke zaken	0	0	0	81	-81	V
Totaal baten	434	50	483	658	-175	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-13.493**	**-3.222**	**-16.715**	**-12.567**	**-4.148**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-13.493**	**-3.222**	**-16.715**	**-12.567**	**-4.148**	**V**

Financiële toelichting

Het begrotingsprogramma 'Bestuur' sluit met een voordelig resultaat van € 4,15 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 3,99 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 3,82 mln. lagere lasten en € 0,18 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK

Op 16 december 2020 heeft het Rijk de decembercirculaire inzake het Provinciefonds gepubliceerd. In deze circulaire is opgenomen dat elke provincie een bijdrage ontvangt om de aanpak van een weerbaar bestuur en een weerbare organisatie aan te jagen en in de middelgrote en kleinere gemeenten te versterken. De bijdrage aan de Provincie Limburg bedraagt € 0,04 mln.

Deze is verwerkt in de Jaarstukken 2020 en zal middels een overboekingsvoorstel in 2021 ter beschikking worden gesteld voor de uitvoering.

GS hebben op 8 december 2020 procesmiddelen beschikbaar gesteld ad € 0,1 mln. aan de gemeente Beekdaelen. Dekking vindt plaats uit het budget beleidsbrief integratie € 50.000 en € 50.000 uit het budget Rijks- en veiligheidstaken CdK. Daar de afwikkeling pas begin 2021 plaats vindt, wordt het beschikbaar gestelde budget overgeheveld naar 2021.

4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisaties

Bij de 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 19-6-2020) is € 0,15 mln. beschikbaar gesteld voor een nader onderzoek naar en de evaluatie van de samenwerking in een extraparlementair college. In de Voorjaarnota 2020 (PS 26-6-2020) is opgenomen dat dit onderzoek wordt uitgevoerd in de periode 2020-2022. Derhalve wordt het restantbudget 2020 ad € 0,12 mln. overgeheveld naar 2021.

Bij de Eindejaarsbijstelling 2017 (PS 15-12-2017) hebben Provinciale Staten een bedrag van € 3,5 mln. beschikbaar gesteld voor de investeringsagenda gemeente Beekdaelen. Inmiddels is voor de meeste projecten middels een subsidietoekenning een bijdrage verleend. In 2019 is het cahier zelfsturing als visie vastgesteld. In 2019/2020 is er ambtelijk en bestuurlijk overleg geweest over het uitvoeringsprogramma en de subsidiabele thema's en de gewenste mate van detaillering en planning. Dit is mede inherent aan het thema zelfsturing als relatief nieuw thema en instrument en de daaraan te verbinden voorwaarden. De gemeente zal op korte termijn een concreet uitgewerkt plan van aanpak aanreiken voor de thema's waarover bestuurlijk overeenstemming is. Definitieve toekenning van het restantbedrag ad € 0,78 mln. staat gepland voor het eerste kwartaal 2021. Derhalve dient dit bedrag te worden overgeheveld naar 2021.

4.1.7. Internationalisering

Bij de Voorjaarsnota 2020 is € 7 mln. voor Europese cofinanciering 2020-2022 beschikbaar gesteld. Het restantbedrag 2020 ad € 1,94 mln. wordt derhalve overgeheveld en toegevoegd aan het budget 2021.

Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is het Interreg VA project 'Waar is de grens' budgettair neutraal in de begroting 2020 opgenomen. Dit project loopt, mede door de latere start in verband met de coronacrisis, door in 2021. De geraamde inkomsten en uitgaven ad € 0,05 mln. worden derhalve overgeheveld naar 2021.

Op 23-2-2021 hebben GS een subsidie verleend ad € 0,03 mln. aan de Stichting euPrevent | EMR ten behoeve van reguliere taken en werkzaamheden voor het jaar 2020. Omdat de middelen internationalisering ad € 0,02 mln. gereserveerd staan in het jaar 2020, worden deze middels een overboekingsvoorstel overgeheveld naar 2021.

4.1.9. Strategische Public Affairs

Bij de Voorjaarsnota 2018 is een bedrag van € 1 mln. voor de periode 2018-2020 beschikbaar gesteld voor herdenking van 75 jaar bevrijding. Door de coronacrisis zal het (boek)verslag 75 jaar bevrijding en het symposium/ congres Weerbare Democratie in 2021 plaatsvinden. Het restantbedrag 2020 ad € 0,05 mln. wordt derhalve doorgeschoven naar 2021.

4.1.10. Branding

Op 27-10-2020 zijn de nadere subsidieregels Branding Limburg 2020 en het Reglement Adviescommissie Branding Limburg vastgesteld. De looptijd van de subsidieregeling eindigt op 1 april 2021 waardoor de afwikkeling van deze regeling in 2021 plaats vindt. Derhalve wordt het restantbedrag ad € 0,66 mln. overgeheveld naar 2021.

4.1.13. Overige bestuurlijke zaken

In de primitieve begroting 2020 werd een toevoeging aan de voorziening Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers (APPA) geraamd van € 0,82 mln. De noodzakelijke toevoeging aan de voorziening bedroeg in 2020 € 0,70 mln. waardoor er een voordelig resultaat ontstaat van € 0,12 mln.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Verbonden partijen
IPO
Stichting Euregio Maas-Rijn Europese Groepering voor territoriale samenwerking

De in de tabel opgenomen Verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 4.1. Bestuur. IPO behartigt de provinciale belangen op landelijk niveau en met de stichting Euregio Maas-Rijn wordt de positie van Limburg in de Euregio bestuurlijk verankerd. De Europese groepering voor territoire samenwerking in de Euregio Maas-Rijn richt zich op het oplossen van problemen met een grensoverschrijdend karakter.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

4.2. Overhead

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

4.2. Overhead	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
4.2.0. Overhead	17.545	-648	16.897	15.360	1.537	V
Personele lasten	29.173	44	29.217	28.386	830	V
Kapitaallasten	3.110	226	3.336	3.331	5	V
Totaal lasten	49.828	-379	49.449	47.077	2.372	V
Baten						
Reguliere middelen						
4.2.0. Overhead	453	-185	268	1.128	-861	V
Personele lasten	0	0	0	0	0	-
Totaal baten	453	-185	268	1.128	-861	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-49.375**	**194**	**-49.182**	**-45.949**	**-3.233**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve POB cao provincies	0	0	0	710	-710	
Totaal toevoegingen	0	0	0	710	-710	
Onttrekking reserves						
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	120	-2	118	118	0	
Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	7	-7	0	0	0	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	138	0	138	138	0	
Totaal onttrekkingen	265	-9	255	255	0	
Saldo mutatie reserves	**265**	**-9**	**255**	**-455**	**710**	
Resultaat	**-49.111**	**184**	**-48.926**	**-46.403**	**-2.523**	**V**

Toelichting verschil begroting/ realisatie

Het begrotingsprogramma 'Overhead' sluit met een voordelig resultaat van € 2,52 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 2,40 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,37 mln. lagere lasten en € 0,86 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:

Het voordelige saldo van baten en lasten binnen de reguliere middelen Overhead bedraagt € 2,3 mln.
Conform PS-besluit van 13-12-2019 is het restant Persoonlijk Ontwikkelbudget (POB) 2020 ad € 0,71 mln. toegevoegd aan de reserve POB cao provincies.
De OR heeft op 10 december 2020 besloten om het restantbudget 2020 beschikbaar te stellen voor de taakstelling. Derhalve is een bedrag van € 0,06 mln. toegevoegd aan de generieke taakstelling 2020-2023.
In het kader van vitaliteit en duurzame inzetbaarheid is een overeenkomst gesloten met Studytube inzake Leerplatform Limburg Academie voor 2020-2024. Derhalve wordt € 0,2 mln. van het (incidenteel) beschikbare budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid 2020 overgeheveld naar 2021-2024.
In 2020 is op basis van de benchmark Jaarstukken 2019 samen met de Controlecommissie het proces gestart om de planning- en controlcyclus te digitaliseren. Dit proces loopt door in 2021. In dit kader wordt

het restant werkbudget ad € 0,06 mln. overgeheveld om incidentele kosten zoals voorbereiding, onderzoek, audits en implementatie te kunnen dekken.

Momenteel vinden cao-onderhandelingen plaats waarbij ingezet wordt op landelijk beleid inzake thuiswerkvergoeding. Voornemen is om deze vergoeding met terugwerkende kracht in te voeren. Rekening houdend met een maximale vergoeding van € 600 per persoon voor 2020 wordt € 0,6 mln. overgeheveld naar 2021.
Het voordelig budgetverschil binnen de reguliere middelen bedraagt, na aftrek van bovenstaande toevoegingen en overboekingen € 0,67 mln. Dit voordeel betreft het verschil tussen de ingeschatte raming van de kosten en de daadwerkelijke uitgaven van diverse posten met betrekking tot huisvesting, communicatie, facilitaire diensten, financiën, etc. Dit bedrag vervalt ten gunste van het resultaat.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
4.2.0	Overhead	22.501	2.817	18.172	3.261	1.312	823	1.067	682
		22.501	**2.817**	**18.172**	**3.261**	**1.312**	**823**	**1.067**	**682**

De investeringen in overhead hebben betrekking op de verduurzaming van gebouwen, ict, inventaris etc.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Onderhoud kapitaalgoederen	Financiering
Kasteel Groot Buggenum	Lening aan Stichting Kasteel Groot Buggenum
	Renteloze studievoorschotten
Gouvernement	

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën

In dit onderdeel worden algemene financiële posten verantwoord zoals de post onvoorzien, stelposten, dividend, Provinciefonds, resultaten voorgaande dienstjaren naast de algemene dekkingsmiddelen.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
4.3.3. Overige eigen middelen	826	85	911	1.670	-759	N
4.3.4. Reservering nieuw beleid	67.125	-67.125	0	0	0	-
4.3.5. Stelposten	-1.800	-4.083	-5.883	-8.709	2.825	V
Vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0	-
Onvoorzien	250	-200	50	0	50	V
	66.401	-71.323	-4.922	-7.038	2.116	V
Personele lasten	180	-434	-254	-259	5	
Kapitaallasten	0	0	0	393	-393	
Totaal lasten	66.580	-71.757	-5.177	-6.904	1.727	V
Baten						
Reguliere middelen						
4.3.1. Motorrijtuigenbelasting	108.354	1.044	109.398	108.807	591	N
4.3.2. Provinciefonds	145.008	886	145.893	145.913	-19	V
4.3.3. Overige eigen middelen	31.431	10.032	41.463	87.057	-45.594	V
Overige dividend*	16.515	800	17.315	17.119	196	N
4.3.5. Stelposten	0	0	0	-126	126	N
Totaal baten	301.307	12.761	314.068	358.768	-44.700	V
Totaal saldo van baten en lasten	**234.727**	**84.518**	**319.245**	**365.672**	**-46.427**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Algemene reserve (egalisatie)	5.521	72.346	77.867	77.867	0	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	70.390	3.462	73.851	75.027	-1.176	
Immunisatiereserve	0	8.667	8.667	8.667	0	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	9.530	9.530	15.040	-5.510	
Totaal toevoegingen	75.910	94.004	169.915	176.600	-6.685	
Onttrekking reserves						
Algemene reserve (egalisatie)	27.439	85.811	113.251	113.251	0	
Reserve Transitiefonds	0	1.000	1.000	1.000	0	
Immunisatiereserve	21.500	0	21.500	21.500	0	
Risicoreserve grondexploitatie	0	600	600	600	0	
Egalisatie reserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	
Reserve zilver brons groene natuur	0	0	0	199	-199	
Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	0	0	0	1.413	-1.413	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	393	-393	
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	0	0	0	728	-728	
Totaal onttrekkingen	48.939	87.694	136.634	139.367	-2.733	
Saldo mutatie reserves	**-26.971**	**-6.310**	**-33.281**	**-37.233**	**3.952**	
Resultaat	**207.756**	**78.208**	**285.964**	**328.440**	**-42.476**	**V**

**Een gedeelte van de dividend wordt verantwoord onder programma 1.1 en 1.2*

Toelichting verschil begroting/ realisatie

Het onderdeel 'Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën' sluit met een voordelig resultaat van € 42,48 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 46,81 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,12 mln. lagere lasten en € 44,7 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:

Motorrijtuigenbelasting (MRB)

De opbrengst opcenten MRB over 2020 is € 0,59 mln. (0,54%) minder dan geraamd.
Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is op basis van een geactualiseerde opgave van de samenstelling van het wagenpark in de Provincie Limburg, de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,04 mln. Hiermee bedroeg de geraamde opbrengst € 109,40 mln. Op realisatiebasis is € 0,59 mln. minder ontvangen. Naast de toename van het gebruik van de elektrische auto is tevens sprake van een verder toenemende groei van de private leasemarkt. Aangezien merendeels de leasemaatschappij en niet de gebruiker belastingplichtig is voor de motorrijtuigenbelasting kan een weglekeffect ontstaan naar die provincie waar de desbetreffende leasemaatschappij is gevestigd.

Provinciefonds

De algemene uitkering uit het Provinciefonds is gebaseerd op de decembercirculaire 2020. De gevolgen van deze circulaire zijn in verband met de late verschijningsdatum van deze circulaire niet in de begroting 2020 verwerkt. De effecten van de circulaire zijn beperkt en worden verwerkt in de Jaarstukken 2020 en de 1e Afwijkingenrapportage 2021. Door middel van het informerend stuk Decembercirculaire Provinciefonds 2020 (brief GS van 19-1-2021), zijn Provinciale Staten reeds geïnformeerd. Er is sprake van een klein voordeel in 2020 van € 19.226 ten gunste van het resultaat.

Overige eigen middelen

Het voordelig effect bedraagt per saldo € 44,64 mln. Dit wordt met name veroorzaakt door de gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in twee delen in 2020 hetgeen een totale boekwinst heeft opgeleverd van € 54,48 mln. Hiervan is € 47,52 mln. toe te rekenen aan gederfde renteopbrengst in de jaren 2021-2029 welk bedrag is gereserveerd en wordt overgeboekt naar de begroting 2021 e.v. Het incidenteel resultaat voor 2020 bedraagt op basis van deze afbouw € 6,96 mln.

Dividend

Het nadelige bedrag van € 0,20 mln. heeft betrekking op dividend NV Bank voor Nederlandse Gemeenten. De dividenduitkering 2019 bedraagt € 1,27 per aandeel. Voor de Provincie Limburg komt dat neer op € 0,20 mln., dit is € 0,20 mln. minder dan begroot.

Stelposten

Het voordelig saldo ad € 3,08 mln. heeft betrekking op afrekeningen uit oude dienstjaren. Deels van dit bedrag valt vrij ten gunste van het resultaat 2020.

Post onvoorzien

Net als in de voorgaande jaren is in de Programmabegroting 2020 rekening gehouden meet een post voor onvoorziene uitgaven van € 0,25 mln. Bij de Voorjaarsnota 2020 (PS 26 juni 2020) is € 0,2 mln. van deze post ingezet als dekking. Het resterende bedrag € 0,05 mln. is niet afgeroepen en valt ten gunste van het jaarresultaat.

Reserve DU Verkeer en Vervoer
Afrekeningen voorgaande dienstjaren ad € 1,17 mln. vloeien terug naar de Bereikbaarheidsmiddelen.

Risicoreserve Financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking
Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. Dit is gebeurd conform het vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken.

Vennootschapsbelasting (Vpb)
Vanaf 2016 is de Provincie als gevolg van de invoering van de Wet modernisering Vpb-plicht overheidsondernemingen in beginsel belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Publiekrechtelijke rechtspersonen en overheidsstichtingen dienen per activiteit te beoordelen of met de uitoefening van de betreffende activiteit een onderneming wordt gedreven in vennootschapsrechtelijke zin. Dit betekent dat Vpb afgedragen dient te worden over structureel winstgevende activiteiten.

Op basis van de definitieve cijfers 2016 is de conclusie dat de Provincie ten aanzien van alle activiteiten die zij uitvoert geen onderneming voor de Vpb drijft (geen Vpb-plicht), met uitzondering van de commanditaire belangen in DCGV en TPN (vervlechting klavertje 4) welke geresulteerd hebben in een verlies. Hierover heeft in 2020 finale afstemming met de Belastingdienst plaatsgevonden en op 21 november 2020 heeft dit geresulteerd in het ontvangen van de definitieve aanslag (nihil).

Ten aanzien van de definitieve cijfers 2017, 2018 en 2019 hebben wij geoordeeld dat de Provincie ten aanzien van alle activiteiten die zij uitvoert geen onderneming drijft. Er is dan ook geen sprake van Vpb-plicht en een nihil-aangifte is ingediend.
Op 2 december 2020 hebben wij van de Belastingdienst de beschikkingen geen aanslag voor de vennootschapsbelasting ten aanzien van de jaren 2017, 2018 en 2019 ontvangen. De Belastingdienst deelt het standpunt dat de Provincie Limburg ten aanzien van genoemde jaren niet belastingplichtig is voor de vennootschapsbelasting.
De beoordeling van de definitieve cijfers 2020 vindt momenteel plaats en in beginsel dient vóór 1 juni 2021 de eventuele Vpb-aangifte te worden ingediend.
Eventuele financiële consequenties zullen via een begrotingswijziging worden verwerkt.

Kapitaallasten
Het verschil in de kapitaallasten heeft betrekking op een duurzame waardevermindering van een vordering op Enexis B.V. wordt gedekt uit de risicoreserve financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
4.3.3	Overige eigen middelen	3.047.236	3.023.810	2.997.236	-	2.155.354	310.452	50.000	558.004
		3.047.236	**3.023.810**	**2.997.236**	**0**	**2.155.354**	**310.452**	**50.000**	**558.004**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, obligaties, deelnemingen etc. met een algemeen karakter. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Financiering	Verbonden partijen
Opcenten MRB	Opbrengsten opcenten MRB		
	Uitkering Provinciefonds		
	Nazorg stortplaatsen	Lening Openbare Lich. Art. 1a FIDO	Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg
		FVA lening openbare lich. (Art. 1a FIDO) EMTN	
			Enexis Holding N.V.
		Lening aan Coöperatie Gedeelde Weelde	
		Lening aan Enexis Holding N.V. tranche A en B	
			CSV Amsterdam B.V.
			Publiek Belang Elektriciteitsproductie (PBE) B.V.
		NWB 1e en 2e tranche	Nederlandse Waterschapsbank N.V.
		BNG 1e en 2e tranche	Bank Nederlandse Gemeenten N.V.
	Renterisico		
	Indexeringen loon- en prijscompensatie		

De deelnemingen voortvloeiend uit de verkoop van Essent worden aangehouden ter afronding van dit proces, met uitzondering van Enexis. Middels het aandeelhouderschap in Enexis wordt gestuurd op duurzaam beleid en stabiele dividend inkomsten.

De NWB en BNG zijn van belang in relatie tot de gemeentelijke financiering. Het fonds nazorg stortplaatsen is ingericht ter financiering van de eeuwigdurende nazorg van voormalige stortplaatsen.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

4.4. Provinciale Staten en Griffie

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Provinciale Staten en Griffie	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
4.4.1. Provinciale Staten en griffie	1.730	133	1.863	1.378	485	V
Personele lasten	1.895	10	1.905	2.019	-114	
Kapitaallasten	18	3	22	22	0	
Totaal lasten	3.643	146	3.789	3.419	371	V
Baten						
Totaal baten	0	0	0	0	0	-
Totaal saldo van baten en lasten	**-3.643**	**-146**	**-3.789**	**-3.419**	**-371**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-3.643**	**-146**	**-3.789**	**-3.419**	**-371**	**V**

Toelichting

Het voordelig resultaat Provinciale Staten en Griffie bedraagt € 0,37 mln., hierin zijn de hogere kosten vergoeding statenlidmaatschap € 0,15 mln. in verband met wijziging Rechtspositiebesluit, meegenomen (zie tevens paragraaf Bedrijfsvoering 5.2).

Conform besluit van 21 oktober 2016 wordt € 0,1 mln. van het restant werkbudget Controlecommissie overgeheveld naar het volgende begrotingsjaar.

Naar aanleiding van het inwerking getreden Rechtspositiebesluit decentrale politiek heeft Provinciale Staten op 27 mei 2019 een nieuwe verordening vastgesteld. Conform dit besluit beschikt elk Statenlid over een individueel bedrag voor scholing van € 1.000 per Statenperiode. Derhalve dient het restantbudget ad € 0,01 mln. beschikbaar te blijven voor volgende jaren en te worden overgeheveld naar 2021.

Het voordelig resultaat bedraagt, na aftrek van bovenstaande overboekingen € 0,26 mln.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Verbonden partijen
Zuidelijke Rekenkamer

De Zuidelijke Rekenkamer doet onderzoek naar doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het door het Provinciebestuur van Limburg en Noord-Brabant gevoerde bestuur.

Verplichte paragrafen

5. Verplichte paragrafen

Leeswijzer

De verplichte paragrafen maken onderdeel uit van de programmarealisatie en geven inzicht in beheersmatige aspecten. Dit hoofdstuk bestaat uit de volgende paragrafen:

- Lokale heffingen § 5.1;
- Weerstandsvermogen en risicobeheersing § 5.2;
- Onderhoud kapitaalgoederen § 5.3;
- Financiering § 5.4;
- Bedrijfsvoering § 5.5;
- Verbonden partijen § 5.6;
- Grondbeleid § 5.7;
- Portfoliomanagement § 5.8.

Elk van deze paragrafen geeft voor zijn onderwerp een dwarsdoorsnede door het jaarverslag. Ondanks het technische karakter van de paragrafen zijn deze politiek-bestuurlijk belangrijk. Zo zijn in deze paragrafen onderwerpen terug te vinden die van essentieel belang zijn voor de financiële positie en raken ze direct de programma's.

Relatietabel programma’s en projecten

Begrotingsprogramma	Code	Product	Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Bedrijfsvoering	Financiering	Verbonden partijen	Grondbeleid
1.1 Investeringsklimaat	1.1.1.	Economische samenwerking							
	1.1.2.	Acquisitie en LIOF						MKB-L B.V.	
								LBDF B.V.	
							Lening aan Medace B.V.	N.V. Industriebank LIOF	
							Lening aan Gerli Venlo B.V.		
							Lening aan Data Valley Group B.V.		
							Lening aan deelneming Limburgse Herstructureringsmaatschappij B.V.	LHB B.V.	
	1.1.3.	MKB		Europese programma's					
	1.1.4.	Brightlands Kennis/As							
	1.1.5.	Maastricht Aachen Airport			Infrastructuur en panden MAA				
								Land Development AviationValley Maastricht N.V.	
							Lening aan Land Development AviationValley Maastricht C.V.	Land Development AviationValley Maastricht C.V.	
							Lening aan deelneming Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	
							Lening aan MAABI realisering Platform	N.V. ALTMAA	
								N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht	
1.2 Innovatiekracht	1.2.1.	Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus						Chemelot Campus Vastgoed C.V.	
								Chemelot Campus B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)	
								Chemelot Participaties B.V.	
								Chemelot Ventures B.V.	
								Enabling Technologies B.V.	
								Chemelot Research Facilities B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)	
								Chemelot Scientific Participations B.V.	
	1.2.2.	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus						Brightlands Maastricht Health Campus B.V.	
							Lening aan ZON PTC B.V.		
	1.2.3.	Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo						B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	
							Lening aan B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo	
							Lening aan Campus Vastgoed Greenport Venlo	Brightlands Greenport Venlo B.V.	
								Brightlands Agro/Food fonds	
							Lening aan Californië Wijnen Geothermie B.V.		
	1.2.4.	Brightlands Smart Services Campus					Lening aan CHV B.V.	CHV B.V.	
							Geldlening Campus Heerlen Huisvesting BV	CMD B.V.	
	1.2.5.	Logistiek							
	1.2.6.	Industrie							
	1.2.7.	Toerisme en recreatie					Lening aan Toverland Holding B.V.		
							Lening aan Gebru B.V. recreatiepark Kasteel Ooijen		
	1.2.8.	Innovatieve landbouw							
	1.2.9.	Regiodeal Noord-Limburg							
1.3 Onderwijs en arbeidsmarkt	1.3.1.	Arbeidsmarkt							
	1.3.2.	Onderwijs				SROI	Lening aan stichting HAS		
2.1 Sociale agenda, zorg en veiligheid	2.1.1.	Sociale agenda en Zorg					Lening aan Stichting Zuyderland MC (Atrium)		
							Lening aan Stichting Beringe Buiten		
							Lening aan Stichting Plattelandshoés		
	2.1.2.	Veiligheid							
2.2 Cultuur	2.2.1.	Cultuur			(Provinciale) musea Voormalige Burgemeesterswoning Venlo				
	2.2.2.	Erfgoed							
	2.2.3.	Monumenten							
	2.2.4.	Archeologie							
	2.2.5.	Regionale Media							
2.3 Sport	2.3.1.	Sport							
2.4 Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	2.4.1.	Stedelijke ontwikkeling							
	2.4.2.	Kwaliteitsimpuls Limburgse centra							
	2.4.3.	IBA						IBA-Parkstad	
	2.4.4.	Regiodeal transformatie Parkstad							
3.1 Openbaar vervoer en railagenda	3.1.1.	Openbaar vervoer en concessiemanagement							
	3.1.2.	Railagenda		Omvorming Prorail naar een publiekrechtelijk ZBO	Stationsgebouw ZLSM		Lening aan Stichting Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij		
3.2 Bereikbaarheid en mobiliteit	3.2.1.	Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen							
	3.2.2.	Fiets							
	3.2.3.	Verkeersveiligheid							
	3.2.4.	Logistieke netwerken							
	3.2.5.	Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen			Provinciale wegen, drie steunpunten				
	3.2.7.	Project N280- West							
3.3 Wonen in Limburg	3.3.1.	Wonen in Limburg					Startersleningen voor huiseigenaren		
							SvN Stimuleringsleningen		
							Lening aan Stichting Happiness		
							Transitiefonds compartiment 1a zakelijke financieringen		
							Lening aan SineMetU Vastgoed B.V.		
							Lening aan Stichting woonzorg Elisabeth Stift		

Begrotingsprogramma	Code	Product	Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Bedrijfsvoering	Financiering	Verbonden partijen	Grondbeleid
3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	3.4.1.	Omgevingsvisie							
	3.4.2.	Uitvoering ruimtelijk beleid					Lening aan Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI		
							Lening aan Parvus Avez B.V.		
	3.4.3.	Werklocaties							
	3.4.4.	Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones							
	3.4.7.	Grondzaken		Grondbeleid			Lening aan deelneming Commandiet B.V./RvR Limburg beheer B.V.	Provincie Limburg Commandiet B.V.	
							Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V.	RvR Limburg C.V.	
							Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. inzake rekening courant	Ruimte voor Ruimte Limburg Beheer B.V.	
							Regresvordering Ruimte voor Ruimte		
									Laerbroeck
									IPS / Yard
									Grondbedrijf Californië II
									Marsna Paper
									Brunssum Centrumplan Noord
									Grondbedrijf Anticiperende Aankopen
									Erfpacht railterminal Tradeport Noord
									Erfpachtgronden tuinbouwgebied Siberië
									Erfpachtgronden Trade Port Noord
									Erfpacht Watersley
									Erfpacht Natures Green
									Erfpacht Leeuwbrouwerij Valkenburg
									Erfpachtgronden vm Andeno terrein Venlo
									Erfpachtgronden restant krediet
									Erfpachtgronden Haven Wanssum
									Voorraad ruilgronden/anticiperende aankopen
3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas	3.5.1.	Programma Maasvallei							
	3.5.2.	Ooijen-Wanssum		Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum					
3.6 Water	3.6.1.	Water	Grondwaterheffing				Lening aan N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg	N.V. WML	
			Waterwet						
3.7 Energie, circulaire economie en milieu	3.7.1.	Energie						Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.	
							Leningen aan drie sportverenigingen t.b.v. verduurzaming maatschappelijk vastgoed		
							Lening aan Block Materials B.V.		
	3.7.2.	Duurzaamheid en Circulaire economie					Lening aan Richochet B.V.		
	3.7.3.	Milieu							
	3.7.4.	Bodem en ondergrond		Bodemsanering					
	3.7.5.	Mijnbouwschade							
	3.7.11.	Coördinatie RUD						RUD Noord	
								RUD Zuid-Limburg	
	3.7.12.	Vergunningen	Heffing ontgrondingen						
			Omgevingsvergunningen						
	3.7.13.	Handhaving							
3.8 Natuur	3.8.1.	Natuur	Wet Natuurbescherming				Garantie aan Nationaal Groenfonds		Ontwikkelopgave Natuur
							Lening aan Coöperatie Natuurlijk Limburg		
4.1 Bestuur	4.1.1.	Rijks- en veiligheidstaken CdK							
	4.1.2.	Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie							
	4.1.3.	Integriteit							
	4.1.4.	Coördinatie Interbestuurlijk toezicht							
	4.1.5.	Toezicht gemeentefinanciën							
	4.1.6.	IPO						IPO	
	4.1.7.	Internationalisering							
	4.1.8.	Euregiobestuur, Managementautoriteit Interreg EMR						Stichting Euregio Maas-Rijn Europese Groepering voor territoriale samenwerking	
	4.1.9.	Strategische Public affairs							
	4.1.10.	Branding							
	4.1.13.	Overige bestuurlijke zaken							
4.2 Overhead	4.2.0.	Overhead			Kasteel Groot Buggenum		Lening aan Stichting Kasteel Groot Buggenum		
							Renteloze studievoorschotten		
					Gouvernement				
4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	4.3.1.	MRB	Opcenten MRB	Opbrengsten opcenten MRB					
	4.3.2.	Provinciefonds		Uitkering Provinciefonds					
	4.3.3.	Overige eigen middelen		Nazorg stortplaatsen			Lening Openbare Lich. Art. 1a FIDO	Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg	
							FVA lening openbare lich. (Art. 1a FIDO) EMTN		
								Enexis Holding N.V.	
							Lening aan Coöperatie Gedeelde Weelde		
							Lening aan Enexis Holding N.V. tranche A en B		
								CSV Amsterdam B.V.	
								Publiek Belang Elektriciteitsproductie (PBE) B.V.	
							NWB 1e en 2e tranche	Nederlandse Waterschapsbank N.V.	
							BNG 1e en 2e tranche	Bank Nederlandse Gemeenten N.V.	
				Renterisico					
				Indexeringen loon- en prijscompensatie					
	4.3.4.	Reservering nieuw beleid							
	4.3.5.	Stelposten							
	4.3.6.	Vennootschapsbelasting							
4.4 Provinciale Staten en Griffie	4.4.1.	Provinciale Staten en Griffie						Zuidelijke Rekenkamer	

5.1. Lokale heffingen

Deze paragraaf geeft inzicht in de uitgangspunten voor de heffing van belastingen en rechten, de lokale lastendruk en de kwijtschelding.

Algemeen

Lokale heffingen zijn inkomsten die worden verkregen op grond van publiekrechtelijke regels (voornamelijk heffingen, onder te verdelen in belastingen en retributies) en betreffen de facto gedwongen bijdragen – voornamelijk van haar inwoners (in hoofdzaak de opcenten op de motorrijtuigenbelasting) en in mindere mate van het bedrijfsleven – aan de lokale overheid. Er zijn twee soorten lokale heffingen: heffingen waarvan de besteding wettelijk is gebonden en heffingen waarvan de besteding wettelijk ongebonden en daarom vrij besteedbaar is.
In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de totale inkomsten uit lokale heffingen verdeeld naar gebonden en ongebonden heffingen over de jaren 2018 tot en met 2020.

Inkomsten lokale heffingen *€ x 1.000*

	Realisatie 2018	Realisatie 2019	Begroting 2020	Realisatie 2020	Verschil 2020	Verschil procentueel
Ongebonden						
Opcenten MRB	106.705	108.156	109.398	108.807	-591	-0,54%
Leges	1.054	1.373	1.462	1.808	346	23,67%
Gebonden						
Grondwaterheffing	889	1.006	977	976	-1	-0,10%
Totaal	**108.648**	**110.535**	**111.837**	**111.591**	**-246**	**-0,22%**

De opbrengst opcenten MRB over 2020 is 0,54% (€ 0,591 mln.) minder dan geraamd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is op basis van de autonome groei van het wagenpark en verschuiving naar andere (ergo zwaardere) gewichtsklassen binnen het wagenpark de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,044 mln., waarmee de totaal geraamde opbrengst op € 109,398 mln. kwam. Op realisatiebasis is € 0,591 mln. minder ontvangen. Oorzaak hiervan is dat de voorziene groei voor 2020 marginaal lager ligt dan geprognosticeerd. In 2020 bedroeg de autonome groei 0,96% ten opzichte van het jaar daarvoor.

De Belastingdienst stelt medio van elk jaar een geactualiseerd overzicht ter beschikking omtrent de ontwikkeling van het wagenpark, zowel naar absolute aantallen als naar gewichtsklassen en soort brandstof. Opvallend bij de recente ontwikkelingen is het feit dat de afgelopen jaren sprake is van een zekere degressieve beweging van de autonome groei van het wagenpark binnen de Provincie (2017: 1,92%; 2018: 1,66%; 2019: 1,32% en 2020: 0,96%). De oorzaak van dit “minder meer” is toe te schrijven aan de groeiende markt van elektrische voertuigen die tot 2025 zijn vrijgesteld van de motorrijtuigenbelasting, de groei van de private lease markt in Nederland waarbij Limburg relatief weinig

leasemaatschappijen binnen haar grenzen kent en mogelijk een gewijzigd aanschafgedrag van motorvoertuigen in relatie tot de coronacrisis.

Component uit het inmiddels vastgestelde “Klimaatakkoord”, is het bevorderen van het gebruik van de elektrische auto. Aangezien de elektrische auto tot 2025 is vrijgesteld van motorrijtuigenbelasting betekent een toename van elektrische auto’s in het wagenpark een toenemende inkomstenderving. Medio 2020 is het IPO in onderhandeling met het Rijk over compensatiemaatregelen voor de periode tot 2025. De Raad voor het Openbaar Bestuur, die in het voorjaar 2020 een onderzoek heeft uitgevoerd op grond van artikel 2 Financiële Verhoudingswet stelt in haar advies de provincies in het gelijk in hun claim tot het verkrijgen van compensatie voor te derven inkomsten. Het betreft immers substantiële bedragen.

Momenteel lopen in IPO verband in samenwerking met het ministerie van BZK een aantal onderzoeken over de toekomst van het provinciaal belastinggebied. Er worden diverse scenario’s uitgewerkt om met ingang van 2025 tot een mogelijke alternatieve belastingbron te komen. Voortzetting van de bestaande systematiek is ook nog een reële optie, maar dan zal de elektrische auto ook in de heffing worden betrokken. Het Rijk heeft overigens bij het vaststellen van het Klimaatakkoord de provincies te kennen gegeven dat het hebben van een autonoom provinciaal belastinggebied, met het oog op de open huishouding, geborgd is. De mogelijke nieuwe vormen van belastingheffing zijn zeer uiteenlopend en hoeven niet direct gerelateerd te worden aan mobiliteit. Het betreft immers per definitie een algemeen dekkingsmiddel voor de provinciale begroting.

Deze ontwikkelingen spelen een belangrijke rol in de strategische positionering van de provincies richting het nieuwe kabinet en de daarbij horende financiële verhoudingen. De Provincie Limburg heeft in dit verband gepleit voor het handhaven van de huidige “opcentenheffing op de hoofdsom van de motorrijtuigenbelasting” systematiek.

Op realisatiebasis wijken de totale inkomsten uit provinciale heffingen slechts marginaal af van de ramingen over 2020. Het nadelig verschil bedraagt 0,22% (€ 0,246 mln.).

Beleid ten aanzien van de diverse provinciale heffingen

Het beleid van de volgende provinciale heffingen wordt hierna toegelicht, te verdelen in de onderdelen:

- opcenten op de motorrijtuigenbelasting en lokale lastendruk;
- leges en kostendekkendheid;
- grondwaterheffing;
- ontgrondingenheffing;
- regels en heffingsmaatstaven provinciale heffingen;
- kwijtscheldingsbeleid.

Opcenten op de motorrijtuigenbelasting en lokale lastendruk

In het collegeprogramma “Vernieuwend Verbinden” 2019-2023 is er voor gekozen om het aantal opcenten op de motorrijtuigenbelasting in de jaren 2020 en 2021 gelijk te houden aan het niveau van 2019 en vervolgens met ingang van 2022 jaarlijks te indexeren op basis van de uitgangspunten van de begroting 2020-2023. Het aantal opcenten in de jaren 2020 en 2021 blijft ongewijzigd 77,9.

Aantal opcenten MRB 2019-2023

		Prijsindex		Mutatie procentueel
Per 1 januari	**van**		**naar**	
2019	77,9		77,9	
2020	77,9		77,9	
2021	77,9		77,9	
2022	77,9	1,9	79,4	1,9%
2023	79,4	1,9	80,9	1,9%

Het aantal opcenten op de motorrijtuigenbelasting dat de provincies mogen heffen is met ingang van 1 januari 2020 gemaximeerd op 115 en wordt voor elk kalenderjaar geïndexeerd met de tabelcorrectiefactor (betreft een indexatiefactor ergo inflatiecorrectie welke wordt gehanteerd voor diverse bedragen in de belastingwet- en regelgeving). De opbrengst van de provinciale opcenten op de motorrijtuigenbelasting in 2020 is gebaseerd op een opbrengst per opcent van ruim € 1,404 mln. De Provincie kende een onbenutte belastingcapaciteit bij de opcentenheffing motorrijtuigenbelasting in 2020 op basis van de maximaal te heffen aantal opcenten in 2020 van 115. De feitelijke heffing bedraagt 77,9. Onbenut blijven daardoor 37,1 opcenten oftewel een onbenutte belastingcapaciteit in 2020 van € 52,101 mln.

Lokale lastendruk

Onder lokale lastendruk wordt verstaan hoe de lokale lastendruk zich verhoudt ten opzichte van de landelijke lastendruk. Hierbij is voornamelijk de hoogte van de opcenten van belang.

Ontwikkeling aantal opcenten MRB 2017-2020

	2017	2018	2019	2020
Provincie Limburg	77,9	77,9	77,9	77,9
Landelijk gemiddelde	80,5	80,5	81,4	83,0
Wettelijk maximum	111,0	111,8	113,2	115,0
Limburg als % van het wettelijke maximum	70,2%	69,7%	68,8%	67,7%

Leges en kostendekkendheid

Provinciale leges worden geheven op grond van artikel 223 Provinciewet. Er bestaat een directe relatie met de hoogte van het in rekening te brengen legesbedrag en de kosten van de dienstverlening door de Provincie. Het beleid van de Provincie is gericht op een combinatie van volledige kostendekking en kruissubsidiëring, waarbij kruissubsidiëring met name is toegepast bij het bepalen van de tarieven in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) tussen de bouwwerken met hoge versus lage bouwkosten, respectievelijk kappen, uitritten en reclame activiteiten. Verder kan worden aangegeven dat er sprake is van een directe relatie tussen de hoogte van het legesbedrag en de kosten die gepaard gaan met een aangevraagde dienstverlening. Dit heeft tot gevolg dat er nooit winst gemaakt mag worden op legesplichtige diensten. In procedures voor de rechtbank worden de legestarieven hieraan getoetst en niet voldoen aan deze wettelijke voorschriften kan in voorkomende gevallen leiden tot onverbindendheid van de provinciale legesverordening.

Op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) zijn decentrale overheden met ingang van 2017 verplicht inzicht te geven in de mate van kostendekkendheid van de legestarieven. Op begrotingsbasis bedroeg de gemiddelde mate van kostendekking in 2020 voor de totale leges 92%. Op grond van realisatie wordt onderstaand een overzicht gegeven van de gemiddelde mate van kostendekking in 2020.

Kostendekkendheid provinciale leges 2020 op realisatie basis

Recapitulatie Kostendekkendheidsonderzoek tarieventabel Provincie Limburg jaarrekening 2020				
	Component overhead	Totale lasten	Opbrengsten	Percentage
Vergunningen, ontheffingen e.d. op grond van provinciale en wettelijke voorschriften				
Ontgrondingenwet	68.468	245.846	99.942	41%
Waterwet	2.622	9.415	4.429	47%
Wet algemene bepalingen omgevingsrecht	231.228	864.729	924.297	107%
Wet natuurbescherming	238.314	855.706	779.279	91%
Totaal	**540.632**	**1.975.697**	**1.807.947**	**92%**

NB. De gegevens in de kolom “opbrengsten” zijn gebaseerd op de fiscaliteitsregels.

Leges in het kader van de Ontgrondingenwet

De Ontgrondingenwet regelt het winnen van zand, grind, klei en andere materialen uit de Nederlandse bodem. Ontgrondingen mogen slechts plaatsvinden als onderdeel van projecten met een meervoudige doelstelling, bijvoorbeeld: hoogwaterbeveiliging, natuurontwikkelingen en recreatie. Ondernemingen die voor dat doel oppervlakte delfstoffen willen winnen, dienen een vergunning aan te vragen op basis van deze wet.

Aan het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een vergunning op basis van de Ontgrondingenwet zijn leges verbonden. De leges mogen maximaal kostendekkend zijn en het beleid is erop gericht dat de tarieven in meerjarig perspectief niet fluctueren.

Leges in het kader van de Waterwet

De Waterwet regelt het beheer van oppervlaktewater en grondwater en verbetert ook de samenhang tussen waterbeleid en ruimtelijke ordening. Daarnaast levert de Waterwet een bijdrage aan doelstellingen van de wetgever met betrekking tot vermindering van regels, vergunningstelsels en administratieve lasten (deregulering). Primaire doestelling van de Waterwet is dat het Rijk, waterschappen, provincies en gemeenten beter zijn uitgerust om wateroverlast, waterschaarste en waterverontreiniging tegen te gaan. Aangezien de Provincie binnen haar grenzen bevoegd gezag is, mag zij voor het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een Waterwetvergunning leges heffen. De leges mogen ook hier maximaal kostendekkend zijn en het beleid is erop gericht dat de tarieven in meerjarig perspectief niet fluctueren.

Leges in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

De Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) is per 1 oktober 2010 in werking getreden, waarbij een 25-tal vergunningstelsels zijn samengevoegd tot één omgevingsvergunning. Dit betekent onder meer dat bouwgerelateerde legestarieven onder de werking van de Wabo vallen. In de tarieventabel is in het

kader van de Wabo een bewuste keuze gemaakt om voor de wat kleinere bouwwerken, gelet op de omvang van de bouwkosten, een wat lager dan kostendekkend tarief te hanteren. In samenhang daarmee is het uitgangspunt dat de mate van kostendekking binnen het hoofdstuk Wabo van de gezamenlijke te verlenen diensten 100% bedraagt (kruissubsidiëring), waarbij fluctuaties van de tarieven in meerjarig perspectief worden vermeden.

Leges in het kader van de Omgevingswet

Provincies zijn, samen met gemeenten, voor een groot deel verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening in Nederland. Momenteel wordt er gewerkt aan een fundamentele stelselherziening van het omgevingsrecht. Dit moet leiden tot de vaststelling van de Omgevingswet, waarin alle wetgeving ten aanzien van het fysieke domein wordt geïntegreerd, zowel inhoudelijk als procedureel. Deze wet gaat onder andere de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), Wet ruimtelijke ordening (Wro) en de Wet milieubeheer vervangen en moet leiden tot minder regels, heldere en snellere procedures en een aanzienlijke besparing in de kosten. De Provincies zijn voor een groot deel verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening in Nederland. De Omgevingswet raakt de provincies in de kern van hun functioneren. In het wetsvoorstel zijn de taken en bevoegdheden van de verschillende overheden voor de fysieke leefomgeving vastgelegd. Om de provincies in staat te stellen deze taken en bevoegdheden waar te maken, zijn een aantal kerninstrumenten opgenomen. Het gaat daarbij om instrumenten die de totstandkoming van het omgevingsbeleid ondersteunen (Omgevingsvisie en programma's), instrumenten voor doorwerking (instructieregels en –besluiten) en regels en toestemmingen die zijn gericht tot initiatiefnemers (omgevingsverordening, -vergunning en projectbesluit). De vernieuwing van het Omgevingsrecht via de Omgevingswet is een belangrijk dossier, dat de provincies in de uitoefening van al haar kerntaken raakt. Daarmee is het een unieke opgave. De wet raakt niet alleen de rol en het bijbehorende instrumentarium van provincies in hun verantwoordelijkheid. De komst van de Omgevingswet brengt voor de provincies een ingrijpende veranderopgave met zich mee. Zoals ook vermeld in de Programmabegroting 2020 is de invoering van de Wet uitgesteld tot 2022, hetgeen de provincies de gelegenheid biedt zich nog meer te richten op het aanpassen van werkwijzen en werkprocessen, in lijn met de Omgevingswet.

Leges in het kader van de Wet Natuurbescherming

Medio 2016 is een wijziging van de Legesverordening vastgesteld, waardoor het mogelijk werd om voor aanvragen in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 leges te heffen. In 2017 is deze wet vervangen door de Wet natuurbescherming. De toerekenbare kosten die gepaard gaan met de vergunningverlening worden verhaald op basis van volledige kostendekkendheid. De tarieven zijn gedifferentieerd naar de categorieën landbouw en overige, industrie en infrastructuur. Hierbij is geen sprake van kruissubsidiëring tussen de categorieën.

Heffing op grond van de Waterwet (belasting krachtens artikel 7.7 Waterwet), de zogenoemde Grondwaterheffing

Onder de naam "Grondwaterheffing" wordt een directe belasting geheven op het onttrekken van grondwater ter bestrijding van de kosten als bedoeld in artikel 7.7 van de Waterwet. Het betreft derhalve een bestemmingsheffing. Deze heffing dient ter dekking van de kosten die gepaard gaan met de

grondwateronttrekking. Het betreft hier een belasting en geen legesheffing. Bij een belastingheffing is de mate van kostendekking niet aan de orde.

Recapitulatie Grondwaterheffing Provincie Limburg per belastingjaar 2020			
	Baten	Lasten	Percentage
Grondwaterheffing	975.618	975.618	100%

Regels en heffingsmaatstaven provinciale heffingen

De regels van de provinciale heffingen, evenals de toegepaste heffingsmaatstaven, komen expliciet aan de orde bij de jaarlijkse vaststelling van de verschillende belastingverordeningen door Provinciale Staten. De uitgangspunten voor deze heffingen zijn opgenomen in de programmabegroting 2020.

Kwijtscheldingsbeleid

Het provinciale kwijtscheldingsbeleid volgt het rijksbeleid op grond van artikel 232e, tweede lid, van de Provinciewet. Uitzonderingen daarop zijn, in daartoe voorkomende gevallen, in de desbetreffende verordening opgenomen. Dit beleid wordt uitsluitend gehanteerd voor natuurlijke personen. Aan niet-natuurlijke personen wordt geen kwijtschelding verleend. Aangezien het leeuwendeel van de belastingplichtigen niet-natuurlijke personen betreffen, is kwijtschelding niet of nauwelijks aan de orde.

5.2. Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Inleiding

Met de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing doet de Provincie Limburg verslag van de risico's die zij mogelijk loopt bij de uitvoering van de beleidsdoelstellingen of die zij heeft opgelopen tijdens de beleidsbepaling in voorgaande jaren en die financieel niet zijn afgedekt. Deze paragraaf bevat minimaal een uiteenzetting van de wettelijk verplichte onderdelen:

a) het beleid inzake de weerstandscapaciteit en de risico's;
b) een inventarisatie van de weerstandscapaciteit;
c) een inventarisatie van de risico's;
d) overzicht kengetallen financiële positie.

De Provincie Limburg presenteert daarnaast de confrontatie tussen de risico's en beschikbare weerstandscapaciteit en biedt aan het begin van deze paragraaf de conclusie over het weerstandsvermogen.
Uit onderstaande tabel blijkt dat de beschikbare weerstandscapaciteit voldoende is om de (gewogen) risico's af te dekken. Op het (incidentele) weerstandsvermogen is een zodanig groot surplus aanwezig, dat dit ruim voldoende is om meerjarig als buffer te dienen voor het benodigde weerstandsvermogen, dankzij de sterke positie van het provinciale Eigen Vermogen. In de onderdelen b en c worden de in de onderstaande tabel genoemde onderdelen toegelicht.

Tabel 2.1: Beslag op weerstandsvermogen per 31-12-2020 (bedragen € x 1 mln.)

	Incidenteel	Structureel	31-12-2020	31-12-2019
Beschikbaar weerstandscapaciteit	1.022	52	1.074	1.107
Risico's (gewogen)	6	9	15	22
Surplus weerstandsvermogen	1.016	43	1.059	1.085
Beslag op weerstandsvermogen	**1%**	**17%**	**1%**	**2%**

Het beslag op het weerstandsvermogen (€ 15 mln.) is het saldo van de gewogen risico's die individueel bepaald zijn.

Ad a) Het beleid inzake weerstandscapaciteit en risico's

Als gevolg van externe en interne ontwikkelingen is risicomanagement belangrijk voor de Provincie Limburg.
De belangrijkste uitgangspunten van het risicobeleid en risicomanagement zijn:

- Risicomanagement is onderdeel van de reguliere planning- en control cyclus en levert een bijdrage aan het realiseren van bestuurlijk gewenste doelstellingen, beleidseffecten en prestaties van de Provincie Limburg;
- Risicomanagement heeft de functie om risico's op kansen en bedreigingen expliciet te maken en is erop gericht om de verworven kennis en ervaring met betrekking tot risico's te verankeren binnen de organisatie.

Als definitie voor het begrip Risicomanagement wordt gehanteerd: "*Het gestructureerd managen van de risico's, dat een organisatie om financiële dan wel niet-financiële redenen de beleidsdoelen niet of niet volledig realiseert*". Hierbij is risicomanagement een methode voor het op systematische wijze identificeren, analyseren, evalueren, beheersen, monitoren en communiceren van de risico's die samenhangen met een activiteit, functie of proces met als doel het verschaffen van een redelijke mate van zekerheid dat de doelstellingen van de organisatie zullen worden gerealiseerd.

Als definitie voor het begrip 'Risico' wordt gehanteerd: '*onzekerheid dat een gebeurtenis zich voordoet, waarbij zowel positieve als negatieve effecten kunnen optreden, die van invloed zijn op het doelbereik*'.
De volgende maatregelen zijn in de afgelopen jaren ingevoerd op het gebied van risicopreventie en –signalering om het risicobewustzijn binnen de organisatie te stimuleren:

- Het permanent verbeteren van de administratieve organisatie en interne controle in nauw overleg met de huisaccountant;
- Het opstellen en jaarlijks updaten van een fraude-risicoanalyse, in 2020/2021 aangevuld met coronarisico's;
- Het beheren van een convenant 'Horizontaal Toezicht' met de Belastingdienst, waarbij blijkt dat de Belastingdienst de fiscale beheersorganisatie als effectief heeft beoordeeld;
- Aanstellen van een integriteitsfunctionaris;
- Het hanteren van het beleidskader Misbruik en Oneigenlijk gebruik (M&O). Met dit kader beschikt de Provincie over een integraal beleid op het gebied van Misbruik en Oneigenlijk gebruik van provinciale regelingen en voorzieningen en integriteit;
- Het formeren van een, multidisciplinair samengesteld, portfolioteam, dat zich nadrukkelijk bezighoudt met de beoordeling en beheersing van (project)initiatieven. Een van de producten is de nota "Sturing in samenwerking 3.0", een beschrijving van het strategisch investerings-en uitvoeringskader. Dit doorontwikkelde sturingskader is door Provinciale Staten vastgesteld op 5 februari 2021; Periodiek zal het kader "Sturing in Samenwerking 3.0" worden geëvalueerd en, waar nodig, aangepast;
- In 2019 is het compliance team Verbonden Partijen gestart met als doel een structurele inbedding, verbetering en professionalisering van de 'checks and balances' in de governance van de verbonden partijen te realiseren; De werkzaamheden van dit team worden vanaf 2021 geïncorporeerd in het nieuw te vormen Cluster Concerncontrol en -advies;
- Certificering van het grondverwervingsproces;

Om tot een meer centrale regie te komen op de verschillende initiatieven op het gebied van risicomanagement binnen de provinciale organisatie (juridisch, financieel, fiscaal, treasury, projecten e.d.)

is een concernbreed control-raamwerk opgesteld. Het control-raamwerk geeft een duidelijk kader en is een sturingskompas voor de ambtelijke organisatie. Het moet leiden tot een verbeterd risicobewustzijn binnen de organisatie en een integraal periodiek inzicht in risicobeheersing. Het leidt tot een meer gestandaardiseerde wijze van het inbedden van risicomanagement in de organisatie, werkprocessen en rapportages. Met het invoeren van het control-raamwerk wordt invulling gegeven aan het advies van de accountant om risicomanagement verder te verbeteren.
De directie heeft in de organisatievisie 2020 aangekondigd de beheersing en control te willen versterken. Om dit doel te bereiken wordt de controlfunctie in onze organisatie anders ingericht. Er is gekozen om 3 systeemniveaus in te bouwen, ook wel het model van Three Lines of Defense (3LoD) genoemd:

- 1e lijn:
  Het lijn-/projectmanagemement is primair zelf verantwoordelijk voor de beheersing, het resultaat en de informatievoorziening.
- 2e lijn:
  Het lijn- en projectmanagement wordt ondersteund door de Services-clusters (zoals JZI/FIN) die tevens zorgen voor tegenmacht en een kritische blik. Concreet voor het cluster Control betekent dit bijvoorbeeld dat vanuit het cluster Financiën een projectcontroller aanspreekpunt is voor het projectteam. Deze controller draagt zorg voor alle control-zaken rondom het project. En dat is breder dan alleen financial en business control, het gaat ook om beleid control, juridische control, P&O control en ICT-control.
- 3e lijn:
  Het team Concerncontrol en -advies zorgt voor een extra onafhankelijke blik op het totale systeem van control. Door middel van audits of steekproeven worden de control werkzaamheden binnen de eerste en tweede lijn getoetst op diverse aspecten (financieel, juridisch, planning, doelmatigheid, risico's etc.).

Vanaf januari 2021 is het nieuwe Cluster Concerncontrol en –advies operationeel.

Ad b) Een inventarisatie van de weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit betreft het vermogen om financiële tegenvallers op te vangen, zonder dat dit invloed heeft op de voortzetting van de bestaande taken. Dit 'vermogen' is het geheel van middelen en mogelijkheden binnen de financiële positie van de Provincie, die zij als 'vrij aanwendbaar' wil aanmerken. Het gaat dus om vrij aanwendbare middelen waar geen enkele verplichting tegenover mag staan en mogelijk nog te genereren (onbenutte) inkomsten.
In overeenstemming met het BBV maken wij bij de opbouw en samenstelling van de weerstandscapaciteit onderscheid tussen incidentele en structurele componenten.
Onder incidentele risico's wordt verstaan risico's welke een éénmalige last tot gevolg kunnen hebben.
Onder structurele risico's wordt verstaan risico's welke leiden tot structurele lasten (meerdere boekjaren).
Onder incidentele weerstandscapaciteit wordt verstaan de middelen en mogelijkheden die éénmalig kunnen worden ingezet.
Onder structurele weerstandscapaciteit wordt verstaan de middelen en mogelijkheden welke structureel (meerdere boekjaren) kunnen worden ingezet.

Incidentele weerstandscapaciteit

De omvang van de beschikbare incidentele weerstandscapaciteit bedraagt, op basis van de balans per 31-12-2020 ruim € 1.022 mln. en is als volgt samengesteld:

Tabel 2.2: Inventarisatie incidentele weerstandscapaciteit (bedragen € x 1 mln.)

Capaciteit algemene reserve vrij aanwendbaar	79
Capaciteit Immunisatiereserve (onderdeel gebonden reserves)	986
Totaal capaciteit reserves	**1.065**
Correctie boekwaarde activa 'bijdragen in activa van derden'.	43
Totaal incidentele weerstandscapaciteit	**1.022**

De correctie van activaposten wordt gedaan, omdat deze activaposten geen waarde vertegenwoordigen in het economisch verkeer en dus niet kunnen worden ingezet voor het afdekken van financiële tegenvallers.

Structurele weerstandscapaciteit

De structurele weerstandscapaciteit is vooral van belang voor het opvangen van optredende risico's die over de tijd uitgestrekt effect hebben en om de incidentele weerstandscapaciteit aan te vullen na het optreden van risico's. De structurele middelen om risico's op te vangen bestaan uit de onbenutte belastingcapaciteit van € 52 mln.

Ad c) Een inventarisatie van de risico's

Het risicoprofiel van de Provincie is breder dan de risico's die wij in deze paragraaf presenteren. Risico's komen immers in alle soorten en maten voor. Vanuit jaarrekening-oogpunt zijn echter vooral de financiële risico's van belang. De risico's die we onderkennen hebben betrekking op Verbonden partijen, leningen/garanties, debiteuren, het grondbeleid, groot onderhoud en daarnaast risico's die voortvloeien uit de uitoefening van de provinciale taken (zie tabel 2.3). De voorschriften uit het BBV schrijven voor dat, indien nodig, een voorziening moet worden getroffen. Daarnaast zijn er bestemmingsreserves ingesteld.

Tabel 2.3: Totaaloverzicht risico's (bedragen € x 1 mln.)

Aandachtsgebied	Inschatting (gewogen) risico's	Voorziening	Reserve	Opgenomen in weerstandsvermogen
Verbonden partijen (excl. Leningen)	74	3	71	
Leningen/garanties	19	7	12	
APPA	10	10		
Debiteuren	14	14		
Grondbeleid	11	11		
Groot onderhoud	6	6		
Overig (uitvoering programma's e.d.)	15			15

Aandachtsgebied	Inschatting (gewogen) risico's	Voorziening	Reserve	Opgenomen in weerstandsvermogen
Totaal	**149**	**51**	**83**	**15***

* Het totaalrisico ad € 15 mln. dat opgenomen is in het weerstandsvermogen, is (tekstueel) nader gespecificeerd in tabel 2.4.

Risicoprofiel

Tabel 2.4: Belangrijke risico's voor het weerstandsvermogen en risicobeheersing

	Begrotingsprogramma	Risico
1	1.1 Investeringsklimaat	Europese programma's*
2	3.1 Openbaar vervoer en railagenda 3.2 Bereikbaarheid en Mobiliteit	Omvorming Prorail naar een publiekrechtelijk ZBO*
3	3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	Grondbeleid
4	3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas	Gebiedsontwikkeling Ooijen Wanssum
5	3.7 Energie, duurzaamheid en milieu.	Bodemsanering
6	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Nazorg stortplaatsen
7	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Renterisico*
8	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Indexeringen loon- en prijscompensatie
9	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Uitkering Provinciefonds*
10	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Opbrengsten opcenten MRB

** Dit betreffen de grootste risico's die gedetailleerd worden toegelicht in deze paragraaf.*

De (gewogen) risico's in de jaarrekening 2020, waarvoor nog geen maatregelen zijn getroffen en die van materieel belang zijn voor onze financiële positie, bedragen € 15 mln. (zie tabel 2.1). Dit is lager dan de risico-inschatting die gemaakt is bij de jaarrekening 2019 (€ 22 mln.). De daling is met name veroorzaakt doordat de risico's Buitenring Parkstad zijn vervallen voor de weerstandsparagraaf. De risico's inzake Buitenring Parkstad zijn opgenomen in de reserve Bereikbaarheidsmiddelen en derhalve niet meer opgenomen in deze paragraaf.

Er is naar gestreefd om de risico's zoveel mogelijk gekwantificeerd in beeld te brengen, met in acht name van het wettelijke kader.

De belangrijkste risico's worden onderstaand gepresenteerd. Bij de uitwerking wordt ingegaan op een aantal relevante aspecten: de omschrijving van het risico, de mogelijke financiële impact, duidelijkheid over de hoogte van de financiële relatie, een schets van de belangrijkste ontwikkelingen en tot slot een overzicht van de belangrijkste beheersmaatregelen.

Gedeputeerde Staten zijn bevoegd gezag voor de uitvoering van de wettelijke taken vergunningverlening, toezicht en handhaving voor de complexe inrichtingen, waaronder alle Brzo (Besluit risico zware ongevallen) inrichtingen, inrichtingen die vallen onder Europese Richtlijn Industriële Emissies (RIE) (Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC)-inrichtingen), inrichtingen met afvalverwerkende activiteiten en ontgrondingen. Met het stellen van voorwaarden en het houden van toezicht wordt gestreefd de kans op een incident tot een minimum te beperken. Het risico op een incident kan echter niet altijd worden voorkomen. In dat geval kan het zijn dat de kosten die verband houden met onze rol als bevoegd gezag uiteindelijk niet op de veroorzaker te verhalen zijn.

Op 29 mei 2019 heeft de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State het Programma Aanpak Stikstof (PAS) onverbindend verklaard. Dit betekent dat het PAS niet meer kan worden gebruikt voor het verlenen van vergunningen. Vergunningverlening was daardoor sinds 29 mei 2019 gestagneerd. In het Limburgse Aanvalsplan Stikstof hebben wij aangegeven welke aanpak wij hanteren voor de stikstofproblematiek. Het vaststellen van nieuwe beleidsregels (beleidsregel intern en extern salderen in Limburg) heeft ertoe geleid dat vergunningverlening weer op gang is gekomen. Zonder het PAS verloopt vergunningverlening moeizamer, omdat er geen enkele sprake mag zijn van een toename van stikstofdepositie op aangewezen, overbelaste Natura 2000-gebieden. De druk op de doorlooptijd is daardoor in 2020 doorgegroeid. Op 20 januari 2021 heeft de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State een nieuwe uitspraak gedaan die gevolgen heeft voor vergunningverlening. Hierin is onder meer vastgesteld dat door de inwerkingtreding van de Spoedwet Aanpak Stikstof, geen vergunning meer nodig is voor intern salderen. Minimaal 60% van de werkvoorraad heeft betrekking op intern salderen. Voor deze aanvragen kan en mag geen vergunning meer verleend worden. Lopende vergunningaanvragen kunnen door de aanvrager ingetrokken worden of ontvangen van ons een (positieve) weigering. Dit heeft gevolgen voor de begroting 2021. De financiële gevolgen van deze ontwikkeling zijn op dit moment nog niet te kwantificeren.

Coronacrisis

In deze Jaarstukken is een aparte paragraaf gewijd aan Covid-19 (zie 5.9) en de schade hieromtrent. In algemene zin merken wij op dat vooral de financieel vaste activa wordt geraakt. Risico's ultimo 2020 worden gemitigeerd door treffen van voorzieningen en een extra dotatie aan de risicoreserve Financieel Instrumentarium Sturing in Samenwerking. Wij verwachten dat ook in 2021 de economische impact als gevolg van deze gezondheidscrisis voelbaar zal zijn.

	Europese programma's
Financiële impact	Voor de periode 2014-2020 is wederom uitgegaan van een risico/weerstandsvermogen van € 4 mln. De programma's uit de periode 2007-2013 zijn inmiddels door Brussel definitief afgerekend. Over die periode zijn geen financiële claims ingediend.
Risico-omschrijving	Het risico houdt verband met mogelijke correcties bij de eindafrekening van de EU bijdrage in Europese Programma's door Brussel en de Rijks cofinancieringsbijdrage door de lidstaat. De Provincie Limburg maakt zoveel mogelijk gebruik van subsidies vanuit de Europese structuurfondsen (o.a. OPZuid en de Interreg-A programma's). De EU-regelgeving stelt dat de 'Lead partner' van een project verantwoordelijk c.q. aansprakelijk is voor de financiële risico's van het gehele project, dus bijvoorbeeld in geval van een korting op de EFRO bijdrage. Een lagere vaststelling wordt in principe doorbelast aan de projectuitvoerder. Daar waar de Provincie Limburg 'Lead partner' is, geldt dus ook een terugbetalingsrisico wanneer EU-middelen niet conform de geldende wet- en regelgeving worden besteed. Datzelfde geldt voor de Rijks cofinancieringsbijdrage. Op grond van historische gegevens kan gesteld worden dat het risico beperkt is. Mede gelet op mogelijke EU controles in de periode t/m 2023 blijft het wenselijk om het maximale risicobedrag op € 4 mln. te houden, temeer daar de samenwerkingspartners in het huidige college van GS meer en beter gebruik willen (blijven) maken van EU middelen.
Termijn duidelijkheid	De uiteindelijke financiële risico's van de programma 's 2014-2020 zullen pas na afloop van deze programma's, bij de eindafrekening in 2025-2026 bekend zijn.
Acties/beheersing	De (externe) uitvoeringsorganisaties van de EU programma's beoordelen de juridische aspecten van de EFRO-projectsubsidies. Voor wat betreft het aandeel provinciale cofinanciering zijn wij zelf verantwoordelijk voor de juridische toetsing. Sinds 2006 is er een uitgebreid systeem van verbeteringen en verbetermaatregelen doorgevoerd. Er is een set checklists ontwikkeld, welke door het programmamanagement van de structuurfondsenprogramma's wordt toegepast en waardoor de financiële risico's aanmerkelijk kleiner zijn geworden.

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
Financiële impact	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) met eigen rechtspersoonlijkheid. Het risico voor het project Opwaardering Maaslijn wordt op maximaal € 43,8 miljoen ingeschat.
Risico-omschrijving	ProRail zal, zoals aangekondigd in het regeerakkoord 2017-2021 "Vertrouwen in de toekomst" d.d. 10 oktober 2017, worden omgevormd tot een ZBO met eigen rechtspersoonlijkheid. Een gevolg hiervan is dat de investeringskosten in de Nederlandse hoofdspoorweginfrastructuur (hswi) met 21% zullen stijgen als

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
	gevolg van het niet meer aftrekbaar zijn van de btw op de kosten aan de zijde van ProRail. In het jaarverslag van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2017) geeft de staatssecretaris aan dat het streven is dat ProRail tijdens deze kabinetsperiode wordt omgevormd tot een publiekrechtelijke zelfstandig bestuursorgaan met eigen rechtspersoonlijkheid en dat de instellingswet per 1 januari 2021 in werking moet treden. Naar alle waarschijnlijkheid zal door de latere behandeling de deadline voor de structuurwijziging van ProRail in januari 2021 niet worden gehaald. Voor de projecten Opwaardering Maaslijn en Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf is dit risico in resp. de Bestuursovereenkomst met het Rijk onder artikel 7, lid 4b en in de Realisatieovereenkomst met ProRail onder artikel 18, lid 2 gemitigeerd. Onder verwijzing naar de toezegging van de staatssecretaris van het ministerie I&W in de kamerbrief d.d. 19 oktober 2018 (met kenmerk: IENW/BSK-2018/214092) waarbij aangegeven is dat als gevolg van de omvorming van ProRail de kosten stijgen alle financiële gevolgen van deze omvorming aan derden, zijnde de Provincie Limburg, volledig door het ministerie I&W aan de Provincie Limburg worden gecompenseerd. De insteek van het Ministerie is dat er geen nadelige effecten zullen optreden voor derden aan ProRail. Desondanks lopen de gesprekken met het Ministerie, IPO en VNG nog steeds. Indien het risico optreedt zullen partijen in overleg treden over de wijze waarop het Rijk de dan ontstane extra kosten zal compenseren. In de programmabegroting zijn de projecten Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf en de opwaardering Maaslijn opgenomen onder railagenda (3.1.2).
Termijn duidelijkheid	Naar verwachting in 2021.
Ontwikkeling/status	Ten aanzien van dit onderwerp heeft de Staatssecretaris op 23 november 2017 in een brief aan de Tweede Kamer (IENM/BSK-2017/281925) aangegeven dat de omvorming van BV ProRail geen negatief effect voor derden mag hebben. Concreet geeft de Staatssecretaris aan dat de inzet van het kabinet is dat “*de kosten niet op de reizigers, de verladers, de vervoerders en de concessieverleners en de investeringen op het spoor worden afgewenteld*”. Het College van GS heeft op 21 december 2017 een brief aan de Staatssecretaris van I&W gestuurd, waarin opgeroepen wordt om expliciet te bevestigen dat eventueel optredende financiële gevolgen van de omvorming van ProRail door het Rijk zullen worden gecompenseerd. In de hoorzitting, die vooraf ging aan het Ambtelijk Overleg Spoorordening van 31 januari 2018 heeft voormalig portefeuillehouder Mackus ingesproken. Naar aanleiding van deze hoorzitting is de impact van de ZBO-status van ProRail intensief besproken in het AO Spoorordening. De Staatssecretaris heeft in dit debat aangegeven dat het de inzet van het kabinet is dat de kosten van de omvorming van ProRail niet op de reizigers, verladers, vervoerders en concessieverleners worden afgewenteld. Desgevraagd gaf de Staatssecretaris

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
	ook nog aan dat dit een randvoorwaarde is geweest bij het opnemen van dit aspect in het regeerakkoord. In het jaarverslag van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2017) bevestigt de Staatssecretaris dat de inzet van het Kabinet is dat de eventuele kosten van deze omvorming niet op de reizigers, de verladers, de vervoerders (en de concessieverleners) en de investeringen op het spoor worden afgewenteld. Dit betekent dat de structurele effecten van de btw gemitigeerd moeten worden. Hiertoe bekijkt de Staatssecretaris de optie of ProRail in de toekomst (gedeeltelijk) btw-ondernemer kan blijven, zodat de effecten zich niet voordoen. Daarnaast bekijkt de staatssecretaris of een eventueel btw-effect op andere wijze kan worden gemitigeerd. Het Interprovinciaal Overleg IPO heeft de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat in november 2018 (kenmerk IENW/BSK-2018/223268) een brief gestuurd waarin namens het IPO nogmaals een oproep wordt gedaan om – ondanks de herbevestiging dat de omvorming niet zal leiden tot hogere kosten voor derden – snel met definitieve duidelijkheid te komen voor de fiscale en financiële gevolgen, die ook de toets van de Europese Commissie kunnen doorstaan. Het IPO roept op dat compensatie via het Provinciefonds werkbaar is, mits die is gekoppeld aan de investeringsomvang van de individuele provincies en de verdeling dus niet via de algemene verdeelsleutel tot stand komt. Tevens is op 13 december 2018 een motie van de leden Amaouch en Ziengs in de Tweede Kamer aangenomen waarin de regering wordt verzocht als onderdeel van de financiële paragraaf in kaart te brengen wat de gevolgen zijn voor lopende of toegekende spoorprojecten en de kostenstijging voor decentrale overheden, indien zij na 2021 opdrachtgever zijn voor ProRail. Op 17 februari 2020 is een brief naar de Tweede Kamer verstuurd. De 12 Provincies en twee vervoerregio's hebben gezamenlijk gereageerd op de lagere regelgeving ter uitvoering van het wetsvoorstel publiekrechtelijke omvorming ProRail. De onderstaande punten zijn meegegeven: 1. adequaat uitvoeren afspraken over fiscale en financiële oplossing; 2. afspraken verdeling exploitatie-, onderhouds- en vernieuwingskosten en ontwikkeling verder effectueren; 3. uitwerken risicoafkoop en verstevigen sturingsrelatie met ProRail. Op donderdag 10 september organiseert de vaste commissie voor Infrastructuur en Waterstaat (IenW) van de Tweede Kamer der Staten-Generaal een rondetafelgesprek over de omvorming van ProRail tot zelfstandig bestuursorgaan. Ter voorbereiding op die wetsbehandeling zal de commissie zich verdiepen in de standpunten vanuit de spoorsector en brancheorganisaties en de inzichten van wetenschappers. Centrale vraag daarbij is wat de verwachtingen zijn ten aanzien van de voor- en nadelen van ProRail als ZBO ten opzichten van huidige status van ProRail als besloten vennootschap. Onderdeel daarvan zijn de te verwachten

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
	effecten voor de bedrijfsvoering van vervoerders en verladers, de te verwachten gevolgen voor de reiziger en de concrete verschillen in de bestuurlijke verhoudingen tussen het ministerie en ProRail. De commissie richt zich daarbij niet alleen tot het wetsvoorstel, maar is ook benieuwd naar de mogelijke consequenties van lagere regelgeving in dit kader. De regelgeving waarin de compensatie is opgenomen ligt momenteel nog ter consultatie voor. Raad van State moet nog adviseren. Verder zijn de fiscale gevolgen van de omvorming van ProRail nog niet bekend. ProRail is nog in gesprek met de Belastingdienst. Als deze overleggen zijn afgerond zou IPO de uitkomsten ontvangen. Onbekend is of het Rijk alle (extra) kosten zal compenseren. De toezeggingen zijn meermaals gedaan, maar een en ander is nog steeds niet verankerd in de wetgeving.
Acties/beheersing	De portefeuillehouder blijft in gesprek met het Rijk om de nadelige consequenties van deze omvorming te voorkomen.

	De hoogte van de algemene uitkering Provinciefonds
Financiële impact	De ontwikkeling van de algemene uitkering wordt bepaald door het accres, door overige ingrepen van het Rijk, door taakmutaties, door herverdelingen en vanaf 2015 de onder- of overschrijding van het BCF-plafond. Het accres wordt bepaald door de groei van de Rijksuitgaven en varieert van jaar op jaar, maar ook met betrekking tot één jaar. Voor één jaar varieert een accres met maximaal 2 à 3 procentpunt. Het accresbedrag in het Provinciefonds wordt bepaald door het accrespercentage te vermenigvuldigen met de bedragen die als algemene en decentralisatie-uitkeringen in het Provinciefonds zitten. Door toevoeging van nieuwe bedragen in het Provinciefonds neemt bij eenzelfde accrespercentage het accresbedrag toe. Dit is in sterke mate in 2016 gebeurd. Voor Limburg betekent dit dat de variatie in het accrespercentage in 2020 neerkomt op € 4 à 6 mln. (2015: € 2 à 3 mln.). Dit bedrag kan hoger worden als ook het accres van het voorgaande jaar nog wijzigt, want zo'n bijstelling werkt structureel door, en beide wijzigingen hetzelfde teken (+ of -) hebben. De financiële impact kan dan tot € 6 à 7 mln. oplopen. De systematiek om het accres te bepalen is ontwikkeld om het Provinciefonds even snel te laten groeien of dalen als de Rijksbegroting. Op deze wijze leveren provincies een evenredige bijdrage aan Rijksbezuinigingen. Het Rijk voert echter toch ook op andere manieren bezuinigingen op het Provinciefonds door. We noemen hier twee grote bezuinigingen: de structurele korting met € 300 mln. vanaf 2011 en de kortingen van € 66 mln. om het BTW-Compensatiefonds in stand te houden. Tot en met 2025 speelt nu de bezuiniging onder de naam 'Minder provincies'. Van 2015 tot en met 2021 is/wordt onder die noemer jaarlijks € 5 mln. structureel aan het Provinciefonds onttrokken en van 2022 tot en met 2025 jaarlijks

	De hoogte van de algemene uitkering Provinciefonds
	€ 10 mln. structureel. Door deze bezuiniging komt het Provinciefonds vanaf 2025 op een niveau dat € 75 mln. lager is. De budgettaire impact van dit soort bezuinigingen kan heel sterk variëren. In de regel moet jaarlijks rekening worden gehouden met een mogelijk financieel nadeel hierdoor van € 1 à 2 mln. Nieuwe taken of taken die bij de provincies verdwijnen leiden ook tot meer of minder middelen. Uitgangspunt is dat de middelen toereikend zijn om de taak uit te voeren. Een taakmutatie leidt dan wel tot een wijziging van de algemene uitkering of een decentralisatie-uitkering, maar niet tot een wijziging van de financiële ruimte. De financiële impact is nihil. Een nieuwe verdeling van de algemene uitkering, zoals in 2012, een definitiewijziging van een maatstaf, actualisering van de volumina van verdeelmaatstaven, maar ook elke verdeling van middelen via de maatstaven van het Provinciefonds, welke middelen daarvoor op een andere manier werden verdeeld, kunnen leiden tot herverdeeleffecten. Positieve herverdeeleffecten betekenen meer middelen dan eerder, en negatieve minder middelen. Sinds 2017 heeft het Provinciefonds een nieuw verdeelmodel. Het model zal uiterlijk in 2020 zijn geëvalueerd, waarna weer herverdeeleffecten kunnen ontstaan. Vanaf 2015 heeft het BTW- Compensatiefonds (BCF) een plafond. Overschrijden de BTW- claims van provincies en gemeenten het plafond, dan wordt de overschrijding gekort op het Provincie- en Gemeentefonds. Omgekeerd leidt een onderschrijding van het plafond tot een toevoeging aan het Provincie- en Gemeentefonds. Voorlopig gaan we ervan uit dat de financiële impact € 1 mln. (incidenteel) kan zijn. In totaliteit moeten we met een maximale financiële impact van € 10 mln. per jaar rekening houden. Hoe is het uiteindelijke beeld voor 2020 en verder met betrekking tot de uitkeringen? Door middel van het Informerend stuk inzake de decembercirculaire Provinciefonds 2020, brief GS van 19-1-2021 (GS 2021-960) zijn Provinciale Staten reeds geïnformeerd. De decembercirculaire 2020 bevat de stand van zaken met betrekking tot het Provinciefonds, nadat het kabinet de Najaarsjaarsnota 2020 heeft opgemaakt, aangevuld met nog enkele mutaties rondom actualisering van verdeelmaatstaven en incidentele componenten. Als gevolg van het bevriezen van het accres zijn deze mutaties zeer beperkt. Er is sprake van een klein voordeel van € 19.226 (2020) en € 49.776 (2021) ten gunste van het resultaat. Het totale volume van de algemene uitkering bedraagt in 2020 ruim € 178 mln.
Risico-omschrijving	Zie bij financiële impact.
Termijn duidelijkheid	De uitkering 2020 wordt definitief vastgesteld in de meicirculaire 2021.

	De hoogte van de algemene uitkering Provinciefonds
Acties/beheersing	Via IPO is er een constant overleg over de voorstellen van het Rijk.

	Renterisico
Financiële impact	Het maximale structurele renterisico voor de uitstaande middelen is bepaald op € 2,8 mln.
Risico-omschrijving	De financiële vaste activa en geldbeleggingen van Provincie Limburg waar renterisico over wordt gelopen hebben een omvang van € 1,127 miljard (ultimo 2020). Dit omvat de uitstaande middelen in de obligatieportefeuille, de uitgezette geldleningen aan decentrale overheden, de uitgezette geldleningen aan derden ten behoeve van de publieke taak en de liquide middelen in rekening-courant bij Schatkistbankieren. De renteopbrengsten van de uitgezette middelen worden voor structurele dekking in de begroting aangewend. De Provincie loopt het risico dat deze renteopbrengsten onverwacht dalen als gevolg van negatieve wijzigingen in de marktrente. Dit risico is het renterisico. Provincie Limburg voert een treasury-beleid om het renterisico te mitigeren. Op basis van actuele liquiditeitsprognoses worden voldoende liquide middelen ten behoeve van het werkkapitaal aangehouden. De overtollige middelen worden langjarig uitgezet tegen vaste rentetarieven. Tevens worden de verwachte aflossingen op portefeuilleniveau zo veel mogelijk over de jaren gespreid. Dit resulteert in een portefeuille met een relatief stabiele renteprognose. Het renterisico kan echter niet volledig worden afgedekt. Jaarlijks valt een deel van de uitgezette middelen vrij, waarvan bij herbelegging in de huidige markt niet hetzelfde rendement kan worden behaald. In de meerjarenraming renteopbrengst 2021-2035 is voor de herbelegging van middelen dan ook uitgegaan van de huidige (lage) marktrenteniveaus. Het (rente)risico bestaat dat de marktrentetarieven nog dieper zakken dan reeds meerjarig begroot. Voor decentrale overheden zijn de negatieve effecten van een marktrentedaling echter begrenst, omdat de regeling Schatkistbankieren een minimumrente (floor) van 0% bevat. Dit betekent dat Provincie Limburg te allen tijde haar overtollige middelen bij de Schatkist kan aanhouden en niet vatbaar is voor negatieve marktrenten. Voor de berekening van de financiële impact wordt uitgegaan van een marktrentedaling met 25 basispunten. Gegeven de totale uitstaande middelen per ultimo 2020 ad € 1.127 mln. is de geschatte maximale impact van de rentederving € 2,8 mln. Lagere renteopbrengsten kunnen deels worden gecompenseerd door uitzettingen in het kader van de publieke taak. Echter de hoogte van deze uitzettingen is afhankelijk van het aantal verstrekte financieringen na toetsing aan het uitvoeringskader ‘Sturing In Samenwerking’. De obligatieportefeuille inclusief onderhandse leningen (€ 308 mln. nominaal per ultimo 2020) is belegd met een gemiddelde looptijd van 4 jaar. In 2021 zijn er geen

	Renterisico
	reguliere aflossingen in deze portefeuille. Bij Schatkistbankieren is ultimo 2020 € 270 mln. gestald. De leningen publieke taak hebben eind 2020 een omvang van circa € 549 mln. De reguliere aflossingen in deze portefeuille bedragen in 2021 naar verwachting € 65,2 mln. Een rentestijging heeft behoudens voor herbelegging van vrijvallende posten in portefeuille geen impact op de begrotingsruimte, omdat de portefeuille op nominale waarde is gewaardeerd.
Termijn duidelijkheid	Het renterisico wordt uitgaande van het vigerende treasury-beleid zoveel mogelijk gemitigeerd en betreft een continue proces.
Ontwikkeling/status	Zie onder ‘termijn duidelijkheid’.
Acties/beheersing	Het renterisico wordt gemitigeerd door een uitgebalanceerde treasury en financieringsportefeuille na te streven, continue de markt(rente)ontwikkelingen te volgen en een conservatief realistische meerjaren-renteprognose te begroten en tijdig bij te stellen.

Wijzigingen
Ten opzichte van de jaarstukken 2019 zijn geen nieuwe risico’s bijgekomen. Het risico inzake Buitenring Parkstad is vervallen.

Ad d) Overzicht kengetallen financiële positie.

Met ingang van de begroting 2016 is in het BBV voorgeschreven dat in deze paragraaf een set van zes verplichte kengetallen wordt opgenomen. Naast de set van kengetallen wordt een beoordeling van de onderlinge verhouding van de kengetallen in relatie tot de financiële positie opgenomen. De kengetallen en de beoordeling geven gezamenlijk inzicht over de financiële positie van de Provincie.

De kengetallen van de begroting 2020 zijn gebaseerd op de primitieve begroting 2020. De zes voorgeschreven kengetallen zullen achtereenvolgens worden beschreven en toegelicht.

Netto schuldquote (c.q. gecorrigeerd voor alle leningen)
De netto schuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de Provincie ten opzichte van de eigen middelen. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van rentelasten en aflossingen op de exploitatie. Het wordt berekend als het verschil tussen de eigen middelen en de schulden gerelateerd aan de baten exclusief de mutaties in de reserves.

Om inzicht te verkrijgen in hoeverre er ook sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven. Op die manier wordt duidelijk aangegeven wat het aandeel is van de verstrekte leningen en de betekenis daarvan voor de schuldenlast.

Schuldquote	R2019	B2020	R2020
Netto schuldquote	-61%	-49%	-35%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-191%	-200%	-179%

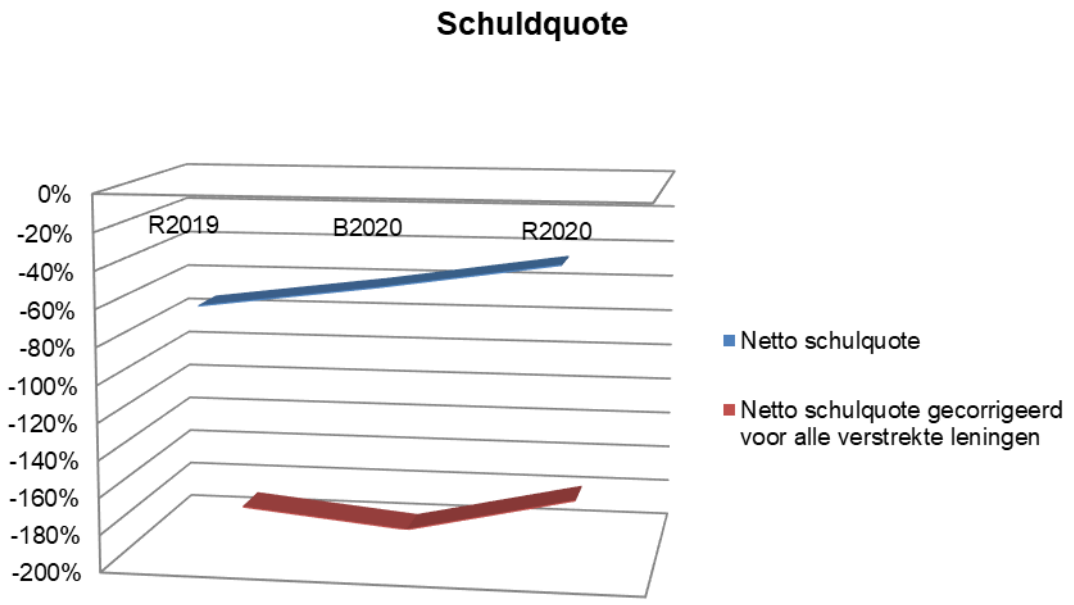

Toelichting:
Een negatieve netto schuldquote betekent dat er sprake is van een overschot aan middelen. Dat is bij de Provincie Limburg het geval. Het overschot (lees: de netto schuldquote) neemt af ten opzichte van 2019 door afname van de omvang van de belegde middelen, maar er blijft sprake van een overschot. De negatieve schuldquote wordt deels bepaald door het feit dat de Provincie Limburg over voldoende eigen middelen beschikt om projecten te financieren en dus geen externe financiering hoeft aan te trekken.

Door de netto schuldquote weer te geven inclusief de doorgeleende gelden verkrijgen we inzicht in hoeverre er sprake is van doorlenen. Zo blijkt wat het aandeel is van de verstrekte leningen en wat dit betekent voor de schuldenlast. Logisch gevolg is dat de overschotten (ten opzichte van de netto

schuldquote) stijgen. De netto schuldquote (inclusief de doorgeleende gelden) daalt ten opzichte van 2019.

Solvabiliteitsratio

Deze ratio geeft inzicht in de mate waarin de Provincie in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Het geeft het eigen vermogen weer als percentage van het balanstotaal. Het eigen vermogen bestaat uit de reserves en het resultaat uit het overzicht van baten en lasten.

Solvabiliteit	R2019	B2020	R2020
Solvabiliteitsratio	82%	80%	83%

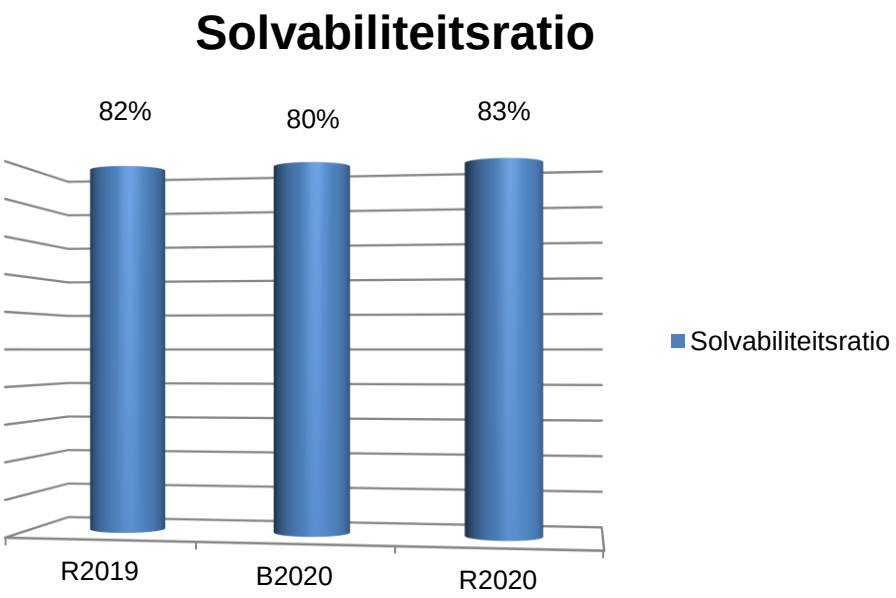

Toelichting:

De solvabiliteitsratio is een maat voor de weerbaarheid van de Provincie. De mate van weerbaarheid in combinatie met de andere kengetallen geeft een indicatie over de financiële positie van de Provincie. Als we het vreemd vermogen beschouwen zien we dat dit met name bestaat uit overlopende passiva. Deze betreffen voor een substantieel deel beschikte subsidies. Gezien de hoogte van het vreemd vermogen kunnen we concluderen dat de berekende ratio voldoende is om aan de financiële verplichtingen te voldoen. Ten opzichte van 2019 blijft de ratio nagenoeg gelijk.

Kengetal grondexploitatie

Uit het verleden is gebleken dat de grondexploitaties een forse impact kan hebben op de financiële positie van Provincies. De boekwaarden van de grondposities zijn van belang. Deze moeten worden terugverdiend bij verkoop. De omvang van de totale boekwaarde van de gronden wordt gerelateerd aan de baten exclusief de mutaties in de reserves.

	R2019	B2020	R2020
Grondexploitatie	2%	4%	2%

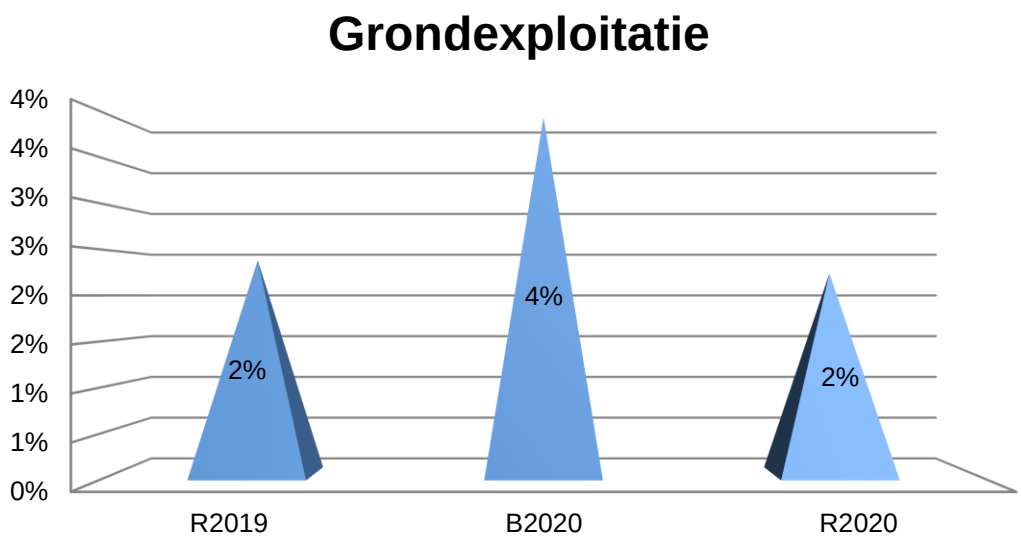

Toelichting:

De omvang van de grondexploitatie bij de Provincie is gering. Daarbij komt dat in de berekening van het kengetal de boekwaarde is opgenomen. Voor een deel van de gronden is een voorziening opgenomen voor 85% van de bruto-boekwaarde. Dit betekent een zeer klein risico voor de financiële positie.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van het structurele en reële evenwicht van de begroting is het onderscheid tussen structurele en incidentele baten/lasten van belang. We spreken van incidentele baten/lasten als het gaat om eenmalige zaken die zich gedurende maximaal 3 jaar voordoen. Het onderscheid tussen structureel en incidenteel is vastgelegd in een notitie van commissie BBV. De structurele exploitatieruimte wordt bepaald door het saldo van de structurele baten en lasten en het saldo van de structurele toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves gedeeld door de totale baten exclusief mutatie reserves.

	R2019	B2020	R2020
structurele exploitatieruimte	15%	11%	10%

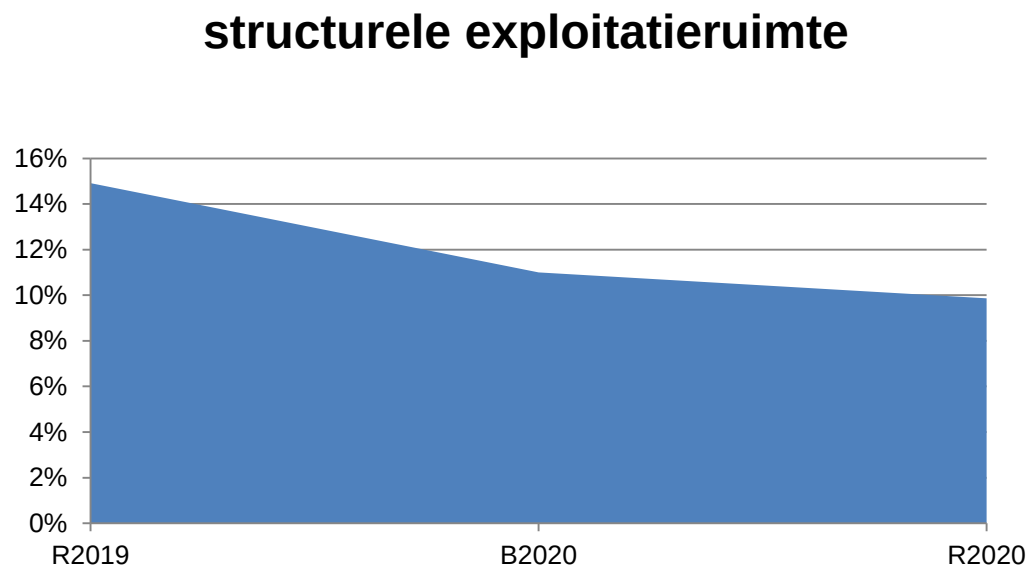

Toelichting:
Een positief kengetal betekent dat we een positief saldo hebben tussen de structurele baten/lasten en de structurele onttrekking/ toevoegingen aan de reserves. De structurele ruimte neemt af ten opzichte van 2019. Er is nog steeds flexibiliteit in de exploitatie.

Belastingcapaciteit
Een Provincie heeft de mogelijkheid het aantal opcenten te verhogen tot het maximaal te heffen aantal opcenten zoals dat door het Rijk wordt bepaald. De belastingcapaciteit van Provincies wordt berekend door het aantal opcenten in jaar t (het begrotingsjaar) te relateren aan het gemiddelde van het aantal opcenten van alle Provincies in jaar t-1 en uit te drukken in een percentage.

	R2019	B2020	R2020
Aantal opcenten t.o.v. landelijk gemiddelde	97%	96%	96%
Landelijk gemiddelde jaar t-1	100%	100%	100%

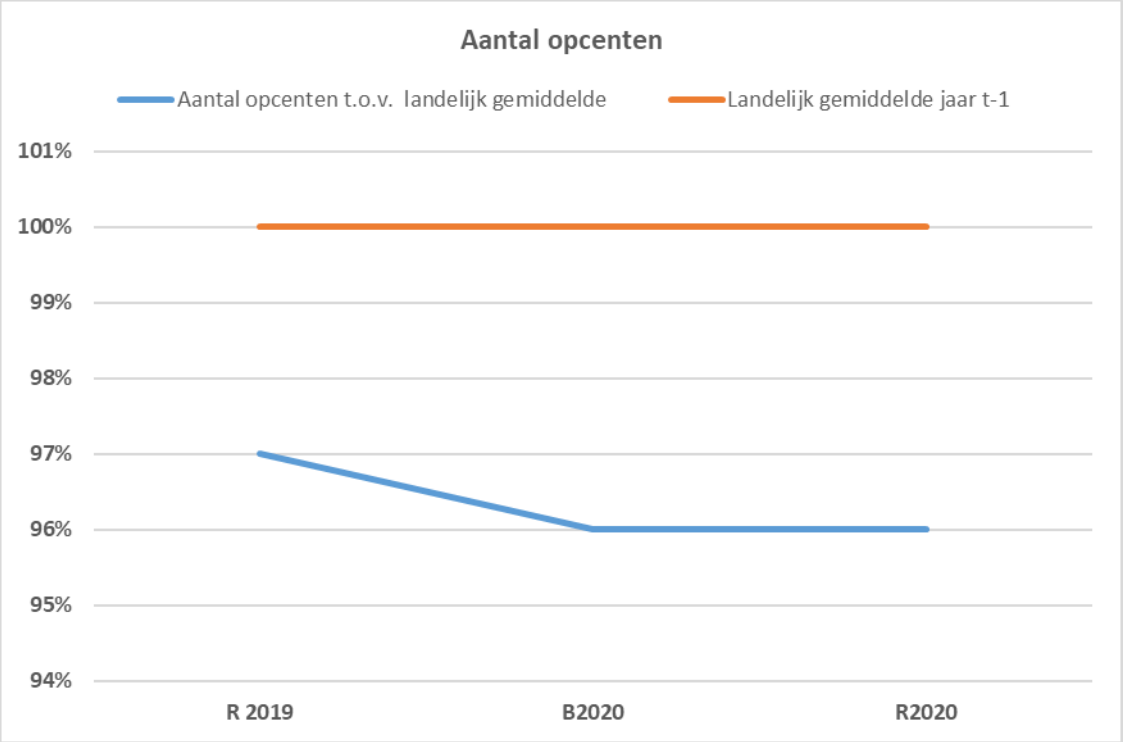

Toelichting:
Uit bovenstaand overzicht blijkt dat de Provincie Limburg onder het landelijk gemiddelde zit qua heffen van provinciale opcenten. Voor 2020 bedraagt de onbenutte belastingcapaciteit € 52 mln.

Conclusie en samenvatting.
De kengetallen netto schuldquote, netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte geldleningen, de solvabiliteitsratio en het kengetal grondexploitatie hebben betrekking op de balans.
Uit bovenstaande overzichten blijkt dat de Provincie Limburg een overschot aan middelen heeft. Vooralsnog hoeven geen aanvullende financieringen te worden aangetrokken. De overschotten zijn afgenomen ten opzichte van 2019 hetgeen zijn weerslag heeft op de schuldquotes. De solvabiliteitsratio geeft aan dat er een goede mate van weerbaarheid bestaat en het financieel risico met betrekking tot de grondexploitatie is minimaal te noemen.

De kengetallen structurele exploitatieruimte en de belastingcapaciteit hebben betrekking op de exploitatie. Uit de berekening van de kengetallen blijkt dat de structurele baten voldoende zijn en dat er nog ruimte is om de structurele baten te verhogen. De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt € 52 mln.

Op basis van bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de Provincie Limburg een gezonde financiële positie heeft. De kanttekening die hierbij moet worden gemaakt is dat de effecten van de coronacrisis nog zullen doorwerken na 2020.

5.3. Onderhoud kapitaalgoederen

Kapitaalgoederen zijn van belang voor realisatie van provinciale programma's. Zo speelt een goed onderhouden infrastructuur een belangrijke rol in economie en sociaal leven. Een integrale afweging tussen aanwezigheid van kapitaalgoederen, kwaliteitsniveau, onderhoud en visie is van strategisch belang voor de Provincie, en voor de financiële positie. Met de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen in de begroting stellen Provinciale Staten kaders voor onderhoud van infrastructuur, voorzieningen en gebouwen. Met behulp van de Jaarstukken kan controle op deze kaders plaatsvinden.

5.3.1. Infrastructuur en wegbeheer

Inleiding

Wegen zijn belangrijke kapitaalgoederen en hebben effect op diverse uitvoeringsprogramma's. Ze zijn van essentieel belang voor de Limburgse economie en zorgen ook voor verbindingen tussen mensen. Daarom willen wij bereikbaarheid en doorstroming in Limburg maximaal faciliteren en onze infrastructuurvoorzieningen ook vanwege de veiligheid in optimale conditie houden.

Beleid

Het beleid voor het onderhouden van infrastructuur is opgenomen in diverse kaders. Binnen deze kaders draagt het cluster Wegbeheer zorg voor het beheer en onderhoud van de provinciale weginfrastructuur. De Provincie is eigenaar van deze infrastructuur, bestaande uit globaal 450 km weg (inclusief naastgelegen voorzieningen) en 700 km rijwielpad. Het cluster Wegbeheer is wettelijk verantwoordelijk voor het beheren en onderhouden hiervan. Dit gebeurt conform het op 14 februari 2020 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen. Net als voorgaande jaren is in 2020 het voorzieningenniveau van de provinciale wegen met kwaliteitsniveau 'BASIS' gehandhaafd. Met dit kwaliteitsniveau is een goed functionerend provinciaal (wegen)netwerk geborgd en is het risico op het ontstaan van achterstallig onderhoud beheerst. Op dit moment is er geen sprake van achterstallig onderhoud.

In het belang van provinciale programma's zijn in 2020 aanvullende beheerafspraken gemaakt voor de spoorverbinding Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij (ZLSM) (Begrotingsprogramma 3.1. Openbaar vervoer en railagenda, product 3.1.2. Railagenda).

Daarnaast zijn er noodzakelijke reconstructies van de provinciale infrastructuur voortgekomen uit provinciale programma's. Met de vaststelling van het Mobiliteitsplan in 2018 zijn de bestaande kaders (zoals de beleidsnota Regionaal Verbindend Wegen Net (RVWN), beleidsnota Verkeers- en Vervoersmanagement, etc.) daarbij niet meer als eigenstandige uitgangspunten gebruikt. Daarnaast is eind 2018 als verdere uitwerking van het Mobiliteitsplan een afwegingskader Mobiliteitsopgave en –ambitie vastgesteld.

Met het heroverwegingsbesluit van 14 februari 2020 is de programmering van de geplande rehabilitaties (reconstructieve projecten en vervangingen van assets) bepaald en ter vaststelling in 2020 voorgelegd. Deze integrale benadering werkt door in geplande rehabilitaties (reconstructieve projecten en vervangingen van assets) en is verder uitgewerkt in een Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg 2020-2024 (met een financiële doorkijk tot 2033).

Beheer en onderhoud van nieuwe infrastructuur

Realisatie van nieuwe infrastructuur is mede afhankelijk van procedures. De ingebruikname markeert het punt waarbij overdracht aan de wegbeheerder aan de orde is. De kosten voor het beheer en onderhoud worden op het moment van ingebruikname ten laste gebracht van de provinciale begroting.
In onderstaande tabel zijn projecten opgenomen, waarvan de voorbereiding is gestart.
Afhankelijk van de complexiteit van deze projecten vindt naar verwachting oplevering plaats in de periode van 2019-2023.

Tabel 3.1. Oplevering projecten

Project	Periode
1. N280 West - deelproject Weert Leudal	2024 - 2025
2. N280 West - deelproject Roermond	2019 - 2021
3. N270 - VIA Venray	2021 - 2022

Een aantal onderdelen van de provinciale (weg)infrastructuur zijn vanwege de functie in het totale infrastructuurnetwerk overgedragen aan andere partijen. De eventuele financiële gevolgen hiervan voor het beheer en onderhoud zijn separaat aan het college voorgelegd.

Financiële consequenties

Financiële consequenties van beheerplannen en de meerjarenraming 2020-2023 zijn vertaald in de begroting. Onderstaande tabellen (3.2 en 3.3) geven inzicht in de gerealiseerde exploitatiekosten en investeringen van het beheer- en onderhoud aan het provinciale wegennet 2020/ De financiële gevolgen van de investeringen komen terug in de exploitatie in de vorm van kapitaallasten (afschrijvingen).

Exploitatiebudget

Met de exploitatiebudgetten worden de jaarlijks terugkerende onderhoudsactiviteiten ten behoeve van dagelijks beheer, conserverend- en constructief onderhoud gedekt. De middelen worden ingezet om incidentele schade aan het wegennet te herstellen, zodat groot onderhoud niet vervroegd, maar op de geplande tijdstippen kan worden uitgevoerd. Ook worden de exploitatiebudgetten aangewend om het dagelijks beheer en periodiek terugkerende onderhoudsactiviteiten voor een veilig en effectief wegennet uit te voeren.
Op deze wijze wordt kapitaalsvernietiging van het provinciale wegennet voorkomen en wordt het vastgestelde kwaliteitsniveau ‘Basis’ van de wegen gewaarborgd. Onderstaande tabel geeft inzicht in het budget en de realisatie ervan in 2020

Tabel 3.2 Exploitatiebudget 2020 (bedragen € x 1.000)

Omschrijving	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Begroting na wijziging 2020	% Verschil 2020
Exploitatielasten *	17.444	17.422	17.595	1%

* Incl. steunpunten wegen.

Volgens bovenstaande tabel is er sprake van een onderuitputting van € 0,173 mln.

Investeringskredieten

Wegenprojecten: rehabilitaties en vervangingsinvesteringen worden in de regel gedekt door het door PS beschikbaar stellen van investeringskredieten. Onderstaande tabel geeft inzicht in de stand van zaken ultimo 2020.

Tabel 3.3: Overzicht vervangingsinvesteringen en rehabilitatie projecten 2020 (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Beschikbaar (restant) krediet	% Verschil 2020
Vervangingsinvesteringen	946	1.372	4.990	31%
Rehabilitatie projecten	6.944	6.723	66.349	3%

De verschillen in investeringskredieten (zie tabel 3.3) worden veroorzaakt door verschuivingen in de uitvoering. De investeringskredieten in de begroting 2020 en bijhorende meerjarenraming 2020 -2023 zijn gebaseerd op een vast bedrag dat jaarlijks geïndexeerd wordt en houden geen rekening met deze verschuivingen. De werkvoorraad 2020 was een cumulatie van projecten die in 2019 en 2020 in uitvoering zijn genomen. De projecten zijn gefinancierd uit reguliere wegensectormiddelen van 2020 maar ook uit voorliggende dienstjaren. Ook wordt de werkvoorraad naast deze reguliere wegensectormiddelen gefinancierd uit de Bereikbaarheidsmiddelen, en bijdragen van derden. Genoemde bruto bedragen in de tabel 3.4 hebben hierop betrekking.

Tabel 3.4 Overzicht rehabilitatieprojecten 2020 (bedragen x € 1.000)

Weg-nummer	Naam	Werkzaamheden	Bruto-bedrag
N270	Eindhoven - Well	VIA Venray	323
N271	Venlo – Nijmegen	Fietspaden Plasmolen Mook (MIP 2015)	226
N271	Venlo - Nijmegen	Ombouw Gennep	5.249
N271	Venlo – Nijmegen	Aansluiting Wezerweg, rotonde Well	116
N273	Ittervoort – Venlo	Kom Baarlo	91
N273	Ittervoort – Venlo	Vervangen kunstwerk K08 Neerbeek	93
N276	Brunssum – St. Joost	Heerlenerweg/Windraak	17
N278	Maastricht – Vaals	Vervangen kunstwerk Fommestraat	45

Weg-nummer	Naam	Werkzaamheden	Bruto-bedrag
N598	De Hut – De Plank	De Hut – De Plank – fietspad	264
N281	Heerlen - Kerkrade	Rehabilitatie 4-baans gedeelte gem. Heerlen (fundering en verharding, km 22- 32)	107
N293	Roermond - Posterholt	Kunstwerk Roerbrug	33
N294	Stein - Sittard	Rehabilitatie aanpassingen fietspad/busbaan	9
N595	Wittem - Valkenburg	Rehabilitatie Wittemerallee	110
-		Randweg Abdissenbosch	41
		TOTALEN	**6.724**

Reserves en voorzieningen

Gladheidsbestrijding:

Door de zachte winter 2019 - 2020 zijn de kosten van de gladheidsbestrijding € 0,20 mln. lager dan begroot. Voor de gelijkmatige belasting van de exploitatierekeningen met de kosten van de gladheidsbestrijding is de Egalisatiereserve Gladheidsbestrijding ingesteld (PS 28 mei 2004). Deze reserve wordt aangewend als dekking voor de overschrijding van de begrote kosten voor gladheidsbestrijding. Overschotten op het budget worden aan betreffende reserve toegevoegd.
De maximale toegestane hoogte van deze reserve bedraagt € 0,45 mln. Het saldo van de reserve bedroeg per 1-1-2020 € 0,31 mln. Een deel van het restant op het budget gladheidsbestrijding ad € 0,14 mln. wordt toegevoegd aan deze reserve, waarmee deze reserve de maximaal toegestane hoogte van € 0,45 mln. bedraagt.

5.3.2. Gebouwen

Inleiding

De Provincie Limburg heeft een aantal gebouwen in eigendom. Dit zijn het Gouvernement aan de Maas, drie steunpunten voor provinciale wegen (Hulsberg, Sittard en Nederweert), drie provinciale musea (Bonnefantenmuseum Maastricht, Limburgs Museum Venlo en het Museumplein Limburg Kerkrade), Kasteel Groot Buggenum te Grathem, de voormalige burgemeesterswoning te Venlo, Cargoloods Maastricht-Airport en het stationsgebouw met loods, werkplaats, watertoren en seinhuisjes van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij Simpelveld.
Kwalitatief goed onderhoud is belangrijk voor de representativiteit, maar ook voor de functionaliteit en dus ook voor de uitvoering van de provinciale programma's. Het doel is het waarborgen van het vastgestelde onderhoudsniveau (representativiteit en functionaliteit) van alle provinciale gebouwen.

Beleid

Voor alle gebouwen is een meerjarenonderhoudsplan (MJOP) opgesteld. Dit plan is de basis voor het vormen van een voorziening groot onderhoud inclusief de jaarlijkse dotaties. Het MJOP 2019-2034 is met Statenstuk G-19-031 op 13 december 2019 vastgesteld.

In het plan worden de beleidskaders op hoofdlijnen aangegeven:

- een eenduidige financiering voor het onderhoud van de provinciale gebouwen (duurzaam financieel beleid);
- formuleren van een meerjarige onderhoudsplanning met als doelstelling het waarborgen van de representativiteit en functionaliteit (onderhoudsniveau);
- opname van beschreven activiteiten in de planningscyclus;
- voldoen aan de verplichting tot het formuleren van een meerjarenonderhoudsplan door de accountant en het Ministerie van BZK middels het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) als toezichthouder. Met een zichtbare aansluiting tussen onderhoudsplannen en de financiële administratie en situatie.

Het plan wordt jaarlijks geactualiseerd en eenmaal in de vier jaar herzien op basis van een her-inspectie van alle (bouw)elementen. Deze herziene versie wordt ter vaststelling aan Provinciale Staten voorgelegd. Er is geen sprake van achterstallig onderhoud. Het groot onderhoud wordt waar mogelijk gelijktijdig en projectmatig uitgevoerd.

Eind 2020 is gestart met de verkoop van de voormalige burgemeesterswoning te Venlo. De overdacht naar de nieuwe eigenaar zal begin 2021 gaan plaatsvinden.

5.4. Financiering

Bij financiering gaat het om de vraag hoe de Provincie regelt dat ze tijdig kan beschikken over de benodigde liquide middelen, zodat ze te allen tijde in staat is om aan haar betalingsverplichtingen te voldoen. Dit kan door te lenen bij liquiditeitstekorten en te sparen en te beleggen bij liquiditeitsoverschotten. Met het inkomens- en rendementsmotief als uitgangspunt is in 2018 bereikt dat de uitgezette overtollige middelen een stabiele en evenwichtige verdeling van de jaarlijkse opbrengsten hebben opgeleverd, met gebruikmaking van een liquiditeitsprognose. De provinciale portefeuille moet adequaat worden beheerd om kosten en risico's te beperken. Dit vormt de eerste pijler van treasury: het beheer van 'tijdelijk overtollige middelen'.
De tweede pijler omvat de uitzettingen in het kader van de publieke taak: leningen en garantstellingen, waarbij het aanvraag- en beheerproces conform de provinciale kaders wordt ingevuld. Vanwege de ingezette offensieve investeringsstrategie is deze vorm van uitzettingen een steeds belangrijker onderdeel van treasury. De impact van deze strategie wordt eveneens in deze paragraaf belicht.

Deze paragraaf geeft inzicht in:
5.4.1. Algemene ontwikkelingen;
5.4.2. Uitzettingen van tijdelijk overtollige middelen;
5.4.3. Uitzettingen uit hoofde van de publieke taak;
5.4.4. Externe financiering;
5.4.5. Terugblik beleidsplan 2020.

5.4.1. Algemene ontwikkelingen

Interne ontwikkelingen
De provinciale obligatieportefeuille is deels bij OHV in beheer ondergebracht en deels in eigen beheer. Afgelopen jaar is € 263,7 mln. nominaal tussentijds verkocht uit de obligatieportefeuille vanwege de liquiditeitspositie. Daarnaast is € 45,45 mln. nominaal regulier afgelost aan obligaties. Vrijvallende middelen worden conform de Regelgeving Schatkistbankieren bij het Rijk gestald, totdat de middelen worden ingezet voor de publieke taak. Door het beschikbare vermogen te spreiden wordt voldaan aan de liquiditeitseis en wordt gestreefd naar een optimaal rendement.

Ultimo 2020 bedraagt het volume van de treasury portefeuille afgerond € 567,9 mln. (eind 2019 € 686 mln.), een afname van € 118 mln. Net als in voorgaande jaren is in 2020 de tendens voortgezet dat een deel van de obligatieportefeuille is ingezet voor revolverende inzet via instrumenten zoals verbonden partijen, financieringen en erfpachtconstructies.

Het gewogen gemiddeld rendement over 2020 bedraagt 3,95% waar in de begroting een gemiddeld rendement van 4,27% was geraamd. Dit rendement wordt berekend op basis van de ontvangen

couponopbrengsten ten opzichte van de nominale waarde en geeft daarmee na verloop van tijd een vertekend beeld. Vanwege Schatkistbankieren is herbeleggen van middelen niet langer mogelijk waardoor de huidige obligatieportefeuille in feite een sterfhuisconstructie is. De resterende obligatieleningen in portefeuille zijn obligaties met een relatief hoge couponrente. Het effectief rendement van de obligatieportefeuille ligt bij de huidige historisch lage marktrentes fors lager en bedraagt voor de portefeuille in beheer circa 0%. Het effectief rendement geeft het verwachte totale rendement weer als een obligatie tot einddatum wordt aangehouden.
In tabel 5.4.1 is het begrote en het gerealiseerd beleggingsvolume van de tijdelijk overtollige middelen weergegeven. Het begrote volume over 2020 betreft het *gemiddeld* vermogen, het gerealiseerd volume betreft de stand van het vermogen per ultimo 2020.

Tabel 5.4.1: Gemiddeld beleggingsvolume rekening 2020 (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2019	Begroting 2020	Realisatie 2020
Totaal volume	686.147	595.000	567.850

De doelstelling met betrekking tot het realiseren van stabiele jaarlijkse renteopbrengsten wordt enerzijds bereikt door het uitzetten van tijdelijk overtollige middelen. Anderzijds wordt vanuit de uitzettingen uit hoofde van de publieke taak rendement gegenereerd. De focus op het uitzetten van middelen vanuit de publieke taak is in 2020 gecontinueerd vanwege de ingezette offensieve investeringsstrategie. Dit beleid is vastgelegd in het Uitvoeringskader ‘Sturing in Samenwerking’. De Provincie richt haar beleid steeds meer op het gezamenlijk participeren met partners in projecten of initiatieven, in plaats van of naast subsidiëren. Eén van de instrumenten hierbij is het verstrekken van geldleningen of garanties, kortweg financieringen. Dit zorgt voor een transformatie van middelen in obligaties naar uitzettingen in het kader van de publieke taak. Randvoorwaarde bij de inzet van tijdelijk overtollige middelen is dat de (rente)opbrengsten meerjarig (minimaal) op een gelijk niveau blijven, rekening houdend met het vaak hogere risicoprofiel dat inherent is aan dergelijke uitzettingen.

Gezien de totale omvang van het beschikbaar vermogen eind 2020 zijn voldoende liquide middelen aanwezig voor de geraamde investeringen inclusief mutatie kasmiddelen (totaal € 337 mln.) tot en met 2023. Rekening houdend met deze uitgaven en met de aflossingen op verstrekte leningen in het kader van de publieke taak, resteert eind 2023 afgerond € 275 mln. in de obligatieportefeuille. De omvang van de portefeuille is daarmee afgenomen vergeleken met de prognose in de jaarcijfers 2019: *‘een verwachte omvang van de obligatieportefeuille eind 2023 van € 355 mln.’*. De impact van het collegeprogramma, inclusief de voortzetting van de offensieve investeringsstrategie van de overtollige liquide middelen, wordt daarmee duidelijk. Conform de voorgaande jaren wordt in de liquiditeitsprognose geen rekening gehouden met de reservering beleidsintensiveringen (€ 52,8 mln. in de periode 2021-2023). Zodra besluitvorming hierover door het college resp. Provinciale Staten is genomen, wordt dit in de liquiditeitsprognose verwerkt. Bij volledige inzet van de gereserveerde beleidsintensiveringsmiddelen resteert eind 2023 een obligatieportefeuille van circa € 220 mln.

In de provinciale begroting is geen renteomslag gebruikt bij het toerekenen van rente aan investeringen. De werkelijke renteomslag bedraagt 0%, de Provincie financiert vrijwel niet extern.

Externe ontwikkelingen
Sinds de invoering van de regeling Schatkistbankieren dient de Provincie haar (tijdelijk) overtollige middelen in rekening-courant of deposito's aan te houden bij het Rijk. De Provincie heeft voor de uitvoering hiervan een schatkistfaciliteit bij het Ministerie van Financiën tot haar beschikking. Reeds meerjarig belegde obligaties zijn echter vrijgesteld tot aan de datum van vrijval. De obligaties die vrijvallen mogen niet (meer) op de financiële markten worden herbelegd en dienen te worden aangehouden binnen de schatkistfaciliteit. Het rendement op de middelen binnen de schatkistfaciliteit is gelijkgesteld aan de (risicoloze) rentetarieven op Nederlandse staatsobligaties, doch minimaal 0%. Deze rentetarieven zijn momenteel significant lager dan de couponrente welke op de huidige obligaties in portefeuille wordt vergoed.

Als alternatief voor Schatkistbankieren past het binnen de wettelijke financieringskaders voor decentrale overheden om leningen aan andere decentrale overheden te verstrekken, mits er geen sprake is van een toezichtrelatie. Ook is het toegestaan om leningen aan derden in het kader van de publieke taak te verstrekken.

De renteopbrengsten zijn een belangrijk onderdeel van de algemene dekkingsmiddelen van de provinciale begroting. Het aandeel van de renteopbrengsten wordt de komende jaren lager gelet op de vrijval in de obligatieportefeuille in combinatie met de liquiditeitsprognose waaruit blijkt dat een deel van de tijdelijk overtollige middelen in de komende jaren zal worden benut voor de publieke taak. De provinciale begroting blijft gevoelig voor bewegingen in de rentemarkt. Een rentedaling van 0,25% betekent voor de meerjarenbegroting een inkomstenderving van afgerond € 2,8 mln. per jaar. Een rentestijging heeft uiteraard het omgekeerde tot gevolg. De resterende obligaties hebben een gemiddelde looptijd van 4 jaar en vallen in tranches vrij in de komende jaren.

In de (markt)rentevisie zoals opgenomen in de begroting 2020 werd ultimo 2020 een 3-maands Euribor van -/- 0,72% en een 10-jaars swaprente van -/- 0,2% verwacht. De gerealiseerde 3-maands Euribor is minder negatief (-/- 0,54%) dan in de markt werd verwacht, de gerealiseerde 10-jaars swaprente is met een stand van -/- 0,26% ultimo 2020 lager dan verwacht. De lage kapitaalmarktrente, van toepassing op nieuwe uitzettingen, beïnvloedt in geval van herbelegging de renteopbrengst van de obligatieportefeuille. Op basis van de actuele liquiditeitsprognose zal herbelegging in onderhandse leningen aan decentrale overheden buiten Provincie Limburg vanaf 2024 aan de orde kunnen zijn. Van deze uitzettingen is in 2020 geen gebruik gemaakt. Enerzijds was tot medio december 2020 de liquiditeitspositie te beperkt, anderzijds levert een onderhandse lening pas bij een looptijd vanaf 12 jaar een positief rendement op. Gelet op de beperkte verhandelbaarheid van onderhandse leningen dienen dit soort uitzettingen nauw te worden afgestemd op de meerjarige liquiditeitsprognose.
Als gevolg van Schatkistbankieren wordt de obligatieportefeuille steeds veiliger gelet op het debiteurenrisico. De overtollige middelen worden bij vrijval immers bij het Rijk of via onderhandse leningen bij gemeenten ondergebracht waardoor het debiteurenrisico nog maar een zeer beperkte rol speelt in de bestaande obligatieportefeuille. Dit geldt uiteraard niet indien beschikbare middelen worden aangewend voor uitzettingen in het kader van de publieke taak waar over het algemeen meer risico mee is gemoeid.

Uit de rentevisie van vermogensbeheerder OHV blijkt dat gezien de lage inflatie, de zorgen over het economisch herstel en het ruime monetaire beleid, dat de langetermijnrentes de komende periode laag

zullen blijven. Op langere termijn verwacht OHV meer zorgen over de inflatie en een stijging van de rentestanden. De Europese Centrale Bank (ECB) heeft onlangs besloten het obligatie opkoopprogramma uit te breiden met € 500 miljard en te verlengen tot ten minste maart 2022. Hoewel OHV de economie in de loop van 2021 ziet herstellen, zullen de onzekerheden omtrent dit verwachte herstel voorlopig aan de hoge kant blijven.

5.4.2. Uitzettingen van tijdelijk overtollige middelen

In het Treasurystatuut zijn de doelstellingen van het treasurybeleid opgenomen. Tevens is beschreven onder welke voorwaarden uitzettingen van tijdelijk overtollige middelen kunnen worden gedaan.

Samenstelling uitgezette middelen
Op basis van de actuele liquiditeitsprognose worden de tijdelijk overtollige middelen zodanig uitgezet dat er voldoende liquide middelen beschikbaar zijn ten behoeve van geplande uitgaven en investeringen. Anderzijds zorgen deze uitzettingen voor relatief stabiele renteopbrengsten. Naast de algemene doelstelling met betrekking tot een zo stabiel mogelijke jaarlijkse inkomstenbron als algemeen dekkingsmiddel voor de begroting is de liquiditeitseis een belangrijke factor in het treasurybeleid. De Provincie moet te allen tijde aan haar betalingsverplichtingen kunnen voldoen. De obligatieportefeuille is afgelopen jaar, net als voorgaande jaren, gedaald mede als gevolg van de (revolverende) inzet van middelen vanwege de offensieve investeringsstrategie, conform het uitvoeringskader Sturing in Samenwerking. In plaats van het beleggen van middelen binnen de kaders van de Wet fido (beleggingsfunctie) worden de middelen steeds meer revolverend ingezet voor de publieke taak. Voor de sturing en monitoring van de revolverende uitzettingen in het kader van de publieke taak is een financieel beheerapplicatie ingericht, op basis waarvan tevens de rapportages van de financieringsportefeuille worden opgesteld.

De samenstelling van de portefeuille tijdelijk overtollige middelen eind 2020 is in tabel 5.4.3 opgenomen. Het gemiddeld rendement in 2020 is inclusief de vrijval rentederving vanuit de daartoe gevormde reserves in de jaren 2017 tot en met 2020. In 2020 is vanwege twee tussentijdse verkopen van obligaties een boekwinst gerealiseerd van totaal € 54,48 mln., waarvan € 47,52 mln. is toegevoegd aan een reserve ter dekking van gederfde renteopbrengsten in de komende jaren. Het incidenteel resultaat in 2020 bedroeg € 6,96 mln. In 2020 is vanuit deze reserve (inclusief de in eerdere jaren gevormde reserves) in totaal € 6,22 mln. aan renteopbrengsten toe te rekenen. De boekwinst is behaald vanwege het feit dat de verkochte obligaties een hogere couponrente opleverden dan de marktrente ten tijde van de verkoop. De boekwinst is daarmee grotendeels een vergoeding voor de gederfde toekomstige renteopbrengsten.

Tabel 5.4.3: Uitzettingen (bedragen x € 1.000)

Uitgezette gelden	Bedrag	Gemiddeld rendement
Stand per 1 januari 2020	**686.738**	**4,14%**
Specificatie stand per 31 december 2019:		
		%-aandeel in portefeuille
1. Schatkistbankieren rekening courant	69.968	10,2 %
2. Obligatieportefeuille (vermogensbeheer)	422.770	61,6 %

Uitgezette gelden	Bedrag	Gemiddeld rendement
3. Onderhandse leningen decentrale overheden	194.000	28,2 %
		100,0%
nieuwe uitzettingen (+)	190.262	
vervallen uitzettingen (-/-)	309.150	
Stand per 31 december 2020	**567.850**	**3,95%**

Drempelbedrag

Op de verplichting voor decentrale overheden hun liquide middelen bij het Rijk te stallen geldt een uitzondering voor liquide middelen tot een bepaald bedrag: het drempelbedrag. Dit bedrag is afhankelijk van het begrotingstotaal en bedraagt voor de Provincie Limburg op basis van de begroting 2020 (ruim) € 4 mln. Het drempelbedrag is gebaseerd op een gemiddelde per kwartaal, waardoor incidentele uitschieters gedurende het kwartaal kunnen worden opgevangen. In de jaarstukken en kwartaalrapportages dient te worden aangegeven welk bedrag aan liquide middelen gemiddeld in een kwartaal op rekening-courant is gestald. De Provincie Limburg is in 2020 ruim onder het voor haar geldende drempelbedrag gebleven, zoals ook blijkt uit de volgende tabel (geen overschrijding).

Tabel 5.4.4: Drempelbedrag 2020 (bedragen x € 1 mln.)

Schatkistbankieren	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Op dagbasis buiten 's Rijks schatkist gehouden middelen	0,232	0,363	0,018	0,209
Drempelbedrag	3,918	3,918	3,918	3,918
Ruimte onder drempelbedrag	3,686	3,555	3,900	3,709

Rendement op tijdelijk overtollige middelen

In 2020 bedroeg het gemiddeld rendement op de provinciale beleggingen 3,95%. De gemiddelde renteopbrengst op de obligatie portefeuille (IRR) geplaatst bij beheerder OHV is 4,14% (exclusief rentederving verkochte obligaties in 2017 t/m 2020). Zoals eerder al vermeld, wordt het gemiddeld rendement berekend op basis van de ontvangen couponopbrengsten ten opzichte van de nominale waarde. Dit biedt vanwege de sterfhuisconstructie (herbelegging niet meer mogelijk vanwege verplicht Schatkistbankieren) geen goed vergelijkingsmateriaal met de marktrente. De resterende twee obligaties in portefeuille hebben een relatief hoge couponrente. Het effectief rendement van de obligatieportefeuille bedraagt vanwege de huidige lage marktrente circa 0%. Eind 2020 bedroeg de 10-jaars rente op een Nederlandse staatsobligatie -/- 0,48%.

Het rendement op de middelen van het Schatkistbankieren (SKB) is 0%. Het cashmanagement is erop gericht het gemiddeld bedrag gestald bij SKB rond € 50 mln. te houden. Het saldo bij SKB is eind 2020 ruim hoger dan het gemiddeld bedrag vanwege de tussentijdse verkoop medio december jl. Gelet op het feit dat pas bij looptijden langer dan 12 jaar een positief rendement te behalen is op onderhandse leningen (= alternatief voor SKB) worden de beschikbare middelen bij SKB vooralsnog niet herbelegd in onderhandse leningen.

Het gemiddeld rendement op de provinciale beleggingen is in 2020 licht gedaald in vergelijking met 2019 (4,14%). Dit wordt met name veroorzaakt doordat de middelen gestald bij SKB zijn toegenomen waarover

0% rente wordt vergoed. De renteopbrengst over de obligatieportefeuille blijft inclusief de vrijval uit reserve stabiel.
Behoudens het aanhouden van saldo op de rekening courant bij het Rijk zijn bij SKB geen middelen op deposito's gestald in 2020. Van het saldo dat bij Schatkistbankieren is gestald (totaal € 269,93 mln.) is € 9,7 mln. toe te rekenen aan het Nazorgfonds gesloten stortplaatsen Provincie Limburg.

Renteopbrengsten overtollige middelen en financieringen u/g
De begrote renteopbrengsten voor 2020 (Eindejaarsbijstelling 2020) bedroegen € 36,309 mln. (inclusief begrote kosten), bestaande uit renteopbrengsten op uitgezette middelen in het kader van de publieke taak en renteopbrengsten uit tijdelijk overtollige middelen (inclusief vrijval uit de in 2017 t/m 2020 gevormde reserves). De gerealiseerde renteopbrengsten bedragen € 36,45 mln., waarvan de verdeling in de volgende tabel is gespecificeerd.

Tabel 5.4.5: Begrote versus gerealiseerde renteopbrengst 2020 (bedragen x € 1.000)

Soort renteopbrengst	Begroting 2020	Realisatie 2020
Rente financieringen u/g	12.377	12.468
Renteopbrengst beleggingen	18.953	18.540
Vrijval reserve 2017-2021, jaar 2020	*629*	*629*
Vrijval reserve 2018-2022, jaar 2020	*1.795*	*1.795*
Vrijval reserve 2019-2023, jaar 2020	*2.450*	*2.450*
Vrijval reserve 2020-2029, jaar 2020	*931*	*1.344*
Kosten beleggingen	-/- 826	-/- 778
Totale renteopbrengst	**36.309**	**36.448**

Het voordelige verschil van € 0,14 mln. wordt veroorzaakt door enerzijds licht hoger gerealiseerde renteopbrengsten uit verstrekte financieringen u/g (uitgeleend geld) en anderzijds uit iets lagere kosten beleggen (inclusief beheerkosten Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVn) voor starters- en stimuleringsleningen) dan begroot.
De renteopbrengsten uit beleggingen zijn gelijk aan de begroting inclusief Eindejaarsbijstelling 2020.
De totale renteopbrengsten van de uitzettingen dalen de komende jaren vanwege vrijval van de resterende obligatieportefeuille naar Schatkistbankieren in combinatie met de lage marktrente. De doelstelling zoals opgenomen in het treasurystatuut om middels het uitzetten van tijdelijk overtollige middelen met een grote mate van zekerheid een vaste jaarlijkse inkomstenbron te realiseren, wordt hierdoor lastiger te bereiken. Het verstrekken van financieringen in het kader van de publieke taak zorgt voor een aanvullende renteopbrengst. De kaders met betrekking tot de uitzettingen uit hoofde van de publieke taak zijn in het Uitvoeringskader 'Sturing in Samenwerking' beschreven.

EMU-saldo
Het EMU-saldo is het jaarlijkse saldo van de lasten en baten op basis van reële transacties, ongeacht of het exploitatie- of investeringsuitgaven en -inkomsten betreft. Deze benadering is volledig afwijkend van de methodiek (conform BBV) op basis waarvan de provinciale begroting wordt opgesteld.

Na het Bestuurlijk Overleg Financiële verhoudingen van 23 mei 2018 jl. is de regeling *vaststelling gelijkwaardige inspanning decentrale overheden inzake het EMU-saldo* voor de jaren 2019 tot en met

2022 per 1 januari 2019 in werking getreden. De EMU-referentiewaarden voor decentrale overheden is -/- 0,4% van het bruto binnenlands product (BBP) per jaar voor de jaren 2019-2022.

In de septembercirculaire 2019 is de referentiewaarde voor Provincies (0,08% van BBP) voor 2020 vermeld. De vertaling hiervan levert voor de Provincie Limburg een referentiewaarde op van min € 51,11 mln.

Tabel 5.4.6: EMU-saldo

€ x 1 mln.

	Referentiewaarde 2020	Realisatie 2020[1]
EMU-saldo Provincie Limburg	-51,11	-27,26

Het werkelijke EMU-saldo over 2019 van Provincie Limburg is € 27,26 mln. negatief. Volledigheidshalve merken wij op dat aan overschrijding van de EMU referentiewaarde geen sanctie is verbonden.

5.4.3. Uitzettingen uit hoofde van de publieke taak

Kredietrisico's op verstrekte gelden
De Provincie richt haar beleid steeds meer op het gezamenlijk participeren met partners in projecten of initiatieven, in plaats van of naast subsidiëren. Eén van de instrumenten hierbij is het verstrekken van geldleningen of garanties, kortweg financieringen. Provinciale Staten hebben op 5 februari 2021 een geactualiseerd kader Sturing in Samenwerking 3.0 vastgesteld, zijnde het kader waaraan te verstrekken financieringen worden getoetst.
In dit onderdeel worden de verstrekte financieringen vermeld, waarbij onderscheid is gemaakt naar financieringen aan verbonden partijen, gewaarborgde geldleningen en financieringen aan derden, inclusief de mutaties in 2020.
Omwille van de leesbaarheid worden alleen de financieringen die nieuw of gewijzigd zijn in 2020 na iedere tabel toegelicht. Voor financieringen waarbij geen sprake is van een wijziging anders dan de regulier overeengekomen aflossing wordt verwezen naar de toelichting op de betreffende financiering in de eerdere jaarrekeningen en naar de halfjaarrapportage ‘uitzettingen publieke taak’ welke vertrouwelijk voor Provinciale Staten ter inzage wordt gelegd. Een samenvatting van de financieringsportefeuille is opgenomen in de reguliere treasury rapportage.

Financieringen aan verbonden partijen

Tabel 5.4.7: Financieringen aan verbonden partijen (bedragen x € 1.000)

Verbonden partij	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Schuld in € per 31-12-19	Schuld in € per 31-12-20	Mutatie 2020
AvationValley Commandiet BV	zonder	PS 13-2-2009	4.893	4.893	0
BNG 1e tranche	zonder	PS 9-10-15/ GS 1-9-15	50.000	50.000	0

[1] 1 Het EMU-saldo realisatie is berekend op basis van de Iv3-matrix jaar 2020 (cat. 1 t/m 5).

Verbonden partij	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Schuld in € per 31-12-19	Schuld in € per 31-12-20	Mutatie 2020
BNG 2e tranche	zonder	PS 7/8-7-16/ GS 21-6-16	50.000	50.000	0
B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo inzake RvA gebouw	Met	GS 29-8-2017	1.100	1.100	0
B.V. Campus Vastgoed GPV faciliteit 1 *)	Met	PS 4-10-19/ GS 27-8-19	0	4.500	4.500
B.V. Campus Vastgoed GPV faciliteit 2 *)	Met	PS 4-10-19/ GS 27-8-19	0	11.000	11.000
CHV B.V.	zonder	PS 31-10-14/ GS 9-6-15	2.720	2.630	-/- 90
Enexis Holding N.V. tranche A *) Enexis Holding N.V. tranche B *)	zonder	PS 29-6-20/ GS 12-5-20/ GS 17-11-20	0	80.639 2.798	80.639 2.798
GPV B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo (vast leningdeel)	met	PS 16-12-16/ GS 24-1-17	35.000	35.000	0
GPV B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo (var. leningdeel)	met	PS 16-12-16/ GS 24-1-17	500	0	-/- 500
Land Development AviationValley Maastricht C.V.	met	PS 12-10-12/ GS 10-2-15	9.716	9.279	-/- 437
Limburgse Herstruct.maatschappij Bedrijventerreinen (LHB) BV	zonder	GS 14-4-2009/ PS 29-5-2009	6.100	6.100	0
MAABI B.V.	met	PS 9-10-15/ GS 8-9-15 / GS 15-12-15	1.896	1.786	-/- 110
NWB 1e tranche	zonder	PS 6-2-15/ GS 16-12-14	50.000	50.000	0
NWB 2e tranche	zonder	PS 7/8-7-16/ GS 21-6-16	50.000	50.000	0
NV Waterleiding Maatschappij Limburg	zonder	GS 17-12-13/ PS 21-12-13	10.000	10.000	0
Provincie Limburg Commandiet BV/RvR Limburg beheer BV *)	zonder	PS 5-7-2002	4.760	4.785	25
RvR B.V. inzake regresvordering *)	zonder	GS 21-1-2020	0	4.000	4.000
Vordering op Enexis BV (bruglening)	zonder	PS 17-4-2009/ GS 12-5-2009	390	0	-/- 390
Totaal			**277.075**	**378.510**	**-101.439**

*) Nieuw in 2020 dan wel gewijzigd (anders dan reguliere aflossing) in 2020.

- B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo faciliteit 1 en 2

Faciliteit 1 met een looptijd van maximaal 30 jaar is verstrekt ten behoeve van de financiering van rendabele investeringen / herfinanciering ASN lening en organisatie en campusontwikkeling. Faciliteit 2 met een looptijd van maximaal 30 jaar is verstrekt ten behoeve van de organisatie en campusontwikkeling.
Beide leningen worden lineair afgelost, faciliteit 1 vanaf 2021, faciliteit 2 vanaf 2023. Voor beide leningen is hypothecaire zekerheid gesteld alsmede verpanding van roerende zaken c.q. zakelijke rechten (waaronder huurpenningen);

- Enexis Holding tranche A (juli 2020) en tranche B (november 2020)
  Ten behoeve van versterking van het eigen vermogen van Enexis vanwege investeringen in de energietransitie is een converteerbare hybride aandeelhouderslening verstrekt in twee tranches, naar rato van het aandelenbelang in Enexis. Beide tranches hebben een looptijd van 60 jaar maar kunnen, indien niet voordien geconverteerd naar aandelen, voor het eerst op 30 november 2030 worden afgelost. Voor deze leningen zijn geen zekerheden gesteld;
- RvR B.V. inzake regresvordering
  Begin 2020 is uit hoofde van de geldleningsovereenkomst tussen RvR en de Nederlandse Waterschapsbank (NWB), d.d. 14 december 2012, en de regresovereenkomst tussen RvR en Provincie Limburg, d.d. 12 december 2012, een regresvordering van de Provincie Limburg op deze entiteit ontstaan van € 4 miljoen in verband met de financiering van een liquiditeitstekort voor de aflossingsverplichting 2020 van RvR aan NWB. Deze lening wordt afgelost in 2023, een jaar nadat de laatste aflossing van RvR aan NWB is voldaan. Voor de lening zijn geen zekerheden gesteld;
- Provincie Limburg Commandiet B.V.
  De lening is in 2020 verhoogd vanwege financiering van voorziene kosten voor de instandhouding van de B.V. (accountantskosten, fiscal advies);
- Vordering op Enexis
  De restant lening is in 2020 afgelost. In 2020 zijn diverse Special Purpose Vehicles (SPV's), destijds opgericht om de verkooptransacties van Essent af te wikkelen, opgeheven omdat aan alle verplichtingen is voldaan. Hieronder viel ook de Vordering op Enexis B.V. De ontvangen liquidatieopbrengsten in 2020 waren ruim voldoende van omvang om de vordering op deze B.V. te innen.

Garantstellingen en gewaarborgde leningen

Tabel 5.4.8: Gewaarborgde geldleningen (bedragen x € 1.000)

Garantstellingen	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Garantstelling in € per 31-12-2019	Garantstelling in € per 31-12-2020	Mutatie 2020
Nationaal Groenfonds *)	Zonder		3.293	2.613	-/- 680
Ruimte voor Ruimte Limburg CV	Zonder	GS 27-11-12/ PS 12-10-12	12.000	8.000	-/- 4.000
Ruimte voor Ruimte Limburg CV inz rc *)	Zonder	GS 26-3-19/ PS 27-3-19	4.700	1.500	-/- 3.200
Mijnwater B.V./LEF *)	Zonder	GS 21-05-19/ PS 28-6-19	6.500	0	-/- 6.500
Totaal			26.493	12.113	-/- 14.380

*) Nieuw in 2020 dan wel gewijzigd in 2020 (anders dan reguliere aflossing)

- Nationaal Groenfonds
  Het Nationaal Groenfonds heeft ultimo 2020 een bedrag van € 35,3 mln. aan convenantsleningen uitstaan. De Provincie staat garant voor 7,4% van dit leningbedrag, zijnde € 2,613 mln. Dit is een uitvoeringsregeling van het Rijk, het risico dat de Provincie wordt aangesproken in het kader van deze garantstelling is daarmee nihil;
- Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. inz rc
  Provincie Limburg staat garant voor de CV inzake het rekening courant (rc) krediet zoals verstrekt door de Nederlandse Waterschapsbank aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. De garantstelling bedraagt maximaal € 7,5 mln. Op basis van benutting van de rekening courant faciliteit eind 2020 bedraagt de effectieve garantstelling € 1,5 mln.;
- Mijnwater B.V. /LEF (Limburgs Energie Fonds)
  Ten behoeve van het project Mijnwater heeft de Provincie een maximale garantstelling afgegeven aan LEF van € 22,5 mln. Met het AvA besluit tot fondsvergroting van LEF (PS juni 2020) en de inzet van € 24 mln. is deze garantstelling per ultimo 2020 niet langer effectief.

Geldleningen aan derden

Tabel 5.4.9: Geldleningen aan derden (bedragen x € 1.000)

Geldnemer/debiteur	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Financiering in € per 31-12-19	Financiering in € per 31-12-20	Mutatie 2020
ABrunCh B.V. (TLW)	met	GS 19-1-16	361	344	-/- 17
Block Materials *)	met	GS 30-6-20	0	138	+ 138
Californië Wijnen (Geothermie)	met	GS 4-1-11/ PS 10-2-11	1.439	1.439	0
Claassen Vastgoed B.V. (TLW)	met	GS 26-8-14	749	718	-/- 31
Coöperatie Gedeelde Weelde	2e pandrecht	GS 22-5-18	30	30	0

Geldnemer/debiteur	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Financiering in € per 31-12-19	Financiering in € per 31-12-20	Mutatie 2020
Coöperatie Natuurrijk Limburg	zonder	GS 23-6-15	942	842	-/- 100
Data Valley Groep B.V. *)	met	GS 3-3-20	0	250	250
Feisan Parkstad B.V. (TLW)	zonder	GS 22-12-16	50	0	-/- 50
Gebru B.V.	met	GS 18-12-18	2.500	2.500	0
Gerli Venlo B.V. (Cabooter)	met	GS 27-1-15	455	355	-/- 100
Medace B.V.	met (verpand.)	GS 30-4-19	503	537	34
Parvus Avez B.V.	met	GS 2-5-17	1659	1.407	-/- 252
Pilot 'Verantwoord verduurzamen m'lijk vastgoed *)	met (verpanding)	GS 17-12-19	0	32	32
Raywaver (Richochet B.V.)	zonder	GS 6-3-12	250	250	0
Renteloze studievoorschotten	zonder		5	5	0
SineMetU Vastgoed B.V.	met	GS 23-6-15	50	0	-/- 50
Startersleningen SVn *)	met	PS 29-9-17/ GS 28-7-15	46.223	51.723	5.500
Stichting Beringe Buiten *)	met (garant. gemeente)	GS 10-10-17	0	400	400
Stichting Happiness	met	GS 14-5-19	200	200	0
Stichting HAS	bestuurlijke garantie	GS 5-12-17	2.500	2.500	0
Stichting Ontwikkelingsmij Enci	zonder	1-3-11	250	250	0
Stichting kasteel Groot Buggenum	zonder	3-11-09	861	824	-/ -37
Stichting Passiespelen *)	zonder	GS 24-9-19	200	200	0
Stichting Plattelandshoés	met	GS 15-11-16	270	255	-/- 15
Stichting Woonzorg Elisabeth Stift	met	GS 1-3-16 / 22-5-18/ 22-10-19	397	420	23
Stichting ZLSM	zonder	GS 11-12-12/ GS 13-12-16	92	67	-/- 25
Stichting Zuyderland Medisch Centrum (Atrium)	zonder	PS 11-2-11/ GS 1-3-11	5.000	5.000	0
SVn stimuleringsleningen *)	zonder	PS 12-10-12/ 14-6-13/5-2-16	85.299	94.112	8.813
Toverland	zonder	PS 9-10-15/ GS 27-10-15	1.200	1.000	-/- 200
Toverland 2018	zonder	GS 22-8-17/ PS 29-9-17	2.000	1.772	-/- 228
ZON PTC	zonder	GS 26-7-16 PS 30-9-16	5.000	5.350	350

Geldnemer/debiteur	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Financiering in € per 31-12-19	Financiering in € per 31-12-20	Mutatie 2020
Totaal			**158.485**	**172.920**	**14.435**

) Nieuw in 2020 dan wel gewijzigd (verhoogd) in 2020 (anders dan reguliere aflossing)

In de jaarstukken 2019 bedroeg de totale stand ultimo 2019 € 168,6 mln. Deze stand is gecorrigeerd met betrekking tot SVn Duurzaamheidsleningen (-/- € 11,3 mln.) en kleinere bedragen bij de leningen verstrekt aan Medace en Stichting Woonzorg Elisabeth Stift vanwege rentebijschrijving conform leningsovereenkomst. In het totaal saldo ultimo 2019 waren daarnaast de verstrekte leningen uit Transitiefonds Limburgse Woningmarkt niet verwerkt (€ 1,16 mln.). Deze leningen waren in een aparte tabel opgenomen.

- Block Materials
  Deze lening is verstrekt om de uitbetaling van subsidies komende uit het NWB Interreg-project Digital DeConstruction te overbruggen. De lening heeft een looptijd van 3 jaar en wordt lineair afgelost. Ter meerdere zekerheid zijn alle inkomsten, waaronder de ontvangen subsidies, verpand aan de Provincie;
- Data Valley Groep B.V.
  De lening is verstrekt ten behoeve van de financiering van de realisatie van een datacenter. De lening heeft een looptijd van 2 jaar, aflossing geschiedt volledig twee jaar na verstrekkingsdatum. Ter meerdere zekerheid voor de Provincie is naast (tweede) pandrecht op het intellectuele eigendom tevens een concerngarantie voor de volledige leensom verkregen;
- Pilot ‘Verantwoord verduurzamen maatschappelijk vastgoed’
  Onder deze pilot zijn in 2020 drie leningen verstrekt aan de volgende sportaccommodaties: Football Club Hoensbroek, Hockey Club Nova en RKSV Groene Ster. De leningen worden lineair afgelost in vijf resp. tien jaar. Ter meerdere zekerheid voor de Provincie is pandrecht verstrekt;
- SineMetU Vastgoed B.V.
  De eind 2015 verstrekte 1e leningtranche is in 2020 afgewaardeerd vanwege discontinuïteit van de bedrijfsactiviteiten. De voorwaardelijk verleende en nog niet uitgeboekte 2e tranche van de lening ad € 395.000 wordt definitief niet uitgeboekt;
- Startersleningen Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVn)
  In 2020 zijn binnen het gevoteerde krediet door PS aanvullende tranches ad € 5,5 mln. beschikbaar gesteld aan SVn voor de verstrekking van startersleningen. De beheerkosten van SVn zijn tot en met 2019 in mindering gebracht op het uitstaand krediet. Vanaf het jaar 2020 worden de beheerkosten (2020 € 0,186 mln.) ten laste gebracht van de ontvangen rente op de startersleningen (2020: € 0,53 mln.);
- Stichting Beringe Buiten
  De lening is in tranches verstrekt in 2020 ten behoeve van het realiseren van een open beweeg- en ontmoetingscentrum Beringe Buiten te Beringe. De lening is volledig gegarandeerd door de gemeente Peel en Maas en heeft een looptijd tot en met 1 januari 2024;
- Stichting Passiespelen
  Middels een addendum op de leningsovereenkomst is de aflossing naar 2021 verschoven vanwege het feit dat de uitvoering van de Passiespelen is uitgesteld. De lening wordt in 2021 in vier gelijke

termijnen afgelost. De laatste termijn inclusief rente wordt medio 2021 afgelost. De rente welke verschuldigd was tot medio 2020 is voldaan;

- SVn stimuleringsleningen
  In 2020 zijn binnen het gevoteerde krediet aanvullende tranches ad € 20 mln. beschikbaar gesteld aan SVn voor verstrekking van stimuleringsleningen aan particulieren. In 2020 is € 14,15 mln. aan aflossingen ontvangen welke door SVn conform afspraak naar de Provincie zijn geboekt. De beheerkosten van SVn zijn, vergelijkbaar met de startersleningen, tot en met 2019 in mindering gebracht op het uitstaand krediet. Vanaf het jaar 2020 worden de beheerkosten (2020: € 0,47 mln.) ten laste gebracht van de (bruto) ontvangen rente op de stimuleringsleningen (2020: € 0,92 mln.).

Financieringen volledig voorzien
De leningen verstrekt aan Californië Wijnen (Geothermie) en Richochet B.V. (Raywaver) zijn reeds eerder volledig voorzien.

5.4.4. Externe financiering

In 2020 is sprake van een gemiddeld liquiditeitsoverschot van € 625 mln. Er was daardoor geen behoefte aan het aantrekken van externe financieringsmiddelen, behoudens de aangetrokken leningen in het kader van het financieringsarrangement met de Europese Investeringsbank (EIB) voor de Stimuleringsleningen Duurzaam Thuis (zie hierna onder ‘vaste schuld’).

Vlottende schuld
Een belangrijke doelstelling van de Wet financiering decentrale overheden (fido) is het vermijden van grote schommelingen in de rentelasten van openbare lichamen. Om een grens te stellen aan de korte financiering is de kasgeldlimiet bepalend. Als grondslag van de wettelijk toegestane omvang van de kasgeldlimiet geldt de omvang van de jaarbegroting per 1 januari voor het gehele begrotingsjaar. De toegestane omvang van de kasgeldlimiet (is plafond voor korte financiering < 1 jaar) wordt vastgesteld op het percentage dat bij ministeriële regeling wordt vastgesteld (in 2020: 7,0%). De toegestane omvang van de kasgeldlimiet wordt getoetst aan de werkelijke omvang van de kasgeldlimiet.
In 2020 heeft de Provincie Limburg in het voorjaar een kasgeldlening aangetrokken voor de duur van drie maanden vanwege een tijdelijk liquiditeitstekort. In onderstaande tabel is de beschikbare ruimte onder de kasgeldlimiet weergegeven: de Provincie Limburg had in 2020 gemiddeld een ruimte beschikbaar van € 147,9 mln. (gemiddelde ruimte berekend over de kwartalen). De kasgeldlimiet is daarmee niet overschreden.

Tabel 5.4.11: Toets kasgeldlimiet 2020, bedragen in € mln.

Toets kasgeldlimiet 2020	Q1 2020	Q2 2020	Q3 2020	Q4 2020
Omvang begroting 2020: 584,1 *(= grondslag)*				
Toegestane kasgeldlimiet in % van de grondslag	7%	7%	7%	7%
in bedrag (1)	40,89	40,89	40,89	40,89

Toets kasgeldlimiet 2020	Q1 2020	Q2 2020	Q3 2020	Q4 2020
Omvang vlottende schuld (2)	0,00	50,00	0,00	0,00
Omvang vlottende middelen (3)	94,63	139,16	82,08	162,02
Netto schuld (+) of overschot (-) (2-3 = 4)	- 94,63	- 89,16	- 82,08	- 162,02
Ruimte (+)/Overschrijding (-) (1-4)	**135,52**	**130,04**	**122,96**	**202,90**

Vaste schuld

Het renterisico op de vaste schuld wordt berekend door te bepalen welk deel van de portefeuille aan vaste schuld in enig jaar geherfinancierd moet worden via het aangaan van nieuwe leningen behorend tot de vaste schuld (herfinanciering) en voor welk deel van de vaste schuld de geldnemer een wijziging van de rente op basis van de leningsvoorwaarden niet kan beïnvloeden (renteherziening).
De rente op de per ultimo 2020 uitstaande leningen is voor alle leningen tot einddatum gefixeerd.
De renterisiconorm is 20% van de provinciale begroting met betrekking tot het betreffende jaar. Het renterisico op de vaste schuld mag de renterisiconorm niet overschrijden. Zoals uit onderstaande tabel blijkt, wordt de renterisiconorm in de komende jaren niet overschreden.

Tabel 5.4.12: Toets renterisiconorm, bedragen in € mln.

Stap	Renterisiconorm 2020	2020	2021	2022	2023	2024
(1)	Renteherzieningen	0	0	0	0	0
(2)	Aflossingen	3,29	3,96	3,96	3,96	3,96
(3)	Renterisiconorm (1+2)	3,29	3,96	3,96	3,96	3,96
(4)	Renterisiconorm = 20% van begroting 2020 = € 584,1 mln.), 2021-2024 op basis van Begroting 2021	116,82	110,08	102,96	94,88	91,26
(5a) = (4>3)	**Ruimte (+) onder renterisiconorm**	**113,53**	**106,12**	**99,0**	**90,92**	**87,3**

Leningenportefeuille

In 2004 heeft de Provincie de geldlening van de (voormalige) Stichting Symbiose overgenomen met betrekking tot het pand Mercator, welk pand in 2005 is verkocht. Vanwege de hoogte van het agio op deze lening is in 2005 niet tot vervroegde aflossing overgegaan. Indien de kapitaalmarktrente substantieel gaat stijgen, zal tot vervroegde aflossing worden overgegaan. Op deze lening wordt jaarlijks € 180.000 afgelost, de einddatum is 2027.
Daarnaast heeft de Provincie eind 2016 een geldlening van LIOF overgenomen ad € 15,88 mln. na instemming van Provinciale Staten d.d. 30 september 2016 met de overname van grondexploitatie industriepark Swentibold vanwege de beëindiging van de activiteiten van LIOF Bedrijventerreinen per 1 januari 2016. De afspraken hiertoe zijn in december 2016 vastgelegd in het addendum behorende bij de Samenwerkingsovereenkomst d.d. 12 oktober 2000, welk addendum is ondertekend in navolging van het collegebesluit d.d. 29 november 2016. In dit addendum is vastgelegd dat Ministerie van Economische Zaken de Provincie voor het gedeelte van de lening dat overeenkomt met het negatieve exploitatieresultaat bij afsluiting van het project kwijtschelding verleent tot een maximum van het leningbedrag. De looptijd van de lening is tot 31 december 2023 of zoveel eerder als de gronden volledig zijn uitgegeven. Over de lening is de Provincie geen rente verschuldigd aan EZ.

Tot slot is de Provincie drie leningen aangegaan met de Europese Investeringsbank (EIB) in het kader van de te verstrekken Stimuleringsleningen Duurzaam Thuis. De eerste lening ad € 10 mln. is in 2019 afgesloten tegen een rente van 0,08% (rentevast periode 5 jaar) en wordt lineair in vijf jaar afgelost. De tweede lening (afgesloten in 2019) bedraagt eveneens € 10 mln. tegen een rente van 0% met lineaire aflossing in 9 jaar. In 2020 heeft de Provincie de derde lening ad € 10 miljoen afgesloten tegen 0% rente, deze lening wordt in 15 jaar afgelost.

Tabel 5.4.13: Leningenportefeuille (bedragen x € mln.)

Instelling	Met/zonder zekerheid	Restant schuld per 31-12-20
Lening voormalige Stichting Symbiose	zonder	1.447
Lening EZ inzake industriepark Swentibold.	met	15.882
Leningen EIB inzake stimuleringsleningen	zonder	26.889
Totaal		**44.218**

5.4.5. Terugblik beleidsplan 2020

Het beleidsplan is grotendeels gerealiseerd.

Door middel van periodiek contact met financiële instellingen zijn onderstaande punten opgepakt:
- bespreken van financieringsaanvragen in relatie tot cofinanciering met externe financiers;
- onderhouden en intensiveren netwerk financiële instellingen en intermediairs (relatiebeheer);
- risicomonitoring obligaties in beheer en in eigen portefeuille.

Daarnaast zijn onderstaande punten uit het beleidsplan verder uitgewerkt:
- in het kader van optimalisatie van het beheer van revolverend instrumentarium zijn in het afgelopen jaar significante stappen gezet in de optimalisatie en standaardisatie van het financieringsproces;
- de financieringsaanvragen zijn getoetst aan de vigerende provinciale kaders ‘Sturing in Samenwerking’ en ingericht ten behoeve van adequate monitoring, waarbij financieringsconstructies zo optimaal mogelijk zijn ingericht en gecontroleerd op marktconforme aspecten;
- de meerjarige liquiditeitsprognose is verder geoptimaliseerd, waarin de meerjarige begroting alsmede de meerjarige investeringen zijn opgenomen.

Tot slot was de aanbesteding van het bewaarbedrijf (custodian) reeds eind 2019 afgerond en is de opdracht voor de komende jaren gegund aan Kasbank (opgegaan in Caceis). Overdracht van de obligatieportefeuille naar de nieuwe custodian (bewaarbedrijf) is in voorjaar 2020 afgerond en is probleemloos verlopen.

5.5. Bedrijfsvoering

Deze paragraaf geeft inzicht in de stand van zaken en de beleidsvoornemens inzake de bedrijfsvoering. Bedrijfsvoering is erop gericht de realisatie van de beleidsdoelstellingen, zoals opgenomen in het programmaplan te sturen, beheersen en ondersteunen. Het bevat onder meer zaken als personeelsbeleid, inhuur, informatie(voorziening), planning en control, communicatie, Social Return on Investment en de rapportage over de voortgang van de onderzoeken naar de doelmatigheid en doeltreffendheid (art. 217a Provinciewet).

Hieronder lichten we m.b.t. een aantal bedrijfsvoeringsonderdelen toe welke zaken in 2020 zijn ingezet en bereikt:

5.5.1. Personeel- en organisatieontwikkeling;
5.5.2. Sturing P-budget, inhuur en opdrachten;
5.5.3. Informatiemanagement;
5.5.4. Planning & Control;
5.5.5. Voortgang onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid (art. 217a);
5.5.6. Communicatie;
5.5.7. Facilitaire diensten;
5.5.8. Social Return on Investment (SROI);
5.5.9. Subsidies;
5.5.10. Gegevens beheer.

5.5.1. Personeel en Organisatieontwikkeling

Na de eind 2019 geïntroduceerde organisatievisie ‘Ambtelijk Vakmanschap voor Limburg’ is het strategisch HRM beleid herijkt. Dit heeft geleid tot vaststelling van het nieuwe HRM-beleidskader ‘Samen Sterk voor Limburg’ door de directie in juni 2020. Dit kader vormt de basis van het handelen voor de periode 2020-2023 als het gaat om personeel en organisatieontwikkeling. De organisatievisie, gericht op een flexibele, effectieve en kostenefficiënte organisatie is vertaald naar vijf HRM-prioriteiten, te weten:

- professionaliteit door vakmanschap;
- flexibeler inzet van talent;
- HRM in control;
- aantrekkelijk en inclusief werkgeverschap;
- verbindend en faciliterend leiderschap.

Deze strategische thema’s zijn vertaald naar beleid en activiteiten die de medewerkers en organisatie ondersteunen in hun ontwikkeling en groei, zodat zij een optimale bijdrage kunnen leveren aan de

maatschappelijke opgaven. Onderstaand een weergave van de belangrijkste ontwikkelingen en activiteiten die in 2020 hebben plaatsgevonden.

Coronacrisis

Een ontwikkeling die we in 2019 nog niet konden voorzien, maar wel een grote invloed had op ons beleid en op onze medewerkers betrof het coronavirus. Gedwongen thuiswerken met nieuwe vormen van communicatie en beperkte sociale interactie behoorden tot de nieuwe werkelijkheid en hebben een groot beroep gedaan op ieders verantwoordelijkheid, flexibiliteit en adaptief vermogen. De werkdruk als gevolg van de impact van het virus op vele beleidsvelden en de extra maatregelen in de bedrijfsvoering was groot. Dit bleek ook uit een in november gehouden enquête onder alle medewerkers. Ook voor managers betekende het op afstand sturen veelal een aanpassing van hun stijl van leidinggeven. Medewerkers hebben zich echter goed weten aan te passen aan de nieuwe situatie en waar nodig heeft de organisatie extra faciliteiten geboden om de inzetbaarheid van medewerkers te ondersteunen. Mede door dit aanpassingsvermogen heeft het coronavirus slechts beperkt invloed gehad op de koers zoals deze in de begroting 2020 is aangekondigd. De rode draad, het inzetten van ieders talent en verder ontwikkelen van het ambtelijk vakmanschap met behulp van werving en selectie, leerprogramma's etc. zijn onverminderd opgepakt en doorontwikkeld zoals onderstaand is te lezen.

Dynamiek op interne arbeidsmarkt

In 2020 zijn er 148 vacatures ontstaan. Dit is een stijging van 235% ten opzichte van 2019, vooral veroorzaakt door het groot aantal collega's dat met pensioen is gegaan. 84 (57%) van het aantal vacatures is ingevuld met interne kandidaten die hiermee een mooie stap hebben gezet en voor een nieuwe uitdaging staan. Voor 48 vacatures (32 %) zijn via externe werving nieuwe collega's aangetrokken. Voor een aantal vacatures was de procedure eind december nog niet afgerond. Behalve een relatief groot aantal vacatures, zien we ook verschuivingen in de benodigde kennis en vaardigheden van medewerkers. Ontwikkeling van medewerkers blijft dan ook onverminderd onze aandacht vragen (zie 'leren en ontwikkelen'), zowel om doorstroom te bevorderen als ook om het functioneren in de eigen functie op peil te houden. De toename van het aantal extern geplaatste vacatures heeft enerzijds te maken met het in toenemende mate in dienst nemen van specialistische functies, in tegenstelling tot inhuur van dergelijke functies. Anderzijds is de uitstroom (vanwege pensioen) in de organisatie dusdanig groot dat niet voor alle vacatures een interne kandidaat beschikbaar is. De inspanningen van de eind 2019 aangenomen recruiter op het gebied van gerichte werving (targetting) en online arbeidsmarktcommunicatie hebben ertoe geleid dat de externe geplaatste vacatures naar tevredenheid zijn ingevuld, ook voor moeilijk vervulbare vacatures, zoals planologen, financials, juristen privaatrecht.

Management Development

Binnen het management (clustermanagers en adjunct-clustermanagers) hebben een groot aantal wisselingen plaatsgevonden. Maar liefst 16 managementfuncties zijn, als gevolg van organisatieontwikkeltrajecten en uitstroom, opnieuw ingevuld. Vrijwel alle vrijgekomen posities zijn intern ingevuld met talentvolle en ambitieuze medewerkers. De meeste daarvan hebben het in de begroting 2020 genoemde Fast Forward Leadership (FFL) programma doorlopen dat hen heeft voorbereid op een sleutelpositie in onze organisatie. De grotendeels hernieuwde managementlaag staat voor de uitdaging invulling te geven aan de organisatievisie en te sturen op de daarin benoemde organisatiedoelstellingen.

Om hen verder te ondersteunen in hun ontwikkeling wordt er in 2021 een Management Development traject uitgewerkt waarmee we eind 2021 van start hopen te gaan.

Jonge aanwas via traineeship

Het traineeprogramma RichtingZuid bestaat inmiddels zes jaar. We beogen hiermee jong talent aan te boren en verder te ontwikkelen voor de Limburgse overheidssector en daarmee tevens een vernieuwingsimpuls te geven aan de deelnemende organisaties. In 2020 is een vijfde lichting uitgestroomd (19 trainees) en is de zevende lichting met 18 trainees van start gegaan. Partnerorganisaties blijven het belang van het programma voor hun organisatie zien. Op dit moment nemen de volgende partners deel: Politie Eenheid Limburg, WML, het Waterschapsbedrijf, gemeenten Sittard-Geleen, Heerlen, Brunssum, Landgraaf, Maastricht en Venlo en Venray. Ook het afgelopen jaar is RichtingZuid in haar missie geslaagd: van de 19 trainees die het programma hebben afgerond hebben er 18 een plek verworven bij een Limburgse overheidsinstelling, waarvan 13 bij de Provincie. Van deze 13 medewerkers zijn er vijf op een reguliere formatieplaats terecht gekomen en acht op een zogenaamde ‘springplankfunctie’ bij het cluster Projecten & Programma’s. Deze laatste hebben voor de duur van een jaar een opdracht bij één van de clusters binnen de organisatie. Zij krijgen de mogelijkheid zich verder te bekwamen in het programmatisch en projectmatig werken en te groeien in hun brede inzetbaarheid als publieke professional in de organisatie. Naast generieke profielen is er een zekere behoefte aan (nieuwe) specialistische kennis en specialisten (financials, datascientisten) waarneembaar. Vanaf 2021 zal de werving en het programma zich dan ook, behalve op generalisten op deze specifieke kennisprofielen richten.

Leren en ontwikkelen

‘Leren’ is één van de vijf kernwaarden van de organisatievisie. Het gaat daarbij om professionele en persoonlijke ontwikkeling die de medewerker versterkt in het uitoefenen van het vak van publieke professional: het ambtelijk vakmanschap. Hiervoor biedt de Provincie via de eigen Limburg Academie trainingen, al dan niet zelf ontwikkeld, en biedt het Loopbaan Matching Centrum loopbaanadvies en coaching gericht op een duurzame inzetbaarheid.

Ambtelijk Vakmanschap

In 2020 is de leerlijn Ambtelijk Vakmanschap volledig door eigen medewerkers ontwikkeld en uitgevoerd. Deze leerlijn bestaat uit negen modules, onder andere: overheid en democratie, Provincie als middenbestuur, provinciale middelen, bestuurlijk-ambtelijke samenwerking, maatschappelijke impact, slim werken, programmatisch en projectmatig werken en digitalisering. Deze modules zijn vanaf september 2020 aan een pilotgroep aangeboden en vanwege de coronamaatregelen, deels omgevormd tot een online variant. Desondanks heeft de pilotfase vertraging opgelopen. Na afronding van de pilot begin 2021 wordt gekeken naar openstelling van deze leerlijn voor een groter aantal medewerkers. De eerste reacties zijn positief.
Andere in 2020 uitgevoerde leer- en ontwikkeltrajecten zijn:

- Persoonlijk leiderschap voor de publieke professional (nieuw). Ook hier is flink geïmproviseerd om de trainingen passend binnen de coronamaatregelen plaats te laten vinden.
  30 deelnemers zijn in september met het traject gestart en zullen dit eind april afronden. In juni start naar verwachting een tweede groep medewerkers.

- Introductieprogramma voor nieuwe medewerkers: 87 medewerkers volgden dit programma dat verspreid is over vijf dagen. In de loop van het jaar is het programma volledig omgevormd tot een online variant. Dit programma heeft nog meer aan belang gewonnen nu het inwerken van nieuwe collega's grotendeels vanuit de eigen thuissituatie moest plaatsvinden en het lastig is de organisatie en collega's te leren kennen.
- Vanaf de eerste lockdown in maart 2020 is alle medewerkers een online leeraanbod gedaan. Dit aanbod bestond uit cursussen, webinars, podcasts etc., over onderwerpen variërend van efficiënt en gezond thuiswerken tot de omgevingswet. Er hebben 238 medewerkers gebruik van gemaakt in de periode maart-oktober; 400 cursussen zijn volledig afgerond en er zijn 81 opleidingscertificaten behaald.
- Verder: trainingen Bestuurlijk-Ambtelijk samenspel, het voeren van het Goede gesprek, teamsessies.

Leerplatform
In 2020 hebben de aanbesteding en implementatie van een online leerplatform plaatsgevonden. Dit leerplatform dat het eerste kwartaal van 2021 'live' gaat, stelt medewerkers in staat gericht te zoeken naar intern en extern leeraanbod, passend bij hun functie of geambieerde loopbaanpad. Het sluit aan op de gewenste eigen regie en verantwoordelijkheid van medewerkers voor hun professionele loopbaan. Voor de uitvoering van een training of opleiding heeft iedere medewerker de beschikking over een Persoonlijk Ontwikkel Budget (POB) van € 5.000 voor een periode van vijf jaar. Het leerplatform gaat de medewerker ontzorgen bij de administratieve afhandeling van dit POB.

Strategische capaciteitsplanning
In 2020 is een start gemaakt met het opstellen van clusterjaarplannen door de clustermanagers. Hierin zijn de opgaven per cluster vertaald naar de benodigde personele capaciteit (kwantitatief en kwalitatief). Door ook het potentieel en het voorziene verloop goed in beeld te hebben, kan tijdig worden gezorgd voor goede personele invulling op de verschillende opgaven, onder andere in de vorm van loopbaanontwikkeling, opleiding en kennisoverdracht, maar ook door werving van extern aan te trekken profielen. Deze werkwijze wordt breed gedragen door het management en wordt in 2021 doorgezet.

Verzuim
Onze verzuimaanpak zoals we die de laatste jaren hanteren, is gebaseerd op eigen regie en stelt het gedrag rondom ziekte centraal. We gaan uit van functionele mogelijkheden, van hetgeen de medewerker wel kan. Ook het gedachtengoed van Positieve Gezondheid krijgt in onze organisatie steeds meer aandacht, waarbij de nadruk ligt op de veerkracht, eigen regie en het aanpassingsvermogen van de mens en niet op de beperkingen of ziekte zelf. Vanuit deze gedachte is eind 2020 gestart met een herijking van het vitaliteitsbeleid en het vormgeven van een vitaliteitsprogramma. Beiden zijn in het eerste kwartaal van 2021 vastgesteld.

Verzuimcijfers
De aandacht op beïnvloedbaar gedrag bij ziekte heeft al enige jaren een positief effect op het verzuim. In 2020 lag het gemiddelde verzuimpercentage op 3,95%. Dit is ongeveer gelijk aan dat van 2018 (3,99%) en 2019 (4,06%). Het verzuimpercentage 2020 per maand laat een daling zien van 5,10% in januari naar 3,61% in december. De meldingsfrequentie laat sinds 2018 een dalende trend zien: van 0,9% naar 0,5%.

Een andere positieve ontwikkeling is een stijging van het 0-verzuim: van 49% in 2018 naar 64,52% in 2020. In hoeverre er een relatie ligt met de invloed van het thuiswerkbeleid vanwege corona is niet met zekerheid te zeggen. Het is denkbaar dat mensen zich minder snel ziek melden als ze vanuit huis kunnen werken. Dit is echter een aanname en wordt nog verder onderzocht. Het aantal stressgerelateerde begeleidingstrajecten door de interne coach laat een forse stijging zien van stressgerelateerde klachten. Ook de resultaten van het COVID-19 onderzoek wijzen op een hoge werkdruk. In 2021 wordt het verzuimbeleid geactualiseerd op basis van een nadere analyse van deze trends en wordt een plan van aanpak opgeleverd over het beheersbaar houden van de werkdruk.

Een inclusieve organisatie

In de Programmabegroting 2020 was reeds aangekondigd, dat we de beweging willen maken van participatie naar inclusie. Dit wil zeggen dat we ernaar streven als organisatie een afspiegeling te vormen van de samenleving. Niet alleen om als werkgever het goede voorbeeld te geven, maar vooral omdat we hierdoor als middenbestuur veel beter in staat zijn om haalbare oplossingen te ontwikkelen voor maatschappelijke uitdagingen met draagvlak vanuit de samenleving. Het uitvoeringsplan Diversiteit en Inclusie wordt in maart 2021 vastgesteld. Ondertussen hebben we gewerkt aan de volgende zaken:

- medewerkers die op detacheringsbasis werken vanuit de Participatiewet proberen we waar mogelijk (zonder nadelige gevolgen voor de medewerker) in vaste dienst te nemen. In 2020 is gestart met 5 medewerkers;
- werving en selectie van statushouders; vier statushouders zijn geworven en geselecteerd voor het starten van een schakeltraject in 2021. Middels dit schakeltraject worden zij klaargestoomd om in september in te stromen als trainee in het programma van RichtingZuid. Voor kandidaten die niet in aanmerking komen voor het traineeprogramma worden, waar mogelijk, andere kansen geboden om een start op de arbeidsmarkt mogelijk te maken;
- stimuleren van het gesprek over inclusie in de organisatie door o.a. een serie webinars over diversiteit en inclusie.

E-HRM

In 2020 is achter de schermen hard gewerkt aan de implementatie van een nieuw E-HRM systeem. Het systeem was dusdanig verouderd dat het niet meer de functionaliteiten en procesondersteuning bood die horen bij een eigentijdse organisatie. Bovendien werd het systeem ook niet meer door de leverancier doorontwikkeld. Begin 2020 is een Europees aanbestedingsprocedure doorlopen en is AFAS als leverancier geselecteerd. Een projectteam heeft ervoor gezorgd dat het systeem Insite op 6 januari 2021 in gebruik is genomen. Dit systeem biedt een bredere ondersteuning van alle HR-processen en vergroot de eigen regie van de medewerker. In eerste instantie zijn vergelijkbare functionaliteiten als het oude systeem geïmplementeerd. Deze worden echter in het voorjaar van 2021 uitgebreid met onder meer digitale ondersteuning van het werving en selectieproces en het digitale personeelsdossier. Een derde voorziene stap is uitbreiding met analysemogelijkheden om sturingsinformatie aan te kunnen reiken.

5.5.2. Sturing op P-budget, inhuur en opdrachten

Met de vaststelling van de informerende notitie inzake externe inhuur en opdrachtverstrekking (GS 30-10-2018) is besloten om de rapportage voor externe inhuur uit te breiden conform onderstaande tabel, zodat er integraal gerapporteerd wordt over de P-begroting, de inhuur en de opdrachten.

€ x 1.000

Naam	Totaal 2020
P-begroting totale loonsom	78.862
Ingeleend personeel (externe inhuur)	4.600
Overige goederen en diensten (opdrachten)	56.000

P-begroting totale loonsom

Om de doelstellingen van het collegeprogramma te kunnen realiseren worden, binnen de door Provinciale Staten gegeven financiële ruimte, middelen beschikbaar gesteld voor de inzet van personeel. Onderstaande tabel geeft inzicht in de totale loonsom van de Provincie.
De totaal gerealiseerde loonsom ad € 78,68 mln. bestaat uit € 77,78 mln. salarissen en sociale lasten en voor € 0,9 mln. uit kosten inhuur (excl. trainees en medewerkers participatiewet).

€ x 1.000

	Primitieve begroting 2020	Begrotings-wijzigingen	Begroting ná wijziging 2020	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie
Personeelskosten					
Personeelskosten begrotingsprogramma's	76.009	-379	75.630	73.525	2.105
GS	1.102		1.102	1.086	16
Griffie	1.058		1.058	1.029	29
PS	782	10	792	938	-146
Totaal actief	**78.951**	**-369**	**78.582**	**76.578**	**2.004**
Voormalig personeel/niet-actieven	445		445	438	7
Voormalig bestuur	375		375	395	-20
Totaal passief	**820**	**0**	**820**	**833**	**-13**
Totaal	**79.771**	**-369**	**79.402**	**77.411**	**1.991**
Doorberekende personeelskosten aan projecten infra	1.725		1.725	1.271	454
Totaal loonsom	**81.496**	**-369**	**81.127**	**78.682**	**2.445**

De personele kosten (exclusief de doorberekening aan infra projecten) laten een voordelig verschil zien van € 1,99 mln. Dit resultaat bestaat uit:

€ 2,10 mln. lagere personeelskosten begrotingsprogramma's door hoger gegenereerde inkomsten ad € 0,87 mln. uit doorbelastingen naar derden en kopen verlofdagen overeenkomstig de cao, € 0,18 mln. lagere kosten woon- werkverkeer, € 0,2 mln. lagere kosten levensfase-regeling en € 0,85 mln. vacatureruimte;

€ 0,03 mln. lagere kosten Griffie door vacatureruimte;

€ 0,02 mln. lagere kosten GS;

-€ 0,01 mln. hogere kosten voormalig personeel/bestuur;

-€ 0,15 mln. hogere kosten PS door wijziging rechtspositie. Deze hogere kosten worden opgevangen binnen het positieve resultaat van product 4.4.1. Provinciale Staten en Griffie.

Van de lagere personeelskosten begrotingsprogramma's ad € 2,1 mln. moet, conform afspraak met het GO, het restant levensfaseregeling ad € 0,2 mln. beschikbaar blijven voor de uitvoering van de regeling in de komende jaren. Derhalve wordt dit bedrag overgeheveld naar 2021.
Het restant ad € 1,9 mln. wordt overgeheveld naar 2021 voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie.
€ 0,8 mln. voor de doorontwikkeling van de clusters concern, strategie en communicatie.
€ 0,5 mln. voor het opstellen van inkoop en concernstandaarden "hoe werken wij" (verdere uitwerking toezegging 8783 PS) en € 0,6 mln. voor 2 extra trainees schakelprogramma RichtingZuid en de verwachte extra kosten inzake de parlementaire enquête.

Ingeleend personeel (externe inhuur)

Huidige kader voor inhuur
Zoals aangegeven in de informerende notitie inhuur en opdrachten (GS 30-11-2018) is de definitie van inhuur:
Het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van de Provincie als opdrachtgever door een private organisatie met winstoogmerk middels tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid waarop door of namens de opdrachtgever gestuurd wordt.
(ter vergelijking: **Uitbesteden** is het kopen van een resultaat of product).
Onder externe inhuur worden alleen die personen gecategoriseerd die onder aansturing van *een* medewerker van de Provincie Limburg werken. Opdrachten waarbij een vastomlijnd product wordt opgeleverd, valt niet onder de huidige rijks en provinciale definitie".
Bij de categorieën van inhuur die wij hanteren is aansluiting gezocht bij de Rijksdefinities en IPO richtlijnen[4]. Deze zijn:

- Inhuur, vervanging (bij ziekte, afwezigheid e.d.);
- Inhuur, kwantitatief (extra boven eigen formatie);
- Inhuur, kwalitatief eenmalig (extra kennis, niet huis gewenst);
- Inhuur, kwalitatief lerend (extra kennis, huis gewenst).

[4] Externe Inhuur is het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van een bij de rijksoverheid in dienst zijnde opdrachtgever, door een private organisatie met winstoogmerk, middels het tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid, waarop door de opdrachtgever mede wordt gestuurd.

Binnen deze categorieën is de WNT (Wet Normering Topinkomens) van toepassing.

Norm

Met motie 770 (Schaminée en Vaessen) hebben uw Staten ons College opgeroepen de kosten van tijdelijke inhuur omlaag te brengen tot maximaal 10% van het personeelsbudget binnen de provinciale organisatie. In de mededeling portefeuillehouder d.d. 11 oktober 2016 hebben wij aangegeven dat wij ons committeren aan het streven om de externe inhuur naar beneden bij te stellen. Wij hebben aangegeven daarbij 10% van het actuele personeelsbudget als streefnorm te hanteren, rekening houdend met het feit dat inhuur van externen veelal fors duurder is, te vertalen in een factor 1,6. Voor zover wij deze norm overschrijden zullen wij dat voor uw Staten tijdig toelichten en inzichtelijk maken conform de motie. In de HRM-brief d.d. 16 oktober 2018 is dit toegelicht.

Ontwikkelingen van de inhuur in de periode 2013-2020 ***€ x 1.000***

	2016	2017	2018	2019	2020
Totaal gerealiseerde inhuur (exclusief trainees)	11.200	12.000	13.000	10.900	4.600
Norm	12.500	12.600*	12.400*	12.800*	12.400*

* Norm gebaseerd op goedgekeurde personeelsbudget inclusief het budget voor investeringsprojecten

Externe inhuur per categorie ***€ x 1.000***

	2016	2017	2018	2019	2020
Realisatie totaal	11.200	12.000	13.000	10.900	4.600
Inhuur, vervanging (bij ziekte, afwezigheid, e.d.)	1.700	2.000	2.500	2.200	900
Inhuur, kwantitatief (extra boven eigen formatie)	7.100	7.800	8.100	6.600	3.000
Inhuur, kwalitatief eenmalig (extra kennis, niet huis gewenst)	1.300	1.200	1.700	1.400	500
Inhuur, kwalitatief lerend (extra kennis, huis gewenst)	1.100	1.000	700	700	200

De lasten van externe inhuur 2020 ad € 4,6 mln. zijn ver onder de gestelde norm van € 12,4 mln. gebleven en zijn meer dan gehalveerd ten opzichte van 2019. Deze lagere kosten zijn het gevolg van strakke sturing op de organisatie, inhuur en invulling van vacatures. Uitgangspunt is dat we bij structurele taken en werkzaamheden zorgen, dat we de daarvoor benodigde kennis, kunde en capaciteit ook structureel in eigen dienst hebben. Inhuur en opdrachtverlening vindt alleen plaats als dit slechts incidenteel of tijdelijk benodigd is.

Overige goederen en diensten (opdrachten)

Huidig kader voor opdrachten

Zoals blijkt uit de definitie van inhuur is er naast inhuur sprake van kosten bij opdrachtverstrekkingen.

Onderstaand de opdrachten 2020

				€ x 1.000
Naam	**Totaal exploitatie**	**Totaal balans-mutaties**	**Totaal 2020**	**Totaal 2019**
Overige goederen en diensten (opdrachten)	44.900	11.300	56.200	58.000

Wat betreft de sturing op opdrachtverleningen wordt momenteel gewerkt aan een Ontwikkelvisie Inkoopcentrum 2021. Dit mede naar aanleiding van de toezeggingen 8782 en 8783. In deze Ontwikkelvisie staat de vraag centraal hoe de rechtmatigheid, doelmatigheid en doeltreffendheid van het inkoopproces verder kan worden verbeterd. Zoals aangekondigd per brief aan Provinciale Staten (2020/39547) zal de Ontwikkelvisie begin 2021 worden opgeleverd.

5.5.3. Informatiemanagement

Strategisch Informatiebeleid en Projectenportfolio

Naast de reguliere beheertaken is in 2020 invulling gegeven aan een groot aantal projecten, die voortkomen uit het centraal gemanaged projectportfolio. Tegelijkertijd is het proces gestart om te komen tot een nieuw strategisch informatiebeleid van de Provincie Limburg (SIBL 2021-2024). Een 80% conceptversie van dit nieuwe strategische kader is in december 2020 sonderend aan PS aangeboden, waarbij behandeling door de Staten input levert voor de in 2021 door GS formeel vast te stellen definitieve versie.

Ook de Provincie Limburg werd in maart 2020 overvallen door de lockdown en het op grote schaal plotseling gedwongen thuiswerken van haar medewerkers. Dit heeft onder andere geleid tot het met prioriteit implementeren van nieuwe concernbrede videoconferencing voorzieningen, waarmee niet alleen de provinciale overlegstructuren, maar ook overleggen met externe partijen succesvol konden worden voortgezet.
Daarnaast is in 2020 de organisatiebrede uitrol van veranderproject Digitalisering Documentaire Informatievoorziening (DDI) voortgezet. Naast het uitrollen van SharePoint binnen enkele clusters zijn ook enkele nieuwe noodzakelijke functionaliteiten aan SharePoint toegevoegd en zijn afspraken gemaakt over de afronding van het project in 2021.
Door de invoering van de Omgevingswet wordt het wettelijke kader voor burgers, ondernemers en overheden inzichtelijker en worden ontwikkeling en beheer van de leefomgeving beter beheersbaar. De invoeringsdatum van deze nieuwe wet is in de loop van het jaar uitgesteld tot 1 januari 2022. Het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) ondersteunt zowel de informatie-uitwisseling met inwoners en bedrijven, alsmede de processen voor planvorming, vergunningverlening, toezicht en handhaving bij de overheid zelf. De invoering van het DSO heeft een forse impact op de processen en de bijbehorende informatievoorziening van de Provincie Limburg. 2020 was in dit kader een jaar van afronding van de inventarisatiefase en start van de implementatiefase, waarbij de nadruk gelegen heeft op het uitvoeren van de architectuurtoets, impactanalyse, pilots, simulaties en het opstellen van een implementatieplan. Dit met als doel om te voldoen aan de wettelijke verplichting om per 1 januari 2022 aan te sluiten op de

landelijke voorziening (DSO-LV) voor wat betreft het publiceren van de omgevingsverordening en -visie en het ontvangen van aanvragen van vergunningen en meldingen vanuit het omgevingsloket.
Ook is in 2020 gewerkt aan de implementatie van een nieuwe gemeenschappelijke informatievoorziening voor Vergunningen, Toezicht en Handhaving (Wabo+) in Limburg. Omdat eerder al gebleken was dat de geselecteerde oplossing nog niet op alle onderdelen gereed was en nog aanpassingen noodzakelijk waren, is door de leverancier gewerkt aan de verbetering van het product. Tegelijkertijd zijn de voorbereidingen voor de in 2021 verwachte implementaties verder gegaan. Het is de bedoeling dat alle partijen in de keten, RUD's, veiligheidsregio's, gemeenten en de Provincie Limburg met hetzelfde systeem gaan werken en daarmee voorbereid zijn op de Omgevingswet.
Het nieuwe subsidiezaaksysteem is begin mei 2020 live gegaan en gefaseerd verder geïmplementeerd, met als resultaat dat op 1 november 2020 alle subsidieregelingen in het nieuwe systeem waren ingevoerd. Met het nieuwe systeem wordt de subsidieaanvrager nog beter bediend middels een digitaal klantportaal. Doelstelling is dat de klant, op ieder moment van de dag, inzicht krijgt in de status van de aanvraag alsmede toegang heeft tot het klantdossier, waarin ook de door de klant te ondernemen acties zijn opgenomen.

Na afronding in mei 2020 van een Europese aanbesteding, is rond de zomer gestart met de implementatie van het nieuwe provinciale EHRM-systeem, ter vervanging van het provinciale personeelsregistratie- en salarissysteem. Dit project heeft eind december geleid tot een succesvolle implementatie. Zie ook paragraaf 5.2.1.

Als gevolg van wereldwijde beveiligingsproblemen heeft de Provincie Limburg in januari, mede op advies van het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC), besloten haar Citrix-omgeving gedurende een korte periode af te sluiten voor de buitenwereld en daarmee ook voor het thuisgebruik. Omdat dit gebeurde vóór de COVID-19 crisis, waren de gevolgen hiervan op de bedrijfsvoering beperkt. In maart hebben de provinciale medewerkers voor de derde keer deelgenomen aan een 'serious game' in het kader van het verder vergroten van de awareness van de medewerkers op het gebied van informatieveiligheid en privacy. Voorts is in 2020 een plan opgesteld voor de in 2021 geplande implementatie van de ISO27001, de internationale norm voor informatiebeveiliging.
Tenslotte is een nieuw werkplekconcept geïntroduceerd dat het tijd en plaats bewust werken ondersteunt en waarmee we voorbereid zijn op de toekomstige ontwikkelingen in de markt. In dit kader zijn in de tweede helft van het jaar alle provinciale werkplekken en smartphones vervangen.

5.5.4. Planning & Control

Evaluatie Planning- en Controlcyclus

Jaarlijks wordt de P&C-cyclus geëvalueerd en leidt dit tot adviezen aan Provinciale Staten. In 2020 heeft deze evaluatie wederom plaatsgevonden en zijn Provinciale Staten hierover geïnformeerd. Besloten is om de werkwijze zoals gehanteerd in 2020 te continueren. Dit betekent dat ook in 2021 de mogelijkheid is ingebouwd tot behandeling van de afwijkingenrapportages in de (extra) Statencommissies Financiën, Economie en Bestuur.

Kaders en spelregels

In 2020 heeft de uitvoering van ons financiële beleid wederom plaatsgevonden overeenkomstig de spelregels, zoals opgesteld in de Programmabegroting 2019 en 2020. Ultimo 2020 zijn de verordeningen 216, 217 en 217a geactualiseerd en opnieuw vastgesteld.

5.5.5. Voortgang onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid (art. 217a)

Conform de verordening onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid Provincie Limburg 2020 rapporteren Gedeputeerde Staten in de bedrijfsvoeringparagraaf van de jaarstukken over de voortgang van de onderzoeken naar de doelmatigheid en doeltreffendheid. (Artikel 217a Provinciewet)
Voor 2020 hebben Gedeputeerde Staten naar aanleiding van de gewijzigde motie 2528 van Andy Rossel c.s. besloten een onderzoek te doen naar de uitvoering van VTH-taken bij Brzo-/Rie-4-bedrijven door de Regionale Uitvoeringsdienst Zuid –Limburg.
Dit onderzoek is afgerond en 18 december 2020 gepubliceerd.

Voortgang eerdere onderzoeken:
1. Het onderzoek “Doelmatigheid proces grondtransacties” is afgerond en wordt in maart 2021 als bijlage bij de nota beheer grondbedrijf gepubliceerd.
2. Vanwege de gewijzigde wetgeving en de ontwikkelingen rondom de Omgevingswet, die naar verwachting in 2021 in werking zal treden, is het onderzoek effectiviteit van handhavingsinstrumenten getemporiseerd om daarin het nieuwe kader dat de invoering van de Omgevingswet biedt, mee te kunnen nemen.

3. De tussenresultaten van het onderzoek doelmatigheid inzet instrumenten op basis van Uitvoeringskader sturing in samenwerking zijn ingebracht in een intern onderzoek naar de beheerkosten van financiering en dienen mede als input voor de evaluatie van SIS 2.0. einde 2020. Deze evaluatie heeft inmiddels plaatsgevonden en geleid tot het concept SIS 3.0. Deze is vastgesteld door PS is vergadering van 5 februari 2021.

4. Het onderzoek “Doelmatigheid en doeltreffendheid provinciaal beleid om Europese subsidies binnen te halen”, zal naar verwachting 1e kwartaal 2021 zijn afgerond. Publicatie vindt dan in het 2e kwartaal 2021 plaats.

5.5.6. Communicatie

Het cluster Communicatie heeft in 2020 de tien thema’s uit het collegeprogramma 2019-2023 ondersteund. Met een structurele integrale aanpak en proactieve samenwerking met partijen binnen en buiten de ambtelijke organisatie is daar in nauwe samenspraak met het college van Gedeputeerde Staten invulling aan gegeven. Communicatie functioneert als een intern communicatie-‘adviesbureau’, dat een regierol in communicatievraagstukken op zich neemt. Communicatie heeft een continue taak en rol in het

adviseren en helpen van andere clusters, project- en programmamanagers bij het verder ontwikkelen van hun communicerend vermogen. Er is op een effectieve wijze ingespeeld op wat er in de Limburgse samenleving leeft. Storytelling, vertalingen naar social media en e-magazines, inzet van video, andere moderne communicatiemiddelen en het monitoren ervan zijn in toenemende mate succesvol ingezet.

De Provincie wil zichtbaar zijn voor en verantwoording afleggen aan de Limburgse samenleving.
De monitoring van de resultaten en effecten van onze (social) media inspanningen hebben we geprofessionaliseerd door zo gericht mogelijk haalbare doelen te stellen per thema/project en meetplannen hierop te baseren en uit te voeren. Daarmee willen we aan onze inwoners laten zien waar de Provincie aan werkt, waar de Provincie voor staat en met welke vragen je bij de Provincie terecht kunt. Daarbij ligt de prioriteit op de eigen communicatiekanalen, dit neemt echter niet weg dat er structureel een professionele en goede relatie wordt onderhouden met de (regionale, lokale, nationale en euregionale) media.

Toen in maart 2020 de COVID-19 crisis uitbrak is daar direct en effectief op ingespeeld. Op de website www.limburg.nl is prominent ingespeeld met de informatiepagina's 'corona in Limburg'. Vooral bedoeld om inwoners van Limburg, ondernemers, werknemers, cultuur- en sport instellingen, etc. te voorzien van actuele informatie. De insteek is om in begrijpelijke taal voor elke genoemde doelgroep gestructureerd de informatie aan te bieden. Bijvoorbeeld door zoveel mogelijk vragen te beantwoorden of de 'weg te wijzen' of aan te geven welke subsidiemogelijkheden beschikbaar zijn. Gouverneur Bovens is direct gestart met een voor de Provincie vernieuwend communicatie-instrument: de "Weblog en podcast Dichtbij'. Een succesvolle reeks die vanuit verschillende invalshoeken de coronacrisis belichtte en mensen een hart onder de riem stak. Wat de impact van corona op de Limburgse economie en werkgelegenheid was en is wordt gemonitord in een zogenoemde Impactmonitor. Een document dat periodiek wordt geactualiseerd. De interne organisatie is in de volle breedte vanaf het moment van de corona uitbraak uitvoerig geïnformeerd met wekelijkse nieuwsbrieven, webinars, videoberichten en mails.

Met de in januari 2020 vernieuwde organisatievisie en de daarin geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie is het belang van een strategisch intern communicatiebeleid verder toegenomen en ingevuld. Samen met onder andere de directie en HRM wordt hier door Communicatie actief invulling aan gegeven. Dit draagt bij aan het actualiseren en moderniseren van de ambtelijke organisatie.
De website www.Limburg.nl voldoet aan de web-richtlijnen voor overheidscommunicatie en is een toegankelijkheidsverklaring opgenomen over het 'Besluit digitale toegankelijkheid overheid'. Er is continue aandacht en zorg voor het op de juiste manier toepassen van de huisstijl, waarmee een consistent beeld van de Provincie Limburg wordt uitgedragen.

5.5.7. Facilitaire Diensten

Het cluster Facilitaire Dienstverlening organiseert en regisseert de interne facilitaire dienstverlening en de huisvesting. Het cluster heeft zich ontwikkeld tot een dynamische en strategische partner in facilitaire dienstverlening door op een klantgerichte, resultaatgerichte en flexibele manier te werken.
Taken worden uitgevoerd op onderstaande gebieden:

- Gebouwen;
- Servicedesk;
- Contractbeheer;
- Evenementenbureau;
- Grafisch Centrum;
- Hospitality.

Door het instellen van maatregelen en beperkingen naar aanleiding van het uitbreken van COVID-19 is vanaf 13 maart 2020 het Gouvernement voor een groot deel beperkt toegankelijk. Aanpassingen in gebruik van ruimten en instellen van regelgeving hebben ertoe geleid dat de ondersteuning van de primaire processen beperkt en aangepast beschikbaar is geweest en dat de kritieke, bestuurlijke en politieke processen gewaarborgd bleven.

Zestig procent van de facilitaire dienstverlening wordt uitbesteed, dertig procent gebeurt in eigen beheer en tien procent is regisseren en procesborging. De organisatiestructuur van het cluster is ´smal´ ingevuld, omdat op basis van regievoering wordt gewerkt.

In de vastgestelde klimaatakkoorden worden de ambities en de te nemen maatregelen aangegeven met betrekking tot de verdere verduurzaming van de provinciale gebouwen.
In deze collegeperiode is het ambitieniveau aangegeven en is een businesscase opgesteld voor de toepassing van PV-installaties op de gebouwde provinciale omgeving. De businesscase wordt in 2021 ter besluitvorming voorgelegd.
Geregeld vinden gesprekken plaats met aan de Provincie gelieerde instellingen met als doel te onderzoeken of en in hoeverre deze organisaties gebruik kunnen maken van onze kennis en ervaring op facilitair gebied. Concreet betekent dit dat er gezamenlijke contracten zijn afgesloten voor de levering van groen gas en elektriciteit en preventief onderhoud van gebouwgebonden installaties.

Het huidige dienstverleningsconcept en de samenwerkingsverbanden van de Servicedesk zijn in 2020 uitgebreid. De kanaalstrategie, die toegepast wordt om de klant te sturen om gebruik te maken van een bepaald kanaal om zijn product of dienst te kiezen, wordt verder geprofessionaliseerd.

Door de ontwikkelingen in de multimediatoepassingen neemt de vraag naar digitale producten toe. Het Grafisch Centrum, binnen de Front Office, vervult een scharnierfunctie richting het cluster Communicatie in verband met de revitalisering van de huisstijl.

Op de netwerkkalender 2020 zijn onder andere strategische netwerkevenementen opgenomen. Deze netwerkevenementen worden gecoördineerd en uitgevoerd door het Evenementenbureau in samenwerking met beleidsclusters. Belangrijk hierbij is dat de corporate identity wordt uitgedragen.
Het strategische evenementenbeleid is nog verder geoptimaliseerd. Door het instellen van maatregelen en beperkingen naar aanleiding van COVID-19 zijn sinds begin maart een groot deel van de evenementen gecanceld. Een aantal evenementen hebben in digitale vorm plaatsgevonden.

Op basis van circulaire economie en SROI zijn een aantal voorname meerjarige contracten afgesloten zoals afvalverwerking, papier inkoop en verwerking en schoonmaak.

5.5.8. Social Return on Investment

De Provincie voert een actief beleid op het gebied van Social Return On Investment (SROI). Door het opnemen van sociale voorwaarden, eisen en wensen in inkoop-, aanbestedingstrajecten aan leveranciers, bevordert de Provincie Limburg de arbeidsparticipatie.
In het in 2019 vastgestelde Inkoop- en aanbestedingsbeleid Provincie Limburg is aan toepassing van SROI bij provinciale aanbestedingen aandacht besteed.

"De ambitie ten aanzien van Social Return of Investment wordt als volgt ingevuld:

- *Opdrachten worden waar mogelijk zodanig geformuleerd dat deze een component "werk" bevatten ten behoeve van de arbeidsmarkt waarop SOCIAL RETURN het oog heeft (Social Return 2.0);*
- *Bij alle opdrachten wordt overwogen of een lager of hoger percentage dan 5% als eis reëel is;*
- *Als een eis niet reëel is, dan wordt overwogen om een wens te formulere;*
- *Goede invulling van eisen en wensen wordt gewaardeerd in een grotere kans op het verkrijgen van de opdracht.*

Een andere invulling aan het maatschappelijk thema 'mens' wordt gegeven middels het voorbehouden van bepaalde opdrachten aan sociale werkplaatsen en aan ondernemers die de maatschappelijke en professionele integratie van gehandicapten of kansarmen tot hoofddoel hebben. Dit zijn de PSO 30+ Abw gecertificeerde (of gelijkwaardige) ondernemingen."

In 2020 werd bij 14 aanbestedingen social return toegepast. Gemiddeld bedroeg het vastgestelde percentage 5% van de opdrachtsom.
Bij bepaalde opdrachten is er een wettelijke mogelijkheid om een hoog percentage social return uit te vragen. Artikel 2.82 van de Aanbestedingswet 2012 biedt aanbestedende diensten namelijk de mogelijkheid om de deelname aan aanbestedingsprocedures voor te behouden aan specifiek drie soorten inschrijvers:

- sociale werkplaatsen (SW-bedrijven);
- ondernemers die de maatschappelijke en professionele integratie van gehandicapten of kansarmen tot hoofddoel hebben (dat doel kan bijvoorbeeld uit de statuten blijken, maar ook uit de aard van hun activiteiten);
- programma's voor beschermde arbeid.

Bij alle drie geldt als voorwaarde dat minstens 30% van de werknemers gehandicapte of kansarme werknemers moeten zijn. Dit is bij SW-bedrijven het geval, en ook bij sommige sociaal ondernemers. De aanbesteding van schoonmaak is als een voorbehouden opdracht aanbesteed. De nieuwe opdrachtnemer Balanz Facilitair is een sociale werkplaats, welke in het kader van de opdracht minimaal voor 30% tot de doelgroep behorende werknemers inzet.

5.5.9. Subsidies

Ook voor wat betreft het cluster Subsidies was 2020 een bijzonder jaar. Veel projecten en jaarplannen van structurele subsidierelaties waarvoor subsidie was verleend konden vanwege de coronamaatregelen niet of slechts inhoudelijk gewijzigd dan wel met vertraging doorgaan. Soms waren wel kosten gemaakt, maar konden de door de subsidieaanvrager beoogde resultaten niet of slechts gedeeltelijk worden gerealiseerd. Dat gold met name voor evenementen en in aanzienlijk mindere mate voor fysieke projecten. Om hieraan tegemoet te komen zijn de zogenaamde ‘coulancemaatregelen’ door Gedeputeerde Staten vastgesteld en aan Provinciale Staten gecommuniceerd via de voortgangsbrieven. Om het proces van het indienen van door de coronacrisis gerelateerde verzoeken om projectduurverlengingen, inhoudelijke projectwijzigingen en/of begrotingswijzigingen te vereenvoudigen is, een praktisch digitaal formulier hiervoor op de website geplaatst.
Er zijn 192 van dergelijke meldingen ontvangen, welke op een enkele uitzondering na ook allemaal zijn afgehandeld.

Daarnaast heeft ook een groot aantal instellingen in het culturele domein, door tussenkomst van de Provincie, een compensatie ontvangen voor de geleden schade als gevolg van corona, uit de daarvoor door BZK beschikbaar gestelde middelen, maar ook uit eigen provinciale middelen.

In 2020 zijn 4.965 nieuwe aanvragen (waarvan 742 subsidieverzoeken en 4.223 aanvragen voor een duurzaamheidslening) door het cluster subsidies afgehandeld. Met name omdat in 2020 nog niet alle beleidskaders en de daaraan gekoppelde subsidieregelingen waren vastgesteld en uiteraard vanwege de coronapandemie is het aantal subsidieverzoeken achtergebleven ten opzichte van voorgaande jaren. 90% van de dossiers is binnen de wettelijke termijn afgehandeld. De gemiddelde doorlooptijd was 55 (kalender)dagen. De Provincie Limburg streeft naar een zo spoedig mogelijke afhandeling waarin de wettelijke termijn niet leidend is. Daarnaast zijn er 506 dossiers achteraf vastgesteld.

Halverwege 2020 is gestart met een opschoonactie van vaststellingsdossiers, waarvan de projectduur al langere tijd is verstreken. Doelstelling van deze actie betreft het in beeld brengen en opschonen/afhandelen van langer liggende oudere vaststellingsdossiers. Periodiek wordt hierover gerapporteerd in het Routine Overleg Subsidies. Daarnaast maakt het overzicht van de lopende oudere vaststellingen een vast onderdeel uit van de door GS vastgestelde (en aan PS aangeboden) halfjaarlijkse rapportage ‘Subsidies in cijfers’.

In 2020 heeft de verdere uitrol van de brede herijking van het subsidieproces plaatsgevonden. Het doel van de herijking is gericht op verdere vereenvoudiging en dus ook op vermindering van administratieve- en uitvoeringslasten, voor zowel de Provincie Limburg áls de (potentiële) subsidieaanvrager/ontvanger.

Het belangrijkste verbeterpunt voor burgers en organisaties is versimpelen, door begrijpelijke taal, duidelijke subsidieregelingen en eenvoudige procedures.

Dit heeft er onder andere toe geleid dat er nog maar één beleidsregel is met betrekking tot subsidies en dat de beleidsregels met betrekking tot reserves en voorzieningen zijn geschrapt. In ambtelijke en bestuurlijke overleggen is er wel versterkt aandacht voor de algemene vermogenspositie van structurele subsidierelaties met het oog op de continuïteit. Ook voor het expertenteam dat de zogenaamde risicodossiers monitort is hier een rol weggelegd.

Daarnaast is er kritisch gekeken naar de subsidieregelingen en daar waar mogelijk zijn deze vereenvoudigd. Veel nauwere samenwerking met beleidsclusters bij de voorbereiding van een nieuwe subsidieregeling is daarvoor cruciaal met ook veel aandacht voor de uitvoerbaarheid en helder en duidelijk taalgebruik. Ook de multidisciplinair samengestelde klankbordgroep, die met name tot taak heeft om mee te denken over het in te zetten instrumentarium (subsidies of wellicht beter leningen, participaties, opdrachten ed.) heeft hierin een rol.
Het aantal subsidieregelingen dat werkt met zogenaamde tenderprocedures is teruggebracht tenzij verplicht, zoals voor het Plattelands Ontwikkelings Programma 3 (POP3).
Alle uitgaande brieven/beschikkingen zijn opnieuw tegen het licht gehouden, waarbij de klant direct ziet wat van hem verwacht wordt, terwijl de meer juridische informatie naar een vaste bijlage is verplaatst.

Het nieuwe subsidiezaaksysteem is begin mei 2020 live gegaan en gefaseerd verder geïmplementeerd, met als resultaat dat op 1 november 2020 alle subsidieregelingen in het nieuwe systeem waren ingevoerd. Met het nieuwe systeem kan het cluster de subsidieaanvrager nog beter bedienen met een digitaal klantportaal. Doelstelling is dat de klant, op ieder moment van de dag, inzicht krijgt in de status van de aanvraag alsmede toegang heeft tot het klantdossier, waarin ook de door de klant te ondernemen acties zijn opgenomen. Het subsidieportaal is generiek van opzet, zodat het ook voor andere taakvelden van de Provincie gebruikt kan worden. Verder zal het systeem het algehele subsidieproces efficiënter maken, met name doordat digitaal ingediende aanvragen (ondertekend via E-herkenning (organisaties) of DigiD (natuurlijke personen)) direct in het systeem binnenkomen en uitgaande post eveneens digitaal kan worden aangeboden. Op dit moment is het analoog indienen van een subsidieaanvraag nog wel mogelijk evenals het analoog ontvangen van de brieven/correspondentie van de Provincie.
Verwacht mag worden dat de verdergaande digitalisering ertoe zal leiden dat met minder mensen hetzelfde of zelfs meer kan worden gedaan.

De stappen die zijn gezet om de administratieve en uitvoeringslasten te verminderen leken gedwarsboomd te worden door aangescherpte regelgeving door de commissie BBV betreffende de financiële spelregels inzake de “lastneming van verleende subsidies”. Zowel vanuit het cluster Financiën als vanuit het cluster Subsidies is erop ingezet de extra lasten tot een minimum te beperken. Deze acties lijken succesvol te zijn geweest. Een en ander zal in 2021 mede door besluitvorming via Provinciale Staten zijn beslag krijgen.

Alleen al de subsidiepagina op de provinciale website met de actuele subsidieregelingen is in 2020, 30.882 keer bezocht. Op de algemene subsidiepagina is een koppeling gemaakt naar de producten en diensten catalogus waar potentiële subsidieaanvragers gemakkelijk kunnen zoeken tussen alle producten en diensten van subsidies. Er kan ook nog worden gefilterd op doelgroep en thema.

Het voornemen om samen met de beleidsclusters meer naar buiten te treden, onder andere door het organiseren van informatiebijeenkomsten, is door de coronapandemie niet van de grond gekomen, maar blijft een belangrijk aandachtspunt.

Alle Provincies werken met ingang van 2018 met een centrale subsidieafdeling. Kennisdeling/afstemming met andere Provincies vindt tweejaarlijks plaats via de IPO-werkgroep Subsidies. Naast de afstemming met andere Provincies, zet het cluster Subsidies actief in op meer samenwerking met Limburgse gemeenten om daar waar mogelijk processen op elkaar af te stemmen en om ervaringen en knelpunten binnen het subsidieproces te bespreken. In dit verband kan vermeld worden dat er intensief contact (meerdere online en fysieke sessies) geweest is met de gemeente Maastricht, die bezig is een centrale subsidieafdeling in te richten. Kennisdeling op het gebied van procedures, systemen en de formatieve inrichting was daarbij leidend.
Op deze manier kan van elkaar geleerd worden. Dit alles vanuit het streven om ook onze aanvragers beter te bedienen.

5.5.10. Gegevensbeheer

De Provincie Limburg voert een privacybeleid waarin wordt uitgesproken dat een adequaat niveau van Privacy- en Informatiebeveiliging wordt nagestreefd waarbij, voor het reduceren van risico's, voortdurend afwegingen worden gemaakt om de juiste balans te vinden tussen relevante wetgeving, de taakstelling van de organisatie, een praktische manier van werken en de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen.

Per 1 juli 2020 is een nieuwe (interne) functionaris voor de gegevensbescherming (FG) aangewezen. De FG fungeert als interne privacy toezichthouder en rapporteert rechtstreeks aan de algemeen directeur over zijn werkzaamheden. Eind 2020 heeft deze functionaris zijn eerste halfjaarlijks verslag uitgebracht. Hierin wordt aangegeven welke stappen in 2020 gezet zijn en welke vervolgstappen gewenst zijn.

In 2020 zijn op het terrein van privacy onder andere de volgende stappen gezet:
1. Intensivering van de voorlichting en bewustwording op het gebied van privacy (onder andere via de 3e ronde 'Are you secure' en uitwerking van een module 'privacy' in het introductieprogramma).
2. Het verwerkingsregister (het register met alle verwerkingen van persoonsgegevens) is aangevuld en geactualiseerd.
3. In 2020 zijn meerdere DPIA's (het instrument om vooraf de privacyrisico's van een gegevensverwerking in kaart te brengen teneinde daarna maatregelen te kunnen nemen om de risico's te verkleinen) uitgevoerd waarmee de voornaamste privacyrisico's zijn geduid. Bijvoorbeeld in het kader van de aanbesteding van een nieuw E-HRM systeem en het proces van burgemeestersbenoemingen.
4. Actualisatie van een aantal interne privacy protocollen, waaronder het datalekkenprotocol, het DPIA-protocol en het protocol dienstauto's.

5.6. Verbonden partijen

Deze paragraaf geeft inzicht in diverse aspecten van de verbonden partijen. Bij de uitwerking van deze paragraaf is enerzijds rekening gehouden met het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en anderzijds met de informatie die voor de gebruikers van deze jaarrekening het meest relevant is.

1. Belangrijkste ontwikkelingen in het boekjaar

In het lopende boekjaar, 2020, is in totaal voor € 22,9 mln. geïnvesteerd in de Provinciale deelnemingen. De investering valt uiteen in € 4,4 mln. in Provinciale fondsen, € 14,9 mln. in de Brightlands Campussen en € 3,6 mln. in de luchthaven. Daarnaast zijn per einde boekjaar 2020 drie Verbonden Partijen beëindigd, namelijk: Vordering op Enexis B.V., Verkoop Vennootschap B.V. en Cross Border Leases (CBL) Vennootschap B.V. Deze vennootschappen waren met specifieke doelen opgericht om de verkoop van Essent af te wikkelen. De doelstellingen zijn bereikt en de vennootschappen zijn in 2020 opgeheven.

Relevante ontwikkelingen hebben plaatsgevonden bij onderstaande deelnemingen:

- Enexis: Ten behoeve van haar bijdrage van in de energietransitie (o.a. versterking van de netten), dient Enexis de komende jaren fors te investeren. Hiervoor heeft Enexis (mede) een beroep gedaan op de aandeelhouders. In 2020 hebben de aandeelhouders voor € 500 mln. aan leningen verstrekt ter versterking van het eigen vermogen van de vennootschap. Winsten staan als gevolg van dalende rentes steeds meer onder druk. Na fiscale correctie komt de winst in 2020 uit op € 150 mln. Uitgaande van een 50% uitkering als dividend ontvangt de Provincie € 12,1 mln. dividend in 2021. Dit bedrag is ook in de provinciale begroting 2021 geraamd. Er heeft tot maart 2021 geen negatieve bijstelling van de creditrating plaatsgevonden. Enexis verwacht overigens dat dit wel kan gebeuren in 2022, maar ziet voldoende mogelijkheden om dit risico te mitigeren.
- Brightlands Chemelot Campus: In 2020 is het besluit genomen om de Chemelot campus te laten uitbreiden aan de noordzijde, de zogenaamde GREX Noord. De grondexploitatie zal worden uitgevoerd binnen CRF B.V., waarvoor het resterende budget van CRF BV ad € 13,32 mln. is gealloceerd. Ontwikkeling van het vastgoed zal worden uitgevoerd door Chemelot Campus Vastgoed CV, waarbij de directie van de campus de mogelijkheden van toekomstige externe financiering momenteel onderzoekt.
- Chemelot Scientific Participations (CSP): De subsidie van € 9 mln. voor het programma Brightsite verloopt conform het amendement 68 via CSP B.V.. Brightsite is erop gericht om aan de hand van zes programmalijnen de processen op Chemelot te verduurzamen.
- Brightlands Smart Service Campus Heerlen: Door de coronacrisis heeft de campus geen fysieke bijeenkomsten kunnen organiseren. Verder zijn de effecten van corona beperkt. In 2020 is een nieuwe CEO aangetreden, en wordt aansluiting gezocht met de AI (artificial intelligence) Hub, hetgeen serieuze toekomstige mogelijkheden biedt.

- Brightlands Campus Greenport Venlo: Doorontwikkeling van het strategisch plan heeft plaatsgevonden en er is nieuwbouw gerealiseerd in de vorm van het Brighthouse en Brightworks. Binnen het ontwikkelbedrijf zijn weinig grondverkopen gerealiseerd, maar wel veel verkoopovereenkomsten gesloten waardoor het resultaat door zal schuiven naar 2021. In maart 2020 is een bijzonder project opgeleverd, namelijk de spooraanpassingen voor de railterminal. De begroting 2021 en meerjarenraming 2022-2025 laat een negatiever resultaat zien dan verwacht bij aanvang in 2017. Zichtbaar wordt dat er t/m 2025 een additionele kapitaalbehoefte is. Dit wordt o.a. veroorzaakt door effecten van de corona crisis, hogere onderhoudskosten aan de gebouwen en een aanpassing van de tarieven van de servicekosten. Samen met de gemeente Venlo zal de Provincie zich moeten beraden op welke wijze zij invulling gaan geven aan de financieringsbehoefte op korte- en lange termijn.
- LIOF: In 2020 heeft LIOF zich ingezet om de economische effecten van de coronacrisis te bestrijden door het uitvoeren van de Corona Overbrugging Leningen (COL). Door de getroffen corona maatregelen zijn acties met betrekking tot het versterken van de Euregio niet goed uitgevoerd kunnen worden, zo zijn evenementen gedigitaliseerd of geannuleerd. Tevens is er sprake van een verlies van € 5 mln. door waardeverlies van de financiële activa, echter is er geen sprake van afwaardering op de provinciale balans omdat LIOF over de afgelopen jaren winst heeft gemaakt.
- MKBLF: 2020 betrof het laatste jaar voor het fonds in acquisitiefase. Het fonds is uitgeput en bevindt zich vanaf 2021 in een beheerfase.
- LBDF: 2020 betrof het laatste jaar in acquisitiefase. De verschillende fondsen zijn uitgeput en bevinden zich vanaf 2021 in een beheerfase.
- Limburgs Energiefonds (LEF): In juni 2020 heeft Provinciale Staten besloten over de fondsuitbreiding naar een fondsomvang van € 268 mln., inclusief financiering door de Europese Investeringsbank. Definitieve goedkeuring van de EIB voor de eerste €54 mln. is reeds verkregen op 16 december 2020. Middels deze uitbreiding kan LEF haar taak als energiefonds continueren. Daarnaast is de transactie tussen Mijnwater (voorheen 100% eigendom van het LEF) en Enpuls, dochter van Enexis, eind 2020 afgerond (met als effectieve datum 1 juli 2020). Als resultaat van deze transactie is Mijnwater gesplitst in Mijnwater Warmte Infra B.V. en Mijnwater Energy B.V.. LEF blijft na deze splitsing eigenaar van het exploitatiebedrijf en daarmee de energiecentrales, bronnen en het inpandig netwerk.
- Ruimte voor Ruimte (RvR): Naar verwachting van de directie Ruimte voor Ruimte zal de GREX voor 2020 sluiten op € 3,8 mln. negatief (ultimo 2019 op € 8,7 mln. negatief). De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen. In 2020 heeft de Provincie Limburg in het kader van de garantstelling jegens de NWB de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Recent heeft RvR aangegeven deze vervroegd af te kunnen lossen.

2. Visie en beleidsvoornemen deelnemingen

Het aangaan van een deelneming, alsmede het behouden daarvan dient voort te vloeien uit tenminste de navolgende drie uitgangspunten:

- er is sprake van een strategisch Provinciaal belang;
- een permanente rol en betrokkenheid wordt wenselijk of noodzakelijk geacht;

- de Provincie wil actief kunnen sturen.

De aansluiting bij deze principes verschilt per deelneming en wordt toegelicht in de factsheets per verbonden partij. Alle overwegingen ten aanzien van het aangaan en beheer van verbonden partijen zijn opgenomen in hoofdstuk 5 van Sturing in Samenwerking 3.0.

3. Interpretatie

Voor de interpretatie van deze paragraaf zijn de volgende zaken van belang: de opgenomen subsidie betreft enkel de structurele subsidies dan wel subsidie bij oprichting. Volledigheid van de financiële gegevens is afhankelijk van het moment van vaststelling van de jaarrekening van de externe partij. Het belang zoals vermeld in het organogram is het belang van de bovenliggende entiteit. Dochtervennootschappen worden enkel separaat opgenomen als deze niet worden meegeconsolideerd in de directe deelneming van de Provincie. Uitzondering hierop zijn de beide dochtervennootschappen van Chemelot Participaties BV (6. Chemelot Campus BV en 7. Chemelot Research Facilities BV). De kredieten van Provinciale Staten zijn namelijk verstrekt aan deze vennootschappen, welke vennootschappen op een later moment dochtervennootschap van Chemelot Participaties BV zijn geworden. De boekwaarde zoals vermeld in de Factsheet betreft de boekwaarde per 31 december 2020 (voor afwaarderingen). De grafiek provinciale investeringen in de Factsheet geeft de bruto investering (voor afwaardering) weer voor het betreffende boekjaar.

4. Regeling grote projecten

Diverse verbonden partijen vallen onder de Regeling Grote Projecten. Conform deze Regeling worden periodiek gedetailleerde voortgangsrapportages opgesteld en met uw Staten gedeeld. In deze voortgangsrapportage wordt onder meer gerapporteerd over doelbereik, GS/PS-besluiten, financiën en risico’s.

5. Verloopoverzicht boekwaarde per Verbonden partij

	Verbonden Partij	31-12-2019	Mutatie boekjaar	31-12-2020*	
1	Enexis Holding N.V.	€ 6.202.544	€ -	€ 6.202.544	Essent
2	CSV Amsterdam B.V.	€ 3.220	€ -	€ 3.220	
3	Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.	€ 1	€ -	€ 1	
4	Chemelot Campus Vastgoed C.V.	€ 60.995.266	€ 1.000.000	€ 61.995.266	Brightlands
5	Chemelot Participaties B.V.	€ 25.194.800	€ 2.000.000	€ 27.194.800	
6	Chemelot Campus B.V.	€ -	€ -	€ -	
7	Chemelot Research Facilities B.V.	€ -	€ -	€ -	
8	Chemelot Scientific Participations B.V.	€ 1	€ 6.865.000	€ 6.865.001	
9	Enabling Technologies B.V.	€ 2.325.000	€ -	€ 2.325.000	
10	Brightlands Maastricht Health Campus B.V.	€ 2.263.717	€ 1.044.833	€ 3.308.550	
11	Campus Heerlen Huisvesting B.V.	€ -	€ -	€ -	
12	Campus Heerlen Management Development B.V.	€ -	€ 300.000	€ 300.000	
13	Greenport Venlo Campus Vastgoed B.V.	€ 12.350.307	€ 3.414.720	€ 15.765.027	
14	Greenport Venlo Campus Vastgoed C.V.	€ 8.096.693	€ -	€ 8.096.693	
15	Greenport Venlo Ontwikkelbedrijf B.V.	€ 27.200.000	€ -	€ 27.200.000	
16	Brightlands Campus Greenport Venlo B.V.	€ -	€ 290.000	€ 290.000	
17	N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht	€ 16.072.048	€ 3.631.100	€ 19.703.148	MAA
18	N.V. Aangewezen Luchtvaartterrein Maastricht-Aachen Airport	€ 1	€ -	€ 1	
19	Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	€ 1.668.000	€ -	€ 1.668.000	
20	Land Development AviationValley Maastricht C.V.	€ -	€ -	€ -	
21	Land Development AviationValley Maastricht N.V.	€ 18.000	€ -	€ 18.000	
22	N.V. Industriebank LIOF	€ 42.877.738	€ -	€ 42.877.738	Fondsen
23	MKB-Leningenfonds (MKB-L) B.V.	€ 15.154.058	€ 668.554	€ 15.822.612	
24	Limburg Business Development Fonds (LBDF) B.V.	€ 12.483.943	€ 1.984.260	€ 14.468.203	
25	Chemelot Ventures B.V.	€ 5.089.964	€ 1.450.533	€ 6.540.497	
26	Brightlands Agrofood Ventures B.V.	€ 410.599	€ 346.603	€ 757.202	
27	Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.	€ 52.671.651	€ -	€ 52.671.651	
28	Provincie Limburg Commandiet B.V.	€ -	€ -	€ -	RvR
29	RvR Limburg Beheer B.V.	€ -	€ -	€ -	
30	RvR Limburg C.V.	€ -	€ -	€ -	
31	BNG Bank N.V.	€ 22.689	€ -	€ 22.689	Overig
32	Nederlandse Waterschapsbank N.V.	€ 3.063	€ -	€ 3.063	
33	N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg	€ 132.458	€ -	€ 132.458	
34	Limburgse Herstructureringsmaatschappij voor Bedrijven terreinen B.V.	€ 66.000	€ -	€ 66.000	
35	IBA Parkstad B.V.	€ -	€ -	€ -	
36	Stichting Euregio Maas-Rijn	€ -	€ -	€ -	
37	Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking				
38	RUD Zuid-Limburg	€ -	€ -	€ -	
39	RUD Limburg-Noord	€ -	€ -	€ -	
40	Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg	€ -	€ -	€ -	
41	Het Interprovinciaal Overleg	€ -	€ -	€ -	
42	Zuidelijke Rekenkamer	€ -	€ -	€ -	
	Totaal	**€ 291.301.760**	**€ 22.995.603**	**€ 314.297.364**	

Chemelot | MHSSC | GPV

**Voor afwaardering*

1. Enexis Holding N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 6.202.544
Belang provincie:	16,12%
Zeggenschap provincie:	16,12%
Betrokkenen:	6 Provincies en > 100 gemeenten

Doelstelling

Enexis is een netwerkbedrijf in Noord-, Oost- en Zuid-Nederland. Voor 2,8 miljoen huishoudens en bedrijven verzorgt Enexis de distributie van energie. De netbeheerderstaak is een publiek belang, wettelijk geregeld met toezicht vanuit de Autoriteit Consument en Markt (ACM). Enexis beheert, onderhoudt en vernieuwt het energienetwerk waarover de leverancier electriciteit en/of gas bij de consument of bij het bedrijf brengt en ophaalt.

Provinciale investeringen (€ 000.)

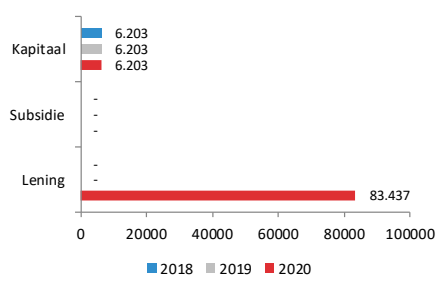

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

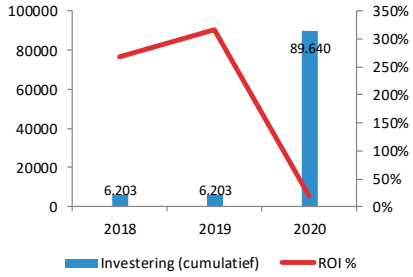

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	83.437
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	6.203	6.203	6.203
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	745
Ontvangen dividend in periode € 000.	16.692	19.683	16.920
ROI %	269%	317%	20%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	7.715.000	8.258.000	8.751.000
Eigen vermogen	4.024.000	4.112.000	4.116.000
Vreemd vermogen	3.691.000	4.146.000	4.635.000

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.445.000	1.491.000	1.516.000
Bedrijfsresultaat (EBIT)	404.000	353.000	242.000
Netto Resultaat	319.000	210.000	108.000

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	4,1%	2,5%	1,2%
Solvabiliteit (EV/TV)	52,2%	49,8%	47,0%
Dividend Provincie (€ 000.)	16.692	19.683	16.920

Publiek belang

Het publiek belang van deelname is gelegen in het waarborgen van een excellent netbeheer: een betrouwbare, duurzame en publieksgerichte energievoorziening in haar verzorgingsgebied, waaronder Limburg. De tweede pijler van het Strategisch plan betreft Enexis haar rol in de energietransitie: het versnellen van de energietransitie door samen met lokale partners Nederlandse klimaatdoelen te realiseren alsmede innovatieve, schaalbare oplossingen om te energietransitie te versnellen. Voor deze laatste opgave komt er de komende 10 jaren een enorme extra investeringsopgave op Enexis af, waarvoor Enexis in 2020 bij haar aandeelhouders een lening van € 500 mln. heeft opgehaald.

Visie en beleidsvoornemen

Ons College heeft uw Staten op 27 juli 2015 haar visie en beleidsvoornemens omtrent deze deelneming kenbaar gemaakt, bestaande uit 4 kernelementen: a. Ondersteuning van het Strategisch Plan van Enexis met de kernwaarden: betrouwbaarheid, betaalbaarheid , klantgerichtheid en duurzaamheid. b. De Provincie hecht veel belang aan een goed functionerend netwerk. Via het aandeelhouderschap zet de Provincie ook in op de ontwikkeling van smart grids zodat duurzame energietoepassingen verbonden kunnen worden. Energie-investeringen versterken op die manier ook de economische ontwikkeling. c. We hechten belang aan een stabiel en voorspelbaar jaarlijks dividend. De Provincie koestert haar aandelenbelang maar zal niet overgaan tot een significante uitbreiding.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De strategie van Enexis bestaat uit 2 pijlers: excellent netbeheer en versnellen van de energietransitie. In 2020 slaagde Enexis erin om haar netbeheer op het vereiste niveau te houden, waarvoor in 2020 € 657 miljoen werd geinvesteerd. De energietransitie vergt dat de netten verzwaard worden, waarbij de netbeheerders tegen capaciteitsproblemen aanlopen. Voor deze opgave moet Enexis de komende (10) jaren fors investeren, waarbij Enexis een beroep heeft gedaan op de aandeelhouders. In 2020 hebben aandeelhouders leningen verstrekt aan Enexis, dit ter versterking van het eigen vermogen, van in totaal € 500 mln. De nettowinst 2020 kwam uit op € 108 mln. De genormaliseerde winst bedraagt € 150 mln, waarvan € 75 mln. als dividend zal worden uitgekeerd. Provincie Limburgt ontvangt hiervan 16,12% (€ 12,1 mln). Dit is volledig in lijn met de geraamde dividenden in de provinciale begroting.

Provinciaal Risico

Het risico bestaat dat de boekwaarde á € 6,2 mln. moet worden afgewaardeerd. Momenteel achten wij de kans dat dit risico materialiseert zeer klein. De dividendverwachtingen komen steeds meer onder druk te staan door de zeer lage rentestanden (WACC). Met ingang van de nieuwe reguleringsperiode (2022) geldt een veel lagere, in de tarieven op te nemen, WACC en zal de verwachte nettowinst structureel met circa € 50 mln. per jaar afnemen. Met deze neerwaartse ontwikkeling heeft de Provincie in haar MJR rekening gehouden.

2. CSV Amsterdam B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 3.220
Belang provincie:	16,12%
Zeggenschap provincie:	16,12%
Betrokkenen:	6 Provincies en > 100 gemeenten

Doelstelling

CSV Amsterdam B.V. is betrokken bij de verkoop van Attero Holding N.V. door de voormalige publieke aandeelhouders aan Waterland. De verkopers hebben hun resterende rechten en verplichtingen (waaronder het beheer van de escrow) overgedragen aan deze vennootschap.

Provinciale investeringen (€ 000.)

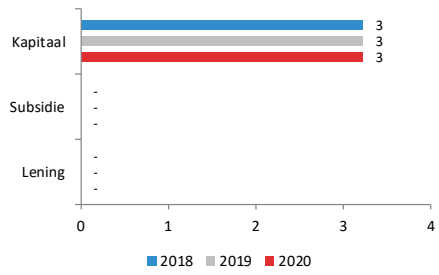

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

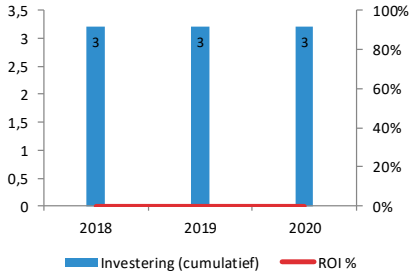

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3	3	3
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	791	535	420
Eigen vermogen	746	452	393
Vreemd vermogen	45	84	27

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	363
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(123)	(294)	174
Netto Resultaat	(124)	(294)	172

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-15,6%	-54,9%	41,0%
Solvabiliteit (EV/TV)	94,3%	84,4%	93,5%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Deze deelneming wordt tijdelijk aangehouden om de verkoop van Attero aan Waterland af te wikkelen. CSV Amsterdam B.V. crëeert de noodzakelijke randvoorwaarden voor maximalisatie van de verkoopopbrengst van Attero een optimale risicoafdekking voor de publieke aandeelhouders.

Visie en beleidsvoornemen

Deze deelneming wordt tijdelijk aangehouden om (in eerste instantie) de verkoop van Essent aan RWE af te wikkelen alsmede, in een later stadium, ook de verkoop van Attero aan Waterland. Eventuele claims kunnen door Waterland worden ingediend. Na afwikkeling van deze eventuele claims van Waterland zal de escrow-rekening worden opgeheven en het restant op deze rekening kunnen worden uitgekeerd aan de aandeelhouders naar rato van het aandelenbelang. Dit is in 2020 ook gebeurd.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2020 is de escrow (verkoop Attero) afgewikkeld en deze afrekening heeft geleid tot een vrijval van bijna de gehele escrow van € 8 mln. Provincie Limburg heeft hiervan € 1,3 mln. ontvangen.
Op 4 maart 2021 is bekend geworden dat de escrowbeheerder (notaris Pels Rijcken) onrechtmatig gebruik heeft gemaakt van de ecrow rekening. Hierdoor wordt een bedrag ad € 55.000 aan rente op de rekening gemist, waarvan aandeel Provincie Limburg € 9.000 (16,12%). Uw Staten zijn hierover op 5 maart 2021 direct door de portfeuillehouder geinformeerd. Ten tijde van het opstellen van deze paragraaf is geen nieuwe informatie beschikbaar.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt een gering risico (een deel van) de boekwaarde ad € 3.220 te moeten afwaarderen. Uit de liquidatie van de BV komen naar verwachting voldoende middelen beschikbaar ter dekking van de boekwaarde.

3. Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1
Belang provincie:	16,12%
Zeggenschap provincie:	16,12%
Betrokkenen:	6 Provincies en > 100 gemeenten

Doelstelling

PBE B.V. heeft op 30 september 2011 de aandelen ERH en daarmee indirect het 50% belang in EPZ (kerncentrale Borssele) geleverd aan RWE. Daarmee is een einde gekomen aan de primaire opdracht van PBE, zijnde het behartigen van het 50%-belang in EPZ. PBE zal als tijdelijke vennootschap de resterende rechten en verplichtingen afwikkelen, in het bijzonder die rechten en verplichtingen die voortvloeien uit het Convenant en aanvullend Convenant dat is overeengekomen met de Staat.

Provinciale investeringen (€ 000.)

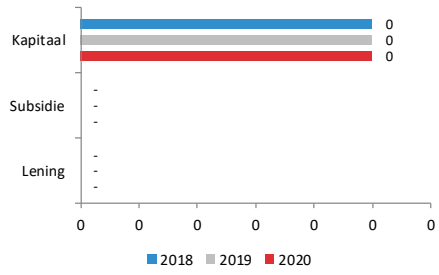

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

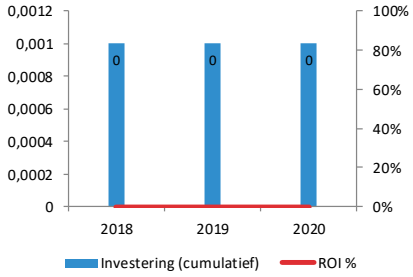

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	0	0	0
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	1.628	2.045	1.589
Eigen vermogen	1.605	1.590	1.569
Vreemd vermogen	24	455	20

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(15)	(15)	(18)
Netto Resultaat	(15)	(15)	(20)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,9%	-0,8%	-1,3%
Solvabiliteit (EV/TV)	98,6%	77,7%	98,8%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De deelneming wordt aangehouden om aan formele rechten en verplichtingen jegens de Staat, vastgelegd in een Convenant, te voldoen.

Visie en beleidsvoornemen

Het aandeelhouderschap wordt aangehouden omdat PBE, als gevolg van gemaakte afspraken met de Staat en vastgelegd in een Convenant, rechten en verplichtingen heeft voor een periode van 8 jaren na ondertekening van de EPZ SPA (30 september 2011). PBE is sinds eind 2011 slechts een praktisch lege B.V. om een aantal zaken af te wikkelen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het bestuur van de vennootschap is een proces gestart om het Convenant met de Staat te beëindigen en de vennootschap op te heffen. Er zijn verder geen aandachtspunten en ontwikkelingen te melden.

Provinciaal Risico

De Provincie loopt geen risico, omdat de boekwaarde in een eerdere fase al is afgeboekt naar € 1.

Brightlands Chemelot Campus

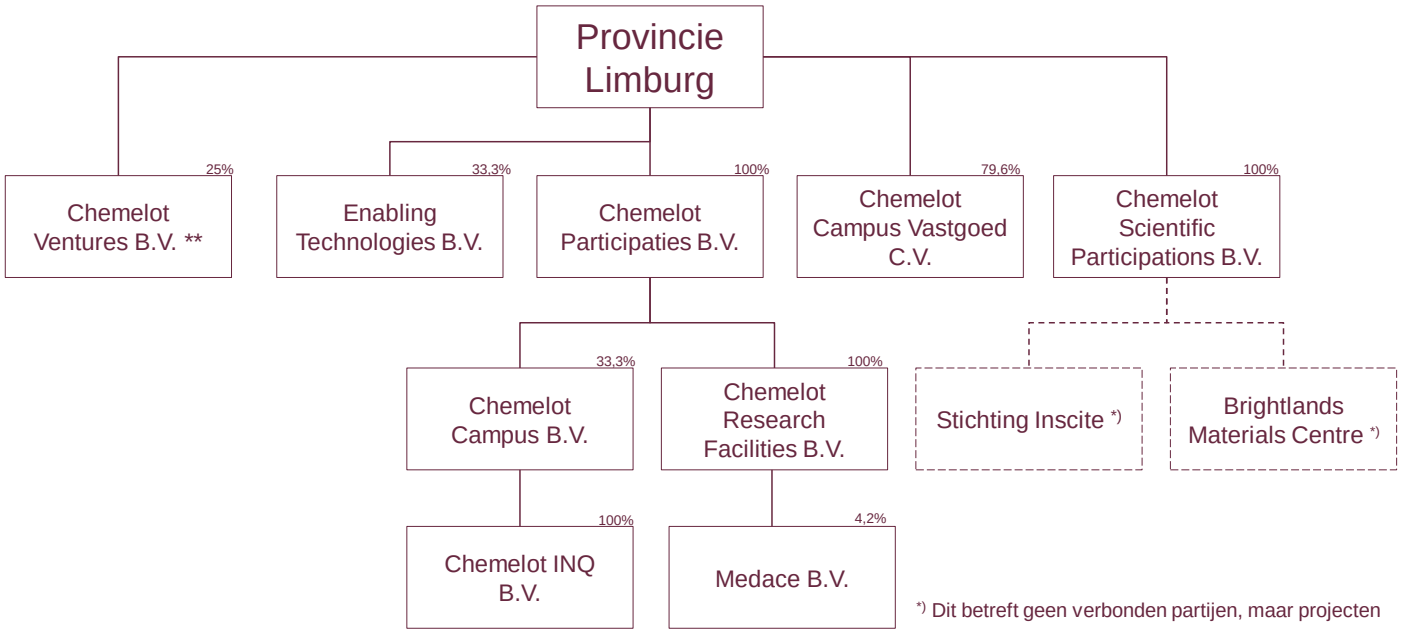

*) Dit betreft geen verbonden partijen, maar projecten

**) Chemelot Ventures B.V. wordt bij de fondsen in een afzonderlijke Factsheet toegelicht.

4. Chemelot Campus Vastgoed C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 60.995.266
Belang provincie:	79,60%
Zeggenschap provincie:	33,00%
Betrokkenen:	DSM, UM, Provincie Limburg

Doelstelling

Chemelot Campus Vastgoed CV is een van de belangrijke facilitators in de ontwikkeling van Chemelot Campus. Het ontwikkelt, koopt, realiseert en exploiteert vastgoed en research faciliteiten op de Chemelot Campus passend bij de vraag van (potentiele) campus bewoners.

Provinciale investeringen (€ 000.)

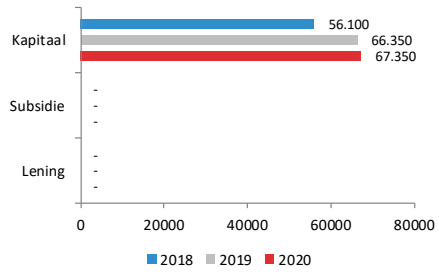

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

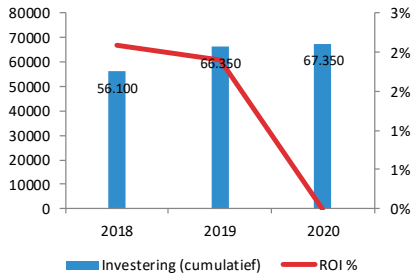

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	56.100	66.350	67.350
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	1.175	1.265	-
ROI %	2%	2%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	122.840	139.992	n.b
Eigen vermogen	60.079	68.351	n.b
Vreemd vermogen	62.761	71.642	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	35.353	38.248	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.599)	(1.472)	n.b
Netto Resultaat	(3.089)	3.213	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-2,5%	2,3%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	48,9%	48,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	1.175	1.265	-

Publiek belang

De campusontwikkeling is een instrument om innovatie te versnellen, waardoor de bestaande werkgelegenheid behouden blijft, nieuwe werkgelegenheid wordt gecreëerd, een betere aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven ontstaat en de positie van de UM versterkt wordt. Met als uiteindelijke doel het realiseren van een excellent vestigingsklimaat voor Limburg.

Visie en beleidsvoornemen

Het versterken van de economische structuur in Limburg door het aantrekken en creëren van nieuwe soorten van bedrijvigheid en door de verdere ontwikkeling van de maak- en kennisindustrie in de regio. Bij uitwerking Brainport 2020 vormt Chemelot Campus een belangrijke bijdrage om de doelstelling te betrekken op kenniseconomie met triple-helix. De Provincie wilt blijven inzetten op de campusontwikkeling.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2020 is Chemelot Campus Vastgoed C.V. tegen zowel de fysieke (uitbreidings)grenzen als de financiele grenzen aangelopen. In begin 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met de uitbreiding van de campus in noordelijke richting (GREX Noord), waarbij de grondexploitatie zal worden uitgevoerd door CRF BV en het vastgoed worden gerealiseerd door de CV. Samen met de directie van de campus worden additionele financieringsmogelijkheden voor het nieuw te bouwen vastgoed onderzocht. Thans kan de CV nog een beroep doen op herfinancieringskredieten van de banken en de afroep van de achtergestelde provinciale lening. Verdere ontwikkelingen worden opgenomen in de voortgangsrapportage grote projecten.

Provinciaal Risico

De Provincie loopt risico op de volgende onderdelen:
De doelstellingen met betrekking tot de verhuur (opbrengst) danwel de exploitatie (kosten) van het vastgoed worden niet gehaald waardoor de winstverwachting van de C.V. wellicht lager is dan begroot en waardoor het rendement op het door de provincie additioneel kapitaal onder druk komt te staan. Door COVID-19 neemt het risico van lagere huuropbrengsten danwel niet inbare debiteuren toe. Op langere termijn kan een en ander tot gevolg hebben dat de boekwaarde van de deelneming (deels) moet worden afgewaardeerd. Er zijn momenteel geen aanleidingen om hierin actie te ondernemen. Risicobeheersing maakt onderdeel uit van de voortgangsrapportage grote projecten.

5. Chemelot Participaties B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 25.194.800
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Chemelot Participaties B.V. is opgericht om deel te nemen in de diverse op de Chemelot Campus op te richten of reeds opgerichte vennootschappen en daarmee de directe aansprakelijkheidsrisico's van de Provincie Limburg te beperken.

Provinciale investeringen (€ 000.)

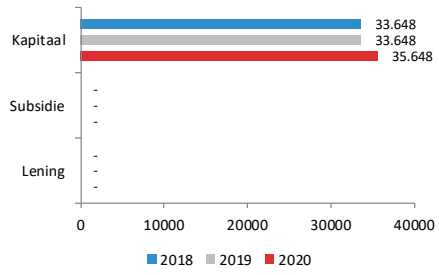

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

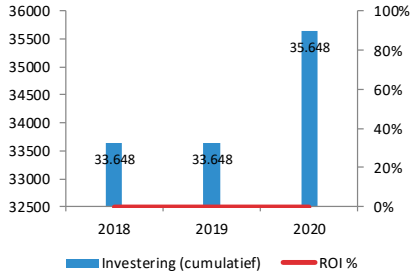

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	33.648	33.648	35.648
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	25.678	26.367	n.b
Eigen vermogen	25.199	25.064	n.b
Vreemd vermogen	479	1.303	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(6)	(2)	n.b
Netto Resultaat	(758)	475	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,0%	1,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	98,1%	95,1%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Na een intensieve startperiode groeit de campusorganisatie door en ontwikkelt zij nieuwe activiteiten in bedrijvenontwikkeling en bedrijfsvestiging. Chemelot Participaties B.V. geeft middels haar aandeel in de Chemelot Campus B.V. en Chemelot Research Facilities B.V. mede sturing aan deze ontwikkeling en dient voornamelijk vanuit een governance optiek het publiek belang.

Visie en beleidsvoornemen

Chemelot Participaties B.V. is opgericht om deels de provinciale deelneming in de campus-governance vorm te geven. Chemelot Participaties B.V. is 1/3e deel aandeelhouder van Chemelot Campus B.V. en zal mogelijk in de toekomst het provinciaal aandeel in Chemelot Campus Vastgoed C.V. overnemen, mits dit geen grote negatieve fiscale consequenties heeft. Daarnaast fungeert Chemelot Participaties B.V. als aandeelhouder van Chemelot Research Facilities (CRF) B.V. In CRF B.V. zijn de miniplant activiteiten ondergebracht. Chemelot Participaties B.V. zal hiertoe in totaal € 46 mln. investeren, waarvan 50% revolverend (4%) dient te zijn. Mogelijke toekomstige participaties zullen eveneens via Chemelot Participaties B.V. kunnen verlopen, waardoor de Provincie niet meer rechtstreeks aandeelhouder wordt in de afzonderlijke vennootschappen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Chemelot Participaties B.V. beheert de aandelen van zowel Chemelot Campus B.V. als Chemelot Research Facilities (CRF) B.V. Van beide ondernemingen is in deze paragraaf Verbonden Partijen separaat aangeven welke aandachtspunten en ontwikkelingen er momenteel zijn. Tot en met 31 december 2020 heeft Chemelot Participaties B.V. in totaal € 34,7 mln. agio gestort. Daarmee resteert nog ruim € 11 mln. van het beschikbare krediet. In het voorjaar 2020 is een besluit genomen over de uitbreiding (grondexploitatie) op Chemelot Noord, waarbij de financiering van deze uitbreiding plaatsvinden vanuit de resterende kredieten, beschikbaar binnen Chemelot Participaties B.V.

Provinciaal Risico

Het provinciaal risico betreft afwaardering van (een deel van) de boekwaarde van € 27,1 mln., welke is gerelateerd aan de deelneming van Chemelot Participaties B.V. in zowel CRF B.V. als Chemelot Campus B.V. Van het totaal beschikbare krediet van 46 mln. is 50% als niet revolverend aangemerkt. Momenteel is er geen aanleiding om af te wijken van deze inschatting.

6. Chemelot Campus B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	33,00%
Zeggenschap provincie:	33,00%
Betrokkenen:	DSM, UM, Provincie Limburg

Doelstelling

De B.V. heeft als doel het stimuleren van open innovatie ten behoeve van kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio Zuid-Limburg, met als doel aansluiting en verbreding van de as onderwijs-onderzoek -business. Hiertoe wordt een campus ecosysteem van kennisinstituten, research faciliteiten en innovatiecommunities ontwikkeld. Bij het verrichten van haar werkzaamheden zal de vennootschap mede rekening houden met de overige opgerichte Brightlands campussen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

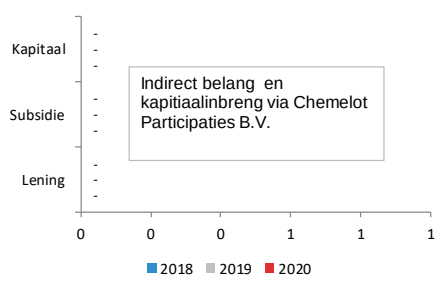

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

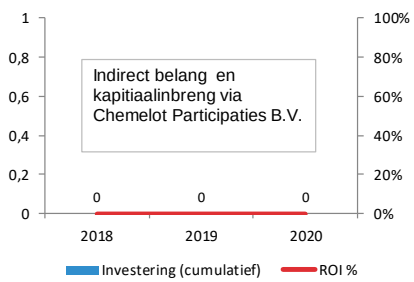

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	8.088	7.955	n.b
Eigen vermogen	3.791	3.935	n.b
Vreemd vermogen	4.296	4.020	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	12.926	12.405	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(124)	(271)	n.b
Netto Resultaat	475	221	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	5,9%	2,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	46,9%	49,5%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De campusontwikkeling is een instrument om innovatie te versnellen, waardoor de bestaande werkgelegenheid behouden blijft, nieuwe werkgelegenheid wordt gecreëerd, een betere aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven ontstaat en de positie van de UM versterkt wordt. Met als uiteindelijke doel het realiseren van een excellent vestigingsklimaat voor Limburg.

Visie en beleidsvoornemen

Het versterken van de economische structuur in Limburg door het aantrekken en creëren van nieuwe soorten van bedrijvigheid en door de verdere ontwikkeling van de maak- en kennisindustrie in de regio. Bij uitwerking Brainport 2020 vormt Chemelot Campus een belangrijke bijdrage om de doelstelling te betrekken op kenniseconomie met triple-helix. De Provincie wilt blijven inzetten op de campusontwikkeling.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In het huidige strategisch plan 2017-2020 wordt nadere focus aangebracht in de inhoudelijke positionering: sustainable materials en sustainable processes met een sterke nadruk op verduurzaming en digitalisering. Door de verdere doorgroei van de campus is op het einde van 2019 de fysieke begrenzing van de campus bijna bereikt. Derhalve is in het voorjaar van 2020 een besluit worden genomen over de verdere (grondexploitatie) uitbreiding van de campus op Chemelot Noord. CRF B.V. zal deze grondexploitatie financieren uit bestaande middelen. De directie van Chemelot Campus BV is inmiddels een traject gestart om nieuwe partners/financiers te vinden voor de vastgoedontwikkeling op Chemelot Noord.

Provinciaal Risico

De onderstaande risico's kunnen er toe leiden dat Chemelot Campus B.V. niet is staat is haar verdienmodellen te realiseren: (1) Aantal kenniswerkers, aantal bedrijven en kennisinstellingen blijft achter; (2) Door COVID-19 stagneert de groei op de campus c.q. verdwijnen er bedrijven (huurders); (3) De directie slaagt er niet of onvoldoende in om de financiering van het te ontwikkelen vastgoed op Chemelot Noord (verticale exploitatie) te realiseren; (4) Onenigheid tussen aandeelhouders; (5) Concurrentie van vergelijkbare campussen.

7. Chemelot Research Facilities B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Inrichten van pilotplants met o.a. groeifaciliteiten voor startende ondernemers en onderzoekers als tussenstap naar grootschalige productie en een productieplant voor het onderzoekscentrum InSciTe, alsmede voor biomedische activiteiten op de campus en in de regio. Hiermee worden significante pilot plant faciliteiten van grote spelers naar Chemelot Campus getrokken.

Provinciale investeringen (€ 000.)

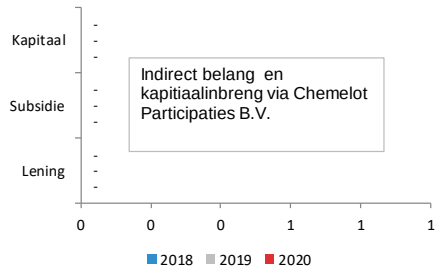

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

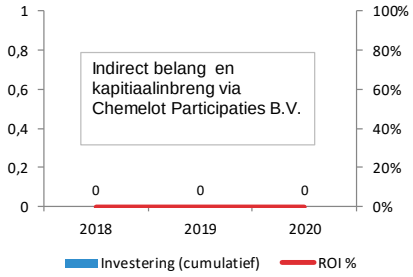

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	25.934	25.647	n.b
Eigen vermogen	23.966	23.772	n.b
Vreemd vermogen	1.969	1.925	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	4.477	5.152	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(687)	326	n.b
Netto Resultaat	(914)	381	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,5%	1,5%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	92,4%	92,7%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

In deze vennootschap zijn de provinciale middelen geplaatst ten behoeve van de Pilot- en Miniplantfaciliteiten op de Chemelot Campus. Omdat CRF geen directe deelneming is van de Provincie, maar van Chemelot Participaties B.V. zijn hier geen bedragen opgenomen bij de Provinciale investering en Provinciaal rendement. Het ontwikkelen van dergelijke onderzoekscentra c.q. proeffabrieken op Chemelot Campus geeft een sterke impuls aan de verdere ontwikkeling van de campus en is een belangrijke factor in de opwaardering van de propositie van de campus voor nieuwe innoverende bedrijven.

Visie en beleidsvoornemen

Het project Pilot- en Miniplants maakt deel uit van de Businesscases Structuurversterkende Projecten waarmee PS d.d. 7 februari 2014 hebben ingestemd. Middels het inrichten van een pilotplant met o.a. groeifaciliteiten voor startende onderzoekers als tussenstap naar grootschalige productie en een productieplant voor het onderzoekscentrum InSciTe, alsmede een voor biomedische activiteiten op de campus en regio beoogt de Provincie significante pilot plant faciliteiten naar de Chemelot campus te trekken.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Chemelot Research Facilities B.V. is eind 2014 gestart met haar activiteiten en heeft ultimo 2020 in totaal € 34,7 mln. aan agio afgeroepen. In 2020 is een interimdividend uitgekeerd aan Chemelot Participaties B.V. van € 653.600. Dit staaft het uitgangspunt dat op basis van de huidige prognoses de verwachting gehandhaafd blijft dat 50% van het totale krediet, zijnde € 23 mln., als revolverend kan blijven aangemerkt. In het voorjaar 2020 is een besluit genomen om de resterende kredietmiddelen ter grootte van € 13,32 mln. in te zetten voor de financiering van de grondexploitatie op Chemelot Noord (GREX Noord). Inmiddels is hiervan € 2 mln. afgeroepen. Hierdoor krijgt Chemelot Campus de mogelijkheden om verder door te groeien.

Provinciaal Risico

Provinciaal risico betreft het niet realiseren van de rendementseis op het verstrekte eigen vermogen, alsmede het afwaarderen van de boekwaarde, verantwoord binnen Chemelot Participaties B.V., als gevolg van achterblijvende financiële resultaten van de Pilot- en Miniplant faciliteiten. De huidige prognoses geven momenteel, ondanks COVID-19, geen aanleiding om hierop actie te ondernemen. De rendementsverwachtingen ten aanzien van GREX Noord liggen hoger dan de rendementseis welke, bij de origele businessscase, op 7 februari 2014 als uitgangspunt gold.

8. Chemelot Scientific Participations B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

In deze vennootschap worden de provinciale middelen (middels agiostortingen) ten behoeve van de kennisinstituten Stichting InSciTe en Brightlands Materials Center (BMC) geplaatst. Vanuit deze vennootschap worden door de directie projectvoorstellen beoordeeld, toegekend en bewaakt. Vanaf 2021 wordt via CSP B.V. ook de langjarige provinciale subsidie voor Brightsite verstrekt, conform amendement 68.

Provinciale investeringen (€ 000.)

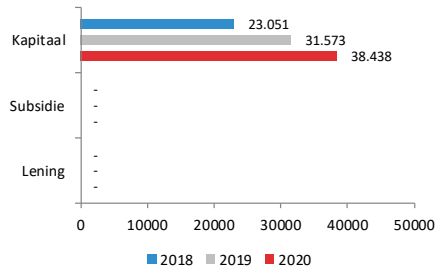

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

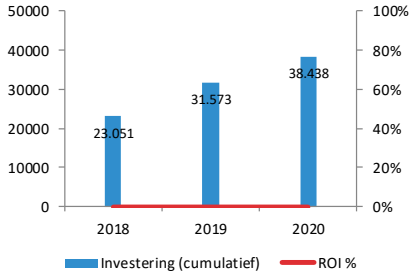

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	23.051	31.573	38.438
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	847	2.592	n.b
Eigen vermogen	(10.234)	(5.707)	n.b
Vreemd vermogen	11.081	8.299	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	141	147	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(6.596)	(3.995)	n.b
Netto Resultaat	(6.596)	(3.995)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-778,8%	-154,1%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	-1208,3%	-220,2%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het ontwikkelen van onderzoekscentra is van fundamenteel belang voor de verdere ontwikkeling van Campus Chemelot. De onderzoekscentra fungeren als fysiek aanwezige publiek-private samenwerkingen en vormen de lijm tussen de bedrijven en academische instellingen op de Campus. Deze centra zijn een belangrijk element in het open innovatie ecosysteem en hebben een sterke magneetfunctie op bedrijven en kenniswerkers om zich te vestigen op de Campus.

Visie en beleidsvoornemen

De participatie in de kennisinstituten Institute for Science & Technology (onderzoeks instituut InSciTe) en Brightlands Materials Centre (BMC) maken deel uit van de Businesscases Structuurversterkende Projecten waarmee PS d.d. 7 februari 2014 hebben ingestemd. CSP B.V. vervult vanuit een governance perspectief een belangrijke rol in de realisatie van deze projecten.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het gerapporteerde verlies en daaruit voortvloeiend negatief eigen vermogen vindt zijn grondslag in de via CSP B.V. verstrekte bijdrage aan Stichting InSciTe en Brightlands Materials Centre. In totaal is tot en met Q2 2020 € 38,4 mln door de Provincie gestort in CSP B.V. van de totale toezegging van € 48 mln. (Stichting InSciTe € 30 mln en BMC € 18 mln =15+3). De kapitaalstortingen zijn voorzichtigheidshalve volledig afgeschreven. Begin 2020 heeft PS voor BMC een vervolgfinanciering van € 3 mln goedgekeurd voor de periode 2020+2021 en een aanvullende financiering van € 3 mln voor 2022+2023. Aan deze laatste financiering zijn wel twee condities gesteld.

Provinciaal Risico

Bijdragen voor CSP B.V. ten behoeve van InSciTe en BMC zijn door uw Staten als niet-revolverend aangemerkt. Er is dus geen provinciaal risico voor een mogelijke afwaardering ten aanzien van de boekwaarde van de deelneming. Hoewel de totale bijdrage van de beide projecten middels een aandelenstorting c.q. inbreng van agio bij CSP B.V. wordt ingebracht, is op het einde van het boekjaar de boekwaarde bijgesteld naar € 1.

9. Enabling Technologies B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 2.325.000
Belang provincie:	33,33%
Zeggenschap provincie:	33,33%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, DSM, Maastricht UMC

Doelstelling

Het faciliteren van een voor een campus randvoorwaardelijke R&D infrastructuur door kostenneutraal geavanceerde analyse apparatuur voor materialen, chemische stoffen en humane cellen (life sciences) ter beschikking te stellen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

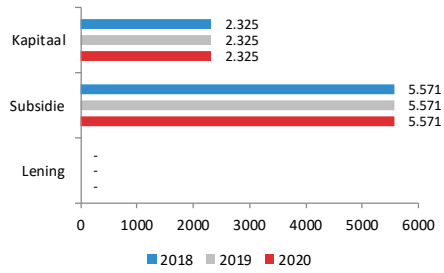

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

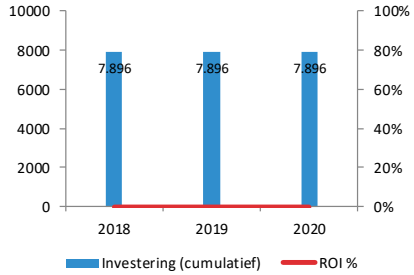

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	5.571	5.571	5.571
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	2.325	2.325	2.325
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	7.991	8.185	n.b
Eigen vermogen	7.707	7.920	n.b
Vreemd vermogen	285	265	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.743	1.769	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	248	267	n.b
Netto Resultaat	196	213	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	2,5%	2,6%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	96,4%	96,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het mede sturing geven aan de ontwikkelingen van de Chemelot Campus en de Maastricht Health Campus en verbinden van deze twee campussen. Door het toegankelijk maken van geavanceerde apparatuur ondersteunt Enabling Technologies B.V. realisatie van de campusdoelstellingen door het vervullen van een essentiele randvoorwaarde.

Visie en beleidsvoornemen

De Provincie Limburg heeft als doelstelling het ontwikkelen van de kennisbasis, het ondersteunen van start ups en MKB en het stimuleren van de groei van kenniswerkers. Het financieel steunen van dit initiatief draagt bij aan het realiseren van deze doelstelling. Het initiatief moet leiden tot een groei van 100 fte kenniswerkers additioneel in de regio in de 1e 10 jaar van Enabling Technologies B.V. De Provincie Limburg heeft het doel na 10 jaar (medio 2023) uit Enabling Technologies B.V. te stappen zodat de markt verder haar werking kan hebben.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het operationeel bedrijfsresultaat voor belastingen (EBITDA) van de vennootschap over 2019 is positief (€ 267k), en dat is beperkt hoger dan voorgaand boekjaar.

Provinciaal Risico

Provinciaal risico betreft het afwaarderen van de boekwaarde van € 2.325.000 vanuit een financieel perspectief. Daarnaast bestaat het risico dat de gestelde doelen niet behaald worden binnen de termijn van 10 jaar.
Covid-19 heeft nauwelijks financiele impact op Enabling Technoligies B.V. doordat de apparaten operationeel in beheer konden blijven en doordat de inkomsten voor meer dan 99% geborgd zijn door garantstellingen van de partners die de apparaten gebruiken.

Brightlands Maastricht Health Campus

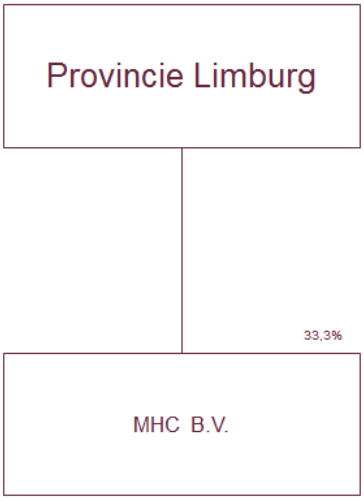

10. Brightlands Maastricht Health Campus B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 2.263.717
Belang provincie:	33,30%
Zeggenschap provincie:	33,30%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, MUMC Holding B.V., Academisch Ziekenhuis Maastricht

Doelstelling

Brightlands MHC BV fungeert als een facilitor tussen de partijen binnen de Maastricht Health Campus met als doel het realiseren van een internationaal gerespecteerde en gespecialiseerde valorisatiecampus, waar bedrijvigheid wordt ontwikkeld vanuit medisch en gezondheidswetenschappelijk onderzoek.

Provinciale investeringen (€ 000.)

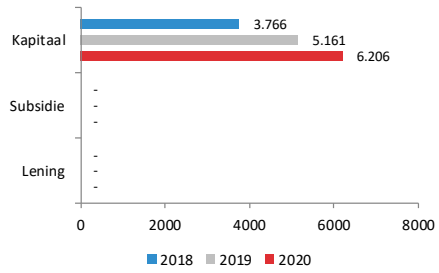

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

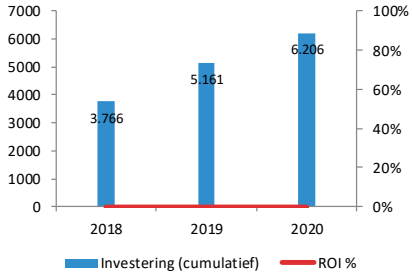

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3.766	5.161	6.206
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	5.850	6.920	n.b
Eigen vermogen	3.063	4.421	n.b
Vreemd vermogen	2.730	2.409	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.970	2.525	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(2.017)	(370)	n.b
Netto Resultaat	(1.695)	(1.363)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-29,0%	-19,7%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	52,3%	63,9%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Provincie Limburg wilt een bijdrage leveren aan het realiseren van werkgelegenheid en het versterken van het Limburgse vestigingsklimaat en de Limburgse concurrentiekracht. Brightlands MHC BV bevordert en stimuleert de campusontwikkeling met als uiteindelijk doel realiseren van werkgelegenheid en een sterke economie.

Visie en beleidsvoornemen

Brightlands MHC BV fungeert als een facilitator tussen de partijen binnen de Maastricht Health Campus met als uiteindelijk doel het realiseren van additionele arbeidsplaatsen door middel van aantrekken van bedrijven (acquisitie), tot waarde brengen van R&D resultaten (valorisatie) en realiseren van 40 spin-off bedrijven in 10 jaar. Brightlands MHC BV moet toegroeien naar de positie van sterk element in het Brightlands-concept.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Brightlands MHC BV heeft haar targets reeds behaald. Eind 2020 zijn er 132 (2019: 129) bedrijven op de campus gevestigd. Tezamen zijn de bedrijven goed voor 2.598 arbeidsplaatsen (2019: 1.485), ruim boven target van 1.100. De nieuwe deelneming Medace is operationeel en heeft haar afgesproken deelresultaten op het gebied van acquisitie behaald. De Provincie heeft eenmalig € 5 mln. revolverend gereserveerd, met dit geld worden spin off bedrijven gefinancierd. Hiervan is per 1 juli 2020 € 1.650.000 afgeroepen. De komende jaren staat het koersen op een "self supporting" organisatie per 2023 centraal.

Provinciaal Risico

Financiële en inhoudelijke risico's zijn: Het niet realiseren van additionele arbeidsplaatsen en spin off s; Geen bijdrage kunnen leveren aan versterking van het Limburgse vestigingsklimaat en concurrentiekracht;

Brightlands Smart Services Campus

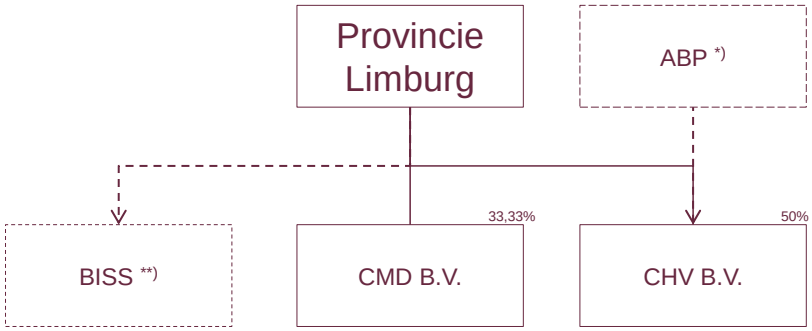

*) ABP is eigenaar van het gebouw

**) Dit betreft geen verbonden partij

11. Campus Heerlen Huisvesting B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	50,00%
Zeggenschap provincie:	50,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en APG Deelnemingen N.V.

Doelstelling

Het primaire doel van CHV BV is het behalen van een volledige en rendabele bezetting van het Campusgebouw (17.903 m2) door onderhuurders, binnen een zo kort mogelijke periode na oprichting van CHV BV (31 juli 2015) in overeenstemming met de businesscase CHV.

Provinciale investeringen (€ 000.)

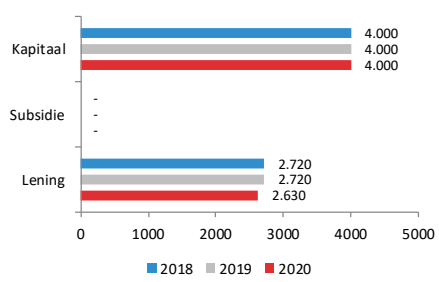

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

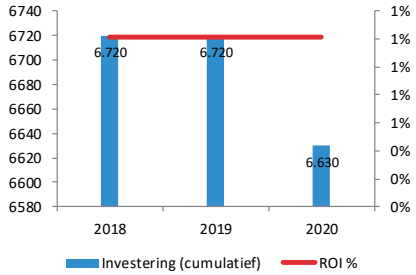

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	2.720	2.720	2.630
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	4.000	4.000	4.000
Onvangen Rente in periode € 000.	82	82	80
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	1%	1%	1%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	9.001	9.142	n.b
Eigen vermogen	3.137	2.782	n.b
Vreemd vermogen	5.864	6.359	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.799	2.388	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(278)	(188)	n.b
Netto Resultaat	(445)	(355)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-4,9%	-3,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	34,9%	30,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

CHV BV is een van de drie pijlers van de Smart Services Campus, naast de kennisinstellingen en CMD BV. De pijlers zijn onlosmakelijk onderling met elkaar verbonden. De ontwikkeling van een Smart Services Campus zorgt voor een versnelling en versterking van de regionale economische structuur en voor binding van talent aan de regio.

Visie en beleidsvoornemen

De BV is medio 2015 opgericht met het oog op provinciale betrokkenheid, samen met de andere founding fathers (t.w. APG en UM), gedurende 10 jaar. De Smart Service Campus zal 2.000 á 2.500 nieuwe arbeidsplaatsen opleveren en er zullen 1.600 studenten studeren. Dat zijn de doelstellingen voor 2025. Per 1/1/20 waren er 564 arbeidsplaatsen en 1081 studenten actief.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De huisvestingslasten worden met de huidige bezetting nog niet gecompenseerd door de opbrengst uit de onderverhuur. In 2018 zijn o.a. investeringen in de signing gepleegd om de zichtbaarheid en vindbaarheid te vergroten. Begin 2020 bedroeg de bezettingsgraad reeds 87% desalniettemin is het gezien de herijkte ramingen niet waarschijnlijk dat het aandelenkapitaal waarde heeft in het economische verkeer derhalve heeft er 31-12-2019 een duurzame afwaardering plaatsgevonden van het aandelen kapitaal op de provinciale balans.

Provinciaal Risico

Het risico vanuit financieel perspectief is voornamelijk gelegen in het werven van voldoende bewoners (huurders) en deelnemers om een sluitende businesscase te houden. Dan loopt de Provincie het risico de boekwaarde van de leningen te moeten afwaarderen.

12. Campus Heerlen Management Development B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	33,33%
Zeggenschap provincie:	33,33%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Maastricht University Holding B.V. en APG Deelnemingen N.V.

Doelstelling

Leiding over de samenwerking binnen de Brightlands Smart Services Campus en de verdere bevordering van de ontwikkeling daarvan.

Provinciale investeringen (€ 000.)

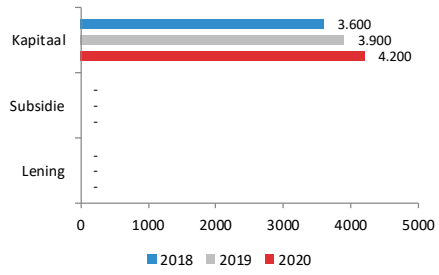

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

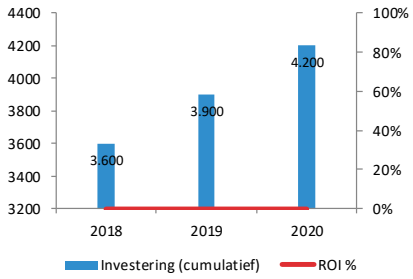

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3.600	3.900	4.200
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	5.639	2.851	n.b
Eigen vermogen	4.376	1.905	n.b
Vreemd vermogen	1.262	946	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	3.297	3.359	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.788)	(3.356)	n.b
Netto Resultaat	(1.788)	(3.371)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-31,7%	-118,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	77,6%	66,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

CMD BV is een van de drie pijlers van de Brightlands Smart Services Campus, naast de kennisinstellingen en CHV BV. De pijlers zijn onlosmakelijk onderling met elkaar verbonden. De ontwikkeling van een Smart Services Campus zorgt voor een versnelling en versterking van de regionale economische structuur en voor binding van talent aan de regio.

Visie en beleidsvoornemen

Het project Brightlands Smart Services Campus Heerlen beoogt de realisatie van een campus met internationale allure op het gebied van smart services . 'Smart services' zijn slimme product- en diensteninnovaties die als gevolg van het effectief en innovatief gebruik van informatie en data een bron zijn van economische meerwaarde voor organisaties en hun klanten.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In maart 2020 is de herijkingsstrategie goedgekeurd en ingevoerd, hierbij zijn de focusgebieden verscherpt en beperkt de campusorganisatie tot een faciliterende rol. Door zich te beperken tot de faciliterende rol is de verwachting dat er een kostenreductie zal plaatsvinden. De focusgebieden; smart operations, smart customer interaction en smart product and services , zijn geformuleerd in samenwerking met de kennisinstellingen en sluiten naar verwachting beter aan bij de vraag vanuit de markt.

Provinciaal Risico

Het risico vanuit financieel perspectief is voornamelijk gelegen in het werven van voldoende campusdeelnemers om een sluitende businesscase te houden. Dit loopt momenteel achter ten opzichte van de planning. Daarmee loopt de Provincie het risico extra agiostortingen te moeten doen om het weerstandsvermogen van de campusorganisatie positief te houden. Daarnaast vergen de verschillende innovatieprogramma's separate financiering.

Brightlands Greenport Venlo

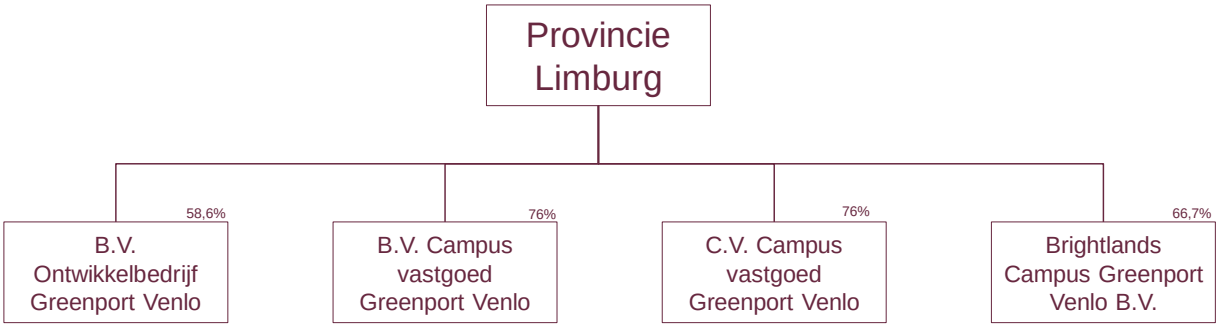

13. Greenport Venlo Campus Vastgoed B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 12.350.307
Belang provincie:	76,00%
Zeggenschap provincie:	76,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Gemeente Venlo

Doelstelling

Het exploiteren en ontwikkelen van de Innovatoren, Villa Flora en omliggende campus gronden. Daarnaast treedt de B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo op als beherend vennoot van de C.V. Greenport Venlo Campus Vastgoed.

Provinciale investeringen (€ 000.)

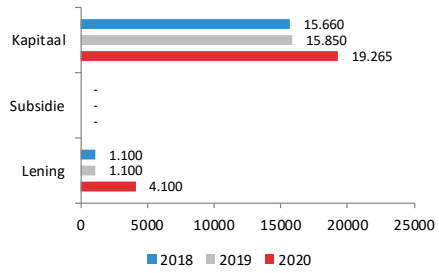

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

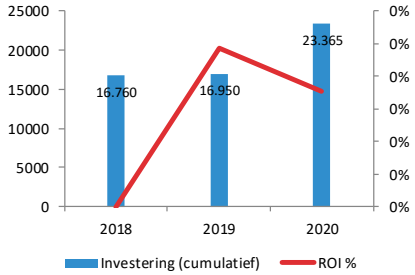

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	1.100	1.100	4.100
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	15.660	15.850	19.265
Onvangen Rente in periode € 000.	-	41	41
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	27.605	30.340	n.b
Eigen vermogen	18.006	20.951	n.b
Vreemd vermogen	9.599	9.389	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.959	3.013	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(2.152)	1.741	n.b
Netto Resultaat	(2.135)	1.695	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-7,7%	5,6%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	65,2%	69,1%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Greenport Venlo staat voor een kansrijke economische structuur en duurzame ontwikkeling van de regio Noord-Limburg. De Provincie Limburg en de gemeenten Horst aan de Maas, Venray en Venlo hebben de ambitie om het Klavertje 4-gebied te ontwikkelen tot een goed ontsloten (fysiek) werklandschap met een hoge (ruimtelijke) kwaliteit.

Visie en beleidsvoornemen

PS hebben bij besluit d.d. 31 oktober 2014 ingestemd met de in het Plan van aanpak programma Greenport Venlo vervatte ambitie om te komen tot een aantrekkelijk en wervend kennislandschap waaronder begrepen de koers inzake de verviechting van DCGV en TPN (en Venlo Greenpark) en de inrichting van één uitvoeringsorganisatie. Dit is gerealiseerd per 1 februari 2017 met de formele oprichting van B.V. Ontwikkelbderijf Greenport Venlo en de B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In de B.V. en C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo zijn het vastgoed en de omliggende campusgronden ingebracht.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Bij de voorjaarsnota 2018 en separaat in de vergadering van PS december 2018 zijn additionele middelen ter beschikking gesteld ten behoeve van de langjarige financiering van de campus vastgoed ontwikkeling. Het betrof een kapitaal bijdrage van EUR 6,8 mln. (niet rendabel) en een financiering van EUR 4,5 mln (herfinanciering). Naar aanleiding van de hoge bezettingsgraad van de Villa Flora en de Innovatoren is in 2019 besloten om een 3e campus gebouw (Bright House) te realiseren . Aanvang van de bouw heeft plaats gevonden in het voorjaar van 2020 en de afgeronde realisatie wordt verwacht in april 2021.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming te moeten afwaarderen, ingevolge achterblijven huuropbrengsten, waardevermindering van het vastgoed of een achterblijvende exploitatie van de campusgronden.

14. Greenport Venlo Campus Vastgoed C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 8.096.693
Belang provincie:	76,00%
Zeggenschap provincie:	76,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Gemeente Venlo

Doelstelling

De Innovatoren is ondergebracht in de C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. De beheertaken worden uitgevoerd door de B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo

Provinciale investeringen (€ 000.)

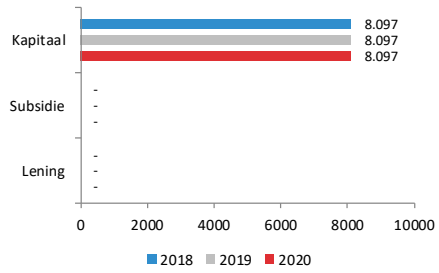

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

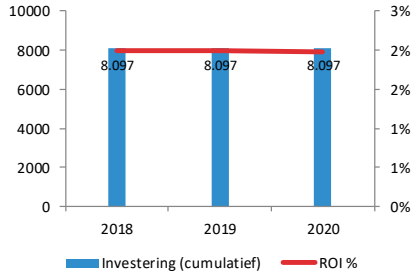

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	8.097	8.097	8.097
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	162	162	160
ROI %	2%	2%	2%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	9.319	9.250	n.b
Eigen vermogen	9.075	9.022	n.b
Vreemd vermogen	244	228	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	178	209	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	964	157	n.b
Netto Resultaat	964	157	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	10,3%	1,7%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	97,4%	97,5%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	162	162	160

Publiek belang

Greenport Venlo staat voor een kansrijke economische structuur en duurzame ontwikkeling van de regio Noord-Limburg. De Provincie Limburg en de gemeenten Horst aan de Maas, Venray en Venlo hebben de ambitie om het Klavertje 4-gebied te ontwikkelen tot een goed ontsloten (fysiek) werklandschap met een hoge (ruimtelijke) kwaliteit. Daarbij is ervoor gekozen om het gebied te ontwikkelen onder de regie van één gebiedsautoriteit.

Visie en beleidsvoornemen

PS hebben bij besluit d.d. 31 oktober 2014 ingestemd met de in het Plan van aanpak programma Greenport Venlo vervatte ambitie om te komen tot een aantrekkelijk en wervend kennislandschap waaronder begrepen de koers inzake de verviechting van DCGV en TPN (en Venlo Greenpark) en de inrichting van één uitvoeringsorganisatie. Dit is gerealiseerd per 1 februari 2017 met de formele oprichting van B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en de B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In de C.V. is de innovatoren ondergebracht.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Als onderdeel van de algehele structurering is de Innovatoren ondergebracht in de Greenport Venlo Campus Vastgoed C.V., waarbij de operationele activiteiten middels een masterlease overeenkomst belegd zijn bij Greenport Venlo Campus Vastgoed B.V.. De financiële stromen zijn daarmee beperkt tot een vaste huursom en de waardeverandering van het vastgoed. De deelneming keert jaarlijks een dividend uit van ca. 2% op het geïnvesteerd vermogen.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming te moeten afwaarderen, ingevolge waardevermindering van het vastgoed.

15. Greenport Venlo Ontwikkelbedrijf B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 27.200.000
Belang provincie:	58,60%
Zeggenschap provincie:	58,60%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Horst a/d Maas, Venlo, Venray

Doelstelling

Op 31 oktober 2014 hebben Provinciale Staten ingestemd met de in het Plan van Aanpak Programma greenport Venlo vervatte koers en acties. Een van de onderdelen van het Plan van aanpak is de programmalijn werklandschap . Deze heeft als doel het realiseren van een goed geoutilleerd werklandschap met concurrerende grondprijzen vanuit één gebiedsautoriteit. De B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo is hiertoe opgericht.

Provinciale investeringen (€ 000.)

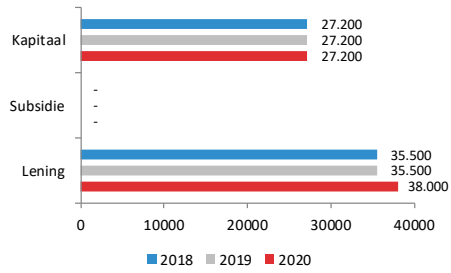

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

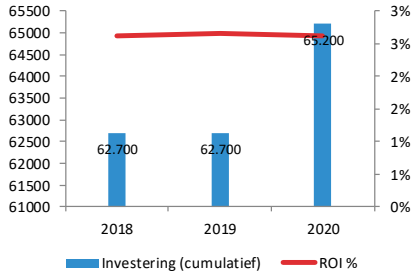

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	35.500	35.500	38.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	27.200	27.200	27.200
Onvangen Rente in periode € 000.	1.103	1.127	1.168
Ontvangen dividend in periode € 000.	544	544	544
ROI %	3%	3%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	176.761	165.255	n.b
Eigen vermogen	60.432	58.726	n.b
Vreemd vermogen	116.329	103.502	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	40.119	49.142	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	7.008	826	n.b
Netto Resultaat	2.614	(776)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	1,5%	-0,5%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	34,2%	35,5%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	544	544	544

Publiek belang

Greenport Venlo staat voor een kansrijke economische structuur en duurzame ontwikkeling van de regio Noord-Limburg. De Provincie Limburg en de gemeenten Horst aan de Maas, Venray en Venlo hebben de ambitie om het Klavertje 4-gebied te ontwikkelen tot een goed ontsloten (fysiek) werklandschap met een hoge (ruimtelijke) kwaliteit. Daarbij is ervoor gekozen om het gebied te ontwikkelen onder de regie van één gebiedsautoriteit.

Visie en beleidsvoornemen

PS hebben bij besluit d.d. 31 oktober 2014 ingestemd met de in het Plan van aanpak programma Greenport Venlo vervatte ambitie om te komen tot een aantrekkelijk en wervend kennislandschap waaronder begrepen de koers inzake de verviechting van DCGV en TPN (en Venlo Greenpark) en de inrichting van één uitvoeringsorganisatie. Dit is gerealiseerd per 1 februari 2017 met de formele oprichting van B.V. Ontwikkelbderijf Greenport Venlo en de B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In het ontwikkelbedrijf is de grondexploitatie van het werklandschap ondergebracht.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2019 zijn minder gronden uitgegeven dan begroot, e chter beter dan voorzien in het plan bij oprichting en meer dan in 2018. De a fwijking met de begroting is met name ontstaan als gevolg van het doorschuiven van verkopen die niet in 2019 maar later plaatsvinden.
In de exploitatie zit een eenmalige negatieve mutatie welke veroorzaakt wordt door een mutatie in de grondwaardering. Desondanks is er sprake van een positief netto resultaat. Vanuit een geconsolideerd campus perspectief is hiermee dan ook wederom sprake van een positief resultaat, dat ook in de meerjarenraming stand houdt.

Provinciaal Risico

De Provincie loopt het risico de boekwaarde te moeten afwaarderen als gevolg van marktontwikkelingen, kostenstijging en verlengen van de looptijd. Bij de verviechting is een risicoreserve gevormd ter dekking van deze risico's.

16. Brightlands Campus Greenport Venlo B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	66,00%
Zeggenschap provincie:	66,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Universiteit Maastricht.

Doelstelling

Het stimuleren van open innovatie ten behoeve van kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio, met als doel aansluiting en verbreding van de as onderwijs -onderzoek (wetenschappelijk en toegepast) - business. Een belangrijke taak van de vennootschap is het ontwikkelen van de Brightlands Campus Greenport Venlo tot een R&D Campus door middel van Business development en Community activiteiten waaronder ook acquisitie en acceleratie. Hierbij dient mede rekening gehouden te worden met de overige Brightlands campusorganisaties (Brightlands Chemelot Campus, Brightlands Maastricht Health Campus en Brightlands Smart Services Campus), welke elk hun eigen doelstelling hebben doch met het gezamenlijk doel uiteindelijk één krachtige Brightlands Campus te ontwikkelen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

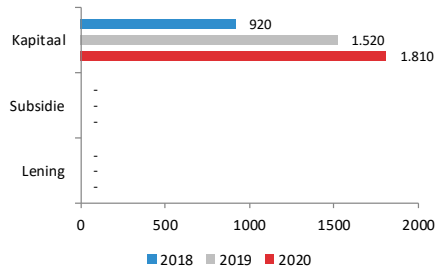

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

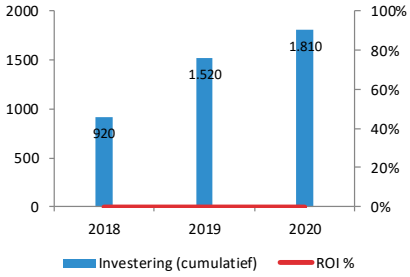

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	920	1.520	1.810
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	353	537	n.b
Eigen vermogen	261	242	n.b
Vreemd vermogen	93	295	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	106	343	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(762)	(918)	n.b
Netto Resultaat	(762)	(919)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-215,8%	-171,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	73,8%	45,0%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De ontwikkeling van een sterke campus in de regio Venlo die middels h et stimuleren van open innovatie kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio faciliteert.

Visie en beleidsvoornemen

De Brightlands Campus Greenport Venlo is eind 2017 opgericht en voor 3 jaren gefinancierd. In 2019 is besloten om de financiering van de campusorganisatie voor de komende 5 jaren voort te zetten . Dit is vastgelegd in de nieuwe aandeelhoudersovereenkomst met ook de nieuwe derde aandeelhouder BASF.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2019 is een derde aandeelhouder gevonden zijnde BASF. Tevens is het nieuwe Strategische plan in concept uitgewerkt in samenwerking met de Campus Vastgoed enititeit. Verdere afstemming tussen partijen zal nog moeten plaatsvinden alvorens een definitieve versie kan worden vastgesteld door de aandeelhouders.

Provinciaal Risico

Het Provinciaal risico is hoofdzakelijk een beleidsinhoudelijk risico. Bij de oprichting zijn de kapitaalstortingen reeds als niet revolverend aangemerkt. Het resterende financiële risico is gelegen in de toekomstige kapitaalstortingen om de campusorganisatie te bekostigen. Beleidsinhoudelijk vormt de acquisitietaak het grootste risico, die ook zijn weerslag heeft op de positie van de Greenport Campus Vastgoed B.V.

Maastricht-Aachen Airport

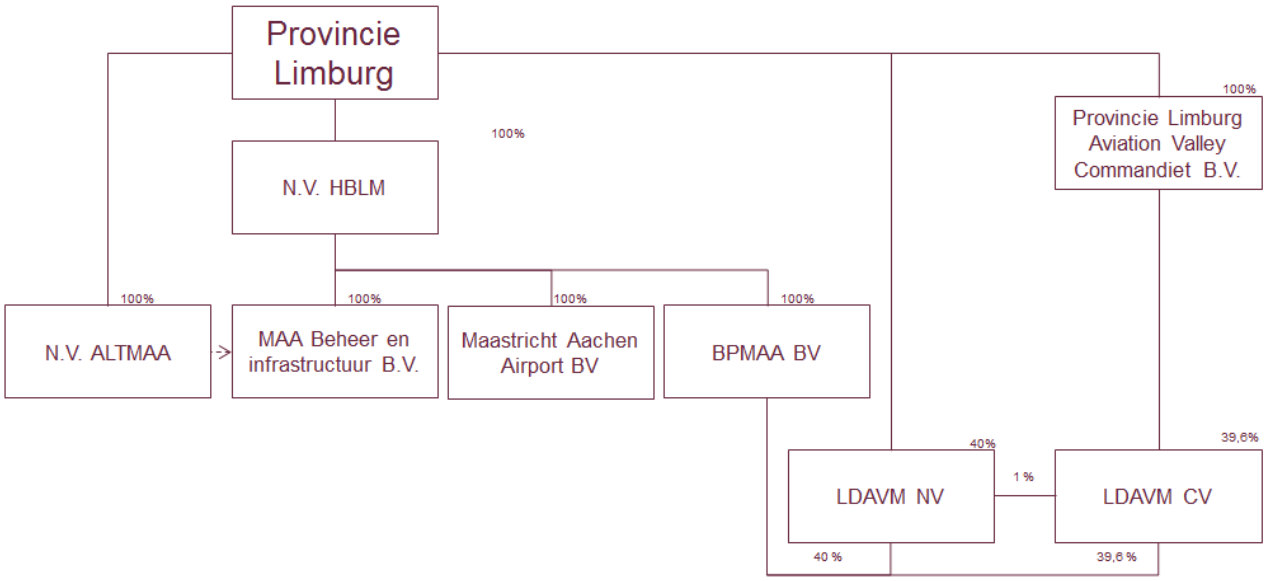

*) Dit betreft het beheer van de erfpachtovereenkomst

17. N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 16.072.048
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het (doen) exploiteren van een luchthavenbedrijf (tot 1 juli 2016). Vanaf 1 juli 2016 moedermaatschappij van BP MAA B.V. en MAA Beheer & Infra B.V., welke laatste de concessie-overeenkomst met de concessienemer beheert. Per 1 november 2019 heeft N.V. HBLM de aandelen van MAA B.V., de exploitant van de luchthaven overgenomen en is MAA B.V. ook een dochtervennootschap van HBLM geworden.

Provinciale investeringen (€ 000.)

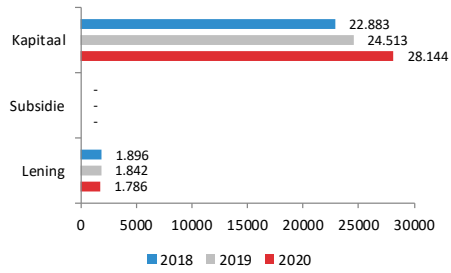

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

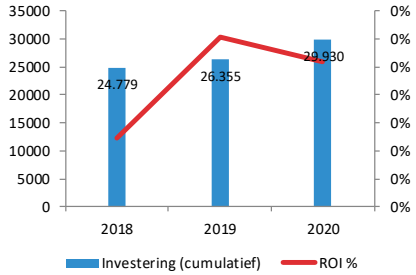

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	1.896	1.842	1.786
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	22.883	24.513	28.144
Onvangen Rente in periode € 000.	30	80	78
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	49.710	52.580	n.b
Eigen vermogen	15.289	17.414	n.b
Vreemd vermogen	33.584	34.826	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.993	4.993	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	64	1.356	n.b
Netto Resultaat	(231)	496	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,5%	0,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	30,8%	33,1%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De luchthaven MAA is van belang voor een sterk leef -en vestigingsklimaat en heeft relevante sociaal-economische effecten op de schaal van Limburg. MAA kan niet uitsluitend op eigen benen staan en heeft zonder substantiële steun van de overheid geen toekomstperspectief. Dat geldt overigens voor vrijwel alle regionale luchthavens in €pa.

Visie en beleidsvoornemen

Het duurzaam hebben van een luchthaven is wezenlijk van belang voor een goede bereikbaarheid van de regio, draagt bij aan een sterk leef- en vestigingsklimaat van de regio en heeft relevante sociaal-economische (waaronder werkgelegenheid) effecten. In 2016 is de exploitatie (periode van 10 jaar) aan een private partij verleend.
Per 1 november 2019 is echter, op aangeven van de aandeelhouders van MAA B.V. in onderling overleg, besloten om de aandelen van MAA B.V. door N.V. HBLM over te nemen voor € 1, terwijl tevens een lening van € 1,1 mln werd overgenomen. De afspraken uit de concessieovereenkomst blijven onverminderd van kracht tussen MAA B.V. en MAABI B.V. Door investeringen en goed onderhoud dient er een infrastructuur te worden gerealiseerd die toekomstbestendig is en die een goede basis vormt voor de exploitatie.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

N.V. HBLM is vanaf 1 nov. 2019 verantwoordelijk voor zowel de infrastructuur als exploitatie van het vliegveld. Hierbij zijn de veiligheidskosten door een extern bureau herijkt en op basis hiervan hebben uw Staten op 12 dec. 2019 ingestemd met het verhogen van de NEDAB bijdrage mer € 1,2 mln. op jaarbasis. De concessie-overeenkomst, overeengekomen tussen MAA BV en MAABI BV blijft onverminderd van kracht. Exploitant MAA BV heeft in 2020, ondanks de corona situatie, een bijzonder jaar gekend door het vrachtvervoer (tonnages en marges). Specifieke rapportages Hierover worden opgenomen in de Voortgangsrapportage Regeling Grote projecten. in 2021 heeft de heer Van Geel zijn rapportage over de toekomstmogelijkheden van het vliegveld opgeleverd en staat de provincie voor een aantal essentiele afwegingen en keuzes (o.a. baanrenovatie en luchthavenbesluit).

Provinciaal Risico

Het financieel risico is met name gelegen in het exploiteren van de luchthaven. De ter beschikking gestelde kredieten zijn niet als revolverend bestempeld, met uitzondering van de verstrekte lening en de aanschaf (en hieraan gekoppelde verhuur) van de cargoterminal. De boekwaarde van de deelneming wordt jaarlijks beoordeeld, waarbij tegenover de middels agio verstrekte kredieten, voorzover noodza kelijk geacht, een reserve voor afwaardering. Het maatschappelijk risico zit in het mogelijk failliet gaan van de luchthaven en daarmee gepaard gaande verlies aan directe en indirecte werkgelegenheid. Door COVID-19 zijn de risico's voor het exploiteren van de luchthaven aanmerkelijk toegenomen.

18. N.V. Aangewezen Luchtvaartterrein Maastricht-Aachen Airport

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het beheer van erfpachtcontracten van het als zodanig aangewezen luchtvaartterrein Maastricht-Aachen Airport.

Provinciale investeringen (€ 000.)

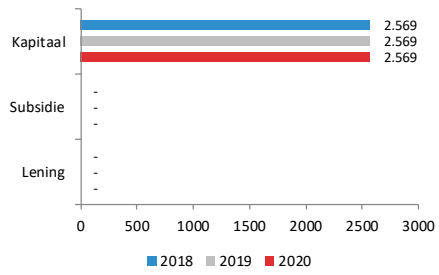

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

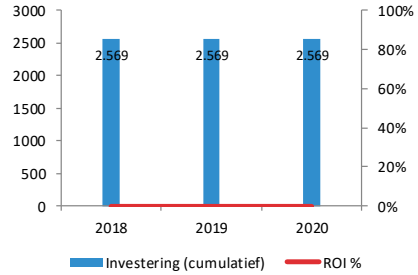

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	2.569	2.569	2.569
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	52	49	n.b
Eigen vermogen	48	48	n.b
Vreemd vermogen	4	1	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(3)	0	n.b
Netto Resultaat	(3)	0	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-5,6%	0,3%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	92,5%	98,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De aanwezigheid van het luchtvaartterrein draagt bij aan het verbeteren van de (grensoverschrijdende) bereikbaarheid en mobiliteit en is een randvoorwaarde voor het waarmaken van de provinciale economische ambities.

Visie en beleidsvoornemen

De aanwezigheid van het luchtvaartterrein draagt bij aan het verbeteren van de (grensoverschrijdende) bereikbaarheid en mobiliteit en is een randvoorwaarde voor het waarmaken van de provinciale economische ambities. In de AvA van 6 november 2013 is een besluit genomen over de overname van de aandelen van de overige aandeelhouders door de Provincie. De Provincie zal als 100% (enig) aandeelhouder het beheer van het erfpachtcontract met MAA B.V. voortzetten. NV ALTMAA kan als juridische entiteit mogelijk nog ingezet worden bij de realisatie van een duurzame toekomst voor MAA.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Er zijn geen aandachtspunten of ontwikkelingen te melden.

Provinciaal Risico

Er zijn nauwelijks nog financiële verplichtingen in NV ALTMAA. De aanwezige financiële middelen zijn toereikend en de boekwaarde in de provinciale begroting is teruggebracht naar € 1.

19. Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1.668.000
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het als commanditair vennoot deelnemen in, het financieren van, het samenwerken met en het verlenen van adviezen en andere diensten aan de commanditaire vennootschap Land Development AviationValley Maastricht C.V., teneinde de realisatie van het bedrijventerrein BPMAA te Beek/Meersen te bewerkstelligen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

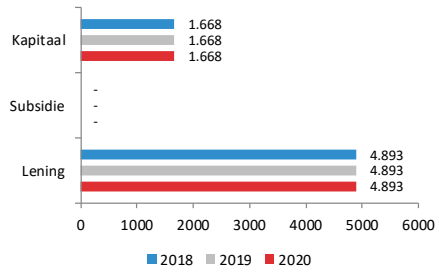

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

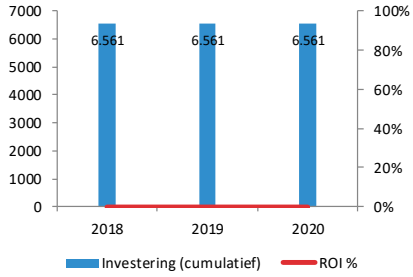

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	4.893	4.893	4.893
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	1.668	1.668	1.668
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	4.727	n.b	n.b
Eigen vermogen	870	n.b	n.b
Vreemd vermogen	3.857	-	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	11	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	4	-	n.b
Netto Resultaat	(58)	n.b	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-1,2%	n.b	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	18,4%	n.b	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door als commanditair vennoot deel te nemen in Land Development Aviation Valley Maastricht C.V. draagt Provincie Limburg Aviationvalley Commandiet B.V. bij aan haar doelstellingen en de realisatie van het bedrijven terrein BPMAA.

Visie en beleidsvoornemen

Door middel van de activiteiten van de LDAVM C.V. komen tot stimulering van de aantrekkingskracht van de luchthaven en het geven van een impuls voor de (regionale) werkgelegenheid (bevorderen vestigingsklimaat).

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Zie ontwikkelingen binnen LDAVM C.V.. De PLAC B.V. voert geen operationele activiteiten. Het ingebracht kapitaal in LDAVM C.V. loopt via deze entiteit. In 2018 is EUR 550.000 aan agio teruggestort naar de Provincie Limburg.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de onderneming te moeten afwaarderen. Moment van aflossing van de lening is afhankelijk van ontvangst van winstuitkeringen vanuit de LDAVM CV. De LDAVM CV kent 2 hoofdrisico's: Vertraging uitgifte en verlaging uitgifteprijzen. Jaarlijks worden met de actualisatie van het businessplan de risico s geïnventariseerd en geanalyseerd.

20. Land Development AviationValley Maastricht C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	40,00%
Zeggenschap provincie:	40,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, BPMAA B.V, Dura Vermeer en Aviation Logistics Development Company

Doelstelling

Uitvoering te geven aan zowel het Master- en Businessplan, dat door de aandeelhouders is vastgesteld. Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA (groot circa 110 hectare bruto), gelegen binnen de gemeente Beek en de gemeente Meerssen, is een van de in het POL aangewezen locaties voor de realisatie van een bedrijventerrein. Het gebied wordt ontwikkeld als hoogwaardige en duurzame kwaliteitslocatie met een landschappelijke inpassing in de omgeving.

Provinciale investeringen (€ 000.)

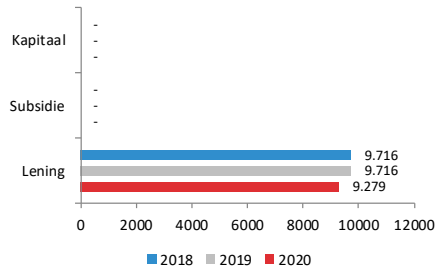

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

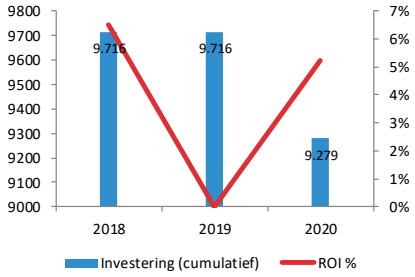

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	9.716	9.716	9.279
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	633	-	484
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	7%	0%	5%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	24.995	22.341	28.556
Eigen vermogen	11.448	10.922	15.885
Vreemd vermogen	13.546	11.419	12.671

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	6.306	-	15.257
Bedrijfsresultaat (EBIT)	932	80	5.456
Netto Resultaat	224	(526)	4.963

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,9%	-2,4%	17,4%
Solvabiliteit (EV/TV)	45,8%	48,9%	55,6%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De bedrijventerrein ontwikkeling rondom de luchthaven draagt bij aan de werkgelegenheid, positie van Limburg in de logistieke sector en is van strategische waarde in relatie tot de ontwikkeling van de luchthaven.

Visie en beleidsvoornemen

Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA staat voor de stimulering van de aantrekkingskracht van de luchthaven op lange termijn en tevens als impuls voor de (regionale) werkgelegenheid. De ontwikkelingen in BPMAA overschrijden de gemeentegrenzen van de gemeenten Beek en Meerssen. De N.V./C.V. is instrumenteel een waarborg om maatschappelijk en economisch rendement te realiseren.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De grondexploitatie van LDAVM C.V. is ingevolge de verkoop van een groot perceel in 2018 sterk verbeterd. Dit heeft ook geleid tot een verkorting van de verwachte looptijd. Per jaareinde 2019 was 35,8 van de 62 ha uitgeefbaar terrein uitgegeven.

Provinciaal Risico

Hoewel de feitelijke werkzaamheden en de activa in LDAVM C.V. zitten, zit het financieel risico in de Provincie Limburg Aviation Valley Commandiet B.V. ten aanzien van de deelneming. Ten aanzien van de financiering loopt de Provincie het risico dat deze niet kan worden afgelost. De huidige grondexploitatie sluit nochtans positief.

21. Land Development AviationValley Maastricht N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 18.000
Belang provincie:	40,00%
Zeggenschap provincie:	40,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, BPMAA B.V, Dura Vermeer. en Aviation Logistics Development Company

Doelstelling

Uitvoering te geven aan zowel het Master- en Businessplan, dat door de aandeelhouders is vastgesteld. Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA , gelegen binnen de gemeente Beek en de gemeente Meerssen, is een van de in het POL aangewezen locaties voor de realisatie van een bedrijventerrein. Het gebied wordt ontwikkeld als hoogwaardige en duurzame kwaliteitslocatie met een landschappelijke inpassing in de omgeving.

Provinciale investeringen (€ 000.)

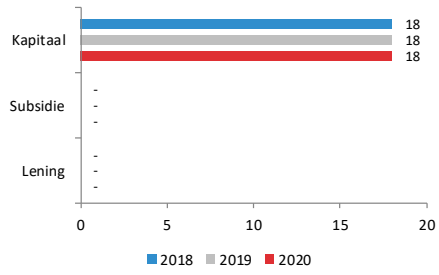

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

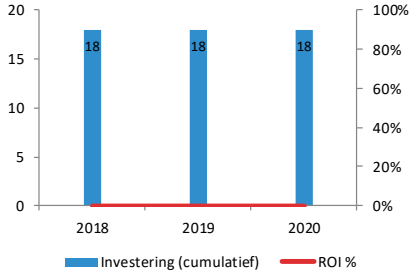

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	18	18	18
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	48	47	38
Eigen vermogen	45	44	30
Vreemd vermogen	3	4	8

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	15	15	15
Bedrijfsresultaat (EBIT)	4	(1)	(14)
Netto Resultaat	4	(1)	(14)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	8,5%	-1,7%	-35,2%
Solvabiliteit (EV/TV)	93,1%	92,6%	79,3%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De bedrijventerrein ontwikkeling rondom de luchthaven draagt bij aan de werkgelegenheid, positie van Limburg in de logistieke sector en is van strategische waarde in relatie tot de ontwikkeling van de luchthaven.

Visie en beleidsvoornemen

Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA staat voor de stimulering van de aantrekkingskracht van de luchthaven op lange termijn en tevens als impuls voor de (regionale) werkgelegenheid. De ontwikkelingen in BPMAA overschrijden de gemeentegrenzen van de gemeenten Beek en Meerssen. De N.V./C.V. is instrumenteel een waarborg om maatschappelijk en economisch rendement te realiseren.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Zie ontwikkelingen benoemd bij LDAVM C.V.. LDAVM N.V. is beherend vennoot en draagt geen risico ten aanzien van de onderliggende exploitatie in de C.V.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de onderneming ad € 18.000 te moeten afwaarderen. Daarnaast loopt de onderneming (en daarmee indirect de Provincie) een risico ten aanzien van vertraging in de uitgifte en verlaging uitgifteprijzen. Jaarlijks worden met de actualisatie van het businessplan de risico's geïnventariseerd en geanalyseerd.

Regionale ontwikkeling en fondsen

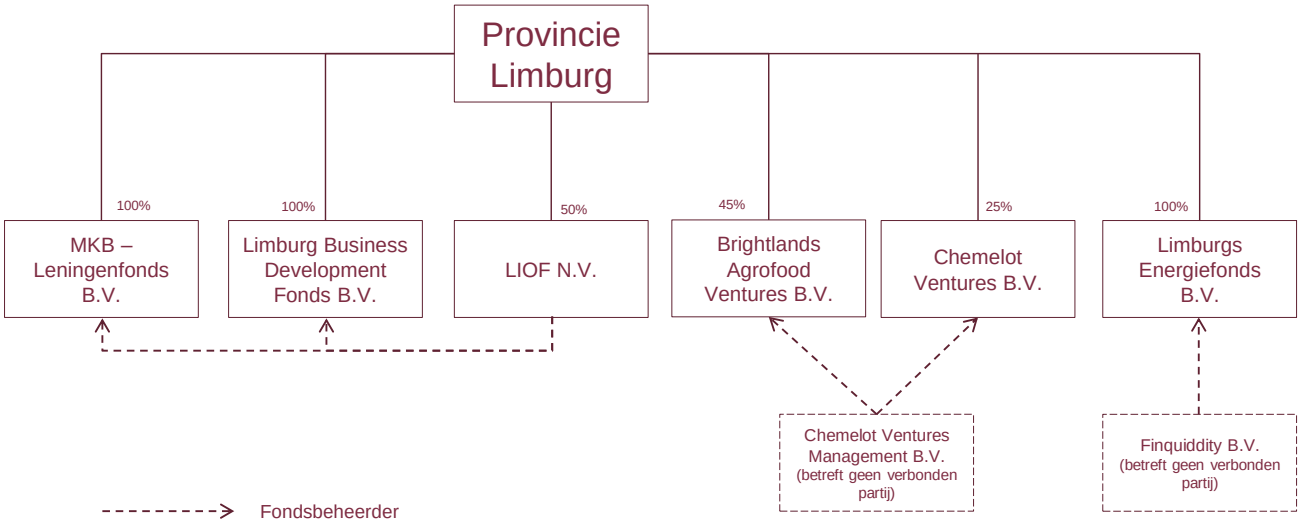

22. N.V. Industriebank LIOF

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 42.877.738
Belang provincie:	50,00%
Zeggenschap provincie:	50,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Ministerie EZ

Doelstelling

Industriebank LIOF is de Limburgse ontwikkelingsmaatschappij. LIOF draagt bij aan de welvaart van de Provincie Limburg door de (sociaal-) economische structuur verder te versterken en werkgelegenheid te verbeteren. De activiteiten die LIOF ontplooit binnen elk van deze taakgebieden dienen te passen binnen de kaders van het provinciaal economisch beleid.

Provinciale investeringen (€ 000.)

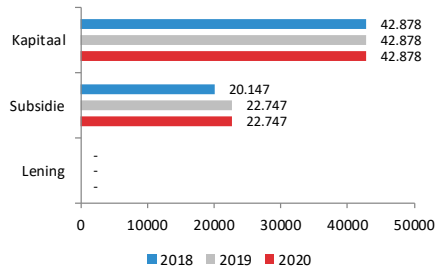

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

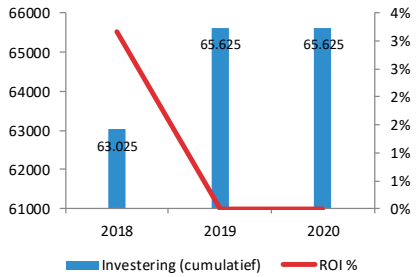

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	20.147	22.747	22.747
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	42.878	42.878	42.878
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	2.000	-	-
ROI %	3%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	104.362	104.514	n.b
Eigen vermogen	91.810	93.019	n.b
Vreemd vermogen	12.552	11.495	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	14.441	11.420	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	6.957	1.209	n.b
Netto Resultaat	6.957	1.209	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	6,7%	1,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	88,0%	89,0%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	2.000	-	-

Publiek belang

LIOF draagt bij aan de welvaart van de Provincie Limburg door de (sociaal-) economische structuur verder te versterken en werkgelegenheid te verbeteren. De kerntaken betreffen Acquisitie, Participatie, en Ontwikkeling/Innovatie. De activiteiten die LIOF ontplooit binnen elk van deze taakgebieden dienen te passen binnen de kaders van het provinciaal economisch beleid.

Visie en beleidsvoornemen

Gezien de uitbreiding van het Provinciaal belang in LIOF zal LIOF functioneren als de uitvoeringsorganisatie voor het regionaal econmisch beleid voor de Provincie Limburg, gericht op ondersteuning van groei en innovatie in het MKB.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Over boekjaar 2019 is een resultaat gerealiseerd van € 1,2 mln. Dit is lager dan eerdere jaren die gekenmerkt werden door bijzonder hoge boekwinsten. Om dit ook naar de toekomst toe te kunnen bestendigen is een stevig investeringvolume noodzakelijk. LIOF beoogt € 10 mln. per jaar te investeren.

Provinciaal Risico

Vanuit de subsidierelatie is het risico het niet uitvoeren van de activiteiten / voorwaarden zoals opgenomen (of onderliggend) aan de subsidiebeschikking. Dit kan leiden tot een afbreukrisico voor de Provincie. Vanuit de aandeelhoudersrelatie bestaat het risico dat het LIOF onvoldoende fungeert als ontwikkelingsbedrijf voor de Provincie, of dat financiële resultaten onvoldoende zijn met als resultaat afwaardering van de boekwaarde.

23. MKB-Leningenfonds (MKB-L) B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 15.154.058
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en LIOF NV

Doelstelling

MKB-L BV geeft invulling aan het MKB-Leningenfonds. Dit fonds biedt financiering voor MKB-ondernemers. Het MKB-Leningenfonds is een breed fonds dat open staat voor MKB-ondernemers uit een scala aan sectoren en verscheidene ontwikkelstadia van een onderneming.

Provinciale investeringen (€ 000.)

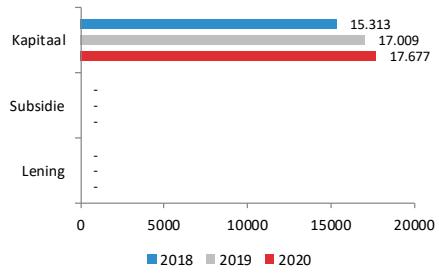

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

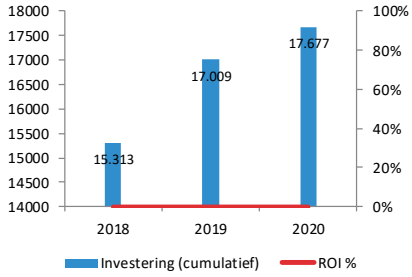

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	15.313	17.009	17.677
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	13.295	13.662	13.391
Eigen vermogen	13.166	13.558	13.377
Vreemd vermogen	129	105	14

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	851	987	1.134
Bedrijfsresultaat (EBIT)	387	533	634
Netto Resultaat	(121)	(1.304)	(850)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,9%	-9,5%	-6,3%
Solvabiliteit (EV/TV)	99,0%	99,2%	99,9%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het MKB in Limburg meer financieringsmogelijkheden bieden, zodat de economische groei, welvaart en werkgelegenheid gestimuleerd worden.

Visie en beleidsvoornemen

Inzet van het MKB-Leningenfonds is gedurende haar looptijd (9 jaar) gericht op het financieren van 40 ondernemingen. Er zijn slechts enkele harde criteria; het betreft een MKB-onderneming, gevestigd in Limburg, dan wel een onderneming waarvan de effecten van de lening in een belangrijke mate neerslaan in de Provincie. Het fonds verstrekt leningen van € 150.000 tot € 1 miljoen. Er is initieel totaal € 20 mln. door PS beschikbaar gesteld. Dit is eind 2017 verhoogd met maximaal € 10 miljoen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

MKB-leningenfonds BV is 1 mei 2015 opgericht. Ultimo 2019 zijn er 49 leningen uitgezet voor een totaal van € 19,8 mln. Naar aanleiding van een motie van uw staten is de uitzettingstermijn en looptijd van het fonds verlengd met 1 jaar. Dit geeft het fonds extra tijd om de beschikbare middelen uit te zetten. Daarna zal de beheerfase starten, in lijn met de aflossingstermijn van de uitgezette leningen.

Provinciaal Risico

Er kunnen vier typen risico s worden onderscheiden: beleidsinhoudelijke, financiële, juridische en fiscale risico s. Wat betreft het financiële risico is dat het bedrag van de inbreng in het fonds zijnde maximaal € 30 mln. en het bedrag aan rendement dat mogelijk niet gerealiseerd wordt. Bij het oprichten en het inrichten van het fonds zijn beheersmaatregelen voor de genoemde risico s geïmplementeerd.

24. Limburg Business Development Fonds (LBDF) B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 12.483.943
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en LIOF NV

Doelstelling

Het Limburg Business Development Fonds (LBDF) biedt financiering voor de ontwikkeling van ideeën naar product naar onderneming. Het fonds zal de verschillende stadia met verschillende instrumenten financieren.

Provinciale investeringen (€ 000.)

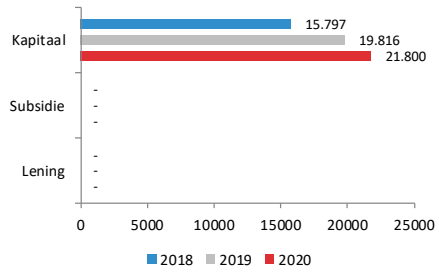

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

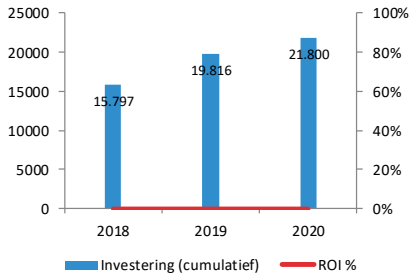

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	15.797	19.816	21.800
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	7.424	9.171	8.078
Eigen vermogen	6.985	8.634	7.522
Vreemd vermogen	439	537	556

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	279	331	391
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.573)	(1.408)	(916)
Netto Resultaat	(2.590)	(2.369)	(3.096)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-34,9%	-25,8%	-38,3%
Solvabiliteit (EV/TV)	94,1%	94,1%	93,1%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het innovatieve MKB in Limburg meer mogelijkheden bieden voor financiering zodat de economische groei, welvaart en werkgelegenheid gestimuleerd worden middels het: 1) Proof-of-Principle fonds (PoP): van idee naar een proof-of-principle , ideeën toetsen op technologische en/of commerciële haalbaarheid; 2) Proof-of-Concept fonds (PoC): opwerking van producten die een eerste technologische en/of markttoets hebben doorstaan tot een volwaardig product- en of dienstenconcept; 3) Seed fonds: dekt de financieringsbehoefte in de laatste fase van het business development traject tot een volwaardige onderneming.

Visie en beleidsvoornemen

Inzet van het LBDF leidt over de tijdshorizon van 6 jaar tot 180 beproefde ideeën, die worden doorontwikkeld tot 75 businessplannen, om uiteindelijk te resulteren in 42 businesses. Op basis van een verwachte personeelsomvang van 5 tot 10 fte per business, bieden deze 42 businesses naar verwachting ruim 300 fte directe werkgelegenheid en ten minste eenzelfde aantal fte indirecte werkgelegenheid. Er is in totaal € 29,7 mln. door PS beschikbaar gesteld.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

LBDF heeft per jaareinde 2019 voor € 24,8 mln. aan investeringen gecommitteerd. Daarmee bedraagt de uitzetting van de subfondsen POP (subsidies), POC (leningen) en Seed (kapitaal) respectievelijk 70%, 90% en 100%. Op basis van de meerjarenprognose verwacht LBDF nog steeds te kunnen voldoen aan de bij oprichting gestelde revolverendheid doelstellingen.

Provinciaal Risico

Er kunnen vier typen risico s worden onderscheiden: beleidsinhoudelijke, financiële, juridische en fiscale risico s. Wat betreft het financiële risico is dat het bedrag van de inbreng in het fonds zijnde € 29,7 mln. en het bedrag aan rendement dat mogelijk niet gerealiseerd wordt. Bij het oprichten en het inrichten van het fonds zijn beheersmaatregelen voor de genoemde risico s geïmplementeerd.

25. Chemelot Ventures B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 5.089.964
Belang provincie:	25,00%
Zeggenschap provincie:	25,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, DSM Nederland B.V., Particon B.V., Industriebank LIOF N.V., Rabobank

Doelstelling

Het al dan niet risicodragend, investeren in andere vennootschappen en ondernemingen, met name in vennootschappen en ondernemingen werkzaam op het gebied van (bio)chemische, (bio)medische en (bio)technologische materialen en life science.

Provinciale investeringen (€ 000.)

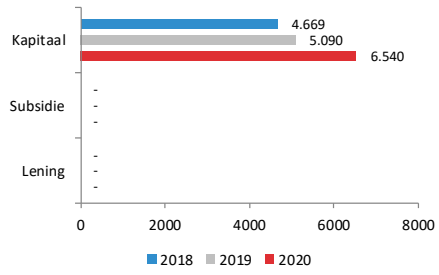

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

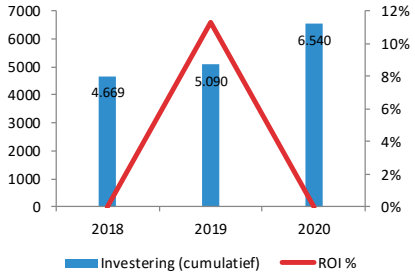

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	4.669	5.090	6.540
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	576	-
ROI %	0%	11%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	14.783	12.243	n.b
Eigen vermogen	14.357	12.155	n.b
Vreemd vermogen	427	88	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(755)	(861)	n.b
Netto Resultaat	310	(1.643)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	2,1%	-13,4%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	97,1%	99,3%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	576	-

Publiek belang

Beschikbaarheid van durfkapitaal is een randvoorwaarde voor innovatie en campus ontwikkeling. Hiermee draagt Chemelot Ventures B.V. bij aan de ontwikkeling van de regionale economie via de doelstellingen van de Chemelot Campus.

Visie en beleidsvoornemen

In het Masterplan Chemelot Campus is afgesproken dat het gezamenlijk belang voor DSM, UM en Provincie Limburg in de samenwerking, het bevorderen van een sterk CHEMaterials cluster is. De samenwerking is gericht op het stimuleren van open innovatie ten behoeve van kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio. Om deze beoogde innovaties te financieren hebben startende en snel groeiende ondernemingen behoefte aan (durf) kapitaal. Het tekort aan aandelenkapitaal (durfkapitaal) legitimeert de deelname van de overheid in een venture capital fonds. De participatie van de overheid in het fonds heeft een stimulerende werking naar mogelijke andere investeerders met als resultaat dat particulier kapitaal wordt gemobiliseerd. Via de aandeelhoudersrelatie zal toezicht worden gehouden op het functioneren van de organisatie en de wijze waarop de gestelde doelstellingen worden gerealiseerd.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Chemelot Ventures heeft per jaareinde 2020 voor € 20,9 mln. aan investeringsbesluiten genomen, verdeeld over 15 doelondernemingen. In 2019 wordt een verlies gerealiseerd van € 1.643.000. In 2018 werd een positief resultaat behaald van € 309.567 ingevolge de verkoop van een van de participaties met een boekwinst van € 2,3 mln. De boekwinst leidde tot de uitkering van een dividend in 2019 aan Provincie Limburg van € 576.000.

Provinciaal Risico

Financieel gezien de bijdrage van € 10 mln. (Totaal krediet, boekwaarde is hetgeen tot nog toe gestort). Daarnaast nog politiek risico en afbreuk risico als door vennootschap verkeerde investeringen worden verricht. Vanuit een balans perspectief bestaat het risico op afwaardering van de boekwaarde van € 6,5 mln (ultimo 2020). Door COVID-19 is het risico op afwaarderingen op participaties en daarmee afwaardering van de boekwaarde toegenomen.

26. Brightlands Agrofood Ventures B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 410.599
Belang provincie:	35,00%
Zeggenschap provincie:	35,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Coöperatieve Rabobank U.A., N.V. LIOF, Bright Venture Partners BV, LLTB, Van Herk, Fresh Valley

Doelstelling

Het financieren van technologie gedreven start-ups in de agro/food sector.

Provinciale investeringen (€ 000.)

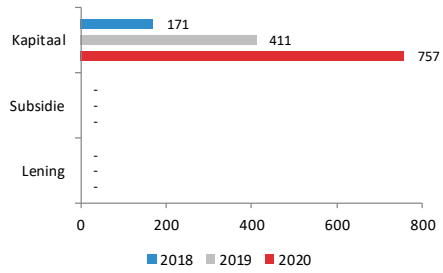

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

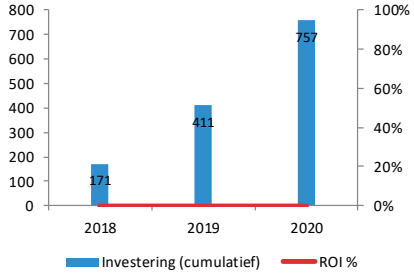

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	171	411	757
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	89	310	n.b
Eigen vermogen	7	299	n.b
Vreemd vermogen	82	12	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(296)	(385)	n.b
Netto Resultaat	(296)	(385)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-333,6%	-124,0%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	7,4%	96,2%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de positieve economische ontwikkelingen neemt ook de dynamiek op de Brightlands Campus Greenport Venlo toe. Een ontwikkeling die wij ondersteunen. Om ook voor het MKB op deze campus risicokapitaal ter beschikking te hebben, hebben wij in onze rol van aandeelhouder de andere partners van Chemelot Ventures gevraagd de scope van het fonds uit te breiden met agro/food. Dit heeft tevens geleid tot cofinanciering vanuit de partners.

Visie en beleidsvoornemen

Op basis van de geïnvesteerde middelen á EUR 5 mln. en de cofinanciering gedurende de periode 2018-2022 investeren, met een exit en follow-on investeringsperiode van 2023-2028

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het fonds is eind 2017 opgericht. In de loop van 2018 zijn drie private investeerders toegetreden. De totale fondsomvang bedraagt daarmee EUR 20,1 mln. In 2019 zijn de eerste twee participaties aangegaan en in het eerste halfjaar van 2020 is een derde investering gerealiseerd.

Provinciaal Risico

Het risico bestaat dat de Provinciale investering bij het uitblijven van voldoende exits met een hoge multiple haar ingebracht kapitaal verliest.

27. Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 52.671.651
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Polestar Capital

Doelstelling

Het langjarig beheren van haar vermogen, waarbij zij haar financiële middelen uitzet op revolverende basis ter versterking van de ontwikkeling en toepassing van duurzame energieopwekking, energiebesparing en de circulaire economie voor en met name in de Provincie Limburg.

Provinciale investeringen (€ 000.)

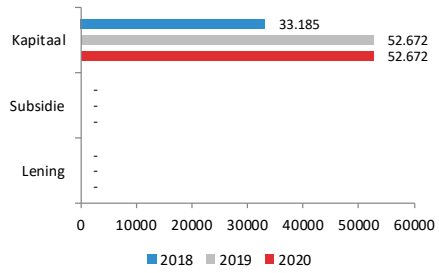

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

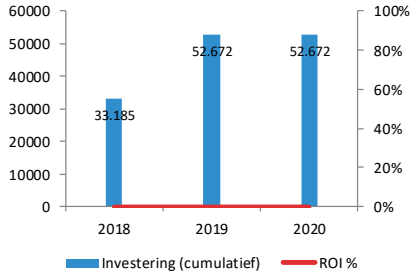

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	33.185	52.672	52.672
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	35.355	58.306	-
Eigen vermogen	29.293	45.735	-
Vreemd vermogen	6.062	12.572	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	2.952	3.248	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.235)	(2.883)	n.b
Netto Resultaat	(1.310)	(3.045)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,7%	-5,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	82,9%	78,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het publiek belang volgt uit de motie van PS van 4 november 2011 waarbij uw Staten hebben opgeroepen tot oprichting van een revolverend fonds en de Kadernota Energiefonds, vastgesteld door PS op 8 juni 2012. Via investeringen in duurzame projecten draagt het LEF bij aan het Limburgse leefklimaat.

Visie en beleidsvoornemen

De provinciale visie is gevat in de kadernota Energiefonds, vastgesteld door PS op 8 juni 2012. Het Energiefonds richt zich op financiële ondersteuning van initiatieven gericht op energiebesparing, duurzame energieopwekking, innovaties op het gebied van duurzame energie en de circulaire economie. Doelgroepen zijn bedrijven en non-profitorgansiaties. Overkoepelende doelstelling is C02-reductie in combinatie met het realiseren van effecten op het gebied van werkgelegenheid, innovatie, lastenverlichting of bevorderen aantrekkelijk vestigings- en woonklimaat. Het betreft een revolverend fonds dat teruggevloeide middelen weer zal inzetten voor nieuwe initiatieven.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Bij PS besluit van 29 juni 2020 is de fondsomvang van LEF verhoogd van EUR 90 miljoen naar EUR 268 miljoen onder voorwaarde van cofinanciering. De fondsverhoging wordt deels vanuit Provincie Limburg gerealiseerd door EUR 74 miljoen additioneel kapitaal (naast het reeds gecommitteerde bedrag van EUR 60 miljoen) beschikbaar te stellen. Het gecommitteerd kapitaal van LEF aan projecten bedraagt EUR 99,3 miljoen eind 2020. Dit staat gelijk aan 82 windmolens CO2 besparing (2,3 mw). De pijplijn is goed gevuld, o.a. met projecten met een grote financieringsvraag. In 2020 wordt het resultaat gedruk door de dotatie aan de voorziening ad EUR 2,2 miljoen.

Provinciaal Risico

Belangrijkste risico voor LEF B.V. is dat er onvoldoende (goede) projecten worden aangereikt, dan wel in aanmerking komen voor financiering o.b.v. de gehanteerde fondscriteria. Het primaire financieel risico is gelegen in faillisement of afwaardering van de aangegane financieringen en/of participaties. Secundair financieel risico is een langere uitzettingsperiode en het invullen van de door PS gestelde cofinancieringseis.

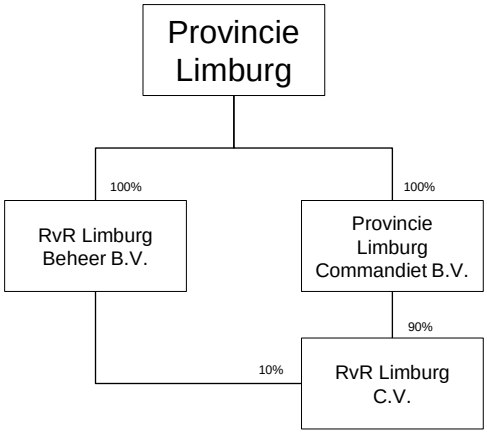
Provincie Limburg
100%
100%
RvR Limburg Beheer B.V.
Provincie Limburg Commandiet B.V.
90%
10%
RvR Limburg C.V.

28. Provincie Limburg Commandiet B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het als commanditair vennoot deelnemen in, het financieren van, het samenwerken met en het verlenen van adviezen en andere diensten aan de commanditaire vennootschap Ruimte voor Ruimte Limburg C.V., teneinde de sloopvergoeding van € 36,3 mln. terug te verdienen, die de Provincie in het kader van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV), tweede tranche, heeft betaald aan het Rijk

Provinciale investeringen (€ 000.)

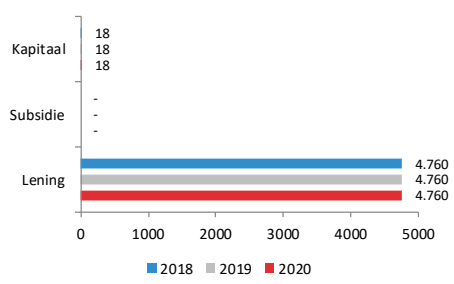

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

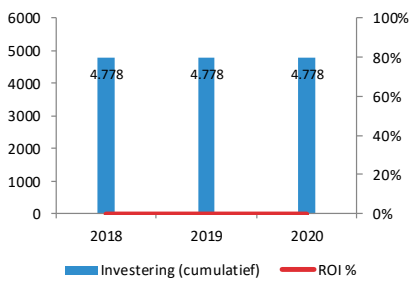

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	4.760	4.760	4.760
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	18	18	18
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	4.748	n.b	n.b
Eigen vermogen	241	n.b	n.b
Vreemd vermogen	4.748	-	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	0	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(37)	-	n.b
Netto Resultaat	(36)	n.b	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,8%	n.b	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	5,1%	n.b	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR)-regeling is een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied bewerkstelligd (er zijn subsidies verstrekt voor het inleveren van mestrechten en het slopen van veestallen). Hiermee is de primaire doelstelling behaald. Beoogd wordt deze operatie voor de Provincie budgettair neutraal te laten verlopen door de opbrengsten van de, door RvR Limburg C.V., gerealiseerde en nog te realiseren woningbouwkavels. Het publiek belang is derhalve nu gelegen in de budgettair neutrale afwikkeling.

Visie en beleidsvoornemen

In juli 2012, bij de besluitvorming in PS inzake de noodzakelijke herfinanciering van RvR, is door de Staten meegegeven dat in 2023 het RvR-project zou moeten zijn beëindigd c.q. dat de € 36,3 mln. aan sloopvergoedingen, die zijn uitbetaald in verband met de ontmanteling van de stallen, middels de verkoop van 785 woningbouwkavels, dan terugverdiend zouden moeten zijn. De vastgoedmarkt is weer aangetrokken, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de aantallen kavelverkopen in de jaren 2015-2020. Per 1 oktober 2020 moesten er nog 31 kavels van de 785 verkocht worden (ultimo 2019: 178). De verbetermogelijkheden van het resultaat die RvR na de overname van het belang van BPD nog verwacht (zoals zonnevelden) zijn niet in de GREX verwerkt. Van de uitbreiding aantal kavels van 785 naar 900, zijn er 80 verkocht en moeten er nog 35 verkocht worden. Deze 35 kavels zijn nog niet in de GREX verwerkt.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2018 heeft de Provincie Limburg op afroep van Ruimte voor Ruimte C.V. het restant ad. € 0,8 mln. van de in 2015 verstrekte lening ter hoogte van € 5,1 mln. volgestort via de Provincie Limburg Commandiet BV. Verder zijn bij Provincie Limburg Commandiet BV de van BPD Ontwikkeling overgenomen vermogensbestanddelen ondergebracht. Het betreft een achtergestelde lening ad € 5 mln. aan RvR CV en aandelen in Ruimte voor Ruimte CV ter waarde van € 0,1 mln. De BV deelt naar rato van haar aandelenbelang (90%) in het resultaat van RvR CV. Naar verwachting van de directie RvR CV ultimo 2020: € 3,8 mln negatief. De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen.

Provinciaal Risico

Met de overname van het 50% belang in RvR Limburg Beheer BV/CV van BV Bouwfonds Ontwikkeling B.V staat de Provincie Limburg per 1 januari 2019 volledig garant voor de langlopende lening van de NWB (hoofdsom ad € 24 mln., restant per juli 2020 € 8 mln.) De Provincie heeft in het kader deze garantstelling in 2020 de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Ook heeft de Provincie Limburg zich na de overname garant gesteld voor een variabel krediet van NWB aan RvR Limburg Beheer tot een maximum van € 7,5 mln. per juli 2020 is het saldo van dit krediet € 1,5 mln. Additioneel loopt de Provincie risico ten aanzien van de verstrekte achtergestelde lening ad € 5,1 mln. De waarde van het kapitaalbelang in de CV/BV ad. € 29.000,- is inmiddels afgeboekt. Voor de risico's die de Provincie Limburg loopt ten aanzien van RvR zijn voldoende middelen opgenomen in de Provinciale Risicoreserve.

29. RvR Limburg Beheer B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Bouwfonds Property Development (BPD) Ontwikkeling B.V.

Doelstelling

Door middel van grondexploitatie terugverdienen van € 36,3 mln. sloopvergoeding die de onderneming aan de Provincie heeft vergoed en die de Provincie aan het Rijk heeft betaald.

Provinciale investeringen (€ 000.)

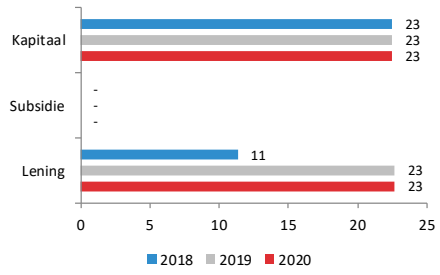

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

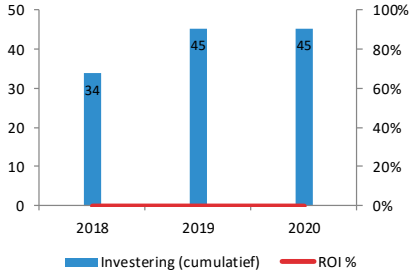

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	11	23	23
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	23	23	23
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	23	22	n.b
Eigen vermogen	(10.146)	(7.766)	n.b
Vreemd vermogen	10.169	7.788	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	5	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(0)	(1)	n.b
Netto Resultaat	(9)	(7)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-41,2%	-32,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	-44107,2%	-35570,7%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR)-regeling is een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied bewerkstelligd (er zijn subsidies verstrekt voor het inleveren van mestrechten en het slopen van veestallen). Hiermee is de primaire doelstelling behaald. Beoogd wordt deze operatie voor de Provincie budgettair neutraal te laten verlopen door de opbrengsten van de, door RvR Limburg gerealiseerde en nog te realiseren woningbouwkavels. Het publiek belang is derhalve nu gelegen in de budgettair neutrale afwikkeling.

Visie en beleidsvoornemen

In juli 2012, bij de besluitvorming in PS inzake de noodzakelijke herfinanciering van RvR, is door de Staten meegegeven dat in 2023 het RvR-project zou moeten zijn beëindigd c.q. dat de € 36,3 mln. aan sloopvergoedingen, die zijn uitbetaald in verband met de ontmanteling van de stallen, middels de verkoop van 785 woningbouwkavels, dan terugverdiend zouden moeten zijn. De vastgoedmarkt is weer aangetrokken, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de aantallen kavelverkopen in de jaren 2015-2020. Per 1 oktober 2020 moesten er nog 31 kavels van de 785 verkocht worden (ultimo 2019: 178). De verbetermogelijkheden van het resultaat die RvR na de overname van het belang van BPD nog verwacht (zoals zonnevelden) zijn niet in de GREX verwerkt. Van de uitbreiding aantal kavels van 785 naar 900, zijn er 80 verkocht en moeten er nog 35 verkocht worden. Deze 35 kavels zijn nog niet in de GREX verwerkt.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De door de accountant opgestelde grondexploitatie van RvR sluit ultimo 2019 op € 8,7 mln. negatief (2018: -/- € 12,3 mln.), met name als gevolg van het in exploitatie nemen van een groot project (Boswaard te Weert). In 2020 heeft de Provincie Limburg in het kader van de garantstelling jegens NWB de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Recent heeft RvR aangegeven deze verwroegd af te kunnen lossen. De BV deelt naar rato van haar aandelenbelang (90%) in het resultaat van RvR CV. Naar verwachting van de directie RvR CV ultimo 2020: € 3,8 mln negatief. De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen.

Provinciaal Risico

Met de overname van het 50% belang in RvR Limburg Beheer BV/CV van BV Bouwfonds Ontwikkeling B.V staat de Provincie Limburg per 1 januari 2019 volledig garant voor de langlopende lening van de NWB (hoofdsom ad € 24 mln., restant per juli 2020 € 8 mln.) De Provincie heeft in het kader deze garantstelling in 2020 de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Ook heeft de Provincie Limburg zich na de overname garant gesteld voor een variabel krediet van NWB aan RvR Limburg Beheer tot een maximum van € 7,5 mln. per juli 2020 is het saldo van dit krediet € 1,5 mln. Additioneel loopt de Provincie risico ten aanzien van de verstrekte achtergestelde lening ad € 5,1 mln. De waarde van het kapitaalbelang in de CV/BV ad. € 29.000,- is inmiddels afgeboekt. Voor de risico's die de Provincie Limburg loopt ten aanzien van RvR zijn voldoende middelen opgenomen in de Provinciale Risicoreserve.

30. RvR Limburg C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Bouwfonds Property Development (BPD) Ontwikkeling B.V.

Doelstelling

Door middel van grondexploitatie terugverdienen van € 36,3 mln. sloopvergoeding die de onderneming aan de Provincie heeft vergoed en die de Provincie aan het Rijk heeft betaald.

Provinciale investeringen (€ 000.)

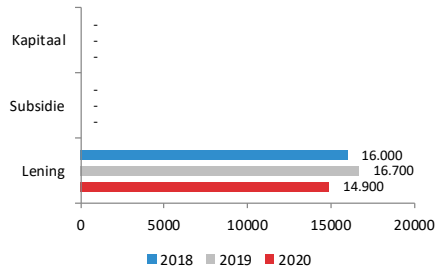

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

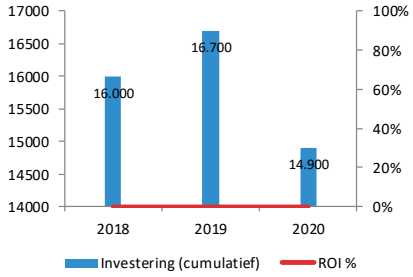

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	16.000	16.700	14.900
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	23.791	21.298	n.b
Eigen vermogen	(9.969)	(7.582)	n.b
Vreemd vermogen	33.760	28.881	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	6.084	13.621	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	-	2.387	n.b
Netto Resultaat	n.b	2.387	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	n.b	11,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	-41,9%	-35,6%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR)-regeling is een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied bewerkstelligd (er zijn subsidies verstrekt voor het inleveren van mestrechten en het slopen van veestallen). Hiermee is de primaire doelstelling behaald. Beoogd wordt deze operatie voor de Provincie budgettair neutraal te laten verlopen door de opbrengsten van de, door RvR Limburg C.V., gerealiseerde en nog te realiseren woningbouwkavels. Het publiek belang is derhalve nu gelegen in de budgettair neutrale afwikkeling.

Visie en beleidsvoornemen

In juli 2012, bij de besluitvorming in PS inzake de noodzakelijke herfinanciering van RvR, is door de Staten meegegeven dat in 2023 het RvR-project zou moeten zijn beëindigd c.q. dat de € 36,3 mln. aan sloopvergoedingen, die zijn uitbetaald in verband met de ontmanteling van de stallen, middels de verkoop van 785 woningbouwkavels, dan terugverdiend zouden moeten zijn. De vastgoedmarkt is weer aangetrokken, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de aantallen kavelverkopen in de jaren 2015-2020. Per 1 oktober 2020 moesten er nog 31 kavels van de 785 verkocht worden (ultimo 2019: 178). De verbetermogelijkheden van het resultaat die RvR na de overname van het belang van BPD nog verwacht (zoals zonnevelden) zijn niet in de GREX verwerkt. Van de uitbreiding aantal kavels van 785 naar 900, zijn er 80 verkocht en moeten er nog 35 verkocht worden. Deze 35 kavels zijn nog niet in de GREX verwerkt.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De door de accountant opgestelde grondexploitatie van RvR sluit ultimo 2019 op € 8,7 mln. negatief (2018: -/- € 12,3 mln.), met name als gevolg van het in exploitatie nemen van een groot project (Boswaard te Weert). In 2020 heeft de Provincie Limburg in het kader van de garantstelling jegens NWB de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Recent heeft RvR aangegeven deze verwroegd af te kunnen lossen. Naar verwachting van de directie zal de GREX voor 2020 sluiten op € 3,8 mln. negatief. De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen.

Provinciaal Risico

Met de overname van het 50% belang in RvR Limburg Beheer BV/CV van BV Bouwfonds Ontwikkeling B.V staat de Provincie Limburg per 1 januari 2019 volledig garant voor de langlopende lening van de NWB (hoofdsom ad € 24 mln., restant per juli 2020 € 8 mln.) De Provincie heeft in het kader deze garantstelling in 2020 de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Ook heeft de Provincie Limburg zich na de overname garant gesteld voor een variabel krediet van NWB aan RvR Limburg Beheer BV/CV tot een maximum van € 7,5 mln. per juli 2020 is het saldo van dit krediet € 1,5 mln. Additioneel loopt de Provincie risico ten aanzien van de verstrekte achtergestelde lening ad € 5,1 mln. De waarde van het kapitaalbelang in de CV/BV ad. € 29.000,- is inmiddels afgeboekt. Voor de risico's die de Provincie Limburg loopt ten aanzien van RvR zijn voldoende middelen opgenomen in de Provinciale Risicoreserve.

31. BNG Bank N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 22.689
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Gemeenten, Provincies en de Staat

Doelstelling

BNG Bank is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De bank draagt duurzaam bij aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.

Provinciale investeringen (€ 000.)

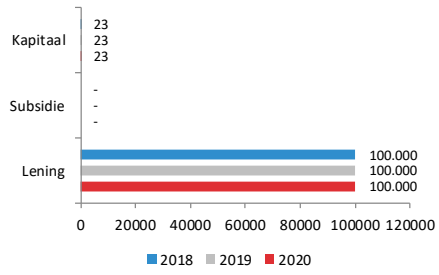

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

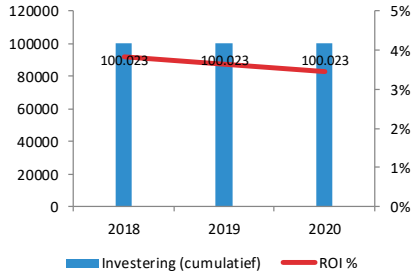

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	100.000	100.000	100.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	23	23	23
Onvangen Rente in periode € 000.	3.450	3.450	3.450
Ontvangen dividend in periode € 000.	395	198	-
ROI %	4%	4%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	137.509.000	149.689.000	n.b
Eigen vermogen	4.991.000	4.887.000	n.b
Vreemd vermogen	132.518.000	144.802.000	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	580.000	506.000	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	504.000	227.000	n.b
Netto Resultaat	337.000	163.000	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,2%	0,1%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	3,6%	3,3%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	395	198	-

Publiek belang

Publiek belang is om in de sectorbanken zodanig te participeren dat zij in staat blijven de decentrale overheden tegen aantrekkelijke voorwaarden te faciliteren.

Visie en beleidsvoornemen

Deze deelneming past in het begrotingsprogramma Algemene dekkingsmiddelen waarbij het doel is het voeren van een financieel duurzaam meerjarig beleid dat het mogelijk maakt samen met partners te investeren in kansrijke ontwikkelingen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In het kader van de publieke taak zijn in 2015 en 2016 aan BNG Bank hybride leningen (elk groot EUR 50 miljoen) verstrekt ter versterking van het Tier-1 kapitaal van de bank. De bank is hiertoe genoodzaakt vanwege de hogere kapitaalseisen die vanuit "Basel III" worden opgelegd. Het publieke belang voor de Provincie is gelegen in het feit dat de bank de decentrale overheden binnen de Provincie faciliteert in aantrekkelijke financieringskmogelijkheden. De dividenduitkering over 2019 van afgerond EUR 199.000 is op dringende aanbeveling van de €pese Centrale Bank (ECB) niet in 2020 uitgekeerd. De ECB heeft eind 2020 aan de banken onder haar toezicht de aanbeveling gedaan om tto september 2021 van dividenduitkeringen af te zien vanwege de mogelijke impact van corona. BNG Bank heeft haar aandeelhouders recent meegedeeld dat zij op 19 maart 2021 toch een eerste deel van het dividend 2019 zal uitbetalen, tot het maximum van de door de ECB opgelegde beperking. Het restant van het dividend over 2019 volgt dan in najaar 2021.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming ad € 22.689 te moeten afwaarderen. Tevens loopt de Provincie een risico ten aanzien van twee hybride leningen, elk groot € 50 miljoen. Dit risico wordt meegenomen in de paragraaf financieringen.

32. Nederlandse Waterschapsbank N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 3.063
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provincies, Waterschappen en de Staat

Doelstelling

De Nederlandse Waterschapsbank (NWB) richt haar diensten exclusief op de overheidssector. Zij draagt zorg voor de financiering van provincies, gemeenten en waterschappen. Doelstelling van de bank is het zo gunstig mogelijk en exact op maat aanbieden van financieringen. Maatschappelijke relevantie, hoge kwaliteit, een sterke financiële positie en integriteit zijn de hoekstenen van het beleid van de bank.

Provinciale investeringen (€ 000.)

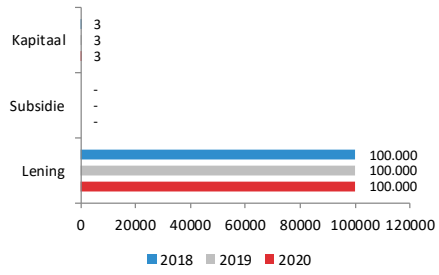

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

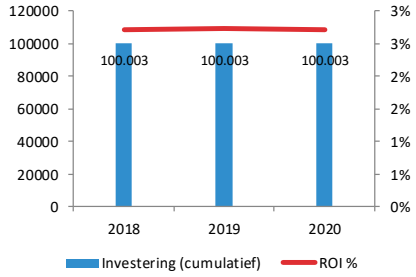

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	100.000	100.000	100.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3	3	3
Onvangen Rente in periode € 000.	2.720	2.720	2.720
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	11	-
ROI %	3%	3%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	83.715.000	96.205.000	n.b
Eigen vermogen	1.726.000	1.796.000	n.b
Vreemd vermogen	81.989.000	94.409.000	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	186.000	174.000	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	137.000	136.000	n.b
Netto Resultaat	100.000	95.000	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,1%	0,1%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	2,1%	1,9%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	11	-

Publiek belang

Publiek belang is om in de sectorbanken zodanig te participeren dat zij in staat blijven de decentrale overheden tegen aantrekkelijke voorwaarden te faciliteren.

Visie en beleidsvoornemen

Deze deelneming past in het begrotingsprogramma Algemene dekkingsmiddelen waarbij het doel is het voeren van een financieel duurzaam meerjarig beleid dat het mogelijk maakt samen met partners te investeren in kansrijke ontwikkelingen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In het kader van de publieke taak zijn in 2015 en 2016 aan de Nederlandse Waterschapsbank NV twee hybride leningen verstrekt, elk groot EUR 50 miljoen, ter versterking van het Tier-1 kapitaal van de bank. De bank is hiertoe genoodzaakt vanwege de hogere kapitaalseisen die vanuit "Basel III" worden opgelegd. Het publieke belang voor de Provincie is gelegen in het feit dat de bank de decentrale overheden binnen de provincie faciliteert in aantrekkelijke financieringsmogelijkheden.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming ad EUR 3.063 te moeten afwaarderen. Tevens loopt de Provincie een risico ten aanzien van de hybride lening. Dit risico wordt meegenomen in de paragraaf Financiering.

33. N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 132.458
Belang provincie:	21,80%
Zeggenschap provincie:	21,80%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en de Limburgse gemeenten.

Doelstelling

Het produceren en leveren van drinkwater en andere doeleinden en daarmee samenhangende diensten in de Provincie Limburg.

Provinciale investeringen (€ 000.)

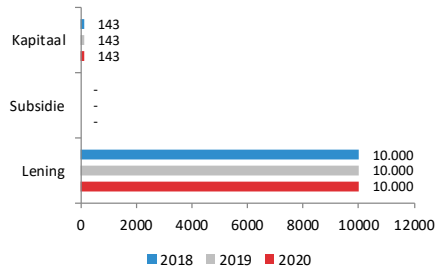

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

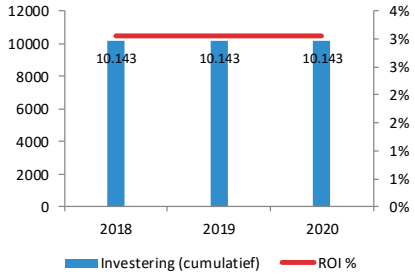

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	10.000	10.000	10.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	143	143	143
Onvangen Rente in periode € 000.	309	309	309
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	3%	3%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	594.364	610.650	n.b
Eigen vermogen	209.386	215.305	n.b
Vreemd vermogen	384.978	395.345	1

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	109.625	106.964	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	16.618	14.579	n.b
Netto Resultaat	6.235	5.919	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	1,0%	1,0%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	35,2%	35,3%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Teneinde de continuïteit van de drinkwatervoorziening te borgen is in de Drinkwaterwet bepaald dat de waterleidingbedrijven, waaronder WML een monopolie hebben op de drinkwaterlevering in hun verzorgingsgebied en dat aandelen van waterleidingbedrijven enkel door overheden kunnen worden gehouden.

Visie en beleidsvoornemen

De Provincie streeft naar een duurzame drinkwatervoorziening met een hoge mate van zelfvoorziening van het drinkwatergebruik in Limburg, waarbij er voldoende water beschikbaar is tegen een redelijke prijs (POL 2014 en Provinciaal Waterplan). Provincie wil deelname in WML voortzetten teneinde de continuïteit van de drinkwatervoorziening te borgen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Vanwege een historisch geclusterde aanleg van het leidingennetwerk, is er op korte termijn een grote investering noodzakelijk om het leidingennet te vervangen. WML heeft hierop geanticipeerd en middelen gereserveerd. Om verder te gaan verduurzamen heeft WML besloten om 2 windmolens te gaan bouwen en exploiteren. Hiervoor gaat de WML een separate BV oprichten. Op 15 februari 2019 heeft de AvA besloten in te stemmen met oprichting van de BV WML Wind en aanbesteding van de 2 windmolens.

Provinciaal Risico

Bij faillissement van WML is provinciaal risico in financiële zin het moeten afboeken van € 132.457 (nominale waarde aandelen). In dat geval zal ook de op dat moment uitstaande financiering moeten worden afgeboekt. Provinciaal risico in maatschappelijke zin is dat de continuïteit van de drinkwatervoorziening in gevaar komt. Deze risico's worden nihil geschat aangezien WML monopolist is en alleen overheden als aandeelhouders kent.

34. Limburgse Herstructureringsmaatschappij voor Bedrijven terreinen B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 66.000
Belang provincie:	66,67%
Zeggenschap provincie:	66,67%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en LIOF

Doelstelling

Het - in samenwerking met publieke en private partijen - stimuleren, ondersteunen en bijdragen aan het op een duurzame wijze realiseren van 1.000 hectare aan herstructureringsprojecten op Limburgse bedrijventerreinen in de periode 2012-2020, met het doel zorgvuldig ruimtegebruik te bewerkstelligen en een goed economisch vestigingsklimaat voor ondernemers te (doen) waarborgen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

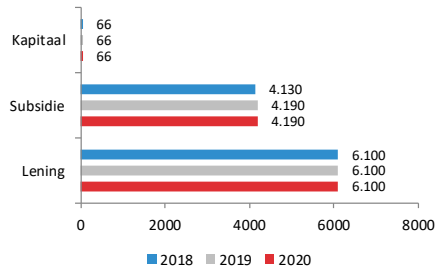

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

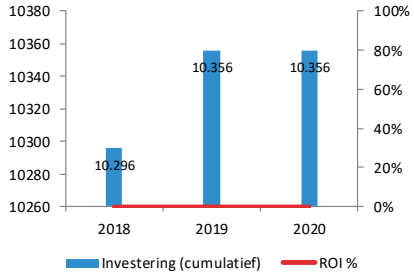

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	6.100	6.100	6.100
Cumulatief verleende subsidie € 000.	4.130	4.190	4.190
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	66	66	66
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	4.381	4.263	n.b
Eigen vermogen	4.365	4.240	n.b
Vreemd vermogen	16	24	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	38	49	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(20)	-	n.b
Netto Resultaat	0	(125)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,0%	-2,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	99,6%	99,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Realisatie van de maatschappelijke doelstelling om in de periode tot en met 2020 in totaal 1.000 ha aan bedrijventerrein in Limburg te herstructureren. Waarmee een bijdrage wordt geleverd aan het Limburgse vestigingsklimaat. Deze wordt uitgaande van de huidige investeringsportefeuille gerealiseerd.

Visie en beleidsvoornemen

In maart 2014 is besloten dat in het toekomstige provinciale beleid minder prioriteit zal worden gegeven aan herstructurering bedrijventerreinen. Dat betekent dat er geen nieuwe geldlening beschikbaar wordt gesteld en dat de LHB wordt afgebouwd. Momenteel loopt een traject om te komen tot een goede afwikkeling van de lopende projecten. Eind 2015 is LHB afgebouwd tot een beheersorganisatie voor een 6 tal lopende projecten, die door LHB uitbeheerd zullen worden. Daarmee is het beheer van activiteiten toegevoegd aan de doelstelling van de BV. LHB mag geen nieuwe activiteiten meer oppakken. Behalve de projecten is ook de personele organisatie afgebouwd. Vooralsnog gaan we ervan uit dat de beheersorganisatie uiterlijk 2022 zal worden geliquideerd.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Als onderdeel van bovengenoemde koerswijziging is begin 2016 de LHB omgevormd naar een beheerorganisatie. 6 lopende projecten zijn ondergebracht in de beheersorganisatie LHB. Ter uitvoer van deze lopende projecten heeft de LHB in 2016 de laatste trekking gedaan uit de beschikbaar gestelde renteloze financiering die daarmee € 7,6 mln. bedraagt. Dit is momenteel geïnvesteerd in 1 deelneming á € 1,3 mln., 1 lening á € 1 mln. en 3 participaties á 3,0 mln. (Bedragen zijn boekwaarden). De verwachting is dat LHB ruim kan voldoen aan haar revolverendheidsdoelstelling.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming ad € 66.000 te moeten afwaarderen en het verschuldigd blijven van een lening van maximaal € 10 mln., waarvan eind 2018 € 6.100.000 uit staat. Bij oprichting werd er van uit gegaan dat 50% van de lening afgewaardeerd diende te worden. Op basis van de de huidige vooruitzichten zal dit gunstiger uitvallen.

35. IBA Parkstad B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	50,00%
Zeggenschap provincie:	50,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en de Parkstad gemeentes

Doelstelling

Het uitvoering geven aan de realisatie en ontwikkeling van de Internationale Bau Ausstellung Parkstad 2020 zoals nader is uitgewerkt in het IBA boek waarin de transformatieopgave voor Parkstad vanuit het Regioprogramma is neergelegd. De kern van de IBA bestaat uit een reeks van spraakmakende en hoogwaardige projecten die Parkstad transformeren en vernieuwen. De allerbeste projecten worden in 2021 tijdens de slotmanifestatie tentoongesteld.

Provinciale investeringen (€ 000.)

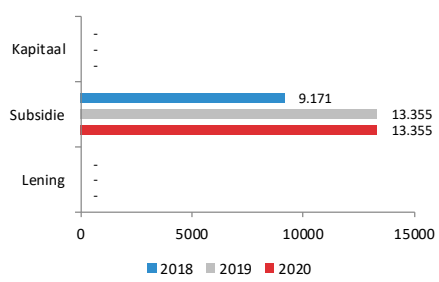

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

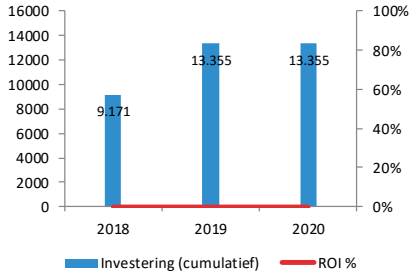

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	9.171	13.355	13.355
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	13.969	15.858	n.b
Eigen vermogen	548	693	n.b
Vreemd vermogen	13.421	15.165	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	2.779	2.780	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(461)	145	n.b
Netto Resultaat	(461)	145	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,3%	0,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	3,9%	4,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het publiek belang is gelegen in de aanpak van de transformatieopgave voor Parkstad, waar de projecten voortvloeiend uit het IBA Parkstad initiatief invulling aan kunnen geven.

Visie en beleidsvoornemen

Met IBA Parkstad wordt, in de periode 2013-2020, invulling gegeven aan een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat in Zuid-Limburg. Tevens wordt invulling gegeven aan verschillende provinciale programma's zoals wonen, herstructurering, leefbaarheid, zorg, duurzaamheid, structuurversterking, onderwijs en arbeidsmarkt, OV en landschap. Tot 2020 functioneert IBA als een laboratorium en is het een motor voor vernieuwende ideeën en toonaangevende projecten. Een succesvolle IBA betekent dat IBA een bijdrage heeft geleverd aan projecten die vervolgens een structurele bijdrage leveren aan de gebieds transformatie van Parkstad. De primaire focus voor de Provincie ligt op het doen realiseren van IBA initiatieven en verknopen met provinciale projecten. De gewenste effecten zijn: Beter woon-, werk-, leefklimaat; Actievere en gezondere bewoners; Meer duurzaamheid; Grensoverschrijdende samenwerking; Bijdrage aan trots en identiteit.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

IBA bevindt zich in de uitvoeringsfase. In de periode juni 2016 - juli 2020 heeft de AvA ingestemd met 21 programmavoorstellen (ca. 40 projecten) met een investeringsvolume van ca. € 243 mln., waarvoor aan IBA een bijdrage werd gevraagd van in totaal € 24 mln., waarvan 50% gedekt door de Provincie.

Provinciaal Risico

Door het gekozen governance-model en de wijze waarop de financiering is geregeld is er geen sprake van risicodragende deelname in projecten. Derhalve is het risico met name gelegen in het realiseren van kwantitatief en kwalitatief voldoende projecten om de gestelde doelen te realiseren. Besluitvorming in de aandeelhoudersvergadering ten aanzien van projectvoorstellen wordt voorbereid in GS. Eventuele toekenning van middelen, buiten de reguliere begrotingsposten om, verloopt via PS.

36. Stichting Euregio Maas-Rijn

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Stichting
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Provincies Luik en Limburg (B), Duitstalige Gemeenschap van België, Zweckverband Region Aachen

Doelstelling

De stichting heeft ten doel om binnen het gebied van de EMR grensbelemmeringen af te bouwen; sociaal economische factoren te verbeteren; contacten tussen burgers te leggen en te bevorderen; en de samenwerking tussen instellingen, bedrijven en organisaties te bevorderen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

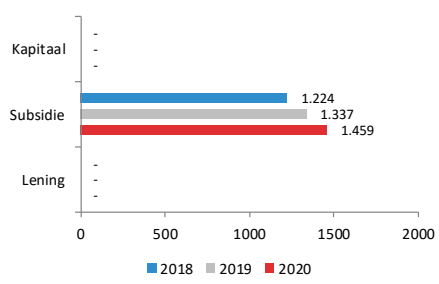

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

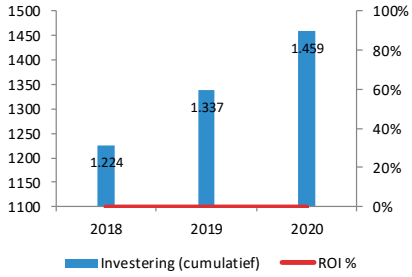

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	1.224	1.337	1.459
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	6.425	5.653	n.b
Eigen vermogen	607	608	n.b
Vreemd vermogen	5.818	5.045	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.248	1.024	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	43	1	n.b
Netto Resultaat	43	1	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,7%	0,0%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	9,4%	10,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Voor het oplossen van problemen met een grensoverschrijdend karakter is het onderhouden van een goed contact in Euregionaal verband, met de overheden uit de aangrenzende regio s in België en Duitsland, van groot belang. De samenwerking tussen de overheden initieert en stimuleert ook niet-overheden uit de vijf partnerregio s van de EMR (burgers, organisaties, instellingen, bedrijfsleven) om zaken samen op te pakken.

Visie en beleidsvoornemen

Het realiseren van grensoverschrijdende samenwerking in de Euregio. Samen met de andere partnerregio s wordt gezamenlijk gewerkt aan de uitvoering van de euregionale toekomststrategie EMR 2020.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Geen bijzondere aandachtspunten.

Provinciaal Risico

De 5 partners van de EMR moeten borg staan voor correcte, tijdige en rechtmatige besteding van de gelden die de EMR aan de projecten uitbetaald heeft. In geval van een tekort in de stichting is de Provincie mede aansprakelijk.

37. Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Anders namelijk…
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	20,00%
Zeggenschap provincie:	20,00%
Betrokkenen:	

Doelstelling

De EGTS heeft ten doel om binnen het gebied van de Euregio Maas-Rijn grensbelemmeringen af te bouwen; sociaal economische factoren te verbeteren; contacten tussen burgers te leggen en te bevorderen en de samenwerking tussen instellingen, bedrijven en organisaties te bevorderen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

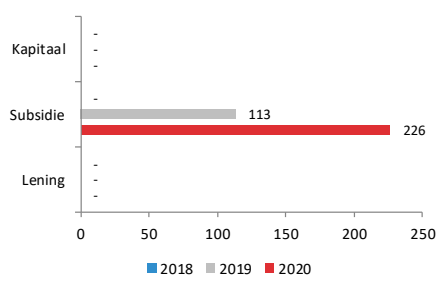

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

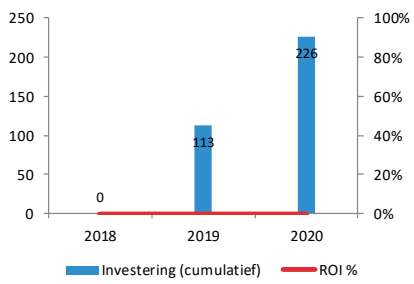

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.			
	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.			
	-	113	226
Cumulatief verleend kapitaal € 000.			
	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.			
	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.			
	-	-	-
ROI %			
	na	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	n.b	426	n.b
Eigen vermogen	n.b	n.b	n.b
Vreemd vermogen	-	399	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	720	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	-	-	n.b
Netto Resultaat	n.b	27	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	n.b	6,3%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	n.b	n.b	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Voor het oplossen van problemen met een grensoverschrijdend karakter is het onderhouden van een goed contact in Euregionaal verband met de overheden uit de aangrenzende regio's in België en Duitsland van groot belang. De samenwerking tussen overheden initieert en stimuleert ook niet-overheden uit de vijf partnerregio's van de Euregio Maas-Rijn (burgers, organisaties, instellingen, bedrijfsleven) om zaken samen op te pakken.

Visie en beleidsvoornemen

Het realiseren van grensoverschrijdende samenwerking in de Euregia Maas-Rijn. Samen met andere partnerregio's wordt gewerkt aan de uitvoering van de Euregionale toekomststrategie.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

EGTS neemt voor het grootste deel de taken van de Stichting Euregio Maas-Rijn over. Alleen de operationele taken blijven bij de Stichting.

Provinciaal Risico

38. RUD Zuid-Limburg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en de 18 gemeenten in Zuid-Limburg..

Doelstelling

Algemeen overheidsbestuur met als doel het op afstand plaatsen van de uitvoeringstaken van de Provincie, specifiek: vergunningverlening, toezicht en handhaving in het fysieke domein.

Provinciale investeringen (€ 000.)

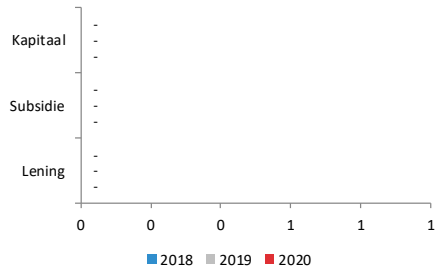

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

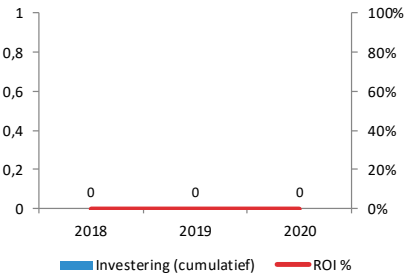

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	5.802	4.009	n.b
Eigen vermogen	1.634	1.153	n.b
Vreemd vermogen	4.168	2.856	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	10.151	12.419	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	491	153	n.b
Netto Resultaat	491	153	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	8,5%	3,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	28,2%	28,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het leveren van kwaliteit voor de leefomgeving voor inwoners en bedrijven in Zuid-Limburg door samenwerking, door het uitvoeren van haar wettelijke taken.

Visie en beleidsvoornemen

Een efficiënte en kwalitatieve uitvoering van wettelijke taken in het fysieke domein. De RUD Zuid-Limburg is 1 januari 2013 afgesplitst van de Provincie. Deze rol op afstand en wettelijke taken zullen als zodanig worden voortgezet.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Met ingang van 1 maart 2018 is een gedeelte van het personeel van de provincie Limburg en de grootste gedeelte van de partner gemeenten formeel in dienst getreden van de RUD-Zuid Limburg. De provincie Limburg heeft de taken die uigevoer dienen te voeren bij de gemeenten die vallen onder de RUD Limburg Noord ondergebracht bij de RUD Zuid-limburg. Daatnaast zijn ook de meetdiensten inclusief apparatuur overgebracht van de provincie Limburg naar de RUD Zuid-Limburg.

Provinciaal Risico

Het risico is gelegen in het doelmatig en efficiënt uitvoeren van de taken, binnen de daartoe gestelde kaders.

De partners zijn gezamenlijke verantwoordelijke voor eventuele tekorten. Provincie Limburg is de grootste partner in deze verbonden partij (ca. 57%)

39. RUD Limburg-Noord

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provinciale bijdrage is voor 2018 vastgesteld op € 79.738,00

Doelstelling

Algemeen overheidsbestuur met als doel het op afstand plaatsen van de uitvoeringstaken van de Provincie, specifiek: vergunningverlening, toezicht en handhaving in het fysieke domein.

Provinciale investeringen (€ 000.)

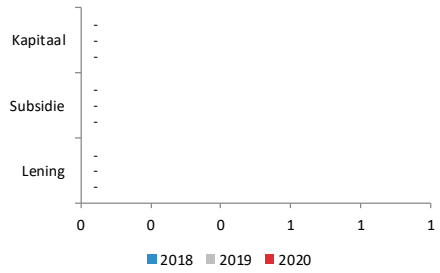

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

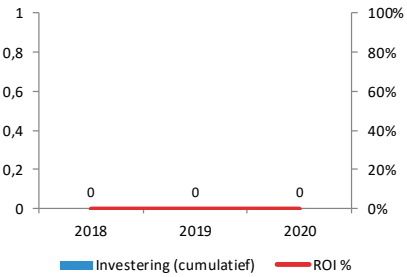

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	1.706	1.992	n.b
Eigen vermogen	334	334	n.b
Vreemd vermogen	1.372	1.658	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.989	2.012	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	334	-	n.b
Netto Resultaat	n.b	n.b	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	n.b	n.b	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	19,6%	16,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

het leveren van kwaliteit voor de leefomgeving voor de inwoners en bedrijven in Noord Limburg door samenwerking en door het uitvoeren van haar wettelijke taken.

Visie en beleidsvoornemen

De GR RUD-Limburg-Noord is een innovatieve, slagvaardige en efficiënte organisatie, die bijdraagt aan de verbetering van de kwaliteit, gezondheid en veiligheid van de leefomgeving en aan de verbetering van de dienstverlening aan burgers en bedrijven. De dienstverlening wordt o.a. verbeterd door:

1. Een "level playing field'(gelijke benadering en behandeling onder de GR RUD LN)
2. Minder toezichtslasten door efficiënte en innovatie toezichtmethoden.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Naar aanleiding van wijziging in de wetgeving omtrent gemeenschappelijke regelingen is een wetsvoorstel aangenomen dat alle RUD's omgevorms moeten worden tot een Gemeenschappelijke Regeling per 1-1-2018. Dit is geeffectueerd middels de oprichting van RUD Limburg-Noord.

Provinciaal Risico

De provincie heeft een aantal taken overgedragen aan de RUD Limburg-Noord. Het risico bestaat dat de taken niet, te laat of kwalitatief onder de maat zijn. Het risico van de provincie Limburg is beperkt tot vooraf bepaalde provinciale bijdrage. Eventuele financiële mee of tegenvallers zijn voor de overige partner gemeenten.

40. Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Anders namelijk...
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Attero

Doelstelling

Het waarborgen en financieren van de eeuwigdurende nazorg van stortplaatsen gesloten na 1996, zoals bedoeld in artikel 8.49 van de wet Milieu beheer. Dit geschiedt door het onderhouden en in stand houden van de voorzieningen die milieurisico s ten aanzien van de stortplaatsen voorkomen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

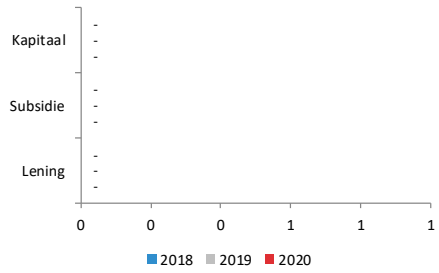

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

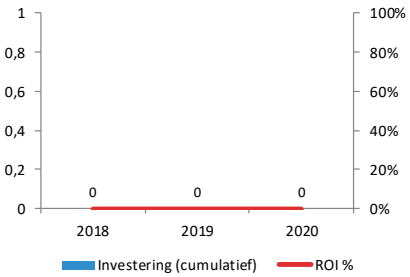

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	39.746	44.401	n.b
Eigen vermogen	37.648	42.199	n.b
Vreemd vermogen	2.099	2.202	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	351	1.244	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.549)	1.091	n.b
Netto Resultaat	(1.549)	1.091	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,9%	2,5%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	94,7%	95,0%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het publiek belang is gelegen in het beheersen en voorkomen van milieu risico s voortvloeiend uit het gestorte en afgedekte afval op de stortplaatsen. Hierin vervult het fonds haar wettelijk taak.

Visie en beleidsvoornemen

Het nazorgfonds voert een wettelijke taak uit, gericht op de eeuwigdurende nazorg. De provinciale visie loopt synchroon met deze wettelijke taak. De drie kerntaken, belastingheffing, vermogensbeer en financiering van het onderhoud zullen worden voortgezet om de eeuwigdurende nazorg te waarborgen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Naarmate meer stortplaatsen gesloten worden en daarmee de risico's en de verantwoordelijkheden overgaan van de exploitant naar Provincie verandert het risicoprofiel. Momenteel is enkel de Louisegroeve gesloten, maar naar de toekomst toe zal hiermee de rol en de aard van deze deelneming wijzigen. Momenteel vloeit de rechtpersoonlijkheid van het nazorgfonds voort uit de milieuwet. Verwachting is dat in de loop van 2019 het naozrgfonds zal worden ondergebracht in een separate entiteit. Dit zal geen gevolgen hebben voor het resultaat of het risico van de Provincie.

Provinciaal Risico

Het provinciaal risico is gedurende de exploitatie van de stortplaatsen beperkt tot het debiteuren risico ten aanzien van de exploitant. Hiervoor zijn contractuele waarborgen richting Attero vastgelegd. Na sluiting loopt de Provincie het risico dat het behaalde rendement lager is dan verondersteld bij het vaststellen van het definitief doelvermogen of dat de werkelijke nazorgkosten de doelvermogens overstijgen. Daaruit voortvloeiende tekorten zijn voor rekening van de Provincie Limburg. Hiertoe zal een nieuwe ALM studie worden uitgevoerd.

41. Het Interprovinciaal Overleg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Anders namelijk...
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	De Nederlandse Provincies

Doelstelling

Platform voor belangenbehartiging van de twaalf Provincies

Provinciale investeringen (€ 000.)

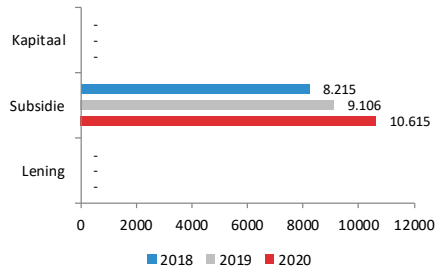

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

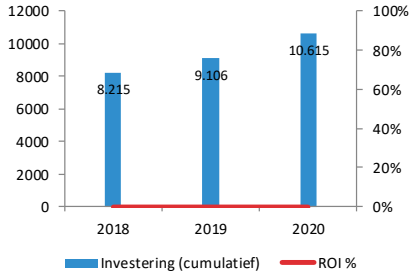

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	8.215	9.106	10.615
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	27.224	25.706	n.b
Eigen vermogen	5.429	4.462	n.b
Vreemd vermogen	21.795	21.244	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	57.956	69.062	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	2.713	1.746	n.b
Netto Resultaat	2.713	1.746	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	10,0%	6,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	19,9%	17,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Dit samenwerkingsverband tussen de twaalf Provincies bevordert coördinatie en efficientie van het middenbestuur.

Visie en beleidsvoornemen

Belangenbehartiging in Den Haag in samenwerking met de andere Provincies.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Geen bijzondere aandachtspunten

Provinciaal Risico

Zeer gering risico

42. Zuidelijke Rekenkamer

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provinciale Staten van Limburg en Brabant

Doelstelling

Het onderzoeken van de doeltreffendheid, doelmatigheid en rechtmatigheid van het door het Provinciebestuur van Limburg en Noord-Brabant gevoerde bestuur. Provinciale Staten van de provincie Limburg en Noord-Brabant sturen deze verbonden partij aan.

Provinciale investeringen (€ 000.)

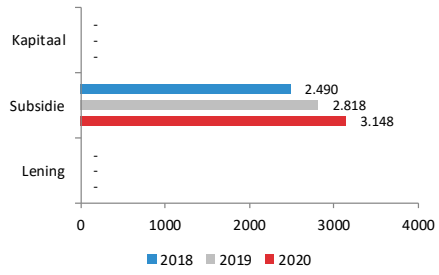

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

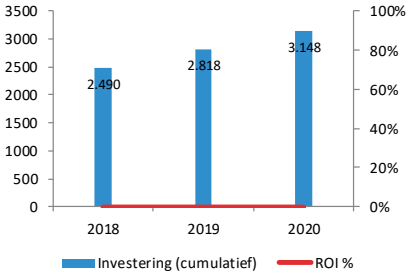

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	2.490	2.818	3.148
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	323	326	n.b
Eigen vermogen	104	99	n.b
Vreemd vermogen	276	228	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	690	660	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	37	29	n.b
Netto Resultaat	37	29	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	11,6%	8,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	32,0%	30,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De zuidelijke rekenkamer als onafhankelijk controlerend orgaan waarborgt goed en rechtmatig bestuur en dient daarmee direct het publiek belang.

Visie en beleidsvoornemen

Het houden van een onafhankelijke rekenkamer betreft een wettelijke taak.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De Zuidelijke Rekenkamer wordt aangestuurd door Provinciale Staten. Gedeputeerde Staten hebben in deze verbonden partij geen rol. Beoordeling van begroting en jaarstukken dient plaats te vinden door Provinciale Staten.

Provinciaal Risico

Zeer gering risico

5.7. Grondbeleid

De Paragraaf grondbeleid geeft inzicht in de visie op het provinciale grondbeleid ter ondersteuning van de provinciale programma's, de wijze waarop dat beleid wordt uitgevoerd, een actuele prognose van de te verwachten resultaten en risico's van de totale grondexploitatie.

5.7.1 Beleid in relatie tot de in de begroting opgenomen programma's

Provinciale Staten hebben ervoor gekozen om een actief grondbeleid te voeren. Daarbij zijn onder meer de door Provinciale Staten vastgestelde kaders "Erfpacht", "nota herijking Grondbeleid" en "Sturen in samenwerking 2.0'' (Inmiddels Sturen in Samenwerking 3.0 PS 5 februari 2021) van kracht. De ontwikkelingsgerichte rol wordt met name op ruimtelijk economisch gebied (selectief) opgepakt maar ook voor mobiliteits-, sociale en duurzaamheidsvraagstukken voor die locaties in Limburg waar een integrale aanpak vanwege het grote economische belang noodzakelijk is. Door positie te nemen en risicodragend te participeren, kunnen we met diverse instrumenten, bijvoorbeeld erfpacht een impuls geven aan het realiseren van projecten. Afgeleide activiteit is het beheren en exploiteren van de provinciale vastgoedposities.

In het besluit van 29 juni 2007 (kenmerk J-857) hebben Provinciale Staten ervoor gekozen om een actief grondbeleid te voeren, al of niet middels participatie in een PPS-constructie (Publiek-Private Samenwerking en/ of participatie in deelnemingen), waarbij dan veelal sprake is van een "Verbonden partij". Dus: niet alleen subsidiëren en toezien op afstand, doch daadwerkelijk projecten mee initiëren.

Diverse externe ontwikkelingen leiden tot de vraag of de ontwikkelingsgerichte rol ook voor andere doeleinden (o.m. mobiliteits-, sociale en duurzaamheidsvraagstukken) kan worden ingezet. In antwoord op die rolkeuze is in 2018 de herijking van de uitvoering van het Grondbeleid tot stand gekomen en zijn Provinciale Staten daarover geïnformeerd middels een mededeling portefeuillehouder (8 januari 2019, kenmerk 2019/218). In het tweede kwartaal van 2021 zal een nieuwe Nota Grond- en Vastgoed beleid ter besluitvorming aan PS worden voorgelegd, waarin ook de aanbevelingen van de Zuidelijke Rekenkamer, inzake het onderzoek fabriekscomplex Meerssen meegenomen worden.

Binnen de bestaande PS kaders - wordt ingezet op het verder ontwikkelen van een actief grondbeleid door de inrichting van een actief provinciaal ontwikkelbedrijf. Uitvoering wordt gegeven aan het grondbeleid om:

- tot een snellere realisatie van projecten te kunnen komen;
- de haalbaarheid van projecten te bevorderen;
- een hogere kwaliteit in een gebied te realiseren.

De actieve investeringsstrategie van de Provincie Limburg, gericht op structuurversterkende (majeure) projecten, vraagt om een daadkrachtige en betrouwbare overheid. Door zelf, of indirect door middel van deelneming in een rechtspersoon/verbonden partij, initiatief te nemen, positie te nemen en risicodragend te participeren in projecten kunnen overheid en markt meer naar elkaar toegroeien en kan de overheid een impuls geven om projecten te realiseren. De schaalgrootte en problematiek van projecten vragen om bundeling van krachten, zowel ten aanzien van financiële mogelijkheden als van inbreng van expertise.

De Provincie Limburg beschikt over een omvangrijke grond- en vastgoedportefeuille. Naast een goed beheer van het bezit, is het de opgave om de grond- en vastgoedportefeuille in financiële zin beter te laten renderen. Zowel bij de aan- en verkoop als bij de exploitatie van grond en vastgoed wordt actief gestuurd op het bereiken van een optimaal financieel resultaat, alsmede het behalen van provinciale doelstellingen.

5.7.2 Uitvoering van het beleid

Met het innemen van grondposities, geeft het eigendomsrecht andere juridische (privaatrechtelijke) mogelijkheden dan het publiekrecht. Waar het publiekrecht vooral de juridische voorwaarden schept voor bestemmingswijzigingen, geeft het eigendomsrecht de Provincie de mogelijkheid regie te voeren om projecten daadwerkelijk te realiseren.

Uitkomsten van de (majeure) structuurversterkende opgaven zijn uiteindelijk concrete op uitvoering gerichte projecten. Afhankelijk van de aard en opgave van deze projecten is het de vraag of de Provincie hierin participeert. Op basis van een concrete businesscase worden de benodigde kredieten/ dekking bij PS georganiseerd, alvorens de uitvoering ter hand wordt genomen.
Aankopen van gronden en/of vastgoed vinden plaats op basis van vastgelegde werkafspraken- en procedures. Dergelijke kaders en uitgangspunten voor het provinciale grondbeleid staan beschreven in de Nota Uitvoering Grond en Vastgoedbeleid, waarover PS in juni 2020 is geïnformeerd.

Anticiperende aankopen

Door PS is een revolverend krediet beschikbaar gesteld van € 22,1 mln. voor het verrichten van anticiperende aankopen. Met deze middelen worden gronden aangekocht, met als insteek het aanjagen van toekomstige projecten en ontwikkelingen. Dit kunnen gronden zijn die mogelijk direct benodigd zijn voor toekomstige projecten dan wel indirect benodigd zijn als ruilgrond. Deze gronden worden in voorkomende gevallen voor marktconforme prijzen gekocht (zuiver vermogenswaarde, dus geen volledige schadeloosstelling cf. Onteigeningswet). In 2020 zijn er geen nieuwe gronden anticiperend aangekocht.

Aankopen in relatie tot ontwikkelopgave natuur

Op 20 december 2013 is een vaststellingsovereenkomst gesloten tussen de Provincie en het Rijk (de zgn. Bestuursovereenkomst Grond). Op basis van deze overeenkomst en een in 2016 gesloten notariële akte is de Provincie eigenaar van een groot areaal aan gronden (benodigd ten behoeve van de realisatie van de ontwikkelopgave natuur die de Provincie van het Rijk gekregen heeft).

Per 1 januari 2021 bedraagt de grondvoorraad binnen de ontwikkelopgave natuur 853 ha. Van deze gronden “ligt 382 ha op de goede plek” en is daarmee gerealiseerde goudgroene natuur. De overige gronden betreffen inzetbare ruilgronden (471 ha). Met de verkoopopbrengst van deze ruilgronden wordt de realisatie van de resterende natuuropgave gefinancierd.

Voor de ontwikkelopgave natuur heeft Provinciale Staten op 20 december 2013 € 203 mln. beschikbaar gesteld. De Ontwikkelopgave natuur dient in 2027 gereed te zijn. Realisatie dient overigens budgettair neutraal te verlopen. Bij de herijking van de ontwikkelopgave (2e Afwijkingenrapportage 2017 PS 3 november 2017) is het beschikbare krediet bijgesteld naar
€ 192 mln. (i.v.m. gewijzigde berekeningswijze).

Er zijn meerdere sporen waarmee invulling wordt gegeven aan de realisatie van de resterende opgave:
a. aankoop, afwaardering en inrichting wordt door en voor rekening van de Provincie bekostigd;
b. aankoop, afwaardering en inrichting door terrein beherende instanties op basis van partner- of projectcontracten via de SKNL-regeling (Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap);
c. zelfrealisatie via particulier initiatief door middel van afwaardering en inrichting met de SKNL-regeling.

Waar de Provincie de afgelopen jaren een passief aankoopbeleid voerde, en natuur met name werd gerealiseerd via de sporen b en c, is met de vaststelling van de herijking op 26 februari 2019 door GS (kenmerk 19/15779) ingezet op actieve verwerving van de ten behoeve van de instandhouding en verbetering van Natura 2000 essentiële gronden.
De restantopgave bedraagt per 1 januari 2021 992 ha functieverandering en 1.284 ha inrichting.
Nadat gronden zijn ingericht en transformatie tot natuur heeft plaatsgevonden worden gronden in principe middels een openbare inschrijving verkocht, dit uiteraard onder gestanddoening dat natuurwaarden worden geborgd (middels een kwalitatieve verplichting).

Verkoop gronden

De bij de Provincie in bezit zijnde ruilgronden worden ingezet voor provinciale doelrealisatie. Een belanghebbende (in een provinciaal project / opgave) kan ervoor kiezen om in plaats van een schadeloosstelling vervangende grond (ruilgrond) toebedeeld te krijgen, uiteraard onder marktconforme condities. Door de inzet / verkoop van deze gronden, kan dit als smeermiddel werken voor het aanjagen van o.m. provinciale grondexploitaties. Een en ander in lijn met hetgeen beschreven onder de paragraaf 5.7.2. “anticiperende aankopen”.

De gronden en opstallen welke geen inzet hebben en/of krijgen (dus ook niet als ruilgrond) worden openbaar verkocht (tegen marktwaarde). De werkwijze staat beschreven in de Nota Uitvoering Grond- en Vastgoedbeleid (mei 2020). De verkoop van provinciale gronden en opstallen aan de gemeente Bergen was hierbij in 2020 een belangrijke transactie. In 2020 zijn verder 17 provinciale panden verkocht voor een totaalbedrag van € 2,77 mln.

Beheer gronden

Met uitzondering van de openbare infrastructuur met bijbehorende tankstations, erfpachtgronden en deelnemingen is het in eigendom hebben van gronden en vastgoed vooral van tijdelijke aard.

Het beheer van deze gronden en opstallen is voor het overgrote deel (behoudens enkele huur-, pachtovereenkomsten en jachthuren) geënt op dit tijdelijke karakter. Waarbij veelal gebruik wordt gemaakt van flexibele, kortdurende pacht, huur en gebruiksovereenkomsten. Begin 2021 zijn Provinciale Staten over het nieuwe pacht- en beheerbeleid geïnformeerd (2021/2835 d.d. 02-02-2021). Hierop vooruitlopend is de Uitvoeringsnota Pacht 2021 door GS vastgesteld. (GS besluit 20/39535 d.d. 29 september). Hierover zijn PS geïnformeerd (GS 2020/39540 d.d. 7 oktober 2020).

Overige ontwikkelingen

De Provincie was (deels) eigenaar van het in de gemeente Bergen gelegen landgoed Wellsmeer (oppervlakte circa 382 ha onderdeel uitmakende van de ruilgronden aankoopopgave natuur). Op deze gronden wenst de gemeente Bergen een grootschalig energielandschap te realiseren. Door middel van een intentieovereenkomst (d.d. 26 september 2018) met de gemeente Bergen heeft de Provincie zich bestuurlijk gecommitteerd aan het project. Partijen hebben de intentie om samen te werken om te onderzoeken of de realisatie van het Energielandgoed Wellsmeer technisch, financieel en ruimtelijk haalbaar is. In 2019 heeft de gemeente de planvorming verder uitgewerkt tot een door de gemeenteraad van Bergen vastgesteld Masterplan (ruimtelijk kader). In 2020 is het Masterplan uitgewerkt naar een ruimtelijk planologisch kader waarna de procedure hiervan is gestart. Met de gemeente Bergen is in 2020 overeenstemming bereikt over de verkoop van 475,6 ha provinciale gronden en diverse opstallen. PS is gevraagd hun wensen en bedenkingen ter zake van de voorgenomen grondtransacties aan het college ter kennis te brengen. Op 13 november 2020 heeft PS besloten een drietal wensen kenbaar te maken. Deze wensen hebben een plek gekregen in de verkoopovereenkomst (GS besluit 20-46069 d.d. 17 november 2020). Op 30 december 2020 zijn gronden en opstallen overgedragen aan de gemeente. Met de transactie is een bedrag gemoeid van € 27.937.979 (exclusief btw). Het voornemen is om de opbrengsten, mede afhankelijk van het onderzoek naar mogelijk af te dragen vennootschapsbelasting, te besteden aan opgaven in het kader van de ontwikkeling van de natuur in Limburg met de volgende verdeling:

- € 3 mln. voor (co)financiering probleemgerichte gebiedsaanpak bronmaatregelen stikstof;
- € 0,1 mln. voor zaaimengsel t.b.v. natuur-inclusieve landbouw (motie: ‘Jagers in het groen’);
- € 1,0 mln. voor het één miljoen bomenplan;
- € 23,80 mln. aan natuurherstel in het kader van de ontwikkelopgave Natuur.

Daarnaast worden momenteel de (on)mogelijkheden verkend om de provinciale gronden (ca 11 ha), op de Oostflank in Brunssum te ontwikkelen, in exploitatie te nemen of te verkopen c.q. verhuren. Deze percelen betreffen restkavels die vanuit het project Buitenring Parkstad Limburg (BPL) zijn overgebleven en maken momenteel onderdeel uit van de “gebiedsontwikkeling Oostflank Brunssum”. De Provincie Limburg, gemeente Brunssum en de Stadsregio Parkstad trekken gezamenlijk op om een solide businesscase voor de gehele gebiedsontwikkeling op te stellen. De Provincie heeft daarvoor € 0,5 mln. gereserveerd en de gemeente Brunssum € 0,7 mln.

In het kader van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) worden de afspraken met het Rijk ten aanzien van natuurrealisatie herzien en aangevuld. Dit kan leiden tot vergroting van de opgave in zowel kwantitatieve als kwalitatieve zin. De wijze van realisatie blijft vooralsnog ongewijzigd. In het kader van stikstofreductie in de landbouw is een landelijke regeling in voorbereiding voor het gericht opkopen van

veehouderijbedrijven nabij stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. De Provincie Limburg zal een keuze maken op welke wijze deze regeling ingezet zal worden.

5.7.3 Boekwaarden en te verwachten resultaten van de lopende projecten

In tabel 1 zijn de boekwaarden voor de lopende projecten opgenomen, met inbegrip van de prognoses voor toekomstige kosten en opbrengsten en daaraan gerelateerd het verwachte resultaat.

Tabel 1 Overzicht boekwaarden en verwachte resultaten lopende projecten *€ x 1.000*

	Beschikbaar gestelde kredieten	Boekwaarde 1-1-2020	Werkelijk	Boekwaarde 31-12-2020	Restant
In exploitatie genomen bouwgronden					
Laerbroeck (PS 29-5-2010)	15.500	12.694	0	12.694	2.806
IPS/Yard	18.500	9.710	42	9.752	8.748
Totaal in exploitatie genomen bouwgronden	***34.000***	***22.404***	***42***	***22.362***	***11.638***
Overige grondvoorraden					
Californië II (PS 23-6-2011)	20.000	6.593	27	6.620	13.380
Brunssum Centrum Noord (PS 1-7-2011)	3.000	1.708	-1.708	0	3.000
Voorraad ruilgronden/anticiperende aankopen	22.100	6.585	-455	6.130	15.970
Totaal overige grondvoorraden	***45.100***	***14.886***	***-2.136***	***12.750***	***32.350***
Onderhanden werk Ontwikkelopgave Natuur					
Ontwikkelopgave Natuur*	192.690	15.125	34.783	-19.658	-
Totaal onderhanden werk Ontwikkelopgave Natuur	***192.690***	***15.125***	***-34.783***	***-19.658***	***-***

**betreft stand na herijking oktober 2017*

Toelichting in exploitatie genomen bouwgronden

Laerbroeck

Het noordelijk deel van het plangebied Hout-Blerick / Laerbroeck, was tot ruim tien jaar geleden een glastuinbouwgebied, waarbij de kassen in het stroomgebied van de Maas lagen. De Provincie Limburg heeft indertijd het voortouw genomen in de sanering van de aanwezige glasopstanden. Dit heeft destijds geresulteerd in een gedeeltelijk uitgevoerde gebiedsontwikkeling: de sanering van de kassen is afgerond. De herontwikkeling van het gebied, waaruit ook de kosten gedekt zouden worden, is niet uitgevoerd. De Provincie Limburg is bij de sanering eigenaar geworden in het gebied (omvang eigendom 36 ha. Een start is gemaakt met het vormgeven van het programma voor de gebiedsontwikkeling tezamen met de betrokken partners, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de gemeenten Venlo en Peel & Maas. Het doel van de gebiedsontwikkeling is vanuit Provinciaal perspectief bezien te omschrijven als het terugverdienen van door Provincie gedane investeringen en het programmatisch (programma passend

binnen de provinciale beleidskaders van o.a. hoogwaterbescherming en kwaliteitsverbetering) borgen van de herontwikkeling van het gebied en daarbij invulling geven aan de gedane toezegging in het Bestuurlijk Overleg MIRT november 2019 (bijdrage van € 1 mln. t.b.v. kwaliteitsverbetering van het gebied). De gesprekken met de betrokken partners lopen. Beoogde planning is om in 2021 middels een voorkeursalternatief voor de systeemmaatregel en een bestuursovereenkomst de vervolgaanpak voor deze gebiedsontwikkeling vast te leggen. Insteek hierbij is dat er voor de provincie tenminste € 5 mln. aan opbrengsten wordt gegenereerd.

Voor het project is een voorziening getroffen, zoals besloten door PS (Jaarrekening 2010 en 2013). De voorziening bedraagt per 1 januari 2019 € 10,90 mln. Daarmee resteert een resultaat per saldo van € 1,79 mln., welk bedrag minimaal gelijk is aan de agrarische waarde van deze gronden 36 ha. à € 5 per m².

IPS/Yard

De grondexploitatie IPS/Yard heeft als doel de uitbreiding van de VDL/Nedcar mogelijk te maken. Het planologisch kader is door middel van het PIP geregeld. Op een deel van de grondexploitatie is een PFAS verontreiniging aangetroffen. De grondexploitatie wordt gesloten, nadat de sanering is afgerond en alle gronden zijn verkocht aan VDL / Nedcar, naar verwachting in 2022. Met het Rijk is afgesproken dat een deel van het resultaat toegerekend kan worden aan de gebiedsontwikkeling VDL. Momenteel lopen de gesprekken over het eindresultaat van de grondexploitatie. Over de definitieve afrekening wordt PS op een later tijdstip geïnformeerd.

Toelichting boekwaarden en verwachte resultaten strategische gronden

Californië II

De gebiedsontwikkeling Californië moet ruimte gaan bieden aan grootschalige glastuinbouw. In 2011 is Californië B.V. een overeenkomst aangegaan met de Provincie Limburg voor het voorfinancieren van de gronden die benodigd zijn voor het deelgebied Californië II. In 2020 is ingezet op de verwerving van de resterende gronden. De grondverwerving is nu bijna rond. De in voorraad zijnde gronden Californië worden op basis van gemaakte afspraken met Californië B.V., op kostprijsbasis (oorspronkelijk verwervingskosten met toeslag voor rente en apparaatskosten) doorverkocht. Aan de afspraken ligt een afnameverplichting ten grondslag. De belangstelling vanuit de markt voor afname van gronden in Californië II blijkt erg beperkt te zijn. Californië B.V. onderzoekt momenteel alternatieve scenario's.

Brunssum Centrumplan Noord

De gronden en opstallen Brunssum Centrumplan Noord zijn op 30 oktober 2020 door de gemeente Brunssum voor € 2,1 mln. overgenomen. Met deze verkoop is een boekwinst van € 0,39 mln. gerealiseerd.

Voorraad ruilgronden / anticiperende aankopen

In paragraaf 7.1. staat het doel ruilgronden / anticiperende aankopen beschreven. De boekwaarde van de voorraad anticiperende aankopen bedraagt per 1 januari 2021 € 6,13 mln. Deze hoofdzakelijk agrarische gronden met inbegrip van enkele opstallen omvatten in totaal 114,2 ha. Dit resulteert in een gemiddelde

grondwaarde van € 5,37 per m2. De verwachting is dat deze gemiddeld genomen minimaal tegen deze waarde verkocht kunnen worden.

Toelichting onderhanden werk Ontwikkelopgave Natuur

Voor de toelichting van dit onderdeel, zie titel “Aankopen in relatie tot ontwikkelopgave natuur”, paragraaf 5.7.2.

5.7.4 Risico’s en risicoreserve

Om risico’s af te dekken is er binnen de begroting een Risicoreserve financieel instrumentarium SIS 3.0 waar het erfpachtinstrumentarium integraal onderdeel van uitmaakt. In het nog in ontwikkeling zijnde beleidskader Grond en Vastgoed wordt gekeken naar een separate risicoreserve voor grondactiviteiten. Medio 2021 zal deze aan de Staten worden aangeboden.

De huidige risico-inschatting van de lopende projecten wordt nihil ingeschat. Het betreft de volgende lopende projecten en hierover kan het volgende opgemerkt worden:

Laerbroeck

Bij het project Laerbroeck is door het treffen van een voorziening de restwaarde van de verworven gronden teruggebracht tot de agrarische waarde. Het risico voor de Provincie is verwaarloosbaar.

Grondbedrijf Californië II

De in voorraad zijnde gronden ten behoeve van Californië II zullen door Californië B.V. tegen kostprijs (oorspronkelijke verwervingskosten met toeslag voor rente en apparaatskosten) worden afgenomen. Er is een kans dat de Californië B.V. financieel niet in staat is de gronden van de Provincie af te nemen. Het aantal transacties is in de afgelopen periode derhalve beperkt. De boekwaarde van de gronden komt echter overeen met de marktwaarde. Het risico voor de Provincie is derhalve nihil. California onderzoekt samen met de provincie naar alternatieve scenario’s.

Marsna paper

Er is momenteel € 3,86 mln. geoormerkt voor een bijdrage in de kosten van achterstallig onderhoud en brandveiligheid van Marsna Paper (conform PS besluit 29 juni 2018). Over de uitvoering van het onderhoud vinden intensieve gesprekken plaats.

Anticiperende aankopen

De boekwaarde van de voorraad ruilgronden/ anticiperend verworven gronden bedraagt gemiddeld € 5,37 per vierkante meter, gelijk aan de agrarische waarde.

Op basis van de huidige stand van zaken worden de risico’s van deze projecten op nihil ingeschat.

5.8. Portfoliomanagement

Portfolio management

Met de vaststelling van het kader Sturing in Samenwerking 2.0 (SIS 2.0) in februari 2017 en aanvullend het beleid omtrent risicoreserveringen bij de begroting 2018 (Memorie van Toelichting Begroting 2018), heeft de professionalisering van het beheer van onze financieel vaste activa verder gestalte gekregen onder de noemer van portfolio management. Om Provinciale Staten te informeren over het portfolio wordt in deze paragraaf gerapporteerd over de ontwikkelingen op het vlak van risico's, samenstelling van de portefeuille, rendement en de positie van de Immunisatiereserve. Dit in lijn met de in SIS 2.0 en SIS 3.0 gepresenteerde strategie.

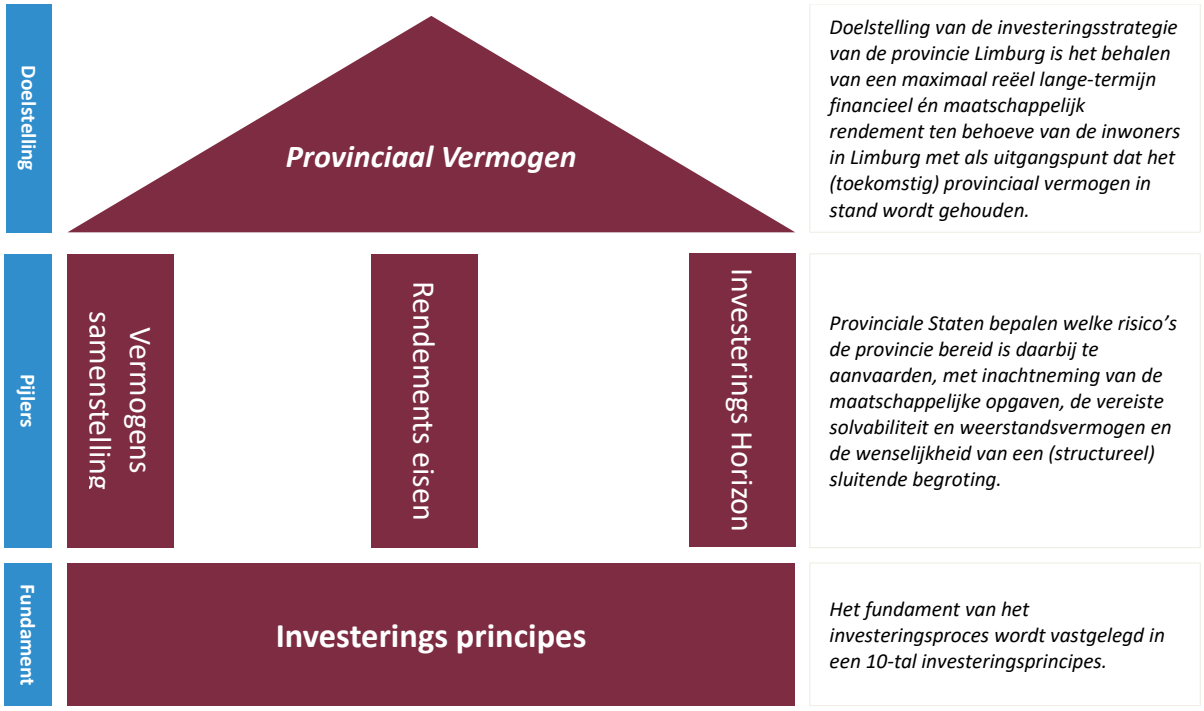

Investeringsportefeuille

Ten behoeve van deze analyse wordt er onderscheid gemaakt tussen investeringen uit hoofde van de publieke taak en de totale investeringsportefeuille inclusief lopende obligaties. Hieronder is de portefeuille gedefinieerd zoals deze in de navolgende analyse wordt gehanteerd:

Risico analyse

(bedragen x €1.000)[5]

Portfolio SIS 3.0		
Balans	**1-1-2020**	**31-12-2020**
Leningen openbare lich. (art.1a wet FIDO)	194.000	194.000
A1331b FVA overige langlopende leningen	156.646	171.082
FVA Leningen deelnemingen	272.315	372.942
A1332b FVA uitz. Ned. schuldpapier > 1jr	-	-
A1332c FVA overige uitz. loopt. >= 1jr	439.543	128.343
FVA Kapitaalverstr.deelnemingen	291.042	296.067
Totaal Financieel vaste activa	**1.353.545**	**1.162.433**
MVA Gronden uitgegeven in erfpacht, econ. nut	20.885	40.560
Totaal Financieel vaste activa incl. erfpacht	**1.374.431**	**1.202.993**
Borgstellingen	27.811	9.311
Totaal risicodragende portefeuille	**1.402.241**	**1.212.304**
-/- GPL voldering GPV	16.773	14.723
Totaal risicodragende portefeuille (na correctie)	**1.385.468**	**1.197.581**
publieke taak	*768.698*	*889.961*
overig	*616.770*	*307.620*
Mutatie Volume	*-9,74%*	*-13,56%*
aandeel portfolio - deelnemingen publieke taak	*21,01%*	*24,72%*
aandeel portfolio - leningen publieke taak	*30,59%*	*44,88%*

Risico SIS 3.0		
	2019	2020
Totaal portfolio publieke taak	783.414	908.416
-/- Afwaarderingen	-14.716	-18.455
Totaal portfolio	768.698	889.961
Risico inschatting portfolio na afwaardering	76.067	84.039
% portfolio publieke taak	10%	9%
Begrote afwaarderingen		17.521
Begrote mutatie risico		-1.552
Totaal begroting (a)		15.969
Gerealiseerde afwaardering		18.455
Gerealiseerde mutatie risico reserve		2.580
Totaal realisatie (b)		21.035
Dotatie risico reserve (a-b)		**5.066**

Een belangrijk aspect van het beheer van de investeringsportefeuille is het beoordelen van de balansrisico's. Dit betekent dat de vraag beantwoord moet worden in hoeverre de boekwaarde van de verschillende instrumenten die wordt ingezet uit hoofde van de publieke taak waardevast is. Hiertoe worden continue de risico's gemonitord en aan de hand van zowel risico workshops als overleg met de controlerend accountant wordt een inschatting gemaakt van de risico's. De systematiek is verder toegelicht in de memorie van toelichting bij de begroting 2018. Resultante van deze analyse in 2020 is dat er een netto dotatie van **€ 5,066 mln.**[6]. aan de risicoreserve dient plaats te vinden

Deze dotatie is het resultaat van diverse effecten zoals mutaties in de activa, aflossingen, nieuwe uitzettingen en daadwerkelijke toename en afname van risico's. De portefeuille wordt voor **€ 18,5 mln.** afgewaardeerd/voorzien. Op een lening van **€ 5K**, een afwaardering op het MKB leningen fonds van **€ 2,2 mln.,** een afwaardering op het LBDF van **€ 2,6 mln. en** een voorziening en afwaardering van Greenport Venlo Vastgoed Bv van **€ 5,9 mln.** na zijn betreffen het afwaarderingen van agiostortingen die reeds bij besluitvorming aangemerkt waren als niet revolverend.

Portfolio samenstelling en rendement

[6] In het boekjaar 2020 hebben reeds afboekingen van de Vordering op Enexis van € 0,394 mln. en Sinemetu van € 50.000 plaatsgevonden en zijn reeds verwerkt, derhalve is de totale dotatie in 2020 € 5,51 mln.

(bedragen x €1.000)

Risico spreiding SIS 3.0			
Risicos indeling	**Boekwaarde**	**%**	**Max 30%**
AAA	200.026	22,3%	AAA
AA	94.107	10,5%	AA
A	99.976	11,1%	A
BBB	91.334	10,2%	BBB
BB	126.501	14,1%	BB
B	149.409	16,7%	B
CCC	10.871	1,2%	CCC
CC	41.604	4,6%	CC
	44.635	5,0%	C
	38.475	4,3%	D

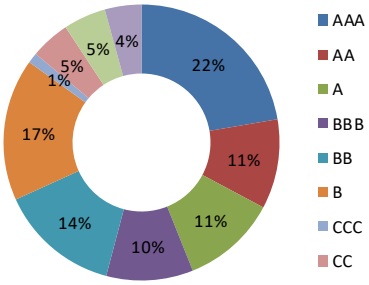

	Boekwaarde	**%**	**Streefwaarde**
Actief Sturen	135.585	15,1%	*20%*
Sturen	275.910	30,8%	*10%*
Actief Monitoren	191.309	21,3%	*60%*
Monitoren	294.132	32,8%	*10%*
Totaal publieke taak	**896.937**	**100%**	**100%**

Sector	**Boekwaarde**	**%**	**Max 30%**
Natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk	29.520	3,3%	
Algemene banken	200.026	22,3%	
Luchtvaart	21.489	2,4%	
Kredietverstrekking en overige financiële intermediatie	274.442	30,6%	
Productie van elektriciteit; transmissie en distributie van elektriciteit en aardgas	89.643	10,0%	
Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	10.132	1,1%	
Verhuur van en handel in grond	91.071	10,2%	
Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en voeding	1.004	0,1%	
Verhuur van en handel in onroerend goed	144.908	16,2%	
Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatietechnologie	-	0,0%	
Levensbeschouwelijke organisaties	2.817	0,3%	
Handel in eigen onroerend goed	4.700	0,5%	
Hotels (geen hotel-restaurants), pensions en conferentieoorden	824	0,1%	
Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde luc	1.689	0,2%	
Opslag en dienstverlening voor vervoer	422	0,0%	
Natuurbehoud	5.703	0,6%	
Niet-universitair hoger onderwijs	2.500	0,3%	
Jeugdzorg en maatschappelijke opvang met overnachting	-	0,0%	
Gezondheids- en welzijnszorg	10.350	1,2%	
Afvalinzameling en -behandeling; voorbereiding tot recycling	-	0,0%	
Pret- en themaparken	5.272	0,6%	
Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie	394	0,0%	
Sportaccomodaties	32	0,0%	
Totaal publieke taak	**896.937**	**100%**	

Om de risico's die voortvloeien uit de offensieve investeringsstrategie te spreiden zijn er in SIS 3.0 limieten gesteld voor sectoren (niet meer dan 30% per sector) én per sturingskwadrant (c.q. risicoclassificatie). De huidige investeringsportefeuille voldoet niet aan deze normen. De fondsen vormen de grootste categorie uitstijgend boven de 30%, maar kennen onderliggend wel een spreiding in sectoren. Daarnaast vormen vastgoed en grondposities een zware component in de portfolio. De bancaire positie hangt samen met de leningen aan de BNG en NWB.

Rendement

(bedragen x €1.000)

Rendement SIS 3.0		
		Rendement
Erfpacht canon	€	738
Dividend	€	20.563
Renteopbrengsten	€	12.427
Totaal rendement	**€**	**33.728**
Erfpacht ongecorrigeerd		1,82%
Dividend rendement ongecorrigeerd		6,95%
Rente rendement ongecorigeerd		*2,13%*
totaal		*3,76%*
Afwaarderingen	€	18.455
Totaal rendement (na afwaardering)	**€**	**15.274**
Rendement gecorrigeerd voor afwaardering		*1,72%*
Rendement op financieringen		2,13%
Rendement op deelnemingen		0,71%

Dashboard

Vermogen	'20	'19	'18	'17	'16	Δ	Status	◆	▲	●
a. Netto schulquote	-35%	-61%	-82%	-98%	-110%	↓ 26%	●	> 90%	> 0%	< 0%
b. Netto schulquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-179%	-191%	-233%	-223%	-221%	↓ 12%	●	> 90%	> 0%	< 0%
c. Solvabiliteitsratio	83%	82%	82%	84%	85%	↑ 1%	●	< 30%	< 40%	> 40%
d. Eigen vermogen	1650	1643	1601	1770	1755	↑ 7	n.v.t.			
e. Vreemd vermogen (>=1 jaar)	47	40	18	32	0	↓ 7	n.v.t.			
f. Kengetal grondexploitatie	2%	2%	3%	3%	2%	→ 0%	●	>100%	> 70%	< 70%
g. Looptijd investeringsportefeuille sluit aan bij de investeringsopgaves	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	=	●	Nee	=	Ja
Exploitatie	**'20**	**'19**	**'18**	**'17**	**'16**	**Δ**	**status**	◆	▲	●
h. Rendementsdoel 2,75%	3,73%	4,9%	4,9%	4,4%	n.a.	n.v.t.	●	< 1,5%	>1,5%	> 2,75%
i. Structureel sluitende meerjarige exploitatiebegroting provincie	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	=	●	Nee		Ja
Weerstandsvermogen en risico's	**'20**	**'19**	**'18**	**'17**	**'16**	**Δ**	**status**	◆	▲	●
j. Beslag weerstandsvermogen	1%	2%	4%	4%	7%	↑ -1%	●	> 20%	> 10%	< 10%
k. Surplus weerstandsvermogen	1059	1085	1123	1.177	1114	↓ -26	n.v.t.			
l. Gekwantificeerde risico's publieke taak	84	76,1	72,2	72,32	n.v.t.					

5.9. COVID-19

Provinciale Staten van Limburg zijn middels informerende stukken[7] periodiek op de hoogte gebracht over de impact van de coronacrisis en de provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus. Door middel van deze paragraaf wordt met name de financiële schade toegelicht en compensatie door het Rijk.

Provincie Limburg hanteert de volgende definitie voor coronaschade:

> *"De schade veroorzaakt door de Coronacrisis betreft alle nadelige financiële gevolgen als gevolg van de coronacrisis. De omvang van de schade, het nadeel kan uitgedrukt worden als het verschil tussen de waarde (lees: vrij besteedbaar eigen vermogen van de Provincie) in de hypothetische situatie waarin de coronacrisis zich niet heeft voorgedaan en de waarde in de werkelijke situatie.*
>
> *Alle extra kosten (inclusief dotaties aan verliesvoorzieningen en risicoreserves), waardeverliezen en inkomstendervingen die als gevolg van de coronacrisis, via de provinciale exploitatierekening, ten laste van het vrij besteedbaar eigen vermogen van de Provincie komen vallen onder het begrip coronaschade".*

De coronaschade 2020 voor de Provincie kan hierdoor in drie categorieën worden verdeeld:

- Schade van cultuurinstellingen.
- Schade van aan de Provincie gelieerde fondsen.
- Schade van overige deelnemingen van de Provincie.

<u>Schade van cultuurinstellingen</u>

Voor de periode van maart tot en 1 juni 2020 heeft de provincie een inventarisatie bij de cultuurinstellingen uitgevoerd. Uit deze analyse resulteren de volgende posten:

- een netto schade (gemiste inkomsten minus bespaarde kosten minus compensatie Rijksmaatregelen minus nieuwe inkomsten) van € 1.123.767;
- een schade inzake 75 jaar bevrijding € 15.000;
- een schade inzake noodsteun voor culturele instellingen t.w.v. € 1.971.155, waarvan door cofinanciering € 1.213.442.

Bovenstaande analyse en bedragen zijn via IPO naar het Rijk gestuurd. De provincie heeft op 18 november 2020 middels een toekenningsbeschikking Specifieke Uitkering Cultuur een compensatie gekregen van € 1.123.767 incl. BTW, voor de periode maart tot en 1 juni 2020.

Voor de periode 1 juni tot en met 31 december 2020 is in februari 2021 een schade inventarisatie voor cultuurinstellingen uitgevoerd analoog de eerste inventarisatie door de provincie. Uit deze inventarisatie is een netto schade berekend van € 1.256.256. Deze schade is via IPO naar het Rijk gestuurd.

[7] De laatste update: brief GS van 9-2-2021 (GS 2021- 3538), zestiende informerende stuk.

Schade van aan de Provincie gelieerde fondsen

De aan de Provincie gelieerde fondsen (LIOF N.V., MKBL, LBDF, Chemelot Ventures en LEF) hebben door COVID-19 schade geleden en hebben in hun financiële administratie maatregelen moeten nemen onder meer door een dotatie aan de voorzieningen en hebben afschrijvingen via de winst- en verliesrekening plaats gevonden. De verwachte totale schade voor de Provincie vanuit deze gelieerde fondsen bedraagt circa € 6,3 mln. Daarnaast heeft COVID-19 ook impact gehad op de stille reserve, waardoor deze is afgenomen. De exacte omvang hiervan is nog niet bekend.

Schade van overige deelnemingen van de Provincie

COVID-19 heeft ook impact gehad op de deelnemingen van de Provincie. Jaarlijks worden de deelnemingen door de Provincie op kredietwaardigheid en waarderingen beoordeeld. In deze beoordeling is de impact van de coronaschade meegenomen. Een waardedaling van een deelneming kan wellicht ook andere oorzaken hebben. In de analyse is hierop gefilterd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is op basis van COVID-19 een schadepost van € 5,39 mln. aan de risicoreserve toegevoegd en bij de herijking van ultimo 2020 is een netto schadepost op portefeuilleniveau van ca. € 3,3 mln. toegevoegd aan de risicoreserve.

Via het IPO hebben de Provincies de volgende principeafspraak met het Rijk gedeeld:

“Standpunt van het IPO is dat negatieve waardeveranderingen van deelnemingen en lagere dividenduitkeringen, die rechtstreeks te relateren zijn aan de coronacrisis en de hiermee samenhangende maatregelen van Rijkswege, aanzienlijke financiële schade kunnen veroorzaken die de uitvoering van de maatschappelijke taken inperkt. Vanwege de uitspraak van de Minister dat decentrale overheden er door de crisis financieel niet op achteruit mogen gaan, is het in beeld brengen en vervolgens compenseren van deze schade gerechtvaardigd.

Ten aanzien van de concreet te claimen schadebedragen onderkennen de andere provincies de eigenheid van de provincie Limburg waar het gaat om de forse inzet van haar kapitaal in maatschappelijk gedreven financierings- en fondsconstructies en een navenante Corona-impact op deze portefeuille, die bij de provincie Limburg een grote financiële impact heeft. De andere provincies ondersteunen het neerleggen van de door Limburg onderbouwd geleden schade bij het Rijk.

Limburg heeft bewust gekozen om de middelen risicodragend én revolverend in te zetten, omdat de financiële (exploitatie)ruimte voor het verstrekken van subsidies (in plaats van risicodragend investeren) in de programmabegrotingen van Limburg van de afgelopen jaren ontbrak. Als de provincie deze risicodragende investeringen allemaal als subsidie had verstrekt zou de provincie de afgelopen jaren geen sluitende begrotingen hebben gehad. Bovendien zou dan fors zijn ingeteerd op de provinciale vermogenspositie, dat eveneens een negatieve invloed zou hebben op de rating van de Provincie bij externe kredietverschaffers. BZK zou als financieel toezichthouder op de Provincie naar de verwachting van Limburg ook geen goedkeuring hebben gegeven op niet sluitende provinciale begrotingen. Door op deze wijze te investeren heeft de Provincie toch significante maatschappelijke doelen kunnen bereiken én is de Provincie binnen de financiële kaders van de begroting gebleven.”

Deel 2
Jaarrekening 2020

6.1. Balans per 31-12-2020

€ x 1.000

Activa		Ultimo 2020		Ultimo 2019
Vaste activa				
Immateriële vaste activa				
- Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	157		228	
- Bijdragen aan activa in eigendom van derden	43.337		38.971	
		43.494		39.199
Materiële vaste activa				
- Investeringen met een economisch nut	48.915		52.489	
- Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut	313.535		295.749	
- In erfpacht	40.560		20.885	
		403.010		369.123
Financiële vaste activa				
Kapitaalverstrekkingen aan:				
- deelnemingen	296.337		291.311	
- gemeenschappelijke regelingen	0		0	
- overige verbonden partijen	0		0	
Leningen u/g aan:				
- openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden	194.000		194.000	
- deelnemingen	373.236		272.315	
Overige langlopende leningen	171.032		156.596	
Uitzettingen in de vorm van Nederlands schuldpapier net een rentetypische looptijd van één jaar of langer	0		0	
Overige uitzettingen met een rentetypische looptijd van een jaar of langer	128.343		439.543	
		1.162.947		1.353.765
Totaal vaste activa		**1.609.451**		**1.762.087**
Vlottende activa				
Voorraden				
Grond- en hulpstoffen				
Onderhanden werk, waaronder bouwgronden in exploitatie	-8.116		26.626	
Gereed product en handelsgoederen	12.795		14.932	
		4.680		41.558
Uitzettingen met rentetypische looptijd < 1 jaar				
Vorderingen op openbare lichamen	32.182		36.752	
Verstrekte kasgeldleningen aan openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden	0		0	
Overige verstrekte kasgeldleningen	200		200	
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	269.923		69.968	
Rekening-courantverhoudingen met het Rijk	0		0	
Rekening-courantverhoudingen met niet-financiële instellingen	8.338		11.299	
Uitzettingen in de vorm van Nederlands schuldpapier met een rentecyclische looptijd korter dan één jaar	0		0	
Overige vorderingen	6.962		11.300	
Overige uitzettingen	26.990		26.990	
		344.594		156.508
Liquide middelen				
Banksaldi	1.265		14.768	
		1.265		14.768
Overlopende activa				
De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel uitgesplitst naar de nog te ontvangen bedragen van:				
- Europese overheidslichamen	130		2.816	
- Het Rijk	4.460		2.338	
- Overige Nederlandse overheidslichamen	2.327		2.327	
Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen.	27.416		30.968	
		34.333		38.448
Totaal vlottende activa		**384.871**		**251.282**
Totaal activa		**1.994.322**		**2.013.369**

€ x 1.000

Passiva		Ultimo 2020		Ultimo 2019
Vaste passiva				
Eigen vermogen				
Algemene reserve	79.107		89.594	
Bestemmingsreserves	1.470.966		1.526.178	
Gerealiseerde resultaat	100.381		27.459	
		1.650.455		1.643.231
Voorzieningen				
Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's	10.225		9.792	
Voorzieningen ter egalisering van kosten	5.537		3.518	
		15.762		13.310
Vaste schulden met een rentetypische looptijd >= 1 jaar				
Onderhandse leningen van:				
- binnenlandse banken en ov.financiële instellingen	1.266		1.446	
- openbare lichamen	15.882		15.882	
- buitenlandse instellingen, fondsen, banken, bedrijven en overige sectoren	26.889		20.000	
Waarborgsommen	2.732		2.588	
		46.769		39.917
Totaal vaste passiva		**1.712.986**		**1.696.457**
Vlottende passiva				
Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar				
Overige schulden	75.746		65.654	
		75.746		65.654
Overlopende passiva				
-Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	156.770		211.740	
- De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren uitgesplitst naar de ontvangen bedragen van:				
- Europese overheidslichamen	1.106		1.570	
- Het Rijk	40.183		30.502	
- Overige Nederlandse overheidslichamen	4.613		4.254	
- Overige vooruitontvangen bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	2.918		3.191	
		205.590		251.257
Totaal vlottende passiva		**281.336**		**316.911**
Totaal passiva		**1.994.322**		**2.013.369**

6.2. Overzicht van baten en lasten 2020

€ x 1.000

Begrotingsprogramma		Lasten					Baten					Saldo baten en lasten				
		Begroting 2020			Realisatie	Verschil	Begroting 2020			Realisatie	Verschil	Begroting 2020			Realisatie	Verschil
Code	Omschrijving	Primitieve begroting	Wijzig.	Begroting ná wijz.	2020	begroting/ realisatie	Primitieve begroting	Wijzig.	Begroting ná wijz.	2020	begroting/ realisatie	Primitieve begroting	Wijzig.	Begroting ná wijz.	2020	begroting/ realisatie
1.1	Investeringsklimaat	10.917	18.211	29.128	26.218	2.909	1.137	2.100	3.237	3.207	30	-9.780	-16.111	-25.891	-23.012	-2.879
1.2	Innovatiekracht	12.916	10.945	23.862	28.237	-4.375	26	3.119	3.145	3.599	-454	-12.890	-7.826	-20.717	-24.638	3.921
1.3	Onderwijs en arbeidsmarkt	1.858	2.662	4.520	3.136	1.385	0	384	384	423	-40	-1.858	-2.278	-4.137	-2.712	-1.424
2.1	Sociale agenda, zorg en veiligheid	9.352	7.337	16.689	13.811	2.878	0	0	0	160	-160	-9.352	-7.337	-16.689	-13.650	-3.039
2.2	Cultuur	34.331	12.152	46.483	41.928	4.555	5.518	851	6.369	5.111	1.257	-28.813	-11.301	-40.114	-36.817	-3.298
2.3	Sport	1.968	3.638	5.607	4.646	961	0	0	0	23	-23	-1.968	-3.638	-5.607	-4.623	-983
2.4	Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	6.366	25.816	32.182	21.143	11.039	0	13.077	13.077	13.077	0	-6.366	-12.739	-19.105	-8.066	-11.039
3.1	Openbaar vervoer en railagenda	73.129	42.139	115.268	147.813	-32.545	22.125	-27.742	-5.617	31.830	-37.447	-51.003	-69.881	-120.884	-115.982	-4.902
3.2	Bereikbaarheid en mobiliteit	51.536	-645	50.891	47.361	3.529	2.307	-744	1.563	-2.134	3.696	-49.229	-99	-49.328	-49.495	167
3.3	Wonen in Limburg	1.155	3.471	4.626	2.260	2.366	0	663	663	138	525	-1.155	-2.807	-3.963	-2.122	-1.841
3.4	Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	7.286	18.770	26.056	12.237	13.819	1.493	15.250	16.743	5.736	11.007	-5.793	-3.520	-9.313	-6.501	-2.812
3.5	Hoogwaterbescherming langs de Maas	26.396	-17.836	8.560	30.968	-22.408	40.426	0	40.426	40.100	326	14.030	17.836	31.866	9.132	22.734
3.6	Water	9.388	957	10.346	9.344	1.002	4.155	354	4.509	4.539	-29	-5.234	-603	-5.836	-4.805	-1.031
3.7	Energie, circulaire economie en milieu	18.535	11.510	30.045	20.589	9.455	5.447	2.346	7.793	7.183	610	-13.088	-9.164	-22.251	-13.406	-8.845
3.8	Natuur	34.560	7.531	42.091	33.173	8.918	31.290	154	31.443	33.357	-1.914	-3.271	-7.377	-10.648	184	-10.832
4.1	Bestuur	13.927	3.271	17.198	13.225	3.974	434	50	483	658	-175	-13.493	-3.222	-16.715	-12.567	-4.148
4.2	Overhead	49.828	-379	49.449	47.077	2.372	453	-185	268	1.128	-861	-49.375	194	-49.182	-45.949	-3.233
4.3	Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën:															
	Motorrijtuigenbelasting						108.354	1.044	109.398	108.807	591	108.354	1.044	109.398	108.807	591
	Provinciefonds						145.008	886	145.893	145.913	-19	145.008	886	145.893	145.913	-19
	Overige dividend						16.515	800	17.315	17.119	196	16.515	800	17.315	17.119	196
	Onvoorzien	250	-200	50	0	50						-250	200	-50	0	-50
	Overige algemene middelen	66.330	-71.557	-5.227	-6.904	1.677	31.431	10.032	41.463	86.930	-45.468	-34.899	81.589	46.689	93.834	-47.145
Provinciale Staten en Griffie		3.643	146	3.789	3.419	371	0	0	0	0	0	-3.643	-146	-3.789	-3.419	-371
	Gerealiseerde totaal van baten en lasten	**433.672**	**77.941**	**511.612**	**499.681**	**11.931**	**416.116**	**22.438**	**438.555**	**506.905**	**-68.350**	**-17.555**	**-55.502**	**-73.058**	**7.224**	**-80.281**
Mutatie reserves																
4.3	Algemene reserve (egalisatie)	5.521	72.346	77.867	77.867	0	27.439	85.811	113.251	113.251	0	21.919	13.465	35.384	35.384	0
Div	Immunisatiereserve	0	8.667	8.667	8.667	0	34.813	-2.601	32.212	32.212	0	34.813	-11.268	23.545	23.545	0
Div	Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	8.598	12.762	21.360	26.869	-5.510	0	0	0	18.898	-18.898	-8.598	-12.762	-21.360	-7.971	-13.389
1.1	Reserve knelpunten economisch beleid	0	0	0	689	-689					0	0	0	0	-689	689
1.1	Egalisatiereserve DU Topperbedrijventerrijenen					0	0	60	60	58	2	0	60	60	58	2
1.1	Bestemmingsreserve NEDAB	2.750	782	3.532	3.532	0	2.848	1.400	4.248	3.224	1.024	98	618	717	-308	1.024
1.1	Reserve aandelentransactie LIOF					0	0	262	262	261	1	0	262	262	261	1
1.2	Reserve Campusorganisatie Chemelot					0	1.000	0	1.000	1.000	0	1.000	0	1.000	1.000	0
2.2	Reserve culturele kansen					0	218	0	218	218	0	218	0	218	218	0
2.2	Bruteringsreserve Limburgs Museum					0	206	0	206	206	0	206	0	206	206	0
2.2	Bruteringreserve Creative City					0	706	0	706	706	0	706	0	706	706	0
2.4	Reserve DU Regiodeal Parkstad	0	13.077	13.077	13.077	0	0	16.405	16.405	16.405	0	0	3.328	3.328	3.328	0
Div	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	86.210	5.622	91.832	92.980	-1.148	72.079	79.465	151.544	143.474	8.070	-14.131	73.843	59.712	50.494	9.218
3.2	Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	7.440	7.440	7.620	-180	0	0	0	4.302	-4.302	0	-7.440	-7.440	-3.318	-4.123
3.1	Bestemmingsreserve ZLSM	34	0	34	40	-6	0	115	115	115	0	-34	115	81	76	6
Div	Reserve realisatie N266					0	0	7.999	7.999	7.999	0	0	7.999	7.999	7.999	0
3.2	Bestemmingsreserve overdracht Napoleonsweg					0	1.965	0	1.965	1.965	0	1.965	0	1.965	1.965	0
3.2	Reserve gladheidsbestrijding	0	0	0	142	-142						0	0	0	-142	142
3.2	Bestemmingsreserve realisatie N280	0	9.500	9.500	9.900	-400	2.092	-1.010	1.082	1.254	-172	2.092	-10.510	-8.418	-8.646	228
3.4	Bruteringreserve VDL Nedcar	0	2.735	2.735	0	2.735	0	10	10	18	-8	0	-2.725	-2.725	18	-2.743
Div	Transitiefonds					0	0	4.521	4.521	4.521	0	0	4.521	4.521	4.521	0
3.4	Risicoreserve grondexploitatie	615	0	615	516	100	0	4.736	4.736	880	3.855	-615	4.736	4.120	365	3.755
3.4	Reserve herontwikkeling Tapijnkazerne					0	0	1.000	1.000	1.000	0	0	1.000	1.000	1.000	0
3.5	Reserve DU Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum	38.926	15.036	53.962	30.926	23.036	21.234	0	21.234	20.959	275	-17.692	-15.036	-32.728	-9.967	-22.761
3.5	Reserve Waterveiligheid Maas					0	3.000	0	3.000	3.000	0	3.000	0	3.000	3.000	0
3.6	Reserve DU Zoetwatermaatregelen	0	5.942	5.942	6.000	-58	0	5.337	5.337	5.337	0	0	-605	-605	-664	58
3.6	Reserve grondwaterbeheer	0	144	144	144	0	0	393	393	258	135	0	249	249	114	135
Div	Egalisatiereserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	0	566	566	566	0	0	283	283	283	0
Div	Reserve DU Bodemsanering	0	272	272	3.135	-2.863	150	2.240	2.390	2.330	60	150	1.968	2.118	-805	2.923
3.7	Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	0	0	0	950	-950	0	0	0	345	-345	0	0	0	-605	605
3.8	Reserve Natuur	0	0	0	8.713	-8.713	0	615	615	263	352	0	615	615	-8.449	9.064
Div	Reserve stikstof & N2000	4.000	7.385	11.385	11.385	0	5	10.031	10.036	9.735	300	-3.995	2.645	-1.350	-1.650	300
3.8	Reserve zilver brons groene natuur					0	0	0	0	199	-199	0	0	0	199	-199
Div	Bruteringsreserve provinciale gebouwen					0	197	2	199	927	-728	197	2	199	927	-728
4.2	Reserve POB cao provincies	0	0	0	710	-710						0	0	0	-710	710
4.2	Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement					0	7	-7	0	1.413	-1.413	7	-7	0	1.413	-1.413
	Totaal reserves	**146.654**	**161.992**	**308.647**	**304.144**	**4.502**	**167.962**	**217.349**	**385.311**	**397.302**	**-11.991**	**21.307**	**55.357**	**76.664**	**93.157**	**-16.493**
	Gerealiseerd resultaat	**580.326**	**239.933**	**820.259**	**803.825**	**16.434**	**584.078**	**239.787**	**823.865**	**904.206**	**-80.341**	**3.752**	**-146**	**3.606**	**100.381**	**-96.775**

6.3. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Inleiding

De Jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de voorschriften zoals opgenomen in het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de verordening ex artikel 216 Provinciewet, waarin door PS op d.d. 7-2-2020 de uitgangspunten voor het financiële beleid, evenals de regels voor het financiële beheer en voor de inrichting van de financiële organisatie zijn vastgesteld.

Algemene grondslagen voor het opstellen van de Jaarrekening

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende balanshoofd anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden.
De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar, waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.
Ten aanzien van de lastneming van subsidies merken wij op dat in 2020 gebruik is gemaakt van de gedoogsituatie, omdat de nadere uitwerking van de regelgeving in 2020 nog niet tot vaststelling van afspraken tussen controlerende accountants en het IPO heeft geleid.
Dividendopbrengsten van deelnemingen worden als baat genomen op het moment, waarop het dividend betaalbaar wordt gesteld.
Met betrekking tot de verwerking van de algemene uitkering heeft de commissie BBV een stellige uitspraak gedaan. Deze uitspraak houdt in dat in de Jaarrekening de algemene uitkering wordt opgenomen, conform de in het jaar laatst gepubliceerde accresmededeling, die doorgaans is opgenomen in de septembercirculaire van het boekjaar. Daarnaast zijn de mutaties uit de decembercirculaire van het boekjaar verwerkt, die geen relatie hebben met de voornoemde accresmelding. Ten aanzien van de verwerking van het corona compensatiepakket 2020 zal het financiële effect als opbrengst in de jaarrekening 2021 worden verwerkt. Dit omdat het in 2020 toegekende compensatiepakket, met betrekking tot de periode na 1 juni 2020, nog niet per Provincie is bepaald en beschikt. Dit zal gebeuren op basis van de vastgestelde Jaarstukken 2020. Bijkomend voordeel van de voornoemde verwerkingswijze is dat alle Provincies op dezelfde consistente wijze omgaan met het aanvullend compensatiepakket. Daarmee zijn de Jaarrekeningen over 2020 op dit punt vergelijkbaar.
Personeelslasten worden in principe toegerekend aan het boekjaar, waarop ze betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskostengerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume, worden sommige personele lasten echter toegerekend aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt; daarbij moet worden gedacht aan componenten, zoals ziektekostenpremie ten behoeve van gepensioneerden en overlopende verlofaanspraken.
Voor arbeidskostengerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume wordt geen voorziening getroffen of op andere wijze een verplichting opgenomen. De referentieperiode is dezelfde

als die van de meerjarenraming, te weten vier jaar. Indien er sprake is van (eenmalige) schokeffecten (bijvoorbeeld door reorganisaties) dient wel een verplichting opgenomen te worden.
De Jaarrekening is opgemaakt met inachtneming van de voorschriften die het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten daarvoor geeft.

Balans

Vaste activa

Immateriële vaste activa

Algemeen

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- c.q. vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen en waardeverminderingen die naar verwachting duurzaam zijn. Eventuele van derden verkregen specifieke investeringsbijdragen worden in mindering gebracht op het geactiveerde bedrag (artikel 62 lid 2 BBV). Hierbij dient de verkregen bijdrage als baat te worden verantwoord.

Kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo van agio en disagio

Afsluitkosten van opgenomen geldleningen worden cf. de vigerende Financiële Verordening niet geactiveerd.

Kosten van onderzoek en ontwikkeling van een bepaald actief

De kosten van onderzoek en ontwikkeling worden in 5 jaar afgeschreven. De afschrijving van de geactiveerde kosten van onderzoek en ontwikkeling vangt aan bij ingebruikneming van het gerelateerde materiële vaste actief.

Bijdragen aan activa in eigendom van derden

Bijdragen aan activa van derden worden geactiveerd volgens de afschrijvingstermijnen uit de Financiële verordening, tenzij anders is besloten. Dergelijke geactiveerde bijdragen zijn gewaardeerd tegen het bedrag van de verstrekte bijdragen, verminderd met afschrijvingen. De verleende bijdragen worden afgeschreven in de periode, waarin het betrokken actief van de derde op basis van de door de Provincie gestelde voorwaarden moet bijdragen aan de publieke taak.

Materiële vaste activa

Algemeen

Activa worden gewaardeerd op basis van de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en de bijkomende kosten. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. In de vervaardigingsprijs kunnen voorts worden opgenomen een redelijk deel van de indirecte kosten en de rente over het tijdvak dat aan de vervaardiging van het actief wordt toegerekend; in dat geval vermeldt de toelichting dat deze kosten worden geactiveerd.

Investeringen met economisch nut
Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht.

Op grondbezit met economisch nut (buiten de openbare ruimte) wordt niet afgeschreven.

Investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut
Investeringen met een maatschappelijk nut worden, evenals investeringen met een economisch nut, geactiveerd en over de verwachte toekomstige gebruiksduur afgeschreven. De verplichting om alle investeringen te activeren volgens de nieuwe methode geldt alleen voor investeringen die vanaf het begrotingsjaar 2017 worden gedaan.

Voor het project Ooijen-Wanssum worden investeringen gedaan die uiteindelijk leiden tot activa met maatschappelijk nut. Als gevolg van de notitie Materiële Vaste Activa (december 2017) wordt een deel van de investeringen rechtstreeks in de exploitatie verantwoord. Het betreft dat gedeelte van het project dat niet voldoet aan de activeringscriteria en daarmee in de exploitatie verantwoord wordt. Deze werkwijze ligt in lijn met voorgaande jaren. Deze exploitatielasten worden gedekt uit de reserve DU-Ooijen-Wanssum. Het restant van de investeringen welke leiden tot materiële vaste activa kan ultimo 2020 nog niet worden verdeeld naar de uiteindelijke objecten die elk een eigen afschrijvingstermijn hebben. Dit zal pas bij oplevering plaatsvinden, omdat er dan pas duidelijkheid is welke activa aan welke partij worden toegerekend en overgedragen worden. Op het moment van opmaak van deze jaarstukken, is daar met alle partijen nog geen verdeling aangebracht en afgesproken. De afschrijvingen starten daarom pas na moment van oplevering en worden in lijn met het kredietbesluit Ooijen-Wanssum gedekt uit de reserve DU-Ooijen-Wanssum. Van de aangekochte gronden kan eveneens niet worden vastgesteld of deze deel uitmaken van de projectonderdelen die overgedragen worden aan derden of dat deze in bezit blijven van de Provincie. Daarom worden ook deze gronden voorlopig op de balans opgenomen onder de categorie Gronden en terreinen, totdat een verdeling is aangebracht en afgesproken.

Afschrijven
De kaders voor afschrijving liggen vast in de vigerende financiële verordening 2020.
Deze verordening is op 7-2-2020 door Provinciale Staten vastgesteld.
Afschrijvingen vinden plaats volgens de lineaire methode op basis van de verwachte economische levensduur.

Schattingswijzing
In de financiële verordening 2020 is besloten tot een schattingswijziging. Dat wil zeggen een wijziging van de verwachte toekomstige gebruiksduur c.q. gebruiksintensiteit met betrekking tot de provinciale wegen. De financiële verordening 2020 is door Provinciale Staten vastgesteld in de vergadering van 7 februari 2020.
Tot 2020 gold een afschrijvingstermijn van 15 jaar en was er geen onderscheid tussen:
- de bovenlagen van een weg, die een verwachte levensduur kennen van 15 jaar;
- de fundering die een verwachte levensduur heeft van 40 jaar.
- kunstwerken die een verwachte levensduur hebben van 80 jaar.

Dit is aldus ook verwerkt in de 2e Afwijkingenrapportage 2020 en de Programmabegroting 2021 en bijhorende meerjarenraming, vastgesteld door Provinciale Staten op 6-11-2020

Door de afschrijvingsregels in de financiële verordening aan te passen sluiten deze beter aan bij de verwachte levensduur. De bestaande boekwaarden in deze jaarstukken 2020 zijn in lijn met het BBV niet herrekend, maar de afschrijvingslasten zijn op basis van de verwachte toekomstige levensduur afgeschreven.

Conform de financiële verordening wordt bij nieuwe investeringen de volgende richtlijn voor de afschrijving in acht genomen:

Bij nieuwe investeringen wordt de volgende richtlijn voor de afschrijving in acht genomen:

Bedrijfsgebouwen, inventaris, technische installaties

a) 40 jaar: bedrijfsgebouwen, waarbij voor onderdelen, waarvoor een kortere gebruiksduur wordt verwacht, de componentenmethode wordt toegepast;
b) 10-25 jaar: technische installaties in bedrijfsgebouwen, verbouwingen, kantoormeubilair.

Railinfrastructuur

c) 40 jaar: investeringen in railinfra van medeoverheden (investeringen in activa van derden);
d) 50 jaar: (vervangings)investeringen in railinfra van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij;

Provinciale wegen

e) 15 jaar: rehabilitaties wegen excl. fundering (betreft levensduurverlengende investeringen in de asfaltconstructie.);
f) 40 jaar: rehabilitaties fundering (betreft levensduurverlengende investeringen in wegen of nieuwbouw waarbij fundering wordt vervangen of aangelegd;
g) nieuwe wegen: 15 jaar: asfaltconstructie en 40 jaar funderingsconstructie;
15 jaar: versterken kunstwerken (betreft levensduurverlengende investeringen);
h) 80 jaar: rehabilitaties en nieuwbouw kunstwerken;
i) 40 jaar: vervangen afwatering (kolken, duikers, buffers e.d.) en vervangen aansluitingen op gemeentelijke rioleringen of wateropvang;
j) 15 jaar: wegmeubilair, afschermvoorzieningen, faunavoorzieningen, bewegwijzering, openbare verlichting, verkeersregelinstallaties en overige elektrische systemen.

Overige activa:

k) 5 jaar: vervoermiddelen;
l) 3-5 jaar: apparatuur automatisering en overige apparatuur;
m) geen afschrijving: gronden en terreinen.

In erfpacht uitgegeven gronden
Voor in erfpacht uitgegeven gronden geldt de uitgifteprijs van eerste uitgifte als verkrijgingsprijs. Gronden in eeuwigdurende erfpacht worden gewaardeerd tegen registratiewaarde. Eventuele afkoopsommen voor voortdurende contracten zijn verwerkt onder de langlopende schulden en vervallen, naar rato van afkoopperiode, vrij ten gunste van het resultaat.

Financiële vaste activa
Kapitaalverstrekkingen aan gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen, (overige) leningen u/g, overige langlopende leningen, obligaties en (overige) uitzettingen zijn - tenzij hierna anders is vermeld - opgenomen tegen nominale waarde. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Participaties in het aandelenkapitaal van NV's en BV's (kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen in de zin van het BBV) zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen. Indien er sprake is van duurzame waardevermindering zal afwaardering plaatsvinden.

Van een deelneming is krachtens artikel 1 lid d BBV sprake als de Provincie participeert in het aandelenkapitaal van een NV of BV.

Vlottende activa

Voorraden
Grond en hulpstoffen
Grond- en hulpstoffen zijn opgenomen tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Wanneer de marktwaarde lager is dan de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, wordt afgewaardeerd naar deze lagere marktwaarde.

Onderhanden werk, gronden in exploitatie
De als onderhanden werk opgenomen bouwgronden in exploitatie zijn gewaardeerd tegen de vervaardigingsprijs dan wel de lagere marktwaarde. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend (zoals grondaankopen en kosten van bouw- en woonrijpmaken) alsmede de rentekosten berekend, zoals voorgeschreven in het BBV en de administratie- en beheerskosten.

Voor winstneming geldt de percentage of completion methode: voor zover gronden zijn verkocht en opbrengsten zijn gerealiseerd kan tussentijds naar rato van de voortgang van de grondexploitatie winst worden genomen. Hiervoor moet het resultaat op de grondexploitatie wel op betrouwbare wijze kunnen worden ingeschat. Indien aan de volgende voorwaarden is voldaan, bestaat er voldoende zekerheid om winst te kunnen nemen:
1. het resultaat op de grondexploitatie kan betrouwbaar worden ingeschat;
2. de grond (of het deelperceel) moet zijn verkocht;
3. de kosten zijn gerealiseerd (winst wordt naar rato van de realisatie gerealiseerd).

Zolang van bovenstaande geen sprake is, worden de verkregen verkoopopbrengsten ten volle op de vervaardigingskosten in mindering gebracht.

Gereed product
Gerede producten worden gewaardeerd tegen de kostprijs of tegen de marktwaarde indien de marktwaarde lager is dan de kostprijs. Dat laatste doet zich vooral voor indien voorraden incourant worden. De kostprijs bestaat uit de verrekenprijzen van grond- en hulpstoffen en de loon- en machinekosten die aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar

Vorderingen
De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. De voorziening wordt statisch bepaald op basis van de geschatte inningskansen.

Liquide middelen en overlopende posten

Deze activa worden tegen nominale waarde opgenomen.

Vaste passiva

Voorzieningen

Voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbare verlies. De pensioenverplichting ten behoeve van de gedeputeerden is echter tegen de contante waarde van de (reeds opgebouwde) toekomstige uitkeringsverplichtingen gewaardeerd. De onderhoudsegalisatievoorzieningen stoelen op een meerjarenraming van het uit te voeren groot onderhoud aan (een deel van) de provinciale kapitaalgoederen, waarin rekening is gehouden met de kwaliteitseisen die ter zake geformuleerd zijn. In de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen, die is opgenomen in het jaarverslag is het beleid ter zake nader uiteengezet.

Vaste schulden

Vaste schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, verminderd met gedane aflossingen. De vaste schulden hebben een rentetypische looptijd van één jaar of langer.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Borg- en Garantstellingen
Voor zover leningen door de Provincie gewaarborgd zijn, is buiten de balanstelling het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen. Overigens is in de toelichting op de balans nadere informatie opgenomen.

6.4. Toelichting op balans per 31-12-2020

6.4.1. Vaste activa

6.4.1.1. Immateriële vaste activa

De post immateriële vaste activa wordt onderscheiden in:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	157	228
Bijdragen aan activa in eigendom van derden	43.337	38.971
	43.494	**39.199**

Het onderstaand overzicht geeft het verloop weer van de immateriële vaste activa gedurende het jaar 2020:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen 2020	Bijdragen van derden 2020	Afwaarderingen 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	228	0	228	3	0	74	0	0	157
Bijdragen aan activa in eigendom van derden	38.971	0	38.971	8.851	0	2.444	2.041	0	43.337
	39.199	**0**	**39.199**	**8.854**	**0**	**2.518**	**2.041**	**0**	**43.494**

De belangrijkste investeringen in kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief staan in onderstaand overzicht vermeld:

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
Investeringen			
Studieprojecten cum.	62	3	62
	62	**3**	**62**

De belangrijkste investeringen in bijdragen aan activa van derden zijn:

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
Investeringen			
Railagenda Electrificatie Maaslijn	199.150	5.103	20.187
Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf	10.000	1.241	7.024
Tram Maastricht Hasselt	14.943	1.175	7.329
	224.093	**7.519**	**34.541**
Overig	20.152	1.332	16.782
	244.245	**8.851**	**51.323**

6.4.1.2. Materiële vast activa

De materiële vaste activa bestaan uit de volgende onderdelen:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Investeringen met een economisch nut	48.915	52.489
Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut	312.159	295.795
In erfpacht uitgegeven gronden	40.560	20.885
	401.634	**369.169**

Economisch nut

De investeringen met economisch nut kunnen als volgt worden onderverdeeld:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Gronden en terreinen	942	959
Woonruimten	15	16
Bedrijfsgebouwen	41.351	45.209
Grond-,weg- en waterbouwkundige werken	201	235
Vervoermiddelen	35	42
Machines, apparaten en installaties	3.255	2.925
Overige materiële vaste activa	3.115	3.104
	48.915	**52.489**

Het onderstaande overzicht geeft het verloop van de boekwaarde van de overige investeringen met economisch nut weer:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen	Bijdragen van derden 2020	Afwaar-deringen 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Grond en terreinen	959	0	959	0	0	16	0	0	942
Woonruimten	16	0	16	0	0	1	0	0	15
Bedrijfsgebouwen	45.209	0	45.209	264	706	3.394	22	0	41.351
Grond-,weg- en waterbouwkundige werken	235	0	235	0	0	34	0	0	201
Vervoermiddelen	42	0	42	0	0	7	0	0	35
Machines, apparaten en installaties	2.925	0	2.925	1.715	0	1.385	0	0	3.255
Overige materiële vaste activa	3.104	0	3.104	1.760	0	926	823	0	3.115
	52.489	**0**	**52.489**	**3.740**	**706**	**5.763**	**845**	**0**	**48.915**

De belangrijkste in het boekjaar gedane investeringen staan in onderstaand overzicht vermeld.

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed in 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
Informatievoorziening VTH applicatie	2.350	1.019	1.346
	2.350	**1.019**	**1.346**
Overige		2.721	
		3.740	

Maatschappelijk nut

De investeringen met maatschappelijk nut kunnen als volgt worden onderverdeeld:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Gronden en terrreinen	45.836	46.074
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	257.248	239.255
Machines, apparaten, installaties	8.524	8.416
Overige materiële vaste activa	1.928	2.049
	313.535	**295.795**

De boekwaarde van de investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut had het volgende verloop:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen	Bijdragen van derden 2020	Afwaarderingen 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Gronden en terrreinen	46.074	0	46.074	1.575	1.243	0	570	0	45.836
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	239.255	0	239.255	49.277	362	10.643	20.280	0	257.248
Machines, apparaten, installaties	8.416	0	8.416	1.022	0	914	0	0	8.524
Overige materiële vaste activa	2.049	0	2.049	148	0	269	0	0	1.928
	295.795	**0**	**295.795**	**52.022**	**1.605**	**11.826**	**20.850**	**0**	**313.535**

Er wordt geen onderscheid gemaakt in investeringen van voor 2017 en vanaf 2017 als gevolg van wijzigingen in het BBV omdat investeringen van voor 2017 waarbij sprake was van inzet van reserves ultimo 2016 geen boekwaarde meer hadden.

De volgende investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut zijn in het boekjaar geactiveerd.

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed in 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
N280 West	137.795	20.941	61.012
Ooijen-Wanssum	195.996	11.140	95.570
Buitenring Parkstad	465.950	6.943	449.431
N271 Rehabilitatie Gennep	7.846	5.404	6.863
N271 Aanpassingen kom Lomm, werk gem. Venlo	1.800	2.323	2.375
	809.387	**46.752**	**615.251**
Overige		5.270	
		52.022	

Erfpacht

De in erfpacht uitgegeven gronden zijn als volgt verdeeld.

€ x 1.000

Erfpacht	Boekwaarde per 31-12-2019	Investeringen	Desinvesteringen	Boekwaarde per 31-12-2020
Erfpacht gronden tuinbouwgebied Siberië	5.220	5.826	0	11.045
Erfpacht Leeuwbrouwerij Valkenburg	3.700	0	0	3.700
Erfpacht Natures Green	0	0	0	0
Erfpacht railterminal Tradeport Noord	9	13.849	0	13.858
Erfpacht Watersley	3.800	0	0	3.800
Erfpachtgronden Haven Wanssum	6.392	0	0	6.392
Erfpachtgronden restant krediet	0	0	0	0
Erfpachtgronden Trade Port Noord	0	0	0	0
Erfpachtgronden vm Andeno terrein Venlo	1.765	0	0	1.765
Totaal	**20.885**	**19.675**	**0**	**40.560**

6.4.1.3. Financiële vaste activa

Het verloop van de financiële vast activa gedurende het boekjaar 2020 wordt in onderstaand overzicht weergegeven.

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen 2020	Afwaar-deringen 2020	Boekwaarde 31-12-2020	Voorzieningen	Balanswaarde 31-12-2020
Financiële vaste activa										
Kapitaalverstrekkingen aan:										
- deelnemingen	291.311	0	291.311	25.412	2.423	0	15.228	299.073	2.736	296.337
Leningen u/g aan:										
- openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet Fido	194.000	0	194.000	0	0	0	0	194.000	0	194.000
- deelnemingen	278.359	0	278.359	105.462	4.933	0	390	378.498	5.262	373.236
Overige langlopende leningen u/g	158.285	0	158.285	29.702	15.211	0	55	172.721	1.689	171.032
Overige uitzettingen > 1 jaar	439.543	0	439.543	943	312.143	0	0	128.343	0	128.343
	1.361.499	**0**	**1.361.499**	**161.520**	**334.711**	**0**	**15.673**	**1.172.634**	**9.687**	**1.162.947**

De mutaties zijn in onderstaande tabellen nader gespecificeerd, met uitzondering van de uitzettingen. Deze hebben betrekking op het beheer van het provinciale werkkapitaal.

€ x 1.000

Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen	Investeringen	Desinvesteringen	Afwaardering	Voorzieningen
Vordering op Enexis B.V.	0	0	3	0
Deelneming HBLM	3.631	0	0	0
Verkoop Vennootschap B.V.	0	3	0	0
Cross Border Leases (CBL)	0	3	0	0
MKB leningfonds 2014-2015	3.075	2.406	2.268	0
Limburg Business Development Fonds (LBDF) B.V.	1.984	0	2.263	0
Deelneming Chemelot Scientific Participations BV	6.865	0	6.865	0
Deelneming Campus Management & Development BV	300	0	300	0
Chemelot Campus Vastgoed CV	1.000	0	0	0
Deelneming Chemelot Ventures BV	1.451	0	0	0
Chemelot Participaties B.V.	2.000	0	0	0
Aandelenkapitaal Maastricht Health Campus BV	645	0	645	0
Deelneming BV Campus Vastgoed Greenport Venlo	3.415	0	2.584	2.736
Deelneming in Brightlands Agrifood Ventures BV	347	0	0	0
Deelneming Brightlands Campus Greenport Venlo BV	300	10	300	0
Valorisatie-instrument BLMHC BV	400	0	0	0
	25.412	**2.423**	**15.228**	**2.736**

€ x 1.000

Leningen u/g aan deelnemingen	Investeringen	Desinvesteringen	Afwaardering	Voorzieningen
Hybride aandeelhouderslening Enexis N.V. tranche A	80.639	0	0	0
Hybride aandeelhouderslening Enexis N.V. tranche B	2.799	0	0	0
Hypothecaire Geldlening aan LDAVM CV	0	437	0	0
Vordering op vordering op Enexis B.V	0	0	390	0
F505 Geldlening Commandiet Provincie BV	25	0	0	5.262
Vordering op CSV Amsterdam BV(Escrow Attero)	0	1.296	0	0
Geldlening Campus Heerlen Huisvesting BV	0	90	0	0
Fin. variabel u/g BV ontw.bedrijf Greenport Venlo	2.500	3.000	0	0
Lening regresvordering Ruimte voor Ruimte BV (RvR)	4.000	0	0	0
Lening MAA realisering platform	0	110	0	0
Geldlening facil.1 Greenport Venlo Campus Vastg BV	4.500	0	0	0
Geldlening facil.2 Greenport Venlo Campus Vastg BV	11.000	0	0	0
	105.462	**4.933**	**390**	**5.262**

€ x 1.000

Overige langlopende leningen u/g	Investeringen	Desinvesteringen	Afwaardering	Voorzieningen
Geldlening SineMetU Vastgoed B.V.	0	0	50	0
Voorfinanciering 1000-startersregeling 2006-2008	5.500	0	0	0
Geldlening Stichting kasteel Buggenum	0	15	0	0
Investering en financiering Kasteel Groot Buggenum	0	22	0	0
Duurzaam Thuis leningen (via SVN)	22.961	14.148	5	0
Compartiment 1A Transitiefonds Limb. Woningmarkt	0	98	0	0
Geldlening Gerli Venlo BV	0	100	0	0
Geldlening Coöperatie Natuurrijk Limburg U.A.	0	100	0	0
Geldlening voormalig Klooster Elisabeth Stift	23	0	0	0
Geldlening Stichting Parvus Avez BV	0	252	0	0
F801 Geldlening Symbiose	0	0	0	0
Geldlening ZLSM	0	25	0	0
Achtergestelde geldlening Toverland Holding B.V.	0	150	0	0
Senior geldlening Toverland Holding B.V.	0	50	0	0
Achtergestelde geldlening ZON-PTC BV	350	0	0	0
Achtergestelde geldlening stg Plattelandshoes	0	15	0	0
Geldlening Toverland Holding B.V. financ. fase 5	0	228	0	0
Lening aan Medace B.V.	34	0	0	0
Geldlening Data Valley Groep BV	250	0	0	0
Geldlening Stg Beringe Buiten	400	0	0	0
Geldlening HC Nova	25	1	0	0
Geldlening FC Hoensbroek	7	1	0	0
Geldlening Groene Ster	3	0	0	0
Geldlening Interreg NWE Digital Deconstruction DDC	150	6	0	0
Geldlening Richochet (Raywaver)	0	0	0	250
Geldlening aan Californië Wijnen Geothermie BV	0	0	0	1.439
	29.702	**15.211**	**55**	**1.689**

6.4.2. Vlottende activa

6.4.2.1. Voorraden

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Voorraden		
Onderhanden werk (inclusief in exploitatie genomen bouwgronden)	22.446	22.404
Onderhanden werk ontwikkelopgave natuur	-19.658	15.125
Gereed product en handelsgoederen overige grondvoorraden	12.751	14.887
Gereed product en handelsgoederen overige (representatie)	45	46
Totaal	**15.582**	**52.461**

Overige grondvoorraden:

€ x 1.000

Overige grondvoorraden	Boekwaarde per 31-12-2019	Investeringen	Desinvesteringen	Naar gronden in exploitatie of overige gronden	Boekwaarde per 31-12-2020	Voorzieningen	Balanswaarde per 31-12-2020
Californië II	6.593	77	50	0	6.620	0	6.620
Ruilgronden/anticiperende aankopen	6.585	0	455	0	6.130	0	6.130
Brunssum Centrum Noord (panden)	1.708	0	1.708	0	0	0	0
Totaal	**14.887**	**77**	**2.213**	**0**	**12.751**	**0**	**12.751**

Bouwgronden in exploitatie

Van de bouwgronden in exploitatie kan het volgende overzicht worden weergegeven:

€ x 1.000

In exploitatie genomen bouwgronden	Boekwaarde per 31-12-2019	Vermeerderingen	Verminderingen	Boekwaarde per 31-12-2020	Voorziening verlieslatend complex	Balanswaarde per 31-12-2020	Nog te maken kosten	Nog te verwachten opbrengsten	Winstuitname	Geraamde eindresultaat
Laerbroeck	12.694	0	0	12.694	10.903	1.791	0	0	0	1.791
Project BIE IPS/YARD Overname grondexploitatie	9.710	42	0	9.752	0	9.752	0	0	0	9.752
Totaal	**22.404**	**42**	**0**	**22.446**	**10.903**	**11.543**	**0**	**0**	**0**	**11.543**

Onderhanden werk ontwikkelopgave natuur

€ x 1.000

Ontwikkelopgave Natuur	Boekwaarde per 31-12-2019	Investeringen	Desinvesteringen	Boekwaarde per 31-12-2020
Grond aan- en verkopen	1.991	614	22.928	-20.323
Inrichting natuur	12.007	523	0	12.530
Voorfinanciering EHS	12.109	-34	0	12.075
Bijdrage aan overheden	18.983	0	0	18.983
Inhuur	166	0	0	166
Onvoorzien	15.678	2.827	7.681	10.824
Rente	27	0	0	27
Pacht	-2.114	151	830	-2.793
Natuurcompensatie	-222	0	315	-537
Bijdrage van Rijk	-41.460	0	6.910	-48.370
Inkomsten vanuit Stikstof voor PiO	-2.041	0	200	-2.241
Totaal	**15.125**	**4.081**	**38.865**	**-19.658**
Nog te maken kosten	85.875	-4.081	0	81.794
Nog te verwachten opbrengsten	101.000	0	-38.865	62.135
Verwacht exploitatieresultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

6.4.2.2. Uitzettingen met looptijd < 1 jaar (GEWIJZIGD)

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Voorziening oninbaarheid	Balanswaarde 31-12-2020	Balanswaarde 31-12-2019
Vorderingen op openbare lichamen	32.182	0	32.182	36.752
Overige verstrekte geldleningen	200	0	200	200
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan een jaar	269.923	0	269.923	69.968
Rekening-Courantverhouding met het niet-financiële instellingen	8.338	0	8.338	11.299
Overige vorderingen	21.163	14.201	6.962	11.300
Overige uitzettingen	26.990	0	26.990	26.990
Totaal	**358.795**	**14.201**	**344.594**	**156.508**

6.4.2.3. Liquide middelen

Het saldo van de liquide middelen bestaat uit de volgende componenten:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Banksaldi	1.265	14.768
Totaal	**1.265**	**14.768**

Gespecificeerd:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Deposito	1.248	10.842
Bank RABO - NL30RABO0307 5494 61 inzake EMR programma V	0	3.905
Rabo	17	21
Totaal	**1.265**	**14.768**

6.4.2.4. Overlopende activa

De post overlopende activa kan als volgt onderscheiden worden:

€ x 1.000

Overlopende activa	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
De van de EU en Nederlandse overheidslichamen te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel:		
- Europese overheidslichamen	130	2.816
- Het Rijk	4.460	2.338
- Overige Nederlandse overheidslichamen	2.327	2.327
Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen:	27.416	30.968
Totaal	**34.333**	**38.448**

Gespecificeerd:

€ x 1.000

De van de EU en Nederlandse overheidslichamen te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel:	Saldo 31-12-2019	Vermeer-deringen	Verminderingen	Saldo 31-12-2020
Europese overheidslichamen:				
Europese bijdrage onderzoek Trans European Railnetwork Intercity verbindingen	2.775	0	2.775	0
Europese bijdrage DigitalDEConstruction		69		69
Europese bijdrage Wildlife Economy	41	61	41	61
	2.816	**130**	**2.816**	**130**
Het Rijk				
Rijksbijdrage regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren	600	500	300	800
Rijksbijdrage vervoersprestatie Maaslijn 2019	1.738	0	1.738	0
Rijksbijdrage vervoersprestatie Maaslijn 2020	0	1.746	0	1.746
Rijksbijdrage boerenlandvogels	0	1.914	0	1.914
	2.338	**4.160**	**2.038**	**4.460**
Overige Nederlandse overheidslichamen				
Bijdrage gemeente Venlo Railterminal Trade Port Noord	2.327	0	0	2.327
	2.327	**0**	**0**	**2.327**
Totaal	**7.480**	**4.290**	**4.853**	**6.917**

€ x 1.000

Overige nog te ontvangen bedragen en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen:	Saldo 31-12-2020	Saldo 31-12-2019
Declareren bij derden	1.420	75
Rente	7.946	15.200
Opcenten motorrijtuigenbelasting	9.375	9.307
Bijdrage grondwaterbeschermingsgebied	551	0
Nog te factureren aanslagen grondwaterbelasting 2019	959	959
Nog te factureren aanslagen grondwaterbelasting 2020	977	0
Overige nog te ontvangen en vooruitbetaalde bedragen	5.676	4.228
Afrekening bijdrage 2018 RUD Zuid-Limburg	0	106
Afrekening bijdrage 2019 RUD Zuid-Limburg	40	467
Nog door te berekenen kosten traineepool	0	86
Gebruikersvergoeding spoorweg en opstallen ZLSM	259	259
Archeologische kosten Maaspark Well	214	282
Totaal	**27.416**	**30.968**

6.4.3. Vaste Passiva

6.4.3.1. Eigen vermogen

Het in de balans opgenomen eigen vermogen bestaat uit de volgende componenten:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Algemene Reserve	79.107	89.594
Bestemmingsreserves	1.470.966	1.526.178
Gerealiseerde resultaat	100.381	27.459
Totaal	**1.650.455**	**1.643.231**

Het verloop in 2020 wordt in onderstaand overzicht per reserve weergegeven:

Toelichting op mutaties reserves
Met behulp van onderstaande tabellen wordt de aard van elke reserve toegelicht, evenals het voedings- en bestedingsplan. Voor de specifieke toelichtingen rondom de toevoegingen en onttrekkingen per begrotingsprogramma, verwijzen wij naar de financiële toelichtingen in de programmarealisatie.

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Toevoegingen	Onttrekkingen	Bestemming resultaat vorig boekjaar	Vermindering ter dekking van afschrijvingen	Boekwaarde 31-12-2020
Algemene reserve						
Algemene reserve (egalisatie)	89.594	77.867	113.251	24.897	0	79.107
Subtotaal algemene reserve	**89.594**	**77.867**	**113.251**	**24.897**	**0**	**79.107**
Vrij aanwendbaar						
Reserve Knelpunten Economisch Beleid	772	689	0	0	0	1.462
Egalisatiereserve Gladheidsbestrijding	312	142	0	0	0	454
Subtotaal vrij aanwendbaar	**1.085**	**831**	**0**	**0**	**0**	**1.916**
Gebonden						
Reserve Immunisatie	1.006.546	8.667	32.212	2.562	0	985.562
Risicoreserve Financieel Instrumentarium Sturing in Samenwerking	76.067	26.869	0	0	18.898	84.039
Bestemmingsreserve Overdracht Napoleonsweg	7.862	0	1.965	0	0	5.897
Bestemmingsreserve Realisatie N280	103.877	9.900	0	0	1.254	112.523
Bestemmingsreserve ZSLM	116	40	115	0	0	40
Reserve Campusorganisatie Chemelot	3.804	0	1.000	0	0	2.804
Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne	1.000	0	1.000	0	0	0
Bestemmingsreserve NEDAB Luchthaven MAA	717	3.532	3.224	0	0	1.024
Bestemmingsreserve Culturele kansen	218	0	218	0	0	0
Bestemmingsreserve Transitiefonds	8.188	0	4.521	0	0	3.667
Risicoreserve Grondexploitatie	4.191	516	880	0	0	3.826
Reserve Grondwaterbeheer	627	144	258	0	0	513
Reserve Waterveiligheid Maas	3.000	0	3.000	0	0	0
Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur	199	0	199	0	0	0
Bruteringsreserve Limburgs Museum	2.423	0	0	0	206	2.217
Reserve brutering Creative City Limburg	11.300	0	0	0	706	10.594
Reserve brutering Duurzaamheid Provinciale Gebouwen	2.876	0	826	0	101	1.949
Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement	1.413	0	1.413	0	0	0
Egalisatiereserve DU-uitkering Bedrijventerreinen	575	0	58	0	0	517
Reserve DU-uitkering Bodemsanering	7.200	3.135	2.330	0	0	8.005
Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid	283	283	566	0	0	0
Reserve Stikstof & Natura 2000	25.786	11.385	9.735	0	0	27.436
Reserve Natuur	875	8.713	263	0	0	9.324
Reserve DU-uitkering Gebiedsontw. Ooijen-Wanssum	48.687	30.926	20.959	0	0	58.654
Reserve DU-uitkering Na-ijlende effecten mijnbouw	1.695	950	345	0	0	2.300
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	151.772	92.980	141.881	0	1.593	101.278
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	7.620	4.302	0	0	3.318
Reserve aandelentransactie LIOF	5.306	0	261	0	0	5.045
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	5.337	6.000	5.337	0	0	6.001
Bestemmingsreserve realisatie N266	7.999	0	7.999	0	0	0
Bruteringsreserve VDL Nedcar	25.465	0	0	0	18	25.447
Reserve DU Regiodeal Parkstad	7.712	13.077	16.405	0	0	4.384
Reserve POB cao provincies	1.978	710	0	0	0	2.688
Subtotaal gebonden	**1.525.094**	**225.446**	**261.274**	**2.562**	**22.777**	**1.469.051**
Totaal bestemmingsreserves	**1.526.178**	**226.277**	**261.274**	**2.562**	**22.777**	**1.470.966**
Totaal	**1.615.772**	**304.144**	**374.525**	**27.459**	**22.777**	**1.550.074**

Vrij aanwendbare reserves

Naam reserve	Reserve Knelpunten Economisch Beleid
Instellingsdatum PS-besluit	28 mei 2004 (beleidsnota reserves en voorzieningen 2004).
Doel van de reserve	Het wegnemen van knelpunten die zich voordoen bij acquisitie van nieuwe bedrijven naar Limburg. De reserve heeft ook een egaliserende functie voor het budget Knelpuntenfonds.
Voedingsplan	-
Bestedingsplan	De inzet van de reserve Knelpuntenfonds is gekoppeld aan wat bekend staat als de Knelpuntenregeling. Dit is een door de Europese Commissie goedgekeurde steunmaatregel. Binnen de kaders van de Knelpuntenregeling kan aan bedrijven of instellingen die zich in Limburg vestigen een financiële tegemoetkoming worden geleverd in de investeringen óf in de kosten van scholing.
Gewenst maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 772.458
Vermindering	€ 0
Vermeerdering	€ 689.472
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 1.461.930

Naam reserve	Egalisatiereserve Gladheidsbestrijding
Instellingsdatum PS-besluit	28 mei 2004 (Beleidsnota reserves en voorzieningen 2004).
Doel van de reserve	Gelijkmatige belasting van de exploitatierekeningen met de kosten van de gladheidbestrijding.
Voedingsplan	De onderuitputting op de begrote kosten wordt toegevoegd aan de reserve.
Bestedingsplan	De reserve wordt aangewend als dekking voor de overschrijding van de begrote kosten.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 312.181
Vermindering	€ 0
Vermeerdering	€ 141.599
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 453.780

Gebonden bestemmingsreserves: Financiële reserves

Naam reserve	Immunisatiereserve
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Begrotingswijziging bij de jaarstukken 2011).
Doel van de reserve	Inkomensfunctie, realiseren van een vaste jaarlijkse inkomstenbron uit beleggingen. Dekkingsbron voor majeure investeringen of opvangen van onverwachte tegenvallers.

Naam reserve	Immunisatiereserve
Voedingsplan	Voordelige vrije deel van rekeningresultaten vloeien terug naar deze reserve.
Bestedingsplan	De reserve zal worden ingezet conform de bestedingsdoelen uit de begroting of het opvangen van onverwachte tegenvallers bij de Jaarstukken.
Maximum omvang	€ 1.100.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 1.006.545.714
Vermindering	€ 32.211.865
Vermeerdering	€ 11.228.190
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 985.562.039

Naam reserve	Risicoreserve Financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking
Instellingsdatum PS-besluit	15 december 2017
Doel van de reserve	Afdekken van financiële risico's die ontstaan bij inzet van het financieringsinstrumentarium.
Voedingsplan	Het uitgangspunt is dat de stortingen op basis van de risico-inschatting bij inzet van het financieringsinstrumentarium, plaatsvinden ten laste van de reguliere middelen. Onder reguliere middelen wordt in deze context begrepen de programmagelden, stelposten en vrij aanwendbare bestemmingsreserves. Toekomstige tekorten en overschotten in deze risicoreserve met betrekking tot Financieringen, Garantstellingen, verbonden partijen, grond- en vastgoedexploitaties en erfpacht worden in onderstaande volgorde gedekt of vallen vrij: a. jaarrekeningresultaat: ▪ inclusief rente opbrengsten; ▪ inclusief bijzondere baten (bijvoorbeeld dividend); b. begrotingsruimte binnen de coalitieperiode; c. deel Immunisatiereserve boven de € 900 mln.; d. taakstellingen. E.e.a. conform de Memorie van toelichting bij de Programmabegroting 2018.
Bestedingsplan	Als een risico uit de gehele portefeuille van het financieringsinstrumentarium daadwerkelijk optreedt, wordt deze risicoreserve voor het bedrag van dit risico aangesproken.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 76.067.337
Vermindering	€ 18.898.102
Vermeerdering	€ 26.869.370
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 84.038.605

Gebonden bestemmingsreserves rondom (Rail)infra en Provinciale Wegen)

Naam reserve	Bestemmingsreserve Overdracht Napoleonsweg
Instellingsdatum PS-besluit	10 juli 2009 (Voortgangsrapportage 2009)
Doel van de reserve	Bijdrage in de kosten (de programmakosten, kapitaallasten en apparaatskosten) voor het beheer en onderhoud van de -van het Rijk overgenomen weg- de N273 (Napoleonsbaan).
Voedingsplan	Eenmalig in 2009 door middel van de van het Rijk (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat) ontvangen afkoopsom ad € 29.477.317.
Bestedingsplan	De besteding vindt plaats conform de looptijd van 15 jaar waar de hoogte van de afkoopsom op is gebaseerd.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 7.862.317
Vermindering	€ 1.965.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 5.897.317

Naam reserve	Bestemmingsreserve Realisatie N280
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013 (Jaarstukken 2012)
Doel van de reserve	Financiële dekking investeringskosten infrastructuur N280.
Voedingsplan	De in de exploitatiebegroting gereserveerde middelen zijn/worden in deze reserve gestort: 2013: € 56.846.000; 2014: € 13.890.000; 2015: € 23.890.000.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2019	€ 103.876.821
Vermindering	€ 1.253.881
Vermeerdering	€ 9.900.000
Rentetoevoeging	Nee
Stand per 31-12-2019	€ 112.522.940

Naam reserve	Bestemmingsreserve ZLSM
Instellingsdatum PS-besluit	25 oktober 2013
Doel van de reserve	Financiële dekking van investeringen opstallen en infrastructuur ZLSM.
Voedingsplan	€ 3.675.000 in 2013
Bestedingsplan	Directe afschrijvingen.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 115.728
Vermindering	€ 115.380
Vermeerdering	€ 39.546

Naam reserve	Bestemmingsreserve ZLSM
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 39.894

Overige gebonden bestemmingsreserves

Naam reserve	Reserve Campusorganisatie Chemelot
Instellingsdatum PS-besluit	11 februari 2011
Doel van de reserve	Doel van de reserve is de financiering van de provinciale bijdrage in de kosten van de activiteiten van de ontwikkelingsmaatschappij Chemelot. De kosten bedragen voor de 10-jaarlijkse periode (2012-2021) in totaal ca. € 45 mln. en worden gelijkelijk verdeeld over de 3 consortiumpartners (Provincie Limburg, DSM en UM/MUMC+).
Voedingsplan	Het provinciale aandeel van € 15.080.536 is in de periode 2011-2014 in 3 tranches gereserveerd. R2011: € 5.080.536 R2013: € 5.000.000 R2013: € 5.000.000 R2014: € 2.026.249 (Chemelot Foundation Funds II (huurstartersfonds), gedekt uit vrijval uit de voorziening Leegstandsfonds Chemelot)
Bestedingsplan	Inzet van de reserve vindt plaats in de periode 2012 t/m 2021 ter dekking van de jaarlijkse kosten van de ontwikkelingsmaatschappij. De bestedingen vinden nu nog in 2020 ad € 1 mln. en 2021 ad € 0,75 mln. plaats. De inzet van de middelen ad € 2.026.249 zal plaatsvinden in de periode 2020-2024.
Maximum omvang	€ 15.080.536
Beginstand 1-1-2020	€ 3.803.602
Vermindering	€ 1.000.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand per 31-12-2020	€ 2.803.602

Naam reserve	Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne
Instellingsdatum PS-besluit	18 juni 2015
Doel van de reserve	Herontwikkeling van de (monumentale) gebouwen.
Voedingsplan	Eenmalig € 2.000.000
Bestedingsplan	Subsidiëring van de herontwikkeling. Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel. Hiervan is € 1 mln. uitbetaald in 2019. De tweede tranche wordt, zodra minimaal 50% van het Programma conform samenwerkingsovereenkomst exploitatie en gronduitgifte Tapijnkazerne Maastricht is gerealiseerd, in 2020 beschikbaar gesteld.
Maximum omvang	€ 2.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 1.000.000
Vermindering	€ 1.000.000

Naam reserve	Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve NEDAB Luchthaven MAA
Instellingsdatum PS-besluit	16 mei 2014
Doel van de reserve	De reserve is bedoeld voor de dekking van de jaarlijkse kosten van Niet Economische Diensten van Algemeen Belang (b.v. security en brandweer) van de luchthaven Maastricht Aachen Airport.
Voedingsplan	De reserve wordt in 2014 en 2015 gevoed door een onttrekking uit de Immunisatiereserve van € 2,5 mln. respectievelijk € 4 mln. per jaar. Daarnaast wordt er in 2014 een bedrag van € 1,5 mln. toegevoegd ten laste van het begrotingsresultaat 2014. In de jaren 2016 tot en met 2023 wordt ten laste van de meerjarige begrotingsresultaten jaarlijks een bedrag van € 2,75 mln. aan de reserve toegevoegd. Het totaal van de stortingsbedragen komt hiermee op € 30,0 mln.
Bestedingsplan	De reserve wordt jaarlijks aangesproken voor de werkelijke kosten van Niet Economische Diensten van Algemeen Belang (b.v. security en brandweer) van de luchthaven Maastricht Aachen Airport. Tot uiterlijk 30 juni 2024 kan de reserve worden aangesproken.
Maximum omvang	€ 30.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 716.624
Vermindering	€ 3.223.900
Vermeerdering	€ 3.531.676
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 1.024.400

Naam reserve	Bestemmingsreserve Culturele kansen
Instellingsdatum PS-besluit	8 november 2013 bij de begrotingsbehandeling
Doel van de reserve	Egaliserende bestemmingsreserve voor cultureel-economische samenwerking met Euregionale partners en het uitvoeringsprogramma Cultuur.
Voedingsplan	Eenmalige storting, bij motie 487 begroting 2014, van € 8,5 mln.; storting in 2015 van € 2 mln. en in 2016 storting van € 4,5 mln. De reserve wordt verder gevoed door voordelige budgetresultaten te reserveren vanuit het uitvoeringsprogramma Cultuur.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar.
Maximum omvang	€ 15.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 218.375
Vermindering	€ 218.375
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Transitiefonds
Instellingsdatum PS-besluit	7 februari 2014
Doel van de reserve	Financiële ondersteuning van initiatieven die een waardevolle en aantoonbare bijdrage leveren aan de transitie van de Limburgse Woningmarkt teneinde deze weer dusdanig in balans te krijgen dat de noodzakelijke dynamiek in de markt weer op gang wordt gebracht.
Voedingsplan	Eenmalige storting in 2014 ad € 16.000.000. Daarnaast egalisatie van exploitatiebudgetten.
Bestedingsplan	De middeleninzet gebeurt conform de menukaart in het door Provinciale Staten vastgestelde uitvoeringskader “Sturing in Samenwerking 2.0”. De besteding is onderverdeeld in een drietal componenten: 1a) borgstellingen en leningen (p.m.); 1b) subsidies € 6.000.000; 2) sloopfonds € 10.000.000.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 8.187.558
Vermindering	€ 4.520.886
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 3.666.672

Naam reserve	Risicoreserve Grondexploitatie
Instellingsdatum PS-besluit	17 februari 2006
Doel van de reserve	Met het aankopen en voorfinancieren van gronden zijn risico’s gemoeid. Voor het opvangen van deze risico’s is besloten om bij grondaankopen een risicoreserve te vormen.
Voedingsplan	Voor - of nadelige resultaten van de grondexploitatie in de toekomst worden ten gunste, respectievelijk ten laste van deze risicoreserve verantwoord.
Bestedingsplan	Zie voedingsplan.
Maximum omvang	Wordt jaarlijks gerelateerd aan de vereiste weerstandscapaciteit.
Beginstand 1-1-2020	€ 4.190.834
Vermindering	€ 880.406
Vermeerdering	€ 515.501
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 3.825.929

Naam reserve	Reserve Grondwaterbeheer
Instellingsdatum PS-besluit	3 juli 1998 (bij vaststelling jaarrekening 1997).
Doel van de reserve	Provinciale Staten zijn sinds 1997 op basis van de Grondwaterwet bevoegd bij wijze van provinciale belasting een heffing in te stellen wegens het onttrekken van grondwater, ter bestrijding van de ten laste van de Provincie komende kosten van maatregelen, direct verband houdende met het voorkomen en

Naam reserve	Reserve Grondwaterbeheer
	tegengaan van nadelige gevolgen van de onttrekking en infiltraties, voor zover deze kosten niet voor rekening van de vergunninghouder gebracht worden. Voor het opvangen van mee- en tegenvallers in de opbrengsten grondwaterbelasting is een egalisatiereserve ingesteld.
Voedingsplan	Meevallers in de opbrengsten van de grondwaterbelasting.
Bestedingsplan	Tegenvallers in de opbrengsten van de grondwaterbelasting.
Gewenst maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 627.225
Vermindering	€ 257.910
Vermeerdering	€ 144.010
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 513.325

Naam reserve	Reserve Waterveiligheid Maas
Instellingsdatum PS-besluit	16 december 2011
Doel van de reserve	Doel van de reserve is de financiering van middelen voor het realiseren van de waterveiligheidsopgave langs de Maas. Deze middelen zijn benodigd om eventueel voor de afronding hoogwaterbeveiliging Maas, exclusief het project Grensmaas van het Consortium, noodzakelijke maatregelen te kunnen financieren, die vanuit synergie-effecten in realisatie moeten worden gebracht, maar waarbij kasritmes van bijvoorbeeld het HWBP niet tijdig in kunnen voorzien.
Voedingsplan	Het provinciale aandeel van € 30.000.000 is in 2011 gereserveerd ten laste van de extra Essent-middelen. Om de reserve waardevast te houden wordt jaarlijks rente bijgeschreven.
Bestedingsplan	De reserve zal naar verwachting in de jaren 2013 tot 2021 worden aangewend.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 3.000.000
Vermindering	€ 3.000.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Ja
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur
Instellingsdatum PS-besluit	29 juni 2007
Doel van de reserve	Het doel van de reserve is om de gebudgetteerde bedragen te behouden voor de natuuropgave.
Voedingsplan	De onderuitputting van de natuurbudgetten (provinciaal) in enig jaar wordt toegevoegd aan de reserve.
Bestedingsplan	De overschrijdingen van de natuurbudgetten (provinciaal) in enig jaar wordt onttrokken aan de reserve.
Maximum omvang	N.v.t.

Naam reserve	Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur
Beginstand 1-1-2020	€ 199.480
Vermindering	€ 199.480
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bruteringsreserve Limburgs Museum
Instellingsdatum PS-besluit	11 februari 2011
Doel van de reserve	Doel van deze gebonden bestemmingsreserve is dekking van de jaarlijkse afschrijvingslasten van door Provinciale Staten aangewezen investeringen die geactiveerd moeten worden.
Voedingsplan	De reserve wordt gevoed uit daartoe door Provinciale Staten aangewezen exploitatiebudgetten en/of provinciale reserves. Er zijn geen nieuwe stortingen voorzien.
Bestedingsplan	De reserve wordt gedurende de afschrijvingstermijn jaarlijks aangewend ter dekking van de afschrijvingslasten van de daartoe specifiek aangewezen provinciale investeringen.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 2.423.247
Vermindering	€ 206.136
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 2.217.111

Naam reserve	Reserve brutering Creative City Limburg
Instellingsdatum PS-besluit	7 februari 2014 (Structuurversterkende projecten)
Doel van de reserve	Deze ‘gebonden’ bestemmingsreserve is bedoeld voor de dekking van de jaarlijkse afschrijvingslasten van de provinciale investering in het Creative City Limburg in Kerkrade.
Voedingsplan	In 2015 wordt eenmalig een bedrag van € 9.000.000 aan de reserve toegevoegd ten laste van de ‘Immunisatiereserve’.
Bestedingsplan	De reserve wordt ingaande 2015 jaarlijks aangewend ter dekking van de afschrijvingslasten van de provinciale investering in het Creative City Limburg.
Maximum omvang	€ 14.125.000
Beginstand 1-1-2020	€ 11.299.992
Vermindering	€ 706.252
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 10.593.740

Naam reserve	Reserve brutering Duurzaamheid Provinciale Gebouwen
Instellingsdatum PS-besluit	Besluit Jaarstukken 2010
Doel van de reserve	Dekking van kapitaallasten.
Voedingsplan	Eenmalig bij R2010. Er zijn geen nieuwe stortingen voorzien.
Bestedingsplan	Op basis van werkelijke realisatie van de kapitaallasten.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 2.876.034
Vermindering	€ 926.881
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 1.949.153

Naam reserve	Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013
Doel van de reserve	Financiële dekking verbouwing Gouvernement (project ontschotten).
Voedingsplan	Bestemming resultaat 2012, € 1,8 mln. Vrijval uit de onderhoudsvoorziening provinciale gebouwen € 3,2 mln. in 2013.
Bestedingsplan	Dekking van kapitaallasten.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 1.412.539
Vermindering	€ 1.412.539
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Egalisatiereserve DU-uitkering Bedrijventerreinen
Instellingsdatum PS-besluit	Besluit Jaarstukken 2010.
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via de decentralisatie-uitkering zijn geoormerkt en ontvangen moeten behouden blijven voor de uitvoering n.a.v. besluitvorming conform PS besluit 9 okt 2015 (Ontwikkeling MAA), GS-besluit 14 okt 2014 (Bargeterminal Venlo), AvA LHB BV dd. 16 dec 2015.
Voedingsplan	Egalisatiereserve Decentralisatie uitkering bedrijventerreinen wordt gevoed conform de circulaires van het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Conform besluitvorming PS en GS zijnde: 1. Aanwending Ontwikkeling MAA in 2016 ad € 1,4 mln. 2. Aanwending t.b.v. uitbreiding Bargeterminal Venlo ad € 2 mln. 3. Aanwending t.b.v. dekking beheerkosten LHB BV 2016-2022
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 574.754
Vermindering	€ 58.001
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee

Naam reserve	Egalisatiereserve DU-uitkering Bedrijventerreinen
Eindstand 31-12-2020	€ 516.753

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Bodemsanering
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Jaarstukken 2011).
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. Via het convenant bodemontwikkelingsbeleid is voor 2010 t/m 2020 budget toebedeeld aan het bevoegde gezag Wet bodembescherming om bodemsaneringen uit te voeren.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	MJP bodem 2010-2014, 2015 en MJP bodem en ondergrond 2016-2020.
Maximum omvang	€ 3.656.812
Beginstand 1-1-2020	€ 7.200.378
Vermindering	€ 2.330.200
Vermeerdering	€ 3.135.228
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 8.005.406

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Jaarstukken 2011)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie: Het meerjarenprogramma externe veiligheid heeft een begroting van € 4.532.309 voor de periode 2011-2014. Om tussentijdse vrijval van middelen naar de algemene middelen te voorkomen is een bestemmingsreserve ingesteld.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Uitvoeringsprogramma externe veiligheid.
Maximum omvang	€ 4.532.309
Beginstand 1-1-2020	€ 283.000
Vermindering	€ 566.000
Vermeerdering	€ 283.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Reserve Stikstof & Natura 2000
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013 (Jaarstukken 2012)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via het Provinciefonds zijn geoormerkt en ontvangen, moeten behouden blijven voor Programmatische aanpak stikstof.
Voedingsplan	Via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 25.786.146
Vermindering	€ 9.735.437
Vermeerdering	€ 11.385.469

Naam reserve	Reserve Stikstof & Natura 2000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 27.436.178

Naam reserve	Reserve Natuur
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013 (Jaarstukken 2012)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via het Provinciefonds zijn geoormerkt en ontvangen, moeten behouden blijven voor Natuur.
Voedingsplan	Via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 874.629
Vermindering	€ 263.086
Vermeerdering	€ 8.712.555
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 9.324.098

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Gebiedsontw. Ooijen-Wanssum
Instellingsdatum PS-besluit	19 juni 2014 (Jaarstukken 2013)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via de decentralisatie-uitkering zijn geoormerkt en ontvangen moeten behouden blijven voor het project Ooijen-Wanssum
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 48.686.778
Vermindering	€ 20.959.161
Vermeerdering	€ 30.926.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 58.653.617

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Na-ijlende effecten mijnbouw
Instellingsdatum PS-besluit	22-06-2018
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. Bij brief van 10-02-2017 (kenmerk DGETM-EO / 17014164) van het Ministerie van Economische Zaken zijn afspraken gemaakt over de uitvoering en financiering van het maatregelenpakket naar aanleiding van het onderzoek naar na-ijlende gevolgen van de steenkolenwinning.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Na-ijlende effecten mijnbouw
Bestedingsplan	Uitvoering van het afgesproken maatregelenpakket, te weten: - het lokaliseren, het jaarlijks inspecteren en het saneren van de 59 historische schachten in de gemeente Kerkrade; - jaarlijkse inspectie van de industriële schachten en het saneren van zes aangewezen industriële schachten; - het monitoren van de bodembeweging in de regio aan de hand van InSardata; - het monitoren van het mijnwater en grondwater, zowel de stijging als de kwaliteit; - monitoring van de aanwezigheid van mijngas in gebouwen in het Oostelijk gedeelte van het voormalige steenkoolwinningsgebied in Limburg. E.e.a. conform GS-nota van 28-03-2017 (documentnummer 2017/20716).
Maximum omvang	n.v.t.
Rentetoevoeging	n.v.t.
Looptijd reserve	Met het Rijk is afgesproken dat de bijdrage structureel is. Er is geen eindmoment door EZ aangegeven met betrekking tot haar financiële bijdrage, jaarlijks wordt de voortgang met EZ geëvalueerd.
Beginstand 1-1-2020	€ 1.695.096
Vermindering	€ 345.206
Vermeerdering	€ 950.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 2.299.890

Naam reserve	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen
Instellingsdatum PS-besluit	6 november 2015
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via het Provinciefonds zijn geoormerkt en ontvangen, moeten behouden blijven als onderdeel van de Bereikbaarheidsmiddelen.
Voedingsplan	Via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 151.771.924
Vermindering	€ 143.474.083
Vermeerdering	€ 92.980.225
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 101.278.066

Naam reserve	Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen
Instellingsdatum PS-besluit	19-6-2020
Doel van de reserve	De middelen zijn bestemd ter dekking van mobiliteitsopgaven (risico's en gewijzigde/nieuwe initiatieven)
Voedingsplan	Jaarlijkse storting vanuit de kapitaallasten
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel

Naam reserve	Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen
Looptijd reserve	2020-2034
Maximum omvang	€ 92.800.000
Beginstand 1-1-2020	€ 0
Vermindering	€ 4.302.425
Vermeerdering	€ 7.619.942
Rentetoevoeging	Nee
Stand per 31-12-2020	€ 3.317.517

Naam reserve	Reserve aandelentransactie LIOF
Instellingsdatum PS-besluit	5 februari 2016
Doel van de reserve	Als onderdeel van de aandelentransactie LIOF met het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK), vloeit € 8,0 mln. van de overnameprijs terug naar de Provincie. Deze middelen moeten conform de koopovereenkomst in samenspraak met het Ministerie van EZK worden ingezet voor nieuwe investeringen in Limburg of dienen ter vervanging van de jaarlijkse subsidie van het Ministerie van EZK aan LIOF indien deze (landelijk) komt te vervallen.
Voedingsplan	Eenmalig bij het effectueren van de transactie met het Ministerie van Economische zaken, waarbij € 8,0 mln. van de overnameprijs terugvloeit naar de Provincie.
Bestedingsplan	De middelen worden in samenspraak met het Ministerie van EZK ingezet voor nieuwe investeringen in Limburg of dienen ter vervanging van de jaarlijkse subsidie van het Ministerie van EZK aan LIOF indien deze (landelijk) komt te vervallen.
Maximum omvang	€ 8.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 5.306.000
Vermindering	€ 261.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Ja
Eindstand 31-12-2020	€ 5.045.000

Naam reserve	Reserve DU Zoetwatermaatregelen
Instellingsdatum PS-besluit	4 november 2016
Doel van de reserve	Egaliserende functie. De nog niet geclaimde gelabelde gelden voor Zoetwatermaatregelen worden in deze reserve gestort en aangewend op het moment dat ze geclaimd worden. De cofinanciering van het Rijk loopt niet parallel aan de uitbetaling aan de partners.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 5.337.186
Vermindering	€ 5.336.762

Naam reserve	Reserve DU Zoetwatermaatregelen
Vermeerdering	€ 6.000.307
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 6.000.731

Naam reserve	Bestemmingsreserve realisatie N266
Instellingsdatum PS-besluit	7 november 2014
Doel van de reserve	Financiële dekking investeringskosten infrastructuur N266
Voedingsplan	De in de exploitatiebegroting gereserveerde middelen worden in deze reserve gestort. 2015: € 5 mln. 2016: € 3 mln.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	€ 8 mln.
Beginstand 1-1-2020	€ 7.999.307
Vermindering	€ 7.999.307
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bruteringsreserve VDL Nedcar
Instellingsdatum PS-besluit	21 juni 2019 (Statenvoorstel Gebiedsontwikkeling uitbreiding VDL Nedcar)
Doel van de reserve	Doel van deze gebonden bestemmingsreserve is dekking van de jaarlijkse afschrijvingslasten van door Provinciale Staten aangewezen investeringen die geactiveerd moeten worden.
Voedingsplan	De reserve wordt gevoed uit daartoe door Provinciale Staten aangewezen exploitatiebudgetten en/of provinciale reserves. In 2019 wordt er € 25.465.187 toegevoegd. Dit betreft een aanwending vanuit de immunisatiereserve van € 24.771.428 en de restant procesmiddelen (product 3.4.3 Werklocaties) € 693.759. Na afdracht van de gronden in het kader van gebiedsontwikkeling VDL Nedcar wordt de opbrengst van deze grondverkopen (product 3.4.7 Grondzaken) van € 2.734.813 toegevoegd aan de reserve.
Bestedingsplan	Deze reserve wordt gedurende de afschrijvingstermijn jaarlijks aangewend ter dekking van de afschrijvingslasten van de daartoe specifiek aangewezen provinciale investeringen.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 25.465.187
Vermindering	€ 17.907
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	N.v.t.
Eindstand 31-12-2020	€ 25.447.280

Naam reserve	Reserve DU Regiodeal Parkstad
Instellingsdatum PS-besluit	13 december 2019

Naam reserve	Reserve DU Regiodeal Parkstad
Doel van de reserve	De middelen die via de decentralisatie-uitkering zijn geoormerkt en ontvangen moeten behouden blijven voor de Regiodeal Parkstad.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 7.712.000
Vermindering	€ 16.405.168
Vermeerdering	€ 13.077.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 4.383.832

Naam reserve	Reserve POB CAO provincies
Instellingsdatum PS-besluit	13 december 2019
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen bestemd voor het persoonlijk ontwikkelbudget moeten conform de vigerende CAO beschikbaar blijven.
Voedingsplan	Jaarlijkse storting vanuit de personele begroting.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 1.977.751
Vermindering	€ 0
Vermeerdering	€ 709.917
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 2.687.668

6.4.3.2. Voorzieningen

Voorzieningen maken onderdeel uit van het vreemd vermogen. Voorzieningen worden gevormd wegens:

- verplichtingen en verliezen, waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs in te schatten;
- op balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen, waarvan de omvang redelijkerwijs is in te schatten;
- kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot een gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Toevoeging	Vrijval	Aanwending	Boekwaarde 31-12-2020
Voorziening voor toekomstige verplichtingen, verliezen en risico's					
Voorziening APPA	9.691	785	0	334	10.142
Voorziening sociaal plan 2011-2016	101	0	0	18	83
	9.792	**785**	**0**	**352**	**10.225**
Voorzieningen ter egalisering van kosten					
Voorziening onderhoud provinciale gebouwen	3.518	2.938	103	816	5.537
	3.518	**2.938**	**103**	**816**	**5.537**
Totaal	**13.310**	**3.723**	**103**	**1.168**	**15.762**

Nadere toelichting op de voorzieningen:

Naam voorziening	Voorziening APPA
Instellingsdatum PS	22 juni 2012 (Jaarstukken 2011)
Doel van de voorziening	Verplichte dekking van pensioenverplichtingen rondom (voormalige) GS-leden.
Voedingsplan	Jaarlijks, op basis van actuariële berekeningen.
Bestedingsplan	Op basis van werkelijke realisatie.
Beginstand 1-1-2020	€ 9.691.076
Vermindering	€ 333.845
Vermeerdering	€ 785.106
Eindstand 31-12-2020	€ 10.142.336

Naam voorziening	Voorziening sociaal plan 2011-2016
Instellingsdatum PS	4 november 2011
Doel van de voorziening	Financiering sociaal plan (exclusief salariskosten).
Voedingsplan	Op basis van het coalitieakkoord is € 6 mln. beschikbaar gesteld en gereserveerd in de bestemmingsreserve reorganisatie 2011-2014. Deze reserve dient als dekkingsbron voor deze voorziening.
Bestedingsplan	Looptijd sociaal plan is 2011-2016. Besteding uit deze voorziening vanaf 2012 op basis van werkelijke kosten, afhankelijk van het aantal herplaatsingskandidaten, de snelheid waarmee passend/geschikt werk voor deze herplaatsingskandidaten gevonden wordt en het gebruik van de faciliteiten in het sociaal plan.
Beginstand 1-1-2020	€ 100.550
Vermindering	€ 17.875
Vermeerdering	€ 0
Eindstand 31-12-2020	€ 82.675

Lasten-egaliserende voorzieningen

Naam voorziening	Voorziening onderhoud provinciale gebouwen
Instellingsdatum PS	16 juli 2004

Naam voorziening	Voorziening onderhoud provinciale gebouwen
Doel van de voorziening	Egalisatie van de kosten voor groot onderhoud.
Voedingsplan	De dotaties aan de voorziening zijn gebaseerd op het 'Meerjaren-onderhoudsplan 2019-2035'. Eenmaal per vier jaar vindt een actualisatie van het onderhoudsplan plaats. Er wordt rekening gehouden met een jaarlijkse inflatiecorrectie van 1,9%. De huidige onderhoudsvoorziening is gebaseerd op het meerjarenonderhoudsplan (PS-nota G-19-031) dat op 13 december 2019 is vastgesteld door Provinciale Staten.
Bestedingsplan	Op basis van daadwerkelijk gerealiseerde onderhoudskosten.
Beginstand 1-1-2020	€ 3.518.071
Vermindering	€ 918.664
Vermeerdering	€ 2.937.965
Eindstand 31-12-2020	€ 5.537.372

Balanspresentatie

Naast bovengenoemde voorzieningen hebben wij risicovoorzieningen getroffen in verband met mogelijke oninbaarheid van vorderingen. Deze zijn gecorrigeerd op de boekwaarde van het betreffende actief (zie toelichting op de balans, vaste activa).

6.4.3.3. Vaste schulden

In onderstaand overzicht wordt het verloop weergegeven van de vaste schulden met een looptijd langer dan één jaar over het jaar 2020.

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Onderhandse leningen van:		
- binnenlandse banken en overige financiële instellingen	1.266	1.446
- openbare lichamen als bedoeld in art. 1, onderdeel a, Wet Fido	15.882	15.882
- buitenlandse instellingen	26.889	20.000
Waarborgsommen	2.732	2.588
Totaal	**46.769**	**39.917**

€ x 1.000

	Saldo 31-12-2019	Vermeer-deringen	Aflossingen	Saldo 31-12-2020
Onderhandse leningen van:				
- binnenlandse banken en overige financiële instellingen	1.446	0	181	1.266
- openbare lichamen als bedoeld in art. 1, onderdeel a, Wet Fido	15.882	0	0	15.882
- buitenlandse instellingen	20.000	10.000	3.111	26.889
Waarborgsommen	2.588	713	569	2.732
Totaal	**39.917**	**10.713**	**3.861**	**46.769**

6.4.4. Vlottende passiva

Onder de vlottende passiva zijn opgenomen:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan een jaar	75.746	65.654
Overlopende passiva	205.590	251.257
Totaal	**281.336**	**316.911**

Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar
De in de balans opgenomen kortlopende schulden bedragen:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Overige schulden	75.746	65.654
Totaal	**75.746**	**65.654**

Overlopende passiva

De specificatie van de post overlopende passiva is als volgt:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	156.770	211.740
De van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren uitgesplitst naar de ontvangen bedragen van:		
- Europese overheidslichamen	1.106	1.570
- Het Rijk	40.183	30.502
- Overige Nederlandse overheidslichamen	4.613	4.254
Overige vooruitontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen.	2.918	3.191
Totaal	**205.590**	**251.257**

Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen en m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume:

€ x 1.000

Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	Saldo 31-12-2020	Saldo 31-12-2019
Transitorische posten op basis van verplichtingen	135.604	194.503
Af te dragen loonheffing, premies e.d.	4.978	4.838
Af te dragen BTW	3.776	8.459
RVO inzake natuur- en landschapsbeheer	85	177
Kosten RUD	0	253
Nog te betalen lasten project Ooijen-Wanssum	983	3.410
Te verrekenen aanbestedingsmeevaller RW 73	9.211	
Diversen	2.134	100
Totaal	**156.770**	**211.740**

De in de balans van EU, Rijk en Provincies ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren kunnen als volgt worden gespecificeerd:

€ x 1.000

De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren	Saldo 31-12-2019	Ontvangen bedragen	Vrijgevallen bedragen of terugbetalingen	Saldo 31-12-2020
Europese overheidslichamen				
Bijdrage Beveiligd Vrachtwagen Parkeren		778		778
Bijdrage Railagenda elektrificatie en spoorverdubbeling Heerlen Landgraaf	1.569	0	1.241	328
	1.569	**778**	**1.241**	**1.106**
Het Rijk				
BDU	1	35	0	36
Bijdrage Regio Deal Noord-Limburg 1e tranche	0	8.680	0	8.680
Geluidbelastingkaart	9	0	0	9
Bijdrage tramlijn Vlaanderen	29.493	0	5.000	24.493
Bijdrage ET-Pathfinder	1.000	0	1.000	0
Bijdrage snelfietsroutes 2020-2022	0	1.074	0	1.074
Bijdrage inbouw ERTMS door Arriva	0	33.969	33.969	0
Bijdrage Slimme en duurzame mobiliteit 2020	0	103	0	103
Specifieke uitkering Maas pilots	0	426	73	353
Uitkering IBP Vitaal Platteland Heuvelland	0	3.750	66	3.684
Specifieke uitkering Culturele voorzieningen	0	1.124	672	452
Specifieke uitkering Beschikbaarheidsverg. Regionale OV-bedrijven	0	12.760	12.760	0
Specifieke uitkering jong leren eten	0	50	50	0
Specifieke uitkering ontzorgingsprog.maatschappelijk vastgoed	0	667	11	656
Specifieke uitkering MIRT 2017-2019	0	150	93	57
Bijdrage MKB -deal innovatie familiebedrijven	0	175	0	175
Specifieke uitkering flexpool woningbouw	0	411	0	411
	30.503	**63.375**	**53.694**	**40.183**
Overige Nederlandse overheidslichamen				
Startsubsidie BSB Milieu 2015	63	0	38	26
Bijdragen gemeenten toekomst MAA	1.200	400	0	1.600
Routenetwerk GOMV	2.991	0	4	2.987
	4.254	**400**	**41**	**4.613**
Totaal	**36.326**	**64.553**	**54.976**	**45.902**

Overige vooruit ontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen:

€ x 1.000

Overige vooruitontvangen bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen.	Saldo 31-12-2020	Saldo 31-12-2019
Transitoria vooruitontvangen	1.757	2.208
Bijdragen samenwerking regiofondsen	647	470
Bijdragen Ruimte voor Ruimte 1e en 2e tranche	513	513
Totaal	**2.918**	**3.191**

6.4.5. Niet uit de balans blijkende verplichtingen

Vertraging besluitvormingsproces en verkrijgen controleverklaring
Nadat het vorige college van Gedeputeerde Staten op 6-4-2021 de Jaarstukken 2020 conform planning aan Provinciale Staten heeft aangeboden (G-21-015 Statenvoorstel Jaarstukken 2020, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9312) Limburg - iBabs RIS (bestuurlijkeinformatie.nl), is gebleken dat de controleverklaring behorende bij deze Jaarstukken nog niet door de accountant geleverd kon worden. Aanleiding hiervoor waren de diverse opgestarte onderzoeken naar integriteit en rechtmatigheid van bestedingen als gevolg van de IKL casus. In afwachting van de onderzoeken was niet duidelijk of er sprake was van oneigenlijk gebruik van provinciale middelen en of uitkomsten van de onderzoeken alsnog van invloed waren op de provinciale jaarcijfers 2020.
Op grond hiervan heeft het college voorgesteld om de behandeling van de Jaarstukken 2020 uit te stellen (Mededeling portefeuillehouder inzake uitstel behandeling Jaarstukken 2020, brief GS van 26-5-2021 (GS 2021-13005) Limburg - iBabs RIS (bestuurlijkeinformatie.nl), tot het moment dat de controleverklaring is verstrekt. Dit voorstel is door Provinciale Staten overgenomen. Inmiddels is de controleverklaring door de accountant verstrekt.

Het gevolg van het uitstel, zoals gemeld in de genoemde mededeling portefeuillehouder, is dat wij onze financiële positie hebben geactualiseerd en daaruit volgend is deze opnieuw gecontroleerd door de accountant. Het gaat hier specifiek om gebeurtenissen na balansdatum: nieuwe informatie die van invloed kan zijn op de presentatie van de jaarcijfers 2020, welke bekend wordt voordat Provinciale Staten de Jaarstukken 2020 hebben vastgesteld. Indien materieel genoeg voor een juist inzicht in de financiële positie, moet deze alsnog worden verwerkt in onze Jaarstukken.
Ook waren de uitkomsten van het onderzoek naar o.a. rechtmatigheid van de provinciale bestedingen van belang.

Op basis van de geactualiseerde financiële positie en de aanvullende controles door de accountant is er geen aanleiding om de presentatie van de jaarcijfers 2020 te wijzigen. Wel is deze aanvullende toelichting opgenomen over de vertraging van het proces van de jaarstukken en verkrijgen van de controleverklaring.
Daarbij is ook relevant te vermelden dat in het kader van een ordentelijk bestuurlijk besluitvormingsproces en de continuïteit van de planning en control cyclus het onmogelijk is om de uitkomsten van alle onderzoeken af te wachten. Dit blijft een onzekere factor. Uit een impactanalyse van de nog lopende onderzoeken worden echter geen financiële wijzigingen meer verwacht.
Omdat dit een relevante wijziging van de Jaarrekening betreft zijn de (gewijzigde) Jaarstukken 2020 opnieuw door het college vastgesteld en aan Provinciale Staten aangeboden.

Meerjarige contracten natuurbeheer
De in het verleden afgegeven meerjarige subsidiebeschikkingen functieverandering PSN/SKNL scheppen meerjarige verplichtingen. Deze subsidiebeschikkingen zijn in opdracht van de Provincie Limburg verstrekt door de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO).
Er zijn beschikkingen afgegeven voor een resterend totaal verplichtingenbedrag van € 36,49 mln. De looptijd is variabel van 1 jaar tot en met 20 jaar. Per jaarschijf worden deze in de toekomst weggezet

onder het Natuur en Landschapsbeheer, natuurgebieden beheer, voor een totaal bedrag van € 2,32 mln. per jaar.

Gewaarborgde leningen en andere garantieverplichtingen 2020

In onderstaande tabel staan de gewaarborgde leningen en andere garantieverplichtingen:

(Bedragen x € 1.000)

Organisatie	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Garantstelling in € per 31-12-2019	Garantstelling in € per 31-12-2020	Mutatie 2020
Nationaal Groenfonds	zonder		3.293	2.613	-/- 680
Ruimte voor Ruimte Limburg CV		GS 27-11-12/ PS 12-10-12	12.000	8.000	-/- 4.000
Ruimte voor Ruimte Limburg CV Roll-over krediet	zonder	PS 10-5-2019/ GS 26-3-2019	4.700	1.500	-/- 3.200
Mijnwater B.V./LEF	zonder	GS 21-5-19/ PS 28-6-19	6.500	0	-/- 6.500
Totaal			26.493	12.113	-/- 14.380

Ultimo 2020 bedraagt de totale garantstelling € 12,1 mln., circa € 14,4 mln. lager dan de totale garantstelling per ultimo 2019. De belangrijkste wijzigingen zijn hieronder toegelicht.

- Nationaal Groenfonds
  Het Nationaal Groenfonds heeft per ultimo 2020 € 35,3 mln. aan convenantsleningen uitstaan. De Provincie staat garant voor 7,4% van dit leningbedrag, zijnde € 2,613 mln. Dit betreft een uitvoeringsregeling van het Rijk. Het Nationaal Groenfonds ontvangt jaarlijks ten behoeve van de grondverwerving EHS € 11,34 mln. van alle provincies gezamenlijk, waarmee zogenaamde convenantsleningen kunnen worden gefinancierd. Het Limburgs aandeel hierin bedraagt jaarlijks € 0,84 mln. Het risico dat de Provincie wordt aangesproken in het kader van deze garantstelling is daarmee nihil.
- Ruimte voor Ruimte Limburg CV
  De provinciale garantstelling is in het kader van de regulier overeengekomen aflossingen op de verstrekte lening en de in 2019 in het leven geroepen rekening courant faciliteit door NWB gedaald met € 7,2 mln. tot € 9,5 mln. per ultimo 2020. Dit saldo bestaat enerzijds uit de restant vaste geldlening bij NWB ad € 8 mln. en anderzijds uit een in 2019 verstrekte rekening-courant faciliteit door de NWB met een maximum van € 7,5 mln. waarvan ultimo 2020 € 1,5 mln. is geëffectueerd. Voor beide faciliteiten staat de Provincie garant.
- Mijnwater B.V./LEF (Limburgs Energie Fonds)
  Ten behoeve van het project Mijnwater heeft de Provincie een maximale garantstelling afgegeven aan LEF van € 22,5 mln. Met het AvA besluit tot fondsvergroting van LEF (PS juni 2020) en de inzet van € 24 mln. is deze garantstelling per ultimo 2020 niet langer effectief, ultimo 2019 was deze garantstelling voor € 6,5 mln. geëffectueerd.

Greenport Venlo

Per 1 februari 2017 is het vervlechtingstraject Greenport Venlo afgerond. Dit is vervat is een tweetal samenwerkingsovereenkomsten voor de B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en de B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In de SOK is de vordering inzake Greenportlane op het ontwikkelbedrijf en gemeente Venlo opgenomen, van respectievelijk € 29,9 mln. te ontvangen in 10 termijnen en € 1,42 mln. te ontvangen in januari 2018.

Omdat deze vordering van € 31,4 contractueel is vastgelegd zou deze normaliter op de balans verantwoord worden. Echter, omdat deze vordering een bijdrage in de investeringen in de Greenportlane vormt, mag uit hoofde van BBV deze enkel verantwoord worden in lijn met gedane investeringen. Derhalve is op de balans € 14,7 mln. verantwoord en is er sprake van een niet uit de balans blijkende vordering van € 3,5 mln. Samen € 18,2 mln., zijnde de resterende contractuele vordering na ontvangen betalingen.

Overige langlopende contracten

De Provincie is verbonden aan diverse contracten die voor 2021 en/of later zijn voorzien.

(Bedragen x € 1.000)

Soort/aard opdracht	Looptijd contract t/m	Totale opdrachtwaarde 2021 e.v.
VTH-applicatie	2021	1.744
Automatenvoorziening	2024	1.737
Warmtevoorziening	2033	1.600
Afvalverwerking	2026	1.500
Haalbaarheidsonderzoek	2021	396
Post	2022	366

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

De arbeidskosten gerelateerde verplichtingen bestaan uit niet opgenomen vakantie-uren. Voor deze verplichting is, conform BBV, geen voorziening in de jaarrekening opgenomen.

6.5. Toelichting op het overzicht baten en lasten 2020

6.5.1. Algemeen

De opstelling van de Jaarrekening is net als de begroting, conform BBV, een stelsel van baten en lasten. Dit betekent dat de lasten en baten in de Jaarstukken worden opgenomen onverschillig of zij tot inkomsten of uitgaven in dat jaar hebben geleid.
De indeling van de baten en de lasten per product en begrotingsprogramma's bij de Jaarstukken is identiek aan de begroting 2020.
In deel 1 van dit document 'Programmaverantwoording' zijn de financiële resultaten en belangrijkste afwijkingen tussen de begroting ná wijzigingen en daadwerkelijke realisatie per begrotingsprogramma toegelicht (zie 3e W-vraag: "Wat heeft het gekost?" van deel 1 Programmaverantwoording). Deze analyse maakt daarmee onderdeel uit van de Jaarstukken.

In het kader van begrotingsrechtmatigheid merken wij het volgende op:
Bij de volgende begrotingsprogramma's zijn overschrijdingen geconstateerd.

- 3.1 Openbaar vervoer en railagenda. Dit betreft met name incidentele lasten waar ook incidentele inkomsten tegenover staan;
- 3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas. Besloten is om de bijdrage aan het project Ooijen-Wanssum vanuit de Ontwikkelopgave Natuur administratief eenvoudiger te regelen. Bij de 1e Afwijkingenrapportage 2021 zal een aangepast investeringsbesluit ter vaststelling worden aangeboden.

Deze posten zijn in de formele zin onrechtmatig maar tellen niet mee voor het oordeel over de rechtmatigheid van de accountant, aangezien deze passen binnen het door PS vastgesteld beleid c.q. er sprake is van direct gerelateerde hogere opbrengsten.

In het programma 4.3 zijn de algemene dekkingsmiddelen opgenomen en de stelpost onvoorzien. Voor de analyse op de afwijkingen van realisatie t.o.v. begroting verwijzen wij naar de toelichtingen op de 3e W-vragen in het onderdeel programmarealisatie.

6.5.2. Analyse resultaatafwijkingen 2020

Resultaat Jaarstukken 2020

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste verschillen op het resultaat na verrekening met daarvoor bestemde reserves of balansposten samengevat:

In de Programmaverantwoording van de Jaarstukken 2020 zijn de financiële resultaten en belangrijkste afwijkingen op het niveau van het begrotingsprogramma toegelicht bij de 3e W-vraag: “Wat heeft het gekost?". Onderstaand worden de verschillen in het resultaat tussen raming en realisatie 2020 op hoofdlijnen toegelicht. Alsmede de overboekingen die ten laste van het resultaat 2020 gaan.

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste verschillen ten opzichte van de begroting 2020 samengevat:

€ x 1.000

Verschillen met invloed op resultaat ná verrekeningen met reserves	Resultaat	Effect	Overboeking naar begroting 2021 - 2024	Reservering voor begroting 2025 e.v.
Geraamd batig resultaat 2020 ná Eindejaarsbijstelling 2020	**3.606**			
Afwijkingen gerealiseerde resultaat t.o.v. de raming:				
1. Reguliere baten en lasten in programma's	50.649	V	49.289	-691
2. Personele lasten	2.004	V	1.900	
3. Overhead	1.688	V	1.055	
4. Kapitaallasten	-36	N		
5. Opcenten MRB	-591	N		
6. Algemene uitkering provinciefonds	19	V		
7. Resultaat voorgaande dienstjaren	1.522	V		
8. Verkoop obligatieportefeuille	44.173	V	26.648	11.128
9. Overige financiële middelen	518	V		
10. Vrijval reserves	2.340	V		
11. Extra toevoeging aan risicoreserve SiS	-5.510	N		
Resultaat 2020	**100.381**	**V**	**78.892**	**10.437**
Bestemming resultaat 2020				
Dekking overboekingsvoorstellen	89.330			
Motie 2719 Steun kwetsbare kinderen	125			
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	303			
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	2.037			
Totaal	**91.795**			
Vrij te bestemmen resultaat	**8.587**			

Bestemming van het resultaat 2020
Het batige jaarrekeningresultaat 2020 bedraagt € 100,38 mln.
Wij stellen voor dit resultaat als volgt te bestemmen:

a. € 89.329.792 als dekking voor de overboekingsvoorstellen;
b. € 125.000 voor de uitvoering van het PS-besluit van 18-12-2020 inzake de Motie 2917 ‘Steun kwetsbare kinderen’;
c. € 302.676 als extra toevoeging aan de bruteringsreserve Limburgs Museum zodat deze reserve weer voldoende is om toekomstige kapitaallasten te dekken;
d. € 2.037.172 als invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling uit een surplus in de bruteringsreserves ontschotten Gouvernement respectievelijk de bruteringsreserve onderhoud provinciale gebouwen en de reserve zilver- bronsgroene natuur.

Het vrij te bestemmen resultaat bedraagt € 8.586.269. Wij stellen voor dit vrij te bestemmen deel conform de vigerende spelregels aan de immunisatiereserve toe te voegen.

1. Reguliere lasten en baten in programma’s
De voordelen in de reguliere lasten en baten 2020 in programma’s worden bijna volledig overgeboekt naar begroting 2021. Deze betreffen financieel-technische aanpassingen van de fasering van de uitgaven, met name meerjarige projecten en beleidskaders (zie bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v.).

2. Personele begroting
De personele begroting (exclusief de doorberekening aan infra projecten en niet-actieven) laat een voordelig verschil zien van € 2,00 mln. In de paragraaf bedrijfsvoering wordt uitgebreid ingegaan op de totstandkoming van dit voordeel.
Van dit voordeel wordt € 1,90 mln. naar 2021 overgeheveld voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie. Daarnaast wordt een voordeel van € 0,60 mln. (uit het product overhead) naar 2021 overgeboekt om uitvoering te geven aan het landelijk beleid inzake het met terugwerkende kracht toekennen van thuiswerkvergoedingen.

3. Overhead
Het voordelige verschil met betrekking tot overhead bedraagt € 1,69 mln. en is het gevolg van lagere uitgaven met betrekking tot huisvesting, ict, management, facilitaire diensten, reis- en verblijfkosten etc. Van dit voordeel moet € 0,60 mln. beschikbaar blijven voor de thuiswerkvergoedingen als hiervoor bij 2. genoemd. Daarnaast wordt € 0,45 mln. overgeboekt naar 2021 voor de levensfaseregeling, de digitalisering P&C-cyclus en het Leerplatform Limburg Academie.

4. Kapitaallasten
Per saldo is sprake van een klein nadelig verschil van € 36.000.

5. Opcenten MRB

De opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting over 2020 is € 0,59 mln. (0,54%) minder dan geraamd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 werd op basis van een geactualiseerde opgave van de samenstelling van het wagenpark in de Provincie Limburg, de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,04 mln. tot € 109,40 mln. Op realisatiebasis is € 0,59 mln. minder ontvangen. Naast de toename van het gebruik van de elektrische auto is tevens sprake van een verder toenemende groei van de private leasemarkt. Aangezien merendeels de leasemaatschappij en niet de gebruiker belastingplichtig is voor de motorrijtuigenbelasting kan een weglekeffect ontstaan naar die provincie waar de desbetreffende leasemaatschappij is gevestigd.

6. Algemene uitkering Provinciefonds

De algemene uitkering uit het Provinciefonds is gebaseerd op de decembercirculaire 2020.
De gevolgen van deze circulaire zijn in verband met de late verschijningsdatum niet in de raming van 2020 verwerkt. Er sprake van een beperkte hogere uitkering in 2020 van € 0,02 mln. Met het informerende stuk van 19-1-2021 zijn Provinciale Staten over de gevolgen van deze circulaire geïnformeerd.

7. Resultaat voorgaande dienstjaren

Ten opzichte van de ramingen in de begroting 2020 hebben afrekeningen uit oude dienstjaren het resultaat 2020 met € 1,52 mln. voordelig beïnvloed. Deze afrekeningen bedroegen in 2020 € 5,94 mln. tegenover een raming van € 4,42 mln.

8. Verkoop obligatieportefeuille

De gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in december 2020 ad € 184,2 mln. nominaal heeft een boekwinst opgeleverd van € 44,17 mln. Via de overboekingsvoorstellen wordt dit voordeel voor een bedrag van € 37,77 mln. “gespreid” over de jaren 2021 t/m 2029 ter dekking van de gederfde renteopbrengst in die jaren als gevolg van de verkoop.

9. Overige financiële middelen

De overige financiële middelen laten een voordeel zien van per saldo € 0,52 mln. Voordelig hierbij zijn de vrijval van de voorziening Escrow CSV (€ 1,30 mln.), verbeurde dwangsommen (€ 0,33 mln.), diverse rentecomponenten (€ 0,30 mln.) alsmede de post onvoorziene uitgaven van € 0,05 mln. die in 2020 niet is aangesproken. Nadelige verschillen betreffen een toevoeging aan de reserve dubieuze debiteuren (€ 1,26 mln.) alsmede een lager dividend Bank Nederlandsche Gemeenten (€ 0,20 mln.).

10. Vrijval reserves

In de jaarrekening 2020 is een ‘vrijval’ van een surplus in de volgende reserves verantwoord:

a. reserve zilver- bronsgroene natuur	€ 199.480
b. bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	€ 1.412.540
c. bruteringsreserve provinciale gebouwen	€ 727.827
	€ 2.339.847

Bij de bestemming van het resultaat 2020 is dit surplus voor € 2,04 mln. ten gunste van de generieke bezuinigingstaakstelling gebracht en wordt de resterende € 0,30 mln. toegevoegd aan de bruteringsreserve Limburgs Museum.

11. Extra toevoeging aan risicoreserve SIS

Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. gedaan. Dit is gebeurd conform het vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken.

Overboekingsvoorstellen

Het totaal van de overboekingsvoorstellen bedraagt € 97,17 mln. naar de periode 2021-2031.
Bij de bestemming van het resultaat 2020 wordt € 89,33 mln. gereserveerd ter dekking van de overboekingsvoorstellen in de begrotingsjaren 2021-2031. De resterende overboekingen € 8,42 mln. komen ten laste van bestemmingsreserves.
De overboekingsvoorstellen betreffen voornamelijk financieel-technische aanpassingen van de fasering van de uitgaven alsmede compensatie van de rentederving door de verkoop van de obligatieportefeuille (zie punt 8 hierboven en bijlage 3 voor een specificatie van de overboekingsvoorstellen).

Taakstelling

Het realiseren van de generieke bezuinigingstaakstelling maakt onderdeel uit van het dekkingsplan van de beleidsintensiveringsmiddelen van het collegeprogramma “Vernieuwend Verbinden” en kent daarmee een hoge prioriteit.
In deze jaarstukken wordt (inclusief de bestemming van het resultaat 2020) voor € 2,08 mln. invulling gegeven aan deze taakstelling. De nog te realiseren taakstelling bedraagt daarna nog € 6,40 mln.

6.5.3. Incidentele baten en lasten

Op hoofdlijnen voert de Provincie een financieel beleid waarbij coalitiemiddelen een incidenteel karakter hebben. De financiële vertaling van het beleid uit zich in verstrekken van subsidies en uitvoeren van projecten. Aan de batenkant worden bijvoorbeeld decentralisatie-uitkeringen tot incidentele baten gerekend.

Deze handelwijze leidt ertoe dat de begrotingsruimte voor nieuwe statenperiodes gemaximaliseerd wordt. Dit uit zich in de meerjarenramingen in een oplopend begrotingsresultaat.
Wettelijke taken en structurele subsidierelaties met bijvoorbeeld maatschappelijke organisaties daarentegen hebben een structureel karakter.

Onderstaand zijn een samenvattende tabel en detailoverzicht opgenomen van de in 2020 gerealiseerde incidentele lasten en baten per begrotingsprogramma. Dit in lijn met de BBV-notitie “Structurele en incidentele baten en lasten” d.d. 30-8-2018. Voor specifieke inhoudelijke toelichtingen verwijzen wij naar de programmarealisatie en de daarin vermelde 3e W-vraag.

E.e.a. samengevat leidt tot onderstaand structurele saldo:

€ x 1.000

	Ultimo 2020
Gerealiseerd resultaat 2020	100.381
Incidentele lasten en toevoegingen reserves	485.077
Incidentele baten en onttrekkingen reserves	534.560
Structureel saldo jaarrekening 2020	**50.898**

Overzicht incidentele baten en lasten

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A101 Investeringsklimaat			
Acquisitie	*98*	*0*	*-98*
Subsidieregeling MKB innovatiestimulering	*2.998*	*0*	*-2.998*
Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB)	*1.555*	*0*	*-1.555*
Kennis-As project ITEM	*800*	*0*	*-800*
Procesmiddelen Kennis-as Brightlands	*400*	*0*	*-400*
Onderzoeksprogramma Einstein Telescoop	*500*	*0*	*-500*
Onderzoeksproject "HighLO" CORMEC	*111*	*0*	*-111*
MKB Datalab	*500*	*0*	*-500*
Interreg EMR Call5 project DIGITSME	*80*	*0*	*-80*
Interreg EMR Call5 project QRM4.0	*149*	*0*	*-149*
Interreg VA EMR project E-TEST	*822*	*0*	*-822*
LIOF project Euregio	*261*	*0*	*-261*
LIOF project Internationalisering	*426*	*0*	*-426*
Crossroads Limburg	*100*	*0*	*-100*
Interreg R&D Field Lab Etpathfinder	*4.500*	*1.000*	*-3.500*
Diverse procesmiddelen	*122*	*0*	*-122*
Afwaardering deelnemingen	*4.531*	*0*	*-4.531*
Overige	*129*	*0*	*-129*
	18.082	***1.000***	***-17.082***
A102 Innovatiekracht			
Limburg investeert in kenniseconomie (LINK)	*3.253*	*0*	*-3.253*
AM Institute for Biobased Materials (AMIBM)	*1.396*	*0*	*-1.396*
Startersondersteuning Chemelot	*150*	*0*	*-150*
Interreg Europe-project S3Chem	*27*	*5*	*-22*
Dividend Chemelot Campus Vastgoed	*0*	*1.477*	*1.477*
Dividend Chemelot Participaties BV	*0*	*1.264*	*1.264*
Dividenden Greenport Venlo	*0*	*704*	*704*
Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB)	*702*	*0*	*-702*
Beleidskader Limburgse Landbouw en Agrifoodsector	*271*	*0*	*-271*
Healthy Eating and Food Innovation	*964*	*0*	*-964*
Procesmiddelen gebiedsontwikkeling BL-MHC	*176*	*0*	*-176*
Chemelot 2025	*95*	*0*	*-95*
Kennis-As-Project De Maastricht Studie	*375*	*0*	*-375*
Uitvoeringsprogramma LLTL	*318*	*0*	*-318*
Big Data Centre Heerlen	*200*	*0*	*-200*
Investeringsprogramma Toerisme en Recreatie (ITR)	*316*	*0*	*-316*
Inzet LIOF versterking Agrofoodsector	*192*	*0*	*-192*
Uitvoering innovatieprogramma's	*451*	*0*	*-451*
Kennis-As project 'LIME'	*886*	*0*	*-886*
Subsidie CM&D BV	*450*	*0*	*-450*
POP3 Landbouw 2014-2020	*389*	*0*	*-389*
Project Ontwikkelplan gezondste regio 20-22	*100*	*0*	*-100*
Toevoeging voorzieningen leningen Greenport Venlo	*3.225*	*0*	*-3.225*
Afwaardering deelnemingen	*10.694*	*0*	*-10.694*
Overige	*119*	*150*	*30*
	24.746	***3.599***	***-21.147***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A103 Onderwijs en arbeidsmarkt			
Ketenaanpak integratie vluchtelingen	*80*	*0*	*-80*
Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB)	*162*	*0*	*-162*
Bijdrage coöperatie LEO	*500*	*0*	*-500*
Euregionaal onderwijs	*53*	*0*	*-53*
Limburg heeft je nodig	*107*	*0*	*-107*
Zo werkt Limburg	*73*	*0*	*-73*
CHILL	*500*	*0*	*-500*
Overige	*26*	*10*	*-17*
	1.502	***10***	***-1.493***
A201 Sociale innovatie en participatie			
De gezonde basisschool van de toekomst	*628*	*0*	*-628*
Sructuurversterkende investeringen in kernen	*527*	*0*	*-527*
Sociale Agenda Limburg	*3.051*	*0*	*-3.051*
Scholingsplan Limburg Positief	*789*	*0*	*-789*
Subsidie Gemeenschapsaccommodaties '20- '23	*425*	*0*	*-425*
Wijkaanpak Vastenavondkamp Venlo	*229*	*0*	*-229*
Subsidieregeling opruimen drugsafval Limb.	*153*	*153*	*0*
Burgerkracht Limburg	*2.326*	*0*	*-2.326*
Overige	*267*	*8*	*-259*
	8.395	***160***	***-8.234***
A202 Cultuur			
Beleidskader cultuur	*975*	*0*	*-975*
Creatieve industrie	*200*	*0*	*-200*
Filmfonds Limburg	*350*	*0*	*-350*
Intensivering beleid musea	*175*	*0*	*-175*
Specifieke cultuurprojecten	*143*	*0*	*-143*
DOOR! Masterplan Muziekonderwijs Limburg	*250*	*0*	*-250*
Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020	*391*	*0*	*-391*
Cultuurtank, cultuurregio's en culturele kansen	*531*	*23*	*-508*
Subsidieregels bibliotheek en maatsch. 2019	*120*	*0*	*-120*
Erfgoed	*239*	*0*	*-239*
Festivals en evenementen	*486*	*0*	*-486*
Subsidieregeling Subinfrastructuur	*547*	*0*	*-547*
Meerjarenaanpak kerken	*1.110*	*0*	*-1.110*
Monumenten	*3.673*	*0*	*-3.673*
Archeologie	*602*	*0*	*-602*
Via Belgica	*176*	*53*	*-124*
SPUK Culturele voorzieningen provincies	*487*	*487*	*0*
Overige	*167*	*32*	*-135*
	10.621	***594***	***-10.027***
A203 Sport			
Uitvoeringsprogramma Sport	*2.650*	*23*	*-2.627*
Wielerdossier	*248*	*0*	*-248*
	2.897	***23***	***-2.875***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A204 Stedelijke ontwikkeling			
Centrumplan Nuth	*200*	*0*	*-200*
Proces- en projectkosten IBA Parkstad	*2.256*	*0*	*-2.256*
Flankerend beleid IBA Parkstad	*148*	*0*	*-148*
Convenant stedelijke ontwikkeling Venlo	*250*	*0*	*-250*
Visievorming en proeftuin Sittard-Geleen	*238*	*0*	*-238*
Projecten Regiodeal Parkstad	*16.986*	*13.077*	*-3.909*
Overige	*6*	*0*	*-6*
	20.083	***13.077***	***-7.006***
A301 Openbaar vervoer en railagenda			
SPUK Programma ERTMS	*33.969*	*33.969*	*0*
Maaslijn	*0*	*-26.373*	*-26.373*
Tram Maastricht Hasselt	*5.000*	*5.000*	*0*
Pilot Mobility as a Service (MaaS)	*144*	*0*	*-144*
Station Maastricht Noord fase II	*300*	*0*	*-300*
SPUK Culturele voorzieningen provincies	*185*	*185*	*0*
Overige	*35*	*24*	*-11*
	39.633	***12.805***	***-26.828***
A302 Bereikbaarheid en mobiliteit			
Limburg bereikbaar (BO MIRT)	*1.867*	*93*	*-1.774*
Projecten Beter Benutten	*-1.279*	*-1.279*	*0*
Nadere subsidieregels verkeerseducatie	*284*	*0*	*-284*
Truckparkings Venlo	*200*	*0*	*-200*
Procesmiddelen goederencorridor	*339*	*0*	*-339*
Mobiliteit- verkeersmanagement	*-259*	*-259*	*0*
Procesmiddelen gebiedsverkenningen	*252*	*0*	*-252*
Beleidskader Fiets	*2.267*	*-261*	*-2.527*
Emplacement zuidelijke spooraansluiting Chemelot	*-1.131*	*-1.131*	*0*
Overige	*149*	*67*	*-82*
	2.688	***-2.770***	***-5.458***
A303 Limburgse woningmarkt			
Subsidies projecten 2020 TLW	*931*	*0*	*-931*
Overige	*210*	*138*	*-72*
	1.141	***138***	***-1.003***
A304 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit			
Maasgaard	*213*	*0*	*-213*
Albertknoop	*180*	*0*	*-180*
Heidsche Peel	*0*	*306*	*306*
Propositie Heuvelland	*0*	*316*	*316*
Subsidie Tapijnkazerne Maastricht	*1.000*	*0*	*-1.000*
Procesmiddelen Buitengoed Geul & Maas	*191*	*0*	*-191*
Advieskosten railterminal Venlo	*100*	*0*	*-100*
Grondexploitatie	*3.369*	*3.789*	*420*
POP3 Leader	*124*	*0*	*-124*
Marsna Paper Meerssen	*180*	*0*	*-180*
Ontwikkelopgave Natuur	*-107*	*0*	*107*
Overige	*289*	*0*	*-289*
	5.539	***4.411***	***-1.127***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A305 Hoogwaterbescherming langs de Maas			
Ooijen-Wanssum	*30.115*	*40.082*	*9.967*
Procesmiddelen Maasdal	*209*	*18*	*-191*
	30.324	***40.100***	***9.776***
A306 Water			
Deltafonds Limburg	*5.913*	*0*	*-5.913*
Interreg VA project LIVES EMR	*150*	*0*	*-150*
DU Grondwaterbeschermingsgebieden	*807*	*0*	*-807*
DU Zoetwatermaatregelen	*0*	*3.168*	*3.168*
	6.870	***3.168***	***-3.702***
A307 Energie, duurzaamheid en milieu			
Bijdrage BANKA studio's Maastricht	*200*	*0*	*-200*
Cofinanciering Interregproject SUNOVATE	*167*	*0*	*-167*
ELENA-bijdrage uitvoering Duurzaam Thuis	*564*	*0*	*-564*
Energieneutraal zwembad Landgraaf	*300*	*0*	*-300*
Inhuur ivm uitvoering duurzaamheidsmaatr.	*160*	*0*	*-160*
Interreg Vlaanderen-Nederland project LUMEN	*139*	*0*	*-139*
OP ZD Duurzame bedrijventerr. Ondern. Venlo	*429*	*0*	*-429*
Procesmiddelen	*393*	*0*	*-393*
DU BRZO	*0*	*760*	*760*
DU Bodemsanering	*0*	*1.675*	*1.675*
DU Effect steenkoolwinning	*0*	*1.664*	*1.664*
DU Impils Omgevingsbeleid	*0*	*283*	*283*
Slimenergienet Roermond	*100*	*0*	*-100*
Afval Samenwerking Limburg	*200*	*0*	*-200*
Beleidskader Circulaire Economie Limburg	*249*	*0*	*-249*
Woningen Gulikstraat Eygelshoven	*141*	*155*	*14*
Actieprogramma bodem en ondergrond	*708*	*0*	*-708*
Overige	*565*	*209*	*-356*
	4.315	***4.746***	***431***
A308 Plattelandsontwikkeling			
Actieve soortenbescherming	*429*	*0*	*-429*
Uitvoeringskosten POP3	*1.257*	*0*	*-1.257*
Soorten- en faunabeheer	*1.097*	*0*	*-1.097*
Ontwikkelopgave natuur	*-2.636*	*0*	*2.636*
Rente en aflossing convenantlening	*839*	*0*	*-839*
Natuurgebiedenbeheer SVNL	*7.976*	*0*	*-7.976*
Natuur en landschap: POP3	*-6.799*	*1.914*	*8.713*
Stichting IKL	*407*	*0*	*-407*
Aanvalsplan Stikstof	*137*	*0*	*-137*
Bijdrage stikstof & N2000 aan PIO-projecten	*100*	*0*	*-100*
Stikstof & N2000	*7.359*	*0*	*-7.359*
Één miljoen bomenplan	*840*	*0*	*-840*
Overige	*267*	*84*	*-183*
	11.275	***1.998***	***-9.277***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A401 Bestuur			
Herdenking van 75 jaar bevrijding	*188*	*0*	*-188*
Investeringsagenda gemeente Beekdaelen	*100*	*0*	*-100*
Oplossen Zeelandproblematiek	*747*	*0*	*-747*
Management Autoriteit Interreg VA EMR	*431*	*401*	*-30*
Overige	*105*	*163*	*57*
	1.571	***563***	***-1.008***
A402 Overhead			
Verkoop vml. Burgemeesterswoning Venlo	*0*	*103*	*103*
	0	***103***	***103***
A403 Algemene dekkingsmiddelen			
Afrekeningen oude dienstjaren	*-8.709*	*-126*	*8.582*
Resultaat beleggingstransacties	*0*	*54.506*	*54.506*
Verbeurde dwangsommen	*0*	*334*	*334*
Vrijval voorziening Escrow CSV Amsterdam	*0*	*1.296*	*1.296*
Overige	*0*	*21*	*21*
	-8.709	***56.031***	***64.740***
A404 Provinciale Staten en Griffie			
	0	***0***	***0***
Totaal baten lasten	**180.972**	**139.757**	**-41.215**

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
Mutatie reserves			
Algemene reserve (egalisatie)	*77.867*	*113.251*	*35.384*
Immunisatiereserve	*8.667*	*32.212*	*23.545*
Reserve Stikstof & N2000	*11.385*	*9.735*	*-1.650*
Risicoreserve grondexploitatie	*516*	*880*	*365*
Risicoreserve SIS	*26.869*	*18.898*	*-7.971*
Reserve DU Ooijen-Wanssum	*30.926*	*20.959*	*-9.967*
Reserve DU Externe veiligheid	*283*	*566*	*283*
Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	*950*	*345*	*-605*
Reserve culturele kansen	*0*	*218*	*218*
Reserve Natuur	*8.713*	*263*	*-8.449*
Reserve gladheidsbestrijding	*142*	*0*	*-142*
Reserve knelpunten economisch beleid	*689*	*0*	*-689*
Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	*0*	*1.413*	*1.413*
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	*0*	*728*	*728*
Bestemmingsreserve realisatie N280	*9.900*	*0*	*-9.900*
Bestemmingsreserve realisatie N266	*0*	*7.999*	*7.999*
Toevoeging reserve POB cao provincies	*710*	*0*	*-710*
Reserve waterveiligheid Maas	*0*	*3.000*	*3.000*
Reserve grondwaterbeheer	*144*	*258*	*114*
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	*92.980*	*143.474*	*50.494*
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	*7.620*	*4.302*	*-3.318*
Bestemmingsreserve NEDAB	*3.532*	*3.224*	*-308*
Reserve campusorganisatie Chemelot	*0*	*1.000*	*1.000*
Reserve aandelentransactie LIOF	*0*	*261*	*261*
Reserve herontwikkeling Tapijnkazerne	*0*	*1.000*	*1.000*
Reserve overdracht Napoleonsbaan	*0*	*1.965*	*1.965*
Reserve Transitiefonds	*0*	*4.521*	*4.521*
Reserve Zilver- bronsgroene Natuur	*0*	*199*	*199*
Reserve DU Bodemsanering	*3.135*	*2.330*	*-805*
Reserve DU Topperbedrijventerreinen	*0*	*58*	*58*
Reserve DU Regiodeal Parkstad	*13.077*	*16.405*	*3.328*
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	*6.000*	*5.337*	*-664*
Totaal mutatie reserves	**304.105**	**394.803**	**90.698**
Totaal	**485.077**	**534.560**	**49.483**

6.5.4. Structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves

€ x 1.000

Programma	Reserve	Toevoegingen		Onttrekkingen	
		Begroting ná wijz.	Realisatie	Begroting ná wijz.	Realisatie
2.2. Cultuur	Bruteringsreserve Limburgs Museum			206	206
	Bruteringsreserve provinciale gebouwen			81	81
	Bruteringsreserve Creatieve city			706	706
3.1. Openbaar vervoer en railagenda	Bestemmingsreserve ZLSM	34	40	115	115
3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	Bestemmingsreserve realisatie N280			1.082	1.254
	Bruteringreserve VDL Nedcar			10	18
4.2. Overhead	Bruteringsreserve provinciale gebouwen			118	118
Totaal reserves		**34**	**40**	**2.318**	**2.498**

Alle structurele toevoegingen en onttrekkingen reserves zijn gerealiseerd conform de begroting m.u.v.:

- bestemmingsreserve ZLSM: de hogere toevoeging heeft te maken met de hogere gebruiksvergoeding van ZLSM.
- bestemmingsreserve realisatie N280 en bruteringsreserve VDL Nedcar de hogere aanwending is een gevolg van de hogere gerealiseerde kapitaallasten.

6.6. Wet normering topinkomens

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op Provincie Limburg van toepassing zijnde regelgeving: voor provincies geeft de WNT specifiek aan wie als topfunctionaris wordt aangemerkt. Dit zijn de secretaris en de griffier. Voor politieke ambtsdragers zoals de Commissaris van de Koningin en gedeputeerden gelden al eenduidige rechtspositieregelingen. In de wet is een maximum opgenomen voor de bezoldiging en ontslagvergoeding van topfunctionarissen, en moeten instellingen daarover rapporteren in de jaarstukken. Het bezoldigingsmaximum in 2020 voor Provincie Limburg is € 201.000. Dit geldt naar rato van de duur en/of omvang van het dienstverband.

Tabel: Bezoldiging topfunctionarissen

Gegevens 2020 **bedragen x € 1**	**De heer G.H.E. Derks**	**De heer A.O.J. Pregled**
Functiegegevens	**Secretaris / Algemeen directeur**	**Griffier**
Aanvang en einde functievervulling in 2020	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0
Dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	178.560,22	97.885,42
Beloningen betaalbaar op termijn	22.401,24	17.451,84
Subtotaal	*200.961,46*	*115.337,26*
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	201.000,00	201.000,00
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	0,00	0,00
Bezoldiging	**200.961,46**	**€ 115.337,26**
Het bedrag van de overschrijding en de reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.

Gegevens 2019 bedragen x € 1	De heer G.H.E. Derks	De heer A.O.J. Pregled
Functiegegevens	**Secretaris / Algemeen directeur**	**Griffier**
Aanvang en einde functievervulling in 2019	01/01 – 31/12	28/03 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0
Dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	172.682,32	72.242,92
Beloningen betaalbaar op termijn	21.314,52	10.678,32
Bezoldiging	**193.996,84**	**82.921,24**
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	194.000,00	148,290,41

6.7. Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum relevant voor deze Jaarstukken 2020.

6.8. Verantwoording Specifieke uitkeringen 2020 (Single information - Single audit)

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021											
B2K	C13	**Regeling specifieke uitkering ontzorgingsprogramma maatschappelijk vastgoed**	Besteding (jaar T) ten laste Rijksmiddelen	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Aantal kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren waarmee een ontzorgingstraject is gestart	Aantal kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren waarmee een ontzorgingstraject is doorlopen tot aan het moment van aanbesteding van maatregelen om vastgoed te verduurzamen	Aantal gebouwde onroerende zaken dat hiermee wordt bereikt door het provinciaal ontzorgingsprogramma	Is binnen het provinciaal ontzorgingsprogramma uitvoering gegeven aan het stimuleren van vraagbundeling bij kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren bij de verduurzaming van hun maatschappelijk vastgoed? (Ja/Nee/Nvt)		
		Provincies	*Aard controle R Indicator: C13/01*	*Aard controle n.v.t Indicator: C13/02*	*Aard controle n.v.t Indicator: C13/03*	*Aard controle n.v.t Indicator: C13/04*	*Aard controle n.v.t Indicator: C13/05*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C13/06*			
			€ 11.027	€ 11.027	€ 0	€ 0	€ 0	nvt			
			Is de opgedane regionale kennis en ervaring gedeeld met het Kennis- en innovatieplatform verduurzaming maatschappelijk vastgoed? (Ja/Nee/Nvt)	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee)							
			Aard controle n.v.t. Indicator: C13/07	*Aard controle n.v.t. Indicator: C13/08*							
			nvt	Nee							
B2K	C26	**Culturele voorzieningen provincies**	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Eindverantwoording (Ja/Nee)						
		Provincies	*Aard controle D2 Indicator: C26/01*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C26/02*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C26/03*						
			€ 672.093	€ 672.093	Nee						
B2K	C41	**Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw**	Besteding (jaar T) aan flexibele ondersteuning capaciteit en expertise	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan flexibele ondersteuning capaciteit en expertise Vanaf SiSa 2021 inclusief uitvoering door derden	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T)	Aantal projecten dat in (jaar T) is geholpen met middelen	Aantal projecten dat cumulatief (t/m jaar T) is geholpen met middelen	Cumulatief aantal (t/m jaar T) woningen dat in deze projecten wordt gerealiseerd			
		Provincies	*Aard controle R Indicator: C41/01*	*Aard controle R Indicator: C41/02*	*Aard controle R Indicator: C41/03*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C41/04*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C41/05*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C41/06*			
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0			
			Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee)	Eindverantwoording (Ja/Nee)							
			Aard controle n.v.t. Indicator: C41/07	*Aard controle n.v.t. Indicator: C41/08*							
			Nee	Nee							

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021									
IenW	**E1**	**Regeling specifieke uitkering beschikbaarheidsvergoeding regionale OV-bedrijven 2020**		Naam per concessie zoals gedefinieerd in artikel 1 en benoemd in bijlage 1 van de regeling	Naam concessiehouder zoals gedefinieerd in artikel 1 en benoemd in bijlage 1 van de regeling	Besteding (jaar T) ivm "Kosten van de concessiehouder in verband met de uitvoering van het openbaar vervoer in de periode van 1 maart 2020 tot en met 31 december 2020" zoals in bijlage 2 vd regeling is opgenomen	Besteding (jaar T) ivm "Tussen concessieverlener en concessiehouder overeengekomen maatregelen in de periode van 1 maart 2020 tot en met 31 december 2020 ter voorkoming van verdere verspreiding van het virus dat COVID-19 veroorzaakt" zoals in bijlage 2 van de regeling is opgenomen.	Subsidies concessieverlener conform concessie" zoals in bijlage 3 van de regeling is opgenomen verleend (Ja/Nee)?	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5A OCW-contract studentenkaart) van de regeling
			Concessieverleners	*Aard controle n.v.t* *Indicator: E1/01*	*Aard controle n.v.t* *Indicator: E1/02*	*Aard controle R* *Indicator: E1/03*	*Aard controle R* *Indicator: E1/04*	*Aard controle R* *Indicator: E1/05*	*Aard controle R* *5Indicator: E1/06*
			1	Arriva Personenvervoer Nederland BV	Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0	ja	€ 0
				Kopie naam concessiehouder	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5B Directe opbrengsten van reizigers) van de regeling	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5C Andere opbrengsten) van de regeling	Komt de concessiehouder voor deze concessie in aanmerking voor de 2% extra vergoeding? (Ja/Nee)	Het totaal bedrag in (jaar T) aan teruggevorderd voordeel	
				Aard controle n.v.t *Indicator: E1/07*	*Aard controle R* *Indicator: E1/08*	*Aard controle R* *Indicator: E1/09*	*Aard controle R* *Indicator: E1/10*	*Aard controle R* *Indicator: E1/11*	
			1	Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0	Ja	€ 0	
				Kopie naam concessiehouder	Het bedrag benoemd in de subsidieverleningsbeschikking van de ontvanger van de specifieke uitkering aan de concessiehouder voor de periode 15 mrt t/m aug 2020 (artikel 10 lid 1 sub a van de regeling spuk)	Het bedrag benoemd in de subsidievaststellingsbeschikking van de ontvanger van de specifieke uitkering aan de concessiehouder voor de periode 15 mrt t/m aug 2020 minus het bedrag dat verantwoord is bij indicator 11 (artikel 10 lid 1 sub b van de regeling spuk)			
				Aard controle n.v.t *Indicator: E1/12*	*Aard controle R* *Indicator: E1/13*	*Aard controle R* *Indicator: E1/14*			
			1	Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0			
				Eindverantwoording (Ja/Nee)					
				Aard controle n.v.t. *Indicator: E1/15*					
				Nee					

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021

IenW	**E3**	**Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** **Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** Provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr)	Hieronder per regel één beschikkingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/01*	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: E3/02*	Overige bestedingen (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/03*	Besteding (jaar T) door meerwerk dat o.b.v. art. 126 Wet geluidshinder ten laste van het Rijk komt *Aard controle R* *Indicator: E3/04*	Correctie over besteding (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/05*	Kosten ProRail (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: E3/06*	
			1 IenM/BSK-2016/63016	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
			2						
			Kopie beschikkingsnummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/07*	Cumulatieve bestedingen ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/08*	Cumulatieve overige bestedingen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/09*	Cumulatieve Kosten ProRail (t/m jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van Rijksmiddelen Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/10*	Correctie over besteding kosten ProRail (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/11*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/12*	
			1 IenM/BSK-2016/63016	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	Nee	
			2						
IenW	**E10**	**Regeling specifieke uitkering snelfietsroutes** Provincies	Projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/01*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E10/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/03*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/04*	Besteding (jaar T) (gedeeltelijk) verantwoord o.b.v. voorlopige toekenningen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/05*	Toelichting op niet-afgeronde projecten *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/06*	
			1 nvt	€ 0	€ 0	Nee	Nee	nvt	
			Kopie projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/07*	Grote scope wijzigingen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/08*	Ernstige vertragingen? (Ja/Nee) *Aard controle D1* *Indicator: E10/09*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/10*	Correctie besteding (jaar T-1) per project ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen in Jaar T *Aard controle R* *Indicator: E10/11*		
			1 nvt	Nee	Nee	Nee	€ 0		
IenW	**E17**	**Regeling specifieke uitkering Maas-pilots** Provincies en Gemeenten	Besteding (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E17/01*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E17/02*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/03*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/04*	Cofinanciering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E17/05*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/06*	
			€ 0	€ 145.200	Nee	€ 145.200	€ 72.600	€ 72.600	
			Afspraken uit de bestuursovereenkomst nagekomen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/07*	Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/08*	Correctie besteding (jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E17/09*				
			Ja	Nee	€ 0				

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021									
IenW	E20	**Regeling stimulering verkeersmaatregelen 2020-2021** Provincies en Gemeenten	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E20/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/02*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E20/03*	Project afgerond (alle maatregelen) in (jaar T) (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/04*			
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0			
			Naam/nummer per maatregel *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/05*	Per maatregel, maatregel afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/06*	De hoeveelheid van de op te leveren en de opgeleverde verkeersveiligheidsmaatregelen per type maatregel (m1, m2, aantallen) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/07*	Eventuele toelichting, mits noodzakelijk *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/08*			
		1	nvt	Nee	0				
IenW	E22	**Tijdelijke regeling specifieke uitkering ERTMS regionaal personenvervoer per trein 2020–2031** Provincie Limburg	Eindsaldo (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E22/01*	Storting Rijk (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E22/02*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E22/03*	Correctie over besteding (jaar T-1) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E22/04*	Eindsaldo (jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E22/05*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E22/06*	
			€ 0	€ 33.968.924	€ 33.968.924	€ 0	€ 0	Nee	
IenW	E27	**Brede doeluitkering verkeer en vervoer** **Wet BDU Verkeer en Vervoer (art. 10)** Provincies	Eindsaldo/-reservering (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E27/01*	Terugbetaling door derden vanuit BDU-bijdrage verstrekte middelen in (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/02*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/03*	Correctie over besteding (T-1) *Aard controle R* *Indicator: E27/04*	Eindsaldo/-reservering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/05*		
			€ 637	€ 0	€ 2.980.652	€ 3.016.076	€ 36.061		
IenW	E33	**Incidentele specifieke uitkering MIRT 2017-2019 (Beter benutten)**	Besteding (jaar T -1 en eerder) aan projectkosten voor het totale project Alleen van toepassing voor bijlage SiSa 2020 *Aard controle R* *Indicator: E33/01*	Besteding (jaar T) aan projectkosten voor het totale project Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: E33/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan projectkosten voor het totale project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/03*	Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/04*	Correctie besteding (Jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E33/05*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/06*	
			€ 0	€ 124.517	€ 124.517	Nee		Ja	
			Projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/07*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) - per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/08*					
		1	Beleidsdoelstelling 1: Slimme en Duurzame mobiliteit Zuid-Limburg	Ja					
		2	Beleidsdoelstelling 2: Werkagenda Slimme, Duurzame en Veilige Mobiliteit Midden- en Noord-Limburg	Ja					

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021								
IenW	**E38**	**Tijdelijke stimuleringsregeling veilig, doelmatig en duurzaam gebruik verkeersinfrastructuur**	Besteding (jaar T-1) aan projectkosten voor het totale project Alleen van toepassing in 2020 *Aard controle R* *Indicator: E38/01*	Besteding (jaar T) aan projectkosten voor het totale project Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: E38/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan projectkosten voor het totale project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/03*	Cofinanciering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E38/04*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/05*	
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
			Projectnaam/nummer per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/06*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) - per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/07*				
			1 *nvt*	Nee				
			Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/08*	Correctie besteding (Jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E38/09*	Eindverantwoording totale project (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/10*			
			Nee	€ 0	Nee			
EZK	**F11**	**Regeling specifieke uitkering MKB Deals 1e tranche**	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen Zelfstandig uitvoering (exclusief uitvoering door derde) *Aard controle R* *Indicator: F11/01*	Totale cumulatieve besteding ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T). Inclusief uitvoering door derde (sisa tussen medeoveheden) vanaf verantwoordingjaar SiSa 2021. Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie. *Aard controle R* *Indicator: F11/02*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) Dit betreft het deel dat naast de Rijksmiddelen is ingelegd volgens afspraak uit MKB-deal. *Aard controle R* *Indicator: F11/03*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F11/04*	Bestedingen zijn verantwoord op basis van voorlopige toekenningen? (Ja/Nee) *Aard controle D2* *Indicator: F11/05*	Toelichting Als bij 03 en 04 'Nee' is ingevuld, dan is toelichting verplicht *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F11/06*
			€ 0	€ 0	€ 0	Nee	Nee	Uitvoering project start in 2021.
EZK	**F12**	**Eenmalige specifieke uitkering voor de uitvoering van regionale MIT-regeling 2018-2023**	Totale besteding (over jaar T-1/T-2) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: F12/01*	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: F12/02*	Totale cumulatieve besteding ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie. *Aard controle R.* *Indicator: F12/03*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F12/04*	Eventuele toelichting *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F12/05*	
			€ 0	€ 1.500.000	€ 1.500.000	Ja	Stimulus is gemandateerd voor de uitvoering van deze regeling.	

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021									
LNV	**L1**	**Jong Leren Eten-uitkeringen**	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: L1/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) vanaf SiSa 2021 eventueel inclusief uitvoering door derden *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/02*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/03*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/04*	Correctie besteding (Jaar T-1) per project ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen. Vanaf SiSa 2021 invullen. *Aard controle R* *Indicator: L1/05*		
			€ 13.531	€ 13.531	Nee	Nee	0		
LNV	**L5**	**Regiodeals 3e tranche**	Betreft pijler *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/01*	Besteding per pijler (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen Zelfstandige uitvoering (excl. SiSa tussen medeoverheden) *Aard controle R* *Indicator: L5/02*	Cofinanciering per pijler (jaar T) Zelfstandige uitvoering (excl. SiSa tussen medeoverheden) *Aard controle R* *Indicator: L5/03*	Totale besteding per pijler (t/m jaar T) Als er sprake is van SiSa tussen medeoverheden. Vanaf SiSa 2021 indicatoren L5/02 + L5B/04 optellen *Aard controle R* *Indicator: L5/04*	Totale cofinanciering per pijler (t/m jaar T) Als er sprake is van SiSa tussen medeoverheden. Vanaf SiSa 2021 indicatoren L5/03 + L5B/05 optellen *Aard controle R* *Indicator: L5/05*	Toelichting *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/06*	
		1	Thema 1 - Future Farming	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		2	Thema 2 - Vitaal en gezond	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		3	Thema 3 - Talent	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		4	Thema 4 - Veilige en leefbare omgeving	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		5	Thema 5 - GROS	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		6							
			Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/07*	Totale uitvoeringskosten (t/m jaar T) Inclusief uitvoering door derden *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/08*	Totale compensabele BTW (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: L5/09*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/10*			
			Nee	€ 0	€ 0	Nee			
LNV	**L7**	**Regeling specifieke uitkering IBP-Vitaal Platteland**	Gebiedsnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/01*	Totale besteding (jaar T) Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: L7/02*	Totale Cumulatieve besteding (t/m jaar T) Inclusief uitvoering door derde vanaf SiSa 2021 *Aard controle R* *Indicator: L7/03*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/04*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/05*	Toelichting Hier eventueel opmerkingen of toelichtingen *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/06*	
		1	Propositie Heuvelland	€ 15.685	€ 66.001	Nee	Nee		

6.9. Uitvoeringsinformatie 2020

6.9.1. Verdelingsprincipe taakvelden

De Programmabegroting 2020 heeft 16 begrotingsprogramma's, naast de posten 'Overhead', 'Algemene dekkingsmiddelen' en 'Provinciale Staten en Griffie'.
De begrotingsprogramma's zijn onderverdeeld in meerdere producten, waarbinnen de beschikbare middelen verder worden uitgesplitst in budgetten op unieke grootboeknummers. Wij maken onderscheid in 3 soorten budgetten: toegekende reguliere budgetten, door verdeelde personeelslasten en berekende kapitaallasten. Deze unieke grootboeknummers zijn vervolgens toebedeeld aan de taakvelden, conform de regeling van Ministerie van BZK en Iv3-informatievoorschrift 2020 Provincies.
De Uitvoeringsinformatie is een overzicht van toedeling van de gerealiseerde baten en lasten van begrotingsprogramma's naar de betreffende taakvelden.
Op basis van de indeling in deze structuur in het financiële informatiesysteem worden de rapportages t.b.v. regeling Iv3 gevuld.

6.9.2. Overzicht baten en lasten 2020 per taakveld

€ x 1.000

		Begroting			Begroting ná wijzigingen			Realisatie			Verschil begroting ná wijz. met realisatie		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
0.	**Algemene dekkingsmiddelen**												
0.1	Uitkering provinciefonds	230.459	0	230.459	238.449	0	238.449	239.419	0	239.419	-969	0	-969
0.2	Opbrengst provinciale belastingen	108.354	0	108.354	109.398	0	109.398	108.807	0	108.807	591	0	591
0.3	Geldleningen en uitzettingen	31.431	1.666	29.765	41.463	1.751	39.712	85.405	1.639	83.766	-43.943	112	-44.055
0.4	Deelnemingen	16.515	0	16.515	20.105	0	20.105	21.859	0	21.859	-1.754	0	-1.754
0.5	Algemene dekkingsmiddelen, overige baten en lasten	0	66.463	-66.463	0	-5.333	5.333	-105	-6.957	6.852	105	1.623	-1.518
0.6	Overhead	268	49.888	-49.620	268	49.449	-49.182	1.128	47.077	-45.949	-861	2.372	-3.233
0.7	Vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0.8	Mutaties reserves	167.962	146.654	21.307	385.311	308.647	76.664	397.302	304.144	93.157	-11.991	4.502	-16.493
0.9	Resultaat	0	3.752	-3.752	0	3.606	-3.606		100.381		0	-96.775	96.775
	Totaal 0.Algemene dekkingsmiddelen	**554.988**	**268.423**	**286.565**	**794.994**	**358.120**	**436.874**	**853.815**	**446.285**	**507.911**	**-58.821**	**-88.165**	**29.344**
1.	**Bestuur**												
1.1	Provinciale Staten	0	3.643	-3.643	0	3.789	-3.789	0	3.419	-3.419	0	371	-371
1.2	Gedeputeerde Staten	0	2.456	-2.456	0	2.887	-2.887	0	2.837	-2.837	0	49	-49
1.3	Kabinetszaken	5	100	-95	5	100	-95	40	132	-92	-35	-32	-3
1.4	Bestuurlijke organisatie	0	274	-274	0	1.499	-1.499	0	410	-410	0	1.089	-1.089
1.5	Interbestuurlijk toezicht op de regio	0	553	-553	0	553	-553	0	536	-536	0	18	-18
1.6	Openbare orde en veiligheid	0	1.459	-1.459	55	1.623	-1.568	194	1.408	-1.213	-139	215	-355
1.9	Bestuur, overige baten en lasten	429	8.205	-7.776	478	9.985	-9.506	577	7.198	-6.622	-98	2.786	-2.884
	Totaal 1.Bestuur	**434**	**16.690**	**-16.256**	**538**	**20.437**	**-19.898**	**811**	**15.940**	**-15.129**	**-273**	**4.496**	**-4.769**
2.	**Verkeer en vervoer**												
2.1	Landwegen	489	45.094	-44.605	1.563	41.325	-39.762	389	42.940	-42.551	1.174	-1.615	2.788
2.2	Waterwegen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.3	Openbaar vervoer	10.013	76.326	-66.313	-12.408	117.615	-130.023	25.026	149.088	-124.062	-37.434	-31.473	-5.961
2.9	Verkeer en vervoer, overige baten en lasten	0	4.669	-4.669	0	10.446	-10.446	-1.319	5.541	-6.860	1.319	4.905	-3.586
	Totaal 2.Verkeer en vervoer	**10.502**	**126.089**	**-115.587**	**-10.845**	**169.386**	**-180.231**	**24.096**	**197.569**	**-173.472**	**-34.941**	**-28.183**	**-6.758**
3.	**Water**												
3.1	Waterkeringen	37	419	-381	37	619	-581	36	616	-580	2	3	-1
3.2	Kwantiteit oppervlaktewater	9.500	37.648	-28.148	9.500	37.304	-27.804	9.156	36.614	-27.458	344	691	-347
3.3	Kwantiteit grondwater	977	1.024	-47	977	1.273	-296	976	1.120	-144	1	153	-152
3.4	Kwaliteit oppervlaktewater	0	3.571	-3.571	0	285	-285	0	283	-283	0	2	-2
3.5	Kwaliteit grondwater	0	370	-370	310	1.614	-1.304	310	864	-554	0	751	-751
3.9	Water, overige baten en lasten	0	770	-770	0	770	-770	0	749	-749	0	21	-21
	Totaal 3.Water	**10.514**	**43.801**	**-33.287**	**10.824**	**41.865**	**-31.041**	**10.477**	**40.245**	**-29.768**	**347**	**1.620**	**-1.273**
4.	**Milieu**												
4.1	Bodembescherming	0	2.295	-2.295	0	4.140	-4.140	0	1.275	-1.275	0	2.865	-2.865
4.2	Luchtverontreiniging	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4.3	Geluidhinder	8	153	-145	8	153	-145	0	143	-143	8	10	-2
4.4	Vergunningverlening en handhaving	1.289	11.942	-10.652	1.353	11.426	-10.073	2.085	11.201	-9.116	-732	225	-957
4.5	Ontgronding	324	1.275	-951	324	1.260	-936	74	1.215	-1.142	250	45	205
4.6	Duurzaamheid	0	1.470	-1.470	2.000	7.950	-5.950	124	3.756	-3.632	1.876	4.193	-2.317
4.9	Milieu, overige baten en lasten	0	1.443	-1.443	0	2.087	-2.087	188	2.124	-1.936	-188	-37	-151
	Totaal 4.Milieu	**1.621**	**18.578**	**-16.957**	**3.685**	**27.016**	**-23.331**	**2.470**	**19.714**	**-17.244**	**1.215**	**7.302**	**-6.088**
5.	**Natuur**												
5.1	Natuurontwikkeling	0	-867	867	0	-14.148	14.148	0	8.961	-8.961	0	-23.108	23.108
5.2	Beheer natuurgebieden	88	18.385	-18.297	99	22.036	-21.937	2.349	13.196	-10.846	-2.251	8.840	-11.091
5.3	Beheer flora en fauna	0	1.185	-1.185	0	1.617	-1.617	0	1.115	-1.115	0	502	-502
5.9	Natuur, overige baten en lasten	71	7.203	-7.132	290	9.988	-9.698	356	9.608	-9.252	-66	380	-446
	Totaal 5.Natuur	**159**	**25.906**	**-25.747**	**388**	**19.493**	**-19.105**	**2.705**	**32.880**	**-30.175**	**-2.317**	**-13.387**	**11.070**
6.	**Regionale economie**												
6.1	Agrarische aangelegenheden	0	717	-717	155	5.451	-5.296	86	1.769	-1.683	69	3.682	-3.613
6.2	Logistiek	479	2.560	-2.081	479	1.779	-1.300	-674	17	-691	1.153	1.762	-609
6.3	Kennis en innovatie	26	15.131	-15.105	1.156	41.154	-39.998	1.078	46.696	-45.618	78	-5.541	5.619
6.4	Recreatie en toerisme	283	1.218	-935	283	2.551	-2.268	289	1.998	-1.709	-6	553	-559
6.9	Regionale economie, overige baten en lasten	0	4.737	-4.737	372	11.225	-10.854	414	5.902	-5.489	-42	5.323	-5.365
	Totaal 6.Regionale economie	**788**	**24.364**	**-23.576**	**2.445**	**62.161**	**-59.716**	**1.192**	**56.382**	**-55.190**	**1.253**	**5.779**	**-4.526**
7.	**Cultuur en maatschappij**												
7.1	Cultuur	3.579	34.187	-30.608	4.680	46.227	-41.547	3.357	41.632	-38.275	1.322	4.595	-3.272
7.2	Maatschappij	0	8.161	-8.161	0	17.057	-17.057	30	13.979	-13.948	-30	3.078	-3.108
7.9	Cultuur en maatschappij, overige baten en lasten	0	3.165	-3.165	0	3.608	-3.608	0	3.581	-3.581	0	27	-27
	Totaal 7.Cultuur en maatschappij	**3.579**	**45.512**	**-41.934**	**4.680**	**66.892**	**-62.212**	**3.388**	**59.192**	**-55.805**	**1.292**	**7.700**	**-6.407**
8.	**Ruimte**												
8.1	Ruimtelijke ordening	577	4.421	-3.844	674	4.928	-4.254	587	4.789	-4.202	88	139	-51
8.2	Volkshuisvesting	0	1.155	-1.155	663	4.714	-4.050	138	2.348	-2.210	525	2.366	-1.841
8.3	Stedelijke vernieuwing	0	6.366	-6.366	0	34.189	-34.189	0	22.397	-22.397	0	11.792	-11.792
8.9	Ruimte, overige baten en lasten	916	2.771	-1.855	15.819	14.666	1.154	4.527	6.465	-1.938	11.292	8.200	3.091
	Totaal 8.Ruimte	**1.493**	**14.714**	**-13.220**	**17.156**	**58.496**	**-41.340**	**5.252**	**36.000**	**-30.747**	**11.904**	**22.497**	**-10.592**
	Totaal	**584.078**	**584.078**	**0**	**823.865**	**823.865**	**0**	**904.206**	**904.206**	**100.381**	**-80.341**	**-80.341**	**0**

Bijlagen

Bijlage 1: Verwerkte en aangenomen moties

In de Jaarstukken 2020 zijn reeds verwerkt (op volgorde van de productnummers):

Behorende bij product 1.1.3. MKB

Motie 2583 IJpelaar Naar één innovatie en advies plek voor het brede MKB (PS 19-06-2020)

Dictum:
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- Samenwerking te realiseren tussen alle partijen die een vorm van “gratis” eerstelijns (innovatie) advies bieden aan het MKB;
- Hierbij te bewerkstelligen dat deze partijen komen tot een gezamenlijk aanbod van innovatie/advies aan het brede MKB waarbij de Limburgse MKB bedrijven actief worden benaderd en worden gestimuleerd gebruik te maken van dit gratis advies;
- Duidelijke afspraken te maken daar waar sprake is van een financiële provinciale betrokkenheid over KPI’s (met name betreffende het bereik van ondernemers (ook eerstgebruikers) en het resultaat van het advies) en de resultaten te monitoren en halfjaarlijks te delen met de Staten.

Jaarstukken 2020:
Motie is verwerkt in het 3-jarig ontwikkelprogramma van het LIOF 2020-2023 (zie ook het Statenvoorstel “LIOF integraal ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig” dat op 2 oktober door PS is aangenomen). Het LIOF-programma is op 1 december na instemming door de aandeelhouders (Ministerie van Economische Zaken en Provincie Limburg) definitief vastgesteld door GS. Voor nadere toelichting verwijzen wij u naar het informerend stuk ‘Integraal ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig LIOF’, brief GS van 23-2-2021 (GS 2021-4252).

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.3.1. Sport
Motie 2515 Heldens cs inzake Steun voor jeugdtrainers bij verenigingen (PS 08-11-2019)

Dictum:
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- Een laagdrempelige subsidieregeling te ontwerpen ten behoeve van de opleiding van jeugdtrainers bij breedtesportverenigingen, voor de jaren 2020-2023, met een maximum van € 500 per jaar per vereniging;
- Bij het ontwerpen van deze regeling niet enkel de focus te leggen op conventionele sporten, maar ook ruimte te bieden aan kans- en ontwikkelsporten;
- Hier in de periode 2020-2023 € 1 miljoen voor te bestemmen;
- Begin 2020 met een voorstel naar de Staten te komen.

Jaarstukken 2020:
De motie is opgenomen in het Beleidskader Sport 2020 - 2023

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	13	13

Behorende bij product 2.3.1. Sport
Motie 2652 4e Gewijzigd Van Bijnen cs inzake Samen weer Fit en Gezond na COVID-19 (PS 09-11-2020)

Dictum:
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op om :

- Sportorganisaties genoemd in het beleidskader sport in samenwerking met de zorginstellingen en medisch centrums te bewegen een Fitheidstraject op te zetten gericht op bewegen voor senioren welke besmet waren met COVID-19 die buiten de boot vallen in de 1e lijn zorg;
- Een samenwerking op te zetten met diverse partners om ervoor te zorgen dat het Fitheidstraject de omschreven doelgroep op de juiste wijze bereikt;
- Ook de vrijwilligers van de diverse sportverenigingen bij dit traject te betrekken; dit Fitheidstraject conform de corona maatregelen die van kracht zijn op dat moment uitvoerbaar te maken;
- Voor einde 2020 terugkoppeling te geven aan Provinciale Staten over de voortgang van het Fitheidstraject;
- Via het werkplan Team Limburg Sport de totstandkoming van dit initiatief te ondersteunen zo mogelijk samen met de Sociale Agenda.

Jaarstukken 2020:
Team Limburg Sport heeft haar werkplan 2021 ingediend. Dit plan wordt beoordeeld en voor besluitvorming voorbereidt.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra
Motie 2532 Jenneskens cs inzake Ga voor groen - bouw natuurinclusief en versterk ook de natuur in de Limburgse centra (PS 15-11-2019)

Dictum:
Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

- Te onderzoeken hoe in de subsidieregeling versterking kwaliteit Limburgse centra 'natuurinclusief bouwen' als voorwaarde op te nemen is;
- Bij de samenwerkingsagenda's met gemeenten het vergroenen van centra, versterken van biodiversiteit en de uitbreiding van stadsnatuur pluspunten te laten zijn in de weging;
- Provinciale Staten te informeren over de manier waarop deze voorwaarden zijn opgenomen in de subsidieregelingen en uitgewerkt worden in de samenwerkingsagenda's met gemeenten.

<u>Jaarstukken 2020:</u>
2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra
Motie 2533 Gewijzigd Plusquin cs inzake Stimuleren Flexwonen (PS 15-11-2019)

Dictum:
Verzoeken GS:

- Actief te participeren in de Gebiedsgerichte versnellingsaanpak flexwonen van het Ministerie van BZK, waarin o.m. geschikte locaties voor tijdelijk wonen in beeld worden gebracht;
- In de aangekondigde provinciale subsidieregeling voor gemeentelijke initiatieven extra te scoren voor initiatieven voor flexwonen en tiny houses;
- Belemmeringen voor vormen van flexwonen in provinciale regelgeving te inventariseren, Provinciale Staten hierover te informeren, en een aanpak hiervan te formuleren.

<u>Jaarstukken 2020:</u>
2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

Motie 2629 Gewijzigd Voncken cs inzake Matching middelen Kader Kwaliteit Limburgse Centra en Economisch Beleidskader met 3e corona steunpakket (PS 05-10-2020)

Dictum:
Verzoekt het college:

- met het kabinet in overleg te treden over de wijze waarop een substantieel deel van deze € 100 miljoen ten gunste kan komen aan het versnellen van Limburgse gemeentelijke plannen die voorzien in de aanpak van retail-leegstand in Limburgse centra;
- De uitwerking hiervan te betrekken bij het missiegedreven economisch beleidskader en als meekoppelkans/cofinanciering te benutten bij het reeds in uitvoering zijnde kader Kwaliteit Limburgse Centra.

Jaarstukken 2020:
2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 3.2.3. Verkeersveiligheid
Motie 2526 (2e gewijzigde Motie 2526) Baneke, inzake regionale gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid (PS 13-12-2019)

Dictum:
Roepen het college op:

- de huidige wijze van verkeerseducatie te blijven cofinancieren totdat het SPV 2030 operationeel is;
- de financiering hiervoor te vinden in de lopende begroting, bijvoorbeeld in het begrotingsresultaat;
- Hierover tijdige afspraken te maken met de samenwerkende RMO's in Limburg.

Jaarstukken 2020:
Gedeputeerde Staten hebben hieraan uitvoering gegeven door op 13 maart 2020 de regio uit te nodigen om regionale gedragsbeïnvloedingsprojecten verkeersveiligheid 2020 in te dienen. Naar aanleiding daarvan zijn in 2020 subsidies verleend aan de RMO regio's.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	**344**	**344**

Behorende bij product 3.2.7. Project N280-West
Motie 743 Titulair c.s. inzake Kelperbrug (PS 05-02-2016)

Dictum:
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op om:
- samen met Rijkswaterstaat op korte termijn dekking te zoeken om de robuust uit te voeren vervanging van de Kelperbrug als onderdeel van de noodzakelijke opwaardering van de N280 te garanderen met als uitgangspunt dat iedere partij betaalt voor zijn eigen taak.

Jaarstukken 2020:
In Q4 van 2020 is overeenstemming bereikt met Rijkswaterstaat. Op 9 februari 2021 hebben GS ingestemd met het ondertekenen van de realisatieovereenkomst voor de vervanging van de Kelperbrug. Hierin is vastgelegd dat Rijkswaterstaat € 7,8 miljoen betaalt voor de vervanging van de Kelperbrug, in lijn met de motie.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	**0**	**0**

Behorende bij product *3.3 Wonen in Limburg*
Motie *2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie* (PS *08-11-2019*)

Dictum:
Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:
- provinciale regels die leiden tot vertraging, verplichte afstemming of verplichte compensatie per direct buiten werking te stellen;
- regio's op te roepen om de wurggreep van regio-afspraken ten aanzien van afstemming, compensatie en sloop tot en met 2022 los te laten;

- de uitvoering van nieuwe kaders (met name Kwaliteit in Limburgse Centra en Limburgse Agenda Wonen) te benutten om de realisatie van woningen voor senioren, starters en in de sociale en middeldure huur waar mogelijk te stimuleren;
- om Provinciale Staten te informeren over de voortgang die Gedeputeerde Staten boeken in de samenwerking met gemeenten om te komen tot vereenvoudiging van de afstemming en het stimuleren van gewenste woningbouwplannen.

Jaarstukken 2020:
Met informerend stuk Rapportage inventarisatie versnellingskansen woningbouwplannen Limburgse gemeenten (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-10313) is Provinciale Staten geïnformeerd over de afhandeling van motie 2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product *3.3 Wonen in Limburg*
Motie *2504 Jenneskens inzake Provinciaal Woonbedrijf* (PS *08-11-2019*)

Dictum:
Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:
- de resultaten van de verkenning naar de mogelijkheden voor een Provinciaal Woonbedrijf uiterlijk in het eerste kwartaal van 2020 aan Provinciale Staten voor te leggen;
- op basis hiervan te komen met een Statenvoorstel met ambitie voor een Provinciaal Woonbedrijf.

Jaarstukken 2020:
Met informerend stuk Verkenning Stimuleringsmaatregelen Middenhuur (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-9749) is Provinciale Staten geïnformeerd over afhandeling van motie 2504 Jenneskens inzake Provinciaal Woonbedrijf.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product *3.3 Wonen in Limburg*
Motie *2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels* (PS *29-06-2020*)

Dictum:
Roepen het College van Gedeputeerde Staten op:

- om in de eerstvolgende vergadering van Provinciale Staten een voorstel tot aanpassing van de Omgevingsverordening 2014 aan PS voor te leggen dat voorziet in het wegnemen van de geconstateerde belemmeringen, zoals bovenstaand verwoord en voorts is opgenomen in art. 2.4.2. Omgevingsverordening Limburg 2014 door het concreet verwijderen van de verplichting om woningen te saneren alsmede plannen te schrappen in de geplande woningvoorraad;
- indachtig bovenstaande dit nu reeds te communiceren met de Limburgse gemeenten en dienovereenkomstig te handelen bij het maken van afspraken tussen Provincie en gemeenten alsmede tussen gemeenten in een regio.

Jaarstukken 2020:
Naar aanleiding van motie 2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels, heeft Provinciale Staten op 2 oktober 2020 het Statenvoorstel Wijzigingsverordening Omgevingsverordening Limburg 2014 artikel 2.4.2 (G-20-056, brief GS van 25-8-2020 (GS 2020-34386)) vastgesteld.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering
Motie 770 Schaminée en Vaessen inzake externe inhuur Provincie (PS 17-06-2016)

Dictum:
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op:

- beleid te ontwikkelen waarin doelgericht gewerkt wordt aan het omlaag brengen van tijdelijke inhuur tot maximaal 10% van het personeelsbudget binnen de provinciale organisatie;
- hierbij het principe van 'comply or explain' toe te passen, wat inhoudt dat gestreefd wordt naar de norm van maximaal 10%, maar in gevallen dat deze toch overschreden wordt, een heldere uitleg wordt gegeven waarom dat nodig was.

Jaarstukken 2020:
Met motie 770 (Schaminée en Vaessen) hebben uw Staten ons College opgeroepen de kosten van tijdelijke inhuur omlaag te brengen tot maximaal 10% van het personeelsbudget binnen de provinciale organisatie. In de mededeling portefeuillehouder d.d. 11 oktober 2016 hebben wij aangegeven dat wij ons committeren aan het streven om de externe inhuur naar beneden bij te stellen. Wij hebben aangegeven daarbij 10% van het actuele personeelsbudget als streefnorm te hanteren, rekening houdend met het feit dat inhuur van externen veelal fors duurder is, te vertalen

in een factor 1,6. Voor zover wij deze norm overschrijden zullen wij dat voor uw Staten tijdig toelichten en inzichtelijk maken conform de motie.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering

Motie 2528 Gewijzigd Rossel cs inzake Doelmatigheidsonderzoek VTH-taken RUDs Limburg (PS 15-11-2019)

Dictum:

Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- voor eind 2020 een afgerond onderzoeksrapport met bestuurlijke reactie aan Provinciale Staten aan te bieden waarin de rechtmatigheid, doeltreffendheid en doelmatigheid van de uitvoering van de VTH-taken ten aanzien van Brzo/Rie-4-bedrijven voor heel Limburg is onderzocht en waarbij expliciet aandacht aan de (informatie)positie van Provinciale Staten wordt besteed.;
- het onderzoek te richten op de periode 2016 tot en met 2019.

<u>Jaarstukken 2020:</u>

Voor 2020 hebben Gedeputeerde Staten naar aanleiding van de gewijzigde motie 2528 van Andy Rossel c.s. besloten een onderzoek te doen naar de uitvoering van VTH-taken bij Brzo-/Rie-4-bedrijven door de Regionale Uitvoeringsdienst Zuid –Limburg.

Dit onderzoek is afgerond en 18 december 2020 gepubliceerd.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 4.1.10. Branding

Motie 2589 Gewijzigd Werrij-Wetzels cs inzake Snelle start extra toeristische promotie Limburg (PS 29-06-2020)

Dictum:

Roepen het college van Gedeputeerde Staten op:

- aan de twee aanstaande calls vanuit de middelen voor Branding 2020 (elk minimaal € 250.000) het thema 'promotie van Limburg voor bewoners en bezoekers' te verbinden met als uitgangspunt 'snelle start van acties en snelle verhoging van de toeristische bestedingen';
- snel te starten met de in voorbereiding zijnde toeristische campagnes vanuit de middelen voor de beleidsintensivering 'Toerisme en Recreatie' i.h.k.v. het Missiegedreven Economisch Beleidskader, opdat deze ook voor 2020 nog kunnen bijdragen aan economisch herstel.

<u>Jaarstukken 2020:</u>

Hiertoe zijn in 2020 de eerste twee calls uitgeschreven, elk ter waarde van € 300.000. Deze calls hebben op verzoek van Provinciale Staten (Motie 2589 Gewijzigd Werrij-Wetzels cs inzake snelle start extra toeristische promotie Limburg) beide een inhoudelijk thema gekregen dat relateert aan het toeristisch profiel van Limburg, ter ondersteuning van het verdienvermogen van ondernemers in de toeristische sector. De afhandeling van beide calls vindt plaats in Q1 2021.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Bijlage 2: Lijst met afkortingen

A	
AAC	ambtelijke adviescommissies
AB	Algemeen Bestuur
ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
ACM	Autoriteit Consument en Markt
ALM	Asses Liability Management
ALW	Agenda Limburg Woningmarkt
AMIBM	Aachen-Maastricht Institute for Biobased Materials
ANLB	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
AO	Ambtelijk Overleg
APA	Agenda Public Affairs
APG	Algemene Pensioen Groep
APPA	Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers
ARHI	Algemene Regels Herindeling
AS	Applied Sciences
ASL	Afval Samenwerking Limburg
AV	Aviation Valley
AVA	Algemene Vergadering van Aandeelhouders
AVB	Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht
AVC	Aviation Valley Commandiet BV
AVP	Afrikaanse Varkenspest
AWR	Afwijkingenrapportage
AZM	Academisch Ziekenhuis Maastricht
B	
B&W	Burgemeester en Wethouders
BAC	bestuurlijke adviescommissies
BAS	Bestuurlijk Ambtelijk Samenspel
BBL	Beroeps Begeleidende Leerweg
BBP	Bruto binnenlands product
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording
BC	Business Cases
BCC	Brightlands Chemelot Campus
BCF	BTW-Compensatiefonds
BCI	Buck Consultants International
BCGV	Brightlands Campus Greenport Venlo
BD	Business Development
BDU	Brede doeluitkering
BGM	Buitengoed Geul en Maas
BGT	Basisregistratie Grootschalige Topografie
BISCI	Brightlands Institute for Supply Chain Innovation

BISS	Brightlands Institute Bright Society
BISS	Business Intelligence & Smart Service
BLISS	Binnenvaart Ligplaatsen Informatie Systeem
BL-MHC	Brightlands Maastricht Health Campus
BMC	Brightlands Materials Center
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOA	Buitengewoon Opsporingsambtenaar
BO-MIRT	Bestuurlijk Overleg - Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
BO	Bestuurlijk Overleg
BP	Bestemmingsplan
BP	Business Plan
BPD	Bouwfonds Property Development
BPL	Buitenring Parkstad Limburg
BPO	Bestuurlijk Platform Omgevingsrecht
BReIN	Brightlands e-Infrastructure for Neurohealth
BRP	Bruto regionaal product
BRZO	Besluit Risico Zware Ondernemingen
BSSC	Brightlands Smart Service Campus
BT	Brightlands Techruption
BTC	Bio Treat Center
BTW	Belasting toegevoegde waarde
BU	Brains Unlimited
BV	Besloten Vennootschap
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

C

CAROU	Center for Actionable Research Open Universiteit
CBL	Cross Border Leases
CCD	Code Culturele Diversiteit
CCH	Chemelot Circular Hub
CdK	Commissaris van de Koning
CEF	Connecting Europe Facility
CEL	Circulaire Economie Limburg
CEO	Chief Executive Officer
CHIC	Circular Hubs for Industrial Collaboration
CHILL	Chemelot Innovation and Learning Labs
CHV	Campus Heerlen Huisvesting B.V.
CIP	Chemelot Industrial Park
CIVIL	Centrum voor Innovatief Vakmanschap Installatie Techniek
CMD	Campus Management & Development
CM&D BV	Campus Heerlen Management & Development B.V.
COM	Communicatie
CRF	Chemelot Research Facilities
CSP	Chemelot Scientific Participations
CSV	Claim Staat Vennootschap
CV	Commanditaire Vennootschap
CVGV	Campus Vastgoed Greenport Venlo

D

DCGV	Development Company Greenport Venlo
DDI	Digitalisering Documentaire Informatievoorziening
DHZ	Deltaplan Hoge zandgronden Zuid Nederland
DMO	Destination Marketing Organization
DNA	Desoxyribo Nucleic Acid
DPIA	Data Protection Impact Assessment
DPRA	Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie
DRIS	Dynamisch Reizigers Informatie Systeem
DSM	Dutch State Mines
DSO	Digitaal Stelsel Omgevingswet
DSO-LV	Digitaal Stelsel Omgevingswet-Landelijke Voorziening
DU	Doeluitkering
DU	Decentralisatie Uitkering
DVO	Dienstverleningsovereenkomst

E

EAL	Educatieve Agenda Limburg
EBIT	Earnings Before Interest and Taks
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
ECD	Expertise Centrum Data-intelligence
ECRN	European Chemical Regions Network
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EGTC	European Grouping of Territorial Cooperation
EGTS	Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EIB	Europese Investeringsbank
EIPA	European Institute of Public Administration
EJB	Eindejaarsbijstelling
ELENA	European Local ENergy Assistance
EMR	Euregio Maas-Rijn
EMU	Europese Economische en Monetaire Unie
ENCI	Eerste Nederlandse Cement Industrie
ERAC	European and Regional Affairs Consultants
ERH	Energy Resources Holding
ERMN	Euregio Rijn-Maas-Noord
ERTMS	European Rail Traffic Management System
ESZL	Economische Samenwerking Zuid-Limburg
EU	Europese Unie
EV	Eigen Vermogen
EZ	Economische Zaken
EZK	Ministeries van Economische Zaken en Klimaat

F

FEB	Financiën, Economische zaken en Bestuur
FFL	Fast Forward Leadership Programma
FG	Functionaris voor Gegevensbescherming
FIDO	Wet financiering decentrale overheden
FIN	Financiën
FISS	Financieel Instrumentarium Sturing en Samenwerking
FOD	Federale Overheidsdienst
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging
FPC	Fair Practice Code
FTE	Fulltime-equivalent

G

GBT	Gezonde Basisschool van de Toekomst
GCC	Governance Code Cultuur
GIP	Grensinfopunt
GOL	Gebouwde Leefomgeving Limburg
GOW	Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GREX	Grondexploitatie
GROS	Grensoverschrijdende Samenwerking
GROW	The School for Oncology & Developmental Biology
GS	Gedeputeerde Staten
GTB	Green Transformable Building
GOVI	Grenzeloze Openbaar Vervoer Informatie

H

HBLM	Holding Businesspark Luchthaven Maastricht
HBO	Hoger beroepsonderwijs
HCA	Human Capital Agenda
HKL	Huis voor de Kunsten Limburg
HNP	Huis van de Nederlandse Provincies
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer
HRM	Human Resource Management
Hswi	Hoofdspoorweginfrastructuur
HvdS	Huis voor de Sport
HWBP	Hoogwaterbeschermingsprogramma

I

I&M	Infrastructuur en Milieu
IBA	Internationale Bau Ausstellung
IBPVP	Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland
IBT	Interbestuurlijk toezicht
i-DOP	Integrale dorpsontwikkeling
IKL	Instandhouding Kleine Landschapselementen
IKL	Infrastructurele Kapitaalgoederen Limburg
IKS	“Iedereen kan Sporten Limburg”
ILW	Integrale Limburgse Wateraanpak
IMPL	Integraal Mobiliteits Programma Limburg
InSciTe	Institute for Science & Technology
IP	Industrial Park
IPPC	Integrated Pollution Prevention and Control
IPML	Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg
IPO	Interprovinciaal overleg
IPS	Industriepark Swentibold
IRM	Integraal Rivier Management
IRM	Integraal Riviermanagement
IRP	Investor Relations Programma
IRR	Internal Rate of Return
IVN	Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid
I&W	Ministerie van Infrastructuur & Waterstaat

K

KLC	Kwaliteit Limburgse Centra
KNB	Koninklijke Nederlandse Bouwkeramiek
KPI’s	Kritieke Prestatie Indicatoren
KRW	Kader Richtlijn Water
KTF	Knowledge Transfer Fund
KVO	Keurmerk Veilig Ondernemen
kWh	kilowattuur

L

3LoD	Three Lines of Defense
LAGV	Landbouw Agrofood Brightlands Greenport Venlo
LAS	Limburgse Aanvalsplan Stikstof
LBDF	Limburg Business Development Fonds
LDAVM	Land Development AviationValley Maastricht
LEA	Limburgs Energie Akkoord
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale
LEF	Limburgse Energie Fonds

LHB	Limburgse Herstructureringsmaatschappij Bedrijventerreinen
LINK	Limburg Investeert in Kenniseconomie
LNV	Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit
LIOF	Limburgs Instituut voor Ontwikkeling en Financiering
LIVES	Litter Free Rivers and Streams
LIWA	Limburgse Integrale Wateraanpak Analyse
LLO	Leven Lang Ontwikkelen
LLTB	Limburgse Land- en Tuinbouwbond
LMC	Loopbaan Matching Centrum
LOOT	Landelijke Organisatie Onderwijs en Topsport
LSBMHC	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus
LVL	Limburgs Verkeersveiligheids Label
LWM	Limburgse Woningmarkt
LWV	Limburgse Werkgevers Vereniging

M

M&O	Misbruik en Oneigenlijk gebruik
MA	Managementautoriteit
MAA	Maastricht Aachen Airport
MAABI	Maastricht Aachen Airport Beheer & Infrastructuur
MaaS	Mobility as a Service
MAHHL	Maastricht, Aken, Heerlen, Hasselt, Luik
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MD	Management Development
MEB	Missiegedreven Economisch Beleid
MECC	Maastricht Expositie & Congres Centrum
MER	Milieueffectrapportage
MEZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
MHC	Maastricht Health Campus
MIM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MIP	Meerjaren Infrastructuur Programma
MIT	MKB-Innovatiestimulering-Topsectoren
MJP	Meerjarenplan
MJOP	Meerjarenonderhoudsplan
MJV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
MKB	Midden- en Klein Bedrijf
MKB-L	Midden- en Klein Bedrijf - Leningenfonds
MLNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
M&O	Misbruik en Oneigenlijk gebruik
MRB	Motorrijtuigenbelasting
MS2	Maastricht Studie 2

MUMC	Maastricht Universitair Medisch Centrum
MVA	Materiële Vaste Activa
MvF	Ministerie van Financiën
MW	Megawatt
MWL	Monumentenwacht Limburg
MWoE	Maastricht Working on Europe

N

N2000	Natura 2000
NABO	Niet Actief Beveiligde Overweg
NAL	Nationale Agenda Laadinfrastructuur
NaLi	Natuurrijk Limburg
NBTC	Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen
NB-wet	Natuurbeschermingswet
NCSC	Nationaal Cyber Security Centrum
ND	Nationaal Deltaprogramma
NDW	Nationale Databank Wegverkeersgegevens
NEDAB	Niet Economische Diensten van Algemeen Belang
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NIK	Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen
NLP	Nieuw Limburgs Peil
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
NMDA	Niet Meer Dan Anders
NNN	Nationaal Natuur Netwerk
NNP	Natte Natuurparels
NP	Nationale Parken
NOVI	Nationale omgevingsvisie
NOW	Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid
NV	Naamloze Vennootschap
NRW	Nordrhein Westfalen
NS	Nederlandse Spoorwegen
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
NSW	Natuurschoon Wet
NTC	Nationale Trainingscentra
NVB	Nederlandse Vereniging van Binnenhavens
NVWA	Nederlandse Voedsel en Waten Autoriteit
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

O

OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OGV	Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo
OL	Ondernemend Limburg
OM	Openbaar Ministerie
ON	Opdrachtnemer
OP-Zuid	Operationeel Programma - Zuid-Nederland
OR	Ondernemingsraad
OTB	Ontwerp Tracebesluit
OU	Open Universiteit
OV	Openbaar Vervoer
OVL	Omgevingsverordening Limburg
OW	Ontgrondingenwet
OWN	Onderliggend Wegennet

P

PA	Public Affairs
PAF	Public Affairs Forum
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PBE	Publiek Belang Elektriciteitsproductie
P&C	Planning en Control
P&F	Participaties & Financiering
PES	Provinciale Energie Strategie
PFAS	Poly- en Perfluoralkylstoffen
PGV	Programma Greenport Venlo
PI	Provinciaal Inpassingsplan
PIO	Platteland in Ontwikkeling
PIP	Provinciaal Inpassingsplan
PLA	Programma Limburg Agrofood
PLA	Plattelandsontwikkeling
PO	Primair Onderwijs
POB	Persoonlijk Ontwikkel Budget
PoC	Proof of Concept fonds
POL	Provinciaal Omgevingsplan Limburg
POP-3	Plattelandsontwikkelingsprogramma
POVI	Provinciale Omgevingsvisie
PPS	Publiek Private Samenwerking
PS	Provinciale Staten
PSN	Provinciale Subsidieregeling Natuurbeheer
PvA	Plan van Aanpak
PWL	Provinciaal Waterplan Limburg

R

R&D	Research and Development
RAL	Regionale Aanpak Laadininfrastructuur
RBOM	Regionaal Bestuurlijk Overleg Maas
RBV	Regeling Beëindiging Veehouderijtakken
Rc	Rekening courant
REACT-EU	Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe
REBIS	Regionaal economisch bedrijventerreinen-informatiesysteem
RES	Regionale Energie Strategieën
RGP	Regeling Grote Projecten
RIE	Richtlijn Industriële Emissies
RIEC	Regionale Informatie- en Expertise Centrum Limburg
RMO	Regionale Mobiliteits Overleggen
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RLN	Ruimte Landbouw en Natuur
RO	Ruimtelijke Ordening
ROVL	Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg
RRF	Faciliteit voor Herstel en Veerkracht
RTC	Regionale Trainingscentra
RTP	Regiodeal Transformatie Parkstad
RUD	Regionale Uitvoerings Diensten
RUD-ZL	Regionale Uitvoerings Diensten Zuid Limburg
RUD-LN	Regionale Uitvoerings Diensten Limburg Noord
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RvR	Ruimte voor Ruimte
RvS	Raad van State
RvT	Raad van Toezicht
RVWN	Regionaal Verbindend Wegen Net
RWE	Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk
RWS	Rijkswaterstaat
RWTH	Rheinische-Westfalische Technische Hochschule
RZ	Richting Zuid

S

SAL	Sociale Agenda Limburg
SAS	Spoedwet Aanpak Stikstof
SBB	Staatsbosbeheer
SCIP	Shanghai Chemical Industrial Park
SEGO	Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving
SER	Sociaal Economische Raad
SFR	Snelfietsroute

SGA	Servicepunt Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling
SHL	Spoorverdubbeling Heerlen Landgraaf
SIBL	Strategisch Informatiebeleid Limburg
SILG	Subsidieverordening Inrichting Landelijk Gebied
SIS	Sturing in Samenwerking
SiSa	Single information Single audit
SKB	Schatkistbankieren
SKNL	Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SKNL	Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SMART	Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden
SNL	Subsidiestelsel Natuur en Landschap
SOK	Samenwerkingsovereenkomst
SPA	Strategische Public Affairs
SPUK	Specifieke Uitkering Stimulering Sport
SPV	Strategisch Plan Verkeersveiligheid
SRAL	Stichting Restauratie Atelier Limburg
SROI	Social Return On Investment
SSC	Smart Services Campus
SSIL	Samen Sterk in Limburg
STLS	Stichting Team Limburg Sport
STRONG	Structuurvisie Ondergrond
SVHL	Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf
SVn	Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten
SVNL	Natuur- en Landschapsbeheer

T

TB	Tracebesluit
TBO	Terrein Beherende Organisatie
TEIC	Topsport Expertise & Innovatie Center
TEN-T	Trans Europese Transport Netwerken
TI	Traffic Informers
TISL	Technological Innovation en Smart Logistics
TLS	Team Limburg Sport
TLW	Transitiefonds Limburgse Woningmarkt
TMH	Tram Maastricht Hasselt
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
TOZO	Tijdelijke Overbrugging Zelfstandig Ondernemers
TPN	Trade Port Noord
TSL	Topsport Limburg
TT	Topsport Talentschool
TVC	Technische Veiligheidscommissie

U

UCV	University College Venlo
u/g	Uitgeleend geld
UM	Universiteit Maastricht
UP	Uitvoeringsprogramma
UvW	Unie van Waterschappen
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen

V

VDL	Van der Leegte
VHT	Verkeershandhavingsteam
VLDN	Vereniging Limburgs Dialect- en Naamkunde
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VO	Voortgezet onderwijs
Vpb	Wet op de vennootschapsbelasting
VRR	Verkehrsbund Rhein Ruhr
VTE	Vrije Tijds Economie
VTH	Vergunningen, Toezicht en Handhaving
VVM	Verkeers- en Vervoersmanagement
VWO	Veilige Wieleromgeving

W

Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WACC	Weighted Average Cost of Capital
WENR	Wageningen Environment Research
WHVBZ	Wet Hygiene en Veiligheid Badinrichtingen en Zwemgelegenheden
WL	Waterschap Limburg
WM	Wet Milieubeheer
WML	Waterleiding Maatschappij Limburg
Wnb	Wet natuurbescherming
WNT	Wet Normering Topinkomens
WO	Wetenschappelijk onderwijs
WRO	Wet ruimtelijke ordening
WW	Waterwet

Z

ZBO	Zelfstandige Bestuursorganen
ZL	Zuid-Limburg
ZLSM	Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij
ZZS	Zeer Zorgwekkende Stoffen

Bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v.

Samenvatting voorstellen

Het totaal van de lasten en baten in de bijgevoegde 2e begrotingswijziging 2021 bedraagt € 86,74 mln. voor de begrotingsjaren 2021 t/m 2024. Het merendeel van de mutaties in deze wijziging heeft betrekking op fasering van de uitgaven binnen meerjarige projecten en diverse beleidskaders. Een bedrag van € 5,38 mln. komt ten laste van diverse bestemmingsreserves zoals in onderstaande tabel is opgenomen. Hiermee resteert een bedrag van € 81,36 mln. dat als 'bestemming resultaat 2020' voor de jaren 2021-2024 aan de algemene reserve moet worden toegevoegd. Daarnaast wordt het resultaat 2020 voor € 10,44 mln. bestemd als dekkingsmiddel voor de jaren 2025 en volgende (o.a. als compensatie voor rentederving door verkoop van obligaties in 2020).
In totaal wordt derhalve € 91,79 mln.(€ 81,36 mln. + € 10,44 mln.) van het resultaat 2020 'bestemd' en aan de algemene reserve toegevoegd. Het totaal van € 91,79 mln. bestaat uit € 89,33 mln. overboekingsvoorstellen en € 2,46 mln. voor een drietal voorstellen bestemming resultaat (zie ook hoofdstuk 6.5.2).

€ x 1.000

	Begroting	Meerjarenraming			Totaal	Reservering voor begroting 2025 e.v.
	2021	2022	2023	2024		
Totaal lasten over te boeken naar 2021 e.v.	74.684	1.243	2.738	763	79.428	10
Totaal baten over te boeken naar 2021 e.v.	11.250	-6.714	-6.098	-5.745	-7.308	-10.428
Totaal lasten minus baten	**63.435**	**7.956**	**8.837**	**6.508**	**86.736**	**10.437**
Resultaat Jaarrekening 2020 (algemene reserve)	58.056	7.956	8.837	6.508	81.357	10.437
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	2.941	0	0	0	2.941	0
Reserve stikstof & N2000	-5	0	0	0	-5	0
Bruteringsreserve Limburgs Museum	-303	0	0	0	-303	0
Reserve Natuur	258	0	0	0	258	0
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	58	0	0	0	58	0
Bestemmingsreserve NEDAB	1.232	0	0	0	1.232	0
Risicoreserve grondexploitatie	3.855	0	0	0	3.855	0
Bruteringreserve VDL Nedcar	-2.735	0	0	0	-2.735	0
Reserve DU-uitkering bodemsanering	76	0	0	0	76	0
Totaal dekking	**63.435**	**7.956**	**8.837**	**6.508**	**86.736**	**10.437**
Doorwerking naar begroting 2021 e.v. via resultaat	**91.795**					
Waarvan resultaatbestemming 2020:						
M2719 Steun kwetsbare kinderen	*125*					
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	*303*					
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	*2.037*					
Dekking overboekingsvoorstellen uit resultaat 2020	**89.330**					

Kader overboekingen
De voorstellen die zijn opgenomen, voldoen aan de criteria conform de Financiële spelregels Statenperiode 2019-2023 (Programmabegroting 2020, PS 8-11-2019).
"*Budgetten worden in beginsel niet naar een volgend begrotingsjaar 'doorgeschoven' tenzij:*
a. er een PS-/GS-verplichting schriftelijk en termijngebonden aan ten grondslag ligt of,
b. het doorschuiven noodzakelijk is ter afronding van een door PS of GS in het lopende jaar genomen besluit (uitvoering is dus wel al gestart of aantoonbaar voorbereid).
Het doorschuiven van budgetten is dan ook geen vanzelfsprekendheid en elk voorstel zal expliciet door het college besloten worden. De zaken die worden 'doorgeschoven' zullen worden verzameld en aan PS worden aangeboden ter besluitvorming bij de jaarstukken."

In de volgende tabel is een gerubriceerd overzicht van alle overboekingsvoorstellen opgenomen.

Rubricering voorstellen

Begrotingswijziging			Product	PS-besluit	GS-besluit	Meerjarige project/ verplichting	Subsidie regelingen	Personeel en organisatie
Nr	Datum besluit	Omschrijving						
77	17-11-2020	Provinciale bijdrage PVA NOVI-gebied Zuid-Limburg 2021	3.4.1		X			
78	6-4-2021	Budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid	4.2.0					X
79	6-4-2021	Onderzoek extraparlementaire bestuursvorm	4.1.2	X				
82	1-12-2020	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	1.1.3		X			
84	1-12-2020	Brightlands Communicatie - provinciale bijdrage 2021 - 2023	1.1.4		X			
89	6-4-2021	Rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020	4.3.3		X			
93	6-4-2021	Budget Europese cofinanciering 2020	4.1.7			X		
96	6-4-2021	Realisatie station Maastricht Noord fase II	3.1.2			X		
97	6-4-2021	Procesmiddelen vrachtwagenparkeren	3.2.1			X		
99	6-4-2021	Interreg VA project 'Waar is de grens'	4.1.7			X		
106	6-4-2021	DU Weerbaar bestuur kleinere gemeenten	4.1.1			X		
107	6-4-2021	Middelen wegbeheer	3.2.5			X		
108	6-4-2021	Pilot Mobility as a Service	3.1.1			X		
109	6-4-2021	Procesmiddelen Kwaliteit Limburgse Centra	2.4.2			X		
110	6-4-2021	Bovenwettelijke compensatie VDL Nedcar	2.4.2			X		
111	6-4-2021	Onderhoud ZLSM	3.1.2			X		
112	6-4-2021	Rijksbijdrage Snelfietsroute Maastricht-Sittard	3.2.2			X		
113	6-4-2021	Procesmiddelen EXPO REAL	2.4.2			X		
114	6-4-2021	Middelen CFOOR	3.2.5			X		
115	6-4-2021	Werkbudget Controlecommissie	4.4.1	X				
117	6-4-2021	Invulling generieke taakstelling budget Ondernemingsraad	4.3.5					X
118	6-4-2021	Digitalisering P&C cyclus	4.2.0	X				
119	6-4-2021	Beleidskader Fiets	3.2.2			X		
120	6-4-2021	Budget rijks- en veiligheidstaken CdK	4.3.5			X		
121	6-4-2021	Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen	2.1.1		X			
122	6-4-2021	Middelen Herdenking 75 jaar bevrijding	4.1.9			X		
123	6-4-2021	Middelen Regiobranding 2020	4.1.10				X	
124	6-4-2021	Middelen scholing PS	4.4.1	X				
125	6-4-2021	Investeringsagenda gemeente Beekdaelen	4.1.2				X	
126	6-4-2021	Procesmiddelen concessieverlening	3.1.1			X		
127	6-4-2021	Middelen BO MIRT	3.2.1			X		
128	6-4-2021	Doorontwikkeling verkeersmeetnet	3.2.1			X		
129	6-4-2021	Budget Logistiek	3.2.4			X		
130	6-4-2021	Procesmiddelen Gebiedsverkenningen	3.2.1			X		
131	PS 11-12-20	Correctie dekking Monumentenwacht Limburg inzake het tekort 2020	4.3.4	X				
132	6-4-2021	IBA Parkstad	2.4.3			X		
133	6-4-2021	Nationale Agenda Laadinfrastructuur	3.2.1			X		
134	6-4-2021	Mijnbouwschade	3.7.5			X		
135	23-2-2021	Brightsite	1.2.6		X			
136	6-4-2021	Projecten provinciale cofinanciering Regiodeal Parkstad 2e termijn	2.4.4			X		
137	6-4-2021	Aanpak zeer zorgwekkende stoffen	3.7.11			X		
138	6-4-2021	Facilitering PvA NOVI	3.4.1			X		
139	6-4-2021	Ontwerpend onderzoek gebiedsontwikkeling ruimtegebruik RES	3.4.1			X		
140	6-4-2021	Middelen dossier Edelchemie	3.7.4			X		
143	6-4-2021	Landschapsfonds	3.4.4			X		
144	6-4-2021	Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	Div	X				
145	6-4-2021	Middelen Cultuur	2.2.1			X	X	
146	6-4-2021	Uitgaven acquisitie	1.1.2			X		
147	6-4-2021	Subsidieregeling MKB Innovatiestimulering	1.1.1				X	
148	6-4-2021	Restant Procesmiddelen vernieuwing economisch Beleidskader	4.3.4			X		
149	6-4-2021	Project Einstein Telescope EMR Site & Technology (E-TEST)	4.3.4			X		
150	6-4-2021	Tussenmeting impact Kennis-As	1.1.4			X		
151	6-4-2021	NEDAB kosten luchthaven MAA	1.1.5			X		
152	6-4-2021	Middelen Interregproject Europe S3Chem	1.2.1			X		
153	6-4-2021	Startersondersteuning Chemelot	1.2.2			X		
154	6-4-2021	Procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus	1.2.2			X		
155	6-4-2021	Interregproject Medtech4Europe	1.2.2			X		

Begrotingswijziging			Product	PS-besluit	GS-besluit	Meerjarige project/ verplichting	Subsidie regelingen	Personeel en organisatie
Nr	Datum besluit	Omschrijving						
156	6-4-2021	Procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus	1.2.4			X		
157	6-4-2021	Procesmiddelen Chemelot 2025	1.2.6			X		
158	6-4-2021	Inrichting Technische Veiligheidscommissie	1.2.6			X		
159	9-2-2021	Sibelco Groeve	1.2.7			X		
160	6-4-2021	Interregproject Europe Regions4Food	1.2.8			X		
161	6-4-2021	Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst'	1.2.8	X				
162	6-4-2021	Landschapinterventies	1.3.1			X		
163	6-4-2021	3e tranche HAS Venlo	1.3.2			X		
164	6-4-2021	Subsidieregeling Euregionaal Onderwijs 2020-2021	1.3.2				X	
165	6-4-2021	Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023	2.1.1	X				
166	6-4-2021	Beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0	3.7.2	X				
167	6-4-2021	Interregproject Digital Deconstruction	3.7.2			X		
168	6-4-2021	Uitvoering Samenwerkingsovereenkomst Maasgaard	3.4.4			X		
169	6-4-2021	Uitvoeringskosten POP3 Leader programma	3.4.4			X		
170	6-4-2021	Propositie Heuvelland	3.4.4			X		
171	6-4-2021	Uitgaven " Één miljoen bomenplan"	3.8.1			X		
172	6-4-2021	Uitgaven stikstof en N2000 maatregelen	3.8.1			X		
173	6-4-2021	Natuurbeschermingswet en soorten	3.8.1			X		
174	6-4-2021	Diverse budgetten product Natuur	3.8.1			X		
175	6-4-2021	Uitvoeringsprogramma Water	3.6.1			X		
176	6-4-2021	Uitvoeringsovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden	3.6.1			X		
177	6-4-2021	Interreg VA project LIVES	3.6.1			X		
178	6-4-2021	Uitgaven Erfgoed	2.2.2			X		
179	6-4-2021	Uitgaven Veiligheid	2.1.2			X	X	
180	23-2-2021	Subsidieverlening stichting euPrevent | EMR	4.1.7		X			
181	6-4-2021	Personeelsbudget	4.2.0					X
182	6-4-2021	Wonen in Limburg	3.3.1			X	X	
183	6-4-2021	Budget Sociale agenda	2.1.1			X	X	
184	6-4-2021	Maastricht Aachen Airport, Aviation Valley en omgevingsmanagement	1.1.5			X		
185	6-4-2021	Bibliotheekwerk	2.1.1				X	
186	6-4-2021	Middelen energie	3.7.1	X		X		
188	6-4-2021	Diverse budgetten Archeologie	2.2.4			X	X	
189	6-4-2021	Uitgaven Monumenten	2.2.3			X	X	
190	6-4-2021	Rentekortingen duurzaamheidsleningen	4.3.3		X			
191	6-4-2021	Uitgaven Sport	2.3.1			X	X	
192	6-4-2021	Natuurgebiedenbeheer	3.8.1			X		
193	6-4-2021	Bijdrage Marsna Paper Meerssen	3.4.7			X		
194	6-4-2021	Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar	3.4.7			X		
195	PS 18-12-20	Bestemming resultaat 2020: M2719 Steun kwetsbare kinderen	2.1.1	X				
197	9-2-2021	Project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving	3.4.9		X			
201	6-4-2021	Proces- en projectkosten IBA Parkstad	2.4.3			X		
202	6-4-2021	Grondtransacties BPL	3.4.3			X		
204	6-4-2021	Digitalisering erfgoed	2.2.2			X		
206	6-4-2021	Vrijval reserve zilver bronsgroene natuur	4.3.5		X			
213	6-4-2021	Bestemming resultaat 2020: Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	4.3.3		X			
216	6-4-2021	Fasering huurkorting 2020 Museumplein Kerkrade	2.2.1			X		
219	6-4-2021	Bestemming resultaat 2020: Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	4.3.5		X			

* *De gebruikte nummering bij de voorstellen is een technische code voor de aansluiting met de provinciale financiële administratie.*

Overboekingen per programma

De overboekingsvoorstellen hebben vooral betrekking op fasering van de uitgaven naar 2021 e.v.
Bij een aantal beleidsprogramma's is er sprake van fasering/ doorschuiven van middelen m.b.t vastgestelde beleidskaders. De inzet van de beleidsintensiveringsmiddelen zijn begroot over de periode 2020-2023 op verschillende beleidsproducten. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het betreffende kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Op onderdelen is ook sprake van budgetoverschrijdingen in het boekjaar 2020 welke op het (meerjarige) budget 2021 worden gecorrigeerd. Dit zijn negatieve overboekingsvoorstellen. In de grafiek zijn de totale bedragen van de overboekingen 2021-2024 gesaldeerd (de baten en lasten) gepresenteerd.

Bedragen in € x 1.000

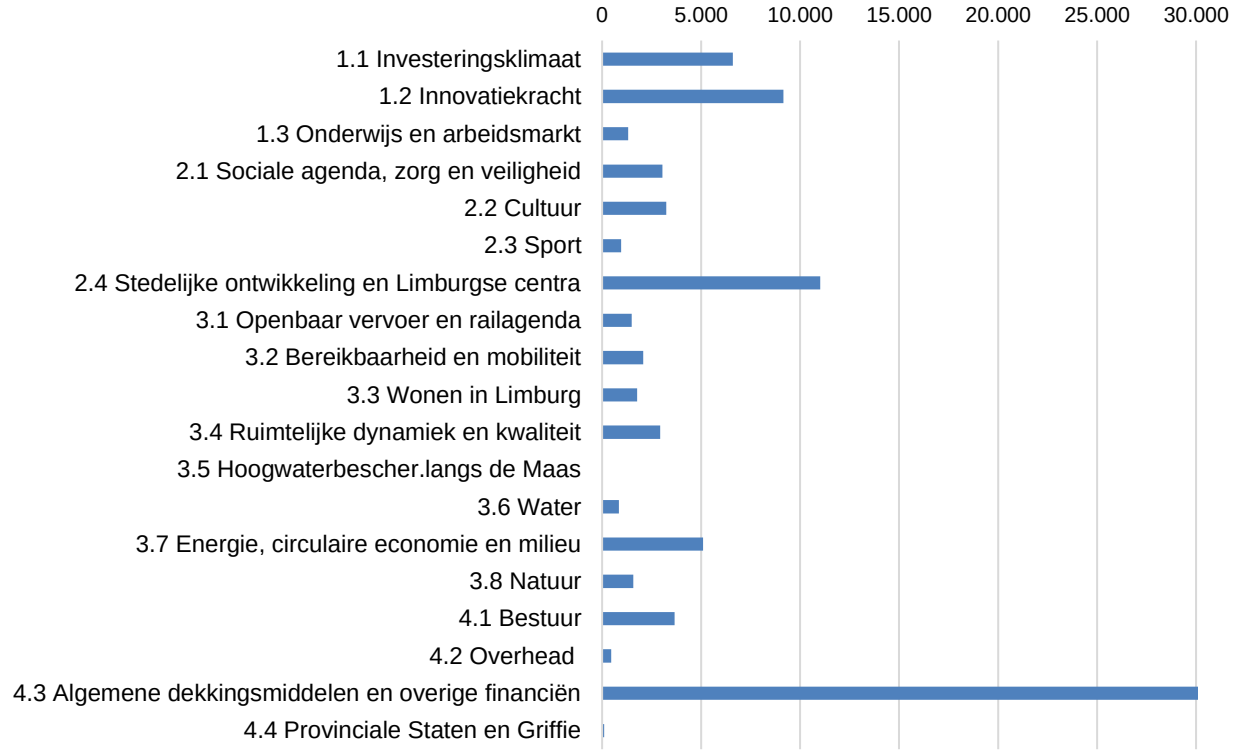

De uitschieters in de grafiek hebben vooral betrekking op:

- Programma 1.1. Investeringsklimaat: fasering van middelen (€ 6,61 mln.) voor projecten rondom o.a. LIOF Limburg Toekomstbestendig, acquisitie en luchthaven MAA;
- Programma 1.2. Innovatiekracht (€ 9,16 mln.): met name uitvoering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023, Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst' en ontwikkeling van de campussen;
- Programma 2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra: betreft € 10,23 mln. projecten Regiodeal Parkstad;
- Programma 4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën: meerjarige reservering t.b.v. rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020 ad € 26,65 mln., het overboeken van de personele begroting en de invulling van de generieke taakstelling ad € 2,08 mln.

De gespecificeerde toelichtingen zijn verder in deze bijlage opgenomen.

Invulling van de taakstelling
Conform de financiële kaders van de Herfstbrief 2019 is besloten om een (bezuinigings)taakstelling door te voeren van € 50 mln. In deze Jaarstukken is een voorstel voor een bijdrage aan de taakstelling verwerkt van € 2,08 mln. In deze Statenperiode resteert dan nog € 6,40 mln. oftewel 13%. Deze bijdrage ad € 2,08 mln. is toegelicht bij programma 4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën (product 4.3.5. Stelposten).

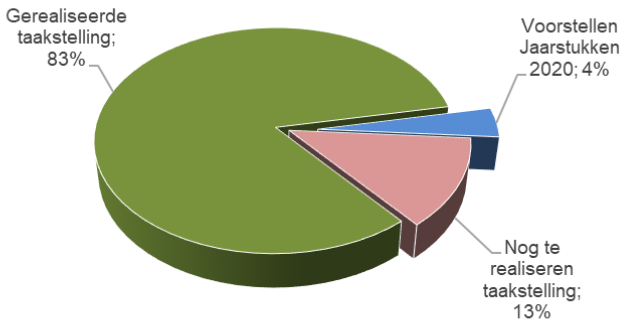

De opzet van de presentatie is gelijk aan een reguliere afwijkingenrapportage.
Aan het einde van dit hoofdstuk is de 2e Begrotingswijziging 2021 opgenomen.

1.1. Investeringsklimaat

€ x 1.000

1.1.1 Economische samenwerking	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
144 Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	80	0	0	0
147 Subsidieregeling MKB Innovatiestimulering	1.241	0	0	0
Totaal lasten	**1.321**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-1.321	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.321**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)

In de Statenvergadering van 29 juni 2020 hebben Provinciale Staten het Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB) vastgesteld en ingestemd met het inzetten van de beleidsintensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt ad € 16.905.000 en de beleidsintensiveringsmiddelen Toerisme & Recreatie ad € 7.892.500. De inzet van deze middelen is begroot over de periode 2020-2023 op verschillende beleidsproducten. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen van totaal € 3.884.771 over te boeken naar 2021. Het betreft de restantmiddelen op de volgende producten:

€ x 1

Product / onderdeel	Bedrag
Product 1.1.1. Economische Samenwerking	80.000
Product 1.1.3. MKB	211.350
Product 1.2.7. Toerisme en Recreatie	2.923.421
Product 1.3.1. Arbeidsmarkt	400.000
Product 1.3.2. Onderwijs	270.000
Totaal	**3.884.771**

147. Subsidieregeling MKB Innovatiestimulering (GS 6-4-2021)

Het restant budget van de subsidieregeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT) bedraagt € 1.241.026. Conform de samenwerkingsovereenkomst met het Rijk dienen deze middelen ingezet te worden voor de uitvoering van de MIT-regeling zoals afgesproken in het convenant van 8 mei 2015. Voorgesteld wordt het restant budget van deze regeling over te boeken naar 2021, zodat de MIT in 2021 afgehandeld respectievelijk voortgezet kan worden.

€ x 1.000

1.1.2 Acquisitie en LIOF		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
146	Uitgaven acquisitie	692	0	0	0
	Totaal lasten	**692**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-692	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-692**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

146. Uitgaven Acquisitie (GS 6-4-2021)

De resterende middelen in 2020 voor Acquisitie worden in 2021 ingezet voor een aantal investeringssubsidies/ leads die momenteel in voorbereiding zijn, maar waarvan de effectuering in 2021 zal plaatsvinden. Voorgesteld wordt het restantbedrag van € 692.110 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

1.1.3 MKB		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
82	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	1.930	0	0	0
144	Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	211	0	0	0
	Totaal lasten	**2.141**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.141	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.141**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

82. Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig (GS 1-12-2020)

GS hebben besloten aan LIOF voor het ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig een subsidie van totaal € 8.700.000 te verlenen, waarvan € 5.500.000 provinciale subsidie en € 3.200.000 uit de EZK middelen. Dit 3-jarig integraal ontwikkelprogramma is gericht op innovatiebevordering en ondernemersondersteuning voor het MKB in Limburg.

De provinciale bijdrage komt ten laste van:

- product 1.2.8. Innovatieve Landbouw € 2.000.000;
- product 1.1.3. MKB € 1.929.825;
- product 4.3.4. Reservering nieuw beleid (intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs, Arbeidsmarkt) € 70.175;
- product 3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie € 1.500.000.

De bijdragen vanuit de producten 1.2.8. Innovatieve Landbouw € 2.000.000, 1.1.3. MKB € 1.929.825 en 3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie € 1.500.000 van totaal € 5.429.825 waren voorzien in 2020 en worden conform de subsidiebeschikking overgeboekt naar 2021 t/m 2024, namelijk:

- product 1.2.8. Innovatieve Landbouw € 930.000 naar 2021, € 660.000 naar 2022, € 270.000 naar 2023 en € 140.000 naar 2024;
- product 1.1.3. MKB € 1.929.825 naar 2021;
- product 3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie € 710.000 naar 2021, € 500.000 naar 2022, € 210.000 naar 2023 en € 80.000 naar 2024.

De aanwending van de intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs en Arbeidsmarkt van € 70.175 en de reserve aandelentransactie LIOF € 3.200.0000 (middelen EZK) worden verwerkt in de 1e Afwijkingenrapportage 2021.

144. Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)
Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

€ x 1.000

1.1.4 Brightland Kennis/As		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
84	Brightlands Communicatie - provinciale bijdrage 2021 - 2023	30	30	130	0
150	Tussenmeting impact Kennis-As	30	0	0	0
	Totaal lasten	**60**	**30**	**130**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-60	-30	-130	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-60**	**-30**	**-130**	**0**

Financiële toelichting

84. Brightlands Communicatie - provinciale bijdrage 2021 - 2023 (GS 1-12-2020)
Gedeputeerde Staten hebben ingestemd met het meerjarenplan voor Brightlands Communicatie en het beschikbaar stellen van in totaal € 1.080.000 voor de periode 2021 t/m 2023. De provinciale bijdrage van € 1.080.000 komt ten laste van:

- MEB voor € 540.000 (product 1.1.4. Brightlands Kennis/As);
- Circulaire Economie voor € 270.000 (product 3.7.2.Duurzaamheid en Circulaire economie);
- Landbouw voor € 270.000 (product Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo).

Dit is conform mededeling portefeuillehouder van 4 december 2020.
De bijdrage vanuit het MEB is in de begroting voor totaal € 540.000 opgenomen, namelijk in 2020 € 190.000, 2021 € 180.000 en in 2022 € 170.000. De fasering van deze middelen wordt volgens het meerjarenplan aangepast in € 210.000 in 2021, € 200.000 in 2022 en € 130.000 in 2023. Derhalve wordt het beschikbare budget 2020 (€ 190.000) gefaseerd over de jaren 2021 t/m 2023 (€ 30.000 in 2021,

€ 30.000 in 2022 en € 130.000 in 2023).zodat deze middelen ingezet kunnen worden voor de uitvoering van dit meerjarenplan.

150. Tussenmeting impact Kennis-As (GS 6-4-2021)
De verwachting is dat de tussenmeting impact-analyse Kennis-As projecten in 2021 wordt afgerond. Er resteren nog middelen in 2020, omdat de opdracht van de tussenmeting, die volledig was voorzien in 2020, niet voor het eind van het jaar is geëffectueerd. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen van € 29.828 overgeboekt naar 2021 zodat in 2021 aan deze betaalverplichting voldaan kan worden. Na oplevering van de tussenmeting worden Provinciale Staten hierover geïnformeerd.

€ x 1.000

1.1.5 Maastricht Aachen Airport		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
151	NEDAB kosten luchthaven MAA	2.024	0	0	0
184	Maastricht Aachen Airport, Aviation Valley en omgevingsmanagement	208	0	0	0
	Totaal lasten	**2.232**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.232	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
151	Bestemmingsreserve NEDAB	1.024	0	0	0
184	Bestemmingsreserve NEDAB	208	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**1.232**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.000**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

151. NEDAB kosten luchthaven MAA (GS 6-4-2021)
De bijdrage van de 2e helft van 2020 voor de 'Niet Economische Diensten van Algemeen Belang' kosten (NEDAB) is door Maastricht Aachen Beheer & Infrastructuur (MAA B&I B.V.) niet afgeroepen. Deze afroep zal begin 2021 plaatsvinden. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 2.024.400 inclusief de aanwending van de bestemmingsreserve NEDAB van € 1.024.400 over te hevelen naar 2021, zodat in 2021 aan deze betaalverplichting voldaan kan worden.

184. Fasering procesmiddelen Maastricht Aachen Airport (GS 6-4-2021)
De procesmiddelen, gerelateerd aan de toekomst van Maastricht Aachen Airport, zijn in 2020 niet volledig ingezet. GS hebben besloten dat deze onderdeel zijn van de businesscase voor MAA B&I B.V. voor de periode 2016-2026. Er is besloten (GS 22 november 2016) dat deze aan MAA B&I B.V. na aftrek van lopende verplichtingen zullen worden overgemaakt. Deze middelen dienen hiervoor beschikbaar te blijven. Derhalve wordt het restant van € 177.443 overgeheveld naar 2021.
Daarnaast zijn in de begroting 2020 procesmiddelen opgenomen voor het uitvoeren van activiteiten ten behoeve van de nieuwe aanvraag luchthavenbesluit. Omdat een aantal opdrachten, waaronder het

advies van Pieter van Geel, doorlopen naar 2021, wordt voorgesteld het restantbudget van € 30.601 over te boeken naar 2021, zodat aan deze betaalverplichtingen voldaan kan worden.
Middels deze wijziging wordt voorgesteld in totaal € 208.044 over te boeken naar 2021.

1.2. Innovatiekracht

€ x 1.000

1.2.1 Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
152 Middelen Interregproject Europe S3Chem	17	0	0	0
Totaal lasten	**17**	**0**	**0**	**0**
Baten				
152 Middelen Interregproject Europe S3Chem	21	0	0	0
Totaal baten	**21**	**0**	**0**	**0**
	4	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**4**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

152. Middelen interregproject Europe S3Chem (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2016 (PS 4 november 2016) is ingestemd met de partnerovereenkomst Europese samenwerkingsproject chemie-regio's (S3Chem). Dit project heeft een looptijd van 6 jaar (2016-2021). In 2021 wordt de einddeclaratie van dit project ingediend en volgt de eindafrekening. Derhalve wordt het restant budget van € 17.123 en de verwachte bijdrage vanuit Europa van € 21.091 overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

1.2.2 Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
153 Startersondersteuning Chemelot	100	0	0	0
154 Procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus	25	0	0	0
155 Interregproject Medtech4Europe	142	0	0	0
Totaal lasten	**267**	**0**	**0**	**0**
Baten				
155 Interregproject Medtech4Europe	55	0	0	0
Totaal baten	**55**	**0**	**0**	**0**
	-212	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-212**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

153. Startersondersteuning Chemelot (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6 november 2020) was er voor het start up programma van Brightlands Maastricht Health Campus (Medlim) € 100.000 gereserveerd. Dit is wegens Covid-19 vertraagd. De verwachting is dat deze middelen in 2021 ingezet gaan worden voor MHC spin-offs. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen over te boeken naar 2021.

154. Procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus Maastricht (GS 6-4-2021)

Voorgesteld wordt om de restant procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus Maastricht van € 25.000 over te boeken naar 2021. Deze middelen zijn in 2021 noodzakelijk ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de Brightlands Campus Maastricht. Deze worden in 2021 onder andere aangewend voor onderzoekskosten van de businesscase Regmed XB. Dit traject loopt nog.

155. Interregproject Medtech4Europe (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2018 (PS 9 november 2018) is ingestemd met de deelname aan het Interreg Europe project "Medtech4Europe". Het project is gericht op kennisuitwisseling en intensieve samenwerking met 7 andere Europese regio's op het vlak van Medische Technologieën (MEDTECH), gerelateerd aan de Brightlands Maastricht Health Campus. Het project heeft een looptijd van juni 2018 tot en met november 2022.
Voorgesteld wordt het restant budget (€ 141.524 lasten en € 54.595 baten) over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

1.2.4 Services & Brightlands Smart Services Campus	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
156 Procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus	10	0	0	0
Totaal lasten	**10**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-10	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-10**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

156. Procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus Heerlen (GS 6-4-2021)

Voorgesteld wordt de restant procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus Heerlen van € 10.000 over te boeken naar 2021. Deze middelen zijn in 2021 noodzakelijk ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de Brightlands Campus Heerlen. Voor de uitvoering van de motie 2638 Lodewijks 'Brightlands is van ons allemaal' (PS 9 november 2020) wordt dit budget onder andere ingezet voor het opstellen van een roadmap conform mededelingen portefeuillehouder van 26 januari 2021.

€ x 1.000

1.2.6 Industrie	Begroting	Meerjarenraming		
0	2021	2022	2023	2024
Lasten				
135 Brightsite	1.500	0	0	500
157 Procesmiddelen Chemelot 2025	91	0	0	0
158 Inrichting Technische Veiligheidscommissie	174	0	0	0
Totaal lasten	**1.764**	**0**	**0**	**500**
Baten				
157 Procesmiddelen Chemelot 2025	76	0	0	0
158 Inrichting Technische Veiligheidscommissie	55	0	0	0
Totaal baten	**131**	**0**	**0**	**0**
	-1.633	0	0	-500
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.633**	**0**	**0**	**-500**

Financiële toelichting

135. Brightsite (GS 23-2-2021)

Provinciale Staten hebben op 25 juni 2020 besloten Gedeputeerde Staten op te dragen een langdurige subsidie van € 9 mln. te beschikken aan Transforming Industry (nog op te richten entiteit) ten behoeve van Brightsite. Het afgeven van de beschikking heeft vertraging opgelopen. Als gevolg van het onderzoek naar de uitvoerbaarheid (Amendement 68 4e Gewijzigd Lodewijks cs inzake Langjarige subsidie uitvoeringsfase Brightsite) is CSP B.V. (Chemelot Scientific Participations B.V.) de aanvragende partij geworden, welke pas op 17 november 2020 de subsidieaanvraag heeft ingediend. Daarnaast is er op 18 december 2020 nog aanvullende informatie ontvangen. De subsidie is reeds verleend (GS 23-2-2021). Het bedrag in 2020 van € 2 mln. is hiervoor overgeboekt naar 2021 € 1,5 mln. en 2024 € 0,5 mln.

157. Procesmiddelen Chemelot 2025 (GS 6-4-2021)

Op 10 mei 2016 hebben PS kennis genomen van de Visie Chemelot 2025. Deze visie is opgesteld door acht private partijen van industriepark (SABIC, OCI, Arlanxeo, Fibrant, AnQore, DSM, Sitech en USG) samen met de Brightlands Chemelot Campus. Voor de Provincie Limburg zijn in dat kader de thema's 'Ontwikkeling industriepark', 'doorgroei campus', 'financieringsvraagstukken', 'acquisitie', 'verduurzaming', en 'ontsluiting' in directe zin relevant. In dit kader zijn in de Herfstbrief 2019
(PS 4 oktober 2019) en Eindejaarsbijstelling 2019 (PS 13 december 2019) hiervoor procesmiddelen beschikbaar gesteld, onder andere voor het opstellen van een omgevingsplandeel Chemelot, gebiedsvisie omgeving Chemelot, governance Chemelot, verduurzaming Chemelot etc. De gebiedsvisie Chemelot wordt in de eerste helft 2021 verwacht. Afgesproken is dat externe partijen hieraan bijdragen (begrote bijdrage partners is € 76.132). De financiële afwikkeling hiervan (facturatie externe partners en eindrekening gebiedsvisie) vindt in 2021 plaats. Derhalve wordt voorgesteld het restant budget van € 14.551 (€ 90.683 lasten en € 76.132 baten) over te boeken naar 2021.

158. Inrichting Technische Veiligheidscommissie (GS 6-4-2021)

Voor het uitwerken van diverse essentiële elementen uit de 'Veiligheidsvisie Chemelot e.o.' is een onafhankelijk platform ingesteld, de zogenaamde Technische Veiligheidscommissie (TVC). Hierdoor

worden de ambitie en visie geconcretiseerd en de veiligheidssituatie op en rond Chemelot verbeterd. De taakopdracht van de TVC is tijdelijk en loopt door t/m het tweede kwartaal van 2021. Derhalve vindt de definitieve financiële afwikkeling van de TVC in 2021 plaats. Voorgesteld wordt het restant budget (€ 173.631 lasten en € 55.000 baten) over te boeken naar 2021. De geraamde baten betreffen de bijdragen van de gemeenten Beek, Stein en Sittard-Geleen.

€ x 1.000

1.2.7 Toerisme en recreatie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
144	Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	2.923	0	0	0
159	Sibelco Groeve	300	0	0	0
	Totaal lasten	**3.223**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-3.223	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-3.223**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Fasering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)
Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

159. Sibelco groeve (GS 9-2-2021)
GS hebben 9 februari 2021 besloten aan de gemeente Heerlen een incidentele projectsubsidie te verlenen voor het project Rondje Groeves. De subsidieverlening was aanvankelijk voorzien in 2020. In afwachting van de uitspraak van de Raad van State d.d. 21 oktober 2020 is dit proces vertraagd. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 300.000 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

1.2.8 Innovatieve landbouw		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
82	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	930	660	270	140
160	Interregproject Europe Regions4Food	88	0	0	0
161	Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst'	1.569	0	0	0
	Totaal lasten	**2.587**	**660**	**270**	**140**
Baten					
160	Interregproject Europe Regions4Food	69	0	0	0
	Totaal baten	**69**	**0**	**0**	**0**
		-2.518	**-660**	**-270**	**-140**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.518**	**-660**	**-270**	**-140**

Financiële toelichting

82. Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig (GS 1-12-2020)

Zie toelichting product 1.1.3. MKB.

160. Interreg Europe Regions4Food (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2018 (PS 9 november 2018) is ingestemd met de deelname aan het Interreg Europe project Regions4Food. Dit project heeft als hoofddoel het maximeren van de innovatiepotentie van alle factoren van de Agro- en Voedselwaardeketen door inzet van ICT. Hieronder wordt enerzijds de digitalisering van de processen en anderzijds het gebruik van verwaarding van Big Data voor kennisontwikkeling, marktinformatie en management verstaan. Het project loopt tot en met 2023. Voorgesteld wordt het restantbudget (€ 88.018 lasten en € 69.056 baten) over te boeken naar 2021.

161. Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst' (GS 6-4-2021)

Conform het beleidskader Limburgse Landbouw en Agrifoodsector (PS 29 juni 2020) is er in 2020 voor de uitvoering van de lijnen missie gedreven innoveren sector, circulair produceren, sterker in de marktketen en grensoverschrijdend verbinden € 4.300.000 beschikbaar gesteld. Het beschikbaar gesteld budget was een indicatief bedrag en dient voor de uitvoering van dit kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen van € 1.568.775 over te boeken naar 2021. Dit restantbudget is onder andere geoormerkt voor de 3e tranche HAS Venlo € 700.000 (PS 24 september 2020).

1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt

€ x 1.000

1.3.1 Arbeidsmarkt	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
144 Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	400	0	0	0
Totaal lasten	**400**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-400	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-400**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Fasering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)

Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

€ x 1.000

1.3.2 Onderwijs	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
144 Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	270	0	0	0
163 3e tranche HAS Venlo	700	0	0	0
164 Subsidieregeling Euregionaal Onderwijs 2020-2021	-47	0	0	0
Totaal lasten	**923**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-923	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-923**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Fasering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)

Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

163. Financiering 3e tranche HAS Venlo (GS 6-4-2021)

Provinciale Staten hebben ingestemd met de doorontwikkeling van HAS Venlo middels het programma ‘Binden en boeien voor de wereld van morgen’. De provinciale bijdrage voor de derde fase HAS Venlo bedraagt € 1.400.000 voor de periode 2020-2023. De subsidieverlening van de derde tranche was voorzien in 2020. Omdat de Provincie van de HAS geen subsidieaanvraag heeft ontvangen in 2020, wordt de subsidie verleend in 2021. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen over te boeken naar 2021. Voor het product 1.3.2. Onderwijs betreft dit € 700.000. De overige € 700.000 waren voorzien op het product 1.2.8. Innovatieve Landbouw.

164. Subsidieregeling Euregionaal Onderwijs 2020-2021 (GS 6-4-2021)

Op 7 juli 2020 hebben GS ingestemd met de vaststelling van de Nadere subsidieregels Euregionaal Onderwijs 2020-2021. De gereserveerde middelen voor de uitvoering van deze regeling waren volledig in 2021 voorzien (conform Eindejaarsbijstelling 2020, PS 17 december 2019). Echter eind 2020 zijn er vanuit deze subsidieregeling nog twee subsidies verleend namelijk aan Stichting Onderwijs Midden-Limburg en Hogeschool Zuyd. Voorgesteld wordt dit tekort van € 47.317 te verrekenen met de hiervoor gereserveerde middelen in 2021.

2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid

€ x 1.000

2.1.1 Sociale agenda en Zorg		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
121	Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen	50	0	0	0
165	Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023	686	0	0	0
183	Budget Sociale agenda	971	0	0	0
185	Bibliotheekwerk	824	0	0	0
197	Project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving	247	0	0	0
195	*Bestemming resultaat 2020: M2719 Steun kwetsbare kinderen*	*125*	0	0	0
	Totaal lasten	**2.903**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.903	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.903**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

121. Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen (GS 6-4-2021)

Zie toelichting product 4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK.

165. Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023 (GS 6-4-2021)

In de Statenvergadering van 7 februari 2020 hebben Provinciale Staten het Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023 vastgesteld en ingestemd met het inzetten van de beleidsintensiveringsmiddelen Sociale Agenda € 17.537.500 en beleidsintensiveringsmiddelen Onvoorzien € 1.500.000. Deze middelen worden ingezet voor de uitvoering van de lijnen:

- Lijn 1 Opgroeien en ontplooien
- Lijn 2 Kans op ontwikkeling en werk
- Lijn 3 Vitaal meedoen
- Lijn 4 Vitale gemeenschappen

En amendementen:

- Amendement 50 inzake Behoud middelen voor Limburg Regenboogprovincie
- Amendement 52 inzake Nederlandse taal en Armoede

Deze middelen zijn begroot over de periode 2020-2023. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het kader en amendementen 50 en 52 beschikbaar te blijven. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen van € 686. 209 over te boeken naar 2021.

183. Overige budgetten Sociale Agenda (GS 6-4-2021)

In dit overboekingsvoorstel van totaal € 970.589 zijn de volgende projecten/budgetten verwerkt:

1.Wijkaanpak Vastenavond Kamp

De provincie is als partner betrokken bij de integrale wijkenaanpak Vastenavondkamp in Venlo-Blerick. Dit is bekrachtigd met een samenwerkingsconvenant (GS 12 maart 2019), waarin is verklaard met enkele procespartners (gemeente Venlo en woningcorporaties Antares en Woonwenz) samen te werken aan de ontwikkeling van deze speerpuntwijk. De gemeente Venlo heeft eind 2020 een gebiedsvisie voor de wijk Vastenavondkamp opgeleverd. In de eerste helft van 2021 wordt het Uitvoeringsplan nader uitgewerkt, dat onderdeel is voor de provinciale subsidieaanvraag. Het restant budget van € 752.659 dient voor deze wijkenaanpak beschikbaar te blijven. Derhalve wordt voorgesteld dit restant van € 752.659 over te boeken naar 2021. Daarnaast is er in de reserve Transitiefonds Limburgse Woningmarkt € 1.529.400 voor dit project gelabeld.

2.Scholingsplan Limburg Positief

Een aantal opdrachten en/of werkzaamheden is aan het eind van 2020 niet geëffectueerd en loopt door naar 2021. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 17.988 over te boeken naar 2021, zodat in 2021 aan deze betaalverplichting voldaan kan worden.

3.Project Burgerbegroting gemeente Maastricht

De Burgerbegroting heeft als doel de burger meer ruimte te geven voor zelfsturing en gemeenschapsvorming in de eigen leefomgeving. In gezamenlijke afstemming komen burgers tot een afweging van projecten in de eigen buurt, met als direct resultaat concrete projecten die uitgevoerd zullen worden. Het motto van de Burgerbegroting is: ontmoeten, kennismaken en samen besluiten nemen. Fysieke ontmoetingen zijn essentieel voor een goed verloop van de Burgerbegroting. Juist deze kernwaarden konden in 2020, gezien de beperkingen vanwege COVID-19, onvoldoende tot hun recht komen. Dit heeft ertoe geleid dat de start van de Burgerbegroting is uitgesteld naar september 2021. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor bestuurlijk toegezegde bijdrage van € 150.000 over te boeken naar 2021.

4. Project t Thoeshoes Maasbree

Thoeshoes Maasbree heeft als doel het aanbieden van intensieve dagbesteding, met een dag(nacht)voorziening, bedoeld voor mensen met dementie en ter ontlasting van de mantelzorger. Het is een burgerinitiatief zonder commerciële bedoelingen dat door de Maasbreese gemeenschap wordt gedragen. Het initiatief valt bestuurlijk onder de Stichting Dorpsontmoeting Hoës van Bree. In een bestuurlijk overleg met de stichting en de gemeente Peel en Maas is op 18 december 2019 een provinciale subsidie toegezegd van € 100.000. Momenteel lopen de onderhandelingen tussen gemeente Peel en Maas en de stichting inzake exploitatie en investeringskosten. Gezien de complexiteit van deze subsidieaanvraag is de verwachting dat medio 2021 de subsidie verleend wordt. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 100.000 over te boeken naar 2021.

5.Nadere subsidieregels gemeenschapsaccommodaties 2020-2023

Voor de uitvoering van de nadere subsidieregels gemeenschapsaccommodatie 2020-2023 zijn in de begroting jaarlijks indicatieve bedragen opgenomen. In 2020 is voor de uitvoering van deze regeling € 425.058 ingezet. Dit is € 100.058 hoger dan in de begroting 2020 was voorzien. Derhalve wordt voorgesteld de hogere besteding van 2020 te verrekenen met het hiervoor bestemde budget in 2021.

6.Beleidsbrief Integratie 2020-2023

PS hebben 29 juni 2020 middels de 1e Afwijkingenrapportage ingestemd met het beschikbaar stellen van € 400.000 procesmiddelen integratie voor het faciliteren van bijeenkomsten, kennisdeling, het

verspreiden van informatie en de uitvoer van processen van diverse platforms en samenwerkingsverbanden. De procesmiddelen zijn beschikbaar gesteld voor de periode 2020 t/m 2023. De niet bestede middelen dienen voor de uitvoering van deze beleidsbrief beschikbaar te blijven. Derhalve wordt voorgesteld het restantbudget van € 50.000 over te boeken naar 2021.

185. Bibliotheekwerk (GS 06-04-2021)
Op 12 mei 2020 hebben GS ingestemd met de subsidieregeling 'Nadere subsidieregels Bibliotheek, Maatschappij en Laaggeletterdheid 2020-2023'. Met deze regeling wordt verder uitvoering gegeven aan de 'Intensivering aanpak laaggeletterdheid Provincie Limburg' en versterkt zo de aanpak door de Nederlands Limburgse bibliotheken, gemeenten en andere in de Nederlandse provincie Limburg gevestigde rechtspersonen die een rol spelen in de aanpak en bestrijding van laaggeletterdheid. In 2020 zijn door de beperkende maatregelen t.a.v. COVID-19 bibliotheken gesloten en hebben activiteiten niet of nauwelijks kunnen plaatsvinden. Naar verwachting worden de geplande activiteiten in 2020 alsnog in 2021 opgepakt. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 114.033 overgeboekt naar 2021. Daarnaast resteert er nog een bedrag van € 710.223. Dit bedrag is bestemd voor de subsidieverlening aan Cubiss Limburg voor het werkplan 2020. In 2020 is niet meer tot een definitieve afronding en beschikking van het dossier gekomen aangezien de voor de feitelijke toekenning van het exploitatiesubsidie 2020 aan Cubiss Limburg benodigde aanvullende en toereikende informatie pas in november 2020 door Cubiss is aangereikt. De uitbetaling van het restantbedrag vindt plaats bij de definitieve subsidieverlening 2020. Het restantbedrag wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.

197. Project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving (SEGO) (GS 9-2-2021)
Gedeputeerde Staten hebben besloten een provinciale subsidie van € 247.230 te verlenen aan Bouwmensen Limburg BV voor de uitvoering van het project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving' (SEGO)'. Met dit project worden in de periode van 1 januari 2021 tot 31 mei 2023 jaarlijks 50 zijinstromers duurzaam toegeleid tot technische beroepen in de Limburgse gebouwde omgeving. De provinciale subsidie komt ten laste van de reguliere middelen 2020 van het product 2.1.1. Sociale Agenda en Zorg (onderdeel motie 2474 HCA Energietransitie en Duurzaamheid). Derhalve wordt voorgesteld € 247.230 over te boeken naar 2021.

195. Bestemming resultaat 2020 M2719 Steun kwetsbare kinderen (PS 18-12-2020)
In de PS-vergadering van 18 december 2020 is Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen aangenomen Hiervoor is een bedrag van € 0,13 mln. beschikbaar gesteld. Het project 'De kleine Beurs' wordt ondersteund vanuit deze motie, het betreft een project van Stichting Leergeld en het Jeugdfonds Sport en Cultuur en zet in op het vergroten van de bekendheid van de diverse fondsen en ondersteuningsmogelijkheden onder Limburgers in armoede. De overige gelden uit de motie worden lopende dit jaar verdeeld over genoemde fondsen.

€ x 1.000

2.1.2 Veiligheid	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
179 Uitgaven Veiligheid	139	0	0	0
Totaal lasten	**139**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-139	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
179 Reserve DU Bodemsanering	60	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**60**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-79**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

179. Uitgaven Veiligheid (GS 6-4-2021)

In de overboeking van € 139.000 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Veiligheidsagenda Limburg

Op 29 juni 2020 is het Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg door PS vastgesteld. De uitvoering van het kader is gestart, echter de opstartfase van projecten binnen de actielijnen heeft meer tijd gevergd dan vooraf ingeschat waardoor niet alle middelen in 2020 zijn besteed. Voor de uitvoering van de Veiligheidsagenda wordt het restantbedrag in 2020 van € 79.000 overgeboekt naar 2021.

2. Subsidieregeling opruimen drugsafval Limburg

Op 2 juni 2020 hebben GS ingestemd met het vaststellen van de Subsidieregeling opruiming drugsafval Provincie Limburg 2020. Het betreft een uniforme subsidieregeling, die in IPO-verband samen met het Ministerie van Justitie en Veiligheid en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) is opgesteld. Voor 2020 wordt de regeling uitgevoerd door de Provincie Noord-Brabant. Wij hebben Noord-Brabant gemandateerd voor het aanvragen van de Rijksmiddelen en voor de uitvoering van de regeling voor Limburg. De regeling heeft een looptijd tot 1 december 2020. Voor de afhandeling van subsidieaanvragen wordt het restantbedrag in 2020 van € 60.000 overgeboekt naar 2021, inclusief de dekking uit de reserve DU Bodemsanering.

2.2. Cultuur

€ x 1.000

2.2.1 Cultuur	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
145 Middelen Cultuur	1.205	0	0	0
Totaal lasten	**1.205**	**0**	**0**	**0**
Baten				
216 Fasering huurkorting 2020 Museumplein Kerkrade	0	100	100	100
Totaal baten	**0**	**100**	**100**	**100**
	-1.205	**100**	**100**	**100**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.205**	**100**	**100**	**100**

Financiële toelichting

145. Middelen Cultuur (GS 6-04-2021)

De overboeking van € 1.205.397 betreft:

1. *Beleidskader en Beleidsontwikkeling Cultuur*

Voor de continuering van de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 wordt een bedrag van € 20.000 overgeboekt. Dit bedrag behoort tot de inzet voor “Investeren in overleven”, conform mededeling portefeuillehouder d.d. 13 oktober 2020 inzake ‘Inzet vanwege Corona van maatregelen en middelen voor cultuur en erfgoed in Limburg’. Daarnaast is in 2020 een bijdrage als tegemoetkoming voor de geleden schade ten gevolge van coronacrisis aan de Jan van Eyck Academie toegekend van € 160.000. Een deel wordt gefinancierd uit de Specifieke Uitkering Culturele Voorzieningen en het overige deel uit onze beleidsmiddelen. Het tekort in 2020 van € 45.350 wordt uit 2021 naar voren gehaald.

2. *Nadere subsidieregels Cultuur 2020-2021*

Het subsidieplafond voor 'Projecten gericht op grensoverschrijdende culturele samenwerking' is in 2020 niet geheel besteed. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben grensoverschrijdende culturele projecten, onder meer gericht op ontmoeting met publiek van over de grens, belemmerd, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Waar culturele activiteiten in Nederland over het algemeen al nauwelijks doorgang konden vinden, gold dat nog meer voor grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten vanwege de stringentere maatregelen van de Duitse en Belgische overheden en de beperkingen aan het grensverkeer. Het resterend bedrag in 2020 van € 235.463 wordt ingezet voor “Investeren in overleven” gekoppeld aan de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur en wordt daartoe overgeboekt naar 2021. Het subsidieplafond 2020 voor ‘Projectsubsidie Culturele festivals en evenementen’ is ook niet helemaal ingezet. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben de culturele festivals en evenementen buitengewoon beperkt, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Conform toezegging 8835 d.d. 13 november 2020 aan PS, uitvoering motie 2675 d.d. 16 november 2020 en de mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang diverse onderwerpen Cultuur van 8 december 2020 (2020/48878) wordt dit bedrag ingezet voor een deel van de

subsidie aan de Stichting Kamermuziek Limburg t.b.v. het Orlandofestival 2.0 in 2021 en 2022. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 168.668 overgeboekt naar 2021.

3. Cultuurregio's

Het restantbedrag in 2020 van € 102.020 wordt overgeboekt en conform Beleidsprogramma Cultuur ingezet t.b.v. cultuurprojecten in de Cultuurregio Noord in het kader van de samenwerking tussen de gemeenten binnen deze cultuurregio in het project "Samen ontwikkelen door te doen" (brief trekker Gemeente Venray d.d. 16 november 2020) en t.b.v. inhoudelijke bijeenkomsten met de cultuurregio's. Beiden zijn vanwege de gevolgen van de coronacrisis in de tijd verschoven naar 2021.

4. Afhandeling diverse subsidieregelingen

Voor de afhandeling van ingediende en (vanwege de coronacrisis in de tijd verschoven) nog in te dienen subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:

- Stimuleringsregeling Bovenlokale Evenementen 2020-2023, looptijd tot 31 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 284.961;
- Nadere subsidieregels Participatie, looptijd tot 1 januari 2022. Restantbedrag bedraagt € 366.625;
- Nadere subsidieregels Cultuurplan en Subinfrastructuur 2021-2024 (Subinfrastructuur), looptijd tot 1-1-2025. Restantbedrag bedraagt € 73.010.

<u>216.Fasering huur Museumplein Kerkrade (GS 6-4-2021)</u>

Op basis van afspraken met het Museumplein Limburg heeft een financieel technische aanpassing van de huuropbrengst plaatsgevonden. Verrekening vindt plaats met het resultaat 2021.

€ x 1.000

2.2.2 Erfgoed		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
178	Uitgaven Erfgoed	340	0	0	0
204	Digitalisering erfgoed	18	0	0	0
	Totaal lasten	**358**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-358	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-358**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

<u>178. Erfgoed (GS 6-4-2021)</u>

In de overboeking van € 340.161 zijn de volgende posten opgenomen:

1."Beleidsbrief 'Erfgoed leeft!' 2020-2021

In de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 zijn de activiteiten en middelen voor erfgoed voor deze collegeperiode vastgelegd. In 2021 wordt de transitie van de begrotingsinstellingen erfgoed ten behoeve van een gezonde bedrijfsvoering gecontinueerd. De digitaliseringsplannen van de begrotingsinstellingen

worden in 2021 uitgevoerd. Daarnaast wordt de uitvoering van de subsidieregelingen lokale en regionale musea en participatie gecontinueerd. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 290.161 overgeboekt naar 2021.

2.Bijdrage Rijk inzake Limburgse taal

GS hebben op 6-11-2019 met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties het convenant inzake de Nederlandse erkenning voor de Limburgse taal ondertekend (GS 29-10-2019). Middels de decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) hebben wij een bijdrage ontvangen ten behoeve van de Limburgse taal en voor projecten die de Limburgse taal bevorderen. In 2020 zijn geen middelen besteed als gevolg van het coronavirus. De aangescherpte maatregelen en de lockdown verhinderden het organiseren van een netwerkbijeenkomst om projecten op het gebied van Limburgse taal te stimuleren. In plaats daarvan heeft eind 2020 een digitale bijeenkomst plaatsgevonden waarin de Prijsvraag" Limburgse Taal" bekend is gemaakt. In samenwerking met het Huis voor de Kunsten Limburg is de prijsvraag 'Limburgse Taal' ontwikkeld, opengesteld en gepromoot. Doel van deze prijsvraag is het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan het ontwikkelen en toepassen van het Limburgs naast het Nederlands in de kinderopvang en het primair onderwijs. De deadline voor het indienen van initiatieven is eind januari 2021. In 2021 worden vier initiatieven met ieder €12.500 gehonoreerd. Uitvoering van deze initiatieven start in 2021. Het restantbedrag in 2020 van € 50.000 wordt overgeboekt naar 2021.

<u>204. Digitalisering Erfgoed (GS 6-4-2021)</u>

De Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed heeft in 2020 positief geadviseerd ten aanzien van de digitaliseringsopgave voor de Coöperatie Erfgoed Limburg en Stichting Restauratie Atelier Limburg. De hiervoor gereserveerde middelen van € 18.160 worden overgeboekt naar 2021 ter verdere afhandeling.

€ x 1.000

2.2.3 Monumenten	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
189 Uitgaven Monumenten	1.080	0	0	0
Totaal lasten	**1.080**	**0**	**0**	**0**
Baten				
189 Uitgaven Monumenten	32	0	0	0
Totaal baten	**32**	**0**	**0**	**0**
	-1.048	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.048**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

<u>189. Uitgaven Monumenten (GS 6-4-2021)</u>

In de overboeking van € 1.079.662 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Uitvoering Monulisa-regeling

Op 12 mei 2020 hebben GS ingestemd met de vaststelling van de gewijzigde Nadere subsidieregels Monulisa 2020 - 2022. De looptijd van deze meerjarige regeling is tot 1 maart 2022. De subsidie is

bestemd voor ondersteuning van het normaal onderhoud aan dié rijksmonumenten die economisch niet rendabel zijn, namelijk gebouwen voor de openbare eredienst, molens en groene monumenten. Deze subsidie is een aanvulling op de rijkssubsidie voor het normaal onderhoud aan deze categorie monumenten. In 2020 zijn meer subsidies verstrekt dan de hiervoor gereserveerde middelen in 2020, vanwege het vele aantal aanvragen. Aanvragers kunnen, nadat ze de beschikking van het Rijk hebben ontvangen voor hun zesjarig onderhoudsplan, een aanvraag bij de Provincie indienen. In 2020 waren dat meer aanvragen dan het begrote bedrag. Voorgesteld wordt het tekort in 2020 van € 206.934 te verrekenen met de hiervoor gereserveerde middelen in 2021.

2. Actualisatie Cultuurhistorische .Waardenkaart
Op 20 november 2018 hebben GS de dienstverleningsovereenkomst tussen Provincie Limburg en gemeenten voor de realisatie van de Erfgoedkaart Limburg vastgesteld. De Erfgoedkaart Limburg is een actualisatie van de verouderde provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart omdat deze kaart niet voldoet aan de eisen van de nieuwe Omgevingswet. De Provincie faciliteert gemeenten bij dit proces en wil op deze manier alle gemeenten stimuleren om straks een Limburg dekkende kaart te hebben. De overeenkomsten hebben een looptijd tot 1 januari 2024. Voor de actualisatie van de kaart wordt door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is beheerder van deze middelen. Voor de continuering van de actualisatie in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van
€ 39.523 (inclusief de baten van € 31.500) overgeboekt naar 2021.
3. *Beleidskader Monumenten behouden, benutten én beleven, beleidsprogramma monumenten 2020-2023 (PS 13-12-2019)*
Dit beleidskader geeft uitvoering aan het monumentenbeleid voor de periode 2020-2023. Door de coronacrisis is er extra aandacht besteed aan het naar voren halen van restauratieprojecten om zo de bouw te stimuleren. Dit heeft geresulteerd in een bijna verdubbeling van het subsidieplafond voor deze restauratieprojecten binnen de restauratieregeling 2020. Voor de continuering van de overige activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van € 401.794 overgeboekt naar 2021.
4. Onderzoek roerend erfgoed
Eind 2020 is de aanvraag voor het onderzoek roerend erfgoed ontvangen. Voor de afhandeling van deze aanvraag begin 2021 wordt het restantbedrag van € 83.000 overgeboekt naar 2021.
5. Afhandeling diverse subsidieregelingen
Voor de afhandeling van ingediende subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:

- Kerkenprogramma 2020-2023, looptijd tot 1 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 298.306;
- Subsidieregels Restauratie Monumenten, looptijd tot 1 maart 2022. Restantbedrag bedraagt € 443.282;
- Subsidieregels klein Limburgs erfgoed, looptijd t/m 31 december 2021. Restantbedrag bedraagt € 52.191.

€ x 1.000

2.2.4 Archeologie	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
188 Diverse budgetten Archeologie	935	0	0	0
Totaal lasten	**935**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-935	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-935**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

188. Diverse budgetten Archeologie (GS 06-04-2021)

In de overboeking van € 935.162 zijn de volgende projecten en regels opgenomen:

1.Archeologisch onderzoek Maaspark Well

De provincie financiert de archeologische onderzoeken in de gebiedsontwikkeling Maaspark Well conform GS-besluit 27 januari 2009 (2009/1939).Dit project heeft een looptijd tot en met 2027. In 2021 wordt gestart met de aanbesteding van het archeologisch vooronderzoek in de Vergrote Voorhaven Zuid. Het resterend bedrag in 2020 van € 293.938 wordt overgeboekt naar 2021 ter verdere uitvoering van dit meerjarig project.

2.Publieksfunctie De Vondst

Op 6 maart 2018 hebben GS ingestemd met het inrichten, openen en exploiteren van een publieksfunctie archeologie, gekoppeld aan het provinciaal archeologisch depot voor bodemvondsten, om op die manier archeologie in de etalage te zetten en onder de aandacht te brengen van een breed publiek. Voor de uitvoering hiervan zijn voor 5 jaar (2018-2022) procesmiddelen ad € 750.000 beschikbaar gesteld (PS 22-06-2018). Als gevolg van het coronavirus is De Vondst in 2021 meerdere malen gesloten geweest als gevolg van de aangescherpte maatregelen rondom het virus en de lockdowns. Hierdoor hebben diverse publieksactiviteiten niet kunnen plaatsvinden en zijn deze doorgeschoven naar 2021. De beschikbare middelen hiervoor worden daarom overgeheveld naar 2021. Voor de continuering van de publieksfunctie wordt het restantbedrag in 2020 van € 42.739 overgeboekt naar 2021.

3.Beleidsprogramma Archeologie 2020-2023

Het beleidsprogramma ‘De kracht van Archeologie’ geeft uitvoering aan de beleving en instandhouding van het archeologisch erfgoed in Limburg. Als gevolg van COVID 19 zijn veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest en zijn er minder initiatieven ontwikkeld. Voor de continuering van het beleid in 2021 wordt het restantbedrag 2020 van € 206.500 overgeboekt naar 2021.

4.Afhandeling diverse subsidieregelingen

Voor de afhandeling van ingediende subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft Subsidieregels Archeologie, looptijd t/m 31 december 2021. Restantbedrag bedraagt € 391.985.

2.3. Sport

€ x 1.000

2.3.1 Sport	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
191 Uitgaven Sport	963	0	0	0
Totaal lasten	**963**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-963	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-963**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

191. Uitgaven Sport (GS 6-4-2021)

In de overboeking van € 962.755 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Stichting. IKS Limburg

Aan de stichting IKS is begin 2021 (GS 05-01-2021) een subsidie verleend voor de uitvoering van haar werkplan in het jaar 2021. Hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 52.640 overgeboekt naar 2021.

2. Sportaccommodaties in Leudal en Maasgouw (GS 27-10-2020)

Voor de gedeeltelijke financiële dekking van de subsidieaanvragen van gemeente Leudal ter grootte van € 750.000 voor de realisatie van een Veilige Wieleromgeving (VWO) en van gemeente Maasgouw ter grootte van € 200.000 voor de realisatie van een accommodatie ten behoeve van het Regionaal Trainings Centrum (RTC) Tafeltennis wordt het restantbedrag 2020 van € 165.000 overgeboekt naar 2021.
Bij GS-besluit van 27 maart 2021 is de subsidie verleend voor de RTC Tafeltennis (mededeling portefeuillehouder d.d. 23-02-2021 (2021/4534)).

3. Afrekening Regeling Trainingscentra Sportzone Limburg

In de periode 2015 tot en met 2017 was de Provincie penvoerder/subsidieverlener, mede namens de gemeenten Sittard-Geleen, Beek en Schinnen, van de Regeling Trainingscentra Sportzone Limburg. Het hiervoor beschikbare budget werd ingebracht door de Provincie en de voornoemde gemeenten. Op basis van deze regeling verleende de Provincie subsidie aan Nationale en Regionale Trainingscentra in Sportzone Limburg en de daarvoor ingerichte ondersteuningsstructuur (TEIC en Topsport Limburg). Aangezien nog niet alle subsidies die verleend zijn onder deze regeling zijn vastgesteld, heeft nog geen afrekening met de gemeenten kunnen plaatsvinden over hun ingebrachte middelen. Het restantbedrag in 2020 van € 101.000 wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.

4. Beleidsprogramma Sport 2020-2023

Het beleidsprogramma (PS 13-12-2019) geeft uitvoering aan onze missie dat Limburg de gezondste, sportiefste en innovatiefste regio van Nederland wordt. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag 2020 van € 557.155 overgeboekt naar 2021, waarvan een bedrag van € 375.000 is geoormerkt voor de uitvoering van Amendement 45. Op 9 februari 2021 zijn de Nadere subsidieregels

Sport en bewegen voor het primair onderwijs en kwetsbare senioren 2021 vastgesteld. (mededeling portefeuillehouder d.d. 9-2-2021 (2021/4214));

5. Subsidieregeling opleiden jeugdtrainers

Tot 24 december 2020 konden aanvragen voor deze regeling worden ingediend. Voor de afhandeling van deze subsidieaanvragen wordt het restantbedrag 2020 van € 86.960 overgeboekt naar 2021 (mededeling portefeuillehouder d.d. 16-03-2021 (2021/6637).

2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra

€ x 1.000

2.4.2 Kwaliteitsimpuls Limburgse centra		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
109	Procesmiddelen Kwaliteit Limburgse Centra	23	0	0	0
110	Bovenwettelijke compensatie VDL Nedcar	100	0	0	0
113	Procesmiddelen EXPO REAL	7	0	0	0
	Totaal lasten	**129**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-129	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-129**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

109. Procesmiddelen Kwaliteit Limburgse Centra (GS 6-4-2021)

Op 7 februari 2020 hebben PS ingestemd met het gewijzigd kader Kwaliteit Limburgse Centra (KLC). Met het oog op het verrichten van werkzaamheden en activiteiten door de provinciale ambtelijke werkorganisatie en het Kernteam KLC is voor de periode tot en met 2023 een bedrag van € 200.000 beschikbaar gesteld aan procesmiddelen. Het restant ad € 22.688 moet voor deze periode beschikbaar blijven. Voorgesteld wordt dit restant over te boeken naar 2021.

110. Bovenwettelijke compensatie VDL Nedcar (GS 6-4-2021)

Gedeputeerde Staten hebben voor het instellen van een leefbaarheidsfonds voor de kern Holtum € 100.000 gereserveerd. De afstemming met de gemeenten Sittard-Geleen en Echt-Susteren over de inrichting van het leefbaarheidsfonds en het raadplegen van beide gemeenten van betrokken inwoners/dorpsraden is nog niet afgesloten. Hiervoor is € 100.000 gereserveerd binnen het product 2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse Centra (KLC) in 2020. Derhalve wordt voorgesteld de in 2020 gereserveerde middelen over te boeken naar 2021.

113. Procesmiddelen EXPO REAL (GS 6-4-2021)

In 2020 hebben GS, na evaluatie van EXPO REAL 2019, ingestemd met deelname aan EXPO REAL 2020 en hiervoor procesmiddelen beschikbaar gesteld. Deze procesmiddelen zijn bedoeld voor het lidmaatschap van de Stichting Holland Property Plaza en de stand op de Expo beurs in München. Vanwege COVID-19 is deze beurs in 2020 niet doorgegaan, De verwachting is dat dit in 2021 wel kan plaatsvinden. De procesmiddelen ad € 6.706 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

2.4.3 IBA		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
132	IBA Parkstad	709	0	0	0
201	Proces- en projectkosten IBA Parkstad	-57	0	0	0
	Totaal lasten	**652**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-652	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-652**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

132. IBA Parkstad (GS 6-4-2021)

Op 13 mei 2016 hebben PS ingestemd met het Kader IBA Parkstad en de inzet van de intensiveringsmiddelen. Inmiddels zijn het jaarplan en de begroting 2021 van IBA Parkstad vastgesteld. De provinciale financiële bijdrage wordt in 2021 geëffectueerd. Het restantbudget 2020 van € 709.209 moet hiervoor behouden blijven en worden overgeboekt naar 2021 om aan deze verplichtingen te kunnen voldoen. De bijdrage zal voor € 700.000 bestaan uit de door de Provincie toegezegde € 700.000 als bijdrage voor het in de AvA van 18 februari 2019 verleende eerste uitstel van het Expojaar. Daarnaast een bedrag van € 9.209 dat als werkbudget beschikbaar moet blijven.

201. Proces- en projectkosten IBA Parkstad (GS 6-4-2021)

Op 13 mei 2016 hebben PS ingestemd met het Kader IBA Parkstad en de inzet van de intensiveringsmiddelen. Bij de Eindejaarsbijstelling 2020 is teveel budget overgeboekt naar 2021, ervan uitgaande dat afronding van een aantal projecten in 2021 zou plaatsvinden. Voor één project heeft de afronding nog in 2020 plaatsgevonden. Hiervoor wordt een bedrag van € 57.000 uit 2021 naar 2020 overgeboekt.

€ x 1.000

2.4.4 Regiodeal transformatie Parkstad		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
136	Projecten provinciale cofinanciering Regiodeal Parkstad 2e termijn	10.228	0	0	0
	Totaal lasten	**10.228**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-10.228	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-10.228**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

136. Projecten provinciale co-financiering Regiodeal Parkstad 2e termijn (GS 6-4-2021)

Op 15 juli 2019 is de definitieve Regiodeal Parkstad Limburg aangeboden aan de Tweede Kamer. Het College en Provinciale Staten zijn daarover in juli 2019 geïnformeerd. In het kader van deze Regiodeal is een Rijksbijdrage van € 40 mln. beschikbaar voor projecten in Parkstad passend in de Regiodeal. Voorwaarde is dat tegenover de Rijksbijdrage ook eenzelfde cofinanciering van € 40 mln. vanuit de regio moet staan. Eind 2019 is in de 1e termijn van de Regiodeal reeds € 13,9 mln. afgeroepen bij het Rijk. Op 28 februari 2020 zijn in een 2e termijn middelen afgeroepen bij het Rijk ter grootte van € 18,264 mln. Daarvoor is door de regio een projectenlijst uitgewerkt. Op 18 februari 2020 heeft bestuurlijk overleg met het Rijk plaatsgevonden inclusief de regionale cofinanciering. Ten behoeve van dit overleg hebben Gedeputeerde Staten een besluit genomen over de Provinciale cofinanciering voor deze 2e termijn van de Regiodeal ad € 5,8 mln. Tevens was reeds voor het project Center Court ad € 8 mln. door Gedeputeerde Staten dd. 5 november 2019 een besluit genomen als onderdeel van de 2e termijn en door PS in de Eindejaarsbijstelling 2019 bekrachtigd. Binnen dit kader zijn vervolgens diverse projecten begroot en middelen via subsidiebeschikkingen besteed. Voor een deel van deze projecten geldt, dat deze weliswaar zijn begroot, doch de subsidiebeschikkingen zullen in 2021 worden verleend. Het gaat om de provinciale bijdragen in de projecten: Centercourt (€ 8 mln.), Schilterstraat gem. Simpelveld (€ 0,15 mln.), Inzet op kansrijke start (€ 0,16 mln.), De oude Egge (€ 1,18 mln.), GMS (€ 0,16 mln.), Aanpak lokale ondermijning Parkstad (€ 0,35 mln.) en Panorama Zuid-Limburg (€ 0,225 mln.) In totaal gaat het om een bedrag ad € 10.227.816. Dit begrote bedrag wordt overgeboekt naar 2021.

3.1. Openbaar vervoer en railagenda

€ x 1.000

3.1.1 Openbaar vervoer en concessiemanagement	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
108 Pilot Mobility as a Service	1.185	0	0	0
126 Procesmiddelen concessieverlening	248	0	0	0
Totaal lasten	**1.433**	**0**	**0**	**0**
Baten				
108 Pilot Mobility as a Service	279	0	0	0
Totaal baten	**279**	**0**	**0**	**0**
	-1.153	0	0	0
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
108 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	906	0	0	0
126 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	248	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**1.153**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

108. Pilot Mobility as a Service (GS 6-4-2021)

Met het sluiten van de overeenkomst MaaS is de Provincie de verplichting aangegaan met Arriva (GS 12-11-2019). Het contract heeft een looptijd van twee jaar en loopt dus door in 2021. Vanwege de coronacrisis is de uitrol van de te ontwikkelen MaaS dienst (zoals opgenomen in de overeenkomst MaaS) vertraagd. Initieel was het de bedoeling deze dienst in maart 2020 uit te rollen. Vanwege het advies het reizen te beperken vinden Arriva en de Provincie het niet gepast een app te lanceren die het reizen bevorderd. Hierdoor loopt het project vertraging op (binnen de mogelijkheden van het contract) en vindt een groot deel van de verdere uitvoering in 2021 plaats. De middelen ad € 1.185.066 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

126. Procesmiddelen concessieverlening (GS 6-4-2021)

Op 14 februari 2020 is ingestemd met het nader uitwerken en starten van het proces gericht op het komen tot het verlengen van de concessieperiode, om de in 2020 verleende aanvullende subsidie van € 33,8 mln. terug te verdienen uit door Arriva extra te genereren baten als gevolg van de verlenging van de concessie, dan wel het uitwerken van overige compenserende maatregelen. De onderzoeken voor deze maatregelen zijn gestart en krijgen in 2021 een vervolg (juridische adviezen). Voor deze uitwerking zijn proceskosten beschikbaar gesteld die hiervoor behouden moeten blijven. Voorgesteld wordt het restant ad € 247.810 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.1.2 Railagenda		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
96	Realisatie station Maastricht Noord fase II	3.018	0	0	0
111	Onderhoud ZLSM	222	0	0	0
	Totaal lasten	**3.240**	**0**	**0**	**0**
Baten					
96	Realisatie station Maastricht Noord fase II	2.840	0	0	0
111	Onderhoud ZLSM	65	0	0	0
	Totaal baten	**2.905**	**0**	**0**	**0**
		-335	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
96	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	178	0	0	0
111	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	157	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**335**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

96. Station Maastricht Noord fase II (GS 6-4-2021)

In de mededeling portefeuillehouder van 30 oktober 2018 is aangegeven dat de ambitie is dat realisatie in 2020 moet kunnen plaatsvinden, met ingebruikname van het station per start dienstregeling in december 2020. Vanwege de opgelopen vertraging en de lange procestijd bij de nog te verkrijgen buitendienststellingen (treinvrije perioden waarin aan het spoor gewerkt kan worden) schuift oplevering van het station door naar 2021. De middelen ad € 3.017.678 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

111. Fasering middelen ZLSM (GS 6-4-2021)

De ZLSM is onderdeel geweest van de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities (PS 14 februari 2020). De overboeking van € 221.974 betreft:

- De voor ZLSM beschikbare procesmiddelen zijn o.a. bestemd voor het voldoen van kosten voor verzekering en de ontwikkeling van de stationsomgeving Simpelveld. Het restant ad € 156.974 moet hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.
- Daarnaast is er in 2020 door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op basis van de Regeling specifieke uitkering Culturele voorzieningen provincies een bedrag toegekend. Via de mededelingen portefeuillehouder d.d. 13 oktober 2020 zijn PS hierover geïnformeerd. Van het totale bedrag is € 250.000 bestemd voor de Stichting ZLSM. Dit bedrag wordt gefaseerd gerealiseerd (€ 185.000 in 2020 en € 65.000 in 2021). Laatstgenoemd bedrag moet eveneens voor ZLSM behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit

€ x 1.000

3.2.1 Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
97	Procesmiddelen vrachtwagenparkeren	97	0	0	0
127	Middelen BO MIRT	196	0	0	0
128	Doorontwikkeling verkeersmeetnet	178	0	0	0
130	Procesmiddelen Gebiedsverkenningen	48	0	0	0
133	Nationale Agenda Laadinfrastructuur	300	0	0	0
	Totaal lasten	**819**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-819	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
97	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	97	0	0	0
127	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	196	0	0	0
128	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	178	0	0	0
130	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	48	0	0	0
133	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	150	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**669**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-150**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

97. Procesmiddelen vrachtwagenparkeren (GS 6-4-2021)

Voor onderzoek naar beveiligd vrachtwagenparkeren is in totaal een bedrag van € 150.000 beschikbaar gesteld (GS 14 februari 2020). De doorlooptijd van alle fasen betreft de periode 2020-2023. In verband met een aanvraag voor een Europese subsidie hebben op dit budget nog geen verdere realisaties plaatsgevonden. In afwachting van dat besluit moeten de middelen ad € 96.750 hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

127. Middelen BO MIRT (GS 6-4-2021)

Tijdens het BO MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport) en BO Goederenvervoercorridors van 21 november 2019 zijn besluiten genomen over de periode 2020-2023. Door een strategische alliantie van het Ministerie van IenW en de provincies Noord-Brabant (incl. B5) en Limburg is de overeenkomst “Krachtenbundeling Smart Mobility Zuid-Nederland 2020-2023” ondertekend. Hierin zijn o.a. afspraken opgenomen over Digitalisering. De in 2020 gezette eerste stappen waren vooral gericht op het inrichten van werkprocessen. Het betreft afspraken waarvan de realisatie over meerdere jaren plaatsvindt. Hierin zijn ook afspraken opgenomen over Limburg Bereikbaar. Het betreft afspraken waarvan de realisatie over meerdere jaren plaatsvindt.

Verder is in het BO MIRT afgesproken in het kader van Clean Energy Hubs samen een strategie te ontwikkelen voor de transitie naar duurzame brandstoffen. Realisatie van de middelen voor Clean Energy Hubs heeft vertraging opgelopen, omdat nog onduidelijk is welke duurzame brandstoffen zullen worden ingezet. Er zal eerst meer kennis worden opgedaan aan de hand van een aantal pilots. De procesmiddelen Goederenvervoercorridor zijn nodig voor de verdere uitwerking van de Nederlandse Toekomstagenda 2030 en moeten hiervoor behouden blijven.
De middelen ad € 331.549 totaal (product 3.2.1 Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen € 195.728, product 3.2.4 Logistiek € 135.821), zijn beschikbaar gesteld voor de periode 2020-2023. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

128. Doorontwikkeling verkeersmeetnet (GS 6-4-2021)
Bij de behandeling van het Statenvoorstel Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities (PS 14 februari 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld voor doorontwikkeling van het verkeersmeetnet voor de periode 2020-2026. De fasering voor deze middelen wordt aangepast omdat de planning van het project nader geconcretiseerd is. Het project loopt over de jaren 2020 t/m 2027.
De aanbesteding van twee onderdelen van het verkeersmeetnet (gemotoriseerd wegverkeer en fiets) is afgerond in 2020. De uitvoering vindt plaats in 2021 en verder. De aanbesteding van andere onderdelen wordt in 2021 afgerond. De verdere voorbereiding wordt samen met andere partners in 2021 opgepakt. Uitvoering hiervan zal ook in 2021 en verder plaatsvinden. Voorgesteld wordt het restant uit 2020 ad € 178.460, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

130. Procesmiddelen Gebiedsverkenningen (GS 6-4-2021)
Bij de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities (PS 14 februari 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld voor het intensiveren van Gebiedsverkenningen. Een aantal Gebiedsverkenningen zijn opgestart maar vanwege COVID-19 heeft er minder efficiënt afstemming met de omgeving kunnen plaatsvinden. Deze afstemming wordt waar mogelijk in 2021 verder opgepakt en uitgewerkt. De restantmiddelen ad € 47.857 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

133. Nationale Agenda Laadinfrastructuur (GS 6-04-2021)
Op 17 maart 2020 hebben GS ingestemd met de bestuursovereenkomst regionale aanpak Laadinfrastructuur, waarin de afspraken zijn vastgelegd tussen het Ministerie van IenW, de Provincies Noord-Brabant en Limburg en Netbeheer Nederland om te komen tot een aanpak van de uitrol van laadinfrastructuur voor elektrische voertuigen, met als hoofddoel, voldoende laadinfrastructuur te realiseren, zodat dit geen belemmering vormt voor de groei van elektrisch rijden. Daarnaast hebben GS ook ingestemd met de samenwerkingsovereenkomst Regionale Aanpak Laadinfrastructuur tussen de Provincies Noord-Brabant en Limburg (Samenwerkingsregio Zuid), voor de uitwerking van de doelstellingen van de Bestuursovereenkomst. Op 12 januari 2021 hebben GS ingestemd met het plan van aanpak Regionale Aanpak Laadinfrastructuur Samenwerkingsregio Zuid. De regio Zuid hanteert een aantal aangepaste deadlines voor het Plan van Aanpak RAL, omdat het inrichten van de NAL-structuur in Nederland langer duurde dan oorspronkelijk voorzien. In 2021 wordt gestart met de Europese aanbesteding voor een deel van de uitvoering, daarnaast worden ook de subsidies verleend aan Vattenfal door Provincie Noord-Brabant. Voorgesteld wordt het restantbedrag in 2020 van € 299.752 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.2.2 Fiets		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
112	Rijksbijdrage Snelfietsroute Maastricht-Sittard	1.074	0	0	0
119	Beleidskader Fiets	654	0	0	0
	Totaal lasten	**1.728**	**0**	**0**	**0**
Baten					
112	Rijksbijdrage Snelfietsroute Maastricht-Sittard	1.074	0	0	0
	Totaal baten	**1.074**	**0**	**0**	**0**
		-654	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
119	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	654	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**654**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

112. Rijksmiddelen Snelfietsroute Maastricht-Sittard (GS 6-4-2021)

Op 3 augustus 2020 heeft het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat besloten een bijdrage van € 1.534.828 toe te kennen voor de Snelfietsroute Maastricht-Sittard (op basis van de regeling specifieke uitkering snelfietsroutes 2020-2022). In 2020 is hiervoor een bedrag van € 1.074.000 overgemaakt. De financiële verwerking van deze bijdrage vindt plaats in 2021. De middelen moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

119. Beleidskader Fiets (GS 6-4-2021)

Op 14 februari 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met het Beleidskader Fiets voor deze collegeperiode. De fasering van deze middelen moet worden aangepast, omdat de uitvoering van projecten later van start gaat. Voor het kader gedragsbeïnvloeding is in 2020 een maatregelenpakket uitgewerkt dat in 2021 en verder tot uitgaven gaat leiden. Voor onderzoeksmiddelen zijn projecten in voorbereiding die vanaf 2021 tot uitgaven gaan leiden. Het bedrag van € 653.839 moet hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.2.4 Logistieke netwerken	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
127 Middelen BO MIRT	136	0	0	0
129 Budget Logistiek	10	0	0	0
Totaal lasten	**146**	**0**	**0**	**0**
Baten				
127 Middelen BO MIRT	15	0	0	0
Totaal baten	**15**	**0**	**0**	**0**
	-131	0	0	0
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
127 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	121	0	0	0
129 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	10	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**131**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

127. Middelen BO MIRT (GS 6-4-2021)

Zie toelichting onder product 3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen.

129. Budget Logistiek (GS 6-4-2021)

De Provincie Limburg faciliteert de havensamenwerking tussen havengemeenten in Limburg. Daarom heeft de Provincie Limburg samen met het Havenbedrijf Rotterdam en Smart Logistics Centre Venlo in 2015 een convenant gesloten voor onbepaalde tijd. De procesmiddelen die daarvoor beschikbaar zijn gesteld, moeten hiervoor behouden blijven. Daarnaast zijn voor de periode 2018-2021 door Gedeputeerde Staten middelen beschikbaar gesteld voor de samenwerking met Ontwikkelingsmaatschappij Midden-Limburg en Rijkswaterstaat Zuid-Nederland, waarvoor de middelen ook behouden moeten blijven. In verband hiermee wordt de fasering van de middelen (€ 9.985) aangepast, inclusief bijhorende dekking. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.2.5 Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
107 Middelen wegbeheer	48	0	0	0
114 Middelen CFOOR	421	0	0	0
Totaal lasten	**469**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-469	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-469**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

107. Middelen Wegbeheer (GS 6-4-2021)

In 2020 is een opdracht verleend om voor provinciale wegen de Basisregistratie Grootschalig Topografie (BGT) te actualiseren. Dit is een wettelijke verplichting voor de landsdekkende digitale kaart van Nederland waarop o.a. de provinciale wegen zijn opgenomen. Gelet op de bijzondere situatie als gevolg van COVID-19 zal de opdracht niet binnen de gestelde termijn worden afgerond. Daarom is de termijn van deze opdracht met een jaar verlengd. De middelen voor deze opdracht moeten behouden blijven voor deze opdracht. Daarom wordt voorgesteld een bedrag van € 48.250 over te boeken naar 2021.

114. Middelen CFOOR (GS 6-4-2021)

Het contract voor functioneel onderhoud (CFOOR) van de provinciale wegen betreft een raamcontract over een periode van vier jaar (t/m 2023). Vanwege efficiencyvoordelen wordt een aantal werkzaamheden in 2021 uitgevoerd, samen met aanvankelijk geplande werkzaamheden in 2020. Voor deze werkzaamheden moet een bedrag van € 421.200 behouden blijven binnen het raamcontract. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

3.3. Wonen in Limburg

€ x 1.000

3.3.1 Wonen in Limburg	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
182 Wonen in Limburg	1.765	0	0	0
Totaal lasten	**1.765**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-1.765	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.765**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

182. Wonen in Limburg (GS 6-04-2021)

In de fasering van € 1.765.353 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Uitvoering Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw

Op 10 november 2020 hebben wij een aanvraag bij het ministerie van BZK ingediend voor de Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw. BZK stelt deze middelen beschikbaar voor de inzet van flexpools, waarmee extra deskundigheid beschikbaar komt om waar nodig te helpen in de voorfase van woningbouw. Hiermee kunnen knelpunten rondom planvorming, bestemmingsplannen en vergunningverlening opgelost worden. Op 11 december 2020 hebben wij de toekenningsbeschikking ontvangen met een bedrag van € 663.223. Middels een nog op te stellen subsidieregeling zullen wij de betreffende middelen gaan inzetten. Het opstellen en uitvoeren van deze regeling, passend binnen de voorgestelde kaders, vraagt om extra inzet van het cluster Subsidies. Hiervoor wordt een bedrag van € 22.000 overgeboekt naar 2021.

2. Vesnelling Flexwonen

Middels de decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) hebben wij een bijdrage ontvangen ten behoeve van de versnelling van flexwonen. Om op korte termijn meer flexwoningen te realiseren en tegelijkertijd ruimte te bieden voor maatwerk, wordt samen met provincies een gebiedsgerichte versnellingsaanpak flexwonen uitgewerkt. Gemeenten worden door het Rijk en door de provincies ondersteund bij de start en/of verdere realisatie van flexwonen-initiatieven, onder meer via zogeheten versnellingskamers. De bijdrage van € 250.000 is bedoeld voor het laatste, waarbij provincies zelf kunnen bepalen welke projecten en initiatieven zij willen ondersteunen en op welke manier. Deze rijksbijdrage is niet gekoppeld aan een looptijd. De inzet van deze middelen wordt meegenomen gedurende de looptijd van de Limburgse Agenda Wonen. Het pilot project Tiny Houses Voerendaal zou in 2020 deels gefinancierd worden uit deze middelen. De uitvoering van dit project is overgeheveld naar 2021. De verwachting is dat er in 2021 meerdere innovatieve flexwoonprojecten naar voren zullen komen. Voor de uitvoering in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 215.704 overgeboekt naar 2021.

3. Actieplan Wonen Zuid-Limburg (GS 06-04-2021)

Op 8-12-2016 is in het bestuurlijk overleg met de Zuid-Limburgse gemeenten afgesproken om samen te werken aan de verdere uitvoering van de Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg. Voor de periode 2017-2020 is in het bestuurlijk overleg op 8-12-2016 met partijen een 'Actieplan Wonen Zuid-Limburg' opgesteld. Voor deze uitvoering is door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is aangewezen als beheerder van deze middelen. Dit samenwerkingsverband wordt verlengd. In het bestuurlijk overleg wonen Zuid-Limburg van maart 2021 wordt besproken in welke vorm dit gaat gebeuren. Voor de continuering van dit Actieplan wordt het restantbedrag in 2020 van € 71.960 overgeboekt naar 2021.

4. Grensoverschrijdende woonmonitor EMR

GS hebben op 27 februari 2018 ingestemd met deelname aan het Interregproject Grensoverschrijdende woonmonitor Euregio Maas-Rijn. Het project heeft een looptijd tot 30 april 2021. In de tweede helft van 2020 heeft de Europese aanbesteding ten behoeve van het verzamelen en in een internetapplicatie weergeven van de grensoverschrijdende data plaatsgevonden. Voor de continuering in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 90.219 overgeboekt naar 2021.

5. Limburgse Agenda Wonen 2020 – 2023

Deze Agenda (PS 03-04-2020) schetst de acties voor de uitvoering van ons woonbeleid voor de periode 2020 – 2023 en geeft daarmee invulling aan het provinciale Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden 2019 - 2023. Daarin is het grote belang van een gezonde woningmarkt onderstreept, om ‘een voortreffelijke woon- en leefomgeving, waar mensen zich prettig voelen’ te creëren. Een toekomstbestendige woningmarkt die voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek en op het juiste moment beschikbaar en (financieel) bereikbaar heeft. In 2020 zijn de Subsidieregels Stimulering Wonen 2020-2023 vastgesteld. Voor de continuering van de regeling en de verdere uitvoering van deze agenda wordt het restantbedrag van 2020 € 1.365.470 overgeboekt naar 2021.

3.4. Ruimtelijk dynamiek en kwaliteit

€ x 1.000

3.4.1 Omgevingsvisie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
77	Provinciale bijdrage PVA NOVI-gebied Zuid-Limburg 2021	130	0	0	0
138	Facilitering PvA NOVI	40	0	0	0
139	Ontwerpend onderzoek gebiedsontwikkeling ruimtegebruik RES	50	0	0	0
	Totaal lasten	**220**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-220	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-220**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

77. Provinciale bijdrage PvA NOVI-gebied Zuid-Limburg 2021 (GS 17-11-2020)

Het plan van aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg is op 29 oktober jl. door het Bestuurlijk Kernoverleg geaccordeerd en na verwerking van de daar gemaakte opmerkingen aangeboden aan het Rijk ter bespreking in het BO MIRT. Parallel is het ook voorgelegd aan alle colleges van B&W, het DB Waterschap Limburg en uw college. De proceskosten 2021 voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg worden geraamd op € 630.000. Daarvan wordt € 500.000 betaald door BZK. Door GS is op 17-11-2020 besloten, dat de Provincie voor 2021 de resterende € 130.000 inbrengt. Dekking vindt plaats vanuit het restantbudget 2020 Bestuurskracht versterken en wordt overgeboekt naar de jaarschijf 2021 ten gunste van het budget proceskosten plan van aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg.

138. Facilitering PvA Novi-gebied Zuid-Limburg (GS 6-4-2021)

In de Nationale Omgevingsvisie worden NOVI-gebieden geïntroduceerd, gebieden waaraan het Rijk vanwege de stapeling en complexiteit van de (omgevings)vraagstukken meerjarig extra aandacht wil geven. In het BO Leefomgeving op 15 juni 2020 heeft de minister van Binnenlandse Zaken bekend gemaakt dat acht gebieden als voorlopig NOVI-gebied zijn aangewezen, waaronder De Peel en Zuid-Limburg. Provinciale Staten zijn hierover geïnformeerd op 26 juni 2020.
Voor deze gebieden worden door Rijk en regio nu plannen van aanpak opgesteld, die tijdens het BO MIRT op 25 november 2020 zijn besproken. Voor Zuid-Limburg worden de kosten geraamd op € 127.000. Dekking vindt plaats vanuit het reguliere budget provinciale omgevingsvisie 2020 voor € 15.000 en er wordt € 15.000 naar voren gehaald uit dit reguliere budget jaargang 2021 naar 2020. De overige benodigde middelen zijnde € 97.000 worden gedekt vanuit de bijdragen van de partners (BZK, Parkstad, Heerlen, Sittard-Geleen, Maastricht, ESZL). Deze bijdragen zijn budgettair neutraal als lasten en als baten opgenomen in de begroting 2020. De baten zijn gerealiseerd. Bovenstaande is door GS besloten op 11-8-2020. Het project is nog niet volledig gerealiseerd en heeft qua lasten een doorloop

naar 2021 van € 40.000. Voorgesteld wordt om de bijbehorende middelen ad € 40.000 over te boeken naar 2021.

139. Ontwerpend onderzoek gebiedsontwikkeling ruimtegebruik RES (GS 6-4-2021)
Door GS is op 15 september 2020 besloten een ontwerpend onderzoek aangaande gebiedsontwikkeling ruimtegebruik Regionale Energiestrategie te realiseren, waarbij het gebied en de opgave(n) nog niet concreet afgebakend (hoeven te) zijn. De benodigde middelen bedragen € 50.000. Dekking vindt plaats vanuit het reguliere budget omgevingsvisie. Daar het reguliere budget 2020, conform planning, is uitgeput, zijn middelen uit dit reguliere budget 2021 naar voren gehaald. Dit is in de Eindejaarsbijstelling 2020 bekrachtigd. De realisatie heeft in 2020 nog niet kunnen plaatsvinden. Voorgesteld wordt de hiervoor in 2020 vrijgemaakte middelen ad € 50.000 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.4.3 Werklocaties	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
202 Grondtransacties BPL	497	0	0	0
Totaal lasten	**497**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-497	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-497**	**0**	**0**	**0**

202. Grondtransacties BPL (GS 6-4-2021)
De Provincie Limburg en de gemeente Brunssum trekken gezamenlijk op in het opzetten van een solide businesscase voor de Oostflank van Brunssum, waarbij nieuwe vormen van duurzame energie betrokken worden. Hiervoor heeft de provincie € 500.000 en de gemeente Brunssum € 700.000 toegezegd (GS 29-10-2019). Om aan deze toezegging in 2021 te kunnen voldoen wordt voorgesteld om het restantbudget inzake onderzoek ontwikkellocatie BPL gebied van € 497.047 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.4.4 Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
143	Landschapsfonds	100	0	0	0
162	Landschapinterventies	560	0	0	0
168	Uitvoering Samenwerkingsovereenkomst Maasgaard	283	0	0	0
169	Uitvoeringskosten POP3 Leader programma	56	0	0	0
170	Propositie Heuvelland	94	0	0	0
	Totaal lasten	**1.093**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-1.093	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.093**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

143. Landschapsfonds (GS 6-4-2021)

In de Voorjaarsnota 2017 is € 500.000 beschikbaar gesteld voor de totstandkoming van een Landschapsfonds. Tot op heden is nog geen geld besteed. Op 9 juni 2020 hebben GS besloten € 100.000 te reserveren voor de oprichtingsfase hiervan, conform de beleidsnota 'Landschap verbindt Limburg'. Dit besluit heeft nog niet tot uitbetaling geleid. Derhalve wordt voorgesteld het gereserveerde bedrag over te boeken naar 2021.

162. Landschapsinterventies (GS 6-4-2021)

Op 29 juni 2020 hebben PS ingestemd met de Nota 'Landschap verbindt Limburg' door inzet van intensiveringsmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid. Het scheppen van een gebiedsgerichte ontwikkeling van het landschap met een 3 tal interventies. (investeringsagenda, personele inzet en grensoverschrijdende samenwerking). De resterende middelen ad € 560.000 worden overgeboekt naar 2021 voor de verdere voorzetting van de uitvoering van de nota.

168. Uitvoering Samenwerkingsovereenkomst Maasgaard (GS 6-4-2021)

Conform hetgeen is afgesproken in de samenwerkingsovereenkomst Maasgaard en het daarbij behorende uitvoeringsprogramma Akkoord van Castenray (ondertekend 6 december 2013) dienen de financiële middelen voor deze overeenkomst behouden te blijven voor de uitvoering binnen dit projectgebied met 27 deelprojecten. Er is een subsidiebeschikking van € 7,5 mln. afgegeven ten laste van de impulsmiddelen 2012-2016. De gelden dienen behouden te blijven voor de afwikkeling van dit project. Het resterende budget van € 283.352 wordt daarom overgeboekt naar 2021. De planning is dat het project in 2023 gereed is.

169. Uitvoeringskosten POP3 Leader programma (GS 6-4-2021)
Betreft de administratieve uitvoering van de organisatie- en beheerkosten voor de uitvoering van het Leaderprogramma. Deze kosten zijn in 2020 lager uitgevallen dan vooraf geraamd. De resterende middelen ad € 55.593 worden overgeboekt naar 2021 ter dekking van de administratieve uitvoering.

170. Propositie Heuvelland (GS 6-4-2021)
Het in 2020 resterend budget voor de Propositie Heuvelland van € 28.441 wordt doorgeschoven naar 2021. De ondertekening van de uitvoeringsovereenkomst heeft plaatsgevonden op 20 november 2020 en de start van de werkzaamheden zal begin 2021 gaan plaatsvinden. Er vinden op dit moment onderzoeken plaats. Het totale budget dient behouden te blijven voor de uitvoering van het proces. Er is middels een Specifieke Uitkering (SPUK) een bijdrage van het Rijk ontvangen van € 3.750.000.
De provincie Limburg en het Waterschap Limburg zorgen samen voor een gelijk bedrag (resp. € 3.000.000 en € 750.000) zodat een totaal budget beschikbaar is van € 7.500.000 voor de uitvoering.

€ x 1.000

3.4.7 Grondzaken	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
193 Bijdrage Marsna Paper Meerssen	3.855	0	0	0
194 Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar	11.876	0	0	0
Totaal lasten	**15.731**	**0**	**0**	**0**
Baten				
194 Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar	14.611	0	0	0
Totaal baten	**14.611**	**0**	**0**	**0**
	-1.120	0	0	0
Mutatie reserves				
Toevoeging reserves				
194 Bruteringreserve VDL Nedcar	2.735	0	0	0
Aanwending reserves				
193 Risicoreserve Grondexploitatie	3.855	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**1.120**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

193. Bijdrage Marsna Paper Meerssen (GS 6-4-2021)
Het restant van de provinciale bijdrage in de kosten van het achterstallig onderhoud en brandbeveiliging van Marsna Paper ad € 3.855.157 dient beschikbaar te blijven in 2021 en wordt derhalve overgeboekt naar 2021 inclusief de dekking vanuit de risicoreserve grondexploitatie, zodat in de toekomst aan deze betaalverplichting voldaan kan worden (PS besluit 29 juni 2018).

194. Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar (GS 6-4-2021)
Ten behoeve van de financiering van het project gebiedsontwikkeling uitbreiding VDL Nedcar is er conform de Voorjaarsbrief 2019 (PS 28 juni 2019) een bruteringsreserve ingesteld voor de afdekking van

de kapitaalslasten van dit project. Deze bruteringsreserve wordt onder andere gevuld door de opbrengst van de grondverkopen van € 2.677.289. De opbrengst van de grondverkopen ontstaat door het verschil tussen de boekwaarde van de ingebrachte grond en de opbrengst van de afgestoten gronden. Wegens lopende onderzoeken in het kader van onder andere de PFAS en stikstof heeft er in 2020 geen grondtransactie plaats gevonden. Derhalve wordt voorgesteld de restant geraamde grondverkopen van € 11.876.187 en opbrengst van € 14.611.000 over te boeken naar 2021 inclusief de toevoeging aan de bruteringsreserve van € 2.734.813.

3.6. Water

€ x 1.000

3.6.1 Water	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
175 Uitvoeringsprogramma Water	58	0	0	0
176 Uitvoeringsovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden	742	0	0	0
177 Interreg VA project LIVES	49	0	0	0
Totaal lasten	**850**	**0**	**0**	**0**
Baten				
177 Interreg VA project LIVES	9	0	0	0
Totaal baten	**9**	**0**	**0**	**0**
	-842	0	0	0
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
175 Reserve DU Zoetwatermaatregelen	58	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**58**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-783**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

175. Uitvoeringsprogramma Water (GS 6-4-2021)

De restantmiddelen voor het uitvoeringsprogramma Water, middels het Deltaprogramma Hoge Zandgronden (DHZ), dienen behouden te blijven voor de looptijd van het programma (2016-2022). Daarom wordt het restantbudget van € 58.292 via de reserve DU Zoetwatermaatregelen overgeboekt naar begrotingsjaar 2021.

176. Uitvoeringsovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden (GS 6-4-2021)

De verwachting was dat in december 2020 de subsidiebeschikking voor de LLtB gereed zou komen voor de afwikkeling van de nitraatuitstoot in grondwaterbeschermingsgebieden. Door onduidelijkheid in de btw sfeer is dat niet gelukt, wel is een voorschot verstrekt. De beschikking zal begin 2021 afgegeven worden. Hierdoor worden de beschikbare middelen van € 742.437 overgeboekt naar 2021.

177. Interreg VA project LIVES EMR (GS 6-4-2021)

Voor het Interreg VA project LIVES EMR is aan het begin van het traject in 2017 de financiering geregeld. De dekking hiervan is bedoeld voor de looptijd van het project. De restantmiddelen van € 49.487 worden overgeboekt naar 2021.

3.7. Energie, circulaire economie en milieu

€ x 1.000

3.7.1 Energie	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
186 Middelen energie	2.065	0	0	0
Totaal lasten	**2.065**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-2.065	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-2.065**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

186. Middelen Energie (GS 6-04-2021)

In deze overboeking van € 2.065.149 zijn de volgende projecten opgenomen:

1. *Projecten Slim laden elektrisch rijden*

Op 29-03-2017 is door GS en Enpuls de samenwerkingsovereenkomst inzake “Het sturen op netstabiliteit door middel van het stimuleren van slim laden elektrische voertuigen” ondertekend. Hierin is vastgelegd dat beide partijen € 200.000 beschikbaar stellen voor het opzetten en starten van een projectenprogramma gericht op het stimuleren van elektrisch rijden al dan niet gekoppeld aan slim laden al dan niet gekoppeld aan decentraal opgewekte duurzame energie.
Daarnaast is € 216.000 beschikbaar gesteld vanuit de Green Deal Openbaar Toegankelijke Laadinfrastructuur (Ministerie van IenW), ter ondersteuning van gemeenten om het elektrisch rijden te stimuleren. Het totale budget voor het projectenprogramma (GS 28 augustus 2018) komt daarmee op € 616.000. Inmiddels is een aantal subsidieaanvragen afgehandeld. Voor de afhandeling van de overige aanvragen wordt het restantbedrag ad € 21.845 (deel Provincie) overgeboekt naar 2021.

2. *ELENA-bijdrage duurzaam Thuis*

Met de ELENA subsidie (European Local Energy Assistance facility) steunt Europa samen met de EIB (Europese Investeringsbank) steden en regionale overheden bij de uitwerking van hun innovatieve investeringsprogramma’s of projecten. Met de ELENA-subsidie kan de beoogde verduurzaming van de bestaande Limburgse woningen middels de Verordening Stimuleringslening Duurzaam Thuis worden versneld en ondersteund. Eind maart 2019 is de samenwerkingsovereenkomst getekend. Bij GS-besluit van 6 oktober 2020 is ingestemd met verlenging van het contract t/m 31-03-2023, dit onder meer als gevolg van COVID 19. De toegekende subsidie en cofinanciering blijven voor deze periode beschikbaar. Het restantbedrag in 2020 van € 624.418 (deel ELENA) en € 317.718 (deel Provincie) wordt overgeboekt naar 2021 voor de continuering van de versnelde uitzetting vanuit de regeling Duurzaam Thuis.

3. *Provinciale Energiestrategie*

Bij het vaststellen van het statenvoorstel “Provinciale Energie Strategie (PES) – deel 1: Uitgangspunten en leidende principes” (PS 29 juni 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld om vooruitlopend op de vaststelling van PES deel 2 aan de slag te gaan met de energietransitie. Inmiddels is de PES deel 2

vastgesteld door PS op 18-12-2020 en wordt richting gegeven aan de energietransitie voor zowel de korte als de middellange termijn (2020-2023). Voor de verdere uitvoering van deze transitie wordt het restantbedrag in 2020 van € 808.515 overgeboekt naar 2021.

4. Limburgse Waterstofagenda 2.0

PS hebben op 18 december 2020 de Limburgse Waterstofagenda 2.0 vastgesteld. De Waterstofagenda stimuleert de mogelijke kansen en toepassingen van waterstof in Limburg – op gebied van transport en logistiek, personenvervoer, de industrie en in de productie het transport en de distributie van waterstof. Vooruitlopend op de vaststelling van dit kader zijn bij PS-besluit van 29 juni 2020 (PES deel1) middelen beschikbaar gesteld om te starten met de uitvoering. Het restantbedrag in 2020 van € 240.000 wordt overgeboekt naar 2021.

5. Kraamkamers C8

Op 8 december 2020 hebben Gedeputeerde Staten ingestemd met het verlenen van een subsidie van maximaal € 103.550 voor de verlenging van het contract van de programmamanager Kraamkamers door de woningcorporaties, die namens de Provincie Limburg en de C8 invulling geeft aan de Uitvoeringsnotitie Programma Kraamkamers Fase 2 2021-2022. Een deel (50%) van de dekking vindt plaats vanuit de budgetten onder product Energie, hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 52.652 overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

3.7.2 Duurzaamheid en circulaire economie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
82	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	710	500	210	80
166	Beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0	1.043	0	0	0
167	Interregproject Digital Deconstruction	228	0	0	0
	Totaal lasten	**1.980**	**500**	**210**	**80**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-1.980	**-500**	**-210**	**-80**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.980**	**-500**	**-210**	**-80**

Financiële toelichting

82. Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig (GS 1-12-2020)

Zie toelichting product 1.1.3. MKB.

166. Beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0 (GS 6-4-2021)

In de Statenvergadering van 5 oktober 2020 hebben Provinciale Staten het beleidskader Circulaire Economie 2.0 vastgesteld en de inzet van de intensiveringsmiddelen Duurzaamheid en Energie van totaal € 5.340.000. De inzet van deze middelen is begroot voor de periode 2020-2023. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het kader beschikbaar te blijven, zodat de

afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen van dit kader ad € 1.042.644 over te boeken naar 2021.

167. Interregproject Digital Deconstruction (GS 6-4-2021)
Op 28 mei 2019 hebben GS ingestemd met het door de Provincie Limburg uitvoeren van de rol van leadpartner en het beschikbaar stellen van de middelen verbonden aan het Leadpartnerschap, zijnde € 296.000. Het project is gericht op de ontwikkeling van een innovatief digitaal systeem dat de recycling van bouwmaterialen ondersteunt. Het project heeft een looptijd van 3 jaar (2019-2022). Derhalve wordt het restantbudget van € 227.530 overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

3.7.4 Bodem en ondergrond	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
140 Middelen dossier Edelchemie	185	0	0	0
Totaal lasten	**185**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-185	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-185**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

140. Middelen dossier Edelchemie (GS:6-4-2021)
Conform GS-besluit van 10 februari 2015 en de Jaarstukken 2014 (PS 22 juni 2015) is het projectplan Edelchemie 3.0 in uitvoering. Vanwege de dynamiek in de uitvoering (o.a. langjarige juridische procedures, bodemonderzoeken enz.) is destijds een totaalbudget aan procesmiddelen voor de duur van het gehele traject ter beschikking gesteld. Het exacte eindtijdstip van het traject is nog ongewis. Thans resteert nog een budget voor procesmiddelen van € 185.495. Voorgesteld wordt dit restantbudget over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.7.5 Mijnbouwschade	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
134 Mijnbouwschade	44	0	0	0
Totaal lasten	**44**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-44	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-44**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

134. Mijnbouwschade (GS 6-4-2021)

Het restant van de procesmiddelen is nodig voor de aanpak mijnbouwschade woningen Gulikstraat Eygelshoven. Deze aanpak heeft vertraging opgelopen omdat er met 1 woningeigenaar nog geen overeenstemming is bereikt. Daarnaast zijn de middelen nodig voor de uitwerking communicatie-strategie voor de nieuwe schadevergoedingsregeling van de Commissie Mijnbouwschade voor de voormalige mijnbouwregio, die in 2021 van start zal gaan. Het restantbedrag in 2020 van € 44.555 wordt overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

3.7.11 Coördinatie RUD	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
137 Aanpak zeer zorgwekkende stoffen	38	0	0	0
Totaal lasten	**38**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-38	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-38**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

137. Fasering Project Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) (GS 6-4-2021)

GS hebben op 16-12-2019 besloten tot een aanpak waarin bedrijven bewust worden gemaakt van hun verantwoordelijkheden in relatie tot ZZS en dat een inventarisatie plaatsvindt van het gebruik en de uitstoot van ZZS naar lucht en water bij bedrijven waarvoor de provincie Limburg bevoegd gezag is in het kader van de Wabo. Dit moet resulteren in een top-20 van bedrijven waar gebruik en uitstoot van ZZS het grootst is en een top 10 van bedrijven die een positief voorbeeld zijn voor anderen als het gaat om het vervangen of minimaliseren van ZZS. De aanpak wordt projectmatig opgepakt, waarvan de uitvoering wordt belegd bij de RUD-ZL. Hiervoor is destijds een uitvraag gedaan voor een aanpak inclusief

kostenraming bij de RUD-ZL en het project is opgenomen in het VTH Uitvoeringsprogramma 2020. De kosten zijn geraamd op € 90.000 en zijn gedekt uit niet bestede middelen onvoorzien in 2019.
Het totaalbedrag ad € 90.000 is destijds middels een overboekingsvoorstel bij de Jaarrekening 2019 overgeboekt naar 2020. De uitvoering was bij de start gepland in 2020 doch heeft voor € 37.500 een doorloop naar 2021. Hiervoor is reeds een financiële verplichting vastgelegd.

3.8. Natuur

€ x 1.000

3.8.1 Natuur		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
171	Uitgaven " Één miljoen bomenplan"	2	0	0	0
172	Uitgaven stikstof en N2000 maatregelen	-5	0	0	0
173	Natuurbeschermingswet en soorten	1.845	0	0	4
174	Diverse budgetten product Natuur	331	0	0	0
192	Natuurgebiedenbeheer	-597	0	0	0
	Totaal lasten	**1.577**	**0**	**0**	**4**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-1.577	0	0	-4
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
172	Reserve stikstof & N2000	-5	0	0	0
173	Reserve Natuur	215	0	0	0
174	Reserve DU Bodemsanering	16	0	0	0
174	Reserve Natuur	43	0	0	0
		269	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**269**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.308**	**0**	**0**	**-4**

Financiële toelichting

171. Uitgaven ‘Één miljoen bomenplan’ (GS 6-04-2021)

Vanuit de beleidsintensiveringmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid is € 2 mln. beschikbaar gekomen voor de uitvoering van het 1 miljoen bomenplan (Eindejaarsbijstelling 2019). Het restantbudget ad € 2.431 wordt overgeboekt voor de verdere uitvoering van het plan in 2021. Bij de Eindejaarsbijstelling 2020 is ook al een deel overgeboekt naar 2021.

172. Uitgaven stikstof en N2000 maatregelen (GS 6-04-2021)

Aan het einde van het jaar blijken net meer uitgaven te zijn gedaan dan budget beschikbaar, totaal € 4.763. Het doorgeschoven deel naar boekjaar 2021 bij de Eindejaarsbijstelling 2020 was teveel en wordt met deze boeking teruggehaald naar 2020. Deze boeking verloopt via de reserve stikstof & N2000.

173. Natuurbeschermingswet en Soorten (GS 6-04-2021)

Het overboekingsvoorstel van € 1.845.248 betreft volgende posten:

- Vanuit de intensiveringsmiddelen Natuur, Landschap en adaptief water en grondbeleid is € 4 mln. beschikbaar gekomen voor soorten. Deels is dit weggezet in een subsidieregeling met een plafond van € 2 mln. Dit plafond staat open tot en met 31-12-2021 en de middelen zijn deels weggezet voor overige aanvragen en opdrachten. De nog beschikbare middelen ad € 1.630.485 worden doorgeschoven naar 2021 om verdere uitvoering te geven aan dit beleid. Wegens het afgeven van

een meerjarige opdracht voor monitoring wordt een klein gedeelte van het budget overgeboekt naar 2024 ev.

- Voor de aanvragen in behandeling voor het subsidieplafond Fauna is het noodzakelijk dat de resterende middelen overgeboekt worden naar 2021. De einddatum van de subsidieopenstelling is hier bereikt, een bedrag van € 11.825 wordt overgeboekt om de liggende subsidieaanvragen af te handelen.
- Daarnaast wordt een bedrag van € 202.938 overgeboekt naar 2021 via de reserve Natuur waarvoor nog toezeggingen afgewikkeld dienen te worden binnen het budget Wet Natuurbescherming. Een bedrag van € 94.151 wordt gestort in de reserve Natuur.

174. Diverse budgetten product Natuur (GS 6-4-2021)

Binnen product 3.8.1 zijn € 271.974 middelen, gedekt uit de beleidsintensiveringsmiddelen Natuur, Landschap en adaptief water en grondbeleid, niet tot uitgaven gekomen (raming Begroting 2020). Deze middelen worden overgeboekt naar begrotingsjaar 2021.
Op 9 november 2018 hebben GS besloten de Curfsgroeve niet over te dragen aan Stichting het Limburgs Landschap. De benodigde € 42.770 voor deze overdracht ten behoeve van de afwaardering van gronden dient gereserveerd te blijven en overgeboekt te worden naar begrotingsjaar 2021. Deze overboeking verloopt via de reserve Natuur.
Zowel het restant budget voor het aanvalsplan stikstof van € 16.485 welke minder onttrokken wordt uit de reserve DU bodemsanering, als het restantbudget van € 1.228 voor het Interreg Europe project Wild Life Economy dienen behouden te blijven voor de verdere uitvoering van de programmering in 2021 en worden derhalve overgeboekt naar 2021.
In totaal wordt een bedrag van € 331.229 overgeboekt naar 2021.

192. Natuurgebiedenbeheer (GS 6-4-2021)

Bij het Natuurgebiedenbeheer is conform BBV voorschriften een andere boekingsgang gekozen dan voorgaande jaren. De lasten moeten opgenomen worden in het jaar dat het beheer heeft plaatsgevonden, de uitbetaling van de beheersubsidie geschiedde in het volgende begrotingsjaar. Vanaf dit jaar worden de lasten in het juiste jaar opgenomen. Dit zorgt voor een tekort in 2020 van € 596.851. Middels een overboekingsvoorstel wordt dekking naar voren gehaald uit 2021.

4.1. Bestuur

€ x 1.000

4.1.1 Rijks- en veiligheidstaken CdK	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
106 DU Weerbaar bestuur kleinere gemeenten	42	0	0	0
121 Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen	50	0	0	0
Totaal lasten	**92**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-92	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-92**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

106. DU Weerbaar bestuur kleinere gemeenten (GS 6-4-2021)

Op 16 december 2020 heeft het Rijk de decembercirculaire inzake het provinciefonds gepubliceerd. In deze circulaire is opgenomen dat elke provincie een bijdrage ontvangt om de aanpak van een weerbaar bestuur en een weerbare organisatie aan te jagen en in de middelgrote en kleinere gemeenten te versterken. De bijdrage aan de provincie Limburg bedraagt € 41.667 en is verwerkt in de Jaarstukken 2020 en wordt via dit overboekingsvoorstel in 2021 ter beschikking gesteld voor uitvoering.

121. Procesmiddelen Beekdaelen (GS 8-12-2020)

GS hebben op 8 december 2020 procesmiddelen beschikbaar gesteld ad € 100.000 aan de gemeente Beekdaelen. Dekking vindt plaats uit het budget beleidsbrief integratie € 50.000 en
€ 50.000 uit het budget Rijks- en veiligheidstaken CdK. Daar de afwikkeling pas begin 2021 plaatsvindt, wordt het beschikbaar gestelde budget overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.2 Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
79	Onderzoek extraparlementaire bestuursvorm	121	0	0	0
125	Investeringsagenda gemeente Beekdaelen	775	0	0	0
	Totaal lasten	**896**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-896	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-896**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

79. Onderzoek extraparlementaire bestuursvorm (GS 6-4-2021)

Bij de 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 19 juni 2020) is € 150.000 beschikbaar gesteld voor een nader onderzoek naar- en de evaluatie van de samenwerking in een extraparlementair college. In de Voorjaarnota 2020 (PS 26 juni 2020) is opgenomen dat dit onderzoek wordt uitgevoerd in de periode 2020-2022. Derhalve wordt het restantbudget 2020 ad € 121.090 overgeboekt naar 2021.

125. Investeringsagenda gemeente Beekdaelen (GS 6-4-2021)

Bij de Eindejaarsbijstelling 2017 (PS 15 december 2017) hebben Provinciale Staten een bedrag van € 3,5 mln. beschikbaar gesteld voor de investeringsagenda gemeente Beekdaelen. Inmiddels is voor de meeste projecten middels een subsidietoekenning een bijdrage verleend. In 2019 is het cahier zelfsturing als visie vastgesteld. In 2019/2020 is er ambtelijk en bestuurlijk overleg geweest over het uitvoeringsprogramma en de subsidiabele thema's en de gewenste mate van detaillering en planning. Dit is mede inherent aan het thema zelfsturing als relatief nieuw thema en instrument en de daaraan te verbinden voorwaarden. De gemeente zal op korte termijn een concreet uitgewerkt plan van aanpak aanreiken voor de thema's waarover bestuurlijk overeenstemming is. Definitieve toekenning van het restantbedrag ad € 775.000 staat gepland voor het eerste kwartaal 2021. Derhalve dient dit bedrag te worden overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.7 Internationalisering		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
93	Budget Europese cofinanciering 2020	1.939	0	0	0
99	Interreg VA project 'Waar is de grens'	50	0	0	0
180	Subsidieverlening stichting euPrevent | EMR	20	0	0	0
	Totaal lasten	**2.009**	**0**	**0**	**0**
Baten					
99	Interreg VA project 'Waar is de grens'	50	0	0	0
	Totaal baten	**50**	**0**	**0**	**0**
		-1.959	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.959**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

93. Europese cofinanciering (GS 6-4-2021)

Bij de Voorjaarsnota 2020 (PS 26 juni 2020) is € 7 mln. voor Europese cofinanciering 2020-2022 beschikbaar gesteld. Het restantbedrag 2020 ad € 1.939.020 wordt derhalve overgeboekt en toegevoegd aan het budget 2021.

99. Interreg VA project 'Waar is de grens' (GS 6-4-2021)

Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6 november 2020) is het Interreg VA project 'Waar is de grens' budgettair neutraal in de begroting 2020 opgenomen. Dit project loopt, mede door de latere start in verband met de coronacrisis, door in 2021. De geraamde inkomsten en uitgaven ad € 49.615 worden derhalve overgeboekt naar 2021.

180. Subsidieverlening stichting euPrevent / EMR (GS 23-2-2021)

Op 23 februari 2021 hebben GS een subsidie verleend ad € 30.000 aan de Stichting euPrevent | EMR ten behoeve van reguliere taken en werkzaamheden van euPrevent voor het jaar 2020. Omdat de middelen internationalisering ad € 20.000 gereserveerd staan in het jaar 2020, worden deze overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.9 Strategische Public Affairs	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
122 Middelen Herdenking 75 jaar bevrijding	48	0	0	0
Totaal lasten	**48**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-48	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-48**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

122. Herdenking 75 jaar bevrijding (GS 6-4-2021)

Bij de Voorjaarsnota 2018 (PS 29 juni 2018) is een bedrag van € 1 mln. voor de periode 2018-2020 beschikbaar gesteld voor herdenking van 75 jaar bevrijding. Door de coronacrisis zal het (boek)verslag 75 jaar bevrijding en het symposium/ congres Weerbare Democratie in 2021 plaatsvinden. Het restantbedrag 2020 ad € 47.704 wordt derhalve overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.10 Branding	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
123 Middelen Regiobranding 2020	661	0	0	0
Totaal lasten	**661**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-661	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-661**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

123. Regiobranding 2020 (GS 27-10-2020)

Op 27 november 2020 zijn de nadere subsidieregels Branding Limburg 2020 en het Reglement Adviescommissie Branding Limburg vastgesteld. De looptijd van de subsidieregeling eindigt op 1 april 2021 waardoor de afwikkeling van deze regeling in 2021 plaatsvindt. Derhalve wordt het restantbedrag ad € 661.151 overgeboekt naar 2021.

4.2. Overhead

€ x 1.000

4.2.0 Overhead		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
78	Budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid	53	53	53	39
118	Digitalisering P&C cyclus	58	0	0	0
181	Personeelsbudget	200	0	0	0
	Totaal lasten	**311**	**53**	**53**	**39**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-311	-53	-53	-39
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-311**	**-53**	**-53**	**-39**

Financiële toelichting

78. Vitaliteit en duurzame inzetbaarheid (GS 6-4-2021)

In het kader van vitaliteit en duurzame inzetbaarheid is een overeenkomst gesloten met Studytube inzake Leerplatform Limburg Academie voor 2020-2024. Derhalve wordt € 196.650 van het (incidenteel) beschikbare budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid 2020 overgeboekt naar 2021-2024 (€ 52.500 per jaar voor de periode 2021-2023 en € 39.150 in 2024).

118. Digitalisering P&C cyclus (GS 6-4-2021)

In 2020 is op basis van de benchmark Jaarstukken 2019 samen met de Controlecommissie het proces gestart om de planning en control-cyclus te digitaliseren. Dit proces loopt door in 2021. In dit kader wordt het restant werkbudget ad € 58.000 overgeboekt om incidentele kosten zoals voorbereiding, onderzoek, audits en implementatie te kunnen dekken.

181. Personeelsbudget (GS 6-4-2021)

Conform afspraak met het GO moet het restant van de levensfaseregeling ad € 200.000 beschikbaar blijven voor de uitvoering van de regeling in de komende jaren. Derhalve wordt dit bedrag overgeboekt naar 2021. (Zie ook paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering).

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën

€ x 1.000

4.3.3 Overige eigen middelen		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
	Totaal lasten	**0**	**0**	**0**	**0**
Baten					
89	Rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020	-7.790	-6.814	-6.198	-5.845
190	Rentekortingen duurzaamheidsleningen	-211	0	0	0
	Totaal baten	**-8.001**	**-6.814**	**-6.198**	**-5.845**
		-8.001	-6.814	-6.198	-5.845
Mutatie reserves					
Toevoeging reserves					
213	Bruteringsreserve Limburgs Museum	303	0	0	0
Aanwending reserves					
div	Algemene reserve (egalisatie)	58.056	7.956	8.837	6.508
	Saldo mutatie reserves	**57.753**	**7.956**	**8.837**	**6.508**
	Resultaat	**49.752**	**1.143**	**2.638**	**663**

Financiële toelichting

89. Rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020 (GS 6-4-2021)

De gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in december 2020 ad € 184,2 mln. nominaal heeft een boekwinst opgeleverd van € 44,15 mln. Hiervoor wordt bij bestemming resultaat € 37,75 mln. aan algemene reserve toegevoegd ter egalisatie van het negatieve effect van de rentederving voor de periode 2021-2029.

€ x 1.000

Doorwerking nar begroting 2021-2024				Reservering voor begroting 2025 e.v.				
2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
7.790	6.814	6.198	5.845	5.364	3.470	1.749	413	132

190. Rentekortingen duurzaamheidsleningen (GS 6-4-2021)

Binnen de Verordening leningen Duurzaam Thuis is het mogelijk een rentekorting toe te passen op isolerende maatregelen, levensloopbestendige maatregelen of een combinatie hiervan. Om een rentekorting te kunnen aanbieden hebben GS beleidsmiddelen voor de looptijd van de Verordening leningen Duurzaam thuis beschikbaar gesteld. Het restant in 2020 van € 210.610 wordt overgeboekt naar 2021.

213. Toevoeging aan de bruteringsreserve (GS 6-4-2021)

Zie toelichting 219 bij product 4.3.5 Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves.

€ x 1.000

4.3.4 Reservering nieuw beleid		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
131	Correctie dekking Monumentenwacht Limburg inzake het tekort 2020	-98	0	0	0
148	Restant Procesmiddelen vernieuwing economisch Beleidskader	10	0	0	0
149	Project Einstein Telescope EMR Site & Technology (E-TEST)	33	0	0	0
	Totaal lasten	**-55**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		55	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**55**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

131. Correctie dekking Monumentenwacht Limburg inzake het tekort 2020 (PS 11-12-2020)

GS hebben op 1 september 2020 ingestemd met het beschikbaar stellen van een bedrag van € 140.000 ter dekking van het tekort over 2020 op basis van de ingeroepen garantstelling uit 1987. Het tekort over 2020 wordt, conform Mededeling portefeuillehouder inzake de Financiële Eindejaarsbijstelling 2020 d.d.15-12-2020 (GS 2020-51156), ten laste gebracht van de SPUK Culturele voorzieningen inzake compensatie als gevolg van de Coronacrisis voor een bedrag van € 41.600 en een bedrag van € 98.400 wordt ten laste gebracht van de intensiveringsmiddelen onvoorzien en wordt vanuit 2021 naar voren gehaald.

148. Procesmiddelen vernieuwing economisch Beleidskader (GS 6-4-2021)

In de Herfstbrief 2019 (PS 4-10-2019) is voor het opstellen van het MEB € 150.000 procesmiddelen beschikbaar gesteld. Het MEB is in juni 2020 door PS vastgesteld. Het restant van deze procesmiddelen bedraagt € 10.044 en is niet meer benodigd. Omdat deze procesmiddelen beschikbaar zijn gesteld vanuit de intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs en Arbeidsmarkt vloeien deze terug naar de intensiveringsmiddelen, zodat deze beschikbaar blijven voor in de huidige Statenperiode geoormerkt doel (zie ook product 4.3.4. Reservering nieuw beleid).

149. Project Einstein Telescope EMR Site & Technology (E-TEST) (GS 6-4-2021)

Voor het interreg project VA EMR E-TEST is er in de 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 29 juni 2020) € 855.000 ter beschikking gesteld. Omdat de kosten van dit project lager zijn uitgevallen, bedraagt de provinciale cofinanciering € 822.009. Het project was voor 70% gedekt uit de intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt en voor 30% uit de intensiveringsmiddelen Procesmiddelen, Onvoorzien & Cofinanciering Europa. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen van € 32.991 terug te laten vloeien naar de betreffende intensiveringsmiddelen (€ 23.094 Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt en € 9.897 Procesmiddelen, Onvoorzien & Cofinanciering Europa) zodat deze middelen beschikbaar blijven voor in het huidige college periode geoormerkte resultaten c.q. doelen.

€ x 1.000

4.3.5 Stelposten		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
117	Invulling generieke taakstelling budget Ondernemingsraad	0	0	57	0
120	Budget rijks- en veiligheidstaken CdK	0	0	-18	0
181	Personeelsbudget	2.500	0	0	0
206	Vrijval reserve zilver bronsgroene natuur	0	0	199	0
219	*Bestemming resultaat 2020: Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves*	0	0	1.838	0
	Totaal lasten	**2.500**	**0**	**2.076**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.500	0	-2.076	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.500**	**0**	**-2.076**	**0**

Financiële toelichting

117. Invulling generieke taakstelling Budget Ondernemingsraad (GS 6-4-2021)

De OR heeft op 10 december 2020 besloten het restantbudget 2020 beschikbaar te stellen voor de taakstelling. Hiermee wordt voor € 57.088 invulling gegeven aan de generieke taakstelling 2020-2023.

120. Budget rijks- en veiligheidstaken CdK (GS 6-4-2021)

Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6 november 2020) is een bedrag van € 150.000 uit het budget rijks- en veiligheidstaken toegevoegd aan de generieke taakstelling met de mededeling dat dit een bijdrage onder voorbehoud was. Het exploitatiebudget 2020 laat een negatief resultaat zien van € 18.322. Dit bedrag wordt conform afspraak toegevoegd aan de taakstelling.

181. Personeelsbudget (GS 6-4-2021)

De overboeking van € 2,50 mln. heeft betrekking op:

- Momenteel vinden cao-onderhandelingen plaats waarbij ingezet wordt op landelijk beleid inzake thuiswerkvergoeding. Voornemen is deze vergoeding met terugwerkende kracht in te voeren. Rekening houdend met een maximale vergoeding van € 600 per persoon voor 2020 wordt € 600.000 overgeboekt naar 2021. (zie ook product 4.2. Overhead).
- Voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie wordt € 1.900.000 overgeboekt naar 2021: € 800.0000 voor de doorontwikkeling van de clusters concern, strategie en communicatie; € 500.000 voor het opstellen van inkoop en concernstandaarden "hoe werken wij" (verdere uitwerking toezegging 8783 PS) en € 600.000 voor 2 extra trainees schakelprogramma RichtingZuid en de verwachte extra kosten inzake de parlementaire enquête (zie ook paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering).

206. Vrijval reserve zilver bronsgroene natuur (GS 6-4-2021)

Op basis van de jaarlijkse doorlichting van reserves op nut en noodzaak gedurende het proces van de jaarstukken is gebleken dat de restantmiddelen uit de vorige statenperiode ad € 199.480 geen

bestemming meer hadden en daarmee volgens de financiële spelregels terugvloeien naar het resultaat. Voorgesteld wordt om dit resultaat in te zetten t.b.v. de generieke taakstelling.

219. Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves (GS 6-4-2021)

Op basis van de jaarlijkse doorlichting van reserves op nut en noodzaak gedurende het proces van de jaarstukken is gebleken dat door administratieve verschuivingen binnen projecten geen rekening is gehouden met de bijhorende dekking uit de bruteringsreserves. Het gevolg is:

€ x 1

Naam reserve	Bedrag
Surplus bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	1.412.540
Surplus bruteringsreserve provinciale gebouwen	727.827
Tekort bruteringsreserve proviciale gebouwen	-302.676
Voordelig saldo	**1.837.692**

Voorgesteld wordt om dit resultaat in te zetten t.b.v. de generieke taakstelling.

4.4. Provinciale Staten en Griffie

€ x 1.000

4.4.1 Provinciale Staten en Griffie	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
115 Werkbudget Controlecommissie	100	0	0	0
124 Middelen scholing PS	12	0	0	0
Totaal lasten	**112**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-112	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-112**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

115. Werkbudget Controlecommissie (GS 6-4-2021)

In de vergadering van de Commissie van Onderzoek van 21 oktober 2016 is besloten het restant van het werkbudget Controlecommissie (voorheen Commissie van Onderzoek) jaarlijks over te boeken naar het volgende begrotingsjaar met een maximum van € 100.000.

124. Middelen scholing PS (GS 6-4-2021)

Naar aanleiding van het inwerking getreden Rechtspositiebesluit decentrale politiek hebben Provinciale Staten op 27 mei 2019 een nieuwe verordening vastgesteld. Conform dit besluit beschikt elk Statenlid over een individueel bedrag voor scholing van € 1.000 per Statenperiode. Derhalve dient het restantbudget scholing PS ad € 11.750 beschikbaar te blijven voor volgende jaren en te worden overgeboekt naar 2021.

Begrotingswijziging 2 – 2021

De lasten en baten van de begroting 2021 e.v. als volgt te wijzigen:

€ x 1.000

Begrotingsprogramma		Product		Begroting 2021			Begroting 2022			Begroting 2023			Begroting 2024		
				Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
1.1	Investeringsklimaat	1.1.1	Economische samenwerking	1.321	0	-1.321	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.1.2	Acquisitie en LIOF	692	0	-692	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.1.3	MKB	2.141	0	-2.141	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.1.4	Brightlands Kennis/As	60	0	-60	30	0	-30	130	0	-130	0	0	0
		1.1.5	Maastricht Aachen Airport	2.232	0	-2.232	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**6.447**	**0**	**-6.447**	**30**	**0**	**-30**	**130**	**0**	**-130**	**0**	**0**	**0**
1.2	Innovatiekracht	1.2.1	Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	17	21	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.2	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	267	55	-212	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.3	Brightlands Greenport Campus Venlo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.4	Services & Brijghtlands Smart Services Campus	10	0	-10	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.5	Logistiek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.6	Industrie	1.764	131	-1.633	0	0	0	0	0	0	500	0	-500
		1.2.7	Toerisme en recreatie	3.223	0	-3.223	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.8	Innovatieve landbouw	2.587	69	-2.518	660	0	-660	270	0	-270	140	0	-140
		1.2.9	Regiodeal Noord-Limburg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**7.868**	**276**	**-7.592**	**660**	**0**	**-660**	**270**	**0**	**-270**	**640**	**0**	**-640**
1.3	Onderwijs en arbeidsmarkt	1.3.1	Arbeidsmarkt	400	0	-400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.3.2	Onderwijs	923	0	-923	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**1.323**	**0**	**-1.323**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.1	Sociale agenda, zorg en veiligheid	2.1.1	Sociale agenda en Zorg	2.903	0	-2.903	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.1.2	Veiligheid	139	0	-139	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.042**	**0**	**-3.042**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.2	Cultuur	2.2.1	Cultuur	1.205	0	-1.205	0	100	100	0	100	100	0	100	100
		2.2.2	Erfgoed	358	0	-358	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.2.3	Monumenten	1.080	32	-1.048	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.2.4	Archeologie	935	0	-935	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.2.5	Regionale media	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.579**	**32**	**-3.547**	**0**	**100**	**100**	**0**	**100**	**100**	**0**	**100**	**100**
2.3	Sport	2.3.1	Sport	963	0	-963	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**963**	**0**	**-963**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.4	Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	2.4.1	Stedelijke ontwikkeling	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.4.2	Kwaliteitsimpuls Limburgse centra	129	0	-129	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.4.3	IBA	652	0	-652	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.4.4	Regiodeal transformatie Parkstad	10.228	0	-10.228	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**11.009**	**0**	**-11.009**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.1	Openbaar vervoer en railagenda	3.1.1	Openbaar vervoer en concessiemanagement	1.433	279	-1.153	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.1.2	Railagenda	3.240	2.905	-335	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**4.673**	**3.184**	**-1.488**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.2	Bereikbaarheid en mobiliteit	3.2.1	Voorbereiding en uitvoering mob.maatregelen	819	0	-819	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.2	Fiets	1.728	1.074	-654	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.3	Verkeersveiligheid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.4	Logistieke netwerken	146	15	-131	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.5	Onderhoud, beheer en rehabilitaties Provinciale wegen	469	0	-469	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.6	Project Buitenring Parkstad Limburg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.7	Project N280- West	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.8	Project N266	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.162**	**1.089**	**-2.073**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.3	Wonen in Limburg	3.3.1	Wonen in Limburg	1.765	0	-1.765	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**1.765**	**0**	**-1.765**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.4	Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	3.4.1	Omgevingsvisie	220	0	-220	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.2	Uitvoering ruimtelijk beleid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.3	Werklocaties	497	0	-497	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.4	Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones	1.093	0	-1.093	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.7	Grondzaken	15.731	14.611	-1.120	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**17.542**	**14.611**	**-2.931**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.5	Hoogwater-bescherming langs de Maas	3.5.1	Programma Maasvallei	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.5.2	Ooijen-Wanssum	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.6	Water	3.6.1	Water	850	9	-842	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**850**	**9**	**-842**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.7	Energie, circulaire economie en milieu	3.7.1	Energie	2.065	0	-2.065	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.2	Duurzaamheid en circulaire economie	1.980	0	-1.980	500	0	-500	210	0	-210	80	0	-80
		3.7.3	Milieu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.4	Bodem en ondergrond	185	0	-185	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.5	Mijnbouwschade	44	0	-44	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.11	Coördinatie RUD	38	0	-38	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.12	Vergunningen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.13	Handhaving	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**4.312**	**0**	**-4.312**	**500**	**0**	**-500**	**210**	**0**	**-210**	**80**	**0**	**-80**
3.8	Natuur	3.8.1	Natuur	1.577	0	-1.577	0	0	0	0	0	0	4	0	-4
			Totaal begrotingsprogramma	**1.577**	**0**	**-1.577**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**4**	**0**	**-4**

€ x 1.000

Begrotingsprogramma		Product		Begroting 2021			Begroting 2022			Begroting 2023			Begroting 2024		
				Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
4.1	Bestuur	4.1.1	Rijks- en veiligheidstaken CdK	92	0	-92	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.2	Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie	896	0	-896	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.3	Integriteit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.4	Coördinatie Interbestuurlijk toezicht	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.5	Toezicht gemeentefinanciën	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.6	IPO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.7	Internationalisering	2.009	50	-1.959	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.8	Euregiobestuur; Managementautoriteit EMR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.9	Strategische Public affairs	48	0	-48	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.10	Branding	661	0	-661	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.13	Overige bestuurlijke zaken	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.705**	**50**	**-3.656**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
4.2	Overhead	4.2.0	Overhead	311	0	-311	53	0	-53	53	0	-53	39	0	-39
			Totaal begrotingsprogramma	**311**	**0**	**-311**	**53**	**0**	**-53**	**53**	**0**	**-53**	**39**	**0**	**-39**
4.3	Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	4.3.1	MRB	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.3.2	Provinciefonds	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.3.3	Overige eigen middelen	0	-8.001	-8.001	0	-6.814	-6.814	0	-6.198	-6.198	0	-5.845	-5.845
		4.3.4	Reservering nieuw beleid	-55	0	55	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.3.5	Stelposten	2.500	0	-2.500	0	0	0	2.076	0	-2.076	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**2.445**	**-8.001**	**-10.446**	**0**	**-6.814**	**-6.814**	**2.076**	**-6.198**	**-8.274**	**0**	**-5.845**	**-5.845**
4.4	PS en Griffie	4.4.1	Provinciale Staten en Griffie	112	0	-112	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal baten en lasten	**74.684**	**11.250**	**-63.435**	**1.243**	**-6.714**	**-7.956**	**2.738**	**-6.098**	**-8.837**	**763**	**-5.745**	**-6.508**
Mutatie reserves															
	Algemene reserve (egalisatie)			0	58.056	58.056	0	7.956	7.956	0	8.837	8.837	0	6.508	6.508
	Bruteringreserve VDL Nedcar			2.735	0	-2.735	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Bestemmingsreserve NEDAB			0	1.232	1.232	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Risicoreserve grondexploitatie			0	3.855	3.855	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve Stikstof & N2000			0	-5	-5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Bruteringsreserve Limburgsmuseum Venlo			303	0	-303	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen			0	2.941	2.941	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve Natuur			0	258	258	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve DU-uitkering bodemsanering			0	76	76	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve DU Zoetwatermaatregelen			0	58	58	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal mutaties reserves	**3.037**	**66.472**	**63.435**	**0**	**7.956**	**7.956**	**0**	**8.837**	**8.837**	**0**	**6.508**	**6.508**
			Totaal	**77.722**	**77.722**	**0**	**1.243**	**1.243**	**0**	**2.738**	**2.738**	**0**	**763**	**763**	**0**

Bijlage 4: De bestuurlijke intenties vastgoed in verband met waardering op de provinciale balans

Op basis van de Jaarstukken 2016 zijn de bestuurlijke intenties vastgesteld met betrekking tot de waardering van provinciaal vastgoed (PS d.d. 30-6-2017). Onderstaand vastgoed is gekocht of ontwikkeld met een maatschappelijke intentie en in de regel bedoeld om duurzaam te exploiteren. Bij dit besluit is vermeld dat deze uitgangspunten in principe van kracht zijn, tenzij er nieuwe besluitvorming plaatsvindt over vastgoed.

A	In erfpacht uitgegeven gronden	Functie	Intentie duurzaam exploiteren	Duurzame waardevermindering van toepassing
1	Leeuwbrouwerij Valkenburg	Maatschappelijk	ja	Nee
2	Tuinbouwgebied Siberië	Maatschappelijk	ja	Nee
3	Tradeport Noord/Heylen	Maatschappelijk	ja	Nee
4	Andeno	Maatschappelijk	Ja	Nee
5	Haven Wanssum	Maatschappelijk	Ja	Nee
6	Watersley	Maatschappelijk	Ja	Nee

B	Materiële vaste activa economisch nut	Functie	Intentie duurzaam exploiteren	Duurzame waardevermindering van toepassing
1	Gouvernement	Maatschappelijk	ja	Nee
2	Groot Buggenum	Maatschappelijk	ja	Nee
3	Maastricht Aachen Airport	Maatschappelijk	ja	Nee
4	Musea	Maatschappelijk	ja	Nee
5	Station Simpelveld	Maatschappelijk	ja	Nee
6	Burgemeesterswoning Venlo	Maatschappelijk	Nee	Nee
7	Steunpunten provinciale wegen	Maatschappelijk	ja	Nee
	• Steunpunt Wanssum	Maatschappelijk	Nee	Nee

C	Materiële vaste activa maatschappelijk nut	Functie	Intentie duurzaam exploiteren	Duurzame waardevermindering van toepassing
1	Grondverwerving verbreding A2	Maatschappelijk	ja	Nee
2	Gronden Ooijen Wanssum	PM	PM	PM

Voor B6 Burgemeesterswoning Venlo en voor een deel van B7 Steunpunten is de bestuurlijke intentie uitgesproken tot verkoop, Voor beide objecten geldt dat de boekwaarde lager is dan de marktwaarde. Een duurzame waardevermindering is daarom niet van toepassing.

Ad C2: Voor wat betreft de waardering van de gronden van Ooijen-Wanssum wordt verwezen naar de Jaarrekening, onderdeel 6.3. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

Bijlage 5: Benchmark dashboard BBV[8]

Waterkwaliteit (oppervlaktewater) (product 3.6.1. Water)
De ecologische toestand van oppervlaktewateren is beoordeeld volgens de beoordelingsmethode van de Europese Kaderrichtlijn Water. De cijfers geven het percentage oppervlaktewateren weer waarvan de waterkwaliteit de beoordeling 'goed' heeft gekregen.

Weergegeven zijn de cijfers van alle oppervlaktewateren, die in het beheer van de verschillende Waterschappen zijn. Het gebied van een waterschap kan Provincie-overstijgend zijn. De cijfers van een Waterschap dat in twee Provincies ligt worden in beide provinciecijfers opgenomen. Bijvoorbeeld: de wateroppervlaktebeoordelingen van waterschap Noorderzijlvest worden bij zowel Drenthe als Friesland opgeteld.

Beoordelingen van oppervlaktewateren in het beheer van Rijkswaterstaat zijn niet weergegeven.

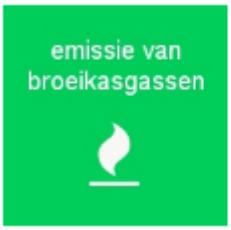

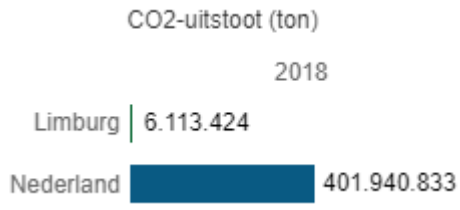

Emissie van broeikasgassen (product 3.7.3. Uitvoering milieu)
De emissie van broeikasgassen wordt uitgedrukt in uitstoot van CO2. De CO2-uitstoot wordt berekend door de energiedragers (bijvoorbeeld kWh elektriciteit, m3 gas, liters benzine) te vermenigvuldigen met de emissiefactor van die energiedrager. Deze emissiefactoren variëren per jaar, afhankelijk van de brandstofmix van de elektriciteitsproductie, de hoeveelheid bijgemengde biobrandstof en de calorische waarde en koolstofinhoud van aardgas.

[8] Dashboard BBV-indicatoren. (z.j.). Geraadpleegd op 8 maart 2021, webpagina: http://www.waarstaatjeprovincie.nl/Paginas/BBV/Benchmark-dashboard-BBV.aspx

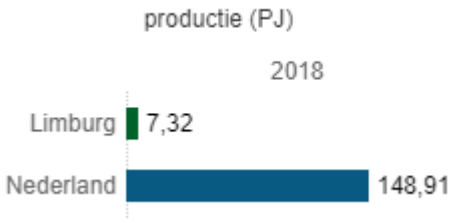

Hernieuwbare energie (product 3.7.1. Asbest en energie)
De meeste productiegegevens hernieuwbare energie komen tot stand door nationale totalen te verdelen over gemeenten aan de hand van verdeelsleutels, de top down-methode, omdat voor de bottom up methode onvoldoende gegevens beschikbaar zijn. Alleen voor Hernieuwbare Energie uit stortgas, geothermie en meestook van biomassa in elektriciteitscentrales zijn bottom up gegevens beschikbaar. Deze methode leidt voor het overgrote deel van de Hernieuwbare Energie-opties tot schattingen. De Klimaatmonitor bevat jaarlijks 88 tot 90 % van de Nederlandse Hernieuwbare Energie. In veel gemeenten zal het percentage hoger zijn, omdat de missende 10-12 % zich concentreert in enkele gemeenten of op de Noordzee, waar een significant deel van de Nederlandse windproductie plaatsvindt.

Alleen voor Hernieuwbare Energie uit Stortgas zijn bottom up gegevens beschikbaar. De gegevens zijn dus niet via een verdeelsleutel tot stand gekomen, maar daadwerkelijk gemeten.
Bron: Klimaatmonitor; bewerking: Tympaan

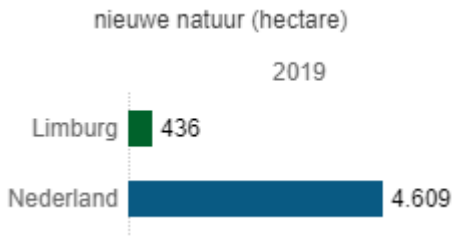

Ontwikkelde nieuwe natuur (product 3.8.1. Natuur)
Dit betreft de oppervlakte verworven en ingerichte natuur in hectare. Bij verworven natuur gaat het om het aantal hectares blijvend beschikbare grond voor natuur, inclusief nieuwe natuur als gevolg van functiewijziging (bijvoorbeeld doordat boerenland als natuurland wordt aangeboden). Onder inrichting worden gebieden verstaan waar inrichtingsmaatregelen zijn uitgevoerd die noodzakelijk zijn voor de realisatie van het natuurdoel. Als er geen inrichtingsmaatregelen nodig zijn, wordt het gebied ook beschouwd als ingericht.
De cijfers zijn afkomstig uit de Voortgangsrapportages Natuur (publicatie IPO/BIJ12). De Provincies zijn sinds 2013 verantwoordelijk voor het natuurbeleid en het Natuurnetwerk Nederland (exclusief Rijkswateren). Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied.

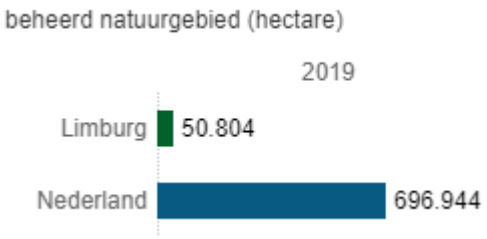

Beheerde natuur (product 3.8.1. Natuur)
Dit betreft het oppervlakte grondgebied dat in beheer is als natuurgebied. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt in beheer met contract en zonder contract. Bij beheer met contract is er een beheercontract vallend onder het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) of een voorloper van SNL. Bij natuurbeheer zonder contract betreft het gebieden vallend onder de Natuurschoonwet (NSW), waterleidingmaatschappijen, defensie, TBO's, RWS, gemeentes, natuureigenaren die entree heffen, particulieren die hun gebied niet openstellen.

De cijfers zijn afkomstig uit de Voortgangsrapportages Natuur. De Provincies zijn sinds 2013 verantwoordelijk voor het natuurbeleid en het Natuurnetwerk Nederland (exclusief Rijkswateren). Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied.

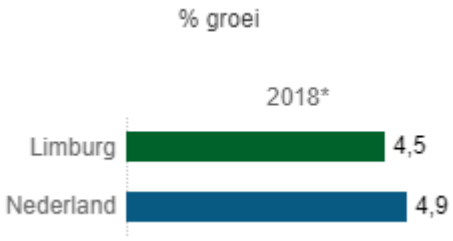

Bruto regionaal product (bbp) (product 1.1.2. Acquisitie en LIOF)
Dit betreft het bruto binnenlands product (tegen marktprijzen) in de Provincie, een maat voor de omvang van de economie. De verandering van het volume van het brp in een bepaalde tijdsperiode is een maat voor de groei (of krimp) van de economie. Het bruto regionaal product tegen marktprijzen is het eindresultaat van de productieve activiteiten van ingezeten productie-eenheden.

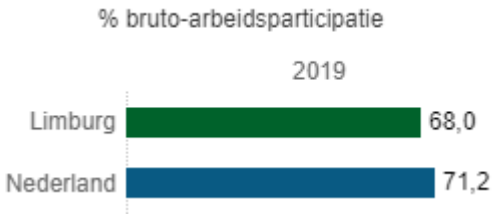

Bruto-arbeidsparticipatie (product 1.3.1. Arbeidsmarkt)
Werkgelegenheid wordt hier uitgedrukt in het percentage bruto-arbeidsparticipatie: het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de totale bevolking van 15-75 jaar.

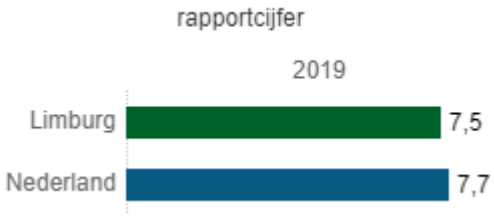

Waardering openbaar vervoer (product 3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement)
Dit betreft het gemiddelde waarderingscijfer (algemene oordeel) voor het regionaal openbaar vervoer per Provincie weergegeven. Dit cijfer is gebaseerd op de OV-Klantenbarometer: een jaarlijks terugkerend onderzoek naar de mening van reizigers in het stads- en streekvervoer. De weergegeven cijfers hebben betrekking op de vervoersgebieden, waarvoor de Provincie de concessie heeft afgegeven. De vervoersgebieden van de metropoolregio's blijven dus buiten beschouwing.

Preventief financieel toezicht (product 4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën)
Gemeenten staan onder preventief financieel toezicht van de provinciale toezichthouder als er sprake is van een niet meer structureel en reëel sluitende begroting bij een gemeente.

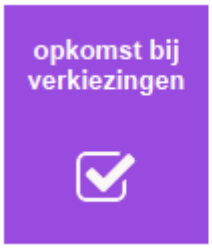

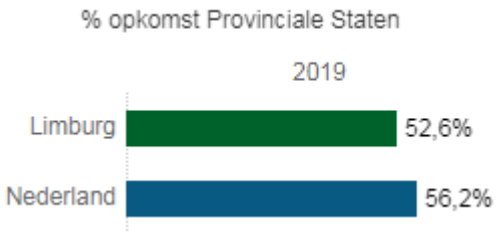

Opkomst bij verkiezingen (product 4.4.1. Provinciale Staten en Griffie)

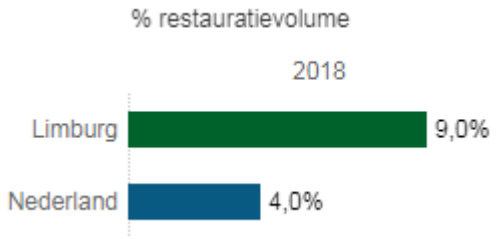

Restauratie volume (product 2.2.3. Monumenten)
Er is op dit moment geen verdere informatie beschikbaar.

Bijlage 6: Wijzigingsbesluiten reserves ultimo 2020

Wijzigingen in reserves

Op basis van de jaarlijkse doorlichting kunnen onderstaande reserves worden opgeheven wegens functieverlies. Het betreft reserves uit vorige statenperiodes.

- Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne;
- Bestemmingsreserve Culturele kansen;
- Reserve Waterveiligheid Maas;
- Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur;
- Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid;
- Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement;
- Bestemmingsreserve realisatie N266.

Naam reserve	Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne
Instellingsdatum PS-besluit	18 juni 2015
Doel van de reserve	Herontwikkeling van de (monumentale) gebouwen.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Culturele kansen
Instellingsdatum PS-besluit	8 november 2013 bij de begrotingsbehandeling
Doel van de reserve	Egaliserende bestemmingsreserve voor cultureel-economische samenwerking met Euregionale partners en het uitvoeringsprogramma Cultuur.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Reserve Waterveiligheid Maas
Instellingsdatum PS-besluit	16 december 2011
Doel van de reserve	Doel van de reserve is de financiering van middelen voor het realiseren van de waterveiligheidsopgave langs de Maas. Deze middelen zijn benodigd om eventueel voor de afronding hoogwaterbeveiliging Maas, exclusief het project Grensmaas van het Consortium, noodzakelijke maatregelen te kunnen financieren, die vanuit synergie-effecten in realisatie moeten worden gebracht,

Naam reserve	Reserve Waterveiligheid Maas
	maar waarbij kasritmes van bijvoorbeeld het HWBP niet tijdig in kunnen voorzien.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur
Instellingsdatum PS-besluit	29 juni 2007
Doel van de reserve	Het doel van de reserve is om de gebudgetteerde bedragen te behouden voor de natuuropgave.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie. Het restant is vrijgevallen t.g.v. het resultaat 2020.
Vrijval	€ 199.480

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Jaarstukken 2011)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie: Het meerjarenprogramma externe veiligheid heeft een begroting van € 4.532.309 voor de periode 2011-2014. Om tussentijdse vrijval van middelen naar de algemene middelen te voorkomen is een bestemmingsreserve ingesteld.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013
Doel van de reserve	Financiële dekking verbouwing Gouvernement (project ontschotten).
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie. Het restant is vrijgevallen t.g.v. het resultaat 2020.
Vrijval	€ 1.412.539

Naam reserve	Bestemmingsreserve realisatie N266
Instellingsdatum PS-besluit	7 november 2014
Doel van de reserve	Financiële dekking investeringskosten infrastructuur N266.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021

Naam reserve	Bestemmingsreserve realisatie N266
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Bijlage 7: Kredietbesluit

Provinciale Staten van Limburg;

besluiten:

Onderstaande investeringen voor het jaar 2020
beschikbaar te stellen

							Indicatieve fasering kredietbedrag			
Programma	Product	Volgnr.	Omschrijving investering	Afschr. termijn	Krediet-bedrag	Looptijd	2020	2021	2022	2023
			Overdracht Wegen BPL	15	-4.022.425	2020	-4.022.425			
			Totaal		-4.022.425		-4.022.425	0	0	0

Speerpunt	Volgnr.	Omschrijving bijdrage / financiering	Afschr. term.	Krediet-bedrag	Looptijd	2020	2021	2022	2023
		Overdracht Wegen BPL		-120.000	2020	-120.000			
		Totaal		-120.000		0	0	0	0

Aldus besloten in de vergadering van Provinciale Staten d.d. 24 juni 2021

De heer Mr. A. O.J. Pregled, waarnemend griffier

De heer drs. Th.J.F.M. Bovens, Voorzitter

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	FIN	**Behandeld**	N.M.G. van Wieringen-Bonten
Ons kenmerk	2021/9312	**Telefoon**	+31 43 389 71 18
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	6 april 2021
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	21 april 2021

Onderwerp
Statenvoorstel Jaarstukken 2020

Geachte Staten,

In de bijlage treft u het Statenvoorstel Jaarstukken 2020 aan, inclusief het bijbehorend dossier. Het boekjaar is afgesloten met een vrij resultaat van € 8.586.269, dat wij, conform de financiële spelregels, toevoegen aan de Immunisatiereserve.

Wij verstrekken u reeds de jaarstukken, zonder controleverklaring. Deze ontbreekt ingevolge het IKL dossier, waarbij de accountant in afwachting van de uitkomsten van het feitenonderzoek nog geen verklaring wenst af te geven. Dit betreft een procesmatige afweging en is niet gebaseerd op specifieke bevindingen van de accountant. De controle commissie is hierover per brief separaat door de accountant geïnformeerd.

Ten einde voortgang in het proces te behouden, zetten wij het reguliere proces, inclusief de mogelijkheid tot het stellen van feitelijk vragen, ongewijzigd door. Zodoende kunnen wij, indien het feitenonderzoek geen implicaties heeft voor de controleverklaring, binnen de door toezichthouder BZK gesteld termijnen de jaarrekening afronden.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

provincie limburg

Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-21-015

1 Onderwerp
Jaarstukken 2020.

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat
Met de voorliggende Jaarstukken 2020 leggen Gedeputeerde Staten verantwoording af aan Provinciale Staten over de realisatie van de beleidsvoornemens, zoals opgenomen in de Programmabegroting 2020, inclusief de door Provinciale Staten vastgestelde wijzigingen en doen ze het voorstel tot het bestemmen van het voordelige resultaat. Daarnaast wordt gevraagd kennis te nemen van de “Jaarrekening 2020 in één oogopslag”.

3 Bevoegdheid
Conform de Provinciewet stellen Provinciale Staten de Jaarstukken vast in het jaar volgend op het begrotingsjaar.

4 Voorstel aan Provinciale Staten
1. De volgende onderdelen uit het dossier van de Jaarstukken 2020 vast te stellen:
    a. Bijlage 1: de Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021.
2. Het batige jaarresultaat 2020 vast te stellen op € 100.380.909 en dit als volgt te bestemmen:
    a. € 89.329.792 ter dekking van overboekingsvoorstellen;
    b. € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen
    c. € 302.676 ter aanvulling van de bruteringsreserve Limburgs Museum;
    d. € 2.037.172 voor invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling.
3. Het vrij te bestemmen resultaat 2020 vast te stellen op € 8.586.269.
4. Het Investeringsbesluit 2020, zoals opgenomen in bijlage 7 van de Jaarstukken 2020, vast te stellen.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf
Zie uitgebreide voorstel en bijlagen.

6 Risico’s
Risico’s van materieel belang voor de financiële positie die niet zijn afgedekt door middel van reserves of voorzieningen zijn opgenomen in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing van de Jaarstukken 2020. Daarnaast is in de § 5.9 Covid in de Jaarstukken aandacht besteed aan de schade ten gevolge van de coronacrisis.

provincie limburg

Statenvoorstel
No: G-21-015

1. Onderwerp

Jaarstukken 2020

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Met de voorliggende Jaarstukken 2020 leggen Gedeputeerde Staten verantwoording af aan Provinciale Staten over de realisatie van de beleidsvoornemens, zoals opgenomen in de Programmabegroting 2020, inclusief de door Provinciale Staten vastgestelde wijzigingen en doen ze het voorstel tot het bestemmen van het voordelige resultaat. Daarnaast wordt gevraagd kennis te nemen van de “Jaarrekening 2020 in één oogopslag”.

3. Bevoegdheid

Conform de Provinciewet stellen Provinciale Staten de Jaarstukken vast in het jaar volgend op het begrotingsjaar.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

1. De volgende onderdelen uit het dossier van de Jaarstukken 2020 vast te stellen:
   a. Bijlage 1: de Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021.
2. Het batige jaarresultaat 2020 vast te stellen op € 100.380.909 en dit als volgt te bestemmen:
   a. € 89.329.792 ter dekking van overboekingsvoorstellen;
   b. € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen
   c. € 302.676 ter aanvulling van de bruteringsreserve Limburgs Museum;
   d. € 2.037.172 voor invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling.
3. Het vrij te bestemmen resultaat 2020 vast te stellen op € 8.586.269.
4. Het Investeringsbesluit 2020, zoals opgenomen in bijlage 7 van de Jaarstukken 2020, vast te stellen.

5. Risico’s

Risico’s van materieel belang voor de financiële positie die niet zijn afgedekt door middel van reserves of voorzieningen zijn opgenomen in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing van de Jaarstukken 2020. Daarnaast is in de § 5.9 Covid in de Jaarstukken 2020 aandacht besteed aan de coronacrisis.

Nagekomen feiten die het proces van de Jaarstukken 2020 niet meer raken, worden uiteraard verwerkt in de lopende Programmabegroting 2021 en bijhorende meerjarenraming.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

Wij bieden u het dossier van de Jaarstukken 2020 aan. Dit dossier bestaat uit:

- bijlage 1: de Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021 en wijzigingsbesluiten reserves;

• bijlage 2: de Jaarrekening 2020 in één oogopslag.

De bijlagen 1 en 2 bieden wij ter vaststelling aan. Bijlage 3 bieden wij ter kennisname aan.

Bestemmen van het vrije resultaat

- Van het totale resultaat van € 100.380.909 is € 89.329.792 nodig voor de dekking van de overboekingsvoorstellen. In bijlage 3 van de Jaarstukken 2020: doorwerking naar de begroting 2021 e.v. staat dit nader toegelicht.
- Daarnaast is € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen, aangenomen op 18 december 2020.
- Op basis van doorlichting van reserves ter dekking van kapitaallasten blijkt op termijn nog € 302.676 nodig te zijn om de volledige kapitaalasten te dekken van het Limburgs Museum;
- Uit dezelfde doorlichting van de overige bruteringsreserves blijkt per saldo € 2.037.172 te kunnen vrijvallen. Hiervan wordt voorgesteld deze in te zetten voor de taakstelling. Na verwerking hiervan resteert nog € 6,4 mln. aan te realiseren bijdragen aan de taakstelling.

Na verwerking van bovenstaande resultaatbestemming resteert € 8.586.269 aan vrij te bestemmen resultaat. Het college van Gedeputeerde Staten stelt voor om dit vrije resultaat, conform de vigerende spelregels aan de Immunisatiereserve toe te voegen.

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf
n.v.t.

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten
n.v.t.

9. Juridische aspecten – deregulering
n.v.t.

10. Verbindingslijnen en andere visies
n.v.t.

11. Relatie met aanpak coronacrisis
Zie Jaarstukken 2020

12. Toets Referendumverordening
n.v.t.

13. Effecten op CO_2 en stikstof emissies
n.v.t.

14. Verdere planning, procedure en uitvoering
n.v.t.

15. Periodieke informatie/sturingsinformatie

× Via Jaarstukken en Begroting

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- ☐ Programmaverantwoording

☐ **Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten**

16. Evaluatie

Via de reguliere planning- en controlcyclus.

17. Communicatie

n.v.t.

18. Meegezonden bijlagen

- bijlage 1: de Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2020 en wijzigingsbesluiten reserves;
- bijlage 2: de Jaarrekening 2020 in één oogopslag.

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-015

Onderwerp: Jaarstukken 2020

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van

besluiten:

1. De volgende onderdelen uit het dossier van de Jaarstukken 2020 vast te stellen:
   Bijlage 1: de Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021.
2. Het batige jaarresultaat 2020 vast te stellen op € 100.380.909 en dit als volgt te bestemmen:
   a. € 89.329.792 ter dekking van overboekingsvoorstellen;
   b. € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen
   c. € 302.676 ter aanvulling van de bruteringsreserve Limburgs Museum;
   d. € 2.037.172 voor invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling.
3. Het vrij te bestemmen resultaat 2020 vast te stellen op € 8.586.269.
4. Het Investeringsbesluit 2020, zoals opgenomen in bijlage 7 van de Jaarstukken 2020, vast te stellen.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 24 juni 2021.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

Jaarstukken 2020

provincie limburg

Colofon

Uitgave | Provincie Limburg, cluster Financiën
bezoekadres: Limburglaan 10 Maastricht | postadres: Postbus 5700 6202 MA Maastricht
tel.: +31 (0)43 389 99 99 | e-mail: postbus@prvlimburg.nl | www.limburg.nl

2103 965 1e concept jaarstukken 2020, 12 maart

Jaarstukken 2020

Jaarverslag 2020
Programmaverantwoording
Paragrafen

Jaarrekening 2020
Programmarekening
Balans

Maastricht, april 2021

Inhoud

Inleiding **5**

Deel 1 Programmaverantwoording **19**

Structuur **21**

1.1. Investeringsklimaat **25**

1.2. Innovatiekracht **41**

1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt **69**

2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid **77**

2.2. Cultuur **89**

2.3. Sport **113**

2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra **121**

3.1. Openbaar vervoer en railagenda **137**

3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit **149**

3.3. Wonen in Limburg **171**

3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit **179**

3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas **195**

3.6. Water **203**

3.7. Energie, circulaire economie en milieu **215**

3.8. Natuur **237**

4.1. Bestuur **253**

4.2. Overhead **279**

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën **281**

4.4. Provinciale Staten en Griffie **285**

Verplichte paragrafen 287
5.1. Lokale heffingen 293
5.2. Weerstandsvermogen en risicobeheersing 299
5.3. Onderhoud kapitaalgoederen 317
5.4. Financiering 323
5.5. Bedrijfsvoering 339
5.6. Verbonden partijen 356
5.7. Grondbeleid 409
5.8. Portfoliomanagement 417
5.9. COVID-19 423

Deel 2 Jaarrekening 2020 427
6.1. Balans per 31-12-2020 429
6.2. Overzicht van baten en lasten 2020 431
6.3. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling 433
6.4. Toelichting op balans per 31-12-2020 439
6.5. Toelichting op het overzicht baten en lasten 2020 477
6.6. Wet normering topinkomens 491
6.7. Gebeurtenissen na balansdatum 493
6.8. Verantwoording Specifieke uitkeringen 2020 495
6.9. Uitvoeringsinformatie 2020 501

Bijlagen. 503
Bijlage 1: Verwerkte en aangenomen moties 505
Bijlage 2: Lijst met afkortingen 515
Bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v. 527
Bijlage 4: De bestuurlijke intenties vastgoed in verband met waardering op de provinciale balans 593
Bijlage 5: Benchmark dashboard BBV 595
Bijlage 6: Wijzigingsbesluiten reserves ultimo 2020 601
Bijlage 7: Kredietbesluit 605

Inleiding

Voor u liggen de Jaarstukken 2020. Deze maken onderdeel uit van een totaaldossier dat tevens de Jaarrekening omvat.
Met deze provinciale Jaarstukken verantwoorden wij ons over het uitgevoerde beleid 2020 en de daarbij horende middeleninzet, conform de opzet van de Programmabegroting 2020 en de vastgestelde begrotingswijzigingen daarop.

Het beleid 2020 is gebaseerd op het Collegeprogramma 2019-2023: “*Vernieuwend Verbinden*” en de daaruit volgende beleidskaders en beleidsbrieven welke in deze statenperiode zijn vastgesteld.

1.2. De provinciale financiën ultimo 2020 samengevat

Het jaar 2020 heeft in teken gestaan van de coronacrisis, de getroffen maatregelen en de gevolgen hiervan voor de wereld. De maatregelen om de pandemie onder controle te krijgen hebben grote gevolgen voor de economie. Zo kent de Nederlandse economie een historische krimp in 2020 van 3,8%, de grootste krimp ooit gemeten. De kredietcrisis in 2009 kende een krimp van 3,7%.
De nationale schuldpositie neemt fors toe en er zijn nog steeds veel onzekerheden en risico's.
Veel antwoorden op vragen wat dit voor Nederland en dus Limburg gaat betekenen zullen op het bord van een nieuw kabinet komen, na de 2e Kamerverkiezingen. Wij merken daarbij op dat deze ontwikkelingen ook van invloed kunnen zijn op de op 24 april 2020 gepresenteerde "nieuwe financiële werkelijkheid", waarin het beeld is geschetst dat financiële middelen naar de toekomst schaarser worden.

Provinciale Staten van Limburg zijn middels informerende stukken[1] periodiek op de hoogte gebracht over de impact van de coronacrisis en de provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus.
Met de Voorjaarsnota 2020 en de Programmabegroting 2021 is onder de noemer 'Rolvast, koersvast en met versterkte slagkracht' en aanvullend op de directe crisismaatregelen een raamwerk bepaald voor de aanpak tot herstel. Dit raamwerk vullen wij verder in.
Wij versterken onze slagkracht binnen onze reeds vastgestelde beleidsmatige en financiële kaders. Deze maatregelen zijn opgenomen in de Voorjaarsnota 2020 en de Programmabegroting 2021 onder de noemer 'versterkte slagkracht' zoals: het versnellen van infrastructurele maatregelen, versterking van het LEF-fondsvermogen, versnelde inzet van middelen voor restauratieprojecten, extra ruimte voor onze maatschappelijke organisaties en de inzet van LIOF voor MKB en versnelde inzet voor toeristisch herstel.

De Provincie Limburg is zelf, in haar ondernemende rol, ook niet volledig gevrijwaard van alle risico's die zich voordoen bij revolverende investeringen in deelnemingen en financieringen. Maar ook niet in de sec maatschappelijke rol. In deze Jaarstukken 2020 zien we de impact van de crisis nadrukkelijk terug.
Om de financiële risico's die zich voordoen in het portfolio van deelnemingen en leningen als gevolg van corona op te kunnen vangen heeft er bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 een extra storting plaatsgevonden in de risicoreserve "Financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking" van € 5,39 mln. De financiële risico's van de tegenpartijen blijven echter lastig in te schatten omdat de pandemie nog steeds invloed heeft (ook in 2021) op de ondernemingen. Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. Dit is gebeurd conform het vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken. De totale bufferomvang van deze reserve bedraagt ultimo 2020 € 84,04 mln.
Meer duidelijkheid over mogelijke schadecompensatie door het Rijk wordt verwacht bij de septembercirculaire 2021. Vastgestelde Jaarstukken van de provincies dienen daarbij als een uitgangspunt. Over de schade na 1 juni 2020 ten gevolge van Corona is een aparte paragraaf opgenomen (zie § 5.9 COVID 19). Op basis van uitspraken van de commissie BBV d.d. 26-1-2021 worden mogelijke opbrengsten uit het compensatiepakket na 1 juni 2020 verwerkt in de Jaarstukken 2021.

[1] De laatste update: brief GS van 9-2-2021 (GS 2021- 3538), zestiende informerende stuk.

Ondanks de pandemie ligt er een sluitende jaarrekening 2020 voor. Er resteert een voordelig vrij resultaat van € 8,59 mln. Deze bestedingen zijn gedaan vanuit een gezonde financiële positie. Er is structureel evenwicht, een gezonde vermogenspositie en voldoende weerstandsvermogen. Wij lichten dit samenvattend toe.

Verkorte programmarekening 2020

Onderstaande tabel geeft verkort op programmaniveau inzicht in de baten en lasten, de verschillen en het uiteindelijke resultaat 2020.

€ x 1 mln.

	Lasten			Baten			Saldo		
	Begroting ná wijzigingen	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie	Begroting ná wijziginge	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie	Begroting ná wijziginge	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie
Baten en lasten begrotingsprogramma's	463,55	456,09	7,46	124,22	147,01	-22,79	-339,33	-309,08	-30,25
Overhead	49,45	47,08	2,37	0,27	1,13	-0,86	-49,18	-45,95	-3,23
Algemene dekkingsmiddelen	-5,18	-6,90	1,73	314,07	358,77	-44,70	319,24	365,67	-46,43
Provinciale Staten en Griffie	3,79	3,42	0,37	0,00	0,00	0,00	-3,79	-3,42	-0,37
Totaal baten en lasten	**511,61**	**499,68**	**11,93**	**438,55**	**506,90**	**-68,35**	**-73,06**	**7,22**	**-80,28**
Toevoeging reserves	308,65	304,14	4,50	0,00	0,00	0,00	-308,65	-304,14	-4,50
Aanwending reserves	0,00	0,00	0,00	385,31	397,30	-11,99	385,31	397,30	-11,99
Totaal	**820,26**	**803,83**	**16,43**	**823,87**	**904,21**	**-80,34**	**3,61**	**100,38**	**-96,77**

Het financiële resultaat ultimo 2020 bedraagt € 100,38 mln. en wordt voor een groot gedeelte veroorzaakt door een boekwinst uit de verkoop van obligaties, zoals gemeld bij de behandeling van de Financiële Eindejaarsbijstelling 2020. Daarnaast betreft het vooral overboekingsvoorstellen. In dit kader worden de belangrijkste verschillen tussen begroting en realisatie ad € 96,77 mln. nader geduid.

Belangrijkste verschillen met invloed op het resultaat 2020

€ x 1 mln.

Verschillen met invloed op resultaat ná verrekeningen met reserves	Resultaat	Effect	Overboeking naar begroting 2021 - 2024	Reservering voor begroting 2025 e.v.
Geraamd batig resultaat 2020 ná Eindejaarsbijstelling 2020	**3,61**			
Afwijkingen gerealiseerde resultaat t.o.v. de raming:				
1. Reguliere baten en lasten in programma's	50,65	V	49,29	-0,69
2. Personele lasten	2,00	V	1,90	
3. Overhead	1,69	V	1,06	
4. Kapitaallasten	-0,04	N		
5. Opcenten MRB	-0,59	N		
6. Algemene uitkering provinciefonds	0,02	V		
7. Resultaat voorgaande dienstjaren	1,52	V		
8. Verkoop obligatieportefeuille	44,17	V	26,65	11,13
9. Overige financiële middelen	0,52	V		
10. Vrijval reserves	2,34	V		
11. Extra toevoeging aan risicoreserve SiS	-5,51	N		
Resultaat 2020	**100,38**	**V**	**78,89**	**10,44**
Bestemming resultaat 2020				
Dekking overboekingsvoorstellen	89,33			
Motie 2719 Steun kwetsbare kinderen	0,13			
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	0,30			
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	2,04			
Totaal	**91,79**			
Vrij te bestemmen resultaat	**8,59**			

1.3. Financiële besluitvorming in 2020

In deze paragraaf presenteren wij de begrotingswijzigingen en kredietbesluiten in 2020. Daarnaast is er een aantal mutaties in de reserves, die bij de jaarstukken worden geformaliseerd.

Begrotingswijzigingen 2020

Begroting 2020		
BW0	Programmabegroting 2020	8-11-2019
BW1	Doorwerking EJB 2019	13-12-2019
BW2	1e Afwijkingenrapportage 2020	29-6-2020
BW3	Jaarstukken 2019 (overboekingsvoorstellen)	29-6-2020
BW4	2e Afwijkingenrapportage 2020	6-11-2020
BW5	Financiële Eindejaarsbijstelling 2020	18-12-2020

Kredietbesluiten 2020

- Jaarlijkse investeringskrediet voor beheer van provinciale wegen (€ 8,7 mln.) vastgesteld bij de Programmabegroting 2020 (PS 8-11-2019);
- Besluiten m.b.t. Heroverweging Mobiliteitsopgaven en –ambities 2020-2033 en Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen (PS 14-2-2020) verwerkt in d 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 29-6-2020) per saldo € 1,55 mln.;
- Investeringen m.b.t. infrastructuur (€ 12,15 mln.) en ICT (€ 1,46 mln.) bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6-11-2020);
- Investeringen m.b.t. infrastructuur (€ 21,2 mln.) en ICT (€ 0,69 mln.) bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 18-12-2020);

Ten slotte is in bijlage 7 een kredietbesluit opgenomen m.b.t. overdracht van provinciale wegen die in 2020 zijn geëffectueerd. Het betreft een financieel-technische aframing van bestaand krediet. Zie ook de 3e W-vraag in de programmaverantwoording bij 3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen.

Wijzigingen in reserves

Op basis van de jaarlijkse doorlichting kunnen onderstaande reserves worden opgeheven wegens functieverlies. Het betreft reserves uit vorige statenperiodes.

- Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne;
- Bestemmingsreserve Culturele kansen;
- Reserve Waterveiligheid Maas;
- Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur;
- Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid;
- Bestemmingsreserve realisatie N266;
- Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement.

1.4. Kleurindicaties

Onderstaand treft u een samenvatting aan van de aantallen gerealiseerde resultaten met stoplichten kleurenindicaties groen (volledig gerealiseerd), oranje (gedeeltelijk gerealiseerd) en rood (niet gerealiseerd).

1.1 - Investeringsklimaat			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
14			
1			
1			

1.2 - Innovatiekracht			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
22			
4			
0			

1.3 - Onderwijs en arbeidsmarkt			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
3			
0			
0			

2.1 - Sociale agenda, zorg en veiligheid			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
8			
0			
0			

2.2 - Cultuur			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
15			
2			
0			

2.3 - Sport			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
2			
3			
0			

2.4 - Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
6			
1			
0			

3.1 - Openbaar vervoer en railagenda			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
8			
1			
2			

3.2 - Bereikbaarheid en mobiliteit			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
20			
8			
1			

3.3 - Wonen in Limburg			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
2			
2			
0			

3.4 - Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
13			
1			
0			

3.5 - Hoogwaterbescherming langs de Maas			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
5			
0			
0			

3.6 - Water			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
7			
1			
0			

3.7 - Energie, circulaire economie en milieu			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
20			
3			
0			

3.8 - Natuur			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
8			
1			
0			

4.1 - Bestuur			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
28			
6			
0			

Totaal			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
181			
34			
3			

Toelichting
Dit betreft een overzicht van de totale aantallen geheel (groen), gedeeltelijk (oranje) en niet (rood) gerealiseerde resultaten per programmalijn. Voor een uitgebreide toelichting van de resultaten verwijzen wij u naar de toelichting bij het desbetreffende programma.

1.5. Leeswijzer

De wettelijke kaders voor wat betreft de opzet (indeling en onderwerpen) van deze jaarstukken, liggen vast in het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV) en hebben tot doel om Provinciale Staten in hun kaderstellende en controlerende rol te ondersteunen. Dit betekent dat de jaarstukken veel uiteenlopende onderwerpen en perspectieven bevatten, en daarmee een omvangrijk geheel vormen. Onderstaand schema geeft de structuur van onze jaarstukken op hoofdlijnen weer.

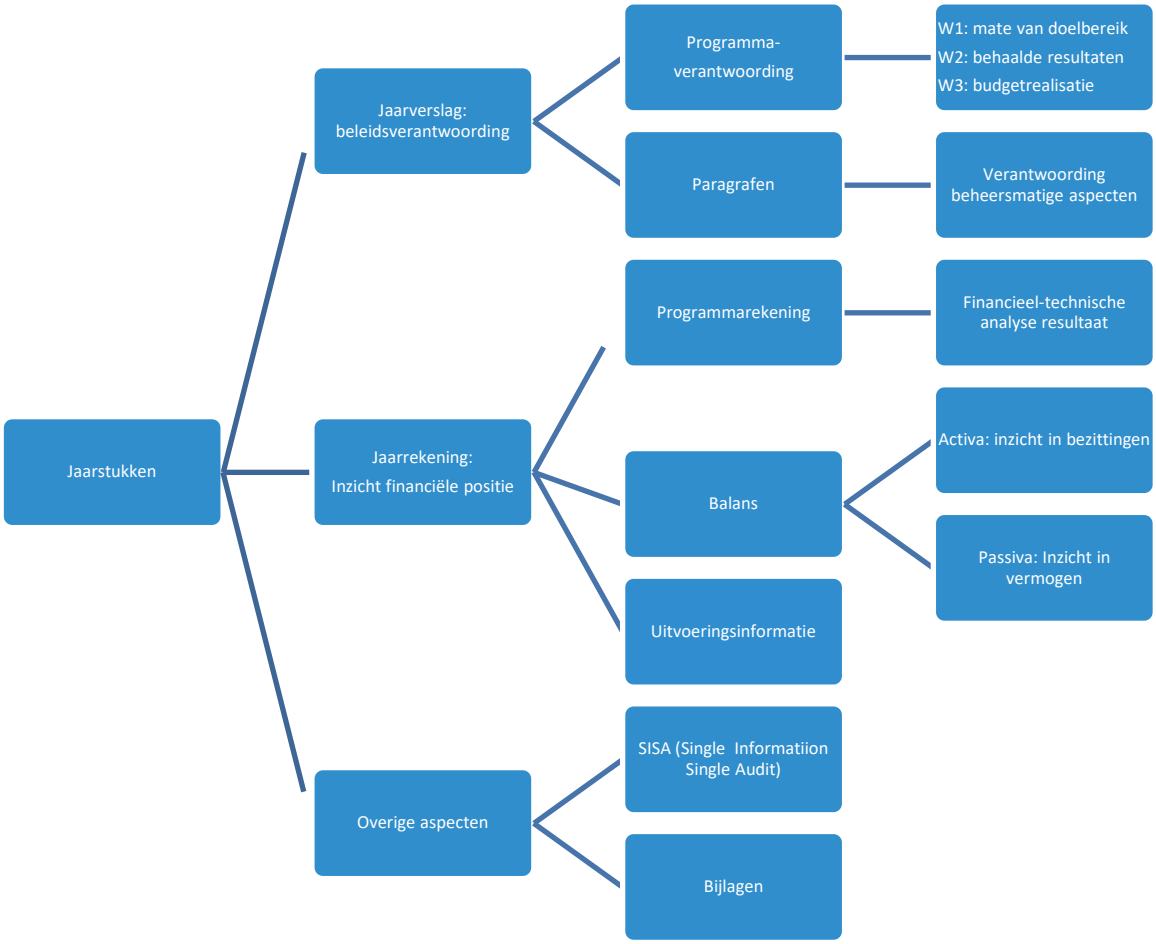

Het Jaarverslag

In het Jaarverslag, onderdeel programmaverantwoording, wordt verantwoording afgelegd over de ‘Beleidsbegroting’ 2020. In deze programmaverantwoording wordt antwoord gegeven op de drie W-vragen die in de begroting zijn opgenomen: ‘Wat willen we bereiken?’, Wat gaan we ervoor doen?’ en ‘Wat gaat het ons kosten?’. Ook dit gebeurt op basis van de drie W-vragen: ‘Wat hebben we bereikt?’, ‘Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?’ en ‘Wat heeft het ons gekost?’.

Daarnaast wordt verantwoording afgelegd over de verplichte paragrafen. Deze bevatten de beleidsuitgangspunten van beheersmatige activiteiten, de lokale heffingen en de realisatie ervan. De

paragrafen geven een dwarsdoorsnede van de jaarstukken. Het gaat in de paragrafen om de beleidslijnen van beheersmatige aspecten die belangrijk zijn: financieel, politiek of anderszins. Wij merken daarbij op, dat de Provincie het beleid steeds meer richt op het gezamenlijk participeren met partners in projecten of initiatieven in plaats van subsidiëren. Instrumenten die hierbij worden gebruikt zijn: het verstrekken van geldleningen, garanties of het daadwerkelijk deelnemen in verbonden partijen. De balans en de verplichte paragrafen geven inzicht in deze ontwikkelingen, financiële consequenties en de daarbij horende mogelijke risico's. Deze worden in dit kader steeds belangrijker voor de kaderstellende en controlerende rol van Provinciale Staten.

De Jaarrekening

De Jaarrekening bestaat uit de programmarekening (het overzicht van de baten en lasten) en de balans en geeft uitgebreid inzicht in de financiële positie van de Provincie. Op hoofdlijnen is onder 1.2. De provinciale financiën ultimo 2020 - een samenvatting van onze financiële positie ultimo 2020 weergegeven.
Daarnaast bevat de Jaarrekening een bijlage met de verantwoording over de specifieke uitkeringen Single information Single audit (SiSa) en een bijlage met het overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld.

Overige aspecten

In de bijlage is een lijst met afkortingen, verwerkte en aangenomen moties, en de doorwerking naar de begroting 2020 in de vorm van de overboekingsvoorstellen opgenomen. Deze overboekingsvoorstellen worden via een separate begrotingswijziging 2020 behorend bij het Statenvoorstel aangeboden.

Programmaverantwoording

Met behulp van de programmaverantwoording kan controle door Provinciale Staten worden uitgevoerd op de realisatie van beleidsvoornemens zoals opgenomen in de programmabegroting.

Deze verantwoording is opgebouwd uit vier programma's, die opgesplitst zijn in 16 begrotingsprogramma's en 3 begrotingshoofdstukken, Overhead, Algemene dekkingsmiddelen en Provinciale Staten en Griffie. Voor deze laatste is een aparte begroting en jaarrekening waarover separate besluitvorming plaatsvindt.
Per afzonderlijk begrotingsprogramma wordt ingegaan op de zogenaamde 3W-vragen:

- **Wat willen we bereiken?/Wat hebben we bereikt?**
  Beoogde en gerealiseerde maatschappelijke effecten.
- **Wat gaan we daarvoor doen?/Wat hebben we ervoor gedaan?**
  Wijze waarop is gestreefd de maatschappelijke effecten te verwezenlijken/output. Monitoring van effecten via indicatoren. Inzicht in de rol die de Provincie daarbij speelt. Een overzicht van deze rollen is verderop opgenomen.
- **Wat mag het kosten?/Wat heeft het gekost?**
  Controle van lasten en baten.

Bij de beoogde en bereikte resultaten wordt er in deze Jaarstukken gewerkt met kleurindicaties. Hiervoor worden de kleuren groen (gerealiseerd), oranje (deels gerealiseerd) en rood (niet gerealiseerd) gebruikt. De termen "gerealiseerd", "deels gerealiseerd" en "niet gerealiseerd" zijn voorgaande jaren ook al gebruikt in de jaarstukken om aan te geven of beoogde resultaten gerealiseerd zijn. Met het toevoegen

van de kleurindicaties maken we visueel wat er tekstueel al staat. Het voordeel is dat het meteen in één oogopslag inzichtelijk is welke beoogde resultaten zijn gerealiseerd.

Hiermee verhogen we de leesbaarheid en transparantie van onze Jaarstukken en zijn Provinciale Staten beter in staat om haar controlerende taak te vervullen.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020	
Dit resultaat hebben we beoogd te bereiken in 2020.	Dit resultaat is gerealiseerd in 2020. Alles is geheel volgens planning verlopen. Dit blijkt uit…	
Dit is een tweede resultaat dat we hebben beoogd te bereiken in 2020.	Hier is het resultaat slechts gedeeltelijk gerealiseerd. Dit blijkt uit…	
Dit is een derde beoogd resultaat uit de Programmabegroting 2020.	Dit resultaat is niet gerealiseerd dit jaar. Oorzaak is…	

De behaalde resultaten zijn onderdeel van de meerjarige beweging die wij maken in het realiseren van onze maatschappelijke doelen. Deze vormen een indicator waarmee kan worden aangegeven in hoeverre we op koers liggen.
Het schema wordt elk jaar aangevuld. Door het op deze manier inzichtelijk te maken kan er in één oogopslag een beeld gevormd worden van de verschillende programma's gedurende de gehele statenperiode.

Match tussen doel en resultaat bij de stoplichtenmethode

Bij de behandeling van de Jaarstukken 2017 d.d. 22-6-2018 is toegezegd (T8412) dat er een preciezere match komt tussen doel en resultaat. De stoplichtenmethodiek is met name ontwikkeld om snel inzicht te kunnen verschaffen bij welke begrotingsprogramma's resultaten worden behaald en waar juist niet.
In het proces van de Jaarstukken 2020 is nadrukkelijker gekeken naar de consistentie tussen de W-vragen. In algemene zin kan worden geconcludeerd dat de resultaten bijdragen aan de breed geformuleerde doelen.
Uit de hierna volgende samenvatting blijkt ook dat de meeste resultaten in de lijn der verwachtingen gerealiseerd worden. En daarmee levert de match tussen doel en resultaat de best mogelijke onderbouwing, uitgaande van datgene wat er in de Programmabegeroting 2020 allemaal is opgeschreven. Nieuw is dat er bij de 2e W-vraag, bij de resultaten, waar mogelijk een toelichting opgenomen over wat de Limburgers van de resultaten merken. Dit conform toezegging 8910 (Controlecommissie d.d. 22-1-2021).
Zoals ook al bij de opzet van de Programmabegroting 2016 met Provinciale Staten is gedeeld, zijn er beperkingen aan het SMART-maken van de begroting. De relatie tussen het bereiken van de maatschappelijke doelen en provinciale inspanningen is complex en in de praktijk nauwelijks meetbaar. "De Provincie is immers slechts één van de spelers in het veld".
Illustratief in dit kader is ook de verplichte (en beperkte) set van BBV-indicatoren, zoals opgenomen in bijlage 5 "BBV-indicatoren".

De rol van de Provincie in het externe krachtenveld

De rol van de Provincie in een project, proces of programma is erg divers. In dit schema wordt de mogelijke rol van de Provincie in projecten geschetst:

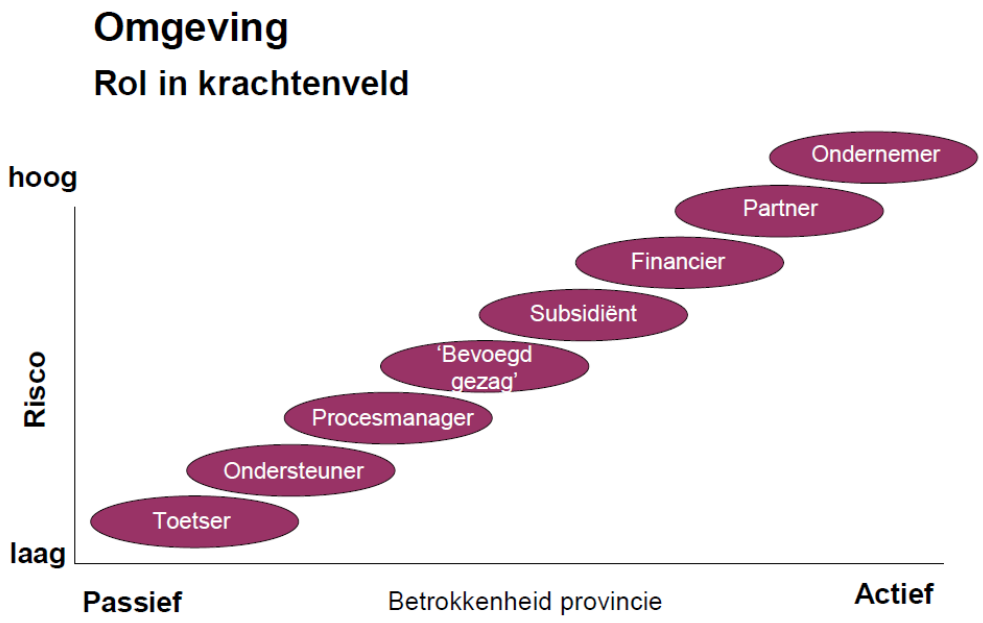

Dit schema is uiteraard niet volledig en kan met een beetje creativiteit worden aangevuld: denk maar aan de rol die de Provincie bijvoorbeeld kan vervullen voor het op de agenda zetten van maatschappelijke vraagstukken. Het gaat erom dat de Provincie zich bewust is van haar rol, daar helderheid over verschaft en het gedrag aanpast aan haar rol. De inhoudelijke opgave van de Provincie wordt in hoge mate bepaald door de positie die zij inneemt. Deze positie kan overigens per fase verschillen.

Leeswijzer tabellen 'Wat mag het kosten?/ Wat heeft het gekost?'

De lasten en baten worden per begrotingsprogramma gepresenteerd in de vorm van onderstaande tabel. Onder de tabel volgt een toelichting op de verschillen tussen begroting ná wijzigingen en de daadwerkelijke realisatie. De begrotingsafwijkingen worden per product (reguliere middelen) toegelicht. Daarbij worden de afwijkingen in de mutaties van de reserves betrokken. De kapitaal- en personeelslasten worden op concernniveau toegelicht in het hoofdstuk 6.5. Toelichting op het overzicht baten en lasten 2020.

De tabel moet als volgt worden gelezen:

€ x 1.000

Begrotingsprogramma	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten *Reguliere middelen* 1.1.1. Product 1 1.1.2. Product 2 1.1.3. Product 3						
Personele lasten						
Kapitaallasten						
Totaal lasten						
Baten *Reguliere middelen* 1.1.1. Product 1 1.1.2. Product 2 1.1.3. Product 3						
Totaal baten						
Totaal saldo van baten en lasten						
Mutatie reserves *Toevoeging reserves* Reserve 1 Reserve 2						
Totaal toevoegingen						
Onttrekking reserves Reserve 1 Reserve 2						
Totaal onttrekkingen						
Saldo mutatie reserves						
Resultaat						

Primitieve begroting 2020

Begrotingswijzigingen
Deze bedragen vormen de optelsom van alle door Provinciale Staten vastgestelde begrotingswijzigingen (zie overzicht bij 1.3 hierboven).

Begroting na wijziging 2020
De laatste stand van de begroting (optelsom primitieve begroting en wijzigingen).

Realisatie 2020
Betreft de daadwerkelijk gerealiseerde lasten of baten.

Verschil
Geeft het verschil aan tussen begroting na wijziging en de werkelijke realisatie.

V/N
V = voordelig ten opzichte van de raming na wijziging (lagere lasten en/of hogere baten);
N = nadelig ten opzichte van de raming na wijziging (hogere lasten en/of lagere baten);

Lasten en baten

- Reguliere middelen;
  Dit zijn alle exploitatie-uitgaven voor het realiseren van de beleidsdoelstellingen, niet zijnde kapitaallasten, apparaatskosten en toevoegingen aan reserves. Deze zijn per product inzichtelijk gemaakt.
  Baten bestaan onder andere uit doeluitkeringen, uitkering Provinciefonds, opbrengsten belastingen, dividenden, renteopbrengst beleggingen en bijdragen van derden;
- Personele lasten, de loonsom verdeeld over de begrotingsprogramma's;
- Kapitaallasten;
  Dit zijn de jaarlijkse rente- en afschrijvingslasten van de provinciale investeringen.

Saldo baten en lasten

Het saldo baten en lasten moet volgens het BBV verplicht worden gepresenteerd. In feite is dit de jaaruitkomst van de resultatenrekening voor het betreffende begrotingsprogramma zonder dat rekening wordt gehouden met toevoegingen- en onttrekkingen aan reserves.

Indicatoren

Bij de indicatoren zijn op de datum 1-1-2020 de waarden uit de begroting overgenomen.

Mutaties reserves

- Toevoeging reserves
  Toevoegingen aan reserves vormt een 'last' en heeft een negatief effect op het resultaat (ná bestemming).
- Aanwending reserves
  Aanwending van reserves is een 'baat' en heeft een voordelig effect op het resultaat (ná bestemming).

Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves zijn gebaseerd op de instellingsbesluiten die voor iedere reserve door Provinciale Staten zijn vastgesteld. In deze besluiten is onder meer het bestedingsdoel van de reserve beschreven, en voor zover mogelijk de wijze waarop de reserve wordt gevormd en de jaren waarin de reserve wordt aangewend.

Resultaat

Ook het resultaat moet als gevolg van het BBV verplicht worden gepresenteerd. Het wordt bepaald door het saldo van baten en lasten te verrekenen met het effect van mutaties in de reserves. Toevoegingen aan de reserves leiden tot een lager resultaat en aanwendingen van reserves leiden tot een hoger resultaat.
Volledigheidshalve merken wij op dat de bedragen in alle financiële tabellen € x 1.000 zijn, tenzij anders vermeld. Er kunnen afrondingsverschillen voorkomen in de gepresenteerde cijfers.
De toelichtingen zijn hoofdzakelijk in miljoenen Euro's aangegeven in het kader van leesbaarheid en het abstractieniveau.

Investeringen

Bij de 3e W-vraag zijn de investeringen in materiële vaste activa en deelnemingen opgenomen, op basis van vastgestelde kredieten. Dit is geen BBV-verplichting maar biedt inzicht in de investeringen die de Provincie per begrotingsprogramma doet.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen
Tenslotte is aan het eind van elk begrotingsprogramma of begrotingshoofdstuk een relatietabel opgenomen, waarin de relatie met de verplichte paragrafen inzichtelijk is gemaakt.

Moties
In bijlage 1 zijn verwerkte en aangenomen moties opgenomen die genoemd zijn in de Jaarstukken 2020.

Afkortingen
Tenslotte merken wij op dat in bijlage 2 een lijst met afkortingen is opgenomen.

Deel 1
Programma-verantwoording

Structuur

1.1. Investeringsklimaat	1.1.1. Economische samenwerking
	1.1.2. Acquisitie en LIOF
	1.1.3. MKB
	1.1.4. Brightlands Kennis/As
	1.1.5. Maastricht Aachen Airport
1.2. Innovatiekracht	1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus
	1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus
	1.2.3. Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo
	1.2.4. Brightlands Smart Services Campus
	1.2.5. Logistiek
	1.2.6. Industrie
	1.2.7. Toerisme en recreatie
	1.2.8. Innovatieve landbouw
	1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg
1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	1.3.1. Arbeidsmarkt
	1.3.2. Onderwijs
2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	2.1.1. Sociale agenda en Zorg
	2.1.2. Veiligheid
2.2. Cultuur	2.2.1. Cultuur
	2.2.2. Erfgoed
	2.2.3. Monumenten
	2.2.4. Archeologie
	2.2.5. Regionale Media
2.3. Sport	2.3.1. Sport
2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	2.4.1. Stedelijke ontwikkeling
	2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse centra
	2.4.3. IBA
	2.4.4. Regiodeal transformatie Parkstad
3.1. Openbaar vervoer en railagenda	3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement
	3.1.2. Railagenda
3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen
	3.2.2. Fiets
	3.2.3. Verkeersveiligheid
	3.2.4. Logistieke netwerken
	3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen
	3.2.7. Project N280- West
3.3. Wonen in Limburg	3.3.1. Wonen in Limburg
3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	3.4.1. Omgevingsvisie
	3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid
	3.4.3. Werklocaties
	3.4.4. Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones
	3.4.7. Grondzaken
3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas	3.5.1. Programma Maasvallei
	3.5.2. Ooijen-Wanssum
3.6. Water	3.6.1. Water
3.7. Energie, circulaire economie en milieu	3.7.1. Energie
	3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie
	3.7.3. Milieu
	3.7.4. Bodem en ondergrond
	3.7.5. Mijnbouwschade
	3.7.11. Coördinatie RUD
	3.7.12. Vergunningen
	3.7.13. Handhaving

3.8. Natuur	3.8.1. Natuur
4.1. Bestuur	4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK
	4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie
	4.1.3. Integriteit
	4.1.4. Coördinatie Interbestuurlijk toezicht
	4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën
	4.1.6. IPO
	4.1.7. Internationalisering
	4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR
	4.1.9. Strategische Public affairs
	4.1.10. Branding
	4.1.13. Overige bestuurlijke zaken

Overige begrotingsonderdelen

4.2. Overhead	4.2.0. Overhead
4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	4.3.1. MRB
	4.3.2. Provinciefonds
	4.3.3. Overige eigen middelen
	4.3.4. Reservering nieuw beleid
	4.3.5. Stelposten
	4.3.6. Vennootschapsbelasting
4.4. Provinciale Staten en Griffie	4.4.1. Provinciale Staten en Griffie

1.1. Investeringsklimaat

Investeringsklimaat gaat over de aantrekkelijkheid van Limburg voor ondernemingen en investeerders in een snel veranderende wereld. Dit programma richt zich op de voorwaarden die nodig zijn om van Limburg een attractieve, innovatieve en duurzame provincie te maken. Een provincie die kan anticiperen op transities en andere ontwikkelingen. De inzet van de Provincie spitst zich toe op (internationale) samenwerking, acquisitie en MKB-ondersteuning. Daarnaast worden open innovatie en samenhangende uitbouw van de Brightlands campussen gerealiseerd. Met de campussen is LIOF (Limburgs Instituut voor Ontwikkeling en Financiering) één van onze instrumenten voor uitvoering van dit programma.

Snelle veranderingen op demografisch, economisch, (milieu)technisch en financieel vlak vormen uitdagingen, maar bieden ook kansen voor bedrijven en ondernemers om zich te ontwikkelen. Een duurzame welvaart en werkgelegenheid voor de Limburgse bevolking staan hierbij centraal. Om het verdienvermogen van de Limburgse economie te kunnen versterken, zoeken we met een missiegedreven innovatiebeleid aansluiting op de maatschappelijke opgaven en economische kansen. De internationale ligging van Limburg biedt kansen om het investeringsklimaat ook grensoverschrijdend te verbeteren.

Wat willen we bereiken?

Limburg streeft naar een attractieve, duurzame en innovatieve kennis- en diensteneconomie. Een economie die bestendig is geëquipeerd voor de vestiging en groei van ondernemingen. Wij bouwen aan een beter toegankelijk en transparanter instrumentarium voor het bedrijfsleven en het midden- en kleinbedrijf (MKB) in het bijzonder, met een sterke internationale focus.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Zowel op regionaal, nationaal als internationaal niveau staan gezamenlijke industrie- en energieagenda's en samenwerking tussen ondernemers, onderwijs, onderzoek en overheid (vier O's) centraal.

Criterium 2: De economische structuur in Limburg is versterkt door het stimuleren van starters, het aantrekken van nieuwe bedrijven en uitbreiding van bestaande bedrijven in een aantrekkelijke werkomgeving.

Criterium 3: De (innovatieve) kracht van het bedrijfsleven is vergroot, ook door het benutten van internationale relaties.

Criterium 4: De dienstverleningsstructuur voor het bedrijfsleven is toegankelijk, transparant en efficiënt georganiseerd.

Wat hebben we bereikt?

In het Missiegedreven Economisch Beleidskader en het uitvoeringsprogramma dat op 29 juni 2020 is vastgesteld door PS, staan twee missies centraal: ‘Limburg maakt energiek!’ en ‘Limburg maakt gezond!’. Deze missies zijn gebaseerd op de actuele maatschappelijk opgaven voor Limburg. Het doel van het beleid is om nieuwe en bestaande bedrijvigheid te stimuleren via innovatie en valorisatie. Daardoor blijft Limburg weerbaar en aantrekkelijk om te wonen en te werken. Samenwerking in Limburg en met partners daarbuiten is daarbij belangrijk (‘triple helix’-concept). Het kader bevat de opgaven voor het programma 1.1. Investeringsklimaat voor deze collegeperiode. In 2020 is o.a. een nieuw MKB-breed innovatieprogramma opgesteld en in uitvoering genomen, waaraan ook het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) financieel bijdraagt. Het convenant acquisitie is gecontinueerd. De inzet van nationale (MIT) en Europese fondsen (EFRO) in Limburg is onverminderd hoog. De samenwerking met de economische en sociale partners heeft, mede onder invloed van de **COVID-19** crisis, een extra impuls gekregen.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	1.1.1. Economische samenwerking
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Samenwerking binnen Zuid-Nederland en met het Rijk m.b.t. ondersteuning van het MKB en afstemmen over de inzet van Europese fondsen (zie ook de beoogde resultaten inzake de MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT) regeling in product 1.1.3. MKB) Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. In samenwerking tussen Rijk en de Provincies Noord-Brabant en Zeeland is ook in 2020 de MIT-regeling voor innovatie in het MKB uitgevoerd (zie ook product 1.1.3. MKB). De uitvoering van de diverse Europese programma’s, waar Provincie Limburg actief bij betrokken is, is eveneens goed verlopen. Het resultaat is, dat in 2020 nieuwe Limburgse projecten daardoor zijn gefinancierd met Europees geld. Dat zijn projecten, die bijdragen aan ons beleid en de ontwikkelingen in Limburg. Over onze inzet op het fonds Gemeenschappelijk Landbouwbeleid vindt u informatie onder product 1.2.8. Innovatieve Landbouw punt 3. Parallel aan de uitvoering van de aflopende programma’s liepen de voorbereidingen van de nieuwe edities voor de periode 2021-2027. Denk aan		1, 2, 3 Limburgse ondernemers hebben subsidie uit MIT of Europa ontvangen. In algemene zin profiteren Limburgers en Limburgse stakeholders van de resultaten van gesubsidieerde projecten, zoals nieuwe innovatieve toepassingen in de zorg, duurzaamheidsinvesteringen of arbeidsmarkt gerelateerde maatregelen.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	fondsen zoals OP-Zuid, Interreg en recentelijk ook React-EU en het Just Transition Fund. Bij de opzet van deze fondsen hebben we nauw samengewerkt in Zuid-Nederland verband en vormden we waar nodig één stem richting het Rijk. Een mooi voorbeeld daarvan is de succesvolle gezamenlijke lobby geweest voor middelen uit het Just Transition Fund naar Zuid-Nederland. Er is veel werk verricht om de betreffende – ook vanuit het Europese crisisherstelfonds nieuw ontstane – fondsen goed op de rails te krijgen. De bedoeling is dat deze fondsen in 2021 live zullen gaan, zodat nieuwe Limburgse projecten kunnen worden ingediend. Zie ook product 4.1.7. Internationalisering voor meer informatie over de Limburgse benutting van Europese fondsen (ERAC-rapportage).		
2. Kennisuitwisseling en samenwerking met onze buurlanden om grensoverschrijdend ondernemen te bevorderen. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd Door **COVID-19** hebben gebruikelijke activiteiten niet kunnen plaatsvinden onder de normale formats. Deze hebben op een innovatieve manier online plaatsgevonden. Specifiek richting België is onderzoek/innovatie en marketing samenwerking van de fruitveilingen in Zuid-Limburg en Belgisch Limburg verder verdiept. Deze zal begin 2021 resulteren in een Intentieovereenkomst. Daarnaast is vanuit Limburg meegeholpen aan de voorbereidingen van de Vlaams-Nederlandse Handelsdag 2021. Specifiek richting Duitsland zijn door samenwerking van Provincie Limburg, bedrijfsleven en LIOF enkele		1, 2, 3 Limburgse ondernemers zijn ondersteund in hun grensoverschrijdende activiteiten en handelen. In sommige gevallen is dat in directe zin, in andere gevallen is dat meer aanpalend of flankerend.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	handelsmissies en deelnames gefaciliteerd aan de Duitse vakbeurzen Grüne Woche en Fruit Logistica in Berlijn, en zijn Limburgse stakeholders actief betrokken bij de voorbereidingen van de Duits-Nederlandse Digitale Handelsweek die in 2021 zal plaatsvinden. Tenslotte begeleidt de Provincie Limburg de stakeholders van Regio Venlo en Niederrhein in het opzetten van een agenda voor grensoverschrijdende economische samenwerking, waarin bijzondere aandacht uitgaat naar grensoverschrijdend ondernemen. Naast de inspanningen gericht op de buurlanden, is er ook aandacht voor de economische samenwerking met China, zoals ook beschreven in het Missiegedreven Economisch Beleidskader. T.a.v. focusland China, hebben Provincie en LIOF VDL Nedcar en NFIA ondersteund in de China acquisitie van een nieuwe opdrachtgever voor contract manufacturing in Born. De Chemelot Campus is ondersteund in de strategische samenwerking met het Shanghai Chemical Industrial Park (SCIP), en is geholpen aan meerdere leads voor de logistieke hubregio Venlo en MAA. Verder heeft Cabooter een goederenrailverbinding tussen de TPN terminal in Venlo en Jinan aan de Chinese oostkust opgestart. Provincie ondersteunt Cabooter actief in de business development in China. Tenslotte, mede dankzij onze goede samenwerking, hebben het afgelopen jaar Chinese overheids- en projectpartners ruim 200.000 mondmaskers gedoneerd aan		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Limburgse zorginstellingen. LIOF heeft in haar activiteiten grensoverschrijdende verbindingen tussen MKB meegenomen bijvoorbeeld in het verbinden van ecosystemen tussen Aken, Belgisch Limburg en onze eigen campussen, maar ook in haar gesprekken met LRM (Vlaanderen) en NRW.Bank aangaande het opzetten van een grensoverschrijdende financieringstool voor MKB die grensoverschrijdend willen gaan werken. De Provincie ondersteunt deze ontwikkelingen. Door actief gebruik te maken van de Europese fondsmogelijkheden zijn grensoverschrijdende en internationale samenwerkingsprojecten tot stand gekomen die bijdragen aan het grensoverschrijdend ondernemen van Limburgse MKB. Voorbeelden zijn “Crossroads Sustainable Energy” (een voucherregeling voor samenwerking Limburgse en Vlaamse MKB rond duurzaamheidsinnovatie), het project “Agropole” (opzetten van een internationaal agro-netwerk incl. innovatievouchers), en “Regions4Food” (kennisdeling, concept-actieplannen, een regionale community en zakelijke contacten rond het thema landbouw/voeding).		
3. Afstemmen van de economische strategie met partners uit bedrijfsleven en onderwijs door het organiseren van een sociaal economisch overleg op Limburgs niveau. Rol Provincie: *procesmanager, partner*	Gerealiseerd Naar aanleiding van de COVID-19 crisis is het sociaal economisch overleg op Limburgs niveau geïntensiveerd. Vanaf maart 2020 vindt er bestuurlijk overleg plaats met de drie Limburgse arbeidsmarktregio’s, UWV, werkgeversorganisaties LWV, MKB Limburg en LLTB, vakbond FNV, en onderwijspartners. In de eerste fase wekelijks, en na de zomer maandelijks.		1. Naast afstemming worden er gezamenlijk aanvullende activiteiten ondernomen. Een voorbeeld hiervan is het onlangs gelanceerde scholingsplatform limburgleert.nl. Dit platform is toegankelijk voor de gehele Limburgse

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Met de deelnemende partners is nu het proces ingezet tot het formeren van een Limburgse SER.		beroepsbevolking en ontsluit relevante opleidingsmogelijkheden
4. Optimaal benutten van Europese fondsen door MKB en Brightlands campussen Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. Net als in eerdere jaren is ook in 2020 een aantal Europese projecten met betrokkenheid van Limburgse MKB-ers en/of Brightlands campussen succesvol ingediend. Voorbeelden zijn samenwerkingsprojecten gelieerd aan chemie-innovatie, 3d-printing, maakindustrie, zorgtechnologie, **COVID-19**, de Einstein-telescoop ontwikkeling, enzovoort.		1, 2, 3 De projecten, die in dit opzicht worden ondersteund, dragen bij aan de voor Limburg belangrijke maatschappelijke transities. Concreet kan worden gedacht aan innovatieve technieken of toepassingen op vlak van gezondheid, industrie en klimaat en aan investeringen in minder CO2-uitstoot.

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
3	Aantal keren dat jaarlijks sociaal economisch overleg is gevoerd	0	10	2	2020

Product	1.1.2. Acquisitie en LIOF
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Voortzetten van het Limburg Business Development Fund (LBDF) en het MKB-Leningenfonds (MKBL) en bevorderen van het gebruik ervan. Rol Provincie: *subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. In lijn met de conclusies uit het evaluatierapport van Ecorys (oktober 2020) en conform afspraken gaan MKBL en het LBDF resp. per 1 mei 2021 en per 1 januari 2021 over van de uitzettingsfase naar de beheerfase. Via de vastgestelde P&C-cyclus voor deelnemingen (2 maal jaarlijks een AvA) monitoren wij de voortgang van beide MKB fondsen. Gedeputeerde Staten heeft opdracht gegeven tot uitwerking van het fondsplan LBDF 2.0. Aan de hand van dit fondsplan zal medio 2021 een voorstel voor het nieuwe fonds aan Provinciale Staten worden voorgelegd.		2,3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
2. Monitoren van de activiteiten van LIOF op het terrein van financiering, business development, internationalisering en euregionalisering. Rol Provincie: *subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. De programma's LimburgMakers, LimburgLogistiek en Agrofood zijn in 2020 afgerond. Het programma voor 2021 is voorbereid. LIOF biedt als onze uitvoeringsorganisatie van het integrale economische beleid ondersteuning aan het brede Limburgse MKB op het gebied van innovatie, financiering en internationale en euregionale samenwerking. De resultaten 2020 van LIOF op het gebied van Business Development en Participaties en Financieringen zullen in maart 2021 worden gepresenteerd. Naar verwachting wordt het merendeel van de doelen, zoals gesteld in het jaarplan 2020 gerealiseerd. In december 2020 is in het kader van business development het 3-jarig LIOF ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig (2020-2023) gestart. Dit integrale innovatieprogramma richt zich op het brede MKB, waarbij advies, kennis en ondersteuning bij innovaties gericht op de maatschappelijke opgaven (duurzaam, slim en gezond) centraal staan. Dit programma bouwt mede voort op de sectorale innovatieprogramma's, waaronder Limburg Makers, Logistiek en Agro, waarbij de sectorale insteek is vervangen door de impact op de voor Limburg belangrijke maatschappelijke opgaven en transities. Voor de onderdelen internationalisering en in mindere mate euregionalisering heeft de coronapandemie remmende impact gehad.		1,2,3,4
3. Coördineren van acquisitieactiviteiten door de gemeenten, LIOF en de campusorganisaties. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. De procesafspraken met gemeenten, LIOF en campussen zijn in 2020 gecontinueerd en gemonitord. Eind 2020 is het acquisitieconvenant geëvalueerd en na herijking verlengd. Door met gemeenten, LIOF en de campussen samen te werken kunnen we Limburg nog beter positioneren om nieuwe bedrijven aan te trekken en bestaande bedrijven aan ons te binden hetgeen bijdraagt aan economische structuurversterking en vestigingsklimaat. Door de procesafspraken te maken is de dienstverlening richting (nieuwe) bedrijven verbeterd.		2,3
4. Aansturen van de acquisitieactiviteiten	Gerealiseerd.		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
van LIOF en deze ondersteunen met o.a. gastheerschap, bestuurlijke inzet en financiële incentives Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt, financier*	In 2020 hebben met behulp van LIOF zeven bedrijven zich in Limburg gevestigd of hebben hun bestaande faciliteit uitgebreid. In het kader van haar Investor Relations-programma, gericht op verankering van buitenlandse bedrijven in Limburg, heeft LIOF in 2020 113 bedrijven bezocht.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal business-ideeën dat een revolverende bijdrage uit het LBDF heeft ontvangen.	38	45	42	2020
1	Aantal ideeën dat gesubsidieerd is uit het LBDF.	125	144	180	2020
1	Aantal bedrijven gefinancierd door MKBL.	PM	53	PM	PM
2, 3, 4	Aantal door LIOF bezochte bedrijven in het kader van het Investor Relations Programma.	20	113	100	2020
2, 3, 4	Aantal bedrijven dat met de steun van Provincie/LIOF in Limburg is verankerd / uitgebreid / gevestigd.	0	7	10	2020
2, 3, 4	Internationalisering: aantal deelnemende bedrijven aan handelsmissies georganiseerd door LIOF	0	31	25	2020
2, 3, 4	Internationalisering: aantal ‘match-makings’ gerealiseerd door LIOF	0	38	80	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Het aantal ideeën dat gesubsidieerd is uit het LBDF is lager dan de streefwaarde. Dat is een gevolg van een hogere gemiddelde subsidie per idee, waarmee de beschikbare middelen eerder volledig zijn benut. In 2020 zijn met steun van LIOF / Provincie zeven bedrijven in Limburg gevestigd/ verankerd/ uitgebreid. Vanwege de coronapandemie is de jaarlijkse streefwaarde (conform afspraken met LIOF en NFIA) van 10 dit jaar niet gehaald. De coronapandemie heeft behoorlijke impact gehad op de Internationaliseringsactiviteiten van LIOF, waardoor het aantal match-makings lager is dan de streefwaarden.

Product	1.1.3. MKB
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Vergroting van het gebruik van financieringsinstrumenten door het Limburgse MKB, waaronder ook landelijke regelingen, zoals MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT). Rol Provincie: *subsidiënt*	Gerealiseerd. Bij de aanvragen voor subsidie uit de regeling MIT-Zuid waren in 2020 193 Limburgse bedrijven betrokken. 67 bedrijven hebben uiteindelijk een bijdrage ontvangen. Daar was een bedrag van € 2,9 mln. mee gemoeid (waarvan de helft provinciale middelen). Sinds de start van de verlenging van het project Financieringspoort eind 2018 zijn 35 vouchers aan bedrijven verstrekt om financieel advies te kunnen inwinnen. Eind 2020 is het nieuwe innovatieprogramma van LIOF Limburg Toekomstbestendig 2020-2023 gestart (zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad 2).		2, 3 Limburgse bedrijven hebben geprofiteerd van de MIT-regeling door ondersteuning te krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van financieel advies.
2. Versterking van de directe ondersteuning van het MKB via één loket (in nauwe samenwerking tussen LIOF en Ondernemend Limburg). Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. Zoals reeds vermeld in de 2e Afwijkingenrapportage 2020 en Eindejaarsbijstelling 2020 is de Groeischakelaar in 2020 voortijdig gestopt, echter heeft de provinciale dienstverlening aan het MKB eind 2020 een nieuwe impuls gekregen via het 3 jarig LIOF ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig 2020-2023(zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad 2) . Via het programma wordt ook invulling gegeven aan motie 2583 IJpelaar inzake ‘Naar één innovatie en advies plek voor het brede MKB’.		4 De adviesdienstverlening richting Limburgse MKB is hiermee verbeterd.
3. Vergroten van het aantal bedrijven dat grensoverschrijdend onderneemt. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. Zie product 1.1.1. Economische Samenwerking ad 2 voor nadere toelichting.		3, 4 Door deze acties zijn Limburgse MKB’ers ondersteund en op weg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
			geholpen in hun internationaliseringsagenda en exportactiviteiten.

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal bedrijven dat een aanvraag heeft ingediend voor de MIT-regeling.	0	193	100	2020
2	Aantal bedrijven dat succesvol door De Groeischakelaar is doorverwezen naar de juiste adviseur.	0	0	70	2020
4	Aantal bedrijven dat deelneemt aan door LIOF/Provincie georganiseerde of ondersteunde exportactiviteiten.	0	69	40	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad. 1 Bij de aanvragen die voor de MIT-regeling Zuid-Nederland zijn ingediend voor haalbaarheidsonderzoeken en R&D samenwerkingsprojecten waren 193 Limburgse bedrijven betrokken. Van de gehonoreerde aanvragen hebben 67 bedrijven een subsidie ontvangen. Ad 2. Wegens het voortijdig stoppen van de Groeischakelaar zijn er in 2020 geen activiteiten meer ontplooid. Wel is er gewerkt aan een alternatief via het 3-jarig ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig van LIOF. Sinds de lancering van Limburg Toekomstbestendig op 3 december tot en met 31 december 2020 zijn er 45 bedrijven die bij LIOF of in overleg met LIOF documentatie hebben opgevraagd ter oriëntatie op een aanvraag op één van de financieringsinstrumenten.

Product	1.1.4. Brightlands Kennis/As
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Nieuw en missiegedreven economisch kader voor de Provincie. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd. Het beleidskader 'Missiegedreven Economisch Beleidskader' is door Gedeputeerde Staten opgesteld en vastgesteld door Provinciale Staten op 29 juni 2020. Het kader geeft de richting van het regionaal economisch beleid van de Provincie aan en de provinciale inzet hierop. In het kader zijn twee missies benoemd ('Limburg maakt energiek!' en 'Limburg maakt gezond!') gebaseerd op de maatschappelijk opgaven voor Limburg. Het		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	doel van het beleid is om nieuwe en bestaande bedrijvigheid te stimuleren via innovatie en valorisatie. Daardoor blijft Limburg aantrekkelijk om te wonen en te werken.		
2. Overwegen en voorbereiden van het inrichten van een nieuwe entiteit om de effectiviteit van de Brightlands-Governance te versterken in afstemming met de mede-aandeelhouders, ingebed in een nieuw en missiegedreven economisch kader. Rol Provincie: *financier, partner, ondernemer*	Gerealiseerd. Bij het opstellen van het 'Missiegedreven Economisch Beleidskader' is dit overwogen. Dit heeft vooralsnog niet geleid tot een definitief standpunt, ook omdat de actuele ontwikkelingen op de afzonderlijke campussen (m.n. Brightlands Smart Services Campus en de Brightlands Campus Greenport Venlo) prioriteit hebben gehad. De (aan)sturing van de campussen en Brightlands moet leiden tot een zo efficiënt mogelijke inzet van publieke middelen en zo effectief mogelijke inzet van de campussen als instrument in de uitvoering van het provinciaal beleid.		1,2
3. Een nieuw bestuurlijk akkoord met de Limburgse kennispartners dat bijdraagt aan het nieuw en missiegedreven economisch kader voor de Provincie. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Niet gerealiseerd. De gesprekken met de Limburgse Kennis-partners over de contouren van een eventueel bestuursakkoord zijn gestart. Begin 2021 worden de resultaten van deze inventarisatie bekend en wordt verder bezien hoe hier op passende wijze verder invulling aan gegeven kan worden.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Voorstel aan PS voor een nieuw en missiegedreven economisch kader.	0	1	1	2020
2	Voorstel aan PS en de medeaandeelhouders voor het versterken van de effectiviteit van de Brightlands-Governance.	0	0	1	2020/ 2021
3	Een nieuw bestuurlijk akkoord met de Limburgse kennispartners.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad 2. PS zal in de tweede helft van 2021 hierover geïnformeerd worden aan de hand van de nog op te stellen roadmaps voor de Brightlands Campussen. Ad 3. Zie toelichting bij beoogd resultaat ad 3.

Product	1.1.5. Maastricht Aachen Airport
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het laten exploiteren van de luchthaven en het beheren en onderhouden van de luchthaveninfrastructuur en het niet cruciale vastgoed, om hierbij bij te dragen aan de versterking van het (luchthaven)vestigingsklimaat. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag, financier, partner (aandeelhouder), ondernemer*	Gerealiseerd. De luchthaven wordt geëxploiteerd door Maastricht Aachen Airport BV. Beheer en onderhoud wordt uitgevoerd door Maastricht Aachen Airport Beheer & Infrastructuur BV.		3
2. Het samen met onderzoekinstellingen onderzoeken van de mogelijkheden om de luchtvaart te vergroenen op het gebied van drones, elektrisch taxiën en op termijn elektrisch vliegen. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Het Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum heeft een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden van duurzaam vliegen op Maastricht Aachen Airport (rapport 'Duurzaam en Innovatief MAA'). Deze verkenning is samen met betrokken bedrijfsleven op de luchthaven, brancheorganisatie van de luchtvaartsector, RWTH, milieufederatie en omwonenden begeleid.		1,3
3. Voor de luchthaven Maastricht Aachen Airport een regionale vertaling van de nationale Luchtvaartnota 2020-2025 opstellen. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Wij hebben de heer Van Geel begin 2020 gevraagd vanuit zijn expertise en ervaringen bij, zowel Schiphol, als Eindhoven, om als onafhankelijk verkenner de Provincie van advies te voorzien over de provinciale vertaling van de nationale Luchtvaartnota voor MAA. De centrale onderzoeksvraag voor de heer Van Geel was: hoe kan MAA ontwikkeld worden tot een toekomstbestendige en duurzame luchthaven, waarbij een gedegen afweging gemaakt wordt tussen economische belangen en leefbaarheid? In zijn aanpak heeft de heer Van Geel een intensief traject doorlopen met omwonenden, maatschappelijke organisaties, experts, bedrijfsleven, het luchthavenbedrijf zelf en de betrokken overheden. Daarbij is ook aanvullend onderzoek verricht naar de diverse hinderaspecten (geluidshinder, milieuaspecten, luchtkwaliteit, slaapverstoring en verkeersoverlast), de mogelijkheden voor verduurzaming, de economische betekenis en het		1,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	innovatiepotentieel. Eind januari 2021 heeft de heer Van Geel zijn advies over de ontwikkeling van MAA voor de komende tien jaar afgerond (zie mededeling portefeuillehouder d.d. 26-01-2021, GS 2021-2142). Wij zien het nu voorliggende advies als een belangrijke bouwsteen voor een nieuwe meerjarige provinciale strategie voor de luchthaven en – na de aanvraag van het Luchthavenbesluit en besluitvorming door de Minister (in 2022) – een perspectief voor de komende 10 jaar.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De luchthaven op een marktconforme wijze exploiteren binnen de kaders van de verleende vergunning.	1	1	1	2026
1	Uitvoering onderhoudsplannen, die erop gericht zijn de luchthaveninfrastructuur in zodanige staat te brengen en te houden dat de exploitatie conform de concessie optimaal ondersteund wordt.	1	1	1	2018
2	Het opstellen van een onderzoeksrapport dat de mogelijkheden voor vergroenen van de luchtvaart voor de Provincie Limburg nader beschrijft.	0	1	1	2020
3	Een regionale vertaling van de nationale Luchtvaartnota 2020-2050 ten behoeve van de luchthaven Maastricht Aachen Airport.	0	1[2]	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
3. Eind januari 2021 heeft de heer Van Geel zijn advies over de ontwikkeling van MAA voor de komende tien jaar afgerond (zie mededeling portefeuillehouder d.d. 26-01-2021). Wij zien het nu voorliggende advies als een belangrijke bouwsteen voor een nieuwe meerjarige provinciale strategie voor de luchthaven en – na de aanvraag van het Luchthavenbesluit en besluitvorming door de Minister (in 2022) – een perspectief voor de komende 10 jaar.

[2] Advies 26 januari 2021 aan GS aangeboden en gepubliceerd

Wat mag het kosten?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 1.1 Investeringsklimaat	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
1.1.1 Economische samenwerking	1.381	4.759	6.139	4.808	1.331	V
1.1.2. Acquisitie en LIOF	3.799	7.199	10.998	9.582	1.416	V
1.1.3. MKB	76	3.513	3.589	1.435	2.154	V
1.1.4. Brightland Kennis/As	0	1.575	1.575	1.357	218	V
1.1.5. Maastricht Aachen Airport	3.384	1.157	4.541	2.274	2.267	V
	8.639	18.203	26.842	19.456	7.386	V
Personele lasten	1.989	0	1.989	1.935	54	
Kapitaallasten	288	7	296	4.827	-4.531	
Totaal lasten	10.917	18.211	29.128	26.218	2.909	V
Baten						
Reguliere middelen						
1.1.1 Economische samenwerking	250	1.500	1.750	1.750	0	-
1.1.2. Acquisitie en LIOF	0	1.000	1.000	1.000	0	-
1.1.5. Maastricht Aachen Airport	887	-400	487	457	30	N
Totaal baten	1.137	2.100	3.237	3.207	30	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-9.780**	**-16.111**	**-25.891**	**-23.012**	**-2.879**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	2.354	1.429	3.783	3.783	0	
Bestemmingsreserve NEDAB	2.750	782	3.532	3.532	0	
Reserve knelpunten economisch beleid	0	0	0	689	-689	
Totaal toevoegingen	5.104	2.211	7.314	8.004	-689	
Onttrekking reserves						
Egalisatiereserve DU Topperbedrijventerrijnen	0	60	60	58	2	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	4.531	-4.531	
Bestemmingsreserve NEDAB	2.848	1.400	4.248	3.224	1.024	
Reserve aandelentransactie LIOF	0	262	262	261	1	
Totaal onttrekkingen	2.848	1.722	4.570	8.074	-3.503	
Saldo mutatie reserves	**-2.255**	**-489**	**-2.744**	**70**	**-2.814**	
Resultaat	**-12.035**	**-16.600**	**-28.635**	**-22.942**	**-5.693**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 1.1. Investeringsklimaat resteert een voordelig resultaat van € 5,69 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 7,36 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 7,39 mln. lagere lasten en € 0,03 mln. lager baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

1.1.1. Economische Samenwerking

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt € 1,33 mln. Dit verschil betreft met name de lagere besteding van € 1,30 mln. van de MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT). Conform de samenwerkingsovereenkomst van 8 mei 2015 met het Rijk dienen deze middelen ingezet te worden voor de uitvoering van de MIT-regeling. Derhalve wordt voorgesteld dit bedrag over te boeken naar 2021. Zodat dit in 2021 afgehandeld respectievelijk voortgezet kan worden.

1.1.2. Acquisitie en LIOF

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt € 1,42 mln. Dit verschil betreft met name:

- Vanuit het knelpuntenfonds € 0,69 mln. is er minder besteed dan aanvankelijk was ingeschat. Binnen het kader van de knelpuntenregeling kan aan bedrijven of instellingen, die zich in Limburg vestigen een financiële tegemoetkoming worden geleverd in de vestiging óf in de kosten van scholing. De niet bestede middelen van € 0,69 mln. worden derhalve toegevoegd aan de hiervoor bestemde reserve knelpunten economisch beleid;
- Vanuit de post Acquisitie is er minder subsidie verleend dan aanvankelijk was ingeschat. De restende middelen van € 0,69 mln. worden ingezet voor een aantal investeringssubsidies/leads, die momenteel nog in voorbereiding zijn. Maar waarvan de effectuering in 2021 wordt verwacht. Derhalve wordt voorgesteld deze restant middelen van € 0,69 mln. over te boeken naar 2021.

1.1.3. MKB

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen bedraagt € 2,15 mln. Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de subsidieverlening voor het ontwikkelprogramma Limburg Toekomst Bestendig, die aanvankelijk voorzien was in 2020, begin 2021 aan het LIOF verleend is. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen van het product MKB van € 1,93 mln. overgeboekt naar 2021.

1.1.4. Brightland Kennis/As

Het budgetverschil binnen de reguliere middelen van dit product bedraagt € 0,22 mln. voordelig. Dit voordelige saldo betreft met name de in 2020 voorziene bijdrage van € 0,19 mln. voor het meerjarenplan Brightlands Communicatie. De subsidie is begin 2021 verleend aan de Brightlands Chemelot Campus en wordt derhalve overgeboekt naar 2021.

1.1.5. Maastricht Aachen Airport

Het product Maastricht Aachen Airport sluit het jaar af met een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 2,23 mln., bestaande uit € 2,27 mln. voordeel lasten en € 0,03 mln. nadeel baten. Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de bijdrage in de vaste kosten van zogenaamde Niet Economische Diensten van Algemeen Beland (NEDAB) voor de 2e helft van 2020 (€ 2,02 mln.) in 2021 worden afgeroepen door Maastricht Aachen Beheer & Infrastructuur (MAA B&I B.V.),. Derhalve wordt deze overgeboekt naar 2021 inclusief de aanwending vanuit de bestemmingsreserve NEDAB € 1,02 mln.

Het verschil in de kapitaallasten ad € 4,53 mln. heeft betrekking op een duurzame waardevermindering van diverse deelnemingen en wordt gedekt uit de risicoreserve financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking. Voor een specificatie verwijzen wij naar de jaarrekening.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
1.1.1	Economische samenwerking	10.250	10.250	7.600	250	1.500	-	2.400	8.750
1.1.2	Acquisitie en Liof	66.738	7.870	44.797	5.059	2.518	2.506	16.882	2.846
1.1.3	MKB	5.000	-	411	347	-	-	4.243	-
1.1.5	Maastricht Aachen Airport	74.700	33.842	69.172	3.662	17.888	1.276	1.866	14.679
		156.688	**51.962**	**121.980**	**9.318**	**21.905**	**3.782**	**25.390**	**26.275**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op de financieringen en deelnemingen, welke bijdragen aan het investeringsklimaat. In onderstaande tabel staan deze leningen en verbonden partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Financiering	Verbonden partijen
			MKB-L B.V.
			LBDF B.V.
		Lening aan Medace B.V.	N.V. Industriebank LIOF
		Lening aan Gerli Venlo B.V.	
		Lening aan Data Valley Group B.V.	
		Lening aan deelneming Limburgse Herstructureringsmaatschappij B.V.	LHB B.V.
Europese programma's			
	Infrastructuur en panden MAA		
			Land Development AviationValley Maastricht N.V.
		Lening aan Land Development AviationValley Maastricht C.V.	Land Development AviationValley Maastricht C.V.
		Lening aan deelneming Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.
		Lening aan MAABI realisering Platform	N.V. ALTMAA
			N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht

De in de tabel opgenomen verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 1.1. Investering en exportbevordering. LIOF, MKB-L en LBDF vervullen gezamenlijk de financieringsfunctie gericht op stimulering van bedrijfsinvesteringen, start-ups en doorontwikkeling van het MKB. Elk van deze verbonden partijen is gericht op een specifieke doelgroep.
LHB B.V. draagt bij aan de opwaardering van de Limburgse bedrijventerreinen. LDAVM C.V. en de daaraan gelieerde entiteiten richten zich specifiek op de ontwikkeling van het bedrijventerrein aangrenzend aan Maastricht Aachen Airport.

Tot slot dragen HBLM en N.V. ALTMAA bij aan de beoogde groei van het exportvolume in Limburg middels de exploitatie van de luchthaven Maastricht Aachen Airport.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

1.2. Innovatiekracht

Met het programma Innovatiekracht legt de Provincie de focus op het versterken van het verdienvermogen van bedrijven in een aantal voor Limburg relevante economische clusters en sectoren vanuit een missiegedreven innovatiebeleid. Het gaat zowel over de kennisintensieve sectoren in Limburg (te weten (duurzame) chemie en materialen, life sciences & health, landbouw en agrofood en smart services), als over de sectoren die tot het DNA van Limburg behoren en veel stuwende werkgelegenheid bieden (logistiek, (maak)industrie en toerisme en recreatie). Rode draad hierin is de bijdrage aan een innovatieve, aantrekkelijke en gezonde regio. De verdere ontwikkeling van de verbinding tussen de vier Brightlands campussen en het faciliteren van de aanhaking van het MKB en het onderwijs op de campusontwikkelingen binnen een internationale context maken onderdeel uit van dit programma. Onderwijs-, arbeidsmarktaspecten en maatschappelijk draagvlak zijn daarbij belangrijk.

Technologische en sociale innovatie zijn van belang om toekomstige ontwikkelingen als demografische en klimatologische veranderingen, verschuivingen van de economische macht, digitalisering en disruptie, groeiende verstedelijking en schaarste van natuurlijke grondstoffen het hoofd te bieden.
Open innovatie en verdere samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven, ook over de provinciegrens heen, om het concurrentievermogen op termijn te behouden, zal versterkt worden. De toegankelijkheid van bestaande instrumenten en regelingen wordt geoptimaliseerd en tekortkomingen worden verbeterd.

Wat willen we bereiken?

Wij streven naar een sterke Limburgse kenniseconomie die vernieuwend en duurzaam is. Wij zetten in op nieuwe bedrijvigheid (o.a. door valorisatie), de verbinding tussen de Brightlands campussen en actoren in de sociaal-economische structuur van Limburg zoals het MKB en onderwijs en tussen de Brightlands campussen onderling met voldoende oog voor de maatschappelijke opgaven.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: De bedrijven binnen de kennisintensieve sectoren en de sectoren die behoren tot het DNA van Limburg kennen open innovatie en hoogwaardige groei. De economische sectoren zijn via crossovers goed met elkaar verbonden.

Criterium 2: De Brightlands campussen zijn onderling goed verbonden richting een open ecosysteem met (inter)nationale reputatie.

Criterium 3: MKB is goed aangehaakt bij de Limburgse campussen en heeft een euregionale oriëntatie (kennis, arbeidskrachten, handel en samenwerking). Het MKB-instrumentarium is goed ontsloten en toegankelijk (zie ook programma 1.1. Investeringsklimaat).

Criterium 4: Bij het versterken van de Limburgse innovatiekracht wordt optimaal gebruik gemaakt van de samenwerkingsmogelijkheden met bedrijven en kennisinstellingen in de Euregio en daarbuiten.

Criterium 5: Bij de economische ontwikkeling van bedrijven worden duurzaamheidsprincipes optimaal toegepast.

Wat hebben we bereikt?

Het Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB) dat op 29 juni 2020 is vastgesteld bevat ons herijkte beleid en de uitvoeringsopgaven onder de thema's 'Brightlands en de campussen' (producten 1.2.1 t/m 1.2.4), 'Ondernemingen' (product 1.2.6) , 'Toerisme en recreatie' (product 1.2.7) en 'Logistiek in Limburg' (product 1.2.5). Het provinciaal beleidskader voor de Limburgse landbouw- en agrifoodsector 'Koers naar de toekomst', eveneens vastgesteld op 29 juni 2020, bevat de kaders voor o.a. het onderdeel innovatieve landbouw (product 1.2.8). In het MEB en het uitvoeringsprogramma staan twee missies centraal: 'Limburg maakt energiek!' en 'Limburg maakt gezond!'. Het doel van het beleid is om nieuwe en bestaande bedrijvigheid te stimuleren via innovatie en valorisatie. Daartoe zet de provincie diverse instrumenten in, die onder het product 1.2 Innovatie zijn samengebracht, zoals de Brightlands campussen, LIOF en investeringsfondsen. Ook de provinciale inzet voor toerisme is gericht op de twee missies.
In 2020 zijn (nieuwe) bijdragen geleverd in projecten op en rond de campussen zoals BrightSite, het Brightlands Materials Center, het Aachen Maastricht Institute for Biobased Materials en Medace, of de start van de bouw van Brighthouses op de Brightlands Chemelot Campus en de Brightlands Campus Greenport Venlo. Die laatste ook met het oog op de versterking van de innovatieve landbouw. Voor toerisme en recreatie is samen met de sector door LIOF een specifiek MKB-innovatieprogramma voorbereid en inmiddels in uitvoering.

Daarnaast is in het kader van Chemelot 2025 in 2020 de Technische Veiligheidscommissie (TVC) geworven en aan de slag gegaan om te komen tot een bovenwettelijk kader, zoals aangekondigd in de Veiligheidsvisie Chemelot e.o. die in december 2019 door GS is vastgesteld (zie mededeling portefeuillehouder van 1 september 2020, kenmerk: 2020/35207). Het veiligheidskader wordt in de eerste helft van 2021 verwacht. Vervolgens is vaststelling door PS en gemeenteraden van het veiligheidskader en bijbehorend uitvoeringsconvenant aan de orde. Tevens is gewerkt aan de gebiedsvisie omgeving Chemelot. Hiervoor hebben o.a. dialoogsessies met de omgeving plaatsgevonden. Vaststelling door de Stuurgroep Chemelot 2025 van deze gebiedsvisie wordt in de eerste helft van 2021 verwacht. Met betrekking tot het omgevingsplandeel Chemelot (zie mededeling portefeuillehouder van 25 maart 2020, kenmerk: 2020/9047) is eind 2020 de uitgangspuntennota vastgesteld door de colleges van Burgemeester en Wethouders van Sittard-Geleen, Stein en Beek en het college van Gedeputeerde Staten.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Binnen de Provincie Limburg werken we aan de ontwikkeling van vier verschillende Brightlands Campussen: Brightlands Chemelot Campus, Brightlands Maastricht Health Campus, Brightlands Campus Greenport Venlo en Brightlands Smart Services Campus.

De campussen leveren een direct en indirect effect op de leefomgeving van de Limburgers. De belangrijkste toegevoegde waarde van de campusontwikkeling is de versterking van de economische structuur. De investering van de Provincie Limburg leidt direct en indirect tot werkgelegenheid in de vorm

van nieuwe bedrijven. Onderzoek toont aan dat het aantal bedrijven op campussen hard groeit. Ook de werkgelegenheid op campussen groeit fors harder dan de werkgelegenheid in de gemeenten waarin ze niet zijn gevestigd. Daarnaast heeft een campus een aanzuigende werking op studenten en kenniswerkers in de regio wat bijdraagt aan het voorkomen van een “braindrain”. Onderwijsinfrastructuur wordt namelijk aantrekkelijker, doordat de campussen verbindingen leggen met verschillende onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven. Deze verbinding vindt plaats door het onderwijs plaats te laten vinden op de campus of door bij te dragen aan doorlopende leerlijnen.

De maatschappelijke waarde van de campussen wordt daarnaast bevestigd in het verbeteren van de leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie: investeringen in de campus zijn niet alleen gericht op het bedrijfsleven, maar ook op studenten, scholieren en bewoners in de regio. Voorbeelden zijn betere verbindingen met onderwijsfaciliteiten op de campus, het ruimte bieden aan field-labs en door het investeren in de campusontwikkeling behouden bestaande gebouwen, in het campusgebied, hun waarde. Tevens worden voorzieningen op de campus (waar mogelijk) opengesteld voor de omgeving.

Product	1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus
Portefeuillehouder	Burlet

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Kennisinfrastructuur. Evaluatie en eventueel vervolg van de kennisinstituten InSciTe, Brightlands Materials Center (BMC) en Aachen-Maastricht Institute for Biobased Materials (AMIBM) met het oog op samenhang binnen de context van de vier Brightlands campussen en Chemelot Industrial Park. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd InSciTe heeft in 2020 de activiteiten volgens plan doorgezet en innovatieve biomedische startups geholpen hun producten volwassen voor de markt te maken. Daarnaast zijn de eerste verkennende stappen gezet op weg naar een mogelijk vervolg van het project. In de loop van 2021 wordt duidelijk hoe dat er uit moet gaan zien en wat daar voor nodig is. Een succesvol voorbeeld van een spin-out van InSciTe is MEDACE BV, een bedrijf dat cleanrooms aanbiedt aan derden. BMC heeft in 2020 doorgewerkt op de vier aandachtsgebieden additive manufacturing, circulair packaging, lightweight automotive en sustainable buildings. De programma’s zijn in 2020 verder geconcretiseerd en op alle 4 de gebieden is met partners inzet gepleegd om innovatieve producten te ontwikkelen door middel van materialen door BMC ontwikkeld. Voorbeelden daarvan zijn het SunSmart window en de 100% Limburg bike, die d.m.v. de 3D-magnesiumprinter gemaakt kon worden. De 3D-magnesiumprinter wordt tevens ingezet voor projecten met Defensie.		1, 2 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Op 7 februari 2020 hebben PS ingestemd met het beschikbaar stellen van € 6.000.000 vervolgfinanciering van BMC 2024, verdeeld in twee tranches van € 3.000.000. Begin 2022 komt de besluitvorming ten aanzien van de tweede tranche financiering in zicht voor dit project. AMIBM Op 12 en 13 december 2019 heeft PS een subsidie toegekend voor de tweede tranche voor een bedrag van € 4 mln. De looptijd is voor de periode van 2020-2025. UM zet de succesvolle samenwerking met RWTH Aachen voort op basis van een aantal aangescherpte KPI's voor 2021. Er is in 2020 een zevende onderzoekgroep begonnen, waarbij de focus nog sterker op biobased grondstoffen komt te liggen. Ook is in 2020 een testcentrum voor mondmaskers opgezet.		
2. Meer bedrijvigheid en open innovatie Continueren acquisitie van innovatieve bedrijven passend binnen de focus van de campus. Scouting, selectie en begeleiding van startup's in samenwerking met de overige Brightlands campussen. In 2020 moet er een stijgende lijn te zien zijn t.o.v. eerdere jaren. Hierover wordt in het kader van de Regeling Grote Projecten in de voortgangsrapportage van de Chemelot Campus aan PS gerapporteerd. Rol Provincie*: financier, subsidiënt*	Gerealiseerd De Campus zet in op vestiging van innovatieve en nieuwe bedrijvigheid. Onlangs heeft Brightsite/Circular Hub zich gevestigd op de campus. Waarvan verwacht wordt dat dit een positief effect zal hebben op de acquisitie van nieuwe bedrijven de komende jaren. Er is een stijgende lijn te zien in de vestiging van bedrijven. Itero en Recycling Technologies hebben aangekondigd zich het komende jaar te vestigen op de campus. Het afgelopen jaar heeft zich een nieuwe multinational op de campus gevestigd, waarmee het totaal op 9 komt. In 2020 zijn 3 nieuwe startups op de campus gecontracteerd. Dit brengt het totale aantal op 36.		1, 2, 3 en 4
3. Hoogwaardige infrastructuur Continueren sloop- en bouwprogramma: het sloopprogramma zal in 2019 voor een groot deel worden afgerond, met uitloop naar 2020. Voor continuering van het bouwprogramma is nog beperkt budget beschikbaar en de ruimte binnen de huidige campus area is eveneens	Gerealiseerd *Sloop- en bouwprogramma* Het sloopprogramma voor gebouwen en loopbruggen is eind 2020 volledig afgerond. Daardoor kan de campus zich verder gaan ontwikkelen tot een aantrekkelijke en hoogwaardige locatie.		1, 2 en 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
beperkt. Voor verdere groei zijn investeringen nodig in het bouwrijp maken van (noordelijke gelegen) gronden en zullen nieuwe investeringsbudgetten moeten worden gecreëerd. Rol Provincie: *financier, partner*	*Investeringsbudgetten t.b.v. bouwrijp maken* Op 3 april 2020 is het statenvoorstel “inzet resterende middelen Chemelot Research Facilities BV ten behoeve van de uitbreiding van de Brightlands Chemelot Campus op Chemelot Noord (Grex Noord) (G-20-010)”door uw Staten behandeld. Uitbreiding van de Campus aan de Noordzijde is mogelijk gemaakt door grondexploitatie in CRF BV onder te brengen. Ter plaatse is in 2020 gestart aan de bouw van een nieuw “Brighthouse”. Het noordelijk terreindeel wordt, inspelend op de marktsituatie, in circa 10 jaar tot ontwikkeling gebracht.		
4. Onderwijs op de campus Versterking onderwijsaanbod op de campus: WO vervolgaanpak Sciences programma continueren; HBO en MBO via CHILL en Applied Sciences Rol Provincie: *financier, subsidiënt*	Gerealiseerd. Versterking natuurwetenschappen In december 2020 hebben GS voorgesteld om in te stemmen met de financiering van de laatste tranche van het project Versterking Natuurwetenschappen (kortweg Sciences genoemd) voor een bedrag van € 5.mln. (PS hebben ingestemd op 5 februari 2021). Het Sciences programma omvat een aantal universitaire opleidingen aan de UM: de driejarige bachelor met een brede natuurwetenschappelijke basis (Maastricht Science Programma) en twee masters (systeembiologie enbiobased materials). Met deze uitbreiding van de UM rondom de bèta wetenschappen wordt een brede basis geboden voor wetenschappelijk onderwijs en onderzoek gericht op de innovatieopgaves van de campussen en het regionale bedrijfsleven. Studenten van de masters doen hun onderzoek op de campus. Chemelot Innovation and Learning Labs CHILL/ Applied Sciences CHILL is een Center of Expertise van Hogeschool Zuyd. CHILL is een belangrijke speler in de context van de campusontwikkeling, alsmede de bredere ontwikkelingen inzake de positie en verduurzaming van MBO en HBO centra. CHILL is de aanjager en verbinder rondom het domein chemie en materialen voor samenwerking tussen		4,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	onderwijs en bedrijfsleven. Voor de pijler Human Capital binnen de Chemelot Circular Hub werkt CHILL samen met de Zuyd, Vista en UM (zie ook product 1.3.2. Onderwijs). Studenten van Zuyd en Vista volgen de praktijklessen bij CHILL op de campus. Door deze samenwerking tussen mbo en hbo is er in 2020 een doorlopende leerlijn inzake chemie en materialen ontstaan.		
5. Duurzaamheidsontwikkeling Chemelot Brightlands Chemelot Campus (BCC) en Industriepark ontwikkelen en starten een samenhangende aanpak gericht op duurzame ontwikkeling van het Industriepark, het ontwikkelen van de passende innovaties op de BCC en een daarbij aansluitende Human Capital agenda. De BCC levert expertise voor Brightsite (samenwerking Sitech, TNO en Chemelot om duurzaamheidstransitie technologisch vorm te geven). Rol Provincie*: facilitator op onderdelen, subsidiënt*	Gerealiseerd. Naast Brightsite zijn ook de kennisinstellingen op de campus, alsmede de Sitepartijen druk doende de duurzaamheidsparagraaf verder vorm te geven. De campus en de Site hebben de ambitie uitgesproken om de duurzaamste chemiecampus en -site van Europa te worden. Dit heeft ertoe geleid dat de propositie Chemelot Circular Hub tot stand is gekomen. Op basis hiervan heeft PS op 29 juni 2020 ingestemd met het toekennen van een begrotingssubsidie ter hoogte van maximaal € 9 mln. aan CSP BV (100% dochter van de Provincie Limburg) ten behoeve van Brightsite voor de komende vijf jaar en via CSP deze financiële middelen in jaartranches in de samenwerking in te zetten en daarvan de uitvoerbaarheid te onderzoeken. Brigthlands Chemelot Campus is partner binnen het samenwerkingsverband Brightsite De door PS gewenste invulling via CSP BV is onderzocht en de praktische uitwerking (uitvoering subsidie) zal begin 2021 worden afgerond.		1,2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef waarde	Jaar
1, 2, 3	Aantal kenniswerkers werkzaam op de Brightlands Chemelot Campus.	2581	3000	2970	2023
1, 2, 3	Totaal aantal bedrijven op de campus: ▪ multinationals; ▪ MKB/startup's.	 8 33	 9 36	60	2023
1, 4	Aantal kennis- en onderwijsinstellingen.	7	7	5	2023

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef waarde	Jaar
4	Aantal studenten.	1173	1207	1000	2023
5	Duurzaamheidsagenda in afstemming met Chemelot 2025 (proefprojecten zelf lopen via Chemelot 2025).	0		1	2020
1	Afgerond evaluatie rapport InScite, BMC, AMIBM.	0	0	1	2020
3	Nieuwbouw voor een high-tech chemisch bedrijf is opgeleverd.	0		1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Toelichting bij prestatie indicator 5: het onderdeel duurzaamheid is verankerd in de Strategie van de campus 2020-2030. Toelichting bij prestatie indicator 6: AMIBM heeft een evaluatie gehad in 2019, BMC krijgt een evaluatie in 2021 en InSciTe beraad zich momenteel op toekomstige voorzetting.

Product	1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Kennisinfrastructuur. Met betrekking tot de kennisinfrastructuur op het gebied van elektronenmicroscopie en regeneratieve geneeskunde, binnen het programma Limburg Investeert in haar Kenniseconomie (LINK), is in 2018, na een uitgebreide evaluatie, een vervolgsubsidie (tweede tranche) verleend voor de restant projecttermijn tot medio 2021. Dit betekent voor 2020 dat de uitvoering voortgezet wordt. In februari 2019 hebben PS ingestemd met een startsubsidie voor het project (BReIN). Dit project richt zich op onderzoek in Neurosciences meer specifiek op de Ziekte van Alzheimer. Hiervoor wordt een data infrastructuur gecreëerd om betere diagnostiek, vroege therapie en preventie van deze en later ook andere ziekte(n) te realiseren. Op basis van de evaluatie van het project Brains Unlimited is in 2018 door PS besloten dat dit project door zal gaan. In 2019 is de	Gerealiseerd LINK is voorgezet en loopt conform planning. In 2021 wordt een eindrapportage opgeleverd. Toelichting op ontwikkelingen BReIN Vanwege beperkte financiële middelen voor economische structuurversterking heeft een prioritering van de grote (Kennis-As) projecten plaatsgevonden waardoor met een bedrag van een € 0,5 mln. ervoor wordt gezorgd, dat de reeds opgebouwde kennis en onderzoeksinfrastructuur in stand kan blijven en het onderzoek, zij het op kleinere schaal, toch door kan gaan. (mededeling portefeuillehouder brief GS van 24-11-2020 (GS 2020-46867)) Limburgers zullen in de toekomst gebruik kunnen maken van een nieuwe behandelmethode voor de ziekte van		1, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
betrokkenheid van de Provincie afgebouwd en heeft het azM omzetgaranties verstrekt aan het project, waardoor het project perspectief blijft houden en haar maatschappelijke resultaten ook in 2020 blijft opleveren. De economische en onderzoeksactiviteiten op het gebied van Biotechnologie zijn door de financiering van MEDACE medio 2019 versterkt, zie mededeling portefeuillehouder aan PS verzonden 21 mei 2019. Deze faciliteit zal in 2020 operationeel worden. Zoals beschreven in de context zal de BMHC B.V. zich erop richten deze en de overige kennisinfrastructuren tot economische ontwikkelingen (werkgelegenheid + bedrijven) te brengen. Rol Provincie: *subsidiënt, financier*	Alzheimer. Medace is operationeel en heeft haar afgesproken deelresultaten op het gebied van acquisitie behaald. Deze milestones zijn gekoppeld aan het verstrekken van de provinciale leningstranches. De resultaten van Brains Unlimited en de BMHC B.V. zijn behaald, zoals aangegeven bij de prestatie-indicatoren werkgelegenheid en bedrijvigheid. Per 1 april 2020 is de Maastricht Studie 2 gestart. In april 2021 worden de resultaten van de MS2 over 2020 besproken aan de hand van de voortgangsrapportage 2020. De Maastricht Studie 2 (MS2) In juni 2020 hebben PS ingestemd met het toekennen van een subsidie van € 1,5 mln. In MS2 wordt sterk ingezet op vertaling van innovatieve kennis (die verkregen is door MS1) naar toepassingen voor alle Limburgers, met als doel de preventie van chronische ziekten en verbetering van leefstijl, sociale omgeving, kwaliteit van leven en gezondheid, om zo de weerbaarheid en zelfredzaamheid van (kwetsbare) Limburgers te vergroten.		
2. Meer bedrijvigheid en open innovatie Vanuit de BMHC B.V. wordt fors ingezet op campus-gerelateerde valorisatie activiteiten om de gestelde doelen te behalen, waarbij community building met kennisinstellingen en MKB-bedrijven een belangrijke voedingsbodem vormt. De BMHC B.V. zal in 2020 doorgaan met de spin off vorming binnen de focusgebieden van de campus. Ook in relatie tot en in samenwerking met alle Brightlands campussen en internationale relevante partners. Zo wordt op het gebied van regeneratieve geneeskunde samengewerkt met	Gerealiseerd De resultaten van de BMHC B.V. zijn behaald, zoals aangegeven bij de prestatie- indicatoren werkgelegenheid en bedrijvigheid. Regmed betreft een projectvoorstel (met daarin de samenwerking hierop tussen de Chemelot en de Maastricht Health Campus), dat momenteel voorligt ter beoordeling door het nationale Groeifonds. Het project ziet toe op het betaalbaar kunnen toepassen van regeneratieve		2, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Brightlands Chemelot Campus en een aantal andere (nationale en regionale) overheden, universiteiten, bedrijven en gezondheidsfondsen aan de totstandkoming van het initiatief RegMed XB. Het gaat daarbij om een grootschalig Vlaams-Nederlands onderzoeks- en valorisatieprogramma met een duur van 10 jaar. Rol Provincie: *partner (aandeelhouder voor 1/3 in de BMHC B.V.), financier, procesmanager*	therapieën. Limburgers kunnen dit op termijn merken in: 1) de behandeling van hun aandoeningen; 2) de daardoor gecreëerde werkgelegenheid in de productie van de: - betreffende therapie; - apparaten die deze therapieën produceren.		
3. Hoogwaardige infrastructuur In het kader van de gebiedsontwikkeling (getrokken door de gemeente Maastricht) wordt door UM, azM, de gemeente Maastricht, MECC en de BMHC BV samengewerkt om gezamenlijk te komen tot de fysieke dimensie campusontwikkeling. Hiertoe zal een actueel plan opgeleverd worden. Rol Provincie: *subsidiënt, financier*	Deels gerealiseerd De planvorming rondom de openbare ruimte is bijna afgrond. Hierbij wordt nog enige ruimte gelaten voor de fysieke gevolgen (ruimtebeslag en toegang tot voorzieningen) in relatie tot corona-bestrijding. De verbouwing van het MECC zal naar verwachting conform planning in 2021 worden opgeleverd.		1, 2, 3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Aantal nieuwe arbeidsplaatsen.	1.485	2.598	1.100	2023
2, 3	Aantal nieuwe bedrijven.	129	132	40	2023
1	MEDACE operationeel.	0	1	1	2020
3	Ruimtelijk plan voor de campus ontwikkeling is opgeleverd.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Stijging arbeidsplaatsen wordt met name veroorzaakt door de bedrijven, maar ook door Faculty of Science & Engineering en met name MUMC+.

Product	1.2.3. Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo
Portefeuillehouder	Burlet

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Ontwikkeling van de Brightlands Campus Greenport Venlo door het creëren van een samenhangend aanbod in onderwijs en onderzoek. Onder andere door het aantrekken van bedrijven en een toename van het aantal R&D faciliteiten. Daarbij het creëren van een 'ecosysteem' op en rond de campus wat bijdraagt aan een toename van de werkgelegenheid, aantal studenten en onderzoekers die zijn verbonden aan de campus. Rol Provincie: *subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Om de ontwikkeling op de Brightlands Campus Greenport Venlo te stimuleren en vorm te geven zijn diverse samenwerkingsverbanden op het gebied van kennisontwikkeling en business development in het verleden opgestart (zoals Bright 5 en BL.INC). Deze samenwerkingsverbanden zijn in 2020 doorgezet. In juni 2020 is eerste finale van het programma van BL.INC gerealiseerd. Ook zijn er in 2020 projecten ontwikkeld en uitgevoerd op het gebied van o.a. gepersonaliseerde voeding en inhoudsstoffen in fruit, zoals Test & Taste Center en NutriWorkx. Echter door het uitbreken van de corona-crisis hebben veel events (waaronder GROW, de jaarlijkse ontmoeting tussen onderwijsinstellingen en bedrijfsleven) geen doorgang kunnen vinden. Dit heeft gevolgen voor de snelheid waarmee het ecosysteem op de campus kan worden opgebouwd. Ook het nog beperkt aantal beschikbare m^2 voor verhuur aan nieuwe bedrijven binnen de campus heeft de vestiging van nieuwe campusbewoners beperkt. De start van de bouw van het Brighthouse en Brightworks in 2020 moet de groei van de campus gaan faciliteren. In 2020 is met het Rijk overeenstemming bereikt over de Regiodeal Noord-Limburg en hebben het Rijk, Provincie Limburg en de Regio de Regiodeal-overeenkomst ondertekend. Met financiële ondersteuning vanuit de Regiodeal Noord-Limburg zal o.a. het UM kennisinstituut Brightlands Future Farming Institute worden opgericht.		1, 2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Het instituut wordt gevestigd op de campus in Venlo. BASF zal een belangrijke rol spelen in zowel de realisatie, als de exploitatie van het instituut. In het plan is ook ruimte opgenomen voor regionale partijen om van de faciliteiten van het nieuwe instituut gebruik te maken. De middelen voor dit project, als ook voor andere projecten binnen de Regiodeal, zullen in 2021 ter beschikking worden gesteld.		
2. Het creëren van een goed toegerust en qua organisatie en exploitatie adequaat 'werklandschap' door de uitgifte van gronden en verhuur van campus vastgoed. Rol Provincie: *subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Ontwikkelbedrijf De hoofddoelstelling van de gebiedsontwikkeling in Greenport Venlo is het creëren van economische activiteiten en nieuwe arbeidsplaatsen door het bieden van vestigingsmogelijkheden voor bedrijven in een aantrekkelijk ingericht en duurzaam functionerend gebied. Daarmee wordt een belangrijke impuls gegeven aan de economische ontwikkeling in de regio Venlo. Prioriteit ligt bij de nieuwvestiging van bedrijven in de sectoren agri(food)business, maakindustrie en logistiek. Alles bij elkaar wordt hiertoe in het Greenport Venlo gebied in totaal ca. 866 ha ontwikkeld (bedrijfskavels en natuur en landschap). De bijdrage aan de economische ontwikkeling in de vorm van werkgelegenheid op Trade Port Noord is in 2020 verder gestegen tot gemiddeld 7.000 medewerkers in het werkgebied (inclusief seizoensinvloeden, 2019: ± 6.000) en zal ook in 2021 verder meegroeien met de gronduitgiften. In de maatschappelijke discussie over de verdozing van Nederland, steekt Greenport Venlo positief af ten opzichte van Nederland door de bijzondere en integrale gebiedsaanpak. Uitgifte van percelen loopt momenteel ook voortvarend. De voortgang		1,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	wordt via kwartaalrapportages geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd. Campus Vastgoed Greenport Venlo In 2020 stagneerde de groei van verhuurde m^2 mede door het beperkte aanbod van m^2 en door de **COVID-19** pandemie. In 2020 is gestart met de bouw van het Brighthouse en Brightworks, nieuwe voorzieningen die nodig zijn om de groei van de campus te faciliteren. Vanaf het voorjaar 2021 biedt Brighthouse ruimte aan o.a. start-ups, bedrijven, kennisinstellingen en onderzoeksinstituten, die zich op de campus willen vestigen of uitbreiden. De voortgang wordt via kwartaalrapportages geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal nieuwe R&D faciliteiten t.b.v. open innovatie.	10	15	15	2020
1	Deelname door de campus in ondernemingen in de vorm van participaties.	0	0	1	2020
1	Toename aantal bedrijven op de campus.	50	55	129	2023
1	Werkgelegenheid (arbeidsplaatsen).	660	666	1.495	2023
1	Aantal studenten (MBO/HBO/WO). University College Venlo (WO) HAS hogeschool Venlo (HBO) Citaverde College (MBO): *Niveau 2* *Niveau 3* *Niveau 4*	990 550 140 300	1124 283 532 309: *58* *115* *136*	900	2023
1	Aantal onderzoekers verbonden aan de campus.	25		100	2023
2	Realiseren uitgifte verhuur campus vastgoed (in vierkante meters).	15.762	15.594	32.684	2023
2	Uitgifte van gronden (in hectares).	268	300	466	2034

Toelichting prestatie-indicatoren
1. Deelname door de campus in ondernemingen in de vorm van participaties In 2016 is samen met vijf bedrijven een business case opgesteld voor een Bio Treat Center [BTC] op de toen nog te ontwikkelen Brightlands Campus Greenport Venlo. Op 24 februari 2017 is een overeenkomst getekend tussen de Provincie Limburg en de vijf 'founders' van het Bio Treat Center, met betrekking tot de uitgangspunten en verantwoordelijkheden voor de realisering van het Bio Treat Center op de Brightlands Campus Greenport Venlo. De (financiële) ontwikkeling van het BTC is anders verlopen dan zoals verwacht bij de oprichting van het initiatief. Onderzocht is of de Provincie Limburg zou gaan deelnemen in deze entiteit, dit is echter niet gebeurd. Omdat het verdienmodel van BTC op lange termijn niet zal leiden tot het kunnen financieren van haar eigen exploitatie is besloten het BTC per 31 december 2020 af te bouwen. 1. Het aantal onderzoekers, die verbonden zijn aan de campus, is op dit moment opgevraagd bij de BCGV. 1. Werkgelegenheid (arbeidsplaatsen) heeft betrekking op de werkgelegenheid van Brightlands Campus Greenport Venlo BV. 1. Aantal studenten (MBO/HBO/WO) Per abuis zijn in de EJB de startwaarde (1/1/20) vermeld bij de studentenaantallen voor de HAS & UCV in de verkeerde volgorde opgenomen. Voor de programmabegroting 2021 zal dit gecorrigeerd worden in de eerst volgende afwijkingenrapportage 2021 in Studentenaantallen HAS = 550, UCV = 140. 2. De prestatie indicatoren "Realiseren uitgifte verhuur campus vastgoed (in vierkante meters)." en "Uitgifte van gronden (in hectares)" zijn gebaseerd op de Q3 rapportage B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo d.d. 30/09/2020.

Product	1.2.4. Brightlands Smart Services Campus
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. In lijn met de in Business Plan, BP 2.0,beschreven maatregelen wordt in 2020 gewerkt aan het systematisch doorvoeren uitrollen van nieuwe activiteiten, zoals mogelijk een startersinstrumentarium. Rol Provincie: *subsidiënt, aandeelhouder*	Deels gerealiseerd. De aandeelhouders hebben besloten tot een 'herijking strategie' van de campusorganisatie. Deze herijking is per eind maart 2020 aan de aandeelhouders voorgelegd. Zij ondersteunen de strategie en visie, die in dit plan wordt beschreven. De nieuwe CEO van de campus, die in september 2020 is gestart, zal op basis van de 'Herijking strategie' nieuwe prestatie-indicatoren opstellen, dit in samenwerking/ afstemming met de kennisinstituten aanwezig op de campus. Door de coronacrisis en de prioriteit die de instituten als gevolg daarvan hebben moeten leggen bij het uitvoeren van hun onderwijsactiviteiten, is dit proces niet in 2020 afgerond. De nieuwe prestatie-indicatoren worden in het eerste kwartaal van 2021 opgesteld. Provinciale Staten zullen via een mededeling portefeuillehouder over de nieuwe prestatie-indicatoren worden geïnformeerd. In december 2020 heeft PS middelen beschikbaar gesteld waarmee de Provincie in haar rol als aandeelhouder van BSSC de reguliere agiostortingen kan financieren. Tevens zijn er door PS middelen beschikbaar gesteld waarmee BSSC (de campusorganisatie) haar nieuwe rol als verbinder en facilitator in het innovatiecluster verder kan ontwikkelen, Het aantal startups is gedaald door het niet voortzetten van het startersprogramma HIVE. De benodigde middelen om dit programma te financieren waren niet meer aanwezig. Voor de startups is er wel het 'Open Incubation Programma', waarin		1,2,3 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	verschillende workshops worden georganiseerd om startups te begeleiden om succesvol te zijn.		
2. Verdere uitbouw kennisinfrastructuur Bij de ontwikkeling en doorgroei van de kennisinfrastructuur op en rond de campus, speelt het programma Brightlands Techruption een belangrijke rol. Dit programma heeft als doel het creëren van een community op het gebied van blockchain technologie, kunstmatige intelligentie en vraagstukken op het gebied van klimaatverandering. Met dit programma wordt invulling gegeven aan de taakstelling: “het neerzetten van een integrale propositie die (inter-)nationaal onderscheidend is en zo talenten, wetenschappers en bedrijven/instellingen/startups aan kan trekken om aan het ecosysteem bij te dragen en er zo zelf van te profiteren”. Het bereiken van deze taakstelling heeft een positieve impact op de lokale kenniseconomie in Limburg en zorgt tevens voor een aantrekkelijke verbredingsmogelijkheid voor het lokale MKB. De ontwikkeling van het programma Brightlands Techruption kent een viertal fasen: fase 1 ▪ voorbereiding en aanhaking eerste deelnemers (2017); fase 2 ▪ realisatie van de basisvoorzieningen, onder andere inrichting ‘Techruption vloer’ (2018/19); fase 3 ▪ verdere groei (tweede helft 2018 en 2019); fase 4 ▪ verdere doorgroei (2020, 2021 en 2022). Voor de bevoorschotting van het programma Brightlands Techruption in de vierde fase (2020, 2021 en 2022) nemen Gedeputeerde Staten een separaat besluit gebaseerd op de Voortgangsrapportages 2018 en 2019 van het programma Brightlands Techruption.	Gerealiseerd. In de ‘Herijking strategie’ van de campusorganisatie is opgenomen op welke wijze het programma Techruption wordt voortgezet. Het kennisinstituut BISS heeft een belangrijke rol in de inhoud van het programma. Daarnaast zijn er wijzigingen aangebracht in de deelnemerstarieven en de wijze waarop partijen aan het programma kunnen deelnemen. Tevens zijn binnen BSSC nieuwe focusgebieden gedefinieerd (i.p.v. technologieën), die ook binnen het programma Techruption worden gehanteerd. In 2020 zijn twee nieuwe lidmaatschappen voor deelname aan het programma Techruption afgesloten. Voor de ontwikkeling en groei van een campus is de aanwezigheid van kennisdragers en kennisintensief onderzoek cruciaal. Om deze reden is vanaf de start van de BSSC in 2014 ingezet op de ontwikkeling van een kennisinfrastructuur op de BSSC. Op de BSSC zijn met name Universiteit Maastricht, Open Universiteit en Zuyd Hogeschool actief. De kennisinstellingen dragen zorg voor de kennis component via onderzoek, talent-ontwikkeling en kennisdeling, variërend van wetenschappelijke en toegepast onderzoek, innovatieactiviteiten, participatie in Techruption tot studentprojecten voor bedrijven met vraagstelling op gebied van data en digitalisering. Conform afspraak met Provinciale Staten is in 2020 een Statenvoorstel voorbereid		1,2,3 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	voor het beschikbaar stellen van middelen voor de (voortzetting van) subsidiëring van deze kennisinstituten in de tweede tranche (periode 2020-2024), op basis van concrete subsidieverzoeken en uitgewerkte resultaatdoelstellingen. Dit voorstel is aangeboden aan Provinciale Staten. De behandeling is voorzien op 5 maart 2021 in Commissie FEB en 9 april 2021 in Provinciale Staten. Het gaat om voorstellen van de Universiteit Maastricht, de Open Universiteit en Zuyd Hogeschool voor: Brightlands Institute Smart Society (BISS), Center for Actionable Research Open Universiteit (CAROU) respectievelijk het Expertise Centrum Data-intelligence (ECD).		
3. Meer bedrijvigheid en open innovatie Door het, onder andere in het kader van het programma Brightlands Techruption, organiseren van events door CM&D B.V. voor studenten van de diverse onderwijsinstellingen en voor de bewoners van de Campus ontstaat een dynamiek die voor de Campus en voor het onderwijs van belang is.	Deels gerealiseerd. De start van het jaar verliep zeer positief voor BSSC. Zoals reeds gemeld in de Eindejaarsbijstelling 2020, zijn door de coronacrisis en de maatregelen die in dat kader getroffen zijn, de meeste events tot het einde van het jaar afgelast. Een deel van de events werd digitaal uitgevoerd, maar dat geldt niet voor alles.		1,3
4. Infrastructuur / huisvesting De inspanningen zijn erop gericht om te komen tot volledige verhuur van het campusgebouw en daarmee tot een sluitende exploitatie van CHV BV. Rol Provincie: *financier, aandeelhouder*	Gerealiseerd. In 2020 zijn nog twee nieuwe (grote) huurders aangetrokken. Per eind 2020 was de bezettingsgraad van het gebouw 86%. De bezettingsgraad is hiermee hoger dan begroot voor 2020. Eind 2020 heeft een grote huurder aangegeven minder m2 te willen gaan huren in het gebouw. Deze wijziging in het huurcontract zal in 2021 worden doorgevoerd.		2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2, 3	Nieuwe arbeidsplaatsen bij campusdeelnemers.	446	857	2.000 á 2.500	2025
1, 2, 3	Aantal studenten speciaal voor smart services.	672	1.388	1.600	2025

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2, 3	Contractonderzoek en contractonderwijs.	€ 2,8 mln.	€ 4,9 mln.	€ 10 mln.	2025
1, 2, 3	Aantal acquisities.	75	52	100	2025

Toelichting prestatie-indicatoren
De prestatie-indicatoren zijn gebaseerd op de gegevens uit de 9e voortgangsrapportage van de Smart Services Campus Heerlen, met als peildatum 1 juli 2020. Met acquisities wordt bedoeld het aantal campusbewoners, campusleden en startups dat op de campus aanwezig is. Het aantal acquisities is ten opzichte van de startwaarde gedaald door het niet voortzetten van het startersprogramma HIVE.

Product	1.2.5. Logistiek
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Versterking van kennis en innovatiekracht in de sector logistiek door intensivering van de samenwerking tussen de stakeholders en het initiëren van (grensoverschrijdende) projecten. Rol Provincie:, *subsidiënt*, *partner*	Gerealiseerd. Brightlands Institute for Supply Chain Innovation (BISCI), een initiatief van de UM met Fontys en TNO is in 2020 opgestart op de Brightlands Campus Greenport Venlo. De kern van de aanpak is om vernieuwende (wetenschappelijke) kennis te ontwikkelen, te vertalen naar praktisch onderzoek en implementatie, samen met bedrijven in Limburg die samenwerken aan innovaties o.a. in de Supply Chain Valley en Healthcare Hub. In 2020 is de kennis-as aanvraag voor de periode 2021-2024 door de UM ingediend. Zoals vermeld in de Eindejaarsbijstelling 2020 wordt de subsidieverlening in 2021 geëffectueerd. Hierover worden uw Staten begin 2021 geïnformeerd. De Regio deal Noord-Limburg is uitgewerkt, o.a. samenwerking kennisinstellingen en bedrijven aan technologische innovaties en slimme logistiek in een nieuw fieldlab TISL		1, 2, 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	(Technological Innovation en Smart Logistics).		
2. Intensivering van de samenwerking tussen de logistieke sector, de maakindustrie en de ICT-sector om meer toegevoegde waarde te genereren. Rol Provincie:*, subsidiënt*, *partner*	Gerealiseerd. In 2020 zijn diverse projecten uitgevoerd, gericht op het verbeteren van de samenwerking binnen logistieke ketens. Zo bevordert het project Slimmer Logistiek E-fulfilment Management (SLEM) een open innovatieklimaat binnen de Zuid-Nederlandse logistieke topsector. Hierdoor worden logistieke dienstverleners continu uitgedaagd om vernieuwing door te voeren in eigen bedrijfsprocessen, samen te werken in de keten of het gebruik van (digitale) voorzieningen te bevorderen. Belangrijke onderwerpen zijn digitalisering en data-uitwisseling, toezicht en handhaving (douane) en automatisering en robotisering (e-fulfilment). Binnen het project GEDAC wordt gewerkt aan het digitaliseren van processen en documenten binnen de internationale agro en food ketens. Door het verbeteren van de efficiëntie, het reduceren van kwetsbaarheden en het verhogen van de voorspelbaarheid van die ketens, wordt bijgedragen aan het versterken van de concurrentiepositie van de Nederlandse import en export van versartikelen.		1, 3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal samenwerkingsovereenkomsten tussen stakeholders in de logistiek sector, de maakindustrie, de ICT-sector en onderwijs- en kennisinstellingen.	0	4	5	2020
2	Aantal logistieke innovatieprojecten dat in samenwerking met LIOF, Brightlands Institute for Supply Chain Innovation (BISCI) en andere Limburgse kennisinstituten ontwikkeld wordt/is.	0	3	PM	2020
2	Uitwerking van concrete beleidslijnen voor de logistiek op basis van het scenario-onderzoek door	0	0	1	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	Buck Consultants International.				

Toelichting prestatie-indicatoren
1. In 2020 zijn we gekomen tot 4 samenwerkingsovereenkomsten, te weten BISCI, Supply Chain Valley, Healthcare Hub en het fieldlab TISL. 2.. De keuze voor scenario 3 van het Buck Consultants International onderzoek is verankerd in het in juni 2020 vastgestelde missiegedreven economisch beleidskader. Dit betekent dat de Provincie Limburg zal inzetten op het aanjagen van een hoogwaardige, kennisintensieve en duurzame logistieke sector in Limburg. Momenteel wordt in samenspraak met externe stakeholders uitgewerkt wat dit betekent voor het logistieke beleid. Verwacht wordt dat dit afwegingskader in het tweede kwartaal van 2021 wordt opgeleverd.

Product	1.2.6. Industrie
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Versterking van de internationale concurrentiekracht van het MKB in de Limburgse maakindustrie door middel van gerichte ondersteuning vanuit diverse (Europese) programma's. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 is het programma Limburg Makers conform planning afgerond. In 2020 hebben vanuit dit programma nog 13 MKB'ers een bijdrage ontvangen. Op 3 december 2020 is het integrale innovatieprogramma van LIOF Limburg Toekomst Bestendig 2020-2023 gelanceerd (zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad. 2). Bedrijven uit de maakindustrie hebben daarnaast ook gebruik gemaakt van de MIT-regeling, OP-Zuid, Interregprojecten en fondsen als MKB-Leningenfonds en Limburg Business Development Fonds (LBDF). Verder zijn via interregprojecten Crossroads 2, en Focus weer diverse bedrijven en initiatieven begeleid en enkele drafts ingediend voor o.a. ET2SMEs (verbindt het Euregionale MKB aan de emerging technology-ontwikkelingen rondom de Einstein Telescoop) en From Waste to Profit (euregionale MKB'ers te ondersteunen bij de eerste stappen op		1, 3,4,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	weg naar circulaire producten, processen en voortbrengingsketens).		
2. Versterken van de relatie tussen de Limburgse maakindustrie en de Brightlands campussen door middel van communitybuilding en op innovatie gerichte activiteiten en projecten. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het verbinden van de Limburgse maakindustrie met de Brightlands campussen heeft door middel van diverse netwerkbijeenkomsten en workshops en projecten plaatsgevonden: Voorbeelden daarvan zijn de lancering van het MKB Datalab waarin ondernemers op een laagdrempelige manier ondersteund worden bij hun digitaliseringsvraagstukken, het Platform Defensie en Bedrijfsleven waarin MKB uitgenodigd wordt om aan te halen bij ontwikkelingsprojecten op de Brightlands Chemelot Campus, het Brightlands Materials Center waarin met MKB wordt gewerkt aan nieuwe materialen die op een hoogwaardige manier geproduceerd kunnen worden en InSciTe: een incubator voor startups in de biomedische sector (MEDACE).		2,3
3. Invulling geven aan PS-besluit van 15 februari 2019 door het verkennen van actieve medefinanciering van het Rijk ten behoeve van kennis- en innovatiecentrum Brightsite, gekoppeld aan nadere uitwerking van een financiële bijdrage van de Provincie Limburg. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd In de Statenvergadering van 29 juni 2020 hebben Provinciale Staten conform amendement 68 (Langjarige subsidie uitvoeringsfase Brightsite) de provinciale bijdrage beschikbaar gesteld. (zie ook product 1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus ad. 5). Het Rijk is voornemens het langjarig commitment vorm te geven door het verstrekken van projectfinanciering. Een aantal projecten van Brightsite maakt onderdeel uit van het initiatief Groene Moleculen, één van de conceptaanvragen voor financiering uit het nationale Groeifonds. Door het College wordt actief deze propositie onder de aandacht gebracht van het Rijk (zowel ambtelijk als bestuurlijk). Projecten zijn voorgelegd aan de (landelijk) adviesbeoordelings-commissie.		2,3,4,5

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal Limburgse maakbedrijven dat een innovatiesubsidie heeft ontvangen.		13	PM	
2	Aantal samenwerkingsprojecten van MKB bedrijven met bedrijven/kennisinstellingen op de campussen.		8	PM	

Toelichting prestatie-indicatoren
1. en 2. De streefwaarden voor de indicatoren zullen worden geformuleerd op basis van de uitwerking van het in het Collegeprogramma aangekondigde nieuwe economisch en strategisch kader en zijn vertaald in de programmabegroting 2021. In 2020 is derhalve alleen de eindwaarde voor de prestatie-indicatoren aangegeven.

Product	1.2.7. Toerisme en recreatie
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoeringsprogramma Toerisme en Recreatie 2020-2023, start uitvoering Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het uitvoeringsprogramma voor Toerisme en Recreatie is opgenomen in Uitvoeringskader van het Missiegedreven Economisch Beleidskader, paragraaf 3.5 Toerisme en recreatie. Als gevolg van de coronacrisis heeft de sector weinig actie kunnen ondernemen op het gebied van projectontwikkeling. Wel heeft met provincies en regionale partners afstemming plaatsgevonden over te nemen ondersteuningsmaatregelen en is het platform Inspirerend Limburg opgezet om ondernemers in de sector met voorbeelden van collega bedrijven te laten zien hoe je met de beperkende maatregelen om kunt gaan. Met het oog op structurele vernieuwingen heeft LIOF eind 2020 met partners in het veld het innovatie ondersteuningsprogramma LimburgToerisme-Toeristisch Limburg vernieuwt! vormgegeven. Het programma is op 1 februari 2021 van start gegaan.		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	De Provincie Limburg heeft de coördinerende rol op zich genomen om in 2020 samen met andere provincies (in IPO verband) te participeren in het proces om te komen tot een vernieuwde landelijke actie-agenda vakantieparken 2021-2022 samen met het Rijk, VNG en maatschappelijke partners. De actie-agenda is 27 januari 2021 getekend door de Minister en er kan nu gestart worden met de uitvoering.		
2. Samen met partners verder werken aan de toeristische bestemmingsmarketing van Limburg. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Deels gerealiseerd. Over de toeristische bestemmingsmarketing heeft regelmatig overleg met de Limburgse Destination Marketing Organizations (DMO's) plaatsgevonden. Vanwege de corona-maatregelen kon niet stevig worden ingezet op het aantrekken van toeristen uit het buitenland. In de zomer van 2020 is er een marketingcampagne uitgevoerd op de Nederlandse markt en voor de inwoners van Limburg. Hier werden mooie én veilige (rustige) plekken van Limburg onder de aandacht gebracht. De communicatiekanalen van In Limburg worden middels online marketing actueel gehouden. Voor de uitvoering van de toeristische marketingstrategie van In Limburg is overleg gevoerd met de Limburgse DMO's. Het streven is erop gericht om de opdrachtverlening in Q2 van 2021 te laten plaatsvinden.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoeringsprogramma Toerisme & Recreatie is opgesteld en door PS vastgesteld.	0	1	1	2020
2	Campagne voor de Duitse en Nederlandse markt.	0	2	2	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
1. Met de vaststelling van het MEB 2019-2023 in PS van 29 juni 2020 is ook het uitvoeringskader voor toerisme en recreatie vastgesteld. *2.* Vanwege de coronacrisis is een brede campagne van het Nederlands Bureau voor toerisme en congressen (NBTC) uitgevoerd om Nederlanders te wijzen op vakantiemogelijkheden in eigen land (Hier moet je zijn). Daarnaast is na de zomer in samenwerking met Belgisch Limburg een Duitse bijlage uitgegeven in de Aachener Zeitung en Rheinische ter promotie van beide Limburgen.

Product	1.2.8. Innovatieve landbouw
Portefeuillehouder	Housmans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Nieuw en missiegedreven beleidskader waarin innovatie, economische duurzaamheid, omgevingskwaliteit, maatschappelijke waardering en klimaatopgaven leidende principes zijn. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd. Op 29 juni 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met 'Koers naar de Toekomst'; het Provinciale beleidskader voor de Limburgse landbouw- en agrifoodsector.		1,2,3,4,5
2. Continuering van Brightlands Campus Greenport Venlo (BCGV) en inzet van het LIOF om de effectiviteit van de kennisvalorisatie te versterken. Rol provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. Voor een nadere toelichting van BCGV wordt verwezen naar product 1.2.3. Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo ad1. In 2020 heeft LIOF, via het programma Limburg Agrofood, bijgedragen aan de innovatie in de agrofood.		1,2,3,4,5
3. Benutting en versterking van de instrumenten uit het Programma Limburg Agrofood en (opvolger van POP 3 (innovatie, kennisoverdracht, demonstratie). Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. Het LIOF programma Limburg Agrofood was begin 2020 financieel volledig benut. In december 2020 is in het kader van business development het 3 jarig LIOF ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig (2020-2023) gestart (zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad 2) en is de continuïteit, als onderdeel van dit programma, geborgd t/m 2023. POP 3 kende (zoals verwacht) in 2020 op deze maatregel geen openstelling wegens uitputting van de budgetten.		3,5
4. Creatieve, integrale / opgave gerichte aanpak in gebieden met meervoudige opgaven rondom landschap, leefbaarheid, landbouw en andere aspecten.	Gerealiseerd. In 2020 zijn gebiedsgerichte projecten ontwikkeld waarin meerdere doelen aan bod komen t.w.: IBP (Interdepartementale		3,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Bestuursakkoord Projecten vitaal platteland) Heuvelland en Zuid Oostelijke Zandgronden (NM-Limburg i.s.m. N-Brabant), ondersteuning van de Rijkssaneringsregelingen varkenshouderij (geur) en nertsen, vitalisering veehouderij en fruitteelt, egg-valley (pluimveehouderij) en input voor de stikstofaanpak.		
5. Agrofood community als thuisbasis voor innovatie en crossovers. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Als onderdeel van de ondersteuning, die LIOF levert aan de landbouw & agrofood, is het digitale Platform Kiempunt verder ontwikkeld. Dé digitale ontmoetingsplaats voor ondernemers en professionals uit de Limburgse Agrofood sector. Via communities wordt kennis over innovaties en verduurzaming gebundeld, gedeeld en ontwikkeld.		1,2,3,4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststelling van nieuw kader voor de landbouw.	0	1	1	2020
3	Aantal benutte subsidiemogelijkheden “Limburg Agro (LIOF)”.	0	65	200	2023
4	Aantal gebiedsgerichte projecten.	0	8	20	2023
5	Doorontwikkeling Agrofood community als thuisbasis voor innovatie.	1	1	1	2023

Product	1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg
Portefeuillehouder	Housmans / van den Akker / Drity / Brugman-Rustenburg / Burlet

Het product 1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg is vanaf medio 2020 een nieuw product. In 2020 is er gestart met de voorbereiding van de Regiodealprojecten. Ruim 30 partners hebben samengewerkt aan een eerste tranche. Dit heeft geresulteerd in 18 Regiodealprojecten met een totaal investeringsvolume van ruim € 58 mln. In het algemeen start de uitvoering van deze projecten in 2021. Derhalve zijn er voor de Regiodeal Noord-Limburg geen beoogde resultaten en prestatie-indicatoren opgenomen in de Programmabegroting 2020. Deze vindt u terug in de Programmabegroting 2021.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 1.2 Innovatiekracht	Begroting 2020 Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	26	1.675	1.700	1.581	119	V
1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	3.253	1.282	4.535	4.368	167	V
1.2.3. Brightlands Greenport Campus Venlo	4.004	-2.560	1.444	4.669	-3.225	N
1.2.4. Services & Brightlands Smart Services Campus	1.886	-340	1.546	1.536	10	V
1.2.5. Logistiek	0	0	0	0	0	-
1.2.6. Industrie	0	2.284	2.284	96	2.188	V
1.2.7. Toerisme en recreatie	0	3.815	3.815	517	3.298	V
1.2.8 Innovatieve landbouw	192	4.661	4.852	1.184	3.668	V
1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg	0	100	100	100	0	-
	9.360	10.917	20.277	14.053	6.224	V
Personele lasten	3.491	0	3.491	3.397	95	
Kapitaallasten	65	28	94	10.788	-10.694	
Totaal lasten	12.916	10.945	23.862	28.237	-4.375	N
Baten						
Reguliere middelen						
1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	26	2.087	2.113	2.746	-633	V
1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	0	118	118	63	55	N
1.2.3. Brightlands Greenport Campus Venlo	0	704	704	704	0	-
1.2.6. Industrie	0	55	55	0	55	N
1.2.8 Innovatieve landbouw	0	155	155	86	69	N
Totaal baten	26	3.119	3.145	3.599	-454	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-12.890**	**-7.826**	**-20.717**	**-24.638**	**3.921**	**N**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	6.245	1.650	7.895	7.895	0	
Totaal toevoegingen	6.245	1.650	7.895	7.895	0	
Onttrekking reserves						
Reserve Campusorganisatie Chemelot	1.000	0	1.000	1.000	0	
Immunisatiereserve	13.313	-2.666	10.648	10.648	0	
Reserve stikstof & N2000	0	88	88	88	0	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	13.918	-13.918	
Totaal onttrekkingen	14.313	-2.578	11.735	25.654	-13.918	
Saldo mutatie reserves	**8.069**	**-4.228**	**3.841**	**17.759**	**-13.918**	
Resultaat	**-4.822**	**-12.054**	**-16.876**	**-6.879**	**-9.997**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 1.2. Innovatiekracht resteert een voordelig resultaat van € 6,77 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 5,77 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 6,22 mln. lagere lasten en € 0,45 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus

Het voordelige budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 0,75 mln., bestaande uit € 0,12 mln. voordeel lasten en € 0,63 mln. voordeel baten. Dit verschil wordt met name veroorzaakt doordat:

- het start up programma van Brightlands Maastricht Health Campus (Medlin) ad € 0,10 mln. vanwege COVID-19 vertraagd is. De hiervoor gereserveerde middelen worden overgeboekt naar 2021;

- de dividenduitkering 2020 van Chemelot Participaties B.V. van € 0,65 mln. niet voorzien was in de begroting 2021.

1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 0,11 mln. voordelig, bestaande uit € 0,17 mln. voordeel lasten en € 0,05 mln. nadeel baten. Dit verschil wordt veroorzaakt, doordat de gereserveerde middelen voor het Interregproject Medtech4Europe en de procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus niet volledig tot besteding c.q. uitbetaling zijn gekomen in 2020.

1.2.3. Brightlands Greenport Campus Venlo

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 3,23 mln. nadelig. Dit heeft betrekking op het treffen van een voorziening. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de jaarrekening.

1.2.4. Brightlands Smart Services Campus

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 0,01 mln. Dit betreft de restant procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus Heerlen van € 0,01 mln. Deze middelen zijn in 2021 noodzakelijk ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de Brightlands Campus Heerlen en worden derhalve overgeboekt naar 2021.

1.2.6. Industrie

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt per saldo € 2,13 mln. voordeel, bestaande uit € 2,19 mln. voordeel lasten en € 0,06 mln. nadeel baten. Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de subsidieverlening van het project Brightsite vertraging heeft opgelopen als gevolg van het onderzoek naar uitvoerbaarheid (Amendement 68 4e Gewijzigd Lodewijks cs inzake Langjarige subsidie uitvoeringsfase Brightsite). De subsidie is begin 2021 verleend aan CSP B.V. De in 2020 hiervoor voorziene middelen van € 2 mln. worden derhalve overgeboekt naar 2021. Daarnaast loopt de tijdelijke taakopdracht van de Technische Veiligheidscommissie door tot en met het eerste kwartaal van 2021. De hiervoor resterende middelen (€ 0,17 mln. lasten en € 0,06 mln. baten) worden derhalve overgeboekt naar 2021. De geraamde baten van € 0,06 mln. betreffen de bijdragen van de gemeenten Beek, Stein en Sittard-Geleen.

1.2.7. Toerisme en Recreatie

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt € 3,30 mln. De in 2020 gereserveerde middelen voor de uitvoering van het missiegedreven economisch beleidskader paragraaf 3.5. Toerisme en Recreatie zijn niet volledig benut in 2020 (€ 2,92 mln.). In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dienen voor de uitvoering van dit kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen over te boeken naar 2021.

1.2.8. Innovatieve landbouw

Het voordelig budgetverschil van dit product bedraagt € 3,67 mln. De gereserveerde middelen voor de uitvoering van het beleidskader Landbouw "Koers naar de Toekomst" zijn niet volledig

benut in 2020 (€ 3,56 mln.). Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de subsidie voor het ontwikkelprogramma Limburg Toekomst Bestendig aan het LIOF, die aanvankelijk in 2020 voorzien was, begin 2021 verleend is. Derhalve wordt voor de uitvoering van ontwikkelprogramma € 2 mln. vanuit het product 1.2.8. Innovatieve landbouw overgeboekt naar 2021.

Het verschil in de kapitaallasten ad € 10,69 mln. heeft betrekking op een duurzame waardevermindering van diverse deelnemingen en wordt gedekt uit de risicoreserve financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking. Voor een specificatie verwijzen wij naar de jaarrekening.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
1.2.1	Life Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	197.096	20.000	153.986	11.316	15.000	-	31.795	5.000
1.2.2.	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	17.591	6.745	10.664	1.429	-	-	5.498	6.745
1.2.3	Landbouw Agrofood Brightlands Greenport Venlo	150.691	79.584	127.185	23.458	27.803	6.803	49	44.978
1.2.4	Services & Brightlands Smart Services Campus	8.920	2.720	10.620	300	-	90	-2.000	2.630
1.2.7	Toerisme en recreatie	6.750	6.750	6.750	-	800	428	-	5.522
		381.048	**115.800**	**309.204**	**36.502**	**43.603**	**7.321**	**35.342**	**64.875**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben bijna volledig betrekking op de financieringen en deelnemingen, welke bijdragen aan Innovatiekracht. In onderstaande tabel staan deze leningen en verbonden partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Financiering	Verbonden partijen
	Chemelot Campus Vastgoed C.V.
	Chemelot Campus B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)
	Chemelot Participaties B.V.
	Chemelot Ventures B.V.
	Enabling Technologies B.V.
	Chemelot Research Facilities B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)
	Chemelot Scientific Participations B.V.
	Brightlands Maastricht Health Campus B.V.
Lening aan ZON PTC B.V.	
	B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo
Lening aan B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo
Lening aan Campus Vastgoed Greenport Venlo	Brightlands Greenport Venlo B.V.
	Brightlands Agro/Food fonds
Lening aan Californië Wijnen Geothermie B.V.	
Lening aan CHV B.V.	CHV B.V.
Geldlening Campus Heerlen Huisvesting BV	CMD B.V.
Lening aan Toverland Holding B.V.	
Lening aan Gebru B.V. recreatiepark Kasteel Ooijen	

De in de tabel opgenomen verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 1.2. Innovatiekracht. Deze verbonden partijen vormen de spil in het topsectorenbeleid.

De Chemelot entiteiten beogen een versterking van de sector Chemie en materialen door de investeringen in vastgoed en innovatie ontwikkelingen op de campus. MHC B.V. zet in op de

doorontwikkeling van de sector life sciences. Greenport Venlo in samenhang met het plan van aanpak GPV versterken de sector Tuinbouw en Agrofood. De entiteiten CMD en CHV focussen gezamenlijk met het instituut BISS op de sector Smart Services.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt

Dit programma richt zich op het goed op elkaar afstemmen van onderwijs en arbeidsmarkt in een missiegedreven economisch beleid om een toekomstbestendige beroepsbevolking te realiseren.

Ten behoeve van een duurzame verbetering van de concurrentiepositie en het vestigingsklimaat van Limburg, is het versterken van de wendbaarheid van zowel het Limburgse bedrijfsleven als die van de (toekomstige) werkenden van cruciaal belang. De tekorten aan arbeidskrachten blijven toenemen. Vooral de grote uitstroom van arbeidskrachten door het behalen van de pensioengerechtigde leeftijd, zorgt voor een grote vraag naar werknemers op alle niveaus. Dit dreigt de economische ontwikkeling te belemmeren. Om de Provinciale ambities ten aanzien van werkenden in deze programmalijn in de volle breedte te kunnen realiseren, is een goed functioneren van de arbeidsmarkt van blijvend belang.
Naast de grote behoefte van bedrijven aan personeel ondervinden werkgevers, werknemers en werkzoekenden de gevolgen van digitalisering en technologisering. Functies en taken veranderen of verdwijnen zelfs helemaal. Tegelijkertijd ontstaan er nieuwe beroepen. Dat proces verloopt veel sneller dan voorheen. Er worden andere competenties en meer flexibiliteit gevraagd van werknemers en organisaties op de arbeidsmarkt. De uitdagingen waar Limburg voor staat zijn; het verhogen van de participatiegraad, het bevorderen van de instroom van werkzoekenden naar kansensectoren (intersectorale mobiliteit) en het terugdringen van het aantal voortijdige schoolverlaters. Daarbij worden de landsgrenzen niet als belemmering gezien. Centraal daarin staat de noodzaak tot continu (door)ontwikkelen door werkgevers, (potentiële) werknemers en onderwijs om de aansluiting op de (euregionale) arbeidsmarkt te behouden.
Kern is het thema “Een leven lang leren in een missiegedreven economisch beleid”. Het onderwijs is de belangrijkste ‘toeleverancier’ van toekomstige werknemers. De kwaliteit van het aangeboden onderwijs bepaalt in grote mate de geschiktheid van onze toekomstige arbeidskrachten. En bepaalt tevens de ‘fit’ met de maatschappelijke opgaven in Limburg op het gebied van energie, duurzaamheid, gezondheid en digitalisering. De veranderende arbeidsmarkt vraagt van het onderwijs blijvend een grote mate van flexibiliteit (adaptief vermogen) en samenwerking met het bedrijfsleven.

Wat willen we bereiken?

De bevolking in Limburg is toegerust voor de huidige en toekomstige arbeidsmarkt. De participatiegraad stijgt richting landelijk gemiddelde. Er bestaat een betere aansluiting tussen onderwijs en (euregionale) arbeidsmarkt, die ook gericht is op een maximale instroom van arbeid en minder uitval. De beroepsbevolking blijft arbeidsfit, beschikt over de juiste competenties en kan zich tijdig aanpassen aan een veranderende vraag, waarmee werkloosheid wordt voorkomen.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Onderwijs in Limburg is toekomstbestendig en vraaggericht, voor alle niveaus en levensfasen en passend bij het (grensoverschrijdend) karakter van de regio. De kans op werk en een leven lang leren staan centraal.

Criterium 2: De arbeidsmobiliteit in de Euregio kent steeds minder belemmeringen.

Criterium 3: De (euregionale) samenwerking tussen onderwijs, bedrijfsleven, gemeenten, en instanties als Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) is effectief.

Criterium 4: Mensen benutten hun talenten maximaal en leveren daarmee een bijdrage aan zowel de economische als sociale structuurversterking.

Wat hebben we bereikt?

Het missiegedreven economisch beleidskader dat op 29 juni 2020 is vastgesteld bevat onder het thema Talent ons herijkte beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt. Onder het thema Talent is de focus in het onderwijs- en arbeidsmarktbeleid aangescherpt. Het opleiden, behouden, aantrekken en vormen van talent staat daarin centraal. De transities waar de Limburgse economie voor staat zijn merkbaar op de arbeidsmarkt en de bijbehorende aansluiting van de onderwijsinfrastructuur en uit zich in schaarste aan menselijk kapitaal. Om te kunnen beschikken over goed opgeleide vakmensen en kenniswerkers, wordt in samenwerking met overheden, onderwijs, kennisinstellingen en werkgevers, arbeidsmarktregio's en andere relevante stakeholders, ingezet op de kwaliteit van talent. Enkele concrete voorbeelden zijn Leo Loopbaan, LimburgLeert en de inrichting van het BO Arbeidsmarkt.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Na vaststelling van het missiegedreven economisch beleidskader op 29 juni 2020 zijn diverse acties uit de actielijnen van het thema Talent ten uitvoer gebracht. Onder meer via het platform LimburgLeert wordt aan burgers sinds december 2020 gratis loopbaanadvies aangeboden en cursusaanbod gedeeld. Wij hebben extra inzet gepleegd op stages- en leerbanen. Na onze oproep aan partners voor het beschikbaar stellen van stageplaatsen hebben minimaal 100 studenten een stageplek gevonden. Met de door ons ondersteunde Techniekcoalitie worden circa 1400 medewerkers van ruim 70 bedrijven in de techniekssector op basis van strategische HRM plannen in de gelegenheid gesteld om bijgeschoold te worden.

Product	1.3.1. Arbeidsmarkt
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Herijking van het provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt.	Gerealiseerd. In het missiegedreven economisch beleidskader is het Provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt vastgelegd. Specifiek voor het thema arbeidsmarkt ligt de focus op Leven Lang Ontwikkelen (LLO), om zodoende een veerkrachtige en wendbare Limburgse beroepsbevolking te bewerkstelligen. Verder wordt ingezet op een sterk		2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	ecosysteem om hoogopgeleid talent te boeien en te binden aan de regio. In de arbeidsmarktbrief die op 15 januari 2021 aan uw Staten is toegezonden hebben wij nader uiteen gezet hoe wij invulling geven aan het provinciale arbeidsmarktbeleid.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststellen nieuw economisch en strategisch kader (inclusief de herijking van het provincie beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt).	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Het provinciale beleid op gebied van onderwijs en arbeidsmarkt is met het missiegedreven economisch beleidskader herijkt in de bredere context voor economische structuurversterking en de Sociale Agenda.

Product	1.3.2. Onderwijs
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Herijking van het provinciale beleid op gebied van onderwijs- en arbeidsmarkt Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. In het missiegedreven economisch beleidskader is het provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt vastgelegd. Specifiek voor het thema onderwijs wordt ingezet op breed toekomstbestendig en kwalitatief goed (beroeps)onderwijs, euregionaal onderwijs, het bevorderen van leercultuur, en het boeien en binden van hoogopgeleid talent aan de regio. Voor de samenwerking met het onderwijs focussen we ons op de transitieopgaves waarvoor Limburg staat gekoppeld aan de missies ‘Limburg maakt energiek” en ‘Limburg maakt gezond”.		1, 2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	De focus van het onderwijs lag in 2020 op de organisatie van interne processen als gevolg van de COVID-19 pandemie. Desondanks zijn in 2020 de reeds eerder opgestarte publiek private samenwerkingen gecontinueerd: ▪ CHILL: als aanjager van de Human Capital Pijler rondom verduurzaming chemie en materialen (Circular Hub). ▪ Leo Loopbaan is in maart als coöperatie gestart met als doel scholieren, studenten, werkenden en werkzoekenden te doordringen van de noodzaak van LLO zodat zij voldoende wendbaar en weerbaar zijn voor de toekomstige arbeidsmarkt. ▪ Het scholingsplatform Limburgleert.nl is in oktober 2020 gelanceerd. Op dit platform wordt het scholingsaanbod ontsloten van de Limburgse mbo en hbo instellingen. Inmiddels zijn circa 1.000 e-learnings gevolgd. ▪ Als gevolg van onze ondersteuning is het Expertteam Euregionaal Onderwijs sterker gepositioneerd.		
2. Evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg 2018-2020. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. ▪ In maart 2020 heeft een tussentijdse evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg plaatsgevonden. De volgende bevindingen komen uit de evaluatie naar voren: ▪ er heeft een gewenste verdieping en verbreding plaatsgevonden,;meerwaarde van EAL is dat zij ketenbrede samenwerking faciliteert en dat zij door data en onderzoek gezamenlijke ontwikkelingen ondersteunt; ▪ de kennisinstellingen in de EAL zijn de drijfveer achter ‘evidence informed’ beleid maken, ontwikkelen en innoveren; ▪ samenhang met lokaal		1.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	onderwijsbeleid is tot stand gekomen, maar nog niet structureel; ▪ impact van EAL explicieter maken. Bevindingen en aanbevelingen worden opgepakt in het projectplan van de tweede fase van de tweede tranche EAL 2021-2023, m.n. in de innovatiewerkplaatsen en in de Onderwijsmonitor Limburg. Beoordeling van deze vervolgaanvraag geschiedt alleen door Gedeputeerde Staten.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststellen nieuwe economisch en strategisch kader (inclusief de herijking van het provincie beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt).	0	1	1	2020
2	Afronden van de evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg 2018-2020.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren

1. Het provinciale beleid op gebied van onderwijs en arbeidsmarkt is met het missiegedreven economisch beleidskader herijkt in de bredere context van beleid voor economische structuurversterking en de Sociale Agenda.
2. De Educatieve Agenda Limburg 2018-2020 is geëvalueerd.

Wat heeft het gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 1.3 Onderwijs en arbeidsmarkt	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
1.3.1. Arbeidsmarkt	242	1.661	1.904	1.472	432	V
1.3.2. Onderwijs	500	1.001	1.501	578	923	V
	742	2.662	3.404	2.050	1.354	V
Personele lasten	1.116	0	1.116	1.086	30	
Totaal lasten	1.858	2.662	4.520	3.136	1.385	V
Baten						
Reguliere middelen						
1.3.1. Arbeidsmarkt	0	384	384	423	-40	V
Totaal baten	0	384	384	423	-40	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.858**	**-2.278**	**-4.137**	**-2.712**	**-1.424**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-1.858**	**-2.278**	**-4.137**	**-2.712**	**-1.424**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt resteert een voordelig resultaat van € 1,42 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,39 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 1,35 mln. lagere lasten en € 0,04 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

1.3.1. Arbeidsmarkt

Het voordelig budgetverschil bedraagt per saldo € 0,47 mln. (€ 0,43 mln. lasten en € 0,04 mln. baten). Dit betreft met name de niet bestede middelen van het missiegedreven economisch beleidskader van € 0,40 mln. In 2020 zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dezen dienen voor de uitvoering van het kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen € 0,40 mln. over te boeken naar 2021.

1.3.2. Onderwijs

In 2020 is er voor het product Onderwijs € 0,92 mln. minder besteed dan begroot.
Dit verschil betreft met name:

- een lagere besteding van het missiegedreven economische beleidskader van € 0,27 mln. In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dezen dienen voor de uitvoering van dit beleidskader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen € 0,27 mln. over te boeken naar 2021.
- De subsidieverlening voor de 3e tranche HAS Venlo was aanvankelijk voorzien in 2020. Omdat de Provincie in 2020 geen subsidie aanvraag heeft ontvangen, wordt de subsidie na ontvangst van de aanvraag verleend in 2021. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen € 0,7 mln. overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
1.3.2	Onderwijs	2.500	2.500	2.500	-	-	-	-	2.500
		2.500	**2.500**	**2.500**	**0**	**0**	**0**	**0**	**2.500**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan Onderwijs en Arbeidsmarkt. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Bedrijfsvoering	Financiering
SROI	Lening aan stichting HAS

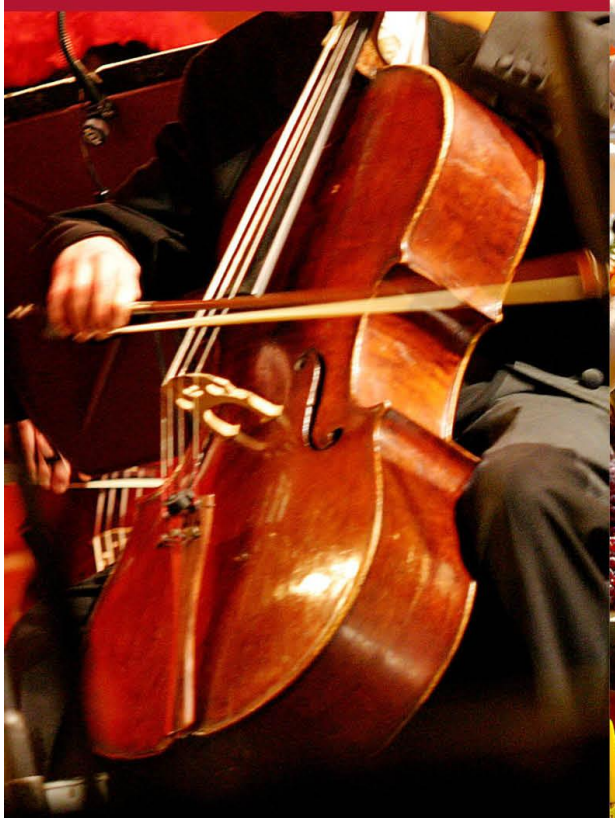

2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid

Iedereen in Limburg doet ertoe en moet kunnen participeren in een veilige en leefbare samenleving. De Limburgse samenleving vraagt om een resultaatgerichte Sociale Agenda die ervoor zorgt dat iedereen kan meedoen, zich vitaal en gezond voelt en een gelijke kans krijgt. Vitale, gezonde en participerende burgers die op eigen verantwoordelijkheid kunnen worden aangesproken zijn in Limburg nodig voor een veilige, leefbare en economisch sterke omgeving.

De Sociale Agenda draagt hieraan bij en richt zich op het vergroten van zelfredzaamheid en individuele ontplooiing van Limburgers en met name Limburgers in een kwetsbare positie. Limburg scoort slechter dan de rest van Nederland als het gaat om (arbeids)participatie, onderwijs, gezondheid, opvoeding en sociaal kapitaal, zo blijkt uit de “Eerste integrale effectmeting Sociale Agenda Limburg 2025 (2018)”. Deze achterstand is hardnekkig. Voor het realiseren van een trendbreuk is een integrale aanpak nodig, omdat deze factoren met elkaar samenhangen en niet los van elkaar kunnen worden gezien. Het lukt niet alle Limburgers om actief en ondernemend in het leven te staan of aan te sluiten bij de kansen en ontwikkelingen die zich voordoen. Soms hebben zij extra ruimte en ondersteuning nodig om mee te kunnen doen. De Sociale Agenda draagt bij aan het bevorderen van een samenleving waarin iedereen naar vermogen mee doet.

Een belangrijke taak van de overheid is om veiligheid te bieden voor haar inwoners. Door tal van maatschappelijke ontwikkelingen staan deze onder druk. Leefbare en veilige wijken en buurten in de steden en dorpen zijn belangrijke voorwaarden voor een samenleving waarin iedereen naar vermogen mee kan doen en ertoe doet.

Wat willen we bereiken?

We willen een samenleving bereiken waarin iedereen meedoet, ertoe doet en zoveel mogelijk een gelijke kans krijgt. Uit de effectmeting van Sociale Agenda Limburg 2025 uit de vorige collegeperiode is gebleken dat we de brede open aanpak nu met meer focus moeten voortzetten. Wij leggen deze focus met name op Limburgers die in armoede leven, eenzaam zijn, een ongezonde levensstijl hebben, in onveiligheid leven, een slechte levensstart hebben, laaggeletterd of digibeet zijn. De problemen waar burgers in dergelijke kwetsbare situaties mee te maken hebben, staan vaak niet op zichzelf maar zijn met elkaar verbonden. Het is daarom van belang om onze samenwerkingspartners niet alleen te ondersteunen maar ook met elkaar te verbinden. Samen met onze partners, zoals (on)georganiseerde burgergroepen, gemeenten, maatschappelijke en particuliere organisaties, zetten we ons in op het vergroten van de zelfredzaamheid en participatie van Limburgers. We leggen thematische verbindingen met onder meer economische structuurversterking, onderwijs & arbeidsmarkt, veiligheid en leefbaarheid waarmee versterkt bijgedragen wordt aan een samenleving waarin iedereen gelijkwaardig is, naar vermogen mee doet en beoordeeld wordt op gedrag.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Behalen van resultaten dicht bij de burgers: ruimte voor het bereiken en betrekken van burgers in kwetsbare positie en inzet van actief burgerschap en burgerparticipatie.

Criterium 2: Inzetten en uitvoeren van bewezen interventies: deze interventies leveren resultaten op, die meetbaar, reproduceerbaar en opschaalbaar zijn. Hierbij ligt de trekkersrol bij andere partners.

Criterium 3: Verbinden: innovatieve voorbeeldprojecten gericht op een samenwerking/verbinding met andere thema's die leiden tot meer synergie en/of multipliers.

Wat hebben we bereikt?

Het afgelopen jaar hebben we ervaren hoe belangrijk het is om zelfredzaam te kunnen zijn. Maar zeker ook hoe belangrijk het is om samen redzaam te kunnen zijn en om te zien naar elkaar. De coronapandemie en daarbij behorende maatregelen raken ons allen en maken vaak de kwetsbare burgers nóg kwetsbaarder. Vanuit de Sociale Agenda hebben wij ons dan ook extra ingezet op bepaalde vlakken om de kwetsbare Limburgers te ondersteunen. In het oog springende voorbeelden daarvan zijn: Voedselbankactie ondersteund en verbreed, Kiek Limburg, WijZijnVrijwilligers, versterkte inzet op de opvang van zwerfjongeren via Credohuis, Corona Onderzoek Limburg (COL) en flyer hulplijnen die onder 385.000 huishoudens in heel Limburg is verspreid met als doel bewustwording en informatie voor gezinnen rondom eenzaamheid en huiselijk geweld. Door frequent contact met onze Maatschappelijke Organisaties houden we tevens ontwikkelingen in het oog en we geven hen de ruimte om zich maximaal in te zetten op hun eigen doelgroepen. Een en ander is tevens gemeld in de reguliere informerende brieven rondom corona.

Tegelijkertijd blijven we werken aan onze visie voor de lange termijn zoals vastgelegd in het Uitvoeringskader Sociale Agenda (vastgesteld PS 7-2-2020) met de kernambitie: het vergroten van de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van Limburgers in een kwetsbare positie en het verbeteren van hun participatie in de samenleving. We zien dat de opgave mogelijk relevanter is dan ooit en dat de koers goed is. We zetten in op preventie, vitaliteit en op het wegwerken van achterstanden (trendbreuk). Langs vier programmalijnen werken wij hieraan (1: opgroeien en ontplooien; 2: kans op ontwikkeling en werk; 3: vitaal meedoen en 4: vitale gemeenschappen). Voorbeelden van initiatieven zijn de ondersteuning van de Vreedzame Wijk in Malberg (Maastricht), Jongeren op Gezond Gewicht (JOGG) en het extra aandacht geven aan jongeren die uitvallen in het onderwijs. Meer bereikte resultaten op dit vlak worden in onderstaande tabel benoemd. Via de Voortgangsrapportage van de Sociale Agenda, welke we medio 2021 aan u verwachten te sturen, zult u uitgebreider geïnformeerd worden.

In april 2020 is de 'Beleidsbrief Integratie' vastgesteld door Gedeputeerde Staten en is Provinciale Staten geïnformeerd (kenmerk: 2020/16331) over hoe wij een impuls gaan geven aan het integratiebeleid. Primair ligt onze rol in het verbinden van partijen en het delen van kennis en expertise met elkaar. Dit is enerzijds vanuit de Limburgse Regietafel Vluchtelingen en Integratie gerealiseerd met aandacht voor de opvang voor asielzoekers en anderzijds was er aandacht voor de huisvesting en sociale- en maatschappelijke participatie van statushouders. Door de Provincie Limburg is ook een traineeprogramma voor statushouders opgezet. Tenslotte, heeft de Stuurgroep Internationale Werknemers (waar we als Provincie Limburg lid van zijn) onderzoek gedaan naar internationale werknemers in Limburg en een 'Visie Internationale Werknemers Limburg' vastgesteld.

Daarnaast is op 29 juni 2020 het Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg vastgesteld door Provinciale Staten. We nemen hiermee niet alleen verantwoordelijkheid voor onze provinciale kerntaken, maar zetten vooral in op een zeer intensieve samenwerking met onze veiligheidspartners, met gemeenten, woningcorporaties en instellingen. We zoeken niet alleen de verbinding tussen partners, maar ook tussen

onze eigen beleidsterreinen. De link met de Sociale Agenda Limburg is hierbij van essentieel belang. Door aan de voorkant te investeren in leefbaarheid, gezondheid, preventie, blinde vlekken en toekomstperspectief, werken we aan meer veiligheid op de lange termijn.
De Veiligheidsagenda kent een integrale benadering langs drie actielijnen:

1. Georganiseerde aanpak tegen ondermijning:
   In nauwe samenwerking met het RIEC (Regionaal Informatie en Expertise Centrum) investeren wij als Provincie in een gedegen, brede aanpak van ondermijning. Zo is in de tweede helft van 2020 in opdracht van de Provincie een ondermijningsbeeld voor Limburg opgeleverd. Daarnaast hebben we vanuit de veiligheidsagenda een ketenregisseur Milieu aangesteld bij het RIEC met als doel om ondermijnende situaties gerelateerd aan het milieu in kaart te brengen en om een concrete en pragmatische ketenaanpak in Limburg te borgen. Een goed voorbeeld hiervan is de manier waarop in de veiligheidsketen aandacht gegeven wordt aan drugsdumpingen in het buitengebied door middel van een subsidieregeling drugsdumpingen.
   In 2020 hebben we een inventarisatie gemaakt van een aantal trajecten waardoor we de strafrechtketen (bij onze partners) kunnen ontlasten door bijvoorbeeld een slimmere inzet van de bestuursrechtketen. Naar verwachting zullen we in 2021 de resultaten hiervan bekend maken.

2. Preventie en veilige wijken: Wij kijken met relevante partners zoals gemeentes en woningcorporaties naar de veiligheid van Limburgse wijken. Hierbij leggen we de focus op een preventieve integrale aanpak om zo criminaliteit in woonwijken tegen te gaan en op een verhoogde weerbaarheid van kwetsbare groepen zoals jeugd en senioren. In 2020 hebben we een inventarisatie gemaakt van kwetsbare wijken in Limburg. In oktober is één van de beoogde projecten gepresenteerd in Weert (Studesk). Dit project biedt een helpdesk, georganiseerd door MBO-studenten, waarbij senioren geholpen worden om digitaal weerbaarder te worden. Bij succes wordt dit project uitgebreid naar andere plekken in Limburg. In samenwerking met gemeentes en woningcorporaties is in 2020 tevens afgesproken dat we samen naar een slimme toepassing gaan kijken om zorgwoningen veiliger toegankelijk te maken voor zorg- en hulpdiensten, waardoor we het aantal ondermijnende situaties gerelateerd aan senioren kunnen tegengaan. De Provincie heeft hierbij vooral een aanjagende rol.

3. Veilig buitengebied: Met deze derde actielijn beogen wij een impuls te geven aan onze wettelijke rol in het Limburgse buitengebied. We zijn in 2020 gestart met de ontwikkeling van innovatieve toepassingen waardoor we sneller, flexibeler en effectiever kunnen controleren en handhaven in het buitengebied. Met de oprichting van het samenwerkingsverband Samen Sterk In Limburg (SSIL) heeft de Provincie een platform georganiseerd waar we samen met onze partners in het buitengebied onze inzet kunnen afstemmen en verbeteren. Voorbeelden die in 2020 zijn geïnitieerd, zijn de toegenomen integrale handhavingsacties, de ontwikkeling van het digitaal kaartsysteem in het buitengebied en de inzet van drones om sneller en flexibeler toezicht te kunnen houden. Ook hebben we aandacht voor de veiligheid op vakantie- en recreatieverblijven. De afgelopen jaren heeft de Provincie een impuls gegeven aan de leefbaarheid op vakantie- en verblijfsrecreatie door onder andere de aanstelling van een vitaliteitsmanager. In 2020 hebben we een aanzet gemaakt om het zogenaamde ‘rode spoor’ uit te rollen. Het rode spoor heeft als doel om naast de leefbaarheid ook de veiligheid op vakantie- en recreatieverblijven in kaart te brengen en te verbeteren.

In zowel de Regiodeal Noord-Limburg als de Regiodeal Parkstad hebben we in 2020 het thema veiligheid beter gepositioneerd met een aantal concrete voorstellen, waardoor het veiligheidsgevoel van de gemiddelde Limburger in de desbetreffende regio ook daadwerkelijk kan toenemen. Voorbeelden hiervan

zijn de informatiebrochure ondermijning Noord-Limburg, de oprichting van het interventieteam, een verbetering van het proces Meld Misdaad Anoniem en de uitrol van keurmerken voor veilig ondernemen zowel in Noord- als Zuid-Limburg. De Regiodeals zijn in 2020 van start gegaan.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.1.1. Sociale agenda en Zorg
Portefeuillehouder	Housmans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wij geven invulling aan het, op basis van het Collegeprogramma 'Vernieuwend Verbinden', vast te stellen uitvoeringsprogramma Sociale Agenda 2020-2023. Hierin worden onderstaande zaken meegenomen:	Gerealiseerd.		1,2,3
▪ vernieuwende initiatieven gericht op het vergroten van zelfredzaamheid, participatie, vitaliteit en (positieve) gezondheid van burgers met name van (senior) burgers in een kwetsbare positie ondersteund;	▪ Bewezen interventie Healthy Life voortgezet voor uitrol en verduurzaming, waarbij tevens ingezet wordt op het voorkomen van eenzaamheid. Een posteractie is gestart met als doel bewustwording onder de burgers om eenzaamheid bij medeburgers te verminderen. We hebben het scholingsplan Limburg Positief Gezond ondersteund waarmee ingezet wordt op het trainen van (toekomstige) professionals en vrijwilligers.		
▪ een provinciale aanpak laaggeletterdheid voor kinderen en volwassenen met een taalachterstand opgesteld in samenwerking met Limburgse bibliotheken, gemeenten, werkgevers, het onderwijs, de kredietbank en zorgorganisaties;	▪ Ter invulling van amendement 52 gewijzigd Kuntzelaers cs inzake Nederlandse Taal en Armoede (PS 7-2-2020) hebben voorbereidende gesprekken plaatsgevonden met Cubiss Limburg, de Limburgse bibliotheken en gemeenten. De nadere subsidieregeling Bibliotheek, Maatschappij en Laaggeletterdheid is gecontinueerd. Vijf initiatieven zijn ondersteund, gericht op het verbeteren van basisvaardigheden (taal, rekenen, zorg, financieel, sociaal, digitaal) en		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	leesbevordering om hierdoor beter in de maatschappij te participeren. In deze projecten participeren onder andere zorgorganisaties, onderwijs en Kredietbank. Ook Cubiss Limburg heeft – vanuit haar wettelijke taak en via het jaarlijkse werkplan – hierin de Limburgse bibliotheken ondersteund.		
▪ het vergroten van de zelfredzaamheid, participatie en vitaliteit van burger door de zoveel mogelijke gezamenlijke inzet van maatschappelijke organisaties, Burgerkracht Limburg en een Actiecentrum Limburg Positief Gezond;	▪ De maatschappelijke organisaties, Burgerkracht Limburg en het daarin ondergebrachte Actiecentrum Limburg Positief Gezond zijn gevraagd zich uitermate in te spannen voor hun doelgroepen in deze coronapandemie. Daarnaast hebben we vanuit de Sociale Agenda en het kader Maatschappelijke Organisaties gevraagd aan te geven waar eventuele knelpunten ontstaan door de maatregelen. Verschillende initiatieven zijn door deze organisaties ontplooid, zoals een crisiskaart met de mogelijkheid informatie in te vullen voor alleenstaanden die met corona-verschijnselen worden opgenomen, een Youtube-kanaal ‘Limburg(ers) in beeld’, waar burgers hun ervaringen en verhalen delen, afspraken voor mantelzorgers die de grens over moeten, een kerstactie van de Voedselbank voor haar klanten en beeldbellen voor ouderen en mensen met een lichamelijke beperking om hun levenskwaliteit te verhogen en het isolement en eenzaamheid aan te pakken. Voor de Maatschappelijke Organisaties en Burgerkracht Limburg zijn de beleidskaders voor de jaren 2021 tot en met 2024 vastgesteld.		
▪ het vergroten van zelfredzaamheid, gezondheid, vitaliteit en veiligheid van kinderen en jongeren en het bevorderen van	▪ Initiatieven zijn ondersteund, zoals Credohuizen in Limburg (zwerfjongeren), bekendheid van		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
gelijke kansen en het participeren in de samenleving door de samenwerking met partners op het gebied van kinderen en jongeren te versterken; Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	hulplijnen onder alle Limburgers vergroten en scholing van (aanstaande) professionals in het gebruik van de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld.		
2. Subsidieregeling voor gemeenschapsaccommodaties wordt gecontinueerd. De regeling is gericht op de enige maatschappelijke voorziening, gelegen in het hart van de betreffende wijk of kern, met een functie als spil in de wijk. Dergelijke gemeenschapsvoorziening heeft in ieder geval ook een ondersteunende functie voor de inwoners in een kwetsbare positie. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt*	Gerealiseerd. Regeling is gecontinueerd onder de naam: Provinciale Nadere subsidieregels Gemeenschapsaccommodatie 2020-2023. Deze regeling is op 22 april 2020 in werking getreden. De looptijd van deze regeling is vastgesteld voor de periode 22 april 2020 tot en met 30 juni 2023. PS is op 8 december 2020 over deze regeling geïnformeerd via mededeling portefeuillehouder (kenmerk: 2020/48800).		1
3. Integrale wijkenaanpak We continueren onze partnerschappen in de wijkenaanpak. In nauw overleg met de gemeenten, komen we tot een integrale en complementaire aanpak voor de leefbaarheid op wijkniveau. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Wij hebben onze rol als partner voortgezet in de integrale wijkenaanpak van Vastenavondkamp (Venlo-Blerick) en Donderberg (Roermond). Het betreft in beide gevallen een langjarige aanpak, waarin ruimtelijk-fysieke en sociaal-maatschappelijke projecten, en projecten op het gebied van veiligheid integraal worden opgepakt door diverse partners (woningcorporaties, lokale en regionale overheid, welzijnsinstellingen, politie, etc.).		1,3
4. Verbeteren van de leefstijl om optimaal te kunnen opgroeien en ontwikkelen. Rol provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Voor de verduurzaming van concept Gezonde Basisschool van de Toekomst hebben wij twee kwartiermakers ondersteund. We hebben ingezet op het samenbrengen van partners om te komen tot een integrale aanpak overgewicht in heel Limburg. Deze integrale samenwerking zal begin 2021 van start kunnen gaan. Verder hebben we ingezet op het borgen van de JOGG-structuur in Limburg, ook deze inzet zal begin 2021 geformaliseerd worden.		1,2,3
5. Verbeteren van de kansen op de arbeidsmarkt en passend perspectief voor (kwetsbare)	Gerealiseerd. Over de indicatie van het realiseren van		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
jongeren en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	8.000 leerwerktrajecten, zoals vermeld in het collegeprogramma Vernieuwend verbinden 2019-2023 en opgenomen als doelstelling in programmalijn 2 'Kans op ontwikkeling en werk' van de Sociale Agenda Limburg 2019-2023, kan gemeld worden dat in 2020 2.696 leerwerk-trajecten gerealiseerd zijn.		
6. Vergroten van de zelfredzaamheid met als doel dat burgers langer vitaal kunnen meedoen. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Hiertoe hebben wij o.a. de participatieregeling opgezet. Doel van deze regeling is het ondersteunen van projecten die erop zijn gericht om de samenredzaamheid en/of participatie in de samenleving van een kwetsbare doelgroep te vergroten en/of de problematiek van een kwetsbare doelgroep bespreekbaar te maken, bijvoorbeeld door middel van activiteiten op het gebied van cultuur. Tevens zijn er samenwerkingen gecontinueerd met het Oranjefonds en het Kansfonds. Deze samenwerking maakt het mede mogelijk om (kleinschalige) burger- en buurtinitiatieven te steunen die kwetsbare Limburgers helpen om hun situatie te verbeteren.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoeringsprogramma Sociale Agenda 2020-2023.	0	1	1	2019/ 2020
2	Subsidieregeling voor gemeenschapsaccommodaties is gecontinueerd.	1	1	1	2020
3	Wij zetten onze betrokkenheid als partner bij de integrale wijkenaanpak voort.	2	2	2	2020
4	Opschaling van de Gezonde Basisschool van de Toekomst (GBT)	4	7	30	2023
5	Realiseren van 8.000 leerwerkplekken i.s.m. de arbeidsmarktregio's, het onderwijs, werkgevers en maatschappelijke partners.	1.198	2.696	8.000	2023
6	Opzetten van een participatieregeling.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
4: Het cijfer 7 is gebaseerd op het aantal scholen dat het traject naar GBT gestart is en in dat proces nu op minimaal niveau Basis2 zit. Dat betekent dat er iedere schooldag minimaal één uur actief wordt bewogen (in het geval van één school is dat op dit moment nog 30 minuten). Bij niveau Basis2 heeft een school wel een gezond voedingsbeleid, maar krijgen de kinderen niet iedere schooldag een gezonde lunch, dit is niveau Basis3. Op dit laatste niveau zitten op 31-12-2020 drie scholen. In totaliteit zijn 20 basisscholen bezig met het proces om te komen tot een volledig interventie GBT-school (Basis3) en bevinden deze zich op 31-12-2020 met name in de opstartfase of op niveau Basis1, waarbij inbreng gegeven kan worden door de betrokken partijen (ouders, leerlingenraad, vrijwilligers, etc.). 5: Het aantal 2.696 is gebaseerd op: ▪ Leerwerkplekken op basis van de gesubsidieerde projecten Talent in Bedrijf, Voordeel & Vervolg en Techniek Coalitie Limburg; ▪ Leerwerkplekken op basis van de publiek-private samenwerking (PPS) zoals Centrum voor Innovatief Vakmanschap Installatie Techniek (CIVIL), Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden (SMART), Gebouwde Leefomgeving Limburg (GOL) en Logistiek; ▪ Leerwerkplekken op basis van Beroeps Begeleidende Leerweg (BBL) trajecten Zorg bij Vista en Gilde; ▪ Leerwerkplekken op basis van samenwerkingsverbanden zoals Leo Loopbaan en Chemelot Innovation and Learning Labs (CHILL). De door de stakeholders opgegeven aantallen zijn indicatief. Door de corona maatregelen kan het uiteindelijke aantal minder zijn.

Product	2.1.2. Veiligheid
Portefeuillehouder	Housmans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Een Actieplan Veilig Limburg In nauwe afstemming met onze veiligheidspartners maken we een Actieplan Veilig Limburg. In dit plan wordt ook een rollendocument opgenomen over de taken en verantwoordelijkheden van de Provincie, gericht op het complementair versterken van de veiligheidsketen. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, partner*	Gerealiseerd. In samenspraak met veiligheidspartners is het beleidskader Veiligheidsagenda Limburg opgesteld. Dit kader is op 29 juni 2020 vastgesteld door Provinciale Staten. In de Veiligheidsagenda is opgenomen welke taken en verantwoordelijkheden de Provincie Limburg heeft en neemt, gericht op het complementair versterken van de veiligheidsketen. De Veiligheidsagenda werkt vraaggestuurd, daar waar de Provincie geen wettelijk taak heeft. Wat merkt de Limburger? ▪ het aantal BOA's van de Provincie is toegenomen van 3 naar 6; ▪ bedrijventerreinen worden veiliger		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	door middel van het KVO project (Keurmerk Veilig Ondernemen) dat een onderdeel is van zowel Regio Deal Parkstad als Regio Deal Noord; ▪ ouderen worden weerbaarder gemaakt tegen cybercriminaliteit in het project StuDesk; ▪ inwoners in Noord-Limburg worden geïnformeerd over ondermijning door middel van een communicatiecampagne die opgestart is vanuit de Regio Deal Noord; ▪ door de oplevering van het Limburgs Ondermijningsbeeld is de bewustwording rondom ondermijning bij de Limburgers vergroot.		
2. We hebben in het kader van de Regiodeal Parkstad (thema Veiligheid), in samenspraak met onder meer het Platform Veilig Ondernemen, met het Ministerie van Justitie en Veiligheid nadere afspraken gemaakt over aanvullende middelen voor de voorgestelde aanpak zoals opgenomen in de Regiodeal Parkstad Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, financier, partner*	Gerealiseerd. Voor het project KVO (Keurmerk Veilig Ondernemen) heeft de Provincie Limburg een bedrag van € 350.000 beschikbaar gesteld. Hiervan komt € 175.000 uit het Limburgs Aanbod en € 175.000 uit de Veiligheidsagenda. Het Rijk cofinanciert een bedrag van € 200.000 en de Regio Parkstad legt een bedrag van € 174.000 in natura (menskracht) bij. Het project KVO heeft als doelstelling om ondermijning in Parkstad aan te pakken door middel van verschillende publiek-private samenwerkingen. Door de publiek-private samenwerking (PPS) worden burgers direct betrokken bij dit project, wat zal bijdragen aan het verbeteren van het veiligheidsgevoel. Daarnaast zijn er door de genomen maatregelen minder ondermijnende activiteiten. Het KVO project is in 2020 gehonoreerd in de Regiodeal Parkstad en wordt uitgewerkt in 2021. Daarnaast is het KVO project ook uitgebreid naar de Regiodeal Noord.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Een Actieplan Veilig Limburg.	0	1	1	2020
2	Nadere afspraken over aanvullende middelen voor de voorgestelde aanpak (zoals opgenomen in de Regiodeal Parkstad) zijn gemaakt.	0	1	1	2020

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.1 Sociale agenda, zorg en veiligheid	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
2.1.1. Sociale agenda en Zorg	7.822	7.195	15.018	12.117	2.901	V
2.1.2. Veiligheid	0	141	141	155	-14	N
	7.822	7.337	15.159	12.272	2.887	V
Personele lasten	1.526	0	1.526	1.484	41	
Kapitaallasten	4	0	4	54	-50	
Totaal lasten	9.352	7.337	16.689	13.811	2.878	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.1.1. Sociale agenda en Zorg	0	0	0	8	-8	V
2.1.2. Veiligheid	0	0	0	153	-153	V
Totaal baten	0	0	0	160	-160	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-9.352**	**-7.337**	**-16.689**	**-13.650**	**-3.039**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	104	104	104	0	
Onttrekking reserves						
Reserve DU bodemsanering	0	60	60	0	60	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	50	-50	
Totaal onttrekkingen	0	60	60	50	10	
Saldo mutatie reserves	**0**	**-44**	**-44**	**-54**	**10**	
Resultaat	**-9.352**	**-7.381**	**-16.733**	**-13.704**	**-3.029**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.1. Sociale innovatie en participatie resteert een voordelig resultaat van € 3,03 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 3,03 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,89 mln. lagere lasten en € 0,16 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

2.1.1. Sociale agenda en Zorg

De reguliere middelen van dit product laten een voordelig saldo zien van € 2,90 mln. Dit voordeel betreft met name:

- de 'Nadere subsidieregels Bibliotheek, Maatschappij en Laaggeletterdheid 2020-2023'. In 2020 zijn door de beperkende maatregelen t.a.v. COVID-19 bibliotheken gesloten en hebben activiteiten niet of nauwelijks kunnen plaatsvinden. Naar verwachting worden de geplande activiteiten in 2020 alsnog in 2021 opgepakt. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,11 mln. overgeboekt naar 2021.
- de subsidieverlening aan Cubiss Limburg voor het werkplan 2020 is in 2020 niet meer tot een definitieve afronding en beschikking van het dossier gekomen aangezien de voor de feitelijke toekenning van het exploitatiesubsidie 2020 aan Cubiss Limburg benodigde aanvullende en toereikende informatie pas in november 2020 door Cubiss is aangereikt. De uitbetaling van het restantbedrag voor het werkplan 2020 vindt plaats bij de definitieve subsidieverlening 2020 (GS 23-02-2021). Het restantbedrag in 2020 van € 0,71 mln. wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.
- in de PS-vergadering van 18 december 2020 is Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen aangenomen. Hiervoor is een bedrag van € 0,13 mln. beschikbaar gesteld. Het project 'De kleine Beurs' wordt ondersteund vanuit deze motie, het betreft een project van Stichting Leergeld en het Jeugdfonds Sport en Cultuur en zet in op het vergroten van de bekendheid van de diverse fondsen en ondersteuningsmogelijkheden onder Limburgers in armoede. De overige gelden uit de motie worden lopende dit jaar verdeeld over genoemde fondsen.
- een lagere besteding van de uitvoeringsagenda Sociale Agenda 2020-2023 van € 0,68 mln. In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dienen voor de uitvoering van dit beleidskader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen over te boeken naar 2021.
- De in 2020 gereserveerde middelen van € 0,75 mln. voor de integrale wijkenaanpak Vastenavondkamp te Venlo-Blerick zijn niet tot besteding gekomen. De gemeente Venlo heeft eind 2020 een gebiedsvisie voor de wijk Vastenavondkamp opgeleverd. In de eerste helft van 2021 wordt het uitvoeringsplan nader uitgewerkt, dat onderdeel is voor de provinciale subsidieaanvraag. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen overgeboekt naar 2021.

2.1.2. Veiligheid

Het budgetverschil van de reguliere middelen is per saldo € 0,14 mln. voordelig. Dit verschil bestaat uit nadelige lasten van € 0,014 mln. en voordelige baten van € 0,15 mln.
Dit wordt met name veroorzaakt door de Subsidieregeling opruiming drugsafval Provincie Limburg 2020. Van het ministerie van Justitie en Veiligheid hebben wij een bijdrage van € 0,15 mln. ontvangen voor de uitvoering van de regeling voor Limburg. Daarnaast hebben wij als

Provincie een bijdrage van € 0,06 mln. beschikbaar gesteld. De regeling heeft een looptijd tot 1 december 2020. Voor de afhandeling van subsidieaanvragen wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,06 mln. overgeboekt naar 2021, inclusief de dekking uit de reserve DU Bodemsanering. Daarnaast is op 29 juni 2020 het Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg door PS vastgesteld. Voor de uitvoering van de Veiligheidsagenda wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,08 mln. overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
2.1.1	Sociale agenda en Zorg	1.370	1.370	964	423	47	15	-17	1.308
		1.370	**1.370**	**964**	**423**	**47**	**15**	**-17**	**1.308**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan de Sociale agenda en zorg. In onderstaande tabel staan deze leningen partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Financiering
Lening aan Stichting Zuyderland MC (Atrium)
Lening aan Stichting Beringe Buiten
Lening aan Stichting Plattelandshoés

2.2. Cultuur

Dit programma zet in op de verbindende kracht van cultuur, waarbij cultuur niet alleen de hedendaagse cultuuruitingen (kunsten en creatieve industrie) betreft, maar ook immaterieel erfgoed, monumenten en archeologie. Mediabeleid maakt eveneens deel uit van dit programma.

Cultuur in die brede betekenis bepaalt voor een belangrijk deel onze (Eu)regionale identiteit en draagt bij aan de sociale cohesie en participatie, biedt kansen voor economie en toerisme en kan de aantrekkingskracht van onze provincie vergroten.
Maatschappelijke ontwikkelingen als vergrijzing-ontgroening-krimp, polarisering, individualisering en digitalisering zorgen voor een veranderend publiek, met een risico voor de afzetmarkt van cultuur in Limburg en daarbuiten.
Leegstand en restauratie-urgentie bij onder meer grotere monumentencomplexen (industrieel erfgoed, kloosters, kerken) vragen om herbestemming.
Ons diep en rijk verleden wordt weerspiegeld door de archeologie. Dit grotendeels onzichtbare verleden is onlosmakelijk met Limburg verbonden. Het is het erfgoed van alle lagen van de bevolking, van arm tot rijk en van jong tot oud. De mogelijkheden die archeologie biedt voor onze provincie en de bezoekers, zijn pas ontdekt en dienen verder verkend en uitgebreid te worden.

Wat willen we bereiken?

Cultuur is van en voor alle Limburgers. Wij dragen bij aan de versterking van de maatschappelijke waarde van de cultuur- en erfgoedsector voor een breed publiek en de samenleving. Wij willen dat zoveel mogelijk inwoners en bezoekers van Limburg deze waarde leren kennen en kunnen ervaren, zich ook erin herkennen. Met speciale aandacht voor groepen mensen die minder snel met cultuur en erfgoed in aanraking komen. Wij stimuleren cultuurparticipatie en cultuureducatie en streven naar een betere (be)leefbaarheid van de omgeving. Cultuur en erfgoed werken daartoe over grenzen heen en er ontstaan meer en nieuwe verbindingen, zoals op het gebied van toerisme, economie, welzijn, sport, natuur en ontwikkeling van stad en platteland. Wij bewerken het gezamenlijk krachtenveld om zoveel mogelijk Rijks-, en zo mogelijk Europese middelen voor cultuur naar Limburg te halen.
Geïnvesteerd wordt in de samenwerking met en de ondersteuning van het archeologische veld om publieksgerichte activiteiten te genereren. De doorontwikkeling van de Vondst, het centrum voor Archeologie in Limburg, vervult daarbij een spilfunctie.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Verbreden en vernieuwen van de provinciale (basis)infrastructuur op het gebied van cultuur: deze weerspiegelt de diversiteit van cultuur in Limburg, biedt ruimte aan nieuwkomers, draagt bij aan een evenwichtige geografische spreiding van het cultuuraanbod over Limburg en past de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en de Code Culturele Diversiteit zoveel mogelijk toe.

Criterium 2: Bieden van ruimte aan cultuuraanbieders: ruimte voor het bereiken en betrekken van een nieuw en meer divers publiek (publieksbereik), voor het werken in samenwerkingsverbanden en voor het nemen van eigen verantwoordelijkheid en het zelfstandig bereiken van doelen.

Criterium 3: Verbinden: genieten van en deelnemen aan cultuur, met name culturele evenementen, verbindt mensen en versterkt de verbinding van de cultuursector met andere sectoren binnen het sociaal, ruimtelijk en economisch domein, waarbij aandacht voor een evenwichtige wederzijdse versterking.

Criterium 4: Vertellen van het verhaal: ter bescherming, zichtbaar maken en behoud van ons cultureel erfgoed, ter stimulering van publieksbereik door onder andere herbestemming en ter stimulering van participatie.

Wat hebben we bereikt?

Cultuur

De coronacrisis heeft 2020 tot een bijzonder jaar gemaakt. De enorme impact hiervan op de culturele en creatieve sector is u bekend. De vele Limburgse festivals en evenementen, culturele producties en presentaties, creatieve processen van makers: zij konden niet doorgaan in hun oorspronkelijke vorm. Het publiek kon niet meer als vanouds genieten. Culturele instellingen en organisaties en creatieve zzp-ers kwamen en zitten bedrijfsmatig in zwaar weer. Het overleven van de crisis staat nog steeds voorop. Wij zien echter gelukkig ook dat het creatieve denkvermogen van de sector naar vernieuwende, veelal digitale, methoden zoekt, en deze ook steeds meer vindt, om hun aanbod toch te creëren en te realiseren en onder de aandacht te brengen van het publiek.
Wij hebben vanuit onze kerntaak op het gebied van cultuur, het behoud en de versterking van de provinciale culturele infrastructuur, de culturele en creatieve sector vanaf de start van de coronacrisis zoveel als mogelijk ondersteund. Wij hebben continuïteit en stabiliteit geboden door middel van onze coulancemaatregelen op het gebied van subsidies. Onder de noemer “Investeren in overleven” hebben wij € 1.669.328 provinciaal cultuurbudget vrijgemaakt en ingezet om de culturele en creatieve sector te helpen overleven. Op basis van een door ons gedane inventarisatie bij culturele en erfgoed instellingen is bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties een schadeclaim ingediend en hebben wij ruim € 1,1 miljoen ontvangen en doorgezet naar deze instellingen, ter compensatie van de door hun opgegeven geleden schade. Wij hebben u over onze totale inzet uitgebreid geïnformeerd via de mededeling portefeuillehouder inzake inzet vanwege corona van maatregelen en middelen voor cultuur en erfgoed in Limburg d.d. 13 oktober 2020 (2020/41383).

Hiernaast hebben wij ook uitvoering gegeven aan ons regulier Cultuurbeleid (zie hierna, de bereikte resultaten). In 2020 stond het traject van besluitvorming inzake het Cultuurplan 2021-2024 en de Subinfrastructuur 2021-2022 centraal en is dit tot afronding gekomen. Dit traject is, met name voor de Cultuurtank Limburg, extra intensief geweest vanwege het door de coronacrisis noodzakelijke anders werken, waarbij fysiek overleg heeft moeten plaatsmaken voor digitale communicatie.
Ook in 2020 hebben wij bijzondere aandacht gehad voor het vergroten en versterken van het cultureel aanbod in Noord- en Midden-Limburg. Doordat wij Opera Zuid en Van Eyck vanwege hun relevantie binnen en buiten Limburg op de Provinciale Begroting hebben geplaatst, is er dusdanige vrijval binnen de beschikbare middelen voor het Cultuurplan ontstaan, dat hierdoor alle aanvragen van instellingen uit Noord- en Midden-Limburg gehonoreerd zijn, die aan de criteria voldeden in het kader van de besluitvorming inzake het Cultuurplan 2021-2024 (2 instellingen) en de Subinfrastructuur 2021-2022 (7 instellingen).

Erfgoed, Monumenten en Archeologie

Het coronavirus heeft ook de erfgoedsector (erfgoed, monumenten en archeologie) hard geraakt. Fysieke ontmoetingen om ons erfgoed te beleven zat er het afgelopen jaar bijna niet in, maar de vraag om ondersteuning bij grote restauratieprojecten was er des te meer. Door deze crisis zijn onze beleidsdoelen nog relevanter geworden. Het zoeken naar meer samenwerking met eigenaren, partners, maar ook andere organisaties, alsook het zoeken naar innovatieve (digitale) vormen om (nieuw) publiek te bereiken is nog meer noodzakelijk dan voorheen. Het is en blijft daarom belangrijk om de ingezette transitie van de erfgoedinstellingen voort te zetten om zo ons Limburgs erfgoed ook voor de toekomst levend te houden. Instellingen, zoals Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) en Monumentenwacht Limburg, die reeds vóór de coronacrisis in een financieel moeilijke situatie zaten, zagen hun situatie als gevolg van het coronavirus verergeren. Wij hebben voor onze begrotingsinstellingen erfgoed continuïteit en stabiliteit geboden middels onze coulancemaatregelen op het gebied van onze exploitatiesubsidies. Dit geldt ook voor erfgoedorganisaties die wij hebben ondersteund middels projectsubsidies. Hierdoor hebben diverse organisaties de mogelijkheid gekregen om hun reeds verleende projectsubsidie om te zetten in een digitaal aanbod/product of een aanbod passend binnen de maatregelen rondom het coronavirus zoals het toepassen van de 1,5 meter regel.

Op het gebied van monumenten zijn wij, naast uitvoering geven aan het beleidsprogramma Monumenten 2020-2023, aan de slag gegaan om de impact van het coronavirus zo klein mogelijk te houden. Zo hebben wij in april in de 3e informerende brief aan PS over de coronamaatregelen de toezegging gedaan om restauratieprojecten te versnellen. Dit om de bouwsector te stimuleren. De afgelopen maanden hebben wij daarom actief ingezet op de benadering van eigenaren die binnen de huidige restauratieregeling passen, zodat meer projecten op korte termijn gesubsidieerd konden worden. Hier is de afgelopen maanden hard aan gewerkt met als resultaat dat het plafond van de eerste openstelling van de restauratieregeling is opgehoogd, waardoor er in plaats van 18 aanvragen, nu 27 aanvragen zijn gehonoreerd. Ook hebben wij uit het Kerkenprogramma specifiek bijgedragen aan kerkelijke interieurs, omdat de eigenaren hiervan (vaak een Stichting of de kerkelijke parochie zelf) zich gemeld hadden vanwege het feit dat zij de restauratiekosten niet zelf konden opbrengen.

Wij hebben daarnaast uitvoering gegeven aan de beleidsbrief ‘Erfgoed leeft’, waaronder de uitvoering van de digitaliseringsopgave in de erfgoedsector valt. Het doel hiervan is om ons Limburgs erfgoed digitaal toegankelijk te maken voor een groot en divers publiek. Om toe te zien op een gedegen en duurzame uitvoering van de digitaliseringsplannen van onze erfgoedorganisaties is de Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed herijkt en heeft deze, naast een adviserende en monitorende, een toetsende rol gekregen. In die rol heeft de Adviescommissie het afgelopen half jaar de (concept) digitaliseringsplannen van de begrotingsinstellingen erfgoed meerdere malen besproken en zijn aan de hand van de bevindingen inhoudelijke adviezen uitgebracht of vragen gesteld aan de betreffende organisatie. Dit met als doel het optimaliseren van de plannen door de erfgoedinstellingen, die in 2021 in uitvoering worden gebracht.

Voor archeologie hebben wij uitvoering gegeven aan het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 ‘De kracht van Archeologie’. Hierdoor hebben inwoners van Limburg op diverse plekken in Limburg kennis kunnen maken met het archeologisch verleden van Limburg. Door de coronacrisis zijn echter veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest, waardoor de impact van gesubsidieerde initiatieven voor Limburg lager is in 2020. Ook zijn minder initiatieven ontwikkeld om archeologische vindplaatsen voor een breed publiek te ontsluiten. Vanuit archeologie is tevens continuïteit en stabiliteit

geboden middels onze coulancemaatregelen, waardoor organisaties in staat zijn gesteld om hun projectsubsidies in te zetten voor een digitaal aanbod/product of een aanbod passend binnen de maatregelen rondom het coronavirus (bijvoorbeeld uitstel van de activiteit).

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.2.1. Cultuur
Portefeuillehouder	Housmans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wij geven invulling en uitvoering aan het, op basis van het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden, eind 2019 vast te stellen provinciaal cultuurbeleid. Wij gaan:	Gerealiseerd. Wij hebben uitvoering gegeven aan het door uw Staten d.d. 13 december 2019 vastgestelde Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 “Ruimte voor Cultuur” (G-19-035) *Wat hebben we bereikt voor Limburg en de Limburgers?* Door de coronacrisis hebben Limburgers niet als gebruikelijk culturele festivals, evenementen en voorstellingen fysiek kunnen bezoeken. Doordat wij culturele instellingen en organisaties de mogelijkheid hebben geboden om reeds verleende subsidies ook in te zetten voor digitaal aanbod of voor de ontwikkeling van nieuw en coronaproof aanbod, is Limburgers toch de mogelijkheid geboden om op een andere manier van cultuur te genieten. Wij hebben culturele instellingen en organisaties geholpen om de coronacrisis te overleven, waardoor dit brede palet aan voorzieningen behouden is gebleven voor Limburg en de Limburgers, op weg naar nieuwe tijden. Aan het Limburgse culturele veld is tevens continuïteit en stabiliteit geboden door doorgang van de uitvoering van het regulier Cultuurbeleid. Door onze inzet via het Huis voor de Kunsten Limburg zijn ook de Limburgse amateurkunstverenigingen zo goed mogelijk ondersteund om overeind te blijven en om te leren gaan		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	met de nieuwe werkelijkheid. In kader van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 daartoe:		
▪ bij de begrotingsinstellingen op het gebied van Cultuur sturen op inhoudelijk en zakelijk ondernemerschap, met aandacht voor cultuurparticipatie en cultuureducatie en voor toepassing van de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en de Code Culturele Diversiteit;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben hierop gestuurd via bestuurlijke en ambtelijke overleggen, door advisering over en monitoring van de werkplannen en door middel van onze subsidiebeschikkingen;		
▪ een vervolg geven aan het provinciaal beleid t.a.v. Museumplein Limburg;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben door middel van onze besluitvorming d.d. 8 december 2020 (2020/49074) hier uitvoering aan gegeven. Wij hebben u via de mededeling portefeuillehouder inzake de impact van de coronacrisis op aankomende besluiten op het gebied van Cultuur en Erfgoed d.d. 14 juli 2020 (2020/29421) en de mededeling portefeuillehouder inzake door Museumplein Limburg uitgebracht persbericht m.b.t. genomen toekomstbestendige maatregelen d.d. 9 september 2020 (2020/37286) in opmaat naar deze besluitvorming geïnformeerd;		
▪ cultuurparticipatie, verenigingsondersteuning en cultuureducatie, waaronder muziekonderwijs, borgen via het (consulentschap van het) Huis voor de Kunsten Limburg;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben genoemde zaken geborgd door middel van de voorwaarden en verplichtingen in onze subsidiebeschikking aan het Huis voor de Kunsten Limburg als ook via bestuurlijke en ambtelijke overleggen en in het kader van de monitoring van de uitvoering van het werkplan van het Huis voor de Kunsten Limburg.;		
▪ besluiten over de erkenningen binnen het provinciaal Cultuurplan 2021-2024 in afstemming met het Rijk/de Rijksfondsen en over de Subinfrastructuur 2021-2022;	▪ Gerealiseerd. De definitieve besluitvorming inzake de instellingen binnen het Cultuurplan 2021-2024 (24 instellingen) en de Subinfrastructuur		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	2021-2022 (16 instellingen) heeft plaatsgevonden door uw Staten d.d. 13 november 2020 (G-20-063) op basis van onze besluitvorming d.d. 15 september 2020 (2020-37226);		
▪ initiatieven ter versterking van de culturele werking van de Stedelijke Cultuurregio Zuid, van de regio Noord- en Midden-Limburg en van hun onderlinge samenwerking ondersteunen, zoveel mogelijk in samenwerking met het Rijk/de Rijksfondsen;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben in de Stedelijke Cultuurregio Zuid binnen de proeftuinen van het culturele veld Dans en Ruimte voor Makers in totaal vier projecten ondersteund. In de Cultuurregio Noord hebben wij extra bijgedragen aan het programma van de gemeenten “Samen ontwikkelen door te doen” vanwege nieuwe toetredende gemeenten Roermond, Leudal, Maasgouw en Nederweert. Verder hebben wij in deze regio de proeftuin Popmuziek ondersteund;		
▪ subsidieregelingen op het gebied van Cultuur continueren en/of vernieuwen, waarbij aandacht voor evenementen, voor cultuurparticipatie van groepen die minder snel met cultuur in aanraking komen en voor vergroting van acteerruimte voor de cultuursector en vermindering van subsidieregeldruk;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben dit verwerkt in de door ons vastgestelde Nadere subsidieregels Cultuur 2020-2021, de Stimuleringsregeling Bovenlokale Evenementen 2020-2023 en de Nadere subsidieregels Participatie;		
▪ de regionale aanpak voor Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020 ondersteunen en besluiten tot matching van Cultuureducatie met Kwaliteit voor 2021-2024;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben de regionale aanpak van Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020 door financiële matching ondersteund en ook middels inzet van de steunfunctie van het Huis voor de Kunsten Limburg. Op 27 oktober 2020 (2020/42853) hebben wij besloten om Cultuureducatie met Kwaliteit ook voor de periode 2021-2024 door financiële matching te ondersteunen. Door middel van de mededeling portefeuillehouder d.d. 23 juni 2020 inzake afdoening toezegging 8534 cultuureducatie (2020/25191) bent u tussentijds geïnformeerd;		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
▪ de samenwerking met crowdfundingsplatform Voordekunst continueren. Rol Provincie: *subsidiënt, procesmanager, ondersteuner, partner*	▪ Gerealiseerd. Wij hebben de samenwerking met crowdfundingsplatform Voordekunst gecontinueerd. Op basis hiervan zijn in 2020 ruim 30 projecten gerealiseerd.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal goedgekeurde werkplannen en begrotingen van de begrotingsinstellingen op het gebied van Cultuur.	0	6	6	2020
1	Besluitvorming inzake Aanvalsplan 2020-2022 van Museumplein Limburg.	0	1	1	2020
1	Besluitvorming inzake het Cultuurplan 2021-2024 en de Subinfrastructuur 2021-2022.	0	1	1	2020
1	Aantal ondersteunde initiatieven ter versterking van de Stedelijke Cultuurregio Zuid, van de cultuurregio Noord- en Midden-Limburg en van de onderlinge samenwerking tussen deze regio's.	0	6	3	2020
1	Aantal ondersteunde initiatieven o.a. in het kader van subsidieregelingen op het gebied van Cultuur.	0	114	75	2020
1	Besluitvorming over de matching van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024.	0	1	1	2020
1	Opdrachtverlening aan crowdfundingsplatform Voordekunst.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 "Ruimte voor Cultuur".

Product	2.2.2. Erfgoed
Portefeuillehouders	Burlet / Housmans (schutterijen)

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Bijdragen aan het behouden, beleven en verder ontsluiten van ons immaterieel erfgoed. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager,*	Gerealiseerd. De beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 *Erfgoed leeft!* is op 10 januari 2020 besproken in uw Statencommissie		3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
subsidiënt, financier, partner	Cultuur en Samenleving. Middels het verlenen van de subsidie aan de begrotingsinstellingen erfgoed worden de beleidsdoelen gerealiseerd, zoals opgenomen in de beleidsbrief Erfgoed. In 2020 zijn vier werkplannen met bijbehorende begroting ingediend en goedgekeurd. Het Limburgs erfgoed wordt vanuit de beleidsdoelstellingen zoals opgenomen in de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 voor een breder publiek zichtbaar en toegankelijk gemaakt vanuit een kostenefficiënte benadering. De Stichting Monumentenwacht Limburg (MWL) zag zich met tekorten en een zwakke bedrijfsvoering geconfronteerd, voortkomend uit 2019 en voortdurend in 2020. Het tekort uit 2019 is vanwege een bestaande garantstelling gedekt. Tevens is een aanvullende projectsubsidie verstrekt op basis van een verbeterplan van MWL, beide vanuit de begroting. Hiermee is ingezet op het behoud van de monumentenzorg in Limburg. De Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) werd tevens geconfronteerd met tekorten door onvoldoende zakelijke bedrijfsvoering. De situatie is bij SRAL verergerd door de situatie rondom de coronacrisis. Hierdoor liepen en lopen opdrachten terug. In 2020 is een aanvullende projectsubsidie verleend voor het verkennen van toekomstbestendige scenario's en het op orde brengen van de bedrijfsvoering. Hiermee is bijgedragen aan het behoud en beheer van het Limburgs cultureel erfgoed.		
2. Stimuleren van de doorontwikkeling Coöperatie Erfgoed Limburg.	Gerealiseerd. De Coöperatie Erfgoed Limburg heeft in 2020 op basis van een goedgekeurd werkplan een projectsubsidie van		4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	€ 120.000 ontvangen. Hierdoor zijn verschillende publieksprojecten in samenwerking met deelnemende erfgoedinstellingen gerealiseerd. Deze projecten dragen bij aan de resultaten zoals opgenomen onder 1. De Coöperatie heeft tevens een zelfevaluatie uitgevoerd die bijdraagt aan de doorontwikkeling van de Coöperatie. Dit wordt verwerkt in het beleid voor de periode 2020-2023 dat in 2021 wordt ontwikkeld.		
3. Het in samenwerking met partners in het veld stimuleren van het gebruik en behoud van de Limburgse taal, inclusief een professionaliseringsslag van het Limburgse taalveld. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Het Huis voor de Kunsten heeft op basis van input van organisaties en partners uit het Limburgse taalveld een plan van aanpak opgesteld voor een professionaliseringsslag van het Limburgse taalveld. Uitvoering hiervan wordt in 2021 gecontinueerd. In samenwerking met Huis voor de Kunsten Limburg is de prijsvraag 'Limburgse Taal' ontwikkeld, opengesteld en gepromoot. Doel van deze prijsvraag is het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan het ontwikkelen en toepassen van het Limburgs naast het Nederlands in de kinderopvang en het primair onderwijs. De deadline voor het indienen van initiatieven is eind januari 2021. In 2021 worden vier initiatieven met ieder € 12.500 beloond. Uitvoering van deze initiatieven start in 2021. Daarnaast zijn er vanuit projectsubsidies en de subsidieregeling 'erfgoedinnovatie' initiatieven gestimuleerd, zoals aan de stichting LIMx, die een podcast over de Limburgse taal in al haar facetten produceert. Daarnaast is er ook een subsidie verleend aan de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde		3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	(VLDN), om het wetenschappelijke verdiepend onderzoek over het Limburgs in het grensoverschrijdende Limburg te ondersteunen.		
4. Stimuleren van het uitvoeren van de digitaliseringsopgave middels herijking Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs erfgoed. Rol Provincie: *regisseur, facilitator, financier*	Gerealiseerd. De Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs erfgoed is in 2020 herijkt (GS 2020/25250). Naast een adviserende rol op het gebied van digitalisering heeft de commissie een monitorende en toetsende rol in de digitaliseringsopgave. In 2020 heeft de commissie de digitaliseringsplannen van de begrotingsinstellingen getoetst en hierover Gedeputeerde Staten geadviseerd. Besluitvorming en sturing verloopt via de werkplannen en beschikkingen van de begrotingsinstellingen erfgoed. Hiermee is bijgedragen aan het digitaal toegankelijk en zichtbaar maken van Limburgs erfgoed voor een breed en divers publiek.		4
5. Wij geven uitvoering aan de subsidieregeling streekmusea voor het ondersteunen van projecten van kleine musea. Rol Provincie: *subsidiënt*	Gerealiseerd. De subsidieregeling streekmusea is op 25 augustus 2020 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Deze subsidieregeling heeft als doel om de toekomstbestendigheid van lokale en regionale musea in Limburg te stimuleren. Als gevolg van de coronacrisis is de doelstelling van deze regeling verruimd. Daardoor kan met terugwerkende kracht financiering worden aangevraagd voor activiteiten en werkzaamheden ten behoeve van het coronaproof inrichten van het museum, zodat het Limburgs erfgoed zichtbaar en toegankelijk blijft voor het publiek. Eind 2020 hebben drie musea een aanvraag ingediend. Besluitvorming hierover vindt plaats in 2021. De subsidieregeling loopt tot en met 2021.		4
6. Uitvoering geven aan de laagdrempelige participatieregeling in samenwerking met de	Gerealiseerd middels het vaststellen van de Nadere subsidieregels Participatie. In		3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Sociale Agenda gericht op het ondersteunen van projecten die participatie bij kwetsbare doelgroepen bevorderen. Rol Provincie: *subsidiënt*	2020 zijn 12 aanvragen ontvangen in deze regeling, waarvan in 2020 vier initiatieven zijn ondersteund. Door deze initiatieven zijn projecten ondersteund die de participatie van kwetsbare Limburgers vergroot door de inzet van kunst, cultuur en erfgoed. Deze regeling loopt tot en met 2021.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Besluitvorming GS/PS beleid erfgoed 2020-2023.	0	1	1	2020
1	Aantal goedgekeurde werkplannen en begrotingen van de begrotingsinstellingen op het gebied van Erfgoed.	0	4	4	2020
2	Goedgekeurd werkplan en begroting t.b.v. doorontwikkeling Coöperatie Erfgoed Limburg.	0	1	1	2020
3	Ondertekening Limburgse taal convenant met het rijk.	0	1	1	2020
4	Herijking Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed.	0	1	1	2020
5	Uitvoering subsidieregeling streekmusea.	0	1	1	2020
6	Uitvoering participatieregeling.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 ‘Erfgoed leeft!’.

Product	2.2.3. Monumenten
Portefeuillehouder	Burlet

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Invulling en uitvoering geven aan het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden middels het opstellen van het nieuwe beleid voor monumenten 2020-2023. Rol Provincie: *initiator, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het beleidsprogramma Monumenten 2020-2023 ‘Monumenten behouden, benutten én beleven 2020-2023’ is tijdens de PS-vergadering van 13 december 2020 door uw Staten vastgesteld. Belangrijkste boodschap hieruit voor elke Limburger is dat we ons inzetten voor het behoud van		3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	ons cultureel (gebouwd) erfgoed voor toekomstige generaties. Ook de beleefbaarheid van dit erfgoed is van belang. De titel van het nieuwe beleidsprogramma zegt het eigenlijk al: we zetten ons in om monumenten te behouden, te benutten én te beleven.		
2. Bijdrage aan de instandhouding van rijks- en gemeentelijke monumenten door financieel te ondersteunen bij de restauratie en herbestemming van deze gebouwen. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. Op 18 februari 2020 zijn de Nadere subsidieregels Restauratie Monumenten 2020 – 2022 door Gedeputeerde Staten vastgesteld (2020/6876). Het doel van deze regeling is het ondersteunen van eigenaren bij de urgente restauratieopgaven van rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten. Omdat monumenten vaak op markante plekken liggen binnen steden, het platteland maar zeker ook in kleine kernen, is het belangrijk om deze gebouwen in goede staat te houden en ze te restaureren én herbestemmen voor een duurzaam gebruik binnen de samenleving. In de 3e informerende brief aan PS (2020/15833) over de coronamaatregelen is de toezegging gedaan om restauratieprojecten te versnellen (maatregel 9). Dit om de bouwsector te stimuleren. Hier is de afgelopen maanden hard aan gewerkt met als resultaat dat het plafond van de eerste openstelling van de restauratieregeling op 1 december 2020 door Gedeputeerde Staten (2020/48916) verhoogd is van € 3 mln. naar € 5,4 mln. Hierdoor zullen meer restauratieprojecten financieel worden ondersteund en kunnen meer projecten in 2020 en 2021 tot uitvoering komen.		2, 3, 4
3. In samenwerking met partners een nieuw kerkenprogramma inclusief subsidieregeling opstellen, waarbij kerken in Limburg worden ondersteund bij de restauratie en herbestemming.	Gerealiseerd. Op 7 juli 2020 zijn het ‘Kerkenprogramma Provincie Limburg2020-2023 eerste tranche’ en de 'Nadere subsidieregels kerken 2020-2023’ door Gedeputeerde		2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, partner, intermediair*	Staten vastgesteld (2020/27401). Uit het Kerkenprogramma zijn 13 projecten gesubsidieerd die bijdragen aan het behoud van het religieus erfgoed in Limburg. In lijn met de toezegging aan Provinciale Staten om restauratieprojecten te versnellen (genoemd in de 3e informerende brief aan PS) is in mei 2020 € 150.000 uit het budget voor het Kerkenprogramma specifiek ingezet voor kerkelijke interieurs. Met name bij kerken kwam op dat moment een aantal restauratieprojecten, die betrekking hebben op het kerkelijke interieur, maar moeilijk van de grond. Belangrijkste reden hiervoor is de weinig florissante positie, waarin het merendeel van de parochies in Limburg verkeert. De nieuwe subsidieregeling heeft een looptijd van vier jaar, waarin het eerste jaar (vaak ook nog het tweede jaar) gebruikt wordt door aanvragers voor planvorming. De eerste aanvraag is reeds binnengekomen.		
4. Actualiseren van de subsidieregeling Monulisa (regeling voor religieuze gebouwen en molens). Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Op 18 februari 2020 zijn de geactualiseerde Nadere subsidieregels Monulisa 2020 – 2022 door Gedeputeerde Staten vastgesteld (2020/6876). Het doel van de 'Nadere subsidieregels Monulisa 2020 - 2022' is nog steeds de ondersteuning van het normaal onderhoud aan dié rijksmonumenten die economisch niet rendabel zijn. De drie belangrijkste wijzigingen uit deze actualisatie zijn: ▪ toevoeging van groene monumenten (in lijn met ons streven om in de komende periode meer aandacht te hebben voor groen erfgoed); ▪ verlaging van het subsidiepercentage van 20% naar 15% (dit aangezien de		4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	monulisasubsidie een aanvulling is op de rijkssubsidie, die van 50% naar 60% in 2019 is verhoogd); ▪ het maximum uit te keren subsidiebedrag te verhogen van € 65.000 naar € 200.000 (als tegemoetkoming voor deze categorie monumenten). In 2020 zijn 50 aanvragen binnen de Monulisaregeling beschikt voor een bedrag van € 1.057.000. Hiermee is bijgedragen aan het instandhouden van ons cultureel erfgoed.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoering beleid monumenten 2020-2023.	0	1	1	2020
2	Aantal ondersteunde monumenten in het kader van restauratie en herbestemming.	0	27	40	2023
3	Aantal ondersteunde projecten in het kader van het kerkenprogramma 2020-2023.	0	13	7	2020
4	Besluitvorming over de geactualiseerde subsidieregeling Monulisa.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Prestatie-indicator 2: de Nadere subsidieregels Restauratie Monumenten 2020 – 2022 gelden voor twee jaar. De streefwaarde van 40 geldt voor de gehele looptijd van deze regeling. In 2020 is reeds meer dan de helft van de streefwaarde behaald met 27 ondersteunde projecten binnen de regeling. Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van het Beleidsprogramma Monumenten 2020-2023 ‘Monumenten behouden, benutten én beleven’.

Product	2.2.4. Archeologie
Portefeuillehouder	Burlet

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wij geven invulling en uitvoering aan het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden, middels het beleidskader Archeologie in de etalage! 2020-2023 dat eind 2019 door PS is	Gerealiseerd. Op 7 februari 2020 heeft uw Staten het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 ‘De kracht van Archeologie’		3 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
vastgesteld. De benoemde resultaten onder 2 t/m 6 vloeien hieruit voort. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, financier, partner, initiatiefnemer*	vastgesteld.		
2. De bekendheid van Limburgers met het archeologisch verleden wordt vergroot door bruikleenovereenkomsten af te sluiten met andere partijen, waaronder heemkundekringen, (streek)musea en gemeenten; Rol Provincie: *houder en beheerder Provinciaal depot voor bodemvondsten*	Gerealiseerd. Vanuit de rol als depothouder Provinciaal Depot voor Bodemvondsten zijn 17 bruikleenovereenkomsten gesloten met andere partijen. Middels diverse tentoonstellingen en publieksactiviteiten hebben inwoners van Limburg op diverse plekken in Limburg kennis kunnen maken met het archeologisch verleden van Limburg. Door de coronacrisis zijn echter veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest, waardoor de impact van de bruikleen lager is in 2020.		4
3. Uitvoering van de subsidieregeling archeologie waarmee in samenwerking met partners in werkveld (gemeenten, vrijwilligers, musea, bedrijfsleven) publieksgerichte activiteiten worden ontwikkeld en ondersteund. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Deels gerealiseerd. Op 7 juli 2020 zijn de nadere subsidieregels archeologie en klein Limburgs erfgoed vastgesteld. Er zijn twee initiatieven ondersteund. Als gevolg van het coronavirus zijn er minder publieksgerichte activiteiten ontwikkeld.		3 en 4
4. Uitvoeren convenant Via Belgica 2.0 in samenwerking met gemeenten, bedrijfsleven en musea, waarin verkenning naar samenwerking over de provinciegrenzen heen. Rol Provincie: *coördinator, ondersteuner, procesmanager, partner, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. In 2020 is het convenant Via Belgica 2021-2023 ondertekend door de Provincie Limburg en acht gemeenten, waaronder de gemeente Riemst (BE). Een concreet resultaat is de bewegwijzering van de lange afstandsroute door Nederlands Limburg (incl. Landgraaf).		3 en 4
5. In samenwerking en afstemming met de overige partners wordt de publieksgerichte programmering van De Vondst doorontwikkeld in relatie tot de functies opslag, restauratie, onderzoek & onderwijs, ondersteuning, archeohotspot, netwerkvorming en informatievoorziening. Rol Provincie: *coördinator, ondersteuner, procesmanager, partner, initiatiefnemer*	Gerealiseerd. In 2020 zijn diverse publieksactiviteiten doorontwikkeld, waaronder twee tentoonstellingen, de Archeohotspot, diverse rondleidingen, schoolbezoeken en archeologische workshops. Als gevolg van de coronacrisis is De Vondst voor langere tijd gesloten gedurende de lockdown periodes.		3 en 4
6. De archeologische verplichtingen binnen de archeologische monumentenzorg worden	Gerealiseerd. In 2020 is de eerder ingeslagen weg		4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
ingevuld vanuit een kostenbewuste en efficiënte opstelling. Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag*	voortgezet door gebruikmaking van de ontwikkelde producten en methoden. Bijvoorbeeld in Ooijen-Wanssum en Maaspark Well. Voor de uitbreiding van de Diepeling (ontgronding) is overleg gestart met de initiatiefnemer om gezamenlijk een aanpak voor doelgerichter en efficiënter archeologisch onderzoek te ontwikkelen (conform Amendement 49).		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoering beleidskader Archeologie in de etalage! 2.0 2020-2023.	0	1	1	2020
2	Aantal gesloten bruikleenovereenkomsten.	0	17	12	2020
3	Aantal ontwikkelde en/of ondersteunde publieksgerichte activiteiten binnen subsidieregeling archeologie.	0	2	8	2020
4	Uitvoeren convenant Via Belgica 2.0 met uitbreiding van 1 gemeente binnen de euregio.	8	8	9	2020
5	Doorontwikkeling publieksfunctie archeologie, aantal publieksgerichte activiteiten in relatie tot functies opslag, restauratie, onderzoek & onderwijs, archeohotspot en informatievoorziening.	0	5	5	2020

Toelichting prestatie-indicatoren

Ad. 4: De gemeente Landgraaf heeft vooralsnog besloten om het convenant niet te ondertekenen, in afwachting van de in ontwikkeling zijnde borging en strategische visie Via Belgica 2021-2023. Uitbreiding van convenantpartners heeft overigens wel plaatsgevonden door het toetreden van de gemeente Riemst (BE) aan het Via Belgica project. De uitvoering van het project en de verdere ontwikkeling is door de huidige convenantpartners opgepakt als gepland.

Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 ‘De Kracht van Archeologie’.

Product	2.2.5. Regionale Media
Portefeuillehouder	Burlet

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**
Daar het beleid voor dit product nog ontwikkeld dient te worden, zijn er in 2020 geen resultaten en indicatoren benoemd en is er geen budget toegekend.	Geen resultaten benoemd en gerealiseerd. In het collegeprogramma 2019-2023 “Vernieuwend Verbinden” wordt mediabeleid niet expliciet benoemd en er zijn geen middelen geraamd in deze bestuursperiode. Er is geen autonoom beleid ontwikkeld. De wettelijke taak van de Provincie beperkt zich tot het verlenen van goedkeuring aan de stichtingsraad van Omroep Limburg (genoemd: Mediaraad). Dit zodat L1 haar zendmachtiging behoudt. Het verzoek hiervoor wordt elke vijf jaar gericht aan PS; het eerstvolgende verzoek wordt verwacht in 2021. De taak van PS is om te kijken of er een juiste pluriforme afspiegeling van de maatschappij is in de stichtingsraad. In het voorjaar hebben een zestal lokale mediaorganisaties verzocht om financiële steun door de coronacrisis. Lokale media vallen echter onder verantwoordelijkheid van gemeenten. Wij hebben wat lokale media betreft geen provinciale taak en hebben hier in deze collegeperiode in ons collegeprogramma geen beleid op gemaakt. Ook is er geen budget voor regionale en lokale media begroot. We zagen derhalve geen mogelijkheden voor financiële ondersteuning aan regionale en lokale media.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.2 Cultuur	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
2.2.1. Cultuur	23.605	6.735	30.340	28.466	1.874	V
2.2.2. Erfgoed	2.453	698	3.152	2.649	502	V
2.2.3. Monumenten	3.449	3.620	7.069	5.989	1.080	V
2.2.4. Archeologie	705	1.099	1.805	779	1.026	V
2.2.5. Regionale media	0	0	0	0	0	-
	30.213	12.152	42.365	37.883	4.482	V
Personele lasten	2.704	0	2.704	2.631	73	
Kapitaallasten	1.414	0	1.414	1.414	0	
Totaal lasten	34.331	12.152	46.483	41.928	4.555	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.2.1. Cultuur	3.579	649	4.228	3.047	1.181	N
2.2.2. Erfgoed	0	202	202	42	160	N
2.2.3. Monumenten	1.939	0	1.939	1.970	-32	V
2.2.4. Archeologie	0	0	0	53	-53	V
Totaal baten	5.518	851	6.369	5.111	1.257	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-28.813**	**-11.301**	**-40.114**	**-36.817**	**-3.298**	**V**
Mutatie reserves						
Onttrekking reserves						
Bruteringsreserve Limburgs Museum	206	0	206	206	0	
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	77	4	81	81	0	
Reserve culturele kansen	218	0	218	218	0	
Bruteringreserve Creative City	706	0	706	706	0	
Totaal onttrekkingen	1.208	4	1.212	1.212	0	
Saldo mutatie reserves	**1.208**	**4**	**1.212**	**1.212**	**0**	
Resultaat	**-27.605**	**-11.297**	**-38.902**	**-35.605**	**-3.298**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.2. Cultuur resteert een voordelig resultaat van € 3,30 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 3,23 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 4,48 mln. aan lagere lasten en € 1,26 mln. lagere baten De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

2.2.1. Cultuur

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 0,69 mln. Dit verschil bestaat uit voordelig lasten van € 1,87 mln. en nadelige baten van € 1,18 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Beleidskader en Beleidsontwikkeling Cultuur
Voor de continuering van de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 wordt een bedrag van € 20.000 overgeboekt. Dit bedrag behoort tot de inzet voor “Investeren in overleven” conform mededeling portefeuillehouder d.d. 13 oktober 2020 (2020/41383) inzake inzet vanwege corona van maatregelen en middelen voor cultuur en erfgoed in Limburg. Daarnaast is in 2020 een bijdrage als tegemoetkoming voor de geleden schade ten gevolge van coronacrisis aan de Jan van Eyck Academie toegekend van € 160.000. Een deel wordt gefinancierd uit de Specifieke

Uitkering Culturele Voorzieningen en het overige deel uit onze beleidsmiddelen. Het tekort in 2020 van € 0,045 mln. wordt uit 2021 naar voren gehaald.

Nadere subsidieregels Cultuur 2020-2021
Het subsidieplafond voor bijlage 1 'Projecten gericht op grensoverschrijdende culturele samenwerking' is in 2020 niet geheel besteed. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben grensoverschrijdende culturele projecten, onder meer gericht op ontmoeting met publiek van over de grens, belemmerd, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Waar culturele activiteiten in Nederland over het algemeen al nauwelijks doorgang konden vinden, gold dat nog meer voor grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten vanwege de stringentere maatregelen van de Duitse en Belgische overheden en de beperkingen aan het grensverkeer.
Het resterend bedrag in 2020 van € 0,24 mln. wordt ingezet voor “Investeren in overleven” gekoppeld aan de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur en wordt daartoe overgeboekt naar 2021.
Het subsidieplafond 2020 voor bijlage 3 ‘Projectsubsidie Culturele festivals en evenementen’ is ook niet helemaal ingezet. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben de culturele festivals en evenementen buitengewoon beperkt, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Conform toezegging 8835 d.d. 13 november 2020 aan PS, uitvoering motie 2675 d.d. 16 november 2020 en de mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang diverse onderwerpen Cultuur van 8 december 2020 (2020/48878) wordt dit bedrag ingezet voor een deel van de subsidie aan de Stichting Kamermuziek Limburg t.b.v. het Orlandofestival 2.0 in 2021 en 2022. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,17 mln. overgeboekt naar 2021.

Cultuurregio’s
Het restantbedrag in 2020 van € 0,10 mln. (inclusief de ontvangen baten van € 0,02 mln.) wordt overgeboekt en conform Beleidsprogramma Cultuur ingezet t.b.v. cultuurprojecten in de Cultuurregio Noord in het kader van de samenwerking tussen de gemeenten binnen deze cultuurregio in het project “Samen ontwikkelen door te doen” (brief trekker gemeente Venray d.d. 16 november 2020) en t.b.v. inhoudelijke bijeenkomsten met de cultuurregio’s. Beide zijn vanwege de gevolgen van de coronacrisis in de tijd verschoven naar 2021.

Afhandeling diverse subsidieregelingen
Voor de afhandeling van ingediende en (vanwege de coronacrisis in de tijd verschoven) nog in te dienen subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:
- Stimuleringsregeling Bovenlokale Evenementen 2020-2023, looptijd tot 31 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 0,28 mln.;
- Nadere subsidieregels Participatie, looptijd tot 1 januari 2022. Restantbedrag bedraagt € 0,37 mln.;
- Nadere subsidieregels Cultuurplan en Subinfrastructuur 2021-2024 (Subinfrastructuur), looptijd tot 1-1-2025. Restantbedrag bedraagt € 0,07 mln.

Op basis van afspraken met het Museumplein Limburg is een fasering van de huur aangebracht. Daardoor heeft een financieel technische aanpassing van de huuropbrengst plaatsgevonden. Verrekening vindt plaats met het resultaat 2021.

2.2.2. Erfgoed

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 0,50 mln. en een nadelig verschil in de baten van € 0,10 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Beleidsbrief 'Erfgoed leeft!' 2020-2021
In de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 zijn de activiteiten en middelen voor erfgoed voor deze collegeperiode vastgelegd. In 2021 wordt de transitie van de begrotingsinstellingen erfgoed ten behoeve van een gezonde bedrijfsvoering gecontinueerd. De digitaliseringplannen van de begrotingsinstellingen worden in 2021 uitgevoerd. De Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed heeft in 2020 positief geadviseerd ten aanzien van de digitaliseringsopgave voor de Coöperatie Erfgoed Limburg en Stichting Restauratie Atelier Limburg, de hiervoor gereserveerde middelen van € 18.160 worden overgeboekt naar 2021 ter verdere afhandeling. Daarnaast wordt de uitvoering van de subsidieregelingen lokale en regionale musea en participatie gecontinueerd. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,29 mln. overgeboekt naar 2021.

Bijdrage Rijk inzake Limburgse taal
GS hebben op 6-11-2019 met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties het convenant inzake de Nederlandse erkenning voor de Limburgse taal ondertekend (GS 29-10-2019). Middels de decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) hebben wij een bijdrage ontvangen ten behoeve van de Limburgse taal en voor projecten die de Limburgse taal bevorderen. In 2020 zijn geen middelen besteed als gevolg van het coronavirus. De aangescherpte maatregelen en de lockdown verhinderde het organiseren van een netwerkbijeenkomst om projecten op het gebied van Limburgse taal te stimuleren. In plaats daarvan heeft eind 2020 een digitale bijeenkomst plaatsgevonden, waarin de Prijsvraag Limburgse Taal bekend is gemaakt. In samenwerking met Huis voor de Kunsten Limburg is de prijsvraag 'Limburgse Taal' ontwikkeld, opengesteld en gepromoot. Doel van deze prijsvraag is het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan het ontwikkelen en toepassen van het Limburgs naast het Nederlands in de kinderopvang en het primair onderwijs. De deadline voor het indienen van initiatieven is eind januari 2021. In 2021 worden vier initiatieven met ieder € 12.500 gehonoreerd. Uitvoering van deze initiatieven start in 2021. Het restantbedrag in 2020 van € 0,05 mln. wordt overgeboekt naar 2021.

Daarnaast resteert er na afhandeling van de subsidieaanvragen in het kader van de Erfgoed innovatieregeling nog een bedrag van € 0,03 mln. Dit bedrag valt vrij ten gunste van het resultaat.

Tenslotte hebben GS ingestemd met het beschikbaar stellen van een bedrag van € 140.000 aan de Monumentenwacht Limburg ter dekking van het tekort over 2020 op basis van de ingeroepen garantstelling uit 1987. Het tekort over 2020 wordt, conform mededeling portefeuillehouder inzake de Financiële Eindejaarsbijstelling 2020 d.d.15-12-2020 (GS 2020-51156), ten laste gebracht van de SPUK Culturele voorzieningen inzake compensatie als gevolg van de coronacrisis voor een bedrag van € 0,042 mln. en een bedrag van € 0,098 mln. wordt ten laste gebracht van de intensiveringsmiddelen onvoorzien en wordt vanuit 2021 naar voren gehaald.

2.2.3. Monumenten

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 1,08 mln. en een voordelig verschil in de baten van € 0,03 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Actualisatie CultuurhistorischeWaardenkaart
Op 20 november 2018 hebben GS de dienstverleningsovereenkomst tussen Provincie Limburg en gemeenten voor de realisatie van de Erfgoedkaart Limburg vastgesteld. De Erfgoedkaart Limburg is een actualisatie van de verouderde provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart, omdat deze kaart niet voldoet aan de eisen van de nieuwe Omgevingswet. De Provincie faciliteert gemeenten bij dit proces en wil op deze manier alle gemeenten stimuleren om straks een Limburg dekkende kaart te hebben. De overeenkomsten hebben een looptijd tot 1 januari 2024. Voor de actualisatie van de kaart wordt door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is beheerder van deze middelen. Voor de continuering van de actualisatie in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van € 0,04 mln. (inclusief de ontvangen bijdragen van de gemeente van € 0,03 mln.) overgeboekt naar 2021.

Beleidskader Monumenten behouden, benutten én beleven, beleidsprogramma monumenten 2020-2023 (PS 13-12-2019).
Dit beleidskader geeft uitvoering aan het monumentenbeleid voor de periode 2020-2023. Door de coronacrisis is er extra aandacht besteed aan het naar voren halen van restauratieprojecten om zo de bouw te stimuleren. Dit heeft geresulteerd in een bijna verdubbeling van het subsidiebedrag voor deze restauratieprojecten binnen de restauratieregeling 2020. Voor de continuering van de overige activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van € 0,40 mln. overgeboekt naar 2021.

Onderzoek roerend erfgoed
Eind 2020 is de aanvraag voor het onderzoek roerend erfgoed ontvangen. Voor de afhandeling van deze aanvraag begin 2021 (GS 02-02-2021) wordt het restantbedrag van
€ 0,08 mln. overgeboekt naar 2021.

Afhandeling diverse subsidieregelingen
Voor de afhandeling van ingediende subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:
- Kerkenprogramma 2020-2023, looptijd tot 1 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 0,30 mln.;
- Subsidieregels Restauratie Monumenten, looptijd tot 1 maart 2022. Restantbedrag bedraagt € 0,44 mln.;
- Subsidieregels klein Limburgs erfgoed, looptijd t/m 31 december 2021. Restantbedrag bedraagt € 0,05 mln.

Daarnaast is uitvoering gegeven aan Monulisa-regeling. Op 12 mei 2020 hebben GS ingestemd met de vaststelling van de gewijzigde Nadere subsidieregels Monulisa 2020 - 2022. De looptijd van deze meerjarige regeling is tot 1 maart 2022. In 2020 zijn meer subsidies verstrekt dan de hiervoor gereserveerde middelen in 2020, vanwege het vele aantal aanvragen. Aanvragers kunnen, nadat ze de beschikking van het Rijk hebben ontvangen voor hun zesjarig

onderhoudsplan, een aanvraag bij ons indienen. In 2020 waren dat meer aanvragen dan het begrote bedrag. Het tekort in 2020 van € 0,21 mln. wordt verrekend met de hiervoor gereserveerde middelen in 2021.

2.2.4. Archeologie

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 1,03 mln. en een voordelig verschil in de baten van € 0,05 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Archeologisch onderzoek Maaspark Well
De Provincie financiert de archeologische onderzoeken in de gebiedsontwikkeling Maaspark Well conform GS-besluit 27 januari 2009 (2009/1939).Dit project heeft een looptijd tot en met 2027. In 2021 wordt gestart met de aanbesteding van het archeologisch vooronderzoek in de Vergrote Voorhaven Zuid. Het resterend bedrag in 2020 van € 0,29 mln. wordt overgeboekt naar 2021 ter verdere uitvoering van dit meerjarig project.

Publieksfunctie De Vondst
Op 6 maart 2018 hebben GS ingestemd met het inrichten, openen en exploiteren van een publieksfunctie archeologie, gekoppeld aan het provinciaal archeologisch depot voor bodemvondsten, om op die manier archeologie in de etalage te zetten en onder de aandacht te brengen van een breed publiek. Voor de uitvoering hiervan zijn voor 5 jaar (2018-2022) procesmiddelen ad € 750.000 beschikbaar gesteld (PS 22-06-2018). Als gevolg van het coronavirus is De Vondst in 2021 meerdere malen gesloten geweest als gevolg van de aangescherpte maatregelen rondom het virus en de lockdowns. Hierdoor hebben diverse publieksactiviteiten niet kunnen plaatsvinden en zijn deze doorgeschoven naar 2021. De resterende middelen in 2020 van € 0,04 mln. worden hiervoor overgeboekt naar 2021.

Beleidsprogramma Archeologie 2020-2023
Het beleidsprogramma ‘De kracht van Archeologie’ geeft uitvoering aan de beleving en instandhouding van het archeologisch erfgoed in Limburg. Als gevolg van COVID-19 zijn veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest en zijn er minder initiatieven ontwikkeld. Een bedrag van € 0,14 mln. is daardoor niet ingezet. Voor de continuering van het beleid in 2021 wordt een bedrag van € 0,21 mln. overgeboekt naar 2021.

Voor de afhandeling van de ontvangen subsidieaanvragen in het kader van de Subsidieregels Archeologie, met een looptijd t/m 31 december 2021, wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,39 mln. overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
2.2.1	Cultuur	1.251	-	1.218	10	-	-	23	-
2.2.2	Erfgoed	1.837	1.837	1.837	-	976	37	0	824
		3.088	**1.837**	**3.055**	**10**	**976**	**37**	**23**	**824**

2.2.1. Cultuur: betreft nog af te ronden energiebesparende maatregelen Continium Kerkrade;
2.2.2. Erfgoed: betreft de investeringen en financiering van Kasteel Groot Buggenum.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Onderhoud kapitaalgoederen
(Provinciale) musea Voormalige Burgemeesterswoning Venlo

2.3. Sport

Het programma Sport zet in op het stimuleren van deelname aan sport- en beweegactiviteiten en het stimuleren van talentontwikkeling en zet haar verbindende kracht in ten behoeve van andere beleidsvelden. Een kwart van de Limburgers is lid van een sportbond of –vereniging, terwijl er daarnaast ook een grote groep mensen individueel/ongeorganiseerd sport bedrijven. Sport is daarmee een bindende factor binnen onze samenleving met een grote betrokkenheid van vele vrijwilligers.

Maatschappelijke ontwikkelingen als vergrijzing-ontgroening-krimp, globalisering, polarisering, individualisering, verduurzaming en digitalisering zijn van invloed op de vraag naar en het aanbod van sport en bewegen. Aandachtspunten hierbij zijn dat de Limburger een relatief slechte gezondheid heeft en dat de gemeenten de afgelopen jaren forse bezuinigingen op het gebied van sportbeleid hebben doorgevoerd. Een vernieuwende aanpak is nodig om (boven)lokale vraagstukken op het gebied van bijvoorbeeld sportparticipatie, sportaccommodatiebeleid, grote (internationale)sportevenementen en gehandicaptensport op te pakken.
Door te investeren in sport en bewegen via de sporttakplatforms waarbij breedtesport, talentontwikkeling, topsport en evenementen in samenhang worden versterkt, dragen we eraan bij dat meer Limburgers de mogelijkheid krijgen om te sporten en bewegen. Daarnaast kan de Limburgse jeugd haar talent ontplooien in de eigen omgeving. We sluiten hierbij, evenals de gemeenten en sportbonden, ook aan bij de uitgangspunten van het Nationaal Sportakkoord om de sportinfrastructuur in Nederland op lange termijn te borgen en te versterken.

Wat willen we bereiken?

We willen dat alle Limburgers door sport en bewegen mentaal en fysiek gezond blijven en zich positief kunnen ontwikkelen. We streven ernaar om sport te verbinden met andere maatschappelijke activiteiten en sectoren zoals toerisme, economie/innovatie, openbare ruimte, natuur en onderwijs. Het uitgangspunt hierbij is dat een sporttakplatform zelf de verantwoordelijkheid neemt hoe zij in Limburg een sporttak wil versterken. Ook streven we ernaar om de kracht van sport in te zetten bij de branding van Limburg en wordt de (top)infrastructuur benut om samenwerking aan te gaan op euregionaal en internationaal niveau.

Op basis van de opgedane ervaringen de afgelopen jaren bij de ontwikkeling van de Sportzones in Noord-. Midden- en Zuid-Limburg zullen we nieuwe afspraken maken met de gemeenten over de wijze waarop de samenwerking op het terrein van sport tussen de gemeenten en de Provincie wordt vormgegeven.

We willen (top)sport vanuit één efficiënte sportondersteuningsstructuur inrichten, die vraaggericht steun geeft aan de talentontwikkeling/topsport en de breedtesport in Limburg, voor zover dit publieke taken betreft en aansluit bij het nieuwe provinciale sportbeleid.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: De provinciale sportinfrastructuur op het terrein van breedtesport en talentontwikkeling is zo efficiënt mogelijk ingericht via één sport-uitvoeringsorganisatie, zodat sporters, verenigingen, vrijwilligers, gemeenten en andere betrokken stakeholders optimaal worden ondersteund om de maatschappelijke waarde van sport en bewegen te behouden en te versterken.

Criterium 2: Speerpunt-, kern- en kanssporten krijgen in Limburg via de sporttakplatforms maximale aandacht, mede vanwege de verbondenheid met andere sectoren. De inhoudelijk en financiële keuzes bij deze sporten dienen door de sport(takplatforms) zelf genomen te worden.

Criterium 3: Limburg is een euregionale/internationale topregio op het gebied van trainingsfaciliteiten voor talentontwikkeling en topsport en op het gebied van organisatie van evenementen.

Criterium 4: Gemeentelijke ambities op het terrein van sport met provinciale ondersteuning, worden op regionaal/sportzone niveau afgestemd. Bij deze mogelijke samenwerking in de sportzones in Noord-, Midden- en Zuid-Limburg is de aanwezigheid van talentontwikkeling, verbonden aan een Topsport Talentschool (voorheen LOOT-school) een voorwaarde.

Criterium 5: Sport en bewegen moet toegankelijk zijn voor ‘kansarme’ doelgroepen in de Limburgse samenleving.

Wat hebben we bereikt?

Het jaar 2020 is het eerste jaar van het Beleidskader Sport 2020-2023 Limburg Sport! dat in december 2019 is vastgesteld door Provinciale Staten. Er is uitvoering gegeven aan de acties die in het beleidskader zijn opgenomen op het gebied van de provinciale ondersteuningsstructuur, talentontwikkeling en topsport, sporten voor iedereen/breedtesport, sportevenementen en sport en innovatie. Naast de goede resultaten die bereikt zijn in het afgelopen jaar, is het van belang om te noemen dat ook voor het beleidskader Sport gevolgen te zien zijn als gevolg van de coronacrisis. Daarin hebben we actief afstemming gezocht met onze relaties en is er creatief gezocht naar mogelijkheden waar er wél iets mogelijk was in de sport, daarnaast zijn de coulancemaatregelen die Gedeputeerde Staten begin 2020 hebben opgesteld toegepast, daar waar aan de orde.

Vooruitlopend op de totstandkoming van Team Limburg Sport heeft de ondersteuning van individuele talenten en topsporters en de nationale en regionale trainingscentra, na het faillissement van Topsport Limburg, in 2020 plaatsgevonden door projectteam Limburg Sport.

In 2020 hebben we de voorbereidingen voor de totstandkoming van Team Limburg Sport voortgezet. Op basis van gesprekken met partijen in het veld, de daarbij komende uitdagingen en kansen, is stichting Team Limburg Sport gekomen in plaats van stichting Huis voor de Sport Next. Alle partijen onderkenden het belang dat zoveel mogelijk middelen direct de sport(er) ten goede dient te komen en de uitgangspunten uit het beleidskader gerespecteerd blijven. Dat heeft daarom ook geleid tot een nieuwe werkwijze met sturing op resultaten en middelen en respect voor elkaars rollen en bevoegdheden. Een duidelijke scheiding, ook op persoonsniveau, van de uitvoering van publieke en private markttaken binnen een voorgeschreven termijn maakt hier onderdeel van uit.

We hebben ten behoeve van de Stichting Team Limburg Sport een voorschot verleend voor 2021 vanuit de post Ondersteuningsstructuur Sport conform beleidskader Sport. We borgen hiermee de continuïteit en kwaliteit van onze provinciale sportinfrastructuur. Zonder ‘good governance’ gaat dit niet lukken. Voor een nieuwe Raad van Toezicht is expertise op financieel, juridisch, sport en remuneratie vlak geworven. Uw Staten zijn via de mededelingen portefeuillehouder (7 oktober 2020, GS 2020/40119 en update 19 januari 2021, GS 2021/1129) over de voortgang actief geïnformeerd.

De uitvoering van activiteiten op het terrein van breedtesport, talentontwikkeling/topsport en sportevenementen loopt via de 13 provinciale sporttakplatforms.
De geplande evaluatie van de werkwijze van de sporttakplatforms heeft plaatsgevonden en op basis hiervan is een nieuwe subsidieregeling voor de ondersteuning van de sporttakplatforms in 2021 ontwikkeld, waarin de conclusies en aanbevelingen van de evaluatie zijn opgenomen. De ondersteuningsvraag aan Team Limburg Sport vanuit de sporttakplatforms is hierin opgehaald. De uitwerking hiervan vindt plaats via onze toe te kennen subsidie aan Stichting Team Limburg Sport.

De uitvoering van reguliere en veelal jaarlijks terugkerende sportevenementen vond plaats via de werkplannen van de sporttakplatforms. Majeure incidentele en/of jaarlijks terugkerende sportevenementen worden, gezien de omvang van de gevraagde subsidie en de mogelijkheid aan het evenement verbonden risico’s rechtstreeks door de Provincie ondersteund. Deze evenementen worden getoetst aan de in het beleidskader opgenomen Evenementenmatrix, in hoeverre de effecten van deze evenementen bijdragen aan provinciaal (sport)beleid. In dit kader is o.a. het Triathlon evenement Ironman voor de periode tot en met 2023 ondersteund. Ook is de kandidatuur om een finishetappe van de Tour de France voor Limburg te verwerven, samen met gemeente Valkenburg, herbevestigd voor de periode tot en met 2023.

Wat betreft de uitwerking van Amendement 45 2e Gewijzigd Kuntzelaers-Van Bijnen cs inzake Sport maakt alle Limburgers sterker (PS 12-12-2019) is er in 2020 gerealiseerd dat het platform voor gehandicaptensport ‘Iedereen kan Sporten Limburg’ (IKS) in juli 2020 van start is gegaan. Daarmee geven we invulling aan het onderdeel ‘gehandicaptensport’ van het amendement. Gedurende 2020 is er tevens gewerkt aan de samenwerking tussen het platform IKS Limburg, de Stichting Bijzonder in Beweging en de provinciale vervoersregeling voor gehandicapte sporters. Dat heeft geleid tot een gezamenlijke subsidieaanvraag eind 2020. Hiermee hebben we bereikt dat de belangrijke partijen op het gebied van gehandicaptensport zo optimaal mogelijk kunnen samenwerken.

Voor de doelgroepen senioren en basisschooljeugd heeft conform amendement 45 een digitale bijeenkomst met uw Staten, gemeenten en organisaties uit het sportveld plaatsgevonden. Hierin is ook aandacht geweest voor de verbindingen die er vanuit het sportbeleid naar andere beleidsvelden liggen, zoals de Sociale Agenda en Onderwijs. De aanbevelingen en opmerkingen die tijdens de digitale bijeenkomst gedeeld zijn, hebben geleid tot de ontwikkeling van een subsidieregeling die sport- en beweegprojecten voor deze doelgroepen zal ondersteunen. Deze subsidieregeling zal begin 2021 worden gepubliceerd. Daarnaast is, volgende uit Amendement 45, de bijdrage aan Jeugdfonds Sport structureel opgenomen in de provinciale sportbegroting. Huis voor de Sport Limburg Next heeft ondersteund in het bedenken van vernieuwende manieren om meer jongeren in armoede te kunnen bereiken.

De Motie 2515 Heldens cs inzake Steun voor jeugdtrainers bij verenigingen is uitgevoerd op basis van de subsidieregeling Opleiden Jeugdtrainers 2020, waarmee sportverenigingen een bijdrage van maximaal € 500 konden aanvragen voor het opleiden van hun jeugdtrainers. Hiermee is een bijdrage geleverd aan het opleiden van meer dan 200 jeugdtrainers, waardoor meer kinderen een betere training krijgen om te sporten en bewegen.
Op het gebied van sport en innovatie heeft de wielerploeg Team Sunweb, mede in het kader van het partnership met de Provincie, in samenwerking met DSM ingezet op innovaties op het gebied van onder andere voeding en materialen.

Conform Toezegging 8520 aan PS (20-11-2019) is gewerkt aan de opzet voor monitoring voor het beleidskader Sport. Daarbij zijn doelstellingen en indicatoren benoemd die van belang zijn voor de monitoring van het beleidskader Sport. Niet alleen als onderdeel van een toezegging, maar ook als actie uit het beleidskader Sport is de monitoring van het beleidskader van belang om te blijven werken aan de gestelde missie dat Limburg de gezondste, sportiefste en innovatiefste regio van Nederland wordt.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.3.1. Sport
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het Beleidskader Sport 2020-2023 wordt uitgevoerd op basis van een Uitvoeringsprogramma Sport. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. In uitvoering. Het was, door de coronacrisis, een bijzonder sportjaar. In 2020 is er gestart met de acties die staan opgenomen in het Beleidskader Sport. Via het netwerk van sporttakplatforms, uitvoeringsorganisaties en andere partners is er ondersteuning geboden aan de Limburgse breedtesport, talentontwikkeling/topsport, sportevenementen en –innovatie. Daarnaast is er ook uitvoering gegeven aan Motie 2515 Heldens cs inzake Steun voor jeugdtrainers bij verenigingen (PS 8-11-2019) en Amendement 45 2e Gewijzigd Kuntzelaers-Van Bijnen cs inzake Sport maakt alle Limburgers sterker (PS 12-12-2019).		1, 2, 3, 4, 5
2. De nieuwe provinciale uitvoeringsorganisatie is gerealiseerd en de uitvoering is gestart. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. Eind december 2020 is de stichting Team Limburg Sport gestart. De notariële akte daarvoor is gepasseerd, waarmee Team Limburg Sport operationeel is geworden.		1, 2, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	De feitelijke uitvoering start in 2021.		
3. De uitvoering van het sportbeleid bij alle sporttakken loopt via de werkplannen van de provinciale sporttakplatforms. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Alle sporttakplatforms hebben een werkplan ingediend, waarop subsidieverlening heeft plaatsgevonden. Ook heeft elk platform een tussentijdse verantwoording ingediend, die door ons zijn beoordeeld. In enkele gevallen zijn er in dit, door corona, bijzondere sportjaar maatwerkoplossingen gezocht om op andere manieren invulling te geven aan de doelstellingen uit de diverse werkplannen.		2
4. De uitvoering van de provinciale infrastructuur voor sport en bewegen voor gehandicapten loopt via het werkplan van het provinciale sporttakplatform voor gehandicaptensport. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. In 2020 is de samenwerking tussen de diverse partijen die voor de gehandicaptensport actief waren geconcretiseerd. Dit heeft geleid tot de oprichting van Platform Iedereen Kan Sporten Limburg (IKS Limburg) per 1 juli 2020. Via dit nieuwe platform, maar ook via stichting Bijzonder in Beweging en de provinciale vervoersregeling, zijn vele honderden sporters en tientallen verenigingen voor sporters met een beperking ondersteund.		5
5. Met de trekkende gemeenten in de sportzones zijn afspraken gemaakt over de samenwerking met de Provincie en de provinciale sportorganisaties op het terrein van sport en bewegen. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. Gemeente Venlo heeft in 2020 haar aandacht besteed aan de verkenning van haar bovenlokale vraagstuk m.b.t. topsport en talentontwikkeling. Dit heeft in 2020 nog niet geleid tot een verdere concretisering van de samenwerking tussen de Provincie en de gemeente Venlo. Met de gemeente Sittard-Geleen en Beekdaelen is een samenwerkingsovereenkomst aangegaan, waardoor er zes Nationale en Regionale Trainingscentra zijn ondersteund in de Westelijke Mijnstreek.		3, 4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Het op basis van het Beleidskader Sport 2020-2023 opgestelde Uitvoeringsprogramma Sport is uitgevoerd.	0	1	1	2020
2	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van de provinciale uitvoeringsorganisatie sport.	0	1	1	2020
3	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van Bijzonder in Beweging en het Jeugdfondssport Limburg.	0	2	2	2020
4	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van het provinciale sporttakplatform voor gehandicaptensport.	0	1	1	2020
5	Aantal goedgekeurde werkplannen en begroting van de sporttakplatforms van de speerpunt, - kern- en kanssporten.	0	13	13	2020
5	Een evaluatie van de speerpunt-, kern- en kanssporten is uitgevoerd.	0	1	1	2020
5	Een nieuwe wijze van samenwerking met sportzones is opgesteld en in uitvoering.	0	1	3	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Als gevolg van de coronacrisis zullen naar verwachting de werkplannen van de sporttakplatforms in 2020 niet volledig zijn uitgevoerd. Mede op basis van een in Q2 uitgevoerde inventarisatie bij de sporttakplatforms en op basis van de in Q3 ontvangen tussenrapportages staat vast dat een aantal evenementen zijn geannuleerd, breedtesportactiviteiten in georganiseerd verband tijdelijk niet zijn toegestaan en niet zijn uitgevoerd, evenals de uitvoering van trainingsprogramma's van regionale en nationale trainingscentra (RTC's en NTC's,) en dat alle competities van het lopende sportseizoen tijdelijk of definitief zijn stopgezet. Trainingsprogramma's voor talenten met de vereiste landelijke topsportstatus en een beperkt aantal topsportevenementen kunnen onder strikte nationale voorwaarden wel worden uitgevoerd. Daartegenover staat dat de sporttakplatforms en overige sportorganisaties inspanningen hebben geleverd om sport en bewegen onder de actuele omstandigheden zo optimaal als mogelijk te ondersteunen.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.3 Sport	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
2.3.1. Sport	1.523	3.638	5.161	4.212	949	V
	1.523	3.638	5.161	4.212	949	V
Personele lasten	446	0	446	433	12	
Totaal lasten	1.968	3.638	5.607	4.646	961	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.3.1. Sport	0	0	0	23	-23	V
Totaal baten	0	0	0	23	-23	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.968**	**-3.638**	**-5.607**	**-4.623**	**-983**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-1.968**	**-3.638**	**-5.607**	**-4.623**	**-983**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.3 Sport resteert een voordelig resultaat van € 0,98 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 0,97 mln. lager dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 0,95 mln. aan lagere lasten en € 0,02 mln. hogere baten De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

2.3.1. Sport

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 0,95 mln. en een voordelig verschil in de baten van € 0,02 mln.

De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

- Aan de stichting IKS is begin 2021 (GS 05-1-2021) een subsidie verleend voor de uitvoering van haar werkplan in het jaar 2021, hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 0,052 mln. overgeboekt naar 2021;
- Voor de financiële dekking van de subsidieaanvraag van gemeente Maasgouw ter grootte van € 200.000 voor de realisatie van een accommodatie ten behoeve van het Regionaal Trainings Centrum (RTC) Tafeltennis wordt het restantbedrag 2020 van € 0,16 mln. overgeboekt naar 2021 (GS 27-10-2020). Bij GS-besluit van 27 maart 2021 is de subsidie verleend voor de RTC tafeltennis (mededeling portefeuillehouder d.d. 23-02-2021 (2021/4534);
- In de periode 2015 tot en met 2017 was de Provincie penvoerder/subsidieverlener, mede namens de gemeenten Sittard-Geleen, Beek en Schinnen, van de Regeling Trainingscentra Sportzone Limburg. Het hiervoor beschikbare budget werd ingebracht door de Provincie en de voornoemde gemeenten. Op basis van deze regeling verleende de Provincie subsidie aan Nationale en Regionale Trainingscentra in Sportzone Limburg en de daarvoor ingerichte ondersteuningsstructuur (TEIC en Topsport Limburg). Aangezien nog niet alle subsidies, die verleend zijn onder deze regeling, zijn vastgesteld, heeft nog geen afrekening met de gemeenten kunnen plaatsvinden over hun ingebrachte middelen. Het restantbedrag in 2020 van € 0,10 mln. wordt hiervoor overgeboekt naar 2021;
- Het beleidsprogramma Sport 2020-2023 (PS 13-12-2019) geeft uitvoering aan onze missie dat Limburg de gezondste, sportiefste en innovatiefste regio van Nederland wordt. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag 2020 van € 0,56 mln.

overgeboekt naar 2021, waarvan een bedrag van € 375.000 is geoormerkt voor de uitvoering van Amendement 45. Op 9 februari 2021 zijn de Nadere subsidieregels Sport en bewegen voor het primair onderwijs en kwetsbare senioren 2021 vastgesteld (mededeling portefeuillehouder d.d. 9-2-2021 (2021/4214));

- Tot 24 december 2020 konden aanvragen voor de Subsidieregeling opleiden jeugdtrainers regeling worden ingediend. Voor de afhandeling van deze subsidieaanvragen wordt het restantbedrag 2020 van € 0,086 mln. overgeboekt naar 2021 (mededeling portefeuillehouder d.d. 16-03-2021 (2021/6637).

2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra

Dit programma richt zich op de ontwikkeling van centra, kernen en wijken in Limburgse gemeenten ter versterking van het vestigings- en leefklimaat voor onze inwoners.

Met het vernieuwen c.q. toekomstbestendig maken van centra, kernen en wijken spelen we in op de dynamiek in onze samenleving. Onder invloed van tal van ontwikkelingen (gedrag, bevolkingssamenstelling, klimaat, economie, inzichten in de stedenbouw etc.) veranderen de eisen aan de functionele en ruimtelijke inrichting voortdurend. De beschikbaarheid van betaalbare woonruimte, de inrichting van de openbare ruimte en de bereikbaarheid van voorzieningen zijn enkele belangrijke thema's waar continu aan gewerkt moet worden om de leefomgeving en leefkwaliteit van onze inwoners, zowel per wijk als in regionaal verband, aantrekkelijk en veilig te houden en te laten voldoen aan de opgaven die voortvloeien uit de ontwikkelingen op het gebied van energie en klimaat.
Deze ambitie vraagt niet alleen om een integrale en gebiedsgerichte aanpak, maar ook om een aanpak op verschillende niveaus: Zowel op de schaal van een centrum, kern of wijk, als ook op regionale schaal. Verder vraagt de al genoemde dynamiek –naast beleid op hoofdlijnen- om flexibel opereren om optimaal in te kunnen spelen op kansen die zich voordoen. We zetten in op plannen waarvoor de beschikbaarheid van financiële middelen bij betrokken partijen, zowel overheden als eigenaren van vastgoed en potentieel investerende partijen, is verzekerd.

Wat willen we bereiken?

Limburg streeft naar aantrekkelijke vitale centra, kernen en wijken in regionaal verband ter versterking van de leefomgeving en het vestigingsklimaat en de complementariteit tussen gemeenten onderling, ook grensoverschrijdend. Met een gerichte, gezamenlijke inzet vanuit alle beleidsvelden willen we -ook in de in eerdere bestuursperiodes benoemde herstructureringswijken- samen met relevante partners en burgers de leefbaarheid verbeteren en de mismatch in de woningvoorraad terugdringen. Daarbij maken we gebruik van de IBA Parkstad aanpak evenals van de in 2019 gemaakte afspraken met het rijk voor de Regiodeal Parkstad.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1:
Limburg heeft aantrekkelijke en krachtige centra, kernen en wijken in regionaal verband.

Criterium 2:
Via gebiedsgerichte investeringen in centra, kernen en wijken wordt een bijdrage geleverd aan wonen, economie, klimaat en veiligheid ten dienste van de inwoners.

Wat hebben we bereikt?

Kwaliteit Limburgse Centra
Wij hebben het woon- en leefklimaat in de Limburgse centra, kernen en wijken versterkt en de woningbouw een stevige impuls gegeven. Dit hebben we bereikt door met 11 gemeenten een samenhangend pakket aan maatregelen af te spreken in de vorm van een brede samenwerkings-agenda met focus op het versterken en versnellen van de woningmarkt. Deze agenda's vertegenwoordigen onder

andere een versnelde realisatie van ca. 960 woningen in Limburg en een bijhorende (bouw)investeringsimpuls van ca € 208 mln. De gemeenten werken deze agenda's nu verder uit zodanig dat de in de agenda's gemaakte afspraken gereed zijn voor concrete uitvoering. Alsdan worden de agenda's omgezet naar subsidiebeschikkingen. Met behulp van het afsluiten van de agenda's en op een later moment de beschikkingen wordt strak gestuurd op de doelen die we wilden bereiken, zoals bijvoorbeeld het versnellen van de woningbouw, laten realiseren van de juiste woning op de juiste plek, bereikbaar houden van voorzieningen en minderen leegstand in de (winkel-)centra.
In het werkproces ligt de focus op uitvoering en flexibiliteit. Zo wordt het merendeel van de subsidies pas uitgekeerd op het moment dat de plannen onomkeerbaar zijn (gereed voor uitvoering en betalingsverplichtingen aangegaan). Door frequent bestuurlijk overleg tussen Provincie en gemeenten sturen we op bestuurlijke slagkracht én flexibiliteit en herijken we de samenwerkingsafspraken indien de realiteit daarom vraagt. Voor onze eigen organisatie én voor gemeenten betekent deze nieuwe werkwijze dat de Provincie meer dan voorheen dichter op het proces van doelrealisatie én op samenhang van meerdere provinciale ambities, zoals bijvoorbeeld de Regiodeals, IBA en RvR, stuurt. Winst hierbij is dat we bestuurlijke slagkracht, wendbaarheid, flexibiliteit in de uitvoering alsmede het commitment van partners beter hebben georganiseerd. Hierdoor kunnen we beter inspelen op de constante dynamiek in het uitvoeringsproces.

Stedelijke Ontwikkeling
De in de collegeperiode 2015-2019 verstrekte subsidiebeschikkingen in het kader van stedelijke Ontwikkeling worden verder afgehandeld en afgewikkeld. De eerste beschikking is vastgesteld. De resterende beschikkingen liggen grotendeels op koers om binnen de overeengekomen termijnen eveneens te worden vastgesteld. Via bestuurlijke overleggen monitoren we de voortgang, hetgeen in voorkomende gevallen, mits goed onderbouwd, nog leidt tot termijnverlenging.

Internationale Bau Ausstellung (IBA) Parkstad
IBA Parkstad is het instrument dat al enige jaren ingezet wordt om de regio Parkstad een krachtige impuls te geven in de ruimtelijke, economische en sociale transitie. De IBA Parkstad is tot stand gekomen op basis van een open oproep van waaruit in 2016 50 projecten geselecteerd zijn om tot uitvoering te brengen. De projecten zijn begeleid en aangejaagd door de IBA-organisatie. Hierbij is door IBA een IBA-plus toegekend op het vlak van toegevoegde waarde in kwaliteit of uitvoering op de projecten, die zonder IBA niet of maar deels gerealiseerd kan worden. Het was de bedoeling om in de periode zomer 2020 – zomer 2021 de IBA-projecten in de spotlights te zetten en de eindresultaten te presenteren. Vanwege de coronapandemie is gekozen het Expojaar een vol jaar op te schuiven, en dit zal nu in de zomer van 2021 van start gaan.

Regiodeal Parkstad Limburg
In november 2018 is de Regiodeal voor de Transformatie van de regio Parkstad gehonoreerd met een Rijksbijdrage van € 40 miljoen. Voorwaarde is dat 'de regio' minimaal gelijke publieke cofinanciering opbrengt voor de Regiodeal.

De Regiodeal bestaat uit 3 termijnen. In een eerste termijn (2019) is € 13,9 miljoen afgeroepen bij het Rijk voor drie projecten waarvan € 5,5 miljoen voor thema Wonen en Leefbaarheid, € 0,4 miljoen binnen het thema Retail en Voorzieningen en € 8 miljoen euro voor het thema Centrumfunctie Heerlen. In deze eerste termijn is door Provincie Limburg ca. € 10,5 miljoen vanuit vigerende beleidskaders gecofinancierd. Bij gelegenheid van de eerste afwijkingenrapportage 2020 zijn deze

cofinancieringsmiddelen voor de tweede termijn projecten vanuit de beleids-/intensiveringsmiddelen naar dit begrotingsproduct overgeheveld. De resterende beschikkingen (Rijksmiddelen en Provinciale cofinanciering) voor deze projecten zijn in 2020 vastgesteld.

Regiodeal 1e termijn	Investerings-omvang	Regiodeal bijdrage Rijk	Cofinanciering Parkstad	Cofinanciering Provincie
Totaal(afgerond)	€ 190 miljoen	€ 13,9 miljoen	€ 34 miljoen	€ 10,5 miljoen

Voor de tweede termijn zijn in februari 2020 bij het Ministerie van LNV 26 projectvoorstellen ingediend die in totaal een investering vertegenwoordigen van € 337 miljoen . Voor deze projecten is een bijdrage van € 18,2 miljoen aan het Rijk gevraagd. In deze tweede termijn is door Provincie Limburg ca. € 14 miljoen gecofinancierd binnen de thema's Sociaal economische Structuurversterking, Wonen en Leefbaarheid, Retail en Voorzieningen, Grensoverschrijdende Samenwerking en Veiligheid. In 2020 is gewerkt aan de verdere uitwerking van deze projecten en de vaststelling van beschikkingen. In 2020 is een deel van de beschikkingen reeds vastgesteld. Dit proces loopt in 2021 nog door.

Regio Deal 2e termijn	Investerings-omvang	Regio Deal bijdrage Rijk	Cofinanciering Parkstad	Cofinanciering Provincie
Totaal(afgerond)	€ 337 miljoen	€ 18,2 miljoen	€ 47 miljoen	€ 14 miljoen

De Regio Deal Parkstad leidt in de eerste en tweede termijn tot (private en publieke) investeringen van ca. een half miljard Euro in de regio. Elke door de Provincie ingebrachte euro in de cofinanciering maakt tot nu toe ca. € 20 miljoen aan investeringen in de regio mogelijk. De voortgangsrapportage 2020 wordt separaat aan uw Staten beschikbaar gesteld, voorafgaand aan de behandeling van de Jaarstukken in Provinciale Staten.

Eind 2020 is gestart met de voorbereiding van de derde en tevens laatste termijn Regiodeal Parkstad.

De Regiodeal Parkstad heeft als doel het verbeteren van de brede welvaart om te komen tot een duurzaam, vitale en levenskrachtige regio. Het betreft een meerjarig-programma waarvan sommige effecten (sociaal en fysiek) ook voor de burger pas over de langere termijn zichtbaar zullen zijn.

Wat hebben we er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.4.1. Stedelijke ontwikkeling
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoering van het totaalpakket aan resultaten zoals opgenomen in de voorjaar 2019 herijkte beschikkingen op basis van het kader Stedelijke Ontwikkeling (beschikkingen collegeperiode 2015-2019).	Deels gerealiseerd. Een samenhangende aanpak en visie op (stedelijke) projecten en de resultaten die daarover zijn afgesproken in de beschikkingen tussen de Provincie en de		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	gemeenten Venlo, Maastricht, Sittard-Geleen, Heerlen, Weert en Roermond zijn gedeeltelijk gerealiseerd. Verder zijn de gemeenten Brunssum, Horst aan de Maas, Venray, Peel en Maas, Valkenburg aan de Geul, Gulpen-Wittem en Simpelveld ondersteund waarbij regionale centrumfuncties zijn verbeterd. Reeds zichtbare resultaten hiervan zijn onder andere vermindering van commerciële (winkel)leegstand (bijv. Roermond met minimaal 7.000 m² en Heerlen met minimaal 20.000 m² kantoren en 20.000 m² winkels), renovatie en behoud van voorzieningen voor publieke ontmoetingsfuncties (bijv. Gasthoes Horst aan de Maas en verbouwen van het monumentale postkantoor in Venlo tot het nieuwe Museum van Bommel van Dam (opening zomer 2021); Heerlen, transformatie van ca. 5.000 m² leegstaand vastgoed naar broedplaatsen voor de creatieve industrie: de Vondst en de Nieuwe Nor) en herinrichting en vergroening van de openbare ruimten (bijv. Herinrichting Looierstraat – Gulp bestaande uit het omvormen van randen van de Gulp in trappartijen en groene oevers inclusief het uitbreiden van het open water met 175 m,² het deels ontkluizen van de Gulp ter hoogte van het centrum en het herinrichten van de Looierstraat ca. 6.800m²). Omstandigheden zoals marktwerking en de financiële gezondheid van gemeenten kunnen soms tot aanpassing van planning leiden. In periodieke bestuurlijke overleggen is met de gemeenten gesproken over deze omstandigheden en over de herijking van de afgesproken resultaten. In 2019 zijn herijkingen doorgevoerd voor de gemeenten Venlo, Maastricht, Sittard-Geleen, Heerlen, Weert en Roermond en		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	voor Horst aan de Maas, Venray, Peel en Maas, Gulpen-Wittem middels aanpassing van de oorspronkelijke beschikkingen. Het project Peel en Maas (centrum Panningen) is in 2020 gerealiseerd (herinrichting omgeving Huis van de Gemeente in Panningen o.a. 36 nieuwe parkeerplaatsen toegevoegd, verbetering groenstructuur van park via Huis van de Gemeente naar centrum en 5.100 m² aanplant nieuw groen en 26 nieuwe bomen) en de Provinciale subsidie is vastgesteld.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Programma's van 13 steden/centra zijn in uitvoering (= doorloop uit vorige collegeperiode).	13	12	0	2022

Toelichting prestatie-indicatoren
Het betreft de volgende 13 gemeenten: 1. Venlo, 2. Maastricht, 3. Sittard-Geleen, 4. Heerlen, 5. Weert, 6. Roermond, 7. Horst aan de Maas, 8. Venray, 9. Peel en Maas, 10. Gulpen-Wittem, 11. Valkenburg aan de Geul, 12 Simpelveld en 13. Brunssum. Peel en Maas is inmiddels afgerond en vastgesteld in 2020. De programma's van de overige gemeenten hebben een looptijd tot eind 2022 en worden na afronding vastgesteld.

Product	2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse centra
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Opstellen samenwerkingsagenda's met gemeenten ter versterking van hun woon-, werk- en leefklimaat. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 zijn 11 samenwerkingsagenda's gesloten met de gemeenten Voerendaal, Venray, Simpelveld, Beesel, Peel en Maas, Vaals, Landgraaf, Horst aan de Maas, Echt-Susteren, Maastricht en Roermond. De agenda's, welke onder andere voorzien in de versnelde realisatie van 960 woningen met (bouw) investeringsimpuls van ca € 208 mln., worden zodanig		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	uitgewerkt door de gemeenten dat de hierin opgenomen projecten uitvoeringsgereed gemaakt worden. De impact van deze plannen en het effect van de beoogde resultaten is pas op termijn zichtbaar.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Samenwerkingsagenda's met gemeenten opgesteld en in uitvoering.	0	11	Pm *)	2020

*) Afhankelijk van initiatieven gemeenten.

Toelichting prestatie-indicatoren
Met de 11 genoemde gemeenten is inmiddels een agenda overeengekomen. Omtrent de inhoud van deze agenda's en de hierin opgenomen projecten zijn uw Staten geïnformeerd met de 8e en 9e informerende stukken 'Provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus' (maatregel 9), alsmede met de mededelingen portefeuillehouder van 4 juni 2020, 8 juli 2020, 14 oktober 2020, 8 december 2020, 15 december 2020 en 18 december. De gesloten /met de gemeenten overeengekomen en ondertekende agenda's met de hierin opgenomen projecten zijn uw Staten tegelijk met de mededelingen toegezonden. Deze agenda's zijn daarnaast ook nog openbaar te raadplegen op www.limburg.nl/onderwerpen/wonen/kwaliteit-limburgse/.

Product	2.4.3. IBA
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Realisatie van projecten welke zich onder meer richten op de herbestemming van gebouwen, de ontwikkeling van ruimte, flexibele stedelijke concepten, alternatieve energie, energiebesparing, duurzame mobiliteit en hergebruik van materialen. Deze projecten hebben een gezamenlijke multiplier groter dan 3. Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd. De IBA-projecten, zoals genoemd in het uitvoeringsprogramma, zijn in 2020 verder uitgewerkt. Eind 2020 heeft geresulteerd in 14 volledig afgeronde (deel)projecten en 29 projecten die (fysiek) in uitvoering zijn. Afgeronde projecten: 1. Park Urbana 2. Archeologisch depot 3. Luciushof 4. Zuidplein 5. Woontuin 6. BMV Hoensbroek-Zuid 7. Cultuurhuis Landgraaf Lichtenberg		1 en 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	8. Elisabeth Stift 9. IBA-Scoop 10. Herontwikkeling Loretoklooster Simpelveld 11. Kerk Kunrade 12. Sloop verpleegtehuis Mondriaan en aanleg park 13. Brug provinciale weg N274 Onderbanken 14. Mijnsteenbanken Projecten in uitvoering: 1. Schinkel-Zuid 2. Digitale ontsluiting U.R.S.-bestanden 3. Muziekboulevard/ Nieuwe Nor 4. Stadskantoor Heerlen 5. Royal Heerlen 6. Gevelfonds/ Rooftop 7. Auroraflat 8. Brightlands Smart Services Campus Programma 9. Wilhelminaberg 10. Ikgroenhet 11. Slot Schaesberg 12. Gebrookerbos 13. Leisurering 14. Leisure Lane 15. Brunssum-centrum-noord 16. Treebeek 17. Sociale Agenda Treebeek 18. St. Servatiuskerk Vaesrade 19. Hogerop Heerlerbaan 20. C-Mill 2.0 21. Center Court 22. Superlocal 23. Kunradersteengroeve 24. Zichtbaar maken Romeins verleden Simpelveld Bocholtz 25. Landmark N281 - Bocholtzerweg 26. De historische grachten van “het verzonken kasteel Etzenrade” 27. Reus van Schimmert 28. Wieldersschool 29. Gebiedsontwikkeling Thull		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Daarnaast is een groot aantal projecten in voorbereiding. De multiplier bedraagt thans 10,1. De in deze stukken opgenomen multiplier betreft de multiplier over de directe subsidiebijdragen, afgezet tegen de totale directe bijdragen van participanten, zoals wij die vanaf de vaststelling van het IBA kader aan uw Staten hebben gecommuniceerd. Vanaf de volgende rapportage zullen wij de multiplier gaan volgen zoals IBA die hanteert, en berekend wordt over de totale kosten van IBA. Deze zal naar verwachting uitkomen op een waarde tussen de 4 en de 5. Doel van IBA is om Parkstad aantrekkelijker te maken om te wonen, werken en recreëren. Reeds zichtbare resultaten hiervan zijn onder meer het transformeren van leegstaande en/of verouderde gebouwen en circulariteit (bijv. Kerk Kunrade, de Woontuin, Superlocal en Cultuurhuis Landgraaf), het vergroenen en opwaarderen van openbare ruimte (bijv. Ikgroenhet, Kasteel Etzenrade en Luciushof) en door het samen met bewoners van Parkstad bedenken en realiseren van initiatieven (bijv. Gebrookerbos). Het bewonersfonds van IBA, Bewoners maken Parkstad, stond al zo'n 45 bewonersprojecten met raad en daad bij.		
2. Vergroten van draagvlak en haalbaarheid door het verbinden van initiatiefnemers, burgers, bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld en deze betrekken bij (de verbetering van) IBA initiatieven door het organiseren van meerdere publieksevents, waaronder evenementen, exposities, congressen en participatietrajecten, tijdens het Expojaar van IBA Parkstad.	Deels gerealiseerd. Begin 2020 zijn door IBA diverse openbare publieksevents georganiseerd, waardoor de participatie, het draagvlak en de haalbaarheid vergroot zijn. Vanwege corona hebben gedurende de rest van het jaar geen grote publieksevents kunnen plaatsvinden. In plaats daarvan hebben wel een aantal digitale evenementen en kleinere evenementen plaatsgevonden.		1 en 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *partner*	Deze stonden in het teken van bijvoorbeeld de start van projecten of het behalen van bepaalde mijlpalen.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Gerealiseerde multiplier > 3.	9,4	10,1	3	2020
2	Organiseren van meerdere publieksevents tijdens het IBA Expojaar.	0	15	30	2022

Toelichting prestatie-indicatoren
Vanwege de coronacrisis en het verschuiven van het Expojaar zijn de prestatie-indicatoren één jaar opgeschoven naar 2021 resp. 2022. Deze indicatoren zijn mede opgesteld aan de hand van door IBA opgestelde beleidskaders en rapportages, zoals het IBA handboek, het uitvoeringsprogramma en de IBA 50 placemat. De gerealiseerde multiplier is de multiplier van de door IBA aan projecten verstrekte subsidies over de totale projectinvesteringen. IBA bepaalt de multiplier over de totale IBA-begroting. Om éénduidigheid te krijgen zullen wij in het vervolg de definitie van IBA hanteren en hun multiplier opnemen in onze stukken. De multiplier geeft de verhouding aan tussen de totale IBA-bijdrage en de totale door derden ingebrachte middelen. Dit betreft niet de procesbijdragen voor bijvoorbeeld inzet of inhuur van expertise bij de totstandkoming van initiatieven.

Product	2.4.4. Regiodeal Transformatie Parkstad
Portefeuillehouder	Dritty (coördinatie Regiodeals, Wonen, KLC, Europa) Housmans (sociale agenda, veiligheid) Brugman en Burlet (duurzaamheid en energie)

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Als partner in de Regiodeal in nauw overleg met het programmabureau Regiodeal Parkstad (Stadsregio Parkstad) de voortgang bewaken in de uitvoering van de ‘eerste termijn’ van Regiodeal-projecten (Kwaliteitsimpuls centrum Heerlen, Integrale dorpsontwikkeling (i-DOP) Bocholtz en Aanpak particulier bezit in 2020 en verder. Rol Provincie: *partner, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 15 juli 2019 (2019/53967) en van 23 april 2020 (2020/15401) bent u over de stand van zaken van de 1e termijn projecten geïnformeerd. De beschikkingen 1e termijn (rijksmiddelen en provinciale middelen) zijn allemaal in 2020 vastgesteld. In 2020 is verder gestuurd op de uitvoering van deze beschikkingen. Burgers zijn geïnformeerd (en betrokken) bij de planontwikkeling. Voorbeelden hiervan zijn de gebiedsontwikkeling Rolduckerveld en de		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	integrale gebiedsontwikkeling Bocholtz. De uitvoering is langjarig en start vanaf medio 2021, vanaf dat moment zullen burgers ook fysieke werkzaamheden zien.		
2. Zorgdragen in nauw overleg met het programmabureau Regiodeal Parkstad voor een voortgangsrapportage van de Regiodeal richting rijksoverheid, Provinciale Staten en Raden. Rol Provincie: *partner, procesmanager*	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 23 april 2020 (2020/15401) bent u over de stand van zaken 2019 geïnformeerd. De voortgangsrapportage 2020 wordt separaat aan uw Staten beschikbaar gesteld. De reguliere verantwoordingsrapportage Regio Deal naar het Rijk wordt medio mei 2021 in de Regionale Regiegroep Regio Deal Parkstad Limburg behandeld en aansluitend in het Dagelijks Bestuur van Parkstad vastgesteld. Deze voortgangsrapportage 2020 wordt separaat aan uw Staten beschikbaar gesteld, voorafgaand aan de behandeling van de jaarstukken in Provinciale Staten.		1,2
3. Het mede met het programmabureau Regiodeal Parkstad zorg dragen voor een selectie van projecten voor de 2e termijn Regiodeal-projecten medio 2020 en zowel ambtelijke als bestuurlijke participatie in de afgesproken overlegstructuren met rijk en regio. Rol Provincie: *partner, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 23 april 2020 (2020/15401) bent u geïnformeerd over de 2e termijn projecten Regiodeal Parkstad Limburg en de bijbehorende cofinanciering. In 2020 is verder gestuurd op de totstandkoming van projectplannen en de bijbehorende beschikkingen. Een gedeelte van deze beschikkingen is reeds vastgesteld. De overige beschikkingen zullen in 2021 worden vastgesteld. De projecten bevinden zich in de voorbereidingsfase. De start van de uitvoering (bij fysieke projecten bouwwerkzaamheden) is naar verwachting in 2021. De effecten zullen daarmee ook voor de burger komende jaren zichtbaar worden. Om een trendbreuk te bewerkstelligen en de gezondheidssituatie en de arbeidsmarktparticipatie te verbeteren worden projecten zoals “Kansrijke start”, “De gezonde basisschool van de toekomst”		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	en “Beyond” over Parkstad uitgerold. De projecten in het thema wonen en leefbaarheid zijn gefocust op het slopen en verbeteren van de goedkope particuliere woningvoorraad in Parkstad. In het totaal worden met de tweede termijn 623 particuliere woningen aangepakt. Deze aanpak, die gepaard gaat met een achter-de-voordeur-aanpak, kan op gebiedsniveau uitgroeien tot een integrale wijkaanpak die bijdraagt aan een verbetering van de leefbaarheid van wijken, het verbeteren van het functioneren van de regionale woningmarkt en het inlopen van de achterstanden van de regio. Door de start van de aanpak onder het thema veiligheid wordt op gebiedsniveau een verbinding gelegd tussen de aanpak van veiligheid en ondermijning en andere leefbaarheidsvraagstukken. Daarbij wordt aansluiting gezocht bij de gebiedsgerichte aanpak van de andere programmalijnen (Rolduckerveld, Oud Nieuwenhagen).		
4. Zorgdragen in nauw overleg met het programmabureau Regiodeal Parkstad voor een eindevaluatie van de Regiodeal Parkstad in 2023. Rol Provincie: *partner, procesmanager*	Nog niet van toepassing		1,2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 1-1-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Opstellen van een jaarlijkse voortgangsrapportage voor Rijk, Provinciale Staten en Raden in nauwe samenwerking met het programmabureau Regiodeal Parkstad.	0	1	1	jaarlijks
3	Selectie van een 2e tranche aan Regiodeal-projecten waarvan de Rijksbijdrage via het Provinciefonds uitgekeerd zal worden.	0	1	1	2020
4	Opstellen van eindevaluatie in 2023 voor Rijk, Provinciale Staten en Raden in nauwe samenwerking met het programmabureau Regiodeal Parkstad.	0	0	1	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
1. en 2. Voortgangsrapportage-verplichting op basis van Regiodeal-overeenkomst. 3. Rijksmiddelen zijn via Decentralisatie-uitkeringen (periode 2019-2021) in het Provinciefonds gestort. 4. In de Regiodeal-overeenkomst is afgesproken om na afloop van de Regiodeal (looptijd 2019 t/m 31-12-2022) een evaluatie over het instrument Regiodeal inclusief de samenwerking met Rijk en regio op te stellen. Een deel van de projecten binnen de Regiodeal loopt door tot na 2022.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.4 Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
2.4.1. Stedelijke ontwikkeling	765	-315	450	450	0	-
2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse centra	0	373	373	244	129	V
2.4.3. IBA	4.511	-1.455	3.056	2.404	652	V
2.4.4. Readiodeal transformatie Parkstad	0	27.213	27.213	16.986	10.228	V
	5.277	25.816	31.093	20.083	11.009	V
Personele lasten	1.089	0	1.089	1.060	30	
Totaal lasten	6.366	25.816	32.182	21.143	11.039	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.4.4. Readiodeal transformatie Parkstad	0	13.077	13.077	13.077	0	-
Totaal baten	0	13.077	13.077	13.077	0	-
Totaal saldo van baten en lasten	**-6.366**	**-12.739**	**-19.105**	**-8.066**	**-11.039**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve DU Regiodeal Parkstad	0	13.077	13.077	13.077	0	
Onttrekking reserves						
Reserve Transitiefonds	0	2.570	2.570	2.570	0	
Reserve DU Regiodeal Parkstad	0	16.405	16.405	16.405	0	
Totaal onttrekkingen	0	18.975	18.975	18.975	0	
Saldo mutatie reserves	**0**	**5.898**	**5.898**	**5.898**	**0**	
Resultaat	**-6.366**	**-6.841**	**-13.207**	**-2.168**	**-11.039**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.4. Stedelijke ontwikkeling resteert een voordelig resultaat van € 11,03 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 11,00 mln. nadeliger dan geraamd. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe. **Kwaliteitsimpuls Limburgse Centra**

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 0,13 mln. lager dan begroot. Realisatie van een bedrag van € 0,1 mln. voor het Leefbaarheidsfonds Holtum was voorzien in 2020, maar heeft vertraging opgelopen. Dit bedrag is destijds, gedekt uit restantmiddelen voor Stedelijke Ontwikkeling (herijkte beschikking 2019 Stedelijke Ontwikkeling Sittard-Geleen). Afstemming met de gemeenten hierover is nog niet afgerond. Daarnaast resteert een bedrag (€ 0,03 mln.) aan proceskosten Kwaliteit Limburgse Centra (voor de uitvoering van de Nadere subsidieregels Kwaliteit Limburgse Centra). Voorgesteld wordt beide bedragen over te hevelen naar 2021.

2.4.3. IBA

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 0,65 mln. lager dan begroot. Op 13 mei 2016 hebben PS ingestemd met het Kader IBA Parkstad en de inzet van de intensiveringsmiddelen. Inmiddels is het jaarplan en begroting 2021 van IBA Parkstad vastgesteld. Dekking voor dit jaarplan 2021 is o.a. een bijdrage, die door de Provincie is toegezegd als bijdrage voor het in de AvA van 18 februari 2019 verleende uitstel van het Expojaar. De provinciale financiële bijdrage wordt in 2021 geëffectueerd. Het restantbudget 2020 moet hiervoor behouden blijven en worden overgeheveld naar 2021 om aan deze verplichtingen te kunnen voldoen.

2.4.4. Regiodeal Parkstad

De Regio Deal Parkstad heeft t.a.v. de lasten tot een voordelig financieel resultaat geleid van € 10,228 mln. Dit is veroorzaakt door een 5-tal begrote projecten (m.b.t. provinciale bijdragen) waarvan provinciale subsidiebeschikkingen in 2021 zullen worden verleend.. Voorts is voor één project reeds een beschikking afgegeven en de verlening geschiedt in 2021 (€ 0,225 mln.). Voor een overig project is ook een beschikking geaccordeerd en vindt conform afspraak de restant verlening (€ 1,179 mln.) in 2021 plaats. Gevolg is, dat de begrote bedragen welke nog niet zijn beschikt voor een totaal van € 10,228 mln. via het proces Jaarrekening 2020 worden overgeheveld en begroot in 2021. De baat (€ 13,077 mln.), betreffende de decentralisatie-uitkering DU Regiodeal Parkstad is conform begroting 2020 volledig gerealiseerd en leidt niet tot een verschil.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Verbonden partijen
IBA-Parkstad

De in de tabel opgenomen verbonden partij draagt bij aan de doelen van programma 2.4. Stedelijke ontwikkeling. IBA Parkstad spitst zich specifiek toe op de realisatie van een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat in Zuid-Limburg, middels ondersteuning van toonaangevende projecten zoals nader toegelicht onder product 2.4.3.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

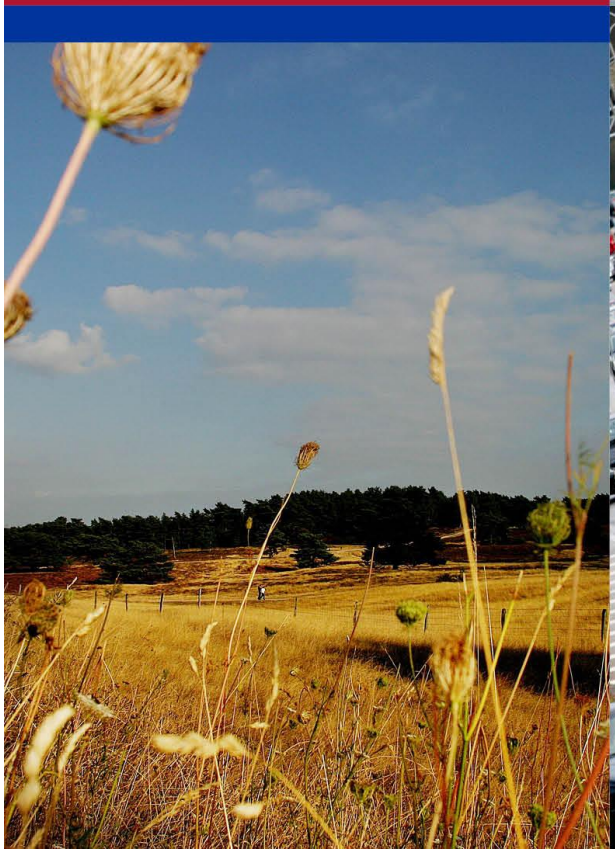

SCHOLS
massmann

3.1. Openbaar vervoer en railagenda

In de dagelijkse mobiliteit speelt het openbaar vervoer een belangrijke rol, zeker in combinatie met de fiets. Die rol (en het belang) van openbaar vervoer zal in de toekomst verder veranderen en groter worden, zo is althans de verwachting in het Toekomstbeeld OV 2040. Voor Limburg betekent dit onder andere dat openbaar vervoer bijdraagt aan de economische en sociale structuurversterking. Het belang van de reiziger staat daarbij voorop. De railagenda kent lopende projecten met een belangrijke regionale en internationale component. De investeringen in het Openbaar Vervoer (OV) en de spoorinfrastructuur moeten onder andere leiden tot een betere ontsluiting van de arbeidsmarkt, bijdragen aan de Limburgse Topsectoren, de Limburgse Kennis-As en het vergroten van de agglomeratievoordelen in onze stedelijke grensregio's.

Wat willen we bereiken?

We willen voor Limburg werken vanuit één multimodaal Mobiliteitsplan, één afwegingskader en één financieel kader voor alle investeringen en risico's. De invulling van het programma is gebiedsgericht, integraal en internationaal. Verder onderzoek is noodzakelijk om te komen tot een samenhangende uitwerking van het regionale mobiliteitssysteem met een nadrukkelijke rol voor hoogwaardig openbaar vervoer, bus, fiets en "mobility-hubs". De reiziger mag (en moet) daarbij nog meer centraal komen te staan dan dat nu het geval is. Meer service en een hogere kwaliteitsbeleving zijn daarom medebepalend bij de invulling en uitwerking van het mobiliteitssysteem. De OV-concessie is ademend, dat wil zeggen dat wijzigingen mogelijk zijn, waarbij de gemaakte afspraken met Arriva binnen het contract niet uit het oog mogen worden verloren.

In de brede mobiliteitscontext signaleren we een ontwikkeling van de opkomst en introductie van mobiliteitsdiensten (in de breedste zin van het woord). Voor de uitvoering van de OV-concessie oriënteren we ons daarom op de vraag wat er nodig is om tot een transitie te komen van 'aanbieden van openbaar vervoer' naar 'aanbieden van een mobiliteitsdienst' en willen we, mede in relatie tot de Mobiliteitsaanpak, nieuwe initiatieven en diensten op het gebied van mobiliteit beter en duidelijker positioneren in of ten opzichte van de OV-concessie. Hierbij valt te denken aan:

- de mogelijke doorontwikkeling van vraaggestuurde mobiliteitsdiensten zoals de Wensbus;
- knooppunten;
- de start van de pilot MaaS (Mobility as a Service);
- het verkennen van ticketing-vraagstukken;
- de verdere verkenning naar en mogelijke introductie van deel(fiets)systemen;
- het herijken van vraaggestuurde mobiliteitsdiensten.

Vanzelfsprekend is en blijft het aansturen van de OV-Concessie ook een belangrijk thema.

Over de realisatie van de elektrificatie van de Maaslijn zijn in 2018 en 2019 afspraken gemaakt met het Rijk, ProRail en regionale partners. In de periode tot en met elektrificatie (voorzien in 2024) zal de bestaande dieselexploitatie moeten worden voortgezet. Naast het maken van afspraken hierover met Arriva is het van belang om gezamenlijk met partners te bezien hoe we in die periode de uitvoeringskwaliteit van de Maaslijn op een zo hoog mogelijk niveau krijgen en houden. Het langer

doorzetten van de dieselexploitatie op de Maaslijn leidt tot een substantiële kostenpost. Wij zullen in samenspraak met onze concessiehouder Arriva streven naar schade beperkend handelen.

Op langere termijn speelt het Toekomstbeeld OV 2040. Daarvoor zijn begin 2019 de contouren gepresenteerd waarin de ambities van het Rijk, provincies, metropoolregio's, vervoerders en ProRail (met als horizon 2040) zijn beschreven. Vanuit deze ambities zijn gezamenlijke acties geformuleerd die we ook zullen oppakken. Om een belangrijke bijdrage te leveren aan maatschappelijke opgaven rondom economie, woningbouw en leefomgeving is een aantal pijlers geformuleerd die ook van groot belang zijn voor het openbaar vervoer binnen Limburg. De pijlers zijn:

1. Focus op de kracht van openbaar vervoer;
2. Drempelloos van deur - tot - deur;
3. Veilig, duurzaam en efficiënt openbaar vervoer.

Met het 'Mobiliteitsplan Limburg. Slim op weg naar morgen' zijn in 2018 hoofdlijnen geschetst voor een toekomstbestendige, toegankelijke, slimme, schone en grenzeloze mobiliteit waarbij mensen zich naar wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Dit doen wij op basis van gebiedsopgaven met vijf mobiliteitsdoelen (fysieke en digitale bereikbaarheid):

- Wij houden onze stedelijke gebieden aantrekkelijk;
- Wij houden ons platteland vitaal dankzij goede fysieke en digitale bereikbaarheid;
- Wij versterken onze economie dankzij de ontwikkeling van economische clusters;
- Wij willen een internationale koploper blijven in de logistiek en agri-business;
- Wij versterken de vrijetijdseconomie.

De Railagenda van Limburg kent lopende projecten met een belangrijke regionale en internationale component. In het kader van het Trans- Europees Netwerk is onderzoek gedaan naar de vereenvoudiging van tarifering, reisinformatie en ticketingsystemen. Er worden stappen gezet bij lopende initiatieven zoals de Drielandentrein (Aken - Heerlen - Maastricht - Luik). De grensoverschrijdende verbinding Eindhoven - Düsseldorf wordt aanbesteed door onze Duitse partner Verkehrsverbund Rhein Ruhr. De ambitie is om in 2025 te starten met een directe snelle treinverbinding tussen Eindhoven en Düsseldorf. Ten aanzien van de verbindingen Amsterdam - Eindhoven - Heerlen - Aken maar ook Weert - Hamont voert het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat een aantal onderzoeken uit om op nationaal niveau tot besluitvorming te komen.

Met de regionale Railagenda werken we resultaatgericht aan de realisatie van station Maastricht-Noord fase 2 en de spoorverdubbeling tussen Heerlen en Landgraaf. Station Kerkrade-west wordt in een brede bereikbaarheidsverkenning Regio Parkstad - Stadt Aachen (conform het Mobiliteitsplan) verder onderzocht. Daarbij kijken we ook naar de relatie met de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij. We zijn eigenaar van de 'Miljoenenlijn' tussen Schin op Geul en Kerkrade, en daarmee verantwoordelijk voor het onderhoud en de instandhouding van deze spoorlijn.

Kansen liggen op het gebied van de verduurzaming van de chemie, emissieloos transport en vervoer. In de ontwikkeling van knooppunten wordt zorgvuldig omgegaan met de schaarse ruimte en wordt op basis van een duurzaamheidsladder de ruimtelijke inpassing afgewogen.

Bovengenoemde ambities vertalen we naar de provinciale mobiliteitsdoelen. Dit doen we via een gebiedsgerichte aanpak. Met deze aanpak zorgen we er voor dat de verbinding wordt gezocht met andere provinciale doelstellingen.
Het afwegingskader Mobiliteitsopgaven en -ambities helpt ons daarbij om te kiezen voor de meest effectieve oplossingen. We werken komend half jaar toe naar een uitvoeringsprogramma OV waarbij we van beleid naar acties en uitvoeringsprojecten komen. Ook de gebiedsverkenningen en de landelijke trajecten zorgen voor input.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Limburg beschikt over een (inter)nationaal openbaar vervoer en railsysteem met snelle, frequente robuuste verbindingen.

Criterium 2: Openbaar vervoer dient een deel van de mobiliteitsgroei op te vangen waarbij in stedelijke gebieden de verschillende aanbieders van openbaar vervoer de belangrijkste vervoersmiddelen worden en complementair zijn aan elkaar.

Criterium 3: De kwaliteitsbeleving van het openbaar vervoer binnen Limburg dient verhoogd te worden.

Criterium 4: De Limburgse concessie is uiterlijk in 2025 zero emissie.

Criterium 5: Drempelloos van deur - tot - deur.

Criterium 6: Reisinformatie, betrouwbaarheid en punctualiteit voor de reiziger binnen het openbaar vervoer dient verbeterd te worden met prioriteit op de Maaslijn.

Wat hebben we bereikt?

Als gevolg van COVID-19 is het OV-gebruik landelijk fors gedaald (met op het dieptepunt in Limburg 10 tot 15% van het gebruikelijke aantal reizigers in de vergelijkbare periode in 2019). Openbaar vervoer werd door het kabinet aangemerkt als vitale functie en diende om die reden zo veel mogelijk in stand te blijven. Landelijk zijn vanaf het moment van ingang van de intelligente lockdown in afstemming en overleg tussen Rijk, vervoerbedrijven en decentrale overheden maatregelen genomen om het openbaar vervoer in Nederland, gegeven de situatie, zo goed mogelijk te laten blijven functioneren. Protocollen en adviezen van het RIVM zijn daarbij steeds leidend geweest, maatregelen van het kabinet om de crisis te bestrijden zijn in acht genomen. Ook de wens om landelijk in het openbaar vervoer een eenduidige set maatregelen te presenteren en om er voor te zorgen dat het openbaar vervoer dat aangeboden werd, voldeed aan behoeften van reizigers, zijn van invloed geweest op de keuzes zoals die ten aanzien van verschillende maatregelen zijn gemaakt. Arriva heeft in samenwerking met de Provincie op basis van beperkte informatie over de gevolgen van COVID-19 keuzes gemaakt waarmee een basisvoorziening aan openbaar vervoer in stand kon worden gehouden en waarmee vanaf 1 juli 2020 een succesvolle invulling van de dienstregelingen heeft kunnen plaatsvinden. Arriva heeft voor het jaar 2020 een compensatiebedrag € 15,95 mln. ontvangen van het Rijk. Deze compensatie is verstrekt via een subsidie door de Provincie Limburg. Tevens heeft de Provincie Limburg het bedrag van haar exploitatiebjjdrage aan Arriva in 2020 in stand gehouden en niet gekort als gevolg van minder gereden kilometers. Dit als voorwaarde van het Rijk om gebruik te kunnen maken van de Beschikbaarheidsvergoeding 2020. Positief gevolg van COVID-19 in relatie tot het thema Openbaar Vervoer is dat de reeds ingezette samenwerking

tussen onderwijsinstellingen, grote werkgevers, Arriva en de Provincie de urgentie extra onderstreepte. Hiermee hebben we maatregelen versneld kunnen invoeren met groot draagvlak.

In 2020 zijn nadere afspraken gemaakt over de gevolgen van de aangepaste planning van de Maaslijn voor de OV-concessie. Provinciale Staten hebben op 14 februari 2020 bij besluit G-20-001 Statenvoorstel Verrekening financiële effecten voor Arriva de kaders hiervoor aangegeven. Deze zijn verder uitgewerkt en hebben geresulteerd in een vaststellingsovereenkomst met Arriva. In mei 2020 heeft de Provincie aan Arriva schriftelijk laten weten geen gebruik te maken van het inroepen van de verlengingsoptie lease dieseltreinstellen voor de jaren 2025 en 2026. Ten aanzien van het verlengen van de concessie is de Provincie nog in gesprek over de termijn van verlenging met maximaal 7,5 jaar. In 2021 wordt meer duidelijkheid verwacht over de juridische en financiële haalbaarheid. De termijn wijkt af van de vaststellingsovereenkomst, maar zowel Arriva als de Provincie hebben schriftelijk bevestigd hiermee akkoord te gaan. Dit vanwege de complexe invloed van COVID-19.

Op basis van huidige trends en ontwikkelingen en de eerdergenoemde ambities uit de concessie en andere beleidsdocumenten waaronder het mobiliteitsplan “Slim op weg naar morgen” zal in 2021 het Ontwikkelplan OV Limburg worden gepresenteerd. Vanuit dit beleidskader werken wij toe naar concrete maatregelen voor de korte, middellange en lange termijn. Onderdeel van het Ontwikkelplan OV is een Uitvoeringsprogramma OV welk concrete richting en invulling geeft aan onze ambities en kaders en dat in 2020 gepresenteerd is aan Provinciale Staten.

Op langere termijn speelt het Toekomstbeeld OV 2040. Daarvoor zijn begin 2019 de contouren gepresenteerd waarin de ambities van het Rijk, Provincies, metropoolregio’s, vervoerders en ProRail (met als horizon 2040) zijn beschreven. In 2020 is een ontwikkelagenda opgesteld, waarin de urgentie wordt benadrukt voor brede maatschappelijke opgave en OV-maatregelen en waarbij (beslis)informatie is opgeleverd over een kansrijk stapsgewijs ontwikkelpad met OV-maatregelen. In het eerste kwartaal van 2021 wordt deze ontwikkelagenda van het Toekomstbeeld OV richting 2040 vastgesteld. Dit gaat over alle onderwerpen die deel uitmaken van het Toekomstbeeld OV zoals: de inrichting van het OV-netwerk, deur-tot-deurreis vanuit ketens en knooppunten, maar ook nieuwere concepten zoals Bus Rapid Transit (hoogwaardige, snelle en frequente busverbindingen) en mogelijkheden voor alternatieve bekostiging.

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft met haar besluit van 14 december 2020 (kenmerk IenW/BSK-2020/238546, 244877) aan de Provincie Limburg een specifieke uitkering verleend (€ 34,469 mln.) voor de inbouw van European Rail Traffic Management System (ERTMS).

De gunning van de verbinding Eindhoven – Düsseldorf door Verkehrsverbund Rhein Ruhr is voorzien in 2021, aanbiedingen zijn ontvangen in 2020. Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat werkt parallel aan de inpassing van de treindienst in Nederland. Aandachtspunt zijn de infrastructurele aanpassingen aan de knoop Eindhoven en knoop Venlo die noodzakelijk zijn voor deze verbinding. In het BO MIRT 2020 zijn goede afspraken over de financiering van het station Eindhoven.

In juli 2020 heeft een ruime Kamermeerderheid nogmaals herbevestigd om vanaf 2025 een intercity te willen laten rijden vanuit de Randstad via Eindhoven en Heerlen naar Aken. ProRail is een onderzoek gestart naar de technische haalbaarheid van de vervoersplannen die door NS en Arriva zijn gepresenteerd in juli 2020.

Het ministerie van IenW is in afwachting van het onderzoek naar de financiële haalbaarheid dat door de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) wordt uitgevoerd naar de verbinding Weert – Hamont – Antwerpen. De verwachting is dat dit onderzoek in Q1 2021 is afgerond. De realisatie van de infrastructurele maatregelen tussen Mol en Hamont (dus aan Belgische zijde) zijn reeds gestart.

De Provincie Limburg heeft in de concessie de ambitie opgenomen om te komen tot een Drielandentrein Luik – Maastricht – Heerlen – Aken. De vervoerders NMBS, NS en Arriva hebben de intentie uitgesproken om voor de periode tot 2025 de Drielandentrein gezamenlijk uit te gaan voeren. Om de trein in 2023 te kunnen laten rijden moet er in de zomer van 2021 worden gestart met de capaciteitsaanvraag. Het is wenselijk dat er dan ook helderheid is over de wijze waarop de exploitatie vorm wordt gegeven vanaf 2025. De lopende concessies van NMBS en Arriva zijn hierbij eveneens uitgangspunt. Rijk neem de stap om deze zaak met de Federale Overheidsdienst (FOD) van België te bespreken en deze te verzoeken de genoemde efficiencyslag te onderzoeken en af te stemmen met de Nederlandse partners.

Met de komst van de tramverbinding Maastricht – Hasselt wordt Gedeputeerde Staten op grond van de Wet lokaal spoor verantwoordelijk voor de aanleg, het beheer, het gebruik en de veiligheid van het Nederlandse deel van de tramverbinding. In 2020 is een Beheervisie op- en vastgesteld en is een aantal kaders vastgesteld van waaruit we verder invulling geven aan de totstandkoming van producten en processen.

Ten aanzien van de invoer van zero emissie is met Arriva contractueel afgesproken dat uiterlijk december 2026 de Limburgse concessie zero emissie dient te zijn.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Beheersing van het contract met Arriva De inzet is dat we sturen op het contract waarbij de basiselementen van het integraal projectmanagement worden geïntroduceerd. Hierbij is het van groot belang dat we een goede balans vinden tussen het contract en de omgeving, waarbij de reiziger voorop staat. In 2019 hebben we een basis gelegd voor het integrale projectmanagement datwe in 2020 doorontwikkelen.	Gerealiseerd. Sinds start van de concessie werken we via het integraal projectmanagement. Sturing op het contract vindt plaats met het oog op en in het belang van de reiziger. Via deze sturing zorgen we er voor dat de reiziger het OV krijgt, zoals dat door de Provincie is gevraagd. De ontwikkelingen binnen het openbaar vervoer zijn voornamelijk bepaald door de ontwikkelingen op de Maaslijn en de impact van COVID-19 (beschikbaarheidsvergoeding) op het aantal reizigers en de maatregelen binnen het openbaar vervoer. Arriva heeft in 2020 een compensatiebedrag van € 15.950.000 ontvangen van het Rijk. Het bedrag heeft betrekking op de		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *toetser, subsidiënt, partner*	periode van 15 maart 2020 tot 1 januari 2021.Deze ontwikkelingen hebben de samenwerking tussen de Provincie en Arriva versterkt met oog voor het contract. In 2020 is het Rijk, de Provincie en Arriva overeengekomen dat de inbouw van European Rail Traffic Management System (ERTMS) gefinancierd wordt vanuit het Rijk. Er is een subsidie verleend van € 34.469.000.		
2. Doorontwikkeling van de Limburgbrede ontwikkeltafel De ontwikkeltafels zijn in 2019 gestart en in 2020 wordt de Limburgbrede ontwikkeltafel verder doorontwikkeld met aandacht voor communicatie, duurzaamheid en innovatie. Dit vindt in afstemming met diverse stakeholders plaats. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 is gestart met de ontwikkeling van het ontwikkelplan voor openbaar vervoer dat op de korte en de middellange termijn de contouren aangeeft van de activiteiten die we binnen openbaar vervoer uitvoeren. Daarmee leggen we een belangrijk fundament op basis waarvan we verder invulling geven aan de ontwikkeltafels. Dit ontwikkelplan is ook in concept gepresenteerd aan leden van uw Statencommissie. Afgesproken is dat de leden van uw Staten betrokken worden in het verder doorontwikkelen van het plan om in Q2 te komen tot een definitief plan. Tevens is en wordt het plan ook afgestemd met diverse stakeholders waaronder NS, ProRail en Arriva.		1,2,3,5,6
3. Grensoverschrijdende treinverbindingen Belangrijkste inzet is dat in 2020 het grensoverschrijdend openbaar vervoer tussen Maastricht en Luik verbetert op het vlak van kwaliteit en frequentie. De inzet is dat voor de dienstregeling 2020 invulling wordt gegeven aan de optie dat binnen de concessie van Arriva de multicourante treinen van Arriva tussen Maastricht en Luik gaan rijden. Ten aanzien van de verbindingen Weert - Hamont is de intentie dat de voorbereidingen worden opgestart voor de uitvoering van elektrificatie en spoorbeveiliging. Ten aanzien van Amsterdam - Eindhoven - Heerlen - Aken is het streven dat de	Niet gerealiseerd. Grensoverschrijdende verbindingen zijn van groot belang voor Limburg om de reizigers op euregionaal niveau met elkaar te verbinden op het vlak van wonen, werken en recreëren. Het is niet haalbaar gebleken de verbinding tussen Maastricht en Luik in 2020 te verbeteren. De inzet is dat medio 2023 deze verbinding kwalitatief en kwantitatief wordt verbeterd. Ten aanzien van de grensoverschrijdende verbinding Weert – Hamont is de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) gestart met een haalbaarheidsanalyse. Deze analyse is nog niet opgeleverd. Ten aanzien van de grensoverschrijdende verbinding naar Aken voert ProRail een onderzoek uit naar de technische uitvoerbaarheid van twee vervoersplannen.		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
aanbesteding voor de exploitatie wordt opgestart. Rol Provincie: *ondersteuner*			
4. Schadebeperkend handelen exploitatie treindienst Maaslijn Het langer doorzetten van de dieselexploitatie op de Maaslijn leidt tot aanvullende kosten, door duurder onderhoud, meer brandstofgebruik en hogere huur van treinen op de Maaslijn. Hierbij zullen we in samenspraak met onze concessiehouder Arriva streven naar schade beperkend handelen en komen tot een overeenkomst. Continue aandacht voor de punctualiteit en betrouwbaarheid op de Maaslijn is van groot belang en in samenspraak met ProRail, Arriva en het Ministerie zal gezocht worden naar verbetervoorstellen, maar ook een goede en adequate informatie naar de reiziger. Rol Provincie: *toetser, financier, partner*	Gerealiseerd. Het verbeteren van de Maaslijn is van groot belang om de betrouwbaarheid en de robuustheid te verbeteren. De reiziger zal meer comfort worden geboden door de inzet van nieuw elektrisch materieel, waarbij ook de punctualiteit wordt verbeterd. Arriva en de Provincie hebben een financieel arrangement gemaakt en vastgelegd in een vaststellingsovereenkomst. De financiële schade voor de Maaslijn is vastgesteld op € 49 miljoen, waarbij in samenspraak met Arriva wordt onderzocht in hoeverre het verlengen van de concessie kan worden ingezet ter compensatie van het schadebedrag. Hierbij zal een advies bij de Europese commissie worden ingewonnen. ProRail, Provincie en Arriva hebben gewerkt aan een strategisch communicatieplan. Momenteel wordt dit plan uitgewerkt in een uitvoeringsplan met bijbehorende begroting.		6
5. Start pilot MaaS In 2019 is de aanbesteding voor de pilot binnen Limburg gestart. In 2020 zal de pilot in werking gaan. Rol Provincie: *financier, ondernemer*	Gerealiseerd. De pilot is één van de zeven nationale MaaS-pilots en is door de Provincie Limburg en het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat uitgeschreven, in samenwerking met Programmabureau Zuid-Limburg Bereikbaar. Tijdens de pilot moet Via-Go zich ontwikkelen tot een oplossing waar de persoonlijke en ook internationale mobiliteitsbehoefte van reizigers in Nederland, Duitsland en België wordt gekoppeld aan een aanbod van verschillende, duurzame mobiliteitsvormen aan weerszijden van de grens. De pilot Maas is gegund aan Arriva en in 2020 is de app ViaGo vanwege COVID-19 vooralsnog kleinschalig in werking gegaan.		5,6
6. Uitvoeringsprogramma Knooppunten (Overstappunten) Het uitvoeringsprogramma Knooppunten wordt in 2020	Gerealiseerd. De evaluatie van het uitvoeringsprogramma Knooppunten heeft plaats gevonden en de resultaten en aanbevelingen maken onderdeel uit		3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
geëvalueerd. Rol Provincie: *subsidiënt, ondernemer*	van ontwikkelplan Openbaar vervoer. Het ontwikkelplan is toegelicht in een werksessie op 10 november 2020 met leden van uw Statencommissie.		
7. Uitvoering projecten Wensbus In 2020 zal een evaluatie worden opgestart om te bezien hoe en op welke wijze projecten binnen de Wensbus kunnen worden voortgezet. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt*	Gerealiseerd. De evaluatie is afgerond en de aanbevelingen worden meegenomen in een nieuwe subsidieregeling voor de Wensbus. Deze nieuwe regeling zal in de vorm van een brief aan uw Staten worden medegedeeld. De verwachting is dat de nieuwe regeling in Q2 gereed zal zijn. Absolute inzet is dat de regeling wordt doorgezet. De Wensbus rijdt op afroep in gebieden waar geen of onvoldoende openbaar vervoer is. Het is een initiatief van vrijwilligers om de bereikbaarheid en leefbaarheid in kleine kernen en in wijken en buurten te ondersteunen.		2
8. Beheer en onderhoud DRIS (Dynamisch Reis Informatie Systeem) DRIS –panelen dienen ook in 2020 onderhouden te worden. Dit is een regulier terugkomende onderhoudspost Rol Provincie: *ondernemer, financier*	Gerealiseerd. Het onderhoud van de DRIS-panelen is een regulier proces en is behaald.		6

Product	3.1.2. Railagenda
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Realisatie opwaardering infrastructuur Maaslijn Het Rijk als opdrachtgever en ProRail als opdrachtnemer zullen het ontwerp en de onderzoeken voor de infra afronden en de procedure voor het ruimtelijk plan wordt gestart. Rol Provincie: *ondersteuner, toetser, financier*	Deels gerealiseerd. Er is vertraging opgetreden en PS is geïnformeerd over een majeur oplopende kostenraming van het project Maaslijn die de beschikbare dekking (bandbreedte) ruimschoots overstijgt (11 september en 27 november 2020). De afronding van het ontwerp en de start van de procedure van het Provinciaal inpassingsplan wordt in 2021 gerealiseerd. Overleg met alle partners wordt gevoerd.		1,3,6
2. Realisatie spoorverdubbeling Heerlen –	Gerealiseerd.		1,3,6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Landgraaf De Provincie zal het ontwerp en de onderzoeken voor de infra in 2020 afronden. Tevens dient de ruimtelijke ordeningsprocedure afgerond te worden om de aanbesteding op te kunnen starten Rol Provincie: *financier, ondernemer*	Het vaststellen van het Provinciaal inpassingsplan en Kredietbesluit 2020 SVHL heeft op 6 april 2020 plaatsgevonden door Provinciale Staten. Tegen dit besluit is één beroep ingediend bij de Raad van State. Daardoor is er (nog) geen onherroepelijk Provinciaal inpassingsplan. De aanbesteding is afgerond en gunning heeft op 3 december 2020 plaatsgevonden.		
3. Aanbesteding en gunning Tramverbinding Maastricht – Hasselt In 2020 zal de gunning plaatsvinden van het werk Tramverbinding Maastricht – Hasselt Rol Provincie: *partner, financier, mede-opdrachtgever*	Niet gerealiseerd. De aanbestedingsprocedure is vertraagd door (politieke) discussies in Vlaanderen. De eerste offerte(s) dient/dienen in april 2021 te worden ingediend.		1,3

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.1 Openbaar vervoer en railagenda	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement	62.852	40.525	103.377	144.334	-40.957	N
3.1.2. Railagenda	7.689	1.873	9.562	1.179	8.383	V
	70.541	42.398	112.939	145.513	-32.574	N
Personele lasten	1.071	0	1.071	1.042	29	
Kapitaallasten	1.516	-259	1.258	1.258	0	
Totaal lasten	73.129	42.139	115.268	147.813	-32.545	N
Baten						
Reguliere middelen						
3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement	8.023	4.360	12.383	57.650	-45.267	V
3.1.2. Railagenda	14.102	-32.102	-18.000	-25.819	7.819	N
Totaal baten	22.125	-27.742	-5.617	31.830	-37.447	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-51.003**	**-69.881**	**-120.884**	**-115.982**	**-4.902**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Bestemmingsreserve ZLSM	34	0	34	40	-6	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	14.002	-2.071	11.931	11.904	27	
Totaal toevoegingen	14.036	-2.071	11.965	11.943	22	
Onttrekking reserves						
Bestemmingsreserve ZLSM	0	115	115	115	0	
Reserve realisatie N266	0	3.900	3.900	3.900	0	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	64.466	62.478	126.944	122.083	4.861	
Totaal onttrekkingen	64.466	66.493	130.959	126.098	4.861	
Saldo mutatie reserves	**50.430**	**68.564**	**118.994**	**114.155**	**4.839**	
Resultaat	**-574**	**-1.317**	**-1.890**	**-1.827**	**-63**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.1. Openbaar vervoer en railagenda resteert een voordelig resultaat van € 0,06 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 4,90 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 32,57 mln. hogere lasten en € 37,45 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 40,96 mln. hoger dan begroot. Dat wordt veroorzaakt door:

- een nadelig verschil in verband met de bijdragen voor de inbouw van ERTMS (€ 29,97 mln.) en voor de beschikbaarheidsvergoeding in verband met COVID-19 (€ 12,76 mln.); hiermee is in de begroting geen rekening gehouden;
- een voordelig verschil (€ 1,26 mln.) bij het project Pilot Mobility as a Service (MaaS); verdere uitvoering vindt plaats in 2021. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- een voordelig verschil in de proceskosten voor OV en concessiemanagement (€ 0,51 mln.). Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 45,27 mln. hoger dan begroot.
Dat wordt veroorzaakt door:

- een voordelig verschil in verband met Rijksbijdragen voor inbouw ERTMS (€ 29,97 mln.) en de beschikbaarheidsvergoeding (€ 12,76 mln.); hiermee is in de begroting geen rekening gehouden;
- een voordelig effect van € 2,9 mln. In het kader van de inzet van de Bereikbaarheidsmiddelen is voor de dekking van de uitgaven er voor gekozen eerst de Brede Doeluitkering (BDU) Verkeer en vervoer daarvoor te besteden. Er heeft een administratieve verschuiving plaatsgevonden van de dekking uit de egaliserende Reserve Bereikbaarheidsmiddelen naar de BDU. Hierdoor zijn begrotingstechnisch verschillen ontstaan die geen effect hebben op het jaarresultaat;
- een nadelig effect van € 0,36 mln. in verband met voordelige afrekeningen van voorgaande jaren. Hiermee is in de begroting geen rekening gehouden.

3.1.2. Railagenda

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 8,38 mln. lager dan geraamd. Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 7,82 mln. lager dan geraamd. De verschillen worden hieronder toegelicht:

- Station Maastricht Noord fase II (€ 3,02 mln.); Vanwege de opgelopen vertraging en de lange procestijd schuift oplevering van het station door naar 2021. Voorgesteld wordt de middelen over te boeken naar 2021;
- ZLSM (€ 0,22 mln.); Het betreft middelen voor exploitatie en beheer (verzekering, calamiteiten, e.d.) die los staan van de infra-investeringen voor groot onderhoud zoals onder 3.1.2. benoemd. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- TEN-T-verbindingen (€ 0,14 mln.); de einddeclaratie is in 2020 afgerond, waarmee deze middelen terugvloeien naar de Reserve Bereikbaarheidsmiddelen;
- Tram Maastricht Hasselt (€ 5 mln.); De lasten voor dit project zijn gedekt uit de Rijksbijdrage. Dit heeft geen consequenties voor het resultaat.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.1.1	Openbaar vervoer en concesiemanagement	1.955	-	1.845	57	-	-	52	-
3.1.2	Railagenda	297.633	83.348	42.142	7.721	9.501	1.266	247.771	72.580
		299.587	**83.348**	**43.987**	**7.778**	**9.501**	**1.266**	**247.823**	**72.580**

De investeringen in 3.1.1. hebben betrekking op DRIS oftewel dynamische reis informatiesystemen, in lijn met PS-besluitvorming 2016 en 2017. De investeringen/financieringen in 3.1.2. Railagenda bestaat vooral uit de Opwaardering van de Maaslijn In lijn met het PS-besluit d.d. 21-7-2019 en de spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf (PS 3-4-2020).

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Financiering
Omvorming Prorail naar een publiekrechtelijk ZBO	Stationsgebouw ZLSM	Lening aan Stichting Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij

3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit

Het programma richt zich op het tot stand brengen van een toekomstbestendige, toegankelijke, slimme, schone en grenzeloze mobiliteit, zodat mensen zich naar wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Dit doen we in de context van vijf centrale gebiedsopgaven die aansluiten op de ambities, zoals geformuleerd in het collegeprogramma:

1. bereikbare stedelijke gebieden;
2. een vitaal platteland;
3. sterke economische clusters;
4. een concurrerende logistieke sector;
5. een veerkrachtige vrijetijdseconomie.

Binnen de gebiedsopgaven werken we aan zes strategische doelen om ‘Slimme mobiliteit zonder grenzen’ mogelijk te maken in Limburg. De mobiliteitsdoelen zijn: doorstroming, leefbaarheid, veiligheid en duurzaamheid. Daarnaast zijn er twee leidende principes die richting geven aan hoe we ons werk uitvoeren:

- grenzeloos - we verbinden mensen en systemen, we werken over de geografische grenzen heen, we zijn innovatief in techniek en ons handelen;
- effectief en efficiënt - de moeite en/of de financiën die we er in steken en het resultaat dat het oplevert zijn in balans.

We spelen daarbij in op belangrijke trends en toekomstige ontwikkelingen, zoals digitalisering, personalisering en maatwerk, globalisering en internationalisering, verduurzaming en een andere rol van de overheid. We richten ons op het beter en anders benutten van de beschikbare vervoersvoorzieningen en we kiezen voor kwaliteit (wat maakt het beter) naast kwantiteit (meer van hetzelfde). We zorgen dat de basis op orde is. Voor het beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur betekent dit dat we het huidige kwaliteitsniveau uit 2011 actualiseren en vertalen naar een nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Limburg. Via innoveren en experimenteren spelen we in op maatschappelijke en technologische veranderingen en de wensen die daaruit naar voren komen ten aanzien van mobiliteit. We werken samen met alle relevante stakeholders en shareholders via diverse regionale en (inter)nationale platforms.
Er is specifiek aandacht voor knelpunten op het nationale wegennet in combinatie met de aansluiting daarvan op het lokale, regionale, provinciale en internationale wegennet en voor de multimodale vervoersketens en knooppunten. Grensoverschrijdende verbindingen en grensoverschrijdende samenwerking zijn integraal onderdeel van dit programma. Fietsverkeer, verkeersveiligheid, verkeers- en vervoersmanagementprogramma’s, gedragsbeïnvloeding en duurzaamheid behoren ook tot dit programma. Met adequate monitoring en dataverzameling ondersteunen, onderbouwen en evalueren we het mobiliteitsbeleid.

De op het moment van aanvang van deze collegeperiode grootste projecten (BPL, N280-west, N266) zijn in de structuur van de begroting als apart product benoemd vanuit het streven om de begrotingsstructuur vergelijkbaar te houden. In de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen treft u een overzicht aan van overige investeringen in provinciale wegen.

Bij de uitwerking van de mobiliteitsopgaven zoeken we afstemming met aanpalende beleidsthema's, zoals de verduurzaming, de energie-infrastructuur en de ontwikkeling van de regionale economie.

Wat willen we bereiken?

We willen voor Limburg, in de (inter)nationale context, toe naar een vlot, veilig, betrouwbaar, duurzaam, leefbaar en efficiënt vervoer van mensen en goederen, door een gericht aanbod van mobiliteitsvoorzieningen.

Dit doen we via een gebiedsgerichte aanpak. Met deze aanpak zorgen we ervoor dat de verbinding wordt gezocht met andere provinciale doelstellingen.
Het afwegingskader Mobiliteitsopgaven en –ambities helpt ons daarbij om te kiezen voor de meest effectieve oplossingen. Alleen deze worden opgenomen in het Integraal Mobiliteits Programma Limburg 2020 – 2024.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Limburg is lokaal, regionaal en (inter)nationaal vlot en betrouwbaar bereikbaar via alle modaliteiten en kent een goed functionerend netwerk van vervoerssystemen.

Criterium 2: Verkeer en vervoer in Limburg is veilig.

Criterium 3: Mobiliteit vindt in Limburg plaats op een toegankelijke, duurzame, toekomstbestendige en efficiënte wijze. Vervoerssystemen met een geringe belasting van de omgeving worden breed gebruikt.

Wat hebben we bereikt?

De bereikbaarheid, verkeersveiligheid en de duurzaamheid van de mobiliteit in Limburg is in 2020 verder verbeterd door de infrastructuurmaatregelen die wij, samen met onze regionale, nationale en internationale partners, hebben voorbereid en uitgevoerd. Belangrijke stappen daarbij waren onder andere de vaststelling door uw Staten van de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities 2020-2023 en de Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020. Op basis hiervan is in september aan uw Staten het eerste Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) aangeboden, als halfjaarlijkse voortgangsrapportage.
We hebben verder op basis van ons Mobiliteitsplan 'Slim op weg naar morgen' (2018) gewerkt aan het beter verknopen van de verschillende modaliteiten en aan gedragsverandering van reizigers, om het gebruik van duurzamere vervoersalternatieven voor de auto te stimuleren.

Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT)-afspraken
In het Bestuurlijk Overleg (BO) MIRT 2020 zijn afspraken gemaakt over:

- Spoorknooppunt Eindhoven (Internationale Knoop XL), Emplacement Venlo (€ 25 mln. wordt gereserveerd door het Rijk), transferknelpunt Maastricht (vervolgonderzoek door ProRail) en de Intercity naar Aken (hóe de intercity gaat rijden en niet óf de intercity gaat rijden);
- Wij hebben het Rijk om medewerking gevraagd bij het onderzoek naar de verbreding van de brug Oeffelt-Gennep (meekoppelkans van het Maasverbredingsproject);

    - Opheffen van 1 Niet Actief Beveiligde Overweg (NABO) (in gemeente Beekdaelen). Wij hebben toegezegd te faciliteren dat deze overweg in samenspraak met gemeente en ProRail wordt opgeheven;
- De werkgeversaanpak, de onderwijsaanpak, digitalisering, fietsstimulering, logistiek en zero-emissie stadslogistiek. En wederom hebben wij de wens uitgesproken om de benodigde financiering in de toekomst meerjarig en integraal vanuit het Rijk te organiseren.

In het BO MIRT Goederencorridors zijn daarnaast afspraken gemaakt over:
- De inzet van het Rijk van € 3,98 mln. als cofinanciering (50%) voor een Europese subsidie ten behoeve van een integrale aanpak (redesign) van spoorknooppunt Venlo, en om daarnaast € 1 mln. te reserveren (door het Rijk) voor de uitwerking van maatregelen voor treinen van 740 meter op de corridor Rotterdam-Venlo;
- Het inzetten van procesmiddelen voor de ontwikkeling van Clean energy hubs en Truckparkings;
- Het starten van MIRT-onderzoeken de uitbreiding van de sluizen van Grave en Weurt (cruciaal voor de robuustheid van het scheepvaartverkeer van en naar Limburg);
- Onderzoek naar het voortzetten van de 7x24-uursbediening van bruggen en sluizen op de Maas en het Julianakanaal;
- Het inzetten van een verder vervolg na oplevering van de haalbaarheidsstudie van de Adviescommissie Buisleidingen Rotterdam-Chemelot(-Duitsland) (naar verwachting medio december 2020).

Provinciale wegen
In Parkstad Limburg zijn de laatste werkzaamheden afgehandeld voor de Buitenring Parkstad Limburg en zijn alle wegvakken overgedragen aan de beheerorganisatie. De N280 is voor het wegvak in Roermond opengesteld voor al het verkeer. Voor het westelijke deel van de N280, lopende door de gemeente Leudal, is de wijze van realisatie al overeengekomen met de gemeente. De oplevering staat gepland voor 2025. Voor de N266 (randweg Nederweert) is de haalbaarheid van het Nieuw Alternatief bepaald en staat de uitvoering gepland voor 2022-2023. Het beheer en onderhoud is uitgevoerd conform de nota Infrastructurele Kapitaalgoederen.

Verkeers- en vervoersmanagement en innovatie
De succesvolle samenwerking in ‘Zuid-Limburg Bereikbaar’ en ‘Roermond Bereikbaar’ (waaronder de werkgeversaanpak) is gecontinueerd. De innovatie verloopt voornamelijk via de samenwerking met Noord-Brabant in SmartwayZ.NL. In de Programmaraad werd het “Uitvoeringsplan Krachtenbundeling Smart Mobility Zuid-Nederland 2020-2023” vastgesteld en de gebiedsgerichte realisatie Noord-Limburg als eerste gebiedsaanpak vastgesteld.
In de context van ons beleidsplan ‘Slim op weg naar morgen’ (2018) hebben wij een uitvoeringskader Slim, duurzaam, veilig vastgesteld.

Fiets
De basis voor een beter Euregionaal en bovenregionaal Limburgs utilitair fietsroutenetwerk tussen de grote steden is gelegd met de vaststelling door PS op 14 februari 2020 van het Beleidskader Fiets. Verder is door de gemeente Weert een rijkssubsidie ontvangen voor 300 extra fietsparkeerplaatsen bij station Weert. Wij hebben een uitvoeringskader gedragsbeïnvloeding vastgesteld en ter informatie op 15 juli 2020 aan PS toegestuurd. En ten slotte is in 2020 het fietsmeetnet aanbesteed. Eind 2020 was circa

2/3 van de permanente fietstelpunten operationeel. De resterende telpunten volgen in het eerste kwartaal 2021.

Verkeersveiligheid
Wij hebben in 2020 de integrale aanpak voor verkeerseducatie voor basis- en voortgezet onderwijs vastgesteld. Toezegging 8490 (inzake Traffic Informers) en motie 2526 (Baneke, PS 13-12-2019, inzake regionale gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid) hebben wij uitgevoerd.
In het landelijke overleg met de Minister is besloten de termijn voor het opleveren van de regionale Uitvoeringsprogramma's verkeersveiligheid op te rekken tot eind 2021.
Er zijn meerdere verkeersveiligheidscampagnes uitgevoerd (waaronder MONO, CarnavalsBOB, snelheid, fietsverlichting en WinterBOB). Verschillende campagneactiviteiten en communicaties zijn in verband met de uitbraak van COVID-19 (sluitingen van het onderwijs en horeca) minder groot geweest als voorzien.

Logistiek
In het BO MIRT Goederenvervoercorridors werden belangrijke afspraken gemaakt om de modal shift (meer vervoer via water en rail, minder over de weg) te bewerkstelligen. Voor de verbetering van drie Limburgse havens werd aan drie Limburgse binnenhavens een EU-subsidie toegekend. De uitbreiding van het aantal vrachtwagenparkeerplaatsen was in 2020 verder een belangrijk aandachtspunt. Hiervoor werd door Provincie Limburg een EU-subsidie verworven. De samenwerking van Limburg met binnenhavens in Noord-Brabant, Gelderland en België loopt voorspoedig en meer binnenhavens hebben aangegeven deel te willen nemen. Met het ministerie van I&W, de Europese Commissie en enkele Europarlementariërs hebben wij lobbygesprekken gevoerd om onze prioriteiten m.b.t. de positie van Limburgse infrastructuur op het Trans-Europese Transportnetwerk (Ten-T) kenbaar te maken.

Samenwerking
In het grensoverschrijdende mobiliteitsoverleg van Zuidoost Nederland met Noordrijn Westfalen is de Werkagenda 2019 in uitvoering. Het platform heeft brieven gestuurd aan de Nederlandse en Duitse staatssecretarissen voor spoorvervoer om er op aan te dringen de internationale en grensoverschrijdende spoorverbindingen volwaardig op te nemen in de nationale spoorvisies Toekomstbeeld OV 2040 en Deutschlandtakt 2030, en deze nationale visies op dit punt ook onderling goed op elkaar af te stemmen. Het platform heeft op de Grenslandconferentie 2020 een presentatie verzorgd over de vorderingen die worden gemaakt m.b.t. grensoverschrijdende OV-ticketing en Mobility as a Service (MaaS).

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Verkeers- en vervoersmanagement De basis op orde Vanuit de gedachte basis op orde werken we samen met onze regionale partners aan een	Gerealiseerd. De samenwerking met onze regionale partners hebben we versterkt. Binnen het SmartwayZ.NL programma zijn		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
goede doorstroming op ons vervoersnetwerk. Dit doen we via continue processen, zoals de afstemming van wegwerkzaamheden en evenementen. Gebiedsgerichte aanpak In gebieden met een cumulatie van activiteiten die van invloed zijn op de bereikbaarheid werken we in programma's samen met partners aan een gebiedsgerichte aanpak ten behoeve van de bereikbaarheidsopgave. Innovatie Belangrijk onderdeel van het werkveld is de adaptatie van nieuwe technologische ontwikkelingen. Hiertoe bouwen we de benodigde kennis en ons netwerk op. Op basis hiervan zoeken we actief naar mogelijkheden voor toepassing van innovaties in onze projecten en programma's. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	we gebiedsgericht gaan werken en hebben we in de Programmaraad van 11 maart 2020 het "Uitvoeringsplan Krachtenbundeling Smart Mobility Zuid-Nederland 2020-2023" vastgesteld. Vervolgens hebben we in de Programmaraad van 24 september 2020 de gebiedsgerichte realisatie Noord-Limburg als eerste gebied vastgesteld. In Midden- en Zuid-Limburg werken we al een aantal jaar succesvol samen binnen Roermond Bereikbaar en Zuid-Limburg Bereikbaar. De Limburgers zullen merken dat er nauwer met werkgevers wordt samengewerkt om de mobiliteit van werknemers slimmer te organiseren. Dit zorgt voor minder uitstoot van broeikasgassen en minder verkeer. Daarnaast hebben ze kunnen ervaren dat er nieuwe concepten worden uitgeprobeerd, zoals de eerste elektrische step van Nederland (Citysteps) die afgelopen zomer in Roermond werd geïntroduceerd.		
2. Weginfrastructuur Wij dragen inhoudelijk bij aan diverse door het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) geïnitieerde rijksprojecten voor autosnelwegen, zoals de A2 en de A67. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	Deels gerealiseerd. • A73 Zaarderheiken – parallelbaan. Het ontwerp Tracébesluit is gepubliceerd en er is een nieuwe raming opgesteld. Hieruit blijkt een dekkingstekort en dient de bestuursovereenkomst Rijk-Provincie te worden herzien. • A2 Verbreding Kerensheide – Het Vonderen (incl. dwarsverbindingen) Er wordt gewacht op een uitspraak Raad van State inzake de dwarsverbindingen.		1,2,3
3. Samenwerking en internationalisering In het Bestuurlijk Overleg over het MIRT (BO-MIRT) blijven we richting het Rijk lobbyen voor Limburgse projecten. Daarnaast beslissen we gezamenlijk in dit overleg over te nemen stappen in gezamenlijke projecten en programma's. Verder werken we samen in	Gerealiseerd. In het BO MIRT en BO Goederencorridors 2020 zijn diverse afspraken gemaakt over voor Limburg belangrijke (infrastructuur)projecten. PS zijn hierover geïnformeerd via een mededeling portefeuillehouder (GS 2020-48301). Met		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
IPO-verband aan gemeenschappelijke thema's en onderwerpen. We zetten het grensoverschrijdend mobiliteitsoverleg met Duitsland/ Nordrhein-Westfalen (NRW) en met België voort. We gaan ook door met de thematische samenwerking in de Euregio via participatie in de reguliere overleggen. We werken met onze partners samen in een vernieuwde governance-structuur op basis van het Mobiliteitsplan Limburg "Slim op weg naar morgen" via een gezamenlijke strategische agenda. Waar mogelijk verwerven we EU-fondsen voor Limburgse mobiliteitsprojecten en –programma's. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	deze MIRT-projecten wordt de bereikbaarheid van Limburg met allerlei vervoerswijzen (auto, fiets, OV, scheepvaart, etc.) verbeterd voor burgers en bedrijven. Belangrijk extra onderwerp in IPO-verband in 2020 was de gevolgen van de corona-crisis voor het OV. De grensoverschrijdende samenwerking met Noordrijn-Westfalen verloopt via het Mobility platform NL-NRW. De gezamenlijke werkagenda (2019) is nu volop in uitvoering. De samenwerking in de euregio concentreert zich op de afstemming van het grensoverschrijdende OV (o.a. over dienstregelingen, tarieven en tickets (w.o. e-ticketing) en gezamenlijke promoties) en de Limburgse pilot Mobility as a Service (MaaS). Via dit grensoverschrijdend overleg dragen we direct en indirect bij aan betere verbindingen over de grens (vooral OV). De samenwerking met de gemeentelijke partners verloopt via het Mobiliteitsberaad. Verschillende onderwerpen uit de strategische agenda zijn in 2020 besproken. Er is overeenstemming bereikt over de prioriteiten, aanpak en het proces. In 2020 is voor 3 Limburgse havens ter verbetering van het Trans-Europese Transportnetwerk (TEN-T) op de verbinding Antwerpen-Luik-Venlo-Nijmegen-Rotterdam door de EU ruim € 10 mln. beschikbaar gesteld (Connecting Europe Facility (CEF). In een gezamenlijke aanvraag (Limburg, Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland) is voor de aanleg van in totaal 1.600 vrachtwagenparkeerplaatsen € 3 mln. voor Limburg toegezegd. Meer vervoer over water betekent dat er minder vrachtwagens over de weg rijden. Meer en betere vrachtwagenparkeerplaatsen leiden tot minder diefstallen en betere		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	rustomstandigheden voor chauffeurs.		
4. Mobiliteitsplan/-aanpak Op 23 februari 2018 hebben Provinciale Staten het Mobiliteitsplan Limburg “Slim op weg naar morgen” vastgesteld. De nieuwe manier van werken, onze Mobiliteitsaanpak, is flexibel en toekomstgericht en beweegt mee met technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. Kenmerkend van deze nieuwe manier van werken zijn: 1) opgavegericht werken; 2) adaptief werken; 3) programmeren op basis van een balans tussen effectiviteit en efficiëntie. In 2020 werken wij integraal, gebiedsgericht en samen met stakeholders aan mobiliteits-opgaven in een aantal gebiedsverkenningen. We bespreken deze aanpak in Regionale Mobiliteitsoverleggen (RMO’s) en in het Mobiliteitsberaad Limburg.	Gerealiseerd In 2020 is de Provincie samen met gemeenten en andere stakeholders gestart met 3 gebiedsverkenningen (Westelijke Mijnstreek, Weert-Eindhoven en Noord-Limburg). Deze zijn in de Regionale Mobiliteitsoverleggen en in het Mobiliteitsberaad, dat 2 keer bijeen gekomen is, besproken. De Limburgers zullen op termijn merken dat effectieve mobiliteitsmaatregelen worden genomen om de mobiliteitstransitie gestalte te geven en om de provinciale doelen doorstroming, veiligheid, leefbaarheid en duurzaamheid te bereiken.		1,2,3
5. Slimme mobiliteit, mobiliteitsdata en monitoring Beleidskader Slim, Veilig en Duurzaam Vanuit de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en –ambities (PS 14-2-2020), en om beter aan te sluiten bij de ontwikkelingen op het gebied van slimme mobiliteit, wordt een beleidskader ontwikkeld dat na vaststelling in PS, in combinatie met de versnellingsagenda van een aantal mobiliteits- en infrastructuur opgaven (aansluitend aan zomerreces 2020) zal worden uitgevoerd. Rol Provincie: *procesmanager, subsidient, financier, partner*	Gerealiseerd. Het uitvoeringskader “Slim, Veilig en Duurzaam” hebben wij op 25 augustus vastgesteld en is op 4 september ter informatie naar PS gestuurd. De Limburgers merken hierdoor dat er nieuwe mobiliteitsoplossingen beschikbaar gaan komen, bijvoorbeeld Mobiliteit als een dienst (Mobility as a service – MaaS) en deelmobiliteit.		1,2,3
6. Mobiliteitsdata In het BO MIRT van november 2019 zijn afspraken gemaakt over het investeren in de richting van een mobiliteitsplatform en –organisatie in Limburg, in nauwe samenwerking met Noord-Brabant. Er is begin 2020 een Regionale Datateam Limburg opgericht (Provincie Limburg, gemeenten, mogelijk ook Rijkwaterstaat). Zij maken in het voorjaar van 2020 een	Gerealiseerd. Het implementatieplan “Digitalisering Mobiliteit” hebben wij op 19 mei vastgesteld. Dit hebben we vervolgens voorgelegd aan het Ministerie en het is door hen goedgekeurd. Het plan heeft als basis gediend voor de BO MIRT bijdrage van het Rijk voor dit onderdeel. De Limburgers zullen hierdoor merken dat		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
implementatieplan, waarin de Limburgse aanpak tot en met 2023 wordt vastgelegd. Dit wordt in mei 2020 ter besluitvorming voorgelegd aan het Ministerie, waarna met de uitvoering begonnen worden. Rol Provincie*: procesplanner, financier, partner*	ze betere adviezen van hun navigatie-systeem krijgen en dat werkzaamheden bij verschillende wegbeheerders niet meer conflicteren, met als gevolg minder overlast en vertraging.		
7. Verkeersmeetnet en verkeersmodellen In 2020 wordt specifiek aandacht besteed aan de doorontwikkeling van het verkeersmeetnet en van de verkeersmodellen. Bij de doorontwikkeling verkeersmeetnet gaat het om drie onderdelen: ▪ Tellingen gemotoriseerd wegverkeer (permanent en periodiek op vaste locaties). Enkele gemeenten hebben belangstelling getoond om hierin mee te doen (uiterlijk 1 januari 2021 operationeel); ▪ Tellingen fiets (permanent en periodiek op vaste locaties, uiterlijk 1 januari 2021 operationeel); ▪ Tellingen om specifieke voertuigcategorieën of eigenschappen van voertuigen vast te leggen (bijvoorbeeld het vervoer van gevaarlijke stoffen). De doorontwikkeling verkeersmodellen vindt eveneens plaats in samenspraak met de gemeenten. We koersen in 2020 op een centrale aanbesteding (onder coördinatie van de Provincie), en het opwaarderen van de regiomodellen naar meer functionaliteiten (met name multimodaal). Rol Provincie: *procesmanager, financier, partner*	Deels gerealiseerd. Het verkeersmeetnet bestaat uit drie onderdelen: 1) Het verkeersmeetnet voor gemotoriseerd wegverkeer hebben we in 2020 in samenwerking met Nationaal Dataportaal Wegverkeer (NDW) aanbesteed. De gegevenslevering was eind 2020 grotendeels operationeel. Enkele punten worden nog in eerste kwartaal 2021 operationeel i.v.m. complicaties in de uitvoering of afstemming met lopende projecten. 2) Het fietsmeetnet hebben we in 2020 aanbesteed in samenwerking met NDW. Eind 2020 was circa 2/3 van de permanente fietstelpunten operationeel. De resterende permanente telpunten worden in het eerste kwartaal 2021 operationeel. Voornaamste reden was vertraging in toestemming/vergunning bij gemeenten. De periodieke tellingen zijn in november gestart. Dit is eerder dan gepland. 3) De aanbesteding voor de tellingen met onderscheid naar eigenschappen van voertuigen moet nog worden uitgevoerd. De voorbereiding met NDW loopt, maar duurt langer omdat deze inwinning relatief nieuw is en we dit samen met enkele andere provincies willen oppakken. De aanbesteding en uitvoering willen we in 2021 realiseren. De Europese aanbesteding voor de doorontwikkeling verkeersmodellen hebben we		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	afgerond en gegund. Dit is een gezamenlijk project van de Provincie en Limburgse regio's/gemeenten met een 50/50 kostenverdeling. De gemeenten en de Provincie krijgen hiermee dezelfde basis aan verkeersgegevens. De verkeersmodellen worden multimodaal (d.w.z. met alle vervoermiddelen wordt rekening gehouden) en breder inzetbaar voor toepassingen. De realisatie loopt in 2021, waardoor de modellen vanaf 2022 kunnen worden toegepast.		

Product	3.2.2. Fiets
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het (verder) realiseren van een Euregionaal en bovenregionaal Limburgs utilitair fietsroutenetwerk tussen de grote steden, liefst via snelfietsroutes. Rol Provincie: *subsidiënt en financier*	Deels gerealiseerd. Op 14 februari 2020 zijn door Provinciale Staten 14 fietsprojecten vastgesteld die moeten leiden tot het (verder) realiseren van een Euregionaal en bovenregionaal Limburgs utilitair fietsroutenetwerk tussen de grote steden, liefst via snelfietsroutes. Op 8 december 2020 zijn hier door GS nog 7 projecten aan toegevoegd voor de regio Noord- en Midden Limburg. In 2020 zijn voor 5 projecten (van totaal 21 projecten) de subsidiebeschikkingen opgesteld en voor het project N270 Venray is het projectbudget opgehoogd ten behoeve van de fietsverbinding. Eén project (aanleg veilige oversteeklocatie) is gerealiseerd in 2020.		1,2,3
2. Het (beter) bereikbaar maken van regio's, de campussen, de economische toplocaties en de in de Euregio gelegen universiteiten, waarbij eveneens ingezet wordt op ketenmobiliteit (bijvoorbeeld OV-fietsparkeren, leenfietsen, goede fietsparkeervoorzieningen en OV-overstappunten voor zowel bus en trein). Rol Provincie: *subsidiënt en financier*	Deels gerealiseerd. Voor gemeente Weert is een rijkssubsidie ontvangen om 300 extra fietsparkeerplaatsen bij het station te realiseren.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
3. Meer mensen op de fiets door gedragsbeïnvloeding en fietsstimulering. Voor de zomer van 2020 wordt een uitvoeringskader voorgelegd aan PS. Rol Provincie*: ondersteuner, procesmanager, financier, partner*	Gerealiseerd. Het uitvoeringskader gedragsbeïnvloeding is op 14 juli 2020 door Gedeputeerde Staten vastgesteld en vervolgens ter informatie aan Provinciale Staten toegestuurd.		1,2,3
4. Opstellen van een monitoringstool voor fiets dat inzicht moet geven in het gebruik van fietsroutes. Rol Provincie: *procesmanager, financier*	Deels gerealiseerd. Het fietsmeetnet hebben we in 2020 aanbesteed in samenwerking met NDW. Eind 2020 was circa 2/3 van de permanente fietstelpunten operationeel. De resterende permanente telpunten worden in het eerste kwartaal 2021 operationeel. Voornaamste reden voor vertraging was vertraging in toestemming/vergunning bij gemeenten. De periodieke tellingen zijn in november 2020 gestart. Dit is eerder dan gepland.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal fietsroutes aangelegd of veiliger gemaakt.	0	0	11	2023
1	Aantal kilometers fietsroutes aangelegd of veiliger gemaakt.	0	0	16	2020
1	Aantal oversteeksituaties veiliger gemaakt.	0	1	2	2021
2	Uitbreiding fietsparkeren (+300 fietsparkeerplaatsen) bij station van Weert.	0	0	300	2021

Toelichting prestatie-indicatoren
De fietser in Limburg wordt hiermee beter gefaciliteerd. Fietsen wordt veiliger en aantrekkelijker. Behoort bij prestatie indicatoren 1 en 2. De aanleg van fietspaden kent, net als andere (provinciale) infrastructurele projecten, een lange doorlooptijd. Waar mogelijk worden gemeenten ondersteund om de totstandkoming zoveel als mogelijk te bespoedigen. Het project veilige oversteeksituatie “Schaafsebosweg” in Gennep is in 2020 gerealiseerd.

Product	3.2.3. Verkeersveiligheid
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Infrastructuur en techniek Landelijk worden de ontwikkelingen rondom Duurzaam Veilig gevolgd en daar waar wenselijk en mogelijk beïnvloed. Tevens worden de principes van Duurzaam Veilig in de realisatie en reconstructies van Provinciale wegen zoveel mogelijk toegepast. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Bij de realisatie en reconstructies worden de principes van Duurzaam Veilig zoveel mogelijk toegepast. Tevens worden in IPO-verband de ontwikkelingen actief gevolgd.		2
2. Educatie en bewustwording Het huidige educatiebeleid voor het basis- en voortgezet onderwijs wordt voortgezet en doorontwikkeld voor de komende periode (2021-2025). Hierbij wordt ook ingespeeld op uitvoering van toezegging 8490 van gedeputeerde Brugman inzake Traffic Informers (GS 7-4-2020) en op uitvoering van motie 2526 (2e gewijzigde Motie 2526, Baneke, PS 13-12-2019) inzake regionale gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid. Ten slotte verzorgen wij het ontwikkelen en (laten) uitvoeren van de campagnekalender. Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Naast het uitvoeren van het educatiebeleid hebben wij op 7 juli 2020 en op 27 oktober 2020 de integrale aanpak voor verkeerseducatie voor basis- en voortgezet onderwijs vastgesteld. Toezegging 8490 inzake Traffic Informers is uitgevoerd en wij hebben de projectleiding een incidentele projectsubsidie toe laten komen. Motie 2526 hebben wij door middel van subsidieverleningen onder het bestedingsdoel gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid uitgevoerd. De volgende campagnes hebben wij (laten) uitvoeren waarbij de MONO twee keer: CarnavalsBOB, MONO, snelheid, fietsverlichting, WinterBOB. Verschillende bijbehorende campagneactiviteiten en communicatie zijn, in verband met de uitbraak van COVID-19 en de daaraan gekoppelde sluitingen van het onderwijs en horeca minder groot geweest als voorzien.		2
3. Handhaving Overleg en afstemming in de Stuurgroep Verkeer (voormalig verkeershandhavingsteam Limburg) met betrekking tot handhavingsplan 2021 van het Openbaar Ministerie en Politie. Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd via directe overleggen met de Politie.		2
4. Uitvoeringsprogramma Verkeersveiligheid Limburg Samen met de RMO's, gemeenten, Politie en	Niet gerealiseerd. In het Landelijke BO-verkeersveiligheid, waaraan IPO namens alle Provincies		2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Openbaar Ministerie het uitvoeringsprogramma opstellen. Dit als provinciale uitwerking van het landelijke Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 (SPV, Ministerie van I&W 5-12-2018). Rol Provincie: *procesmanager*	deelneemt, is samen met de Minister besloten de termijn voor het opleveren van de uitvoeringsprogramma's van alle Provincies op te rekken tot eind 2021. Resultaat doorschuiven naar 2021.		
5. Governance Vernieuwen van de governance verkeersveiligheid en de samenwerking in het ROVL. Hierbij wordt de nieuwe governance rondom de Mobiliteitsaanpak en de governance rondom verkeersveiligheid vanuit het landelijke Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 als uitgangspunt genomen, zodat het er een onderdeel van uitmaakt. In 2020 wordt een nieuw afsprakenkader over het functioneren van de stuurgroep ROVL en van de Stuurgroep Verkeer vastgesteld. Rol Provincie: *procesmanager en partner*	Deels gerealiseerd. Op ambtelijk niveau is met het uitwerken van resultaat 2 en 4 een intensievere vorm van samenwerking gerealiseerd wat de basis vormt voor de nieuwe governance. De verdere uitwerking daarvan is vertraagd, doordat dit mede afhankelijk is van resultaat 4 (doorgeschoven naar 2021).		2
6. BO-MIRT Conform afspraak in het BO-MIRT maken wij met Zuid-Limburg Bereikbaar afspraken over het uitvoeren van de MONO Zakelijk campagne via de werkgeversaanpak. Tevens verkent Zuid-Limburg Bereikbaar waar nog meer kansen liggen om de verkeersveiligheid te verbeteren voor werkgevers. Rol Provincie: *procesmanager*	Deels gerealiseerd. Er zijn geen afspraken gemaakt, maar Zuid-Limburg heeft wel gecommuniceerd over MONO zakelijk. De verkenning is uitgevoerd.		2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Aantal basisscholen met verkeersveiligheidsconvenant (%).	83%	83 %	83%	2020
2	Aantal basisscholen met een Limburgs verkeersveiligheidslabel (LVL) (%).	77%	81 %	80%	2020
2	Aantal scholen voortgezet onderwijs met verkeersveiligheidsconvenant (o.a. lesprogramma Totally traffic) (%).	82%	82 %	82%	2020

Product	3.2.4. Logistieke netwerken
Portefeuillehouder	Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. MIRT-Programma Goederenvervoercorridors In BO MIRT Goederenvervoercorridors zijn afspraken gemaakt over de inzet en beoogde resultaten. Het betreft de volgende zaken: ▪ Innovatie; uitrollen digitale tool over corridor in Limburg; ▪ Europese cofinanciering van projecten in Limburg; ▪ Sturingsafspraken knooppunten: afstemming ruimtelijk economisch beleid met overige Provincies; ▪ Afspraken over vervoer afvalstromen over water; ▪ Knooppunt Venlo: afspraken over maatregelenpakket; ▪ Knooppunt Sittard-Geleen/Stein: afspraken over maatregelenpakket; ▪ Uitbreiding (aantal) beveiligde vrachtwagen parkeerplaatsen in Limburg; ▪ Clean Energy Hubs (locaties voor het beroepsgoederenvervoer (vrachtwagen, scheepvaart) waar schone brandstoffen kunnen worden getankt): mede opstellen landelijke aanpak voor lokaal of regionaal afwegen waar en waarom een Clean Energy Hub toelaten of stimuleren. Op termijn: afspraken over realisatie 2 clean energy hubs; ▪ Robuuste vaarwegen: afspraken met Rijk over extra maatregelen/onderhoud vaarwegen.	Gerealiseerd. 1. Digitale tools BLIS (Binnenvaart Ligplaatsen Informatie Systeem) in Limburg uitgerold; 2. Europese (CEF-) cofinanciering voor havens Heijen, Venlo en Lanaken en vrachtwagenparkeerplaatsen Noord- en Zuid-Limburg verkregen; 3. Rapportage (Adviesbureau STEC-groep) m.b.t. instrumenten voor sturingsafspraken knooppunten samen met andere Provincies opgesteld; 4. Onderzoek naar businesscase vervoer afvalstromen over water afgerond; 5. Voor spoorknooppunt Venlo in BO MIRT afspraken gemaakt over aanpak en financiering; 6. Voor knooppunt Sittard-Geleen/Stein met corridorpartners afspraak gemaakt om buisleidingen voor Groeifonds voor te dragen; 7. Financiering uitbreiding vrachtwagen-parkeerplaats James Cookweg georganiseerd, Europese financiering locaties Noord- en Zuid-Limburg verkregen; 8. Landelijke aanpak voor afwegen locaties Clean Energy Hubs vastgesteld;		1,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *partner*	9. Met Rijk in BO MIRT afspraken gemaakt over Rijksmiddelen voor inlopen achterstallig onderhoud vaarwegen en voordragen sluizen Grave en Weurt voor Groeifonds.		
2. Met betrekking tot samenwerking binnenhavens, Blueports Limburg (portefeuillehouder: van den Akker): ▪ Afspraken over meerjarige samenwerking ook na 2021; ▪ Samenwerkingsagenda voor: digitalisering- modal shift-duurzaamheid-economie-grensoverschrijdende samenwerking/lobby; ▪ Uitbreiding samenwerking met binnenhavens Noord-Brabant, Gelderland, België; ▪ Organisatie congres van de Nederlandse Vereniging van Binnenhavens in Venray; ▪ Samenwerking Inzetten op EU-subsidie (CEF). Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd Meerjarige afspraken zijn besproken in het BO Blueports en dit zal in 2021 zijn beslag krijgen. De samenwerkingsagenda voor enkele thema's is opgesteld. Met drie binnenhavens in Noord-Brabant, twee in Gelderland en zes in België wordt samengewerkt en enkele andere binnenhavens hebben aangegeven ook lid te willen worden. Het congres van de Nederlandse Vereniging van Binnenhavens is georganiseerd en heeft digitaal plaatsgevonden. In 2022 komt de NVB terug in Limburg voor een fysiek congres. Er is voor drie Limburgse binnenhavens EU-subsidie verkregen.		1,3
3. Met betrekking tot EGTC Rhine-Alpine Corridor ▪ Lobby om Limburgse infra op het TEN-T Core-network te krijgen; ▪ Modal Shift Study. Rol Provincie: *partner, financierder*	Gerealiseerd. Wij hebben diverse lobbygesprekken gevoerd met het Ministerie van I&W, de Europese Commissie en enkele Europarlementariërs om onze prioriteiten m.b.t. Limburgse infrastructuur op het TEN-T Core Network kenbaar te maken. De Modal Shift Study is in 2020 afgerond.		1,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Europese cofinanciering van projecten in Limburg.	0	2	3	2022
1	Uitbreiding (Aantal) beveiligde vrachtwagen parkeerplaatsen in Limburg.	2	2	4	2023
1	Aantal Clean Energy Hubs in Limburg.	0	0	2	2023
2	Aantal leden Blueports Limburg.	12	12	16	2022

Product	3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties Provinciale wegen
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Beheer en onderhoud Het onderhouden en beheren van provinciale wegen vindt plaats conform de op 14 februari 2020 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020. De Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 vervangt de eerdere nota uit 2011. Hiermee is het beheren, en onderhouden geïntensiveerd en zijn er meer middelen hiervoor vrijgemaakt. Rol Provincie: b*evoegd gezag*	Gerealiseerd. In 2020 is het duurzaam beheer en onderhoud van provinciale wegen uitgevoerd. Het resultaat is een veilig en effectief (wegen)areaal door een adequate instandhouding van het (wegen)areaal conform de door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 (PS 14 februari 2020).		1,2,3
2. Rehabilitatie Het rehabiliteren van provinciale wegen vindt plaats conform de op 14 februari 2020 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020. De Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 vervangt de eerdere nota uit 2011. Hiermee is het beheren, en onderhouden geïntensiveerd en zijn er meer middelen hiervoor vrijgemaakt. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Een specificatie van de investeringen en rehabilitaties in 2020 is opgenomen in de Verplichte Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen (tabel 3.4).		1,2,3
3. Reconstructie Reconstructies gericht op een verbetering van het bestaande (wegen)areaal. Dit draagt bij aan een vlotte, betrouwbare en verkeersveilige afwikkeling van het verkeer. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Deels gerealiseerd. Nieuwe wet- en regelgeving, met name de stikstofproblematiek, zorgen in een aantal opgaven voor enige vertraging. Zie Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) dat op 9 februari 2021 ter informatie is aangeboden aan PS.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Huidige waarde	Streef waarde	Jaar
1	Beheren conform kwaliteitsniveau	1	1	2020
2	Rehabilitatie/reconstructie: uitvoering conform planning 2020	1	1	2020

Product	3.2.6. Project Buitenring Parkstad Limburg
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wegaanleg: realisering van de weginfrastructuur, inclusief de ontsluitingen met het onderliggend wegennet (OWN). Rol Provincie: *opdrachtgever*	Gerealiseerd Twee rotondes op het provinciale wegennet in de gemeente Beekdaelen zijn gerealiseerd.		1,2,3
2. Voorbereiding overdracht: de voorbereiding van de overdracht aan de wegbeheerder(s) van het beheer en onderhoud van wegvakken die na realisering niet (meer) behoren tot het regionaal verbindend wegennet (RVWN). Zie hiervoor product 3.2.5. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd De over te dragen wegvakken zijn opgenomen in de Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 (PS 14 februari 2020).		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde* 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Oplevering twee rotondes binnen ‘aansluiting Nuth’ (wegvak 1a).	0	1	1	2020
1	Aantal deelopleveringen onderliggend wegennet (OWN).	20	22	22	2020
2	Overdracht beheer en onderhoud naar RWS en Beekdaelen.	0	1	1	2020

*Peildatum huidige waarde: 1 juli 2019

Product	3.2.7. Project N280-West
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wegaanleg wegvak Leudal: realisering van de weginfrastructuur, inclusief de ontsluitingen met het onderliggend wegennet (OWN) en inclusief eventueel vast te stellen scopewijziging Kelperbrug (motie 743). Eind 2019 vindt een integrale heroverweging plaats van de mobiliteitsopgaven waar de Provincie Limburg zich in de komende jaren mee gaat bezighouden. Dit kan gevolgen hebben voor dit resultaat, eventuele bijbehorende indicatoren en eventuele financiële middelen. Rol Provincie: *opdrachtgever*	Gerealiseerd. De gevolgen van de stikstofproblematiek worden onderzocht en leiden mogelijk tot aanpassing van de scope. Er zijn onderzoekskosten gemaakt en de planning is gewijzigd door dit aanvullende onderzoek. In Q1 2021 wordt de geactualiseerde realisatieovereenkomst met de gemeente Leudal ondertekend. (In maart 2018 was er al een overeenkomst met de gemeente Leudal afgesloten, echter als gevolg van nieuwe financiële afspraken met de gemeente Leudal is de realisatieovereenkomst geactualiseerd). Daarnaast wordt de realisatieovereenkomst met Rijkswaterstaat, voor de vervanging van de Kelperbrug, ondertekend.		1, 2, 3
2. Wegaanleg wegvak Roermond: realisering van de weginfrastructuur, inclusief de ontsluitingen met het onderliggend wegennet (OWN). Rol Provincie: *opdrachtgever*	Gerealiseerd. De nieuwe infrastructuur, inclusief ontsluitingen op het onderliggend wegennet zijn in november 2020 volledig in gebruik genomen.		1, 2, 3
3. Voorbereiding overdracht: de voorbereiding van de overdracht aan de wegbeheerder(s) van het beheer en onderhoud van wegvakken die na realisering niet (meer) behoren tot het regionaal verbindend wegennet (RVWN). Zie hiervoor product 3.2.5. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd. Voorbereiding overdracht loopt conform planning.		1, 2, 3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststelling Provinciaal Inpassingsplan (PIP).	0	0	1	2021
1	Aanbesteding afgerond.	0	0	1	2023
1	Oplevering.	0	0	1	2025

Product	3.2.8. Project N266
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Keuze van een voorkeursalternatief op basis van een afwegingsnotitie waarin het onderzochte Nieuwe alternatief conform Mobiliteitsplan op een vergelijkbare manier wordt uitgewerkt als het Randweg alternatief. In de afwegingsnotitie worden beide alternatieven met elkaar vergeleken waarbij o.a. wordt gekeken naar de maatschappelijke kosten en baten van de alternatieven. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Op 29 juni hebben PS ingestemd met het Nieuwe Alternatief als voorkeursalternatief, ingestemd met de scope en financiële verdeling en de wijziging van de projectnaam van “Randweg Nederweert” naar “N266 – N275 Nederweert”. Vervolgens is gestart met het onderzoeken van de haalbaarheid van het voorkeursalternatief. Wegens verminderde politieke relevantie is dit niet meer als apart product (3.2.8) opgenomen in de begroting 2021, maar als onderdeel van 3.2.5 Onderhoud, beheer en rehabilitaties Provinciale wegen.		1, 2, 3

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.2 Bereikbaarheid en mobiliteit	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobilitiesmaatregelen	2.073	2.486	4.559	2.136	2.422	V
3.2.2. Fiets	0	4.269	4.269	2.267	2.002	V
3.2.3. Verkeersveiligheid	970	15	985	1.087	-102	N
3.2.4. Logistieke netwerken	1.654	642	2.296	-469	2.765	V
3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties Proviniciale wegen	16.136	1.460	17.595	21.325	-3.729	N
	20.832	8.871	29.704	26.345	3.358	V
Personele lasten	7.780	0	7.780	7.569	211	
Kapitaallasten	22.923	-9.516	13.407	13.447	-40	
Totaal lasten	51.536	-645	50.891	47.361	3.529	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobilitiesmaatregelen	1.818	-1.818	0	-1.379	1.379	N
3.2.2. Fiets	0	1.074	1.074	-275	1.349	N
3.2.3. Verkeersveiligheid	0	0	0	-15	15	N
3.2.4. Logistieke netwerken	0	0	0	-1.116	1.116	N
3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties Proviniciale wegen	489	0	489	651	-162	V
Totaal baten	2.307	-744	1.563	-2.134	3.696	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-49.229**	**-99**	**-49.328**	**-49.495**	**167**	**N**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	1.818	4.231	6.049	6.049	0	
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	7.440	7.440	7.620	-180	
Bestemmingsreserve realisatie N280	0	9.500	9.500	9.900	-400	
Reserve gladheidsbestrijding	0	0	0	142	-142	
Totaal toevoegingen	1.818	21.172	22.990	23.711	-721	
Onttrekking reserves						
Bestemmingsreserve overdracht Napoleonsweg	1.965	0	1.965	1.965	0	
Bestemmingsreserve realisatie N280	2.092	-1.010	1.082	1.254	-172	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	7.476	16.987	24.463	21.254	3.209	
Bruteringreserve VDL Nedcar	0	10	10	18	-8	
Reserve realisatie N266	0	4.099	4.099	4.099	0	
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	0	0	4.302	-4.302	
Totaal onttrekkingen	11.533	20.086	31.619	32.892	-1.273	
Saldo mutatie reserves	**9.715**	**-1.085**	**8.629**	**9.181**	**-552**	
Resultaat	**-39.514**	**-1.184**	**-40.698**	**-40.314**	**-385**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit resteert een voordelig resultaat van € 0,38 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 0,17 mln. nadeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 3,53 mln. lagere lasten en € 3,70 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 2,42 mln. lager dan begroot. Dat wordt veroorzaakt door:

- voordelige afrekeningen van subsidies uit voorgaande jaren (€ 1,54 mln.);
- BO MIRT (€ 0,20 mln.). Het betreft afspraken waarvan de realisatie over meerdere jaren plaatsvindt. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;

- Doorontwikkeling Verkeersmeetnet (€ 0,18 mln.). Zoals ook aangegeven onder de beoogde resultaten hiervoor, vindt verdere uitvoering plaats in 2021. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- Procesmiddelen Vrachtwagenparkeren en Gebiedsverkenningen (€ 0,15 mln.). Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- Nationale Agenda Laadinfrastructuur (€ 0,30 mln.). Het inrichten van de infrastructuur duurt langer dan voorzien. Voorgesteld wordt de middelen over te boeken naar 2021;
- Procesmiddelen Mobiliteit (€ 0,05 mln.).

Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 1,38 mln. lager dan begroot. Dat wordt veroorzaakt door nadelige afrekeningen van subsidies uit voorgaande jaren. Hiermee is in de begroting geen rekening gehouden.

3.2.2. Fiets

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 2,0 mln. lager dan begroot. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een Rijksbijdrage voor de Snelfietsroute Maastricht-Sittard (€ 1,08 mln.). Daarnaast heeft de uitvoering van projecten uit het Beleidskader Fiets vertraging opgelopen (€ 0,65 mln.). Voorgesteld wordt dit bedrag over te boeken naar 2021. Een bedrag van € 0,27 mln. heeft betrekking op voordelige afrekeningen van subsidies uit voorgaande jaren.
Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 1,35 mln. lager dan geraamd. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door het project Snelfietsroute Maastricht-Sittard (€ 1,08 mln.). Daarnaast betreft het voordelige afrekeningen (€ 0,27 mln.), waarmee in de begroting geen rekening is gehouden.

3.2.3. Verkeersveiligheid

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 0,1 mln. hoger dan begroot. In 2020 hebben GS ingestemd met het vernieuwde verkeerseducatiebeleid. Hiervoor zijn middelen beschikbaar gesteld door Provincie en gemeenten en overgeboekt naar 2021. In de Reserve Bereikbaarheidsmiddelen is rekening gehouden met de uitgaven binnen dit product. Dit betreft een financieel-technische aanpassing, zonder consequenties voor het resultaat.

3.2.4. Logistiek

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 2,76 mln. lager dan begroot. Dat verschil wordt veroorzaakt door:

- het vervallen van de Zuidelijke Spooraansluiting Chemelot (€ 1,13 mln.);
- de wijziging in de dekking van de kosten voor de Truckparking Venlo (€ 1,50 mln.). Deze kosten worden gedekt door Ontwikkelbedrijf Greenport;
- BO MIRT (€ 0,12 mln.); realisatie vindt plaats in 2021. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- Blueport Limburg (€ 0,01 mln.); de procesmiddelen zijn beschikbaar gesteld voor de havensamenwerking voor de periode tot en met 2021 en moeten behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 3,73 mln. hoger dan begroot. Op grond van het besluit Begroting en Verantwoording (BBV) zijn de middelen voor de overdracht van provinciale wegen in de exploitatie verantwoord (€ 3,90 mln.). Hiermee is in de primitieve begroting geen

rekening gehouden. Zie bijgevoegd kredietbesluit (bijlage 7). Dit bedrag wordt gedekt uit de Bereikbaarheidsmiddelen en heeft geen consequenties voor het resultaat.
Daarnaast zijn door de zachte winter de kosten voor gladheidsbestrijding € 0,17 mln. lager dan begroot.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.2.1	Voorbereiding en uitvoering mobilietitsmaatregelen	2.800	-	3.140	408	869	965	-748	-1.834
3.2.2	Fiets	-	-	-	-	-	-	-	-
3.2.3	Verkeersveiligheid	297	-	92	154	-	-	51	-
3.2.4	Logistieke netwerken	-	-	-	-	-	-	-	-
3.2.5	Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen	215.064	42.802	44.602	12.955	16.015	4.506	157.508	22.282
3.2.6	Project Buitenring Parkstad Limburg	465.950	346.682	348.016	6.650	128.853	10.617	111.285	207.212
3.2.7	Project N280-West	137.795	12.295	40.071	20.557	9.203	5.744	77.168	-2.652
3.2.8	Project N266	5.827	-	-	36	-	-	5.791	-
		827.733	**401.779**	**435.920**	**40.760**	**154.941**	**21.832**	**351.053**	**225.007**

3.2.1. Grondverwerving A2, conform PS-besluit 6-11-2015.
3.2.3. De kredieten provinciale wegen en incidentele investeringen verkeersveiligheid zijn een cumulatie van de jaarlijks bij de begroting vastgestelde kredieten rondom de heroverweging
3.2.5 mobiliteit en het onderhoud van de infrastructurele werken (PS 14-2-2020).
3.2.6. BPL, conform PS-besluit 9-10-2015.
3.2.7. N280-West, conform PS-besluit 17-6-2016.
3.2.8. N266, conform PS besluit 6-11-2020.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Onderhoud kapitaalgoederen
Provinciale wegen, drie steunpunten

3.3. Wonen in Limburg

Als gevolg van demografische, maatschappelijke en macro-economische ontwikkelingen bereiken de Limburgse gemeenten binnen afzienbare tijd de top van het aantal huishoudens. Daarbinnen zien wij wel een groeiend aantal eenpersoonshuishoudens, een toenemende vergrijzing, ontgroening en verkleuring. Achter de berichten van tekorten op de woningmarkt, in met name de (sociale en middel dure) huursector voor starters, senioren en nieuwe Limburgers gaat een hele wereld schuil. Er is in Limburg geen groot overall tekort aan woningen. Desondanks is er behoefte aan woningen in specifieke segmenten. De liggende planvoorraad voorziet kwantitatief en kwalitatief in te veel en bovendien hele andere nieuwbouwplannen. Deze aspecten belemmeren op dit moment de doorstroming op de woningmarkt en hiervoor zullen openingen gevonden moeten worden.
Prettig wonen gaat verder dan een passende woning alleen. Een infrastructuur die past bij de levensfase, huishoudens- en werksituatie en de gewenste levensstijl, een gezonde en veilige woonomgeving, waar verloedering geen kans krijgt en een omgeving waar inwoners een eigen inbreng kunnen hebben, dragen bij aan het “woongeluk”. Naast de inwoners zijn daar diverse partijen bij betrokken. De Provincie kan partijen bij elkaar en tot samenwerking brengen.
De betaalbaarheid van wonen staat onder druk. Een grote groep inwoners ziet de kansen op de woningmarkt als gevolg van stijgende huur,- en koopprijzen en strengere hypotheekeisen afnemen. Investeringen in de energetische en levensloopbestendige verduurzaming van de eigen woning concurreren met andere prioriteiten van de eigenwoningbezitter. Voor corporaties geldt dat het investeringsvolume afneemt als gevolg van prijsstijgingen in combinatie met ongunstig rijksbeleid (heffingen, toewijzingsbeleid).

Wat willen we bereiken?

Samen met onze partners willen we toewerken naar ‘een voortreffelijke woon- en leefomgeving, waar mensen zich prettig voelen. Een toekomstbestendige Limburgse woningmarkt biedt voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek en op het juiste moment beschikbaar en (financieel) bereikbaar’. Dat wil zeggen een woningmarkt die voldoende mogelijkheden biedt door doorstroom, die toekomstbestendig en betaalbaar is en flexibel kan inspelen op veranderende woonwensen en –behoeften.
Woningcorporaties, overheden, beleggers en particuliere eigenaren zijn zich bewust van hun belangrijke rol bij het gezond maken van de woningmarkt. Het bijdragen aan het mogelijk maken van vernieuwende initiatieven is belangrijk. Juist nu er zich nieuwe economische mogelijkheden aandienen, liggen er ook op de woningmarkt en voor de huisvesting van (tijdelijke en blijvende) nieuwkomers op de arbeidsmarkt meer dan ooit vragen om innovatieve en duurzame oplossingen. Daarbij zien wij dat onze rol zowel stimulerend als meesturend is, zowel via samenwerking met partners als via de inzet van financieel instrumentarium. Op die manier willen wij bereiken dat partijen vervolgens meer mogelijkheden (instrumenten en eigen kracht) inzetten om gezamenlijk de transitieopgave vorm te geven.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Bij het opstellen van kaders en het verruimen van mogelijkheden op de woningmarkt stellen we de inwoner en diens mogelijkheden centraal.

Criterium 2: Wij zoeken naar regionaal en/of lokaal maatwerk in de context van de Limburgse woningmarkt als de situatie ter plekke daarom vraagt.

Criterium 3: Wij acteren vanuit toegevoegde waarde. Als wij een rol pakken en instrumenten inzetten, dan zijn deze aanvullend aan die van onze partners.

Wat hebben we bereikt?

In de eerste helft van 2020 is verder gewerkt aan de uitvoering van de Agenda Limburgse Woningmarkt (ALW) 2016-2019 'Ieder zijn thuis'. De Startersregeling en de stimuleringsregeling Duurzaam Thuis dragen beide bij aan de transitie in de woningmarkt. Mede door provinciale inbreng hebben 359 starters hun eerste woning kunnen kopen en 3.220 huishoudens hun woning kunnen verduurzamen en/of levensloopbestendig kunnen aanpassen. In het kader van de Kraamkamers C8 is in de afgelopen twee jaren de basis gelegd voor de versnelling van de verduurzaming van het woningcorporatiebezit. Doel daarbij is met het NMDA-principe (niet meer dan anders qua huur), sneller tot een energetische verduurzaming van de sociale huurwoningvoorraad te komen, met minder CO2-uitstoot, meer comfort, tegen dezelfde huurlasten. In de komende jaren worden op deze basis duizenden corporatiewoningen versneld aangepakt.
Met informerend stuk Verkenning Stimuleringsmaatregelen Middenhuur (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-9749) is Provinciale Staten geïnformeerd over afhandeling van motie 2504 Jenneskens inzake Provinciaal Woonbedrijf.
Met informerend stuk Rapportage inventarisatie versnellingskansen woningbouwplannen Limburgse gemeenten (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-10313) is Provinciale Staten geïnformeerd over de afhandeling van motie 2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie.
Provinciale Staten hebben op 6 april 2020 het Statenvoorstel Voortgangsrapportage 2019 en verbetervoorstellen Startersleningen Provincie Limburg (G-20-007, brief GS van 11-2-2020 (GS 2020-6077)) vastgesteld.

Daarnaast is het provinciale woonbeleid geactualiseerd. Provinciale Staten hebben op 29 juni 2020 het Statenvoorstel Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 (G-20-008, brief GS van 11-2-2020 (GS 2020-6118)) vastgesteld.

De tweede helft van 2020 is voortvarend gewerkt aan het implementeren van beleid, zoals opgenomen in de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023. Gedeputeerde Staten hebben op 16 juni 2020 de Nadere subsidieregels Stimulering Wonen 2020-2023 vastgesteld (Provinciaal Blad 2020 nr. 4181, d.d. 2 juli 2020). De eerste drie projectaanvragen voor in totaal 40 woningen zijn inmiddels getoetst en akkoord op een totaal aantal van ca. 70 projectaanvragen, waarmee we in vooroverleg zijn, dan wel die we in behandeling hebben genomen.
Naar aanleiding van motie 2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels, heeft Provinciale Staten op 2 oktober 2020 het Statenvoorstel Wijzigingsverordening Omgevingsverordening Limburg 2014 artikel 2.4.2 (G-20-056, brief GS van 25-8-2020 (GS 2020-34386)) vastgesteld. Naast de aanpassing van de verordening hebben we ook met het 'WoonLab' proefgedraaid (met drie gemeenten) als methode om gemeenten te ondersteunen bij het prioriteren van de plancapaciteit met als doel het versnellen van de realisaties. Daarnaast hebben we onderzocht met welke instrumenten we gemeenten kunnen helpen om hun plancapaciteit actueel te houden. De Omgevingsverordening lijkt vooralsnog het meest geëigende instrument hiervoor.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.3.1. Wonen in Limburg
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Een herijkte, vierjarige Agenda Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023 is vastgesteld door GS en PS. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 is door Provinciale Staten op 29 juni 2020 vastgesteld. De nieuwe Limburgse Agenda Wonen is toegespitst op de actuele situatie op de woningmarkt voor specifieke doelgroepen. Bestaande en nieuwe instrumenten worden in deze Agenda benoemd, waar initiatiefnemers (burgers, georganiseerde burgerinitiatieven, bedrijven) en gemeenten gebruik van kunnen maken om specifieke doelgroepen en specifieke woningmarktsegmenten extra te faciliteren, te stimuleren, om zodoende een gezondere Limburgse woningmarkt vorm te geven.		1, 3
2. Monitoringsysteem met actuele Limburgbrede en euregionale wooncijfers. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, partner*	Deels gerealiseerd. Gedeputeerde Staten hebben op 10-11-2020 de Limburgse Woonmonitor van 2020 vastgesteld en onderliggende data zijn beschikbaar via een vernieuwd dataportaal. Ten behoeve van het verkrijgen van euregionale cijfers is in samenwerking met de leadpartner Region Aachen Zweckverband een Europese aanbesteding uitgevoerd. De oplevering van een internetapplicatie is voorzien in 2022. Op basis van objectieve cijfers kunnen door private en publieke partijen gefundeerde besluiten genomen worden m.b.t. de noodzakelijkheid om specifieke doelgroepen c.q. woningmarktsegmenten (extra) te faciliteren. Een Limburgs		2, 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	monitoringsysteem, toekomstig uitgebreid met cijfers uit de Euregio Maas-Rijn, is hiervoor een basisvoorwaarde.		
3. Onderzoek naar de aanpak herijking van de planvoorraad én mogelijkheden Provinciaal woonbedrijf is gereed. Rol Provincie*: toetser, ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner, ondernemer*	Gerealiseerd. Beide onderzoeken zijn afgerond. Zie verder onder punt 4.		1
4. Uitvoering herijking planvoorraad. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner, ondernemer*	Deels gerealiseerd. In de eerste maanden van 2020 (en deels al in december 2019) hebben wij, naar aanleiding van de toezegging van GS m.b.t. motie 2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie, met alle 31 gemeenten gesproken over alle woningbouwplannen die de gemeenten hebben opgenomen in de Plancapaciteitsmonitor (https://pcmlimburg.nl) en de plannen die gemeenten kennen, maar nog niet in deze gezamenlijke monitor hebben opgenomen. In totaal ging het om bijna 2.700 plannen die samen betrekking hebben op meer dan 31.000 woningen. De operatie heeft meer inzicht in de aard en urgentie van de plannen opgeleverd. Uit de rapportage die GS op 10 maart aan PS hebben gestuurd is onder meer gebleken dat van de te versnellen plannen, deze plannen slechts 10% uitmaken van het totaal aan woningbouwplannen. De informatie is en wordt ingezet bij onze verdere provinciale inzet om de planvoorraad beter te enten op de behoefte. Met de methode 'WoonLab' hebben we met drie gemeenten eind 2020 proefgedraaid. Met motie 2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels (PS 29-06-2020) is GS opgeroepen een voorstel tot aanpassing van de Omgevingsverordening Limburg 2014 aan PS voor te leggen dat voorziet in het wegnemen van belemmeringen (…) door		2, 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	het concreet verwijderen van de verplichting om woningen te saneren alsmede plannen te schrappen in de geplande woningvoorraad. Hieraan hebben GS invulling gegeven. De door GS voorgestelde wijziging van de Omgevingsverordening, waarbij lid 6 uit artikel 2.4.2 werd geschrapt, is door PS d.d. 2 oktober 2020 vastgesteld. Daarnaast blijven wij ook aandacht houden voor het aanpassen en waar nodig schrappen van kwalitatief en kwantitatief ongewenste bestaande (met name harde) plancapaciteit. Ter ondersteuning zetten wij, waar nodig, ons instrumentarium in om de ongewenste/ongebruikte harde planvoorraad aan te passen dan wel terug te dringen en nieuwe plannen een adaptief karakter te laten krijgen. Het ondersteunen, faciliteren en begeleiden van gemeenten bij versnellen van de uitvoering van woningbouwplannen en het actueel houden van de planvoorraad leidt voor burgers tot een meer divers en actueel aanbod aan woningen op de woningmarkt.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Start waarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Herijkte Agenda Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023.	0	1	1	2020
2	Actueel monitoringsysteem wonen.	0	1	1	2020
3	Onderzoek naar herijking planvoorraad (wonen) en Provinciaal woonbedrijf.	0	2	2	2020
4	Uitvoering herijking planvoorraad met gemeenten.	0	0	31	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad 4. Maakt onderdeel uit van de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023. Start herijking planvoorraad in 2020. Uitvoering loopt door in de tijd (tot 2023). Het hiertoe meest geëigende instrument betreft de Provinciale Omgevingsverordening (als uitwerking van de

Toelichting prestatie-indicatoren
Provinciale Omgevingsvisie). We streven na dat de statische planvoorraad wordt vervangen door een flexibele planvoorraad die past bij de behoefte en actuele vraag. We verwachten dit te kunnen bereiken door enerzijds nieuwe planvoorraad wonen een realisatietermijn mee te geven. En anderzijds te faciliteren dat ongewenste en ongebruikte planvoorraad kan worden aangepast dan wel waar nodig verwijderd door gemeenten, zonder dat gemeenten hierbij plan- en contractschade ondervinden. Aanvullend is (en zal) in alle Samenwerkingsagenda's KLC als voorwaarde worden opgenomen, dat de gemeenten aantonen middels een plan, hoe ze hun planvoorraad gaan herijken. Om gemeenten, als Provincie, te ondersteunen bij de herijking van de planvoorraad is ervaring opgedaan met de methode "WoonLabs". Inmiddels is ook met drie gemeenten, via de lijn van de WoonLabs, in 2020 hiermee gestart en ervaring opgedaan met de ondersteuning in het prioriteren van planvoorraad ten behoeve van versnelling van de realisaties. Deze ervaringen hebben ertoe geleid dat bij toekomstig te sluiten Samenwerkingsagenda's KLC het instrument WoonLab een standaard onderdeel vormt van het proces om te komen tot een Samenwerkingsagenda.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.3 Wonen en Limburg	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.3.1. Wonen in Limburg	12	3.471	3.483	1.148	2.335	V
Personele lasten	1.143	0	1.143	1.112	31	
Totaal lasten	1.155	3.471	4.626	2.260	2.366	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.3.1. Wonen in Limburg	0	663	663	138	525	N
Totaal baten	0	663	663	138	525	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.155**	**-2.807**	**-3.963**	**-2.122**	**-1.841**	**V**
Mutatie reserves						
Onttrekking reserves						
Reserve Transitiefonds	0	951	951	951	0	
Saldo mutatie reserves	**0**	**951**	**951**	**951**	**0**	
Resultaat	**-1.155**	**-1.857**	**-3.012**	**-1.171**	**-1.841**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.3. Limburgse woningmarkt resteert een voordelig resultaat van € 1,84 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,84 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,37 mln. lagere lasten en € 0,53 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.3.1. Wonen in Limburg

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt per saldo € 1,81 mln. Dit verschil bestaat uit € 2,34 mln. lagere lasten en € 0,53 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen betreffen:

- *Limburgse Agenda Wonen 2020 – 2023*

Deze Agenda (PS 03-04-2020) schetst de acties voor de uitvoering van ons woonbeleid voor de periode 2020 – 2023 en geeft daarmee invulling aan het provinciale Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden 2019 - 2023. Daarin is het grote belang van een gezonde woningmarkt onderstreept, om ‘een voortreffelijke woon- en leefomgeving, waar mensen zich prettig voelen’ te creëren. Een toekomstbestendige woningmarkt die voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek en op het juiste moment beschikbaar en (financieel) bereikbaar maakt. In 2020 zijn de Subsidieregels Stimulering Wonen 2020-2023 vastgesteld. Voor de continuering van de regeling en de verdere uitvoering van deze agenda wordt het restantbedrag van 2020 € 1.365.470 overgeboekt naar 2021.

- *Actieplan Wonen Zuid-Limburg*
  Op 8-12-2016 is in het bestuurlijk overleg met de Zuid-Limburgse gemeenten afgesproken om samen te werken aan de verdere uitvoering van de Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg. Voor de periode 2017-2020 is in het bestuurlijk overleg op 8-12-2016 met partijen een 'Actieplan Wonen Zuid-Limburg' opgesteld. Voor deze uitvoering is door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is aangewezen als beheerder van deze middelen. Dit samenwerkingsverband wordt verlengd. In het bestuurlijk overleg Wonen Zuid-Limburg van maart 2021 wordt besproken in welke vorm dit gaat gebeuren. Voor de continuering van dit Actieplan wordt het restantbedrag in 2020 van € 71.960, inclusief de ontvangen bijdragen van gemeenten € 71.635 overgeboekt naar 2021.
- *Grensoverschrijdende woonmonitor EMR*
  GS hebben op 27 februari 2018 ingestemd met deelname aan het Interregproject "Grensoverschrijdende woonmonitor Euregio Maas-Rijn”. Het project heeft een looptijd tot 30 april 2021. In de tweede helft van 2020 heeft de Europese aanbesteding ten behoeve van het verzamelen en in een internetapplicatie weergeven van de grensoverschrijdende data plaatsgevonden. Voor de continuering in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 90.219 inclusief de ontvangen bijdrage van € 5.162 overgeboekt naar 2021.
- *Versnelling flexwonen*
  Een voordelig saldo van € 0,22 mln. heeft betrekking op de ontvangen bijdrage van het Rijk (decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) ten behoeve van de versnelling van flexwonen. Deze Rijksbijdrage is bedoeld voor het laatste, waarbij provincies zelf kunnen bepalen welke projecten en initiatieven zij willen ondersteunen en op welke manier. De inzet van deze middelen wordt meegenomen gedurende de looptijd van de Limburgse Agenda Wonen. Het pilot project Tiny Houses Voerendaal zou in 2020 deels gefinancierd worden uit deze middelen. De uitvoering van dit project is overgeheveld naar 2021. De verwachting is dat er in 2021 meerdere innovatieve flexwoonprojecten naar voren zullen komen. Het restantbedrag in 2020 van € 0,22 mln. wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.
- *Uitvoering Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw (GS 10-11-2020)*
  Op 10 november 2020 hebben wij een aanvraag bij het ministerie van BZK ingediend voor de Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw. BZK stelt deze middelen beschikbaar voor de inzet van flexpools, waarmee extra deskundigheid beschikbaar komt om waar nodig te helpen in de voorfase van woningbouw. Hiermee kunnen knelpunten rondom planvorming, bestemmingsplannen en vergunningverlening opgelost worden. Op 11 december 2020 hebben wij de toekenningsbeschikking ontvangen met een bedrag van € 663.223. Middels een nog op te stellen subsidieregeling zullen wij de betreffende middelen gaan inzetten. Het opstellen en uitvoeren van deze regeling, passend binnen de voorgestelde

kaders, vraagt om extra inzet van het cluster Subsidies. Hiervoor wordt een bedrag van € 22.000 overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.3.1	Limburgse woningmarkt	65.470	65.400	49.178	5.500	1.245	98	10.792	64.057
		65.470	**65.400**	**49.178**	**5.500**	**1.245**	**98**	**10.792**	**64.057**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben vooral betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan het programma Limburgse Woningmarkt. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Financiering
Startersleningen voor huiseigenaren
SvN Stimuleringsleningen
Lening aan Stichting Happiness
Transitiefonds compartiment 1a zakelijke financieringen
Lening aan SineMetU Vastgoed B.V.
Lening aan Stichting woonzorg Elisabeth Stift

3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit

Dit programma beslaat de activiteiten op het gebied van ruimtelijke ordening en ruimtelijke inrichting, inclusief de onderdelen werklocaties en integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones.

De grote maatschappelijke opgaven die voor ons liggen kennen in veel gevallen ook een ruimtelijke dimensie. De energievoorziening wordt in de toekomst kleinschaliger en zichtbaarder. Deze transitie loopt samen met andere ruimtewensen in Limburg, bijvoorbeeld de omslag naar een ‘blue economy’, de groei van de logistieke en de toeristische sector, woningbouw, de transitie en schaalvergroting van de landbouw en adaptief water- en grondbeheer. Sommige ruimtegebruikers vragen in de toekomst waarschijnlijk juist minder ruimte, zoals de retail. Ook agrarische gebouwen en (grote) monumenten staan leeg of komen vrij. Daar komt nog bij dat de sociale tweedeling ook in Limburg steeds meer een ruimtelijke tweedeling is. En op de achtergrond speelt overal de digitalisering, met al zijn kansen en uitdagingen, ook voor ruimtelijke kwaliteit (bijvoorbeeld smart mobility, smart cities, smart villages). Zeker in tijden waarin al deze ontwikkelingen om voorrang vragen, is het belangrijk om vanuit samenhang, sociale context en in samenwerking met andere partijen te werken aan ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling.

De Omgevingswet, die op 1 januari 2022 in werking zal treden, heeft nadrukkelijk een tweeledige doelstelling. Enerzijds het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. En anderzijds het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke behoeften. In die geest vinden we het belangrijk om het vormgeven van de verschillende transities en het faciliteren van de economische en sociale dynamiek zoveel mogelijk samen te laten gaan met ruimtelijke kwaliteitsimpulsen. Zo werken we via deze ontwikkelingen ook aan een beter functionerend, duurzamer en mooier Limburg. Dit sluit aan bij de brede benadering van ‘omgevingskwaliteit’ uit de nieuwe Omgevingswet waarbij er ook aandacht is voor gezondheid, circulariteit en de sociale impact van keuzes op de samenleving.

Inmiddels wordt breed het besef gedeeld dat veel fysiek-ruimtelijke ontwikkelingen van regionale betekenis zijn. De afgelopen jaren zijn met het oog daarop belangrijke stappen gezet in het versterken van de regionale samenwerking en de regionale afstemming van ruimtelijke initiatieven met bovenlokale impact. Dit sluit ook aan bij de ambitie van het Rijk om de opgaven centraal te stellen en daarbij samen te werken als één overheid, samen met de samenleving, waarbij ieder een bijdrage levert vanuit de eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheden. Dit verbindt overheden en belanghebbenden en sluit aan bij de kracht en dynamiek van de maatschappij. Een (gemeente-, regio- en lands-) grensoverschrijdende insteek is daarbij van groot belang.

Wat willen we bereiken?

Onze ambitie is om van de verschillende transities ook een ruimtelijke kwaliteitsimpuls te maken door samen met partners te gaan voor een integrale gebiedsgerichte benadering zowel in stedelijk als landelijk gebied, waarbij we opgaven in samenhang aanpakken met oog voor een goede balans tussen planet, people en profit. Dit betekent bijvoorbeeld: dat wij rekening houden met de bestaande kwaliteit en identiteit van gebieden, dat wij met nieuwe ontwikkelingen aansluiten bij netwerken van infra, energie en

digitaal, dat wij gaan voor zuinig en meervoudig ruimtegebruik (ook ondergronds: 3D-ordening) en voor meer verschillen tussen locaties (van drukke ontmoetingsplek tot rustig landschap). Als wij dit doen, biedt dat meer perspectief op duurzame, kosteneffectieve oplossingen met een groter maatschappelijk rendement en draagvlak.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: In lijn met de gedachte van de Omgevingswet willen we ruimte geven aan initiatieven vanuit de samenleving, in balans met een veilige en gezonde leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. Een belangrijk uitgangspunt daarbij is dat wij als Provincie de regio's en gemeenten actief willen faciliteren in het maken van ruimtelijke keuzes en bij gebiedsontwikkelingen. Waar nodig en vereist geven we richting.

Criterium 2: In Limburg wordt bij fysiek-ruimtelijke ontwikkelingen zoveel mogelijk gehandeld vanuit een grensoverschrijdend perspectief (internationaal, buurprovincies, tussen regio's of bovenlokaal), inspelend op kansen over de grens.

Wat hebben we bereikt?

Er lag eind 2020 een ontwerp van de eerste Provinciale Omgevingsvisie. De samenwerking met het Rijk op het gebied van integraal omgevingsbeleid is verder geïntensiveerd, bijv. rondom de totstandkoming van de NOVI en de concretisering daarvan in de Omgevingsagenda Brabant-Limburg en de NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg. Dit helpt om draagvlak te vergroten bij het Rijk voor ingrepen en projecten die voor Limburg (in euregionaal verband) en daarmee ook voor Nederland als geheel van belang zijn. In alle genoemde documenten krijgt de grensoverschrijdende dimensie beduidend meer aandacht dan voorheen.
Naast de advisering van gemeenten inzake bestemmingsplannen, omgevingsvergunningen en structuurvisies, steeds met focus op de provinciale belangen, hebben we mede uitvoering gegeven aan integrale gebiedsontwikkelingen, ook in het landelijk gebied en in stad-landzones. Er lopen diverse provinciale inpassingsplannen die zich allemaal in verschillende stadia bevinden. Met de vaststelling door PS van het PIP uitbreiding VDL Nedcar is de planvorming voor deze gebiedsontwikkeling afgerond.
Tegelijkertijd hebben we verder gewerkt aan de acties op weg naar "het werken onder de Omgevingswet". Daarbij zijn met name de zorgpunten rond de voortgang van de Landelijke Voorziening van het Digitale Stelsel Omgevingswet punt van aandacht gebleven, hebben we invulling gegeven aan de motie van Provinciale Staten inzake het betrekken van jongeren bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie (motie 2484 Jenneskens), hebben we toezegging T8683 inzake Right to Challenge onderdeel gemaakt van de voorbereiding van participatiebeleid en een participatieverordening en hebben we overleg gevoerd met de gemeenten en de andere zogenaamde ketenpartners Waterschap, Veiligheidsregio's, RUD ZL en WML om tot goede afspraken te komen bij de inrichting van de werkprocessen in het kader van vergunningverlening en hebben we –hoewel nog niet alle aanvullingsbesluiten van de Omgevingswet gepubliceerd zijn- een begin gemaakt met de ontleding van de nieuwe wet teneinde onze werkprocessen opnieuw in te richten voor ná 1-1-2022.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Na vaststelling geeft de Omgevingsvisie richting aan de bescherming en benutting van de Limburgse omgeving in projecten en besluiten. Door de intensieve samenwerking met medeoverheden en stakeholders tijdens de totstandkoming heeft de visie nu al die richtinggevende werking.
Op basis van de nota “Landschap verbindt Limburg” en de LEADER aanpak worden lokale burgerinitiatieven gesteund en gestimuleerd. Door de landschappelijke aansluiting tussen de bestaande Nationale parken te versterken ontstaan er aantrekkelijke en unieke gebieden, waarin economische kansen en landschapskwaliteit hand in hand gaan.

Product	3.4.1. Omgevingsvisie
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Eind 2020 wordt door Provinciale Staten de Omgevingsvisie Limburg vastgesteld, die tot stand is gekomen in een co-creatief proces met gemeenten en andere (eu)regionale partners en die volledig aansluit bij de eisen en geest van de Omgevingswet. Rol Provincie: *partner, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Het ontwerp van de Omgevingsvisie Limburg, tot stand gekomen via een intensief co-creatief proces, is op 25 augustus 2020 door GS vastgesteld. Vervolgens is er gelegenheid geweest om formele zienswijzen in te dienen. De vaststelling van de Omgevingsvisie Limburg door PS is omwille van de zorgvuldigheid opgeschoven van eind 2020 naar begin 2021. Zie ook de mededeling portefeuillehouder inzake vaststelling en terinzagelegging Ontwerp Omgevingsvisie Limburg van 1 september 2020 (GS 2020-35825) en de mededeling portefeuillehouder inzake planning Omgevingsvisie Limburg van 19 mei 2020 (GS 2020-20230). *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Inwoners zijn bij de totstandkoming van de visie bevraagd via: ▪ online en fysieke enquêtes; ▪ het Rad van Participatie; ▪ jongerenparticipatie d.m.v. gastlessen en opdrachten. De resultaten hiervan zijn betrokken bij de opstelling van de visie. Na vaststelling		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	geeft de Omgevingsvisie richting aan de bescherming en benutting van de Limburgse omgeving in projecten en besluiten. Door de intensieve samenwerking met medeoverheden en stakeholders al tijdens de totstandkoming heeft de visie nu al die richtinggevende werking.		
2. Geactualiseerde Omgevingsverordening wordt eind 2020 vastgesteld door Provinciale Staten. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Deels gerealiseerd. We hebben in 2020 conform planning en verplichting de beleidsneutrale omzetting van de Omgevingsverordening gereed gemaakt. Aangezien de inwerkingtreding van de Omgevingswet door de wetgever uitgesteld is tot 1-1-2022, is er vervolgens meer ruimte gekomen om de beoogde inhoudelijke aanpassingen/ aanscherpingen die worden aangekondigd in de vast te stellen Omgevingsvisie Limburg al meteen in de Omgevingsverordening te verwerken. Zie ook mededeling portefeuillehouder inzake uitstel inwerkingtreding Omgevingswet, brief gedeputeerde Dritty van 14 april 2020 (GS 2020-15736). Zo zijn de inzichten die ten grondslag lagen aan de motie Palen c.s. inzake de zonneladder gedurende de eerste maanden van 2021 al vooruitlopend op de vaststelling van de POVI verwerkt in een concept-voorstel voor aanvulling van de verordening. Daarnaast zijn praktijkervaringen uit Venray en Gulpen-Wittem en resultaten van voortgaand overleg met gemeenten over de transitie van de woningmarkt vertaald in voorstellen voor aangepaste teksten van de artikelen over wonen in relatie tot verblijfsrecreatie respectievelijk de bestaande woningvoorraad. Inzichten die wij hebben opgedaan rond huisvesting van buitenlandse werknemers respectievelijk de naijleffecten van de steenkolenwinning hebben aanleiding gegeven voor het		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	toevoegen van instructieregels. In Q1 2021 leggen we deze voorstellen voor aan onze mede-overheden en maatschappelijke partners voor een bestuurlijke consultatie. Vanwege het ontbreken van een overgangsregeling blijft het overigens noodzakelijk dat de nieuwe Omgevingsverordening vóór inwerkingtreding van de Omgevingswet is vastgesteld en gepubliceerd. Zorgen zijn er nog steeds over het tijdig gereed komen van de Landelijke voorziening van het Digitaal Stelsel Omgevingswet. Wij hebben in IPO verband die ontwikkelingen nauwlettend gevolgd en onze eigen taken daarin consequent door- en uitgevoerd. Nu de landelijke voorziening verder stagneert zullen we er in 2021 voor kiezen om voor de formele procedure die de wijziging van de Omgevingsverordening moet doorlopen de bestaande digitale systemen (Ruimtelijkeplannen.nl) te benutten. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* In 2020 is de verordening dus nog niet aangepast; dat betekent dat de instructieregels voor de gemeenten en de rechtstreeks werkende regels voor burgers en bedrijven niet zijn gewijzigd.		
3. Met Rijk en (eu)regionale partners is een omgevingsagenda opgesteld, die NOVI, Provinciale Omgevingsvisie en GOVI's verbindt en een schakel met toegevoegde waarde vormt tussen deze visies en de uitvoering in programma's en projecten. De opgaven staan hierbij centraal, de agenda sluit daar qua opzet en schaalniveau bij aan. Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd. Oplevering van de Omgevingsagenda Brabant-Limburg is, conform de afspraak met het Rijk gemaakt in 2019, voorzien voor 2021. In 2020 is een uitgebreide analyse van opgaven en lopende trajecten uitgevoerd. Op basis daarvan is een aantal gebieden benoemd waarop de verdere focus ligt bij de verdere concretisering van de Omgevingsagenda. Tot die gebieden behoren in elk geval De Peel en Zuid-Limburg. Deze behoren tot de acht door het Rijk aangewezen voorlopige NOVI-gebieden, gebieden waar		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	het Rijk vanwege de complexe opgaven langjarige extra aandacht aan wil schenken. Voor beide gebieden is in de tweede helft van 2020 een plan van aanpak opgesteld. De Minister van BZK heeft in december 2020 richting Tweede Kamer de verwachting uitgesproken begin 2021 o.m. De Peel en Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied te willen geven. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* De intensieve samenwerking met de Rijksoverheid bij de totstandkoming van Omgevingsagenda en rondom de NOVI-gebieden helpt om draagvlak te vergroten bij het Rijk voor ingrepen en projecten die voor Limburg (in euregionaal verband) en daarmee ook voor Nederland als geheel van belang zijn. Een effect is ook dat de samenhang tussen ontwikkelingen waarbij het Rijk betrokken is versterkt wordt. Het effect voor de Limburgers is indirect. Het kan helpen om projecten te versnellen.		
4. Via Expeditie Ruimte wordt invulling gegeven aan kennisoverdracht en informatievoorziening, attitudeverandering en vergroten van urgentiebesef op het vlak van omgevingsvraagstukken, aansluitend bij de behoeften van onze regionale partners. Rol Provincie: *procesmanager, partner*	Gerealiseerd. Hieraan is in 2020 volop invulling gegeven. Vanwege corona lag de focus vooral op kennisoverdracht via Nieuwsbrieven en website. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Deze actie is vooral gericht om de kennis en urgentiebesef bij regionale partners te vergroten. De expeditie is niet primair gericht op burgers.		1,2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Omgevingsvisie Limburg is vastgesteld door PS.	0	0	1	2020
2	Geactualiseerde Omgevingsverordening Limburg is	0	50%	1	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	vastgesteld door PS.				
3	Omgevingsagenda gereed.	0	50%	1	2021
4	Digitaal platform Expeditie Ruimte is up-to-date.	1	1	1	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
2. Waar het gaat om de voorbereiding voor vaststelling door Provinciale Staten van een beleidsneutraal omgezette “Omgevingswetproofe” Omgevingsverordening hebben wij onze planning gerealiseerd; zoals gezegd leidde uitstel van de datum van inwerkingtreding van de Omgevingswet tot de overweging om de mogelijkheid te benutten om nieuwe inzichten nog vooruitlopend op vaststelling van de POVI door de Staten in deze versie van de Omgevingsverordening mee te nemen.

Product	3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. De Provincie heeft ruimtelijke plannen van gemeenten beoordeeld met focus op de provinciale belangen. Deze beoordeling/ beïnvloeding verschuift daarbij in toenemende mate naar de voorkant van het planproces, in lijn met het gedachtegoed van de Omgevingswet. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De Provincie heeft in 2020 de gemeenten geadviseerd inzake bestemmingsplannen, wijzigingsplannen, omgevingsvergunningen en structuurvisies. Deze zijn getoetst aan de provinciale belangen. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Concrete resultaten zien de Limburgers pas als de ruimtelijke plannen tot uitvoer komen ná besluitvorming ervan door de gemeenten.		1,2
2. Daar waar nodig en doelmatig heeft de Provincie het instrumentarium van het provinciaal inpassingsplan (na inwerkingtreding Omgevingswet: projectbesluit) ingezet om gebiedsontwikkelingen te faciliteren. Rol Provincie: *partner, facilitator, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Er lopen diverse provinciale inpassingsplannen die zich allemaal in verschillende stadia bevinden: Proefdraaien Maastricht Aachen Airport, VDL, BPL Naanhof, BPL Veegplan, N280-Leudal, Maaslijn en Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf.		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt? De meeste provinciale inpassingsplannen zijn nog in procedure. Concrete resultaten zien de Limburgers pas als de projecten tot uitvoer komen ná vaststelling van de provinciale inpassingsplannen.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De genomen besluiten in het kader van de medebewindstaken zijn te herleiden naar de provinciale belangen.	1	1	1	2023

Product	3.4.3. Werklocaties
Portefeuillehouder	Van den Akker / Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. In de Omgevingsvisie Limburg zijn de ambities en uitgangspunten m.b.t. bedrijventerreinen en kantoren in nauwe samenspraak met gemeenten en stakeholders waar nodig aangescherpt of aangepast en is de toekomstige wijze van regionale doorvertaling/ doorwerking vastgelegd. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner*	Gerealiseerd. Ambities en uitgangspunten zijn inmiddels vastgelegd in het betreffende hoofdstuk van de in 2020 door GS vastgestelde ontwerp Provinciale Omgevingsvisie (POVI); burgers hebben kennis kunnen nemen van de ontwerp-POVI via wettelijke inzage/inspraak, maar veelal wordt daar gebruik van gemaakt door intermediairs, gemeenten en (grote) bedrijven.		1, 2
2. REBIS-systeem en kantorenmonitor zijn periodiek geactualiseerd. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Gegevens zijn geactualiseerd in 2020. Bestanden zijn primair gericht op beleid/uitvoering in afstemming met gemeenten/terrein- en pandeigenaren. Wel kunnen burgers (veelal in de hoedanigheid van werknemers) en bedrijven actueel gegevens inzien/verkrijgen via prov. website en www.rebislimburg.nl		1, 2
3. Gebiedsontwikkelingen voor werklocaties van provinciaal/bovenregionaal belang: initiëren en (mede)uitvoeren van deelonderzoeken en (het leveren van bijdragen aan) planologische procedures op basis van gebiedsvisies (met	Gerealiseerd. Op 18 december heeft Provinciale Staten het PIP uitbreiding VDL Nedcar vastgesteld. Daarmee is de planvorming voor deze gebiedsontwikkeling afgerond.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
inbegrip van eventuele spoor- en wegontsluitingen en compensatiemaatregelen). Rol provincie*: regisseur, bevoegd gezag, financier en procesmanager*	In het PIP zijn de integrale kaders opgenomen voor de uitbreiding van de fabriek, de infrastructurele maatregelen en compensatie voor de omgeving. Daarnaast worden provinciale bijdragen geleverd aan gemeentelijke planologische ontwikkelingen (bijv. Oostflank Brunssum, Greenport Venlo enz.). *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* De burgers in de omgeving zijn via diverse interactieve sessies in het afgelopen jaar direct betrokken geweest bij de planvorming. De uitvoering van het PIP zal in de komende jaren zijn beslag krijgen. Dan zijn ook de effecten van maatregelen merkbaar.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	In de Omgevingsvisie Limburg zijn ambities, uitgangspunten, provinciale belangen en werkwijze voor (ontwikkeling, inrichting en beheer van) bedrijventerreinen en kantoren opgenomen, die in nauwe samenspraak met gemeenten en stakeholders tot stand zijn gekomen.	0	1	1	2020
2	Actuele gegevens voor werklocaties zijn beschikbaar	1	1	1	2023

Product	3.4.4. Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg / Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Er is mede uitvoering gegeven aan integrale gebiedsontwikkelingen in het landelijk gebied en in stad-landzones. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. In 2020 zijn diverse projecten mede vormgegeven of ondersteund. Hierbij kan gedacht worden aan de deelname van het Zuid-Limburgse Heuvelland aan de EO Wijersprijs, diverse ontwerpateliers en PIO Weerterland. In het kader van de transitie van de		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Nationale parken Maasduinen, Grote Peel en Meinweg tot landschapsparken, is in 2020 voor alle drie een Rijkssubsidie toegekend op basis van door de regio opgestelde transitieplannen over een uitvoeringsperiode 2021-2023. De Provincie heeft de regio's op maat ondersteund bij het opstellen van deze plannen en ook een deel van de cofinanciering beschikbaar gesteld. Dit betreft een processubsidie, gericht op ontwikkeling in deze drie gebieden van regionale samenhang, gebiedsidentiteit, fysieke en sociale verbinding, én ontwikkeling van bijbehorende educatie- en communicatiestrategie en governance. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Door de landschappelijke aansluiting tussen de bestaande Nationale parken te versterken ontstaan er aantrekkelijke en unieke gebieden, waarin economische kansen en landschapskwaliteit hand in hand gaan.		
2. Er zijn vernieuwende arrangementen ontwikkeld tussen dragende gemeenschappen. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner, ondernemer*	Gerealiseerd. Op basis van de nota "Landschap verbindt Limburg" en de LEADER aanpak worden lokale burgerinitiatieven gesteund en gestimuleerd. Dit heeft inmiddels geleid tot tal van kleinschalige projecten, welke gepresenteerd worden op de website van LEADER Zuid-Limburg (http://www.leaderzuidlimburg.nl/projecten). In het kader van de nota Landschap verbindt ondersteunt de Provincie Limburg de gemeente Beekdaelen bij de ontwikkeling van het project Geul-Geleenbeek waarbij de participatie van 3 economische bedrijven en burgers in deze gebiedsontwikkeling vergroot wordt. *Wat hebben de Limburgers hiervan*		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	gemerkt? Voor en met de Limburgers willen we hun woon en leefomgeving/ hun aanliggende landschap behouden en versterken. Voor de individuele stakeholders willen we de samenwerking bevorderen: samen kom je verder.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Voor lopende én nieuwe gebiedsontwikkelingen zijn uitvoeringsafspraken gemaakt die aansluiten bij de provinciale ambities en belangen.	0	8	100%	2023
1	Ondersteuning van gemeenschapsinitiatieven die passen binnen de gewenste (gebieds)ontwikkeling.	1	4	4	2023
2	Aantal vernieuwende arrangementen in het buitengebied.	0	1*	4	2023

- *LEADER wordt hierbij als 1 geheel gezien. Binnen LEADER bevinden zich tal van projecten.*

Product	3.4.7. Grondzaken
Portefeuillehouder	Dritty

Provinciale Staten hebben ervoor gekozen om een actief grondbeleid te voeren. Daarbij zijn onder meer de door Provinciale Staten vastgestelde kaders “Erfpacht”, “nota herijking Grondbeleid” en “Sturen in samenwerking 2.0’’ (Inmiddels Sturen in Samenwerking 3.0 PS 5 februari 2021) van kracht. De ontwikkelingsgerichte rol wordt met name op ruimtelijk economisch gebied (selectief) opgepakt, maar ook voor mobiliteits-, sociale en duurzaamheidsvraagstukken voor die locaties in Limburg waar een integrale aanpak vanwege het grote economische belang noodzakelijk is. Door positie te nemen en risicodragend te participeren, kunnen we met diverse instrumenten, bijvoorbeeld erfpacht een impuls geven aan het realiseren van projecten. Afgeleide activiteit is het beheren en exploiteren van de provinciale vastgoedposities.

Opgave Ruimte voor Ruimte BV (RvR)
De maatschappelijke opgave van de Ruimte voor Ruimte BV is voor de komende jaren gelegen in het terugverdienen van door de Provincie Limburg in het verleden verstrekte stallensloopsubsidies ad € 36,3 mln. in het kader van de Ruimte voor Ruimte regeling, 2e tranche, die zijn oorsprong kent in de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV). Zoals eerder met uw Staten gedeeld zal er op basis van de meest recente GREX verstrekt door RvR BV 31-12-2023 een te verwachten resultaat op eindwaarde zijn van negatief € 3,8 mln., vooruitlopend op de definitieve vaststelling hiervan door de accountant. Dit betekent een verbetering over 2020 van € 4,9 mln. (van negatief € 8,7 mln. naar negatief € 3,8 mln.), in navolging van de verbetering over 2019 van € 3,6 mln. (van negatief € 12,3 mln. naar negatief € 8,7 mln.). Dit negatieve saldo is in de crisisjaren na 2008 met name veroorzaakt door een

achterblijvende vraag naar bouwkavels (omzet) waardoor met name de financieringslasten op de door NWB verstrekte lening hoger uitvielen dan oorspronkelijk geraamd. Het voorziene verlies op de einddatum is afgedekt in de provinciale risicoreserve met extern verkregen middelen, als resultaat van de afwikkeling van de eerdere betrokkenheid van respectievelijk het Rijk en Bouwfonds Property Development (BPD).

Ons college stuurt strak op de realisatie van de RvR-opgave. Uitgaande van die opgave èn de actuele vraag uit de woningmarkt zullen wij met de directie van RvR en de betrokken gemeentebesturen afspraken maken over de realisatie van de RvR-opgave. Voor de volledige beschrijving van de beleidsmatige doelstellingen en resultaten van het grondbeleid wordt verwezen naar paragraaf 5.7. Grondbeleid.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Voeren van een selectief actief aankoopbeleid door het mee initiëren van projecten. Rol Provincie: *ondernemer, partner*	Gerealiseerd.		
2. In erfpacht uitgeven van gronden. Rol Provincie: *ondernemer, financier, partner*	Gerealiseerd. Binnen de doelstellingen van het erfpachtkader zijn per 31 december 2020 gronden met een totale boekwaarde van € 71,22 mln. in erfpacht uitgegeven.		
3. Bedrijfseconomisch beheren van provinciale eigendommen . Rol Provincie: *ondernemer*	Provinciale gronden zijn grotendeels in pacht uitgegeven. Vastgoed dat tijdelijk in provinciaal bezit is, wordt verhuurd of er vindt leegstandsbeheer plaats.		

Prestatie-indicatoren generiek in termen van vooraf gestelde doelen zijn voor dit product niet van toepassing. Wel wordt over de behaalde financiële resultaten verantwoording afgelegd. Grondbeleid is geen doel op zich doch een middel om andere doelen te realiseren.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.4.1. Omgevingsvisie	200	162	362	272	90	V
3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid	247	64	311	248	63	V
3.4.3. Werklocaties	0	541	541	44	497	V
3.4.4. Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones	205	1.214	1.419	697	722	V
3.4.7. Grondzaken	433	17.037	17.469	5.183	12.287	V
	1.085	19.018	20.103	6.443	13.660	V
Personele lasten	5.882	0	5.882	5.723	160	
Kapitaallasten	319	-247	72	72	0	
Totaal lasten	7.286	18.770	26.056	12.237	13.819	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.4.1. Omgevingsvisie	0	97	97	97	0	-
3.4.4. Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones	0	250	250	622	-372	V
3.4.7. Grondzaken	1.493	14.903	16.396	5.017	11.379	N
Totaal baten	1.493	15.250	16.743	5.736	11.007	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-5.793**	**-3.520**	**-9.313**	**-6.501**	**-2.812**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve grondexploitatie	615	0	615	516	100	
Bruteringreserve VDL Nedcar	0	2.735	2.735	0	2.735	
Reserve stikstof & N2000	0	2.250	2.250	2.250	0	
Totaal toevoegingen	615	4.985	5.600	2.766	2.835	
Onttrekking reserves						
Immunisatiereserve	0	64	64	64	0	
Risicoreserve grondexploitatie	0	4.136	4.136	280	3.855	
Reserve stikstof & N2000	0	2.250	2.250	2.250	0	
Reserve herontwikkeling Tapijnkazerne	0	1.000	1.000	1.000	0	
Totaal onttrekkingen	0	7.450	7.450	3.594	3.855	
Saldo mutatie reserves	**-615**	**2.465**	**1.849**	**829**	**1.021**	
Resultaat	**-6.408**	**-1.056**	**-7.464**	**-5.672**	**-1.792**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit resteert een voordelig resultaat van € 1,79 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 2,65 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 13,66 mln. lagere lasten en € 11,07 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.4.1. Omgevingsvisie

Op het product 3.4.1. resteert een budget van € 0,09 mln. en levert aldus een voordelig resultaat. Het betreft de fasering van de trajecten facilitering aanpak NOVI- gebied Zuid-Limburg (€ 40.000) en het ontwerpend onderzoek ruimtegebruik RES (€ 50.000) naar 2021. Beide budgetbedragen zijn overgeheveld naar de begroting 2021.

3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid

Het product 3.4.2. levert een voordelig resultaat van € 0,06 mln. Deels is dit een gevolg van een sober en doelmatig gebruik van de budgetten. Ten aanzien van het project Albertknoop

(grensoverschrijdend fietspad Maastricht-Lanaken) geldt dat de bijdrage in de lasten van het project voor 2020 € 0,03 mln. lager zijn dan begroot.

3.4.3. Werklocaties

Dit product heeft een positief resultaat van € 0,50 mln. Via een overboekingsvoorstel wordt dit bedrag doorgeschoven naar 2021 om samen met de gemeente Brunssum een solide businesscase voor de Oostflank van Brunssum op te stellen, waarbij nieuwe vormen van duurzame energie betrokken worden. Hiervoor heeft de Provincie € 0,5 mln. en de gemeente Brunssum € 0,7 mln. toegezegd. (GS 29-10-2019). Om aan deze toezegging in 2021 te kunnen voldoen wordt voorgesteld om het restant budget inzake onderzoek ontwikkellocatie BPL gebied van € 0,5 mln. over te hevelen naar 2021.

3.4.4 Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones

Dit product heeft een positief resultaat van € 1,09 mln. en bestaat uit € 0,72 mln. lagere lasten (excl. personele lasten) en € 0,37 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van € 1,09 mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021 Het doorschuiven van budget naar 2021 is met name de inzet van intensiveringsmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid van deze collegeperiode waarvoor uitvoering in de resterende collegeperiode is toegestaan. € 0,56 mln. voor de uitvoering van de Nota 'Landschap verbindt Limburg'.
Op 9 juni 2020 heeft GS besloten € 0,10 mln. te reserveren voor de oprichtingsfase voor de totstandkoming van een Landschapsfonds, conform de beleidsnota 'Landschap verbindt Limburg'. Dit GS besluit heeft nog niet tot uitbetaling geleid.
Op het project Maasgaard blijft per saldo € 0,28 mln. budget over wat doorschuift naar 2021 om voor dit project behouden te blijven voor de verdere uitvoering. € 0,02 mln. hogere uitgaven en een niet geplande baat (grondverkoop) van € 0,31 mln. schuift per saldo door naar 2021.

3.4.7. Grondzaken

Dit product heeft een positief resultaat van € 0,01 mln. en bestaat uit € 12,32 mln. lagere lasten (excl. personele lasten) en € 11,38 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van € 15,73 mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021. Het betreft € 11,88 mln. voor de gebiedsontwikkeling VDL Nedcar, waarbij het saldo van baten en lasten van € 2,73 mln. wordt toegevoegd aan de bruteringsreserve VDL Nedcar en € 3,86 mln. voor Marsna Paper Meerssen.

Het nadelige budgetverschil in de reguliere middelen bedraagt per saldo € 0,94 mln. als gevolg van zowel lagere lasten (voordeel € 12,32 mln.), als lagere baten (nadeel € 11,38 mln.). Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat in de begroting 2020 rekening is gehouden met grondopbrengsten van € 15,00 mln. met boekwaarden c.q. lasten van € 11,88 mln. Hiervan is gerealiseerd € 2,32 mln. grondopbrengsten met een werkelijke boekwaarde c.q. lasten van € 1,87 mln. Dit resulteert in een verschil van € 12,68 mln. lagere baten c.q. grondopbrengsten en € 10,00 mln. lagere lasten. Deze grondopbrengsten zijn niet volledig gerealiseerd, doordat in het

kader van de gebiedsontwikkeling VDL Nedcar in 2020 geen gronden zijn overgedragen. Deze overdracht was aanvankelijk wel in 2020 voorzien. Wegens PFAS onderzoeken is dit vertraagd. Hierdoor is de hieraan gekoppelde toevoeging aan de bruteringsreserve VDL Nedcar van € 2,73 mln. niet gerealiseerd. Daarnaast zijn er voor de kosten van achterstallig onderhoud en brandveiligheid van Marsna Paper niet volledig afgeroepen door Building Marsna BV. Het verschil hiervan bedraagt € 3,86 mln. en wordt middels een overboekingsvoorstel overgeheveld naar 2021. Zodat in 2021 ook aan deze verplichting kan worden voldaan (inclusief de aanwending van de risicoreserve grondexploitatie).

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.4.1	Provinciaal omgevingsplan	10.000	10.000	10.000	-	10.000	-	-	-
3.4.2	Uitvoering ruimtelijk beleid	6.986	6.986	6.855	25	436	252	107	6.298
3.4.3	Werklocaties	4.066	4.000	66	4.000	-	-	-	4.000
3.4.4	Buitengoed Geul en Maas	4.850	4.850	1.935	4	5.422	4	2.912	-576
3.4.7	Grondzaken	100.041	-	35.324	19.675	14.399	-	45.042	-14.399
		125.943	**25.836**	**54.180**	**23.703**	**30.257**	**256**	**48.060**	**-4.676**

Onder de producten 3.4.1. t/m 3.4.3 zijn met name financieringen en kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen opgenomen, in lijn met de volgende tabel. Voor een nadere specificatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en de jaarrekening. De overige investeringen hebben betrekking op:
3.4.4. Routenetwerk Gebiedsontwikkeling Maastricht-Valkenburg, conform PS-besluit d.d. 1-10-2010.
3.4.7. Erfpacht, voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de paragraaf grondbeleid.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Financiering	Verbonden partijen	Grondbeleid
	Lening aan Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI		
	Lening aan Parvus Avez B.V.		
Grondbeleid	Lening aan deelneming Commandiet B.V./RvR Limburg beheer B.V.	Provincie Limburg Commandiet B.V.	
	Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V.	RvR Limburg C.V.	
	Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. inzake rekening courant	Ruimte voor Ruimte Limburg Beheer B.V.	
	Regresvordering Ruimte voor Ruimte		
			Laerbroeck
			IPS / Yard
			Grondbedrijf Californië II
			Marsna Paper
			Brunssum Centrumplan Noord
			Grondbedrijf Anticiperende Aankopen
			Erfpacht railterminal Tradeport Noord
			Erfpachtgronden tuinbouwgebied Siberië
			Erfpachtgronden Trade Port Noord
			Erfpacht Watersley
			Erfpacht Natures Green
			Erfpacht Leeuwbrouwerij Valkenburg
			Erfpachtgronden vm Andeno terrein Venlo
			Erfpachtgronden restant krediet
			Erfpachtgronden Haven Wanssum
			Voorraad ruilgronden/anticiperende aankopen

De in de tabel opgenomen Verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit. Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR) via de verbonden partijen PLC B.V., RVR C.V. en RVR Beheer B.V., is inmiddels een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het Limburgse landelijk gebied gerealiseerd.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas

Het programma Hoogwaterbescherming langs de Maas richt zich op de hoogwaterbeschermingsopgaven in de Limburgse Maasvallei. Voor een ruimtelijk-economisch optimaal gebruik van rivier en gebied nu en in de toekomst.

De hoogwaterproblematiek van 1993 en 1995 gaf aanleiding tot het treffen van maatregelen. Deze zijn nog niet allemaal gerealiseerd. Door de klimaatverandering is de in het Nationaal Deltaprogramma neergelegde opgave vergroot. Via gebiedsontwikkelingen worden meekoppelkansen verkend tussen hoogwaterbescherming en andere doelen. Zoveel mogelijk respecteren we daarbij de voor Nederland unieke ruimtelijke kwaliteit van de Maasvallei.

Veranderingen in het klimaat vragen aandacht waar het gaat om de wateropgave. Daarbij gaat het om toenemende hoeveelheden water, perioden van droogte, en de klimaatbestendigheid van ons watersysteem. Beleid, middelen en maatregelen zijn tot op heden vastgelegd in het Provinciale Waterplan Limburg 2016-2021. Daarbij houden wij ook de regie op de uitvoering van het programma voor Ooijen-Wanssum conform het provinciale inpassingsplan. Ook hebben GS besluiten genomen inzake de Lob van Gennep, Oeffelt en het Lateraalkanaal. Overigens hebben Provinciale Staten in 2018 opdracht gegeven tot het herprioriteren van doelen en middelen van het Provinciaal Waterplan (motie 2397 Geraats c.s.) om de benodigde maatregelen voor klimaatbestendigheid te financieren. Specifiek voor de hoogwaterveiligheid Maas zijn in 2019 de bestaande normen geëvalueerd. In het collegeprogramma 2019-2023 hebben wij gesteld dat dijkverleggingen waarbij woningen buitendijks komen te liggen, zoveel mogelijk moeten worden vermeden.

Wat willen we bereiken?

We willen de hoogwaterveiligheid in Limburg op de korte, middellange en lange termijn in stand houden. In dit verband evalueren we de waterveiligheidsnormen, zoals die voor de Limburgse dijkringen is vastgesteld. (Waterwet 1-1-2017).

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Wij hebben de norm geëvalueerd zoals die is vastgelegd voor de Limburgse dijkringen en bezien of en waar de norm moet worden bijgesteld.

Criterium 2: Wij vinden een integrale en realistische benadering van hoogwaterbescherming langs het hele stroomgebied van de Maas belangrijk.

Criterium 3: Dijkverleggingen waarbij woningen buitendijks komen te liggen, willen wij zoveel mogelijk vermijden.

Wat hebben we bereikt?

In 2020 hebben we een vervolg gegeven aan de uitkomsten van de Bestuursopdracht Waterveiligheid. De belangrijkste uitkomst hiervan was – op basis van risico-afweging in het rapport Kok - de aanbeveling om de normstelling te heroverwegen voor 22 dijktrajecten.
Met alle betrokken Maaspartners zijn in het eerste kwartaal van 2020 afspraken vastgelegd in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht: 1) een adviestraject van de Deltacommissaris, 2) de consequenties voor de lopende HWBP-projecten en 3) het vervallen van de status rivierbed achter de dijken.
Het verzoek aan de Deltacommissaris om te adviseren over de uitkomsten van de Bestuursopdracht moet een bijdrage leveren aan de wettelijke evaluatie van de Waterwet, die in 2024 gereed moet zijn. Een review door het Expertisenetwerk Waterveiligheid concludeert dat het rapport Kok een goede basis vormt voor een eventuele normverlaging, maar dat de consequenties en gevolgen in het kader van de meerlaagsveiligheid beter in beeld moeten worden gebracht, voordat er in een bestuurlijk gesprek conclusies kunnen worden getrokken. Dit gesprek is eind 2020 gestart en nog niet afgerond. De Deltacommissaris is voornemens zijn advies af te ronden in 2021.
De tweede afspraak in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht is om bij de lopende projecten in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) te bekijken of er nog ruimte is om te anticiperen op een eventuele normverlaging. Op zeven van deze 15 dijktrajecten is – op basis van het rapport Kok – de norm te streng en wordt in overweging gegeven de norm te heroverwegen en te komen tot normverlaging. Uiteindelijk heeft dit tot de bestuurlijke afspraak geleid dat er voor vijf dijktrajecten (Nieuw Bergen, Well, Venlo-Velden, Belfeld en Thorn-Wessem) nog ruimte is in het ontwerpproces om de dijkhoogte aan te passen aan een eventuele normverlaging. Bij de dijktrajecten Nieuw Bergen en Belfeld heeft dit in 2020 tot een nieuw ontwerp geleid met een forse verlaging van de dijkhoogte; deels als gevolg van de Bestuursopdracht, deels vanwege het verwerken ven nieuwe (ontwerp-)inzichten.
De derde afspraak in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht heeft betrekking op het vervallen van de status rivierbed in de Maasvallei. Concreet betekent dit dat “zodra een primaire kering in de Maasvallei versterkt is, de status van het rivierbed hierachter zal vervallen”. De beperkingen van de Beleidslijn grote rivieren voor deze ‘binnendijkse’ gebieden komen daarmee te vervallen en de tegemoetkoming bij schade als gevolg van een overstroming wordt gelijkgetrokken. In het kader van de systeemwerking van de Maas krijgt een aantal gebieden achter een primaire kering, waaronder de Lob van Gennep en Thorn-Wessem, een ‘begrensde gebiedsontwikkelruimte’. Op die manier blijven deze gebieden hun bijdrage leveren aan de werking van het systeem bij extreem hoge afvoeren. De afspraken over het vervallen van de status van het rivierbed leiden tot een evenwichtige ontwikkeling voor de economie, de leefbaarheid en de waterveiligheidsopgave van de Limburgse Maasvallei; Dit beschouwen wij als grote winst voor dit gebied.

In 2020 hebben we een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het programma Integraal Riviermanagement (IRM), vanuit onze rol als middenbestuur en de regisseur in het regioproces Maasvallei. Het doel van het programma IRM is om de opgaven voor waterveiligheid, waterkwaliteit, bevaarbaarheid, zoetwaterbeschikbaarheid, natuur, ruimtelijke en economische kwaliteit in beeld te brengen en in samenhang aan te pakken. Daar waar met deze integrale aanpak veel regionale en Rijksopgaven bij elkaar komen en provinciale doelen gediend kunnen worden, bezien we op welke wijze wij in de uitvoering en realisatie hiervan willen participeren.
Voor de Maasvallei zijn in 2020 drie pilots geïdentificeerd, met voor elke pilot leervragen. De IRM-pilots waar we aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en

Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. De afspraken over deze drie IRM-pilots zijn onderdeel van de afspraken in het kader van het BO-MIRT van 25 november 2020.

We hebben in 2020 ook, als partner in gebiedsontwikkeling en hoeder van ruimtelijke kwaliteit, meegewerkt aan een aantal gebiedsprojecten gericht op onder andere hoogwaterbescherming. Onze bijdrage is gericht op het versterken van gebiedskwaliteiten: dat houdt in dat wij samen met de gemeenten toezien op en zo nodig bijdragen aan een juiste balans tussen alle ontwikkelingen in en langs de Maas enerzijds en alle overige fysiek-ruimtelijke vraagstukken en opgaven ter plaatse anderzijds.
We participeren in de Verlaging dam Lateraalkanaal (voorbereiding naar MIRT, inmiddels ook IRM-pilot), Lob van Gennep (verkenning in het kader van MIRT), Oeffelt en systeemmaatregelen Well, Arcen, Baarlo en Thorn-Wessem (planuitwerking in het kader van MIRT). De provinciale investeringsmiddelen voor deze projecten hebben we in een meerjarenplanning in de begroting verankerd, met uitzondering van een financiële bijdrage aan de systeemmaatregel Thorn-Wessem.
We hebben ons ook nadrukkelijk ingezet voor het maken van een weloverwogen keuze voor de dijkaanpak in Arcen en omgeving, zowel voor de kering dwars door het karakteristieke centrum als de mogelijkheid om in de nabijheid van Arcen te komen tot een weerdverlaging onder de naam Hertogbroek; oorspronkelijk een initiatief van de bewoners van Arcen. De kennis die hierbij is opgedaan is gedeeld met de bewoners en het Waterschap Limburg, teneinde te komen tot de beste keuze.

Tenslotte: Gedeputeerde Staten hebben in 2020 twee dijkverbeteringsplannen voor de dijktrajecten Beesel en Heel goedgekeurd. In 2020 heeft het Waterschap Limburg geen andere dijkverbeteringsplannen ingediend ter goedkeuring.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

De Limburgers merken hiervan dat de hoogwaterbescherming langs de Maas verbeterd is, met behoud en zelfs verbetering van de landschappelijke kwaliteit en met meer ruimte voor gebruiksmogelijkheden, zonder al te hoge maatschappelijke kosten, en met voldoende maatschappelijk draagvlak. De Limburgers wonen en leven dus veiliger en mooier langs de Maas. Kenmerkende voorbeelden van projecten die bijdragen aan hoogwaterbescherming, het verbeteren van de gebruiksmogelijkheden en het verbeteren van landschappelijke kwaliteit zijn de Grensmaas en Ooijen-Wanssum. Daar wordt inmiddels volop gebruik van gemaakt en van genoten.

Product	3.5.1. Programma Maasvallei
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Na standpuntbepaling bij het afronden van de Bestuursopdracht in 2019 bezien of en welke aanpassing van de normstelling aan de orde is en plan van aanpak voor vervolg opstellen in afstemming met partnerpartijen (Rijk, Waterschap, Rijkswaterstaat). Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd. In het eerste kwartaal is met alle betrokken Limburgse Maaspartners een Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht vastgesteld. Dit mondt uit in 1) een adviestraject van de Deltacommissaris;		1 en 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	2) vermindering dijkontwerphoogte van vijf lopende HWBP-projecten en 3) het vervallen van de status rivierbed, zodra nieuwe dijkverbeteringen zijn uitgevoerd. Het proces heeft nog niet geleid tot een daadwerkelijke normverlaging.		
2. Na standpuntbepaling bij het afronden van de Bestuursopdracht in 2019: evaluatie van de doelen en middelen van het programma Maasvallei ten behoeve van de door PS gewenste herprioritering van middelen (motie 2397 Geraats c.s.), onder andere ten aanzien van systeemmaatregelen Baarlo, Arcen, Well, Thorn-Wessem, Venlo-Velden, Koploper Oeffelt en eventueel Zuidelijk Maasdal. Rol Provincie: *partner, financier, bevoegd gezag (Waterwet)*	Gerealiseerd. De inzet is gericht op een integrale en realistische benadering van onze inspanningen in het kader van het Programma Maasvallei, met enerzijds het geven van een vervolg aan de Bestuursopdracht en anderzijds de voorbereiding en implementatie van een aantal concrete hoogwaterprojecten die bijdragen aan de ruimtelijke ontwikkeling van de betreffende gebieden.		1, 2 en 3
3. Faciliteren van programmabureau Delta Maas, deelname overlegstructuren en leveren van input in netwerkstructuur IRM en regioprocessen. Rol Provincie: *financier, partner, ondersteuner*	Gerealiseerd. Wij namen actief deel aan de overlegstructuur van het programmabureau Deltaprogramma. Wij leverden bijdragen aan de werkgroepen en afstemmingsstructuren. Zo droegen wij bij aan de producten voor de lange, middellange en korte termijn van het Deltaprogramma Maas en het programma Integraal Riviermanagement.		1, 2 en 3
4. Beoordeling dijkverbeteringsplannen die door het Waterschap ter goedkeuring worden voorgelegd. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Dijkverbeteringsplannen zijn door het Waterschap Limburg voortvarend en op een participatieve manier opgepakt. GS heeft twee dijkverbeteringsplannen goedgekeurd en er zijn nieuwe dijkverbeteringsplannen in voorbereiding (onder andere Nieuw-Bergen, Belfeld) maar nog niet ter goedkeuring ingediend.		1 en 2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Bijstelling norm Limburgse dijkringen en opstellen en uitwerken plan van aanpak.	0%	50%	100%	2020
2	Evaluatie van de doelen en middelen van het	10%	100%	100%	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	programma Maasvallei.				
3	Leveren van kennis en middelen in netwerkstructuren en ondersteunen regioprocessen (doorlopend).	100%	100%	100%	2020
4	Juiste en tijdig binnen de daarvoor geldende wettelijke termijn afdoening van door het waterschap ingediende dijkverbeteringsplannen (doorlopend).	100%	100%	100%	2020

Toelichting prestatie-indicatoren

1. In goed overleg met de Limburgse Maaspartners is een Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht tot stand gekomen. Hierin zijn afspraken vastgelegd die moeten bijdragen aan een herijking van het waterveiligheidsbeleid in de Limburgse Maasvallei. Een eventuele normverlaging is afhankelijk van het advies van de Deltacommissaris en de doorvertaling van dat advies in de Waterwet.
2. De doelen en middelen voor het programma Maasvallei zijn helder en duidelijk: samengevat gaat het om een integrale en realistische benadering. Daar waar er mogelijkheden zijn om via een provinciale investeringsbijdrage een bijdrage te leveren aan het versterken van gebiedskwaliteiten in hoogwaterprojecten is dit verankerd in onze meerjarenbegroting.
3. In het kader van het regioproces Maasvallei is specifieke kennis ingebracht en is hieraan vanuit de regisseursrol sturing gegeven aan de ontwikkelingen in het kader van het programma Integraal Riviermanagement, dat inmiddels de dominante ontwikkellijn is voor de provinciale inzet in het kader van hoogwaterbescherming langs de Maas, naast onze betrokkenheid in het Hoogwaterbeschermingsprogramma.
4. In 2020 heeft GS twee dijkverbeteringsplannen goedgekeurd (Beesel en Heel). Het Waterschap heeft in 2020 nog geen nieuwe dijkverbeteringsplannen ter goedkeuring ingediend.

Product	3.5.2. Ooijen-Wanssum
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Provincie heeft de belangen van inwoners en bedrijven in Maasdal behartigd, als partner bij de bestuursovereenkomst Waterveiligheid Maas. Rol Provincie: *partner, opdrachtgever*	Gerealiseerd. De eindmijlpaal voor de uitvoeringswerkzaamheden (31 december 2020) is behaald. De met de gebiedsontwikkeling beoogde resultaten zijn allen gehaald.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Alle in 2020 voorgenomen voorbereidings- en uitvoeringswerkzaamheden zijn gerealiseerd.	0	1	1	2020
1	De gerealiseerde onderdelen van de Gebiedsontwikkeling zijn overgedragen aan beheerder(s).	0	1	1	2021/ 2022

Toelichting prestatie-indicatoren

De uitvoeringswerkzaamheden van de Gebiedsontwikkeling Ooijen – Wanssum zijn gerealiseerd. De eindmijlpaal van 31 december 2020 is gehaald. De oplevering van het werk heeft per 31 december reeds gedeeltelijk plaatsgevonden. In het eerste kwartaal 2021 zullen de resterende objecten worden opgeleverd en de (gebruikelijke) restpunten worden weggewerkt, waarna de aanvaarding van het werk door de Opdrachtgever (Provincie) kan plaatsvinden.
De administratieve afronding van het project, waarbij décharge kan worden verleend aan de projectorganisatie is voorzien in 2021. Zie ook de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling in de jaarrekening.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.5.1. Programma Maasvallei	3.000	-2.800	200	209	-9	N
3.5.2. Ooijen-Wanssum	22.734	-15.036	7.698	30.115	-22.417	N
	25.734	-17.836	7.898	30.324	-22.426	N
Personele lasten	662	0	662	644	18	
Totaal lasten	26.396	-17.836	8.560	30.968	-22.408	N
Baten						
Reguliere middelen						
3.5.1. Programma Maasvallei	0	0	0	18	-18	V
3.5.2. Ooijen-Wanssum	40.426	0	40.426	40.082	344	N
Totaal baten	40.426	0	40.426	40.100	326	N
Totaal saldo van baten en lasten	**14.030**	**17.836**	**31.866**	**9.132**	**22.734**	**N**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve DU Ooijen-Wanssum	38.926	15.036	53.962	30.926	23.036	
Totaal toevoegingen	38.926	15.036	53.962	30.926	23.036	
Onttrekking reserves						
Reserve DU Ooijen-Wanssum	21.234	0	21.234	20.959	275	
Reserve Waterveiligheid Maas	3.000	0	3.000	3.000	0	
Totaal onttrekkingen	24.234	0	24.234	23.959	275	
Saldo mutatie reserves	**-14.692**	**-15.036**	**-29.728**	**-6.967**	**-22.761**	
Resultaat	**-662**	**2.800**	**2.138**	**2.165**	**-27**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas resteert een voordelig resultaat van € 0,03 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 22,75 mln. nadeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 22,43 mln. lagere lasten en € 0,33 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.5.1. Programma maasvallei

Het product 3.5.1. laat in de lasten een nadelig resultaat van € 9.000 in de procesmiddelen. Dit wordt echter volledig gecompenseerd door een incidentele baat van € 18.000. Per saldo levert dit een voordeel op van € 9.000.

3.5.2. Ooijen-Wanssum

De lasten in de kolom "Realisatie" zijn in bovenstaande maatwerktabel verhoogd met het bedrag aan investeringsuitgaven ad € 11,1 mln. In totaliteit bedragen de gerealiseerde uitgaven aldus € 41,3 mln.(zie onderstaande tabel). Daarnaast is in 2020 zowel aan de lasten- als aan de batenzijde een verschil ontstaan, omdat de bij de EJB 2020 voorziene bijdrage van ruim € 15 mln. vanuit de Ontwikkelopgave Natuur uiteindelijk werd doorgeschoven naar 2021. Het project Gebiedsontwikkeling Ooijen Wanssum werd in 2020 geconfronteerd met meerdere hogere uitgaven als gevolg van onder andere PFAS ad € 1 mln., nog met shareholders af te rekenen scopewijzigingen (€ 0,8 mln.), verwijderen teerhoudend asfalt (€ 0,5 mln.), inlopen vertraging uitvoering (€ 0,56 mln.), stelpost verlichting (c.a. € 0,6 mln.) en geaccordeerde contractwijzigingen (c.a. € 5 mln.) waarmee het verschil tussen realisatie en primitieve begroting is verklaard. Overigens wordt vermeld, dat de uitvoering van het project gereed is. De eindmijlpaal van 31 december 2020 is gehaald. De aanvaarding van het project zal plaatsvinden in het tweede kwartaal 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.5.2	Ooijen-Wanssum	228.800	-	209.064	41.255	27.374	10.025	-21.519	-37.399
		228.800	**0**	**209.064**	**41.255**	**27.374**	**10.025**	**-21.519**	**-37.399**

Project Ooijen-Wanssum, oorspronkelijk besluit PS d.d. 6-11-2015; vervolgens bijgesteld middels een herijkt kredietbesluit d.d. 14-12-2016. In bovenstaande tabel is gekozen om alle projectuitgaven en inkomsten samen te voegen om een totaaloverzicht te krijgen. Deze maatwerktabel wijkt af van andere tabellen. Als gevolg van de notitie Materiële Vaste Activa (Commissie BBV, december 2017) wordt een deel van de investeringen met ingang van 2017 rechtstreeks in de exploitatie verantwoord. Het betreft dat gedeelte van het project dat niet voldoet aan de activeringscriteria en daarmee in de exploitatie verantwoord wordt. Hiermee is de integraliteit van de financiële verantwoording o.b.v. de reguliere overzichten niet mogelijk, omdat projectuitgaven sinds 1 januari 2017 ook via de baten en lasten rekening worden verantwoord. Deze verschillende financiële stromen leiden tot hogere uitgaven dan begroot, maar deze worden gedekt door hoger inkomsten. Daarmee blijft de provinciale bijdrage netto binnen de kaders van het kredietbesluit uit 2016.

Het restant van de investeringen welke leiden tot een materiële vaste activa kunnen ultimo 2020 nog niet worden verdeeld naar de uiteindelijke objecten die elk een eigen afschrijvingstermijn hebben. Dit zal pas bij oplevering plaatsvinden, omdat er dan pas duidelijkheid over is. Dit is aldus ook

opgenomen in Deel 2 Jaarrekening, 6.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing
Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum

3.6. Water

De Provincie Limburg is (wettelijk) verantwoordelijk voor het beleid voor de regionale grond- en oppervlaktewater-systemen en de vergunningverlening voor grondwateronttrekkingen ten behoeve van openbare drinkwatervoorziening, voor grotere industriële onttrekkingen en voor energieopslagsystemen. Ook op de aanpalende beleidsterreinen ruimtelijke ordening, natuur en bodembescherming heeft de Provincie een kaderstellende en regelgevende taak. Verder heeft de Provincie een specifieke taak ten aanzien van de bescherming van het grondwater voor de drinkwaterwinning. Water vormt een basislaag in de ruimtelijke ordening. Voor het optimaal functioneren van ruimtelijke functies als wonen en werken is een robuust en adaptief functionerend watersysteem een belangrijke randvoorwaarde. Een robuust en adaptief watersysteem is tevens een belangrijke abiotische voorwaarde voor het realiseren van een goede natuurkwaliteit en biodiversiteit. Voldoende water van een goede kwaliteit is tenslotte van groot belang voor een duurzame drinkwatervoorziening, de (grond)waterafhankelijke natuur, het productievermogen in de landbouw en de waterafhankelijke industrie.

Voor onze inzet met betrekking tot het programmaonderdeel 3.6. Water is het vastgestelde Provinciaal Waterplan (PS 11 december 2015) leidend. Het Provinciaal Waterplan Limburg 2016-2021 ‘samen werken aan water’ richt zich via vier sporen op het op orde brengen van het watersysteem in Limburg. Het eerste spoor: ‘Een veilige en aantrekkelijke Maasvallei’ is in programma 3.5. van deze Programmabegroting uitgewerkt. De overige drie sporen: ‘Een veerkrachtig en klimaatbestendig watersysteem’, ‘Behoud en herstel van de natte natuur en verbetering waterkwaliteit’ en ‘Duurzame drinkwaterwinning en grondwaterbeheer’ worden in dit programma van de begroting behandeld.

Via investeringen in het watersysteem (de beken en het grondwater) en ondersteunen van bronmaatregelen in stedelijk gebied en op het platteland wordt wateroverlast en watertekort voorkomen in stedelijk en landelijk gebied, inclusief industriegebied, en wordt de (grond)waterkwaliteit verbeterd. Door het veranderende weer, waar extreme regenbuien afgewisseld worden met langere perioden van ernstige droogte, verandert de opgave. In deze omstandigheden zal er een grotere inspanning verricht moeten worden om te zorgen voor voldoende en schoon water voor de diverse waterafhankelijke functies en voor het tegengaan van wateroverlast. De Limburgse zandgronden zijn extra gevoelig voor aanhoudende droogte met onder andere watertekorten en productiedaling in de landbouw en verlies van natuurwaarden als gevolg. Het Zuid-Limburgse heuvelland is extra gevoelig voor erosie en wateroverlast bij hevige regenval.

Het huidige watersysteem heeft onvoldoende ruimte en veerkracht om dergelijke extreme situaties op te kunnen vangen. Beek(dal)herstel is een passende maatregel om het watersysteem meer ruimte te geven en zo natuurlijke klimaatbuffers te creëren. Maatregelen in het landelijk gebied kunnen ervoor zorgen dat water beter wordt vastgehouden en minder snel afvloeit. Ook in stedelijk gebied zijn maatregelen nodig om weersextremen beter het hoofd te kunnen bieden. Via stimuleringsregelingen voor onder andere gemeenten en lopende uitvoeringscontracten met Waterschap Limburg en de terreinbeherende organisaties wordt de uitvoering van deze maatregelen ondersteund. Overigens hebben Provinciale Staten opdracht gegeven tot herprioritering van doelen en middelen van het Provinciaal Waterplan (motie 2397 Geraats c.s.) om de benodigde maatregelen voor klimaatbestendigheid te financieren. Ook is

opdracht gegeven om een provinciale ‘stresstest’ uit te voeren. De uitkomsten hiervan vormen input voor de risicodialoog om te komen tot een uitvoeringsagenda.

Steeds duidelijker wordt dat voor het realiseren van een robuust en adaptief watersysteem een integrale benadering met meerdere partijen nodig is.

Monitoring van de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit toont aan dat de EU-normen voor nutriënten (stikstof/nitraat en fosfor/fosfaat) en bestrijdingsmiddelen nog niet worden gehaald, dit ondanks het beleid dat voor deze stoffen wordt gevoerd. De nutriëntenbelasting van de bodem en het water vormt een hardnekkig probleem voor het bereiken van de gewenste waterkwaliteit en voor het bereiken van de natuurdoelen. Tevens vormt de nutriëntenbelasting een bedreiging voor de drinkwaterwinning. Verder worden farmaceutica en andere zogenaamde opkomende (niet-genormeerde) stoffen veelvuldig in oppervlaktewater en recent ook in grondwater gemonitord en aangetroffen. Door middel van de Delta-aanpak waterkwaliteit wordt door Rijk en regio gezamenlijk een nieuwe aanpak op onder andere deze knelpunten ontwikkeld. De resultaten daarvan worden verankerd in de nationale en regionale waterprogramma's voor de periode 2022-2027.

Een efficiënte waterketen is van belang voor Limburg. Door verbetering van de samenwerking in de waterketen kunnen kostenbesparingen bij riolering, zuivering en drinkwaterbereiding worden bereikt.

Het huidige Provinciaal Waterplan 2016-2021 zal in 2022 worden vervangen door het Provinciaal Waterprogramma onder de nieuwe Omgevingswet. In 2020 zal gestart worden met de voorbereidingen van dit Waterprogramma.

Wat willen we bereiken?

We willen zorgdragen voor een meer klimaatbestendig watersysteem dat robuust en adaptief genoeg is om situaties met regionale wateroverlast en watertekorten zoveel mogelijk te beperken. Dit is conform het Bestuursakkoord Deltaplan Hoge Zandgronden Zuid-Nederland (DHZ) en het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA). Wij willen de waterkwaliteit van onze beken en het grondwater verbeteren om normoverschrijdingen terug te dringen, om het ecologisch functioneren te verbeteren en om schoon en voldoende water voor landbouw, industrie, drinkwater en natuur te garanderen, waarmee we voldoen aan de vereisten van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Het watersysteem in Limburg is op orde en klimaatbestendig: de gestelde normen ten aanzien van wateroverlast, waterkwaliteit en ecologische kwaliteit en de ambities ten aanzien van watertekort, droogte en hittestress en het klimaatakkoord zijn gerealiseerd.

Criterium 2: In Limburg is voorzien in voldoende (grond)water voor een duurzame drinkwatervoorziening en voor andere waterafhankelijke functies.

Wat hebben we bereikt?

In 2020 hebben we gewerkt aan de uitvoering van het waterplan 2016-2021. Via verschillende partnercontracten en subsidies zijn 16,1 kilometer beekherstel en zeven vistrappen uitgevoerd of in uitvoering. En is dit jaar een project in Heerlen afgerond waardoor 4.000 m3/jaar extra

grondwateraanvulling gerealiseerd wordt. De Maatregelen in de Natte natuurparel Sohr-Legeterbos zijn in 2020 afgerond.
In 2020 zijn we aan de slag gegaan met een nieuw Provinciaal Waterprogramma voor de periode 2022-2027. In juli hebben GS hier de uitgangspuntennotitie voor vastgesteld, deze is op 11 september sonderend besproken in de Statencommissie RLN.
Door het opstellen van een zogeheten stresstest droogte hebben we meer inzicht gekregen in de berekende en gemodelleerde gevolgen van droogte. Met behulp van de kaarten gaan we risicodialogen voeren met betrokken partijen.
In dit jaar hebben we de Limburgse Integrale Watersysteem Analyse (LIWA) afgerond. De analyse geeft inzicht in de effecten van mogelijke maatregelen die genomen kunnen worden om het watersysteem te verbeteren en grondwater beschikbaar te houden. De resultaten zijn in september gedeeld met de Staten. In het project Waterbeschikbaarheid hebben we de toekomstige beschikbaarheid van water en de toekomstige vraag met elkaar in verband gebracht. Dit project krijgt in 2021 een vervolg door samen met watergebruikende partijen afspraken te gaan maken over het watergebruik. In 2020 is het onderzoek naar de watervoorraad in de Roerdalslenk afgerond. Provinciale staten zullen hier in het eerste kwartaal van 2021 over geïnformeerd worden.

Wat heeft de Limburger daarvan gemerkt?

De uitvoering van het waterplan 2016-2021 draagt bij aan een beter functionerend en meer veerkrachtig watersysteem in Limburg, waarmee wateroverlast en droogte wordt tegengegaan en de waterkwaliteit en biodiversiteit wordt verbeterd. Door de maatregelen op gebied van beekherstel en vismigratie wordt de biodiversiteit en de landschappelijke kwaliteit in en rondom de beken sterk verbeterd. Ook door de herstelmaatregelen in de kwetsbare grondwaterafhankelijke natuurgebieden ondervonden deze minder last van de extreme droogte in 2018-2020. Voor de Limburgers betekent dit dat de beken en natuurgebieden beschikbaar blijven voor natuurbeleving, als stedelijk uitloopgebied en voor recreatiedoeleinden. Omdat deze maatregelen tevens gericht zijn op het terugdringen van extreme wateroverlast en langdurige watertekorten dragen ze bij aan de leefbaarheid en het economisch potentieel voor de inwoners van Limburg. De opruimacties van het zwerfvuil in de Maas die hebben plaatsgevonden in het kader van het Interregproject LIVES hebben niet alleen gezorgd voor schonere Maasoevers, maar dragen ook bij aan bewustwording van de zwerfvuilproblematiek bij de burger.
Door het nemen van de maatregelen in de Natte natuurparel Sohr-Legeterbos als onderdeel van de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum is een groot en aangesloten waterrijk en moerasgebied tot stand gekomen dat tevens een bijdrage levert aan hoogwaterbescherming en bovendien recreatief aantrekkelijk en goed ontsloten is.

Door de aanwezige drainagevoorzieningen langs het beekdal dicht te zetten en het water te laten stijgen is de Caumerbeek in de gemeente Heerlen watervoerender geworden. De Geleenbeek is vernat door het regenwater dat op nabijgelegen straten valt op te vangen in een regenwaterbuffer, waarna het gebruikt wordt om het waterpeil in de Geleenbeek te reguleren. Het resultaat is dat er nu twee watervoerende beken in Heerlen zijn, waarbij de maatregelen tevens leiden tot een vergroting van de zoetwatervoorraden en een verminderd risico op wateroverlast.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.6.1. Water
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoeren maatregelen regionaal watersysteem In 2016 is een meerjarenovereenkomst (partnercontract) voor de periode 2016-2021 met het Waterschap gesloten inzake de uitvoering van maatregelen op gebied van wateroverlast, watertekort/droogte en ecologie en beek(dal)herstel in de gehele provincie. In 2019 is een herziening van het partnercontract met het Waterschap geaccordeerd. Uitvoering loopt door tot en met 2021. In 2017 is de Nieuwkomersregeling in het kader van het Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) via een subsidieregeling met een openstelling in twee tranches afgerond, waarbij gemeenten en organisaties integrale maatregelen voor de aanpak van wateroverlast en watertekort uitvoeren. De doorlooptijden van de projecten variëren van 2019 tot 2022. In de periode 2016-2019 zijn POP-3 regelingen niet-productieve investeringen water en innovatieve maatregelen water opengesteld waarmee integrale maatregelen worden genomen om de waterkwaliteit en de klimaatbestendigheid van het Limburgs watersysteem te verbeteren. Deze lopen deels door tot en met 2021. In 2018 zijn partnercontracten met de terreinbeherende organisaties gesloten over de realisatie van deze overige natte natuurparels. De realisatie door deze partijen vindt plaats tussen 2018 en 2021. Met Waterschap, Staatsbosbeheer en gemeenten wordt gewerkt aan het voorkomen van wateroverlast in het Gulpdal. Naar verwachting start de uitvoering van dit project in 2020. Voor de verbetering van de waterkwaliteit realiseren wij vanaf 2019 tot 2022 een gebiedsgerichte aanpak in 12 grondwaterbeschermingsgebieden gebaseerd	Deels gerealiseerd. In 2020 zijn de maatregelen grotendeels volgens planning en raming van dit jaar gerealiseerd. In verband met aanbestedingsperikelen is de aanpak van de 12 grondwater-beschermingsgebieden niet in 2020 gestart.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
op de Bestuursovereenkomst "aanvullende aanpak nitraatuitspoeling uit agrarische bedrijfsvoering in specifieke grondwaterbeschermingsgebieden" in het kader van het 7e actieprogramma nitraat, om de nitraatbelasting te verminderen. In een gebied van Bunde tot Voerendaal gaan we met de 'propositie Heuvelland: Verduurzaming van het water- en bodembeheer', in het kader van het Inter Bestuurlijke Programma (IBP) van het ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in 2020 met regionale en lokale partners aan de slag om afspoeling, run-off, wateroverlast en waterkwaliteit te verbeteren in een integrale aanpak. In 2019 en 2020 geven we samen met onze partners verder invulling aan het streven naar een robuust en adaptief watersysteem, zowel in het landelijk gebied als in het stedelijk gebied. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*			
2. Provinciaal waterbeleid: Waterplan en Waterprogramma In 2019 hebben wij een tussentijdse evaluatie van het Provinciaal Waterplan 2016-2021 uitgevoerd. Samen met de uitkomsten van de bestuursopdracht Maas en de uitkomsten van de stresstest vormt dit de basis voor een herijking van het beleid. Wij stellen een richtinggevend document op, rekening houdend met de motie Geraats (2397), waarmee de inzet voor de tweede helft van de looptijd van het Waterplan wordt aangegeven. Tegelijkertijd start de voorbereiding van de opvolger van het Waterplan; het Provinciaal Waterprogramma onder de Omgevingswet. Het realiseren van een robuust en adaptief watersysteem, de normering van wateroverlast, de bescherming van de drinkwatervoorraden, het bereiken van de gewenste waterkwaliteit en de bescherming tegen hoogwater in de Maas krijgen hierin een plaats. Het Waterprogramma vormt de basis voor het sluiten van uitvoeringsovereenkomsten	Gerealiseerd Vanaf maart 2020 is met vele partijen en partners gesproken over de wateropgaven, wat heeft geleid tot een uitgangspuntennotitie welk in juli 2020 door GS is vastgesteld en gesondeerd in de commissie RLN in september 2020.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
met partners in 2021 en de jaren daaropvolgend. Voor de financiering hiervan zal worden aangesloten bij de ambities uit het Collegeprogramma 2019-2023 en de mogelijkheden die de Rijksprogramma's DHZ en DPRA bieden. Het Waterprogramma wordt eind 2021 door Provinciale Staten vastgesteld. Ten behoeve van de evaluatie en monitoring van ons waterbeleid onderhouden en actualiseren wij een 6 tal watermeetnetten voor het grondwater en bodemvocht. Ten behoeve van de uitvoering en vergunningverlening onderhouden wij het watermodel Ibrahym. In 2020 wordt Ibrahym 3 ontwikkeld Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*			
3. Uitvoeren project Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA) In 2019 is samen met het Waterschap gestart met de uitvoering van de Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA), dit is een vervolg op het Nieuw Limburgs Peil en vormt de basis voor nieuwe pakketten van watermaatregelen om te komen tot een goede waterkwantiteit en -kwaliteit in Limburg. In 2020 wordt LIWA afgerond. De resultaten zullen enerzijds vertaald worden in het nieuwe Provinciaal Waterprogramma en het Waterbeheerprogramma van het Waterschap en anderzijds een basis vormen voor de nieuw af te spreken uitvoeringsovereenkomsten en maatregelenpakketten met partijen in de periode 2022-2027. De maatregelen moeten leiden tot een robuust en adaptief watersysteem en het realiseren van de doelen van het Waterplan en -programma. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*	Gerealiseerd Het rapport LIWA is aangeboden aan de Statencommissie RLN in september 2020 en vormt een bouwsteen voor het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
4. Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) In 2021 wordt fase 1 van het Deltaprogramma Hoge Zandgronden, als onderdeel van het Deltaprogramma Zoetwater afgerond. In 2020 en 2021 werken wij aan een maatregelenpakket met (integrale) droogte projecten voor fase 2 van het Deltaplan Hoge Zandgronden. Het pakket zal, in samenwerking met Brabant en de overige zandgebieden worden aangeboden voor cofinanciering door het Deltafonds. We richten ons op een integrale gebiedsgerichte aanpak, waarbij we samenhang met het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie nastreven. Rol Provincie: *partner, subsidiënt, bevoegd gezag, ondersteuner*	Gerealiseerd Er is een pakket aan maatregelen opgesteld, met behulp van de uitkomsten van LIWA. Dit pakket is met de Limburgse en Brabantse partners besproken en zal in 2021 door het regionaal bestuurlijk overleg Maas bij de Minister worden ingediend als bod van Zuid Nederland. Dit is opgenomen in het Provinciaal Waterprogramma en de begroting 2021.		1.
5. DeltaPlan Ruimtelijke (klimaat) Adaptatie (DPRA) In 2019 hebben alle gemeenten, Waterschap Limburg, Rijkswaterstaat (RWS) en de Provincie Limburg een stresstest uitgevoerd. In 2020 voeren we op basis van deze stresstesten een risicodialoog over klimaatadaptatie uit. Dit in overeenstemming met de afspraken uit het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Samen met de regionale partners stellen we in het kader van het Deltaplan een uitvoeringsagenda op, die we als samenwerkende regio Zuid Nederland ter cofinanciering zullen aanbieden aan het Deltafonds. We richten ons op gebiedsgerichte integrale projecten voor droogte en wateroverlast, waarbij waterkwaliteit en omgeving worden meegenomen. In 2020 is er, vooruitlopend op het Deltafonds, een bedrag beschikbaar vanuit het ministerie voor de ondersteuning van klimaatadaptatie. Wij zullen hier in 2020 een aanvraag voor indienen. Rol Provincie: *partner, subsidiënt, bevoegd gezag, ondersteuner*	Doelstellingen gerealiseerd; doordat het Ministerie in 2020 geen bijdrage meer beschikbaar stelde voor ondersteuning bij klimaatadaptatie, ontbrak de mogelijkheid om de beoogde steunaanvraag in te dienen.		1.
6. Bescherming drinkwatervoorziening en grondwaterbeheer Aan de langdurige zekerstelling van de drinkwatervoorziening is in 2019 invulling gegeven door het opstellen en bestuurlijk accorderen van Uitvoeringsprogramma's voor	Gerealiseerd De bescherming van het drinkwater is opgenomen in de uitgangspuntennotitie en in het Provinciaal Waterprogramma. In de Provinciale Omgevingsverordening is een tekstaanpassing opgenomen.		2.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
drinkwaterwinningen. Daarnaast onderzoeken wij de wenselijkheid van bescherming voor andere grondwaterwinningen ten behoeve van consumptie (bijvoorbeeld frisdrank en bier). In overeenstemming met de opdracht in de Structuurvisie Ondergrond, gaan wij na op welke wijze de drinkwatervoorziening op de lange termijn (2040-2050) kan worden zeker gesteld. De resultaten hiervan zullen hun vertaling krijgen in (voorstellen voor) een passende bescherming in de Provinciale Omgevingsvisie, de Omgevingsverordening en het Provinciaal Waterprogramma. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner*			
7. Versterken grensoverschrijdende samenwerking waterbeheer. Wij nemen deel aan de reguliere grenswateroverleggen met Duitsland, Vlaanderen en Wallonië. In 2018 zijn wij als leadpartner met 9 partners in de Euregio een internationaal Interregproject (LIVES) tegen plastic afval in de beken en rivieren gestart. Dit loopt tot en met 2021. In de periode 2020-2021 realiseren we tenminste een nieuw grensoverschrijdend waterproject, gericht op de doelen uit het Provinciaal Waterplan. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*	Gerealiseerd In 2020 is er in het kader van LIVES een succesvolle schoonmaakactie langs de oevers van de Maas gehouden.		1.
8. Versterken van de waterketen Wij nemen deel aan de overleggen rond de samenwerking in de waterketen. Vanuit een verbindende en faciliterende rol kan de Provincie zich actief inzetten om de spelers in de waterketen te bewegen tot samenwerking en tot optimalisatie en efficiencywinst op Limburgse schaal. Rol Provincie: *partner, facilitator*	Gerealiseerd We nemen deel in de waterketen en ondersteunen de samenwerking.		1, 2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal gerealiseerde kilometers beekherstel.	132	148*	171	2021
1	Aantal gebieden met gerealiseerde hydrologische maatregelen herstel natte natuur.	13	21	48	2021

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal uitgevoerde projecten verbetering grondwaterkwaliteit.	30	30	24	2021
2	Provinciaal waterprogramma (december 2021).	0	0	1	2021
3	Limburgse Integrale wateraanpak.	0	1	1	2020
4	Voorstel voor Deltaplan Hoge Zandgronden fase 2.	0	0	1	2021
5	Risicodialoog.	0	1	1	2020
5	Gezamenlijke uitvoeringsagenda Zuid Nederland.	0	0	1	2020
6	Actuele bescherming drinkwater in omgevingsverordening.	0	0	1	2022
7	Gerealiseerd grensoverschrijdend regionaal waterproject.	0	0	1	2021

* Ingeschat op grond van gegevens uit de voortgangsrapportage 2019, die over 2020 komt pas omstreeks maart 2021 beschikbaar.

Toelichting prestatie-indicatoren
Provinciaal Waterprogramma: verwacht in maart 2021 als ontwerp. Voorstel Deltaplan Hoge Zandgronden: verwacht in maart en definitieve afspraken met de minister in december 2021. Gezamenlijke uitvoeringsagenda Zuid Nederland: wordt in maart 2021 in RBOM vastgesteld.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.6 Water	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.6.1. Water	7.868	957	8.825	7.864	961	V
Personele lasten	1.517	0	1.517	1.476	41	
Kapitaallasten	4	0	4	4	0	
Totaal lasten	9.388	957	10.346	9.344	1.002	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.6.1. Water	4.155	354	4.509	4.539	-29	V
Totaal baten	4.155	354	4.509	4.539	-29	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-5.234**	**-603**	**-5.836**	**-4.805**	**-1.031**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	0	5.942	5.942	6.000	-58	
Reserve Grondwaterbeheer	0	144	144	144	0	
Totaal toevoegingen	0	6.086	6.086	6.144	-58	
Onttrekking reserves						
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	0	5.337	5.337	5.337	0	
Reserve Grondwaterbeheer	0	393	393	258	135	
Reserve DU bodemsanering	150	0	150	150	0	
Totaal onttrekkingen	150	5.730	5.880	5.745	135	
Saldo mutatie reserves	**150**	**-356**	**-206**	**-400**	**193**	
Resultaat	**-5.084**	**-959**	**-6.043**	**-5.205**	**-838**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.6. Water resteert een voordelig resultaat van € 0,84 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,03 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 1,00 mln. lagere lasten en € 0,03 mln. hogere baten. Wij lichten de belangrijkste verschillen als volgt toe.

3.6.1. Water

Op begrotingsprogramma 3.6 Water resteert een voordelig resultaat van € 0,84 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,03 mln. lager dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 0,96 mln. lagere lasten (excl. personele lasten) en € 0,03 hogere baten.
De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van **€ 0,85** mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021. In verband met het meerjarig karakter van het project grondwaterbeschermingsgebieden wordt een bedrag van € 0,74 mln. doorgeschoven naar 2021. Omdat voor het uitvoeringsprogramma Water (DHZ) en het Interreg VA project LIVES EMR budget is toegekend voor de gehele looptijd van het project schuiven deze middelen door. resp. € 0,06 mln. en € 0,05 mln.
Baten:
Er zijn meer inkomsten ontvangen voor het Interreg VA project LIVES EMR € 0,03 mln. dan geraamd. Ook dit bedrag is via een overboekingsvoorstel doorgeschoven naar 2021, de

inkomsten op grondwaterheffing zijn iets achtergebleven bij de raming, hierop volgt een lagere storting in de reserve Grondwaterbeheer.
Reserves:
Er zijn een aantal subsidies in het kader van Waardenetwerken lager vastgesteld. Dit voordeel ad € 0,06 mln. is overgeboekt naar 2021 en loopt via de reserve DU Zoetwatermaatregelen.
Door fasering van de kosten voor grondwaterbeheer (onder andere proces Ibrahym) is de onttrekking van de reserve lager dan geraamd.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.6.1	Water	10.000	10.000	10.000	-	-	-	-	10.000
		10.000	**10.000**	**10.000**	**0**	**0**	**0**	**0**	**10.000**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op de financieringen en deelnemingen, welke bijdragen aan de waterdoelen. In onderstaande tabel staan deze leningen en verbonden partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Financiering	Verbonden partijen
Grondwaterheffing	Lening aan N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg	N.V. WML

De in de tabel opgenomen Verbonden partij draagt bij aan de doelen van programma 3.6. Water. WML beheert het leidingennetwerk en de drinkwatervoorziening in Limburg.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

3.7. Energie, circulaire economie en milieu

Nieuwe opgaven rondom verduurzaming van het energiesysteem, rondom klimaatverandering en het circulair maken van de economie zullen de komende jaren de inrichting van Nederland en Limburg mede bepalen. De Provincie werkt en bouwt samen met andere overheden, ondernemers, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en burgers aan deze transities. Hierbij zijn haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak essentiële voorwaarden. We zetten vol in op innovatie, lokaal initiatief en grensoverschrijdende samenwerking en houden rekening met leefbaarheid, natuur en landschap, dat zodoende bijdraagt aan de versterking van de economische structuur en werkgelegenheid in Limburg.

Wat willen we bereiken?

Onze ambitie is het realiseren van een voor Limburg passende energiemix voor de toekomst, waarbij haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak bij burgers, organisaties en bedrijven belangrijke voorwaarden zijn. Hiervoor is een innovatief energietransitiebeleid nodig, dat inzet op samenwerking en ruimte biedt voor lokaal initiatief. Tevens dient de energietransitie bij te dragen aan werkgelegenheid, versterking van de economische structuur in Limburg en ons minder afhankelijk te maken van fossiele brandstoffen uit het buitenland. Hiervoor zullen wij onze rol pakken bij de uitvoering van wetten en wettelijk geborgde afspraken, zoals het Klimaatakkoord en de Regionale Energie Strategieën (RES).

Energietransitie, een duurzame circulaire economie en een gezonde en veilige leefomgeving pakken we in samenhang aan. In dit verband is er ook aandacht voor de uitvoering van het bodemconvenant, de problematiek van de mijnbouwschade, de inzet van vergunningverlening, toezicht en handhaving inclusief de taken die zijn ondergebracht in de Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD).

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Bij het realiseren van de energietransitie en circulaire economie stellen wij ons op als betrouwbare partner en houden rekening met haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak van burgers en organisaties.

Criterium 2: Bij de ontwikkeling van duurzame energieprojecten dient er ruimte te zijn voor lokaal initiatief en participatie.

Criterium 3: Bij de ontwikkeling van duurzame energieprojecten dient zorgvuldig omgegaan te worden met schaarse ruimte en wordt op basis van een duurzaamheidsladder de ruimtelijke inpassing afgewogen.

Criterium 4: Bij het versterken van de kennisontwikkeling en innovatiekracht wordt optimaal gebruik gemaakt van Limburgse innovaties en het Brightsite-instituut, en zoeken wij samenwerkingsmogelijkheden met Duitse en Belgische bedrijven en kennisinstellingen.

Criterium 5: De Limburgse revolverende energiefondsen en stimuleringsregelingen zetten wij versterkt door.

Criterium 6: Limburgers wonen en werken in een gezonde en veilige leefomgeving en onacceptabele milieurisico's voor de Limburgers en hun omgeving (natuur) zijn vermeden.

Wat hebben we bereikt?

In 2020 is ingezet op een samenhangende aanpak van de energietransitie (duurzame opwek en energiebesparing) en verduurzaming. Maar met name is ook strategie- en planvorming met betrekking tot energie verder uitgewerkt. Enerzijds in de twee Limburgse RES-regio's: in juni hebben alle colleges (gemeenten en Provincie) ingestemd met de concept-RES. Anderzijds is eind 2020 ook de Provinciale Energie Strategie vastgesteld (PS 18-12-2020). Draagvlak, haalbaarheid en betaalbaarheid zijn de elementen die in de uitwerking centraal staan.
In oktober 2020 is het Beleidskader Circulaire Economie 2.0 vastgesteld door Provinciale Staten. Op basis van een circulaire foto van Limburg zijn de ambities en uitgangspunten omschreven, resulterend in een uitvoeringsprogramma met vijf actielijnen voor de periode 2020-2023. Het uitvoeringsprogramma beschrijft de wijze waarop en met wie wij aan de slag gaan om de ambitie te realiseren, alsmede het afwegingskader dat wij daarbij hanteren.

Daarnaast is in 2020 gewerkt aan de verdere aanpak van de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning en zijn de milieutaken (vergunningverlening, toezicht en handhaving) uitgevoerd.

De belangrijkste concrete resultaten:

- Duurzaam Thuis: In 2020 is er € 24.665.087 uitgezet. Het betreft 3.220 leningen waarmee in 2020 6.166,27 ton aan CO2 is gereduceerd, en naar schatting 54 fte aan werkgelegenheid is gerealiseerd.;
- Het Limburgs Energie Fonds (LEF) heeft in 2020 € 25,7 mln. uitgezet. Met de in 2020 gedane investeringen draagt LEF bij aan een CO2 reductie van 588.390 ton en 1.604 FTE jaren werkgelegenheid;
- Er is 9 Megawatt (MW) aan windvermogen in bedrijf genomen in 2020. Daarmee zit Limburg op 21,45 MW in totaal;
- Limburgs Energie Akkoord (LEA): In 2020 is de LEA-samenwerking precies twee jaar na de start door de LEA-deelnemers opnieuw bestuurlijk bevestigd. LEA is uitgebreid met 12 steenfabrieken in Limburg, via vertegenwoordiging in LEA door branchevereniging Koninklijke Nederlandse Bouwkeramiek (KNB). In een projectenportfolio hebben de deelnemers mogelijkheden in beeld gebracht om de veelal aardgasgestookte hoge temperatuur processen om te zetten in duurzame processen door middel van elektrificatie en/of waterstof.;
- In 2020 is het Informatiecentrum Nazorg Steenkoolwinning goed in de regio ingebed, zodat gemeentelijke ondersteuning bij de gevolgen van mijnbouw beter kan worden verleend;
- De slagkracht van de groene brigade is op orde gebracht en middels de pilot "vrijwillige BOA brigade" wordt bekeken of deze vergroot kan worden;
- Op basis van het actieplan omgevingslawaai provinciale wegen is bij groot onderhoud en reconstructie aan provinciale wegen stiller asfalt toegepast;
- Het VTH-beleidsplan 2021-2024 is vastgesteld en vertaald naar een programmering in 2021. In het VTH-beleidsplan is aangegeven aan welke maatschappelijke opgaven de instrumenten VTH een bijdrage leveren en welke doelen daarvoor gesteld worden;
- Het VTH Uitvoeringsprogramma 2020 is, binnen de mogelijkheden van de corona maatregelen uitgevoerd en het VTH Uitvoeringsprogramma 2021 is uitgewerkt en vastgesteld;

- Het versterken van het Limburgs circulaire innovatie ecosysteem door de ontwikkeling van het kennis en innovatiecentrum Brightsite en de doorontwikkeling van BMC en AMIBM;
- Ontwikkelprogramma LIOF: Limburg toekomstbestendig gericht om innovatiebevordering en ondernemersondersteuning voor het MKB.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.7.1. Energie
Portefeuillehouder	Brugman-Rustenburg

Genoemde resultaten hieronder betreffen beleidsonderzoek en beleidsontwikkeling. Vanzelfsprekend leiden deze resultaten niet direct tot verbeteringen in het dagelijkse leven van Limburgers. Uitvoering van de RES en de PES zal een positieve invloed hebben: een duurzamere energiehuishouding. De regelingen voor woningbezitters en bedrijven (Duurzaam Thuis en Limburgs energie Fonds) hebben in 2020 wel voor impact gezorgd.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wij stellen een nieuwe kadernota '**ProvincialeEnergieStrategie' (PES)** op, waarin de ambities, doel- en taakstellingen en de Provinciale rollen en inzet van instrumenten worden opgenomen. Daarbij wordt ook het nakomen van de wettelijke verplichtingen en gemaakte bestuursafspraken (Klimaatakkoord en RES) geborgd. Op basis van deze kadernota stellen wij een uitvoeringsprogramma energietransitie op.	Gerealiseerd. De PES deel 2 is op 18 december 2020 vastgesteld door Provinciale Staten; in dit kader zijn er duidelijke acties en KPI's.		1, 2, 3, 4, 5, 6
2. Wij dragen bij aan de totstandkoming van de twee **Regionale Energie Strategieën** in Limburg. Wij borgen de samenhang tussen de PES en de RES.	Gerealiseerd. Provincie heeft bijgedragen aan de concept-RES (vaststelling medio 2020 door gemeentelijke en provinciale colleges) en ter kennisgeving aan Provinciale Staten gezonden. In de PES is duidelijk de relatie en samenhang met de RES geborgd.		1, 2, 3, 6
3. Wij stellen een **duurzaamheidsladder** op voor ruimtelijke inpassing van de opwekking van duurzame energie. De lijn van de motie Dik-Faber c.q. het (ontwerp-) Nationale Omgevingsvisie (NOVI) wordt daarbij gevolgd. De duurzaamheidsladder zullen wij vastleggen in het Provinciale Omgevingsvisie (POVI).	Gerealiseerd. Met die aantekening dat niet langer sprake is van een duurzaamheidsladder (2e AWR 2020), maar van een Limburgse zonneladder. Deze ladder is leidend bij de RES, en wordt ook vastgelegd in de Provinciale Omgevingsvisie (POVI). Bij de behandeling van de PES in december is tevens motie 2685 (Palmen) aangenomen: zonneladder stap voor stap.		1, 2, 3, 6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
4. We voeren een **grensoverschrijdende systeemstudie uit naar de duurzame energie-infrastructuur** voor 2030 en 2050, in samenwerking met de netwerkbeheerders, de grote industrie (afnemers energie) en de opwekkers van duurzame energie om tijdig een betrouwbare en leveringszekere duurzame energie-infrastructuur (inclusief opslag van energie) te realiseren in Limburg. Een nationaal gelijk speelveld is hierbij een voorwaarde.	Gerealiseerd. De systeemstudie Energie-infrastructuur Limburg is afgerond en in december 2020 aan uw Staten gestuurd ter kennisgeving.		1, 3
5. Wij stellen een **provinciale visie op voor duurzame warmtevoorziening**, inclusief warmtenetten, restwarmte in de gebouwde - en industriële omgeving en geothermie. Wij brengen hierbij 'witte vlekken' in beeld, die ontstaan in de samenwerking met daarbij horende partners en wijzen voorkeurslocaties aan.	Gerealiseerd. De Provinciale Warmtevisie is in september 2020 door Provinciale Staten vastgesteld als bouwsteen voor de PES, maar ook ter facilitering van de gemeenten als opmaat naar de transitievisie warmte die gemeenten eind 2021 dienen op te leveren.		1, 3, 5

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Provinciale energiestrategie (kadernota PES) wordt vastgesteld door PS.	0	1	1	2020
2	Opstellen Regionale Energie Strategieën in samenwerking met andere overheden.	0	1	1	2020
3	Opstellen van een zonneladder en een Limburgse taxonomie (een classificatiesysteem van energietechnieken).	0	1	1	2020
4	Uitvoeren grensoverschrijdende systeemstudie duurzame energie-infrastructuur.	0	1	1	2020
5	Opstellen Provinciale visie op duurzame warmtevoorziening.	0	1	1	2020

Product	3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie
Portefeuillehouder	Burlet

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Onderzoek Circulaire Economie Limburg Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Wij hebben in de voorbereiding van het opstellen van het beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0 een circulaire foto van Limburg gemaakt. De foto was gericht		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	op: ▪ een interviewronde met ruim 40 bedrijven, organisaties en instellingen in en buiten Limburg die werkzaam zijn in het veld; ▪ een inventarisatie van de knelpunten (‘bottlenecks’) op weg naar een Circulaire Economie; ▪ een analyse van de Limburgse sectoren en het ‘circulair potentieel’ daarbinnen, afgezet tegen het nationaal gemiddelde; ▪ een analyse van de Limburgse grondstoffen en reststromen. De resultaten zijn verwerkt in het beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0		
2. Actieprogramma Circulaire Economie Limburg 2020-2023, start uitvoering Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het beleidskader Circulaire Economie 2.0, inclusief uitvoeringsprogramma 2020-2023 is op 5 oktober 2020 door Provinciale Staten vastgesteld. Wij hebben de volgende activiteiten gerealiseerd/opgepakt in 2020: Actielijn omdenken: ▪ wij hebben ter versterking van het Limburgs circulaire innovatie ecosysteem een financiële bijdrage verstrekt aan de ontwikkeling van het kennis en innovatiecentrum Brightsite (zie product 1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus en product 1.2.6. Industrie) en aan de doorontwikkeling van BMC en AMIBM (zie product 1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus) ▪ door Provinciale Staten is op 5 oktober 2020 ingestemd met een financiële bijdrage aan het LIOF integraal ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig. Het programma is gericht op innovatiebevordering en ondernemersondersteuning voor het MKB in Limburg gekoppeld aan de		1,4.5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	maatschappelijke opgaven (duurzaam, slim en gezond) en is op 3 december 2020 gelanceerd. (zie product 1.1.2. Acquisitie en LIOF). Actielijn Samenwerking ▪ we hebben voor de uitbouw van de icoonketen: ▪ *circulaire afvalverwerking met Limburgse gemeenten* subsidie verleend aan Afval Samenwerking Limburg (ASL) voor verwerking van a.s. huishoudelijke afval naar grondstoffen in Limburg. ▪ *circulaire bouw* subsidies verleend aan Heemwonen (circulaire grondgebonden levensloopbestendige woningen) en het Green Transformable Building (GTB) lab. Actielijn Circulair agenderen ▪ we spelen actief in op de Europese agenda en dragen de Limburgse ervaringen en voorbeelden actief uit; ▪ wij zijn vice president of European Chemical Regions Network, Deelname aan high level conferentie (26 oktober 2020) on plastics, biobased en waterstof; ▪ we hebben samen met LIOF en BMC een werkbezoek gebracht aan Sachsen-Anhalt. Gezamenlijk zal een projectenagenda worden opgesteld o.a. rond het thema circulaire economie; ▪ we hebben Limburgse partijen ondersteund ten behoeve van deelname aan Europese programma's: ▪ CHIC (Circular Hubs for Industrial Collaboration.) CHIC richt zich op het MKB binnen de Chemelot Circular Hub. (letter of support -aanvraag Horizon2020) ▪ Circular BIO (nieuwe bedrijfsmodellen en waardeketens voor een circulaire bio economie (ondersteuning MKB).		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindewaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Onderzoek Circulaire Economie Limburg	0	1	1	2020
2	Actieprogramma Circulaire Economie Limburg is opgesteld en door PS vastgesteld	0	1	1	2020

Product	3.7.3. Milieu
Portefeuillehouder	Burlet / Housmans

De hieronder genoemde resultaten 2, 3 en 4 betreffen kaderstelling, beleidsformulering en programmering. Vanzelfsprekend leiden deze resultaten niet direct tot verbeteringen in het dagelijkse leven van Limburgers. De uitvoering van het Actieplan omgevingslawaai provinciale wegen leidt op plekken waar sprake is van een hoge geluidbelasting vanwege die wegen tot de aanleg van stiller asfalt bij groot onderhoud en reconstructie.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Verbeteren en minimaal voldoen aan de normen van milieuaspecten in de leefomgeving. Organiseren, bijstellen en evalueren van lopende programma's, waaronder het actieplan omgevingslawaai provinciale wegen 2019-2023. In het actieplan wordt beleid vastgelegd gericht op het beheersen en zo nodig verminderen van de geluidbelasting om zo een gezonde woon- en leefomgeving te bevorderen. Daarvoor is in het actieplan opgenomen waar in de planperiode geluidreducerend asfalt wordt aangebracht op het moment dat groot onderhoud aan of reconstructie van de weg plaatsvindt. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, bevoegd gezag*	Gerealiseerd In het kader van het Actieplan Omgevingslawaai provinciale wegen zijn bij groot onderhoud en wegreconstructies stille wegdekken aangebracht, waar deze locaties samenvielen met de wegvakken, die volgens het Actieplan Omgevingslawaai in aanmerking komen voor stiller asfalt. De uitvoering van het actieplan 2019-2023 ligt op koers.		6
2. Uitvoeren van bevoegd gezag taken milieu: het beheren van de geluidbelastingkaart en de luchtkwaliteitskaart en de geluidzones van Chemelot en VDL-Nedcar. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De geluidbelastingkaart wordt periodiek geactualiseerd. De eerstvolgende actualisatie is voorzien in 2022. Waar ontwikkelingen daar aanleiding toe gaven zijn de invoergegevens voor de luchtkwaliteitskaart in het		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	monitoringssysteem van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) geactualiseerd. Het betreft brongegevens van provinciale wegen. In het kader van het PIP Gebiedsontwikkeling VDL-Nedcar hebben Gedeputeerde Staten een nieuwe geluidzone ten behoeve van de ontwikkelingen conform het PIP vastgesteld op 10 november 2020.		
3. Opstellen van het VTH-beleidsplan 2021-2024. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd Gedeputeerde Staten hebben het VTH-beleidsplan op 10 november 2020 vastgesteld.		6
4. Opstellen van het VTH-Uitvoeringsprogramma 2021. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd Gedeputeerde Staten hebben het VTH-uitvoeringsprogramma 2021 op 10 november 2020 vastgesteld.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De jaarschijven van het Actieplan omgevingslawaai provinciale wegen zijn gerealiseerd.	100%	100%	100%	2020
3	Opstellen van het VTH-beleidsplan 2021-2024.	-	1	1	2020
4	Opstellen van het VTH Uitvoeringsprogramma 2021.	-	1	1	2020

Product	3.7.4. Bodem en ondergrond
Portefeuillehouder	Burlet

In Limburg zijn eind 2020, ten opzichte van 2019, weer minder verontreinigde bodemlocaties aanwezig als gevolg van uitgevoerde bodemonderzoeken en -saneringen.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Meerjarenprogramma bodem en ondergrond 2016 – 2020 Rijk, IPO, VNG en UvW hebben afspraken gemaakt voor de periode 2016-2020 over de verdere ontwikkeling naar een duurzaam en efficiënt beheer en gebruik van de bodem en ondergrond. Aan de hand van het in 2015 door GS vastgestelde Meerjarenprogramma bodem en ondergrond 2016 – 2020 wordt jaarlijks, en	Deels gerealiseerd. Het Actieprogramma bodem en ondergrond 2020 is vrijwel volledig uitgevoerd. Daarmee zijn de convenantsdoelstellingen en -afspraken met het Rijk (2016-2020) op het gebied van bodem(sanering) vrijwel -, en op het gebied van ondergrond geheel gehaald. In 2020 zijn 2 (vooral financieel		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
dus ook voor 2020 via een actieprogramma invulling gegeven aan de in het convenant gemaakte afspraken. Binnen de programmalijn bodemsanering en -beheer zullen op een 7-tal kernpunten activiteiten worden ontplooid die een belangrijke bijdrage leveren als het gaat om het bodem- en watersysteem. Binnen de programmalijn ondergrond zal het accent liggen bij het stimuleren van 3D-ruimtelijke ordening en het organiseren van kennis en informatiebeheer. Beide programmalijnen geven invulling aan de transitie van bodemsanering naar duurzaam gebruik van bodem en ondergrond. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner*	omvangrijke) projecten nog niet tot afronding gekomen. Dit betreffen de afvoer van verontreinigde grond van de saneringslocatie Straat te Roermond en de sanering van de Kanjel en Gelei. Beide hebben meer voorbereidingstijd nodig gehad. Algemene conclusie is dat het MJP zich in de afrondingsfase bevindt. Omdat de aanpak van historische, risicovormende bodem- en grondwaterverontreinigingen, van oudsher de basis voor meerjarige afspraken met het Rijk, ook landelijk meer tijd vergt, heeft het Rijk voor het overbruggingsjaar 2021, tot de inwerkingtreding van de Omgevingswet, nog Rijksmiddelen ter beschikking gesteld ter afronding van de resterende bodemsaneringsopgaven, waarvan er dus ook in Limburg nog enkele in 2021 in uitvoering zijn.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Naleving convenantsafspraken.	80%	90%	100%	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Omdat ook in Limburg, zoals elders in het land, enkele langdurige bodemsaneringen nog in uitvoering zijn, kan nog niet gesproken worden van 100% eindwaarde.

Product	3.7.5. Mijnbouwschade
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Een door het Rijk opgestelde landelijke regeling voor vergoeding van mijnbouwschades in Limburg is beschikbaar. Rol Provincie: *ondersteuner*	Deels gerealiseerd. De Minister van EZK heeft de activiteiten gestart om te komen tot een rijksregeling voor vergoeding van de mijnbouwschade in Limburg. Zo is de organisatie, die deze regeling moet uitvoeren – de Commissie Mijnbouwschade - reeds door de minister		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	ingesteld. Er wordt nu gewerkt aan de invulling van het schadeprotocol voor de uitvoering van de regeling. De minister streeft ernaar dat in het voorjaar 2021 de regeling voor Limburg inwerking treedt. Als deze regeling er is, dan zal de (tijdelijke) Stichting Calamiteitenfonds Mijn(water)schade haar werkzaamheden beëindigen.		
2. Uitvoering geven aan het meerjarig uitvoeringsprogramma naar de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Het (doorlopende) programma voor de realisatie van de (beheers)maatregelen in het kader van de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning, zoals dat is afgesproken met de Minister van EZK en de betrokken gemeenten, is in uitvoering.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Beschikbaarheid landelijke schadevergoedingsregeling voor Limburg.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Zie toelichting onder bereikte resultaat 1.

Product	3.7.11. Coördinatie RUD
Portefeuillehouder	Housmans

Effect voor ‘de Limburgers’ van de hieronder genoemde resultaten is dat Limburg-breed een veiligere en gezondere leefomgeving wordt gerealiseerd met de kanttekening dat dit lokaal zeker anders ervaren kan worden.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Opdrachtverlening aan de RUD ZL op basis van het VTH- uitvoeringsprogramma Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag, financier, partner*	Gerealiseerd. Opdrachtverlening heeft tijdig plaatsgevonden waarmee geborgd is dat de RUD-ZL de aan haar opgedragen werkzaamheden namens de Provincie kan uitvoeren.		6
2. Monitoring en evaluatie van de door de RUD- ZL uitgevoerde taken	Gerealiseerd. Monitoring en evaluatie van de door de		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, bevoegd gezag, financier, partner*	RUD uitgevoerde taken is gerealiseerd met de volgende toelichting. Uitvoering van de aan de RUD opgedragen (basis)taken vindt plaats op basis van het door de RUD opgesteld werkprogramma. Vanwege de 'lock downs' en de coronamaatregelen is het fysieke toezicht en daarmee de handhaving zoveel als mogelijk uitgevoerd. De fysieke milieucontroles zijn zoveel mogelijk uitgevoerd waarbij extra tijd nodig is geweest voor communicatie, voorbereiding en afstemming. Bij de BRZO-inrichtingen zijn gedurende de perioden van "lock down' geen planmatige BRZO-inspecties uitgevoerd, omdat de Inspectie SZW en de Veiligheidsregio's, waarmee de inspecties in gezamenlijkheid moeten worden uitgevoerd, tijdens de 'lock downs' geen inspecties uitvoeren. De BRZO Wabo controles zijn zoveel mogelijk uitgevoerd; in ieder geval als sprake is van ernstige klachten, zware meldingen, calamiteiten of bij te voorziene grote risico's. Bij het bouwtoezicht is sprake van een afname ten opzichte van de planning, omdat de start van bouwwerkzaamheden vaker wordt uitgesteld. De coronamaatregelen hebben weinig effect op de vergunningverlening binnen de RUD-ZL. Kwantitatief is wel een afname te zien in bouwgerelateerde projecten en, zeker ten gevolge van de coronacrisis, een (flinke) afname in het aantal vuurwerkevenementen.		
3. Inbreng provinciale belangen in de Gemeenschappelijke Regelingen RUD-ZL en RUD-LN via Algemeen Bestuur (RUD-LN) en Algemeen Bestuur en / Dagelijks Bestuur	Gerealiseerd. Heeft (pro)actief plaatsgevonden waarmee de belangen van de Provincie in de RUD-ZL en RUD-LN zijn gewaarborgd conform		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
(RUD-ZL) Rol Provincie: *financier, partner*	wensen van Provinciale Staten. Resultaten zijn o.a. het Assessment van de interne (RUD-ZL) organisatie en de 'Toekomstagenda 2021-2025 RUD Zuid-Limburg' .		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Opdrachtverlening aan RUD-ZL op basis van VTH-uitvoeringsprogramma.	0	1	1	2020
2	Monitoring en evaluatie van de door de RUD-ZL verrichte werkzaamheden in relatie tot de verleende opdracht.	0	1	1	2020
3	Inbreng provinciale belangen als onderdeel van de Gemeenschappelijke Regelingen in de AB's van RUD-ZL en RUD-LN.	0	2	2	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
De RUD's hebben de taken uitgevoerd overeenkomstig de vigerende wet- en regelgeving en het ambitieniveau van het Uitvoeringsprogramma VTH 2020.

Product	3.7.12. Vergunningen
Portefeuillehouder	Burlet / Brugman-Rustenburg (Wnb soortenbescherming en houtopstanden) Brugman-Rustenburg (Wnb gebiedsbescherming)

Het effect voor ‘de Limburgers’ van de hieronder genoemde resultaten is dat Limburg-breed een veiligere en gezondere leefomgeving wordt gerealiseerd met de kanttekening dat dit lokaal zeker anders ervaren kan worden.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoering van vergunningverlening Wet natuurbescherming, Ontgrondingenwet, Mijnbouwwet, Luchtvaartwet, Waterwet, Omgevingsverordening, Wet Geluidhinder en Whvbz conform VTH-Beleidsplan en VTH-uitvoeringsprogramma. Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag*	Deels gerealiseerd. In de terugblik op 2020 domineert het weer op gang brengen van vergunningverlening voor gebiedsbescherming (“stikstofvergunningen”) na de PAS-uitspraak en het vaststellen van de kaders daartoe. In het kader van het Aanvalsplan Stikstof is een onderverdeling gemaakt van de circa 350 (peildatum 31 december 2020) lopende aanvragen. Voor de aanvragen die vanaf juli 2020 zijn ingediend, zijn we erin geslaagd de waarde van 95% binnen de wettelijke termijn te halen. Alle aanvragen die eerder (onder de PAS of onder de eerste versies van de beleidsregels intern en extern salderen) zijn ingediend leidden tot maatwerk, mede met inachtneming van motie 2596 “Gewijzigd Claassen c.s. inzake vergunningverlening in coronatijd” en leiden tot langere doorlooptijden. Vanwege het belang van stikstof is er binnen de overige wetgevingen naar vermogen geprioriteerd om de zaken binnen de daarvoor geldende termijnen af te handelen.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Het binnen de wettelijke termijn verlenen van beschikkingen en ontheffingen en accepteren van meldingen. ▪ Wnb soortenbescherming, Wnb houtopstan-	95%	86%	100%	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	den, Ontgrondingenwet, Mijnbouwwet, Luchtvaartwet, Waterwet, Omgevingsverordening, Wet Geluidhinder en Whvbz				
	▪ Wnb gebiedsbescherming (stikstofvergunningen)	95%	40%	100	

Product	3.7.13. Handhaving
Portefeuillehouders	Housmans

Effect voor ‘de Limburgers’ van de hieronder genoemde resultaten is dat Limburg-breed een veiligere en gezondere leefomgeving wordt gerealiseerd met de kanttekening dat dit lokaal zeker anders ervaren kan worden.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wettelijke taakuitvoering toezicht en handhaving in het kader van de volgende verordening en wetten: ▪ Waterwet; ▪ Wet natuurbescherming (gebiedsbescherming, soortenbescherming, houtopstanden); ▪ Mijnbouwwet; ▪ Ontgrondingenwet; ▪ Luchtvaartwet; ▪ Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden; ▪ Omgevingsverordening Limburg 2014 (grondwaterbescherming, milieubeschermingsgebieden, stiltegebieden). Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De Provinciale bevoegd gezag taak in het kader van de beschreven wetten is in 2020 uitgevoerd.		6
2. Coördinatie van Provinciebrede samenwerking van toezichthoudende en handhavende instanties met taken in het buitengebied Groene Coördinatie). Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. De coördinatie en de verbreding van de samenwerking van de handhaving in het buitengebied is vormgegeven middels een bestuurlijke afstemming in het Bestuurlijk Platform Omgevingsrecht (BPO). De fysieke uitvoering vindt plaats via het samenwerkingsverband Samen Sterk In Limburg (SSIL). In 2020 is samenwerking aangegaan met de Provincie Noord Brabant en Gelderland		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	en zijn integrale handhavingsacties uitgevoerd waarin ook Belgische collega's deelnamen.		
3. Toezicht op de juiste aanwending van subsidies (op basis van een aselect en select bepaalde steekproef). Rol Provincie: *toetser*	Gerealiseerd. Er is, in opdracht van het cluster Plattelandsontwikkeling, toezicht uitgevoerd op verleende, Provinciale en Rijks, beheersubsidies.		6
4. Slagkracht groene brigade. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. De slagkracht van de groene brigade is zowel kwalitatief (materieel) als kwantitatief (zes groene BOA's) op orde gebracht. De groene brigade vervult een coördinerende rol in de uitvoering binnen SSIL. Om deze slagkracht verder te vergroten is in 2020 de pilot "Vrijwillige BOA brigade" gestart. Deze aanvulling van BOA's vanuit onder andere defensie zal ervoor zorgen dat er meer capaciteit beschikbaar komt om integrale handhavingsacties uit te voeren (SSIL).		6
5. Overleg met gemeenten en Rijksoverheid om te pleiten voor voldoende politie- en handhavingscapaciteit en het beschikbaar stellen van voldoende financiële middelen in de afhandeling van drugsdumpingen. Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Er is met gemeenten en andere overheden overleg geweest over de inzet van handhavingscapaciteit. In gezamenlijkheid wordt bekeken hoe hier in buitengebied mee om te gaan. Er is zowel een Rijks- als Provinciale subsidieregeling gemaakt om de kosten voor het opruimen van drugsdumpingen deels te financieren.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoeren en indien nodig handhaven overeenkomstig het VTH-uitvoeringsprogramma 2020.	100%	100%	100%	2020
2	Groene Coördinatie vormgeven voor heel Limburg, conform voorbeeld "Beekdaelen".	0	1	1	2020
3	Continueren uitvoeren toezicht op subsidies overeenkomstig het VTH-uitvoeringsprogramma 2020.	100%	100%	100%	2020
4	Slagkracht Groene Brigade capacitair en qua uitrusting op orde.	0	1	1	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
5	Overleg met gemeenten en politie over beschikbare handhavingscapaciteit gevoerd en voldoende financiële middelen voor afhandeling drugsdumpingen vastgelegd.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
De wettelijke taken in 2020 zijn uitgevoerd overeenkomstig de vigerende wet- en regelgeving en het ambitieniveau van het Uitvoeringsprogramma VTH 2020. Zo maximaal mogelijk toezicht gehouden binnen de corona-maatregelen en de aangepaste regels van de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit (NVWA). Een aantal inrichtingen (waaronder zwembaden en onderaardse kalksteengroeves) zijn gedurende een grote tijd gesloten en de cross compliance controles (in opdracht van de NVWA) zijn niet uitgevoerd, omdat deze opdracht op landelijk niveau is ingetrokken. De capaciteit die hierdoor is vrijgekomen werd gebruikt om toezicht te houden op de Noodverordening en om de zichtbaarheid in het buitengebied te vergroten. Tevens is inzet gepleegd bij de brand in de Meinweg en is het toezicht op illegaal betreden van onderaardse kalksteengroeves versterkt (illegale feesten).

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.7 Energie, circulaire economie en milieu	Begroting 2020 Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.7.1. Energie	110	6.562	6.672	2.615	4.057	V
3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie	0	3.304	3.304	633	2.671	V
3.7.3. Milieu	146	283	429	426	3	V
3.7.4. Bodem en ondergrond	1.725	2.075	3.801	765	3.036	V
3.7.5. Mijnbouwschade	1.361	45	1.406	1.862	-456	N
3.7.11.Coördinatie RUD	6.971	800	7.771	7.987	-216	N
3.7.12.Vergunningen	34	0	34	19	15	V
3.7.13.Handhaving	440	121	562	387	175	V
	10.788	13.192	23.980	14.694	9.286	V
Personele lasten	7.687	-1.633	6.054	5.879	175	
Kapitaallasten	60	-49	11	16	-5	
Totaal lasten	18.535	11.510	30.045	20.589	9.455	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.7.1. Energie	0	2.000	2.000	25	1.975	N
3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie	0	0	0	99	-99	V
3.7.3. Milieu	0	283	283	316	-33	V
3.7.4. Bodem en ondergrond	1.675	0	1.675	1.675	0	-
3.7.5. Mijnbouwschade	1.361	0	1.361	2.466	-1.105	V
3.7.11.Coördinatie RUD	1.357	0	1.357	1.745	-388	V
3.7.12.Vergunningen	916	0	916	809	107	N
3.7.13.Handhaving	138	63	201	49	152	N
Totaal baten	5.447	2.346	7.793	7.183	610	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-13.088**	**-9.164**	**-22.251**	**-13.406**	**-8.845**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	48	48	48	0	
Egalisatiereserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	
Egalisatiereserve DU-uitkering bodemsanering	0	0	0	2.847	-2.847	
Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	0	0	0	950	-950	
Totaal toevoegingen	0	331	331	4.128	-3.797	
Onttrekking reserves						
Egalisatiereserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	
Egalisatiereserve DU-uitkering bodemsanering	0	1.880	1.880	1.880	0	
Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	0	0	0	345	-345	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	5	-5	
Totaal onttrekkingen	0	2.163	2.163	2.514	-351	
Saldo mutatie reserves	**0**	**1.832**	**1.832**	**-1.615**	**3.446**	
Resultaat	**-13.088**	**-7.332**	**-20.420**	**-15.021**	**-5.399**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.7. Energie, duurzaamheid en milieu resteert een voordelig resultaat van € 5,40 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 8,68 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 9,29 mln. lagere lasten en € 0,61 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.7.1. Energie

Binnen dit product is een voordelig verschil in de reguliere middelen (lasten en baten) van € 2,08 mln. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:

Projectenprogramma Slim laden elektrisch rijden
Op basis van de samenwerkingsovereenkomst inzake “Het sturen op netstabiliteit door middel van het stimuleren van slim laden elektrische voertuigen” tussen de Provincie Limburg en Enpuls is op 28-08-2018 het projectenprogramma vastgesteld, dat gericht is op het stimuleren van elektrisch rijden al dan niet gekoppeld aan slim laden en aan decentraal opgewekte duurzame energie. Inmiddels zijn een aantal subsidieaanvragen afgehandeld. Voor de afhandeling van de overige aanvragen wordt het restantbedrag ad € 0,02 mln. (deel Provincie) overgeboekt naar 2021.

ELENA-bijdrage duurzaam Thuis
Met de ELENA-subsidie kan de beoogde verduurzaming van de bestaande Limburgse woningen middels de Verordening Stimuleringslening Duurzaam Thuis worden versneld en ondersteund. Eind maart 2019 is de samenwerkingsovereenkomst getekend. Bij GS-besluit van 6 oktober 2020 is ingestemd met verlenging van het contract t/m 31-03-2023, dit onder meer als gevolg van COVID-19. De toegekende subsidie en cofinanciering blijven voor deze periode beschikbaar. Het restantbedrag in 2020 van € 0,62 mln. (deel ELENA) en € 0,32 mln. (deel Provincie) wordt overgeboekt naar 2021 voor de continuering van de versnelde uitzetting vanuit de regeling Duurzaam Thuis.

Provinciale Energiestrategie
Bij het vaststellen van het statenvoorstel “Provinciale Energie Strategie (PES) – deel 1: Uitgangspunten en leidende principes” (PS 29 juni 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld om vooruitlopend op de vaststelling van PES deel 2 aan de slag te gaan met de energietransitie. Inmiddels is de PES deel 2 vastgesteld door PS op 18-12-2020 en wordt richting gegeven aan de energietransitie voor zowel de korte en middellange termijn (2020-2023). Voor de verdere uitvoering van deze transitie wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,78 mln. overgeboekt naar 2021.

Limburgse Waterstofagenda 2.0
PS hebben op 18 december 2020 de Limburgse Waterstofagenda 2.0 vastgesteld. De Waterstofagenda is gebaseerd op en stimuleert de mogelijke kansen en toepassingen van waterstof in Limburg – op gebied van transport en logistiek, personenvervoer, de industrie en in de productie, het transport en de distributie van waterstof. Vooruitlopend op de vaststelling van dit kader zijn bij PS-besluit van 29 juni 2020 (PES deel 1) middelen beschikbaar gesteld om te starten met de uitvoering. Het restantbedrag in 2020 van € 0,24 mln. wordt overgeboekt naar 2021.

Kraamkamers C8
Op 8 december 2020 hebben Gedeputeerde Staten ingestemd met het verlenen van een subsidie van maximaal € 103.550 voor de verlenging van het contract van de programmamanager Kraamkamers door de woningcorporaties, die namens de Provincie Limburg en de C8 invulling geeft aan de Uitvoeringsnotitie Programma Kraamkamers Fase 2 2021-2022. Een deel (50%) van de dekking vindt plaats vanuit de budgetten onder product Energie, hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 0,052 mln. overgeboekt naar 2021.

3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie

Het product 3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie heeft een voordelig verschil van € 2,77 mln. (€ 2,67 lagere lasten en € 0,10 mln. hogere baten) Dit verschil wordt met name veroorzaakt door een lagere besteding van het beleidskader Circulaire Economie 2.0. In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dienen voor de uitvoering van dit beleidskader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve worden de niet bestede middelen overgeboekt naar 2021. De gerealiseerde baten betreffen de ontvangen bijdrage voor het Interregproject Digital Deconstruction. Deze bijdrage was in 2020 niet voorzien.

3.7.3. Milieu

Binnen dit product is een voordelig verschil van € 0,036 mln. Dit voordelig saldo bestaat uit voordelige lasten € 0,003 mln. en voordelige baten € 0,033 mln. De baten ad € 0,033 mln. hebben betrekking op de ontvangen bijdrage van de Provincie Zuid-Holland voor de inzet van expertise omgevingsveiligheid. De ontvangen middelen worden aangewend voor kosten, die samenhangen met de uitvoering van wettelijke milieutaken, zoals zonnebeheer industrieterreinen en milieuonderzoeken in het kader van vergunningverlening. Het voordelig verschil wordt veroorzaakt, doordat de opgave efficiënter kon worden uitgevoerd dan verwacht.

3.7.4. Bodem en ondergrond

De lasten van dit product laten een voordelig resultaat zien van € 3,04 mln. De procesmiddelen (onder andere juridische ondersteuning, grondonderzoek enz.) welke zijn gerelateerd aan het doorlopend dossier Edelchemie laten een restbudget in 2020 zien van € 0,19 mln. Dit bedrag wordt overgeheveld naar de begroting 2021 ten behoeve van het dossier Edelchemie. Het actieprogramma bodem en ondergrond 2020 kent een fasering en doorloop naar 2021. Met name 2 grote saneringslocaties (De Straat in Roermond en Kanjel en Gelei te Maastricht) zijn hier debet aan en dragen bij aan het restant van € 2,85 mln. Dit restantbudget 2020 vloeit terug naar de (egalisatie-)reserve bodem en ondergrond.

3.7.5. Mijnbouwschade

Binnen dit product is per saldo een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 0,65 mln. Dit voordelig saldo bestaat uit nadelige lasten van € 0,46 mln. en voordelige baten € 1,11 mln. Met het Ministerie van BZK (GS 28-03-207) hebben wij afspraken gemaakt over het uitvoeren van verschillende (beheers)maatregelen samen met de regio. Omdat de uitvoering in 2020 meer heeft gekost dan geraamd, wordt de overschrijding in 2020 van € 0,35 mln. ten laste gebracht van de hiervoor beschikbare reserve DU Na-ijleffecten mijnbouw.
Daarnaast is er een voordelig saldo bij de procesmiddelen. Deze middelen zijn nodig voor de aanpak mijnbouwschade woningen Gulikstraat Eygelshoven. Deze aanpak heeft vertraging opgelopen, omdat er met 1 woningeigenaar nog geen overeenstemming is bereikt. Ook zijn er middelen nodig voor de uitwerking communicatiestrategie voor de nieuwe schadevergoedingsregeling van de Commissie Mijnbouwschade voor de voormalige mijnbouwregio, die in 2021 van start zal gaan. Het restantbedrag in 2020 van € 0,04 mln. wordt overgeboekt naar 2021.
De voordelige baten hebben betrekking op de middels de decembercirculaire 2020 ontvangen bijdrage van het Rijk van € 0,95 mln. als additionele bijdrage aan het programma voor na-ijlende gevolgen steenkolenwinning in Limburg in verband met extra inzet maatregelen om de schade

door na-ijlende gevolgen van de voormalige steenkolenwinning in Limburg te verminderen. Dit bedrag wordt toegevoegd aan de reserve DU Na-ijleffecten mijnbouw.
Een bedrag van € 0,15 mln. heeft betrekking op de ontvangen bijdrage van de gemeente Kerkrade voor de aanpak mijnbouwschade woningen Gulikstraat en is in 2020 ook conform GS-besluit van 29 januari 2019 besteed.

3.7.11. Coördinatie RUD

De lasten van dit product laten een budgetoverschrijding zien van € 0,22 mln. Dit nadelig resultaat wordt meer dan volledig gecompenseerd door een voordelig resultaat in de baten als gevolg van hogere legesopbrengsten omgevingsvergunningen dan begroot (€ 0,39 mln.). Enerzijds betreft het een incidentele opbrengst leges VDL-Nedcar (€ 0,28 mln.). Anderzijds laat het product met name hoger dan geprognotiseerde overige legesopbrengsten (€ 0,11 mln.) zien. Per saldo resulteren de baten en lasten in een voordelig resultaat van € 0,17 mln.

3.7.12. Vergunningen

Door sober en doelmatig gebruik van het werkbudget laten de lasten op dit product een voordelig resultaat zien van € 0,02 mln. De baten laten een nadelig resultaat zien van € 0,1 mln. Oorzaak hiervan is met name de lagere opbrengst ontgrondingsvergunningen (€ 0,2 mln.) als gevolg van minder vergunningverleningen Grensmaasproject dan voorheen en geen schadeheffingen ten gevolge van ontgrondingen € 0,05 mln.). Deels wordt dit gecompenseerd door toename in de leges Wet Natuurbescherming (€ 0,16 mln.). Per saldo levert het product een nadelig resultaat op van € 0,09 mln.

3.7.13. Handhaving

De lasten van dit product laten een voordelig resultaat zien van € 0,18 mln. Oorzaken zijn sober en doelmatig gebruik van reguliere budgetten als voordeel (€ 0,07 mln.) en geen lasten kleinere dossiers bestuursdwang (€ 0,11 mln.). De lasten van de gecoördineerde samenwerking buitengebied (€ 0,04 mln.) zijn volledig gedekt door een Rijkssubsidie en niet ten koste gegaan van de lastenbegroting. De baten laten een nadelig resultaat zien van € 0,15 mln. Er hebben geen vorderingen op grond van kleinere dossiers bestuursdwang plaatsgevonden (nadeel € 0,11 mln.). De genoemde Rijksubsidie (€ 0,04mln.)is als baat geboekt. De werkzaamheden voor derden door de Groene Brigade bedragen nog slechts 2 partners hetgeen een derving op de baten oplevert van € 0,01 mln. Per saldo levert dit product een voordelig resultaat van € 0,02 mln.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.7.1	Energie	628.345	95.472	159.877	106.433	21.906	14.150	362.036	59.416
3.7.2	Duurzaamheid en circulaire economie	150	150	-	150	-	6	-	144
		628.495	**95.622**	**159.877**	**106.583**	**21.906**	**14.156**	**362.036**	**59.560**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan duurzaamheid en energie, zoals het verstrekken van duurzaamheidsleningen en het Limburgs Energiefonds. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Financiering	Verbonden partijen
			Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.
		Leningen aan drie sportverenigingen t.b.v. verduurzaming maatschappelijk vastgoed	
		Lening aan Block Materials B.V.	
		Lening aan Richochet B.V.	
	Bodemsanering		
			RUD Noord
			RUD Zuid-Limburg
Heffing ontgrondingen			
Omgevingsvergunningen			

De in de tabel opgenomen Verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 3.7. Energie en Duurzaamheid. LEF vervult hierin een financieringsfunctie, specifiek voor duurzame initiatieven. De RUD fungeert als uitvoerend orgaan voor het vergunningenbeleid.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

3.8. Natuur

Limburg kent een uniek landschap en prachtige natuurgebieden. Dit is niet vanzelfsprekend. Verschillende natuurbeheerorganisaties werken dagelijks aan het beheer en de kwaliteitsverbetering hiervan. Voor Natura2000-gebieden bestaan Europese afspraken. Het gaat dan om zowel kwantitatieve (aantal hectaren) als kwalitatieve (biodiversiteit) doelstellingen. Extremere weersomstandigheden (lange droogte, hevige neerslag) tasten de natuur aan. De in de programmabegroting opgenomen producten Innovatieve landbouw (1.2.8.), Toerisme en recreatie (1.2.7.), Monumenten (2.2.3.), Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad- landzones (3.4.4.) en Water (3.6.1) dragen in samenhang bij aan de leefbaarheid op het platteland.

We verwerven hectares ten behoeve van het Nationaal Natuurnetwerk en maken een kwaliteitsslag in bestaande natuur en het beheer daarvan. Ook investeren we in watersystemen en maken daarmee verbindingen met het Nationaal Natuurnetwerk. Het aankopen en inrichten van nieuwe natuurgronden is een kostbaar middel, maar kan in sommige gevallen nodig zijn om precies die gebieden te verwerven die cruciaal zijn voor het natuurnetwerk. Via een kwaliteitsslag kan ook het beheer van de bestaande natuurgebieden bijdragen aan de biodiversiteitsdoelen. Daar zijn dan wel nieuwe investeringen voor natuurbeheer en soortenbescherming voor nodig om het beheer klaar te maken voor de toekomst. Dit doen wij samen met de natuurbeheerorganisaties.
Het planten van nieuwe bomen draagt bij aan landschappelijke kwaliteit en CO2-reductie. In dit kader wordt een 1 miljoen bomenplan uitgevoerd.
We streven naar vermaatschappelijking van natuur. Wij stimuleren en ondersteunen burgerinitiatieven, vormen van zelfsturing en andere initiatieven. Dit betekent dat wij burgers en (toeristische) bedrijven uitdagen om bij te dragen aan het beheer van natuur en landschap en initiatieven op dit gebied zullen ondersteunen.

De Provincie is bevoegd gezag voor het vaststellen van Natura2000-beheerplannen en voor het verlenen van vergunningen en ontheffingen om activiteiten die invloed kunnen hebben op beschermde natuurwaarden mogelijk te maken, waarbij negatieve invloeden zo veel mogelijk worden beperkt met mitigerende maatregelen en waarbij compensatie plaatsvindt.

De afgelopen jaren zijn er in Limburg verschillende diersoorten opgekomen die schade veroorzaken, zoals de bever, het wild zwijn en de wasbeer. Boeren, omwonenden en andere dan eerder genoemde diersoorten ondervinden hier overlast van. Om de overlast tegen te gaan zijn faunabeheermaatregelen nodig.

Wat willen we bereiken?

Algemeen

In het Natuurpact (2013) zijn afspraken gemaakt over de realisatie van het Nationaal Natuurnetwerk (NNN) (ontwikkelopgave natuur), de verhoging van de kwaliteit van natuur door extra inspanningen in (herstel)beheer en water- en milieucondities, aandacht voor soortenbescherming en een effectiever agrarisch natuurbeheer. De afspraken van het Natuurpact zijn vertaald in het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014) en de Natuurvisie Limburg 2016. In het POL2014 staat: ‘onze

ambitie is het in stand houden van de biodiversiteit'. Dat vraagt om een robuust grensoverschrijdend natuur en waternetwerk van goede kwaliteit ('goudgroene' natuurzone, het Limburgs deel van het Nationaal Natuurnetwerk), dat ook de effecten van klimaatverandering voor flora en fauna kan opvangen'. Via de ontwikkelopgave natuur, een kwaliteitsslag in bestaande natuur, via actieve soortenbescherming en door watermaatregelen wordt bijgedragen aan deze doelstelling.

Ontwikkelopgave en de voorgenomen 'Kwaliteitsslag'
In de Natuurvisie Limburg 2016 is de biodiversiteitsdoelstelling centraal gesteld en uitgewerkt. Er wordt primair ingezet op de goudgroene natuurgebieden waar een kwaliteitsversterking van de natuurwaarden, met name wat betreft de bedreigde planten en diersoorten die in Nederland alleen of vooral nog in Limburg voorkomen, noodzakelijk is.

1 Miljoen Bomenplan
Wij streven ernaar om in twee collegeperiodes 1 miljoen bomen te planten en sluiten hierbij aan bij initiatieven vanuit de maatschappij. Dit draagt onder meer bij aan de vergroening van de stedelijke omgeving. Wij zorgen voor extra bomen, brengen een versnelling van de aanplant en zorgen voor bomen en bos van een goede kwaliteit.

Beheeropgave
De voorgenomen kwaliteitsslag kan ook gemaakt worden op het gebied van beheer. Met de betreffende terreinbeherende organisaties zal worden besproken hoe de kwaliteit kan worden verbeterd. Ook zal worden onderzocht welke gebieden niet of nauwelijks bijdragen, zodat hierover het gesprek kan worden gevoerd. Waar nodig zal het natuurbeheerplan en de lopende en nieuwe contracten worden aangepast.

Vermaatschappelijking
Een van de speerpunten binnen de natuurvisie is het nadrukkelijker inzetten op het proces van vermaatschappelijking van natuur en landschap. Het doel is tweeledig: enerzijds de maatschappij te betrekken bij natuur en landschap en anderzijds de Limburgse samenleving actief te laten bijdragen aan de versterking, realisatie en het behoud van natuur en landschap.

Faunabeheer
We willen bereiken dat populaties van beschermde diersoorten op een zodanig niveau zijn dat ze duurzaam kunnen voortbestaan, maar dat er geen onacceptabele schade aan belangen van mensen optreedt. Ook overlast en schade aan andere natuurwaarden willen we voorkomen. Om dit te bereiken worden preventieve maatregelen genomen en worden faunabeheerplannen opgesteld door de faunabeheereenheid. Ook wordt bij de inrichting van natuurgebieden rekening gehouden met populaties van dieren die in deze gebieden kunnen leven en het effect dat ze hebben op de omgeving. Wanneer schade aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen door de bescherming van diersoorten niet redelijkerwijs kan worden voorkomen, verleent de Provincie tegemoetkomingen in de schade.

Exotenbeheer
Onze natuur, de inheemse soorten en de biologische diversiteit, kunnen worden geschaad wanneer nieuwe, door de mens hierheen gehaalde uitheemse soorten de inheemse soorten verdringen, overwoekeren of op een andere manier schaden. Dit kan aanleiding zijn om deze invasieve exoten te bestrijden.

Natuur en de energietransitie

We werken aan een innovatieve en duurzame opwekking van energie. Om zorgvuldig om te gaan met de schaarse ruimte en bij het maken van de wenselijke keuzes wordt gebruik gemaakt van een duurzaamheidladder die wordt vastgelegd in de nog op te stellen Omgevingsvisie. In de duurzaamheidsladder wordt rekening gehouden met biodiversiteit.

Door bij de ruimtelijke inpassing van energieopwekking de natuurbelangen aan de voorkant integraal mee te wegen worden procedures versneld, ontheffing verlening makkelijker, het nemen van maatregelen goedkoper, risico's voor ontwikkelaars verminderd en de natuurwaarden tenminste behouden of bij voorkeur vergroot.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: De karakteristieke Limburgse natuur- en landschapswaarden (habitattypen en soorten) worden behouden en verbeterd. Dit gebeurt zo veel mogelijk met actieve inbreng vanuit de Limburgse samenleving.

Criterium 2: Het beheer van natuurgebieden en het agrarisch natuur en landschapsbeheer is op orde en waar mogelijk zijn verbeteringen in kwaliteit doorgevoerd.

Criterium 3: Schade en overlast van wilde dieren, binnen en buiten natuurgebieden, blijven op een acceptabel niveau.

Criterium 4: Ruimtelijke ontwikkelingen, economische ontwikkelingen en de energietransitie gaan hand in hand met een adequate bescherming van natuurwaarden en leveren waar mogelijk een meerwaarde op voor de natuur.

Wat hebben we bereikt en wat merken de Limburgers daarvan?

Op 7 december 2020 is tussen de minister van LNV en de Provincies overeenstemming bereikt over het Uitvoeringsprogramma Natuur 2021-2030. In dit programma staan onder andere afspraken over de te nemen natuurherstelmaatregelen, prioritair gericht op de stikstofaanpak. Maar ook afspraken over de financiering van deze maatregelen. Het kabinet heeft daarvoor in de komende 10 jaar 3 miljard euro uitgetrokken. In de aanloop naar de afspraken is een stevig lobbytraject gevoerd om deze extra middelen op een adequate wijze in te zetten en te verdelen. De uitwerking van de afspraken, zoals de nadere concretisering van het maatregelenpakket heeft de komende tijd de hoogste prioriteit. Tevens wordt gewerkt aan het opzetten aan een uitvoeringsstructuur in samenwerking met de betrokken partners. Om deze maatregelen te onderbouwen is op initiatief van Limburg samen met de Provincies Gelderland en Noord-Brabant een opdracht verstrekt aan WENR (Wageningen Environmental Research) om te komen tot een methodiekontwikkeling doelbereik Natura 2000-doelen en een met de methodiek samenhangende monitoring. De methodiek moet leiden tot een syntheserapport per Natura 2000-gebied, waarbij beoordeling van het actuele en beoogde doelbereik plaatsvindt. Een eerste pilot in de Maasduinen heeft eind 2020 plaats gevonden.

Het werken aan natuur(herstel) is vaak een kwestie van lange adem, waarbij de directe koppeling tussen te nemen maatregelen en het beoogde effect (zoals herstel van habitat of bescherming van

soorten) niet altijd direct zichtbaar is. Dat neemt niet weg dat de aanwezigheid en kwaliteit van natuur en landschap een belangrijk onderdeel uitmaakt van het Limburgs woon- en vestigingsklimaat. Het afgelopen coronajaar heeft het belang daarvan nog eens duidelijk gemaakt; de natuurgebieden zijn door de Limburgers veelvuldig benut als plek voor afleiding en verpozing. De betrokkenheid van de burgers bleek onder meer door een stijging van meldingen aan terreinbeherende organisaties over vermoede misstanden die daarbij werden gesignaleerd.
Die betrokkenheid is natuurlijk ook aan de orde bij diverse van de afzonderlijke maatregelen in onderstaande opsomming, net meest evident in de lijn vermaatschappelijking natuur (waarbij tal van Limburgers zich actief inspannen voor de Limburgse natuur), maar bijvoorbeeld ook in de lijnen faunabeheer (belangrijk voor onder meer jager en boeren), het 1 miljoen bomenplan (waar een breed maatschappelijke interesse is gebleken), het agrarisch natuurbeheer (belangrijk voor boeren) en de aanpak van ongewenste exoten (zeker als die ook direct voor de burgers hinderlijk zijn, zoals de Aziatische Hoornaar). De betekenis van de stikstofaanpak ontstijgt het belang van alleen natuur(herstel), ook ondernemende Limburgers zijn gebaat bij een adequate aanpak die de mogelijkheden voor vergunningverlening weer verruimt.

In navolgende opsomming is de indeling van ‘wat willen bereiken’ aangehouden, met twee aanvullingen. Op de eerste plaats zijn de activiteiten die in 2020 op het gebied van de actieve soortenbescherming zijn ondernomen, onder een eigen aanduiding weergegeven. Daarnaast is er aandacht besteed aan de activiteiten en ontwikkelingen die in het kader van het stikstofbeleid hebben plaatsgevonden.

Ontwikkelopgave en de voorgenomen kwaliteitsslag
In 2020 is verder gewerkt aan de realisatie van de ontwikkelopgave natuur. Lopende jaarschijven met partners zijn afgerekend, gronden zijn ingericht en projecten zijn gestart met inventariserende gesprekken met eigenaren ten behoeve van omvorming naar nieuwe natuur. In totaal zijn 142 ha nieuwe natuur in 2020 gerealiseerd en zijn 174 ha ingericht. De looptijd van de ontwikkelopgave is tot en met 2027. Vanwege onze inzet op vrijwillige realisatie is de het onzeker of we de gehele restant (ontwikkel)opgave tijdig kunnen realiseren. Voor het Natuurherstel krijgt de provincie de komende jaren een forse impuls door het beschikbaar komen van extra (stikstof)middelen, maar deze is niet bedoeld om de ontwikkelopgave te financieren maar om versnelling en versterking van het in een gunstige staat van instandhouding van de stikstofgevoelige gebieden te krijgen. Het is een aanvulling op de afspraken die in het kader van het natuurpact zijn gemaakt.
In het aanvalsplan Stikstof is de kwaliteitsslag Natura 2000-graslandhabitattypen opgenomen. Deze heeft betrekking op 6 Natura 2000-gebieden in Zuid- en Midden-Limburg. Als eerste stap in de realisatie van deze kwaliteitsslag is een aantal eigendommen van Staatsbosbeheer (SBB) in Zuid-Limburg opgenomen op de ambitiekaart van het Natuurbeheerplan. Daarnaast worden voorbereidingen getroffen om op een aantal eigendommen van de Provincie binnen gerealiseerd goudgroen een versterkte inrichting te realiseren in de komende drie jaar. Deze versterkte inrichting is gericht op de realisatie van Natura 2000-doelen en doelen met betrekking tot beschermde en bedreigde soorten.

1 Miljoen Bomenplan
Ter uitvoering van het actieplan 1 miljoen bomen dat op 13 december 2019 door Provinciale Staten is vastgesteld, is een subsidieregeling vastgesteld. De regeling met de naam “Nadere subsidieregels aanplant bomen in Limburg 2020” is in januari 2020 in werking getreden. Momenteel worden de aanvragen beoordeeld waarbij wordt aangetekend dat het plantseizoen loopt van oktober tot en met

maart. Inmiddels zijn aanvragen ontvangen die het subsidieplafond reeds bereiken en bij uitvoering zullen leiden tot de aanplant van meer dan 600.000 bomen.

Beheeropgave

De ontwikkelopgave is ruimtelijk verbeeld in een geactualiseerd Natuurbeheerplan Limburg 2021. In het Natuurbeheerplan is ook inzichtelijk welke terreinen in aanmerking kunnen komen voor subsidie voor de omvorming van landbouwgrond naar natuur en welke terreinen in aanmerkingen kunnen komen voor (agrarisch) natuurbeheer.
Ten aanzien van het beheer van natuurgebieden (binnen het Natuurnetwerk Limburg), agrarisch beheer en landschapselementen zijn subsidies verleend met gebruikmaking van beschikbare Rijksmiddelen, Europese middelen en eigen middelen. Via de regeling voor Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) werd door ruim 1.300 deelnemers op milieuvriendelijke wijze agrarisch natuur- en landschapsbeheer uitgevoerd. Dit levert goede leefgebieden op voor beschermde boerenlandsoorten, zoals vogels, amfibieën en kleine zoogdieren. Daarnaast draagt het bij aan de omgevingskwaliteit voor de Limburgers.
Limburg kent 23 N2000-gebieden. Daarvan zijn per 31 december 2020 voor 21 gebieden de N2000-plannen vastgesteld. In 2020 zijn de plannen voor Geleenbeekdal, Bemelerberg/Schiepersberg, Noorbeemden Hoogbos, Brunssummerheide, Maasduinen en St. Pietersberg / Jekerdal definitief vastgesteld. De plannen St. Jansberg, Boschhuizerbergen, Leudal, Roerdal en Bunder/Elsoërbos zijn in ontwerp vastgesteld. Hiervan dienen de inspraakreacties nog verwerkt te worden voordat definitieve vaststelling kan plaatsvinden. Van de plannen Geuldal, Weerter/Budelerbergen volgt vaststelling in eerste helft 2021.

Vermaatschappelijking

De vermaatschappelijking van natuur is via het verlenen van exploitatiesubsidies aan het IKL, IVN, Limburgs Landschap en de Natuur en Milieufederatie voortgezet. Middels hun projecten en activiteiten dragen zij bij aan de beleving en betrokkenheid van Limburgers bij hun groene omgeving. Hierbij richten zij zich o.a. op natuureducatie, ontsluiting en realisatie groene omgeving, landschapsprojecten en beleidsbeïnvloeding. Voorbeelden van dergelijke projecten zijn Tiny Forest, Maas Cleanup, de ondersteuning van de vrijwilligersorganisatie van het IVN en landschapsprojecten van het IKL, zoals aanleggen van poelen ten behoeve van prioritaire soorten. Middels de subsidie POP3-leader worden ondernemers, gericht op het platteland, ondersteund voor initiatieven voor de sociale en economische ontwikkeling in het platteland. Hierbij worden lokale gemeenschappen betrokken. Daarnaast wordt door deelname aan andere projecten getracht een impuls te geven aan zgn. verdienmodellen in en rondom natuur. Een voorbeeld daarvan is het Interreg-project Wildlife Economy, waarbij samen met partners uit België, Duitsland, Spanje en Zweden verder gewerkt wordt aan de vraag hoe economie en natuur in een juiste balans met elkaar gebracht kunnen worden door in te zetten op de economische waarde van natuur. Daarbij worden stakeholders uit bredere gelederen van het maatschappelijk speelveld betrokken.

Faunabeheer

Ondanks de komst van COVID-19 en bijbehorende maatregelen heeft het Faunabeheer in Limburg onverminderd doorgang gevonden in 2020. Middels Provinciale subsidie aan de Faunabeheer eenheid is er hernieuwde impuls gegeven aan de opleiding van een nieuwe generatie jagers, zijn er middelen ter beschikking gekomen voor een effectiever beheer en is geïnvesteerd in het lokaal overleg tussen jagers, gemeenten, grondeigenaren en andere lokaal belanghebbenden.

Er is door de Faunabeheereenheid Limburg een nieuw faunabeheerplan opgesteld voor de periode 2020-2026, en ter goedkeuring aangeboden aan het College van Gedeputeerde Staten. Met dit plan wordt een duurzaam beheer van de in Limburg voorkomende diersoorten nagestreefd, zodanig dat de schade aan wettelijke belangen kan worden beperkt en de duurzame staat van instandhouding van de soorten voldoende wordt gewaarborgd. Het College van Gedeputeerde Staten heeft dit plan voorgelegd aan Provinciale Staten en op 8 december 2020 haar goedkeuring gegeven.

Binnen de Provincie Limburg zien we een grote opgave wat betreft het beheer van wilde zwijnen. Waar voorheen schadegestuurd beheer plaatsvond buiten de aangewezen leefgebieden is dit sinds 2018 met de uitbraak van de Afrikaanse Varkenspest (AVP) in België gewijzigd naar het actief reduceren van de wilde zwijnen populatie buiten de leefgebieden. Afgelopen jaren zijn veel maatregelen genomen en acties ingezet om de kans op introductie van AVP in Nederland te voorkomen. Om deze kans verder te verkleinen is er in 2019 gestart met het ontwerp van een 'Roadmap preventie introductie AVP'. In deze Roadmap zijn door het Ministerie van LNV – Dierlijke Agroketens en Dierenwelzijn, – Chief Veterinary Officer en – Natuur, Producenten Organisatie Varkenshouderij, Provincies Noord-Brabant, Gelderland, Overijssel en Limburg, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en LandschappenNL aanbevelingen opgenomen om de kans op een introductie van AVP in Nederland te verkleinen. In maart 2020 is de Roadmap afgerond en gepresenteerd aan Minister Schouten en hebben alle betrokken partijen hun commitment gegeven tot uitvoering van de in deze Roadmap opgenomen aanbevelingen waar ook kosten mee zijn verbonden. In 2020 is er in het kader van preventie AVP in totaliteit € 152.000 ingezet ten behoeve van stimulering afschot via subsidie van nachtzichtkijkers, populatieonderzoek bij wilde zwijnen middels DNA-verzameling en een voortzetting van het mentorproject ter stimulatie van nieuwe aanwas jagers voor het faunabeheer in Limburg.

Exotenbeheer
Het College van Gedeputeerde Staten heeft aan Provinciale Staten het Plan van aanpak Invasieve exoten voorgelegd (inmiddels op 5 februari jl. vastgesteld), samen met een voorstel voor een begrotingswijziging van aanvullend € 200.000 per jaar in de periode 2021-2023. Het beleidskader beschrijft hoe de Provincie samen met andere betrokken partijen de bestrijding en het beheer van invasieve uitheemse plant- en diersoorten als de Aziatische hoornaar en de Reuzenberenklauw wil gaan aanpakken, welke uitgangspunten daarbij zijn gekozen en welke instrumenten worden ingezet. Het College geeft hiermee invulling aan de Europese verplichting om schade aan inheemse biodiversiteit door invasieve exoten te voorkomen en te beperken.

Natuur en de energietransitie
In 2020 is gestart met het formuleren van een specificatie van de beleidsregels passieve soortenbescherming voor projecten rondom de energietransitie. In afstemming met de beleidstrajecten rond de PES en de Limburgse RESSEN is ervoor gekozen de specificaties in de vorm van concrete voorbeelden te formuleren, die zullen worden opgenomen in de handreiking passieve soortenbescherming (volgens planning Q2 2021).

Actieve soortenbescherming
In 2020 liepen 24 opdrachten voor uiteenlopende onderzoeken en uitvoeringsmaatregelen met het oog op de duurzame instandhouding van prioritaire soorten, zijnde soorten (met een internationaal en bedreigde soorten van de rode lijst) die alleen of in belangrijke mate in Limburg voorkomen. Ook zijn een aantal (soms meerjarig lopende) onderzoeken en maatregelen afgerond. De kritieke situatie van veel soorten noopt tot veel onderzoek en maatregelen. Het gaat daarbij om soorten als vuursalamander en

hamster. Hoewel de Provincie veel investeert in het behoud prioritaire soorten, dient er helaas ook soms handhavend te worden opgetreden zoals afgelopen jaar bij het donker pimpernelblauwtje.
Medio 2020 is de paragraaf Soortenbeleid van de Subsidieregeling Investering Landelijk Gebied (SILG) opengesteld. Hierop zijn 8 subsidieaanvragen van 7 verschillende maatschappelijke organisaties die betrekking hadden op de instandhouding van prioritaire soorten gehonoreerd. De regeling loopt door tot 31/12/2021. Daarnaast zijn er 3 incidentele subsidies beschikt. De initiatieven zijn uiteenlopend van karakter: onderzoek, educatie en uitvoering van instandhoudingsmaatregelen voor diverse soorten als knoflookpad en rood peperboompje.

Stikstofbeleid
Op 28 januari 2020 hebben Gedeputeerde Staten het Limburgs Aanvalsplan Stikstof 'Op weg naar een nieuwe balans' vastgesteld. In dit Aanvalsplan is een aanpak geschetst langs vier actielijnen met genoemde acties op korte en lange termijn. Dit is met een mededeling portefeuillehouder (GS 2020-3719) met de Staten gecommuniceerd.
Als uitwerking van dit Aanvalsplan is gedurende 2020 vormgegeven aan een probleemgerichte gebiedsaanpak stikstof die moet leiden tot een vermindering van stikstofemissies op stikstofgevoelige natuur. Daartoe is o.a. gestart met het maken van stikstofanalyses voor elk van de 21 stikstofgevoelige natuurgebieden in Limburg. Deze analyses worden afgerond in maart 2021, zodat op basis van de uitkomsten daarna kan worden gestart met de planvorming voor de te nemen bronmaatregelen.
Daarnaast heeft de vooruitstrevende Limburgse aanpak ertoe geleid dat er tussen december 2019 (inwerkingtreding nieuwe beleidsregels) en 3 december 2020 qua vergunningverlening 154 ontwerpbesluiten en 81 definitieve besluiten zijn genomen. Ook heeft Limburg zich op meerdere andere vlakken koploper getoond, bijvoorbeeld bij het opzetten van juridisch houdbare salderingsbanken om ontwikkelingen mogelijk te maken zonder daarbij inbreuk te doen op de kwaliteit van de natuur. Een dergelijke salderingsbank is bijvoorbeeld mogelijk gemaakt voor ontwikkelingen rondom Greenport Venlo.
Tot slot is in december 2020 de nieuwe Wet stikstofreductie en natuurverbetering door de Tweede Kamer aangenomen. Deze wet verplicht Provincies om uiterlijk eind 2022 zelf gebiedsplannen in het kader van de stikstofaanpak gereed te hebben. Deze verplichting past in de stappen van de reeds lopende Limburgse aanpak en deze stappen zullen gedurende 2021 dus worden gecontinueerd.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan?

Product	3.8.1. Natuur
Portefeuillehouders	Brugman-Rustenburg

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Bijdrage aan de biodiversiteitsdoelstellingen door functieverandering en inrichting van landbouwgronden naar hoogwaardige natuur. Rol Provincie: *voortrekker, toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Deels gerealiseerd. Deels gerealiseerd. Uitvoering op basis van programma ontwikkelopgave natuur 2013-2027.		1, 2, 3, 4
2. Bijdrage aan de biodiversiteitsdoelstellingen door het opwaarderen van de inrichting van bestaande natuur.	Gerealiseerd. Uitvoering op basis van programma ontwikkelopgave natuur 2013-2027.		1, 2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *voortrekker, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*			
3. CO2 binding door aangepast bosbeleid. Opstellen 1 miljoen Bomenplan en uitvoeren.	Gerealiseerd. De openstelling is gerealiseerd; initiatieven zijn aangedragen en in procedure.		1, 2, 4
4. De bestaande natuurgebieden hoogwaardig beheren en daarbij inzetten op een kwaliteitsimpuls. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 heeft het beheer van natuurgebieden plaatsgevonden door gecertificeerde natuurbeheerders. Deze zijn gefinancierd middels subsidie. In 2020 zijn de aflopende subsidiebeschikkingen verlengd en zijn nieuwe natuurterreinen in de subsidiebeschikkingen opgenomen.		1, 2
5. Resultaat: De agrarische natuur en het landschap op een kwalitatief hoogwaardige manier beheren. Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het agrarisch natuur- en landschapsbeheer is op een kwalitatief goede manier begeleid en uitgevoerd door Natuurrijk Limburg. Een beschikking is afgegeven voor de periode 2020 t/m 2025, waarbij de nadruk ligt op de leefgebieden van Europees beschermde soorten.		1, 2
6. Resultaat: Het natuurbeheerplan sluit aan bij de doelen en de realisatie van natuurbeheer en aanleg. Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag, partner*	Gerealiseerd. Het Natuurbeheerplan is in 2020 geactualiseerd. De ambitie waar welke natuur te ontwikkelen is, is herbeoordeeld. De nieuwe gerealiseerde natuur is opgevoerd. Het kaartbeeld is op punten aangepast aan de situatie in het veld.		1, 4
7. Resultaat: Subsidiëren van partners die bijdragen aan vermaatschappelijking. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het aantal gerealiseerde initiatieven is iets lager dan voorzien, doordat enkele initiatieven zijn voorbereid eind 2020 en pas in 2021 tot uitvoering komen; overall is het beeld positief.		1, 2
8. Resultaat: Uitvoering mogelijk maken van maatschappelijke initiatieven die bijdragen aan de realisatie van de doelstellingen van vermaatschappelijking uit de natuurvisie. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. De jaarlijkse exploitatiesubsidie is verleend aan de organisaties IVN, IKL, Natuur- en Milieufederatie en het Limburgs Landschap die een bijdrage leveren aan de vermaatschappelijking van landschap en natuur. Diverse initiatieven zijn ondersteund en		1, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	leveren een bijdragen aan de vermaatschappelijking (Bomenplan, POP3-leader, landschapsprojecten IKL aanleggen van poelen ten behoeve van prioritaire soorten).		
9. Resultaat: Uitvoeren van herstelmaatregelen in Natura2000-gebieden. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. De verdere uitvoering van herstelmaatregelen in 2020 is verlopen conform meerjarensubsidie afspraken met de Terreinbeherende organisaties (TBO's).		1, 2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 1-1--2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Aantal hectares blijvend beschikbaar voor natuur.	1.361 (31-12-18)	1.608	2.600	2027
1, 2	Aantal hectares ingericht voor natuur.	1.766 (31-12-18)	2.116	3.400	2027
3, 2	Oppervlakte natuurgebiedenbeheer.	33.600 (31-12-18)	33.143	33.600	2020
4, 2	Oppervlakte agrarisch natuur- en landschapsbeheer.	2.519 (31-12-18)	2.648	2600	2020
5	Jaarlijkse actualisatie van het natuurbeheerplan is tijdig afgerond.	1	1	1	2020
6, 7	Ondersteuning van initiatieven van particulieren, MKB en andere partners.	6	4	6	2020
8	1e ronde Natura2000-beheerplannen definitief vastgesteld en beroepen afgehandeld; start met wettelijke herzieningsronde.	Ca. 15 (31-12-19)	21 (nog geen herzieningen)	23 + 3 herzienin g	2020
8	Percentage natuurherstelmaatregelen in uitvoering (betreft voor het overgrote deel stikstof gerelateerd natuurherstel).	60% (31-12-18)	75%	80%	2020
4, 5	Kwaliteitsslag nieuwe natuur i.s.m. natuurbeheerders.	n.v.t.	PvA gereed	PvA gereed	2020 (Q1)
2, 3, 9	Bomenplan.	0	300.000 bomen zijn gesubsidieerd	1 mln.	2027

Toelichting prestatie-indicatoren
Korte toelichting op de nieuwe/ gewijzigde prestatie-indicator(en). 1,2 Aantal hectares blijvend beschikbaar voor natuur; stand per 31/12/2019: 1.466 ha 1,2 Aantal hectares ingericht voor natuur; stand per 31/12/2019: 1.942 ha 3,2 Oppervlakte natuurgebiedenbeheer; stand per 31/12/2019: 32.407 ha 4,2 Oppervlakte agrarisch natuur- en landschapsbeheer; stand per 31/12/2019: 2.605 ha 6, 7 Ondersteuning van initiatieven van particulieren, MKB en andere partners De prestatie-indicator is lager uitgevallen aangezien initiatieven in het laatste kwartaal van 2020 zijn voorbereid, maar nog niet tot uitvoering zijn gekomen. De uitvoering hiervoor staat gepland in 2021. Daarom zijn deze initiatieven niet meegenomen in 2020, maar worden deze opgenomen in het jaarstuk 2021. 8. Natura 2000 beheerplannen Van de 23 N2000-beheerplannen zijn eind 2020 21 plannen vastgesteld. Het Geuldal en Weerter- en Budelerbergen volgen in de eerste helft 2021. Die hebben vanwege hun complexe opgaven meer tijd nodig om tot vaststelling te komen. Daarbij worden de betrokken partners in de gebieden op voorhand meegenomen bij de ontwerpfase om het draagvlak voor de in de plannen opgenomen maatregelen te vergroten. Betreft % van de voor de periode tot en met juli 2021 geprogrammeerde natuurherstelmaatregelen (voormalige eerste tijdvak PAS).

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.8 Natuur	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.8.1. Natuur	31.443	5.898	37.341	28.549	8.792	V
Personele lasten	3.008	1.633	4.641	4.515	126	
Kapitaallasten	109	0	109	109	0	
Totaal lasten	34.560	7.531	42.091	33.173	8.918	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.8.1. Natuur	31.290	154	31.443	33.357	-1.914	V
Totaal baten	31.290	154	31.443	33.357	-1.914	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-3.271**	**-7.377**	**-10.648**	**184**	**-10.832**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve stikstof & N2000	4.000	5.135	9.135	9.135	0	
Reserve DU bodemsanering	0	272	272	288	-16	
Reserve Natuur	0	0	0	8.713	-8.713	
Totaal toevoegingen	4.000	5.407	9.407	18.136	-8.729	
Onttrekking reserves						
Reserve Natuur	0	615	615	263	352	
Reserve stikstof & N2000	5	7.693	7.698	7.398	300	
Reserve DU bodemsanering	0	300	300	300	0	
Totaal onttrekkingen	5	8.608	8.613	7.961	652	
Saldo mutatie reserves	**-3.995**	**3.201**	**-794**	**-10.175**	**9.381**	
Resultaat	**-7.266**	**-4.177**	**-11.442**	**-9.991**	**-1.451**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.8. Natuur resteert een voordelig resultaat van € 1,45 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 10,83 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 8,92 mln. lagere lasten en € 1,91 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.8.1 Natuur

Op begrotingsprogramma 3.8 Natuur resteert een voordelig resultaat van € 1,45 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 10,70 mln. lager dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 8,80 lagere lasten (excl. personele lasten) en € 1,91 mln. hogere baten.
De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van **€** 2,29 mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021 en wordt € 0,60 mln. budget teruggehaald naar 2020. Het doorschuiven van budget naar 2021 is met name de inzet van intensiveringsmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid van deze collegeperiode waarvoor uitvoering in de resterende collegeperiode is toegestaan: o.a. subsidie actieve soorten en soortenbescherming voor € 1,64 mln., restant vermaatschappelijking en uitvoeringskosten POP3 voor totaal € 0,27 mln. Voor de Wet natuurbescherming en het subsidieplafond Fauna wordt in totaal € 0,21 mln. doorgeschoven naar 2021.

Bij het Natuurgebiedenbeheer is sprake van een tijdelijk tekort in 2020 als gevolg van lastnemeing van subsidies.Dit tekort in 2020 van € 0,60 mln. wordt in mindering gebracht op het budget 2021 (negatief overboekingsvoorstel).
Voor het agrarisch natuurbeheer (ANLb POP3) is in 2020 een herbeschikking afgegeven. De restantmiddelen uit de subsidiebeschikking 2016-2021 van € 6,80 mln., veroorzaakt door een hogere EU-bijdrage en dus lagere lasten voor de Provincie, zijn ingezet voor de nieuwe subsidiebeschikking 2020-2025.

Baten:
Bij het herbeschikken van het agrarisch natuurbeheer is een vordering op Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) van € 1,91 mln. opgenomen. Dit bedrag was niet geraamd.

Reserves:
Een lagere onttrekking uit de reserve stikstof & N2000 van € 0,30 mln. is veroorzaakt door achterblijvende kosten voor organisatie en voordelige afrekeningen van subsidievaststellingen.
Een lagere onttrekking uit de reserve Natuur van € 0,35 mln. door vertraging in de aanbesteding en door fasering van projecten van de Wet Natuurbescherming en het subsidieplafond Fauna.
De niet geraamde storting aan de reserve Natuur van € 8,71 mln. is veroorzaakt door de herbeschikking van het ANLb (POP3). De restantmiddelen uit de subsidiebeschikking 2016-2021 van € 6,80 mln., veroorzaakt door een hogere EU-bijdrage en lagere lasten voor de Provincie, worden ingezet voor de nieuwe subsidiebeschikking 2020-2025; daarnaast hebben we een vordering van € 1,91 mln. m.b.t. verrekening RVO. Een totaal bedrag van € 8,71 mln. wordt gestort in de reserve Natuur. In de 1e Afwijkingenrapportage 2021 worden deze middelen meerjarig geprogrammeerd.

Ontwikkelopgave Natuur

€ x 1.000

	R 2020	B 2021	B 2022	B 2023	B 2024	B 2025
Ontwikkelopgave Natuur						
Uitgaven	4.081	49.685	9.678	9.630	9.551	9.551
Inkomsten	38.865	11.760	11.760	11.760	11.760	11.760

Dit betreft de realisatie van 2020 en een inschatting van uitgaven en inkomsten voor de komende 5 begrotingsjaren.
Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de paragraaf Grondbeleid.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.8.1	Natuur	992	992	992	-	50	100	-	842
		992	**992**	**992**	**0**	**50**	**100**	**0**	**842**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen en garanties, welke bijdragen aan de natuurdoelen. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Financiering	Grondbeleid
Wet Natuurbescherming	Garantie aan Nationaal Groenfonds	Ontwikkelopgave Natuur
	Lening aan Coöperatie Natuurlijk Limburg	

DIDI

4.1. Bestuur

Dit programma gaat over goed, krachtig, integer en transparant bestuur, waarbij vanuit onze strategische koers de lobby naar Den Haag en Brussel, de relaties met de buurlanden, (inter)nationale fondsenwerving en samenwerking met onze bestuurlijke partners binnen en buiten Limburg voorop staan en waarbij inwoners op een vernieuwende manier bij het bestuur worden betrokken.
Wij voeren een actieve lobby in Den Haag, Brussel en Düsseldorf voor de belangen van Limburg.
Wij werken open en transparant met als uitgangspunt dat alle informatie openbaar is, tenzij er relevante redenen zijn om informatie vertrouwelijk te houden.
Wij zijn een betrouwbare partner voor gemeenten en zullen kansen pakken om onze krachten te bundelen, maar wij zullen geen gemeentelijke taken overnemen. Regionaal maatwerk is het uitgangspunt. Wij vervullen onze toezichthoudende taken met het oog op de kwaliteit van het lokaal bestuur. Wij steunen gemeentelijke herindelingen alleen als alle betrokken gemeenten daarover een positief besluit hebben genomen en als wordt voldaan aan de criteria van het Rijksbeleidskader gemeentelijke herindeling.
Als internationale grensprovincie bij uitstek wil Limburg de kansen van de grensoverschrijdende samenwerking benutten, grensbarrières verminderen en een actieve rol spelen in het Europese debat (Maastricht Working on Europe) en Europese netwerken. Inzet van Europese fondsen in combinatie met de inzet van eigen middelen is nodig om onze provinciale beleidsambities te realiseren. Met het oog op een maximale effectiviteit zullen wij onze inzet op internationalisering, Euregio's, Public Affairs en IPO in onderlinge samenhang blijven ontwikkelen. Verwezen wordt naar de producten 4.1.6. IPO tot en met 4.1.9. Strategische Public Affairs.

Wat willen we bereiken?

We realiseren de bestuurlijke opgaven doelgericht, kostenbewust en transparant vanuit een actieve opstelling van eigen kracht en vanuit een grensoverschrijdend en internationaal perspectief.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Limburg is een bestuurskrachtige provincie met sterke gemeenten.

Criterium 2: De Provincie Limburg communiceert op een zelfbewuste manier waarin inhoud, moment en plaats goed gekozen zijn en daarmee bijdragen aan een krachtige nationale en internationale reputatie.

Criterium 3: De Provincie Limburg zorgt voor een passend toezicht op de gemeentelijke financiën en voor een goede coördinatie en uitvoering van het interbestuurlijk toezicht.

Criterium 4: De Provincie Limburg en haar partners zetten zich in om kansen te benutten en partnerships te bouwen in zowel grensoverschrijdend als internationaal verband.

Criterium 5: De Provincie Limburg speelt in op de wensen van burgers en partners.

Wat hebben wij bereikt?

Het programma Bestuur gaat over goed, krachtig, integer en transparant bestuur vanuit onze strategische koers. Vanuit die koers voeren wij de lobby naar Den Haag, Brussel, Düsseldorf en onderhouden wij de relaties met de buurlanden, benutten wij de kansen op (inter)nationale fondsenwerving en zoeken wij de samenwerking met onze partners binnen en buiten Limburg. De Commissaris van de Koning (CdK) heeft zijn Rijkstaken vervuld ten aanzien van veiligheid en het onverminderd voortzetten van het meerjarig integriteitsprogramma voor College en Staten. Er is, met enkele beperkingen door de coronapandemie, toezicht op decentrale overheden gehouden, zowel financieel als generiek.

De Provincie Limburg ondersteunt bij processen om de bestuurskracht op peil te houden. Zo heeft de Provincie een traject ondersteund om te komen tot een sterkere samenwerking op de schaal van Zuid-Limburg. Hiertoe is een bestuurdersbijeenkomst gehouden en is deze beweging geborgd in de NOVI aanpak voor Zuid-Limburg. In 2020 is er aandacht geweest voor onder andere de gemeenten Beekdaelen en Meerssen. Ten aanzien van Beekdaelen zijn stappen gezet op deelname aan gemeenschappelijke regelingen, waarbij de Provincie een toezichthoudende rol had. Ook zijn er projecten gesubsidieerd. Ten aanzien van Meerssen heeft de Provincie het gemeentebestuur ondersteund bij de keuze over de toekomst van de gemeente, onder andere door middel van een raadsbijeenkomst. De Provincie heeft het gemeentebestuur een aanbod gedaan om gezamenlijk een onafhankelijk onderzoek uit te voeren naar alle bestuurlijk-organisatorische opties in het licht van de toekomst van Meerssen.

Om onze beleidsdoelen te realiseren wordt steeds vaker de samenwerking met onze buren gezocht, zoals in 2020 intensief gebeurde rondom de Einstein-Telescoop, de spoorverbindingen en de energietransitie. De Euregio's zijn hierbij inmiddels een onmisbare partner geworden. In 2020 hebben zij veel werk verzet in verband met de coronapandemie. Zo heeft de Euregio Maas-Rijn een digitale tool ontwikkeld waarmee actueel de reisbeperkingen tussen de drie landen en-detail wordt weergegeven. Via Public Affairs wordt geschakeld met Brussel en de regeringen in de buurlanden. De regeringsconsultaties met Noordrijn-Westfalen en met Vlaanderen worden benut om Limburgse belangen naar voren te brengen. De intensieve samenwerking met Noordrijn-Westfalen is gecontinueerd en tijdens de Grenslandconferentie op 2 december 2020 is een nieuwe Grenslandagenda vastgesteld.

Ook hebben we een subsidie verstrekt voor de tussenfase (mei 2020-december 2021) van het programma Maastricht Working on Europe (MWoE). MWoE heeft potenties te groeien tot een impactvol programma met een Europese reputatie en uitstraling, in een unieke combinatie van kennisvalorisatie, netwerkvorming en versterking, waarbij ook het burgerperspectief betrokken wordt. De uitvoering via een Hub- en spoke concept bundelt op innovatieve wijze partners, netwerken en bestaande initiatieven op basis van inhoud, maatschappelijke relevantie impact en meerwaarde. Dit intensiveert/vergroot de signaleringfunctie voor kansen rondom Europese thema's die aansluiten bij de regioprofilering en draagt bij aan de inspanningen rond lobbydossiers waarmee de Limburgse belangen behartigd worden.

Op diverse dossiers is een inbreng geleverd vanuit Limburg. Bijvoorbeeld ten aanzien van VDL Nedcar, de Maaslijn, de intercityverbinding naar Aken, de Gezonde Basisschool, spreiding van cultuurbeleid, het woondossier en de vrachtbelasting voor Nederlandse vliegtuigen. In de volle breedte is een Limburgse propositie ingebracht richting de verkiezingsprogrammacommissies. Door deze acties hebben we de

Limburgse belangen onder de aandacht gebracht, zodat in de diverse bestuurscentra deze meegenomen werden.

Correctief bindend referendum
25 september 2020 hebben Provinciale Staten Limburg als eerste provincie in Nederland de verordening voor een correctief bindend referendum aangenomen. Daarmee wordt een correctief bindend referendum op provinciaal niveau mogelijk binnen de contouren van de Grondwet en Provinciewet. Limburg werkt daarmee (pro)actief aan bestuurlijke vernieuwing. Niet alleen met een extraparlementaire bestuursvorm, maar dus ook vernieuwend inzake het invoeren van een correctief bindend referendum. Wij beschouwen het referendum dan ook als een aanvulling op onze representatieve democratie én als een nieuwe bouwsteen in het palet van burgerparticipatie. Limburg kent vruchtbare grond voor bestuurlijke vernieuwing.

Wat hebben wij daarvoor in 2020 gedaan en wat merken de Limburgers ervan ?

Product	4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK
Portefeuillehouder	Bovens

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Adequaat toezicht op openbare orde en veiligheid (rampenbestrijding en crisisbeheersing). Rol CdK: *bevoegd gezag als rijksorgaan: in voorkomende gevallen tevens verbinder, intermediair, subsidiënt of facilitator, subsidiënt en/of partner*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De verantwoordelijke partners vervullen hun taken en rollen op actieve en professionele wijze, waarbij de burgers kunnen rekenen op adequate hulpverlening. In 2020 heeft de CdK zijn verantwoordelijkheid in het kader van de beheersing van de COVID-19 crisis ingevuld. Niet alleen binnen de Limburgse regio, maar ook in de grensoverschrijdende contacten in de governance structuur met NRW en België. In de zogenoemde stand van zaken COVID-19 brieven aan de leden van Provinciale Staten zijn de Rijkstaken en de invulling daarvan door de Commissaris van de Koning op het vlak van corona meegenomen.		1,2,3,4
Stimulering van landsgrensoverschrijdende samenwerking op het gebied van openbare orde en veiligheid (rampenbestrijding en crisisbeheersing en criminaliteitsbestrijding).	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft alsrijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld.		1,2,3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol CdK: *bevoegd als rijksorgaan: in voorkomende gevallen tevens verbinder, intermediair, subsidiënt of facilitator, subsidiënt en/of als partner*	De verantwoordelijke partners werken nauw samen en vervullen hun rollen op actieve en professionele wijze, waarbij burgers kunnen rekenen op grensoverschrijdende hulpverlening en verdere verbetering van een gezamenlijke, grensoverschrijdende aanpak ter bestrijding van criminaliteit. In 2020 heeft de CdK daarnaast in het kader van de beheersing van de COVID-19 crisis ook nauwe contacten onderhouden met de grensregio's NRW en België. Vanuit zijn rol heeft hij zich ingezet om sluiting van de grenzen met België en NRW te voorkomen, c.q. bij het bevoegde gezag aan de orde te stellen met als resultaat dat de grenzen met Duitsland/ NRW open zijn gebleven en met België op landsniveau nadere afspraken zijn gemaakt.		
Afstemming tussen rijks initiatieven en behoeften op lokaal/regionaal niveau bij burgemeesters, via een intermediaire, verbindende dan wel faciliterende rol. Rol CdK: *bevoegd gezag als rijksorgaan*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De verantwoordelijke partners werken nauw samen waarbij burgemeesters in positie zijn om hun rol naar de gemeenteraden en burgers te vervullen.		1,2,3,4
Onderhouden rijksgrenspalen en grenskwesties (landsgrens). Rol CdK: *bevoegd gezag als rijksorgaan: bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. Burgers hebben duidelijkheid over het verloop van de landsgrens.		1,2,3,4
Stimulering van de verdere implementatie van het programma Veilige Publieke Taak en de aanpak van verhuftering. Rol CdK: *bevoegd als rijksorgaan: in voorkomende gevallen tevens verbinder, intermediair, facilitator, subsidiënt en/of als partner*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De burger ziet een overheid die adequaat reageert op ongewenst gedrag.		1,2,3,4

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Volledige en tijdige afronding wettelijk fusietraject gemeente Beekdaelen. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	In algemene zin wordt bij dit product opgemerkt dat de Provincie een verantwoordelijkheid heeft voor de kwaliteit van het lokaal bestuur. De Provincie ondersteunt daartoe gemeenten bij initiatieven op het vlak van bestuurlijke organisatie, die als doel hebben de kwaliteit van het lokaal bestuur in brede zin te verbeteren, waaronder de kwaliteit en continuïteit van de dienstverlening aan inwoners. Gerealiseerd. De gemeente Beekdaelen heeft voldaan aan alle stappen die bij een fusie moeten worden doorlopen ingevolge de Wet algemene regels herindeling (arhi). De laatste stap betrof de keuze van al dan niet deelnemen aan gemeenschappelijke regelingen waaraan de voormalige gemeenten deelnamen. De Provincie heeft toezicht gehouden op dit proces.		1
2. Realisatie projecten investeringsagenda Beekdaelen 2018/2019. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. De projecten in deze agenda zijn grotendeels gerealiseerd. De Provincie heeft enkele termijnverlengingen verleend voor nog lopende projecten.		1,5
3. Afronding besluitvorming gemeente Meerssen inzake toekomstige invulling rol als zelfstandige gemeente. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. ▪ De Provincie heeft een subsidie verleend voor afronding van het onderzoek regiegemeente constructie. ▪ De Provincie heeft het gemeentebestuur ondersteund bij de keuze over de toekomst van de gemeente o.a. door middel van een raadsbijeenkomst. ▪ De Provincie heeft het gemeentebestuur in het kader van haar ondersteunende rol medio december 2020 een aanbod gedaan om gezamenlijk een onafhankelijk onderzoek uit de voeren naar alle bestuurlijk-organisatorische opties in het licht van de toekomst van Meerssen. In februari 2021 heeft het gemeentebestuur van Meerssen bericht hiervan geen gebruik te willen maken. Hiermee zijn voor GS de opties voor ondersteuning op dit moment ten einde.		1,3
4. Besluitvorming van de gemeenten in Parkstad Limburg	Gerealiseerd ▪ De Provincie heeft kennisgenomen van de besluiten		1,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
over een herijkte intergemeentelijke samenwerking. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, partner*	van de gemeenten in Parkstad om hun samenwerking te versterken. ▪ De Provincie heeft daarnaast een traject ondersteund om te komen tot een sterkere samenwerking op de schaal van Zuid-Limburg. Hiertoe is een bestuurdersbijeenkomst gehouden en is deze beweging geborgd in de NOVI aanpak voor Zuid-Limburg.		

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.3. Integriteit
Portefeuillehouder	Bovens

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Vergroten en borgen integriteitsvolwassenheid van de ambtelijke organisatie. Doorontwikkeld integriteitsbeleid borgen door middel van acties op het gebied van preventie, morele oordeelsvorming en handhaving. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De invoering van de nieuwe gedragscode “Goed ambtelijk vakmanschap” vergroot de integriteitsvolwassenheid, ondersteund door de landelijke lancering van de serious game “Zuivere Koffie”. Deze instrumenten dragen positief bij aan de beeldvorming van Limburg. In 2020 is voor het eerst een Jaarverslag Integriteit (2019) verschenen, waarin Ambtelijke Integriteit, Bestuurlijke Integriteit en Commissie Integriteit/ PS gebundeld zijn. Intern integriteitsbeleid is voortgezet.		1
2. Borgen integriteitsbeleid in politiek-bestuurlijke omgeving. Onverminderd voortzetten van het meerjarig integriteitsprogramma voor College en Staten. De invulling van het programma is belegd bij de Commissie Integriteit. Rol Provincie: *ondersteuner*	Gerealiseerd. In 2020 is de Gedragscode Integriteit GS Limburg voorbereid (vastgesteld PS 05-02-2021). Daarnaast hebben er diverse bijeenkomsten in PS plaatsgevonden in het kader van integriteitsbevordering en zijn er diverse kennismakingsgesprekken met nieuwe statenleden gevoerd, waarbij het onderwerp integriteit ter sprake kwam. Integriteit als prominent thema, versterkte aandacht voor de “Schijn van..”. Integriteitscommissie, ondersteund door externe adviseur, heeft onderzoeksprotocol en eigen gedragscode doorontwikkeld. In 2020 is voor het eerst		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	een Jaarverslag Integriteit (2019) verschenen, waarin Ambtelijke Integriteit, Bestuurlijke Integriteit en Commissie Integriteit/ PS gebundeld zijn. Verder is uitvoering gegeven aan meerjarenprogramma.		
3. Limburgs integriteitbeleid ontwikkelen en uitdragen als Best Practice Het Limburgse samenwerkingsmodel, als voorbeeld voor de overheid, wordt in 2020 ondersteund door een in eigen beheer ontwikkeld Serious Game Integriteit. Rol Provincie: *ondersteuner*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft vanuit zijn wettelijke taak het Limburgs samenwerkingsmodel uitgedragen en versterkt met release van serious game “Zuivere Koffie” met landelijke publiciteit.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Ontwikkelen en borgen integriteitsbeleid	1	1	1	2020
2	Borgen integriteitsprogramma Staten en College	1	1	1	2020
3	Limburgs integriteitbeleid als Best Practice	1	1	1	2020

Product	4.1.4. Coördinatie Interbestuurlijk toezicht
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. In 2020 voert de Provincie Limburg adequaat systeemtoezicht uit, aangevuld met inhoudelijke toetsen (zoals reality checks en verdiepingsonderzoeken) gebaseerd op risicoanalyses. Rol Provincie: *toetser*	Gedeeltelijk gerealiseerd. Voor het toezichtdomein informatie- en archiefbeheer is in 2020 systeem-toezicht gehouden op basis van aangeleverde gegevens. Voor het toezichtdomein Monumenten is systeemtoezicht gehouden op basis van een risico-analyse middels een vragenlijst. Voor het toezichtdomein huisvesting verblijfsgerechtigden zijn de prestaties van alle gemeenten per 1 januari 2020 en 1 juli 2020 beoordeeld en waar nodig is de bestuurlijke interventieladder doorlopen. Voor het toezichtdomein Omgevingsrecht		3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	is systeemtoezicht gehouden op basis van aangeleverde gegevens.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De gemeenten in Limburg hebben zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende gegevens beschikbaar ten behoeve van de toetsing aan de Interbestuurlijk Toezicht (IBT)-criteria binnen de vier toezichtdomeinen (1. Ruimtelijke Ordening en Omgevingsrecht; 2. Informatie- en archiefbeheer; 3. Huisvesting verblijfsgerechtigden; 4. Erfgoed).	31	Domein 1: 30 Domein 2: 13 Domein 3: 31 Domein 4: 28	31	2020
2	Het Waterschap Limburg heeft zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende gegevens beschikbaar ten behoeve van de toetsing aan de IBT-criteria binnen het toezichtdomein Ruimtelijke Ordening en Omgevingsrecht (Wabo).	1	0	1	2020
3	Het Waterschap Limburg en de gemeenschappelijke regelingen in Limburg hebben, voor zover op hen van toepassing, zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende gegevens beschikbaar ten behoeve van de toetsing aan de IBT-criteria binnen het toezichtdomein Informatie- en archiefbeheer.	27*	0	27*	2020
4	Reality checks op de van alle onder toezicht gestelde bestuursorganen ontvangen informatie hebben plaatsgevonden.	5	**0	5	2020
5	Indien noodzakelijk heeft/hebben (een) verdiepingsonderzoek(en) plaatsgevonden.	PM	**0	PM	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Het betreft het Waterschap en 26 gemeenschappelijke regelingen die gezien de taakstelling en omvang formatie onder het Interbestuurlijk Toezicht van de Provincie Limburg vallen. 2020 is een uitzonderlijk jaar gebleken voor de meeste toezichtontvangers in verband met de COVID-19 pandemie. De Provincie heeft de toezichtontvangers de mogelijkheid geboden om af te wijken van de reguliere inleverdatum van toezichtinformatie (15 juli 2020) door uitstel te verlenen tot 15 november 2020. Informatie- en Archiefbeer De toezichtontvangers konden ondanks het uitstel toch niet voldoen aan de informatieplicht. Bijna de helft van de Limburgse Gemeenten hebben toezichtinformatie aangeleverd. Dit heeft geresulteerd in 13 gemeenten met voldoende taakbehartiging. Het Waterschap en de Gemeenschappelijke Regelingen hebben in 2020 geen toezichtinformatie ingeleverd. Huisvesting verblijfsgerechtigden: Per respectievelijk 1 januari 2020 en 1 juli 2020 zijn de prestaties van alle gemeenten beoordeeld en waar nodig is de bestuurlijke interventieladder doorlopen. Erfgoed/Monumenten Voor het toezichtdomein Monumenten heeft in 2020 een uitvraag bij gemeenten plaatsgevonden op basis van een risico-analyse middels een vragenlijst. 28 gemeenten hebben deze ingevuld. Op basis van deze gegevens laten gemeenten voldoende taakbehartiging zien. Wabo/Wro In 2020 is uitvraag gedaan aan alle gemeenten hetgeen geresulteerd heeft in een score op taakbehartiging. Voor het omgevingsrecht zijn alle vereiste stukken bij gemeenten opgevraagd. Dit heeft geresulteerd in de volgende mate van taakbehartiging (tb); Geen tb 1; matige tb 9; voldoende tb 20; goede tb 1. Onder de Wabo is het momenteel niet mogelijk om generiek IBT uit te oefenen op het Waterschap. Met de komst van de Omgevingswet zal dit gerepareerd worden (naar verwachting januari 2022). Bovengenoemde informatie is per toezichtdomein gerapporteerd aan PS middels de IBT-rapportage 2019/2020. ** In 2021 zullen op de toezichtdomeinen reality-checks en eventueel verdiepingsonderzoek(en) worden gedaan.

Product	4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën
Portefeuillehouder	Dritty

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. De begroting en jaarstukken van alle gemeenten en gemeenschappelijke regelingen, waar de Provincie Limburg financieel toezichthouder op is, beoordelen en de toezichtvorm bepalen voor het betreffende jaar. Rol Provincie*: bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De begroting en jaarstukken van alle Limburgse gemeenten en gemeenschappelijke regelingen, waar de Provincie toezichthouder van is, zijn beoordeeld en de toezichtvorm is bepaald		3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	voor 2021. Alle Limburgse gemeenten hebben voor 2021 repressief toezicht. Toezicht gemeentefinanciën bevordert een financieel gezonde situatie bij gemeenten. Dit draagt bij aan transparantie en inzicht in het gemeentelijk huishoudboekje voor de inwoners.		
2. In het kader van financieel toezicht op de gemeenten en het bepalen van een (eventuele) meerjarige uitspraak omtrent de toezichtvorm voeren wij één keer in de vier jaar financiële verdiepingsonderzoeken uit bij elke Limburgse gemeente. In 2020 worden de regio's Parkstad en Westelijke Mijnstreek onderzocht. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. In het kader van financieel toezicht op de gemeenten en het bepalen van een eventuele meerjarige uitspraak omtrent de toezichtvorm, hebben wij in 2020 bij zes gemeenten in Parkstad-Limburg en drie gemeenten in de Westelijke Mijnstreek een financieel verdiepingsonderzoek uitgevoerd. Bij de gemeente Beekdaelen is het onderzoek niet uitgevoerd in verband met de herindeling per 1 januari 2019. Dit, omdat Beekdaelen uiterlijk 31 december 2020 alle beleidsnota's moet actualiseren van de drie voormalige gemeenten Onderbanken, Nuth en Schinnen. Van de negen met een financieel verdiepingsonderzoek beoordeelde gemeenten, hebben acht een meerjarige uitspraak gekregen. Eén gemeente, Heerlen, heeft geen meerjarig repressief toezicht gekregen.		3
3. Adviesrol vanuit onze toezichthoudende taak naar gemeenten bij financiële onderwerpen in de vorm van kennisoverdracht en het organiseren van bijvoorbeeld een seminar. Rol Provincie: *ondersteuner*	Gerealiseerd. In 2020 is deze rol onder andere ingevuld bij Meerssen in het kader van bestuurlijke organisatie en in Maastricht in het kader van financiële problemen in het sociaal domein. In het kader van de toezichtvorm 2021 hebben er extra ambtelijke en bestuurlijke bijeenkomsten plaatsgevonden.		3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Financieel verdiepingsonderzoeken in Parkstad en de Westelijke Mijnstreek	0	9	10	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Parkstad zes onderzoeken uitgevoerd; bij de gemeente Beekdaelen is het onderzoek niet uitgevoerd in verband met de herindeling per 1 januari 2019. Dit omdat Beekdaelen uiterlijk 31 december 2020 alle beleidsnota's moet actualiseren van de drie voormalige gemeenten Onderbanken, Nuth en Schinnen. Westelijke Mijnstreek drie onderzoeken uitgevoerd.

Product	4.1.6. IPO
Portefeuillehouder	Burlet

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Vertegenwoordiging binnen IPO-verband. Zowel ambtelijk als bestuurlijk in de respectievelijke adviescommissies AAC (ambtelijk) en BAC (bestuurlijk).	Gerealiseerd. In 2020 hebben we onder andere ingezet op een transparante begroting en nieuwe P&C-cyclus binnen het IPO. Dit heeft geresulteerd in een beter debat over de werkzaamheden vanuit het IPO. De concept begroting voor het IPO voor 2021 is mede door de Limburgse inzet naar beneden bijgesteld van bijna € 17 mln. naar € 15,8 mln.		2,4,5

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.7. Internationalisering
Portefeuillehouder	Bovens / Dritty / Van den Akker

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Buurlandenbeleid/grensoverschrijdende samenwerking. De samenwerking en de public-affairs met de buurlanden/regio's in België en Duitsland wordt op resultaatgerichte wijze, in samenwerking met de Euregio's en Limburgse partners en gebruik makend van met name Interreg verder uitgebouwd. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Stapsgewijs is grensoverschrijdende samenwerking een vast onderdeel van het reguliere werk van de Provincie geworden. Om onze beleidsdoelen te realiseren wordt steeds vaker de samenwerking met onze buren gezocht, zoals in 2020 intensief gebeurde rondom de Einstein-Telescoop, de spoorverbindingen, energietransitie e.a. De Euregio's zijn hierbij inmiddels een onmisbare partner geworden. In 2020 hebben zij veel werk verzet in verband met de corona-pandemie. Zo heeft de Euregio Maas-Rijn een digitale tool ontwikkeld waarmee actueel de reisbeperkingen tussen de drie landen en-detail wordt weergegeven. Via de publicaffairs wordt geschakeld met Brussel en de regeringen in de buurlanden. De regeringsconsultaties met Noordrijn-Westfalen en met Vlaanderen worden benut om Limburgse belangen naar voren te brengen. Ondanks corona is de intensieve samenwerking met Noordrijn-Westfalen gecontinueerd en is tijdens de Grenslandconferentie op 2 december 2020 een nieuwe Grenslandagenda vastgesteld. Europese programma's vormen inmiddels een substantiële financiële ondersteuning voor tientallen Limburgse projecten. Al deze activiteiten dragen in samenhang bij aan de internationalisering van onze Provincie.		2,4
2. Samenwerking met Noordrijn-Westfalen. In 2020 vindt de tweede Grenslandconferentie plaats; de Grenslandagenda 2019-2020 NL/NRW wordt uitgevoerd en een nieuwe agenda wordt vastgesteld. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, partner*	Gerealiseerd. De tweede Grenslandconferentie NRW-NL heeft op 2 december 2020 plaatsgevonden; vanwege de corona-maatregelen gebeurde dit digitaal vanuit een studio in Duisburg. Er waren circa 500 digitale deelnemers (bestuurders, ambtenaren, stakeholders) en er is circa 1.300 keer teruggekeken. Er is verslag		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	uitgebracht over de uitvoering van de Grensland-agenda 2019-2020; met name vanwege corona-maatregelen kon deze niet volledig worden uitgevoerd. Op 2 december is de nieuwe Grenslandagenda 2021 door Duitse en Nederlandse bestuurders gezamenlijk vastgesteld. Wat hebben burgers hiervan gemerkt? ▪ De goede structurele en intensieve samenwerking tussen Nederland, c.q. Nederlands Limburg, en de NRW heeft onbetwist effect gehad op het open houden van de grenzen tijdens de COVID-19 crisis. ▪ De GROS-samenwerking heeft geleid tot structurele financiering van de Grensinfopunten; deze hebben in 2020 een belangrijke rol gespeeld bij de aanpak van de corona-crisis in de grensregio: honderdduizenden vragen van bewoners uit de grensregio werden beantwoord; de nationale steunmaatregelen (NOW, Tozo, etc.) werden geanalyseerd en verbeterd op nadelige grenseffecten; de Euregio Maas-Rijn heeft een digitale tool ontwikkeld waarmee burgers snel en up-to-date de beperkingen kunnen opvragen bij reizen tussen de drie landen (BE, NL, D). ▪ De actiepunten uit de Grenslandagenda zijn zeer burgergericht: naast de Grensinfopunten wordt gewerkt aan Servicepunten Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling; stages voor MBO-scholieren; een OV-app wordt uitgetest voor de spoorverbinding Aken-Maastricht; een Semesterticket voor Duitse studenten in Nederland, etc. ▪ Door middel van aanvullend onderzoek worden de ervaringen en effecten van de corona-maatregelen op het leven in		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	de grensregio in beeld gebracht.		
3. Europese programma's Een voorstel wordt uitgewerkt om Europese programma's zo goed mogelijk te benutten om provinciaal beleid tot uitvoering te brengen en gemeenten/regio's hierbij te ondersteunen. De inzet van Europese middelen ter ondersteuning van Limburgse projecten wordt gemonitord en twee keer per jaar aan Provinciale Staten gerapporteerd. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Proactieve projectontwikkeling is ingezet waarbij geanticipeerd wordt op de financiële mogelijkheden van de Europese Programma's 2021-2027. Te denken valt aan de opzet van investeringstafels waarin periodiek met sleutelspelers uit het Limburgse veld zal worden gewerkt aan Projectideeën en een efficiënte inzet van het provinciale budget voor Europese projecten om Limburgse organisaties te stimuleren deel te nemen aan Europese projecten, in het bijzonder voor het MKB. Mede in het kader van crisisherstel zijn vanuit Europa enkele nieuwe substantiële fondsen aangekondigd die kansen voor Limburg bieden, zoals REACT-EU, de Faciliteit voor Herstel en Veerkracht (RRF) en het Just Transition Fund. De planning is dat deze vanaf Q2 2021 live zullen gaan. Provincies en Rijk zijn hierbij nauw betrokken. (Zie ook product 1.1.1. Economische samenwerking, Passage samenwerking binnen de EU-fondsen). Wat hebben burgers hiervan gemerkt? De betreffende projectideeën en efficiënte inzet van het provinciale budget voor Europese projecten raakt de burgers indirect door de inzet en valorisatie en innovatietechnieken van kennisinstituten, onderzoeksprojecten en inzet op arbeidsmarkt door MKB.		2,4
4. Nota Internationalisering In 2020 wordt een nieuwe Nota Internationalisering aan Provinciale Staten voorgelegd. Rol Provincie: *beleidsontwikkelaar*	Gerealiseerd. In 2020 is het Kader Internationalisering – vernieuwend verbinden over grenzen heen vastgesteld door PS (GS 2020-22422). Wat hebben burgers hiervan gemerkt? Met het vaststellen van het kader en de discussie hierover met Provinciale Staten is het belang van het intensiveren van de samenwerking met de buurlanden, ook in		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	het licht van de coronapandemie, bekrachtigd. Daarnaast is bevestigd dat programma's die inzetten op grensoverschrijdende projecten waarbij burgers aan weerszijden van de grens betrokken zijn/ die inzetten op de betrokkenheid van burgers, bij Europa gecontinueerd moeten worden.		
5. Maastricht Working on Europe (MWoE) Op basis van een evaluatie 2018-2019 en een uitgewerkt meerjarig programmaplan met concrete projecten en activiteiten, zal een voorstel voor de provinciale bijdrage voor de komende jaren worden uitgewerkt. In dit voorstel zal ook een besluit over bijdrage aan EIPA worden meegenomen. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd, met uitzondering van besluit over bijdrage aan EIPA. Besluitvorming over een bijdrage aan EIPA was niet aan de orde, omdat geen subsidieverzoek door EIPA was ingediend. (EIPA staat los van subsidieaanvraag MWoE). De Universiteit Maastricht (UM) heeft een subsidieverzoek ingediend voor fase 2 (mei 2020 tot en met april 2024) van MWoE. Op basis van de positieve evaluatie van fase 1 (2018-2019) en het onderliggende programmaplan heeft GS een subsidie verstrekt ad € 1,45 mln., vooralsnog voor de tussenfase mei 2020-december 2021 (zie mededeling portefeuillehouder (GS 2020- 28834). Vanaf 2022 is nog geen provinciaal budget geregeld. Binnen het MWoE-partnerschap met UM en Gemeente Maastricht heeft de Provincie de ambitie uitgesproken voor een voortzetting op de langere termijn. In het Collegeprogramma 'Vernieuwend Verbinden' 2019-2023 is de continuering van de provinciale bijdrage opgenomen. Wat heeft de burger hiervan gemerkt? De burger wordt betrokken zowel bij maatschappelijk impactvol Europa-onderzoek als bij het debat en dialoog over Europa en Europese integratie via een "werkplaats"-insteek. Zo is ook de 'Werkplaats Europa' gelanceerd, waar Euregionale stakeholders en burgers		2,4,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	elkaar kunnen ontmoeten, best practices delen en onderlinge verbinding zoeken. In het kader van het Europees Erfgoedlabel voor het Verdrag van Maastricht worden/zijn diverse initiatieven ondernomen die inspelen op de belangstelling vanuit wetenschappelijk/ historisch perspectief, maar ook interessant zijn vanuit toeristisch en recreatief oogpunt. Voorbeelden zijn: laagdrempelige informatieve brochures, een digitale 'Erfgoed' editie met Historisch nieuwsblad, een Europa-archief over de totstandkoming van het Verdrag in samenwerking met o.a. Nationaal Archief, en een oral history project waarbij 'gewone' mensen, op enigerlei wijze bij de Eurotop betrokken, aan het woord komen. Door de corona- maatregelen heeft een aantal activiteiten en evenementen in 2020 in digitale vorm plaatsgevonden.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Aantal Grensland-conferenties met Noordrijn-Westfalen.	0	1	4	2023
3	Aantal monitoringsrapportages Europese programma's.	0	2	8	2023
3	Streefwaarde toekenning EU-middelen aan partners/projecten in Limburg 1/7/2019 -1/7/2023.	€ 21 mln.	€ 79 mln.*	€ 175 mln.	2023
4	Opstellen Nota Internationalisering.	0	1	1	2020
5	Aantal Maastricht Europe Days.	0	1	4	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad. 3. Rapportage per 1 maart 2020 (zie mededelingen portefeuillehouder 12-6-2020 GS 2020-23842) Rapportage per 1 september 2020 (zie mededelingen portefeuillehouder 3-12-2020 GS 2020-47746) Ad. 3. Streefwaarde toekenning Europese middelen is gebaseerd op cijfers van laatste monitoringsrapportage september 2020. Het resultaat per 1-1-2021 zal pas bekend worden na oplevering van de

Toelichting prestatie-indicatoren
monitoringsrapportage van maart 2021.

Product	4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR
Portefeuillehouder	Dritty / Bovens

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Euregiobestuur. De Euregio's (met name Maas-Rijn en rijn-maas-noord) formuleren in hun nieuwe visiedocumenten een actief en realistisch ambitieniveau. Euregio's dragen hierdoor bij aan de realisering van de grensoverschrijdende beleidsdoelen van de Provincie Limburg waaronder de Grenslandagenda met Noordrijn-Westfalen. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het visiedocument van Euregio-rijn-maas-noord, Euregio-Visie 2030 Thuis in Europa, is inhoudelijk vastgesteld op 2 juli 2020. Hiermee draagt het beleid van de Euregio-rijn-maas-noord bij aan de te realiseren grensoverschrijdende samenwerking met name op het gebied van mobiliteit, onderwijs, arbeidsmarkt, sociale inclusie en koolstofreductie.		2,4
2. Euregio rijn-maas-noord. MKB-Limburg wordt in 2020 lid van de euregio rijn-maas-noord. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Lidmaatschap van MKB Limburg is vanaf begin 2020 geëffectueerd. Conform planning.		2,4
3. Euregio Maas-Rijn. In het bestuur van de EGTS wordt in 2020 besloten over de betrokkenheid van gemeenten bij de EGTS. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. Er is een voorstel om de gemeenten (d.w.z. de MAHHL-steden Maastricht, Aken, Hasselt , Heerlen, Luik en de Charlemagne Grensregio) bij de EGTS te betrekken, besproken in de vergadering van de EGTS Euregio Maas-Rijn; dat voorstel is/wordt nader uitgewerkt en opnieuw aan de Vergadering voorgelegd (in februari 2021).		2,4
4. Managementautoriteit Interreg-EMR. De MA Interreg-EMR zorgt in 2020 voor de opvolging van de lopende projecten en zal nog een 6de call opstarten voor nieuwe projecten in het Interreg V-programma. Tevens bereidt zij de administratieve organisatie van het nieuwe Interreg VI-programma voor zodat hiermee in 2021 een goede start gemaakt kan worden. Rol Provincie: *management-autoriteit, financier*	Gerealiseerd. In 2020 zijn vanuit het Interreg-EMR programma twee calls opengesteld, te weten call zes en een specifieke COVID-call. Deze calls hebben geleid tot vijf nieuwe Interreg-projecten die in 2020 van start zijn gegaan en 14 projecten in call zes die in 2021 zullen starten. Het totaal toegekend bedrag EFRO bedraagt € 20.386.553. De voorbereidingen voor het nieuwe		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Interreg VI-programma liggen op schema. De coördinatie hiervoor ligt bij de Managementautoriteit/gemeenschappelijk Interreg-secretariaat (MA/GS).		

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.9. Strategische Public Affairs
Portefeuillehouder	Van den Akker / Bovens

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Vanuit één agenda voor grensoverschrijdende samenwerking en Public Affairs werken we aan de verdieping en versterking van ons netwerk als brede basis voor onze (lange termijn-) doelstellingen rondom Public Affairs en grensoverschrijdende samenwerking. Begin 2020 zal deze agenda aangeboden worden aan Provinciale Staten. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager*	Gerealiseerd. De Agenda Public Affairs voor Rijksoverheid, Europese Unie en buurregio's is opgesteld (GS 2020-12994). Hierin worden zowel de kenmerken, strategie als inzet van de Limburgse public affairs beschreven. Met deze agenda zorgen we voor prioritering op lobbydossiers, waarmee de Limburgse belangen behartigd worden.		2, 4
2. We hebben een ambtelijke permanente vertegenwoordiging in Brussel, Den Haag en Düsseldorf, met een relevant en sterk (politiek) netwerk. Het team voor Public Affairs is het schakelpunt voor (politieke) lobbyacties vanuit de Provincie en is in elke stad met een kantoorplek aanwezig. In goede afstemming met de provinciale organisatie worden diverse (netwerk-) activiteiten in de hoofdsteden en werkbezoeken in de provincie georganiseerd. In 2020 zullen we gezamenlijk optrekken met de (grens-) provincies Gelderland, Overijssel en Zuid-Holland binnen het Consulaat-Generaal van Nederland in Düsseldorf, dat per december 2019 een nieuwe locatie betrekt. In Den Haag en Brussel zullen we gezamenlijk optrekken binnen het samenwerkingsverband van Provincies (IPO/ HNP) ten behoeve van een goede	Gerealiseerd. De lobby is op aangepaste wijze tijdens de coronacrisis voortgezet. Fysieke bijeenkomsten en aanwezigheid in bestuurscentra is – wanneer nodig en opportuun – gewijzigd in digitale lobbyacties. Deze konden door het bestaande netwerk gewoon doorgang vinden.		2, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
positionering van het middenbestuur in Nederland en de EU. Een actieve opstelling van Limburg binnen de IPO-organisatie – met de daarbij behorende stroomlijning van adviestrajecten – draagt bij aan een zelfverzekerde positionering van Limburg (zie ook product 4.1.6. IPO). Rol Provincie: *procesmanager*			
3. We brengen actief Limburgse proposities over naar daarvoor relevante partijen. Vanuit de gehele organisatie wordt op deze manier nagedacht over welke boodschap en projecten we onder de aandacht willen brengen van sleutelpersonen, bijvoorbeeld richting verkiezingsprogrammacommissies en overige (strategische) beleidsbepalers (denktanks / wetenschappelijke adviesraden). Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager*	Gerealiseerd. Op diverse dossiers is een inbreng geleverd vanuit Limburg. Bijvoorbeeld ten aanzien van VDL Nedcar, de Maaslijn, de intercityverbinding naar Aken, de Gezonde Basisschool, spreiding van cultuurbeleid, het woondossier en de vrachtbelasting voor Nederlandse vliegtuigen. In de volle breedte is een Limburgse propositie ingebracht richting de verkiezingsprogrammacommissies. Door deze acties hebben we de Limburgse belangen onder de aandacht gebracht, zodat in de diverse bestuurscentra deze meegenomen werden.		2, 4
4. Er is een Public Affairs Forum waar Limburgse partijen elkaar kunnen treffen en allianties kunnen vormen in lobbyactiviteiten. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager*	Gerealiseerd. Begin 2020 is een Public Affairs Forum georganiseerd. Vanwege de coronacrisis zijn er verder geen fysieke bijeenkomsten van het Forum geweest. Daarom is meer ingezet op het gebruik van de LinkedIn-groep. Door het onderhouden van het PA Forum zorgen we ervoor dat Limburgse partners elkaar versterken in lobbydossiers en sneller samenwerking zoeken.		4,5
5. Wij continueren de lobby voor de Einstein Telescoop in de grensregio Zuid-Limburg. De Einstein Telescoop is het Europees initiatief tot het realiseren van een observatorium voor zwaartekrachtsgolven van de derde generatie. Vanuit Nederland is NWO-Nikhef verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de science case. De Einstein Telescoop is opgenomen in de nationale roadmap voor grootschalige wetenschappelijke	Gerealiseerd. Wij hebben de lobby rondom de Einstein Telescoop gecontinueerd. Er hebben diverse werkbezoeken plaatsgevonden, de Einstein Telescoop is onder de aandacht gebracht via de plenaire behandeling van de Onderwijsbegroting in de Tweede Kamer en er zijn diverse brieven verstuurd aan de Staten waarmee GS de ontwikkelingen rondom de lobby		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
infrastructuur. Daarin is ook opgenomen dat Einstein Telescope mogelijk gevestigd zal worden in de grensregio Zuid-Limburg. De Provincie Limburg ondersteunt NWO-Nikhef in het onderzoeken van de kansen voor deze vestigingslocatie. Wij doen dit in goed overleg met NWO-Nikhef en de Rijksoverheid. Een locatiekeuze is vooralsnog voorzien rond 2022. Ondertussen werken we met de partners verder aan het opzetten van een wetenschappelijk instituut en onderzoekscentrum (ETpathfinder) in Zuid-Limburg. Rol provincie: *partner, ondersteuner*	heeft beschreven (GS 2020-50865; GS 2020-37583; GS 2020-21052; GS 2020-6812). De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft aangegeven zich in te zetten voor politieke steun, maar nu niet het benodigde financiële commitment voor een kandidatuur toe te kunnen zeggen. Samen met Nikhef treffen we daarom de voorbereidingen voor een aanvraag van het Nationaal Groeifonds.		
6. Strategisch relatiebeheer In 2020 wordt uitvoering gegeven aan de strategische netwerkkalender 2020. Naast de organisatie van strategische netwerkevenementen zorgen we dat we succesvol kunnen opereren in de netwerksamenleving, die eisen stelt aan het onderhouden en uitbouwen van goede relaties met volksvertegenwoordigers, medeoverheden, kennispartners, opkomende en bestaande ondernemers (start-ups / scale-ups) en (buitenlandse) investeerders. Rol provincie: *partner, ondersteuner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. Vanwege COVID-19 hebben veel geplande evenementen geen doorgang kunnen vinden.		2,4
7. Eren en gedenken In Limburg willen we de tomeloze inzet van hen die zich voor de vrede en veiligheid hebben ingespannen, niet vergeten. Ook staan we bewust stil bij de krachten, die tijdens oorlog en overheersing een vreedzaam samenleven zo gruwelijk ontwrichten. In 2020 blijven we ons bewust van deze morele plicht om te eren en te gedenken en zullen we de extra inspanningen rondom ‘75 jaar bevrijding’ afronden. Daarnaast willen we ook Limburgers van verdiensten in de huidige tijd blijven eren. Op deze manier dragen we bij aan een gedeelde Limburgse cultuur en staan we stil bij exceptionele prestaties van Limburgers.	Grotendeels gerealiseerd. In 2020 is onder verantwoordelijkheid van de Gouverneur stil gestaan bij herinneren, veiligheid en vrijheid via ‘eren en gedenken’; beleid dat met name is gericht op het doorgeven van de boodschap dat vrijheid niet vrijblijvend en vanzelfsprekend is. Diverse evenementen hebben in 2020 provinciale financiële ondersteuning mogen ontvangen, waaronder de Limburgse Veteranendag, de herdenking Nationaal Indië monument ’45-’62 en het Liberation Concert. Het grote aantal activiteiten die in het kroonjaar september 2019- mei 2020 (75 jaar bevrijding Limburg) georganiseerd zijn door allerlei verschillende		2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	(burger)initiatieven, maakt duidelijk hoe groot het draagvlak is in onze Limburgse samenleving voor herdenken en het vieren van onze vrijheid. De financiering heeft samen met Het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) als co-financier plaatsgevonden. Op 27 januari vond in het Gouvernement aan de Maas de indrukwekkende Limburgse herdenking van de Holocaust Memorial Day plaats. Op 3 maart was de slotmanifestatie van 75 jaar bevrijding Limburg op de Markt in Venlo. Met een wervelende en imposante lichtshow en beeldverhalen werd het kroonjaar officieel afgesloten. Ruim 95% van alle geplande activiteiten heeft doorgang kunnen vinden. Door de COVID-overheidsmaatregelen zijn helaas een aantal activiteiten verplaatst naar 2021 en 2022; o.a. het euregionale schutters-verbroederingsfeest en het symposium 'De Weerbare Democratie'. (Voor meer informatie over de activiteiten, zie www.75jaarbevrijdinglimburg.nl).		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Er is een agenda voor grensoverschrijdende samenwerking en public affairs.	0	1	1	2020
2	Vanuit de ambtelijke permanente vertegenwoordigingen in de verschillende bestuurscentra worden acties ondernomen om duurzame relaties op te bouwen en te versterken.	N.v.t	N.v.t.	N.v.t.	Continu
3	We formuleren Limburgse proposities richting de diverse bestuurscentra op een veelheid van onderwerpen waar Limburg een uitgestoken hand kan en wil aanbieden.	0	1	1	2020/ 2021
4	Er worden activiteiten georganiseerd ontplooid om Limburgse partijen met verschillende belangen te verbinden via het Public Affairs Forum Limburg. We zetten ons in daar waar de belangen van de Provincie overeenkomen met anderen.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t	Continu

Product	4.1.10. Branding
Portefeuillehouder	Bovens

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het uitwerken en implementeren van een integrale communicatie- en branding-strategie. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanagement, subsidiënt, financier, partner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. In 2020 is, zoals beoogd, de component branding als onderdeel van de integrale communicatie-strategie toegevoegd. Tevens is de clustermanager Communicatie aangewezen als kwartiermaker/brandmanager. In lijn met het in 2018 door PS vastgestelde beleid voor Branding Limburg is in 2020 een Adviescommissie Branding Limburg geïnstalleerd die GS adviseert over de inhoudelijke ontwikkeling van het 'merk' Limburg, alsmede over de besteding van beschikbare subsidiegelden. Hiertoe zijn in 2020 de eerste twee calls uitgeschreven, elk ter waarde van € 300.000. Deze calls hebben op verzoek van Provinciale Staten (Motie 2589 Gewijzigd Werrij-Wetzels cs inzake snelle start extra toeristische promotie Limburg) beide een inhoudelijk thema gekregen dat relateert aan het toeristisch profiel van Limburg, ter ondersteuning van het verdienvermogen van ondernemers in de toeristische sector. De afhandeling van beide calls vindt plaats in Q1 2021.		2,4,5

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindewaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Plan van aanpak Branding	0	1	1	2020
1	Aanstellen kwartiermaker /beoogd brand manager	0	1	1	2020

Product	4.1.13. Overige bestuurlijke zaken
Portefeuillehouder	Dritty / Bovens

Onder dit product worden de overige algemene lasten met betrekking tot het bestuur (€ 1,19 mln.) opgenomen (zie tabel en toelichting bij de 3e W-vraag).

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 4.1 Bestuur	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK	594	-150	444	406	38	V
4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie	67	1.225	1.292	209	1.083	V
4.1.3. Integriteit	37	0	37	77	-40	N
4.1.4. Coördinatie interbestuurlijk toezicht	146	-145	1	0	1	V
4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën	4	0	4	1	3	V
4.1.6. IPO	1.918	0	1.918	1.921	-3	N
4.1.7. Internationalisering	100	2.460	2.560	551	2.009	V
4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR	528	0	528	602	-73	N
4.1.9. Strategische Public Affairs	976	-264	712	642	70	V
4.1.10. Branding	948	-285	663	1	661	V
4.1.13. Overige bestuurlijke zaken	1.183	431	1.614	1.546	68	V
	6.503	3.271	9.774	5.957	3.817	V
Personele lasten	7.424	0	7.424	7.268	157	
Kapitaallasten	0	0	0	0	0	
Totaal lasten	13.927	3.271	17.198	13.225	3.974	V
Baten						
Reguliere middelen						
4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK	5	0	5	42	-37	V
4.1.3. Integriteit	0	0	0	40	-40	V
4.1.7. Internationalisering	0	50	50	0	50	N
4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR	429	0	429	496	-67	V
4.1.13. Overige bestuurlijke zaken	0	0	0	81	-81	V
Totaal baten	434	50	483	658	-175	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-13.493**	**-3.222**	**-16.715**	**-12.567**	**-4.148**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-13.493**	**-3.222**	**-16.715**	**-12.567**	**-4.148**	**V**

Financiële toelichting

Het begrotingsprogramma 'Bestuur' sluit met een voordelig resultaat van € 4,15 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 3,99 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 3,82 mln. lagere lasten en € 0,18 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK

Op 16 december 2020 heeft het Rijk de decembercirculaire inzake het Provinciefonds gepubliceerd. In deze circulaire is opgenomen dat elke provincie een bijdrage ontvangt om de aanpak van een weerbaar bestuur en een weerbare organisatie aan te jagen en in de middelgrote en kleinere gemeenten te versterken. De bijdrage aan de Provincie Limburg bedraagt € 0,04 mln. Deze is verwerkt in de Jaarstukken 2020 en zal middels een overboekingsvoorstel in 2021 ter beschikking worden gesteld voor de uitvoering.

GS hebben op 8 december 2020 procesmiddelen beschikbaar gesteld ad € 0,1 mln. aan de gemeente Beekdaelen. Dekking vindt plaats uit het budget beleidsbrief integratie € 50.000 en

€ 50.000 uit het budget Rijks- en veiligheidstaken CdK. Daar de afwikkeling pas begin 2021 plaats vindt, wordt het beschikbaar gestelde budget overgeheveld naar 2021.

4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisaties

Bij de 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 19-6-2020) is € 0,15 mln. beschikbaar gesteld voor een nader onderzoek naar en de evaluatie van de samenwerking in een extraparlementair college. In de Voorjaarnota 2020 (PS 26-6-2020) is opgenomen dat dit onderzoek wordt uitgevoerd in de periode 2020-2022. Derhalve wordt het restantbudget 2020 ad € 0,12 mln. overgeheveld naar 2021.

Bij de Eindejaarsbijstelling 2017 (PS 15-12-2017) hebben Provinciale Staten een bedrag van € 3,5 mln. beschikbaar gesteld voor de investeringsagenda gemeente Beekdaelen. Inmiddels is voor de meeste projecten middels een subsidietoekenning een bijdrage verleend. In 2019 is het cahier zelfsturing als visie vastgesteld. In 2019/2020 is er ambtelijk en bestuurlijk overleg geweest over het uitvoeringsprogramma en de subsidiabele thema's en de gewenste mate van detaillering en planning. Dit is mede inherent aan het thema zelfsturing als relatief nieuw thema en instrument en de daaraan te verbinden voorwaarden. De gemeente zal op korte termijn een concreet uitgewerkt plan van aanpak aanreiken voor de thema's waarover bestuurlijk overeenstemming is. Definitieve toekenning van het restantbedrag ad € 0,78 mln. staat gepland voor het eerste kwartaal 2021. Derhalve dient dit bedrag te worden overgeheveld naar 2021.

4.1.7. Internationalisering

Bij de Voorjaarsnota 2020 is € 7 mln. voor Europese cofinanciering 2020-2022 beschikbaar gesteld. Het restantbedrag 2020 ad € 1,94 mln. wordt derhalve overgeheveld en toegevoegd aan het budget 2021.

Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is het Interreg VA project 'Waar is de grens' budgettair neutraal in de begroting 2020 opgenomen. Dit project loopt, mede door de latere start in verband met de coronacrisis, door in 2021. De geraamde inkomsten en uitgaven ad € 0,05 mln. worden derhalve overgeheveld naar 2021.

Op 23-2-2021 hebben GS een subsidie verleend ad € 0,03 mln. aan de Stichting euPrevent | EMR ten behoeve van reguliere taken en werkzaamheden voor het jaar 2020. Omdat de middelen internationalisering ad € 0,02 mln. gereserveerd staan in het jaar 2020, worden deze middels een overboekingsvoorstel overgeheveld naar 2021.

4.1.9. Strategische Public Affairs

Bij de Voorjaarsnota 2018 is een bedrag van € 1 mln. voor de periode 2018-2020 beschikbaar gesteld voor herdenking van 75 jaar bevrijding. Door de coronacrisis zal het (boek)verslag 75 jaar bevrijding en het symposium/ congres Weerbare Democratie in 2021 plaatsvinden. Het restantbedrag 2020 ad € 0,05 mln. wordt derhalve doorgeschoven naar 2021.

4.1.10. Branding

Op 27-10-2020 zijn de nadere subsidieregels Branding Limburg 2020 en het Reglement Adviescommissie Branding Limburg vastgesteld. De looptijd van de subsidieregeling eindigt op 1

april 2021 waardoor de afwikkeling van deze regeling in 2021 plaats vindt. Derhalve wordt het restantbedrag ad € 0,66 mln. overgeheveld naar 2021.

4.1.13. Overige bestuurlijke zaken

In de primitieve begroting 2020 werd een toevoeging aan de voorziening Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers (APPA) geraamd van € 0,82 mln. De noodzakelijke toevoeging aan de voorziening bedroeg in 2020 € 0,70 mln. waardoor er een voordelig resultaat ontstaat van € 0,12 mln.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Verbonden partijen
IPO
Stichting Euregio Maas-Rijn Europese Groepering voor territoriale samenwerking

De in de tabel opgenomen Verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 4.1. Bestuur. IPO behartigt de provinciale belangen op landelijk niveau en met de stichting Euregio Maas-Rijn wordt de positie van Limburg in de Euregio bestuurlijk verankerd. De Europese groepering voor territoire samenwerking in de Euregio Maas-Rijn richt zich op het oplossen van problemen met een grensoverschrijdend karakter.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

4.2. Overhead

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

4.2. Overhead	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
4.2.0. Overhead	17.545	-648	16.897	15.360	1.537	V
Personele lasten	29.173	44	29.217	28.386	830	V
Kapitaallasten	3.110	226	3.336	3.331	5	V
Totaal lasten	49.828	-379	49.449	47.077	2.372	V
Baten						
Reguliere middelen						
4.2.0. Overhead	453	-185	268	1.128	-861	V
Personele lasten	0	0	0	0	0	-
Totaal baten	453	-185	268	1.128	-861	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-49.375**	**194**	**-49.182**	**-45.949**	**-3.233**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve POB cao provincies	0	0	0	710	-710	
Totaal toevoegingen	0	0	0	710	-710	
Onttrekking reserves						
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	120	-2	118	118	0	
Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	7	-7	0	0	0	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	138	0	138	138	0	
Totaal onttrekkingen	265	-9	255	255	0	
Saldo mutatie reserves	**265**	**-9**	**255**	**-455**	**710**	
Resultaat	**-49.111**	**184**	**-48.926**	**-46.403**	**-2.523**	**V**

Toelichting verschil begroting/ realisatie

Het begrotingsprogramma 'Overhead' sluit met een voordelig resultaat van € 2,52 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 2,40 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,37 mln. lagere lasten en € 0,86 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:

Het voordelige saldo van baten en lasten binnen de reguliere middelen Overhead bedraagt € 2,3 mln. Conform PS-besluit van 13-12-2019 is het restant Persoonlijk Ontwikkelbudget (POB) 2020 ad € 0,71 mln. toegevoegd aan de reserve POB cao provincies.
De OR heeft op 10 december 2020 besloten om het restantbudget 2020 beschikbaar te stellen voor de taakstelling. Derhalve is een bedrag van € 0,06 mln. toegevoegd aan de generieke taakstelling 2020-2023.
In het kader van vitaliteit en duurzame inzetbaarheid is een overeenkomst gesloten met Studytube inzake Leerplatform Limburg Academie voor 2020-2024. Derhalve wordt € 0,2 mln. van het (incidenteel) beschikbare budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid 2020 overgeheveld naar 2021-2024.
In 2020 is op basis van de benchmark Jaarstukken 2019 samen met de Controlecommissie het proces gestart om de planning- en controlcyclus te digitaliseren. Dit proces loopt door in 2021. In dit kader wordt

het restant werkbudget ad € 0,06 mln. overgeheveld om incidentele kosten zoals voorbereiding, onderzoek, audits en implementatie te kunnen dekken.

Momenteel vinden cao-onderhandelingen plaats waarbij ingezet wordt op landelijk beleid inzake thuiswerkvergoeding. Voornemen is om deze vergoeding met terugwerkende kracht in te voeren. Rekening houdend met een maximale vergoeding van € 600 per persoon voor 2020 wordt € 0,6 mln. overgeheveld naar 2021.
Het voordelig budgetverschil binnen de reguliere middelen bedraagt, na aftrek van bovenstaande toevoegingen en overboekingen € 0,67 mln. Dit voordeel betreft het verschil tussen de ingeschatte raming van de kosten en de daadwerkelijke uitgaven van diverse posten met betrekking tot huisvesting, communicatie, facilitaire diensten, financiën, etc. Dit bedrag vervalt ten gunste van het resultaat.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
4.2.0	Overhead	22.501	2.817	18.172	3.261	1.312	823	1.067	682
		22.501	**2.817**	**18.172**	**3.261**	**1.312**	**823**	**1.067**	**682**

De investeringen in overhead hebben betrekking op de verduurzaming van gebouwen, ict, inventaris etc.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Onderhoud kapitaalgoederen	Financiering
Kasteel Groot Buggenum	Lening aan Stichting Kasteel Groot Buggenum
	Renteloze studievoorschotten
Gouvernement	

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën

In dit onderdeel worden algemene financiële posten verantwoord zoals de post onvoorzien, stelposten, dividend, Provinciefonds, resultaten voorgaande dienstjaren naast de algemene dekkingsmiddelen.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
4.3.3. Overige eigen middelen	826	85	911	1.670	-759	N
4.3.4. Reservering nieuw beleid	67.125	-67.125	0	0	0	-
4.3.5. Stelposten	-1.800	-4.083	-5.883	-8.709	2.825	V
Vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0	-
Onvoorzien	250	-200	50	0	50	V
	66.401	-71.323	-4.922	-7.038	2.116	V
Personele lasten	180	-434	-254	-259	5	
Kapitaallasten	0	0	0	393	-393	
Totaal lasten	66.580	-71.757	-5.177	-6.904	1.727	V
Baten						
Reguliere middelen						
4.3.1. Motorrijtuigenbelasting	108.354	1.044	109.398	108.807	591	N
4.3.2. Provinciefonds	145.008	886	145.893	145.913	-19	V
4.3.3. Overige eigen middelen	31.431	10.032	41.463	87.057	-45.594	V
Overige dividend*	16.515	800	17.315	17.119	196	N
4.3.5. Stelposten	0	0	0	-126	126	N
Totaal baten	301.307	12.761	314.068	358.768	-44.700	V
Totaal saldo van baten en lasten	**234.727**	**84.518**	**319.245**	**365.672**	**-46.427**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Algemene reserve (egalisatie)	5.521	72.346	77.867	77.867	0	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	70.390	3.462	73.851	75.027	-1.176	
Immunisatiereserve	0	8.667	8.667	8.667	0	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	9.530	9.530	15.040	-5.510	
Totaal toevoegingen	75.910	94.004	169.915	176.600	-6.685	
Onttrekking reserves						
Algemene reserve (egalisatie)	27.439	85.811	113.251	113.251	0	
Reserve Transitiefonds	0	1.000	1.000	1.000	0	
Immunisatiereserve	21.500	0	21.500	21.500	0	
Risicoreserve grondexploitatie	0	600	600	600	0	
Egalisatie reserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	
Reserve zilver brons groene natuur	0	0	0	199	-199	
Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	0	0	0	1.413	-1.413	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	393	-393	
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	0	0	0	728	-728	
Totaal onttrekkingen	48.939	87.694	136.634	139.367	-2.733	
Saldo mutatie reserves	**-26.971**	**-6.310**	**-33.281**	**-37.233**	**3.952**	
Resultaat	**207.756**	**78.208**	**285.964**	**328.440**	**-42.476**	**V**

**Een gedeelte van de dividend wordt verantwoord onder programma 1.1 en 1.2*

Toelichting verschil begroting/ realisatie

Het onderdeel 'Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën' sluit met een voordelig resultaat van € 42,48 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 46,81 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,12 mln. lagere lasten en € 44,7 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:

Motorrijtuigenbelasting (MRB)

De opbrengst opcenten MRB over 2020 is € 0,59 mln. (0,54%) minder dan geraamd.
Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is op basis van een geactualiseerde opgave van de samenstelling van het wagenpark in de Provincie Limburg, de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,04 mln. Hiermee bedroeg de geraamde opbrengst € 109,40 mln. Op realisatiebasis is € 0,59 mln. minder ontvangen. Naast de toename van het gebruik van de elektrische auto is tevens sprake van een verder toenemende groei van de private leasemarkt. Aangezien merendeels de leasemaatschappij en niet de gebruiker belastingplichtig is voor de motorrijtuigenbelasting kan een weglekeffect ontstaan naar die provincie waar de desbetreffende leasemaatschappij is gevestigd.

Provinciefonds

De algemene uitkering uit het Provinciefonds is gebaseerd op de decembercirculaire 2020. De gevolgen van deze circulaire zijn in verband met de late verschijningsdatum van deze circulaire niet in de begroting 2020 verwerkt. De effecten van de circulaire zijn beperkt en worden verwerkt in de Jaarstukken 2020 en de 1e Afwijkingenrapportage 2021. Door middel van het informerend stuk Decembercirculaire Provinciefonds 2020 (brief GS van 19-1-2021), zijn Provinciale Staten reeds geïnformeerd. Er is sprake van een klein voordeel in 2020 van € 19.226 ten gunste van het resultaat.

Overige eigen middelen

Het voordelig effect bedraagt per saldo € 44,64 mln. Dit wordt met name veroorzaakt door de gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in twee delen in 2020 hetgeen een totale boekwinst heeft opgeleverd van € 54,48 mln. Hiervan is € 47,52 mln. toe te rekenen aan gederfde renteopbrengst in de jaren 2021-2029 welk bedrag is gereserveerd en wordt overgeboekt naar de begroting 2021 e.v. Het incidenteel resultaat voor 2020 bedraagt op basis van deze afbouw € 6,96 mln.

Dividend

Het nadelige bedrag van € 0,20 mln. heeft betrekking op dividend NV Bank voor Nederlandse Gemeenten. De dividenduitkering 2019 bedraagt € 1,27 per aandeel. Voor de Provincie Limburg komt dat neer op € 0,20 mln., dit is € 0,20 mln. minder dan begroot.

Stelposten

Het voordelig saldo ad € 3,08 mln. heeft betrekking op afrekeningen uit oude dienstjaren. Deels van dit bedrag valt vrij ten gunste van het resultaat 2020.

Post onvoorzien

Net als in de voorgaande jaren is in de Programmabegroting 2020 rekening gehouden meet een post voor onvoorziene uitgaven van € 0,25 mln. Bij de Voorjaarsnota 2020 (PS 26 juni 2020) is € 0,2 mln. van deze post ingezet als dekking. Het resterende bedrag € 0,05 mln. is niet afgeroepen en valt ten gunste van het jaarresultaat.

Reserve DU Verkeer en Vervoer
Afrekeningen voorgaande dienstjaren ad € 1,17 mln. vloeien terug naar de Bereikbaarheidsmiddelen.

Risicoreserve Financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking
Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. Dit is gebeurd conform het vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken.

Vennootschapsbelasting (Vpb)
Vanaf 2016 is de Provincie als gevolg van de invoering van de Wet modernisering Vpb-plicht overheidsondernemingen in beginsel belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Publiekrechtelijke rechtspersonen en overheidsstichtingen dienen per activiteit te beoordelen of met de uitoefening van de betreffende activiteit een onderneming wordt gedreven in vennootschapsrechtelijke zin. Dit betekent dat Vpb afgedragen dient te worden over structureel winstgevende activiteiten.

Op basis van de definitieve cijfers 2016 is de conclusie dat de Provincie ten aanzien van alle activiteiten die zij uitvoert geen onderneming voor de Vpb drijft (geen Vpb-plicht), met uitzondering van de commanditaire belangen in DCGV en TPN (vervlechting klavertje 4) welke geresulteerd hebben in een verlies. Hierover heeft in 2020 finale afstemming met de Belastingdienst plaatsgevonden en op 21 november 2020 heeft dit geresulteerd in het ontvangen van de definitieve aanslag (nihil).

Ten aanzien van de definitieve cijfers 2017, 2018 en 2019 hebben wij geoordeeld dat de Provincie ten aanzien van alle activiteiten die zij uitvoert geen onderneming drijft. Er is dan ook geen sprake van Vpb-plicht en een nihil-aangifte is ingediend.
Op 2 december 2020 hebben wij van de Belastingdienst de beschikkingen geen aanslag voor de vennootschapsbelasting ten aanzien van de jaren 2017, 2018 en 2019 ontvangen. De Belastingdienst deelt het standpunt dat de Provincie Limburg ten aanzien van genoemde jaren niet belastingplichtig is voor de vennootschapsbelasting.
De beoordeling van de definitieve cijfers 2020 vindt momenteel plaats en in beginsel dient vóór 1 juni 2021 de eventuele Vpb-aangifte te worden ingediend.
Eventuele financiële consequenties zullen via een begrotingswijziging worden verwerkt.

Kapitaallasten
Het verschil in de kapitaallasten heeft betrekking op een duurzame waardevermindering van een vordering op Enexis B.V. wordt gedekt uit de risicoreserve financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
4.3.3	Overige eigen middelen	3.047.236	3.023.810	2.997.236	-	2.155.354	310.452	50.000	558.004
		3.047.236	**3.023.810**	**2.997.236**	**0**	**2.155.354**	**310.452**	**50.000**	**558.004**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, obligaties, deelnemingen etc. met een algemeen karakter. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Financiering	Verbonden partijen
Opcenten MRB	Opbrengsten opcenten MRB		
	Uitkering Provinciefonds		
	Nazorg stortplaatsen	Lening Openbare Lich. Art. 1a FIDO	Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg
		FVA lening openbare lich. (Art. 1a FIDO) EMTN	
			Enexis Holding N.V.
		Lening aan Coöperatie Gedeelde Weelde	
		Lening aan Enexis Holding N.V. tranche A en B	
			CSV Amsterdam B.V.
			Publiek Belang Elektriciteitsproductie (PBE) B.V.
		NWB 1e en 2e tranche	Nederlandse Waterschapsbank N.V.
		BNG 1e en 2e tranche	Bank Nederlandse Gemeenten N.V.
	Renterisico		
	Indexeringen loon- en prijscompensatie		

De deelnemingen voortvloeiend uit de verkoop van Essent worden aangehouden ter afronding van dit proces, met uitzondering van Enexis. Middels het aandeelhouderschap in Enexis wordt gestuurd op duurzaam beleid en stabiele dividend inkomsten.

De NWB en BNG zijn van belang in relatie tot de gemeentelijke financiering. Het fonds nazorg stortplaatsen is ingericht ter financiering van de eeuwigdurende nazorg van voormalige stortplaatsen.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

4.4. Provinciale Staten en Griffie

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Provinciale Staten en Griffie	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
4.4.1. Provinciale Staten en griffie	1.730	133	1.863	1.378	485	V
Personele lasten	1.895	10	1.905	2.019	-114	
Kapitaallasten	18	3	22	22	0	
Totaal lasten	3.643	146	3.789	3.419	371	V
Baten						
Totaal baten	0	0	0	0	0	-
Totaal saldo van baten en lasten	**-3.643**	**-146**	**-3.789**	**-3.419**	**-371**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-3.643**	**-146**	**-3.789**	**-3.419**	**-371**	**V**

Toelichting

Het voordelig resultaat Provinciale Staten en Griffie bedraagt € 0,37 mln., hierin zijn de hogere kosten vergoeding statenlidmaatschap € 0,15 mln. in verband met wijziging Rechtspositiebesluit, meegenomen (zie tevens paragraaf Bedrijfsvoering 5.2).

Conform besluit van 21 oktober 2016 wordt € 0,1 mln. van het restant werkbudget Controlecommissie overgeheveld naar het volgende begrotingsjaar.

Naar aanleiding van het inwerking getreden Rechtspositiebesluit decentrale politiek heeft Provinciale Staten op 27 mei 2019 een nieuwe verordening vastgesteld. Conform dit besluit beschikt elk Statenlid over een individueel bedrag voor scholing van € 1.000 per Statenperiode. Derhalve dient het restantbudget ad € 0,01 mln. beschikbaar te blijven voor volgende jaren en te worden overgeheveld naar 2021.

Het voordelig resultaat bedraagt, na aftrek van bovenstaande overboekingen € 0,26 mln.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Verbonden partijen
Zuidelijke Rekenkamer

De Zuidelijke Rekenkamer doet onderzoek naar doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het door het Provinciebestuur van Limburg en Noord-Brabant gevoerde bestuur.

Verplichte paragrafen

5. Verplichte paragrafen

Leeswijzer

De verplichte paragrafen maken onderdeel uit van de programmarealisatie en geven inzicht in beheersmatige aspecten. Dit hoofdstuk bestaat uit de volgende paragrafen:

- Lokale heffingen § 5.1;
- Weerstandsvermogen en risicobeheersing § 5.2;
- Onderhoud kapitaalgoederen § 5.3;
- Financiering § 5.4;
- Bedrijfsvoering § 5.5;
- Verbonden partijen § 5.6;
- Grondbeleid § 5.7;
- Portfoliomanagement § 5.8.

Elk van deze paragrafen geeft voor zijn onderwerp een dwarsdoorsnede door het jaarverslag. Ondanks het technische karakter van de paragrafen zijn deze politiek-bestuurlijk belangrijk. Zo zijn in deze paragrafen onderwerpen terug te vinden die van essentieel belang zijn voor de financiële positie en raken ze direct de programma's.

Relatietabel programma’s en projecten

Begrotingsprogramma	Code	Product	Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Bedrijfsvoering	Financiering	Verbonden partijen	Grondbeleid
1.1 Investeringsklimaat	1.1.1.	Economische samenwerking							
	1.1.2.	Acquisitie en LIOF						MKB-L B.V.	
								LBDF B.V.	
							Lening aan Medace B.V.	N.V. Industriebank LIOF	
							Lening aan Gerli Venlo B.V.		
							Lening aan Data Valley Group B.V.		
							Lening aan deelneming Limburgse Herstructureringsmaatschappij B.V.	LHB B.V.	
	1.1.3.	MKB		Europese programma's					
	1.1.4.	Brightlands Kennis/As							
	1.1.5.	Maastricht Aachen Airport			Infrastructuur en panden MAA				
								Land Development AviationValley Maastricht N.V.	
							Lening aan Land Development AviationValley Maastricht C.V.	Land Development AviationValley Maastricht C.V.	
							Lening aan deelneming Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	
							Lening aan MAABI realisering Platform	N.V. ALTMAA	
								N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht	
1.2 Innovatiekracht	1.2.1.	Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus						Chemelot Campus Vastgoed C.V.	
								Chemelot Campus B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)	
								Chemelot Participaties B.V.	
								Chemelot Ventures B.V.	
								Enabling Technologies B.V.	
								Chemelot Research Facilities B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)	
								Chemelot Scientific Participations B.V.	
	1.2.2.	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus						Brightlands Maastricht Health Campus B.V.	
							Lening aan ZON PTC B.V.		
	1.2.3.	Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo						B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	
							Lening aan B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo	
							Lening aan Campus Vastgoed Greenport Venlo	Brightlands Greenport Venlo B.V.	
								Brightlands Agro/Food fonds	
							Lening aan Californië Wijnen Geothermie B.V.		
	1.2.4.	Brightlands Smart Services Campus					Lening aan CHV B.V.	CHV B.V.	
							Geldlening Campus Heerlen Huisvesting BV	CMD B.V.	
	1.2.5.	Logistiek							
	1.2.6.	Industrie							
	1.2.7.	Toerisme en recreatie					Lening aan Toverland Holding B.V.		
							Lening aan Gebru B.V. recreatiepark Kasteel Ooijen		
	1.2.8.	Innovatieve landbouw							
	1.2.9.	Regiodeal Noord-Limburg							
1.3 Onderwijs en arbeidsmarkt	1.3.1.	Arbeidsmarkt							
	1.3.2.	Onderwijs				SROI	Lening aan stichting HAS		
2.1 Sociale agenda, zorg en veiligheid	2.1.1.	Sociale agenda en Zorg					Lening aan Stichting Zuyderland MC (Atrium)		
							Lening aan Stichting Beringe Buiten		
							Lening aan Stichting Plattelandshoés		
	2.1.2.	Veiligheid							
2.2 Cultuur	2.2.1.	Cultuur			(Provinciale) musea Voormalige Burgemeesterswoning Venlo				
	2.2.2.	Erfgoed							
	2.2.3.	Monumenten							
	2.2.4.	Archeologie							
	2.2.5.	Regionale Media							
2.3 Sport	2.3.1.	Sport							
2.4 Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	2.4.1.	Stedelijke ontwikkeling							
	2.4.2.	Kwaliteitsimpuls Limburgse centra							
	2.4.3.	IBA						IBA-Parkstad	
	2.4.4.	Regiodeal transformatie Parkstad							
3.1 Openbaar vervoer en railagenda	3.1.1.	Openbaar vervoer en concessiemanagement							
	3.1.2.	Railagenda		Omvorming Prorail naar een publiekrechtelijk ZBO	Stationsgebouw ZLSM		Lening aan Stichting Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij		
3.2 Bereikbaarheid en mobiliteit	3.2.1.	Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen							
	3.2.2.	Fiets							
	3.2.3.	Verkeersveiligheid							
	3.2.4.	Logistieke netwerken							
	3.2.5.	Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen			Provinciale wegen, drie steunpunten				
	3.2.7.	Project N280- West							
3.3 Wonen in Limburg	3.3.1.	Wonen in Limburg					Startersleningen voor huiseigenaren		
							SvN Stimuleringsleningen		
							Lening aan Stichting Happiness		
							Transitiefonds compartiment 1a zakelijke financieringen		
							Lening aan SineMetU Vastgoed B.V.		
							Lening aan Stichting woonzorg Elisabeth Stift		

Begrotingsprogramma	Code	Product	Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Bedrijfsvoering	Financiering	Verbonden partijen	Grondbeleid
3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	3.4.1.	Omgevingsvisie							
	3.4.2.	Uitvoering ruimtelijk beleid					Lening aan Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI		
							Lening aan Parvus Avez B.V.		
	3.4.3.	Werklocaties							
	3.4.4.	Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones							
	3.4.7.	Grondzaken		Grondbeleid			Lening aan deelneming Commandiet B.V./RvR Limburg beheer B.V.	Provincie Limburg Commandiet B.V.	
							Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V.	RvR Limburg C.V.	
							Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. inzake rekening courant	Ruimte voor Ruimte Limburg Beheer B.V.	
							Regresvordering Ruimte voor Ruimte		
									Laerbroeck
									IPS / Yard
									Grondbedrijf Californië II
									Marsna Paper
									Brunssum Centrumplan Noord
									Grondbedrijf Anticiperende Aankopen
									Erfpacht railterminal Tradeport Noord
									Erfpachtgronden tuinbouwgebied Siberië
									Erfpachtgronden Trade Port Noord
									Erfpacht Watersley
									Erfpacht Natures Green
									Erfpacht Leeuwbrouwerij Valkenburg
									Erfpachtgronden vm Andeno terrein Venlo
									Erfpachtgronden restant krediet
									Erfpachtgronden Haven Wanssum
									Voorraad ruilgronden/anticiperende aankopen
3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas	3.5.1.	Programma Maasvallei							
	3.5.2.	Ooijen-Wanssum		Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum					
3.6 Water	3.6.1.	Water	Grondwaterheffing				Lening aan N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg	N.V. WML	
			Waterwet						
3.7 Energie, circulaire economie en milieu	3.7.1.	Energie						Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.	
							Leningen aan drie sportverenigingen t.b.v. verduurzaming maatschappelijk vastgoed		
							Lening aan Block Materials B.V.		
	3.7.2.	Duurzaamheid en Circulaire economie					Lening aan Richochet B.V.		
	3.7.3.	Milieu							
	3.7.4.	Bodem en ondergrond		Bodemsanering					
	3.7.5.	Mijnbouwschade							
	3.7.11.	Coördinatie RUD						RUD Noord	
								RUD Zuid-Limburg	
	3.7.12.	Vergunningen	Heffing ontgrondingen						
			Omgevingsvergunningen						
	3.7.13.	Handhaving							
3.8 Natuur	3.8.1.	Natuur	Wet Natuurbescherming				Garantie aan Nationaal Groenfonds		Ontwikkelopgave Natuur
							Lening aan Coöperatie Natuurlijk Limburg		
4.1 Bestuur	4.1.1.	Rijks- en veiligheidstaken CdK							
	4.1.2.	Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie							
	4.1.3.	Integriteit							
	4.1.4.	Coördinatie Interbestuurlijk toezicht							
	4.1.5.	Toezicht gemeentefinanciën							
	4.1.6.	IPO						IPO	
	4.1.7.	Internationalisering							
	4.1.8.	Euregiobestuur, Managementautoriteit Interreg EMR						Stichting Euregio Maas-Rijn Europese Groepering voor territoriale samenwerking	
	4.1.9.	Strategische Public affairs							
	4.1.10.	Branding							
	4.1.13.	Overige bestuurlijke zaken							
4.2 Overhead	4.2.0.	Overhead			Kasteel Groot Buggenum		Lening aan Stichting Kasteel Groot Buggenum		
							Renteloze studievoorschotten		
					Gouvernement				
4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	4.3.1.	MRB	Opcenten MRB	Opbrengsten opcenten MRB					
	4.3.2.	Provinciefonds		Uitkering Provinciefonds					
	4.3.3.	Overige eigen middelen		Nazorg stortplaatsen			Lening Openbare Lich. Art. 1a FIDO	Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg	
							FVA lening openbare lich. (Art. 1a FIDO) EMTN		
								Enexis Holding N.V.	
							Lening aan Coöperatie Gedeelde Weelde		
							Lening aan Enexis Holding N.V. tranche A en B		
								CSV Amsterdam B.V.	
								Publiek Belang Elektriciteitsproductie (PBE) B.V.	
							NWB 1e en 2e tranche	Nederlandse Waterschapsbank N.V.	
							BNG 1e en 2e tranche	Bank Nederlandse Gemeenten N.V.	
				Renterisico					
				Indexeringen loon- en prijscompensatie					
	4.3.4.	Reservering nieuw beleid							
	4.3.5.	Stelposten							
	4.3.6.	Vennootschapsbelasting							
4.4 Provinciale Staten en Griffie	4.4.1.	Provinciale Staten en Griffie						Zuidelijke Rekenkamer	

5.1. Lokale heffingen

Deze paragraaf geeft inzicht in de uitgangspunten voor de heffing van belastingen en rechten, de lokale lastendruk en de kwijtschelding.

Algemeen

Lokale heffingen zijn inkomsten die worden verkregen op grond van publiekrechtelijke regels (voornamelijk heffingen, onder te verdelen in belastingen en retributies) en betreffen de facto gedwongen bijdragen – voornamelijk van haar inwoners (in hoofdzaak de opcenten op de motorrijtuigenbelasting) en in mindere mate van het bedrijfsleven – aan de lokale overheid. Er zijn twee soorten lokale heffingen: heffingen waarvan de besteding wettelijk is gebonden en heffingen waarvan de besteding wettelijk ongebonden en daarom vrij besteedbaar is.
In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de totale inkomsten uit lokale heffingen verdeeld naar gebonden en ongebonden heffingen over de jaren 2018 tot en met 2020.

Inkomsten lokale heffingen *€ x 1.000*

	Realisatie 2018	Realisatie 2019	Begroting 2020	Realisatie 2020	Verschil 2020	Verschil procentueel
Ongebonden						
Opcenten MRB	106.705	108.156	109.398	108.807	-591	-0,54%
Leges	1.054	1.373	1.462	1.808	346	23,67%
Gebonden						
Grondwaterheffing	889	1.006	977	976	-1	-0,10%
Totaal	**108.648**	**110.535**	**111.837**	**111.591**	**-246**	**-0,22%**

De opbrengst opcenten MRB over 2020 is 0,54% (€ 0,591 mln.) minder dan geraamd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is op basis van de autonome groei van het wagenpark en verschuiving naar andere (ergo zwaardere) gewichtsklassen binnen het wagenpark de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,044 mln., waarmee de totaal geraamde opbrengst op € 109,398 mln. kwam. Op realisatiebasis is € 0,591 mln. minder ontvangen. Oorzaak hiervan is dat de voorziene groei voor 2020 marginaal lager ligt dan geprognosticeerd. In 2020 bedroeg de autonome groei 0,96% ten opzichte van het jaar daarvoor.

De Belastingdienst stelt medio van elk jaar een geactualiseerd overzicht ter beschikking omtrent de ontwikkeling van het wagenpark, zowel naar absolute aantallen als naar gewichtsklassen en soort brandstof. Opvallend bij de recente ontwikkelingen is het feit dat de afgelopen jaren sprake is van een zekere degressieve beweging van de autonome groei van het wagenpark binnen de Provincie (2017: 1,92%; 2018: 1,66%; 2019: 1,32% en 2020: 0,96%). De oorzaak van dit “minder meer” is toe te schrijven aan de groeiende markt van elektrische voertuigen die tot 2025 zijn vrijgesteld van de motorrijtuigenbelasting, de groei van de private lease markt in Nederland waarbij Limburg relatief weinig

leasemaatschappijen binnen haar grenzen kent en mogelijk een gewijzigd aanschafgedrag van motorvoertuigen in relatie tot de coronacrisis.

Component uit het inmiddels vastgestelde “Klimaatakkoord”, is het bevorderen van het gebruik van de elektrische auto. Aangezien de elektrische auto tot 2025 is vrijgesteld van motorrijtuigenbelasting betekent een toename van elektrische auto’s in het wagenpark een toenemende inkomstenderving. Medio 2020 is het IPO in onderhandeling met het Rijk over compensatiemaatregelen voor de periode tot 2025. De Raad voor het Openbaar Bestuur, die in het voorjaar 2020 een onderzoek heeft uitgevoerd op grond van artikel 2 Financiële Verhoudingswet stelt in haar advies de provincies in het gelijk in hun claim tot het verkrijgen van compensatie voor te derven inkomsten. Het betreft immers substantiële bedragen.

Momenteel lopen in IPO verband in samenwerking met het ministerie van BZK een aantal onderzoeken over de toekomst van het provinciaal belastinggebied. Er worden diverse scenario’s uitgewerkt om met ingang van 2025 tot een mogelijke alternatieve belastingbron te komen. Voortzetting van de bestaande systematiek is ook nog een reële optie, maar dan zal de elektrische auto ook in de heffing worden betrokken. Het Rijk heeft overigens bij het vaststellen van het Klimaatakkoord de provincies te kennen gegeven dat het hebben van een autonoom provinciaal belastinggebied, met het oog op de open huishouding, geborgd is. De mogelijke nieuwe vormen van belastingheffing zijn zeer uiteenlopend en hoeven niet direct gerelateerd te worden aan mobiliteit. Het betreft immers per definitie een algemeen dekkingsmiddel voor de provinciale begroting.

Deze ontwikkelingen spelen een belangrijke rol in de strategische positionering van de provincies richting het nieuwe kabinet en de daarbij horende financiële verhoudingen. De Provincie Limburg heeft in dit verband gepleit voor het handhaven van de huidige “opcentenheffing op de hoofdsom van de motorrijtuigenbelasting” systematiek.

Op realisatiebasis wijken de totale inkomsten uit provinciale heffingen slechts marginaal af van de ramingen over 2020. Het nadelig verschil bedraagt 0,22% (€ 0,246 mln.).

Beleid ten aanzien van de diverse provinciale heffingen

Het beleid van de volgende provinciale heffingen wordt hierna toegelicht, te verdelen in de onderdelen:

- opcenten op de motorrijtuigenbelasting en lokale lastendruk;
- leges en kostendekkendheid;
- grondwaterheffing;
- ontgrondingenheffing;
- regels en heffingsmaatstaven provinciale heffingen;
- kwijtscheldingsbeleid.

Opcenten op de motorrijtuigenbelasting en lokale lastendruk

In het collegeprogramma “Vernieuwend Verbinden” 2019-2023 is er voor gekozen om het aantal opcenten op de motorrijtuigenbelasting in de jaren 2020 en 2021 gelijk te houden aan het niveau van 2019 en vervolgens met ingang van 2022 jaarlijks te indexeren op basis van de uitgangspunten van de begroting 2020-2023. Het aantal opcenten in de jaren 2020 en 2021 blijft ongewijzigd 77,9.

Aantal opcenten MRB 2019-2023

		Prijsindex		Mutatie procentueel
Per 1 januari	**van**		**naar**	
2019	77,9		77,9	
2020	77,9		77,9	
2021	77,9		77,9	
2022	77,9	1,9	79,4	1,9%
2023	79,4	1,9	80,9	1,9%

Het aantal opcenten op de motorrijtuigenbelasting dat de provincies mogen heffen is met ingang van 1 januari 2020 gemaximeerd op 115 en wordt voor elk kalenderjaar geïndexeerd met de tabelcorrectiefactor (betreft een indexatiefactor ergo inflatiecorrectie welke wordt gehanteerd voor diverse bedragen in de belastingwet- en regelgeving). De opbrengst van de provinciale opcenten op de motorrijtuigenbelasting in 2020 is gebaseerd op een opbrengst per opcent van ruim € 1,404 mln. De Provincie kende een onbenutte belastingcapaciteit bij de opcentenheffing motorrijtuigenbelasting in 2020 op basis van de maximaal te heffen aantal opcenten in 2020 van 115. De feitelijke heffing bedraagt 77,9. Onbenut blijven daardoor 37,1 opcenten oftewel een onbenutte belastingcapaciteit in 2020 van € 52,101 mln.

Lokale lastendruk

Onder lokale lastendruk wordt verstaan hoe de lokale lastendruk zich verhoudt ten opzichte van de landelijke lastendruk. Hierbij is voornamelijk de hoogte van de opcenten van belang.

Ontwikkeling aantal opcenten MRB 2017-2020

	2017	2018	2019	2020
Provincie Limburg	77,9	77,9	77,9	77,9
Landelijk gemiddelde	80,5	80,5	81,4	83,0
Wettelijk maximum	111,0	111,8	113,2	115,0
Limburg als % van het wettelijke maximum	70,2%	69,7%	68,8%	67,7%

Leges en kostendekkendheid

Provinciale leges worden geheven op grond van artikel 223 Provinciewet. Er bestaat een directe relatie met de hoogte van het in rekening te brengen legesbedrag en de kosten van de dienstverlening door de Provincie. Het beleid van de Provincie is gericht op een combinatie van volledige kostendekking en kruissubsidiëring, waarbij kruissubsidiëring met name is toegepast bij het bepalen van de tarieven in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) tussen de bouwwerken met hoge versus lage bouwkosten, respectievelijk kappen, uitritten en reclame activiteiten. Verder kan worden aangegeven dat er sprake is van een directe relatie tussen de hoogte van het legesbedrag en de kosten die gepaard gaan met een aangevraagde dienstverlening. Dit heeft tot gevolg dat er nooit winst gemaakt mag worden op legesplichtige diensten. In procedures voor de rechtbank worden de legestarieven hieraan getoetst en niet voldoen aan deze wettelijke voorschriften kan in voorkomende gevallen leiden tot onverbindendheid van de provinciale legesverordening.

Op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) zijn decentrale overheden met ingang van 2017 verplicht inzicht te geven in de mate van kostendekkendheid van de legestarieven. Op begrotingsbasis bedroeg de gemiddelde mate van kostendekking in 2020 voor de totale leges 92%. Op grond van realisatie wordt onderstaand een overzicht gegeven van de gemiddelde mate van kostendekking in 2020.

Kostendekkendheid provinciale leges 2020 op realisatie basis

Recapitulatie Kostendekkendheidsonderzoek tarieventabel Provincie Limburg jaarrekening 2020				
	Component overhead	Totale lasten	Opbrengsten	Percentage
Vergunningen, ontheffingen e.d. op grond van provinciale en wettelijke voorschriften				
Ontgrondingenwet	68.468	245.846	99.942	41%
Waterwet	2.622	9.415	4.429	47%
Wet algemene bepalingen omgevingsrecht	231.228	864.729	924.297	107%
Wet natuurbescherming	238.314	855.706	779.279	91%
Totaal	**540.632**	**1.975.697**	**1.807.947**	**92%**

NB. De gegevens in de kolom “opbrengsten” zijn gebaseerd op de fiscaliteitsregels.

Leges in het kader van de Ontgrondingenwet

De Ontgrondingenwet regelt het winnen van zand, grind, klei en andere materialen uit de Nederlandse bodem. Ontgrondingen mogen slechts plaatsvinden als onderdeel van projecten met een meervoudige doelstelling, bijvoorbeeld: hoogwaterbeveiliging, natuurontwikkelingen en recreatie. Ondernemingen die voor dat doel oppervlakte delfstoffen willen winnen, dienen een vergunning aan te vragen op basis van deze wet.

Aan het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een vergunning op basis van de Ontgrondingenwet zijn leges verbonden. De leges mogen maximaal kostendekkend zijn en het beleid is erop gericht dat de tarieven in meerjarig perspectief niet fluctueren.

Leges in het kader van de Waterwet

De Waterwet regelt het beheer van oppervlaktewater en grondwater en verbetert ook de samenhang tussen waterbeleid en ruimtelijke ordening. Daarnaast levert de Waterwet een bijdrage aan doelstellingen van de wetgever met betrekking tot vermindering van regels, vergunningstelsels en administratieve lasten (deregulering). Primaire doestelling van de Waterwet is dat het Rijk, waterschappen, provincies en gemeenten beter zijn uitgerust om wateroverlast, waterschaarste en waterverontreiniging tegen te gaan. Aangezien de Provincie binnen haar grenzen bevoegd gezag is, mag zij voor het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een Waterwetvergunning leges heffen. De leges mogen ook hier maximaal kostendekkend zijn en het beleid is erop gericht dat de tarieven in meerjarig perspectief niet fluctueren.

Leges in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

De Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) is per 1 oktober 2010 in werking getreden, waarbij een 25-tal vergunningstelsels zijn samengevoegd tot één omgevingsvergunning. Dit betekent onder meer dat bouwgerelateerde legestarieven onder de werking van de Wabo vallen. In de tarieventabel is in het

kader van de Wabo een bewuste keuze gemaakt om voor de wat kleinere bouwwerken, gelet op de omvang van de bouwkosten, een wat lager dan kostendekkend tarief te hanteren. In samenhang daarmee is het uitgangspunt dat de mate van kostendekking binnen het hoofdstuk Wabo van de gezamenlijke te verlenen diensten 100% bedraagt (kruissubsidiëring), waarbij fluctuaties van de tarieven in meerjarig perspectief worden vermeden.

Leges in het kader van de Omgevingswet

Provincies zijn, samen met gemeenten, voor een groot deel verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening in Nederland. Momenteel wordt er gewerkt aan een fundamentele stelselherziening van het omgevingsrecht. Dit moet leiden tot de vaststelling van de Omgevingswet, waarin alle wetgeving ten aanzien van het fysieke domein wordt geïntegreerd, zowel inhoudelijk als procedureel. Deze wet gaat onder andere de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), Wet ruimtelijke ordening (Wro) en de Wet milieubeheer vervangen en moet leiden tot minder regels, heldere en snellere procedures en een aanzienlijke besparing in de kosten. De Provincies zijn voor een groot deel verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening in Nederland. De Omgevingswet raakt de provincies in de kern van hun functioneren. In het wetsvoorstel zijn de taken en bevoegdheden van de verschillende overheden voor de fysieke leefomgeving vastgelegd. Om de provincies in staat te stellen deze taken en bevoegdheden waar te maken, zijn een aantal kerninstrumenten opgenomen. Het gaat daarbij om instrumenten die de totstandkoming van het omgevingsbeleid ondersteunen (Omgevingsvisie en programma's), instrumenten voor doorwerking (instructieregels en –besluiten) en regels en toestemmingen die zijn gericht tot initiatiefnemers (omgevingsverordening, -vergunning en projectbesluit). De vernieuwing van het Omgevingsrecht via de Omgevingswet is een belangrijk dossier, dat de provincies in de uitoefening van al haar kerntaken raakt. Daarmee is het een unieke opgave. De wet raakt niet alleen de rol en het bijbehorende instrumentarium van provincies in hun verantwoordelijkheid. De komst van de Omgevingswet brengt voor de provincies een ingrijpende veranderopgave met zich mee. Zoals ook vermeld in de Programmabegroting 2020 is de invoering van de Wet uitgesteld tot 2022, hetgeen de provincies de gelegenheid biedt zich nog meer te richten op het aanpassen van werkwijzen en werkprocessen, in lijn met de Omgevingswet.

Leges in het kader van de Wet Natuurbescherming

Medio 2016 is een wijziging van de Legesverordening vastgesteld, waardoor het mogelijk werd om voor aanvragen in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 leges te heffen. In 2017 is deze wet vervangen door de Wet natuurbescherming. De toerekenbare kosten die gepaard gaan met de vergunningverlening worden verhaald op basis van volledige kostendekkendheid. De tarieven zijn gedifferentieerd naar de categorieën landbouw en overige, industrie en infrastructuur. Hierbij is geen sprake van kruissubsidiëring tussen de categorieën.

Heffing op grond van de Waterwet (belasting krachtens artikel 7.7 Waterwet), de zogenoemde Grondwaterheffing

Onder de naam "Grondwaterheffing" wordt een directe belasting geheven op het onttrekken van grondwater ter bestrijding van de kosten als bedoeld in artikel 7.7 van de Waterwet. Het betreft derhalve een bestemmingsheffing. Deze heffing dient ter dekking van de kosten die gepaard gaan met de

grondwateronttrekking. Het betreft hier een belasting en geen legesheffing. Bij een belastingheffing is de mate van kostendekking niet aan de orde.

Recapitulatie Grondwaterheffing Provincie Limburg per belastingjaar 2020			
	Baten	Lasten	Percentage
Grondwaterheffing	975.618	975.618	100%

Regels en heffingsmaatstaven provinciale heffingen

De regels van de provinciale heffingen, evenals de toegepaste heffingsmaatstaven, komen expliciet aan de orde bij de jaarlijkse vaststelling van de verschillende belastingverordeningen door Provinciale Staten. De uitgangspunten voor deze heffingen zijn opgenomen in de programmabegroting 2020.

Kwijtscheldingsbeleid

Het provinciale kwijtscheldingsbeleid volgt het rijksbeleid op grond van artikel 232e, tweede lid, van de Provinciewet. Uitzonderingen daarop zijn, in daartoe voorkomende gevallen, in de desbetreffende verordening opgenomen. Dit beleid wordt uitsluitend gehanteerd voor natuurlijke personen. Aan niet-natuurlijke personen wordt geen kwijtschelding verleend. Aangezien het leeuwendeel van de belastingplichtigen niet-natuurlijke personen betreffen, is kwijtschelding niet of nauwelijks aan de orde.

5.2. Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Inleiding

Met de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing doet de Provincie Limburg verslag van de risico's die zij mogelijk loopt bij de uitvoering van de beleidsdoelstellingen of die zij heeft opgelopen tijdens de beleidsbepaling in voorgaande jaren en die financieel niet zijn afgedekt. Deze paragraaf bevat minimaal een uiteenzetting van de wettelijk verplichte onderdelen:

a) het beleid inzake de weerstandscapaciteit en de risico's;
b) een inventarisatie van de weerstandscapaciteit;
c) een inventarisatie van de risico's;
d) overzicht kengetallen financiële positie.

De Provincie Limburg presenteert daarnaast de confrontatie tussen de risico's en beschikbare weerstandscapaciteit en biedt aan het begin van deze paragraaf de conclusie over het weerstandsvermogen.
Uit onderstaande tabel blijkt dat de beschikbare weerstandscapaciteit voldoende is om de (gewogen) risico's af te dekken. Op het (incidentele) weerstandsvermogen is een zodanig groot surplus aanwezig, dat dit ruim voldoende is om meerjarig als buffer te dienen voor het benodigde weerstandsvermogen, dankzij de sterke positie van het provinciale Eigen Vermogen. In de onderdelen b en c worden de in de onderstaande tabel genoemde onderdelen toegelicht.

Tabel 2.1: Beslag op weerstandsvermogen per 31-12-2020 (bedragen € x 1 mln.)

	Incidenteel	Structureel	31-12-2020	31-12-2019
Beschikbaar weerstandscapaciteit	1.022	52	1.074	1.107
Risico's (gewogen)	6	9	15	22
Surplus weerstandsvermogen	1.016	43	1.059	1.085
Beslag op weerstandsvermogen	**1%**	**17%**	**1%**	**2%**

Het beslag op het weerstandsvermogen (€ 15 mln.) is het saldo van de gewogen risico's die individueel bepaald zijn.

Ad a) Het beleid inzake weerstandscapaciteit en risico's

Als gevolg van externe en interne ontwikkelingen is risicomanagement belangrijk voor de Provincie Limburg.
De belangrijkste uitgangspunten van het risicobeleid en risicomanagement zijn:

- Risicomanagement is onderdeel van de reguliere planning- en control cyclus en levert een bijdrage aan het realiseren van bestuurlijk gewenste doelstellingen, beleidseffecten en prestaties van de Provincie Limburg;
- Risicomanagement heeft de functie om risico's op kansen en bedreigingen expliciet te maken en is erop gericht om de verworven kennis en ervaring met betrekking tot risico's te verankeren binnen de organisatie.

Als definitie voor het begrip Risicomanagement wordt gehanteerd: "*Het gestructureerd managen van de risico's, dat een organisatie om financiële dan wel niet-financiële redenen de beleidsdoelen niet of niet volledig realiseert*". Hierbij is risicomanagement een methode voor het op systematische wijze identificeren, analyseren, evalueren, beheersen, monitoren en communiceren van de risico's die samenhangen met een activiteit, functie of proces met als doel het verschaffen van een redelijke mate van zekerheid dat de doelstellingen van de organisatie zullen worden gerealiseerd.

Als definitie voor het begrip 'Risico' wordt gehanteerd: '*onzekerheid dat een gebeurtenis zich voordoet, waarbij zowel positieve als negatieve effecten kunnen optreden, die van invloed zijn op het doelbereik*'.
De volgende maatregelen zijn in de afgelopen jaren ingevoerd op het gebied van risicopreventie en –signalering om het risicobewustzijn binnen de organisatie te stimuleren:

- Het permanent verbeteren van de administratieve organisatie en interne controle in nauw overleg met de huisaccountant;
- Het opstellen en jaarlijks updaten van een fraude-risicoanalyse, in 2020/2021 aangevuld met coronarisico's;
- Het beheren van een convenant 'Horizontaal Toezicht' met de Belastingdienst, waarbij blijkt dat de Belastingdienst de fiscale beheersorganisatie als effectief heeft beoordeeld;
- Aanstellen van een integriteitsfunctionaris;
- Het hanteren van het beleidskader Misbruik en Oneigenlijk gebruik (M&O). Met dit kader beschikt de Provincie over een integraal beleid op het gebied van Misbruik en Oneigenlijk gebruik van provinciale regelingen en voorzieningen en integriteit;
- Het formeren van een, multidisciplinair samengesteld, portfolioteam, dat zich nadrukkelijk bezighoudt met de beoordeling en beheersing van (project)initiatieven. Een van de producten is de nota "Sturing in samenwerking 3.0", een beschrijving van het strategisch investerings-en uitvoeringskader. Dit doorontwikkelde sturingskader is door Provinciale Staten vastgesteld op 5 februari 2021; Periodiek zal het kader "Sturing in Samenwerking 3.0" worden geëvalueerd en, waar nodig, aangepast;
- In 2019 is het compliance team Verbonden Partijen gestart met als doel een structurele inbedding, verbetering en professionalisering van de 'checks and balances' in de governance van de verbonden partijen te realiseren; De werkzaamheden van dit team worden vanaf 2021 geïncorporeerd in het nieuw te vormen Cluster Concerncontrol en -advies;
- Certificering van het grondverwervingsproces;

Om tot een meer centrale regie te komen op de verschillende initiatieven op het gebied van risicomanagement binnen de provinciale organisatie (juridisch, financieel, fiscaal, treasury, projecten e.d.)

is een concernbreed control-raamwerk opgesteld. Het control-raamwerk geeft een duidelijk kader en is een sturingskompas voor de ambtelijke organisatie. Het moet leiden tot een verbeterd risicobewustzijn binnen de organisatie en een integraal periodiek inzicht in risicobeheersing. Het leidt tot een meer gestandaardiseerde wijze van het inbedden van risicomanagement in de organisatie, werkprocessen en rapportages. Met het invoeren van het control-raamwerk wordt invulling gegeven aan het advies van de accountant om risicomanagement verder te verbeteren.
De directie heeft in de organisatievisie 2020 aangekondigd de beheersing en control te willen versterken. Om dit doel te bereiken wordt de controlfunctie in onze organisatie anders ingericht. Er is gekozen om 3 systeemniveaus in te bouwen, ook wel het model van Three Lines of Defense (3LoD) genoemd:

- 1e lijn:
  Het lijn-/projectmanagemement is primair zelf verantwoordelijk voor de beheersing, het resultaat en de informatievoorziening.
- 2e lijn:
  Het lijn- en projectmanagement wordt ondersteund door de Services-clusters (zoals JZI/FIN) die tevens zorgen voor tegenmacht en een kritische blik. Concreet voor het cluster Control betekent dit bijvoorbeeld dat vanuit het cluster Financiën een projectcontroller aanspreekpunt is voor het projectteam. Deze controller draagt zorg voor alle control-zaken rondom het project. En dat is breder dan alleen financial en business control, het gaat ook om beleid control, juridische control, P&O control en ICT-control.
- 3e lijn:
  Het team Concerncontrol en -advies zorgt voor een extra onafhankelijke blik op het totale systeem van control. Door middel van audits of steekproeven worden de control werkzaamheden binnen de eerste en tweede lijn getoetst op diverse aspecten (financieel, juridisch, planning, doelmatigheid, risico's etc.).

Vanaf januari 2021 is het nieuwe Cluster Concerncontrol en –advies operationeel.

Ad b) Een inventarisatie van de weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit betreft het vermogen om financiële tegenvallers op te vangen, zonder dat dit invloed heeft op de voortzetting van de bestaande taken. Dit 'vermogen' is het geheel van middelen en mogelijkheden binnen de financiële positie van de Provincie, die zij als 'vrij aanwendbaar' wil aanmerken. Het gaat dus om vrij aanwendbare middelen waar geen enkele verplichting tegenover mag staan en mogelijk nog te genereren (onbenutte) inkomsten.
In overeenstemming met het BBV maken wij bij de opbouw en samenstelling van de weerstandscapaciteit onderscheid tussen incidentele en structurele componenten.
Onder incidentele risico's wordt verstaan risico's welke een éénmalige last tot gevolg kunnen hebben.
Onder structurele risico's wordt verstaan risico's welke leiden tot structurele lasten (meerdere boekjaren).
Onder incidentele weerstandscapaciteit wordt verstaan de middelen en mogelijkheden die éénmalig kunnen worden ingezet.
Onder structurele weerstandscapaciteit wordt verstaan de middelen en mogelijkheden welke structureel (meerdere boekjaren) kunnen worden ingezet.

Incidentele weerstandscapaciteit

De omvang van de beschikbare incidentele weerstandscapaciteit bedraagt, op basis van de balans per 31-12-2020 ruim € 1.022 mln. en is als volgt samengesteld:

Tabel 2.2: Inventarisatie incidentele weerstandscapaciteit (bedragen € x 1 mln.)

Capaciteit algemene reserve vrij aanwendbaar	79
Capaciteit Immunisatiereserve (onderdeel gebonden reserves)	986
Totaal capaciteit reserves	**1.065**
Correctie boekwaarde activa 'bijdragen in activa van derden'.	43
Totaal incidentele weerstandscapaciteit	**1.022**

De correctie van activaposten wordt gedaan, omdat deze activaposten geen waarde vertegenwoordigen in het economisch verkeer en dus niet kunnen worden ingezet voor het afdekken van financiële tegenvallers.

Structurele weerstandscapaciteit

De structurele weerstandscapaciteit is vooral van belang voor het opvangen van optredende risico's die over de tijd uitgestrekt effect hebben en om de incidentele weerstandscapaciteit aan te vullen na het optreden van risico's. De structurele middelen om risico's op te vangen bestaan uit de onbenutte belastingcapaciteit van € 52 mln.

Ad c) Een inventarisatie van de risico's

Het risicoprofiel van de Provincie is breder dan de risico's die wij in deze paragraaf presenteren. Risico's komen immers in alle soorten en maten voor. Vanuit jaarrekening-oogpunt zijn echter vooral de financiële risico's van belang. De risico's die we onderkennen hebben betrekking op Verbonden partijen, leningen/garanties, debiteuren, het grondbeleid, groot onderhoud en daarnaast risico's die voortvloeien uit de uitoefening van de provinciale taken (zie tabel 2.3). De voorschriften uit het BBV schrijven voor dat, indien nodig, een voorziening moet worden getroffen. Daarnaast zijn er bestemmingsreserves ingesteld.

Tabel 2.3: Totaaloverzicht risico's (bedragen € x 1 mln.)

Aandachtsgebied	Inschatting (gewogen) risico's	Voorziening	Reserve	Opgenomen in weerstandsvermogen
Verbonden partijen (excl. Leningen)	74	3	71	
Leningen/garanties	19	7	12	
APPA	10	10		
Debiteuren	14	14		
Grondbeleid	11	11		
Groot onderhoud	6	6		
Overig (uitvoering programma's	15			15

Aandachtsgebied	Inschatting (gewogen) risico's	Voorziening	Reserve	Opgenomen in weerstandsvermogen
e.d.)				
Totaal	**149**	**51**	**83**	**15***

* Het totaalrisico ad € 15 mln. dat opgenomen is in het weerstandsvermogen, is (tekstueel) nader gespecificeerd in tabel 2.4.

Risicoprofiel

Tabel 2.4: Belangrijke risico's voor het weerstandsvermogen en risicobeheersing

	Begrotingsprogramma	Risico
1	1.1 Investeringsklimaat	Europese programma's*
2	3.1 Openbaar vervoer en railagenda 3.2 Bereikbaarheid en Mobiliteit	Omvorming Prorail naar een publiekrechtelijk ZBO*
3	3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	Grondbeleid
4	3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas	Gebiedsontwikkeling Ooijen Wanssum
5	3.7 Energie, duurzaamheid en milieu.	Bodemsanering
6	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Nazorg stortplaatsen
7	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Renterisico*
8	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Indexeringen loon- en prijscompensatie
9	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Uitkering Provinciefonds*
10	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Opbrengsten opcenten MRB

** Dit betreffen de grootste risico's die gedetailleerd worden toegelicht in deze paragraaf.*

De (gewogen) risico's in de jaarrekening 2020, waarvoor nog geen maatregelen zijn getroffen en die van materieel belang zijn voor onze financiële positie, bedragen € 15 mln. (zie tabel 2.1). Dit is lager dan de risico-inschatting die gemaakt is bij de jaarrekening 2019 (€ 22 mln.). De daling is met name veroorzaakt doordat de risico's Buitenring Parkstad zijn vervallen voor de weerstandsparagraaf. De risico's inzake Buitenring Parkstad zijn opgenomen in de reserve Bereikbaarheidsmiddelen en derhalve niet meer opgenomen in deze paragraaf.

Er is naar gestreefd om de risico's zoveel mogelijk gekwantificeerd in beeld te brengen, met in acht name van het wettelijke kader.

De belangrijkste risico's worden onderstaand gepresenteerd. Bij de uitwerking wordt ingegaan op een aantal relevante aspecten: de omschrijving van het risico, de mogelijke financiële impact, duidelijkheid over de hoogte van de financiële relatie, een schets van de belangrijkste ontwikkelingen en tot slot een overzicht van de belangrijkste beheersmaatregelen.

Gedeputeerde Staten zijn bevoegd gezag voor de uitvoering van de wettelijke taken vergunningverlening, toezicht en handhaving voor de complexe inrichtingen, waaronder alle Brzo (Besluit risico zware ongevallen) inrichtingen, inrichtingen die vallen onder Europese Richtlijn Industriële Emissies (RIE) (Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC)-inrichtingen), inrichtingen met afvalverwerkende activiteiten en ontgrondingen. Met het stellen van voorwaarden en het houden van toezicht wordt gestreefd de kans op een incident tot een minimum te beperken. Het risico op een incident kan echter niet altijd worden voorkomen. In dat geval kan het zijn dat de kosten die verband houden met onze rol als bevoegd gezag uiteindelijk niet op de veroorzaker te verhalen zijn.

Op 29 mei 2019 heeft de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State het Programma Aanpak Stikstof (PAS) onverbindend verklaard. Dit betekent dat het PAS niet meer kan worden gebruikt voor het verlenen van vergunningen. Vergunningverlening was daardoor sinds 29 mei 2019 gestagneerd. In het Limburgse Aanvalsplan Stikstof hebben wij aangegeven welke aanpak wij hanteren voor de stikstofproblematiek. Het vaststellen van nieuwe beleidsregels (beleidsregel intern en extern salderen in Limburg) heeft ertoe geleid dat vergunningverlening weer op gang is gekomen. Zonder het PAS verloopt vergunningverlening moeizamer, omdat er geen enkele sprake mag zijn van een toename van stikstofdepositie op aangewezen, overbelaste Natura 2000-gebieden. De druk op de doorlooptijd is daardoor in 2020 doorgegroeid. Op 20 januari 2021 heeft de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State een nieuwe uitspraak gedaan die gevolgen heeft voor vergunningverlening. Hierin is onder meer vastgesteld dat door de inwerkingtreding van de Spoedwet Aanpak Stikstof, geen vergunning meer nodig is voor intern salderen. Minimaal 60% van de werkvoorraad heeft betrekking op intern salderen. Voor deze aanvragen kan en mag geen vergunning meer verleend worden. Lopende vergunningaanvragen kunnen door de aanvrager ingetrokken worden of ontvangen van ons een (positieve) weigering. Dit heeft gevolgen voor de begroting 2021. De financiële gevolgen van deze ontwikkeling zijn op dit moment nog niet te kwantificeren.

Coronacrisis

In deze Jaarstukken is een aparte paragraaf gewijd aan Covid-19 (zie 5.9) en de schade hieromtrent. In algemene zin merken wij op dat vooral de financieel vaste activa wordt geraakt. Risico’s ultimo 2020 worden gemitigeerd door treffen van voorzieningen en een extra dotatie aan de risicoreserve Financieel Instrumentarium Sturing in Samenwerking. Wij verwachten dat ook in 2021 de economische impact als gevolg van deze gezondheidscrisis voelbaar zal zijn.

	Europese programma's
Financiële impact	Voor de periode 2014-2020 is wederom uitgegaan van een risico/weerstandsvermogen van € 4 mln. De programma's uit de periode 2007-2013 zijn inmiddels door Brussel definitief afgerekend. Over die periode zijn geen financiële claims ingediend.
Risico-omschrijving	Het risico houdt verband met mogelijke correcties bij de eindafrekening van de EU bijdrage in Europese Programma's door Brussel en de Rijks cofinancieringsbijdrage door de lidstaat. De Provincie Limburg maakt zoveel mogelijk gebruik van subsidies vanuit de Europese structuurfondsen (o.a. OPZuid en de Interreg-A programma's). De EU-regelgeving stelt dat de 'Lead partner' van een project verantwoordelijk c.q. aansprakelijk is voor de financiële risico's van het gehele project, dus bijvoorbeeld in geval van een korting op de EFRO bijdrage. Een lagere vaststelling wordt in principe doorbelast aan de projectuitvoerder. Daar waar de Provincie Limburg 'Lead partner' is, geldt dus ook een terugbetalingsrisico wanneer EU-middelen niet conform de geldende wet- en regelgeving worden besteed. Datzelfde geldt voor de Rijks cofinancieringsbijdrage. Op grond van historische gegevens kan gesteld worden dat het risico beperkt is. Mede gelet op mogelijke EU controles in de periode t/m 2023 blijft het wenselijk om het maximale risicobedrag op € 4 mln. te houden, temeer daar de samenwerkingspartners in het huidige college van GS meer en beter gebruik willen (blijven) maken van EU middelen.
Termijn duidelijkheid	De uiteindelijke financiële risico's van de programma 's 2014-2020 zullen pas na afloop van deze programma's, bij de eindafrekening in 2025-2026 bekend zijn.
Acties/beheersing	De (externe) uitvoeringsorganisaties van de EU programma's beoordelen de juridische aspecten van de EFRO-projectsubsidies. Voor wat betreft het aandeel provinciale cofinanciering zijn wij zelf verantwoordelijk voor de juridische toetsing. Sinds 2006 is er een uitgebreid systeem van verbeteringen en verbetermaatregelen doorgevoerd. Er is een set checklists ontwikkeld, welke door het programmamanagement van de structuurfondsenprogramma's wordt toegepast en waardoor de financiële risico's aanmerkelijk kleiner zijn geworden.

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
Financiële impact	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) met eigen rechtspersoonlijkheid. Het risico voor het project Opwaardering Maaslijn wordt op maximaal € 43,8 miljoen ingeschat.
Risico-omschrijving	ProRail zal, zoals aangekondigd in het regeerakkoord 2017-2021 "Vertrouwen in de toekomst" d.d. 10 oktober 2017, worden omgevormd tot een ZBO met eigen rechtspersoonlijkheid. Een gevolg hiervan is dat de investeringskosten in de Nederlandse hoofdspoorweginfrastructuur (hswi) met 21% zullen stijgen als

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
	gevolg van het niet meer aftrekbaar zijn van de btw op de kosten aan de zijde van ProRail. In het jaarverslag van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2017) geeft de staatssecretaris aan dat het streven is dat ProRail tijdens deze kabinetsperiode wordt omgevormd tot een publiekrechtelijke zelfstandig bestuursorgaan met eigen rechtspersoonlijkheid en dat de instellingswet per 1 januari 2021 in werking moet treden. Naar alle waarschijnlijkheid zal door de latere behandeling de deadline voor de structuurwijziging van ProRail in januari 2021 niet worden gehaald. Voor de projecten Opwaardering Maaslijn en Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf is dit risico in resp. de Bestuursovereenkomst met het Rijk onder artikel 7, lid 4b en in de Realisatieovereenkomst met ProRail onder artikel 18, lid 2 gemitigeerd. Onder verwijzing naar de toezegging van de staatssecretaris van het ministerie I&W in de kamerbrief d.d. 19 oktober 2018 (met kenmerk: IENW/BSK-2018/214092) waarbij aangegeven is dat als gevolg van de omvorming van ProRail de kosten stijgen alle financiële gevolgen van deze omvorming aan derden, zijnde de Provincie Limburg, volledig door het ministerie I&W aan de Provincie Limburg worden gecompenseerd. De insteek van het Ministerie is dat er geen nadelige effecten zullen optreden voor derden aan ProRail. Desondanks lopen de gesprekken met het Ministerie, IPO en VNG nog steeds. Indien het risico optreedt zullen partijen in overleg treden over de wijze waarop het Rijk de dan ontstane extra kosten zal compenseren. In de programmabegroting zijn de projecten Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf en de opwaardering Maaslijn opgenomen onder railagenda (3.1.2).
Termijn duidelijkheid	Naar verwachting in 2021.
Ontwikkeling/status	Ten aanzien van dit onderwerp heeft de Staatssecretaris op 23 november 2017 in een brief aan de Tweede Kamer (IENM/BSK-2017/281925) aangegeven dat de omvorming van BV ProRail geen negatief effect voor derden mag hebben. Concreet geeft de Staatssecretaris aan dat de inzet van het kabinet is dat “*de kosten niet op de reizigers, de verladers, de vervoerders en de concessieverleners en de investeringen op het spoor worden afgewenteld*”. Het College van GS heeft op 21 december 2017 een brief aan de Staatssecretaris van I&W gestuurd, waarin opgeroepen wordt om expliciet te bevestigen dat eventueel optredende financiële gevolgen van de omvorming van ProRail door het Rijk zullen worden gecompenseerd. In de hoorzitting, die vooraf ging aan het Ambtelijk Overleg Spoorordening van 31 januari 2018 heeft voormalig portefeuillehouder Mackus ingesproken. Naar aanleiding van deze hoorzitting is de impact van de ZBO-status van ProRail intensief besproken in het AO Spoorordening. De Staatssecretaris heeft in dit debat aangegeven dat het de inzet van het kabinet is dat de kosten van de omvorming van ProRail niet op de reizigers, verladers, vervoerders en concessieverleners worden afgewenteld. Desgevraagd gaf de Staatssecretaris

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
	ook nog aan dat dit een randvoorwaarde is geweest bij het opnemen van dit aspect in het regeerakkoord. In het jaarverslag van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2017) bevestigt de Staatssecretaris dat de inzet van het Kabinet is dat de eventuele kosten van deze omvorming niet op de reizigers, de verladers, de vervoerders (en de concessieverleners) en de investeringen op het spoor worden afgewenteld. Dit betekent dat de structurele effecten van de btw gemitigeerd moeten worden. Hiertoe bekijkt de Staatssecretaris de optie of ProRail in de toekomst (gedeeltelijk) btw-ondernemer kan blijven, zodat de effecten zich niet voordoen. Daarnaast bekijkt de staatssecretaris of een eventueel btw-effect op andere wijze kan worden gemitigeerd. Het Interprovinciaal Overleg IPO heeft de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat in november 2018 (kenmerk IENW/BSK-2018/223268) een brief gestuurd waarin namens het IPO nogmaals een oproep wordt gedaan om – ondanks de herbevestiging dat de omvorming niet zal leiden tot hogere kosten voor derden – snel met definitieve duidelijkheid te komen voor de fiscale en financiële gevolgen, die ook de toets van de Europese Commissie kunnen doorstaan. Het IPO roept op dat compensatie via het Provinciefonds werkbaar is, mits die is gekoppeld aan de investeringsomvang van de individuele provincies en de verdeling dus niet via de algemene verdeelsleutel tot stand komt. Tevens is op 13 december 2018 een motie van de leden Amaouch en Ziengs in de Tweede Kamer aangenomen waarin de regering wordt verzocht als onderdeel van de financiële paragraaf in kaart te brengen wat de gevolgen zijn voor lopende of toegekende spoorprojecten en de kostenstijging voor decentrale overheden, indien zij na 2021 opdrachtgever zijn voor ProRail. Op 17 februari 2020 is een brief naar de Tweede Kamer verstuurd. De 12 Provincies en twee vervoerregio's hebben gezamenlijk gereageerd op de lagere regelgeving ter uitvoering van het wetsvoorstel publiekrechtelijke omvorming ProRail. De onderstaande punten zijn meegegeven: 1. adequaat uitvoeren afspraken over fiscale en financiële oplossing; 2. afspraken verdeling exploitatie-, onderhouds- en vernieuwingskosten en ontwikkeling verder effectueren; 3. uitwerken risicoafkoop en verstevigen sturingsrelatie met ProRail. Op donderdag 10 september organiseert de vaste commissie voor Infrastructuur en Waterstaat (IenW) van de Tweede Kamer der Staten-Generaal een rondetafelgesprek over de omvorming van ProRail tot zelfstandig bestuursorgaan. Ter voorbereiding op die wetsbehandeling zal de commissie zich verdiepen in de standpunten vanuit de spoorsector en brancheorganisaties en de inzichten van wetenschappers. Centrale vraag daarbij is wat de verwachtingen zijn ten aanzien van de voor- en nadelen van ProRail als ZBO ten opzichten van huidige status van ProRail als besloten vennootschap. Onderdeel daarvan zijn de te verwachten

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
	effecten voor de bedrijfsvoering van vervoerders en verladers, de te verwachten gevolgen voor de reiziger en de concrete verschillen in de bestuurlijke verhoudingen tussen het ministerie en ProRail. De commissie richt zich daarbij niet alleen tot het wetsvoorstel, maar is ook benieuwd naar de mogelijke consequenties van lagere regelgeving in dit kader. De regelgeving waarin de compensatie is opgenomen ligt momenteel nog ter consultatie voor. Raad van State moet nog adviseren. Verder zijn de fiscale gevolgen van de omvorming van ProRail nog niet bekend. ProRail is nog in gesprek met de Belastingdienst. Als deze overleggen zijn afgerond zou IPO de uitkomsten ontvangen. Onbekend is of het Rijk alle (extra) kosten zal compenseren. De toezeggingen zijn meermaals gedaan, maar een en ander is nog steeds niet verankerd in de wetgeving.
Acties/beheersing	De portefeuillehouder blijft in gesprek met het Rijk om de nadelige consequenties van deze omvorming te voorkomen.

	De hoogte van de algemene uitkering Provinciefonds
Financiële impact	De ontwikkeling van de algemene uitkering wordt bepaald door het accres, door overige ingrepen van het Rijk, door taakmutaties, door herverdelingen en vanaf 2015 de onder- of overschrijding van het BCF-plafond. Het accres wordt bepaald door de groei van de Rijksuitgaven en varieert van jaar op jaar, maar ook met betrekking tot één jaar. Voor één jaar varieert een accres met maximaal 2 à 3 procentpunt. Het accresbedrag in het Provinciefonds wordt bepaald door het accrespercentage te vermenigvuldigen met de bedragen die als algemene en decentralisatie-uitkeringen in het Provinciefonds zitten. Door toevoeging van nieuwe bedragen in het Provinciefonds neemt bij eenzelfde accrespercentage het accresbedrag toe. Dit is in sterke mate in 2016 gebeurd. Voor Limburg betekent dit dat de variatie in het accrespercentage in 2020 neerkomt op € 4 à 6 mln. (2015: € 2 à 3 mln.). Dit bedrag kan hoger worden als ook het accres van het voorgaande jaar nog wijzigt, want zo'n bijstelling werkt structureel door, en beide wijzigingen hetzelfde teken (+ of -) hebben. De financiële impact kan dan tot € 6 à 7 mln. oplopen. De systematiek om het accres te bepalen is ontwikkeld om het Provinciefonds even snel te laten groeien of dalen als de Rijksbegroting. Op deze wijze leveren provincies een evenredige bijdrage aan Rijksbezuinigingen. Het Rijk voert echter toch ook op andere manieren bezuinigingen op het Provinciefonds door. We noemen hier twee grote bezuinigingen: de structurele korting met € 300 mln. vanaf 2011 en de kortingen van € 66 mln. om het BTW-Compensatiefonds in stand te houden. Tot en met 2025 speelt nu de bezuiniging onder de naam 'Minder provincies'. Van 2015 tot en met 2021 is/wordt onder die noemer jaarlijks € 5 mln. structureel aan het Provinciefonds onttrokken en van 2022 tot en met 2025 jaarlijks

	De hoogte van de algemene uitkering Provinciefonds
	€ 10 mln. structureel. Door deze bezuiniging komt het Provinciefonds vanaf 2025 op een niveau dat € 75 mln. lager is. De budgettaire impact van dit soort bezuinigingen kan heel sterk variëren. In de regel moet jaarlijks rekening worden gehouden met een mogelijk financieel nadeel hierdoor van € 1 à 2 mln. Nieuwe taken of taken die bij de provincies verdwijnen leiden ook tot meer of minder middelen. Uitgangspunt is dat de middelen toereikend zijn om de taak uit te voeren. Een taakmutatie leidt dan wel tot een wijziging van de algemene uitkering of een decentralisatie-uitkering, maar niet tot een wijziging van de financiële ruimte. De financiële impact is nihil. Een nieuwe verdeling van de algemene uitkering, zoals in 2012, een definitiewijziging van een maatstaf, actualisering van de volumina van verdeelmaatstaven, maar ook elke verdeling van middelen via de maatstaven van het Provinciefonds, welke middelen daarvoor op een andere manier werden verdeeld, kunnen leiden tot herverdeeleffecten. Positieve herverdeeleffecten betekenen meer middelen dan eerder, en negatieve minder middelen. Sinds 2017 heeft het Provinciefonds een nieuw verdeelmodel. Het model zal uiterlijk in 2020 zijn geëvalueerd, waarna weer herverdeeleffecten kunnen ontstaan. Vanaf 2015 heeft het BTW- Compensatiefonds (BCF) een plafond. Overschrijden de BTW- claims van provincies en gemeenten het plafond, dan wordt de overschrijding gekort op het Provincie- en Gemeentefonds. Omgekeerd leidt een onderschrijding van het plafond tot een toevoeging aan het Provincie- en Gemeentefonds. Voorlopig gaan we ervan uit dat de financiële impact € 1 mln. (incidenteel) kan zijn. In totaliteit moeten we met een maximale financiële impact van € 10 mln. per jaar rekening houden. Hoe is het uiteindelijke beeld voor 2020 en verder met betrekking tot de uitkeringen? Door middel van het Informerend stuk inzake de decembercirculaire Provinciefonds 2020, brief GS van 19-1-2021 (GS 2021-960) zijn Provinciale Staten reeds geïnformeerd. De decembercirculaire 2020 bevat de stand van zaken met betrekking tot het Provinciefonds, nadat het kabinet de Najaarsjaarsnota 2020 heeft opgemaakt, aangevuld met nog enkele mutaties rondom actualisering van verdeelmaatstaven en incidentele componenten. Als gevolg van het bevriezen van het accres zijn deze mutaties zeer beperkt. Er is sprake van een klein voordeel van € 19.226 (2020) en € 49.776 (2021) ten gunste van het resultaat. Het totale volume van de algemene uitkering bedraagt in 2020 ruim € 178 mln.
Risico-omschrijving	Zie bij financiële impact.
Termijn duidelijkheid	De uitkering 2020 wordt definitief vastgesteld in de meicirculaire 2021.

	De hoogte van de algemene uitkering Provinciefonds
Acties/beheersing	Via IPO is er een constant overleg over de voorstellen van het Rijk.

	Renterisico
Financiële impact	Het maximale structurele renterisico voor de uitstaande middelen is bepaald op € 2,8 mln.
Risico-omschrijving	De financiële vaste activa en geldbeleggingen van Provincie Limburg waar renterisico over wordt gelopen hebben een omvang van € 1,127 miljard (ultimo 2020). Dit omvat de uitstaande middelen in de obligatieportefeuille, de uitgezette geldleningen aan decentrale overheden, de uitgezette geldleningen aan derden ten behoeve van de publieke taak en de liquide middelen in rekening-courant bij Schatkistbankieren. De renteopbrengsten van de uitgezette middelen worden voor structurele dekking in de begroting aangewend. De Provincie loopt het risico dat deze renteopbrengsten onverwacht dalen als gevolg van negatieve wijzigingen in de marktrente. Dit risico is het renterisico. Provincie Limburg voert een treasury-beleid om het renterisico te mitigeren. Op basis van actuele liquiditeitsprognoses worden voldoende liquide middelen ten behoeve van het werkkapitaal aangehouden. De overtollige middelen worden langjarig uitgezet tegen vaste rentetarieven. Tevens worden de verwachte aflossingen op portefeuilleniveau zo veel mogelijk over de jaren gespreid. Dit resulteert in een portefeuille met een relatief stabiele renteprognose. Het renterisico kan echter niet volledig worden afgedekt. Jaarlijks valt een deel van de uitgezette middelen vrij, waarvan bij herbelegging in de huidige markt niet hetzelfde rendement kan worden behaald. In de meerjarenraming renteopbrengst 2021-2035 is voor de herbelegging van middelen dan ook uitgegaan van de huidige (lage) marktrenteniveaus. Het (rente)risico bestaat dat de marktrentetarieven nog dieper zakken dan reeds meerjarig begroot. Voor decentrale overheden zijn de negatieve effecten van een marktrentedaling echter begrenst, omdat de regeling Schatkistbankieren een minimumrente (floor) van 0% bevat. Dit betekent dat Provincie Limburg te allen tijde haar overtollige middelen bij de Schatkist kan aanhouden en niet vatbaar is voor negatieve marktrenten. Voor de berekening van de financiële impact wordt uitgegaan van een marktrentedaling met 25 basispunten. Gegeven de totale uitstaande middelen per ultimo 2020 ad € 1.127 mln. is de geschatte maximale impact van de rentederving € 2,8 mln. Lagere renteopbrengsten kunnen deels worden gecompenseerd door uitzettingen in het kader van de publieke taak. Echter de hoogte van deze uitzettingen is afhankelijk van het aantal verstrekte financieringen na toetsing aan het uitvoeringskader ‘Sturing In Samenwerking’. De obligatieportefeuille inclusief onderhandse leningen (€ 308 mln. nominaal per ultimo 2020) is belegd met een gemiddelde looptijd van 4 jaar. In 2021 zijn er geen

	Renterisico
	reguliere aflossingen in deze portefeuille. Bij Schatkistbankieren is ultimo 2020 € 270 mln. gestald. De leningen publieke taak hebben eind 2020 een omvang van circa € 549 mln. De reguliere aflossingen in deze portefeuille bedragen in 2021 naar verwachting € 65,2 mln. Een rentestijging heeft behoudens voor herbelegging van vrijvallende posten in portefeuille geen impact op de begrotingsruimte, omdat de portefeuille op nominale waarde is gewaardeerd.
Termijn duidelijkheid	Het renterisico wordt uitgaande van het vigerende treasury-beleid zoveel mogelijk gemitigeerd en betreft een continue proces.
Ontwikkeling/status	Zie onder 'termijn duidelijkheid'.
Acties/beheersing	Het renterisico wordt gemitigeerd door een uitgebalanceerde treasury en financieringsportefeuille na te streven, continue de markt(rente)ontwikkelingen te volgen en een conservatief realistische meerjaren-renteprognose te begroten en tijdig bij te stellen.

Wijzigingen
Ten opzichte van de jaarstukken 2019 zijn geen nieuwe risico's bijgekomen. Het risico inzake Buitenring Parkstad is vervallen.

Ad d) Overzicht kengetallen financiële positie.

Met ingang van de begroting 2016 is in het BBV voorgeschreven dat in deze paragraaf een set van zes verplichte kengetallen wordt opgenomen. Naast de set van kengetallen wordt een beoordeling van de onderlinge verhouding van de kengetallen in relatie tot de financiële positie opgenomen. De kengetallen en de beoordeling geven gezamenlijk inzicht over de financiële positie van de Provincie.

De kengetallen van de begroting 2020 zijn gebaseerd op de primitieve begroting 2020. De zes voorgeschreven kengetallen zullen achtereenvolgens worden beschreven en toegelicht.

Netto schuldquote (c.q. gecorrigeerd voor alle leningen)
De netto schuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de Provincie ten opzichte van de eigen middelen. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van rentelasten en aflossingen op de exploitatie. Het wordt berekend als het verschil tussen de eigen middelen en de schulden gerelateerd aan de baten exclusief de mutaties in de reserves.

Om inzicht te verkrijgen in hoeverre er ook sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven. Op die manier wordt duidelijk aangegeven wat het aandeel is van de verstrekte leningen en de betekenis daarvan voor de schuldenlast.

Schuldquote	R2019	B2020	R2020
Netto schuldquote	-61%	-49%	-35%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-191%	-200%	-179%

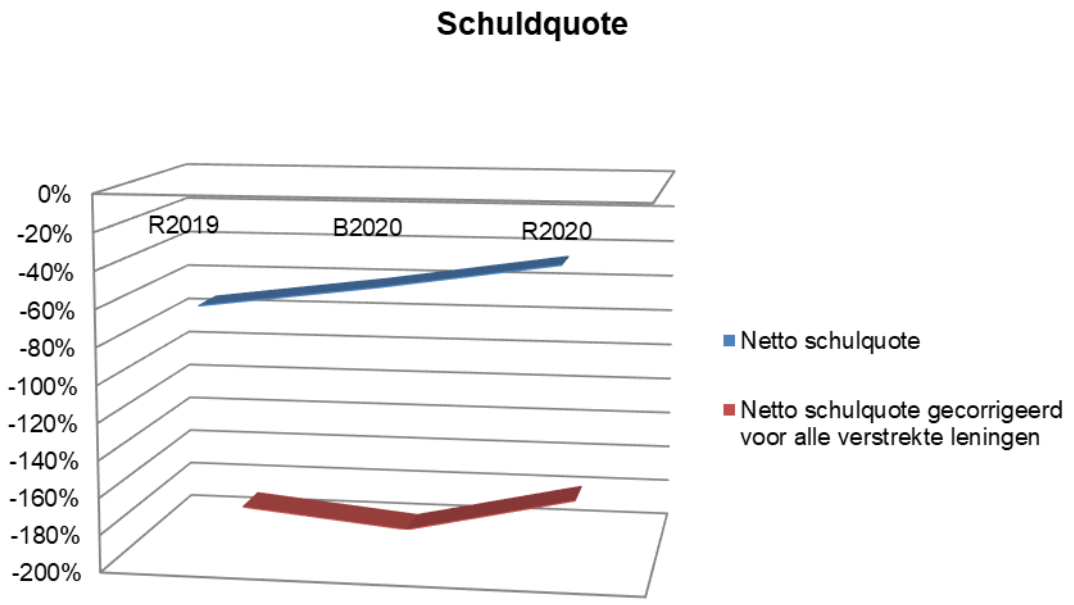

Toelichting:
Een negatieve netto schuldquote betekent dat er sprake is van een overschot aan middelen. Dat is bij de Provincie Limburg het geval. Het overschot (lees: de netto schuldquote) neemt af ten opzichte van 2019 door afname van de omvang van de belegde middelen, maar er blijft sprake van een overschot. De negatieve schuldquote wordt deels bepaald door het feit dat de Provincie Limburg over voldoende eigen middelen beschikt om projecten te financieren en dus geen externe financiering hoeft aan te trekken.

Door de netto schuldquote weer te geven inclusief de doorgeleende gelden verkrijgen we inzicht in hoeverre er sprake is van doorlenen. Zo blijkt wat het aandeel is van de verstrekte leningen en wat dit betekent voor de schuldenlast. Logisch gevolg is dat de overschotten (ten opzichte van de netto

schuldquote) stijgen. De netto schuldquote (inclusief de doorgeleende gelden) daalt ten opzichte van 2019.

Solvabiliteitsratio

Deze ratio geeft inzicht in de mate waarin de Provincie in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Het geeft het eigen vermogen weer als percentage van het balanstotaal. Het eigen vermogen bestaat uit de reserves en het resultaat uit het overzicht van baten en lasten.

Solvabiliteit	R2019	B2020	R2020
Solvabiliteitsratio	82%	80%	83%

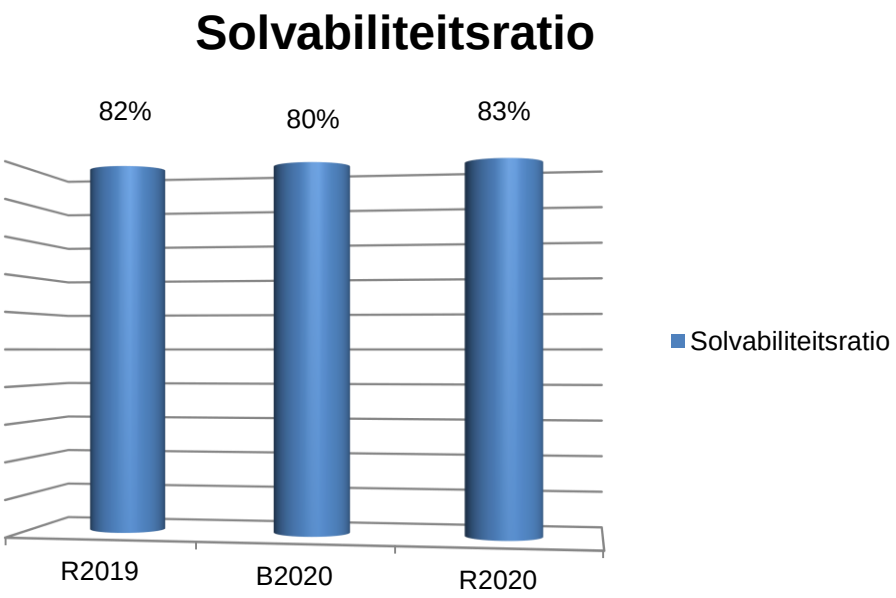

Toelichting:

De solvabiliteitsratio is een maat voor de weerbaarheid van de Provincie. De mate van weerbaarheid in combinatie met de andere kengetallen geeft een indicatie over de financiële positie van de Provincie. Als we het vreemd vermogen beschouwen zien we dat dit met name bestaat uit overlopende passiva. Deze betreffen voor een substantieel deel beschikte subsidies. Gezien de hoogte van het vreemd vermogen kunnen we concluderen dat de berekende ratio voldoende is om aan de financiële verplichtingen te voldoen. Ten opzichte van 2019 blijft de ratio nagenoeg gelijk.

Kengetal grondexploitatie

Uit het verleden is gebleken dat de grondexploitaties een forse impact kan hebben op de financiële positie van Provincies. De boekwaarden van de grondposities zijn van belang. Deze moeten worden terugverdiend bij verkoop. De omvang van de totale boekwaarde van de gronden wordt gerelateerd aan de baten exclusief de mutaties in de reserves.

	R2019	B2020	R2020
Grondexploitatie	2%	4%	2%

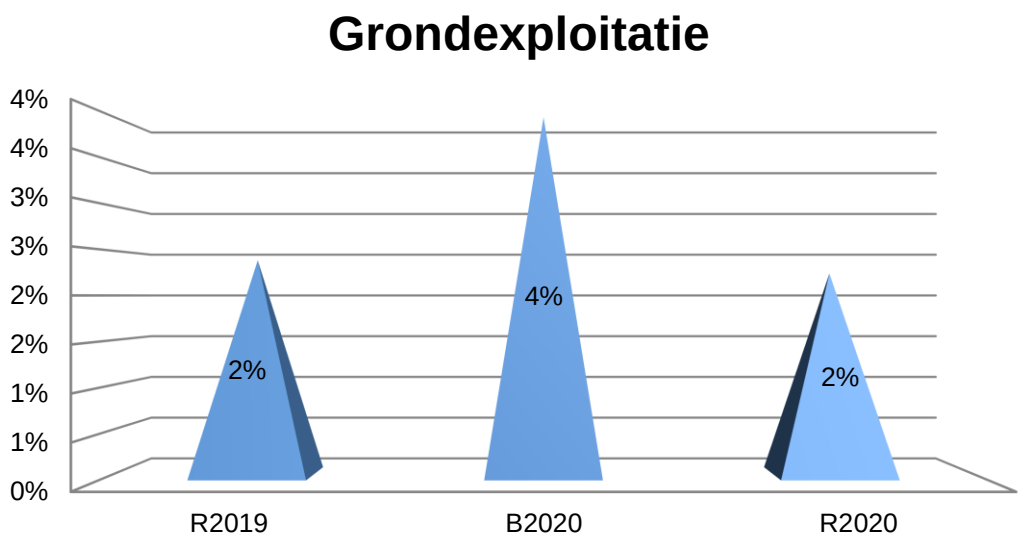

Toelichting:

De omvang van de grondexploitatie bij de Provincie is gering. Daarbij komt dat in de berekening van het kengetal de boekwaarde is opgenomen. Voor een deel van de gronden is een voorziening opgenomen voor 85% van de bruto-boekwaarde. Dit betekent een zeer klein risico voor de financiële positie.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van het structurele en reële evenwicht van de begroting is het onderscheid tussen structurele en incidentele baten/lasten van belang. We spreken van incidentele baten/lasten als het gaat om eenmalige zaken die zich gedurende maximaal 3 jaar voordoen. Het onderscheid tussen structureel en incidenteel is vastgelegd in een notitie van commissie BBV. De structurele exploitatieruimte wordt bepaald door het saldo van de structurele baten en lasten en het saldo van de structurele toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves gedeeld door de totale baten exclusief mutatie reserves.

	R2019	B2020	R2020
structurele exploitatieruimte	15%	11%	10%

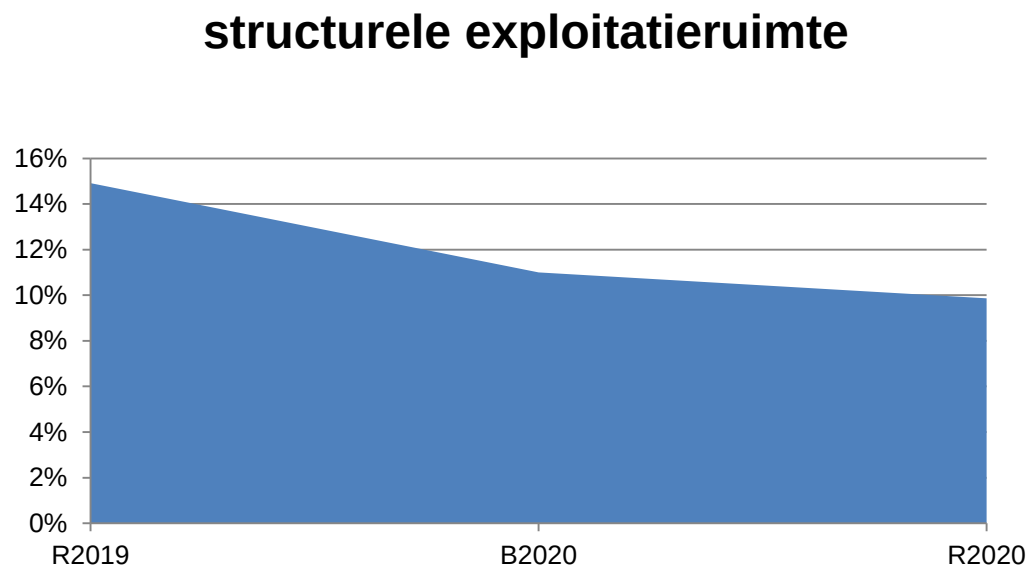

Toelichting:
Een positief kengetal betekent dat we een positief saldo hebben tussen de structurele baten/lasten en de structurele onttrekking/ toevoegingen aan de reserves. De structurele ruimte neemt af ten opzichte van 2019. Er is nog steeds flexibiliteit in de exploitatie.

Belastingcapaciteit
Een Provincie heeft de mogelijkheid het aantal opcenten te verhogen tot het maximaal te heffen aantal opcenten zoals dat door het Rijk wordt bepaald. De belastingcapaciteit van Provincies wordt berekend door het aantal opcenten in jaar t (het begrotingsjaar) te relateren aan het gemiddelde van het aantal opcenten van alle Provincies in jaar t-1 en uit te drukken in een percentage.

	R2019	B2020	R2020
Aantal opcenten t.o.v. landelijk gemiddelde	97%	96%	96%
Landelijk gemiddelde jaar t-1	100%	100%	100%

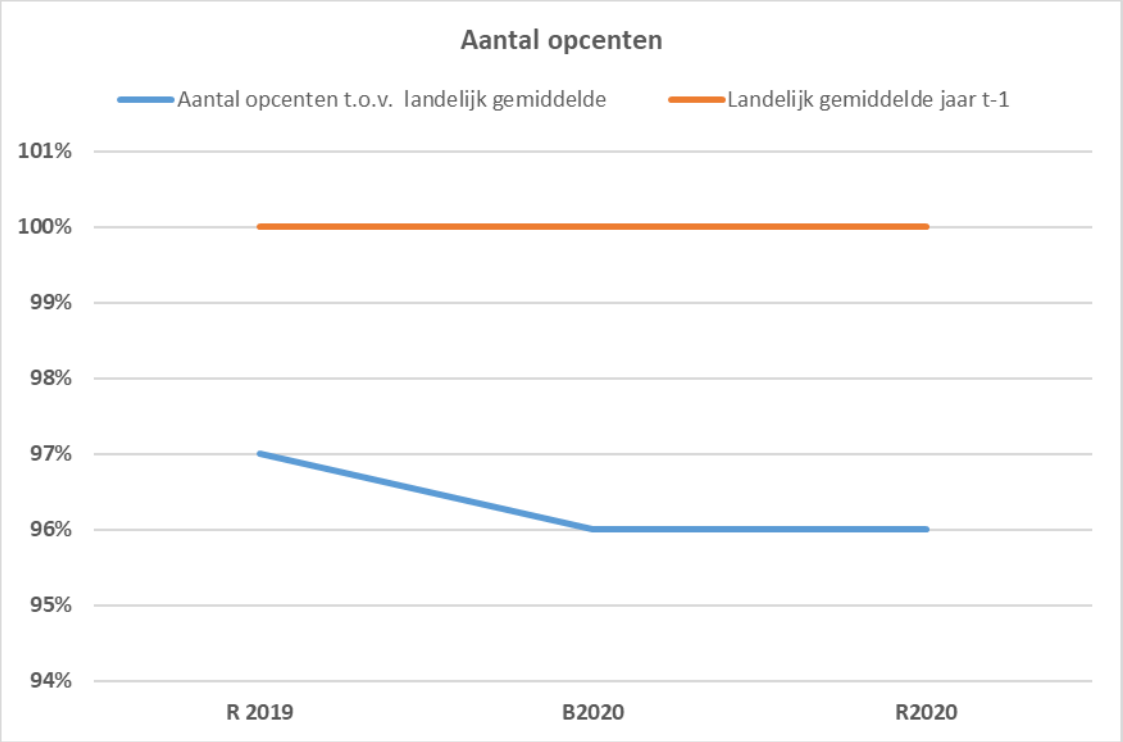

Toelichting:
Uit bovenstaand overzicht blijkt dat de Provincie Limburg onder het landelijk gemiddelde zit qua heffen van provinciale opcenten. Voor 2020 bedraagt de onbenutte belastingcapaciteit € 52 mln.

<u>Conclusie en samenvatting.</u>
De kengetallen netto schuldquote, netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte geldleningen, de solvabiliteitsratio en het kengetal grondexploitatie hebben betrekking op de balans.
Uit bovenstaande overzichten blijkt dat de Provincie Limburg een overschot aan middelen heeft. Vooralsnog hoeven geen aanvullende financieringen te worden aangetrokken. De overschotten zijn afgenomen ten opzichte van 2019 hetgeen zijn weerslag heeft op de schuldquotes. De solvabiliteitsratio geeft aan dat er een goede mate van weerbaarheid bestaat en het financieel risico met betrekking tot de grondexploitatie is minimaal te noemen.

De kengetallen structurele exploitatieruimte en de belastingcapaciteit hebben betrekking op de exploitatie. Uit de berekening van de kengetallen blijkt dat de structurele baten voldoende zijn en dat er nog ruimte is om de structurele baten te verhogen. De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt € 52 mln.

Op basis van bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de Provincie Limburg een gezonde financiële positie heeft. De kanttekening die hierbij moet worden gemaakt is dat de effecten van de coronacrisis nog zullen doorwerken na 2020.

5.3. Onderhoud kapitaalgoederen

Kapitaalgoederen zijn van belang voor realisatie van provinciale programma's. Zo speelt een goed onderhouden infrastructuur een belangrijke rol in economie en sociaal leven. Een integrale afweging tussen aanwezigheid van kapitaalgoederen, kwaliteitsniveau, onderhoud en visie is van strategisch belang voor de Provincie, en voor de financiële positie. Met de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen in de begroting stellen Provinciale Staten kaders voor onderhoud van infrastructuur, voorzieningen en gebouwen. Met behulp van de Jaarstukken kan controle op deze kaders plaatsvinden.

5.3.1. Infrastructuur en wegbeheer

Inleiding

Wegen zijn belangrijke kapitaalgoederen en hebben effect op diverse uitvoeringsprogramma's. Ze zijn van essentieel belang voor de Limburgse economie en zorgen ook voor verbindingen tussen mensen. Daarom willen wij bereikbaarheid en doorstroming in Limburg maximaal faciliteren en onze infrastructuurvoorzieningen ook vanwege de veiligheid in optimale conditie houden.

Beleid

Het beleid voor het onderhouden van infrastructuur is opgenomen in diverse kaders. Binnen deze kaders draagt het cluster Wegbeheer zorg voor het beheer en onderhoud van de provinciale weginfrastructuur. De Provincie is eigenaar van deze infrastructuur, bestaande uit globaal 450 km weg (inclusief naastgelegen voorzieningen) en 700 km rijwielpad. Het cluster Wegbeheer is wettelijk verantwoordelijk voor het beheren en onderhouden hiervan. Dit gebeurt conform het op 14 februari 2020 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen. Net als voorgaande jaren is in 2020 het voorzieningenniveau van de provinciale wegen met kwaliteitsniveau 'BASIS' gehandhaafd. Met dit kwaliteitsniveau is een goed functionerend provinciaal (wegen)netwerk geborgd en is het risico op het ontstaan van achterstallig onderhoud beheerst. Op dit moment is er geen sprake van achterstallig onderhoud.

In het belang van provinciale programma's zijn in 2020 aanvullende beheerafspraken gemaakt voor de spoorverbinding Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij (ZLSM) (Begrotingsprogramma 3.1. Openbaar vervoer en railagenda, product 3.1.2. Railagenda).

Daarnaast zijn er noodzakelijke reconstructies van de provinciale infrastructuur voortgekomen uit provinciale programma's. Met de vaststelling van het Mobiliteitsplan in 2018 zijn de bestaande kaders (zoals de beleidsnota Regionaal Verbindend Wegen Net (RVWN), beleidsnota Verkeers- en Vervoersmanagement, etc.) daarbij niet meer als eigenstandige uitgangspunten gebruikt. Daarnaast is eind 2018 als verdere uitwerking van het Mobiliteitsplan een afwegingskader Mobiliteitsopgave en –ambitie vastgesteld.

Met het heroverwegingsbesluit van 14 februari 2020 is de programmering van de geplande rehabilitaties (reconstructieve projecten en vervangingen van assets) bepaald en ter vaststelling in 2020 voorgelegd. Deze integrale benadering werkt door in geplande rehabilitaties (reconstructieve projecten en vervangingen van assets) en is verder uitgewerkt in een Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg 2020-2024 (met een financiële doorkijk tot 2033).

Beheer en onderhoud van nieuwe infrastructuur

Realisatie van nieuwe infrastructuur is mede afhankelijk van procedures. De ingebruikname markeert het punt waarbij overdracht aan de wegbeheerder aan de orde is. De kosten voor het beheer en onderhoud worden op het moment van ingebruikname ten laste gebracht van de provinciale begroting.
In onderstaande tabel zijn projecten opgenomen, waarvan de voorbereiding is gestart.
Afhankelijk van de complexiteit van deze projecten vindt naar verwachting oplevering plaats in de periode van 2019-2023.

Tabel 3.1. Oplevering projecten

Project	Periode
1. N280 West - deelproject Weert Leudal	2024 - 2025
2. N280 West - deelproject Roermond	2019 - 2021
3. N270 - VIA Venray	2021 - 2022

Een aantal onderdelen van de provinciale (weg)infrastructuur zijn vanwege de functie in het totale infrastructuurnetwerk overgedragen aan andere partijen. De eventuele financiële gevolgen hiervan voor het beheer en onderhoud zijn separaat aan het college voorgelegd.

Financiële consequenties

Financiële consequenties van beheerplannen en de meerjarenraming 2020-2023 zijn vertaald in de begroting. Onderstaande tabellen (3.2 en 3.3) geven inzicht in de gerealiseerde exploitatiekosten en investeringen van het beheer- en onderhoud aan het provinciale wegennet 2020/ De financiële gevolgen van de investeringen komen terug in de exploitatie in de vorm van kapitaallasten (afschrijvingen).

Exploitatiebudget

Met de exploitatiebudgetten worden de jaarlijks terugkerende onderhoudsactiviteiten ten behoeve van dagelijks beheer, conserverend- en constructief onderhoud gedekt. De middelen worden ingezet om incidentele schade aan het wegennet te herstellen, zodat groot onderhoud niet vervroegd, maar op de geplande tijdstippen kan worden uitgevoerd. Ook worden de exploitatiebudgetten aangewend om het dagelijks beheer en periodiek terugkerende onderhoudsactiviteiten voor een veilig en effectief wegennet uit te voeren.
Op deze wijze wordt kapitaalsvernietiging van het provinciale wegennet voorkomen en wordt het vastgestelde kwaliteitsniveau ‘Basis’ van de wegen gewaarborgd. Onderstaande tabel geeft inzicht in het budget en de realisatie ervan in 2020

Tabel 3.2 Exploitatiebudget 2020 (bedragen € x 1.000)

Omschrijving	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Begroting na wijziging 2020	% Verschil 2020
Exploitatielasten *	17.444	17.422	17.595	1%

* Incl. steunpunten wegen.

Volgens bovenstaande tabel is er sprake van een onderuitputting van € 0,173 mln.

Investeringskredieten

Wegenprojecten: rehabilitaties en vervangingsinvesteringen worden in de regel gedekt door het door PS beschikbaar stellen van investeringskredieten. Onderstaande tabel geeft inzicht in de stand van zaken ultimo 2020.

Tabel 3.3: Overzicht vervangingsinvesteringen en rehabilitatie projecten 2020 (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Beschikbaar (restant) krediet	% Verschil 2020
Vervangingsinvesteringen	946	1.372	4.990	31%
Rehabilitatie projecten	6.944	6.723	66.349	3%

De verschillen in investeringskredieten (zie tabel 3.3) worden veroorzaakt door verschuivingen in de uitvoering. De investeringskredieten in de begroting 2020 en bijhorende meerjarenraming 2020 -2023 zijn gebaseerd op een vast bedrag dat jaarlijks geïndexeerd wordt en houden geen rekening met deze verschuivingen. De werkvoorraad 2020 was een cumulatie van projecten die in 2019 en 2020 in uitvoering zijn genomen. De projecten zijn gefinancierd uit reguliere wegensectormiddelen van 2020 maar ook uit voorliggende dienstjaren. Ook wordt de werkvoorraad naast deze reguliere wegensectormiddelen gefinancierd uit de Bereikbaarheidsmiddelen, en bijdragen van derden. Genoemde bruto bedragen in de tabel 3.4 hebben hierop betrekking.

Tabel 3.4 Overzicht rehabilitatieprojecten 2020 (bedragen x € 1.000)

Weg-nummer	Naam	Werkzaamheden	Bruto-bedrag
N270	Eindhoven - Well	VIA Venray	323
N271	Venlo – Nijmegen	Fietspaden Plasmolen Mook (MIP 2015)	226
N271	Venlo - Nijmegen	Ombouw Gennep	5.249
N271	Venlo – Nijmegen	Aansluiting Wezerweg, rotonde Well	116
N273	Ittervoort – Venlo	Kom Baarlo	91
N273	Ittervoort – Venlo	Vervangen kunstwerk K08 Neerbeek	93
N276	Brunssum – St. Joost	Heerlenerweg/Windraak	17
N278	Maastricht – Vaals	Vervangen kunstwerk Fommestraat	45

Weg-nummer	Naam	Werkzaamheden	Bruto-bedrag
N598	De Hut – De Plank	De Hut – De Plank – fietspad	264
N281	Heerlen - Kerkrade	Rehabilitatie 4-baans gedeelte gem. Heerlen (fundering en verharding, km 22- 32)	107
N293	Roermond - Posterholt	Kunstwerk Roerbrug	33
N294	Stein - Sittard	Rehabilitatie aanpassingen fietspad/busbaan	9
N595	Wittem - Valkenburg	Rehabilitatie Wittemerallee	110
-		Randweg Abdissenbosch	41
		TOTALEN	**6.724**

Reserves en voorzieningen

Gladheidsbestrijding:

Door de zachte winter 2019 - 2020 zijn de kosten van de gladheidsbestrijding € 0,20 mln. lager dan begroot. Voor de gelijkmatige belasting van de exploitatierekeningen met de kosten van de gladheidsbestrijding is de Egalisatiereserve Gladheidsbestrijding ingesteld (PS 28 mei 2004). Deze reserve wordt aangewend als dekking voor de overschrijding van de begrote kosten voor gladheidsbestrijding. Overschotten op het budget worden aan betreffende reserve toegevoegd.
De maximale toegestane hoogte van deze reserve bedraagt € 0,45 mln. Het saldo van de reserve bedroeg per 1-1-2020 € 0,31 mln. Een deel van het restant op het budget gladheidsbestrijding ad € 0,14 mln. wordt toegevoegd aan deze reserve, waarmee deze reserve de maximaal toegestane hoogte van € 0,45 mln. bedraagt.

5.3.2. Gebouwen

Inleiding

De Provincie Limburg heeft een aantal gebouwen in eigendom. Dit zijn het Gouvernement aan de Maas, drie steunpunten voor provinciale wegen (Hulsberg, Sittard en Nederweert), drie provinciale musea (Bonnefantenmuseum Maastricht, Limburgs Museum Venlo en het Museumplein Limburg Kerkrade), Kasteel Groot Buggenum te Grathem, de voormalige burgemeesterswoning te Venlo, Cargoloods Maastricht-Airport en het stationsgebouw met loods, werkplaats, watertoren en seinhuisjes van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij Simpelveld.
Kwalitatief goed onderhoud is belangrijk voor de representativiteit, maar ook voor de functionaliteit en dus ook voor de uitvoering van de provinciale programma's. Het doel is het waarborgen van het vastgestelde onderhoudsniveau (representativiteit en functionaliteit) van alle provinciale gebouwen.

Beleid

Voor alle gebouwen is een meerjarenonderhoudsplan (MJOP) opgesteld. Dit plan is de basis voor het vormen van een voorziening groot onderhoud inclusief de jaarlijkse dotaties. Het MJOP 2019-2034 is met Statenstuk G-19-031 op 13 december 2019 vastgesteld.

In het plan worden de beleidskaders op hoofdlijnen aangegeven:

- een eenduidige financiering voor het onderhoud van de provinciale gebouwen (duurzaam financieel beleid);
- formuleren van een meerjarige onderhoudsplanning met als doelstelling het waarborgen van de representativiteit en functionaliteit (onderhoudsniveau);
- opname van beschreven activiteiten in de planningscyclus;
- voldoen aan de verplichting tot het formuleren van een meerjarenonderhoudsplan door de accountant en het Ministerie van BZK middels het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) als toezichthouder. Met een zichtbare aansluiting tussen onderhoudsplannen en de financiële administratie en situatie.

Het plan wordt jaarlijks geactualiseerd en eenmaal in de vier jaar herzien op basis van een her-inspectie van alle (bouw)elementen. Deze herziene versie wordt ter vaststelling aan Provinciale Staten voorgelegd. Er is geen sprake van achterstallig onderhoud. Het groot onderhoud wordt waar mogelijk gelijktijdig en projectmatig uitgevoerd.

Eind 2020 is gestart met de verkoop van de voormalige burgemeesterswoning te Venlo. De overdacht naar de nieuwe eigenaar zal begin 2021 gaan plaatsvinden.

5.4. Financiering

Bij financiering gaat het om de vraag hoe de Provincie regelt dat ze tijdig kan beschikken over de benodigde liquide middelen, zodat ze te allen tijde in staat is om aan haar betalingsverplichtingen te voldoen. Dit kan door te lenen bij liquiditeitstekorten en te sparen en te beleggen bij liquiditeitsoverschotten. Met het inkomens- en rendementsmotief als uitgangspunt is in 2018 bereikt dat de uitgezette overtollige middelen een stabiele en evenwichtige verdeling van de jaarlijkse opbrengsten hebben opgeleverd, met gebruikmaking van een liquiditeitsprognose. De provinciale portefeuille moet adequaat worden beheerd om kosten en risico's te beperken. Dit vormt de eerste pijler van treasury: het beheer van 'tijdelijk overtollige middelen'.
De tweede pijler omvat de uitzettingen in het kader van de publieke taak: leningen en garantstellingen, waarbij het aanvraag- en beheerproces conform de provinciale kaders wordt ingevuld. Vanwege de ingezette offensieve investeringsstrategie is deze vorm van uitzettingen een steeds belangrijker onderdeel van treasury. De impact van deze strategie wordt eveneens in deze paragraaf belicht.

Deze paragraaf geeft inzicht in:
5.4.1. Algemene ontwikkelingen;
5.4.2. Uitzettingen van tijdelijk overtollige middelen;
5.4.3. Uitzettingen uit hoofde van de publieke taak;
5.4.4. Externe financiering;
5.4.5. Terugblik beleidsplan 2020.

5.4.1. Algemene ontwikkelingen

Interne ontwikkelingen
De provinciale obligatieportefeuille is deels bij OHV in beheer ondergebracht en deels in eigen beheer. Afgelopen jaar is € 263,7 mln. nominaal tussentijds verkocht uit de obligatieportefeuille vanwege de liquiditeitspositie. Daarnaast is € 45,45 mln. nominaal regulier afgelost aan obligaties. Vrijvallende middelen worden conform de Regelgeving Schatkistbankieren bij het Rijk gestald, totdat de middelen worden ingezet voor de publieke taak. Door het beschikbare vermogen te spreiden wordt voldaan aan de liquiditeitseis en wordt gestreefd naar een optimaal rendement.

Ultimo 2020 bedraagt het volume van de treasury portefeuille afgerond € 567,9 mln. (eind 2019 € 686 mln.), een afname van € 118 mln. Net als in voorgaande jaren is in 2020 de tendens voortgezet dat een deel van de obligatieportefeuille is ingezet voor revolverende inzet via instrumenten zoals verbonden partijen, financieringen en erfpachtconstructies.

Het gewogen gemiddeld rendement over 2020 bedraagt 3,95% waar in de begroting een gemiddeld rendement van 4,27% was geraamd. Dit rendement wordt berekend op basis van de ontvangen

couponopbrengsten ten opzichte van de nominale waarde en geeft daarmee na verloop van tijd een vertekend beeld. Vanwege Schatkistbankieren is herbeleggen van middelen niet langer mogelijk waardoor de huidige obligatieportefeuille in feite een sterfhuisconstructie is. De resterende obligatieleningen in portefeuille zijn obligaties met een relatief hoge couponrente. Het effectief rendement van de obligatieportefeuille ligt bij de huidige historisch lage marktrentes fors lager en bedraagt voor de portefeuille in beheer circa 0%. Het effectief rendement geeft het verwachte totale rendement weer als een obligatie tot einddatum wordt aangehouden.
In tabel 5.4.1 is het begrote en het gerealiseerd beleggingsvolume van de tijdelijk overtollige middelen weergegeven. Het begrote volume over 2020 betreft het *gemiddeld* vermogen, het gerealiseerd volume betreft de stand van het vermogen per ultimo 2020.

Tabel 5.4.1: Gemiddeld beleggingsvolume rekening 2020 (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2019	Begroting 2020	Realisatie 2020
Totaal volume	686.147	595.000	567.850

De doelstelling met betrekking tot het realiseren van stabiele jaarlijkse renteopbrengsten wordt enerzijds bereikt door het uitzetten van tijdelijk overtollige middelen. Anderzijds wordt vanuit de uitzettingen uit hoofde van de publieke taak rendement gegenereerd. De focus op het uitzetten van middelen vanuit de publieke taak is in 2020 gecontinueerd vanwege de ingezette offensieve investeringsstrategie. Dit beleid is vastgelegd in het Uitvoeringskader ‘Sturing in Samenwerking’. De Provincie richt haar beleid steeds meer op het gezamenlijk participeren met partners in projecten of initiatieven, in plaats van of naast subsidiëren. Eén van de instrumenten hierbij is het verstrekken van geldleningen of garanties, kortweg financieringen. Dit zorgt voor een transformatie van middelen in obligaties naar uitzettingen in het kader van de publieke taak. Randvoorwaarde bij de inzet van tijdelijk overtollige middelen is dat de (rente)opbrengsten meerjarig (minimaal) op een gelijk niveau blijven, rekening houdend met het vaak hogere risicoprofiel dat inherent is aan dergelijke uitzettingen.

Gezien de totale omvang van het beschikbaar vermogen eind 2020 zijn voldoende liquide middelen aanwezig voor de geraamde investeringen inclusief mutatie kasmiddelen (totaal € 337 mln.) tot en met 2023. Rekening houdend met deze uitgaven en met de aflossingen op verstrekte leningen in het kader van de publieke taak, resteert eind 2023 afgerond € 275 mln. in de obligatieportefeuille. De omvang van de portefeuille is daarmee afgenomen vergeleken met de prognose in de jaarcijfers 2019: *‘een verwachte omvang van de obligatieportefeuille eind 2023 van € 355 mln.’*. De impact van het collegeprogramma, inclusief de voortzetting van de offensieve investeringsstrategie van de overtollige liquide middelen, wordt daarmee duidelijk. Conform de voorgaande jaren wordt in de liquiditeitsprognose geen rekening gehouden met de reservering beleidsintensiveringen (€ 52,8 mln. in de periode 2021-2023). Zodra besluitvorming hierover door het college resp. Provinciale Staten is genomen, wordt dit in de liquiditeitsprognose verwerkt. Bij volledige inzet van de gereserveerde beleidsintensiveringsmiddelen resteert eind 2023 een obligatieportefeuille van circa € 220 mln.

In de provinciale begroting is geen renteomslag gebruikt bij het toerekenen van rente aan investeringen. De werkelijke renteomslag bedraagt 0%, de Provincie financiert vrijwel niet extern.

Externe ontwikkelingen
Sinds de invoering van de regeling Schatkistbankieren dient de Provincie haar (tijdelijk) overtollige middelen in rekening-courant of deposito's aan te houden bij het Rijk. De Provincie heeft voor de uitvoering hiervan een schatkistfaciliteit bij het Ministerie van Financiën tot haar beschikking. Reeds meerjarig belegde obligaties zijn echter vrijgesteld tot aan de datum van vrijval. De obligaties die vrijvallen mogen niet (meer) op de financiële markten worden herbelegd en dienen te worden aangehouden binnen de schatkistfaciliteit. Het rendement op de middelen binnen de schatkistfaciliteit is gelijkgesteld aan de (risicoloze) rentetarieven op Nederlandse staatsobligaties, doch minimaal 0%. Deze rentetarieven zijn momenteel significant lager dan de couponrente welke op de huidige obligaties in portefeuille wordt vergoed.

Als alternatief voor Schatkistbankieren past het binnen de wettelijke financieringskaders voor decentrale overheden om leningen aan andere decentrale overheden te verstrekken, mits er geen sprake is van een toezichtrelatie. Ook is het toegestaan om leningen aan derden in het kader van de publieke taak te verstrekken.

De renteopbrengsten zijn een belangrijk onderdeel van de algemene dekkingsmiddelen van de provinciale begroting. Het aandeel van de renteopbrengsten wordt de komende jaren lager gelet op de vrijval in de obligatieportefeuille in combinatie met de liquiditeitsprognose waaruit blijkt dat een deel van de tijdelijk overtollige middelen in de komende jaren zal worden benut voor de publieke taak. De provinciale begroting blijft gevoelig voor bewegingen in de rentemarkt. Een rentedaling van 0,25% betekent voor de meerjarenbegroting een inkomstenderving van afgerond € 2,8 mln. per jaar. Een rentestijging heeft uiteraard het omgekeerde tot gevolg. De resterende obligaties hebben een gemiddelde looptijd van 4 jaar en vallen in tranches vrij in de komende jaren.

In de (markt)rentevisie zoals opgenomen in de begroting 2020 werd ultimo 2020 een 3-maands Euribor van -/- 0,72% en een 10-jaars swaprente van -/- 0,2% verwacht. De gerealiseerde 3-maands Euribor is minder negatief (-/- 0,54%) dan in de markt werd verwacht, de gerealiseerde 10-jaars swaprente is met een stand van -/- 0,26% ultimo 2020 lager dan verwacht. De lage kapitaalmarktrente, van toepassing op nieuwe uitzettingen, beïnvloedt in geval van herbelegging de renteopbrengst van de obligatieportefeuille. Op basis van de actuele liquiditeitsprognose zal herbelegging in onderhandse leningen aan decentrale overheden buiten Provincie Limburg vanaf 2024 aan de orde kunnen zijn. Van deze uitzettingen is in 2020 geen gebruik gemaakt. Enerzijds was tot medio december 2020 de liquiditeitspositie te beperkt, anderzijds levert een onderhandse lening pas bij een looptijd vanaf 12 jaar een positief rendement op. Gelet op de beperkte verhandelbaarheid van onderhandse leningen dienen dit soort uitzettingen nauw te worden afgestemd op de meerjarige liquiditeitsprognose.
Als gevolg van Schatkistbankieren wordt de obligatieportefeuille steeds veiliger gelet op het debiteurenrisico. De overtollige middelen worden bij vrijval immers bij het Rijk of via onderhandse leningen bij gemeenten ondergebracht waardoor het debiteurenrisico nog maar een zeer beperkte rol speelt in de bestaande obligatieportefeuille. Dit geldt uiteraard niet indien beschikbare middelen worden aangewend voor uitzettingen in het kader van de publieke taak waar over het algemeen meer risico mee is gemoeid.

Uit de rentevisie van vermogensbeheerder OHV blijkt dat gezien de lage inflatie, de zorgen over het economisch herstel en het ruime monetaire beleid, dat de langetermijnrentes de komende periode laag

zullen blijven. Op langere termijn verwacht OHV meer zorgen over de inflatie en een stijging van de rentestanden. De Europese Centrale Bank (ECB) heeft onlangs besloten het obligatie opkoopprogramma uit te breiden met € 500 miljard en te verlengen tot ten minste maart 2022. Hoewel OHV de economie in de loop van 2021 ziet herstellen, zullen de onzekerheden omtrent dit verwachte herstel voorlopig aan de hoge kant blijven.

5.4.2. Uitzettingen van tijdelijk overtollige middelen

In het Treasurystatuut zijn de doelstellingen van het treasurybeleid opgenomen. Tevens is beschreven onder welke voorwaarden uitzettingen van tijdelijk overtollige middelen kunnen worden gedaan.

Samenstelling uitgezette middelen
Op basis van de actuele liquiditeitsprognose worden de tijdelijk overtollige middelen zodanig uitgezet dat er voldoende liquide middelen beschikbaar zijn ten behoeve van geplande uitgaven en investeringen. Anderzijds zorgen deze uitzettingen voor relatief stabiele renteopbrengsten. Naast de algemene doelstelling met betrekking tot een zo stabiel mogelijke jaarlijkse inkomstenbron als algemeen dekkingsmiddel voor de begroting is de liquiditeitseis een belangrijke factor in het treasurybeleid. De Provincie moet te allen tijde aan haar betalingsverplichtingen kunnen voldoen. De obligatieportefeuille is afgelopen jaar, net als voorgaande jaren, gedaald mede als gevolg van de (revolverende) inzet van middelen vanwege de offensieve investeringsstrategie, conform het uitvoeringskader Sturing in Samenwerking. In plaats van het beleggen van middelen binnen de kaders van de Wet fido (beleggingsfunctie) worden de middelen steeds meer revolverend ingezet voor de publieke taak. Voor de sturing en monitoring van de revolverende uitzettingen in het kader van de publieke taak is een financieel beheerapplicatie ingericht, op basis waarvan tevens de rapportages van de financieringsportefeuille worden opgesteld.

De samenstelling van de portefeuille tijdelijk overtollige middelen eind 2020 is in tabel 5.4.3 opgenomen. Het gemiddeld rendement in 2020 is inclusief de vrijval rentederving vanuit de daartoe gevormde reserves in de jaren 2017 tot en met 2020. In 2020 is vanwege twee tussentijdse verkopen van obligaties een boekwinst gerealiseerd van totaal € 54,48 mln., waarvan € 47,52 mln. is toegevoegd aan een reserve ter dekking van gederfde renteopbrengsten in de komende jaren. Het incidenteel resultaat in 2020 bedroeg € 6,96 mln. In 2020 is vanuit deze reserve (inclusief de in eerdere jaren gevormde reserves) in totaal € 6,22 mln. aan renteopbrengsten toe te rekenen. De boekwinst is behaald vanwege het feit dat de verkochte obligaties een hogere couponrente opleverden dan de marktrente ten tijde van de verkoop. De boekwinst is daarmee grotendeels een vergoeding voor de gederfde toekomstige renteopbrengsten.

Tabel 5.4.3: Uitzettingen (bedragen x € 1.000)

Uitgezette gelden	Bedrag	Gemiddeld rendement
Stand per 1 januari 2020	**686.738**	**4,14%**
Specificatie stand per 31 december 2019:		
		%-aandeel in portefeuille
1. Schatkistbankieren rekening courant	69.968	10,2 %
2. Obligatieportefeuille (vermogensbeheer)	422.770	61,6 %

Uitgezette gelden	Bedrag	Gemiddeld rendement
3. Onderhandse leningen decentrale overheden	194.000	28,2 %
		100,0%
nieuwe uitzettingen (+)	190.262	
vervallen uitzettingen (-/-)	309.150	
Stand per 31 december 2020	**567.850**	**3,95%**

Drempelbedrag

Op de verplichting voor decentrale overheden hun liquide middelen bij het Rijk te stallen geldt een uitzondering voor liquide middelen tot een bepaald bedrag: het drempelbedrag. Dit bedrag is afhankelijk van het begrotingstotaal en bedraagt voor de Provincie Limburg op basis van de begroting 2020 (ruim) € 4 mln. Het drempelbedrag is gebaseerd op een gemiddelde per kwartaal, waardoor incidentele uitschieters gedurende het kwartaal kunnen worden opgevangen. In de jaarstukken en kwartaalrapportages dient te worden aangegeven welk bedrag aan liquide middelen gemiddeld in een kwartaal op rekening-courant is gestald. De Provincie Limburg is in 2020 ruim onder het voor haar geldende drempelbedrag gebleven, zoals ook blijkt uit de volgende tabel (geen overschrijding).

Tabel 5.4.4: Drempelbedrag 2020 (bedragen x € 1 mln.)

Schatkistbankieren	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Op dagbasis buiten 's Rijks schatkist gehouden middelen	0,232	0,363	0,018	0,209
Drempelbedrag	3,918	3,918	3,918	3,918
Ruimte onder drempelbedrag	3,686	3,555	3,900	3,709

Rendement op tijdelijk overtollige middelen

In 2020 bedroeg het gemiddeld rendement op de provinciale beleggingen 3,95%. De gemiddelde renteopbrengst op de obligatie portefeuille (IRR) geplaatst bij beheerder OHV is 4,14% (exclusief rentederving verkochte obligaties in 2017 t/m 2020). Zoals eerder al vermeld, wordt het gemiddeld rendement berekend op basis van de ontvangen couponopbrengsten ten opzichte van de nominale waarde. Dit biedt vanwege de sterfhuisconstructie (herbelegging niet meer mogelijk vanwege verplicht Schatkistbankieren) geen goed vergelijkingsmateriaal met de marktrente. De resterende twee obligaties in portefeuille hebben een relatief hoge couponrente. Het effectief rendement van de obligatieportefeuille bedraagt vanwege de huidige lage marktrente circa 0%. Eind 2020 bedroeg de 10-jaars rente op een Nederlandse staatsobligatie -/- 0,48%.

Het rendement op de middelen van het Schatkistbankieren (SKB) is 0%. Het cashmanagement is erop gericht het gemiddeld bedrag gestald bij SKB rond € 50 mln. te houden. Het saldo bij SKB is eind 2020 ruim hoger dan het gemiddeld bedrag vanwege de tussentijdse verkoop medio december jl. Gelet op het feit dat pas bij looptijden langer dan 12 jaar een positief rendement te behalen is op onderhandse leningen (= alternatief voor SKB) worden de beschikbare middelen bij SKB vooralsnog niet herbelegd in onderhandse leningen.

Het gemiddeld rendement op de provinciale beleggingen is in 2020 licht gedaald in vergelijking met 2019 (4,14%). Dit wordt met name veroorzaakt doordat de middelen gestald bij SKB zijn toegenomen waarover

0% rente wordt vergoed. De renteopbrengst over de obligatieportefeuille blijft inclusief de vrijval uit reserve stabiel.
Behoudens het aanhouden van saldo op de rekening courant bij het Rijk zijn bij SKB geen middelen op deposito's gestald in 2020. Van het saldo dat bij Schatkistbankieren is gestald (totaal € 269,93 mln.) is € 9,7 mln. toe te rekenen aan het Nazorgfonds gesloten stortplaatsen Provincie Limburg.

Renteopbrengsten overtollige middelen en financieringen u/g
De begrote renteopbrengsten voor 2020 (Eindejaarsbijstelling 2020) bedroegen € 36,309 mln. (inclusief begrote kosten), bestaande uit renteopbrengsten op uitgezette middelen in het kader van de publieke taak en renteopbrengsten uit tijdelijk overtollige middelen (inclusief vrijval uit de in 2017 t/m 2020 gevormde reserves). De gerealiseerde renteopbrengsten bedragen € 36,45 mln., waarvan de verdeling in de volgende tabel is gespecificeerd.

Tabel 5.4.5: Begrote versus gerealiseerde renteopbrengst 2020 (bedragen x € 1.000)

Soort renteopbrengst	Begroting 2020	Realisatie 2020
Rente financieringen u/g	12.377	12.468
Renteopbrengst beleggingen	18.953	18.540
Vrijval reserve 2017-2021, jaar 2020	*629*	*629*
Vrijval reserve 2018-2022, jaar 2020	*1.795*	*1.795*
Vrijval reserve 2019-2023, jaar 2020	*2.450*	*2.450*
Vrijval reserve 2020-2029, jaar 2020	*931*	*1.344*
Kosten beleggingen	-/- 826	-/- 778
Totale renteopbrengst	**36.309**	**36.448**

Het voordelige verschil van € 0,14 mln. wordt veroorzaakt door enerzijds licht hoger gerealiseerde renteopbrengsten uit verstrekte financieringen u/g (uitgeleend geld) en anderzijds uit iets lagere kosten beleggen (inclusief beheerkosten Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVn) voor starters- en stimuleringsleningen) dan begroot.
De renteopbrengsten uit beleggingen zijn gelijk aan de begroting inclusief Eindejaarsbijstelling 2020.
De totale renteopbrengsten van de uitzettingen dalen de komende jaren vanwege vrijval van de resterende obligatieportefeuille naar Schatkistbankieren in combinatie met de lage marktrente. De doelstelling zoals opgenomen in het treasurystatuut om middels het uitzetten van tijdelijk overtollige middelen met een grote mate van zekerheid een vaste jaarlijkse inkomstenbron te realiseren, wordt hierdoor lastiger te bereiken. Het verstrekken van financieringen in het kader van de publieke taak zorgt voor een aanvullende renteopbrengst. De kaders met betrekking tot de uitzettingen uit hoofde van de publieke taak zijn in het Uitvoeringskader 'Sturing in Samenwerking' beschreven.

EMU-saldo
Het EMU-saldo is het jaarlijkse saldo van de lasten en baten op basis van reële transacties, ongeacht of het exploitatie- of investeringsuitgaven en -inkomsten betreft. Deze benadering is volledig afwijkend van de methodiek (conform BBV) op basis waarvan de provinciale begroting wordt opgesteld.

Na het Bestuurlijk Overleg Financiële verhoudingen van 23 mei 2018 jl. is de regeling *vaststelling gelijkwaardige inspanning decentrale overheden inzake het EMU-saldo* voor de jaren 2019 tot en met

2022 per 1 januari 2019 in werking getreden. De EMU-referentiewaarden voor decentrale overheden is -/- 0,4% van het bruto binnenlands product (BBP) per jaar voor de jaren 2019-2022.

In de septembercirculaire 2019 is de referentiewaarde voor Provincies (0,08% van BBP) voor 2020 vermeld. De vertaling hiervan levert voor de Provincie Limburg een referentiewaarde op van min € 51,11 mln.

Tabel 5.4.6: EMU-saldo

€ x 1 mln.

	Referentiewaarde 2020	Realisatie 2020[1]
EMU-saldo Provincie Limburg	-51,11	-27,26

Het werkelijke EMU-saldo over 2019 van Provincie Limburg is € 27,26 mln. negatief. Volledigheidshalve merken wij op dat aan overschrijding van de EMU referentiewaarde geen sanctie is verbonden.

5.4.3. Uitzettingen uit hoofde van de publieke taak

Kredietrisico's op verstrekte gelden
De Provincie richt haar beleid steeds meer op het gezamenlijk participeren met partners in projecten of initiatieven, in plaats van of naast subsidiëren. Eén van de instrumenten hierbij is het verstrekken van geldleningen of garanties, kortweg financieringen. Provinciale Staten hebben op 5 februari 2021 een geactualiseerd kader Sturing in Samenwerking 3.0 vastgesteld, zijnde het kader waaraan te verstrekken financieringen worden getoetst.
In dit onderdeel worden de verstrekte financieringen vermeld, waarbij onderscheid is gemaakt naar financieringen aan verbonden partijen, gewaarborgde geldleningen en financieringen aan derden, inclusief de mutaties in 2020.
Omwille van de leesbaarheid worden alleen de financieringen die nieuw of gewijzigd zijn in 2020 na iedere tabel toegelicht. Voor financieringen waarbij geen sprake is van een wijziging anders dan de regulier overeengekomen aflossing wordt verwezen naar de toelichting op de betreffende financiering in de eerdere jaarrekeningen en naar de halfjaarrapportage ‘uitzettingen publieke taak’ welke vertrouwelijk voor Provinciale Staten ter inzage wordt gelegd. Een samenvatting van de financieringsportefeuille is opgenomen in de reguliere treasury rapportage.

Financieringen aan verbonden partijen

Tabel 5.4.7: Financieringen aan verbonden partijen (bedragen x € 1.000)

Verbonden partij	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Schuld in € per 31-12-19	Schuld in € per 31-12-20	Mutatie 2020
AvationValley Commandiet BV	zonder	PS 13-2-2009	4.893	4.893	0
BNG 1e tranche	zonder	PS 9-10-15/	50.000	50.000	0

[1] 1 Het EMU-saldo realisatie is berekend op basis van de Iv3-matrix jaar 2020 (cat. 1 t/m 5).

Verbonden partij	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Schuld in € per 31-12-19	Schuld in € per 31-12-20	Mutatie 2020
		GS 1-9-15			
BNG 2e tranche	zonder	PS 7/8-7-16/ GS 21-6-16	50.000	50.000	0
B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo inzake RvA gebouw	Met	GS 29-8-2017	1.100	1.100	0
B.V. Campus Vastgoed GPV faciliteit 1 *)	Met	PS 4-10-19/ GS 27-8-19	0	4.500	4.500
B.V. Campus Vastgoed GPV faciliteit 2 *)	Met	PS 4-10-19/ GS 27-8-19	0	11.000	11.000
CHV B.V.	zonder	PS 31-10-14/ GS 9-6-15	2.720	2.630	-/- 90
Enexis Holding N.V. tranche A *) Enexis Holding N.V. tranche B *)	zonder	PS 29-6-20/ GS 12-5-20/ GS 17-11-20	0	80.639 2.798	80.639 2.798
GPV B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo (vast leningdeel)	met	PS 16-12-16/ GS 24-1-17	35.000	35.000	0
GPV B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo (var. leningdeel)	met	PS 16-12-16/ GS 24-1-17	500	0	-/- 500
Land Development AviationValley Maastricht C.V.	met	PS 12-10-12/ GS 10-2-15	9.716	9.279	-/- 437
Limburgse Herstruct.maatschappij Bedrijventerreinen (LHB) BV	zonder	GS 14-4-2009/ PS 29-5-2009	6.100	6.100	0
MAABI B.V.	met	PS 9-10-15/ GS 8-9-15 / GS 15-12-15	1.896	1.786	-/- 110
NWB 1e tranche	zonder	PS 6-2-15/ GS 16-12-14	50.000	50.000	0
NWB 2e tranche	zonder	PS 7/8-7-16/ GS 21-6-16	50.000	50.000	0
NV Waterleiding Maatschappij Limburg	zonder	GS 17-12-13/ PS 21-12-13	10.000	10.000	0
Provincie Limburg Commandiet BV/RvR Limburg beheer BV *)	zonder	PS 5-7-2002	4.760	4.785	25
RvR B.V. inzake regresvordering *)	zonder	GS 21-1-2020	0	4.000	4.000
Vordering op Enexis BV (bruglening)	zonder	PS 17-4-2009/ GS 12-5-2009	390	0	-/- 390
Totaal			**277.075**	**378.510**	**-101.439**

*) Nieuw in 2020 dan wel gewijzigd (anders dan reguliere aflossing) in 2020.

- B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo faciliteit 1 en 2
  Faciliteit 1 met een looptijd van maximaal 30 jaar is verstrekt ten behoeve van de financiering van rendabele investeringen / herfinanciering ASN lening en organisatie en campusontwikkeling. Faciliteit 2 met een looptijd van maximaal 30 jaar is verstrekt ten behoeve van de organisatie en campusontwikkeling.
  Beide leningen worden lineair afgelost, faciliteit 1 vanaf 2021, faciliteit 2 vanaf 2023. Voor beide leningen is hypothecaire zekerheid gesteld alsmede verpanding van roerende zaken c.q. zakelijke rechten (waaronder huurpenningen);
- Enexis Holding tranche A (juli 2020) en tranche B (november 2020)
  Ten behoeve van versterking van het eigen vermogen van Enexis vanwege investeringen in de energietransitie is een converteerbare hybride aandeelhouderslening verstrekt in twee tranches, naar rato van het aandelenbelang in Enexis. Beide tranches hebben een looptijd van 60 jaar maar kunnen, indien niet voordien geconverteerd naar aandelen, voor het eerst op 30 november 2030 worden afgelost. Voor deze leningen zijn geen zekerheden gesteld;
- RvR B.V. inzake regresvordering
  Begin 2020 is uit hoofde van de geldleningsovereenkomst tussen RvR en de Nederlandse Waterschapsbank (NWB), d.d. 14 december 2012, en de regresovereenkomst tussen RvR en Provincie Limburg, d.d. 12 december 2012, een regresvordering van de Provincie Limburg op deze entiteit ontstaan van € 4 miljoen in verband met de financiering van een liquiditeitstekort voor de aflossingsverplichting 2020 van RvR aan NWB. Deze lening wordt afgelost in 2023, een jaar nadat de laatste aflossing van RvR aan NWB is voldaan. Voor de lening zijn geen zekerheden gesteld;
- Provincie Limburg Commandiet B.V.
  De lening is in 2020 verhoogd vanwege financiering van voorziene kosten voor de instandhouding van de B.V. (accountantskosten, fiscal advies);
- Vordering op Enexis
  De restant lening is in 2020 afgelost. In 2020 zijn diverse Special Purpose Vehicles (SPV's), destijds opgericht om de verkooptransacties van Essent af te wikkelen, opgeheven omdat aan alle verplichtingen is voldaan. Hieronder viel ook de Vordering op Enexis B.V. De ontvangen liquidatieopbrengsten in 2020 waren ruim voldoende van omvang om de vordering op deze B.V. te innen.

Garantstellingen en gewaarborgde leningen

Tabel 5.4.8: Gewaarborgde geldleningen (bedragen x € 1.000)

Garantstellingen	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Garantstelling in € per 31-12-2019	Garantstelling in € per 31-12-2020	Mutatie 2020
Nationaal Groenfonds *)	Zonder		3.293	2.613	-/- 680
Ruimte voor Ruimte Limburg CV	Zonder	GS 27-11-12/ PS 12-10-12	12.000	8.000	-/- 4.000
Ruimte voor Ruimte Limburg CV inz rc *)	Zonder	GS 26-3-19/ PS 27-3-19	4.700	1.500	-/- 3.200
Mijnwater B.V./LEF *)	Zonder	GS 21-05-19/ PS 28-6-19	6.500	0	-/- 6.500
Totaal			26.493	12.113	-/- 14.380

*) Nieuw in 2020 dan wel gewijzigd in 2020 (anders dan reguliere aflossing)

- Nationaal Groenfonds
  Het Nationaal Groenfonds heeft ultimo 2020 een bedrag van € 35,3 mln. aan convenantsleningen uitstaan. De Provincie staat garant voor 7,4% van dit leningbedrag, zijnde € 2,613 mln. Dit is een uitvoeringsregeling van het Rijk, het risico dat de Provincie wordt aangesproken in het kader van deze garantstelling is daarmee nihil;
- Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. inz rc
  Provincie Limburg staat garant voor de CV inzake het rekening courant (rc) krediet zoals verstrekt door de Nederlandse Waterschapsbank aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. De garantstelling bedraagt maximaal € 7,5 mln. Op basis van benutting van de rekening courant faciliteit eind 2020 bedraagt de effectieve garantstelling € 1,5 mln.;
- Mijnwater B.V. /LEF (Limburgs Energie Fonds)
  Ten behoeve van het project Mijnwater heeft de Provincie een maximale garantstelling afgegeven aan LEF van € 22,5 mln. Met het AvA besluit tot fondsvergroting van LEF (PS juni 2020) en de inzet van € 24 mln. is deze garantstelling per ultimo 2020 niet langer effectief.

Geldleningen aan derden

Tabel 5.4.9: Geldleningen aan derden (bedragen x € 1.000)

Geldnemer/debiteur	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Financiering in € per 31-12-19	Financiering in € per 31-12-20	Mutatie 2020
ABrunCh B.V. (TLW)	met	GS 19-1-16	361	344	-/- 17
Block Materials *)	met	GS 30-6-20	0	138	+ 138
Californië Wijnen (Geothermie)	met	GS 4-1-11/ PS 10-2-11	1.439	1.439	0
Claassen Vastgoed B.V. (TLW)	met	GS 26-8-14	749	718	-/- 31
Coöperatie Gedeelde Weelde	2e pandrecht	GS 22-5-18	30	30	0

Geldnemer/debiteur	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Financiering in € per 31-12-19	Financiering in € per 31-12-20	Mutatie 2020
Coöperatie Natuurrijk Limburg	zonder	GS 23-6-15	942	842	-/- 100
Data Valley Groep B.V. *)	met	GS 3-3-20	0	250	250
Feisan Parkstad B.V. (TLW)	zonder	GS 22-12-16	50	0	-/- 50
Gebru B.V.	met	GS 18-12-18	2.500	2.500	0
Gerli Venlo B.V. (Cabooter)	met	GS 27-1-15	455	355	-/- 100
Medace B.V.	met (verpand.)	GS 30-4-19	503	537	34
Parvus Avez B.V.	met	GS 2-5-17	1659	1.407	-/- 252
Pilot 'Verantwoord verduurzamen m'lijk vastgoed *)	met (verpanding)	GS 17-12-19	0	32	32
Raywaver (Richochet B.V.)	zonder	GS 6-3-12	250	250	0
Renteloze studievoorschotten	zonder		5	5	0
SineMetU Vastgoed B.V.	met	GS 23-6-15	50	0	-/- 50
Startersleningen SVn *)	met	PS 29-9-17/ GS 28-7-15	46.223	51.723	5.500
Stichting Beringe Buiten *)	met (garant. gemeente)	GS 10-10-17	0	400	400
Stichting Happiness	met	GS 14-5-19	200	200	0
Stichting HAS	bestuurlijke garantie	GS 5-12-17	2.500	2.500	0
Stichting Ontwikkelingsmij Enci	zonder	1-3-11	250	250	0
Stichting kasteel Groot Buggenum	zonder	3-11-09	861	824	-/ -37
Stichting Passiespelen *)	zonder	GS 24-9-19	200	200	0
Stichting Plattelandshoés	met	GS 15-11-16	270	255	-/- 15
Stichting Woonzorg Elisabeth Stift	met	GS 1-3-16 / 22-5-18/ 22-10-19	397	420	23
Stichting ZLSM	zonder	GS 11-12-12/ GS 13-12-16	92	67	-/- 25
Stichting Zuyderland Medisch Centrum (Atrium)	zonder	PS 11-2-11/ GS 1-3-11	5.000	5.000	0
SVn stimuleringsleningen *)	zonder	PS 12-10-12/ 14-6-13/5-2-16	85.299	94.112	8.813
Toverland	zonder	PS 9-10-15/ GS 27-10-15	1.200	1.000	-/- 200
Toverland 2018	zonder	GS 22-8-17/ PS 29-9-17	2.000	1.772	-/- 228
ZON PTC	zonder	GS 26-7-16 PS 30-9-16	5.000	5.350	350

Geldnemer/debiteur	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Financiering in € per 31-12-19	Financiering in € per 31-12-20	Mutatie 2020
Totaal			**158.485**	**172.920**	**14.435**

) Nieuw in 2020 dan wel gewijzigd (verhoogd) in 2020 (anders dan reguliere aflossing)

In de jaarstukken 2019 bedroeg de totale stand ultimo 2019 € 168,6 mln. Deze stand is gecorrigeerd met betrekking tot SVn Duurzaamheidsleningen (-/- € 11,3 mln.) en kleinere bedragen bij de leningen verstrekt aan Medace en Stichting Woonzorg Elisabeth Stift vanwege rentebijschrijving conform leningsovereenkomst. In het totaal saldo ultimo 2019 waren daarnaast de verstrekte leningen uit Transitiefonds Limburgse Woningmarkt niet verwerkt (€ 1,16 mln.). Deze leningen waren in een aparte tabel opgenomen.

- Block Materials
  Deze lening is verstrekt om de uitbetaling van subsidies komende uit het NWB Interreg-project Digital DeConstruction te overbruggen. De lening heeft een looptijd van 3 jaar en wordt lineair afgelost. Ter meerdere zekerheid zijn alle inkomsten, waaronder de ontvangen subsidies, verpand aan de Provincie;
- Data Valley Groep B.V.
  De lening is verstrekt ten behoeve van de financiering van de realisatie van een datacenter. De lening heeft een looptijd van 2 jaar, aflossing geschiedt volledig twee jaar na verstrekkingsdatum. Ter meerdere zekerheid voor de Provincie is naast (tweede) pandrecht op het intellectuele eigendom tevens een concerngarantie voor de volledige leensom verkregen;
- Pilot ‘Verantwoord verduurzamen maatschappelijk vastgoed’
  Onder deze pilot zijn in 2020 drie leningen verstrekt aan de volgende sportaccommodaties: Football Club Hoensbroek, Hockey Club Nova en RKSV Groene Ster. De leningen worden lineair afgelost in vijf resp. tien jaar. Ter meerdere zekerheid voor de Provincie is pandrecht verstrekt;
- SineMetU Vastgoed B.V.
  De eind 2015 verstrekte 1e leningtranche is in 2020 afgewaardeerd vanwege discontinuïteit van de bedrijfsactiviteiten. De voorwaardelijk verleende en nog niet uitgeboekte 2e tranche van de lening ad € 395.000 wordt definitief niet uitgeboekt;
- Startersleningen Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVn)
  In 2020 zijn binnen het gevoteerde krediet door PS aanvullende tranches ad € 5,5 mln. beschikbaar gesteld aan SVn voor de verstrekking van startersleningen. De beheerkosten van SVn zijn tot en met 2019 in mindering gebracht op het uitstaand krediet. Vanaf het jaar 2020 worden de beheerkosten (2020 € 0,186 mln.) ten laste gebracht van de ontvangen rente op de startersleningen (2020: € 0,53 mln.);
- Stichting Beringe Buiten
  De lening is in tranches verstrekt in 2020 ten behoeve van het realiseren van een open beweeg- en ontmoetingscentrum Beringe Buiten te Beringe. De lening is volledig gegarandeerd door de gemeente Peel en Maas en heeft een looptijd tot en met 1 januari 2024;
- Stichting Passiespelen
  Middels een addendum op de leningsovereenkomst is de aflossing naar 2021 verschoven vanwege het feit dat de uitvoering van de Passiespelen is uitgesteld. De lening wordt in 2021 in vier gelijke

termijnen afgelost. De laatste termijn inclusief rente wordt medio 2021 afgelost. De rente welke verschuldigd was tot medio 2020 is voldaan;

- SVn stimuleringsleningen
  In 2020 zijn binnen het gevoteerde krediet aanvullende tranches ad € 20 mln. beschikbaar gesteld aan SVn voor verstrekking van stimuleringsleningen aan particulieren. In 2020 is € 14,15 mln. aan aflossingen ontvangen welke door SVn conform afspraak naar de Provincie zijn geboekt. De beheerkosten van SVn zijn, vergelijkbaar met de startersleningen, tot en met 2019 in mindering gebracht op het uitstaand krediet. Vanaf het jaar 2020 worden de beheerkosten (2020: € 0,47 mln.) ten laste gebracht van de (bruto) ontvangen rente op de stimuleringsleningen (2020: € 0,92 mln.).

Financieringen volledig voorzien
De leningen verstrekt aan Californië Wijnen (Geothermie) en Richochet B.V. (Raywaver) zijn reeds eerder volledig voorzien.

5.4.4. Externe financiering

In 2020 is sprake van een gemiddeld liquiditeitsoverschot van € 625 mln. Er was daardoor geen behoefte aan het aantrekken van externe financieringsmiddelen, behoudens de aangetrokken leningen in het kader van het financieringsarrangement met de Europese Investeringsbank (EIB) voor de Stimuleringsleningen Duurzaam Thuis (zie hierna onder ‘vaste schuld’).

Vlottende schuld
Een belangrijke doelstelling van de Wet financiering decentrale overheden (fido) is het vermijden van grote schommelingen in de rentelasten van openbare lichamen. Om een grens te stellen aan de korte financiering is de kasgeldlimiet bepalend. Als grondslag van de wettelijk toegestane omvang van de kasgeldlimiet geldt de omvang van de jaarbegroting per 1 januari voor het gehele begrotingsjaar. De toegestane omvang van de kasgeldlimiet (is plafond voor korte financiering < 1 jaar) wordt vastgesteld op het percentage dat bij ministeriële regeling wordt vastgesteld (in 2020: 7,0%). De toegestane omvang van de kasgeldlimiet wordt getoetst aan de werkelijke omvang van de kasgeldlimiet.
In 2020 heeft de Provincie Limburg in het voorjaar een kasgeldlening aangetrokken voor de duur van drie maanden vanwege een tijdelijk liquiditeitstekort. In onderstaande tabel is de beschikbare ruimte onder de kasgeldlimiet weergegeven: de Provincie Limburg had in 2020 gemiddeld een ruimte beschikbaar van € 147,9 mln. (gemiddelde ruimte berekend over de kwartalen). De kasgeldlimiet is daarmee niet overschreden.

Tabel 5.4.11: Toets kasgeldlimiet 2020, bedragen in € mln.

Toets kasgeldlimiet 2020	Q1 2020	Q2 2020	Q3 2020	Q4 2020
Omvang begroting 2020: 584,1 *(= grondslag)*				
Toegestane kasgeldlimiet in % van de grondslag	7%	7%	7%	7%
in bedrag (1)	40,89	40,89	40,89	40,89

Toets kasgeldlimiet 2020	Q1 2020	Q2 2020	Q3 2020	Q4 2020
Omvang vlottende schuld (2)	0,00	50,00	0,00	0,00
Omvang vlottende middelen (3)	94,63	139,16	82,08	162,02
Netto schuld (+) of overschot (-) (2-3 = 4)	- 94,63	- 89,16	- 82,08	- 162,02
Ruimte (+)/Overschrijding (-) (1-4)	**135,52**	**130,04**	**122,96**	**202,90**

Vaste schuld

Het renterisico op de vaste schuld wordt berekend door te bepalen welk deel van de portefeuille aan vaste schuld in enig jaar geherfinancierd moet worden via het aangaan van nieuwe leningen behorend tot de vaste schuld (herfinanciering) en voor welk deel van de vaste schuld de geldnemer een wijziging van de rente op basis van de leningsvoorwaarden niet kan beïnvloeden (renteherziening).
De rente op de per ultimo 2020 uitstaande leningen is voor alle leningen tot einddatum gefixeerd.
De renterisiconorm is 20% van de provinciale begroting met betrekking tot het betreffende jaar. Het renterisico op de vaste schuld mag de renterisiconorm niet overschrijden. Zoals uit onderstaande tabel blijkt, wordt de renterisiconorm in de komende jaren niet overschreden.

Tabel 5.4.12: Toets renterisiconorm, bedragen in € mln.

Stap	Renterisiconorm 2020	2020	2021	2022	2023	2024
(1)	Renteherzieningen	0	0	0	0	0
(2)	Aflossingen	3,29	3,96	3,96	3,96	3,96
(3)	Renterisiconorm (1+2)	3,29	3,96	3,96	3,96	3,96
(4)	Renterisiconorm = 20% van begroting 2020 = € 584,1 mln.), 2021-2024 op basis van Begroting 2021	116,82	110,08	102,96	94,88	91,26
(5a) = (4>3)	**Ruimte (+) onder renterisiconorm**	**113,53**	**106,12**	**99,0**	**90,92**	**87,3**

Leningenportefeuille

In 2004 heeft de Provincie de geldlening van de (voormalige) Stichting Symbiose overgenomen met betrekking tot het pand Mercator, welk pand in 2005 is verkocht. Vanwege de hoogte van het agio op deze lening is in 2005 niet tot vervroegde aflossing overgegaan. Indien de kapitaalmarktrente substantieel gaat stijgen, zal tot vervroegde aflossing worden overgegaan. Op deze lening wordt jaarlijks € 180.000 afgelost, de einddatum is 2027.
Daarnaast heeft de Provincie eind 2016 een geldlening van LIOF overgenomen ad € 15,88 mln. na instemming van Provinciale Staten d.d. 30 september 2016 met de overname van grondexploitatie industriepark Swentibold vanwege de beëindiging van de activiteiten van LIOF Bedrijventerreinen per 1 januari 2016. De afspraken hiertoe zijn in december 2016 vastgelegd in het addendum behorende bij de Samenwerkingsovereenkomst d.d. 12 oktober 2000, welk addendum is ondertekend in navolging van het collegebesluit d.d. 29 november 2016. In dit addendum is vastgelegd dat Ministerie van Economische Zaken de Provincie voor het gedeelte van de lening dat overeenkomt met het negatieve exploitatieresultaat bij afsluiting van het project kwijtschelding verleent tot een maximum van het leningbedrag. De looptijd van de lening is tot 31 december 2023 of zoveel eerder als de gronden volledig zijn uitgegeven. Over de lening is de Provincie geen rente verschuldigd aan EZ.

Tot slot is de Provincie drie leningen aangegaan met de Europese Investeringsbank (EIB) in het kader van de te verstrekken Stimuleringsleningen Duurzaam Thuis. De eerste lening ad € 10 mln. is in 2019 afgesloten tegen een rente van 0,08% (rentevast periode 5 jaar) en wordt lineair in vijf jaar afgelost. De tweede lening (afgesloten in 2019) bedraagt eveneens € 10 mln. tegen een rente van 0% met lineaire aflossing in 9 jaar. In 2020 heeft de Provincie de derde lening ad € 10 miljoen afgesloten tegen 0% rente, deze lening wordt in 15 jaar afgelost.

Tabel 5.4.13: Leningenportefeuille (bedragen x € mln.)

Instelling	Met/zonder zekerheid	Restant schuld per 31-12-20
Lening voormalige Stichting Symbiose	zonder	1.447
Lening EZ inzake industriepark Swentibold.	met	15.882
Leningen EIB inzake stimuleringsleningen	zonder	26.889
Totaal		**44.218**

5.4.5. Terugblik beleidsplan 2020

Het beleidsplan is grotendeels gerealiseerd.

Door middel van periodiek contact met financiële instellingen zijn onderstaande punten opgepakt:
- bespreken van financieringsaanvragen in relatie tot cofinanciering met externe financiers;
- onderhouden en intensiveren netwerk financiële instellingen en intermediairs (relatiebeheer);
- risicomonitoring obligaties in beheer en in eigen portefeuille.

Daarnaast zijn onderstaande punten uit het beleidsplan verder uitgewerkt:
- in het kader van optimalisatie van het beheer van revolverend instrumentarium zijn in het afgelopen jaar significante stappen gezet in de optimalisatie en standaardisatie van het financieringsproces;
- de financieringsaanvragen zijn getoetst aan de vigerende provinciale kaders ‘Sturing in Samenwerking’ en ingericht ten behoeve van adequate monitoring, waarbij financieringsconstructies zo optimaal mogelijk zijn ingericht en gecontroleerd op marktconforme aspecten;
- de meerjarige liquiditeitsprognose is verder geoptimaliseerd, waarin de meerjarige begroting alsmede de meerjarige investeringen zijn opgenomen.

Tot slot was de aanbesteding van het bewaarbedrijf (custodian) reeds eind 2019 afgerond en is de opdracht voor de komende jaren gegund aan Kasbank (opgegaan in Caceis). Overdracht van de obligatieportefeuille naar de nieuwe custodian (bewaarbedrijf) is in voorjaar 2020 afgerond en is probleemloos verlopen.

5.5. Bedrijfsvoering

Deze paragraaf geeft inzicht in de stand van zaken en de beleidsvoornemens inzake de bedrijfsvoering. Bedrijfsvoering is erop gericht de realisatie van de beleidsdoelstellingen, zoals opgenomen in het programmaplan te sturen, beheersen en ondersteunen. Het bevat onder meer zaken als personeelsbeleid, inhuur, informatie(voorziening), planning en control, communicatie, Social Return on Investment en de rapportage over de voortgang van de onderzoeken naar de doelmatigheid en doeltreffendheid (art. 217a Provinciewet).

Hieronder lichten we m.b.t. een aantal bedrijfsvoeringsonderdelen toe welke zaken in 2020 zijn ingezet en bereikt:

5.5.1. Personeel- en organisatieontwikkeling;
5.5.2. Sturing P-budget, inhuur en opdrachten;
5.5.3. Informatiemanagement;
5.5.4. Planning & Control;
5.5.5. Voortgang onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid (art. 217a);
5.5.6. Communicatie;
5.5.7. Facilitaire diensten;
5.5.8. Social Return on Investment (SROI);
5.5.9. Subsidies;
5.5.10. Gegevens beheer.

5.5.1. Personeel en Organisatieontwikkeling

Na de eind 2019 geïntroduceerde organisatievisie ‘Ambtelijk Vakmanschap voor Limburg’ is het strategisch HRM beleid herijkt. Dit heeft geleid tot vaststelling van het nieuwe HRM-beleidskader ‘Samen Sterk voor Limburg’ door de directie in juni 2020. Dit kader vormt de basis van het handelen voor de periode 2020-2023 als het gaat om personeel en organisatieontwikkeling. De organisatievisie, gericht op een flexibele, effectieve en kostenefficiënte organisatie is vertaald naar vijf HRM-prioriteiten, te weten:

- professionaliteit door vakmanschap;
- flexibeler inzet van talent;
- HRM in control;
- aantrekkelijk en inclusief werkgeverschap;
- verbindend en faciliterend leiderschap.

Deze strategische thema’s zijn vertaald naar beleid en activiteiten die de medewerkers en organisatie ondersteunen in hun ontwikkeling en groei, zodat zij een optimale bijdrage kunnen leveren aan de

maatschappelijke opgaven. Onderstaand een weergave van de belangrijkste ontwikkelingen en activiteiten die in 2020 hebben plaatsgevonden.

Coronacrisis

Een ontwikkeling die we in 2019 nog niet konden voorzien, maar wel een grote invloed had op ons beleid en op onze medewerkers betrof het coronavirus. Gedwongen thuiswerken met nieuwe vormen van communicatie en beperkte sociale interactie behoorden tot de nieuwe werkelijkheid en hebben een groot beroep gedaan op ieders verantwoordelijkheid, flexibiliteit en adaptief vermogen. De werkdruk als gevolg van de impact van het virus op vele beleidsvelden en de extra maatregelen in de bedrijfsvoering was groot. Dit bleek ook uit een in november gehouden enquête onder alle medewerkers. Ook voor managers betekende het op afstand sturen veelal een aanpassing van hun stijl van leidinggeven. Medewerkers hebben zich echter goed weten aan te passen aan de nieuwe situatie en waar nodig heeft de organisatie extra faciliteiten geboden om de inzetbaarheid van medewerkers te ondersteunen. Mede door dit aanpassingsvermogen heeft het coronavirus slechts beperkt invloed gehad op de koers zoals deze in de begroting 2020 is aangekondigd. De rode draad, het inzetten van ieders talent en verder ontwikkelen van het ambtelijk vakmanschap met behulp van werving en selectie, leerprogramma's etc. zijn onverminderd opgepakt en doorontwikkeld zoals onderstaand is te lezen.

Dynamiek op interne arbeidsmarkt

In 2020 zijn er 148 vacatures ontstaan. Dit is een stijging van 235% ten opzichte van 2019, vooral veroorzaakt door het groot aantal collega's dat met pensioen is gegaan. 84 (57%) van het aantal vacatures is ingevuld met interne kandidaten die hiermee een mooie stap hebben gezet en voor een nieuwe uitdaging staan. Voor 48 vacatures (32 %) zijn via externe werving nieuwe collega's aangetrokken. Voor een aantal vacatures was de procedure eind december nog niet afgerond. Behalve een relatief groot aantal vacatures, zien we ook verschuivingen in de benodigde kennis en vaardigheden van medewerkers. Ontwikkeling van medewerkers blijft dan ook onverminderd onze aandacht vragen (zie 'leren en ontwikkelen'), zowel om doorstroom te bevorderen als ook om het functioneren in de eigen functie op peil te houden. De toename van het aantal extern geplaatste vacatures heeft enerzijds te maken met het in toenemende mate in dienst nemen van specialistische functies, in tegenstelling tot inhuur van dergelijke functies. Anderzijds is de uitstroom (vanwege pensioen) in de organisatie dusdanig groot dat niet voor alle vacatures een interne kandidaat beschikbaar is. De inspanningen van de eind 2019 aangenomen recruiter op het gebied van gerichte werving (targetting) en online arbeidsmarktcommunicatie hebben ertoe geleid dat de externe geplaatste vacatures naar tevredenheid zijn ingevuld, ook voor moeilijk vervulbare vacatures, zoals planologen, financials, juristen privaatrecht.

Management Development

Binnen het management (clustermanagers en adjunct-clustermanagers) hebben een groot aantal wisselingen plaatsgevonden. Maar liefst 16 managementfuncties zijn, als gevolg van organisatieontwikkeltrajecten en uitstroom, opnieuw ingevuld. Vrijwel alle vrijgekomen posities zijn intern ingevuld met talentvolle en ambitieuze medewerkers. De meeste daarvan hebben het in de begroting 2020 genoemde Fast Forward Leadership (FFL) programma doorlopen dat hen heeft voorbereid op een sleutelpositie in onze organisatie. De grotendeels hernieuwde managementlaag staat voor de uitdaging invulling te geven aan de organisatievisie en te sturen op de daarin benoemde organisatiedoelstellingen.

Om hen verder te ondersteunen in hun ontwikkeling wordt er in 2021 een Management Development traject uitgewerkt waarmee we eind 2021 van start hopen te gaan.

Jonge aanwas via traineeship

Het traineeprogramma RichtingZuid bestaat inmiddels zes jaar. We beogen hiermee jong talent aan te boren en verder te ontwikkelen voor de Limburgse overheidssector en daarmee tevens een vernieuwingsimpuls te geven aan de deelnemende organisaties. In 2020 is een vijfde lichting uitgestroomd (19 trainees) en is de zevende lichting met 18 trainees van start gegaan. Partnerorganisaties blijven het belang van het programma voor hun organisatie zien. Op dit moment nemen de volgende partners deel: Politie Eenheid Limburg, WML, het Waterschapsbedrijf, gemeenten Sittard-Geleen, Heerlen, Brunssum, Landgraaf, Maastricht en Venlo en Venray. Ook het afgelopen jaar is RichtingZuid in haar missie geslaagd: van de 19 trainees die het programma hebben afgerond hebben er 18 een plek verworven bij een Limburgse overheidsinstelling, waarvan 13 bij de Provincie. Van deze 13 medewerkers zijn er vijf op een reguliere formatieplaats terecht gekomen en acht op een zogenaamde ‘springplankfunctie’ bij het cluster Projecten & Programma’s. Deze laatste hebben voor de duur van een jaar een opdracht bij één van de clusters binnen de organisatie. Zij krijgen de mogelijkheid zich verder te bekwamen in het programmatisch en projectmatig werken en te groeien in hun brede inzetbaarheid als publieke professional in de organisatie. Naast generieke profielen is er een zekere behoefte aan (nieuwe) specialistische kennis en specialisten (financials, datascientisten) waarneembaar. Vanaf 2021 zal de werving en het programma zich dan ook, behalve op generalisten op deze specifieke kennisprofielen richten.

Leren en ontwikkelen

‘Leren’ is één van de vijf kernwaarden van de organisatievisie. Het gaat daarbij om professionele en persoonlijke ontwikkeling die de medewerker versterkt in het uitoefenen van het vak van publieke professional: het ambtelijk vakmanschap. Hiervoor biedt de Provincie via de eigen Limburg Academie trainingen, al dan niet zelf ontwikkeld, en biedt het Loopbaan Matching Centrum loopbaanadvies en coaching gericht op een duurzame inzetbaarheid.

Ambtelijk Vakmanschap

In 2020 is de leerlijn Ambtelijk Vakmanschap volledig door eigen medewerkers ontwikkeld en uitgevoerd. Deze leerlijn bestaat uit negen modules, onder andere: overheid en democratie, Provincie als middenbestuur, provinciale middelen, bestuurlijk-ambtelijke samenwerking, maatschappelijke impact, slim werken, programmatisch en projectmatig werken en digitalisering. Deze modules zijn vanaf september 2020 aan een pilotgroep aangeboden en vanwege de coronamaatregelen, deels omgevormd tot een online variant. Desondanks heeft de pilotfase vertraging opgelopen. Na afronding van de pilot begin 2021 wordt gekeken naar openstelling van deze leerlijn voor een groter aantal medewerkers. De eerste reacties zijn positief.
Andere in 2020 uitgevoerde leer- en ontwikkeltrajecten zijn:

- Persoonlijk leiderschap voor de publieke professional (nieuw). Ook hier is flink geïmproviseerd om de trainingen passend binnen de coronamaatregelen plaats te laten vinden.
  30 deelnemers zijn in september met het traject gestart en zullen dit eind april afronden. In juni start naar verwachting een tweede groep medewerkers.

- Introductieprogramma voor nieuwe medewerkers: 87 medewerkers volgden dit programma dat verspreid is over vijf dagen. In de loop van het jaar is het programma volledig omgevormd tot een online variant. Dit programma heeft nog meer aan belang gewonnen nu het inwerken van nieuwe collega's grotendeels vanuit de eigen thuissituatie moest plaatsvinden en het lastig is de organisatie en collega's te leren kennen.
- Vanaf de eerste lockdown in maart 2020 is alle medewerkers een online leeraanbod gedaan. Dit aanbod bestond uit cursussen, webinars, podcasts etc., over onderwerpen variërend van efficiënt en gezond thuiswerken tot de omgevingswet. Er hebben 238 medewerkers gebruik van gemaakt in de periode maart-oktober; 400 cursussen zijn volledig afgerond en er zijn 81 opleidingscertificaten behaald.
- Verder: trainingen Bestuurlijk-Ambtelijk samenspel, het voeren van het Goede gesprek, teamsessies.

Leerplatform
In 2020 hebben de aanbesteding en implementatie van een online leerplatform plaatsgevonden. Dit leerplatform dat het eerste kwartaal van 2021 'live' gaat, stelt medewerkers in staat gericht te zoeken naar intern en extern leeraanbod, passend bij hun functie of geambieerde loopbaanpad. Het sluit aan op de gewenste eigen regie en verantwoordelijkheid van medewerkers voor hun professionele loopbaan. Voor de uitvoering van een training of opleiding heeft iedere medewerker de beschikking over een Persoonlijk Ontwikkel Budget (POB) van € 5.000 voor een periode van vijf jaar. Het leerplatform gaat de medewerker ontzorgen bij de administratieve afhandeling van dit POB.

Strategische capaciteitsplanning
In 2020 is een start gemaakt met het opstellen van clusterjaarplannen door de clustermanagers. Hierin zijn de opgaven per cluster vertaald naar de benodigde personele capaciteit (kwantitatief en kwalitatief). Door ook het potentieel en het voorziene verloop goed in beeld te hebben, kan tijdig worden gezorgd voor goede personele invulling op de verschillende opgaven, onder andere in de vorm van loopbaanontwikkeling, opleiding en kennisoverdracht, maar ook door werving van extern aan te trekken profielen. Deze werkwijze wordt breed gedragen door het management en wordt in 2021 doorgezet.

Verzuim
Onze verzuimaanpak zoals we die de laatste jaren hanteren, is gebaseerd op eigen regie en stelt het gedrag rondom ziekte centraal. We gaan uit van functionele mogelijkheden, van hetgeen de medewerker wel kan. Ook het gedachtengoed van Positieve Gezondheid krijgt in onze organisatie steeds meer aandacht, waarbij de nadruk ligt op de veerkracht, eigen regie en het aanpassingsvermogen van de mens en niet op de beperkingen of ziekte zelf. Vanuit deze gedachte is eind 2020 gestart met een herijking van het vitaliteitsbeleid en het vormgeven van een vitaliteitsprogramma. Beiden zijn in het eerste kwartaal van 2021 vastgesteld.

Verzuimcijfers
De aandacht op beïnvloedbaar gedrag bij ziekte heeft al enige jaren een positief effect op het verzuim. In 2020 lag het gemiddelde verzuimpercentage op 3,95%. Dit is ongeveer gelijk aan dat van 2018 (3,99%) en 2019 (4,06%). Het verzuimpercentage 2020 per maand laat een daling zien van 5,10% in januari naar 3,61% in december. De meldingsfrequentie laat sinds 2018 een dalende trend zien: van 0,9% naar 0,5%.

Een andere positieve ontwikkeling is een stijging van het 0-verzuim: van 49% in 2018 naar 64,52% in 2020. In hoeverre er een relatie ligt met de invloed van het thuiswerkbeleid vanwege corona is niet met zekerheid te zeggen. Het is denkbaar dat mensen zich minder snel ziek melden als ze vanuit huis kunnen werken. Dit is echter een aanname en wordt nog verder onderzocht. Het aantal stressgerelateerde begeleidingstrajecten door de interne coach laat een forse stijging zien van stressgerelateerde klachten. Ook de resultaten van het COVID-19 onderzoek wijzen op een hoge werkdruk. In 2021 wordt het verzuimbeleid geactualiseerd op basis van een nadere analyse van deze trends en wordt een plan van aanpak opgeleverd over het beheersbaar houden van de werkdruk.

Een inclusieve organisatie

In de Programmabegroting 2020 was reeds aangekondigd, dat we de beweging willen maken van participatie naar inclusie. Dit wil zeggen dat we ernaar streven als organisatie een afspiegeling te vormen van de samenleving. Niet alleen om als werkgever het goede voorbeeld te geven, maar vooral omdat we hierdoor als middenbestuur veel beter in staat zijn om haalbare oplossingen te ontwikkelen voor maatschappelijke uitdagingen met draagvlak vanuit de samenleving. Het uitvoeringsplan Diversiteit en Inclusie wordt in maart 2021 vastgesteld. Ondertussen hebben we gewerkt aan de volgende zaken:

- medewerkers die op detacheringsbasis werken vanuit de Participatiewet proberen we waar mogelijk (zonder nadelige gevolgen voor de medewerker) in vaste dienst te nemen. In 2020 is gestart met 5 medewerkers;
- werving en selectie van statushouders; vier statushouders zijn geworven en geselecteerd voor het starten van een schakeltraject in 2021. Middels dit schakeltraject worden zij klaargestoomd om in september in te stromen als trainee in het programma van RichtingZuid. Voor kandidaten die niet in aanmerking komen voor het traineeprogramma worden, waar mogelijk, andere kansen geboden om een start op de arbeidsmarkt mogelijk te maken;
- stimuleren van het gesprek over inclusie in de organisatie door o.a. een serie webinars over diversiteit en inclusie.

E-HRM

In 2020 is achter de schermen hard gewerkt aan de implementatie van een nieuw E-HRM systeem. Het systeem was dusdanig verouderd dat het niet meer de functionaliteiten en procesondersteuning bood die horen bij een eigentijdse organisatie. Bovendien werd het systeem ook niet meer door de leverancier doorontwikkeld. Begin 2020 is een Europees aanbestedingsprocedure doorlopen en is AFAS als leverancier geselecteerd. Een projectteam heeft ervoor gezorgd dat het systeem Insite op 6 januari 2021 in gebruik is genomen. Dit systeem biedt een bredere ondersteuning van alle HR-processen en vergroot de eigen regie van de medewerker. In eerste instantie zijn vergelijkbare functionaliteiten als het oude systeem geïmplementeerd. Deze worden echter in het voorjaar van 2021 uitgebreid met onder meer digitale ondersteuning van het werving en selectieproces en het digitale personeelsdossier. Een derde voorziene stap is uitbreiding met analysemogelijkheden om sturingsinformatie aan te kunnen reiken.

5.5.2. Sturing op P-budget, inhuur en opdrachten

Met de vaststelling van de informerende notitie inzake externe inhuur en opdrachtverstrekking (GS 30-10-2018) is besloten om de rapportage voor externe inhuur uit te breiden conform onderstaande tabel, zodat er integraal gerapporteerd wordt over de P-begroting, de inhuur en de opdrachten.

€ x 1.000

Naam	Totaal 2020
P-begroting totale loonsom	78.862
Ingeleend personeel (externe inhuur)	4.600
Overige goederen en diensten (opdrachten)	56.000

P-begroting totale loonsom

Om de doelstellingen van het collegeprogramma te kunnen realiseren worden, binnen de door Provinciale Staten gegeven financiële ruimte, middelen beschikbaar gesteld voor de inzet van personeel. Onderstaande tabel geeft inzicht in de totale loonsom van de Provincie.
De totaal gerealiseerde loonsom ad € 78,68 mln. bestaat uit € 77,78 mln. salarissen en sociale lasten en voor € 0,9 mln. uit kosten inhuur (excl. trainees en medewerkers participatiewet).

€ x 1.000

	Primitieve begroting 2020	Begrotings-wijzigingen	Begroting ná wijziging 2020	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie
Personeelskosten					
Personeelskosten begrotingsprogramma's	76.009	-379	75.630	73.525	2.105
GS	1.102		1.102	1.086	16
Griffie	1.058		1.058	1.029	29
PS	782	10	792	938	-146
Totaal actief	**78.951**	**-369**	**78.582**	**76.578**	**2.004**
Voormalig personeel/niet-actieven	445		445	438	7
Voormalig bestuur	375		375	395	-20
Totaal passief	**820**	**0**	**820**	**833**	**-13**
Totaal	**79.771**	**-369**	**79.402**	**77.411**	**1.991**
Doorberekende personeelskosten aan projecten infra	1.725		1.725	1.271	454
Totaal loonsom	**81.496**	**-369**	**81.127**	**78.682**	**2.445**

De personele kosten (exclusief de doorberekening aan infra projecten) laten een voordelig verschil zien van € 1,99 mln. Dit resultaat bestaat uit:

€ 2,10 mln. lagere personeelskosten begrotingsprogramma's door hoger gegenereerde inkomsten ad € 0,87 mln. uit doorbelastingen naar derden en kopen verlofdagen overeenkomstig de cao, € 0,18 mln. lagere kosten woon- werkverkeer, € 0,2 mln. lagere kosten levensfase-regeling en € 0,85 mln. vacatureruimte;

€ 0,03 mln. lagere kosten Griffie door vacatureruimte;

€ 0,02 mln. lagere kosten GS;

-€ 0,01 mln. hogere kosten voormalig personeel/bestuur;

-€ 0,15 mln. hogere kosten PS door wijziging rechtspositie. Deze hogere kosten worden opgevangen binnen het positieve resultaat van product 4.4.1. Provinciale Staten en Griffie.

Van de lagere personeelskosten begrotingsprogramma's ad € 2,1 mln. moet, conform afspraak met het GO, het restant levensfaseregeling ad € 0,2 mln. beschikbaar blijven voor de uitvoering van de regeling in de komende jaren. Derhalve wordt dit bedrag overgeheveld naar 2021.
Het restant ad € 1,9 mln. wordt overgeheveld naar 2021 voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie.
€ 0,8 mln. voor de doorontwikkeling van de clusters concern, strategie en communicatie.
€ 0,5 mln. voor het opstellen van inkoop en concernstandaarden "hoe werken wij" (verdere uitwerking toezegging 8783 PS) en € 0,6 mln. voor 2 extra trainees schakelprogramma RichtingZuid en de verwachte extra kosten inzake de parlementaire enquête.

Ingeleend personeel (externe inhuur)

Huidige kader voor inhuur
Zoals aangegeven in de informerende notitie inhuur en opdrachten (GS 30-11-2018) is de definitie van inhuur:
Het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van de Provincie als opdrachtgever door een private organisatie met winstoogmerk middels tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid waarop door of namens de opdrachtgever gestuurd wordt.
(ter vergelijking: **Uitbesteden** is het kopen van een resultaat of product).
Onder externe inhuur worden alleen die personen gecategoriseerd die onder aansturing van *een* medewerker van de Provincie Limburg werken. Opdrachten waarbij een vastomlijnd product wordt opgeleverd, valt niet onder de huidige rijks en provinciale definitie".
Bij de categorieën van inhuur die wij hanteren is aansluiting gezocht bij de Rijksdefinities en IPO richtlijnen[3]. Deze zijn:

- Inhuur, vervanging (bij ziekte, afwezigheid e.d.);
- Inhuur, kwantitatief (extra boven eigen formatie);
- Inhuur, kwalitatief eenmalig (extra kennis, niet huis gewenst);

[3] Externe Inhuur is het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van een bij de rijksoverheid in dienst zijnde opdrachtgever, door een private organisatie met winstoogmerk, middels het tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid, waarop door de opdrachtgever mede wordt gestuurd.

- Inhuur, kwalitatief lerend (extra kennis, huis gewenst).

Binnen deze categorieën is de WNT (Wet Normering Topinkomens) van toepassing.

Norm
Met motie 770 (Schaminée en Vaessen) hebben uw Staten ons College opgeroepen de kosten van tijdelijke inhuur omlaag te brengen tot maximaal 10% van het personeelsbudget binnen de provinciale organisatie. In de mededeling portefeuillehouder d.d. 11 oktober 2016 hebben wij aangegeven dat wij ons committeren aan het streven om de externe inhuur naar beneden bij te stellen. Wij hebben aangegeven daarbij 10% van het actuele personeelsbudget als streefnorm te hanteren, rekening houdend met het feit dat inhuur van externen veelal fors duurder is, te vertalen in een factor 1,6. Voor zover wij deze norm overschrijden zullen wij dat voor uw Staten tijdig toelichten en inzichtelijk maken conform de motie. In de HRM-brief d.d. 16 oktober 2018 is dit toegelicht.

Ontwikkelingen van de inhuur in de periode 2013-2020 ***€ x 1.000***

	2016	2017	2018	2019	2020
Totaal gerealiseerde inhuur (exclusief trainees)	11.200	12.000	13.000	10.900	4.600
Norm	12.500	12.600*	12.400*	12.800*	12.400*

* Norm gebaseerd op goedgekeurde personeelsbudget inclusief het budget voor investeringsprojecten

Externe inhuur per categorie ***€ x 1.000***

	2016	2017	2018	2019	2020
Realisatie totaal	11.200	12.000	13.000	10.900	4.600
Inhuur, vervanging (bij ziekte, afwezigheid, e.d.)	1.700	2.000	2.500	2.200	900
Inhuur, kwantitatief (extra boven eigen formatie)	7.100	7.800	8.100	6.600	3.000
Inhuur, kwalitatief eenmalig (extra kennis, niet huis gewenst)	1.300	1.200	1.700	1.400	500
Inhuur, kwalitatief lerend (extra kennis, huis gewenst)	1.100	1.000	700	700	200

De lasten van externe inhuur 2020 ad € 4,6 mln. zijn ver onder de gestelde norm van € 12,4 mln. gebleven en zijn meer dan gehalveerd ten opzichte van 2019. Deze lagere kosten zijn het gevolg van strakke sturing op de organisatie, inhuur en invulling van vacatures. Uitgangspunt is dat we bij structurele taken en werkzaamheden zorgen, dat we de daarvoor benodigde kennis, kunde en capaciteit ook structureel in eigen dienst hebben. Inhuur en opdrachtverlening vindt alleen plaats als dit slechts incidenteel of tijdelijk benodigd is.

Overige goederen en diensten (opdrachten)

Huidig kader voor opdrachten
Zoals blijkt uit de definitie van inhuur is er naast inhuur sprake van kosten bij opdrachtverstrekkingen.

Onderstaand de opdrachten 2020

				€ x 1.000
Naam	**Totaal exploitatie**	**Totaal balans-mutaties**	**Totaal 2020**	**Totaal 2019**
Overige goederen en diensten (opdrachten)	44.900	11.300	56.200	58.000

Wat betreft de sturing op opdrachtverleningen wordt momenteel gewerkt aan een Ontwikkelvisie Inkoopcentrum 2021. Dit mede naar aanleiding van de toezeggingen 8782 en 8783. In deze Ontwikkelvisie staat de vraag centraal hoe de rechtmatigheid, doelmatigheid en doeltreffendheid van het inkoopproces verder kan worden verbeterd. Zoals aangekondigd per brief aan Provinciale Staten (2020/39547) zal de Ontwikkelvisie begin 2021 worden opgeleverd.

5.5.3. Informatiemanagement

Strategisch Informatiebeleid en Projectenportfolio

Naast de reguliere beheertaken is in 2020 invulling gegeven aan een groot aantal projecten, die voortkomen uit het centraal gemanaged projectportfolio. Tegelijkertijd is het proces gestart om te komen tot een nieuw strategisch informatiebeleid van de Provincie Limburg (SIBL 2021-2024). Een 80% conceptversie van dit nieuwe strategische kader is in december 2020 sonderend aan PS aangeboden, waarbij behandeling door de Staten input levert voor de in 2021 door GS formeel vast te stellen definitieve versie.

Ook de Provincie Limburg werd in maart 2020 overvallen door de lockdown en het op grote schaal plotseling gedwongen thuiswerken van haar medewerkers. Dit heeft onder andere geleid tot het met prioriteit implementeren van nieuwe concernbrede videoconferencing voorzieningen, waarmee niet alleen de provinciale overlegstructuren, maar ook overleggen met externe partijen succesvol konden worden voortgezet.
Daarnaast is in 2020 de organisatiebrede uitrol van veranderproject Digitalisering Documentaire Informatievoorziening (DDI) voortgezet. Naast het uitrollen van SharePoint binnen enkele clusters zijn ook enkele nieuwe noodzakelijke functionaliteiten aan SharePoint toegevoegd en zijn afspraken gemaakt over de afronding van het project in 2021.
Door de invoering van de Omgevingswet wordt het wettelijke kader voor burgers, ondernemers en overheden inzichtelijker en worden ontwikkeling en beheer van de leefomgeving beter beheersbaar. De invoeringsdatum van deze nieuwe wet is in de loop van het jaar uitgesteld tot 1 januari 2022. Het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) ondersteunt zowel de informatie-uitwisseling met inwoners en bedrijven, alsmede de processen voor planvorming, vergunningverlening, toezicht en handhaving bij de overheid zelf. De invoering van het DSO heeft een forse impact op de processen en de bijbehorende informatievoorziening van de Provincie Limburg. 2020 was in dit kader een jaar van afronding van de inventarisatiefase en start van de implementatiefase, waarbij de nadruk gelegen heeft op het uitvoeren van de architectuurtoets, impactanalyse, pilots, simulaties en het opstellen van een implementatieplan. Dit met als doel om te voldoen aan de wettelijke verplichting om per 1 januari 2022 aan te sluiten op de

landelijke voorziening (DSO-LV) voor wat betreft het publiceren van de omgevingsverordening en -visie en het ontvangen van aanvragen van vergunningen en meldingen vanuit het omgevingsloket.
Ook is in 2020 gewerkt aan de implementatie van een nieuwe gemeenschappelijke informatievoorziening voor Vergunningen, Toezicht en Handhaving (Wabo+) in Limburg. Omdat eerder al gebleken was dat de geselecteerde oplossing nog niet op alle onderdelen gereed was en nog aanpassingen noodzakelijk waren, is door de leverancier gewerkt aan de verbetering van het product. Tegelijkertijd zijn de voorbereidingen voor de in 2021 verwachte implementaties verder gegaan. Het is de bedoeling dat alle partijen in de keten, RUD's, veiligheidsregio's, gemeenten en de Provincie Limburg met hetzelfde systeem gaan werken en daarmee voorbereid zijn op de Omgevingswet.
Het nieuwe subsidiezaaksysteem is begin mei 2020 live gegaan en gefaseerd verder geïmplementeerd, met als resultaat dat op 1 november 2020 alle subsidieregelingen in het nieuwe systeem waren ingevoerd. Met het nieuwe systeem wordt de subsidieaanvrager nog beter bediend middels een digitaal klantportaal. Doelstelling is dat de klant, op ieder moment van de dag, inzicht krijgt in de status van de aanvraag alsmede toegang heeft tot het klantdossier, waarin ook de door de klant te ondernemen acties zijn opgenomen.

Na afronding in mei 2020 van een Europese aanbesteding, is rond de zomer gestart met de implementatie van het nieuwe provinciale EHRM-systeem, ter vervanging van het provinciale personeelsregistratie- en salarissysteem. Dit project heeft eind december geleid tot een succesvolle implementatie. Zie ook paragraaf 5.2.1.

Als gevolg van wereldwijde beveiligingsproblemen heeft de Provincie Limburg in januari, mede op advies van het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC), besloten haar Citrix-omgeving gedurende een korte periode af te sluiten voor de buitenwereld en daarmee ook voor het thuisgebruik. Omdat dit gebeurde vóór de COVID-19 crisis, waren de gevolgen hiervan op de bedrijfsvoering beperkt. In maart hebben de provinciale medewerkers voor de derde keer deelgenomen aan een 'serious game' in het kader van het verder vergroten van de awareness van de medewerkers op het gebied van informatieveiligheid en privacy. Voorts is in 2020 een plan opgesteld voor de in 2021 geplande implementatie van de ISO27001, de internationale norm voor informatiebeveiliging.
Tenslotte is een nieuw werkplekconcept geïntroduceerd dat het tijd en plaats bewust werken ondersteunt en waarmee we voorbereid zijn op de toekomstige ontwikkelingen in de markt. In dit kader zijn in de tweede helft van het jaar alle provinciale werkplekken en smartphones vervangen.

5.5.4. Planning & Control

Evaluatie Planning- en Controlcyclus

Jaarlijks wordt de P&C-cyclus geëvalueerd en leidt dit tot adviezen aan Provinciale Staten. In 2020 heeft deze evaluatie wederom plaatsgevonden en zijn Provinciale Staten hierover geïnformeerd. Besloten is om de werkwijze zoals gehanteerd in 2020 te continueren. Dit betekent dat ook in 2021 de mogelijkheid is ingebouwd tot behandeling van de afwijkingenrapportages in de (extra) Statencommissies Financiën, Economie en Bestuur.

Kaders en spelregels

In 2020 heeft de uitvoering van ons financiële beleid wederom plaatsgevonden overeenkomstig de spelregels, zoals opgesteld in de Programmabegroting 2019 en 2020. Ultimo 2020 zijn de verordeningen 216, 217 en 217a geactualiseerd en opnieuw vastgesteld.

5.5.5. Voortgang onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid (art. 217a)

Conform de verordening onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid Provincie Limburg 2020 rapporteren Gedeputeerde Staten in de bedrijfsvoeringparagraaf van de jaarstukken over de voortgang van de onderzoeken naar de doelmatigheid en doeltreffendheid. (Artikel 217a Provinciewet)
Voor 2020 hebben Gedeputeerde Staten naar aanleiding van de gewijzigde motie 2528 van Andy Rossel c.s. besloten een onderzoek te doen naar de uitvoering van VTH-taken bij Brzo-/Rie-4-bedrijven door de Regionale Uitvoeringsdienst Zuid –Limburg.
Dit onderzoek is afgerond en 18 december 2020 gepubliceerd.

Voortgang eerdere onderzoeken:
1. Het onderzoek “Doelmatigheid proces grondtransacties” is afgerond en wordt in maart 2021 als bijlage bij de nota beheer grondbedrijf gepubliceerd.
2. Vanwege de gewijzigde wetgeving en de ontwikkelingen rondom de Omgevingswet, die naar verwachting in 2021 in werking zal treden, is het onderzoek effectiviteit van handhavingsinstrumenten getemporiseerd om daarin het nieuwe kader dat de invoering van de Omgevingswet biedt, mee te kunnen nemen.

3. De tussenresultaten van het onderzoek doelmatigheid inzet instrumenten op basis van Uitvoeringskader sturing in samenwerking zijn ingebracht in een intern onderzoek naar de beheerkosten van financiering en dienen mede als input voor de evaluatie van SIS 2.0. einde 2020. Deze evaluatie heeft inmiddels plaatsgevonden en geleid tot het concept SIS 3.0. Deze is vastgesteld door PS is vergadering van 5 februari 2021.

4. Het onderzoek “Doelmatigheid en doeltreffendheid provinciaal beleid om Europese subsidies binnen te halen”, zal naar verwachting 1e kwartaal 2021 zijn afgerond. Publicatie vindt dan in het 2e kwartaal 2021 plaats.

5.5.6. Communicatie

Het cluster Communicatie heeft in 2020 de tien thema’s uit het collegeprogramma 2019-2023 ondersteund. Met een structurele integrale aanpak en proactieve samenwerking met partijen binnen en buiten de ambtelijke organisatie is daar in nauwe samenspraak met het college van Gedeputeerde Staten invulling aan gegeven. Communicatie functioneert als een intern communicatie-‘adviesbureau’, dat een regierol in communicatievraagstukken op zich neemt. Communicatie heeft een continue taak en rol in het

adviseren en helpen van andere clusters, project- en programmamanagers bij het verder ontwikkelen van hun communicerend vermogen. Er is op een effectieve wijze ingespeeld op wat er in de Limburgse samenleving leeft. Storytelling, vertalingen naar social media en e-magazines, inzet van video, andere moderne communicatiemiddelen en het monitoren ervan zijn in toenemende mate succesvol ingezet.

De Provincie wil zichtbaar zijn voor en verantwoording afleggen aan de Limburgse samenleving. De monitoring van de resultaten en effecten van onze (social) media inspanningen hebben we geprofessionaliseerd door zo gericht mogelijk haalbare doelen te stellen per thema/project en meetplannen hierop te baseren en uit te voeren. Daarmee willen we aan onze inwoners laten zien waar de Provincie aan werkt, waar de Provincie voor staat en met welke vragen je bij de Provincie terecht kunt. Daarbij ligt de prioriteit op de eigen communicatiekanalen, dit neemt echter niet weg dat er structureel een professionele en goede relatie wordt onderhouden met de (regionale, lokale, nationale en euregionale) media.

Toen in maart 2020 de COVID-19 crisis uitbrak is daar direct en effectief op ingespeeld. Op de website www.limburg.nl is prominent ingespeeld met de informatiepagina's 'corona in Limburg'. Vooral bedoeld om inwoners van Limburg, ondernemers, werknemers, cultuur- en sport instellingen, etc. te voorzien van actuele informatie. De insteek is om in begrijpelijke taal voor elke genoemde doelgroep gestructureerd de informatie aan te bieden. Bijvoorbeeld door zoveel mogelijk vragen te beantwoorden of de 'weg te wijzen' of aan te geven welke subsidiemogelijkheden beschikbaar zijn. Gouverneur Bovens is direct gestart met een voor de Provincie vernieuwend communicatie-instrument: de "Weblog en podcast Dichtbij'. Een succesvolle reeks die vanuit verschillende invalshoeken de coronacrisis belichtte en mensen een hart onder de riem stak. Wat de impact van corona op de Limburgse economie en werkgelegenheid was en is wordt gemonitord in een zogenoemde Impactmonitor. Een document dat periodiek wordt geactualiseerd. De interne organisatie is in de volle breedte vanaf het moment van de corona uitbraak uitvoerig geïnformeerd met wekelijkse nieuwsbrieven, webinars, videoberichten en mails.

Met de in januari 2020 vernieuwde organisatievisie en de daarin geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie is het belang van een strategisch intern communicatiebeleid verder toegenomen en ingevuld. Samen met onder andere de directie en HRM wordt hier door Communicatie actief invulling aan gegeven. Dit draagt bij aan het actualiseren en moderniseren van de ambtelijke organisatie.
De website www.Limburg.nl voldoet aan de web-richtlijnen voor overheidscommunicatie en is een toegankelijkheidsverklaring opgenomen over het 'Besluit digitale toegankelijkheid overheid'. Er is continue aandacht en zorg voor het op de juiste manier toepassen van de huisstijl, waarmee een consistent beeld van de Provincie Limburg wordt uitgedragen.

5.5.7. Facilitaire Diensten

Het cluster Facilitaire Dienstverlening organiseert en regisseert de interne facilitaire dienstverlening en de huisvesting. Het cluster heeft zich ontwikkeld tot een dynamische en strategische partner in facilitaire dienstverlening door op een klantgerichte, resultaatgerichte en flexibele manier te werken.
Taken worden uitgevoerd op onderstaande gebieden:

- Gebouwen;
- Servicedesk;
- Contractbeheer;
- Evenementenbureau;
- Grafisch Centrum;
- Hospitality.

Door het instellen van maatregelen en beperkingen naar aanleiding van het uitbreken van COVID-19 is vanaf 13 maart 2020 het Gouvernement voor een groot deel beperkt toegankelijk. Aanpassingen in gebruik van ruimten en instellen van regelgeving hebben ertoe geleid dat de ondersteuning van de primaire processen beperkt en aangepast beschikbaar is geweest en dat de kritieke, bestuurlijke en politieke processen gewaarborgd bleven.

Zestig procent van de facilitaire dienstverlening wordt uitbesteed, dertig procent gebeurt in eigen beheer en tien procent is regisseren en procesborging. De organisatiestructuur van het cluster is ´smal´ ingevuld, omdat op basis van regievoering wordt gewerkt.

In de vastgestelde klimaatakkoorden worden de ambities en de te nemen maatregelen aangegeven met betrekking tot de verdere verduurzaming van de provinciale gebouwen.
In deze collegeperiode is het ambitieniveau aangegeven en is een businesscase opgesteld voor de toepassing van PV-installaties op de gebouwde provinciale omgeving. De businesscase wordt in 2021 ter besluitvorming voorgelegd.
Geregeld vinden gesprekken plaats met aan de Provincie gelieerde instellingen met als doel te onderzoeken of en in hoeverre deze organisaties gebruik kunnen maken van onze kennis en ervaring op facilitair gebied. Concreet betekent dit dat er gezamenlijke contracten zijn afgesloten voor de levering van groen gas en elektriciteit en preventief onderhoud van gebouwgebonden installaties.

Het huidige dienstverleningsconcept en de samenwerkingsverbanden van de Servicedesk zijn in 2020 uitgebreid. De kanaalstrategie, die toegepast wordt om de klant te sturen om gebruik te maken van een bepaald kanaal om zijn product of dienst te kiezen, wordt verder geprofessionaliseerd.

Door de ontwikkelingen in de multimediatoepassingen neemt de vraag naar digitale producten toe. Het Grafisch Centrum, binnen de Front Office, vervult een scharnierfunctie richting het cluster Communicatie in verband met de revitalisering van de huisstijl.

Op de netwerkkalender 2020 zijn onder andere strategische netwerkevenementen opgenomen. Deze netwerkevenementen worden gecoördineerd en uitgevoerd door het Evenementenbureau in samenwerking met beleidsclusters. Belangrijk hierbij is dat de corporate identity wordt uitgedragen.
Het strategische evenementenbeleid is nog verder geoptimaliseerd. Door het instellen van maatregelen en beperkingen naar aanleiding van COVID-19 zijn sinds begin maart een groot deel van de evenementen gecanceld. Een aantal evenementen hebben in digitale vorm plaatsgevonden.

Op basis van circulaire economie en SROI zijn een aantal voorname meerjarige contracten afgesloten zoals afvalverwerking, papier inkoop en verwerking en schoonmaak.

5.5.8. Social Return on Investment

De Provincie voert een actief beleid op het gebied van Social Return On Investment (SROI). Door het opnemen van sociale voorwaarden, eisen en wensen in inkoop-, aanbestedingstrajecten aan leveranciers, bevordert de Provincie Limburg de arbeidsparticipatie.
In het in 2019 vastgestelde Inkoop- en aanbestedingsbeleid Provincie Limburg is aan toepassing van SROI bij provinciale aanbestedingen aandacht besteed.

"De ambitie ten aanzien van Social Return of Investment wordt als volgt ingevuld:

- *Opdrachten worden waar mogelijk zodanig geformuleerd dat deze een component "werk" bevatten ten behoeve van de arbeidsmarkt waarop SOCIAL RETURN het oog heeft (Social Return 2.0);*
- *Bij alle opdrachten wordt overwogen of een lager of hoger percentage dan 5% als eis reëel is;*
- *Als een eis niet reëel is, dan wordt overwogen om een wens te formulere;*
- *Goede invulling van eisen en wensen wordt gewaardeerd in een grotere kans op het verkrijgen van de opdracht.*

Een andere invulling aan het maatschappelijk thema 'mens' wordt gegeven middels het voorbehouden van bepaalde opdrachten aan sociale werkplaatsen en aan ondernemers die de maatschappelijke en professionele integratie van gehandicapten of kansarmen tot hoofddoel hebben. Dit zijn de PSO 30+ Abw gecertificeerde (of gelijkwaardige) ondernemingen."

In 2020 werd bij 14 aanbestedingen social return toegepast. Gemiddeld bedroeg het vastgestelde percentage 5% van de opdrachtsom.
Bij bepaalde opdrachten is er een wettelijke mogelijkheid om een hoog percentage social return uit te vragen. Artikel 2.82 van de Aanbestedingswet 2012 biedt aanbestedende diensten namelijk de mogelijkheid om de deelname aan aanbestedingsprocedures voor te behouden aan specifiek drie soorten inschrijvers:

- sociale werkplaatsen (SW-bedrijven);
- ondernemers die de maatschappelijke en professionele integratie van gehandicapten of kansarmen tot hoofddoel hebben (dat doel kan bijvoorbeeld uit de statuten blijken, maar ook uit de aard van hun activiteiten);
- programma's voor beschermde arbeid.

Bij alle drie geldt als voorwaarde dat minstens 30% van de werknemers gehandicapte of kansarme werknemers moeten zijn. Dit is bij SW-bedrijven het geval, en ook bij sommige sociaal ondernemers. De aanbesteding van schoonmaak is als een voorbehouden opdracht aanbesteed. De nieuwe opdrachtnemer Balanz Facilitair is een sociale werkplaats, welke in het kader van de opdracht minimaal voor 30% tot de doelgroep behorende werknemers inzet.

5.5.9. Subsidies

Ook voor wat betreft het cluster Subsidies was 2020 een bijzonder jaar. Veel projecten en jaarplannen van structurele subsidierelaties waarvoor subsidie was verleend konden vanwege de coronamaatregelen niet of slechts inhoudelijk gewijzigd dan wel met vertraging doorgaan. Soms waren wel kosten gemaakt, maar konden de door de subsidieaanvrager beoogde resultaten niet of slechts gedeeltelijk worden gerealiseerd. Dat gold met name voor evenementen en in aanzienlijk mindere mate voor fysieke projecten. Om hieraan tegemoet te komen zijn de zogenaamde ‘coulancemaatregelen’ door Gedeputeerde Staten vastgesteld en aan Provinciale Staten gecommuniceerd via de voortgangsbrieven. Om het proces van het indienen van door de coronacrisis gerelateerde verzoeken om projectduurverlengingen, inhoudelijke projectwijzigingen en/of begrotingswijzigingen te vereenvoudigen is, een praktisch digitaal formulier hiervoor op de website geplaatst.
Er zijn 192 van dergelijke meldingen ontvangen, welke op een enkele uitzondering na ook allemaal zijn afgehandeld.

Daarnaast heeft ook een groot aantal instellingen in het culturele domein, door tussenkomst van de Provincie, een compensatie ontvangen voor de geleden schade als gevolg van corona, uit de daarvoor door BZK beschikbaar gestelde middelen, maar ook uit eigen provinciale middelen.

In 2020 zijn 4.965 nieuwe aanvragen (waarvan 742 subsidieverzoeken en 4.223 aanvragen voor een duurzaamheidslening) door het cluster subsidies afgehandeld. Met name omdat in 2020 nog niet alle beleidskaders en de daaraan gekoppelde subsidieregelingen waren vastgesteld en uiteraard vanwege de coronapandemie is het aantal subsidieverzoeken achtergebleven ten opzichte van voorgaande jaren. 90% van de dossiers is binnen de wettelijke termijn afgehandeld. De gemiddelde doorlooptijd was 55 (kalender)dagen. De Provincie Limburg streeft naar een zo spoedig mogelijke afhandeling waarin de wettelijke termijn niet leidend is. Daarnaast zijn er 506 dossiers achteraf vastgesteld.

Halverwege 2020 is gestart met een opschoonactie van vaststellingsdossiers, waarvan de projectduur al langere tijd is verstreken. Doelstelling van deze actie betreft het in beeld brengen en opschonen/afhandelen van langer liggende oudere vaststellingsdossiers. Periodiek wordt hierover gerapporteerd in het Routine Overleg Subsidies. Daarnaast maakt het overzicht van de lopende oudere vaststellingen een vast onderdeel uit van de door GS vastgestelde (en aan PS aangeboden) halfjaarlijkse rapportage ‘Subsidies in cijfers’.

In 2020 heeft de verdere uitrol van de brede herijking van het subsidieproces plaatsgevonden. Het doel van de herijking is gericht op verdere vereenvoudiging en dus ook op vermindering van administratieve- en uitvoeringslasten, voor zowel de Provincie Limburg áls de (potentiële) subsidieaanvrager/ontvanger.

Het belangrijkste verbeterpunt voor burgers en organisaties is versimpelen, door begrijpelijke taal, duidelijke subsidieregelingen en eenvoudige procedures.

Dit heeft er onder andere toe geleid dat er nog maar één beleidsregel is met betrekking tot subsidies en dat de beleidsregels met betrekking tot reserves en voorzieningen zijn geschrapt. In ambtelijke en bestuurlijke overleggen is er wel versterkt aandacht voor de algemene vermogenspositie van structurele subsidierelaties met het oog op de continuïteit. Ook voor het expertenteam dat de zogenaamde risicodossiers monitort is hier een rol weggelegd.

Daarnaast is er kritisch gekeken naar de subsidieregelingen en daar waar mogelijk zijn deze vereenvoudigd. Veel nauwere samenwerking met beleidsclusters bij de voorbereiding van een nieuwe subsidieregeling is daarvoor cruciaal met ook veel aandacht voor de uitvoerbaarheid en helder en duidelijk taalgebruik. Ook de multidisciplinair samengestelde klankbordgroep, die met name tot taak heeft om mee te denken over het in te zetten instrumentarium (subsidies of wellicht beter leningen, participaties, opdrachten ed.) heeft hierin een rol.
Het aantal subsidieregelingen dat werkt met zogenaamde tenderprocedures is teruggebracht tenzij verplicht, zoals voor het Plattelands Ontwikkelings Programma 3 (POP3).
Alle uitgaande brieven/beschikkingen zijn opnieuw tegen het licht gehouden, waarbij de klant direct ziet wat van hem verwacht wordt, terwijl de meer juridische informatie naar een vaste bijlage is verplaatst.

Het nieuwe subsidiezaaksysteem is begin mei 2020 live gegaan en gefaseerd verder geïmplementeerd, met als resultaat dat op 1 november 2020 alle subsidieregelingen in het nieuwe systeem waren ingevoerd. Met het nieuwe systeem kan het cluster de subsidieaanvrager nog beter bedienen met een digitaal klantportaal. Doelstelling is dat de klant, op ieder moment van de dag, inzicht krijgt in de status van de aanvraag alsmede toegang heeft tot het klantdossier, waarin ook de door de klant te ondernemen acties zijn opgenomen. Het subsidieportaal is generiek van opzet, zodat het ook voor andere taakvelden van de Provincie gebruikt kan worden. Verder zal het systeem het algehele subsidieproces efficiënter maken, met name doordat digitaal ingediende aanvragen (ondertekend via E-herkenning (organisaties) of DigiD (natuurlijke personen)) direct in het systeem binnenkomen en uitgaande post eveneens digitaal kan worden aangeboden. Op dit moment is het analoog indienen van een subsidieaanvraag nog wel mogelijk evenals het analoog ontvangen van de brieven/correspondentie van de Provincie.
Verwacht mag worden dat de verdergaande digitalisering ertoe zal leiden dat met minder mensen hetzelfde of zelfs meer kan worden gedaan.

De stappen die zijn gezet om de administratieve en uitvoeringslasten te verminderen leken gedwarsboomd te worden door aangescherpte regelgeving door de commissie BBV betreffende de financiële spelregels inzake de “lastneming van verleende subsidies”. Zowel vanuit het cluster Financiën als vanuit het cluster Subsidies is erop ingezet de extra lasten tot een minimum te beperken. Deze acties lijken succesvol te zijn geweest. Een en ander zal in 2021 mede door besluitvorming via Provinciale Staten zijn beslag krijgen.

Alleen al de subsidiepagina op de provinciale website met de actuele subsidieregelingen is in 2020, 30.882 keer bezocht. Op de algemene subsidiepagina is een koppeling gemaakt naar de producten en diensten catalogus waar potentiële subsidieaanvragers gemakkelijk kunnen zoeken tussen alle producten en diensten van subsidies. Er kan ook nog worden gefilterd op doelgroep en thema.

Het voornemen om samen met de beleidsclusters meer naar buiten te treden, onder andere door het organiseren van informatiebijeenkomsten, is door de coronapandemie niet van de grond gekomen, maar blijft een belangrijk aandachtspunt.

Alle Provincies werken met ingang van 2018 met een centrale subsidieafdeling. Kennisdeling/afstemming met andere Provincies vindt tweejaarlijks plaats via de IPO-werkgroep Subsidies. Naast de afstemming met andere Provincies, zet het cluster Subsidies actief in op meer samenwerking met Limburgse gemeenten om daar waar mogelijk processen op elkaar af te stemmen en om ervaringen en knelpunten binnen het subsidieproces te bespreken. In dit verband kan vermeld worden dat er intensief contact (meerdere online en fysieke sessies) geweest is met de gemeente Maastricht, die bezig is een centrale subsidieafdeling in te richten. Kennisdeling op het gebied van procedures, systemen en de formatieve inrichting was daarbij leidend.
Op deze manier kan van elkaar geleerd worden. Dit alles vanuit het streven om ook onze aanvragers beter te bedienen.

5.5.10. Gegevensbeheer

De Provincie Limburg voert een privacybeleid waarin wordt uitgesproken dat een adequaat niveau van Privacy- en Informatiebeveiliging wordt nagestreefd waarbij, voor het reduceren van risico's, voortdurend afwegingen worden gemaakt om de juiste balans te vinden tussen relevante wetgeving, de taakstelling van de organisatie, een praktische manier van werken en de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen.

Per 1 juli 2020 is een nieuwe (interne) functionaris voor de gegevensbescherming (FG) aangewezen. De FG fungeert als interne privacy toezichthouder en rapporteert rechtstreeks aan de algemeen directeur over zijn werkzaamheden. Eind 2020 heeft deze functionaris zijn eerste halfjaarlijks verslag uitgebracht. Hierin wordt aangegeven welke stappen in 2020 gezet zijn en welke vervolgstappen gewenst zijn.

In 2020 zijn op het terrein van privacy onder andere de volgende stappen gezet:
1. Intensivering van de voorlichting en bewustwording op het gebied van privacy (onder andere via de 3e ronde 'Are you secure' en uitwerking van een module 'privacy' in het introductieprogramma).
2. Het verwerkingsregister (het register met alle verwerkingen van persoonsgegevens) is aangevuld en geactualiseerd.
3. In 2020 zijn meerdere DPIA's (het instrument om vooraf de privacyrisico's van een gegevensverwerking in kaart te brengen teneinde daarna maatregelen te kunnen nemen om de risico's te verkleinen) uitgevoerd waarmee de voornaamste privacyrisico's zijn geduid. Bijvoorbeeld in het kader van de aanbesteding van een nieuw E-HRM systeem en het proces van burgemeestersbenoemingen.
4. Actualisatie van een aantal interne privacy protocollen, waaronder het datalekkenprotocol, het DPIA-protocol en het protocol dienstauto's.

5.6. Verbonden partijen

Deze paragraaf geeft inzicht in diverse aspecten van de verbonden partijen. Bij de uitwerking van deze paragraaf is enerzijds rekening gehouden met het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en anderzijds met de informatie die voor de gebruikers van deze jaarrekening het meest relevant is.

1. Belangrijkste ontwikkelingen in het boekjaar

In het lopende boekjaar, 2020, is in totaal voor € 22,9 mln. geïnvesteerd in de Provinciale deelnemingen. De investering valt uiteen in € 4,4 mln. in Provinciale fondsen, € 14,9 mln. in de Brightlands Campussen en € 3,6 mln. in de luchthaven. Daarnaast zijn per einde boekjaar 2020 drie Verbonden Partijen beëindigd, namelijk: Vordering op Enexis B.V., Verkoop Vennootschap B.V. en Cross Border Leases (CBL) Vennootschap B.V. Deze vennootschappen waren met specifieke doelen opgericht om de verkoop van Essent af te wikkelen. De doelstellingen zijn bereikt en de vennootschappen zijn in 2020 opgeheven.
Relevante ontwikkelingen hebben plaatsgevonden bij onderstaande deelnemingen:

- Enexis: Ten behoeve van haar bijdrage van in de energietransitie (o.a. versterking van de netten), dient Enexis de komende jaren fors te investeren. Hiervoor heeft Enexis (mede) een beroep gedaan op de aandeelhouders. In 2020 hebben de aandeelhouders voor € 500 mln. aan leningen verstrekt ter versterking van het eigen vermogen van de vennootschap. Winsten staan als gevolg van dalende rentes steeds meer onder druk. Na fiscale correctie komt de winst in 2020 uit op € 150 mln. Uitgaande van een 50% uitkering als dividend ontvangt de Provincie € 12,1 mln. dividend in 2021. Dit bedrag is ook in de provinciale begroting 2021 geraamd. Er heeft tot maart 2021 geen negatieve bijstelling van de creditrating plaatsgevonden. Enexis verwacht overigens dat dit wel kan gebeuren in 2022, maar ziet voldoende mogelijkheden om dit risico te mitigeren.
- Brightlands Chemelot Campus: In 2020 is het besluit genomen om de Chemelot campus te laten uitbreiden aan de noordzijde, de zogenaamde GREX Noord. De grondexploitatie zal worden uitgevoerd binnen CRF B.V., waarvoor het resterende budget van CRF BV ad € 13,32 mln. is gealloceerd. Ontwikkeling van het vastgoed zal worden uitgevoerd door Chemelot Campus Vastgoed CV, waarbij de directie van de campus de mogelijkheden van toekomstige externe financiering momenteel onderzoekt.
- Chemelot Scientific Participations (CSP): De subsidie van € 9 mln. voor het programma Brightsite verloopt conform het amendement 68 via CSP B.V.. Brightsite is erop gericht om aan de hand van zes programmalijnen de processen op Chemelot te verduurzamen.
- Brightlands Smart Service Campus Heerlen: Door de coronacrisis heeft de campus geen fysieke bijeenkomsten kunnen organiseren. Verder zijn de effecten van corona beperkt. In 2020 is een nieuwe CEO aangetreden, en wordt aansluiting gezocht met de AI (artificial intelligence) Hub, hetgeen serieuze toekomstige mogelijkheden biedt.
- Brightlands Campus Greenport Venlo: Doorontwikkeling van het strategisch plan heeft plaatsgevonden en er is nieuwbouw gerealiseerd in de vorm van het Brighthouse en

Brightworks. Binnen het ontwikkelbedrijf zijn weinig grondverkopen gerealiseerd, maar wel veel verkoopovereenkomsten gesloten waardoor het resultaat door zal schuiven naar 2021. In maart 2020 is een bijzonder project opgeleverd, namelijk de spooraanpassingen voor de railterminal. De begroting 2021 en meerjarenraming 2022-2025 laat een negatiever resultaat zien dan verwacht bij aanvang in 2017. Zichtbaar wordt dat er t/m 2025 een additionele kapitaalbehoefte is. Dit wordt o.a. veroorzaakt door effecten van de corona crisis, hogere onderhoudskosten aan de gebouwen en een aanpassing van de tarieven van de servicekosten. Samen met de gemeente Venlo zal de Provincie zich moeten beraden op welke wijze zij invulling gaan geven aan de financieringsbehoefte op korte- en lange termijn.

- LIOF: In 2020 heeft LIOF zich ingezet om de economische effecten van de coronacrisis te bestrijden door het uitvoeren van de Corona Overbrugging Leningen (COL). Door de getroffen corona maatregelen zijn acties met betrekking tot het versterken van de Euregio niet goed uitgevoerd kunnen worden, zo zijn evenementen gedigitaliseerd of geannuleerd. Tevens is er sprake van een verlies van € 5 mln. door waardeverlies van de financiële activa, echter is er geen sprake van afwaardering op de provinciale balans omdat LIOF over de afgelopen jaren winst heeft gemaakt.
- MKBLF: 2020 betrof het laatste jaar voor het fonds in acquisitiefase. Het fonds is uitgeput en bevindt zich vanaf 2021 in een beheerfase.
- LBDF: 2020 betrof het laatste jaar in acquisitiefase. De verschillende fondsen zijn uitgeput en bevinden zich vanaf 2021 in een beheerfase.
- Limburgs Energiefonds (LEF): In juni 2020 heeft Provinciale Staten besloten over de fondsuitbreiding naar een fondsomvang van € 268 mln., inclusief financiering door de Europese Investeringsbank. Definitieve goedkeuring van de EIB voor de eerste €54 mln. is reeds verkregen op 16 december 2020. Middels deze uitbreiding kan LEF haar taak als energiefonds continueren. Daarnaast is de transactie tussen Mijnwater (voorheen 100% eigendom van het LEF) en Enpuls, dochter van Enexis, eind 2020 afgerond (met als effectieve datum 1 juli 2020). Als resultaat van deze transactie is Mijnwater gesplitst in Mijnwater Warmte Infra B.V. en Mijnwater Energy B.V.. LEF blijft na deze splitsing eigenaar van het exploitatiebedrijf en daarmee de energiecentrales, bronnen en het inpandig netwerk.
- Ruimte voor Ruimte (RvR): Naar verwachting van de directie Ruimte voor Ruimte zal de GREX voor 2020 sluiten op € 3,8 mln. negatief (ultimo 2019 op € 8,7 mln. negatief). De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen. In 2020 heeft de Provincie Limburg in het kader van de garantstelling jegens de NWB de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Recent heeft RvR aangegeven deze vervroegd af te kunnen lossen.

2. Visie en beleidsvoornemen deelnemingen

Het aangaan van een deelneming, alsmede het behouden daarvan dient voort te vloeien uit tenminste de navolgende drie uitgangspunten:

- er is sprake van een strategisch Provinciaal belang;
- een permanente rol en betrokkenheid wordt wenselijk of noodzakelijk geacht;
- de Provincie wil actief kunnen sturen.

De aansluiting bij deze principes verschilt per deelneming en wordt toegelicht in de factsheets per verbonden partij. Alle overwegingen ten aanzien van het aangaan en beheer van verbonden partijen zijn opgenomen in hoofdstuk 5 van Sturing in Samenwerking 3.0.

3. Interpretatie

Voor de interpretatie van deze paragraaf zijn de volgende zaken van belang: de opgenomen subsidie betreft enkel de structurele subsidies dan wel subsidie bij oprichting. Volledigheid van de financiële gegevens is afhankelijk van het moment van vaststelling van de jaarrekening van de externe partij. Het belang zoals vermeld in het organogram is het belang van de bovenliggende entiteit. Dochtervennootschappen worden enkel separaat opgenomen als deze niet worden meegeconsolideerd in de directe deelneming van de Provincie. Uitzondering hierop zijn de beide dochtervennootschappen van Chemelot Participaties BV (6. Chemelot Campus BV en 7. Chemelot Research Facilities BV). De kredieten van Provinciale Staten zijn namelijk verstrekt aan deze vennootschappen, welke vennootschappen op een later moment dochtervennootschap van Chemelot Participaties BV zijn geworden. De boekwaarde zoals vermeld in de Factsheet betreft de boekwaarde per 31 december 2020 (voor afwaarderingen). De grafiek provinciale investeringen in de Factsheet geeft de bruto investering (voor afwaardering) weer voor het betreffende boekjaar.

4. Regeling grote projecten

Diverse verbonden partijen vallen onder de Regeling Grote Projecten. Conform deze Regeling worden periodiek gedetailleerde voortgangsrapportages opgesteld en met uw Staten gedeeld. In deze voortgangsrapportage wordt onder meer gerapporteerd over doelbereik, GS/PS-besluiten, financiën en risico’s.

5. Verloopoverzicht boekwaarde per Verbonden partij

	Verbonden Partij	31-12-2019	Mutatie boekjaar	31-12-2020*	
1	Enexis Holding N.V.	€ 6.202.544	€ -	€ 6.202.544	Essent
2	CSV Amsterdam B.V.	€ 3.220	€ -	€ 3.220	
3	Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.	€ 1	€ -	€ 1	
4	Chemelot Campus Vastgoed C.V.	€ 60.995.266	€ 1.000.000	€ 61.995.266	Brightlands
5	Chemelot Participaties B.V.	€ 25.194.800	€ 2.000.000	€ 27.194.800	
6	Chemelot Campus B.V.	€ -	€ -	€ -	
7	Chemelot Research Facilities B.V.	€ -	€ -	€ -	
8	Chemelot Scientific Participations B.V.	€ 1	€ 6.865.000	€ 6.865.001	
9	Enabling Technologies B.V.	€ 2.325.000	€ -	€ 2.325.000	
10	Brightlands Maastricht Health Campus B.V.	€ 2.263.717	€ 1.044.833	€ 3.308.550	
11	Campus Heerlen Huisvesting B.V.	€ -	€ -	€ -	
12	Campus Heerlen Management Development B.V.	€ -	€ 300.000	€ 300.000	
13	Greenport Venlo Campus Vastgoed B.V.	€ 12.350.307	€ 3.414.720	€ 15.765.027	
14	Greenport Venlo Campus Vastgoed C.V.	€ 8.096.693	€ -	€ 8.096.693	
15	Greenport Venlo Ontwikkelbedrijf B.V.	€ 27.200.000	€ -	€ 27.200.000	
16	Brightlands Campus Greenport Venlo B.V.	€ -	€ 290.000	€ 290.000	
17	N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht	€ 16.072.048	€ 3.631.100	€ 19.703.148	MAA
18	N.V. Aangewezen Luchtvaartterrein Maastricht-Aachen Airport	€ 1	€ -	€ 1	
19	Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	€ 1.668.000	€ -	€ 1.668.000	
20	Land Development AviationValley Maastricht C.V.	€ -	€ -	€ -	
21	Land Development AviationValley Maastricht N.V.	€ 18.000	€ -	€ 18.000	
22	N.V. Industriebank LIOF	€ 42.877.738	€ -	€ 42.877.738	Fondsen
23	MKB-Leningenfonds (MKB-L) B.V.	€ 15.154.058	€ 668.554	€ 15.822.612	
24	Limburg Business Development Fonds (LBDF) B.V.	€ 12.483.943	€ 1.984.260	€ 14.468.203	
25	Chemelot Ventures B.V.	€ 5.089.964	€ 1.450.533	€ 6.540.497	
26	Brightlands Agrofood Ventures B.V.	€ 410.599	€ 346.603	€ 757.202	
27	Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.	€ 52.671.651	€ -	€ 52.671.651	
28	Provincie Limburg Commandiet B.V.	€ -	€ -	€ -	RvR
29	RvR Limburg Beheer B.V.	€ -	€ -	€ -	
30	RvR Limburg C.V.	€ -	€ -	€ -	
31	BNG Bank N.V.	€ 22.689	€ -	€ 22.689	Overig
32	Nederlandse Waterschapsbank N.V.	€ 3.063	€ -	€ 3.063	
33	N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg	€ 132.458	€ -	€ 132.458	
34	Limburgse Herstructureringsmaatschappij voor Bedrijven terreinen B.V.	€ 66.000	€ -	€ 66.000	
35	IBA Parkstad B.V.	€ -	€ -	€ -	
36	Stichting Euregio Maas-Rijn	€ -	€ -	€ -	
37	Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking				
38	RUD Zuid-Limburg	€ -	€ -	€ -	
39	RUD Limburg-Noord	€ -	€ -	€ -	
40	Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg	€ -	€ -	€ -	
41	Het Interprovinciaal Overleg	€ -	€ -	€ -	
42	Zuidelijke Rekenkamer	€ -	€ -	€ -	
	Totaal	**€ 291.301.760**	**€ 22.995.603**	**€ 314.297.364**	

Chemelot
MHSSC
GPV

**Voor afwaardering*

1. Enexis Holding N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 6.202.544
Belang provincie:	16,12%
Zeggenschap provincie:	16,12%
Betrokkenen:	6 Provincies en > 100 gemeenten

Doelstelling

Enexis is een netwerkbedrijf in Noord-, Oost- en Zuid-Nederland. Voor 2,8 miljoen huishoudens en bedrijven verzorgt Enexis de distributie van energie. De netbeheerderstaak is een publiek belang, wettelijk geregeld met toezicht vanuit de Autoriteit Consument en Markt (ACM). Enexis beheert, onderhoudt en vernieuwt het energienetwerk waarover de leverancier electriciteit en/of gas bij de consument of bij het bedrijf brengt en ophaalt.

Provinciale investeringen (€ 000.)

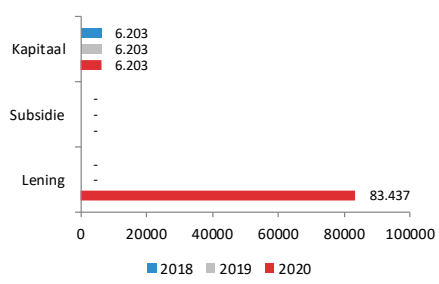

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

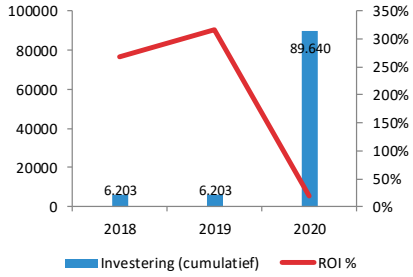

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	83.437
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	6.203	6.203	6.203
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	745
Ontvangen dividend in periode € 000.	16.692	19.683	16.920
ROI %	269%	317%	20%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	7.715.000	8.258.000	8.751.000
Eigen vermogen	4.024.000	4.112.000	4.116.000
Vreemd vermogen	3.691.000	4.146.000	4.635.000

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.445.000	1.491.000	1.516.000
Bedrijfsresultaat (EBIT)	404.000	353.000	242.000
Netto Resultaat	319.000	210.000	108.000

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	4,1%	2,5%	1,2%
Solvabiliteit (EV/TV)	52,2%	49,8%	47,0%
Dividend Provincie (€ 000.)	16.692	19.683	16.920

Publiek belang

Het publiek belang van deelname is gelegen in het waarborgen van een excellent netbeheer: een betrouwbare, duurzame en publieksgerichte energievoorziening in haar verzorgingsgebied, waaronder Limburg. De tweede pijler van het Strategisch plan betreft Enexis haar rol in de energietransitie: het versnellen van de energietransitie door samen met lokale partners Nederlandse klimaatdoelen te realiseren alsmede innovatieve, schaalbare oplossingen om te energietransitie te versnellen. Voor deze laatste opgave komt er de komende 10 jaren een enorme extra investeringsopgave op Enexis af, waarvoor Enexis in 2020 bij haar aandeelhouders een lening van € 500 mln. heeft opgehaald.

Visie en beleidsvoornemen

Ons College heeft uw Staten op 27 juli 2015 haar visie en beleidsvoornemens omtrent deze deelneming kenbaar gemaakt, bestaande uit 4 kernelementen: a. Ondersteuning van het Strategisch Plan van Enexis met de kernwaarden: betrouwbaarheid, betaalbaarheid , klantgerichtheid en duurzaamheid. b. De Provincie hecht veel belang aan een goed functionerend netwerk. Via het aandeelhouderschap zet de Provincie ook in op de ontwikkeling van smart grids zodat duurzame energietoepassingen verbonden kunnen worden. Energie-investeringen versterken op die manier ook de economische ontwikkeling. c. We hechten belang aan een stabiel en voorspelbaar jaarlijks dividend. De Provincie koestert haar aandelenbelang maar zal niet overgaan tot een significante uitbreiding.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De strategie van Enexis bestaat uit 2 pijlers: excellent netbeheer en versnellen van de energietransitie. In 2020 slaagde Enexis erin om haar netbeheer op het vereiste niveau te houden, waarvoor in 2020 € 657 miljoen werd geinvesteerd. De energietransitie vergt dat de netten verzwaard worden, waarbij de netbeheerders tegen capaciteitsproblemen aanlopen. Voor deze opgave moet Enexis de komende (10) jaren fors investeren, waarbij Enexis een beroep heeft gedaan op de aandeelhouders. In 2020 hebben aandeelhouders leningen verstrekt aan Enexis, dit ter versterking van het eigen vermogen, van in totaal € 500 mln. De nettowinst 2020 kwam uit op € 108 mln. De genormaliseerde winst bedraagt € 150 mln, waarvan € 75 mln. als dividend zal worden uitgekeerd. Provincie Limburgt ontvangt hiervan 16,12% (€ 12,1 mln). Dit is volledig in lijn met de geraamde dividenden in de provinciale begroting.

Provinciaal Risico

Het risico bestaat dat de boekwaarde á € 6,2 mln. moet worden afgewaardeerd. Momenteel achten wij de kans dat dit risico materialiseert zeer klein. De dividendverwachtingen komen steeds meer onder druk te staan door de zeer lage rentestanden (WACC). Met ingang van de nieuwe reguleringsperiode (2022) geldt een veel lagere, in de tarieven op te nemen, WACC en zal de verwachte nettowinst structureel met circa € 50 mln. per jaar afnemen. Met deze neerwaartse ontwikkeling heeft de Provincie in haar MJR rekening gehouden.

2. CSV Amsterdam B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 3.220
Belang provincie:	16,12%
Zeggenschap provincie:	16,12%
Betrokkenen:	6 Provincies en > 100 gemeenten

Doelstelling

CSV Amsterdam B.V. is betrokken bij de verkoop van Attero Holding N.V. door de voormalige publieke aandeelhouders aan Waterland. De verkopers hebben hun resterende rechten en verplichtingen (waaronder het beheer van de escrow) overgedragen aan deze vennootschap.

Provinciale investeringen (€ 000.)

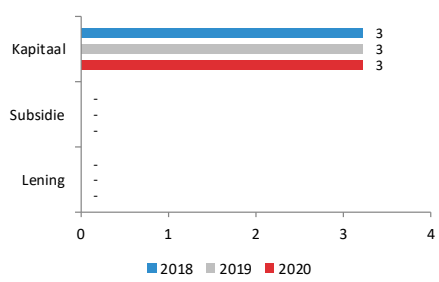

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

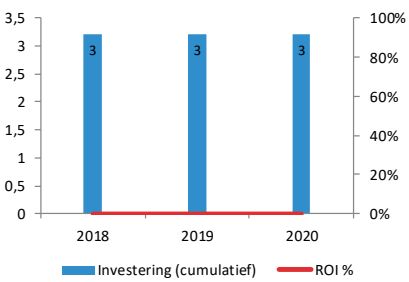

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3	3	3
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	791	535	420
Eigen vermogen	746	452	393
Vreemd vermogen	45	84	27

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	363
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(123)	(294)	174
Netto Resultaat	(124)	(294)	172

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-15,6%	-54,9%	41,0%
Solvabiliteit (EV/TV)	94,3%	84,4%	93,5%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Deze deelneming wordt tijdelijk aangehouden om de verkoop van Attero aan Waterland af te wikkelen. CSV Amsterdam B.V. crëeert de noodzakelijke randvoorwaarden voor maximalisatie van de verkoopopbrengst van Attero een optimale risicoafdekking voor de publieke aandeelhouders.

Visie en beleidsvoornemen

Deze deelneming wordt tijdelijk aangehouden om (in eerste instantie) de verkoop van Essent aan RWE af te wikkelen alsmede, in een later stadium, ook de verkoop van Attero aan Waterland. Eventuele claims kunnen door Waterland worden ingediend. Na afwikkeling van deze eventuele claims van Waterland zal de escrow-rekening worden opgeheven en het restant op deze rekening kunnen worden uitgekeerd aan de aandeelhouders naar rato van het aandelenbelang. Dit is in 2020 ook gebeurd.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2020 is de escrow (verkoop Attero) afgewikkeld en deze afrekening heeft geleid tot een vrijval van bijna de gehele escrow van € 8 mln. Provincie Limburg heeft hiervan € 1,3 mln. ontvangen.
Op 4 maart 2021 is bekend geworden dat de escrowbeheerder (notaris Pels Rijcken) onrechtmatig gebruik heeft gemaakt van de ecrow rekening. Hierdoor wordt een bedrag ad € 55.000 aan rente op de rekening gemist, waarvan aandeel Provincie Limburg € 9.000 (16,12%). Uw Staten zijn hierover op 5 maart 2021 direct door de portfeuillehouder geinformeerd.
Ten tijde van het opstellen van deze paragraaf is geen nieuwe informatie beschikbaar.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt een gering risico (een deel van) de boekwaarde ad € 3.220 te moeten afwaarderen. Uit de liquidatie van de BV komen naar verwachting voldoende middelen beschikbaar ter dekking van de boekwaarde.

3. Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1
Belang provincie:	16,12%
Zeggenschap provincie:	16,12%
Betrokkenen:	6 Provincies en > 100 gemeenten

Doelstelling

PBE B.V. heeft op 30 september 2011 de aandelen ERH en daarmee indirect het 50% belang in EPZ (kerncentrale Borssele) geleverd aan RWE. Daarmee is een einde gekomen aan de primaire opdracht van PBE, zijnde het behartigen van het 50%-belang in EPZ. PBE zal als tijdelijke vennootschap de resterende rechten en verplichtingen afwikkelen, in het bijzonder die rechten en verplichtingen die voortvloeien uit het Convenant en aanvullend Convenant dat is overeengekomen met de Staat.

Provinciale investeringen (€ 000.)

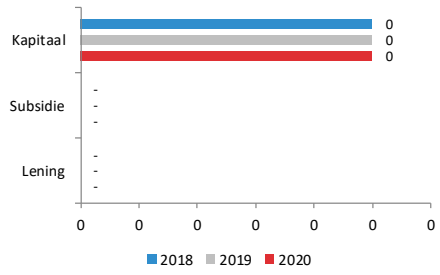

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

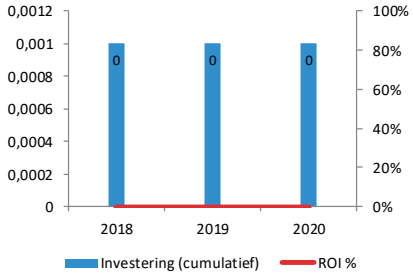

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	0	0	0
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

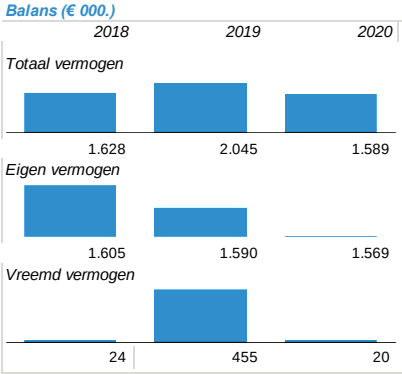

Verlies en winst (€ 000.)

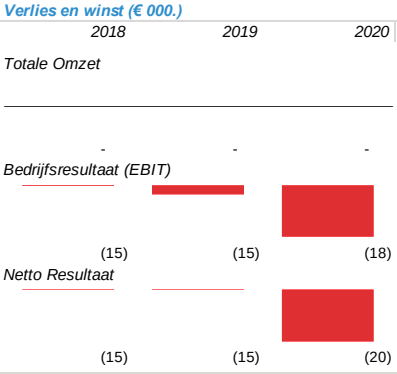

Ratio's en opbrengst (%)

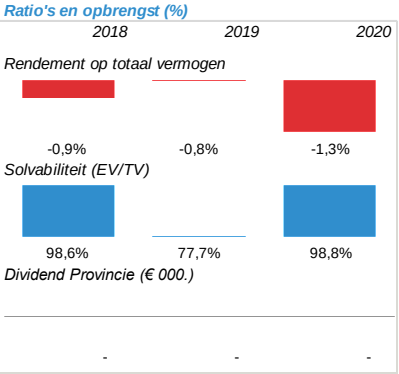

Publiek belang

De deelneming wordt aangehouden om aan formele rechten en verplichtingen jegens de Staat, vastgelegd in een Convenant, te voldoen.

Visie en beleidsvoornemen

Het aandeelhouderschap wordt aangehouden omdat PBE, als gevolg van gemaakte afspraken met de Staat en vastgelegd in een Convenant, rechten en verplichtingen heeft voor een periode van 8 jaren na ondertekening van de EPZ SPA (30 september 2011). PBE is sinds eind 2011 slechts een praktisch lege B.V. om een aantal zaken af te wikkelen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het bestuur van de vennootschap is een proces gestart om het Convenant met de Staat te beëindigen en de vennootschap op te heffen. Er zijn verder geen aandachtspunten en ontwikkelingen te melden.

Provinciaal Risico

De Provincie loopt geen risico, omdat de boekwaarde in een eerdere fase al is afgeboekt naar € 1.

Brightlands Chemelot Campus

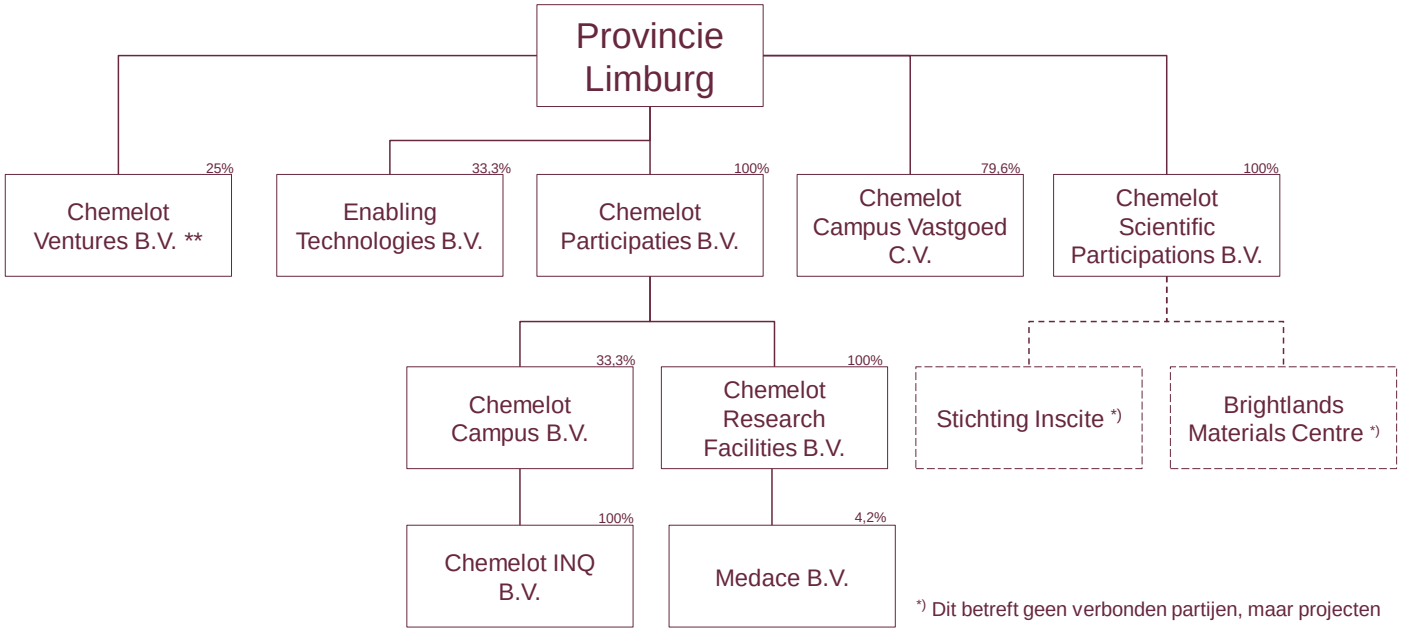

*) Dit betreft geen verbonden partijen, maar projecten

**) Chemelot Ventures B.V. wordt bij de fondsen in een afzonderlijke Factsheet toegelicht.

4. Chemelot Campus Vastgoed C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 60.995.266
Belang provincie:	79,60%
Zeggenschap provincie:	33,00%
Betrokkenen:	DSM, UM, Provincie Limburg

Doelstelling

Chemelot Campus Vastgoed CV is een van de belangrijke facilitators in de ontwikkeling van Chemelot Campus. Het ontwikkelt, koopt, realiseert en exploiteert vastgoed en research faciliteiten op de Chemelot Campus passend bij de vraag van (potentiele) campus bewoners.

Provinciale investeringen (€ 000.)

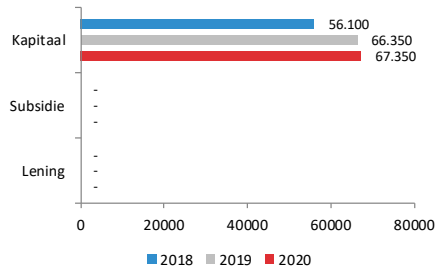

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

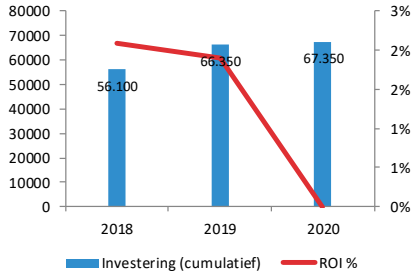

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	56.100	66.350	67.350
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	1.175	1.265	-
ROI %	2%	2%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	122.840	139.992	n.b
Eigen vermogen	60.079	68.351	n.b
Vreemd vermogen	62.761	71.642	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	35.353	38.248	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.599)	(1.472)	n.b
Netto Resultaat	(3.089)	3.213	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-2,5%	2,3%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	48,9%	48,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	1.175	1.265	-

Publiek belang

De campusontwikkeling is een instrument om innovatie te versnellen, waardoor de bestaande werkgelegenheid behouden blijft, nieuwe werkgelegenheid wordt gecreëerd, een betere aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven ontstaat en de positie van de UM versterkt wordt. Met als uiteindelijke doel het realiseren van een excellent vestigingsklimaat voor Limburg.

Visie en beleidsvoornemen

Het versterken van de economische structuur in Limburg door het aantrekken en creëren van nieuwe soorten van bedrijvigheid en door de verdere ontwikkeling van de maak- en kennisindustrie in de regio. Bij uitwerking Brainport 2020 vormt Chemelot Campus een belangrijke bijdrage om de doelstelling te betrekken op kenniseconomie met triple-helix. De Provincie wilt blijven inzetten op de campusontwikkeling.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2020 is Chemelot Campus Vastgoed C.V. tegen zowel de fysieke (uitbreidings)grenzen als de financiele grenzen aangelopen. In begin 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met de uitbreiding van de campus in noordelijke richting (GREX Noord), waarbij de grondexploitatie zal worden uitgevoerd door CRF BV en het vastgoed worden gerealiseerd door de CV. Samen met de directie van de campus worden additionele financieringsmogelijkheden voor het nieuw te bouwen vastgoed onderzocht. Thans kan de CV nog een beroep doen op herfinancieringskredieten van de banken en de afroep van de achtergestelde provinciale lening. Verdere ontwikkelingen worden opgenomen in de voortgangsrapportage grote projecten.

Provinciaal Risico

De Provincie loopt risico op de volgende onderdelen:
De doelstellingen met betrekking tot de verhuur (opbrengst) danwel de exploitatie (kosten) van het vastgoed worden niet gehaald waardoor de winstverwachting van de C.V. wellicht lager is dan begroot en waardoor het rendement op het door de provincie additioneel kapitaal onder druk komt te staan. Door COVID-19 neemt het risico van lagere huuropbrengsten danwel niet inbare debiteuren toe. Op langere termijn kan een en ander tot gevolg hebben dat de boekwaarde van de deelneming (deels) moet worden afgewaardeerd. Er zijn momenteel geen aanleidingen om hierin actie te ondernemen. Risicobeheersing maakt onderdeel uit van de voortgangsrapportage grote projecten.

5. Chemelot Participaties B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 25.194.800
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Chemelot Participaties B.V. is opgericht om deel te nemen in de diverse op de Chemelot Campus op te richten of reeds opgerichte vennootschappen en daarmee de directe aansprakelijkheidsrisico's van de Provincie Limburg te beperken.

Provinciale investeringen (€ 000.)

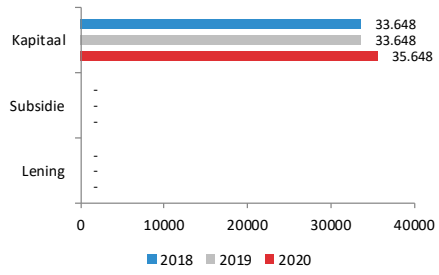

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

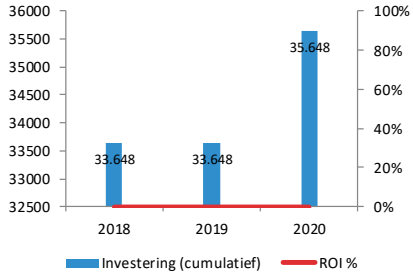

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	33.648	33.648	35.648
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	25.678	26.367	n.b
Eigen vermogen	25.199	25.064	n.b
Vreemd vermogen	479	1.303	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(6)	(2)	n.b
Netto Resultaat	(758)	475	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,0%	1,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	98,1%	95,1%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Na een intensieve startperiode groeit de campusorganisatie door en ontwikkelt zij nieuwe activiteiten in bedrijvenontwikkeling en bedrijfsvestiging. Chemelot Participaties B.V. geeft middels haar aandeel in de Chemelot Campus B.V. en Chemelot Research Facilities B.V. mede sturing aan deze ontwikkeling en dient voornamelijk vanuit een governance optiek het publiek belang.

Visie en beleidsvoornemen

Chemelot Participaties B.V. is opgericht om deels de provinciale deelneming in de campus-governance vorm te geven. Chemelot Participaties B.V. is 1/3e deel aandeelhouder van Chemelot Campus B.V. en zal mogelijk in de toekomst het provinciaal aandeel in Chemelot Campus Vastgoed C.V. overnemen, mits dit geen grote negatieve fiscale consequenties heeft. Daarnaast fungeert Chemelot Participaties B.V. als aandeelhouder van Chemelot Research Facilities (CRF) B.V. In CRF B.V. zijn de miniplant activiteiten ondergebracht. Chemelot Participaties B.V. zal hiertoe in totaal € 46 mln. investeren, waarvan 50% revolverend (4%) dient te zijn. Mogelijke toekomstige participaties zullen eveneens via Chemelot Participaties B.V. kunnen verlopen, waardoor de Provincie niet meer rechtstreeks aandeelhouder wordt in de afzonderlijke vennootschappen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Chemelot Participaties B.V. beheert de aandelen van zowel Chemelot Campus B.V. als Chemelot Research Facilities (CRF) B.V. Van beide ondernemingen is in deze paragraaf Verbonden Partijen separaat aangeven welke aandachtspunten en ontwikkelingen er momenteel zijn. Tot en met 31 december 2020 heeft Chemelot Participaties B.V. in totaal € 34,7 mln. agio gestort. Daarmee resteert nog ruim € 11 mln. van het beschikbare krediet. In het voorjaar 2020 is een besluit genomen over de uitbreiding (grondexploitatie) op Chemelot Noord, waarbij de financiering van deze uitbreiding plaatsvinden vanuit de resterende kredieten, beschikbaar binnen Chemelot Participaties B.V.

Provinciaal Risico

Het provinciaal risico betreft afwaardering van (een deel van) de boekwaarde van € 27,1 mln., welke is gerelateerd aan de deelneming van Chemelot Participaties B.V. in zowel CRF B.V. als Chemelot Campus B.V. Van het totaal beschikbare krediet van 46 mln. is 50% als niet revolverend aangemerkt. Momenteel is er geen aanleiding om af te wijken van deze inschatting.

6. Chemelot Campus B.V.

Basis Informatie	
Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	33,00%
Zeggenschap provincie:	33,00%
Betrokkenen:	DSM, UM, Provincie Limburg

Doelstelling

De B.V. heeft als doel het stimuleren van open innovatie ten behoeve van kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio Zuid-Limburg, met als doel aansluiting en verbreding van de as onderwijs-onderzoek -business. Hiertoe wordt een campus ecosysteem van kennisinstituten, research faciliteiten en innovatiecommunities ontwikkeld. Bij het verrichten van haar werkzaamheden zal de vennootschap mede rekening houden met de overige opgerichte Brightlands campussen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

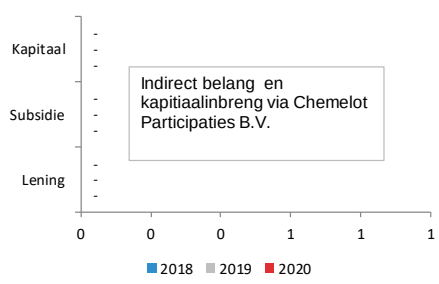

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

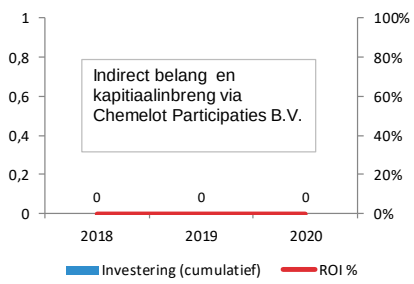

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	8.088	7.955	n.b
Eigen vermogen	3.791	3.935	n.b
Vreemd vermogen	4.296	4.020	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	12.926	12.405	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(124)	(271)	n.b
Netto Resultaat	475	221	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	5,9%	2,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	46,9%	49,5%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De campusontwikkeling is een instrument om innovatie te versnellen, waardoor de bestaande werkgelegenheid behouden blijft, nieuwe werkgelegenheid wordt gecreëerd, een betere aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven ontstaat en de positie van de UM versterkt wordt. Met als uiteindelijke doel het realiseren van een excellent vestigingsklimaat voor Limburg.

Visie en beleidsvoornemen

Het versterken van de economische structuur in Limburg door het aantrekken en creëren van nieuwe soorten van bedrijvigheid en door de verdere ontwikkeling van de maak- en kennisindustrie in de regio. Bij uitwerking Brainport 2020 vormt Chemelot Campus een belangrijke bijdrage om de doelstelling te betrekken op kenniseconomie met triple-helix. De Provincie wilt blijven inzetten op de campusontwikkeling.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In het huidige strategisch plan 2017-2020 wordt nadere focus aangebracht in de inhoudelijke positionering: sustainable materials en sustainable processes met een sterke nadruk op verduurzaming en digitalisering. Door de verdere doorgroei van de campus is op het einde van 2019 de fysieke begrenzing van de campus bijna bereikt. Derhalve is in het voorjaar van 2020 een besluit worden genomen over de verdere (grondexploitatie) uitbreiding van de campus op Chemelot Noord. CRF B.V. zal deze grondexploitatie financieren uit bestaande middelen. De directie van Chemelot Campus BV is inmiddels een traject gestart om nieuwe partners/financiers te vinden voor de vastgoedontwikkeling op Chemelot Noord.

Provinciaal Risico

De onderstaande risico's kunnen er toe leiden dat Chemelot Campus B.V. niet is staat is haar verdienmodellen te realiseren: (1) Aantal kenniswerkers, aantal bedrijven en kennisinstellingen blijft achter; (2) Door COVID-19 stagneert de groei op de campus c.q. verdwijnen er bedrijven (huurders); (3) De directie slaagt er niet of onvoldoende in om de financiering van het te ontwikkelen vastgoed op Chemelot Noord (verticale exploitatie) te realiseren; (4) Onenigheid tussen aandeelhouders; (5) Concurrentie van vergelijkbare campussen.

7. Chemelot Research Facilities B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Inrichten van pilotplants met o.a. groeifaciliteiten voor startende ondernemers en onderzoekers als tussenstap naar grootschalige productie en een productieplant voor het onderzoekscentrum InSciTe, alsmede voor biomedische activiteiten op de campus en in de regio. Hiermee worden significante pilot plant faciliteiten van grote spelers naar Chemelot Campus getrokken.

Provinciale investeringen (€ 000.)

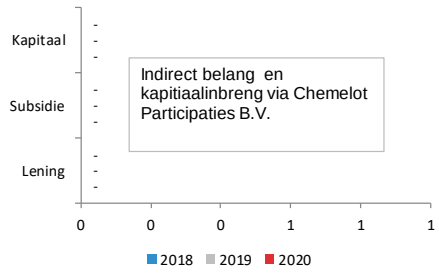

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

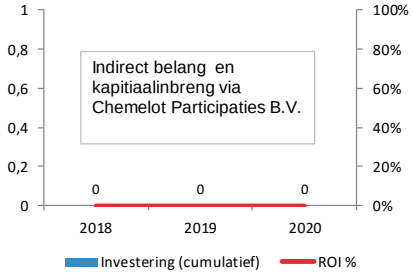

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	25.934	25.647	n.b
Eigen vermogen	23.966	23.772	n.b
Vreemd vermogen	1.969	1.925	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	4.477	5.152	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(687)	326	n.b
Netto Resultaat	(914)	381	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,5%	1,5%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	92,4%	92,7%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

In deze vennootschap zijn de provinciale middelen geplaatst ten behoeve van de Pilot- en Miniplantfaciliteiten op de Chemelot Campus. Omdat CRF geen directe deelneming is van de Provincie, maar van Chemelot Participaties B.V. zijn hier geen bedragen opgenomen bij de Provinciale investering en Provinciaal rendement. Het ontwikkelen van dergelijke onderzoekscentra c.q. proeffabrieken op Chemelot Campus geeft een sterke impuls aan de verdere ontwikkeling van de campus en is een belangrijke factor in de opwaardering van de propositie van de campus voor nieuwe innoverende bedrijven.

Visie en beleidsvoornemen

Het project Pilot- en Miniplants maakt deel uit van de Businesscases Structuurversterkende Projecten waarmee PS d.d. 7 februari 2014 hebben ingestemd. Middels het inrichten van een pilotplant met o.a. groeifaciliteiten voor startende onderzoekers als tussenstap naar grootschalige productie en een productieplant voor het onderzoekscentrum InSciTe, alsmede een voor biomedische activiteiten op de campus en regio beoogt de Provincie significante pilot plant faciliteiten naar de Chemelot campus te trekken.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Chemelot Research Facilities B.V. is eind 2014 gestart met haar activiteiten en heeft ultimo 2020 in totaal € 34,7 mln. aan agio afgeroepen. In 2020 is een interimdividend uitgekeerd aan Chemelot Participaties B.V. van € 653.600. Dit staaft het uitgangspunt dat op basis van de huidige prognoses de verwachting gehandhaafd blijft dat 50% van het totale krediet, zijnde € 23 mln., als revolverend kan blijven aangemerkt. In het voorjaar 2020 is een besluit genomen om de resterende kredietmiddelen ter grootte van € 13,32 mln. in te zetten voor de financiering van de grondexploitatie op Chemelot Noord (GREX Noord). Inmiddels is hiervan € 2 mln. afgeroepen. Hierdoor krijgt Chemelot Campus de mogelijkheden om verder door te groeien.

Provinciaal Risico

Provinciaal risico betreft het niet realiseren van de rendementseis op het verstrekte eigen vermogen, alsmede het afwaarderen van de boekwaarde, verantwoord binnen Chemelot Participaties B.V., als gevolg van achterblijvende financiële resultaten van de Pilot- en Miniplant faciliteiten. De huidige prognoses geven momenteel, ondanks COVID-19, geen aanleiding om hierop actie te ondernemen. De rendementsverwachtingen ten aanzien van GREX Noord liggen hoger dan de rendementseis welke, bij de origele businessscase, op 7 februari 2014 als uitgangspunt gold.

8. Chemelot Scientific Participations B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

In deze vennootschap worden de provinciale middelen (middels agiostortingen) ten behoeve van de kennisinstituten Stichting InSciTe en Brightlands Materials Center (BMC) geplaatst. Vanuit deze vennootschap worden door de directie projectvoorstellen beoordeeld, toegekend en bewaakt. Vanaf 2021 wordt via CSP B.V. ook de langjarige provinciale subsidie voor Brightsite verstrekt, conform amendement 68.

Provinciale investeringen (€ 000.)

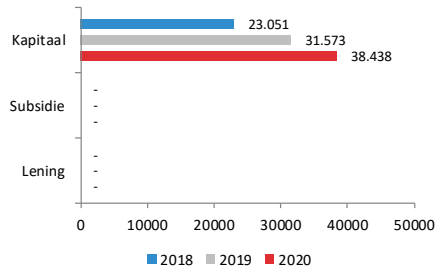

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

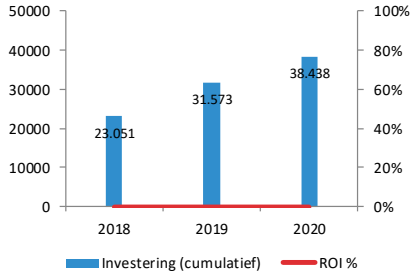

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	23.051	31.573	38.438
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	847	2.592	n.b
Eigen vermogen	(10.234)	(5.707)	n.b
Vreemd vermogen	11.081	8.299	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	141	147	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(6.596)	(3.995)	n.b
Netto Resultaat	(6.596)	(3.995)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-778,8%	-154,1%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	-1208,3%	-220,2%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het ontwikkelen van onderzoekscentra is van fundamenteel belang voor de verdere ontwikkeling van Campus Chemelot. De onderzoekscentra fungeren als fysiek aanwezige publiek-private samenwerkingen en vormen de lijm tussen de bedrijven en academische instellingen op de Campus. Deze centra zijn een belangrijk element in het open innovatie ecosysteem en hebben een sterke magneetfunctie op bedrijven en kenniswerkers om zich te vestigen op de Campus.

Visie en beleidsvoornemen

De participatie in de kennisinstituten Institute for Science & Technology (onderzoeks instituut InSciTe) en Brightlands Materials Centre (BMC) maken deel uit van de Businesscases Structuurversterkende Projecten waarmee PS d.d. 7 februari 2014 hebben ingestemd. CSP B.V. vervult vanuit een governance perspectief een belangrijke rol in de realisatie van deze projecten.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het gerapporteerde verlies en daaruit voortvloeiend negatief eigen vermogen vindt zijn grondslag in de via CSP B.V. verstrekte bijdrage aan Stichting InSciTe en Brightlands Materials Centre. In totaal is tot en met Q2 2020 € 38,4 mln door de Provincie gestort in CSP B.V. van de totale toezegging van € 48 mln. (Stichting InSciTe € 30 mln en BMC € 18 mln =15+3). De kapitaalstortingen zijn voorzichtigheidshalve volledig afgeschreven. Begin 2020 heeft PS voor BMC een vervolgfinanciering van € 3 mln goedgekeurd voor de periode 2020+2021 en een aanvullende financiering van € 3 mln voor 2022+2023. Aan deze laatste financiering zijn wel twee condities gesteld.

Provinciaal Risico

Bijdragen voor CSP B.V. ten behoeve van InSciTe en BMC zijn door uw Staten als niet-revolverend aangemerkt. Er is dus geen provinciaal risico voor een mogelijke afwaardering ten aanzien van de boekwaarde van de deelneming. Hoewel de totale bijdrage van de beide projecten middels een aandelenstorting c.q. inbreng van agio bij CSP B.V. wordt ingebracht, is op het einde van het boekjaar de boekwaarde bijgesteld naar € 1.

9. Enabling Technologies B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 2.325.000
Belang provincie:	33,33%
Zeggenschap provincie:	33,33%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, DSM, Maastricht UMC

Doelstelling

Het faciliteren van een voor een campus randvoorwaardelijke R&D infrastructuur door kostenneutraal geavanceerde analyse apparatuur voor materialen, chemische stoffen en humane cellen (life sciences) ter beschikking te stellen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

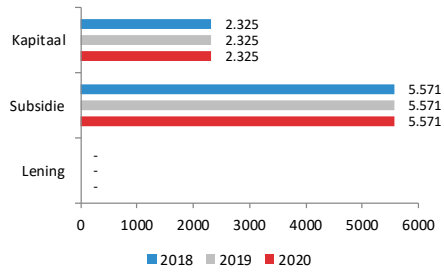

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

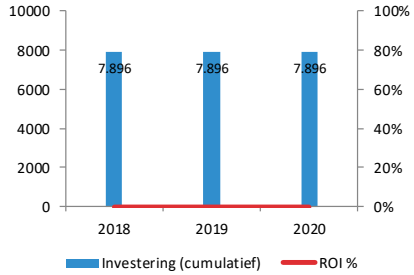

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	5.571	5.571	5.571
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	2.325	2.325	2.325
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	7.991	8.185	n.b
Eigen vermogen	7.707	7.920	n.b
Vreemd vermogen	285	265	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.743	1.769	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	248	267	n.b
Netto Resultaat	196	213	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	2,5%	2,6%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	96,4%	96,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het mede sturing geven aan de ontwikkelingen van de Chemelot Campus en de Maastricht Health Campus en verbinden van deze twee campussen. Door het toegankelijk maken van geavanceerde apparatuur ondersteunt Enabling Technologies B.V. realisatie van de campusdoelstellingen door het vervullen van een essentiele randvoorwaarde.

Visie en beleidsvoornemen

De Provincie Limburg heeft als doelstelling het ontwikkelen van de kennisbasis, het ondersteunen van start ups en MKB en het stimuleren van de groei van kenniswerkers. Het financieel steunen van dit initiatief draagt bij aan het realiseren van deze doelstelling. Het initiatief moet leiden tot een groei van 100 fte kenniswerkers additioneel in de regio in de 1e 10 jaar van Enabling Technologies B.V. De Provincie Limburg heeft het doel na 10 jaar (medio 2023) uit Enabling Technologies B.V. te stappen zodat de markt verder haar werking kan hebben.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het operationeel bedrijfsresultaat voor belastingen (EBITDA) van de vennootschap over 2019 is positief (€ 267k), en dat is beperkt hoger dan voorgaand boekjaar.

Provinciaal Risico

Provinciaal risico betreft het afwaarderen van de boekwaarde van € 2.325.000 vanuit een financieel perspectief. Daarnaast bestaat het risico dat de gestelde doelen niet behaald worden binnen de termijn van 10 jaar.
Covid-19 heeft nauwelijks financiele impact op Enabling Technoligies B.V. doordat de apparaten operationeel in beheer konden blijven en doordat de inkomsten voor meer dan 99% geborgd zijn door garantstellingen van de partners die de apparaten gebruiken.

Brightlands Maastricht Health Campus

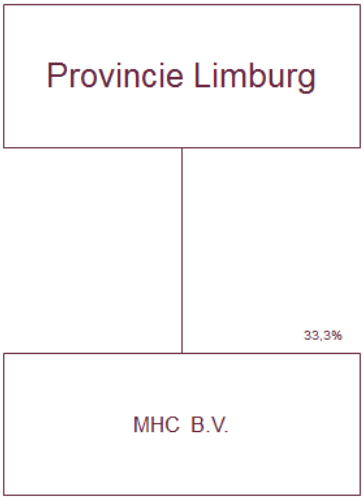

10. Brightlands Maastricht Health Campus B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 2.263.717
Belang provincie:	33,30%
Zeggenschap provincie:	33,30%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, MUMC Holding B.V., Academisch Ziekenhuis Maastricht

Doelstelling

Brightlands MHC BV fungeert als een facilitor tussen de partijen binnen de Maastricht Health Campus met als doel het realiseren van een internationaal gerespecteerde en gespecialiseerde valorisatiecampus, waar bedrijvigheid wordt ontwikkeld vanuit medisch en gezondheidswetenschappelijk onderzoek.

Provinciale investeringen (€ 000.)

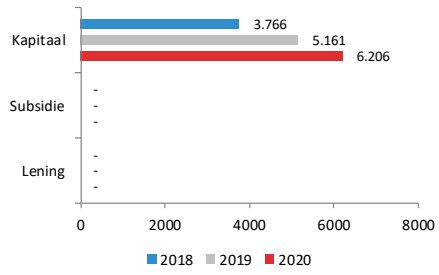

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

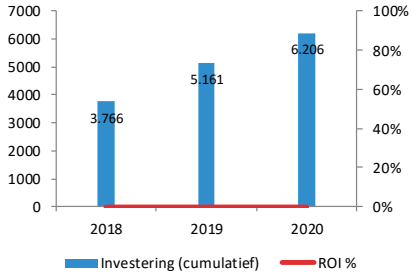

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3.766	5.161	6.206
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	5.850	6.920	n.b
Eigen vermogen	3.063	4.421	n.b
Vreemd vermogen	2.730	2.409	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.970	2.525	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(2.017)	(370)	n.b
Netto Resultaat	(1.695)	(1.363)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-29,0%	-19,7%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	52,3%	63,9%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Provincie Limburg wilt een bijdrage leveren aan het realiseren van werkgelegenheid en het versterken van het Limburgse vestigingsklimaat en de Limburgse concurrentiekracht. Brightlands MHC BV bevordert en stimuleert de campusontwikkeling met als uiteindelijk doel realiseren van werkgelegenheid en een sterke economie.

Visie en beleidsvoornemen

Brightlands MHC BV fungeert als een facilitator tussen de partijen binnen de Maastricht Health Campus met als uiteindelijk doel het realiseren van additionele arbeidsplaatsen door middel van aantrekken van bedrijven (acquisitie), tot waarde brengen van R&D resultaten (valorisatie) en realiseren van 40 spin-off bedrijven in 10 jaar. Brightlands MHC BV moet toegroeien naar de positie van sterk element in het Brightlands-concept.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Brightlands MHC BV heeft haar targets reeds behaald. Eind 2020 zijn er 132 (2019: 129) bedrijven op de campus gevestigd. Tezamen zijn de bedrijven goed voor 2.598 arbeidsplaatsen (2019: 1.485), ruim boven target van 1.100. De nieuwe deelneming Medace is operationeel en heeft haar afgesproken deelresultaten op het gebied van acquisitie behaald. De Provincie heeft eenmalig € 5 mln. revolverend gereserveerd, met dit geld worden spin off bedrijven gefinancierd. Hiervan is per 1 juli 2020 € 1.650.000 afgeroepen. De komende jaren staat het koersen op een "self supporting" organisatie per 2023 centraal.

Provinciaal Risico

Financiële en inhoudelijke risico's zijn: Het niet realiseren van additionele arbeidsplaatsen en spin off s; Geen bijdrage kunnen leveren aan versterking van het Limburgse vestigingsklimaat en concurrentiekracht;

Brightlands Smart Services Campus

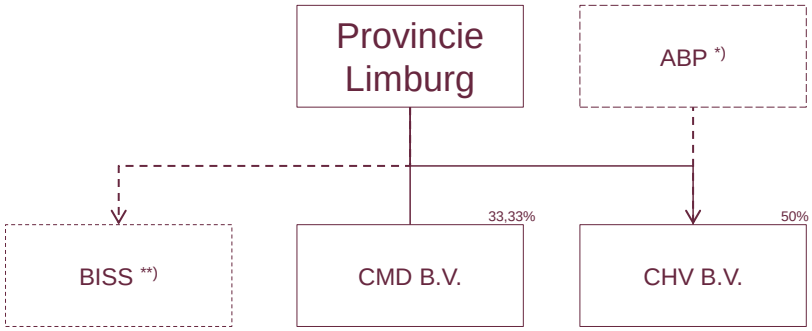

*) ABP is eigenaar van het gebouw

**) Dit betreft geen verbonden partij

11. Campus Heerlen Huisvesting B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	50,00%
Zeggenschap provincie:	50,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en APG Deelnemingen N.V.

Doelstelling

Het primaire doel van CHV BV is het behalen van een volledige en rendabele bezetting van het Campusgebouw (17.903 m2) door onderhuurders, binnen een zo kort mogelijke periode na oprichting van CHV BV (31 juli 2015) in overeenstemming met de businesscase CHV.

Provinciale investeringen (€ 000.)

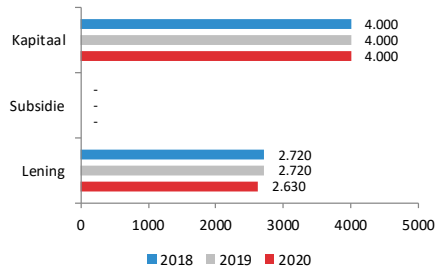

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

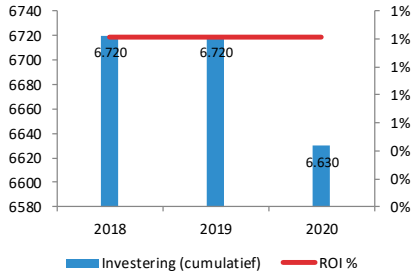

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	2.720	2.720	2.630
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	4.000	4.000	4.000
Onvangen Rente in periode € 000.	82	82	80
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	1%	1%	1%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	9.001	9.142	n.b
Eigen vermogen	3.137	2.782	n.b
Vreemd vermogen	5.864	6.359	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.799	2.388	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(278)	(188)	n.b
Netto Resultaat	(445)	(355)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-4,9%	-3,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	34,9%	30,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

CHV BV is een van de drie pijlers van de Smart Services Campus, naast de kennisinstellingen en CMD BV. De pijlers zijn onlosmakelijk onderling met elkaar verbonden. De ontwikkeling van een Smart Services Campus zorgt voor een versnelling en versterking van de regionale economische structuur en voor binding van talent aan de regio.

Visie en beleidsvoornemen

De BV is medio 2015 opgericht met het oog op provinciale betrokkenheid, samen met de andere founding fathers (t.w. APG en UM), gedurende 10 jaar. De Smart Service Campus zal 2.000 á 2.500 nieuwe arbeidsplaatsen opleveren en er zullen 1.600 studenten studeren. Dat zijn de doelstellingen voor 2025. Per 1/1/20 waren er 564 arbeidsplaatsen en 1081 studenten actief.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De huisvestingslasten worden met de huidige bezetting nog niet gecompenseerd door de opbrengst uit de onderverhuur. In 2018 zijn o.a. investeringen in de signing gepleegd om de zichtbaarheid en vindbaarheid te vergroten. Begin 2020 bedroeg de bezettingsgraad reeds 87% desalniettemin is het gezien de herijkte ramingen niet waarschijnlijk dat het aandelenkapitaal waarde heeft in het economische verkeer derhalve heeft er 31-12-2019 een duurzame afwaardering plaatsgevonden van het aandelen kapitaal op de provinciale balans.

Provinciaal Risico

Het risico vanuit financieel perspectief is voornamelijk gelegen in het werven van voldoende bewoners (huurders) en deelnemers om een sluitende businesscase te houden. Dan loopt de Provincie het risico de boekwaarde van de leningen te moeten afwaarderen.

12. Campus Heerlen Management Development B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	33,33%
Zeggenschap provincie:	33,33%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Maastricht University Holding B.V. en APG Deelnemingen N.V.

Doelstelling

Leiding over de samenwerking binnen de Brightlands Smart Services Campus en de verdere bevordering van de ontwikkeling daarvan.

Provinciale investeringen (€ 000.)

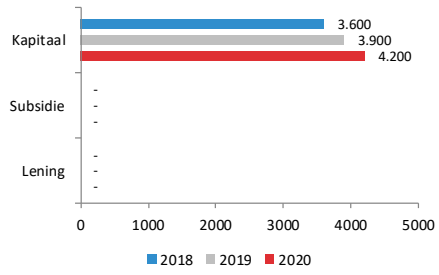

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

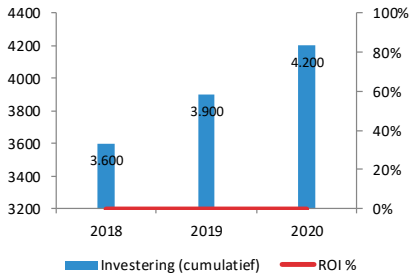

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3.600	3.900	4.200
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	5.639	2.851	n.b
Eigen vermogen	4.376	1.905	n.b
Vreemd vermogen	1.262	946	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	3.297	3.359	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.788)	(3.356)	n.b
Netto Resultaat	(1.788)	(3.371)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-31,7%	-118,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	77,6%	66,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

CMD BV is een van de drie pijlers van de Brightlands Smart Services Campus, naast de kennisinstellingen en CHV BV. De pijlers zijn onlosmakelijk onderling met elkaar verbonden. De ontwikkeling van een Smart Services Campus zorgt voor een versnelling en versterking van de regionale economische structuur en voor binding van talent aan de regio.

Visie en beleidsvoornemen

Het project Brightlands Smart Services Campus Heerlen beoogt de realisatie van een campus met internationale allure op het gebied van smart services . 'Smart services' zijn slimme product- en diensteninnovaties die als gevolg van het effectief en innovatief gebruik van informatie en data een bron zijn van economische meerwaarde voor organisaties en hun klanten.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In maart 2020 is de herijkingsstrategie goedgekeurd en ingevoerd, hierbij zijn de focusgebieden verscherpt en beperkt de campusorganisatie tot een faciliterende rol. Door zich te beperken tot de faciliterende rol is de verwachting dat er een kostenreductie zal plaatsvinden. De focusgebieden; smart operations, smart customer interaction en smart product and services , zijn geformuleerd in samenwerking met de kennisinstellingen en sluiten naar verwachting beter aan bij de vraag vanuit de markt.

Provinciaal Risico

Het risico vanuit financieel perspectief is voornamelijk gelegen in het werven van voldoende campusdeelnemers om een sluitende businesscase te houden. Dit loopt momenteel achter ten opzichte van de planning. Daarmee loopt de Provincie het risico extra agiostortingen te moeten doen om het weerstandsvermogen van de campusorganisatie positief te houden. Daarnaast vergen de verschillende innovatieprogramma's separate financiering.

Brightlands Greenport Venlo

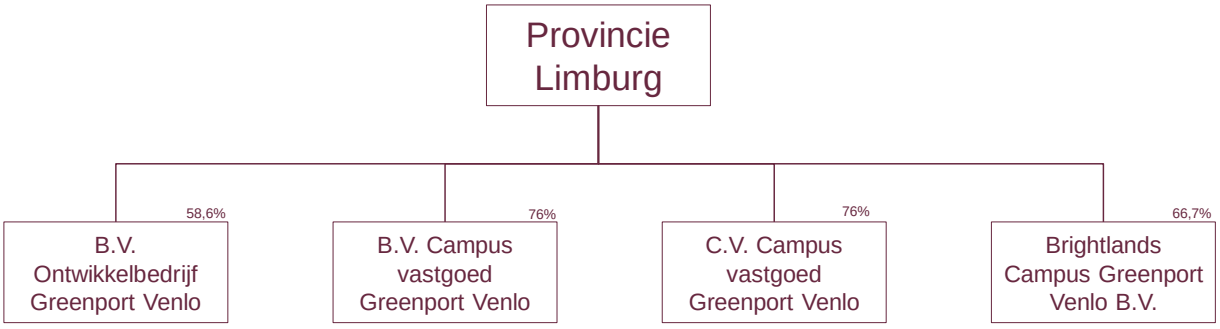

13. Greenport Venlo Campus Vastgoed B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 12.350.307
Belang provincie:	76,00%
Zeggenschap provincie:	76,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Gemeente Venlo

Doelstelling

Het exploiteren en ontwikkelen van de Innovatoren, Villa Flora en omliggende campus gronden. Daarnaast treedt de B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo op als beherend vennoot van de C.V. Greenport Venlo Campus Vastgoed.

Provinciale investeringen (€ 000.)

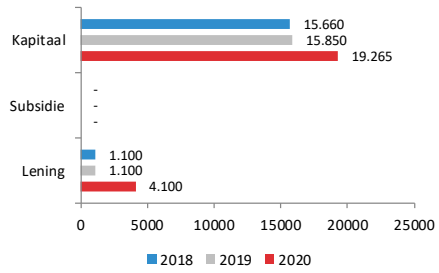

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

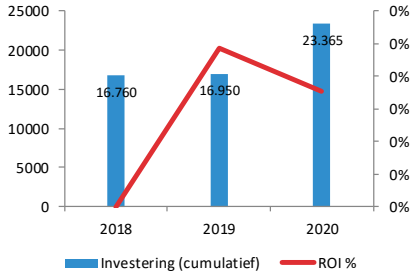

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	1.100	1.100	4.100
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	15.660	15.850	19.265
Onvangen Rente in periode € 000.	-	41	41
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	27.605	30.340	n.b
Eigen vermogen	18.006	20.951	n.b
Vreemd vermogen	9.599	9.389	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.959	3.013	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(2.152)	1.741	n.b
Netto Resultaat	(2.135)	1.695	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-7,7%	5,6%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	65,2%	69,1%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Greenport Venlo staat voor een kansrijke economische structuur en duurzame ontwikkeling van de regio Noord-Limburg. De Provincie Limburg en de gemeenten Horst aan de Maas, Venray en Venlo hebben de ambitie om het Klavertje 4-gebied te ontwikkelen tot een goed ontsloten (fysiek) werklandschap met een hoge (ruimtelijke) kwaliteit.

Visie en beleidsvoornemen

PS hebben bij besluit d.d. 31 oktober 2014 ingestemd met de in het Plan van aanpak programma Greenport Venlo vervatte ambitie om te komen tot een aantrekkelijk en wervend kennislandschap waaronder begrepen de koers inzake de verviechting van DCGV en TPN (en Venlo Greenpark) en de inrichting van één uitvoeringsorganisatie. Dit is gerealiseerd per 1 februari 2017 met de formele oprichting van B.V. Ontwikkelbderijf Greenport Venlo en de B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In de B.V. en C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo zijn het vastgoed en de omliggende campusgronden ingebracht.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Bij de voorjaarsnota 2018 en separaat in de vergadering van PS december 2018 zijn additionele middelen ter beschikking gesteld ten behoeve van de langjarige financiering van de campus vastgoed ontwikkeling. Het betrof een kapitaal bijdrage van EUR 6,8 mln. (niet rendabel) en een financiering van EUR 4,5 mln (herfinanciering). Naar aanleiding van de hoge bezettingsgraad van de Villa Flora en de Innovatoren is in 2019 besloten om een 3e campus gebouw (Bright House) te realiseren . Aanvang van de bouw heeft plaats gevonden in het voorjaar van 2020 en de afgeronde realisatie wordt verwacht in april 2021.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming te moeten afwaarderen, ingevolge achterblijven huuropbrengsten, waardevermindering van het vastgoed of een achterblijvende exploitatie van de campusgronden.

14. Greenport Venlo Campus Vastgoed C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 8.096.693
Belang provincie:	76,00%
Zeggenschap provincie:	76,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Gemeente Venlo

Doelstelling

De Innovatoren is ondergebracht in de C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. De beheertaken worden uitgevoerd door de B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo

Provinciale investeringen (€ 000.)

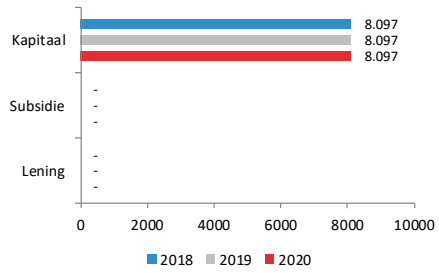

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

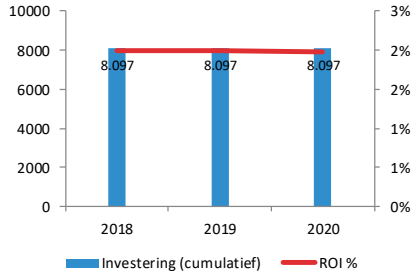

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	8.097	8.097	8.097
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	162	162	160
ROI %	2%	2%	2%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	9.319	9.250	n.b
Eigen vermogen	9.075	9.022	n.b
Vreemd vermogen	244	228	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	178	209	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	964	157	n.b
Netto Resultaat	964	157	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	10,3%	1,7%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	97,4%	97,5%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	162	162	160

Publiek belang

Greenport Venlo staat voor een kansrijke economische structuur en duurzame ontwikkeling van de regio Noord-Limburg. De Provincie Limburg en de gemeenten Horst aan de Maas, Venray en Venlo hebben de ambitie om het Klavertje 4-gebied te ontwikkelen tot een goed ontsloten (fysiek) werklandschap met een hoge (ruimtelijke) kwaliteit. Daarbij is ervoor gekozen om het gebied te ontwikkelen onder de regie van één gebiedsautoriteit.

Visie en beleidsvoornemen

PS hebben bij besluit d.d. 31 oktober 2014 ingestemd met de in het Plan van aanpak programma Greenport Venlo vervatte ambitie om te komen tot een aantrekkelijk en wervend kennislandschap waaronder begrepen de koers inzake de verviechting van DCGV en TPN (en Venlo Greenpark) en de inrichting van één uitvoeringsorganisatie. Dit is gerealiseerd per 1 februari 2017 met de formele oprichting van B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en de B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In de C.V. is de innovatoren ondergebracht.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Als onderdeel van de algehele structurering is de Innovatoren ondergebracht in de Greenport Venlo Campus Vastgoed C.V., waarbij de operationele activiteiten middels een masterlease overeenkomst belegd zijn bij Greenport Venlo Campus Vastgoed B.V.. De financiële stromen zijn daarmee beperkt tot een vaste huursom en de waardeverandering van het vastgoed. De deelneming keert jaarlijks een dividend uit van ca. 2% op het geïnvesteerd vermogen.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming te moeten afwaarderen, ingevolge waardevermindering van het vastgoed.

15. Greenport Venlo Ontwikkelbedrijf B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 27.200.000
Belang provincie:	58,60%
Zeggenschap provincie:	58,60%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Horst a/d Maas, Venlo, Venray

Doelstelling

Op 31 oktober 2014 hebben Provinciale Staten ingestemd met de in het Plan van Aanpak Programma greenport Venlo vervatte koers en acties. Een van de onderdelen van het Plan van aanpak is de programmalijn werklandschap . Deze heeft als doel het realiseren van een goed geoutilleerd werklandschap met concurrerende grondprijzen vanuit één gebiedsautoriteit. De B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo is hiertoe opgericht.

Provinciale investeringen (€ 000.)

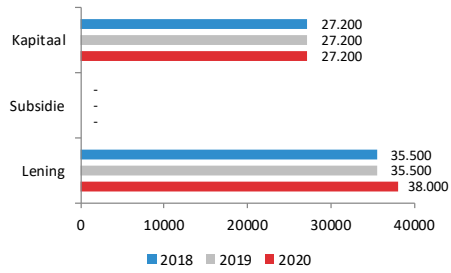

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

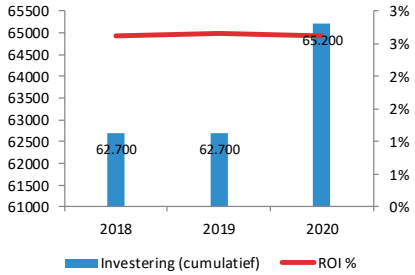

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	35.500	35.500	38.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	27.200	27.200	27.200
Onvangen Rente in periode € 000.	1.103	1.127	1.168
Ontvangen dividend in periode € 000.	544	544	544
ROI %	3%	3%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	176.761	165.255	n.b
Eigen vermogen	60.432	58.726	n.b
Vreemd vermogen	116.329	103.502	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	40.119	49.142	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	7.008	826	n.b
Netto Resultaat	2.614	(776)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	1,5%	-0,5%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	34,2%	35,5%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	544	544	544

Publiek belang

Greenport Venlo staat voor een kansrijke economische structuur en duurzame ontwikkeling van de regio Noord-Limburg. De Provincie Limburg en de gemeenten Horst aan de Maas, Venray en Venlo hebben de ambitie om het Klavertje 4-gebied te ontwikkelen tot een goed ontsloten (fysiek) werklandschap met een hoge (ruimtelijke) kwaliteit. Daarbij is ervoor gekozen om het gebied te ontwikkelen onder de regie van één gebiedsautoriteit.

Visie en beleidsvoornemen

PS hebben bij besluit d.d. 31 oktober 2014 ingestemd met de in het Plan van aanpak programma Greenport Venlo vervatte ambitie om te komen tot een aantrekkelijk en wervend kennislandschap waaronder begrepen de koers inzake de verviechting van DCGV en TPN (en Venlo Greenpark) en de inrichting van één uitvoeringsorganisatie. Dit is gerealiseerd per 1 februari 2017 met de formele oprichting van B.V. Ontwikkelbderijf Greenport Venlo en de B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In het ontwikkelbedrijf is de grondexploitatie van het werklandschap ondergebracht.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2019 zijn minder gronden uitgegeven dan begroot, e chter beter dan voorzien in het plan bij oprichting en meer dan in 2018. De a fwijking met de begroting is met name ontstaan als gevolg van het doorschuiven van verkopen die niet in 2019 maar later plaatsvinden.
In de exploitatie zit een eenmalige negatieve mutatie welke veroorzaakt wordt door een mutatie in de grondwaardering. Desondanks is er sprake van een positief netto resultaat. Vanuit een geconsolideerd campus perspectief is hiermee dan ook wederom sprake van een positief resultaat, dat ook in de meerjarenraming stand houdt.

Provinciaal Risico

De Provincie loopt het risico de boekwaarde te moeten afwaarderen als gevolg van marktontwikkelingen, kostenstijging en verlengen van de looptijd. Bij de verviechting is een risicoreserve gevormd ter dekking van deze risico's.

16. Brightlands Campus Greenport Venlo B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	66,00%
Zeggenschap provincie:	66,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Universiteit Maastricht.

Doelstelling

Het stimuleren van open innovatie ten behoeve van kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio, met als doel aansluiting en verbreding van de as onderwijs -onderzoek (wetenschappelijk en toegepast) - business. Een belangrijke taak van de vennootschap is het ontwikkelen van de Brightlands Campus Greenport Venlo tot een R&D Campus door middel van Business development en Community activiteiten waaronder ook acquisitie en acceleratie. Hierbij dient mede rekening gehouden te worden met de overige Brightlands campusorganisaties (Brightlands Chemelot Campus, Brightlands Maastricht Health Campus en Brightlands Smart Services Campus), welke elk hun eigen doelstelling hebben doch met het gezamenlijk doel uiteindelijk één krachtige Brightlands Campus te ontwikkelen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

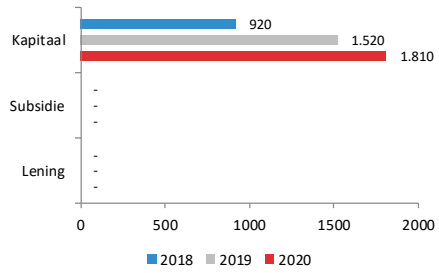

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

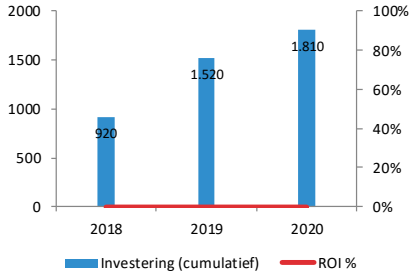

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	920	1.520	1.810
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	353	537	n.b
Eigen vermogen	261	242	n.b
Vreemd vermogen	93	295	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	106	343	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(762)	(918)	n.b
Netto Resultaat	(762)	(919)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-215,8%	-171,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	73,8%	45,0%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De ontwikkeling van een sterke campus in de regio Venlo die middels h et stimuleren van open innovatie kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio faciliteert.

Visie en beleidsvoornemen

De Brightlands Campus Greenport Venlo is eind 2017 opgericht en voor 3 jaren gefinancierd. In 2019 is besloten om de financiering van de campusorganisatie voor de komende 5 jaren voort te zetten . Dit is vastgelegd in de nieuwe aandeelhoudersovereenkomst met ook de nieuwe derde aandeelhouder BASF.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2019 is een derde aandeelhouder gevonden zijnde BASF. Tevens is het nieuwe Strategische plan in concept uitgewerkt in samenwerking met de Campus Vastgoed enititeit. Verdere afstemming tussen partijen zal nog moeten plaatsvinden alvorens een definitieve versie kan worden vastgesteld door de aandeelhouders.

Provinciaal Risico

Het Provinciaal risico is hoofdzakelijk een beleidsinhoudelijk risico. Bij de oprichting zijn de kapitaalstortingen reeds als niet revolverend aangemerkt. Het resterende financiële risico is gelegen in de toekomstige kapitaalstortingen om de campusorganisatie te bekostigen. Beleidsinhoudelijk vormt de acquisitietaak het grootste risico, die ook zijn weerslag heeft op de positie van de Greenport Campus Vastgoed B.V.

Maastricht-Aachen Airport

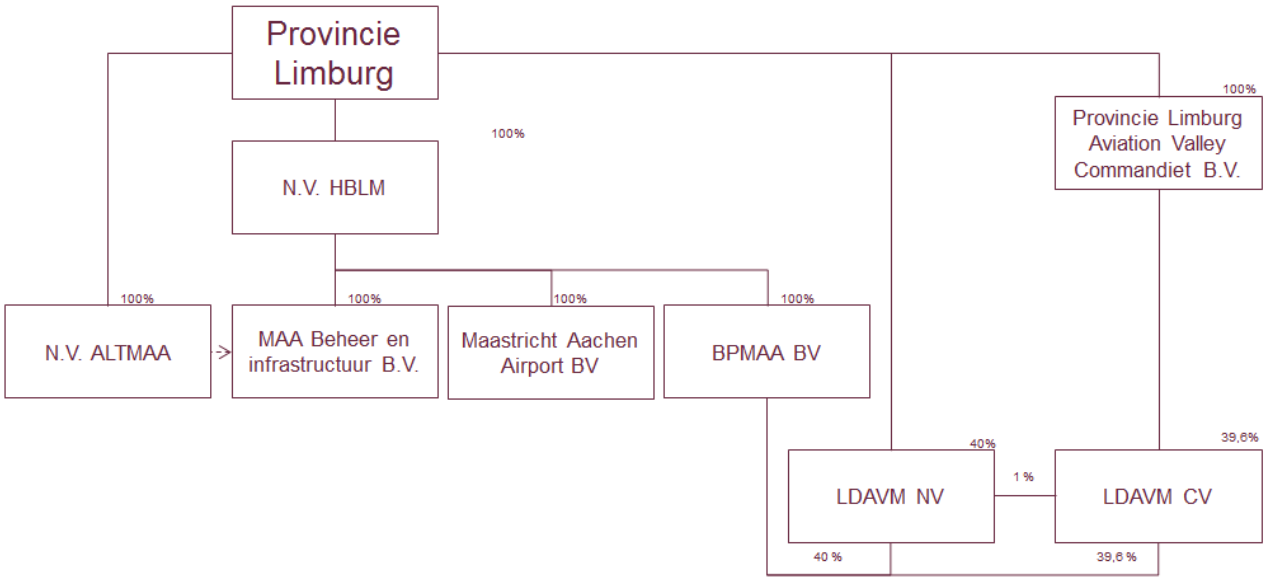

*) Dit betreft het beheer van de erfpachtovereenkomst

17. N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 16.072.048
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het (doen) exploiteren van een luchthavenbedrijf (tot 1 juli 2016). Vanaf 1 juli 2016 moedermaatschappij van BP MAA B.V. en MAA Beheer & Infra B.V., welke laatste de concessie-overeenkomst met de concessienemer beheert. Per 1 november 2019 heeft N.V. HBLM de aandelen van MAA B.V., de exploitant van de luchthaven overgenomen en is MAA B.V. ook een dochtervennootschap van HBLM geworden.

Provinciale investeringen (€ 000.)

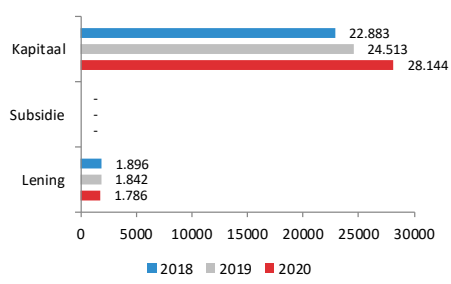

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

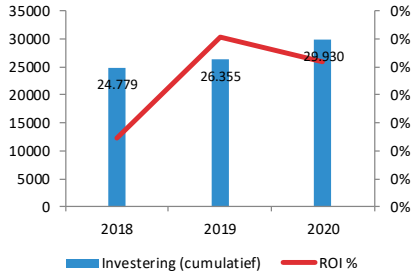

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	1.896	1.842	1.786
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	22.883	24.513	28.144
Onvangen Rente in periode € 000.	30	80	78
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	49.710	52.580	n.b
Eigen vermogen	15.289	17.414	n.b
Vreemd vermogen	33.584	34.826	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.993	4.993	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	64	1.356	n.b
Netto Resultaat	(231)	496	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,5%	0,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	30,8%	33,1%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De luchthaven MAA is van belang voor een sterk leef -en vestigingsklimaat en heeft relevante sociaal-economische effecten op de schaal van Limburg. MAA kan niet uitsluitend op eigen benen staan en heeft zonder substantiële steun van de overheid geen toekomstperspectief. Dat geldt overigens voor vrijwel alle regionale luchthavens in €pa.

Visie en beleidsvoornemen

Het duurzaam hebben van een luchthaven is wezenlijk van belang voor een goede bereikbaarheid van de regio, draagt bij aan een sterk leef- en vestigingsklimaat van de regio en heeft relevante sociaal-economische (waaronder werkgelegenheid) effecten. In 2016 is de exploitatie (periode van 10 jaar) aan een private partij verleend.
Per 1 november 2019 is echter, op aangeven van de aandeelhouders van MAA B.V. in onderling overleg, besloten om de aandelen van MAA B.V. door N.V. HBLM over te nemen voor € 1, terwijl tevens een lening van € 1,1 mln werd overgenomen. De afspraken uit de concessieovereenkomst blijven onverminderd van kracht tussen MAA B.V. en MAABI B.V. Door investeringen en goed onderhoud dient er een infrastructuur te worden gerealiseerd die toekomstbestendig is en die een goede basis vormt voor de exploitatie.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

N.V. HBLM is vanaf 1 nov. 2019 verantwoordelijk voor zowel de infrastructuur als exploitatie van het vliegveld. Hierbij zijn de veiligheidskosten door een extern bureau herijkt en op basis hiervan hebben uw Staten op 12 dec. 2019 ingestemd met het verhogen van de NEDAB bijdrage mer € 1,2 mln. op jaarbasis. De concessie-overeenkomst, overeengekomen tussen MAA BV en MAABI BV blijft onverminderd van kracht. Exploitant MAA BV heeft in 2020, ondanks de corona situatie, een bijzonder jaar gekend door het vrachtvervoer (tonnages en marges). Specifieke rapportages Hierover worden opgenomen in de Voortgangsrapportage Regeling Grote projecten. in 2021 heeft de heer Van Geel zijn rapportage over de toekomstmogelijkheden van het vliegveld opgeleverd en staat de provincie voor een aantal essentiele afwegingen en keuzes (o.a. baanrenovatie en luchthavenbesluit).

Provinciaal Risico

Het financieel risico is met name gelegen in het exploiteren van de luchthaven. De ter beschikking gestelde kredieten zijn niet als revolverend bestempeld, met uitzondering van de verstrekte lening en de aanschaf (en hieraan gekoppelde verhuur) van de cargoterminal. De boekwaarde van de deelneming wordt jaarlijks beoordeeld, waarbij tegenover de middels agio verstrekte kredieten, voorzover noodza kelijk geacht, een reserve voor afwaardering. Het maatschappelijk risico zit in het mogelijk failliet gaan van de luchthaven en daarmee gepaard gaande verlies aan directe en indirecte werkgelegenheid. Door COVID-19 zijn de risico's voor het exploiteren van de luchthaven aanmerkelijk toegenomen.

18. N.V. Aangewezen Luchtvaartterrein Maastricht-Aachen Airport

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het beheer van erfpachtcontracten van het als zodanig aangewezen luchtvaartterrein Maastricht-Aachen Airport.

Provinciale investeringen (€ 000.)

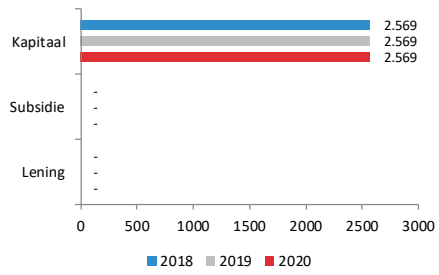

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

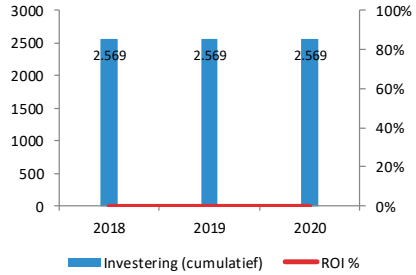

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	2.569	2.569	2.569
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	52	49	n.b
Eigen vermogen	48	48	n.b
Vreemd vermogen	4	1	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(3)	0	n.b
Netto Resultaat	(3)	0	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-5,6%	0,3%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	92,5%	98,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De aanwezigheid van het luchtvaartterrein draagt bij aan het verbeteren van de (grensoverschrijdende) bereikbaarheid en mobiliteit en is een randvoorwaarde voor het waarmaken van de provinciale economische ambities.

Visie en beleidsvoornemen

De aanwezigheid van het luchtvaartterrein draagt bij aan het verbeteren van de (grensoverschrijdende) bereikbaarheid en mobiliteit en is een randvoorwaarde voor het waarmaken van de provinciale economische ambities. In de AvA van 6 november 2013 is een besluit genomen over de overname van de aandelen van de overige aandeelhouders door de Provincie. De Provincie zal als 100% (enig) aandeelhouder het beheer van het erfpachtcontract met MAA B.V. voortzetten. NV ALTMAA kan als juridische entiteit mogelijk nog ingezet worden bij de realisatie van een duurzame toekomst voor MAA.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Er zijn geen aandachtspunten of ontwikkelingen te melden.

Provinciaal Risico

Er zijn nauwelijks nog financiële verplichtingen in NV ALTMAA. De aanwezige financiële middelen zijn toereikend en de boekwaarde in de provinciale begroting is teruggebracht naar € 1.

19. Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1.668.000
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het als commanditair vennoot deelnemen in, het financieren van, het samenwerken met en het verlenen van adviezen en andere diensten aan de commanditaire vennootschap Land Development AviationValley Maastricht C.V., teneinde de realisatie van het bedrijventerrein BPMAA te Beek/Meersen te bewerkstelligen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

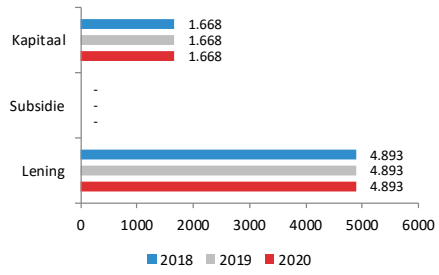

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

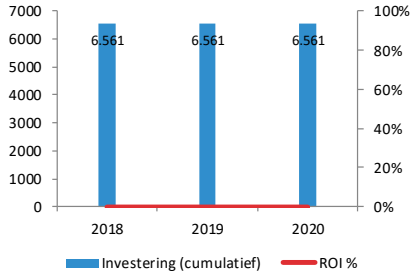

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	4.893	4.893	4.893
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	1.668	1.668	1.668
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	4.727	n.b	n.b
Eigen vermogen	870	n.b	n.b
Vreemd vermogen	3.857	-	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	11	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	4	-	n.b
Netto Resultaat	(58)	n.b	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-1,2%	n.b	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	18,4%	n.b	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door als commanditair vennoot deel te nemen in Land Development Aviation Valley Maastricht C.V. draagt Provincie Limburg Aviationvalley Commandiet B.V. bij aan haar doelstellingen en de realisatie van het bedrijven terrein BPMAA.

Visie en beleidsvoornemen

Door middel van de activiteiten van de LDAVM C.V. komen tot stimulering van de aantrekkingskracht van de luchthaven en het geven van een impuls voor de (regionale) werkgelegenheid (bevorderen vestigingsklimaat).

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Zie ontwikkelingen binnen LDAVM C.V.. De PLAC B.V. voert geen operationele activiteiten. Het ingebracht kapitaal in LDAVM C.V. loopt via deze entiteit. In 2018 is EUR 550.000 aan agio teruggestort naar de Provincie Limburg.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de onderneming te moeten afwaarderen. Moment van aflossing van de lening is afhankelijk van ontvangst van winstuitkeringen vanuit de LDAVM CV. De LDAVM CV kent 2 hoofdrisico's: Vertraging uitgifte en verlaging uitgifteprijzen. Jaarlijks worden met de actualisatie van het businessplan de risico s geïnventariseerd en geanalyseerd.

20. Land Development AviationValley Maastricht C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	40,00%
Zeggenschap provincie:	40,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, BPMAA B.V, Dura Vermeer en Aviation Logistics Development Company

Doelstelling

Uitvoering te geven aan zowel het Master- en Businessplan, dat door de aandeelhouders is vastgesteld. Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA (groot circa 110 hectare bruto), gelegen binnen de gemeente Beek en de gemeente Meerssen, is een van de in het POL aangewezen locaties voor de realisatie van een bedrijventerrein. Het gebied wordt ontwikkeld als hoogwaardige en duurzame kwaliteitslocatie met een landschappelijke inpassing in de omgeving.

Provinciale investeringen (€ 000.)

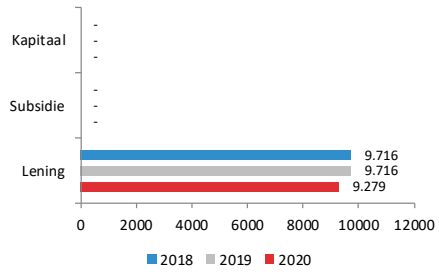

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

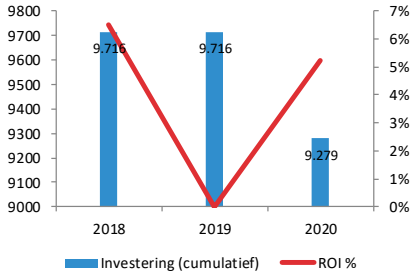

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	9.716	9.716	9.279
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	633	-	484
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	7%	0%	5%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	24.995	22.341	28.556
Eigen vermogen	11.448	10.922	15.885
Vreemd vermogen	13.546	11.419	12.671

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	6.306	-	15.257
Bedrijfsresultaat (EBIT)	932	80	5.456
Netto Resultaat	224	(526)	4.963

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,9%	-2,4%	17,4%
Solvabiliteit (EV/TV)	45,8%	48,9%	55,6%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De bedrijventerrein ontwikkeling rondom de luchthaven draagt bij aan de werkgelegenheid, positie van Limburg in de logistieke sector en is van strategische waarde in relatie tot de ontwikkeling van de luchthaven.

Visie en beleidsvoornemen

Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA staat voor de stimulering van de aantrekkingskracht van de luchthaven op lange termijn en tevens als impuls voor de (regionale) werkgelegenheid. De ontwikkelingen in BPMAA overschrijden de gemeentegrenzen van de gemeenten Beek en Meerssen. De N.V./C.V. is instrumenteel een waarborg om maatschappelijk en economisch rendement te realiseren.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De grondexploitatie van LDAVM C.V. is ingevolge de verkoop van een groot perceel in 2018 sterk verbeterd. Dit heeft ook geleid tot een verkorting van de verwachte looptijd. Per jaareinde 2019 was 35,8 van de 62 ha uitgeefbaar terrein uitgegeven.

Provinciaal Risico

Hoewel de feitelijke werkzaamheden en de activa in LDAVM C.V. zitten, zit het financieel risico in de Provincie Limburg Aviation Valley Commandiet B.V. ten aanzien van de deelneming. Ten aanzien van de financiering loopt de Provincie het risico dat deze niet kan worden afgelost. De huidige grondexploitatie sluit nochtans positief.

21. Land Development AviationValley Maastricht N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 18.000
Belang provincie:	40,00%
Zeggenschap provincie:	40,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, BPMAA B.V, Dura Vermeer. en Aviation Logistics Development Company

Doelstelling

Uitvoering te geven aan zowel het Master- en Businessplan, dat door de aandeelhouders is vastgesteld. Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA , gelegen binnen de gemeente Beek en de gemeente Meerssen, is een van de in het POL aangewezen locaties voor de realisatie van een bedrijventerrein. Het gebied wordt ontwikkeld als hoogwaardige en duurzame kwaliteitslocatie met een landschappelijke inpassing in de omgeving.

Provinciale investeringen (€ 000.)

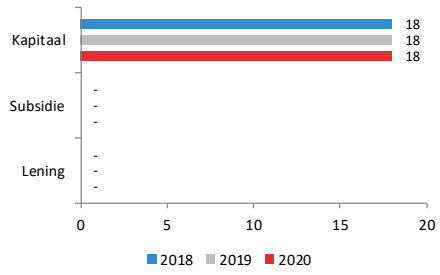

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

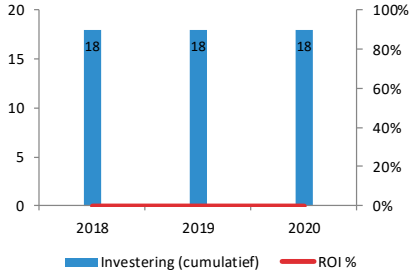

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	18	18	18
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	48	47	38
Eigen vermogen	45	44	30
Vreemd vermogen	3	4	8

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	15	15	15
Bedrijfsresultaat (EBIT)	4	(1)	(14)
Netto Resultaat	4	(1)	(14)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	8,5%	-1,7%	-35,2%
Solvabiliteit (EV/TV)	93,1%	92,6%	79,3%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De bedrijventerrein ontwikkeling rondom de luchthaven draagt bij aan de werkgelegenheid, positie van Limburg in de logistieke sector en is van strategische waarde in relatie tot de ontwikkeling van de luchthaven.

Visie en beleidsvoornemen

Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA staat voor de stimulering van de aantrekkingskracht van de luchthaven op lange termijn en tevens als impuls voor de (regionale) werkgelegenheid. De ontwikkelingen in BPMAA overschrijden de gemeentegrenzen van de gemeenten Beek en Meerssen. De N.V./C.V. is instrumenteel een waarborg om maatschappelijk en economisch rendement te realiseren.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Zie ontwikkelingen benoemd bij LDAVM C.V.. LDAVM N.V. is beherend vennoot en draagt geen risico ten aanzien van de onderliggende exploitatie in de C.V.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de onderneming ad € 18.000 te moeten afwaarderen. Daarnaast loopt de onderneming (en daarmee indirect de Provincie) een risico ten aanzien van vertraging in de uitgifte en verlaging uitgifteprijzen. Jaarlijks worden met de actualisatie van het businessplan de risico's geïnventariseerd en geanalyseerd.

Regionale ontwikkeling en fondsen

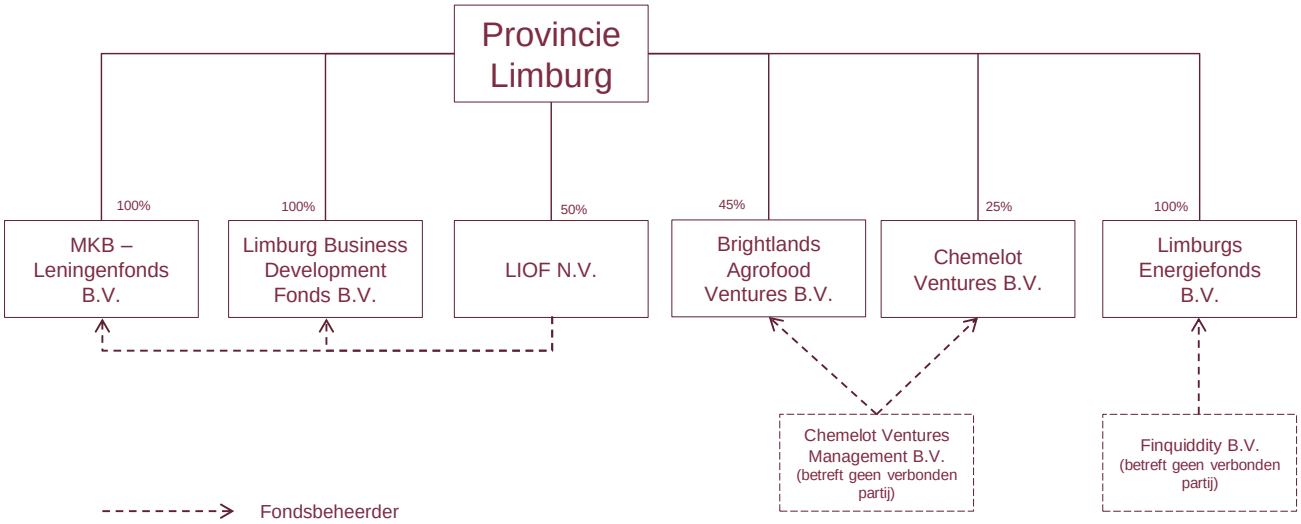

22. N.V. Industriebank LIOF

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 42.877.738
Belang provincie:	50,00%
Zeggenschap provincie:	50,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Ministerie EZ

Doelstelling

Industriebank LIOF is de Limburgse ontwikkelingsmaatschappij. LIOF draagt bij aan de welvaart van de Provincie Limburg door de (sociaal-) economische structuur verder te versterken en werkgelegenheid te verbeteren. De activiteiten die LIOF ontplooit binnen elk van deze taakgebieden dienen te passen binnen de kaders van het provinciaal economisch beleid.

Provinciale investeringen (€ 000.)

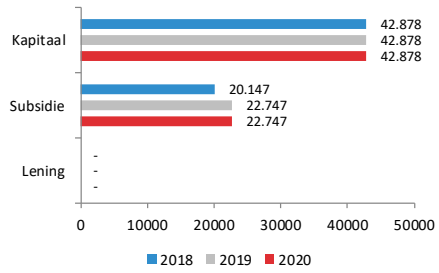

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

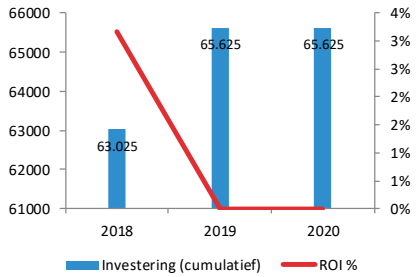

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	20.147	22.747	22.747
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	42.878	42.878	42.878
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	2.000	-	-
ROI %	3%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	104.362	104.514	n.b
Eigen vermogen	91.810	93.019	n.b
Vreemd vermogen	12.552	11.495	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	14.441	11.420	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	6.957	1.209	n.b
Netto Resultaat	6.957	1.209	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	6,7%	1,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	88,0%	89,0%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	2.000	-	-

Publiek belang

LIOF draagt bij aan de welvaart van de Provincie Limburg door de (sociaal-) economische structuur verder te versterken en werkgelegenheid te verbeteren. De kerntaken betreffen Acquisitie, Participatie, en Ontwikkeling/Innovatie. De activiteiten die LIOF ontplooit binnen elk van deze taakgebieden dienen te passen binnen de kaders van het provinciaal economisch beleid.

Visie en beleidsvoornemen

Gezien de uitbreiding van het Provinciaal belang in LIOF zal LIOF functioneren als de uitvoeringsorganisatie voor het regionaal econmisch beleid voor de Provincie Limburg, gericht op ondersteuning van groei en innovatie in het MKB.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Over boekjaar 2019 is een resultaat gerealiseerd van € 1,2 mln. Dit is lager dan eerdere jaren die gekenmerkt werden door bijzonder hoge boekwinsten. Om dit ook naar de toekomst toe te kunnen bestendigen is een stevig investeringvolume noodzakelijk. LIOF beoogt € 10 mln. per jaar te investeren.

Provinciaal Risico

Vanuit de subsidierelatie is het risico het niet uitvoeren van de activiteiten / voorwaarden zoals opgenomen (of onderliggend) aan de subsidiebeschikking. Dit kan leiden tot een afbreukrisico voor de Provincie. Vanuit de aandeelhoudersrelatie bestaat het risico dat het LIOF onvoldoende fungeert als ontwikkelingsbedrijf voor de Provincie, of dat financiële resultaten onvoldoende zijn met als resultaat afwaardering van de boekwaarde.

23. MKB-Leningenfonds (MKB-L) B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 15.154.058
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en LIOF NV

Doelstelling

MKB-L BV geeft invulling aan het MKB-Leningenfonds. Dit fonds biedt financiering voor MKB-ondernemers. Het MKB-Leningenfonds is een breed fonds dat open staat voor MKB-ondernemers uit een scala aan sectoren en verscheidene ontwikkelstadia van een onderneming.

Provinciale investeringen (€ 000.)

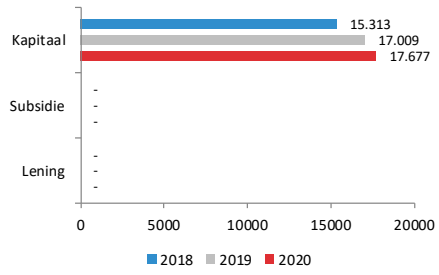

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

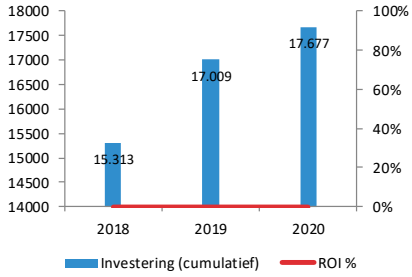

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	15.313	17.009	17.677
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	13.295	13.662	13.391
Eigen vermogen	13.166	13.558	13.377
Vreemd vermogen	129	105	14

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	851	987	1.134
Bedrijfsresultaat (EBIT)	387	533	634
Netto Resultaat	(121)	(1.304)	(850)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,9%	-9,5%	-6,3%
Solvabiliteit (EV/TV)	99,0%	99,2%	99,9%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het MKB in Limburg meer financieringsmogelijkheden bieden, zodat de economische groei, welvaart en werkgelegenheid gestimuleerd worden.

Visie en beleidsvoornemen

Inzet van het MKB-Leningenfonds is gedurende haar looptijd (9 jaar) gericht op het financieren van 40 ondernemingen. Er zijn slechts enkele harde criteria; het betreft een MKB-onderneming, gevestigd in Limburg, dan wel een onderneming waarvan de effecten van de lening in een belangrijke mate neerslaan in de Provincie. Het fonds verstrekt leningen van € 150.000 tot € 1 miljoen. Er is initieel totaal € 20 mln. door PS beschikbaar gesteld. Dit is eind 2017 verhoogd met maximaal € 10 miljoen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

MKB-leningenfonds BV is 1 mei 2015 opgericht. Ultimo 2019 zijn er 49 leningen uitgezet voor een totaal van € 19,8 mln. Naar aanleiding van een motie van uw staten is de uitzettingstermijn en looptijd van het fonds verlengd met 1 jaar. Dit geeft het fonds extra tijd om de beschikbare middelen uit te zetten. Daarna zal de beheerfase starten, in lijn met de aflossingstermijn van de uitgezette leningen.

Provinciaal Risico

Er kunnen vier typen risico s worden onderscheiden: beleidsinhoudelijke, financiële, juridische en fiscale risico s. Wat betreft het financiële risico is dat het bedrag van de inbreng in het fonds zijnde maximaal € 30 mln. en het bedrag aan rendement dat mogelijk niet gerealiseerd wordt. Bij het oprichten en het inrichten van het fonds zijn beheersmaatregelen voor de genoemde risico s geïmplementeerd.

24. Limburg Business Development Fonds (LBDF) B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 12.483.943
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en LIOF NV

Doelstelling

Het Limburg Business Development Fonds (LBDF) biedt financiering voor de ontwikkeling van ideeën naar product naar onderneming. Het fonds zal de verschillende stadia met verschillende instrumenten financieren.

Provinciale investeringen (€ 000.)

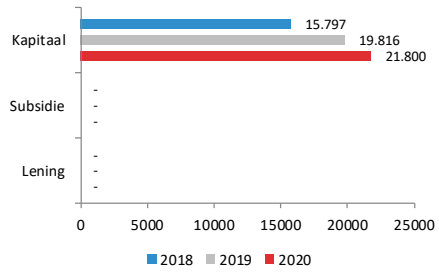

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

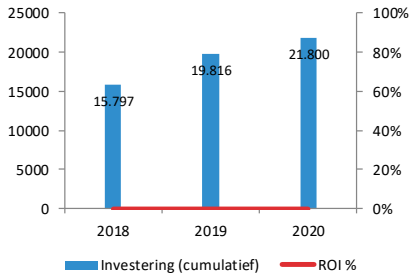

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	15.797	19.816	21.800
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	7.424	9.171	8.078
Eigen vermogen	6.985	8.634	7.522
Vreemd vermogen	439	537	556

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	279	331	391
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.573)	(1.408)	(916)
Netto Resultaat	(2.590)	(2.369)	(3.096)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-34,9%	-25,8%	-38,3%
Solvabiliteit (EV/TV)	94,1%	94,1%	93,1%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het innovatieve MKB in Limburg meer mogelijkheden bieden voor financiering zodat de economische groei, welvaart en werkgelegenheid gestimuleerd worden middels het: 1) Proof-of-Principle fonds (PoP): van idee naar een proof-of-principle , ideeën toetsen op technologische en/of commerciële haalbaarheid; 2) Proof-of-Concept fonds (PoC): opwerking van producten die een eerste technologische en/of markttoets hebben doorstaan tot een volwaardig product- en of dienstenconcept; 3) Seed fonds: dekt de financieringsbehoefte in de laatste fase van het business development traject tot een volwaardige onderneming.

Visie en beleidsvoornemen

Inzet van het LBDF leidt over de tijdshorizon van 6 jaar tot 180 beproefde ideeën, die worden doorontwikkeld tot 75 businessplannen, om uiteindelijk te resulteren in 42 businesses. Op basis van een verwachte personeelsomvang van 5 tot 10 fte per business, bieden deze 42 businesses naar verwachting ruim 300 fte directe werkgelegenheid en ten minste eenzelfde aantal fte indirecte werkgelegenheid. Er is in totaal € 29,7 mln. door PS beschikbaar gesteld.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

LBDF heeft per jaareinde 2019 voor € 24,8 mln. aan investeringen gecommitteerd. Daarmee bedraagt de uitzetting van de subfondsen POP (subsidies), POC (leningen) en Seed (kapitaal) respectievelijk 70%, 90% en 100%. Op basis van de meerjarenprognose verwacht LBDF nog steeds te kunnen voldoen aan de bij oprichting gestelde revolverendheid doelstellingen.

Provinciaal Risico

Er kunnen vier typen risico s worden onderscheiden: beleidsinhoudelijke, financiële, juridische en fiscale risico s. Wat betreft het financiële risico is dat het bedrag van de inbreng in het fonds zijnde € 29,7 mln. en het bedrag aan rendement dat mogelijk niet gerealiseerd wordt. Bij het oprichten en het inrichten van het fonds zijn beheersmaatregelen voor de genoemde risico s geïmplementeerd.

25. Chemelot Ventures B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 5.089.964
Belang provincie:	25,00%
Zeggenschap provincie:	25,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, DSM Nederland B.V., Particon B.V., Industriebank LIOF N.V., Rabobank

Doelstelling

Het al dan niet risicodragend, investeren in andere vennootschappen en ondernemingen, met name in vennootschappen en ondernemingen werkzaam op het gebied van (bio)chemische, (bio)medische en (bio)technologische materialen en life science.

Provinciale investeringen (€ 000.)

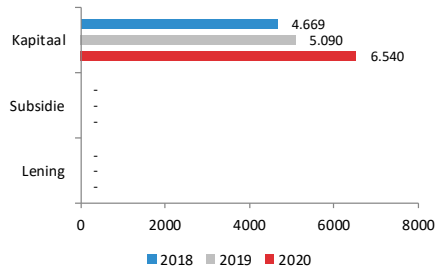

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

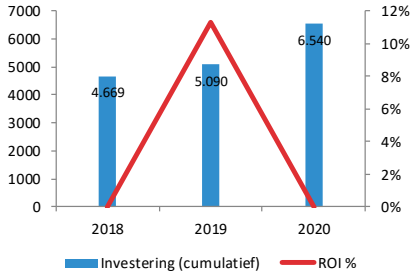

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	4.669	5.090	6.540
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	576	-
ROI %	0%	11%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	14.783	12.243	n.b
Eigen vermogen	14.357	12.155	n.b
Vreemd vermogen	427	88	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(755)	(861)	n.b
Netto Resultaat	310	(1.643)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	2,1%	-13,4%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	97,1%	99,3%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	576	-

Publiek belang

Beschikbaarheid van durfkapitaal is een randvoorwaarde voor innovatie en campus ontwikkeling. Hiermee draagt Chemelot Ventures B.V. bij aan de ontwikkeling van de regionale economie via de doelstellingen van de Chemelot Campus.

Visie en beleidsvoornemen

In het Masterplan Chemelot Campus is afgesproken dat het gezamenlijk belang voor DSM, UM en Provincie Limburg in de samenwerking, het bevorderen van een sterk CHEMaterials cluster is. De samenwerking is gericht op het stimuleren van open innovatie ten behoeve van kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio. Om deze beoogde innovaties te financieren hebben startende en snel groeiende ondernemingen behoefte aan (durf) kapitaal. Het tekort aan aandelenkapitaal (durfkapitaal) legitimeert de deelname van de overheid in een venture capital fonds. De participatie van de overheid in het fonds heeft een stimulerende werking naar mogelijke andere investeerders met als resultaat dat particulier kapitaal wordt gemobiliseerd. Via de aandeelhoudersrelatie zal toezicht worden gehouden op het functioneren van de organisatie en de wijze waarop de gestelde doelstellingen worden gerealiseerd.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Chemelot Ventures heeft per jaareinde 2020 voor € 20,9 mln. aan investeringsbesluiten genomen, verdeeld over 15 doelondernemingen. In 2019 wordt een verlies gerealiseerd van € 1.643.000. In 2018 werd een positief resultaat behaald van € 309.567 ingevolge de verkoop van een van de participaties met een boekwinst van € 2,3 mln. De boekwinst leidde tot de uitkering van een dividend in 2019 aan Provincie Limburg van € 576.000.

Provinciaal Risico

Financieel gezien de bijdrage van € 10 mln. (Totaal krediet, boekwaarde is hetgeen tot nog toe gestort). Daarnaast nog politiek risico en afbreuk risico als door vennootschap verkeerde investeringen worden verricht. Vanuit een balans perspectief bestaat het risico op afwaardering van de boekwaarde van € 6,5 mln (ultimo 2020). Door COVID-19 is het risico op afwaarderingen op participaties en daarmee afwaardering van de boekwaarde toegenomen.

26. Brightlands Agrofood Ventures B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 410.599
Belang provincie:	35,00%
Zeggenschap provincie:	35,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Coöperatieve Rabobank U.A., N.V. LIOF, Bright Venture Partners BV, LLTB, Van Herk, Fresh Valley

Doelstelling

Het financieren van technologie gedreven start-ups in de agro/food sector.

Provinciale investeringen (€ 000.)

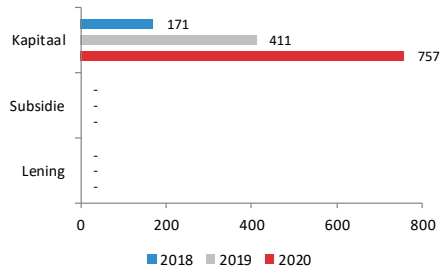

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

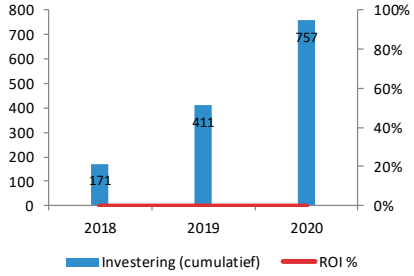

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	171	411	757
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	89	310	n.b
Eigen vermogen	7	299	n.b
Vreemd vermogen	82	12	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(296)	(385)	n.b
Netto Resultaat	(296)	(385)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-333,6%	-124,0%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	7,4%	96,2%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de positieve economische ontwikkelingen neemt ook de dynamiek op de Brightlands Campus Greenport Venlo toe. Een ontwikkeling die wij ondersteunen. Om ook voor het MKB op deze campus risicokapitaal ter beschikking te hebben, hebben wij in onze rol van aandeelhouder de andere partners van Chemelot Ventures gevraagd de scope van het fonds uit te breiden met agro/food. Dit heeft tevens geleid tot cofinanciering vanuit de partners.

Visie en beleidsvoornemen

Op basis van de geïnvesteerde middelen á EUR 5 mln. en de cofinanciering gedurende de periode 2018-2022 investeren, met een exit en follow-on investeringsperiode van 2023-2028

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het fonds is eind 2017 opgericht. In de loop van 2018 zijn drie private investeerders toegetreden. De totale fondsomvang bedraagt daarmee EUR 20,1 mln. In 2019 zijn de eerste twee participaties aangegaan en in het eerste halfjaar van 2020 is een derde investering gerealiseerd.

Provinciaal Risico

Het risico bestaat dat de Provinciale investering bij het uitblijven van voldoende exits met een hoge multiple haar ingebracht kapitaal verliest.

27. Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 52.671.651
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Polestar Capital

Doelstelling

Het langjarig beheren van haar vermogen, waarbij zij haar financiële middelen uitzet op revolverende basis ter versterking van de ontwikkeling en toepassing van duurzame energieopwekking, energiebesparing en de circulaire economie voor en met name in de Provincie Limburg.

Provinciale investeringen (€ 000.)

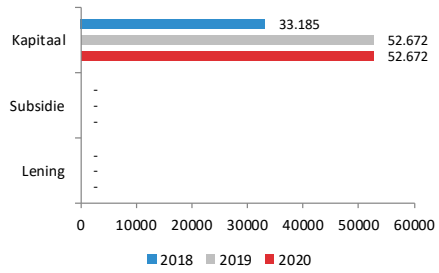

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

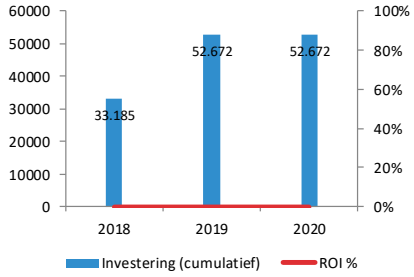

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	33.185	52.672	52.672
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	35.355	58.306	-
Eigen vermogen	29.293	45.735	-
Vreemd vermogen	6.062	12.572	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	2.952	3.248	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.235)	(2.883)	n.b
Netto Resultaat	(1.310)	(3.045)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,7%	-5,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	82,9%	78,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het publiek belang volgt uit de motie van PS van 4 november 2011 waarbij uw Staten hebben opgeroepen tot oprichting van een revolverend fonds en de Kadernota Energiefonds, vastgesteld door PS op 8 juni 2012. Via investeringen in duurzame projecten draagt het LEF bij aan het Limburgse leefklimaat.

Visie en beleidsvoornemen

De provinciale visie is gevat in de kadernota Energiefonds, vastgesteld door PS op 8 juni 2012. Het Energiefonds richt zich op financiële ondersteuning van initiatieven gericht op energiebesparing, duurzame energieopwekking, innovaties op het gebied van duurzame energie en de circulaire economie. Doelgroepen zijn bedrijven en non-profitorgansiaties. Overkoepelende doelstelling is C02-reductie in combinatie met het realiseren van effecten op het gebied van werkgelegenheid, innovatie, lastenverlichting of bevorderen aantrekkelijk vestigings- en woonklimaat. Het betreft een revolverend fonds dat teruggevloeide middelen weer zal inzetten voor nieuwe initiatieven.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Bij PS besluit van 29 juni 2020 is de fondsomvang van LEF verhoogd van EUR 90 miljoen naar EUR 268 miljoen onder voorwaarde van cofinanciering. De fondsverhoging wordt deels vanuit Provincie Limburg gerealiseerd door EUR 74 miljoen additioneel kapitaal (naast het reeds gecommitteerde bedrag van EUR 60 miljoen) beschikbaar te stellen. Het gecommitteerd kapitaal van LEF aan projecten bedraagt EUR 99,3 miljoen eind 2020. Dit staat gelijk aan 82 windmolens CO2 besparing (2,3 mw). De pijplijn is goed gevuld, o.a. met projecten met een grote financieringsvraag. In 2020 wordt het resultaat gedruk door de dotatie aan de voorziening ad EUR 2,2 miljoen.

Provinciaal Risico

Belangrijkste risico voor LEF B.V. is dat er onvoldoende (goede) projecten worden aangereikt, dan wel in aanmerking komen voor financiering o.b.v. de gehanteerde fondscriteria. Het primaire financieel risico is gelegen in faillisement of afwaardering van de aangegane financieringen en/of participaties. Secundair financieel risico is een langere uitzettingsperiode en het invullen van de door PS gestelde cofinancieringseis.

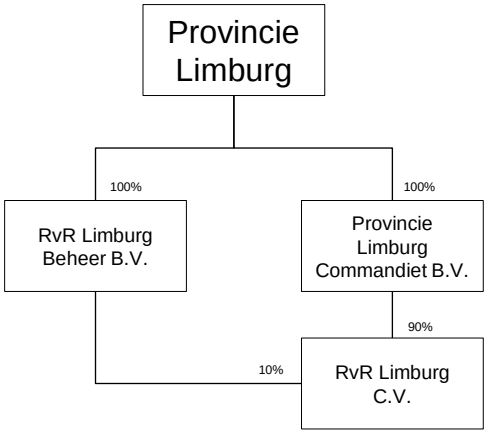
Provincie Limburg
100%
100%
RvR Limburg Beheer B.V.
Provincie Limburg Commandiet B.V.
90%
10%
RvR Limburg C.V.

28. Provincie Limburg Commandiet B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het als commanditair vennoot deelnemen in, het financieren van, het samenwerken met en het verlenen van adviezen en andere diensten aan de commanditaire vennootschap Ruimte voor Ruimte Limburg C.V., teneinde de sloopvergoeding van € 36,3 mln. terug te verdienen, die de Provincie in het kader van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV), tweede tranche, heeft betaald aan het Rijk

Provinciale investeringen (€ 000.)

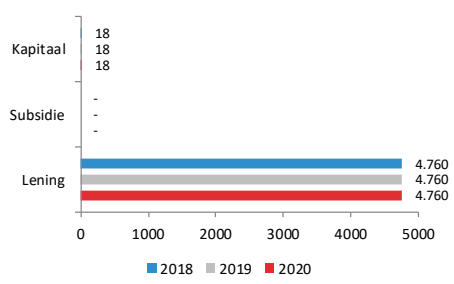

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

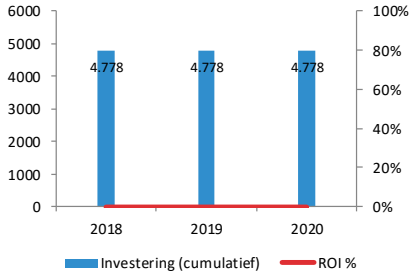

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	4.760	4.760	4.760
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	18	18	18
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	4.748	n.b	n.b
Eigen vermogen	241	n.b	n.b
Vreemd vermogen	4.748	-	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	0	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(37)	-	n.b
Netto Resultaat	(36)	n.b	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,8%	n.b	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	5,1%	n.b	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR)-regeling is een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied bewerkstelligd (er zijn subsidies verstrekt voor het inleveren van mestrechten en het slopen van veestallen). Hiermee is de primaire doelstelling behaald. Beoogd wordt deze operatie voor de Provincie budgettair neutraal te laten verlopen door de opbrengsten van de, door RvR Limburg C.V., gerealiseerde en nog te realiseren woningbouwkavels. Het publiek belang is derhalve nu gelegen in de budgettair neutrale afwikkeling.

Visie en beleidsvoornemen

In juli 2012, bij de besluitvorming in PS inzake de noodzakelijke herfinanciering van RvR, is door de Staten meegegeven dat in 2023 het RvR-project zou moeten zijn beëindigd c.q. dat de € 36,3 mln. aan sloopvergoedingen, die zijn uitbetaald in verband met de ontmanteling van de stallen, middels de verkoop van 785 woningbouwkavels, dan terugverdiend zouden moeten zijn. De vastgoedmarkt is weer aangetrokken, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de aantallen kavelverkopen in de jaren 2015-2020. Per 1 oktober 2020 moesten er nog 31 kavels van de 785 verkocht worden (ultimo 2019: 178). De verbetermogelijkheden van het resultaat die RvR na de overname van het belang van BPD nog verwacht (zoals zonnevelden) zijn niet in de GREX verwerkt. Van de uitbreiding aantal kavels van 785 naar 900, zijn er 80 verkocht en moeten er nog 35 verkocht worden. Deze 35 kavels zijn nog niet in de GREX verwerkt.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2018 heeft de Provincie Limburg op afroep van Ruimte voor Ruimte C.V. het restant ad. € 0,8 mln. van de in 2015 verstrekte lening ter hoogte van € 5,1 mln. volgestort via de Provincie Limburg Commandiet BV. Verder zijn bij Provincie Limburg Commandiet BV de van BPD Ontwikkeling overgenomen vermogensbestanddelen ondergebracht. Het betreft een achtergestelde lening ad € 5 mln. aan RvR CV en aandelen in Ruimte voor Ruimte CV ter waarde van € 0,1 mln. De BV deelt naar rato van haar aandelenbelang (90%) in het resultaat van RvR CV. Naar verwachting van de directie RvR CV ultimo 2020: € 3,8 mln negatief. De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen.

Provinciaal Risico

Met de overname van het 50% belang in RvR Limburg Beheer BV/CV van BV Bouwfonds Ontwikkeling B.V staat de Provincie Limburg per 1 januari 2019 volledig garant voor de langlopende lening van de NWB (hoofdsom ad € 24 mln., restant per juli 2020 € 8 mln.) De Provincie heeft in het kader deze garantstelling in 2020 de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Ook heeft de Provincie Limburg zich na de overname garant gesteld voor een variabel krediet van NWB aan RvR Limburg Beheer tot een maximum van € 7,5 mln. per juli 2020 is het saldo van dit krediet € 1,5 mln. Additioneel loopt de Provincie risico ten aanzien van de verstrekte achtergestelde lening ad € 5,1 mln. De waarde van het kapitaalbelang in de CV/BV ad. € 29.000,- is inmiddels afgeboekt. Voor de risico's die de Provincie Limburg loopt ten aanzien van RvR zijn voldoende middelen opgenomen in de Provinciale Risicoreserve.

29. RvR Limburg Beheer B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Bouwfonds Property Development (BPD) Ontwikkeling B.V.

Doelstelling

Door middel van grondexploitatie terugverdienen van € 36,3 mln. sloopvergoeding die de onderneming aan de Provincie heeft vergoed en die de Provincie aan het Rijk heeft betaald.

Provinciale investeringen (€ 000.)

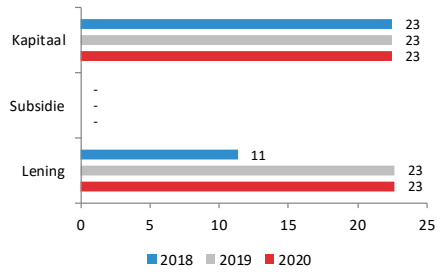

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

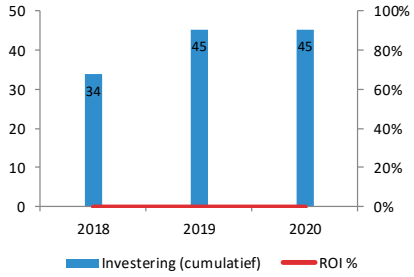

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	11	23	23
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	23	23	23
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	23	22	n.b
Eigen vermogen	(10.146)	(7.766)	n.b
Vreemd vermogen	10.169	7.788	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	5	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(0)	(1)	n.b
Netto Resultaat	(9)	(7)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-41,2%	-32,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	-44107,2%	-35570,7%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR)-regeling is een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied bewerkstelligd (er zijn subsidies verstrekt voor het inleveren van mestrechten en het slopen van veestallen). Hiermee is de primaire doelstelling behaald. Beoogd wordt deze operatie voor de Provincie budgettair neutraal te laten verlopen door de opbrengsten van de, door RvR Limburg gerealiseerde en nog te realiseren woningbouwkavels. Het publiek belang is derhalve nu gelegen in de budgettair neutrale afwikkeling.

Visie en beleidsvoornemen

In juli 2012, bij de besluitvorming in PS inzake de noodzakelijke herfinanciering van RvR, is door de Staten meegegeven dat in 2023 het RvR-project zou moeten zijn beëindigd c.q. dat de € 36,3 mln. aan sloopvergoedingen, die zijn uitbetaald in verband met de ontmanteling van de stallen, middels de verkoop van 785 woningbouwkavels, dan terugverdiend zouden moeten zijn. De vastgoedmarkt is weer aangetrokken, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de aantallen kavelverkopen in de jaren 2015-2020. Per 1 oktober 2020 moesten er nog 31 kavels van de 785 verkocht worden (ultimo 2019: 178). De verbetermogelijkheden van het resultaat die RvR na de overname van het belang van BPD nog verwacht (zoals zonnevelden) zijn niet in de GREX verwerkt. Van de uitbreiding aantal kavels van 785 naar 900, zijn er 80 verkocht en moeten er nog 35 verkocht worden. Deze 35 kavels zijn nog niet in de GREX verwerkt.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De door de accountant opgestelde grondexploitatie van RvR sluit ultimo 2019 op € 8,7 mln. negatief (2018: -/- € 12,3 mln.), met name als gevolg van het in exploitatie nemen van een groot project (Boswaard te Weert). In 2020 heeft de Provincie Limburg in het kader van de garantstelling jegens NWB de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Recent heeft RvR aangegeven deze verwroegd af te kunnen lossen. De BV deelt naar rato van haar aandelenbelang (90%) in het resultaat van RvR CV. Naar verwachting van de directie RvR CV ultimo 2020: € 3,8 mln negatief. De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen.

Provinciaal Risico

Met de overname van het 50% belang in RvR Limburg Beheer BV/CV van BV Bouwfonds Ontwikkeling B.V staat de Provincie Limburg per 1 januari 2019 volledig garant voor de langlopende lening van de NWB (hoofdsom ad € 24 mln., restant per juli 2020 € 8 mln.) De Provincie heeft in het kader deze garantstelling in 2020 de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Ook heeft de Provincie Limburg zich na de overname garant gesteld voor een variabel krediet van NWB aan RvR Limburg Beheer tot een maximum van € 7,5 mln. per juli 2020 is het saldo van dit krediet € 1,5 mln. Additioneel loopt de Provincie risico ten aanzien van de verstrekte achtergestelde lening ad € 5,1 mln. De waarde van het kapitaalbelang in de CV/BV ad. € 29.000,- is inmiddels afgeboekt. Voor de risico's die de Provincie Limburg loopt ten aanzien van RvR zijn voldoende middelen opgenomen in de Provinciale Risicoreserve.

30. RvR Limburg C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Bouwfonds Property Development (BPD) Ontwikkeling B.V.

Doelstelling

Door middel van grondexploitatie terugverdienen van € 36,3 mln. sloopvergoeding die de onderneming aan de Provincie heeft vergoed en die de Provincie aan het Rijk heeft betaald.

Provinciale investeringen (€ 000.)

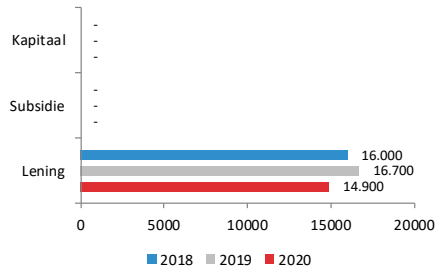

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

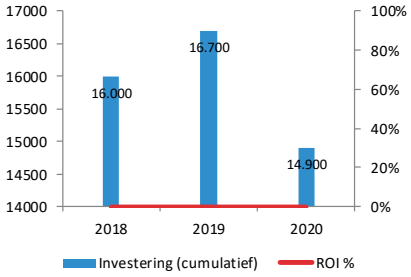

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	16.000	16.700	14.900
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	23.791	21.298	n.b
Eigen vermogen	(9.969)	(7.582)	n.b
Vreemd vermogen	33.760	28.881	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	6.084	13.621	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	-	2.387	n.b
Netto Resultaat	n.b	2.387	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	n.b	11,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	-41,9%	-35,6%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR)-regeling is een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied bewerkstelligd (er zijn subsidies verstrekt voor het inleveren van mestrechten en het slopen van veestallen). Hiermee is de primaire doelstelling behaald. Beoogd wordt deze operatie voor de Provincie budgettair neutraal te laten verlopen door de opbrengsten van de, door RvR Limburg C.V., gerealiseerde en nog te realiseren woningbouwkavels. Het publiek belang is derhalve nu gelegen in de budgettair neutrale afwikkeling.

Visie en beleidsvoornemen

In juli 2012, bij de besluitvorming in PS inzake de noodzakelijke herfinanciering van RvR, is door de Staten meegegeven dat in 2023 het RvR-project zou moeten zijn beëindigd c.q. dat de € 36,3 mln. aan sloopvergoedingen, die zijn uitbetaald in verband met de ontmanteling van de stallen, middels de verkoop van 785 woningbouwkavels, dan terugverdiend zouden moeten zijn. De vastgoedmarkt is weer aangetrokken, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de aantallen kavelverkopen in de jaren 2015-2020. Per 1 oktober 2020 moesten er nog 31 kavels van de 785 verkocht worden (ultimo 2019: 178). De verbetermogelijkheden van het resultaat die RvR na de overname van het belang van BPD nog verwacht (zoals zonnevelden) zijn niet in de GREX verwerkt. Van de uitbreiding aantal kavels van 785 naar 900, zijn er 80 verkocht en moeten er nog 35 verkocht worden. Deze 35 kavels zijn nog niet in de GREX verwerkt.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De door de accountant opgestelde grondexploitatie van RvR sluit ultimo 2019 op € 8,7 mln. negatief (2018: -/- € 12,3 mln.), met name als gevolg van het in exploitatie nemen van een groot project (Boswaard te Weert). In 2020 heeft de Provincie Limburg in het kader van de garantstelling jegens NWB de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Recent heeft RvR aangegeven deze vervroegd af te kunnen lossen. Naar verwachting van de directie zal de GREX voor 2020 sluiten op € 3,8 mln. negatief. De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen.

Provinciaal Risico

Met de overname van het 50% belang in RvR Limburg Beheer BV/CV van BV Bouwfonds Ontwikkeling B.V staat de Provincie Limburg per 1 januari 2019 volledig garant voor de langlopende lening van de NWB (hoofdsom ad € 24 mln., restant per juli 2020 € 8 mln.) De Provincie heeft in het kader deze garantstelling in 2020 de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Ook heeft de Provincie Limburg zich na de overname garant gesteld voor een variabel krediet van NWB aan RvR Limburg Beheer BV/CV tot een maximum van € 7,5 mln. per juli 2020 is het saldo van dit krediet € 1,5 mln. Additioneel loopt de Provincie risico ten aanzien van de verstrekte achtergestelde lening ad € 5,1 mln. De waarde van het kapitaalbelang in de CV/BV ad. € 29.000,- is inmiddels afgeboekt. Voor de risico's die de Provincie Limburg loopt ten aanzien van RvR zijn voldoende middelen opgenomen in de Provinciale Risicoreserve.

31. BNG Bank N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 22.689
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Gemeenten, Provincies en de Staat

Doelstelling

BNG Bank is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De bank draagt duurzaam bij aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.

Provinciale investeringen (€ 000.)

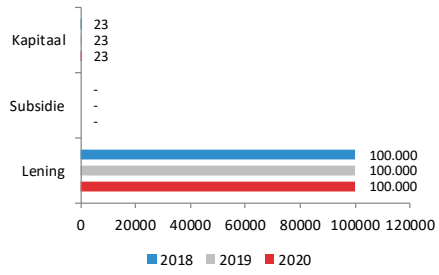

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

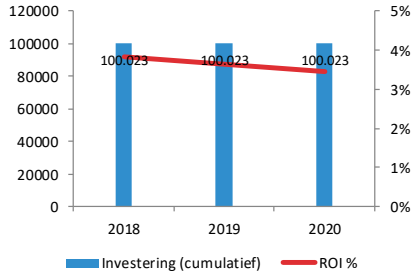

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	100.000	100.000	100.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	23	23	23
Onvangen Rente in periode € 000.	3.450	3.450	3.450
Ontvangen dividend in periode € 000.	395	198	-
ROI %	4%	4%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	137.509.000	149.689.000	n.b
Eigen vermogen	4.991.000	4.887.000	n.b
Vreemd vermogen	132.518.000	144.802.000	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	580.000	506.000	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	504.000	227.000	n.b
Netto Resultaat	337.000	163.000	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,2%	0,1%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	3,6%	3,3%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	395	198	-

Publiek belang

Publiek belang is om in de sectorbanken zodanig te participeren dat zij in staat blijven de decentrale overheden tegen aantrekkelijke voorwaarden te faciliteren.

Visie en beleidsvoornemen

Deze deelneming past in het begrotingsprogramma Algemene dekkingsmiddelen waarbij het doel is het voeren van een financieel duurzaam meerjarig beleid dat het mogelijk maakt samen met partners te investeren in kansrijke ontwikkelingen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In het kader van de publieke taak zijn in 2015 en 2016 aan BNG Bank hybride leningen (elk groot EUR 50 miljoen) verstrekt ter versterking van het Tier-1 kapitaal van de bank. De bank is hiertoe genoodzaakt vanwege de hogere kapitaalseisen die vanuit "Basel III" worden opgelegd. Het publieke belang voor de Provincie is gelegen in het feit dat de bank de decentrale overheden binnen de Provincie faciliteert in aantrekkelijke financieringskmogelijkheden. De dividenduitkering over 2019 van afgerond EUR 199.000 is op dringende aanbeveling van de €pese Centrale Bank (ECB) niet in 2020 uitgekeerd. De ECB heeft eind 2020 aan de banken onder haar toezicht de aanbeveling gedaan om tto september 2021 van dividenduitkeringen af te zien vanwege de mogelijke impact van corona. BNG Bank heeft haar aandeelhouders recent meegedeeld dat zij op 19 maart 2021 toch een eerste deel van het dividend 2019 zal uitbetalen, tot het maximum van de door de ECB opgelegde beperking. Het restant van het dividend over 2019 volgt dan in najaar 2021.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming ad € 22.689 te moeten afwaarderen. Tevens loopt de Provincie een risico ten aanzien van twee hybride leningen, elk groot € 50 miljoen. Dit risico wordt meegenomen in de paragraaf financieringen.

32. Nederlandse Waterschapsbank N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 3.063
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provincies, Waterschappen en de Staat

Doelstelling

De Nederlandse Waterschapsbank (NWB) richt haar diensten exclusief op de overheidssector. Zij draagt zorg voor de financiering van provincies, gemeenten en waterschappen. Doelstelling van de bank is het zo gunstig mogelijk en exact op maat aanbieden van financieringen. Maatschappelijke relevantie, hoge kwaliteit, een sterke financiële positie en integriteit zijn de hoekstenen van het beleid van de bank.

Provinciale investeringen (€ 000.)

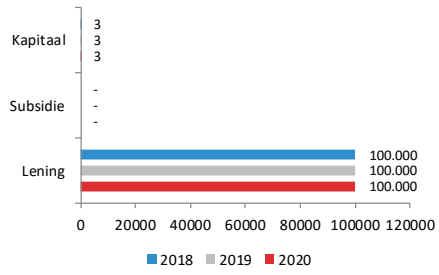

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

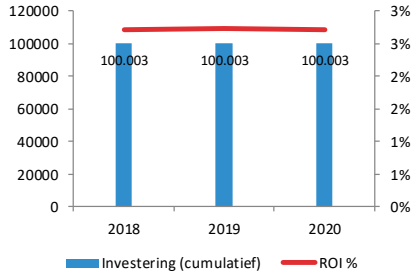

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	100.000	100.000	100.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3	3	3
Onvangen Rente in periode € 000.	2.720	2.720	2.720
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	11	-
ROI %	3%	3%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	83.715.000	96.205.000	n.b
Eigen vermogen	1.726.000	1.796.000	n.b
Vreemd vermogen	81.989.000	94.409.000	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	186.000	174.000	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	137.000	136.000	n.b
Netto Resultaat	100.000	95.000	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,1%	0,1%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	2,1%	1,9%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	11	-

Publiek belang

Publiek belang is om in de sectorbanken zodanig te participeren dat zij in staat blijven de decentrale overheden tegen aantrekkelijke voorwaarden te faciliteren.

Visie en beleidsvoornemen

Deze deelneming past in het begrotingsprogramma Algemene dekkingsmiddelen waarbij het doel is het voeren van een financieel duurzaam meerjarig beleid dat het mogelijk maakt samen met partners te investeren in kansrijke ontwikkelingen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In het kader van de publieke taak zijn in 2015 en 2016 aan de Nederlandse Waterschapsbank NV twee hybride leningen verstrekt, elk groot EUR 50 miljoen, ter versterking van het Tier-1 kapitaal van de bank. De bank is hiertoe genoodzaakt vanwege de hogere kapitaalseisen die vanuit "Basel III" worden opgelegd. Het publieke belang voor de Provincie is gelegen in het feit dat de bank de decentrale overheden binnen de provincie faciliteert in aantrekkelijke financieringsmogelijkheden.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming ad EUR 3.063 te moeten afwaarderen. Tevens loopt de Provincie een risico ten aanzien van de hybride lening. Dit risico wordt meegenomen in de paragraaf Financiering.

33. N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 132.458
Belang provincie:	21,80%
Zeggenschap provincie:	21,80%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en de Limburgse gemeenten.

Doelstelling

Het produceren en leveren van drinkwater en andere doeleinden en daarmee samenhangende diensten in de Provincie Limburg.

Provinciale investeringen (€ 000.)

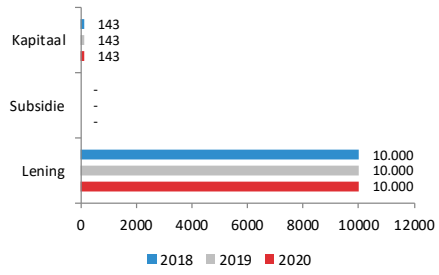

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

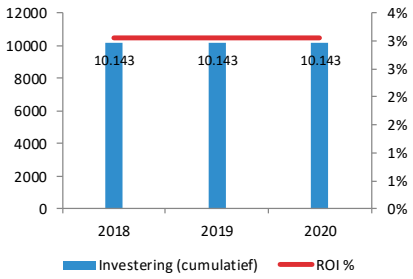

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	10.000	10.000	10.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	143	143	143
Onvangen Rente in periode € 000.	309	309	309
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	3%	3%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	594.364	610.650	n.b
Eigen vermogen	209.386	215.305	n.b
Vreemd vermogen	384.978	395.345	1

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	109.625	106.964	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	16.618	14.579	n.b
Netto Resultaat	6.235	5.919	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	1,0%	1,0%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	35,2%	35,3%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Teneinde de continuïteit van de drinkwatervoorziening te borgen is in de Drinkwaterwet bepaald dat de waterleidingbedrijven, waaronder WML een monopolie hebben op de drinkwaterlevering in hun verzorgingsgebied en dat aandelen van waterleidingbedrijven enkel door overheden kunnen worden gehouden.

Visie en beleidsvoornemen

De Provincie streeft naar een duurzame drinkwatervoorziening met een hoge mate van zelfvoorziening van het drinkwatergebruik in Limburg, waarbij er voldoende water beschikbaar is tegen een redelijke prijs (POL 2014 en Provinciaal Waterplan). Provincie wil deelname in WML voortzetten teneinde de continuïteit van de drinkwatervoorziening te borgen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Vanwege een historisch geclusterde aanleg van het leidingennetwerk, is er op korte termijn een grote investering noodzakelijk om het leidingennet te vervangen. WML heeft hierop geanticipeerd en middelen gereserveerd. Om verder te gaan verduurzamen heeft WML besloten om 2 windmolens te gaan bouwen en exploiteren. Hiervoor gaat de WML een separate BV oprichten. Op 15 februari 2019 heeft de AvA besloten in te stemmen met oprichting van de BV WML Wind en aanbesteding van de 2 windmolens.

Provinciaal Risico

Bij faillissement van WML is provinciaal risico in financiële zin het moeten afboeken van € 132.457 (nominale waarde aandelen). In dat geval zal ook de op dat moment uitstaande financiering moeten worden afgeboekt. Provinciaal risico in maatschappelijke zin is dat de continuïteit van de drinkwatervoorziening in gevaar komt. Deze risico's worden nihil geschat aangezien WML monopolist is en alleen overheden als aandeelhouders kent.

34. Limburgse Herstructureringsmaatschappij voor Bedrijven terreinen B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 66.000
Belang provincie:	66,67%
Zeggenschap provincie:	66,67%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en LIOF

Doelstelling

Het - in samenwerking met publieke en private partijen - stimuleren, ondersteunen en bijdragen aan het op een duurzame wijze realiseren van 1.000 hectare aan herstructureringsprojecten op Limburgse bedrijventerreinen in de periode 2012-2020, met het doel zorgvuldig ruimtegebruik te bewerkstelligen en een goed economisch vestigingsklimaat voor ondernemers te (doen) waarborgen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

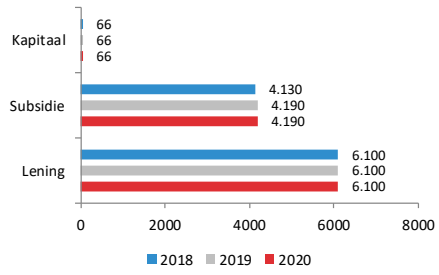

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

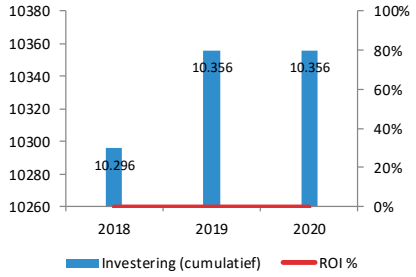

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	6.100	6.100	6.100
Cumulatief verleende subsidie € 000.	4.130	4.190	4.190
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	66	66	66
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

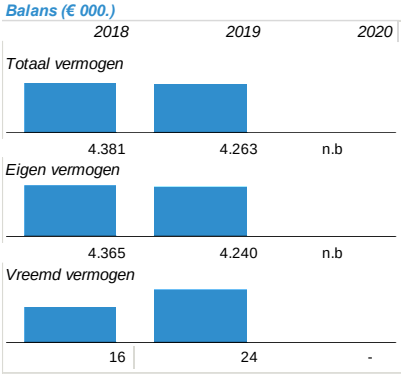

Verlies en winst (€ 000.)

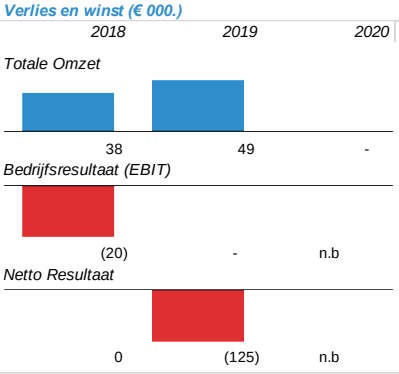

Ratio's en opbrengst (%)

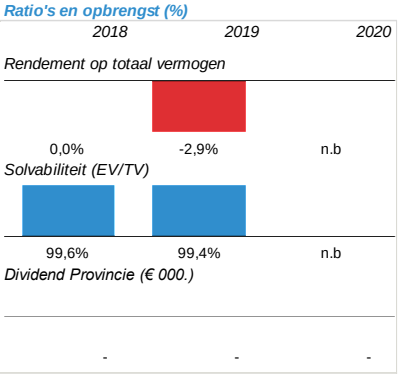

Publiek belang

Realisatie van de maatschappelijke doelstelling om in de periode tot en met 2020 in totaal 1.000 ha aan bedrijventerrein in Limburg te herstructureren. Waarmee een bijdrage wordt geleverd aan het Limburgse vestigingsklimaat. Deze wordt uitgaande van de huidige investeringsportefeuille gerealiseerd.

Visie en beleidsvoornemen

In maart 2014 is besloten dat in het toekomstige provinciale beleid minder prioriteit zal worden gegeven aan herstructurering bedrijventerreinen. Dat betekent dat er geen nieuwe geldlening beschikbaar wordt gesteld en dat de LHB wordt afgebouwd. Momenteel loopt een traject om te komen tot een goede afwikkeling van de lopende projecten. Eind 2015 is LHB afgebouwd tot een beheersorganisatie voor een 6 tal lopende projecten, die door LHB uitbeheerd zullen worden. Daarmee is het beheer van activiteiten toegevoegd aan de doelstelling van de BV. LHB mag geen nieuwe activiteiten meer oppakken. Behalve de projecten is ook de personele organisatie afgebouwd. Vooralsnog gaan we ervan uit dat de beheersorganisatie uiterlijk 2022 zal worden geliquideerd.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Als onderdeel van bovengenoemde koerswijziging is begin 2016 de LHB omgevormd naar een beheerorganisatie. 6 lopende projecten zijn ondergebracht in de beheersorganisatie LHB. Ter uitvoer van deze lopende projecten heeft de LHB in 2016 de laatste trekking gedaan uit de beschikbaar gestelde renteloze financiering die daarmee € 7,6 mln. bedraagt. Dit is momenteel geïnvesteerd in 1 deelneming á € 1,3 mln., 1 lening á € 1 mln. en 3 participaties á 3,0 mln. (Bedragen zijn boekwaarden). De verwachting is dat LHB ruim kan voldoen aan haar revolverendheidsdoelstelling.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming ad € 66.000 te moeten afwaarderen en het verschuldigd blijven van een lening van maximaal € 10 mln., waarvan eind 2018 € 6.100.000 uit staat. Bij oprichting werd er van uit gegaan dat 50% van de lening afgewaardeerd diende te worden. Op basis van de de huidige vooruitzichten zal dit gunstiger uitvallen.

35. IBA Parkstad B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	50,00%
Zeggenschap provincie:	50,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en de Parkstad gemeentes

Doelstelling

Het uitvoering geven aan de realisatie en ontwikkeling van de Internationale Bau Ausstellung Parkstad 2020 zoals nader is uitgewerkt in het IBA boek waarin de transformatieopgave voor Parkstad vanuit het Regioprogramma is neergelegd. De kern van de IBA bestaat uit een reeks van spraakmakende en hoogwaardige projecten die Parkstad transformeren en vernieuwen. De allerbeste projecten worden in 2021 tijdens de slotmanifestatie tentoongesteld.

Provinciale investeringen (€ 000.)

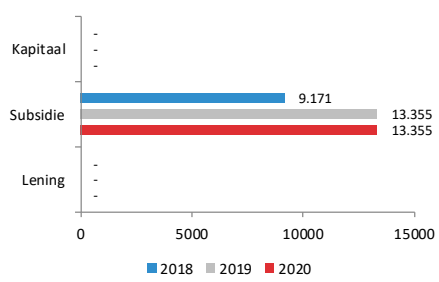

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

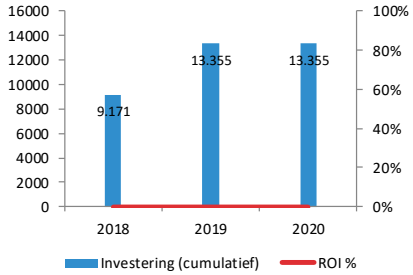

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	9.171	13.355	13.355
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	13.969	15.858	n.b
Eigen vermogen	548	693	n.b
Vreemd vermogen	13.421	15.165	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	2.779	2.780	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(461)	145	n.b
Netto Resultaat	(461)	145	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,3%	0,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	3,9%	4,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het publiek belang is gelegen in de aanpak van de transformatieopgave voor Parkstad, waar de projecten voortvloeiend uit het IBA Parkstad initiatief invulling aan kunnen geven.

Visie en beleidsvoornemen

Met IBA Parkstad wordt, in de periode 2013-2020, invulling gegeven aan een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat in Zuid-Limburg. Tevens wordt invulling gegeven aan verschillende provinciale programma's zoals wonen, herstructurering, leefbaarheid, zorg, duurzaamheid, structuurversterking, onderwijs en arbeidsmarkt, OV en landschap. Tot 2020 functioneert IBA als een laboratorium en is het een motor voor vernieuwende ideeën en toonaangevende projecten. Een succesvolle IBA betekent dat IBA een bijdrage heeft geleverd aan projecten die vervolgens een structurele bijdrage leveren aan de gebieds transformatie van Parkstad. De primaire focus voor de Provincie ligt op het doen realiseren van IBA initiatieven en verknopen met provinciale projecten. De gewenste effecten zijn: Beter woon-, werk-, leefklimaat; Actievere en gezondere bewoners; Meer duurzaamheid; Grensoverschrijdende samenwerking; Bijdrage aan trots en identiteit.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

IBA bevindt zich in de uitvoeringsfase. In de periode juni 2016 - juli 2020 heeft de AvA ingestemd met 21 programmavoorstellen (ca. 40 projecten) met een investeringsvolume van ca. € 243 mln., waarvoor aan IBA een bijdrage werd gevraagd van in totaal € 24 mln., waarvan 50% gedekt door de Provincie.

Provinciaal Risico

Door het gekozen governance-model en de wijze waarop de financiering is geregeld is er geen sprake van risicodragende deelname in projecten. Derhalve is het risico met name gelegen in het realiseren van kwantitatief en kwalitatief voldoende projecten om de gestelde doelen te realiseren. Besluitvorming in de aandeelhoudersvergadering ten aanzien van projectvoorstellen wordt voorbereid in GS. Eventuele toekenning van middelen, buiten de reguliere begrotingsposten om, verloopt via PS.

36. Stichting Euregio Maas-Rijn

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Stichting
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Provincies Luik en Limburg (B), Duitstalige Gemeenschap van België, Zweckverband Region Aachen

Doelstelling

De stichting heeft ten doel om binnen het gebied van de EMR grensbelemmeringen af te bouwen; sociaal economische factoren te verbeteren; contacten tussen burgers te leggen en te bevorderen; en de samenwerking tussen instellingen, bedrijven en organisaties te bevorderen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

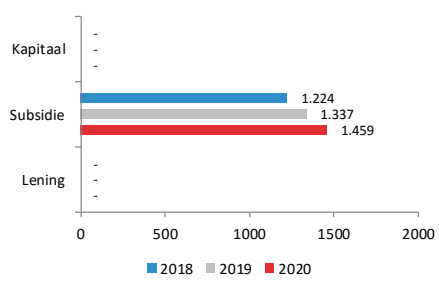

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

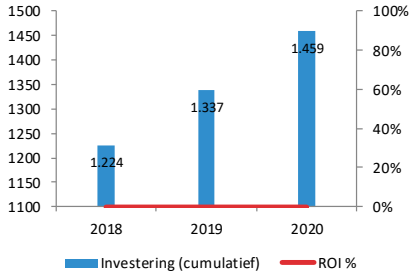

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.			
	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.			
	1.224	1.337	1.459
Cumulatief verleend kapitaal € 000.			
	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.			
	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.			
	-	-	-
ROI %			
	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	6.425	5.653	n.b
Eigen vermogen	607	608	n.b
Vreemd vermogen	5.818	5.045	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.248	1.024	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	43	1	n.b
Netto Resultaat	43	1	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,7%	0,0%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	9,4%	10,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Voor het oplossen van problemen met een grensoverschrijdend karakter is het onderhouden van een goed contact in Euregionaal verband, met de overheden uit de aangrenzende regio s in België en Duitsland, van groot belang. De samenwerking tussen de overheden initieert en stimuleert ook niet-overheden uit de vijf partnerregio s van de EMR (burgers, organisaties, instellingen, bedrijfsleven) om zaken samen op te pakken.

Visie en beleidsvoornemen

Het realiseren van grensoverschrijdende samenwerking in de Euregio. Samen met de andere partnerregio s wordt gezamenlijk gewerkt aan de uitvoering van de euregionale toekomststrategie EMR 2020.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Geen bijzondere aandachtspunten.

Provinciaal Risico

De 5 partners van de EMR moeten borg staan voor correcte, tijdige en rechtmatige besteding van de gelden die de EMR aan de projecten uitbetaald heeft. In geval van een tekort in de stichting is de Provincie mede aansprakelijk.

37. Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Anders namelijk…
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	20,00%
Zeggenschap provincie:	20,00%
Betrokkenen:	

Doelstelling

De EGTS heeft ten doel om binnen het gebied van de Euregio Maas-Rijn grensbelemmeringen af te bouwen; sociaal economische factoren te verbeteren; contacten tussen burgers te leggen en te bevorderen en de samenwerking tussen instellingen, bedrijven en organisaties te bevorderen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

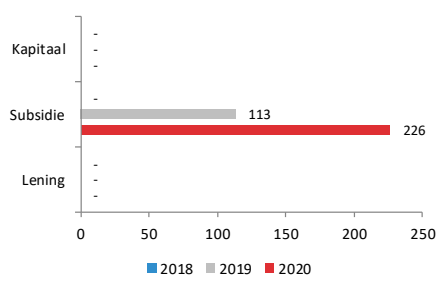

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

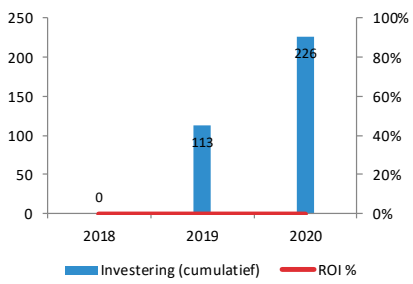

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	113	226
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	n.b	426	n.b
Eigen vermogen	n.b	n.b	n.b
Vreemd vermogen	-	399	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	720	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	-	-	n.b
Netto Resultaat	n.b	27	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	n.b	6,3%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	n.b	n.b	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Voor het oplossen van problemen met een grensoverschrijdend karakter is het onderhouden van een goed contact in Euregionaal verband met de overheden uit de aangrenzende regio's in België en Duitsland van groot belang. De samenwerking tussen overheden initieert en stimuleert ook niet-overheden uit de vijf partnerregio's van de Euregio Maas-Rijn (burgers, organisaties, instellingen, bedrijfsleven) om zaken samen op te pakken.

Visie en beleidsvoornemen

Het realiseren van grensoverschrijdende samenwerking in de Euregia Maas-Rijn. Samen met andere partnerregio's wordt gewerkt aan de uitvoering van de Euregionale toekomststrategie.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

EGTS neemt voor het grootste deel de taken van de Stichting Euregio Maas-Rijn over. Alleen de operationele taken blijven bij de Stichting.

Provinciaal Risico

38. RUD Zuid-Limburg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en de 18 gemeenten in Zuid-Limburg..

Doelstelling

Algemeen overheidsbestuur met als doel het op afstand plaatsen van de uitvoeringstaken van de Provincie, specifiek: vergunningverlening, toezicht en handhaving in het fysieke domein.

Provinciale investeringen (€ 000.)

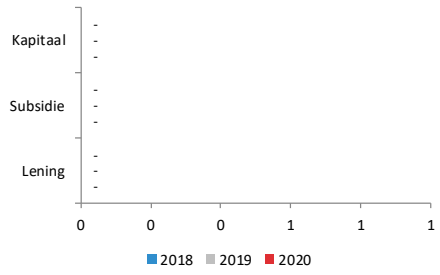

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

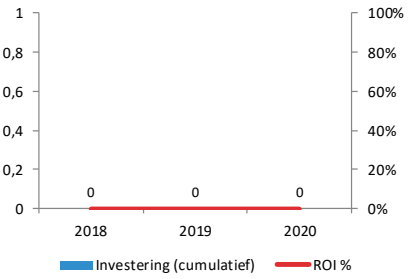

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	5.802	4.009	n.b
Eigen vermogen	1.634	1.153	n.b
Vreemd vermogen	4.168	2.856	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	10.151	12.419	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	491	153	n.b
Netto Resultaat	491	153	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	8,5%	3,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	28,2%	28,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het leveren van kwaliteit voor de leefomgeving voor inwoners en bedrijven in Zuid-Limburg door samenwerking, door het uitvoeren van haar wettelijke taken.

Visie en beleidsvoornemen

Een efficiënte en kwalitatieve uitvoering van wettelijke taken in het fysieke domein. De RUD Zuid-Limburg is 1 januari 2013 afgesplitst van de Provincie. Deze rol op afstand en wettelijke taken zullen als zodanig worden voortgezet.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Met ingang van 1 maart 2018 is een gedeelte van het personeel van de provincie Limburg en de grootste gedeelte van de partner gemeenten formeel in dienst getreden van de RUD-Zuid Limburg. De provincie Limburg heeft de taken die uigevoer dienen te voeren bij de gemeenten die vallen onder de RUD Limburg Noord ondergebracht bij de RUD Zuid-limburg. Daatnaast zijn ook de meetdiensten inclusief apparatuur overgebracht van de provincie Limburg naar de RUD Zuid-Limburg.

Provinciaal Risico

Het risico is gelegen in het doelmatig en efficiënt uitvoeren van de taken, binnen de daartoe gestelde kaders.

De partners zijn gezamenlijke verantwoordelijke voor eventuele tekorten. Provincie Limburg is de grootste partner in deze verbonden partij (ca. 57%)

39. RUD Limburg-Noord

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provinciale bijdrage is voor 2018 vastgesteld op € 79.738,00

Doelstelling

Algemeen overheidsbestuur met als doel het op afstand plaatsen van de uitvoeringstaken van de Provincie, specifiek: vergunningverlening, toezicht en handhaving in het fysieke domein.

Provinciale investeringen (€ 000.)

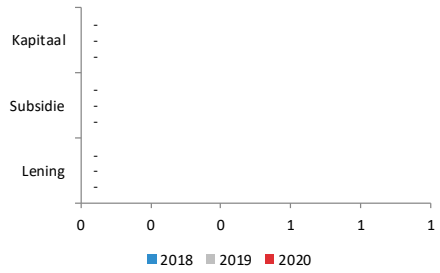

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

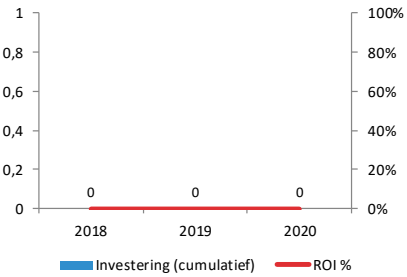

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	1.706	1.992	n.b
Eigen vermogen	334	334	n.b
Vreemd vermogen	1.372	1.658	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.989	2.012	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	334	-	n.b
Netto Resultaat	n.b	n.b	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	n.b	n.b	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	19,6%	16,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

het leveren van kwaliteit voor de leefomgeving voor de inwoners en bedrijven in Noord Limburg door samenwerking en door het uitvoeren van haar wettelijke taken.

Visie en beleidsvoornemen

De GR RUD-Limburg-Noord is een innovatieve, slagvaardige en efficiënte organisatie, die bijdraagt aan de verbetering van de kwaliteit, gezondheid en veiligheid van de leefomgeving en aan de verbetering van de dienstverlening aan burgers en bedrijven. De dienstverlening wordt o.a. verbeterd door:

1. Een "level playing field'(gelijke benadering en behandeling onder de GR RUD LN)
2. Minder toezichtslasten door efficiënte en innovatie toezichtmethoden.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Naar aanleiding van wijziging in de wetgeving omtrent gemeenschappelijke regelingen is een wetsvoorstel aangenomen dat alle RUD's omgevorms moeten worden tot een Gemeenschappelijke Regeling per 1-1-2018. Dit is geeffectueerd middels de oprichting van RUD Limburg-Noord.

Provinciaal Risico

De provincie heeft een aantal taken overgedragen aan de RUD Limburg-Noord. Het risico bestaat dat de taken niet, te laat of kwalitatief onder de maat zijn. Het risico van de provincie Limburg is beperkt tot vooraf bepaalde provinciale bijdrage. Eventuele financiële mee of tegenvallers zijn voor de overige partner gemeenten.

40. Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Anders namelijk...
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Attero

Doelstelling

Het waarborgen en financieren van de eeuwigdurende nazorg van stortplaatsen gesloten na 1996, zoals bedoeld in artikel 8.49 van de wet Milieu beheer. Dit geschiedt door het onderhouden en in stand houden van de voorzieningen die milieurisico s ten aanzien van de stortplaatsen voorkomen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

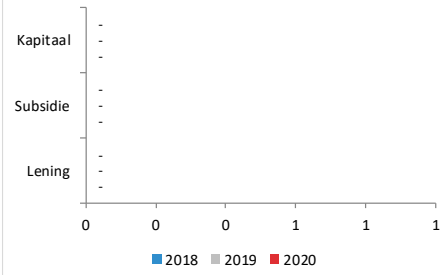

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

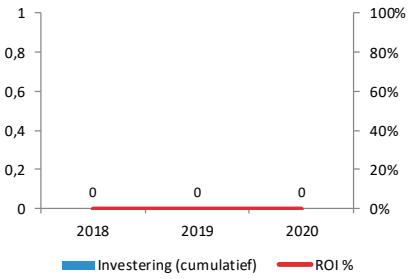

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	39.746	44.401	n.b
Eigen vermogen	37.648	42.199	n.b
Vreemd vermogen	2.099	2.202	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	351	1.244	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.549)	1.091	n.b
Netto Resultaat	(1.549)	1.091	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,9%	2,5%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	94,7%	95,0%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het publiek belang is gelegen in het beheersen en voorkomen van milieu risico s voortvloeiend uit het gestorte en afgedekte afval op de stortplaatsen. Hierin vervult het fonds haar wettelijk taak.

Visie en beleidsvoornemen

Het nazorgfonds voert een wettelijke taak uit, gericht op de eeuwigdurende nazorg. De provinciale visie loopt synchroon met deze wettelijke taak. De drie kerntaken, belastingheffing, vermogensbeer en financiering van het onderhoud zullen worden voortgezet om de eeuwigdurende nazorg te waarborgen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Naarmate meer stortplaatsen gesloten worden en daarmee de risico's en de verantwoordelijkheden overgaan van de exploitant naar Provincie verandert het risicoprofiel. Momenteel is enkel de Louisegroeve gesloten, maar naar de toekomst toe zal hiermee de rol en de aard van deze deelneming wijzigen. Momenteel vloeit de rechtpersoonlijkheid van het nazorgfonds voort uit de milieuwet. Verwachting is dat in de loop van 2019 het naozrgfonds zal worden ondergebracht in een separate entiteit. Dit zal geen gevolgen hebben voor het resultaat of het risico van de Provincie.

Provinciaal Risico

Het provinciaal risico is gedurende de exploitatie van de stortplaatsen beperkt tot het debiteuren risico ten aanzien van de exploitant. Hiervoor zijn contractuele waarborgen richting Attero vastgelegd. Na sluiting loopt de Provincie het risico dat het behaalde rendement lager is dan verondersteld bij het vaststellen van het definitief doelvermogen of dat de werkelijke nazorgkosten de doelvermogens overstijgen. Daaruit voortvloeiende tekorten zijn voor rekening van de Provincie Limburg. Hiertoe zal een nieuwe ALM studie worden uitgevoerd.

41. Het Interprovinciaal Overleg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Anders namelijk...
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	De Nederlandse Provincies

Doelstelling

Platform voor belangenbehartiging van de twaalf Provincies

Provinciale investeringen (€ 000.)

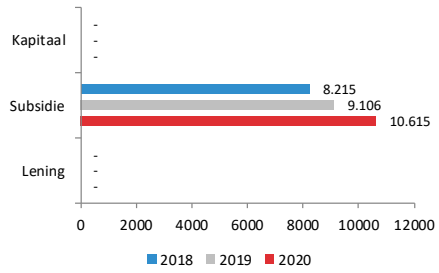

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

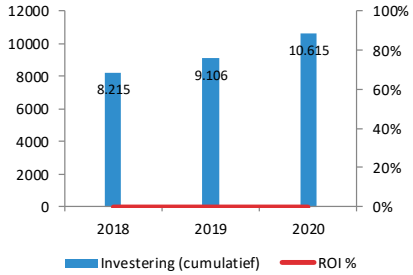

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	8.215	9.106	10.615
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	27.224	25.706	n.b
Eigen vermogen	5.429	4.462	n.b
Vreemd vermogen	21.795	21.244	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	57.956	69.062	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	2.713	1.746	n.b
Netto Resultaat	2.713	1.746	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	10,0%	6,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	19,9%	17,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Dit samenwerkingsverband tussen de twaalf Provincies bevordert coördinatie en efficientie van het middenbestuur.

Visie en beleidsvoornemen

Belangenbehartiging in Den Haag in samenwerking met de andere Provincies.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Geen bijzondere aandachtspunten

Provinciaal Risico

Zeer gering risico

42. Zuidelijke Rekenkamer

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provinciale Staten van Limburg en Brabant

Doelstelling

Het onderzoeken van de doeltreffendheid, doelmatigheid en rechtmatigheid van het door het Provinciebestuur van Limburg en Noord-Brabant gevoerde bestuur. Provinciale Staten van de provincie Limburg en Noord-Brabant sturen deze verbonden partij aan.

Provinciale investeringen (€ 000.)

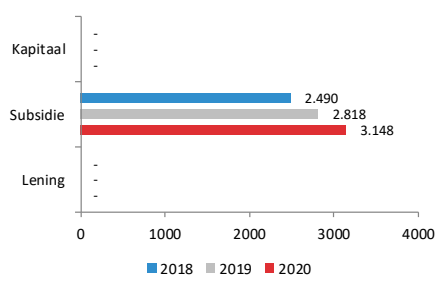

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

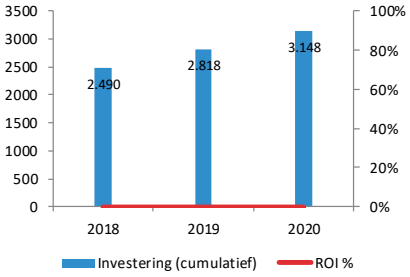

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	2.490	2.818	3.148
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	323	326	n.b
Eigen vermogen	104	99	n.b
Vreemd vermogen	276	228	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	690	660	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	37	29	n.b
Netto Resultaat	37	29	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	11,6%	8,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	32,0%	30,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De zuidelijke rekenkamer als onafhankelijk controlerend orgaan waarborgt goed en rechtmatig bestuur en dient daarmee direct het publiek belang.

Visie en beleidsvoornemen

Het houden van een onafhankelijke rekenkamer betreft een wettelijke taak.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De Zuidelijke Rekenkamer wordt aangestuurd door Provinciale Staten. Gedeputeerde Staten hebben in deze verbonden partij geen rol. Beoordeling van begroting en jaarstukken dient plaats te vinden door Provinciale Staten.

Provinciaal Risico

Zeer gering risico

5.7. Grondbeleid

De Paragraaf grondbeleid geeft inzicht in de visie op het provinciale grondbeleid ter ondersteuning van de provinciale programma's, de wijze waarop dat beleid wordt uitgevoerd, een actuele prognose van de te verwachten resultaten en risico's van de totale grondexploitatie.

5.7.1 Beleid in relatie tot de in de begroting opgenomen programma's

Provinciale Staten hebben ervoor gekozen om een actief grondbeleid te voeren. Daarbij zijn onder meer de door Provinciale Staten vastgestelde kaders "Erfpacht", "nota herijking Grondbeleid" en "Sturen in samenwerking 2.0'' (Inmiddels Sturen in Samenwerking 3.0 PS 5 februari 2021) van kracht. De ontwikkelingsgerichte rol wordt met name op ruimtelijk economisch gebied (selectief) opgepakt maar ook voor mobiliteits-, sociale en duurzaamheidsvraagstukken voor die locaties in Limburg waar een integrale aanpak vanwege het grote economische belang noodzakelijk is. Door positie te nemen en risicodragend te participeren, kunnen we met diverse instrumenten, bijvoorbeeld erfpacht een impuls geven aan het realiseren van projecten. Afgeleide activiteit is het beheren en exploiteren van de provinciale vastgoedposities.

In het besluit van 29 juni 2007 (kenmerk J-857) hebben Provinciale Staten ervoor gekozen om een actief grondbeleid te voeren, al of niet middels participatie in een PPS-constructie (Publiek-Private Samenwerking en/ of participatie in deelnemingen), waarbij dan veelal sprake is van een "Verbonden partij". Dus: niet alleen subsidiëren en toezien op afstand, doch daadwerkelijk projecten mee initiëren.

Diverse externe ontwikkelingen leiden tot de vraag of de ontwikkelingsgerichte rol ook voor andere doeleinden (o.m. mobiliteits-, sociale en duurzaamheidsvraagstukken) kan worden ingezet. In antwoord op die rolkeuze is in 2018 de herijking van de uitvoering van het Grondbeleid tot stand gekomen en zijn Provinciale Staten daarover geïnformeerd middels een mededeling portefeuillehouder (8 januari 2019, kenmerk 2019/218). In het tweede kwartaal van 2021 zal een nieuwe Nota Grond- en Vastgoed beleid ter besluitvorming aan PS worden voorgelegd, waarin ook de aanbevelingen van de Zuidelijke Rekenkamer, inzake het onderzoek fabriekscomplex Meerssen meegenomen worden.

Binnen de bestaande PS kaders - wordt ingezet op het verder ontwikkelen van een actief grondbeleid door de inrichting van een actief provinciaal ontwikkelbedrijf. Uitvoering wordt gegeven aan het grondbeleid om:

- tot een snellere realisatie van projecten te kunnen komen;
- de haalbaarheid van projecten te bevorderen;
- een hogere kwaliteit in een gebied te realiseren.

De actieve investeringsstrategie van de Provincie Limburg, gericht op structuurversterkende (majeure) projecten, vraagt om een daadkrachtige en betrouwbare overheid. Door zelf, of indirect door middel van deelneming in een rechtspersoon/verbonden partij, initiatief te nemen, positie te nemen en risicodragend te participeren in projecten kunnen overheid en markt meer naar elkaar toegroeien en kan de overheid een impuls geven om projecten te realiseren. De schaalgrootte en problematiek van projecten vragen om bundeling van krachten, zowel ten aanzien van financiële mogelijkheden als van inbreng van expertise.

De Provincie Limburg beschikt over een omvangrijke grond- en vastgoedportefeuille. Naast een goed beheer van het bezit, is het de opgave om de grond- en vastgoedportefeuille in financiële zin beter te laten renderen. Zowel bij de aan- en verkoop als bij de exploitatie van grond en vastgoed wordt actief gestuurd op het bereiken van een optimaal financieel resultaat, alsmede het behalen van provinciale doelstellingen.

5.7.2 Uitvoering van het beleid

Met het innemen van grondposities, geeft het eigendomsrecht andere juridische (privaatrechtelijke) mogelijkheden dan het publiekrecht. Waar het publiekrecht vooral de juridische voorwaarden schept voor bestemmingswijzigingen, geeft het eigendomsrecht de Provincie de mogelijkheid regie te voeren om projecten daadwerkelijk te realiseren.

Uitkomsten van de (majeure) structuurversterkende opgaven zijn uiteindelijk concrete op uitvoering gerichte projecten. Afhankelijk van de aard en opgave van deze projecten is het de vraag of de Provincie hierin participeert. Op basis van een concrete businesscase worden de benodigde kredieten/ dekking bij PS georganiseerd, alvorens de uitvoering ter hand wordt genomen.
Aankopen van gronden en/of vastgoed vinden plaats op basis van vastgelegde werkafspraken- en procedures. Dergelijke kaders en uitgangspunten voor het provinciale grondbeleid staan beschreven in de Nota Uitvoering Grond en Vastgoedbeleid, waarover PS in juni 2020 is geïnformeerd.

Anticiperende aankopen

Door PS is een revolverend krediet beschikbaar gesteld van € 22,1 mln. voor het verrichten van anticiperende aankopen. Met deze middelen worden gronden aangekocht, met als insteek het aanjagen van toekomstige projecten en ontwikkelingen. Dit kunnen gronden zijn die mogelijk direct benodigd zijn voor toekomstige projecten dan wel indirect benodigd zijn als ruilgrond. Deze gronden worden in voorkomende gevallen voor marktconforme prijzen gekocht (zuiver vermogenswaarde, dus geen volledige schadeloosstelling cf. Onteigeningswet). In 2020 zijn er geen nieuwe gronden anticiperend aangekocht.

Aankopen in relatie tot ontwikkelopgave natuur

Op 20 december 2013 is een vaststellingsovereenkomst gesloten tussen de Provincie en het Rijk (de zgn. Bestuursovereenkomst Grond). Op basis van deze overeenkomst en een in 2016 gesloten notariële akte is de Provincie eigenaar van een groot areaal aan gronden (benodigd ten behoeve van de realisatie van de ontwikkelopgave natuur die de Provincie van het Rijk gekregen heeft).

Per 1 januari 2021 bedraagt de grondvoorraad binnen de ontwikkelopgave natuur 853 ha. Van deze gronden “ligt 382 ha op de goede plek” en is daarmee gerealiseerde goudgroene natuur. De overige gronden betreffen inzetbare ruilgronden (471 ha). Met de verkoopopbrengst van deze ruilgronden wordt de realisatie van de resterende natuuropgave gefinancierd.

Voor de ontwikkelopgave natuur heeft Provinciale Staten op 20 december 2013 € 203 mln. beschikbaar gesteld. De Ontwikkelopgave natuur dient in 2027 gereed te zijn. Realisatie dient overigens budgettair neutraal te verlopen. Bij de herijking van de ontwikkelopgave (2e Afwijkingenrapportage 2017 PS 3 november 2017) is het beschikbare krediet bijgesteld naar
€ 192 mln. (i.v.m. gewijzigde berekeningswijze).

Er zijn meerdere sporen waarmee invulling wordt gegeven aan de realisatie van de resterende opgave:
a. aankoop, afwaardering en inrichting wordt door en voor rekening van de Provincie bekostigd;
b. aankoop, afwaardering en inrichting door terrein beherende instanties op basis van partner- of projectcontracten via de SKNL-regeling (Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap);
c. zelfrealisatie via particulier initiatief door middel van afwaardering en inrichting met de SKNL-regeling.

Waar de Provincie de afgelopen jaren een passief aankoopbeleid voerde, en natuur met name werd gerealiseerd via de sporen b en c, is met de vaststelling van de herijking op 26 februari 2019 door GS (kenmerk 19/15779) ingezet op actieve verwerving van de ten behoeve van de instandhouding en verbetering van Natura 2000 essentiële gronden.
De restantopgave bedraagt per 1 januari 2021 992 ha functieverandering en 1.284 ha inrichting.
Nadat gronden zijn ingericht en transformatie tot natuur heeft plaatsgevonden worden gronden in principe middels een openbare inschrijving verkocht, dit uiteraard onder gestanddoening dat natuurwaarden worden geborgd (middels een kwalitatieve verplichting).

Verkoop gronden

De bij de Provincie in bezit zijnde ruilgronden worden ingezet voor provinciale doelrealisatie. Een belanghebbende (in een provinciaal project / opgave) kan ervoor kiezen om in plaats van een schadeloosstelling vervangende grond (ruilgrond) toebedeeld te krijgen, uiteraard onder marktconforme condities. Door de inzet / verkoop van deze gronden, kan dit als smeermiddel werken voor het aanjagen van o.m. provinciale grondexploitaties. Een en ander in lijn met hetgeen beschreven onder de paragraaf 5.7.2. “anticiperende aankopen”.

De gronden en opstallen welke geen inzet hebben en/of krijgen (dus ook niet als ruilgrond) worden openbaar verkocht (tegen marktwaarde). De werkwijze staat beschreven in de Nota Uitvoering Grond- en Vastgoedbeleid (mei 2020). De verkoop van provinciale gronden en opstallen aan de gemeente Bergen was hierbij in 2020 een belangrijke transactie. In 2020 zijn verder 17 provinciale panden verkocht voor een totaalbedrag van € 2,77 mln.

Beheer gronden

Met uitzondering van de openbare infrastructuur met bijbehorende tankstations, erfpachtgronden en deelnemingen is het in eigendom hebben van gronden en vastgoed vooral van tijdelijke aard.

Het beheer van deze gronden en opstallen is voor het overgrote deel (behoudens enkele huur-, pachtovereenkomsten en jachthuren) geënt op dit tijdelijke karakter. Waarbij veelal gebruik wordt gemaakt van flexibele, kortdurende pacht, huur en gebruiksovereenkomsten. Begin 2021 zijn Provinciale Staten over het nieuwe pacht- en beheerbeleid geïnformeerd (2021/2835 d.d. 02-02-2021). Hierop vooruitlopend is de Uitvoeringsnota Pacht 2021 door GS vastgesteld. (GS besluit 20/39535 d.d. 29 september). Hierover zijn PS geïnformeerd (GS 2020/39540 d.d. 7 oktober 2020).

Overige ontwikkelingen

De Provincie was (deels) eigenaar van het in de gemeente Bergen gelegen landgoed Wellsmeer (oppervlakte circa 382 ha onderdeel uitmakende van de ruilgronden aankoopopgave natuur). Op deze gronden wenst de gemeente Bergen een grootschalig energielandschap te realiseren. Door middel van een intentieovereenkomst (d.d. 26 september 2018) met de gemeente Bergen heeft de Provincie zich bestuurlijk gecommitteerd aan het project. Partijen hebben de intentie om samen te werken om te onderzoeken of de realisatie van het Energielandgoed Wellsmeer technisch, financieel en ruimtelijk haalbaar is. In 2019 heeft de gemeente de planvorming verder uitgewerkt tot een door de gemeenteraad van Bergen vastgesteld Masterplan (ruimtelijk kader). In 2020 is het Masterplan uitgewerkt naar een ruimtelijk planologisch kader waarna de procedure hiervan is gestart. Met de gemeente Bergen is in 2020 overeenstemming bereikt over de verkoop van 475,6 ha provinciale gronden en diverse opstallen. PS is gevraagd hun wensen en bedenkingen ter zake van de voorgenomen grondtransacties aan het college ter kennis te brengen. Op 13 november 2020 heeft PS besloten een drietal wensen kenbaar te maken. Deze wensen hebben een plek gekregen in de verkoopovereenkomst (GS besluit 20-46069 d.d. 17 november 2020). Op 30 december 2020 zijn gronden en opstallen overgedragen aan de gemeente. Met de transactie is een bedrag gemoeid van € 27.937.979 (exclusief btw). Het voornemen is om de opbrengsten, mede afhankelijk van het onderzoek naar mogelijk af te dragen vennootschapsbelasting, te besteden aan opgaven in het kader van de ontwikkeling van de natuur in Limburg met de volgende verdeling:

- € 3 mln. voor (co)financiering probleemgerichte gebiedsaanpak bronmaatregelen stikstof;
- € 0,1 mln. voor zaaimengsel t.b.v. natuur-inclusieve landbouw (motie: ‘Jagers in het groen’);
- € 1,0 mln. voor het één miljoen bomenplan;
- € 23,80 mln. aan natuurherstel in het kader van de ontwikkelopgave Natuur.

Daarnaast worden momenteel de (on)mogelijkheden verkend om de provinciale gronden (ca 11 ha), op de Oostflank in Brunssum te ontwikkelen, in exploitatie te nemen of te verkopen c.q. verhuren. Deze percelen betreffen restkavels die vanuit het project Buitenring Parkstad Limburg (BPL) zijn overgebleven en maken momenteel onderdeel uit van de “gebiedsontwikkeling Oostflank Brunssum”. De Provincie Limburg, gemeente Brunssum en de Stadsregio Parkstad trekken gezamenlijk op om een solide businesscase voor de gehele gebiedsontwikkeling op te stellen. De Provincie heeft daarvoor € 0,5 mln. gereserveerd en de gemeente Brunssum € 0,7 mln.

In het kader van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) worden de afspraken met het Rijk ten aanzien van natuurrealisatie herzien en aangevuld. Dit kan leiden tot vergroting van de opgave in zowel kwantitatieve als kwalitatieve zin. De wijze van realisatie blijft vooralsnog ongewijzigd. In het kader van stikstofreductie in de landbouw is een landelijke regeling in voorbereiding voor het gericht opkopen van veehouderijbedrijven nabij stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. De Provincie Limburg zal een keuze maken op welke wijze deze regeling ingezet zal worden.

5.7.3 Boekwaarden en te verwachten resultaten van de lopende projecten

In tabel 1 zijn de boekwaarden voor de lopende projecten opgenomen, met inbegrip van de prognoses voor toekomstige kosten en opbrengsten en daaraan gerelateerd het verwachte resultaat.

Tabel 1 Overzicht boekwaarden en verwachte resultaten lopende projecten *€ x 1.000*

	Beschikbaar gestelde kredieten	Boekwaarde 1-1-2020	Werkelijk	Boekwaarde 31-12-2020	Restant
In exploitatie genomen bouwgronden					
Laerbroeck (PS 29-5-2010)	15.500	12.694	0	12.694	2.806
IPS/Yard	18.500	9.710	42	9.752	8.748
Totaal in exploitatie genomen bouwgronden	***34.000***	***22.404***	***42***	***22.362***	***11.638***
Overige grondvoorraden					
Californië II (PS 23-6-2011)	20.000	6.593	27	6.620	13.380
Brunssum Centrum Noord (PS 1-7-2011)	3.000	1.708	-1.708	0	3.000
Voorraad ruilgronden/anticiperende aankopen	22.100	6.585	-455	6.130	15.970
Totaal overige grondvoorraden	***45.100***	***14.886***	***-2.136***	***12.750***	***32.350***
Onderhanden werk Ontwikkelopgave Natuur					
Ontwikkelopgave Natuur*	192.690	15.125	34.783	-19.658	-
Totaal onderhanden werk Ontwikkelopgave Natuur	***192.690***	***15.125***	***-34.783***	***-19.658***	***-***

**betreft stand na herijking oktober 2017*

Toelichting in exploitatie genomen bouwgronden

Laerbroeck

Het noordelijk deel van het plangebied Hout-Blerick / Laerbroeck, was tot ruim tien jaar geleden een glastuinbouwgebied, waarbij de kassen in het stroomgebied van de Maas lagen. De Provincie Limburg heeft indertijd het voortouw genomen in de sanering van de aanwezige glasopstanden. Dit heeft destijds geresulteerd in een gedeeltelijk uitgevoerde gebiedsontwikkeling: de sanering van de kassen is afgerond. De herontwikkeling van het gebied, waaruit ook de kosten gedekt zouden worden, is niet uitgevoerd. De Provincie Limburg is bij de sanering eigenaar geworden in het gebied (omvang eigendom 36 ha. Een

start is gemaakt met het vormgeven van het programma voor de gebiedsontwikkeling tezamen met de betrokken partners, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de gemeenten Venlo en Peel & Maas. Het doel van de gebiedsontwikkeling is vanuit Provinciaal perspectief bezien te omschrijven als het terugverdienen van door Provincie gedane investeringen en het programmatisch (programma passend binnen de provinciale beleidskaders van o.a. hoogwaterbescherming en kwaliteitsverbetering) borgen van de herontwikkeling van het gebied en daarbij invulling geven aan de gedane toezegging in het Bestuurlijk Overleg MIRT november 2019 (bijdrage van € 1 mln. t.b.v. kwaliteitsverbetering van het gebied). De gesprekken met de betrokken partners lopen. Beoogde planning is om in 2021 middels een voorkeursalternatief voor de systeemmaatregel en een bestuursovereenkomst de vervolgaanpak voor deze gebiedsontwikkeling vast te leggen. Insteek hierbij is dat er voor de provincie tenminste € 5 mln. aan opbrengsten wordt gegenereerd.

Voor het project is een voorziening getroffen, zoals besloten door PS (Jaarrekening 2010 en 2013). De voorziening bedraagt per 1 januari 2019 € 10,90 mln. Daarmee resteert een resultaat per saldo van € 1,79 mln., welk bedrag minimaal gelijk is aan de agrarische waarde van deze gronden 36 ha. à € 5 per m².

IPS/Yard

De grondexploitatie IPS/Yard heeft als doel de uitbreiding van de VDL/Nedcar mogelijk te maken. Het planologisch kader is door middel van het PIP geregeld. Op een deel van de grondexploitatie is een PFAS verontreiniging aangetroffen. De grondexploitatie wordt gesloten, nadat de sanering is afgerond en alle gronden zijn verkocht aan VDL / Nedcar, naar verwachting in 2022. Met het Rijk is afgesproken dat een deel van het resultaat toegerekend kan worden aan de gebiedsontwikkeling VDL. Momenteel lopen de gesprekken over het eindresultaat van de grondexploitatie. Over de definitieve afrekening wordt PS op een later tijdstip geïnformeerd.

Toelichting boekwaarden en verwachte resultaten strategische gronden

Californië II

De gebiedsontwikkeling Californië moet ruimte gaan bieden aan grootschalige glastuinbouw. In 2011 is Californië B.V. een overeenkomst aangegaan met de Provincie Limburg voor het voorfinancieren van de gronden die benodigd zijn voor het deelgebied Californië II. In 2020 is ingezet op de verwerving van de resterende gronden. De grondverwerving is nu bijna rond. De in voorraad zijnde gronden Californië worden op basis van gemaakte afspraken met Californië B.V., op kostprijsbasis (oorspronkelijk verwervingskosten met toeslag voor rente en apparaatskosten) doorverkocht. Aan de afspraken ligt een afnameverplichting ten grondslag. De belangstelling vanuit de markt voor afname van gronden in Californië II blijkt erg beperkt te zijn. Californië B.V. onderzoekt momenteel alternatieve scenario’s.

Brunssum Centrumplan Noord

De gronden en opstallen Brunssum Centrumplan Noord zijn op 30 oktober 2020 door de gemeente Brunssum voor € 2,1 mln. overgenomen. Met deze verkoop is een boekwinst van € 0,39 mln. gerealiseerd.

Voorraad ruilgronden / anticiperende aankopen

In paragraaf 7.1. staat het doel ruilgronden / anticiperende aankopen beschreven. De boekwaarde van de voorraad anticiperende aankopen bedraagt per 1 januari 2021 € 6,13 mln. Deze hoofdzakelijk agrarische gronden met inbegrip van enkele opstallen omvatten in totaal 114,2 ha. Dit resulteert in een gemiddelde grondwaarde van € 5,37 per m2. De verwachting is dat deze gemiddeld genomen minimaal tegen deze waarde verkocht kunnen worden.

Toelichting onderhanden werk Ontwikkelopgave Natuur

Voor de toelichting van dit onderdeel, zie titel “Aankopen in relatie tot ontwikkelopgave natuur”, paragraaf 5.7.2.

5.7.4 Risico’s en risicoreserve

Om risico’s af te dekken is er binnen de begroting een Risicoreserve financieel instrumentarium SIS 3.0 waar het erfpachtinstrumentarium integraal onderdeel van uitmaakt. In het nog in ontwikkeling zijnde beleidskader Grond en Vastgoed wordt gekeken naar een separate risicoreserve voor grondactiviteiten. Medio 2021 zal deze aan de Staten worden aangeboden.

De huidige risico-inschatting van de lopende projecten wordt nihil ingeschat. Het betreft de volgende lopende projecten en hierover kan het volgende opgemerkt worden:

Laerbroeck

Bij het project Laerbroeck is door het treffen van een voorziening de restwaarde van de verworven gronden teruggebracht tot de agrarische waarde. Het risico voor de Provincie is verwaarloosbaar.

Grondbedrijf Californië II

De in voorraad zijnde gronden ten behoeve van Californië II zullen door Californië B.V. tegen kostprijs (oorspronkelijke verwervingskosten met toeslag voor rente en apparaatskosten) worden afgenomen. Er is een kans dat de Californië B.V. financieel niet in staat is de gronden van de Provincie af te nemen. Het aantal transacties is in de afgelopen periode derhalve beperkt. De boekwaarde van de gronden komt echter overeen met de marktwaarde. Het risico voor de Provincie is derhalve nihil. California onderzoekt samen met de provincie naar alternatieve scenario’s.

Marsna paper

Er is momenteel € 3,86 mln. geoormerkt voor een bijdrage in de kosten van achterstallig onderhoud en brandveiligheid van Marsna Paper (conform PS besluit 29 juni 2018). Over de uitvoering van het onderhoud vinden intensieve gesprekken plaats.

Anticiperende aankopen

De boekwaarde van de voorraad ruilgronden/ anticiperend verworven gronden bedraagt gemiddeld € 5,37 per vierkante meter, gelijk aan de agrarische waarde.

Op basis van de huidige stand van zaken worden de risico's van deze projecten op nihil ingeschat.

5.8. Portfoliomanagement

Portfolio management

Met de vaststelling van het kader Sturing in Samenwerking 2.0 (SIS 2.0) in februari 2017 en aanvullend het beleid omtrent risicoreserveringen bij de begroting 2018 (Memorie van Toelichting Begroting 2018), heeft de professionalisering van het beheer van onze financieel vaste activa verder gestalte gekregen onder de noemer van portfolio management. Om Provinciale Staten te informeren over het portfolio wordt in deze paragraaf gerapporteerd over de ontwikkelingen op het vlak van risico's, samenstelling van de portefeuille, rendement en de positie van de Immunisatiereserve. Dit in lijn met de in SIS 2.0 en SIS 3.0 gepresenteerde strategie.

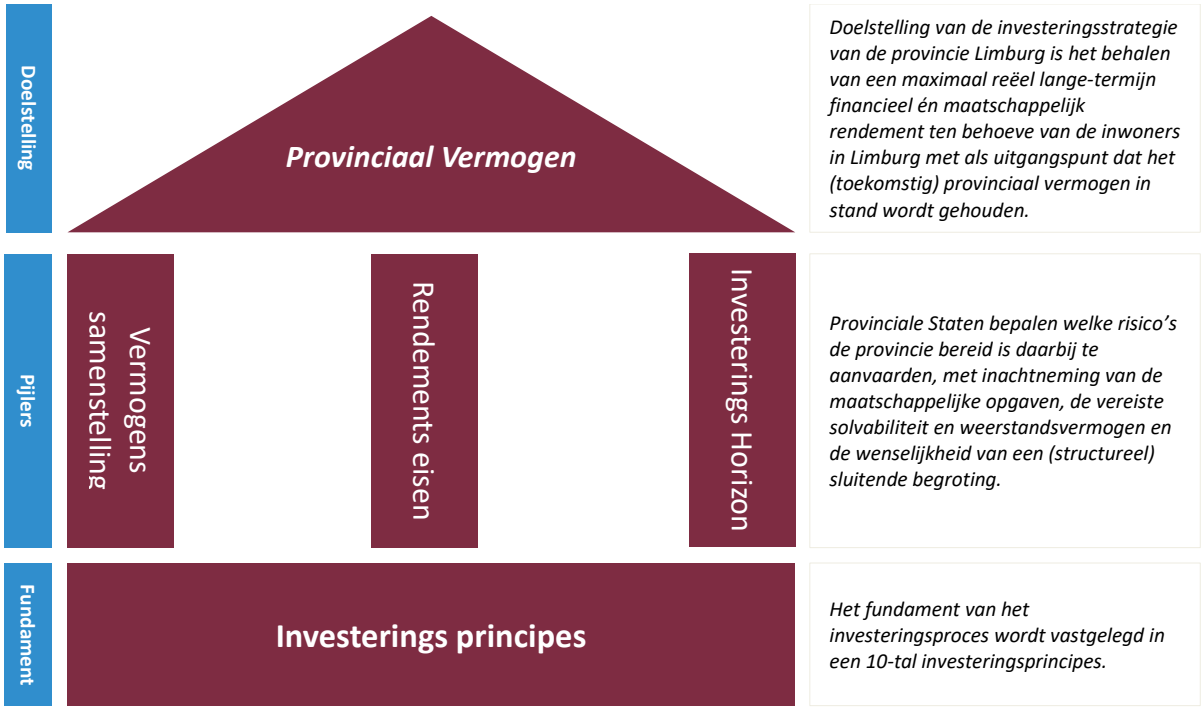

Investeringsportefeuille

Ten behoeve van deze analyse wordt er onderscheid gemaakt tussen investeringen uit hoofde van de publieke taak en de totale investeringsportefeuille inclusief lopende obligaties. Hieronder is de portefeuille gedefinieerd zoals deze in de navolgende analyse wordt gehanteerd:

Risico analyse

(bedragen x €1.000)[4]

Portfolio SIS 3.0		
Balans	**1-1-2020**	**31-12-2020**
Leningen openbare lich. (art.1a wet FIDO)	194.000	194.000
A1331b FVA overige langlopende leningen	156.646	171.082
FVA Leningen deelnemingen	272.315	372.942
A1332b FVA uitz. Ned. schuldpapier > 1jr	-	-
A1332c FVA overige uitz. loopt. >= 1jr	439.543	128.343
FVA Kapitaalverstr.deelnemingen	291.042	296.067
Totaal Financieel vaste activa	**1.353.545**	**1.162.433**
MVA Gronden uitgegeven in erfpacht, econ. nut	20.885	40.560
Totaal Financieel vaste activa incl. erfpacht	**1.374.431**	**1.202.993**
Borgstellingen	27.811	9.311
Totaal risicodragende portefeuille	**1.402.241**	**1.212.304**
-/- GPL voldering GPV	16.773	14.723
Totaal risicodragende portefeuille (na correctie)	**1.385.468**	**1.197.581**
publieke taak	*768.698*	*889.961*
overig	*616.770*	*307.620*
Mutatie Volume	*-9,74%*	*-13,56%*
aandeel portfolio - deelnemingen publieke taak	*21,01%*	*24,72%*
aandeel portfolio - leningen publieke taak	*30,59%*	*44,88%*

Risico SIS 3.0		
	2019	2020
Totaal portfolio publieke taak	783.414	908.416
-/- Afwaarderingen	-14.716	-18.455
Totaal portfolio	768.698	889.961
Risico inschatting portfolio na afwaardering	76.067	84.039
% portfolio publieke taak	10%	9%
Begrote afwaarderingen		17.521
Begrote mutatie risico		-1.552
Totaal begroting (a)		15.969
Gerealiseerde afwaardering		18.455
Gerealiseerde mutatie risico reserve		2.580
Totaal realisatie (b)		21.035
Dotatie risico reserve (a-b)		**5.066**

Een belangrijk aspect van het beheer van de investeringsportefeuille is het beoordelen van de balansrisico's. Dit betekent dat de vraag beantwoord moet worden in hoeverre de boekwaarde van de verschillende instrumenten die wordt ingezet uit hoofde van de publieke taak waardevast is. Hiertoe worden continue de risico's gemonitord en aan de hand van zowel risico workshops als overleg met de controlerend accountant wordt een inschatting gemaakt van de risico's. De systematiek is verder toegelicht in de memorie van toelichting bij de begroting 2018. Resultante van deze analyse in 2020 is dat er een netto dotatie van **€ 5,066 mln.**[5]. aan de risicoreserve dient plaats te vinden

Deze dotatie is het resultaat van diverse effecten zoals mutaties in de activa, aflossingen, nieuwe uitzettingen en daadwerkelijke toename en afname van risico's. De portefeuille wordt voor **€ 18,5 mln.** afgewaardeerd/voorzien. Op een lening van **€ 5K**, een afwaardering op het MKB leningen fonds van **€ 2,2 mln.,** een afwaardering op het LBDF van **€ 2,6 mln. en** een voorziening en afwaardering van Greenport Venlo Vastgoed Bv van **€ 5,9 mln.** na zijn betreffen het afwaarderingen van agiostortingen die reeds bij besluitvorming aangemerkt waren als niet revolverend.

[5] In het boekjaar 2020 hebben reeds afboekingen van de Vordering op Enexis van € 0,394 mln. en Sinemetu van € 50.000 plaatsgevonden en zijn reeds verwerkt, derhalve is de totale dotatie in 2020 € 5,51 mln.

Portfolio samenstelling en rendement

(bedragen x €1.000)

Risico spreiding SIS 3.0			
Risicos indeling	**Boekwaarde**	**%**	**Max 30%**
AAA	200.026	22,3%	AAA
AA	94.107	10,5%	AA
A	99.976	11,1%	A
BBB	91.334	10,2%	BBB
BB	126.501	14,1%	BB
B	149.409	16,7%	B
CCC	10.871	1,2%	CCC
CC	41.604	4,6%	CC
	44.635	5,0%	C
	38.475	4,3%	D

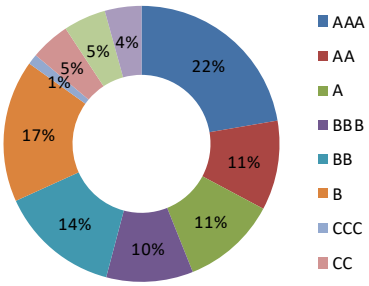

	Boekwaarde	**%**	**Streefwaarde**
Actief Sturen	135.585	15,1%	*20%*
Sturen	275.910	30,8%	*10%*
Actief Monitoren	191.309	21,3%	*60%*
Monitoren	294.132	32,8%	*10%*
Totaal publieke taak	**896.937**	**100%**	**100%**

Sector	**Boekwaarde**	**%**	**Max 30%**
Natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk	29.520	3,3%	
Algemene banken	200.026	22,3%	
Luchtvaart	21.489	2,4%	
Kredietverstrekking en overige financiële intermediatie	274.442	30,6%	
Productie van elektriciteit; transmissie en distributie van elektriciteit en aardgas	89.643	10,0%	
Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	10.132	1,1%	
Verhuur van en handel in grond	91.071	10,2%	
Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en voeding	1.004	0,1%	
Verhuur van en handel in onroerend goed	144.908	16,2%	
Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatietechnologie	-	0,0%	
Levensbeschouwelijke organisaties	2.817	0,3%	
Handel in eigen onroerend goed	4.700	0,5%	
Hotels (geen hotel-restaurants), pensions en conferentieoorden	824	0,1%	
Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde luc	1.689	0,2%	
Opslag en dienstverlening voor vervoer	422	0,0%	
Natuurbehoud	5.703	0,6%	
Niet-universitair hoger onderwijs	2.500	0,3%	
Jeugdzorg en maatschappelijke opvang met overnachting	-	0,0%	
Gezondheids- en welzijnszorg	10.350	1,2%	
Afvalinzameling en -behandeling; voorbereiding tot recycling	-	0,0%	
Pret- en themaparken	5.272	0,6%	
Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie	394	0,0%	
Sportaccomodaties	32	0,0%	
Totaal publieke taak	**896.937**	**100%**	

Om de risico's die voortvloeien uit de offensieve investeringsstrategie te spreiden zijn er in SIS 3.0 limieten gesteld voor sectoren (niet meer dan 30% per sector) én per sturingskwadrant (c.q. risicoclassificatie). De huidige investeringsportefeuille voldoet niet aan deze normen. De fondsen vormen de grootste categorie uitstijgend boven de 30%, maar kennen onderliggend wel een spreiding in sectoren. Daarnaast vormen vastgoed en grondposities een zware component in de portfolio. De bancaire positie hangt samen met de leningen aan de BNG en NWB.

Rendement

(bedragen x €1.000)

Rendement SIS 3.0		
		Rendement
Erfpacht canon	€	738
Dividend	€	20.563
Renteopbrengsten	€	12.427
Totaal rendement	**€**	**33.728**
Erfpacht ongecorrigeerd		1,82%
Dividend rendement ongecorrigeerd		6,95%
Rente rendement ongecorigeerd		*2,13%*
totaal		*3,76%*
Afwaarderingen	€	18.455
Totaal rendement (na afwaardering)	**€**	**15.274**
Rendement gecorrigeerd voor afwaardering		*1,72%*
Rendement op financieringen		2,13%
Rendement op deelnemingen		0,71%

Dashboard

Vermogen	'20	'19	'18	'17	'16	Δ	Status	◆	▲	●
a. Netto schulquote	-35%	-61%	-82%	-98%	-110%	↓26%	●	> 90%	> 0%	< 0%
b. Netto schulquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-179%	-191%	-233%	-223%	-221%	↓12%	●	> 90%	> 0%	< 0%
c. Solvabiliteitsratio	83%	82%	82%	84%	85%	↑1%	●	< 30%	< 40%	> 40%
d. Eigen vermogen	1650	1643	1601	1770	1755	↑ 7	n.v.t.			
e. Vreemd vermogen (>=1 jaar)	47	40	18	32	0	↓ 7	n.v.t.			
f. Kengetal grondexploitatie	2%	2%	3%	3%	2%	→0%	●	>100%	> 70%	< 70%
g. Looptijd investeringsportefeuille sluit aan bij de investeringsopgaves	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	=	●	Nee	=	Ja

Exploitatie	'20	'19	'18	'17	'16	Δ	status	◆	▲	●
h. Rendementsdoel 2,75%	3,73%	4,9%	4,9%	4,4%	n.a.	n.v.t.	●	< 1,5%	>1,5%	> 2,75%
i. Structureel sluitende meerjarige exploitatiebegroting provincie	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	=	●	Nee		Ja

Weerstandsvermogen en risico's	'20	'19	'18	'17	'16	Δ	status	◆	▲	●
j. Beslag weerstandsvermogen	1%	2%	4%	4%	7%	↑-1%	●	> 20%	> 10%	< 10%
k. Surplus weerstandsvermogen	1059	1085	1123	1.177	1114	↓ -26	n.v.t.			
l. Gekwantificeerde risico's publieke taak	84	76,1	72,2	72,32	n.v.t.					

5.9. COVID-19

Provinciale Staten van Limburg zijn middels informerende stukken[6] periodiek op de hoogte gebracht over de impact van de coronacrisis en de provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus. Door middel van deze paragraaf wordt met name de financiële schade toegelicht en compensatie door het Rijk.

Provincie Limburg hanteert de volgende definitie voor coronaschade:

> *"De schade veroorzaakt door de Coronacrisis betreft alle nadelige financiële gevolgen als gevolg van de coronacrisis. De omvang van de schade, het nadeel kan uitgedrukt worden als het verschil tussen de waarde (lees: vrij besteedbaar eigen vermogen van de Provincie) in de hypothetische situatie waarin de coronacrisis zich niet heeft voorgedaan en de waarde in de werkelijke situatie.*
>
> *Alle extra kosten (inclusief dotaties aan verliesvoorzieningen en risicoreserves), waardeverliezen en inkomstendervingen die als gevolg van de coronacrisis, via de provinciale exploitatierekening, ten laste van het vrij besteedbaar eigen vermogen van de Provincie komen vallen onder het begrip coronaschade".*

De coronaschade 2020 voor de Provincie kan hierdoor in drie categorieën worden verdeeld:

- Schade van cultuurinstellingen.
- Schade van aan de Provincie gelieerde fondsen.
- Schade van overige deelnemingen van de Provincie.

<u>Schade van cultuurinstellingen</u>

Voor de periode van maart tot en 1 juni 2020 heeft de provincie een inventarisatie bij de cultuurinstellingen uitgevoerd. Uit deze analyse resulteren de volgende posten:

- een netto schade (gemiste inkomsten minus bespaarde kosten minus compensatie Rijksmaatregelen minus nieuwe inkomsten) van € 1.123.767;
- een schade inzake 75 jaar bevrijding € 15.000;
- een schade inzake noodsteun voor culturele instellingen t.w.v. € 1.971.155, waarvan door cofinanciering € 1.213.442.

Bovenstaande analyse en bedragen zijn via IPO naar het Rijk gestuurd. De provincie heeft op 18 november 2020 middels een toekenningsbeschikking Specifieke Uitkering Cultuur een compensatie gekregen van € 1.123.767 incl. BTW, voor de periode maart tot en 1 juni 2020.

[6] De laatste update: brief GS van 9-2-2021 (GS 2021- 3538), zestiende informerende stuk.

Voor de periode 1 juni tot en met 31 december 2020 is in februari 2021 een schade inventarisatie voor cultuurinstellingen uitgevoerd analoog de eerste inventarisatie door de provincie. Uit deze inventarisatie is een netto schade berekend van € 1.256.256. Deze schade is via IPO naar het Rijk gestuurd.

Schade van aan de Provincie gelieerde fondsen

De aan de Provincie gelieerde fondsen (LIOF N.V., MKBL, LBDF, Chemelot Ventures en LEF) hebben door COVID-19 schade geleden en hebben in hun financiële administratie maatregelen moeten nemen onder meer door een dotatie aan de voorzieningen en hebben afschrijvingen via de winst- en verliesrekening plaats gevonden. De verwachte totale schade voor de Provincie vanuit deze gelieerde fondsen bedraagt circa € 6,3 mln. Daarnaast heeft COVID-19 ook impact gehad op de stille reserve, waardoor deze is afgenomen. De exacte omvang hiervan is nog niet bekend.

Schade van overige deelnemingen van de Provincie

COVID-19 heeft ook impact gehad op de deelnemingen van de Provincie. Jaarlijks worden de deelnemingen door de Provincie op kredietwaardigheid en waarderingen beoordeeld. In deze beoordeling is de impact van de coronaschade meegenomen. Een waardedaling van een deelneming kan wellicht ook andere oorzaken hebben. In de analyse is hierop gefilterd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is op basis van COVID-19 een schadepost van € 5,39 mln. aan de risicoreserve toegevoegd en bij de herijking van ultimo 2020 is een netto schadepost op portefeuilleniveau van ca. € 3,3 mln. toegevoegd aan de risicoreserve.

Via het IPO hebben de Provincies de volgende principeafspraak met het Rijk gedeeld:

“Standpunt van het IPO is dat negatieve waardeveranderingen van deelnemingen en lagere dividenduitkeringen, die rechtstreeks te relateren zijn aan de coronacrisis en de hiermee samenhangende maatregelen van Rijkswege, aanzienlijke financiële schade kunnen veroorzaken die de uitvoering van de maatschappelijke taken inperkt. Vanwege de uitspraak van de Minister dat decentrale overheden er door de crisis financieel niet op achteruit mogen gaan, is het in beeld brengen en vervolgens compenseren van deze schade gerechtvaardigd.

Ten aanzien van de concreet te claimen schadebedragen onderkennen de andere provincies de eigenheid van de provincie Limburg waar het gaat om de forse inzet van haar kapitaal in maatschappelijk gedreven financierings- en fondsconstructies en een navenante Corona-impact op deze portefeuille, die bij de provincie Limburg een grote financiële impact heeft. De andere provincies ondersteunen het neerleggen van de door Limburg onderbouwd geleden schade bij het Rijk.

Limburg heeft bewust gekozen om de middelen risicodragend én revolverend in te zetten, omdat de financiële (exploitatie)ruimte voor het verstrekken van subsidies (in plaats van risicodragend investeren) in de programmabegrotingen van Limburg van de afgelopen jaren ontbrak. Als de provincie deze risicodragende investeringen allemaal als subsidie had verstrekt zou de provincie de afgelopen jaren geen sluitende begrotingen hebben gehad. Bovendien zou dan fors zijn ingeteerd op de provinciale vermogenspositie, dat eveneens een negatieve invloed zou hebben op de rating van de Provincie bij externe kredietverschaffers. BZK zou als financieel toezichthouder op de Provincie naar de verwachting van Limburg ook geen goedkeuring hebben gegeven op niet sluitende provinciale begrotingen. Door op

deze wijze te investeren heeft de Provincie toch significante maatschappelijke doelen kunnen bereiken én is de Provincie binnen de financiële kaders van de begroting gebleven."

Deel 2
Jaarrekening 2020

6.1. Balans per 31-12-2020

€ x 1.000

Activa		Ultimo 2020		Ultimo 2019
Vaste activa				
Immateriële vaste activa				
- Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	157		228	
- Bijdragen aan activa in eigendom van derden	43.337		38.971	
		43.494		39.199
Materiële vaste activa				
- Investeringen met een economisch nut	48.915		52.489	
- Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut	313.535		295.749	
- In erfpacht	40.560		20.885	
		403.010		369.123
Financiële vaste activa				
Kapitaalverstrekkingen aan:				
- deelnemingen	296.337		291.311	
- gemeenschappelijke regelingen	0		0	
- overige verbonden partijen	0		0	
Leningen u/g aan:				
- openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden	194.000		194.000	
- deelnemingen	373.236		272.315	
Overige langlopende leningen	171.032		156.596	
Uitzettingen in de vorm van Nederlands schuldpapier net een rentetypische looptijd van één jaar of langer	0		0	
Overige uitzettingen met een rentetypische looptijd van een jaar of langer	128.343		439.543	
		1.162.947		1.353.765
Totaal vaste activa		**1.609.451**		**1.762.087**
Vlottende activa				
Voorraden				
Grond- en hulpstoffen				
Onderhanden werk, waaronder bouwgronden in exploitatie	-8.116		26.626	
Gereed product en handelsgoederen	12.795		14.932	
		4.680		41.558
Uitzettingen met rentetypische looptijd < 1 jaar				
Vorderingen op openbare lichamen	32.182		36.752	
Verstrekte kasgeldleningen aan openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden	0		0	
Overige verstrekte kasgeldleningen	200		200	
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	269.923		69.968	
Rekening-courantverhoudingen met het Rijk	0		0	
Rekening-courantverhoudingen met niet-financiële instellingen	8.338		11.299	
Uitzettingen in de vorm van Nederlands schuldpapier met een rentecyclische looptijd korter dan één jaar	0		0	
Overige vorderingen	6.962		11.300	
Overige uitzettingen	26.990		26.990	
		344.594		156.508
Liquide middelen				
Banksaldi	1.265		14.768	
		1.265		14.768
Overlopende activa				
De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel uitgesplitst naar de nog te ontvangen bedragen van:				
- Europese overheidslichamen	130		2.816	
- Het Rijk	4.460		2.338	
- Overige Nederlandse overheidslichamen	2.327		2.327	
Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen.	27.416		30.968	
		34.333		38.448
Totaal vlottende activa		**384.871**		**251.282**
Totaal activa		**1.994.322**		**2.013.369**

€ x 1.000

Passiva		Ultimo 2020		Ultimo 2019
Vaste passiva				
Eigen vermogen				
Algemene reserve	79.107		89.594	
Bestemmingsreserves	1.470.966		1.526.178	
Gerealiseerde resultaat	100.381		27.459	
		1.650.455		1.643.231
Voorzieningen				
Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's	10.225		9.792	
Voorzieningen ter egalisering van kosten	5.537		3.518	
		15.762		13.310
Vaste schulden met een rentetypische looptijd >= 1 jaar				
Onderhandse leningen van:				
- binnenlandse banken en ov.financiële instellingen	1.266		1.446	
- openbare lichamen	15.882		15.882	
- buitenlandse instellingen, fondsen, banken, bedrijven en overige sectoren	26.889		20.000	
Waarborgsommen	2.732		2.588	
		46.769		39.917
Totaal vaste passiva		**1.712.986**		**1.696.457**
Vlottende passiva				
Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar				
Overige schulden	75.746		65.654	
		75.746		65.654
Overlopende passiva				
-Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	156.770		211.740	
- De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren uitgesplitst naar de ontvangen bedragen van:				
- Europese overheidslichamen	1.106		1.570	
- Het Rijk	40.183		30.502	
- Overige Nederlandse overheidslichamen	4.613		4.254	
- Overige vooruitontvangen bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	2.918		3.191	
		205.590		251.257
Totaal vlottende passiva		**281.336**		**316.911**
Totaal passiva		**1.994.322**		**2.013.369**

6.2. Overzicht van baten en lasten 2020

€ x 1.000

Begrotingsprogramma		Lasten					Baten					Saldo baten en lasten				
		Begroting 2020			Realisatie	Verschil	Begroting 2020			Realisatie	Verschil	Begroting 2020			Realisatie	Verschil
Code	Omschrijving	Primitieve begroting	Wijzig.	Begroting ná wijz.	2020	begroting/ realisatie	Primitieve begroting	Wijzig.	Begroting ná wijz.	2020	begroting/ realisatie	Primitieve begroting	Wijzig.	Begroting ná wijz.	2020	begroting/ realisatie
1.1	Investeringsklimaat	10.917	18.211	29.128	26.218	2.909	1.137	2.100	3.237	3.207	30	-9.780	-16.111	-25.891	-23.012	-2.879
1.2	Innovatiekracht	12.916	10.945	23.862	28.237	-4.375	26	3.119	3.145	3.599	-454	-12.890	-7.826	-20.717	-24.638	3.921
1.3	Onderwijs en arbeidsmarkt	1.858	2.662	4.520	3.136	1.385	0	384	384	423	-40	-1.858	-2.278	-4.137	-2.712	-1.424
2.1	Sociale agenda, zorg en veiligheid	9.352	7.337	16.689	13.811	2.878	0	0	0	160	-160	-9.352	-7.337	-16.689	-13.650	-3.039
2.2	Cultuur	34.331	12.152	46.483	41.928	4.555	5.518	851	6.369	5.111	1.257	-28.813	-11.301	-40.114	-36.817	-3.298
2.3	Sport	1.968	3.638	5.607	4.646	961	0	0	0	23	-23	-1.968	-3.638	-5.607	-4.623	-983
2.4	Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	6.366	25.816	32.182	21.143	11.039	0	13.077	13.077	13.077	0	-6.366	-12.739	-19.105	-8.066	-11.039
3.1	Openbaar vervoer en railagenda	73.129	42.139	115.268	147.813	-32.545	22.125	-27.742	-5.617	31.830	-37.447	-51.003	-69.881	-120.884	-115.982	-4.902
3.2	Bereikbaarheid en mobiliteit	51.536	-645	50.891	47.361	3.529	2.307	-744	1.563	-2.134	3.696	-49.229	-99	-49.328	-49.495	167
3.3	Wonen in Limburg	1.155	3.471	4.626	2.260	2.366	0	663	663	138	525	-1.155	-2.807	-3.963	-2.122	-1.841
3.4	Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	7.286	18.770	26.056	12.237	13.819	1.493	15.250	16.743	5.736	11.007	-5.793	-3.520	-9.313	-6.501	-2.812
3.5	Hoogwaterbescherming langs de Maas	26.396	-17.836	8.560	30.968	-22.408	40.426	0	40.426	40.100	326	14.030	17.836	31.866	9.132	22.734
3.6	Water	9.388	957	10.346	9.344	1.002	4.155	354	4.509	4.539	-29	-5.234	-603	-5.836	-4.805	-1.031
3.7	Energie, circulaire economie en milieu	18.535	11.510	30.045	20.589	9.455	5.447	2.346	7.793	7.183	610	-13.088	-9.164	-22.251	-13.406	-8.845
3.8	Natuur	34.560	7.531	42.091	33.173	8.918	31.290	154	31.443	33.357	-1.914	-3.271	-7.377	-10.648	184	-10.832
4.1	Bestuur	13.927	3.271	17.198	13.225	3.974	434	50	483	658	-175	-13.493	-3.222	-16.715	-12.567	-4.148
4.2	Overhead	49.828	-379	49.449	47.077	2.372	453	-185	268	1.128	-861	-49.375	194	-49.182	-45.949	-3.233
4.3	Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën:															
	Motorrijtuigenbelasting						108.354	1.044	109.398	108.807	591	108.354	1.044	109.398	108.807	591
	Provinciefonds						145.008	886	145.893	145.913	-19	145.008	886	145.893	145.913	-19
	Overige dividend						16.515	800	17.315	17.119	196	16.515	800	17.315	17.119	196
	Onvoorzien	250	-200	50	0	50						-250	200	-50	0	-50
	Overige algemene middelen	66.330	-71.557	-5.227	-6.904	1.677	31.431	10.032	41.463	86.930	-45.468	-34.899	81.589	46.689	93.834	-47.145
Provinciale Staten en Griffie		3.643	146	3.789	3.419	371	0	0	0	0	0	-3.643	-146	-3.789	-3.419	-371
	Gerealiseerde totaal van baten en lasten	**433.672**	**77.941**	**511.612**	**499.681**	**11.931**	**416.116**	**22.438**	**438.555**	**506.905**	**-68.350**	**-17.555**	**-55.502**	**-73.058**	**7.224**	**-80.281**
Mutatie reserves																
4.3	Algemene reserve (egalisatie)	5.521	72.346	77.867	77.867	0	27.439	85.811	113.251	113.251	0	21.919	13.465	35.384	35.384	0
Div	Immunisatiereserve	0	8.667	8.667	8.667	0	34.813	-2.601	32.212	32.212	0	34.813	-11.268	23.545	23.545	0
Div	Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	8.598	12.762	21.360	26.869	-5.510	0	0	0	18.898	-18.898	-8.598	-12.762	-21.360	-7.971	-13.389
1.1	Reserve knelpunten economisch beleid	0	0	0	689	-689					0	0	0	0	-689	689
1.1	Egalisatiereserve DU Topperbedrijventerrijenen					0	0	60	60	58	2	0	60	60	58	2
1.1	Bestemmingsreserve NEDAB	2.750	782	3.532	3.532	0	2.848	1.400	4.248	3.224	1.024	98	618	717	-308	1.024
1.1	Reserve aandelentransactie LIOF					0	0	262	262	261	1	0	262	262	261	1
1.2	Reserve Campusorganisatie Chemelot					0	1.000	0	1.000	1.000	0	1.000	0	1.000	1.000	0
2.2	Reserve culturele kansen					0	218	0	218	218	0	218	0	218	218	0
2.2	Bruteringsreserve Limburgs Museum					0	206	0	206	206	0	206	0	206	206	0
2.2	Bruteringreserve Creative City					0	706	0	706	706	0	706	0	706	706	0
2.4	Reserve DU Regiodeal Parkstad	0	13.077	13.077	13.077	0	0	16.405	16.405	16.405	0	0	3.328	3.328	3.328	0
Div	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	86.210	5.622	91.832	92.980	-1.148	72.079	79.465	151.544	143.474	8.070	-14.131	73.843	59.712	50.494	9.218
3.2	Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	7.440	7.440	7.620	-180	0	0	0	4.302	-4.302	0	-7.440	-7.440	-3.318	-4.123
3.1	Bestemmingsreserve ZLSM	34	0	34	40	-6	0	115	115	115	0	-34	115	81	76	6
Div	Reserve realisatie N266					0	0	7.999	7.999	7.999	0	0	7.999	7.999	7.999	0
3.2	Bestemmingsreserve overdracht Napoleonsweg					0	1.965	0	1.965	1.965	0	1.965	0	1.965	1.965	0
3.2	Reserve gladheidsbestrijding	0	0	0	142	-142						0	0	0	-142	142
3.2	Bestemmingsreserve realisatie N280	0	9.500	9.500	9.900	-400	2.092	-1.010	1.082	1.254	-172	2.092	-10.510	-8.418	-8.646	228
3.4	Bruteringreserve VDL Nedcar	0	2.735	2.735	0	2.735	0	10	10	18	-8	0	-2.725	-2.725	18	-2.743
Div	Transitiefonds					0	0	4.521	4.521	4.521	0	0	4.521	4.521	4.521	0
3.4	Risicoreserve grondexploitatie	615	0	615	516	100	0	4.736	4.736	880	3.855	-615	4.736	4.120	365	3.755
3.4	Reserve herontwikkeling Tapijnkazerne					0	0	1.000	1.000	1.000	0	0	1.000	1.000	1.000	0
3.5	Reserve DU Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum	38.926	15.036	53.962	30.926	23.036	21.234	0	21.234	20.959	275	-17.692	-15.036	-32.728	-9.967	-22.761
3.5	Reserve Waterveiligheid Maas					0	3.000	0	3.000	3.000	0	3.000	0	3.000	3.000	0
3.6	Reserve DU Zoetwatermaatregelen	0	5.942	5.942	6.000	-58	0	5.337	5.337	5.337	0	0	-605	-605	-664	58
3.6	Reserve grondwaterbeheer	0	144	144	144	0	0	393	393	258	135	0	249	249	114	135
Div	Egalisatiereserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	0	566	566	566	0	0	283	283	283	0
Div	Reserve DU Bodemsanering	0	272	272	3.135	-2.863	150	2.240	2.390	2.330	60	150	1.968	2.118	-805	2.923
3.7	Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	0	0	0	950	-950	0	0	0	345	-345	0	0	0	-605	605
3.8	Reserve Natuur	0	0	0	8.713	-8.713	0	615	615	263	352	0	615	615	-8.449	9.064
Div	Reserve stikstof & N2000	4.000	7.385	11.385	11.385	0	5	10.031	10.036	9.735	300	-3.995	2.645	-1.350	-1.650	300
3.8	Reserve zilver brons groene natuur					0	0	0	0	199	-199	0	0	0	199	-199
Div	Bruteringsreserve provinciale gebouwen					0	197	2	199	927	-728	197	2	199	927	-728
4.2	Reserve POB cao provincies	0	0	0	710	-710						0	0	0	-710	710
4.2	Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement					0	7	-7	0	1.413	-1.413	7	-7	0	1.413	-1.413
	Totaal reserves	**146.654**	**161.992**	**308.647**	**304.144**	**4.502**	**167.962**	**217.349**	**385.311**	**397.302**	**-11.991**	**21.307**	**55.357**	**76.664**	**93.157**	**-16.493**
	Gerealiseerd resultaat	**580.326**	**239.933**	**820.259**	**803.825**	**16.434**	**584.078**	**239.787**	**823.865**	**904.206**	**-80.341**	**3.752**	**-146**	**3.606**	**100.381**	**-96.775**

6.3. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Inleiding

De Jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de voorschriften zoals opgenomen in het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de verordening ex artikel 216 Provinciewet, waarin door PS op d.d. 7-2-2020 de uitgangspunten voor het financiële beleid, evenals de regels voor het financiële beheer en voor de inrichting van de financiële organisatie zijn vastgesteld.

Algemene grondslagen voor het opstellen van de Jaarrekening

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende balanshoofd anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden.
De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar, waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.
Ten aanzien van de lastneming van subsidies merken wij op dat in 2020 gebruik is gemaakt van de gedoogsituatie, omdat de nadere uitwerking van de regelgeving in 2020 nog niet tot vaststelling van afspraken tussen controlerende accountants en het IPO heeft geleid.
Dividendopbrengsten van deelnemingen worden als baat genomen op het moment, waarop het dividend betaalbaar wordt gesteld.
Met betrekking tot de verwerking van de algemene uitkering heeft de commissie BBV een stellige uitspraak gedaan. Deze uitspraak houdt in dat in de Jaarrekening de algemene uitkering wordt opgenomen, conform de in het jaar laatst gepubliceerde accresmededeling, die doorgaans is opgenomen in de septembercirculaire van het boekjaar. Daarnaast zijn de mutaties uit de decembercirculaire van het boekjaar verwerkt, die geen relatie hebben met de voornoemde accresmelding. Ten aanzien van de verwerking van het corona compensatiepakket 2020 zal het financiële effect als opbrengst in de jaarrekening 2021 worden verwerkt. Dit omdat het in 2020 toegekende compensatiepakket, met betrekking tot de periode na 1 juni 2020, nog niet per Provincie is bepaald en beschikt. Dit zal gebeuren op basis van de vastgestelde Jaarstukken 2020. Bijkomend voordeel van de voornoemde verwerkingswijze is dat alle Provincies op dezelfde consistente wijze omgaan met het aanvullend compensatiepakket. Daarmee zijn de Jaarrekeningen over 2020 op dit punt vergelijkbaar.
Personeelslasten worden in principe toegerekend aan het boekjaar, waarop ze betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskostengerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume, worden sommige personele lasten echter toegerekend aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt; daarbij moet worden gedacht aan componenten, zoals ziektekostenpremie ten behoeve van gepensioneerden en overlopende verlofaanspraken.
Voor arbeidskostengerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume wordt geen voorziening getroffen of op andere wijze een verplichting opgenomen. De referentieperiode is dezelfde

als die van de meerjarenraming, te weten vier jaar. Indien er sprake is van (eenmalige) schokeffecten (bijvoorbeeld door reorganisaties) dient wel een verplichting opgenomen te worden.
De Jaarrekening is opgemaakt met inachtneming van de voorschriften die het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten daarvoor geeft.

Balans

Vaste activa

Immateriële vaste activa

Algemeen

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- c.q. vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen en waardeverminderingen die naar verwachting duurzaam zijn. Eventuele van derden verkregen specifieke investeringsbijdragen worden in mindering gebracht op het geactiveerde bedrag (artikel 62 lid 2 BBV). Hierbij dient de verkregen bijdrage als baat te worden verantwoord.

Kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo van agio en disagio

Afsluitkosten van opgenomen geldleningen worden cf. de vigerende Financiële Verordening niet geactiveerd.

Kosten van onderzoek en ontwikkeling van een bepaald actief

De kosten van onderzoek en ontwikkeling worden in 5 jaar afgeschreven. De afschrijving van de geactiveerde kosten van onderzoek en ontwikkeling vangt aan bij ingebruikneming van het gerelateerde materiële vaste actief.

Bijdragen aan activa in eigendom van derden

Bijdragen aan activa van derden worden geactiveerd volgens de afschrijvingstermijnen uit de Financiële verordening, tenzij anders is besloten. Dergelijke geactiveerde bijdragen zijn gewaardeerd tegen het bedrag van de verstrekte bijdragen, verminderd met afschrijvingen. De verleende bijdragen worden afgeschreven in de periode, waarin het betrokken actief van de derde op basis van de door de Provincie gestelde voorwaarden moet bijdragen aan de publieke taak.

Materiële vaste activa

Algemeen

Activa worden gewaardeerd op basis van de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en de bijkomende kosten. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. In de vervaardigingsprijs kunnen voorts worden opgenomen een redelijk deel van de indirecte kosten en de rente over het tijdvak dat aan de vervaardiging van het actief wordt toegerekend; in dat geval vermeldt de toelichting dat deze kosten worden geactiveerd.

Investeringen met economisch nut
Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht.

Op grondbezit met economisch nut (buiten de openbare ruimte) wordt niet afgeschreven.

Investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut
Investeringen met een maatschappelijk nut worden, evenals investeringen met een economisch nut, geactiveerd en over de verwachte toekomstige gebruiksduur afgeschreven. De verplichting om alle investeringen te activeren volgens de nieuwe methode geldt alleen voor investeringen die vanaf het begrotingsjaar 2017 worden gedaan.

Voor het project Ooijen-Wanssum worden investeringen gedaan die uiteindelijk leiden tot activa met maatschappelijk nut. Als gevolg van de notitie Materiële Vaste Activa (december 2017) wordt een deel van de investeringen rechtstreeks in de exploitatie verantwoord. Het betreft dat gedeelte van het project dat niet voldoet aan de activeringscriteria en daarmee in de exploitatie verantwoord wordt. Deze werkwijze ligt in lijn met voorgaande jaren. Deze exploitatielasten worden gedekt uit de reserve DU-Ooijen-Wanssum. Het restant van de investeringen welke leiden tot materiële vaste activa kan ultimo 2020 nog niet worden verdeeld naar de uiteindelijke objecten die elk een eigen afschrijvingstermijn hebben. Dit zal pas bij oplevering plaatsvinden, omdat er dan pas duidelijkheid is welke activa aan welke partij worden toegerekend en overgedragen worden. Op het moment van opmaak van deze jaarstukken, is daar met alle partijen nog geen verdeling aangebracht en afgesproken. De afschrijvingen starten daarom pas na moment van oplevering en worden in lijn met het kredietbesluit Ooijen-Wanssum gedekt uit de reserve DU-Ooijen-Wanssum. Van de aangekochte gronden kan eveneens niet worden vastgesteld of deze deel uitmaken van de projectonderdelen die overgedragen worden aan derden of dat deze in bezit blijven van de Provincie. Daarom worden ook deze gronden voorlopig op de balans opgenomen onder de categorie Gronden en terreinen, totdat een verdeling is aangebracht en afgesproken.

Afschrijven
De kaders voor afschrijving liggen vast in de vigerende financiële verordening 2020.
Deze verordening is op 7-2-2020 door Provinciale Staten vastgesteld.
Afschrijvingen vinden plaats volgens de lineaire methode op basis van de verwachte economische levensduur.

Schattingswijzing
In de financiële verordening 2020 is besloten tot een schattingswijziging. Dat wil zeggen een wijziging van de verwachte toekomstige gebruiksduur c.q. gebruiksintensiteit met betrekking tot de provinciale wegen. De financiële verordening 2020 is door Provinciale Staten vastgesteld in de vergadering van 7 februari 2020.
Tot 2020 gold een afschrijvingstermijn van 15 jaar en was er geen onderscheid tussen:
- de bovenlagen van een weg, die een verwachte levensduur kennen van 15 jaar;
- de fundering die een verwachte levensduur heeft van 40 jaar.
- kunstwerken die een verwachte levensduur hebben van 80 jaar.

Dit is aldus ook verwerkt in de 2e Afwijkingenrapportage 2020 en de Programmabegroting 2021 en bijhorende meerjarenraming, vastgesteld door Provinciale Staten op 6-11-2020

Door de afschrijvingsregels in de financiële verordening aan te passen sluiten deze beter aan bij de verwachte levensduur. De bestaande boekwaarden in deze jaarstukken 2020 zijn in lijn met het BBV niet herrekend, maar de afschrijvingslasten zijn op basis van de verwachte toekomstige levensduur afgeschreven.

Conform de financiële verordening wordt bij nieuwe investeringen de volgende richtlijn voor de afschrijving in acht genomen:

Bij nieuwe investeringen wordt de volgende richtlijn voor de afschrijving in acht genomen:

Bedrijfsgebouwen, inventaris, technische installaties

a) 40 jaar: bedrijfsgebouwen, waarbij voor onderdelen, waarvoor een kortere gebruiksduur wordt verwacht, de componentenmethode wordt toegepast;
b) 10-25 jaar: technische installaties in bedrijfsgebouwen, verbouwingen, kantoormeubilair.

Railinfrastructuur

c) 40 jaar: investeringen in railinfra van medeoverheden (investeringen in activa van derden);
d) 50 jaar: (vervangings)investeringen in railinfra van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij;

Provinciale wegen

e) 15 jaar: rehabilitaties wegen excl. fundering (betreft levensduurverlengende investeringen in de asfaltconstructie.);
f) 40 jaar: rehabilitaties fundering (betreft levensduurverlengende investeringen in wegen of nieuwbouw waarbij fundering wordt vervangen of aangelegd;
g) nieuwe wegen: 15 jaar: asfaltconstructie en 40 jaar funderingsconstructie;
15 jaar: versterken kunstwerken (betreft levensduurverlengende investeringen);
h) 80 jaar: rehabilitaties en nieuwbouw kunstwerken;
i) 40 jaar: vervangen afwatering (kolken, duikers, buffers e.d.) en vervangen aansluitingen op gemeentelijke rioleringen of wateropvang;
j) 15 jaar: wegmeubilair, afschermvoorzieningen, faunavoorzieningen, bewegwijzering, openbare verlichting, verkeersregelinstallaties en overige elektrische systemen.

Overige activa:

k) 5 jaar: vervoermiddelen;
l) 3-5 jaar: apparatuur automatisering en overige apparatuur;
m) geen afschrijving: gronden en terreinen.

In erfpacht uitgegeven gronden
Voor in erfpacht uitgegeven gronden geldt de uitgifteprijs van eerste uitgifte als verkrijgingsprijs. Gronden in eeuwigdurende erfpacht worden gewaardeerd tegen registratiewaarde. Eventuele afkoopsommen voor voortdurende contracten zijn verwerkt onder de langlopende schulden en vervallen, naar rato van afkoopperiode, vrij ten gunste van het resultaat.

Financiële vaste activa
Kapitaalverstrekkingen aan gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen, (overige) leningen u/g, overige langlopende leningen, obligaties en (overige) uitzettingen zijn - tenzij hierna anders is vermeld - opgenomen tegen nominale waarde. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Participaties in het aandelenkapitaal van NV's en BV's (kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen in de zin van het BBV) zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen. Indien er sprake is van duurzame waardevermindering zal afwaardering plaatsvinden.

Van een deelneming is krachtens artikel 1 lid d BBV sprake als de Provincie participeert in het aandelenkapitaal van een NV of BV.

Vlottende activa

Voorraden
Grond en hulpstoffen
Grond- en hulpstoffen zijn opgenomen tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Wanneer de marktwaarde lager is dan de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, wordt afgewaardeerd naar deze lagere marktwaarde.

Onderhanden werk, gronden in exploitatie
De als onderhanden werk opgenomen bouwgronden in exploitatie zijn gewaardeerd tegen de vervaardigingsprijs dan wel de lagere marktwaarde. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend (zoals grondaankopen en kosten van bouw- en woonrijpmaken) alsmede de rentekosten berekend, zoals voorgeschreven in het BBV en de administratie- en beheerskosten.

Voor winstneming geldt de percentage of completion methode: voor zover gronden zijn verkocht en opbrengsten zijn gerealiseerd kan tussentijds naar rato van de voortgang van de grondexploitatie winst worden genomen. Hiervoor moet het resultaat op de grondexploitatie wel op betrouwbare wijze kunnen worden ingeschat. Indien aan de volgende voorwaarden is voldaan, bestaat er voldoende zekerheid om winst te kunnen nemen:
1. het resultaat op de grondexploitatie kan betrouwbaar worden ingeschat;
2. de grond (of het deelperceel) moet zijn verkocht;
3. de kosten zijn gerealiseerd (winst wordt naar rato van de realisatie gerealiseerd).

Zolang van bovenstaande geen sprake is, worden de verkregen verkoopopbrengsten ten volle op de vervaardigingskosten in mindering gebracht.

Gereed product
Gerede producten worden gewaardeerd tegen de kostprijs of tegen de marktwaarde indien de marktwaarde lager is dan de kostprijs. Dat laatste doet zich vooral voor indien voorraden incourant worden. De kostprijs bestaat uit de verrekenprijzen van grond- en hulpstoffen en de loon- en machinekosten die aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar

Vorderingen
De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. De voorziening wordt statisch bepaald op basis van de geschatte inningskansen.

Liquide middelen en overlopende posten

Deze activa worden tegen nominale waarde opgenomen.

Vaste passiva

Voorzieningen

Voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbare verlies. De pensioenverplichting ten behoeve van de gedeputeerden is echter tegen de contante waarde van de (reeds opgebouwde) toekomstige uitkeringsverplichtingen gewaardeerd. De onderhoudsegalisatievoorzieningen stoelen op een meerjarenraming van het uit te voeren groot onderhoud aan (een deel van) de provinciale kapitaalgoederen, waarin rekening is gehouden met de kwaliteitseisen die ter zake geformuleerd zijn. In de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen, die is opgenomen in het jaarverslag is het beleid ter zake nader uiteengezet.

Vaste schulden

Vaste schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, verminderd met gedane aflossingen. De vaste schulden hebben een rentetypische looptijd van één jaar of langer.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Borg- en Garantstellingen
Voor zover leningen door de Provincie gewaarborgd zijn, is buiten de balanstelling het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen. Overigens is in de toelichting op de balans nadere informatie opgenomen.

6.4. Toelichting op balans per 31-12-2020

6.4.1. Vaste activa

6.4.1.1. Immateriële vaste activa

De post immateriële vaste activa wordt onderscheiden in:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	157	228
Bijdragen aan activa in eigendom van derden	43.337	38.971
	43.494	**39.199**

Het onderstaand overzicht geeft het verloop weer van de immateriële vaste activa gedurende het jaar 2020:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen 2020	Bijdragen van derden 2020	Afwaarderingen 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	228	0	228	3	0	74	0	0	157
Bijdragen aan activa in eigendom van derden	38.971	0	38.971	8.851	0	2.444	2.041	0	43.337
	39.199	**0**	**39.199**	**8.854**	**0**	**2.518**	**2.041**	**0**	**43.494**

De belangrijkste investeringen in kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief staan in onderstaand overzicht vermeld:

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
Investeringen			
Studieprojecten cum.	62	3	62
	62	**3**	**62**

De belangrijkste investeringen in bijdragen aan activa van derden zijn:

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
Investeringen			
Railagenda Electrificatie Maaslijn	199.150	5.103	20.187
Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf	10.000	1.241	7.024
Tram Maastricht Hasselt	14.943	1.175	7.329
	224.093	**7.519**	**34.541**
Overig	20.152	1.332	16.782
	244.245	**8.851**	**51.323**

6.4.1.2. Materiële vast activa

De materiële vaste activa bestaan uit de volgende onderdelen:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Investeringen met een economisch nut	48.915	52.489
Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut	312.159	295.795
In erfpacht uitgegeven gronden	40.560	20.885
	401.634	**369.169**

Economisch nut

De investeringen met economisch nut kunnen als volgt worden onderverdeeld:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Gronden en terreinen	942	959
Woonruimten	15	16
Bedrijfsgebouwen	41.351	45.209
Grond-,weg- en waterbouwkundige werken	201	235
Vervoermiddelen	35	42
Machines, apparaten en installaties	3.255	2.925
Overige materiële vaste activa	3.115	3.104
	48.915	**52.489**

Het onderstaande overzicht geeft het verloop van de boekwaarde van de overige investeringen met economisch nut weer:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen	Bijdragen van derden 2020	Afwaar-deringen 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Grond en terreinen	959	0	959	0	0	16	0	0	942
Woonruimten	16	0	16	0	0	1	0	0	15
Bedrijfsgebouwen	45.209	0	45.209	264	706	3.394	22	0	41.351
Grond-,weg- en waterbouwkundige werken	235	0	235	0	0	34	0	0	201
Vervoermiddelen	42	0	42	0	0	7	0	0	35
Machines, apparaten en installaties	2.925	0	2.925	1.715	0	1.385	0	0	3.255
Overige materiële vaste activa	3.104	0	3.104	1.760	0	926	823	0	3.115
	52.489	**0**	**52.489**	**3.740**	**706**	**5.763**	**845**	**0**	**48.915**

De belangrijkste in het boekjaar gedane investeringen staan in onderstaand overzicht vermeld.

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed in 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
Informatievoorziening VTH applicatie	2.350	1.019	1.346
	2.350	**1.019**	**1.346**
Overige		2.721	
		3.740	

Maatschappelijk nut

De investeringen met maatschappelijk nut kunnen als volgt worden onderverdeeld:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Gronden en terrreinen	45.836	46.074
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	257.248	239.255
Machines, apparaten, installaties	8.524	8.416
Overige materiële vaste activa	1.928	2.049
	313.535	**295.795**

De boekwaarde van de investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut had het volgende verloop:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen	Bijdragen van derden 2020	Afwaarderingen 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Gronden en terrreinen	46.074	0	46.074	1.575	1.243	0	570	0	45.836
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	239.255	0	239.255	49.277	362	10.643	20.280	0	257.248
Machines, apparaten, installaties	8.416	0	8.416	1.022	0	914	0	0	8.524
Overige materiële vaste activa	2.049	0	2.049	148	0	269	0	0	1.928
	295.795	**0**	**295.795**	**52.022**	**1.605**	**11.826**	**20.850**	**0**	**313.535**

Er wordt geen onderscheid gemaakt in investeringen van voor 2017 en vanaf 2017 als gevolg van wijzigingen in het BBV omdat investeringen van voor 2017 waarbij sprake was van inzet van reserves ultimo 2016 geen boekwaarde meer hadden.

De volgende investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut zijn in het boekjaar geactiveerd.

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed in 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
N280 West	137.795	20.941	61.012
Ooijen-Wanssum	195.996	11.140	95.570
Buitenring Parkstad	465.950	6.943	449.431
N271 Rehabilitatie Gennep	7.846	5.404	6.863
N271 Aanpassingen kom Lomm, werk gem. Venlo	1.800	2.323	2.375
	809.387	**46.752**	**615.251**
Overige		5.270	
		52.022	

Erfpacht

De in erfpacht uitgegeven gronden zijn als volgt verdeeld.

€ x 1.000

Erfpacht	Boekwaarde per 31-12-2019	Investeringen	Desinvesteringen	Boekwaarde per 31-12-2020
Erfpacht gronden tuinbouwgebied Siberië	5.220	5.826	0	11.045
Erfpacht Leeuwbrouwerij Valkenburg	3.700	0	0	3.700
Erfpacht Natures Green	0	0	0	0
Erfpacht railterminal Tradeport Noord	9	13.849	0	13.858
Erfpacht Watersley	3.800	0	0	3.800
Erfpachtgronden Haven Wanssum	6.392	0	0	6.392
Erfpachtgronden restant krediet	0	0	0	0
Erfpachtgronden Trade Port Noord	0	0	0	0
Erfpachtgronden vm Andeno terrein Venlo	1.765	0	0	1.765
Totaal	**20.885**	**19.675**	**0**	**40.560**

6.4.1.3. Financiële vaste activa

Het verloop van de financiële vast activa gedurende het boekjaar 2020 wordt in onderstaand overzicht weergegeven.

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen 2020	Afwaar-deringen 2020	Boekwaarde 31-12-2020	Voorzieningen	Balanswaarde 31-12-2020
Financiële vaste activa										
Kapitaalverstrekkingen aan:										
- deelnemingen	291.311	0	291.311	25.412	2.423	0	15.228	299.073	2.736	296.337
Leningen u/g aan:										
- openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet Fido	194.000	0	194.000	0	0	0	0	194.000	0	194.000
- deelnemingen	278.359	0	278.359	105.462	4.933	0	390	378.498	5.262	373.236
Overige langlopende leningen u/g	158.285	0	158.285	29.702	15.211	0	55	172.721	1.689	171.032
Overige uitzettingen > 1 jaar	439.543	0	439.543	943	312.143	0	0	128.343	0	128.343
	1.361.499	**0**	**1.361.499**	**161.520**	**334.711**	**0**	**15.673**	**1.172.634**	**9.687**	**1.162.947**

De mutaties zijn in onderstaande tabellen nader gespecificeerd, met uitzondering van de uitzettingen. Deze hebben betrekking op het beheer van het provinciale werkkapitaal.

€ x 1.000

Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen	Investeringen	Desinvesteringen	Afwaardering	Voorzieningen
Vordering op Enexis B.V.	0	0	3	0
Deelneming HBLM	3.631	0	0	0
Verkoop Vennootschap B.V.	0	3	0	0
Cross Border Leases (CBL)	0	3	0	0
MKB leningfonds 2014-2015	3.075	2.406	2.268	0
Limburg Business Development Fonds (LBDF) B.V.	1.984	0	2.263	0
Deelneming Chemelot Scientific Participations BV	6.865	0	6.865	0
Deelneming Campus Management & Development BV	300	0	300	0
Chemelot Campus Vastgoed CV	1.000	0	0	0
Deelneming Chemelot Ventures BV	1.451	0	0	0
Chemelot Participaties B.V.	2.000	0	0	0
Aandelenkapitaal Maastricht Health Campus BV	645	0	645	0
Deelneming BV Campus Vastgoed Greenport Venlo	3.415	0	2.584	2.736
Deelneming in Brightlands Agrifood Ventures BV	347	0	0	0
Deelneming Brightlands Campus Greenport Venlo BV	300	10	300	0
Valorisatie-instrument BLMHC BV	400	0	0	0
	25.412	**2.423**	**15.228**	**2.736**

€ x 1.000

Leningen u/g aan deelnemingen	Investeringen	Desinvesteringen	Afwaardering	Voorzieningen
Hybride aandeelhouderslening Enexis N.V. tranche A	80.639	0	0	0
Hybride aandeelhouderslening Enexis N.V. tranche B	2.799	0	0	0
Hypothecaire Geldlening aan LDAVM CV	0	437	0	0
Vordering op vordering op Enexis B.V	0	0	390	0
F505 Geldlening Commandiet Provincie BV	25	0	0	5.262
Vordering op CSV Amsterdam BV(Escrow Attero)	0	1.296	0	0
Geldlening Campus Heerlen Huisvesting BV	0	90	0	0
Fin. variabel u/g BV ontw.bedrijf Greenport Venlo	2.500	3.000	0	0
Lening regresvordering Ruimte voor Ruimte BV (RvR)	4.000	0	0	0
Lening MAA realisering platform	0	110	0	0
Geldlening facil.1 Greenport Venlo Campus Vastg BV	4.500	0	0	0
Geldlening facil.2 Greenport Venlo Campus Vastg BV	11.000	0	0	0
	105.462	**4.933**	**390**	**5.262**

€ x 1.000

Overige langlopende leningen u/g	Investeringen	Desinvesteringen	Afwaardering	Voorzieningen
Geldlening SineMetU Vastgoed B.V.	0	0	50	0
Voorfinanciering 1000-startersregeling 2006-2008	5.500	0	0	0
Geldlening Stichting kasteel Buggenum	0	15	0	0
Investering en financiering Kasteel Groot Buggenum	0	22	0	0
Duurzaam Thuis leningen (via SVN)	22.961	14.148	5	0
Compartiment 1A Transitiefonds Limb. Woningmarkt	0	98	0	0
Geldlening Gerli Venlo BV	0	100	0	0
Geldlening Coöperatie Natuurrijk Limburg U.A.	0	100	0	0
Geldlening voormalig Klooster Elisabeth Stift	23	0	0	0
Geldlening Stichting Parvus Avez BV	0	252	0	0
F801 Geldlening Symbiose	0	0	0	0
Geldlening ZLSM	0	25	0	0
Achtergestelde geldlening Toverland Holding B.V.	0	150	0	0
Senior geldlening Toverland Holding B.V.	0	50	0	0
Achtergestelde geldlening ZON-PTC BV	350	0	0	0
Achtergestelde geldlening stg Plattelandshoes	0	15	0	0
Geldlening Toverland Holding B.V. financ. fase 5	0	228	0	0
Lening aan Medace B.V.	34	0	0	0
Geldlening Data Valley Groep BV	250	0	0	0
Geldlening Stg Beringe Buiten	400	0	0	0
Geldlening HC Nova	25	1	0	0
Geldlening FC Hoensbroek	7	1	0	0
Geldlening Groene Ster	3	0	0	0
Geldlening Interreg NWE Digital Deconstruction DDC	150	6	0	0
Geldlening Richochet (Raywaver)	0	0	0	250
Geldlening aan Californië Wijnen Geothermie BV	0	0	0	1.439
	29.702	**15.211**	**55**	**1.689**

6.4.2. Vlottende activa

6.4.2.1. Voorraden

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Voorraden		
Onderhanden werk (inclusief in exploitatie genomen bouwgronden)	22.446	22.404
Onderhanden werk ontwikkelopgave natuur	-19.658	15.125
Gereed product en handelsgoederen overige grondvoorraden	12.751	14.887
Gereed product en handelsgoederen overige (representatie)	45	46
Totaal	**15.582**	**52.461**

Overige grondvoorraden:

€ x 1.000

Overige grondvoorraden	Boekwaarde per 31-12-2019	Investeringen	Desinvesteringen	Naar gronden in exploitatie of overige gronden	Boekwaarde per 31-12-2020	Voorzieningen	Balanswaarde per 31-12-2020
Californië II	6.593	77	50	0	6.620	0	6.620
Ruilgronden/anticiperende aankopen	6.585	0	455	0	6.130	0	6.130
Brunssum Centrum Noord (panden)	1.708	0	1.708	0	0	0	0
Totaal	**14.887**	**77**	**2.213**	**0**	**12.751**	**0**	**12.751**

Bouwgronden in exploitatie

Van de bouwgronden in exploitatie kan het volgende overzicht worden weergegeven:

€ x 1.000

In exploitatie genomen bouwgronden	Boekwaarde per 31-12-2019	Vermeerderingen	Verminderingen	Boekwaarde per 31-12-2020	Voorziening verlieslatend complex	Balanswaarde per 31-12-2020	Nog te maken kosten	Nog te verwachten opbrengsten	Winstuitname	Geraamde eindresultaat
Laerbroeck	12.694	0	0	12.694	10.903	1.791	0	0	0	1.791
Project BIE IPS/YARD Overname grondexploitatie	9.710	42	0	9.752	0	9.752	0	0	0	9.752
Totaal	**22.404**	**42**	**0**	**22.446**	**10.903**	**11.543**	**0**	**0**	**0**	**11.543**

Onderhanden werk ontwikkelopgave natuur

€ x 1.000

Ontwikkelopgave Natuur	Boekwaarde per 31-12-2019	Investeringen	Desinvesteringen	Boekwaarde per 31-12-2020
Grond aan- en verkopen	1.991	614	22.928	-20.323
Inrichting natuur	12.007	523	0	12.530
Voorfinanciering EHS	12.109	-34	0	12.075
Bijdrage aan overheden	18.983	0	0	18.983
Inhuur	166	0	0	166
Onvoorzien	15.678	2.827	7.681	10.824
Rente	27	0	0	27
Pacht	-2.114	151	830	-2.793
Natuurcompensatie	-222	0	315	-537
Bijdrage van Rijk	-41.460	0	6.910	-48.370
Inkomsten vanuit Stikstof voor PiO	-2.041	0	200	-2.241
Totaal	**15.125**	**4.081**	**38.865**	**-19.658**
Nog te maken kosten	85.875	-4.081	0	81.794
Nog te verwachten opbrengsten	101.000	0	-38.865	62.135
Verwacht exploitatieresultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

6.4.2.2. Uitzettingen met looptijd < 1 jaar

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Voorziening oninbaarheid	Balanswaarde 31-12-2020	Balanswaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Balanswaarde 1-1-2020
Vorderingen op openbare lichamen	32.182	0	32.182	36.752	0	36.752
Overige verstrekte geldleningen	200	0	200	200	0	200
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan een jaar	269.923	0	269.923	69.968	0	69.968
Rekening-Courantverhouding met het niet-financiële instellingen	8.338	0	8.338	11.299	0	11.299
Overige vorderingen	21.163	14.201	6.962	11.300	0	11.300
Overige uitzettingen	26.990	0	26.990	26.990	0	26.990
Totaal	**358.795**	**14.201**	**344.594**	**156.508**	**0**	**156.508**

6.4.2.3. Liquide middelen

Het saldo van de liquide middelen bestaat uit de volgende componenten:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Banksaldi	1.265	14.768
Totaal	**1.265**	**14.768**

Gespecificeerd:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Deposito	1.248	10.842
Bank RABO - NL30RABO0307 5494 61 inzake EMR programma V	0	3.905
Rabo	17	21
Totaal	**1.265**	**14.768**

6.4.2.4. Overlopende activa

De post overlopende activa kan als volgt onderscheiden worden:

€ x 1.000

Overlopende activa	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
De van de EU en Nederlandse overheidslichamen te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel:		
- Europese overheidslichamen	130	2.816
- Het Rijk	4.460	2.338
- Overige Nederlandse overheidslichamen	2.327	2.327
Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen:	27.416	30.968
Totaal	**34.333**	**38.448**

Gespecificeerd:

€ x 1.000

De van de EU en Nederlandse overheidslichamen te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel:	Saldo 31-12-2019	Vermeer-deringen	Verminderingen	Saldo 31-12-2020
Europese overheidslichamen:				
Europese bijdrage onderzoek Trans European Railnetwork Intercity verbindingen	2.775	0	2.775	0
Europese bijdrage DigitalDEConstruction		69		69
Europese bijdrage Wildlife Economy	41	61	41	61
	2.816	**130**	**2.816**	**130**
Het Rijk				
Rijksbijdrage regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren	600	500	300	800
Rijksbijdrage vervoersprestatie Maaslijn 2019	1.738	0	1.738	0
Rijksbijdrage vervoersprestatie Maaslijn 2020	0	1.746	0	1.746
Rijksbijdrage boerenlandvogels	0	1.914	0	1.914
	2.338	**4.160**	**2.038**	**4.460**
Overige Nederlandse overheidslichamen				
Bijdrage gemeente Venlo Railterminal Trade Port Noord	2.327	0	0	2.327
	2.327	**0**	**0**	**2.327**
Totaal	**7.480**	**4.290**	**4.853**	**6.917**

€ x 1.000

Overige nog te ontvangen bedragen en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen:	Saldo 31-12-2020	Saldo 31-12-2019
Declareren bij derden	1.420	75
Rente	7.946	15.200
Opcenten motorrijtuigenbelasting	9.375	9.307
Bijdrage grondwaterbeschermingsgebied	551	0
Nog te factureren aanslagen grondwaterbelasting 2019	959	959
Nog te factureren aanslagen grondwaterbelasting 2020	977	0
Overige nog te ontvangen en vooruitbetaalde bedragen	5.676	4.228
Afrekening bijdrage 2018 RUD Zuid-Limburg	0	106
Afrekening bijdrage 2019 RUD Zuid-Limburg	40	467
Nog door te berekenen kosten traineepool	0	86
Gebruikersvergoeding spoorweg en opstallen ZLSM	259	259
Archeologische kosten Maaspark Well	214	282
Totaal	**27.416**	**30.968**

6.4.3. Vaste Passiva

6.4.3.1. Eigen vermogen

Het in de balans opgenomen eigen vermogen bestaat uit de volgende componenten:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Algemene Reserve	79.107	89.594
Bestemmingsreserves	1.470.966	1.526.178
Gerealiseerde resultaat	100.381	27.459
Totaal	**1.650.455**	**1.643.231**

Het verloop in 2020 wordt in onderstaand overzicht per reserve weergegeven:

Toelichting op mutaties reserves
Met behulp van onderstaande tabellen wordt de aard van elke reserve toegelicht, evenals het voedings- en bestedingsplan. Voor de specifieke toelichtingen rondom de toevoegingen en onttrekkingen per begrotingsprogramma, verwijzen wij naar de financiële toelichtingen in de programmarealisatie.

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Toevoegingen	Onttrekkingen	Bestemming resultaat vorig boekjaar	Vermindering ter dekking van afschrijvingen	Boekwaarde 31-12-2020
Algemene reserve						
Algemene reserve (egalisatie)	89.594	77.867	113.251	24.897	0	79.107
Subtotaal algemene reserve	**89.594**	**77.867**	**113.251**	**24.897**	**0**	**79.107**
Vrij aanwendbaar						
Reserve Knelpunten Economisch Beleid	772	689	0	0	0	1.462
Egalisatiereserve Gladheidsbestrijding	312	142	0	0	0	454
Subtotaal vrij aanwendbaar	**1.085**	**831**	**0**	**0**	**0**	**1.916**
Gebonden						
Reserve Immunisatie	1.006.546	8.667	32.212	2.562	0	985.562
Risicoreserve Financieel Instrumentarium Sturing in Samenwerking	76.067	26.869	0	0	18.898	84.039
Bestemmingsreserve Overdracht Napoleonsweg	7.862	0	1.965	0	0	5.897
Bestemmingsreserve Realisatie N280	103.877	9.900	0	0	1.254	112.523
Bestemmingsreserve ZSLM	116	40	115	0	0	40
Reserve Campusorganisatie Chemelot	3.804	0	1.000	0	0	2.804
Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne	1.000	0	1.000	0	0	0
Bestemmingsreserve NEDAB Luchthaven MAA	717	3.532	3.224	0	0	1.024
Bestemmingsreserve Culturele kansen	218	0	218	0	0	0
Bestemmingsreserve Transitiefonds	8.188	0	4.521	0	0	3.667
Risicoreserve Grondexploitatie	4.191	516	880	0	0	3.826
Reserve Grondwaterbeheer	627	144	258	0	0	513
Reserve Waterveiligheid Maas	3.000	0	3.000	0	0	0
Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur	199	0	199	0	0	0
Bruteringsreserve Limburgs Museum	2.423	0	0	0	206	2.217
Reserve brutering Creative City Limburg	11.300	0	0	0	706	10.594
Reserve brutering Duurzaamheid Provinciale Gebouwen	2.876	0	826	0	101	1.949
Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement	1.413	0	1.413	0	0	0
Egalisatiereserve DU-uitkering Bedrijventerreinen	575	0	58	0	0	517
Reserve DU-uitkering Bodemsanering	7.200	3.135	2.330	0	0	8.005
Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid	283	283	566	0	0	0
Reserve Stikstof & Natura 2000	25.786	11.385	9.735	0	0	27.436
Reserve Natuur	875	8.713	263	0	0	9.324
Reserve DU-uitkering Gebiedsontw. Ooijen-Wanssum	48.687	30.926	20.959	0	0	58.654
Reserve DU-uitkering Na-ijlende effecten mijnbouw	1.695	950	345	0	0	2.300
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	151.772	92.980	141.881	0	1.593	101.278
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	7.620	4.302	0	0	3.318
Reserve aandelentransactie LIOF	5.306	0	261	0	0	5.045
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	5.337	6.000	5.337	0	0	6.001
Bestemmingsreserve realisatie N266	7.999	0	7.999	0	0	0
Bruteringsreserve VDL Nedcar	25.465	0	0	0	18	25.447
Reserve DU Regiodeal Parkstad	7.712	13.077	16.405	0	0	4.384
Reserve POB cao provincies	1.978	710	0	0	0	2.688
Subtotaal gebonden	**1.525.094**	**225.446**	**261.274**	**2.562**	**22.777**	**1.469.051**
Totaal bestemmingsreserves	**1.526.178**	**226.277**	**261.274**	**2.562**	**22.777**	**1.470.966**
Totaal	**1.615.772**	**304.144**	**374.525**	**27.459**	**22.777**	**1.550.074**

Vrij aanwendbare reserves

Naam reserve	Reserve Knelpunten Economisch Beleid
Instellingsdatum PS-besluit	28 mei 2004 (beleidsnota reserves en voorzieningen 2004).
Doel van de reserve	Het wegnemen van knelpunten die zich voordoen bij acquisitie van nieuwe bedrijven naar Limburg. De reserve heeft ook een egaliserende functie voor het budget Knelpuntenfonds.
Voedingsplan	-
Bestedingsplan	De inzet van de reserve Knelpuntenfonds is gekoppeld aan wat bekend staat als de Knelpuntenregeling. Dit is een door de Europese Commissie goedgekeurde steunmaatregel. Binnen de kaders van de Knelpuntenregeling kan aan bedrijven of instellingen die zich in Limburg vestigen een financiële tegemoetkoming worden geleverd in de investeringen óf in de kosten van scholing.
Gewenst maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 772.458
Vermindering	€ 0
Vermeerdering	€ 689.472
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 1.461.930

Naam reserve	Egalisatiereserve Gladheidsbestrijding
Instellingsdatum PS-besluit	28 mei 2004 (Beleidsnota reserves en voorzieningen 2004).
Doel van de reserve	Gelijkmatige belasting van de exploitatierekeningen met de kosten van de gladheidbestrijding.
Voedingsplan	De onderuitputting op de begrote kosten wordt toegevoegd aan de reserve.
Bestedingsplan	De reserve wordt aangewend als dekking voor de overschrijding van de begrote kosten.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 312.181
Vermindering	€ 0
Vermeerdering	€ 141.599
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 453.780

Gebonden bestemmingsreserves: Financiële reserves

Naam reserve	Immunisatiereserve
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Begrotingswijziging bij de jaarstukken 2011).
Doel van de reserve	Inkomensfunctie, realiseren van een vaste jaarlijkse inkomstenbron uit beleggingen. Dekkingsbron voor majeure investeringen of opvangen van onverwachte tegenvallers.

Naam reserve	Immunisatiereserve
Voedingsplan	Voordelige vrije deel van rekeningresultaten vloeien terug naar deze reserve.
Bestedingsplan	De reserve zal worden ingezet conform de bestedingsdoelen uit de begroting of het opvangen van onverwachte tegenvallers bij de Jaarstukken.
Maximum omvang	€ 1.100.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 1.006.545.714
Vermindering	€ 32.211.865
Vermeerdering	€ 11.228.190
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 985.562.039

Naam reserve	Risicoreserve Financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking
Instellingsdatum PS-besluit	15 december 2017
Doel van de reserve	Afdekken van financiële risico's die ontstaan bij inzet van het financieringsinstrumentarium.
Voedingsplan	Het uitgangspunt is dat de stortingen op basis van de risico-inschatting bij inzet van het financieringsinstrumentarium, plaatsvinden ten laste van de reguliere middelen. Onder reguliere middelen wordt in deze context begrepen de programmagelden, stelposten en vrij aanwendbare bestemmingsreserves. Toekomstige tekorten en overschotten in deze risicoreserve met betrekking tot Financieringen, Garantstellingen, verbonden partijen, grond- en vastgoedexploitaties en erfpacht worden in onderstaande volgorde gedekt of vallen vrij: a. jaarrekeningresultaat: ▪ inclusief rente opbrengsten; ▪ inclusief bijzondere baten (bijvoorbeeld dividend); b. begrotingsruimte binnen de coalitieperiode; c. deel Immunisatiereserve boven de € 900 mln.; d. taakstellingen. E.e.a. conform de Memorie van toelichting bij de Programmabegroting 2018.
Bestedingsplan	Als een risico uit de gehele portefeuille van het financieringsinstrumentarium daadwerkelijk optreedt, wordt deze risicoreserve voor het bedrag van dit risico aangesproken.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 76.067.337
Vermindering	€ 18.898.102
Vermeerdering	€ 26.869.370
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 84.038.605

Gebonden bestemmingsreserves rondom (Rail)infra en Provinciale Wegen)

Naam reserve	Bestemmingsreserve Overdracht Napoleonsweg
Instellingsdatum PS-besluit	10 juli 2009 (Voortgangsrapportage 2009)
Doel van de reserve	Bijdrage in de kosten (de programmakosten, kapitaallasten en apparaatskosten) voor het beheer en onderhoud van de -van het Rijk overgenomen weg- de N273 (Napoleonsbaan).
Voedingsplan	Eenmalig in 2009 door middel van de van het Rijk (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat) ontvangen afkoopsom ad € 29.477.317.
Bestedingsplan	De besteding vindt plaats conform de looptijd van 15 jaar waar de hoogte van de afkoopsom op is gebaseerd.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 7.862.317
Vermindering	€ 1.965.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 5.897.317

Naam reserve	Bestemmingsreserve Realisatie N280
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013 (Jaarstukken 2012)
Doel van de reserve	Financiële dekking investeringskosten infrastructuur N280.
Voedingsplan	De in de exploitatiebegroting gereserveerde middelen zijn/worden in deze reserve gestort: 2013: € 56.846.000; 2014: € 13.890.000; 2015: € 23.890.000.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2019	€ 103.876.821
Vermindering	€ 1.253.881
Vermeerdering	€ 9.900.000
Rentetoevoeging	Nee
Stand per 31-12-2019	€ 112.522.940

Naam reserve	Bestemmingsreserve ZLSM
Instellingsdatum PS-besluit	25 oktober 2013
Doel van de reserve	Financiële dekking van investeringen opstallen en infrastructuur ZLSM.
Voedingsplan	€ 3.675.000 in 2013
Bestedingsplan	Directe afschrijvingen.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 115.728
Vermindering	€ 115.380
Vermeerdering	€ 39.546

Naam reserve	Bestemmingsreserve ZLSM
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 39.894

Overige gebonden bestemmingsreserves

Naam reserve	Reserve Campusorganisatie Chemelot
Instellingsdatum PS-besluit	11 februari 2011
Doel van de reserve	Doel van de reserve is de financiering van de provinciale bijdrage in de kosten van de activiteiten van de ontwikkelingsmaatschappij Chemelot. De kosten bedragen voor de 10-jaarlijkse periode (2012-2021) in totaal ca. € 45 mln. en worden gelijkelijk verdeeld over de 3 consortiumpartners (Provincie Limburg, DSM en UM/MUMC+).
Voedingsplan	Het provinciale aandeel van € 15.080.536 is in de periode 2011-2014 in 3 tranches gereserveerd. R2011: € 5.080.536 R2013: € 5.000.000 R2013: € 5.000.000 R2014: € 2.026.249 (Chemelot Foundation Funds II (huurstartersfonds), gedekt uit vrijval uit de voorziening Leegstandsfonds Chemelot)
Bestedingsplan	Inzet van de reserve vindt plaats in de periode 2012 t/m 2021 ter dekking van de jaarlijkse kosten van de ontwikkelingsmaatschappij. De bestedingen vinden nu nog in 2020 ad € 1 mln. en 2021 ad € 0,75 mln. plaats. De inzet van de middelen ad € 2.026.249 zal plaatsvinden in de periode 2020-2024.
Maximum omvang	€ 15.080.536
Beginstand 1-1-2020	€ 3.803.602
Vermindering	€ 1.000.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand per 31-12-2020	€ 2.803.602

Naam reserve	Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne
Instellingsdatum PS-besluit	18 juni 2015
Doel van de reserve	Herontwikkeling van de (monumentale) gebouwen.
Voedingsplan	Eenmalig € 2.000.000
Bestedingsplan	Subsidiëring van de herontwikkeling. Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel. Hiervan is € 1 mln. uitbetaald in 2019. De tweede tranche wordt, zodra minimaal 50% van het Programma conform samenwerkingsovereenkomst exploitatie en gronduitgifte Tapijnkazerne Maastricht is gerealiseerd, in 2020 beschikbaar gesteld.
Maximum omvang	€ 2.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 1.000.000
Vermindering	€ 1.000.000

Naam reserve	Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve NEDAB Luchthaven MAA
Instellingsdatum PS-besluit	16 mei 2014
Doel van de reserve	De reserve is bedoeld voor de dekking van de jaarlijkse kosten van Niet Economische Diensten van Algemeen Belang (b.v. security en brandweer) van de luchthaven Maastricht Aachen Airport.
Voedingsplan	De reserve wordt in 2014 en 2015 gevoed door een onttrekking uit de Immunisatiereserve van € 2,5 mln. respectievelijk € 4 mln. per jaar. Daarnaast wordt er in 2014 een bedrag van € 1,5 mln. toegevoegd ten laste van het begrotingsresultaat 2014. In de jaren 2016 tot en met 2023 wordt ten laste van de meerjarige begrotingsresultaten jaarlijks een bedrag van € 2,75 mln. aan de reserve toegevoegd. Het totaal van de stortingsbedragen komt hiermee op € 30,0 mln.
Bestedingsplan	De reserve wordt jaarlijks aangesproken voor de werkelijke kosten van Niet Economische Diensten van Algemeen Belang (b.v. security en brandweer) van de luchthaven Maastricht Aachen Airport. Tot uiterlijk 30 juni 2024 kan de reserve worden aangesproken.
Maximum omvang	€ 30.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 716.624
Vermindering	€ 3.223.900
Vermeerdering	€ 3.531.676
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 1.024.400

Naam reserve	Bestemmingsreserve Culturele kansen
Instellingsdatum PS-besluit	8 november 2013 bij de begrotingsbehandeling
Doel van de reserve	Egaliserende bestemmingsreserve voor cultureel-economische samenwerking met Euregionale partners en het uitvoeringsprogramma Cultuur.
Voedingsplan	Eenmalige storting, bij motie 487 begroting 2014, van € 8,5 mln.; storting in 2015 van € 2 mln. en in 2016 storting van € 4,5 mln. De reserve wordt verder gevoed door voordelige budgetresultaten te reserveren vanuit het uitvoeringsprogramma Cultuur.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar.
Maximum omvang	€ 15.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 218.375
Vermindering	€ 218.375
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Transitiefonds
Instellingsdatum PS-besluit	7 februari 2014
Doel van de reserve	Financiële ondersteuning van initiatieven die een waardevolle en aantoonbare bijdrage leveren aan de transitie van de Limburgse Woningmarkt teneinde deze weer dusdanig in balans te krijgen dat de noodzakelijke dynamiek in de markt weer op gang wordt gebracht.
Voedingsplan	Eenmalige storting in 2014 ad € 16.000.000. Daarnaast egalisatie van exploitatiebudgetten.
Bestedingsplan	De middeleninzet gebeurt conform de menukaart in het door Provinciale Staten vastgestelde uitvoeringskader “Sturing in Samenwerking 2.0”. De besteding is onderverdeeld in een drietal componenten: 1a) borgstellingen en leningen (p.m.); 1b) subsidies € 6.000.000; 2) sloopfonds € 10.000.000.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 8.187.558
Vermindering	€ 4.520.886
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 3.666.672

Naam reserve	Risicoreserve Grondexploitatie
Instellingsdatum PS-besluit	17 februari 2006
Doel van de reserve	Met het aankopen en voorfinancieren van gronden zijn risico’s gemoeid. Voor het opvangen van deze risico’s is besloten om bij grondaankopen een risicoreserve te vormen.
Voedingsplan	Voor - of nadelige resultaten van de grondexploitatie in de toekomst worden ten gunste, respectievelijk ten laste van deze risicoreserve verantwoord.
Bestedingsplan	Zie voedingsplan.
Maximum omvang	Wordt jaarlijks gerelateerd aan de vereiste weerstandscapaciteit.
Beginstand 1-1-2020	€ 4.190.834
Vermindering	€ 880.406
Vermeerdering	€ 515.501
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 3.825.929

Naam reserve	Reserve Grondwaterbeheer
Instellingsdatum PS-besluit	3 juli 1998 (bij vaststelling jaarrekening 1997).
Doel van de reserve	Provinciale Staten zijn sinds 1997 op basis van de Grondwaterwet bevoegd bij wijze van provinciale belasting een heffing in te stellen wegens het onttrekken van grondwater, ter bestrijding van de ten laste van de Provincie komende kosten van maatregelen, direct verband houdende met het voorkomen en

Naam reserve	Reserve Grondwaterbeheer
	tegengaan van nadelige gevolgen van de onttrekking en infiltraties, voor zover deze kosten niet voor rekening van de vergunninghouder gebracht worden. Voor het opvangen van mee- en tegenvallers in de opbrengsten grondwaterbelasting is een egalisatiereserve ingesteld.
Voedingsplan	Meevallers in de opbrengsten van de grondwaterbelasting.
Bestedingsplan	Tegenvallers in de opbrengsten van de grondwaterbelasting.
Gewenst maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 627.225
Vermindering	€ 257.910
Vermeerdering	€ 144.010
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 513.325

Naam reserve	Reserve Waterveiligheid Maas
Instellingsdatum PS-besluit	16 december 2011
Doel van de reserve	Doel van de reserve is de financiering van middelen voor het realiseren van de waterveiligheidsopgave langs de Maas. Deze middelen zijn benodigd om eventueel voor de afronding hoogwaterbeveiliging Maas, exclusief het project Grensmaas van het Consortium, noodzakelijke maatregelen te kunnen financieren, die vanuit synergie-effecten in realisatie moeten worden gebracht, maar waarbij kasritmes van bijvoorbeeld het HWBP niet tijdig in kunnen voorzien.
Voedingsplan	Het provinciale aandeel van € 30.000.000 is in 2011 gereserveerd ten laste van de extra Essent-middelen. Om de reserve waardevast te houden wordt jaarlijks rente bijgeschreven.
Bestedingsplan	De reserve zal naar verwachting in de jaren 2013 tot 2021 worden aangewend.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 3.000.000
Vermindering	€ 3.000.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Ja
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur
Instellingsdatum PS-besluit	29 juni 2007
Doel van de reserve	Het doel van de reserve is om de gebudgetteerde bedragen te behouden voor de natuuropgave.
Voedingsplan	De onderuitputting van de natuurbudgetten (provinciaal) in enig jaar wordt toegevoegd aan de reserve.
Bestedingsplan	De overschrijdingen van de natuurbudgetten (provinciaal) in enig jaar wordt onttrokken aan de reserve.
Maximum omvang	N.v.t.

Naam reserve	Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur
Beginstand 1-1-2020	€ 199.480
Vermindering	€ 199.480
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bruteringsreserve Limburgs Museum
Instellingsdatum PS-besluit	11 februari 2011
Doel van de reserve	Doel van deze gebonden bestemmingsreserve is dekking van de jaarlijkse afschrijvingslasten van door Provinciale Staten aangewezen investeringen die geactiveerd moeten worden.
Voedingsplan	De reserve wordt gevoed uit daartoe door Provinciale Staten aangewezen exploitatiebudgetten en/of provinciale reserves. Er zijn geen nieuwe stortingen voorzien.
Bestedingsplan	De reserve wordt gedurende de afschrijvingstermijn jaarlijks aangewend ter dekking van de afschrijvingslasten van de daartoe specifiek aangewezen provinciale investeringen.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 2.423.247
Vermindering	€ 206.136
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 2.217.111

Naam reserve	Reserve brutering Creative City Limburg
Instellingsdatum PS-besluit	7 februari 2014 (Structuurversterkende projecten)
Doel van de reserve	Deze ‘gebonden’ bestemmingsreserve is bedoeld voor de dekking van de jaarlijkse afschrijvingslasten van de provinciale investering in het Creative City Limburg in Kerkrade.
Voedingsplan	In 2015 wordt eenmalig een bedrag van € 9.000.000 aan de reserve toegevoegd ten laste van de ‘Immunisatiereserve’.
Bestedingsplan	De reserve wordt ingaande 2015 jaarlijks aangewend ter dekking van de afschrijvingslasten van de provinciale investering in het Creative City Limburg.
Maximum omvang	€ 14.125.000
Beginstand 1-1-2020	€ 11.299.992
Vermindering	€ 706.252
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 10.593.740

Naam reserve	Reserve brutering Duurzaamheid Provinciale Gebouwen
Instellingsdatum PS-besluit	Besluit Jaarstukken 2010
Doel van de reserve	Dekking van kapitaallasten.
Voedingsplan	Eenmalig bij R2010. Er zijn geen nieuwe stortingen voorzien.
Bestedingsplan	Op basis van werkelijke realisatie van de kapitaallasten.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 2.876.034
Vermindering	€ 926.881
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 1.949.153

Naam reserve	Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013
Doel van de reserve	Financiële dekking verbouwing Gouvernement (project ontschotten).
Voedingsplan	Bestemming resultaat 2012, € 1,8 mln. Vrijval uit de onderhoudsvoorziening provinciale gebouwen € 3,2 mln. in 2013.
Bestedingsplan	Dekking van kapitaallasten.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 1.412.539
Vermindering	€ 1.412.539
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Egalisatiereserve DU-uitkering Bedrijventerreinen
Instellingsdatum PS-besluit	Besluit Jaarstukken 2010.
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via de decentralisatie-uitkering zijn geoormerkt en ontvangen moeten behouden blijven voor de uitvoering n.a.v. besluitvorming conform PS besluit 9 okt 2015 (Ontwikkeling MAA), GS-besluit 14 okt 2014 (Bargeterminal Venlo), AvA LHB BV dd. 16 dec 2015.
Voedingsplan	Egalisatiereserve Decentralisatie uitkering bedrijventerreinen wordt gevoed conform de circulaires van het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Conform besluitvorming PS en GS zijnde: 1. Aanwending Ontwikkeling MAA in 2016 ad € 1,4 mln. 2. Aanwending t.b.v. uitbreiding Bargeterminal Venlo ad € 2 mln. 3. Aanwending t.b.v. dekking beheerkosten LHB BV 2016-2022
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 574.754
Vermindering	€ 58.001
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee

Naam reserve	Egalisatiereserve DU-uitkering Bedrijventerreinen
Eindstand 31-12-2020	€ 516.753

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Bodemsanering
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Jaarstukken 2011).
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. Via het convenant bodemontwikkelingsbeleid is voor 2010 t/m 2020 budget toebedeeld aan het bevoegde gezag Wet bodembescherming om bodemsaneringen uit te voeren.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	MJP bodem 2010-2014, 2015 en MJP bodem en ondergrond 2016-2020.
Maximum omvang	€ 3.656.812
Beginstand 1-1-2020	€ 7.200.378
Vermindering	€ 2.330.200
Vermeerdering	€ 3.135.228
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 8.005.406

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Jaarstukken 2011)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie: Het meerjarenprogramma externe veiligheid heeft een begroting van € 4.532.309 voor de periode 2011-2014. Om tussentijdse vrijval van middelen naar de algemene middelen te voorkomen is een bestemmingsreserve ingesteld.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Uitvoeringsprogramma externe veiligheid.
Maximum omvang	€ 4.532.309
Beginstand 1-1-2020	€ 283.000
Vermindering	€ 566.000
Vermeerdering	€ 283.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Reserve Stikstof & Natura 2000
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013 (Jaarstukken 2012)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via het Provinciefonds zijn geoormerkt en ontvangen, moeten behouden blijven voor Programmatische aanpak stikstof.
Voedingsplan	Via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 25.786.146
Vermindering	€ 9.735.437
Vermeerdering	€ 11.385.469

Naam reserve	Reserve Stikstof & Natura 2000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 27.436.178

Naam reserve	Reserve Natuur
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013 (Jaarstukken 2012)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via het Provinciefonds zijn geoormerkt en ontvangen, moeten behouden blijven voor Natuur.
Voedingsplan	Via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 874.629
Vermindering	€ 263.086
Vermeerdering	€ 8.712.555
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 9.324.098

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Gebiedsontw. Ooijen-Wanssum
Instellingsdatum PS-besluit	19 juni 2014 (Jaarstukken 2013)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via de decentralisatie-uitkering zijn geoormerkt en ontvangen moeten behouden blijven voor het project Ooijen-Wanssum
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 48.686.778
Vermindering	€ 20.959.161
Vermeerdering	€ 30.926.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 58.653.617

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Na-ijlende effecten mijnbouw
Instellingsdatum PS-besluit	22-06-2018
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. Bij brief van 10-02-2017 (kenmerk DGETM-EO / 17014164) van het Ministerie van Economische Zaken zijn afspraken gemaakt over de uitvoering en financiering van het maatregelenpakket naar aanleiding van het onderzoek naar na-ijlende gevolgen van de steenkolenwinning.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Na-ijlende effecten mijnbouw
Bestedingsplan	Uitvoering van het afgesproken maatregelenpakket, te weten: - het lokaliseren, het jaarlijks inspecteren en het saneren van de 59 historische schachten in de gemeente Kerkrade; - jaarlijkse inspectie van de industriële schachten en het saneren van zes aangewezen industriële schachten; - het monitoren van de bodembeweging in de regio aan de hand van InSardata; - het monitoren van het mijnwater en grondwater, zowel de stijging als de kwaliteit; - monitoring van de aanwezigheid van mijngas in gebouwen in het Oostelijk gedeelte van het voormalige steenkoolwinningsgebied in Limburg. E.e.a. conform GS-nota van 28-03-2017 (documentnummer 2017/20716).
Maximum omvang	n.v.t.
Rentetoevoeging	n.v.t.
Looptijd reserve	Met het Rijk is afgesproken dat de bijdrage structureel is. Er is geen eindmoment door EZ aangegeven met betrekking tot haar financiële bijdrage, jaarlijks wordt de voortgang met EZ geëvalueerd.
Beginstand 1-1-2020	€ 1.695.096
Vermindering	€ 345.206
Vermeerdering	€ 950.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 2.299.890

Naam reserve	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen
Instellingsdatum PS-besluit	6 november 2015
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via het Provinciefonds zijn geoormerkt en ontvangen, moeten behouden blijven als onderdeel van de Bereikbaarheidsmiddelen.
Voedingsplan	Via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 151.771.924
Vermindering	€ 143.474.083
Vermeerdering	€ 92.980.225
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 101.278.066

Naam reserve	Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen
Instellingsdatum PS-besluit	19-6-2020
Doel van de reserve	De middelen zijn bestemd ter dekking van mobiliteitsopgaven (risico's en gewijzigde/nieuwe initiatieven)
Voedingsplan	Jaarlijkse storting vanuit de kapitaallasten
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel

Naam reserve	Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen
Looptijd reserve	2020-2034
Maximum omvang	€ 92.800.000
Beginstand 1-1-2020	€ 0
Vermindering	€ 4.302.425
Vermeerdering	€ 7.619.942
Rentetoevoeging	Nee
Stand per 31-12-2020	€ 3.317.517

Naam reserve	Reserve aandelentransactie LIOF
Instellingsdatum PS-besluit	5 februari 2016
Doel van de reserve	Als onderdeel van de aandelentransactie LIOF met het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK), vloeit € 8,0 mln. van de overnameprijs terug naar de Provincie. Deze middelen moeten conform de koopovereenkomst in samenspraak met het Ministerie van EZK worden ingezet voor nieuwe investeringen in Limburg of dienen ter vervanging van de jaarlijkse subsidie van het Ministerie van EZK aan LIOF indien deze (landelijk) komt te vervallen.
Voedingsplan	Eenmalig bij het effectueren van de transactie met het Ministerie van Economische zaken, waarbij € 8,0 mln. van de overnameprijs terugvloeit naar de Provincie.
Bestedingsplan	De middelen worden in samenspraak met het Ministerie van EZK ingezet voor nieuwe investeringen in Limburg of dienen ter vervanging van de jaarlijkse subsidie van het Ministerie van EZK aan LIOF indien deze (landelijk) komt te vervallen.
Maximum omvang	€ 8.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 5.306.000
Vermindering	€ 261.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Ja
Eindstand 31-12-2020	€ 5.045.000

Naam reserve	Reserve DU Zoetwatermaatregelen
Instellingsdatum PS-besluit	4 november 2016
Doel van de reserve	Egaliserende functie. De nog niet geclaimde gelabelde gelden voor Zoetwatermaatregelen worden in deze reserve gestort en aangewend op het moment dat ze geclaimd worden. De cofinanciering van het Rijk loopt niet parallel aan de uitbetaling aan de partners.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 5.337.186
Vermindering	€ 5.336.762

Naam reserve	Reserve DU Zoetwatermaatregelen
Vermeerdering	€ 6.000.307
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 6.000.731

Naam reserve	Bestemmingsreserve realisatie N266
Instellingsdatum PS-besluit	7 november 2014
Doel van de reserve	Financiële dekking investeringskosten infrastructuur N266
Voedingsplan	De in de exploitatiebegroting gereserveerde middelen worden in deze reserve gestort. 2015: € 5 mln. 2016: € 3 mln.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	€ 8 mln.
Beginstand 1-1-2020	€ 7.999.307
Vermindering	€ 7.999.307
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bruteringsreserve VDL Nedcar
Instellingsdatum PS-besluit	21 juni 2019 (Statenvoorstel Gebiedsontwikkeling uitbreiding VDL Nedcar)
Doel van de reserve	Doel van deze gebonden bestemmingsreserve is dekking van de jaarlijkse afschrijvingslasten van door Provinciale Staten aangewezen investeringen die geactiveerd moeten worden.
Voedingsplan	De reserve wordt gevoed uit daartoe door Provinciale Staten aangewezen exploitatiebudgetten en/of provinciale reserves. In 2019 wordt er € 25.465.187 toegevoegd. Dit betreft een aanwending vanuit de immunisatiereserve van € 24.771.428 en de restant procesmiddelen (product 3.4.3 Werklocaties) € 693.759. Na afdracht van de gronden in het kader van gebiedsontwikkeling VDL Nedcar wordt de opbrengst van deze grondverkopen (product 3.4.7 Grondzaken) van € 2.734.813 toegevoegd aan de reserve.
Bestedingsplan	Deze reserve wordt gedurende de afschrijvingstermijn jaarlijks aangewend ter dekking van de afschrijvingslasten van de daartoe specifiek aangewezen provinciale investeringen.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 25.465.187
Vermindering	€ 17.907
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	N.v.t.
Eindstand 31-12-2020	€ 25.447.280

Naam reserve	Reserve DU Regiodeal Parkstad
Instellingsdatum PS-besluit	13 december 2019

Naam reserve	Reserve DU Regiodeal Parkstad
Doel van de reserve	De middelen die via de decentralisatie-uitkering zijn geoormerkt en ontvangen moeten behouden blijven voor de Regiodeal Parkstad.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 7.712.000
Vermindering	€ 16.405.168
Vermeerdering	€ 13.077.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 4.383.832

Naam reserve	Reserve POB CAO provincies
Instellingsdatum PS-besluit	13 december 2019
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen bestemd voor het persoonlijk ontwikkelbudget moeten conform de vigerende CAO beschikbaar blijven.
Voedingsplan	Jaarlijkse storting vanuit de personele begroting.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 1.977.751
Vermindering	€ 0
Vermeerdering	€ 709.917
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 2.687.668

6.4.3.2. Voorzieningen

Voorzieningen maken onderdeel uit van het vreemd vermogen. Voorzieningen worden gevormd wegens:

- verplichtingen en verliezen, waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs in te schatten;
- op balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen, waarvan de omvang redelijkerwijs is in te schatten;
- kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot een gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Toevoeging	Vrijval	Aanwending	Boekwaarde 31-12-2020
Voorziening voor toekomstige verplichtingen, verliezen en risico's					
Voorziening APPA	9.691	785	0	334	10.142
Voorziening sociaal plan 2011-2016	101	0	0	18	83
	9.792	**785**	**0**	**352**	**10.225**
Voorzieningen ter egalisering van kosten					
Voorziening onderhoud provinciale gebouwen	3.518	2.938	103	816	5.537
	3.518	**2.938**	**103**	**816**	**5.537**
Totaal	**13.310**	**3.723**	**103**	**1.168**	**15.762**

Nadere toelichting op de voorzieningen:

Naam voorziening	Voorziening APPA
Instellingsdatum PS	22 juni 2012 (Jaarstukken 2011)
Doel van de voorziening	Verplichte dekking van pensioenverplichtingen rondom (voormalige) GS-leden.
Voedingsplan	Jaarlijks, op basis van actuariële berekeningen.
Bestedingsplan	Op basis van werkelijke realisatie.
Beginstand 1-1-2020	€ 9.691.076
Vermindering	€ 333.845
Vermeerdering	€ 785.106
Eindstand 31-12-2020	€ 10.142.336

Naam voorziening	Voorziening sociaal plan 2011-2016
Instellingsdatum PS	4 november 2011
Doel van de voorziening	Financiering sociaal plan (exclusief salariskosten).
Voedingsplan	Op basis van het coalitieakkoord is € 6 mln. beschikbaar gesteld en gereserveerd in de bestemmingsreserve reorganisatie 2011-2014. Deze reserve dient als dekkingsbron voor deze voorziening.
Bestedingsplan	Looptijd sociaal plan is 2011-2016. Besteding uit deze voorziening vanaf 2012 op basis van werkelijke kosten, afhankelijk van het aantal herplaatsingskandidaten, de snelheid waarmee passend/geschikt werk voor deze herplaatsingskandidaten gevonden wordt en het gebruik van de faciliteiten in het sociaal plan.
Beginstand 1-1-2020	€ 100.550
Vermindering	€ 17.875
Vermeerdering	€ 0
Eindstand 31-12-2020	€ 82.675

Lasten-egaliserende voorzieningen

Naam voorziening	Voorziening onderhoud provinciale gebouwen
Instellingsdatum PS	16 juli 2004

Naam voorziening	Voorziening onderhoud provinciale gebouwen
Doel van de voorziening	Egalisatie van de kosten voor groot onderhoud.
Voedingsplan	De dotaties aan de voorziening zijn gebaseerd op het 'Meerjaren-onderhoudsplan 2019-2035'. Eenmaal per vier jaar vindt een actualisatie van het onderhoudsplan plaats. Er wordt rekening gehouden met een jaarlijkse inflatiecorrectie van 1,9%. De huidige onderhoudsvoorziening is gebaseerd op het meerjarenonderhoudsplan (PS-nota G-19-031) dat op 13 december 2019 is vastgesteld door Provinciale Staten.
Bestedingsplan	Op basis van daadwerkelijk gerealiseerde onderhoudskosten.
Beginstand 1-1-2020	€ 3.518.071
Vermindering	€ 918.664
Vermeerdering	€ 2.937.965
Eindstand 31-12-2020	€ 5.537.372

Balanspresentatie

Naast bovengenoemde voorzieningen hebben wij risicovoorzieningen getroffen in verband met mogelijke oninbaarheid van vorderingen. Deze zijn gecorrigeerd op de boekwaarde van het betreffende actief (zie toelichting op de balans, vaste activa).

6.4.3.3. Vaste schulden

In onderstaand overzicht wordt het verloop weergegeven van de vaste schulden met een looptijd langer dan één jaar over het jaar 2020.

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Onderhandse leningen van:		
- binnenlandse banken en overige financiële instellingen	1.266	1.446
- openbare lichamen als bedoeld in art. 1, onderdeel a, Wet Fido	15.882	15.882
- buitenlandse instellingen	26.889	20.000
Waarborgsommen	2.732	2.588
Totaal	**46.769**	**39.917**

€ x 1.000

	Saldo 31-12-2019	Vermeer-deringen	Aflossingen	Saldo 31-12-2020
Onderhandse leningen van:				
- binnenlandse banken en overige financiële instellingen	1.446	0	181	1.266
- openbare lichamen als bedoeld in art. 1, onderdeel a, Wet Fido	15.882	0	0	15.882
- buitenlandse instellingen	20.000	10.000	3.111	26.889
Waarborgsommen	2.588	713	569	2.732
Totaal	**39.917**	**10.713**	**3.861**	**46.769**

6.4.4. Vlottende passiva

Onder de vlottende passiva zijn opgenomen:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan een jaar	75.746	65.654
Overlopende passiva	205.590	251.257
Totaal	**281.336**	**316.911**

Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar
De in de balans opgenomen kortlopende schulden bedragen:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Overige schulden	75.746	65.654
Totaal	**75.746**	**65.654**

Overlopende passiva

De specificatie van de post overlopende passiva is als volgt:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	156.770	211.740
De van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren uitgesplitst naar de ontvangen bedragen van:		
- Europese overheidslichamen	1.106	1.570
- Het Rijk	40.183	30.502
- Overige Nederlandse overheidslichamen	4.613	4.254
Overige vooruitontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen.	2.918	3.191
Totaal	**205.590**	**251.257**

Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen en m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume:

€ x 1.000

Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	Saldo 31-12-2020	Saldo 31-12-2019
Transitorische posten op basis van verplichtingen	135.604	194.503
Af te dragen loonheffing, premies e.d.	4.978	4.838
Af te dragen BTW	3.776	8.459
RVO inzake natuur- en landschapsbeheer	85	177
Kosten RUD	0	253
Nog te betalen lasten project Ooijen-Wanssum	983	3.410
Te verrekenen aanbestedingsmeevaller RW 73	9.211	
Diversen	2.134	100
Totaal	**156.770**	**211.740**

De in de balans van EU, Rijk en Provincies ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren kunnen als volgt worden gespecificeerd:

€ x 1.000

De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren	Saldo 31-12-2019	Ontvangen bedragen	Vrijgevallen bedragen of terugbetalingen	Saldo 31-12-2020
Europese overheidslichamen				
Bijdrage Beveiligd Vrachtwagen Parkeren		778		778
Bijdrage Railagenda elektrificatie en spoorverdubbeling Heerlen Landgraaf	1.569	0	1.241	328
	1.569	**778**	**1.241**	**1.106**
Het Rijk				
BDU	1	35	0	36
Bijdrage Regio Deal Noord-Limburg 1e tranche	0	8.680	0	8.680
Geluidbelastingkaart	9	0	0	9
Bijdrage tramlijn Vlaanderen	29.493	0	5.000	24.493
Bijdrage ET-Pathfinder	1.000	0	1.000	0
Bijdrage snelfietsroutes 2020-2022	0	1.074	0	1.074
Bijdrage inbouw ERTMS door Arriva	0	33.969	33.969	0
Bijdrage Slimme en duurzame mobiliteit 2020	0	103	0	103
Specifieke uitkering Maas pilots	0	426	73	353
Uitkering IBP Vitaal Platteland Heuvelland	0	3.750	66	3.684
Specifieke uitkering Culturele voorzieningen	0	1.124	672	452
Specifieke uitkering Beschikbaarheidsverg. Regionale OV-bedrijven	0	12.760	12.760	0
Specifieke uitkering jong leren eten	0	50	50	0
Specifieke uitkering ontzorgingsprog.maatschappelijk vastgoed	0	667	11	656
Specifieke uitkering MIRT 2017-2019	0	150	93	57
Bijdrage MKB -deal innovatie familiebedrijven	0	175	0	175
Specifieke uitkering flexpool woningbouw	0	411	0	411
	30.503	**63.375**	**53.694**	**40.183**
Overige Nederlandse overheidslichamen				
Startsubsidie BSB Milieu 2015	63	0	38	26
Bijdragen gemeenten toekomst MAA	1.200	400	0	1.600
Routenetwerk GOMV	2.991	0	4	2.987
	4.254	**400**	**41**	**4.613**
Totaal	**36.326**	**64.553**	**54.976**	**45.902**

Overige vooruit ontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen:

€ x 1.000

Overige vooruitontvangen bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen.	Saldo 31-12-2020	Saldo 31-12-2019
Transitoria vooruitontvangen	1.757	2.208
Bijdragen samenwerking regiofondsen	647	470
Bijdragen Ruimte voor Ruimte 1e en 2e tranche	513	513
Totaal	**2.918**	**3.191**

6.4.5. Niet uit de balans blijkende verplichtingen

Meerjarige contracten natuurbeheer

De in het verleden afgegeven meerjarige subsidiebeschikkingen functieverandering PSN/SKNL scheppen meerjarige verplichtingen. Deze subsidiebeschikkingen zijn in opdracht van de Provincie Limburg verstrekt door de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO).
Er zijn beschikkingen afgegeven voor een resterend totaal verplichtingenbedrag van € 36,49 mln. De looptijd is variabel van 1 jaar tot en met 20 jaar. Per jaarschijf worden deze in de toekomst weggezet onder het Natuur en Landschapsbeheer, natuurgebieden beheer, voor een totaal bedrag van € 2,32 mln. per jaar.

Gewaarborgde leningen en andere garantieverplichtingen 2020

In onderstaande tabel staan de gewaarborgde leningen en andere garantieverplichtingen:
(Bedragen x € 1.000)

Organisatie	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Garantstelling in € per 31-12-2019	Garantstelling in € per 31-12-2020	Mutatie 2020
Nationaal Groenfonds	zonder		3.293	2.613	-/- 680
Ruimte voor Ruimte Limburg CV		GS 27-11-12/ PS 12-10-12	12.000	8.000	-/- 4.000
Ruimte voor Ruimte Limburg CV Roll-over krediet	zonder	PS 10-5-2019/ GS 26-3-2019	4.700	1.500	-/- 3.200
Mijnwater B.V./LEF	zonder	GS 21-5-19/ PS 28-6-19	6.500	0	-/- 6.500
Totaal			26.493	12.113	-/- 14.380

Ultimo 2020 bedraagt de totale garantstelling € 12,1 mln., circa € 14,4 mln. lager dan de totale garantstelling per ultimo 2019. De belangrijkste wijzigingen zijn hieronder toegelicht.

- Nationaal Groenfonds
  Het Nationaal Groenfonds heeft per ultimo 2020 € 35,3 mln. aan convenantsleningen uitstaan. De Provincie staat garant voor 7,4% van dit leningbedrag, zijnde € 2,613 mln. Dit betreft een uitvoeringsregeling van het Rijk. Het Nationaal Groenfonds ontvangt jaarlijks ten behoeve van de grondverwerving EHS € 11,34 mln. van alle provincies gezamenlijk, waarmee zogenaamde convenantsleningen kunnen worden gefinancierd. Het Limburgs aandeel hierin bedraagt jaarlijks € 0,84 mln. Het risico dat de Provincie wordt aangesproken in het kader van deze garantstelling is daarmee nihil.
- Ruimte voor Ruimte Limburg CV
  De provinciale garantstelling is in het kader van de regulier overeengekomen aflossingen op de verstrekte lening en de in 2019 in het leven geroepen rekening courant faciliteit door NWB gedaald met € 7,2 mln. tot € 9,5 mln. per ultimo 2020. Dit saldo bestaat enerzijds uit de restant vaste geldlening bij NWB ad € 8 mln. en anderzijds uit een in 2019 verstrekte rekening-courant faciliteit door de NWB

met een maximum van € 7,5 mln. waarvan ultimo 2020 € 1,5 mln. is geëffectueerd. Voor beide faciliteiten staat de Provincie garant.

- Mijnwater B.V./LEF (Limburgs Energie Fonds)
  Ten behoeve van het project Mijnwater heeft de Provincie een maximale garantstelling afgegeven aan LEF van € 22,5 mln. Met het AvA besluit tot fondsvergroting van LEF (PS juni 2020) en de inzet van € 24 mln. is deze garantstelling per ultimo 2020 niet langer effectief, ultimo 2019 was deze garantstelling voor € 6,5 mln. geëffectueerd.

Greenport Venlo

Per 1 februari 2017 is het vervlechtingstraject Greenport Venlo afgerond. Dit is vervat is een tweetal samenwerkingsovereenkomsten voor de B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en de B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In de SOK is de vordering inzake Greenportlane op het ontwikkelbedrijf en gemeente Venlo opgenomen, van respectievelijk € 29,9 mln. te ontvangen in 10 termijnen en € 1,42 mln. te ontvangen in januari 2018.

Omdat deze vordering van € 31,4 contractueel is vastgelegd zou deze normaliter op de balans verantwoord worden. Echter, omdat deze vordering een bijdrage in de investeringen in de Greenportlane vormt, mag uit hoofde van BBV deze enkel verantwoord worden in lijn met gedane investeringen. Derhalve is op de balans € 14,7 mln. verantwoord en is er sprake van een niet uit de balans blijkende vordering van € 3,5 mln. Samen € 18,2 mln., zijnde de resterende contractuele vordering na ontvangen betalingen.

Overige langlopende contracten

De Provincie is verbonden aan diverse contracten die voor 2021 en/of later zijn voorzien.

(Bedragen x € 1.000)

Soort/aard opdracht	Looptijd contract t/m	Totale opdrachtwaarde 2021 e.v.
VTH-applicatie	2021	1.744
Automatenvoorziening	2024	1.737
Warmtevoorziening	2033	1.600
Afvalverwerking	2026	1.500
Haalbaarheidsonderzoek	2021	396
Post	2022	366

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

De arbeidskosten gerelateerde verplichtingen bestaan uit niet opgenomen vakantie-uren. Voor deze verplichting is, conform BBV, geen voorziening in de jaarrekening opgenomen.

6.5. Toelichting op het overzicht baten en lasten 2020

6.5.1. Algemeen

De opstelling van de Jaarrekening is net als de begroting, conform BBV, een stelsel van baten en lasten. Dit betekent dat de lasten en baten in de Jaarstukken worden opgenomen onverschillig of zij tot inkomsten of uitgaven in dat jaar hebben geleid.
De indeling van de baten en de lasten per product en begrotingsprogramma's bij de Jaarstukken is identiek aan de begroting 2020.
In deel 1 van dit document 'Programmaverantwoording' zijn de financiële resultaten en belangrijkste afwijkingen tussen de begroting ná wijzigingen en daadwerkelijke realisatie per begrotingsprogramma toegelicht (zie 3e W-vraag: "Wat heeft het gekost?" van deel 1 Programmaverantwoording). Deze analyse maakt daarmee onderdeel uit van de Jaarstukken.

In het kader van begrotingsrechtmatigheid merken wij het volgende op:
Bij de volgende begrotingsprogramma's zijn overschrijdingen geconstateerd.

- 3.1 Openbaar vervoer en railagenda. Dit betreft met name incidentele lasten waar ook incidentele inkomsten tegenover staan;
- 3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas. Besloten is om de bijdrage aan het project Ooijen-Wanssum vanuit de Ontwikkelopgave Natuur administratief eenvoudiger te regelen. Bij de 1e Afwijkingenrapportage 2021 zal een aangepast investeringsbesluit ter vaststelling worden aangeboden.

Deze posten zijn in de formele zin onrechtmatig maar tellen niet mee voor het oordeel over de rechtmatigheid van de accountant, aangezien deze passen binnen het door PS vastgesteld beleid c.q. er sprake is van direct gerelateerde hogere opbrengsten.

In het programma 4.3 zijn de algemene dekkingsmiddelen opgenomen en de stelpost onvoorzien. Voor de analyse op de afwijkingen van realisatie t.o.v. begroting verwijzen wij naar de toelichtingen op de 3e W-vragen in het onderdeel programmarealisatie.

6.5.2. Analyse resultaatafwijkingen 2020

Resultaat Jaarstukken 2020

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste verschillen op het resultaat na verrekening met daarvoor bestemde reserves of balansposten samengevat:

In de Programmaverantwoording van de Jaarstukken 2020 zijn de financiële resultaten en belangrijkste afwijkingen op het niveau van het begrotingsprogramma toegelicht bij de 3e W-vraag: “Wat heeft het gekost?". Onderstaand worden de verschillen in het resultaat tussen raming en realisatie 2020 op hoofdlijnen toegelicht. Alsmede de overboekingen die ten laste van het resultaat 2020 gaan.

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste verschillen ten opzichte van de begroting 2020 samengevat:

€ x 1.000

Verschillen met invloed op resultaat ná verrekeningen met reserves	Resultaat	Effect	Overboeking naar begroting 2021 - 2024	Reservering voor begroting 2025 e.v.
Geraamd batig resultaat 2020 ná Eindejaarsbijstelling 2020	**3.606**			
Afwijkingen gerealiseerde resultaat t.o.v. de raming:				
1. Reguliere baten en lasten in programma's	50.649	V	49.289	-691
2. Personele lasten	2.004	V	1.900	
3. Overhead	1.688	V	1.055	
4. Kapitaallasten	-36	N		
5. Opcenten MRB	-591	N		
6. Algemene uitkering provinciefonds	19	V		
7. Resultaat voorgaande dienstjaren	1.522	V		
8. Verkoop obligatieportefeuille	44.173	V	26.648	11.128
9. Overige financiële middelen	518	V		
10. Vrijval reserves	2.340	V		
11. Extra toevoeging aan risicoreserve SiS	-5.510	N		
Resultaat 2020	**100.381**	**V**	**78.892**	**10.437**
Bestemming resultaat 2020				
Dekking overboekingsvoorstellen	89.330			
Motie 2719 Steun kwetsbare kinderen	125			
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	303			
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	2.037			
Totaal	**91.795**			
Vrij te bestemmen resultaat	**8.587**			

Bestemming van het resultaat 2020
Het batige jaarrekeningresultaat 2020 bedraagt € 100,38 mln.
Wij stellen voor dit resultaat als volgt te bestemmen:

a. € 89.329.792 als dekking voor de overboekingsvoorstellen;
b. € 125.000 voor de uitvoering van het PS-besluit van 18-12-2020 inzake de Motie 2917 ‘Steun kwetsbare kinderen’;
c. € 302.676 als extra toevoeging aan de bruteringsreserve Limburgs Museum zodat deze reserve weer voldoende is om toekomstige kapitaallasten te dekken;
d. € 2.037.172 als invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling uit een surplus in de bruteringsreserves ontschotten Gouvernement respectievelijk de bruteringsreserve onderhoud provinciale gebouwen en de reserve zilver- bronsgroene natuur.

Het vrij te bestemmen resultaat bedraagt € 8.586.269. Wij stellen voor dit vrij te bestemmen deel conform de vigerende spelregels aan de immunisatiereserve toe te voegen.

1. Reguliere lasten en baten in programma’s
De voordelen in de reguliere lasten en baten 2020 in programma’s worden bijna volledig overgeboekt naar begroting 2021. Deze betreffen financieel-technische aanpassingen van de fasering van de uitgaven, met name meerjarige projecten en beleidskaders (zie bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v.).

2. Personele begroting
De personele begroting (exclusief de doorberekening aan infra projecten en niet-actieven) laat een voordelig verschil zien van € 2,00 mln. In de paragraaf bedrijfsvoering wordt uitgebreid ingegaan op de totstandkoming van dit voordeel.
Van dit voordeel wordt € 1,90 mln. naar 2021 overgeheveld voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie. Daarnaast wordt een voordeel van € 0,60 mln. (uit het product overhead) naar 2021 overgeboekt om uitvoering te geven aan het landelijk beleid inzake het met terugwerkende kracht toekennen van thuiswerkvergoedingen.

3. Overhead
Het voordelige verschil met betrekking tot overhead bedraagt € 1,69 mln. en is het gevolg van lagere uitgaven met betrekking tot huisvesting, ict, management, facilitaire diensten, reis- en verblijfkosten etc. Van dit voordeel moet € 0,60 mln. beschikbaar blijven voor de thuiswerkvergoedingen als hiervoor bij 2. genoemd. Daarnaast wordt € 0,45 mln. overgeboekt naar 2021 voor de levensfaseregeling, de digitalisering P&C-cyclus en het Leerplatform Limburg Academie.

4. Kapitaallasten
Per saldo is sprake van een klein nadelig verschil van € 36.000.

5. Opcenten MRB

De opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting over 2020 is € 0,59 mln. (0,54%) minder dan geraamd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 werd op basis van een geactualiseerde opgave van de samenstelling van het wagenpark in de Provincie Limburg, de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,04 mln. tot € 109,40 mln. Op realisatiebasis is € 0,59 mln. minder ontvangen. Naast de toename van het gebruik van de elektrische auto is tevens sprake van een verder toenemende groei van de private leasemarkt. Aangezien merendeels de leasemaatschappij en niet de gebruiker belastingplichtig is voor de motorrijtuigenbelasting kan een weglekeffect ontstaan naar die provincie waar de desbetreffende leasemaatschappij is gevestigd.

6. Algemene uitkering Provinciefonds

De algemene uitkering uit het Provinciefonds is gebaseerd op de decembercirculaire 2020.
De gevolgen van deze circulaire zijn in verband met de late verschijningsdatum niet in de raming van 2020 verwerkt. Er sprake van een beperkte hogere uitkering in 2020 van € 0,02 mln. Met het informerende stuk van 19-1-2021 zijn Provinciale Staten over de gevolgen van deze circulaire geïnformeerd.

7. Resultaat voorgaande dienstjaren

Ten opzichte van de ramingen in de begroting 2020 hebben afrekeningen uit oude dienstjaren het resultaat 2020 met € 1,52 mln. voordelig beïnvloed. Deze afrekeningen bedroegen in 2020 € 5,94 mln. tegenover een raming van € 4,42 mln.

8. Verkoop obligatieportefeuille

De gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in december 2020 ad € 184,2 mln. nominaal heeft een boekwinst opgeleverd van € 44,17 mln. Via de overboekingsvoorstellen wordt dit voordeel voor een bedrag van € 37,77 mln. “gespreid” over de jaren 2021 t/m 2029 ter dekking van de gederfde renteopbrengst in die jaren als gevolg van de verkoop.

9. Overige financiële middelen

De overige financiële middelen laten een voordeel zien van per saldo € 0,52 mln. Voordelig hierbij zijn de vrijval van de voorziening Escrow CSV (€ 1,30 mln.), verbeurde dwangsommen (€ 0,33 mln.), diverse rentecomponenten (€ 0,30 mln.) alsmede de post onvoorziene uitgaven van € 0,05 mln. die in 2020 niet is aangesproken. Nadelige verschillen betreffen een toevoeging aan de reserve dubieuze debiteuren (€ 1,26 mln.) alsmede een lager dividend Bank Nederlandsche Gemeenten (€ 0,20 mln.).

10. Vrijval reserves

In de jaarrekening 2020 is een ‘vrijval’ van een surplus in de volgende reserves verantwoord:

a. reserve zilver- bronsgroene natuur	€ 199.480
b. bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	€ 1.412.540
c. bruteringsreserve provinciale gebouwen	€ 727.827
	€ 2.339.847

Bij de bestemming van het resultaat 2020 is dit surplus voor € 2,04 mln. ten gunste van de generieke bezuinigingstaakstelling gebracht en wordt de resterende € 0,30 mln. toegevoegd aan de bruteringsreserve Limburgs Museum.

11. Extra toevoeging aan risicoreserve SIS

Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. gedaan. Dit is gebeurd conform het vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken.

Overboekingsvoorstellen

Het totaal van de overboekingsvoorstellen bedraagt € 97,17 mln. naar de periode 2021-2031.
Bij de bestemming van het resultaat 2020 wordt € 89,33 mln. gereserveerd ter dekking van de overboekingsvoorstellen in de begrotingsjaren 2021-2031. De resterende overboekingen € 8,42 mln. komen ten laste van bestemmingsreserves.
De overboekingsvoorstellen betreffen voornamelijk financieel-technische aanpassingen van de fasering van de uitgaven alsmede compensatie van de rentederving door de verkoop van de obligatieportefeuille (zie punt 8 hierboven en bijlage 3 voor een specificatie van de overboekingsvoorstellen).

Taakstelling

Het realiseren van de generieke bezuinigingstaakstelling maakt onderdeel uit van het dekkingsplan van de beleidsintensiveringsmiddelen van het collegeprogramma “Vernieuwend Verbinden” en kent daarmee een hoge prioriteit.
In deze jaarstukken wordt (inclusief de bestemming van het resultaat 2020) voor € 2,08 mln. invulling gegeven aan deze taakstelling. De nog te realiseren taakstelling bedraagt daarna nog € 6,40 mln.

6.5.3. Incidentele baten en lasten

Op hoofdlijnen voert de Provincie een financieel beleid waarbij coalitiemiddelen een incidenteel karakter hebben. De financiële vertaling van het beleid uit zich in verstrekken van subsidies en uitvoeren van projecten. Aan de batenkant worden bijvoorbeeld decentralisatie-uitkeringen tot incidentele baten gerekend.

Deze handelwijze leidt ertoe dat de begrotingsruimte voor nieuwe statenperiodes gemaximaliseerd wordt. Dit uit zich in de meerjarenramingen in een oplopend begrotingsresultaat.
Wettelijke taken en structurele subsidierelaties met bijvoorbeeld maatschappelijke organisaties daarentegen hebben een structureel karakter.

Onderstaand zijn een samenvattende tabel en detailoverzicht opgenomen van de in 2020 gerealiseerde incidentele lasten en baten per begrotingsprogramma. Dit in lijn met de BBV-notitie “Structurele en incidentele baten en lasten” d.d. 30-8-2018. Voor specifieke inhoudelijke toelichtingen verwijzen wij naar de programmarealisatie en de daarin vermelde 3e W-vraag.

E.e.a. samengevat leidt tot onderstaand structurele saldo:

€ x 1.000

	Ultimo 2020
Gerealiseerd resultaat 2020	100.381
Incidentele lasten en toevoegingen reserves	485.077
Incidentele baten en onttrekkingen reserves	534.560
Structureel saldo jaarrekening 2020	**50.898**

Overzicht incidentele baten en lasten

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A101 Investeringsklimaat			
Acquisitie	*98*	*0*	*-98*
Subsidieregeling MKB innovatiestimulering	*2.998*	*0*	*-2.998*
Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB)	*1.555*	*0*	*-1.555*
Kennis-As project ITEM	*800*	*0*	*-800*
Procesmiddelen Kennis-as Brightlands	*400*	*0*	*-400*
Onderzoeksprogramma Einstein Telescoop	*500*	*0*	*-500*
Onderzoeksproject "HighLO" CORMEC	*111*	*0*	*-111*
MKB Datalab	*500*	*0*	*-500*
Interreg EMR Call5 project DIGITSME	*80*	*0*	*-80*
Interreg EMR Call5 project QRM4.0	*149*	*0*	*-149*
Interreg VA EMR project E-TEST	*822*	*0*	*-822*
LIOF project Euregio	*261*	*0*	*-261*
LIOF project Internationalisering	*426*	*0*	*-426*
Crossroads Limburg	*100*	*0*	*-100*
Interreg R&D Field Lab Etpathfinder	*4.500*	*1.000*	*-3.500*
Diverse procesmiddelen	*122*	*0*	*-122*
Afwaardering deelnemingen	*4.531*	*0*	*-4.531*
Overige	*129*	*0*	*-129*
	18.082	***1.000***	***-17.082***
A102 Innovatiekracht			
Limburg investeert in kenniseconomie (LINK)	*3.253*	*0*	*-3.253*
AM Institute for Biobased Materials (AMIBM)	*1.396*	*0*	*-1.396*
Startersondersteuning Chemelot	*150*	*0*	*-150*
Interreg Europe-project S3Chem	*27*	*5*	*-22*
Dividend Chemelot Campus Vastgoed	*0*	*1.477*	*1.477*
Dividend Chemelot Participaties BV	*0*	*1.264*	*1.264*
Dividenden Greenport Venlo	*0*	*704*	*704*
Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB)	*702*	*0*	*-702*
Beleidskader Limburgse Landbouw en Agrifoodsector	*271*	*0*	*-271*
Healthy Eating and Food Innovation	*964*	*0*	*-964*
Procesmiddelen gebiedsontwikkeling BL-MHC	*176*	*0*	*-176*
Chemelot 2025	*95*	*0*	*-95*
Kennis-As-Project De Maastricht Studie	*375*	*0*	*-375*
Uitvoeringsprogramma LLTL	*318*	*0*	*-318*
Big Data Centre Heerlen	*200*	*0*	*-200*
Investeringsprogramma Toerisme en Recreatie (ITR)	*316*	*0*	*-316*
Inzet LIOF versterking Agrofoodsector	*192*	*0*	*-192*
Uitvoering innovatieprogramma's	*451*	*0*	*-451*
Kennis-As project 'LIME'	*886*	*0*	*-886*
Subsidie CM&D BV	*450*	*0*	*-450*
POP3 Landbouw 2014-2020	*389*	*0*	*-389*
Project Ontwikkelplan gezondste regio 20-22	*100*	*0*	*-100*
Toevoeging voorzieningen leningen Greenport Venlo	*3.225*	*0*	*-3.225*
Afwaardering deelnemingen	*10.694*	*0*	*-10.694*
Overige	*119*	*150*	*30*
	24.746	***3.599***	***-21.147***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A103 Onderwijs en arbeidsmarkt			
Ketenaanpak integratie vluchtelingen	*80*	*0*	*-80*
Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB)	*162*	*0*	*-162*
Bijdrage coöperatie LEO	*500*	*0*	*-500*
Euregionaal onderwijs	*53*	*0*	*-53*
Limburg heeft je nodig	*107*	*0*	*-107*
Zo werkt Limburg	*73*	*0*	*-73*
CHILL	*500*	*0*	*-500*
Overige	*26*	*10*	*-17*
	1.502	***10***	***-1.493***
A201 Sociale innovatie en participatie			
De gezonde basisschool van de toekomst	*628*	*0*	*-628*
Sructuurversterkende investeringen in kernen	*527*	*0*	*-527*
Sociale Agenda Limburg	*3.051*	*0*	*-3.051*
Scholingsplan Limburg Positief	*789*	*0*	*-789*
Subsidie Gemeenschapsaccommodaties '20- '23	*425*	*0*	*-425*
Wijkaanpak Vastenavondkamp Venlo	*229*	*0*	*-229*
Subsidieregeling opruimen drugsafval Limb.	*153*	*153*	*0*
Burgerkracht Limburg	*2.326*	*0*	*-2.326*
Overige	*267*	*8*	*-259*
	8.395	***160***	***-8.234***
A202 Cultuur			
Beleidskader cultuur	*975*	*0*	*-975*
Creatieve industrie	*200*	*0*	*-200*
Filmfonds Limburg	*350*	*0*	*-350*
Intensivering beleid musea	*175*	*0*	*-175*
Specifieke cultuurprojecten	*143*	*0*	*-143*
DOOR! Masterplan Muziekonderwijs Limburg	*250*	*0*	*-250*
Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020	*391*	*0*	*-391*
Cultuurtank, cultuurregio's en culturele kansen	*531*	*23*	*-508*
Subsidieregels bibliotheek en maatsch. 2019	*120*	*0*	*-120*
Erfgoed	*239*	*0*	*-239*
Festivals en evenementen	*486*	*0*	*-486*
Subsidieregeling Subinfrastructuur	*547*	*0*	*-547*
Meerjarenaanpak kerken	*1.110*	*0*	*-1.110*
Monumenten	*3.673*	*0*	*-3.673*
Archeologie	*602*	*0*	*-602*
Via Belgica	*176*	*53*	*-124*
SPUK Culturele voorzieningen provincies	*487*	*487*	*0*
Overige	*167*	*32*	*-135*
	10.621	***594***	***-10.027***
A203 Sport			
Uitvoeringsprogramma Sport	*2.650*	*23*	*-2.627*
Wielerdossier	*248*	*0*	*-248*
	2.897	***23***	***-2.875***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A204 Stedelijke ontwikkeling			
Centrumplan Nuth	*200*	*0*	*-200*
Proces- en projectkosten IBA Parkstad	*2.256*	*0*	*-2.256*
Flankerend beleid IBA Parkstad	*148*	*0*	*-148*
Convenant stedelijke ontwikkeling Venlo	*250*	*0*	*-250*
Visievorming en proeftuin Sittard-Geleen	*238*	*0*	*-238*
Projecten Regiodeal Parkstad	*16.986*	*13.077*	*-3.909*
Overige	*6*	*0*	*-6*
	20.083	***13.077***	***-7.006***
A301 Openbaar vervoer en railagenda			
SPUK Programma ERTMS	*33.969*	*33.969*	*0*
Maaslijn	*0*	*-26.373*	*-26.373*
Tram Maastricht Hasselt	*5.000*	*5.000*	*0*
Pilot Mobility as a Service (MaaS)	*144*	*0*	*-144*
Station Maastricht Noord fase II	*300*	*0*	*-300*
SPUK Culturele voorzieningen provincies	*185*	*185*	*0*
Overige	*35*	*24*	*-11*
	39.633	***12.805***	***-26.828***
A302 Bereikbaarheid en mobiliteit			
Limburg bereikbaar (BO MIRT)	*1.867*	*93*	*-1.774*
Projecten Beter Benutten	*-1.279*	*-1.279*	*0*
Nadere subsidieregels verkeerseducatie	*284*	*0*	*-284*
Truckparkings Venlo	*200*	*0*	*-200*
Procesmiddelen goederencorridor	*339*	*0*	*-339*
Mobiliteit- verkeersmanagement	*-259*	*-259*	*0*
Procesmiddelen gebiedsverkenningen	*252*	*0*	*-252*
Beleidskader Fiets	*2.267*	*-261*	*-2.527*
Emplacement zuidelijke spooraansluiting Chemelot	*-1.131*	*-1.131*	*0*
Overige	*149*	*67*	*-82*
	2.688	***-2.770***	***-5.458***
A303 Limburgse woningmarkt			
Subsidies projecten 2020 TLW	*931*	*0*	*-931*
Overige	*210*	*138*	*-72*
	1.141	***138***	***-1.003***
A304 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit			
Maasgaard	*213*	*0*	*-213*
Albertknoop	*180*	*0*	*-180*
Heidsche Peel	*0*	*306*	*306*
Propositie Heuvelland	*0*	*316*	*316*
Subsidie Tapijnkazerne Maastricht	*1.000*	*0*	*-1.000*
Procesmiddelen Buitengoed Geul & Maas	*191*	*0*	*-191*
Advieskosten railterminal Venlo	*100*	*0*	*-100*
Grondexploitatie	*3.369*	*3.789*	*420*
POP3 Leader	*124*	*0*	*-124*
Marsna Paper Meerssen	*180*	*0*	*-180*
Ontwikkelopgave Natuur	*-107*	*0*	*107*
Overige	*289*	*0*	*-289*
	5.539	***4.411***	***-1.127***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A305 Hoogwaterbescherming langs de Maas			
Ooijen-Wanssum	*30.115*	*40.082*	*9.967*
Procesmiddelen Maasdal	*209*	*18*	*-191*
	30.324	***40.100***	***9.776***
A306 Water			
Deltafonds Limburg	*5.913*	*0*	*-5.913*
Interreg VA project LIVES EMR	*150*	*0*	*-150*
DU Grondwaterbeschermingsgebieden	*807*	*0*	*-807*
DU Zoetwatermaatregelen	*0*	*3.168*	*3.168*
	6.870	***3.168***	***-3.702***
A307 Energie, duurzaamheid en milieu			
Bijdrage BANKA studio's Maastricht	*200*	*0*	*-200*
Cofinanciering Interregproject SUNOVATE	*167*	*0*	*-167*
ELENA-bijdrage uitvoering Duurzaam Thuis	*564*	*0*	*-564*
Energieneutraal zwembad Landgraaf	*300*	*0*	*-300*
Inhuur ivm uitvoering duurzaamheidsmaatr.	*160*	*0*	*-160*
Interreg Vlaanderen-Nederland project LUMEN	*139*	*0*	*-139*
OP ZD Duurzame bedrijventerr. Ondern. Venlo	*429*	*0*	*-429*
Procesmiddelen	*393*	*0*	*-393*
DU BRZO	*0*	*760*	*760*
DU Bodemsanering	*0*	*1.675*	*1.675*
DU Effect steenkoolwinning	*0*	*1.664*	*1.664*
DU Impils Omgevingsbeleid	*0*	*283*	*283*
Slimenergienet Roermond	*100*	*0*	*-100*
Afval Samenwerking Limburg	*200*	*0*	*-200*
Beleidskader Circulaire Economie Limburg	*249*	*0*	*-249*
Woningen Gulikstraat Eygelshoven	*141*	*155*	*14*
Actieprogramma bodem en ondergrond	*708*	*0*	*-708*
Overige	*565*	*209*	*-356*
	4.315	***4.746***	***431***
A308 Plattelandsontwikkeling			
Actieve soortenbescherming	*429*	*0*	*-429*
Uitvoeringskosten POP3	*1.257*	*0*	*-1.257*
Soorten- en faunabeheer	*1.097*	*0*	*-1.097*
Ontwikkelopgave natuur	*-2.636*	*0*	*2.636*
Rente en aflossing convenantlening	*839*	*0*	*-839*
Natuurgebiedenbeheer SVNL	*7.976*	*0*	*-7.976*
Natuur en landschap: POP3	*-6.799*	*1.914*	*8.713*
Stichting IKL	*407*	*0*	*-407*
Aanvalsplan Stikstof	*137*	*0*	*-137*
Bijdrage stikstof & N2000 aan PIO-projecten	*100*	*0*	*-100*
Stikstof & N2000	*7.359*	*0*	*-7.359*
Één miljoen bomenplan	*840*	*0*	*-840*
Overige	*267*	*84*	*-183*
	11.275	***1.998***	***-9.277***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A401 Bestuur			
Herdenking van 75 jaar bevrijding	*188*	*0*	*-188*
Investeringsagenda gemeente Beekdaelen	*100*	*0*	*-100*
Oplossen Zeelandproblematiek	*747*	*0*	*-747*
Management Autoriteit Interreg VA EMR	*431*	*401*	*-30*
Overige	*105*	*163*	*57*
	1.571	***563***	***-1.008***
A402 Overhead			
Verkoop vml. Burgemeesterswoning Venlo	*0*	*103*	*103*
	0	***103***	***103***
A403 Algemene dekkingsmiddelen			
Afrekeningen oude dienstjaren	*-8.709*	*-126*	*8.582*
Resultaat beleggingstransacties	*0*	*54.506*	*54.506*
Verbeurde dwangsommen	*0*	*334*	*334*
Vrijval voorziening Escrow CSV Amsterdam	*0*	*1.296*	*1.296*
Overige	*0*	*21*	*21*
	-8.709	***56.031***	***64.740***
A404 Provinciale Staten en Griffie			
	0	***0***	***0***
Totaal baten lasten	**180.972**	**139.757**	**-41.215**

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
Mutatie reserves			
Algemene reserve (egalisatie)	*77.867*	*113.251*	*35.384*
Immunisatiereserve	*8.667*	*32.212*	*23.545*
Reserve Stikstof & N2000	*11.385*	*9.735*	*-1.650*
Risicoreserve grondexploitatie	*516*	*880*	*365*
Risicoreserve SIS	*26.869*	*18.898*	*-7.971*
Reserve DU Ooijen-Wanssum	*30.926*	*20.959*	*-9.967*
Reserve DU Externe veiligheid	*283*	*566*	*283*
Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	*950*	*345*	*-605*
Reserve culturele kansen	*0*	*218*	*218*
Reserve Natuur	*8.713*	*263*	*-8.449*
Reserve gladheidsbestrijding	*142*	*0*	*-142*
Reserve knelpunten economisch beleid	*689*	*0*	*-689*
Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	*0*	*1.413*	*1.413*
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	*0*	*728*	*728*
Bestemmingsreserve realisatie N280	*9.900*	*0*	*-9.900*
Bestemmingsreserve realisatie N266	*0*	*7.999*	*7.999*
Toevoeging reserve POB cao provincies	*710*	*0*	*-710*
Reserve waterveiligheid Maas	*0*	*3.000*	*3.000*
Reserve grondwaterbeheer	*144*	*258*	*114*
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	*92.980*	*143.474*	*50.494*
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	*7.620*	*4.302*	*-3.318*
Bestemmingsreserve NEDAB	*3.532*	*3.224*	*-308*
Reserve campusorganisatie Chemelot	*0*	*1.000*	*1.000*
Reserve aandelentransactie LIOF	*0*	*261*	*261*
Reserve herontwikkeling Tapijnkazerne	*0*	*1.000*	*1.000*
Reserve overdracht Napoleonsbaan	*0*	*1.965*	*1.965*
Reserve Transitiefonds	*0*	*4.521*	*4.521*
Reserve Zilver- bronsgroene Natuur	*0*	*199*	*199*
Reserve DU Bodemsanering	*3.135*	*2.330*	*-805*
Reserve DU Topperbedrijventerreinen	*0*	*58*	*58*
Reserve DU Regiodeal Parkstad	*13.077*	*16.405*	*3.328*
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	*6.000*	*5.337*	*-664*
Totaal mutatie reserves	**304.105**	**394.803**	**90.698**
Totaal	**485.077**	**534.560**	**49.483**

6.5.4. Structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves

€ x 1.000

Programma	Reserve	Toevoegingen		Onttrekkingen	
		Begroting ná wijz.	Realisatie	Begroting ná wijz.	Realisatie
2.2. Cultuur	Bruteringsreserve Limburgs Museum			206	206
	Bruteringsreserve provinciale gebouwen			81	81
	Bruteringsreserve Creatieve city			706	706
3.1. Openbaar vervoer en railagenda	Bestemmingsreserve ZLSM	34	40	115	115
3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	Bestemmingsreserve realisatie N280			1.082	1.254
	Bruteringreserve VDL Nedcar			10	18
4.2. Overhead	Bruteringsreserve provinciale gebouwen			118	118
Totaal reserves		**34**	**40**	**2.318**	**2.498**

Alle structurele toevoegingen en onttrekkingen reserves zijn gerealiseerd conform de begroting m.u.v.:

- bestemmingsreserve ZLSM: de hogere toevoeging heeft te maken met de hogere gebruiksvergoeding van ZLSM.
- bestemmingsreserve realisatie N280 en bruteringsreserve VDL Nedcar de hogere aanwending is een gevolg van de hogere gerealiseerde kapitaallasten.

6.6. Wet normering topinkomens

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op Provincie Limburg van toepassing zijnde regelgeving: voor provincies geeft de WNT specifiek aan wie als topfunctionaris wordt aangemerkt. Dit zijn de secretaris en de griffier. Voor politieke ambtsdragers zoals de Commissaris van de Koningin en gedeputeerden gelden al eenduidige rechtspositieregelingen. In de wet is een maximum opgenomen voor de bezoldiging en ontslagvergoeding van topfunctionarissen, en moeten instellingen daarover rapporteren in de jaarstukken. Het bezoldigingsmaximum in 2020 voor Provincie Limburg is € 201.000. Dit geldt naar rato van de duur en/of omvang van het dienstverband.

Tabel: Bezoldiging topfunctionarissen

Gegevens 2020 bedragen x € 1	**De heer G.H.E. Derks**	**De heer A.O.J. Pregled**
Functiegegevens	**Secretaris / Algemeen directeur**	**Griffier**
Aanvang en einde functievervulling in 2020	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0
Dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	178.560,22	97.885,42
Beloningen betaalbaar op termijn	22.401,24	17.451,84
Subtotaal	*200.961,46*	*115.337,26*
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	201.000,00	201.000,00
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	0,00	0,00
Bezoldiging	**200.961,46**	**€ 115.337,26**
Het bedrag van de overschrijding en de reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.

Gegevens 2019 bedragen x € 1	De heer G.H.E. Derks	De heer A.O.J. Pregled
Functiegegevens	**Secretaris / Algemeen directeur**	**Griffier**
Aanvang en einde functievervulling in 2019	01/01 – 31/12	28/03 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0
Dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	172.682,32	72.242,92
Beloningen betaalbaar op termijn	21.314,52	10.678,32
Bezoldiging	**193.996,84**	**82.291,24**
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	194.000,00	194.000,00

6.7. Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum relevant voor deze Jaarstukken 2020.

6.8. Verantwoording Specifieke uitkeringen 2020 (Single information - Single audit)

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021												
B2K	C13	**Regeling specifieke uitkering ontzorgingsprogramma maatschappelijk vastgoed**		Besteding (jaar T) ten laste Rijksmiddelen	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Aantal kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren waarmee een ontzorgingstraject is gestart	Aantal kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren waarmee een ontzorgingstraject is doorlopen tot aan het moment van aanbesteding van maatregelen om vastgoed te verduurzamen	Aantal gebouwde onroerende zaken dat hiermee wordt bereikt door het provinciaal ontzorgingsprogramma	Is binnen het provinciaal ontzorgingsprogramma uitvoering gegeven aan het stimuleren van vraagbundeling bij kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren bij de verduurzaming van hun maatschappelijk vastgoed? (Ja/Nee/Nvt)
		Provincies	*Aard controle R* *Indicator: C13/01*	*Aard controle n.v.t* *Indicator: C13/02*	*Aard controle n.v.t* *Indicator: C13/03*	*Aard controle n.v.t* *Indicator: C13/04*	*Aard controle n.v.t* *Indicator: C13/05*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: C13/06*				
			€ 11.027	€ 11.027	€ 0	€ 0	€ 0	nvt				
			Is de opgedane regionale kennis en ervaring gedeeld met het Kennis- en innovatieplatform verduurzaming maatschappelijk vastgoed? (Ja/Nee/Nvt)	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee)								
			Aard controle n.v.t. *Indicator: C13/07*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: C13/08*								
			nvt	Nee								
B2K	C26	**Culturele voorzieningen provincies**	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Eindverantwoording (Ja/Nee)							
		Provincies	*Aard controle D2* *Indicator: C26/01*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: C26/02*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: C26/03*							
			€ 672.093	€ 672.093	Nee							
B2K	C41	**Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw**	Besteding (jaar T) aan flexibele ondersteuning capaciteit en expertise	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan flexibele ondersteuning capaciteit en expertise Vanaf SiSa 2021 inclusief uitvoering door derden	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T)	Aantal projecten dat in (jaar T) is geholpen met middelen	Aantal projecten dat cumulatief (t/m jaar T) is geholpen met middelen	Cumulatief aantal (t/m jaar T) woningen dat in deze projecten wordt gerealiseerd				
		Provincies	*Aard controle R* *Indicator: C41/01*	*Aard controle R* *Indicator: C41/02*	*Aard controle R* *Indicator: C41/03*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: C41/04*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: C41/05*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: C41/06*				
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0				
			Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee)	Eindverantwoording (Ja/Nee)								
			Aard controle n.v.t. *Indicator: C41/07*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: C41/08*								
			Nee	Nee								

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021								
IenW	**E1**	**Regeling specifieke uitkering beschikbaarheidsvergoeding regionale OV-bedrijven 2020**	Naam per concessie zoals gedefinieerd in artikel 1 en benoemd in bijlage 1 van de regeling	Naam concessiehouder zoals gedefinieerd in artikel 1 en benoemd in bijlage 1 van de regeling	Besteding (jaar T) ivm "Kosten van de concessiehouder in verband met de uitvoering van het openbaar vervoer in de periode van 1 maart 2020 tot en met 31 december 2020" zoals in bijlage 2 vd regeling is opgenomen	Besteding (jaar T) ivm "Tussen concessieverlener en concessiehouder overeengekomen maatregelen in de periode van 1 maart 2020 tot en met 31 december 2020 ter voorkoming van verdere verspreiding van het virus dat COVID-19 veroorzaakt" zoals in bijlage 2 van de regeling is opgenomen.	Subsidies concessieverlener conform concessie" zoals in bijlage 3 van de regeling is opgenomen verleend (Ja/Nee)?	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5A OCW-contract studentenkaart) van de regeling
		Concessieverleners	*Aard controle n.v.t Indicator: E1/01*	*Aard controle n.v.t Indicator: E1/02*	*Aard controle R Indicator: E1/03*	*Aard controle R Indicator: E1/04*	*Aard controle R Indicator: E1/05*	*Aard controle R 5Indicator: E1/06*
		1 Arriva Personenvervoer Nederland BV	Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0	ja	€ 0	

Kopie naam concessiehouder	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5B Directe opbrengsten van reizigers) van de regeling	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5C Andere opbrengsten) van de regeling	Komt de concessiehouder voor deze concessie in aanmerking voor de 2% extra vergoeding? (Ja/Nee)	Het totaal bedrag in (jaar T) aan teruggevorderd voordeel
Aard controle n.v.t Indicator: E1/07	*Aard controle R Indicator: E1/08*	*Aard controle R Indicator: E1/09*	*Aard controle R Indicator: E1/10*	*Aard controle R Indicator: E1/11*
1 Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0	Ja	€ 0

Kopie naam concessiehouder	Het bedrag benoemd in de subsidieverleningsbeschikking van de ontvanger van de specifieke uitkering aan de concessiehouder voor de periode 15 mrt t/m aug 2020 (artikel 10 lid 1 sub a van de regeling spuk)	Het bedrag benoemd in de subsidievaststellingsbeschikking van de ontvanger van de specifieke uitkering aan de concessiehouder voor de periode 15 mrt t/m aug 2020 minus het bedrag dat verantwoord is bij indicator 11 (artikel 10 lid 1 sub b van de regeling spuk)
Aard controle n.v.t Indicator: E1/12	*Aard controle R Indicator: E1/13*	*Aard controle R Indicator: E1/14*
1 Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0

Eindverantwoording (Ja/Nee)
Aard controle n.v.t. Indicator: E1/15
Nee

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021									
IenW	**E3**	**Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** **Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** Provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr)	Hieronder per regel één beschikkingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/01*	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: E3/02*	Overige bestedingen (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/03*	Besteding (jaar T) door meerwerk dat o.b.v. art. 126 Wet geluidshinder ten laste van het Rijk komt *Aard controle R* *Indicator: E3/04*	Correctie over besteding (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/05*	Kosten ProRail (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: E3/06*
			1 IenM/BSK-2016/63016	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			2					
			Kopie beschikkingsnummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/07*	Cumulatieve bestedingen ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/08*	Cumulatieve overige bestedingen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/09*	Cumulatieve Kosten ProRail (t/m jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van Rijksmiddelen Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/10*	Correctie over besteding kosten ProRail (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/11*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/12*
			1 IenM/BSK-2016/63016	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
			2					
IenW	**E10**	**Regeling specifieke uitkering snelfietsroutes** Provincies	Projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/01*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E10/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/03*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/04*	Besteding (jaar T) (gedeeltelijk) verantwoord o.b.v. voorlopige toekenningen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/05*	Toelichting op niet-afgeronde projecten *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/06*
			1 nvt	€ 0	€ 0	Nee	Nee	nvt
			Kopie projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/07*	Grote scope wijzigingen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/08*	Ernstige vertragingen? (Ja/Nee) *Aard controle D1* *Indicator: E10/09*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/10*	Correctie besteding (jaar T-1) per project ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen in Jaar T *Aard controle R* *Indicator: E10/11*	
			1 nvt	Nee	Nee	Nee	€ 0	
IenW	**E17**	**Regeling specifieke uitkering Maas-pilots** Provincies en Gemeenten	Besteding (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E17/01*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E17/02*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/03*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/04*	Cofinanciering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E17/05*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/06*
			€ 0	€ 145.200	Nee	€ 145.200	€ 72.600	€ 72.600
			Afspraken uit de bestuursovereenkomst nagekomen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/07*	Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/08*	Correctie besteding (jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E17/09*			
			Ja	Nee	€ 0			

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021									
IenW	**E20**	**Regeling stimulering verkeersmaatregelen 2020-2021** Provincies en Gemeenten	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E20/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/02*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E20/03*	Project afgerond (alle maatregelen) in (jaar T) (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/04*			
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0			
			Naam/nummer per maatregel *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/05*	Per maatregel, maatregel afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/06*	De hoeveelheid van de op te leveren en de opgeleverde verkeersveiligheidsmaatregelen per type maatregel (m1, m2, aantallen) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/07*	Eventuele toelichting, mits noodzakelijk *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/08*			
		1	nvt	Nee	0				
IenW	**E22**	**Tijdelijke regeling specifieke uitkering ERTMS regionaal personenvervoer per trein 2020–2031** Provincie Limburg	Eindsaldo (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E22/01*	Storting Rijk (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E22/02*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E22/03*	Correctie over besteding (jaar T-1) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E22/04*	Eindsaldo (jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E22/05*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E22/06*	
			€ 0	€ 33.968.924	€ 33.968.924	€ 0	€ 0	Nee	
IenW	**E27**	**Brede doeluitkering verkeer en vervoer** **Wet BDU Verkeer en Vervoer (art. 10)** Provincies	Eindsaldo/-reservering (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E27/01*	Terugbetaling door derden vanuit BDU-bijdrage verstrekte middelen in (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/02*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/03*	Correctie over besteding (T-1) *Aard controle R* *Indicator: E27/04*	Eindsaldo/-reservering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/05*		
			€ 637	€ 0	€ 2.980.652	€ 3.016.076	€ 36.061		
IenW	**E33**	**Incidentele specifieke uitkering MIRT 2017-2019 (Beter benutten)**	Besteding (jaar T -1 en eerder) aan projectkosten voor het totale project Alleen van toepassing voor bijlage SiSa 2020 *Aard controle R* *Indicator: E33/01*	Besteding (jaar T) aan projectkosten voor het totale project Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: E33/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan projectkosten voor het totale project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/03*	Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/04*	Correctie besteding (Jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E33/05*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/06*	
			€ 0	€ 124.517	€ 124.517	Nee		Ja	
			Projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/07*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) - per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/08*					
		1	Beleidsdoelstelling 1: Slimme en Duurzame mobiliteit Zuid-Limburg	Ja					
		2	Beleidsdoelstelling 2: Werkagenda Slimme, Duurzame en Veilige Mobiliteit Midden- en Noord-Limburg	Ja					

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021								
IenW	E38	**Tijdelijke stimuleringsregeling veilig, doelmatig en duurzaam gebruik verkeersinfrastructuur**	Besteding (jaar T-1) aan projectkosten voor het totale project Alleen van toepassing in 2020 *Aard controle R* *Indicator: E38/01*	Besteding (jaar T) aan projectkosten voor het totale project Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: E38/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan projectkosten voor het totale project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/03*	Cofinanciering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E38/04*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/05*	
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
			Projectnaam/nummer per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/06*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) - per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/07*				
		1	*nvt*	Nee				
			Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/08*	Correctie besteding (Jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E38/09*	Eindverantwoording totale project (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/10*			
			Nee	€ 0	Nee			
EZK	F11	**Regeling specifieke uitkering MKB Deals 1e tranche**	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen Zelfstandig uitvoering (exclusief uitvoering door derde) *Aard controle R* *Indicator: F11/01*	Totale cumulatieve besteding ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T). Inclusief uitvoering door derde (sisa tussen medeoveheden) vanaf verantwoordingjaar SiSa 2021. Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie. *Aard controle R* *Indicator: F11/02*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) Dit betreft het deel dat naast de Rijksmiddelen is ingelegd volgens afspraak uit MKB-deal. *Aard controle R* *Indicator: F11/03*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F11/04*	Bestedingen zijn verantwoord op basis van voorlopige toekenningen? (Ja/Nee) *Aard controle D2* *Indicator: F11/05*	Toelichting Als bij 03 en 04 'Nee' is ingevuld, dan is toelichting verplicht *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F11/06*
			€ 0	€ 0	€ 0	Nee	Nee	Uitvoering project start in 2021.
EZK	F12	**Eenmalige specifieke uitkering voor de uitvoering van regionale MIT-regeling 2018-2023**	Totale besteding (over jaar T-1/T-2) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: F12/01*	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: F12/02*	Totale cumulatieve besteding ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie. *Aard controle R.* *Indicator: F12/03*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F12/04*	Eventuele toelichting *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F12/05*	
			€ 0	€ 1.500.000	€ 1.500.000	Ja	Stimulus is gemandateerd voor de uitvoering van deze regeling.	

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021									
LNV	**L1**	**Jong Leren Eten-uitkeringen**	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: L1/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) vanaf SiSa 2021 eventueel inclusief uitvoering door derden *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/02*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/03*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/04*	Correctie besteding (Jaar T-1) per project ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen. Vanaf SiSa 2021 invullen. *Aard controle R* *Indicator: L1/05*		
			€ 13.531	€ 13.531	Nee	Nee	0		
LNV	**L5**	**Regiodeals 3e tranche**	Betreft pijler *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/01*	Besteding per pijler (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen Zelfstandige uitvoering (excl. SiSa tussen medeoverheden) *Aard controle R* *Indicator: L5/02*	Cofinanciering per pijler (jaar T) Zelfstandige uitvoering (excl. SiSa tussen medeoverheden) *Aard controle R* *Indicator: L5/03*	Totale besteding per pijler (t/m jaar T) Als er sprake is van SiSa tussen medeoverheden. Vanaf SiSa 2021 indicatoren L5/02 + L5B/04 optellen *Aard controle R* *Indicator: L5/04*	Totale cofinanciering per pijler (t/m jaar T) Als er sprake is van SiSa tussen medeoverheden. Vanaf SiSa 2021 indicatoren L5/03 + L5B/05 optellen *Aard controle R* *Indicator: L5/05*	Toelichting *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/06*	
		1	Thema 1 - Future Farming	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		2	Thema 2 - Vitaal en gezond	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		3	Thema 3 - Talent	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		4	Thema 4 - Veilige en leefbare omgeving	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		5	Thema 5 - GROS	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		6							
			Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/07*	Totale uitvoeringskosten (t/m jaar T) Inclusief uitvoering door derden *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/08*	Totale compensabele BTW (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: L5/09*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/10*			
			Nee	€ 0	€ 0	Nee			
LNV	**L7**	**Regeling specifieke uitkering IBP-Vitaal Platteland**	Gebiedsnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/01*	Totale besteding (jaar T) Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: L7/02*	Totale Cumulatieve besteding (t/m jaar T) Inclusief uitvoering door derde vanaf SiSa 2021 *Aard controle R* *Indicator: L7/03*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/04*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/05*	Toelichting Hier eventueel opmerkingen of toelichtingen *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/06*	
		1	Propositie Heuvelland	€ 15.685	€ 66.001	Nee	Nee		

6.9. Uitvoeringsinformatie 2020

6.9.1. Verdelingsprincipe taakvelden

De Programmabegroting 2020 heeft 16 begrotingsprogramma's, naast de posten 'Overhead', 'Algemene dekkingsmiddelen' en 'Provinciale Staten en Griffie'.
De begrotingsprogramma's zijn onderverdeeld in meerdere producten, waarbinnen de beschikbare middelen verder worden uitgesplitst in budgetten op unieke grootboeknummers. Wij maken onderscheid in 3 soorten budgetten: toegekende reguliere budgetten, door verdeelde personeelslasten en berekende kapitaallasten. Deze unieke grootboeknummers zijn vervolgens toebedeeld aan de taakvelden, conform de regeling van Ministerie van BZK en Iv3-informatievoorschrift 2020 Provincies.
De Uitvoeringsinformatie is een overzicht van toedeling van de gerealiseerde baten en lasten van begrotingsprogramma's naar de betreffende taakvelden.
Op basis van de indeling in deze structuur in het financiële informatiesysteem worden de rapportages t.b.v. regeling Iv3 gevuld.

6.9.2. Overzicht baten en lasten 2020 per taakveld

€ x 1.000

		Begroting			Begroting ná wijzigingen			Realisatie			Verschil begroting ná wijz. met realisatie		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
0.	**Algemene dekkingsmiddelen**												
0.1	Uitkering provinciefonds	230.459	0	230.459	238.449	0	238.449	239.419	0	239.419	-969	0	-969
0.2	Opbrengst provinciale belastingen	108.354	0	108.354	109.398	0	109.398	108.807	0	108.807	591	0	591
0.3	Geldleningen en uitzettingen	31.431	1.666	29.765	41.463	1.751	39.712	85.405	1.639	83.766	-43.943	112	-44.055
0.4	Deelnemingen	16.515	0	16.515	20.105	0	20.105	21.859	0	21.859	-1.754	0	-1.754
0.5	Algemene dekkingsmiddelen, overige baten en lasten	0	66.463	-66.463	0	-5.333	5.333	-105	-6.957	6.852	105	1.623	-1.518
0.6	Overhead	268	49.888	-49.620	268	49.449	-49.182	1.128	47.077	-45.949	-861	2.372	-3.233
0.7	Vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0.8	Mutaties reserves	167.962	146.654	21.307	385.311	308.647	76.664	397.302	304.144	93.157	-11.991	4.502	-16.493
0.9	Resultaat	0	3.752	-3.752	0	3.606	-3.606		100.381		0	-96.775	96.775
	Totaal 0.Algemene dekkingsmiddelen	**554.988**	**268.423**	**286.565**	**794.994**	**358.120**	**436.874**	**853.815**	**446.285**	**507.911**	**-58.821**	**-88.165**	**29.344**
1.	**Bestuur**												
1.1	Provinciale Staten	0	3.643	-3.643	0	3.789	-3.789	0	3.419	-3.419	0	371	-371
1.2	Gedeputeerde Staten	0	2.456	-2.456	0	2.887	-2.887	0	2.837	-2.837	0	49	-49
1.3	Kabinetszaken	5	100	-95	5	100	-95	40	132	-92	-35	-32	-3
1.4	Bestuurlijke organisatie	0	274	-274	0	1.499	-1.499	0	410	-410	0	1.089	-1.089
1.5	Interbestuurlijk toezicht op de regio	0	553	-553	0	553	-553	0	536	-536	0	18	-18
1.6	Openbare orde en veiligheid	0	1.459	-1.459	55	1.623	-1.568	194	1.408	-1.213	-139	215	-355
1.9	Bestuur, overige baten en lasten	429	8.205	-7.776	478	9.985	-9.506	577	7.198	-6.622	-98	2.786	-2.884
	Totaal 1.Bestuur	**434**	**16.690**	**-16.256**	**538**	**20.437**	**-19.898**	**811**	**15.940**	**-15.129**	**-273**	**4.496**	**-4.769**
2.	**Verkeer en vervoer**												
2.1	Landwegen	489	45.094	-44.605	1.563	41.325	-39.762	389	42.940	-42.551	1.174	-1.615	2.788
2.2	Waterwegen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.3	Openbaar vervoer	10.013	76.326	-66.313	-12.408	117.615	-130.023	25.026	149.088	-124.062	-37.434	-31.473	-5.961
2.9	Verkeer en vervoer, overige baten en lasten	0	4.669	-4.669	0	10.446	-10.446	-1.319	5.541	-6.860	1.319	4.905	-3.586
	Totaal 2.Verkeer en vervoer	**10.502**	**126.089**	**-115.587**	**-10.845**	**169.386**	**-180.231**	**24.096**	**197.569**	**-173.472**	**-34.941**	**-28.183**	**-6.758**
3.	**Water**												
3.1	Waterkeringen	37	419	-381	37	619	-581	36	616	-580	2	3	-1
3.2	Kwantiteit oppervlaktewater	9.500	37.648	-28.148	9.500	37.304	-27.804	9.156	36.614	-27.458	344	691	-347
3.3	Kwantiteit grondwater	977	1.024	-47	977	1.273	-296	976	1.120	-144	1	153	-152
3.4	Kwaliteit oppervlaktewater	0	3.571	-3.571	0	285	-285	0	283	-283	0	2	-2
3.5	Kwaliteit grondwater	0	370	-370	310	1.614	-1.304	310	864	-554	0	751	-751
3.9	Water, overige baten en lasten	0	770	-770	0	770	-770	0	749	-749	0	21	-21
	Totaal 3.Water	**10.514**	**43.801**	**-33.287**	**10.824**	**41.865**	**-31.041**	**10.477**	**40.245**	**-29.768**	**347**	**1.620**	**-1.273**
4.	**Milieu**												
4.1	Bodembescherming	0	2.295	-2.295	0	4.140	-4.140	0	1.275	-1.275	0	2.865	-2.865
4.2	Luchtverontreiniging	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4.3	Geluidhinder	8	153	-145	8	153	-145	0	143	-143	8	10	-2
4.4	Vergunningverlening en handhaving	1.289	11.942	-10.652	1.353	11.426	-10.073	2.085	11.201	-9.116	-732	225	-957
4.5	Ontgronding	324	1.275	-951	324	1.260	-936	74	1.215	-1.142	250	45	205
4.6	Duurzaamheid	0	1.470	-1.470	2.000	7.950	-5.950	124	3.756	-3.632	1.876	4.193	-2.317
4.9	Milieu, overige baten en lasten	0	1.443	-1.443	0	2.087	-2.087	188	2.124	-1.936	-188	-37	-151
	Totaal 4.Milieu	**1.621**	**18.578**	**-16.957**	**3.685**	**27.016**	**-23.331**	**2.470**	**19.714**	**-17.244**	**1.215**	**7.302**	**-6.088**
5.	**Natuur**												
5.1	Natuurontwikkeling	0	-867	867	0	-14.148	14.148	0	8.961	-8.961	0	-23.108	23.108
5.2	Beheer natuurgebieden	88	18.385	-18.297	99	22.036	-21.937	2.349	13.196	-10.846	-2.251	8.840	-11.091
5.3	Beheer flora en fauna	0	1.185	-1.185	0	1.617	-1.617	0	1.115	-1.115	0	502	-502
5.9	Natuur, overige baten en lasten	71	7.203	-7.132	290	9.988	-9.698	356	9.608	-9.252	-66	380	-446
	Totaal 5.Natuur	**159**	**25.906**	**-25.747**	**388**	**19.493**	**-19.105**	**2.705**	**32.880**	**-30.175**	**-2.317**	**-13.387**	**11.070**
6.	**Regionale economie**												
6.1	Agrarische aangelegenheden	0	717	-717	155	5.451	-5.296	86	1.769	-1.683	69	3.682	-3.613
6.2	Logistiek	479	2.560	-2.081	479	1.779	-1.300	-674	17	-691	1.153	1.762	-609
6.3	Kennis en innovatie	26	15.131	-15.105	1.156	41.154	-39.998	1.078	46.696	-45.618	78	-5.541	5.619
6.4	Recreatie en toerisme	283	1.218	-935	283	2.551	-2.268	289	1.998	-1.709	-6	553	-559
6.9	Regionale economie, overige baten en lasten	0	4.737	-4.737	372	11.225	-10.854	414	5.902	-5.489	-42	5.323	-5.365
	Totaal 6.Regionale economie	**788**	**24.364**	**-23.576**	**2.445**	**62.161**	**-59.716**	**1.192**	**56.382**	**-55.190**	**1.253**	**5.779**	**-4.526**
7.	**Cultuur en maatschappij**												
7.1	Cultuur	3.579	34.187	-30.608	4.680	46.227	-41.547	3.357	41.632	-38.275	1.322	4.595	-3.272
7.2	Maatschappij	0	8.161	-8.161	0	17.057	-17.057	30	13.979	-13.948	-30	3.078	-3.108
7.9	Cultuur en maatschappij, overige baten en lasten	0	3.165	-3.165	0	3.608	-3.608	0	3.581	-3.581	0	27	-27
	Totaal 7.Cultuur en maatschappij	**3.579**	**45.512**	**-41.934**	**4.680**	**66.892**	**-62.212**	**3.388**	**59.192**	**-55.805**	**1.292**	**7.700**	**-6.407**
8.	**Ruimte**												
8.1	Ruimtelijke ordening	577	4.421	-3.844	674	4.928	-4.254	587	4.789	-4.202	88	139	-51
8.2	Volkshuisvesting	0	1.155	-1.155	663	4.714	-4.050	138	2.348	-2.210	525	2.366	-1.841
8.3	Stedelijke vernieuwing	0	6.366	-6.366	0	34.189	-34.189	0	22.397	-22.397	0	11.792	-11.792
8.9	Ruimte, overige baten en lasten	916	2.771	-1.855	15.819	14.666	1.154	4.527	6.465	-1.938	11.292	8.200	3.091
	Totaal 8.Ruimte	**1.493**	**14.714**	**-13.220**	**17.156**	**58.496**	**-41.340**	**5.252**	**36.000**	**-30.747**	**11.904**	**22.497**	**-10.592**
	Totaal	**584.078**	**584.078**	**0**	**823.865**	**823.865**	**0**	**904.206**	**904.206**	**100.381**	**-80.341**	**-80.341**	**0**

Bijlagen

Bijlage 1: Verwerkte en aangenomen moties

In de Jaarstukken 2020 zijn reeds verwerkt (op volgorde van de productnummers):

Behorende bij product 1.1.3. MKB

Motie 2583 IJpelaar Naar één innovatie en advies plek voor het brede MKB (PS 19-06-2020)

Dictum:
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- Samenwerking te realiseren tussen alle partijen die een vorm van “gratis” eerstelijns (innovatie) advies bieden aan het MKB;
- Hierbij te bewerkstelligen dat deze partijen komen tot een gezamenlijk aanbod van innovatie/advies aan het brede MKB waarbij de Limburgse MKB bedrijven actief worden benaderd en worden gestimuleerd gebruik te maken van dit gratis advies;
- Duidelijke afspraken te maken daar waar sprake is van een financiële provinciale betrokkenheid over KPI’s (met name betreffende het bereik van ondernemers (ook eerstgebruikers) en het resultaat van het advies) en de resultaten te monitoren en halfjaarlijks te delen met de Staten.

Jaarstukken 2020:
Motie is verwerkt in het 3-jarig ontwikkelprogramma van het LIOF 2020-2023 (zie ook het Statenvoorstel “LIOF integraal ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig” dat op 2 oktober door PS is aangenomen). Het LIOF-programma is op 1 december na instemming door de aandeelhouders (Ministerie van Economische Zaken en Provincie Limburg) definitief vastgesteld door GS. Voor nadere toelichting verwijzen wij u naar het informerend stuk ‘Integraal ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig LIOF’, brief GS van 23-2-2021 (GS 2021-4252).

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.3.1. Sport
Motie 2515 Heldens cs inzake Steun voor jeugdtrainers bij verenigingen (PS 08-11-2019)

Dictum:
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- Een laagdrempelige subsidieregeling te ontwerpen ten behoeve van de opleiding van jeugdtrainers bij breedtesportverenigingen, voor de jaren 2020-2023, met een maximum van € 500 per jaar per vereniging;
- Bij het ontwerpen van deze regeling niet enkel de focus te leggen op conventionele sporten, maar ook ruimte te bieden aan kans- en ontwikkelsporten;
- Hier in de periode 2020-2023 € 1 miljoen voor te bestemmen;
- Begin 2020 met een voorstel naar de Staten te komen.

Jaarstukken 2020:
De motie is opgenomen in het Beleidskader Sport 2020 - 2023

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	13	13

Behorende bij product 2.3.1. Sport
Motie 2652 4e Gewijzigd Van Bijnen cs inzake Samen weer Fit en Gezond na COVID-19 (PS 09-11-2020)

Dictum:
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op om :

- Sportorganisaties genoemd in het beleidskader sport in samenwerking met de zorginstellingen en medisch centrums te bewegen een Fitheidstraject op te zetten gericht op bewegen voor senioren welke besmet waren met COVID-19 die buiten de boot vallen in de 1e lijn zorg;
- Een samenwerking op te zetten met diverse partners om ervoor te zorgen dat het Fitheidstraject de omschreven doelgroep op de juiste wijze bereikt;
- Ook de vrijwilligers van de diverse sportverenigingen bij dit traject te betrekken; dit Fitheidstraject conform de corona maatregelen die van kracht zijn op dat moment uitvoerbaar te maken;
- Voor einde 2020 terugkoppeling te geven aan Provinciale Staten over de voortgang van het Fitheidstraject;
- Via het werkplan Team Limburg Sport de totstandkoming van dit initiatief te ondersteunen zo mogelijk samen met de Sociale Agenda.

Jaarstukken 2020:
Team Limburg Sport heeft haar werkplan 2021 ingediend. Dit plan wordt beoordeeld en voor besluitvorming voorbereidt.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra
Motie 2532 Jenneskens cs inzake Ga voor groen - bouw natuurinclusief en versterk ook de natuur in de Limburgse centra (PS 15-11-2019)

Dictum:
Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

- Te onderzoeken hoe in de subsidieregeling versterking kwaliteit Limburgse centra 'natuurinclusief bouwen' als voorwaarde op te nemen is;
- Bij de samenwerkingsagenda's met gemeenten het vergroenen van centra, versterken van biodiversiteit en de uitbreiding van stadsnatuur pluspunten te laten zijn in de weging;
- Provinciale Staten te informeren over de manier waarop deze voorwaarden zijn opgenomen in de subsidieregelingen en uitgewerkt worden in de samenwerkingsagenda's met gemeenten.

<u>Jaarstukken 2020:</u>
2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra
Motie 2533 Gewijzigd Plusquin cs inzake Stimuleren Flexwonen (PS 15-11-2019)

Dictum:
Verzoeken GS:

- Actief te participeren in de Gebiedsgerichte versnellingsaanpak flexwonen van het Ministerie van BZK, waarin o.m. geschikte locaties voor tijdelijk wonen in beeld worden gebracht;
- In de aangekondigde provinciale subsidieregeling voor gemeentelijke initiatieven extra te scoren voor initiatieven voor flexwonen en tiny houses;
- Belemmeringen voor vormen van flexwonen in provinciale regelgeving te inventariseren, Provinciale Staten hierover te informeren, en een aanpak hiervan te formuleren.

<u>Jaarstukken 2020:</u>
2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

Motie 2629 Gewijzigd Voncken cs inzake Matching middelen Kader Kwaliteit Limburgse Centra en Economisch Beleidskader met 3e corona steunpakket (PS 05-10-2020)

Dictum:
Verzoekt het college:

- met het kabinet in overleg te treden over de wijze waarop een substantieel deel van deze € 100 miljoen ten gunste kan komen aan het versnellen van Limburgse gemeentelijke plannen die voorzien in de aanpak van retail-leegstand in Limburgse centra;
- De uitwerking hiervan te betrekken bij het missiegedreven economisch beleidskader en als meekoppelkans/cofinanciering te benutten bij het reeds in uitvoering zijnde kader Kwaliteit Limburgse Centra.

Jaarstukken 2020:
2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 3.2.3. Verkeersveiligheid
Motie 2526 (2e gewijzigde Motie 2526) Baneke, inzake regionale gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid (PS 13-12-2019)

Dictum:
Roepen het college op:

- de huidige wijze van verkeerseducatie te blijven cofinancieren totdat het SPV 2030 operationeel is;
- de financiering hiervoor te vinden in de lopende begroting, bijvoorbeeld in het begrotingsresultaat;
- Hierover tijdige afspraken te maken met de samenwerkende RMO's in Limburg.

Jaarstukken 2020:
Gedeputeerde Staten hebben hieraan uitvoering gegeven door op 13 maart 2020 de regio uit te nodigen om regionale gedragsbeïnvloedingsprojecten verkeersveiligheid 2020 in te dienen. Naar aanleiding daarvan zijn in 2020 subsidies verleend aan de RMO regio's.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	**344**	**344**

Behorende bij product 3.2.7. Project N280-West
Motie 743 Titulair c.s. inzake Kelperbrug (PS 05-02-2016)

Dictum:
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op om:

- samen met Rijkswaterstaat op korte termijn dekking te zoeken om de robuust uit te voeren vervanging van de Kelperbrug als onderdeel van de noodzakelijke opwaardering van de N280 te garanderen met als uitgangspunt dat iedere partij betaalt voor zijn eigen taak.

Jaarstukken 2020:
In Q4 van 2020 is overeenstemming bereikt met Rijkswaterstaat. Op 9 februari 2021 hebben GS ingestemd met het ondertekenen van de realisatieovereenkomst voor de vervanging van de Kelperbrug. Hierin is vastgelegd dat Rijkswaterstaat € 7,8 miljoen betaalt voor de vervanging van de Kelperbrug, in lijn met de motie.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	**0**	**0**

Behorende bij product *3.3 Wonen in Limburg*
Motie *2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie* (PS *08-11-2019*)

Dictum:
Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

- provinciale regels die leiden tot vertraging, verplichte afstemming of verplichte compensatie per direct buiten werking te stellen;
- regio's op te roepen om de wurggreep van regio-afspraken ten aanzien van afstemming, compensatie en sloop tot en met 2022 los te laten;

- de uitvoering van nieuwe kaders (met name Kwaliteit in Limburgse Centra en Limburgse Agenda Wonen) te benutten om de realisatie van woningen voor senioren, starters en in de sociale en middeldure huur waar mogelijk te stimuleren;
- om Provinciale Staten te informeren over de voortgang die Gedeputeerde Staten boeken in de samenwerking met gemeenten om te komen tot vereenvoudiging van de afstemming en het stimuleren van gewenste woningbouwplannen.

Jaarstukken 2020:
Met informerend stuk Rapportage inventarisatie versnellingskansen woningbouwplannen Limburgse gemeenten (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-10313) is Provinciale Staten geïnformeerd over de afhandeling van motie 2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product *3.3 Wonen in Limburg*
Motie *2504 Jenneskens inzake Provinciaal Woonbedrijf* (PS *08-11-2019*)

Dictum:
Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:
- de resultaten van de verkenning naar de mogelijkheden voor een Provinciaal Woonbedrijf uiterlijk in het eerste kwartaal van 2020 aan Provinciale Staten voor te leggen;
- op basis hiervan te komen met een Statenvoorstel met ambitie voor een Provinciaal Woonbedrijf.

Jaarstukken 2020:
Met informerend stuk Verkenning Stimuleringsmaatregelen Middenhuur (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-9749) is Provinciale Staten geïnformeerd over afhandeling van motie 2504 Jenneskens inzake Provinciaal Woonbedrijf.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product *3.3 Wonen in Limburg*
Motie *2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels* (PS *29-06-2020*)

Dictum:
Roepen het College van Gedeputeerde Staten op:

- om in de eerstvolgende vergadering van Provinciale Staten een voorstel tot aanpassing van de Omgevingsverordening 2014 aan PS voor te leggen dat voorziet in het wegnemen van de geconstateerde belemmeringen, zoals bovenstaand verwoord en voorts is opgenomen in art. 2.4.2. Omgevingsverordening Limburg 2014 door het concreet verwijderen van de verplichting om woningen te saneren alsmede plannen te schrappen in de geplande woningvoorraad;
- indachtig bovenstaande dit nu reeds te communiceren met de Limburgse gemeenten en dienovereenkomstig te handelen bij het maken van afspraken tussen Provincie en gemeenten alsmede tussen gemeenten in een regio.

Jaarstukken 2020:
Naar aanleiding van motie 2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels, heeft Provinciale Staten op 2 oktober 2020 het Statenvoorstel Wijzigingsverordening Omgevingsverordening Limburg 2014 artikel 2.4.2 (G-20-056, brief GS van 25-8-2020 (GS 2020-34386)) vastgesteld.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering
Motie 770 Schaminée en Vaessen inzake externe inhuur Provincie (PS 17-06-2016)

Dictum:
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op:

- beleid te ontwikkelen waarin doelgericht gewerkt wordt aan het omlaag brengen van tijdelijke inhuur tot maximaal 10% van het personeelsbudget binnen de provinciale organisatie;
- hierbij het principe van 'comply or explain' toe te passen, wat inhoudt dat gestreefd wordt naar de norm van maximaal 10%, maar in gevallen dat deze toch overschreden wordt, een heldere uitleg wordt gegeven waarom dat nodig was.

Jaarstukken 2020:
Met motie 770 (Schaminée en Vaessen) hebben uw Staten ons College opgeroepen de kosten van tijdelijke inhuur omlaag te brengen tot maximaal 10% van het personeelsbudget binnen de provinciale organisatie. In de mededeling portefeuillehouder d.d. 11 oktober 2016 hebben wij aangegeven dat wij ons committeren aan het streven om de externe inhuur naar beneden bij te stellen. Wij hebben aangegeven daarbij 10% van het actuele personeelsbudget als streefnorm te hanteren, rekening houdend met het feit dat inhuur van externen veelal fors duurder is, te vertalen

in een factor 1,6. Voor zover wij deze norm overschrijden zullen wij dat voor uw Staten tijdig toelichten en inzichtelijk maken conform de motie.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering

Motie 2528 Gewijzigd Rossel cs inzake Doelmatigheidsonderzoek VTH-taken RUDs Limburg (PS 15-11-2019)

Dictum:
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- voor eind 2020 een afgerond onderzoeksrapport met bestuurlijke reactie aan Provinciale Staten aan te bieden waarin de rechtmatigheid, doeltreffendheid en doelmatigheid van de uitvoering van de VTH-taken ten aanzien van Brzo/Rie-4-bedrijven voor heel Limburg is onderzocht en waarbij expliciet aandacht aan de (informatie)positie van Provinciale Staten wordt besteed.;
- het onderzoek te richten op de periode 2016 tot en met 2019.

<u>Jaarstukken 2020:</u>
Voor 2020 hebben Gedeputeerde Staten naar aanleiding van de gewijzigde motie 2528 van Andy Rossel c.s. besloten een onderzoek te doen naar de uitvoering van VTH-taken bij Brzo-/Rie-4-bedrijven door de Regionale Uitvoeringsdienst Zuid –Limburg.
Dit onderzoek is afgerond en 18 december 2020 gepubliceerd.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 4.1.10. Branding

Motie 2589 Gewijzigd Werrij-Wetzels cs inzake Snelle start extra toeristische promotie Limburg (PS 29-06-2020)

Dictum:

Roepen het college van Gedeputeerde Staten op:

- aan de twee aanstaande calls vanuit de middelen voor Branding 2020 (elk minimaal € 250.000) het thema 'promotie van Limburg voor bewoners en bezoekers' te verbinden met als uitgangspunt 'snelle start van acties en snelle verhoging van de toeristische bestedingen';
- snel te starten met de in voorbereiding zijnde toeristische campagnes vanuit de middelen voor de beleidsintensivering 'Toerisme en Recreatie' i.h.k.v. het Missiegedreven Economisch Beleidskader, opdat deze ook voor 2020 nog kunnen bijdragen aan economisch herstel.

Jaarstukken 2020:

Hiertoe zijn in 2020 de eerste twee calls uitgeschreven, elk ter waarde van € 300.000. Deze calls hebben op verzoek van Provinciale Staten (Motie 2589 Gewijzigd Werrij-Wetzels cs inzake snelle start extra toeristische promotie Limburg) beide een inhoudelijk thema gekregen dat relateert aan het toeristisch profiel van Limburg, ter ondersteuning van het verdienvermogen van ondernemers in de toeristische sector. De afhandeling van beide calls vindt plaats in Q1 2021.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Bijlage 2: Lijst met afkortingen

A	
AAC	ambtelijke adviescommissies
AB	Algemeen Bestuur
ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
ACM	Autoriteit Consument en Markt
ALM	Asses Liability Management
ALW	Agenda Limburg Woningmarkt
AMIBM	Aachen-Maastricht Institute for Biobased Materials
ANLB	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
AO	Ambtelijk Overleg
APA	Agenda Public Affairs
APG	Algemene Pensioen Groep
APPA	Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers
ARHI	Algemene Regels Herindeling
AS	Applied Sciences
ASL	Afval Samenwerking Limburg
AV	Aviation Valley
AVA	Algemene Vergadering van Aandeelhouders
AVB	Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht
AVC	Aviation Valley Commandiet BV
AVP	Afrikaanse Varkenspest
AWR	Afwijkingenrapportage
AZM	Academisch Ziekenhuis Maastricht
B	
B&W	Burgemeester en Wethouders
BAC	bestuurlijke adviescommissies
BAS	Bestuurlijk Ambtelijk Samenspel
BBL	Beroeps Begeleidende Leerweg
BBP	Bruto binnenlands product
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording
BC	Business Cases
BCC	Brightlands Chemelot Campus
BCF	BTW-Compensatiefonds
BCI	Buck Consultants International
BCGV	Brightlands Campus Greenport Venlo
BD	Business Development
BDU	Brede doeluitkering
BGM	Buitengoed Geul en Maas
BGT	Basisregistratie Grootschalige Topografie
BISCI	Brightlands Institute for Supply Chain Innovation

BISS	Brightlands Institute Bright Society
BISS	Business Intelligence & Smart Service
BLISS	Binnenvaart Ligplaatsen Informatie Systeem
BL-MHC	Brightlands Maastricht Health Campus
BMC	Brightlands Materials Center
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOA	Buitengewoon Opsporingsambtenaar
BO-MIRT	Bestuurlijk Overleg - Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
BO	Bestuurlijk Overleg
BP	Bestemmingsplan
BP	Business Plan
BPD	Bouwfonds Property Development
BPL	Buitenring Parkstad Limburg
BPO	Bestuurlijk Platform Omgevingsrecht
BReIN	Brightlands e-Infrastructure for Neurohealth
BRP	Bruto regionaal product
BRZO	Besluit Risico Zware Ondernemingen
BSSC	Brightlands Smart Service Campus
BT	Brightlands Techruption
BTC	Bio Treat Center
BTW	Belasting toegevoegde waarde
BU	Brains Unlimited
BV	Besloten Vennootschap
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

C

CAROU	Center for Actionable Research Open Universiteit
CBL	Cross Border Leases
CCD	Code Culturele Diversiteit
CCH	Chemelot Circular Hub
CdK	Commissaris van de Koning
CEF	Connecting Europe Facility
CEL	Circulaire Economie Limburg
CEO	Chief Executive Officer
CHIC	Circular Hubs for Industrial Collaboration
CHILL	Chemelot Innovation and Learning Labs
CHV	Campus Heerlen Huisvesting B.V.
CIP	Chemelot Industrial Park
CIVIL	Centrum voor Innovatief Vakmanschap Installatie Techniek
CMD	Campus Management & Development
CM&D BV	Campus Heerlen Management & Development B.V.
COM	Communicatie
CRF	Chemelot Research Facilities
CSP	Chemelot Scientific Participations
CSV	Claim Staat Vennootschap
CV	Commanditaire Vennootschap
CVGV	Campus Vastgoed Greenport Venlo

D

DCGV	Development Company Greenport Venlo
DDI	Digitalisering Documentaire Informatievoorziening
DHZ	Deltaplan Hoge zandgronden Zuid Nederland
DMO	Destination Marketing Organization
DNA	Desoxyribo Nucleic Acid
DPIA	Data Protection Impact Assessment
DPRA	Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie
DRIS	Dynamisch Reizigers Informatie Systeem
DSM	Dutch State Mines
DSO	Digitaal Stelsel Omgevingswet
DSO-LV	Digitaal Stelsel Omgevingswet-Landelijke Voorziening
DU	Doeluitkering
DU	Decentralisatie Uitkering
DVO	Dienstverleningsovereenkomst

E

EAL	Educatieve Agenda Limburg
EBIT	Earnings Before Interest and Taks
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
ECD	Expertise Centrum Data-intelligence
ECRN	European Chemical Regions Network
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EGTC	European Grouping of Territorial Cooperation
EGTS	Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EIB	Europese Investeringsbank
EIPA	European Institute of Public Administration
EJB	Eindejaarsbijstelling
ELENA	European Local ENergy Assistance
EMR	Euregio Maas-Rijn
EMU	Europese Economische en Monetaire Unie
ENCI	Eerste Nederlandse Cement Industrie
ERAC	European and Regional Affairs Consultants
ERH	Energy Resources Holding
ERMN	Euregio Rijn-Maas-Noord
ERTMS	European Rail Traffic Management System
ESZL	Economische Samenwerking Zuid-Limburg
EU	Europese Unie
EV	Eigen Vermogen
EZ	Economische Zaken
EZK	Ministeries van Economische Zaken en Klimaat

F

FEB	Financiën, Economische zaken en Bestuur
FFL	Fast Forward Leadership Programma
FG	Functionaris voor Gegevensbescherming
FIDO	Wet financiering decentrale overheden
FIN	Financiën
FISS	Financieel Instrumentarium Sturing en Samenwerking
FOD	Federale Overheidsdienst
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging
FPC	Fair Practice Code
FTE	Fulltime-equivalent

G

GBT	Gezonde Basisschool van de Toekomst
GCC	Governance Code Cultuur
GIP	Grensinfopunt
GOL	Gebouwde Leefomgeving Limburg
GOW	Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GREX	Grondexploitatie
GROS	Grensoverschrijdende Samenwerking
GROW	The School for Oncology & Developmental Biology
GS	Gedeputeerde Staten
GTB	Green Transformable Building
GOVI	Grenzeloze Openbaar Vervoer Informatie

H

HBLM	Holding Businesspark Luchthaven Maastricht
HBO	Hoger beroepsonderwijs
HCA	Human Capital Agenda
HKL	Huis voor de Kunsten Limburg
HNP	Huis van de Nederlandse Provincies
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer
HRM	Human Resource Management
Hswi	Hoofdspoorweginfrastructuur
HvdS	Huis voor de Sport
HWBP	Hoogwaterbeschermingsprogramma

I

I&M	Infrastructuur en Milieu
IBA	Internationale Bau Ausstellung
IBPVP	Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland
IBT	Interbestuurlijk toezicht
i-DOP	Integrale dorpsontwikkeling
IKL	Instandhouding Kleine Landschapselementen
IKL	Infrastructurele Kapitaalgoederen Limburg
IKS	“Iedereen kan Sporten Limburg”
ILW	Integrale Limburgse Wateraanpak
IMPL	Integraal Mobiliteits Programma Limburg
InSciTe	Institute for Science & Technology
IP	Industrial Park
IPPC	Integrated Pollution Prevention and Control
IPML	Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg
IPO	Interprovinciaal overleg
IPS	Industriepark Swentibold
IRM	Integraal Rivier Management
IRM	Integraal Riviermanagement
IRP	Investor Relations Programma
IRR	Internal Rate of Return
IVN	Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid
I&W	Ministerie van Infrastructuur & Waterstaat

K

KLC	Kwaliteit Limburgse Centra
KNB	Koninklijke Nederlandse Bouwkeramiek
KPI’s	Kritieke Prestatie Indicatoren
KRW	Kader Richtlijn Water
KTF	Knowledge Transfer Fund
KVO	Keurmerk Veilig Ondernemen
kWh	kilowattuur

L

3LoD	Three Lines of Defense
LAGV	Landbouw Agrofood Brightlands Greenport Venlo
LAS	Limburgse Aanvalsplan Stikstof
LBDF	Limburg Business Development Fonds
LDAVM	Land Development AviationValley Maastricht
LEA	Limburgs Energie Akkoord
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale
LEF	Limburgse Energie Fonds

LHB	Limburgse Herstructureringsmaatschappij Bedrijventerreinen
LINK	Limburg Investeert in Kenniseconomie
LNV	Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit
LIOF	Limburgs Instituut voor Ontwikkeling en Financiering
LIVES	Litter Free Rivers and Streams
LIWA	Limburgse Integrale Wateraanpak Analyse
LLO	Leven Lang Ontwikkelen
LLTB	Limburgse Land- en Tuinbouwbond
LMC	Loopbaan Matching Centrum
LOOT	Landelijke Organisatie Onderwijs en Topsport
LSBMHC	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus
LVL	Limburgs Verkeersveiligheids Label
LWM	Limburgse Woningmarkt
LWV	Limburgse Werkgevers Vereniging

M

M&O	Misbruik en Oneigenlijk gebruik
MA	Managementautoriteit
MAA	Maastricht Aachen Airport
MAABI	Maastricht Aachen Airport Beheer & Infrastructuur
MaaS	Mobility as a Service
MAHHL	Maastricht, Aken, Heerlen, Hasselt, Luik
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MD	Management Development
MEB	Missiegedreven Economisch Beleid
MECC	Maastricht Expositie & Congres Centrum
MER	Milieueffectrapportage
MEZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
MHC	Maastricht Health Campus
MIM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MIP	Meerjaren Infrastructuur Programma
MIT	MKB-Innovatiestimulering-Topsectoren
MJP	Meerjarenplan
MJOP	Meerjarenonderhoudsplan
MJV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
MKB	Midden- en Klein Bedrijf
MKB-L	Midden- en Klein Bedrijf - Leningenfonds
MLNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
M&O	Misbruik en Oneigenlijk gebruik
MRB	Motorrijtuigenbelasting
MS2	Maastricht Studie 2

MUMC	Maastricht Universitair Medisch Centrum
MVA	Materiële Vaste Activa
MvF	Ministerie van Financiën
MW	Megawatt
MWL	Monumentenwacht Limburg
MWoE	Maastricht Working on Europe

N

N2000	Natura 2000
NABO	Niet Actief Beveiligde Overweg
NAL	Nationale Agenda Laadinfrastructuur
NaLi	Natuurrijk Limburg
NBTC	Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen
NB-wet	Natuurbeschermingswet
NCSC	Nationaal Cyber Security Centrum
ND	Nationaal Deltaprogramma
NDW	Nationale Databank Wegverkeersgegevens
NEDAB	Niet Economische Diensten van Algemeen Belang
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NIK	Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen
NLP	Nieuw Limburgs Peil
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
NMDA	Niet Meer Dan Anders
NNN	Nationaal Natuur Netwerk
NNP	Natte Natuurparels
NP	Nationale Parken
NOVI	Nationale omgevingsvisie
NOW	Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid
NV	Naamloze Vennootschap
NRW	Nordrhein Westfalen
NS	Nederlandse Spoorwegen
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
NSW	Natuurschoon Wet
NTC	Nationale Trainingscentra
NVB	Nederlandse Vereniging van Binnenhavens
NVWA	Nederlandse Voedsel en Waten Autoriteit
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

O

OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OGV	Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo
OL	Ondernemend Limburg
OM	Openbaar Ministerie
ON	Opdrachtnemer
OP-Zuid	Operationeel Programma - Zuid-Nederland
OR	Ondernemingsraad
OTB	Ontwerp Tracebesluit
OU	Open Universiteit
OV	Openbaar Vervoer
OVL	Omgevingsverordening Limburg
OW	Ontgrondingenwet
OWN	Onderliggend Wegennet

P

PA	Public Affairs
PAF	Public Affairs Forum
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PBE	Publiek Belang Elektriciteitsproductie
P&C	Planning en Control
P&F	Participaties & Financiering
PES	Provinciale Energie Strategie
PFAS	Poly- en Perfluoralkylstoffen
PGV	Programma Greenport Venlo
PI	Provinciaal Inpassingsplan
PIO	Platteland in Ontwikkeling
PIP	Provinciaal Inpassingsplan
PLA	Programma Limburg Agrofood
PLA	Plattelandsontwikkeling
PO	Primair Onderwijs
POB	Persoonlijk Ontwikkel Budget
PoC	Proof of Concept fonds
POL	Provinciaal Omgevingsplan Limburg
POP-3	Plattelandsontwikkelingsprogramma
POVI	Provinciale Omgevingsvisie
PPS	Publiek Private Samenwerking
PS	Provinciale Staten
PSN	Provinciale Subsidieregeling Natuurbeheer
PvA	Plan van Aanpak
PWL	Provinciaal Waterplan Limburg

R

R&D	Research and Development
RAL	Regionale Aanpak Laadininfrastructuur
RBOM	Regionaal Bestuurlijk Overleg Maas
RBV	Regeling Beëindiging Veehouderijtakken
Rc	Rekening courant
REACT-EU	Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe
REBIS	Regionaal economisch bedrijventerreinen-informatiesysteem
RES	Regionale Energie Strategieën
RGP	Regeling Grote Projecten
RIE	Richtlijn Industriële Emissies
RIEC	Regionale Informatie- en Expertise Centrum Limburg
RMO	Regionale Mobiliteits Overleggen
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RLN	Ruimte Landbouw en Natuur
RO	Ruimtelijke Ordening
ROVL	Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg
RRF	Faciliteit voor Herstel en Veerkracht
RTC	Regionale Trainingscentra
RTP	Regiodeal Transformatie Parkstad
RUD	Regionale Uitvoerings Diensten
RUD-ZL	Regionale Uitvoerings Diensten Zuid Limburg
RUD-LN	Regionale Uitvoerings Diensten Limburg Noord
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RvR	Ruimte voor Ruimte
RvS	Raad van State
RvT	Raad van Toezicht
RVWN	Regionaal Verbindend Wegen Net
RWE	Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk
RWS	Rijkswaterstaat
RWTH	Rheinische-Westfalische Technische Hochschule
RZ	Richting Zuid

S

SAL	Sociale Agenda Limburg
SAS	Spoedwet Aanpak Stikstof
SBB	Staatsbosbeheer
SCIP	Shanghai Chemical Industrial Park
SEGO	Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving
SER	Sociaal Economische Raad
SFR	Snelfietsroute

SGA	Servicepunt Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling
SHL	Spoorverdubbeling Heerlen Landgraaf
SIBL	Strategisch Informatiebeleid Limburg
SILG	Subsidieverordening Inrichting Landelijk Gebied
SIS	Sturing in Samenwerking
SiSa	Single information Single audit
SKB	Schatkistbankieren
SKNL	Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SKNL	Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SMART	Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden
SNL	Subsidiestelsel Natuur en Landschap
SOK	Samenwerkingsovereenkomst
SPA	Strategische Public Affairs
SPUK	Specifieke Uitkering Stimulering Sport
SPV	Strategisch Plan Verkeersveiligheid
SRAL	Stichting Restauratie Atelier Limburg
SROI	Social Return On Investment
SSC	Smart Services Campus
SSIL	Samen Sterk in Limburg
STLS	Stichting Team Limburg Sport
STRONG	Structuurvisie Ondergrond
SVHL	Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf
SVn	Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten
SVNL	Natuur- en Landschapsbeheer

T

TB	Tracebesluit
TBO	Terrein Beherende Organisatie
TEIC	Topsport Expertise & Innovatie Center
TEN-T	Trans Europese Transport Netwerken
TI	Traffic Informers
TISL	Technological Innovation en Smart Logistics
TLS	Team Limburg Sport
TLW	Transitiefonds Limburgse Woningmarkt
TMH	Tram Maastricht Hasselt
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
TOZO	Tijdelijke Overbrugging Zelfstandig Ondernemers
TPN	Trade Port Noord
TSL	Topsport Limburg
TT	Topsport Talentschool
TVC	Technische Veiligheidscommissie

U

UCV	University College Venlo
u/g	Uitgeleend geld
UM	Universiteit Maastricht
UP	Uitvoeringsprogramma
UvW	Unie van Waterschappen
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen

V

VDL	Van der Leegte
VHT	Verkeershandhavingsteam
VLDN	Vereniging Limburgs Dialect- en Naamkunde
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VO	Voortgezet onderwijs
Vpb	Wet op de vennootschapsbelasting
VRR	Verkehrsbund Rhein Ruhr
VTE	Vrije Tijds Economie
VTH	Vergunningen, Toezicht en Handhaving
VVM	Verkeers- en Vervoersmanagement
VWO	Veilige Wieleromgeving

W

Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WACC	Weighted Average Cost of Capital
WENR	Wageningen Environment Research
WHVBZ	Wet Hygiene en Veiligheid Badinrichtingen en Zwemgelegenheden
WL	Waterschap Limburg
WM	Wet Milieubeheer
WML	Waterleiding Maatschappij Limburg
Wnb	Wet natuurbescherming
WNT	Wet Normering Topinkomens
WO	Wetenschappelijk onderwijs
WRO	Wet ruimtelijke ordening
WW	Waterwet

Z

ZBO	Zelfstandige Bestuursorganen
ZL	Zuid-Limburg
ZLSM	Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij
ZZS	Zeer Zorgwekkende Stoffen

Bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v.

Samenvatting voorstellen

Het totaal van de lasten en baten in de bijgevoegde 2e begrotingswijziging 2021 bedraagt € 86,74 mln. voor de begrotingsjaren 2021 t/m 2024. Het merendeel van de mutaties in deze wijziging heeft betrekking op fasering van de uitgaven binnen meerjarige projecten en diverse beleidskaders. Een bedrag van € 5,38 mln. komt ten laste van diverse bestemmingsreserves zoals in onderstaande tabel is opgenomen. Hiermee resteert een bedrag van € 81,36 mln. dat als 'bestemming resultaat 2020' voor de jaren 2021-2024 aan de algemene reserve moet worden toegevoegd. Daarnaast wordt het resultaat 2020 voor € 10,44 mln. bestemd als dekkingsmiddel voor de jaren 2025 en volgende (o.a. als compensatie voor rentederving door verkoop van obligaties in 2020).
In totaal wordt derhalve € 91,79 mln.(€ 81,36 mln. + € 10,44 mln.) van het resultaat 2020 'bestemd' en aan de algemene reserve toegevoegd. Het totaal van € 91,79 mln. bestaat uit € 89,33 mln. overboekingsvoorstellen en € 2,46 mln. voor een drietal voorstellen bestemming resultaat (zie ook hoofdstuk 6.5.2).

€ x 1.000

	Begroting	Meerjarenraming			Totaal	Reservering voor begroting 2025 e.v.
	2021	2022	2023	2024		
Totaal lasten over te boeken naar 2021 e.v.	74.684	1.243	2.738	763	79.428	10
Totaal baten over te boeken naar 2021 e.v.	11.250	-6.714	-6.098	-5.745	-7.308	-10.428
Totaal lasten minus baten	**63.435**	**7.956**	**8.837**	**6.508**	**86.736**	**10.437**
Resultaat Jaarrekening 2020 (algemene reserve)	58.056	7.956	8.837	6.508	81.357	10.437
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	2.941	0	0	0	2.941	0
Reserve stikstof & N2000	-5	0	0	0	-5	0
Bruteringsreserve Limburgs Museum	-303	0	0	0	-303	0
Reserve Natuur	258	0	0	0	258	0
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	58	0	0	0	58	0
Bestemmingsreserve NEDAB	1.232	0	0	0	1.232	0
Risicoreserve grondexploitatie	3.855	0	0	0	3.855	0
Bruteringreserve VDL Nedcar	-2.735	0	0	0	-2.735	0
Reserve DU-uitkering bodemsanering	76	0	0	0	76	0
Totaal dekking	**63.435**	**7.956**	**8.837**	**6.508**	**86.736**	**10.437**
Doorwerking naar begroting 2021 e.v. via resultaat	**91.795**					
Waarvan resultaatbestemming 2020:						
M2719 Steun kwetsbare kinderen	*125*					
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	*303*					
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	*2.037*					
Dekking overboekingsvoorstellen uit resultaat 2020	**89.330**					

Kader overboekingen
De voorstellen die zijn opgenomen, voldoen aan de criteria conform de Financiële spelregels Statenperiode 2019-2023 (Programmabegroting 2020, PS 8-11-2019).
"*Budgetten worden in beginsel niet naar een volgend begrotingsjaar 'doorgeschoven' tenzij:*
a. er een PS-/GS-verplichting schriftelijk en termijngebonden aan ten grondslag ligt of,
b. het doorschuiven noodzakelijk is ter afronding van een door PS of GS in het lopende jaar genomen besluit (uitvoering is dus wel al gestart of aantoonbaar voorbereid).
Het doorschuiven van budgetten is dan ook geen vanzelfsprekendheid en elk voorstel zal expliciet door het college besloten worden. De zaken die worden 'doorgeschoven' zullen worden verzameld en aan PS worden aangeboden ter besluitvorming bij de jaarstukken."

In de volgende tabel is een gerubriceerd overzicht van alle overboekingsvoorstellen opgenomen.

Rubricering voorstellen

Begrotingswijziging			Product	PS-besluit	GS-besluit	Meerjarige project/ verplichting	Subsidie regelingen	Personeel en organisatie
Nr	Datum besluit	Omschrijving						
77	17-11-2020	Provinciale bijdrage PVA NOVI-gebied Zuid-Limburg 2021	3.4.1		X			
78	6-4-2021	Budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid	4.2.0					X
79	6-4-2021	Onderzoek extraparlementaire bestuursvorm	4.1.2	X				
82	1-12-2020	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	1.1.3		X			
84	1-12-2020	Brightlands Communicatie - provinciale bijdrage 2021 - 2023	1.1.4		X			
89	6-4-2021	Rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020	4.3.3		X			
93	6-4-2021	Budget Europese cofinanciering 2020	4.1.7			X		
96	6-4-2021	Realisatie station Maastricht Noord fase II	3.1.2			X		
97	6-4-2021	Procesmiddelen vrachtwagenparkeren	3.2.1			X		
99	6-4-2021	Interreg VA project 'Waar is de grens'	4.1.7			X		
106	6-4-2021	DU Weerbaar bestuur kleinere gemeenten	4.1.1			X		
107	6-4-2021	Middelen wegbeheer	3.2.5			X		
108	6-4-2021	Pilot Mobility as a Service	3.1.1			X		
109	6-4-2021	Procesmiddelen Kwaliteit Limburgse Centra	2.4.2			X		
110	6-4-2021	Bovenwettelijke compensatie VDL Nedcar	2.4.2			X		
111	6-4-2021	Onderhoud ZLSM	3.1.2			X		
112	6-4-2021	Rijksbijdrage Snelfietsroute Maastricht-Sittard	3.2.2			X		
113	6-4-2021	Procesmiddelen EXPO REAL	2.4.2			X		
114	6-4-2021	Middelen CFOOR	3.2.5			X		
115	6-4-2021	Werkbudget Controlecommissie	4.4.1	X				
117	6-4-2021	Invulling generieke taakstelling budget Ondernemingsraad	4.3.5					X
118	6-4-2021	Digitalisering P&C cyclus	4.2.0	X				
119	6-4-2021	Beleidskader Fiets	3.2.2			X		
120	6-4-2021	Budget rijks- en veiligheidstaken CdK	4.3.5			X		
121	6-4-2021	Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen	2.1.1		X			
122	6-4-2021	Middelen Herdenking 75 jaar bevrijding	4.1.9			X		
123	6-4-2021	Middelen Regiobranding 2020	4.1.10				X	
124	6-4-2021	Middelen scholing PS	4.4.1	X				
125	6-4-2021	Investeringsagenda gemeente Beekdaelen	4.1.2				X	
126	6-4-2021	Procesmiddelen concessieverlening	3.1.1			X		
127	6-4-2021	Middelen BO MIRT	3.2.1			X		
128	6-4-2021	Doorontwikkeling verkeersmeetnet	3.2.1			X		
129	6-4-2021	Budget Logistiek	3.2.4			X		
130	6-4-2021	Procesmiddelen Gebiedsverkenningen	3.2.1			X		
131	PS 11-12-20	Correctie dekking Monumentenwacht Limburg inzake het tekort 2020	4.3.4	X				
132	6-4-2021	IBA Parkstad	2.4.3			X		
133	6-4-2021	Nationale Agenda Laadinfrastructuur	3.2.1			X		
134	6-4-2021	Mijnbouwschade	3.7.5			X		
135	23-2-2021	Brightsite	1.2.6		X			
136	6-4-2021	Projecten provinciale cofinanciering Regiodeal Parkstad 2e termijn	2.4.4			X		
137	6-4-2021	Aanpak zeer zorgwekkende stoffen	3.7.11			X		
138	6-4-2021	Facilitering PvA NOVI	3.4.1			X		
139	6-4-2021	Ontwerpend onderzoek gebiedsontwikkeling ruimtegebruik RES	3.4.1			X		
140	6-4-2021	Middelen dossier Edelchemie	3.7.4			X		
143	6-4-2021	Landschapsfonds	3.4.4			X		
144	6-4-2021	Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	Div	X				
145	6-4-2021	Middelen Cultuur	2.2.1			X	X	
146	6-4-2021	Uitgaven acquisitie	1.1.2			X		
147	6-4-2021	Subsidieregeling MKB Innovatiestimulering	1.1.1				X	
148	6-4-2021	Restant Procesmiddelen vernieuwing economisch Beleidskader	4.3.4			X		
149	6-4-2021	Project Einstein Telescope EMR Site & Technology (E-TEST)	4.3.4			X		
150	6-4-2021	Tussenmeting impact Kennis-As	1.1.4			X		
151	6-4-2021	NEDAB kosten luchthaven MAA	1.1.5			X		
152	6-4-2021	Middelen Interregproject Europe S3Chem	1.2.1			X		
153	6-4-2021	Startersondersteuning Chemelot	1.2.2			X		
154	6-4-2021	Procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus	1.2.2			X		
155	6-4-2021	Interregproject Medtech4Europe	1.2.2			X		

Begrotingswijziging			Product	PS-besluit	GS-besluit	Meerjarige project/ verplichting	Subsidie regelingen	Personeel en organisatie
Nr	Datum besluit	Omschrijving						
156	6-4-2021	Procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus	1.2.4			X		
157	6-4-2021	Procesmiddelen Chemelot 2025	1.2.6			X		
158	6-4-2021	Inrichting Technische Veiligheidscommissie	1.2.6			X		
159	9-2-2021	Sibelco Groeve	1.2.7			X		
160	6-4-2021	Interregproject Europe Regions4Food	1.2.8			X		
161	6-4-2021	Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst'	1.2.8	X				
162	6-4-2021	Landschapinterventies	1.3.1			X		
163	6-4-2021	3e tranche HAS Venlo	1.3.2			X		
164	6-4-2021	Subsidieregeling Euregionaal Onderwijs 2020-2021	1.3.2				X	
165	6-4-2021	Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023	2.1.1	X				
166	6-4-2021	Beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0	3.7.2	X				
167	6-4-2021	Interregproject Digital Deconstruction	3.7.2			X		
168	6-4-2021	Uitvoering Samenwerkingsovereenkomst Maasgaard	3.4.4			X		
169	6-4-2021	Uitvoeringskosten POP3 Leader programma	3.4.4			X		
170	6-4-2021	Propositie Heuvelland	3.4.4			X		
171	6-4-2021	Uitgaven " Één miljoen bomenplan"	3.8.1			X		
172	6-4-2021	Uitgaven stikstof en N2000 maatregelen	3.8.1			X		
173	6-4-2021	Natuurbeschermingswet en soorten	3.8.1			X		
174	6-4-2021	Diverse budgetten product Natuur	3.8.1			X		
175	6-4-2021	Uitvoeringsprogramma Water	3.6.1			X		
176	6-4-2021	Uitvoeringsovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden	3.6.1			X		
177	6-4-2021	Interreg VA project LIVES	3.6.1			X		
178	6-4-2021	Uitgaven Erfgoed	2.2.2			X		
179	6-4-2021	Uitgaven Veiligheid	2.1.2			X	X	
180	23-2-2021	Subsidieverlening stichting euPrevent | EMR	4.1.7		X			
181	6-4-2021	Personeelsbudget	4.2.0					X
182	6-4-2021	Wonen in Limburg	3.3.1			X	X	
183	6-4-2021	Budget Sociale agenda	2.1.1			X	X	
184	6-4-2021	Maastricht Aachen Airport, Aviation Valley en omgevingsmanagement	1.1.5			X		
185	6-4-2021	Bibliotheekwerk	2.1.1				X	
186	6-4-2021	Middelen energie	3.7.1	X		X		
188	6-4-2021	Diverse budgetten Archeologie	2.2.4			X	X	
189	6-4-2021	Uitgaven Monumenten	2.2.3			X	X	
190	6-4-2021	Rentekortingen duurzaamheidsleningen	4.3.3		X			
191	6-4-2021	Uitgaven Sport	2.3.1			X	X	
192	6-4-2021	Natuurgebiedenbeheer	3.8.1			X		
193	6-4-2021	Bijdrage Marsna Paper Meerssen	3.4.7			X		
194	6-4-2021	Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar	3.4.7			X		
195	PS 18-12-20	Bestemming resultaat 2020: M2719 Steun kwetsbare kinderen	2.1.1	X				
197	9-2-2021	Project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving	3.4.9		X			
201	6-4-2021	Proces- en projectkosten IBA Parkstad	2.4.3			X		
202	6-4-2021	Grondtransacties BPL	3.4.3			X		
204	6-4-2021	Digitalisering erfgoed	2.2.2			X		
206	6-4-2021	Vrijval reserve zilver bronsgroene natuur	4.3.5		X			
213	6-4-2021	Bestemming resultaat 2020: Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	4.3.3		X			
216	6-4-2021	Fasering huurkorting 2020 Museumplein Kerkrade	2.2.1			X		
219	6-4-2021	Bestemming resultaat 2020: Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	4.3.5		X			

* *De gebruikte nummering bij de voorstellen is een technische code voor de aansluiting met de provinciale financiële administratie.*

Overboekingen per programma

De overboekingsvoorstellen hebben vooral betrekking op fasering van de uitgaven naar 2021 e.v.
Bij een aantal beleidsprogramma's is er sprake van fasering/ doorschuiven van middelen m.b.t vastgestelde beleidskaders. De inzet van de beleidsintensiveringsmiddelen zijn begroot over de periode 2020-2023 op verschillende beleidsproducten. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het betreffende kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Op onderdelen is ook sprake van budgetoverschrijdingen in het boekjaar 2020 welke op het (meerjarige) budget 2021 worden gecorrigeerd. Dit zijn negatieve overboekingsvoorstellen. In de grafiek zijn de totale bedragen van de overboekingen 2021-2024 gesaldeerd (de baten en lasten) gepresenteerd.

Bedragen in € x 1.000

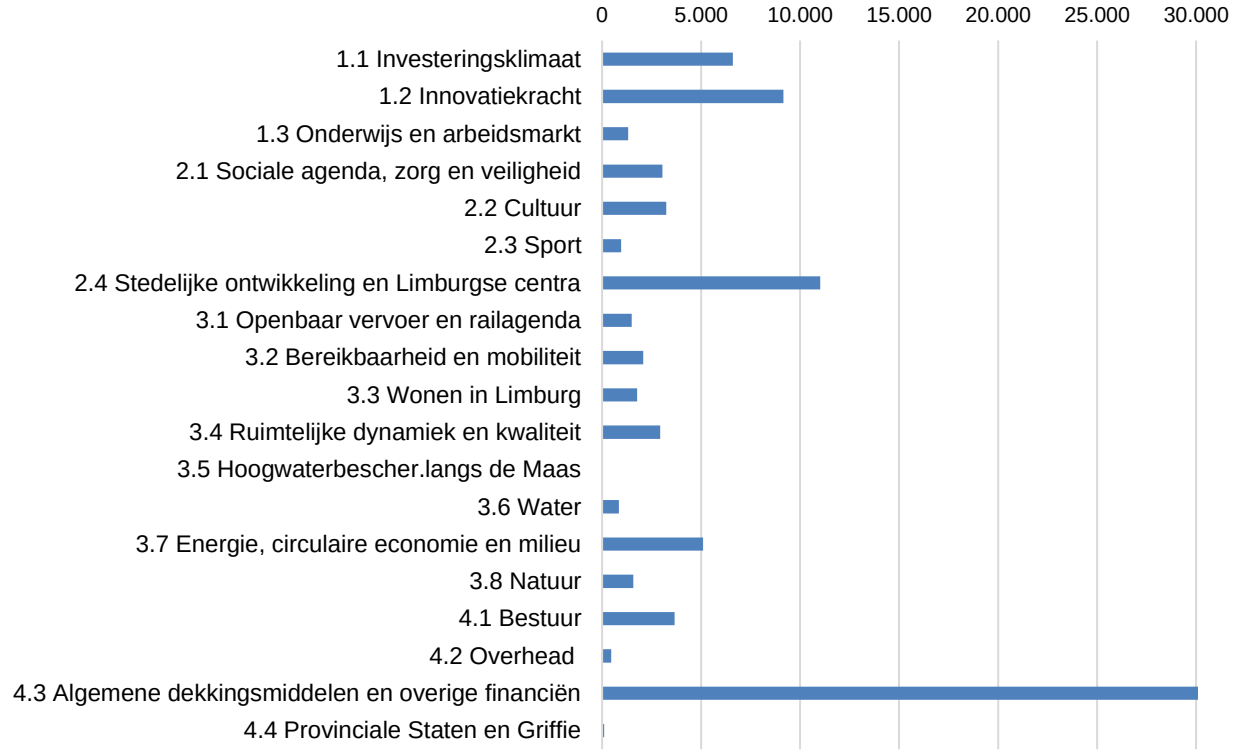

De uitschieters in de grafiek hebben vooral betrekking op:

- Programma 1.1. Investeringsklimaat: fasering van middelen (€ 6,61 mln.) voor projecten rondom o.a. LIOF Limburg Toekomstbestendig, acquisitie en luchthaven MAA;
- Programma 1.2. Innovatiekracht (€ 9,16 mln.): met name uitvoering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023, Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst' en ontwikkeling van de campussen;
- Programma 2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra: betreft € 10,23 mln. projecten Regiodeal Parkstad;
- Programma 4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën: meerjarige reservering t.b.v. rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020 ad € 26,65 mln., het overboeken van de personele begroting en de invulling van de generieke taakstelling ad € 2,08 mln.

De gespecificeerde toelichtingen zijn verder in deze bijlage opgenomen.

Invulling van de taakstelling
Conform de financiële kaders van de Herfstbrief 2019 is besloten om een (bezuinigings)taakstelling door te voeren van € 50 mln. In deze Jaarstukken is een voorstel voor een bijdrage aan de taakstelling verwerkt van € 2,08 mln. In deze Statenperiode resteert dan nog € 6,40 mln. oftewel 13%. Deze bijdrage ad € 2,08 mln. is toegelicht bij programma 4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën (product 4.3.5. Stelposten).

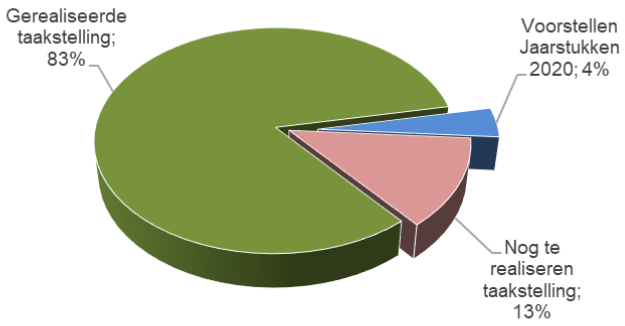

De opzet van de presentatie is gelijk aan een reguliere afwijkingenrapportage.
Aan het einde van dit hoofdstuk is de 2e Begrotingswijziging 2021 opgenomen.

1.1. Investeringsklimaat

€ x 1.000

1.1.1 Economische samenwerking	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
144 Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	80	0	0	0
147 Subsidieregeling MKB Innovatiestimulering	1.241	0	0	0
Totaal lasten	**1.321**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-1.321	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.321**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)

In de Statenvergadering van 29 juni 2020 hebben Provinciale Staten het Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB) vastgesteld en ingestemd met het inzetten van de beleidsintensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt ad € 16.905.000 en de beleidsintensiveringsmiddelen Toerisme & Recreatie ad € 7.892.500. De inzet van deze middelen is begroot over de periode 2020-2023 op verschillende beleidsproducten. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen van totaal € 3.884.771 over te boeken naar 2021. Het betreft de restantmiddelen op de volgende producten:

€ x 1

Product / onderdeel	Bedrag
Product 1.1.1. Economische Samenwerking	80.000
Product 1.1.3. MKB	211.350
Product 1.2.7. Toerisme en Recreatie	2.923.421
Product 1.3.1. Arbeidsmarkt	400.000
Product 1.3.2. Onderwijs	270.000
Totaal	**3.884.771**

147. Subsidieregeling MKB Innovatiestimulering (GS 6-4-2021)

Het restant budget van de subsidieregeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT) bedraagt € 1.241.026. Conform de samenwerkingsovereenkomst met het Rijk dienen deze middelen ingezet te worden voor de uitvoering van de MIT-regeling zoals afgesproken in het convenant van 8 mei 2015. Voorgesteld wordt het restant budget van deze regeling over te boeken naar 2021, zodat de MIT in 2021 afgehandeld respectievelijk voortgezet kan worden.

€ x 1.000

1.1.2 Acquisitie en LIOF		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
146	Uitgaven acquisitie	692	0	0	0
	Totaal lasten	**692**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-692	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-692**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

146. Uitgaven Acquisitie (GS 6-4-2021)

De resterende middelen in 2020 voor Acquisitie worden in 2021 ingezet voor een aantal investeringssubsidies/ leads die momenteel in voorbereiding zijn, maar waarvan de effectuering in 2021 zal plaatsvinden. Voorgesteld wordt het restantbedrag van € 692.110 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

1.1.3 MKB		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
82	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	1.930	0	0	0
144	Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	211	0	0	0
	Totaal lasten	**2.141**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.141	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.141**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

82. Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig (GS 1-12-2020)

GS hebben besloten aan LIOF voor het ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig een subsidie van totaal € 8.700.000 te verlenen, waarvan € 5.500.000 provinciale subsidie en € 3.200.000 uit de EZK middelen. Dit 3-jarig integraal ontwikkelprogramma is gericht op innovatiebevordering en ondernemersondersteuning voor het MKB in Limburg.

De provinciale bijdrage komt ten laste van:

- product 1.2.8. Innovatieve Landbouw € 2.000.000;
- product 1.1.3. MKB € 1.929.825;
- product 4.3.4. Reservering nieuw beleid (intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs, Arbeidsmarkt) € 70.175;
- product 3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie € 1.500.000.

De bijdragen vanuit de producten 1.2.8. Innovatieve Landbouw € 2.000.000, 1.1.3. MKB € 1.929.825 en 3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie € 1.500.000 van totaal € 5.429.825 waren voorzien in 2020 en worden conform de subsidiebeschikking overgeboekt naar 2021 t/m 2024, namelijk:

- product 1.2.8. Innovatieve Landbouw € 930.000 naar 2021, € 660.000 naar 2022, € 270.000 naar 2023 en € 140.000 naar 2024;
- product 1.1.3. MKB € 1.929.825 naar 2021;
- product 3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie € 710.000 naar 2021, € 500.000 naar 2022, € 210.000 naar 2023 en € 80.000 naar 2024.

De aanwending van de intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs en Arbeidsmarkt van € 70.175 en de reserve aandelentransactie LIOF € 3.200.0000 (middelen EZK) worden verwerkt in de 1e Afwijkingenrapportage 2021.

144. Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)
Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

€ x 1.000

1.1.4 Brightland Kennis/As		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
84	Brightlands Communicatie - provinciale bijdrage 2021 - 2023	30	30	130	0
150	Tussenmeting impact Kennis-As	30	0	0	0
	Totaal lasten	**60**	**30**	**130**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-60	-30	-130	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-60**	**-30**	**-130**	**0**

Financiële toelichting

84. Brightlands Communicatie - provinciale bijdrage 2021 - 2023 (GS 1-12-2020)
Gedeputeerde Staten hebben ingestemd met het meerjarenplan voor Brightlands Communicatie en het beschikbaar stellen van in totaal € 1.080.000 voor de periode 2021 t/m 2023. De provinciale bijdrage van € 1.080.000 komt ten laste van:

- MEB voor € 540.000 (product 1.1.4. Brightlands Kennis/As);
- Circulaire Economie voor € 270.000 (product 3.7.2.Duurzaamheid en Circulaire economie);
- Landbouw voor € 270.000 (product Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo).

Dit is conform mededeling portefeuillehouder van 4 december 2020.
De bijdrage vanuit het MEB is in de begroting voor totaal € 540.000 opgenomen, namelijk in 2020 € 190.000, 2021 € 180.000 en in 2022 € 170.000. De fasering van deze middelen wordt volgens het meerjarenplan aangepast in € 210.000 in 2021, € 200.000 in 2022 en € 130.000 in 2023. Derhalve wordt het beschikbare budget 2020 (€ 190.000) gefaseerd over de jaren 2021 t/m 2023 (€ 30.000 in 2021,

€ 30.000 in 2022 en € 130.000 in 2023).zodat deze middelen ingezet kunnen worden voor de uitvoering van dit meerjarenplan.

150. Tussenmeting impact Kennis-As (GS 6-4-2021)
De verwachting is dat de tussenmeting impact-analyse Kennis-As projecten in 2021 wordt afgerond. Er resteren nog middelen in 2020, omdat de opdracht van de tussenmeting, die volledig was voorzien in 2020, niet voor het eind van het jaar is geëffectueerd. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen van € 29.828 overgeboekt naar 2021 zodat in 2021 aan deze betaalverplichting voldaan kan worden. Na oplevering van de tussenmeting worden Provinciale Staten hierover geïnformeerd.

€ x 1.000

1.1.5 Maastricht Aachen Airport	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
151 NEDAB kosten luchthaven MAA	2.024	0	0	0
184 Maastricht Aachen Airport, Aviation Valley en omgevingsmanagement	208	0	0	0
Totaal lasten	**2.232**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-2.232	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
151 Bestemmingsreserve NEDAB	1.024	0	0	0
184 Bestemmingsreserve NEDAB	208	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**1.232**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.000**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

151. NEDAB kosten luchthaven MAA (GS 6-4-2021)
De bijdrage van de 2e helft van 2020 voor de 'Niet Economische Diensten van Algemeen Belang' kosten (NEDAB) is door Maastricht Aachen Beheer & Infrastructuur (MAA B&I B.V.) niet afgeroepen. Deze afroep zal begin 2021 plaatsvinden. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 2.024.400 inclusief de aanwending van de bestemmingsreserve NEDAB van € 1.024.400 over te hevelen naar 2021, zodat in 2021 aan deze betaalverplichting voldaan kan worden.

184. Fasering procesmiddelen Maastricht Aachen Airport (GS 6-4-2021)
De procesmiddelen, gerelateerd aan de toekomst van Maastricht Aachen Airport, zijn in 2020 niet volledig ingezet. GS hebben besloten dat deze onderdeel zijn van de businesscase voor MAA B&I B.V. voor de periode 2016-2026. Er is besloten (GS 22 november 2016) dat deze aan MAA B&I B.V. na aftrek van lopende verplichtingen zullen worden overgemaakt. Deze middelen dienen hiervoor beschikbaar te blijven. Derhalve wordt het restant van € 177.443 overgeheveld naar 2021.
Daarnaast zijn in de begroting 2020 procesmiddelen opgenomen voor het uitvoeren van activiteiten ten behoeve van de nieuwe aanvraag luchthavenbesluit. Omdat een aantal opdrachten, waaronder het

advies van Pieter van Geel, doorlopen naar 2021, wordt voorgesteld het restantbudget van € 30.601 over te boeken naar 2021, zodat aan deze betaalverplichtingen voldaan kan worden.
Middels deze wijziging wordt voorgesteld in totaal € 208.044 over te boeken naar 2021.

1.2. Innovatiekracht

€ x 1.000

1.2.1 Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
152 Middelen Interregproject Europe S3Chem	17	0	0	0
Totaal lasten	**17**	**0**	**0**	**0**
Baten				
152 Middelen Interregproject Europe S3Chem	21	0	0	0
Totaal baten	**21**	**0**	**0**	**0**
	4	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**4**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

152. Middelen interregproject Europe S3Chem (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2016 (PS 4 november 2016) is ingestemd met de partnerovereenkomst Europese samenwerkingsproject chemie-regio's (S3Chem). Dit project heeft een looptijd van 6 jaar (2016-2021). In 2021 wordt de einddeclaratie van dit project ingediend en volgt de eindafrekening. Derhalve wordt het restant budget van € 17.123 en de verwachte bijdrage vanuit Europa van € 21.091 overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

1.2.2 Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
153 Startersondersteuning Chemelot	100	0	0	0
154 Procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus	25	0	0	0
155 Interregproject Medtech4Europe	142	0	0	0
Totaal lasten	**267**	**0**	**0**	**0**
Baten				
155 Interregproject Medtech4Europe	55	0	0	0
Totaal baten	**55**	**0**	**0**	**0**
	-212	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-212**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

153. Startersondersteuning Chemelot (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6 november 2020) was er voor het start up programma van Brightlands Maastricht Health Campus (Medlim) € 100.000 gereserveerd. Dit is wegens Covid-19 vertraagd. De verwachting is dat deze middelen in 2021 ingezet gaan worden voor MHC spin-offs. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen over te boeken naar 2021.

154. Procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus Maastricht (GS 6-4-2021)

Voorgesteld wordt om de restant procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus Maastricht van € 25.000 over te boeken naar 2021. Deze middelen zijn in 2021 noodzakelijk ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de Brightlands Campus Maastricht. Deze worden in 2021 onder andere aangewend voor onderzoekskosten van de businesscase Regmed XB. Dit traject loopt nog.

155. Interregproject Medtech4Europe (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2018 (PS 9 november 2018) is ingestemd met de deelname aan het Interreg Europe project "Medtech4Europe". Het project is gericht op kennisuitwisseling en intensieve samenwerking met 7 andere Europese regio's op het vlak van Medische Technologieën (MEDTECH), gerelateerd aan de Brightlands Maastricht Health Campus. Het project heeft een looptijd van juni 2018 tot en met november 2022.
Voorgesteld wordt het restant budget (€ 141.524 lasten en € 54.595 baten) over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

1.2.4 Services & Brightlands Smart Services Campus	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
156 Procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus	10	0	0	0
Totaal lasten	**10**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-10	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-10**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

156. Procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus Heerlen (GS 6-4-2021)

Voorgesteld wordt de restant procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus Heerlen van € 10.000 over te boeken naar 2021. Deze middelen zijn in 2021 noodzakelijk ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de Brightlands Campus Heerlen. Voor de uitvoering van de motie 2638 Lodewijks 'Brightlands is van ons allemaal' (PS 9 november 2020) wordt dit budget onder andere ingezet voor het opstellen van een roadmap conform mededelingen portefeuillehouder van 26 januari 2021.

€ x 1.000

1.2.6 Industrie		Begroting	Meerjarenraming		
	0	2021	2022	2023	2024
Lasten					
135	Brightsite	1.500	0	0	500
157	Procesmiddelen Chemelot 2025	91	0	0	0
158	Inrichting Technische Veiligheidscommissie	174	0	0	0
	Totaal lasten	**1.764**	**0**	**0**	**500**
Baten					
157	Procesmiddelen Chemelot 2025	76	0	0	0
158	Inrichting Technische Veiligheidscommissie	55	0	0	0
	Totaal baten	**131**	**0**	**0**	**0**
		-1.633	0	0	-500
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.633**	**0**	**0**	**-500**

Financiële toelichting

135. Brightsite (GS 23-2-2021)

Provinciale Staten hebben op 25 juni 2020 besloten Gedeputeerde Staten op te dragen een langdurige subsidie van € 9 mln. te beschikken aan Transforming Industry (nog op te richten entiteit) ten behoeve van Brightsite. Het afgeven van de beschikking heeft vertraging opgelopen. Als gevolg van het onderzoek naar de uitvoerbaarheid (Amendement 68 4e Gewijzigd Lodewijks cs inzake Langjarige subsidie uitvoeringsfase Brightsite) is CSP B.V. (Chemelot Scientific Participations B.V.) de aanvragende partij geworden, welke pas op 17 november 2020 de subsidieaanvraag heeft ingediend. Daarnaast is er op 18 december 2020 nog aanvullende informatie ontvangen. De subsidie is reeds verleend (GS 23-2-2021). Het bedrag in 2020 van € 2 mln. is hiervoor overgeboekt naar 2021 € 1,5 mln. en 2024 € 0,5 mln.

157. Procesmiddelen Chemelot 2025 (GS 6-4-2021)

Op 10 mei 2016 hebben PS kennis genomen van de Visie Chemelot 2025. Deze visie is opgesteld door acht private partijen van industriepark (SABIC, OCI, Arlanxeo, Fibrant, AnQore, DSM, Sitech en USG) samen met de Brightlands Chemelot Campus. Voor de Provincie Limburg zijn in dat kader de thema's 'Ontwikkeling industriepark', 'doorgroei campus', 'financieringsvraagstukken', 'acquisitie', 'verduurzaming', en 'ontsluiting' in directe zin relevant. In dit kader zijn in de Herfstbrief 2019
(PS 4 oktober 2019) en Eindejaarsbijstelling 2019 (PS 13 december 2019) hiervoor procesmiddelen beschikbaar gesteld, onder andere voor het opstellen van een omgevingsplandeel Chemelot, gebiedsvisie omgeving Chemelot, governance Chemelot, verduurzaming Chemelot etc. De gebiedsvisie Chemelot wordt in de eerste helft 2021 verwacht. Afgesproken is dat externe partijen hieraan bijdragen (begrote bijdrage partners is € 76.132). De financiële afwikkeling hiervan (facturatie externe partners en eindrekening gebiedsvisie) vindt in 2021 plaats. Derhalve wordt voorgesteld het restant budget van € 14.551 (€ 90.683 lasten en € 76.132 baten) over te boeken naar 2021.

158. Inrichting Technische Veiligheidscommissie (GS 6-4-2021)

Voor het uitwerken van diverse essentiële elementen uit de 'Veiligheidsvisie Chemelot e.o.' is een onafhankelijk platform ingesteld, de zogenaamde Technische Veiligheidscommissie (TVC). Hierdoor

worden de ambitie en visie geconcretiseerd en de veiligheidssituatie op en rond Chemelot verbeterd. De taakopdracht van de TVC is tijdelijk en loopt door t/m het tweede kwartaal van 2021. Derhalve vindt de definitieve financiële afwikkeling van de TVC in 2021 plaats. Voorgesteld wordt het restant budget (€ 173.631 lasten en € 55.000 baten) over te boeken naar 2021. De geraamde baten betreffen de bijdragen van de gemeenten Beek, Stein en Sittard-Geleen.

€ x 1.000

1.2.7 Toerisme en recreatie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
144	Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	2.923	0	0	0
159	Sibelco Groeve	300	0	0	0
	Totaal lasten	**3.223**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-3.223	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-3.223**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Fasering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)
Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

159. Sibelco groeve (GS 9-2-2021)
GS hebben 9 februari 2021 besloten aan de gemeente Heerlen een incidentele projectsubsidie te verlenen voor het project Rondje Groeves. De subsidieverlening was aanvankelijk voorzien in 2020. In afwachting van de uitspraak van de Raad van State d.d. 21 oktober 2020 is dit proces vertraagd. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 300.000 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

1.2.8 Innovatieve landbouw		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
82	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	930	660	270	140
160	Interregproject Europe Regions4Food	88	0	0	0
161	Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst'	1.569	0	0	0
	Totaal lasten	**2.587**	**660**	**270**	**140**
Baten					
160	Interregproject Europe Regions4Food	69	0	0	0
	Totaal baten	**69**	**0**	**0**	**0**
		-2.518	-660	-270	-140
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.518**	**-660**	**-270**	**-140**

Financiële toelichting

82. Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig (GS 1-12-2020)

Zie toelichting product 1.1.3. MKB.

160. Interreg Europe Regions4Food (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2018 (PS 9 november 2018) is ingestemd met de deelname aan het Interreg Europe project Regions4Food. Dit project heeft als hoofddoel het maximeren van de innovatiepotentie van alle factoren van de Agro- en Voedselwaardeketen door inzet van ICT. Hieronder wordt enerzijds de digitalisering van de processen en anderzijds het gebruik van verwaarding van Big Data voor kennisontwikkeling, marktinformatie en management verstaan. Het project loopt tot en met 2023. Voorgesteld wordt het restantbudget (€ 88.018 lasten en € 69.056 baten) over te boeken naar 2021.

161. Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst' (GS 6-4-2021)

Conform het beleidskader Limburgse Landbouw en Agrifoodsector (PS 29 juni 2020) is er in 2020 voor de uitvoering van de lijnen missie gedreven innoveren sector, circulair produceren, sterker in de marktketen en grensoverschrijdend verbinden € 4.300.000 beschikbaar gesteld. Het beschikbaar gesteld budget was een indicatief bedrag en dient voor de uitvoering van dit kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen van € 1.568.775 over te boeken naar 2021. Dit restantbudget is onder andere geoormerkt voor de 3e tranche HAS Venlo € 700.000 (PS 24 september 2020).

1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt

€ x 1.000

1.3.1 Arbeidsmarkt	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
144 Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	400	0	0	0
Totaal lasten	**400**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-400	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-400**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Fasering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)

Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

€ x 1.000

1.3.2 Onderwijs	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
144 Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	270	0	0	0
163 3e tranche HAS Venlo	700	0	0	0
164 Subsidieregeling Euregionaal Onderwijs 2020-2021	-47	0	0	0
Totaal lasten	**923**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-923	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-923**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Fasering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)

Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

163. Financiering 3e tranche HAS Venlo (GS 6-4-2021)

Provinciale Staten hebben ingestemd met de doorontwikkeling van HAS Venlo middels het programma ‘Binden en boeien voor de wereld van morgen’. De provinciale bijdrage voor de derde fase HAS Venlo bedraagt € 1.400.000 voor de periode 2020-2023. De subsidieverlening van de derde tranche was voorzien in 2020. Omdat de Provincie van de HAS geen subsidieaanvraag heeft ontvangen in 2020, wordt de subsidie verleend in 2021. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen over te boeken naar 2021. Voor het product 1.3.2. Onderwijs betreft dit € 700.000. De overige € 700.000 waren voorzien op het product 1.2.8. Innovatieve Landbouw.

164. Subsidieregeling Euregionaal Onderwijs 2020-2021 (GS 6-4-2021)

Op 7 juli 2020 hebben GS ingestemd met de vaststelling van de Nadere subsidieregels Euregionaal Onderwijs 2020-2021. De gereserveerde middelen voor de uitvoering van deze regeling waren volledig in 2021 voorzien (conform Eindejaarsbijstelling 2020, PS 17 december 2019). Echter eind 2020 zijn er vanuit deze subsidieregeling nog twee subsidies verleend namelijk aan Stichting Onderwijs Midden-Limburg en Hogeschool Zuyd. Voorgesteld wordt dit tekort van € 47.317 te verrekenen met de hiervoor gereserveerde middelen in 2021.

2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid

€ x 1.000

2.1.1 Sociale agenda en Zorg		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
121	Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen	50	0	0	0
165	Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023	686	0	0	0
183	Budget Sociale agenda	971	0	0	0
185	Bibliotheekwerk	824	0	0	0
197	Project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving	247	0	0	0
195	*Bestemming resultaat 2020: M2719 Steun kwetsbare kinderen*	*125*	0	0	0
	Totaal lasten	**2.903**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.903	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.903**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

121. Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen (GS 6-4-2021)

Zie toelichting product 4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK.

165. Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023 (GS 6-4-2021)

In de Statenvergadering van 7 februari 2020 hebben Provinciale Staten het Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023 vastgesteld en ingestemd met het inzetten van de beleidsintensiveringsmiddelen Sociale Agenda € 17.537.500 en beleidsintensiveringsmiddelen Onvoorzien € 1.500.000. Deze middelen worden ingezet voor de uitvoering van de lijnen:

- Lijn 1 Opgroeien en ontplooien
- Lijn 2 Kans op ontwikkeling en werk
- Lijn 3 Vitaal meedoen
- Lijn 4 Vitale gemeenschappen

En amendementen:

- Amendement 50 inzake Behoud middelen voor Limburg Regenboogprovincie
- Amendement 52 inzake Nederlandse taal en Armoede

Deze middelen zijn begroot over de periode 2020-2023. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het kader en amendementen 50 en 52 beschikbaar te blijven. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen van € 686. 209 over te boeken naar 2021.

183. Overige budgetten Sociale Agenda (GS 6-4-2021)

In dit overboekingsvoorstel van totaal € 970.589 zijn de volgende projecten/budgetten verwerkt:

1.Wijkaanpak Vastenavond Kamp

De provincie is als partner betrokken bij de integrale wijkenaanpak Vastenavondkamp in Venlo-Blerick. Dit is bekrachtigd met een samenwerkingsconvenant (GS 12 maart 2019), waarin is verklaard met enkele procespartners (gemeente Venlo en woningcorporaties Antares en Woonwenz) samen te werken aan de ontwikkeling van deze speerpuntwijk. De gemeente Venlo heeft eind 2020 een gebiedsvisie voor de wijk Vastenavondkamp opgeleverd. In de eerste helft van 2021 wordt het Uitvoeringsplan nader uitgewerkt, dat onderdeel is voor de provinciale subsidieaanvraag. Het restant budget van € 752.659 dient voor deze wijkenaanpak beschikbaar te blijven. Derhalve wordt voorgesteld dit restant van € 752.659 over te boeken naar 2021. Daarnaast is er in de reserve Transitiefonds Limburgse Woningmarkt € 1.529.400 voor dit project gelabeld.

2.Scholingsplan Limburg Positief

Een aantal opdrachten en/of werkzaamheden is aan het eind van 2020 niet geëffectueerd en loopt door naar 2021. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 17.988 over te boeken naar 2021, zodat in 2021 aan deze betaalverplichting voldaan kan worden.

3.Project Burgerbegroting gemeente Maastricht

De Burgerbegroting heeft als doel de burger meer ruimte te geven voor zelfsturing en gemeenschapsvorming in de eigen leefomgeving. In gezamenlijke afstemming komen burgers tot een afweging van projecten in de eigen buurt, met als direct resultaat concrete projecten die uitgevoerd zullen worden. Het motto van de Burgerbegroting is: ontmoeten, kennismaken en samen besluiten nemen. Fysieke ontmoetingen zijn essentieel voor een goed verloop van de Burgerbegroting. Juist deze kernwaarden konden in 2020, gezien de beperkingen vanwege COVID-19, onvoldoende tot hun recht komen. Dit heeft ertoe geleid dat de start van de Burgerbegroting is uitgesteld naar september 2021. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor bestuurlijk toegezegde bijdrage van € 150.000 over te boeken naar 2021.

4. Project t Thoeshoes Maasbree

Thoeshoes Maasbree heeft als doel het aanbieden van intensieve dagbesteding, met een dag(nacht)voorziening, bedoeld voor mensen met dementie en ter ontlasting van de mantelzorger. Het is een burgerinitiatief zonder commerciële bedoelingen dat door de Maasbreese gemeenschap wordt gedragen. Het initiatief valt bestuurlijk onder de Stichting Dorpsontmoeting Hoës van Bree. In een bestuurlijk overleg met de stichting en de gemeente Peel en Maas is op 18 december 2019 een provinciale subsidie toegezegd van € 100.000. Momenteel lopen de onderhandelingen tussen gemeente Peel en Maas en de stichting inzake exploitatie en investeringskosten. Gezien de complexiteit van deze subsidieaanvraag is de verwachting dat medio 2021 de subsidie verleend wordt. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 100.000 over te boeken naar 2021.

5.Nadere subsidieregels gemeenschapsaccommodaties 2020-2023

Voor de uitvoering van de nadere subsidieregels gemeenschapsaccommodatie 2020-2023 zijn in de begroting jaarlijks indicatieve bedragen opgenomen. In 2020 is voor de uitvoering van deze regeling € 425.058 ingezet. Dit is € 100.058 hoger dan in de begroting 2020 was voorzien. Derhalve wordt voorgesteld de hogere besteding van 2020 te verrekenen met het hiervoor bestemde budget in 2021.

6.Beleidsbrief Integratie 2020-2023

PS hebben 29 juni 2020 middels de 1e Afwijkingenrapportage ingestemd met het beschikbaar stellen van € 400.000 procesmiddelen integratie voor het faciliteren van bijeenkomsten, kennisdeling, het

verspreiden van informatie en de uitvoer van processen van diverse platforms en samenwerkingsverbanden. De procesmiddelen zijn beschikbaar gesteld voor de periode 2020 t/m 2023. De niet bestede middelen dienen voor de uitvoering van deze beleidsbrief beschikbaar te blijven. Derhalve wordt voorgesteld het restantbudget van € 50.000 over te boeken naar 2021.

185. Bibliotheekwerk (GS 06-04-2021)
Op 12 mei 2020 hebben GS ingestemd met de subsidieregeling 'Nadere subsidieregels Bibliotheek, Maatschappij en Laaggeletterdheid 2020-2023'. Met deze regeling wordt verder uitvoering gegeven aan de 'Intensivering aanpak laaggeletterdheid Provincie Limburg' en versterkt zo de aanpak door de Nederlands Limburgse bibliotheken, gemeenten en andere in de Nederlandse provincie Limburg gevestigde rechtspersonen die een rol spelen in de aanpak en bestrijding van laaggeletterdheid. In 2020 zijn door de beperkende maatregelen t.a.v. COVID-19 bibliotheken gesloten en hebben activiteiten niet of nauwelijks kunnen plaatsvinden. Naar verwachting worden de geplande activiteiten in 2020 alsnog in 2021 opgepakt. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 114.033 overgeboekt naar 2021. Daarnaast resteert er nog een bedrag van € 710.223. Dit bedrag is bestemd voor de subsidieverlening aan Cubiss Limburg voor het werkplan 2020. In 2020 is niet meer tot een definitieve afronding en beschikking van het dossier gekomen aangezien de voor de feitelijke toekenning van het exploitatiesubsidie 2020 aan Cubiss Limburg benodigde aanvullende en toereikende informatie pas in november 2020 door Cubiss is aangereikt. De uitbetaling van het restantbedrag vindt plaats bij de definitieve subsidieverlening 2020. Het restantbedrag wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.

197. Project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving (SEGO) (GS 9-2-2021)
Gedeputeerde Staten hebben besloten een provinciale subsidie van € 247.230 te verlenen aan Bouwmensen Limburg BV voor de uitvoering van het project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving' (SEGO)'. Met dit project worden in de periode van 1 januari 2021 tot 31 mei 2023 jaarlijks 50 zijinstromers duurzaam toegeleid tot technische beroepen in de Limburgse gebouwde omgeving. De provinciale subsidie komt ten laste van de reguliere middelen 2020 van het product 2.1.1. Sociale Agenda en Zorg (onderdeel motie 2474 HCA Energietransitie en Duurzaamheid). Derhalve wordt voorgesteld € 247.230 over te boeken naar 2021.

195. Bestemming resultaat 2020 M2719 Steun kwetsbare kinderen (PS 18-12-2020)
In de PS-vergadering van 18 december 2020 is Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen aangenomen Hiervoor is een bedrag van € 0,13 mln. beschikbaar gesteld. Het project 'De kleine Beurs' wordt ondersteund vanuit deze motie, het betreft een project van Stichting Leergeld en het Jeugdfonds Sport en Cultuur en zet in op het vergroten van de bekendheid van de diverse fondsen en ondersteuningsmogelijkheden onder Limburgers in armoede. De overige gelden uit de motie worden lopende dit jaar verdeeld over genoemde fondsen.

€ x 1.000

2.1.2 Veiligheid	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
179 Uitgaven Veiligheid	139	0	0	0
Totaal lasten	**139**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-139	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
179 Reserve DU Bodemsanering	60	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**60**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-79**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

179. Uitgaven Veiligheid (GS 6-4-2021)

In de overboeking van € 139.000 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Veiligheidsagenda Limburg

Op 29 juni 2020 is het Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg door PS vastgesteld. De uitvoering van het kader is gestart, echter de opstartfase van projecten binnen de actielijnen heeft meer tijd gevergd dan vooraf ingeschat waardoor niet alle middelen in 2020 zijn besteed. Voor de uitvoering van de Veiligheidsagenda wordt het restantbedrag in 2020 van € 79.000 overgeboekt naar 2021.

2. Subsidieregeling opruimen drugsafval Limburg

Op 2 juni 2020 hebben GS ingestemd met het vaststellen van de Subsidieregeling opruiming drugsafval Provincie Limburg 2020. Het betreft een uniforme subsidieregeling, die in IPO-verband samen met het Ministerie van Justitie en Veiligheid en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) is opgesteld. Voor 2020 wordt de regeling uitgevoerd door de Provincie Noord-Brabant. Wij hebben Noord-Brabant gemandateerd voor het aanvragen van de Rijksmiddelen en voor de uitvoering van de regeling voor Limburg. De regeling heeft een looptijd tot 1 december 2020. Voor de afhandeling van subsidieaanvragen wordt het restantbedrag in 2020 van € 60.000 overgeboekt naar 2021, inclusief de dekking uit de reserve DU Bodemsanering.

2.2. Cultuur

€ x 1.000

2.2.1 Cultuur	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
145 Middelen Cultuur	1.205	0	0	0
Totaal lasten	**1.205**	**0**	**0**	**0**
Baten				
216 Fasering huurkorting 2020 Museumplein Kerkrade	0	100	100	100
Totaal baten	**0**	**100**	**100**	**100**
	-1.205	**100**	**100**	**100**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.205**	**100**	**100**	**100**

Financiële toelichting

145. Middelen Cultuur (GS 6-04-2021)

De overboeking van € 1.205.397 betreft:

1. *Beleidskader en Beleidsontwikkeling Cultuur*

Voor de continuering van de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 wordt een bedrag van € 20.000 overgeboekt. Dit bedrag behoort tot de inzet voor “Investeren in overleven”, conform mededeling portefeuillehouder d.d. 13 oktober 2020 inzake ‘Inzet vanwege Corona van maatregelen en middelen voor cultuur en erfgoed in Limburg’. Daarnaast is in 2020 een bijdrage als tegemoetkoming voor de geleden schade ten gevolge van coronacrisis aan de Jan van Eyck Academie toegekend van € 160.000. Een deel wordt gefinancierd uit de Specifieke Uitkering Culturele Voorzieningen en het overige deel uit onze beleidsmiddelen. Het tekort in 2020 van € 45.350 wordt uit 2021 naar voren gehaald.

2. *Nadere subsidieregels Cultuur 2020-2021*

Het subsidieplafond voor 'Projecten gericht op grensoverschrijdende culturele samenwerking' is in 2020 niet geheel besteed. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben grensoverschrijdende culturele projecten, onder meer gericht op ontmoeting met publiek van over de grens, belemmerd, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Waar culturele activiteiten in Nederland over het algemeen al nauwelijks doorgang konden vinden, gold dat nog meer voor grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten vanwege de stringentere maatregelen van de Duitse en Belgische overheden en de beperkingen aan het grensverkeer. Het resterend bedrag in 2020 van € 235.463 wordt ingezet voor “Investeren in overleven” gekoppeld aan de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur en wordt daartoe overgeboekt naar 2021. Het subsidieplafond 2020 voor ‘Projectsubsidie Culturele festivals en evenementen’ is ook niet helemaal ingezet. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben de culturele festivals en evenementen buitengewoon beperkt, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Conform toezegging 8835 d.d. 13 november 2020 aan PS, uitvoering motie 2675 d.d. 16 november 2020 en de mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang diverse onderwerpen Cultuur van 8 december 2020 (2020/48878) wordt dit bedrag ingezet voor een deel van de

subsidie aan de Stichting Kamermuziek Limburg t.b.v. het Orlandofestival 2.0 in 2021 en 2022. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 168.668 overgeboekt naar 2021.

3. Cultuurregio's

Het restantbedrag in 2020 van € 102.020 wordt overgeboekt en conform Beleidsprogramma Cultuur ingezet t.b.v. cultuurprojecten in de Cultuurregio Noord in het kader van de samenwerking tussen de gemeenten binnen deze cultuurregio in het project "Samen ontwikkelen door te doen" (brief trekker Gemeente Venray d.d. 16 november 2020) en t.b.v. inhoudelijke bijeenkomsten met de cultuurregio's. Beiden zijn vanwege de gevolgen van de coronacrisis in de tijd verschoven naar 2021.

4. Afhandeling diverse subsidieregelingen

Voor de afhandeling van ingediende en (vanwege de coronacrisis in de tijd verschoven) nog in te dienen subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:

- Stimuleringsregeling Bovenlokale Evenementen 2020-2023, looptijd tot 31 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 284.961;
- Nadere subsidieregels Participatie, looptijd tot 1 januari 2022. Restantbedrag bedraagt € 366.625;
- Nadere subsidieregels Cultuurplan en Subinfrastructuur 2021-2024 (Subinfrastructuur), looptijd tot 1-1-2025. Restantbedrag bedraagt € 73.010.

<u>216.Fasering huur Museumplein Kerkrade (GS 6-4-2021)</u>

Op basis van afspraken met het Museumplein Limburg heeft een financieel technische aanpassing van de huuropbrengst plaatsgevonden. Verrekening vindt plaats met het resultaat 2021.

€ x 1.000

2.2.2 Erfgoed		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
178	Uitgaven Erfgoed	340	0	0	0
204	Digitalisering erfgoed	18	0	0	0
	Totaal lasten	**358**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-358	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-358**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

<u>178. Erfgoed (GS 6-4-2021)</u>

In de overboeking van € 340.161 zijn de volgende posten opgenomen:

1."Beleidsbrief 'Erfgoed leeft!' 2020-2021

In de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 zijn de activiteiten en middelen voor erfgoed voor deze collegeperiode vastgelegd. In 2021 wordt de transitie van de begrotingsinstellingen erfgoed ten behoeve van een gezonde bedrijfsvoering gecontinueerd. De digitaliseringsplannen van de begrotingsinstellingen

worden in 2021 uitgevoerd. Daarnaast wordt de uitvoering van de subsidieregelingen lokale en regionale musea en participatie gecontinueerd. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 290.161 overgeboekt naar 2021.

2.Bijdrage Rijk inzake Limburgse taal

GS hebben op 6-11-2019 met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties het convenant inzake de Nederlandse erkenning voor de Limburgse taal ondertekend (GS 29-10-2019). Middels de decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) hebben wij een bijdrage ontvangen ten behoeve van de Limburgse taal en voor projecten die de Limburgse taal bevorderen. In 2020 zijn geen middelen besteed als gevolg van het coronavirus. De aangescherpte maatregelen en de lockdown verhinderden het organiseren van een netwerkbijeenkomst om projecten op het gebied van Limburgse taal te stimuleren. In plaats daarvan heeft eind 2020 een digitale bijeenkomst plaatsgevonden waarin de Prijsvraag" Limburgse Taal" bekend is gemaakt. In samenwerking met het Huis voor de Kunsten Limburg is de prijsvraag 'Limburgse Taal' ontwikkeld, opengesteld en gepromoot. Doel van deze prijsvraag is het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan het ontwikkelen en toepassen van het Limburgs naast het Nederlands in de kinderopvang en het primair onderwijs. De deadline voor het indienen van initiatieven is eind januari 2021. In 2021 worden vier initiatieven met ieder €12.500 gehonoreerd. Uitvoering van deze initiatieven start in 2021. Het restantbedrag in 2020 van € 50.000 wordt overgeboekt naar 2021.

<u>204. Digitalisering Erfgoed (GS 6-4-2021)</u>

De Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed heeft in 2020 positief geadviseerd ten aanzien van de digitaliseringsopgave voor de Coöperatie Erfgoed Limburg en Stichting Restauratie Atelier Limburg. De hiervoor gereserveerde middelen van € 18.160 worden overgeboekt naar 2021 ter verdere afhandeling.

€ x 1.000

2.2.3 Monumenten	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
189 Uitgaven Monumenten	1.080	0	0	0
Totaal lasten	**1.080**	**0**	**0**	**0**
Baten				
189 Uitgaven Monumenten	32	0	0	0
Totaal baten	**32**	**0**	**0**	**0**
	-1.048	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.048**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

<u>189. Uitgaven Monumenten (GS 6-4-2021)</u>

In de overboeking van € 1.079.662 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Uitvoering Monulisa-regeling

Op 12 mei 2020 hebben GS ingestemd met de vaststelling van de gewijzigde Nadere subsidieregels Monulisa 2020 - 2022. De looptijd van deze meerjarige regeling is tot 1 maart 2022. De subsidie is

bestemd voor ondersteuning van het normaal onderhoud aan dié rijksmonumenten die economisch niet rendabel zijn, namelijk gebouwen voor de openbare eredienst, molens en groene monumenten. Deze subsidie is een aanvulling op de rijkssubsidie voor het normaal onderhoud aan deze categorie monumenten. In 2020 zijn meer subsidies verstrekt dan de hiervoor gereserveerde middelen in 2020, vanwege het vele aantal aanvragen. Aanvragers kunnen, nadat ze de beschikking van het Rijk hebben ontvangen voor hun zesjarig onderhoudsplan, een aanvraag bij de Provincie indienen. In 2020 waren dat meer aanvragen dan het begrote bedrag. Voorgesteld wordt het tekort in 2020 van € 206.934 te verrekenen met de hiervoor gereserveerde middelen in 2021.

2. Actualisatie Cultuurhistorische .Waardenkaart
Op 20 november 2018 hebben GS de dienstverleningsovereenkomst tussen Provincie Limburg en gemeenten voor de realisatie van de Erfgoedkaart Limburg vastgesteld. De Erfgoedkaart Limburg is een actualisatie van de verouderde provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart omdat deze kaart niet voldoet aan de eisen van de nieuwe Omgevingswet. De Provincie faciliteert gemeenten bij dit proces en wil op deze manier alle gemeenten stimuleren om straks een Limburg dekkende kaart te hebben. De overeenkomsten hebben een looptijd tot 1 januari 2024. Voor de actualisatie van de kaart wordt door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is beheerder van deze middelen. Voor de continuering van de actualisatie in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van
€ 39.523 (inclusief de baten van € 31.500) overgeboekt naar 2021.
3. *Beleidskader Monumenten behouden, benutten én beleven, beleidsprogramma monumenten 2020-2023 (PS 13-12-2019)*
Dit beleidskader geeft uitvoering aan het monumentenbeleid voor de periode 2020-2023. Door de coronacrisis is er extra aandacht besteed aan het naar voren halen van restauratieprojecten om zo de bouw te stimuleren. Dit heeft geresulteerd in een bijna verdubbeling van het subsidieplafond voor deze restauratieprojecten binnen de restauratieregeling 2020. Voor de continuering van de overige activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van € 401.794 overgeboekt naar 2021.
4. Onderzoek roerend erfgoed
Eind 2020 is de aanvraag voor het onderzoek roerend erfgoed ontvangen. Voor de afhandeling van deze aanvraag begin 2021 wordt het restantbedrag van € 83.000 overgeboekt naar 2021.
5. Afhandeling diverse subsidieregelingen
Voor de afhandeling van ingediende subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:

- Kerkenprogramma 2020-2023, looptijd tot 1 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 298.306;
- Subsidieregels Restauratie Monumenten, looptijd tot 1 maart 2022. Restantbedrag bedraagt € 443.282;
- Subsidieregels klein Limburgs erfgoed, looptijd t/m 31 december 2021. Restantbedrag bedraagt € 52.191.

€ x 1.000

2.2.4 Archeologie	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
188 Diverse budgetten Archeologie	935	0	0	0
Totaal lasten	**935**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-935	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-935**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

188. Diverse budgetten Archeologie (GS 06-04-2021)

In de overboeking van € 935.162 zijn de volgende projecten en regels opgenomen:

1.Archeologisch onderzoek Maaspark Well

De provincie financiert de archeologische onderzoeken in de gebiedsontwikkeling Maaspark Well conform GS-besluit 27 januari 2009 (2009/1939).Dit project heeft een looptijd tot en met 2027. In 2021 wordt gestart met de aanbesteding van het archeologisch vooronderzoek in de Vergrote Voorhaven Zuid. Het resterend bedrag in 2020 van € 293.938 wordt overgeboekt naar 2021 ter verdere uitvoering van dit meerjarig project.

2.Publieksfunctie De Vondst

Op 6 maart 2018 hebben GS ingestemd met het inrichten, openen en exploiteren van een publieksfunctie archeologie, gekoppeld aan het provinciaal archeologisch depot voor bodemvondsten, om op die manier archeologie in de etalage te zetten en onder de aandacht te brengen van een breed publiek. Voor de uitvoering hiervan zijn voor 5 jaar (2018-2022) procesmiddelen ad € 750.000 beschikbaar gesteld (PS 22-06-2018). Als gevolg van het coronavirus is De Vondst in 2021 meerdere malen gesloten geweest als gevolg van de aangescherpte maatregelen rondom het virus en de lockdowns. Hierdoor hebben diverse publieksactiviteiten niet kunnen plaatsvinden en zijn deze doorgeschoven naar 2021. De beschikbare middelen hiervoor worden daarom overgeheveld naar 2021. Voor de continuering van de publieksfunctie wordt het restantbedrag in 2020 van € 42.739 overgeboekt naar 2021.

3.Beleidsprogramma Archeologie 2020-2023

Het beleidsprogramma ‘De kracht van Archeologie’ geeft uitvoering aan de beleving en instandhouding van het archeologisch erfgoed in Limburg. Als gevolg van COVID 19 zijn veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest en zijn er minder initiatieven ontwikkeld. Voor de continuering van het beleid in 2021 wordt het restantbedrag 2020 van € 206.500 overgeboekt naar 2021.

4.Afhandeling diverse subsidieregelingen

Voor de afhandeling van ingediende subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft Subsidieregels Archeologie, looptijd t/m 31 december 2021. Restantbedrag bedraagt € 391.985.

2.3. Sport

€ x 1.000

2.3.1 Sport	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
191 Uitgaven Sport	963	0	0	0
Totaal lasten	**963**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-963	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-963**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

191. Uitgaven Sport (GS 6-4-2021)

In de overboeking van € 962.755 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Stichting. IKS Limburg

Aan de stichting IKS is begin 2021 (GS 05-01-2021) een subsidie verleend voor de uitvoering van haar werkplan in het jaar 2021. Hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 52.640 overgeboekt naar 2021.

2. Sportaccommodaties in Leudal en Maasgouw (GS 27-10-2020)

Voor de gedeeltelijke financiële dekking van de subsidieaanvragen van gemeente Leudal ter grootte van € 750.000 voor de realisatie van een Veilige Wieleromgeving (VWO) en van gemeente Maasgouw ter grootte van € 200.000 voor de realisatie van een accommodatie ten behoeve van het Regionaal Trainings Centrum (RTC) Tafeltennis wordt het restantbedrag 2020 van € 165.000 overgeboekt naar 2021.
Bij GS-besluit van 27 maart 2021 is de subsidie verleend voor de RTC Tafeltennis (mededeling portefeuillehouder d.d. 23-02-2021 (2021/4534)).

3. Afrekening Regeling Trainingscentra Sportzone Limburg

In de periode 2015 tot en met 2017 was de Provincie penvoerder/subsidieverlener, mede namens de gemeenten Sittard-Geleen, Beek en Schinnen, van de Regeling Trainingscentra Sportzone Limburg. Het hiervoor beschikbare budget werd ingebracht door de Provincie en de voornoemde gemeenten. Op basis van deze regeling verleende de Provincie subsidie aan Nationale en Regionale Trainingscentra in Sportzone Limburg en de daarvoor ingerichte ondersteuningsstructuur (TEIC en Topsport Limburg). Aangezien nog niet alle subsidies die verleend zijn onder deze regeling zijn vastgesteld, heeft nog geen afrekening met de gemeenten kunnen plaatsvinden over hun ingebrachte middelen. Het restantbedrag in 2020 van € 101.000 wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.

4. Beleidsprogramma Sport 2020-2023

Het beleidsprogramma (PS 13-12-2019) geeft uitvoering aan onze missie dat Limburg de gezondste, sportiefste en innovatiefste regio van Nederland wordt. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag 2020 van € 557.155 overgeboekt naar 2021, waarvan een bedrag van € 375.000 is geoormerkt voor de uitvoering van Amendement 45. Op 9 februari 2021 zijn de Nadere subsidieregels

Sport en bewegen voor het primair onderwijs en kwetsbare senioren 2021 vastgesteld. (mededeling portefeuillehouder d.d. 9-2-2021 (2021/4214));

5. Subsidieregeling opleiden jeugdtrainers

Tot 24 december 2020 konden aanvragen voor deze regeling worden ingediend. Voor de afhandeling van deze subsidieaanvragen wordt het restantbedrag 2020 van € 86.960 overgeboekt naar 2021 (mededeling portefeuillehouder d.d. 16-03-2021 (2021/6637).

2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra

€ x 1.000

2.4.2 Kwaliteitsimpuls Limburgse centra		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
109	Procesmiddelen Kwaliteit Limburgse Centra	23	0	0	0
110	Bovenwettelijke compensatie VDL Nedcar	100	0	0	0
113	Procesmiddelen EXPO REAL	7	0	0	0
	Totaal lasten	**129**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-129	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-129**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

109. Procesmiddelen Kwaliteit Limburgse Centra (GS 6-4-2021)

Op 7 februari 2020 hebben PS ingestemd met het gewijzigd kader Kwaliteit Limburgse Centra (KLC). Met het oog op het verrichten van werkzaamheden en activiteiten door de provinciale ambtelijke werkorganisatie en het Kernteam KLC is voor de periode tot en met 2023 een bedrag van € 200.000 beschikbaar gesteld aan procesmiddelen. Het restant ad € 22.688 moet voor deze periode beschikbaar blijven. Voorgesteld wordt dit restant over te boeken naar 2021.

110. Bovenwettelijke compensatie VDL Nedcar (GS 6-4-2021)

Gedeputeerde Staten hebben voor het instellen van een leefbaarheidsfonds voor de kern Holtum € 100.000 gereserveerd. De afstemming met de gemeenten Sittard-Geleen en Echt-Susteren over de inrichting van het leefbaarheidsfonds en het raadplegen van beide gemeenten van betrokken inwoners/dorpsraden is nog niet afgesloten. Hiervoor is € 100.000 gereserveerd binnen het product 2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse Centra (KLC) in 2020. Derhalve wordt voorgesteld de in 2020 gereserveerde middelen over te boeken naar 2021.

113. Procesmiddelen EXPO REAL (GS 6-4-2021)

In 2020 hebben GS, na evaluatie van EXPO REAL 2019, ingestemd met deelname aan EXPO REAL 2020 en hiervoor procesmiddelen beschikbaar gesteld. Deze procesmiddelen zijn bedoeld voor het lidmaatschap van de Stichting Holland Property Plaza en de stand op de Expo beurs in München. Vanwege COVID-19 is deze beurs in 2020 niet doorgegaan, De verwachting is dat dit in 2021 wel kan plaatsvinden. De procesmiddelen ad € 6.706 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

2.4.3 IBA		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
132	IBA Parkstad	709	0	0	0
201	Proces- en projectkosten IBA Parkstad	-57	0	0	0
	Totaal lasten	**652**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-652	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-652**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

132. IBA Parkstad (GS 6-4-2021)

Op 13 mei 2016 hebben PS ingestemd met het Kader IBA Parkstad en de inzet van de intensiveringsmiddelen. Inmiddels zijn het jaarplan en de begroting 2021 van IBA Parkstad vastgesteld. De provinciale financiële bijdrage wordt in 2021 geëffectueerd. Het restantbudget 2020 van € 709.209 moet hiervoor behouden blijven en worden overgeboekt naar 2021 om aan deze verplichtingen te kunnen voldoen. De bijdrage zal voor € 700.000 bestaan uit de door de Provincie toegezegde € 700.000 als bijdrage voor het in de AvA van 18 februari 2019 verleende eerste uitstel van het Expojaar. Daarnaast een bedrag van € 9.209 dat als werkbudget beschikbaar moet blijven.

201. Proces- en projectkosten IBA Parkstad (GS 6-4-2021)

Op 13 mei 2016 hebben PS ingestemd met het Kader IBA Parkstad en de inzet van de intensiveringsmiddelen. Bij de Eindejaarsbijstelling 2020 is teveel budget overgeboekt naar 2021, ervan uitgaande dat afronding van een aantal projecten in 2021 zou plaatsvinden. Voor één project heeft de afronding nog in 2020 plaatsgevonden. Hiervoor wordt een bedrag van € 57.000 uit 2021 naar 2020 overgeboekt.

€ x 1.000

2.4.4 Regiodeal transformatie Parkstad		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
136	Projecten provinciale cofinanciering Regiodeal Parkstad 2e termijn	10.228	0	0	0
	Totaal lasten	**10.228**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-10.228	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-10.228**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

136. Projecten provinciale co-financiering Regiodeal Parkstad 2e termijn (GS 6-4-2021)

Op 15 juli 2019 is de definitieve Regiodeal Parkstad Limburg aangeboden aan de Tweede Kamer. Het College en Provinciale Staten zijn daarover in juli 2019 geïnformeerd. In het kader van deze Regiodeal is een Rijksbijdrage van € 40 mln. beschikbaar voor projecten in Parkstad passend in de Regiodeal. Voorwaarde is dat tegenover de Rijksbijdrage ook eenzelfde cofinanciering van € 40 mln. vanuit de regio moet staan. Eind 2019 is in de 1e termijn van de Regiodeal reeds € 13,9 mln. afgeroepen bij het Rijk. Op 28 februari 2020 zijn in een 2e termijn middelen afgeroepen bij het Rijk ter grootte van € 18,264 mln. Daarvoor is door de regio een projectenlijst uitgewerkt. Op 18 februari 2020 heeft bestuurlijk overleg met het Rijk plaatsgevonden inclusief de regionale cofinanciering. Ten behoeve van dit overleg hebben Gedeputeerde Staten een besluit genomen over de Provinciale cofinanciering voor deze 2e termijn van de Regiodeal ad € 5,8 mln. Tevens was reeds voor het project Center Court ad € 8 mln. door Gedeputeerde Staten dd. 5 november 2019 een besluit genomen als onderdeel van de 2e termijn en door PS in de Eindejaarsbijstelling 2019 bekrachtigd. Binnen dit kader zijn vervolgens diverse projecten begroot en middelen via subsidiebeschikkingen besteed. Voor een deel van deze projecten geldt, dat deze weliswaar zijn begroot, doch de subsidiebeschikkingen zullen in 2021 worden verleend. Het gaat om de provinciale bijdragen in de projecten: Centercourt (€ 8 mln.), Schilterstraat gem. Simpelveld (€ 0,15 mln.), Inzet op kansrijke start (€ 0,16 mln.), De oude Egge (€ 1,18 mln.), GMS (€ 0,16 mln.), Aanpak lokale ondermijning Parkstad (€ 0,35 mln.) en Panorama Zuid-Limburg (€ 0,225 mln.) In totaal gaat het om een bedrag ad € 10.227.816. Dit begrote bedrag wordt overgeboekt naar 2021.

3.1. Openbaar vervoer en railagenda

€ x 1.000

3.1.1 Openbaar vervoer en concessiemanagement	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
108 Pilot Mobility as a Service	1.185	0	0	0
126 Procesmiddelen concessieverlening	248	0	0	0
Totaal lasten	**1.433**	**0**	**0**	**0**
Baten				
108 Pilot Mobility as a Service	279	0	0	0
Totaal baten	**279**	**0**	**0**	**0**
	-1.153	0	0	0
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
108 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	906	0	0	0
126 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	248	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**1.153**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

108. Pilot Mobility as a Service (GS 6-4-2021)

Met het sluiten van de overeenkomst MaaS is de Provincie de verplichting aangegaan met Arriva (GS 12-11-2019). Het contract heeft een looptijd van twee jaar en loopt dus door in 2021. Vanwege de coronacrisis is de uitrol van de te ontwikkelen MaaS dienst (zoals opgenomen in de overeenkomst MaaS) vertraagd. Initieel was het de bedoeling deze dienst in maart 2020 uit te rollen. Vanwege het advies het reizen te beperken vinden Arriva en de Provincie het niet gepast een app te lanceren die het reizen bevorderd. Hierdoor loopt het project vertraging op (binnen de mogelijkheden van het contract) en vindt een groot deel van de verdere uitvoering in 2021 plaats. De middelen ad € 1.185.066 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

126. Procesmiddelen concessieverlening (GS 6-4-2021)

Op 14 februari 2020 is ingestemd met het nader uitwerken en starten van het proces gericht op het komen tot het verlengen van de concessieperiode, om de in 2020 verleende aanvullende subsidie van € 33,8 mln. terug te verdienen uit door Arriva extra te genereren baten als gevolg van de verlenging van de concessie, dan wel het uitwerken van overige compenserende maatregelen. De onderzoeken voor deze maatregelen zijn gestart en krijgen in 2021 een vervolg (juridische adviezen). Voor deze uitwerking zijn proceskosten beschikbaar gesteld die hiervoor behouden moeten blijven. Voorgesteld wordt het restant ad € 247.810 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.1.2 Railagenda		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
96	Realisatie station Maastricht Noord fase II	3.018	0	0	0
111	Onderhoud ZLSM	222	0	0	0
	Totaal lasten	**3.240**	**0**	**0**	**0**
Baten					
96	Realisatie station Maastricht Noord fase II	2.840	0	0	0
111	Onderhoud ZLSM	65	0	0	0
	Totaal baten	**2.905**	**0**	**0**	**0**
		-335	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
96	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	178	0	0	0
111	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	157	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**335**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

96. Station Maastricht Noord fase II (GS 6-4-2021)

In de mededeling portefeuillehouder van 30 oktober 2018 is aangegeven dat de ambitie is dat realisatie in 2020 moet kunnen plaatsvinden, met ingebruikname van het station per start dienstregeling in december 2020. Vanwege de opgelopen vertraging en de lange procestijd bij de nog te verkrijgen buitendienststellingen (treinvrije perioden waarin aan het spoor gewerkt kan worden) schuift oplevering van het station door naar 2021. De middelen ad € 3.017.678 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

111. Fasering middelen ZLSM (GS 6-4-2021)

De ZLSM is onderdeel geweest van de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities (PS 14 februari 2020). De overboeking van € 221.974 betreft:

- De voor ZLSM beschikbare procesmiddelen zijn o.a. bestemd voor het voldoen van kosten voor verzekering en de ontwikkeling van de stationsomgeving Simpelveld. Het restant ad € 156.974 moet hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.
- Daarnaast is er in 2020 door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op basis van de Regeling specifieke uitkering Culturele voorzieningen provincies een bedrag toegekend. Via de mededelingen portefeuillehouder d.d. 13 oktober 2020 zijn PS hierover geïnformeerd. Van het totale bedrag is € 250.000 bestemd voor de Stichting ZLSM. Dit bedrag wordt gefaseerd gerealiseerd (€ 185.000 in 2020 en € 65.000 in 2021). Laatstgenoemd bedrag moet eveneens voor ZLSM behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit

€ x 1.000

3.2.1 Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
97	Procesmiddelen vrachtwagenparkeren	97	0	0	0
127	Middelen BO MIRT	196	0	0	0
128	Doorontwikkeling verkeersmeetnet	178	0	0	0
130	Procesmiddelen Gebiedsverkenningen	48	0	0	0
133	Nationale Agenda Laadinfrastructuur	300	0	0	0
	Totaal lasten	**819**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-819	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
97	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	97	0	0	0
127	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	196	0	0	0
128	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	178	0	0	0
130	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	48	0	0	0
133	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	150	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**669**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-150**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

97. Procesmiddelen vrachtwagenparkeren (GS 6-4-2021)

Voor onderzoek naar beveiligd vrachtwagenparkeren is in totaal een bedrag van € 150.000 beschikbaar gesteld (GS 14 februari 2020). De doorlooptijd van alle fasen betreft de periode 2020-2023. In verband met een aanvraag voor een Europese subsidie hebben op dit budget nog geen verdere realisaties plaatsgevonden. In afwachting van dat besluit moeten de middelen ad € 96.750 hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

127. Middelen BO MIRT (GS 6-4-2021)

Tijdens het BO MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport) en BO Goederenvervoercorridors van 21 november 2019 zijn besluiten genomen over de periode 2020-2023. Door een strategische alliantie van het Ministerie van IenW en de provincies Noord-Brabant (incl. B5) en Limburg is de overeenkomst “Krachtenbundeling Smart Mobility Zuid-Nederland 2020-2023” ondertekend. Hierin zijn o.a. afspraken opgenomen over Digitalisering. De in 2020 gezette eerste stappen waren vooral gericht op het inrichten van werkprocessen. Het betreft afspraken waarvan de realisatie over meerdere jaren plaatsvindt. Hierin zijn ook afspraken opgenomen over Limburg Bereikbaar. Het betreft afspraken waarvan de realisatie over meerdere jaren plaatsvindt.

Verder is in het BO MIRT afgesproken in het kader van Clean Energy Hubs samen een strategie te ontwikkelen voor de transitie naar duurzame brandstoffen. Realisatie van de middelen voor Clean Energy Hubs heeft vertraging opgelopen, omdat nog onduidelijk is welke duurzame brandstoffen zullen worden ingezet. Er zal eerst meer kennis worden opgedaan aan de hand van een aantal pilots. De procesmiddelen Goederenvervoercorridor zijn nodig voor de verdere uitwerking van de Nederlandse Toekomstagenda 2030 en moeten hiervoor behouden blijven.
De middelen ad € 331.549 totaal (product 3.2.1 Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen € 195.728, product 3.2.4 Logistiek € 135.821), zijn beschikbaar gesteld voor de periode 2020-2023. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

128. Doorontwikkeling verkeersmeetnet (GS 6-4-2021)
Bij de behandeling van het Statenvoorstel Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities (PS 14 februari 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld voor doorontwikkeling van het verkeersmeetnet voor de periode 2020-2026. De fasering voor deze middelen wordt aangepast omdat de planning van het project nader geconcretiseerd is. Het project loopt over de jaren 2020 t/m 2027.
De aanbesteding van twee onderdelen van het verkeersmeetnet (gemotoriseerd wegverkeer en fiets) is afgerond in 2020. De uitvoering vindt plaats in 2021 en verder. De aanbesteding van andere onderdelen wordt in 2021 afgerond. De verdere voorbereiding wordt samen met andere partners in 2021 opgepakt. Uitvoering hiervan zal ook in 2021 en verder plaatsvinden. Voorgesteld wordt het restant uit 2020 ad € 178.460, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

130. Procesmiddelen Gebiedsverkenningen (GS 6-4-2021)
Bij de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities (PS 14 februari 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld voor het intensiveren van Gebiedsverkenningen. Een aantal Gebiedsverkenningen zijn opgestart maar vanwege COVID-19 heeft er minder efficiënt afstemming met de omgeving kunnen plaatsvinden. Deze afstemming wordt waar mogelijk in 2021 verder opgepakt en uitgewerkt. De restantmiddelen ad € 47.857 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

133. Nationale Agenda Laadinfrastructuur (GS 6-04-2021)
Op 17 maart 2020 hebben GS ingestemd met de bestuursovereenkomst regionale aanpak Laadinfrastructuur, waarin de afspraken zijn vastgelegd tussen het Ministerie van IenW, de Provincies Noord-Brabant en Limburg en Netbeheer Nederland om te komen tot een aanpak van de uitrol van laadinfrastructuur voor elektrische voertuigen, met als hoofddoel, voldoende laadinfrastructuur te realiseren, zodat dit geen belemmering vormt voor de groei van elektrisch rijden. Daarnaast hebben GS ook ingestemd met de samenwerkingsovereenkomst Regionale Aanpak Laadinfrastructuur tussen de Provincies Noord-Brabant en Limburg (Samenwerkingsregio Zuid), voor de uitwerking van de doelstellingen van de Bestuursovereenkomst. Op 12 januari 2021 hebben GS ingestemd met het plan van aanpak Regionale Aanpak Laadinfrastructuur Samenwerkingsregio Zuid. De regio Zuid hanteert een aantal aangepaste deadlines voor het Plan van Aanpak RAL, omdat het inrichten van de NAL-structuur in Nederland langer duurde dan oorspronkelijk voorzien. In 2021 wordt gestart met de Europese aanbesteding voor een deel van de uitvoering, daarnaast worden ook de subsidies verleend aan Vattenfal door Provincie Noord-Brabant. Voorgesteld wordt het restantbedrag in 2020 van € 299.752 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.2.2 Fiets		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
112	Rijksbijdrage Snelfietsroute Maastricht-Sittard	1.074	0	0	0
119	Beleidskader Fiets	654	0	0	0
	Totaal lasten	**1.728**	**0**	**0**	**0**
Baten					
112	Rijksbijdrage Snelfietsroute Maastricht-Sittard	1.074	0	0	0
	Totaal baten	**1.074**	**0**	**0**	**0**
		-654	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
119	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	654	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**654**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

112. Rijksmiddelen Snelfietsroute Maastricht-Sittard (GS 6-4-2021)

Op 3 augustus 2020 heeft het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat besloten een bijdrage van € 1.534.828 toe te kennen voor de Snelfietsroute Maastricht-Sittard (op basis van de regeling specifieke uitkering snelfietsroutes 2020-2022). In 2020 is hiervoor een bedrag van € 1.074.000 overgemaakt. De financiële verwerking van deze bijdrage vindt plaats in 2021. De middelen moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

119. Beleidskader Fiets (GS 6-4-2021)

Op 14 februari 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met het Beleidskader Fiets voor deze collegeperiode. De fasering van deze middelen moet worden aangepast, omdat de uitvoering van projecten later van start gaat. Voor het kader gedragsbeïnvloeding is in 2020 een maatregelenpakket uitgewerkt dat in 2021 en verder tot uitgaven gaat leiden. Voor onderzoeksmiddelen zijn projecten in voorbereiding die vanaf 2021 tot uitgaven gaan leiden. Het bedrag van € 653.839 moet hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.2.4 Logistieke netwerken	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
127 Middelen BO MIRT	136	0	0	0
129 Budget Logistiek	10	0	0	0
Totaal lasten	**146**	**0**	**0**	**0**
Baten				
127 Middelen BO MIRT	15	0	0	0
Totaal baten	**15**	**0**	**0**	**0**
	-131	0	0	0
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
127 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	121	0	0	0
129 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	10	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**131**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

127. Middelen BO MIRT (GS 6-4-2021)

Zie toelichting onder product 3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen.

129. Budget Logistiek (GS 6-4-2021)

De Provincie Limburg faciliteert de havensamenwerking tussen havengemeenten in Limburg. Daarom heeft de Provincie Limburg samen met het Havenbedrijf Rotterdam en Smart Logistics Centre Venlo in 2015 een convenant gesloten voor onbepaalde tijd. De procesmiddelen die daarvoor beschikbaar zijn gesteld, moeten hiervoor behouden blijven. Daarnaast zijn voor de periode 2018-2021 door Gedeputeerde Staten middelen beschikbaar gesteld voor de samenwerking met Ontwikkelingsmaatschappij Midden-Limburg en Rijkswaterstaat Zuid-Nederland, waarvoor de middelen ook behouden moeten blijven. In verband hiermee wordt de fasering van de middelen (€ 9.985) aangepast, inclusief bijhorende dekking. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.2.5 Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
107 Middelen wegbeheer	48	0	0	0
114 Middelen CFOOR	421	0	0	0
Totaal lasten	**469**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-469	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-469**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

107. Middelen Wegbeheer (GS 6-4-2021)

In 2020 is een opdracht verleend om voor provinciale wegen de Basisregistratie Grootschalig Topografie (BGT) te actualiseren. Dit is een wettelijke verplichting voor de landsdekkende digitale kaart van Nederland waarop o.a. de provinciale wegen zijn opgenomen. Gelet op de bijzondere situatie als gevolg van COVID-19 zal de opdracht niet binnen de gestelde termijn worden afgerond. Daarom is de termijn van deze opdracht met een jaar verlengd. De middelen voor deze opdracht moeten behouden blijven voor deze opdracht. Daarom wordt voorgesteld een bedrag van € 48.250 over te boeken naar 2021.

114. Middelen CFOOR (GS 6-4-2021)

Het contract voor functioneel onderhoud (CFOOR) van de provinciale wegen betreft een raamcontract over een periode van vier jaar (t/m 2023). Vanwege efficiencyvoordelen wordt een aantal werkzaamheden in 2021 uitgevoerd, samen met aanvankelijk geplande werkzaamheden in 2020. Voor deze werkzaamheden moet een bedrag van € 421.200 behouden blijven binnen het raamcontract. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

3.3. Wonen in Limburg

€ x 1.000

3.3.1 Wonen in Limburg	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
182 Wonen in Limburg	1.765	0	0	0
Totaal lasten	**1.765**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-1.765	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.765**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

182. Wonen in Limburg (GS 6-04-2021)

In de fasering van € 1.765.353 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Uitvoering Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw

Op 10 november 2020 hebben wij een aanvraag bij het ministerie van BZK ingediend voor de Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw. BZK stelt deze middelen beschikbaar voor de inzet van flexpools, waarmee extra deskundigheid beschikbaar komt om waar nodig te helpen in de voorfase van woningbouw. Hiermee kunnen knelpunten rondom planvorming, bestemmingsplannen en vergunningverlening opgelost worden. Op 11 december 2020 hebben wij de toekenningsbeschikking ontvangen met een bedrag van € 663.223. Middels een nog op te stellen subsidieregeling zullen wij de betreffende middelen gaan inzetten. Het opstellen en uitvoeren van deze regeling, passend binnen de voorgestelde kaders, vraagt om extra inzet van het cluster Subsidies. Hiervoor wordt een bedrag van € 22.000 overgeboekt naar 2021.

2. Vesnelling Flexwonen

Middels de decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) hebben wij een bijdrage ontvangen ten behoeve van de versnelling van flexwonen. Om op korte termijn meer flexwoningen te realiseren en tegelijkertijd ruimte te bieden voor maatwerk, wordt samen met provincies een gebiedsgerichte versnellingsaanpak flexwonen uitgewerkt. Gemeenten worden door het Rijk en door de provincies ondersteund bij de start en/of verdere realisatie van flexwonen-initiatieven, onder meer via zogeheten versnellingskamers. De bijdrage van € 250.000 is bedoeld voor het laatste, waarbij provincies zelf kunnen bepalen welke projecten en initiatieven zij willen ondersteunen en op welke manier. Deze rijksbijdrage is niet gekoppeld aan een looptijd. De inzet van deze middelen wordt meegenomen gedurende de looptijd van de Limburgse Agenda Wonen. Het pilot project Tiny Houses Voerendaal zou in 2020 deels gefinancierd worden uit deze middelen. De uitvoering van dit project is overgeheveld naar 2021. De verwachting is dat er in 2021 meerdere innovatieve flexwoonprojecten naar voren zullen komen. Voor de uitvoering in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 215.704 overgeboekt naar 2021.

3. Actieplan Wonen Zuid-Limburg (GS 06-04-2021)

Op 8-12-2016 is in het bestuurlijk overleg met de Zuid-Limburgse gemeenten afgesproken om samen te werken aan de verdere uitvoering van de Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg. Voor de periode 2017-2020 is in het bestuurlijk overleg op 8-12-2016 met partijen een 'Actieplan Wonen Zuid-Limburg' opgesteld. Voor deze uitvoering is door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is aangewezen als beheerder van deze middelen. Dit samenwerkingsverband wordt verlengd. In het bestuurlijk overleg wonen Zuid-Limburg van maart 2021 wordt besproken in welke vorm dit gaat gebeuren. Voor de continuering van dit Actieplan wordt het restantbedrag in 2020 van € 71.960 overgeboekt naar 2021.

4. Grensoverschrijdende woonmonitor EMR

GS hebben op 27 februari 2018 ingestemd met deelname aan het Interregproject Grensoverschrijdende woonmonitor Euregio Maas-Rijn. Het project heeft een looptijd tot 30 april 2021. In de tweede helft van 2020 heeft de Europese aanbesteding ten behoeve van het verzamelen en in een internetapplicatie weergeven van de grensoverschrijdende data plaatsgevonden. Voor de continuering in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 90.219 overgeboekt naar 2021.

5. Limburgse Agenda Wonen 2020 – 2023

Deze Agenda (PS 03-04-2020) schetst de acties voor de uitvoering van ons woonbeleid voor de periode 2020 – 2023 en geeft daarmee invulling aan het provinciale Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden 2019 - 2023. Daarin is het grote belang van een gezonde woningmarkt onderstreept, om ‘een voortreffelijke woon- en leefomgeving, waar mensen zich prettig voelen’ te creëren. Een toekomstbestendige woningmarkt die voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek en op het juiste moment beschikbaar en (financieel) bereikbaar heeft. In 2020 zijn de Subsidieregels Stimulering Wonen 2020-2023 vastgesteld. Voor de continuering van de regeling en de verdere uitvoering van deze agenda wordt het restantbedrag van 2020 € 1.365.470 overgeboekt naar 2021.

3.4. Ruimtelijk dynamiek en kwaliteit

€ x 1.000

3.4.1 Omgevingsvisie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
77	Provinciale bijdrage PVA NOVI-gebied Zuid-Limburg 2021	130	0	0	0
138	Facilitering PvA NOVI	40	0	0	0
139	Ontwerpend onderzoek gebiedsontwikkeling ruimtegebruik RES	50	0	0	0
	Totaal lasten	**220**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-220	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-220**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

77. Provinciale bijdrage PvA NOVI-gebied Zuid-Limburg 2021 (GS 17-11-2020)

Het plan van aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg is op 29 oktober jl. door het Bestuurlijk Kernoverleg geaccordeerd en na verwerking van de daar gemaakte opmerkingen aangeboden aan het Rijk ter bespreking in het BO MIRT. Parallel is het ook voorgelegd aan alle colleges van B&W, het DB Waterschap Limburg en uw college. De proceskosten 2021 voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg worden geraamd op € 630.000. Daarvan wordt € 500.000 betaald door BZK. Door GS is op 17-11-2020 besloten, dat de Provincie voor 2021 de resterende € 130.000 inbrengt. Dekking vindt plaats vanuit het restantbudget 2020 Bestuurskracht versterken en wordt overgeboekt naar de jaarschijf 2021 ten gunste van het budget proceskosten plan van aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg.

138. Facilitering PvA Novi-gebied Zuid-Limburg (GS 6-4-2021)

In de Nationale Omgevingsvisie worden NOVI-gebieden geïntroduceerd, gebieden waaraan het Rijk vanwege de stapeling en complexiteit van de (omgevings)vraagstukken meerjarig extra aandacht wil geven. In het BO Leefomgeving op 15 juni 2020 heeft de minister van Binnenlandse Zaken bekend gemaakt dat acht gebieden als voorlopig NOVI-gebied zijn aangewezen, waaronder De Peel en Zuid-Limburg. Provinciale Staten zijn hierover geïnformeerd op 26 juni 2020.
Voor deze gebieden worden door Rijk en regio nu plannen van aanpak opgesteld, die tijdens het BO MIRT op 25 november 2020 zijn besproken. Voor Zuid-Limburg worden de kosten geraamd op € 127.000. Dekking vindt plaats vanuit het reguliere budget provinciale omgevingsvisie 2020 voor € 15.000 en er wordt € 15.000 naar voren gehaald uit dit reguliere budget jaargang 2021 naar 2020. De overige benodigde middelen zijnde € 97.000 worden gedekt vanuit de bijdragen van de partners (BZK, Parkstad, Heerlen, Sittard-Geleen, Maastricht, ESZL). Deze bijdragen zijn budgettair neutraal als lasten en als baten opgenomen in de begroting 2020. De baten zijn gerealiseerd. Bovenstaande is door GS besloten op 11-8-2020. Het project is nog niet volledig gerealiseerd en heeft qua lasten een doorloop

naar 2021 van € 40.000. Voorgesteld wordt om de bijbehorende middelen ad € 40.000 over te boeken naar 2021.

139. Ontwerpend onderzoek gebiedsontwikkeling ruimtegebruik RES (GS 6-4-2021)
Door GS is op 15 september 2020 besloten een ontwerpend onderzoek aangaande gebiedsontwikkeling ruimtegebruik Regionale Energiestrategie te realiseren, waarbij het gebied en de opgave(n) nog niet concreet afgebakend (hoeven te) zijn. De benodigde middelen bedragen € 50.000. Dekking vindt plaats vanuit het reguliere budget omgevingsvisie. Daar het reguliere budget 2020, conform planning, is uitgeput, zijn middelen uit dit reguliere budget 2021 naar voren gehaald. Dit is in de Eindejaarsbijstelling 2020 bekrachtigd. De realisatie heeft in 2020 nog niet kunnen plaatsvinden. Voorgesteld wordt de hiervoor in 2020 vrijgemaakte middelen ad € 50.000 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.4.3 Werklocaties	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
202 Grondtransacties BPL	497	0	0	0
Totaal lasten	**497**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-497	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-497**	**0**	**0**	**0**

202. Grondtransacties BPL (GS 6-4-2021)
De Provincie Limburg en de gemeente Brunssum trekken gezamenlijk op in het opzetten van een solide businesscase voor de Oostflank van Brunssum, waarbij nieuwe vormen van duurzame energie betrokken worden. Hiervoor heeft de provincie € 500.000 en de gemeente Brunssum € 700.000 toegezegd (GS 29-10-2019). Om aan deze toezegging in 2021 te kunnen voldoen wordt voorgesteld om het restantbudget inzake onderzoek ontwikkellocatie BPL gebied van € 497.047 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.4.4 Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
143	Landschapsfonds	100	0	0	0
162	Landschapinterventies	560	0	0	0
168	Uitvoering Samenwerkingsovereenkomst Maasgaard	283	0	0	0
169	Uitvoeringskosten POP3 Leader programma	56	0	0	0
170	Propositie Heuvelland	94	0	0	0
	Totaal lasten	**1.093**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-1.093	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.093**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

143. Landschapsfonds (GS 6-4-2021)

In de Voorjaarsnota 2017 is € 500.000 beschikbaar gesteld voor de totstandkoming van een Landschapsfonds. Tot op heden is nog geen geld besteed. Op 9 juni 2020 hebben GS besloten € 100.000 te reserveren voor de oprichtingsfase hiervan, conform de beleidsnota 'Landschap verbindt Limburg'. Dit besluit heeft nog niet tot uitbetaling geleid. Derhalve wordt voorgesteld het gereserveerde bedrag over te boeken naar 2021.

162. Landschapsinterventies (GS 6-4-2021)

Op 29 juni 2020 hebben PS ingestemd met de Nota 'Landschap verbindt Limburg' door inzet van intensiveringsmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid. Het scheppen van een gebiedsgerichte ontwikkeling van het landschap met een 3 tal interventies. (investeringsagenda, personele inzet en grensoverschrijdende samenwerking). De resterende middelen ad € 560.000 worden overgeboekt naar 2021 voor de verdere voorzetting van de uitvoering van de nota.

168. Uitvoering Samenwerkingsovereenkomst Maasgaard (GS 6-4-2021)

Conform hetgeen is afgesproken in de samenwerkingsovereenkomst Maasgaard en het daarbij behorende uitvoeringsprogramma Akkoord van Castenray (ondertekend 6 december 2013) dienen de financiële middelen voor deze overeenkomst behouden te blijven voor de uitvoering binnen dit projectgebied met 27 deelprojecten. Er is een subsidiebeschikking van € 7,5 mln. afgegeven ten laste van de impulsmiddelen 2012-2016. De gelden dienen behouden te blijven voor de afwikkeling van dit project. Het resterende budget van € 283.352 wordt daarom overgeboekt naar 2021. De planning is dat het project in 2023 gereed is.

169. Uitvoeringskosten POP3 Leader programma (GS 6-4-2021)
Betreft de administratieve uitvoering van de organisatie- en beheerkosten voor de uitvoering van het Leaderprogramma. Deze kosten zijn in 2020 lager uitgevallen dan vooraf geraamd. De resterende middelen ad € 55.593 worden overgeboekt naar 2021 ter dekking van de administratieve uitvoering.

170. Propositie Heuvelland (GS 6-4-2021)
Het in 2020 resterend budget voor de Propositie Heuvelland van € 28.441 wordt doorgeschoven naar 2021. De ondertekening van de uitvoeringsovereenkomst heeft plaatsgevonden op 20 november 2020 en de start van de werkzaamheden zal begin 2021 gaan plaatsvinden. Er vinden op dit moment onderzoeken plaats. Het totale budget dient behouden te blijven voor de uitvoering van het proces. Er is middels een Specifieke Uitkering (SPUK) een bijdrage van het Rijk ontvangen van € 3.750.000.
De provincie Limburg en het Waterschap Limburg zorgen samen voor een gelijk bedrag (resp. € 3.000.000 en € 750.000) zodat een totaal budget beschikbaar is van € 7.500.000 voor de uitvoering.

€ x 1.000

3.4.7 Grondzaken	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
193 Bijdrage Marsna Paper Meerssen	3.855	0	0	0
194 Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar	11.876	0	0	0
Totaal lasten	**15.731**	**0**	**0**	**0**
Baten				
194 Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar	14.611	0	0	0
Totaal baten	**14.611**	**0**	**0**	**0**
	-1.120	0	0	0
Mutatie reserves				
Toevoeging reserves				
194 Bruteringreserve VDL Nedcar	2.735	0	0	0
Aanwending reserves				
193 Risicoreserve Grondexploitatie	3.855	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**1.120**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

193. Bijdrage Marsna Paper Meerssen (GS 6-4-2021)
Het restant van de provinciale bijdrage in de kosten van het achterstallig onderhoud en brandbeveiliging van Marsna Paper ad € 3.855.157 dient beschikbaar te blijven in 2021 en wordt derhalve overgeboekt naar 2021 inclusief de dekking vanuit de risicoreserve grondexploitatie, zodat in de toekomst aan deze betaalverplichting voldaan kan worden (PS besluit 29 juni 2018).

194. Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar (GS 6-4-2021)
Ten behoeve van de financiering van het project gebiedsontwikkeling uitbreiding VDL Nedcar is er conform de Voorjaarsbrief 2019 (PS 28 juni 2019) een bruteringsreserve ingesteld voor de afdekking van

de kapitaalslasten van dit project. Deze bruteringsreserve wordt onder andere gevuld door de opbrengst van de grondverkopen van € 2.677.289. De opbrengst van de grondverkopen ontstaat door het verschil tussen de boekwaarde van de ingebrachte grond en de opbrengst van de afgestoten gronden. Wegens lopende onderzoeken in het kader van onder andere de PFAS en stikstof heeft er in 2020 geen grondtransactie plaats gevonden. Derhalve wordt voorgesteld de restant geraamde grondverkopen van € 11.876.187 en opbrengst van € 14.611.000 over te boeken naar 2021 inclusief de toevoeging aan de bruteringsreserve van € 2.734.813.

3.6. Water

€ x 1.000

3.6.1 Water	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
175 Uitvoeringsprogramma Water	58	0	0	0
176 Uitvoeringsovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden	742	0	0	0
177 Interreg VA project LIVES	49	0	0	0
Totaal lasten	**850**	**0**	**0**	**0**
Baten				
177 Interreg VA project LIVES	9	0	0	0
Totaal baten	**9**	**0**	**0**	**0**
	-842	0	0	0
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
175 Reserve DU Zoetwatermaatregelen	58	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**58**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-783**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

175. Uitvoeringsprogramma Water (GS 6-4-2021)

De restantmiddelen voor het uitvoeringsprogramma Water, middels het Deltaprogramma Hoge Zandgronden (DHZ), dienen behouden te blijven voor de looptijd van het programma (2016-2022). Daarom wordt het restantbudget van € 58.292 via de reserve DU Zoetwatermaatregelen overgeboekt naar begrotingsjaar 2021.

176. Uitvoeringsovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden (GS 6-4-2021)

De verwachting was dat in december 2020 de subsidiebeschikking voor de LLtB gereed zou komen voor de afwikkeling van de nitraatuitstoot in grondwaterbeschermingsgebieden. Door onduidelijkheid in de btw sfeer is dat niet gelukt, wel is een voorschot verstrekt. De beschikking zal begin 2021 afgegeven worden. Hierdoor worden de beschikbare middelen van € 742.437 overgeboekt naar 2021.

177. Interreg VA project LIVES EMR (GS 6-4-2021)

Voor het Interreg VA project LIVES EMR is aan het begin van het traject in 2017 de financiering geregeld. De dekking hiervan is bedoeld voor de looptijd van het project. De restantmiddelen van € 49.487 worden overgeboekt naar 2021.

3.7. Energie, circulaire economie en milieu

€ x 1.000

3.7.1 Energie	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
186 Middelen energie	2.065	0	0	0
Totaal lasten	**2.065**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-2.065	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-2.065**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

186. Middelen Energie (GS 6-04-2021)

In deze overboeking van € 2.065.149 zijn de volgende projecten opgenomen:

1. *Projecten Slim laden elektrisch rijden*

Op 29-03-2017 is door GS en Enpuls de samenwerkingsovereenkomst inzake “Het sturen op netstabiliteit door middel van het stimuleren van slim laden elektrische voertuigen” ondertekend. Hierin is vastgelegd dat beide partijen € 200.000 beschikbaar stellen voor het opzetten en starten van een projectenprogramma gericht op het stimuleren van elektrisch rijden al dan niet gekoppeld aan slim laden al dan niet gekoppeld aan decentraal opgewekte duurzame energie.
Daarnaast is € 216.000 beschikbaar gesteld vanuit de Green Deal Openbaar Toegankelijke Laadinfrastructuur (Ministerie van IenW), ter ondersteuning van gemeenten om het elektrisch rijden te stimuleren. Het totale budget voor het projectenprogramma (GS 28 augustus 2018) komt daarmee op € 616.000. Inmiddels is een aantal subsidieaanvragen afgehandeld. Voor de afhandeling van de overige aanvragen wordt het restantbedrag ad € 21.845 (deel Provincie) overgeboekt naar 2021.

2. *ELENA-bijdrage duurzaam Thuis*

Met de ELENA subsidie (European Local Energy Assistance facility) steunt Europa samen met de EIB (Europese Investeringsbank) steden en regionale overheden bij de uitwerking van hun innovatieve investeringsprogramma’s of projecten. Met de ELENA-subsidie kan de beoogde verduurzaming van de bestaande Limburgse woningen middels de Verordening Stimuleringslening Duurzaam Thuis worden versneld en ondersteund. Eind maart 2019 is de samenwerkingsovereenkomst getekend. Bij GS-besluit van 6 oktober 2020 is ingestemd met verlenging van het contract t/m 31-03-2023, dit onder meer als gevolg van COVID 19. De toegekende subsidie en cofinanciering blijven voor deze periode beschikbaar. Het restantbedrag in 2020 van € 624.418 (deel ELENA) en € 317.718 (deel Provincie) wordt overgeboekt naar 2021 voor de continuering van de versnelde uitzetting vanuit de regeling Duurzaam Thuis.

3. *Provinciale Energiestrategie*

Bij het vaststellen van het statenvoorstel “Provinciale Energie Strategie (PES) – deel 1: Uitgangspunten en leidende principes” (PS 29 juni 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld om vooruitlopend op de vaststelling van PES deel 2 aan de slag te gaan met de energietransitie. Inmiddels is de PES deel 2

vastgesteld door PS op 18-12-2020 en wordt richting gegeven aan de energietransitie voor zowel de korte als de middellange termijn (2020-2023). Voor de verdere uitvoering van deze transitie wordt het restantbedrag in 2020 van € 808.515 overgeboekt naar 2021.

4. Limburgse Waterstofagenda 2.0

PS hebben op 18 december 2020 de Limburgse Waterstofagenda 2.0 vastgesteld. De Waterstofagenda stimuleert de mogelijke kansen en toepassingen van waterstof in Limburg – op gebied van transport en logistiek, personenvervoer, de industrie en in de productie het transport en de distributie van waterstof. Vooruitlopend op de vaststelling van dit kader zijn bij PS-besluit van 29 juni 2020 (PES deel1) middelen beschikbaar gesteld om te starten met de uitvoering. Het restantbedrag in 2020 van € 240.000 wordt overgeboekt naar 2021.

5. Kraamkamers C8

Op 8 december 2020 hebben Gedeputeerde Staten ingestemd met het verlenen van een subsidie van maximaal € 103.550 voor de verlenging van het contract van de programmamanager Kraamkamers door de woningcorporaties, die namens de Provincie Limburg en de C8 invulling geeft aan de Uitvoeringsnotitie Programma Kraamkamers Fase 2 2021-2022. Een deel (50%) van de dekking vindt plaats vanuit de budgetten onder product Energie, hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 52.652 overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

3.7.2 Duurzaamheid en circulaire economie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
82	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	710	500	210	80
166	Beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0	1.043	0	0	0
167	Interregproject Digital Deconstruction	228	0	0	0
	Totaal lasten	**1.980**	**500**	**210**	**80**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-1.980	**-500**	**-210**	**-80**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.980**	**-500**	**-210**	**-80**

Financiële toelichting

82. Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig (GS 1-12-2020)

Zie toelichting product 1.1.3. MKB.

166. Beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0 (GS 6-4-2021)

In de Statenvergadering van 5 oktober 2020 hebben Provinciale Staten het beleidskader Circulaire Economie 2.0 vastgesteld en de inzet van de intensiveringsmiddelen Duurzaamheid en Energie van totaal € 5.340.000. De inzet van deze middelen is begroot voor de periode 2020-2023. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het kader beschikbaar te blijven, zodat de

afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen van dit kader ad € 1.042.644 over te boeken naar 2021.

167. Interregproject Digital Deconstruction (GS 6-4-2021)
Op 28 mei 2019 hebben GS ingestemd met het door de Provincie Limburg uitvoeren van de rol van leadpartner en het beschikbaar stellen van de middelen verbonden aan het Leadpartnerschap, zijnde € 296.000. Het project is gericht op de ontwikkeling van een innovatief digitaal systeem dat de recycling van bouwmaterialen ondersteunt. Het project heeft een looptijd van 3 jaar (2019-2022). Derhalve wordt het restantbudget van € 227.530 overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

3.7.4 Bodem en ondergrond	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
140 Middelen dossier Edelchemie	185	0	0	0
Totaal lasten	**185**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-185	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-185**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

140. Middelen dossier Edelchemie (GS:6-4-2021)
Conform GS-besluit van 10 februari 2015 en de Jaarstukken 2014 (PS 22 juni 2015) is het projectplan Edelchemie 3.0 in uitvoering. Vanwege de dynamiek in de uitvoering (o.a. langjarige juridische procedures, bodemonderzoeken enz.) is destijds een totaalbudget aan procesmiddelen voor de duur van het gehele traject ter beschikking gesteld. Het exacte eindtijdstip van het traject is nog ongewis. Thans resteert nog een budget voor procesmiddelen van € 185.495. Voorgesteld wordt dit restantbudget over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.7.5 Mijnbouwschade	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
134 Mijnbouwschade	44	0	0	0
Totaal lasten	**44**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-44	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-44**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

134. Mijnbouwschade (GS 6-4-2021)

Het restant van de procesmiddelen is nodig voor de aanpak mijnbouwschade woningen Gulikstraat Eygelshoven. Deze aanpak heeft vertraging opgelopen omdat er met 1 woningeigenaar nog geen overeenstemming is bereikt. Daarnaast zijn de middelen nodig voor de uitwerking communicatie-strategie voor de nieuwe schadevergoedingsregeling van de Commissie Mijnbouwschade voor de voormalige mijnbouwregio, die in 2021 van start zal gaan. Het restantbedrag in 2020 van € 44.555 wordt overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

3.7.11 Coördinatie RUD	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
137 Aanpak zeer zorgwekkende stoffen	38	0	0	0
Totaal lasten	**38**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-38	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-38**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

137. Fasering Project Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) (GS 6-4-2021)

GS hebben op 16-12-2019 besloten tot een aanpak waarin bedrijven bewust worden gemaakt van hun verantwoordelijkheden in relatie tot ZZS en dat een inventarisatie plaatsvindt van het gebruik en de uitstoot van ZZS naar lucht en water bij bedrijven waarvoor de provincie Limburg bevoegd gezag is in het kader van de Wabo. Dit moet resulteren in een top-20 van bedrijven waar gebruik en uitstoot van ZZS het grootst is en een top 10 van bedrijven die een positief voorbeeld zijn voor anderen als het gaat om het vervangen of minimaliseren van ZZS. De aanpak wordt projectmatig opgepakt, waarvan de uitvoering wordt belegd bij de RUD-ZL. Hiervoor is destijds een uitvraag gedaan voor een aanpak inclusief

kostenraming bij de RUD-ZL en het project is opgenomen in het VTH Uitvoeringsprogramma 2020. De kosten zijn geraamd op € 90.000 en zijn gedekt uit niet bestede middelen onvoorzien in 2019.
Het totaalbedrag ad € 90.000 is destijds middels een overboekingsvoorstel bij de Jaarrekening 2019 overgeboekt naar 2020. De uitvoering was bij de start gepland in 2020 doch heeft voor € 37.500 een doorloop naar 2021. Hiervoor is reeds een financiële verplichting vastgelegd.

3.8. Natuur

€ x 1.000

3.8.1 Natuur		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
171	Uitgaven " Één miljoen bomenplan"	2	0	0	0
172	Uitgaven stikstof en N2000 maatregelen	-5	0	0	0
173	Natuurbeschermingswet en soorten	1.845	0	0	4
174	Diverse budgetten product Natuur	331	0	0	0
192	Natuurgebiedenbeheer	-597	0	0	0
	Totaal lasten	**1.577**	**0**	**0**	**4**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-1.577	0	0	-4
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
172	Reserve stikstof & N2000	-5	0	0	0
173	Reserve Natuur	215	0	0	0
174	Reserve DU Bodemsanering	16	0	0	0
174	Reserve Natuur	43	0	0	0
		269	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**269**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.308**	**0**	**0**	**-4**

Financiële toelichting

171. Uitgaven ‘Één miljoen bomenplan’ (GS 6-04-2021)

Vanuit de beleidsintensiveringmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid is € 2 mln. beschikbaar gekomen voor de uitvoering van het 1 miljoen bomenplan (Eindejaarsbijstelling 2019). Het restantbudget ad € 2.431 wordt overgeboekt voor de verdere uitvoering van het plan in 2021. Bij de Eindejaarsbijstelling 2020 is ook al een deel overgeboekt naar 2021.

172. Uitgaven stikstof en N2000 maatregelen (GS 6-04-2021)

Aan het einde van het jaar blijken net meer uitgaven te zijn gedaan dan budget beschikbaar, totaal € 4.763. Het doorgeschoven deel naar boekjaar 2021 bij de Eindejaarsbijstelling 2020 was teveel en wordt met deze boeking teruggehaald naar 2020. Deze boeking verloopt via de reserve stikstof & N2000.

173. Natuurbeschermingswet en Soorten (GS 6-04-2021)

Het overboekingsvoorstel van € 1.845.248 betreft volgende posten:

- Vanuit de intensiveringsmiddelen Natuur, Landschap en adaptief water en grondbeleid is € 4 mln. beschikbaar gekomen voor soorten. Deels is dit weggezet in een subsidieregeling met een plafond van € 2 mln. Dit plafond staat open tot en met 31-12-2021 en de middelen zijn deels weggezet voor overige aanvragen en opdrachten. De nog beschikbare middelen ad € 1.630.485 worden doorgeschoven naar 2021 om verdere uitvoering te geven aan dit beleid. Wegens het afgeven van

een meerjarige opdracht voor monitoring wordt een klein gedeelte van het budget overgeboekt naar 2024 ev.

- Voor de aanvragen in behandeling voor het subsidieplafond Fauna is het noodzakelijk dat de resterende middelen overgeboekt worden naar 2021. De einddatum van de subsidieopenstelling is hier bereikt, een bedrag van € 11.825 wordt overgeboekt om de liggende subsidieaanvragen af te handelen.
- Daarnaast wordt een bedrag van € 202.938 overgeboekt naar 2021 via de reserve Natuur waarvoor nog toezeggingen afgewikkeld dienen te worden binnen het budget Wet Natuurbescherming. Een bedrag van € 94.151 wordt gestort in de reserve Natuur.

174. Diverse budgetten product Natuur (GS 6-4-2021)

Binnen product 3.8.1 zijn € 271.974 middelen, gedekt uit de beleidsintensiveringsmiddelen Natuur, Landschap en adaptief water en grondbeleid, niet tot uitgaven gekomen (raming Begroting 2020). Deze middelen worden overgeboekt naar begrotingsjaar 2021.
Op 9 november 2018 hebben GS besloten de Curfsgroeve niet over te dragen aan Stichting het Limburgs Landschap. De benodigde € 42.770 voor deze overdracht ten behoeve van de afwaardering van gronden dient gereserveerd te blijven en overgeboekt te worden naar begrotingsjaar 2021. Deze overboeking verloopt via de reserve Natuur.
Zowel het restant budget voor het aanvalsplan stikstof van € 16.485 welke minder onttrokken wordt uit de reserve DU bodemsanering, als het restantbudget van € 1.228 voor het Interreg Europe project Wild Life Economy dienen behouden te blijven voor de verdere uitvoering van de programmering in 2021 en worden derhalve overgeboekt naar 2021.
In totaal wordt een bedrag van € 331.229 overgeboekt naar 2021.

192. Natuurgebiedenbeheer (GS 6-4-2021)

Bij het Natuurgebiedenbeheer is conform BBV voorschriften een andere boekingsgang gekozen dan voorgaande jaren. De lasten moeten opgenomen worden in het jaar dat het beheer heeft plaatsgevonden, de uitbetaling van de beheersubsidie geschiedde in het volgende begrotingsjaar. Vanaf dit jaar worden de lasten in het juiste jaar opgenomen. Dit zorgt voor een tekort in 2020 van € 596.851. Middels een overboekingsvoorstel wordt dekking naar voren gehaald uit 2021.

4.1. Bestuur

€ x 1.000

4.1.1 Rijks- en veiligheidstaken CdK	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
106 DU Weerbaar bestuur kleinere gemeenten	42	0	0	0
121 Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen	50	0	0	0
Totaal lasten	**92**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-92	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-92**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

106. DU Weerbaar bestuur kleinere gemeenten (GS 6-4-2021)

Op 16 december 2020 heeft het Rijk de decembercirculaire inzake het provinciefonds gepubliceerd. In deze circulaire is opgenomen dat elke provincie een bijdrage ontvangt om de aanpak van een weerbaar bestuur en een weerbare organisatie aan te jagen en in de middelgrote en kleinere gemeenten te versterken. De bijdrage aan de provincie Limburg bedraagt € 41.667 en is verwerkt in de Jaarstukken 2020 en wordt via dit overboekingsvoorstel in 2021 ter beschikking gesteld voor uitvoering.

121. Procesmiddelen Beekdaelen (GS 8-12-2020)

GS hebben op 8 december 2020 procesmiddelen beschikbaar gesteld ad € 100.000 aan de gemeente Beekdaelen. Dekking vindt plaats uit het budget beleidsbrief integratie € 50.000 en
€ 50.000 uit het budget Rijks- en veiligheidstaken CdK. Daar de afwikkeling pas begin 2021 plaatsvindt, wordt het beschikbaar gestelde budget overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.2 Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
79	Onderzoek extraparlementaire bestuursvorm	121	0	0	0
125	Investeringsagenda gemeente Beekdaelen	775	0	0	0
	Totaal lasten	**896**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-896	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-896**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

79. Onderzoek extraparlementaire bestuursvorm (GS 6-4-2021)

Bij de 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 19 juni 2020) is € 150.000 beschikbaar gesteld voor een nader onderzoek naar- en de evaluatie van de samenwerking in een extraparlementair college. In de Voorjaarnota 2020 (PS 26 juni 2020) is opgenomen dat dit onderzoek wordt uitgevoerd in de periode 2020-2022. Derhalve wordt het restantbudget 2020 ad € 121.090 overgeboekt naar 2021.

125. Investeringsagenda gemeente Beekdaelen (GS 6-4-2021)

Bij de Eindejaarsbijstelling 2017 (PS 15 december 2017) hebben Provinciale Staten een bedrag van € 3,5 mln. beschikbaar gesteld voor de investeringsagenda gemeente Beekdaelen. Inmiddels is voor de meeste projecten middels een subsidietoekenning een bijdrage verleend. In 2019 is het cahier zelfsturing als visie vastgesteld. In 2019/2020 is er ambtelijk en bestuurlijk overleg geweest over het uitvoeringsprogramma en de subsidiabele thema's en de gewenste mate van detaillering en planning. Dit is mede inherent aan het thema zelfsturing als relatief nieuw thema en instrument en de daaraan te verbinden voorwaarden. De gemeente zal op korte termijn een concreet uitgewerkt plan van aanpak aanreiken voor de thema's waarover bestuurlijk overeenstemming is. Definitieve toekenning van het restantbedrag ad € 775.000 staat gepland voor het eerste kwartaal 2021. Derhalve dient dit bedrag te worden overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.7 Internationalisering		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
93	Budget Europese cofinanciering 2020	1.939	0	0	0
99	Interreg VA project 'Waar is de grens'	50	0	0	0
180	Subsidieverlening stichting euPrevent | EMR	20	0	0	0
	Totaal lasten	**2.009**	**0**	**0**	**0**
Baten					
99	Interreg VA project 'Waar is de grens'	50	0	0	0
	Totaal baten	**50**	**0**	**0**	**0**
		-1.959	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.959**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

93. Europese cofinanciering (GS 6-4-2021)

Bij de Voorjaarsnota 2020 (PS 26 juni 2020) is € 7 mln. voor Europese cofinanciering 2020-2022 beschikbaar gesteld. Het restantbedrag 2020 ad € 1.939.020 wordt derhalve overgeboekt en toegevoegd aan het budget 2021.

99. Interreg VA project 'Waar is de grens' (GS 6-4-2021)

Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6 november 2020) is het Interreg VA project 'Waar is de grens' budgettair neutraal in de begroting 2020 opgenomen. Dit project loopt, mede door de latere start in verband met de coronacrisis, door in 2021. De geraamde inkomsten en uitgaven ad € 49.615 worden derhalve overgeboekt naar 2021.

180. Subsidieverlening stichting euPrevent / EMR (GS 23-2-2021)

Op 23 februari 2021 hebben GS een subsidie verleend ad € 30.000 aan de Stichting euPrevent | EMR ten behoeve van reguliere taken en werkzaamheden van euPrevent voor het jaar 2020. Omdat de middelen internationalisering ad € 20.000 gereserveerd staan in het jaar 2020, worden deze overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.9 Strategische Public Affairs	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
122 Middelen Herdenking 75 jaar bevrijding	48	0	0	0
Totaal lasten	**48**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-48	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-48**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

122. Herdenking 75 jaar bevrijding (GS 6-4-2021)

Bij de Voorjaarsnota 2018 (PS 29 juni 2018) is een bedrag van € 1 mln. voor de periode 2018-2020 beschikbaar gesteld voor herdenking van 75 jaar bevrijding. Door de coronacrisis zal het (boek)verslag 75 jaar bevrijding en het symposium/ congres Weerbare Democratie in 2021 plaatsvinden. Het restantbedrag 2020 ad € 47.704 wordt derhalve overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.10 Branding	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
123 Middelen Regiobranding 2020	661	0	0	0
Totaal lasten	**661**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-661	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-661**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

123. Regiobranding 2020 (GS 27-10-2020)

Op 27 november 2020 zijn de nadere subsidieregels Branding Limburg 2020 en het Reglement Adviescommissie Branding Limburg vastgesteld. De looptijd van de subsidieregeling eindigt op 1 april 2021 waardoor de afwikkeling van deze regeling in 2021 plaatsvindt. Derhalve wordt het restantbedrag ad € 661.151 overgeboekt naar 2021.

4.2. Overhead

€ x 1.000

4.2.0 Overhead		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
78	Budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid	53	53	53	39
118	Digitalisering P&C cyclus	58	0	0	0
181	Personeelsbudget	200	0	0	0
	Totaal lasten	**311**	**53**	**53**	**39**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-311	-53	-53	-39
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-311**	**-53**	**-53**	**-39**

Financiële toelichting

78. Vitaliteit en duurzame inzetbaarheid (GS 6-4-2021)

In het kader van vitaliteit en duurzame inzetbaarheid is een overeenkomst gesloten met Studytube inzake Leerplatform Limburg Academie voor 2020-2024. Derhalve wordt € 196.650 van het (incidenteel) beschikbare budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid 2020 overgeboekt naar 2021-2024 (€ 52.500 per jaar voor de periode 2021-2023 en € 39.150 in 2024).

118. Digitalisering P&C cyclus (GS 6-4-2021)

In 2020 is op basis van de benchmark Jaarstukken 2019 samen met de Controlecommissie het proces gestart om de planning en control-cyclus te digitaliseren. Dit proces loopt door in 2021. In dit kader wordt het restant werkbudget ad € 58.000 overgeboekt om incidentele kosten zoals voorbereiding, onderzoek, audits en implementatie te kunnen dekken.

181. Personeelsbudget (GS 6-4-2021)

Conform afspraak met het GO moet het restant van de levensfaseregeling ad € 200.000 beschikbaar blijven voor de uitvoering van de regeling in de komende jaren. Derhalve wordt dit bedrag overgeboekt naar 2021. (Zie ook paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering).

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën

€ x 1.000

4.3.3 Overige eigen middelen		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
	Totaal lasten	**0**	**0**	**0**	**0**
Baten					
89	Rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020	-7.790	-6.814	-6.198	-5.845
190	Rentekortingen duurzaamheidsleningen	-211	0	0	0
	Totaal baten	**-8.001**	**-6.814**	**-6.198**	**-5.845**
		-8.001	-6.814	-6.198	-5.845
Mutatie reserves					
Toevoeging reserves					
213	Bruteringsreserve Limburgs Museum	303	0	0	0
Aanwending reserves					
div	Algemene reserve (egalisatie)	58.056	7.956	8.837	6.508
	Saldo mutatie reserves	**57.753**	**7.956**	**8.837**	**6.508**
	Resultaat	**49.752**	**1.143**	**2.638**	**663**

Financiële toelichting

89. Rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020 (GS 6-4-2021)

De gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in december 2020 ad € 184,2 mln. nominaal heeft een boekwinst opgeleverd van € 44,15 mln. Hiervoor wordt bij bestemming resultaat € 37,75 mln. aan algemene reserve toegevoegd ter egalisatie van het negatieve effect van de rentederving voor de periode 2021-2029.

€ x 1.000

Doorwerking nar begroting 2021-2024				Reservering voor begroting 2025 e.v.				
2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
7.790	6.814	6.198	5.845	5.364	3.470	1.749	413	132

190. Rentekortingen duurzaamheidsleningen (GS 6-4-2021)

Binnen de Verordening leningen Duurzaam Thuis is het mogelijk een rentekorting toe te passen op isolerende maatregelen, levensloopbestendige maatregelen of een combinatie hiervan. Om een rentekorting te kunnen aanbieden hebben GS beleidsmiddelen voor de looptijd van de Verordening leningen Duurzaam thuis beschikbaar gesteld. Het restant in 2020 van € 210.610 wordt overgeboekt naar 2021.

213. Toevoeging aan de bruteringsreserve (GS 6-4-2021)

Zie toelichting 219 bij product 4.3.5 Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves.

€ x 1.000

4.3.4 Reservering nieuw beleid		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
131	Correctie dekking Monumentenwacht Limburg inzake het tekort 2020	-98	0	0	0
148	Restant Procesmiddelen vernieuwing economisch Beleidskader	10	0	0	0
149	Project Einstein Telescope EMR Site & Technology (E-TEST)	33	0	0	0
	Totaal lasten	**-55**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		55	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**55**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

131. Correctie dekking Monumentenwacht Limburg inzake het tekort 2020 (PS 11-12-2020)

GS hebben op 1 september 2020 ingestemd met het beschikbaar stellen van een bedrag van € 140.000 ter dekking van het tekort over 2020 op basis van de ingeroepen garantstelling uit 1987. Het tekort over 2020 wordt, conform Mededeling portefeuillehouder inzake de Financiële Eindejaarsbijstelling 2020 d.d.15-12-2020 (GS 2020-51156), ten laste gebracht van de SPUK Culturele voorzieningen inzake compensatie als gevolg van de Coronacrisis voor een bedrag van € 41.600 en een bedrag van € 98.400 wordt ten laste gebracht van de intensiveringsmiddelen onvoorzien en wordt vanuit 2021 naar voren gehaald.

148. Procesmiddelen vernieuwing economisch Beleidskader (GS 6-4-2021)

In de Herfstbrief 2019 (PS 4-10-2019) is voor het opstellen van het MEB € 150.000 procesmiddelen beschikbaar gesteld. Het MEB is in juni 2020 door PS vastgesteld. Het restant van deze procesmiddelen bedraagt € 10.044 en is niet meer benodigd. Omdat deze procesmiddelen beschikbaar zijn gesteld vanuit de intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs en Arbeidsmarkt vloeien deze terug naar de intensiveringsmiddelen, zodat deze beschikbaar blijven voor in de huidige Statenperiode geoormerkt doel (zie ook product 4.3.4. Reservering nieuw beleid).

149. Project Einstein Telescope EMR Site & Technology (E-TEST) (GS 6-4-2021)

Voor het interreg project VA EMR E-TEST is er in de 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 29 juni 2020) € 855.000 ter beschikking gesteld. Omdat de kosten van dit project lager zijn uitgevallen, bedraagt de provinciale cofinanciering € 822.009. Het project was voor 70% gedekt uit de intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt en voor 30% uit de intensiveringsmiddelen Procesmiddelen, Onvoorzien & Cofinanciering Europa. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen van € 32.991 terug te laten vloeien naar de betreffende intensiveringsmiddelen (€ 23.094 Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt en € 9.897 Procesmiddelen, Onvoorzien & Cofinanciering Europa) zodat deze middelen beschikbaar blijven voor in het huidige college periode geoormerkte resultaten c.q. doelen.

€ x 1.000

4.3.5 Stelposten		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
117	Invulling generieke taakstelling budget Ondernemingsraad	0	0	57	0
120	Budget rijks- en veiligheidstaken CdK	0	0	-18	0
181	Personeelsbudget	2.500	0	0	0
206	Vrijval reserve zilver bronsgroene natuur	0	0	199	0
219	*Bestemming resultaat 2020: Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves*	0	0	1.838	0
	Totaal lasten	**2.500**	**0**	**2.076**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.500	0	-2.076	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.500**	**0**	**-2.076**	**0**

Financiële toelichting

117. Invulling generieke taakstelling Budget Ondernemingsraad (GS 6-4-2021)

De OR heeft op 10 december 2020 besloten het restantbudget 2020 beschikbaar te stellen voor de taakstelling. Hiermee wordt voor € 57.088 invulling gegeven aan de generieke taakstelling 2020-2023.

120. Budget rijks- en veiligheidstaken CdK (GS 6-4-2021)

Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6 november 2020) is een bedrag van € 150.000 uit het budget rijks- en veiligheidstaken toegevoegd aan de generieke taakstelling met de mededeling dat dit een bijdrage onder voorbehoud was. Het exploitatiebudget 2020 laat een negatief resultaat zien van € 18.322. Dit bedrag wordt conform afspraak toegevoegd aan de taakstelling.

181. Personeelsbudget (GS 6-4-2021)

De overboeking van € 2,50 mln. heeft betrekking op:

- Momenteel vinden cao-onderhandelingen plaats waarbij ingezet wordt op landelijk beleid inzake thuiswerkvergoeding. Voornemen is deze vergoeding met terugwerkende kracht in te voeren. Rekening houdend met een maximale vergoeding van € 600 per persoon voor 2020 wordt € 600.000 overgeboekt naar 2021. (zie ook product 4.2. Overhead).
- Voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie wordt € 1.900.000 overgeboekt naar 2021: € 800.0000 voor de doorontwikkeling van de clusters concern, strategie en communicatie; € 500.000 voor het opstellen van inkoop en concernstandaarden "hoe werken wij" (verdere uitwerking toezegging 8783 PS) en € 600.000 voor 2 extra trainees schakelprogramma RichtingZuid en de verwachte extra kosten inzake de parlementaire enquête (zie ook paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering).

206. Vrijval reserve zilver bronsgroene natuur (GS 6-4-2021)

Op basis van de jaarlijkse doorlichting van reserves op nut en noodzaak gedurende het proces van de jaarstukken is gebleken dat de restantmiddelen uit de vorige statenperiode ad € 199.480 geen

bestemming meer hadden en daarmee volgens de financiële spelregels terugvloeien naar het resultaat. Voorgesteld wordt om dit resultaat in te zetten t.b.v. de generieke taakstelling.

219. Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves (GS 6-4-2021)

Op basis van de jaarlijkse doorlichting van reserves op nut en noodzaak gedurende het proces van de jaarstukken is gebleken dat door administratieve verschuivingen binnen projecten geen rekening is gehouden met de bijhorende dekking uit de bruteringsreserves. Het gevolg is:

€ x 1

Naam reserve	Bedrag
Surplus bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	1.412.540
Surplus bruteringsreserve provinciale gebouwen	727.827
Tekort bruteringsreserve proviciale gebouwen	-302.676
Voordelig saldo	**1.837.692**

Voorgesteld wordt om dit resultaat in te zetten t.b.v. de generieke taakstelling.

4.4. Provinciale Staten en Griffie

€ x 1.000

4.4.1 Provinciale Staten en Griffie	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
115 Werkbudget Controlecommissie	100	0	0	0
124 Middelen scholing PS	12	0	0	0
Totaal lasten	**112**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-112	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-112**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

115. Werkbudget Controlecommissie (GS 6-4-2021)

In de vergadering van de Commissie van Onderzoek van 21 oktober 2016 is besloten het restant van het werkbudget Controlecommissie (voorheen Commissie van Onderzoek) jaarlijks over te boeken naar het volgende begrotingsjaar met een maximum van € 100.000.

124. Middelen scholing PS (GS 6-4-2021)

Naar aanleiding van het inwerking getreden Rechtspositiebesluit decentrale politiek hebben Provinciale Staten op 27 mei 2019 een nieuwe verordening vastgesteld. Conform dit besluit beschikt elk Statenlid over een individueel bedrag voor scholing van € 1.000 per Statenperiode. Derhalve dient het restantbudget scholing PS ad € 11.750 beschikbaar te blijven voor volgende jaren en te worden overgeboekt naar 2021.

Begrotingswijziging 2 – 2021

De lasten en baten van de begroting 2021 e.v. als volgt te wijzigen:

€ x 1.000

Begrotingsprogramma		Product		Begroting 2021			Begroting 2022			Begroting 2023			Begroting 2024		
				Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
1.1	Investeringsklimaat	1.1.1	Economische samenwerking	1.321	0	-1.321	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.1.2	Acquisitie en LIOF	692	0	-692	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.1.3	MKB	2.141	0	-2.141	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.1.4	Brightlands Kennis/As	60	0	-60	30	0	-30	130	0	-130	0	0	0
		1.1.5	Maastricht Aachen Airport	2.232	0	-2.232	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**6.447**	**0**	**-6.447**	**30**	**0**	**-30**	**130**	**0**	**-130**	**0**	**0**	**0**
1.2	Innovatiekracht	1.2.1	Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	17	21	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.2	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	267	55	-212	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.3	Brightlands Greenport Campus Venlo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.4	Services & Brijghtlands Smart Services Campus	10	0	-10	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.5	Logistiek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.6	Industrie	1.764	131	-1.633	0	0	0	0	0	0	500	0	-500
		1.2.7	Toerisme en recreatie	3.223	0	-3.223	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.8	Innovatieve landbouw	2.587	69	-2.518	660	0	-660	270	0	-270	140	0	-140
		1.2.9	Regiodeal Noord-Limburg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**7.868**	**276**	**-7.592**	**660**	**0**	**-660**	**270**	**0**	**-270**	**640**	**0**	**-640**
1.3	Onderwijs en arbeidsmarkt	1.3.1	Arbeidsmarkt	400	0	-400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.3.2	Onderwijs	923	0	-923	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**1.323**	**0**	**-1.323**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.1	Sociale agenda, zorg en veiligheid	2.1.1	Sociale agenda en Zorg	2.903	0	-2.903	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.1.2	Veiligheid	139	0	-139	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.042**	**0**	**-3.042**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.2	Cultuur	2.2.1	Cultuur	1.205	0	-1.205	0	100	100	0	100	100	0	100	100
		2.2.2	Erfgoed	358	0	-358	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.2.3	Monumenten	1.080	32	-1.048	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.2.4	Archeologie	935	0	-935	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.2.5	Regionale media	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.579**	**32**	**-3.547**	**0**	**100**	**100**	**0**	**100**	**100**	**0**	**100**	**100**
2.3	Sport	2.3.1	Sport	963	0	-963	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**963**	**0**	**-963**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.4	Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	2.4.1	Stedelijke ontwikkeling	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.4.2	Kwaliteitsimpuls Limburgse centra	129	0	-129	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.4.3	IBA	652	0	-652	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.4.4	Regiodeal transformatie Parkstad	10.228	0	-10.228	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**11.009**	**0**	**-11.009**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.1	Openbaar vervoer en railagenda	3.1.1	Openbaar vervoer en concessiemanagement	1.433	279	-1.153	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.1.2	Railagenda	3.240	2.905	-335	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**4.673**	**3.184**	**-1.488**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.2	Bereikbaarheid en mobiliteit	3.2.1	Voorbereiding en uitvoering mob.maatregelen	819	0	-819	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.2	Fiets	1.728	1.074	-654	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.3	Verkeersveiligheid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.4	Logistieke netwerken	146	15	-131	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.5	Onderhoud, beheer en rehabilitaties Provinciale wegen	469	0	-469	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.6	Project Buitenring Parkstad Limburg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.7	Project N280- West	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.8	Project N266	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.162**	**1.089**	**-2.073**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.3	Wonen in Limburg	3.3.1	Wonen in Limburg	1.765	0	-1.765	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**1.765**	**0**	**-1.765**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.4	Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	3.4.1	Omgevingsvisie	220	0	-220	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.2	Uitvoering ruimtelijk beleid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.3	Werklocaties	497	0	-497	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.4	Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones	1.093	0	-1.093	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.7	Grondzaken	15.731	14.611	-1.120	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**17.542**	**14.611**	**-2.931**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.5	Hoogwater-bescherming langs de Maas	3.5.1	Programma Maasvallei	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.5.2	Ooijen-Wanssum	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.6	Water	3.6.1	Water	850	9	-842	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**850**	**9**	**-842**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.7	Energie, circulaire economie en milieu	3.7.1	Energie	2.065	0	-2.065	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.2	Duurzaamheid en circulaire economie	1.980	0	-1.980	500	0	-500	210	0	-210	80	0	-80
		3.7.3	Milieu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.4	Bodem en ondergrond	185	0	-185	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.5	Mijnbouwschade	44	0	-44	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.11	Coördinatie RUD	38	0	-38	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.12	Vergunningen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.13	Handhaving	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**4.312**	**0**	**-4.312**	**500**	**0**	**-500**	**210**	**0**	**-210**	**80**	**0**	**-80**
3.8	Natuur	3.8.1	Natuur	1.577	0	-1.577	0	0	0	0	0	0	4	0	-4
			Totaal begrotingsprogramma	**1.577**	**0**	**-1.577**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**4**	**0**	**-4**

€ x 1.000

Begrotingsprogramma		Product		Begroting 2021			Begroting 2022			Begroting 2023			Begroting 2024		
				Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
4.1	Bestuur	4.1.1	Rijks- en veiligheidstaken CdK	92	0	-92	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.2	Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie	896	0	-896	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.3	Integriteit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.4	Coördinatie Interbestuurlijk toezicht	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.5	Toezicht gemeentefinanciën	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.6	IPO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.7	Internationalisering	2.009	50	-1.959	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.8	Euregiobestuur; Managementautoriteit EMR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.9	Strategische Public affairs	48	0	-48	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.10	Branding	661	0	-661	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.13	Overige bestuurlijke zaken	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.705**	**50**	**-3.656**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
4.2	Overhead	4.2.0	Overhead	311	0	-311	53	0	-53	53	0	-53	39	0	-39
			Totaal begrotingsprogramma	**311**	**0**	**-311**	**53**	**0**	**-53**	**53**	**0**	**-53**	**39**	**0**	**-39**
4.3	Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	4.3.1	MRB	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.3.2	Provinciefonds	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.3.3	Overige eigen middelen	0	-8.001	-8.001	0	-6.814	-6.814	0	-6.198	-6.198	0	-5.845	-5.845
		4.3.4	Reservering nieuw beleid	-55	0	55	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.3.5	Stelposten	2.500	0	-2.500	0	0	0	2.076	0	-2.076	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**2.445**	**-8.001**	**-10.446**	**0**	**-6.814**	**-6.814**	**2.076**	**-6.198**	**-8.274**	**0**	**-5.845**	**-5.845**
4.4	PS en Griffie	4.4.1	Provinciale Staten en Griffie	112	0	-112	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal baten en lasten	**74.684**	**11.250**	**-63.435**	**1.243**	**-6.714**	**-7.956**	**2.738**	**-6.098**	**-8.837**	**763**	**-5.745**	**-6.508**
Mutatie reserves															
	Algemene reserve (egalisatie)			0	58.056	58.056	0	7.956	7.956	0	8.837	8.837	0	6.508	6.508
	Bruteringreserve VDL Nedcar			2.735	0	-2.735	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Bestemmingsreserve NEDAB			0	1.232	1.232	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Risicoreserve grondexploitatie			0	3.855	3.855	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve Stikstof & N2000			0	-5	-5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Bruteringsreserve Limburgsmuseum Venlo			303	0	-303	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen			0	2.941	2.941	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve Natuur			0	258	258	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve DU-uitkering bodemsanering			0	76	76	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve DU Zoetwatermaatregelen			0	58	58	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Totaal mutaties reserves			**3.037**	**66.472**	**63.435**	**0**	**7.956**	**7.956**	**0**	**8.837**	**8.837**	**0**	**6.508**	**6.508**
	Totaal			**77.722**	**77.722**	**0**	**1.243**	**1.243**	**0**	**2.738**	**2.738**	**0**	**763**	**763**	**0**

Bijlage 4: De bestuurlijke intenties vastgoed in verband met waardering op de provinciale balans

Op basis van de Jaarstukken 2016 zijn de bestuurlijke intenties vastgesteld met betrekking tot de waardering van provinciaal vastgoed (PS d.d. 30-6-2017). Onderstaand vastgoed is gekocht of ontwikkeld met een maatschappelijke intentie en in de regel bedoeld om duurzaam te exploiteren. Bij dit besluit is vermeld dat deze uitgangspunten in principe van kracht zijn, tenzij er nieuwe besluitvorming plaatsvindt over vastgoed.

A	In erfpacht uitgegeven gronden	Functie	Intentie duurzaam exploiteren	Duurzame waardevermindering van toepassing
1	Leeuwbrouwerij Valkenburg	Maatschappelijk	ja	Nee
2	Tuinbouwgebied Siberië	Maatschappelijk	ja	Nee
3	Tradeport Noord/Heylen	Maatschappelijk	ja	Nee
4	Andeno	Maatschappelijk	Ja	Nee
5	Haven Wanssum	Maatschappelijk	Ja	Nee
6	Watersley	Maatschappelijk	Ja	Nee

B	Materiële vaste activa economisch nut	Functie	Intentie duurzaam exploiteren	Duurzame waardevermindering van toepassing
1	Gouvernement	Maatschappelijk	ja	Nee
2	Groot Buggenum	Maatschappelijk	ja	Nee
3	Maastricht Aachen Airport	Maatschappelijk	ja	Nee
4	Musea	Maatschappelijk	ja	Nee
5	Station Simpelveld	Maatschappelijk	ja	Nee
6	Burgemeesterswoning Venlo	Maatschappelijk	Nee	Nee
7	Steunpunten provinciale wegen	Maatschappelijk	ja	Nee
	• Steunpunt Wanssum	Maatschappelijk	Nee	Nee

C	Materiële vaste activa maatschappelijk nut	Functie	Intentie duurzaam exploiteren	Duurzame waardevermindering van toepassing
1	Grondverwerving verbreding A2	Maatschappelijk	ja	Nee
2	Gronden Ooijen Wanssum	PM	PM	PM

Voor B6 Burgemeesterswoning Venlo en voor een deel van B7 Steunpunten is de bestuurlijke intentie uitgesproken tot verkoop, Voor beide objecten geldt dat de boekwaarde lager is dan de marktwaarde. Een duurzame waardevermindering is daarom niet van toepassing.

Ad C2: Voor wat betreft de waardering van de gronden van Ooijen-Wanssum wordt verwezen naar de Jaarrekening, onderdeel 6.3. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

Bijlage 5: Benchmark dashboard BBV[7]

Waterkwaliteit (oppervlaktewater) (product 3.6.1. Water)
De ecologische toestand van oppervlaktewateren is beoordeeld volgens de beoordelingsmethode van de Europese Kaderrichtlijn Water. De cijfers geven het percentage oppervlaktewateren weer waarvan de waterkwaliteit de beoordeling 'goed' heeft gekregen.

Weergegeven zijn de cijfers van alle oppervlaktewateren, die in het beheer van de verschillende Waterschappen zijn. Het gebied van een waterschap kan Provincie-overstijgend zijn. De cijfers van een Waterschap dat in twee Provincies ligt worden in beide provinciecijfers opgenomen. Bijvoorbeeld: de wateroppervlaktebeoordelingen van waterschap Noorderzijlvest worden bij zowel Drenthe als Friesland opgeteld.

Beoordelingen van oppervlaktewateren in het beheer van Rijkswaterstaat zijn niet weergegeven.

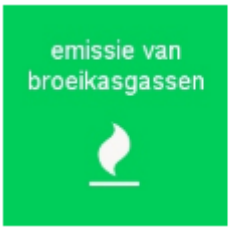

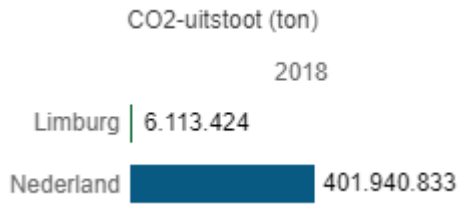

Emissie van broeikasgassen (product 3.7.3. Uitvoering milieu)
De emissie van broeikasgassen wordt uitgedrukt in uitstoot van CO2. De CO2-uitstoot wordt berekend door de energiedragers (bijvoorbeeld kWh elektriciteit, m3 gas, liters benzine) te vermenigvuldigen met de emissiefactor van die energiedrager. Deze emissiefactoren variëren per jaar, afhankelijk van de

[7] Dashboard BBV-indicatoren. (z.j.). Geraadpleegd op 8 maart 2021, webpagina: http://www.waarstaatjeprovincie.nl/Paginas/BBV/Benchmark-dashboard-BBV.aspx

brandstofmix van de elektriciteitsproductie, de hoeveelheid bijgemengde biobrandstof en de calorische waarde en koolstofinhoud van aardgas.

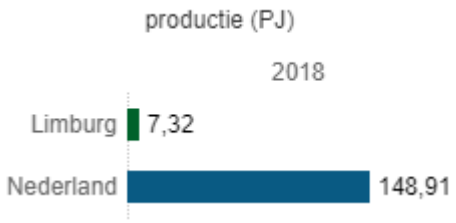

Hernieuwbare energie (product 3.7.1. Asbest en energie)
De meeste productiegegevens hernieuwbare energie komen tot stand door nationale totalen te verdelen over gemeenten aan de hand van verdeelsleutels, de top down-methode, omdat voor de bottom up methode onvoldoende gegevens beschikbaar zijn. Alleen voor Hernieuwbare Energie uit stortgas, geothermie en meestook van biomassa in elektriciteitscentrales zijn bottom up gegevens beschikbaar. Deze methode leidt voor het overgrote deel van de Hernieuwbare Energie-opties tot schattingen. De Klimaatmonitor bevat jaarlijks 88 tot 90 % van de Nederlandse Hernieuwbare Energie. In veel gemeenten zal het percentage hoger zijn, omdat de missende 10-12 % zich concentreert in enkele gemeenten of op de Noordzee, waar een significant deel van de Nederlandse windproductie plaatsvindt.

Alleen voor Hernieuwbare Energie uit Stortgas zijn bottom up gegevens beschikbaar. De gegevens zijn dus niet via een verdeelsleutel tot stand gekomen, maar daadwerkelijk gemeten.
Bron: Klimaatmonitor; bewerking: Tympaan

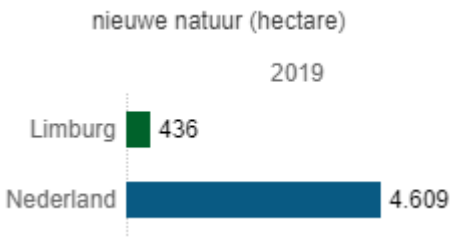

Ontwikkelde nieuwe natuur (product 3.8.1. Natuur)
Dit betreft de oppervlakte verworven en ingerichte natuur in hectare. Bij verworven natuur gaat het om het aantal hectares blijvend beschikbare grond voor natuur, inclusief nieuwe natuur als gevolg van functiewijziging (bijvoorbeeld doordat boerenland als natuurland wordt aangeboden). Onder inrichting worden gebieden verstaan waar inrichtingsmaatregelen zijn uitgevoerd die noodzakelijk zijn voor de realisatie van het natuurdoel. Als er geen inrichtingsmaatregelen nodig zijn, wordt het gebied ook beschouwd als ingericht.
De cijfers zijn afkomstig uit de Voortgangsrapportages Natuur (publicatie IPO/BIJ12). De Provincies zijn sinds 2013 verantwoordelijk voor het natuurbeleid en het Natuurnetwerk Nederland (exclusief

Rijkswateren). Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied.

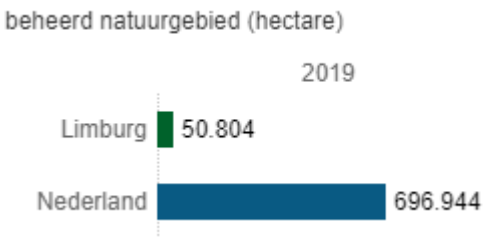

Beheerde natuur (product 3.8.1. Natuur)
Dit betreft het oppervlakte grondgebied dat in beheer is als natuurgebied. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt in beheer met contract en zonder contract. Bij beheer met contract is er een beheercontract vallend onder het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) of een voorloper van SNL. Bij natuurbeheer zonder contract betreft het gebieden vallend onder de Natuurschoonwet (NSW), waterleidingmaatschappijen, defensie, TBO's, RWS, gemeentes, natuureigenaren die entree heffen, particulieren die hun gebied niet openstellen.

De cijfers zijn afkomstig uit de Voortgangsrapportages Natuur. De Provincies zijn sinds 2013 verantwoordelijk voor het natuurbeleid en het Natuurnetwerk Nederland (exclusief Rijkswateren). Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied.

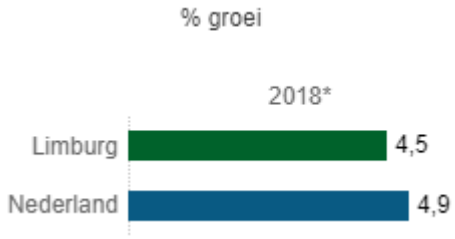

Bruto regionaal product (bbp) (product 1.1.2. Acquisitie en LIOF)
Dit betreft het bruto binnenlands product (tegen marktprijzen) in de Provincie, een maat voor de omvang van de economie. De verandering van het volume van het brp in een bepaalde tijdsperiode is een maat voor de groei (of krimp) van de economie. Het bruto regionaal product tegen marktprijzen is het eindresultaat van de productieve activiteiten van ingezeten productie-eenheden.

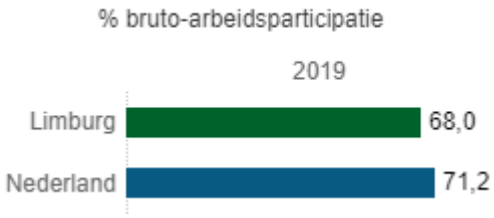

Bruto-arbeidsparticipatie (product 1.3.1. Arbeidsmarkt)
Werkgelegenheid wordt hier uitgedrukt in het percentage bruto-arbeidsparticipatie: het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de totale bevolking van 15-75 jaar.

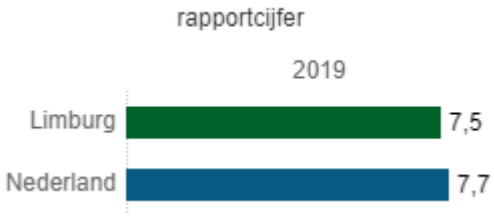

Waardering openbaar vervoer (product 3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement)
Dit betreft het gemiddelde waarderingscijfer (algemene oordeel) voor het regionaal openbaar vervoer per Provincie weergegeven. Dit cijfer is gebaseerd op de OV-Klantenbarometer: een jaarlijks terugkerend onderzoek naar de mening van reizigers in het stads- en streekvervoer. De weergegeven cijfers hebben betrekking op de vervoersgebieden, waarvoor de Provincie de concessie heeft afgegeven. De vervoersgebieden van de metropoolregio's blijven dus buiten beschouwing.

Preventief financieel toezicht (product 4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën)
Gemeenten staan onder preventief financieel toezicht van de provinciale toezichthouder als er sprake is van een niet meer structureel en reëel sluitende begroting bij een gemeente.

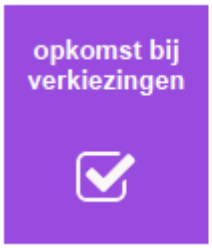

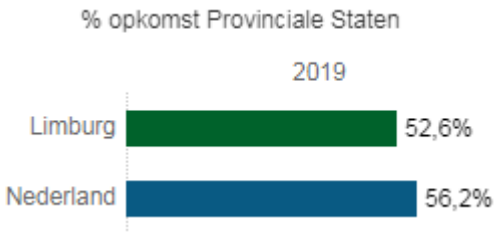

Opkomst bij verkiezingen (product 4.4.1. Provinciale Staten en Griffie)

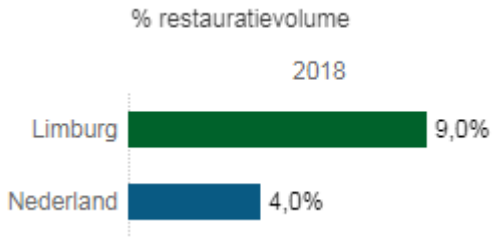

Restauratie volume (product 2.2.3. Monumenten)
Er is op dit moment geen verdere informatie beschikbaar.

Bijlage 6: Wijzigingsbesluiten reserves ultimo 2020

Wijzigingen in reserves

Op basis van de jaarlijkse doorlichting kunnen onderstaande reserves worden opgeheven wegens functieverlies. Het betreft reserves uit vorige statenperiodes.

- Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne;
- Bestemmingsreserve Culturele kansen;
- Reserve Waterveiligheid Maas;
- Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur;
- Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid;
- Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement;
- Bestemmingsreserve realisatie N266.

Naam reserve	Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne
Instellingsdatum PS-besluit	18 juni 2015
Doel van de reserve	Herontwikkeling van de (monumentale) gebouwen.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Culturele kansen
Instellingsdatum PS-besluit	8 november 2013 bij de begrotingsbehandeling
Doel van de reserve	Egaliserende bestemmingsreserve voor cultureel-economische samenwerking met Euregionale partners en het uitvoeringsprogramma Cultuur.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Reserve Waterveiligheid Maas
Instellingsdatum PS-besluit	16 december 2011
Doel van de reserve	Doel van de reserve is de financiering van middelen voor het realiseren van de waterveiligheidsopgave langs de Maas. Deze middelen zijn benodigd om eventueel voor de afronding hoogwaterbeveiliging Maas, exclusief het project Grensmaas van het Consortium, noodzakelijke maatregelen te kunnen financieren, die vanuit synergie-effecten in realisatie moeten worden gebracht,

Naam reserve	Reserve Waterveiligheid Maas
	maar waarbij kasritmes van bijvoorbeeld het HWBP niet tijdig in kunnen voorzien.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur
Instellingsdatum PS-besluit	29 juni 2007
Doel van de reserve	Het doel van de reserve is om de gebudgetteerde bedragen te behouden voor de natuuropgave.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie. Het restant is vrijgevallen t.g.v. het resultaat 2020.
Vrijval	€ 199.480

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Jaarstukken 2011)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie: Het meerjarenprogramma externe veiligheid heeft een begroting van € 4.532.309 voor de periode 2011-2014. Om tussentijdse vrijval van middelen naar de algemene middelen te voorkomen is een bestemmingsreserve ingesteld.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013
Doel van de reserve	Financiële dekking verbouwing Gouvernement (project ontschotten).
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie. Het restant is vrijgevallen t.g.v. het resultaat 2020.
Vrijval	€ 1.412.539

Naam reserve	Bestemmingsreserve realisatie N266
Instellingsdatum PS-besluit	7 november 2014
Doel van de reserve	Financiële dekking investeringskosten infrastructuur N266.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021

Naam reserve	Bestemmingsreserve realisatie N266
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Bijlage 7: Kredietbesluit

Provinciale Staten van Limburg;

besluiten:

Onderstaande investeringen voor het jaar 2020
beschikbaar te stellen

							Indicatieve fasering kredietbedrag			
Programma	Product	Volgnr.	Omschrijving investering	Afschr. termijn	Krediet-bedrag	Looptijd	2020	2021	2022	2023
			Overdracht Wegen BPL	15	-4.022.425	2020	-4.022.425			
			Totaal		-4.022.425		-4.022.425	0	0	0

Speerpunt	Volgnr.	Omschrijving bijdrage / financiering	Afschr. term.	Krediet-bedrag	Looptijd	2020	2021	2022	2023
		Overdracht Wegen BPL		-120.000	2020	-120.000			
		Totaal		-120.000		0	0	0	0

Aldus besloten in de vergadering van Provinciale Staten d.d. 24 juni 2021

De heer Mr. A. O.J. Pregled, waarnemend griffier

De heer drs. Th.J.F.M. Bovens, Voorzitter

Jaarstukken 2020

provincie limburg

Jaarrekening in één oogopslag 2020

provincie limburg

Colofon

Provincie Limburg, cluster Financiën
Limburglaan 10 Maastricht | Postbus 5700 6202 MA Maastricht
+31 (0)43 389 99 99 | postbus@prvlimburg.nl | www.limburg.nl

april 2021

Jaarrekening

2020

in één oogopslag

Maastricht, april 2021

Inhoudsopgave

1. Inleiding 5

2. Exploitatielasten en investeringen 2020 7

3. Programmarekening 2020 8

4. Lasten Jaarrekening 2020 9

5. Baten Jaarrekening 2020 10

6. Verschillen begroting en realisatie 2020 11

7. Balans per 31-12-2020 14

8. Reserves en voorzieningen 15

1. Inleiding

Voor u ligt de ‘Jaarrekening 2020 in één oogopslag’. In dit document worden de financiële aspecten van de Jaarstukken 2020 van de Provincie op beknopte wijze weergegeven.

De ‘Jaarrekening 2020 in één oogopslag’ presenteert de informatie op het niveau van de begrotingsprogramma’s, zoals deze in de Programmabegroting 2020 opgenomen zijn.

Daarnaast zijn de financiële gegevens gepresenteerd op de lasten- en batensoorten.
Voor gedetailleerde informatie of toelichtingen op begrotingsprogramma’s wordt verwezen naar de betreffende onderdelen uit de Jaarstukken 2020.

In de overzichten van dit document waarin ‘Begroting’ is opgenomen wordt ‘Begroting ná wijzigingen’ bedoeld.

In de tabellen worden alle financiële gegevens in miljoenen euro’s gepresenteerd. Hierdoor kunnen afrondingsverschillen in de presentatie optreden.

Financiële positie ultimo 2020

Het jaar 2020 heeft in teken gestaan van de coronacrisis, de getroffen maatregelen en de gevolgen hiervan voor de wereld. De maatregelen om de pandemie onder controle te krijgen hebben grote gevolgen voor de economie en de maatschappij.

Provinciale Staten van Limburg zijn middels informerende stukken periodiek op de hoogte gebracht over de impact van de coronacrisis en de provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus.
Met de Voorjaarsnota 2020 en de Programmabegroting 2021 is onder de noemer 'Rolvast, koersvast en met versterkte slagkracht' en aanvullend op de directe crisismaatregelen een raamwerk bepaald voor de aanpak tot herstel.
Over de schade in 2020 ten gevolge van Corona is een aparte paragraaf 5.9 'Covid 19' in de Jaarstukken 2020 opgenomen. Op basis van uitspraken van de commissie BBV d.d. 26-1-2021 worden mogelijke opbrengsten uit het compensatiepakket 2020 verwerkt in de Jaarstukken 2021.

Ondanks de pandemie ligt er een sluitende jaarrekening 2020 voor. Er resteert een voordelig nog te bestemmen resultaat van € 8,59 mln. Dit wordt aan de immunisatiereserve toegevoegd.

In de Jaarstukken 2020 wordt geconcludeerd dat onze financiële positie gezond is. Er is structureel evenwicht, een gezonde vermogenspositie, voldoende weerstandsvermogen en een substantiële onbenutte belastingcapaciteit (€ 52 mln.). In de paragraaf 5.2 'Weerstandsvermogen en risicobeheersing' van de Jaarstukken 2020 zijn de kengetalen gepresenteerd. Wij verwijzen naar deze paragraaf voor meer toelichting over de financiële positie.

Uit de Jaarstukken 2020 blijkt ook dat een substantieel deel van de taakstelling inmiddels is gerealiseerd. Conform het financiële kader van het collegeprogramma, vastgesteld bij de Herfstbrief 2019, dient in deze periode in totaal € 50 mln. aan taakstelling te worden gerealiseerd. Bij het opmaken van de balans 2020 en de extra toevoegingen welke gerealiseerd worden bij deze Jaarstukken 2020 (€ 2,08 mln.) constateren wij dat inmiddels € 43,60 mln. is gerealiseerd (87%) en er nog € 6,40 mln. resteert (13%).

2. Exploitatielasten en investeringen 2020

De onderstaande grafiek presenteert de financiële realisatie in 2020 van de uitgaven per begrotingsprogramma van zowel de exploitatiebudgetten als de investeringen.

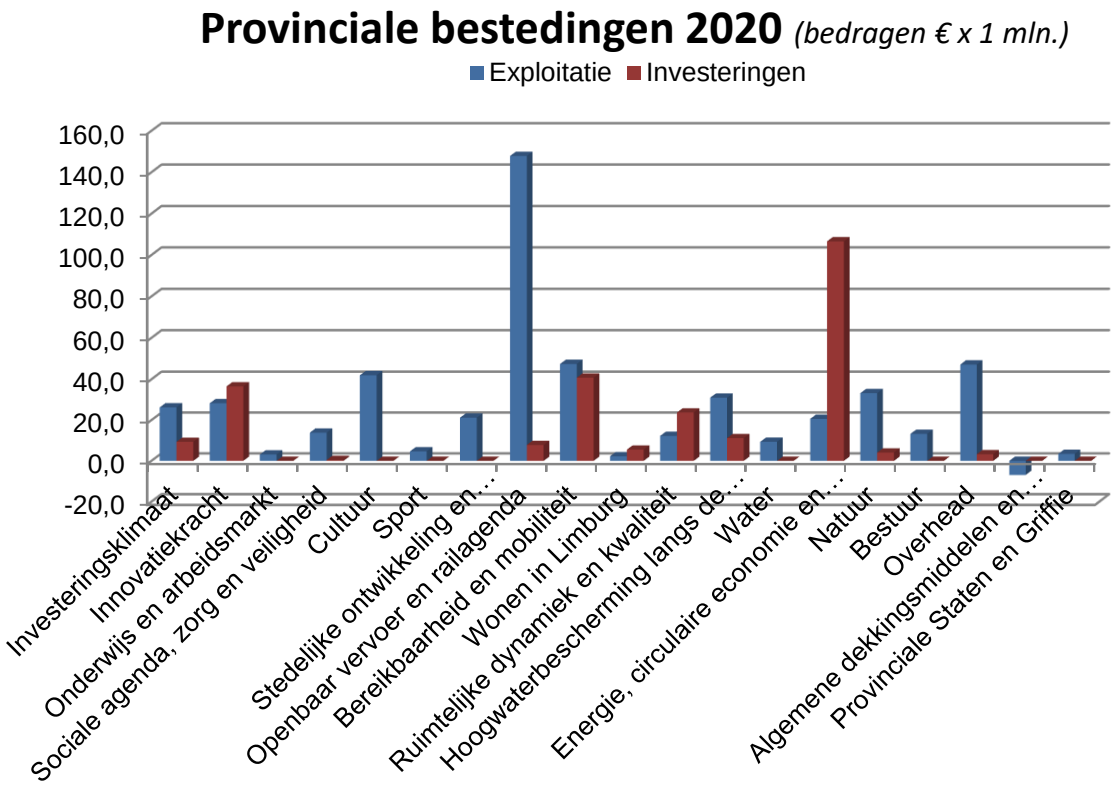

Voor een toelichting over de gerealiseerde resultaten en de financiële gegevens per begrotingsprogramma verwijzen we naar hoofdstuk 1 t/m 4, deel 1 “Programmaverantwoording” van de Jaarstukken 2020.

3. Programmarekening 2020

€ x 1 mln.

	Lasten			Baten			Saldo		
	Begroting ná wijzigingen	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie	Begroting ná wijzigingen	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie	Begroting ná wijzigingen	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie
Baten en lasten begrotingsprogramma's	463,55	456,09	7,46	124,22	147,01	-22,79	-339,33	-309,08	-30,25
Overhead	49,45	47,08	2,37	0,27	1,13	-0,86	-49,18	-45,95	-3,23
Algemene dekkingsmiddelen	-5,18	-6,90	1,73	314,07	358,77	-44,70	319,24	365,67	-46,43
Provinciale Staten en Griffie	3,79	3,42	0,37	0,00	0,00	0,00	-3,79	-3,42	-0,37
Totaal baten en lasten	**511,61**	**499,68**	**11,93**	**438,55**	**506,90**	**-68,35**	**-73,06**	**7,22**	**-80,28**
Toevoeging reserves	308,65	304,14	4,50	0,00	0,00	0,00	-308,65	-304,14	-4,50
Aanwending reserves	0,00	0,00	0,00	385,31	397,30	-11,99	385,31	397,30	-11,99
Totaal	**820,26**	**803,83**	**16,43**	**823,87**	**904,21**	**-80,34**	**3,61**	**100,38**	**-96,77**

Vrij resultaat 2020

Het jaarrekeningresultaat bedraagt € 100,38 mln. Van dit resultaat is dekking nodig voor de overboekingsvoorstellen naar de begrotingsjaren 2021 e.v. Het vrije resultaat bedraagt daarmee € 8,59 mln.

€ x 1 mln.

	Resultaat 2020
Gerealiseerd resultaat jaarrekening	**100,38**
Bestemming resultaat:	
Dekking overboekingsvoorstellen	89,33
Motie 2719 Steun kwetsbare kinderen	0,13
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	0,30
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	2,04
Vrij te bestemmen resultaat	**8,59**

Conform de vigerende financiële spelregels worden voordelige jaarresultaten aan de Immunisatiereserve toegevoegd.

Een overzicht met toelichting op deze voorstellen is opgenomen als bijlage 3 ‘Doorwerking naar Begroting 2021 e.v.’ van de Jaarstukken 2020.

In hoofdstuk 6 van dit document wordt een toelichting op de grote verschillen met invloed op het resultaat en de daarbij horende overboekingsvoorstellen gepresenteerd.

Voor een toelichting op de budgetverschillen per begrotingsprogramma verwijzen we naar hoofdstuk 1 t/m 4, deel 1 “Programmaverantwoording” van de Jaarstukken 2020.

4. Lasten Jaarrekening 2020

In onderstaande tabel treft u de gerealiseerde lasten 2020 aan, gerubriceerd naar de te onderscheiden kostensoorten, inclusief toevoeging aan reserves. Deze kostenindeling is toegepast bij de programmaverantwoording per begrotingsprogramma. In hoofdstuk 1 t/m 4 van de Jaarstukken 2020 zijn de belangrijkste financiële afwijkingen van de realisatie t.o.v. de begroting ná wijzigingen 2020 in de reguliere middelen toegelicht. In deze toelichtingen zijn ook de afwijkingen in de mutaties van de reserves meegenomen.
Voor een analyse op de personele lasten verwijzen we naar paragraaf 5.5 Bedrijfsvoering van de Jaarstukken 2020.

Het percentage in onderstaande grafiek is berekend ten opzichte van de totale gerealiseerde lasten ad € 803,83 mln.

€ x 1 mln.

	Realisatie
Reguliere middelen	386,55
Personeelslasten	77,40
Kapitaallaasten	35,73
Totaal lasten	**499,68**
Toevoeging reserves	304,14
Totaal	**803,83**

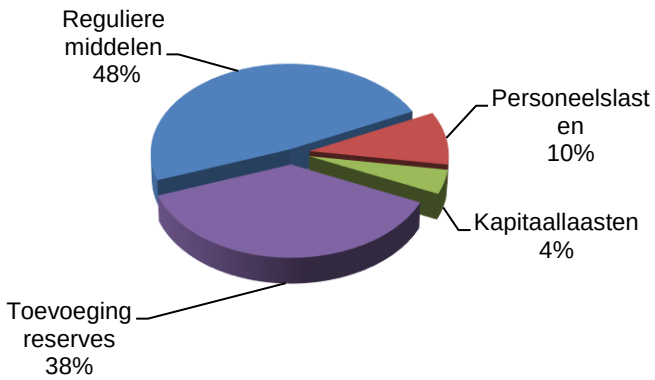

5. Baten Jaarrekening 2020

In onderstaande tabel treft u de gerealiseerde baten 2020 aan gerubriceerd naar de te onderscheiden inkomstenbronnen inclusief aanwending reserves. Voor een uitgebreide toelichting opdeze inkomsten-bronnen wordt verwezen naar hoofdstuk 4 van de Jaarstukken 2020.

Het percentage in onderstaande grafiek is berekend ten opzichte van de totale gerealiseerde baten ad € 904,21 mln.

€ x 1 mln.

	Realisatie
Baten in programma's	148,14
Opcenten MRB	108,81
Provinciefonds	145,91
Dividend	17,12
Overige	86,93
Totaal baten	**506,90**
Aanwending reserves	397,30
Totaal	**904,21**

We merken hierbij op dat een deel van de provinciefondsuitkering en dividenden als baten in de betreffende programma's worden verantwoord.

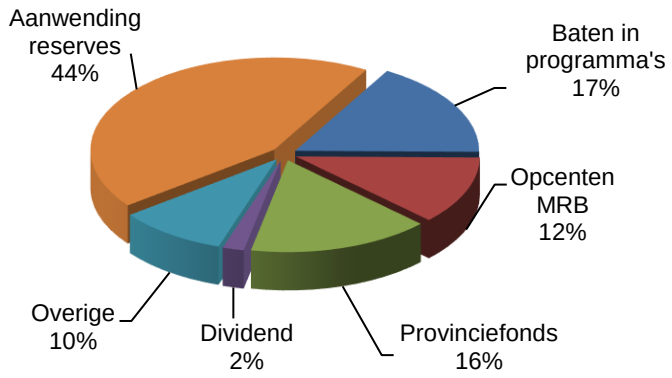

6. Verschillen begroting en realisatie 2020

Op begrotingsbasis was in 2020 reeds rekening gehouden met een verwacht voordelig resultaat 2020 van € 3,61 mln. (Financiële Eindejaarsbijstelling 2020). Uit de Jaarstukken 2020 blijkt dat een voordelig resultaat van € 100,38 mln. is gerealiseerd. Er is sprake van een verschil tussen begroting en realisatie van € 96,77 mln.
Onderstaand worden de verschillen in het resultaat tussen begroting ná wijzigingen en de realisatie 2020 op hoofdlijnen toegelicht.

€ x 1 mln.

Verschillen met invloed op resultaat ná verrekeningen met reserves	Resultaat	Effect	Overboeking naar begroting 2021 - 2024	Reservering voor begroting 2025 e.v.
Geraamd batig resultaat 2020 ná Eindejaarsbijstelling 2020	**3,61**			
Afwijkingen gerealiseerde resultaat t.o.v. de raming:				
1. Reguliere baten en lasten in programma's	50,65	V	49,29	-0,69
2. Personele lasten	2,00	V	1,90	
3. Overhead	1,69	V	1,06	
4. Kapitaallasten	-0,04	N		
5. Opcenten MRB	-0,59	N		
6. Algemene uitkering provinciefonds	0,02	V		
7. Resultaat voorgaande dienstjaren	1,52	V		
8. Verkoop obligatieportefeuille	44,17	V	26,65	11,13
9. Overige financiële middelen	0,52	V		
10. Vrijval reserves	2,34	V		
11. Extra toevoeging aan risicoreserve SiS	-5,51	N		
Resultaat 2020	**100,38**	**V**	**78,89**	**10,44**

1. Reguliere baten en lasten in programma's

De voordelen in de reguliere lasten en baten 2020 in programma's worden bijna volledig overgeboekt naar begroting 2021. Deze betreffen financieel-technische aanpassingen van de fasering van de uitgaven, met name meerjarige projecten en beleidskaders (zie bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v.).

2. Personele lasten

De personele begroting laat een voordelig verschil zien van € 2,00 mln. In de paragraaf bedrijfsvoering wordt uitgebreid ingegaan op de totstandkoming van dit voordeel. Van dit voordeel wordt € 1,90 mln. naar 2021 overgeheveld voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie.

3. Overhead

Het voordelige verschil met betrekking tot overhead bedraagt € 1,59 mln. en is het gevolg van lagere uitgaven met betrekking tot huisvesting, ict, management, facilitaire diensten, reis- en verblijfkosten etc. Van dit voordeel moet € 0,60 mln. beschikbaar blijven voor de thuiswerkvergoedingen, € 0,46 mln. voor de levensfaseregeling, de digitalisering P&C-cyclus en het Leerplatform Limburg Academie.

4. Kapitaallasten
Per saldo is sprake van een relatief klein nadelig verschil van € 0,04 mln..

5. Opcenten MRB
De opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting over 2020 is € 0,59 mln. (0,54%) minder dan geraamd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 werd op basis van een geactualiseerde opgave van de samenstelling van het wagenpark in de Provincie Limburg, de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,04 mln. tot € 109,40 mln. Op realisatiebasis is € 0,59 mln. minder ontvangen. Naast de toename van het gebruik van de elektrische auto is tevens sprake van een verder toenemende groei van de private leasemarkt. Aangezien merendeels de leasemaatschappij en niet de gebruiker belastingplichtig is voor de motorrijtuigenbelasting kan een weglekeffect ontstaan naar die provincie waar de desbetreffende leasemaatschappij is gevestigd.

6. Algemene uitkering Provinciefonds
De algemene uitkering uit het Provinciefonds is gebaseerd op de decembercirculaire 2020.
De gevolgen van deze circulaire zijn in verband met de late verschijningsdatum niet in de raming van 2020 verwerkt. Er sprake van een beperkte hogere uitkering in 2020 van € 0,02 mln. Met het informerende stuk van 19-1-2021 zijn Provinciale Staten over de gevolgen van deze circulaire geïnformeerd.

7. Resultaat voorgaande dienstjaren
Ten opzichte van de ramingen in de begroting 2020 hebben afrekeningen uit oude dienstjaren het resultaat 2020 met € 1,52 mln. voordelig beïnvloed. Deze afrekeningen bedroegen in 2020 € 5,94 mln. tegenover een raming van € 4,42 mln.

8. Verkoop obligatieportefeuille
De gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in december 2020 ad € 184,2 mln. nominaal heeft een boekwinst opgeleverd van € 44,17 mln. Via de overboekingsvoorstellen wordt dit voordeel voor een bedrag van € 37,77 mln. “gespreid” over de jaren 2021 t/m 2029 ter dekking van de gederfde renteopbrengst in die jaren als gevolg van de verkoop.

9. Overige financiële middelen
De overige financiële middelen laten een voordeel zien van per saldo € 0,32 mln. Voordelig hierbij zijn de vrijval van de voorziening Escrow CSV (€ 1,30 mln.), verbeurde dwangsommen (€ 0,33 mln.), diverse rentecomponenten (€ 0,29 mln.) alsmede de post onvoorziene uitgaven van € 0,05 mln. die in 2020 niet is aangesproken. Nadelige verschillen betreffen een toevoeging aan de reserve dubieuze debiteuren (€ 1,26 mln.) alsmede een lager dividend Bank Nederlandsche Gemeenten (€ 0,39 mln.).

10. Vrijval reserves
In de jaarrekening 2020 is een ‘vrijval’ van een surplus van € 2,34 mln. in de reserves verantwoord. Van dit surplus is een bedrag van € 2,04 mln. ten gunste van de generieke taakstelling gebracht. De resterende € 0,3 mln. wordt toegevoegd aan de bruteringsreserve Limburgs Museum.

11. Extra toevoeging aan risicoreserve SIS
Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. Dit is gebeurd conform vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken.

In de Programmaverantwoording (deel 1 van Jaarstukken 2020) zijn de financiële resultaten en belangrijkste afwijkingen op het niveau van het begrotingsprogramma toegelicht bij de 3e W-vraag: “Wat heeft het gekost?”.

7. Balans per 31-12-2020

€ x 1 mln.

Activa	Ultimo 2020	Ultimo 2019	Passiva	Ultimo 2020	Ultimo 2019
Vaste activa			**Vaste passiva**		
Immateriële vaste activa	43,49	39,20	Eigen vermogen	1.550,07	1.615,77
Materiële vaste activa	403,01	369,12	Gerealiseerde resultaat	100,38	27,46
Financiële vaste activa	1.162,95	1.353,77	Voorzieningen	15,76	13,31
			Vaste schulden	46,77	39,92
Subtotaal vaste activa	1.609,45	1.762,09	Subtotaal vaste passiva	1.712,99	1.696,46
Vlottende activa			**Vlottende passiva**		
Voorraden	4,68	41,56	Netto-vlottende schulden	75,75	65,65
Uitzettingen met looptijd < 1 jaar	344,59	156,51	Overlopende passiva	205,59	251,26
Liquide middelen	1,26	14,77			
Overlopende activa	34,33	38,45			
Subtotaal vlottende activa	384,87	251,28	Subtotaal vlottende passiva	281,34	316,91
Totaal activa	**1.994,32**	**2.013,37**	**Totaal passiva**	**1.994,32**	**2.013,37**

Aanvullende informatie over de balansposten vindt u in de Jaarstukken 2020, hoofdstuk 6: Jaarrekening, paragraaf 6.4: Toelichting op balans per 31-12-2020.

8. Reserves en voorzieningen

€ x 1 mln.

Reserves/Voorzieningen	Begin 2020	Vermeer-dering	Vermin-dering	Eind 2020
Algemene reserve	89,59	102,77	113,25	79,11
Bestemmingsreserves	1.526,18	228,84	284,05	1.470,97
Totaal reserves	**1.615,77**	**331,61**	**397,30**	**1.550,07**
Voorzieningen	9,79	0,78	0,35	10,22
Lasten-egaliserende voorzieningen	3,52	2,94	0,92	5,54
Totaal voorzieningen	**13,31**	**3,72**	**1,27**	**15,76**

Uit bovenstaande overzicht blijkt dat de reserves in totaal met € 65,70 mln. zijn afgenomen.
De hoge stand van de Algemene reserve heeft een tijdelijk karakter. Deze heeft een egaliserende functie en wordt gebruikt voor fasering van projecten en overboeken van budgetten.

Meer informatie over alle reserves en voorzieningen is opgenomen in de Jaarstukken 2020, paragraaf 6.4 ‘Toelichting op balans per 31-12-2020’, onderdeel 6.4.3.1. Eigen vermogen.

Jaarrekening in één oogopslag 2020

provincie limburg

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	CON	**Behandeld**	J.M.M. Rompelberg
Ons kenmerk	2021/7713	**Telefoon**	+31 43 389 75 12
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	23 maart 2021
Bijlage(n)	2	**Verzonden**	**24 maart 2021**

Onderwerp
Managementletter 2020

Geachte Staten,

Met excuses voor de verlate toezending treft u bijgaand de managementletter 2020 aan inclusief de reactie van ons college aan Deloitte.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

Deloitte.

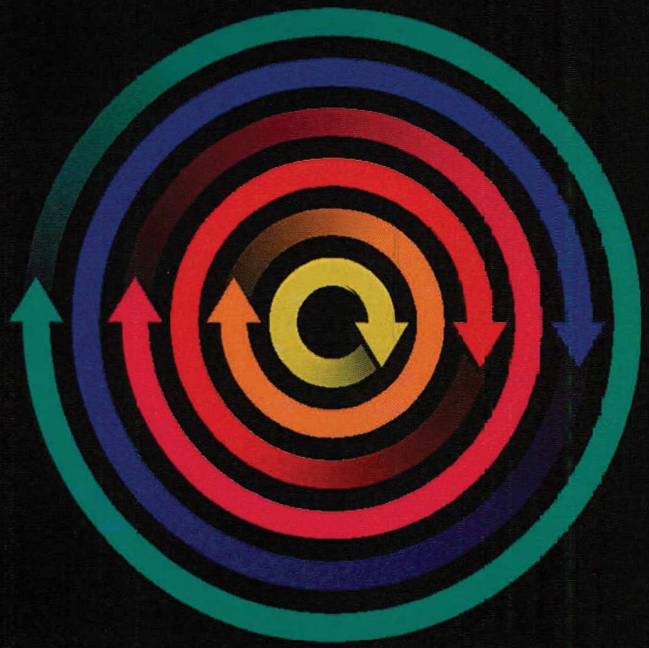

Managementletter 2020
Provincie Limburg

1 december 2020

Deloitte.

Deloitte Accountants B.V.
Amerikalaan 10
6199 AE Maastricht Airport
Postbus 1864
6201 BW Maastricht
Nederland

Tel: 088 288 2388
Fax: 088 288 9901
www.deloitte.nl

Aan Gedeputeerde Staten van de
provincie Limburg
Postbus 5700
6202 MA MAASTRICHT

Onderwerp
Managementletter 2020

Behandeld door
drs. S.D.J.J. Reijners RA
drs. R.A.A.M. Erkens RA

Datum
1 december 2020

Ons kenmerk
2012FDF8C0/TMO

Geacht college,

Wij hebben conform de opdracht van Provinciale Staten, als onderdeel van de controle van de jaarrekening 2020, de interim-controle voor de provincie Limburg uitgevoerd. Deze controle is primair gericht op de analyse en evaluatie van de interne-beheersingsomgeving en de daarin opgenomen maatregelen van interne controle. In onze managementletter zijn onze bevindingen en aanbevelingen ter zake opgenomen. Tevens is het doel van deze controle de aandachtspunten voor de jaarrekening 2020 te signaleren en onder uw aandacht te brengen.

Volledigheidshalve merken wij op dat onze analyse en evaluatie is uitgevoerd in het kader van de door Provinciale Staten aan ons verstrekte opdracht tot controle van de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en het getrouwe beeld daarvan, en voor de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden.

De risico-inschattingen hebben niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing, de opzet, het bestaan, de effectiviteit en de efficiency van de interne beheersing als geheel van uw organisatie, maar slechts over díe onderdelen die ten grondslag liggen aan de financiële mutaties in uw organisatie.

Wij merken op dat deze rapportage is opgesteld ten behoeve van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten van de provincie Limburg en niet zonder onze toestemming aan derden mag worden verstrekt.

De bevindingen en aanbevelingen dienen te worden gelezen als constructieve aanwijzingen voor Gedeputeerde Staten, als onderdeel van het continue proces van het veranderen en verbeteren van de beheersing van de bedrijfsvoering en de kwaliteit van de jaarrekening.

Graag bespreken wij deze rapportage en de daarin opgenomen bevindingen en aanbevelingen nader met u.

Hoogachtend,

Op alle opdrachten verricht door Deloitte zijn de 'Algemene Voorwaarden Dienstverlening Deloitte Nederland, januari 2020' gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 24362837 van toepassing.
Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853. Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NSE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Inhoud

01 Managementsamenvatting

Managementsamenvatting	5

02 Bevindingen en aandachtspunten

Follow-up 2019	7
Aandachtspunten 2020	9

03 Actualiteiten

Schattingsposten	16
Wet Normering Topinkomens	17
Rechtmatigheidsverantwoording voor provincies	18

04 Disclaimer

Disclaimer	20

© 2020 Deloitte The Netherlands

01 Management-samenvatting

© 2020 Deloitte The Netherlands

Management-samenvatting

Bevindingen

Actualiteiten

Disclaimer

Tabel met belangrijkste bevindingen en aandachtspunten

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de belangrijkste bevindingen en aandachtspunten naar aanleiding van de interim-controle 2020. Daarbij zijn in de linkerkolom de bevindingen uit voorgaande jaren opgenomen en in de rechterkolom de aandachtspunten naar aanleiding van de interim-controle. Hieruit blijkt dat er diverse bevindingen zijn opgelost en dat er geen sprake is van nieuwe bevindingen. Daarnaast constateren wij dat de ambtelijke organisatie de bevindingen uit onze rapportages voortvarend oppakt.

Status 2020	Bevinding/aanbeveling
	Interne-controlewerkzaamheden
	Digitale goedkeuring onkosten
	Voortgezette controle

Aandachtspunten
Verbonden partijen
Management override en frauderisicoanalyse
Schattingswijziging materiële vaste activa
Handreiking subsidies
IT

Legenda:

- Nog te beoordelen
- Eerder gerapporteerde bevinding; gedeeltelijk opgelost
- Eerder gerapporteerde bevinding; niet opgelost
- Bevinding opgelost

© 2020 Deloitte The Netherlands

02 Bevindingen en aandachtspunten

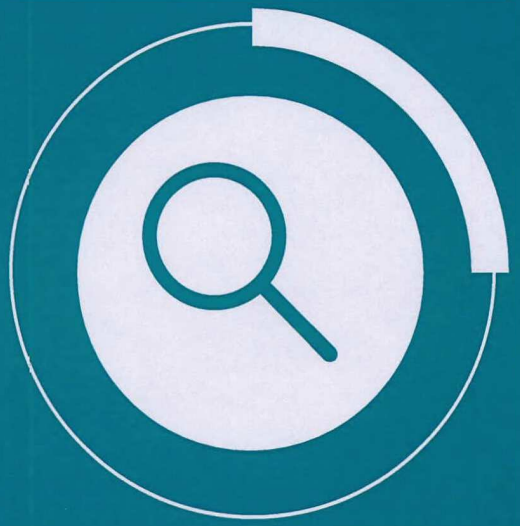

© 2020 Deloitte The Netherlands

Deloitte.

Management-samenvatting
Bevindingen en aandachtspunten
Actualiteiten
Disclaimer

2.1 Follow-up 2019

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de follow-up van de aanbevelingen uit onze managementletters en accountantsverslagen van 2019 en eerder.

No	Bevinding	Follow-up	Status 2020
01	Wij adviseren u minimaal jaarlijks een rapport op te stellen waaruit blijkt welke werkzaamheden door de interne controle zijn uitgevoerd, en wat de bevindingen daarbij waren. Tevens adviseren wij u voor alle processen een zichtbare koppeling te maken met de geïdentificeerde beheersingsmaatregelen, zodat de focus meer ligt op de interne controle van de beheersingsmaatregelen.	Gedurende de interim-controle hebben wij vastgesteld dat er door Business Control een conceptrapportage is gedeeld met Concernstaf. Het behandelen en uitwerken van deze rapportage, zal in de komende periode nader plaatsvinden door de provincie zelf. Ten tijde van de pre-check nemen wij kennis van deze rapportage en van de formele behandeling hiervan, om na te gaan of dit punt is opgevolgd. Overigens zal dit in het kader van de rechtmatigheidsverantwoording ook een belangrijk aandachtspunt zijn en blijven vanaf 2021. Wij gaan hier in hoofdstuk 3 dan ook nader op in. Wij hebben vastgesteld dat u in het afgelopen jaar de uitgevoerde interne-controlewerkzaamheden hebt laten aansluiten op de belangrijkste beheersmaatregelen. Met het doorvoeren van de rechtmatigheidsverantwoording in 2021 kunt u hierdoor meer systeemgericht controleren, in plaats van enkel gegevensgericht achteraf.	Gedeeltelijk opgelost
02	Als gevolg van de digitalisering van de ambtelijke onkostendeclaraties is het achteraf niet mogelijk om na te gaan in hoeverre de goedkeuring van de onkostendeclaraties juist en rechtmatig is. Wij adviseren u om in dit kader met ons in overleg te treden, teneinde de relevante beheersingsmaatregelen en het materiële effect van het digitaal uitvoeren van de beheersingsmaatregelen te onderkennen.	Deze bevinding is in 2020 niet opgelost, omdat u bezig bent met de digitalisering van het gehele HRM-systeem. U voert wel aanvullende gegevensgerichte controles uit. Deze hebben echter, vanwege de praktische onmogelijkheid hiervan, geen betrekking op de rechtmatigheid van de goedkeuring. De ambtelijke declaraties zijn namelijk alleen digitaal voorhanden. Wij hebben van u vernomen dat het proces van ambtelijke onkostendeclaraties dusdanig is ingericht dat er altijd sprake is van een goedkeuring van deze onkostendeclaraties waardoor er sprake is van een vierogen-principe. Met ingang van 2021 wordt het gehele HRM-proces gedigitaliseerd, inclusief de autorisatie van de onkostendeclaraties. Hierop laat u in 2021 een IT-audit uitvoeren, om het bestaan van de geïmplementeerde beheersmaatregelen te kunnen vaststellen. Dit wordt in het hoofdstuk IT, verderop in deze rapportage, toegelicht. Om deze reden is aan deze bevinding geen verdere opvolging gegeven in 2020. Wij onderschrijven deze door u voorgestelde werkwijze.	Gedeeltelijk opgelost

Legenda: Niet opgelost; Opgelost; Gedeeltelijk opgelost; Nog te beoordelen

© 2020 Deloitte The Netherlands

Deloitte.

Management-samenvatting
Bevindingen en aandachtspunten
Actualiteiten
Disclaimer

© 2020 Deloitte The Netherlands

2.1 Follow-up 2019

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de follow-up van de aanbevelingen in onze managementletter en accountantsverslagen van 2019 en eerder.

No	Bevinding	Follow-up	Status 2020
03	Tijdens de voortgezette controle van de baten en lasten hebben wij vastgesteld dat sprake is van niet-verwerkte facturen vanwege investeringen en bijdragen van derden die in 2020 zijn binnengekomen, maar die betrekking hebben op 2019. Dit zijn facturen die betrekking hebben op lopende investeringen en waarbij geen sprake is van afschrijvingen. Deze niet-verwerkte facturen hebben daarmee geen invloed op het vermogen en/of het resultaat over 2019 of 2020. De reden van het niet verwerken hiervan is het afsluiten van de administratie medio januari. U geeft aan dat u deze facturen wel in beeld hebt, maar niet in de transitorische post boekt. Wij adviseren u dan ook om in het vervolg uw totale verplichtingen per balansdatum in kaart te brengen, zodat er zo min mogelijk overloop tussen de jaren plaatsvindt.	Gedurende de interim-controle hebben wij met u gesproken over dit aandachtspunt, dat voortvloeit uit het accountantsverslag 2020. Daarbij hebben wij van u vernomen dat u in 2021, in lijn met voorgaand boekjaar, langer doorgaat met het boeken van inkoopfacturen over het jaar 2020, om dit risico te mitigeren. Hierdoor is sprake van een consistente gedragslijn. Daarnaast maakt u vanaf 2021 over boekjaar 2020 een separate en integrale analyse op basis van de lopende projecten, om na te gaan of er sprake is van inkoopfacturen die nog worden verwacht, zodat hiervoor een nog te ontvangen factuur bij de overlopende passiva kan worden geboekt. Daarmee heeft u het proces rondom de nog te ontvangen facturen en de voortgezette controle voldoende in de greep. Ten tijde van de jaarrekeningcontrole controleren wij de voortgezette controle over 2020 expliciet, om de volledigheid van de verwerkte facturen voor projecten na te gaan.	?

Legenda: Niet opgelost; Opgelost; Gedeeltelijk opgelost; Nog te beoordelen

2.2 Aandachtspunten 2020

Management-samenvatting
Bevindingen en aandachtspunten
Actualiteiten
Disclaimer

Verbonden partijen

U heeft tijdens de interim-controle 2020 aangegeven dat u, in lijn met 2019, voor de kapitaalverstrekkingen en verstrekte leningen aan verbonden partijen een risicogerichte position paper zult opstellen, ter onderbouwing van de waardering van de kapitaalverstrekking ultimo 2020. Deze position papers maken integraal deel uit van het balansdossier en van onze controle op de waardering van de kapitaalverstrekkingen.

Relevante documentatie, zoals een recente (gecontroleerde) jaarrekening of kwartaalrapportage, wordt bijgevoegd ter onderbouwing van deze position papers, evenals het standpunt van de provincie of er sprake is van een duurzame afwaardering op basis van lagere marktwaarde. Wij vragen u om de position papers voor de kapitaalverstrekkingen en voor de verstrekte leningen op eenzelfde wijze te benaderen, op basis van dezelfde uitgangspunten, die in lijn liggen met het BBV. Doordat het proces en de onderbouwing ervan middels position papers bij verschillende functionarissen binnen de organisatie is belegd, loopt u het risico dat er geen sprake is van een bestendige gedragslijn. Wij hebben met u afgesproken om, voorafgaand aan onze controle, een sessie te organiseren met als doel met de betrokken adviseurs overeenstemming te bereiken over de te hanteren position papers, de daarbij te controleren waardering van de kapitaalverstrekking, en de uitgegeven leningen ultimo 2020.

Met het toepassen van deze werkwijze wordt bereikt dat u een groot deel van de financiële vaste activa die zijn verwerkt in de provinciale jaarstukken vooraf zichtbaar hebt geanalyseerd, zodat u zich een oordeel kunt vormen over de waardering hiervan. Wij hebben over de opzet van de position papers en over het proces inzake de verbonden partijen met u gesproken gedurende de interim-controle. U gaat de position papers optimaliseren met de kennis van vorig jaar en op basis van de aandachtspunten die wij in detail met u hebben gedeeld. Daarmee worden alle position papers uniform en kunnen deze op een eenduidige wijze worden gehanteerd door de verschillende functionarissen, waarmee een bestendige gedragslijn wordt bewerkstelligd.

Wij constateren dat u periodiek de impact van corona op uw organisatie, waaronder de verbonden partijen, in kaart brengt. Via de financiële schadestaat maakt u tweewekelijks de balans op, en wordt de waardering van de kapitaalverstrekkingen en de uitgegeven leningen intern getoetst. Hiermee heeft u actueel en periodiek zicht op het verloop van de financiële situatie van uw verbonden partijen. Wij onderschrijven het belang hiervan en stellen vast dat u met deze werkwijze goed voorbereid richting de jaarrekeningcontrole gaat. Vanuit de analogie van vorenstaande, vragen wij u om in de position papers specifiek een onderdeel terug te laten komen over corona. De impact van corona op de verbonden partijen en daarmee op het verstrekte kapitaal kan van invloed zijn op de waardering in de provinciale jaarstukken. Door dit expliciet te benoemen in de position papers en dit mee te nemen in uw beoordeling van de waardering, toets u zichtbaar aan de mogelijke impact van corona en betrekken wij dit in onze controle.

U maakt ook dit jaar weer een planning waaruit blijkt wanneer welke position papers gereed zijn, op basis van de P&C-cyclus bij de verbonden partijen en de (on)mogelijkheid van het tijdig verkrijgen van de gecontroleerde jaarstukken van de verbonden partij. Op deze wijze kunnen wij de controle dynamiseren en kunnen wij, voorafgaand aan de start van de controle van de provinciale jaarrekening, de relaties en transacties met de verbonden partijen betrekken in onze controle. U neemt hier ook in mee welke positon papers al gecontroleerd kunnen worden tijdens de reeds geplande pre-check in februari van 2021. Wij vernemen nog van u wat de mogelijkheden hierbij zijn.

© 2020 Deloitte The Netherlands

Management-samenvatting

Bevindingen en aandachtspunten

Actualiteiten

Disclaimer

Management override en frauderisicoanalyse

Het (fraude)risico ten aanzien van management override of controls is een verplicht (verondersteld) risico voor de accountant, en geldt niet specifiek voor de provincie Limburg. Het uitgangspunt hierbij is dat het management zich in een unieke positie bevindt om fraude te plegen, omdat het in staat is de administratieve vastleggingen te manipuleren en frauduleuze financiële overzichten op te stellen door interne-beheersingsmaatregelen te doorbreken die anderszins effectief lijken te werken. Hoewel het risico dat het management interne-beheersingsmaatregelen doorbreekt in sommige organisaties groter is dan in andere, is het in alle organisaties aanwezig. Als gevolg van de onvoorspelbaarheid van de wijze waarop het management de interne-beheersings-maatregelen doorbreekt, vormt dit een risico op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude, en is het om die reden een significant risico.

Om dit risico te mitigeren, voeren wij tijdens de jaarrekeningcontrole een data-analyse uit. Wij hebben overigens naar aanleiding van onze interim-controle geen signalen ontvangen die erop duiden dat het risico van management override zich bij de provincie Limburg heeft voorgedaan.

Wij voeren tijdens de jaarrekeningcontrole de volgende werkzaamheden uit:
- Besprekingen met de controlecommissie, de directie, het hoofd van het cluster Financiën en de financiële administratie, over het risico van fraude.
- Evaluatie van de impact van de door het management ingevoerde beheersingsmaatregelen ter beperking van de geïdentificeerde frauderisico's.
- Evaluatie van de zakelijke onderbouwing van grote eenmalige transacties, zoals bijvoorbeeld opgenomen in de jaarstukken bij de incidentele baten en lasten.
- Het beoordelen van schattingen.
- Toetsing van handmatige journaalposten en overige aanpassingen, ondersteund door data-analyse.

Frauderisicoanalyse
Het fraudebeheersingsproces betreft het op een reguliere basis en op een gestructureerde manier aandacht besteden aan het onderwerp 'fraude'.
Een periodieke frauderisicoanalyse, een evaluatie van de risicostrategie (waaronder de acceptatie van restrisico's) en een risicorespons (waaronder de effectiviteit van beheersingsmaatregelen) met betrekking tot frauderisico's maken hier deel van uit. Een adequaat fraudebeheersingsproces is daarmee een belangrijke voorwaarde voor een effectieve fraudepreventie, -detectie en -respons.

Uw meest actuele frauderisicoanalyse is door Gedeputeerde Staten vastgesteld in 2020. U heeft deze ter kennisname aangeboden aan Provinciale Staten. Wij vragen u deze analyse in de komende periode uit te breiden met de impact van corona op de geïdentificeerde frauderisico's en het mogelijke opschalen van bepaalde risico's. Daarmee laat de frauderisicoanalyse een actueel beeld zien van de huidige situatie, in combinatie met de frauderisico's die u reeds heeft geïdentificeerd. Ook hebt u in augustus 2020 een jaarverslag over integriteit opgemaakt, dat is gedeeld met Provinciale Staten.

Memoriaalboekingen
Tijdens de interim-controle hebben wij met u gesproken over de wijze waarop memoriaalboekingen worden verwerkt in de administratie en welk proces daaraan ten grondslag ligt. Dit proces, met de daarbij behorende beheersingsmaatregelen, is onderdeel geweest van onze interim-controle. Er blijken geen materiële tekortkomingen uit. Een dergelijk proces met bijbehorende beheersingsmaatregelen zorgt ervoor dat er sprake is van een vooraf beschreven werkwijze, waarin wordt aangegeven hoe met memoriaalboekingen omgegaan dient te worden bij de provincie.

Daarnaast hebben wij vastgesteld dat u ook in 2020 een specifieke controle op memoriaalboekingen uitvoert. Aan de hand van brondocumentatie beoordeelt u deze boekingen zichtbaar, waarna u achteraf een analyse maakt naar de aard van de boekingen. Op deze wijze heeft u inzicht in het antwoord op de vraag of er een tendens te onderkennen is in de gemaakte memoriaalboekingen. Wij onderschrijven deze wijze van analyseren en nemen graag kennis van de uitkomsten hiervan ten tijde van de jaarrekeningcontrole.

© 2020 Deloitte The Netherlands

Management-samenvatting

Bevindingen en aandachtspunten

Actualiteiten

Disclaimer

Schattingswijziging materiële vaste activa

Op 14 februari 2020 heeft Provinciale Staten een nieuwe Financiële Verordening vastgesteld, die per 1 januari 2020 is ingegaan. In deze nieuwe verordening zijn de afschrijvingstermijnen van de rehabilitaties wegen en kunstwerken verlengd.

Artikel 64 lid 2 BBV geeft aan dat een afschrijvingstermijn slechts om gegronde reden mag afwijken van de grondslagen die in het voorgaande begrotingsjaar zijn toegepast. De achtergrond hiervan is dat de begroting, de meerjarenraming en de jaarstukken een zo goed mogelijk inzicht moeten bieden in de financiële positie van de provincie en in de ontwikkelingen daarin over de jaren heen. Bij een schattingswijziging staat het BBV alleen een prospectieve verwerkingswijze toe.

Het BBV hanteert in dit kader de volgende stellige uitspraak:

"Een wijziging van een verwachte toekomstige gebruiksduur c.q. gebruiksintensiteit is een schattingswijziging. De bestaande (rest)boekwaarde wordt niet herrekend, maar over de langere, dan wel kortere, dan wel gelijkblijvende verwachte toekomstige gebruiksduur afgeschreven.
Op basis van het stelselmatigheidsbeginsel moet de wijziging worden onderbouwd en toegelicht worden in de jaarstukken. De financiële gevolgen van een stelsel- of schattingswijziging dienen, tezamen met de vaststelling van de gewijzigde financiële verordening in de begroting, verwerkt te worden. Besluiten tot een stelsel- of schattingswijziging kunnen daarom tot uiterlijk het eind van het desbetreffende begrotingsjaar worden genomen door de raad."

In de nieuwe financiële verordening zijn voor rehabilitaties wegen en kunstwerken nieuwe afschrijvingstermijnen doorgevoerd. De achtergrond van deze wijziging is dat de provincie van mening is dat de oude afschrijvingstermijnen te kort zijn en niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Om dit nader te onderbouwen, hebt u een externe partij gevraagd de economische grondslag te onderbouwen waaruit blijkt hoe lang de gedane investeringen meegaan en wanneer ze dus afgeschreven dienen te worden. Deze onderbouwing hebben wij inmiddels van u ontvangen.

Er is hier sprake van een schattingswijziging die geldt voor alle activa en prospectief plaatsvindt. Dit is ook in lijn met de BBV-richtlijnen. De activa die betrekking hebben op de rehabilitaties wegen en kunstwerken worden door de provincie op dit moment inzichtelijk gemaakt. Deze activa worden vervolgens in de activa-administratie aangepast voor wat betreft de resterende afschrijvingstermijnen, die in lijn liggen met de aangepaste termijnen die in de Financiële Verordening zijn opgenomen en zijn goedgekeurd door Provinciale Staten. Wij zijn op dit moment met u in gesprek over de uitwerking van deze schattingswijziging en over de financiële impact die, na onze tussentijdse controle, financieel verwerkt worden in de activa-administratie.

In de komende periode controleren wij de door de provincie doorgevoerde wijzigingen en de verkregen onderbouwingen, zodat deze al vóór de jaarrekeningcontrole in onze werkzaamheden zijn betrokken. Wij attenderen u er tevens op dat deze schattingswijziging expliciet toegelicht dient te worden in de waarderingsgrondslagen en in de toelichting op de balans van de jaarstukken 2020.

© 2020 Deloitte The Netherlands

2.2 Aandachtspunten 2020

Management-samenvatting
Bevindingen en aandachtspunten
Actualiteiten
Disclaimer

Handreiking subsidies

Begin 2019 heeft de Commissie BBV een handreiking inzake subsidies gepubliceerd. Kenmerk van deze handreiking is dat instellingen die conform het BBV dienen te rapporteren de subsidielast pas verwerken op het moment dat is vastgesteld dat aan de gestelde voorwaarden is voldaan en de prestatie is geleverd.

Naar aanleiding van de publicatie van de handreiking subsidies van de Commissie BBV en de vragen hierover van onder andere het IPO, heeft de Commissie BBV in mei 2020 een nadere uitwerking van de eerdergenoemde handreiking gepubliceerd. Hierin wordt onder andere een duidelijk onderscheid gemaakt tussen exploitatie- en projectsubsidies. Daarnaast kan de commissie zich vinden in de optie dat er gewerkt wordt met grensbedragen, om de administratieve lasten te beperken. Provinciale Staten dienen het grensbedrag zodanig vast te stellen dat, wanneer deze optie wordt gebruikt in enig begrotingsjaar, het totale financiële effect niet dermate materieel is dat het principe van het stelsel van baten en lasten in het geding komt. Voorts is het van belang het eventueel toepassen van de optie en de hoogte van het grensbedrag te laten vaststellen door Provinciale Staten. Gezien het openbare en raadpleegbare karakter van de Financiële Verordening leent deze zich er het beste voor om dit expliciet in op te nemen.

Op dit moment zijn wij met u in overleg over het te hanteren grensbedrag vanaf 2021. Tevens heeft u een voorstel gedaan voor een deadline voor het door subsidieontvangers aan de provincie verstrekken van onderliggende documentatie die moet worden beoordeeld op voortgang en prestatie, en daarmee op de last in de financiële administratie in het boekjaar. U hebt aangegeven dat er binnenkort een gesprek op landelijk niveau plaatsvindt met de Sectorcommissie Decentrale Overheden, met als doel deze twee punten te bespreken met betrokken accountantsorganisaties. Doel hiervan is het komen tot een uniforme werkwijze bij gelijksoortige instanties. Overigens is er voor 2020 uitstel verleend voor het toepassen van de handreiking, zodat deze pas vanaf 1 januari 2021 van kracht wordt. Wij zullen de ontwikkelingen hierin ook blijven monitoren, en deze waar nodig met u afstemmen.

Wij zien dat u deze ontwikkelingen nauwlettend volgt, om hiermee tijdig in te spelen op de gevolgen ervan voor uw provincie. Het proces dat hier op dit moment voor is ingericht bij de provincie zal aanpassing behoeven, om, conform de eerdergenoemde handreiking, de lasten op de juiste wijze en rechtmatig te verwerken. Gezien de omvang van de subsidieverstrekkingen van de provincie, adviseren wij u deze boekingswijze en het proces hierop tijdig aan te passen, om onrechtmatigheden te voorkomen.

© 2020 Deloitte The Netherlands

2.2 Aandachtspunten 2020

Management-samenvatting
Bevindingen en aandachtspunten
Actualiteiten
Disclaimer

IT

Key2Financiën
Onze controlewerkzaamheden zijn primair gericht op het geven van een oordeel over de jaarrekening zelf en zijn niet op het doen van uitspraken over de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking als geheel of van onderdelen daarvan. Onze bevindingen hebben betrekking op de onderdelen die wij onderzocht hebben in het kader van de jaarrekening, wat wil zeggen dat wij geen volledigheid pretenderen.

De IT-omgeving en een adequate opzet en werking daarvan nemen, met het oog op een betrouwbare geautomatiseerde gegevensverwerking, een steeds dominantere plaats in binnen uw organisatie. Daarmee krijgt de IT ook een dominantere positie in onze controleaanpak en -uitvoering. Wij hebben onze IT-specialisten een inventarisatie laten uitvoeren van uw General IT Controls. Op basis van de uitgevoerde werkzaamheden over eerdere jaren legt u momenteel de laatste hand aan de nog openstaande bevinding naar aanleiding van deze uitgevoerde IT-audits. Wij hebben in dit kader vastgesteld dat de namen van uitdiensttreders periodiek worden doorgegeven aan de IT-afdeling, ten behoeve van het afvoeren hiervan uit de administratie. De provincie is bezig met het mitigeren van het risico, waarbij het mogelijk is dat deze melding niet aankomt bij de juiste afdeling, waardoor de functieprofielen in de digitale systemen blijven bestaan of te laat worden gemuteerd.

Digitalisering proces subsidieverstrekkingen
U maakt voor het proces van subsidieverstrekkingen al een aantal jaar gebruik van een subsidie-automateringssysteem (SAS). Hierin is een aantal processtappen gedigitaliseerd, aangevuld met fysieke brondocumenten, waaruit de ingestelde beheersingsmaatregelen blijken. Op deze wijze hebben wij voor 2019 en eerdere jaren vastgesteld dat sprake is van toereikende beheersingsmaatregelen en daarmee van een toereikende controletechnische functiescheiding in het proces van subsidieverstrekkingen.

U hebt in 2020 een nieuw systeem in gebruik genomen, genaamd SUSY. Hiermee vindt het proces van het verstrekken van subsidies vanaf 1 oktober 2020 volledig digitaal plaats. Ook de beheersmaatregelen zijn daarmee volledig gedigitaliseerd, waardoor er een IT-audit nodig is om een oordeel te kunnen geven over deze geautomatiseerde beheersmaatregelen. Dit is de enige wijze waarop voldoende zekerheid wordt verkregen over de subsidieverstrekkingen, indien er geen fysieke stroom van brondocumenten meer wordt bewaard. U hebt ook reeds opdracht gegeven voor een IT-audit die begin 2021 zal plaatsvinden en zal zijn afgerond voordat wij met de jaarrekeningcontrole starten. Daarmee verkrijgen wij tezamen een beeld van het ingerichte systeem en van de eventueel aanvullende werkzaamheden die nog plaats dienen te vinden indien er sprake is van bevindingen die voortvloeien uit deze IT-audit.

© 2020 Deloitte The Netherlands

Deloitte.

2.2 Aandachtspunten 2020

Management-samenvatting
Bevindingen en aandachtspunten
Actualiteiten
Disclaimer

IT

Digitalisering HRM-systeem

Met ingang van 1 januari 2021 wordt het gehele HRM-systeem gedigitaliseerd. Tot op heden werden alleen de onkostendeclaraties digitaal verwerkt, maar vanwege de voorgenomen en volledige digitalisering van het proces worden ook de overige HRM-processen (waaronder in en uit dienst) gedigitaliseerd. Dit houdt in dat ook de beheersmaatregelen die waarborgen dat de uiteindelijke informatie die uit het systeem komt betrouwbaar is, worden gedigitaliseerd. Omwille hiervan is voor 2021 een IT-audit noodzakelijk op het nieuwe HRM-systeem, teneinde een oordeel te kunnen vormen over de gedigitaliseerde beheersmaatregelen. Dit is de enige wijze waarop voldoende zekerheid kan worden verkregen over de lonen en salarissen, indien er geen fysieke stroom aan brondocumenten meer wordt bewaard.

Wij adviseren u om in dit kader, tot het moment waarop de resultaten van de IT-audit bekend zijn, ook een fysieke stroom met brondocumenten te hanteren, parallel aan het nieuwe digitale systeem. Daarmee voorkomt u dat, bij eventuele constateringen op basis van de IT-audit, achteraf werkzaamheden uitgevoerd dienen te worden voor deze grote stroom aan lasten die door uw provinciale jaarrekening heen loopt.

© 2020 Deloitte The Netherlands

03 Actualiteiten

© 2020 Deloitte The Netherlands

Management-samenvatting

Bevindingen en aandachtspunten

Actualiteiten

Disclaimer

Schattingsposten

Gedeputeerde Staten is primair verantwoordelijk voor de in de jaarrekening gemaakte schattingen en onderliggende veronderstellingen, waaronder de gekozen inputvariabelen, zoals de rentevoet, prijsstijgingen, etc. Ook is Gedeputeerde Staten verantwoordelijk voor de beheersingsactiviteiten rond het maken van deze schattingen, inclusief de onderbouwing van uw veronderstellingen met betrouwbaar bewijsmateriaal. Deze activiteiten moeten borgen dat de schattingen in de gegeven omstandigheden redelijk zijn en op de juiste wijze zijn vastgelegd en toegelicht.

De uitkomsten van de schattingen kunnen in aanzienlijke mate van invloed zijn op de door uw provincie gebruikte prestatiemaatstaven, zoals het resultaat. Dit belang rechtvaardigt een periodiek overleg tussen Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten, en een kritische houding ten opzichte van de wijze waarop de schattingen zijn gemaakt, de motivatie van de gebruikte waarderingsmethodiek en de redelijkheid van de belangrijkste veronderstellingen waarop het college de schattingen heeft gebaseerd.

Bij het uitvoeren van onze controle nemen wij de controlestandaarden in acht. In 2020 is de controlestandaard "540 De controle van schattingen en de toelichtingen daarop" aanzienlijk aangepast. Deze aanpassingen zijn erop gericht om meer handvatten te geven voor het verkrijgen van toereikende controle-informatie, zodat de betrouwbaarheid van de gemaakte inschattingen kan worden vastgesteld. De wijzigingen in de Standaarden zijn door ons samengevat in een position paper, die wij u reeds ter beschikking hebben gesteld. Wij hebben met u afgesproken dat voor de belangrijkste schattingspost, te weten: de voorziening groot onderhoud, de position paper wordt gehanteerd ter onderbouwing van het schattingselement in de voorziening. Voor de financiële activa en de waardering daarvan hebben wij reeds eerder in deze managementletter een tekst hierover opgenomen.

Bij de jaarrekeningcontrole in het voorjaar van 2021 zullen wij kennisnemen van de opgestelde position paper rondom de voorziening groot onderhoud. Wij verzoeken u deze position paper tijdig op te stellen en deze aan ons ter beschikking te stellen, inclusief de onderbouwende brondocumenten. Voor de onderhoudsvoorziening geldt hierbij het actuele onderhoudsplan, dat afgezet wordt tegen de aanwezige voorziening. Afwijkingen dienen verklaard te worden. Tevens dient middels backtesting aangetoond te worden in welke mate de geplande onderhoudsuitgaven zijn gerealiseerd. Als laatste dient de juistheid van de prijscomponent te worden aangetoond op basis van brondocumentatie.

© 2020 Deloitte The Netherlands

Management-samenvatting

Bevindingen en aandachtspunten

Actualiteiten

Disclaimer

Wet Normering Topinkomens

Bezoldigingsnorm 2020
Voor 2020 bedraagt de algemene maximale bezoldigingsnorm voor topfunctionarissen in dienstbetrekking € 201.000 op fulltime jaarbasis.

Bij de berekening van het individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum voor topfunctionarissen buiten dienstbetrekking wordt enerzijds uitgegaan van het maximum op basis van het aantal kalendermaanden waarin is gewerkt. Voor interim-topfunctionarissen geldt in 2020 als norm per maand:
- € 26.800 voor de eerste zes maanden van de functievervulling.
- € 20.300 voor de volgende zes maanden.

Er dient ook expliciet gekeken te worden naar het individuele bezoldigingsmaximum op basis van het aantal gewerkte en de gedeclareerde uren * het maximale uurtarief. Dit maximale uurtarief bedraagt in 2020 € 193. Bij het bepalen of sprake is van een overschrijding dient, op basis van het nieuwe artikel 7a van de beleidsregels, van het laagste van deze twee individuele bezoldigingsmaxima te worden uitgegaan.

Belangrijkste wijzigingen in wet- en regelgeving
De WNT wijzigt met enige regelmaat:
- In het geval van een schrikkeljaar, zoals het jaar 2020, dient in de noemer van kalenderdagenbreuk niet met 365 maar met 366 kalenderdagen te worden gerekend.
- Met ingang van 2020 is in de Q&A op www.topinkomens.nl een aanpassing gedaan in het stappenplan voor het bepalen van de deeltijdfactor voor een topfunctionaris zonder dienstbetrekking. Dit betekent dat in sommige situaties de (lagere) deeltijdfactor wellicht opnieuw moet worden vastgesteld.
- Er zijn Q&A's op www.topinkomens.nl toegevoegd, om te verduidelijken hoe wordt omgegaan met de afkoop van niet-opgenomen vakantiedagen bij een beëindiging van het dienstverband.

Wijzigingen verantwoording (artikel 5 Uitvoeringsregeling)
Naar aanleiding van wijzigingen met betrekking tot de verantwoording in de Uitvoeringsregeling WNT is het standaard verantwoordingsmodel ook aangepast. Hierin zijn de volgende wijzigingen opgenomen:
- Indien sprake is van een overschrijding van het geldende bezoldigingsmaximum (bijvoorbeeld bij toepassing van het overgangsrecht), dient naast de reden van de overschrijding voortaan ook het bedrag van de overschrijding te worden opgenomen.
- Bij topfunctionarissen buiten dienstbetrekking dient ook de omvang van het dienstverband in uren per kalenderjaar te worden vermeld.
- Voor topfunctionarissen met meerdere functies binnen dezelfde WNT-instelling of gelieerde rechtspersoon met een totale bezoldiging van € 1.700 of meer dient een aantal aanvullende gegevens te worden opgenomen ten opzichte van de verantwoording in 2019.
- Voor topfunctionarissen met een totale bezoldiging van meer dan € 1.700 waarop de anticumulatiebepaling van toepassing is, dient een aantal nieuwe gegevens te worden opgenomen.

Topfunctionaris bij de provincie bij waarneming (artikel 4 Beleidsregels WNT 2020)
De wet bepaalt wie als topfunctionaris wordt aangemerkt bij organisaties waarover ministers financiële verantwoording afleggen, provincies, gemeenten, waterschappen en openbare lichamen voor beroep en bedrijf. Indien de functie van topfunctionaris wordt waargenomen op basis van een formele aanwijzing of formeel besluit, wordt de waarnemende topfunctionaris voor de duur van de waarneming eveneens aangemerkt als topfunctionaris.

© 2020 Deloitte The Netherlands

Management-samenvatting

Bevindingen en aandachtspunten

Actualiteiten

Disclaimer

Rechtmatigheidsverantwoording voor provincies

Uw provincie moet naar verwachting vanaf het boekjaar 2021 een rechtmatigheidsverantwoording opnemen in de jaarstukken. De Tweede Kamer behandelt het wetsvoorstel in december 2020. De tekst van de rechtmatigheidsverantwoording, die in de jaarrekening opgenomen moet worden, is reeds gepubliceerd door de commissie BBV. In de paragraaf Bedrijfsvoering in het jaarverslag komt een nadere toelichting op de rechtmatigheidsverantwoording. De Commissie BBV komt naar verwachting eind 2020 met een publicatie over wat in deze toelichting minimaal verplicht is en wat verder in de toelichting opgenomen kan worden.

De uitgangspunten voor de rechtmatigheidsverantwoording zijn als volgt:
- De rechtmatigheidsverantwoording is een onderdeel van de jaarrekening. Dit is een te hanteren standaardtekst waarin alleen op hoofdlijnen eventuele onrechtmatigheden boven de zogenaamde 'verantwoordingsgrens' moeten worden opgesomd.
- De toelichting op de rechtmatigheidsverantwoording wordt opgenomen in de paragraaf Bedrijfsvoering van het jaarverslag. Gedeputeerde Staten heeft hier meer vrijheid om eventuele onrechtmatigheden toe te lichten.
- Provinciale Staten stelt een verantwoordingsgrens tussen 0 en 3% vast. De verantwoordingsgrens is het bedrag waarboven Gedeputeerde Staten Provinciale Staten moet informeren over geconstateerde fouten en onduidelijkheden inzake de rechtmatigheid.
- De scope is gelijk aan de financiële rechtmatigheid zoals die nu reeds is uitgewerkt in de Kadernota rechtmatigheid van de commissie BBV. Het gaat alleen om de rechtmatigheidscriteria die geen getrouwe beeldcriteria zijn (voorwaarden-, begrotings-, en misbruik- en oneigenlijk gebruikcriterium)

Onderstaand zijn de voornaamste gevolgen voor de accountantscontrole opgenomen:
- De accountant verklaart dat de door Gedeputeerde Staten opgestelde rechtmatigheidsverantwoording getrouw is (met 1% goedkeuringstolerantie). Deze verklaring wordt onderdeel van het getrouwheidsoordeel. Het separate oordeel over rechtmatigheid, zoals we dat kennen in de huidige controleverklaring, vervalt vanaf 2021.
- Rechtmatigheidsfouten en -onzekerheden hebben geen effect meer op het oordeel van de accountant. Wanneer de rechtmatigheidsverantwoording geen getrouw beeld geeft van de rechtmatigheidsfouten en -onzekerheden, uitgaande van de door Provinciale Staten vastgestelde verantwoordingsgrens, heeft dit invloed op het accountantsoordeel in de controleverklaring.

De voornaamste gevolgen voor de provincie zijn:
- Gedeputeerde Staten treedt in overleg met Provinciale Staten over de te hanteren verantwoordingsgrens voor de rechtmatigheidsverantwoording.
- Uw provincie identificeert de belangrijkste rechtmatigheidsrisico's in aansluiting op de toetsingscriteria, en neemt deze op in een controleplan. Voorts moet worden bepaald op welke wijze deze rechtmatigheidsrisico's worden afgedekt (via systeemgerichte en gegevensgerichte (verbijzonderde) controles). Het controleplan moet met het Gedeputeerde Staten worden afgestemd en structureel worden ingebed in de P&C-cyclus.
- Uw provincie dient rekening te houden met eventuele verbonden partijen waarvan de fouten en onzekerheden moeten worden meegenomen in de rechtmatigheidsverantwoording van de provincie. Dit geldt met name voor gemeenschappelijke regelingen die taken in mandaat uitvoeren.

Wij zijn met u in gesprek over onze eventuele ondersteuning, waar nodig, bij het verder vormgeven van de implementatie van de rechtmatigheids-verantwoording.

© 2020 Deloitte The Netherlands

04 Disclaimer

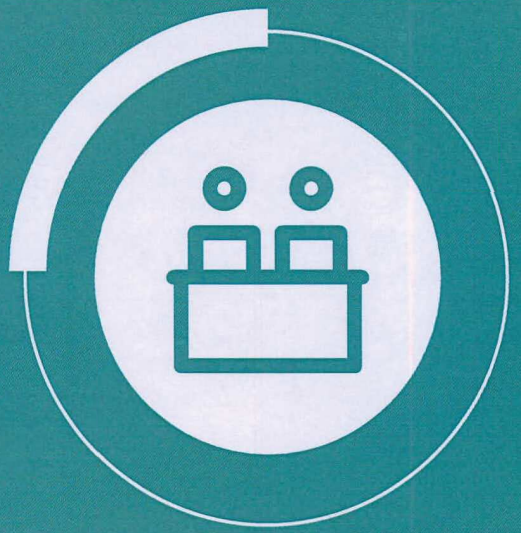

© 2020 Deloitte The Netherlands

Deloitte.

Management-samenvatting

Bevindingen en aandachtspunten

Actualiteiten

Disclaimer

© 2020 Deloitte The Netherlands

Disclaimer en beperking in het gebruik

Volledigheidshalve merken wij op dat onze analyse en evaluatie is uitgevoerd in het kader van de door u verstrekte opdracht tot controle van de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing.

Hierdoor is onze analyse en evaluatie beperkter dan deze zou zijn geweest in het kader van een opdracht tot het geven van een oordeel omtrent de opzet, het bestaan, de effectiviteit en de efficiency van de interne beheersing als geheel en deze bestrijkt daarom niet noodzakelijkerwijs alle in de interne organisatie vervatte tekortkomingen.

Wij attenderen u erop dat deze rapportage is opgesteld ten behoeve van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten van de provincie Limburg en daarom niet zonder onze toestemming aan derden mag worden verstrekt.

Deloitte.

This report has been prepared solely for the use of Gedeputeerde Staten van de provincie Limburg and should not be distributed or quoted in whole or in part without our prior written consent. No responsibility to any third party is accepted as the report has not been prepared for, and is not intended for, any other purpose. As a consequence, we do not assume any liability or duty of care to any other person to whom this report is shown or into whose hands it may come.

The matters raised in this report are those which have come to our attention as a result of our audit and are those that we believe we need to bring to your attention. They are not a comprehensive record of all the matters arising and in particular we cannot be held responsible for reporting all Risks in the business or all internal control weaknesses. Any conclusion, opinion or comments expressed herein are provided within the context of our opinion on the financial statements as a whole, which will be expressed in our auditor's report. Similarly, the comments, observations and recommendations involving systems and procedures should not be read as an opinion on the internal control structure and its operation.

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu, a UK Private Company limited by guarantee, and its network of member firms. Neither Deloitte Touche Tohmatsu nor any of its member firms has any liability for each other's acts or omissions. Each of the member firms is a separate and independent legal entity operating under the names of "Deloitte", "Deloitte & Touche", "Deloitte Touche Tohmatsu", or other related names.

© 2020 Deloitte Accountants B.V. All rights reserved.
Member of Deloitte Touche Tohmatsu Limited

Deloitte Accountants B.V.
De heer drs. A.J. Schutgens
Postbus 1864
6201 BW MAASTRICHT

Cluster	CON	**Behandeld**	J.M.M. Rompelberg
Ons kenmerk	2021/7714	**Telefoon**	(043) 389 75 12
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	23 maart 2021
Bijlage(n)	-	**Verzonden**	

Onderwerp
Reactie op managementletter 2020

Geachte heer Schutgens,

Wij hebben kennis genomen van de managementletter 2020. De bevindingen in de managmentletter zijn gebaseerd op het door u uitgevoerde onderzoek tijdens de interimcontrole in oktober/november 2020.

U geeft aan dat de bevindingen en aanbevelingen moeten worden gelezen als constructieve aanwijzingen voor het continue proces van het veranderen en het verbeteren van de beheersing van de bedrijfsvoering. Wij onderschrijven dat en zullen de aanbevelingen betrekken bij onze permanente acties om de beheersing van de bedrijfsvoering te verbeteren.

Op een aantal bevindingen en aanbevelingen gaan wij hieronder nader in.

Naar aanleiding van de managementletter 2019 en het rapport van bevindingen bij de jaarrekening 2019 heeft ons college voor 2020 drie punten genoteerd die zouden moeten worden verbeterd. Het betroffen op zichzelf gezien geen onvolkomenheden in de interne beheersing omdat de bijbehorende risico's via aanvullende maatregelen worden gemitigeerd, maar eerder zaken die efficiënter kunnen worden uitgevoerd.

U heeft tijdens de interimcontrole geconstateerd dat twee van de drie actiepunten op dat moment deels zijn opgelost. De follow up van één actiepunt uit 2019 kunt u pas in een later stadium beoordelen. Wij gaan daar hieronder op in.

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

U heeft in de managementletter 2019 aanbevolen om de bevindingen van de interne controle niet op te nemen in een rapport per (controle)sector, maar deze (deel-)bevindingen te combineren tot een (periodieke) overall rapportage. Deze meer allesomvattende rapportage is op dit moment in opbouw. Medio april zal een eerste proeve van de overall rapportage gereed zijn.

In het rapport van bevindingen bij zowel de jaarrekening 2019, als 2020 constateert u op het punt van onkostendeclaraties van de medewerkers dat de provincie lopende het jaar 2018 is overgegaan op het digitaal declareren van onkostendeclaraties. Door deze digitalisering is het achteraf niet vast te stellen in hoeverre de ambtelijke onkostendeclaraties juist en rechtmatig zijn. Om die onzekerheid op dit punt in 2019 en 2020 weg te nemen, zijn in beide jaren intern aanvullende controles uitgevoerd. Begin 2021 is een nieuw HRM-systeem geïmplementeerd, waarin tevens de ambtelijke onkostendeclaraties zijn gedigitaliseerd. Op dit moment loopt, vanwege het ontbreken van een fysieke stukkenstroom, een IT-audit om vast te stellen in hoeverre de beheersmaatregelen in en rondom het nieuwe HRM-systeem op orde zijn. Dit om voldoende zekerheid te krijgen over de juistheid en volledigheid van de verwerking van de lonen en salarissen. In deze IT-audit zal tevens worden meegenomen op welke wijze de juistheid en rechtmatigheid van de digitale onkostendeclaraties kan worden geborgd.

In 2019 constateerde u dat er, na afloop van het boekjaar, verschillende werkwijzen waren voor het verwerken van exploitatielasten en investeringslasten die betrekking hebben op het boekjaar. Investeringslasten werden niet meegenomen in de verplichtingen per balansdatum. Hoewel deze uitgaven geen invloed hebben op het resultaat adviseert u om een gelijke werkwijze toe te passen voor zowel exploitatie-, als investeringslasten. Vanaf boekjaar 2020 is het moment waarop facturen worden meegenomen in het boekjaar gelijk voor zowel exploitatie- als investeringslasten. Daarmee is uw advies op dit punt opgevolgd.

In de managementletter 2020 zijn geen nieuwe bevindingen opgenomen. Wij hebben kennisgenomen van de aandachtspunten 2020 waarbij u in generieke zin schrijft dat wij aan deze aandachtspunten adequaat opvolging geven. De frauderisico-analyse is inmiddels geactualiseerd waarbij wij dit jaar extra aandacht hebben besteed aan de impact van Covid-19 op de mogelijke frauderisico's en beheersingsmaatregelen. Wij zullen de uitkomsten van de IT-audits met betrekking tot de implementatie van de nieuwe informatiesystemen te weten SUSY (subsidieproces) en AFAS (personeels- en salarisadministratie) nauwgezet volgen. Vanuit efficiency- en effectiviteitsoverwegingen zullen wij zoveel als mogelijk gebruik maken van controls in deze applicaties ('application controls'). Daarmee wordt het tevens mogelijk gemaakt om meer systeemgerichte controles in plaats van (arbeidsintensieve) gegevensgerichte interne controles uit te voeren.
Uw adviezen die van belang zijn bij de voorbereiding van de jaarrekening nemen wij graag ter harte.

In het laatste hoofdstuk van de managementletter 2020 beschrijft u enkele actuele ontwikkelingen die relevant zijn voor de provincie met name op het gebied van de rechtmatigheidsverantwoording. Hoewel er nog geen definitief besluit is, lijkt het erop dat de provincie vanaf boekjaar 2021 een rechtmatigheidsverantwoording moet opnemen in de jaarstukken. Het voorstel ligt momenteel voor advies bij de Raad van State en wordt naar verwachting dit jaar nog ter vaststelling voorgelegd aan de Tweede en Eerste Kamer.
Hoewel ons college al staatsrechtelijk en bestuurlijk verantwoordelijk is voor de rechtmatigheid, is het op dit moment nog de accountant die hierover verslag uitbrengt en het gesprek voert met Provinciale Staten.

Met de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording wordt nu door ons college zelf verantwoording afgelegd over de naleving van de regels, die relevant zijn voor het financiële reilen en zeilen van de Provincie Limburg. Niet alleen bijvoorbeeld over de naleving van de voorwaarden voor subsidies en Europese bestedingen, maar ook over misbruik en oneigenlijk gebruik en lasten, waarvoor geen voorafgaande dekking opgenomen was in de begroting.
Vanaf het boekjaar 2021, en dat is nieuw, dient ons college een rechtmatigheidsverantwoording op te nemen als onderdeel van de jaarrekening. Wij zijn ons ervan bewust dat deze wijziging meer van ons college verwacht dan voorheen. Wij zullen de implementatie daarvan vanaf 2021 daadkrachtig oppakken. Wij hebben een plan van aanpak opgesteld om een adequate implementatie van de rechtmatigheidsverantwoording door het college te borgen. Dit plan is met u besproken. Wij zullen met u in overleg treden om de implementatie verder vorm te geven.

De ontwikkelingen rondom de Wet Normering Topinkomens (WNT) volgen wij nauwgezet. De bezoldigingen van onze topfunctionarissen worden permanent aan de meest actuele norm getoetst.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburgs Parlement

provincie limburg

Interne memo

06-05-2021

2021/12004 6-5-2021

GRIF 23-7-2021

GRIFFIE

Aan	Leden van de Controlecommissie (vergadering CC van 11-06-2021)
Van	Griffie (Statenonderzoeksfunctie)
Onderwerp	Analyse jaarstukken 2020 door de Griffie
Bijlage(n)	Analyse jaarstukken 2020 inclusief bijlage 1: Overzicht beleidsmatige analyse jaarstukken 2020

1. Analyse Griffie

Het Presidium heeft op 1 december 2017 besloten om begrotingen en jaarstukken van de Provincie Limburg te laten voorzien van een analyse door de Griffie.

2. Bevoegdheid

Op grond van artikel 6 lid 18 uit de Verordening van Provinciale Staten van de Provincie Limburg bevattende het reglement van orde van Provinciale Staten van Limburg 2021, stelt de Controlecommissie de procedure en termijnen vast met betrekken tot de planning- en controlecyclus. Zo heeft de Controlecommissie besloten de analyse van de jaarstukken door de Griffie te behandelen in de Controlecommissie van 11-06-2021.

3. Hoor-/wederhoorprocedure

De concept-analyse is ambtelijk besproken (Griffie-afdeling Financiën) om feitelijke onjuistheden te kunnen corrigeren.

4. Vervolgproces

De analyse van de jaarstukken kan worden betrokken bij de begrotingsbehandeling in Provinciale Staten.

Het deelverslag van de vergadering van de Controlecommissie voor wat betreft het agendapunt 'jaarstukken 2020' wordt versneld uitgewerkt en gekoppeld aan het agendapunt 'jaarstukken 2020' van de PS vergadering van 24 juni 2021.

5. Behandelvoorstel

De analyse van de Griffie betrekken bij de bespreking van de jaarstukken 2020.

Provincie Limburg PS
DOCnr.
Ingek. - 6 MEI 2021
Afd.

Analyse

jaarstukken 2020

Controlecommissie
11 juni 2021

www.limburg.nl

Limburgs Parlement

provincie limburg

INHOUDSOPGAVE

1. OPZET ANALYSE VAN DE JAARSTUKKEN 2020 2

2. FINANCIËLE ANALYSE VAN DE JAARSTUKKEN 2020 2

2.1. Kengetallen BBV bij Provincie Limburg 2
2.2. Meerjarige ontwikkeling kengetallen BBV bij Provincie Limburg 3
2.3. Benchmarkanalyse met andere Nederlandse provincies 3

3. BELEIDSMATIGE ANALYSE VAN DE JAARSTUKKEN 2020 7

3.1. Meerjarige trendontwikkeling behalen beoogde resultaten bij Provincie Limburg 7
3.2. Steekproefsgewijze analyse gerealiseerde acties in 2020 7

BIJLAGEN

Bijlage 1. Overzicht beleidsmatige analyse van de jaarstukken 2020 (afzonderlijk PDF bestand)
Bijlage 2. Samenvattend overzicht beleidsmatige analyse jaarstukken 2020

1. OPZET ANALYSE VAN DE JAARSTUKKEN 2020

De Controlecommissie heeft op 22 januari 2021 besloten om de analyse van de jaarstukken 2020 te richten op:

1. **financiële analyse** met het in beeld brengen van de trendontwikkeling BBV kengetallen provincie Limburg en de vergelijking van de kengetallen BBV provincie Limburg met andere provincies;
2. **beleidsmatige analyse** waarbij per begrotingsprogramma 2 willekeurig gekozen, 100% gerealiseerde acties worden geanalyseerd (dus 2 maal 16 = 32 resultaten).

De constateringen bij deze werkwijze zijn toegelicht en hebben geleid tot een aantal aandachtspunten.

2. FINANCIËLE ANALYSE VAN DE JAARSTUKKEN 2020

In de jaarstukken 2020 wordt geconcludeerd: *dat de Provincie Limburg een gezonde financiële positie heeft. De kanttekening die hierbij wordft geplaatst is dat de effecten van de coronacrisis nog zullen doorwerken na 2020.*
Ondanks de pandemie ligt er een sluitende jaarrekening 2020 voor. Er resteert een voordelig vrij resultaat van € 8,59 mln. Deze bestedingen zijn gedaan vanuit een gezonde financiële positie. Er is structureel evenwicht, een gezonde vermogenspositie en voldoende weerstandsvermogen.

2.1. Kengetallen BBV bij Provincie Limburg

Het BBV[1] schrijft o.a. voor dat een set van 6 kengetallen[2] wordt opgenomen in de begroting en in de jaarstukken. De presentatie van de kengetallen uit het BBV en een toelichting op de onderlinge samenhang ervan, geeft snel een inzichtelijk beeld van de financiële positie van de Provincie.

[1] Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten;
[2] De kengetallen zijn: netto schuldquote, netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen, solvabiliteitsratio, grondexploitatie, structurele exploitatieruimte en belastingcapaciteit;

In samenhang met de hoogte van het totale risicobedrag bepaalt dit namelijk indirect (door de benodigde weerstandscapaciteit) de vrijheid van PS in beleidskeuzes. Met het inzichtelijk maken van een meerjarige ontwikkeling van de kengetallen krijgen PS een beter inzicht in de ontwikkeling van de financiële positie van de Provincie.

2.2. Meerjarige ontwikkeling kengetallen BBV bij Provincie Limburg

Een meerjarige trendpresentatie helpt PS om een beter beeld te krijgen van de financiële positie van de Provincie en vooral in de meerjarige ontwikkeling hiervan, ook naar de toekomst toe. Onderstaand is de trend voor de provinciale BBV kengetallen gepresenteerd.

Grafiek 1. *Meerjarenoverzicht kengetallen BBV provincie Limburg*

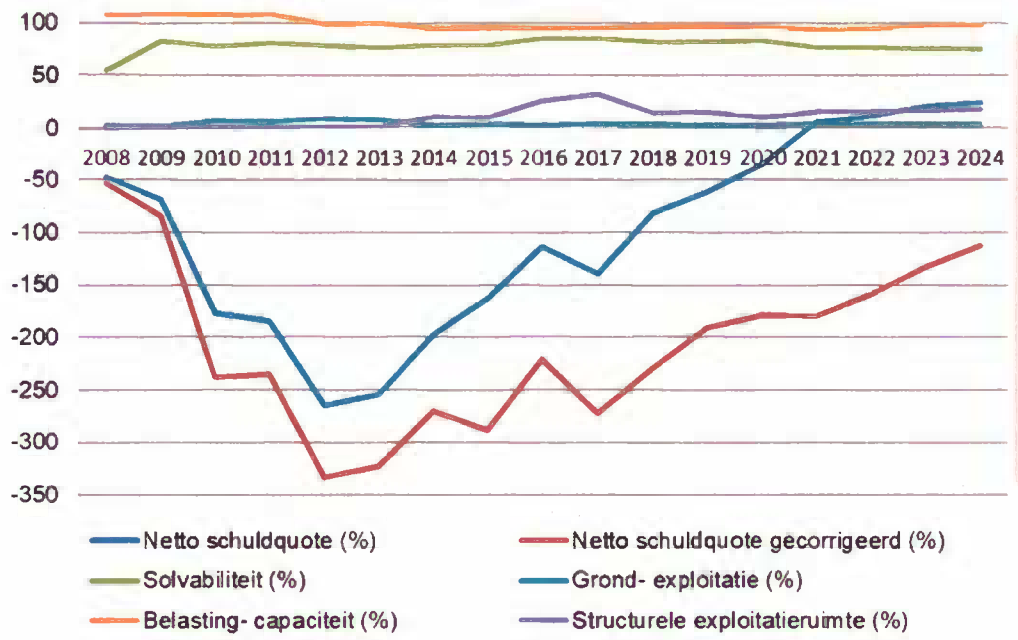

Duiding BBV kengetallen:
Netto schuldquote, netto schuldquote (gecorrigeerd), grondexploitatie, belastingcapaciteit: hoe lager hoe beter

Solvabiliteit en *structurele exploitatieruimte*: hoe hoger hoe beter

Geconstateerd kan worden dat de solvabiliteit, grondexploitatie, belastingcapaciteit en de structurele exploitatieruimte een redelijk stabiel patroon volgen. De netto-schuldquote en de netto-schulquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen nemen in de tijd gezien af.

2.3. Benchmarkanalyse met andere Nederlandse provincies

Er is voor provincies geen normstelling beschikbaar voor de BBV kengetallen. Om de informatie toch te kunnen duiden is een benchmarkanalyse uitgevoerd met andere Nederlandse provincies

Cijfermateriaal:
Er is gebruik gemaakt van de cijfers van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voor de jaren 2015 tot en met 2019 en cijfers uit de begrotingen 2020 en 2021 zoals, per peildatum 8 april 2021, beschikbaar via de website van de individuele provincies.

Zoals uit onderstaande grafieken blijkt neemt de Provincie Limburg in vergelijking met andere provincies voor alle BBV kengetallen een gunstige positie (bovengemiddeld) in.

Grafiek 2. *Meerjarenoverzicht netto schuldquote*

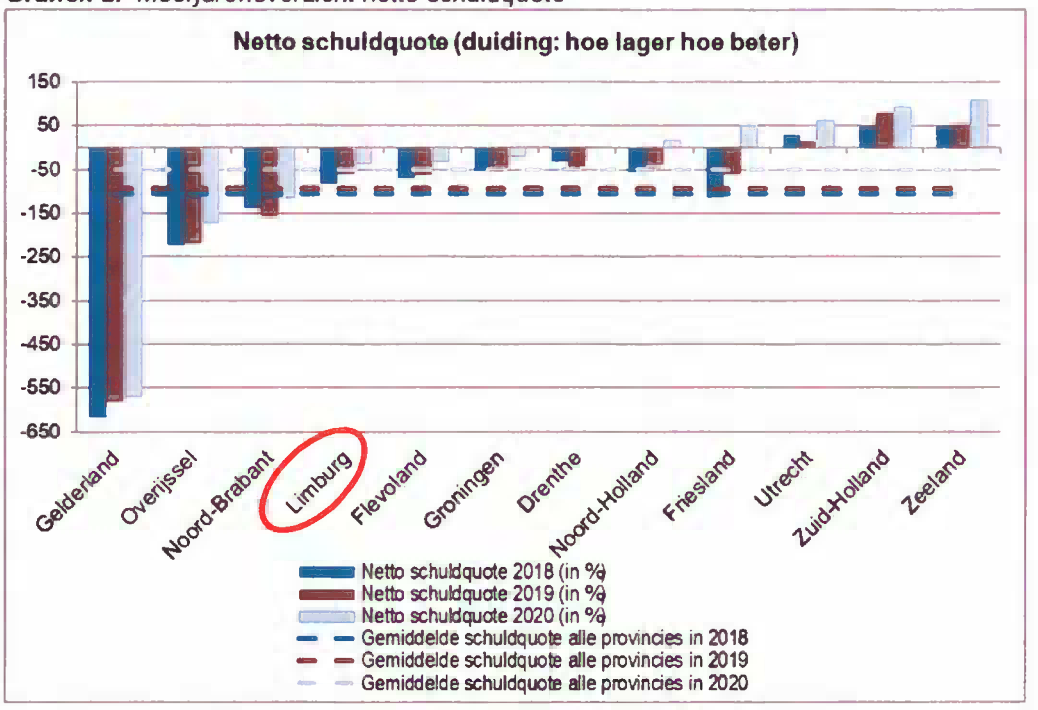

Grafiek 3. *Meerjarenoverzicht netto schuldquote (gecorrigeerd)*

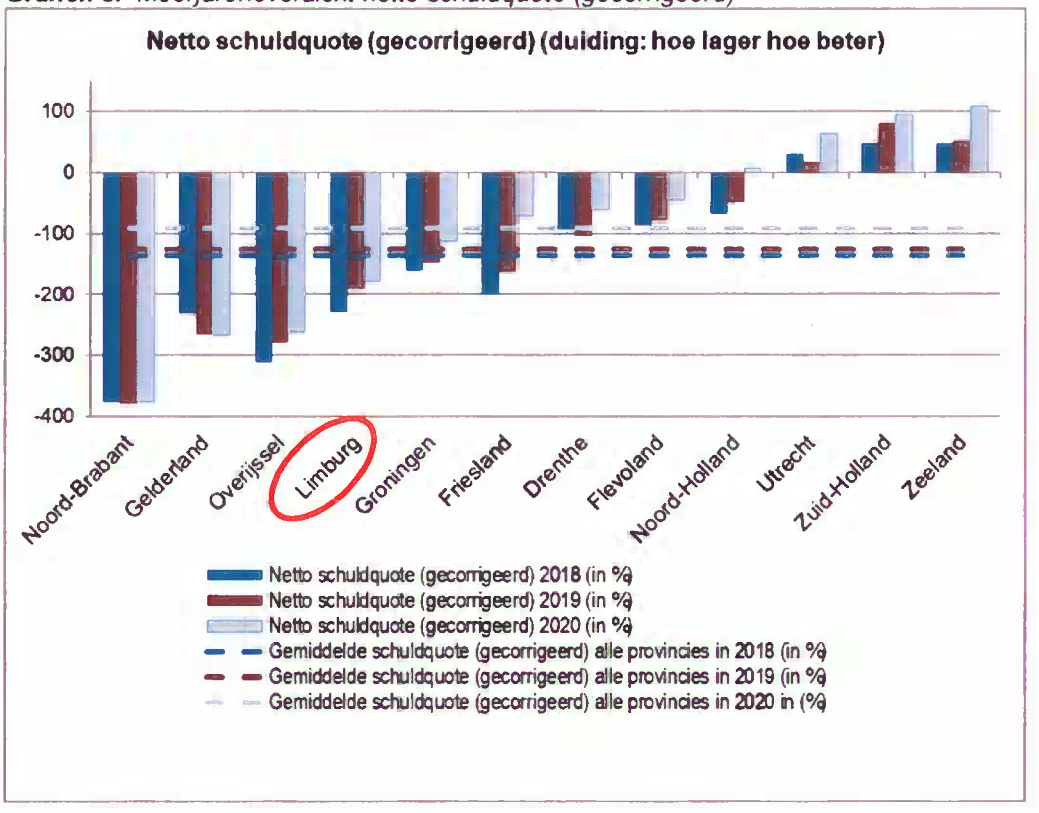

Grafiek 4. *Meerjarenoverzicht solvabiliteit*

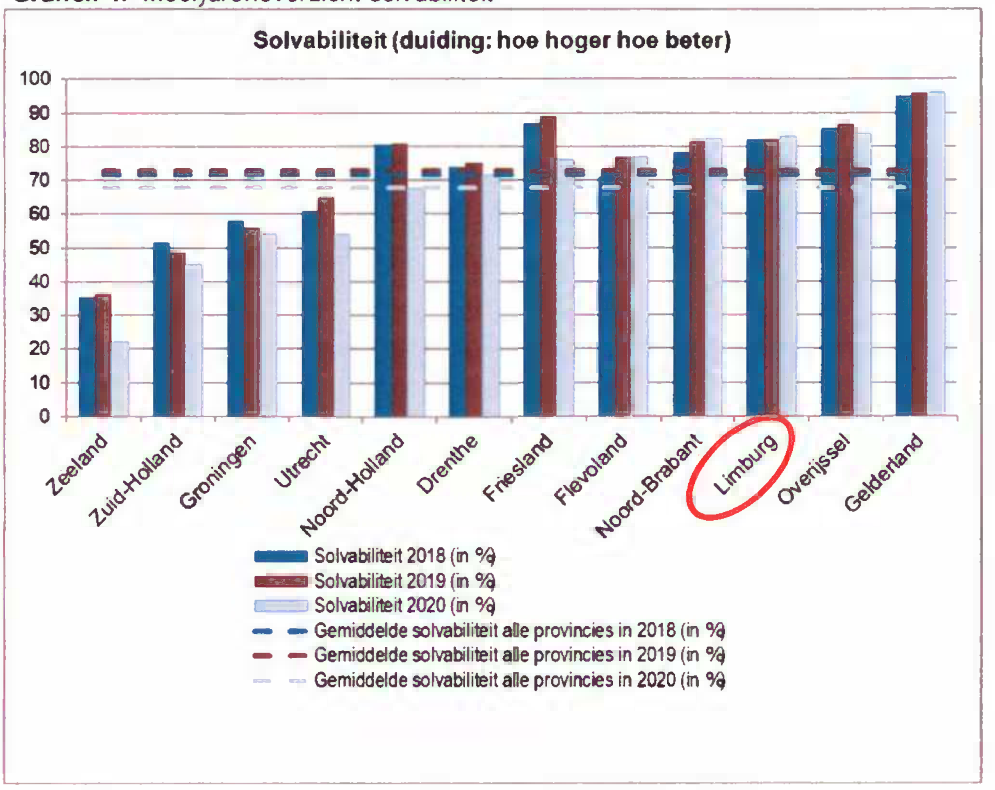

Grafiek 5. *Meerjarenoverzicht structurele exploitatieruimte*

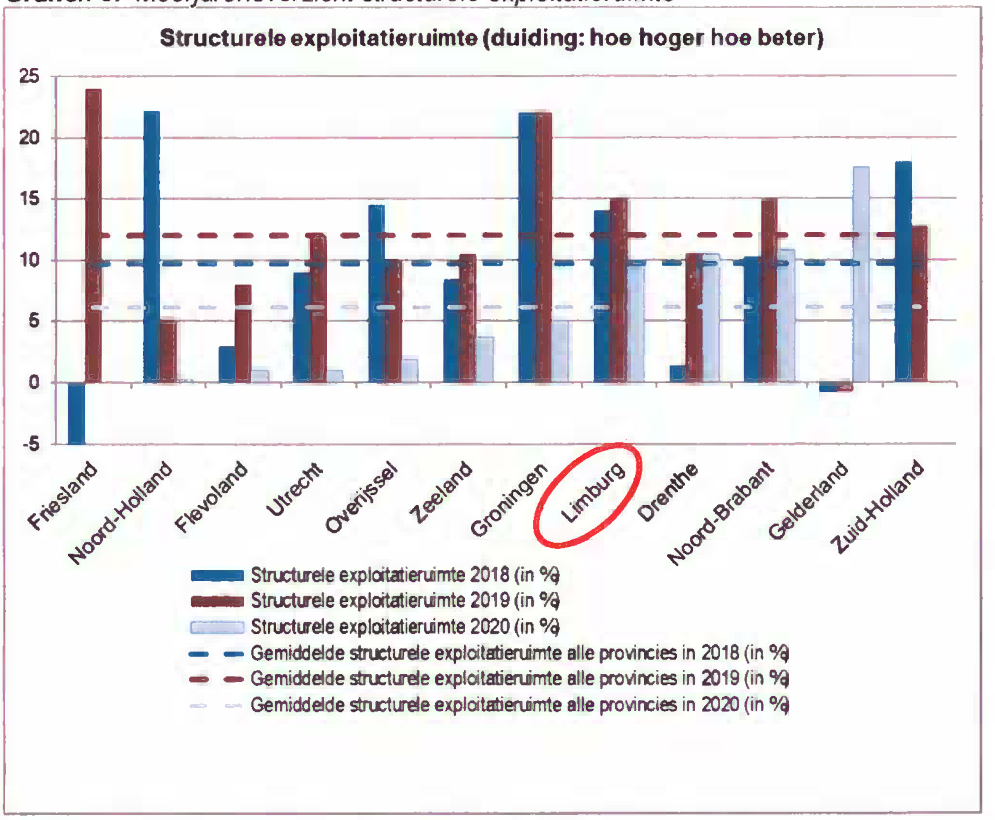

Grafiek 6. *Meerjarenoverzicht grondexploitatie*

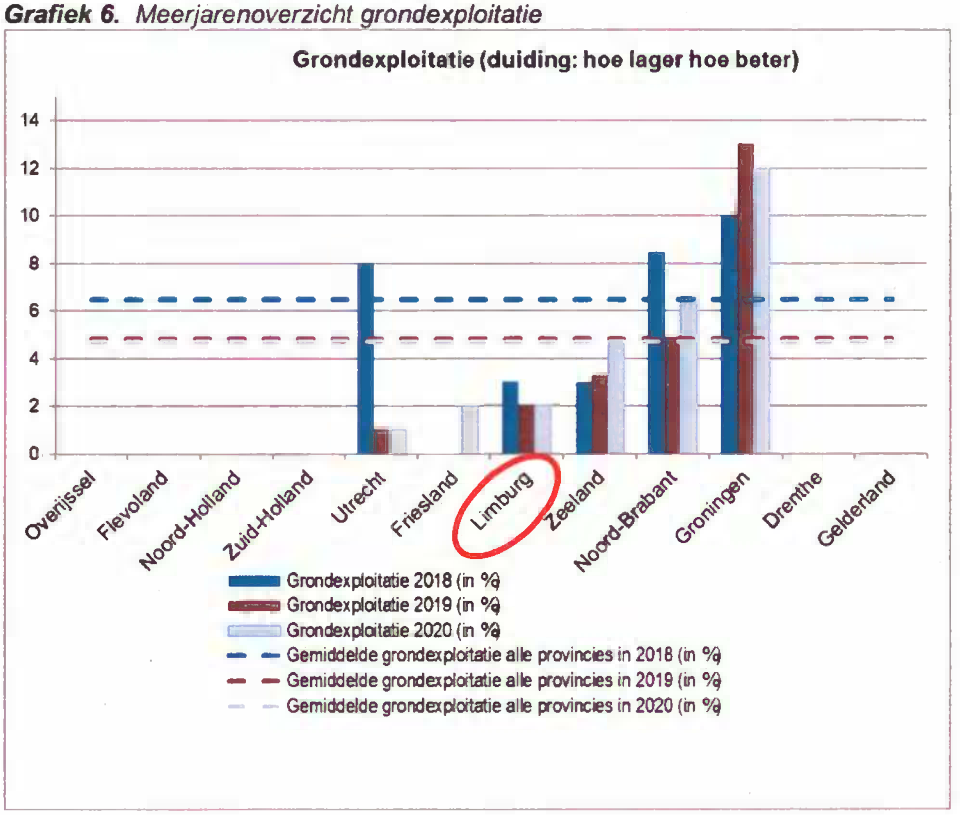

Grafiek 7. *Meerjarenoverzicht belastingcapaciteit*

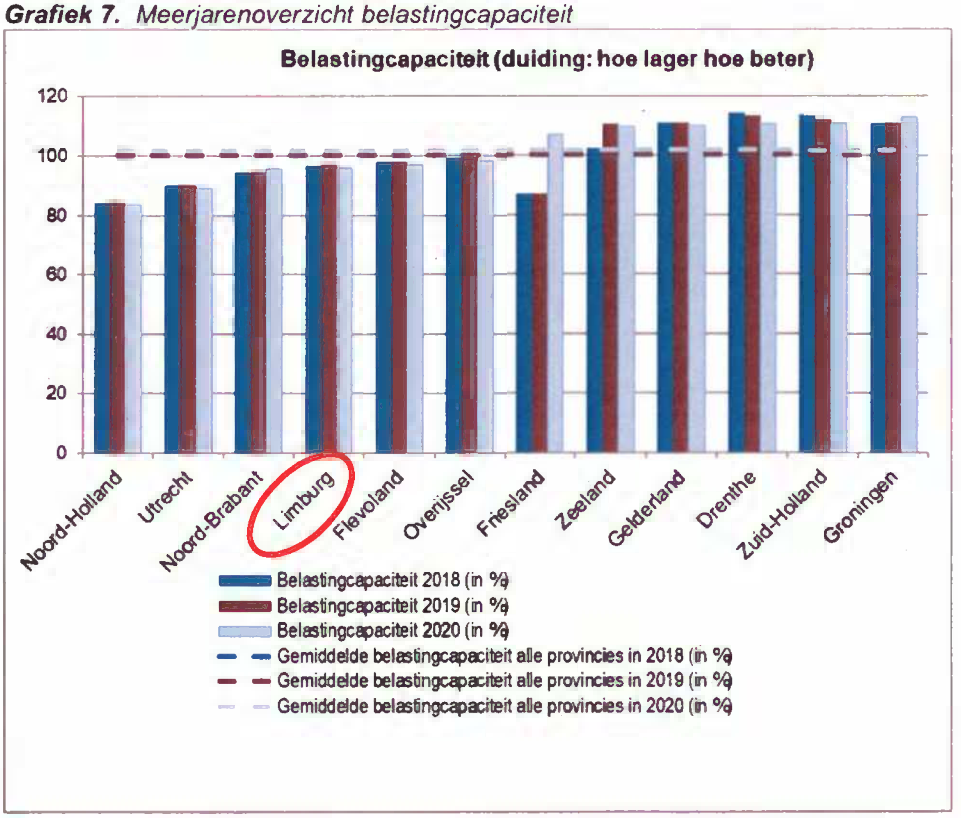

3. BELEIDSMATIGE ANALYSE VAN DE JAARSTUKKEN 2020

3.1. Meerjarige trendontwikkeling behalen beoogde resultaten bij Provincie Limburg

In grafiek 8. is de meerjarige trendontwikkeling voor het al dan niet (gedeeltelijk) behalen van de beoogde resultaten in beeld gebracht voor de afgelopen 5 jaren.
Geconstateerd wordt dat, volgens de informatie in de jaarstukken 2020, van de voor 2020 gepresenteerde resultaten (aantal 219) ongeveer 83% is behaald, 15% deels is behaald en 2% niet is behaald.
In de afgelopen jaren kan een stabiel patroon worden onderscheiden: al jaren wordt rond 80% van de beoogde resultaten gerealiseerd volgens deze methodiek. Ongeveer 2-4% wordt jaarlijks niet gerealiseerd.

3.2. Steekproefsgewijze analyse gerealiseerde acties in 2020

Voor de beleidsmatige analyse van de jaarstukken is in bijlage 1. een overzicht opgenomen van een aantal 100% gerealiseerde, beoogde resultaten voor 2020 (per begrotingsprogramma 2 beoogde resultaten). In totaal zijn 32 beoogde resultaten geanalyseerd. De resultaten daarvan zijn beschreven in bijlage 1. en 2 (samenvattend overzicht analyse).

Grafiek 8. *Meerjarige trend beoogd resultaat versus behaald resultaat*

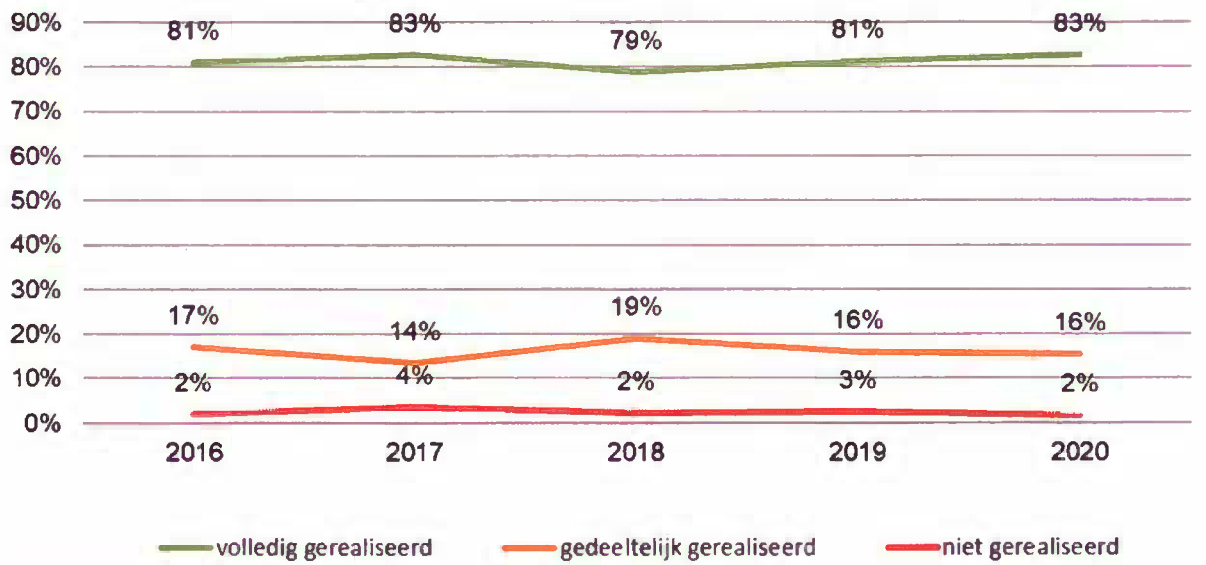

Per beoogd resultaat is bezien of:

a. het beoogde resultaat dat volgens de jaarstukken 100% is behaald (kleurcodering groen) ook daadwerkelijk is behaald;
b. er één of meerdere (prestatie)indicatoren zijn benoemd in de jaarstukken;
c. het effect van het beoogde resultaat voor de Limburgers is beschreven.[3]

a. Beoogd resultaat 100% behaald?

Uit de analyse blijkt dat in 40% van de gevallen (13 uit 32) niet met zekerheid uit de jaarstukken afgeleid kan worden dat het beoogde resultaat behaald is.

[3] Nieuw in de jaarstukken is dat er bij de 2e W-vraag, bij de resultaten, waar mogelijk een toelichting is opgenomen over wat de Limburgers van de resultaten merken. Dit conform toezegging 8910 (Controlecommissie d.d. 22-1-2021).

Hier speelt een aantal zaken:

- de beoogde resultaten zijn niet altijd SMART[4] geformuleerd (soms ook 'verhalend van karakter') en niet altijd specifiek voor het betreffende kalenderjaar. De basis hiervoor ligt in een 'SMARTE formulering' in de begroting voor het betreffende kalenderjaar, waarbij de kanttekening past dat niet elk beoogd resultaat zich hiervoor leent en 'SMART geprogrammeerd' kan worden;
- regelmatig worden meerdere beoogde resultaten gecombineerd gepresenteerd als 1 beoogd resultaat. In combinatie met de eenvoudige toegepaste techniek (uitsluitend aanduidingen: gerealiseerd, deels gerealiseerd, niet gerealiseerd) zorgt dit voor verwarring of de beoogde resultaten alle, deels of niet zijn gerealiseerd.

Voorbeeld:
Begrotingsprogramma Natuur, beoogd resultaat Product 3.8.1, 3. CO2 binding door aangepast bosbeleid. Opstellen 1 miljoen Bomenplan en uitvoeren.
Aanduiding in jaarstukken 2020: gerealiseerd. Onduidelijk is wat is gerealiseerd? Is het Bomenplan opgesteld en klaar in 2020?, of is het Bomenplan ook uitgevoerd in 2020?

Aandachtspunt:
maak in de begroting (zowel bij beoogd resultaat als bij de indicatoren), waar aan de orde, duidelijk onderscheid tussen het beoogde uiteindelijke resultaat (op langere termijn) en het beoogde (tussen)resultaat voor *het betreffende kalenderjaar* en beschrijf elk resultaat afzonderlijk. In de jaarstukken kan hierbij worden aangesloten waarbij de realisatie in het betreffende kalenderjaar kan worden afgezet tegen het beoogde resultaat voor het betreffende kalenderjaar én het meerjarige perspectief.

b. (Prestatie)indicatoren

In ruim 70% van de gevallen (23 uit 32) is een (prestatie)indicator opgesteld.
Hierbij speelt:

- de (prestatie)indicatoren zijn niet altijd SMART geformuleerd en specifiek voor het betreffende kalenderjaar. De basis hiervoor ligt in de begroting voor het betreffende kalenderjaar waar dit onvoldoende scherp in is verwoord zie ook bij het onderdeel 'Beoogd resultaat 100% behaald?';
- bij de beoogde resultaten 2, en 4. van Product 4.1.8. van het begrotingsprogramma Bestuur is aangegeven dat prestatie-indicatoren voor dit product niet van toepassing zijn. De argumentatie hiervoor is niet aangegeven;
- bij de beschrijving van de bereikte resultaten wordt zelden de relatie beschreven met het al dan niet (gedeeltelijk) realiseren van de (prestatie)indicator;
- de aanduiding '100% gerealiseerd' met kleurcodering groen, heeft uitsluitend betrekking op het beoogde resultaat voor het betreffende kalenderjaar (in dit geval 2020). (Prestatie)indicatoren hebben in een aantal gevallen een waarde x op langere termijn. De relatie met het beoogd resultaat voor het betreffende kalenderjaar van de jaarstukken (op dit moment de jaarstukken 2020) is hierdoor lastiger te maken. Immers er is geen (tussen)streefwaarde voor het betreffende kalenderjaar beschikbaar. Dit zorgt er voor dat onduidelijk is waar de beoordeling 'gerealiseerd' op gebaseerd is.

[4] Specifiek, Meetbaar, Resultaatgericht, Realistisch en Tijdgebonden.

Bijvoorbeeld:
Product 2.1.1., beoogd resultaat 5., indicator: realiseren van 8.000 leerwerkplekken uiterlijk in 2023 i.s.m. de arbeidsmarktregio's, het onderwijs, werkgevers en maatschappelijke partners.
In 2020 zijn 2.696 leerwerktrajecten gerealiseerd. In de jaarstukken 2020 is opgenomen: 'gerealiseerd'.
Onduidelijk is: wat is gerealiseerd en vooral waar is dit aan afgemeten? De huidige presentatie zou in het slechtste geval kunnen betekenen dat elk jaar in de jaarstukken gerapporteerd wordt 'gerealiseerd', terwijl in 2023 mogelijk blijkt dat de indicatorwaarde (8.000 leerwerkplaatsen) niet is behaald.

Aandachtspunt:
De toegepaste systematiek dwingt tot het maken van een keuze voor een kleurcodering voor het betreffende jaar. Of het uiteindelijke doel (in jaar x) gehaald gaat worden is hier niet uit af te leiden. Wél kan in de toelichting (duidelijker) worden aangegeven of de inspanningen al dan niet 'op koers liggen'.

c. Effect voor de Limburgers

Het effect voor de Limburgers is, voor het eerst in de jaarstukken, in 65% van de gevallen (21 uit 32) beschreven. In algemene zin geeft het presenteren van het effect van resultaten (outcome naast output), in algemene zin, meer duiding aan de resultaten.
Idealiter zou deze effectbeschrijving geprogrammeerd worden in de begroting en verantwoord worden in de jaarstukken. Door de tussentijdse toevoeging aan de jaarstukken is een nieuwe structuur geïntroduceerd die bij de begroting 2020 nog niet was voorzien. Dit kan worden gezien als een net gestart leerproces waarbij toegewerkt wordt naar een vorm met betere afstemming tussen begroting en verantwoording op dit punt.

Een aandachtspunt hierbij is de niet-uniforme structuur waarbinnen deze informatie wordt gepresenteerd. Veelal is de informatie in de resultaattabellen verwerkt per beoogd resultaat, waarbij directe koppeling kan plaatsvinden tussen beoogd resultaat, realisatie en effect.
Soms wordt ook een resultaat-overkoepelende toelichting voorafgaand aan de resultaattabel gegeven, hetgeen de genoemde koppeling niet direct inzichtelijk maakt.

Bijvoorbeeld:
- bij het begrotingsprogramma Natuur wordt een resultaat-overkoepelende toelichting voorafgaand aan de resultaattabel gegeven, hetgeen de genoemde koppeling niet direct inzichtelijk maakt;
- op pagina 205 wordt afgeweken van de structuur door een apart onderdeel 'Wat heeft de Limburger daarvan gemerkt?' op te nemen;
- pagina 206 kent het onderdeel Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?, maar de resultaattabel in dit onderdeel legt de relatie tussen resultaat en effect niet.

Aandachtspunt:
Het toevoegen van het (zo specifiek mogelijk geformuleerd) effect voor Limburgers geeft meer duiding aan waar het resultaat toe geleid heeft (maatschappelijk effect) en maakt helder wat de Limburgers mogen verwachten van de overheidsinspanningen.
Voor een snel inzicht is het uniform presenteren van deze informatie per begrotingsprogramma in de jaarstukken essentieel, bij voorkeur op een wijze waarop de relatie tussen resultaat en effect voor Limburg(ers) direct duidelijk wordt.

Bijlage 1. Overzicht beleidsmatige analyse van de jaarstukken 2020

Deze bijlage bestaat uit een afzonderlijk PDF bestand.

Bijlage 2. Samenvattend overzicht beleidsmatige analyse jaarstukken 2020

	Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020	(Prestatie)indicator beschikbaar?	Effect voor Limburgers beschreven?	Is beoogd resultaat 100% gerealiseerd?
1	**Investeringsklimaat**			
A	**Beoogd resultaat Product 1.1.1** 4. Optimaal benutten van Europese fondsen door MKB en Brightlands campussen	nee	ja	nee
B	**Beoogd resultaat Product 1.1.4** 2. Overwegen en voorbereiden van het inrichten van een nieuwe entiteit om de effectiviteit van de Brightlands-Governance te versterken in afstemming met de mede-aandeelhouders, ingebed in een nieuw en missiegedreven economisch kader.	ja	nee	nee
2	**Energie, circulaire economie en milieu**			
A	**Beoogd resultaat Product 1.2.1** 1. Kennisinfrastructuur. Evaluatie en eventueel vervolg van de kennisinstituten InSciTe, Brightlands Materials Center (BMC) en Aachen-Maastricht Institute for Biobased Materials (AMIBM) met het oog op samenhang binnen de context van de vier Brightlands campussen en Chemelot Industrial Park	ja	ja	nee
B	**Beoogd resultaat Product 1.2.1** 3. Hoogwaardige infrastructuur Continueren sloop- en bouwprogramma: het sloopprogramma zal in 2019 voor een groot deel worden afgerond, met uitloop naar 2020. Voor continuering van het bouwprogramma is nog beperkt budget beschikbaar en de ruimte binnen de huidige campus area is eveneens beperkt. Voor verdere groei zijn investeringen nodig in het bouwrijp maken van (noordelijke gelegen) gronden en zullen nieuwe investeringsbudgetten moeten worden gecreëerd.	ja	ja	ja
3	**Onderwijs en arbeidsmarkt**			
A	**Beoogd resultaat Product 1.3.1** 1. Herijking van het provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt.	ja	ja	ja
B	**Beoogd resultaat Product 1.3.2** 2. Evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg 2018-2020.	ja	ja	ja
4	**Sociale agenda, zorg en veiligheid**			
A	**Beoogd resultaat Product 2.1.1.** 4. Verbeteren van de leefstijl om optimaal te kunnen opgroeien en ontwikkelen.	ja	nee	nee
B	**Beoogd resultaat Product 2.1.1.** 5. Verbeteren van de kansen op de arbeidsmarkt en passend perspectief voor (kwetsbare) jongeren en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.	ja	nee	nee
5	**Cultuur**			
A	**Beoogd resultaat Product 2.2.3** 1. Invulling en uitvoering geven aan het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden middels het opstellen van het nieuwe beleid voor monumenten 2020-2023.	ja	nee	ja
B	**Beoogd resultaat Product 2.2.4** 2. De bekendheid van Limburgers met het archeologisch verleden wordt vergroot door bruikleenovereenkomsten af te sluiten met andere partijen, waaronder heemkundekringen, (streek)musea en gemeenten	ja	nee	ja
6	**Sport**			
A	**Beoogd resultaat Product 2.3.1** 3. De uitvoering van het sportbeleid bij alle sporttakken loopt via de werkplannen van de provinciale sporttakplatforms	ja	ja	nee
B	**Beoogd resultaat Product 2.3.1** 4. De uitvoering van de provinciale infrastructuur voor sport en bewegen voor gehandicapten loopt via het werkplan van het provinciale sporttakplatform voor gehandicaptensport	ja	ja	nee
7	**Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra**			
A	**Beoogd resultaat Product 2.4.2.** 1. Opstellen samenwerkingsagenda's met gemeenten ter versterking van hun woon-, werk- en leefklimaat.	ja	nee	ja
B	**Beoogd resultaat Product 2.4.4** 3. Het mede met het programmabureau Regiodeal Parkstad zorg dragen voor een selectie van projecten voor de 2e termijn Regiodeal-projecten medio 2020 en zowel ambtelijke als bestuurlijke participatie in de afgesproken overlegstructuren met rijk en regio.	ja	nee	ja
8	**Openbaar vervoer en rallagenda**			
A	**Beoogd resultaat Product 3.1.1.** 1. Beheersing van het contract met Arriva. De inzet is dat we sturen op het contract waarbij de basiselementen van het integraal projectmanagement worden geïntroduceerd. Hierbij is het van groot belang dat we een goede balans vinden tussen het contract en de omgeving, waarbij de reiziger voorop staat. In 2019 hebben we een basis gelegd voor het integrale projectmanagement dat we in 2020 doorontwikkelen.	nee	ja	ja
B	**Beoogd resultaat Product 3.1.1** 7. Uitvoering projecten Wensbus. In 2020 zal een evaluatie worden opgestart om te bezien hoe en op welke wijze projecten binnen de Wensbus kunnen worden voortgezet.	nee	nee	ja

	Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020	(Prestatie)indicator beschikbaar?	Effect voor Limburgers beschreven?	Is beoogd resultaat 100% gerealiseerd?
9	**Bereikbaarheid en mobiliteit**			
A	**Beoogd resultaat Product 3.2.1** 6. Mobiliteitsdata In het BO MIRT van november 2019 zijn afspraken gemaakt over het investeren in de richting van een mobiliteitsplatform en – organisatie in Limburg, in nauwe samenwerking met Noord-Brabant. Er is begin 2020 een Regionale Datateam Limburg opgericht (Provincie Limburg, gemeenten, mogelijk ook Rijkwaterstaat). Zij maken in het voorjaar van 2020 een implementatieplan, waarin de Limburgse aanpak tot en met 2023 wordt vastgelegd. Dit wordt in mei 2020 ter besluitvorming voorgelegd aan het Ministerie, waarna met de uitvoering begonnen worden.	nee	ja	ja
B	**Beoogd resultaat Product 3.2.2.** 3. Meer mensen op de fiets door gedragsbeïnvloeding en fietsstimulering. Voor de zomer van 2020 wordt een uitvoeringskader voorgelegd aan PS.	nee	nee	nee
10	**Wonen in Limburg**			
A	**Beoogd resultaat Product 3.3.1** 1. Een herijkte, vierjarige Agenda Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023 is vastgesteld door GS en PS.	ja	ja	ja
B	**Beoogd resultaat Product 3.3.1** 3. Onderzoek naar de aanpak herijking van de planvoorraad én mogelijkheden Provinciaal woonbedrijf is gereed.	ja	ja	ja
11	**Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit**			
A	**Beoogd resultaat Product 3.4.2** 2. Daar waar nodig en doelmatig heeft de Provincie het instrumentarium van het provinciaal inpassingsplan (na inwerkingtreding Omgevingswet: projectbesluit) ingezet om gebiedsontwikkelingen te faciliteren.	nee	ja	ja
B	**Beoogd resultaat Product 3.4.1** 4. Via Expeditie Ruimte wordt invulling gegeven aan kennisoverdracht en informatievoorziening, attitudeverandering en vergroten van urgentiebesef op het vlak van omgevingsvraagstukken, aansluitend bij de behoeften van onze regionale partners.	ja	nee	ja
12	**Hoogwaterbescherming langs de Maas**			
A	**Beoogd resultaat Product 3.5.2** 1. Provincie heeft de belangen van inwoners en bedrijven in Maasdal behartigd, als partner bij de bestuursovereenkomst Waterveiligheid Maas.	ja	ja	nee
B	**Beoogd resultaat Product 3.5.1** 4. Beoordeling dijkverbeteringsplannen die door het Waterschap ter goedkeuring worden voorgelegd.	ja	ja	ja
13	**Water**			
A	**Beoogd resultaat Product 3.6.1** 3. Uitvoeren project Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA) In 2019 is samen met het Waterschap gestart met de uitvoering van de Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA), dit is een vervolg op het Nieuw Limburgs Peil en vormt de basis voor nieuwe pakketten van watermaatregelen om te komen tot een goede waterkwantiteit en - kwaliteit in Limburg. In 2020 wordt LIWA afgerond.	ja	ja	ja
B	**Beoogd resultaat Product 3.6.1** 7. Versterken grensoverschrijdende samenwerking waterbeheer. Wij nemen deel aan de reguliere grenswateroverleggen met Duitsland, Vlaanderen en Wallonië. In 2018 zijn wij als leadpartner met 9 partners in de Euregio een internationaal Interregproject (LIVES) tegen plastic afval in de beken en rivieren gestart. Dit loopt tot en met 2021. In de periode 2020-2021 realiseren we tenminste een nieuw grensoverschrijdend waterproject, gericht op de doelen uit het Provinciaal Waterplan.	ja	ja	ja
14	**Energie, circulaire economie en milieu**			
A	**Beoogd resultaat Product 3.3.1** 1. Een herijkte, vierjarige Agenda Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023 is vastgesteld door GS en PS.	ja	ja	ja
B	**Beoogd resultaat Product** 3. Onderzoek naar de aanpak herijking van de planvoorraad én mogelijkheden Provinciaal woonbedrijf is gereed.	ja	ja	ja
15	**Natuur**			
A	**Beoogd resultaat Product 3.8.1** 3. CO2 binding door aangepast bosbeleid. Opstellen 1 miljoen Bomenplan en uitvoeren.	ja	ja	nee
B	**Beoogd resultaat Product 3.8.1** 2. Bijdrage aan de biodiversiteitsdoelstellingen door het opwaarderen van de inrichting van bestaande natuur.	nee	nee	nee
16	**Bestuur**			
A	**Beoogd resultaat Product 4.1.8** 2. Euregio rijn-maas-noord. MKB-Limburg wordt in 2020 lid van de euregio rijn-maas-noord.	nee	nee	ja
B	**Beoogd resultaat Product 4.1.8** 4. Managementautoriteit Interreg-EMR. De MA Interreg-EMR zorgt in 2020 voor de opvolging van de lopende projecten en zal nog een 6de call opstarten voor nieuwe projecten in het Interreg V- programma. Tevens bereidt zij de administratieve organisatie van het nieuwe Interreg VI-programma voor zodat hiermee in 2021 een goede start gemaakt kan worden.	nee	nee	ja

Bijlage 1. Overzicht beleidsmatige analyse van de jaarstukken 2020

	Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020					Analyse
	Beoogd resultaat / Product	Criterium	Bereikt resultaat 2020	(Prestatie)indicator	Effect voor Limburgers	
1	**Investeringsklimaat**					
A	**Beoogd resultaat Product 1.1.1** 4. Optimaal benutten van Europese fondsen door MKB en Brightlands campussen	**Criterium 1**: Zowel op regionaal, nationaal als internationaal niveau staan gezamenlijke industrie- en **energieagenda's en samenwerking tussen** ondernemers, onderwijs, onderzoek en overheid (vier O's) **centraal**. **Criterium 2**: De economische structuur in Limburg is versterkt door het stimuleren van starters, het aantrekken van nieuwe bedrijven en uitbreiding van bestaande bedrijven in een aantrekkelijke werkomgeving. **Criterium 3**: De (innovatieve) kracht van het bedrijfsleven is vergroot, ook door het benutten van internationale relaties.	Gerealiseerd. Net als in eerdere jaren is ook in 2020 een aantal Europese projecten met betrokkenheid van Limburgse MKB-ers en/of Brightlands campussen succesvol ingediend. Voorbeelden zijn samenwerkingsprojecten gelieerd aan chemie-innovatie, 3d-printing, maakindustrie, zorgtechnologie, COVID-19, de Einstein-telescoop ontwikkeling, enzovoort.	Niet specifiek geduid.	De projecten, die in dit opzicht worden ondersteund, dragen bij aan de voor Limburg belangrijke maatschappelijke transities. Concreet kan worden gedacht aan innovatieve technieken of toepassingen op vlak van gezondheid, industrie en klimaat en aan investeringen in minder CO2-uitstoot.	Het beoogde resultaat is niet SMART geformuleerd. De betekenis/definitie van 'optimaal benutten' is niet duidelijk waardoor het trekken van een conclusie over realisatie lastig is. Bijvoorbeeld: hadden er mogelijk meer projecten ingediend kunnen worden of met hogere omvang?
B	**Beoogd resultaat Product 1.1.4** 2. Overwegen en voorbereiden van het inrichten van een nieuwe entiteit om de effectiviteit van de Brightlands-Governance te versterken in afstemming met de mede-aandeelhouders, ingebed in een nieuw en missiegedreven economisch kader.	**Criterium 1**: Zowel op regionaal, nationaal als internationaal niveau staan gezamenlijke industrie- en **energieagenda's en samenwerking tussen** ondernemers, onderwijs, onderzoek en overheid (vier O's) **centraal**. **Criterium 2**: De economische structuur in Limburg is versterkt door het stimuleren van starters, het aantrekken van nieuwe bedrijven en uitbreiding van bestaande bedrijven in een aantrekkelijke werkomgeving.	Gerealiseerd. **Bij het opstellen van het 'Missiegedreven Economisch Beleidskader' is dit overwogen.** Dit heeft vooralsnog niet geleid tot een definitief standpunt, ook omdat de actuele ontwikkelingen op de afzonderlijke campussen (m.n. Brightlands Smart Services Campus en de Brightlands Campus Greenport Venlo) prioriteit hebben gehad. De (aan)sturing van de campussen en Brightlands moet leiden tot een zo efficiënt mogelijke inzet van publieke middelen en zo effectief mogelijke inzet van de campussen als instrument in de uitvoering van het provinciaal beleid.	Voorstel aan PS voor een nieuw en missiegedreven economisch kader. PS zal in de tweede helft van 2021 hierover geïnformeerd worden aan de hand van de nog op te stellen roadmaps voor de Brightlands Campussen.	Niet specifiek geduid.	Het beoogde resultaat is een combinatie van meerdere resultaten. Hierdoor is het lastig om vast te stellen of een beoogd resultaat behaald is: is het beoogd resultaat dat een overweging plaats zou vinden of is het beoogd resultaat het voorbereiden en inrichten van een nieuwe entiteit of beide? De overweging heeft in 2020 plaatsgevonden, maar aangegeven is dat nog geen definitief standpunt is ingenomen aangaande het inrichten van een nieuwe entiteit. Omdat het beoogde resultaat niet SMART geformuleerd is, is niet vast te stellen of dit voor 100% in 2020 gerealiseerd is.
2	**Energie, circulaire economie en milieu**					
A	**Beoogd resultaat Product 1.2.1** 1. Kennisinfrastructuur. Evaluatie en eventueel vervolg van de kennisinstituten InSciTe, Brightlands Materials Center (BMC) en Aachen-Maastricht Institute for Biobased Materials (AMIBM) met het oog op samenhang binnen de context van de vier Brightlands campussen en Chemelot Industrial Park	**Criterium 1**: De bedrijven binnen de kennisintensieve sectoren en de sectoren die behoren tot het DNA van Limburg kennen open innovatie en hoogwaardige groei. De economische sectoren zijn via crossovers goed met elkaar verbonden. **Criterium 2**: De Brightlands campussen zijn onderling goed verbonden richting een open ecosysteem met (inter)nationale reputatie. **Criterium 5**: Bij de economische ontwikkeling van bedrijven worden duurzaamheidsprincipes optimaal toegepast.	Gerealiseerd. InSciTe heeft in 2020 **de** activiteiten volgens plan doorgezet en innovatieve biomedische startups geholpen hun producten volwassen voor de markt te maken. Daarnaast zijn de eerste verkennende stappen gezet op weg naar een mogelijk vervolg van het project. In de loop van 2021 wordt duidelijk hoe dat er uit moet gaan zien en wat daar voor nodig is. Een succesvol voorbeeld van een spin-out van InSciTe is MEDACE BV, een bedrijf dat cleanrooms aanbiedt aan derden. BMC heeft in 2020 doorgewerkt op de vier aandachtsgebieden additive manufacturing, circulair packaging, lightweight automotive en **sustainable buildings. De programma's zijn in** 2020 verder geconcretiseerd en op alle 4 de gebieden is met partners inzet gepleegd om innovatieve producten te ontwikkelen door middel van materialen door BMC ontwikkeld. Voorbeelden daarvan zijn het SunSmart window en de 100% Limburg bike, die d.m.v. de 3Dmagnesiumprinter gemaakt kon worden.	Aantal kenniswerkers werkzaam op de Brightlands Chemelot Campus. Totaal aantal bedrijven op de campus: - multinationals; - MKB/startup's. Aantal kennis- en onderwijsinstellingen. Afgerond evaluatie rapport InScite, BMC, AMIBM	De investering van de Provincie Limburg leidt direct en indirect tot werkgelegenheid in de vorm van nieuwe bedrijven. De maatschappelijke waarde van de campussen wordt daarnaast bevestigd in het verbeteren van de leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie: investeringen in de campus zijn niet alleen gericht op het bedrijfsleven, maar ook op studenten, scholieren en bewoners in de regio. Tevens worden voorzieningen op de campus (waar mogelijk) opengesteld voor de omgeving.	Het bereikte resultaat voor 2020 is 'verhalend' beschreven met voorbeelden zonder een link te leggen met de 4 beschikbare (prestatie)indicatoren en zonder een link te leggen met het beoogde resultaat voor 2020 (Evaluatie en mogelijk vervolg van de kennisinstituten...). De streefwaarden voor de 4 indicatoren zijn geformuleerd voor het jaar 2023. Deze zijn nu al gerealiseerd, behalve voor het aantal bedrijven op de campus. Op basis van het bovenstaande is niet te herleiden hoe gekomen kan worden tot de conclusie dat het resultaat in 2020 100% is bereikt.

Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020					Analyse
Beoogd resultaat / Product	Criterium	Bereikt resultaat 2020	(Prestatie)indicator	Effect voor Limburgers	
		De 3Dmagnesiumprinter wordt tevens ingezet voor projecten met Defensie. Op 7 februari 2020 hebben PS ingestemd met **het beschikbaar stellen van € 6.000.000** vervolgfinanciering van BMC 2024, verdeeld in **twee tranches van € 3.000.000. Begin 2022** komt de besluitvorming ten aanzien van de tweede tranche financiering in zicht voor dit project. AMIBM. Op 12 en 13 december 2019 heeft PS een subsidie toegekend voor de **tweede tranche voor een bedrag van € 4 mln.** De looptijd is voor de periode van 2020-2025. UM zet de succesvolle samenwerking met RWTH Aachen voort op basis van een aantal **aangescherpte KPI's voor 2021. Er is in 2020** een zevende onderzoekgroep begonnen, waarbij de focus nog sterker op biobased grondstoffen komt te liggen. Ook is in 2020 een testcentrum voor mondmaskers opgezet.			
Beoogd resultaat Product 1.2.1 3. Hoogwaardige infrastructuur Continueren sloop- en bouwprogramma: het sloopprogramma zal in 2019 voor een groot deel worden afgerond, met uitloop naar 2020. Voor continuering van het bouwprogramma is nog beperkt budget beschikbaar en de ruimte binnen de huidige campus area is eveneens beperkt. Voor verdere groei zijn investeringen nodig in het bouwrijp maken van (noordelijke gelegen) gronden en zullen nieuwe investeringsbudgetten moeten worden gecreëerd.	**Criterium 1:** De bedrijven binnen de kennisintensieve sectoren en de sectoren die behoren tot het DNA van Limburg kennen open innovatie en hoogwaardige groei. De economische sectoren zijn via crossovers **goed met** elkaar verbonden. **Criterium 2:** De Brightlands campussen zijn onderling goed verbonden richting een open ecosysteem met (inter)nationale reputatie. **Criterium 3:** MKB is goed aangehaakt bij de Limburgse campussen en heeft een euregionale oriëntatie (kennis, arbeidskrachten, handel en samenwerking). Het MKB-instrumentarium is goed ontsloten en toegankelijk (zie ook programma 1.1. Investeringsklimaat).	Gerealiseerd. Sloop- en bouwprogramma Het sloopprogramma voor gebouwen en loopbruggen is eind 2020 volledig afgerond. Daardoor kan de campus zich verder gaan ontwikkelen tot een aantrekkelijke en hoogwaardige locatie. Investeringsbudgetten t.b.v. bouwrijp maken Op 3 april 2020 is het **statenvoorstel "inzet resterende middelen** Chemelot Research Facilities BV ten behoeve van de uitbreiding van de Brightlands Chemelot Campus op Chemelot Noord (Grex Noord) (G-20-010)"**door uw Staten behandeld. Uitbreiding van** de Campus aan de Noordzijde is mogelijk gemaakt door grondexploitatie in CRF BV onder te brengen. Ter plaatse is in 2020 gestart aan de **bouw van een nieuw "Brighthouse". Het** noordelijk terreindeel wordt, inspelend op de marktsituatie, in circa 10 jaar tot ontwikkeling gebracht.	Aantal kenniswerkers werkzaam op de Brightlands Chemelot Campus. Totaal aantal bedrijven op de campus: - multinationals; **- MKB/startup's.** Nieuwbouw voor **een** high-tech chemisch bedrijf is opgeleverd.	zie bij Beoogd resultaat Product 1.2.1. resultaat 1.	De relatie van het beoogde resultaat met de eerste 2 genoemende indicatoren en de criteria 2 en 3 is onduidelijk.
Onderwijs en arbeidsmarkt					
Beoogd resultaat Product 1.3.1 1. Herijking van het provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt.	**Criterium 2:** De arbeidsmobiliteit in de Euregio kent steeds minder belemmeringen. **Criterium 3:** De (euregionale) samenwerking tussen onderwijs, bedrijfsleven, gemeenten, en instanties als Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) is effectief. **Criterium 4:** Mensen benutten hun talenten maximaal en leveren daarmee een bijdrage aan zowel de economische als sociale structuurversterking.	Gerealiseerd. In het missiegedreven economisch beleidskader is het Provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt vastgelegd. Specifiek voor het thema arbeidsmarkt ligt de focus op Leven Lang Ontwikkelen (LLO), om zodoende een veerkrachtige en wendbare Limburgse beroepsbevolking te bewerkstelligen. Verder wordt ingezet op een sterk ecosysteem om hoogopgeleid talent te boeien en te binden aan de regio. In de arbeidsmarktbrief die op 15 januari 2021 aan uw Staten is toegezonden hebben wij nader uiteen gezet hoe wij invulling geven aan het provinciale arbeidsmarktbeleid.	Vaststellen nieuw economisch en strategisch kader (inclusief de herijking van het provincie beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt).	Onder meer via het platform LimburgLeert wordt aan burgers sinds december 2020 gratis loopbaanadvies aangeboden en cursusaanbod gedeeld. Wij hebben extra inzet gepleegd op stages- en leerbanen. Na onze oproep aan partners voor het beschikbaar stellen van stageplaatsen hebben minimaal 100 studenten een stageplek gevonden. Met de door ons ondersteunde Techniekcoalitie worden circa 1400 medewerkers van ruim 70 bedrijven in de techniekssector op basis van strategische HRM plannen in de gelegenheid gesteld om bijgeschoold te worden.	PS zijn geïnformeerd over het arbeidsmarktbeleid: Provinciale arbeidsmarktbeleid (Afdoening toezegging 8815 en motie 2656), brief GS van 15-1-2021 (GS 2021-637)

Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020					Analyse
Beoogd resultaat / Product	**Criterium**	**Bereikt resultaat 2020**	**(Prestatie)indicator**	**Effect voor Limburgers**	
Beoogd resultaat Product 1.3.2 2. Evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg 2018-2020.	**Criterium 1**: Onderwijs in Limburg is toekomstbestendig en vraaggericht, voor alle niveaus en levensfasen en passend bij het (grensoverschrijdend) karakter van de regio. De kans op werk en een leven lang leren staan centraal.	Gerealiseerd. - In maart 2020 heeft een tussentijdse evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg plaatsgevonden. De volgende bevindingen komen uit de evaluatie naar voren: - er heeft een gewenste verdieping en verbreding plaatsgevonden;meerwaarde van EAL is dat zij ketenbrede samenwerking faciliteert en dat zij door data en onderzoek gezamenlijke ontwikkelingen ondersteunt; - de kennisinstellingen in de EAL zijn de drijfveer achter 'evidence informed' beleid maken, ontwikkelen en innoveren; - samenhang met lokaal onderwijsbeleid is tot stand gekomen, maar nog niet structureel; - impact van EAL explicieter maken. Bevindingen en aanbevelingen worden opgepakt in het projectplan van de tweede fase van de tweede tranche EAL 2021-2023, m.n. in de innovatiewerkplaatsen en in de Onderwijsmonitor Limburg. Beoordeling van deze vervolgaanvraag geschiedt alleen door Gedeputeerde Staten.	Afronden van de evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg 2018-2020.	Zie bij Product 1.3.2, resultaat 2.	Aangegeven is dat bevindingen en aanbevelingen worden opgepakt in het projectplan van de tweede fase van de tweede tranche EAL 2021-2023, m.n. in de innovatiewerkplaatsen en in de Onderwijsmonitor Limburg. Niet duidelijk is of en hoe PS worden meegenomen in dit vervolgtraject. Onduidelijk is wat bedoeld is met de laatste zin 'Beoordeling van deze vervolgaanvraag geschiedt alleen door Gedeputeerde Staten'.
Sociale agenda, zorg en veiligheid					
Beoogd resultaat Product 2.1.1. 4. Verbeteren van de leefstijl om optimaal te kunnen opgroeien en ontwikkelen.	**Criterium 1**: Behalen van resultaten dicht bij de burgers: ruimte voor het bereiken en betrekken van burgers in kwetsbare positie en inzet van actief burgerschap en burgerparticipatie. **Criterium 2**: Inzetten en uitvoeren van bewezen interventies: deze interventies leveren resultaten op, die meetbaar, reproduceerbaar en opschaalbaar zijn. Hierbij ligt de trekkersrol bij andere partners. **Criterium 3**: Verbinden: innovatieve voorbeeldprojecten gericht op een **samenwerking/verbinding met andere thema's die** leiden tot meer synergie en/of multipliers.	Gerealiseerd. Voor de verduurzaming van concept Gezonde Basisschool van de Toekomst hebben wij twee kwartiermakers ondersteund. We hebben ingezet op het samenbrengen van partners om te komen tot een integrale aanpak overgewicht in heel Limburg. Deze integrale samenwerking zal begin 2021 van start kunnen gaan. Verder hebben we ingezet op het borgen van de JOGG-structuur in Limburg, ook deze inzet zal begin 2021 geformaliseerd worden.	Opschaling van de Gezonde Basisschool van de Toekomst (GBT)	Via de Voortgangsrapportage van de Sociale Agenda, welke we medio 2021 aan u verwachten te sturen, zult u uitgebreider geïnformeerd worden over de bereikte resultaten.	Als beoogd resultaat is het verbeteren van de leefstijl geformuleerd. Dit is een meerjarig traject. Of de leefstijl daadwerkelijk is verbeterd is niet af te leiden uit de jaarstukken 2020. Onduidelijk is daarmee waar op gebaseerd wordt dat het resultaat in 2020 is bereikt.
Beoogd resultaat Product 2.1.1. 5. Verbeteren van de kansen op de arbeidsmarkt en passend perspectief voor (kwetsbare) jongeren en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.	**Criterium 1**: Behalen van resultaten dicht bij de burgers: ruimte voor het bereiken en betrekken van burgers in kwetsbare positie en inzet van actief burgerschap en burgerparticipatie. **Criterium 2**: Inzetten en uitvoeren van bewezen interventies: deze interventies leveren resultaten op, die meetbaar, reproduceerbaar en opschaalbaar zijn. Hierbij ligt de trekkersrol bij andere partners. Criterium 3: Verbinden: innovatieve voorbeeldprojecten gericht op een samenwerking/verbinding met andere **thema's die leiden tot meer synergie en/of multipliers.**	Gerealiseerd. Over de indicatie van het realiseren van 8.000 leerwerktrajecten, zoals vermeld in het collegeprogramma Vernieuwend verbinden 2019-2023 en opgenomen als doelstelling in **programmalijn 2 'Kans op ontwikkeling en werk'** van de Sociale Agenda Limburg 2019-2023, kan gemeld worden dat in 2020 2.696 leerwerktrajecten gerealiseerd zijn.	**Realiseren van 8.000 leerwerkplekken i.s.m. de arbeidsmarktregio's, het** onderwijs, werkgevers en maatschappelijke partners.	zie bij Product 2.1.1, resultaat 4.	Dit betreft een beoogd resultaat met een langere doorlooptijd dan 2020. Er is geen (tussentijdse) streefwaarde geformuleerd voor 2020. Onduidelijk is waar de beoordeling 'Gerealiseerd' op gebaseerd is.
Cultuur					
Beoogd resultaat Product 2.2.3 1. Invulling en uitvoering geven aan het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden middels het opstellen van het nieuwe beleid voor monumenten 2020-2023.	**Criterium 3**: Verbinden: genieten van en deelnemen aan cultuur, met name culturele evenementen, verbindt mensen en versterkt de verbinding van de cultuursector met andere sectoren binnen het sociaal, ruimtelijk en economisch domein, waarbij aandacht voor een evenwichtige wederzijdse versterking. **Criterium 4**: Vertellen van het verhaal: ter bescherming, zichtbaar maken en behoud van ons cultureel erfgoed, ter stimulering van publieksbereik door onder andere herbestemming en ter stimulering van participatie.	Gerealiseerd. Het beleidsprogramma Monumenten 2020-2023 **'Monumenten behouden, benutten én beleven 2020-2023' is tijdens de PS vergadering van 13** december 2020 door uw Staten vastgesteld. Belangrijkste boodschap hieruit voor elke Limburger is dat we ons inzetten voor het behoud van ons cultureel (gebouwd) erfgoed voor toekomstige generaties. Ook de beleefbaarheid van dit erfgoed is van belang. De titel van het nieuwe beleidsprogramma zegt het eigenlijk al: we zetten ons in om monumenten te behouden, te benutten én te beleven.	Besluitvorming GS/PS beleid erfgoed 2020-2023. Aantal goedgekeurde werkplannen en begrotingen van de begrotingsinstellingen op het gebied van Erfgoed.	Niet specifiek geduid.	Het beleidsprogramma Monumenten 2020-2023 **'Monumenten behouden, benutten én beleven 2020-2023'** is op 13 december 2020 vastgesteld door PS.

Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020					Analyse
Beoogd resultaat / Product	**Criterium**	**Bereikt resultaat 2020**	**(Prestatie)indicator**	**Effect voor Limburgers**	
Beoogd resultaat Product 2.2.4 2. De bekendheid van Limburgers met het archeologisch verleden wordt vergroot door bruikleenovereenkomsten af te sluiten met andere partijen, waaronder heemkundekringen, (streek)musea en gemeenten	**Criterium 4**: Vertellen van het verhaal: ter bescherming, zichtbaar maken en behoud van ons cultureel erfgoed, ter stimulering van publieksbereik door onder andere herbestemming en ter stimulering van participatie.	Gerealiseerd. Vanuit de rol als depothouder Provinciaal Depot voor Bodemvondsten zijn 17 bruikleenovereenkomsten gesloten met andere partijen. Middels diverse tentoonstellingen en publieksactiviteiten hebben inwoners van Limburg op diverse plekken in Limburg kennis kunnen maken met het archeologisch verleden van Limburg. Door de coronacrisis zijn echter veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest, waardoor de impact van de bruikleen lager is in 2020.	Aantal gesloten bruikleenovereenkomsten	Niet specifiek geduid.	De streefwaarde voor 2020 is overschreden in positieve zin. Deze link wordt niet gelegd in de beschrijving van het bereikte resultaat voor 2020.
Sport					
Beoogd resultaat Product 2.3.1 3. De uitvoering van het sportbeleid bij alle sporttakken loopt via de werkplannen van de provinciale sporttakplatforms	**Criterium 2**: Speerpunt-, kern- en kanssporten krijgen in Limburg via de sporttakplatforms maximale aandacht, mede vanwege de verbondenheid met andere sectoren. De inhoudelijk en financiële keuzes bij deze sporten dienen door de sport(takplatforms) zelf genomen te worden.	Gerealiseerd. Alle sporttakplatforms hebben een werkplan ingediend, waarop subsidieverlening heeft plaatsgevonden. Ook heeft elk platform een tussentijdse verantwoording ingediend, die door ons zijn beoordeeld. In enkele gevallen zijn er in dit, door corona, bijzondere sportjaar maatwerkoplossingen gezocht om op andere manieren invulling te geven aan de doelstellingen uit de diverse werkplannen.	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van Bijzonder in Beweging en het Jeugdfondssport Limburg.	Meer Limburgers krijgen de mogelijkheid om te sporten en te bewegen.	Onder de tabel met (prestatie)indicatoren is vermeld: 'Als gevolg van de coronacrisis zullen naar verwachting de werkplannen van de sporttakplatforms in 2020 niet volledig zijn uitgevoerd.' Letterlijk genomen is dan de vraag waarom bij bereikt resultaat 2020 dan 'Gerealiseerd' staat.
Beoogd resultaat Product 2.3.1 4. De uitvoering van de provinciale infrastructuur voor sport en bewegen voor gehandicapten loopt via het werkplan van het provinciale sporttakplatform voor gehandicaptensport	**Criterium 5**: Sport en bewegen moet toegankelijk zijn voor 'kansarme' doelgroepen in de Limburgse samenleving	Gerealiseerd. In 2020 is de samenwerking tussen de diverse partijen die voor de gehandicaptensport actief waren geconcretiseerd. Dit heeft geleid tot de oprichting van Platform Iedereen Kan Sporten Limburg (IKS Limburg) per 1 juli 2020. Via dit nieuwe platform, maar ook via stichting Bijzonder in Beweging en de provinciale vervoersregeling, zijn vele honderden sporters en tientallen verenigingen voor sporters met een beperking ondersteund.	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van het provinciale sporttakplatform voor gehandicaptensport.	Zie bij Product 2.3.1, resultaat 3.	Onder de tabel met (prestatie)indicatoren is vermeld: 'Als gevolg van de coronacrisis zullen naar verwachting de werkplannen van de sporttakplatforms in 2020 niet volledig zijn uitgevoerd.' Letterlijk genomen is dan de vraag waarom bij bereikt resultaat 2020 dan 'Gerealiseerd' staat.
Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra					
Beoogd resultaat Product 2.4.2. **1. Opstellen samenwerkingsagenda's** met gemeenten ter versterking van hun woon-, werk- en leefklimaat.	**Criterium 1:** Limburg heeft aantrekkelijke en krachtige centra, kernen en wijken in regionaal verband. **Criterium 2:** Via gebiedsgerichte investeringen in centra, kernen en wijken wordt een bijdrage geleverd aan wonen, economie, klimaat en veiligheid ten dienste van de inwoners.	Gerealiseerd. **In 2020 zijn 11 samenwerkingsagenda's** gesloten met de gemeenten Voerendaal, Venray, Simpelveld, Beesel, Peel en Maas, Vaals, Landgraaf, Horst aan de Maas, Echt-Susteren, Maastricht en Roermond. De **agenda's, welke onder andere voorzien in de** versnelde realisatie van 960 woningen met **(bouw) investeringsimpuls van ca € 208 mln.**, worden zodanig uitgewerkt door de gemeenten dat de hierin opgenomen projecten uitvoeringsgereed gemaakt worden.	**Samenwerkingsagenda's met** gemeenten opgesteld en in uitvoering.	De impact van deze plannen en het effect van de beoogde resultaten is pas op termijn zichtbaar.	Beoogd resultaat voor 2020 is bereikt. Het effect voor Limburgers is niet SMART beschreven.

Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020					Analyse
Beoogd resultaat / Product	Criterium	Bereikt resultaat 2020	(Prestatie)indicator	Effect voor Limburgers	
Beoogd resultaat Product 2.4.4 3. Het mede met het programmabureau Regiodeal Parkstad zorg dragen voor een selectie van projecten voor de 2e termijn Regiodeal-projecten medio 2020 en zowel ambtelijke als bestuurlijke participatie in de afgesproken overlegstructuren met rijk en regio.	**Criterium 1**: Limburg heeft aantrekkelijke en krachtige centra, kernen en wijken in regionaal verband. **Criterium 2:** Via gebiedsgerichte investeringen in centra, kernen en wijken wordt een bijdrage geleverd aan wonen, economie, klimaat en veiligheid ten dienste van de inwoners.	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 23 april 2020 (2020/15401) bent u geïnformeerd over de 2e termijn projecten Regiodeal Parkstad Limburg en de bijbehorende cofinanciering. In 2020 is verder gestuurd op de totstandkoming van projectplannen en de bijbehorende beschikkingen. Een gedeelte van deze beschikkingen is reeds vastgesteld. De overige beschikkingen zullen in 2021 worden vastgesteld. De projecten bevinden zich in de voorbereidingsfase. De start van de uitvoering (bij fysieke projecten bouwwerkzaamheden) is naar verwachting in 2021. De effecten zullen daarmee ook voor de burger komende jaren zichtbaar worden. Om een trendbreuk te bewerkstelligen en de gezondheidssituatie en de arbeidsmarktparticipatie te verbeteren worden **projecten zoals "Kansrijke start", "De gezonde basisschool van de toekomst" en "Beyond"** over Parkstad uitgerold. De projecten in het thema wonen en leefbaarheid zijn gefocust op het slopen en verbeteren van de goedkope particuliere woningvoorraad in Parkstad. In het totaal worden met de tweede termijn 623 particuliere woningen aangepakt. Deze aanpak, die gepaard gaat met een achterde-voordeur-aanpak, kan op gebiedsniveau uitgroeien tot een integrale wijkaanpak die bijdraagt aan een verbetering van de leefbaarheid van wijken, het verbeteren van het functioneren van de regionale woningmarkt en het inlopen van de achterstanden van de regio. Door de start van de aanpak onder het thema veiligheid wordt op gebiedsniveau een verbinding gelegd tussen de aanpak van veiligheid en ondermijning en andere leefbaarheidsvraagstukken. Daarbij wordt aansluiting gezocht bij de gebiedsgerichte aanpak van de andere programmalijnen (Rolduckerveld, Oud Nieuwenhagen).	Opstellen van een jaarlijkse voortgangsrapportage voor Rijk, Provinciale Staten en Raden in nauwe samenwerking met het programmabureau Regiodeal Parkstad.	De start van de uitvoering (bij fysieke projecten bouwwerkzaamheden) is naar verwachting in 2021. De effecten zullen daarmee ook voor de burger komende jaren zichtbaar worden.	Via de mededeling portefeuillehouder van 23 april 2020 (2020/15401) zijn PS geïnformeerd over de 2e termijn projecten Regiodeal Parkstad Limburg. Onduidelijk is hoe PS betrokken zijn/worden bij de jaarlijkse voortgangsrapportage conform de opgestelde (prestatie)indicator voor 2020.

Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020					Analyse
Beoogd resultaat / Product	Criterium	Bereikt resultaat 2020	(Prestatie)indicator	Effect voor Limburgers	
Openbaar vervoer en railagenda					
Beoogd resultaat Product 3.1.1. 1. Beheersing van het contract met Arriva. De inzet is dat we sturen op het contract waarbij de basiselementen van het integraal projectmanagement worden geïntroduceerd. Hierbij is het van groot belang dat we een goede balans vinden tussen het contract en de omgeving, waarbij de reiziger voorop staat. In 2019 hebben we een basis gelegd voor het integrale projectmanagement dat we in 2020 doorontwikkelen.	**Criterium 1:** Limburg beschikt over een (inter)nationaal openbaar vervoer en railsysteem met snelle, frequente robuuste verbindingen	Gerealiseerd. Sinds start van de concessie werken we via het integraal projectmanagement. Sturing op het contract vindt plaats met het oog op en in het belang van de reiziger. Via deze sturing zorgen we er voor dat de reiziger het OV krijgt, zoals dat door de Provincie is gevraagd. De ontwikkelingen binnen het openbaar vervoer zijn voornamelijk bepaald door de ontwikkelingen op de Maaslijn en de impact van COVID-19 (beschikbaarheidsvergoeding) op het aantal reizigers en de maatregelen binnen het openbaar vervoer. Arriva heeft in 2020 een **compensatiebedrag van € 15.950.000** ontvangen van het Rijk. Het bedrag heeft betrekking op de periode van 15 maart 2020 tot 1 januari 2021.Deze ontwikkelingen hebben de samenwerking tussen de Provincie en Arriva versterkt met oog voor het contract. In 2020 is het Rijk, de Provincie en Arriva overeengekomen dat de inbouw van European Rail Traffic Management System (ERTMS) gefinancierd wordt vanuit het Rijk. Er is een **subsidie verleend van € 34.469.000.**	Niet specifiek geduid.	De reiziger krijgt het product zoals dat door de Provincie is gevraagd	Dit betreft een doorlopende activiteit zonder specifiek benoemd resultaat voor 2020. Er is geen prestatie(indicator) benoemd voor 2020.
Beoogd resultaat Product 3.1.1 7. Uitvoering projecten Wensbus. In 2020 zal een evaluatie worden opgestart om te bezien hoe en op welke wijze projecten binnen de Wensbus kunnen worden voortgezet.	**Criterium 2:** Openbaar vervoer dient een deel van de mobiliteitsgroei op te vangen waarbij in stedelijke gebieden de verschillende aanbieders van openbaar vervoer de belangrijkste vervoersmiddelen worden en complementair zijn aan elkaar.	Gerealiseerd. De evaluatie is afgerond en de aanbevelingen worden meegenomen in een nieuwe subsidieregeling voor de Wensbus. Deze nieuwe regeling zal in de vorm van een brief aan uw Staten worden medegedeeld. De verwachting is dat de nieuwe regeling in Q2 gereed zal zijn. Absolute inzet is dat de regeling wordt doorgezet. De Wensbus rijdt op afroep in gebieden waar geen of onvoldoende openbaar vervoer is. Het is een initiatief van vrijwilligers om de bereikbaarheid en leefbaarheid in kleine kernen en in wijken en buurten te ondersteunen.	Niet specifiek geduid.	Niet specifiek geduid.	Brief aan PS met nieuwe regeling is aangekondigd voor Q2. De gelegde relatie met criterium 2 ligt niet voor de hand. Aanhaking bij bijvoorbeeld criterium 5: Drempelloos van deur - tot - deur, lijkt een meer logische keuze.
Bereikbaarheid en mobiliteit					
Beoogd resultaat Product 3.2.1 6. Mobiliteitsdata In het BO MIRT van november 2019 zijn afspraken gemaakt over het investeren in de richting van een mobiliteitsplatform en – organisatie in Limburg, in nauwe samenwerking met Noord-Brabant. Er is begin 2020 een Regionale Datateam Limburg opgericht (Provincie Limburg, gemeenten, mogelijk ook Rijkwaterstaat). Zij maken in het voorjaar van 2020 een Implementatieplan, waarin de Limburgse aanpak tot en met 2023 wordt vastgelegd. Dit wordt in mei 2020 ter besluitvorming voorgelegd aan het Ministerie, waarna met de uitvoering begonnen worden.	**Criterium 1:** Limburg is lokaal, regionaal en (inter)nationaal vlot en betrouwbaar bereikbaar via alle modaliteiten en kent een goed functionerend netwerk van vervoerssystemen. **Criterium 2:** Verkeer en vervoer in Limburg is veilig. **Criterium 3:** Mobiliteit vindt in Limburg plaats op een toegankelijke, duurzame, toekomstbestendige en efficiënte wijze. Vervoerssystemen met een geringe belasting van de omgeving worden breed gebruikt.	Gerealiseerd. **Het implementatieplan "Digitalisering Mobiliteit"** hebben wij op 19 mei vastgesteld. Dit hebben we vervolgens voorgelegd aan het Ministerie en het is door hen goedgekeurd. Het plan heeft als basis gediend voor de BO MIRT bijdrage van het Rijk voor dit onderdeel.	Niet specifiek geduid.	De Limburgers zullen hierdoor merken dat ze betere adviezen van hun navigatiesysteem krijgen en dat werkzaamheden bij verschillende wegbeheerders niet meer conflicteren, met als gevolg minder overlast en vertraging.	Beoogd resultaat voor 2020 is bereikt, zie mededeling portefeuillehouder inzake BO MIRT en BO Goederenvervoercorridors 25 november 2020, brief gedeputeerde Mackus en gedeputeerde Brugman-Rustenburg van 27-11-2020 (GS 2020-48301).

Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020					Analyse
Beoogd resultaat / Product	Criterium	Bereikt resultaat 2020	(Prestatie)indicator	Effect voor Limburgers	
Beoogd resultaat Product 3.2.2. 3. Meer mensen op de fiets door gedragsbeïnvloeding en fietsstimulering. Voor de zomer van 2020 wordt een uitvoeringskader voorgelegd aan PS.	**Criterium 1:** Limburg is lokaal, regionaal en (inter)nationaal vlot en betrouwbaar bereikbaar via alle modaliteiten en kent een goed functionerend netwerk van vervoerssystemen. **Criterium 2**: Verkeer en vervoer in Limburg is veilig. **Criterium 3**: Mobiliteit vindt in Limburg plaats op een toegankelijke, duurzame, toekomstbestendige en efficiënte wijze. Vervoerssystemen met een geringe belasting van de omgeving worden breed gebruikt.	Gerealiseerd. Het uitvoeringskader gedragsbeïnvloeding is op 14 juli 2020 door Gedeputeerde Staten vastgesteld en vervolgens ter informatie aan Provinciale Staten toegestuurd.	Niet specifiek geduid.	Niet specifiek geduid.	Resultaten zijn deels gerealiseerd: het uitvoeringskader is opgesteld, zie Informerend stuk Uitvoeringskader gedragsbeïnvloeding fiets, brief GS van 15-7-2020 (GS 2020-27970). Of daadwerkelijk meer mensen op de fiets zijn gestapt in 2020 is niet inzichtelijk gemaakt.
Wonen in Limburg					
Beoogd resultaat Product 3.3.1 1. Een herijkte, vierjarige Agenda **Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023** is vastgesteld door GS en PS.	**Criterium 1**: Bij het opstellen van kaders en het verruimen van mogelijkheden op de woningmarkt stellen we de inwoner en diens mogelijkheden centraal. **Criterium 3**: Wij acteren vanuit toegevoegde waarde. Als wij een rol pakken en instrumenten inzetten, dan zijn deze aanvullend aan die van onze partners.	Gerealiseerd. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 is door Provinciale Staten op 29 juni 2020 vastgesteld.	Herijkte Agenda Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023	De nieuwe Limburgse Agenda Wonen is toegespitst op de actuele situatie op de woningmarkt voor specifieke doelgroepen. Bestaande en nieuwe instrumenten worden in deze Agenda benoemd, waar initiatiefnemers (burgers, georganiseerde burgerinitiatieven, bedrijven) en gemeenten gebruik van kunnen maken om specifieke doelgroepen en specifieke woningmarktsegmenten extra te faciliteren, te stimuleren, om zodoende een gezondere Limburgse woningmarkt vorm te geven.	Beoogd resultaat is gerealiseerd. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 is door Provinciale Staten op 29 juni 2020 vastgesteld.
Beoogd resultaat Product 3.3.1 3. Onderzoek naar de aanpak herijking van de planvoorraad én mogelijkheden Provinciaal woonbedrijf is gereed.	**Criterium 1**: Bij het opstellen van kaders en het verruimen van mogelijkheden op de woningmarkt stellen we de inwoner en diens mogelijkheden centraal.	Gerealiseerd. Beide onderzoeken zijn afgerond. Zie verder onder punt 4.	Onderzoek naar herijking planvoorraad (wonen) en Provinciaal woonbedrijf.	Het ondersteunen, faciliteren en begeleiden van gemeenten bij versnellen van de uitvoering van woningbouwplannen en het actueel houden van de planvoorraad leidt voor burgers tot een meer divers en actueel aanbod aan woningen op de woningmarkt.	Het resultaat is 100% gerealiseerd: met informerend stuk Verkenning Stimuleringsmaatregelen Middenhuur (brief GS van 10-3-2020, GS2020-9749) zijn Provinciale Staten geïnformeerd over het onderzoek Provinciaal Woonbedrijf. De herijking planvoorraad is in uitvoering (zie bij punt 4., p174 jaarstukken 2020)
Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit					
Beoogd resultaat Product 3.4.2 2. Daar waar nodig en doelmatig heeft de Provincie het instrumentarium van het provinciaal inpassingsplan (na inwerkingtreding Omgevingswet: projectbesluit) ingezet om gebiedsontwikkelingen te faciliteren.	**Criterium 1**: In lijn met de gedachte van de Omgevingswet willen we ruimte geven aan initiatieven vanuit de samenleving, in balans met een veilige en gezonde leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. Een belangrijk uitgangspunt daarbij **is dat wij als Provincie de regio's en gemeenten actief** willen faciliteren in het maken van ruimtelijke keuzes en bij gebiedsontwikkelingen. Waar nodig en vereist geven we richting. **Criterium 2**: In Limburg wordt bij fysiek-ruimtelijke ontwikkelingen zoveel mogelijk gehandeld vanuit een grensoverschrijdend perspectief (internationaal, **buurprovincies, tussen regio's of bovenlokaal**), inspelend op kansen over de grens.	Gerealiseerd. Er lopen diverse provinciale inpassingsplannen die zich allemaal in verschillende stadia bevinden: Proefdraaien Maastricht Aachen Airport, VDL, BPL Naanhof, BPL Veegplan, N280-Leudal, Maaslijn en Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf.	Niet specifiek geduid.	De meeste provinciale inpassingsplannen zijn nog in procedure. Concrete resultaten zien de Limburgers pas als de projecten tot uitvoer komen ná vaststelling van de provinciale inpassingsplannen.	PS zijn op verschillende momenten geïnformeerd over de inpassingsplannen. Het effect voor Limburgers is aangegeven.
Beoogd resultaat Product 3.4.1 4. Via Expeditie Ruimte wordt invulling gegeven aan kennisoverdracht en informatievoorziening, attitudeverandering en vergroten van urgentiebesef op het vlak van omgevingsvraagstukken, aansluitend bij de behoeften van onze regionale partners.	**Criterium 1**: In lijn met de gedachte van de Omgevingswet willen we ruimte geven aan initiatieven vanuit de samenleving, in balans met een veilige en gezonde leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. Een belangrijk uitgangspunt daarbij **is dat wij als Provincie de regio's en gemeenten actief** willen faciliteren in het maken van ruimtelijke keuzes en bij gebiedsontwikkelingen. Waar nodig en vereist geven we richting. **Criterium 2**: In Limburg wordt bij fysiek-ruimtelijke ontwikkelingen zoveel mogelijk gehandeld vanuit een grensoverschrijdend perspectief (internationaal, **buurprovincies, tussen regio's of bovenlokaal**), inspelend op kansen over de grens.	Gerealiseerd. Hieraan is in 2020 volop invulling gegeven. Vanwege corona lag de focus vooral op kennisoverdracht via Nieuwsbrieven en website.	Digitaal platform Expeditie Ruimte is up-to-date.	Deze actie is vooral gericht om de kennis en urgentiebesef bij regionale partners te vergroten. De expeditie is niet primair gericht op burgers.	De beschrijving van het effect voor Limburgers is strict uitgelegd. Verwacht mag worden dat het vergroten van de kennis en urgentiebesef bij regionale partners leidt tot verbetering van de omgevingskwaliteit voor burgers. Mogelijk kan dit nog verder worden gespecificeerd.

	Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020					Analyse
	Beoogd resultaat / Product	Criterium	Bereikt resultaat 2020	(Prestatie)indicator	Effect voor Limburgers	
2	**Hoogwaterbescherming langs de Maas**					
	Beoogd resultaat Product 3.5.2 1. Provincie heeft de belangen van inwoners en bedrijven in Maasdal behartigd, als partner bij de bestuursovereenkomst Waterveiligheid Maas.	**Criterium 1:** Wij hebben de norm geëvalueerd zoals die is vastgelegd voor de Limburgse dijkringen en bezien of en waar de norm moet worden bijgesteld. **Criterium 2:** Wij vinden een integrale en realistische benadering van hoogwaterbescherming langs het hele stroomgebied van de Maas belangrijk. **Criterium 3:** Dijkverleggingen waarbij woningen buitendijks komen te liggen, willen wij zoveel mogelijk vermijden.	Gerealiseerd. De eindmijlpaal voor de uitvoeringswerkzaamheden (31 december 2020) is behaald. De met de gebiedsontwikkeling beoogde resultaten zijn allen gehaald. GS hebben op p. 200 vermeld: In het eerste kwartaal 2021 zullen de resterende objecten worden opgeleverd en de (gebruikelijke) restpunten worden weggewerkt, waarna de aanvaarding van het werk door de Opdrachtgever (Provincie) kan plaatsvinden. De administratieve afronding van het project, waarbij décharge kan worden verleend aan de projectorganisatie is voorzien in 2021.	Alle in 2020 voorgenomen voorbereidings- en uitvoeringswerkzaamheden zijn gerealiseerd. De gerealiseerde onderdelen van de Gebiedsontwikkeling zijn overgedragen aan beheerder(s).	De Limburgers merken hiervan dat de hoogwaterbescherming langs de Maas verbeterd is, met behoud en zelfs verbetering van de landschappelijke kwaliteit en met meer ruimte voor gebruiksmogelijkheden, zonder al te hoge maatschappelijke kosten, en met voldoende maatschappelijk draagvlak. De Limburgers wonen en leven dus veiliger en mooier langs de Maas.	Deels gerealiseerd met doorloop naar 2021: oplevering resterende objecten en (gebruikelijke) restpunten in Q1 2021. Administratieve afronding in 2021. Het effect voor de Limburgers is op hoofdlijnen beschreven. Dit had specifieker gekund voor het onderdeel Ooijen-Wanssum waar dit resultaat betrekking op heeft.
3	**Beoogd resultaat Product 3.5.1** 4. Beoordeling dijkverbeteringsplannen die door het Waterschap ter goedkeuring worden voorgelegd.	**Criterium 1:** Wij hebben de norm geëvalueerd zoals die is vastgelegd voor de Limburgse dijkringen en bezien of en waar de norm moet worden bijgesteld. **Criterium 2:** Wij vinden een integrale en realistische benadering van hoogwaterbescherming langs het hele stroomgebied van de Maas belangrijk.	Gerealiseerd. Dijkverbeteringsplannen zijn door het Waterschap Limburg voortvarend en op een participatieve manier opgepakt. GS heeft twee dijkverbeteringsplannen goedgekeurd en er zijn nieuwe dijkverbeteringsplannen in voorbereiding (onder andere Nieuw-Bergen, Belfeld) maar nog niet ter goedkeuring ingediend.	Juiste en tijdig binnen de daarvoor geldende wettelijke termijn afdoening van door het waterschap ingediende dijkverbeteringsplannen (doorlopend).	De Limburgers merken hiervan dat de hoogwaterbescherming langs de Maas verbeterd is, met behoud en zelfs verbetering van de landschappelijke kwaliteit en met meer ruimte voor gebruiksmogelijkheden, zonder al te hoge maatschappelijke kosten, en met voldoende maatschappelijk draagvlak. De Limburgers wonen en leven dus veiliger en mooier langs de Maas.	Dit betreft een doorlopende activiteit zonder specifiek benoemd resultaat voor 2020.Het effect voor de Limburg is op hoofdlijnen beschreven. Dit had specifieker gekund per dijkverbeteringsplan.
13	**Water**					
A	**Beoogd resultaat Product 3.6.1** 3. Uitvoeren project Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA) In 2019 is samen met het Waterschap gestart met de uitvoering van de Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA), dit is een vervolg op het Nieuw Limburgs Peil en vormt de basis voor nieuwe pakketten van watermaatregelen om te komen tot een goede waterkwantiteit en - kwaliteit in Limburg. In 2020 wordt LIWA afgerond.	**Criterium 1:** Het watersysteem in Limburg is op orde en klimaatbestendig: de gestelde normen ten aanzien van wateroverlast, waterkwaliteit en ecologische kwaliteit en de ambities ten aanzien van watertekort, droogte en hittestress en het klimaatakkoord zijn gerealiseerd. **Criterium 2:** In Limburg is voorzien in voldoende (grond)water voor een duurzame drinkwatervoorziening en voor andere waterafhankelijke functies. De resultaten zullen enerzijds vertaald worden in het nieuwe Provinciaal Waterprogramma en het Waterbeheerprogramma van het Waterschap en anderzijds een basis vormen voor de nieuw af te spreken uitvoeringsovereenkomsten en maatregelenpakketten met partijen in de periode 2022-2027. De maatregelen moeten leiden tot een robuust en adaptief watersysteem en het realiseren van de doelen van het Waterplan en - programma.	Gerealiseerd. Het rapport LIWA is aangeboden aan de Statencommissie RLN in september 2020 en vormt een bouwsteen voor het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.	Limburgse Integrale wateraanpak.	Voor de Limburgers betekent dit dat de beken en natuurgebieden beschikbaar blijven voor natuurbeleving, als stedelijk uitloopgebied en voor recreatiedoeleinden. Omdat deze maatregelen tevens gericht zijn op het terugdringen van extreme wateroverlast en langdurige watertekorten dragen ze bij aan de leefbaarheid en het economisch potentieel voor de inwoners van Limburg	In 2020 is de Limburgse Integrale Watersysteem Analyse beschikbaar gekomen als bijlage bij het stuk "Aanbieding Uitgangspuntennotitie provinciaal Waterprogramma ter sondering aan de Statencommissie RLN", dat is aangeboden aan PS op 8 juli 2020.
B	**Beoogd resultaat Product 3.6.1** 7. Versterken grensoverschrijdende samenwerking waterbeheer. Wij nemen deel aan de reguliere grenswateroverleggen met Duitsland, Vlaanderen en Wallonië. In 2018 zijn wij als leadpartner met 9 partners in de Euregio een internationaal Interregproject (LIVES) tegen plastic afval in de beken en rivieren gestart. Dit loopt tot en met 2021. In de periode 2020-2021 realiseren we tenminste een nieuw grensoverschrijdend waterproject, gericht op de doelen uit het Provinciaal Waterplan.	**Criterium 1:** Het watersysteem in Limburg is op orde en klimaatbestendig: de gestelde normen ten aanzien van wateroverlast, waterkwaliteit en ecologische kwaliteit en de ambities ten aanzien van watertekort, droogte en hittestress en het klimaatakkoord zijn gerealiseerd.	Gerealiseerd. In 2020 is er in het kader van LIVES een succesvolle schoonmaakactie langs de oevers van de Maas gehouden.	Gerealiseerd grensoverschrijdend regionaal waterproject.	De opruimacties van het zwerfvuil in de Maas die hebben plaatsgevonden in het kader van het Interregproject LIVES hebben niet alleen gezorgd voor schonere Maasoevers, maar dragen ook bij aan bewustwording van de zwerfvuilproblematiek bij de burger.	Het beoogde resultaat voor 2020 is behaald: in het kader van LIVES is een succesvolle schoonmaakactie langs de oevers van de Maas gehouden.

Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020 Beoogd resultaat / Product	Criterium	Bereikt resultaat 2020	(Prestatie)indicator	Effect voor Limburgers	Analyse
Energie, circulaire economie en milieu					
Beoogd resultaat Product 3.3.1 1. Een herijkte, vierjarige Agenda **Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023** is vastgesteld door GS en PS.	**Criterium 1**: Bij het opstellen van kaders en het verruimen van mogelijkheden op de woningmarkt stellen we de inwoner en diens mogelijkheden centraal. **Criterium 3**: Wij acteren vanuit toegevoegde waarde. Als wij een rol pakken en instrumenten inzetten, dan zijn deze aanvullend aan die van onze partners.	Gerealiseerd. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 is door Provinciale Staten op 29 juni 2020 vastgesteld.	Herijkte Agenda Limburgse **Woningmarkt 2019 – 2023**.	De nieuwe Limburgse Agenda Wonen is toegespitst op de actuele situatie op de woningmarkt voor specifieke doelgroepen. Bestaande en nieuwe instrumenten worden in deze Agenda benoemd, waar initiatiefnemers (burgers, georganiseerde burgerinitiatieven, bedrijven) en gemeenten gebruik van kunnen maken om specifieke doelgroepen en specifieke woningmarktsegmenten extra te faciliteren, te stimuleren, om zodoende een gezondere Limburgse woningmarkt vorm te geven.	Het resultaat is 100% gerealiseerd: de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 is door Provinciale Staten op 29 juni 2020 vastgesteld.
Beoogd resultaat Product 3. Onderzoek naar de aanpak herijking van de planvoorraad én mogelijkheden Provinciaal woonbedrijf is gereed.	**Criterium 1**: Bij het opstellen van kaders en het verruimen van mogelijkheden op de woningmarkt stellen we de inwoner en diens mogelijkheden centraal.	Gerealiseerd. Beide onderzoeken zijn afgerond. Zie verder onder punt 4.	Onderzoek naar herijking planvoorraad (wonen) en Provinciaal woonbedrijf.	Het ondersteunen, faciliteren en begeleiden van gemeenten bij versnellen van de uitvoering van woningbouwplannen en het actueel houden van de planvoorraad leidt voor burgers tot een meer divers en actueel aanbod aan woningen op de woningmarkt.	Het resultaat is 100% gerealiseerd: met informerend stuk Verkenning Stimuleringsmaatregelen Middenhuur (brief GS van 10-3-2020, GS2020-9749) zijn Provinciale Staten geïnformeerd over het onderzoek Provinciaal Woonbedrijf De herijking planvoorraad is in uitvoering (zie bij punt 4., p174 jaarstukken 2020)
Natuur					
Beoogd resultaat Product 3.8.1 3. CO2 binding door aangepast bosbeleid. Opstellen 1 miljoen Bomenplan en uitvoeren.	**Criterium 1**: De karakteristieke Limburgse natuur- en landschapswaarden (habitattypen en soorten) worden behouden en verbeterd. Dit gebeurt zo veel mogelijk met actieve inbreng vanuit de Limburgse samenleving. **Criterium 2**: Het beheer van natuurgebieden en het agrarisch natuur en landschapsbeheer is op orde en waar mogelijk zijn verbeteringen in kwaliteit doorgevoerd. **Criterium 4**: Ruimtelijke ontwikkelingen, economische ontwikkelingen en de energietransitie gaan hand in hand met een adequate bescherming van natuurwaarden en leveren waar mogelijk een meerwaarde op voor de natuur.	Gerealiseerd. De openstelling is gerealiseerd; initiatieven zijn aangedragen en in procedure (p. 245 jaarstukken 2020) 300.000 bomen zijn gesubsidieerd in 2020 volgens de tabel op p. 245 van de jaarstukken 2020. Inmiddels zijn aanvragen ontvangen die het subsidieplafond reeds bereiken en bij uitvoering zullen leiden tot de aanplant van meer dan 600.000 bomen (p 241 jaarstukken 2020)	Bomenplan	300.000 bomen zijn gesubsidieerd.	Onduidelijk is wat bedoeld wordt met 'de openstelling is gerealiseerd'. Ook is onduidelijk waar de term 'gerealiseerd' op terugslaat. Wat is de betekenis van het bereiken van het subsidieplafond en de aangegeven relatie met 600.000 bomen? Betekent dit dat de doelstelling (1 miljoen bomen) niet kan worden gehaald binnen de huidige subsidieregeling/beschikbare middelen? Is het 1 miljoen bom enplan opgesteld én daarmee gerealiseerd? De streefwaarde voor 2027 (1 miljoen bomen) is nog niet behaald in 2020, dus deze is nog niet gerealiseerd. Een tussentijdse streefwaarde voor 20020 is onbekend. De kleurcodering groen is daarmee niet op zijn plaats. Onduidelijk is of de 300.000 in 2020 gesubsidieerde bomen reeds zijn geplant
Beoogd resultaat Product 3.8.1 2. Bijdrage aan de biodiversiteitsdoelstellingen door het opwaarderen van de inrichting van bestaande natuur.	**Criterium 1**: De karakteristieke Limburgse natuur- en landschapswaarden (habitattypen en soorten) worden behouden en verbeterd. Dit gebeurt zo veel mogelijk met actieve inbreng vanuit de Limburgse samenleving. **Criterium 2**: Het beheer van natuurgebieden en het agrarisch natuur en landschapsbeheer is op orde en waar mogelijk zijn verbeteringen in kwaliteit doorgevoerd. **Criterium 3**: Schade en overlast van wilde dieren, binnen en buiten natuurgebieden, blijven op een acceptabel niveau. **Criterium 4**: Ruimtelijke ontwikkelingen, economische ontwikkelingen en de energietransitie gaan hand in hand met een adequate bescherming van natuurwaarden en leveren waar mogelijk een meerwaarde op voor de natuur.	Gerealiseerd. Uitvoering op basis van programma ontwikkelopgave natuur 2013-2027.	Niet specifiek geduid.	Niet specifiek geduid.	De looptijd van het Programma ontwikkelopgave Natuur is tot en met 2027. Hierbij is ook vermeld (p. 240 jaarstukken 2020): *vanwege onze inzet op vrijwillige realisatie is het onzeker of we het gehele restant (ontwikkel)opgave tijdig kunnen realiseren.* Dit houdt in dat op dit moment nog geen 100% realisatie aan de orde is. De kleurcodering groen is daarmee niet op zijn plaats. Onduidelijk is wat Limburgers van dit resultaat merken. Er is bijvoorbeeld niet aangegeven op welke locaties en hoeveel ha bestaande natuur reeds is opgewaardeerd.

Informatie beschikbaar in jaarstukken 2020					Analyse
Beoogd resultaat / Product	Criterium	Bereikt resultaat 2020	(Prestatie)indicator	Effect voor Limburgers	
Bestuur					
Beoogd resultaat Product 4.1.8 2. Euregio rijn-maas-noord. MKB-Limburg wordt in 2020 lid van de euregio rijn-maas-noord.	**Criterium 2:** De Provincie Limburg communiceert op een zelfbewuste manier waarin inhoud, moment in plaats goed gekozen zijn en daarmee bijdragen aan een krachtige nationale en internationale reputatie. **Criterium 4:** De Provincie Limburg en haar partners zetten zich in om kansen te benutten en partnerships te bouwen in zowel grensoverschrijdend als internationaal verband.	Gerealiseerd. Lidmaatschap van MKB Limburg is vanaf begin 2020 geëffectueerd. Conform planning.	Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.	Niet specifiek geduid.	Onduidelijk is wat de Limburgers van dit resultaat merken. Vermeld is dat prestatie-indicatoren voor dit product niet van toepassing zijn. De reden is niet vermeld. Bij deze actie zou als indicator voor 2020 kunnen zijn gehanteerd: lidmaatschap MKB-Limburg euregio rijn-maas-noord.
Beoogd resultaat Product 4.1.8 4. Managementautoriteit Interreg-EMR. De MA Interreg-EMR zorgt in 2020 voor de opvolging van de lopende projecten en zal nog een 6de call opstarten voor nieuwe projecten in het Interreg V- programma. Tevens bereidt zij de administratieve organisatie van het nieuwe Interreg VI-programma voor zodat hiermee in 2021 een goede start gemaakt kan worden.	**Criterium 2:** De Provincie Limburg communiceert op een zelfbewuste manier waarin inhoud, moment in plaats goed gekozen zijn en daarmee bijdragen aan een krachtige nationale en internationale reputatie. **Criterium 4:** De Provincie Limburg en haar partners zetten zich in om kansen te benutten en partnerships te bouwen in zowel grensoverschrijdend als internationaal verband.	Gerealiseerd. In 2020 zijn vanuit het Interreg-EMR programma twee calls opengesteld, te weten call zes en een specifieke COVIDcall. Deze calls hebben geleid tot vijf nieuwe Interreg-projecten die in 2020 van start zijn gegaan en 14 projecten in call zes die in 2021 zullen starten. Het totaal toegekend **bedrag EFRO bedraagt € 20.386.553.** De voorbereidingen voor het nieuwe Interreg VI-programma liggen op schema. De coördinatie hiervoor ligt bij de Managementautoriteit/gemeenschappelijk Interreg-secretariaat (MA/GS).	Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.	Niet specifiek geduid.	De resultaten zijn beschreven op basis van procesinformatie: getalsmatig wordt een opsomming gedaan van projecten die vallen onder call zes en een COVID call. Onduidelijk is op welke inhoud (afgezien van de summiere aanduiding COVID-call) deze betrekking hebben en wat de Limburgers van de inzet van het EFRO bedrag van meer dan 20 miljoen euro (gaan) merken. Vermeld is dat prestatie-indicatoren voor dit product niet van toepassing zijn. De reden is niet vermeld. De inhoud (op hoofdlijn) van het nieuwe Interreg VI-programma is niet aangegeven.

Deloitte.

Deloitte Accountants B.V.
Amerikalaan 110
6199 AE Maastricht Airport
Postbus 1864
6201 BW Maastricht
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9901
www.deloitte.nl

2021/12040 7-5-2021

GRIF 26-7-2021

Provincie Limburg PS
DOCnr.
Ingek. - 7 MEI 2021
CASnr.
ID.

Aan Provinciale Staten van de provincie Limburg
T.a.v. de heer mr. A.O.J. Pregled, statengriffier, en
de heer M. van Caldenberg, voorzitter Controlecommissie
Postbus 5700
6202 MA MAASTRICHT

Datum	Behandeld door	Ons kenmerk
6 mei 2021	drs. A.J. Schutgens RA 088 288 2476	2105AFA91C/IP

Onderwerp
Mogelijke onregelmatigheden

Geachte leden van Provinciale Staten,

In het kader van onze opdracht tot controle van de jaarrekening van de provincie Limburg over het boekjaar 2020 hebben wij op 30 maart 2021 een Teams vergadering gehad met de heer Rompelberg, concerncontroller van de provincie Limburg. Op 1 april 2021 hebben wij een overleg gevoerd met de heer Schulpen (directeur bedrijfsvoering) de heer Vonken (Clustermanager Financiën) en de heer Rompelberg. Ook hebben wij op 19 april 2021 gesproken met de heer Pregled (Statengriffier) en de heer Van Caldenberg (voorzitter Controlecommissie). Tijdens deze overleggen hebben wij gesproken over en aandacht gevraagd voor het volgende.

Mogelijke onregelmatigheden

Wij hebben kennis genomen van het aftreden op 26 maart 2021 van twee gedeputeerden van de provincie Limburg en de brief van de heer Bovens d.d. 26 maart 2021 met het verzoek aan externe adviseur Integriteit Provinciale Staten om een voorstel te doen voor een integriteitsonderzoek. Tevens hebben wij vernomen dat, naar aanleiding van publicaties in het NRC handelsblad van 22 en 23 maart 2021 en naar aanleiding van door Provinciale Staten ingediende vragen, het college van Gedeputeerde Staten opdracht heeft gegeven aan de concerncontroller om de feiten in beeld te brengen via een intern onderzoek, zoals opgenomen in de brief van 25 maart 2021. Daarnaast hebben wij vernomen dat op 9 april 2021 Gedeputeerde Staten haar ontslag heeft ingediend en de gouverneur op 15 april heeft aangegeven met de minister gesproken te hebben over het op korte termijn aanstellen van een waarnemend gouverneur. Hiervoor op 16 april 2021 de heer Remkes aangesteld als waarnemend gouverneur. In de media verschijnen bijna dagelijks berichten over de ontwikkelingen bij de provincie waarin ook meldingen worden gedaan van mogelijke onregelmatigheden c.q. integriteitsinbreuken.

Uit hoofde van het voornoemde zijn wij in het kader van de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), het Besluit toezicht accountantsorganisaties (Bta) en de Nederlandse controlestandaarden verplicht een vermoeden van onregelmatigheden aan u te melden en u te verzoeken i) de zaak adequaat te onderzoeken (door onafhankelijke en onpartijdige deskundige onderzoeker, bij voorkeur vanuit de forensische accountancy), ii) juridische analyse van de feiten voortkomend uit dit onderzoek (door deskundige juridische adviseur) en iii) passende maatregelen te nemen om deze onregelmatigheden te herstellen en herhaling ervan te voorkomen.

Op alle opdrachten verricht door Deloitte, behoudens M&A Diensten, zijn de Algemene Voorwaarden Dienstverlening Deloitte Nederland, januari 2020 gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 24362837 van toepassing.
Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853.
Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NSE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Tijdens de hiervoor genoemde gesprekken met de heer Schulpen, Vonken en Rompelberg hebben wij aangegeven dat wij de betekenis van het voorgaande op onze jaarrekeningcontrole in een brief nader zullen uiteenzetten. De strekking van deze brief hebben wij op 1 april 2021 en 19 april 2021 op hoofdlijnen toegelicht.

Onderzoek naar de ontstane situatie en te treffen waarborgen in de governance structuur

Het college van Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, waaronder de programmaverantwoording en paragrafen. Hieronder valt tevens de verantwoordelijkheid voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Gelet op een zorgvuldige invulling van voornoemde verantwoordelijkheden voor de jaarrekening over het boekjaar van 2020 en voor de toereikendheid van de interne beheersing verwachten wij van u een adequaat onderzoek naar de aard, oorzaak en impact van de ontstane situatie alsmede de eventuele noodzakelijke stappen zoals hiervoor uiteengezet. U heeft de eerste stappen daartoe inmiddels genomen met het voornemen tot uitvoeren van een intern feitenonderzoek gedurende april en mei van 2021, alsmede het aankondigen van een integriteitsonderzoek. Als uitkomst van de hiervoor genoemde onderzoeken verwachten wij in ieder geval een schriftelijke uiteenzetting van de eindconclusies, alsmede een onderbouwing daarvan met controle-informatie, zoals vastleggingen, documentatie en andere aangelegenheden. Ook verwachten wij dat u daarbij een evaluatie opstelt of en zo ja welke maatregelen u nodig acht om de gevolgen van de ontstane situatie, voor zover mogelijk, ongedaan te maken en om herhaling daarvan te vermijden.

Aanvullende controlewerkzaamheden

De opzet en uitkomst van het onderzoek geïnitieerd door de provincie Limburg in combinatie met het herstelplan in combinatie met de toereikendheid en betrouwbaarheid van de onderbouwingen voor ons de basis vormen om te bezien of en zo ja er aanleiding bestaat tot nadere (vervolg)vragen en/of acties.

Wij hebben van de heer Rompelberg begrepen dat het college van Gedeputeerde Staten de heer Rompelberg, in zijn rol als concerncontroller, - eerst - heeft verzocht om een intern feitenonderzoek uit te voeren naar de rechtmatigheid van de betalingen in de vorm van subsidies, opdrachten en financieringen/leningen aan diverse entiteiten en te starten met het inventariseren van de geldstromen. Dit intern onderzoek vindt plaats in april en mei van 2021. Omwille van onze rol als accountant van de Provincie Limburg is het daarbij van belang dat u ons in staat stelt vrijelijk met de heer Rompelberg te kunnen communiceren over dit interne feitenonderzoek. Wij hebben inmiddels wekelijks overleg met onder andere de heer Rompelberg.

Indien de uitkomsten van dit interne feitenonderzoek aanleiding zijn tot het inschakelen van een extern onderzoeksbureau is het van belang dat u ons in staat stelt ook vrijelijk te communiceren met dit externe onderzoeksbureau en alle andere betrokken interne- en externe partijen over de opzet, uitvoering en voortgang van de te ondernemen acties, alsook over de (voorlopige) uitkomsten daarvan.

Deloitte.

3
6 mei 2021
2105AFA91C/IP

Vooraf geven wij u mee in te regelen dat wij volledige en vrije toegang krijgen tot de onderzoeksgegevens en in ieder geval een afschrift willen van alle rapportages en correspondentie van de onderzoekers aan u[1]. Graag maken wij hierover nadere afspraken met u.

Wij hechten eraan te melden dat de opzet, uitvoering en evaluatie van het onderzoek onderdeel uitmaakt van uw eigen verantwoordelijkheid en adviseren u om die reden juridische ondersteuning en advisering bij genoemde acties te zoeken.

Zoals besproken betekent, indien van toepassing, een redelijk vermoeden van fraude ook dat wij op basis van beroepsreglementering de bestaande controleaanpak herevalueren en aanvullende controlewerkzaamheden zullen uitvoeren. Hierover zullen wij u apart informeren en regelmatig op de hoogte houden van de voortgang. Van de zijde van Deloitte zullen wij een forensisch accountant aan ons auditteam toevoegen. Aangezien bij het overeenkomen van het honorarium voor de jaarrekeningcontrole geen rekening is gehouden met deze aanvullende werkzaamheden zullen wij die separaat in rekening brengen op basis van werkelijke gemaakte uren en tijdsbesteding. Hiervoor werken wij met voorschotfacturen welke wij periodiek aan u versturen ter attentie van de heer Rompelberg.

Wij realiseren ons dat u in het kader van de beoogde datum van publicatie streeft naar de opmaak van de jaarrekening over boekjaar 2020 tijdig af te ronden. Wij achten het van belang u te melden dat wij ons bij de uitvoering van de controle zullen houden aan de daarvoor geldende wet- en regelgeving en op dit moment geen toezegging kunnen doen over het verwachte moment van afronding. Op basis van de regelgeving in de standaarden kunnen wij de controleverklaring niet eerder verstrekken dan het moment waarop de controle (inclusief het hier aangekondigde aanvullende onderzoek dat in voldoende mate moet zijn afgerond) is afgerond en vastgesteld is dat de jaarrekening van de provincie Limburg geen materiële afwijking als gevolg van fraude of fouten bevat.

Vanzelfsprekend zullen wij ons tot het uiterste inspannen om een eventuele vertraging van het beoogde tijdpad te voorkomen. Wij kunnen op voorhand echter een mogelijke overschrijding van de door u beoogde datum van rapportering en wettelijke deadline voor het indienen van de jaarstukken bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken, niet uitsluiten. Wij adviseren u daarop te anticiperen en reeds nu juridisch advies in te winnen over de te volgen handelwijze.

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd en zijn beschikbaar voor een eventuele nadere toelichting.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

[redacted]

drs. A.J. Schutgens RA

[1] Mochten wij geen kennis kunnen nemen van de relevante bevindingen uit het onderzoek dan wel voldoet het onderzoek niet aan de daaraan te stellen eisen, dan heeft dit mogelijk consequenties voor de door ons uit te voeren aanvullende controlewerkzaamheden.

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	FIN	**Behandeld**	N.J. Engbersen
Ons kenmerk	2021/13005	**Telefoon**	+31 6 11 58 70 71
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	25 mei 2021
Bijlage(n)	-	**Verzonden**	**26 mei 2021**

Onderwerp
Uitstel behandeling Jaarstukken 2020

Geachte Staten,

Op 21 april jl. hebben wij het Statenvoorstel Jaarstukken 2020, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9312) aangeboden aan uw Staten. Op grond van overleggen met de accountant was de verwachting dat de controleverklaring tijdig zou volgen, ondanks de lopende onderzoeken inzake IKL. Daarbij zou, ondanks de politiek bestuurlijke situatie, de reguliere P&C cyclus gevolgd kunnen worden alsmede de geplande behandeling van de jaarstukken doorgang kunnen vinden. In deze cyclus is ook rekening gehouden met de wettelijke termijn (voor 15 juli) waarop de Jaarstukken moeten zijn vastgesteld en aan Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties gezonden zijn.

Inmiddels zijn uw Staten per brief van Deloitte Accountants BV van 6-5-2021 (PS 2021-12040) geïnformeerd over de betekenis van de ontstane situatie in relatie tot de jaarrekeningcontrole. De accountant zal in afwachting van de uitkomsten van lopende onderzoeken geen controleverklaring verstrekken. In tegenstelling tot het uitgangspunt bij toezending van de jaarrekening, wordt hier niet enkel het feitenonderzoek betrokken, maar ook andere onderzoeken waaronder het integriteitsonderzoek. Afhankelijk van de uitkomsten zijn aanvullende controlewerkzaamheden nodig. Dit betekent dat het moment van verstrekken van de controleverklaring onzeker is geworden.

Ondertussen zijn de jaarstukken gepubliceerd en loopt het proces van de schriftelijke vragenronde over de Jaarstukken al. Het proces van schriftelijke vragen zal regulier worden afgerond. Vervolgvraag en overweging is de behandeling en vaststelling. Het college stelt in dezen een deugdelijk en efficiënt besluitvormingsproces voorop.

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

Vanuit een wettelijk perspectief blijkt dat een controle verklaring noodzakelijk is voor volledige afwikkeling. Op grond van de provinciewet wordt ervan uitgegaan dat uw Staten een controleverklaring en accountantsverslag ontvangen (artikel 217) en kunnen betrekken bij de behandeling. Bovendien hecht de toezichthouder BZK eveneens belang aan een controleverklaring ter uitvoering van haar werkzaamheden.

Ook al is de verwachting dat er geen materiële wijzigingen in de jaarstukken aan de orde zijn, geniet een éénmalige en een integrale behandeling van de stukken inclusief controleverklaring de voorkeur van het college, ten opzichte van een behandeling in twee maal.

De verwachting is gelet op het voorgaande dat het accountantsverslag en controleverklaring niet voor de wettelijke termijn zal worden verstrekt. Bovendien moet er ook tijd zijn voor het College en uw Staten om hierop te reageren. De termijnen voor behandeling van de Jaarstukken 2020 in de controlecommissie van 11 juni a.s. en de Statenvergadering van 24 juni a.s. kunnen dan ook niet worden gehaald.
Het college stelt daarom voor om de behandeling van de Jaarstukken 2020 tot nader order uit te stellen. Zodra er duidelijkheid is over het accountantsverslag en de controleverklaring zal in overleg met uw Staten een nieuwe planning worden opgesteld.

Uitstel van behandeling en vaststelling van de Jaarstukken 2020 kennen daarbij drie belangrijke aandachtspunten:

- Er moet uitstel worden gevraagd voor indienen van de Jaarstukken 2020 bij de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties;
- Er moet rekening worden gehouden met gebeurtenissen na balansdatum;
- Rechtmatigheid uitvoering Programmabegroting 2021.

Wij lichten deze toe.

Uitstel aanvragen bij de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Conform artikel 204 van de provinciewet geldt de wettelijke termijn van 15 juli voor inzending van de Jaarstukken. Het niet tijdig inzenden kan leiden tot preventief toezicht vanwege termijnoverschrijding.
In dit kader heeft op 18 mei jl. op ambtelijk niveau een gesprek plaatsgevonden tussen enerzijds financiële toezichthouders van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en anderzijds een vertegenwoordiging vanuit de provincie bestaande uit de griffier van de controlecommissie, clustermanager financiën en een financieel adviseur.
Vanuit het Ministerie is aangegeven begrip te hebben voor het niet halen van de wettelijke termijn, gegeven de situatie. De financiële positie is immers gezond. En de Jaarstukken 2020 zijn gepubliceerd. Uitstel kan op verzoek verleend worden. Deze brief met het verzoek zal vanuit het college worden verzonden, waarbij uw Staten een afschrift krijgen.
De verplichte aangifte bij het CBS kan op basis van de huidige jaarrekeningcijfers, zonder controleverklaring. Voor de verplichte SiSa-bijlage (Single Information Single Audit) uit de jaarrekening, zal een aparte accountantsverklaring worden gevraagd, zodat deze aangifte bij het Rijk binnen de wettelijke termijn kan plaatsvinden. Dit is van belang voor een juiste verslaglegging bij de Ministeries.
Een ander aandachtspunt is de continuïteit van de planning en control cyclus. Er geldt immers ook een wettelijke termijn voor indienen van de programmabegroting (voor 15 november). Vooralsnog gaan wij uit van de reguliere, door de controlecommissie vastgestelde planning.

Dat betekent dat behandeling van de Programmabegroting 2022 op 5 november 2021 zal plaatsvinden. Verder wil de toezichthouder periodiek worden geïnformeerd over de voortgang van het proces. Dit zal ambtelijk worden afgehandeld. De voorlopige jaarstukken 2020 en de voornoemde brief van Deloitte worden in dit kader ook aan de toezichthouder gezonden.

Gebeurtenissen na balansdatum
In de periode tussen het aanbieden van de Jaarstukken en de vaststelling ervan kunnen gebeurtenissen na balansdatum leiden tot aanpassingen in de cijfers. Dit is een verplichting vanuit het Besluit Begroting en Verantwoording. Omdat de periode tussen aanbieding en vaststelling nu langer wordt dan normaal, is de kans hierop groter. Te denken valt aan jaarrekeningen van verbonden partijen. Normaal gesproken komen veel van deze jaarrekeningen bij de provincie binnen na opmaken van de provinciale jaarstukken. Actuele cijfers kunnen mogelijk leiden tot herijking van de waardering van verbonden partijen, welke opnieuw door de accountant moeten worden getoetst. Vervolgens kan dat leiden tot aanvullende boekingen op de jaarcijfers. Indien deze situatie zich voordoet, zullen wij bekijken hoe uw Staten het beste in positie kunnen worden gebracht om over een geactualiseerde jaarrekening een besluit te kunnen nemen.

Rechtmatigheid uitvoering Programmabegroting 2021
In de Jaarstukken 2020 zijn de overboekingsvoorstellen in de 2e begrotingswijziging 2021 verwerkt en is een investeringsbesluit opgenomen. Uitstel van deze besluiten leidt tot onrechtmatigheden in de uitvoering van de begroting. Wij zien dit als onwenselijk omdat lopende verplichtingen, gekoppeld aan deze overboekingsvoorstellen moeten worden nagekomen. Wij willen dit oplossen door de 2e begrotingswijziging 2021 en het investeringsbesluit behorende bij de Jaarstukken 2020 te verhandelen via de afwijkingen rapportage.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburgs Parlement

provincie limburg

Provincie Limburg PS
DOCnr.
Ingek. 31 MEI 2021
Afd.

2021/13887 31-5-2021

GRIF 17-8-2021

Informerend stuk van de Griffie

31-05-2021

1. **Onderwerp**

Analyse van Integrale jaarrapportage inzake inkoop en aanbestedingen 2020.

2. **Inleiding/aanleiding incl. beoogd resultaat**

Op 12 mei 2021 hebben GS het Informerend stuk Integrale jaarrapportage inzake inkoop en aanbestedingen 2020 (GS2021-11110) aangeboden aan PS(conform aanbeveling **A1475**[1]). Conform aanbeveling **A1474**[2] heeft de Griffie genoemde jaarrapportage in controle-technisch opzicht geanalyseerd zodat de resultaten hiervan betrokken kunnen worden bij de behandeling van de jaarstukken 2020.

A. Analyse van aanbevelingen uit eerdere onderzoeken, moties en toezeggingen

Een overzicht van de opvolging van relevante moties, toezeggingen en aanbevelingen uit eerdere onderzoeken, in relatie tot de jaarrapportage aanbestedingen en inkoop is opgenomen in bijlage 1.

B. Inhoudelijke bevindingen (aanbestedingen)

a. GS constateren dat in het onderzoek naleving aanbestedingsregels 2020 geen fraude of vermoeden van fraude is geconstateerd.
b. In alle onderzochte gevallen (steekproef 80 dossiers) is, net als in de voorgaande jaren, de juiste aanbestedingsprocedure gevolgd en is een opdrachtomschrijving aangetroffen in het dossier.
c. GS constateren dat dossiervorming verbetering behoeft omdat nog steeds in meerdere systemen wordt gearchiveerd.
d. De toelichting op de meerjarige ontwikkeling net als het benoemen van opvolgacties als de informatie over de indicatoren daar aanleiding toe geeft, is summier te noemen

Ambtelijk is bij navraag aangegeven dat per abuis in bijlage 1, pagina 18 voor de volgende zin *Middels deze deelwaarneming is ongeveer 67% (€ 216,7 mln.) van de totale aanbestedingen over het boekjaar 2019 (massa) ten bedrage van € 322,2 mln. in het onderzoek betrokken*, gelezen moet worden: *Middels deze deelwaarneming is ongeveer 76% (€ 44,8 mln.) van de totale aanbestedingen over het boekjaar 2020 (massa) ten bedrage van € 322,2 mln. in het onderzoek betrokken.*

In de rapportage van GS is aangegeven (pagina 7/8):

---

[1] Aanbeveling **A1475** luidt:
Aanbeveling 1 aan GS: Informeer PS (via de Statencommissie FEB) jaarlijks over de stand van zaken rond de aanbestedingen door minimaal 6 weken voorafgaand aan de behandeling van de Jaarstukken door PS, het jaarlijkse nalevingsonderzoek aanbestedingen en de jaarlijkse inkooprapportage te verstrekken.

[2] Aanbeveling **A1474** luidt:
Aanbeveling 2 aan PS: Geef de Griffie opdracht om jaarlijks een analyse te laten verrichten van de door GS te verstrekken informatie over de aanbestedingen zodat de resultaten hiervan betrokken kunnen worden bij de behandeling van de Jaarstukken door PS.

Het Cluster Concern adviseert om in het inkoop- en aanbestedingsproces het gebruik van het op intranet beschikbare evaluatieformulier verplicht op te nemen en het inkoopcentrum het opvolgen van deze processtap te laten monitoren. (actie: #1)…;
Het Cluster Concern adviseert alle aanbestedingsdossiers in sharepoint te plaatsen en de informatiespecialisten periodiek te laten monitoren op de volledigheid van deze dossiers. (actie: #2)
Ambtelijk is aangegeven dat GS deze aanbevelingen heeft overgenomen en dat in de rapportage over 2021 over de stand van zaken zal worden gerapporteerd.

- Aanbestedingsprocedure

De integrale jaarrapportage blikt summier terug op de jaren voorafgaand aan het jaar 2020. Om, conform aanbeveling **A1477**[3], PS zicht te bieden op de langjarige ontwikkeling van een aantal aanbestedingsparameters, is voor een aantal hiervan de meerjarige ontwikkeling voor eerdere jaren in beeld gebracht op basis van informatie uit eerdere rapportages.

- Kostenraming

In de rapportage 2019 is ten aanzien van het meldformulier de aanbeveling gedaan om het meldformulier zodanig aan te passen dat de kostenraming in alle gevallen verplicht is. In die gevallen dat de kostenraming gelijk was aan de daadwerkelijke opdrachtwaarde was dit legitiem (uitzonderingen), zo melden GS over 2020.

Dit blijkt ook uit de getalsmatige informatie: in 2020 is in 93% van de 80 onderzochte dossiers een kostenraming opgenomen. In de overige gevallen was sprake van een uitgezonderde dienst, die onderbouwd is in het dossier. Geconstateerd wordt dat de aanbeveling uit 2019 opvolging heeft gekregen.

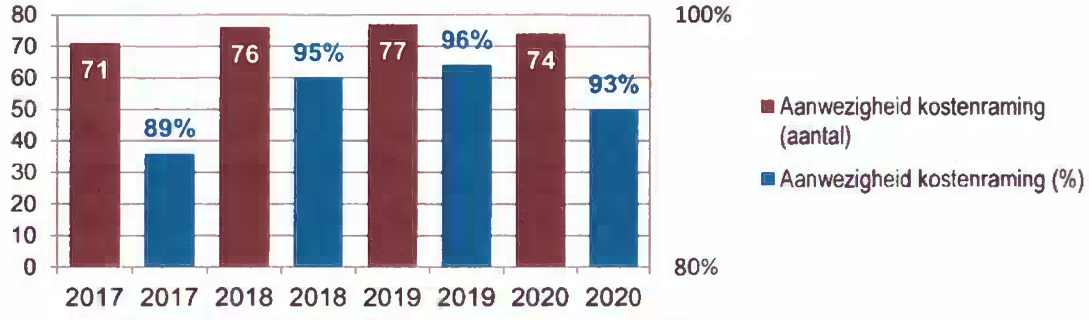

- Specifieke procedures en art. 16/maatwerkbepaling §6.6.

Op basis van de Beleidsregels aanbestedingen (tot 1 juli 2019), het Inkoop- en aanbestedingsbeleid Provincie Limburg 2019 en de Aanbestedingswet 2012 is een aantal diensten uitgezonderd van de toepassing van de aanbestedingsregels. Daarnaast kan sprake zijn van een specifieke procedure:

[3] Aanbeveling **A1477** luidt:
Borg dat vanaf de rapportage over bijvoorbeeld 2017 niet alleen naar een enkel kalenderjaar wordt gekeken, maar dat ook de langjarige ontwikkeling ten aanzien van de gekozen aanbestedingsparameters geanalyseerd wordt met een adequate toelichting voor PS.

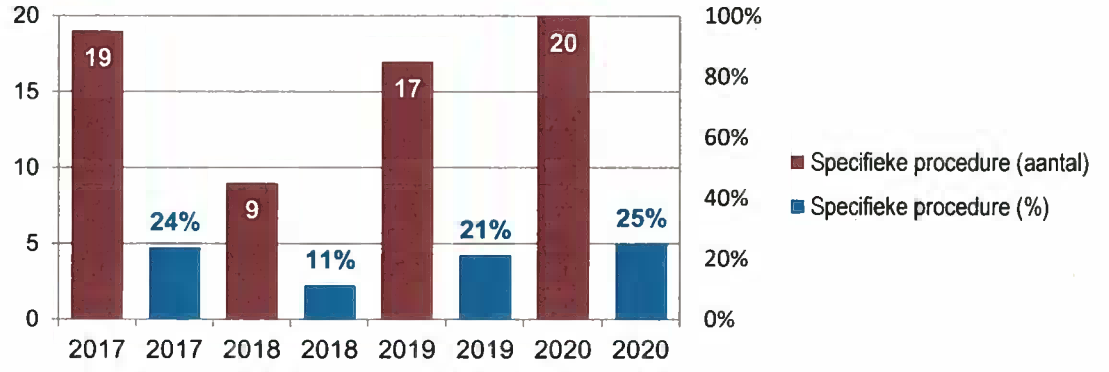

In de Beleidsregels aanbestedingen, die golden tot 1 juli 2019, zijn GS op grond van artikel 16 van de Beleidsregels aanbestedingen provincie Limburg[4] onder de Europese drempel bevoegd om de geijkte procedure te bepalen[5]. Het (totaal) aantal keren dat beroep is gedaan op een specifieke maatwerkbepaling (§ 6.6) is in 2020 lager dan in 2019.

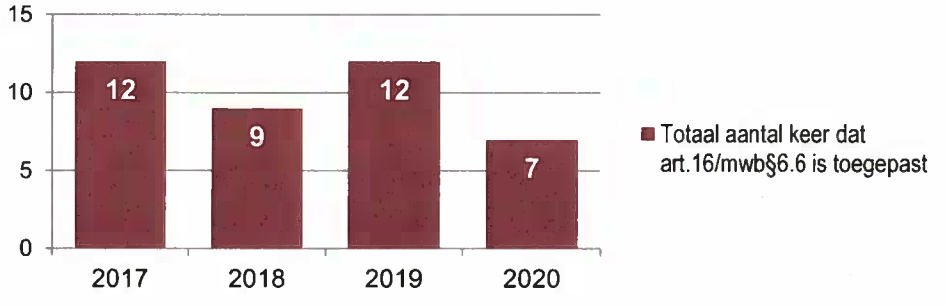

- Motivatie voor leverancier

In de rapportage over 2019 is ten aanzien van het meldformulier aanbevolen om bij de accordering van het meldformulier te toetsen of de onderbouwing van de gemaakte leverancierskeuze is opgenomen. GS geven in de rapportage over 2020 **aan**: '*In die gevallen dat de kostenraming gelijk was aan de daadwerkelijke opdrachtwaarde was dit legitiem (uitzonderingen). Dit geldt ook voor de onderbouwing van de gemaakte keuze van de leveranciers. Het beleid dat een aanvraag voor een verplichtingennummer niet in behandeling wordt genomen als kostenraming en onderbouwing van de gemaakte keuze ontbreekt heeft zijn vruchten afgeworpen.*'

---

[4] Vanaf 1 juli 2019 is art. 16 van de ingetrokken Beleidsregels vervangen door de zogenaamde maatwerkbepaling van § 6.6 van het nieuwe inkoop- en aanbestedingsbeleid.

[5] Ambtelijk is toegelicht: in de rapportage van het Inkoopcentrum wordt uitgegaan van de toepassingen van de maatwerkbepaling door GS in 2020. Dat is 4 keer geweest. In de rapportage van de Concernstaf wordt gekeken naar de cijfers uit Formdesk (meldformulieren aangemaakt in 2020), maar deze gaan ook over afnames van maatwerkbepalingen van voorgaande jaren (GS-**nota's ook van vóór 2020 voor** projecten/opdrachten die nog niet afgerond zijn, waar men nog jaarlijks een VPL voor vraagt). Dat is 7 keer geweest bij de onderzochte cases bij het nalevingsonderzoek 2020.

Voor 2020 ontbreekt de getalsmatige informatie ten aanzien van het opnemen van de motivatie voor de leverancier in de rapportage. Ambtelijk is toegelicht dat bij alle afgegeven verplichtingennummers een motivatie keuze leveranciers aanwezig was omdat het aanvraagformulier anders niet in behandeling wordt genomen. Ook is toegelicht dat een groot deel van deze aanbestedingen via het dynamisch aankoopsysteem (DAS) in de markt gezet. Dit geeft ook een borging dat v.w.b. de leveranciers een gemotiveerde keuze is gemaakt.

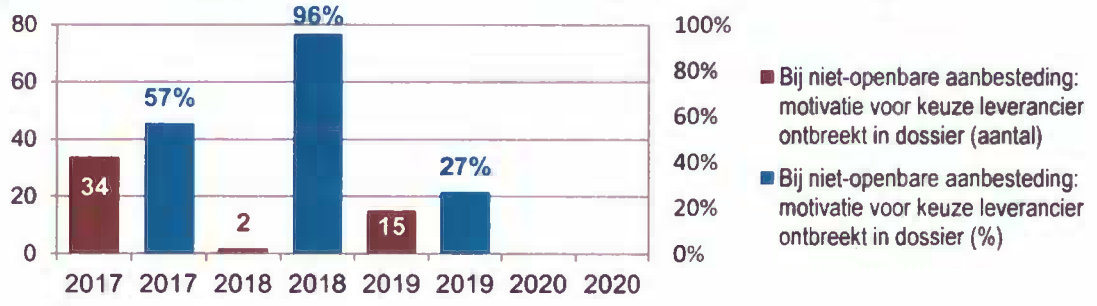

- Eindevaluatie/eindbeoordeling

GS hebben aangegeven dat ervoor gekozen is om over het jaar 2020, uit oogpunt van tijdsdruk, uitsluitend die zaken te controleren die relevant zijn voor de rechtmatigheidsverklaring van de accountant. Daarmee is voor het jaar 2020 geen getalsmatige informatie beschikbaar om de doorontwikkeling van het beschikbaar zijn van een eindevaluatie/eindbeoordeling in het dossier te monitoren.

In 2019 is geconstateerd dat dit een verbeterpunt was omdat in de afgelopen jaren nauwelijks of geen eindevaluatie aangetroffen is in het aanbestedingsdossier.

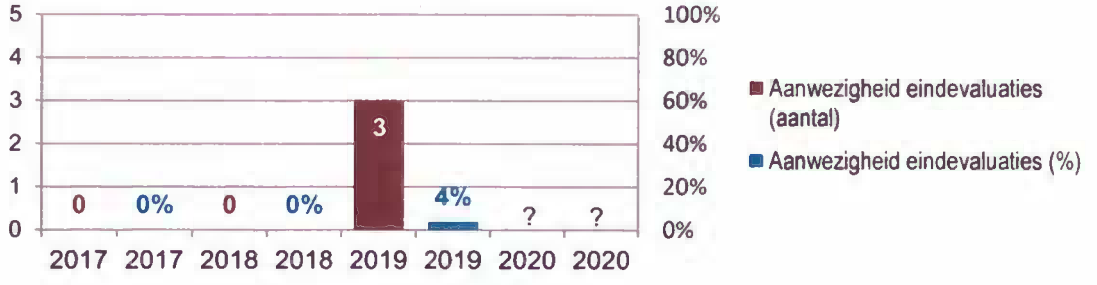

Het cluster Concern heeft in de rapportage over 2020, 2 actiepunten geformuleerd om dit te verbeteren (pagina 7-8). In de rapportage over 2021 kan aangegeven worden hoe deze actiepunten door GS zijn opgepakt en tot welk resultaat deze hebben geleid.

C. Inhoudelijke bevindingen (inkoop)

In oktober 2020 hebben GS het nieuwe actieplan maatschappelijk verantwoord inkopen vastgesteld (MVI2020-2023), met de navolgende doelstellingen:

	2020	2021	2022	2023	Doelstelling	Toelichting
Actief uitnodigen regionaal bedrijfsleven	72%				100%	In 28 % was er geen geschikte Limburgse partij beschikbaar
SROI bij werken >100.000 euro	14 100%				100%	Zie onderstaande grafiek
Circulaire pilots	8				12 (3 per jaar)	

Door het geven van inzicht in de meerjarige ontwikkeling van de aangegeven indicatoren kan al naar gelang de ontwikkeling gerichte actie worden opgeschaald of afgeschaald.

- SROI

In 2020 is SROI toegepast bij 14 inkooptrajecten >100.000,- euro.

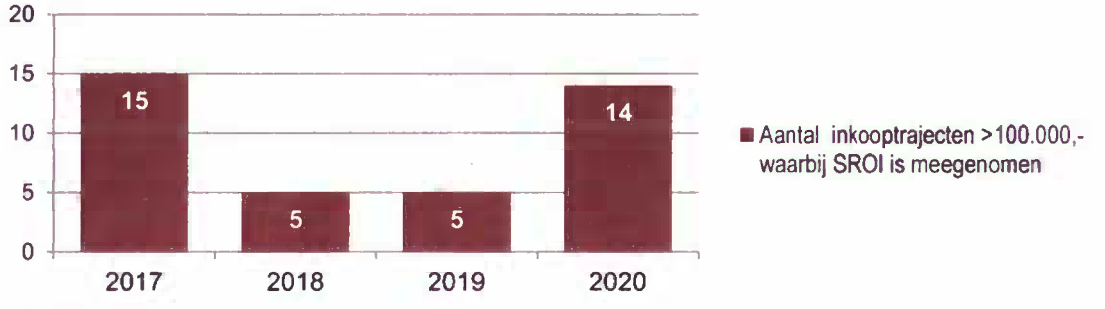

- Klachten

Conform aanbeveling A1488[6] vermelden GS op pagina 16 dat in 2020, 3 klachten zijn ingediend en de wijze waarop deze zijn behandeld. Er zijn geen klachten ingediend bij de Commissie van Aanbestedingsexperts.

	2020	2021	2022	2023
Aantal klachten (Conducto)	3			
Aantal klachten Cie aanbestedingsexperts	0			

Door het geven van inzicht in de meerjarige ontwikkeling van het aantal klachten kan al naar gelang de ontwikkeling gerichte actie worden opgeschaald of afgeschaald.

3. Bevoegdheid

Middels de jaarrapportage leggen GS periodiek verantwoording af over de inkoop en aanbestedingen, zodat PS hun controlerende rol adequaat kunnen invullen.

---

[6] Aanbeveling A1488 luidt:
Verzoek GS om in de jaarlijkse Integrale jaarrapportage Inkoop en Aanbestedingen te rapporteren over het aantal klachten van bedrijven, de aard van de klachten en op welke manier meldingen zijn afgewikkeld

4. **Risico's**
Het risico van een ontoereikende jaarrapportage kan zijn dat PS hun controlerende rol niet optimaal kunnen pakken.

5. **Periodieke informatie/sturingsinformatie**

☐ **Via Jaarstukken en Begroting**

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- ☐ Programmaverantwoording

☐ **Voortgangsrapportages Regeling Grote Projecten**

Bij de behandeling van het Rapport Onderzoek naar het aanbestedingsbeleid van de provincie Limburg op 23-02-2018 in PS (P-17-016), hebben PS de aanbeveling overgenomen dat de Griffie jaarlijks een analyse verricht van de door GS te verstrekken informatie over de aanbestedingen zodat de resultaten hiervan betrokken kunnen worden bij de behandeling van de Jaarstukken door PS (aanbeveling A1474).

6. **Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten**
Er is een verbinding met de reguliere planning & control cyclus.

7. **Meegezonden bijlagen**
Bijlage 1.

Bijlage 1.
Overzicht van door PS aangenomen aanbevelingen in relatie tot de jaarrapportage aanbestedingen en inkoop

Omschrijving aanbeveling/toezegging	Stand van zaken (peildatum 18 mei 2021)	Constatering bij de analyse door de Griffie
Toezegging 8783 Nieuwe werkwijze die transparantie bij alle opdrachtverleningen bevordert Deze toezegging luidt: - Gedeputeerde Koopmans zegt mede namens gedeputeerde Burlet toe te komen tot een werkwijze die transparantie bij alle opdrachtverleningen bevordert (bijv. beschrijving opdracht, afspraken over op te leveren resultaat en controle hierop). Provinciale Staten zullen voor 1 februari 2021 per mededeling portefeuillehouder hierover worden geïnformeerd.	25-1-2021 In behandeling. Afdoening volgt in week 6. Zie ook med. PFH inzake aanlevertermijn geactualiseerd Beleidskader benoemingen, brief GS van 26-1-2021 (GS 2021-1973). 7-4-2021 Zie MP van 7-4-2021 (GS 2021-9131).	Mededeling portefeuillehouder inzake Ontwikkelvisie Inkoopcentrum 2021 (GS 2021-9131) is op 7 april 2021 beschikbaar gekomen voor PS.

Omschrijving aanbeveling/toezegging	Stand van zaken (peildatum 18 mei 2021)	Constatering bij de analyse door de Griffie
Aanbeveling A1473 **PS 2017-86156 (5.3.P-17-016 Gewijzigd Statenvoorstel Rapport Onderzoek naar het aanbestedingsbeleid van de provincie Limburg, voorstel Statencommissie FEB van 24-11-2017** Aanbeveling 1 aan PS: Laat de Griffie aan FEB een sonderend stuk voorleggen met als inhoud: • over welke afwijkingen PS graag geïnformeerd willen worden, op welke wijze en door welk gremium; • welke aanbestedingsparameters in ieder geval door GS meegenomen dienen te worden bij de te verstrekken informatie (definities, SROI, duurzaamheid, gunning aan Limburgs bedrijfsleven MKB, afwijkingen en motivatie van afwijkingen etc.); • een te ontwikkelen format waarin per aanbestedingsparameter een duidelijke definitie is opgenomen (bijvoorbeeld een % op basis van aantallen of euro's).	19-02-2020: Stand van zaken PS: In FEB d.d. 24-11-2017 is met de Gedeputeerde gesproken over de invulling van de aanbevelingen uit het onderzoeksrapport aanbestedingen (trap 1). De portefeuillehouder heeft toegezegd (T8245) om tegemoet te komen aan deze aanbeveling door de Integrale jaarrapportage Inkoop en Aanbestedingen 2017 sonderend voor te leggen. Het sonderend stuk lag voor aan FEB d.d. 14 september 2018, waarop FEB positief geantwoord op de vragen die GS stelden. Per brief (GS2019-18056) hebben GS het gewijzigd Inkoop- en aanbestedingsbeleid sonderend aangeboden aan PS. In ISC van 12-04-2019 heeft de commissie kennis genomen van het nieuwe Inkoop- en aanbestedingsbeleid 2019 en heeft zij aangegeven dat dit aan hun verwachtingen voldoet.	Aan deze aanbeveling is opvolging gegeven en deze kan daarmee worden afgedaan in de eerstvolgende ronde van afdoen aanbevelingen.

Omschrijving aanbeveling/toezegging	Stand van zaken (peildatum 18 mei 2021)	Constatering bij de analyse door de Griffie
Aanbeveling A1474 **PS 2017 – 86156 (5.3.P-17-016 Gewijzigd Statenvoorstel Rapport Onderzoek naar het aanbestedingsbeleid van de provincie Limburg, voorstel Statencommissie FEB van 24-11-2017** - Aanbeveling 2 aan PS: Geef de Griffie opdracht om jaarlijks een analyse te laten verrichten van de door GS te verstrekken informatie over de aanbestedingen zodat de resultaten hiervan betrokken kunnen worden bij de behandeling van de Jaarstukken door PS.	Stand van zaken ingevuld door Griffie: In FEB d.d. 24-11-2017 is met de Gedeputeerde gesproken over de invulling van de aanbevelingen uit het onderzoeksrapport aanbestedingen (trap 1). De portefeuillehouder heeft toegezegd (T8245) om tegemoet te komen aan deze aanbeveling door de Integrale jaarrapportage Inkoop en Aanbestedingen 2017 sonderend voor te leggen. Het sonderend stuk lag voor aan FEB d.d. 14 september 2018, waarop FEB positief geantwoord op de vragen die GS stelden: 1. voldoet de voorliggende integrale jaarrapportage Inkoop en Aanbestedingen 2017 aan de verwachtingen/wensen van PS? 2. wensen PS jaarlijks de integrale rapportage in de aangeboden vorm ter informatie te ontvangen?	De analyse voor 2020 is in voorliggend stuk beschreven.
Aanbeveling A1484 **PS 2018-87072 (6.2.P-18-015 Statenvoorstel inzake Rapport onderzoek naar het aanbestedingsbeleid van de Provincie Limburg (trap 2) van de commissie FEB van 1-2-2019** - Benoem concrete inkoop- en aanbestedingsdoelstellingen van de Provincie Limburg.	In het nieuwe Inkoop- en aanbestedingsbeleid 2019 zijn de aanbestedingsdoel-stellingen genoemd. Bij GS brief 2019/36304 van 14 mei 2019 is er daar nog meer specifiek op ingegaan. (Toezegging Portefeuillehouder nr. 8444).	Het Inkoop- en aanbestedingsbeleid Provincie Limburg (mei 2019) is als bijlage bij de rapportage over 2019 gevoegd.

Omschrijving aanbeveling/toezegging	Stand van zaken (peildatum 18 mei 2021)	Constatering bij de analyse door de Griffie
Aanbeveling A1485 **PS 2018-87072 (6.2.P-18-015 Statenvoorstel inzake Rapport onderzoek naar het aanbestedingsbeleid van de Provincie Limburg (trap 2) van de commissie FEB van 1-2-2019** - Verzoek GS om PS tijdig over voornemens tot actualisatie van het Inkoop- en aanbestedingsbeleid, Algemene Inkoopvoorwaarden en aanbestedingsregels te informeren.	Het nieuwe Inkoop- en aanbestedingsbeleid is door GS, na inspraak met PS, in mei 2019 vastgesteld en per 1 juli 2019 in werking getreden. De geactualiseerde Algemene Inkoopvoorwaarden 2020 zijn bij brief van 3 maart 2020, kenmerk 2020/8415, aan PS toegezonden.	PS zijn betrokken bij het opstellen van het inkoop- en aanbestedingsbeleid.
Aanbeveling A1486 **PS 2018-87072 (6.2.P-18-015 Statenvoorstel inzake Rapport onderzoek naar het aanbestedingsbeleid van de Provincie Limburg (trap 2) van de commissie FEB van 1-2-2019** - Verzoek GS om PS tijdig over voornemens tot de uitwerking van Maatschappelijk Verantwoord Inkopen inclusief een op te zetten monitoringsvoorziening voor duurzaamheid te infomeren.	Deze informatie zal d.m.v. mededeling portefeuillehouder aan PS ter beschikking worden gesteld. 23-9-2002 Zie GS-brief d.d. 22-9-2020(GS2020-38169).	GS hebben opvolging gegeven aan deze aanbeveling middels brief GS 2020-38169 d.d. 22-9-2020.

Omschrijving aanbeveling/toezegging	Stand van zaken (peildatum 18 mei 2021)	Constatering bij de analyse door de Griffie
Aanbeveling A1487 **PS 2018-87072 (6.2.P-18-015 Statenvoorstel inzake Rapport onderzoek naar het aanbestedingsbeleid van de Provincie Limburg (trap 2) van de commissie FEB van 1-2-2019** - Verzoek GS om te onderzoeken en eenmalig te rapporteren of: a. inkoop- en aanbestedingsprocedures competitiever en transparanter uitgevoerd kunnen worden door niet meer onderhands aan te besteden en in het geval van onderhands aanbesteden meer dan het wettelijk noodzakelijke aantal bedrijven te betrekken; b. risico's en aansprakelijkheid belegd bij bedrijven al dan niet (deels) overgenomen kunnen worden door de Provincie Limburg zodat o.a. MKB beter toegang heeft en een gelijker speelveld gecreëerd wordt; c. de gestandaardiseerde overdracht van intellectuele eigendomsrechten (artikel 15 AIV 2015) innovatie en marktwerking onnodig belemmert; d. aanbestede volumes in de praktijk significant lager zijn dan bij aanbestedingen van raamcontracten was gesteld.	Deze informatie zal d.m.v. mededeling portefeuillehouder aan PS ter beschikking worden gesteld. 23-9-2002 Zie GS-brief d.d. 22-9-2020(GS2020-38169).	GS hebben opvolging gegeven aan deze aanbeveling middels brief GS 2020-38169 d.d. 22-9-2020.

Omschrijving aanbeveling/toezegging	Stand van zaken (peildatum 18 mei 2021)	Constatering bij de analyse door de Griffie
Aanbeveling A1488 **PS 2018-87072 (6.2.P-18-015 Statenvoorstel inzake Rapport onderzoek naar het aanbestedingsbeleid van de Provincie Limburg (trap 2) van de commissie FEB van 1-2-2019** - Verzoek GS om in de jaarlijkse Integrale jaarrapportage Inkoop en Aanbestedingen te rapporteren over het aantal klachten van bedrijven, de aard van de klachten en op welke manier meldingen zijn afgewikkeld.	De klachtenafhandeling is niet in de Integrale rapportage Inkoop en Aanbestedingen 2018/2019 meegenomen. Derhalve zal deze informatie d.m.v. mededeling portefeuillehouder aan PS ter beschikking worden gesteld. 23-9-2002 Zie GS-brief d.d. 22-9-2020(GS2020-38169).	In onderdeel 3.6 op pagina 16 van de rapportage over 2020 is de klachtenbehandeling beschreven.
Aanbeveling A1503 **PS 2020-28959 7.1.P-20-014 Statenvoorstel van de Statencommissie FEB naar aanleiding van het bestuurlijk rapport ZRK inzake de inzet van oud-politici door de Provincie Limburg, 8-7-2020** - Bepaal of de PS-kaders voor aanbestedingen waarbinnen GS het beleid opstellen en die voor het laatst in 2010 zijn gewijzigd, nog voldoen of actualisatie behoeven gezien de ontwikkelingen in en wensen van PS uit de afgelopen jaren.	Geen informatie beschikbaar	Opvolging van deze aanbeveling is niet bekend.

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	FIN	**Behandeld**	N.M.G. van Wieringen-Bonten
Ons kenmerk	2021/13671	**Telefoon**	+31 43 389 71 18
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	1 juni 2021
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	**3 juni 2021**

Onderwerp
Beantwoording schriftelijke vragen Jaarstukken 2020

Geachte Staten,

Bij het aanbieden van de Jaarstukken 2020 op 21 april jl. bent u uitgenodigd tot het indienen van schriftelijke vragen over de Jaarstukken 2020. De Statenfracties CDA, GroenLinks, LOKAAL-LIMBURG, PvdA, SVL en VVD hebben van deze gelegenheid gebruik gemaakt.

In de bijlage bij deze brief treft u in het kader van de PS-behandeling van de Jaarstukken 2020 de antwoorden op deze vragen aan inclusief een erratum over de Jaarstukken 2020.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

Bijlage 1

Schriftelijke vraag- en antwoordronde

Jaarstukken 2020

Provincie Limburg

Leeswijzer

De beantwoording van de schriftelijke vragen van de Statenfracties over de Jaarstukken 2020 dient als volgt gelezen te worden:

- De vragen en antwoorden zijn inhoudelijk gerubriceerd conform de indeling van de Jaarstukken 2020;

- De formulering van de vragen is letterlijk overgenomen. Eventuele typefouten zijn gecorrigeerd;

- De nummering van de fracties is gehandhaafd.

		Algemeen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
SVL	9.	Graag ontvangen wij vanaf nu bij de jaarstukken ook een overzicht waaruit in een oogopslag duidelijk te zien en te begrijpen is: – Waaraan en met welke doel door de Provincie Limburg? – Hoeveel geld is uitgegeven in IPO verband? – Wat ervoor gedaan is en hoeveel hiervan daadwerkelijk is besteed? – Wat het heeft opgeleverd?	Het IPO kent een eigen P&C-cyclus, die voor alle Statenleden raadpleegbaar is. De twee afgevaardigde Statenleden van de Provincie Limburg in de Algemene Vergadering van het IPO bespreken deze P&C-documenten op 28 juni aanstaande tijdens de AV-vergadering. Het IPO-bestuur heeft in de afgelopen periode, mede door de inzet van Limburg, aandacht gevraagd om de onderdelen IPO Den Haag en BIJ12 in de P&C-cyclus naar elkaar toe te laten groeien en in ieder geval gelijktijdig te behandelen. In het huidige proces komen dit jaar drie zaken samen: de verrekening van vorig jaar (Jaarstukken 2020), de voorjaarsnota van dit jaar en de kaderbrief en begroting voor volgend jaar. Ook wordt er sinds dit jaar een Meerjarenraming opgesteld. De doelen en de daaraan gekoppelde middelen van het IPO Den Haag deel en het BIJ12 worden jaarlijks in de begrotingen vastgelegd (en na goedkeuring van de AV ten uitvoer gebracht). Deze zijn te raadplegen bij de stukken van FEB 9 oktober 2020: https://ris2.ibabs.eu/Agenda/Details/Limburg/e51d9e92-9d0c-4d7a-bcf8-d4dc2e880b28 Voormalig IPO-bestuurder de heer Burlet heeft in FEB op 9 oktober 2020 de hoofdbedragen voor 2021 IPO en BIJ12 uiteengezet (en de Limburgse inbreng om de IPO-begroting beheersbaar te houden): € 15,8 mln. IPO-Den Haag, waarvan het Limburgse aandeel ruim 8% is, Kassiersfunctie van ongeveer € 14 mln. (waarvan compensatie Zeeland, een tijdelijke post, een groot deel omvat) en BIJ12 ruim € 52 mln., waarvan het Limburgse aandeel een kleine € 2,4 mln.

		Algemeen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			betreft (op onderdelen van de BIJ12-begroting legt Limburg 5% in plaats van de 8% zoals bij de andere onderdelen). In de jaarverslagen IPO en BIJ12 is een uitleg met behaalde resultaten per kerntaak opgenomen (zie vergaderstukken AV IPO 28 juni 2021). Een selectie van de behaalde resultaten in 2020 is opgenomen in het beeldverslag 2020: https://www.youtube.com/watch?v=GAt_tgsASQY Tot slot, op 21 april jl. is door waarnemend CdK de heer Remkes een brief aan het IPO-bestuur gestuurd met daarin uitleg over de bestuurlijke vertegenwoordiging in het IPO totdat een nieuw college in Limburg is gevormd. In die brief is aangegeven dat er wel ambtelijke vertegenwoordiging is en geen bestuurlijke vertegenwoordiging, met ruimte voor een uitzonderingssituatie. Per brief zullen we, indien door Limburg nodig geacht, het IPO-bestuur op de hoogte stellen van de Limburgse inbreng. Specifiek ten aanzien van de Kaderbrief IPO 2022 is het volgende in deze brief aangegeven: “De concept-kaderbrief 2022 kent een voorstel van toenemende lasten van indicatief € 3,3 miljoen (IPO Den Haag) en € 6,2 miljoen (BIJ12) ten opzichte van de Meerjarenraming. De lijn van de Provincie Limburg is tot op heden geweest dat het plafond zoals aangegeven door de Algemene Vergadering niet overschreden mag worden. De zes financieel zwaarste ontwikkelingen zijn in de notitie, die voorligt in de IPO-bestuursvergadering van 22 april geschetst. Voor Limburg geldt een expliciet voorbehoud bij ophoging van de begrotingen voor zover het niet reeds genomen besluiten in het IPO-bestuur

		Algemeen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			betreft. Bijvoorbeeld voor security BIJ12 is dit reeds het geval, voor Stikstof niet. Besluitvorming in Limburg hierover kan en zal pas plaatsvinden wanneer een nieuw college gevormd is; Limburgse deelname c.q. bijdrage mag dus niet op voorhand verondersteld worden.”
GroenLinks	1.	Algemeen Positief resultaat 100 miljoen. Ongeveer de helft is geld dat overblijft omdat er geen uitvoering heeft plaatsgevonden. Dit is bijna 6% van de begroting. Een erg hoog bedrag (twee incidentele posten) Vraag: is dat normaal dat er zoveel overblijft?	Na aftrek van de incidentele opbrengst blijft ruim € 56 mln. over uit reguliere bedrijfsvoering, zo blijkt uit de Jaarstukken. 2020 is het jaar waarin veel beleidskaders zijn vastgesteld. Zeker aan het begin van een statenperiode is het lastig om de beoogde doelen financieel te programmeren. Het is daarom normaal dat er sprake is van een groter verschil tussen begroting en realisatie. De provincie is daarbij actief op zeer verschillende beleidsterreinen en zet daarbij diverse financiële instrumenten in. Om alle daarbij horende transacties precies te kunnen programmeren blijft daarbij lastig, omdat de provincie daarbij ook afhankelijk is van derden. Denk maar aan het tijdig aanvragen van bv. subsidies door de aanvrager. Het kan daarbij gaan om substantiële bedragen die dan moeten doorschuiven om aan de verplichtingen te kunnen voldoen.

Document		**Jaarstukken 2020**	
Onderdeel		Inleiding	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
SVL	1.	Bl. 7-8: Lagere uitgaven en hogere baten leidden tot positief resultaat van € 80,28 m. Hiervan gaat een klein deel naar de reserve en het grootste deel overgeboekt naar de begrotingen 2021-2023. Vraag: waarom was het in die situatie nodig/gewenst om obligaties te verkopen voor € 44,17 m.?	De obligatieverkoop in 2020 heeft in twee delen plaatsgevonden. De eerste afbouw medio 2020 is gedaan vanwege de verstrekte financiering aan Enexis. De tweede afbouw eind 2020 is gedaan op basis van verwachte marktontwikkelingen (stijgende rente op langere termijn) van de vermogensbeheerder. Met deze verkoop is een incidenteel resultaat behaald vanwege het feit dat de verkochte obligatietitels een negatief effectief rendement hadden. Dit betekent dat verkoop van deze titels een hogere opbrengst opleverde dan de nominale waarde van de obligaties én de gederfde toekomstige renteopbrengsten. Een en ander is nader toegelicht in de mededeling portefeuillehouder d.d. 15 december 2020 (kenmerk 2020/50138).

Document		**Jaarstukken 2020**	
Onderdeel		1.1. Investeringsklimaat	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
LOKAAL-LIMBURG	1.	1.1 investeringsklimaat, bladzijde 27 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken onze Limburgers daarvan? 2. Kennisuitwisseling en samenwerking met onze buurlanden ter bevordering grensoverschrijdend ondernemen: “Specifiek richting België is onderzoek/innovatie en marketing samenwerking van de fruitveilingen in Zuid-Limburg en Belgisch Limburg verder verdiept. Deze zal begin 2021 resulteren in een Intentieovereenkomst. Daarnaast is vanuit Limburg meegeholpen aan de voorbereidingen van de Vlaams Nederlandse Handelsdag 2021 De omvang van de fruitteeltgebieden, en wellicht ook de regelgeving voor deze ondernemers verschilt. Vraag 1 Kunt u nader duiden wat die intentieovereenkomst voor de fruittelers in Zuid-Limburg inhoudt?	De intentieverklaring tot duurzame samenwerking heeft als doel een twee jaarlijks bestuurlijk overleg op het gebied van Landbouw tussen Belgisch Limburg en Nederlands Limburg te formaliseren. In dit bestuurlijk overleg worden diverse Landbouw thema’s besproken (niet uitsluitend fruitteelt). Breed profiteert de Landbouw van deze intentieverklaring op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking.
LOKAAL-LIMBURG	2.	1.1 investeringsklimaat, bladzijde 29 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken onze Limburgers daarvan? 2.Kennisuitwisseling en samenwerking met onze buurlanden ter bevordering grensoverschrijdend ondernemen: Een van enkele citaten:	Ja, er wordt ook ingezet op samenwerking met Wallonië en de provincie Luik. Ook met Wallonië/Luik zijn er structurele samenwerkingen vanuit LIOF, bijvoorbeeld met de Kamers van Koophandel van Luik en van Verviers. Daarnaast werkt LIOF ook projectmatig samen met Luikse partners in belangrijke euregionale projecten die het grensoverschrijdend ondernemen willen stimuleren zoals o.a. in QRM.4 met Sowalfin, Technifutur en Basse-Meuse Développement en in

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.1. Investeringsklimaat	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		"LIOF heeft in haar activiteiten grensoverschrijdende verbindingen tussen MKB meegenomen bijvoorbeeld in het verbinden van ecosystemen tussen Aken, Belgisch Limburg en onze eigen campussen, maar ook in haar gesprekken met LRM (Vlaanderen) en NRW.Bank aangaande het opzetten van een grensoverschrijdende financieringstool voor MKB die grensoverschrijdend willen gaan werken. De Provincie ondersteunt deze ontwikkelingen." Als je kijkt naar kennisuitwisseling en samenwerking grensoverschrijdende ondernemen dan valt op dat als het gaat om onze buurlanden, Aken en Belgisch Limburg wordt genoemd op een aantal bedrijfstakken. Wij missen op geografisch terrein de aansluiting Wallonië (provincie Luik) en we missen ook de aansluiting als het gaat om de toeristisch-recreatieve tak. Vraag 2 Wordt er ook ingezet op Wallonië/Luik en wordt er ook in de Euregionale context ingezet op grensoverschrijdend toerisme, ook met Wallonië? Zo ja, hoe?	DigitSME met Basse-Meuse Développement, IHK Eupen-Malmedy-St. Vith, CCI Liège-Namur-Verviers, Agence de la Numérique. Tenslotte is de provincie Limburg bezig met het opzetten van een euregionale handelsdag, waarbij Limburgse ondernemers o.a. kunnen zaken doen met Waalse ondernemers en leren hoe het gaat om zaken te doen in Wallonië. Momenteel wordt door de Euregio Maas-Rijn onderzocht of er draagvlak is voor het instellen van een werkgroep Toerisme, met als doel een toeristische strategie EMR 2030 op te stellen. De komende maanden zal daartoe met diverse stakeholders uit de toeristisch-recreatieve sector in de EMR gesproken worden. In het najaar van 2021 hoopt men de strategie ter goedkeuring aan de EMR-Vergadering en het EMR-Bestuur te kunnen voorleggen.
LOKAAL-LIMBURG	3.	1.1.2. Acquisitie en LIOF bladzijde 32 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken onze Limburgers daarvan? Toelichting Prestatie indicatoren	Ondernemingen hebben bij de *Proof of Principe (* PoP-) subsidies gemiddeld hogere bedragen per fondsplan aangevraagd dan verwacht. Elk project doorloopt de aanvraag- reviewprocedure waarbij zorgvuldig getoetst wordt op de uitvoering van het project en kostenbegroting en kostendeclaratie. Met

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.1. Investeringsklimaat	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Het aantal ideeën dat gesubsidieerd is uit het LBDF is lager dan de streefwaarde. 144 versus streefwaarde van 180. “Dat is een gevolg van een hogere gemiddelde subsidie per idee, waarmee de beschikbare middelen eerder volledig zijn benut”, volgens de toelichting prestatie-indicatoren. Vraag 3 Valt er een (of meerdere) oorzaken te herleiden waarom die subsidie gemiddeld hoger is, en zijn er hierdoor succesvolle en veelbelovende ideeën tussen wal en schip geraakt? Worden de indieners gewezen op “de volgende ronde”?	de PoP-subsidies is een multiplier van 2.9 gerealiseerd op geïnvesteerde middelen. Nu het budget is uitgeput, wordt door LIOF waar mogelijk met klanten gekeken naar en geadviseerd op andere subsidiemogelijkheden.
CDA	1.	Statenvoorstel Jaarstukken 2020 Brightlands en Kennis-As Pag. 34 e.a. Alinea: Nieuw en missiegedreven economisch kader voor de Provincie. Rol Provincie: initiatiefnemer, partner De Provincie financiert en subsidieert vele instituten en projecten (met betrokkenheid) van de UM en/of Zuyd Hogeschool en/of Fontys alsook MBO-opleidingen onder de noemer van Campusontwikkeling danwel Kennis-As. Een aantal subsidies/financieringen wordt ter goedkeuring aan Provinciale Staten voorgelegd (zoals o.a. De Maastricht Studie en BMC), anderen worden door GS goedgekeurd (zoals o.a. Programma Jeugd, Voeding en Gezondheid alsook Ontwikkeling 4 Fieldlabs). Dit onderscheid lijkt niet	Formeel gezien is een onderscheid tussen subsidies en financieringen van belang. Op financieringen is Sturing in Samenwerking 3.0 (SIS 3.0 dd. 5 februari 2021) van toepassing. Verbonden partijen (deelnemingen/vennootschappen) verlopen via de reguliere P&C cyclus. Bij Leningen/Borgstellingen is de grens van 2,5 miljoen euro van belang (zie pagina 45 SIS 3.0): >2,5 mln.: wensen en bedenkingen PS voorafgaand aan GS besluitvorming. <2,5 mln.: actieve informatieplicht van GS aan PS. Indien politiek of anderszins gevoelig: dan ook wensen en bedenkingen PS. Wat betreft subsidies hebben de Staten een kaderstellende en evaluatieve rol (zie pagina 151 SIS 3.0). Deze kaderstellende rol biedt PS een sturingsmogelijkheid door inhoudelijk beleid vast te stellen, in de beleidsbegroting operationele doelen vast

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.1. Investeringsklimaat	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		gelegitimeerd door de omvang van de betreffende bedragen. Ons is niet duidelijk wanneer een financiële toekenning betreffende dit type projecten de bevoegdheid van GS is en wanneer die van PS. Graag nadere toelichting.	te stellen en uitgavenkaders vast te stellen. Met betrekking tot subsidies verlenen Provinciale Staten aan Gedeputeerde Staten ook mandaat voor het 'naar voren halen' van intensiveringsmiddelen in de meerjarenbegroting ten behoeve van concrete activiteiten. Bestedingen groter dan € 1 mln. vergen een vooraf door Provinciale Staten inhoudelijk en financieel vastgesteld kader (zie Programmabegroting 2021, paragraaf 5.4 onder B1a op pagina 279) Bij de vaststelling van de beleidskaders voor economie, landbouw en circulair zijn tevens middelen beschikbaar gesteld voor een provinciale bijdrage aan de in deze kaders expliciet opgenomen projecten en voor uitvoering van beleid. In het Missiegedreven Economisch Beleidskader is op pagina 55 een tabel opgenomen van de projecten waarvoor een provinciale bijdrage gedurende de lopende bestuursperiode is voorzien. Een bijdrage aan deze projecten (waaronder ook De Maastricht Studie en BMC) kan alleen nadat middelen daarvoor door PS beschikbaar zijn gesteld uit de beleidsintensivering (budgetrecht). Andere projecten ontvangen een provinciale bijdragen in het kader van de uitvoering van beleid (bijv. BISCI, zie ook MEB, pag. 77). Er is verder geen nader onderscheid in de besluitvorming op basis van omvang of type project. De genoemde projecten met betrekking tot de 4 Fieldlabs en het programma Jeugd, Voeding en Gezondheid maken onderdeel uit van de Regio Deal Noord-Limburg en worden gefinancierd vanuit Rijks-, Regio en Provinciale middelen. Provinciale

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.1. Investeringsklimaat	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			Staten is door GS bij het proces van op- en vaststellen van de Regio Deal Noord-Limburg en de daarin opgenomen projecten en de hiervoor benodigde middelen uit de betrokken provinciale beleidskaders, periodiek geïnformeerd en betrokken. De daadwerkelijke subsidieverlening voor projecten binnen de Regio Deal vindt vanuit de bij de Provincie Limburg belegde kassiersrol plaats via GS.
CDA	2.	Brightlands en Kennis-As Pag. 34 e.a. Alinea: Nieuw en missiegedreven economisch kader voor de Provincie. Rol Provincie: initiatiefnemer, partner Kan, in het licht van de stelling van voormalig gedeputeerde Van den Akker begin 2020 bij de behandeling van een aantal toekenningen in Provinciale Staten ‘dat dit zo ongeveer de laatste waren deze periode’ terwijl Gedeputeerde Staten recent voor miljoenen aan additionele goedkeuringen heeft verstrekt, een overzicht van alle toekenningen door Provinciale en Gedeputeerde Staten in 2021 inclusief alle aanvragen die nog ‘in de pijplijn zitten’ met geschatte bedragen worden verstrekt?	Onlangs is een mededeling portefeuillehouder (2021/12060) naar uw Staten verstuurd waarin een overzicht is gegeven van de Kennis-As projecten die nog in de pijplijn zitten met vermelding van de geschatte bedragen. Hierbij is ook een totaaloverzicht gegeven van alle reeds toegekende Kennis-as subsidies. Wat betreft recente projecten die gerelateerd zijn aan Brightlands: op 30 maart 2021 is door GS besloten tot toekenning van een subsidie inzake het Brightlands Talent Office Chemelot Innovation and Learning Labs (CHILL) van € 150.000. Dit betreft de uitvoering van hetgeen beschreven staat in het MEB op blz. 60 aangaande het versterken van de samenwerking tussen Brightlands en het Limburgse onderwijs. De Provincie Limburg is in het kader van de verdere uitvoering van de economische beleidskaders en inspelend op / in anticipatie van actuele ontwikkelingen op het gebied van de Limburgse kenniseconomie continu in gesprek met (potentiële) Brightlands-stakeholders. Als netwerkorganisatie proberen wij ook daarbij in te spelen op externe nieuwe, innovatieve initiatieven. Vanzelfsprekend zullen wij uw Staten informeren op het moment dat dit aan de orde is, c.q. u tijdig

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.1. Investeringsklimaat	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			Statenvoorstellen ter besluitvorming voorleggen.
CDA	3.	Kennis-As Pag. 35 Alinea: Een nieuw bestuurlijk akkoord met de Limburgse kennispartners dat bijdraagt aan het nieuw en missiegedreven economisch kader voor de Provincie. Rol Provincie: initiatiefnemer, partner. Wordt het in ontwikkeling zijnde bestuursakkoord met de Kennis-As partners ter goedkeuring aan Provinciale Staten voorgelegd? Zo nee, waarom niet?	Er wordt een andere invulling gegeven aan het bestuursakkoord, omdat bij inventarisatie van de mogelijke contouren voor een bestuursakkoord door de betrokken Kennisinstellingen is aangegeven, dat zij de voorkeur geven aan gezamenlijk acteren op thema's en onderwerpen waar dat opportuun is. Daarmee is niet direct een bestuurlijke/besluitvormende component aan de orde. Dit laat onverlet dat in tweede instantie eventuele resultanten van gezamenlijk acteren alsnog een voor de Provincie/Staten besluitvormende component met zich mee kunnen brengen
CDA	4.	Kennis-As Pag. 35 Alinea: Toelichting prestatie-indicatoren Gesteld wordt dat Provinciale Staten worden geïnformeerd over de aanpassing van de governance 'aan de hand van de nog op te stellen roadmaps'. Impliceert dit dat de roadmaps zelf ook alleen ter informatie aan Provinciale Staten worden voorgelegd?	In de mededeling portefeuillehouder inzake 'oriëntatie vervolg provinciale rol en positie in de Brightlands campussen', brief gedeputeerden Van den Akker, Burlet en Mackus van 26-1-2021 (GS 2021-1729) is hierover opgenomen: "De gebundelde roadmaps voor de campussen en Brightlands zullen wij, zoals toegezegd in de tweede helft van 2021 aan uw Staten toezenden, waarna zij kunnen worden besproken".
CDA	5.	Algemene economie Kan een actuele stand van de werkgelegenheid in Limburg worden verstrekt, inclusief tekorten en overschotten op sectorniveau en indien mogelijk een prognose in relatie tot het herstel na corona?	De meest recente (en zo gedetailleerd mogelijke) gegevens beschikbaar worden door Provincie telkens opgenomen in de nieuwe editie van de Impactmonitor Corona. Ook realiseert de Provincie realiseert mede het dashboard arbeidsmarktinzicht.nl, met gegevens over de Limburgse Arbeidsmarkt. De impact van de corona crisis op de arbeidsmarkt is lager dan vooraf geraamd. In het eerste kwartaal van 2021 is de werkloosheid in Limburg 3,8%. Dit is hoger dan de 3,2% in 2019, maar nog altijd

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.1. Investeringsklimaat	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			bijzonder laag: In 2014 lag de werkloosheid boven de 7%. Het vorige laagste punt lag in 2008. Dit was met 4,1% nog altijd hoger dan in 2020. (Bron: www.arbeidsmarktinzicht.nl / Data: CBS) De dynamiek op de arbeidsmarkt is goed af te lezen aan de aantallen WW-uitkeringen. Na een duidelijke piek medio 2021 waar we in Limburg een korte periode boven de 20.000 WW-uitkeringen uitkwamen, zijn we in maart 2021 weer gedaald tot onder de 19.000. Ook dit is een stijging ten opzichte van 2019 (minder dan 16.000 op het laagste punt) maar nog ruim onder de aantallen die we kennen uit 2017 (bijna 30.000) (Bron: www.arbeidsmarktinzicht.nl / Data: UWV) Een belangrijke opmerking die we hierbij moeten maken is de dempende werking van de NOW regeling. Deze steunmaatregel heeft mogelijk gemaakt dat werknemers in dienst kunnen blijven als er door de crisis geen werk meer is. Deze mensen zitten wel thuis, maar hebben geen WW-uitkering en zien we niet terug in deze cijfers. De NOW regeling heeft het gewenste effect gehad en zorgt er nu voor dat bedrijven weer direct kunnen doorstarten. Voor de corona-crisis hadden we te maken met een krappe arbeidsmarkt. Hoewel in de volle breedte deze spanning op de arbeidsmarkt wat is gedaald, is in veel sectoren zoals de ICT, de Zorg en in Technische beroepen het hele jaar 2020 een tekort geweest aan personeel. (Bron: www.arbeidsmarktinzicht.nl / Data: UWV) Vanuit werkgevers krijgen we het signaal dat het vinden van personeel een steeds groter knelpunt wordt. Een sector die hard geleden heeft onder de crisis is de horeca. Ook daar horen we dat bedrijven zich

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.1. Investeringsklimaat	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			vooral zorgen maken over het vinden van personeel als ze weer volledig open kunnen. Dit geluid wordt bevestigd door signalen van het UWV. Een deel van de mensen die in de crisis vanuit de sector horeca werkloos zijn geworden hebben hun heil gevonden in andere sectoren. Ondanks deze krapte zien we geen sterke daling in werkloosheid van mensen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt. De match tussen vraag en aanbod blijft een belangrijke drempel. Naast het investeren in deze groep wordt het belang van het optimaal inzetten van de huidige beroepsbevolking door middel van Leven Lang Ontwikkelen steeds belangrijker. Een visualisatie van de arbeidsmarktspanning naar beroepsklasse is raadpleegbaar via de volgende link: Arbeidsmarktinzicht - Arbeidsmarktspanning, naar beroepsklasse

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
LOKAAL-LIMBURG	4.	1.2 Innovatiekracht, bladzijde 42-43 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken onze Limburgers daarvan? “Binnen de Provincie Limburg werken we aan de ontwikkeling van vier verschillende Brightlands Campussen: Brightlands Chemelot Campus, Brightlands Maastricht Health Campus, Brightlands Campus Greenport Venlo en Brightlands Smart Services Campus. De campussen leveren een direct en indirect effect op de leefomgeving van de Limburgers. De belangrijkste toegevoegde waarde van de campusontwikkeling is de versterking van de economische structuur. De investering van de Provincie Limburg leidt direct en indirect tot werkgelegenheid in de vorm van nieuwe bedrijven. Onderzoek toont aan dat het aantal bedrijven op campussen hard groeit. Ook de werkgelegenheid op campussen groeit fors harder dan de werkgelegenheid in de gemeenten waarin ze niet zijn gevestigd.” Zie ook 3.1. Openbaar vervoer en railagenda, laatste bullet: Met het ‘Mobiliteitsplan Limburg. Slim op weg naar morgen’ zijn in 2018 hoofdlijnen geschetst voor een toekomstbestendige, toegankelijke, slimme, schone en grenzeloze mobiliteit waarbij mensen zich naar wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Dit doen wij op basis van	Nee, er zijn nog geen onderzoeken gedaan naar een campus vrijetijdseconomie Midden-Limburg. Het door uw Staten vastgestelde Missiegedreven Economisch Beleidskader dient als kader voor de inzet van de provincie in de regionale economie. Die omvat ook het beleid gericht op toerisme en recreatie. In het MEB is ook het beleid ten aanzien van de campussen opgenomen. Een extra campus is hierin niet voorzien. Wel geven we met het programma ‘Limburg Toerisme’ (door LIOF in uitvoering) een impuls aan de MKB-innovatie in deze sector. Onderdeel hiervan is ook de vorming van een community en daarmee wordt de kiem gelegd van een ecosysteem.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		gebiedsopgaven met vijf mobiliteitsdoelen (fysieke en digitale bereikbaarheid): ▪ Wij houden onze stedelijke gebieden aantrekkelijk; ▪ Wij houden ons platteland vitaal dankzij goede fysieke en digitale bereikbaarheid; ▪ Wij versterken onze economie dankzij de ontwikkeling van economische clusters; ▪ Wij willen een internationale koploper blijven in de logistiek en agri-business; ▪ Wij versterken de vrijetijdseconomie. Lokaal-Limburg constateert inzake de geografische spreiding van de campussen, een campus, en dus een triple-helix impuls ontbreekt. Namelijk een campus inzake vrije tijdseconomie / toerisme. Vraag 4 Zijn er al onderzoeken gedaan naar een campus vrijetijdseconomie MIDDEN-Limburg, zo nee, waarom niet?	
LOKAAL-LIMBURG	5.	1.2 Innovatiekracht, / 1.2.3. Greenport Venlo & Brightland campus bladzijde 51 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken onze Limburgers daarvan? “In de maatschappelijke discussie over de verdozing van Nederland, steekt Greenport Venlo positief af ten opzichte van Nederland door de bijzondere en integrale gebiedsaanpak. Uitgifte van percelen loopt momenteel ook	Greenport Venlo is bijzonder in termen van de diverse vormen van bedrijvigheid (logistiek, agro, veiling), mobiliteit (Greenportlane, opwaardering A73, A74), energie (windpark) natuur en water (herinrichting waterlopen, laddermodel als basis voor de structurering met ecopassages en natuurontwikkeling) en landschappelijk inpassing als onderdeel van de leefomgeving.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		voortvarend. De voortgang wordt via kwartaalrapportages geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd." In de regio Venlo zijn er ook mensen en groepen die daar minder positief over denken, zo vernemen wij. Vraag 5 Kunt u ons aangeven wat er zo bijzonder en integraal aan deze (gebieds)aanpak is, dat Greenport Venlo positief afsteekt ten opzichte van de rest van Nederland. Kunt u dit met voorbeelden onderbouwen?	
LOKAAL-LIMBURG	6.	Vraag 6 Welke andere regio's, clusteringen zouden hiervan kunnen "leren" en gaat de provincie dit toepassen?	Iedere gebiedsontwikkeling heeft zijn specifieke leereffecten, die gedeeld worden met andere ontwikkelingen. Bijvoorbeeld projecten als NedCar en Ooijen Wanssum hebben kunnen profiteren van de ervaringen die in Greenport Venlo zijn opgedaan.
LOKAAL-LIMBURG	7.	Vraag 7 Is het voorbeeld uit Venlo van invloed geweest op de ontwikkeling van de PoVi en zal dit van invloed zijn op de uitwerking van de PoVi (verordeningen)?	Zoals ook in de Omgevingsvisie staat beschreven wordt Greenport Venlo gezien als een belangrijke economische drager in Limburg. Bij het behoud en versterken van deze economische dragers speelt de verbinding met de omgevingskwaliteit én de leefkwaliteit van omwonenden een belangrijke rol. In het proces van de totstandkoming van de Omgevingsvisie is er dan ook zeker aandacht geweest voor Greenport Venlo (als voorbeeld) en is ook als zodanig tot uiting gekomen in de teksten en visualisaties van de Omgevingsvisie die nu ter besluitvorming voorligt in PS.
VVD	1.	Blz. 50 en 51 jaarstukken: Kunt u de doelen en de te verwachten resultaten van het	• Een instituut voor slimme agrifood- en tuinbouw oplossingen voor open

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		kennisinstituut Brightlands Future Farming nader toelichten?	innovatie tussen triple helix partners en brancheorganisaties zoals telersverenigingen. • Drie opgebouwde onderzoekslijnen op het gebied van genetica, genetica & omgevingsfactoren, engineering; • Kern- en boosterstaf aangetrokken en aangesteld om onderzoekslijnen te ontwikkelen en onderzoek (incl. samenwerkingen) op te bouwen; • Een focus op moderne veredelingstechnieken (gebruik makend van 'plant functional genomics') • R&D op het gebied van nieuwe teelttechnologieën, genetische onderzoekstechnieken, groeitechnieken en koude plasma-technologie. • Een bijdrage aan het circulair maken van de agrifood sector en het terugdringen van emissiewaarden en de stikstof-depositie. • Inzet op het steeds preciezer produceren ('precision farming') en autonomous greenhouses. • Innovaties op het gebied van moderne veredelingstechnieken, sensortechnologie, en robotica met enablers als sensortechnologie, kunstmatige intelligentie en geavanceerde systeemanalyse. • Kantoren en laboratoria in gebruik door de kernstaf op BCGV. • Er is een R&D-kas in gebruik door de kernstaf op BCGV.
		Kunt u de rol van BASF in het kennisinstituut nader toelichten?	BASF financiert de eerste leerstoel in het instituut. Deze leerstoel: Plant Envirogenetics is reeds ingevuld. Deze UM-groep wordt in de gelegenheid gesteld gebruik te maken van de laboratoria, kassen en klimaatruimtes aanwezig bij

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			BASF in Nunhem.. Daarnaast participeert BASF mee in de operationele kosten van het instituut. Naast de bijdragen aan het instituut denken specialisten van BASF actief mee m.b.t. het te ontwikkelen onderwijscurriculum op zowel bachelor- als masterniveau.
		Industrieterrein de Spurkt in Venray gaat niet of gewijzigd door, wat zijn de financiële gevolgen voor onze provincie?	Als aandeelhouder heeft de Provincie Limburg een belang van 58,6% in het Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo. Binnen het Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo was in de tweede kwartaalrapportage 2020 de kostprijs verkopen nog gebaseerd op de grondexploitatie (GREX) met peildatum 1-1-2019 die een eindwaarde van ruim € 48 mln. kent. Inmiddels is eind 2020 de actualisering van de GREX vastgesteld met peildatum 1-1-2020 en wordt een eindwaarde verwacht van ruim € 68 mln. In die berekening was uitgegaan van de ontwikkeling op korte termijn van klaver 15 (= 30 hectare bedrijventerrein De Spurkt in Venray). Doordat de Raad van de gemeente Venray dinsdag 30 maart jl. het bestemmingsplan voor bedrijventerrein de Spurkt niet heeft vastgesteld en in verband met het vervallen van het voorkeursrecht (WVG), heeft de directie van het Ontwikkelbedrijf besloten om de kosten en de opbrengsten van klaver 15 in de GREX te neutraliseren. Hiermee wordt het GREX resultaat voorlopig gesteld op ruim € 51 mln.. De vervolgstappen die door het Ontwikkelbedrijf worden genomen naar aanleiding van deze beslissing van de gemeenteraad zullen nauwlettend door Gedeputeerde Staten worden gevolgd. De eindwaarde van de GREX is niet gelijk aan het verwachte bedrijfseconomische resultaat van de entiteit het

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			Ontwikkelbedrijf bij einde exploitatie. Dat verwachte resultaat bedraagt ca. € 38 miljoen (exclusief de hierboven omschreven neutralisatie van klaver 15 te Venray). Het verschil tussen de eindwaarde GREX en het bedrijfseconomische resultaat wordt o.a. bepaald als gevolg van resultaat op deelnemingen en financial leases (erfpacht), organisatiekosten die niet in de GREX mogen, tussentijdse dividenduitkeringen en vennootschapsbelasting.
		Kunnen de bedrijven die terecht zouden komen op dit bedrijven terrein elders hun plannen realiseren?	Vooralsnog is daar geen mogelijkheid toe. Er is momenteel weinig uitbreidingsruimte voor bedrijven in Venray. Dit zou betekenen dat deze bedrijven naar andere gemeenten/regio's moeten verplaatsen.
		Om hoeveel hectares gaat het?	Het gaat om 30 hectare uitbreiding van het bedrijventerrein.
		Hoeveel arbeidsplaatsen zijn er in het geding?	Dat is altijd afhankelijk van de aard van de bedrijven. Die kan op zo'n terrein verschillend zijn. Er wordt voor dit soort terreinen vaak uitgegaan van gemiddeld 30 werkzame personen per hectare. Tussen de 800 en 1000 arbeidsplaatsen is dus reëel.
		Diverse bladzijden: Welke waardeverminderingen hebben er plaatsgevonden? Graag de omvang van de waardevermindering vermelden.	Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo BV: Voorgestelde waardevermindering in boekjaar 2020: € 0,- CV Campus Vastgoed Greenport Venlo: Voorgestelde waardevermindering in boekjaar 2020: € 0,- BV Campus Vastgoed Greenport Venlo BV:

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			Voorgestelde waardevermindering in boekjaar 2020: € 2.584.000 en voorziening voor 2021 van € 2.736.000. Gelet op de onverwachte ommekeer van de financiële gesteldheid is voorgesteld om een duurzame waardevermindering door te voeren van € 2.584.000. In de kwartaalrapportage Q4 2020 is een verlies voor 2020 geprognosticeerd van € 3,4 miljoen. Het provinciaal deel hiervan is 76%. (76% x € 3,4 miljoen = € 2.584.000). Deze verliezen kunnen als duurzaam aangemerkt worden. Gezien de huidige situatie omtrent de begroting 2021 alsmede de meerjarenbegroting en het voortdurende coronavirus is het aannemelijk te stellen dat ook in 2021 het resultaat negatiever zal uitvallen als oorspronkelijk gedacht. Conform begroting 2020 wordt het resultaat 2021 geschat op € 3,6 miljoen. Het provinciaal deel hiervan is 76%. (76% x € 3,6 miljoen = € 2.736.000). Brightlands Campus Greenport Venlo BV: Voorgestelde waardevermindering in boekjaar 2020: € 300.000. Bij de oprichting zijn de kapitaalstortingen reeds als niet-revolverend aangemerkt. De jaarlijkse gestorte agio's (2020: € 300.000) dient derhalve in zijn geheel afgewaardeerd te worden.
LOKAAL-LIMBURG	8.	1.2 Innovatiekracht, / 1.2.7. Toerisme en recreatie bladzijde 62 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken onze Limburgers daarvan? "De Provincie Limburg heeft de coördinerende rol op zich genomen om in 2020 samen met andere	Doel van de landelijke actie-agenda is om door middel van samenwerking, netwerkvorming en kennisdeling tussen de verschillende overheidslagen heen een succesvolle integrale aanpak te ontwikkelen voor de problematiek op vakantieparken. En deze aanpak zoveel mogelijk te verankeren in het reguliere beleid van gemeenten, provincies, maatschappelijke partners en het Rijk.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		provincies (in IPO verband) te participeren in het proces om te komen tot een vernieuwde landelijke actie-agenda vakantieparken 2021-2022 samen met het Rijk, VNG en maatschappelijke partners. De actieagenda is 27 januari 2021 getekend door de Minister en er kan nu gestart worden met de uitvoering." Vraag 8 Wat houdt deze actie-agenda in en wat zijn de ruimtelijke en economische gevolgen/verwachtingen voor de Limburgse vakantieparken c.q. ruimtelijke ordening?	De aanpak is gericht op het creëren van een economisch levensvatbare verblijfsrecreatiesector die geen ruimte biedt voor uitbuiting, criminele activiteiten, ongewenste permanente bewoning of uit het zicht raken van kwetsbare mensen. Vanuit de diverse domeinen economie, ruimte, sociaal domein, wonen en veiligheid wordt samengewerkt om kennis en instrumenten te ontwikkelen om parken te vitaliseren, transformeren of saneren. Vanuit het ruimtelijk perspectief is het van belang dat parken goed landschappelijk zijn ingepast en geen negatieve uitstraling op de omgeving hebben. Voor parken die geen toekomstperspectief meer hebben is het van belang tijdig in te grijpen. Soms kunnen parken een andere functie krijgen, in andere gevallen is sanering door sloop de beste oplossing. Ook het aanpakken van permanente bewoning op vakantieparken is belangrijk In de actie-agenda is ook aandacht voor het sociale spoor om oog te hebben voor kwetsbare mensen op parken. Hiervoor worden een aantal pilots opgezet om van te leren en een integrale aanpak hiervoor te ontwikkelen samen met maatschappelijke partners. Ook verduurzaming van vakantieparken is een aandachtspunt. De Provincie Limburg is al enige jaren samen met de Limburgse gemeenten bezig met het vitaliseren van vakantieparken. Voor de aanpak van meer complexe casussen is een integrale aanpak noodzakelijk om vooruitgang te boeken. Deelname aan de landelijke actie-agenda betekent dat ook wij kunnen profiteren van de kennis en instrumenten die beschikbaar komen vanuit de landelijke actie-agenda. En we succesvoller zijn in

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			het vitaliseren van vakantieparken. Een goed functionerend vakantiepark heeft een grote economische spin-off voor de regio en is ruimtelijk goed ingepast en levert zo een positieve bijdrage aan de Limburgse samenleving. Link naar de actie-agenda https://www.actieagendavakantieparken.nl/actueel/actie-agenda-2021-2022-ondertekend
CDA	6.	Kennis-As Pag. 64 Alinea: Toelichting prestatie-indicatoren Welke rol heeft Provinciale Staten in de besluitvorming over de Regiodeal en/of feitelijke toekenning van middelen aan projecten? Is er een periodieke integrale voortgangsrapportage? Zo ja, kan PS die ontvangen? Zo nee, waarom niet en op welke wijze kan PS dan haar controlerende taak uitvoeren?	Met het toezenden van het voorstel voor de regiodeal Noord-Limburg op 3 december 2019, het Kabinetsbesluit op 14 februari 2020 en de mededelingen coördinerend portefeuillehouder op 13 juli 2020 en 26 februari 2021 zijn Provinciale Staten betrokken en geïnformeerd over het proces, de totstandkoming en voortgang van de Regio Deal Noord-Limburg. In het Collegeprogramma en de door uw Staten vastgestelde Herfstbrief zijn er intensiveringsmiddelen opgenomen voor o.a. deze cofinanciering. Op basis van de bij de Provincie belegde Kassiersrol is de inhoudelijke besluitvorming/subsidiëring ten behoeve van de toekenning van middelen (50% Rijk – 25% Regio – 25% Provincie) aan projecten een bevoegdheid van GS. Ten aanzien van monitoring en evaluatie voert provincie Limburg samen met de Regio Noord-Limburg momenteel een nulmeting uit, en stellen provincie Limburg en de Regio éénmaal per jaar een voortgangsrapportage op over het daarvoor voorafgaande jaar. De jaarlijkse voortgangsrapportage wordt (in concept) voor 15 juli van ieder jaar overgelegd aan het Rijk-Regio-overleg, de eerste voortgangsrapportage zal op 15 juli 2021 worden opgeleverd. Met de jaarlijkse

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			voortgangsrapportage worden PS en gemeenteraden, na bestuurlijke vaststelling in het eerstvolgende "Beejekurfoverleg" naar verwachting begin oktober 2021, geïnformeerd.
SVL	2.	Bl. 65: Lasten innovatieve landbouw begroot op € 4,9 m., gerealiseerd € 1,2 m. Op bl. 66 staat dat de reden hiervoor vooral een vertraagde LIOF-subsidie is. Ons inziens is een andere reden dat met de uitvoering van de overgenomen motie 2569 Vincken-Plusquin, ondanks herhaaldelijk aandringen, geen begin is gemaakt. Bent u dat met ons eens? En waarom wordt van het niet benutte bedrag van € 3,56 m. slechts € 2 m. overgeboekt naar 2021?	Voor de uitvoering van het ontwikkelprogramma Limburg Toekomst Bestendig wordt inderdaad € 2 mln. overgeboekt naar 2021. De overige € 1,56 mln. wordt middels een overboekingsvoorstel in de Jaarstukken 2020 overgeboekt naar 2021 voor de uitvoering van het beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst'. Dit overboekingsvoorstel staat vermeld op blz. 542 van de Jaarstukken 2020 wijziging 161. Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst'.
LOKAL-LIMBURG	9.	1.2 Innovatiekracht, bladzijde 65 Wat heeft het ons gekost? "Financiële toelichting" Van begrotingsprogramma 1.2. Innovatiekracht resteert een voordelig resultaat van € 6,77 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 5,77 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 6,22 mln. lagere lasten en € 0,45 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe." Die 6,22 miljoen lagere kosten en de 0,45 lagere baten hebben we kunnen vinden in de verbeelding /	Uit de tabel blijkt dat het resultaat van het begrotingsprogramma 1.2. Innovatiekracht € 10 mln. is in plaats van de in de Jaarstukken 2020 op blz. 65 genoemde € 6,77 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 6,67 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 6,22 mln. lagere lasten en € 0,45 mln. hogere baten. In de vorm van een erratum wordt dit aangepast in de Jaarstukken 2020.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.2. Innovatiekracht	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		tabel. Maar, het voordelig resultaat van 6,77 miljoen euro, hebben we niet in de tabel kunnen vinden. Vraag 9 Hoe komen we nou aan het voordelig resultaat van € 6,77 vanuit de tabel?	
VVD	9.	Onderwijs en arbeidsmarkt Pag. 69 " De participatiegraad stijgt richting landelijk gemiddelde" Kunt u dit specifieker duiden s.v.p?	De bruto arbeidsparticipatie is het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de bevolking (beroeps- en niet-beroepsbevolking). In Limburg ligt dit percentage lager dan het Nederlandse gemiddelde (68,1% ten opzichte van 71,1%). De afgelopen 10 jaar is dit verschil langzaam kleiner geworden. Bij dit cijfers is verdere duiding belangrijk. De volledige potentiele beroepsbevolking zijn alle inwoners tussen de 15 en 75 jaar. De meting van de participatiegraad wordt vervolgens opgedeeld in verschillende leeftijdscategorieën. Bij de jongste (15 – 25 jaar) en de oudste (45 – 75 jaar) is het goed om op te merken dat een hoge participatiegraad niet per definitie het streven is. We willen immers dat jongeren naar school kunnen gaan en mensen voorzien worden van een pensioen. In deze groepen is de participatiegraad dus automatisch lager. Doordat ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde een groter deel van de Limburgse (potentiele) beroepsbevolking in de oudste categorie valt, weegt de participatiegraad van deze groep zwaarder mee in het Limburgse totale gemiddelde. Als we de focus verleggen op de middengroep van 25 tot 45-jarigen schommelt het Limburgse gemiddelde net onder tot tegen het Nederlandse gemiddelde. Op dit moment 87,9% in Limburg ten opzichte van 88,4% landelijk.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
CDA	7.	Arbeidsmarkt Pag. 72 Alinea: Bereikte resultaten Welke acties zijn als gevolg van covid-19 achterwege gelaten en welke acties zijn als gevolg juist wel opgestart?	COVID-19 heeft er niet toe geleid dat er geen acties zijn uitgevoerd, maar juist geleid tot intensivering. Zo is de pandemie aanleiding geweest voor het organiseren van het Bestuurlijk Overleg Arbeidsmarkt Limburg (BAL). Provincie is voorzitter van dit overleg met arbeidsmarktregio's, UWV, onderwijs, werkgevers en werknemers. Daarnaast is een aantal acties versneld als gevolg van COVID-19: **Limburg Leert:** Het online scholingsplatform is gestart naar aanleiding van het BAL. Dit initiatief zorgt voor de digitale ontsluiting van het scholingsaanbod voor de Limburgse werknemer. De beweging van ontsluiting van scholingsaanbod voor de beroepsbevolking is al ruim voor COVID-19 gestart. In de crisis is deze beweging, en met name de digitale component, versneld. Dit is de aanleiding voor dit platform. Naast de ontsluiting voor de Limburgse werknemer biedt dit platform de infrastructuur voor de verdere beweging rondom de afstemming van het leeraanbod voor de beroepsbevolking. In het verlengde daarvan is door de LWV i.s.m. coöperatie Loopbaan en Ontwikkeling in samenspraak met de mbo/HBO instellingen een aanvraag ingediend bij NL Leert Door. Bij toekenning van deze aanvraag komt € 4.9 miljoen aan scholings- en loopbaanbudget vrij voor Limburg. **Regionale Mobiliteitsteams** Naar aanleiding van de aangekondigde ontslagen bij VDL NedCar in september 2020 is er een kwartiermaker (Fast Forward) aangesteld om het Regionaal Mobiliteitsteam AM-regio Z-Limburg voor

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			te bereiden. Dit team richtte zich hierbij op de ontslagen bij VDL Nedcar. Door de kwartiermaker is het online platform www. Arbeidsmarktplaats.eu gelanceerd waar werkgever en werkzoekenden rechtstreeks contact hebben. Daarnaast is en een Financial Engineerings-team gestart als onderdeel van het LeerWerkloket en Scholingsaanpak AM Z-Limburg met als doel: – verkrijgen en in stand houden van financieringsbronnen; – ondersteuning leveren hoe en op welke wijze de financieringsbronnen bij casussen ingezet kunnen worden voor scholing en begeleiding.
CDA	8.	Arbeidsmarkt Pag. 72 Alinea: Bereikte resultaten Wat zijn de effecten van Leo Loopbaan, Chill en Expertteam EO afgezet tegen de gestelde doelen? Met andere woorden, welke verbeteringen voor inwoners van Limburg zijn er gerealiseerd en in hoeverre zijn deze terug te leiden tot de interventies?	De effecten van Leo Loopbaan zijn tweeledig. Sinds de oprichting van de Coöperatie Loopbaan en Ontwikkeling in maart 2020 wordt de publieke dienstverlening door steeds meer partijen onderschreven. Zo is de AM regio Z-Limburg met ingang van 2021 toegetreden als partner en is Leo Loopbaan betrokken bij de leerwerkloketten en Task Force Corona in AM M-Limburg. Dat geld ook voor de HBO Zuyd-Hogeschool en een drietal Vo scholen. Door de bredere en intensievere samenwerking in Limburg maakt dat de diensten van Leo Loopbaan steeds meer onderdeel uit van projecten zoals CHILL, Circulair HUB SEGO, V&V en Regionale Mobiliteitsteams. Bovenstaande verbindingen hebben als effect dat Leo Loopbaan als back bone bijdraagt aan het bouwen van een duurzame infrastructuur voor ‘Leven Lang Ontwikkelen’.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			CHILL heeft de regie voor de Human Capital Pijler binnen de het Actieplan van de Chemelot Circular Hub. UM, Zuyd en Vista werken samen aan een aantal actielijnen rondom Talent. Samen met het bedrijfsleven wordt het opleidingsaanbod afgestemd en ontwikkeld rondom verduurzaming van het domein chemie en materialen. CHILL zorgt voor de verbindingen ook naar de aanpalende sectoren zoals de maak- en procesindustrie en de energiesector en zet daarmee haar kennis en faciliteiten in ook buiten de Chemelot Campus. Expertteam Euregionaal Onderwijs: De Provincie Limburg berust voor inhoudelijk advies en uitvoering van activiteiten op de vrijwilligers in dit team. Zij zijn docenten en specialisten betrokken bij het onderwijs van po tot en met mbo. In verband met de veranderende rol van de Provincie in het kader van het MEB, heeft het afgelopen jaar in het teken gestaan in het bestendigen van dit team. Deze borging is financieel geslaagd via het Interreg-project EMR Lingua. Een inhoudelijke slag met analyse en inventarisatie wordt nu gemaakt door het team. COVID heeft een grote impact op het euregionaal onderwijs. COVID zorgt ervoor dat scholen niet kunnen en mogen uitwisselen. Zij doen hun uiterste best om toch digitaal zaken nog voor elkaar te krijgen, waar zij tijd kunnen vrijmaken in alle hectiek als gevolg van de crisis.
CDA	9.	Arbeidsmarkt Pag. 72-73 Alinea: Bereikte resultaten Kan een concrete duiding van de effecten van de Educatieve Agenda Limburg worden gegeven?	In het algemeen liggen de effecten van de EAL m.n. op het terrein van: • mogelijkheid om organisatie-overstijgende problematiek in het onderwijs aan te pakken; • het verbeteren van de onderwijskwaliteit waarbij de in

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			gezamenlijkheid tot stand gekomen Onderwijsmonitor Limburg (OML) van groot belang is; • het bevorderen van kennisdeling.; • toegenomen samenwerking vanuit de Sociale Agenda, met aandacht voor jongen kinderen en gelijke kansen en gezinsproblematiek. Met voorbeelden kan een meer concrete duiding van de effecten worden gegeven: - de kennis van de OU m.b.t. thuisonderwijs, die in Coronatijd voor alle onderwijsinstellingen zeer waardevol is en via de EAL gedeeld wordt; - met het gebruik van de OML zijn in 2020 analyses uitgevoerd op de effecten van schoolsluiting op het welbevinden van middelbare scholieren en de leerachterstanden van basisschoolleerlingen. Scholen hebben hierdoor inzicht gekregen in waar extra ondersteuning nodig is. De informatie die met de OML verzameld wordt maakt ook in het algemeen een gedegen evaluatie van het Limburgse onderwijs mogelijk. Hiermee vormt het een basis voor schoolbestuurders en onderzoekers om de cijfers verder te interpreteren, het eigen onderwijs beter te begrijpen en waar nodig het beleid aan te passen. Hoewel er waardevolle initiatieven en ontwikkelingen zijn ingezet, kan er nog geen definitieve uitspraak gedaan worden over de impact van deze ontwikkelingen op de hele *onderwijskwaliteit.* Partijen doen nog geen uitspraak over het uiteindelijke effect hiervan, bijvoorbeeld in hoeverre een trendbreuk is gerealiseerd of in hoeverre de gelijke kansen voor jongeren nu zijn verbeterd. Duiding van

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			effecten laten zich in bepaalde gevallen pas over een groot aantal jaren zien.
CDA	10.	Arbeidsmarkt Pag. 72-73 Alinea: Bereikte resultaten Kunnen de resultaten van het 'evidence informed' beleid inzichtelijk worden gemaakt?	Binnen de EAL zijn de kennisinstellingen de drijfveer achter het maken, ontwikkelen en innoveren van *evidence informed* beleid (beleid gebaseerd op wetenschappelijke kennis en waarvan de effecten zo wetenschappelijk mogelijk kunnen worden aangetoond). De EAL heeft dankzij de Onderwijsmonitor Limburg de beschikking over data die informatie verschaft over de kwaliteit en de resultaten van hun onderwijsprocessen, waarbij de basis voor evidence informed werken is gelegd. Individuele scholen zijn gestart met het gebruiken van deze informatie bij het ontwikkelen van beleid, het opzetten van nieuwe ontwikkelingen of stopzetten van zaken die niet goed blijken te werken.
CDA	11.	Arbeidsmarkt Pag. 72-73 Alinea: resultaten Kunnen de op bladzijde 73 genoemde bevindingen en aanbevelingen worden geëxpliciteerd?	In de evaluatie van de EAL in 2020 zijn onderstaande bevindingen en aanbevelingen uitgebracht die nader worden uitgewerkt en betrekking hebben op: • verdieping en verbreding. De verbreding zal plaatsvinden naar scholen voor speciaal onderwijs, naar peuterspeelzalen, en naar mbo, en door verhoging deelname vo scholen. Verdieping van de materie zal plaatsvinden in de innovatieve werkplaatsen; • evidence informed beleid maken, ontwikkelen en innoveren. De implementatie bij scholen is gestart (zie antwoord vraag 10); • samenwerking met lokaal onderwijsbeleid. Dit is tot stand gekomen maar moet nog structureel worden verankerd. In de evaluatie worden verschillende voorbeelden genoemd waarbij de EAL samenwerkt met gemeenten en waarbij zij input

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			levert als het gaat om grote maatschappelijke uitdagingen. In 2021 worden thema's als laaggeletterdheid en kansengelijkheid binnen de innovatieve werkplaatsen gezamenlijk opgepakt; • meerwaarde van de EAL. Deze ligt op het terrein van het faciliteren van samenwerking in de onderwijskolom, zie voorgaande verbreding en aan ondersteuning bij het aanpakken van gezamenlijke ontwikkelingen door data en onderzoek; • Om de impact van EAL explicieter maken wordt geadviseerd om het netwerk te gebruiken om activiteiten en successen te vieren, waardoor EAL kan uitgroeien tot hèt platform van waaruit onderzoek en onderwijs samen met regionale beleidsmakers de 'grote uitdagingen' aangaan.
CDA	12.	Prestatie indicatoren Pag. 73 Tot welke wijzigingen heeft de herijking van het provincie beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmark geleid? Op welke wijze hebben inwoners en betrokken organisaties de gevolgen hiervan gemerkt?	De herijking van het provinciale arbeidsmarktbeleid in het Missiegdreven Economisch Beleidskader heeft betrekking op aanbrengen van focus en de koppeling aan de missies van dit kader. Een wendbare en weerbare beroepsbevolking is een belangrijke randvoorwaarde voor het realiseren van de missies met bijbehorende transities. Dit betekent een grotere focus op het thema 'Leven Lang Ontwikkelen'. Het belang van dit thema wordt versterk door de dalende werkloosheid en steeds krapper wordende arbeidsmarkt. Hierbij werken we nog steeds samen met betrokken partners zoals de arbeidsmarktregio en het onderwijs. De samenwerking met werkgevers- en werknemersorganisaties is op het thema arbeidsmarkt en onderwijs sterker

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			geworden. Deze partners zijn onmisbaar bij het succesvol realiseren van het thema 'Leven Lang Ontwikkelen'. Inwoners merken dit door een versterkte positie van Leo Loopbaan en het nieuwe platform Limburg Leert als vormen van publieke dienstverlenging. Deze platformen zijn niet alleen een digitaal loket voor de Limburgse werknemer, ze zijn teven de infrastructuur waarmee we zo optimaal mogelijk aanspraak maken op subsidieregelingen van het Rijk zoals NL Leert Door. Hierdoor komen scholingsmiddelen direct beschikbaar voor de Limburgse werknemers.
CDA	13.	Prestatie indicatoren Pag. 73 Welk deel van de totale middelen voor onderwijs en arbeidsmarkt is besteed aan de interne herijking?	Er heeft een interne herijking plaatsgevonden. Hier zijn geen beleidsmiddelen aan besteed.
CDA	14.	Niet bestede middelen Pag. 74 Alinea: 1.3.2 onderwijs Er is € 0,92 mln. minder besteed dan begroot. Hoe verhoudt dit zich tot de brandbieven van de stichting geen grens en hun zorgen met betrekking tot de aandacht voor onder andere de euregionale arbeids- en scholingsmarkt en buurtalen?	De subsidieregeling die zich richt op Euregionaal Onderwijs loopt af op 30 juli 2021. Deze middelen zijn gealloceerd om scholen te helpen met concrete grensoverschrijdende activiteiten. Deze activiteiten zijn in verband met COVID uitermate lastig gemaakt. Los van deze regeling, wordt voor goede initiatieven gezocht naar passende mogelijkheden die bijdragen aan de beleidsdoelstellingen en passen bij de rolopvatting zoals in het MEB opgenomen. Een voorbeeld is de bijdrage van de Provincie Limburg aan het Interreg-project EMRLingua, een project met totale begroting van € 2,7mln. In dit project wordt gewerkt aan het verduurzamen en ondersteunen van de buurtalen in de Euregio Maas-Rijn. Passend bij onze rol hebben wij de Stichting Geen Grens sterk in verbinding gebracht met het Expertteam Euregionaal

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			Onderwijs, zodat hun zorgen bij de inhoudelijke experts terecht komen.
CDA	15.	Niet bestede middelen Pag. 74 Alinea: 1.3.2 onderwijs Beschikken de Grensinfopunten over voldoende kennis en expertise om ook de veelal laaggeschoolde werknemers uit de MOE-landen met vragen ten aanzien van wonen en werken te faciliteren en wordt hier voldoende aandacht aan besteed?	De primaire taak van de Grensinfopunten (GIP) is de dienstverlening aan grenswerkers. Afhankelijk van het GIP ligt de focus op grenswerkers Nederland/België of Nederland/Duitsland. Deze grensdienstverlening wordt in alle Nederlandse grensregio's structureel gefinancierd door het Rijk, Provincie en regio's. De dienstverlening aan andere Europese burgers valt niet binnen de huidige begroting van de GIP's. Hoewel er incidenteel vragen beantwoord kunnen worden zou dit een additionele taak zijn waar nu niet in is voorzien. De dienstverlening aan Europese burgers die buiten hun eigen land werken is niet specifiek een uitdaging voor grensregio's. De Rijksoverheid voorziet hiervoor in basis dienstverlening.
CDA	16.	Niet bestede middelen Pag. 74 Alinea: 1.3.2 onderwijs Kan inzichtelijk worden gemaakt - Hoeveel scholen deelnemen aan het buurtalenproject? - Hoeveel leerlingen in het voortgezet en beroepsonderwijs heeft gekozen voor de Duitse respectievelijk Franse taal? - Hoeveel grensoverschrijdende (eurregionale) stages er worden gevolgd binnen Limburgse mbo- en hbo opleidingen?	Op de geciteerde pagina uit de jaarstukken is geen informatie te vinden over buurtalenprojecten. Het is daarom onduidelijk welk buurtalenproject bedoeld wordt. Ten aanzien van het aantal leerlingen dat de Franse of Duitse taal gekozen heeft, en het aantal grensoverschrijdende stages, leert navraag bij het expertteam dat het opvragen van gegevens in COVID tijd een vertekend beeld zal schetsen. Veel kan niet en wat mogelijk is, zal digitaal zijn. Eerst zullen de scholen weer normaal moeten opstarten, waarna wij als Provincie kunnen verzoeken om een analyse door het expertteam over de impact van deze crisis en welke scholen weer verder willen gaan met dit thema. Wanneer eenmaal de inhoudelijke slag gemaakt is door het expertteam, kan de Provincie ondersteunen via lobby en agendering.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
VVD	10.	Sociale agenda, zorg en veiligheid Pag. 79. Wanneer in 2021 verwacht u de resultaten van de trajecten die de strafrechtketen naar verwachting ontlast zullen hebben?	We hebben eind 2020 en begin 2021 een inventarisatie gemaakt van mogelijke trajecten waarmee het bestuursrecht effectiever kan worden ingezet. Deze inventarisatie is gebaseerd op ideeën vanuit onze (veiligheids-)partners zoals het Regionaal Informatie en Expertise Centrum (RIEC) en het Openbaar Ministerie (OM). In Q1 2021 hebben we met de verantwoordelijke provinciale bestuurder een afweging gemaakt welke twee trajecten we verder oppakken. Deze trajecten zijn: 1) Kennisdeling (intern) rondom strafrecht en bestuursrecht; 2) Het vergroten van het bewustzijn (intern) rondom ondermijning en de in te zetten strafrechtelijke en bestuursrechtelijke middelen door het organiseren van een ondermijningstafel binnen de Provincie Limburg. Beide trajecten worden in 2021 onder de loep genomen. Wij zullen de Staten in de tweede helft van 2021 op de gangbare manier informeren over de voortgang van beide trajecten.
CDA	17.	Subsidieregeling voor gemeenschaps-accommodaties Pag. 82 Alinea: 2 Hoe wijken effecten van de gewijzigde subsidieregeling af van de effecten van de eerdere regeling?	• De doelstelling van de huidige regeling is aangepast d.w.z. er moet worden voorzien in een brede ontmoetingsfunctie voor alle inwoners en specifieke ondersteuning van de inwoners in een kwetsbare positie. In één geval was dit een van meerdere redenen om het verzoek tot subsidie af te wijzen. In de vorige regeling stond deze brede ontmoetingsfunctie er niet in als criterium. Dit heeft in een groot

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			aantal gevallen geleid tot aanpassing van het project; • In de huidige regeling mogen organisaties die structureel gebruik maken van de gemeenschapsaccommodaties geen winstoogmerk hebben en de activiteiten hebben overwegend een niet-commercieel karakter. Dit om concurrentie met de plaatselijke horeca te voorkomen; • In de eerdere regeling waren de kosten voor het treffen van duurzaamheidsmaatregelen niet uitgesloten en derhalve als subsidiabel aan te merken. In de huidige regeling zijn duurzaamheidsmaatregelen die niet in het bouwbesluit zijn opgenomen uitgesloten. De subsidie wordt toegekend op basis van subsidiabele kosten. Kosten die niet subsidiabel zijn volgens de regeling kunnen ten laste worden gebracht van de gemeentelijke subsidie. De duurzaamheids-maatregelen waarvoor vaak een subsidie wordt gevraagd zijn voornamelijk bedoeld om de exploitatiekosten van de gemeenschapsaccommodatie te verlagen. In de huidige regeling kunnen in aanmerking komen voor subsidie: gemeenten, stichtingen, verenigingen en coöperaties die 'eigenaar' zijn van een gemeenschapsaccommodatie of van een onroerende zaak die wordt omgevormd tot gemeenschaps-accommodatie of waarop een gemeenschapsaccommodatie wordt gebouwd. Dit heeft verder geen negatief effect gehad op de toepassing van de huidige subsidieregeling. In de

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			vorige regeling hoefde je niet eigenaar te zijn. Nu is de gemeente meer in beeld en zien we dat de aanvragen veelal professioneler verwoord zijn. Gemeenten zijn dan vaak beter aangehaakt bij cofinanciering; • Het overleggen van een sluitende exploitatiebegroting voor minimaal de eerste vijf jaar na realisatie heeft ook geen negatief effect gehad op toepassing van de huidige regeling; • In de huidige regeling geldt het criterium dat binnen iedere gemeente niet meer dan twee projecten in enig jaar gesubsidieerd worden. In de eerdere regeling was dit niet opgenomen hetgeen heeft geleid tot meerdere aanvragen uit één gemeente in enig jaar. In het bijzonder in die gemeenten die het gemeentelijk accommodatiebeleid hadden geregeld.
CDA	18.	Subsidieregeling voor gemeenschaps-accommodaties Pag. 82 Alinea: 2 Kunnen de effecten van de gewijzigde subsidieregeling inzichtelijk worden gemaakt?	▪ De doelstelling van de huidige regeling is aangepast d.w.z. er moet worden voorzien in een brede ontmoetingsfunctie voor alle inwoners en specifieke ondersteuning van de inwoners in een kwetsbare positie. In één geval was dit een van meerdere redenen om het verzoek tot subsidie af te wijzen. In de vorige regeling stond deze brede ontmoetingsfunctie er niet in als criterium. Dit heeft in een groot aantal gevallen geleid tot aanpassing van het project; ▪ In de huidige regeling mogen organisaties die structureel gebruik maken van de gemeenschaps-accommodaties geen winstoogmerk hebben en de activiteiten hebben overwegend een niet-commercieel karakter. Dit om concurrentie met de plaatselijke horeca te voorkomen;

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			▪ In de eerdere regeling waren de kosten voor het treffen van duurzaamheidsmaatregelen niet uitgesloten en derhalve als subsidiabel aan te merken. In de huidige regeling zijn duurzaamheidsmaatregelen die niet in het bouwbesluit zijn opgenomen uitgesloten. De subsidie wordt toegekend op basis van subsidiabele kosten. Kosten die niet subsidiabel zijn volgens de regeling kunnen ten laste worden gebracht van de gemeentelijke subsidie. De duurzaamheids-maatregelen waarvoor vaak een subsidie wordt gevraagd zijn voornamelijk bedoeld om de exploitatiekosten van de gemeenschapsaccommodatie te verlagen. In de huidige regeling kunnen in aanmerking komen voor subsidie: gemeenten, stichtingen, verenigingen en coöperaties die ‘eigenaar’ zijn van een gemeenschapsaccommodatie of van een onroerende zaak die wordt omgevormd tot gemeenschaps-accommodatie of waarop een gemeenschapsaccommodatie wordt gebouwd. Dit heeft verder geen negatief effect gehad op de toepassing van de huidige subsidieregeling. In de vorige regeling hoefde je niet eigenaar te zijn. Nu is de gemeente meer in beeld en zien we dat de aanvragen veelal professioneler verwoord zijn. Gemeenten zijn dan vaak beter aangehaakt bij cofinanciering; ▪ Het overleggen van een sluitende exploitatiebegroting voor minimaal de eerste vijf jaar na realisatie heeft ook geen negatief effect gehad op toepassing van de huidige regeling;

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			▪ In de huidige regeling geldt het criterium dat binnen iedere gemeente niet meer dan twee projecten in enig jaar gesubsidieerd worden. In de eerdere regeling was dit niet opgenomen hetgeen heeft geleid tot meerdere aanvragen uit één gemeente in enig jaar. In het bijzonder in die gemeenten die het gemeentelijk accommodatiebeleid hadden geregeld.
		Om welke redenen heeft afwijzing plaatsgevonden?	Afwijzingsgronden waren: • Geen financiële bijdrage van de gemeente; • Niet voldoen aan de doelstelling als zijnde brede ontmoetingsfunctie voor alle inwoners en specifieke ondersteuning van de inwoners in een kwetsbare positie.; • Er was sprake van een sportaccommodatie; • Duurzaamheidsmaatregelen die niet in het bouwbesluit zijn opgenomen.
		Hoeveel accommodaties zijn geholpen door de wijziging van de subsidieregeling?	In de huidige regeling zijn vanaf de inwerkingtreding vanaf 22 april 2020 in dat jaar 5 aanvragen gehonoreerd. (In 2020 zijn 16 aanvragen ingediend waarvan 5 gehonoreerd, 2 afgewezen en de overige nog in behandeling.)
LOKAAL-LIMBURG	10.	2.1 Sociale agenda zorg en veiligheid, bladzijde 83 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers hiervan? Prestatie indicatoren Vraag 10 De stand van zaken GBT zijn nu 7 stuks in totaal. Wat is de prognose in de toekomst van de 20 scholen?	In het Uitvoeringskader Sociale Agenda hebben we een ambitie opgenomen om tot 30 GBT's te komen. In totaliteit zijn 20 basisscholen bezig met het proces om te komen tot een volledig interventie GBT-school (Basisniveau 3) en bevinden deze zich minimaal in de opstartfase of op één van de drie basisniveaus. Vanwege de tijd die nodig is gedurende de opstartfase voor het krijgen van draagvlak en commitment en de keuze van meeste

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Hoeveel zitten er uiteindelijk in de pijplijn?	scholen om fasegewijs de interventie te implementeren, is het aantal nu nog vrij laag. Daarnaast hebben de maatregelen t.a.v. COVID-19 impact gehad op dit proces. Wij verwachten echter, dat dit aantal snel zal toenemen en dat we het streefgetal van 30 zullen bereiken in 2023. De fasen van de GBT bestaat uit 3 basisniveaus en 2 extra niveaus. Het cijfer 7 is gebaseerd op het aantal scholen dat het traject naar GBT gestart is en in dat proces nu op minimaal basisniveau 2 zit. Dat betekent dat er iedere schooldag minimaal één uur actief wordt bewogen (in het geval van één school is dat op dit moment nog 30 minuten) en de school een gezond voedingsbeleid heeft. Basisniveau 3 bestaat uit hetgeen genoemd is onder de niveaus 1 en 2 én hierbij krijgen de kinderen iedere schooldag een gezonde lunch (gedurende de verlengde schooldag). Dit vergt een intensieve aanpassing van het curriculum, grote uitbreiding van materiaal en voorzieningen, en inzet van pedagogisch medewerkers.
LOKAAL-LIMBURG	11.	Vraag 11 Wat is de bezetting van de scholen op de Limburgse kaart?	De 7 GBT met minimaal Basisniveau 2 zijn verspreid over - 6 In Zuid-Limburg; - 0 in Midden-Limburg en; - 1 in Noord-Limburg. De in totaal 20 scholen (inclusief de hierboven genoemde 7) die zich in het proces om te komen tot een volledige GBT (basisniveau 3) bevinden zijn verspreid over - 12 in Zuid-Limburg; - 1 in Midden-Limburg en; - 7 in Noord-Limburg.
LOKAAL-LIMBURG	12.	Vraag 12 Wat is de volledige interventie?	Een volledige interventie (zijnde niveau 3) bestaat uit 3 onderdelen, namelijk

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Is dat niveau 3?	- In het schoolbeleid (curriculum) is een visie op gezonde voeding en voldoende beweging opgenomen; - er wordt in de tussentijdse opvang 1 uur leertijd uitbreiding ingezet (onderdeel van de verlengde schooldag); - en er wordt ingezet op welbevinden en talentontwikkeling via allerlei activiteiten in de naschoolse verlengde schooldag.
CDA	19.	Sociale agenda Pag. 83 Alinea: 6 Hoe vaak is er gebruik gemaakt van de participatieregeling? Welke afwijzingsgronden zijn gehanteerd?	Tot en met 31 december 2020 zijn er 12 aanvragen gedaan in het kader van de Participatieregeling. In deze periode zijn er geen aanvragen afgewezen. In het algemeen hanteren wij voor deze regeling, conform artikel 5 van de Nadere Subsidieregels Participatie en in aanvulling op artikel 17 van de Algemene Subsidieverordening Provincie Limburg 2017 e.v., de volgende afwijzingsgronden: 1. het project sluit niet bij het doel van de regeling zoals gesteld in artikel 2; 2. de subsidieaanvraag is niet ingediend door een aanvrager zoals gesteld in artikel 3 van de regeling; 3. er is niet voldaan aan (één van) de criteria in artikel 4 van de regeling; 4. dezelfde activiteiten worden al door de Provincie Limburg gesubsidieerd en/of gefinancierd. Indien voor de activiteiten een bijdrage wordt ontvangen van een organisatie die van de Provincie Limburg subsidie/financiering ontvangt om een bijdrage aan projecten te verstrekken,

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			wordt die bijdrage ook beschouwd als subsidiëring/financiering van de Provincie Limburg. Uitzondering zijn bijdragen van het Prins Bernhard Cultuurfonds Limburg en/of het Cultuurparticipatiefonds Limburg; 5. de subsidieaanvraag is ontvangen buiten de periode en specifieke termijn zoals vermeld in artikel 8 van de regeling; 6. het te verstrekken subsidiebedrag is lager dan € 500,-; 7. de subsidieaanvraag heeft betrekking op: a. reguliere activiteiten die reeds meerjarig zonder subsidie van de Provincie Limburg worden gerealiseerd, tenzij de inspanningen gericht zijn op het laten participeren van een kwetsbare doelgroep die nog niet eerder deelnam aan deze activiteiten; b. op zichzelf staande culturele of sportieve evenement(en); c. op zichzelf staande rondleiding(en), cursussen, receptie(s), feest(en), diner(s), borrel(s); d. één- of meerdaagse reis/reizen; e. het realiseren van boek(en) en/of schriftelijke publicatie(s), tenzij exclusief bedoeld voor pr/communicatie over of ondersteuning van de kernactiviteit(en) van het project; f. activiteit(en) die gericht zijn op de ontwikkeling, productie en/of het vermarkten van een commercieel product of dienst; g. het verstrekken van middelen en/of het inkopen van goederen of diensten ten behoeve van het

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			ontplooien van andere activiteiten door de kwetsbare doelgroep; h. het vertonen of vergoeden van arbeid verricht door de kwetsbare doelgroep; i. de exploitatie van (een) organisatie(s); j. reguliere taken van onderwijs-, zorg-, welzijns-, educatie- of onderzoeksorganisaties, kinderopvang of mantelzorgers; k. het overbrengen van religieuze of ideologische overtuigingen; l. het realiseren van bouw, verbouw, onderhoud en/of restauratie van vastgoed, objecten of infrastructuur.
GroenLinks	2.	Sociale agenda Pag. 83 prijsindicator 2: resultaat behaald want regeling gecontinueerd. Vraag: hoeveel gemeenschapsaccommodaties hebben hiervan gebruik gemaakt?	In 2020 zijn 16 aanvragen ingediend waarvan 5 gehonoreerd, 2 afgewezen en de overige nog in behandeling.
GroenLinks	3.	Pag. 83: Gezonde basisschool. Van 4 naar 7 in een jaar, streefwaarde is 30 in 2023. Vraag: waarom is dit zo'n beperkte groen en komt daarmee het einddoel in gevaar?	Er zijn meerdere scholen actief met het komen tot een Gezonde Basisschool van de Toekomst (GBT). In het Uitvoeringskader Sociale Agenda hebben we een ambitie opgenomen om 30 GBT's te realiseren. Alvorens gestart kan worden met de implementatie van deze interventie op een school dient er volledig commitment te zijn van de ouders, de schoolstaf en het schoolbestuur. Deze voorfase kost vaak veel tijd door inzet van informatieavonden; door corona kunnen deze beperkt plaatsvinden. Zodra er commitment is, kan een school starten door meteen de volledige interventie te implementeren of door

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			fasegewijs de interventie te introduceren om op die manier te groeien naar volledige interventieschool. Veel scholen kiezen vanwege de impact in tijd, geld en beleving voor de fasegewijze aanpak. De fasen van de GBT bestaat uit 3 basisniveaus en 2 extra niveaus. Het cijfer 7 is gebaseerd op het aantal scholen dat het traject naar GBT gestart is en in dat proces nu op minimaal Basisniveau 2 zit. Basisniveau 1 betekent dat er iedere schooldag minimaal één uur actief wordt bewogen (in het geval van één school is dat op dit moment nog 30 minuten). Voor veel scholen is dat een relatief makkelijke interventie. Bij Basisniveau 2 heeft een school daarbij een gezond voedingsbeleid. Basisniveau 3 bestaat uit hetgeen genoemd is onder de niveaus 1 en 2 én hierbij krijgen de kinderen iedere schooldag een gezonde lunch (gedurende de verlengde schooldag). Dit vergt een intensieve aanpassing van het curriculum, grote uitbreiding van materiaal en voorzieningen, en inzet van pedagogisch medewerkers. In totaliteit zijn 20 basisscholen bezig met het proces om te komen tot een volledig interventie GBT-school (Basisniveau 3). Deze 20 bevinden zich minimaal in de opstartfase of op één van de 3 basisniveaus. Vanwege de tijd die nodig is gedurende de opstartfase voor het krijgen van draagvlak en commitment en de keuze van meeste scholen om fasegewijs de interventie te implementeren, is het aantal nu nog vrij laag. Daarnaast hebben de maatregelen t.a.v. COVID-19 impact gehad op dit proces. Wij verwachten echter, dat dit

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			aantal snel zal toenemen en dat we het streefgetal van 30 zullen bereiken in 2023.
LOKAAAL-LIMBURG	13.	2.1.2. Veiligheid, Resultaat 1 bladzijde 84 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers hiervan? De boa's gaan van 3 naar 6. Dat is een verdubbeling. Vraag 13 Hoe toereikend zijn deze 6 boa's? Kunnen ze aan de vraag voldoen of is hier met oog op de toekomst nog extra capaciteit nodig?	Deze 6 BOA's, zijnde de Groene Brigade, is de basis capaciteit en is toereikend voor het huidige takenpakket. We zien wel diverse ontwikkelingen in het gebruik van het buitengebied, waardoor afhankelijk van de beoogde rolinvulling de vraag voor extra capaciteit aan de orde zou kunnen komen.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.2. Cultuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
GroenLinks	4.	Pag. 99. 12 initiatieven hebben subsidie aangevraagd ihkv de regeling participatie kwetsbare groepen. Er zijn slechts vier initiatieven gehonoreerd. Vraag: wat is er met die acht anderen gebeurd?	Op 31 december 2020 was er nog geen besluit genomen over deze 8 andere aanvragen, bijvoorbeeld omdat wij in afwachting waren van aanvullende informatie van de aanvrager(s). Inmiddels zijn alle 8 overgebleven aanvragen uit 2020 afgehandeld: 7 aanvragen zijn toegewezen en 1 aanvraag is door de aanvrager ingetrokken.
GroenLinks	11.	Blz. 103: 4de Alinea Uitvoering convenant Via Belgica 2.0 Er staat dat dit onderdeel deels is gerealiseerd. Er wordt één concreet resultaat genoemd. Welke zaken zijn dan niet gerealiseerd?	In de programmabegroting 2020 en het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 is de ambitie opgenomen om de convenantpartners uit te breiden. Dit heeft plaatsgevonden door het toetreden van de gemeente Riemst (BE). De gemeente Landgraaf heeft vooralsnog besloten om het convenant niet te ondertekenen, in afwachting van de in ontwikkeling zijnde borging en strategische visie Via Belgica 2021-2023 waardoor wij de uitvoering van het convenant als deels gerealiseerd beschouwen. De uitvoering van het project en de verdere ontwikkeling is door de huidige convenantpartners opgepakt als gepland.
LOKAAL-LIMBURG	14.	2.2.4. Cultuur, toelichting Prestatie indicator 4, bladzijde 104 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers hiervan? Vraag 14 De uitvoering is deels gehaald. Komt dit doordat Landgraaf het convenant niet heeft getekend? Wat is de prognose van hun toetreding?	Het project richt zich op inwoners van Limburg en bezoekers die reeds in Limburg zijn. Deze doelgroepen komen door middel van Via Belgica op een laagdrempelige manier in aanraking met de rijke Romeinse geschiedenis van onze Provincie. Denk hierbij aan de markering van de langeafstandswandeling, de L1 afleveringen van ‘De schatten van de Via Belgica’, de gids Romeins Zuid-Limburg of de Romeinse verhalen die ondernemers integreren in hun aanbod. In 2020 heeft de Provincie naast zijn inhoudelijke bijdrage als partner, (financieel) bijgedragen als

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.2. Cultuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			opdrachtverlener voor de extern projectleider Via Belgica. In de programmabegroting 2020 en het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 is de ambitie opgenomen om de convenantpartners uit te breiden. Dit heeft plaatsgevonden door het toetreden van de gemeente Riemst (BE). De gemeente Landgraaf heeft vooralsnog besloten om het convenant niet te ondertekenen, in afwachting van de in ontwikkeling zijnde borging en strategische visie Via Belgica 2021-2023 waardoor wij de uitvoering van het convenant als deels gerealiseerd beschouwen. De uitvoering van het project en de verdere ontwikkeling is door de huidige convenantpartners opgepakt als gepland. De gemeente Landgraaf volgt de ontwikkelingen van Via Belgica, om zo tot een besluit te komen over wanneer zij weer willen toetreden. Dit is afhankelijk van de borging van het project en de inhoudelijke ontwikkelingen. Hierover is nauw contact tussen Provincie en de gemeente Landgraaf.
LOKAAL-LIMBURG	15.	Vraag 15 Wanneer wordt de visie uiteindelijk verwacht?	De strategische visie Via Belgica 2021 – 2023 is in de stuurgroep van 28 januari 2021 vastgesteld.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		2.3. Sport	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
CDA	20.	Iedereen Kan Sporten Pag. 117 Alinea: 2 Zijn alle Limburgse gemeenten aangesloten bij de platforms van Iedereen Kan Sporten? Zo nee, welke gemeenten niet? Op welke wijze geven zij uitvoering aan gehandicaptensport?	Er zijn momenteel 21 gemeenten aangesloten bij IKS. 2 gemeenten (Maastricht en Beekdaelen) zijn in opstartfase. De overige 8 gemeenten (met name een aantal Heuvelland-gemeenten rondom Maastricht en Mook en Middelaar) nemen niet deel. Door te starten in de gemeente Maastricht hoopt IKS dat de betreffende gemeenten alsnog aansluiten. Voor zover bekend geven deze gemeenten niet of nauwelijks uitvoering aan gehandicaptensport.
LOKAAL-LIMBURG	16.	2.3.1. Sport, Prestatie indicator 5, bladzijde 118 “Een nieuwe wijze van samenwerking met sportzones is opgesteld en in uitvoering.” Met name omdat de gemeente Sittard-Geleen en gemeente Beekdaelen hebben immers wel een overeenkomst getekend, de volgende vraag: Vraag 16 Waardoor is de streefwaarde van 3 niet gehaald?	Het initiatief hiertoe ligt primair bij de regio zelf waarbij relevante stakeholders worden betrokken. Onderdeel van een nieuwe wijze van samenwerking is dat de rol van de Provincie hierin faciliterend is en deels via de sporttakplatforms verloopt.

<table>
<tr><td colspan="2">Document</td><td colspan="2">Jaarstukken 2019</td></tr>
<tr><td colspan="2">Onderdeel</td><td colspan="2">2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra</td></tr>
<tr><td>Staten-fractie</td><td>Nr.</td><td>Vraag</td><td>Antwoord</td></tr>
<tr><td>LOKAAL-LIMBURG</td><td>17.</td><td>2.4 Stedelijke ontwikkeling Kwaliteit Limburgse centra, bladzijde 121/122 Wat hebben we bereikt?

“Kwaliteit Limburgse Centra
Wij hebben het woon- en leefklimaat in de Limburgse centra, kernen en wijken versterkt en de woningbouw een stevige impuls gegeven. Dit hebben we bereikt door met 11 gemeenten een samenhangend pakket aan maatregelen af te spreken in de vorm van een brede samenwerkingsagenda met focus op het versterken en versnellen van de woningmarkt. Deze agenda’s vertegenwoordigen onder andere een versnelde realisatie van ca. 960 woningen in Limburg en een bijhorende (bouw) investeringsimpuls van ca € 208 mln. De gemeenten werken deze agenda’s nu verder uit zodanig dat de in de agenda’s gemaakte afspraken gereed zijn voor concrete uitvoering.”

Vraag 17
Is bekend hoe de woningen verdeeld zijn over de 11 gemeenten?</td><td>Ja, de verdeling van de 960 woningen is als volgt

<table><tr><td>Voerendaal</td><td>50</td></tr><tr><td>Venray</td><td>29</td></tr><tr><td>Beesel</td><td>40</td></tr><tr><td>Simpelveld</td><td>54</td></tr><tr><td>Vaals</td><td>46</td></tr><tr><td>Peel en Maas</td><td>61</td></tr><tr><td>Landgraaf</td><td>30</td></tr><tr><td>Horst aan de Maas</td><td>54</td></tr><tr><td>Kernen Maastricht</td><td>172</td></tr><tr><td>Echt-Susteren</td><td>217</td></tr><tr><td>Roermond</td><td>207</td></tr><tr><td>Totaal</td><td>960</td></tr></table></td></tr>
<tr><td>LOKAAL-LIMBURG</td><td>18.</td><td>Vraag 18
Waarom zijn de gemeenten waar mogelijk ook grote woningimpulsen nodig zijn zoals Heerlen,
Venlo en Weert niet aangehaakt in deze regeling waarbij 960 woningen gerealiseerd zouden
moeten worden met een bouwinvesteringsimpuls van 208 miljoen?</td><td>Overeenkomstig het aangenomen amendement 44 (Bastiaans c.s.) worden de middelen KLC primair ingezet voor de leefbaarheid in kernen, wijken, buurten en dorpen. Omdat op voorhand geen gemeenten worden uitgesloten, blijven we met alle Limburgse gemeenten in gesprek over goede woonplannen die passen binnen de doelstellingen en uitgangspunten van de Limburgse Agenda Wonen (‘juiste woning op de juiste plek’)</td></tr>
</table>

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			alsmede KLC en welke plannen bijdragen aan het op peil houden van de leefbaarheid en voorzieningen binnen deze gemeenten. Zo zijn we onder andere ook met de gemeenten Heerlen, Venlo en Weert in goed overleg over kansrijke projecten die passen binnen het (Nader) Afwegingskader KLC. Met de gemeente Weert heeft dit inmiddels geleid tot een concept-Samenwerkingsagenda. Omdat de uitvoering van KLC valt onder de 3e categorie uit de GS-brief (2021/10115) van 14 april jl. aan Provinciale Staten, zal de uiteindelijke politiek bestuurlijke weging worden voorgelegd aan het nieuwe College van Gedeputeerde Staten zodra dit geïnstalleerd is. Dit ook om zo het nieuwe College maximaal inhoudelijk en financieel de ruimte te geven om haar afweging te kunnen maken.
CDA	21.	2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra Pag. 123 Alinea: Toelichting onder tweede tabel Klopt het dat bij de Regio Deal Parkstad elke provinciale euro in de cofinanciering, een investering van 20 miljoen aan investeringen in de regio mogelijk maakt?	In de jaarrekening is aangegeven dat elke door de Provincie ingebrachte euro in de cofinanciering tot nu toe ca. 20 euro aan investeringen in de regio mogelijk maakt.
CDA	22.	Regiodeal Transformatie Parkstad Pag. 129 Alinea: Bereikte resultaten 2020 Hoeveel middelen zijn reeds in totaal toegekend sedert 2018?	

<table>
<tr><td>Document</td><td colspan="3">Jaarstukken 2019</td></tr>
<tr><td>Onderdeel</td><td colspan="3">2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra</td></tr>
<tr><td>Staten-fractie</td><td>Nr.</td><td>Vraag</td><td>Antwoord</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td>2018-2020 (t/m 31 dec ’20)
<table>
<tr><td>(bron:K2f)</td><td>rijksmiddelen</td><td></td><td colspan="2">Provinciale co-financiering</td></tr>
<tr><td>dd.31/12/20</td><td>begroot</td><td>wv besteed</td><td>begroot</td><td>wv besteed</td></tr>
<tr><td>1e termijn</td><td>€ 13.212.000</td><td>€ 13.170.000</td><td>€ 13.688.000</td><td>€ 12.638.000</td></tr>
<tr><td>2e termijn</td><td>€ 9.912.819</td><td>€ 9.047.169</td><td>€ 696.810</td><td>€ 105.000</td></tr>
<tr><td>3e termijn</td><td></td><td>€ -</td><td>€ -</td><td>€ -</td></tr>
<tr><td>Totaal</td><td>€ 23.124.819</td><td>€ 22.217.169</td><td>€ 14.384.810</td><td>€ 12.743.000</td></tr>
</table>
2018-2021 (t/m 7 mei’21)
<table>
<tr><td>(Bron: K2f)</td><td>Rijksmiddelen</td><td></td><td colspan="2">Provinciale co-financiering</td></tr>
<tr><td>dd 7 mei 21</td><td>begroot</td><td>wv besteed</td><td>begroot</td><td>wv besteed</td></tr>
<tr><td>1e termijn</td><td>€ 13.212.000</td><td>€ 13.170.000</td><td>€ 13.688.000</td><td>€ 12.638.000</td></tr>
<tr><td>2e termijn</td><td>€ 13.077.000</td><td>€ 12.211.349</td><td>€ 10.924.626</td><td>€ 689.310</td></tr>
<tr><td>3e termijn</td><td>€ 13.000.000</td><td>€ -</td><td>€ -</td><td></td></tr>
<tr><td>totaal</td><td>€ 39.289.000</td><td>€ 25.381.349</td><td>€ 24.612.626</td><td>€ 13.327.310</td></tr>
</table></td></tr>
<tr><td>CDA</td><td>23.</td><td>Regiodeal Transformatie Parkstad
Pag. 129
Alinea: Bereikte resultaten 2020

Welke SMART indicatoren zijn aan die toekenningen verbonden?</td><td>Aan de toekenningen van de Rijksmiddelen zijn door het Dagelijks Bestuur van de Stadregio Parkstad Limburg resultaatsverplichting verbonden, die aansluiten bij de resultaten van de Regiodeal zoals: aantal aanpak particuliere woningbezit, transformeren BVO retail. Daarnaast worden binnen individuele projecten ook smart afspraken gemaakt over resultaten op het vlak van sociaaleconomische structuur versterking, veiligheid en grensoverschrijdende samenwerking.</td></tr>
<tr><td>CDA</td><td>24.</td><td>Regiodeal Transformatie Parkstad
Pag. 129
Alinea: Bereikte resultaten 2020

Ligt de doelrealisatie op schema?</td><td>De beoogde resultaten 2020 zijn allen bereikt.</td></tr>
</table>

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
CDA	25.	Regiodeal Transformatie Parkstad Pag. 129 Alinea: Bereikte resultaten 2020 Welke rol heeft Provinciale Staten in de feitelijke toekenning van middelen aan de projecten?	In de toekenning van de Rijksmiddelen heeft Provinciale Staten geen rol. Zodra het Dagelijks Bestuur van Parkstad een beschikking heeft vastgesteld worden de beschikte middelen aan de Stadsregio overgeboekt. Provinciale Staten heeft wel een rol bij de toekenning van Provinciale cofinanciering. Cofinanciering geschiedt in principe namelijk uitsluitend conform door uw Staten vastgestelde beleidskaders.
CDA	26.	Regiodeal Transformatie Parkstad Pag. 129 Alinea; Bereikte resultaten 2020 Is er een periodieke integrale voortgangsrapportage (zie prestatie-indicator 1.2) niet zijnde ‘mededeling PH’? Zo ja, kan Provinciale Staten die ontvangen? Zo nee, waarom niet, en op welke wijze kan PS dan haar controlerende taak uitvoeren?	Door het Dagelijks Bestuur van de Stadsregio wordt jaarlijks conform de afspraken met het Rijk een voortgangsrapportage vastgesteld. Zodra de voortgangsrapportage 2020 is vastgesteld wordt deze integraal aan uw staten beschikbaar gesteld.

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
LOKAAL-LIMBURG	19.	3.2 Bereikbaarheid en Mobiliteit, bladzijde 150 Wat hebben we bereikt? “Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT)-afspraken In het Bestuurlijk Overleg (BO) MIRT 2020 zijn afspraken gemaakt over: Spoorknooppunt Eindhoven (Internationale Knoop XL), Emplacement Venlo (€ 25 mln. wordt gereserveerd door het Rijk), transferknelpunt Maastricht (vervolgonderzoek door ProRail) en de Intercity naar Aken (hóe de intercity gaat rijden en niet óf de intercity gaat rijden);” Ons is niet duidelijk wat het resultaat moet zijn van deze hier genoemde investering van 25 miljoen Vraag 19 Wat moet het resultaat zijn van de investering van 25 miljoen euro?	De investering van € 25 mln. is gericht op de aanleg van een spanningssluis ter vervanging van de schakelbare bovenleiding (einde levensduur 2028). Deze oplossing draagt bij aan zowel (grensoverschrijdend) personen- als goederenvervoer en zorgt voor meer flexibiliteit op het emplacement Venlo.
LOKAAL-LIMBURG	20.	Naar verluidt, gelden andere veiligheidsnormen(door het rijk vastgesteld) op het emplacement dan op de afzonderlijk aanvoerende railtrajecten. Namelijk op het emplacement mag een 2 maal zo hoog risico gelopen worden dan op de afzonderlijke trajecten. Hierdoor ontstaat mede door het rangeren een zeer hoog/onacceptabel veiligheidsrisico op het emplacement. Vraag 20	De investering in de spanningssluis zorgt voor meer flexibiliteit op het emplacement Venlo en verbetert daarmee ook de veiligheid. De veiligheid van het vervoer van gevaarlijke stoffen op het Basisnet (doorgaande sporen) is een verantwoordelijkheid van de minister. Het toezicht daarop wordt uitgeoefend door de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT). De risico's van het rangeren met gevaarlijke stoffen op het emplacement zijn vastgelegd in de omgevingsvergunning waarvoor de gemeente bevoegd gezag is. Op het

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Is ook het aspect veiligheid in deze investering van 25 miljoen meegenomen? Is het juist dat een meer toegesneden veiligheidsnorm vastgesteld is en vervolgens het emplacement hierop ingericht wordt en de investeringen daardoor nodig zijn om de veiligheid te verbeteren?	spooremplacement vinden meerdere rangeerhandelingen plaats: kopmaken (wisselen van rijrichting van treinen vanuit Roermond naar Duitsland), loc wisselen (wisselen van locomotief omdat de Brabantroute, Maaslijn en de lijn naar Duitsland met andere aandrijvingen veiligheidssystemen zijn uitgerust) én vertrekprocedures (controleren en indien nodig wijzigen van (samenstelling van) treinen voordat ze grensoverschrijdend vertrekken). Deze rangeerhandelingen zijn toegestaan in de omgevingsvergunning van het spooremplacement. Daarnaast staan treinen regelmatig te wachten, omdat er een nieuwe machinist moet komen of omdat de trein moet wachten totdat deze wordt toegelaten op het Duitse spoornet (overstand genoemd). In de vergunning zijn daar geen voorschriften aan verbonden, maar zijn de risico's voor de omgeving wel bepaald met een gemiddelde verblijftijd van 1 uur. Monitoring van de risico's op het emplacement verloopt via het periodieke toezicht op de uitgangspunten van de omgevingsvergunning: ieder kwartaal ontvangt de gemeente Venlo achteraf van ProRail de realisatiecijfers met een toetsing aan de vergunde risicoruimte. Tot nu toe is ProRail nog steeds binnen de vergunde risicoruimte van haar milieuvergunning gebleven. In het Programma Robuust Basisnet van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat worden maatregelen voorbereid om de veiligheid op emplacementen, zoals Venlo te verbeteren. Uiteindelijk zal het emplacement ook onder het programma van Robuust Basisnet Spoor vallen, en daarmee onder de verantwoordelijkheid van de minister. Het is echter nog niet

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			bekend wanneer er besluitvorming zal plaatsvinden over dit programma.
LOKAAL-LIMBURG	21.	3.2 Bereikbaarheid en Mobiliteit, bladzijde 151 Wat hebben we bereikt? “In het BO MIRT Goederencorridors zijn daarnaast afspraken gemaakt over: De inzet van het Rijk van € 3,98 mln. als cofinanciering (50%) voor een Europese subsidie ten behoeve van een integrale aanpak (redesign) van spoorknooppunt Venlo, en om daarnaast € 1 mln. te reserveren (door het Rijk) voor de uitwerking van maatregelen voor treinen van 740 meter op de corridor Rotterdam-Venlo; ❖ Het inzetten van procesmiddelen voor de ontwikkeling van Clean energy hubs en Truckparkings; ❖ Het starten van MIRT-onderzoeken de uitbreiding van de sluizen van Grave en Weurt (cruciaal voor de robuustheid van het scheepvaartverkeer van en naar Limburg); ❖ Onderzoek naar het voortzetten van de 7x24-uursbediening van bruggen en sluizen op de Maas en het Julianakanaal; ❖ Het inzetten van een verder vervolg na oplevering van de haalbaarheidsstudie van de Adviescommissie Buis-leidingen Rotterdam-Chemelot(-Duitsland) (naar verwachting medio december 2020).” Haalbaarheidsstudie Buisleidingen. Er wordt vermeld dat er een vervolg komt na de oplevering	De haalbaarheidsstudie naar de buisleidingen is in december 2020 opgeleverd. Vervolgens is een aanvraag gedaan voor een bijdrage uit het Groeifonds. Die aanvraag was gericht op 2 buizen voor het vervoer van propeen en LPG tussen Rotterdam en Geleen. De aanvraag is echter niet gehonoreerd, omdat de beoordelingscommissie goede kansen zag om het project uit te breiden met buizen voor CO2 en waterstof en tevens een doorkoppeling naar Duitsland te maken. Inmiddels zijn deze wijzigingen doorgevoerd en is de aangepaste haalbaarheidsstudie op 19 mei 2021 openbaar gemaakt via een brief aan de Tweede Kamer. Naar verwachting wordt het aangepaste project ingediend voor de tweede tranche van het Groeifonds. Daarnaast zal het Rijk het voortouw nemen in het doorlopen van de planprocedures. Daarbij zal aandacht worden gegeven aan het oplossen van een aantal aandachtspunten in de ruimtelijke inpassing van de buisleidingen in het gereserveerde tracé en aan het identificeren van meekoppelkansen, zoals energiecentrales en industriële vestigingen. Dit project maakt deel uit van het MIRT-programma Goederencorridors dat getrokken wordt door het Rijk, 4 Provincies (waaronder Limburg) en het Havenbedrijf Rotterdam.

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		haalbaarheidsstudie. De resultaten van de haalbaarheidsstudie zouden medio december 2020 opgeleverd worden. We zijn inmiddels een half jaar verder! Met name gelet op de voorgaande vragen over veiligheid en investeringen de volgende vraag: Vraag 21 Is de haalbaarheidsstudie er inmiddels en hoe krijgt het vervolg gestalte?	
LOKAAL-LIMBURG	22.	Vraag 22 Wordt ook de problematiek van de treinen met gevaarlijke stoffen het traject van Chemelot naar het Duitse achterland onderzocht/gerealiseerd ter ontlasting van het emplacement Venlo?	In het kader van het evalueren van het ammoniakconvenant wordt deze problematiek onderzocht. Tevens loopt er een programma Robuust Basisnet Spoor, waarbinnen naast de te hanteren veiligheidsnormen ook de vergroting van de veiligheid op emplacementen wordt onderzocht
LOKAAL-LIMBURG	23.	3.2 Bereikbaarheid en Mobiliteit, bladzijde 151 Wat hebben we bereikt? Uitvoeringsprogramma's zijn doorgeschoven in samenspraak met ministerie Vraag 23 Is er zicht op realisatie in 2021 en wie betaalt de extra kosten, zoals prijsstijgingen? Gebeurt dat via een vastgestelde formule?	In navolging van het Nationale Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 is door o.a. de koepels IPO en VNG met de Minister afgesproken dat de regio's uitvoeringsprogramma's verkeersveiligheid gaan opstellen gebaseerd op o.a. de risico gestuurde aanpak. Oorspronkelijk zou dit eind 2020 opgeleverd moeten worden. Maar deze termijn is na gezamenlijk overleg van de koepels met de Minister verlengd tot eind 2021. Realisatie van het uitvoeringsprogramma is voor eind 2021 voorzien in Limburg. Extra kosten, prijsstijgingen zijn hierbij niet aan de orde.
SVL	7.	BL 158: "De fietser wordt hiermee beter gefaciliteerd. Fietsen wordt veiliger eb aantrekkelijker". Kunt u aangeven waarom dit vermeld staat terwijl de prestatie indicatoren laten zien dat in 2020	In het IPML van 9-2-2021 met kenmerk GS 2021-3605 laten wij voor alle 21 actuele fietsprojecten de stand van zaken zien. De meeste fietsprojecten bevinden zich in de haalbaarheids- of planvormingsfase en komen tot stand door middel van een intensieve samenwerking met regionale en gemeentelijke partners. Doordat de meeste fietsprojecten een langere

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		nagenoeg niets is bereikt op dat gebied?	doorlooptijd kennen, lijkt het volgens de prestatie indicatoren erop, dat er niets is bereikt. Mocht het vigerende beleid in stand worden gehouden, zullen de meeste fietsprojecten uiterlijk in 2023 worden gerealiseerd of wordt dan gestart met de realisatiewerkzaamheden. Provincie Limburg is proactief in de initiatief- en haalbaarheidsfase, waar nodig en mogelijk. In specifieke situaties, wanneer de situatie er om vraagt en waar het efficiënt en effectief blijkt, steunt de provincie de regionale en gemeentelijke partners in de planvormings- en realisatiefase.

Document		**Jaarstukken 2020**	
Onderdeel		3.3. Wonen in Limburg	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
CDA	27.	Wonen Pag. 175 Alinea: Uitvoering herijking planvoorraad met gemeenten Op pag. 174 staat ‘deels gerealiseerd’ bij herijking planvoorraad, op pag. 175 staat eindwaarde 0. Graag een verklaring waarom er gesproken kan worden over ‘deels gerealiseerd’? Zijn er wel of niet al oude plannen herzien dan wel ingetrokken?	“Deels gerealiseerd” en een eindwaarde op 31 december 2020 van “0” spreken elkaar niet tegen, omdat dit traject in 2020 is gestart en in de uitvoering doorloopt tot eind 2023.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
LOKAAL-LIMBURG	24.	3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit, bladzijde 182 Wat hebben we er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan? Geactualiseerde Omgevingsverordening Uitstel tot 1-1-2022. Geconstateerd moet worden dat er na het uitstel tot 2022 nog steeds geen 100% duidelijkheid /indicatie is dat de streefdatum van 1-1-2022 wel gehaald wordt door de landelijke overheid. We zien echter ook dat de bestuurscrisis in Limburg ervoor zorgt dat het gekozen traject in Limburg niet conform planning kan worden uitgevoerd. Voor Lokaal-Limburg betekent dit dat het aspect gezondheid met daaraan gekoppeld een harde afstand van minimaal 1000 meter tussen Windturbines en woningen (bebouwde kom / wijken) niet in een beleidsneutrale omzetting van de omgevingsverordening zal landen. Dit is echter wel een harde voorwaarde voor Lokaal-Limburg. Daarbij komt het gegeven dat er ook nog steeds veel onduidelijkheid bestaat wie de financiële risico's van de aan deze operatie gekoppelde automatiseringsaanpassingen gaat dragen. Dus er is ook veel onzekerheid op het financieel vlak. Vraag 24	Het lijkt goed om in aansluiting op de mededeling van ons college van 10 mei 2021 aan Provinciale Staten hier de verschillende lopende trajecten nogmaals goed naast elkaar te zetten: • De inwerkingtreding van de Omgevingswet is door het rijk vooralsnog bepaald op 1-1-2022; • Per die datum moeten alle provincies een nieuwe Omgevingsverordening hebben, die voldoet aan de eisen van de Omgevingswet. De planning voor deze beleidsneutraal omgezette Omgevingsverordening voor de provincie Limburg die voldoet aan de eisen van de Omgevingswet is nog steeds gericht op de vaststelling door Provinciale Staten op 17 december 2021 en ligt dus op schema; • De Provinciale Omgevingsvisie moet nog door Provinciale Staten worden behandeld; bij de vaststelling van de Provinciale Omgevingsvisie kunnen Provinciale Staten bepalen dat door hen vastgesteld beleid zijn vertaling krijgt in de Omgevingsverordening; dat kan in instructieregels voor gemeenten (die gemeenten moeten naleven bij de vaststelling van gemeentelijke Omgevingsplannen of het verlenen van gemeentelijke Omgevings-vergunningen) of in rechtstreeks werkende regels voor burgers en bedrijven. De vraag naar de wenselijkheid van aanvullende (want aanvullend ten opzichte van de landelijke regels) afstandseisen voor windturbines is een vraag die bij de behandeling van de Provinciale Omgevingsvisie aan de orde zal (kunnen) gaan komen.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Is het financieel voordeel op de post omgevings- visie toereikend dit risico af te dekken en wordt het bedrag daarvoor ook gereserveerd?	Het financieel voordeel op de post Omgevingsvisie betreft geen middelen die vrij vallen. Het gaat deels om gezamenlijke middelen van diverse partners voor NOVI-gebied Zuid-Limburg die in 2021 tot verdere besteding worden gebracht en deels om middelen van 2021 die in 2020 naar voren zijn gehaald om in te zetten voor het Ontwerpend Onderzoek zuinig energiegebruik, maar uiteindelijk toch pas in 2021 tot besteding worden gebracht. Voor de besteding van de geraamde bijdrage aan het Ontwerpend Onderzoek ligt er voor Noord-Limburg inmiddels een concreet projectvoorstel voor bij het Portefeuillehoudersoverleg Landelijk Gebied, wordt voor Midden-Limburg op verzoek van het Portefeuillehoudersoverleg Ruimte een dergelijk voorstel voorbereid en werkt in Zuid-Limburg het ambtelijk kernoverleg een voorstel uit voor het Bestuurlijk Kernoverleg. Waar het gaat over de financiën die gepaard gaan met de verdere opbouw van het Digitaal Stelsel Omgevingswet – Landelijke Voorziening (DSO-LV) stellen wij ons nog steeds op het standpunt dat die kosten voor rekening komen van het rijk. Wij hebben onze taken op dat vlak conform het landelijke bestuursakkoord ingevuld c.q. vullen die op weg naar 1-1-2022 verder in. Wij doen dat binnen de kaders die in de Programmabegroting zijn gesteld voor onderhoud en vernieuwing van onze geautomatiseerde systemen en bijbehorende applicaties.
CDA	28.	Ruimte voor Ruimte Pag. 189 Alinea: Opgave Ruimte voor Ruimte BV (RvR)	De vermelding van het beoogde resultaat op de einddatum, te weten negatief € 3,8 mln., is gebaseerd op de informatie vanuit RvR Limburg Beheer BV van december 2020. Verwezen wordt in dit

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		De prognose is nu dat per 31-12-2023 een negatief resultaat bestaat van € 3,8 mln op de GREX. Hoeveel is dit ultimo 2021? NB: op pag. 357 staat dat het resultaat ultimo 2021 € 3,8 mln zal zijn. Als dat laatste correct is: is stoppen per ultimo 2021 dan onder acceptatie van dit verlies haalbaar?	kader ook naar de mededeling portefeuillehouder 2020/50733. In de AvA van 17 mei 2021 is de GREX vastgesteld met een resultaat van negatief € 3,3 mln. op eindwaarde. Het voorziene verlies is afgedekt in de provinciale risicoreserve en met extern verkregen middelen (bijdrage Rijk € 4,4 mln. en een risicoreservering van € 1,7 mln.). Voorgaande betekent echter niet dat stoppen in 2021 onder acceptatie van een verlies, dit het eindresultaat betekent. De GREX gaat immers uit van einddatum 31-12-2023. De in de GREX beoogde nog te boeken opbrengsten, maar ook de voorziening voor eventuele risico's zijn gebaseerd op deze einddatum. Het geraamde verlies is derhalve haalbaar op de beoogde einddatum. Een andere einddatum zal consequenties hebben voor het geraamde eindresultaat. Ter illustratie: RvR zal naar verwachting in de periode 2021 – 2023 netto nog € 15,1 mln. van de sloopkosten terugverdienen voor de Provincie. Als RvR als onderneming ultimo 2020 zou zijn gestopt, dan was het negatieve resultaat van de GREX € 18,4 mln. geweest. Zou de onderneming per ultimo 2021 stoppen, dan zal het resultaat op basis van een (grove) schatting negatief € 13,4 mln. bedragen, uitgaande van een gemiddelde netto opbrengst van € 5 mln. per jaar.

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
LOKAAL-LIMBURG	25.	3.5 hoogwaterbescherming langs de Maas, bladzijde 196 Wat hebben we bereikt? “Het verzoek aan de Deltacommissaris om te adviseren over de uitkomsten van de Bestuursopdracht moet een bijdrage leveren aan de wettelijke evaluatie van de Waterwet, die in 2024 gereed moet zijn. Een review door het Expertisenetwerk Waterveiligheid concludeert dat het rapport Kok een goede basis vormt voor een eventuele normverlaging, maar dat de consequenties en gevolgen in het kader van de meerlaagsveiligheid beter in beeld moeten worden gebracht, voordat er in een bestuurlijk gesprek conclusies kunnen worden getrokken. Dit gesprek is eind 2020 gestart en nog niet afgerond. De Deltacommissaris is voornemens zijn advies af te ronden in 2021.” Vraag 25 Wanneer in 2021 wordt dit afgerond?	Het advies van de Deltacommissaris wordt in juni 2021 verwacht.
LOKAAL-LIMBURG	26.	3.5 hoogwaterbescherming langs de Maas, bladzijde 196 Wat hebben we bereikt? “Bij de dijktrajecten Nieuw Bergen en Belfeld heeft dit in 2020 tot een nieuw ontwerp geleid met een forse verlaging van de dijkhoogte; deels als gevolg van de Bestuursopdracht, deels vanwege het verwerken ven nieuwe (ontwerp-)inzichten”	Het nieuwe ontwerp met een fors verlaagde dijkhoogte bij de dijktrajecten Nieuw Bergen en Belfeld is deels het gevolg van de Bestuursopdracht en deels het gevolg van het verwerken van nieuwe (ontwerp-)inzichten.

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Vraag 26 Hoe kan dit het gevolg zijn vanuit twee verschillende oorzaken, zijn de nieuwe (ontwerp-) inzichten te relateren aan de Bestuursopdracht of zijn het “eigenstandige zaken”?	
LOKAAL-LIMBURG	27.	3.5 hoogwaterbescherming langs de Maas, bladzijde 196/197 Wat hebben we bereikt? “De derde afspraak in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht heeft betrekking op het vervallen van de status rivierbed in de Maasvallei. Concreet betekent dit dat “zodra een primaire kering in de Maasvallei versterkt is, de status van het rivierbed hierachter zal vervallen”. De beperkingen van de Beleidslijn grote rivieren voor deze ‘binnendijkse’ gebieden komen daarmee te vervallen en de tegemoetkoming bij schade als gevolg van een overstroming wordt gelijkgetrokken.” Met andere woorden: op het moment dat deze versterkte kering niet haar werk doet en het gebied achter de kering (dat beschermd zou moeten worden) komt onder water, wordt de schade op een zelfde (ruime) manier vergoed als bij de objecten die buitendijks liggen (en niet beschermd worden). Eerder was dit nog niet het geval. Vraag 27 Is bovenstaande juist gesteld?	Het vervallen van de status rivierbed - en in het verlengde hiervan de aanspraak op een tegemoetkoming in de schade – heeft alleen betrekking op het ‘binnendijkse’ gebied achter de versterkte kering, en dus niet op het ‘buitendijkse’ gebied dat onderdeel blijft van de rivierbed.
LOKAAL-LIMBURG	28.	3.5 hoogwaterbescherming langs de Maas, bladzijde 196/197 Wat hebben we bereikt?	De samenhang / overlap tussen voormalig Meer Maas Meer Venlo betreft het onderdeel systeemmaatregel Venlo-Velden (een dijkteruglegging), zowel ten

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		"In 2020 hebben we een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het programma Integraal Riviermanagement (IRM), vanuit onze rol als middenbestuur en de regisseur in het regioproces Maasvallei. Het doel van het programma IRM is om de opgaven voor waterveiligheid, waterkwaliteit, bevaarbaarheid, zoetwaterbeschikbaarheid, natuur, ruimtelijke en economische kwaliteit in beeld te brengen en in samenhang aan te pakken. Daar waar met deze integrale aanpak veel regionale en Rijksopgaven bij elkaar komen en provinciale doelen gediend kunnen worden, bezien we op welke wijze wij in de uitvoering en realisatie hiervan willen participeren. Voor de Maasvallei zijn in 2020 drie pilots geïdentificeerd, met voor elke pilot leervragen. De IRM-pilots waar we aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. De afspraken over deze drie IRM-pilots zijn onderdeel van de afspraken in het kader van het BO-MIRT van 25 november 2020. Vraag 28 Wat is voor wat betreft het vm. "Meer Maas Meer Venlo" de samenhang / overlap met het genoemde "samenhangende uitwerking ten Noorden van Venlo" en welk gebied betreft dit?	noorden als ten zuiden van de brug over de A67. De relatie jachthaven en industriehaven Venlo wordt via een ander project uitgewerkt. Vanwege de integrale benadering kan het mogelijk zijn dat een onderdeel daaruit hier terugkomt. De IRM-pilot "samenhangende uitwerking ten Noorden van Venlo" (inmiddels Vierwaarden genoemd), betreft het (onderzoek)gebied dat ongeveer begrensd is tussen Grubbenvorst, Lottum, Hertogbroek/Arcen, Venlo(noord).
LOKAAL-LIMBURG	29.	3.5 hoogwaterbescherming langs de Maas, bladzijde 197 Wat hebben we bereikt?	Voor de systeemmaatregel Thorn-Wessem zijn bij het BO MIRT in 2019 nog geen financiële middelen toegezegd omdat de

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		"We participeren in de Verlaging dam Lateraalkanaal (voorbereiding naar MIRT, inmiddels ook IRMpilot), Lob van Gennep (verkenning in het kader van MIRT), Oeffelt en systeemmaatregelen Well, Arcen, Baarlo en Thorn-Wessem (planuitwerking in het kader van MIRT). De provinciale investeringsmiddelen voor deze projecten hebben we in een meerjarenplanning in de begroting verankerd, met uitzondering van een financiële bijdrage aan de systeemmaatregel Thorn-Wessem." Vraag 29 Waarom is de systeemmaatregel Thorn-Wessem uitgezonderd, en wat zijn de geschatte bedragen, en wat heeft dit voor toekomstige gevolgen?	verkenning van het project toen nog niet was afgerond. Inmiddels is het project verder en wordt ingeschat dat een bijdrage van ca. € 500.000 zal worden gevraagd (zie ook Mededeling portefeuillehouder d.d. 18 juni 2020 inzake het vervallen van de status van het winterbed en de voorkeursvariant Thorn-Wessem). Dekking voor en eventuele bijdrage zal via de reguliere weg en met inachtneming van uw budgetrecht betrokken worden in de besluitvorming
GroenLinks	5.	Hoogwater langs de Maas Pagina 198: Vraag: in hoeverre telt de mantra haalbaar, betaalbaar en met draagvlak ook bij de hoogwaterbeschermingsmaat-regelen? Noot van de vraagsteller: participatie is niet hetzelfde als maatschappelijke samenwerkingspartners, het gaat hier echt om de bevolking.	Wij betrachten gepaste terughoudendheid bij het beantwoorden van schriftelijke vragen waar een politiek bestuurlijk standpunt wordt gevraagd, om daarmee maximale ruimte te geven aan het nieuw te vormen college van Gedeputeerde Staten.
LOKAAL-LIMBURG	30.	3.5.1 Programma Maasvallei, bladzijde 199 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan? Toelichting Prestatie Indicatoren:	Op dit moment wordt in de planuitwerking van de systeemmaatregelen – waar deze provinciale bijdrage betrekking op heeft – bekeken aan welke gebiedskwaliteiten deze middelen besteed kunnen worden. Een besluit hierover is aan een nieuw college.

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		2. De doelen en middelen voor het programma Maasvallei zijn helder en duidelijk: samengevat gaat het om een integrale en realistische benadering. Daar waar er mogelijkheden zijn om via een provinciale investeringsbijdrage een bijdrage te leveren aan het versterken van gebiedskwaliteiten in hoogwaterprojecten is dit verankerd in onze meerjarenbegroting. Vraag 30 Betreft dit technische mogelijkheden, of financiële mogelijkheden c.q. wat zijn de beperkingen en kunt u enkele concrete voorbeelden hiervan geven?	
VVD	2.	Blz. 201: Project Ooijen-Wanssum, in de verantwoording staat dat er voor 5 miljoen geaccordeerde contractwijzigingen hebben plaatsgevonden, wat was daar het nut en de noodzaak van? Wat is er concreet gedaan met de genoemde 5 miljoen? Welke scopewijzigingen hebben er plaatsgevonden? Welk deel van de 800.000 euro wordt door wie gedragen? Hoeveel is het totaal te activeren bedrag (uitsplitsing kan immers nog niet)?	De contractwijzigingen, de zogenaamde voorstellen tot wijziging (VTW's), vormen een gebruikelijk onderdeel bij (grote) infrastructurele projecten, zo ook bij het project Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum (GOW).De VTW's hebben veelal betrekking op onvoorziene omstandigheden, bijvoorbeeld afwijkende areaalgegevens, die zich tijdens de uitvoering van het project voordoen en waarmee de aannemer bij zijn inschrijving geen rekening heeft kunnen houden. De financiële gevolgen worden binnen het taakstellend projectbudget opgevangen.. De VTW's 2020 hebben o.a. betrekking op het aantreffen van bodemvreemde materialen, sanering niet toepasbare grond, onvoorziene archeologische werkzaamheden. Een speciale vorm van VTW's betreft de scopewijzigingen op verzoek van een van de partners. Daarvan is in de Bestuursovereenkomst (BOK) vastgelegd, dat de desbetreffende kosten voor

Document		Jaarstukken 2019	
Onderdeel		3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			rekening komen van de aanvrager van de wijziging. De uitvoering van het project gereed. De laatste hand wordt gelegd aan de inhoudelijke en financiële verantwoording, waarna in de Stuurgroepvergadering van 23 juni a.s. het project wordt afgesloten. PS zullen in het najaar worden geïnformeerd over de definitieve resultaten. In ieder geval is het project gerealiseerd binnen tijd, kwaliteit en budget. Na afronding van het project en op basis van bijbehorend kredietbesluit worden de gevolgen ook voor het te activeren bedrag zichtbaar gemaakt.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.6. Water	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
GroenLinks	6.	Water Pag. 203: het provinciaal waterplan komt uit 2015. Dit vraagt om herziening, die integraal opgepakt moet worden ihkv klimaatadaptatie. Vraag: is dit gepland? Zo nee waarom niet, zo ja wanneer kunnen we dit verwachten?	Het huidige provinciaal waterplan heeft een looptijd tot en met 2021. In 2020 is gestart met de opvolger; het Provinciaal Waterprogramma. De uitgangspunten van dit nieuwe waterprogramma zijn in september 2020 in de commissievergadering RLN besproken. Op 9 februari 2021 heeft het college van GS een voorontwerp Provinciaal Waterprogramma vastgesteld en ter kennisname aan Provinciale Staten toegezonden. Dit voorontwerp is besproken met de waterpartners, zoals Waterschap Limburg, WML, natuurbeherende organisaties en gemeenten. Op 30 maart heeft GS een ontwerp vastgesteld en ter visie laten leggen. De ter visie legging loopt op 25 mei af. Volgens planning zal het Provinciaal Waterprogramma aan Provinciale Staten worden aangeboden ter vaststelling in de vergadering van december 2021.
LOKAAL-LIMBURG	31.	3.6 Water, bladzijde 204 “Een efficiënte waterketen is van belang voor Limburg. Door verbetering van de samenwerking in de waterketen kunnen kostenbesparingen bij riolering, zuivering en drinkwaterbereiding worden bereikt.” Vraag 31 Aan welke verbeteringen moeten we dan denken?	Riolen (in beheer bij gemeenten), afvalwaterzuivering (waterschap) en drinkwaterproductie (WML) maken alle op grote schaal gebruik van buizen en leidingen om het water te transporteren. Samenwerking en kennisdeling op vlak van beheer en onderhoud van die leidingen levert synergiewinst. Riolen en afvalwaterzuivering sluiten fysiek op elkaar aan en beïnvloeden elkaar: het gemeentelijk riool transporteert water naar de afvalwaterzuivering. Een voorbeeld: de toename van piekbuien noodzaakt bij de traditionele gemengde rioolstelsels tot uitbreiding van de capaciteit van zowel het riool als de afvalwaterzuivering. Vaak zijn dit onnodige investeringen omdat het schone regenwater zonder zuivering in het grond- of oppervlaktewater kan worden

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.6. Water	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			gebracht. Afkoppelen van regenwater leidt dan niet alleen tot besparingen voor de gemeente maar ook voor het waterschap en daarmee voor de burger.
LOKAAL-LIMBURG	32.	3.6 Water, bladzijde 204 “Het huidige Provinciaal Waterplan 2016-2021 zal in 2022 worden vervangen door het Provinciaal Waterprogramma onder de nieuwe Omgevingswet. In 2020 zal gestart worden met de voorbereidingen van dit Waterprogramma.” Vraag 32 Welke risico’s worden is er op het gebied van “water”, als de realisatie van de nieuwe Omgevingswet vertraging oploopt c.q. blijft lopen?	Er zijn geen risico’s voor het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027. Zowel op grond van de huidige Waterwet als de toekomstige Omgevingswet moet de provincie elke 6 jaar waterbeleid voor het regionale watersysteem vaststellen. Verschil is dat de Waterwet dit beleid ‘waterplan’ noemt, vast te stellen door PS, en de Omgevingswet ‘waterprogramma’, vast te stellen door GS binnen de kaders van de POVI. Overigens is vaststelling Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 voorzien eind 2021 c.q. onder vigeur van de Waterwet en daarmee vaststelling door PS. Indien de Omgevingswet niet per 1-1-2022 in werking treedt zal de Waterwet nog langer van kracht blijven. Het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 zal dan nog enige tijd de status hebben van waterplan als bedoeld in die wet. Uitstel van de Omgevingswet zal wel tot gevolg hebben dat de nieuwe Omgevingsverordening Limburg, inclusief de wateronderdelen daarvan, pas op een later moment in werking kan treden. Tot die tijd blijft evenwel de huidige Omgevingsverordening Limburg gelden, dus ook op dit vlak zijn er geen risico’s.
LOKAAL-LIMBURG	33.	3.6 Water, bladzijde 205 Wat hebben we bereikt? “In het project Waterbeschikbaarheid hebben we de toekomstige beschikbaarheid van water en de	Lange tijd was het beeld dat er provinciebreed voldoende water beschikbaar was voor de verschillende waterafhankelijke functies. Op lokale schaal kon een onttrekking wel schade toebrengen aan andere belangen. Bijvoorbeeld een onttrekking in de nabijheid van een natuurgebied kan

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.6. Water	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		toekomstige vraag met elkaar in verband gebracht. Dit project krijgt in 2021 een vervolg door samen met water gebruikende partijen afspraken te gaan maken over het watergebruik." Lokaal-Limburg heeft eerder schriftelijke vragen gesteld over de vergunning voor nog meer water te mogen oppompen door een grootverbruiker in Lomm. Vraag 33 Welke visie heeft de provincie op grootschalige industriële grondwateronttrekkingen (vergunningverlening/aanvraag meer te mogen oppompen) in relatie tot de eisen die aan de ondernemingen mogen en kunnen worden gesteld om hun processen zodanig in te richten dat dit grondwater bespaart?	bijdragen aan de verdroging van dat gebied. Beleid is daarom dat een vergunningaanvraag voor grondwateronttrekking wordt getoetst op de effecten van de onttrekking op andere belangen. Indien er niet wordt onttrokken in de voor de drinkwatervoorziening gereserveerde diepe grondwatervoorraden in de Roerdalslenk en Venloschol en indien de onttrekking geen negatieve effecten heeft op andere belangen is er geen reden om te vergunning te weigeren of beperkingen op de te onttrekken hoeveelheden op te leggen. Recente inzichten maken duidelijk dat extreme droogtes (zoals in afgelopen jaren) in de toekomst vaker kunnen voorkomen. In het kader van het nationale Deltaprogramma Zoetwatervoorziening onderzoeken wij in het project Waterbeschikbaarheid in hoeverre in periodes van extreme droogte vraag naar en aanbod van water op elkaar afgestemd kunnen worden door het vergroten van aanbod (bijvoorbeeld door de neerslag die in natte periodes valt langer in het watersysteem vast te houden) en het verkleinen van de vraag (bijv. door het beperken van het verbruik). Op basis van de verkregen inzichten zullen wij afspraken maken met betrokken partijen over de verdeling van de beschikbare hoeveelheden water. Dit staat beschreven in het ontwerp Provinciaal waterprogramma.
VVD	3.	Blz. 206: Wat waren de aanbestedingsperikelen die tot vertraging hebben geleid in 12 grondwaterbeschermingsgebieden?	Het vermelde is een omissie. Over de aanpak van nitraat in grondwaterbeschermingsgebieden is in december 2018 een overeenkomst gesloten met de samenwerkingspartners (WML en LLTB) en de uitvoering is gestart in januari 2019. De aanpak wordt

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.6. Water	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Is inmiddels zicht op wanneer de aanpak van start kan?	gefinancierd door het rijk, WML en de provincie. Uitvoering geschiedt, conform afspraken die landelijk zijn gemaakt, onder verantwoordelijkheid van de LLTB door de regiocoördinator van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Tussen partijen is afgesproken de kosten van de aanpak te dekken door middel van een subsidie aan de LLTB. Voor een opdracht zou een aanbestedingsprocedure moeten worden gevolgd en dat was niet aan de orde gelet op de landelijk gemaakte afspraken en de aard van de aanpak.
LOKAAL-LIMBURG	34.	3.6.1 Water, bladzijde 208 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan? “3. Uitvoeren project Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA) In 2019 is samen met het Waterschap gestart met de uitvoering van de Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA), dit is een vervolg op het Nieuw Limburgs Peil en vormt de basis voor nieuwe pakketten van watermaatregelen om te komen tot een goede waterkwantiteit en -kwaliteit in Limburg. In 2020 wordt LIWA afgerond. De resultaten zullen enerzijds vertaald worden in het nieuwe Provinciaal Waterprogramma en het Waterbeheerprogramma van het Waterschap en anderzijds een basis vormen voor de nieuw af te spreken uitvoering overeenkomsten en maatregelen-pakketten met partijen in de periode 2022-2027. De maatregelen moeten leiden tot een robuust en adaptief watersysteem	De centrale doelstelling van het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 is ‘*het realiseren van een duurzaam, robuust en ecologisch gezond watersysteem dat kan omgaan met wateroverlast en droogte en dat voorziet in voldoende water van goede kwaliteit.*’ Dit is een voortzetting van het beleid van het Provinciaal Waterplan 2016-2021; er zijn geen trendbreuken. Wel legt het waterprogramma in de uitwerking van de centrale doelstelling de volgende nieuwe accenten. • Een gebiedsgerichte aanpak, waarbij het nemen van (water) maatregelen bijdraagt aan de waterkwaliteit en -kwantiteit, de kwaliteit van de Natura 2000-gebieden en de landbouw. Het aanpakken van de verdroging is hier een belangrijke opgave; • Verbetering van de kwaliteit en kwantiteit van het grondwater, noodzakelijk om in de toekomst over voldoende water van een goede kwaliteit te kunnen beschikken voor (o.a.) de drinkwatervoorziening, natuur, landbouw en industrie. Hierbij geldt als voorwaarde dat de uitvoering haalbaar en betaalbaar moet

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.6. Water	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		en het realiseren van de doelen van het Waterplan en - programma. Rol Provincie: bevoegd gezag, partner, subsidiënt" Vraag 34 Welke zijn de belangrijkste overeenkomsten en verschillen tussen het nieuwe Provinciaal Waterprogramma en het waterbeheerprogramma van het Waterschap Limburg?	zijn: de opgave is groot en niet alles kan (en moet) in de komende 6 jaar. Het waterbeheerprogramma van het waterschap geeft nadere uitwerking van en uitvoering aan het Provinciaal Waterprogramma. Afstemming tussen beide programma's heeft plaatsgevonden. Het Provinciaal Waterprogramma besteedt daarnaast aandacht aan grondwater voor drinkwater, terwijl het waterbeheerprogramma van het waterschap aandacht besteedt aan waterzuivering en beheer en onderhoud van de assets.
LOKAAL-LIMBURG	35.	3.6.1 Water, bladzijde 209 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan? "Beoogd resultaat 2020 In 2020 is er, vooruitlopend op het Deltafonds, een bedrag beschikbaar vanuit het ministerie voor de ondersteuning van klimaatadaptatie. Wij zullen hier in 2020 een aanvraag voor indienen. Bereikt resultaat 2020: Doelstellingen gerealiseerd; doordat het Ministerie in 2020 geen bijdrage meer beschikbaar stelde voor ondersteuning bij klimaatadaptatie, ontbrak de mogelijkheid om de beoogde steunaanvraag in te dienen." Vraag 35 Heeft de Rijksoverheid een bedrag voorgehouden en in het geheel niet beschikbaar gesteld, of is dat geld wel beschikbaar, werd er niet MEER geld beschikbaar	In 2019 is door het Rijk een bedrag beschikbaar gesteld voor zowel procesondersteuning als voor de uitvoering van concrete fysieke maatregelen. In 2020 is de bijdrage van het Rijk echter exclusief beschikbaar gesteld voor fysieke maatregelen door gemeenten. Daardoor kon er door de provincie geen aanvraag voor procesondersteuning bij het Rijk worden ingediend. Wel zijn er door gemeenten projecten ingediend. Eén van de projecten die door het Rijk in 2020 zijn gehonoreerd, is het plan 'Klimaatplein Gasthoes' van de gemeente Horst aan de Maas. Daarmee is er toch in 2020 een substantiële bijdrage naar Limburg gegaan.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.6. Water	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		gesteld, c.q. is er een ander oorzaak dat Limburg achter het net gevist heeft?	
VVD	4.	Blz. 212: Hoeveel cofinanciering heeft de provinciale inzet van middelen voor de wateropgave opgeleverd en wie heeft die uiteindelijk geleverd?	Aangenomen is dat hier gedoeld wordt op het project DHZ (Deltaprogramma De Hoge Zandgronden). Door de provincie Limburg is in de periode 2016-2021 € 16 mln. gecofinancierd voor dit programma. Dit heeft ca. € 100 mln. opgeleverd aan cofinanciering van waterschap (ca. € 53 mln.), gemeenten (Nuth, Simpelveld, Sittard -Geleen, Nederweert, Heerlen, Landgraaf), LLTB, stichting Ark en Regionaal landschap Kempen en Maasland (ca € 31 mln.) en het ministerie van I&W (ca € 16 mln.)
VVD	5.	Blz. 208/213: Wat is de stand van zaken van het project IBRAHYM?

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.6. Water	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			ook de nieuwste inzichten over bodemopbouw en modeltechniek in het model worden verwerkt. De komende twee jaar werken Provincie, Waterschap en WML samen aan de actualisatie: het project IBRAHYM 3, om daarmee betrouwbaardere berekeningen en daardoor betere onderbouwing voor besluiten en vergunningen te verkrijgen en het draagvlak voor het model onder de stakeholders te behouden. De bouw van het model wordt uitbesteed aan een marktpartij, met voldoende ruimte voor inbreng van de kennisinstellingen Deltares en WENR. In 2020 is gestart met de voorbereiding van de aanbesteding; opdrachtverlening zal in 2021 plaatsvinden. Eind 2022 is een volledig geactualiseerd model, IBRAHYM 3, gereed.
		Wat is de provinciale (totale) bijdrage aan dit project en over welke periode loopt dit project?	De totale geraamde kosten van de actualisatie van IBRAHYM zijn ca. € 580.000 excl. btw (€700.000 incl. btw) Deze worden als volgt verdeeld: Waterschap Limburg (50%), Provincie Limburg (25%) en WML (25%). De financiële bijdrage van Provincie Limburg bedraagt € 145.000 excl. btw voor de periode 2020 t/m 2022. De kosten voor het reguliere beheer en onderhoud van het model worden verdeeld tussen Waterschap (50%), Provincie (25%) en WML (25%). Voor de Provincie bedragen deze jaarlijks ca. € 7000.

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.7. Energie, circulaire economie en milieu	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
CDA	29.	Energie, circulaire economie en milieu; Duurzaam Thuis Pag. 216 Alinea: 3 Wat is op dit moment de status van gehonoreerde aanvragen voor mensen met een laag inkomen en/of negatieve BKR?	Onderstaande beantwoording gaat in op vragen 29-32 van het CDA, en is derhalve uitgebreider van aard. Toenmalig gedeputeerde Koopmans heeft in de Statencommissie Financiën, Economische Zaken en Bestuur van 9 oktober 2020 aangegeven dat er gesprekken met SVn gevoerd zouden worden om te kijken of we kunnen komen tot een wat nadere aanpassing in relatie tot mensen met een laag inkomen. Gedeputeerde Koopmans heeft geen toezegging gedaan voor wat betreft het niet langer afwijzen van aanvragen sec op basis van een negatieve BKR en om mensen met een lager inkomen tegemoet te komen. SVn heeft aangegeven dat aanvragen van mensen met een BKR registratie niet door SVn gehonoreerd kunnen worden. SVn moet zich namelijk als kredietverstrekker conformeren aan de ‘Gedragscode consumptief Krediet’. In deze gedragscode is bepaald dat kredieten op een verantwoorde wijze dienen te worden verstrekt. Kredietverstrekkers voeren bij het verstrekken van een consumptief krediet onder andere een krediettoets uit bij het Bureau Krediet Registratie (BKR). Met het uitvoeren van deze krediettoets wordt enerzijds getracht de risico’s van het niet terugbetalen van de lening te beperken. Anderzijds hebben kredietverstrekkers te maken met zorgplicht. Deze zorgplicht legt de geldverstrekker dwingend op om zich te overtuigen van de betaalcapaciteit van de aanvrager gedurende de gehele looptijd van de lening om te voorkomen dat de aanvrager in financiële problemen komt. Indien de geldverstrekker hierover geen

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.7. Energie, circulaire economie en milieu	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			voldoende zekerheid kan verkrijgen, dan mag er geen lening verstrekt worden. Voor aanvragers die o.b.v. een laag inkomen niet in aanmerking kunnen komen voor een Stimuleringslening kan de Verzilverlening uitkomst bieden. De Verzilverlening is een financieringsproduct van SVn waarmee op basis van de overwaarde op de woning stimuleringsmaatregelen gefinancierd kunnen worden. Hierbij wordt er geen maandelijkse rente en aflossing betaald en is er geen sprake van een krediettoets bij SVn. Daarnaast beschikt de Provincie niet over de inkomensgegevens van een aanvrager. Deze gegevens mogen vanuit SVn niet met ons gedeeld worden vanwege de AVG. SVn heeft geen zicht op de maatregelen die een leningnemer uitvoert waardoor er geen koppeling op dossierniveau gemaakt kan worden o.b.v. hoogte van het inkomen i.r.t. de uitgevoerde maatregel.
CDA	30.	Energie, circulaire economie en milieu; Duurzaam Thuis Pag. 216 Alinea: 3 Is er sinds de toezegging van toenmalig gedeputeerde Koopmans om aanvragers niet langer af te wijzen sec op basis van een negatieve BKR en om aanvragers met een laag inkomen tegenmoet te komen een verandering opgetreden in het aantal gehonoreerde aanvragen voor mensen met een laag inkomen en/of een negatieve BKR?	Zie beantwoording vraag 29

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.7. Energie, circulaire economie en milieu	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
CDA	31.	Energie, circulaire economie en milieu; Duurzaam Thuis Pag. 216 Alinea: 3 Kan inzichtelijk worden gemaakt in hoeverre de toezegging van toenmalig gedeputeerde Koopmans om aanvragers niet langer af te wijzen sec op basis van een negatieve BKR en om aanvragers met een laag inkomen tegenmoet te komen, heeft bijgedragen aan het voorkomen van energiearmoede?	Zie beantwoording vraag 29
CDA	32.	Energie, circulaire economie en milieu; Duurzaam Thuis Pag. 216 Alinea; 3 Kan inzichtelijk worden gemaakt welke verbeteringen er zijn aangebracht aan de woningen door het honoreren van aanvragen van mensen met een laag inkomen en/of een negatieve BKR en in hoeverre dit een CO2-reductie heeft bewerkstelligd?	Zie beantwoording vraag 29
LOKAAL-LIMBURG	36.	3.7 Energie, circulaire economie en milieu bladzijde 216 Wat hebben we bereikt? “De belangrijkste concrete resultaten: ▪ Duurzaam Thuis: In 2020 is er € 24.665.087 uitgezet. Het betreft 3.220 leningen waarmee in 2020 6.166,27 ton aan CO2 is gereduceerd, en naar schatting 54 fte aan werkgelegenheid is gerealiseerd.; ▪ Het Limburgs Energie Fonds (LEF) heeft in 2020 € 25,7 mln. uitgezet. Met de in 2020 gedane investeringen draagt LEF bij aan een CO2 reductie van 588.390 ton en 1.604 FTE jaren werkgelegenheid;” Vraag 36 Hoe verhouden deze resultaten zich tot de afgelopen jaren en tot de doelstellingen die men in 2020 had willen bereiken?	

<table>
<tr><td colspan="2">Document</td><td colspan="2">Jaarstukken 2020</td></tr>
<tr><td colspan="2">Onderdeel</td><td colspan="2">3.7. Energie, circulaire economie en milieu</td></tr>
<tr><td>Staten-fractie</td><td>Nr.</td><td>Vraag</td><td>Antwoord</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="2">
<u>Duurzaam Thuis:</u>

<table>
<tr><td></td><td>Uitzetting in mln.</td><td>CO2 reductie in ton</td><td>FTE</td></tr>
<tr><td>Ultimo 2018</td><td>€ 85</td><td>21.250</td><td>126</td></tr>
<tr><td>Ultimo 2019</td><td>€ 115</td><td>28.750</td><td>252</td></tr>
<tr><td>Ultimo 2020</td><td>€ 140</td><td>34.920</td><td>306</td></tr>
</table>

Middels de Verordening leningen Duurzaam Thuis worden leningen verstrekt die bijdragen aan de volgende beleidsdoelen:
• een besparing van het energiegebruik van de bestaande woning;
• het verhogen van het aandeel duurzame energiebronnen in de energievoorziening van de bestaande woning;
• het vergroten van de levensloopbestendigheid van de bestaande woning.

Daarnaast verwacht de EIB dat er € 150 mln. in de periode 2019 t/m 2023 aan leningen wordt verstrekt.

<table>
<tr><th>Jaar</th><th>Begroot t.a.v. uitgezette leningen</th><th>Daadwerkelijk uitgezette leningen</th></tr>
<tr><td>2019</td><td>€ 25 mln.</td><td>€ 30 mln.</td></tr>
<tr><td>2020</td><td>€ 27,5 mln.</td><td>€ 24,6 mln.</td></tr>
<tr><td>2021</td><td>€ 31 mln.</td><td></td></tr>
<tr><td>2022</td><td>€ 32,5 mln.</td><td></td></tr>
<tr><td>2023</td><td>€ 34 mln.</td><td></td></tr>
<tr><td>Totaal</td><td>€ 150 mln.</td><td>€ 47 mln.</td></tr>
</table>

In het jaar 2019 is er circa € 5 mln. meer uitgezet dan begroot en in 2020 is er circa € 2,9 mln. minder uitgezet dan begroot. De totale begrote uitzettingen per 2020 bedraagt € 52,5 mln.. Met de totale werkelijke uitzetting van € 54,6 mln. wordt de beoogde doelstelling vanuit de EIB nog steeds behaald.
</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td>Document</td><td colspan="3">Jaarstukken 2020</td></tr>
<tr><td>Onderdeel</td><td colspan="3">3.7. Energie, circulaire economie en milieu</td></tr>
<tr><td>Staten-fractie</td><td>Nr.</td><td>Vraag</td><td>Antwoord</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="2">LEF:
LEF in de afgelopen 3 jaar:

<table><tr><td></td><td>Uitzetting in mln.</td><td>CO2 reductie in ton</td><td>FTE</td></tr><tr><td>Ultimo 2018</td><td>€ 11,7</td><td>268.536</td><td>Ca. 800</td></tr><tr><td>Ultimo 2019</td><td>€ 26,4</td><td>604.740</td><td>Ca. 1800</td></tr><tr><td>Ultimo 2020</td><td>€ 25,4</td><td>558.390</td><td>Ca. 1600</td></tr></table>
Voor 2020 was door de fondsbeheerder van LEF een uitzetting van € 24 mln. begroot. Vanwege uitputting van beschikbare middelen is in 2020 samen met PS en GS een vergroting van het LEF gerealiseerd. De coronacrisis heeft gezorgd voor een groter beroep op LEF. Tot op het moment van beschikbaar komen van de middelen was temporisering van de uitzettingen in 2020 noodzakelijk. Hierdoor is de begrote en gerealiseerde uitzetting nagenoeg gelijk.

Voor 2021 was een uitzetting van € 50 mln. begroot. Op basis van de eerste twee kwartalen en momenteel voorliggende financieringsaanvragen zal de begrote uitzetting voor 2021 eind Q2 al gerealiseerd zijn.
Hieruit blijkt juist de meerwaarde van LEF in deze periode. Om projecten te financieren hebben partijen zoals banken en andere investeerders behoefte aan goede projecten enerzijds en zekerheid anderzijds, LEF zorgt hiervoor bij de projecten waaraan het deelneemt.</td></tr>
<tr><td>LOKAAL-LIMBURG</td><td>37.</td><td>Vraag 37
Welke inspanningen zijn er om de zijkanten/geluidswallen provinciale en Rijkswegen te combineren met energieopwek PV?

Wat heeft dat opgeleverd?</td><td>In de periode 2018 - 2020 hebben wij diverse keren overlegd met Rijkswaterstaat over de inzet van gronden langs Rijkswegen voor grootschalige ZonPV. Hieruit komt naar voren dat, vanwege de smalle stroken grond langs Rijkswegen én de noord-zuid oriëntatie van de meeste Rijkswegen in Limburg, de potentie zeer beperkt is. Hierdoor is de ontwikkeling van zonPV-projecten langs Rijkswegen complex en zal het lastig zijn hiervoor positieve business cases te ontwikkelen. De informatie die RWS heeft geleverd is meegenomen in het proces van de RESsen. In de RESsen zijn zoekgebieden voor ZonPV gedefinieerd waarbij de focus</td></tr>
</table>

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.7. Energie, circulaire economie en milieu	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			ligt op andere deelgebieden (grondgebonden en zon op daken). Wat betreft provinciale wegen zijn we eind 2014 gestart met een verkenning of zonPV ontwikkeld zou kunnen worden op een nieuw geluidscherm op locaties waar dit nodig zou zijn vanwege terugdringen geluidsoverlast door het verkeer. Daaruit kwam naar voren dat de locatie De Euren langs de N281 geschikt zou kunnen zijn. Uiteindelijk bleek dat dit innovatief project zowel financieel als kwalitatief niet echt uit de verf kwam. Bij het snijvlak van de haalbaarheidsfase (uitwerking voorkeursoplossing) naar de planvormingsfase (planologie & realisatie) hebben wij daarom eind 2019 voorgesteld dit project niet voort te zetten. Daarop is dit project door uw Staten eind 2019 geschrapt in het kader van het Statenvoorstel Heroverweging mobiliteitsopgaven en -ambities 2020-2023, brief GS van 17-12-2019 (GS 2019-92097). Hoewel enkele andere locaties langs provinciale wegen qua oriëntatie geschikt voor zonPV lijken (zuidgeoriënteerde geluidswallen of –schermen, m.n. langs de N300 BPL, N280 Roermond, N570 Roermond, N275 Nederweert, N270 Venray/Wanssum), schatten wij op basis van onze ervaringen en die van Rijkswaterstaat de kansen voor financieel en technisch haalbare projecten relatief klein in. Zodoende zijn hiertoe geen nadere initiatieven ondernomen.
LOKAAL-LIMBURG	38.	3.7.3 milieu bladzijde 221 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan? Bereikte resultaten 2020, criteria 6	Met het Actieplan omgevingslawaai provinciale wegen zijn de locaties in beeld gebracht waar langs provinciale wegen niet voldaan wordt aan de plandrempel en derhalve op termijn voorzien worden van stiller asfalt. In het Actieplan vormt de

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.7. Energie, circulaire economie en milieu	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		"Gerealiseerd: In het kader van het Actieplan Omgevingslawaai provinciale wegen zijn bij groot onderhoud en wegreconstructies stille wegdekken aangebracht, waar deze locaties samenvielen met de wegvakken, die volgens het Actieplan Omgevingslawaai in aanmerking komen voor stiller asfalt. De uitvoering van het actieplan 2019-2023 ligt op koers" Er zijn gebieden waar zowel snelwegen (Rijkswaterstaat) als provinciale wegen verknoopt zijn. En waar. Een voorbeeld hiervan is de tot de zogenaamde "Herrietrajecten" benoemde A73, in Blerick. Hier is Provinciale weg N273 (Napoleonsbaan) verknoopt aan de A73. Gezamenlijk zorgen deze wegen ter plekke behoorlijke (geluids) overlast. Vraag 38 Wordt er op zulke wegen extra rekening gehouden met stil asfalt en is er daarbij sprake van een extra contact met Rijkswaterstaat om knelpunten in dergelijke omgevingen (verknoping snelwegen en provinciale wegen) samen op te pakken?	geluidbelasting van de provinciale weg het vertrekpunt voor de treffen maatregelen. In voorkomende gevallen vindt er additioneel afstemming plaatst over de uitvoering van de maatregel met lokaal bevoegd gezag. Voor de N273 nabij de A73 heeft dat er toe geleid dat op verzoek van de gemeente Venlo over een langere afstand geluidreducerend asfalt aangebracht op de N273 dan voorzien in het Actieplan omgevingslawaai. Over de daarmee samenhangende meerkosten zijn afspraken gemaakt met de gemeente Venlo. De wet kent een rolverdeling voor het geluidbeheer van provinciale wegen (provincie) en rijkswegen (Rijkswaterstaat). Geluidbeheer en monitoring vindt in beginsel door de verantwoordelijke instantie plaats. In het kader van tracébesluiten, gebiedsgerichte programma's of grotere projecten vindt wel regelmatig samenwerking en afstemming tussen de provincie en RWS plaats. Voorbeelden zijn de geluidmaatregelen rond A73 Venlo, ontwikkelingen knooppunt Zaarderheiken. Gebiedsontwikkeling VDL-Nedcar en verbreding A2.
LOKAAL-LIMBURG	39.	Rijkswaterstaat hanteert voor zichzelf klaarblijkelijk mildere normen voor geluidsoverlast van (nieuwe snelwegen) op het moment dat er eerder al een provinciale weg gelegen heeft op (een deel) van datzelfde traject. Alsof dat invloed	In het Nalevingsverslag geluidproductieplafonds rijkswegen 2019 (zie: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/01/18/bijlage-1-nalevingsverslag-geluidproductieplafonds-rijkswegen-2019)

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.7. Energie, circulaire economie en milieu	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		heeft op de werkelijke decibellen en de overlast. Een voorbeeld hier van is de kernenverbindingsweg Streekweg (N567, later N271) een kernenverbindingsweg tussen Beesel en Tegelen, later tot Venlo. Daar kwam later, rond 2006, de A73 te liggen. Het gevolg, geen of slechtere geluidswerende voorzieningen vanwege het feit dat daar eerst de provinciale kernenverbindingsweg lag. Dan zijn er minder verplichtingen. Rijkswaterstaat vraagt nu herhaaldelijk ontheffingen aan om meer geluid te mogen maken. Tot ongenoegen van inwoners uit Reuver en Belfeld. Vraag 39 Is er een overzicht van Limburgse dorpen of wijken waarvan de inwoners ook op deze manier de klos werden, en heeft de Provincie gesprekken met RWS (gehad) over deze problematiek in Reuver en Belfeld?	is een actueel overzicht opgenomen op welke locaties RWS een ontheffing aanvraagt of in het recente verleden heeft aangevraagd voor geluidemissie van rijkswegen en welke maatregelen RWS daar tegenoverstelt. Naar aanleiding van de door RWS gevraagde ontheffing op de toegestane geluidemissie van de A73 in Reuver en Belfeld heeft (toenmalig) gedeputeerde Prevoo in 2018 de zorgen van de omgeving onder de aandacht gebracht bij de Hoofdingenieur-Directeur van RWS Zuid-Nederland.
LOKAAL-LIMBURG	40.	Vraag 40 Welke maatregelen worden er op die plekken nog voorzien door RWS?	Zie antwoord op vraag 39. Volledigheidshalve wordt nog opgemerkt dat RWS ook in het kader van het zogenaamde Meerjarenprogramma Geluidsanering (MJPG) nog maatregelen treft. Een overzicht van desbetreffende maatregelen en de planning is opgenomen in het MJPG (zie: https://www.rijkswaterstaat.nl/nieuws/archief/2021/03/maatregelen-tegen-geluidhinder-rijkswegen-in-limburg-en-brabant-bekend)
LOKAAL-LIMBURG	41.	3.7.1 energie bladzijde 231 Wat heeft het ons gekost?	

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.7. Energie, circulaire economie en milieu	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Provinciale Energiestrategie Bij het vaststellen van het statenvoorstel “Provinciale Energie Strategie (PES) – deel 1: Uitgangspunten en leidende principes” (PS 29 juni 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld om vooruitlopend op de vaststelling van PES deel 2 aan de slag te gaan met de energietransitie. Inmiddels is de PES deel 2 vastgesteld door PS op 18-12-2020 en wordt richting gegeven aan de energietransitie voor zowel de korte en middellange termijn (2020-2023). Voor de verdere uitvoering van deze transitie wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,78 mln. overgeboekt naar 2021. In het PES staat: “Er wordt voorgesteld om bijgevoegde uitgangspuntennotitie vast te stellen in de vergadering van Provinciale Staten van 3 april 2020, en daarmee € 3 miljoen aan middelen beschikbaar te maken uit de intensiveringsmiddelen Energie en Duurzaamheid 2019 – 2023. Dit om onder meer bestaande afspraken na te komen, kansrijke processen aan te jagen en partijen met nieuwe initiatieven te ondersteunen.” Vraag 41 Is deze genoemde € 780.000 een restant van de betreffende 3 miljoen? Betekent dit dat de rest van deze 3 miljoen verbruikt is of moet dit anders bezien worden?	
		Ja, een bedrag van € 0,66 mln. betreft het resterend deel van de € 3 mln. Zie onderstaande tabel. |	Beschikbaar	Uitgaven 2020	Restant
PES deel 1	€ 3 mln.	€ 2.10 mln.	€ 0.90 mln.
- PES	€ 2.75 mln	€ 2.09 mln.	€ 0.66 mln.
- Waterstofagenda	€ 0.25 mln.	€ 0.01 mln.	€ 0.24 mln.	 Het overige resterend bedrag van € 0,12 mln. (€ 0,78 mln. – € 0,66 mln.) betreft het restant van de beschikbaar gestelde middelen voor het continueren van (door)lopende zaken en processen vooruitlopend op de ontwikkeling en vaststelling van de PES (1e AWR 2020).	

<table>
<tr><td colspan="2">Document</td><td colspan="2">Jaarstukken 2020</td></tr>
<tr><td colspan="2">Onderdeel</td><td colspan="2">3.7. Energie, circulaire economie en milieu</td></tr>
<tr><td>Staten-fractie</td><td>Nr.</td><td>Vraag</td><td>Antwoord</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="2">De rest is conform besluitvorming ingezet om bestaande afspraken na te komen, kansrijke processen aan te jagen en partijen met nieuwe initiatieven te ondersteunen.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">LOKAAL-LIMBURG</td><td rowspan="2">42.</td><td colspan="2">Vraag 42

Hoe zit dat (ook in relatie tot PES deel 1) met het restantbedrag van € 240.000?</td></tr>
<tr><td colspan="2">Het bedrag van € 240.000 betreft het resterend deel van de € 3 mln. van PES deel 1. Zie onderstaande tabel.

</td></tr>
<tr><td>SVL</td><td>3.</td><td>Bl. 231-232: Van de beoogde € 6,7 m. voor Energie is maar € 2,6 m. uitgegeven. Van de beoogde baten van € 2 m. is vrijwel niets gebruikt.
Uit de uitleg op bl. 231-232 blijkt maar ten dele waardoor die afwijkingen van lasten en baten zijn veroorzaakt.

Graag meer uitleg.</td><td>Per saldo is er een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 2,08 mln.. Dit wordt veroorzaakt door € 4,06 mln. lagere lasten en € 1,98 mln. lagere baten.
In 2020 zijn indicatieve bedragen opgenomen voor de uitvoering van meerjarige projecten. Voor de continuering van deze projecten in 2021 wordt een bedrag van € 2,03 mln. overgeboekt naar 2021 (Jaarstukken 2020, blz. 232).
De beoogde baten betreft de te ontvangen Specifieke Uitkering Ontzorgingsprogramma Maatschappelijk Vastgoed van € 2,0 mln.. De toekenningsbeschikking hiervoor is begin december 2020 ontvangen en daar is dus, gezien de geringe tijd, nog weinig van besteed. Een bedrag van € 0,02 mln. heeft betrekking op de ontvangen bijdrage van derden en is besteed aan het projectenprogramma Slim Laden elektrisch rijden.</td></tr>
</table>

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.8. Natuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
LOKAAL-LIMBURG	43.	3.8 natuur bladzijde 237 Wat willen we bereiken? “De afgelopen jaren zijn er in Limburg verschillende diersoorten opgekomen die schade veroorzaken, zoals de bever, het wild zwijn en de wasbeer. Boeren, omwonenden en andere dan eerder genoemde diersoorten ondervinden hier overlast van. Om de overlast tegen te gaan zijn faunabeheermaatregelen nodig.” Dus we constateren dat er de afgelopen jaren diersoorten zijn opgekomen die schade veroorzaken en dat er overlast wordt ervaren veroorzaakt door deze diersoorten. Vraag 43 Waarom is hier niet de wolf genoemd ook in 2020 was deze diersoort een actueel onderwerp, waarbij schade (dode schapen) een van de aandachtspunten was/is?	De wolf is in Nederland zonder meer een opkomende diersoort, waarbij voor Limburg relevante ontwikkelingen zijn dat er zich een solitaire wolf heeft gevestigd in het grensgebied met Noord-Brabant en dat er zich dieren hebben gevestigd nabij onze grenzen in België en Duitsland. Wolven veroorzaken schade wanneer ze schapen doden. De preventie van deze schade door de inzet van werende maatregelen is de kern van het (inter) provinciaal beleid ten aanzien van de wolf. De wolf had in deze paragraaf dus kunnen worden genoemd.
LOKAAL-LIMBURG	44.	In Duitsland is in diverse Bondslanden het begrip “probleemwolf” ingevoerd, die omwille van de door hen toegebrachte schade bejaagd mogen worden. Vraag 44 Is Limburg overwogen dat ook te doen?	Het interprovinciaal wolvenplan voorziet erin dat in bijzondere probleemsituaties wolven kunnen worden gedood. Hierbij hoort het doorlopen van een escalatieladder waarbij eerst wordt geprobeerd om de problemen met niet-dodelijke methoden en schadepreventie op te lossen.
LOKAAL-LIMBURG	45.	Lokaal-Limburg heeft tevergeefs geprobeerd te achterhalen of er in 2020 geld vrijgemaakt is om de door de wolf aangerichte schade te (gaan) compenseren.	Voor schade die wordt veroorzaakt door wolven aan gehouden dieren wordt een tegemoetkoming betaald. Dit wordt betaald uit het bredere budget voor tegemoetkoming in faunaschade (inclusief uitvoeringskosten). Op grond van de

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.8. Natuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Vraag 45 Is er in 2020 geld gereserveerd ter compensatie van schade door de wolf aangericht (voor Lokaal Limburg niet te achterhalen)? En zo ja, hoe groot was dat bedrag? Zo, nee waarom niet?	Natuurvisie 2016 is hiervoor een bedrag van € 680.000 per jaar gereserveerd.
LOKAAL-LIMBURG	46.	3.8 natuur bladzijde 238 Wat willen we bereiken? “Faunabeheer We willen bereiken dat populaties van beschermde diersoorten op een zodanig niveau zijn dat ze duurzaam kunnen voortbestaan, maar dat er geen onacceptabele schade aan belangen van mensen optreedt. Ook overlast en schade aan andere natuurwaarden willen we voorkomen. Om dit te bereiken worden preventieve maatregelen genomen en worden faunabeheerplannen opgesteld door de faunabeheereenheid. Ook wordt bij de inrichting van natuurgebieden rekening gehouden met populaties van dieren die in deze gebieden kunnen leven en het effect dat ze hebben op de omgeving. Wanneer schade aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen door de bescherming van diersoorten niet redelijkerwijs kan worden voorkomen, verleent de Provincie tegemoetkomingen in de schade.” Vraag 46 Wat is er in 2020 in totaal uitgekeerd en welke diersoorten hebben de schade veroorzaakt?	De uitgaven voor tegemoetkomingen in 2020 zijn nog niet afgerekend met uitvoeringsorganisatie BIJ12, maar in de bijgestelde begroting van BIJ12 werd voorzien dat in Limburg € 609.738 zou worden besteed aan tegemoetkomingen in faunaschade. De belangrijkste schadeveroorzakende soorten in Limburg zijn Das, Wild Zwijn, en Grauwe Gans. In de jaarrapportage van de Faunabeheereenheid Limburg, die met uw Staten wordt gedeeld is een gedetailleerd overzicht opgenomen van de verdeling van getaxeerde schades, zie brief GS 3-11-2020 (GS 2020-43885) voor de rapportage over 2019. Ook de jaarrapportage van het jaar 2020 zal met uw Staten worden gedeeld zodra deze beschikbaar is.
LOKAAL-LIMBURG	47.	Vraag 47	De tegemoetkomingen worden bepaald door uitvoeringsorganisatie BIJ12 op basis

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.8. Natuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Hoe worden deze bedragen bepaald, hoe realistisch en ruimhartig zijn deze?	van de beleidsregels van ons college (Beleidsneutrale beleidsregels tegemoetkoming faunaschade). De hoogte van het schadebedrag wordt bepaald door taxatiebureau's in opdracht van BIJ12. Afhankelijk van de diersoort is de tegemoetkoming 100%, 95% of 60% van de getaxeerde schade.
LOKAAL-LIMBURG	48.	3.8 natuur bladzijde 240-241 Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan? "1 Miljoen Bomenplan Ter uitvoering van het actieplan 1 miljoen bomen dat op 13 december 2019 door Provinciale Staten is vastgesteld, is een subsidieregeling vastgesteld. De regeling met de naam "Nadere subsidieregels aanplant bomen in Limburg 2020" is in januari 2020 in werking getreden. Momenteel worden de aanvragen beoordeeld waarbij wordt aangetekend dat het plantseizoen loopt van oktober tot en met maart. Inmiddels zijn aanvragen ontvangen die het subsidieplafond reeds bereiken en bij uitvoering zullen leiden tot de aanplant van meer dan 600.000 bomen." Vraag 48 Is in beeld of de aanvragen evenredig verdeeld zijn over N/M/Z-Limburg en of er nadruk ligt op stedelijke omgeving (binnen bebouwde kom) of landelijke omgeving?	Er zijn 25 aanvragen ingediend voor de *Nadere subsidieregels aanplant bomen in Limburg 2020*. Wat betreft de verdeling zien we dat deze ongeveer evenredig is verdeeld over Noord-Limburg: 9 aanvragen,-Midden-Limburg: 4 en Zuid-Limburg: 9. Daarnaast zijn er drie aanvragen die op zowel Noord-Midden, als Zuid-Limburg van toepassing zijn. Artikel 4, lid 9 uit de *Nadere subsidiere-gels aanplant bomen in Limburg 2020* stelt dat: "Binnen de bebouwde kom mag van het totaal aantal bomen dat wordt aangeplant in het kader van het project, maximaal 20% van de aan te planten bomen in het totale projectplan in beslag worden genomen door bomen met een maximale boommaat van 20-25 cm in omtrek, gerekend vanaf 1.00 m. boven maaiveld". Dit subsidiecriterium werkt ook door in de ontvangen aanvragen: de nadruk ligt in de aanvragen dan ook op grote areaalinrichting in het buitengebied/landelijke omgeving.
VVD	6.	Blz. 240: Waaraan moeten we bij versterkte	

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.8. Natuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		inrichting in de Natura2000 gebieden denken?	Inrichting van gronden (gerealiseerd goudgroen of natuurcompensatie) kan, al naar gelang de op de gronden rustende natuurdoelen, ingrijpende maatregelen omvatten. Voor hoogwaardige natuurdoelen, zoals droge of natte schraallanden, gaat het bijvoorbeeld om het verwijderen van de door jarenlange bemesting verrijkte toplaag van de bodem en/of het verhogen van het waterpeil. Ingrepen kunnen ook licht zijn, zoals het opentrekken van de grasmat door tijdelijke braak of eggen, als bijvoorbeeld volstaan kan worden met ontwikkeling van bloemrijke graslanden die ecologisch gezien een meer ondersteunende functie hebben. Ook verbeterde inrichting met het oog op het meer toelaten van struweel- en bos(rand)ontwikkeling kan een goede bijdrage leveren aan de biodiversiteit. De kosten van de verschillende vormen van inrichting kunnen sterk variëren al naar gelang de zwaarte van de ingrepen.
		Aan welke concrete doelen draagt deze inzet bij en wat heeft het gekost in 2020?	Deze inzet draagt bij aan de realisatie van de voor enig gebied aangewezen doelen uit de Aanwijzingsbesluiten van de Natura 2000-gebieden. Daarbij gaat het om doelen aangaande habitattypen en leefgebieden van soorten. Dit zijn vaak hoogwaardige doelen waarvoor datgene geldt dat hiervoor geformuleerd is. In 2020 zijn inspanningen gericht op de voorbereiding (zoals inventarisatie) van te nemen maatregelen voor versterkte inrichting t.b.v. Natura 2000 doelen, niet op (uitgaven voor) betreffende inrichtingsmaatregelen zelf.
SVL	4.	Bl. 243: De analyses van 21 stikstofgevoelige natuurgebieden is in maart 2021	

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.8. Natuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		afgerond. Over de geheimhouding van de resultaten hebben wij vragen gesteld (Hans). Wanneer kunnen PS die resultaten verkrijgen? In hoeverre verwachten GS dat de nieuwe Stikstofwet aanpassing vergt van het Limburgse Aanvalsplan Stikstof?	PS zijn op 23 maart 2021 via mededeling portefeuillehouder (GS 2021-7460) geïnformeerd over de resultaten van de stikstofanalyses van 21 stikstofgevoelige natuurgebieden. De planning is om de daarbij opgehaalde feitelijke informatie nog voor het zomerreces zo veel als wettelijk mogelijk openbaar te ontsluiten, door middel van een digitaal dashboard op de website van de Provincie Limburg. Met betrekking tot de vraag over het al dan niet aanpassen van het Limburgs Aanvalsplan Stikstof, merken wij op dat wij gepaste terughoudendheid betrachten bij vragen waar een politiek bestuurlijk standpunt wordt gevraagd, om daarmee maximale ruimte te geven aan het nieuw te vormen college van Gedeputeerde Staten.
CDA	33.	3.8 Natuur Pag. 244 nummer 6 Alinea: 6 Het Natuurbeheerplan is in 2020 geactualiseerd. De ambitie waar welke natuur te ontwikkelen is, is herbeoordeeld. De nieuwe gerealiseerde natuur is opgevoerd. Het kaartbeeld is op punten aangepast aan de situatie in het veld. Wat is de rol van Provinciale Staten hierbij geweest?	Het vaststellen van het Natuurbeheerplan is een verantwoordelijkheid van Gedeputeerde Staten, binnen de kaders van het door PS vastgestelde Natuurbeleid. Dit met inbegrip van mutaties zoals genoemd. Als zodanig heeft PS derhalve hierin geen directe rol gespeeld.
GroenLinks	7.	Natuur Pagina 244: mogelijk maken van maatschappelijke initiatieven die bijdragen aan realisatie van de doelstellingen van vermaatschappelijking uit de natuurvisie. Als bereikt resultaat	

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.8. Natuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		staat vermeld dat er een jaarlijkse exploitatiesubsidie is verleent aan de organisaties IVN, IKL, NMF en SLL. Vraag: graag een overzicht van de exploitatiesubsidies én projectsubsidies van de genoemde vier organisaties.	
		Zoals in onderstaande overzicht blijkt zijn drie exploitatiesubsidies verleend en zijn meerdere losse subsidies, uit diverse regelingen, verleend aan de organisaties IVN, IKL en Limburgs Landschap. *Exploitatiesubsidies 2020* Stichting Het Limburgs Landschap € 957.822 Stichting Milieufederatie Limburg € 401.885 Consulentschap NME/IVN € 226.407 *Projectsubsidies 2020* **IKL** Onderstaande subsidies zijn verleend onder diverse regelingen, onder andere: Subsidieverordening Inrichting Landelijk Gebied Limburg, Nadere subsidieregels ter bevordering van de economie en concurrentiekracht, Nota Landschap Verbindt Limburg. Basissubsidie IKL: € 405.000 Project Hofjes Levend Archief: € 26.939,12 Schaappreventie Wolf: € 51.981,85 Doorontwikkeling programma Grenslandroute Limburg: € 75.000 Vrijwilligersnetwerken prioritaire soorten: € 100.755,24 Totaal: € 659.676,21 **IVN** Subsidie is verleend onder de regeling Nota Landschap Verbindt Limburg Basissubsidie IVN Vrijwilligers: € 15.941 **Limburgs Landschap** De onderstaande subsidies zijn verleend onder de volgende regelingen: Uitvoering Monulisa-regeling, Restauratieopgaven monumenten, Subsidieverordening Inrichting Landelijk Gebied Limburg, 1 miljoen bomenplan.	

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.8. Natuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Instandhoudingsplan van Tienhovenmolen Bemelen: € 9.000 Habitatverbetering bruine eikenpage: € 109.945,12 Uitbreiding leefgebied wilde bijen: € 29.985 Voorschot subsidie instandhouding Buitenplaats Neercanne: € 26.917,50 Voorschot aanplant 30 hectare bos: € 270.000 Voorschot subsidie restauratie Tienhovenmolen: € 41.926,80 Totaal: € 487.774,42	
SVL	5.	Bl. 245-246: Waarom wordt op bl. 245 de uitgangswaarde van de oppervlakte natuurgebiedenbeheer per 31-12-2018 genomen en op bl. 246 per 31-12-2019? Het eerste zou een lichte achteruitgang betekenen in 2020 en het tweede een lichte vooruitgang	Op het moment van het samenstellen van de begroting 2020 waren de juiste cijfers nog niet beschikbaar. De ramingen van 2018 zijn toen blijven staan. Omdat de ramingen 2019 nu bekend zijn wilden wij deze de Staten niet onthouden. Daarnaast is de oppervlakte natuurgebiedenbeheer een dynamisch gegeven. Door mutaties in de beheersituatie (o.a. grondruilingen, nog te realiseren natuurcompensatie, etc.) en vertraging in de verwerking in het systeem kan het geregistreerde oppervlakte op een bepaalde peildatum afwijkingen laten zien. In meerjarenperspectief is er sprake van een toename, conform doelstelling.
SVL	6.	Bl. 247-248: De financiële toelichting over het natuurbeheer is nauwelijks te volgen door het schuiven met vele posten. Kan de financiering van natuurbeheer niet wat eenvoudiger worden ingericht in de toekomst?	Het systeem (van de financiering) van het natuurbeheer is landelijk bepaald. Ambtelijk zal onderzocht worden we op welke wijze de navolgbaarheid verbeterd kan worden.
LOKAAL-LIMBURG	49.	3.8.1 natuur bladzijde 247 Wat heeft het ons gekost? “Reserves: Een lagere onttrekking uit de reserve stikstof & N2000 van € 0,30 mln. is veroorzaakt door achterblijvende kosten voor organisatie en voordelige afrekeningen van subsidie-vaststellingen. Een lagere	Onderstaande tekst is overgenomen uit de 1e Afwijkingenrapportage 2021: 100. Herbeschikking ANLb 2020-2025 POP3 (GS 15-12-2020) Door een audit van de Europese Commissie (EC) in april 2020 naar het stelsel voor Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) hebben de provincies de lopende subsidiebeschikkingen ANLb (2016 t/m

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		3.8. Natuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		onttrekking uit de reserve Natuur van € 0,35 mln. door vertraging in de aanbesteding en door fasering van projecten van de Wet Natuurbescherming en het subsidieplafond Fauna. De niet geraamde storting aan de reserve Natuur van € 8,71 mln. is veroorzaakt door de herbeschikking van het ANLb (POP3). De restantmiddelen uit de subsidiebeschikking 2016-2021 van € 6,80 mln., veroorzaakt door een hogere EU-bijdrage en lagere lasten voor de Provincie, worden ingezet voor de nieuwe subsidiebeschikking 2020-2025; daarnaast hebben we een vordering van € 1,91 mln. m.b.t. verrekening RVO. Een totaal bedrag van € 8,71 mln. wordt gestort in de reserve Natuur. In de 1e Afwijkingenrapportage 2021 worden deze middelen meerjarig geprogrammeerd." Bij het herbeschikken van het agrarisch natuur beheer is een vordering op RVO opgenomen van € 1,91 mln. opgenomen, hetgeen niet geraamd was. Zo te lezen is dit geld rechtstreeks naar de reserve gegaan. Daarover hebben we enkele vragen: Vraag 49 Was deze vordering een gevolg van actie door de provincie? Zo ja waarom?	2021) tussentijds vast moeten stellen en vervangen door een nieuwe beschikking (2020 t/m 2025). De afgesproken hectares (per leefgebied) in de beschikking moeten gehandhaafd blijven. De Provincie Limburg wil de hectares voortzetten, maar deze nieuwe beschikking aangrijpen om beleidsmatige bijsturing te geven. Door de bijsturing kan de jaarvergoeding per 2023 omlaag. De jaarvergoeding voor de eerste 3 beheerjaren (ca. € 6,9 mln.) blijft op het niveau van 2020. Met ingang van 2023 zakt het naar € 5,7 mln. per jaar. De subsidieontvanger (Natuurrijk Limburg) zal gedurende de looptijd van de beschikking aanpassingen moeten doen aan het onderliggende beheer. Het collectief heeft vanwege aflopende beheercontracten de mogelijkheid om ander en goedkoper beheer af te sluiten, dat tegelijkertijd ecologisch gezien meer waarde heeft. Doordat de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) in de jaren 2016-2020 meer Europees geld heeft kunnen innen (budgetschuiven binnen pijlers) hebben we een deel van de bestaande financiering voor de nieuwe periode kunnen inzetten, daarnaast wordt voor € 5,0 mln. de intensiveringsmiddelen Natuur, Landschap en adaptief water en grondbeleid ingezet. Om de financiering rond te krijgen hebben we tenslotte de reserve stikstof & N2000 aangewend voor € 277.187 Bij het opmaken van de jaarrekening 2020 is het geld in de reserve geplaatst en bij de 1e Afwijkingenrapportage 2021 er, conform GS besluit, weer ingezet.
LOKAAL-LIMBURG	50.	Vraag 50 Was deze actie een gevolg van aangepast rijksbeleid?	Zie antwoord op vraag 49.

Document		**Jaarstukken 2020**	
Onderdeel		3.8. Natuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
LOKAAL-LIMBURG	51.	Vraag 51 Waarom zijn deze middelen niet ingezet?	Zie antwoord op vraag 49.

Document		**Jaarstukken 2020**	
Onderdeel		4.1. Bestuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
GroenLinks	8.	Bestuur Pagina 258: 4.1.3. Integriteit. Borgen integriteit in politiek bestuurlijke omgeving. Er zijn diverse integriteitsdebatten geweest in 2020 waarvan een in december 2020 heeft geleid tot een parlementaire enquête. Het resultaat staat op groen. Vraag: moet dat niet oranje of zelfs rood zijn?	Het is nog niet mogelijk om de status met een kleur te duiden, omdat een aantal zaken momenteel nog in onderzoek zijn. In 2020 zijn diverse activiteiten ondernomen om de bestuurlijke integriteit te bevorderen en het integriteitsbewustzijn bij alle bestuurders en politici van en in de top of the mind te houden. In het Jaarverslag Integriteit 2020, aan u toegezonden op 28 mei jl. leest u hier meer over. Daarnaast verwijzen wij u graag naar de brief inzake Programma Bestuurscultuur (GS 11-05-2021) en de brief inzake Integriteit (GS 28-05-2021).
LOKAAL-LIMBURG	52.	4.1.3 Integriteit bladzijde 258/259 Wat hebben wij daarvoor gedaan en wat merken de Limburgers ervan? Het gehele product staat n.a.v. de recente onthullingen en ontwikkelingen ter discussie. Afgelopen jaren was het product in de beoordeling altijd groen en werden de beoogde doelstellingen gehaald. Blijkbaar is er toch iets mis met de omschreven prestatie-indicatoren. Met name de Best-Practice passage zou heroverwegen kunnen of moeten worden. Het lijkt ons niet gepast het Limburgse integriteitsbeleid als voorbeeld te blijven gebruiken voor heel Nederland. Vraag 52 Wordt er aan gedacht hier een andere invulling aan te gaan geven en zo ja welke?	Op basis van de onderzoeken die nu lopen wordt het beleid en de uitvoering opnieuw tegen het licht gehouden en doorontwikkeld. In dat kader wordt dan ook bezien welke prestatie-indicatoren binnen de provinciale begroting het meest voor de hand liggend zijn. In onze brief inzake Integriteit (GS 28-05-2021) worden al een aantal acties genoemd die op korte termijn in gang gezet worden. Wij verwijzen daarnaast graag naar de brief inzake Programma Bestuurscultuur (GS 11-05-2021).
LOKAAL-LIMBURG	53.	4.1.4 Coördinatie interbestuurlijk toezicht bladzijde 259/260	Bij het niet adequaat uitvoeren van de toezichttaak bestaat de kans dat het

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		4.1. Bestuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Wat hebben wij daarvoor gedaan en wat merken de Limburgers ervan? Voor wat betreft Domein 2 Informatie- en archiefbeheer, heeft onvoldoende gemeenten opgeleverd die de informatieplicht nakwamen. Vraag 53 Wordt hierop gehandhaafd en/of worden gemeenten ondersteund de informatieplicht alsnog na te komen?	onopgemerkt blijft wanneer medeoverheden hun medebewindstaken niet goed uitvoeren. Dit kan leiden tot vermijdbare incidenten. 2020 is een uitzonderlijk jaar gebleken voor de meeste toezichtontvangers in verband met de Covid-19 pandemie. De Provincie heeft de toezichtontvangers de mogelijkheid geboden om af te wijken van de reguliere inleverdatum van toezichtinformatie (15 juli 2020) door uitstel te verlenen tot 15 november 2020. De toezichtontvangers konden ondanks het uitstel toch niet voldoen aan de informatieplicht voor Informatie- en Archiefbeer. Dit had voornamelijk te maken met het niet kunnen uitvoeren van fysieke bezoeken door de gemeentearchivaris door de coronamaatregelen/beperkingen. In de eerste kwartaal van 2021 zijn hier gesprekken over gevoerd en zijn afspraken gemaakt over hoe de resultaten toch behaald kunnen worden. Wij bieden toezichtontvangers naast meerdere vormen van een helpende hand, zoals kennisdeling, het samenbrengen van toezichtontvangers om van elkaars expertise te leren of gebruik te maken, en zetten hierbij ook de expertise van onze eigen toezichthouders in. Indien de toezichtontvangers desondanks niet voldoen aan het wettelijke vereisten zal de interventieladder worden ingezet. Dit gebeurt met bestuurlijke brieven en eventueel vervolgd met bestuurlijke gesprekken. Ons eerste voorkeur gaat uit naar dialoog met toezichtontvangers, wat past in de afgesproken werkwijze volgens

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		4.1. Bestuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			het landelijke programma Agenda Toekomst Toezicht.
VVD	11.	Bestuur Pag.259 “Voor het toezichtdomein huisvesting verblijfsgerechtigden zijn de prestaties van alle gemeenten per 1-1-2020 en 1-7-2020 beoordeeld en waar nodig is de bestuurlijke interventieladder doorlopen.” Met welk resultaat?	Het doorlopen van de interventieladder daar waar het nodig was heeft erin geresulteerd dat de prestaties alsnog zijn gerealiseerd door gemeenten, ofwel dat er concrete afspraken zijn gemaakt binnen welk termijn deze gerealiseerd zullen worden.
VVD	12.	Pag.269. Er is een voorstel om de gemeenten (MAHHL-steden) bij de EBTS te betrekken, besproken in de vergadering van de EGTS Euregio Maas-Rijn; dat voorstel is/ wordt nader uitgewerkt en opnieuw aan de vergadering voorgelegd, in feb. 2021” Wat is de huidige status?	Zowel met de MAHHL+-steden als met Charlemagne Grensregio is een samenwerkingsovereenkomst opgesteld die is goedgekeurd door de Vergadering van de EGTS Euregio Maas-Rijn (via een schriftelijke besluitvormingsronde in maart 2021), evenals door Charlemagne Grensregio.
LOKAAL-LIMBURG	54.	4.1.9 Stategische Public Affairs , strategisch relatiebeheer bladzijde 272 Wat hebben wij daarvoor gedaan en wat merken de Limburgers ervan? 6. Strategisch relatiebeheer, bldoor Corona zijn veel netwerkevenementen uiteraard niet doorgegaan. Vraag 54 Wordt voor de toekomst wel een inhaalprogramma opgezet. Zodat, zodra het kan, weer volop evenementen kunnen plaatsvinden en de ontstane achterstand kan worden ingehaald.	Voor een aantal netwerkevenementen zijn inmiddels alternatieve vormen bedacht. Zoals bijvoorbeeld digitale Limburgborrels in Den Haag en Brussel, een digitale bijeenkomst van het PA Forum of een digitaal ontbijt met de nieuwe Limburgse Tweede Kamerleden. Op die manier proberen we ons relatienetwerk warm te houden. Een ander mooi voorbeeld is ook de traditionele nieuwjaarsreceptie die omgedoopt werd tot een Nieuwjaarsuitzending die op televisie te volgen was voor alle Limburgers. Een gevarieerd programma werd aangeboden met optredens van laureaten van het Prins Bernard Cultuur Fonds, nieuwjaarswensen van bekende en onbekende Limburgers, een rapportage van enkele bezoeken die de gouverneur heeft gebracht aan Limburgers die geraakt zijn door Covid-19 en werd afgesloten met het Limburgs Volkslied en de toespraak van de

Document		Jaarstukken 2020	
Onderdeel		4.1. Bestuur	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			gouverneur buiten op de brug voor het Gouvernement. En uiteraard staan we in de startblokken om zodra het weer kan deel te nemen aan diverse Limburgse (netwerk)evenementen zoals bijvoorbeeld de TEFAF, Jumping Indoor Maastricht, Amstel Gold Race, Lekker Venlo en André Rieu. We zijn hierbij wel afhankelijk van de keuze van organisatoren om het betreffende Limburgse evenement door te laten gaan. Ook zijn we onder voorbehoud al weer Limburg borrels in Den Haag en Brussel aan het inplannen. Uiteraard met mogelijkheid tot annulering, want we blijven de landelijke richtlijnen volgen. Of voor de toekomst een inhaalprogramma opgezet wordt of dat de organisatie van en deelname aan (netwerk)evenementen weer gecontinueerd wordt zoals voor corona, zal in overleg met het nieuwe College moeten worden bezien.
LOKAAL-LIMBURG	55.	Begrotingsprogramma 4.1 bladzijde 276 Wat heeft het ons gekost? Programma 4.1.7 Internationalisering, deze post heeft een begrotingswijziging ondergaan van € 2.460.000 hiervan is € 551.000 gebruikt. Vraag 55 Kunt u ons een specificatie van de bestede € 551.000 aanleveren?	Het in 2020 uitgegeven bedrag van € 551.000,- is met name besteed aan: – het programma Maastricht Working on Europe € 450.000. Deze bijdrage geldt voor de jaren 2020-2021 en is ten laste gelegd van het budget 2020; – Cofinanciering van het Interreg-project SHE (Sustainable Healthy Euregio) voor het Interregprogramma Duitsland-Nederland € 61.000; – Grensoverschrijdend Corona-onderzoek door de stichting EuPrevent 18.655; – Monitoring EU-middelen door ERAC € 9.000; – Overige uitgaven zoals vertalingen, lidmaatschappen e.d. € 12.000.

<table>
<tr><td colspan="2">Document</td><td colspan="2">Jaarstukken 2020</td></tr>
<tr><td colspan="2"></td><td colspan="2">4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën</td></tr>
<tr><td>Staten-fractie</td><td>Nr.</td><td>Vraag</td><td>Antwoord</td></tr>
<tr><td>VVD</td><td>7.</td><td colspan="2">Blz. 283:

Graag een toelichting op de waardevermindering van de vordering op Enexis, omvang oorzaak?</td></tr>
<tr><td colspan="4">Om de afwikkeling van de verkoop Essent (2009) af te wikkelen is er een 5-tal SPV’s opgericht, welke onderlinge verbanden hadden. Een van deze SPV’s was Vordering op Enexis BV.

<table>
<tr><td>actief</td><td>omschrijving</td><td>bedrag</td></tr>
<tr><td>9000074</td><td>Deelneming Vordering op Enexis B.V.</td><td>€ 3.220</td></tr>
<tr><td>9001025</td><td>Vordering op vordering op Enexis B.V</td><td>€ 390.256</td></tr>
<tr><td></td><td>totaal</td><td>€ 393.476</td></tr>
</table>

De vennootschap Vordering op Enexis BV is in 2020 geliquideerd. Hierbij is de boekwaarde van de deelneming ad € 3.220 correct afgewaardeerd, de deelneming bestaat immers niet meer. De Vordering op Vordering op Enexis (ad € 390.256) betrof een vordering uit het verleden welke niet was voorzien omdat er naar verwachting nog voldoende extra middelen beschikbaar zouden komen vanuit (andere) SPV:s..

In het boekjaar 2020 heeft de Provincie Limburg verder (niet geraamde) uitkeringen vanuit de andere SPV’s ontvangen van bijna € 1,4 mln. Per saldo hebben de uitkeringen vanuit de SPV’s in 2020 geleid tot een bate (niet geraamd) van ruim € 1 mln. en dus tot een verbetering van het exploitatieresultaat 2020 van de provincie.</td></tr>
</table>

Document		Jaarstukken 2020	
		Verplichte paragrafen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
LOKAAL-LIMBURG	56.	5.1 Lokale heffingen bladzijde 294 Algemeen “Momenteel lopen in IPO verband in samenwerking met het ministerie van BZK een aantal onderzoeken over de toekomst van het provinciaal belastinggebied. Er worden diverse scenario’s uitgewerkt om met ingang van 2025 tot een mogelijke alternatieve belastingbron te komen. Voortzetting van de bestaande systematiek is ook nog een reële optie, maar dan zal de elektrische auto ook in de heffing worden betrokken. Het Rijk heeft overigens bij het vaststellen van het Klimaatakkoord de provincies te kennen gegeven dat het hebben van een autonoom provinciaal belastinggebied, met het oog op de open huishouding, geborgd is. De mogelijke nieuwe vormen van belastingheffing zijn zeer uiteenlopend en hoeven niet direct gerelateerd te worden aan mobiliteit. Het betreft immers per definitie een algemeen dekkingsmiddel voor de provinciale begroting.” Vraag 56 Welke nieuwe vormen van belastingheffing zit er in de koker?	Er wordt door provincies vanuit IPO-verband geanticipeerd op ‘Betalen naar Gebruik’ op de langere termijn, de consequenties daarvan voor het huidige belastinggebied en het voorbereiden van voorstellen hoe die consequenties op langere termijn (mogelijk door invoering van een nieuw belastinggebied) kunnen worden ondervangen. Daarbij willen provincies zo dicht mogelijk bij het huidige belastinggebied aansluiten gezien de historische verwantschap die de provincies hiermee hebben. Daarom hanteren de provincies de volgende stappen: 1. Sterke voorkeur voor het handhaven van het huidige belastinggebied en emissieloze voertuigen weer onder de heffing te brengen; 2. Indien op rijksniveau als gevolg van de ontwikkeling van ‘Betalen naar Gebruik’ besloten wordt tot afschaffing van de MRB moeten we bij voorkeur samen met het rijk als provincies onderzocht hebben of het mogelijk is om onafhankelijk van het rijk opcenten MRB te blijven heffen en wat de consequenties daarvan zijn ten aanzien van onder meer stabiliteit inkomsten, hoogte inkomsten, perceptiekosten, maatschappelijke acceptatie; 3. Indien punt 2 leidt tot de conclusie dat het heffen van eigen opcenten niet haalbaar/wenselijk is, heeft het de voorkeur om mee te liften op de ontwikkeling van ‘Betalen naar Gebruik’ en zullen we daar in overleg met het rijk een vorm van provinciale opcenten moeten gaan inbouwen; 4. Indien punt 3 niet mogelijk blijkt of (te grote) ongewenste effecten heeft, is de laatste optie één geheel nieuw eigen

Document		Jaarstukken 2020	
		Verplichte paragrafen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			belastinggebied, waarbij dan geen sterke band tussen kerntaken en belastinggebied noodzakelijk is. Er wordt rekening gehouden met de volgende scenario's: 1. De MRB blijft naast het 'Betalen naar Gebruik' bestaan; 2. Emissieloze voertuigen gaan betalen naar gebruik en worden vrijgesteld van MRB; 3. Alle voertuigen gaan 'Betalen naar Gebruik'. De MRB komt te vervallen. In dit scenario vervalt de huidige grondslag voor provincies, waardoor een nieuw belastinggebied voor provincies noodzakelijk is. In lijn met de wens dichtbij het huidige gebied te blijven, dient het nieuwe belastinggebied aan te sluiten bij 'Betalen naar Gebruik'. In het traject 'Betalen naar Gebruik' zijn hiervoor de volgende subscenario's geformuleerd: a. 'Vlaktaks'; dit is het kostenneutraal vervangen van de MRB (en de opcenten) door het betalen per kilometer waarbij BPM en accijns blijven zoals ze zijn; b. 'Slimme taks', oftewel plaats en tijdafhankelijke heffing. Dit betreft het sturen op nadelen (als congestie, emissies) door gericht op locatie (wegvak, cordon) en/of naar tijd (spits- en daluren) te beprijzen. Waarbij ook meespeelt dat in stedelijke gebieden reizigers meer keuzes hebben in (frequent beschikbare) vervoerswijzen en -systemen.
LOKAAL-LIMBURG	57.	De inkomsten opcenten MRB € 108.807.000 Vraag 57	De inkomsten opcenten MRB betreft per definitie een algemeen dekkingsmiddel voor de provinciale begroting. Net als de algemene uitkering van het provinciefonds. Dat wil dus zeggen dat deze middelen niet direct gebonden zijn aan mobiliteit. Een

Document		Jaarstukken 2020	
		Verplichte paragrafen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Welk deel van de bovengenoemde gelden is besteed aan mobiliteit, hoe verhoudt zich dat tot andere provincies, en aan welke zaken (globaal) is dit geld besteed?	vergelijking met andere provincies is daarom niet aan de orde.
LOKAAL-LIMBURG	58.	5.1 Lokale heffingen bladzijde 295 + 296 Leges en kostendekkendheid “Leges en kostendekkendheid Provinciale leges worden geheven op grond van artikel 223 Provinciewet. Er bestaat een directe relatie met de hoogte van het in rekening te brengen legesbedrag en de kosten van de dienstverlening door de Provincie. Het beleid van de Provincie is gericht op een combinatie van volledige kostendekking en kruissubsidiëring, waarbij kruissubsidiëring met name is toegepast bij het bepalen van de tarieven in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) tussen de bouwwerken met hoge versus lage bouwkosten, respectievelijk kappen, uitritten en reclame activiteiten. Verder kan worden aangegeven dat er sprake is van een directe relatie tussen de hoogte van het legesbedrag en de kosten die gepaard gaan met een aangevraagde dienstverlening. Dit heeft tot gevolg dat er nooit winst gemaakt mag worden op legesplichtige diensten. In procedures voor de rechtbank worden de legestarieven hieraan getoetst en niet voldoen aan deze wettelijke voorschriften kan in voorkomende gevallen leiden tot	Artikel 225 Provinciewet lid 1 luidt: “Verordeningen op grond waarvan rechten als bedoeld in artikel 223, eerste lid, worden geheven, worden de tarieven zodanig vastgesteld dat de geraamde baten van de rechten niet uitgaan boven de geraamde lasten ter zake.” Dit betekent, dat de raming (lees begroting’20) doorslaggevend is voor de provinciale legesverordening. In de begroting’20 is de kostendekkendheid op 65% geraamd, hetgeen gebaseerd is op historische gegevens. Inhoudelijke voorspelbaarheid ten aanzien van legesinkomsten is lastig, omdat er sprake is van vraaggestuurde baten. In 2020 hebben enige incidentele grote leges-zaken WABO zich voorgedaan, welke hebben geleid tot in totaliteit forse legesmeevallers welke binnen de staande formatie (lasten) is opgevangen.

Document		Jaarstukken 2020	
		Verplichte paragrafen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		onverbindendheid van de provinciale legesverordening." Echter zien we een kostendekkendheid van 107% als het gaat om leges 2020, in het kader van de WABO. Vraag 58 Hoe kan dit en welke gevolgen kan dit eventueel hebben voor de provinciale legesverordening?	
CDA	34.	5.1. Lokale heffingen Pag. 296 tabel Kostendekkendheid provinciale leges 2020 op realisatie basis Hoe is te verklaren dat de kostendekkendheid van de leges ontgrondingenwet zo ver onder het gemiddelde percentage uit komen?	De verklaring is, dat met name de baten in de vorm van leges-inkomsten in de realisatie zijn tegengevallen ten opzichte van de raming, welke gebaseerd is op historische gegevens. De betreffende vraaggestuurde vergunningaanvragen impliceren enige cijfermatige onvoorspelbaarheid. Met name veel grote grensmaas-projecten zijn inmiddels afgerond. De lasten laten overigens ten opzichte van de raming ook, een daling zien. Doch deze is minder fors.
CDA	35.	Financiën algemeen Pag. 310 e.v. Betaalt de Provincie Limburg momenteel inderdaad geen negatieve rente?	Dat is correct. Provincie Limburg is op grond van de wet verplicht schatkistbankieren sinds 2013 verplicht, net als andere decentrale overheden, om haar overtollige liquide middelen bij het Rijk te stallen. Op basis van de ministeriële regeling schatkistbankieren is een rekening courant overeenkomst met het Rijk gesloten. Op de rekening courant en eventuele deposito's wordt rente vergoed, deze rente is voor decentrale overheden niet negatief.
LOKAAL-LIMBURG	59.	5.4 Financiering bladzijde 325/326 5.4.1 Algemene ontwikkelingen "Uit de rentevisie van vermogensbeheerder OHV blijkt dat gezien de lage inflatie, de zorgen over het economisch herstel en het	De verwachtingen van vermogensbeheerder OHV (stijgende rente op langere termijn) zijn aanleiding geweest om eind december 2020 een deel van de obligatieportefeuille te verkopen. Met deze verkoop is een incidenteel resultaat behaald vanwege het feit dat de

Document		Jaarstukken 2020	
		Verplichte paragrafen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		ruime monetaire beleid, dat de langetermijnrentes de komende periode laag zullen blijven. Op langere termijn verwacht OHV meer zorgen over de inflatie en een stijging van de rentestanden. De Europese Centrale Bank (ECB) heeft onlangs besloten het obligatie opkoopprogramma uit te breiden met € 500 miljard en te verlengen tot ten minste maart 2022. Hoewel OHV de economie in de loop van 2021 ziet herstellen, zullen de onzekerheden omtrent dit verwachte herstel voorlopig aan de hoge kant blijven. Vraag 59 Hoe is /wordt deze constatering vertaald naar operationeel handelen om tot en te volgen scenario van de te beleggen middelen te komen	verkochte obligatietitels een negatief effectief rendement hadden. Dit betekent dat verkoop van deze titels een hogere opbrengst opleverde dan de nominale waarde van de obligaties én de gederfde toekomstige renteopbrengsten. Een en ander is nader toegelicht in de mededeling portefeuillehouder d.d. 15 december 2020 (kenmerk 2020/50138).
GroenLinks	9.	Pagina 357: RvR-regeling: GREX: 3,8 miljoen negatief. De oorspronkelijke doelstelling was een budget neutrale uitvoering. Vraag: 1) Hoe kan dit verlies zo hoog zijn en	1) De doelstelling van de Ruimte voor Ruimte CV/BV (RvR) is het terugverdienen van € 36,3 mln. aan sloopsubsidies die in het kader van de tweede tranche van de Ruimte voor Ruimte Regeling in 2001 verstrekt zijn met het ontwikkelen en verkopen van kavels voor woningbouw. Het negatieve resultaat van de GREX betekent dat naar verwachting ultimo 2023 de sloopsubsidies op € 3,8 mln. na zullen zijn terugverdiend. Het voorziene verlies is afgedekt in de provinciale risicoreserve en met extern verkregen

Document		Jaarstukken 2020	
		Verplichte paragrafen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			middelen (bijdrage Rijk € 4,4 mln. en een risicoreservering van € 1,7 mln.). Het resultaat betreft het verschil tussen alle opbrengsten en kosten die RvR over de hele periode van 2001 – 2023 gemaakt zal hebben. Het verlies is ontstaan tijdens de crisis op woningmarkt in de jaren 2008 - 2017, waardoor de verkopen sterk achterbleven bij de oorspronkelijke verwachtingen en met name de financieringskosten aan derden gewoon bleven doorlopen zonder dat er voldoende kon worden afgelost. De € 3,8 mln. negatief is gebaseerd op de informatie vanuit RvR Limburg Beheer BV van december 2020. Ultimo 2019 bedroeg het verwachte verlies nog € 8,7 mln., ultimo 2018 was dit nog € 12,3 mln. (op eindwaarde). De opeenvolgende verbeteringen in de verwachtingen vloeiden voort uit het aantrekken van de verkopen vanaf 2018. In de AvA van 17 mei 2021 is de GREX vastgesteld met een resultaat van negatief € 3,3 mln. op eindwaarde, hetgeen een verdere verbetering in de verwachtingen betekent van € 0,5 mln. Verwezen wordt in dit kader ook naar de mededeling portefeuillehouder 2020/50733.
		2) Wanneer komt de (beleidsmatige) evaluatie van de RvR-regeling?	2) Het onderzoek waarmee invulling wordt gegeven aan Motie 2607 wordt naar verwachting afgerond in het tweede kwartaal. Verwezen wordt in dit kader tevens naar mededeling portefeuillehouder 2021/6035.
VVD	8.	Blz. 411:	Per 1 januari 2021 bedraagt de resterende ontwikkelopgave 992 ha en de resterende inrichtingsopgave 1.142 ha.

Document		Jaarstukken 2020	
		Verplichte paragrafen	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
		Wat is het precieze aantal hectares ontwikkelopgave natuur die nog resteren?	
GroenLinks	10.	Pagina 381: MAA: hier lezen wij zonder steun overheid geen regionale luchthaven. Als risico staat benoemd grote kans op faillissement. Inmiddels is 28 miljoen cumulatief verleend kapitaal uitgezet. Vraag: 1) Staat dit nog in verhouding tot de maatschappelijke doelstelling? En 2) hoe staat het hier met de mantra haalbaar, betaalbaar en met draagvlak?	Wij betrachten gepaste terughoudendheid bij het beantwoorden van schriftelijke vragen waar een politiek bestuurlijk standpunt wordt gevraagd, om daarmee maximale ruimte te geven aan het nieuw te vormen college van Gedeputeerde Staten.
CDA	36.	Marsna paper Pag. 415 Alinea: laatste Er is € 3,86 miljoen gereserveerd voor kosten in achterstallig onderhoud en brandveiligheid, er vinden intensieve gesptrekken plaats. Wat zijn de gevolgen van het onlangs gevoerde kort geding op de voortgang van deze gesprekken die (volgens berichtgeving) gekenmerkt worden door felle verwijten over en weer?	Marsna is in deze procedure niet ontvankelijk verklaard. Momenteel stelt Marsna een integraal uitvoeringsplan (inclusief planning) op. De RUD Zuid-Limburg zal beoordelen of de uitvoeringsplanning voldoende concreet is en of de door Marsna voorgestelde termijnen reëel en redelijk zijn. Vervolgens zal met Marsna een gesprek worden gevoerd over de vraag in hoeverre de plannen en planning reëel zijn en bijdragen aan het tijdig oplossen van de geconstateerde gebreken.

Document		Managementletter 2020	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
SVL	8.	In de management letter 2020 staat bij actualiteiten de rechtmatigheidsverantwoording door provincies genoemd. De vraag aan GS luidt: “Aangezien dit meegenomen dient te worden in de P&C cyclus, wanneer en hoe denkt het College om hierover de eerste keer met PS over in overleg te treden?"	Op dit moment heeft de Tweede Kamer nog gen besluit genomen over definitieve invoering van de rechtmatigheidsverantwoording. Ambtelijk is, samen met de accountant, gewerkt aan een plan van aanpak rechtmatigheidsverantwoording. Dit plan van aanpak wordt, conform eerdere toezegging van de portefeuillehouder Financiën, besproken met uw Staten na definitief besluit van de Tweede kamer.
PvdA	1.	Management-letter paragraaf 2.2. In paragraaf 2.2 van de management-letter onder aandachtspunten 2020 lezen wij dat de accountant extra aandacht vraagt voor het oprekken van de afschrijvingstermijnen op provinciale wegen en kunstwerken. Er wordt ook een wetsartikel genoemd. Kunt u ons uitleggen waar de accountant nu precies aandacht voor vraagt?	De strekking van deze paragraaf is dat een schattingswijziging, zoals deze is opgenomen in de geactualiseerde financiële verordening 2020, aan scherpe voorwaarden moet voldoen. Daarom wordt verwezen naar artikel 64 van het Besluit Begroting en Verantwoording. In de geactualiseerde verordening zijn de afschrijvingstermijnen van weginfrastructuur aangepast, zodat deze beter aansluiten bij de levensduur. Er moeten goede onderbouwingen (op basis van kwaliteitstoetsing en monitoring), aan ten grondslag liggen, voordat de accountant bij de controle op de jaarrekening hiermee kan instemmen. Als de afschrijvingstermijn langer wordt, worden de jaarlijkse afschrijvingskosten over een langere termijn uitgesmeerd, en dus lager. Hiermee kan het financieel resultaat worden beïnvloed. De accountant toetst of het financiële resultaat een getrouw beeld geeft. Bij het toepassen van nieuwe en langere afschrijvingstermijnen, mag dat niet met terugwerkende kracht. De accountant spreekt hier over prospectief. Omdat deze nieuwe methodiek afwijkt van eerdere jaren, moet dit in de jaarrekening

Document		Managementletter 2020	
Staten-fractie	**Nr.**	**Vraag**	**Antwoord**
			duidelijk vermeld worden. Dat gebeurt in de waarderingsgrondslagen en de toelichting op de balans (zie Deel 2 Jaarrekening 2020, onderdeel 6.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling).

Erratum bij de Jaarstukken 2020

Pagina 447 § 6.4.2.2. Uitzettingen met looptijd < 1 jaar

Omdat er geen sprake is van een balansverschuiving kunnen de laatste 2 kolommen (balansverschuiving en balanswaarde per 1-1-2020) in verband met de leesbaarheid weggelaten worden.

De nieuwe tabel bedrag x € 1.000:

	Boekwaarde 31-12-2020	Voorziening oninbaarheid	Balanswaarde 31-12-2020	Balanswaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving
Vorderingen op openbare lichamen	32.182	0	32.182	36.752	0
Overige verstrekte geldleningen	200	0	200	200	0
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan een jaar	269.923	0	269.923	69.968	0
Rekening-Courantverhouding met het niet-financiële instellingen	8.338	0	8.338	11.299	0
Overige vorderingen	21.163	14.201	6.962	11.300	0
Overige uitzettingen	26.990	0	26.990	26.990	0
Totaal	**358.795**	**14.201**	**344.594**	**156.508**	**0**

Pagina 492 inzake WNT

In de tabel bezoldiging topfunctionarissen is in de laatste regel het bedrag bij de griffier over 2019 niet naar rato berekend. Dit moet € 148.290,41 zijn in plaats van € 194.000,00.

Erratum bij de Jaarstukken 2020

Pagina 65 Financiële toelichting onder de tabel begrotingsprogramma 1.2 Innovatiekracht:

“Van begrotingsprogramma 1.2. Innovatiekracht resteert een voordelig resultaat van € 6,77 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 5,77 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 6,22 mln. lagere lasten en € 0,45 mln. lagere baten.”

In de tekst zijn abusievelijk bedragen uit een eerdere versie blijven staan.

Dit moet zijn:

“Van begrotingsprogramma 1.2. Innovatiekracht resteert een voordelig resultaat van € ~~6,77~~ 10 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € ~~5,77~~ 6,68 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 6,22 mln. lagere lasten en € 0,45 mln. lagere baten.”

Pagina 447 § 6.4.2.2. Uitzettingen met looptijd < 1 jaar

Omdat er geen sprake is van een balansverschuiving kunnen de laatste 2 kolommen (balansverschuiving en balanswaarde per 1-1-2020) in verband met de leesbaarheid weggelaten worden.

De nieuwe tabel bedrag x € 1.000:

	Boekwaarde 31-12-2020	Voorziening oninbaarheid	Balanswaarde 31-12-2020	Balanswaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving
Vorderingen op openbare lichamen	32.182	0	32.182	36.752	0
Overige verstrekte geldleningen	200	0	200	200	0
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan een jaar	269.923	0	269.923	69.968	0
Rekening-Courantverhouding met het niet-financiële instellingen	8.338	0	8.338	11.299	0
Overige vorderingen	21.163	14.201	6.962	11.300	0
Overige uitzettingen	26.990	0	26.990	26.990	0
Totaal	**358.795**	**14.201**	**344.594**	**156.508**	**0**

Pagina 492 inzake WNT

In de tabel bezoldiging topfunctionarissen is in de laatste regel het bedrag bij de griffier over 2019 niet naar rato berekend. Dit moet € 148.290,41 zijn in plaats van € 194.000,00.

Deloitte.

Deloitte Accountants B.V.
Amerikalaan 110
6199 AE Maastricht Airport
Postbus 1864
6201 BW Maastricht
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9901
www.deloitte.nl

Aan Provinciale Staten
van de provincie Limburg
Postbus 5700
6202 MA MAASTRICHT

Provincie Limburg PS
DOCnr.
Ingek. 29 JUNI 2021
CASnr.
ID.

Datum
28 juni 2021

Behandeld door
drs. R.A.A.M. Erkens RA
088 288 5726

Ons kenmerk
21065E8617/MVO

Onderwerp
Controleverklaring behorend bij de SiSa-bijlage 2020

Geachte dames/heren,

Hierbij ontvangt u onze controleverklaring en de gewaarmerkte verantwoording ten behoeve van de SiSa-bijlage van de provincie Limburg over het jaar 2020.

De controleverklaring en de gewaarmerkte verantwoording is bestemd voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

[redacted]

drs. A.J. Schutgens RA

2021/16431 29-6-2021
GRIF 15-9-2021

Bijlagen:
- Gewaarmerkte verantwoording
- Eén rapport van bevindingen SiSa-bijlage 2020 provincie Limburg
- Eén controleverklaring met persoonlijke handtekening

Op alle opdrachten verricht door Deloitte, behoudens M&A Diensten, zijn de Algemene Voorwaarden Dienstverlening Deloitte Nederland, januari 2020 gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 24362837 van toepassing.
Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853.
Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NSE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Deloitte Accountants B.V.
Amerikalaan 110
6199 AE Maastricht Airport
Postbus 1864
6201 BW Maastricht
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9901
www.deloitte.nl

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan de Provinciale Staten van de provincie Limburg

Ons oordeel

Wij hebben bijgaande verantwoording ingevolge de SiSa-bijlage van de provincie Limburg te Maastricht over 2020 gecontroleerd.

Naar ons oordeel is de verantwoording ingevolge de SiSa-bijlage van de provincie Limburg over 2020 in alle van materieel belang zijnde aspecten opgesteld in overeenstemming met de Invulwijzer SiSa 2020 en de Nota Verwachtingen Accountantscontrole 2020.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de verantwoording'.

Wij zijn onafhankelijk van de provincie Limburg zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Benadrukking van de basis voor financiële verslaggeving en beperking in gebruik en verspreidingskring

Wij vestigen de aandacht op de verantwoording waarin de basis voor financiële verslaggeving uiteen is gezet. De verantwoording is opgesteld voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met als doel de provincie Limburg in staat te stellen te voldoen aan de Nota procedure aanlevering SiSa-verantwoordingsinformatie 2020. Hierdoor is de verantwoording mogelijk niet geschikt voor andere doeleinden. Onze controleverklaring is derhalve uitsluitend bestemd het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de provincie Limburg en dient niet te worden verspreid aan of te worden gebruikt door anderen.

Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

Verantwoordelijkheden van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten voor de verantwoording

Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opstellen van de verantwoording in overeenstemming met de Invulwijzer SiSa 2020 en de Nota Verwachtingen Accountantscontrole 2020. Gedeputeerde Staten is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opstellen van de verantwoording mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Provinciale Staten is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de organisatie.

Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853.
Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NSE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Deloitte.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de verantwoording

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controle dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze verantwoording nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, de Invulwijzer SiSa 2020 en de Nota Verwachtingen Accountantscontrole 2020, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de verantwoording afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de organisatie.

- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor het opstellen van de verantwoording en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door Gedeputeerde Staten en de toelichtingen die daarover in de verantwoording staan.

- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de verantwoording en de daarin opgenomen toelichtingen.

- Het evalueren of de verantwoording de onderliggende transacties en gebeurtenissen zonder materiële afwijkingen weergeeft.

Maastricht Airport, 28 juni 2021

Deloitte Accountants B.V.

[redacted]

drs. A.J. Schutgens RA

Paraaf voor identificatiedoeleinden

[redacted]

Deloitte Accountants B.V.
Amerikalaan 110
6199 AE Maastricht Airport
Postbus 1864
6201 BW Maastricht
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9901
www.deloitte.nl

Rapport van bevindingen SiSa-bijlage 2020 provincie Limburg

Wij hebben de verantwoording ingevolge de SiSa-bijlage 2020, gecontroleerd op basis van de Invulwijzer SiSa 2020 en de Nota Verwachtingen Accountantscontrole 2020. Hierbij stellen wij de juistheid van de gegevens in de SiSa-bijlage vast. Wij willen benadrukken dat u als provincie zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorden indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een '0' is ingevuld, zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld. U heeft dit aan ons bevestigd.

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit rapport over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die in 2020 in het kader van SiSa-Bijlage zijn verantwoord. Wij doen dit met een tabel, die wij ook moeten opnemen als er geen fouten of onzekerheden geconstateerd zijn. Per regeling is hierin aangegeven of, en zo ja welke, financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd:

SiSa-code en specifieke uitkering		Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting
C13	Regeling Spuk ontzorgingsprogramma	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
C26	Culturele voorzieningen provincies	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
C41	Specifieke uitkering Regeling flexibele inzet woningbouw	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
E1	Regeling specifieke uitkering beschikbaarheidsvergoeding regionale OV-bedrijven 2020	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaai	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
E10	Regeling specifieke uitkering snelfietsroutes	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
E17	Regeling specifieke uitkering Maas-pilots	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
E20	Regeling stimulering verkeersmaatregelen 2020-2021	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
E22	Specifieke uitkering ERTMS regionaal personenvervoer per trein 2020-2031	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
E27	Brede doeluitkering verkeer en vervoer	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
E33	Incidentele specifieke uitkering MIRT 2017-2019	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
E38	Tijdelijke stimuleringsregeling veilig, doelmatig en duurzaam gebruik verkeersinfrastructuur	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
F11	Regeling specifieke uitkering MKB Deals	N.v.t.	€ 0	N.v.t.

Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853.
Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NSE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Deloitte.

F12	Eenmalige specifieke uitkering voor de uitvoering van regionale MIT-regeling 2018-2023	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
L1	Jong Leren Eten-uitkeringen	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
L5	Regiodeals (3e tranche)	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
L7	Regeling specifieke uitkering IBP-Vitaal Platteland	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
Totaal		**N.v.t.**	**€ 0**	**N.v.t.**
Strekking controleverklaring				**Goedkeurend**

Maastricht Airport, 28 juni 2021

Deloitte Accountants B.V.

[redacted]

drs. A.J. Schutgens RA

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

"Deze verantwoording is opgemaakt met inachtneming van de Invulwijzer SiSa 2020 en de Nota Verwachtingen Accountantscontrole 2020".

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsInformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021

BZK	**C13**	**Regeling specifieke uitkering ontzorgingsprogramma maatschappelijk vastgoed** Provincies	Besteding (jaar T) ten laste Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: C13/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle n.v.t* *Indicator: C13/02*	Aantal kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren waarmee een ontzorgingstraject is gestart *Aard controle n.v.t* *Indicator: C13/03*	Aantal kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren waarmee een ontzorgingstraject is doorlopen tot aan het moment van aanbesteding van maatregelen om vastgoed te verduurzamen *Aard controle n.v.t* *Indicator: C13/04*	Aantal gebouwde onroerende zaken dat hiermee wordt bereikt door het provinciaal ontzorgingsprogramma *Aard controle n.v.t* *Indicator: C13/05*	Is binnen het provinciaal ontzorgingsprogramma uitvoering gegeven aan het stimuleren van vraagbundeling bij kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren bij de verduurzaming van hun maatschappelijk vastgoed? (Ja/Nee/Nvt) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C13/06*
			€ 11.027	€ 11.027	€ 0	€ 0	€ 0	nvt
			Is de opgedane regionale kennis en ervaring gedeeld met het Kennis- en innovatieplatform verduurzaming maatschappelijk vastgoed? (Ja/Nee/Nvt) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C13/07*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C13/08*				
			nvt	Nee				
BZK	**C26**	**Culturele voorzieningen provincies** Provincies	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle D2* *Indicator: C26/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C26/02*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C26/03*			
			€ 672.093	€ 672.093	Nee			
BZK	**C41**	**Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw** Provincies	Besteding (jaar T) aan flexibele ondersteuning capaciteit en expertise *Aard controle R* *Indicator: C41/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan flexibele ondersteuning capaciteit en expertise Vanaf SiSa 2021 inclusief uitvoering door derden *Aard controle R* *Indicator: C41/02*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: C41/03*	Aantal projecten dat in (jaar T) is geholpen met middelen *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C41/04*	Aantal projecten dat cumulatief (t/m jaar T) is geholpen met middelen *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C41/05*	Cumulatief aantal (t/m jaar T) woningen dat in deze projecten wordt gerealiseerd *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C41/06*
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C41/07*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: C41/08*				
			Nee	Nee				

Deloitte Accountar
Voor identificatied
Behorend bij contr
d.d. 28 juni 2021

[redacted]

IenW	E1	**Regeling specifieke uitkering beschikbaarheidsvergoeding regionale OV-bedrijven 2020** Concessieverleners	Naam per concessie zoals gedefinieerd in artikel 1 en benoemd in bijlage 1 van de regeling *Aard controle n.v.t* *Indicator: E1/01*	Naam concessiehouder zoals gedefinieerd in artikel 1 en benoemd in bijlage 1 van de regeling *Aard controle n.v.t* *Indicator: E1/02*	Besteding (jaar T) ivm "Kosten van de concessiehouder in verband met de uitvoering van het openbaar vervoer in de periode van 1 maart 2020 tot en met 31 december 2020" zoals in bijlage 2 vd regeling is opgenomen *Aard controle R* *Indicator: E1/03*	Besteding (jaar T) ivm "Tussen concessieverlener en concessiehouder overeengekomen maatregelen in de periode van 1 maart 2020 tot en met 31 december 2020 ter voorkoming van verdere verspreiding van het virus dat COVID-19 veroorzaakt" zoals in bijlage 2 van de regeling is opgenomen. *Aard controle R* *Indicator: E1/04*	Subsidies concessieverlener conform concessie" zoals in bijlage 3 van de regeling is opgenomen verleend (Ja/Nee)? *Aard controle R* *Indicator: E1/05*	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5A OCW-contract studentenkaart) van de regeling *Aard controle R* *5Indicator: E1/06*
			1 Arriva Personenvervoer Nederland BV	Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 12.760.000	€ 0	ja	€ 0
			Kopie naam concessiehouder *Aard controle n.v.t* *Indicator: E1/07*	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5B Directe opbrengsten van reizigers) van de regeling *Aard controle R* *Indicator: E1/08*	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5C Andere opbrengsten) van de regeling *Aard controle R* *Indicator: E1/09*	Komt de concessiehouder voor deze concessie in aanmerking voor de 2% extra vergoeding? (Ja/Nee) *Aard controle R* *Indicator: E1/10*	Het totaal bedrag in (jaar T) aan teruggevorderd voordeel *Aard controle R* *Indicator: E1/11*	
			1 Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0	Ja	€ 0	
			Kopie naam concessiehouder *Aard controle n.v.t* *Indicator: E1/12*	Het bedrag benoemd in de subsidieverleningsbeschikking van de ontvanger van de specifieke uitkering aan de concessiehouder voor de periode 15 mrt t/m aug 2020 (artikel 10 lid 1 sub a van de regeling spuk) *Aard controle R* *Indicator: E1/13*	Het bedrag benoemd in de subsidievaststellingsbeschikking van de ontvanger van de specifieke uitkering aan de concessiehouder voor de periode 15 mrt t/m aug 2020 minus het bedrag dat verantwoord is bij indicator 11 (artikel 10 lid 1 sub b van de regeling spuk) *Aard controle R* *Indicator: E1/14*			
			1 Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 15.950.000	€ 0			
			Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E1/15*					
			Nee					
IenW	E3	**Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** **Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** Provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr)	Hieronder per regel één beschikkingsnummer en in de kolommen emaast de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/01*	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: E3/02*	Overige bestedingen (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/03*	Besteding (jaar T) door meerwerk dat o.b.v. art. 126 Wet geluidshinder ten laste van het Rijk komt *Aard controle R* *Indicator: E3/04*	Correctie over besteding (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/05*	Kosten ProRail (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: E3/06*
			1 IenM/BSK-2016/63016	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			2					
			Kopie beschikkingsnummer	Cumulatieve bestedingen ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T)	Cumulatieve overige bestedingen (t/m jaar T)	Cumulatieve Kosten ProRail (t/m jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van Rijksmiddelen	Correctie over besteding kosten ProRail (t/m jaar T)	Eindverantwoording (Ja/Nee)

Deloitte Accountan
Voor identificatiedo
Behorend bij contr
d.d. 28 juni 2021

				Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie	Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie	Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie		
				Aard controle n.v.t. *Indicator: E3/07*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/08*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/09*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/10*	*Aard controle R* *Indicator: E3/11*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/12*
			1	IenM/BSK-2016/83016	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
			2						
IenW	E10	**Regeling specifieke uitkering snelfietsroutes** Provincies	Projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/01*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E10/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/03*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/04*	Besteding (jaar T) (gedeeltelijk) verantwoord o.b.v. voorlopige toekenningen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/05*	Toelichting op niet-afgeronde projecten *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/06*
			1	nvt	€ 0	€ 0	Nee	Nee	nvt
				Kopie projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/07*	Grote scope wijzigingen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/08*	Ernstige vertragingen? (Ja/Nee) *Aard controle D1* *Indicator: E10/09*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/10*	Correctie besteding (jaar T-1) per project ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen in Jaar T *Aard controle R* *Indicator: E10/11*	
			1	nvt	Nee	Nee	Nee	€ 0	
IenW	E17	**Regeling specifieke uitkering Maan-pilots** Provincies en Gemeenten	Besteding (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E17/01*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E17/02*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/03*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/04*	Cofinanciering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E17/05*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/06*
			€ 0	€ 145.200	Nee	€ 145.200	€ 72.600	€ 72.600
			Afspraken uit de bestuursovereenkomst nagekomen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/07*	Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/08*	Correctie besteding (jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E17/09*			
			Ja	Nee	€ 0			
IenW	E20	**Regeling stimulering verkeersmaatregelen 2020-2021** Provincies en Gemeenten	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E20/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/02*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E20/03*	Project afgerond (alle maatregelen) in (jaar T) (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/04*		
			€ 0	€ 0	€ 0	Nee		
			Naam/nummer per maatregel *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/05*	Per maatregel, maatregel afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/06*	De hoeveelheid van de op te leveren en de opgeleverde verkeersveiligheidsmaatregelen per type maatregel (m1, m2, aantallen) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/07*	Eventuele toelichting, mits noodzakelijk *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/08*		
			1	nvt	Nee	0			
IenW	E22	**Tijdelijke regeling specifieke uitkering ERTMS regionaal personenvervoer per trein 2020–2031** Provincie Limburg	Eindsaldo (jaar T-1) *Aard controle R*	Storting Rijk (jaar T) *Aard controle R*	Besteding (jaar T) *Aard controle R*	Correctie over besteding (jaar T-1) *Aard controle n.v.t.*	Eindsaldo (jaar T) *Aard controle n.v.t.*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle*

Deloitte Accountan
Voor identificatiedo
Behorend bij contr
d.d. 28 juni 2021

			Indicator: E22/01	*Indicator: E22/02*	*Indicator: E22/03*	*Indicator: E22/04*	*Indicator: E22/05*	*Indicator: E22/06*
			€ 0	€ 33.968.924	€ 33.968.924	€ 0	€ 0	Nee
IenW	E27	**Brede doeluitkering verkeer en vervoer** **Wet BDU Verkeer en Vervoer (art. 10)** Provincies	Eindsaldo/-reservering (jaar T-1) ***Aard controle R*** *Indicator: E27/01*	Terugbetaling door derden vanuit BDU-bijdrage verstrekte middelen in (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/02*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/03*	Correctie over besteding (T-1) *Aard controle R* *Indicator: E27/04*	Eindsaldo/-reservering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/05*	
			€ 637	€ 0	€ 2.980.652	€ 3.016.076	€ 36.061	
IenW	E33	**Incidentele specifieke uitkering MIRT 2017-2019 (Beter benutten)**	Besteding (jaar T -1 en eerder) aan projectkosten voor het totale project Alleen van toepassing voor bijlage SiSa 2020 ***Aard controle R*** *Indicator: E33/01*	Besteding (jaar T) aan projectkosten voor het totale project Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: E33/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan projectkosten voor het totale project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/03*	Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/04*	Correctie besteding (Jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen ***Aard controle R*** *Indicator: E33/05*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/06*
			€ 0	€ 124.517	€ 124.517	Nee		Ja
			Projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/07*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) - per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/08*				
		1	Beleidsdoelstelling 1: Slimme en Duurzame mobiliteit Zuid-Limburg	Ja				
		2	Beleidsdoelstelling 2: Werkagenda Slimme, Duurzame en Veilige Mobiliteit Midden- en Noord-Limburg	Ja				
IenW	E38	**Tijdelijke stimuleringsregeling veilig, doelmatig en duurzaam gebruik verkeersinfrastructuur**	Besteding (jaar T-1) aan projectkosten voor het totale project Alleen van toepassing in 2020 ***Aard controle R*** *Indicator: E38/01*	Besteding (jaar T) aan projectkosten voor het totale project Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: E38/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan projectkosten voor het totale project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/03*	Cofinanciering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E38/04*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/05*	
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
			Projectnaam/nummer per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/06*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) - per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/07*				
		1	*nvt*	Nee				
			Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/08*	Correctie besteding (Jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E38/09*	Eindverantwoording totale project (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/10*			
			Nee	€ 0	Nee			
EZK	F11	**Regeling specifieke uitkering MKB Deals 1e tranche**	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Totale cumulatieve besteding ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T). Inclusief uitvoering door derde (sisa tussen medeoveheden) vanaf verantwoordingjaar SiSa 2021.	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T)	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee)	Bestedingen zijn verantwoord op basis van voorlopige toekenningen? (Ja/Nee)	Toelichting

Deloitte Accounta
Voor identificatie
Behorend bij con
d.d. 28 juni 2021

[redacted]

			Zelfstandig uitvoering (exclusief uitvoering door derde) *Aard controle R* *Indicator: F11/01*	Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie. *Aard controle R* *Indicator: F11/02*	Dit betreft het deel dat naast de Rijksmiddelen is ingelegd volgens afspraak uit MKB-deal. *Aard controle R* *Indicator: F11/03*	*Aard controle n.v.t.* *Indicator: F11/04*	*Aard controle D2* *Indicator: F11/05*	Als bij 03 en 04 'Nee' is ingevuld, dan is toelichting verplicht *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F11/06*
			€ 0	€ 0	€ 0	Nee	Nee	Uitvoering project start in 2021.
EZK	**F12**	**Eenmalige specifieke uitkering voor de uitvoering van regionale MIT-regeling 2018-2023**	Totale besteding (over jaar T-1/T-2) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: F12/01*	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: F12/02*	Totale cumulatieve besteding ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie. *Aard controle R.* *Indicator: F12/03*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F12/04*	Eventuele toelichting *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F12/05*	
			€ 0	€ 1.500.000	€ 1.500.000	Ja	Stimulus is gemandateerd voor de uitvoering van deze regeling.	
LNV	**L1**	**Jong Leren Eten-uitkeringen**	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: L1/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) vanaf SiSa 2021 eventueel inclusief uitvoering door derden *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/02*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/03*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/04*	Correctie besteding (Jaar T-1) per project ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen. Vanaf SiSa 2021 invullen. *Aard controle R* *Indicator: L1/05*	
			€ 13.531	€ 13.531	Nee	Nee	0	
LNV	**L5**	**Regiodeals 3e tranche**	Betreft pijler *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/01*	Besteding per pijler (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen Zelfstandige uitvoering (excl. SiSa tussen medeoverheden) *Aard controle R* *Indicator: L5/02*	Cofinanciering per pijler (jaar T) Zelfstandige uitvoering (excl. SiSa tussen medeoverheden) *Aard controle R* *Indicator: L5/03*	Totale besteding per pijler (t/m jaar T) Als er sprake is van SiSa tussen medeoverheden. Vanaf SiSa 2021 indicatoren L5/02 + L5B/04 optellen *Aard controle R* *Indicator: L5/04*	Totale cofinanciering per pijler (t/m jaar T) Als er sprake is van SiSa tussen medeoverheden. Vanaf SiSa 2021 indicatoren L5/03 + L5B/05 optellen *Aard controle R* *Indicator: L5/05*	Toelichting *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/06*
		1	Thema 1 - Future Farming	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		2	Thema 2 - Vitaal en gezond	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		3	Thema 3 - Talent	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		4	Thema 4 - Veilige en leefbare omgeving	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		5	Thema 5 - GROS	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		6						
			Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/07*	Totale uitvoeringskosten (t/m jaar T) Inclusief uitvoering door derden *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/08*	Totale compensabele BTW (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: L5/09*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/10*		
			Nee	€ 0	€ 0	Nee		
LNV	**L7**	**Regeling specifieke uitkering IBP-Vitaal Platteland**	Gebiedsnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/01*	Totale besteding (jaar T) Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: L7/02*	Totale Cumulatieve besteding (t/m jaar T) Inclusief uitvoering door derde vanaf SiSa 2021 *Aard controle R* *Indicator: L7/03*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/04*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/05*	Toelichting Hier eventueel opmerkingen of toelichtingen *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/06*
		1	Propositie Heuvelland	€ 15.685	€ 66.001	Nee	Nee	

Deloitte Accounta
Voor identificatie
Behorend bij con
d.d. 28 juni 2021

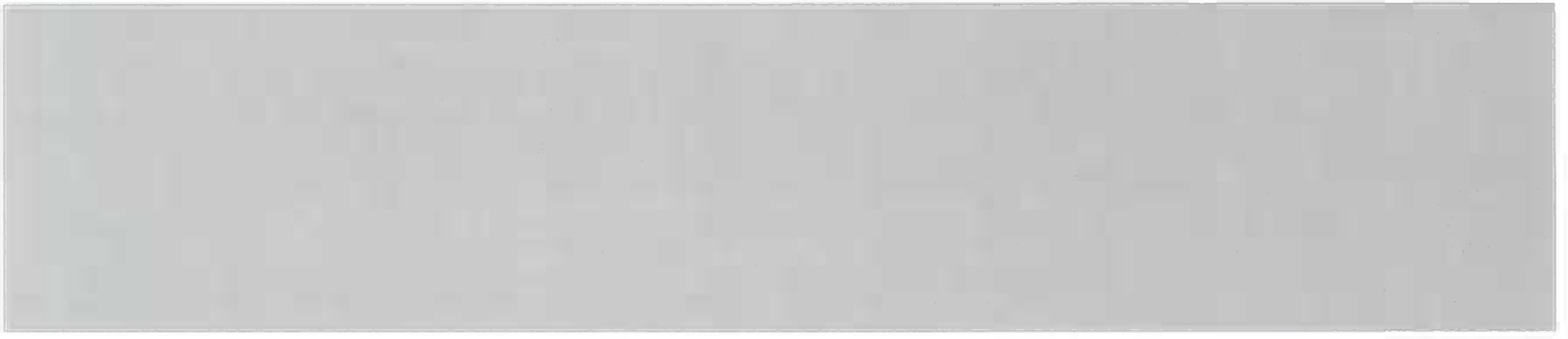

Deloitte Accountar
Voor identificatied
Behorend bij contr
d.d. 28 juni 2021

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	FIN	**Behandeld**	N.J. Engbersen
Ons kenmerk	2021/17375	**Telefoon**	+31 6 11 58 70 71
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	6 juli 2021
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	8 juli 2021

Onderwerp
Uitstel indienen Jaarstukken 2020

Geachte Staten,

Zoals aangekondigd in mededeling portefeuillehouder inzake uitstel behandeling Jaarstukken 2020, brief GS van 26-5-2021 (GS 2021-13005), ontvangt u een afschrift van de brief die wij aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties hebben gestuurd met het verzoek tot uitstel van indienen van onze Jaarstukken 2020.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

√

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

AFSCHRIFT

provincie limburg

Ministerie van BZK
T.a.v. Hare Excellentie mevr. Ollongren
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Cluster	FIN	**Behandeld**	N.J. Engbersen
Ons kenmerk	2021/16478	**Telefoon**	+31 6 11 58 70 71
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	6 juli 2021
Bijlage(n)	-	**Verzonden**	- 8 JULI 2021

Onderwerp
Uitstel indienen Jaarstukken 2020

Hooggeachte mevrouw Ollongren,

Als gevolg van de politiek-bestuurlijke crisis in Limburg en daarmee samenhangende onderzoeken naar rechtmatigheid heeft de controlerende accountant nog geen controleverklaring verstrekt over de Jaarstukken 2020. Dit in afwachting van de uitkomsten van de onderzoeken.
Omdat het provinciaal bestuur van de provincie Limburg de Jaarstukken 2020 pas wil behandelen nadat de beoogde controleverklaring is verstrekt, is het niet mogelijk om binnen de wettelijke termijn onze Jaarstukken 2020 aan u toe te zenden. Wij zijn daarom genoodzaakt om uitstel aan te vragen voor het indienen van de Jaarstukken 2020. Hierover is reeds ambtelijk overleg geweest met uw ministerie.

De voorlopige Jaarstukken 2020 zijn wel reeds gepubliceerd en ter kennisname aan de financiële toezichthouders van uw ministerie gezonden. De gebruikelijke schriftelijke vragenronde door Provinciale Staten heeft ook reeds plaatsgevonden. Na ontvangst van de controleverklaring wacht nog behandeling in de Controlecommissie en daarna in Provinciale Staten. Wij koersen nu, onder voorbehoud van ontvangst van de controleverklaring, op behandeling van onze Jaarstukken 2020 op 1 oktober 2021.

Wij merken op dat in het kader van de genoemde onderzoeken een intern onderzoek heeft plaatsgevonden door de onafhankelijke concerncontroller naar de rechtmatigheid van bestedingen (subsidies, opdrachten, financieringen/leningen) aan een limitatief aantal entiteiten die een relatie hebben met voormalig IKL-bestuurder Dhr. Vrehen.
Wij constateren dat de concerncontroller concludeert dat de onderzochte opdrachten, subsidies en de verstrekte lening gedurende een periode van ruim 10 jaar rechtmatig zijn verlopen, behoudens enkele geconstateerde afwijkingen zonder materieel effect.

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

Vanuit een breder perspectief sluiten deze hoofdconclusies aan bij de ontvangen goedkeurende rechtmatigheidsverklaringen van de accountant bij de jaarrekeningen van de provincie in de afgelopen 10 jaren, rekening houdend met de door onze Staten vastgestelde goedkeuringstoleranties in het vigerende controleprotocol voor het betreffende boekjaar.

Het rapport heeft ook aanbevelingen en handvatten opgeleverd om processen en procedures zoals ze binnen de provinciale organisatie worden gehanteerd, te verbeteren. Het college heeft deze overgenomen. Daarnaast wordt bezien op welke wijze en binnen onze mogelijkheden het toezicht op verbonden partijen en gesubsidieerde instellingen verder versterkt kan worden.

Ondanks het gevraagde uitstel heeft dit geen gevolgen voor de verplichte IV3-aangifte. Met het CBS is afgesproken dat wij binnen de wettelijke termijn de voorlopige jaarcijfers aanleveren, voorzien van de bij u gevraagde goedkeuring met betrekking tot uitstel van indienen van de Jaarstukken 2020.
Inmiddels hebben wij een separate controleverklaring ontvangen voor de SiSa-bijlage uit onze Jaarstukken 2020, zodat ook deze wettelijke termijn zonder problemen gehaald kan worden.

Voor wat betreft de continuïteit van de planning en controlcyclus verwachten wij op dit moment geen problemen. Zo is de 1e Afwijkingenrapportage 2021 conform planning gepubliceerd en is deze op 18 juni 2021 behandeld en vastgesteld. Ook is het reguliere begrotingsproces voor de Programmabegroting 2022 conform planning opgestart. De provincie Limburg beschikt daarbij over een gezonde financiële positie.

Tenslotte: op ambtelijk niveau is afgesproken dat de financiële toezichthouders van uw ministerie actief worden geïnformeerd over de ontwikkelingen.

Wij vertrouwen erop u hiermee afdoende te hebben geïnformeerd en zien uw reactie met belangstelling tegemoet.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	CON	**Behandeld**	J.M.M. Rompelberg
Ons kenmerk	DOC-00181116	**Telefoon**	+31 6 15 09 00 51
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	14 september 2021
Bijlage(n)	-	**Verzonden**	**14 september 2021**

Onderwerp
Reactie College van Gedeputeerde Staten op het accountantsverslag bij de jaarrekening 2020

Geachte Staten,

Ons college is verheugd te constateren dat uit het accountantsverslag 2020 van de door uw Staten benoemde accountant Deloitte blijkt dat er met betrekking tot het boekjaar 2020 en de verantwoording daarover zowel voor de getrouwheid als de rechtmatigheid een goedkeurende verklaring is afgegeven. Daarnaast constateert de accountant geen significante tekortkomingen in de interne beheersingsmaatregelen voor de financiële verslaggeving.

Op twee door de accountant in zijn rapport van bevindingen bij de jaarrekening opgenomen opmerkingen willen we nog een reactie geven.

Op het punt van de ambtelijke onkostendeclaraties constateert de accountant al sinds 2018 dat de medewerkers van de Provincie onkosten digitaal kunnen declareren maar dat door deze digitalisering het achteraf door de accountant niet vast te stellen is in hoeverre de ambtelijke onkostendeclaraties juist en rechtmatig zijn. Het gehele bedrag van de ambtelijke onkostendeclaraties is in de rapportage dan ook aangemerkt als een onzekerheid. Door het certificeren van het declaratiesysteem via een IT-audit kan deze onzekerheid bij de jaarrekening worden gemitigeerd. Vanuit doelmatigheidsoverwegingen is ervoor gekozen om het totale personeelsinformatiesysteem te laten certificeren en niet slechts een (klein) deel van het personeelsinformatiesysteem. In 2021 heeft de IT-audit plaatsgevonden. De bevindingen uit de audit hebben reeds geleid tot maatregelen.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

De accountant geeft aan dat naar verwachting vanaf het boekjaar 2022 een rechtmatigheidsverantwoording moet worden opgenomen in de jaarstukken en adviseert om de rechtmatigheidsverantwoording een permanente plaats te geven in de P&C-cyclus. Ambtelijk is, in afstemming met Deloitte, reeds gestart met de voorbereiding hiervan om tot een rechtmatigheidsverantwoording te komen over het boekjaar 2022. Eind 2021 zullen uw Staten worden geïnformeerd over deze ontwikkeling.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	CON	**Behandeld**	J.M.M. Rompelberg
Ons kenmerk	DOC-00181116	**Telefoon**	+31 6 15 09 00 51
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	14 september 2021
Bijlage(n)	-	**Verzonden**	**14 september 2021**

Onderwerp
Reactie College van Gedeputeerde Staten op het accountantsverslag bij de jaarrekening 2020

Geachte Staten,

Ons college is verheugd te constateren dat uit het accountantsverslag 2020 van de door uw Staten benoemde accountant Deloitte blijkt dat er met betrekking tot het boekjaar 2020 en de verantwoording daarover zowel voor de getrouwheid als de rechtmatigheid een goedkeurende verklaring is afgegeven. Daarnaast constateert de accountant geen significante tekortkomingen in de interne beheersingsmaatregelen voor de financiële verslaggeving.

Op twee door de accountant in zijn rapport van bevindingen bij de jaarrekening opgenomen opmerkingen willen we nog een reactie geven.

Op het punt van de ambtelijke onkostendeclaraties constateert de accountant al sinds 2018 dat de medewerkers van de Provincie onkosten digitaal kunnen declareren maar dat door deze digitalisering het achteraf door de accountant niet vast te stellen is in hoeverre de ambtelijke onkostendeclaraties juist en rechtmatig zijn. Het gehele bedrag van de ambtelijke onkostendeclaraties is in de rapportage dan ook aangemerkt als een onzekerheid. Door het certificeren van het declaratiesysteem via een IT-audit kan deze onzekerheid bij de jaarrekening worden gemitigeerd. Vanuit doelmatigheidsoverwegingen is ervoor gekozen om het totale personeelsinformatiesysteem te laten certificeren en niet slechts een (klein) deel van het personeelsinformatiesysteem. In 2021 heeft de IT-audit plaatsgevonden. De bevindingen uit de audit hebben reeds geleid tot maatregelen.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

De accountant geeft aan dat naar verwachting vanaf het boekjaar 2022 een rechtmatigheidsverantwoording moet worden opgenomen in de jaarstukken en adviseert om de rechtmatigheidsverantwoording een permanente plaats te geven in de P&C-cyclus. Ambtelijk is, in afstemming met Deloitte, reeds gestart met de voorbereiding hiervan om tot een rechtmatigheidsverantwoording te komen over het boekjaar 2022. Eind 2021 zullen uw Staten worden geïnformeerd over deze ontwikkeling.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Deloitte.

Accountantsverslag 2020

Provincie Limburg

9 september 2021

Deloitte.

Deloitte Accountants B.V.
Amerikalaan 110
6199 AE Maastricht Airport
Postbus 1864
6201 BW Maastricht
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9901
www.deloitte.nl

Aan Provinciale Staten
van de provincie Limburg
Postbus 5700
6202 MA MAASTRICHT

Datum
9 september 2021

Ons kenmerk
3114XXXXXX

Behandeld door
drs. S.D.J.J. Reyners RA
drs. R.A.A.M. Erkens RA

Geachte leden van Provinciale Staten,

Graag bieden wij u hierbij ons accountantsverslag aan met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2020 van de provincie Limburg. Deze rapportage beschrijft op hoofdlijnen onze controleaanpak en de belangrijkste aangelegenheden die wij tijdens onze controle in overweging hebben genomen. Wij zijn van mening dat de reikwijdte van onze werkzaamheden en de resultaten daarvan een deugdelijke basis vormen voor ons oordeel over de jaarrekening 2020 van de provincie Limburg.

De jaarrekening 2020 van de provincie Limburg geeft een getrouw en rechtmatig beeld

De jaarrekening 2020 is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Limburg. Bij deze jaarrekening verstrekken wij een goedkeurende controleverklaring voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid.

Bespreking accountantsverslag

Het onderhavige accountantsverslag is op 7 september jl. besproken met het cluster Financiën, het cluster Concern en de directie van de provincie Limburg.

Met vriendelijke groet,

Deloitte Accountants B.V.

drs. A.J. Schutgens RA

Op alle opdrachten verricht door Deloitte zijn de 'Algemene Voorwaarden Dienstverlening Deloitte Nederland, januari 2020' gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 24362837 van toepassing.

Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853. Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NWE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Inhoudsopgave

1. Bestuurlijke samenvatting controle 4

2. Inleiding 8

3. De financiële positie van uw provincie 11

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle 15

5. Interne beheersing 24

6. Overige aangelegenheden 27

Bijlagen 29

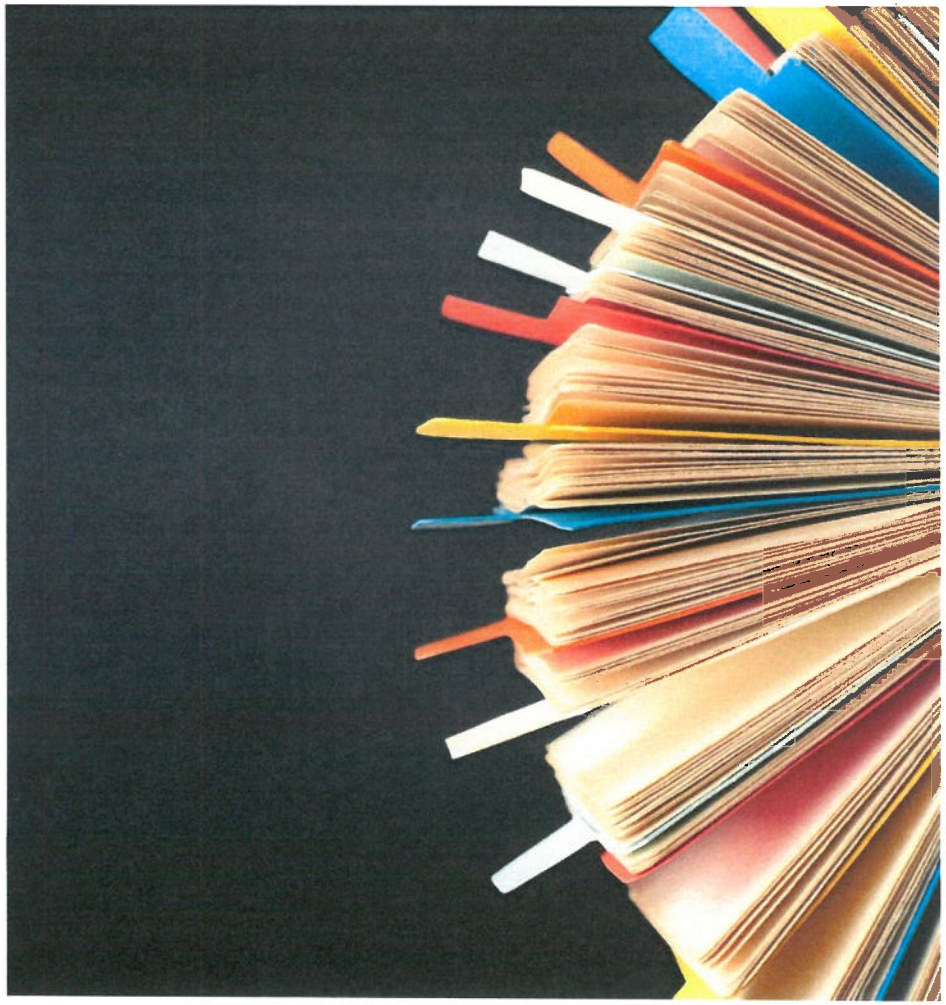

1. Bestuurlijke samenvatting controle

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

1. Bestuurlijke samenvatting controle

Getrouwheid en rechtmatigheid	• Goedkeurend oordeel voor getrouwheid en rechtmatigheid. • De gehanteerde materialiteit voor fouten en onzekerheden bedraagt € 8,0 miljoen, respectievelijk € 24,0 miljoen.
Financiële positie	• De financiële positie ultimo 2020 is gestegen ten opzichte van 2019. • Het weerstandsvermogen (exclusief) het voorstel tot resultaatbestemming) bedraagt € 1,1 miljard. Deze weerstandscapaciteit is hoger dan de door de provincie Limburg onderkende aanwezige risico's van € 15 miljoen. • In het kader van de huidige corona-crisis heeft de provincie eventuele (financiële) risico's in kaart gebracht.
Interne beheersing	• Op basis van onze tussentijdse en jaareinde controlewerkzaamheden hebben wij geen significante tekortkomingen geïdentificeerd in de interne-beheersingsmaatregelen voor de financiële verslaggeving. • Wij hebben vastgesteld dat de beheersmaatregel met betrekking tot de controle van de memorialen niet toereikend is om het risico op het onjuist verwerken van de geautoriseerde journaalboeking af te dekken. • Wij kunnen voor de controle van de jaarrekening 2020 niet volledig steunen op de IT-omgeving. Naar aanleiding van de actualisatie/update van de IT-audit is sprake van één resterende bevinding. Deze heeft geleid tot aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden, waarmee het risico voor de jaarrekening is afgedekt. Dit risico is overigens niet significant voor de jaarrekening-controle van de provincie Limburg. De uitgevoerde controlewerkzaamheden hebben betrekking op detailcontroles, inspelend op het risico dat uitdiensttreders pas op de 8e van iedere maand uit Key2Financiën worden verwijderd. Wij hebben vastgesteld dat er geen mutaties via accounts van uitdiensttreders zijn doorgevoerd in de periode tussen de feitelijke uitdiensttredingsdatum en de datum waarop zij zijn afgemeld bij Key2Financiën. Wij hebben gedurende de controle op basis van brondocumentatie vastgesteld dat dit risico zich niet heeft voorgedaan in 2020. • U hebt in 2020 een nieuw systeem in gebruik genomen, genaamd SUSY. Hiermee vindt het proces van het verstrekken van subsidies vanaf 1 oktober 2020 volledig digitaal plaats. Ook de beheersmaatregelen zijn daarmee volledig gedigitaliseerd. In dit verband is er een IT-audit uitgevoerd op dit systeem en op de daarin vormgegeven beheersmaatregelen. De conclusie naar aanleiding van deze IT-audit is dat wij voor de jaarrekeningcontrole over het jaar 2020 niet kunnen steunen op dit digitale systeem. De specifieke bevindingen zijn in de vorm van een rapportage gedeeld en besproken met de provincie. Als gevolg hiervan hebben wij voor de jaarrekeningcontrole aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd om voldoende zekerheden te verkrijgen buiten het systeem om, dat de subsidies die vanaf 1 oktober 2020 via SUSY zijn verstrekt, getrouw en rechtmatig zijn verstrekt. Uit deze werkzaamheden zijn geen tekortkomingen gebleken. Wij adviseren de provincie de aanbevelingen betreffende SUSY op te volgen en voor 2021 zelf tijdig aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden uit te voeren ter voorbereiding op de jaarrekeningcontrole 2021. • U hebt in 2021 het gehele HRM-proces gedigitaliseerd. Het onderdeel van de ambtelijke onkostendeclaraties was door de provincie al in 2018 gedigitaliseerd. Op het gehele digitale HRM-proces vindt op dit moment (in 2021) een IT-audit plaats. Daarom is er door u bewust voor gekozen om over het jaar 2020 géén IT-audit te verrichten op het onderdeel van de ambtelijke onkostendeclaraties. Wij nemen derhalve voor de ambtelijke onkostendeclaraties over 2020 ten bedrage van € 266.000 een onzekerheid mee in onze controle. Het is voor ons namelijk achteraf niet mogelijk is om na te gaan in hoeverre de goedkeuring van de onkostendeclaraties juist en rechtmatig is. Deze onzekerheid wordt veroorzaakt door het feit dat de provincie weliswaar aantoonbaar kan maken welke medewerkers digitaal een declaratie hebben ingediend en gevoteerd, maar dat daarop geen digitale IT-audit is verricht die bevestigt dat de juiste procedures zijn doorlopen. Deze bevinding is in lijn met de situatie tijdens voorgaande jaarrekeningcontroles.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

1. Bestuurlijke samenvatting controle

Kwaliteit verslaggeving	• Tijdens de controle hebben wij het door het management toegepaste proces met betrekking tot belangrijke verslaggevings-vraagstukken geëvalueerd. Hierbij valt te denken aan het proces rondom de verbonden partijen en de Wet Normering Topinkomens. Bij díe processen waar wij dat nodig achtten, hebben wij specialisten betrokken. Een voorbeeld hiervan is het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, de aannames, de berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggeving. Wij zijn van mening dat de verslaggevings-vraagstukken en de toegepaste inschattingen redelijk zijn en consistent worden gebruikt.
Speerpunten Provinciale Staten	• Provinciale Staten heeft ons een tweetal speerpunten meegegeven voor de controle 2020. Meer hierover leest u verderop in dit verslag, op bladzijde 21.
Frauderisicoanalyse	• We hebben kennisgenomen van uw geactualiseerde frauderisicoanalyse. Deze is op 7 april 2020 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. De frauderisicoanalyse is tevens ter kennisgeving aan Provinciale Staten verzonden op 7 april 2020, na vaststelling door Gedeputeerde Staten.
Schattingswijziging	• Op 14 februari 2020 heeft Provinciale Staten een nieuwe Financiële Verordening vastgesteld, die per 1 januari 2020 is ingegaan. In deze nieuwe Verordening zijn de afschrijvingstermijnen van de rehabilitaties van wegen en kunstwerken verlengd. Er is hier sprake van een schattingswijziging. Dit geldt voor alle activa, vindt prospectief plaats, en ligt hiermee in lijn met de BBV-richtlijnen. De activa die betrekking hebben op rehabilitaties van wegen en kunstwerken zijn door de provincie inzichtelijk gemaakt. Deze activa zijn vervolgens in de activa-administratie aangepast voor wat betreft de resterende afschrijvingstermijnen. Deze liggen in lijn met de aangepaste termijnen die in de Financiële Verordening zijn opgenomen en zijn goedgekeurd door Provinciale Staten. Wij hebben tijdens onze controle vastgesteld dat de nieuwe afschrijvingstermijnen op de juiste wijze zijn verwerkt in de administratie en in de jaarrekening.
Verkoop gronden Wellsmeer	• Eind 2020 heeft de provincie gronden voor een bedrag van € 28 miljoen verkocht aan de gemeente Bergen.
Overheveling krediet Ooijen-Wanssum	• In 2021 wordt het project Ooijen-Wanssum afgesloten en wordt het krediet overgeheveld. Hierdoor is sprake van een kredietoverschrijding in 2020. Echter, deze lasten zijn door Provinciale Staten wel eerder gevoteerd. Er is dan ook geen sprake van een overschrijding van het krediet die meeweegt in het rechtmatigheidsoordeel. Het budgetrecht van PS is hiermee niet aangetast. Wij verwijzen u voor een toelichting bij de begrotingsrechtmatigheid naar hoofdstuk 4.
Rechtmatigheids-verantwoording	• Uw provincie moet naar verwachting vanaf boekjaar 2022 een rechtmatigheidsverantwoording opnemen in de jaarstukken. In de paragraaf Bedrijfsvoering in het jaarverslag komt een nadere toelichting op de rechtmatigheidsverantwoording. Wij adviseren u dan ook deze een permanente plaats te geven in uw P&C-cyclus.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

1. Bestuurlijke samenvatting controle

Financiële vaste activa	• Op de balans heeft de provincie € 1,2 miljard aan financiële vaste activa vermeld. Deze bestaan onder andere uit kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen en verstrekte geldleningen. We hebben de inbaarheid van de kapitaalverstrekkingen en leningen gecontroleerd op basis van door de provincie opgestelde position papers, waarin recente (financiële) informatie de waardering van de kapitaalverstrekkingen en/of leningen onderbouwt. Daarnaast heeft u in 2020 voor een bedrag van € 309.150.000 obligaties verkocht, met een boekwinst van € 54,5 miljoen.
Onderzoeken integriteit	• Wij verwijzen voor de toelichting rondom het jaarrekeningproces en de daarin opgelopen vertraging, naar de jaarstukken van de provincie. In zowel het voorwoord als bij de niet uit de balans blijkende verplichtingen is hierover door Gedeputeerde Staten een toelichting opgenomen. Wij hebben de gedane onderzoeken die betrekking hebben op de IKL-casus in de afgelopen periode, betrokken bij onze controlewerkzaamheden en gedurende deze onderzoeken daarover nauwlettend contact gehad met uw provincie.

2. Inleiding

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SISa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

2. Inleiding

Onze belangrijkste bevindingen

Wij verstrekken een goedkeurende controle-verklaring bij de jaarrekening 2020

Wij hebben onze controle van de jaarrekening 2020 van de provincie Limburg uitgevoerd en verstrekken een goedkeurende controleverklaring voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid bij deze jaarrekening.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot het vermogen en het resultaat

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan onze rapporteringsdrempel of kleiner dan de formele rapporteringsdrempel, die naar onze professionele oordeelsvorming relevant zijn om te rapporteren en die van invloed zijn op het vermogen of het resultaat van de provincie.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot rechtmatigheid

De in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2020 zijn in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in het door Provinciale Staten op 13 november 2020 vastgestelde controleprotocol.

Op basis van de uitgevoerde controle-werkzaamheden wat betreft de naleving van de provinciale en Europese aanbestedingsrichtlijnen hebben wij geen onrechtmatigheden vastgesteld die impact hebben op de strekking van de controleverklaring.

De begrotingsoverschrijdingen zijn in de jaarrekening toegelicht.

Er is geen sprake van controleverschillen (feitelijke afwijkingen) ten aanzien van rechtmatigheid.

Wij verstrekken een goedkeurende controle-verklaring bij de jaarrekening 2020.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

2. Inleiding

Onze belangrijkste bevindingen

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot SiSa

Wij hebben geen controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) in de in de SiSa-bijlage 2020 verantwoorde informatie geconstateerd.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan de wettelijke rapporteringsdrempel van **€ 5.000**, met een maximum van **€ 10.000**, die van invloed zijn op de WNT.

Onze opdracht is ongewijzigd uitgevoerd

Met de opdrachtbevestiging heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2020. Naast de opdrachtbevestiging zijn bepalend (geweest) voor onze controle:

- Het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado).
- Het door Provinciale Staten in november 2020 vastgestelde normenkader 2020.

De reikwijdte van onze controle staat omschreven in de opdrachtbevestiging. Er is gedurende het verloop van de controle op geen enkele wijze sprake geweest van een beperking of wijziging in de reikwijdte van onze controle. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2020 voldoende voor de doelstelling van onze controle.

Wij zijn onafhankelijk van de provincie Limburg

Ons zijn geen relaties bekend tussen Deloitte Accountants B.V. en haar zuster- en/of dochterondernemingen of de memberfirms van Deloitte Touche Tohmatsu Limited en hun respectievelijke zuster- en/of dochterondernemingen en de provincie, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid.

Onze volledige onafhankelijkheidsbevestiging is te vinden in bijlage C bij deze rapportage.

Er zijn geen belangrijke wijzigingen in de verslaggevingsregels

Significante verslaggevingsgrondslagen en de toepassing hiervan zijn zeer belangrijk voor de presentatie van de financiële positie en de resultaten van de provincie. Daarnaast vereisen zij van het management het toepassen van oordeelsvorming ten aanzien van moeilijke, subjectieve en complexe posities, vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn.

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van de provincie zijn uiteengezet in de toelichting in de jaarrekening 2020.

Wij hebben het door Gedeputeerde Staten en het ambtelijk management toegepaste proces met betrekking tot belangrijke verslaggevings-praktijken geëvalueerd, en hebben gegevens-gerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Indien nodig, hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van het toepassen van de juiste methodiek, de aannames, de berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggeving.

Wij zijn van mening dat de verslaggevings-praktijken en de toegepaste inschattingen redelijk zijn en consistent worden gebruikt.

Wij hebben de jaarrekeningcontrole 2020 uitgevoerd met inachtneming van de volgende toleranties, zoals opgenomen in de door u vastgestelde controle-verordening:

- Voor fouten bedraagt de tolerantie 1% van het totaal van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves: € 8,0 miljoen.
- Voor onzekerheden bedraagt de tolerantie 3% van het totaal van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves: € 24,0 miljoen.

De rapporteringtoleranties zijn gedefinieerd in het controleprotocol en zijn gelijk aan de goedkeuringstoleranties. De rapporterings-tolerantie bedraagt daarmee voor 2020 € 8,0 miljoen.

3. De financiële positie van uw provincie

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

3. De financiële positie van uw provincie

In dit hoofdstuk geven wij op hoofdlijnen een samenvatting van ontwikkelingen in het vermogen en het resultaat van uw provincie

De vermogenspositie van uw provincie is ten opzichte van 2019 licht gestegen

In het BBV, de verslaggevingsregels van provincies, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Er mogen geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen worden gemuteerd.

De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaat-bestemming. Het gerealiseerd totaalsaldo van **baten en lasten 2020 bedraagt € 7,2 miljoen voordelig. Per saldo is tussentijds € 93,1** miljoen aan de reserves onttrokken, zodat het uiteindelijk gerealiseerde resultaat over 2020 **€ 100,3 miljoen voordelig bedraagt. Dit** resultaat is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

In het hiernavolgende overzicht hebben wij de ontwikkeling van het eigen vermogen opgenomen.

Eigen vermogen (in € 1 miljoen)	2020	2019	2018
Eigen vermogen per 1 januari	1.643	1.686	1.758
Tussentijdse resultaatbestemming	-/- 93	-/- 70	-/- 99
Gerealiseerd resultaat	100	27	27
Totaal ('saldo van baten en lasten')	**7**	**-/- 43**	**-/- 72**
Eigen vermogen per 31 december	**1.650**	**1.643**	**1.686**

De omvang van het eigen vermogen bedraagt ultimo 2020 83% van het balanstotaal (2019: 82% van het balanstotaal).

Saldo baten en lasten

Het feitelijke saldo van baten en lasten in een jaar wordt weergegeven als het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten. Daarnaast kent de provincie ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves. De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. Het gerealiseerde resultaat is dus mede het gevolg van de politieke besluitvorming.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

3. De financiële positie van uw provincie

Concreet betekent dit voor uw provincie het volgende:

Exploitatieresultaat (in € 1 miljoen)		
Totale baten	507	
Totale lasten	500	
Gerealiseerde saldo van baten en lasten		**7**
Af: stortingen in reserves	304	
Bij: onttrekkingen aan reserves	397	
Saldo mutaties reserves		93
Gerealiseerde resultaat		**100**

De exploitatie over 2020 laat een voordelig gerealiseerd saldo van baten en lasten van € 7 miljoen zien, ten opzichte van een begroot nadelig saldo van € 73 miljoen. Dit is een voordeel van € 80 miljoen. De grootste voordelen ten opzichte van de begroting doen zich voor op het programma 2.4 Stedelijke Ontwikkeling en Limburgse centra (€ 11 miljoen) en 3.8 Natuur (€ 11 miljoen). Daarnaast is er sprake van een voordeel 'Onvoorzien' van € 47 miljoen. In hoofdstuk 6.2 'Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening 2020', wordt op hoofdlijnen een verklaring gegeven voor de gerealiseerde afwijkingen ten opzichte van de begroting na wijziging.

De provincie heeft verschillen toegelicht en de belangrijkste financiën in kaart gebracht.

Verderop in deze rapportage gaan wij nader in op de verschillen tussen de begrote en de werkelijke lasten in het kader van de begrotingsrechtmatigheid.

Saldo van baten en lasten

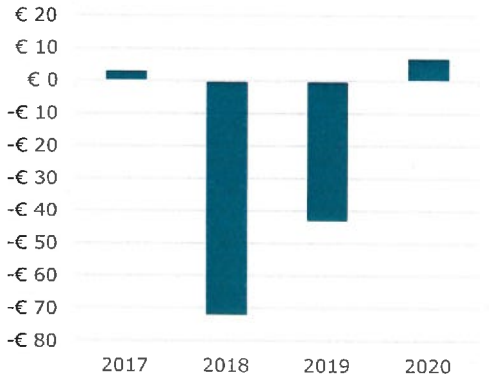

Mutaties in reserves

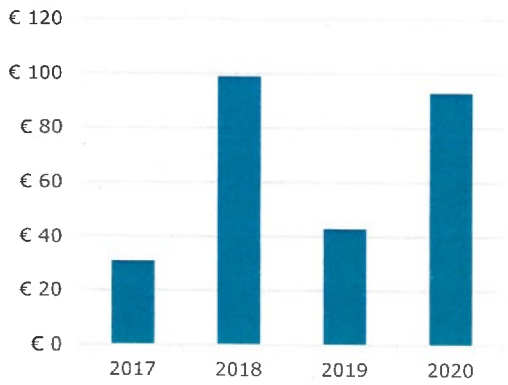

Gerealiseerd resultaat

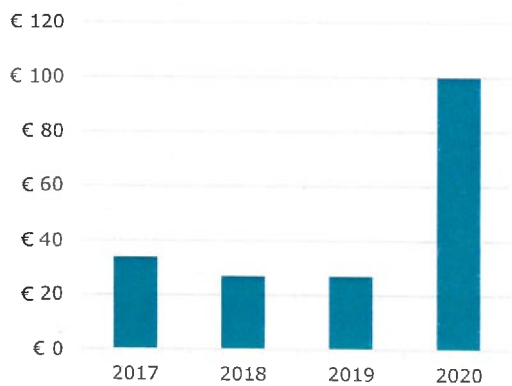

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

3. De financiële positie van uw provincie

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit vanwege ingeschatte risico's.

Weerstandsvermogen exclusief grondexploitaties

De door uw provincie berekende beschikbare weerstandscapaciteit bedraagt, exclusief het voorstel tot resultaatbestemming, € 1,1 miljard (2019: € 1,1 miljard). De beschikbare weerstandscapaciteit is nagenoeg gelijk gebleven ten opzichte van voorgaand jaar.

De inventarisatie van risico's die in de paragraaf Weerstandsvermogen (in het jaarverslag) is opgenomen, geeft een indicatie van de financiële omvang van de belangrijkste (specifieke) risico's, inclusief een kansinschatting van het zich voordoen van het geïdentificeerde risico, om zo de benodigde weerstandscapaciteit te bepalen. Daarbij wordt een doorlopend inzicht gegeven in de grootste risico's (qua financiële impact en kans) voor uw provincie, en wordt vermeld welke risico's zijn verdwenen en/of nieuw zijn geïdentificeerd. Ook wordt een inhoudelijke toelichting gegeven op nieuw gedefinieerde en gewijzigde risico's in de top van de grootste risico's.

Uw provincie heeft op basis van deze risico-inventarisatie berekend wat de benodigde weerstandscapaciteit is.

Het berekende bedrag aan specifieke risico's in de paragraaf Weerstandsvermogen, bedraagt € 15 miljoen (2019: € 22 miljoen). Dit is het bedrag waarvoor geen reserve of voorziening is getroffen. In de paragraaf Weerstandsvermogen zijn alle financiële risico's nader uitgewerkt. Hieruit blijken alle risico's, inclusief de eventueel reeds gevormde reserves of voorzieningen. Ten opzichte van 2019 is er sprake van een daling van de gekwantificeerde risico's met € 7 miljoen.

Uw weerstandsvermogen van € 1,1 miljard is ruim toereikend in relatie tot de berekende risico's van € 15 miljoen. Dit wordt inhoudelijk toegelicht in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing in het jaarverslag.

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Dit hoofdstuk bevat de bevindingen die, volgens ons professionele oordeel, van belang zijn om te rapporteren

De grondslagen van de jaarrekening zijn aanvaardbaar

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van uw provincie zijn uiteengezet in de grondslagen van de jaarrekening 2020. In 2020 zijn er geen significante wijzigingen doorgevoerd in de verslaggevings-voorschriften BBV.

Significante (beeldbepalende) verslaggevings-grondslagen en de toepassing hiervan zijn belangrijk voor de presentatie van de financiële positie van uw provincie en de baten en lasten in de jaarrekening. Daarnaast vereisen zij van het Gedeputeerde Staten dat zij zich een oordeel vormen ten aanzien van soms moeilijke subjectieve en complexe posities, vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn.

Wij hebben het door Gedeputeerde Staten toegepaste proces met betrekking tot significante verslaggevingsaspecten geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Waar nodig hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van het toepassen van de juiste methodiek, de aannames, berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggevingsvoorschriften.

Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening

De jaarstukken 2020 van uw provincie bestaan uit:

- De inleiding van de jaarstukken.
- Het jaarverslag 2020 (programma-verantwoording en verplichte paragrafen).
- De jaarrekening 2020 (balans met toelichting, overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting, en de SiSa-bijlage).
- De bijlagen bij de jaarstukken.

In het onderdeel "Programmaverantwoording" van het jaarverslag dient informatie te worden opgenomen over de vragen: wat hebben wij gedaan, wat hebben wij bereikt, en wat heeft het gekost? De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (over o.a. weerstandsvermogen, bedrijfsvoering, etc.) het jaarverslag.

Op basis van Nederlandse wetgeving en de Nadere Voorschriften Controle- en Overige Standaarden (NVCOS) 720 is de accountant verplicht bepaalde werkzaamheden uit te voeren met betrekking tot het jaarverslag en de andere informatie die in de jaarstukken is opgenomen.

Tijdens onze controle hebben wij geen tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening geconstateerd.

Het jaarverslag en de jaarrekening zijn met elkaar verenigbaar.

Als onderdeel van dit vereiste hebben wij de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- Wij hebben vastgesteld dat het jaarverslag de vereiste informatie bevat op basis van artikel 24 lid 2, artikel 25 en artikel 26 BBV.
- Wij hebben, voor zover wij kunnen beoordelen, vastgesteld dat verklaringen van Provinciale Staten in het jaarverslag en de andere informatie zoals opgenomen in de jaarstukken verenigbaar zijn met de beweringen en verklaringen die in de jaarrekening zijn opgenomen.
- Wij hebben vastgesteld dat de verklaringen in het jaarverslag overeenstemmen met de resultaten van de uitgevoerde controlewerkzaamheden. Deze verklaringen dienen te omvatten:
  - de belangrijkste risico's met betrekking tot het beleid van de provincie;
  - een beschrijving van het ontwerp van de beheersing van interne risico's en interne-controlesystemen en een rapportage over de werking van de beheersing van interne risico's en interne-controlesystemen tijdens het boekjaar;
  - een beschrijving van eventuele belangrijke wijzigingen en eventuele belangrijke verbeteringen die staan gepland, inclusief de bevestiging dat deze zijn besproken met Provinciale Staten.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Begrotingsoverschrijdingen zijn toegelicht in de jaarrekening

Naast de controle op de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2020, hebben wij de begrotingsrechtmatigheid gecontroleerd. De toe te passen normen voor dit begrotingscriterium zijn gebaseerd op de artikelen 193, 194 en 195 van de Provinciewet en moeten door Provinciale Staten zelf nader worden ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 216 van de Provinciewet.

Het systeem van budgetbeheer en -bewaking moet waarborgen dat de baten en lasten binnen de begroting blijven en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan Provinciale Staten, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kunnen nemen. Een systeem met onvoldoende waarborgen voor tijdige melding aan Provinciale Staten van budgetoverschrijdingen heeft het risico in zich dat inbreuk wordt gemaakt op het budgetrecht van Provinciale Staten. Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota 2018 van de Commissie BBV.

De belangrijkste inhoudelijke aanpassing betreft de vaststelling dat het overschrijden van de begroting altijd onrechtmatig is, maar niet in alle gevallen hoeft te worden meegewogen in het accountantsoordeel. Deze kostenoverschrijdingen moeten dan wel goed herkenbaar in de jaarrekening zijn opgenomen. In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lastenoverschrijdingen per programma. Zoals blijkt uit de hierna opgenomen diagram, is op een drietal programma's sprake van begrotingsoverschrijdingen op de lasten. Het betreft de programma's 1.2, 3.1 en 3.5.

Deze overschrijdingen zijn in te delen in de categorieën zoals genoemd in de Kadernota Rechtmatigheid 2018 van de commissie BBV (paragraaf 4.2.3), en zijn hiernaast in de tabel ook door ons vermeld.

Wij verwijzen voor een inhoudelijke analyse van deze overschrijding naar de analyse begrotingsrechtmatigheid zoals opgenomen in paragraaf 6.5.2 in de jaarstukken 2020. Hiermee legt uw provincie verantwoording af over de rechtmatigheid van de lasten over 2020.

Met betrekking tot de overschrijding op programma 3.5 kan worden vermeld dat deze het gevolg is van het feit dat de bijdrage van de Ontwikkelopgave Natuur niet is doorgevoerd. Deze baat is als verlaging van de lasten begroot, zodat er een overschrijding op programmaniveau voorkomt nu deze niet is gerealiseerd. Aangezien de uitgaven zelf op dit programma wél door Prvinciale Staten zijn gevoteerd, is er geen sprake van een onrechtmatigheid die meetelt voor het oordeel. In 2021 zal de provincie dit aanpassen door een krediet over te hevelen tussen een tweetal projecten, waardoor er geen sprake meer is van een overschrijding.

Verschillen tussen begrote en werkelijke lasten (in miljoenen)

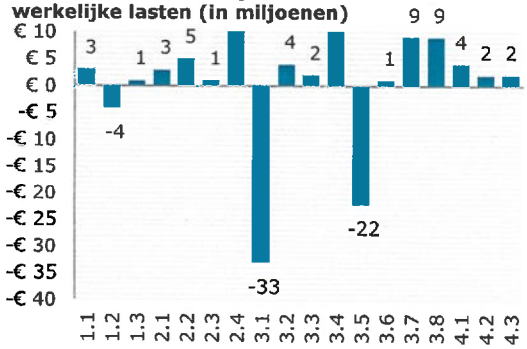

Begrotingsoverschrijdingen	
Programma 1.2 (totaal € 4,4 miljoen)	Past binnen het bestaande beleid. Onrechtmatig, maar weegt niet mee in het oordeel.
Programma 3.1 (totaal € 32,5 miljoen)	Hogere lasten worden gecompenseerd door direct gerelateerde baten. Onrechtmatig, maar weegt niet mee in het oordeel.
Programma 3.5 (totaal € 22,4 miljoen)	Zie toelichting hiernaast. Geen sprake van een overschrijding.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Geen niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot rechtmatigheid van provinciaal en Europees aanbesteden

Naar aanleiding van de uitgevoerde controle-werkzaamheden inzake de naleving van de provinciale en Europese aanbestedingsrichtlijnen hebben wij geen onrechtmatigheden geconstateerd. Dit is in overeenstemming met uw zelfstandig uitgevoerde interne controle.

Wij hebben geen fouten en/of onzekerheden in de SiSa-bijlage 2020 geconstateerd

De procedure die uw provincie moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is ten opzichte van vorig jaar niet wezenlijk gewijzigd. Uw provincie dient in een vast, voorgeschreven stramien zeven documenten aan het CBS aan te leveren. Dit is reeds door u gedaan op basis van de door ons verstrekte finale SiSa-documenten, gedateerd op 28 juni 2021. Zo kon de provincie de SiSa-bijlage indienen conform de daarvoor geldende wettelijke termijnen.

Wij hebben de SiSa-bijlage gecontroleerd op basis van de nota verwachtingen accountantscontrole SiSa 2020. Hierbij hebben wij de getrouwheid en de rechtmatigheid van de in de SiSa-bijlage verantwoorde gegevens geëvalueerd (indicatoren).

Wij willen benadrukken dat u als provincie zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorden indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een '0' is ingevuld, zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld. U heeft dit aan ons bevestigd.

De (verplichte) tabel met fouten en onzekerheden in de specifieke uitkeringen is volledigheidshalve nogmaals opgenomen in bijlage B van dit accountantsverslag. Bij de door ons verstrekte SiSa-documenten, gedateerd op 28 juni 2021, zijn deze gegevens ook bijgevoegd. Tijdens de controle hebben wij geen financiële fouten of onzekerheden geconstateerd.

Wij hebben geen fouten met betrekking tot de naleving van de Wet Normering Topinkomens (WNT) geconstateerd

De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is met ingang van 2013 van toepassing en vervangt tegelijkertijd de Wopt (Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens). Doelstelling van de wet is te verhinderen dat instellingen in de publieke en semipublieke sectoren rechtens in staat zijn bovenmatige bezoldigingen toe te kennen.

Voor provincies geldt dat de provinciesecretaris en de griffier als topfunctionaris worden aangemerkt.

De algemene bezoldiging voor een topfunctionaris mag voor 2020 niet meer bedragen dan € 201.000 per jaar.

Daarnaast dienen provincies de salarissen openbaar te maken van overige medewerkers (inclusief - wanneer aan bepaalde voorwaarden is voldaan - ingehuurd personeel) die een bezoldiging ontvangen boven deze norm. Ten slotte stelt de WNT een aantal overige eisen, zoals een maximale ontslagvergoeding voor topfunctionarissen van € 75.000.

In 2020 hebben wij geen overschrijdingen van de grensbedragen voor topfunctionarissen en overige medewerkers geconstateerd.

Wij hebben geen fouten geconstateerd met betrekking tot de naleving van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en/of de publicatieverplichtingen van de WNT.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SISa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

De beoordeling door het college van Gedeputeerde Staten van het risico van materiële fouten in de jaarrekening als gevolg van fraude of het overtreden van wet- en regelgeving

Het college van Gedeputeerde Staten is primair verantwoordelijk voor het voorkomen en ontdekken van fraude en voor de naleving van wet- en regelgeving. Recente ontwikkelingen laten zien dat de handhaving van anticorruptie-wetgeving aan globalisering onderhevig is, waardoor ook provincies in toenemende mate te maken krijgen met anticorruptieregels.

Als onderdeel van onze controle hebben wij u verzocht inzicht te geven in de eigen inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude of het overtreden van wet- en regelgeving (corporate compliance), inclusief de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat de directie daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met Provinciale Staten. Tijdens deze gesprekken heeft u aangegeven zich bewust te zijn van frauderisico's, waaronder het belang van corporate compliance en de analyse van corruptievraagstukken. Hierbij heeft u ook voorbeelden gegeven van de manier waarop de provincie deze beheerst.

In onze voorgaande rapportages hebben wij u geattendeerd op het belang van periodieke (fraude)risicoanalyses als vast onderdeel van uw interne-beheersomgeving. Uw provincie heeft dit vormgegeven door de frauderisicoanalyse in 2020 te actualiseren en deze in april 2020 te laten vaststellen door het college van Gedeputeerde Staten. De frauderisicoanalyse is tevens ter kennisgeving aan Provinciale Staten verzonden op 7 april 2020, na vaststelling door Gedeputeerde Staten.

Geen wijzigingen in onze initiële inschatting van het frauderisico en geen aanwijzingen voor fraude

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude berust bij Gedeputeerde Staten, inclusief het invoeren en onderhouden van interne-beheersingsmaatregelen met betrekking tot de betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving, de werking en de efficiency van de bedrijfsvoering, en het naleven van de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Als accountant verkrijgen wij een redelijke, maar geen absolute, zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat, als gevolg van fraude of fouten.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing. Onze controle is uitgevoerd met een hoge, maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraudes hebben ontdekt.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben professionele oordeelsvorming toegepast, in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en onafhankelijkheidseisen.

Jaarverslag Integriteit

Met ingang van 2020 is de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren in werking getreden. Hierin is het volgende opgenomen:

"Een overheidswerkgever maakt jaarlijks een verantwoording met betrekking tot de uitvoering van dit artikel openbaar."

Met de invoering van deze wet is sprake van een inhoudelijke toespitsing, omdat er voortaan een verantwoording met betrekking tot het uitvoeren van het integriteitsbeleid wordt vereist, die jaarlijks openbaar gemaakt dient te worden.

De provincie heeft hier vorm aan gegeven door in mei 2021 dit Jaarverslag Integriteit op te stellen, waar wij tijdens de controle van 2020 dan ook kennis van hebben genomen. Hiermee wordt voldaan aan de nieuwe wet.

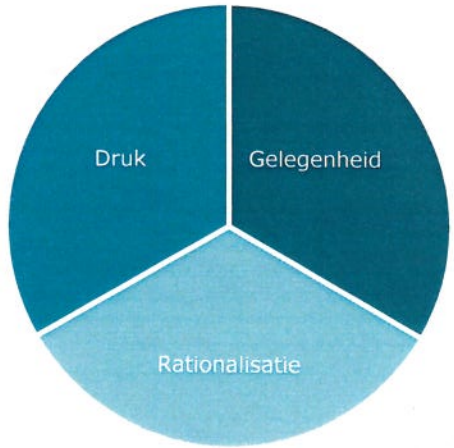

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Speerpunten Provinciale Staten

Als onderdeel van de accountantscontrole op de jaarrekening van de provincie Limburg is Provinciale Staten in de gelegenheid gesteld ons specifieke aandachtspunten mee te geven waarover wij rapporteren. Door Provinciale Staten zijn de volgende aandachtspunten via het controleprotocol aan ons meegegeven:

- Inzicht in de wijze waarop de provincie de subsidievoorwaarden monitort inzake de verstrekte subsidies die vallen onder de Subsidieregeling SVNL, onderdeel agrarisch natuurbeheer.
- Inzicht in de budgetten van de Subsidieregeling SILG voor wat betreft het onderdeel Wet Natuurbescherming, het soortenbeheer en het faunabeheer per 31 december 2020, inclusief een uitsplitsing van de uitputting van betreffende budgetten naar crediteur.

Agrarisch natuurbeheer

Formele inkadering en controlemechanisme

Het Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) maakt deel uit het Europese landbouwbeleid. Voor het ANLb zijn de provincies opdrachtgever. Het Rijk en de provincies hebben afspraken gemaakt over de verdelingen van de taken en bevoegdheden. Dit is vastgelegd in het Uitvoeringsconvenant POP3 en in het Aansturingsprotocol POP3. Formeel is via de publicatie in de Staatscourant het aanwijzen van autoriteiten en het delegeren van de bevoegdheden geregeld.

De Europese landbouwsubsidies dienen door het Europees betaalorgaan te worden beoordeeld en betaald. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) is het enige betaalorgaan in Nederland en beschikt over een beheers- en controlesystematiek die voldoet aan eisen die de Europese Commissie daaraan stelt. Jaarlijks voert de Auditdienst Rijk (ADR) een audit uit bij het betaalorgaan.

Nadere toelichting

De provincie stuurt beleidsmatig op het uitgevoerde beheer via de Natuurvisie 2016, en door in het Natuurbeheerplan kaders te stellen. Via kaarten wordt aangegeven waar de leefgebieden liggen waarbinnen het beheer mag plaatsvinden. Daarnaast is beschreven voor welke doelsoorten het beheer wordt uitgevoerd. Een gecertificeerd 'agrarisch collectief' (in Limburg is dat Natuurrijk Limburg) ontvangt een subsidiebeschikking waarin wordt aangegeven hoeveel hectare per leefgebied minimaal en maximaal jaarlijks moet worden beheerd, en tegen welke hectarevergoeding. De taak van het collectief is het optimaliseren van de kwaliteit van de leefgebieden van de soorten van het agrarisch cultuurlandschap. Het doel is daarbij het behouden en waar mogelijk versterken van de populaties van beschermde soorten. Of het agrarisch collectief Natuurrijk Limburg en de ruim 1.300 leden alle taken conform de regels uitvoeren, wordt gecontroleerd op verschillende manieren:

- De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) bewaakt de uitvoering 'administratief', en controleert de betalingen. De RVO voert o.a. controles uit inzake: de subsidiabele oppervlakte, de basisvoorwaarden van de regeling (EU-conformiteit) en de gevolgen van het niet of onjuist opvolgen van de beheereisen. De RVO maakt bijvoorbeeld gebruik van luchtfoto's om te controleren of de beheereenheden op de juiste locatie liggen en of (in Europees verband) de maximaal toelaatbare betalingen niet worden overschreden. Bij onregelmatigheden wordt het agrarisch collectief gekort op het subsidiebedrag.

- De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) is de partij die de veldcontroles uitvoert. De NVWA ziet toe op het correct uitvoeren van de concrete maatregelen/activiteiten. Bij maatregelen kan bijvoorbeeld gedacht worden aan rustperiodes voor grasland (maaien niet toegestaan) of aan aanwijzingen inzake het snoeien van heggen. De afspraken over maatregelen tussen agrarische collectieven en hun leden zijn neergelegd in beheerpakketten. Vijf procent van alle maatregelen wordt jaarlijks gecontroleerd, wat oploopt als er over voorgaande jaren meer fouten worden geconstateerd. De NVWA rapporteert de controle-resultaten aan de provincie en het collectief. Tijdens de voortgangsgesprekken tussen provincie en collectief worden de aandachtspunten naar aanleiding van de controles besproken.

- De agrarische collectieven zien ook zelf toe op het beheer van hun leden, veelal via veldmedewerkers. De aansturing bestaat verder uit: advies op maat voor de optimalisatie van het beheer, beheer-monitoring en leer- en netwerkbijeenkomsten. Het agrarisch collectief is soms genoodzaakt om afscheid te nemen van deelnemers van wie het beheer ontoereikend is, als gevolg van hun houding, (te geringe) inspanning, of omdat het beheer ecologisch gezien te weinig oplevert.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Subsidieregeling SILG

In 2015 heeft Provinciale Staten de Subsidieverordening Inrichting Landelijk Gebied Limburg (SILG) vastgesteld. Hiermee verstrekt de provincie subsidie voor maatregelen in het landelijk gebied die passen in het omgevingsbeleid. In 2020 heeft Gedeputeerde Staten middels nota 2020/25174 een aantal subsidiedeelplafonds in deze Verordening aangepast. Deze GS-nota heeft betrekking op de openstelling van het subsidieplafonds van Soorten en Fauna en de daarbij behorende begrotingswijziging. De aanpassingen hebben betrekking op:

- 2.1 – Soortenbeleid – Dit wordt door de wijziging vastgesteld op € 2.000.000.

- 2.5 – Faunabeheer – Dit wordt door de wijziging vastgesteld op € 200.000.

Deze wijzigingen worden gefinancierd door het naar voren halen van de middelen voor 2022 en 2023, om hiermee voldoende budget te hebben voor de regelingen tot en met 31 december 2020.

Met dit wijzigingsbesluit wordt gevolg gegeven aan de beleidslijnen uit de "Natuurvisie Limburg 2016, Samen bereiken we natuurlijk meer!", zoals Provinciale Staten die op 10 februari 2017 heeft vastgesteld.

Wij hebben inzicht gekregen in de uitputting per onderdeel.

Wet Natuurbescherming

Ten aanzien van de Wet Natuurbescherming zijn er tot en met 2020 afgerond € 1.650.000 aan bijdragen verstrekt. € 1.055.553 hiervan is middels bijdragen verstrekt aan BIJ12 (Uitvoeringsorganisatie voor de 12 provincies) in het kader van tegemoetkoming in het kader van onder andere provinciale bijdrage in het kader van N2000, stikstof en natuurinformatie en -beheer. Daarnaast zijn er voor respectievelijk € 271.700 en € 67.986 subsidies verstrekt aan Stichting Faunabeheereenheid Limburg en Grenspark Maas-Swal-Nette voor de uitvoering voor werkzaamheden in het kader van het onderdeel Wet Natuurbescherming. Het restantbedrag is aan diverse andere initiatieven en projecten gesubsidieerd.

Soortenbeheer

Ten aanzien van Soortenbeheer zijn er tot en met 2020 afgerond € 772.000 aan bijdragen verstrekt. € 425.428 hiervan is middels subsidies aan Coöperatie Bosgroep Zuid Nederland verstrekt in het kader van een subsidie voor Operatie Peperboompje: Reddingsplan voor ernstig bedreigde plantensoorten in Zuid-Limburg. Daarnaast zijn er voor € 139.930 subsidies verstrekt aan Stichting het Limburgs Landschap in het kader van 'Habitatverbetering bruine eikenpage' en de 'uitbreiding leefgebied van wilde bijen'. Tevens zijn er aan IKL twee subsidies verstrekt voor 'Vrijwilligersnetwerken' en 'project Hofjes Levend Archief' voor in totaal € 127.694. Hiermee is voor een bedrag van afgerond € 693.000 verstrekt aan subsidies aan eerdergenoemde drie partijen in het kader van soortenbeheer. Het restantbedrag is aan diverse andere initiatieven en projecten gesubsidieerd.

Faunabeheer

In de begroting is een bedrag van € 327.000 opgenomen voor faunabeheer. Dit bestaat voor € 200.000 uit het eerdergenoemde plafond voor 2020 en bedraagt voor € 127.000 het van 2019 naar 2020 overgeboekte deel. In 2020 is zowel subsidie verleend op het budget van 2019 als op het budget van 2020. Op het budget van 2019 zijn subsidies ad € 52.000 verstrekt aan IKL, in het kader van de schadepreventie met betrekking tot de wolf. Op het budget van 2020 zijn met name subsidies verleend aan Wildbeheereenheid Roerstreek, ad € 103.140, voor het project 'zwartwildkerend raster' en aan Ark Natuurontwikkeling ad € 65.891, om schade aan het vee door wolven te voorkomen. Hiermee resteert er voor het plafond van 2020 nog € 23.752.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Schattingswijzing materiële vaste activa

Op 14 februari 2020 heeft Provinciale Staten een nieuwe Financiële Verordening vastgesteld, die per 1 januari 2020 is ingegaan. In deze nieuwe verordening zijn de afschrijvingstermijnen van de rehabilitaties van wegen en kunstwerken verlengd.

Artikel 64 lid 2 BBV geeft aan dat een afschrijvingstermijn slechts om gegronde reden mag afwijken van de grondslagen die in het voorgaande begrotingsjaar zijn toegepast. De achtergrond hiervan is dat de begroting, de meerjarenraming en de jaarstukken een zo goed mogelijk inzicht moeten bieden in de financiële positie van de provincie, en in de ontwikkelingen daarin over de jaren heen. Bij een schattingswijziging staat het BBV alleen een prospectieve verwerkingswijze toe.

Het BBV hanteert in dit kader de volgende stellige uitspraak:

"Een wijziging van een verwachte toekomstige gebruiksduur c.q. gebruiksintensiteit is een schattingswijziging. De bestaande (rest)boekwaarde wordt niet herrekend, maar over de langere, dan wel kortere, dan wel gelijkblijvende verwachte toekomstige gebruiksduur afgeschreven.
Op basis van het stelselmatigheidsbeginsel moet de wijziging worden onderbouwd en toegelicht worden in de jaarstukken. De financiële gevolgen van een stelsel- of schattingswijziging dienen, tezamen met de vaststelling van de gewijzigde financiële verordening in de begroting, verwerkt te worden. Besluiten tot een stelsel- of schattingswijziging kunnen daarom tot uiterlijk het eind van het desbetreffende begrotingsjaar worden genomen door de raad."

In de nieuwe Financiële Verordening zijn voor de rehabilitaties van wegen en kunstwerken nieuwe afschrijvingstermijnen doorgevoerd. De achtergrond van deze wijziging is dat de provincie van mening is dat de oude afschrijvingstermijnen te kort zijn en niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Om dit nader te onderbouwen, hebt u een externe partij gevraagd de economische grondslag te onderbouwen waaruit blijkt hoe lang de gedane investeringen meegaan en wanneer ze dus afgeschreven dienen te worden. Deze onderbouwing was de grondslag voor het doorvoeren van de schattingswijziging.

Er is hier sprake van een schattingswijziging die geldt voor alle gelijksoortige activa, en die prospectief plaatsvindt. Dit is ook in lijn met de BBV-richtlijnen. De activa die betrekking hebben op de rehabilitaties van wegen en kunstwerken zijn door de provincie inzichtelijk gemaakt en de afschrijvings-termijnen hiervan zijn integraal aangepast in de activa-administratie. Wij hebben vastgesteld dat deze juist en volledig zijn verwerkt in de jaarstukken.

Wij attenderen u er tevens op dat deze schattingswijziging expliciet is toegelicht in de waarderingsgrondslagen en in de toelichting op de balans in de jaarstukken 2020.

Verkoop gronden Wellsmeer

De gemeente Bergen heeft aangegeven provinciale gronden te willen aankopen ten behoeve van de realisatie van het Energielandschap Wells Meer. De eigendommen van de provincie liggen centraal in het te ontwikkelen gebied. Doelstelling van de gemeente Bergen is een (groot) deel te gebruiken als zonnepark en een deel als groen (teruggeven aan de natuur). Een groot gedeelte van de gronden had op moment van verkoop een agrarische bestemming of zelfs de bestemming 'natuur', met een daarbij bijpassende waardering in de balans van de provincie.

Deze transactie is in december 2020 geëffectueerd. De verkoopwaarde lag voor alle onderdelen van de transactie hoger dan de marktwaarde, zodat de provincie hiermee winst heeft gegenereerd. Als onderdeel van onze controle hebben wij deze transactie gecontroleerd en is door ons vastgesteld dat de winst is verwerkt als onderdeel van de waardering op de balans, zijnde de Ontwikkelopgave Natuur.

Wij hebben vastgesteld dat de transactie op de juiste wijze en rechtmatig is verwerkt in de provinciale jaarstukken.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Waardering financiële vaste activa

Het financiële belang van de provincie in deelnemingen is in de afgelopen jaren toegenomen. U investeert voor materiële bedragen in verbonden partijen, zoals het Limburgs Energie Fonds en Chemelot Campus Vastgoed C.V. Vanwege de omvang van de kapitaalverstrekkingen aan de deelnemingen, vormen deze een belangrijk onderdeel van onze controle.

Bovendien zijn er door u zeer veel leningen verstrekt, waarbij het zowel gaat om leningen aan deelnemingen als om overige langlopende leningen. In 2020 hebben hierin eveneens materiële verstrekkingen plaatsgevonden, waaronder de aan Enexis verstrekte leningen.

Het provinciaal management heeft voor de overeengekomen kapitaalverstrekkingen en leningen een position paper opgesteld ten aanzien van de waardering. Op basis van de meest recente financiële informatie onderbouwt u of er sprake is van een mogelijke duurzame waardevermindering of van oninbaarheid van de lening. Vervolgens hebben wij gedurende de controle gebruikgemaakt van deze position papers en onderbouwingen. De position papers vormen een belangrijk onderdeel van de interne beheersing van de financiële vaste activa.

Een omvangrijke transactie, die eind 2020 heeft plaatsgevonden, betreft de verkochte obligaties uit de provinciale obligatieportefeuille, voor een nominaal bedrag van € 309 miljoen. Hiermee heeft u een boekwinst van € 54,5 miljoen gerealiseerd. Gedurende onze controle hebben wij vastgesteld dat deze transactie op de juiste wijze en volledig is verantwoord.

Rechtmatigheidsverantwoording

Uw provincie moet naar verwachting vanaf het boekjaar 2022 een rechtmatigheidsverantwoording opnemen in de jaarstukken. Wij hebben u hierover in voorgaande rapportages reeds geïnformeerd.

De voornaamste gevolgen voor de provincie zijn:

- Gedeputeerde Staten treedt in overleg met Provinciale Staten over de te hanteren verantwoordingsgrens voor de rechtmatigheids-verantwoording.

- Uw provincie identificeert de belangrijkste rechtmatigheidsrisico's in aansluiting op de toetsingscriteria, en neemt deze op in een controleplan. Voorts moet worden bepaald op welke wijze deze rechtmatigheidsrisico's worden afgedekt (via systeemgerichte en gegevensgerichte (verbijzonderde) controles). Het controleplan moet met Gedeputeerde Staten worden afgestemd en structureel worden ingebed in de P&C-cyclus.

- Uw provincie dient rekening te houden met eventuele verbonden partijen, waarvan de fouten en onzekerheden moeten worden meegenomen in de rechtmatigheidsverantwoording van de provincie. Dit geldt met name voor gemeenschappelijke regelingen die taken in mandaat uitvoeren.

Wij adviseren u dan ook hier zo spoedig mogelijk opvolging aan te geven en dit een permanente plek te geven in uw P&C-cyclus.

5. Interne beheersing

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

5. Interne beheersing

De belangrijkste bevindingen uit onze managementletter 2020

Geen significante tekortkomingen in de interne (financiële) beheersing

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij in het najaar van 2020 een interim-controle uitgevoerd.

Deze interim-controle is primair gericht op de opzet, het bestaan en de werking van maatregelen van administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB), voor zover van belang voor onze controle van de betrouwbaarheid en de rechtmatigheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens.

De bevindingen naar aanleiding van deze controle hebben wij opgenomen in onze managementletter 2020. Onderstaand hebben wij in samenvattende vorm onze belangrijkste bevinding opgenomen. Daarnaast hebben wij een aanvullend advies opgenomen ten aanzien van een bevinding uit de IT-audit van 2017.

U hebt in 2021 het gehele HRM-proces gedigitaliseerd. Het onderdeel van de ambtelijke onkostendeclaraties is door de provincie al in 2018 gedigitaliseerd. Op het gehele digitale HRM-proces vindt op dit moment (in 2021) een IT-audit plaats. Daarom is er door u bewust voor gekozen om over het jaar 2020 géén IT-audit te verrichten op het onderdeel van de ambtelijke onkostendeclaraties. Derhalve nemen wij voor de ambtelijke onkostendeclaraties over 2020 ten bedrage van **€ 266.000 een onzekerheid mee in onze controle.** Het is voor ons achteraf niet mogelijk om na te gaan in hoeverre de goedkeuring van de onkostendeclaraties juist en rechtmatig is. Deze onzekerheid wordt veroorzaakt door het feit dat de provincie weliswaar aantoonbaar kan maken welke medewerkers digitaal een declaratie hebben ingediend en gevoteerd, maar dat hierop geen digitale IT-audit heeft plaatsgevonden die bevestigt dat de juiste procedures zijn doorlopen. Deze bevinding is in lijn met de situatie tijdens voorgaande jaarrekeningcontroles.

Betrouwbaarheid en continuïteit van de automatiseringsomgeving verdient de nodige aandacht

Onze jaarrekeningcontrole is gericht op het geven van een oordeel over de jaarrekening zelf en is niet primair gericht op het doen van uitspraken over de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking als geheel of van onderdelen daarvan. Onze bevindingen gaan over de onderdelen die wij onderzocht hebben in het kader van de jaarrekening, wat wil zeggen dat wij geen volledigheid pretenderen.

De IT-omgeving en een adequate opzet en werking daarvan nemen een steeds dominantere plaats in binnen uw organisatie, met het oog op een betrouwbare geautomatiseerde gegevens-verwerking. Daarmee krijgt de IT ook een dominantere positie in onze controleaanpak en -uitvoering. Wij hebben onze IT-specialisten een update laten uitvoeren van de in 2017 uitgevoerde IT-audit.

Hieruit blijkt één resterende bevinding, die betrekking heeft op uitdiensttredingen. Indien er sprake is van een uitdiensttreding, wordt deze persoon direct afgemeld bij de personeels-administratie. De mutaties worden in Key2Financiën echter maar één keer per maand doorgevoerd, en wel op de 8e van de maand. Dit brengt het risico met zich mee dat er in de periode tussen de feitelijke uitdiensttredings-datum en de 8e van de maand, mogelijk ongeautoriseerde mutaties worden uitgevoerd.

Om dit risico te mitigeren, adviseren wij u de volgende drie werkzaamheden uit te voeren:

1. Genereer ieder kwartaal een lijst uit de personeelsadministratie, waaruit de werkelijke datum van uitdiensttreding blijkt en onderbouw dit met behulp van de ontslagbrief.

2. Controleer minimaal elk kwartaal een lijst van alle boekingen, waarbij de controle specifiek gericht is op mutaties van medewerkers die inmiddels uit dienst zijn. Stel vast dat er ná de datum van de uitdiensttreding geen mutaties meer geboekt zijn door deze medewerker en onderbouw dit.

3. Zorg ervoor dat er voor álle medewerkers die uit dienst gaan, zichtbaar wordt gecontroleerd op mutaties in Windows AD. Hun accounts worden overigens wel geblokkeerd op de feitelijke datum van uitdiensttreding, waardoor het niet meer mogelijk is om in te loggen op het netwerk, en een inlog op Key2Financiën ook niet mogelijk is. Dit is op dit moment achteraf echter niet zichtbaar aan te tonen. Draag zorg voor bijvoorbeeld een printscreen waaruit de blokkade van het account blijkt, inclusief de datum waarop deze blokkade is doorgevoerd.

Wij hebben van u vernomen dat met het in gebruik nemen van het nieuwe digitale HRM-systeem AFAS, de procedure hieromtrent in 2021 is gewijzigd. Tijdens de controle over boekjaar 2021 zullen wij hierover specifiek met u in gesprek gaan als onderdeel van de interim-controle die in het najaar van 2021 plaatsvindt.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

5. Interne beheersing

Cyberrisico's

Cyber is een onlosmakelijk onderdeel geworden van onze samenleving. Dagelijks werken we met digitale oplossingen, zowel privé als zakelijk. Door gebruik te maken van internet, interne netwerken en bedrijfsapplicaties hebben alle organisaties, ongeacht hun omvang, te maken met aan cyber gerelateerde risico's, zoals cybercrime. Als cyberrisico's zich voordoen, kunnen deze een (significante) impact hebben op de financiële systemen, op de interne-beheersingsmaatregelen en op de jaarrekening-controle. Daarnaast kunnen deze leiden tot reputatie- en imagoschade voor uw organisatie.

Aangezien iedere organisatie waardevolle informatie heeft te verliezen of ernstige schade kan lijden als de IT-infrastructuur (tijdelijk) niet meer beschikbaar is, benadrukken wij het belang van een cyberrisico-analyse als vast onderdeel van het interne-controlesysteem dat erop is gericht bedrijfsrisico's te onderkennen, het belang en de waarschijnlijkheid daarvan in te schatten, en de interne beheersing daarop toe te spitsen.

Tijdens gesprekken heeft het management aangegeven zich bewust te zijn van cyberrisico's, en zijn er voorbeelden gegeven van de manier waarop men deze beheerst, zoals het periodiek laten uitvoeren van zogenaamde 'penetratietesten' (een toets van een of meer computersystemen op kwetsbaarheden, waarbij deze kwetsbaarheden ook werkelijk gebruikt worden om in deze systemen in te breken).

Uw provincie heeft een functionaris gegevensbescherming en een security officer in dienst, die zich bezighouden met het beschermen van persoonsgegevens en andere beveiligingsissues. Wij hebben vastgesteld dat sprake is van een toenemende bewustwording met betrekking tot cyberrisico's, en dat uw provincie al diverse stappen heeft gezet op het gebied van gegevens-bescherming. Zo zijn er regelingen ingesteld voor het omgaan met en voorkomen van datalekken, privacy-reglementen en acties om het bewustzijn van de medewerkers met betrekking tot de omgang met data te verhogen.

IT-audit SUSY

U hebt in 2020 een nieuw systeem in gebruik genomen, genaamd SUSY. Hiermee vindt het proces van het verstrekken van subsidies vanaf 1 oktober 2020 volledig digitaal plaats. Ook de beheers-maatregelen zijn daarmee volledig gedigitaliseerd. In dit verband is er een IT-audit uitgevoerd op dit systeem en op de daarin vormgegeven beheersmaatregelen. De conclusie naar aanleiding van deze IT-audit is dat wij voor de jaarrekening-controle over het jaar 2020 niet kunnen steunen op dit digitale systeem. De specifieke bevindingen zijn in de vorm van een rapportage gedeeld en besproken met de provincie. Als gevolg hiervan hebben wij voor de jaarrekeningcontrole aanvullende gegevens-gerichte werkzaamheden uitgevoerd om voldoende zekerheden te verkrijgen buiten het systeem om, dat de subsidies die vanaf 1 oktober 2020 via SUSY zijn verstrekt, getrouw en rechtmatig zijn verstrekt. Uit deze werkzaamheden zijn geen tekortkomingen gebleken. Wij adviseren de provincie de aanbevelingen betreffende SUSY op te volgen en voor 2021 zelf tijdig aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden uit te voeren ter voorbereiding op de jaarrekeningcontrole 2021.

Controle autorisatie memoriaalboekingen

Wij hebben vastgesteld dat de beheersmaatregel ten behoeve van de controle van de memorialen niet afdoende het risico op het onjuist verwerken van de geautoriseerde journaalboeking afdekt. Wij adviseren u een zichtbare beheersmaatregel te implementeren die toeziet op de autorisatie van een memoriaal-boeking vooraf en op de verwerking ervan achteraf. Hiermee waarborgt u dat de geautoriseerde boeking op de juiste wijze en volledig wordt verwerkt. Wij gaan hier graag met u over in gesprek, met als doel dit te verbeteren in 2021.

6. Overige aangelegenheden

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

6. Overige aangelegenheden

In dit onderdeel geven wij een samenvatting van overige aangelegenheden en bepaalde vereiste communicaties.

Onze communicatie met het management

Wij hebben het management ter confirmatie een aantal schriftelijke bevestigingen gevraagd aangaande zijn verantwoordelijkheden inzake de financiële verslaggeving.

Wij hebben van Gedeputeerde Staten van de provincie Limburg een ondertekende schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen.

Geen meningsverschil met het college en het ambtelijk management of beperking in reikwijdte van de controle

Er zijn geen meningsverschillen met het management geweest en er waren geen beperkingen bij het uitvoeren van onze controle.

Naar onze mening is ons tijdens het uitvoeren van onze controleopdracht door het management en de medewerkers van de provincie de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.

Casussen inzake staatssteun

Wij hebben de casussen rondom Marsna Paper, Cabooter en de regeling bijdragen particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties beoordeeld. Het vermoeden van staatssteun en de klachten die in dit verband zijn ingediend bij de Europese Commissie, zijn op dit moment nog in behandeling bij de Europese Commissie. Wij hebben verzocht om inlichtingen ten aanzien van de actuele ontwikkelingen rondom de casussen die van invloed zouden kunnen zijn op onze controle of op het controleobject, waarbij ons is gemeld door Concern dat deze aangelegenheden er niet zijn.

De casus is voor onze controle dusdanig complex dat wij als accountant geen uitspraak kunnen doen over de rechtmatigheid daarvan. Deze kwestie hebben wij dan ook niet betrokken in ons rechtmatigheids-oordeel.

Integriteitsverslag

Met ingang van 2020 is de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren in werking getreden. Hierin is onder andere opgenomen dat er specifiek verantwoording dient te worden afgelegd over het uitvoeren van het integriteitsbeleid. U heeft gemeld hier in mei 2021 opvolging aan te hebben gegeven, waarmee u heeft voldaan aan de wet.

Bijlagen

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen

In de onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van niet-gecorrigeerde controleverschillen.

Aard van de controleverschillen	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen voorgaande periode	N.v.t.	N.v.t.
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen huidige periode	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is tevens getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is per saldo ook een getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
(Sub)totaal getrouwheidsfouten	**N.v.t.**	**N.v.t.**
Extra absolute waarde rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/etc.)	N.v.t.	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	
Totaal rechtmatigheidsfouten	**N.v.t.**	

* In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Kadernota Rechtmatigheid 2018 en het normenkader 2020 is het kader voor de controle op de financiële rechtmatigheid opgenomen.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiele positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle

In de onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van onzekerheden in de controle.

Aard van de onzekerheden	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Onzekerheid als gevolg van digitale autorisatie onkostendeclaraties	€ 266.000	€ 266.000
(Sub)totaal onzekerheden in de getrouwheidscontrole	**€ 266.000**	**€ 266.000**
Extra absolute waarde onzekerheden rechtmatigheid	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/etc.)	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Totaal onzekerheden in de rechtmatigheidscontrole	**€ 266.000**	

* In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Kadernota Rechtmatigheid 2018 en het normenkader 2020 is het kader voor de controle op de financiële rechtmatigheid opgenomen.

Wij hebben van Gedeputeerde Staten een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen, waarin Gedeputeerde Staten het bovenstaande heeft bevestigd. Dat houdt in dat eventuele niet-geconstateerde en daardoor niet-gecorrigeerde afwijkingen, zowel individueel als in totaal, in het kader van de jaarrekening niet materieel zijn. Gedeputeerde Staten heeft tevens bevestigd geen kennis te hebben van andere niet-gecorrigeerde afwijkingen.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen

De onderstaande tabel bevat alle afzonderlijk geïdentificeerde en gecorrigeerde afwijkingen.

Aard van de gecorrigeerde controleverschillen	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Feitelijke controleverschillen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Inschattingsverschillen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Geprojecteerde (inschattings)verschillen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Totaal	N.v.t.	N.v.t.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiele positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen

Onze controlestandaarden vereisen dat wij afwijkingen van materieel belang in de toelichting signaleren om Provinciale Staten in staat te stellen een inschatting te maken van de gevolgen daarvan voor de jaarrekening.

De tabel hierna bevat een weergave van díe onderwerpen uit de toelichting waarvan wij denken dat Provinciale Staten deze nader dient te beoordelen.

Toelichting	Bron van de toelichtingvereiste	Kwantitatieve of kwalitatieve overwegingen
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit accountantsverslag over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die onder SiSa vallen. Per regeling wordt in een tabel aangegeven of, en zo ja welke, financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd.

Onderstaand treft u deze tabel aan.

Sisacode	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
BZK C13	Regeling Spuk ontzorgingsprogramma	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
BZK C26	Culturele voorzieningen provincies	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
BZK C41	Specifieke uitkering Regeling flexibele inzet woningbouw	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E1	Regeling specifieke uitkering beschikbaarheidsvergoeding regionale OV-bedrijven 2020	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW23 E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaai	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E10	Regeling specifieke uitkering snelfietsroutes	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E17	Regeling specifieke uitkering Maas-pilots	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E20	Regeling stimulering verkeersmaatregelen 2020-2021	N.v.t.	€ 0	N.v.t.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit accountantsverslag over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die onder SiSa vallen. Per regeling wordt in een tabel aangegeven of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd.

Onderstaand treft u deze tabel aan.

Sisacode	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
IenW E22	Specifieke uitkering ERTMS regionaal personenvervoer per trein 2020-2021	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E27	Brede doeluitkering verkeer en Vervoer	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E33	Incidentele specifieke uitkering MIRT 2017-2019	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E38	Tijdelijke stimuleringsregeling veilig. Doelmatig en duurzaam gebruik verkeersinfrastructuur	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
EZK F11	Regeling specifieke uitkering MKB Deals	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
EZK F12	Eenmalige specifieke uitkering voor de uitvoering van regionale MIT-regeling 2018-2023	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
LNV L1	Jong Leren Eten-uitkeringen	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
LNV L5	Regiodeals (3e tranche)	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
LNV L7	Regeling specifieke uitkering IBP-Vitaal Platteland	N.v.t.	€ 0	N.v.t.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage C – Onafhankelijkheidsbevestiging

Wij zijn onafhankelijk van de provincie Limburg

Bevestiging onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (de NBA) opgenomen in de "Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO)", en vormen een belangrijk onderdeel van het 'normenkader' waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de ViO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Wij bevestigen dat onze onafhankelijke positie ten opzichte van de provincie Limburg in overeenstemming met de Nederlandse wettelijke en beroepsvoorschriften is gewaarborgd. Wij zijn van mening dat onze objectiviteit gedurende het afgelopen jaar niet is aangetast.

Stelsel van waarborgen om onze onafhankelijke positie te waarborgen

Deloitte beschikt over een stelsel van maatregelen om haar onafhankelijke positie bij controlecliënten te waarborgen. Dit stelsel van maatregelen is een integraal onderdeel van de bestuurlijke organisatie en van het voor de gehele organisatie van toepassing zijnde stelsel van kwaliteitsbeheersingsmaatregelen.

Bijgaande niet-limitatieve opsomming geeft u een indruk van de maatregelen die bijdragen aan het waarborgen van onze onafhankelijke positie:

- Schriftelijke onafhankelijkheidsbepalingen waarin alle bestaande onafhankelijkheidsvereisten en de risico's ten aanzien van de bedreiging van de onafhankelijkheid en de daaraan gerelateerde waarborgen zijn verwerkt.
- Procedures voor tijdige bekendmaking van de voorschriften en de daarin aangebrachte wijzigingen aan alle gevolmachtigden en werknemers bij Deloitte.
- Procedures voor de organisatie van periodieke trainingen inzake de toepassing van de onafhankelijkheidsvoorschriften.
- Procedures die erop gericht zijn dat onze gevolmachtigden en werknemers in specifieke casussen en omstandigheden de onafhankelijkheidsvoorschriften naleven.
- De benoeming van professionals op seniorniveau die verantwoordelijk zijn voor het continu actualiseren van de procedures en voorschriften, de tijdige bekendmaking ervan en het adequaat functioneren van het gehele stelsel van waarborgen.
- Procedures voor een schriftelijke rapportage per controlecliënt waarin is vastgelegd of sprake is van omstandigheden die de onafhankelijkheid van de accountant die de controleopdracht uitvoert bedreigen, op welke wijze met potentiële bedreigingen is omgegaan en, indien er bedreigingen zijn gesignaleerd, welke maatregelen dan zijn genomen om deze bedreigingen voor de onafhankelijkheid weg te nemen. De vastlegging van deze beoordeling, inclusief een gemotiveerde conclusie (de zogenoemde 'onafhankelijkheids-evaluatie'), wordt in het dossier opgenomen.
- Procedures die vereisen dat een daartoe geëigende afdeling binnen Deloitte wordt geconsulteerd, als sprake is van een mogelijke aantasting van de onafhankelijkheid in relatie tot een specifieke cliënt. Indien de bestuursstructuur van de controlecliënt voorziet in een raad van commissarissen of audit committee, overwegen wij ook één van deze beide instanties te raadplegen.
- Procedures voor het interne toezicht in relatie tot de toetsing en bewaking van de naleving van de onafhankelijkheidsvoorschriften.

De opzet en werking van ons stelsel van maatregelen worden periodiek door de externe toezichthouder getoetst.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Interne roulatie

Een te grote mate van vertrouwdheid of vertrouwen kan een bedreiging vormen voor de onafhankelijkheid van de accountant, wanneer bepaalde leden van het controleteam geregeld en voor lange tijd aan de wettelijke controle van een controlecliënt meewerken.

Wij beoordelen de bedreiging voor de onafhankelijkheid die kan voortvloeien uit de langdurige betrokkenheid van andere leden van het controleteam bij de controleopdracht. Waar nodig nemen wij maatregelen om deze bedreiging weg te nemen.

Onze beoordeling heeft geen aanleiding gegeven om komend boekjaar teamleden bij de provincie Limburg te rouleren.

Persoonlijke, zakelijke of financiële relaties met de provincie Limburg

Wij hebben een evaluatie gemaakt van persoonlijke, zakelijke en financiële relaties tussen Deloitte, haar gevolmachtigden en haar medewerkers en de provincie, die van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Bij deze evaluatie zijn ons geen zaken gebleken die aan u gerapporteerd dienen te worden.

Geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid

De Nederlandse onafhankelijkheidsregels vereisen dat de eindverantwoordelijke accountant de met governance belaste organen informeert over geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die Deloitte, een bestuurder of interne toezichthouder van Deloitte of een lid van het controleteam heeft ontvangen van of verstrekt aan de provincie of een bij de provincie betrokken persoon. Hierbij is een drempel van € 100 opgenomen in de regels.

Wij hebben geen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid met een (geschatte) waarde van meer dan € 100 ontvangen of verstrekt, en zijn daarom van mening dat er geen sprake is van een bedreiging voor de onafhankelijke uitvoering van de controleopdracht.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

In het kader van onze onafhankelijkheidsanalyse beoordelen wij jaarlijks de dienstverlening die Deloitte verricht aan de provincie Limburg en haar verbonden partijen. Vanuit deze onafhankelijkheidsanalyse betreft dit de volgende dienstverlening aan verbonden partijen, die in het kader van de onafhankelijkheid ook kwalificeren als een entiteit waarin de provincie invloed van betekenis heeft (> 20% stemrechten).

Verbonden partij	Aard van de opdracht
Provincie Limburg	• Controle van de jaarrekening 2020 • Controle van de WNT 2020 • Beoordeling GS-declaraties 2020 • Verscheidene fiscale werkzaamheden • Werkzaamheden inzake DigiD • Subsidie compliance 3EUStates2cross
Chemelot Campus B.V.	• Vennootschapsbelasting advieswerkzaamheden
Brightlands Maastricht Health Campus B.V.	• Controle van de jaarrekening 2020
N.V. WML	• Controle van de jaarrekening 2020 • Verscheidene fiscale advieswerkzaamheden • IT-audit
Provincie Limburg Commandiet B.V.	• Vennootschapsbelasting advieswerkzaamheden
Holding Businesspark Luchthaven Maastricht N.V.	• Controllersmodule • Fiscale advieswerkzaamheden
N.V. Industriebank LIOF	• Verscheidene fiscale advieswerkzaamheden
BV Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	• Verscheidene fiscale advieswerkzaamheden DCGV
Fonds Nazorg Stortplaatsen Limburg	• Controle van de jaarrekening 2020 • Fiscale advieswerkzaamheden

Deloitte.

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu Limited ("DTTL", its global network of member firms, and their related entities. DTTL (also referred to as "Deloitte Global" and each of its member firms are legally separate and independent entities. DTTL does not provide services to clients. Please see www.deloitte.nl/about to learn more.

Deloitte is a leading global provider of audit and assurance, consulting, financial advisory, risk advisory, tax and related services. Our network of member firms in more than 150 countries serves four out of five Fortune Global 500® companies. Learn how Deloitte's approximately 264,000 people make an impact that matters at www.deloitte.nl.

This communication contains general information only, and none of Deloitte Touche Tohmatsu Limited, its member firms, or their related entities (collectively, the "Deloitte network" is, by means of this communication, rendering professional advice or services. Before making any decision or taking any action that may affect your finances or your business, you should consult a qualified professional adviser. No entity in the Deloitte network shall be responsible for any loss whatsoever sustained by any person who relies on this communication.

© 2021 Deloitte The Netherlands

Designed by CoRe Creative Services. RITM0343365

Deloitte Accountants B.V.
Amerikalaan 110
6199 AE Maastricht Airport
Postbus 1864
6201 BW Maastricht
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9901
www.deloitte.nl

Aan Provinciale Staten van de
provincie Limburg
Postbus 5700
6202 MA MAASTRICHT

Datum	Behandeld door	Ons kenmerk
20 september 2021	drs. S.D.J.J. Reijners RA 088 288 4027	21090AC6DB/DD

Onderwerp
Controleverklaring jaarrekening 2020

Geachte dames/heren,

Hierbij ontvangt u onze controleverklaring d.d. 20 september 2021 bij de jaarrekening 2020 van uw provincie.

Wij hebben één exemplaar van de controleverklaring voorzien van een originele handtekening. Dit exemplaar is bestemd voor uw eigen archief. Het overige exemplaar van de controleverklaring is voorzien van de naam van onze accountantspraktijk en de naam van de accountant, echter zonder persoonlijke handtekening. Wij verzoeken u bij openbaarmaking van de controleverklaring gebruik te maken van het exemplaar van de controleverklaring dat niet is voorzien van een persoonlijke handtekening. Dit conform het advies van de beroepsorganisatie NBA ter vermijding van fraude met handtekeningen van accountants.

Wij bevestigen u ermee akkoord te gaan dat de bijgevoegde controleverklaring zonder persoonlijke handtekening wordt opgenomen in de jaarstukken. Deze jaarstukken dienen te worden uitgebracht overeenkomstig het aan ons voorgelegde definitieve concept (c.q. de laatste drukproef, rekening houdend met de aangegeven wijzigingen), waarvan een gewaarmerkt exemplaar is bijgevoegd. Overigens wijzen wij u erop dat onze hiervoor genoemde toestemming vervalt in de situatie dat de jaarrekening niet ongewijzigd wordt vastgesteld door Provinciale Staten.

Indien u deze jaarstukken inclusief controleverklaring opneemt op internet, dient u te waarborgen dat de jaarstukken inclusief controleverklaring goed zijn afgescheiden van andere informatie op de internetsite. Afscheiding kan bijvoorbeeld plaatsvinden door de jaarstukken in niet-bewerkbare vorm als een afzonderlijk bestand op te nemen of door een waarschuwing op te nemen indien de lezer de jaarstukken verlaat (“u verlaat de beveiligde, door de accountant gecontroleerde jaarrekening”).

Op alle opdrachten verricht door Deloitte, behoudens M&A Diensten, zijn de Algemene Voorwaarden Dienstverlening Deloitte Nederland, januari 2020 gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 24362837 van toepassing.
Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853.
Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NSE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Overigens wijzen wij erop dat, indien tot het moment van de vergadering van Provinciale Staten omstandigheden blijken die aanpassing van de jaarrekening noodzakelijk maken, een dergelijke aanpassing nog vóór deze vergadering moet worden gemaakt. Uiteraard vervalt in die situatie onze hiervoor genoemde toestemming.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: drs. A.J. Schutgens RA

Bijlagen:
- Eén exemplaar van de getekende controleverklaring
- Eén exemplaar van de was getekende controleverklaring
- Eén exemplaar van de gewaarmerkte jaarstukken 2020

Deloitte.

Accountantsverslag 2020

Provincie Limburg

20 september 2021

Deloitte Accountants B.V.
Amerikalaan 110
6199 AE Maastricht Airport
Postbus 1864
6201 BW Maastricht
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9901
www.deloitte.nl

Aan Provinciale Staten
van de provincie Limburg
Postbus 5700
6202 MA MAASTRICHT

Datum
20 september 2021

Ons kenmerk
21090AC6DB/DD

Behandeld door
drs. S.D.J.J. Reyners RA
drs. R.A.A.M. Erkens RA

Geachte leden van Provinciale Staten,

Graag bieden wij u hierbij ons accountantsverslag aan met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2020 van de provincie Limburg. Deze rapportage beschrijft op hoofdlijnen onze controleaanpak en de belangrijkste aangelegenheden die wij tijdens onze controle in overweging hebben genomen. Wij zijn van mening dat de reikwijdte van onze werkzaamheden en de resultaten daarvan een deugdelijke basis vormen voor ons oordeel over de jaarrekening 2020 van de provincie Limburg.

De jaarrekening 2020 van de provincie Limburg geeft een getrouw en rechtmatig beeld

De jaarrekening 2020 is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Limburg. Bij deze jaarrekening verstrekken wij een goedkeurende controleverklaring voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid.

Bespreking accountantsverslag

Het onderhavige accountantsverslag is op 7 september jl. besproken met het cluster Financiën, het cluster Concern en de directie van de provincie Limburg.

Met vriendelijke groet,

Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: drs. A.J. Schutgens RA

Op alle opdrachten verricht door Deloitte, behoudens M&A Diensten, zijn de Algemene Voorwaarden Dienstverlening Deloitte Nederland, januari 2020 gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 24362837 van toepassing.
Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853.
Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NSE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Inhoudsopgave

1. Bestuurlijke samenvatting controle 4

2. Inleiding 8

3. De financiële positie van uw provincie 11

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle 15

5. Interne beheersing 24

6. Overige aangelegenheden 27

Bijlagen 29

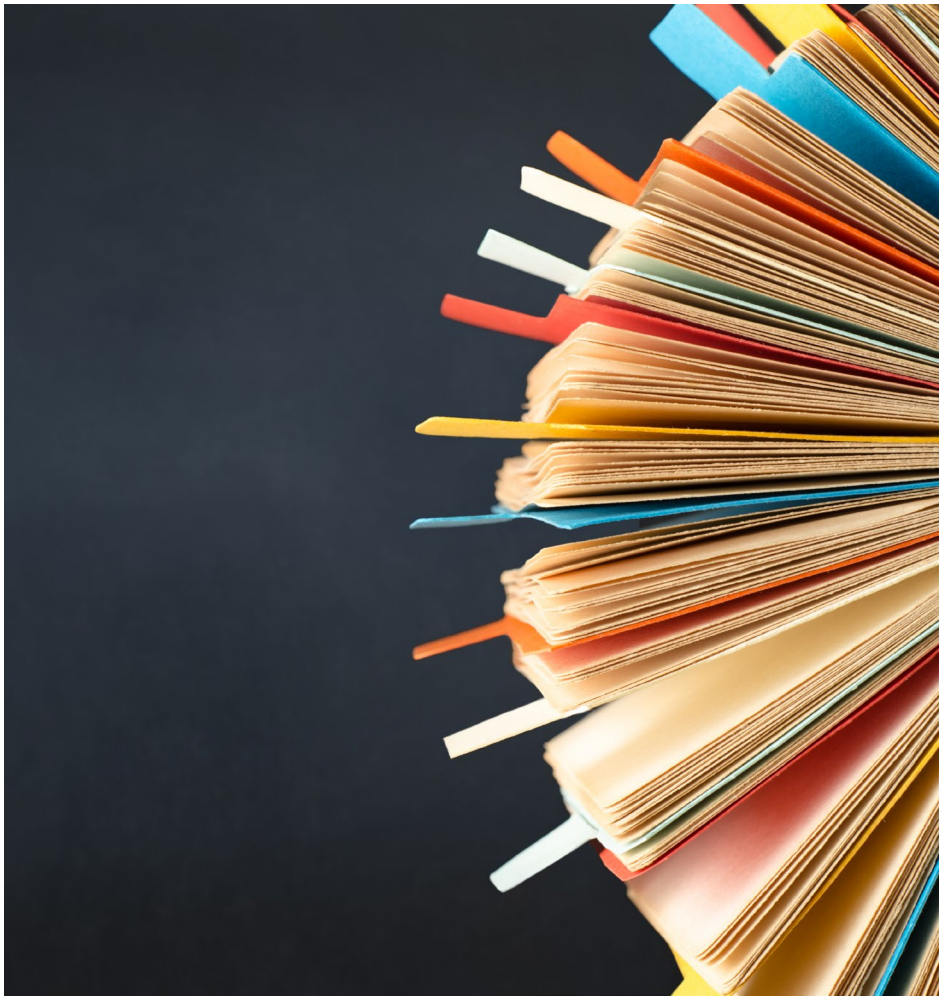

1. Bestuurlijke samenvatting controle

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

1. Bestuurlijke samenvatting controle

Getrouwheid en rechtmatigheid	• Goedkeurend oordeel voor getrouwheid en rechtmatigheid. • De gehanteerde materialiteit voor fouten en onzekerheden bedraagt € 8,0 miljoen, respectievelijk € 24,0 miljoen.
Financiële positie	• De financiële positie ultimo 2020 is gestegen ten opzichte van 2019. • Het weerstandsvermogen (exclusief) het voorstel tot resultaatbestemming) bedraagt € 1,1 miljard. Deze weerstandscapaciteit is hoger dan de door de provincie Limburg onderkende aanwezige risico's van € 15 miljoen. • In het kader van de huidige corona-crisis heeft de provincie eventuele (financiële) risico's in kaart gebracht.
Interne beheersing	• Op basis van onze tussentijdse en jaareinde controlewerkzaamheden hebben wij geen significante tekortkomingen geïdentificeerd in de interne-beheersingsmaatregelen voor de financiële verslaggeving. • Wij hebben vastgesteld dat de beheersmaatregel met betrekking tot de controle van de memorialen niet toereikend is om het risico op het onjuist verwerken van de geautoriseerde journaalboeking af te dekken. • Wij kunnen voor de controle van de jaarrekening 2020 niet volledig steunen op de IT-omgeving. Naar aanleiding van de actualisatie/update van de IT-audit is sprake van één resterende bevinding. Deze heeft geleid tot aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden, waarmee het risico voor de jaarrekening is afgedekt. Dit risico is overigens niet significant voor de jaarrekening-controle van de provincie Limburg. De uitgevoerde controlewerkzaamheden hebben betrekking op detailcontroles, inspelend op het risico dat uitdiensttreders pas op de 8e van iedere maand uit Key2Financiën worden verwijderd. Wij hebben vastgesteld dat er geen mutaties via accounts van uitdiensttreders zijn doorgevoerd in de periode tussen de feitelijke uitdiensttredingsdatum en de datum waarop zij zijn afgemeld bij Key2Financiën. Wij hebben gedurende de controle op basis van brondocumentatie vastgesteld dat dit risico zich niet heeft voorgedaan in 2020. • U hebt in 2020 een nieuw systeem in gebruik genomen, genaamd SUSY. Hiermee vindt het proces van het verstrekken van subsidies vanaf 1 oktober 2020 volledig digitaal plaats. Ook de beheersmaatregelen zijn daarmee volledig gedigitaliseerd. In dit verband is er een IT-audit uitgevoerd op dit systeem en op de daarin vormgegeven beheersmaatregelen. De conclusie naar aanleiding van deze IT-audit is dat wij voor de jaarrekeningcontrole over het jaar 2020 niet kunnen steunen op dit digitale systeem. De specifieke bevindingen zijn in de vorm van een rapportage gedeeld en besproken met de provincie. Als gevolg hiervan hebben wij voor de jaarrekeningcontrole aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd om voldoende zekerheden te verkrijgen buiten het systeem om, dat de subsidies die vanaf 1 oktober 2020 via SUSY zijn verstrekt, getrouw en rechtmatig zijn verstrekt. Uit deze werkzaamheden zijn geen tekortkomingen gebleken. Wij adviseren de provincie de aanbevelingen betreffende SUSY op te volgen en voor 2021 zelf tijdig aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden uit te voeren ter voorbereiding op de jaarrekeningcontrole 2021. • U hebt in 2021 het gehele HRM-proces gedigitaliseerd. Het onderdeel van de ambtelijke onkostendeclaraties was door de provincie al in 2018 gedigitaliseerd. Op het gehele digitale HRM-proces vindt op dit moment (in 2021) een IT-audit plaats. Daarom is er door u bewust voor gekozen om over het jaar 2020 géén IT-audit te verrichten op het onderdeel van de ambtelijke onkostendeclaraties. Wij nemen derhalve voor de ambtelijke onkostendeclaraties over 2020 ten bedrage van € 266.000 een onzekerheid mee in onze controle. Het is voor ons namelijk achteraf niet mogelijk is om na te gaan in hoeverre de goedkeuring van de onkostendeclaraties juist en rechtmatig is. Deze onzekerheid wordt veroorzaakt door het feit dat de provincie weliswaar aantoonbaar kan maken welke medewerkers digitaal een declaratie hebben ingediend en gevoteerd, maar dat daarop geen digitale IT-audit is verricht die bevestigt dat de juiste procedures zijn doorlopen. Deze bevinding is in lijn met de situatie tijdens voorgaande jaarrekeningcontroles.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

1. Bestuurlijke samenvatting controle

Kwaliteit verslaggeving	• Tijdens de controle hebben wij het door het management toegepaste proces met betrekking tot belangrijke verslaggevings-vraagstukken geëvalueerd. Hierbij valt te denken aan het proces rondom de verbonden partijen en de Wet normering topinkomens. Bij díe processen waar wij dat nodig achtten, hebben wij specialisten betrokken. Een voorbeeld hiervan is het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, de aannames, de berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggeving. Wij zijn van mening dat de verslaggevings-vraagstukken en de toegepaste inschattingen redelijk zijn en consistent worden gebruikt.
Speerpunten Provinciale Staten	• Provinciale Staten heeft ons een tweetal speerpunten meegegeven voor de controle 2020. Meer hierover leest u verderop in dit verslag, op bladzijde 21.
Frauderisicoanalyse	• We hebben kennisgenomen van uw geactualiseerde frauderisicoanalyse. Deze is op 7 april 2020 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. De frauderisicoanalyse is tevens ter kennisgeving aan Provinciale Staten verzonden op 7 april 2020, na vaststelling door Gedeputeerde Staten.
Schattingswijziging	• Op 14 februari 2020 heeft Provinciale Staten een nieuwe Financiële Verordening vastgesteld, die per 1 januari 2020 is ingegaan. In deze nieuwe Verordening zijn de afschrijvingstermijnen van de rehabilitaties van wegen en kunstwerken verlengd. Er is hier sprake van een schattingswijziging. Dit geldt voor alle activa, vindt prospectief plaats, en ligt hiermee in lijn met de BBV-richtlijnen. De activa die betrekking hebben op rehabilitaties van wegen en kunstwerken zijn door de provincie inzichtelijk gemaakt. Deze activa zijn vervolgens in de activa-administratie aangepast voor wat betreft de resterende afschrijvingstermijnen. Deze liggen in lijn met de aangepaste termijnen die in de Financiële Verordening zijn opgenomen en zijn goedgekeurd door Provinciale Staten. Wij hebben tijdens onze controle vastgesteld dat de nieuwe afschrijvingstermijnen op de juiste wijze zijn verwerkt in de administratie en in de jaarrekening.
Verkoop gronden Wellsmeer	• Eind 2020 heeft de provincie gronden voor een bedrag van € 28 miljoen verkocht aan de gemeente Bergen.
Overheveling krediet Ooijen-Wanssum	• In 2021 wordt het project Ooijen-Wanssum afgesloten en wordt het krediet overgeheveld. Hierdoor is sprake van een kredietoverschrijding in 2020. Echter, deze lasten zijn door Provinciale Staten wel eerder gevoteerd. Er is dan ook geen sprake van een overschrijding van het krediet die meeweegt in het rechtmatigheidsoordeel. Het budgetrecht van PS is hiermee niet aangetast. Wij verwijzen u voor een toelichting bij de begrotingsrechtmatigheid naar hoofdstuk 4.
Rechtmatigheids-verantwoording	• Uw provincie moet naar verwachting vanaf boekjaar 2022 een rechtmatigheidsverantwoording opnemen in de jaarstukken. In de paragraaf Bedrijfsvoering in het jaarverslag komt een nadere toelichting op de rechtmatigheidsverantwoording. Wij adviseren u dan ook deze een permanente plaats te geven in uw P&C-cyclus.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

1. Bestuurlijke samenvatting controle

Financiële vaste activa	• Op de balans heeft de provincie € 1,2 miljard aan financiële vaste activa vermeld. Deze bestaan onder andere uit kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen en verstrekte geldleningen. Wij hebben de inbaarheid van de kapitaalverstrekkingen en leningen gecontroleerd op basis van door de provincie opgestelde position papers, waarin recente (financiële) informatie de waardering van de kapitaalverstrekkingen en/of leningen onderbouwt. Daarnaast heeft u in 2020 voor een bedrag van € 309.150.000 obligaties verkocht, met een boekwinst van € 54,5 miljoen.
Onderzoeken integriteit	• Wij verwijzen voor de toelichting rondom het jaarrekeningproces en de daarin opgelopen vertraging, naar de jaarstukken van de provincie. In zowel het voorwoord als bij de niet uit de balans blijkende verplichtingen is hierover door Gedeputeerde Staten een toelichting opgenomen. Wij hebben de gedane onderzoeken die betrekking hebben op de IKL-casus in de afgelopen periode, betrokken bij onze controlewerkzaamheden en gedurende deze onderzoeken daarover nauwlettend contact gehad met uw provincie.

2. Inleiding

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

2. Inleiding
Onze belangrijkste bevindingen

Wij verstrekken een goedkeurende controle-verklaring bij de jaarrekening 2020

Wij hebben onze controle van de jaarrekening 2020 van de provincie Limburg uitgevoerd en verstrekken een goedkeurende controleverklaring voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid bij deze jaarrekening.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot het vermogen en het resultaat

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan onze rapporteringsdrempel of kleiner dan de formele rapporteringsdrempel, die naar onze professionele oordeelsvorming relevant zijn om te rapporteren en die van invloed zijn op het vermogen of het resultaat van de provincie.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot rechtmatigheid

De in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2020 zijn in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in het door Provinciale Staten op 13 november 2020 vastgestelde controleprotocol.

Op basis van de uitgevoerde controle-werkzaamheden wat betreft de naleving van de provinciale en Europese aanbestedingsrichtlijnen hebben wij geen onrechtmatigheden vastgesteld die impact hebben op de strekking van de controleverklaring.

De begrotingsoverschrijdingen zijn in de jaarrekening toegelicht.

Er is geen sprake van controleverschillen (feitelijke afwijkingen) ten aanzien van rechtmatigheid.

Wij verstrekken een goedkeurende controle-verklaring bij de jaarrekening 2020.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

2. Inleiding
Onze belangrijkste bevindingen

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot SiSa

Wij hebben geen controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) in de in de SiSa-bijlage 2020 verantwoorde informatie geconstateerd.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan de wettelijke rapporteringsdrempel van € 5.000, met een maximum van € 10.000, die van invloed zijn op de WNT.

Onze opdracht is ongewijzigd uitgevoerd

Met de opdrachtbevestiging heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2020. Naast de opdrachtbevestiging zijn bepalend (geweest) voor onze controle:

- Het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado).
- Het door Provinciale Staten in november 2020 vastgestelde normenkader 2020.

De reikwijdte van onze controle staat omschreven in de opdrachtbevestiging. Er is gedurende het verloop van de controle op geen enkele wijze sprake geweest van een beperking of wijziging in de reikwijdte van onze controle. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2020 voldoende voor de doelstelling van onze controle.

Wij zijn onafhankelijk van de provincie Limburg

Ons zijn geen relaties bekend tussen Deloitte Accountants B.V. en haar zuster- en/of dochterondernemingen of de memberfirms van Deloitte Touche Tohmatsu Limited en hun respectievelijke zuster- en/of dochterondernemingen en de provincie, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid.

Onze volledige onafhankelijkheidsbevestiging is te vinden in bijlage C bij deze rapportage.

Er zijn geen belangrijke wijzigingen in de verslaggevingsregels

Significante verslaggevingsgrondslagen en de toepassing hiervan zijn zeer belangrijk voor de presentatie van de financiële positie en de resultaten van de provincie. Daarnaast vereisen zij van het management het toepassen van oordeelsvorming ten aanzien van moeilijke, subjectieve en complexe posities, vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn.

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van de provincie zijn uiteengezet in de toelichting in de jaarrekening 2020.

Wij hebben het door Gedeputeerde Staten en het ambtelijk management toegepaste proces met betrekking tot belangrijke verslaggevings-praktijken geëvalueerd, en hebben gegevens-gerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Indien nodig, hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van het toepassen van de juiste methodiek, de aannames, de berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggeving.

Wij zijn van mening dat de verslaggevings-praktijken en de toegepaste inschattingen redelijk zijn en consistent worden gebruikt.

Wij hebben de jaarrekeningcontrole 2020 uitgevoerd met inachtneming van de volgende toleranties, zoals opgenomen in de door u vastgestelde controle-verordening:

- Voor fouten bedraagt de tolerantie 1% van het totaal van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves: € 8,0 miljoen.
- Voor onzekerheden bedraagt de tolerantie 3% van het totaal van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves: € 24,0 miljoen.

De rapporteringtoleranties zijn gedefinieerd in het controleprotocol en zijn gelijk aan de goedkeuringstoleranties. De rapporterings-tolerantie bedraagt daarmee voor 2020 € 8,0 miljoen.

3. De financiële positie van uw provincie

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

3. De financiële positie van uw provincie

In dit hoofdstuk geven wij op hoofdlijnen een samenvatting van ontwikkelingen in het vermogen en het resultaat van uw provincie

De vermogenspositie van uw provincie is ten opzichte van 2019 licht gestegen

In het BBV, de verslaggevingsregels van provincies, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Er mogen geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen worden gemuteerd.

De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaat-bestemming. Het gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten 2020 bedraagt € 7,2 miljoen voordelig. Per saldo is tussentijds € 93,1 miljoen aan de reserves onttrokken, zodat het uiteindelijk gerealiseerde resultaat over 2020 € 100,3 miljoen voordelig bedraagt. Dit resultaat is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

In het hiernavolgende overzicht hebben wij de ontwikkeling van het eigen vermogen opgenomen.

Eigen vermogen (in € 1 miljoen)	2020	2019	2018
Eigen vermogen per 1 januari	1.643	1.686	1.758
Tussentijdse resultaatbestemming	-/- 93	-/- 70	-/- 99
Gerealiseerd resultaat	100	27	27
Totaal ('saldo van baten en lasten')	**7**	**-/- 43**	**-/- 72**
Eigen vermogen per 31 december	**1.650**	**1.643**	**1.686**

De omvang van het eigen vermogen bedraagt ultimo 2020 83% van het balanstotaal (2019: 82% van het balanstotaal).

Saldo baten en lasten

Het feitelijke saldo van baten en lasten in een jaar wordt weergegeven als het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten. Daarnaast kent de provincie ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves. De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. Het gerealiseerde resultaat is dus mede het gevolg van de politieke besluitvorming.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

3. De financiële positie van uw provincie

Concreet betekent dit voor uw provincie het volgende:

Exploitatieresultaat (in € 1 miljoen)		
Totale baten	507	
Totale lasten	500	
Gerealiseerde saldo van baten en lasten		**7**
Af: stortingen in reserves	304	
Bij: onttrekkingen aan reserves	397	
Saldo mutaties reserves		93
Gerealiseerde resultaat		**100**

De exploitatie over 2020 laat een voordelig gerealiseerd saldo van baten en lasten van € 7 miljoen zien, ten opzichte van een begroot nadelig saldo van € 73 miljoen. Dit is een voordeel van € 80 miljoen. De grootste voordelen ten opzichte van de begroting doen zich voor op het programma 2.4 Stedelijke Ontwikkeling en Limburgse centra (€ 11 miljoen) en 3.8 Natuur (€ 11 miljoen). Daarnaast is er sprake van een voordeel 'Onvoorzien' van € 47 miljoen. In hoofdstuk 6.2 'Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening 2020', wordt op hoofdlijnen een verklaring gegeven voor de gerealiseerde afwijkingen ten opzichte van de begroting na wijziging.

De provincie heeft verschillen toegelicht en de belangrijkste financiën in kaart gebracht.

Verderop in deze rapportage gaan wij nader in op de verschillen tussen de begrote en de werkelijke lasten in het kader van de begrotingsrechtmatigheid.

Saldo van baten en lasten

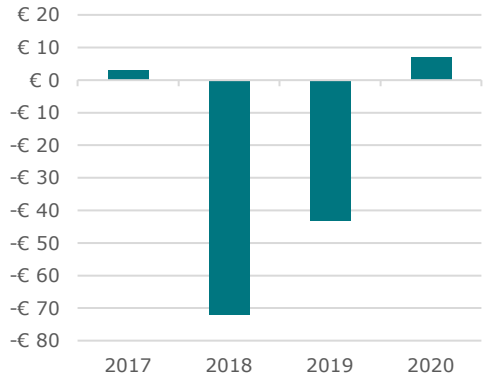

Mutaties in reserves

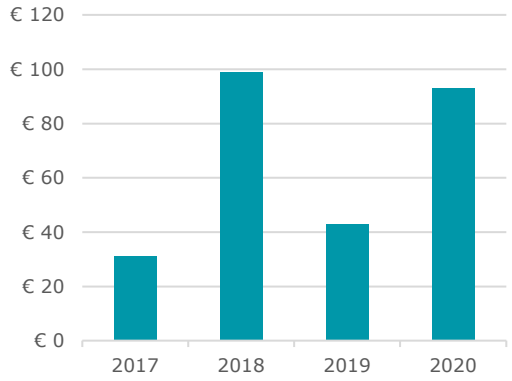

Gerealiseerd resultaat

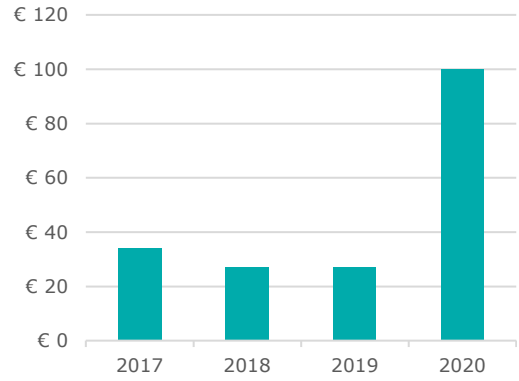

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

3. De financiële positie van uw provincie

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit vanwege ingeschatte risico's.

Weerstandsvermogen exclusief grondexploitaties

De door uw provincie berekende beschikbare weerstandscapaciteit bedraagt, exclusief het voorstel tot resultaatbestemming, € 1,1 miljard (2019: € 1,1 miljard). De beschikbare weerstandscapaciteit is nagenoeg gelijk gebleven ten opzichte van voorgaand jaar.

De inventarisatie van risico's die in de paragraaf Weerstandsvermogen (in het jaarverslag) is opgenomen, geeft een indicatie van de financiële omvang van de belangrijkste (specifieke) risico's, inclusief een kansinschatting van het zich voordoen van het geïdentificeerde risico, om zo de benodigde weerstandscapaciteit te bepalen. Daarbij wordt een doorlopend inzicht gegeven in de grootste risico's (qua financiële impact en kans) voor uw provincie, en wordt vermeld welke risico's zijn verdwenen en/of nieuw zijn geïdentificeerd. Ook wordt een inhoudelijke toelichting gegeven op nieuw gedefinieerde en gewijzigde risico's in de top van de grootste risico's.

Uw provincie heeft op basis van deze risico-inventarisatie berekend wat de benodigde weerstandscapaciteit is.

Het berekende bedrag aan specifieke risico's in de paragraaf Weerstandsvermogen, bedraagt € 15 miljoen (2019: € 22 miljoen). Dit is het bedrag waarvoor geen reserve of voorziening is getroffen. In de paragraaf Weerstandsvermogen zijn alle financiële risico's nader uitgewerkt. Hieruit blijken alle risico's, inclusief de eventueel reeds gevormde reserves of voorzieningen. Ten opzichte van 2019 is er sprake van een daling van de gekwantificeerde risico's met € 7 miljoen.

Uw weerstandsvermogen van € 1,1 miljard is ruim toereikend in relatie tot de berekende risico's van € 15 miljoen. Dit wordt inhoudelijk toegelicht in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing in het jaarverslag.

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Dit hoofdstuk bevat de bevindingen die, volgens ons professionele oordeel, van belang zijn om te rapporteren

De grondslagen van de jaarrekening zijn aanvaardbaar

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van uw provincie zijn uiteengezet in de grondslagen van de jaarrekening 2020. In 2020 zijn er geen significante wijzigingen doorgevoerd in de verslaggevings-voorschriften BBV.

Significante (beeldbepalende) verslaggevings-grondslagen en de toepassing hiervan zijn belangrijk voor de presentatie van de financiële positie van uw provincie en de baten en lasten in de jaarrekening. Daarnaast vereisen zij van het Gedeputeerde Staten dat zij zich een oordeel vormen ten aanzien van soms moeilijke subjectieve en complexe posities, vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn.

Wij hebben het door Gedeputeerde Staten toegepaste proces met betrekking tot significante verslaggevingsaspecten geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Waar nodig hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van het toepassen van de juiste methodiek, de aannames, berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggevingsvoorschriften.

Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening

De jaarstukken 2020 van uw provincie bestaan uit:

- De inleiding van de jaarstukken.
- Het jaarverslag 2020 (programma-verantwoording en verplichte paragrafen).
- De jaarrekening 2020 (balans met toelichting, overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting, en de SiSa-bijlage).
- De bijlagen bij de jaarstukken.

In het onderdeel “Programmaverantwoording” van het jaarverslag dient informatie te worden opgenomen over de vragen: wat hebben wij gedaan, wat hebben wij bereikt, en wat heeft het gekost? De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (over o.a. weerstandsvermogen, bedrijfsvoering, etc.) het jaarverslag.

Op basis van Nederlandse wetgeving en de Nadere Voorschriften Controle- en Overige Standaarden (NVCOS) 720 is de accountant verplicht bepaalde werkzaamheden uit te voeren met betrekking tot het jaarverslag en de andere informatie die in de jaarstukken is opgenomen.

Tijdens onze controle hebben wij geen tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening geconstateerd.

Het jaarverslag en de jaarrekening zijn met elkaar verenigbaar.

Als onderdeel van dit vereiste hebben wij de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- Wij hebben vastgesteld dat het jaarverslag de vereiste informatie bevat op basis van artikel 24 lid 2, artikel 25 en artikel 26 BBV.
- Wij hebben, voor zover wij kunnen beoordelen, vastgesteld dat verklaringen van Provinciale Staten in het jaarverslag en de andere informatie zoals opgenomen in de jaarstukken verenigbaar zijn met de beweringen en verklaringen die in de jaarrekening zijn opgenomen.
- Wij hebben vastgesteld dat de verklaringen in het jaarverslag overeenstemmen met de resultaten van de uitgevoerde controlewerkzaamheden. Deze verklaringen dienen te omvatten:
  - de belangrijkste risico’s met betrekking tot het beleid van de provincie;
  - een beschrijving van het ontwerp van de beheersing van interne risico’s en interne-controlesystemen en een rapportage over de werking van de beheersing van interne risico’s en interne-controlesystemen tijdens het boekjaar;
  - een beschrijving van eventuele belangrijke wijzigingen en eventuele belangrijke verbeteringen die staan gepland, inclusief de bevestiging dat deze zijn besproken met Provinciale Staten.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Begrotingsoverschrijdingen zijn toegelicht in de jaarrekening

Naast de controle op de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2020, hebben wij de begrotings-rechtmatigheid gecontroleerd. De toe te passen normen voor dit begrotingscriterium zijn gebaseerd op de artikelen 193, 194 en 195 van de Provinciewet en moeten door Provinciale Staten zelf nader worden ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 216 van de Provinciewet.

Het systeem van budgetbeheer en -bewaking moet waarborgen dat de baten en lasten binnen de begroting blijven en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan Provinciale Staten, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kunnen nemen. Een systeem met onvoldoende waarborgen voor tijdige melding aan Provinciale Staten van budget-overschrijdingen heeft het risico in zich dat inbreuk wordt gemaakt op het budgetrecht van Provinciale Staten. Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota 2018 van de Commissie BBV.

De belangrijkste inhoudelijke aanpassing betreft de vaststelling dat het overschrijden van de begroting altijd onrechtmatig is, maar niet in alle gevallen hoeft te worden meegewogen in het accountantsoordeel. Deze kostenoverschrijdingen moeten dan wel goed herkenbaar in de jaarrekening zijn opgenomen. In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lastenoverschrijdingen per programma. Zoals blijkt uit de hierna opgenomen diagram, is op een drietal programma's sprake van begrotingsoverschrijdingen op de lasten. Het betreft de programma's 1.2, 3.1 en 3.5.

Deze overschrijdingen zijn in te delen in de categorieën zoals genoemd in de Kadernota Rechtmatigheid 2018 van de commissie BBV (paragraaf 4.2.3), en zijn hiernaast in de tabel ook door ons vermeld.

Wij verwijzen voor een inhoudelijke analyse van deze overschrijding naar de analyse begrotings-rechtmatigheid zoals opgenomen in paragraaf 6.5.2 in de jaarstukken 2020. Hiermee legt uw provincie verantwoording af over de rechtmatigheid van de lasten over 2020.

Met betrekking tot de overschrijding op programma 3.5 kan worden vermeld dat deze het gevolg is van het feit dat de bijdrage van de Ontwikkelopgave Natuur niet is doorgevoerd. Deze baat is als verlaging van de lasten begroot, zodat er een overschrijding op programmaniveau voorkomt nu deze niet is gerealiseerd. Aangezien de uitgaven zelf op dit programma wél door Prvinciale Staten zijn gevoteerd, is er geen sprake van een onrecht-matigheid die meetelt voor het oordeel. In 2021 zal de provincie dit aanpassen door een krediet over te hevelen tussen een tweetal projecten, waardoor er geen sprake meer is van een overschrijding.

Verschillen tussen begrote en werkelijke lasten (in miljoenen)

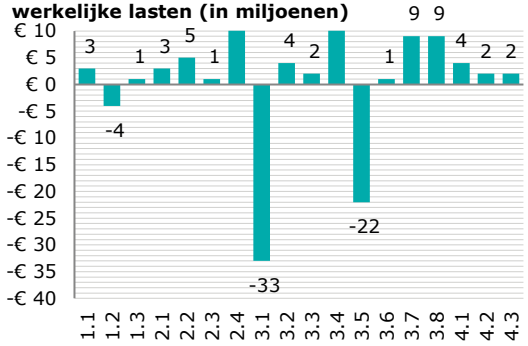

Begrotingsoverschrijdingen	
Programma 1.2 (totaal € 4,4 miljoen)	Past binnen het bestaande beleid. Onrechtmatig, maar weegt niet mee in het oordeel.
Programma 3.1 (totaal € 32,5 miljoen)	Hogere lasten worden gecompenseerd door direct gerelateerde baten. Onrechtmatig, maar weegt niet mee in het oordeel.
Programma 3.5 (totaal € 22,4 miljoen)	Zie toelichting hiernaast. Geen sprake van een overschrijding.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Geen niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot rechtmatigheid van provinciaal en Europees aanbesteden

Naar aanleiding van de uitgevoerde controle-werkzaamheden inzake de naleving van de provinciale en Europese aanbestedingsrichtlijnen hebben wij geen onrechtmatigheden geconstateerd. Dit is in overeenstemming met uw zelfstandig uitgevoerde interne controle.

Wij hebben geen fouten en/of onzekerheden in de SiSa-bijlage 2020 geconstateerd

De procedure die uw provincie moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is ten opzichte van vorig jaar niet wezenlijk gewijzigd. Uw provincie dient in een vast, voorgeschreven stramien zeven documenten aan het CBS aan te leveren. Dit is reeds door u gedaan op basis van de door ons verstrekte finale SiSa-documenten, gedateerd op 28 juni 2021. Zo kon de provincie de SiSa-bijlage indienen conform de daarvoor geldende wettelijke termijnen.

Wij hebben de SiSa-bijlage gecontroleerd op basis van de nota verwachtingen accountantscontrole SiSa 2020. Hierbij hebben wij de getrouwheid en de rechtmatigheid van de in de SiSa-bijlage verantwoorde gegevens geëvalueerd (indicatoren).

Wij willen benadrukken dat u als provincie zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorden indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een '0' is ingevuld, zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld. U heeft dit aan ons bevestigd.

De (verplichte) tabel met fouten en onzekerheden in de specifieke uitkeringen is volledigheidshalve nogmaals opgenomen in bijlage B van dit accountantsverslag. Bij de door ons verstrekte SiSa-documenten, gedateerd op 28 juni 2021, zijn deze gegevens ook bijgevoegd. Tijdens de controle hebben wij geen financiële fouten of onzekerheden geconstateerd.

Wij hebben geen fouten met betrekking tot de naleving van de Wet normering topinkomens (WNT) geconstateerd

De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is met ingang van 2013 van toepassing en vervangt tegelijkertijd de Wopt (Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens). Doelstelling van de wet is te verhinderen dat instellingen in de publieke en semipublieke sectoren rechtens in staat zijn bovenmatige bezoldigingen toe te kennen.

Voor provincies geldt dat de provinciesecretaris en de griffier als topfunctionaris worden aangemerkt.

De algemene bezoldiging voor een topfunctionaris mag voor 2020 niet meer bedragen dan € 201.000 per jaar.

Daarnaast dienen provincies de salarissen openbaar te maken van overige medewerkers (inclusief - wanneer aan bepaalde voorwaarden is voldaan - ingehuurd personeel) die een bezoldiging ontvangen boven deze norm. Ten slotte stelt de WNT een aantal overige eisen, zoals een maximale ontslagvergoeding voor topfunctionarissen van € 75.000.

In 2020 hebben wij geen overschrijdingen van de grensbedragen voor topfunctionarissen en overige medewerkers geconstateerd.

Wij hebben geen fouten geconstateerd met betrekking tot de naleving van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en/of de publicatieverplichtingen van de WNT.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

De beoordeling door het college van Gedeputeerde Staten van het risico van materiële fouten in de jaarrekening als gevolg van fraude of het overtreden van wet- en regelgeving

Het college van Gedeputeerde Staten is primair verantwoordelijk voor het voorkomen en ontdekken van fraude en voor de naleving van wet- en regelgeving. Recente ontwikkelingen laten zien dat de handhaving van anticorruptie-wetgeving aan globalisering onderhevig is, waardoor ook provincies in toenemende mate te maken krijgen met anticorruptieregels.

Als onderdeel van onze controle hebben wij u verzocht inzicht te geven in de eigen inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude of het overtreden van wet- en regelgeving (corporate compliance), inclusief de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat de directie daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met Provinciale Staten. Tijdens deze gesprekken heeft u aangegeven zich bewust te zijn van frauderisico's, waaronder het belang van corporate compliance en de analyse van corruptievraagstukken. Hierbij heeft u ook voorbeelden gegeven van de manier waarop de provincie deze beheerst.

In onze voorgaande rapportages hebben wij u geattendeerd op het belang van periodieke (fraude)risicoanalyses als vast onderdeel van uw interne-beheersomgeving. Uw provincie heeft dit vormgegeven door de frauderisicoanalyse in 2020 te actualiseren en deze in april 2020 te laten vaststellen door het college van Gedeputeerde Staten. De frauderisicoanalyse is tevens ter kennisgeving aan Provinciale Staten verzonden op 7 april 2020, na vaststelling door Gedeputeerde Staten.

Geen wijzigingen in onze initiële inschatting van het frauderisico en geen aanwijzingen voor fraude

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude berust bij Gedeputeerde Staten, inclusief het invoeren en onderhouden van interne-beheersingsmaatregelen met betrekking tot de betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving, de werking en de efficiency van de bedrijfsvoering, en het naleven van de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Als accountant verkrijgen wij een redelijke, maar geen absolute, zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat, als gevolg van fraude of fouten.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing. Onze controle is uitgevoerd met een hoge, maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraudes hebben ontdekt.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben professionele oordeelsvorming toegepast, in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en onafhankelijkheidseisen.

Jaarverslag Integriteit

Met ingang van 2020 is de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren in werking getreden. Hierin is het volgende opgenomen:

"Een overheidswerkgever maakt jaarlijks een verantwoording met betrekking tot de uitvoering van dit artikel openbaar."

Met de invoering van deze wet is sprake van een inhoudelijke toespitsing, omdat er voortaan een verantwoording met betrekking tot het uitvoeren van het integriteitsbeleid wordt vereist, die jaarlijks openbaar gemaakt dient te worden.

De provincie heeft hier vorm aan gegeven door in mei 2021 dit Jaarverslag Integriteit op te stellen, waar wij tijdens de controle van 2020 dan ook kennis van hebben genomen. Hiermee wordt voldaan aan de nieuwe wet.

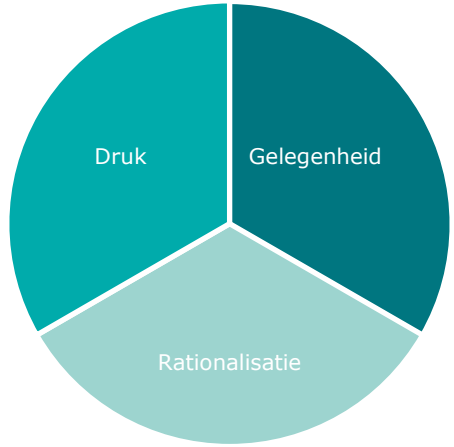

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Speerpunten Provinciale Staten

Als onderdeel van de accountantscontrole op de jaarrekening van de provincie Limburg is Provinciale Staten in de gelegenheid gesteld ons specifieke aandachtspunten mee te geven waarover wij rapporteren. Door Provinciale Staten zijn de volgende aandachtspunten via het controleprotocol aan ons meegegeven:

- Inzicht in de wijze waarop de provincie de subsidievoorwaarden monitort inzake de verstrekte subsidies die vallen onder de Subsidieregeling SVNL, onderdeel agrarisch natuurbeheer.
- Inzicht in de budgetten van de Subsidieregeling SILG voor wat betreft het onderdeel Wet Natuurbescherming, het soortenbeheer en het faunabeheer per 31 december 2020, inclusief een uitsplitsing van de uitputting van betreffende budgetten naar crediteur.

Agrarisch natuurbeheer

Formele inkadering en controlemechanisme

Het Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) maakt deel uit het Europese landbouwbeleid. Voor het ANLb zijn de provincies opdrachtgever. Het Rijk en de provincies hebben afspraken gemaakt over de verdelingen van de taken en bevoegdheden. Dit is vastgelegd in het Uitvoeringsconvenant POP3 en in het Aansturingsprotocol POP3. Formeel is via de publicatie in de Staatscourant het aanwijzen van autoriteiten en het delegeren van de bevoegdheden geregeld.

De Europese landbouwsubsidies dienen door het Europees betaalorgaan te worden beoordeeld en betaald. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) is het enige betaalorgaan in Nederland en beschikt over een beheers- en controlesystematiek die voldoet aan eisen die de Europese Commissie daaraan stelt. Jaarlijks voert de Auditdienst Rijk (ADR) een audit uit bij het betaalorgaan.

Nadere toelichting

De provincie stuurt beleidsmatig op het uitgevoerde beheer via de Natuurvisie 2016, en door in het Natuurbeheerplan kaders te stellen. Via kaarten wordt aangegeven waar de leefgebieden liggen waarbinnen het beheer mag plaatsvinden. Daarnaast is beschreven voor welke doelsoorten het beheer wordt uitgevoerd. Een gecertificeerd ‘agrarisch collectief’ (in Limburg is dat Natuurrijk Limburg) ontvangt een subsidiebeschikking waarin wordt aangegeven hoeveel hectare per leefgebied minimaal en maximaal jaarlijks moet worden beheerd, en tegen welke hectarevergoeding. De taak van het collectief is het optimaliseren van de kwaliteit van de leefgebieden van de soorten van het agrarisch cultuurlandschap. Het doel is daarbij het behouden en waar mogelijk versterken van de populaties van beschermde soorten. Of het agrarisch collectief Natuurrijk Limburg en de ruim 1.300 leden alle taken conform de regels uitvoeren, wordt gecontroleerd op verschillende manieren:

- De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) bewaakt de uitvoering ‘administratief’, en controleert de betalingen. De RVO voert o.a. controles uit inzake: de subsidiabele oppervlakte, de basisvoorwaarden van de regeling (EU-conformiteit) en de gevolgen van het niet of onjuist opvolgen van de beheereisen. De RVO maakt bijvoorbeeld gebruik van luchtfoto’s om te controleren of de beheereenheden op de juiste locatie liggen en of (in Europees verband) de maximaal toelaatbare betalingen niet worden overschreden. Bij onregelmatigheden wordt het agrarisch collectief gekort op het subsidiebedrag.

- De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) is de partij die de veldcontroles uitvoert. De NVWA ziet toe op het correct uitvoeren van de concrete maatregelen/activiteiten. Bij maatregelen kan bijvoorbeeld gedacht worden aan rustperiodes voor grasland (maaien niet toegestaan) of aan aanwijzingen inzake het snoeien van heggen. De afspraken over maatregelen tussen agrarische collectieven en hun leden zijn neergelegd in beheerpakketten. Vijf procent van alle maatregelen wordt jaarlijks gecontroleerd, wat oploopt als er over voorgaande jaren meer fouten worden geconstateerd. De NVWA rapporteert de controle-resultaten aan de provincie en het collectief. Tijdens de voortgangsgesprekken tussen provincie en collectief worden de aandachtspunten naar aanleiding van de controles besproken.

- De agrarische collectieven zien ook zelf toe op het beheer van hun leden, veelal via veldmedewerkers. De aansturing bestaat verder uit: advies op maat voor de optimalisatie van het beheer, beheer-monitoring en leer- en netwerkbijeenkomsten. Het agrarisch collectief is soms genoodzaakt om afscheid te nemen van deelnemers van wie het beheer ontoereikend is, als gevolg van hun houding, (te geringe) inspanning, of omdat het beheer ecologisch gezien te weinig oplevert.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Subsidieregeling SILG

In 2015 heeft Provinciale Staten de Subsidieverordening Inrichting Landelijk Gebied Limburg (SILG) vastgesteld. Hiermee verstrekt de provincie subsidie voor maatregelen in het landelijk gebied die passen in het omgevingsbeleid. In 2020 heeft Gedeputeerde Staten middels nota 2020/25174 een aantal subsidiedeelplafonds in deze Verordening aangepast. Deze GS-nota heeft betrekking op de openstelling van het subsidieplafonds van Soorten en Fauna en de daarbij behorende begrotingswijziging. De aanpassingen hebben betrekking op:

- 2.1 – Soortenbeleid – Dit wordt door de wijziging vastgesteld op € 2.000.000.

- 2.5 – Faunabeheer – Dit wordt door de wijziging vastgesteld op € 200.000.

Deze wijzigingen worden gefinancierd door het naar voren halen van de middelen voor 2022 en 2023, om hiermee voldoende budget te hebben voor de regelingen tot en met 31 december 2020.

Met dit wijzigingsbesluit wordt gevolg gegeven aan de beleidslijnen uit de "Natuurvisie Limburg 2016, Samen bereiken wij natuurlijk meer!", zoals Provinciale Staten die op 10 februari 2017 heeft vastgesteld.

Wij hebben inzicht gekregen in de uitputting per onderdeel.

Wet Natuurbescherming

Ten aanzien van de Wet Natuurbescherming zijn er tot en met 2020 afgerond € 1.650.000 aan bijdragen verstrekt. € 1.055.553 hiervan is middels bijdragen verstrekt aan BIJ12 (Uitvoeringsorganisatie voor de 12 provincies) in het kader van tegemoetkoming in het kader van onder andere provinciale bijdrage in het kader van N2000, stikstof en natuurinformatie en -beheer. Daarnaast zijn er voor respectievelijk € 271.700 en € 67.986 subsidies verstrekt aan Stichting Faunabeheereenheid Limburg en Grenspark Maas-Swalm-Nette voor de uitvoering voor werkzaamheden in het kader van het onderdeel Wet Natuurbescherming. Het restantbedrag is aan diverse andere initiatieven en projecten gesubsidieerd.

Soortenbeheer

Ten aanzien van Soortenbeheer zijn er tot en met 2020 afgerond € 772.000 aan bijdragen verstrekt. € 425.428 hiervan is middels subsidies aan Coöperatie Bosgroep Zuid Nederland verstrekt in het kader van een subsidie voor Operatie Peperboompje: Reddingsplan voor ernstig bedreigde plantensoorten in Zuid-Limburg. Daarnaast zijn er voor € 139.930 subsidies verstrekt aan Stichting het Limburgs Landschap in het kader van 'Habitatverbetering bruine eikenpage' en de 'uitbreiding leefgebied van wilde bijen'. Tevens zijn er aan IKL twee subsidies verstrekt voor 'Vrijwilligersnetwerken' en 'project Hofjes Levend Archief' voor in totaal € 127.694. Hiermee is voor een bedrag van afgerond € 693.000 verstrekt aan subsidies aan eerdergenoemde drie partijen in het kader van soortenbeheer. Het restantbedrag is aan diverse andere initiatieven en projecten gesubsidieerd.

Faunabeheer

In de begroting is een bedrag van € 327.000 opgenomen voor faunabeheer. Dit bestaat voor € 200.000 uit het eerdergenoemde plafond voor 2020 en bedraagt voor € 127.000 het van 2019 naar 2020 overgeboekte deel. In 2020 is zowel subsidie verleend op het budget van 2019 als op het budget van 2020. Op het budget van 2019 zijn subsidies ad € 52.000 verstrekt aan IKL, in het kader van de schadepreventie met betrekking tot de wolf. Op het budget van 2020 zijn met name subsidies verleend aan Wildbeheereenheid Roerstreek, ad € 103.140, voor het project 'zwartwildkerend raster' en aan Ark Natuurontwikkeling ad € 65.891, om schade aan het vee door wolven te voorkomen. Hiermee resteert er voor het plafond van 2020 nog € 23.752.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Schattingswijzing materiële vaste activa

Op 14 februari 2020 heeft Provinciale Staten een nieuwe Financiële Verordening vastgesteld, die per 1 januari 2020 is ingegaan. In deze nieuwe verordening zijn de afschrijvingstermijnen van de rehabilitaties van wegen en kunstwerken verlengd.

Artikel 64 lid 2 BBV geeft aan dat een afschrijvingstermijn slechts om gegronde reden mag afwijken van de grondslagen die in het voorgaande begrotingsjaar zijn toegepast. De achtergrond hiervan is dat de begroting, de meerjarenraming en de jaarstukken een zo goed mogelijk inzicht moeten bieden in de financiële positie van de provincie, en in de ontwikkelingen daarin over de jaren heen. Bij een schattingswijziging staat het BBV alleen een prospectieve verwerkingswijze toe.

Het BBV hanteert in dit kader de volgende stellige uitspraak:

"Een wijziging van een verwachte toekomstige gebruiksduur c.q. gebruiksintensiteit is een schattingswijziging. De bestaande (rest)boekwaarde wordt niet herrekend, maar over de langere, dan wel kortere, dan wel gelijkblijvende verwachte toekomstige gebruiksduur afgeschreven.
Op basis van het stelselmatigheidsbeginsel moet de wijziging worden onderbouwd en toegelicht worden in de jaarstukken. De financiële gevolgen van een stelsel- of schattingswijziging dienen, tezamen met de vaststelling van de gewijzigde financiële verordening in de begroting, verwerkt te worden. Besluiten tot een stelsel- of schattingswijziging kunnen daarom tot uiterlijk het eind van het desbetreffende begrotingsjaar worden genomen door de raad."

In de nieuwe Financiële Verordening zijn voor de rehabilitaties van wegen en kunstwerken nieuwe afschrijvingstermijnen doorgevoerd. De achtergrond van deze wijziging is dat de provincie van mening is dat de oude afschrijvingstermijnen te kort zijn en niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Om dit nader te onderbouwen, hebt u een externe partij gevraagd de economische grondslag te onderbouwen waaruit blijkt hoe lang de gedane investeringen meegaan en wanneer ze dus afgeschreven dienen te worden. Deze onderbouwing was de grondslag voor het doorvoeren van de schattingswijziging.

Er is hier sprake van een schattingswijziging die geldt voor alle gelijksoortige activa, en die prospectief plaatsvindt. Dit is ook in lijn met de BBV-richtlijnen. De activa die betrekking hebben op de rehabilitaties van wegen en kunstwerken zijn door de provincie inzichtelijk gemaakt en de afschrijvings-termijnen hiervan zijn integraal aangepast in de activa-administratie. Wij hebben vastgesteld dat deze juist en volledig zijn verwerkt in de jaarstukken.

Wij attenderen u er tevens op dat deze schattingswijziging expliciet is toegelicht in de waarderingsgrondslagen en in de toelichting op de balans in de jaarstukken 2020.

Verkoop gronden Wellsmeer

De gemeente Bergen heeft aangegeven provinciale gronden te willen aankopen ten behoeve van de realisatie van het Energielandschap Wells Meer. De eigendommen van de provincie liggen centraal in het te ontwikkelen gebied. Doelstelling van de gemeente Bergen is een (groot) deel te gebruiken als zonnepark en een deel als groen (teruggeven aan de natuur). Een groot gedeelte van de gronden had op moment van verkoop een agrarische bestemming of zelfs de bestemming 'natuur', met een daarbij bijpassende waardering in de balans van de provincie.

Deze transactie is in december 2020 geëffectueerd. De verkoopwaarde lag voor alle onderdelen van de transactie hoger dan de marktwaarde, zodat de provincie hiermee winst heeft gegenereerd. Als onderdeel van onze controle hebben wij deze transactie gecontroleerd en is door ons vastgesteld dat de winst is verwerkt als onderdeel van de waardering op de balans, zijnde de Ontwikkelopgave Natuur.

Wij hebben vastgesteld dat de transactie op de juiste wijze en rechtmatig is verwerkt in de provinciale jaarstukken.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

4. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Waardering financiële vaste activa

Het financiële belang van de provincie in deelnemingen is in de afgelopen jaren toegenomen. U investeert voor materiële bedragen in verbonden partijen, zoals het Limburgs Energie Fonds en Chemelot Campus Vastgoed C.V. Vanwege de omvang van de kapitaalverstrekkingen aan de deelnemingen, vormen deze een belangrijk onderdeel van onze controle.

Bovendien zijn er door u zeer veel leningen verstrekt, waarbij het zowel gaat om leningen aan deelnemingen als om overige langlopende leningen. In 2020 hebben hierin eveneens materiële verstrekkingen plaatsgevonden, waaronder de aan Enexis verstrekte leningen.

Het provinciaal management heeft voor de overeengekomen kapitaalverstrekkingen en leningen een position paper opgesteld ten aanzien van de waardering. Op basis van de meest recente financiële informatie onderbouwt u of er sprake is van een mogelijke duurzame waardevermindering of van oninbaarheid van de lening. Vervolgens hebben wij gedurende de controle gebruikgemaakt van deze position papers en onderbouwingen. De position papers vormen een belangrijk onderdeel van de interne beheersing van de financiële vaste activa.

Een omvangrijke transactie, die eind 2020 heeft plaatsgevonden, betreft de verkochte obligaties uit de provinciale obligatieportefeuille, voor een nominaal bedrag van € 309 miljoen. Hiermee heeft u een boekwinst van € 54,5 miljoen gerealiseerd. Gedurende onze controle hebben wij vastgesteld dat deze transactie op de juiste wijze en volledig is verantwoord.

Rechtmatigheidsverantwoording

Uw provincie moet naar verwachting vanaf het boekjaar 2022 een rechtmatigheidsverantwoording opnemen in de jaarstukken. Wij hebben u hierover in voorgaande rapportages reeds geïnformeerd.

De voornaamste gevolgen voor de provincie zijn:

- Gedeputeerde Staten treedt in overleg met Provinciale Staten over de te hanteren verantwoordingsgrens voor de rechtmatigheids-verantwoording.

- Uw provincie identificeert de belangrijkste rechtmatigheidsrisico's in aansluiting op de toetsingscriteria, en neemt deze op in een controleplan. Voorts moet worden bepaald op welke wijze deze rechtmatigheidsrisico's worden afgedekt (via systeemgerichte en gegevensgerichte (verbijzonderde) controles). Het controleplan moet met Gedeputeerde Staten worden afgestemd en structureel worden ingebed in de P&C-cyclus.

- Uw provincie dient rekening te houden met eventuele verbonden partijen, waarvan de fouten en onzekerheden moeten worden meegenomen in de rechtmatigheidsverantwoording van de provincie. Dit geldt met name voor gemeenschappelijke regelingen die taken in mandaat uitvoeren.

Wij adviseren u dan ook hier zo spoedig mogelijk opvolging aan te geven en dit een permanente plek te geven in uw P&C-cyclus.

5. Interne beheersing

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

5. Interne beheersing

De belangrijkste bevindingen uit onze managementletter 2020

Geen significante tekortkomingen in de interne (financiële) beheersing

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij in het najaar van 2020 een interim-controle uitgevoerd.

Deze interim-controle is primair gericht op de opzet, het bestaan en de werking van maatregelen van administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB), voor zover van belang voor onze controle van de betrouwbaarheid en de rechtmatigheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens.

De bevindingen naar aanleiding van deze controle hebben wij opgenomen in onze managementletter 2020. Onderstaand hebben wij in samenvattende vorm onze belangrijkste bevinding opgenomen. Daarnaast hebben wij een aanvullend advies opgenomen ten aanzien van een bevinding uit de IT-audit van 2017.

U hebt in 2021 het gehele HRM-proces gedigitaliseerd. Het onderdeel van de ambtelijke onkostendeclaraties is door de provincie al in 2018 gedigitaliseerd. Op het gehele digitale HRM-proces vindt op dit moment (in 2021) een IT-audit plaats. Daarom is er door u bewust voor gekozen om over het jaar 2020 géén IT-audit te verrichten op het onderdeel van de ambtelijke onkostendeclaraties. Derhalve nemen wij voor de ambtelijke onkostendeclaraties over 2020 ten bedrage van € 266.000 een onzekerheid mee in onze controle. Het is voor ons achteraf niet mogelijk om na te gaan in hoeverre de goedkeuring van de onkostendeclaraties juist en rechtmatig is. Deze onzekerheid wordt veroorzaakt door het feit dat de provincie weliswaar aantoonbaar kan maken welke medewerkers digitaal een declaratie hebben ingediend en gevoteerd, maar dat hierop geen digitale IT-audit heeft plaatsgevonden die bevestigt dat de juiste procedures zijn doorlopen. Deze bevinding is in lijn met de situatie tijdens voorgaande jaarrekeningcontroles.

Betrouwbaarheid en continuïteit van de automatiseringsomgeving verdient de nodige aandacht

Onze jaarrekeningcontrole is gericht op het geven van een oordeel over de jaarrekening zelf en is niet primair gericht op het doen van uitspraken over de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking als geheel of van onderdelen daarvan. Onze bevindingen gaan over de onderdelen die wij onderzocht hebben in het kader van de jaarrekening, wat wil zeggen dat wij geen volledigheid pretenderen.

De IT-omgeving en een adequate opzet en werking daarvan nemen een steeds dominantere plaats in binnen uw organisatie, met het oog op een betrouwbare geautomatiseerde gegevens-verwerking. Daarmee krijgt de IT ook een dominantere positie in onze controleaanpak en -uitvoering. Wij hebben onze IT-specialisten een update laten uitvoeren van de in 2017 uitgevoerde IT-audit.

Hieruit blijkt één resterende bevinding, die betrekking heeft op uitdiensttredingen. Indien er sprake is van een uitdiensttreding, wordt deze persoon direct afgemeld bij de personeels-administratie. De mutaties worden in Key2Financiën echter maar één keer per maand doorgevoerd, en wel op de 8e van de maand. Dit brengt het risico met zich mee dat er in de periode tussen de feitelijke uitdiensttredings-datum en de 8e van de maand, mogelijk ongeautoriseerde mutaties worden uitgevoerd.

Om dit risico te mitigeren, adviseren wij u de volgende drie werkzaamheden uit te voeren:

1. Genereer ieder kwartaal een lijst uit de personeelsadministratie, waaruit de werkelijke datum van uitdiensttreding blijkt en onderbouw dit met behulp van de ontslagbrief.

2. Controleer minimaal elk kwartaal een lijst van alle boekingen, waarbij de controle specifiek gericht is op mutaties van medewerkers die inmiddels uit dienst zijn. Stel vast dat er ná de datum van de uitdiensttreding geen mutaties meer geboekt zijn door deze medewerker en onderbouw dit.

3. Zorg ervoor dat er voor álle medewerkers die uit dienst gaan, zichtbaar wordt gecontroleerd op mutaties in Windows AD. Hun accounts worden overigens wel geblokkeerd op de feitelijke datum van uitdiensttreding, waardoor het niet meer mogelijk is om in te loggen op het netwerk, en een inlog op Key2Financiën ook niet mogelijk is. Dit is op dit moment achteraf echter niet zichtbaar aan te tonen. Draag zorg voor bijvoorbeeld een printscreen waaruit de blokkade van het account blijkt, inclusief de datum waarop deze blokkade is doorgevoerd.

Wij hebben van u vernomen dat met het in gebruik nemen van het nieuwe digitale HRM-systeem AFAS, de procedure hieromtrent in 2021 is gewijzigd. Tijdens de controle over boekjaar 2021 zullen wij hierover specifiek met u in gesprek gaan als onderdeel van de interim-controle die in het najaar van 2021 plaatsvindt.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

5. Interne beheersing

Cyberrisico's

Cyber is een onlosmakelijk onderdeel geworden van onze samenleving. Dagelijks werken wij met digitale oplossingen, zowel privé als zakelijk. Door gebruik te maken van internet, interne netwerken en bedrijfsapplicaties hebben alle organisaties, ongeacht hun omvang, te maken met aan cyber gerelateerde risico's, zoals cybercrime. Als cyberrisico's zich voordoen, kunnen deze een (significante) impact hebben op de financiële systemen, op de interne-beheersingsmaatregelen en op de jaarrekening-controle. Daarnaast kunnen deze leiden tot reputatie- en imagoschade voor uw organisatie.

Aangezien iedere organisatie waardevolle informatie heeft te verliezen of ernstige schade kan lijden als de IT-infrastructuur (tijdelijk) niet meer beschikbaar is, benadrukken wij het belang van een cyberrisico-analyse als vast onderdeel van het interne-controlesysteem dat erop is gericht bedrijfsrisico's te onderkennen, het belang en de waarschijnlijkheid daarvan in te schatten, en de interne beheersing daarop toe te spitsen.

Tijdens gesprekken heeft het management aangegeven zich bewust te zijn van cyberrisico's, en zijn er voorbeelden gegeven van de manier waarop men deze beheerst, zoals het periodiek laten uitvoeren van zogenaamde 'penetratietesten' (een toets van een of meer computersystemen op kwetsbaarheden, waarbij deze kwetsbaarheden ook werkelijk gebruikt worden om in deze systemen in te breken).

Uw provincie heeft een functionaris gegevensbescherming en een security officer in dienst, die zich bezighouden met het beschermen van persoonsgegevens en andere beveiligingsissues. Wij hebben vastgesteld dat sprake is van een toenemende bewustwording met betrekking tot cyberrisico's, en dat uw provincie al diverse stappen heeft gezet op het gebied van gegevens-bescherming. Zo zijn er regelingen ingesteld voor het omgaan met en voorkomen van datalekken, privacy-reglementen en acties om het bewustzijn van de medewerkers met betrekking tot de omgang met data te verhogen.

IT-audit SUSY

U hebt in 2020 een nieuw systeem in gebruik genomen, genaamd SUSY. Hiermee vindt het proces van het verstrekken van subsidies vanaf 1 oktober 2020 volledig digitaal plaats. Ook de beheers-maatregelen zijn daarmee volledig gedigitaliseerd. In dit verband is er een IT-audit uitgevoerd op dit systeem en op de daarin vormgegeven beheersmaatregelen. De conclusie naar aanleiding van deze IT-audit is dat wij voor de jaarrekening-controle over het jaar 2020 niet kunnen steunen op dit digitale systeem. De specifieke bevindingen zijn in de vorm van een rapportage gedeeld en besproken met de provincie. Als gevolg hiervan hebben wij voor de jaarrekeningcontrole aanvullende gegevens-gerichte werkzaamheden uitgevoerd om voldoende zekerheden te verkrijgen buiten het systeem om, dat de subsidies die vanaf 1 oktober 2020 via SUSY zijn verstrekt, getrouw en rechtmatig zijn verstrekt. Uit deze werkzaamheden zijn geen tekortkomingen gebleken. Wij adviseren de provincie de aanbevelingen betreffende SUSY op te volgen en voor 2021 zelf tijdig aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden uit te voeren ter voorbereiding op de jaarrekeningcontrole 2021.

Controle autorisatie memoriaalboekingen

Wij hebben vastgesteld dat de beheersmaatregel ten behoeve van de controle van de memorialen niet afdoende het risico op het onjuist verwerken van de geautoriseerde journaalboeking afdekt. Wij adviseren u een zichtbare beheersmaatregel te implementeren die toeziet op de autorisatie van een memoriaal-boeking vooraf en op de verwerking ervan achteraf. Hiermee waarborgt u dat de geautoriseerde boeking op de juiste wijze en volledig wordt verwerkt. Wij gaan hier graag met u over in gesprek, met als doel dit te verbeteren in 2021.

6. Overige aangelegenheden

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

6. Overige aangelegenheden

In dit onderdeel geven wij een samenvatting van overige aangelegenheden en bepaalde vereiste communicaties.

Onze communicatie met het management

Wij hebben het management ter confirmatie een aantal schriftelijke bevestigingen gevraagd aangaande zijn verantwoordelijkheden inzake de financiële verslaggeving.

Wij hebben van Gedeputeerde Staten van de provincie Limburg een ondertekende schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen.

Geen meningsverschil met het college en het ambtelijk management of beperking in reikwijdte van de controle

Er zijn geen meningsverschillen met het management geweest en er waren geen beperkingen bij het uitvoeren van onze controle.

Naar onze mening is ons tijdens het uitvoeren van onze controleopdracht door het management en de medewerkers van de provincie de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.

Casussen inzake staatssteun

Wij hebben de casussen rondom Marsna Paper, Cabooter en de regeling bijdragen particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties beoordeeld. Het vermoeden van staatssteun en de klachten die in dit verband zijn ingediend bij de Europese Commissie, zijn op dit moment nog in behandeling bij de Europese Commissie. Wij hebben verzocht om inlichtingen ten aanzien van de actuele ontwikkelingen rondom de casussen die van invloed zouden kunnen zijn op onze controle of op het controleobject, waarbij ons is gemeld door Concern dat deze aangelegenheden er niet zijn.

De casus is voor onze controle dusdanig complex dat wij als accountant geen uitspraak kunnen doen over de rechtmatigheid daarvan. Deze kwestie hebben wij dan ook niet betrokken in ons rechtmatigheids-oordeel.

Integriteitsverslag

Met ingang van 2020 is de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren in werking getreden. Hierin is onder andere opgenomen dat er specifiek verantwoording dient te worden afgelegd over het uitvoeren van het integriteitsbeleid. U heeft gemeld hier in mei 2021 opvolging aan te hebben gegeven, waarmee u heeft voldaan aan de wet.

Bijlagen

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen

In de onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van niet-gecorrigeerde controleverschillen.

Aard van de controleverschillen	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen voorgaande periode	N.v.t.	N.v.t.
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen huidige periode	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is tevens getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is per saldo ook een getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
(Sub)totaal getrouwheidsfouten	**N.v.t.**	**N.v.t.**
Extra absolute waarde rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/etc.)	N.v.t.	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	
Totaal rechtmatigheidsfouten	**N.v.t.**	

* In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Kadernota Rechtmatigheid 2018 en het normenkader 2020 is het kader voor de controle op de financiële rechtmatigheid opgenomen.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiele positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle

In de onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van onzekerheden in de controle.

Aard van de onzekerheden	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Onzekerheid als gevolg van digitale autorisatie onkostendeclaraties	€ 266.000	€ 266.000
(Sub)totaal onzekerheden in de getrouwheidscontrole	**€ 266.000**	**€ 266.000**
Extra absolute waarde onzekerheden rechtmatigheid	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/etc.)	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Totaal onzekerheden in de rechtmatigheidscontrole	**€ 266.000**	

* In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Kadernota Rechtmatigheid 2018 en het normenkader 2020 is het kader voor de controle op de financiële rechtmatigheid opgenomen.

Wij hebben van Gedeputeerde Staten een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen, waarin Gedeputeerde Staten het bovenstaande heeft bevestigd. Dat houdt in dat eventuele niet-geconstateerde en daardoor niet-gecorrigeerde afwijkingen, zowel individueel als in totaal, in het kader van de jaarrekening niet materieel zijn. Gedeputeerde Staten heeft tevens bevestigd geen kennis te hebben van andere niet-gecorrigeerde afwijkingen.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen

De onderstaande tabel bevat alle afzonderlijk geïdentificeerde en gecorrigeerde afwijkingen.

Aard van de gecorrigeerde controleverschillen	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Feitelijke controleverschillen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Inschattingsverschillen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Geprojecteerde (inschattings)verschillen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Totaal	N.v.t.	N.v.t.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiele positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen

Onze controlestandaarden vereisen dat wij afwijkingen van materieel belang in de toelichting signaleren om Provinciale Staten in staat te stellen een inschatting te maken van de gevolgen daarvan voor de jaarrekening.

De tabel hierna bevat een weergave van díe onderwerpen uit de toelichting waarvan wij denken dat Provinciale Staten deze nader dient te beoordelen.

Toelichting	Bron van de toelichtingvereiste	Kwantitatieve of kwalitatieve overwegingen
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit accountantsverslag over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die onder SiSa vallen. Per regeling wordt in een tabel aangegeven of, en zo ja welke, financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd.

Onderstaand treft u deze tabel aan.

Sisacode	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
BZK C13	Regeling Spuk ontzorgingsprogramma	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
BZK C26	Culturele voorzieningen provincies	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
BZK C41	Specifieke uitkering Regeling flexibele inzet woningbouw	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E1	Regeling specifieke uitkering beschikbaarheidsvergoeding regionale OV-bedrijven 2020	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW23 E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaai	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E10	Regeling specifieke uitkering snelfietsroutes	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E17	Regeling specifieke uitkering Maas-pilots	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E20	Regeling stimulering verkeersmaatregelen 2020-2021	N.v.t.	€ 0	N.v.t.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit accountantsverslag over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die onder SiSa vallen. Per regeling wordt in een tabel aangegeven of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd.

Onderstaand treft u deze tabel aan.

Sisacode	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
IenW E22	Specifieke uitkering ERTMS regionaal personenvervoer per trein 2020-2021	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E27	Brede doeluitkering verkeer en Vervoer	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E33	Incidentele specifieke uitkering MIRT 2017-2019	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW E38	Tijdelijke stimuleringsregeling veilig. Doelmatig en duurzaam gebruik verkeersinfrastructuur	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
EZK F11	Regeling specifieke uitkering MKB Deals	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
EZK F12	Eenmalige specifieke uitkering voor de uitvoering van regionale MIT-regeling 2018-2023	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
LNV L1	Jong Leren Eten-uitkeringen	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
LNV L5	Regiodeals (3e tranche)	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
LNV L7	Regeling specifieke uitkering IBP-Vitaal Platteland	N.v.t.	€ 0	N.v.t.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Bijlage C – Onafhankelijkheidsbevestiging

Wij zijn onafhankelijk van de provincie Limburg

Bevestiging onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (de NBA) opgenomen in de "Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO)", en vormen een belangrijk onderdeel van het 'normenkader' waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de ViO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Wij bevestigen dat onze onafhankelijke positie ten opzichte van de provincie Limburg in overeenstemming met de Nederlandse wettelijke en beroepsvoorschriften is gewaarborgd. Wij zijn van mening dat onze objectiviteit gedurende het afgelopen jaar niet is aangetast.

Stelsel van waarborgen om onze onafhankelijke positie te waarborgen

Deloitte beschikt over een stelsel van maatregelen om haar onafhankelijke positie bij controlecliënten te waarborgen. Dit stelsel van maatregelen is een integraal onderdeel van de bestuurlijke organisatie en van het voor de gehele organisatie van toepassing zijnde stelsel van kwaliteitsbeheersingsmaatregelen.

Bijgaande niet-limitatieve opsomming geeft u een indruk van de maatregelen die bijdragen aan het waarborgen van onze onafhankelijke positie:

- Schriftelijke onafhankelijkheidsbepalingen waarin alle bestaande onafhankelijkheidsvereisten en de risico's ten aanzien van de bedreiging van de onafhankelijkheid en de daaraan gerelateerde waarborgen zijn verwerkt.
- Procedures voor tijdige bekendmaking van de voorschriften en de daarin aangebrachte wijzigingen aan alle gevolmachtigden en werknemers bij Deloitte.
- Procedures voor de organisatie van periodieke trainingen inzake de toepassing van de onafhankelijkheidsvoorschriften.
- Procedures die erop gericht zijn dat onze gevolmachtigden en werknemers in specifieke casussen en omstandigheden de onafhankelijkheidsvoorschriften naleven.
- De benoeming van professionals op seniorniveau die verantwoordelijk zijn voor het continu actualiseren van de procedures en voorschriften, de tijdige bekendmaking ervan en het adequaat functioneren van het gehele stelsel van waarborgen.
- Procedures voor een schriftelijke rapportage per controlecliënt waarin is vastgelegd of sprake is van omstandigheden die de onafhankelijkheid van de accountant die de controleopdracht uitvoert bedreigen, op welke wijze met potentiële bedreigingen is omgegaan en, indien er bedreigingen zijn gesignaleerd, welke maatregelen dan zijn genomen om deze bedreigingen voor de onafhankelijkheid weg te nemen. De vastlegging van deze beoordeling, inclusief een gemotiveerde conclusie (de zogenoemde 'onafhankelijkheidsevaluatie'), wordt in het dossier opgenomen.
- Procedures die vereisen dat een daartoe geëigende afdeling binnen Deloitte wordt geconsulteerd, als sprake is van een mogelijke aantasting van de onafhankelijkheid in relatie tot een specifieke cliënt. Indien de bestuursstructuur van de controlecliënt voorziet in een raad van commissarissen of audit committee, overwegen wij ook één van deze beide instanties te raadplegen.
- Procedures voor het interne toezicht in relatie tot de toetsing en bewaking van de naleving van de onafhankelijkheidsvoorschriften.

De opzet en werking van ons stelsel van maatregelen worden periodiek door de externe toezichthouder getoetst.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

Interne roulatie

Een te grote mate van vertrouwdheid of vertrouwen kan een bedreiging vormen voor de onafhankelijkheid van de accountant, wanneer bepaalde leden van het controleteam geregeld en voor lange tijd aan de wettelijke controle van een controlecliënt meewerken.

Wij beoordelen de bedreiging voor de onafhankelijkheid die kan voortvloeien uit de langdurige betrokkenheid van andere leden van het controleteam bij de controleopdracht. Waar nodig nemen wij maatregelen om deze bedreiging weg te nemen.

Onze beoordeling heeft geen aanleiding gegeven om komend boekjaar teamleden bij de provincie Limburg te rouleren.

Persoonlijke, zakelijke of financiële relaties met de provincie Limburg

Wij hebben een evaluatie gemaakt van persoonlijke, zakelijke en financiële relaties tussen Deloitte, haar gevolmachtigden en haar medewerkers en de provincie, die van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Bij deze evaluatie zijn ons geen zaken gebleken die aan u gerapporteerd dienen te worden.

Geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid

De Nederlandse onafhankelijkheidsregels vereisen dat de eindverantwoordelijke accountant de met governance belaste organen informeert over geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die Deloitte, een bestuurder of interne toezichthouder van Deloitte of een lid van het controleteam heeft ontvangen van of verstrekt aan de provincie of een bij de provincie betrokken persoon. Hierbij is een drempel van € 100 opgenomen in de regels.

Wij hebben geen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid met een (geschatte) waarde van meer dan € 100 ontvangen of verstrekt, en zijn daarom van mening dat er geen sprake is van een bedreiging voor de onafhankelijke uitvoering van de controleopdracht.

Bestuurlijke samenvatting controle
Bestuurlijke samenvatting controle
Inleiding
Financiële positie van uw provincie
De financiële positie van uw provincie
Belangrijkste bevindingen uit onze controle
Interne beheersing
Interne beheersing
Overige aangelegenheden
Overige aangelegenheden
Bijlagen
Bijlage A1a - Niet-gecorrigeerde controleverschillen
Bijlage A1b - Onzekerheden in de controle
Bijlage A2 - In de controle opgenomen aanpassingen
Bijlage A3 - Tekortkomingen in de toelichtingen
Bijlage B - Bevindingen controle SiSa-bijlage
Bijlage C - Onafhankelijkheidsbevestiging

In het kader van onze onafhankelijkheidsanalyse beoordelen wij jaarlijks de dienstverlening die Deloitte verricht aan de provincie Limburg en haar verbonden partijen. Vanuit deze onafhankelijkheidsanalyse betreft dit de volgende dienstverlening aan verbonden partijen, die in het kader van de onafhankelijkheid ook kwalificeren als een entiteit waarin de provincie invloed van betekenis heeft (> 20% stemrechten).

Verbonden partij	Aard van de opdracht
Provincie Limburg	• Controle van de jaarrekening 2020 • Controle van de WNT 2020 • Beoordeling GS-declaraties 2020 • Verscheidene fiscale werkzaamheden • Werkzaamheden inzake DigiD • Subsidie compliance 3EUStates2cross
Chemelot Campus B.V.	• Vennootschapsbelasting advieswerkzaamheden
Brightlands Maastricht Health Campus B.V.	• Controle van de jaarrekening 2020
N.V. WML	• Controle van de jaarrekening 2020 • Verscheidene fiscale advieswerkzaamheden • IT-audit
Provincie Limburg Commandiet B.V.	• Vennootschapsbelasting advieswerkzaamheden
Holding Businesspark Luchthaven Maastricht N.V.	• Controllersmodule • Fiscale advieswerkzaamheden
N.V. Industriebank LIOF	• Verscheidene fiscale advieswerkzaamheden
BV Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	• Verscheidene fiscale advieswerkzaamheden DCGV
Fonds Nazorg Stortplaatsen Limburg	• Controle van de jaarrekening 2020 • Fiscale advieswerkzaamheden

Deloitte.

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu Limited ("DTTL", its global network of member firms, and their related entities. DTTL (also referred to as "Deloitte Global" and each of its member firms are legally separate and independent entities. DTTL does not provide services to clients. Please see www.deloitte.nl/about to learn more.

Deloitte is a leading global provider of audit and assurance, consulting, financial advisory, risk advisory, tax and related services. Our network of member firms in more than 150 countries serves four out of five Fortune Global 500® companies. Learn how Deloitte's approximately 264,000 people make an impact that matters at www.deloitte.nl.

This communication contains general information only, and none of Deloitte Touche Tohmatsu Limited, its member firms, or their related entities (collectively, the "Deloitte network" is, by means of this communication, rendering professional advice or services. Before making any decision or taking any action that may affect your finances or your business, you should consult a qualified professional adviser. No entity in the Deloitte network shall be responsible for any loss whatsoever sustained by any person who relies on this communication.

© 2021 Deloitte The Netherlands

Designed by CoRe Creative Services. RITM0343365

Deloitte Accountants B.V.
Amerikalaan 110
6199 AE Maastricht Airport
Postbus 1864
6201 BW Maastricht
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9901
www.deloitte.nl

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan Provinciale Staten van de provincie Limburg

VERKLARING OVER DE IN DE JAARSTUKKEN OPGENOMEN JAARREKENING 2020

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2020 (pagina 429 t/m 504 van de jaarstukken) van de provincie Limburg te Maastricht gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- Geeft de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2020 als van de activa en passiva van de provincie Limburg op 31 december 2020 in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording provincie en gemeenten (BBV).

- Zijn de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2020 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder provinciale verordeningen, zoals opgenomen in het normenkader.

De jaarrekening bestaat uit:

- De balans per 31 december 2020.

- Het overzicht van baten en lasten over 2020.

- De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

- De SiSa-bijlage met de verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen.

- De bijlage met het overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), het controleprotocol dat is vastgesteld door Provinciale Staten op 13 november 2020 en het Controleprotocol WNT 2020. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de provincie Limburg zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853.
Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NSE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Deloitte.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Benadrukking van lopende onderzoeken

Wij vestigen de aandacht op het onderdeel "6.4.5. Niet uit de balans blijkende verplichtingen" in de toelichting op 476 van de jaarstukken 2020. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

Naleving anticumulatiebepaling WNT niet gecontroleerd

In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2020 hebben wij de anticumulatiebepaling, bedoeld in artikel 1.6a WNT en artikel 5, lid 1, sub n en o Uitvoeringsregeling WNT, niet gecontroleerd. Dit betekent dat wij niet hebben gecontroleerd of er wel of niet sprake is van een normoverschrijding door een leidinggevende topfunctionaris vanwege eventuele dienstbetrekkingen als leidinggevende topfunctionaris bij andere WNT-plichtige instellingen, alsmede of de in dit kader vereiste toelichting juist en volledig is.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 8.038.000, waarbij de bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan reserves bedraagt, zoals voorgeschreven in artikel 2 lid 1 BADO en het controleprotocol vastgesteld met het besluit d.d. 13 november 2020.

Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in het Controleprotocol WNT 2020. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn, zoals ook bedoeld in artikel 3 Bado.

Wij zijn met Provinciale Staten overeengekomen dat wij aan Provinciale Staten tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 8.038.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve of WNT-redenen relevant zijn.

VERKLARING OVER DE IN DE JAARSTUKKEN OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvatten de jaarstukken andere informatie, die bestaat uit:

- De inleiding
- Het jaarverslag, waaronder de programmaverantwoording en de paragrafen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Deloitte.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het jaarverslag in overeenstemming met het BBV.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Verantwoordelijkheden van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten voor de jaarrekening

Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met het BBV. Gedeputeerde Staten is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder provinciale verordeningen, zoals opgenomen in het normenkader.

In dit kader is Gedeputeerde Staten tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die Gedeputeerde Staten noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet Gedeputeerde Staten afwegen of de financiële positie voldoende is om de provincie in staat te stellen de risico's vanuit de reguliere bedrijfsvoering financieel op te vangen. Gedeputeerde Staten moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de risico's kunnen worden opgevangen, toelichten in de jaarrekening.

Provinciale Staten is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de provincie.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Deloitte.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het Bado, het controleprotocol dat is vastgesteld door Provinciale Staten op 13 november 2020, het Controleprotocol WNT 2020, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude dan wel het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties en het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de provincie.

- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door Gedeputeerde Staten en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.

- Het vaststellen dat de door Gedeputeerde Staten gehanteerde afweging dat de provincie in staat is de risico's vanuit de reguliere bedrijfsvoering financieel op te vangen aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de provincie haar financiële risico's kan opvangen. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.

- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.

- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Deloitte.

Wij communiceren met Provinciale Staten onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Maastricht Airport, 20 september 2021

Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: drs. A.J. Schutgens RA

Gewijzigde

Jaarstukken 2020

provincie limburg

Colofon

Uitgave | Provincie Limburg, cluster Financiën
bezoekadres: Limburglaan 10 Maastricht | postadres: Postbus 5700 6202 MA Maastricht
tel.: +31 (0)43 389 99 99 | e-mail: postbus@prvlimburg.nl | www.limburg.nl

augustus 2021

Gewijzigde
Jaarstukken 2020

Jaarverslag 2020
Programmaverantwoording
Paragrafen

Jaarrekening 2020
Programmarekening
Balans

Maastricht, september 2021

Inhoud

Inleiding **5**

Deel 1 Programmaverantwoording **19**

Structuur **21**

1.1. Investeringsklimaat **25**

1.2. Innovatiekracht **41**

1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt **69**

2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid **79**

2.2. Cultuur **91**

2.3. Sport **115**

2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra **123**

3.1. Openbaar vervoer en railagenda **139**

3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit **151**

3.3. Wonen in Limburg **173**

3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit **181**

3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas **197**

3.6. Water **205**

3.7. Energie, circulaire economie en milieu **217**

3.8. Natuur **239**

4.1. Bestuur **255**

4.2. Overhead **281**

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën **283**

4.4. Provinciale Staten en Griffie **287**

Verplichte paragrafen 289
5.1. Lokale heffingen 295
5.2. Weerstandsvermogen en risicobeheersing 301
5.3. Onderhoud kapitaalgoederen 319
5.4. Financiering 325
5.5. Bedrijfsvoering 341
5.6. Verbonden partijen 359
5.7. Grondbeleid 413
5.8. Portfoliomanagement 421
5.9. COVID-19 427

Deel 2 Jaarrekening 2020 429
6.1. Balans per 31-12-2020 431
6.2. Overzicht van baten en lasten 2020 433
6.3. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling 435
6.4. Toelichting op balans per 31-12-2020 441
6.5. Toelichting op het overzicht baten en lasten 2020 479
6.6. Wet normering topinkomens 493
6.7. Gebeurtenissen na balansdatum 495
6.8. Verantwoording Specifieke uitkeringen 2020 497
6.9. Uitvoeringsinformatie 2020 503

Bijlagen. 505
Bijlage 1: Verwerkte en aangenomen moties 507
Bijlage 2: Lijst met afkortingen 517
Bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v. 529
Bijlage 4: De bestuurlijke intenties vastgoed in verband met waardering op de provinciale balans 595
Bijlage 5: Benchmark dashboard BBV 597
Bijlage 6: Wijzigingsbesluiten reserves ultimo 2020 603
Bijlage 7: Kredietbesluit 607

Inleiding

Voor u liggen de gewijzigde Jaarstukken 2020. Deze maken onderdeel uit van een totaaldossier dat tevens de Jaarrekening omvat.

Deze (gewijzigde) Jaarstukken 2020 kennen een vertraagde bestuurlijke behandeling als gevolg van de IKL casus en de daaruit volgende onderzoeken. Nadat de Jaarstukken 2020 reeds waren gepubliceerd is de bijhorende controleverklaring later dan verwacht opgeleverd. Dit omdat de uitkomsten van diverse onderzoeken naar rechtmatigheid en integriteit nog niet bekend waren. Deze zijn echter wel relevant voor het verstrekken van deze verklaring.
Als gevolg van deze vertraging is de financiële positie ultimo 2020 geactualiseerd en door de accountant gecontroleerd. Dit in het kader van “gebeurtenissen na balansdatum”. Deze actualisatie heeft niet geleid tot een aanpassing van de cijfers. Echter: informatie over de vertraging en de lopende onderzoeken maakt relevant onderdeel uit van jaarverslaglegging. Over het vertraagde proces, controleverklaring en nog niet afgeronde onderzoeken is daarom een toelichting toegevoegd in het onderdeel “Niet uit de balans blijkende verplichtingen”. Dit vormt daarmee de aanleiding om gewijzigde Jaarstukken 2020 te publiceren. Om de stukken compleet te maken is het eerder gepubliceerde erratum[1] bij de beantwoording van de schriftelijke vragen op de reeds gepubliceerde jaarstukken 2020 eveneens verwerkt.

Met deze provinciale Jaarstukken verantwoorden wij ons over het uitgevoerde beleid 2020 en de daarbij horende middeleninzet, conform de opzet van de Programmabegroting 2020 en de vastgestelde begrotingswijzigingen daarop.
Het beleid 2020 is gebaseerd op het Collegeprogramma 2019-2023: “*Vernieuwend Verbinden*” en de daaruit volgende beleidskaders en beleidsbrieven welke in deze statenperiode zijn vastgesteld.

[1] Beantwoording Schriftelijke Vragen Jaarstukken 2020, brief GS van 1-6-2021 (GS 2021-13671) Limburg - iBabs RIS (bestuurlijkeinformatie.nl)

1.2. De provinciale financiën ultimo 2020 samengevat

Het jaar 2020 heeft in teken gestaan van de coronacrisis, de getroffen maatregelen en de gevolgen hiervan voor de wereld. De maatregelen om de pandemie onder controle te krijgen hebben grote gevolgen voor de economie. Zo kent de Nederlandse economie een historische krimp in 2020 van 3,8%, de grootste krimp ooit gemeten. De kredietcrisis in 2009 kende een krimp van 3,7%.
De nationale schuldpositie neemt fors toe en er zijn nog steeds veel onzekerheden en risico's.
Veel antwoorden op vragen wat dit voor Nederland en dus Limburg gaat betekenen zullen op het bord van een nieuw kabinet komen, na de 2e Kamerverkiezingen. Wij merken daarbij op dat deze ontwikkelingen ook van invloed kunnen zijn op de op 24 april 2020 gepresenteerde "nieuwe financiële werkelijkheid", waarin het beeld is geschetst dat financiële middelen naar de toekomst schaarser worden.

Provinciale Staten van Limburg zijn middels informerende stukken[2] periodiek op de hoogte gebracht over de impact van de coronacrisis en de provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus.
Met de Voorjaarsnota 2020 en de Programmabegroting 2021 is onder de noemer 'Rolvast, koersvast en met versterkte slagkracht' en aanvullend op de directe crisismaatregelen een raamwerk bepaald voor de aanpak tot herstel. Dit raamwerk vullen wij verder in.
Wij versterken onze slagkracht binnen onze reeds vastgestelde beleidsmatige en financiële kaders. Deze maatregelen zijn opgenomen in de Voorjaarsnota 2020 en de Programmabegroting 2021 onder de noemer 'versterkte slagkracht' zoals: het versnellen van infrastructurele maatregelen, versterking van het LEF-fondsvermogen, versnelde inzet van middelen voor restauratieprojecten, extra ruimte voor onze maatschappelijke organisaties en de inzet van LIOF voor MKB en versnelde inzet voor toeristisch herstel.

De Provincie Limburg is zelf, in haar ondernemende rol, ook niet volledig gevrijwaard van alle risico's die zich voordoen bij revolverende investeringen in deelnemingen en financieringen. Maar ook niet in de sec maatschappelijke rol. In deze Jaarstukken 2020 zien we de impact van de crisis nadrukkelijk terug.
Om de financiële risico's die zich voordoen in het portfolio van deelnemingen en leningen als gevolg van corona op te kunnen vangen heeft er bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 een extra storting plaatsgevonden in de risicoreserve "Financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking" van € 5,39 mln. De financiële risico's van de tegenpartijen blijven echter lastig in te schatten omdat de pandemie nog steeds invloed heeft (ook in 2021) op de ondernemingen. Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. Dit is gebeurd conform het vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken. De totale bufferomvang van deze reserve bedraagt ultimo 2020 € 84,04 mln.
Meer duidelijkheid over mogelijke schadecompensatie door het Rijk wordt verwacht bij de septembercirculaire 2021. Vastgestelde Jaarstukken van de provincies dienen daarbij als een uitgangspunt. Over de schade na 1 juni 2020 ten gevolge van Corona is een aparte paragraaf opgenomen (zie § 5.9 COVID 19). Op basis van uitspraken van de commissie BBV d.d. 26-1-2021 worden mogelijke opbrengsten uit het compensatiepakket na 1 juni 2020 verwerkt in de Jaarstukken 2021.

[2] De laatste update: brief GS van 9-2-2021 (GS 2021- 3538), zestiende informerende stuk.

Ondanks de pandemie ligt er een sluitende jaarrekening 2020 voor. Er resteert een voordelig vrij resultaat van € 8,59 mln. Deze bestedingen zijn gedaan vanuit een gezonde financiële positie. Er is structureel evenwicht, een gezonde vermogenspositie en voldoende weerstandsvermogen. Wij lichten dit samenvattend toe.

Verkorte programmarekening 2020

Onderstaande tabel geeft verkort op programmaniveau inzicht in de baten en lasten, de verschillen en het uiteindelijke resultaat 2020.

€ x 1 mln.

	Lasten			Baten			Saldo		
	Begroting ná wijzigingen	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie	Begroting ná wijziginge	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie	Begroting ná wijziginge	Realisatie	Verschil begroting/ realisatie
Baten en lasten begrotingsprogramma's	463,55	456,09	7,46	124,22	147,01	-22,79	-339,33	-309,08	-30,25
Overhead	49,45	47,08	2,37	0,27	1,13	-0,86	-49,18	-45,95	-3,23
Algemene dekkingsmiddelen	-5,18	-6,90	1,73	314,07	358,77	-44,70	319,24	365,67	-46,43
Provinciale Staten en Griffie	3,79	3,42	0,37	0,00	0,00	0,00	-3,79	-3,42	-0,37
Totaal baten en lasten	**511,61**	**499,68**	**11,93**	**438,55**	**506,90**	**-68,35**	**-73,06**	**7,22**	**-80,28**
Toevoeging reserves	308,65	304,14	4,50	0,00	0,00	0,00	-308,65	-304,14	-4,50
Aanwending reserves	0,00	0,00	0,00	385,31	397,30	-11,99	385,31	397,30	-11,99
Totaal	**820,26**	**803,83**	**16,43**	**823,87**	**904,21**	**-80,34**	**3,61**	**100,38**	**-96,77**

Het financiële resultaat ultimo 2020 bedraagt € 100,38 mln. en wordt voor een groot gedeelte veroorzaakt door een boekwinst uit de verkoop van obligaties, zoals gemeld bij de behandeling van de Financiële Eindejaarsbijstelling 2020. Daarnaast betreft het vooral overboekingsvoorstellen. In dit kader worden de belangrijkste verschillen tussen begroting en realisatie ad € 96,77 mln. nader geduid.

Belangrijkste verschillen met invloed op het resultaat 2020

€ x 1 mln.

Verschillen met invloed op resultaat ná verrekeningen met reserves	Resultaat	Effect	Overboeking naar begroting 2021 - 2024	Reservering voor begroting 2025 e.v.
Geraamd batig resultaat 2020 ná Eindejaarsbijstelling 2020	**3,61**			
Afwijkingen gerealiseerde resultaat t.o.v. de raming:				
1. Reguliere baten en lasten in programma's	50,65	V	49,29	-0,69
2. Personele lasten	2,00	V	1,90	
3. Overhead	1,69	V	1,06	
4. Kapitaallasten	-0,04	N		
5. Opcenten MRB	-0,59	N		
6. Algemene uitkering provinciefonds	0,02	V		
7. Resultaat voorgaande dienstjaren	1,52	V		
8. Verkoop obligatieportefeuille	44,17	V	26,65	11,13
9. Overige financiële middelen	0,52	V		
10. Vrijval reserves	2,34	V		
11. Extra toevoeging aan risicoreserve SiS	-5,51	N		
Resultaat 2020	**100,38**	**V**	**78,89**	**10,44**
Bestemming resultaat 2020				
Dekking overboekingsvoorstellen	89,33			
Motie 2719 Steun kwetsbare kinderen	0,13			
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	0,30			
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	2,04			
Totaal	**91,79**			
Vrij te bestemmen resultaat	**8,59**			

1.3. Financiële besluitvorming in 2020

In deze paragraaf presenteren wij de begrotingswijzigingen en kredietbesluiten in 2020. Daarnaast is er een aantal mutaties in de reserves, die bij de jaarstukken worden geformaliseerd.

Begrotingswijzigingen 2020

Begroting 2020		
BW0	Programmabegroting 2020	8-11-2019
BW1	Doorwerking EJB 2019	13-12-2019
BW2	1e Afwijkingenrapportage 2020	29-6-2020
BW3	Jaarstukken 2019 (overboekingsvoorstellen)	29-6-2020
BW4	2e Afwijkingenrapportage 2020	6-11-2020
BW5	Financiële Eindejaarsbijstelling 2020	18-12-2020

Kredietbesluiten 2020

- Jaarlijkse investeringskrediet voor beheer van provinciale wegen (€ 8,7 mln.) vastgesteld bij de Programmabegroting 2020 (PS 8-11-2019);
- Besluiten m.b.t. Heroverweging Mobiliteitsopgaven en –ambities 2020-2033 en Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen (PS 14-2-2020) verwerkt in d 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 29-6-2020) per saldo € 1,55 mln.;
- Investeringen m.b.t. infrastructuur (€ 12,15 mln.) en ICT (€ 1,46 mln.) bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6-11-2020);
- Investeringen m.b.t. infrastructuur (€ 21,2 mln.) en ICT (€ 0,69 mln.) bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 18-12-2020);

Ten slotte is in bijlage 7 een kredietbesluit opgenomen m.b.t. overdracht van provinciale wegen die in 2020 zijn geëffectueerd. Het betreft een financieel-technische aframing van bestaand krediet. Zie ook de 3e W-vraag in de programmaverantwoording bij 3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen.

Wijzigingen in reserves

Op basis van de jaarlijkse doorlichting kunnen onderstaande reserves worden opgeheven wegens functieverlies. Het betreft reserves uit vorige statenperiodes.

- Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne;
- Bestemmingsreserve Culturele kansen;
- Reserve Waterveiligheid Maas;
- Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur;
- Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid;
- Bestemmingsreserve realisatie N266;
- Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement.

1.4. Kleurindicaties

Onderstaand treft u een samenvatting aan van de aantallen gerealiseerde resultaten met stoplichten kleurenindicaties groen (volledig gerealiseerd), oranje (gedeeltelijk gerealiseerd) en rood (niet gerealiseerd).

1.1 - Investeringsklimaat			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
14			
1			
1			

1.2 - Innovatiekracht			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
22			
4			
0			

1.3 - Onderwijs en arbeidsmarkt			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
3			
0			
0			

2.1 - Sociale agenda, zorg en veiligheid			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
8			
0			
0			

2.2 - Cultuur			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
15			
2			
0			

2.3 - Sport			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
2			
3			
0			

2.4 - Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
6			
1			
0			

3.1 - Openbaar vervoer en railagenda			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
8			
1			
2			

3.2 - Bereikbaarheid en mobiliteit			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
20			
8			
1			

3.3 - Wonen in Limburg			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
2			
2			
0			

3.4 - Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
13			
1			
0			

3.5 - Hoogwaterbescherming langs de Maas			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
5			
0			
0			

3.6 - Water			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
7			
1			
0			

3.7 - Energie, circulaire economie en milieu			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
20			
3			
0			

3.8 - Natuur			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
8			
1			
0			

4.1 - Bestuur			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
28			
6			
0			

Totaal			
Gerealiseerde resultaten per jaar			
2020	2021	2022	2023
181			
34			
3			

Toelichting
Dit betreft een overzicht van de totale aantallen geheel (groen), gedeeltelijk (oranje) en niet (rood) gerealiseerde resultaten per programmalijn. Voor een uitgebreide toelichting van de resultaten verwijzen wij u naar de toelichting bij het desbetreffende programma.

1.5. Leeswijzer

De wettelijke kaders voor wat betreft de opzet (indeling en onderwerpen) van deze jaarstukken, liggen vast in het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV) en hebben tot doel om Provinciale Staten in hun kaderstellende en controlerende rol te ondersteunen. Dit betekent dat de jaarstukken veel uiteenlopende onderwerpen en perspectieven bevatten, en daarmee een omvangrijk geheel vormen. Onderstaand schema geeft de structuur van onze jaarstukken op hoofdlijnen weer.

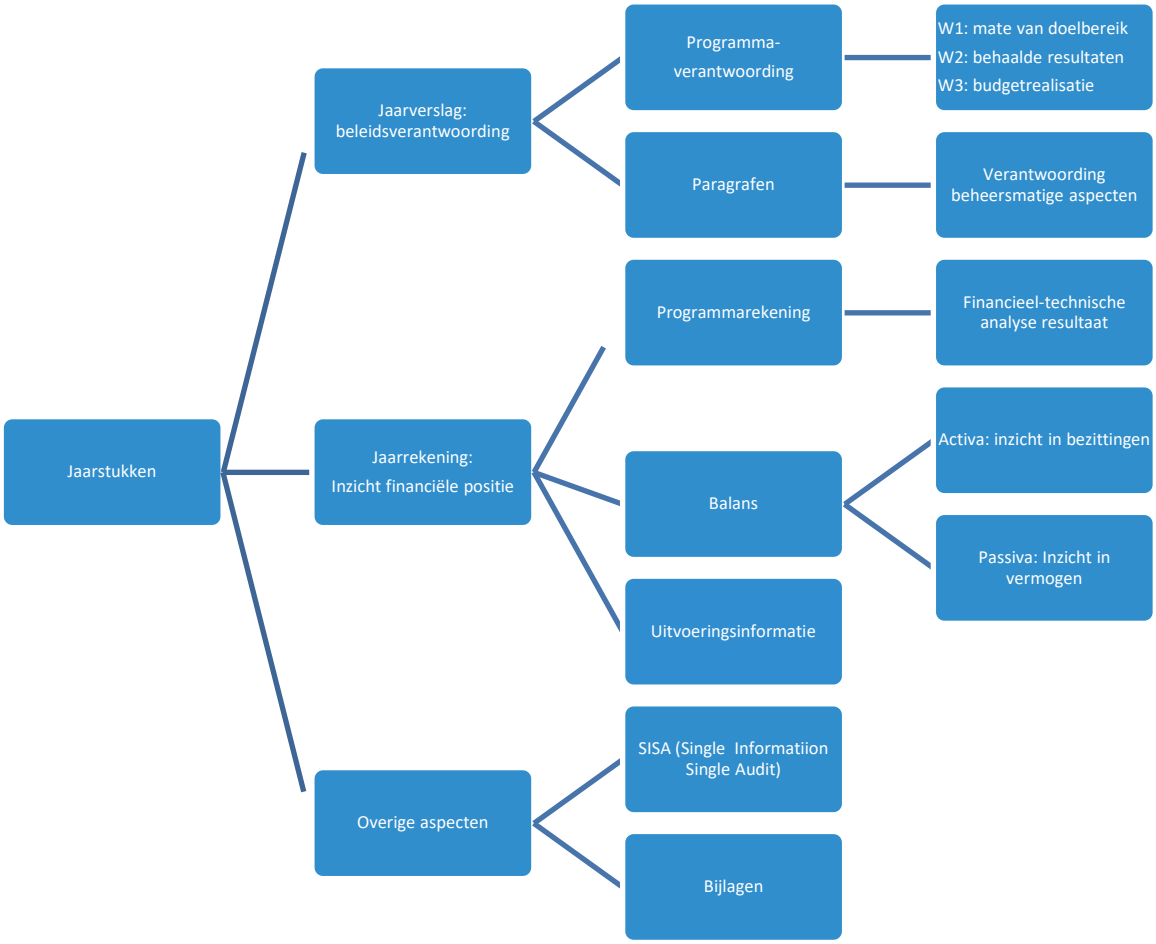

Het Jaarverslag

In het Jaarverslag, onderdeel programmaverantwoording, wordt verantwoording afgelegd over de ‘Beleidsbegroting’ 2020. In deze programmaverantwoording wordt antwoord gegeven op de drie W-vragen die in de begroting zijn opgenomen: ‘Wat willen we bereiken?’, Wat gaan we ervoor doen?’ en ‘Wat gaat het ons kosten?’. Ook dit gebeurt op basis van de drie W-vragen: ‘Wat hebben we bereikt?’, ‘Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?’ en ‘Wat heeft het ons gekost?’.

Daarnaast wordt verantwoording afgelegd over de verplichte paragrafen. Deze bevatten de beleidsuitgangspunten van beheersmatige activiteiten, de lokale heffingen en de realisatie ervan. De

paragrafen geven een dwarsdoorsnede van de jaarstukken. Het gaat in de paragrafen om de beleidslijnen van beheersmatige aspecten die belangrijk zijn: financieel, politiek of anderszins. Wij merken daarbij op, dat de Provincie het beleid steeds meer richt op het gezamenlijk participeren met partners in projecten of initiatieven in plaats van subsidiëren. Instrumenten die hierbij worden gebruikt zijn: het verstrekken van geldleningen, garanties of het daadwerkelijk deelnemen in verbonden partijen. De balans en de verplichte paragrafen geven inzicht in deze ontwikkelingen, financiële consequenties en de daarbij horende mogelijke risico's. Deze worden in dit kader steeds belangrijker voor de kaderstellende en controlerende rol van Provinciale Staten.

De Jaarrekening

De Jaarrekening bestaat uit de programmarekening (het overzicht van de baten en lasten) en de balans en geeft uitgebreid inzicht in de financiële positie van de Provincie. Op hoofdlijnen is onder 1.2. De provinciale financiën ultimo 2020 - een samenvatting van onze financiële positie ultimo 2020 weergegeven.
Daarnaast bevat de Jaarrekening een bijlage met de verantwoording over de specifieke uitkeringen Single information Single audit (SiSa) en een bijlage met het overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld.

Overige aspecten

In de bijlage is een lijst met afkortingen, verwerkte en aangenomen moties, en de doorwerking naar de begroting 2020 in de vorm van de overboekingsvoorstellen opgenomen. Deze overboekingsvoorstellen worden via een separate begrotingswijziging 2020 behorend bij het Statenvoorstel aangeboden.

Programmaverantwoording

Met behulp van de programmaverantwoording kan controle door Provinciale Staten worden uitgevoerd op de realisatie van beleidsvoornemens zoals opgenomen in de programmabegroting.

Deze verantwoording is opgebouwd uit vier programma's, die opgesplitst zijn in 16 begrotingsprogramma's en 3 begrotingshoofdstukken, Overhead, Algemene dekkingsmiddelen en Provinciale Staten en Griffie. Voor deze laatste is een aparte begroting en jaarrekening waarover separate besluitvorming plaatsvindt.
Per afzonderlijk begrotingsprogramma wordt ingegaan op de zogenaamde 3W-vragen:

- **Wat willen we bereiken?/Wat hebben we bereikt?**
  Beoogde en gerealiseerde maatschappelijke effecten.
- **Wat gaan we daarvoor doen?/Wat hebben we ervoor gedaan?**
  Wijze waarop is gestreefd de maatschappelijke effecten te verwezenlijken/output. Monitoring van effecten via indicatoren. Inzicht in de rol die de Provincie daarbij speelt. Een overzicht van deze rollen is verderop opgenomen.
- **Wat mag het kosten?/Wat heeft het gekost?**
  Controle van lasten en baten.

Bij de beoogde en bereikte resultaten wordt er in deze Jaarstukken gewerkt met kleurindicaties. Hiervoor worden de kleuren groen (gerealiseerd), oranje (deels gerealiseerd) en rood (niet gerealiseerd) gebruikt. De termen "gerealiseerd", "deels gerealiseerd" en "niet gerealiseerd" zijn voorgaande jaren ook al gebruikt in de jaarstukken om aan te geven of beoogde resultaten gerealiseerd zijn. Met het toevoegen

van de kleurindicaties maken we visueel wat er tekstueel al staat. Het voordeel is dat het meteen in één oogopslag inzichtelijk is welke beoogde resultaten zijn gerealiseerd.

Hiermee verhogen we de leesbaarheid en transparantie van onze Jaarstukken en zijn Provinciale Staten beter in staat om haar controlerende taak te vervullen.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020	
Dit resultaat hebben we beoogd te bereiken in 2020.	Dit resultaat is gerealiseerd in 2020. Alles is geheel volgens planning verlopen. Dit blijkt uit…	
Dit is een tweede resultaat dat we hebben beoogd te bereiken in 2020.	Hier is het resultaat slechts gedeeltelijk gerealiseerd. Dit blijkt uit…	
Dit is een derde beoogd resultaat uit de Programmabegroting 2020.	Dit resultaat is niet gerealiseerd dit jaar. Oorzaak is…	

De behaalde resultaten zijn onderdeel van de meerjarige beweging die wij maken in het realiseren van onze maatschappelijke doelen. Deze vormen een indicator waarmee kan worden aangegeven in hoeverre we op koers liggen.
Het schema wordt elk jaar aangevuld. Door het op deze manier inzichtelijk te maken kan er in één oogopslag een beeld gevormd worden van de verschillende programma's gedurende de gehele statenperiode.

Match tussen doel en resultaat bij de stoplichtenmethode

Bij de behandeling van de Jaarstukken 2017 d.d. 22-6-2018 is toegezegd (T8412) dat er een preciezere match komt tussen doel en resultaat. De stoplichtenmethodiek is met name ontwikkeld om snel inzicht te kunnen verschaffen bij welke begrotingsprogramma's resultaten worden behaald en waar juist niet.
In het proces van de Jaarstukken 2020 is nadrukkelijker gekeken naar de consistentie tussen de W-vragen. In algemene zin kan worden geconcludeerd dat de resultaten bijdragen aan de breed geformuleerde doelen.
Uit de hierna volgende samenvatting blijkt ook dat de meeste resultaten in de lijn der verwachtingen gerealiseerd worden. En daarmee levert de match tussen doel en resultaat de best mogelijke onderbouwing, uitgaande van datgene wat er in de Programmabegeroting 2020 allemaal is opgeschreven. Nieuw is dat er bij de 2e W-vraag, bij de resultaten, waar mogelijk een toelichting opgenomen over wat de Limburgers van de resultaten merken. Dit conform toezegging 8910 (Controlecommissie d.d. 22-1-2021).
Zoals ook al bij de opzet van de Programmabegroting 2016 met Provinciale Staten is gedeeld, zijn er beperkingen aan het SMART-maken van de begroting. De relatie tussen het bereiken van de maatschappelijke doelen en provinciale inspanningen is complex en in de praktijk nauwelijks meetbaar. "De Provincie is immers slechts één van de spelers in het veld".
Illustratief in dit kader is ook de verplichte (en beperkte) set van BBV-indicatoren, zoals opgenomen in bijlage 5 "BBV-indicatoren".

De rol van de Provincie in het externe krachtenveld

De rol van de Provincie in een project, proces of programma is erg divers. In dit schema wordt de mogelijke rol van de Provincie in projecten geschetst:

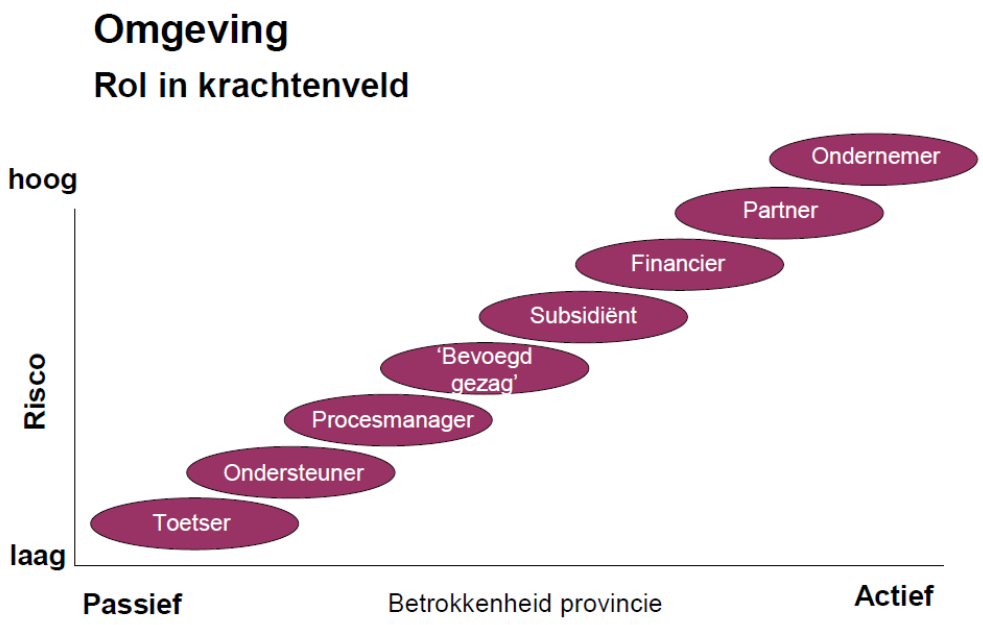

Dit schema is uiteraard niet volledig en kan met een beetje creativiteit worden aangevuld: denk maar aan de rol die de Provincie bijvoorbeeld kan vervullen voor het op de agenda zetten van maatschappelijke vraagstukken. Het gaat erom dat de Provincie zich bewust is van haar rol, daar helderheid over verschaft en het gedrag aanpast aan haar rol. De inhoudelijke opgave van de Provincie wordt in hoge mate bepaald door de positie die zij inneemt. Deze positie kan overigens per fase verschillen.

Leeswijzer tabellen 'Wat mag het kosten?/ Wat heeft het gekost?'

De lasten en baten worden per begrotingsprogramma gepresenteerd in de vorm van onderstaande tabel. Onder de tabel volgt een toelichting op de verschillen tussen begroting ná wijzigingen en de daadwerkelijke realisatie. De begrotingsafwijkingen worden per product (reguliere middelen) toegelicht. Daarbij worden de afwijkingen in de mutaties van de reserves betrokken. De kapitaal- en personeelslasten worden op concernniveau toegelicht in het hoofdstuk 6.5. Toelichting op het overzicht baten en lasten 2020.

De tabel moet als volgt worden gelezen:

€ x 1.000

Begrotingsprogramma	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten *Reguliere middelen* 1.1.1. Product 1 1.1.2. Product 2 1.1.3. Product 3						
Personele lasten						
Kapitaallasten						
Totaal lasten						
Baten *Reguliere middelen* 1.1.1. Product 1 1.1.2. Product 2 1.1.3. Product 3						
Totaal baten						
Totaal saldo van baten en lasten						
Mutatie reserves *Toevoeging reserves* Reserve 1 Reserve 2						
Totaal toevoegingen						
Onttrekking reserves Reserve 1 Reserve 2						
Totaal onttrekkingen						
Saldo mutatie reserves						
Resultaat						

Primitieve begroting 2020

Begrotingswijzigingen
Deze bedragen vormen de optelsom van alle door Provinciale Staten vastgestelde begrotingswijzigingen (zie overzicht bij 1.3 hierboven).

Begroting na wijziging 2020
De laatste stand van de begroting (optelsom primitieve begroting en wijzigingen).

Realisatie 2020
Betreft de daadwerkelijk gerealiseerde lasten of baten.

Verschil
Geeft het verschil aan tussen begroting na wijziging en de werkelijke realisatie.

V/N
V = voordelig ten opzichte van de raming na wijziging (lagere lasten en/of hogere baten);
N = nadelig ten opzichte van de raming na wijziging (hogere lasten en/of lagere baten);

Lasten en baten

- Reguliere middelen;
  Dit zijn alle exploitatie-uitgaven voor het realiseren van de beleidsdoelstellingen, niet zijnde kapitaallasten, apparaatskosten en toevoegingen aan reserves. Deze zijn per product inzichtelijk gemaakt.
  Baten bestaan onder andere uit doeluitkeringen, uitkering Provinciefonds, opbrengsten belastingen, dividenden, renteopbrengst beleggingen en bijdragen van derden;
- Personele lasten, de loonsom verdeeld over de begrotingsprogramma's;
- Kapitaallasten;
  Dit zijn de jaarlijkse rente- en afschrijvingslasten van de provinciale investeringen.

Saldo baten en lasten

Het saldo baten en lasten moet volgens het BBV verplicht worden gepresenteerd. In feite is dit de jaaruitkomst van de resultatenrekening voor het betreffende begrotingsprogramma zonder dat rekening wordt gehouden met toevoegingen- en onttrekkingen aan reserves.

Indicatoren

Bij de indicatoren zijn op de datum 1-1-2020 de waarden uit de begroting overgenomen.

Mutaties reserves

- Toevoeging reserves
  Toevoegingen aan reserves vormt een 'last' en heeft een negatief effect op het resultaat (ná bestemming).
- Aanwending reserves
  Aanwending van reserves is een 'baat' en heeft een voordelig effect op het resultaat (ná bestemming).

Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves zijn gebaseerd op de instellingsbesluiten die voor iedere reserve door Provinciale Staten zijn vastgesteld. In deze besluiten is onder meer het bestedingsdoel van de reserve beschreven, en voor zover mogelijk de wijze waarop de reserve wordt gevormd en de jaren waarin de reserve wordt aangewend.

Resultaat

Ook het resultaat moet als gevolg van het BBV verplicht worden gepresenteerd. Het wordt bepaald door het saldo van baten en lasten te verrekenen met het effect van mutaties in de reserves. Toevoegingen aan de reserves leiden tot een lager resultaat en aanwendingen van reserves leiden tot een hoger resultaat.
Volledigheidshalve merken wij op dat de bedragen in alle financiële tabellen € x 1.000 zijn, tenzij anders vermeld. Er kunnen afrondingsverschillen voorkomen in de gepresenteerde cijfers.
De toelichtingen zijn hoofdzakelijk in miljoenen Euro's aangegeven in het kader van leesbaarheid en het abstractieniveau.

Investeringen

Bij de 3e W-vraag zijn de investeringen in materiële vaste activa en deelnemingen opgenomen, op basis van vastgestelde kredieten. Dit is geen BBV-verplichting maar biedt inzicht in de investeringen die de Provincie per begrotingsprogramma doet.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen
Tenslotte is aan het eind van elk begrotingsprogramma of begrotingshoofdstuk een relatietabel opgenomen, waarin de relatie met de verplichte paragrafen inzichtelijk is gemaakt.

Moties
In bijlage 1 zijn verwerkte en aangenomen moties opgenomen die genoemd zijn in de Jaarstukken 2020.

Afkortingen
Tenslotte merken wij op dat in bijlage 2 een lijst met afkortingen is opgenomen.

Deel 1
Programma-verantwoording

Structuur

1.1. Investeringsklimaat	1.1.1. Economische samenwerking
	1.1.2. Acquisitie en LIOF
	1.1.3. MKB
	1.1.4. Brightlands Kennis/As
	1.1.5. Maastricht Aachen Airport
1.2. Innovatiekracht	1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus
	1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus
	1.2.3. Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo
	1.2.4. Brightlands Smart Services Campus
	1.2.5. Logistiek
	1.2.6. Industrie
	1.2.7. Toerisme en recreatie
	1.2.8. Innovatieve landbouw
	1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg
1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt	1.3.1. Arbeidsmarkt
	1.3.2. Onderwijs
2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid	2.1.1. Sociale agenda en Zorg
	2.1.2. Veiligheid
2.2. Cultuur	2.2.1. Cultuur
	2.2.2. Erfgoed
	2.2.3. Monumenten
	2.2.4. Archeologie
	2.2.5. Regionale Media
2.3. Sport	2.3.1. Sport
2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	2.4.1. Stedelijke ontwikkeling
	2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse centra
	2.4.3. IBA
	2.4.4. Regiodeal transformatie Parkstad
3.1. Openbaar vervoer en railagenda	3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement
	3.1.2. Railagenda
3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen
	3.2.2. Fiets
	3.2.3. Verkeersveiligheid
	3.2.4. Logistieke netwerken
	3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen
	3.2.7. Project N280- West
3.3. Wonen in Limburg	3.3.1. Wonen in Limburg
3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	3.4.1. Omgevingsvisie
	3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid
	3.4.3. Werklocaties
	3.4.4. Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones
	3.4.7. Grondzaken
3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas	3.5.1. Programma Maasvallei
	3.5.2. Ooijen-Wanssum
3.6. Water	3.6.1. Water
3.7. Energie, circulaire economie en milieu	3.7.1. Energie
	3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie
	3.7.3. Milieu
	3.7.4. Bodem en ondergrond
	3.7.5. Mijnbouwschade
	3.7.11. Coördinatie RUD
	3.7.12. Vergunningen
	3.7.13. Handhaving

3.8. Natuur	3.8.1. Natuur
4.1. Bestuur	4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK
	4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie
	4.1.3. Integriteit
	4.1.4. Coördinatie Interbestuurlijk toezicht
	4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën
	4.1.6. IPO
	4.1.7. Internationalisering
	4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR
	4.1.9. Strategische Public affairs
	4.1.10. Branding
	4.1.13. Overige bestuurlijke zaken

Overige begrotingsonderdelen

4.2. Overhead	4.2.0. Overhead
4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	4.3.1. MRB
	4.3.2. Provinciefonds
	4.3.3. Overige eigen middelen
	4.3.4. Reservering nieuw beleid
	4.3.5. Stelposten
	4.3.6. Vennootschapsbelasting
4.4. Provinciale Staten en Griffie	4.4.1. Provinciale Staten en Griffie

1.1. Investeringsklimaat

Investeringsklimaat gaat over de aantrekkelijkheid van Limburg voor ondernemingen en investeerders in een snel veranderende wereld. Dit programma richt zich op de voorwaarden die nodig zijn om van Limburg een attractieve, innovatieve en duurzame provincie te maken. Een provincie die kan anticiperen op transities en andere ontwikkelingen. De inzet van de Provincie spitst zich toe op (internationale) samenwerking, acquisitie en MKB-ondersteuning. Daarnaast worden open innovatie en samenhangende uitbouw van de Brightlands campussen gerealiseerd. Met de campussen is LIOF (Limburgs Instituut voor Ontwikkeling en Financiering) één van onze instrumenten voor uitvoering van dit programma.

Snelle veranderingen op demografisch, economisch, (milieu)technisch en financieel vlak vormen uitdagingen, maar bieden ook kansen voor bedrijven en ondernemers om zich te ontwikkelen. Een duurzame welvaart en werkgelegenheid voor de Limburgse bevolking staan hierbij centraal. Om het verdienvermogen van de Limburgse economie te kunnen versterken, zoeken we met een missiegedreven innovatiebeleid aansluiting op de maatschappelijke opgaven en economische kansen. De internationale ligging van Limburg biedt kansen om het investeringsklimaat ook grensoverschrijdend te verbeteren.

Wat willen we bereiken?

Limburg streeft naar een attractieve, duurzame en innovatieve kennis- en diensteneconomie. Een economie die bestendig is geëquipeerd voor de vestiging en groei van ondernemingen. Wij bouwen aan een beter toegankelijk en transparanter instrumentarium voor het bedrijfsleven en het midden- en kleinbedrijf (MKB) in het bijzonder, met een sterke internationale focus.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Zowel op regionaal, nationaal als internationaal niveau staan gezamenlijke industrie- en energieagenda's en samenwerking tussen ondernemers, onderwijs, onderzoek en overheid (vier O's) centraal.

Criterium 2: De economische structuur in Limburg is versterkt door het stimuleren van starters, het aantrekken van nieuwe bedrijven en uitbreiding van bestaande bedrijven in een aantrekkelijke werkomgeving.

Criterium 3: De (innovatieve) kracht van het bedrijfsleven is vergroot, ook door het benutten van internationale relaties.

Criterium 4: De dienstverleningsstructuur voor het bedrijfsleven is toegankelijk, transparant en efficiënt georganiseerd.

Wat hebben we bereikt?

In het Missiegedreven Economisch Beleidskader en het uitvoeringsprogramma dat op 29 juni 2020 is vastgesteld door PS, staan twee missies centraal: ‘Limburg maakt energiek!’ en ‘Limburg maakt gezond!’. Deze missies zijn gebaseerd op de actuele maatschappelijk opgaven voor Limburg. Het doel van het beleid is om nieuwe en bestaande bedrijvigheid te stimuleren via innovatie en valorisatie. Daardoor blijft Limburg weerbaar en aantrekkelijk om te wonen en te werken. Samenwerking in Limburg en met partners daarbuiten is daarbij belangrijk (‘triple helix’-concept). Het kader bevat de opgaven voor het programma 1.1. Investeringsklimaat voor deze collegeperiode. In 2020 is o.a. een nieuw MKB-breed innovatieprogramma opgesteld en in uitvoering genomen, waaraan ook het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) financieel bijdraagt. Het convenant acquisitie is gecontinueerd. De inzet van nationale (MIT) en Europese fondsen (EFRO) in Limburg is onverminderd hoog. De samenwerking met de economische en sociale partners heeft, mede onder invloed van de **COVID-19** crisis, een extra impuls gekregen.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	1.1.1. Economische samenwerking
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Samenwerking binnen Zuid-Nederland en met het Rijk m.b.t. ondersteuning van het MKB en afstemmen over de inzet van Europese fondsen (zie ook de beoogde resultaten inzake de MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT) regeling in product 1.1.3. MKB) Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. In samenwerking tussen Rijk en de Provincies Noord-Brabant en Zeeland is ook in 2020 de MIT-regeling voor innovatie in het MKB uitgevoerd (zie ook product 1.1.3. MKB). De uitvoering van de diverse Europese programma’s, waar Provincie Limburg actief bij betrokken is, is eveneens goed verlopen. Het resultaat is, dat in 2020 nieuwe Limburgse projecten daardoor zijn gefinancierd met Europees geld. Dat zijn projecten, die bijdragen aan ons beleid en de ontwikkelingen in Limburg. Over onze inzet op het fonds Gemeenschappelijk Landbouwbeleid vindt u informatie onder product 1.2.8. Innovatieve Landbouw punt 3. Parallel aan de uitvoering van de aflopende programma’s liepen de voorbereidingen van de nieuwe edities voor de periode 2021-2027. Denk aan		1, 2, 3 Limburgse ondernemers hebben subsidie uit MIT of Europa ontvangen. In algemene zin profiteren Limburgers en Limburgse stakeholders van de resultaten van gesubsidieerde projecten, zoals nieuwe innovatieve toepassingen in de zorg, duurzaamheidsinvesteringen of arbeidsmarkt gerelateerde maatregelen.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	fondsen zoals OP-Zuid, Interreg en recentelijk ook React-EU en het Just Transition Fund. Bij de opzet van deze fondsen hebben we nauw samengewerkt in Zuid-Nederland verband en vormden we waar nodig één stem richting het Rijk. Een mooi voorbeeld daarvan is de succesvolle gezamenlijke lobby geweest voor middelen uit het Just Transition Fund naar Zuid-Nederland. Er is veel werk verricht om de betreffende – ook vanuit het Europese crisisherstelfonds nieuw ontstane – fondsen goed op de rails te krijgen. De bedoeling is dat deze fondsen in 2021 live zullen gaan, zodat nieuwe Limburgse projecten kunnen worden ingediend. Zie ook product 4.1.7. Internationalisering voor meer informatie over de Limburgse benutting van Europese fondsen (ERAC-rapportage).		
2. Kennisuitwisseling en samenwerking met onze buurlanden om grensoverschrijdend ondernemen te bevorderen. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd Door **COVID-19** hebben gebruikelijke activiteiten niet kunnen plaatsvinden onder de normale formats. Deze hebben op een innovatieve manier online plaatsgevonden. Specifiek richting België is onderzoek/innovatie en marketing samenwerking van de fruitveilingen in Zuid-Limburg en Belgisch Limburg verder verdiept. Deze zal begin 2021 resulteren in een Intentieovereenkomst. Daarnaast is vanuit Limburg meegeholpen aan de voorbereidingen van de Vlaams-Nederlandse Handelsdag 2021. Specifiek richting Duitsland zijn door samenwerking van Provincie Limburg, bedrijfsleven en LIOF enkele		1, 2, 3 Limburgse ondernemers zijn ondersteund in hun grensoverschrijdende activiteiten en handelen. In sommige gevallen is dat in directe zin, in andere gevallen is dat meer aanpalend of flankerend.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	handelsmissies en deelnames gefaciliteerd aan de Duitse vakbeurzen Grüne Woche en Fruit Logistica in Berlijn, en zijn Limburgse stakeholders actief betrokken bij de voorbereidingen van de Duits-Nederlandse Digitale Handelsweek die in 2021 zal plaatsvinden. Tenslotte begeleidt de Provincie Limburg de stakeholders van Regio Venlo en Niederrhein in het opzetten van een agenda voor grensoverschrijdende economische samenwerking, waarin bijzondere aandacht uitgaat naar grensoverschrijdend ondernemen. Naast de inspanningen gericht op de buurlanden, is er ook aandacht voor de economische samenwerking met China, zoals ook beschreven in het Missiegedreven Economisch Beleidskader. T.a.v. focusland China, hebben Provincie en LIOF VDL Nedcar en NFIA ondersteund in de China acquisitie van een nieuwe opdrachtgever voor contract manufacturing in Born. De Chemelot Campus is ondersteund in de strategische samenwerking met het Shanghai Chemical Industrial Park (SCIP), en is geholpen aan meerdere leads voor de logistieke hubregio Venlo en MAA. Verder heeft Cabooter een goederenrailverbinding tussen de TPN terminal in Venlo en Jinan aan de Chinese oostkust opgestart. Provincie ondersteunt Cabooter actief in de business development in China. Tenslotte, mede dankzij onze goede samenwerking, hebben het afgelopen jaar Chinese overheids- en projectpartners ruim 200.000		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	mondmaskers gedoneerd aan Limburgse zorginstellingen. LIOF heeft in haar activiteiten grensoverschrijdende verbindingen tussen MKB meegenomen bijvoorbeeld in het verbinden van ecosystemen tussen Aken, Belgisch Limburg en onze eigen campussen, maar ook in haar gesprekken met LRM (Vlaanderen) en NRW.Bank aangaande het opzetten van een grensoverschrijdende financieringstool voor MKB die grensoverschrijdend willen gaan werken. De Provincie ondersteunt deze ontwikkelingen. Door actief gebruik te maken van de Europese fondsmogelijkheden zijn grensoverschrijdende en internationale samenwerkingsprojecten tot stand gekomen die bijdragen aan het grensoverschrijdend ondernemen van Limburgse MKB. Voorbeelden zijn “Crossroads Sustainable Energy” (een voucherregeling voor samenwerking Limburgse en Vlaamse MKB rond duurzaamheidsinnovatie), het project “Agropole” (opzetten van een internationaal agro-netwerk incl. innovatievouchers), en “Regions4Food” (kennisdeling, concept-actieplannen, een regionale community en zakelijke contacten rond het thema landbouw/voeding).		
3. Afstemmen van de economische strategie met partners uit bedrijfsleven en onderwijs door het organiseren van een sociaal economisch overleg op Limburgs niveau. Rol Provincie: *procesmanager, partner*	Gerealiseerd Naar aanleiding van de COVID-19 crisis is het sociaal economisch overleg op Limburgs niveau geïntensiveerd. Vanaf maart 2020 vindt er bestuurlijk overleg plaats met de drie Limburgse arbeidsmarktregio’s, UWV, werkgeversorganisaties LWV, MKB Limburg en LLTB, vakbond FNV,		1. Naast afstemming worden er gezamenlijk aanvullende activiteiten ondernomen. Een voorbeeld hiervan is het onlangs gelanceerde scholingsplatform limburgleert.nl. Dit platform is toegankelijk voor de

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	en onderwijspartners. In de eerste fase wekelijks, en na de zomer maandelijks. Met de deelnemende partners is nu het proces ingezet tot het formeren van een Limburgse SER.		gehele Limburgse beroepsbevolking en ontsluit relevante opleidingsmogelijkheden
4. Optimaal benutten van Europese fondsen door MKB en Brightlands campussen Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. Net als in eerdere jaren is ook in 2020 een aantal Europese projecten met betrokkenheid van Limburgse MKB-ers en/of Brightlands campussen succesvol ingediend. Voorbeelden zijn samenwerkingsprojecten gelieerd aan chemie-innovatie, 3d-printing, maakindustrie, zorgtechnologie, COVID-19, de Einstein-telescoop ontwikkeling, enzovoort.		1, 2, 3 De projecten, die in dit opzicht worden ondersteund, dragen bij aan de voor Limburg belangrijke maatschappelijke transities. Concreet kan worden gedacht aan innovatieve technieken of toepassingen op vlak van gezondheid, industrie en klimaat en aan investeringen in minder CO2-uitstoot.

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
3	Aantal keren dat jaarlijks sociaal economisch overleg is gevoerd	0	10	2	2020

Product	1.1.2. Acquisitie en LIOF
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Voortzetten van het Limburg Business Development Fund (LBDF) en het MKB-Leningenfonds (MKBL) en bevorderen van het gebruik ervan. Rol Provincie: *subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. In lijn met de conclusies uit het evaluatierapport van Ecorys (oktober 2020) en conform afspraken gaan MKBL en het LBDF resp. per 1 mei 2021 en per 1 januari 2021 over van de uitzettingsfase naar de beheerfase. Via de vastgestelde P&C-cyclus voor deelnemingen (2 maal jaarlijks een AvA) monitoren wij de voortgang van beide MKB fondsen. Gedeputeerde Staten heeft opdracht gegeven tot uitwerking van het fondsplan LBDF 2.0. Aan de hand van dit fondsplan zal medio		2,3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	2021 een voorstel voor het nieuwe fonds aan Provinciale Staten worden voorgelegd.		
2. Monitoren van de activiteiten van LIOF op het terrein van financiering, business development, internationalisering en euregionalisering. Rol Provincie: *subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. De programma's LimburgMakers, LimburgLogistiek en Agrofood zijn in 2020 afgerond. Het programma voor 2021 is voorbereid. LIOF biedt als onze uitvoeringsorganisatie van het integrale economische beleid ondersteuning aan het brede Limburgse MKB op het gebied van innovatie, financiering en internationale en euregionale samenwerking. De resultaten 2020 van LIOF op het gebied van Business Development en Participaties en Financieringen zullen in maart 2021 worden gepresenteerd. Naar verwachting wordt het merendeel van de doelen, zoals gesteld in het jaarplan 2020 gerealiseerd. In december 2020 is in het kader van business development het 3-jarig LIOF ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig (2020-2023) gestart. Dit integrale innovatieprogramma richt zich op het brede MKB, waarbij advies, kennis en ondersteuning bij innovaties gericht op de maatschappelijke opgaven (duurzaam, slim en gezond) centraal staan. Dit programma bouwt mede voort op de sectorale innovatieprogramma's, waaronder Limburg Makers, Logistiek en Agro, waarbij de sectorale insteek is vervangen door de impact op de voor Limburg belangrijke maatschappelijke opgaven en transities. Voor de onderdelen internationalisering en in mindere mate euregionalisering heeft de coronapandemie remmende impact gehad.		1,2,3,4
3. Coördineren van acquisitieactiviteiten door de gemeenten, LIOF en de campusorganisaties. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. De procesafspraken met gemeenten, LIOF en campussen zijn in 2020 gecontinueerd en gemonitord. Eind 2020 is het acquisitieconvenant geëvalueerd en na herijking verlengd. Door met gemeenten, LIOF en de campussen samen te werken kunnen we Limburg nog beter positioneren om nieuwe bedrijven aan te trekken en bestaande bedrijven aan ons te binden hetgeen bijdraagt aan economische structuurversterking en vestigingsklimaat. Door de procesafspraken te		2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	maken is de dienstverlening richting (nieuwe) bedrijven verbeterd.		
4. Aansturen van de acquisitieactiviteiten van LIOF en deze ondersteunen met o.a. gastheerschap, bestuurlijke inzet en financiële incentives Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. In 2020 hebben met behulp van LIOF zeven bedrijven zich in Limburg gevestigd of hebben hun bestaande faciliteit uitgebreid. In het kader van haar Investor Relations-programma, gericht op verankering van buitenlandse bedrijven in Limburg, heeft LIOF in 2020 113 bedrijven bezocht.		2,4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal business-ideeën dat een revolverende bijdrage uit het LBDF heeft ontvangen.	38	45	42	2020
1	Aantal ideeën dat gesubsidieerd is uit het LBDF.	125	144	180	2020
1	Aantal bedrijven gefinancierd door MKBL.	PM	53	PM	PM
2, 3, 4	Aantal door LIOF bezochte bedrijven in het kader van het Investor Relations Programma.	20	113	100	2020
2, 3, 4	Aantal bedrijven dat met de steun van Provincie/LIOF in Limburg is verankerd / uitgebreid / gevestigd.	0	7	10	2020
2, 3, 4	Internationalisering: aantal deelnemende bedrijven aan handelsmissies georganiseerd door LIOF	0	31	25	2020
2, 3, 4	Internationalisering: aantal ‘match-makings’ gerealiseerd door LIOF	0	38	80	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Het aantal ideeën dat gesubsidieerd is uit het LBDF is lager dan de streefwaarde. Dat is een gevolg van een hogere gemiddelde subsidie per idee, waarmee de beschikbare middelen eerder volledig zijn benut. In 2020 zijn met steun van LIOF / Provincie zeven bedrijven in Limburg gevestigd/ verankerd/ uitgebreid. Vanwege de coronapandemie is de jaarlijkse streefwaarde (conform afspraken met LIOF en NFIA) van 10 dit jaar niet gehaald. De coronapandemie heeft behoorlijke impact gehad op de Internationaliseringsactiviteiten van LIOF, waardoor het aantal match-makings lager is dan de streefwaarden.

Product	1.1.3. MKB
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Vergroting van het gebruik van financieringsinstrumenten door het Limburgse MKB, waaronder ook landelijke regelingen, zoals MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT). Rol Provincie: *subsidiënt*	Gerealiseerd. Bij de aanvragen voor subsidie uit de regeling MIT-Zuid waren in 2020 193 Limburgse bedrijven betrokken. 67 bedrijven hebben uiteindelijk een bijdrage ontvangen. Daar was een bedrag van € 2,9 mln. mee gemoeid (waarvan de helft provinciale middelen). Sinds de start van de verlenging van het project Financieringspoort eind 2018 zijn 35 vouchers aan bedrijven verstrekt om financieel advies te kunnen inwinnen. Eind 2020 is het nieuwe innovatieprogramma van LIOF Limburg Toekomstbestendig 2020-2023 gestart (zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad 2).		2, 3 Limburgse bedrijven hebben geprofiteerd van de MIT-regeling door ondersteuning te krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van financieel advies.
2. Versterking van de directe ondersteuning van het MKB via één loket (in nauwe samenwerking tussen LIOF en Ondernemend Limburg). Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. Zoals reeds vermeld in de 2e Afwijkingenrapportage 2020 en Eindejaarsbijstelling 2020 is de Groeischakelaar in 2020 voortijdig gestopt, echter heeft de provinciale dienstverlening aan het MKB eind 2020 een nieuwe impuls gekregen via het 3 jarig LIOF ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig 2020-2023(zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad 2) . Via het programma wordt ook invulling gegeven aan motie 2583 IJpelaar inzake ‘Naar één innovatie en advies plek voor het brede MKB’.		4 De adviesdienstverlening richting Limburgse MKB is hiermee verbeterd.
3. Vergroten van het aantal bedrijven dat grensoverschrijdend onderneemt. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. Zie product 1.1.1. Economische Samenwerking ad 2 voor nadere toelichting.		3, 4 Door deze acties zijn Limburgse MKB’ers ondersteund en op weg geholpen in hun

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
			internationaliseringsagenda en exportactiviteiten.

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal bedrijven dat een aanvraag heeft ingediend voor de MIT-regeling.	0	193	100	2020
2	Aantal bedrijven dat succesvol door De Groeischakelaar is doorverwezen naar de juiste adviseur.	0	0	70	2020
4	Aantal bedrijven dat deelneemt aan door LIOF/Provincie georganiseerde of ondersteunde exportactiviteiten.	0	69	40	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad. 1 Bij de aanvragen die voor de MIT-regeling Zuid-Nederland zijn ingediend voor haalbaarheidsonderzoeken en R&D samenwerkingsprojecten waren 193 Limburgse bedrijven betrokken. Van de gehonoreerde aanvragen hebben 67 bedrijven een subsidie ontvangen. Ad 2. Wegens het voortijdig stoppen van de Groeischakelaar zijn er in 2020 geen activiteiten meer ontplooid. Wel is er gewerkt aan een alternatief via het 3-jarig ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig van LIOF. Sinds de lancering van Limburg Toekomstbestendig op 3 december tot en met 31 december 2020 zijn er 45 bedrijven die bij LIOF of in overleg met LIOF documentatie hebben opgevraagd ter oriëntatie op een aanvraag op één van de financieringsinstrumenten.

Product	1.1.4. Brightlands Kennis/As
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Nieuw en missiegedreven economisch kader voor de Provincie. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd. Het beleidskader 'Missiegedreven Economisch Beleidskader' is door Gedeputeerde Staten opgesteld en vastgesteld door Provinciale Staten op 29 juni 2020. Het kader geeft de richting van het regionaal economisch beleid van de Provincie aan en de provinciale inzet hierop. In het kader zijn twee missies benoemd ('Limburg maakt energiek!' en 'Limburg maakt gezond!') gebaseerd op de maatschappelijk opgaven voor Limburg. Het doel van het beleid is om nieuwe en bestaande		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	bedrijvigheid te stimuleren via innovatie en valorisatie. Daardoor blijft Limburg aantrekkelijk om te wonen en te werken.		
2. Overwegen en voorbereiden van het inrichten van een nieuwe entiteit om de effectiviteit van de Brightlands-Governance te versterken in afstemming met de mede-aandeelhouders, ingebed in een nieuw en missiegedreven economisch kader. Rol Provincie: *financier, partner, ondernemer*	Gerealiseerd. Bij het opstellen van het 'Missiegedreven Economisch Beleidskader' is dit overwogen. Dit heeft vooralsnog niet geleid tot een definitief standpunt, ook omdat de actuele ontwikkelingen op de afzonderlijke campussen (m.n. Brightlands Smart Services Campus en de Brightlands Campus Greenport Venlo) prioriteit hebben gehad. De (aan)sturing van de campussen en Brightlands moet leiden tot een zo efficiënt mogelijke inzet van publieke middelen en zo effectief mogelijke inzet van de campussen als instrument in de uitvoering van het provinciaal beleid.		1,2
3. Een nieuw bestuurlijk akkoord met de Limburgse kennispartners dat bijdraagt aan het nieuw en missiegedreven economisch kader voor de Provincie. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Niet gerealiseerd. De gesprekken met de Limburgse Kennis-partners over de contouren van een eventueel bestuursakkoord zijn gestart. Begin 2021 worden de resultaten van deze inventarisatie bekend en wordt verder bezien hoe hier op passende wijze verder invulling aan gegeven kan worden.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Voorstel aan PS voor een nieuw en missiegedreven economisch kader.	0	1	1	2020
2	Voorstel aan PS en de medeaandeelhouders voor het versterken van de effectiviteit van de Brightlands-Governance.	0	0	1	2020/ 2021
3	Een nieuw bestuurlijk akkoord met de Limburgse kennispartners.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad 2. PS zal in de tweede helft van 2021 hierover geïnformeerd worden aan de hand van de nog op te stellen roadmaps voor de Brightlands Campussen. Ad 3. Zie toelichting bij beoogd resultaat ad 3.

Product	1.1.5. Maastricht Aachen Airport
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het laten exploiteren van de luchthaven en het beheren en onderhouden van de luchthaveninfrastructuur en het niet cruciale vastgoed, om hierbij bij te dragen aan de versterking van het (luchthaven)vestigingsklimaat. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag, financier, partner (aandeelhouder), ondernemer*	Gerealiseerd. De luchthaven wordt geëxploiteerd door Maastricht Aachen Airport BV. Beheer en onderhoud wordt uitgevoerd door Maastricht Aachen Airport Beheer & Infrastructuur BV.		3
2. Het samen met onderzoekinstellingen onderzoeken van de mogelijkheden om de luchtvaart te vergroenen op het gebied van drones, elektrisch taxiën en op termijn elektrisch vliegen. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Het Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum heeft een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden van duurzaam vliegen op Maastricht Aachen Airport (rapport 'Duurzaam en Innovatief MAA'). Deze verkenning is samen met betrokken bedrijfsleven op de luchthaven, brancheorganisatie van de luchtvaartsector, RWTH, milieufederatie en omwonenden begeleid.		1,3
3. Voor de luchthaven Maastricht Aachen Airport een regionale vertaling van de nationale Luchtvaartnota 2020-2025 opstellen. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Wij hebben de heer Van Geel begin 2020 gevraagd vanuit zijn expertise en ervaringen bij, zowel Schiphol, als Eindhoven, om als onafhankelijk verkenner de Provincie van advies te voorzien over de provinciale vertaling van de nationale Luchtvaartnota voor MAA. De centrale onderzoeksvraag voor de heer Van Geel was: hoe kan MAA ontwikkeld worden tot een toekomstbestendige en duurzame luchthaven, waarbij een gedegen afweging gemaakt wordt tussen economische belangen en leefbaarheid? In zijn aanpak heeft de heer Van Geel een intensief traject doorlopen met omwonenden, maatschappelijke organisaties, experts, bedrijfsleven, het luchthavenbedrijf zelf en de betrokken overheden. Daarbij is ook aanvullend onderzoek verricht naar de diverse hinderaspecten (geluidshinder, milieuaspecten, luchtkwaliteit, slaapverstoring en verkeersoverlast), de mogelijkheden voor verduurzaming, de economische betekenis en het innovatiepotentieel.		1,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Eind januari 2021 heeft de heer Van Geel zijn advies over de ontwikkeling van MAA voor de komende tien jaar afgerond (zie mededeling portefeuillehouder d.d. 26-01-2021, GS 2021-2142). Wij zien het nu voorliggende advies als een belangrijke bouwsteen voor een nieuwe meerjarige provinciale strategie voor de luchthaven en – na de aanvraag van het Luchthavenbesluit en besluitvorming door de Minister (in 2022) – een perspectief voor de komende 10 jaar.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De luchthaven op een marktconforme wijze exploiteren binnen de kaders van de verleende vergunning.	1	1	1	2026
1	Uitvoering onderhoudsplannen, die erop gericht zijn de luchthaveninfrastructuur in zodanige staat te brengen en te houden dat de exploitatie conform de concessie optimaal ondersteund wordt.	1	1	1	2018
2	Het opstellen van een onderzoeksrapport dat de mogelijkheden voor vergroenen van de luchtvaart voor de Provincie Limburg nader beschrijft.	0	1	1	2020
3	Een regionale vertaling van de nationale Luchtvaartnota 2020-2050 ten behoeve van de luchthaven Maastricht Aachen Airport.	0	1[3]	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
3. Eind januari 2021 heeft de heer Van Geel zijn advies over de ontwikkeling van MAA voor de komende tien jaar afgerond (zie mededeling portefeuillehouder d.d. 26-01-2021). Wij zien het nu voorliggende advies als een belangrijke bouwsteen voor een nieuwe meerjarige provinciale strategie voor de luchthaven en – na de aanvraag van het Luchthavenbesluit en besluitvorming door de Minister (in 2022) – een perspectief voor de komende 10 jaar.

[3] Advies 26 januari 2021 aan GS aangeboden en gepubliceerd

Wat mag het kosten?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 1.1 Investeringsklimaat	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
1.1.1 Economische samenwerking	1.381	4.759	6.139	4.808	1.331	V
1.1.2. Acquisitie en LIOF	3.799	7.199	10.998	9.582	1.416	V
1.1.3. MKB	76	3.513	3.589	1.435	2.154	V
1.1.4. Brightland Kennis/As	0	1.575	1.575	1.357	218	V
1.1.5. Maastricht Aachen Airport	3.384	1.157	4.541	2.274	2.267	V
	8.639	18.203	26.842	19.456	7.386	V
Personele lasten	1.989	0	1.989	1.935	54	
Kapitaallasten	288	7	296	4.827	-4.531	
Totaal lasten	10.917	18.211	29.128	26.218	2.909	V
Baten						
Reguliere middelen						
1.1.1 Economische samenwerking	250	1.500	1.750	1.750	0	-
1.1.2. Acquisitie en LIOF	0	1.000	1.000	1.000	0	-
1.1.5. Maastricht Aachen Airport	887	-400	487	457	30	N
Totaal baten	1.137	2.100	3.237	3.207	30	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-9.780**	**-16.111**	**-25.891**	**-23.012**	**-2.879**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	2.354	1.429	3.783	3.783	0	
Bestemmingsreserve NEDAB	2.750	782	3.532	3.532	0	
Reserve knelpunten economisch beleid	0	0	0	689	-689	
Totaal toevoegingen	5.104	2.211	7.314	8.004	-689	
Onttrekking reserves						
Egalisatiereserve DU Topperbedrijventerrijnen	0	60	60	58	2	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	4.531	-4.531	
Bestemmingsreserve NEDAB	2.848	1.400	4.248	3.224	1.024	
Reserve aandelentransactie LIOF	0	262	262	261	1	
Totaal onttrekkingen	2.848	1.722	4.570	8.074	-3.503	
Saldo mutatie reserves	**-2.255**	**-489**	**-2.744**	**70**	**-2.814**	
Resultaat	**-12.035**	**-16.600**	**-28.635**	**-22.942**	**-5.693**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 1.1. Investeringsklimaat resteert een voordelig resultaat van € 5,69 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 7,36 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 7,39 mln. lagere lasten en € 0,03 mln. lager baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

1.1.1. Economische Samenwerking

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt € 1,33 mln. Dit verschil betreft met name de lagere besteding van € 1,30 mln. van de MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT). Conform de samenwerkingsovereenkomst van 8 mei 2015 met het Rijk dienen deze middelen ingezet te worden voor de uitvoering van de MIT-regeling. Derhalve wordt voorgesteld dit bedrag over te boeken naar 2021. Zodat dit in 2021 afgehandeld respectievelijk voortgezet kan worden.

1.1.2. Acquisitie en LIOF

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt € 1,42 mln. Dit verschil betreft met name:

- Vanuit het knelpuntenfonds € 0,69 mln. is er minder besteed dan aanvankelijk was ingeschat. Binnen het kader van de knelpuntenregeling kan aan bedrijven of instellingen, die zich in Limburg vestigen een financiële tegemoetkoming worden geleverd in de vestiging óf in de kosten van scholing. De niet bestede middelen van € 0,69 mln. worden derhalve toegevoegd aan de hiervoor bestemde reserve knelpunten economisch beleid;
- Vanuit de post Acquisitie is er minder subsidie verleend dan aanvankelijk was ingeschat. De restende middelen van € 0,69 mln. worden ingezet voor een aantal investeringssubsidies/leads, die momenteel nog in voorbereiding zijn. Maar waarvan de effectuering in 2021 wordt verwacht. Derhalve wordt voorgesteld deze restant middelen van € 0,69 mln. over te boeken naar 2021.

1.1.3. MKB

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen bedraagt € 2,15 mln. Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de subsidieverlening voor het ontwikkelprogramma Limburg Toekomst Bestendig, die aanvankelijk voorzien was in 2020, begin 2021 aan het LIOF verleend is. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen van het product MKB van € 1,93 mln. overgeboekt naar 2021.

1.1.4. Brightland Kennis/As

Het budgetverschil binnen de reguliere middelen van dit product bedraagt € 0,22 mln. voordelig. Dit voordelige saldo betreft met name de in 2020 voorziene bijdrage van € 0,19 mln. voor het meerjarenplan Brightlands Communicatie. De subsidie is begin 2021 verleend aan de Brightlands Chemelot Campus en wordt derhalve overgeboekt naar 2021.

1.1.5. Maastricht Aachen Airport

Het product Maastricht Aachen Airport sluit het jaar af met een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 2,23 mln., bestaande uit € 2,27 mln. voordeel lasten en € 0,03 mln. nadeel baten. Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de bijdrage in de vaste kosten van zogenaamde Niet Economische Diensten van Algemeen Beland (NEDAB) voor de 2e helft van 2020 (€ 2,02 mln.) in 2021 worden afgeroepen door Maastricht Aachen Beheer & Infrastructuur (MAA B&I B.V.),. Derhalve wordt deze overgeboekt naar 2021 inclusief de aanwending vanuit de bestemmingsreserve NEDAB € 1,02 mln.

Het verschil in de kapitaallasten ad € 4,53 mln. heeft betrekking op een duurzame waardevermindering van diverse deelnemingen en wordt gedekt uit de risicoreserve financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking. Voor een specificatie verwijzen wij naar de jaarrekening.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
1.1.1	Economische samenwerking	10.250	10.250	7.600	250	1.500	-	2.400	8.750
1.1.2	Acquisitie en Liof	66.738	7.870	44.797	5.059	2.518	2.506	16.882	2.846
1.1.3	MKB	5.000	-	411	347	-	-	4.243	-
1.1.5	Maastricht Aachen Airport	74.700	33.842	69.172	3.662	17.888	1.276	1.866	14.679
		156.688	**51.962**	**121.980**	**9.318**	**21.905**	**3.782**	**25.390**	**26.275**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op de financieringen en deelnemingen, welke bijdragen aan het investeringsklimaat. In onderstaande tabel staan deze leningen en verbonden partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Financiering	Verbonden partijen
			MKB-L B.V.
			LBDF B.V.
		Lening aan Medace B.V.	N.V. Industriebank LIOF
		Lening aan Gerli Venlo B.V.	
		Lening aan Data Valley Group B.V.	
		Lening aan deelneming Limburgse Herstructureringsmaatschappij B.V.	LHB B.V.
Europese programma's			
	Infrastructuur en panden MAA		
			Land Development AviationValley Maastricht N.V.
		Lening aan Land Development AviationValley Maastricht C.V.	Land Development AviationValley Maastricht C.V.
		Lening aan deelneming Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.
		Lening aan MAABI realisering Platform	N.V. ALTMAA
			N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht

De in de tabel opgenomen verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 1.1. Investering en exportbevordering. LIOF, MKB-L en LBDF vervullen gezamenlijk de financieringsfunctie gericht op stimulering van bedrijfsinvesteringen, start-ups en doorontwikkeling van het MKB. Elk van deze verbonden partijen is gericht op een specifieke doelgroep.
LHB B.V. draagt bij aan de opwaardering van de Limburgse bedrijventerreinen. LDAVM C.V. en de daaraan gelieerde entiteiten richten zich specifiek op de ontwikkeling van het bedrijventerrein aangrenzend aan Maastricht Aachen Airport.

Tot slot dragen HBLM en N.V. ALTMAA bij aan de beoogde groei van het exportvolume in Limburg middels de exploitatie van de luchthaven Maastricht Aachen Airport.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

1.2. Innovatiekracht

Met het programma Innovatiekracht legt de Provincie de focus op het versterken van het verdienvermogen van bedrijven in een aantal voor Limburg relevante economische clusters en sectoren vanuit een missiegedreven innovatiebeleid. Het gaat zowel over de kennisintensieve sectoren in Limburg (te weten (duurzame) chemie en materialen, life sciences & health, landbouw en agrofood en smart services), als over de sectoren die tot het DNA van Limburg behoren en veel stuwende werkgelegenheid bieden (logistiek, (maak)industrie en toerisme en recreatie). Rode draad hierin is de bijdrage aan een innovatieve, aantrekkelijke en gezonde regio. De verdere ontwikkeling van de verbinding tussen de vier Brightlands campussen en het faciliteren van de aanhaking van het MKB en het onderwijs op de campusontwikkelingen binnen een internationale context maken onderdeel uit van dit programma. Onderwijs-, arbeidsmarktaspecten en maatschappelijk draagvlak zijn daarbij belangrijk.

Technologische en sociale innovatie zijn van belang om toekomstige ontwikkelingen als demografische en klimatologische veranderingen, verschuivingen van de economische macht, digitalisering en disruptie, groeiende verstedelijking en schaarste van natuurlijke grondstoffen het hoofd te bieden.
Open innovatie en verdere samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven, ook over de provinciegrens heen, om het concurrentievermogen op termijn te behouden, zal versterkt worden. De toegankelijkheid van bestaande instrumenten en regelingen wordt geoptimaliseerd en tekortkomingen worden verbeterd.

Wat willen we bereiken?

Wij streven naar een sterke Limburgse kenniseconomie die vernieuwend en duurzaam is. Wij zetten in op nieuwe bedrijvigheid (o.a. door valorisatie), de verbinding tussen de Brightlands campussen en actoren in de sociaal-economische structuur van Limburg zoals het MKB en onderwijs en tussen de Brightlands campussen onderling met voldoende oog voor de maatschappelijke opgaven.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: De bedrijven binnen de kennisintensieve sectoren en de sectoren die behoren tot het DNA van Limburg kennen open innovatie en hoogwaardige groei. De economische sectoren zijn via crossovers goed met elkaar verbonden.

Criterium 2: De Brightlands campussen zijn onderling goed verbonden richting een open ecosysteem met (inter)nationale reputatie.

Criterium 3: MKB is goed aangehaakt bij de Limburgse campussen en heeft een euregionale oriëntatie (kennis, arbeidskrachten, handel en samenwerking). Het MKB-instrumentarium is goed ontsloten en toegankelijk (zie ook programma 1.1. Investeringsklimaat).

Criterium 4: Bij het versterken van de Limburgse innovatiekracht wordt optimaal gebruik gemaakt van de samenwerkingsmogelijkheden met bedrijven en kennisinstellingen in de Euregio en daarbuiten.

Criterium 5: Bij de economische ontwikkeling van bedrijven worden duurzaamheidsprincipes optimaal toegepast.

Wat hebben we bereikt?

Het Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB) dat op 29 juni 2020 is vastgesteld bevat ons herijkte beleid en de uitvoeringsopgaven onder de thema's 'Brightlands en de campussen' (producten 1.2.1 t/m 1.2.4), 'Ondernemingen' (product 1.2.6) , 'Toerisme en recreatie' (product 1.2.7) en 'Logistiek in Limburg' (product 1.2.5). Het provinciaal beleidskader voor de Limburgse landbouw- en agrifoodsector 'Koers naar de toekomst', eveneens vastgesteld op 29 juni 2020, bevat de kaders voor o.a. het onderdeel innovatieve landbouw (product 1.2.8). In het MEB en het uitvoeringsprogramma staan twee missies centraal: 'Limburg maakt energiek!' en 'Limburg maakt gezond!'. Het doel van het beleid is om nieuwe en bestaande bedrijvigheid te stimuleren via innovatie en valorisatie. Daartoe zet de provincie diverse instrumenten in, die onder het product 1.2 Innovatie zijn samengebracht, zoals de Brightlands campussen, LIOF en investeringsfondsen. Ook de provinciale inzet voor toerisme is gericht op de twee missies.
In 2020 zijn (nieuwe) bijdragen geleverd in projecten op en rond de campussen zoals BrightSite, het Brightlands Materials Center, het Aachen Maastricht Institute for Biobased Materials en Medace, of de start van de bouw van Brighthouses op de Brightlands Chemelot Campus en de Brightlands Campus Greenport Venlo. Die laatste ook met het oog op de versterking van de innovatieve landbouw. Voor toerisme en recreatie is samen met de sector door LIOF een specifiek MKB-innovatieprogramma voorbereid en inmiddels in uitvoering.

Daarnaast is in het kader van Chemelot 2025 in 2020 de Technische Veiligheidscommissie (TVC) geworven en aan de slag gegaan om te komen tot een bovenwettelijk kader, zoals aangekondigd in de Veiligheidsvisie Chemelot e.o. die in december 2019 door GS is vastgesteld (zie mededeling portefeuillehouder van 1 september 2020, kenmerk: 2020/35207). Het veiligheidskader wordt in de eerste helft van 2021 verwacht. Vervolgens is vaststelling door PS en gemeenteraden van het veiligheidskader en bijbehorend uitvoeringsconvenant aan de orde. Tevens is gewerkt aan de gebiedsvisie omgeving Chemelot. Hiervoor hebben o.a. dialoogsessies met de omgeving plaatsgevonden. Vaststelling door de Stuurgroep Chemelot 2025 van deze gebiedsvisie wordt in de eerste helft van 2021 verwacht. Met betrekking tot het omgevingsplandeel Chemelot (zie mededeling portefeuillehouder van 25 maart 2020, kenmerk: 2020/9047) is eind 2020 de uitgangspuntennota vastgesteld door de colleges van Burgemeester en Wethouders van Sittard-Geleen, Stein en Beek en het college van Gedeputeerde Staten.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Binnen de Provincie Limburg werken we aan de ontwikkeling van vier verschillende Brightlands Campussen: Brightlands Chemelot Campus, Brightlands Maastricht Health Campus, Brightlands Campus Greenport Venlo en Brightlands Smart Services Campus.

De campussen leveren een direct en indirect effect op de leefomgeving van de Limburgers. De belangrijkste toegevoegde waarde van de campusontwikkeling is de versterking van de economische structuur. De investering van de Provincie Limburg leidt direct en indirect tot werkgelegenheid in de vorm

van nieuwe bedrijven. Onderzoek toont aan dat het aantal bedrijven op campussen hard groeit. Ook de werkgelegenheid op campussen groeit fors harder dan de werkgelegenheid in de gemeenten waarin ze niet zijn gevestigd. Daarnaast heeft een campus een aanzuigende werking op studenten en kenniswerkers in de regio wat bijdraagt aan het voorkomen van een “braindrain”. Onderwijsinfrastructuur wordt namelijk aantrekkelijker, doordat de campussen verbindingen leggen met verschillende onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven. Deze verbinding vindt plaats door het onderwijs plaats te laten vinden op de campus of door bij te dragen aan doorlopende leerlijnen.

De maatschappelijke waarde van de campussen wordt daarnaast bevestigd in het verbeteren van de leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie: investeringen in de campus zijn niet alleen gericht op het bedrijfsleven, maar ook op studenten, scholieren en bewoners in de regio. Voorbeelden zijn betere verbindingen met onderwijsfaciliteiten op de campus, het ruimte bieden aan field-labs en door het investeren in de campusontwikkeling behouden bestaande gebouwen, in het campusgebied, hun waarde. Tevens worden voorzieningen op de campus (waar mogelijk) opengesteld voor de omgeving.

Product	1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Kennisinfrastructuur. Evaluatie en eventueel vervolg van de kennisinstituten InSciTe, Brightlands Materials Center (BMC) en Aachen-Maastricht Institute for Biobased Materials (AMIBM) met het oog op samenhang binnen de context van de vier Brightlands campussen en Chemelot Industrial Park. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd InSciTe heeft in 2020 de activiteiten volgens plan doorgezet en innovatieve biomedische startups geholpen hun producten volwassen voor de markt te maken. Daarnaast zijn de eerste verkennende stappen gezet op weg naar een mogelijk vervolg van het project. In de loop van 2021 wordt duidelijk hoe dat er uit moet gaan zien en wat daar voor nodig is. Een succesvol voorbeeld van een spin-out van InSciTe is MEDACE BV, een bedrijf dat cleanrooms aanbiedt aan derden. BMC heeft in 2020 doorgewerkt op de vier aandachtsgebieden additive manufacturing, circulair packaging, lightweight automotive en sustainable buildings. De programma’s zijn in 2020 verder geconcretiseerd en op alle 4 de gebieden is met partners inzet gepleegd om innovatieve producten te ontwikkelen door middel van materialen door BMC ontwikkeld. Voorbeelden daarvan zijn het SunSmart window en de 100% Limburg bike, die d.m.v. de 3D-magnesiumprinter gemaakt kon worden. De 3D-magnesiumprinter wordt tevens ingezet voor projecten met Defensie.		1, 2 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Op 7 februari 2020 hebben PS ingestemd met het beschikbaar stellen van € 6.000.000 vervolgfinanciering van BMC 2024, verdeeld in twee tranches van € 3.000.000. Begin 2022 komt de besluitvorming ten aanzien van de tweede tranche financiering in zicht voor dit project. AMIBM Op 12 en 13 december 2019 heeft PS een subsidie toegekend voor de tweede tranche voor een bedrag van € 4 mln. De looptijd is voor de periode van 2020-2025. UM zet de succesvolle samenwerking met RWTH Aachen voort op basis van een aantal aangescherpte KPI's voor 2021. Er is in 2020 een zevende onderzoekgroep begonnen, waarbij de focus nog sterker op biobased grondstoffen komt te liggen. Ook is in 2020 een testcentrum voor mondmaskers opgezet.		
2. Meer bedrijvigheid en open innovatie Continueren acquisitie van innovatieve bedrijven passend binnen de focus van de campus. Scouting, selectie en begeleiding van startup's in samenwerking met de overige Brightlands campussen. In 2020 moet er een stijgende lijn te zien zijn t.o.v. eerdere jaren. Hierover wordt in het kader van de Regeling Grote Projecten in de voortgangsrapportage van de Chemelot Campus aan PS gerapporteerd. Rol Provincie*: financier, subsidiënt*	Gerealiseerd De Campus zet in op vestiging van innovatieve en nieuwe bedrijvigheid. Onlangs heeft Brightsite/Circular Hub zich gevestigd op de campus. Waarvan verwacht wordt dat dit een positief effect zal hebben op de acquisitie van nieuwe bedrijven de komende jaren. Er is een stijgende lijn te zien in de vestiging van bedrijven. Itero en Recycling Technologies hebben aangekondigd zich het komende jaar te vestigen op de campus. Het afgelopen jaar heeft zich een nieuwe multinational op de campus gevestigd, waarmee het totaal op 9 komt. In 2020 zijn 3 nieuwe startups op de campus gecontracteerd. Dit brengt het totale aantal op 36.		1, 2, 3 en 4
3. Hoogwaardige infrastructuur Continueren sloop- en bouwprogramma: het sloopprogramma zal in 2019 voor een groot deel worden afgerond, met uitloop naar 2020. Voor continuering van het bouwprogramma is nog beperkt budget beschikbaar en de ruimte binnen de huidige campus area is eveneens	Gerealiseerd *Sloop- en bouwprogramma* Het sloopprogramma voor gebouwen en loopbruggen is eind 2020 volledig afgerond. Daardoor kan de campus zich verder gaan ontwikkelen tot een aantrekkelijke en hoogwaardige locatie.		1, 2 en 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
beperkt. Voor verdere groei zijn investeringen nodig in het bouwrijp maken van (noordelijke gelegen) gronden en zullen nieuwe investeringsbudgetten moeten worden gecreëerd. Rol Provincie: *financier, partner*	*Investeringsbudgetten t.b.v. bouwrijp maken* Op 3 april 2020 is het statenvoorstel “inzet resterende middelen Chemelot Research Facilities BV ten behoeve van de uitbreiding van de Brightlands Chemelot Campus op Chemelot Noord (Grex Noord) (G-20-010)”door uw Staten behandeld. Uitbreiding van de Campus aan de Noordzijde is mogelijk gemaakt door grondexploitatie in CRF BV onder te brengen. Ter plaatse is in 2020 gestart aan de bouw van een nieuw “Brighthouse”. Het noordelijk terreindeel wordt, inspelend op de marktsituatie, in circa 10 jaar tot ontwikkeling gebracht.		
4. Onderwijs op de campus Versterking onderwijsaanbod op de campus: WO vervolgaanpak Sciences programma continueren; HBO en MBO via CHILL en Applied Sciences Rol Provincie: *financier, subsidiënt*	Gerealiseerd. Versterking natuurwetenschappen In december 2020 hebben GS voorgesteld om in te stemmen met de financiering van de laatste tranche van het project Versterking Natuurwetenschappen (kortweg Sciences genoemd) voor een bedrag van € 5.mln. (PS hebben ingestemd op 5 februari 2021). Het Sciences programma omvat een aantal universitaire opleidingen aan de UM: de driejarige bachelor met een brede natuurwetenschappelijke basis (Maastricht Science Programma) en twee masters (systeembiologie enbiobased materials). Met deze uitbreiding van de UM rondom de bèta wetenschappen wordt een brede basis geboden voor wetenschappelijk onderwijs en onderzoek gericht op de innovatieopgaves van de campussen en het regionale bedrijfsleven. Studenten van de masters doen hun onderzoek op de campus. Chemelot Innovation and Learning Labs CHILL/ Applied Sciences CHILL is een Center of Expertise van Hogeschool Zuyd. CHILL is een belangrijke speler in de context van de campusontwikkeling, alsmede de bredere ontwikkelingen inzake de positie en verduurzaming van MBO en HBO centra. CHILL is de aanjager en verbinder rondom het domein		4,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	chemie en materialen voor samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven. Voor de pijler Human Capital binnen de Chemelot Circular Hub werkt CHILL samen met de Zuyd, Vista en UM (zie ook product 1.3.2. Onderwijs). Studenten van Zuyd en Vista volgen de praktijklessen bij CHILL op de campus. Door deze samenwerking tussen mbo en hbo is er in 2020 een doorlopende leerlijn inzake chemie en materialen ontstaan.		
5. Duurzaamheidsontwikkeling Chemelot Brightlands Chemelot Campus (BCC) en Industriepark ontwikkelen en starten een samenhangende aanpak gericht op duurzame ontwikkeling van het Industriepark, het ontwikkelen van de passende innovaties op de BCC en een daarbij aansluitende Human Capital agenda. De BCC levert expertise voor Brightsite (samenwerking Sitech, TNO en Chemelot om duurzaamheidstransitie technologisch vorm te geven). Rol Provincie*: facilitator op onderdelen, subsidiënt*	Gerealiseerd. Naast Brightsite zijn ook de kennisinstellingen op de campus, alsmede de Sitepartijen druk doende de duurzaamheidsparagraaf verder vorm te geven. De campus en de Site hebben de ambitie uitgesproken om de duurzaamste chemiecampus en -site van Europa te worden. Dit heeft ertoe geleid dat de propositie Chemelot Circular Hub tot stand is gekomen. Op basis hiervan heeft PS op 29 juni 2020 ingestemd met het toekennen van een begrotingssubsidie ter hoogte van maximaal € 9 mln. aan CSP BV (100% dochter van de Provincie Limburg) ten behoeve van Brightsite voor de komende vijf jaar en via CSP deze financiële middelen in jaartranches in de samenwerking in te zetten en daarvan de uitvoerbaarheid te onderzoeken. Brigthlands Chemelot Campus is partner binnen het samenwerkingsverband Brightsite De door PS gewenste invulling via CSP BV is onderzocht en de praktische uitwerking (uitvoering subsidie) zal begin 2021 worden afgerond.		1,2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef waarde	Jaar
1, 2, 3	Aantal kenniswerkers werkzaam op de Brightlands Chemelot Campus.	2581	3000	2970	2023
1, 2, 3	Totaal aantal bedrijven op de campus: ▪ multinationals; ▪ MKB/startup's.	 8 33	 9 36	60	2023
1, 4	Aantal kennis- en onderwijsinstellingen.	7	7	5	2023

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef waarde	Jaar
4	Aantal studenten.	1173	1207	1000	2023
5	Duurzaamheidsagenda in afstemming met Chemelot 2025 (proefprojecten zelf lopen via Chemelot 2025).	0		1	2020
1	Afgerond evaluatie rapport InScite, BMC, AMIBM.	0	0	1	2020
3	Nieuwbouw voor een high-tech chemisch bedrijf is opgeleverd.	0		1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Toelichting bij prestatie indicator 5: het onderdeel duurzaamheid is verankerd in de Strategie van de campus 2020-2030. Toelichting bij prestatie indicator 6: AMIBM heeft een evaluatie gehad in 2019, BMC krijgt een evaluatie in 2021 en InSciTe beraad zich momenteel op toekomstige voorzetting.

Product	1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Kennisinfrastructuur. Met betrekking tot de kennisinfrastructuur op het gebied van elektronenmicroscopie en regeneratieve geneeskunde, binnen het programma Limburg Investeert in haar Kenniseconomie (LINK), is in 2018, na een uitgebreide evaluatie, een vervolgsubsidie (tweede tranche) verleend voor de restant projecttermijn tot medio 2021. Dit betekent voor 2020 dat de uitvoering voortgezet wordt. In februari 2019 hebben PS ingestemd met een startsubsidie voor het project (BReIN). Dit project richt zich op onderzoek in Neurosciences meer specifiek op de Ziekte van Alzheimer. Hiervoor wordt een data infrastructuur gecreëerd om betere diagnostiek, vroege therapie en preventie van deze en later ook andere ziekte(n) te realiseren. Op basis van de evaluatie van het project Brains Unlimited is in 2018 door PS besloten dat dit	Gerealiseerd LINK is voorgezet en loopt conform planning. In 2021 wordt een eindrapportage opgeleverd. Toelichting op ontwikkelingen BReIN Vanwege beperkte financiële middelen voor economische structuurversterking heeft een prioritering van de grote (Kennis-As) projecten plaatsgevonden waardoor met een bedrag van een € 0,5 mln. ervoor wordt gezorgd, dat de reeds opgebouwde kennis en onderzoeksinfrastructuur in stand kan blijven en het onderzoek, zij het op kleinere schaal, toch door kan gaan. (mededeling portefeuillehouder brief GS van 24-11-2020 (GS 2020-46867)) Limburgers zullen in de toekomst gebruik kunnen maken van een nieuwe		1, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
project door zal gaan. In 2019 is de betrokkenheid van de Provincie afgebouwd en heeft het azM omzetgaranties verstrekt aan het project, waardoor het project perspectief blijft houden en haar maatschappelijke resultaten ook in 2020 blijft opleveren. De economische en onderzoeksactiviteiten op het gebied van Biotechnologie zijn door de financiering van MEDACE medio 2019 versterkt, zie mededeling portefeuillehouder aan PS verzonden 21 mei 2019. Deze faciliteit zal in 2020 operationeel worden. Zoals beschreven in de context zal de BMHC B.V. zich erop richten deze en de overige kennisinfrastructuren tot economische ontwikkelingen (werkgelegenheid + bedrijven) te brengen. Rol Provincie: *subsidiënt, financier*	behandelmethode voor de ziekte van Alzheimer. Medace is operationeel en heeft haar afgesproken deelresultaten op het gebied van acquisitie behaald. Deze milestones zijn gekoppeld aan het verstrekken van de provinciale leningstranches. De resultaten van Brains Unlimited en de BMHC B.V. zijn behaald, zoals aangegeven bij de prestatie-indicatoren werkgelegenheid en bedrijvigheid. Per 1 april 2020 is de Maastricht Studie 2 gestart. In april 2021 worden de resultaten van de MS2 over 2020 besproken aan de hand van de voortgangsrapportage 2020. De Maastricht Studie 2 (MS2) In juni 2020 hebben PS ingestemd met het toekennen van een subsidie van € 1,5 mln. In MS2 wordt sterk ingezet op vertaling van innovatieve kennis (die verkregen is door MS1) naar toepassingen voor alle Limburgers, met als doel de preventie van chronische ziekten en verbetering van leefstijl, sociale omgeving, kwaliteit van leven en gezondheid, om zo de weerbaarheid en zelfredzaamheid van (kwetsbare) Limburgers te vergroten.		
2. Meer bedrijvigheid en open innovatie Vanuit de BMHC B.V. wordt fors ingezet op campus-gerelateerde valorisatie activiteiten om de gestelde doelen te behalen, waarbij community building met kennisinstellingen en MKB-bedrijven een belangrijke voedingsbodem vormt. De BMHC B.V. zal in 2020 doorgaan met de spin off vorming binnen de focusgebieden van de campus. Ook in relatie tot en in samenwerking met alle Brightlands campussen en internationale relevante partners. Zo wordt op het gebied van	Gerealiseerd De resultaten van de BMHC B.V. zijn behaald, zoals aangegeven bij de prestatie- indicatoren werkgelegenheid en bedrijvigheid. Regmed betreft een projectvoorstel (met daarin de samenwerking hierop tussen de Chemelot en de Maastricht Health Campus), dat momenteel voorligt ter beoordeling door het nationale Groeifonds. Het project ziet toe op het betaalbaar		2, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
regeneratieve geneeskunde samengewerkt met Brightlands Chemelot Campus en een aantal andere (nationale en regionale) overheden, universiteiten, bedrijven en gezondheidsfondsen aan de totstandkoming van het initiatief RegMed XB. Het gaat daarbij om een grootschalig Vlaams-Nederlands onderzoeks- en valorisatieprogramma met een duur van 10 jaar. Rol Provincie: *partner (aandeelhouder voor 1/3 in de BMHC B.V.), financier, procesmanager*	kunnen toepassen van regeneratieve therapieën. Limburgers kunnen dit op termijn merken in: 1) de behandeling van hun aandoeningen; 2) de daardoor gecreëerde werkgelegenheid in de productie van de: - betreffende therapie; - apparaten die deze therapieën produceren.		
3. Hoogwaardige infrastructuur In het kader van de gebiedsontwikkeling (getrokken door de gemeente Maastricht) wordt door UM, azM, de gemeente Maastricht, MECC en de BMHC BV samengewerkt om gezamenlijk te komen tot de fysieke dimensie campusontwikkeling. Hiertoe zal een actueel plan opgeleverd worden. Rol Provincie: *subsidiënt, financier*	Deels gerealiseerd De planvorming rondom de openbare ruimte is bijna afgrond. Hierbij wordt nog enige ruimte gelaten voor de fysieke gevolgen (ruimtebeslag en toegang tot voorzieningen) in relatie tot corona-bestrijding. De verbouwing van het MECC zal naar verwachting conform planning in 2021 worden opgeleverd.		1, 2, 3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Aantal nieuwe arbeidsplaatsen.	1.485	2.598	1.100	2023
2, 3	Aantal nieuwe bedrijven.	129	132	40	2023
1	MEDACE operationeel.	0	1	1	2020
3	Ruimtelijk plan voor de campus ontwikkeling is opgeleverd.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Stijging arbeidsplaatsen wordt met name veroorzaakt door de bedrijven, maar ook door Faculty of Science & Engineering en met name MUMC+.

Product	1.2.3. Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Ontwikkeling van de Brightlands Campus Greenport Venlo door het creëren van een samenhangend aanbod in onderwijs en onderzoek. Onder andere door het aantrekken van bedrijven en een toename van het aantal R&D faciliteiten. Daarbij het creëren van een 'ecosysteem' op en rond de campus wat bijdraagt aan een toename van de werkgelegenheid, aantal studenten en onderzoekers die zijn verbonden aan de campus. Rol Provincie: *subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Om de ontwikkeling op de Brightlands Campus Greenport Venlo te stimuleren en vorm te geven zijn diverse samenwerkingsverbanden op het gebied van kennisontwikkeling en business development in het verleden opgestart (zoals Bright 5 en BL.INC). Deze samenwerkingsverbanden zijn in 2020 doorgezet. In juni 2020 is eerste finale van het programma van BL.INC gerealiseerd. Ook zijn er in 2020 projecten ontwikkeld en uitgevoerd op het gebied van o.a. gepersonaliseerde voeding en inhoudsstoffen in fruit, zoals Test & Taste Center en NutriWorkx. Echter door het uitbreken van de corona-crisis hebben veel events (waaronder GROW, de jaarlijkse ontmoeting tussen onderwijsinstellingen en bedrijfsleven) geen doorgang kunnen vinden. Dit heeft gevolgen voor de snelheid waarmee het ecosysteem op de campus kan worden opgebouwd. Ook het nog beperkt aantal beschikbare m^2 voor verhuur aan nieuwe bedrijven binnen de campus heeft de vestiging van nieuwe campusbewoners beperkt. De start van de bouw van het Brighthouse en Brightworks in 2020 moet de groei van de campus gaan faciliteren. In 2020 is met het Rijk overeenstemming bereikt over de Regiodeal Noord-Limburg en hebben het Rijk, Provincie Limburg en de Regio de Regiodeal-overeenkomst ondertekend. Met financiële ondersteuning vanuit de Regiodeal Noord-Limburg zal o.a. het UM kennisinstituut Brightlands Future Farming Institute worden opgericht. Het instituut wordt gevestigd op de campus		1, 2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	in Venlo. BASF zal een belangrijke rol spelen in zowel de realisatie, als de exploitatie van het instituut. In het plan is ook ruimte opgenomen voor regionale partijen om van de faciliteiten van het nieuwe instituut gebruik te maken. De middelen voor dit project, als ook voor andere projecten binnen de Regiodeal, zullen in 2021 ter beschikking worden gesteld.		
2. Het creëren van een goed toegerust en qua organisatie en exploitatie adequaat 'werklandschap' door de uitgifte van gronden en verhuur van campus vastgoed. Rol Provincie: *subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Ontwikkelbedrijf De hoofddoelstelling van de gebiedsontwikkeling in Greenport Venlo is het creëren van economische activiteiten en nieuwe arbeidsplaatsen door het bieden van vestigingsmogelijkheden voor bedrijven in een aantrekkelijk ingericht en duurzaam functionerend gebied. Daarmee wordt een belangrijke impuls gegeven aan de economische ontwikkeling in de regio Venlo. Prioriteit ligt bij de nieuwvestiging van bedrijven in de sectoren agri(food)business, maakindustrie en logistiek. Alles bij elkaar wordt hiertoe in het Greenport Venlo gebied in totaal ca. 866 ha ontwikkeld (bedrijfskavels en natuur en landschap). De bijdrage aan de economische ontwikkeling in de vorm van werkgelegenheid op Trade Port Noord is in 2020 verder gestegen tot gemiddeld 7.000 medewerkers in het werkgebied (inclusief seizoensinvloeden, 2019: ± 6.000) en zal ook in 2021 verder meegroeien met de gronduitgiften. In de maatschappelijke discussie over de verdozing van Nederland, steekt Greenport Venlo positief af ten opzichte van Nederland door de bijzondere en integrale gebiedsaanpak. Uitgifte van percelen loopt momenteel ook voortvarend. De voortgang		1,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	wordt via kwartaalrapportages geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd. Campus Vastgoed Greenport Venlo In 2020 stagneerde de groei van verhuurde m^2 mede door het beperkte aanbod van m^2 en door de **COVID-19** pandemie. In 2020 is gestart met de bouw van het Brighthouse en Brightworks, nieuwe voorzieningen die nodig zijn om de groei van de campus te faciliteren. Vanaf het voorjaar 2021 biedt Brighthouse ruimte aan o.a. start-ups, bedrijven, kennisinstellingen en onderzoeksinstituten, die zich op de campus willen vestigen of uitbreiden. De voortgang wordt via kwartaalrapportages geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal nieuwe R&D faciliteiten t.b.v. open innovatie.	10	15	15	2020
1	Deelname door de campus in ondernemingen in de vorm van participaties.	0	0	1	2020
1	Toename aantal bedrijven op de campus.	50	55	129	2023
1	Werkgelegenheid (arbeidsplaatsen).	660	666	1.495	2023
1	Aantal studenten (MBO/HBO/WO). University College Venlo (WO) HAS hogeschool Venlo (HBO) Citaverde College (MBO): *Niveau 2* *Niveau 3* *Niveau 4*	990 550 140 300	1124 283 532 309: *58* *115* *136*	900	2023
1	Aantal onderzoekers verbonden aan de campus.	25		100	2023
2	Realiseren uitgifte verhuur campus vastgoed (in vierkante meters).	15.762	15.594	32.684	2023
2	Uitgifte van gronden (in hectares).	268	300	466	2034

Toelichting prestatie-indicatoren
1. Deelname door de campus in ondernemingen in de vorm van participaties In 2016 is samen met vijf bedrijven een business case opgesteld voor een Bio Treat Center [BTC] op de toen nog te ontwikkelen Brightlands Campus Greenport Venlo. Op 24 februari 2017 is een overeenkomst getekend tussen de Provincie Limburg en de vijf 'founders' van het Bio Treat Center, met betrekking tot de uitgangspunten en verantwoordelijkheden voor de realisering van het Bio Treat Center op de Brightlands Campus Greenport Venlo. De (financiële) ontwikkeling van het BTC is anders verlopen dan zoals verwacht bij de oprichting van het initiatief. Onderzocht is of de Provincie Limburg zou gaan deelnemen in deze entiteit, dit is echter niet gebeurd. Omdat het verdienmodel van BTC op lange termijn niet zal leiden tot het kunnen financieren van haar eigen exploitatie is besloten het BTC per 31 december 2020 af te bouwen. 1. Het aantal onderzoekers, die verbonden zijn aan de campus, is op dit moment opgevraagd bij de BCGV. 1. Werkgelegenheid (arbeidsplaatsen) heeft betrekking op de werkgelegenheid van Brightlands Campus Greenport Venlo BV. 1. Aantal studenten (MBO/HBO/WO) Per abuis zijn in de EJB de startwaarde (1/1/20) vermeld bij de studentenaantallen voor de HAS & UCV in de verkeerde volgorde opgenomen. Voor de programmabegroting 2021 zal dit gecorrigeerd worden in de eerst volgende afwijkingenrapportage 2021 in Studentenaantallen HAS = 550, UCV = 140. 2. De prestatie indicatoren "Realiseren uitgifte verhuur campus vastgoed (in vierkante meters)." en "Uitgifte van gronden (in hectares)" zijn gebaseerd op de Q3 rapportage B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo d.d. 30/09/2020.

Product	1.2.4. Brightlands Smart Services Campus
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. In lijn met de in Business Plan, BP 2.0,beschreven maatregelen wordt in 2020 gewerkt aan het systematisch doorvoeren uitrollen van nieuwe activiteiten, zoals mogelijk een startersinstrumentarium. Rol Provincie: *subsidiënt, aandeelhouder*	Deels gerealiseerd. De aandeelhouders hebben besloten tot een 'herijking strategie' van de campusorganisatie. Deze herijking is per eind maart 2020 aan de aandeelhouders voorgelegd. Zij ondersteunen de strategie en visie, die in dit plan wordt beschreven. De nieuwe CEO van de campus, die in september 2020 is gestart, zal op basis van de 'Herijking strategie' nieuwe prestatie-indicatoren opstellen, dit in samenwerking/ afstemming met de kennisinstituten aanwezig op de campus. Door de coronacrisis en de prioriteit die de instituten als gevolg daarvan hebben moeten leggen bij het uitvoeren van hun onderwijsactiviteiten, is dit proces niet in 2020 afgerond. De nieuwe prestatie-indicatoren worden in het eerste kwartaal van 2021 opgesteld. Provinciale Staten zullen via een mededeling portefeuillehouder over de nieuwe prestatie-indicatoren worden geïnformeerd. In december 2020 heeft PS middelen beschikbaar gesteld waarmee de Provincie in haar rol als aandeelhouder van BSSC de reguliere agiostortingen kan financieren. Tevens zijn er door PS middelen beschikbaar gesteld waarmee BSSC (de campusorganisatie) haar nieuwe rol als verbinder en facilitator in het innovatiecluster verder kan ontwikkelen, Het aantal startups is gedaald door het niet voortzetten van het startersprogramma HIVE. De benodigde middelen om dit programma te financieren waren niet meer aanwezig. Voor de startups is er wel het 'Open Incubation Programma', waarin verschillende workshops worden		1,2,3 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	georganiseerd om startups te begeleiden om succesvol te zijn.		
2. Verdere uitbouw kennisinfrastructuur Bij de ontwikkeling en doorgroei van de kennisinfrastructuur op en rond de campus, speelt het programma Brightlands Techruption een belangrijke rol. Dit programma heeft als doel het creëren van een community op het gebied van blockchain technologie, kunstmatige intelligentie en vraagstukken op het gebied van klimaatverandering. Met dit programma wordt invulling gegeven aan de taakstelling: “het neerzetten van een integrale propositie die (inter-)nationaal onderscheidend is en zo talenten, wetenschappers en bedrijven/instellingen/startups aan kan trekken om aan het ecosysteem bij te dragen en er zo zelf van te profiteren”. Het bereiken van deze taakstelling heeft een positieve impact op de lokale kenniseconomie in Limburg en zorgt tevens voor een aantrekkelijke verbredingsmogelijkheid voor het lokale MKB. De ontwikkeling van het programma Brightlands Techruption kent een viertal fasen: fase 1 ▪ voorbereiding en aanhaking eerste deelnemers (2017); fase 2 ▪ realisatie van de basisvoorzieningen, onder andere inrichting ‘Techruption vloer’ (2018/19); fase 3 ▪ verdere groei (tweede helft 2018 en 2019); fase 4 ▪ verdere doorgroei (2020, 2021 en 2022). Voor de bevoorschotting van het programma Brightlands Techruption in de vierde fase (2020, 2021 en 2022) nemen Gedeputeerde Staten een separaat besluit gebaseerd op de Voortgangsrapportages 2018 en 2019 van het programma Brightlands Techruption.	Gerealiseerd. In de ‘Herijking strategie’ van de campusorganisatie is opgenomen op welke wijze het programma Techruption wordt voortgezet. Het kennisinstituut BISS heeft een belangrijke rol in de inhoud van het programma. Daarnaast zijn er wijzigingen aangebracht in de deelnemerstarieven en de wijze waarop partijen aan het programma kunnen deelnemen. Tevens zijn binnen BSSC nieuwe focusgebieden gedefinieerd (i.p.v. technologieën), die ook binnen het programma Techruption worden gehanteerd. In 2020 zijn twee nieuwe lidmaatschappen voor deelname aan het programma Techruption afgesloten. Voor de ontwikkeling en groei van een campus is de aanwezigheid van kennisdragers en kennisintensief onderzoek cruciaal. Om deze reden is vanaf de start van de BSSC in 2014 ingezet op de ontwikkeling van een kennisinfrastructuur op de BSSC. Op de BSSC zijn met name Universiteit Maastricht, Open Universiteit en Zuyd Hogeschool actief. De kennisinstellingen dragen zorg voor de kennis component via onderzoek, talent-ontwikkeling en kennisdeling, variërend van wetenschappelijke en toegepast onderzoek, innovatieactiviteiten, participatie in Techruption tot studentprojecten voor bedrijven met vraagstelling op gebied van data en digitalisering. Conform afspraak met Provinciale Staten is in 2020 een Statenvoorstel voorbereid voor het beschikbaar stellen van middelen		1,2,3 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	voor de (voortzetting van) subsidiëring van deze kennisinstituten in de tweede tranche (periode 2020-2024), op basis van concrete subsidieverzoeken en uitgewerkte resultaatdoelstellingen. Dit voorstel is aangeboden aan Provinciale Staten. De behandeling is voorzien op 5 maart 2021 in Commissie FEB en 9 april 2021 in Provinciale Staten. Het gaat om voorstellen van de Universiteit Maastricht, de Open Universiteit en Zuyd Hogeschool voor: Brightlands Institute Smart Society (BISS), Center for Actionable Research Open Universiteit (CAROU) respectievelijk het Expertise Centrum Data-intelligence (ECD).		
3. Meer bedrijvigheid en open innovatie Door het, onder andere in het kader van het programma Brightlands Techruption, organiseren van events door CM&D B.V. voor studenten van de diverse onderwijsinstellingen en voor de bewoners van de Campus ontstaat een dynamiek die voor de Campus en voor het onderwijs van belang is.	Deels gerealiseerd. De start van het jaar verliep zeer positief voor BSSC. Zoals reeds gemeld in de Eindejaarsbijstelling 2020, zijn door de coronacrisis en de maatregelen die in dat kader getroffen zijn, de meeste events tot het einde van het jaar afgelast. Een deel van de events werd digitaal uitgevoerd, maar dat geldt niet voor alles.		1,3
4. Infrastructuur / huisvesting De inspanningen zijn erop gericht om te komen tot volledige verhuur van het campusgebouw en daarmee tot een sluitende exploitatie van CHV BV. Rol Provincie: *financier, aandeelhouder*	Gerealiseerd. In 2020 zijn nog twee nieuwe (grote) huurders aangetrokken. Per eind 2020 was de bezettingsgraad van het gebouw 86%. De bezettingsgraad is hiermee hoger dan begroot voor 2020. Eind 2020 heeft een grote huurder aangegeven minder m2 te willen gaan huren in het gebouw. Deze wijziging in het huurcontract zal in 2021 worden doorgevoerd.		2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2, 3	Nieuwe arbeidsplaatsen bij campusdeelnemers.	446	857	2.000 á 2.500	2025
1, 2, 3	Aantal studenten speciaal voor smart services.	672	1.388	1.600	2025

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2, 3	Contractonderzoek en contractonderwijs.	€ 2,8 mln.	€ 4,9 mln.	€ 10 mln.	2025
1, 2, 3	Aantal acquisities.	75	52	100	2025

Toelichting prestatie-indicatoren
De prestatie-indicatoren zijn gebaseerd op de gegevens uit de 9e voortgangsrapportage van de Smart Services Campus Heerlen, met als peildatum 1 juli 2020. Met acquisities wordt bedoeld het aantal campusbewoners, campusleden en startups dat op de campus aanwezig is. Het aantal acquisities is ten opzichte van de startwaarde gedaald door het niet voortzetten van het startersprogramma HIVE.

Product	1.2.5. Logistiek
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Versterking van kennis en innovatiekracht in de sector logistiek door intensivering van de samenwerking tussen de stakeholders en het initiëren van (grensoverschrijdende) projecten. Rol Provincie:, *subsidiënt*, *partner*	Gerealiseerd. Brightlands Institute for Supply Chain Innovation (BISCI), een initiatief van de UM met Fontys en TNO is in 2020 opgestart op de Brightlands Campus Greenport Venlo. De kern van de aanpak is om vernieuwende (wetenschappelijke) kennis te ontwikkelen, te vertalen naar praktisch onderzoek en implementatie, samen met bedrijven in Limburg die samenwerken aan innovaties o.a. in de Supply Chain Valley en Healthcare Hub. In 2020 is de kennis-as aanvraag voor de periode 2021-2024 door de UM ingediend. Zoals vermeld in de Eindejaarsbijstelling 2020 wordt de subsidieverlening in 2021 geëffectueerd. Hierover worden uw Staten begin 2021 geïnformeerd. De Regio deal Noord-Limburg is uitgewerkt, o.a. samenwerking kennisinstellingen en bedrijven aan technologische innovaties en slimme		1, 2, 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	logistiek in een nieuw fieldlab TISL (Technological Innovation en Smart Logistics).		
2. Intensivering van de samenwerking tussen de logistieke sector, de maakindustrie en de ICT-sector om meer toegevoegde waarde te genereren. Rol Provincie:*, subsidiënt*, *partner*	Gerealiseerd. In 2020 zijn diverse projecten uitgevoerd, gericht op het verbeteren van de samenwerking binnen logistieke ketens. Zo bevordert het project Slimmer Logistiek E-fulfilment Management (SLEM) een open innovatieklimaat binnen de Zuid-Nederlandse logistieke topsector. Hierdoor worden logistieke dienstverleners continu uitgedaagd om vernieuwing door te voeren in eigen bedrijfsprocessen, samen te werken in de keten of het gebruik van (digitale) voorzieningen te bevorderen. Belangrijke onderwerpen zijn digitalisering en data-uitwisseling, toezicht en handhaving (douane) en automatisering en robotisering (e-fulfilment). Binnen het project GEDAC wordt gewerkt aan het digitaliseren van processen en documenten binnen de internationale agro en food ketens. Door het verbeteren van de efficiëntie, het reduceren van kwetsbaarheden en het verhogen van de voorspelbaarheid van die ketens, wordt bijgedragen aan het versterken van de concurrentiepositie van de Nederlandse import en export van versartikelen.		1, 3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal samenwerkingsovereenkomsten tussen stakeholders in de logistiek sector, de maakindustrie, de ICT-sector en onderwijs- en kennisinstellingen.	0	4	5	2020
2	Aantal logistieke innovatieprojecten dat in samenwerking met LIOF, Brightlands Institute for Supply Chain Innovation (BISCI) en andere Limburgse kennisinstituten ontwikkeld wordt/is.	0	3	PM	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Uitwerking van concrete beleidslijnen voor de logistiek op basis van het scenario-onderzoek door Buck Consultants International.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
1. In 2020 zijn we gekomen tot 4 samenwerkingsovereenkomsten, te weten BISCI, Supply Chain Valley, Healthcare Hub en het fieldlab TISL. 2.. De keuze voor scenario 3 van het Buck Consultants International onderzoek is verankerd in het in juni 2020 vastgestelde missiegedreven economisch beleidskader. Dit betekent dat de Provincie Limburg zal inzetten op het aanjagen van een hoogwaardige, kennisintensieve en duurzame logistieke sector in Limburg. Momenteel wordt in samenspraak met externe stakeholders uitgewerkt wat dit betekent voor het logistieke beleid. Verwacht wordt dat dit afwegingskader in het tweede kwartaal van 2021 wordt opgeleverd.

Product	1.2.6. Industrie
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Versterking van de internationale concurrentiekracht van het MKB in de Limburgse maakindustrie door middel van gerichte ondersteuning vanuit diverse (Europese) programma's. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 is het programma Limburg Makers conform planning afgerond. In 2020 hebben vanuit dit programma nog 13 MKB'ers een bijdrage ontvangen. Op 3 december 2020 is het integrale innovatieprogramma van LIOF Limburg Toekomst Bestendig 2020-2023 gelanceerd (zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF ad. 2). Bedrijven uit de maakindustrie hebben daarnaast ook gebruik gemaakt van de MIT-regeling, OP-Zuid, Interregprojecten en fondsen als MKB-Leningenfonds en Limburg Business Development Fonds (LBDF). Verder zijn via interregprojecten Crossroads 2, en Focus weer diverse bedrijven en initiatieven begeleid en enkele drafts ingediend voor o.a. ET2SMEs (verbindt het Euregionale MKB aan de emerging technology-ontwikkelingen		1, 3,4,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	rondom de Einstein Telescoop) en From Waste to Profit (euregionale MKB'ers te ondersteunen bij de eerste stappen op weg naar circulaire producten, processen en voortbrengingsketens).		
2. Versterken van de relatie tussen de Limburgse maakindustrie en de Brightlands campussen door middel van communitybuilding en op innovatie gerichte activiteiten en projecten. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het verbinden van de Limburgse maakindustrie met de Brightlands campussen heeft door middel van diverse netwerkbijeenkomsten en workshops en projecten plaatsgevonden: Voorbeelden daarvan zijn de lancering van het MKB Datalab waarin ondernemers op een laagdrempelige manier ondersteund worden bij hun digitaliseringsvraagstukken, het Platform Defensie en Bedrijfsleven waarin MKB uitgenodigd wordt om aan te halen bij ontwikkelingsprojecten op de Brightlands Chemelot Campus, het Brightlands Materials Center waarin met MKB wordt gewerkt aan nieuwe materialen die op een hoogwaardige manier geproduceerd kunnen worden en InSciTe: een incubator voor startups in de biomedische sector (MEDACE).		2,3
3. Invulling geven aan PS-besluit van 15 februari 2019 door het verkennen van actieve medefinanciering van het Rijk ten behoeve van kennis- en innovatiecentrum Brightsite, gekoppeld aan nadere uitwerking van een financiële bijdrage van de Provincie Limburg. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd In de Statenvergadering van 29 juni 2020 hebben Provinciale Staten conform amendement 68 (Langjarige subsidie uitvoeringsfase Brightsite) de provinciale bijdrage beschikbaar gesteld. (zie ook product 1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus ad. 5). Het Rijk is voornemens het langjarig commitment vorm te geven door het verstrekken van projectfinanciering. Een aantal projecten van Brightsite maakt onderdeel uit van het initiatief Groene Moleculen, één van de conceptaanvragen voor financiering uit het nationale Groeifonds. Door het College wordt actief deze propositie onder de aandacht gebracht van het Rijk (zowel ambtelijk als		2,3,4,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	bestuurlijk). Projecten zijn voorgelegd aan de (landelijk) adviesbeoordelings-commissie.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal Limburgse maakbedrijven dat een innovatiesubsidie heeft ontvangen.		13	PM	
2	Aantal samenwerkingsprojecten van MKB bedrijven met bedrijven/kennisinstellingen op de campussen.		8	PM	

Toelichting prestatie-indicatoren
1. en 2. De streefwaarden voor de indicatoren zullen worden geformuleerd op basis van de uitwerking van het in het Collegeprogramma aangekondigde nieuwe economisch en strategisch kader en zijn vertaald in de programmabegroting 2021. In 2020 is derhalve alleen de eindwaarde voor de prestatie-indicatoren aangegeven.

Product	1.2.7. Toerisme en recreatie
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoeringsprogramma Toerisme en Recreatie 2020-2023, start uitvoering Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het uitvoeringsprogramma voor Toerisme en Recreatie is opgenomen in Uitvoeringskader van het Missiegedreven Economisch Beleidskader, paragraaf 3.5 Toerisme en recreatie. Als gevolg van de coronacrisis heeft de sector weinig actie kunnen ondernemen op het gebied van projectontwikkeling. Wel heeft met provincies en regionale partners afstemming plaatsgevonden over te nemen ondersteuningsmaatregelen en is het platform Inspirerend Limburg opgezet om ondernemers in de sector met voorbeelden van collega bedrijven te laten zien hoe je met de beperkende maatregelen om kunt gaan. Met het oog op structurele vernieuwingen heeft LIOF eind 2020 met partners in het veld het innovatie		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	ondersteuningsprogramma LimburgToerisme-Toeristisch Limburg vernieuwt! vormgegeven. Het programma is op 1 februari 2021 van start gegaan. De Provincie Limburg heeft de coördinerende rol op zich genomen om in 2020 samen met andere provincies (in IPO verband) te participeren in het proces om te komen tot een vernieuwde landelijke actie-agenda vakantieparken 2021-2022 samen met het Rijk, VNG en maatschappelijke partners. De actie-agenda is 27 januari 2021 getekend door de Minister en er kan nu gestart worden met de uitvoering.		
2. Samen met partners verder werken aan de toeristische bestemmingsmarketing van Limburg. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Deels gerealiseerd. Over de toeristische bestemmingsmarketing heeft regelmatig overleg met de Limburgse Destination Marketing Organizations (DMO's) plaatsgevonden. Vanwege de corona-maatregelen kon niet stevig worden ingezet op het aantrekken van toeristen uit het buitenland. In de zomer van 2020 is er een marketingcampagne uitgevoerd op de Nederlandse markt en voor de inwoners van Limburg. Hier werden mooie én veilige (rustige) plekken van Limburg onder de aandacht gebracht. De communicatiekanalen van In Limburg worden middels online marketing actueel gehouden. Voor de uitvoering van de toeristische marketingstrategie van In Limburg is overleg gevoerd met de Limburgse DMO's. Het streven is erop gericht om de opdrachtverlening in Q2 van 2021 te laten plaatsvinden.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoeringsprogramma Toerisme & Recreatie is opgesteld en door PS vastgesteld.	0	1	1	2020
2	Campagne voor de Duitse en Nederlandse markt.	0	2	2	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
1. Met de vaststelling van het MEB 2019-2023 in PS van 29 juni 2020 is ook het uitvoeringskader voor toerisme en recreatie vastgesteld. *2.* Vanwege de coronacrisis is een brede campagne van het Nederlands Bureau voor toerisme en congressen (NBTC) uitgevoerd om Nederlanders te wijzen op vakantiemogelijkheden in eigen land (Hier moet je zijn). Daarnaast is na de zomer in samenwerking met Belgisch Limburg een Duitse bijlage uitgegeven in de Aachener Zeitung en Rheinische ter promotie van beide Limburgen.

Product	1.2.8. Innovatieve landbouw
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Nieuw en missiegedreven beleidskader waarin innovatie, economische duurzaamheid, omgevingskwaliteit, maatschappelijke waardering en klimaatopgaven leidende principes zijn. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd. Op 29 juni 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met 'Koers naar de Toekomst'; het Provinciale beleidskader voor de Limburgse landbouw- en agrifoodsector.		1,2,3,4,5
2. Continuering van Brightlands Campus Greenport Venlo (BCGV) en inzet van het LIOF om de effectiviteit van de kennisvalorisatie te versterken. Rol provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. Voor een nadere toelichting van BCGV wordt verwezen naar product 1.2.3. Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo ad1. In 2020 heeft LIOF, via het programma Limburg Agrofood, bijgedragen aan de innovatie in de agrofood.		1,2,3,4,5
3. Benutting en versterking van de instrumenten uit het Programma Limburg Agrofood en (opvolger van POP 3 (innovatie, kennisoverdracht, demonstratie). Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier*	Gerealiseerd. Het LIOF programma Limburg Agrofood was begin 2020 financieel volledig benut. In december 2020 is in het kader van business development het 3 jarig LIOF ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig (2020-2023) gestart (zie ook product 1.1.2. Acquisitie en LIOF		3,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	ad 2) en is de continuïteit, als onderdeel van dit programma, geborgd t/m 2023. POP 3 kende (zoals verwacht) in 2020 op deze maatregel geen openstelling wegens uitputting van de budgetten.		
4. Creatieve, integrale / opgave gerichte aanpak in gebieden met meervoudige opgaven rondom landschap, leefbaarheid, landbouw en andere aspecten.	Gerealiseerd. In 2020 zijn gebiedsgerichte projecten ontwikkeld waarin meerdere doelen aan bod komen t.w.: IBP (Interdepartementale Bestuursakkoord Projecten vitaal platteland) Heuvelland en Zuid Oostelijke Zandgronden (NM-Limburg i.s.m. N-Brabant), ondersteuning van de Rijkssaneringsregelingen varkenshouderij (geur) en nertsen, vitalisering veehouderij en fruitteelt, egg-valley (pluimveehouderij) en input voor de stikstofaanpak.		3,5
5. Agrofood community als thuisbasis voor innovatie en crossovers. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Als onderdeel van de ondersteuning, die LIOF levert aan de landbouw & agrofood, is het digitale Platform Kiempunt verder ontwikkeld. Dé digitale ontmoetingsplaats voor ondernemers en professionals uit de Limburgse Agrofood sector. Via communities wordt kennis over innovaties en verduurzaming gebundeld, gedeeld en ontwikkeld.		1,2,3,4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststelling van nieuw kader voor de landbouw.	0	1	1	2020
3	Aantal benutte subsidiemogelijkheden “Limburg Agro (LIOF)”.	0	65	200	2023
4	Aantal gebiedsgerichte projecten.	0	8	20	2023
5	Doorontwikkeling Agrofood community als thuisbasis voor innovatie.	1	1	1	2023

Product	1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Het product 1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg is vanaf medio 2020 een nieuw product. In 2020 is er gestart met de voorbereiding van de Regiodealprojecten. Ruim 30 partners hebben samengewerkt aan een eerste tranche. Dit heeft geresulteerd in 18 Regiodealprojecten met een totaal investeringsvolume van ruim € 58 mln. In het algemeen start de uitvoering van deze projecten in 2021. Derhalve zijn er voor de Regiodeal Noord-Limburg geen beoogde resultaten en prestatie-indicatoren opgenomen in de Programmabegroting 2020. Deze vindt u terug in de Programmabegroting 2021.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 1.2 Innovatiekracht	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	26	1.675	1.700	1.581	119	V
1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	3.253	1.282	4.535	4.368	167	V
1.2.3. Brightlands Greenport Campus Venlo	4.004	-2.560	1.444	4.669	-3.225	N
1.2.4. Services & Brightlands Smart Services Campus	1.886	-340	1.546	1.536	10	V
1.2.5. Logistiek	0	0	0	0	0	-
1.2.6. Industrie	0	2.284	2.284	96	2.188	V
1.2.7. Toerisme en recreatie	0	3.815	3.815	517	3.298	V
1.2.8 Innovatieve landbouw	192	4.661	4.852	1.184	3.668	V
1.2.9. Regiodeal Noord-Limburg	0	100	100	100	0	-
	9.360	10.917	20.277	14.053	6.224	V
Personele lasten	3.491	0	3.491	3.397	95	
Kapitaallasten	65	28	94	10.788	-10.694	
Totaal lasten	12.916	10.945	23.862	28.237	-4.375	N
Baten						
Reguliere middelen						
1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	26	2.087	2.113	2.746	-633	V
1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	0	118	118	63	55	N
1.2.3. Brightlands Greenport Campus Venlo	0	704	704	704	0	-
1.2.6. Industrie	0	55	55	0	55	N
1.2.8 Innovatieve landbouw	0	155	155	86	69	N
Totaal baten	26	3.119	3.145	3.599	-454	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-12.890**	**-7.826**	**-20.717**	**-24.638**	**3.921**	**N**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	6.245	1.650	7.895	7.895	0	
Totaal toevoegingen	6.245	1.650	7.895	7.895	0	
Onttrekking reserves						
Reserve Campusorganisatie Chemelot	1.000	0	1.000	1.000	0	
Immunisatiereserve	13.313	-2.666	10.648	10.648	0	
Reserve stikstof & N2000	0	88	88	88	0	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	13.918	-13.918	
Totaal onttrekkingen	14.313	-2.578	11.735	25.654	-13.918	
Saldo mutatie reserves	**8.069**	**-4.228**	**3.841**	**17.759**	**-13.918**	
Resultaat	**-4.822**	**-12.054**	**-16.876**	**-6.879**	**-9.997**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 1.2. Innovatiekracht resteert een voordelig resultaat van € 10,00 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 6,68 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 6,22 mln. lagere lasten en € 0,45 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus

Het voordelige budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 0,75 mln., bestaande uit € 0,12 mln. voordeel lasten en € 0,63 mln. voordeel baten. Dit verschil wordt met name veroorzaakt doordat:

- het start up programma van Brightlands Maastricht Health Campus (Medlin) ad € 0,10 mln. vanwege COVID-19 vertraagd is. De hiervoor gereserveerde middelen worden overgeboekt naar 2021;
- de dividenduitkering 2020 van Chemelot Participaties B.V. van € 0,65 mln. niet voorzien was in de begroting 2021.

1.2.2. Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 0,11 mln. voordelig, bestaande uit € 0,17 mln. voordeel lasten en € 0,05 mln. nadeel baten. Dit verschil wordt veroorzaakt, doordat de gereserveerde middelen voor het Interregproject Medtech4Europe en de procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus niet volledig tot besteding c.q. uitbetaling zijn gekomen in 2020.

1.2.3. Brightlands Greenport Campus Venlo

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 3,23 mln. nadelig. Dit heeft betrekking op het treffen van een voorziening. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de jaarrekening.

1.2.4. Brightlands Smart Services Campus

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt € 0,01 mln. Dit betreft de restant procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus Heerlen van € 0,01 mln. Deze middelen zijn in 2021 noodzakelijk ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de Brightlands Campus Heerlen en worden derhalve overgeboekt naar 2021.

1.2.6. Industrie

Het budgetverschil van de reguliere middelen bedraagt per saldo € 2,13 mln. voordeel, bestaande uit € 2,19 mln. voordeel lasten en € 0,06 mln. nadeel baten. Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de subsidieverlening van het project Brightsite vertraging heeft opgelopen als gevolg van het onderzoek naar uitvoerbaarheid (Amendement 68 4e Gewijzigd Lodewijks cs inzake Langjarige subsidie uitvoeringsfase Brightsite). De subsidie is begin 2021 verleend aan CSP B.V. De in 2020 hiervoor voorziene middelen van € 2 mln. worden derhalve overgeboekt naar 2021. Daarnaast loopt de tijdelijke taakopdracht van de Technische Veiligheidscommissie door tot en met het eerste kwartaal van 2021. De hiervoor resterende middelen (€ 0,17 mln. lasten en € 0,06 mln. baten) worden derhalve overgeboekt naar 2021. De geraamde baten van € 0,06 mln. betreffen de bijdragen van de gemeenten Beek, Stein en Sittard-Geleen.

1.2.7. Toerisme en Recreatie

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt € 3,30 mln. De in 2020 gereserveerde middelen voor de uitvoering van het missiegedreven economisch beleidskader paragraaf 3.5. Toerisme en Recreatie zijn niet volledig benut in 2020 (€ 2,92 mln.). In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dienen voor de uitvoering van dit kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen over te boeken naar 2021.

1.2.8. Innovatieve landbouw

Het voordelig budgetverschil van dit product bedraagt € 3,67 mln. De gereserveerde middelen voor de uitvoering van het beleidskader Landbouw "Koers naar de Toekomst" zijn niet volledig benut in 2020 (€ 3,56 mln.). Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat de subsidie voor het ontwikkelprogramma Limburg Toekomst Bestendig aan het LIOF, die aanvankelijk in 2020 voorzien was, begin 2021 verleend is. Derhalve wordt voor de uitvoering van ontwikkelprogramma € 2 mln. vanuit het product 1.2.8. Innovatieve landbouw overgeboekt naar 2021.

Het verschil in de kapitaallasten ad € 10,69 mln. heeft betrekking op een duurzame waardevermindering van diverse deelnemingen en wordt gedekt uit de risicoreserve financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking. Voor een specificatie verwijzen wij naar de jaarrekening.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
1.2.1	Life Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	197.096	20.000	153.986	11.316	15.000	-	31.795	5.000
1.2.2.	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	17.591	6.745	10.664	1.429	-	-	5.498	6.745
1.2.3	Landbouw Agrofood Brightlands Greenport Venlo	150.691	79.584	127.185	23.458	27.803	6.803	49	44.978
1.2.4	Services & Brightlands Smart Services Campus	8.920	2.720	10.620	300	-	90	-2.000	2.630
1.2.7	Toerisme en recreatie	6.750	6.750	6.750	-	800	428	-	5.522
		381.048	**115.800**	**309.204**	**36.502**	**43.603**	**7.321**	**35.342**	**64.875**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben bijna volledig betrekking op de financieringen en deelnemingen, welke bijdragen aan Innovatiekracht. In onderstaande tabel staan deze leningen en verbonden partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Financiering	Verbonden partijen
	Chemelot Campus Vastgoed C.V.
	Chemelot Campus B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)
	Chemelot Participaties B.V.
	Chemelot Ventures B.V.
	Enabling Technologies B.V.
	Chemelot Research Facilities B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)
	Chemelot Scientific Participations B.V.
	Brightlands Maastricht Health Campus B.V.
Lening aan ZON PTC B.V.	
	B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo
Lening aan B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo
Lening aan Campus Vastgoed Greenport Venlo	Brightlands Greenport Venlo B.V.
	Brightlands Agro/Food fonds
Lening aan Californië Wijnen Geothermie B.V.	
Lening aan CHV B.V.	CHV B.V.
Geldlening Campus Heerlen Huisvesting BV	CMD B.V.
Lening aan Toverland Holding B.V.	
Lening aan Gebru B.V. recreatiepark Kasteel Ooijen	

De in de tabel opgenomen verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 1.2. Innovatiekracht. Deze verbonden partijen vormen de spil in het topsectorenbeleid.

De Chemelot entiteiten beogen een versterking van de sector Chemie en materialen door de investeringen in vastgoed en innovatie ontwikkelingen op de campus. MHC B.V. zet in op de doorontwikkeling van de sector life sciences. Greenport Venlo in samenhang met het plan van aanpak GPV versterken de sector Tuinbouw en Agrofood. De entiteiten CMD en CHV focussen gezamenlijk met het instituut BISS op de sector Smart Services.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt

Dit programma richt zich op het goed op elkaar afstemmen van onderwijs en arbeidsmarkt in een missiegedreven economisch beleid om een toekomstbestendige beroepsbevolking te realiseren.

Ten behoeve van een duurzame verbetering van de concurrentiepositie en het vestigingsklimaat van Limburg, is het versterken van de wendbaarheid van zowel het Limburgse bedrijfsleven als die van de (toekomstige) werkenden van cruciaal belang. De tekorten aan arbeidskrachten blijven toenemen. Vooral de grote uitstroom van arbeidskrachten door het behalen van de pensioengerechtigde leeftijd, zorgt voor een grote vraag naar werknemers op alle niveaus. Dit dreigt de economische ontwikkeling te belemmeren. Om de Provinciale ambities ten aanzien van werkenden in deze programmalijn in de volle breedte te kunnen realiseren, is een goed functioneren van de arbeidsmarkt van blijvend belang.
Naast de grote behoefte van bedrijven aan personeel ondervinden werkgevers, werknemers en werkzoekenden de gevolgen van digitalisering en technologisering. Functies en taken veranderen of verdwijnen zelfs helemaal. Tegelijkertijd ontstaan er nieuwe beroepen. Dat proces verloopt veel sneller dan voorheen. Er worden andere competenties en meer flexibiliteit gevraagd van werknemers en organisaties op de arbeidsmarkt. De uitdagingen waar Limburg voor staat zijn; het verhogen van de participatiegraad, het bevorderen van de instroom van werkzoekenden naar kansensectoren (intersectorale mobiliteit) en het terugdringen van het aantal voortijdige schoolverlaters. Daarbij worden de landsgrenzen niet als belemmering gezien. Centraal daarin staat de noodzaak tot continu (door)ontwikkelen door werkgevers, (potentiële) werknemers en onderwijs om de aansluiting op de (euregionale) arbeidsmarkt te behouden.
Kern is het thema “Een leven lang leren in een missiegedreven economisch beleid”. Het onderwijs is de belangrijkste ‘toeleverancier’ van toekomstige werknemers. De kwaliteit van het aangeboden onderwijs bepaalt in grote mate de geschiktheid van onze toekomstige arbeidskrachten. En bepaalt tevens de ‘fit’ met de maatschappelijke opgaven in Limburg op het gebied van energie, duurzaamheid, gezondheid en digitalisering. De veranderende arbeidsmarkt vraagt van het onderwijs blijvend een grote mate van flexibiliteit (adaptief vermogen) en samenwerking met het bedrijfsleven.

Wat willen we bereiken?

De bevolking in Limburg is toegerust voor de huidige en toekomstige arbeidsmarkt. De participatiegraad stijgt richting landelijk gemiddelde. Er bestaat een betere aansluiting tussen onderwijs en (euregionale) arbeidsmarkt, die ook gericht is op een maximale instroom van arbeid en minder uitval. De beroepsbevolking blijft arbeidsfit, beschikt over de juiste competenties en kan zich tijdig aanpassen aan een veranderende vraag, waarmee werkloosheid wordt voorkomen.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Onderwijs in Limburg is toekomstbestendig en vraaggericht, voor alle niveaus en levensfasen en passend bij het (grensoverschrijdend) karakter van de regio. De kans op werk en een leven lang leren staan centraal.

Criterium 2: De arbeidsmobiliteit in de Euregio kent steeds minder belemmeringen.

Criterium 3: De (euregionale) samenwerking tussen onderwijs, bedrijfsleven, gemeenten, en instanties als Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) is effectief.

Criterium 4: Mensen benutten hun talenten maximaal en leveren daarmee een bijdrage aan zowel de economische als sociale structuurversterking.

Wat hebben we bereikt?

Het missiegedreven economisch beleidskader dat op 29 juni 2020 is vastgesteld bevat onder het thema Talent ons herijkte beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt. Onder het thema Talent is de focus in het onderwijs- en arbeidsmarktbeleid aangescherpt. Het opleiden, behouden, aantrekken en vormen van talent staat daarin centraal. De transities waar de Limburgse economie voor staat zijn merkbaar op de arbeidsmarkt en de bijbehorende aansluiting van de onderwijsinfrastructuur en uit zich in schaarste aan menselijk kapitaal. Om te kunnen beschikken over goed opgeleide vakmensen en kenniswerkers, wordt in samenwerking met overheden, onderwijs, kennisinstellingen en werkgevers, arbeidsmarktregio's en andere relevante stakeholders, ingezet op de kwaliteit van talent. Enkele concrete voorbeelden zijn Leo Loopbaan, LimburgLeert en de inrichting van het BO Arbeidsmarkt.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Na vaststelling van het missiegedreven economisch beleidskader op 29 juni 2020 zijn diverse acties uit de actielijnen van het thema Talent ten uitvoer gebracht. Onder meer via het platform LimburgLeert wordt aan burgers sinds december 2020 gratis loopbaanadvies aangeboden en cursusaanbod gedeeld. Wij hebben extra inzet gepleegd op stages- en leerbanen. Na onze oproep aan partners voor het beschikbaar stellen van stageplaatsen hebben minimaal 100 studenten een stageplek gevonden. Met de door ons ondersteunde Techniekcoalitie worden circa 1400 medewerkers van ruim 70 bedrijven in de techniekssector op basis van strategische HRM plannen in de gelegenheid gesteld om bijgeschoold te worden.

Product	1.3.1. Arbeidsmarkt
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Herijking van het provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt.	Gerealiseerd. In het missiegedreven economisch beleidskader is het Provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt vastgelegd. Specifiek voor het thema arbeidsmarkt ligt de focus op Leven Lang Ontwikkelen (LLO), om zodoende een veerkrachtige en wendbare Limburgse beroepsbevolking te bewerkstelligen. Verder wordt ingezet op een sterk		2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	ecosysteem om hoogopgeleid talent te boeien en te binden aan de regio. In de arbeidsmarktbrief die op 15 januari 2021 aan uw Staten is toegezonden hebben wij nader uiteen gezet hoe wij invulling geven aan het provinciale arbeidsmarktbeleid.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststellen nieuw economisch en strategisch kader (inclusief de herijking van het provincie beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt).	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Het provinciale beleid op gebied van onderwijs en arbeidsmarkt is met het missiegedreven economisch beleidskader herijkt in de bredere context voor economische structuurversterking en de Sociale Agenda.

Product	1.3.2. Onderwijs
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Herijking van het provinciale beleid op gebied van onderwijs- en arbeidsmarkt Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. In het missiegedreven economisch beleidskader is het provinciale beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt vastgelegd. Specifiek voor het thema onderwijs wordt ingezet op breed toekomstbestendig en kwalitatief goed (beroeps)onderwijs, euregionaal onderwijs, het bevorderen van leercultuur, en het boeien en binden van hoogopgeleid talent aan de regio. Voor de samenwerking met het onderwijs focussen we ons op de transitieopgaves waarvoor Limburg staat gekoppeld aan de missies ‘Limburg maakt energiek” en ‘Limburg maakt gezond”.		1, 2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	De focus van het onderwijs lag in 2020 op de organisatie van interne processen als gevolg van de COVID-19 pandemie. Desondanks zijn in 2020 de reeds eerder opgestarte publiek private samenwerkingen gecontinueerd: ▪ CHILL: als aanjager van de Human Capital Pijler rondom verduurzaming chemie en materialen (Circular Hub). ▪ Leo Loopbaan is in maart als coöperatie gestart met als doel scholieren, studenten, werkenden en werkzoekenden te doordringen van de noodzaak van LLO zodat zij voldoende wendbaar en weerbaar zijn voor de toekomstige arbeidsmarkt. ▪ Het scholingsplatform Limburgleert.nl is in oktober 2020 gelanceerd. Op dit platform wordt het scholingsaanbod ontsloten van de Limburgse mbo en hbo instellingen. Inmiddels zijn circa 1.000 e-learnings gevolgd. ▪ Als gevolg van onze ondersteuning is het Expertteam Euregionaal Onderwijs sterker gepositioneerd.		
2. Evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg 2018-2020. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. ▪ In maart 2020 heeft een tussentijdse evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg plaatsgevonden. De volgende bevindingen komen uit de evaluatie naar voren: ▪ er heeft een gewenste verdieping en verbreding plaatsgevonden,;meerwaarde van EAL is dat zij ketenbrede samenwerking faciliteert en dat zij door data en onderzoek gezamenlijke ontwikkelingen ondersteunt; ▪ de kennisinstellingen in de EAL zijn de drijfveer achter ‘evidence informed’ beleid maken, ontwikkelen en innoveren;		1.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	▪ samenhang met lokaal onderwijsbeleid is tot stand gekomen, maar nog niet structureel; ▪ impact van EAL explicieter maken. Bevindingen en aanbevelingen worden opgepakt in het projectplan van de tweede fase van de tweede tranche EAL 2021-2023, m.n. in de innovatiewerkplaatsen en in de Onderwijsmonitor Limburg. Beoordeling van deze vervolgaanvraag geschiedt alleen door Gedeputeerde Staten.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststellen nieuwe economisch en strategisch kader (inclusief de herijking van het provincie beleid op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt).	0	1	1	2020
2	Afronden van de evaluatie van de Educatieve Agenda Limburg 2018-2020.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren

1. Het provinciale beleid op gebied van onderwijs en arbeidsmarkt is met het missiegedreven economisch beleidskader herijkt in de bredere context van beleid voor economische structuurversterking en de Sociale Agenda.
2. De Educatieve Agenda Limburg 2018-2020 is geëvalueerd.

Wat heeft het gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 1.3 Onderwijs en arbeidsmarkt	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
1.3.1. Arbeidsmarkt	242	1.661	1.904	1.472	432	V
1.3.2. Onderwijs	500	1.001	1.501	578	923	V
	742	2.662	3.404	2.050	1.354	V
Personele lasten	1.116	0	1.116	1.086	30	
Totaal lasten	1.858	2.662	4.520	3.136	1.385	V
Baten						
Reguliere middelen						
1.3.1. Arbeidsmarkt	0	384	384	423	-40	V
Totaal baten	0	384	384	423	-40	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.858**	**-2.278**	**-4.137**	**-2.712**	**-1.424**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-1.858**	**-2.278**	**-4.137**	**-2.712**	**-1.424**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt resteert een voordelig resultaat van € 1,42 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,39 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 1,35 mln. lagere lasten en € 0,04 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

1.3.1. Arbeidsmarkt

Het voordelig budgetverschil bedraagt per saldo € 0,47 mln. (€ 0,43 mln. lasten en € 0,04 mln. baten). Dit betreft met name de niet bestede middelen van het missiegedreven economisch beleidskader van € 0,40 mln. In 2020 zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dezen dienen voor de uitvoering van het kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen € 0,40 mln. over te boeken naar 2021.

1.3.2. Onderwijs

In 2020 is er voor het product Onderwijs € 0,92 mln. minder besteed dan begroot.
Dit verschil betreft met name:

- een lagere besteding van het missiegedreven economische beleidskader van € 0,27 mln. In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dezen dienen voor de uitvoering van dit beleidskader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen € 0,27 mln. over te boeken naar 2021.
- De subsidieverlening voor de 3e tranche HAS Venlo was aanvankelijk voorzien in 2020. Omdat de Provincie in 2020 geen subsidie aanvraag heeft ontvangen, wordt de subsidie na ontvangst van de aanvraag verleend in 2021. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen € 0,7 mln. overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
1.3.2	Onderwijs	2.500	2.500	2.500	-	-	-	-	2.500
		2.500	**2.500**	**2.500**	**0**	**0**	**0**	**0**	**2.500**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan Onderwijs en Arbeidsmarkt. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Bedrijfsvoering	Financiering
SROI	Lening aan stichting HAS

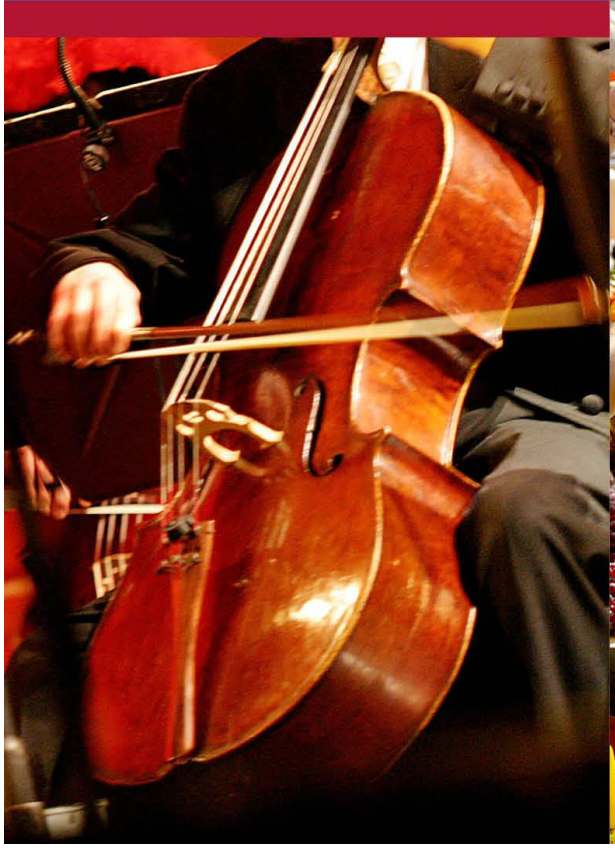

2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid

Iedereen in Limburg doet ertoe en moet kunnen participeren in een veilige en leefbare samenleving. De Limburgse samenleving vraagt om een resultaatgerichte Sociale Agenda die ervoor zorgt dat iedereen kan meedoen, zich vitaal en gezond voelt en een gelijke kans krijgt. Vitale, gezonde en participerende burgers die op eigen verantwoordelijkheid kunnen worden aangesproken zijn in Limburg nodig voor een veilige, leefbare en economisch sterke omgeving.

De Sociale Agenda draagt hieraan bij en richt zich op het vergroten van zelfredzaamheid en individuele ontplooiing van Limburgers en met name Limburgers in een kwetsbare positie. Limburg scoort slechter dan de rest van Nederland als het gaat om (arbeids)participatie, onderwijs, gezondheid, opvoeding en sociaal kapitaal, zo blijkt uit de “Eerste integrale effectmeting Sociale Agenda Limburg 2025 (2018)”. Deze achterstand is hardnekkig. Voor het realiseren van een trendbreuk is een integrale aanpak nodig, omdat deze factoren met elkaar samenhangen en niet los van elkaar kunnen worden gezien. Het lukt niet alle Limburgers om actief en ondernemend in het leven te staan of aan te sluiten bij de kansen en ontwikkelingen die zich voordoen. Soms hebben zij extra ruimte en ondersteuning nodig om mee te kunnen doen. De Sociale Agenda draagt bij aan het bevorderen van een samenleving waarin iedereen naar vermogen mee doet.

Een belangrijke taak van de overheid is om veiligheid te bieden voor haar inwoners. Door tal van maatschappelijke ontwikkelingen staan deze onder druk. Leefbare en veilige wijken en buurten in de steden en dorpen zijn belangrijke voorwaarden voor een samenleving waarin iedereen naar vermogen mee kan doen en ertoe doet.

Wat willen we bereiken?

We willen een samenleving bereiken waarin iedereen meedoet, ertoe doet en zoveel mogelijk een gelijke kans krijgt. Uit de effectmeting van Sociale Agenda Limburg 2025 uit de vorige collegeperiode is gebleken dat we de brede open aanpak nu met meer focus moeten voortzetten. Wij leggen deze focus met name op Limburgers die in armoede leven, eenzaam zijn, een ongezonde levensstijl hebben, in onveiligheid leven, een slechte levensstart hebben, laaggeletterd of digibeet zijn. De problemen waar burgers in dergelijke kwetsbare situaties mee te maken hebben, staan vaak niet op zichzelf maar zijn met elkaar verbonden. Het is daarom van belang om onze samenwerkingspartners niet alleen te ondersteunen maar ook met elkaar te verbinden. Samen met onze partners, zoals (on)georganiseerde burgergroepen, gemeenten, maatschappelijke en particuliere organisaties, zetten we ons in op het vergroten van de zelfredzaamheid en participatie van Limburgers. We leggen thematische verbindingen met onder meer economische structuurversterking, onderwijs & arbeidsmarkt, veiligheid en leefbaarheid waarmee versterkt bijgedragen wordt aan een samenleving waarin iedereen gelijkwaardig is, naar vermogen mee doet en beoordeeld wordt op gedrag.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Behalen van resultaten dicht bij de burgers: ruimte voor het bereiken en betrekken van burgers in kwetsbare positie en inzet van actief burgerschap en burgerparticipatie.

Criterium 2: Inzetten en uitvoeren van bewezen interventies: deze interventies leveren resultaten op, die meetbaar, reproduceerbaar en opschaalbaar zijn. Hierbij ligt de trekkersrol bij andere partners.

Criterium 3: Verbinden: innovatieve voorbeeldprojecten gericht op een samenwerking/verbinding met andere thema's die leiden tot meer synergie en/of multipliers.

Wat hebben we bereikt?

Het afgelopen jaar hebben we ervaren hoe belangrijk het is om zelfredzaam te kunnen zijn. Maar zeker ook hoe belangrijk het is om samen redzaam te kunnen zijn en om te zien naar elkaar. De coronapandemie en daarbij behorende maatregelen raken ons allen en maken vaak de kwetsbare burgers nóg kwetsbaarder. Vanuit de Sociale Agenda hebben wij ons dan ook extra ingezet op bepaalde vlakken om de kwetsbare Limburgers te ondersteunen. In het oog springende voorbeelden daarvan zijn: Voedselbankactie ondersteund en verbreed, Kiek Limburg, WijZijnVrijwilligers, versterkte inzet op de opvang van zwerfjongeren via Credohuis, Corona Onderzoek Limburg (COL) en flyer hulplijnen die onder 385.000 huishoudens in heel Limburg is verspreid met als doel bewustwording en informatie voor gezinnen rondom eenzaamheid en huiselijk geweld. Door frequent contact met onze Maatschappelijke Organisaties houden we tevens ontwikkelingen in het oog en we geven hen de ruimte om zich maximaal in te zetten op hun eigen doelgroepen. Een en ander is tevens gemeld in de reguliere informerende brieven rondom corona.

Tegelijkertijd blijven we werken aan onze visie voor de lange termijn zoals vastgelegd in het Uitvoeringskader Sociale Agenda (vastgesteld PS 7-2-2020) met de kernambitie: het vergroten van de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van Limburgers in een kwetsbare positie en het verbeteren van hun participatie in de samenleving. We zien dat de opgave mogelijk relevanter is dan ooit en dat de koers goed is. We zetten in op preventie, vitaliteit en op het wegwerken van achterstanden (trendbreuk). Langs vier programmalijnen werken wij hieraan (1: opgroeien en ontplooien; 2: kans op ontwikkeling en werk; 3: vitaal meedoen en 4: vitale gemeenschappen). Voorbeelden van initiatieven zijn de ondersteuning van de Vreedzame Wijk in Malberg (Maastricht), Jongeren op Gezond Gewicht (JOGG) en het extra aandacht geven aan jongeren die uitvallen in het onderwijs. Meer bereikte resultaten op dit vlak worden in onderstaande tabel benoemd. Via de Voortgangsrapportage van de Sociale Agenda, welke we medio 2021 aan u verwachten te sturen, zult u uitgebreider geïnformeerd worden.

In april 2020 is de 'Beleidsbrief Integratie' vastgesteld door Gedeputeerde Staten en is Provinciale Staten geïnformeerd (kenmerk: 2020/16331) over hoe wij een impuls gaan geven aan het integratiebeleid. Primair ligt onze rol in het verbinden van partijen en het delen van kennis en expertise met elkaar. Dit is enerzijds vanuit de Limburgse Regietafel Vluchtelingen en Integratie gerealiseerd met aandacht voor de opvang voor asielzoekers en anderzijds was er aandacht voor de huisvesting en sociale- en maatschappelijke participatie van statushouders. Door de Provincie Limburg is ook een traineeprogramma voor statushouders opgezet. Tenslotte, heeft de Stuurgroep Internationale Werknemers (waar we als Provincie Limburg lid van zijn) onderzoek gedaan naar internationale werknemers in Limburg en een 'Visie Internationale Werknemers Limburg' vastgesteld.

Daarnaast is op 29 juni 2020 het Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg vastgesteld door Provinciale Staten. We nemen hiermee niet alleen verantwoordelijkheid voor onze provinciale kerntaken, maar zetten vooral in op een zeer intensieve samenwerking met onze veiligheidspartners, met gemeenten, woningcorporaties en instellingen. We zoeken niet alleen de verbinding tussen partners, maar ook tussen

onze eigen beleidsterreinen. De link met de Sociale Agenda Limburg is hierbij van essentieel belang. Door aan de voorkant te investeren in leefbaarheid, gezondheid, preventie, blinde vlekken en toekomstperspectief, werken we aan meer veiligheid op de lange termijn.
De Veiligheidsagenda kent een integrale benadering langs drie actielijnen:

1. Georganiseerde aanpak tegen ondermijning:
   In nauwe samenwerking met het RIEC (Regionaal Informatie en Expertise Centrum) investeren wij als Provincie in een gedegen, brede aanpak van ondermijning. Zo is in de tweede helft van 2020 in opdracht van de Provincie een ondermijningsbeeld voor Limburg opgeleverd. Daarnaast hebben we vanuit de veiligheidsagenda een ketenregisseur Milieu aangesteld bij het RIEC met als doel om ondermijnende situaties gerelateerd aan het milieu in kaart te brengen en om een concrete en pragmatische ketenaanpak in Limburg te borgen. Een goed voorbeeld hiervan is de manier waarop in de veiligheidsketen aandacht gegeven wordt aan drugsdumpingen in het buitengebied door middel van een subsidieregeling drugsdumpingen.
   In 2020 hebben we een inventarisatie gemaakt van een aantal trajecten waardoor we de strafrechtketen (bij onze partners) kunnen ontlasten door bijvoorbeeld een slimmere inzet van de bestuursrechtketen. Naar verwachting zullen we in 2021 de resultaten hiervan bekend maken.

2. Preventie en veilige wijken: Wij kijken met relevante partners zoals gemeentes en woningcorporaties naar de veiligheid van Limburgse wijken. Hierbij leggen we de focus op een preventieve integrale aanpak om zo criminaliteit in woonwijken tegen te gaan en op een verhoogde weerbaarheid van kwetsbare groepen zoals jeugd en senioren. In 2020 hebben we een inventarisatie gemaakt van kwetsbare wijken in Limburg. In oktober is één van de beoogde projecten gepresenteerd in Weert (Studesk). Dit project biedt een helpdesk, georganiseerd door MBO-studenten, waarbij senioren geholpen worden om digitaal weerbaarder te worden. Bij succes wordt dit project uitgebreid naar andere plekken in Limburg. In samenwerking met gemeentes en woningcorporaties is in 2020 tevens afgesproken dat we samen naar een slimme toepassing gaan kijken om zorgwoningen veiliger toegankelijk te maken voor zorg- en hulpdiensten, waardoor we het aantal ondermijnende situaties gerelateerd aan senioren kunnen tegengaan. De Provincie heeft hierbij vooral een aanjagende rol.

3. Veilig buitengebied: Met deze derde actielijn beogen wij een impuls te geven aan onze wettelijke rol in het Limburgse buitengebied. We zijn in 2020 gestart met de ontwikkeling van innovatieve toepassingen waardoor we sneller, flexibeler en effectiever kunnen controleren en handhaven in het buitengebied. Met de oprichting van het samenwerkingsverband Samen Sterk In Limburg (SSIL) heeft de Provincie een platform georganiseerd waar we samen met onze partners in het buitengebied onze inzet kunnen afstemmen en verbeteren. Voorbeelden die in 2020 zijn geïnitieerd, zijn de toegenomen integrale handhavingsacties, de ontwikkeling van het digitaal kaartsysteem in het buitengebied en de inzet van drones om sneller en flexibeler toezicht te kunnen houden. Ook hebben we aandacht voor de veiligheid op vakantie- en recreatieverblijven. De afgelopen jaren heeft de Provincie een impuls gegeven aan de leefbaarheid op vakantie- en verblijfsrecreatie door onder andere de aanstelling van een vitaliteitsmanager. In 2020 hebben we een aanzet gemaakt om het zogenaamde ‘rode spoor’ uit te rollen. Het rode spoor heeft als doel om naast de leefbaarheid ook de veiligheid op vakantie- en recreatieverblijven in kaart te brengen en te verbeteren.

In zowel de Regiodeal Noord-Limburg als de Regiodeal Parkstad hebben we in 2020 het thema veiligheid beter gepositioneerd met een aantal concrete voorstellen, waardoor het veiligheidsgevoel van de gemiddelde Limburger in de desbetreffende regio ook daadwerkelijk kan toenemen. Voorbeelden hiervan

zijn de informatiebrochure ondermijning Noord-Limburg, de oprichting van het interventieteam, een verbetering van het proces Meld Misdaad Anoniem en de uitrol van keurmerken voor veilig ondernemen zowel in Noord- als Zuid-Limburg. De Regiodeals zijn in 2020 van start gegaan.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.1.1. Sociale agenda en Zorg
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wij geven invulling aan het, op basis van het Collegeprogramma 'Vernieuwend Verbinden', vast te stellen uitvoeringsprogramma Sociale Agenda 2020-2023. Hierin worden onderstaande zaken meegenomen:	Gerealiseerd.		1,2,3
▪ vernieuwende initiatieven gericht op het vergroten van zelfredzaamheid, participatie, vitaliteit en (positieve) gezondheid van burgers met name van (senior) burgers in een kwetsbare positie ondersteund;	▪ Bewezen interventie Healthy Life voortgezet voor uitrol en verduurzaming, waarbij tevens ingezet wordt op het voorkomen van eenzaamheid. Een posteractie is gestart met als doel bewustwording onder de burgers om eenzaamheid bij medeburgers te verminderen. We hebben het scholingsplan Limburg Positief Gezond ondersteund waarmee ingezet wordt op het trainen van (toekomstige) professionals en vrijwilligers.		
▪ een provinciale aanpak laaggeletterdheid voor kinderen en volwassenen met een taalachterstand opgesteld in samenwerking met Limburgse bibliotheken, gemeenten, werkgevers, het onderwijs, de kredietbank en zorgorganisaties;	▪ Ter invulling van amendement 52 gewijzigd Kuntzelaers cs inzake Nederlandse Taal en Armoede (PS 7-2-2020) hebben voorbereidende gesprekken plaatsgevonden met Cubiss Limburg, de Limburgse bibliotheken en gemeenten. De nadere subsidieregeling Bibliotheek, Maatschappij en Laaggeletterdheid is gecontinueerd. Vijf initiatieven zijn ondersteund, gericht op het verbeteren van basisvaardigheden (taal, rekenen, zorg, financieel, sociaal, digitaal) en		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	leesbevordering om hierdoor beter in de maatschappij te participeren. In deze projecten participeren onder andere zorgorganisaties, onderwijs en Kredietbank. Ook Cubiss Limburg heeft – vanuit haar wettelijke taak en via het jaarlijkse werkplan – hierin de Limburgse bibliotheken ondersteund.		
▪ het vergroten van de zelfredzaamheid, participatie en vitaliteit van burger door de zoveel mogelijke gezamenlijke inzet van maatschappelijke organisaties, Burgerkracht Limburg en een Actiecentrum Limburg Positief Gezond;	▪ De maatschappelijke organisaties, Burgerkracht Limburg en het daarin ondergebrachte Actiecentrum Limburg Positief Gezond zijn gevraagd zich uitermate in te spannen voor hun doelgroepen in deze coronapandemie. Daarnaast hebben we vanuit de Sociale Agenda en het kader Maatschappelijke Organisaties gevraagd aan te geven waar eventuele knelpunten ontstaan door de maatregelen. Verschillende initiatieven zijn door deze organisaties ontplooid, zoals een crisiskaart met de mogelijkheid informatie in te vullen voor alleenstaanden die met corona-verschijnselen worden opgenomen, een Youtube-kanaal ‘Limburg(ers) in beeld’, waar burgers hun ervaringen en verhalen delen, afspraken voor mantelzorgers die de grens over moeten, een kerstactie van de Voedselbank voor haar klanten en beeldbellen voor ouderen en mensen met een lichamelijke beperking om hun levenskwaliteit te verhogen en het isolement en eenzaamheid aan te pakken. Voor de Maatschappelijke Organisaties en Burgerkracht Limburg zijn de beleidskaders voor de jaren 2021 tot en met 2024 vastgesteld.		
▪ het vergroten van zelfredzaamheid, gezondheid, vitaliteit en veiligheid van kinderen en jongeren en het bevorderen van	▪ Initiatieven zijn ondersteund, zoals Credohuizen in Limburg (zwerfjongeren), bekendheid van		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
gelijke kansen en het participeren in de samenleving door de samenwerking met partners op het gebied van kinderen en jongeren te versterken; Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	hulplijnen onder alle Limburgers vergroten en scholing van (aanstaande) professionals in het gebruik van de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld.		
2. Subsidieregeling voor gemeenschapsaccommodaties wordt gecontinueerd. De regeling is gericht op de enige maatschappelijke voorziening, gelegen in het hart van de betreffende wijk of kern, met een functie als spil in de wijk. Dergelijke gemeenschapsvoorziening heeft in ieder geval ook een ondersteunende functie voor de inwoners in een kwetsbare positie. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt*	Gerealiseerd. Regeling is gecontinueerd onder de naam: Provinciale Nadere subsidieregels Gemeenschapsaccommodatie 2020-2023. Deze regeling is op 22 april 2020 in werking getreden. De looptijd van deze regeling is vastgesteld voor de periode 22 april 2020 tot en met 30 juni 2023. PS is op 8 december 2020 over deze regeling geïnformeerd via mededeling portefeuillehouder (kenmerk: 2020/48800).		1
3. Integrale wijkenaanpak We continueren onze partnerschappen in de wijkenaanpak. In nauw overleg met de gemeenten, komen we tot een integrale en complementaire aanpak voor de leefbaarheid op wijkniveau. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Wij hebben onze rol als partner voortgezet in de integrale wijkenaanpak van Vastenavondkamp (Venlo-Blerick) en Donderberg (Roermond). Het betreft in beide gevallen een langjarige aanpak, waarin ruimtelijk-fysieke en sociaal-maatschappelijke projecten, en projecten op het gebied van veiligheid integraal worden opgepakt door diverse partners (woningcorporaties, lokale en regionale overheid, welzijnsinstellingen, politie, etc.).		1,3
4. Verbeteren van de leefstijl om optimaal te kunnen opgroeien en ontwikkelen. Rol provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Voor de verduurzaming van concept Gezonde Basisschool van de Toekomst hebben wij twee kwartiermakers ondersteund. We hebben ingezet op het samenbrengen van partners om te komen tot een integrale aanpak overgewicht in heel Limburg. Deze integrale samenwerking zal begin 2021 van start kunnen gaan. Verder hebben we ingezet op het borgen van de JOGG-structuur in Limburg, ook deze inzet zal begin 2021 geformaliseerd worden.		1,2,3
5. Verbeteren van de kansen op de arbeidsmarkt en passend perspectief voor (kwetsbare)	Gerealiseerd.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
jongeren en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Over de indicatie van het realiseren van 8.000 leerwerktrajecten, zoals vermeld in het collegeprogramma Vernieuwend verbinden 2019-2023 en opgenomen als doelstelling in programmalijn 2 'Kans op ontwikkeling en werk' van de Sociale Agenda Limburg 2019-2023, kan gemeld worden dat in 2020 2.696 leerwerk-trajecten gerealiseerd zijn.		
6. Vergroten van de zelfredzaamheid met als doel dat burgers langer vitaal kunnen meedoen. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Hiertoe hebben wij o.a. de participatieregeling opgezet. Doel van deze regeling is het ondersteunen van projecten die erop zijn gericht om de samenredzaamheid en/of participatie in de samenleving van een kwetsbare doelgroep te vergroten en/of de problematiek van een kwetsbare doelgroep bespreekbaar te maken, bijvoorbeeld door middel van activiteiten op het gebied van cultuur. Tevens zijn er samenwerkingen gecontinueerd met het Oranjefonds en het Kansfonds. Deze samenwerking maakt het mede mogelijk om (kleinschalige) burger- en buurtinitiatieven te steunen die kwetsbare Limburgers helpen om hun situatie te verbeteren.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoeringsprogramma Sociale Agenda 2020-2023.	0	1	1	2019/ 2020
2	Subsidieregeling voor gemeenschapsaccommodaties is gecontinueerd.	1	1	1	2020
3	Wij zetten onze betrokkenheid als partner bij de integrale wijkenaanpak voort.	2	2	2	2020
4	Opschaling van de Gezonde Basisschool van de Toekomst (GBT)	4	7	30	2023
5	Realiseren van 8.000 leerwerkplekken i.s.m. de arbeidsmarktregio's, het onderwijs, werkgevers en maatschappelijke partners.	1.198	2.696	8.000	2023

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
6	Opzetten van een participatieregeling.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
4: Het cijfer 7 is gebaseerd op het aantal scholen dat het traject naar GBT gestart is en in dat proces nu op minimaal niveau Basis2 zit. Dat betekent dat er iedere schooldag minimaal één uur actief wordt bewogen (in het geval van één school is dat op dit moment nog 30 minuten). Bij niveau Basis2 heeft een school wel een gezond voedingsbeleid, maar krijgen de kinderen niet iedere schooldag een gezonde lunch, dit is niveau Basis3. Op dit laatste niveau zitten op 31-12-2020 drie scholen. In totaliteit zijn 20 basisscholen bezig met het proces om te komen tot een volledig interventie GBT-school (Basis3) en bevinden deze zich op 31-12-2020 met name in de opstartfase of op niveau Basis1, waarbij inbreng gegeven kan worden door de betrokken partijen (ouders, leerlingenraad, vrijwilligers, etc.). 5: Het aantal 2.696 is gebaseerd op: ▪ Leerwerkplekken op basis van de gesubsidieerde projecten Talent in Bedrijf, Voordeel & Vervolg en Techniek Coalitie Limburg; ▪ Leerwerkplekken op basis van de publiek-private samenwerking (PPS) zoals Centrum voor Innovatief Vakmanschap Installatie Techniek (CIVIL), Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden (SMART), Gebouwde Leefomgeving Limburg (GOL) en Logistiek; ▪ Leerwerkplekken op basis van Beroeps Begeleidende Leerweg (BBL) trajecten Zorg bij Vista en Gilde; ▪ Leerwerkplekken op basis van samenwerkingsverbanden zoals Leo Loopbaan en Chemelot Innovation and Learning Labs (CHILL). De door de stakeholders opgegeven aantallen zijn indicatief. Door de corona maatregelen kan het uiteindelijke aantal minder zijn.

Product	2.1.2. Veiligheid
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Een Actieplan Veilig Limburg In nauwe afstemming met onze veiligheidspartners maken we een Actieplan Veilig Limburg. In dit plan wordt ook een rollendocument opgenomen over de taken en verantwoordelijkheden van de Provincie, gericht op het complementair versterken van de veiligheidsketen. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, partner*	Gerealiseerd. In samenspraak met veiligheidspartners is het beleidskader Veiligheidsagenda Limburg opgesteld. Dit kader is op 29 juni 2020 vastgesteld door Provinciale Staten. In de Veiligheidsagenda is opgenomen welke taken en verantwoordelijkheden de Provincie Limburg heeft en neemt, gericht op het complementair versterken van de veiligheidsketen. De Veiligheidsagenda werkt vraaggestuurd, daar waar de Provincie geen wettelijk taak heeft.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Wat merkt de Limburger? ▪ het aantal BOA's van de Provincie is toegenomen van 3 naar 6; ▪ bedrijventerreinen worden veiliger door middel van het KVO project (Keurmerk Veilig Ondernemen) dat een onderdeel is van zowel Regio Deal Parkstad als Regio Deal Noord; ▪ ouderen worden weerbaarder gemaakt tegen cybercriminaliteit in het project StuDesk; ▪ inwoners in Noord-Limburg worden geïnformeerd over ondermijning door middel van een communicatiecampagne die opgestart is vanuit de Regio Deal Noord; ▪ door de oplevering van het Limburgs Ondermijningsbeeld is de bewustwording rondom ondermijning bij de Limburgers vergroot.		
2. We hebben in het kader van de Regiodeal Parkstad (thema Veiligheid), in samenspraak met onder meer het Platform Veilig Ondernemen, met het Ministerie van Justitie en Veiligheid nadere afspraken gemaakt over aanvullende middelen voor de voorgestelde aanpak zoals opgenomen in de Regiodeal Parkstad Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, financier, partner*	Gerealiseerd. Voor het project KVO (Keurmerk Veilig Ondernemen) heeft de Provincie Limburg een bedrag van € 350.000 beschikbaar gesteld. Hiervan komt € 175.000 uit het Limburgs Aanbod en € 175.000 uit de Veiligheidsagenda. Het Rijk cofinanciert een bedrag van € 200.000 en de Regio Parkstad legt een bedrag van € 174.000 in natura (menskracht) bij. Het project KVO heeft als doelstelling om ondermijning in Parkstad aan te pakken door middel van verschillende publiek-private samenwerkingen. Door de publiek-private samenwerking (PPS) worden burgers direct betrokken bij dit project, wat zal bijdragen aan het verbeteren van het veiligheidsgevoel. Daarnaast zijn er door de genomen maatregelen minder ondermijnende activiteiten.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Het KVO project is in 2020 gehonoreerd in de Regiodeal Parkstad en wordt uitgewerkt in 2021. Daarnaast is het KVO project ook uitgebreid naar de Regiodeal Noord.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Een Actieplan Veilig Limburg.	0	1	1	2020
2	Nadere afspraken over aanvullende middelen voor de voorgestelde aanpak (zoals opgenomen in de Regiodeal Parkstad) zijn gemaakt.	0	1	1	2020

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.1 Sociale agenda, zorg en veiligheid	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
2.1.1. Sociale agenda en Zorg	7.822	7.195	15.018	12.117	2.901	V
2.1.2. Veiligheid	0	141	141	155	-14	N
	7.822	7.337	15.159	12.272	2.887	V
Personele lasten	1.526	0	1.526	1.484	41	
Kapitaallasten	4	0	4	54	-50	
Totaal lasten	9.352	7.337	16.689	13.811	2.878	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.1.1. Sociale agenda en Zorg	0	0	0	8	-8	V
2.1.2. Veiligheid	0	0	0	153	-153	V
Totaal baten	0	0	0	160	-160	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-9.352**	**-7.337**	**-16.689**	**-13.650**	**-3.039**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	104	104	104	0	
Onttrekking reserves						
Reserve DU bodemsanering	0	60	60	0	60	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	50	-50	
Totaal onttrekkingen	0	60	60	50	10	
Saldo mutatie reserves	**0**	**-44**	**-44**	**-54**	**10**	
Resultaat	**-9.352**	**-7.381**	**-16.733**	**-13.704**	**-3.029**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.1. Sociale innovatie en participatie resteert een voordelig resultaat van € 3,03 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 3,03 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,89 mln. lagere lasten en € 0,16 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

2.1.1. Sociale agenda en Zorg

De reguliere middelen van dit product laten een voordelig saldo zien van € 2,90 mln. Dit voordeel betreft met name:

- de 'Nadere subsidieregels Bibliotheek, Maatschappij en Laaggeletterdheid 2020-2023'. In 2020 zijn door de beperkende maatregelen t.a.v. COVID-19 bibliotheken gesloten en hebben activiteiten niet of nauwelijks kunnen plaatsvinden. Naar verwachting worden de geplande activiteiten in 2020 alsnog in 2021 opgepakt. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,11 mln. overgeboekt naar 2021.
- de subsidieverlening aan Cubiss Limburg voor het werkplan 2020 is in 2020 niet meer tot een definitieve afronding en beschikking van het dossier gekomen aangezien de voor de feitelijke toekenning van het exploitatiesubsidie 2020 aan Cubiss Limburg benodigde aanvullende en toereikende informatie pas in november 2020 door Cubiss is aangereikt. De uitbetaling van het restantbedrag voor het werkplan 2020 vindt plaats bij de definitieve subsidieverlening 2020 (GS 23-02-2021). Het restantbedrag in 2020 van € 0,71 mln. wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.
- in de PS-vergadering van 18 december 2020 is Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen aangenomen. Hiervoor is een bedrag van € 0,13 mln. beschikbaar gesteld. Het project 'De kleine Beurs' wordt ondersteund vanuit deze motie, het betreft een project van Stichting Leergeld en het Jeugdfonds Sport en Cultuur en zet in op het vergroten van de bekendheid van de diverse fondsen en ondersteuningsmogelijkheden onder Limburgers in armoede. De overige gelden uit de motie worden lopende dit jaar verdeeld over genoemde fondsen.
- een lagere besteding van de uitvoeringsagenda Sociale Agenda 2020-2023 van € 0,68 mln. In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dienen voor de uitvoering van dit beleidskader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen over te boeken naar 2021.
- De in 2020 gereserveerde middelen van € 0,75 mln. voor de integrale wijkenaanpak Vastenavondkamp te Venlo-Blerick zijn niet tot besteding gekomen. De gemeente Venlo heeft eind 2020 een gebiedsvisie voor de wijk Vastenavondkamp opgeleverd. In de eerste helft van 2021 wordt het uitvoeringsplan nader uitgewerkt, dat onderdeel is voor de provinciale subsidieaanvraag. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen overgeboekt naar 2021.

2.1.2. Veiligheid

Het budgetverschil van de reguliere middelen is per saldo € 0,14 mln. voordelig. Dit verschil bestaat uit nadelige lasten van € 0,014 mln. en voordelige baten van € 0,15 mln.
Dit wordt met name veroorzaakt door de Subsidieregeling opruiming drugsafval Provincie Limburg 2020. Van het ministerie van Justitie en Veiligheid hebben wij een bijdrage van € 0,15 mln. ontvangen voor de uitvoering van de regeling voor Limburg. Daarnaast hebben wij als

Provincie een bijdrage van € 0,06 mln. beschikbaar gesteld. De regeling heeft een looptijd tot 1 december 2020. Voor de afhandeling van subsidieaanvragen wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,06 mln. overgeboekt naar 2021, inclusief de dekking uit de reserve DU Bodemsanering. Daarnaast is op 29 juni 2020 het Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg door PS vastgesteld. Voor de uitvoering van de Veiligheidsagenda wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,08 mln. overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
2.1.1	Sociale agenda en Zorg	1.370	1.370	964	423	47	15	-17	1.308
		1.370	**1.370**	**964**	**423**	**47**	**15**	**-17**	**1.308**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan de Sociale agenda en zorg. In onderstaande tabel staan deze leningen partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Financiering
Lening aan Stichting Zuyderland MC (Atrium)
Lening aan Stichting Beringe Buiten
Lening aan Stichting Plattelandshoés

2.2. Cultuur

Dit programma zet in op de verbindende kracht van cultuur, waarbij cultuur niet alleen de hedendaagse cultuuruitingen (kunsten en creatieve industrie) betreft, maar ook immaterieel erfgoed, monumenten en archeologie. Mediabeleid maakt eveneens deel uit van dit programma.

Cultuur in die brede betekenis bepaalt voor een belangrijk deel onze (Eu)regionale identiteit en draagt bij aan de sociale cohesie en participatie, biedt kansen voor economie en toerisme en kan de aantrekkingskracht van onze provincie vergroten.
Maatschappelijke ontwikkelingen als vergrijzing-ontgroening-krimp, polarisering, individualisering en digitalisering zorgen voor een veranderend publiek, met een risico voor de afzetmarkt van cultuur in Limburg en daarbuiten.
Leegstand en restauratie-urgentie bij onder meer grotere monumentencomplexen (industrieel erfgoed, kloosters, kerken) vragen om herbestemming.
Ons diep en rijk verleden wordt weerspiegeld door de archeologie. Dit grotendeels onzichtbare verleden is onlosmakelijk met Limburg verbonden. Het is het erfgoed van alle lagen van de bevolking, van arm tot rijk en van jong tot oud. De mogelijkheden die archeologie biedt voor onze provincie en de bezoekers, zijn pas ontdekt en dienen verder verkend en uitgebreid te worden.

Wat willen we bereiken?

Cultuur is van en voor alle Limburgers. Wij dragen bij aan de versterking van de maatschappelijke waarde van de cultuur- en erfgoedsector voor een breed publiek en de samenleving. Wij willen dat zoveel mogelijk inwoners en bezoekers van Limburg deze waarde leren kennen en kunnen ervaren, zich ook erin herkennen. Met speciale aandacht voor groepen mensen die minder snel met cultuur en erfgoed in aanraking komen. Wij stimuleren cultuurparticipatie en cultuureducatie en streven naar een betere (be)leefbaarheid van de omgeving. Cultuur en erfgoed werken daartoe over grenzen heen en er ontstaan meer en nieuwe verbindingen, zoals op het gebied van toerisme, economie, welzijn, sport, natuur en ontwikkeling van stad en platteland. Wij bewerken het gezamenlijk krachtenveld om zoveel mogelijk Rijks-, en zo mogelijk Europese middelen voor cultuur naar Limburg te halen.
Geïnvesteerd wordt in de samenwerking met en de ondersteuning van het archeologische veld om publieksgerichte activiteiten te genereren. De doorontwikkeling van de Vondst, het centrum voor Archeologie in Limburg, vervult daarbij een spilfunctie.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Verbreden en vernieuwen van de provinciale (basis)infrastructuur op het gebied van cultuur: deze weerspiegelt de diversiteit van cultuur in Limburg, biedt ruimte aan nieuwkomers, draagt bij aan een evenwichtige geografische spreiding van het cultuuraanbod over Limburg en past de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en de Code Culturele Diversiteit zoveel mogelijk toe.

Criterium 2: Bieden van ruimte aan cultuuraanbieders: ruimte voor het bereiken en betrekken van een nieuw en meer divers publiek (publieksbereik), voor het werken in samenwerkingsverbanden en voor het nemen van eigen verantwoordelijkheid en het zelfstandig bereiken van doelen.

Criterium 3: Verbinden: genieten van en deelnemen aan cultuur, met name culturele evenementen, verbindt mensen en versterkt de verbinding van de cultuursector met andere sectoren binnen het sociaal, ruimtelijk en economisch domein, waarbij aandacht voor een evenwichtige wederzijdse versterking.

Criterium 4: Vertellen van het verhaal: ter bescherming, zichtbaar maken en behoud van ons cultureel erfgoed, ter stimulering van publieksbereik door onder andere herbestemming en ter stimulering van participatie.

Wat hebben we bereikt?

Cultuur

De coronacrisis heeft 2020 tot een bijzonder jaar gemaakt. De enorme impact hiervan op de culturele en creatieve sector is u bekend. De vele Limburgse festivals en evenementen, culturele producties en presentaties, creatieve processen van makers: zij konden niet doorgaan in hun oorspronkelijke vorm. Het publiek kon niet meer als vanouds genieten. Culturele instellingen en organisaties en creatieve zzp-ers kwamen en zitten bedrijfsmatig in zwaar weer. Het overleven van de crisis staat nog steeds voorop. Wij zien echter gelukkig ook dat het creatieve denkvermogen van de sector naar vernieuwende, veelal digitale, methoden zoekt, en deze ook steeds meer vindt, om hun aanbod toch te creëren en te realiseren en onder de aandacht te brengen van het publiek.
Wij hebben vanuit onze kerntaak op het gebied van cultuur, het behoud en de versterking van de provinciale culturele infrastructuur, de culturele en creatieve sector vanaf de start van de coronacrisis zoveel als mogelijk ondersteund. Wij hebben continuïteit en stabiliteit geboden door middel van onze coulancemaatregelen op het gebied van subsidies. Onder de noemer “Investeren in overleven” hebben wij € 1.669.328 provinciaal cultuurbudget vrijgemaakt en ingezet om de culturele en creatieve sector te helpen overleven. Op basis van een door ons gedane inventarisatie bij culturele en erfgoed instellingen is bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties een schadeclaim ingediend en hebben wij ruim € 1,1 miljoen ontvangen en doorgezet naar deze instellingen, ter compensatie van de door hun opgegeven geleden schade. Wij hebben u over onze totale inzet uitgebreid geïnformeerd via de mededeling portefeuillehouder inzake inzet vanwege corona van maatregelen en middelen voor cultuur en erfgoed in Limburg d.d. 13 oktober 2020 (2020/41383).

Hiernaast hebben wij ook uitvoering gegeven aan ons regulier Cultuurbeleid (zie hierna, de bereikte resultaten). In 2020 stond het traject van besluitvorming inzake het Cultuurplan 2021-2024 en de Subinfrastructuur 2021-2022 centraal en is dit tot afronding gekomen. Dit traject is, met name voor de Cultuurtank Limburg, extra intensief geweest vanwege het door de coronacrisis noodzakelijke anders werken, waarbij fysiek overleg heeft moeten plaatsmaken voor digitale communicatie.
Ook in 2020 hebben wij bijzondere aandacht gehad voor het vergroten en versterken van het cultureel aanbod in Noord- en Midden-Limburg. Doordat wij Opera Zuid en Van Eyck vanwege hun relevantie binnen en buiten Limburg op de Provinciale Begroting hebben geplaatst, is er dusdanige vrijval binnen de beschikbare middelen voor het Cultuurplan ontstaan, dat hierdoor alle aanvragen van instellingen uit Noord- en Midden-Limburg gehonoreerd zijn, die aan de criteria voldeden in het kader van de besluitvorming inzake het Cultuurplan 2021-2024 (2 instellingen) en de Subinfrastructuur 2021-2022 (7 instellingen).

Erfgoed, Monumenten en Archeologie

Het coronavirus heeft ook de erfgoedsector (erfgoed, monumenten en archeologie) hard geraakt. Fysieke ontmoetingen om ons erfgoed te beleven zat er het afgelopen jaar bijna niet in, maar de vraag om ondersteuning bij grote restauratieprojecten was er des te meer. Door deze crisis zijn onze beleidsdoelen nog relevanter geworden. Het zoeken naar meer samenwerking met eigenaren, partners, maar ook andere organisaties, alsook het zoeken naar innovatieve (digitale) vormen om (nieuw) publiek te bereiken is nog meer noodzakelijk dan voorheen. Het is en blijft daarom belangrijk om de ingezette transitie van de erfgoedinstellingen voort te zetten om zo ons Limburgs erfgoed ook voor de toekomst levend te houden. Instellingen, zoals Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) en Monumentenwacht Limburg, die reeds vóór de coronacrisis in een financieel moeilijke situatie zaten, zagen hun situatie als gevolg van het coronavirus verergeren. Wij hebben voor onze begrotingsinstellingen erfgoed continuïteit en stabiliteit geboden middels onze coulancemaatregelen op het gebied van onze exploitatiesubsidies. Dit geldt ook voor erfgoedorganisaties die wij hebben ondersteund middels projectsubsidies. Hierdoor hebben diverse organisaties de mogelijkheid gekregen om hun reeds verleende projectsubsidie om te zetten in een digitaal aanbod/product of een aanbod passend binnen de maatregelen rondom het coronavirus zoals het toepassen van de 1,5 meter regel.

Op het gebied van monumenten zijn wij, naast uitvoering geven aan het beleidsprogramma Monumenten 2020-2023, aan de slag gegaan om de impact van het coronavirus zo klein mogelijk te houden. Zo hebben wij in april in de 3e informerende brief aan PS over de coronamaatregelen de toezegging gedaan om restauratieprojecten te versnellen. Dit om de bouwsector te stimuleren. De afgelopen maanden hebben wij daarom actief ingezet op de benadering van eigenaren die binnen de huidige restauratieregeling passen, zodat meer projecten op korte termijn gesubsidieerd konden worden. Hier is de afgelopen maanden hard aan gewerkt met als resultaat dat het plafond van de eerste openstelling van de restauratieregeling is opgehoogd, waardoor er in plaats van 18 aanvragen, nu 27 aanvragen zijn gehonoreerd. Ook hebben wij uit het Kerkenprogramma specifiek bijgedragen aan kerkelijke interieurs, omdat de eigenaren hiervan (vaak een Stichting of de kerkelijke parochie zelf) zich gemeld hadden vanwege het feit dat zij de restauratiekosten niet zelf konden opbrengen.

Wij hebben daarnaast uitvoering gegeven aan de beleidsbrief ‘Erfgoed leeft’, waaronder de uitvoering van de digitaliseringsopgave in de erfgoedsector valt. Het doel hiervan is om ons Limburgs erfgoed digitaal toegankelijk te maken voor een groot en divers publiek. Om toe te zien op een gedegen en duurzame uitvoering van de digitaliseringsplannen van onze erfgoedorganisaties is de Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed herijkt en heeft deze, naast een adviserende en monitorende, een toetsende rol gekregen. In die rol heeft de Adviescommissie het afgelopen half jaar de (concept) digitaliseringsplannen van de begrotingsinstellingen erfgoed meerdere malen besproken en zijn aan de hand van de bevindingen inhoudelijke adviezen uitgebracht of vragen gesteld aan de betreffende organisatie. Dit met als doel het optimaliseren van de plannen door de erfgoedinstellingen, die in 2021 in uitvoering worden gebracht.

Voor archeologie hebben wij uitvoering gegeven aan het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 ‘De kracht van Archeologie’. Hierdoor hebben inwoners van Limburg op diverse plekken in Limburg kennis kunnen maken met het archeologisch verleden van Limburg. Door de coronacrisis zijn echter veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest, waardoor de impact van gesubsidieerde initiatieven voor Limburg lager is in 2020. Ook zijn minder initiatieven ontwikkeld om archeologische vindplaatsen voor een breed publiek te ontsluiten. Vanuit archeologie is tevens continuïteit en stabiliteit

geboden middels onze coulancemaatregelen, waardoor organisaties in staat zijn gesteld om hun projectsubsidies in te zetten voor een digitaal aanbod/product of een aanbod passend binnen de maatregelen rondom het coronavirus (bijvoorbeeld uitstel van de activiteit).

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.2.1. Cultuur
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Wij geven invulling en uitvoering aan het, op basis van het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden, eind 2019 vast te stellen provinciaal cultuurbeleid. Wij gaan:	Gerealiseerd. Wij hebben uitvoering gegeven aan het door uw Staten d.d. 13 december 2019 vastgestelde Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 “Ruimte voor Cultuur” (G-19-035) *Wat hebben we bereikt voor Limburg en de Limburgers?* Door de coronacrisis hebben Limburgers niet als gebruikelijk culturele festivals, evenementen en voorstellingen fysiek kunnen bezoeken. Doordat wij culturele instellingen en organisaties de mogelijkheid hebben geboden om reeds verleende subsidies ook in te zetten voor digitaal aanbod of voor de ontwikkeling van nieuw en coronaproof aanbod, is Limburgers toch de mogelijkheid geboden om op een andere manier van cultuur te genieten. Wij hebben culturele instellingen en organisaties geholpen om de coronacrisis te overleven, waardoor dit brede palet aan voorzieningen behouden is gebleven voor Limburg en de Limburgers, op weg naar nieuwe tijden. Aan het Limburgse culturele veld is tevens continuïteit en stabiliteit geboden door doorgang van de uitvoering van het regulier Cultuurbeleid. Door onze inzet via het Huis voor de Kunsten Limburg zijn ook de Limburgse amateurkunstverenigingen zo goed mogelijk ondersteund om		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	overeind te blijven en om te leren gaan met de nieuwe werkelijkheid. In kader van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 daartoe:		
▪ bij de begrotingsinstellingen op het gebied van Cultuur sturen op inhoudelijk en zakelijk ondernemerschap, met aandacht voor cultuurparticipatie en cultuureducatie en voor toepassing van de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en de Code Culturele Diversiteit;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben hierop gestuurd via bestuurlijke en ambtelijke overleggen, door advisering over en monitoring van de werkplannen en door middel van onze subsidiebeschikkingen;		
▪ een vervolg geven aan het provinciaal beleid t.a.v. Museumplein Limburg;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben door middel van onze besluitvorming d.d. 8 december 2020 (2020/49074) hier uitvoering aan gegeven. Wij hebben u via de mededeling portefeuillehouder inzake de impact van de coronacrisis op aankomende besluiten op het gebied van Cultuur en Erfgoed d.d. 14 juli 2020 (2020/29421) en de mededeling portefeuillehouder inzake door Museumplein Limburg uitgebracht persbericht m.b.t. genomen toekomstbestendige maatregelen d.d. 9 september 2020 (2020/37286) in opmaat naar deze besluitvorming geïnformeerd;		
▪ cultuurparticipatie, verenigingsondersteuning en cultuureducatie, waaronder muziekonderwijs, borgen via het (consulentschap van het) Huis voor de Kunsten Limburg;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben genoemde zaken geborgd door middel van de voorwaarden en verplichtingen in onze subsidiebeschikking aan het Huis voor de Kunsten Limburg als ook via bestuurlijke en ambtelijke overleggen en in het kader van de monitoring van de uitvoering van het werkplan van het Huis voor de Kunsten Limburg.;		
▪ besluiten over de erkenningen binnen het provinciaal Cultuurplan 2021-2024 in afstemming met het Rijk/de Rijksfondsen en over de Subinfrastructuur 2021-2022;	▪ Gerealiseerd. De definitieve besluitvorming inzake de instellingen binnen het Cultuurplan 2021-2024 (24		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	instellingen) en de Subinfrastructuur 2021-2022 (16 instellingen) heeft plaatsgevonden door uw Staten d.d. 13 november 2020 (G-20-063) op basis van onze besluitvorming d.d. 15 september 2020 (2020-37226);		
▪ initiatieven ter versterking van de culturele werking van de Stedelijke Cultuurregio Zuid, van de regio Noord- en Midden-Limburg en van hun onderlinge samenwerking ondersteunen, zoveel mogelijk in samenwerking met het Rijk/de Rijksfondsen;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben in de Stedelijke Cultuurregio Zuid binnen de proeftuinen van het culturele veld Dans en Ruimte voor Makers in totaal vier projecten ondersteund. In de Cultuurregio Noord hebben wij extra bijgedragen aan het programma van de gemeenten “Samen ontwikkelen door te doen” vanwege nieuwe toetredende gemeenten Roermond, Leudal, Maasgouw en Nederweert. Verder hebben wij in deze regio de proeftuin Popmuziek ondersteund;		
▪ subsidieregelingen op het gebied van Cultuur continueren en/of vernieuwen, waarbij aandacht voor evenementen, voor cultuurparticipatie van groepen die minder snel met cultuur in aanraking komen en voor vergroting van acteerruimte voor de cultuursector en vermindering van subsidieregeldruk;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben dit verwerkt in de door ons vastgestelde Nadere subsidieregels Cultuur 2020-2021, de Stimuleringsregeling Bovenlokale Evenementen 2020-2023 en de Nadere subsidieregels Participatie;		
▪ de regionale aanpak voor Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020 ondersteunen en besluiten tot matching van Cultuureducatie met Kwaliteit voor 2021-2024;	▪ Gerealiseerd. Wij hebben de regionale aanpak van Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020 door financiële matching ondersteund en ook middels inzet van de steunfunctie van het Huis voor de Kunsten Limburg. Op 27 oktober 2020 (2020/42853) hebben wij besloten om Cultuureducatie met Kwaliteit ook voor de periode 2021-2024 door financiële matching te ondersteunen. Door middel van de mededeling portefeuillehouder d.d. 23 juni 2020 inzake afdoening toezegging 8534 cultuureducatie (2020/25191) bent u tussentijds geïnformeerd;		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
▪ de samenwerking met crowdfundingsplatform Voordekunst continueren. Rol Provincie: *subsidiënt, procesmanager, ondersteuner, partner*	▪ Gerealiseerd. Wij hebben de samenwerking met crowdfundingsplatform Voordekunst gecontinueerd. Op basis hiervan zijn in 2020 ruim 30 projecten gerealiseerd.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal goedgekeurde werkplannen en begrotingen van de begrotingsinstellingen op het gebied van Cultuur.	0	6	6	2020
1	Besluitvorming inzake Aanvalsplan 2020-2022 van Museumplein Limburg.	0	1	1	2020
1	Besluitvorming inzake het Cultuurplan 2021-2024 en de Subinfrastructuur 2021-2022.	0	1	1	2020
1	Aantal ondersteunde initiatieven ter versterking van de Stedelijke Cultuurregio Zuid, van de cultuurregio Noord- en Midden-Limburg en van de onderlinge samenwerking tussen deze regio's.	0	6	3	2020
1	Aantal ondersteunde initiatieven o.a. in het kader van subsidieregelingen op het gebied van Cultuur.	0	114	75	2020
1	Besluitvorming over de matching van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024.	0	1	1	2020
1	Opdrachtverlening aan crowdfundingsplatform Voordekunst.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 "Ruimte voor Cultuur".

Product	2.2.2. Erfgoed
Portefeuillehouders	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Bijdragen aan het behouden, beleven en verder ontsluiten van ons immaterieel erfgoed.	Gerealiseerd. De beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 *Erfgoed leeft!* is op 10 januari		3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	2020 besproken in uw Statencommissie Cultuur en Samenleving. Middels het verlenen van de subsidie aan de begrotingsinstellingen erfgoed worden de beleidsdoelen gerealiseerd, zoals opgenomen in de beleidsbrief Erfgoed. In 2020 zijn vier werkplannen met bijbehorende begroting ingediend en goedgekeurd. Het Limburgs erfgoed wordt vanuit de beleidsdoelstellingen zoals opgenomen in de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 voor een breder publiek zichtbaar en toegankelijk gemaakt vanuit een kostenefficiënte benadering. De Stichting Monumentenwacht Limburg (MWL) zag zich met tekorten en een zwakke bedrijfsvoering geconfronteerd, voortkomend uit 2019 en voortdurend in 2020. Het tekort uit 2019 is vanwege een bestaande garantstelling gedekt. Tevens is een aanvullende projectsubsidie verstrekt op basis van een verbeterplan van MWL, beide vanuit de begroting. Hiermee is ingezet op het behoud van de monumentenzorg in Limburg. De Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) werd tevens geconfronteerd met tekorten door onvoldoende zakelijke bedrijfsvoering. De situatie is bij SRAL verergerd door de situatie rondom de coronacrisis. Hierdoor liepen en lopen opdrachten terug. In 2020 is een aanvullende projectsubsidie verleend voor het verkennen van toekomstbestendige scenario's en het op orde brengen van de bedrijfsvoering. Hiermee is bijgedragen aan het behoud en beheer van het Limburgs cultureel erfgoed.		
2. Stimuleren van de doorontwikkeling Coöperatie Erfgoed Limburg.	Gerealiseerd. De Coöperatie Erfgoed Limburg heeft in 2020 op basis van een goedgekeurd		4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	werkplan een projectsubsidie van € 120.000 ontvangen. Hierdoor zijn verschillende publieksprojecten in samenwerking met deelnemende erfgoedinstellingen gerealiseerd. Deze projecten dragen bij aan de resultaten zoals opgenomen onder 1. De Coöperatie heeft tevens een zelfevaluatie uitgevoerd die bijdraagt aan de doorontwikkeling van de Coöperatie. Dit wordt verwerkt in het beleid voor de periode 2020-2023 dat in 2021 wordt ontwikkeld.		
3. Het in samenwerking met partners in het veld stimuleren van het gebruik en behoud van de Limburgse taal, inclusief een professionaliseringsslag van het Limburgse taalveld. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. Het Huis voor de Kunsten heeft op basis van input van organisaties en partners uit het Limburgse taalveld een plan van aanpak opgesteld voor een professionaliseringsslag van het Limburgse taalveld. Uitvoering hiervan wordt in 2021 gecontinueerd. In samenwerking met Huis voor de Kunsten Limburg is de prijsvraag 'Limburgse Taal' ontwikkeld, opengesteld en gepromoot. Doel van deze prijsvraag is het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan het ontwikkelen en toepassen van het Limburgs naast het Nederlands in de kinderopvang en het primair onderwijs. De deadline voor het indienen van initiatieven is eind januari 2021. In 2021 worden vier initiatieven met ieder € 12.500 beloond. Uitvoering van deze initiatieven start in 2021. Daarnaast zijn er vanuit projectsubsidies en de subsidieregeling 'erfgoedinnovatie' initiatieven gestimuleerd, zoals aan de stichting LIMx, die een podcast over de Limburgse taal in al haar facetten produceert. Daarnaast is er ook een subsidie verleend aan de Vereniging voor		3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Limburgse Dialect- en Naamkunde (VLDN), om het wetenschappelijke verdiepend onderzoek over het Limburgs in het grensoverschrijdende Limburg te ondersteunen.		
4. Stimuleren van het uitvoeren van de digitaliseringsopgave middels herijking Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs erfgoed. Rol Provincie: *regisseur, facilitator, financier*	Gerealiseerd. De Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs erfgoed is in 2020 herijkt (GS 2020/25250). Naast een adviserende rol op het gebied van digitalisering heeft de commissie een monitorende en toetsende rol in de digitaliseringsopgave. In 2020 heeft de commissie de digitaliseringsplannen van de begrotingsinstellingen getoetst en hierover Gedeputeerde Staten geadviseerd. Besluitvorming en sturing verloopt via de werkplannen en beschikkingen van de begrotingsinstellingen erfgoed. Hiermee is bijgedragen aan het digitaal toegankelijk en zichtbaar maken van Limburgs erfgoed voor een breed en divers publiek.		4
5. Wij geven uitvoering aan de subsidieregeling streekmusea voor het ondersteunen van projecten van kleine musea. Rol Provincie: *subsidiënt*	Gerealiseerd. De subsidieregeling streekmusea is op 25 augustus 2020 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Deze subsidieregeling heeft als doel om de toekomstbestendigheid van lokale en regionale musea in Limburg te stimuleren. Als gevolg van de coronacrisis is de doelstelling van deze regeling verruimd. Daardoor kan met terugwerkende kracht financiering worden aangevraagd voor activiteiten en werkzaamheden ten behoeve van het coronaproof inrichten van het museum, zodat het Limburgs erfgoed zichtbaar en toegankelijk blijft voor het publiek. Eind 2020 hebben drie musea een aanvraag ingediend. Besluitvorming hierover vindt plaats in 2021. De subsidieregeling loopt tot en met 2021.		4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
6. Uitvoering geven aan de laagdrempelige participatieregeling in samenwerking met de Sociale Agenda gericht op het ondersteunen van projecten die participatie bij kwetsbare doelgroepen bevorderen. Rol Provincie: *subsidiënt*	Gerealiseerd middels het vaststellen van de Nadere subsidieregels Participatie. In 2020 zijn 12 aanvragen ontvangen in deze regeling, waarvan in 2020 vier initiatieven zijn ondersteund. Door deze initiatieven zijn projecten ondersteund die de participatie van kwetsbare Limburgers vergroot door de inzet van kunst, cultuur en erfgoed. Deze regeling loopt tot en met 2021.		3,4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Besluitvorming GS/PS beleid erfgoed 2020-2023.	0	1	1	2020
1	Aantal goedgekeurde werkplannen en begrotingen van de begrotingsinstellingen op het gebied van Erfgoed.	0	4	4	2020
2	Goedgekeurd werkplan en begroting t.b.v. doorontwikkeling Coöperatie Erfgoed Limburg.	0	1	1	2020
3	Ondertekening Limburgse taal convenant met het rijk.	0	1	1	2020
4	Herijking Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed.	0	1	1	2020
5	Uitvoering subsidieregeling streekmusea.	0	1	1	2020
6	Uitvoering participatieregeling.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 ‘Erfgoed leeft!’.

Product	2.2.3. Monumenten
Portefeuillehouder	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Invulling en uitvoering geven aan het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden middels het opstellen van het nieuwe beleid voor monumenten 2020-2023.	Gerealiseerd. Het beleidsprogramma Monumenten 2020-2023 ‘Monumenten behouden, benutten én beleven 2020-2023’ is tijdens de PS-vergadering van 13 december 2020 door		3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *initiator, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	uw Staten vastgesteld. Belangrijkste boodschap hieruit voor elke Limburger is dat we ons inzetten voor het behoud van ons cultureel (gebouwd) erfgoed voor toekomstige generaties. Ook de beleefbaarheid van dit erfgoed is van belang. De titel van het nieuwe beleidsprogramma zegt het eigenlijk al: we zetten ons in om monumenten te behouden, te benutten én te beleven.		
2. Bijdrage aan de instandhouding van rijks- en gemeentelijke monumenten door financieel te ondersteunen bij de restauratie en herbestemming van deze gebouwen. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. Op 18 februari 2020 zijn de Nadere subsidieregels Restauratie Monumenten 2020 – 2022 door Gedeputeerde Staten vastgesteld (2020/6876). Het doel van deze regeling is het ondersteunen van eigenaren bij de urgente restauratieopgaven van rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten. Omdat monumenten vaak op markante plekken liggen binnen steden, het platteland maar zeker ook in kleine kernen, is het belangrijk om deze gebouwen in goede staat te houden en ze te restaureren én herbestemmen voor een duurzaam gebruik binnen de samenleving. In de 3e informerende brief aan PS (2020/15833) over de coronamaatregelen is de toezegging gedaan om restauratieprojecten te versnellen (maatregel 9). Dit om de bouwsector te stimuleren. Hier is de afgelopen maanden hard aan gewerkt met als resultaat dat het plafond van de eerste openstelling van de restauratieregeling op 1 december 2020 door Gedeputeerde Staten (2020/48916) verhoogd is van € 3 mln. naar € 5,4 mln. Hierdoor zullen meer restauratieprojecten financieel worden ondersteund en kunnen meer projecten in 2020 en 2021 tot uitvoering komen.		2, 3, 4
3. In samenwerking met partners een nieuw kerkenprogramma inclusief subsidieregeling	Gerealiseerd.		2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
opstellen, waarbij kerken in Limburg worden ondersteund bij de restauratie en herbestemming. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, partner, intermediair*	Op 7 juli 2020 zijn het 'Kerkenprogramma Provincie Limburg2020-2023 eerste tranche' en de 'Nadere subsidieregels kerken 2020-2023' door Gedeputeerde Staten vastgesteld (2020/27401). Uit het Kerkenprogramma zijn 13 projecten gesubsidieerd die bijdragen aan het behoud van het religieus erfgoed in Limburg. In lijn met de toezegging aan Provinciale Staten om restauratieprojecten te versnellen (genoemd in de 3e informerende brief aan PS) is in mei 2020 € 150.000 uit het budget voor het Kerkenprogramma specifiek ingezet voor kerkelijke interieurs. Met name bij kerken kwam op dat moment een aantal restauratieprojecten, die betrekking hebben op het kerkelijke interieur, maar moeilijk van de grond. Belangrijkste reden hiervoor is de weinig florissante positie, waarin het merendeel van de parochies in Limburg verkeert. De nieuwe subsidieregeling heeft een looptijd van vier jaar, waarin het eerste jaar (vaak ook nog het tweede jaar) gebruikt wordt door aanvragers voor planvorming. De eerste aanvraag is reeds binnengekomen.		
4. Actualiseren van de subsidieregeling Monulisa (regeling voor religieuze gebouwen en molens). Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Op 18 februari 2020 zijn de geactualiseerde Nadere subsidieregels Monulisa 2020 – 2022 door Gedeputeerde Staten vastgesteld (2020/6876). Het doel van de 'Nadere subsidieregels Monulisa 2020 - 2022' is nog steeds de ondersteuning van het normaal onderhoud aan dié rijksmonumenten die economisch niet rendabel zijn. De drie belangrijkste wijzigingen uit deze actualisatie zijn: ▪ toevoeging van groene monumenten (in lijn met ons streven om in de		4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	komende periode meer aandacht te hebben voor groen erfgoed); ▪ verlaging van het subsidiepercentage van 20% naar 15% (dit aangezien de monulisasubsidie een aanvulling is op de rijkssubsidie, die van 50% naar 60% in 2019 is verhoogd); ▪ het maximum uit te keren subsidiebedrag te verhogen van € 65.000 naar € 200.000 (als tegemoetkoming voor deze categorie monumenten). In 2020 zijn 50 aanvragen binnen de Monulisaregeling beschikt voor een bedrag van € 1.057.000. Hiermee is bijgedragen aan het instandhouden van ons cultureel erfgoed.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoering beleid monumenten 2020-2023.	0	1	1	2020
2	Aantal ondersteunde monumenten in het kader van restauratie en herbestemming.	0	27	40	2023
3	Aantal ondersteunde projecten in het kader van het kerkenprogramma 2020-2023.	0	13	7	2020
4	Besluitvorming over de geactualiseerde subsidieregeling Monulisa.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Prestatie-indicator 2: de Nadere subsidieregels Restauratie Monumenten 2020 – 2022 gelden voor twee jaar. De streefwaarde van 40 geldt voor de gehele looptijd van deze regeling. In 2020 is reeds meer dan de helft van de streefwaarde behaald met 27 ondersteunde projecten binnen de regeling. Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van het Beleidsprogramma Monumenten 2020-2023 ‘Monumenten behouden, benutten én beleven’.

Product	2.2.4. Archeologie
Portefeuillehouder	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		Criteria
1. Wij geven invulling en uitvoering aan het Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden, middels het beleidskader Archeologie in de etalage! 2020-2023 dat eind 2019 door PS is vastgesteld. De benoemde resultaten onder 2 t/m 6 vloeien hieruit voort. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, financier, partner, initiatiefnemer*	Gerealiseerd. Op 7 februari 2020 heeft uw Staten het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 'De kracht van Archeologie' vastgesteld.		3 en 4
2. De bekendheid van Limburgers met het archeologisch verleden wordt vergroot door bruikleenovereenkomsten af te sluiten met andere partijen, waaronder heemkundekringen, (streek)musea en gemeenten; Rol Provincie: *houder en beheerder Provinciaal depot voor bodemvondsten*	Gerealiseerd. Vanuit de rol als depothouder Provinciaal Depot voor Bodemvondsten zijn 17 bruikleenovereenkomsten gesloten met andere partijen. Middels diverse tentoonstellingen en publieksactiviteiten hebben inwoners van Limburg op diverse plekken in Limburg kennis kunnen maken met het archeologisch verleden van Limburg. Door de coronacrisis zijn echter veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest, waardoor de impact van de bruikleen lager is in 2020.		4
3. Uitvoering van de subsidieregeling archeologie waarmee in samenwerking met partners in werkveld (gemeenten, vrijwilligers, musea, bedrijfsleven) publieksgerichte activiteiten worden ontwikkeld en ondersteund. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Deels gerealiseerd. Op 7 juli 2020 zijn de nadere subsidieregels archeologie en klein Limburgs erfgoed vastgesteld. Er zijn twee initiatieven ondersteund. Als gevolg van het coronavirus zijn er minder publieksgerichte activiteiten ontwikkeld.		3 en 4
4. Uitvoeren convenant Via Belgica 2.0 in samenwerking met gemeenten, bedrijfsleven en musea, waarin verkenning naar samenwerking over de provinciegrenzen heen. Rol Provincie: *coördinator, ondersteuner, procesmanager, partner, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. In 2020 is het convenant Via Belgica 2021-2023 ondertekend door de Provincie Limburg en acht gemeenten, waaronder de gemeente Riemst (BE). Een concreet resultaat is de bewegwijzering van de lange afstandsroute door Nederlands Limburg (incl. Landgraaf).		3 en 4
5. In samenwerking en afstemming met de overige partners wordt de publieksgerichte programmering van De Vondst doorontwikkeld in relatie tot de functies opslag, restauratie,	Gerealiseerd. In 2020 zijn diverse publieksactiviteiten doorontwikkeld, waaronder twee tentoonstellingen, de Archeohotspot,		3 en 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
onderzoek & onderwijs, ondersteuning, archeohotspot, netwerkvorming en informatievoorziening. Rol Provincie: *coördinator, ondersteuner, procesmanager, partner, initiatiefnemer*	diverse rondleidingen, schoolbezoeken en archeologische workshops. Als gevolg van de coronacrisis is De Vondst voor langere tijd gesloten gedurende de lockdown periodes.		
6. De archeologische verplichtingen binnen de archeologische monumentenzorg worden ingevuld vanuit een kostenbewuste en efficiënte opstelling. Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. In 2020 is de eerder ingeslagen weg voortgezet door gebruikmaking van de ontwikkelde producten en methoden. Bijvoorbeeld in Ooijen-Wanssum en Maaspark Well. Voor de uitbreiding van de Diepeling (ontgronding) is overleg gestart met de initiatiefnemer om gezamenlijk een aanpak voor doelgerichter en efficiënter archeologisch onderzoek te ontwikkelen (conform Amendement 49).		4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoering beleidskader Archeologie in de etalage! 2.0 2020-2023.	0	1	1	2020
2	Aantal gesloten bruikleenovereenkomsten.	0	17	12	2020
3	Aantal ontwikkelde en/of ondersteunde publieksgerichte activiteiten binnen subsidieregeling archeologie.	0	2	8	2020
4	Uitvoeren convenant Via Belgica 2.0 met uitbreiding van 1 gemeente binnen de euregio.	8	8	9	2020
5	Doorontwikkeling publieksfunctie archeologie, aantal publieksgerichte activiteiten in relatie tot functies opslag, restauratie, onderzoek & onderwijs, archeohotspot en informatievoorziening.	0	5	5	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad. 4: De gemeente Landgraaf heeft vooralsnog besloten om het convenant niet te ondertekenen, in afwachting van de in ontwikkeling zijnde borging en strategische visie Via Belgica 2021-2023. Uitbreiding van convenantpartners heeft overigens wel plaatsgevonden door het toetreden van de gemeente Riemst (BE) aan het Via Belgica project. De uitvoering van het project en de verdere ontwikkeling is door de huidige convenantpartners opgepakt als gepland.

Toelichting prestatie-indicatoren
Bron: zie hierboven onder bereikte resultaten en op basis van het beleidsprogramma Archeologie 2020-2023 ‘De Kracht van Archeologie’.

Product	2.2.5. Regionale Media
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020
Daar het beleid voor dit product nog ontwikkeld dient te worden, zijn er in 2020 geen resultaten en indicatoren benoemd en is er geen budget toegekend.	Geen resultaten benoemd en gerealiseerd. In het collegeprogramma 2019-2023 “Vernieuwend Verbinden” wordt mediabeleid niet expliciet benoemd en er zijn geen middelen geraamd in deze bestuursperiode. Er is geen autonoom beleid ontwikkeld. De wettelijke taak van de Provincie beperkt zich tot het verlenen van goedkeuring aan de stichtingsraad van Omroep Limburg (genoemd: Mediaraad). Dit zodat L1 haar zendmachtiging behoudt. Het verzoek hiervoor wordt elke vijf jaar gericht aan PS; het eerstvolgende verzoek wordt verwacht in 2021. De taak van PS is om te kijken of er een juiste pluriforme afspiegeling van de maatschappij is in de stichtingsraad. In het voorjaar hebben een zestal lokale mediaorganisaties verzocht om financiële steun door de coronacrisis. Lokale media vallen echter onder verantwoordelijkheid van gemeenten. Wij hebben wat lokale media betreft geen provinciale taak en hebben hier in deze collegeperiode in ons collegeprogramma geen beleid op gemaakt. Ook is er geen budget voor regionale en lokale media begroot. We zagen derhalve geen mogelijkheden voor financiële ondersteuning aan regionale en lokale media.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.2 Cultuur	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
2.2.1. Cultuur	23.605	6.735	30.340	28.466	1.874	V
2.2.2. Erfgoed	2.453	698	3.152	2.649	502	V
2.2.3. Monumenten	3.449	3.620	7.069	5.989	1.080	V
2.2.4. Archeologie	705	1.099	1.805	779	1.026	V
2.2.5. Regionale media	0	0	0	0	0	-
	30.213	12.152	42.365	37.883	4.482	V
Personele lasten	2.704	0	2.704	2.631	73	
Kapitaallasten	1.414	0	1.414	1.414	0	
Totaal lasten	34.331	12.152	46.483	41.928	4.555	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.2.1. Cultuur	3.579	649	4.228	3.047	1.181	N
2.2.2. Erfgoed	0	202	202	42	160	N
2.2.3. Monumenten	1.939	0	1.939	1.970	-32	V
2.2.4. Archeologie	0	0	0	53	-53	V
Totaal baten	5.518	851	6.369	5.111	1.257	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-28.813**	**-11.301**	**-40.114**	**-36.817**	**-3.298**	**V**
Mutatie reserves						
Onttrekking reserves						
Bruteringsreserve Limburgs Museum	206	0	206	206	0	
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	77	4	81	81	0	
Reserve culturele kansen	218	0	218	218	0	
Bruteringreserve Creative City	706	0	706	706	0	
Totaal onttrekkingen	1.208	4	1.212	1.212	0	
Saldo mutatie reserves	**1.208**	**4**	**1.212**	**1.212**	**0**	
Resultaat	**-27.605**	**-11.297**	**-38.902**	**-35.605**	**-3.298**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.2. Cultuur resteert een voordelig resultaat van € 3,30 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 3,23 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 4,48 mln. aan lagere lasten en € 1,26 mln. lagere baten De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

2.2.1. Cultuur

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 0,69 mln. Dit verschil bestaat uit voordelig lasten van € 1,87 mln. en nadelige baten van € 1,18 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Beleidskader en Beleidsontwikkeling Cultuur

Voor de continuering van de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 wordt een bedrag van € 20.000 overgeboekt. Dit bedrag behoort tot de inzet voor “Investeren in overleven” conform mededeling portefeuillehouder d.d. 13 oktober 2020 (2020/41383) inzake inzet vanwege corona van maatregelen en middelen voor cultuur en erfgoed in Limburg. Daarnaast is in 2020 een bijdrage als tegemoetkoming voor de geleden schade ten gevolge van coronacrisis aan de Jan van Eyck Academie toegekend van € 160.000. Een deel wordt gefinancierd uit de Specifieke

Uitkering Culturele Voorzieningen en het overige deel uit onze beleidsmiddelen. Het tekort in 2020 van € 0,045 mln. wordt uit 2021 naar voren gehaald.

Nadere subsidieregels Cultuur 2020-2021
Het subsidieplafond voor bijlage 1 'Projecten gericht op grensoverschrijdende culturele samenwerking' is in 2020 niet geheel besteed. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben grensoverschrijdende culturele projecten, onder meer gericht op ontmoeting met publiek van over de grens, belemmerd, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Waar culturele activiteiten in Nederland over het algemeen al nauwelijks doorgang konden vinden, gold dat nog meer voor grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten vanwege de stringentere maatregelen van de Duitse en Belgische overheden en de beperkingen aan het grensverkeer.
Het resterend bedrag in 2020 van € 0,24 mln. wordt ingezet voor “Investeren in overleven” gekoppeld aan de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur en wordt daartoe overgeboekt naar 2021.
Het subsidieplafond 2020 voor bijlage 3 ‘Projectsubsidie Culturele festivals en evenementen’ is ook niet helemaal ingezet. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben de culturele festivals en evenementen buitengewoon beperkt, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Conform toezegging 8835 d.d. 13 november 2020 aan PS, uitvoering motie 2675 d.d. 16 november 2020 en de mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang diverse onderwerpen Cultuur van 8 december 2020 (2020/48878) wordt dit bedrag ingezet voor een deel van de subsidie aan de Stichting Kamermuziek Limburg t.b.v. het Orlandofestival 2.0 in 2021 en 2022. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,17 mln. overgeboekt naar 2021.

Cultuurregio’s
Het restantbedrag in 2020 van € 0,10 mln. (inclusief de ontvangen baten van € 0,02 mln.) wordt overgeboekt en conform Beleidsprogramma Cultuur ingezet t.b.v. cultuurprojecten in de Cultuurregio Noord in het kader van de samenwerking tussen de gemeenten binnen deze cultuurregio in het project “Samen ontwikkelen door te doen” (brief trekker gemeente Venray d.d. 16 november 2020) en t.b.v. inhoudelijke bijeenkomsten met de cultuurregio’s. Beide zijn vanwege de gevolgen van de coronacrisis in de tijd verschoven naar 2021.

Afhandeling diverse subsidieregelingen
Voor de afhandeling van ingediende en (vanwege de coronacrisis in de tijd verschoven) nog in te dienen subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:
- Stimuleringsregeling Bovenlokale Evenementen 2020-2023, looptijd tot 31 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 0,28 mln.;
- Nadere subsidieregels Participatie, looptijd tot 1 januari 2022. Restantbedrag bedraagt € 0,37 mln.;
- Nadere subsidieregels Cultuurplan en Subinfrastructuur 2021-2024 (Subinfrastructuur), looptijd tot 1-1-2025. Restantbedrag bedraagt € 0,07 mln.

Op basis van afspraken met het Museumplein Limburg is een fasering van de huur aangebracht. Daardoor heeft een financieel technische aanpassing van de huuropbrengst plaatsgevonden. Verrekening vindt plaats met het resultaat 2021.

2.2.2. Erfgoed

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 0,50 mln. en een nadelig verschil in de baten van € 0,10 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Beleidsbrief 'Erfgoed leeft!' 2020-2021
In de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 zijn de activiteiten en middelen voor erfgoed voor deze collegeperiode vastgelegd. In 2021 wordt de transitie van de begrotingsinstellingen erfgoed ten behoeve van een gezonde bedrijfsvoering gecontinueerd. De digitaliseringplannen van de begrotingsinstellingen worden in 2021 uitgevoerd. De Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed heeft in 2020 positief geadviseerd ten aanzien van de digitaliseringsopgave voor de Coöperatie Erfgoed Limburg en Stichting Restauratie Atelier Limburg, de hiervoor gereserveerde middelen van € 18.160 worden overgeboekt naar 2021 ter verdere afhandeling. Daarnaast wordt de uitvoering van de subsidieregelingen lokale en regionale musea en participatie gecontinueerd. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,29 mln. overgeboekt naar 2021.

Bijdrage Rijk inzake Limburgse taal
GS hebben op 6-11-2019 met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties het convenant inzake de Nederlandse erkenning voor de Limburgse taal ondertekend (GS 29-10-2019). Middels de decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) hebben wij een bijdrage ontvangen ten behoeve van de Limburgse taal en voor projecten die de Limburgse taal bevorderen. In 2020 zijn geen middelen besteed als gevolg van het coronavirus. De aangescherpte maatregelen en de lockdown verhinderde het organiseren van een netwerkbijeenkomst om projecten op het gebied van Limburgse taal te stimuleren. In plaats daarvan heeft eind 2020 een digitale bijeenkomst plaatsgevonden, waarin de Prijsvraag Limburgse Taal bekend is gemaakt. In samenwerking met Huis voor de Kunsten Limburg is de prijsvraag 'Limburgse Taal' ontwikkeld, opengesteld en gepromoot. Doel van deze prijsvraag is het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan het ontwikkelen en toepassen van het Limburgs naast het Nederlands in de kinderopvang en het primair onderwijs. De deadline voor het indienen van initiatieven is eind januari 2021. In 2021 worden vier initiatieven met ieder € 12.500 gehonoreerd. Uitvoering van deze initiatieven start in 2021. Het restantbedrag in 2020 van € 0,05 mln. wordt overgeboekt naar 2021.

Daarnaast resteert er na afhandeling van de subsidieaanvragen in het kader van de Erfgoed innovatieregeling nog een bedrag van € 0,03 mln. Dit bedrag valt vrij ten gunste van het resultaat.

Tenslotte hebben GS ingestemd met het beschikbaar stellen van een bedrag van € 140.000 aan de Monumentenwacht Limburg ter dekking van het tekort over 2020 op basis van de ingeroepen garantstelling uit 1987. Het tekort over 2020 wordt, conform mededeling portefeuillehouder inzake de Financiële Eindejaarsbijstelling 2020 d.d.15-12-2020 (GS 2020-51156), ten laste gebracht van de SPUK Culturele voorzieningen inzake compensatie als gevolg van de coronacrisis voor een bedrag van € 0,042 mln. en een bedrag van € 0,098 mln. wordt ten laste gebracht van de intensiveringsmiddelen onvoorzien en wordt vanuit 2021 naar voren gehaald.

2.2.3. Monumenten

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 1,08 mln. en een voordelig verschil in de baten van € 0,03 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Actualisatie CultuurhistorischeWaardenkaart
Op 20 november 2018 hebben GS de dienstverleningsovereenkomst tussen Provincie Limburg en gemeenten voor de realisatie van de Erfgoedkaart Limburg vastgesteld. De Erfgoedkaart Limburg is een actualisatie van de verouderde provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart, omdat deze kaart niet voldoet aan de eisen van de nieuwe Omgevingswet. De Provincie faciliteert gemeenten bij dit proces en wil op deze manier alle gemeenten stimuleren om straks een Limburg dekkende kaart te hebben. De overeenkomsten hebben een looptijd tot 1 januari 2024. Voor de actualisatie van de kaart wordt door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is beheerder van deze middelen. Voor de continuering van de actualisatie in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van € 0,04 mln. (inclusief de ontvangen bijdragen van de gemeente van € 0,03 mln.) overgeboekt naar 2021.

Beleidskader Monumenten behouden, benutten én beleven, beleidsprogramma monumenten 2020-2023 (PS 13-12-2019).
Dit beleidskader geeft uitvoering aan het monumentenbeleid voor de periode 2020-2023. Door de coronacrisis is er extra aandacht besteed aan het naar voren halen van restauratieprojecten om zo de bouw te stimuleren. Dit heeft geresulteerd in een bijna verdubbeling van het subsidiebedrag voor deze restauratieprojecten binnen de restauratieregeling 2020. Voor de continuering van de overige activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van € 0,40 mln. overgeboekt naar 2021.

Onderzoek roerend erfgoed
Eind 2020 is de aanvraag voor het onderzoek roerend erfgoed ontvangen. Voor de afhandeling van deze aanvraag begin 2021 (GS 02-02-2021) wordt het restantbedrag van € 0,08 mln. overgeboekt naar 2021.

Afhandeling diverse subsidieregelingen
Voor de afhandeling van ingediende subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:

- Kerkenprogramma 2020-2023, looptijd tot 1 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 0,30 mln.;
- Subsidieregels Restauratie Monumenten, looptijd tot 1 maart 2022. Restantbedrag bedraagt € 0,44 mln.;
- Subsidieregels klein Limburgs erfgoed, looptijd t/m 31 december 2021. Restantbedrag bedraagt € 0,05 mln.

Daarnaast is uitvoering gegeven aan Monulisa-regeling. Op 12 mei 2020 hebben GS ingestemd met de vaststelling van de gewijzigde Nadere subsidieregels Monulisa 2020 - 2022. De looptijd van deze meerjarige regeling is tot 1 maart 2022. In 2020 zijn meer subsidies verstrekt dan de hiervoor gereserveerde middelen in 2020, vanwege het vele aantal aanvragen. Aanvragers kunnen, nadat ze de beschikking van het Rijk hebben ontvangen voor hun zesjarig

onderhoudsplan, een aanvraag bij ons indienen. In 2020 waren dat meer aanvragen dan het begrote bedrag. Het tekort in 2020 van € 0,21 mln. wordt verrekend met de hiervoor gereserveerde middelen in 2021.

2.2.4. Archeologie

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 1,03 mln. en een voordelig verschil in de baten van € 0,05 mln.
De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

Archeologisch onderzoek Maaspark Well
De Provincie financiert de archeologische onderzoeken in de gebiedsontwikkeling Maaspark Well conform GS-besluit 27 januari 2009 (2009/1939).Dit project heeft een looptijd tot en met 2027. In 2021 wordt gestart met de aanbesteding van het archeologisch vooronderzoek in de Vergrote Voorhaven Zuid. Het resterend bedrag in 2020 van € 0,29 mln. wordt overgeboekt naar 2021 ter verdere uitvoering van dit meerjarig project.

Publieksfunctie De Vondst
Op 6 maart 2018 hebben GS ingestemd met het inrichten, openen en exploiteren van een publieksfunctie archeologie, gekoppeld aan het provinciaal archeologisch depot voor bodemvondsten, om op die manier archeologie in de etalage te zetten en onder de aandacht te brengen van een breed publiek. Voor de uitvoering hiervan zijn voor 5 jaar (2018-2022) procesmiddelen ad € 750.000 beschikbaar gesteld (PS 22-06-2018). Als gevolg van het coronavirus is De Vondst in 2021 meerdere malen gesloten geweest als gevolg van de aangescherpte maatregelen rondom het virus en de lockdowns. Hierdoor hebben diverse publieksactiviteiten niet kunnen plaatsvinden en zijn deze doorgeschoven naar 2021. De resterende middelen in 2020 van € 0,04 mln. worden hiervoor overgeboekt naar 2021.

Beleidsprogramma Archeologie 2020-2023
Het beleidsprogramma ‘De kracht van Archeologie’ geeft uitvoering aan de beleving en instandhouding van het archeologisch erfgoed in Limburg. Als gevolg van COVID-19 zijn veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest en zijn er minder initiatieven ontwikkeld. Een bedrag van € 0,14 mln. is daardoor niet ingezet. Voor de continuering van het beleid in 2021 wordt een bedrag van € 0,21 mln. overgeboekt naar 2021.

Voor de afhandeling van de ontvangen subsidieaanvragen in het kader van de Subsidieregels Archeologie, met een looptijd t/m 31 december 2021, wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,39 mln. overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
2.2.1	Cultuur	1.251	-	1.218	10	-	-	23	-
2.2.2	Erfgoed	1.837	1.837	1.837	-	976	37	0	824
		3.088	**1.837**	**3.055**	**10**	**976**	**37**	**23**	**824**

2.2.1. Cultuur: betreft nog af te ronden energiebesparende maatregelen Continium Kerkrade;
2.2.2. Erfgoed: betreft de investeringen en financiering van Kasteel Groot Buggenum.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Onderhoud kapitaalgoederen
(Provinciale) musea Voormalige Burgemeesterswoning Venlo

2.3. Sport

Het programma Sport zet in op het stimuleren van deelname aan sport- en beweegactiviteiten en het stimuleren van talentontwikkeling en zet haar verbindende kracht in ten behoeve van andere beleidsvelden. Een kwart van de Limburgers is lid van een sportbond of –vereniging, terwijl er daarnaast ook een grote groep mensen individueel/ongeorganiseerd sport bedrijven. Sport is daarmee een bindende factor binnen onze samenleving met een grote betrokkenheid van vele vrijwilligers.

Maatschappelijke ontwikkelingen als vergrijzing-ontgroening-krimp, globalisering, polarisering, individualisering, verduurzaming en digitalisering zijn van invloed op de vraag naar en het aanbod van sport en bewegen. Aandachtspunten hierbij zijn dat de Limburger een relatief slechte gezondheid heeft en dat de gemeenten de afgelopen jaren forse bezuinigingen op het gebied van sportbeleid hebben doorgevoerd. Een vernieuwende aanpak is nodig om (boven)lokale vraagstukken op het gebied van bijvoorbeeld sportparticipatie, sportaccommodatiebeleid, grote (internationale)sportevenementen en gehandicaptensport op te pakken.
Door te investeren in sport en bewegen via de sporttakplatforms waarbij breedtesport, talentontwikkeling, topsport en evenementen in samenhang worden versterkt, dragen we eraan bij dat meer Limburgers de mogelijkheid krijgen om te sporten en bewegen. Daarnaast kan de Limburgse jeugd haar talent ontplooien in de eigen omgeving. We sluiten hierbij, evenals de gemeenten en sportbonden, ook aan bij de uitgangspunten van het Nationaal Sportakkoord om de sportinfrastructuur in Nederland op lange termijn te borgen en te versterken.

Wat willen we bereiken?

We willen dat alle Limburgers door sport en bewegen mentaal en fysiek gezond blijven en zich positief kunnen ontwikkelen. We streven ernaar om sport te verbinden met andere maatschappelijke activiteiten en sectoren zoals toerisme, economie/innovatie, openbare ruimte, natuur en onderwijs. Het uitgangspunt hierbij is dat een sporttakplatform zelf de verantwoordelijkheid neemt hoe zij in Limburg een sporttak wil versterken. Ook streven we ernaar om de kracht van sport in te zetten bij de branding van Limburg en wordt de (top)infrastructuur benut om samenwerking aan te gaan op euregionaal en internationaal niveau.

Op basis van de opgedane ervaringen de afgelopen jaren bij de ontwikkeling van de Sportzones in Noord-. Midden- en Zuid-Limburg zullen we nieuwe afspraken maken met de gemeenten over de wijze waarop de samenwerking op het terrein van sport tussen de gemeenten en de Provincie wordt vormgegeven.

We willen (top)sport vanuit één efficiënte sportondersteuningsstructuur inrichten, die vraaggericht steun geeft aan de talentontwikkeling/topsport en de breedtesport in Limburg, voor zover dit publieke taken betreft en aansluit bij het nieuwe provinciale sportbeleid.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: De provinciale sportinfrastructuur op het terrein van breedtesport en talentontwikkeling is zo efficiënt mogelijk ingericht via één sport-uitvoeringsorganisatie, zodat sporters, verenigingen, vrijwilligers, gemeenten en andere betrokken stakeholders optimaal worden ondersteund om de maatschappelijke waarde van sport en bewegen te behouden en te versterken.

Criterium 2: Speerpunt-, kern- en kanssporten krijgen in Limburg via de sporttakplatforms maximale aandacht, mede vanwege de verbondenheid met andere sectoren. De inhoudelijk en financiële keuzes bij deze sporten dienen door de sport(takplatforms) zelf genomen te worden.

Criterium 3: Limburg is een euregionale/internationale topregio op het gebied van trainingsfaciliteiten voor talentontwikkeling en topsport en op het gebied van organisatie van evenementen.

Criterium 4: Gemeentelijke ambities op het terrein van sport met provinciale ondersteuning, worden op regionaal/sportzone niveau afgestemd. Bij deze mogelijke samenwerking in de sportzones in Noord-, Midden- en Zuid-Limburg is de aanwezigheid van talentontwikkeling, verbonden aan een Topsport Talentschool (voorheen LOOT-school) een voorwaarde.

Criterium 5: Sport en bewegen moet toegankelijk zijn voor ‘kansarme’ doelgroepen in de Limburgse samenleving.

Wat hebben we bereikt?

Het jaar 2020 is het eerste jaar van het Beleidskader Sport 2020-2023 Limburg Sport! dat in december 2019 is vastgesteld door Provinciale Staten. Er is uitvoering gegeven aan de acties die in het beleidskader zijn opgenomen op het gebied van de provinciale ondersteuningsstructuur, talentontwikkeling en topsport, sporten voor iedereen/breedtesport, sportevenementen en sport en innovatie. Naast de goede resultaten die bereikt zijn in het afgelopen jaar, is het van belang om te noemen dat ook voor het beleidskader Sport gevolgen te zien zijn als gevolg van de coronacrisis. Daarin hebben we actief afstemming gezocht met onze relaties en is er creatief gezocht naar mogelijkheden waar er wél iets mogelijk was in de sport, daarnaast zijn de coulancemaatregelen die Gedeputeerde Staten begin 2020 hebben opgesteld toegepast, daar waar aan de orde.

Vooruitlopend op de totstandkoming van Team Limburg Sport heeft de ondersteuning van individuele talenten en topsporters en de nationale en regionale trainingscentra, na het faillissement van Topsport Limburg, in 2020 plaatsgevonden door projectteam Limburg Sport.

In 2020 hebben we de voorbereidingen voor de totstandkoming van Team Limburg Sport voortgezet. Op basis van gesprekken met partijen in het veld, de daarbij komende uitdagingen en kansen, is stichting Team Limburg Sport gekomen in plaats van stichting Huis voor de Sport Next. Alle partijen onderkenden het belang dat zoveel mogelijk middelen direct de sport(er) ten goede dient te komen en de uitgangspunten uit het beleidskader gerespecteerd blijven. Dat heeft daarom ook geleid tot een nieuwe werkwijze met sturing op resultaten en middelen en respect voor elkaars rollen en bevoegdheden. Een duidelijke scheiding, ook op persoonsniveau, van de uitvoering van publieke en private markttaken binnen een voorgeschreven termijn maakt hier onderdeel van uit.

We hebben ten behoeve van de Stichting Team Limburg Sport een voorschot verleend voor 2021 vanuit de post Ondersteuningsstructuur Sport conform beleidskader Sport. We borgen hiermee de continuïteit en kwaliteit van onze provinciale sportinfrastructuur. Zonder ‘good governance’ gaat dit niet lukken. Voor een nieuwe Raad van Toezicht is expertise op financieel, juridisch, sport en remuneratie vlak geworven. Uw Staten zijn via de mededelingen portefeuillehouder (7 oktober 2020, GS 2020/40119 en update 19 januari 2021, GS 2021/1129) over de voortgang actief geïnformeerd.

De uitvoering van activiteiten op het terrein van breedtesport, talentontwikkeling/topsport en sportevenementen loopt via de 13 provinciale sporttakplatforms.
De geplande evaluatie van de werkwijze van de sporttakplatforms heeft plaatsgevonden en op basis hiervan is een nieuwe subsidieregeling voor de ondersteuning van de sporttakplatforms in 2021 ontwikkeld, waarin de conclusies en aanbevelingen van de evaluatie zijn opgenomen. De ondersteuningsvraag aan Team Limburg Sport vanuit de sporttakplatforms is hierin opgehaald. De uitwerking hiervan vindt plaats via onze toe te kennen subsidie aan Stichting Team Limburg Sport.

De uitvoering van reguliere en veelal jaarlijks terugkerende sportevenementen vond plaats via de werkplannen van de sporttakplatforms. Majeure incidentele en/of jaarlijks terugkerende sportevenementen worden, gezien de omvang van de gevraagde subsidie en de mogelijkheid aan het evenement verbonden risico’s rechtstreeks door de Provincie ondersteund. Deze evenementen worden getoetst aan de in het beleidskader opgenomen Evenementenmatrix, in hoeverre de effecten van deze evenementen bijdragen aan provinciaal (sport)beleid. In dit kader is o.a. het Triathlon evenement Ironman voor de periode tot en met 2023 ondersteund. Ook is de kandidatuur om een finishetappe van de Tour de France voor Limburg te verwerven, samen met gemeente Valkenburg, herbevestigd voor de periode tot en met 2023.

Wat betreft de uitwerking van Amendement 45 2e Gewijzigd Kuntzelaers-Van Bijnen cs inzake Sport maakt alle Limburgers sterker (PS 12-12-2019) is er in 2020 gerealiseerd dat het platform voor gehandicaptensport ‘Iedereen kan Sporten Limburg’ (IKS) in juli 2020 van start is gegaan. Daarmee geven we invulling aan het onderdeel ‘gehandicaptensport’ van het amendement. Gedurende 2020 is er tevens gewerkt aan de samenwerking tussen het platform IKS Limburg, de Stichting Bijzonder in Beweging en de provinciale vervoersregeling voor gehandicapte sporters. Dat heeft geleid tot een gezamenlijke subsidieaanvraag eind 2020. Hiermee hebben we bereikt dat de belangrijke partijen op het gebied van gehandicaptensport zo optimaal mogelijk kunnen samenwerken.

Voor de doelgroepen senioren en basisschooljeugd heeft conform amendement 45 een digitale bijeenkomst met uw Staten, gemeenten en organisaties uit het sportveld plaatsgevonden. Hierin is ook aandacht geweest voor de verbindingen die er vanuit het sportbeleid naar andere beleidsvelden liggen, zoals de Sociale Agenda en Onderwijs. De aanbevelingen en opmerkingen die tijdens de digitale bijeenkomst gedeeld zijn, hebben geleid tot de ontwikkeling van een subsidieregeling die sport- en beweegprojecten voor deze doelgroepen zal ondersteunen. Deze subsidieregeling zal begin 2021 worden gepubliceerd. Daarnaast is, volgende uit Amendement 45, de bijdrage aan Jeugdfonds Sport structureel opgenomen in de provinciale sportbegroting. Huis voor de Sport Limburg Next heeft ondersteund in het bedenken van vernieuwende manieren om meer jongeren in armoede te kunnen bereiken.

De Motie 2515 Heldens cs inzake Steun voor jeugdtrainers bij verenigingen is uitgevoerd op basis van de subsidieregeling Opleiden Jeugdtrainers 2020, waarmee sportverenigingen een bijdrage van maximaal € 500 konden aanvragen voor het opleiden van hun jeugdtrainers. Hiermee is een bijdrage geleverd aan het opleiden van meer dan 200 jeugdtrainers, waardoor meer kinderen een betere training krijgen om te sporten en bewegen.
Op het gebied van sport en innovatie heeft de wielerploeg Team Sunweb, mede in het kader van het partnership met de Provincie, in samenwerking met DSM ingezet op innovaties op het gebied van onder andere voeding en materialen.

Conform Toezegging 8520 aan PS (20-11-2019) is gewerkt aan de opzet voor monitoring voor het beleidskader Sport. Daarbij zijn doelstellingen en indicatoren benoemd die van belang zijn voor de monitoring van het beleidskader Sport. Niet alleen als onderdeel van een toezegging, maar ook als actie uit het beleidskader Sport is de monitoring van het beleidskader van belang om te blijven werken aan de gestelde missie dat Limburg de gezondste, sportiefste en innovatiefste regio van Nederland wordt.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.3.1. Sport
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Het Beleidskader Sport 2020-2023 wordt uitgevoerd op basis van een Uitvoeringsprogramma Sport. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. In uitvoering. Het was, door de coronacrisis, een bijzonder sportjaar. In 2020 is er gestart met de acties die staan opgenomen in het Beleidskader Sport. Via het netwerk van sporttakplatforms, uitvoeringsorganisaties en andere partners is er ondersteuning geboden aan de Limburgse breedtesport, talentontwikkeling/topsport, sportevenementen en –innovatie. Daarnaast is er ook uitvoering gegeven aan Motie 2515 Heldens cs inzake Steun voor jeugdtrainers bij verenigingen (PS 8-11-2019) en Amendement 45 2e Gewijzigd Kuntzelaers-Van Bijnen cs inzake Sport maakt alle Limburgers sterker (PS 12-12-2019).		1, 2, 3, 4, 5
2. De nieuwe provinciale uitvoeringsorganisatie is gerealiseerd en de uitvoering is gestart. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. Eind december 2020 is de stichting Team Limburg Sport gestart. De notariële akte daarvoor is gepasseerd, waarmee Team		1, 2, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Limburg Sport operationeel is geworden. De feitelijke uitvoering start in 2021.		
3. De uitvoering van het sportbeleid bij alle sporttakken loopt via de werkplannen van de provinciale sporttakplatforms. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Alle sporttakplatforms hebben een werkplan ingediend, waarop subsidieverlening heeft plaatsgevonden. Ook heeft elk platform een tussentijdse verantwoording ingediend, die door ons zijn beoordeeld. In enkele gevallen zijn er in dit, door corona, bijzondere sportjaar maatwerkoplossingen gezocht om op andere manieren invulling te geven aan de doelstellingen uit de diverse werkplannen.		2
4. De uitvoering van de provinciale infrastructuur voor sport en bewegen voor gehandicapten loopt via het werkplan van het provinciale sporttakplatform voor gehandicaptensport. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. In 2020 is de samenwerking tussen de diverse partijen die voor de gehandicaptensport actief waren geconcretiseerd. Dit heeft geleid tot de oprichting van Platform Iedereen Kan Sporten Limburg (IKS Limburg) per 1 juli 2020. Via dit nieuwe platform, maar ook via stichting Bijzonder in Beweging en de provinciale vervoersregeling, zijn vele honderden sporters en tientallen verenigingen voor sporters met een beperking ondersteund.		5
5. Met de trekkende gemeenten in de sportzones zijn afspraken gemaakt over de samenwerking met de Provincie en de provinciale sportorganisaties op het terrein van sport en bewegen. Rol Provincie: *partner, initiatiefnemer, procesmanager, subsidiënt*	Deels gerealiseerd. Gemeente Venlo heeft in 2020 haar aandacht besteed aan de verkenning van haar bovenlokale vraagstuk m.b.t. topsport en talentontwikkeling. Dit heeft in 2020 nog niet geleid tot een verdere concretisering van de samenwerking tussen de Provincie en de gemeente Venlo. Met de gemeente Sittard-Geleen en Beekdaelen is een samenwerkingsovereenkomst aangegaan, waardoor er zes Nationale en Regionale Trainingscentra zijn ondersteund in de Westelijke Mijnstreek.		3, 4

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Het op basis van het Beleidskader Sport 2020-2023 opgestelde Uitvoeringsprogramma Sport is uitgevoerd.	0	1	1	2020
2	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van de provinciale uitvoeringsorganisatie sport.	0	1	1	2020
3	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van Bijzonder in Beweging en het Jeugdfondssport Limburg.	0	2	2	2020
4	Indiening en beoordeling van werkplan en begroting van het provinciale sporttakplatform voor gehandicaptensport.	0	1	1	2020
5	Aantal goedgekeurde werkplannen en begroting van de sporttakplatforms van de speerpunt, - kern- en kanssporten.	0	13	13	2020
5	Een evaluatie van de speerpunt-, kern- en kanssporten is uitgevoerd.	0	1	1	2020
5	Een nieuwe wijze van samenwerking met sportzones is opgesteld en in uitvoering.	0	1	3	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Als gevolg van de coronacrisis zullen naar verwachting de werkplannen van de sporttakplatforms in 2020 niet volledig zijn uitgevoerd. Mede op basis van een in Q2 uitgevoerde inventarisatie bij de sporttakplatforms en op basis van de in Q3 ontvangen tussenrapportages staat vast dat een aantal evenementen zijn geannuleerd, breedtesportactiviteiten in georganiseerd verband tijdelijk niet zijn toegestaan en niet zijn uitgevoerd, evenals de uitvoering van trainingsprogramma's van regionale en nationale trainingscentra (RTC's en NTC's,) en dat alle competities van het lopende sportseizoen tijdelijk of definitief zijn stopgezet. Trainingsprogramma's voor talenten met de vereiste landelijke topsportstatus en een beperkt aantal topsportevenementen kunnen onder strikte nationale voorwaarden wel worden uitgevoerd. Daartegenover staat dat de sporttakplatforms en overige sportorganisaties inspanningen hebben geleverd om sport en bewegen onder de actuele omstandigheden zo optimaal als mogelijk te ondersteunen.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.3 Sport	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
2.3.1. Sport	1.523	3.638	5.161	4.212	949	V
	1.523	3.638	5.161	4.212	949	V
Personele lasten	446	0	446	433	12	
Totaal lasten	1.968	3.638	5.607	4.646	961	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.3.1. Sport	0	0	0	23	-23	V
Totaal baten	0	0	0	23	-23	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.968**	**-3.638**	**-5.607**	**-4.623**	**-983**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-1.968**	**-3.638**	**-5.607**	**-4.623**	**-983**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.3 Sport resteert een voordelig resultaat van € 0,98 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 0,97 mln. lager dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 0,95 mln. aan lagere lasten en € 0,02 mln. hogere baten De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

2.3.1. Sport

Binnen dit product resteert een voordelig verschil in de reguliere lasten van € 0,95 mln. en een voordelig verschil in de baten van € 0,02 mln.

De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht:

- Aan de stichting IKS is begin 2021 (GS 05-1-2021) een subsidie verleend voor de uitvoering van haar werkplan in het jaar 2021, hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 0,052 mln. overgeboekt naar 2021;
- Voor de financiële dekking van de subsidieaanvraag van gemeente Maasgouw ter grootte van € 200.000 voor de realisatie van een accommodatie ten behoeve van het Regionaal Trainings Centrum (RTC) Tafeltennis wordt het restantbedrag 2020 van € 0,16 mln. overgeboekt naar 2021 (GS 27-10-2020). Bij GS-besluit van 27 maart 2021 is de subsidie verleend voor de RTC tafeltennis (mededeling portefeuillehouder d.d. 23-02-2021 (2021/4534);
- In de periode 2015 tot en met 2017 was de Provincie penvoerder/subsidieverlener, mede namens de gemeenten Sittard-Geleen, Beek en Schinnen, van de Regeling Trainingscentra Sportzone Limburg. Het hiervoor beschikbare budget werd ingebracht door de Provincie en de voornoemde gemeenten. Op basis van deze regeling verleende de Provincie subsidie aan Nationale en Regionale Trainingscentra in Sportzone Limburg en de daarvoor ingerichte ondersteuningsstructuur (TEIC en Topsport Limburg). Aangezien nog niet alle subsidies, die verleend zijn onder deze regeling, zijn vastgesteld, heeft nog geen afrekening met de gemeenten kunnen plaatsvinden over hun ingebrachte middelen. Het restantbedrag in 2020 van € 0,10 mln. wordt hiervoor overgeboekt naar 2021;
- Het beleidsprogramma Sport 2020-2023 (PS 13-12-2019) geeft uitvoering aan onze missie dat Limburg de gezondste, sportiefste en innovatiefste regio van Nederland wordt. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag 2020 van € 0,56 mln.

overgeboekt naar 2021, waarvan een bedrag van € 375.000 is geoormerkt voor de uitvoering van Amendement 45. Op 9 februari 2021 zijn de Nadere subsidieregels Sport en bewegen voor het primair onderwijs en kwetsbare senioren 2021 vastgesteld (mededeling portefeuillehouder d.d. 9-2-2021 (2021/4214));

- Tot 24 december 2020 konden aanvragen voor de Subsidieregeling opleiden jeugdtrainers regeling worden ingediend. Voor de afhandeling van deze subsidieaanvragen wordt het restantbedrag 2020 van € 0,086 mln. overgeboekt naar 2021 (mededeling portefeuillehouder d.d. 16-03-2021 (2021/6637).

2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra

Dit programma richt zich op de ontwikkeling van centra, kernen en wijken in Limburgse gemeenten ter versterking van het vestigings- en leefklimaat voor onze inwoners.

Met het vernieuwen c.q. toekomstbestendig maken van centra, kernen en wijken spelen we in op de dynamiek in onze samenleving. Onder invloed van tal van ontwikkelingen (gedrag, bevolkingssamenstelling, klimaat, economie, inzichten in de stedenbouw etc.) veranderen de eisen aan de functionele en ruimtelijke inrichting voortdurend. De beschikbaarheid van betaalbare woonruimte, de inrichting van de openbare ruimte en de bereikbaarheid van voorzieningen zijn enkele belangrijke thema's waar continu aan gewerkt moet worden om de leefomgeving en leefkwaliteit van onze inwoners, zowel per wijk als in regionaal verband, aantrekkelijk en veilig te houden en te laten voldoen aan de opgaven die voortvloeien uit de ontwikkelingen op het gebied van energie en klimaat.
Deze ambitie vraagt niet alleen om een integrale en gebiedsgerichte aanpak, maar ook om een aanpak op verschillende niveaus: Zowel op de schaal van een centrum, kern of wijk, als ook op regionale schaal. Verder vraagt de al genoemde dynamiek –naast beleid op hoofdlijnen- om flexibel opereren om optimaal in te kunnen spelen op kansen die zich voordoen. We zetten in op plannen waarvoor de beschikbaarheid van financiële middelen bij betrokken partijen, zowel overheden als eigenaren van vastgoed en potentieel investerende partijen, is verzekerd.

Wat willen we bereiken?

Limburg streeft naar aantrekkelijke vitale centra, kernen en wijken in regionaal verband ter versterking van de leefomgeving en het vestigingsklimaat en de complementariteit tussen gemeenten onderling, ook grensoverschrijdend. Met een gerichte, gezamenlijke inzet vanuit alle beleidsvelden willen we -ook in de in eerdere bestuursperiodes benoemde herstructureringswijken- samen met relevante partners en burgers de leefbaarheid verbeteren en de mismatch in de woningvoorraad terugdringen. Daarbij maken we gebruik van de IBA Parkstad aanpak evenals van de in 2019 gemaakte afspraken met het rijk voor de Regiodeal Parkstad.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1:
Limburg heeft aantrekkelijke en krachtige centra, kernen en wijken in regionaal verband.

Criterium 2:
Via gebiedsgerichte investeringen in centra, kernen en wijken wordt een bijdrage geleverd aan wonen, economie, klimaat en veiligheid ten dienste van de inwoners.

Wat hebben we bereikt?

Kwaliteit Limburgse Centra
Wij hebben het woon- en leefklimaat in de Limburgse centra, kernen en wijken versterkt en de woningbouw een stevige impuls gegeven. Dit hebben we bereikt door met 11 gemeenten een samenhangend pakket aan maatregelen af te spreken in de vorm van een brede samenwerkings-agenda met focus op het versterken en versnellen van de woningmarkt. Deze agenda's vertegenwoordigen onder

andere een versnelde realisatie van ca. 960 woningen in Limburg en een bijhorende (bouw)investeringsimpuls van ca € 208 mln. De gemeenten werken deze agenda's nu verder uit zodanig dat de in de agenda's gemaakte afspraken gereed zijn voor concrete uitvoering. Alsdan worden de agenda's omgezet naar subsidiebeschikkingen. Met behulp van het afsluiten van de agenda's en op een later moment de beschikkingen wordt strak gestuurd op de doelen die we wilden bereiken, zoals bijvoorbeeld het versnellen van de woningbouw, laten realiseren van de juiste woning op de juiste plek, bereikbaar houden van voorzieningen en minderen leegstand in de (winkel-)centra.
In het werkproces ligt de focus op uitvoering en flexibiliteit. Zo wordt het merendeel van de subsidies pas uitgekeerd op het moment dat de plannen onomkeerbaar zijn (gereed voor uitvoering en betalingsverplichtingen aangegaan). Door frequent bestuurlijk overleg tussen Provincie en gemeenten sturen we op bestuurlijke slagkracht én flexibiliteit en herijken we de samenwerkingsafspraken indien de realiteit daarom vraagt. Voor onze eigen organisatie én voor gemeenten betekent deze nieuwe werkwijze dat de Provincie meer dan voorheen dichter op het proces van doelrealisatie én op samenhang van meerdere provinciale ambities, zoals bijvoorbeeld de Regiodeals, IBA en RvR, stuurt. Winst hierbij is dat we bestuurlijke slagkracht, wendbaarheid, flexibiliteit in de uitvoering alsmede het commitment van partners beter hebben georganiseerd. Hierdoor kunnen we beter inspelen op de constante dynamiek in het uitvoeringsproces.

Stedelijke Ontwikkeling
De in de collegeperiode 2015-2019 verstrekte subsidiebeschikkingen in het kader van stedelijke Ontwikkeling worden verder afgehandeld en afgewikkeld. De eerste beschikking is vastgesteld. De resterende beschikkingen liggen grotendeels op koers om binnen de overeengekomen termijnen eveneens te worden vastgesteld. Via bestuurlijke overleggen monitoren we de voortgang, hetgeen in voorkomende gevallen, mits goed onderbouwd, nog leidt tot termijnverlenging.

Internationale Bau Ausstellung (IBA) Parkstad
IBA Parkstad is het instrument dat al enige jaren ingezet wordt om de regio Parkstad een krachtige impuls te geven in de ruimtelijke, economische en sociale transitie. De IBA Parkstad is tot stand gekomen op basis van een open oproep van waaruit in 2016 50 projecten geselecteerd zijn om tot uitvoering te brengen. De projecten zijn begeleid en aangejaagd door de IBA-organisatie. Hierbij is door IBA een IBA-plus toegekend op het vlak van toegevoegde waarde in kwaliteit of uitvoering op de projecten, die zonder IBA niet of maar deels gerealiseerd kan worden. Het was de bedoeling om in de periode zomer 2020 – zomer 2021 de IBA-projecten in de spotlights te zetten en de eindresultaten te presenteren. Vanwege de coronapandemie is gekozen het Expojaar een vol jaar op te schuiven, en dit zal nu in de zomer van 2021 van start gaan.

Regiodeal Parkstad Limburg
In november 2018 is de Regiodeal voor de Transformatie van de regio Parkstad gehonoreerd met een Rijksbijdrage van € 40 miljoen. Voorwaarde is dat 'de regio' minimaal gelijke publieke cofinanciering opbrengt voor de Regiodeal.

De Regiodeal bestaat uit 3 termijnen. In een eerste termijn (2019) is € 13,9 miljoen afgeroepen bij het Rijk voor drie projecten waarvan € 5,5 miljoen voor thema Wonen en Leefbaarheid, € 0,4 miljoen binnen het thema Retail en Voorzieningen en € 8 miljoen euro voor het thema Centrumfunctie Heerlen. In deze eerste termijn is door Provincie Limburg ca. € 10,5 miljoen vanuit vigerende beleidskaders gecofinancierd. Bij gelegenheid van de eerste afwijkingenrapportage 2020 zijn deze

cofinancieringsmiddelen voor de tweede termijn projecten vanuit de beleids-/intensiveringsmiddelen naar dit begrotingsproduct overgeheveld. De resterende beschikkingen (Rijksmiddelen en Provinciale cofinanciering) voor deze projecten zijn in 2020 vastgesteld.

Regiodeal 1e termijn	Investerings-omvang	Regiodeal bijdrage Rijk	Cofinanciering Parkstad	Cofinanciering Provincie
Totaal(afgerond)	€ 190 miljoen	€ 13,9 miljoen	€ 34 miljoen	€ 10,5 miljoen

Voor de tweede termijn zijn in februari 2020 bij het Ministerie van LNV 26 projectvoorstellen ingediend die in totaal een investering vertegenwoordigen van € 337 miljoen . Voor deze projecten is een bijdrage van € 18,2 miljoen aan het Rijk gevraagd. In deze tweede termijn is door Provincie Limburg ca. € 14 miljoen gecofinancierd binnen de thema's Sociaal economische Structuurversterking, Wonen en Leefbaarheid, Retail en Voorzieningen, Grensoverschrijdende Samenwerking en Veiligheid. In 2020 is gewerkt aan de verdere uitwerking van deze projecten en de vaststelling van beschikkingen. In 2020 is een deel van de beschikkingen reeds vastgesteld. Dit proces loopt in 2021 nog door.

Regio Deal 2e termijn	Investerings-omvang	Regio Deal bijdrage Rijk	Cofinanciering Parkstad	Cofinanciering Provincie
Totaal(afgerond)	€ 337 miljoen	€ 18,2 miljoen	€ 47 miljoen	€ 14 miljoen

De Regio Deal Parkstad leidt in de eerste en tweede termijn tot (private en publieke) investeringen van ca. een half miljard Euro in de regio. Elke door de Provincie ingebrachte euro in de cofinanciering maakt tot nu toe ca. € 20 miljoen aan investeringen in de regio mogelijk. De voortgangsrapportage 2020 wordt separaat aan uw Staten beschikbaar gesteld, voorafgaand aan de behandeling van de Jaarstukken in Provinciale Staten.

Eind 2020 is gestart met de voorbereiding van de derde en tevens laatste termijn Regiodeal Parkstad.

De Regiodeal Parkstad heeft als doel het verbeteren van de brede welvaart om te komen tot een duurzaam, vitale en levenskrachtige regio. Het betreft een meerjarig-programma waarvan sommige effecten (sociaal en fysiek) ook voor de burger pas over de langere termijn zichtbaar zullen zijn.

Wat hebben we er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	2.4.1. Stedelijke ontwikkeling
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoering van het totaalpakket aan resultaten zoals opgenomen in de voorjaar 2019 herijkte beschikkingen op basis van het kader Stedelijke Ontwikkeling (beschikkingen collegeperiode 2015-2019).	Deels gerealiseerd. Een samenhangende aanpak en visie op (stedelijke) projecten en de resultaten die daarover zijn afgesproken in de beschikkingen tussen de Provincie en de		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	gemeenten Venlo, Maastricht, Sittard-Geleen, Heerlen, Weert en Roermond zijn gedeeltelijk gerealiseerd. Verder zijn de gemeenten Brunssum, Horst aan de Maas, Venray, Peel en Maas, Valkenburg aan de Geul, Gulpen-Wittem en Simpelveld ondersteund waarbij regionale centrumfuncties zijn verbeterd. Reeds zichtbare resultaten hiervan zijn onder andere vermindering van commerciële (winkel)leegstand (bijv. Roermond met minimaal 7.000 m² en Heerlen met minimaal 20.000 m² kantoren en 20.000 m² winkels), renovatie en behoud van voorzieningen voor publieke ontmoetingsfuncties (bijv. Gasthoes Horst aan de Maas en verbouwen van het monumentale postkantoor in Venlo tot het nieuwe Museum van Bommel van Dam (opening zomer 2021); Heerlen, transformatie van ca. 5.000 m² leegstaand vastgoed naar broedplaatsen voor de creatieve industrie: de Vondst en de Nieuwe Nor) en herinrichting en vergroening van de openbare ruimten (bijv. Herinrichting Looierstraat – Gulp bestaande uit het omvormen van randen van de Gulp in trappartijen en groene oevers inclusief het uitbreiden van het open water met 175 m,² het deels ontkluizen van de Gulp ter hoogte van het centrum en het herinrichten van de Looierstraat ca. 6.800m²). Omstandigheden zoals marktwerking en de financiële gezondheid van gemeenten kunnen soms tot aanpassing van planning leiden. In periodieke bestuurlijke overleggen is met de gemeenten gesproken over deze omstandigheden en over de herijking van de afgesproken resultaten. In 2019 zijn herijkingen doorgevoerd voor de gemeenten Venlo, Maastricht, Sittard-Geleen, Heerlen, Weert en Roermond en		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	voor Horst aan de Maas, Venray, Peel en Maas, Gulpen-Wittem middels aanpassing van de oorspronkelijke beschikkingen. Het project Peel en Maas (centrum Panningen) is in 2020 gerealiseerd (herinrichting omgeving Huis van de Gemeente in Panningen o.a. 36 nieuwe parkeerplaatsen toegevoegd, verbetering groenstructuur van park via Huis van de Gemeente naar centrum en 5.100 m² aanplant nieuw groen en 26 nieuwe bomen) en de Provinciale subsidie is vastgesteld.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Programma's van 13 steden/centra zijn in uitvoering (= doorloop uit vorige collegeperiode).	13	12	0	2022

Toelichting prestatie-indicatoren
Het betreft de volgende 13 gemeenten: 1. Venlo, 2. Maastricht, 3. Sittard-Geleen, 4. Heerlen, 5. Weert, 6. Roermond, 7. Horst aan de Maas, 8. Venray, 9. Peel en Maas, 10. Gulpen-Wittem, 11. Valkenburg aan de Geul, 12 Simpelveld en 13. Brunssum. Peel en Maas is inmiddels afgerond en vastgesteld in 2020. De programma's van de overige gemeenten hebben een looptijd tot eind 2022 en worden na afronding vastgesteld.

Product	2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse centra
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Opstellen samenwerkingsagenda's met gemeenten ter versterking van hun woon-, werk- en leefklimaat. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 zijn 11 samenwerkingsagenda's gesloten met de gemeenten Voerendaal, Venray, Simpelveld, Beesel, Peel en Maas, Vaals, Landgraaf, Horst aan de Maas, Echt-Susteren, Maastricht en Roermond. De agenda's, welke onder andere voorzien in de versnelde realisatie van 960 woningen met (bouw) investeringsimpuls van ca € 208 mln., worden zodanig		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	uitgewerkt door de gemeenten dat de hierin opgenomen projecten uitvoeringsgereed gemaakt worden. De impact van deze plannen en het effect van de beoogde resultaten is pas op termijn zichtbaar.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Samenwerkingsagenda's met gemeenten opgesteld en in uitvoering.	0	11	Pm *)	2020

*) Afhankelijk van initiatieven gemeenten.

Toelichting prestatie-indicatoren
Met de 11 genoemde gemeenten is inmiddels een agenda overeengekomen. Omtrent de inhoud van deze agenda's en de hierin opgenomen projecten zijn uw Staten geïnformeerd met de 8e en 9e informerende stukken 'Provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus' (maatregel 9), alsmede met de mededelingen portefeuillehouder van 4 juni 2020, 8 juli 2020, 14 oktober 2020, 8 december 2020, 15 december 2020 en 18 december. De gesloten /met de gemeenten overeengekomen en ondertekende agenda's met de hierin opgenomen projecten zijn uw Staten tegelijk met de mededelingen toegezonden. Deze agenda's zijn daarnaast ook nog openbaar te raadplegen op www.limburg.nl/onderwerpen/wonen/kwaliteit-limburgse/.

Product	2.4.3. IBA
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Realisatie van projecten welke zich onder meer richten op de herbestemming van gebouwen, de ontwikkeling van ruimte, flexibele stedelijke concepten, alternatieve energie, energiebesparing, duurzame mobiliteit en hergebruik van materialen. Deze projecten hebben een gezamenlijke multiplier groter dan 3. Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd. De IBA-projecten, zoals genoemd in het uitvoeringsprogramma, zijn in 2020 verder uitgewerkt. Eind 2020 heeft geresulteerd in 14 volledig afgeronde (deel)projecten en 29 projecten die (fysiek) in uitvoering zijn. Afgeronde projecten: 1. Park Urbana 2. Archeologisch depot 3. Luciushof 4. Zuidplein 5. Woontuin 6. BMV Hoensbroek-Zuid		1 en 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	7. Cultuurhuis Landgraaf Lichtenberg 8. Elisabeth Stift 9. IBA-Scoop 10. Herontwikkeling Loretoklooster Simpelveld 11. Kerk Kunrade 12. Sloop verpleegtehuis Mondriaan en aanleg park 13. Brug provinciale weg N274 Onderbanken 14. Mijnsteenbanken Projecten in uitvoering: 1. Schinkel-Zuid 2. Digitale ontsluiting U.R.S.-bestanden 3. Muziekboulevard/ Nieuwe Nor 4. Stadskantoor Heerlen 5. Royal Heerlen 6. Gevelfonds/ Rooftop 7. Auroraflat 8. Brightlands Smart Services Campus Programma 9. Wilhelminaberg 10. Ikgroenhet 11. Slot Schaesberg 12. Gebrookerbos 13. Leisurering 14. Leisure Lane 15. Brunssum-centrum-noord 16. Treebeek 17. Sociale Agenda Treebeek 18. St. Servatiuskerk Vaesrade 19. Hogerop Heerlerbaan 20. C-Mill 2.0 21. Center Court 22. Superlocal 23. Kunradersteengroeve 24. Zichtbaar maken Romeins verleden Simpelveld Bocholtz 25. Landmark N281 - Bocholtzerweg 26. De historische grachten van “het verzonken kasteel Etzenrade” 27. Reus van Schimmert 28. Wieldersschool		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	29. Gebiedsontwikkeling Thull Daarnaast is een groot aantal projecten in voorbereiding. De multiplier bedraagt thans 10,1. De in deze stukken opgenomen multiplier betreft de multiplier over de directe subsidiebijdragen, afgezet tegen de totale directe bijdragen van participanten, zoals wij die vanaf de vaststelling van het IBA kader aan uw Staten hebben gecommuniceerd. Vanaf de volgende rapportage zullen wij de multiplier gaan volgen zoals IBA die hanteert, en berekend wordt over de totale kosten van IBA. Deze zal naar verwachting uitkomen op een waarde tussen de 4 en de 5. Doel van IBA is om Parkstad aantrekkelijker te maken om te wonen, werken en recreëren. Reeds zichtbare resultaten hiervan zijn onder meer het transformeren van leegstaande en/of verouderde gebouwen en circulariteit (bijv. Kerk Kunrade, de Woontuin, Superlocal en Cultuurhuis Landgraaf), het vergroenen en opwaarderen van openbare ruimte (bijv. Ikgroenhet, Kasteel Etzenrade en Luciushof) en door het samen met bewoners van Parkstad bedenken en realiseren van initiatieven (bijv. Gebrookerbos). Het bewonersfonds van IBA, Bewoners maken Parkstad, stond al zo'n 45 bewonersprojecten met raad en daad bij.		
2. Vergroten van draagvlak en haalbaarheid door het verbinden van initiatiefnemers, burgers, bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld en deze betrekken bij (de verbetering van) IBA initiatieven door het organiseren van meerdere publieksevents, waaronder evenementen, exposities, congressen en	Deels gerealiseerd. Begin 2020 zijn door IBA diverse openbare publieksevents georganiseerd, waardoor de participatie, het draagvlak en de haalbaarheid vergroot zijn. Vanwege corona hebben gedurende de rest van het jaar geen grote publieksevents kunnen plaatsvinden. In plaats daarvan hebben wel een aantal digitale evenementen en		1 en 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
participatietrajecten, tijdens het Expojaar van IBA Parkstad. Rol Provincie: *partner*	kleinere evenementen plaatsgevonden. Deze stonden in het teken van bijvoorbeeld de start van projecten of het behalen van bepaalde mijlpalen.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Gerealiseerde multiplier > 3.	9,4	10,1	3	2020
2	Organiseren van meerdere publieksevents tijdens het IBA Expojaar.	0	15	30	2022

Toelichting prestatie-indicatoren
Vanwege de coronacrisis en het verschuiven van het Expojaar zijn de prestatie-indicatoren één jaar opgeschoven naar 2021 resp. 2022. Deze indicatoren zijn mede opgesteld aan de hand van door IBA opgestelde beleidskaders en rapportages, zoals het IBA handboek, het uitvoeringsprogramma en de IBA 50 placemat. De gerealiseerde multiplier is de multiplier van de door IBA aan projecten verstrekte subsidies over de totale projectinvesteringen. IBA bepaalt de multiplier over de totale IBA-begroting. Om éénduidigheid te krijgen zullen wij in het vervolg de definitie van IBA hanteren en hun multiplier opnemen in onze stukken. De multiplier geeft de verhouding aan tussen de totale IBA-bijdrage en de totale door derden ingebrachte middelen. Dit betreft niet de procesbijdragen voor bijvoorbeeld inzet of inhuur van expertise bij de totstandkoming van initiatieven.

Product	2.4.4. Regiodeal Transformatie Parkstad
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Als partner in de Regiodeal in nauw overleg met het programmabureau Regiodeal Parkstad (Stadsregio Parkstad) de voortgang bewaken in de uitvoering van de ‘eerste termijn’ van Regiodeal-projecten (Kwaliteitsimpuls centrum Heerlen, Integrale dorpsontwikkeling (i-DOP) Bocholtz en Aanpak particulier bezit in 2020 en verder. Rol Provincie: *partner, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 15 juli 2019 (2019/53967) en van 23 april 2020 (2020/15401) bent u over de stand van zaken van de 1e termijn projecten geïnformeerd. De beschikkingen 1e termijn (rijksmiddelen en provinciale middelen) zijn allemaal in 2020 vastgesteld. In 2020 is verder gestuurd op de uitvoering van deze beschikkingen. Burgers zijn geïnformeerd (en betrokken) bij de planontwikkeling. Voorbeelden hiervan zijn de		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	gebiedsontwikkeling Rolduckerveld en de integrale gebiedsontwikkeling Bocholtz. De uitvoering is langjarig en start vanaf medio 2021, vanaf dat moment zullen burgers ook fysieke werkzaamheden zien.		
2. Zorgdragen in nauw overleg met het programmabureau Regiodeal Parkstad voor een voortgangsrapportage van de Regiodeal richting rijksoverheid, Provinciale Staten en Raden. Rol Provincie: *partner, procesmanager*	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 23 april 2020 (2020/15401) bent u over de stand van zaken 2019 geïnformeerd. De voortgangsrapportage 2020 wordt separaat aan uw Staten beschikbaar gesteld. De reguliere verantwoordingsrapportage Regio Deal naar het Rijk wordt medio mei 2021 in de Regionale Regiegroep Regio Deal Parkstad Limburg behandeld en aansluitend in het Dagelijks Bestuur van Parkstad vastgesteld. Deze voortgangsrapportage 2020 wordt separaat aan uw Staten beschikbaar gesteld, voorafgaand aan de behandeling van de jaarstukken in Provinciale Staten.		1,2
3. Het mede met het programmabureau Regiodeal Parkstad zorg dragen voor een selectie van projecten voor de 2e termijn Regiodeal-projecten medio 2020 en zowel ambtelijke als bestuurlijke participatie in de afgesproken overlegstructuren met rijk en regio. Rol Provincie: *partner, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Via de mededeling portefeuillehouder van 23 april 2020 (2020/15401) bent u geïnformeerd over de 2e termijn projecten Regiodeal Parkstad Limburg en de bijbehorende cofinanciering. In 2020 is verder gestuurd op de totstandkoming van projectplannen en de bijbehorende beschikkingen. Een gedeelte van deze beschikkingen is reeds vastgesteld. De overige beschikkingen zullen in 2021 worden vastgesteld. De projecten bevinden zich in de voorbereidingsfase. De start van de uitvoering (bij fysieke projecten bouwwerkzaamheden) is naar verwachting in 2021. De effecten zullen daarmee ook voor de burger komende jaren zichtbaar worden. Om een trendbreuk te bewerkstelligen en de gezondheidssituatie en de arbeidsmarktparticipatie te verbeteren worden projecten zoals “Kansrijke start”,		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	"De gezonde basisschool van de toekomst" en "Beyond" over Parkstad uitgerold. De projecten in het thema wonen en leefbaarheid zijn gefocust op het slopen en verbeteren van de goedkope particuliere woningvoorraad in Parkstad. In het totaal worden met de tweede termijn 623 particuliere woningen aangepakt. Deze aanpak, die gepaard gaat met een achter-de-voordeur-aanpak, kan op gebiedsniveau uitgroeien tot een integrale wijkaanpak die bijdraagt aan een verbetering van de leefbaarheid van wijken, het verbeteren van het functioneren van de regionale woningmarkt en het inlopen van de achterstanden van de regio. Door de start van de aanpak onder het thema veiligheid wordt op gebiedsniveau een verbinding gelegd tussen de aanpak van veiligheid en ondermijning en andere leefbaarheidsvraagstukken. Daarbij wordt aansluiting gezocht bij de gebiedsgerichte aanpak van de andere programmalijnen (Rolduckerveld, Oud Nieuwenhagen).		
4. Zorgdragen in nauw overleg met het programmabureau Regiodeal Parkstad voor een eindevaluatie van de Regiodeal Parkstad in 2023. Rol Provincie: *partner, procesmanager*	Nog niet van toepassing		1,2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 1-1-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Opstellen van een jaarlijkse voortgangsrapportage voor Rijk, Provinciale Staten en Raden in nauwe samenwerking met het programmabureau Regiodeal Parkstad.	0	1	1	jaarlijks
3	Selectie van een 2e tranche aan Regiodeal-projecten waarvan de Rijksbijdrage via het Provinciefonds uitgekeerd zal worden.	0	1	1	2020
4	Opstellen van eindevaluatie in 2023 voor Rijk, Provinciale Staten en Raden in nauwe	0	0	1	2023

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 1-1-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	samenwerking met het programmabureau Regiodeal Parkstad.				

Toelichting prestatie-indicatoren
1. en 2. Voortgangsrapportage-verplichting op basis van Regiodeal-overeenkomst. 3. Rijksmiddelen zijn via Decentralisatie-uitkeringen (periode 2019-2021) in het Provinciefonds gestort. 4. In de Regiodeal-overeenkomst is afgesproken om na afloop van de Regiodeal (looptijd 2019 t/m 31-12-2022) een evaluatie over het instrument Regiodeal inclusief de samenwerking met Rijk en regio op te stellen. Een deel van de projecten binnen de Regiodeal loopt door tot na 2022.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 2.4 Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
2.4.1. Stedelijke ontwikkeling	765	-315	450	450	0	-
2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse centra	0	373	373	244	129	V
2.4.3. IBA	4.511	-1.455	3.056	2.404	652	V
2.4.4. Readiodeal transformatie Parkstad	0	27.213	27.213	16.986	10.228	V
	5.277	25.816	31.093	20.083	11.009	V
Personele lasten	1.089	0	1.089	1.060	30	
Totaal lasten	6.366	25.816	32.182	21.143	11.039	V
Baten						
Reguliere middelen						
2.4.4. Readiodeal transformatie Parkstad	0	13.077	13.077	13.077	0	-
Totaal baten	0	13.077	13.077	13.077	0	-
Totaal saldo van baten en lasten	**-6.366**	**-12.739**	**-19.105**	**-8.066**	**-11.039**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve DU Regiodeal Parkstad	0	13.077	13.077	13.077	0	
Onttrekking reserves						
Reserve Transitiefonds	0	2.570	2.570	2.570	0	
Reserve DU Regiodeal Parkstad	0	16.405	16.405	16.405	0	
Totaal onttrekkingen	0	18.975	18.975	18.975	0	
Saldo mutatie reserves	**0**	**5.898**	**5.898**	**5.898**	**0**	
Resultaat	**-6.366**	**-6.841**	**-13.207**	**-2.168**	**-11.039**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 2.4. Stedelijke ontwikkeling resteert een voordelig resultaat van € 11,03 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 11,00 mln. nadeliger dan geraamd. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe. **Kwaliteitsimpuls Limburgse Centra**

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 0,13 mln. lager dan begroot. Realisatie van een bedrag van € 0,1 mln. voor het Leefbaarheidsfonds Holtum was voorzien in 2020, maar heeft vertraging opgelopen. Dit bedrag is destijds, gedekt uit restantmiddelen voor Stedelijke

Ontwikkeling (herijkte beschikking 2019 Stedelijke Ontwikkeling Sittard-Geleen). Afstemming met de gemeenten hierover is nog niet afgerond. Daarnaast resteert een bedrag (€ 0,03 mln.) aan proceskosten Kwaliteit Limburgse Centra (voor de uitvoering van de Nadere subsidieregels Kwaliteit Limburgse Centra). Voorgesteld wordt beide bedragen over te hevelen naar 2021.

2.4.3. IBA

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 0,65 mln. lager dan begroot. Op 13 mei 2016 hebben PS ingestemd met het Kader IBA Parkstad en de inzet van de intensiveringsmiddelen. Inmiddels is het jaarplan en begroting 2021 van IBA Parkstad vastgesteld. Dekking voor dit jaarplan 2021 is o.a. een bijdrage, die door de Provincie is toegezegd als bijdrage voor het in de AvA van 18 februari 2019 verleende uitstel van het Expojaar. De provinciale financiële bijdrage wordt in 2021 geëffectueerd. Het restantbudget 2020 moet hiervoor behouden blijven en worden overgeheveld naar 2021 om aan deze verplichtingen te kunnen voldoen.

2.4.4. Regiodeal Parkstad

De Regio Deal Parkstad heeft t.a.v. de lasten tot een voordelig financieel resultaat geleid van € 10,228 mln. Dit is veroorzaakt door een 5-tal begrote projecten (m.b.t. provinciale bijdragen) waarvan provinciale subsidiebeschikkingen in 2021 zullen worden verleend.. Voorts is voor één project reeds een beschikking afgegeven en de verlening geschiedt in 2021 (€ 0,225 mln.). Voor een overig project is ook een beschikking geaccordeerd en vindt conform afspraak de restant verlening (€ 1,179 mln.) in 2021 plaats. Gevolg is, dat de begrote bedragen welke nog niet zijn beschikt voor een totaal van € 10,228 mln. via het proces Jaarrekening 2020 worden overgeheveld en begroot in 2021. De baat (€ 13,077 mln.), betreffende de decentralisatie-uitkering DU Regiodeal Parkstad is conform begroting 2020 volledig gerealiseerd en leidt niet tot een verschil.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Verbonden partijen
IBA-Parkstad

De in de tabel opgenomen verbonden partij draagt bij aan de doelen van programma 2.4. Stedelijke ontwikkeling. IBA Parkstad spitst zich specifiek toe op de realisatie van een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat in Zuid-Limburg, middels ondersteuning van toonaangevende projecten zoals nader toegelicht onder product 2.4.3.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

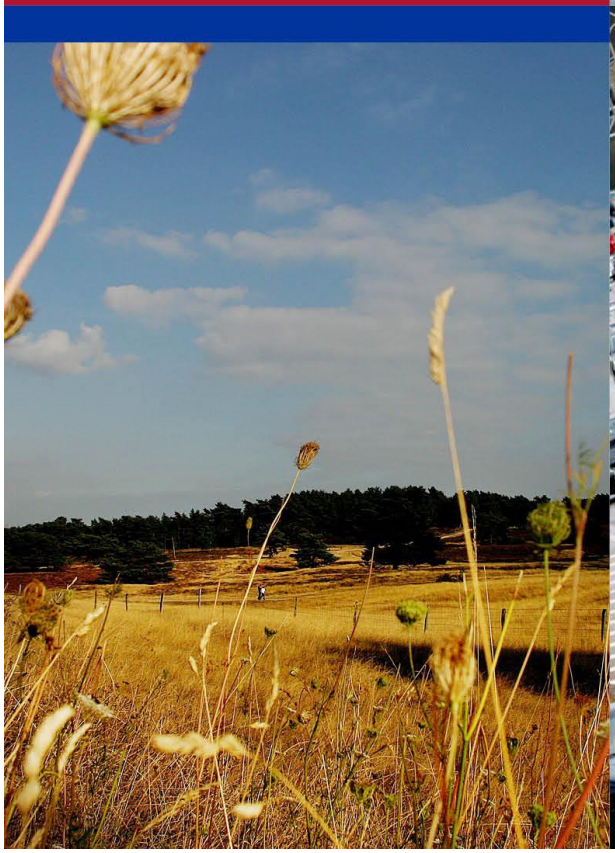

CARRIER
SCHOLS
massmann

3.1. Openbaar vervoer en railagenda

In de dagelijkse mobiliteit speelt het openbaar vervoer een belangrijke rol, zeker in combinatie met de fiets. Die rol (en het belang) van openbaar vervoer zal in de toekomst verder veranderen en groter worden, zo is althans de verwachting in het Toekomstbeeld OV 2040. Voor Limburg betekent dit onder andere dat openbaar vervoer bijdraagt aan de economische en sociale structuurversterking. Het belang van de reiziger staat daarbij voorop. De railagenda kent lopende projecten met een belangrijke regionale en internationale component. De investeringen in het Openbaar Vervoer (OV) en de spoorinfrastructuur moeten onder andere leiden tot een betere ontsluiting van de arbeidsmarkt, bijdragen aan de Limburgse Topsectoren, de Limburgse Kennis-As en het vergroten van de agglomeratievoordelen in onze stedelijke grensregio's.

Wat willen we bereiken?

We willen voor Limburg werken vanuit één multimodaal Mobiliteitsplan, één afwegingskader en één financieel kader voor alle investeringen en risico's. De invulling van het programma is gebiedsgericht, integraal en internationaal. Verder onderzoek is noodzakelijk om te komen tot een samenhangende uitwerking van het regionale mobiliteitssysteem met een nadrukkelijke rol voor hoogwaardig openbaar vervoer, bus, fiets en "mobility-hubs". De reiziger mag (en moet) daarbij nog meer centraal komen te staan dan dat nu het geval is. Meer service en een hogere kwaliteitsbeleving zijn daarom medebepalend bij de invulling en uitwerking van het mobiliteitssysteem. De OV-concessie is ademend, dat wil zeggen dat wijzigingen mogelijk zijn, waarbij de gemaakte afspraken met Arriva binnen het contract niet uit het oog mogen worden verloren.

In de brede mobiliteitscontext signaleren we een ontwikkeling van de opkomst en introductie van mobiliteitsdiensten (in de breedste zin van het woord). Voor de uitvoering van de OV-concessie oriënteren we ons daarom op de vraag wat er nodig is om tot een transitie te komen van 'aanbieden van openbaar vervoer' naar 'aanbieden van een mobiliteitsdienst' en willen we, mede in relatie tot de Mobiliteitsaanpak, nieuwe initiatieven en diensten op het gebied van mobiliteit beter en duidelijker positioneren in of ten opzichte van de OV-concessie. Hierbij valt te denken aan:

- de mogelijke doorontwikkeling van vraaggestuurde mobiliteitsdiensten zoals de Wensbus;
- knooppunten;
- de start van de pilot MaaS (Mobility as a Service);
- het verkennen van ticketing-vraagstukken;
- de verdere verkenning naar en mogelijke introductie van deel(fiets)systemen;
- het herijken van vraaggestuurde mobiliteitsdiensten.

Vanzelfsprekend is en blijft het aansturen van de OV-Concessie ook een belangrijk thema.

Over de realisatie van de elektrificatie van de Maaslijn zijn in 2018 en 2019 afspraken gemaakt met het Rijk, ProRail en regionale partners. In de periode tot en met elektrificatie (voorzien in 2024) zal de bestaande dieselexploitatie moeten worden voortgezet. Naast het maken van afspraken hierover met Arriva is het van belang om gezamenlijk met partners te bezien hoe we in die periode de uitvoeringskwaliteit van de Maaslijn op een zo hoog mogelijk niveau krijgen en houden. Het langer

doorzetten van de dieselexploitatie op de Maaslijn leidt tot een substantiële kostenpost. Wij zullen in samenspraak met onze concessiehouder Arriva streven naar schade beperkend handelen.

Op langere termijn speelt het Toekomstbeeld OV 2040. Daarvoor zijn begin 2019 de contouren gepresenteerd waarin de ambities van het Rijk, provincies, metropoolregio's, vervoerders en ProRail (met als horizon 2040) zijn beschreven. Vanuit deze ambities zijn gezamenlijke acties geformuleerd die we ook zullen oppakken. Om een belangrijke bijdrage te leveren aan maatschappelijke opgaven rondom economie, woningbouw en leefomgeving is een aantal pijlers geformuleerd die ook van groot belang zijn voor het openbaar vervoer binnen Limburg. De pijlers zijn:

1. Focus op de kracht van openbaar vervoer;
2. Drempelloos van deur - tot - deur;
3. Veilig, duurzaam en efficiënt openbaar vervoer.

Met het 'Mobiliteitsplan Limburg. Slim op weg naar morgen' zijn in 2018 hoofdlijnen geschetst voor een toekomstbestendige, toegankelijke, slimme, schone en grenzeloze mobiliteit waarbij mensen zich naar wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Dit doen wij op basis van gebiedsopgaven met vijf mobiliteitsdoelen (fysieke en digitale bereikbaarheid):

- Wij houden onze stedelijke gebieden aantrekkelijk;
- Wij houden ons platteland vitaal dankzij goede fysieke en digitale bereikbaarheid;
- Wij versterken onze economie dankzij de ontwikkeling van economische clusters;
- Wij willen een internationale koploper blijven in de logistiek en agri-business;
- Wij versterken de vrijetijdseconomie.

De Railagenda van Limburg kent lopende projecten met een belangrijke regionale en internationale component. In het kader van het Trans- Europees Netwerk is onderzoek gedaan naar de vereenvoudiging van tarifering, reisinformatie en ticketingsystemen. Er worden stappen gezet bij lopende initiatieven zoals de Drielandentrein (Aken - Heerlen - Maastricht - Luik). De grensoverschrijdende verbinding Eindhoven - Düsseldorf wordt aanbesteed door onze Duitse partner Verkehrsverbund Rhein Ruhr. De ambitie is om in 2025 te starten met een directe snelle treinverbinding tussen Eindhoven en Düsseldorf. Ten aanzien van de verbindingen Amsterdam - Eindhoven - Heerlen - Aken maar ook Weert - Hamont voert het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat een aantal onderzoeken uit om op nationaal niveau tot besluitvorming te komen.

Met de regionale Railagenda werken we resultaatgericht aan de realisatie van station Maastricht-Noord fase 2 en de spoorverdubbeling tussen Heerlen en Landgraaf. Station Kerkrade-west wordt in een brede bereikbaarheidsverkenning Regio Parkstad - Stadt Aachen (conform het Mobiliteitsplan) verder onderzocht. Daarbij kijken we ook naar de relatie met de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij. We zijn eigenaar van de 'Miljoenenlijn' tussen Schin op Geul en Kerkrade, en daarmee verantwoordelijk voor het onderhoud en de instandhouding van deze spoorlijn.

Kansen liggen op het gebied van de verduurzaming van de chemie, emissieloos transport en vervoer. In de ontwikkeling van knooppunten wordt zorgvuldig omgegaan met de schaarse ruimte en wordt op basis van een duurzaamheidsladder de ruimtelijke inpassing afgewogen.

Bovengenoemde ambities vertalen we naar de provinciale mobiliteitsdoelen. Dit doen we via een gebiedsgerichte aanpak. Met deze aanpak zorgen we er voor dat de verbinding wordt gezocht met andere provinciale doelstellingen.
Het afwegingskader Mobiliteitsopgaven en -ambities helpt ons daarbij om te kiezen voor de meest effectieve oplossingen. We werken komend half jaar toe naar een uitvoeringsprogramma OV waarbij we van beleid naar acties en uitvoeringsprojecten komen. Ook de gebiedsverkenningen en de landelijke trajecten zorgen voor input.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Limburg beschikt over een (inter)nationaal openbaar vervoer en railsysteem met snelle, frequente robuuste verbindingen.

Criterium 2: Openbaar vervoer dient een deel van de mobiliteitsgroei op te vangen waarbij in stedelijke gebieden de verschillende aanbieders van openbaar vervoer de belangrijkste vervoersmiddelen worden en complementair zijn aan elkaar.

Criterium 3: De kwaliteitsbeleving van het openbaar vervoer binnen Limburg dient verhoogd te worden.

Criterium 4: De Limburgse concessie is uiterlijk in 2025 zero emissie.

Criterium 5: Drempelloos van deur - tot - deur.

Criterium 6: Reisinformatie, betrouwbaarheid en punctualiteit voor de reiziger binnen het openbaar vervoer dient verbeterd te worden met prioriteit op de Maaslijn.

Wat hebben we bereikt?

Als gevolg van COVID-19 is het OV-gebruik landelijk fors gedaald (met op het dieptepunt in Limburg 10 tot 15% van het gebruikelijke aantal reizigers in de vergelijkbare periode in 2019). Openbaar vervoer werd door het kabinet aangemerkt als vitale functie en diende om die reden zo veel mogelijk in stand te blijven. Landelijk zijn vanaf het moment van ingang van de intelligente lockdown in afstemming en overleg tussen Rijk, vervoerbedrijven en decentrale overheden maatregelen genomen om het openbaar vervoer in Nederland, gegeven de situatie, zo goed mogelijk te laten blijven functioneren. Protocollen en adviezen van het RIVM zijn daarbij steeds leidend geweest, maatregelen van het kabinet om de crisis te bestrijden zijn in acht genomen. Ook de wens om landelijk in het openbaar vervoer een eenduidige set maatregelen te presenteren en om er voor te zorgen dat het openbaar vervoer dat aangeboden werd, voldeed aan behoeften van reizigers, zijn van invloed geweest op de keuzes zoals die ten aanzien van verschillende maatregelen zijn gemaakt. Arriva heeft in samenwerking met de Provincie op basis van beperkte informatie over de gevolgen van COVID-19 keuzes gemaakt waarmee een basisvoorziening aan openbaar vervoer in stand kon worden gehouden en waarmee vanaf 1 juli 2020 een succesvolle invulling van de dienstregelingen heeft kunnen plaatsvinden. Arriva heeft voor het jaar 2020 een compensatiebedrag € 15,95 mln. ontvangen van het Rijk. Deze compensatie is verstrekt via een subsidie door de Provincie Limburg. Tevens heeft de Provincie Limburg het bedrag van haar exploitatiebjjdrage aan Arriva in 2020 in stand gehouden en niet gekort als gevolg van minder gereden kilometers. Dit als voorwaarde van het Rijk om gebruik te kunnen maken van de Beschikbaarheidsvergoeding 2020. Positief gevolg van COVID-19 in relatie tot het thema Openbaar Vervoer is dat de reeds ingezette samenwerking

tussen onderwijsinstellingen, grote werkgevers, Arriva en de Provincie de urgentie extra onderstreepte. Hiermee hebben we maatregelen versneld kunnen invoeren met groot draagvlak.

In 2020 zijn nadere afspraken gemaakt over de gevolgen van de aangepaste planning van de Maaslijn voor de OV-concessie. Provinciale Staten hebben op 14 februari 2020 bij besluit G-20-001 Statenvoorstel Verrekening financiële effecten voor Arriva de kaders hiervoor aangegeven. Deze zijn verder uitgewerkt en hebben geresulteerd in een vaststellingsovereenkomst met Arriva. In mei 2020 heeft de Provincie aan Arriva schriftelijk laten weten geen gebruik te maken van het inroepen van de verlengingsoptie lease dieseltreinstellen voor de jaren 2025 en 2026. Ten aanzien van het verlengen van de concessie is de Provincie nog in gesprek over de termijn van verlenging met maximaal 7,5 jaar. In 2021 wordt meer duidelijkheid verwacht over de juridische en financiële haalbaarheid. De termijn wijkt af van de vaststellingsovereenkomst, maar zowel Arriva als de Provincie hebben schriftelijk bevestigd hiermee akkoord te gaan. Dit vanwege de complexe invloed van COVID-19.

Op basis van huidige trends en ontwikkelingen en de eerdergenoemde ambities uit de concessie en andere beleidsdocumenten waaronder het mobiliteitsplan “Slim op weg naar morgen” zal in 2021 het Ontwikkelplan OV Limburg worden gepresenteerd. Vanuit dit beleidskader werken wij toe naar concrete maatregelen voor de korte, middellange en lange termijn. Onderdeel van het Ontwikkelplan OV is een Uitvoeringsprogramma OV welk concrete richting en invulling geeft aan onze ambities en kaders en dat in 2020 gepresenteerd is aan Provinciale Staten.

Op langere termijn speelt het Toekomstbeeld OV 2040. Daarvoor zijn begin 2019 de contouren gepresenteerd waarin de ambities van het Rijk, Provincies, metropoolregio’s, vervoerders en ProRail (met als horizon 2040) zijn beschreven. In 2020 is een ontwikkelagenda opgesteld, waarin de urgentie wordt benadrukt voor brede maatschappelijke opgave en OV-maatregelen en waarbij (beslis)informatie is opgeleverd over een kansrijk stapsgewijs ontwikkelpad met OV-maatregelen. In het eerste kwartaal van 2021 wordt deze ontwikkelagenda van het Toekomstbeeld OV richting 2040 vastgesteld. Dit gaat over alle onderwerpen die deel uitmaken van het Toekomstbeeld OV zoals: de inrichting van het OV-netwerk, deur-tot-deurreis vanuit ketens en knooppunten, maar ook nieuwere concepten zoals Bus Rapid Transit (hoogwaardige, snelle en frequente busverbindingen) en mogelijkheden voor alternatieve bekostiging.

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft met haar besluit van 14 december 2020 (kenmerk IenW/BSK-2020/238546, 244877) aan de Provincie Limburg een specifieke uitkering verleend (€ 34,469 mln.) voor de inbouw van European Rail Traffic Management System (ERTMS).

De gunning van de verbinding Eindhoven – Düsseldorf door Verkehrsverbund Rhein Ruhr is voorzien in 2021, aanbiedingen zijn ontvangen in 2020. Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat werkt parallel aan de inpassing van de treindienst in Nederland. Aandachtspunt zijn de infrastructurele aanpassingen aan de knoop Eindhoven en knoop Venlo die noodzakelijk zijn voor deze verbinding. In het BO MIRT 2020 zijn goede afspraken over de financiering van het station Eindhoven.

In juli 2020 heeft een ruime Kamermeerderheid nogmaals herbevestigd om vanaf 2025 een intercity te willen laten rijden vanuit de Randstad via Eindhoven en Heerlen naar Aken. ProRail is een onderzoek gestart naar de technische haalbaarheid van de vervoersplannen die door NS en Arriva zijn gepresenteerd in juli 2020.

Het ministerie van IenW is in afwachting van het onderzoek naar de financiële haalbaarheid dat door de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) wordt uitgevoerd naar de verbinding Weert – Hamont – Antwerpen. De verwachting is dat dit onderzoek in Q1 2021 is afgerond. De realisatie van de infrastructurele maatregelen tussen Mol en Hamont (dus aan Belgische zijde) zijn reeds gestart.

De Provincie Limburg heeft in de concessie de ambitie opgenomen om te komen tot een Drielandentrein Luik – Maastricht – Heerlen – Aken. De vervoerders NMBS, NS en Arriva hebben de intentie uitgesproken om voor de periode tot 2025 de Drielandentrein gezamenlijk uit te gaan voeren. Om de trein in 2023 te kunnen laten rijden moet er in de zomer van 2021 worden gestart met de capaciteitsaanvraag. Het is wenselijk dat er dan ook helderheid is over de wijze waarop de exploitatie vorm wordt gegeven vanaf 2025. De lopende concessies van NMBS en Arriva zijn hierbij eveneens uitgangspunt. Rijk neem de stap om deze zaak met de Federale Overheidsdienst (FOD) van België te bespreken en deze te verzoeken de genoemde efficiencyslag te onderzoeken en af te stemmen met de Nederlandse partners.

Met de komst van de tramverbinding Maastricht – Hasselt wordt Gedeputeerde Staten op grond van de Wet lokaal spoor verantwoordelijk voor de aanleg, het beheer, het gebruik en de veiligheid van het Nederlandse deel van de tramverbinding. In 2020 is een Beheervisie op- en vastgesteld en is een aantal kaders vastgesteld van waaruit we verder invulling geven aan de totstandkoming van producten en processen.

Ten aanzien van de invoer van zero emissie is met Arriva contractueel afgesproken dat uiterlijk december 2026 de Limburgse concessie zero emissie dient te zijn.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Beheersing van het contract met Arriva De inzet is dat we sturen op het contract waarbij de basiselementen van het integraal projectmanagement worden geïntroduceerd. Hierbij is het van groot belang dat we een goede balans vinden tussen het contract en de omgeving, waarbij de reiziger voorop staat. In 2019 hebben we een basis gelegd voor het integrale projectmanagement datwe in 2020 doorontwikkelen.	Gerealiseerd. Sinds start van de concessie werken we via het integraal projectmanagement. Sturing op het contract vindt plaats met het oog op en in het belang van de reiziger. Via deze sturing zorgen we er voor dat de reiziger het OV krijgt, zoals dat door de Provincie is gevraagd. De ontwikkelingen binnen het openbaar vervoer zijn voornamelijk bepaald door de ontwikkelingen op de Maaslijn en de impact van COVID-19 (beschikbaarheidsvergoeding) op het aantal reizigers en de maatregelen binnen het openbaar vervoer. Arriva heeft in 2020 een compensatiebedrag van € 15.950.000 ontvangen van het Rijk. Het bedrag heeft betrekking op de		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *toetser, subsidiënt, partner*	periode van 15 maart 2020 tot 1 januari 2021.Deze ontwikkelingen hebben de samenwerking tussen de Provincie en Arriva versterkt met oog voor het contract. In 2020 is het Rijk, de Provincie en Arriva overeengekomen dat de inbouw van European Rail Traffic Management System (ERTMS) gefinancierd wordt vanuit het Rijk. Er is een subsidie verleend van € 34.469.000.		
2. Doorontwikkeling van de Limburgbrede ontwikkeltafel De ontwikkeltafels zijn in 2019 gestart en in 2020 wordt de Limburgbrede ontwikkeltafel verder doorontwikkeld met aandacht voor communicatie, duurzaamheid en innovatie. Dit vindt in afstemming met diverse stakeholders plaats. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 is gestart met de ontwikkeling van het ontwikkelplan voor openbaar vervoer dat op de korte en de middellange termijn de contouren aangeeft van de activiteiten die we binnen openbaar vervoer uitvoeren. Daarmee leggen we een belangrijk fundament op basis waarvan we verder invulling geven aan de ontwikkeltafels. Dit ontwikkelplan is ook in concept gepresenteerd aan leden van uw Statencommissie. Afgesproken is dat de leden van uw Staten betrokken worden in het verder doorontwikkelen van het plan om in Q2 te komen tot een definitief plan. Tevens is en wordt het plan ook afgestemd met diverse stakeholders waaronder NS, ProRail en Arriva.		1,2,3,5,6
3. Grensoverschrijdende treinverbindingen Belangrijkste inzet is dat in 2020 het grensoverschrijdend openbaar vervoer tussen Maastricht en Luik verbetert op het vlak van kwaliteit en frequentie. De inzet is dat voor de dienstregeling 2020 invulling wordt gegeven aan de optie dat binnen de concessie van Arriva de multicourante treinen van Arriva tussen Maastricht en Luik gaan rijden. Ten aanzien van de verbindingen Weert - Hamont is de intentie dat de voorbereidingen worden opgestart voor de uitvoering van elektrificatie en spoorbeveiliging. Ten aanzien van Amsterdam - Eindhoven - Heerlen - Aken is het streven dat de	Niet gerealiseerd. Grensoverschrijdende verbindingen zijn van groot belang voor Limburg om de reizigers op euregionaal niveau met elkaar te verbinden op het vlak van wonen, werken en recreëren. Het is niet haalbaar gebleken de verbinding tussen Maastricht en Luik in 2020 te verbeteren. De inzet is dat medio 2023 deze verbinding kwalitatief en kwantitatief wordt verbeterd. Ten aanzien van de grensoverschrijdende verbinding Weert – Hamont is de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) gestart met een haalbaarheidsanalyse. Deze analyse is nog niet opgeleverd. Ten aanzien van de grensoverschrijdende verbinding naar Aken voert ProRail een onderzoek uit naar de technische uitvoerbaarheid van twee vervoersplannen.		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
aanbesteding voor de exploitatie wordt opgestart. Rol Provincie: *ondersteuner*			
4. Schadebeperkend handelen exploitatie treindienst Maaslijn Het langer doorzetten van de dieselexploitatie op de Maaslijn leidt tot aanvullende kosten, door duurder onderhoud, meer brandstofgebruik en hogere huur van treinen op de Maaslijn. Hierbij zullen we in samenspraak met onze concessiehouder Arriva streven naar schade beperkend handelen en komen tot een overeenkomst. Continue aandacht voor de punctualiteit en betrouwbaarheid op de Maaslijn is van groot belang en in samenspraak met ProRail, Arriva en het Ministerie zal gezocht worden naar verbetervoorstellen, maar ook een goede en adequate informatie naar de reiziger. Rol Provincie: *toetser, financier, partner*	Gerealiseerd. Het verbeteren van de Maaslijn is van groot belang om de betrouwbaarheid en de robuustheid te verbeteren. De reiziger zal meer comfort worden geboden door de inzet van nieuw elektrisch materieel, waarbij ook de punctualiteit wordt verbeterd. Arriva en de Provincie hebben een financieel arrangement gemaakt en vastgelegd in een vaststellingsovereenkomst. De financiële schade voor de Maaslijn is vastgesteld op € 49 miljoen, waarbij in samenspraak met Arriva wordt onderzocht in hoeverre het verlengen van de concessie kan worden ingezet ter compensatie van het schadebedrag. Hierbij zal een advies bij de Europese commissie worden ingewonnen. ProRail, Provincie en Arriva hebben gewerkt aan een strategisch communicatieplan. Momenteel wordt dit plan uitgewerkt in een uitvoeringsplan met bijbehorende begroting.		6
5. Start pilot MaaS In 2019 is de aanbesteding voor de pilot binnen Limburg gestart. In 2020 zal de pilot in werking gaan. Rol Provincie: *financier, ondernemer*	Gerealiseerd. De pilot is één van de zeven nationale MaaS-pilots en is door de Provincie Limburg en het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat uitgeschreven, in samenwerking met Programmabureau Zuid-Limburg Bereikbaar. Tijdens de pilot moet Via-Go zich ontwikkelen tot een oplossing waar de persoonlijke en ook internationale mobiliteitsbehoefte van reizigers in Nederland, Duitsland en België wordt gekoppeld aan een aanbod van verschillende, duurzame mobiliteitsvormen aan weerszijden van de grens. De pilot Maas is gegund aan Arriva en in 2020 is de app ViaGo vanwege COVID-19 vooralsnog kleinschalig in werking gegaan.		5,6
6. Uitvoeringsprogramma Knooppunten (Overstappunten)	Gerealiseerd. De evaluatie van het uitvoeringsprogramma Knooppunten heeft plaats gevonden en de resultaten en aanbevelingen maken onderdeel uit		3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Het uitvoeringsprogramma Knooppunten wordt in 2020 geëvalueerd. Rol Provincie: *subsidiënt, ondernemer*	van ontwikkelplan Openbaar vervoer. Het ontwikkelplan is toegelicht in een werksessie op 10 november 2020 met leden van uw Statencommissie.		
7. Uitvoering projecten Wensbus In 2020 zal een evaluatie worden opgestart om te bezien hoe en op welke wijze projecten binnen de Wensbus kunnen worden voortgezet. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt*	Gerealiseerd. De evaluatie is afgerond en de aanbevelingen worden meegenomen in een nieuwe subsidieregeling voor de Wensbus. Deze nieuwe regeling zal in de vorm van een brief aan uw Staten worden medegedeeld. De verwachting is dat de nieuwe regeling in Q2 gereed zal zijn. Absolute inzet is dat de regeling wordt doorgezet. De Wensbus rijdt op afroep in gebieden waar geen of onvoldoende openbaar vervoer is. Het is een initiatief van vrijwilligers om de bereikbaarheid en leefbaarheid in kleine kernen en in wijken en buurten te ondersteunen.		2
8. Beheer en onderhoud DRIS (Dynamisch Reis Informatie Systeem) DRIS –panelen dienen ook in 2020 onderhouden te worden. Dit is een regulier terugkomende onderhoudspost Rol Provincie: *ondernemer, financier*	Gerealiseerd. Het onderhoud van de DRIS-panelen is een regulier proces en is behaald.		6

Product	3.1.2. Railagenda
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Realisatie opwaardering infrastructuur Maaslijn Het Rijk als opdrachtgever en ProRail als opdrachtnemer zullen het ontwerp en de onderzoeken voor de infra afronden en de procedure voor het ruimtelijk plan wordt gestart. Rol Provincie: *ondersteuner, toetser, financier*	Deels gerealiseerd. Er is vertraging opgetreden en PS is geïnformeerd over een majeur oplopende kostenraming van het project Maaslijn die de beschikbare dekking (bandbreedte) ruimschoots overstijgt (11 september en 27 november 2020). De afronding van het ontwerp en de start van de procedure van het Provinciaal inpassingsplan wordt in 2021 gerealiseerd.		1,3,6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Overleg met alle partners wordt gevoerd.		
2. Realisatie spoorverdubbeling Heerlen – Landgraaf De Provincie zal het ontwerp en de onderzoeken voor de infra in 2020 afronden. Tevens dient de ruimtelijke ordeningsprocedure afgerond te worden om de aanbesteding op te kunnen starten Rol Provincie: *financier, ondernemer*	Gerealiseerd. Het vaststellen van het Provinciaal inpassingsplan en Kredietbesluit 2020 SVHL heeft op 6 april 2020 plaatsgevonden door Provinciale Staten. Tegen dit besluit is één beroep ingediend bij de Raad van State. Daardoor is er (nog) geen onherroepelijk Provinciaal inpassingsplan. De aanbesteding is afgerond en gunning heeft op 3 december 2020 plaatsgevonden.		1,3,6
3. Aanbesteding en gunning Tramverbinding Maastricht – Hasselt In 2020 zal de gunning plaatsvinden van het werk Tramverbinding Maastricht – Hasselt Rol Provincie: *partner, financier, mede-opdrachtgever*	Niet gerealiseerd. De aanbestedingsprocedure is vertraagd door (politieke) discussies in Vlaanderen. De eerste offerte(s) dient/dienen in april 2021 te worden ingediend.		1,3

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.1 Openbaar vervoer en railagenda	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement	62.852	40.525	103.377	144.334	-40.957	N
3.1.2. Railagenda	7.689	1.873	9.562	1.179	8.383	V
	70.541	42.398	112.939	145.513	-32.574	N
Personele lasten	1.071	0	1.071	1.042	29	
Kapitaallasten	1.516	-259	1.258	1.258	0	
Totaal lasten	73.129	42.139	115.268	147.813	-32.545	N
Baten						
Reguliere middelen						
3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement	8.023	4.360	12.383	57.650	-45.267	V
3.1.2. Railagenda	14.102	-32.102	-18.000	-25.819	7.819	N
Totaal baten	22.125	-27.742	-5.617	31.830	-37.447	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-51.003**	**-69.881**	**-120.884**	**-115.982**	**-4.902**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Bestemmingsreserve ZLSM	34	0	34	40	-6	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	14.002	-2.071	11.931	11.904	27	
Totaal toevoegingen	14.036	-2.071	11.965	11.943	22	
Onttrekking reserves						
Bestemmingsreserve ZLSM	0	115	115	115	0	
Reserve realisatie N266	0	3.900	3.900	3.900	0	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	64.466	62.478	126.944	122.083	4.861	
Totaal onttrekkingen	64.466	66.493	130.959	126.098	4.861	
Saldo mutatie reserves	**50.430**	**68.564**	**118.994**	**114.155**	**4.839**	
Resultaat	**-574**	**-1.317**	**-1.890**	**-1.827**	**-63**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.1. Openbaar vervoer en railagenda resteert een voordelig resultaat van € 0,06 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 4,90 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 32,57 mln. hogere lasten en € 37,45 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 40,96 mln. hoger dan begroot. Dat wordt veroorzaakt door:

- een nadelig verschil in verband met de bijdragen voor de inbouw van ERTMS (€ 29,97 mln.) en voor de beschikbaarheidsvergoeding in verband met COVID-19 (€ 12,76 mln.); hiermee is in de begroting geen rekening gehouden;
- een voordelig verschil (€ 1,26 mln.) bij het project Pilot Mobility as a Service (MaaS); verdere uitvoering vindt plaats in 2021. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- een voordelig verschil in de proceskosten voor OV en concessiemanagement (€ 0,51 mln.). Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 45,27 mln. hoger dan begroot.
Dat wordt veroorzaakt door:

- een voordelig verschil in verband met Rijksbijdragen voor inbouw ERTMS (€ 29,97 mln.) en de beschikbaarheidsvergoeding (€ 12,76 mln.); hiermee is in de begroting geen rekening gehouden;
- een voordelig effect van € 2,9 mln. In het kader van de inzet van de Bereikbaarheidsmiddelen is voor de dekking van de uitgaven er voor gekozen eerst de Brede Doeluitkering (BDU) Verkeer en vervoer daarvoor te besteden. Er heeft een administratieve verschuiving plaatsgevonden van de dekking uit de egaliserende Reserve Bereikbaarheidsmiddelen naar de BDU. Hierdoor zijn begrotingstechnisch verschillen ontstaan die geen effect hebben op het jaarresultaat;
- een nadelig effect van € 0,36 mln. in verband met voordelige afrekeningen van voorgaande jaren. Hiermee is in de begroting geen rekening gehouden.

3.1.2. Railagenda

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 8,38 mln. lager dan geraamd. Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 7,82 mln. lager dan geraamd. De verschillen worden hieronder toegelicht:

- Station Maastricht Noord fase II (€ 3,02 mln.); Vanwege de opgelopen vertraging en de lange procestijd schuift oplevering van het station door naar 2021. Voorgesteld wordt de middelen over te boeken naar 2021;
- ZLSM (€ 0,22 mln.); Het betreft middelen voor exploitatie en beheer (verzekering, calamiteiten, e.d.) die los staan van de infra-investeringen voor groot onderhoud zoals onder 3.1.2. benoemd. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- TEN-T-verbindingen (€ 0,14 mln.); de einddeclaratie is in 2020 afgerond, waarmee deze middelen terugvloeien naar de Reserve Bereikbaarheidsmiddelen;
- Tram Maastricht Hasselt (€ 5 mln.); De lasten voor dit project zijn gedekt uit de Rijksbijdrage. Dit heeft geen consequenties voor het resultaat.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.1.1	Openbaar vervoer en concesiemanagement	1.955	-	1.845	57	-	-	52	-
3.1.2	Railagenda	297.633	83.348	42.142	7.721	9.501	1.266	247.771	72.580
		299.587	**83.348**	**43.987**	**7.778**	**9.501**	**1.266**	**247.823**	**72.580**

De investeringen in 3.1.1. hebben betrekking op DRIS oftewel dynamische reis informatiesystemen, in lijn met PS-besluitvorming 2016 en 2017. De investeringen/financieringen in 3.1.2. Railagenda bestaat vooral uit de Opwaardering van de Maaslijn In lijn met het PS-besluit d.d. 21-7-2019 en de spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf (PS 3-4-2020).

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Financiering
Omvorming Prorail naar een publiekrechtelijk ZBO	Stationsgebouw ZLSM	Lening aan Stichting Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij

3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit

Het programma richt zich op het tot stand brengen van een toekomstbestendige, toegankelijke, slimme, schone en grenzeloze mobiliteit, zodat mensen zich naar wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Dit doen we in de context van vijf centrale gebiedsopgaven die aansluiten op de ambities, zoals geformuleerd in het collegeprogramma:

1. bereikbare stedelijke gebieden;
2. een vitaal platteland;
3. sterke economische clusters;
4. een concurrerende logistieke sector;
5. een veerkrachtige vrijetijdseconomie.

Binnen de gebiedsopgaven werken we aan zes strategische doelen om ‘Slimme mobiliteit zonder grenzen’ mogelijk te maken in Limburg. De mobiliteitsdoelen zijn: doorstroming, leefbaarheid, veiligheid en duurzaamheid. Daarnaast zijn er twee leidende principes die richting geven aan hoe we ons werk uitvoeren:

- grenzeloos - we verbinden mensen en systemen, we werken over de geografische grenzen heen, we zijn innovatief in techniek en ons handelen;
- effectief en efficiënt - de moeite en/of de financiën die we er in steken en het resultaat dat het oplevert zijn in balans.

We spelen daarbij in op belangrijke trends en toekomstige ontwikkelingen, zoals digitalisering, personalisering en maatwerk, globalisering en internationalisering, verduurzaming en een andere rol van de overheid. We richten ons op het beter en anders benutten van de beschikbare vervoersvoorzieningen en we kiezen voor kwaliteit (wat maakt het beter) naast kwantiteit (meer van hetzelfde). We zorgen dat de basis op orde is. Voor het beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur betekent dit dat we het huidige kwaliteitsniveau uit 2011 actualiseren en vertalen naar een nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Limburg. Via innoveren en experimenteren spelen we in op maatschappelijke en technologische veranderingen en de wensen die daaruit naar voren komen ten aanzien van mobiliteit. We werken samen met alle relevante stakeholders en shareholders via diverse regionale en (inter)nationale platforms.
Er is specifiek aandacht voor knelpunten op het nationale wegennet in combinatie met de aansluiting daarvan op het lokale, regionale, provinciale en internationale wegennet en voor de multimodale vervoersketens en knooppunten. Grensoverschrijdende verbindingen en grensoverschrijdende samenwerking zijn integraal onderdeel van dit programma. Fietsverkeer, verkeersveiligheid, verkeers- en vervoersmanagementprogramma’s, gedragsbeïnvloeding en duurzaamheid behoren ook tot dit programma. Met adequate monitoring en dataverzameling ondersteunen, onderbouwen en evalueren we het mobiliteitsbeleid.

De op het moment van aanvang van deze collegeperiode grootste projecten (BPL, N280-west, N266) zijn in de structuur van de begroting als apart product benoemd vanuit het streven om de begrotingsstructuur vergelijkbaar te houden. In de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen treft u een overzicht aan van overige investeringen in provinciale wegen.

Bij de uitwerking van de mobiliteitsopgaven zoeken we afstemming met aanpalende beleidsthema's, zoals de verduurzaming, de energie-infrastructuur en de ontwikkeling van de regionale economie.

Wat willen we bereiken?

We willen voor Limburg, in de (inter)nationale context, toe naar een vlot, veilig, betrouwbaar, duurzaam, leefbaar en efficiënt vervoer van mensen en goederen, door een gericht aanbod van mobiliteitsvoorzieningen.

Dit doen we via een gebiedsgerichte aanpak. Met deze aanpak zorgen we ervoor dat de verbinding wordt gezocht met andere provinciale doelstellingen.
Het afwegingskader Mobiliteitsopgaven en –ambities helpt ons daarbij om te kiezen voor de meest effectieve oplossingen. Alleen deze worden opgenomen in het Integraal Mobiliteits Programma Limburg 2020 – 2024.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Limburg is lokaal, regionaal en (inter)nationaal vlot en betrouwbaar bereikbaar via alle modaliteiten en kent een goed functionerend netwerk van vervoerssystemen.

Criterium 2: Verkeer en vervoer in Limburg is veilig.

Criterium 3: Mobiliteit vindt in Limburg plaats op een toegankelijke, duurzame, toekomstbestendige en efficiënte wijze. Vervoerssystemen met een geringe belasting van de omgeving worden breed gebruikt.

Wat hebben we bereikt?

De bereikbaarheid, verkeersveiligheid en de duurzaamheid van de mobiliteit in Limburg is in 2020 verder verbeterd door de infrastructuurmaatregelen die wij, samen met onze regionale, nationale en internationale partners, hebben voorbereid en uitgevoerd. Belangrijke stappen daarbij waren onder andere de vaststelling door uw Staten van de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities 2020-2023 en de Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020. Op basis hiervan is in september aan uw Staten het eerste Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) aangeboden, als halfjaarlijkse voortgangsrapportage.
We hebben verder op basis van ons Mobiliteitsplan 'Slim op weg naar morgen' (2018) gewerkt aan het beter verknopen van de verschillende modaliteiten en aan gedragsverandering van reizigers, om het gebruik van duurzamere vervoersalternatieven voor de auto te stimuleren.

Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT)-afspraken
In het Bestuurlijk Overleg (BO) MIRT 2020 zijn afspraken gemaakt over:

- Spoorknooppunt Eindhoven (Internationale Knoop XL), Emplacement Venlo (€ 25 mln. wordt gereserveerd door het Rijk), transferknelpunt Maastricht (vervolgonderzoek door ProRail) en de Intercity naar Aken (hóe de intercity gaat rijden en niet óf de intercity gaat rijden);
- Wij hebben het Rijk om medewerking gevraagd bij het onderzoek naar de verbreding van de brug Oeffelt-Gennep (meekoppelkans van het Maasverbredingsproject);

    - Opheffen van 1 Niet Actief Beveiligde Overweg (NABO) (in gemeente Beekdaelen). Wij hebben toegezegd te faciliteren dat deze overweg in samenspraak met gemeente en ProRail wordt opgeheven;
- De werkgeversaanpak, de onderwijsaanpak, digitalisering, fietsstimulering, logistiek en zero-emissie stadslogistiek. En wederom hebben wij de wens uitgesproken om de benodigde financiering in de toekomst meerjarig en integraal vanuit het Rijk te organiseren.

In het BO MIRT Goederencorridors zijn daarnaast afspraken gemaakt over:
- De inzet van het Rijk van € 3,98 mln. als cofinanciering (50%) voor een Europese subsidie ten behoeve van een integrale aanpak (redesign) van spoorknooppunt Venlo, en om daarnaast € 1 mln. te reserveren (door het Rijk) voor de uitwerking van maatregelen voor treinen van 740 meter op de corridor Rotterdam-Venlo;
- Het inzetten van procesmiddelen voor de ontwikkeling van Clean energy hubs en Truckparkings;
- Het starten van MIRT-onderzoeken de uitbreiding van de sluizen van Grave en Weurt (cruciaal voor de robuustheid van het scheepvaartverkeer van en naar Limburg);
- Onderzoek naar het voortzetten van de 7x24-uursbediening van bruggen en sluizen op de Maas en het Julianakanaal;
- Het inzetten van een verder vervolg na oplevering van de haalbaarheidsstudie van de Adviescommissie Buisleidingen Rotterdam-Chemelot(-Duitsland) (naar verwachting medio december 2020).

Provinciale wegen
In Parkstad Limburg zijn de laatste werkzaamheden afgehandeld voor de Buitenring Parkstad Limburg en zijn alle wegvakken overgedragen aan de beheerorganisatie. De N280 is voor het wegvak in Roermond opengesteld voor al het verkeer. Voor het westelijke deel van de N280, lopende door de gemeente Leudal, is de wijze van realisatie al overeengekomen met de gemeente. De oplevering staat gepland voor 2025. Voor de N266 (randweg Nederweert) is de haalbaarheid van het Nieuw Alternatief bepaald en staat de uitvoering gepland voor 2022-2023. Het beheer en onderhoud is uitgevoerd conform de nota Infrastructurele Kapitaalgoederen.

Verkeers- en vervoersmanagement en innovatie
De succesvolle samenwerking in ‘Zuid-Limburg Bereikbaar’ en ‘Roermond Bereikbaar’ (waaronder de werkgeversaanpak) is gecontinueerd. De innovatie verloopt voornamelijk via de samenwerking met Noord-Brabant in SmartwayZ.NL. In de Programmaraad werd het “Uitvoeringsplan Krachtenbundeling Smart Mobility Zuid-Nederland 2020-2023” vastgesteld en de gebiedsgerichte realisatie Noord-Limburg als eerste gebiedsaanpak vastgesteld.
In de context van ons beleidsplan ‘Slim op weg naar morgen’ (2018) hebben wij een uitvoeringskader Slim, duurzaam, veilig vastgesteld.

Fiets
De basis voor een beter Euregionaal en bovenregionaal Limburgs utilitair fietsroutenetwerk tussen de grote steden is gelegd met de vaststelling door PS op 14 februari 2020 van het Beleidskader Fiets. Verder is door de gemeente Weert een rijkssubsidie ontvangen voor 300 extra fietsparkeerplaatsen bij station Weert. Wij hebben een uitvoeringskader gedragsbeïnvloeding vastgesteld en ter informatie op 15 juli 2020 aan PS toegestuurd. En ten slotte is in 2020 het fietsmeetnet aanbesteed. Eind 2020 was circa

2/3 van de permanente fietstelpunten operationeel. De resterende telpunten volgen in het eerste kwartaal 2021.

Verkeersveiligheid
Wij hebben in 2020 de integrale aanpak voor verkeerseducatie voor basis- en voortgezet onderwijs vastgesteld. Toezegging 8490 (inzake Traffic Informers) en motie 2526 (Baneke, PS 13-12-2019, inzake regionale gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid) hebben wij uitgevoerd.
In het landelijke overleg met de Minister is besloten de termijn voor het opleveren van de regionale Uitvoeringsprogramma's verkeersveiligheid op te rekken tot eind 2021.
Er zijn meerdere verkeersveiligheidscampagnes uitgevoerd (waaronder MONO, CarnavalsBOB, snelheid, fietsverlichting en WinterBOB). Verschillende campagneactiviteiten en communicaties zijn in verband met de uitbraak van COVID-19 (sluitingen van het onderwijs en horeca) minder groot geweest als voorzien.

Logistiek
In het BO MIRT Goederenvervoercorridors werden belangrijke afspraken gemaakt om de modal shift (meer vervoer via water en rail, minder over de weg) te bewerkstelligen. Voor de verbetering van drie Limburgse havens werd aan drie Limburgse binnenhavens een EU-subsidie toegekend. De uitbreiding van het aantal vrachtwagenparkeerplaatsen was in 2020 verder een belangrijk aandachtspunt. Hiervoor werd door Provincie Limburg een EU-subsidie verworven. De samenwerking van Limburg met binnenhavens in Noord-Brabant, Gelderland en België loopt voorspoedig en meer binnenhavens hebben aangegeven deel te willen nemen. Met het ministerie van I&W, de Europese Commissie en enkele Europarlementariërs hebben wij lobbygesprekken gevoerd om onze prioriteiten m.b.t. de positie van Limburgse infrastructuur op het Trans-Europese Transportnetwerk (Ten-T) kenbaar te maken.

Samenwerking
In het grensoverschrijdende mobiliteitsoverleg van Zuidoost Nederland met Noordrijn Westfalen is de Werkagenda 2019 in uitvoering. Het platform heeft brieven gestuurd aan de Nederlandse en Duitse staatssecretarissen voor spoorvervoer om er op aan te dringen de internationale en grensoverschrijdende spoorverbindingen volwaardig op te nemen in de nationale spoorvisies Toekomstbeeld OV 2040 en Deutschlandtakt 2030, en deze nationale visies op dit punt ook onderling goed op elkaar af te stemmen. Het platform heeft op de Grenslandconferentie 2020 een presentatie verzorgd over de vorderingen die worden gemaakt m.b.t. grensoverschrijdende OV-ticketing en Mobility as a Service (MaaS).

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Verkeers- en vervoersmanagement De basis op orde Vanuit de gedachte basis op orde werken we samen met onze regionale partners aan een	Gerealiseerd. De samenwerking met onze regionale partners hebben we versterkt.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
goede doorstroming op ons vervoersnetwerk. Dit doen we via continue processen, zoals de afstemming van wegwerkzaamheden en evenementen. Gebiedsgerichte aanpak In gebieden met een cumulatie van activiteiten die van invloed zijn op de bereikbaarheid werken we in programma's samen met partners aan een gebiedsgerichte aanpak ten behoeve van de bereikbaarheidsopgave. Innovatie Belangrijk onderdeel van het werkveld is de adaptatie van nieuwe technologische ontwikkelingen. Hiertoe bouwen we de benodigde kennis en ons netwerk op. Op basis hiervan zoeken we actief naar mogelijkheden voor toepassing van innovaties in onze projecten en programma's. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	Binnen het SmartwayZ.NL programma zijn we gebiedsgericht gaan werken en hebben we in de Programmaraad van 11 maart 2020 het "Uitvoeringsplan Krachtenbundeling Smart Mobility Zuid-Nederland 2020-2023" vastgesteld. Vervolgens hebben we in de Programmaraad van 24 september 2020 de gebiedsgerichte realisatie Noord-Limburg als eerste gebied vastgesteld. In Midden- en Zuid-Limburg werken we al een aantal jaar succesvol samen binnen Roermond Bereikbaar en Zuid-Limburg Bereikbaar. De Limburgers zullen merken dat er nauwer met werkgevers wordt samengewerkt om de mobiliteit van werknemers slimmer te organiseren. Dit zorgt voor minder uitstoot van broeikasgassen en minder verkeer. Daarnaast hebben ze kunnen ervaren dat er nieuwe concepten worden uitgeprobeerd, zoals de eerste elektrische step van Nederland (Citysteps) die afgelopen zomer in Roermond werd geïntroduceerd.		
2. Weginfrastructuur Wij dragen inhoudelijk bij aan diverse door het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) geïnitieerde rijksprojecten voor autosnelwegen, zoals de A2 en de A67. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	Deels gerealiseerd. • A73 Zaarderheiken – parallelbaan. Het ontwerp Tracébesluit is gepubliceerd en er is een nieuwe raming opgesteld. Hieruit blijkt een dekkingstekort en dient de bestuursovereenkomst Rijk-Provincie te worden herzien. • A2 Verbreding Kerensheide – Het Vonderen (incl. dwarsverbindingen) Er wordt gewacht op een uitspraak Raad van State inzake de dwarsverbindingen.		1,2,3
3. Samenwerking en internationalisering In het Bestuurlijk Overleg over het MIRT (BO-MIRT) blijven we richting het Rijk lobbyen voor Limburgse projecten. Daarnaast beslissen we gezamenlijk in dit overleg over te nemen stappen in gezamenlijke projecten en	Gerealiseerd. In het BO MIRT en BO Goederencorridors 2020 zijn diverse afspraken gemaakt over voor Limburg belangrijke (infrastructuur)projecten. PS zijn hierover geïnformeerd via een mededeling		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
programma's. Verder werken we samen in IPO-verband aan gemeenschappelijke thema's en onderwerpen. We zetten het grensoverschrijdend mobiliteitsoverleg met Duitsland/ Nordrhein-Westfalen (NRW) en met België voort. We gaan ook door met de thematische samenwerking in de Euregio via participatie in de reguliere overleggen. We werken met onze partners samen in een vernieuwde governance-structuur op basis van het Mobiliteitsplan Limburg "Slim op weg naar morgen" via een gezamenlijke strategische agenda. Waar mogelijk verwerven we EU-fondsen voor Limburgse mobiliteitsprojecten en –programma's. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	portefeuillehouder (GS 2020-48301). Met deze MIRT-projecten wordt de bereikbaarheid van Limburg met allerlei vervoerswijzen (auto, fiets, OV, scheepvaart, etc.) verbeterd voor burgers en bedrijven. Belangrijk extra onderwerp in IPO-verband in 2020 was de gevolgen van de corona-crisis voor het OV. De grensoverschrijdende samenwerking met Noordrijn-Westfalen verloopt via het Mobility platform NL-NRW. De gezamenlijke werkagenda (2019) is nu volop in uitvoering. De samenwerking in de euregio concentreert zich op de afstemming van het grensoverschrijdende OV (o.a. over dienstregelingen, tarieven en tickets (w.o. e-ticketing) en gezamenlijke promoties) en de Limburgse pilot Mobility as a Service (MaaS). Via dit grensoverschrijdend overleg dragen we direct en indirect bij aan betere verbindingen over de grens (vooral OV). De samenwerking met de gemeentelijke partners verloopt via het Mobiliteitsberaad. Verschillende onderwerpen uit de strategische agenda zijn in 2020 besproken. Er is overeenstemming bereikt over de prioriteiten, aanpak en het proces. In 2020 is voor 3 Limburgse havens ter verbetering van het Trans-Europese Transportnetwerk (TEN-T) op de verbinding Antwerpen-Luik-Venlo-Nijmegen-Rotterdam door de EU ruim € 10 mln. beschikbaar gesteld (Connecting Europe Facility (CEF). In een gezamenlijke aanvraag (Limburg, Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland) is voor de aanleg van in totaal 1.600 vrachtwagenparkeerplaatsen € 3 mln. voor Limburg toegezegd. Meer vervoer over water betekent dat er minder vrachtwagens over de weg rijden. Meer en betere vrachtwagenparkeerplaatsen leiden		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	tot minder diefstallen en betere rustomstandigheden voor chauffeurs.		
4. Mobiliteitsplan/-aanpak Op 23 februari 2018 hebben Provinciale Staten het Mobiliteitsplan Limburg “Slim op weg naar morgen” vastgesteld. De nieuwe manier van werken, onze Mobiliteitsaanpak, is flexibel en toekomstgericht en beweegt mee met technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. Kenmerkend van deze nieuwe manier van werken zijn: 1) opgavegericht werken; 2) adaptief werken; 3) programmeren op basis van een balans tussen effectiviteit en efficiëntie. In 2020 werken wij integraal, gebiedsgericht en samen met stakeholders aan mobiliteits-opgaven in een aantal gebiedsverkenningen. We bespreken deze aanpak in Regionale Mobiliteitsoverleggen (RMO’s) en in het Mobiliteitsberaad Limburg.	Gerealiseerd In 2020 is de Provincie samen met gemeenten en andere stakeholders gestart met 3 gebiedsverkenningen (Westelijke Mijnstreek, Weert-Eindhoven en Noord-Limburg). Deze zijn in de Regionale Mobiliteitsoverleggen en in het Mobiliteitsberaad, dat 2 keer bijeen gekomen is, besproken. De Limburgers zullen op termijn merken dat effectieve mobiliteitsmaatregelen worden genomen om de mobiliteitstransitie gestalte te geven en om de provinciale doelen doorstroming, veiligheid, leefbaarheid en duurzaamheid te bereiken.		1,2,3
5. Slimme mobiliteit, mobiliteitsdata en monitoring Beleidskader Slim, Veilig en Duurzaam Vanuit de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en –ambities (PS 14-2-2020), en om beter aan te sluiten bij de ontwikkelingen op het gebied van slimme mobiliteit, wordt een beleidskader ontwikkeld dat na vaststelling in PS, in combinatie met de versnellingsagenda van een aantal mobiliteits- en infrastructuur opgaven (aansluitend aan zomerreces 2020) zal worden uitgevoerd. Rol Provincie: *procesmanager, subsidient, financier, partner*	Gerealiseerd. Het uitvoeringskader “Slim, Veilig en Duurzaam” hebben wij op 25 augustus vastgesteld en is op 4 september ter informatie naar PS gestuurd. De Limburgers merken hierdoor dat er nieuwe mobiliteitsoplossingen beschikbaar gaan komen, bijvoorbeeld Mobiliteit als een dienst (Mobility as a service – MaaS) en deelmobiliteit.		1,2,3
6. Mobiliteitsdata In het BO MIRT van november 2019 zijn afspraken gemaakt over het investeren in de richting van een mobiliteitsplatform en –organisatie in Limburg, in nauwe samenwerking met Noord-Brabant. Er is begin 2020 een Regionale Datateam Limburg opgericht (Provincie Limburg, gemeenten, mogelijk ook Rijkwaterstaat). Zij maken	Gerealiseerd. Het implementatieplan “Digitalisering Mobiliteit” hebben wij op 19 mei vastge-steld. Dit hebben we vervolgens voor-gelegd aan het Ministerie en het is door hen goedgekeurd. Het plan heeft als basis gediend voor de BO MIRT bijdrage van het Rijk voor dit onderdeel.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
in het voorjaar van 2020 een implementatieplan, waarin de Limburgse aanpak tot en met 2023 wordt vastgelegd. Dit wordt in mei 2020 ter besluitvorming voorgelegd aan het Ministerie, waarna met de uitvoering begonnen worden. Rol Provincie*: procesplanner, financier, partner*	De Limburgers zullen hierdoor merken dat ze betere adviezen van hun navigatie-systeem krijgen en dat werkzaamheden bij verschillende wegbeheerders niet meer conflicteren, met als gevolg minder overlast en vertraging.		
7. Verkeersmeetnet en verkeersmodellen In 2020 wordt specifiek aandacht besteed aan de doorontwikkeling van het verkeersmeetnet en van de verkeersmodellen. Bij de doorontwikkeling verkeersmeetnet gaat het om drie onderdelen: ▪ Tellingen gemotoriseerd wegverkeer (permanent en periodiek op vaste locaties). Enkele gemeenten hebben belangstelling getoond om hierin mee te doen (uiterlijk 1 januari 2021 operationeel); ▪ Tellingen fiets (permanent en periodiek op vaste locaties, uiterlijk 1 januari 2021 operationeel); ▪ Tellingen om specifieke voertuigcategorieën of eigenschappen van voertuigen vast te leggen (bijvoorbeeld het vervoer van gevaarlijke stoffen). De doorontwikkeling verkeersmodellen vindt eveneens plaats in samenspraak met de gemeenten. We koersen in 2020 op een centrale aanbesteding (onder coördinatie van de Provincie), en het opwaarderen van de regiomodellen naar meer functionaliteiten (met name multimodaal). Rol Provincie: *procesmanager, financier, partner*	Deels gerealiseerd. Het verkeersmeetnet bestaat uit drie onderdelen: 1) Het verkeersmeetnet voor gemotoriseerd wegverkeer hebben we in 2020 in samenwerking met Nationaal Dataportaal Wegverkeer (NDW) aanbesteed. De gegevenslevering was eind 2020 grotendeels operationeel. Enkele punten worden nog in eerste kwartaal 2021 operationeel i.v.m. complicaties in de uitvoering of afstemming met lopende projecten. 2) Het fietsmeetnet hebben we in 2020 aanbesteed in samenwerking met NDW. Eind 2020 was circa 2/3 van de permanente fietstelpunten operatio-neel. De resterende permanente tel-punten worden in het eerste kwartaal 2021 operationeel. Voornaamste reden was vertraging in toestemming/vergunning bij gemeenten. De periodieke tellingen zijn in november gestart. Dit is eerder dan gepland. 3) De aanbesteding voor de tellingen met onderscheid naar eigenschappen van voertuigen moet nog worden uitge-voerd. De voorbereiding met NDW loopt, maar duurt langer omdat deze inwinning relatief nieuw is en we dit samen met enkele andere provincies willen oppakken. De aanbesteding en uitvoering willen we in 2021 realiseren.		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	De Europese aanbesteding voor de door-ontwikkeling verkeersmodellen hebben we afgerond en gegund. Dit is een gezamen-lijk project van de Provincie en Limburgse regio's/gemeenten met een 50/50 kosten-verdeling. De gemeenten en de Provincie krijgen hiermee dezelfde basis aan verkeersgegevens. De verkeersmodellen worden multimodaal (d.w.z. met alle vervoermiddelen wordt rekening gehouden) en breder inzetbaar voor toepassingen. De realisatie loopt in 2021, waardoor de modellen vanaf 2022 kunnen worden toegepast.		

Product	3.2.2. Fiets
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het (verder) realiseren van een Euregionaal en bovenregionaal Limburgs utilitair fietsroutenetwerk tussen de grote steden, liefst via snelfietsroutes. Rol Provincie: *subsidiënt en financier*	Deels gerealiseerd. Op 14 februari 2020 zijn door Provinciale Staten 14 fietsprojecten vastgesteld die moeten leiden tot het (verder) realiseren van een Euregionaal en bovenregionaal Limburgs utilitair fietsroutenetwerk tussen de grote steden, liefst via snelfietsroutes. Op 8 december 2020 zijn hier door GS nog 7 projecten aan toegevoegd voor de regio Noord- en Midden Limburg. In 2020 zijn voor 5 projecten (van totaal 21 projecten) de subsidiebeschikkingen opgesteld en voor het project N270 Venray is het projectbudget opgehoogd ten behoeve van de fietsverbinding. Eén project (aanleg veilige oversteeklocatie) is gerealiseerd in 2020.		1,2,3
2. Het (beter) bereikbaar maken van regio's, de campussen, de economische toplocaties en de in de Euregio gelegen universiteiten, waarbij eveneens ingezet wordt op ketenmobiliteit (bijvoorbeeld OV-fietsparkeren,	Deels gerealiseerd. Voor gemeente Weert is een rijkssubsidie ontvangen om 300 extra fietsparkeerplaatsen bij het station te realiseren.		1,2,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
leenfietsen, goede fietsparkeervoorzieningen en OV-overstappunten voor zowel bus en trein). Rol Provincie: *subsidiënt en financier*			
3. Meer mensen op de fiets door gedragsbeïnvloeding en fietsstimulering. Voor de zomer van 2020 wordt een uitvoeringskader voorgelegd aan PS. Rol Provincie*: ondersteuner, procesmanager, financier, partner*	Gerealiseerd. Het uitvoeringskader gedragsbeïnvloeding is op 14 juli 2020 door Gedeputeerde Staten vastgesteld en vervolgens ter informatie aan Provinciale Staten toegestuurd.		1,2,3
4. Opstellen van een monitoringstool voor fiets dat inzicht moet geven in het gebruik van fietsroutes. Rol Provincie: *procesmanager, financier*	Deels gerealiseerd. Het fietsmeetnet hebben we in 2020 aanbesteed in samenwerking met NDW. Eind 2020 was circa 2/3 van de permanente fietstelpunten operationeel. De resterende permanente telpunten worden in het eerste kwartaal 2021 operationeel. Voornaamste reden voor vertraging was vertraging in toestemming/vergunning bij gemeenten. De periodieke tellingen zijn in november 2020 gestart. Dit is eerder dan gepland.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal fietsroutes aangelegd of veiliger gemaakt.	0	0	11	2023
1	Aantal kilometers fietsroutes aangelegd of veiliger gemaakt.	0	0	16	2020
1	Aantal oversteeksituaties veiliger gemaakt.	0	1	2	2021
2	Uitbreiding fietsparkeren (+300 fietsparkeerplaatsen) bij station van Weert.	0	0	300	2021

Toelichting prestatie-indicatoren
De fietser in Limburg wordt hiermee beter gefaciliteerd. Fietsen wordt veiliger en aantrekkelijker. Behoort bij prestatie indicatoren 1 en 2. De aanleg van fietspaden kent, net als andere (provinciale) infrastructurele projecten, een lange doorlooptijd. Waar mogelijk worden gemeenten ondersteund om de totstandkoming zoveel als mogelijk te bespoedigen. Het project veilige oversteeksituatie “Schaafsebosweg” in Gennep is in 2020 gerealiseerd.

Product	3.2.3. Verkeersveiligheid
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Infrastructuur en techniek Landelijk worden de ontwikkelingen rondom Duurzaam Veilig gevolgd en daar waar wenselijk en mogelijk beïnvloed. Tevens worden de principes van Duurzaam Veilig in de realisatie en reconstructies van Provinciale wegen zoveel mogelijk toegepast. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Bij de realisatie en reconstructies worden de principes van Duurzaam Veilig zoveel mogelijk toegepast. Tevens worden in IPO-verband de ontwikkelingen actief gevolgd.		2
2. Educatie en bewustwording Het huidige educatiebeleid voor het basis- en voortgezet onderwijs wordt voortgezet en doorontwikkeld voor de komende periode (2021-2025). Hierbij wordt ook ingespeeld op uitvoering van toezegging 8490 van gedeputeerde Brugman inzake Traffic Informers (GS 7-4-2020) en op uitvoering van motie 2526 (2e gewijzigde Motie 2526, Baneke, PS 13-12-2019) inzake regionale gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid. Ten slotte verzorgen wij het ontwikkelen en (laten) uitvoeren van de campagnekalender. Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Naast het uitvoeren van het educatiebeleid hebben wij op 7 juli 2020 en op 27 oktober 2020 de integrale aanpak voor verkeerseducatie voor basis- en voortgezet onderwijs vastgesteld. Toezegging 8490 inzake Traffic Informers is uitgevoerd en wij hebben de projectleiding een incidentele projectsubsidie toe laten komen. Motie 2526 hebben wij door middel van subsidieverleningen onder het bestedingsdoel gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid uitgevoerd. De volgende campagnes hebben wij (laten) uitvoeren waarbij de MONO twee keer: CarnavalsBOB, MONO, snelheid, fietsverlichting, WinterBOB. Verschillende bijbehorende campagneactiviteiten en communicatie zijn, in verband met de uitbraak van COVID-19 en de daaraan gekoppelde sluitingen van het onderwijs en horeca minder groot geweest als voorzien.		2
3. Handhaving Overleg en afstemming in de Stuurgroep Verkeer (voormalig verkeershandhavingsteam Limburg) met betrekking tot handhavingsplan 2021 van het Openbaar Ministerie en Politie. Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd via directe overleggen met de Politie.		2
4. Uitvoeringsprogramma Verkeersveiligheid Limburg Samen met de RMO's, gemeenten, Politie en Openbaar Ministerie het	Niet gerealiseerd. In het Landelijke BO-verkeersveiligheid, waaraan IPO namens alle Provincies deelneemt, is samen met de Minister		2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
uitvoeringsprogramma opstellen. Dit als provinciale uitwerking van het landelijke Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 (SPV, Ministerie van I&W 5-12-2018). Rol Provincie: *procesmanager*	besloten de termijn voor het opleveren van de uitvoeringsprogramma's van alle Provincies op te rekken tot eind 2021. Resultaat doorschuiven naar 2021.		
5. Governance Vernieuwen van de governance verkeersveiligheid en de samenwerking in het ROVL. Hierbij wordt de nieuwe governance rondom de Mobiliteitsaanpak en de governance rondom verkeersveiligheid vanuit het landelijke Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 als uitgangspunt genomen, zodat het er een onderdeel van uitmaakt. In 2020 wordt een nieuw afsprakenkader over het functioneren van de stuurgroep ROVL en van de Stuurgroep Verkeer vastgesteld. Rol Provincie: *procesmanager en partner*	Deels gerealiseerd. Op ambtelijk niveau is met het uitwerken van resultaat 2 en 4 een intensievere vorm van samenwerking gerealiseerd wat de basis vormt voor de nieuwe governance. De verdere uitwerking daarvan is vertraagd, doordat dit mede afhankelijk is van resultaat 4 (doorgeschoven naar 2021).		2
6. BO-MIRT Conform afspraak in het BO-MIRT maken wij met Zuid-Limburg Bereikbaar afspraken over het uitvoeren van de MONO Zakelijk campagne via de werkgeversaanpak. Tevens verkent Zuid-Limburg Bereikbaar waar nog meer kansen liggen om de verkeersveiligheid te verbeteren voor werkgevers. Rol Provincie: *procesmanager*	Deels gerealiseerd. Er zijn geen afspraken gemaakt, maar Zuid-Limburg heeft wel gecommuniceerd over MONO zakelijk. De verkenning is uitgevoerd.		2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Aantal basisscholen met verkeersveiligheidsconvenant (%).	83%	83 %	83%	2020
2	Aantal basisscholen met een Limburgs verkeersveiligheidslabel (LVL) (%).	77%	81 %	80%	2020
2	Aantal scholen voortgezet onderwijs met verkeersveiligheidsconvenant (o.a. lesprogramma Totally traffic) (%).	82%	82 %	82%	2020

Product	3.2.4. Logistieke netwerken
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. MIRT-Programma Goederenvervoercorridors In BO MIRT Goederenvervoercorridors zijn afspraken gemaakt over de inzet en beoogde resultaten. Het betreft de volgende zaken: ▪ Innovatie; uitrollen digitale tool over corridor in Limburg; ▪ Europese cofinanciering van projecten in Limburg; ▪ Sturingsafspraken knooppunten: afstemming ruimtelijk economisch beleid met overige Provincies; ▪ Afspraken over vervoer afvalstromen over water; ▪ Knooppunt Venlo: afspraken over maatregelenpakket; ▪ Knooppunt Sittard-Geleen/Stein: afspraken over maatregelenpakket; ▪ Uitbreiding (aantal) beveiligde vrachtwagen parkeerplaatsen in Limburg; ▪ Clean Energy Hubs (locaties voor het beroepsgoederenvervoer (vrachtwagen, scheepvaart) waar schone brandstoffen kunnen worden getankt): mede opstellen landelijke aanpak voor lokaal of regionaal afwegen waar en waarom een Clean Energy Hub toelaten of stimuleren. Op termijn: afspraken over realisatie 2 clean energy hubs; ▪ Robuuste vaarwegen: afspraken met Rijk over extra maatregelen/onderhoud vaarwegen.	Gerealiseerd. 1. Digitale tools BLIS (Binnenvaart Ligplaatsen Informatie Systeem) in Limburg uitgerold; 2. Europese (CEF-) cofinanciering voor havens Heijen, Venlo en Lanaken en vrachtwagenparkeerplaatsen Noord- en Zuid-Limburg verkregen; 3. Rapportage (Adviesbureau STEC-groep) m.b.t. instrumenten voor sturingsafspraken knooppunten samen met andere Provincies opgesteld; 4. Onderzoek naar businesscase vervoer afvalstromen over water afgerond; 5. Voor spoorknooppunt Venlo in BO MIRT afspraken gemaakt over aanpak en financiering; 6. Voor knooppunt Sittard-Geleen/Stein met corridorpartners afspraak gemaakt om buisleidingen voor Groeifonds voor te dragen; 7. Financiering uitbreiding vrachtwagen-parkeerplaats James Cookweg georganiseerd, Europese financiering locaties Noord- en Zuid-Limburg verkregen; 8. Landelijke aanpak voor afwegen locaties Clean Energy Hubs vastgesteld;		1,3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *partner*	9. Met Rijk in BO MIRT afspraken gemaakt over Rijksmiddelen voor inlopen achterstallig onderhoud vaarwegen en voordragen sluizen Grave en Weurt voor Groeifonds.		
2. Met betrekking tot samenwerking binnenhavens, Blueports Limburg (portefeuillehouder: van den Akker): ▪ Afspraken over meerjarige samenwerking ook na 2021; ▪ Samenwerkingsagenda voor: digitalisering- modal shift-duurzaamheid-economie-grensoverschrijdende samenwerking/lobby; ▪ Uitbreiding samenwerking met binnenhavens Noord-Brabant, Gelderland, België; ▪ Organisatie congres van de Nederlandse Vereniging van Binnenhavens in Venray; ▪ Samenwerking Inzetten op EU-subsidie (CEF). Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd Meerjarige afspraken zijn besproken in het BO Blueports en dit zal in 2021 zijn beslag krijgen. De samenwerkingsagenda voor enkele thema's is opgesteld. Met drie binnenhavens in Noord-Brabant, twee in Gelderland en zes in België wordt samengewerkt en enkele andere binnenhavens hebben aangegeven ook lid te willen worden. Het congres van de Nederlandse Vereniging van Binnenhavens is georganiseerd en heeft digitaal plaatsgevonden. In 2022 komt de NVB terug in Limburg voor een fysiek congres. Er is voor drie Limburgse binnenhavens EU-subsidie verkregen.		1,3
3. Met betrekking tot EGTC Rhine-Alpine Corridor ▪ Lobby om Limburgse infra op het TEN-T Core-network te krijgen; ▪ Modal Shift Study. Rol Provincie: *partner, financierder*	Gerealiseerd. Wij hebben diverse lobbygesprekken gevoerd met het Ministerie van I&W, de Europese Commissie en enkele Europarlementariërs om onze prioriteiten m.b.t. Limburgse infrastructuur op het TEN-T Core Network kenbaar te maken. De Modal Shift Study is in 2020 afgerond.		1,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Europese cofinanciering van projecten in Limburg.	0	2	3	2022
1	Uitbreiding (Aantal) beveiligde vrachtwagen parkeerplaatsen in Limburg.	2	2	4	2023
1	Aantal Clean Energy Hubs in Limburg.	0	0	2	2023
2	Aantal leden Blueports Limburg.	12	12	16	2022

Product	3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties Provinciale wegen
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Beheer en onderhoud Het onderhouden en beheren van provinciale wegen vindt plaats conform de op 14 februari 2020 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020. De Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 vervangt de eerdere nota uit 2011. Hiermee is het beheren, en onderhouden geïntensiveerd en zijn er meer middelen hiervoor vrijgemaakt. Rol Provincie: b*evoegd gezag*	Gerealiseerd. In 2020 is het duurzaam beheer en onderhoud van provinciale wegen uitgevoerd. Het resultaat is een veilig en effectief (wegen)areaal door een adequate instandhouding van het (wegen)areaal conform de door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 (PS 14 februari 2020).		1,2,3
2. Rehabilitatie Het rehabiliteren van provinciale wegen vindt plaats conform de op 14 februari 2020 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020. De Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 vervangt de eerdere nota uit 2011. Hiermee is het beheren, en onderhouden geïntensiveerd en zijn er meer middelen hiervoor vrijgemaakt. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Een specificatie van de investeringen en rehabilitaties in 2020 is opgenomen in de Verplichte Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen (tabel 3.4).		1,2,3
3. Reconstructie Reconstructies gericht op een verbetering van het bestaande (wegen)areaal. Dit draagt bij aan een vlotte, betrouwbare en verkeersveilige afwikkeling van het verkeer. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Deels gerealiseerd. Nieuwe wet- en regelgeving, met name de stikstofproblematiek, zorgen in een aantal opgaven voor enige vertraging. Zie Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) dat op 9 februari 2021 ter informatie is aangeboden aan PS.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Huidige waarde	Streef waarde	Jaar
1	Beheren conform kwaliteitsniveau	1	1	2020
2	Rehabilitatie/reconstructie: uitvoering conform planning 2020	1	1	2020

Product	3.2.6. Project Buitenring Parkstad Limburg
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Wegaanleg: realisering van de weginfrastructuur, inclusief de ontsluitingen met het onderliggend wegennet (OWN). Rol Provincie: *opdrachtgever*	Gerealiseerd Twee rotondes op het provinciale wegennet in de gemeente Beekdaelen zijn gerealiseerd.		1,2,3
2. Voorbereiding overdracht: de voorbereiding van de overdracht aan de wegbeheerder(s) van het beheer en onderhoud van wegvakken die na realisering niet (meer) behoren tot het regionaal verbindend wegennet (RVWN). Zie hiervoor product 3.2.5. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd De over te dragen wegvakken zijn opgenomen in de Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen Provincie Limburg 2020 (PS 14 februari 2020).		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	**Startwaarde* 01-01-2020**	**Eindwaarde 31-12-2020**	**Streef-waarde**	**Jaar**
1	Oplevering twee rotondes binnen ‘aansluiting Nuth’ (wegvak 1a).	0	1	1	2020
1	Aantal deelopleveringen onderliggend wegennet (OWN).	20	22	22	2020
2	Overdracht beheer en onderhoud naar RWS en Beekdaelen.	0	1	1	2020

*Peildatum huidige waarde: 1 juli 2019

Product	3.2.7. Project N280-West
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wegaanleg wegvak Leudal: realisering van de weginfrastructuur, inclusief de ontsluitingen met het onderliggend wegennet (OWN) en inclusief eventueel vast te stellen scopewijziging Kelperbrug (motie 743). Eind 2019 vindt een integrale heroverweging plaats van de mobiliteitsopgaven waar de Provincie Limburg zich in de komende jaren mee gaat bezighouden. Dit kan gevolgen hebben voor dit resultaat, eventuele bijbehorende indicatoren en eventuele financiële middelen. Rol Provincie: *opdrachtgever*	Gerealiseerd. De gevolgen van de stikstofproblematiek worden onderzocht en leiden mogelijk tot aanpassing van de scope. Er zijn onderzoekskosten gemaakt en de planning is gewijzigd door dit aanvullende onderzoek. In Q1 2021 wordt de geactualiseerde realisatieovereenkomst met de gemeente Leudal ondertekend. (In maart 2018 was er al een overeenkomst met de gemeente Leudal afgesloten, echter als gevolg van nieuwe financiële afspraken met de gemeente Leudal is de realisatieovereenkomst geactualiseerd). Daarnaast wordt de realisatieovereenkomst met Rijkswaterstaat, voor de vervanging van de Kelperbrug, ondertekend.		1, 2, 3
2. Wegaanleg wegvak Roermond: realisering van de weginfrastructuur, inclusief de ontsluitingen met het onderliggend wegennet (OWN). Rol Provincie: *opdrachtgever*	Gerealiseerd. De nieuwe infrastructuur, inclusief ontsluitingen op het onderliggend wegennet zijn in november 2020 volledig in gebruik genomen.		1, 2, 3
3. Voorbereiding overdracht: de voorbereiding van de overdracht aan de wegbeheerder(s) van het beheer en onderhoud van wegvakken die na realisering niet (meer) behoren tot het regionaal verbindend wegennet (RVWN). Zie hiervoor product 3.2.5. Rol Provincie: *initiatiefnemer, partner*	Gerealiseerd. Voorbereiding overdracht loopt conform planning.		1, 2, 3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Vaststelling Provinciaal Inpassingsplan (PIP).	0	0	1	2021
1	Aanbesteding afgerond.	0	0	1	2023
1	Oplevering.	0	0	1	2025

Product	3.2.8. Project N266
Portefeuillehouder	Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Keuze van een voorkeursalternatief op basis van een afwegingsnotitie waarin het onderzochte Nieuwe alternatief conform Mobiliteitsplan op een vergelijkbare manier wordt uitgewerkt als het Randweg alternatief. In de afwegingsnotitie worden beide alternatieven met elkaar vergeleken waarbij o.a. wordt gekeken naar de maatschappelijke kosten en baten van de alternatieven. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Op 29 juni hebben PS ingestemd met het Nieuwe Alternatief als voorkeursalternatief, ingestemd met de scope en financiële verdeling en de wijziging van de projectnaam van “Randweg Nederweert” naar “N266 – N275 Nederweert”. Vervolgens is gestart met het onderzoeken van de haalbaarheid van het voorkeursalternatief. Wegens verminderde politieke relevantie is dit niet meer als apart product (3.2.8) opgenomen in de begroting 2021, maar als onderdeel van 3.2.5 Onderhoud, beheer en rehabilitaties Provinciale wegen.		1, 2, 3

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.2 Bereikbaarheid en mobiliteit	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobilitiesmaatregelen	2.073	2.486	4.559	2.136	2.422	V
3.2.2. Fiets	0	4.269	4.269	2.267	2.002	V
3.2.3. Verkeersveiligheid	970	15	985	1.087	-102	N
3.2.4. Logistieke netwerken	1.654	642	2.296	-469	2.765	V
3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties Proviniciale wegen	16.136	1.460	17.595	21.325	-3.729	N
	20.832	8.871	29.704	26.345	3.358	V
Personele lasten	7.780	0	7.780	7.569	211	
Kapitaallasten	22.923	-9.516	13.407	13.447	-40	
Totaal lasten	51.536	-645	50.891	47.361	3.529	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobilitiesmaatregelen	1.818	-1.818	0	-1.379	1.379	N
3.2.2. Fiets	0	1.074	1.074	-275	1.349	N
3.2.3. Verkeersveiligheid	0	0	0	-15	15	N
3.2.4. Logistieke netwerken	0	0	0	-1.116	1.116	N
3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties Proviniciale wegen	489	0	489	651	-162	V
Totaal baten	2.307	-744	1.563	-2.134	3.696	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-49.229**	**-99**	**-49.328**	**-49.495**	**167**	**N**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	1.818	4.231	6.049	6.049	0	
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	7.440	7.440	7.620	-180	
Bestemmingsreserve realisatie N280	0	9.500	9.500	9.900	-400	
Reserve gladheidsbestrijding	0	0	0	142	-142	
Totaal toevoegingen	1.818	21.172	22.990	23.711	-721	
Onttrekking reserves						
Bestemmingsreserve overdracht Napoleonsweg	1.965	0	1.965	1.965	0	
Bestemmingsreserve realisatie N280	2.092	-1.010	1.082	1.254	-172	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	7.476	16.987	24.463	21.254	3.209	
Bruteringreserve VDL Nedcar	0	10	10	18	-8	
Reserve realisatie N266	0	4.099	4.099	4.099	0	
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	0	0	4.302	-4.302	
Totaal onttrekkingen	11.533	20.086	31.619	32.892	-1.273	
Saldo mutatie reserves	**9.715**	**-1.085**	**8.629**	**9.181**	**-552**	
Resultaat	**-39.514**	**-1.184**	**-40.698**	**-40.314**	**-385**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit resteert een voordelig resultaat van € 0,38 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 0,17 mln. nadeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 3,53 mln. lagere lasten en € 3,70 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 2,42 mln. lager dan begroot. Dat wordt veroorzaakt door:

- voordelige afrekeningen van subsidies uit voorgaande jaren (€ 1,54 mln.);
- BO MIRT (€ 0,20 mln.). Het betreft afspraken waarvan de realisatie over meerdere jaren plaatsvindt. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;

- Doorontwikkeling Verkeersmeetnet (€ 0,18 mln.). Zoals ook aangegeven onder de beoogde resultaten hiervoor, vindt verdere uitvoering plaats in 2021. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- Procesmiddelen Vrachtwagenparkeren en Gebiedsverkenningen (€ 0,15 mln.). Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- Nationale Agenda Laadinfrastructuur (€ 0,30 mln.). Het inrichten van de infrastructuur duurt langer dan voorzien. Voorgesteld wordt de middelen over te boeken naar 2021;
- Procesmiddelen Mobiliteit (€ 0,05 mln.).

Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 1,38 mln. lager dan begroot. Dat wordt veroorzaakt door nadelige afrekeningen van subsidies uit voorgaande jaren. Hiermee is in de begroting geen rekening gehouden.

3.2.2. Fiets

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 2,0 mln. lager dan begroot. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een Rijksbijdrage voor de Snelfietsroute Maastricht-Sittard (€ 1,08 mln.). Daarnaast heeft de uitvoering van projecten uit het Beleidskader Fiets vertraging opgelopen (€ 0,65 mln.). Voorgesteld wordt dit bedrag over te boeken naar 2021. Een bedrag van € 0,27 mln. heeft betrekking op voordelige afrekeningen van subsidies uit voorgaande jaren.
Ten opzichte van de begroting zijn de baten € 1,35 mln. lager dan geraamd. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door het project Snelfietsroute Maastricht-Sittard (€ 1,08 mln.). Daarnaast betreft het voordelige afrekeningen (€ 0,27 mln.), waarmee in de begroting geen rekening is gehouden.

3.2.3. Verkeersveiligheid

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 0,1 mln. hoger dan begroot. In 2020 hebben GS ingestemd met het vernieuwde verkeerseducatiebeleid. Hiervoor zijn middelen beschikbaar gesteld door Provincie en gemeenten en overgeboekt naar 2021. In de Reserve Bereikbaarheidsmiddelen is rekening gehouden met de uitgaven binnen dit product. Dit betreft een financieel-technische aanpassing, zonder consequenties voor het resultaat.

3.2.4. Logistiek

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 2,76 mln. lager dan begroot. Dat verschil wordt veroorzaakt door:

- het vervallen van de Zuidelijke Spooraansluiting Chemelot (€ 1,13 mln.);
- de wijziging in de dekking van de kosten voor de Truckparking Venlo (€ 1,50 mln.). Deze kosten worden gedekt door Ontwikkelbedrijf Greenport;
- BO MIRT (€ 0,12 mln.); realisatie vindt plaats in 2021. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021;
- Blueport Limburg (€ 0,01 mln.); de procesmiddelen zijn beschikbaar gesteld voor de havensamenwerking voor de periode tot en met 2021 en moeten behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

3.2.5. Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen

Ten opzichte van de begroting zijn de lasten € 3,73 mln. hoger dan begroot. Op grond van het besluit Begroting en Verantwoording (BBV) zijn de middelen voor de overdracht van provinciale wegen in de exploitatie verantwoord (€ 3,90 mln.). Hiermee is in de primitieve begroting geen

rekening gehouden. Zie bijgevoegd kredietbesluit (bijlage 7). Dit bedrag wordt gedekt uit de Bereikbaarheidsmiddelen en heeft geen consequenties voor het resultaat.
Daarnaast zijn door de zachte winter de kosten voor gladheidsbestrijding € 0,17 mln. lager dan begroot.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.2.1	Voorbereiding en uitvoering mobilietitsmaatregelen	2.800	-	3.140	408	869	965	-748	-1.834
3.2.2	Fiets	-	-	-	-	-	-	-	-
3.2.3	Verkeersveiligheid	297	-	92	154	-	-	51	-
3.2.4	Logistieke netwerken	-	-	-	-	-	-	-	-
3.2.5	Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen	215.064	42.802	44.602	12.955	16.015	4.506	157.508	22.282
3.2.6	Project Buitenring Parkstad Limburg	465.950	346.682	348.016	6.650	128.853	10.617	111.285	207.212
3.2.7	Project N280-West	137.795	12.295	40.071	20.557	9.203	5.744	77.168	-2.652
3.2.8	Project N266	5.827	-	-	36	-	-	5.791	-
		827.733	**401.779**	**435.920**	**40.760**	**154.941**	**21.832**	**351.053**	**225.007**

3.2.1. Grondverwerving A2, conform PS-besluit 6-11-2015.
3.2.3. De kredieten provinciale wegen en incidentele investeringen verkeersveiligheid zijn een cumulatie van de jaarlijks bij de begroting vastgestelde kredieten rondom de heroverweging
3.2.5 mobiliteit en het onderhoud van de infrastructurele werken (PS 14-2-2020).
3.2.6. BPL, conform PS-besluit 9-10-2015.
3.2.7. N280-West, conform PS-besluit 17-6-2016.
3.2.8. N266, conform PS besluit 6-11-2020.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Onderhoud kapitaalgoederen
Provinciale wegen, drie steunpunten

3.3. Wonen in Limburg

Als gevolg van demografische, maatschappelijke en macro-economische ontwikkelingen bereiken de Limburgse gemeenten binnen afzienbare tijd de top van het aantal huishoudens. Daarbinnen zien wij wel een groeiend aantal eenpersoonshuishoudens, een toenemende vergrijzing, ontgroening en verkleuring. Achter de berichten van tekorten op de woningmarkt, in met name de (sociale en middel dure) huursector voor starters, senioren en nieuwe Limburgers gaat een hele wereld schuil. Er is in Limburg geen groot overall tekort aan woningen. Desondanks is er behoefte aan woningen in specifieke segmenten. De liggende planvoorraad voorziet kwantitatief en kwalitatief in te veel en bovendien hele andere nieuwbouwplannen. Deze aspecten belemmeren op dit moment de doorstroming op de woningmarkt en hiervoor zullen openingen gevonden moeten worden.
Prettig wonen gaat verder dan een passende woning alleen. Een infrastructuur die past bij de levensfase, huishoudens- en werksituatie en de gewenste levensstijl, een gezonde en veilige woonomgeving, waar verloedering geen kans krijgt en een omgeving waar inwoners een eigen inbreng kunnen hebben, dragen bij aan het “woongeluk”. Naast de inwoners zijn daar diverse partijen bij betrokken. De Provincie kan partijen bij elkaar en tot samenwerking brengen.
De betaalbaarheid van wonen staat onder druk. Een grote groep inwoners ziet de kansen op de woningmarkt als gevolg van stijgende huur,- en koopprijzen en strengere hypotheekeisen afnemen. Investeringen in de energetische en levensloopbestendige verduurzaming van de eigen woning concurreren met andere prioriteiten van de eigenwoningbezitter. Voor corporaties geldt dat het investeringsvolume afneemt als gevolg van prijsstijgingen in combinatie met ongunstig rijksbeleid (heffingen, toewijzingsbeleid).

Wat willen we bereiken?

Samen met onze partners willen we toewerken naar ‘een voortreffelijke woon- en leefomgeving, waar mensen zich prettig voelen. Een toekomstbestendige Limburgse woningmarkt biedt voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek en op het juiste moment beschikbaar en (financieel) bereikbaar’. Dat wil zeggen een woningmarkt die voldoende mogelijkheden biedt door doorstroom, die toekomstbestendig en betaalbaar is en flexibel kan inspelen op veranderende woonwensen en –behoeften.
Woningcorporaties, overheden, beleggers en particuliere eigenaren zijn zich bewust van hun belangrijke rol bij het gezond maken van de woningmarkt. Het bijdragen aan het mogelijk maken van vernieuwende initiatieven is belangrijk. Juist nu er zich nieuwe economische mogelijkheden aandienen, liggen er ook op de woningmarkt en voor de huisvesting van (tijdelijke en blijvende) nieuwkomers op de arbeidsmarkt meer dan ooit vragen om innovatieve en duurzame oplossingen. Daarbij zien wij dat onze rol zowel stimulerend als meesturend is, zowel via samenwerking met partners als via de inzet van financieel instrumentarium. Op die manier willen wij bereiken dat partijen vervolgens meer mogelijkheden (instrumenten en eigen kracht) inzetten om gezamenlijk de transitieopgave vorm te geven.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Bij het opstellen van kaders en het verruimen van mogelijkheden op de woningmarkt stellen we de inwoner en diens mogelijkheden centraal.

Criterium 2: Wij zoeken naar regionaal en/of lokaal maatwerk in de context van de Limburgse woningmarkt als de situatie ter plekke daarom vraagt.

Criterium 3: Wij acteren vanuit toegevoegde waarde. Als wij een rol pakken en instrumenten inzetten, dan zijn deze aanvullend aan die van onze partners.

Wat hebben we bereikt?

In de eerste helft van 2020 is verder gewerkt aan de uitvoering van de Agenda Limburgse Woningmarkt (ALW) 2016-2019 'Ieder zijn thuis'. De Startersregeling en de stimuleringsregeling Duurzaam Thuis dragen beide bij aan de transitie in de woningmarkt. Mede door provinciale inbreng hebben 359 starters hun eerste woning kunnen kopen en 3.220 huishoudens hun woning kunnen verduurzamen en/of levensloopbestendig kunnen aanpassen. In het kader van de Kraamkamers C8 is in de afgelopen twee jaren de basis gelegd voor de versnelling van de verduurzaming van het woningcorporatiebezit. Doel daarbij is met het NMDA-principe (niet meer dan anders qua huur), sneller tot een energetische verduurzaming van de sociale huurwoningvoorraad te komen, met minder CO2-uitstoot, meer comfort, tegen dezelfde huurlasten. In de komende jaren worden op deze basis duizenden corporatiewoningen versneld aangepakt.
Met informerend stuk Verkenning Stimuleringsmaatregelen Middenhuur (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-9749) is Provinciale Staten geïnformeerd over afhandeling van motie 2504 Jenneskens inzake Provinciaal Woonbedrijf.
Met informerend stuk Rapportage inventarisatie versnellingskansen woningbouwplannen Limburgse gemeenten (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-10313) is Provinciale Staten geïnformeerd over de afhandeling van motie 2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie.
Provinciale Staten hebben op 6 april 2020 het Statenvoorstel Voortgangsrapportage 2019 en verbetervoorstellen Startersleningen Provincie Limburg (G-20-007, brief GS van 11-2-2020 (GS 2020-6077)) vastgesteld.

Daarnaast is het provinciale woonbeleid geactualiseerd. Provinciale Staten hebben op 29 juni 2020 het Statenvoorstel Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 (G-20-008, brief GS van 11-2-2020 (GS 2020-6118)) vastgesteld.

De tweede helft van 2020 is voortvarend gewerkt aan het implementeren van beleid, zoals opgenomen in de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023. Gedeputeerde Staten hebben op 16 juni 2020 de Nadere subsidieregels Stimulering Wonen 2020-2023 vastgesteld (Provinciaal Blad 2020 nr. 4181, d.d. 2 juli 2020). De eerste drie projectaanvragen voor in totaal 40 woningen zijn inmiddels getoetst en akkoord op een totaal aantal van ca. 70 projectaanvragen, waarmee we in vooroverleg zijn, dan wel die we in behandeling hebben genomen.
Naar aanleiding van motie 2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels, heeft Provinciale Staten op 2 oktober 2020 het Statenvoorstel Wijzigingsverordening Omgevingsverordening Limburg 2014 artikel 2.4.2 (G-20-056, brief GS van 25-8-2020 (GS 2020-34386)) vastgesteld. Naast de aanpassing van de verordening hebben we ook met het 'WoonLab' proefgedraaid (met drie gemeenten) als methode om gemeenten te ondersteunen bij het prioriteren van de plancapaciteit met als doel het versnellen van de realisaties. Daarnaast hebben we onderzocht met welke instrumenten we gemeenten kunnen helpen om hun plancapaciteit actueel te houden. De Omgevingsverordening lijkt vooralsnog het meest geëigende instrument hiervoor.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.3.1. Wonen in Limburg
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Een herijkte, vierjarige Agenda Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023 is vastgesteld door GS en PS. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 is door Provinciale Staten op 29 juni 2020 vastgesteld. De nieuwe Limburgse Agenda Wonen is toegespitst op de actuele situatie op de woningmarkt voor specifieke doelgroepen. Bestaande en nieuwe instrumenten worden in deze Agenda benoemd, waar initiatiefnemers (burgers, georganiseerde burgerinitiatieven, bedrijven) en gemeenten gebruik van kunnen maken om specifieke doelgroepen en specifieke woningmarktsegmenten extra te faciliteren, te stimuleren, om zodoende een gezondere Limburgse woningmarkt vorm te geven.		1, 3
2. Monitoringsysteem met actuele Limburgbrede en euregionale wooncijfers. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, partner*	Deels gerealiseerd. Gedeputeerde Staten hebben op 10-11-2020 de Limburgse Woonmonitor van 2020 vastgesteld en onderliggende data zijn beschikbaar via een vernieuwd dataportaal. Ten behoeve van het verkrijgen van euregionale cijfers is in samenwerking met de leadpartner Region Aachen Zweckverband een Europese aanbesteding uitgevoerd. De oplevering van een internetapplicatie is voorzien in 2022. Op basis van objectieve cijfers kunnen door private en publieke partijen gefundeerde besluiten genomen worden m.b.t. de noodzakelijkheid om specifieke doelgroepen c.q. woningmarktsegmenten (extra) te faciliteren. Een Limburgs		2, 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	monitoringsysteem, toekomstig uitgebreid met cijfers uit de Euregio Maas-Rijn, is hiervoor een basisvoorwaarde.		
3. Onderzoek naar de aanpak herijking van de planvoorraad én mogelijkheden Provinciaal woonbedrijf is gereed. Rol Provincie*: toetser, ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner, ondernemer*	Gerealiseerd. Beide onderzoeken zijn afgerond. Zie verder onder punt 4.		1
4. Uitvoering herijking planvoorraad. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner, ondernemer*	Deels gerealiseerd. In de eerste maanden van 2020 (en deels al in december 2019) hebben wij, naar aanleiding van de toezegging van GS m.b.t. motie 2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie, met alle 31 gemeenten gesproken over alle woningbouwplannen die de gemeenten hebben opgenomen in de Plancapaciteitsmonitor (https://pcmlimburg.nl) en de plannen die gemeenten kennen, maar nog niet in deze gezamenlijke monitor hebben opgenomen. In totaal ging het om bijna 2.700 plannen die samen betrekking hebben op meer dan 31.000 woningen. De operatie heeft meer inzicht in de aard en urgentie van de plannen opgeleverd. Uit de rapportage die GS op 10 maart aan PS hebben gestuurd is onder meer gebleken dat van de te versnellen plannen, deze plannen slechts 10% uitmaken van het totaal aan woningbouwplannen. De informatie is en wordt ingezet bij onze verdere provinciale inzet om de planvoorraad beter te enten op de behoefte. Met de methode 'WoonLab' hebben we met drie gemeenten eind 2020 proefgedraaid. Met motie 2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels (PS 29-06-2020) is GS opgeroepen een voorstel tot aanpassing van de Omgevingsverordening Limburg 2014 aan PS voor te leggen dat voorziet in het wegnemen van belemmeringen (…) door		2, 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	het concreet verwijderen van de verplichting om woningen te saneren alsmede plannen te schrappen in de geplande woningvoorraad. Hieraan hebben GS invulling gegeven. De door GS voorgestelde wijziging van de Omgevingsverordening, waarbij lid 6 uit artikel 2.4.2 werd geschrapt, is door PS d.d. 2 oktober 2020 vastgesteld. Daarnaast blijven wij ook aandacht houden voor het aanpassen en waar nodig schrappen van kwalitatief en kwantitatief ongewenste bestaande (met name harde) plancapaciteit. Ter ondersteuning zetten wij, waar nodig, ons instrumentarium in om de ongewenste/ongebruikte harde planvoorraad aan te passen dan wel terug te dringen en nieuwe plannen een adaptief karakter te laten krijgen. Het ondersteunen, faciliteren en begeleiden van gemeenten bij versnellen van de uitvoering van woningbouwplannen en het actueel houden van de planvoorraad leidt voor burgers tot een meer divers en actueel aanbod aan woningen op de woningmarkt.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Start waarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Herijkte Agenda Limburgse Woningmarkt 2019 – 2023.	0	1	1	2020
2	Actueel monitoringsysteem wonen.	0	1	1	2020
3	Onderzoek naar herijking planvoorraad (wonen) en Provinciaal woonbedrijf.	0	2	2	2020
4	Uitvoering herijking planvoorraad met gemeenten.	0	0	31	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad 4. Maakt onderdeel uit van de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023. Start herijking planvoorraad in 2020. Uitvoering loopt door in de tijd (tot 2023).

Toelichting prestatie-indicatoren
Het hiertoe meest geëigende instrument betreft de Provinciale Omgevingsverordening (als uitwerking van de Provinciale Omgevingsvisie). We streven na dat de statische planvoorraad wordt vervangen door een flexibele planvoorraad die past bij de behoefte en actuele vraag. We verwachten dit te kunnen bereiken door enerzijds nieuwe planvoorraad wonen een realisatietermijn mee te geven. En anderzijds te faciliteren dat ongewenste en ongebruikte planvoorraad kan worden aangepast dan wel waar nodig verwijderd door gemeenten, zonder dat gemeenten hierbij plan- en contractschade ondervinden. Aanvullend is (en zal) in alle Samenwerkingsagenda's KLC als voorwaarde worden opgenomen, dat de gemeenten aantonen middels een plan, hoe ze hun planvoorraad gaan herijken. Om gemeenten, als Provincie, te ondersteunen bij de herijking van de planvoorraad is ervaring opgedaan met de methode "WoonLabs". Inmiddels is ook met drie gemeenten, via de lijn van de WoonLabs, in 2020 hiermee gestart en ervaring opgedaan met de ondersteuning in het prioriteren van planvoorraad ten behoeve van versnelling van de realisaties. Deze ervaringen hebben ertoe geleid dat bij toekomstig te sluiten Samenwerkingsagenda's KLC het instrument WoonLab een standaard onderdeel vormt van het proces om te komen tot een Samenwerkingsagenda.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.3 Wonen en Limburg	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.3.1. Wonen in Limburg	12	3.471	3.483	1.148	2.335	V
Personele lasten	1.143	0	1.143	1.112	31	
Totaal lasten	1.155	3.471	4.626	2.260	2.366	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.3.1. Wonen in Limburg	0	663	663	138	525	N
Totaal baten	0	663	663	138	525	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.155**	**-2.807**	**-3.963**	**-2.122**	**-1.841**	**V**
Mutatie reserves						
Onttrekking reserves						
Reserve Transitiefonds	0	951	951	951	0	
Saldo mutatie reserves	**0**	**951**	**951**	**951**	**0**	
Resultaat	**-1.155**	**-1.857**	**-3.012**	**-1.171**	**-1.841**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.3. Limburgse woningmarkt resteert een voordelig resultaat van € 1,84 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,84 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,37 mln. lagere lasten en € 0,53 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.3.1. Wonen in Limburg

Het voordelige budgetverschil in de reguliere middelen van dit product bedraagt per saldo € 1,81 mln. Dit verschil bestaat uit € 2,34 mln. lagere lasten en € 0,53 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen betreffen:

- *Limburgse Agenda Wonen 2020 – 2023*
  Deze Agenda (PS 03-04-2020) schetst de acties voor de uitvoering van ons woonbeleid voor de periode 2020 – 2023 en geeft daarmee invulling aan het provinciale Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden 2019 - 2023. Daarin is het grote belang van een gezonde woningmarkt onderstreept, om ‘een voortreffelijke woon- en leefomgeving, waar mensen zich prettig voelen’ te creëren. Een toekomstbestendige woningmarkt die voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek en op het juiste moment beschikbaar en (financieel) bereikbaar maakt. In 2020 zijn de Subsidieregels Stimulering Wonen 2020-2023 vastgesteld. Voor de continuering van de regeling en de verdere uitvoering van deze agenda wordt het restantbedrag van 2020 € 1.365.470 overgeboekt naar 2021.
- *Actieplan Wonen Zuid-Limburg*
  Op 8-12-2016 is in het bestuurlijk overleg met de Zuid-Limburgse gemeenten afgesproken om samen te werken aan de verdere uitvoering van de Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg. Voor de periode 2017-2020 is in het bestuurlijk overleg op 8-12-2016 met partijen een 'Actieplan Wonen Zuid-Limburg' opgesteld. Voor deze uitvoering is door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is aangewezen als beheerder van deze middelen. Dit samenwerkingsverband wordt verlengd. In het bestuurlijk overleg Wonen Zuid-Limburg van maart 2021 wordt besproken in welke vorm dit gaat gebeuren. Voor de continuering van dit Actieplan wordt het restantbedrag in 2020 van € 71.960, inclusief de ontvangen bijdragen van gemeenten € 71.635 overgeboekt naar 2021.
- *Grensoverschrijdende woonmonitor EMR*
  GS hebben op 27 februari 2018 ingestemd met deelname aan het Interregproject "Grensoverschrijdende woonmonitor Euregio Maas-Rijn”. Het project heeft een looptijd tot 30 april 2021. In de tweede helft van 2020 heeft de Europese aanbesteding ten behoeve van het verzamelen en in een internetapplicatie weergeven van de grensoverschrijdende data plaatsgevonden. Voor de continuering in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 90.219 inclusief de ontvangen bijdrage van € 5.162 overgeboekt naar 2021.
- *Versnelling flexwonen*
  Een voordelig saldo van € 0,22 mln. heeft betrekking op de ontvangen bijdrage van het Rijk (decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) ten behoeve van de versnelling van flexwonen. Deze Rijksbijdrage is bedoeld voor het laatste, waarbij provincies zelf kunnen bepalen welke projecten en initiatieven zij willen ondersteunen en op welke manier. De inzet van deze middelen wordt meegenomen gedurende de looptijd van de Limburgse Agenda Wonen. Het pilot project Tiny Houses Voerendaal zou in 2020 deels gefinancierd worden uit deze middelen. De uitvoering van dit project is overgeheveld naar 2021. De verwachting is dat er in 2021 meerdere innovatieve flexwoonprojecten naar voren zullen komen. Het restantbedrag in 2020 van € 0,22 mln. wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.
- *Uitvoering Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw (GS 10-11-2020)*
  Op 10 november 2020 hebben wij een aanvraag bij het ministerie van BZK ingediend voor de Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw. BZK stelt deze middelen beschikbaar voor de inzet van flexpools, waarmee extra deskundigheid beschikbaar komt om waar nodig te helpen in de voorfase van woningbouw. Hiermee kunnen knelpunten rondom planvorming, bestemmingsplannen en vergunningverlening opgelost worden. Op 11 december 2020 hebben wij de toekenningsbeschikking ontvangen met een bedrag van € 663.223. Middels een nog op te stellen subsidieregeling zullen wij de betreffende middelen gaan

inzetten. Het opstellen en uitvoeren van deze regeling, passend binnen de voorgestelde kaders, vraagt om extra inzet van het cluster Subsidies. Hiervoor wordt een bedrag van € 22.000 overgeboekt naar 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.3.1	Limburgse woningmarkt	65.470	65.400	49.178	5.500	1.245	98	10.792	64.057
		65.470	**65.400**	**49.178**	**5.500**	**1.245**	**98**	**10.792**	**64.057**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben vooral betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan het programma Limburgse Woningmarkt. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Financiering
Startersleningen voor huiseigenaren
SvN Stimuleringsleningen
Lening aan Stichting Happiness
Transitiefonds compartiment 1a zakelijke financieringen
Lening aan SineMetU Vastgoed B.V.
Lening aan Stichting woonzorg Elisabeth Stift

3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit

Dit programma beslaat de activiteiten op het gebied van ruimtelijke ordening en ruimtelijke inrichting, inclusief de onderdelen werklocaties en integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones.

De grote maatschappelijke opgaven die voor ons liggen kennen in veel gevallen ook een ruimtelijke dimensie. De energievoorziening wordt in de toekomst kleinschaliger en zichtbaarder. Deze transitie loopt samen met andere ruimtewensen in Limburg, bijvoorbeeld de omslag naar een ‘blue economy’, de groei van de logistieke en de toeristische sector, woningbouw, de transitie en schaalvergroting van de landbouw en adaptief water- en grondbeheer. Sommige ruimtegebruikers vragen in de toekomst waarschijnlijk juist minder ruimte, zoals de retail. Ook agrarische gebouwen en (grote) monumenten staan leeg of komen vrij. Daar komt nog bij dat de sociale tweedeling ook in Limburg steeds meer een ruimtelijke tweedeling is. En op de achtergrond speelt overal de digitalisering, met al zijn kansen en uitdagingen, ook voor ruimtelijke kwaliteit (bijvoorbeeld smart mobility, smart cities, smart villages). Zeker in tijden waarin al deze ontwikkelingen om voorrang vragen, is het belangrijk om vanuit samenhang, sociale context en in samenwerking met andere partijen te werken aan ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling.

De Omgevingswet, die op 1 januari 2022 in werking zal treden, heeft nadrukkelijk een tweeledige doelstelling. Enerzijds het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. En anderzijds het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke behoeften. In die geest vinden we het belangrijk om het vormgeven van de verschillende transities en het faciliteren van de economische en sociale dynamiek zoveel mogelijk samen te laten gaan met ruimtelijke kwaliteitsimpulsen. Zo werken we via deze ontwikkelingen ook aan een beter functionerend, duurzamer en mooier Limburg. Dit sluit aan bij de brede benadering van ‘omgevingskwaliteit’ uit de nieuwe Omgevingswet waarbij er ook aandacht is voor gezondheid, circulariteit en de sociale impact van keuzes op de samenleving.

Inmiddels wordt breed het besef gedeeld dat veel fysiek-ruimtelijke ontwikkelingen van regionale betekenis zijn. De afgelopen jaren zijn met het oog daarop belangrijke stappen gezet in het versterken van de regionale samenwerking en de regionale afstemming van ruimtelijke initiatieven met bovenlokale impact. Dit sluit ook aan bij de ambitie van het Rijk om de opgaven centraal te stellen en daarbij samen te werken als één overheid, samen met de samenleving, waarbij ieder een bijdrage levert vanuit de eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheden. Dit verbindt overheden en belanghebbenden en sluit aan bij de kracht en dynamiek van de maatschappij. Een (gemeente-, regio- en lands-) grensoverschrijdende insteek is daarbij van groot belang.

Wat willen we bereiken?

Onze ambitie is om van de verschillende transities ook een ruimtelijke kwaliteitsimpuls te maken door samen met partners te gaan voor een integrale gebiedsgerichte benadering zowel in stedelijk als landelijk gebied, waarbij we opgaven in samenhang aanpakken met oog voor een goede balans tussen planet, people en profit. Dit betekent bijvoorbeeld: dat wij rekening houden met de bestaande kwaliteit en identiteit van gebieden, dat wij met nieuwe ontwikkelingen aansluiten bij netwerken van infra, energie en

digitaal, dat wij gaan voor zuinig en meervoudig ruimtegebruik (ook ondergronds: 3D-ordening) en voor meer verschillen tussen locaties (van drukke ontmoetingsplek tot rustig landschap). Als wij dit doen, biedt dat meer perspectief op duurzame, kosteneffectieve oplossingen met een groter maatschappelijk rendement en draagvlak.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: In lijn met de gedachte van de Omgevingswet willen we ruimte geven aan initiatieven vanuit de samenleving, in balans met een veilige en gezonde leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. Een belangrijk uitgangspunt daarbij is dat wij als Provincie de regio's en gemeenten actief willen faciliteren in het maken van ruimtelijke keuzes en bij gebiedsontwikkelingen. Waar nodig en vereist geven we richting.

Criterium 2: In Limburg wordt bij fysiek-ruimtelijke ontwikkelingen zoveel mogelijk gehandeld vanuit een grensoverschrijdend perspectief (internationaal, buurprovincies, tussen regio's of bovenlokaal), inspelend op kansen over de grens.

Wat hebben we bereikt?

Er lag eind 2020 een ontwerp van de eerste Provinciale Omgevingsvisie. De samenwerking met het Rijk op het gebied van integraal omgevingsbeleid is verder geïntensiveerd, bijv. rondom de totstandkoming van de NOVI en de concretisering daarvan in de Omgevingsagenda Brabant-Limburg en de NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg. Dit helpt om draagvlak te vergroten bij het Rijk voor ingrepen en projecten die voor Limburg (in euregionaal verband) en daarmee ook voor Nederland als geheel van belang zijn. In alle genoemde documenten krijgt de grensoverschrijdende dimensie beduidend meer aandacht dan voorheen.
Naast de advisering van gemeenten inzake bestemmingsplannen, omgevingsvergunningen en structuurvisies, steeds met focus op de provinciale belangen, hebben we mede uitvoering gegeven aan integrale gebiedsontwikkelingen, ook in het landelijk gebied en in stad-landzones. Er lopen diverse provinciale inpassingsplannen die zich allemaal in verschillende stadia bevinden. Met de vaststelling door PS van het PIP uitbreiding VDL Nedcar is de planvorming voor deze gebiedsontwikkeling afgerond.
Tegelijkertijd hebben we verder gewerkt aan de acties op weg naar "het werken onder de Omgevingswet". Daarbij zijn met name de zorgpunten rond de voortgang van de Landelijke Voorziening van het Digitale Stelsel Omgevingswet punt van aandacht gebleven, hebben we invulling gegeven aan de motie van Provinciale Staten inzake het betrekken van jongeren bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie (motie 2484 Jenneskens), hebben we toezegging T8683 inzake Right to Challenge onderdeel gemaakt van de voorbereiding van participatiebeleid en een participatieverordening en hebben we overleg gevoerd met de gemeenten en de andere zogenaamde ketenpartners Waterschap, Veiligheidsregio's, RUD ZL en WML om tot goede afspraken te komen bij de inrichting van de werkprocessen in het kader van vergunningverlening en hebben we –hoewel nog niet alle aanvullingsbesluiten van de Omgevingswet gepubliceerd zijn- een begin gemaakt met de ontleding van de nieuwe wet teneinde onze werkprocessen opnieuw in te richten voor ná 1-1-2022.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Na vaststelling geeft de Omgevingsvisie richting aan de bescherming en benutting van de Limburgse omgeving in projecten en besluiten. Door de intensieve samenwerking met medeoverheden en stakeholders tijdens de totstandkoming heeft de visie nu al die richtinggevende werking.
Op basis van de nota “Landschap verbindt Limburg” en de LEADER aanpak worden lokale burgerinitiatieven gesteund en gestimuleerd. Door de landschappelijke aansluiting tussen de bestaande Nationale parken te versterken ontstaan er aantrekkelijke en unieke gebieden, waarin economische kansen en landschapskwaliteit hand in hand gaan.

Product	3.4.1. Omgevingsvisie
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Eind 2020 wordt door Provinciale Staten de Omgevingsvisie Limburg vastgesteld, die tot stand is gekomen in een co-creatief proces met gemeenten en andere (eu)regionale partners en die volledig aansluit bij de eisen en geest van de Omgevingswet. Rol Provincie: *partner, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Het ontwerp van de Omgevingsvisie Limburg, tot stand gekomen via een intensief co-creatief proces, is op 25 augustus 2020 door GS vastgesteld. Vervolgens is er gelegenheid geweest om formele zienswijzen in te dienen. De vaststelling van de Omgevingsvisie Limburg door PS is omwille van de zorgvuldigheid opgeschoven van eind 2020 naar begin 2021. Zie ook de mededeling portefeuillehouder inzake vaststelling en terinzagelegging Ontwerp Omgevingsvisie Limburg van 1 september 2020 (GS 2020-35825) en de mededeling portefeuillehouder inzake planning Omgevingsvisie Limburg van 19 mei 2020 (GS 2020-20230). *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Inwoners zijn bij de totstandkoming van de visie bevraagd via: ▪ online en fysieke enquêtes; ▪ het Rad van Participatie; ▪ jongerenparticipatie d.m.v. gastlessen en opdrachten. De resultaten hiervan zijn betrokken bij de opstelling van de visie. Na vaststelling geeft de Omgevingsvisie richting aan de		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	bescherming en benutting van de Limburgse omgeving in projecten en besluiten. Door de intensieve samenwerking met medeoverheden en stakeholders al tijdens de totstandkoming heeft de visie nu al die richtinggevende werking.		
2. Geactualiseerde Omgevingsverordening wordt eind 2020 vastgesteld door Provinciale Staten. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Deels gerealiseerd. We hebben in 2020 conform planning en verplichting de beleidsneutrale omzetting van de Omgevingsverordening gereed gemaakt. Aangezien de inwerkingtreding van de Omgevingswet door de wetgever uitgesteld is tot 1-1-2022, is er vervolgens meer ruimte gekomen om de beoogde inhoudelijke aanpassingen/ aanscherpingen die worden aangekondigd in de vast te stellen Omgevingsvisie Limburg al meteen in de Omgevingsverordening te verwerken. Zie ook mededeling portefeuillehouder inzake uitstel inwerkingtreding Omgevingswet, brief gedeputeerde Dritty van 14 april 2020 (GS 2020-15736). Zo zijn de inzichten die ten grondslag lagen aan de motie Palen c.s. inzake de zonneladder gedurende de eerste maanden van 2021 al vooruitlopend op de vaststelling van de POVI verwerkt in een concept-voorstel voor aanvulling van de verordening. Daarnaast zijn praktijkervaringen uit Venray en Gulpen-Wittem en resultaten van voortgaand overleg met gemeenten over de transitie van de woningmarkt vertaald in voorstellen voor aangepaste teksten van de artikelen over wonen in relatie tot verblijfsrecreatie respectievelijk de bestaande woningvoorraad. Inzichten die wij hebben opgedaan rond huisvesting van buitenlandse werknemers respectievelijk de naijleffecten van de steenkolenwinning hebben aanleiding gegeven voor het toevoegen van instructieregels. In Q1 2021		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	leggen we deze voorstellen voor aan onze mede-overheden en maatschappelijke partners voor een bestuurlijke consultatie. Vanwege het ontbreken van een overgangsregeling blijft het overigens noodzakelijk dat de nieuwe Omgevingsverordening vóór inwerkingtreding van de Omgevingswet is vastgesteld en gepubliceerd. Zorgen zijn er nog steeds over het tijdig gereed komen van de Landelijke voorziening van het Digitaal Stelsel Omgevingswet. Wij hebben in IPO verband die ontwikkelingen nauwlettend gevolgd en onze eigen taken daarin consequent door- en uitgevoerd. Nu de landelijke voorziening verder stagneert zullen we er in 2021 voor kiezen om voor de formele procedure die de wijziging van de Omgevingsverordening moet doorlopen de bestaande digitale systemen (Ruimtelijkeplannen.nl) te benutten. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* In 2020 is de verordening dus nog niet aangepast; dat betekent dat de instructieregels voor de gemeenten en de rechtstreeks werkende regels voor burgers en bedrijven niet zijn gewijzigd.		
3. Met Rijk en (eu)regionale partners is een omgevingsagenda opgesteld, die NOVI, Provinciale Omgevingsvisie en GOVI's verbindt en een schakel met toegevoegde waarde vormt tussen deze visies en de uitvoering in programma's en projecten. De opgaven staan hierbij centraal, de agenda sluit daar qua opzet en schaalniveau bij aan. Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd. Oplevering van de Omgevingsagenda Brabant-Limburg is, conform de afspraak met het Rijk gemaakt in 2019, voorzien voor 2021. In 2020 is een uitgebreide analyse van opgaven en lopende trajecten uitgevoerd. Op basis daarvan is een aantal gebieden benoemd waarop de verdere focus ligt bij de verdere concretisering van de Omgevingsagenda. Tot die gebieden behoren in elk geval De Peel en Zuid-Limburg. Deze behoren tot de acht door het Rijk aangewezen voorlopige NOVI-gebieden, gebieden waar het Rijk vanwege de complexe opgaven		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	langjarige extra aandacht aan wil schenken. Voor beide gebieden is in de tweede helft van 2020 een plan van aanpak opgesteld. De Minister van BZK heeft in december 2020 richting Tweede Kamer de verwachting uitgesproken begin 2021 o.m. De Peel en Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied te willen geven. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* De intensieve samenwerking met de Rijksoverheid bij de totstandkoming van Omgevingsagenda en rondom de NOVI-gebieden helpt om draagvlak te vergroten bij het Rijk voor ingrepen en projecten die voor Limburg (in euregionaal verband) en daarmee ook voor Nederland als geheel van belang zijn. Een effect is ook dat de samenhang tussen ontwikkelingen waarbij het Rijk betrokken is versterkt wordt. Het effect voor de Limburgers is indirect. Het kan helpen om projecten te versnellen.		
4. Via Expeditie Ruimte wordt invulling gegeven aan kennisoverdracht en informatievoorziening, attitudeverandering en vergroten van urgentiebesef op het vlak van omgevingsvraagstukken, aansluitend bij de behoeften van onze regionale partners. Rol Provincie: *procesmanager, partner*	Gerealiseerd. Hieraan is in 2020 volop invulling gegeven. Vanwege corona lag de focus vooral op kennisoverdracht via Nieuwsbrieven en website. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Deze actie is vooral gericht om de kennis en urgentiebesef bij regionale partners te vergroten. De expeditie is niet primair gericht op burgers.		1,2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Omgevingsvisie Limburg is vastgesteld door PS.	0	0	1	2020
2	Geactualiseerde Omgevingsverordening Limburg is vastgesteld door PS.	0	50%	1	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
3	Omgevingsagenda gereed.	0	50%	1	2021
4	Digitaal platform Expeditie Ruimte is up-to-date.	1	1	1	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
2. Waar het gaat om de voorbereiding voor vaststelling door Provinciale Staten van een beleidsneutraal omgezette “Omgevingswetproofe” Omgevingsverordening hebben wij onze planning gerealiseerd; zoals gezegd leidde uitstel van de datum van inwerkingtreding van de Omgevingswet tot de overweging om de mogelijkheid te benutten om nieuwe inzichten nog vooruitlopend op vaststelling van de POVI door de Staten in deze versie van de Omgevingsverordening mee te nemen.

Product	3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. De Provincie heeft ruimtelijke plannen van gemeenten beoordeeld met focus op de provinciale belangen. Deze beoordeling/ beïnvloeding verschuift daarbij in toenemende mate naar de voorkant van het planproces, in lijn met het gedachtegoed van de Omgevingswet. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De Provincie heeft in 2020 de gemeenten geadviseerd inzake bestemmingsplannen, wijzigingsplannen, omgevingsvergunningen en structuurvisies. Deze zijn getoetst aan de provinciale belangen. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Concrete resultaten zien de Limburgers pas als de ruimtelijke plannen tot uitvoer komen ná besluitvorming ervan door de gemeenten.		1,2
2. Daar waar nodig en doelmatig heeft de Provincie het instrumentarium van het provinciaal inpassingsplan (na inwerkingtreding Omgevingswet: projectbesluit) ingezet om gebiedsontwikkelingen te faciliteren. Rol Provincie: *partner, facilitator, bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Er lopen diverse provinciale inpassingsplannen die zich allemaal in verschillende stadia bevinden: Proefdraaien Maastricht Aachen Airport, VDL, BPL Naanhof, BPL Veegplan, N280-Leudal, Maaslijn en Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf.		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt? De meeste provinciale inpassingsplannen zijn nog in procedure. Concrete resultaten zien de Limburgers pas als de projecten tot uitvoer komen ná vaststelling van de provinciale inpassingsplannen.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De genomen besluiten in het kader van de medebewindstaken zijn te herleiden naar de provinciale belangen.	1	1	1	2023

Product	3.4.3. Werklocaties
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. In de Omgevingsvisie Limburg zijn de ambities en uitgangspunten m.b.t. bedrijventerreinen en kantoren in nauwe samenspraak met gemeenten en stakeholders waar nodig aangescherpt of aangepast en is de toekomstige wijze van regionale doorvertaling/ doorwerking vastgelegd. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner*	Gerealiseerd. Ambities en uitgangspunten zijn inmiddels vastgelegd in het betreffende hoofdstuk van de in 2020 door GS vastgestelde ontwerp Provinciale Omgevingsvisie (POVI); burgers hebben kennis kunnen nemen van de ontwerp-POVI via wettelijke inzage/inspraak, maar veelal wordt daar gebruik van gemaakt door intermediairs, gemeenten en (grote) bedrijven.		1, 2
2. REBIS-systeem en kantorenmonitor zijn periodiek geactualiseerd. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Gegevens zijn geactualiseerd in 2020. Bestanden zijn primair gericht op beleid/uitvoering in afstemming met gemeenten/terrein- en pandeigenaren. Wel kunnen burgers (veelal in de hoedanigheid van werknemers) en bedrijven actueel gegevens inzien/verkrijgen via prov. website en www.rebislimburg.nl		1, 2
3. Gebiedsontwikkelingen voor werklocaties van provinciaal/bovenregionaal belang: initiëren en (mede)uitvoeren van deelonderzoeken en (het leveren van bijdragen aan) planologische procedures op basis van gebiedsvisies (met	Gerealiseerd. Op 18 december heeft Provinciale Staten het PIP uitbreiding VDL Nedcar vastgesteld. Daarmee is de planvorming voor deze gebiedsontwikkeling afgerond.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
inbegrip van eventuele spoor- en wegontsluitingen en compensatiemaatregelen). Rol provincie*: regisseur, bevoegd gezag, financier en procesmanager*	In het PIP zijn de integrale kaders opgenomen voor de uitbreiding van de fabriek, de infrastructurele maatregelen en compensatie voor de omgeving. Daarnaast worden provinciale bijdragen geleverd aan gemeentelijke planologische ontwikkelingen (bijv. Oostflank Brunssum, Greenport Venlo enz.). *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* De burgers in de omgeving zijn via diverse interactieve sessies in het afgelopen jaar direct betrokken geweest bij de planvorming. De uitvoering van het PIP zal in de komende jaren zijn beslag krijgen. Dan zijn ook de effecten van maatregelen merkbaar.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	In de Omgevingsvisie Limburg zijn ambities, uitgangspunten, provinciale belangen en werkwijze voor (ontwikkeling, inrichting en beheer van) bedrijventerreinen en kantoren opgenomen, die in nauwe samenspraak met gemeenten en stakeholders tot stand zijn gekomen.	0	1	1	2020
2	Actuele gegevens voor werklocaties zijn beschikbaar	1	1	1	2023

Product	3.4.4. Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones
Portefeuillehouder	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Er is mede uitvoering gegeven aan integrale gebiedsontwikkelingen in het landelijk gebied en in stad-landzones. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner*	Gerealiseerd. In 2020 zijn diverse projecten mede vormgegeven of ondersteund. Hierbij kan gedacht worden aan de deelname van het Zuid-Limburgse Heuvelland aan de EO Wijersprijs, diverse ontwerpateliers en PIO Weerterland.		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	In het kader van de transitie van de Nationale parken Maasduinen, Grote Peel en Meinweg tot landschapsparken, is in 2020 voor alle drie een Rijkssubsidie toegekend op basis van door de regio opgestelde transitieplannen over een uitvoeringsperiode 2021-2023. De Provincie heeft de regio's op maat ondersteund bij het opstellen van deze plannen en ook een deel van de cofinanciering beschikbaar gesteld. Dit betreft een processubsidie, gericht op ontwikkeling in deze drie gebieden van regionale samenhang, gebiedsidentiteit, fysieke en sociale verbinding, én ontwikkeling van bijbehorende educatie- en communicatiestrategie en governance. *Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt?* Door de landschappelijke aansluiting tussen de bestaande Nationale parken te versterken ontstaan er aantrekkelijke en unieke gebieden, waarin economische kansen en landschapskwaliteit hand in hand gaan.		
2. Er zijn vernieuwende arrangementen ontwikkeld tussen dragende gemeenschappen. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, financier, partner, ondernemer*	Gerealiseerd. Op basis van de nota "Landschap verbindt Limburg" en de LEADER aanpak worden lokale burgerinitiatieven gesteund en gestimuleerd. Dit heeft inmiddels geleid tot tal van kleinschalige projecten, welke gepresenteerd worden op de website van LEADER Zuid-Limburg (http://www.leaderzuidlimburg.nl/projecten). In het kader van de nota Landschap verbindt ondersteunt de Provincie Limburg de gemeente Beekdaelen bij de ontwikkeling van het project Geul-Geleenbeek waarbij de participatie van 3 economische bedrijven en burgers in deze gebiedsontwikkeling vergroot wordt.		1,2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Wat hebben de Limburgers hiervan gemerkt? Voor en met de Limburgers willen we hun woon en leefomgeving/ hun aanliggende landschap behouden en versterken. Voor de individuele stakeholders willen we de samenwerking bevorderen: samen kom je verder.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Voor lopende én nieuwe gebiedsontwikkelingen zijn uitvoeringsafspraken gemaakt die aansluiten bij de provinciale ambities en belangen.	0	8	100%	2023
1	Ondersteuning van gemeenschapsinitiatieven die passen binnen de gewenste (gebieds)ontwikkeling.	1	4	4	2023
2	Aantal vernieuwende arrangementen in het buitengebied.	0	1*	4	2023

- *LEADER wordt hierbij als 1 geheel gezien. Binnen LEADER bevinden zich tal van projecten.*

Product	3.4.7. Grondzaken
Portefeuillehouder	Satijn

Provinciale Staten hebben ervoor gekozen om een actief grondbeleid te voeren. Daarbij zijn onder meer de door Provinciale Staten vastgestelde kaders “Erfpacht”, “nota herijking Grondbeleid” en “Sturen in samenwerking 2.0’’ (Inmiddels Sturen in Samenwerking 3.0 PS 5 februari 2021) van kracht. De ontwikkelingsgerichte rol wordt met name op ruimtelijk economisch gebied (selectief) opgepakt, maar ook voor mobiliteits-, sociale en duurzaamheidsvraagstukken voor die locaties in Limburg waar een integrale aanpak vanwege het grote economische belang noodzakelijk is. Door positie te nemen en risicodragend te participeren, kunnen we met diverse instrumenten, bijvoorbeeld erfpacht een impuls geven aan het realiseren van projecten. Afgeleide activiteit is het beheren en exploiteren van de provinciale vastgoedposities.

Opgave Ruimte voor Ruimte BV (RvR)
De maatschappelijke opgave van de Ruimte voor Ruimte BV is voor de komende jaren gelegen in het terugverdienen van door de Provincie Limburg in het verleden verstrekte stallensloopsubsidies ad € 36,3 mln. in het kader van de Ruimte voor Ruimte regeling, 2e tranche, die zijn oorsprong kent in de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV). Zoals eerder met uw Staten gedeeld zal er op basis van de meest recente GREX verstrekt door RvR BV 31-12-2023 een te verwachten resultaat op eindwaarde zijn van negatief € 3,8 mln., vooruitlopend op de definitieve vaststelling hiervan door de accountant. Dit betekent een verbetering over 2020 van € 4,9 mln. (van negatief € 8,7 mln. naar negatief € 3,8 mln.), in navolging van de verbetering over 2019 van € 3,6 mln. (van negatief € 12,3 mln. naar negatief

€ 8,7 mln.). Dit negatieve saldo is in de crisisjaren na 2008 met name veroorzaakt door een achterblijvende vraag naar bouwkavels (omzet) waardoor met name de financieringslasten op de door NWB verstrekte lening hoger uitvielen dan oorspronkelijk geraamd. Het voorziene verlies op de einddatum is afgedekt in de provinciale risicoreserve met extern verkregen middelen, als resultaat van de afwikkeling van de eerdere betrokkenheid van respectievelijk het Rijk en Bouwfonds Property Development (BPD).

Ons college stuurt strak op de realisatie van de RvR-opgave. Uitgaande van die opgave èn de actuele vraag uit de woningmarkt zullen wij met de directie van RvR en de betrokken gemeentebesturen afspraken maken over de realisatie van de RvR-opgave. Voor de volledige beschrijving van de beleidsmatige doelstellingen en resultaten van het grondbeleid wordt verwezen naar paragraaf 5.7. Grondbeleid.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Voeren van een selectief actief aankoopbeleid door het mee initiëren van projecten. Rol Provincie: *ondernemer, partner*	Gerealiseerd.		
2. In erfpacht uitgeven van gronden. Rol Provincie: *ondernemer, financier, partner*	Gerealiseerd. Binnen de doelstellingen van het erfpachtkader zijn per 31 december 2020 gronden met een totale boekwaarde van € 71,22 mln. in erfpacht uitgegeven.		
3. Bedrijfseconomisch beheren van provinciale eigendommen . Rol Provincie: *ondernemer*	Provinciale gronden zijn grotendeels in pacht uitgegeven. Vastgoed dat tijdelijk in provinciaal bezit is, wordt verhuurd of er vindt leegstandsbeheer plaats.		

Prestatie-indicatoren generiek in termen van vooraf gestelde doelen zijn voor dit product niet van toepassing. Wel wordt over de behaalde financiële resultaten verantwoording afgelegd. Grondbeleid is geen doel op zich doch een middel om andere doelen te realiseren.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.4.1. Omgevingsvisie	200	162	362	272	90	V
3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid	247	64	311	248	63	V
3.4.3. Werklocaties	0	541	541	44	497	V
3.4.4. Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones	205	1.214	1.419	697	722	V
3.4.7. Grondzaken	433	17.037	17.469	5.183	12.287	V
	1.085	19.018	20.103	6.443	13.660	V
Personele lasten	5.882	0	5.882	5.723	160	
Kapitaallasten	319	-247	72	72	0	
Totaal lasten	7.286	18.770	26.056	12.237	13.819	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.4.1. Omgevingsvisie	0	97	97	97	0	-
3.4.4. Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones	0	250	250	622	-372	V
3.4.7. Grondzaken	1.493	14.903	16.396	5.017	11.379	N
Totaal baten	1.493	15.250	16.743	5.736	11.007	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-5.793**	**-3.520**	**-9.313**	**-6.501**	**-2.812**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve grondexploitatie	615	0	615	516	100	
Bruteringreserve VDL Nedcar	0	2.735	2.735	0	2.735	
Reserve stikstof & N2000	0	2.250	2.250	2.250	0	
Totaal toevoegingen	615	4.985	5.600	2.766	2.835	
Onttrekking reserves						
Immunisatiereserve	0	64	64	64	0	
Risicoreserve grondexploitatie	0	4.136	4.136	280	3.855	
Reserve stikstof & N2000	0	2.250	2.250	2.250	0	
Reserve herontwikkeling Tapijnkazerne	0	1.000	1.000	1.000	0	
Totaal onttrekkingen	0	7.450	7.450	3.594	3.855	
Saldo mutatie reserves	**-615**	**2.465**	**1.849**	**829**	**1.021**	
Resultaat	**-6.408**	**-1.056**	**-7.464**	**-5.672**	**-1.792**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit resteert een voordelig resultaat van € 1,79 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 2,65 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 13,66 mln. lagere lasten en € 11,07 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.4.1. Omgevingsvisie

Op het product 3.4.1. resteert een budget van € 0,09 mln. en levert aldus een voordelig resultaat. Het betreft de fasering van de trajecten facilitering aanpak NOVI- gebied Zuid-Limburg (€ 40.000) en het ontwerpend onderzoek ruimtegebruik RES (€ 50.000) naar 2021. Beide budgetbedragen zijn overgeheveld naar de begroting 2021.

3.4.2. Uitvoering ruimtelijk beleid

Het product 3.4.2. levert een voordelig resultaat van € 0,06 mln. Deels is dit een gevolg van een sober en doelmatig gebruik van de budgetten. Ten aanzien van het project Albertknoop

(grensoverschrijdend fietspad Maastricht-Lanaken) geldt dat de bijdrage in de lasten van het project voor 2020 € 0,03 mln. lager zijn dan begroot.

3.4.3. Werklocaties

Dit product heeft een positief resultaat van € 0,50 mln. Via een overboekingsvoorstel wordt dit bedrag doorgeschoven naar 2021 om samen met de gemeente Brunssum een solide businesscase voor de Oostflank van Brunssum op te stellen, waarbij nieuwe vormen van duurzame energie betrokken worden. Hiervoor heeft de Provincie € 0,5 mln. en de gemeente Brunssum € 0,7 mln. toegezegd. (GS 29-10-2019). Om aan deze toezegging in 2021 te kunnen voldoen wordt voorgesteld om het restant budget inzake onderzoek ontwikkellocatie BPL gebied van € 0,5 mln. over te hevelen naar 2021.

3.4.4 Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones

Dit product heeft een positief resultaat van € 1,09 mln. en bestaat uit € 0,72 mln. lagere lasten (excl. personele lasten) en € 0,37 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van € 1,09 mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021 Het doorschuiven van budget naar 2021 is met name de inzet van intensiveringsmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid van deze collegeperiode waarvoor uitvoering in de resterende collegeperiode is toegestaan. € 0,56 mln. voor de uitvoering van de Nota 'Landschap verbindt Limburg'.
Op 9 juni 2020 heeft GS besloten € 0,10 mln. te reserveren voor de oprichtingsfase voor de totstandkoming van een Landschapsfonds, conform de beleidsnota 'Landschap verbindt Limburg'. Dit GS besluit heeft nog niet tot uitbetaling geleid.
Op het project Maasgaard blijft per saldo € 0,28 mln. budget over wat doorschuift naar 2021 om voor dit project behouden te blijven voor de verdere uitvoering. € 0,02 mln. hogere uitgaven en een niet geplande baat (grondverkoop) van € 0,31 mln. schuift per saldo door naar 2021.

3.4.7. Grondzaken

Dit product heeft een positief resultaat van € 0,01 mln. en bestaat uit € 12,32 mln. lagere lasten (excl. personele lasten) en € 11,38 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van € 15,73 mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021. Het betreft € 11,88 mln. voor de gebiedsontwikkeling VDL Nedcar, waarbij het saldo van baten en lasten van € 2,73 mln. wordt toegevoegd aan de bruteringsreserve VDL Nedcar en € 3,86 mln. voor Marsna Paper Meerssen.

Het nadelige budgetverschil in de reguliere middelen bedraagt per saldo € 0,94 mln. als gevolg van zowel lagere lasten (voordeel € 12,32 mln.), als lagere baten (nadeel € 11,38 mln.). Dit verschil wordt met name veroorzaakt, doordat in de begroting 2020 rekening is gehouden met grondopbrengsten van € 15,00 mln. met boekwaarden c.q. lasten van € 11,88 mln. Hiervan is gerealiseerd € 2,32 mln. grondopbrengsten met een werkelijke boekwaarde c.q. lasten van € 1,87 mln. Dit resulteert in een verschil van € 12,68 mln. lagere baten c.q. grondopbrengsten en € 10,00 mln. lagere lasten. Deze grondopbrengsten zijn niet volledig gerealiseerd, doordat in het

kader van de gebiedsontwikkeling VDL Nedcar in 2020 geen gronden zijn overgedragen. Deze overdracht was aanvankelijk wel in 2020 voorzien. Wegens PFAS onderzoeken is dit vertraagd. Hierdoor is de hieraan gekoppelde toevoeging aan de bruteringsreserve VDL Nedcar van € 2,73 mln. niet gerealiseerd. Daarnaast zijn er voor de kosten van achterstallig onderhoud en brandveiligheid van Marsna Paper niet volledig afgeroepen door Building Marsna BV. Het verschil hiervan bedraagt € 3,86 mln. en wordt middels een overboekingsvoorstel overgeheveld naar 2021. Zodat in 2021 ook aan deze verplichting kan worden voldaan (inclusief de aanwending van de risicoreserve grondexploitatie).

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.4.1	Provinciaal omgevingsplan	10.000	10.000	10.000	-	10.000	-	-	-
3.4.2	Uitvoering ruimtelijk beleid	6.986	6.986	6.855	25	436	252	107	6.298
3.4.3	Werklocaties	4.066	4.000	66	4.000	-	-	-	4.000
3.4.4	Buitengoed Geul en Maas	4.850	4.850	1.935	4	5.422	4	2.912	-576
3.4.7	Grondzaken	100.041	-	35.324	19.675	14.399	-	45.042	-14.399
		125.943	**25.836**	**54.180**	**23.703**	**30.257**	**256**	**48.060**	**-4.676**

Onder de producten 3.4.1. t/m 3.4.3 zijn met name financieringen en kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen opgenomen, in lijn met de volgende tabel. Voor een nadere specificatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en de jaarrekening. De overige investeringen hebben betrekking op:
3.4.4. Routenetwerk Gebiedsontwikkeling Maastricht-Valkenburg, conform PS-besluit d.d. 1-10-2010.
3.4.7. Erfpacht, voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de paragraaf grondbeleid.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Financiering	Verbonden partijen	Grondbeleid
	Lening aan Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI		
	Lening aan Parvus Avez B.V.		
Grondbeleid	Lening aan deelneming Commandiet B.V./RvR Limburg beheer B.V.	Provincie Limburg Commandiet B.V.	
	Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V.	RvR Limburg C.V.	
	Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. inzake rekening courant	Ruimte voor Ruimte Limburg Beheer B.V.	
	Regresvordering Ruimte voor Ruimte		
			Laerbroeck
			IPS / Yard
			Grondbedrijf Californië II
			Marsna Paper
			Brunssum Centrumplan Noord
			Grondbedrijf Anticiperende Aankopen
			Erfpacht railterminal Tradeport Noord
			Erfpachtgronden tuinbouwgebied Siberië
			Erfpachtgronden Trade Port Noord
			Erfpacht Watersley
			Erfpacht Natures Green
			Erfpacht Leeuwbrouwerij Valkenburg
			Erfpachtgronden vm Andeno terrein Venlo
			Erfpachtgronden restant krediet
			Erfpachtgronden Haven Wanssum
			Voorraad ruilgronden/anticiperende aankopen

De in de tabel opgenomen Verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit. Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR) via de verbonden partijen PLC B.V., RVR C.V. en RVR Beheer B.V., is inmiddels een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het Limburgse landelijk gebied gerealiseerd.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas

Het programma Hoogwaterbescherming langs de Maas richt zich op de hoogwaterbeschermingsopgaven in de Limburgse Maasvallei. Voor een ruimtelijk-economisch optimaal gebruik van rivier en gebied nu en in de toekomst.

De hoogwaterproblematiek van 1993 en 1995 gaf aanleiding tot het treffen van maatregelen. Deze zijn nog niet allemaal gerealiseerd. Door de klimaatverandering is de in het Nationaal Deltaprogramma neergelegde opgave vergroot. Via gebiedsontwikkelingen worden meekoppelkansen verkend tussen hoogwaterbescherming en andere doelen. Zoveel mogelijk respecteren we daarbij de voor Nederland unieke ruimtelijke kwaliteit van de Maasvallei.

Veranderingen in het klimaat vragen aandacht waar het gaat om de wateropgave. Daarbij gaat het om toenemende hoeveelheden water, perioden van droogte, en de klimaatbestendigheid van ons watersysteem. Beleid, middelen en maatregelen zijn tot op heden vastgelegd in het Provinciale Waterplan Limburg 2016-2021. Daarbij houden wij ook de regie op de uitvoering van het programma voor Ooijen-Wanssum conform het provinciale inpassingsplan. Ook hebben GS besluiten genomen inzake de Lob van Gennep, Oeffelt en het Lateraalkanaal. Overigens hebben Provinciale Staten in 2018 opdracht gegeven tot het herprioriteren van doelen en middelen van het Provinciaal Waterplan (motie 2397 Geraats c.s.) om de benodigde maatregelen voor klimaatbestendigheid te financieren. Specifiek voor de hoogwaterveiligheid Maas zijn in 2019 de bestaande normen geëvalueerd. In het collegeprogramma 2019-2023 hebben wij gesteld dat dijkverleggingen waarbij woningen buitendijks komen te liggen, zoveel mogelijk moeten worden vermeden.

Wat willen we bereiken?

We willen de hoogwaterveiligheid in Limburg op de korte, middellange en lange termijn in stand houden. In dit verband evalueren we de waterveiligheidsnormen, zoals die voor de Limburgse dijkringen is vastgesteld. (Waterwet 1-1-2017).

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Wij hebben de norm geëvalueerd zoals die is vastgelegd voor de Limburgse dijkringen en bezien of en waar de norm moet worden bijgesteld.

Criterium 2: Wij vinden een integrale en realistische benadering van hoogwaterbescherming langs het hele stroomgebied van de Maas belangrijk.

Criterium 3: Dijkverleggingen waarbij woningen buitendijks komen te liggen, willen wij zoveel mogelijk vermijden.

Wat hebben we bereikt?

In 2020 hebben we een vervolg gegeven aan de uitkomsten van de Bestuursopdracht Waterveiligheid. De belangrijkste uitkomst hiervan was – op basis van risico-afweging in het rapport Kok - de aanbeveling om de normstelling te heroverwegen voor 22 dijktrajecten.
Met alle betrokken Maaspartners zijn in het eerste kwartaal van 2020 afspraken vastgelegd in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht: 1) een adviestraject van de Deltacommissaris, 2) de consequenties voor de lopende HWBP-projecten en 3) het vervallen van de status rivierbed achter de dijken.
Het verzoek aan de Deltacommissaris om te adviseren over de uitkomsten van de Bestuursopdracht moet een bijdrage leveren aan de wettelijke evaluatie van de Waterwet, die in 2024 gereed moet zijn. Een review door het Expertisenetwerk Waterveiligheid concludeert dat het rapport Kok een goede basis vormt voor een eventuele normverlaging, maar dat de consequenties en gevolgen in het kader van de meerlaagsveiligheid beter in beeld moeten worden gebracht, voordat er in een bestuurlijk gesprek conclusies kunnen worden getrokken. Dit gesprek is eind 2020 gestart en nog niet afgerond. De Deltacommissaris is voornemens zijn advies af te ronden in 2021.
De tweede afspraak in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht is om bij de lopende projecten in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) te bekijken of er nog ruimte is om te anticiperen op een eventuele normverlaging. Op zeven van deze 15 dijktrajecten is – op basis van het rapport Kok – de norm te streng en wordt in overweging gegeven de norm te heroverwegen en te komen tot normverlaging. Uiteindelijk heeft dit tot de bestuurlijke afspraak geleid dat er voor vijf dijktrajecten (Nieuw Bergen, Well, Venlo-Velden, Belfeld en Thorn-Wessem) nog ruimte is in het ontwerpproces om de dijkhoogte aan te passen aan een eventuele normverlaging. Bij de dijktrajecten Nieuw Bergen en Belfeld heeft dit in 2020 tot een nieuw ontwerp geleid met een forse verlaging van de dijkhoogte; deels als gevolg van de Bestuursopdracht, deels vanwege het verwerken ven nieuwe (ontwerp-)inzichten.
De derde afspraak in het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht heeft betrekking op het vervallen van de status rivierbed in de Maasvallei. Concreet betekent dit dat “zodra een primaire kering in de Maasvallei versterkt is, de status van het rivierbed hierachter zal vervallen”. De beperkingen van de Beleidslijn grote rivieren voor deze ‘binnendijkse’ gebieden komen daarmee te vervallen en de tegemoetkoming bij schade als gevolg van een overstroming wordt gelijkgetrokken. In het kader van de systeemwerking van de Maas krijgt een aantal gebieden achter een primaire kering, waaronder de Lob van Gennep en Thorn-Wessem, een ‘begrensde gebiedsontwikkelruimte’. Op die manier blijven deze gebieden hun bijdrage leveren aan de werking van het systeem bij extreem hoge afvoeren. De afspraken over het vervallen van de status van het rivierbed leiden tot een evenwichtige ontwikkeling voor de economie, de leefbaarheid en de waterveiligheidsopgave van de Limburgse Maasvallei; Dit beschouwen wij als grote winst voor dit gebied.

In 2020 hebben we een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het programma Integraal Riviermanagement (IRM), vanuit onze rol als middenbestuur en de regisseur in het regioproces Maasvallei. Het doel van het programma IRM is om de opgaven voor waterveiligheid, waterkwaliteit, bevaarbaarheid, zoetwaterbeschikbaarheid, natuur, ruimtelijke en economische kwaliteit in beeld te brengen en in samenhang aan te pakken. Daar waar met deze integrale aanpak veel regionale en Rijksopgaven bij elkaar komen en provinciale doelen gediend kunnen worden, bezien we op welke wijze wij in de uitvoering en realisatie hiervan willen participeren.
Voor de Maasvallei zijn in 2020 drie pilots geïdentificeerd, met voor elke pilot leervragen. De IRM-pilots waar we aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en

Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. De afspraken over deze drie IRM-pilots zijn onderdeel van de afspraken in het kader van het BO-MIRT van 25 november 2020.

We hebben in 2020 ook, als partner in gebiedsontwikkeling en hoeder van ruimtelijke kwaliteit, meegewerkt aan een aantal gebiedsprojecten gericht op onder andere hoogwaterbescherming. Onze bijdrage is gericht op het versterken van gebiedskwaliteiten: dat houdt in dat wij samen met de gemeenten toezien op en zo nodig bijdragen aan een juiste balans tussen alle ontwikkelingen in en langs de Maas enerzijds en alle overige fysiek-ruimtelijke vraagstukken en opgaven ter plaatse anderzijds.
We participeren in de Verlaging dam Lateraalkanaal (voorbereiding naar MIRT, inmiddels ook IRM-pilot), Lob van Gennep (verkenning in het kader van MIRT), Oeffelt en systeemmaatregelen Well, Arcen, Baarlo en Thorn-Wessem (planuitwerking in het kader van MIRT). De provinciale investeringsmiddelen voor deze projecten hebben we in een meerjarenplanning in de begroting verankerd, met uitzondering van een financiële bijdrage aan de systeemmaatregel Thorn-Wessem.
We hebben ons ook nadrukkelijk ingezet voor het maken van een weloverwogen keuze voor de dijkaanpak in Arcen en omgeving, zowel voor de kering dwars door het karakteristieke centrum als de mogelijkheid om in de nabijheid van Arcen te komen tot een weerdverlaging onder de naam Hertogbroek; oorspronkelijk een initiatief van de bewoners van Arcen. De kennis die hierbij is opgedaan is gedeeld met de bewoners en het Waterschap Limburg, teneinde te komen tot de beste keuze.

Tenslotte: Gedeputeerde Staten hebben in 2020 twee dijkverbeteringsplannen voor de dijktrajecten Beesel en Heel goedgekeurd. In 2020 heeft het Waterschap Limburg geen andere dijkverbeteringsplannen ingediend ter goedkeuring.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

De Limburgers merken hiervan dat de hoogwaterbescherming langs de Maas verbeterd is, met behoud en zelfs verbetering van de landschappelijke kwaliteit en met meer ruimte voor gebruiksmogelijkheden, zonder al te hoge maatschappelijke kosten, en met voldoende maatschappelijk draagvlak. De Limburgers wonen en leven dus veiliger en mooier langs de Maas. Kenmerkende voorbeelden van projecten die bijdragen aan hoogwaterbescherming, het verbeteren van de gebruiksmogelijkheden en het verbeteren van landschappelijke kwaliteit zijn de Grensmaas en Ooijen-Wanssum. Daar wordt inmiddels volop gebruik van gemaakt en van genoten.

Product	3.5.1. Programma Maasvallei
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Na standpuntbepaling bij het afronden van de Bestuursopdracht in 2019 bezien of en welke aanpassing van de normstelling aan de orde is en plan van aanpak voor vervolg opstellen in afstemming met partnerpartijen (Rijk, Waterschap, Rijkswaterstaat). Rol Provincie: *partner*	Gerealiseerd. In het eerste kwartaal is met alle betrokken Limburgse Maaspartners een Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht vastgesteld. Dit mondt uit in 1) een adviestraject van de Deltacommissaris;		1 en 3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	2) vermindering dijkontwerphoogte van vijf lopende HWBP-projecten en 3) het vervallen van de status rivierbed, zodra nieuwe dijkverbeteringen zijn uitgevoerd. Het proces heeft nog niet geleid tot een daadwerkelijke normverlaging.		
2. Na standpuntbepaling bij het afronden van de Bestuursopdracht in 2019: evaluatie van de doelen en middelen van het programma Maasvallei ten behoeve van de door PS gewenste herprioritering van middelen (motie 2397 Geraats c.s.), onder andere ten aanzien van systeemmaatregelen Baarlo, Arcen, Well, Thorn-Wessem, Venlo-Velden, Koploper Oeffelt en eventueel Zuidelijk Maasdal. Rol Provincie: *partner, financier, bevoegd gezag (Waterwet)*	Gerealiseerd. De inzet is gericht op een integrale en realistische benadering van onze inspanningen in het kader van het Programma Maasvallei, met enerzijds het geven van een vervolg aan de Bestuursopdracht en anderzijds de voorbereiding en implementatie van een aantal concrete hoogwaterprojecten die bijdragen aan de ruimtelijke ontwikkeling van de betreffende gebieden.		1, 2 en 3
3. Faciliteren van programmabureau Delta Maas, deelname overlegstructuren en leveren van input in netwerkstructuur IRM en regioprocessen. Rol Provincie: *financier, partner, ondersteuner*	Gerealiseerd. Wij namen actief deel aan de overlegstructuur van het programmabureau Deltaprogramma. Wij leverden bijdragen aan de werkgroepen en afstemmingsstructuren. Zo droegen wij bij aan de producten voor de lange, middellange en korte termijn van het Deltaprogramma Maas en het programma Integraal Riviermanagement.		1, 2 en 3
4. Beoordeling dijkverbeteringsplannen die door het Waterschap ter goedkeuring worden voorgelegd. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. Dijkverbeteringsplannen zijn door het Waterschap Limburg voortvarend en op een participatieve manier opgepakt. GS heeft twee dijkverbeteringsplannen goedgekeurd en er zijn nieuwe dijkverbeteringsplannen in voorbereiding (onder andere Nieuw-Bergen, Belfeld) maar nog niet ter goedkeuring ingediend.		1 en 2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Bijstelling norm Limburgse dijkringen en opstellen en uitwerken plan van aanpak.	0%	50%	100%	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Evaluatie van de doelen en middelen van het programma Maasvallei.	10%	100%	100%	2020
3	Leveren van kennis en middelen in netwerkstructuren en ondersteunen regioprocessen (doorlopend).	100%	100%	100%	2020
4	Juiste en tijdig binnen de daarvoor geldende wettelijke termijn afdoening van door het waterschap ingediende dijkverbeteringsplannen (doorlopend).	100%	100%	100%	2020

Toelichting prestatie-indicatoren

1. In goed overleg met de Limburgse Maaspartners is een Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht tot stand gekomen. Hierin zijn afspraken vastgelegd die moeten bijdragen aan een herijking van het waterveiligheidsbeleid in de Limburgse Maasvallei. Een eventuele normverlaging is afhankelijk van het advies van de Deltacommissaris en de doorvertaling van dat advies in de Waterwet.
2. De doelen en middelen voor het programma Maasvallei zijn helder en duidelijk: samengevat gaat het om een integrale en realistische benadering. Daar waar er mogelijkheden zijn om via een provinciale investeringsbijdrage een bijdrage te leveren aan het versterken van gebiedskwaliteiten in hoogwaterprojecten is dit verankerd in onze meerjarenbegroting.
3. In het kader van het regioproces Maasvallei is specifieke kennis ingebracht en is hieraan vanuit de regisseursrol sturing gegeven aan de ontwikkelingen in het kader van het programma Integraal Riviermanagement, dat inmiddels de dominante ontwikkellijn is voor de provinciale inzet in het kader van hoogwaterbescherming langs de Maas, naast onze betrokkenheid in het Hoogwaterbeschermingsprogramma.
4. In 2020 heeft GS twee dijkverbeteringsplannen goedgekeurd (Beesel en Heel). Het Waterschap heeft in 2020 nog geen nieuwe dijkverbeteringsplannen ter goedkeuring ingediend.

Product	3.5.2. Ooijen-Wanssum
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Provincie heeft de belangen van inwoners en bedrijven in Maasdal behartigd, als partner bij de bestuursovereenkomst Waterveiligheid Maas. Rol Provincie: *partner, opdrachtgever*	Gerealiseerd. De eindmijlpaal voor de uitvoeringswerkzaamheden (31 december 2020) is behaald. De met de gebiedsontwikkeling beoogde resultaten zijn allen gehaald.		1,2,3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Alle in 2020 voorgenomen voorbereidings- en uitvoeringswerkzaamheden zijn gerealiseerd.	0	1	1	2020
1	De gerealiseerde onderdelen van de Gebiedsontwikkeling zijn overgedragen aan beheerder(s).	0	1	1	2021/ 2022

Toelichting prestatie-indicatoren

De uitvoeringswerkzaamheden van de Gebiedsontwikkeling Ooijen – Wanssum zijn gerealiseerd. De eindmijlpaal van 31 december 2020 is gehaald. De oplevering van het werk heeft per 31 december reeds gedeeltelijk plaatsgevonden. In het eerste kwartaal 2021 zullen de resterende objecten worden opgeleverd en de (gebruikelijke) restpunten worden weggewerkt, waarna de aanvaarding van het werk door de Opdrachtgever (Provincie) kan plaatsvinden.
De administratieve afronding van het project, waarbij décharge kan worden verleend aan de projectorganisatie is voorzien in 2021. Zie ook de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling in de jaarrekening.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas	Begroting 2020 Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.5.1. Programma Maasvallei	3.000	-2.800	200	209	-9	N
3.5.2. Ooijen-Wanssum	22.734	-15.036	7.698	30.115	-22.417	N
	25.734	-17.836	7.898	30.324	-22.426	N
Personele lasten	662	0	662	644	18	
Totaal lasten	26.396	-17.836	8.560	30.968	-22.408	N
Baten						
Reguliere middelen						
3.5.1. Programma Maasvallei	0	0	0	18	-18	V
3.5.2. Ooijen-Wanssum	40.426	0	40.426	40.082	344	N
Totaal baten	40.426	0	40.426	40.100	326	N
Totaal saldo van baten en lasten	**14.030**	**17.836**	**31.866**	**9.132**	**22.734**	**N**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve DU Ooijen-Wanssum	38.926	15.036	53.962	30.926	23.036	
Totaal toevoegingen	38.926	15.036	53.962	30.926	23.036	
Onttrekking reserves						
Reserve DU Ooijen-Wanssum	21.234	0	21.234	20.959	275	
Reserve Waterveiligheid Maas	3.000	0	3.000	3.000	0	
Totaal onttrekkingen	24.234	0	24.234	23.959	275	
Saldo mutatie reserves	**-14.692**	**-15.036**	**-29.728**	**-6.967**	**-22.761**	
Resultaat	**-662**	**2.800**	**2.138**	**2.165**	**-27**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.5. Hoogwaterbescherming langs de Maas resteert een voordelig resultaat van € 0,03 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 22,75 mln. nadeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 22,43 mln. lagere lasten en € 0,33 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.5.1. Programma maasvallei

Het product 3.5.1. laat in de lasten een nadelig resultaat van € 9.000 in de procesmiddelen. Dit wordt echter volledig gecompenseerd door een incidentele baat van € 18.000. Per saldo levert dit een voordeel op van € 9.000.

3.5.2. Ooijen-Wanssum

De lasten in de kolom "Realisatie" zijn in bovenstaande maatwerktabel verhoogd met het bedrag aan investeringsuitgaven ad € 11,1 mln. In totaliteit bedragen de gerealiseerde uitgaven aldus € 41,3 mln.(zie onderstaande tabel). Daarnaast is in 2020 zowel aan de lasten- als aan de batenzijde een verschil ontstaan, omdat de bij de EJB 2020 voorziene bijdrage van ruim € 15 mln. vanuit de Ontwikkelopgave Natuur uiteindelijk werd doorgeschoven naar 2021. Het project Gebiedsontwikkeling Ooijen Wanssum werd in 2020 geconfronteerd met meerdere hogere uitgaven als gevolg van onder andere PFAS ad € 1 mln., nog met shareholders af te rekenen scopewijzigingen (€ 0,8 mln.), verwijderen teerhoudend asfalt (€ 0,5 mln.), inlopen vertraging uitvoering (€ 0,56 mln.), stelpost verlichting (c.a. € 0,6 mln.) en geaccordeerde contractwijzigingen (c.a. € 5 mln.) waarmee het verschil tussen realisatie en primitieve begroting is verklaard. Overigens wordt vermeld, dat de uitvoering van het project gereed is. De eindmijlpaal van 31 december 2020 is gehaald. De aanvaarding van het project zal plaatsvinden in het tweede kwartaal 2021.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.5.2	Ooijen-Wanssum	228.800	-	209.064	41.255	27.374	10.025	-21.519	-37.399
		228.800	**0**	**209.064**	**41.255**	**27.374**	**10.025**	**-21.519**	**-37.399**

Project Ooijen-Wanssum, oorspronkelijk besluit PS d.d. 6-11-2015; vervolgens bijgesteld middels een herijkt kredietbesluit d.d. 14-12-2016. In bovenstaande tabel is gekozen om alle projectuitgaven en inkomsten samen te voegen om een totaaloverzicht te krijgen. Deze maatwerktabel wijkt af van andere tabellen. Als gevolg van de notitie Materiële Vaste Activa (Commissie BBV, december 2017) wordt een deel van de investeringen met ingang van 2017 rechtstreeks in de exploitatie verantwoord. Het betreft dat gedeelte van het project dat niet voldoet aan de activeringscriteria en daarmee in de exploitatie verantwoord wordt. Hiermee is de integraliteit van de financiële verantwoording o.b.v. de reguliere overzichten niet mogelijk, omdat projectuitgaven sinds 1 januari 2017 ook via de baten en lasten rekening worden verantwoord. Deze verschillende financiële stromen leiden tot hogere uitgaven dan begroot, maar deze worden gedekt door hoger inkomsten. Daarmee blijft de provinciale bijdrage netto binnen de kaders van het kredietbesluit uit 2016.

Het restant van de investeringen welke leiden tot een materiële vaste activa kunnen ultimo 2020 nog niet worden verdeeld naar de uiteindelijke objecten die elk een eigen afschrijvingstermijn hebben. Dit zal pas bij oplevering plaatsvinden, omdat er dan pas duidelijkheid over is. Dit is aldus ook

opgenomen in Deel 2 Jaarrekening, 6.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Weerstandsvermogen en risicobeheersing
Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum

3.6. Water

De Provincie Limburg is (wettelijk) verantwoordelijk voor het beleid voor de regionale grond- en oppervlaktewater-systemen en de vergunningverlening voor grondwateronttrekkingen ten behoeve van openbare drinkwatervoorziening, voor grotere industriële onttrekkingen en voor energieopslagsystemen. Ook op de aanpalende beleidsterreinen ruimtelijke ordening, natuur en bodembescherming heeft de Provincie een kaderstellende en regelgevende taak. Verder heeft de Provincie een specifieke taak ten aanzien van de bescherming van het grondwater voor de drinkwaterwinning. Water vormt een basislaag in de ruimtelijke ordening. Voor het optimaal functioneren van ruimtelijke functies als wonen en werken is een robuust en adaptief functionerend watersysteem een belangrijke randvoorwaarde. Een robuust en adaptief watersysteem is tevens een belangrijke abiotische voorwaarde voor het realiseren van een goede natuurkwaliteit en biodiversiteit. Voldoende water van een goede kwaliteit is tenslotte van groot belang voor een duurzame drinkwatervoorziening, de (grond)waterafhankelijke natuur, het productievermogen in de landbouw en de waterafhankelijke industrie.

Voor onze inzet met betrekking tot het programmaonderdeel 3.6. Water is het vastgestelde Provinciaal Waterplan (PS 11 december 2015) leidend. Het Provinciaal Waterplan Limburg 2016-2021 ‘samen werken aan water’ richt zich via vier sporen op het op orde brengen van het watersysteem in Limburg. Het eerste spoor: ‘Een veilige en aantrekkelijke Maasvallei’ is in programma 3.5. van deze Programmabegroting uitgewerkt. De overige drie sporen: ‘Een veerkrachtig en klimaatbestendig watersysteem’, ‘Behoud en herstel van de natte natuur en verbetering waterkwaliteit’ en ‘Duurzame drinkwaterwinning en grondwaterbeheer’ worden in dit programma van de begroting behandeld.

Via investeringen in het watersysteem (de beken en het grondwater) en ondersteunen van bronmaatregelen in stedelijk gebied en op het platteland wordt wateroverlast en watertekort voorkomen in stedelijk en landelijk gebied, inclusief industriegebied, en wordt de (grond)waterkwaliteit verbeterd. Door het veranderende weer, waar extreme regenbuien afgewisseld worden met langere perioden van ernstige droogte, verandert de opgave. In deze omstandigheden zal er een grotere inspanning verricht moeten worden om te zorgen voor voldoende en schoon water voor de diverse waterafhankelijke functies en voor het tegengaan van wateroverlast. De Limburgse zandgronden zijn extra gevoelig voor aanhoudende droogte met onder andere watertekorten en productiedaling in de landbouw en verlies van natuurwaarden als gevolg. Het Zuid-Limburgse heuvelland is extra gevoelig voor erosie en wateroverlast bij hevige regenval.

Het huidige watersysteem heeft onvoldoende ruimte en veerkracht om dergelijke extreme situaties op te kunnen vangen. Beek(dal)herstel is een passende maatregel om het watersysteem meer ruimte te geven en zo natuurlijke klimaatbuffers te creëren. Maatregelen in het landelijk gebied kunnen ervoor zorgen dat water beter wordt vastgehouden en minder snel afvloeit. Ook in stedelijk gebied zijn maatregelen nodig om weersextremen beter het hoofd te kunnen bieden. Via stimuleringsregelingen voor onder andere gemeenten en lopende uitvoeringscontracten met Waterschap Limburg en de terreinbeherende organisaties wordt de uitvoering van deze maatregelen ondersteund. Overigens hebben Provinciale Staten opdracht gegeven tot herprioritering van doelen en middelen van het Provinciaal Waterplan (motie 2397 Geraats c.s.) om de benodigde maatregelen voor klimaatbestendigheid te financieren. Ook is

opdracht gegeven om een provinciale ‘stresstest’ uit te voeren. De uitkomsten hiervan vormen input voor de risicodialoog om te komen tot een uitvoeringsagenda.

Steeds duidelijker wordt dat voor het realiseren van een robuust en adaptief watersysteem een integrale benadering met meerdere partijen nodig is.

Monitoring van de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit toont aan dat de EU-normen voor nutriënten (stikstof/nitraat en fosfor/fosfaat) en bestrijdingsmiddelen nog niet worden gehaald, dit ondanks het beleid dat voor deze stoffen wordt gevoerd. De nutriëntenbelasting van de bodem en het water vormt een hardnekkig probleem voor het bereiken van de gewenste waterkwaliteit en voor het bereiken van de natuurdoelen. Tevens vormt de nutriëntenbelasting een bedreiging voor de drinkwaterwinning. Verder worden farmaceutica en andere zogenaamde opkomende (niet-genormeerde) stoffen veelvuldig in oppervlaktewater en recent ook in grondwater gemonitord en aangetroffen. Door middel van de Delta-aanpak waterkwaliteit wordt door Rijk en regio gezamenlijk een nieuwe aanpak op onder andere deze knelpunten ontwikkeld. De resultaten daarvan worden verankerd in de nationale en regionale waterprogramma's voor de periode 2022-2027.

Een efficiënte waterketen is van belang voor Limburg. Door verbetering van de samenwerking in de waterketen kunnen kostenbesparingen bij riolering, zuivering en drinkwaterbereiding worden bereikt.

Het huidige Provinciaal Waterplan 2016-2021 zal in 2022 worden vervangen door het Provinciaal Waterprogramma onder de nieuwe Omgevingswet. In 2020 zal gestart worden met de voorbereidingen van dit Waterprogramma.

Wat willen we bereiken?

We willen zorgdragen voor een meer klimaatbestendig watersysteem dat robuust en adaptief genoeg is om situaties met regionale wateroverlast en watertekorten zoveel mogelijk te beperken. Dit is conform het Bestuursakkoord Deltaplan Hoge Zandgronden Zuid-Nederland (DHZ) en het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA). Wij willen de waterkwaliteit van onze beken en het grondwater verbeteren om normoverschrijdingen terug te dringen, om het ecologisch functioneren te verbeteren en om schoon en voldoende water voor landbouw, industrie, drinkwater en natuur te garanderen, waarmee we voldoen aan de vereisten van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Het watersysteem in Limburg is op orde en klimaatbestendig: de gestelde normen ten aanzien van wateroverlast, waterkwaliteit en ecologische kwaliteit en de ambities ten aanzien van watertekort, droogte en hittestress en het klimaatakkoord zijn gerealiseerd.

Criterium 2: In Limburg is voorzien in voldoende (grond)water voor een duurzame drinkwatervoorziening en voor andere waterafhankelijke functies.

Wat hebben we bereikt?

In 2020 hebben we gewerkt aan de uitvoering van het waterplan 2016-2021. Via verschillende partnercontracten en subsidies zijn 16,1 kilometer beekherstel en zeven vistrappen uitgevoerd of in uitvoering. En is dit jaar een project in Heerlen afgerond waardoor 4.000 m3/jaar extra

grondwateraanvulling gerealiseerd wordt. De Maatregelen in de Natte natuurparel Sohr-Legeterbos zijn in 2020 afgerond.
In 2020 zijn we aan de slag gegaan met een nieuw Provinciaal Waterprogramma voor de periode 2022-2027. In juli hebben GS hier de uitgangspuntennotitie voor vastgesteld, deze is op 11 september sonderend besproken in de Statencommissie RLN.
Door het opstellen van een zogeheten stresstest droogte hebben we meer inzicht gekregen in de berekende en gemodelleerde gevolgen van droogte. Met behulp van de kaarten gaan we risicodialogen voeren met betrokken partijen.
In dit jaar hebben we de Limburgse Integrale Watersysteem Analyse (LIWA) afgerond. De analyse geeft inzicht in de effecten van mogelijke maatregelen die genomen kunnen worden om het watersysteem te verbeteren en grondwater beschikbaar te houden. De resultaten zijn in september gedeeld met de Staten. In het project Waterbeschikbaarheid hebben we de toekomstige beschikbaarheid van water en de toekomstige vraag met elkaar in verband gebracht. Dit project krijgt in 2021 een vervolg door samen met watergebruikende partijen afspraken te gaan maken over het watergebruik. In 2020 is het onderzoek naar de watervoorraad in de Roerdalslenk afgerond. Provinciale staten zullen hier in het eerste kwartaal van 2021 over geïnformeerd worden.

Wat heeft de Limburger daarvan gemerkt?

De uitvoering van het waterplan 2016-2021 draagt bij aan een beter functionerend en meer veerkrachtig watersysteem in Limburg, waarmee wateroverlast en droogte wordt tegengegaan en de waterkwaliteit en biodiversiteit wordt verbeterd. Door de maatregelen op gebied van beekherstel en vismigratie wordt de biodiversiteit en de landschappelijke kwaliteit in en rondom de beken sterk verbeterd. Ook door de herstelmaatregelen in de kwetsbare grondwaterafhankelijke natuurgebieden ondervonden deze minder last van de extreme droogte in 2018-2020. Voor de Limburgers betekent dit dat de beken en natuurgebieden beschikbaar blijven voor natuurbeleving, als stedelijk uitloopgebied en voor recreatiedoeleinden. Omdat deze maatregelen tevens gericht zijn op het terugdringen van extreme wateroverlast en langdurige watertekorten dragen ze bij aan de leefbaarheid en het economisch potentieel voor de inwoners van Limburg. De opruimacties van het zwerfvuil in de Maas die hebben plaatsgevonden in het kader van het Interregproject LIVES hebben niet alleen gezorgd voor schonere Maasoevers, maar dragen ook bij aan bewustwording van de zwerfvuilproblematiek bij de burger.
Door het nemen van de maatregelen in de Natte natuurparel Sohr-Legeterbos als onderdeel van de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum is een groot en aangesloten waterrijk en moerasgebied tot stand gekomen dat tevens een bijdrage levert aan hoogwaterbescherming en bovendien recreatief aantrekkelijk en goed ontsloten is.

Door de aanwezige drainagevoorzieningen langs het beekdal dicht te zetten en het water te laten stijgen is de Caumerbeek in de gemeente Heerlen watervoerender geworden. De Geleenbeek is vernat door het regenwater dat op nabijgelegen straten valt op te vangen in een regenwaterbuffer, waarna het gebruikt wordt om het waterpeil in de Geleenbeek te reguleren. Het resultaat is dat er nu twee watervoerende beken in Heerlen zijn, waarbij de maatregelen tevens leiden tot een vergroting van de zoetwatervoorraden en een verminderd risico op wateroverlast.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.6.1. Water
Portefeuillehouder	Roefs

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoeren maatregelen regionaal watersysteem In 2016 is een meerjarenovereenkomst (partnercontract) voor de periode 2016-2021 met het Waterschap gesloten inzake de uitvoering van maatregelen op gebied van wateroverlast, watertekort/droogte en ecologie en beek(dal)herstel in de gehele provincie. In 2019 is een herziening van het partnercontract met het Waterschap geaccordeerd. Uitvoering loopt door tot en met 2021. In 2017 is de Nieuwkomersregeling in het kader van het Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) via een subsidieregeling met een openstelling in twee tranches afgerond, waarbij gemeenten en organisaties integrale maatregelen voor de aanpak van wateroverlast en watertekort uitvoeren. De doorlooptijden van de projecten variëren van 2019 tot 2022. In de periode 2016-2019 zijn POP-3 regelingen niet-productieve investeringen water en innovatieve maatregelen water opengesteld waarmee integrale maatregelen worden genomen om de waterkwaliteit en de klimaatbestendigheid van het Limburgs watersysteem te verbeteren. Deze lopen deels door tot en met 2021. In 2018 zijn partnercontracten met de terreinbeherende organisaties gesloten over de realisatie van deze overige natte natuurparels. De realisatie door deze partijen vindt plaats tussen 2018 en 2021. Met Waterschap, Staatsbosbeheer en gemeenten wordt gewerkt aan het voorkomen van wateroverlast in het Gulpdal. Naar verwachting start de uitvoering van dit project in 2020. Voor de verbetering van de waterkwaliteit realiseren wij vanaf 2019 tot 2022 een gebiedsgerichte aanpak in 12 grondwaterbeschermingsgebieden gebaseerd	Deels gerealiseerd. In 2020 zijn de maatregelen grotendeels volgens planning en raming van dit jaar gerealiseerd. In verband met aanbestedingsperikelen is de aanpak van de 12 grondwater-beschermingsgebieden niet in 2020 gestart.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
op de Bestuursovereenkomst "aanvullende aanpak nitraatuitspoeling uit agrarische bedrijfsvoering in specifieke grondwaterbeschermingsgebieden" in het kader van het 7e actieprogramma nitraat, om de nitraatbelasting te verminderen. In een gebied van Bunde tot Voerendaal gaan we met de 'propositie Heuvelland: Verduurzaming van het water- en bodembeheer', in het kader van het Inter Bestuurlijke Programma (IBP) van het ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in 2020 met regionale en lokale partners aan de slag om afspoeling, run-off, wateroverlast en waterkwaliteit te verbeteren in een integrale aanpak. In 2019 en 2020 geven we samen met onze partners verder invulling aan het streven naar een robuust en adaptief watersysteem, zowel in het landelijk gebied als in het stedelijk gebied. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*			
2. Provinciaal waterbeleid: Waterplan en Waterprogramma In 2019 hebben wij een tussentijdse evaluatie van het Provinciaal Waterplan 2016-2021 uitgevoerd. Samen met de uitkomsten van de bestuursopdracht Maas en de uitkomsten van de stresstest vormt dit de basis voor een herijking van het beleid. Wij stellen een richtinggevend document op, rekening houdend met de motie Geraats (2397), waarmee de inzet voor de tweede helft van de looptijd van het Waterplan wordt aangegeven. Tegelijkertijd start de voorbereiding van de opvolger van het Waterplan; het Provinciaal Waterprogramma onder de Omgevingswet. Het realiseren van een robuust en adaptief watersysteem, de normering van wateroverlast, de bescherming van de drinkwatervoorraden, het bereiken van de gewenste waterkwaliteit en de bescherming tegen hoogwater in de Maas krijgen hierin een plaats. Het Waterprogramma vormt de basis voor het sluiten van uitvoeringsovereenkomsten	Gerealiseerd Vanaf maart 2020 is met vele partijen en partners gesproken over de wateropgaven, wat heeft geleid tot een uitgangspuntennotitie welk in juli 2020 door GS is vastgesteld en gesondeerd in de commissie RLN in september 2020.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
met partners in 2021 en de jaren daaropvolgend. Voor de financiering hiervan zal worden aangesloten bij de ambities uit het Collegeprogramma 2019-2023 en de mogelijkheden die de Rijksprogramma's DHZ en DPRA bieden. Het Waterprogramma wordt eind 2021 door Provinciale Staten vastgesteld. Ten behoeve van de evaluatie en monitoring van ons waterbeleid onderhouden en actualiseren wij een 6 tal watermeetnetten voor het grondwater en bodemvocht. Ten behoeve van de uitvoering en vergunningverlening onderhouden wij het watermodel Ibrahym. In 2020 wordt Ibrahym 3 ontwikkeld Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*			
3. Uitvoeren project Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA) In 2019 is samen met het Waterschap gestart met de uitvoering van de Limburgse Integrale wateraanpak (LIWA), dit is een vervolg op het Nieuw Limburgs Peil en vormt de basis voor nieuwe pakketten van watermaatregelen om te komen tot een goede waterkwantiteit en -kwaliteit in Limburg. In 2020 wordt LIWA afgerond. De resultaten zullen enerzijds vertaald worden in het nieuwe Provinciaal Waterprogramma en het Waterbeheerprogramma van het Waterschap en anderzijds een basis vormen voor de nieuw af te spreken uitvoeringsovereenkomsten en maatregelenpakketten met partijen in de periode 2022-2027. De maatregelen moeten leiden tot een robuust en adaptief watersysteem en het realiseren van de doelen van het Waterplan en -programma. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*	Gerealiseerd Het rapport LIWA is aangeboden aan de Statencommissie RLN in september 2020 en vormt een bouwsteen voor het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.		1, 2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
4. Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) In 2021 wordt fase 1 van het Deltaprogramma Hoge Zandgronden, als onderdeel van het Deltaprogramma Zoetwater afgerond. In 2020 en 2021 werken wij aan een maatregelenpakket met (integrale) droogte projecten voor fase 2 van het Deltaplan Hoge Zandgronden. Het pakket zal, in samenwerking met Brabant en de overige zandgebieden worden aangeboden voor cofinanciering door het Deltafonds. We richten ons op een integrale gebiedsgerichte aanpak, waarbij we samenhang met het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie nastreven. Rol Provincie: *partner, subsidiënt, bevoegd gezag, ondersteuner*	Gerealiseerd Er is een pakket aan maatregelen opgesteld, met behulp van de uitkomsten van LIWA. Dit pakket is met de Limburgse en Brabantse partners besproken en zal in 2021 door het regionaal bestuurlijk overleg Maas bij de Minister worden ingediend als bod van Zuid Nederland. Dit is opgenomen in het Provinciaal Waterprogramma en de begroting 2021.		1.
5. DeltaPlan Ruimtelijke (klimaat) Adaptatie (DPRA) In 2019 hebben alle gemeenten, Waterschap Limburg, Rijkswaterstaat (RWS) en de Provincie Limburg een stresstest uitgevoerd. In 2020 voeren we op basis van deze stresstesten een risicodialoog over klimaatadaptatie uit. Dit in overeenstemming met de afspraken uit het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Samen met de regionale partners stellen we in het kader van het Deltaplan een uitvoeringsagenda op, die we als samenwerkende regio Zuid Nederland ter cofinanciering zullen aanbieden aan het Deltafonds. We richten ons op gebiedsgerichte integrale projecten voor droogte en wateroverlast, waarbij waterkwaliteit en omgeving worden meegenomen. In 2020 is er, vooruitlopend op het Deltafonds, een bedrag beschikbaar vanuit het ministerie voor de ondersteuning van klimaatadaptatie. Wij zullen hier in 2020 een aanvraag voor indienen. Rol Provincie: *partner, subsidiënt, bevoegd gezag, ondersteuner*	Doelstellingen gerealiseerd; doordat het Ministerie in 2020 geen bijdrage meer beschikbaar stelde voor ondersteuning bij klimaatadaptatie, ontbrak de mogelijkheid om de beoogde steunaanvraag in te dienen.		1.
6. Bescherming drinkwatervoorziening en grondwaterbeheer Aan de langdurige zekerstelling van de drinkwatervoorziening is in 2019 invulling gegeven door het opstellen en bestuurlijk accorderen van Uitvoeringsprogramma's voor	Gerealiseerd De bescherming van het drinkwater is opgenomen in de uitgangspuntennotitie en in het Provinciaal Waterprogramma. In de Provinciale Omgevingsverordening is een tekstaanpassing opgenomen.		2.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
drinkwaterwinningen. Daarnaast onderzoeken wij de wenselijkheid van bescherming voor andere grondwaterwinningen ten behoeve van consumptie (bijvoorbeeld frisdrank en bier). In overeenstemming met de opdracht in de Structuurvisie Ondergrond, gaan wij na op welke wijze de drinkwatervoorziening op de lange termijn (2040-2050) kan worden zeker gesteld. De resultaten hiervan zullen hun vertaling krijgen in (voorstellen voor) een passende bescherming in de Provinciale Omgevingsvisie, de Omgevingsverordening en het Provinciaal Waterprogramma. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner*			
7. Versterken grensoverschrijdende samenwerking waterbeheer. Wij nemen deel aan de reguliere grenswateroverleggen met Duitsland, Vlaanderen en Wallonië. In 2018 zijn wij als leadpartner met 9 partners in de Euregio een internationaal Interregproject (LIVES) tegen plastic afval in de beken en rivieren gestart. Dit loopt tot en met 2021. In de periode 2020-2021 realiseren we tenminste een nieuw grensoverschrijdend waterproject, gericht op de doelen uit het Provinciaal Waterplan. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner, subsidiënt*	Gerealiseerd In 2020 is er in het kader van LIVES een succesvolle schoonmaakactie langs de oevers van de Maas gehouden.		1.
8. Versterken van de waterketen Wij nemen deel aan de overleggen rond de samenwerking in de waterketen. Vanuit een verbindende en faciliterende rol kan de Provincie zich actief inzetten om de spelers in de waterketen te bewegen tot samenwerking en tot optimalisatie en efficiencywinst op Limburgse schaal. Rol Provincie: *partner, facilitator*	Gerealiseerd We nemen deel in de waterketen en ondersteunen de samenwerking.		1, 2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal gerealiseerde kilometers beekherstel.	132	148*	171	2021
1	Aantal gebieden met gerealiseerde hydrologische maatregelen herstel natte natuur.	13	21	48	2021

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Aantal uitgevoerde projecten verbetering grondwaterkwaliteit.	30	30	24	2021
2	Provinciaal waterprogramma (december 2021).	0	0	1	2021
3	Limburgse Integrale wateraanpak.	0	1	1	2020
4	Voorstel voor Deltaplan Hoge Zandgronden fase 2.	0	0	1	2021
5	Risicodialoog.	0	1	1	2020
5	Gezamenlijke uitvoeringsagenda Zuid Nederland.	0	0	1	2020
6	Actuele bescherming drinkwater in omgevingsverordening.	0	0	1	2022
7	Gerealiseerd grensoverschrijdend regionaal waterproject.	0	0	1	2021

* Ingeschat op grond van gegevens uit de voortgangsrapportage 2019, die over 2020 komt pas omstreeks maart 2021 beschikbaar.

Toelichting prestatie-indicatoren
Provinciaal Waterprogramma: verwacht in maart 2021 als ontwerp. Voorstel Deltaplan Hoge Zandgronden: verwacht in maart en definitieve afspraken met de minister in december 2021. Gezamenlijke uitvoeringsagenda Zuid Nederland: wordt in maart 2021 in RBOM vastgesteld.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.6 Water	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.6.1. Water	7.868	957	8.825	7.864	961	V
Personele lasten	1.517	0	1.517	1.476	41	
Kapitaallasten	4	0	4	4	0	
Totaal lasten	9.388	957	10.346	9.344	1.002	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.6.1. Water	4.155	354	4.509	4.539	-29	V
Totaal baten	4.155	354	4.509	4.539	-29	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-5.234**	**-603**	**-5.836**	**-4.805**	**-1.031**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	0	5.942	5.942	6.000	-58	
Reserve Grondwaterbeheer	0	144	144	144	0	
Totaal toevoegingen	0	6.086	6.086	6.144	-58	
Onttrekking reserves						
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	0	5.337	5.337	5.337	0	
Reserve Grondwaterbeheer	0	393	393	258	135	
Reserve DU bodemsanering	150	0	150	150	0	
Totaal onttrekkingen	150	5.730	5.880	5.745	135	
Saldo mutatie reserves	**150**	**-356**	**-206**	**-400**	**193**	
Resultaat	**-5.084**	**-959**	**-6.043**	**-5.205**	**-838**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.6. Water resteert een voordelig resultaat van € 0,84 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,03 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 1,00 mln. lagere lasten en € 0,03 mln. hogere baten. Wij lichten de belangrijkste verschillen als volgt toe.

3.6.1. Water

Op begrotingsprogramma 3.6 Water resteert een voordelig resultaat van € 0,84 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 1,03 mln. lager dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 0,96 mln. lagere lasten (excl. personele lasten) en € 0,03 hogere baten.
De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van **€ 0,85** mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021. In verband met het meerjarig karakter van het project grondwaterbeschermingsgebieden wordt een bedrag van € 0,74 mln. doorgeschoven naar 2021. Omdat voor het uitvoeringsprogramma Water (DHZ) en het Interreg VA project LIVES EMR budget is toegekend voor de gehele looptijd van het project schuiven deze middelen door. resp. € 0,06 mln. en € 0,05 mln.
Baten:
Er zijn meer inkomsten ontvangen voor het Interreg VA project LIVES EMR € 0,03 mln. dan geraamd. Ook dit bedrag is via een overboekingsvoorstel doorgeschoven naar 2021, de

inkomsten op grondwaterheffing zijn iets achtergebleven bij de raming, hierop volgt een lagere storting in de reserve Grondwaterbeheer.
Reserves:
Er zijn een aantal subsidies in het kader van Waardenetwerken lager vastgesteld. Dit voordeel ad € 0,06 mln. is overgeboekt naar 2021 en loopt via de reserve DU Zoetwatermaatregelen.
Door fasering van de kosten voor grondwaterbeheer (onder andere proces Ibrahym) is de onttrekking van de reserve lager dan geraamd.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.6.1	Water	10.000	10.000	10.000	-	-	-	-	10.000
		10.000	**10.000**	**10.000**	**0**	**0**	**0**	**0**	**10.000**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op de financieringen en deelnemingen, welke bijdragen aan de waterdoelen. In onderstaande tabel staan deze leningen en verbonden partijen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragrafen en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Financiering	Verbonden partijen
Grondwaterheffing	Lening aan N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg	N.V. WML

De in de tabel opgenomen Verbonden partij draagt bij aan de doelen van programma 3.6. Water. WML beheert het leidingennetwerk en de drinkwatervoorziening in Limburg.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

3.7. Energie, circulaire economie en milieu

Nieuwe opgaven rondom verduurzaming van het energiesysteem, rondom klimaatverandering en het circulair maken van de economie zullen de komende jaren de inrichting van Nederland en Limburg mede bepalen. De Provincie werkt en bouwt samen met andere overheden, ondernemers, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en burgers aan deze transities. Hierbij zijn haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak essentiële voorwaarden. We zetten vol in op innovatie, lokaal initiatief en grensoverschrijdende samenwerking en houden rekening met leefbaarheid, natuur en landschap, dat zodoende bijdraagt aan de versterking van de economische structuur en werkgelegenheid in Limburg.

Wat willen we bereiken?

Onze ambitie is het realiseren van een voor Limburg passende energiemix voor de toekomst, waarbij haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak bij burgers, organisaties en bedrijven belangrijke voorwaarden zijn. Hiervoor is een innovatief energietransitiebeleid nodig, dat inzet op samenwerking en ruimte biedt voor lokaal initiatief. Tevens dient de energietransitie bij te dragen aan werkgelegenheid, versterking van de economische structuur in Limburg en ons minder afhankelijk te maken van fossiele brandstoffen uit het buitenland. Hiervoor zullen wij onze rol pakken bij de uitvoering van wetten en wettelijk geborgde afspraken, zoals het Klimaatakkoord en de Regionale Energie Strategieën (RES).

Energietransitie, een duurzame circulaire economie en een gezonde en veilige leefomgeving pakken we in samenhang aan. In dit verband is er ook aandacht voor de uitvoering van het bodemconvenant, de problematiek van de mijnbouwschade, de inzet van vergunningverlening, toezicht en handhaving inclusief de taken die zijn ondergebracht in de Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD).

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Bij het realiseren van de energietransitie en circulaire economie stellen wij ons op als betrouwbare partner en houden rekening met haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak van burgers en organisaties.

Criterium 2: Bij de ontwikkeling van duurzame energieprojecten dient er ruimte te zijn voor lokaal initiatief en participatie.

Criterium 3: Bij de ontwikkeling van duurzame energieprojecten dient zorgvuldig omgegaan te worden met schaarse ruimte en wordt op basis van een duurzaamheidsladder de ruimtelijke inpassing afgewogen.

Criterium 4: Bij het versterken van de kennisontwikkeling en innovatiekracht wordt optimaal gebruik gemaakt van Limburgse innovaties en het Brightsite-instituut, en zoeken wij samenwerkingsmogelijkheden met Duitse en Belgische bedrijven en kennisinstellingen.

Criterium 5: De Limburgse revolverende energiefondsen en stimuleringsregelingen zetten wij versterkt door.

Criterium 6: Limburgers wonen en werken in een gezonde en veilige leefomgeving en onacceptabele milieurisico's voor de Limburgers en hun omgeving (natuur) zijn vermeden.

Wat hebben we bereikt?

In 2020 is ingezet op een samenhangende aanpak van de energietransitie (duurzame opwek en energiebesparing) en verduurzaming. Maar met name is ook strategie- en planvorming met betrekking tot energie verder uitgewerkt. Enerzijds in de twee Limburgse RES-regio's: in juni hebben alle colleges (gemeenten en Provincie) ingestemd met de concept-RES. Anderzijds is eind 2020 ook de Provinciale Energie Strategie vastgesteld (PS 18-12-2020). Draagvlak, haalbaarheid en betaalbaarheid zijn de elementen die in de uitwerking centraal staan.
In oktober 2020 is het Beleidskader Circulaire Economie 2.0 vastgesteld door Provinciale Staten. Op basis van een circulaire foto van Limburg zijn de ambities en uitgangspunten omschreven, resulterend in een uitvoeringsprogramma met vijf actielijnen voor de periode 2020-2023. Het uitvoeringsprogramma beschrijft de wijze waarop en met wie wij aan de slag gaan om de ambitie te realiseren, alsmede het afwegingskader dat wij daarbij hanteren.

Daarnaast is in 2020 gewerkt aan de verdere aanpak van de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning en zijn de milieutaken (vergunningverlening, toezicht en handhaving) uitgevoerd.

De belangrijkste concrete resultaten:

- Duurzaam Thuis: In 2020 is er € 24.665.087 uitgezet. Het betreft 3.220 leningen waarmee in 2020 6.166,27 ton aan CO2 is gereduceerd, en naar schatting 54 fte aan werkgelegenheid is gerealiseerd.;
- Het Limburgs Energie Fonds (LEF) heeft in 2020 € 25,7 mln. uitgezet. Met de in 2020 gedane investeringen draagt LEF bij aan een CO2 reductie van 588.390 ton en 1.604 FTE jaren werkgelegenheid;
- Er is 9 Megawatt (MW) aan windvermogen in bedrijf genomen in 2020. Daarmee zit Limburg op 21,45 MW in totaal;
- Limburgs Energie Akkoord (LEA): In 2020 is de LEA-samenwerking precies twee jaar na de start door de LEA-deelnemers opnieuw bestuurlijk bevestigd. LEA is uitgebreid met 12 steenfabrieken in Limburg, via vertegenwoordiging in LEA door branchevereniging Koninklijke Nederlandse Bouwkeramiek (KNB). In een projectenportfolio hebben de deelnemers mogelijkheden in beeld gebracht om de veelal aardgasgestookte hoge temperatuur processen om te zetten in duurzame processen door middel van elektrificatie en/of waterstof.;
- In 2020 is het Informatiecentrum Nazorg Steenkoolwinning goed in de regio ingebed, zodat gemeentelijke ondersteuning bij de gevolgen van mijnbouw beter kan worden verleend;
- De slagkracht van de groene brigade is op orde gebracht en middels de pilot "vrijwillige BOA brigade" wordt bekeken of deze vergroot kan worden;
- Op basis van het actieplan omgevingslawaai provinciale wegen is bij groot onderhoud en reconstructie aan provinciale wegen stiller asfalt toegepast;
- Het VTH-beleidsplan 2021-2024 is vastgesteld en vertaald naar een programmering in 2021. In het VTH-beleidsplan is aangegeven aan welke maatschappelijke opgaven de instrumenten VTH een bijdrage leveren en welke doelen daarvoor gesteld worden;
- Het VTH Uitvoeringsprogramma 2020 is, binnen de mogelijkheden van de corona maatregelen uitgevoerd en het VTH Uitvoeringsprogramma 2021 is uitgewerkt en vastgesteld;

- Het versterken van het Limburgs circulaire innovatie ecosysteem door de ontwikkeling van het kennis en innovatiecentrum Brightsite en de doorontwikkeling van BMC en AMIBM;
- Ontwikkelprogramma LIOF: Limburg toekomstbestendig gericht om innovatiebevordering en ondernemersondersteuning voor het MKB.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan en wat merken de Limburgers ervan?

Product	3.7.1. Energie
Portefeuillehouder	Van Gaans

Genoemde resultaten hieronder betreffen beleidsonderzoek en beleidsontwikkeling. Vanzelfsprekend leiden deze resultaten niet direct tot verbeteringen in het dagelijkse leven van Limburgers. Uitvoering van de RES en de PES zal een positieve invloed hebben: een duurzamere energiehuishouding. De regelingen voor woningbezitters en bedrijven (Duurzaam Thuis en Limburgs energie Fonds) hebben in 2020 wel voor impact gezorgd.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wij stellen een nieuwe kadernota '**ProvincialeEnergieStrategie' (PES)** op, waarin de ambities, doel- en taakstellingen en de Provinciale rollen en inzet van instrumenten worden opgenomen. Daarbij wordt ook het nakomen van de wettelijke verplichtingen en gemaakte bestuursafspraken (Klimaatakkoord en RES) geborgd. Op basis van deze kadernota stellen wij een uitvoeringsprogramma energietransitie op.	Gerealiseerd. De PES deel 2 is op 18 december 2020 vastgesteld door Provinciale Staten; in dit kader zijn er duidelijke acties en KPI's.		1, 2, 3, 4, 5, 6
2. Wij dragen bij aan de totstandkoming van de twee **Regionale Energie Strategieën** in Limburg. Wij borgen de samenhang tussen de PES en de RES.	Gerealiseerd. Provincie heeft bijgedragen aan de concept-RES (vaststelling medio 2020 door gemeentelijke en provinciale colleges) en ter kennisgeving aan Provinciale Staten gezonden. In de PES is duidelijk de relatie en samenhang met de RES geborgd.		1, 2, 3, 6
3. Wij stellen een **duurzaamheidsladder** op voor ruimtelijke inpassing van de opwekking van duurzame energie. De lijn van de motie Dik-Faber c.q. het (ontwerp-) Nationale Omgevingsvisie (NOVI) wordt daarbij gevolgd. De duurzaamheidsladder zullen wij vastleggen in het Provinciale Omgevingsvisie (POVI).	Gerealiseerd. Met die aantekening dat niet langer sprake is van een duurzaamheidsladder (2e AWR 2020), maar van een Limburgse zonneladder. Deze ladder is leidend bij de RES, en wordt ook vastgelegd in de Provinciale Omgevingsvisie (POVI). Bij de behandeling van de PES in december is		1, 2, 3, 6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	tevens motie 2685 (Palmen) aangenomen: zonneladder stap voor stap.		
4. We voeren een **grensoverschrijdende systeemstudie uit naar de duurzame energie-infrastructuur** voor 2030 en 2050, in samenwerking met de netwerkbeheerders, de grote industrie (afnemers energie) en de opwekkers van duurzame energie om tijdig een betrouwbare en leveringszekere duurzame energie-infrastructuur (inclusief opslag van energie) te realiseren in Limburg. Een nationaal gelijk speelveld is hierbij een voorwaarde.	Gerealiseerd. De systeemstudie Energie-infrastructuur Limburg is afgerond en in december 2020 aan uw Staten gestuurd ter kennisgeving.		1, 3
5. Wij stellen een **provinciale visie op voor duurzame warmtevoorziening**, inclusief warmtenetten, restwarmte in de gebouwde - en industriële omgeving en geothermie. Wij brengen hierbij 'witte vlekken' in beeld, die ontstaan in de samenwerking met daarbij horende partners en wijzen voorkeurslocaties aan.	Gerealiseerd. De Provinciale Warmtevisie is in september 2020 door Provinciale Staten vastgesteld als bouwsteen voor de PES, maar ook ter facilitering van de gemeenten als opmaat naar de transitievisie warmte die gemeenten eind 2021 dienen op te leveren.		1, 3, 5

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Provinciale energiestrategie (kadernota PES) wordt vastgesteld door PS.	0	1	1	2020
2	Opstellen Regionale Energie Strategieën in samenwerking met andere overheden.	0	1	1	2020
3	Opstellen van een zonneladder en een Limburgse taxonomie (een classificatiesysteem van energietechnieken).	0	1	1	2020
4	Uitvoeren grensoverschrijdende systeemstudie duurzame energie-infrastructuur.	0	1	1	2020
5	Opstellen Provinciale visie op duurzame warmtevoorziening.	0	1	1	2020

Product	3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie
Portefeuillehouder	Satijn

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Onderzoek Circulaire Economie Limburg	Gerealiseerd.		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Wij hebben in de voorbereiding van het opstellen van het beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0 een circulaire foto van Limburg gemaakt. De foto was gericht op: ▪ een interviewronde met ruim 40 bedrijven, organisaties en instellingen in en buiten Limburg die werkzaam zijn in het veld; ▪ een inventarisatie van de knelpunten (‘bottlenecks’) op weg naar een Circulaire Economie; ▪ een analyse van de Limburgse sectoren en het ‘circulair potentieel’ daarbinnen, afgezet tegen het nationaal gemiddelde; ▪ een analyse van de Limburgse grondstoffen en reststromen. De resultaten zijn verwerkt in het beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0		
2. Actieprogramma Circulaire Economie Limburg 2020-2023, start uitvoering Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het beleidskader Circulaire Economie 2.0, inclusief uitvoeringsprogramma 2020-2023 is op 5 oktober 2020 door Provinciale Staten vastgesteld. Wij hebben de volgende activiteiten gerealiseerd/opgepakt in 2020: Actielijn omdenken: ▪ wij hebben ter versterking van het Limburgs circulaire innovatie ecosysteem een financiële bijdrage verstrekt aan de ontwikkeling van het kennis en innovatiecentrum Brightsite (zie product 1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus en product 1.2.6. Industrie) en aan de doorontwikkeling van BMC en AMIBM (zie product 1.2.1. Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus) ▪ door Provinciale Staten is op 5 oktober 2020 ingestemd met een financiële bijdrage aan het LIOF integraal ontwikkelprogramma Limburg		1,4.5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Toekomstbestendig. Het programma is gericht op innovatiebevordering en ondernemersondersteuning voor het MKB in Limburg gekoppeld aan de maatschappelijke opgaven (duurzaam, slim en gezond) en is op 3 december 2020 gelanceerd. (zie product 1.1.2. Acquisitie en LIOF). Actielijn Samenwerking ▪ we hebben voor de uitbouw van de icoonketen: ▪ *circulaire afvalverwerking met Limburgse gemeenten* subsidie verleend aan Afval Samenwerking Limburg (ASL) voor verwerking van a.s. huishoudelijke afval naar grondstoffen in Limburg. ▪ *circulaire bouw* subsidies verleend aan Heemwonen (circulaire grondgebonden levensloopbestendige woningen) en het Green Transformable Building (GTB) lab. Actielijn Circulair agenderen ▪ we spelen actief in op de Europese agenda en dragen de Limburgse ervaringen en voorbeelden actief uit; ▪ wij zijn vice president of European Chemical Regions Network, Deelname aan high level conferentie (26 oktober 2020) on plastics, biobased en waterstof; ▪ we hebben samen met LIOF en BMC een werkbezoek gebracht aan Sachsen-Anhalt. Gezamenlijk zal een projectenagenda worden opgesteld o.a. rond het thema circulaire economie; ▪ we hebben Limburgse partijen ondersteund ten behoeve van deelname aan Europese programma's: ▪ CHIC (Circular Hubs for Industrial Collaboration.) CHIC richt zich op het MKB binnen de Chemelot Circular Hub.		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	(letter of support -aanvraag Horizon2020) ▪ Circular BIO (nieuwe bedrijfsmodellen en waardeketens voor een circulaire bio economie (ondersteuning MKB).		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindewaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Onderzoek Circulaire Economie Limburg	0	1	1	2020
2	Actieprogramma Circulaire Economie Limburg is opgesteld en door PS vastgesteld	0	1	1	2020

Product	3.7.3. Milieu
Portefeuillehouder	Gabriëls

De hieronder genoemde resultaten 2, 3 en 4 betreffen kaderstelling, beleidsformulering en programmering. Vanzelfsprekend leiden deze resultaten niet direct tot verbeteringen in het dagelijkse leven van Limburgers. De uitvoering van het Actieplan omgevingslawaai provinciale wegen leidt op plekken waar sprake is van een hoge geluidbelasting vanwege die wegen tot de aanleg van stiller asfalt bij groot onderhoud en reconstructie.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Verbeteren en minimaal voldoen aan de normen van milieuaspecten in de leefomgeving. Organiseren, bijstellen en evalueren van lopende programma's, waaronder het actieplan omgevingslawaai provinciale wegen 2019-2023. In het actieplan wordt beleid vastgelegd gericht op het beheersen en zo nodig verminderen van de geluidbelasting om zo een gezonde woon- en leefomgeving te bevorderen. Daarvoor is in het actieplan opgenomen waar in de planperiode geluidreducerend asfalt wordt aangebracht op het moment dat groot onderhoud aan of reconstructie van de weg plaatsvindt. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, bevoegd gezag*	Gerealiseerd In het kader van het Actieplan Omgevingslawaai provinciale wegen zijn bij groot onderhoud en wegreconstructies stille wegdekken aangebracht, waar deze locaties samenvielen met de wegvakken, die volgens het Actieplan Omgevingslawaai in aanmerking komen voor stiller asfalt. De uitvoering van het actieplan 2019-2023 ligt op koers.		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
2. Uitvoeren van bevoegd gezag taken milieu: het beheren van de geluidbelastingkaart en de luchtkwaliteitskaart en de geluidzones van Chemelot en VDL-Nedcar. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De geluidbelastingkaart wordt periodiek geactualiseerd. De eerstvolgende actualisatie is voorzien in 2022. Waar ontwikkelingen daar aanleiding toe gaven zijn de invoergegevens voor de luchtkwaliteitskaart in het monitoringssysteem van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) geactualiseerd. Het betreft brongegevens van provinciale wegen. In het kader van het PIP Gebiedsontwikkeling VDL-Nedcar hebben Gedeputeerde Staten een nieuwe geluidzone ten behoeve van de ontwikkelingen conform het PIP vastgesteld op 10 november 2020.		6
3. Opstellen van het VTH-beleidsplan 2021-2024. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd Gedeputeerde Staten hebben het VTH-beleidsplan op 10 november 2020 vastgesteld.		6
4. Opstellen van het VTH-Uitvoeringsprogramma 2021. Rol Provincie: *procesmanager, bevoegd gezag*	Gerealiseerd Gedeputeerde Staten hebben het VTH-uitvoeringsprogramma 2021 op 10 november 2020 vastgesteld.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De jaarschijven van het Actieplan omgevingslawaai provinciale wegen zijn gerealiseerd.	100%	100%	100%	2020
3	Opstellen van het VTH-beleidsplan 2021-2024.	-	1	1	2020
4	Opstellen van het VTH Uitvoeringsprogramma 2021.	-	1	1	2020

Product	3.7.4. Bodem en ondergrond
Portefeuillehouder	Gabriëls

In Limburg zijn eind 2020, ten opzichte van 2019, weer minder verontreinigde bodemlocaties aanwezig als gevolg van uitgevoerde bodemonderzoeken en -saneringen.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Meerjarenprogramma bodem en ondergrond 2016 – 2020 Rijk, IPO, VNG en UvW hebben afspraken gemaakt voor de periode 2016-2020 over de verdere ontwikkeling naar een duurzaam en efficiënt beheer en gebruik van de bodem en ondergrond. Aan de hand van het in 2015 door GS vastgestelde Meerjarenprogramma bodem en ondergrond 2016 – 2020 wordt jaarlijks, en dus ook voor 2020 via een actieprogramma invulling gegeven aan de in het convenant gemaakte afspraken. Binnen de programmalijn bodemsanering en -beheer zullen op een 7-tal kernpunten activiteiten worden ontplooid die een belangrijke bijdrage leveren als het gaat om het bodem- en watersysteem. Binnen de programmalijn ondergrond zal het accent liggen bij het stimuleren van 3D-ruimtelijke ordening en het organiseren van kennis en informatiebeheer. Beide programmalijnen geven invulling aan de transitie van bodemsanering naar duurzaam gebruik van bodem en ondergrond. Rol Provincie: *bevoegd gezag, partner*	Deels gerealiseerd. Het Actieprogramma bodem en ondergrond 2020 is vrijwel volledig uitgevoerd. Daarmee zijn de convenantsdoelstellingen en -afspraken met het Rijk (2016-2020) op het gebied van bodem(sanering) vrijwel -, en op het gebied van ondergrond geheel gehaald. In 2020 zijn 2 (vooral financieel omvangrijke) projecten nog niet tot afronding gekomen. Dit betreffen de afvoer van verontreinigde grond van de saneringslocatie Straat te Roermond en de sanering van de Kanjel en Gelei. Beide hebben meer voorbereidingstijd nodig gehad. Algemene conclusie is dat het MJP zich in de afrondingsfase bevindt. Omdat de aanpak van historische, risicovormende bodem- en grondwaterverontreinigingen, van oudsher de basis voor meerjarige afspraken met het Rijk, ook landelijk meer tijd vergt, heeft het Rijk voor het overbruggingsjaar 2021, tot de inwerkingtreding van de Omgevingswet, nog Rijksmiddelen ter beschikking gesteld ter afronding van de resterende bodemsaneringsopgaven, waarvan er dus ook in Limburg nog enkele in 2021 in uitvoering zijn.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Naleving convenantsafspraken.	80%	90%	100%	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Omdat ook in Limburg, zoals elders in het land, enkele langdurige bodemsaneringen nog in uitvoering zijn, kan nog niet gesproken worden van 100% eindwaarde.

Product	3.7.5. Mijnbouwschade
Portefeuillehouder	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Een door het Rijk opgestelde landelijke regeling voor vergoeding van mijnbouwschades in Limburg is beschikbaar. Rol Provincie: *ondersteuner*	Deels gerealiseerd. De Minister van EZK heeft de activiteiten gestart om te komen tot een rijksregeling voor vergoeding van de mijnbouwschade in Limburg. Zo is de organisatie, die deze regeling moet uitvoeren – de Commissie Mijnbouwschade - reeds door de minister ingesteld. Er wordt nu gewerkt aan de invulling van het schadeprotocol voor de uitvoering van de regeling. De minister streeft ernaar dat in het voorjaar 2021 de regeling voor Limburg inwerking treedt. Als deze regeling er is, dan zal de (tijdelijke) Stichting Calamiteitenfonds Mijn(water)schade haar werkzaamheden beëindigen.		6
2. Uitvoering geven aan het meerjarig uitvoeringsprogramma naar de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. Het (doorlopende) programma voor de realisatie van de (beheers)maatregelen in het kader van de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning, zoals dat is afgesproken met de Minister van EZK en de betrokken gemeenten, is in uitvoering.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Beschikbaarheid landelijke schadevergoedingsregeling voor Limburg.	0	0	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Zie toelichting onder bereikte resultaat 1.

Product	3.7.11. Coördinatie RUD
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Effect voor ‘de Limburgers’ van de hieronder genoemde resultaten is dat Limburg-breed een veiligere en gezondere leefomgeving wordt gerealiseerd met de kanttekening dat dit lokaal zeker anders ervaren kan worden.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Opdrachtverlening aan de RUD ZL op basis van het VTH- uitvoeringsprogramma Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag, financier, partner*	Gerealiseerd. Opdrachtverlening heeft tijdig plaatsgevonden waarmee geborgd is dat de RUD-ZL de aan haar opgedragen werkzaamheden namens de Provincie kan uitvoeren.		6
2. Monitoring en evaluatie van de door de RUD- ZL uitgevoerde taken Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, bevoegd gezag, financier, partner*	Gerealiseerd. Monitoring en evaluatie van de door de RUD uitgevoerde taken is gerealiseerd met de volgende toelichting. Uitvoering van de aan de RUD opgedragen (basis)taken vindt plaats op basis van het door de RUD opgesteld werkprogramma. Vanwege de ‘lock downs’ en de coronamaatregelen is het fysieke toezicht en daarmee de handhaving zoveel als mogelijk uitgevoerd. De fysieke milieucontroles zijn zoveel mogelijk uitgevoerd waarbij extra tijd nodig is geweest voor communicatie, voorbereiding en afstemming. Bij de BRZO-inrichtingen zijn gedurende de perioden van “lock down’ geen planmatige BRZO-inspecties uitgevoerd, omdat de Inspectie SZW en de Veiligheidsregio’s, waarmee de inspecties in gezamenlijkheid moeten worden uitgevoerd, tijdens de ‘lock downs’ geen inspecties uitvoeren. De BRZO Wabo controles zijn zoveel mogelijk uitgevoerd; in ieder geval als sprake is van ernstige klachten, zware meldingen, calamiteiten of bij te voorziene grote risico’s. Bij het bouwtoezicht is sprake van een afname ten opzichte van de planning,		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	omdat de start van bouwwerkzaamheden vaker wordt uitgesteld. De coronamaatregelen hebben weinig effect op de vergunningverlening binnen de RUD-ZL. Kwantitatief is wel een afname te zien in bouwgerelateerde projecten en, zeker ten gevolge van de coronacrisis, een (flinke) afname in het aantal vuurwerkevenementen.		
3. Inbreng provinciale belangen in de Gemeenschappelijke Regelingen RUD-ZL en RUD-LN via Algemeen Bestuur (RUD-LN) en Algemeen Bestuur en / Dagelijks Bestuur (RUD-ZL) Rol Provincie: *financier, partner*	Gerealiseerd. Heeft (pro)actief plaatsgevonden waarmee de belangen van de Provincie in de RUD-ZL en RUD-LN zijn gewaarborgd conform wensen van Provinciale Staten. Resultaten zijn o.a. het Assessment van de interne (RUD-ZL) organisatie en de 'Toekomstagenda 2021-2025 RUD Zuid-Limburg' .		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Opdrachtverlening aan RUD-ZL op basis van VTH-uitvoeringsprogramma.	0	1	1	2020
2	Monitoring en evaluatie van de door de RUD-ZL verrichte werkzaamheden in relatie tot de verleende opdracht.	0	1	1	2020
3	Inbreng provinciale belangen als onderdeel van de Gemeenschappelijke Regelingen in de AB's van RUD-ZL en RUD-LN.	0	2	2	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
De RUD's hebben de taken uitgevoerd overeenkomstig de vigerende wet- en regelgeving en het ambitieniveau van het Uitvoeringsprogramma VTH 2020.

Product	3.7.12. Vergunningen
Portefeuillehouder	Gabriëls

Het effect voor ‘de Limburgers’ van de hieronder genoemde resultaten is dat Limburg-breed een veiligere en gezondere leefomgeving wordt gerealiseerd met de kanttekening dat dit lokaal zeker anders ervaren kan worden.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Uitvoering van vergunningverlening Wet natuurbescherming, Ontgrondingenwet, Mijnbouwwet, Luchtvaartwet, Waterwet, Omgevingsverordening, Wet Geluidhinder en Whvbz conform VTH-Beleidsplan en VTH-uitvoeringsprogramma. Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag*	Deels gerealiseerd. In de terugblik op 2020 domineert het weer op gang brengen van vergunningverlening voor gebiedsbescherming (“stikstofvergunningen”) na de PAS-uitspraak en het vaststellen van de kaders daartoe. In het kader van het Aanvalsplan Stikstof is een onderverdeling gemaakt van de circa 350 (peildatum 31 december 2020) lopende aanvragen. Voor de aanvragen die vanaf juli 2020 zijn ingediend, zijn we erin geslaagd de waarde van 95% binnen de wettelijke termijn te halen. Alle aanvragen die eerder (onder de PAS of onder de eerste versies van de beleidsregels intern en extern salderen) zijn ingediend leidden tot maatwerk, mede met inachtneming van motie 2596 “Gewijzigd Claassen c.s. inzake vergunningverlening in coronatijd” en leiden tot langere doorlooptijden. Vanwege het belang van stikstof is er binnen de overige wetgevingen naar vermogen geprioriteerd om de zaken binnen de daarvoor geldende termijnen af te handelen.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Het binnen de wettelijke termijn verlenen van beschikkingen en ontheffingen en accepteren van meldingen. ▪ Wnb soortenbescherming, Wnb houtopstanden, Ontgrondingenwet, Mijnbouwwet, Luchtvaartwet, Waterwet,	95%	86%	100%	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	Omgevingsverordening, Wet Geluidhinder en Whvbz ▪ Wnb gebiedsbescherming (stikstofvergunningen)	95%	40%	100	

Product	3.7.13. Handhaving
Portefeuillehouders	Van Toorenburg

Effect voor ‘de Limburgers’ van de hieronder genoemde resultaten is dat Limburg-breed een veiligere en gezondere leefomgeving wordt gerealiseerd met de kanttekening dat dit lokaal zeker anders ervaren kan worden.

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Wettelijke taakuitvoering toezicht en handhaving in het kader van de volgende verordening en wetten: ▪ Waterwet; ▪ Wet natuurbescherming (gebiedsbescherming, soortenbescherming, houtopstanden); ▪ Mijnbouwwet; ▪ Ontgrondingenwet; ▪ Luchtvaartwet; ▪ Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden; ▪ Omgevingsverordening Limburg 2014 (grondwaterbescherming, milieubeschermingsgebieden, stiltegebieden). Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De Provinciale bevoegd gezag taak in het kader van de beschreven wetten is in 2020 uitgevoerd.		6
2. Coördinatie van Provinciebrede samenwerking van toezichthoudende en handhavende instanties met taken in het buitengebied Groene Coördinatie). Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, bevoegd gezag, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. De coördinatie en de verbreding van de samenwerking van de handhaving in het buitengebied is vormgegeven middels een bestuurlijke afstemming in het Bestuurlijk Platform Omgevingsrecht (BPO). De fysieke uitvoering vindt plaats via het samenwerkingsverband Samen Sterk In Limburg (SSIL). In 2020 is samenwerking aangegaan met de Provincie Noord Brabant en Gelderland en zijn integrale handhavingsacties		6

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	uitgevoerd waarin ook Belgische collega's deelnamen.		
3. Toezicht op de juiste aanwending van subsidies (op basis van een aselect en select bepaalde steekproef). Rol Provincie: *toetser*	Gerealiseerd. Er is, in opdracht van het cluster Plattelandsontwikkeling, toezicht uitgevoerd op verleende, Provinciale en Rijks, beheersubsidies.		6
4. Slagkracht groene brigade. Rol Provincie: *procesmanager*	Gerealiseerd. De slagkracht van de groene brigade is zowel kwalitatief (materieel) als kwantitatief (zes groene BOA's) op orde gebracht. De groene brigade vervult een coördinerende rol in de uitvoering binnen SSIL. Om deze slagkracht verder te vergroten is in 2020 de pilot "Vrijwillige BOA brigade" gestart. Deze aanvulling van BOA's vanuit onder andere defensie zal ervoor zorgen dat er meer capaciteit beschikbaar komt om integrale handhavingsacties uit te voeren (SSIL).		6
5. Overleg met gemeenten en Rijksoverheid om te pleiten voor voldoende politie- en handhavingscapaciteit en het beschikbaar stellen van voldoende financiële middelen in de afhandeling van drugsdumpingen. Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt*	Gerealiseerd. Er is met gemeenten en andere overheden overleg geweest over de inzet van handhavingscapaciteit. In gezamenlijkheid wordt bekeken hoe hier in buitengebied mee om te gaan. Er is zowel een Rijks- als Provinciale subsidieregeling gemaakt om de kosten voor het opruimen van drugsdumpingen deels te financieren.		6

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Uitvoeren en indien nodig handhaven overeenkomstig het VTH-uitvoeringsprogramma 2020.	100%	100%	100%	2020
2	Groene Coördinatie vormgeven voor heel Limburg, conform voorbeeld "Beekdaelen".	0	1	1	2020
3	Continueren uitvoeren toezicht op subsidies overeenkomstig het VTH-uitvoeringsprogramma 2020.	100%	100%	100%	2020
4	Slagkracht Groene Brigade capacitair en qua uitrusting op orde.	0	1	1	2020

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
5	Overleg met gemeenten en politie over beschikbare handhavingscapaciteit gevoerd en voldoende financiële middelen voor afhandeling drugsdumpingen vastgelegd.	0	1	1	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
De wettelijke taken in 2020 zijn uitgevoerd overeenkomstig de vigerende wet- en regelgeving en het ambitieniveau van het Uitvoeringsprogramma VTH 2020. Zo maximaal mogelijk toezicht gehouden binnen de corona-maatregelen en de aangepaste regels van de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit (NVWA). Een aantal inrichtingen (waaronder zwembaden en onderaardse kalksteengroeves) zijn gedurende een grote tijd gesloten en de cross compliance controles (in opdracht van de NVWA) zijn niet uitgevoerd, omdat deze opdracht op landelijk niveau is ingetrokken. De capaciteit die hierdoor is vrijgekomen werd gebruikt om toezicht te houden op de Noodverordening en om de zichtbaarheid in het buitengebied te vergroten. Tevens is inzet gepleegd bij de brand in de Meinweg en is het toezicht op illegaal betreden van onderaardse kalksteengroeves versterkt (illegale feesten).

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.7 Energie, circulaire economie en milieu	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
3.7.1. Energie	110	6.562	6.672	2.615	4.057	V
3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie	0	3.304	3.304	633	2.671	V
3.7.3. Milieu	146	283	429	426	3	V
3.7.4. Bodem en ondergrond	1.725	2.075	3.801	765	3.036	V
3.7.5. Mijnbouwschade	1.361	45	1.406	1.862	-456	N
3.7.11.Coördinatie RUD	6.971	800	7.771	7.987	-216	N
3.7.12.Vergunningen	34	0	34	19	15	V
3.7.13.Handhaving	440	121	562	387	175	V
	10.788	13.192	23.980	14.694	9.286	V
Personele lasten	7.687	-1.633	6.054	5.879	175	
Kapitaallasten	60	-49	11	16	-5	
Totaal lasten	18.535	11.510	30.045	20.589	9.455	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.7.1. Energie	0	2.000	2.000	25	1.975	N
3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie	0	0	0	99	-99	V
3.7.3. Milieu	0	283	283	316	-33	V
3.7.4. Bodem en ondergrond	1.675	0	1.675	1.675	0	-
3.7.5. Mijnbouwschade	1.361	0	1.361	2.466	-1.105	V
3.7.11.Coördinatie RUD	1.357	0	1.357	1.745	-388	V
3.7.12.Vergunningen	916	0	916	809	107	N
3.7.13.Handhaving	138	63	201	49	152	N
Totaal baten	5.447	2.346	7.793	7.183	610	N
Totaal saldo van baten en lasten	**-13.088**	**-9.164**	**-22.251**	**-13.406**	**-8.845**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	48	48	48	0	
Egalisatiereserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	
Egalisatiereserve DU-uitkering bodemsanering	0	0	0	2.847	-2.847	
Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	0	0	0	950	-950	
Totaal toevoegingen	0	331	331	4.128	-3.797	
Onttrekking reserves						
Egalisatiereserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	
Egalisatiereserve DU-uitkering bodemsanering	0	1.880	1.880	1.880	0	
Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	0	0	0	345	-345	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	5	-5	
Totaal onttrekkingen	0	2.163	2.163	2.514	-351	
Saldo mutatie reserves	**0**	**1.832**	**1.832**	**-1.615**	**3.446**	
Resultaat	**-13.088**	**-7.332**	**-20.420**	**-15.021**	**-5.399**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.7. Energie, duurzaamheid en milieu resteert een voordelig resultaat van € 5,40 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 8,68 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 9,29 mln. lagere lasten en € 0,61 mln. lagere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.7.1. Energie

Binnen dit product is een voordelig verschil in de reguliere middelen (lasten en baten) van € 2,08 mln. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:

Projectenprogramma Slim laden elektrisch rijden
Op basis van de samenwerkingsovereenkomst inzake “Het sturen op netstabiliteit door middel van het stimuleren van slim laden elektrische voertuigen” tussen de Provincie Limburg en Enpuls is op 28-08-2018 het projectenprogramma vastgesteld, dat gericht is op het stimuleren van elektrisch rijden al dan niet gekoppeld aan slim laden en aan decentraal opgewekte duurzame energie. Inmiddels zijn een aantal subsidieaanvragen afgehandeld. Voor de afhandeling van de overige aanvragen wordt het restantbedrag ad € 0,02 mln. (deel Provincie) overgeboekt naar 2021.

ELENA-bijdrage duurzaam Thuis
Met de ELENA-subsidie kan de beoogde verduurzaming van de bestaande Limburgse woningen middels de Verordening Stimuleringslening Duurzaam Thuis worden versneld en ondersteund. Eind maart 2019 is de samenwerkingsovereenkomst getekend. Bij GS-besluit van 6 oktober 2020 is ingestemd met verlenging van het contract t/m 31-03-2023, dit onder meer als gevolg van COVID-19. De toegekende subsidie en cofinanciering blijven voor deze periode beschikbaar. Het restantbedrag in 2020 van € 0,62 mln. (deel ELENA) en € 0,32 mln. (deel Provincie) wordt overgeboekt naar 2021 voor de continuering van de versnelde uitzetting vanuit de regeling Duurzaam Thuis.

Provinciale Energiestrategie
Bij het vaststellen van het statenvoorstel “Provinciale Energie Strategie (PES) – deel 1: Uitgangspunten en leidende principes” (PS 29 juni 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld om vooruitlopend op de vaststelling van PES deel 2 aan de slag te gaan met de energietransitie. Inmiddels is de PES deel 2 vastgesteld door PS op 18-12-2020 en wordt richting gegeven aan de energietransitie voor zowel de korte en middellange termijn (2020-2023). Voor de verdere uitvoering van deze transitie wordt het restantbedrag in 2020 van € 0,78 mln. overgeboekt naar 2021.

Limburgse Waterstofagenda 2.0
PS hebben op 18 december 2020 de Limburgse Waterstofagenda 2.0 vastgesteld. De Waterstofagenda is gebaseerd op en stimuleert de mogelijke kansen en toepassingen van waterstof in Limburg – op gebied van transport en logistiek, personenvervoer, de industrie en in de productie, het transport en de distributie van waterstof. Vooruitlopend op de vaststelling van dit kader zijn bij PS-besluit van 29 juni 2020 (PES deel 1) middelen beschikbaar gesteld om te starten met de uitvoering. Het restantbedrag in 2020 van € 0,24 mln. wordt overgeboekt naar 2021.

Kraamkamers C8
Op 8 december 2020 hebben Gedeputeerde Staten ingestemd met het verlenen van een subsidie van maximaal € 103.550 voor de verlenging van het contract van de programmamanager Kraamkamers door de woningcorporaties, die namens de Provincie Limburg en de C8 invulling geeft aan de Uitvoeringsnotitie Programma Kraamkamers Fase 2 2021-2022. Een deel (50%) van de dekking vindt plaats vanuit de budgetten onder product Energie, hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 0,052 mln. overgeboekt naar 2021.

3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie

Het product 3.7.2. Duurzaamheid en circulaire economie heeft een voordelig verschil van € 2,77 mln. (€ 2,67 lagere lasten en € 0,10 mln. hogere baten) Dit verschil wordt met name veroorzaakt door een lagere besteding van het beleidskader Circulaire Economie 2.0. In de begroting zijn voor de uitvoering van dit beleidskader indicatieve bedragen opgenomen en dienen voor de uitvoering van dit beleidskader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve worden de niet bestede middelen overgeboekt naar 2021. De gerealiseerde baten betreffen de ontvangen bijdrage voor het Interregproject Digital Deconstruction. Deze bijdrage was in 2020 niet voorzien.

3.7.3. Milieu

Binnen dit product is een voordelig verschil van € 0,036 mln. Dit voordelig saldo bestaat uit voordelige lasten € 0,003 mln. en voordelige baten € 0,033 mln. De baten ad € 0,033 mln. hebben betrekking op de ontvangen bijdrage van de Provincie Zuid-Holland voor de inzet van expertise omgevingsveiligheid. De ontvangen middelen worden aangewend voor kosten, die samenhangen met de uitvoering van wettelijke milieutaken, zoals zonnebeheer industrieterreinen en milieuonderzoeken in het kader van vergunningverlening. Het voordelig verschil wordt veroorzaakt, doordat de opgave efficiënter kon worden uitgevoerd dan verwacht.

3.7.4. Bodem en ondergrond

De lasten van dit product laten een voordelig resultaat zien van € 3,04 mln. De procesmiddelen (onder andere juridische ondersteuning, grondonderzoek enz.) welke zijn gerelateerd aan het doorlopend dossier Edelchemie laten een restbudget in 2020 zien van € 0,19 mln. Dit bedrag wordt overgeheveld naar de begroting 2021 ten behoeve van het dossier Edelchemie. Het actieprogramma bodem en ondergrond 2020 kent een fasering en doorloop naar 2021. Met name 2 grote saneringslocaties (De Straat in Roermond en Kanjel en Gelei te Maastricht) zijn hier debet aan en dragen bij aan het restant van € 2,85 mln. Dit restantbudget 2020 vloeit terug naar de (egalisatie-)reserve bodem en ondergrond.

3.7.5. Mijnbouwschade

Binnen dit product is per saldo een voordelig verschil in de reguliere middelen van € 0,65 mln. Dit voordelig saldo bestaat uit nadelige lasten van € 0,46 mln. en voordelige baten € 1,11 mln. Met het Ministerie van BZK (GS 28-03-207) hebben wij afspraken gemaakt over het uitvoeren van verschillende (beheers)maatregelen samen met de regio. Omdat de uitvoering in 2020 meer heeft gekost dan geraamd, wordt de overschrijding in 2020 van € 0,35 mln. ten laste gebracht van de hiervoor beschikbare reserve DU Na-ijleffecten mijnbouw.
Daarnaast is er een voordelig saldo bij de procesmiddelen. Deze middelen zijn nodig voor de aanpak mijnbouwschade woningen Gulikstraat Eygelshoven. Deze aanpak heeft vertraging opgelopen, omdat er met 1 woningeigenaar nog geen overeenstemming is bereikt. Ook zijn er middelen nodig voor de uitwerking communicatiestrategie voor de nieuwe schadevergoedingsregeling van de Commissie Mijnbouwschade voor de voormalige mijnbouwregio, die in 2021 van start zal gaan. Het restantbedrag in 2020 van € 0,04 mln. wordt overgeboekt naar 2021.
De voordelige baten hebben betrekking op de middels de decembercirculaire 2020 ontvangen bijdrage van het Rijk van € 0,95 mln. als additionele bijdrage aan het programma voor na-ijlende gevolgen steenkolenwinning in Limburg in verband met extra inzet maatregelen om de schade

door na-ijlende gevolgen van de voormalige steenkolenwinning in Limburg te verminderen. Dit bedrag wordt toegevoegd aan de reserve DU Na-ijleffecten mijnbouw.
Een bedrag van € 0,15 mln. heeft betrekking op de ontvangen bijdrage van de gemeente Kerkrade voor de aanpak mijnbouwschade woningen Gulikstraat en is in 2020 ook conform GS-besluit van 29 januari 2019 besteed.

3.7.11. Coördinatie RUD

De lasten van dit product laten een budgetoverschrijding zien van € 0,22 mln. Dit nadelig resultaat wordt meer dan volledig gecompenseerd door een voordelig resultaat in de baten als gevolg van hogere legesopbrengsten omgevingsvergunningen dan begroot (€ 0,39 mln.). Enerzijds betreft het een incidentele opbrengst leges VDL-Nedcar (€ 0,28 mln.). Anderzijds laat het product met name hoger dan geprognotiseerde overige legesopbrengsten (€ 0,11 mln.) zien. Per saldo resulteren de baten en lasten in een voordelig resultaat van € 0,17 mln.

3.7.12. Vergunningen

Door sober en doelmatig gebruik van het werkbudget laten de lasten op dit product een voordelig resultaat zien van € 0,02 mln. De baten laten een nadelig resultaat zien van € 0,1 mln. Oorzaak hiervan is met name de lagere opbrengst ontgrondingsvergunningen (€ 0,2 mln.) als gevolg van minder vergunningverleningen Grensmaasproject dan voorheen en geen schadeheffingen ten gevolge van ontgrondingen € 0,05 mln.). Deels wordt dit gecompenseerd door toename in de leges Wet Natuurbescherming (€ 0,16 mln.). Per saldo levert het product een nadelig resultaat op van € 0,09 mln.

3.7.13. Handhaving

De lasten van dit product laten een voordelig resultaat zien van € 0,18 mln. Oorzaken zijn sober en doelmatig gebruik van reguliere budgetten als voordeel (€ 0,07 mln.) en geen lasten kleinere dossiers bestuursdwang (€ 0,11 mln.). De lasten van de gecoördineerde samenwerking buitengebied (€ 0,04 mln.) zijn volledig gedekt door een Rijkssubsidie en niet ten koste gegaan van de lastenbegroting. De baten laten een nadelig resultaat zien van € 0,15 mln. Er hebben geen vorderingen op grond van kleinere dossiers bestuursdwang plaatsgevonden (nadeel € 0,11 mln.). De genoemde Rijksubsidie (€ 0,04mln.)is als baat geboekt. De werkzaamheden voor derden door de Groene Brigade bedragen nog slechts 2 partners hetgeen een derving op de baten oplevert van € 0,01 mln. Per saldo levert dit product een voordelig resultaat van € 0,02 mln.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.7.1	Energie	628.345	95.472	159.877	106.433	21.906	14.150	362.036	59.416
3.7.2	Duurzaamheid en circulaire economie	150	150	-	150	-	6	-	144
		628.495	**95.622**	**159.877**	**106.583**	**21.906**	**14.156**	**362.036**	**59.560**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, welke bijdragen aan duurzaamheid en energie, zoals het verstrekken van duurzaamheidsleningen en het Limburgs Energiefonds. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Financiering	Verbonden partijen
			Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.
		Leningen aan drie sportverenigingen t.b.v. verduurzaming maatschappelijk vastgoed	
		Lening aan Block Materials B.V.	
		Lening aan Richochet B.V.	
	Bodemsanering		
			RUD Noord
			RUD Zuid-Limburg
Heffing ontgrondingen			
Omgevingsvergunningen			

De in de tabel opgenomen Verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 3.7. Energie en Duurzaamheid. LEF vervult hierin een financieringsfunctie, specifiek voor duurzame initiatieven. De RUD fungeert als uitvoerend orgaan voor het vergunningenbeleid.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

3.8. Natuur

Limburg kent een uniek landschap en prachtige natuurgebieden. Dit is niet vanzelfsprekend. Verschillende natuurbeheerorganisaties werken dagelijks aan het beheer en de kwaliteitsverbetering hiervan. Voor Natura2000-gebieden bestaan Europese afspraken. Het gaat dan om zowel kwantitatieve (aantal hectaren) als kwalitatieve (biodiversiteit) doelstellingen. Extremere weersomstandigheden (lange droogte, hevige neerslag) tasten de natuur aan. De in de programmabegroting opgenomen producten Innovatieve landbouw (1.2.8.), Toerisme en recreatie (1.2.7.), Monumenten (2.2.3.), Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad- landzones (3.4.4.) en Water (3.6.1) dragen in samenhang bij aan de leefbaarheid op het platteland.

We verwerven hectares ten behoeve van het Nationaal Natuurnetwerk en maken een kwaliteitsslag in bestaande natuur en het beheer daarvan. Ook investeren we in watersystemen en maken daarmee verbindingen met het Nationaal Natuurnetwerk. Het aankopen en inrichten van nieuwe natuurgronden is een kostbaar middel, maar kan in sommige gevallen nodig zijn om precies die gebieden te verwerven die cruciaal zijn voor het natuurnetwerk. Via een kwaliteitsslag kan ook het beheer van de bestaande natuurgebieden bijdragen aan de biodiversiteitsdoelen. Daar zijn dan wel nieuwe investeringen voor natuurbeheer en soortenbescherming voor nodig om het beheer klaar te maken voor de toekomst. Dit doen wij samen met de natuurbeheerorganisaties.
Het planten van nieuwe bomen draagt bij aan landschappelijke kwaliteit en CO2-reductie. In dit kader wordt een 1 miljoen bomenplan uitgevoerd.
We streven naar vermaatschappelijking van natuur. Wij stimuleren en ondersteunen burgerinitiatieven, vormen van zelfsturing en andere initiatieven. Dit betekent dat wij burgers en (toeristische) bedrijven uitdagen om bij te dragen aan het beheer van natuur en landschap en initiatieven op dit gebied zullen ondersteunen.

De Provincie is bevoegd gezag voor het vaststellen van Natura2000-beheerplannen en voor het verlenen van vergunningen en ontheffingen om activiteiten die invloed kunnen hebben op beschermde natuurwaarden mogelijk te maken, waarbij negatieve invloeden zo veel mogelijk worden beperkt met mitigerende maatregelen en waarbij compensatie plaatsvindt.

De afgelopen jaren zijn er in Limburg verschillende diersoorten opgekomen die schade veroorzaken, zoals de bever, het wild zwijn en de wasbeer. Boeren, omwonenden en andere dan eerder genoemde diersoorten ondervinden hier overlast van. Om de overlast tegen te gaan zijn faunabeheermaatregelen nodig.

Wat willen we bereiken?

Algemeen

In het Natuurpact (2013) zijn afspraken gemaakt over de realisatie van het Nationaal Natuurnetwerk (NNN) (ontwikkelopgave natuur), de verhoging van de kwaliteit van natuur door extra inspanningen in (herstel)beheer en water- en milieucondities, aandacht voor soortenbescherming en een effectiever agrarisch natuurbeheer. De afspraken van het Natuurpact zijn vertaald in het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014) en de Natuurvisie Limburg 2016. In het POL2014 staat: ‘onze

ambitie is het in stand houden van de biodiversiteit'. Dat vraagt om een robuust grensoverschrijdend natuur en waternetwerk van goede kwaliteit ('goudgroene' natuurzone, het Limburgs deel van het Nationaal Natuurnetwerk), dat ook de effecten van klimaatverandering voor flora en fauna kan opvangen'. Via de ontwikkelopgave natuur, een kwaliteitsslag in bestaande natuur, via actieve soortenbescherming en door watermaatregelen wordt bijgedragen aan deze doelstelling.

Ontwikkelopgave en de voorgenomen 'Kwaliteitsslag'
In de Natuurvisie Limburg 2016 is de biodiversiteitsdoelstelling centraal gesteld en uitgewerkt. Er wordt primair ingezet op de goudgroene natuurgebieden waar een kwaliteitsversterking van de natuurwaarden, met name wat betreft de bedreigde planten en diersoorten die in Nederland alleen of vooral nog in Limburg voorkomen, noodzakelijk is.

1 Miljoen Bomenplan
Wij streven ernaar om in twee collegeperiodes 1 miljoen bomen te planten en sluiten hierbij aan bij initiatieven vanuit de maatschappij. Dit draagt onder meer bij aan de vergroening van de stedelijke omgeving. Wij zorgen voor extra bomen, brengen een versnelling van de aanplant en zorgen voor bomen en bos van een goede kwaliteit.

Beheeropgave
De voorgenomen kwaliteitsslag kan ook gemaakt worden op het gebied van beheer. Met de betreffende terreinbeherende organisaties zal worden besproken hoe de kwaliteit kan worden verbeterd. Ook zal worden onderzocht welke gebieden niet of nauwelijks bijdragen, zodat hierover het gesprek kan worden gevoerd. Waar nodig zal het natuurbeheerplan en de lopende en nieuwe contracten worden aangepast.

Vermaatschappelijking
Een van de speerpunten binnen de natuurvisie is het nadrukkelijker inzetten op het proces van vermaatschappelijking van natuur en landschap. Het doel is tweeledig: enerzijds de maatschappij te betrekken bij natuur en landschap en anderzijds de Limburgse samenleving actief te laten bijdragen aan de versterking, realisatie en het behoud van natuur en landschap.

Faunabeheer
We willen bereiken dat populaties van beschermde diersoorten op een zodanig niveau zijn dat ze duurzaam kunnen voortbestaan, maar dat er geen onacceptabele schade aan belangen van mensen optreedt. Ook overlast en schade aan andere natuurwaarden willen we voorkomen. Om dit te bereiken worden preventieve maatregelen genomen en worden faunabeheerplannen opgesteld door de faunabeheereenheid. Ook wordt bij de inrichting van natuurgebieden rekening gehouden met populaties van dieren die in deze gebieden kunnen leven en het effect dat ze hebben op de omgeving. Wanneer schade aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen door de bescherming van diersoorten niet redelijkerwijs kan worden voorkomen, verleent de Provincie tegemoetkomingen in de schade.

Exotenbeheer
Onze natuur, de inheemse soorten en de biologische diversiteit, kunnen worden geschaad wanneer nieuwe, door de mens hierheen gehaalde uitheemse soorten de inheemse soorten verdringen, overwoekeren of op een andere manier schaden. Dit kan aanleiding zijn om deze invasieve exoten te bestrijden.

Natuur en de energietransitie

We werken aan een innovatieve en duurzame opwekking van energie. Om zorgvuldig om te gaan met de schaarse ruimte en bij het maken van de wenselijke keuzes wordt gebruik gemaakt van een duurzaamheidladder die wordt vastgelegd in de nog op te stellen Omgevingsvisie. In de duurzaamheidsladder wordt rekening gehouden met biodiversiteit.

Door bij de ruimtelijke inpassing van energieopwekking de natuurbelangen aan de voorkant integraal mee te wegen worden procedures versneld, ontheffing verlening makkelijker, het nemen van maatregelen goedkoper, risico's voor ontwikkelaars verminderd en de natuurwaarden tenminste behouden of bij voorkeur vergroot.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: De karakteristieke Limburgse natuur- en landschapswaarden (habitattypen en soorten) worden behouden en verbeterd. Dit gebeurt zo veel mogelijk met actieve inbreng vanuit de Limburgse samenleving.

Criterium 2: Het beheer van natuurgebieden en het agrarisch natuur en landschapsbeheer is op orde en waar mogelijk zijn verbeteringen in kwaliteit doorgevoerd.

Criterium 3: Schade en overlast van wilde dieren, binnen en buiten natuurgebieden, blijven op een acceptabel niveau.

Criterium 4: Ruimtelijke ontwikkelingen, economische ontwikkelingen en de energietransitie gaan hand in hand met een adequate bescherming van natuurwaarden en leveren waar mogelijk een meerwaarde op voor de natuur.

Wat hebben we bereikt en wat merken de Limburgers daarvan?

Op 7 december 2020 is tussen de minister van LNV en de Provincies overeenstemming bereikt over het Uitvoeringsprogramma Natuur 2021-2030. In dit programma staan onder andere afspraken over de te nemen natuurherstelmaatregelen, prioritair gericht op de stikstofaanpak. Maar ook afspraken over de financiering van deze maatregelen. Het kabinet heeft daarvoor in de komende 10 jaar 3 miljard euro uitgetrokken. In de aanloop naar de afspraken is een stevig lobbytraject gevoerd om deze extra middelen op een adequate wijze in te zetten en te verdelen. De uitwerking van de afspraken, zoals de nadere concretisering van het maatregelenpakket heeft de komende tijd de hoogste prioriteit. Tevens wordt gewerkt aan het opzetten aan een uitvoeringsstructuur in samenwerking met de betrokken partners. Om deze maatregelen te onderbouwen is op initiatief van Limburg samen met de Provincies Gelderland en Noord-Brabant een opdracht verstrekt aan WENR (Wageningen Environmental Research) om te komen tot een methodiekontwikkeling doelbereik Natura 2000-doelen en een met de methodiek samenhangende monitoring. De methodiek moet leiden tot een syntheserapport per Natura 2000-gebied, waarbij beoordeling van het actuele en beoogde doelbereik plaatsvindt. Een eerste pilot in de Maasduinen heeft eind 2020 plaats gevonden.

Het werken aan natuur(herstel) is vaak een kwestie van lange adem, waarbij de directe koppeling tussen te nemen maatregelen en het beoogde effect (zoals herstel van habitat of bescherming van soorten) niet altijd direct zichtbaar is. Dat neemt niet weg dat de aanwezigheid en kwaliteit van natuur

en landschap een belangrijk onderdeel uitmaakt van het Limburgs woon- en vestigingsklimaat. Het afgelopen coronajaar heeft het belang daarvan nog eens duidelijk gemaakt; de natuurgebieden zijn door de Limburgers veelvuldig benut als plek voor afleiding en verpozing. De betrokkenheid van de burgers bleek onder meer door een stijging van meldingen aan terreinbeherende organisaties over vermoede misstanden die daarbij werden gesignaleerd.
Die betrokkenheid is natuurlijk ook aan de orde bij diverse van de afzonderlijke maatregelen in onderstaande opsomming, net meest evident in de lijn vermaatschappelijking natuur (waarbij tal van Limburgers zich actief inspannen voor de Limburgse natuur), maar bijvoorbeeld ook in de lijnen faunabeheer (belangrijk voor onder meer jager en boeren), het 1 miljoen bomenplan (waar een breed maatschappelijke interesse is gebleken), het agrarisch natuurbeheer (belangrijk voor boeren) en de aanpak van ongewenste exoten (zeker als die ook direct voor de burgers hinderlijk zijn, zoals de Aziatische Hoornaar). De betekenis van de stikstofaanpak ontstijgt het belang van alleen natuur(herstel), ook ondernemende Limburgers zijn gebaat bij een adequate aanpak die de mogelijkheden voor vergunningverlening weer verruimt.

In navolgende opsomming is de indeling van ‘wat willen bereiken’ aangehouden, met twee aanvullingen. Op de eerste plaats zijn de activiteiten die in 2020 op het gebied van de actieve soortenbescherming zijn ondernomen, onder een eigen aanduiding weergegeven. Daarnaast is er aandacht besteed aan de activiteiten en ontwikkelingen die in het kader van het stikstofbeleid hebben plaatsgevonden.

Ontwikkelopgave en de voorgenomen kwaliteitsslag
In 2020 is verder gewerkt aan de realisatie van de ontwikkelopgave natuur. Lopende jaarschijven met partners zijn afgerekend, gronden zijn ingericht en projecten zijn gestart met inventariserende gesprekken met eigenaren ten behoeve van omvorming naar nieuwe natuur. In totaal zijn 142 ha nieuwe natuur in 2020 gerealiseerd en zijn 174 ha ingericht. De looptijd van de ontwikkelopgave is tot en met 2027. Vanwege onze inzet op vrijwillige realisatie is de het onzeker of we de gehele restant (ontwikkel)opgave tijdig kunnen realiseren. Voor het Natuurherstel krijgt de provincie de komende jaren een forse impuls door het beschikbaar komen van extra (stikstof)middelen, maar deze is niet bedoeld om de ontwikkelopgave te financieren maar om versnelling en versterking van het in een gunstige staat van instandhouding van de stikstofgevoelige gebieden te krijgen. Het is een aanvulling op de afspraken die in het kader van het natuurpact zijn gemaakt.
In het aanvalsplan Stikstof is de kwaliteitsslag Natura 2000-graslandhabitattypen opgenomen. Deze heeft betrekking op 6 Natura 2000-gebieden in Zuid- en Midden-Limburg. Als eerste stap in de realisatie van deze kwaliteitsslag is een aantal eigendommen van Staatsbosbeheer (SBB) in Zuid-Limburg opgenomen op de ambitiekaart van het Natuurbeheerplan. Daarnaast worden voorbereidingen getroffen om op een aantal eigendommen van de Provincie binnen gerealiseerd goudgroen een versterkte inrichting te realiseren in de komende drie jaar. Deze versterkte inrichting is gericht op de realisatie van Natura 2000-doelen en doelen met betrekking tot beschermde en bedreigde soorten.

1 Miljoen Bomenplan
Ter uitvoering van het actieplan 1 miljoen bomen dat op 13 december 2019 door Provinciale Staten is vastgesteld, is een subsidieregeling vastgesteld. De regeling met de naam “Nadere subsidieregels aanplant bomen in Limburg 2020” is in januari 2020 in werking getreden. Momenteel worden de aanvragen beoordeeld waarbij wordt aangetekend dat het plantseizoen loopt van oktober tot en met

maart. Inmiddels zijn aanvragen ontvangen die het subsidieplafond reeds bereiken en bij uitvoering zullen leiden tot de aanplant van meer dan 600.000 bomen.

Beheeropgave

De ontwikkelopgave is ruimtelijk verbeeld in een geactualiseerd Natuurbeheerplan Limburg 2021. In het Natuurbeheerplan is ook inzichtelijk welke terreinen in aanmerking kunnen komen voor subsidie voor de omvorming van landbouwgrond naar natuur en welke terreinen in aanmerkingen kunnen komen voor (agrarisch) natuurbeheer.
Ten aanzien van het beheer van natuurgebieden (binnen het Natuurnetwerk Limburg), agrarisch beheer en landschapselementen zijn subsidies verleend met gebruikmaking van beschikbare Rijksmiddelen, Europese middelen en eigen middelen. Via de regeling voor Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) werd door ruim 1.300 deelnemers op milieuvriendelijke wijze agrarisch natuur- en landschapsbeheer uitgevoerd. Dit levert goede leefgebieden op voor beschermde boerenlandsoorten, zoals vogels, amfibieën en kleine zoogdieren. Daarnaast draagt het bij aan de omgevingskwaliteit voor de Limburgers.
Limburg kent 23 N2000-gebieden. Daarvan zijn per 31 december 2020 voor 21 gebieden de N2000-plannen vastgesteld. In 2020 zijn de plannen voor Geleenbeekdal, Bemelerberg/Schiepersberg, Noorbeemden Hoogbos, Brunssummerheide, Maasduinen en St. Pietersberg / Jekerdal definitief vastgesteld. De plannen St. Jansberg, Boschhuizerbergen, Leudal, Roerdal en Bunder/Elsoërbos zijn in ontwerp vastgesteld. Hiervan dienen de inspraakreacties nog verwerkt te worden voordat definitieve vaststelling kan plaatsvinden. Van de plannen Geuldal, Weerter/Budelerbergen volgt vaststelling in eerste helft 2021.

Vermaatschappelijking

De vermaatschappelijking van natuur is via het verlenen van exploitatiesubsidies aan het IKL, IVN, Limburgs Landschap en de Natuur en Milieufederatie voortgezet. Middels hun projecten en activiteiten dragen zij bij aan de beleving en betrokkenheid van Limburgers bij hun groene omgeving. Hierbij richten zij zich o.a. op natuureducatie, ontsluiting en realisatie groene omgeving, landschapsprojecten en beleidsbeïnvloeding. Voorbeelden van dergelijke projecten zijn Tiny Forest, Maas Cleanup, de ondersteuning van de vrijwilligersorganisatie van het IVN en landschapsprojecten van het IKL, zoals aanleggen van poelen ten behoeve van prioritaire soorten. Middels de subsidie POP3-leader worden ondernemers, gericht op het platteland, ondersteund voor initiatieven voor de sociale en economische ontwikkeling in het platteland. Hierbij worden lokale gemeenschappen betrokken. Daarnaast wordt door deelname aan andere projecten getracht een impuls te geven aan zgn. verdienmodellen in en rondom natuur. Een voorbeeld daarvan is het Interreg-project Wildlife Economy, waarbij samen met partners uit België, Duitsland, Spanje en Zweden verder gewerkt wordt aan de vraag hoe economie en natuur in een juiste balans met elkaar gebracht kunnen worden door in te zetten op de economische waarde van natuur. Daarbij worden stakeholders uit bredere gelederen van het maatschappelijk speelveld betrokken.

Faunabeheer

Ondanks de komst van COVID-19 en bijbehorende maatregelen heeft het Faunabeheer in Limburg onverminderd doorgang gevonden in 2020. Middels Provinciale subsidie aan de Faunabeheer eenheid is er hernieuwde impuls gegeven aan de opleiding van een nieuwe generatie jagers, zijn er middelen ter beschikking gekomen voor een effectiever beheer en is geïnvesteerd in het lokaal overleg tussen jagers, gemeenten, grondeigenaren en andere lokaal belanghebbenden.

Er is door de Faunabeheereenheid Limburg een nieuw faunabeheerplan opgesteld voor de periode 2020-2026, en ter goedkeuring aangeboden aan het College van Gedeputeerde Staten. Met dit plan wordt een duurzaam beheer van de in Limburg voorkomende diersoorten nagestreefd, zodanig dat de schade aan wettelijke belangen kan worden beperkt en de duurzame staat van instandhouding van de soorten voldoende wordt gewaarborgd. Het College van Gedeputeerde Staten heeft dit plan voorgelegd aan Provinciale Staten en op 8 december 2020 haar goedkeuring gegeven.

Binnen de Provincie Limburg zien we een grote opgave wat betreft het beheer van wilde zwijnen. Waar voorheen schadegestuurd beheer plaatsvond buiten de aangewezen leefgebieden is dit sinds 2018 met de uitbraak van de Afrikaanse Varkenspest (AVP) in België gewijzigd naar het actief reduceren van de wilde zwijnen populatie buiten de leefgebieden. Afgelopen jaren zijn veel maatregelen genomen en acties ingezet om de kans op introductie van AVP in Nederland te voorkomen. Om deze kans verder te verkleinen is er in 2019 gestart met het ontwerp van een 'Roadmap preventie introductie AVP'. In deze Roadmap zijn door het Ministerie van LNV – Dierlijke Agroketens en Dierenwelzijn, – Chief Veterinary Officer en – Natuur, Producenten Organisatie Varkenshouderij, Provincies Noord-Brabant, Gelderland, Overijssel en Limburg, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en LandschappenNL aanbevelingen opgenomen om de kans op een introductie van AVP in Nederland te verkleinen. In maart 2020 is de Roadmap afgerond en gepresenteerd aan Minister Schouten en hebben alle betrokken partijen hun commitment gegeven tot uitvoering van de in deze Roadmap opgenomen aanbevelingen waar ook kosten mee zijn verbonden. In 2020 is er in het kader van preventie AVP in totaliteit € 152.000 ingezet ten behoeve van stimulering afschot via subsidie van nachtzichtkijkers, populatieonderzoek bij wilde zwijnen middels DNA-verzameling en een voortzetting van het mentorproject ter stimulatie van nieuwe aanwas jagers voor het faunabeheer in Limburg.

Exotenbeheer

Het College van Gedeputeerde Staten heeft aan Provinciale Staten het Plan van aanpak Invasieve exoten voorgelegd (inmiddels op 5 februari jl. vastgesteld), samen met een voorstel voor een begrotingswijziging van aanvullend € 200.000 per jaar in de periode 2021-2023. Het beleidskader beschrijft hoe de Provincie samen met andere betrokken partijen de bestrijding en het beheer van invasieve uitheemse plant- en diersoorten als de Aziatische hoornaar en de Reuzenberenklauw wil gaan aanpakken, welke uitgangspunten daarbij zijn gekozen en welke instrumenten worden ingezet. Het College geeft hiermee invulling aan de Europese verplichting om schade aan inheemse biodiversiteit door invasieve exoten te voorkomen en te beperken.

Natuur en de energietransitie

In 2020 is gestart met het formuleren van een specificatie van de beleidsregels passieve soortenbescherming voor projecten rondom de energietransitie. In afstemming met de beleidstrajecten rond de PES en de Limburgse RESSEN is ervoor gekozen de specificaties in de vorm van concrete voorbeelden te formuleren, die zullen worden opgenomen in de handreiking passieve soortenbescherming (volgens planning Q2 2021).

Actieve soortenbescherming

In 2020 liepen 24 opdrachten voor uiteenlopende onderzoeken en uitvoeringsmaatregelen met het oog op de duurzame instandhouding van prioritaire soorten, zijnde soorten (met een internationaal en bedreigde soorten van de rode lijst) die alleen of in belangrijke mate in Limburg voorkomen. Ook zijn een aantal (soms meerjarig lopende) onderzoeken en maatregelen afgerond. De kritieke situatie van veel soorten noopt tot veel onderzoek en maatregelen. Het gaat daarbij om soorten als vuursalamander en

hamster. Hoewel de Provincie veel investeert in het behoud prioritaire soorten, dient er helaas ook soms handhavend te worden opgetreden zoals afgelopen jaar bij het donker pimpernelblauwtje.
Medio 2020 is de paragraaf Soortenbeleid van de Subsidieregeling Investering Landelijk Gebied (SILG) opengesteld. Hierop zijn 8 subsidieaanvragen van 7 verschillende maatschappelijke organisaties die betrekking hadden op de instandhouding van prioritaire soorten gehonoreerd. De regeling loopt door tot 31/12/2021. Daarnaast zijn er 3 incidentele subsidies beschikt. De initiatieven zijn uiteenlopend van karakter: onderzoek, educatie en uitvoering van instandhoudingsmaatregelen voor diverse soorten als knoflookpad en rood peperboompje.

Stikstofbeleid
Op 28 januari 2020 hebben Gedeputeerde Staten het Limburgs Aanvalsplan Stikstof 'Op weg naar een nieuwe balans' vastgesteld. In dit Aanvalsplan is een aanpak geschetst langs vier actielijnen met genoemde acties op korte en lange termijn. Dit is met een mededeling portefeuillehouder (GS 2020-3719) met de Staten gecommuniceerd.
Als uitwerking van dit Aanvalsplan is gedurende 2020 vormgegeven aan een probleemgerichte gebiedsaanpak stikstof die moet leiden tot een vermindering van stikstofemissies op stikstofgevoelige natuur. Daartoe is o.a. gestart met het maken van stikstofanalyses voor elk van de 21 stikstofgevoelige natuurgebieden in Limburg. Deze analyses worden afgerond in maart 2021, zodat op basis van de uitkomsten daarna kan worden gestart met de planvorming voor de te nemen bronmaatregelen.
Daarnaast heeft de vooruitstrevende Limburgse aanpak ertoe geleid dat er tussen december 2019 (inwerkingtreding nieuwe beleidsregels) en 3 december 2020 qua vergunningverlening 154 ontwerpbesluiten en 81 definitieve besluiten zijn genomen. Ook heeft Limburg zich op meerdere andere vlakken koploper getoond, bijvoorbeeld bij het opzetten van juridisch houdbare salderingsbanken om ontwikkelingen mogelijk te maken zonder daarbij inbreuk te doen op de kwaliteit van de natuur. Een dergelijke salderingsbank is bijvoorbeeld mogelijk gemaakt voor ontwikkelingen rondom Greenport Venlo.
Tot slot is in december 2020 de nieuwe Wet stikstofreductie en natuurverbetering door de Tweede Kamer aangenomen. Deze wet verplicht Provincies om uiterlijk eind 2022 zelf gebiedsplannen in het kader van de stikstofaanpak gereed te hebben. Deze verplichting past in de stappen van de reeds lopende Limburgse aanpak en deze stappen zullen gedurende 2021 dus worden gecontinueerd.

Wat hebben wij er in 2020 voor gedaan?

Product	3.8.1. Natuur
Portefeuillehouders	Gabriëls

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Bijdrage aan de biodiversiteitsdoelstellingen door functieverandering en inrichting van landbouwgronden naar hoogwaardige natuur. Rol Provincie: *voortrekker, toetser, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Deels gerealiseerd. Deels gerealiseerd. Uitvoering op basis van programma ontwikkelopgave natuur 2013-2027.		1, 2, 3, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
2. Bijdrage aan de biodiversiteitsdoelstellingen door het opwaarderen van de inrichting van bestaande natuur. Rol Provincie: *voortrekker, ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Uitvoering op basis van programma ontwikkelopgave natuur 2013-2027.		1, 2, 3, 4
3. CO2 binding door aangepast bosbeleid. Opstellen 1 miljoen Bomenplan en uitvoeren.	Gerealiseerd. De openstelling is gerealiseerd; initiatieven zijn aangedragen en in procedure.		1, 2, 4
4. De bestaande natuurgebieden hoogwaardig beheren en daarbij inzetten op een kwaliteitsimpuls. Rol Provincie: *toetser, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. In 2020 heeft het beheer van natuurgebieden plaatsgevonden door gecertificeerde natuurbeheerders. Deze zijn gefinancierd middels subsidie. In 2020 zijn de aflopende subsidiebeschikkingen verlengd en zijn nieuwe natuurterreinen in de subsidiebeschikkingen opgenomen.		1, 2
5. Resultaat: De agrarische natuur en het landschap op een kwalitatief hoogwaardige manier beheren. Rol Provincie: *procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het agrarisch natuur- en landschapsbeheer is op een kwalitatief goede manier begeleid en uitgevoerd door Natuurrijk Limburg. Een beschikking is afgegeven voor de periode 2020 t/m 2025, waarbij de nadruk ligt op de leefgebieden van Europees beschermde soorten.		1, 2
6. Resultaat: Het natuurbeheerplan sluit aan bij de doelen en de realisatie van natuurbeheer en aanleg. Rol Provincie: *toetser, bevoegd gezag, partner*	Gerealiseerd. Het Natuurbeheerplan is in 2020 geactualiseerd. De ambitie waar welke natuur te ontwikkelen is, is herbeoordeeld. De nieuwe gerealiseerde natuur is opgevoerd. Het kaartbeeld is op punten aangepast aan de situatie in het veld.		1, 4
7. Resultaat: Subsidiëren van partners die bijdragen aan vermaatschappelijking. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het aantal gerealiseerde initiatieven is iets lager dan voorzien, doordat enkele initiatieven zijn voorbereid eind 2020 en pas in 2021 tot uitvoering komen; overall is het beeld positief.		1, 2
8. Resultaat: Uitvoering mogelijk maken van maatschappelijke initiatieven die bijdragen aan de realisatie van de doelstellingen van vermaatschappelijking uit de natuurvisie.	Gerealiseerd. De jaarlijkse exploitatiesubsidie is verleend aan de organisaties IVN, IKL, Natuur- en Milieufederatie en het Limburgs Landschap die een bijdrage leveren aan		1, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	de vermaatschappelijking van landschap en natuur. Diverse initiatieven zijn ondersteund en leveren een bijdragen aan de vermaatschappelijking (Bomenplan, POP3-leader, landschapsprojecten IKL aanleggen van poelen ten behoeve van prioritaire soorten).		
9. Resultaat: Uitvoeren van herstelmaatregelen in Natura2000-gebieden. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. De verdere uitvoering van herstelmaatregelen in 2020 is verlopen conform meerjarensubsidie afspraken met de Terreinbeherende organisaties (TBO's).		1, 2

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 1-1--2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1, 2	Aantal hectares blijvend beschikbaar voor natuur.	1.361 (31-12-18)	1.608	2.600	2027
1, 2	Aantal hectares ingericht voor natuur.	1.766 (31-12-18)	2.116	3.400	2027
3, 2	Oppervlakte natuurgebiedenbeheer.	33.600 (31-12-18)	33.143	33.600	2020
4, 2	Oppervlakte agrarisch natuur- en landschapsbeheer.	2.519 (31-12-18)	2.648	2600	2020
5	Jaarlijkse actualisatie van het natuurbeheerplan is tijdig afgerond.	1	1	1	2020
6, 7	Ondersteuning van initiatieven van particulieren, MKB en andere partners.	6	4	6	2020
8	1e ronde Natura2000-beheerplannen definitief vastgesteld en beroepen afgehandeld; start met wettelijke herzieningsronde.	Ca. 15 (31-12-19)	21 (nog geen herzieningen)	23 + 3 herzienin g	2020
8	Percentage natuurherstelmaatregelen in uitvoering (betreft voor het overgrote deel stikstof gerelateerd natuurherstel).	60% (31-12-18)	75%	80%	2020
4, 5	Kwaliteitsslag nieuwe natuur i.s.m. natuurbeheerders.	n.v.t.	PvA gereed	PvA gereed	2020 (Q1)
2, 3, 9	Bomenplan.	0	300.000 bomen zijn gesubsidieerd	1 mln.	2027

Toelichting prestatie-indicatoren
Korte toelichting op de nieuwe/ gewijzigde prestatie-indicator(en). 1,2 Aantal hectares blijvend beschikbaar voor natuur; stand per 31/12/2019: 1.466 ha 1,2 Aantal hectares ingericht voor natuur; stand per 31/12/2019: 1.942 ha 3,2 Oppervlakte natuurgebiedenbeheer; stand per 31/12/2019: 32.407 ha 4,2 Oppervlakte agrarisch natuur- en landschapsbeheer; stand per 31/12/2019: 2.605 ha 6, 7 Ondersteuning van initiatieven van particulieren, MKB en andere partners De prestatie-indicator is lager uitgevallen aangezien initiatieven in het laatste kwartaal van 2020 zijn voorbereid, maar nog niet tot uitvoering zijn gekomen. De uitvoering hiervoor staat gepland in 2021. Daarom zijn deze initiatieven niet meegenomen in 2020, maar worden deze opgenomen in het jaarstuk 2021. 8. Natura 2000 beheerplannen Van de 23 N2000-beheerplannen zijn eind 2020 21 plannen vastgesteld. Het Geuldal en Weerter- en Budelerbergen volgen in de eerste helft 2021. Die hebben vanwege hun complexe opgaven meer tijd nodig om tot vaststelling te komen. Daarbij worden de betrokken partners in de gebieden op voorhand meegenomen bij de ontwerpfase om het draagvlak voor de in de plannen opgenomen maatregelen te vergroten. Betreft % van de voor de periode tot en met juli 2021 geprogrammeerde natuurherstelmaatregelen (voormalige eerste tijdvak PAS).

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 3.8 Natuur	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
3.8.1. Natuur	31.443	5.898	37.341	28.549	8.792	V
Personele lasten	3.008	1.633	4.641	4.515	126	
Kapitaallasten	109	0	109	109	0	
Totaal lasten	34.560	7.531	42.091	33.173	8.918	V
Baten						
Reguliere middelen						
3.8.1. Natuur	31.290	154	31.443	33.357	-1.914	V
Totaal baten	31.290	154	31.443	33.357	-1.914	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-3.271**	**-7.377**	**-10.648**	**184**	**-10.832**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve stikstof & N2000	4.000	5.135	9.135	9.135	0	
Reserve DU bodemsanering	0	272	272	288	-16	
Reserve Natuur	0	0	0	8.713	-8.713	
Totaal toevoegingen	4.000	5.407	9.407	18.136	-8.729	
Onttrekking reserves						
Reserve Natuur	0	615	615	263	352	
Reserve stikstof & N2000	5	7.693	7.698	7.398	300	
Reserve DU bodemsanering	0	300	300	300	0	
Totaal onttrekkingen	5	8.608	8.613	7.961	652	
Saldo mutatie reserves	**-3.995**	**3.201**	**-794**	**-10.175**	**9.381**	
Resultaat	**-7.266**	**-4.177**	**-11.442**	**-9.991**	**-1.451**	**V**

Financiële toelichting

Van begrotingsprogramma 3.8. Natuur resteert een voordelig resultaat van € 1,45 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 10,83 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 8,92 mln. lagere lasten en € 1,91 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

3.8.1 Natuur

Op begrotingsprogramma 3.8 Natuur resteert een voordelig resultaat van € 1,45 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 10,70 mln. lager dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 8,80 lagere lasten (excl. personele lasten) en € 1,91 mln. hogere baten.
De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:
Lasten:
Door middel van overboekingsvoorstellen wordt een totaalbedrag van **€** 2,29 mln. doorgeschoven naar begrotingsjaar 2021 en wordt € 0,60 mln. budget teruggehaald naar 2020. Het doorschuiven van budget naar 2021 is met name de inzet van intensiveringsmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid van deze collegeperiode waarvoor uitvoering in de resterende collegeperiode is toegestaan: o.a. subsidie actieve soorten en soortenbescherming voor € 1,64 mln., restant vermaatschappelijking en uitvoeringskosten POP3 voor totaal € 0,27 mln. Voor de Wet natuurbescherming en het subsidieplafond Fauna wordt in totaal € 0,21 mln. doorgeschoven naar 2021.

Bij het Natuurgebiedenbeheer is sprake van een tijdelijk tekort in 2020 als gevolg van lastnemeing van subsidies.Dit tekort in 2020 van € 0,60 mln. wordt in mindering gebracht op het budget 2021 (negatief overboekingsvoorstel).
Voor het agrarisch natuurbeheer (ANLb POP3) is in 2020 een herbeschikking afgegeven. De restantmiddelen uit de subsidiebeschikking 2016-2021 van € 6,80 mln., veroorzaakt door een hogere EU-bijdrage en dus lagere lasten voor de Provincie, zijn ingezet voor de nieuwe subsidiebeschikking 2020-2025.

Baten:
Bij het herbeschikken van het agrarisch natuurbeheer is een vordering op Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) van € 1,91 mln. opgenomen. Dit bedrag was niet geraamd.

Reserves:
Een lagere onttrekking uit de reserve stikstof & N2000 van € 0,30 mln. is veroorzaakt door achterblijvende kosten voor organisatie en voordelige afrekeningen van subsidievaststellingen.
Een lagere onttrekking uit de reserve Natuur van € 0,35 mln. door vertraging in de aanbesteding en door fasering van projecten van de Wet Natuurbescherming en het subsidieplafond Fauna.
De niet geraamde storting aan de reserve Natuur van € 8,71 mln. is veroorzaakt door de herbeschikking van het ANLb (POP3). De restantmiddelen uit de subsidiebeschikking 2016-2021 van € 6,80 mln., veroorzaakt door een hogere EU-bijdrage en lagere lasten voor de Provincie, worden ingezet voor de nieuwe subsidiebeschikking 2020-2025; daarnaast hebben we een vordering van € 1,91 mln. m.b.t. verrekening RVO. Een totaal bedrag van € 8,71 mln. wordt gestort in de reserve Natuur. In de 1e Afwijkingenrapportage 2021 worden deze middelen meerjarig geprogrammeerd.

Ontwikkelopgave Natuur

€ x 1.000

	R 2020	B 2021	B 2022	B 2023	B 2024	B 2025
Ontwikkelopgave Natuur						
Uitgaven	4.081	49.685	9.678	9.630	9.551	9.551
Inkomsten	38.865	11.760	11.760	11.760	11.760	11.760

Dit betreft de realisatie van 2020 en een inschatting van uitgaven en inkomsten voor de komende 5 begrotingsjaren.
Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de paragraaf Grondbeleid.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
3.8.1	Natuur	992	992	992	-	50	100	-	842
		992	**992**	**992**	**0**	**50**	**100**	**0**	**842**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen en garanties, welke bijdragen aan de natuurdoelen. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Financiering	Grondbeleid
Wet Natuurbescherming	Garantie aan Nationaal Groenfonds	Ontwikkelopgave Natuur
	Lening aan Coöperatie Natuurlijk Limburg	

DIDI

4.1. Bestuur

Dit programma gaat over goed, krachtig, integer en transparant bestuur, waarbij vanuit onze strategische koers de lobby naar Den Haag en Brussel, de relaties met de buurlanden, (inter)nationale fondsenwerving en samenwerking met onze bestuurlijke partners binnen en buiten Limburg voorop staan en waarbij inwoners op een vernieuwende manier bij het bestuur worden betrokken.
Wij voeren een actieve lobby in Den Haag, Brussel en Düsseldorf voor de belangen van Limburg.
Wij werken open en transparant met als uitgangspunt dat alle informatie openbaar is, tenzij er relevante redenen zijn om informatie vertrouwelijk te houden.
Wij zijn een betrouwbare partner voor gemeenten en zullen kansen pakken om onze krachten te bundelen, maar wij zullen geen gemeentelijke taken overnemen. Regionaal maatwerk is het uitgangspunt. Wij vervullen onze toezichthoudende taken met het oog op de kwaliteit van het lokaal bestuur. Wij steunen gemeentelijke herindelingen alleen als alle betrokken gemeenten daarover een positief besluit hebben genomen en als wordt voldaan aan de criteria van het Rijksbeleidskader gemeentelijke herindeling.
Als internationale grensprovincie bij uitstek wil Limburg de kansen van de grensoverschrijdende samenwerking benutten, grensbarrières verminderen en een actieve rol spelen in het Europese debat (Maastricht Working on Europe) en Europese netwerken. Inzet van Europese fondsen in combinatie met de inzet van eigen middelen is nodig om onze provinciale beleidsambities te realiseren. Met het oog op een maximale effectiviteit zullen wij onze inzet op internationalisering, Euregio's, Public Affairs en IPO in onderlinge samenhang blijven ontwikkelen. Verwezen wordt naar de producten 4.1.6. IPO tot en met 4.1.9. Strategische Public Affairs.

Wat willen we bereiken?

We realiseren de bestuurlijke opgaven doelgericht, kostenbewust en transparant vanuit een actieve opstelling van eigen kracht en vanuit een grensoverschrijdend en internationaal perspectief.

Wat vinden we daarbij belangrijk?

Criterium 1: Limburg is een bestuurskrachtige provincie met sterke gemeenten.

Criterium 2: De Provincie Limburg communiceert op een zelfbewuste manier waarin inhoud, moment en plaats goed gekozen zijn en daarmee bijdragen aan een krachtige nationale en internationale reputatie.

Criterium 3: De Provincie Limburg zorgt voor een passend toezicht op de gemeentelijke financiën en voor een goede coördinatie en uitvoering van het interbestuurlijk toezicht.

Criterium 4: De Provincie Limburg en haar partners zetten zich in om kansen te benutten en partnerships te bouwen in zowel grensoverschrijdend als internationaal verband.

Criterium 5: De Provincie Limburg speelt in op de wensen van burgers en partners.

Wat hebben wij bereikt?

Het programma Bestuur gaat over goed, krachtig, integer en transparant bestuur vanuit onze strategische koers. Vanuit die koers voeren wij de lobby naar Den Haag, Brussel, Düsseldorf en onderhouden wij de relaties met de buurlanden, benutten wij de kansen op (inter)nationale fondsenwerving en zoeken wij de samenwerking met onze partners binnen en buiten Limburg. De Commissaris van de Koning (CdK) heeft zijn Rijkstaken vervuld ten aanzien van veiligheid en het onverminderd voortzetten van het meerjarig integriteitsprogramma voor College en Staten. Er is, met enkele beperkingen door de coronapandemie, toezicht op decentrale overheden gehouden, zowel financieel als generiek.

De Provincie Limburg ondersteunt bij processen om de bestuurskracht op peil te houden. Zo heeft de Provincie een traject ondersteund om te komen tot een sterkere samenwerking op de schaal van Zuid-Limburg. Hiertoe is een bestuurdersbijeenkomst gehouden en is deze beweging geborgd in de NOVI aanpak voor Zuid-Limburg. In 2020 is er aandacht geweest voor onder andere de gemeenten Beekdaelen en Meerssen. Ten aanzien van Beekdaelen zijn stappen gezet op deelname aan gemeenschappelijke regelingen, waarbij de Provincie een toezichthoudende rol had. Ook zijn er projecten gesubsidieerd. Ten aanzien van Meerssen heeft de Provincie het gemeentebestuur ondersteund bij de keuze over de toekomst van de gemeente, onder andere door middel van een raadsbijeenkomst. De Provincie heeft het gemeentebestuur een aanbod gedaan om gezamenlijk een onafhankelijk onderzoek uit te voeren naar alle bestuurlijk-organisatorische opties in het licht van de toekomst van Meerssen.

Om onze beleidsdoelen te realiseren wordt steeds vaker de samenwerking met onze buren gezocht, zoals in 2020 intensief gebeurde rondom de Einstein-Telescoop, de spoorverbindingen en de energietransitie. De Euregio's zijn hierbij inmiddels een onmisbare partner geworden. In 2020 hebben zij veel werk verzet in verband met de coronapandemie. Zo heeft de Euregio Maas-Rijn een digitale tool ontwikkeld waarmee actueel de reisbeperkingen tussen de drie landen en-detail wordt weergegeven. Via Public Affairs wordt geschakeld met Brussel en de regeringen in de buurlanden. De regeringsconsultaties met Noordrijn-Westfalen en met Vlaanderen worden benut om Limburgse belangen naar voren te brengen. De intensieve samenwerking met Noordrijn-Westfalen is gecontinueerd en tijdens de Grenslandconferentie op 2 december 2020 is een nieuwe Grenslandagenda vastgesteld.

Ook hebben we een subsidie verstrekt voor de tussenfase (mei 2020-december 2021) van het programma Maastricht Working on Europe (MWoE). MWoE heeft potenties te groeien tot een impactvol programma met een Europese reputatie en uitstraling, in een unieke combinatie van kennisvalorisatie, netwerkvorming en versterking, waarbij ook het burgerperspectief betrokken wordt. De uitvoering via een Hub- en spoke concept bundelt op innovatieve wijze partners, netwerken en bestaande initiatieven op basis van inhoud, maatschappelijke relevantie impact en meerwaarde. Dit intensiveert/vergroot de signaleringfunctie voor kansen rondom Europese thema's die aansluiten bij de regioprofilering en draagt bij aan de inspanningen rond lobbydossiers waarmee de Limburgse belangen behartigd worden.

Op diverse dossiers is een inbreng geleverd vanuit Limburg. Bijvoorbeeld ten aanzien van VDL Nedcar, de Maaslijn, de intercityverbinding naar Aken, de Gezonde Basisschool, spreiding van cultuurbeleid, het woondossier en de vrachtbelasting voor Nederlandse vliegtuigen. In de volle breedte is een Limburgse propositie ingebracht richting de verkiezingsprogrammacommissies. Door deze acties hebben we de

Limburgse belangen onder de aandacht gebracht, zodat in de diverse bestuurscentra deze meegenomen werden.

Correctief bindend referendum
25 september 2020 hebben Provinciale Staten Limburg als eerste provincie in Nederland de verordening voor een correctief bindend referendum aangenomen. Daarmee wordt een correctief bindend referendum op provinciaal niveau mogelijk binnen de contouren van de Grondwet en Provinciewet. Limburg werkt daarmee (pro)actief aan bestuurlijke vernieuwing. Niet alleen met een extraparlementaire bestuursvorm, maar dus ook vernieuwend inzake het invoeren van een correctief bindend referendum. Wij beschouwen het referendum dan ook als een aanvulling op onze representatieve democratie én als een nieuwe bouwsteen in het palet van burgerparticipatie. Limburg kent vruchtbare grond voor bestuurlijke vernieuwing.

Wat hebben wij daarvoor in 2020 gedaan en wat merken de Limburgers ervan ?

Product	4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
Adequaat toezicht op openbare orde en veiligheid (rampenbestrijding en crisisbeheersing). Rol CdK: *bevoegd gezag als rijksorgaan: in voorkomende gevallen tevens verbinder, intermediair, subsidiënt of facilitator, subsidiënt en/of partner*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De verantwoordelijke partners vervullen hun taken en rollen op actieve en professionele wijze, waarbij de burgers kunnen rekenen op adequate hulpverlening. In 2020 heeft de CdK zijn verantwoordelijkheid in het kader van de beheersing van de COVID-19 crisis ingevuld. Niet alleen binnen de Limburgse regio, maar ook in de grensoverschrijdende contacten in de governance structuur met NRW en België. In de zogenoemde stand van zaken COVID-19 brieven aan de leden van Provinciale Staten zijn de Rijkstaken en de invulling daarvan door de Commissaris van de Koning op het vlak van corona meegenomen.		1,2,3,4
Stimulering van landsgrensoverschrijdende samenwerking op het gebied van openbare orde en	Gerealiseerd.		1,2,3,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
veiligheid (rampenbestrijding en crisisbeheersing en criminaliteitsbestrijding). Rol CdK: *bevoegd als rijksorgaan: in voorkomende gevallen tevens verbinder, intermediair, subsidiënt of facilitator, subsidiënt en/of als partner*	De Commissaris van de Koning heeft alsrijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De verantwoordelijke partners werken nauw samen en vervullen hun rollen op actieve en professionele wijze, waarbij burgers kunnen rekenen op grensoverschrijdende hulpverlening en verdere verbetering van een gezamenlijke, grensoverschrijdende aanpak ter bestrijding van criminaliteit. In 2020 heeft de CdK daarnaast in het kader van de beheersing van de COVID-19 crisis ook nauwe contacten onderhouden met de grensregio's NRW en België. Vanuit zijn rol heeft hij zich ingezet om sluiting van de grenzen met België en NRW te voorkomen, c.q. bij het bevoegde gezag aan de orde te stellen met als resultaat dat de grenzen met Duitsland/ NRW open zijn gebleven en met België op landsniveau nadere afspraken zijn gemaakt.		
Afstemming tussen rijks initiatieven en behoeften op lokaal/regionaal niveau bij burgemeesters, via een intermediaire, verbindende dan wel faciliterende rol. Rol CdK: *bevoegd gezag als rijksorgaan*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De verantwoordelijke partners werken nauw samen waarbij burgemeesters in positie zijn om hun rol naar de gemeenteraden en burgers te vervullen.		1,2,3,4
Onderhouden rijksgrenspalen en grenskwesties (landsgrens). Rol CdK: *bevoegd gezag als rijksorgaan: bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. Burgers hebben duidelijkheid over het verloop van de landsgrens.		1,2,3,4
Stimulering van de verdere implementatie van het programma Veilige Publieke Taak en de aanpak van verhuftering. Rol CdK: *bevoegd als rijksorgaan: in voorkomende gevallen tevens verbinder, intermediair, facilitator, subsidiënt en/of als partner*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft als rijksorgaan zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden ingevuld. De burger ziet een overheid die adequaat reageert op ongewenst gedrag.		1,2,3,4

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie
Portefeuillehouder	Roest

Beoogde resultaten 2020	**Bereikte resultaten 2020**		**Criteria**
1. Volledige en tijdige afronding wettelijk fusietraject gemeente Beekdaelen. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, bevoegd gezag, subsidiënt, financier, partner*	In algemene zin wordt bij dit product opgemerkt dat de Provincie een verantwoordelijkheid heeft voor de kwaliteit van het lokaal bestuur. De Provincie ondersteunt daartoe gemeenten bij initiatieven op het vlak van bestuurlijke organisatie, die als doel hebben de kwaliteit van het lokaal bestuur in brede zin te verbeteren, waaronder de kwaliteit en continuïteit van de dienstverlening aan inwoners. Gerealiseerd. De gemeente Beekdaelen heeft voldaan aan alle stappen die bij een fusie moeten worden doorlopen ingevolge de Wet algemene regels herindeling (arhi). De laatste stap betrof de keuze van al dan niet deelnemen aan gemeenschappelijke regelingen waaraan de voormalige gemeenten deelnamen. De Provincie heeft toezicht gehouden op dit proces.		1
2. Realisatie projecten investeringsagenda Beekdaelen 2018/2019. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. De projecten in deze agenda zijn grotendeels gerealiseerd. De Provincie heeft enkele termijnverlengingen verleend voor nog lopende projecten.		1,5
3. Afronding besluitvorming gemeente Meerssen inzake toekomstige invulling rol als zelfstandige gemeente. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, subsidiënt*	Gerealiseerd. ▪ De Provincie heeft een subsidie verleend voor afronding van het onderzoek regiegemeente constructie. ▪ De Provincie heeft het gemeentebestuur ondersteund bij de keuze over de toekomst van de gemeente o.a. door middel van een raadsbijeenkomst. ▪ De Provincie heeft het gemeentebestuur in het kader van haar ondersteunende rol medio december 2020 een aanbod gedaan om gezamenlijk een onafhankelijk onderzoek uit de voeren naar alle bestuurlijk-organisatorische opties in het licht van de toekomst van Meerssen. In februari 2021 heeft het gemeentebestuur van Meerssen bericht hiervan geen gebruik te willen maken. Hiermee zijn voor GS de opties voor ondersteuning op dit moment ten einde.		1,3
4. Besluitvorming van de gemeenten in Parkstad Limburg	Gerealiseerd		1,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
over een herijkte intergemeentelijke samenwerking. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, partner*	▪ De Provincie heeft kennisgenomen van de besluiten van de gemeenten in Parkstad om hun samenwerking te versterken. ▪ De Provincie heeft daarnaast een traject ondersteund om te komen tot een sterkere samenwerking op de schaal van Zuid-Limburg. Hiertoe is een bestuurdersbijeenkomst gehouden en is deze beweging geborgd in de NOVI aanpak voor Zuid-Limburg.		

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.3. Integriteit
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Vergroten en borgen integriteitsvolwassenheid van de ambtelijke organisatie. Doorontwikkeld integriteitsbeleid borgen door middel van acties op het gebied van preventie, morele oordeelsvorming en handhaving. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. De invoering van de nieuwe gedragscode “Goed ambtelijk vakmanschap” vergroot de integriteitsvolwassenheid, ondersteund door de landelijke lancering van de serious game “Zuivere Koffie”. Deze instrumenten dragen positief bij aan de beeldvorming van Limburg. In 2020 is voor het eerst een Jaarverslag Integriteit (2019) verschenen, waarin Ambtelijke Integriteit, Bestuurlijke Integriteit en Commissie Integriteit/ PS gebundeld zijn. Intern integriteitsbeleid is voortgezet.		1
2. Borgen integriteitsbeleid in politiek-bestuurlijke omgeving. Onverminderd voortzetten van het meerjarig integriteitsprogramma voor College en Staten. De invulling van het programma is belegd bij de Commissie Integriteit. Rol Provincie: *ondersteuner*	Gerealiseerd. In 2020 is de Gedragscode Integriteit GS Limburg voorbereid (vastgesteld PS 05-02-2021). Daarnaast hebben er diverse bijeenkomsten in PS plaatsgevonden in het kader van integriteitsbevordering en zijn er diverse kennismakingsgesprekken met nieuwe statenleden gevoerd, waarbij het onderwerp integriteit ter sprake kwam. Integriteit als prominent thema, versterkte aandacht voor de “Schijn van..”. Integriteitscommissie, ondersteund door externe adviseur, heeft		1

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	onderzoeksprotocol en eigen gedragscode doorontwikkeld. In 2020 is voor het eerst een Jaarverslag Integriteit (2019) verschenen, waarin Ambtelijke Integriteit, Bestuurlijke Integriteit en Commissie Integriteit/ PS gebundeld zijn. Verder is uitvoering gegeven aan meerjarenprogramma.		
3. Limburgs integriteitbeleid ontwikkelen en uitdragen als Best Practice Het Limburgse samenwerkingsmodel, als voorbeeld voor de overheid, wordt in 2020 ondersteund door een in eigen beheer ontwikkeld Serious Game Integriteit. Rol Provincie: *ondersteuner*	Gerealiseerd. De Commissaris van de Koning heeft vanuit zijn wettelijke taak het Limburgs samenwerkingsmodel uitgedragen en versterkt met release van serious game “Zuivere Koffie” met landelijke publiciteit.		1

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Ontwikkelen en borgen integriteitsbeleid	1	1	1	2020
2	Borgen integriteitsprogramma Staten en College	1	1	1	2020
3	Limburgs integriteitbeleid als Best Practice	1	1	1	2020

Product	4.1.4. Coördinatie Interbestuurlijk toezicht
Portefeuillehouder	Roest

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. In 2020 voert de Provincie Limburg adequaat systeemtoezicht uit, aangevuld met inhoudelijke toetsen (zoals reality checks en verdiepingsonderzoeken) gebaseerd op risicoanalyses. Rol Provincie: *toetser*	Gedeeltelijk gerealiseerd. Voor het toezichtdomein informatie- en archiefbeheer is in 2020 systeem-toezicht gehouden op basis van aangeleverde gegevens. Voor het toezichtdomein Monumenten is systeemtoezicht gehouden op basis van een risico-analyse middels een vragenlijst. Voor het toezichtdomein huisvesting verblijfsgerechtigden zijn de prestaties van alle gemeenten per 1 januari 2020 en 1 juli		3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	2020 beoordeeld en waar nodig is de bestuurlijke interventieladder doorlopen. Voor het toezichtdomein Omgevingsrecht is systeemtoezicht gehouden op basis van aangeleverde gegevens.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	De gemeenten in Limburg hebben zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende gegevens beschikbaar ten behoeve van de toetsing aan de Interbestuurlijk Toezicht (IBT)-criteria binnen de vier toezichtdomeinen (1. Ruimtelijke Ordening en Omgevingsrecht; 2. Informatie- en archiefbeheer; 3. Huisvesting verblijfsgerechtigden; 4. Erfgoed).	31	Domein 1: 30 Domein 2: 13 Domein 3: 31 Domein 4: 28	31	2020
2	Het Waterschap Limburg heeft zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende gegevens beschikbaar ten behoeve van de toetsing aan de IBT-criteria binnen het toezichtdomein Ruimtelijke Ordening en Omgevingsrecht (Wabo).	1	0	1	2020
3	Het Waterschap Limburg en de gemeenschappelijke regelingen in Limburg hebben, voor zover op hen van toepassing, zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende gegevens beschikbaar ten behoeve van de toetsing aan de IBT-criteria binnen het toezichtdomein Informatie- en archiefbeheer.	27*	0	27*	2020
4	Reality checks op de van alle onder toezicht gestelde bestuursorganen ontvangen informatie hebben plaatsgevonden.	5	**0	5	2020
5	Indien noodzakelijk heeft/hebben (een) verdiepingsonderzoek(en) plaatsgevonden.	PM	**0	PM	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Het betreft het Waterschap en 26 gemeenschappelijke regelingen die gezien de taakstelling en omvang formatie onder het Interbestuurlijk Toezicht van de Provincie Limburg vallen. 2020 is een uitzonderlijk jaar gebleken voor de meeste toezichtontvangers in verband met de COVID-19 pandemie. De Provincie heeft de toezichtontvangers de mogelijkheid geboden om af te wijken van de reguliere inleverdatum van toezichtinformatie (15 juli 2020) door uitstel te verlenen tot 15 november 2020. Informatie- en Archiefbeer De toezichtontvangers konden ondanks het uitstel toch niet voldoen aan de informatieplicht. Bijna de helft van de Limburgse Gemeenten hebben toezichtinformatie aangeleverd. Dit heeft geresulteerd in 13 gemeenten met voldoende taakbehartiging. Het Waterschap en de Gemeenschappelijke Regelingen hebben in 2020 geen toezichtinformatie ingeleverd. Huisvesting verblijfsgerechtigden: Per respectievelijk 1 januari 2020 en 1 juli 2020 zijn de prestaties van alle gemeenten beoordeeld en waar nodig is de bestuurlijke interventieladder doorlopen. Erfgoed/Monumenten Voor het toezichtdomein Monumenten heeft in 2020 een uitvraag bij gemeenten plaatsgevonden op basis van een risico-analyse middels een vragenlijst. 28 gemeenten hebben deze ingevuld. Op basis van deze gegevens laten gemeenten voldoende taakbehartiging zien. Wabo/Wro In 2020 is uitvraag gedaan aan alle gemeenten hetgeen geresulteerd heeft in een score op taakbehartiging. Voor het omgevingsrecht zijn alle vereiste stukken bij gemeenten opgevraagd. Dit heeft geresulteerd in de volgende mate van taakbehartiging (tb); Geen tb 1; matige tb 9; voldoende tb 20; goede tb 1. Onder de Wabo is het momenteel niet mogelijk om generiek IBT uit te oefenen op het Waterschap. Met de komst van de Omgevingswet zal dit gerepareerd worden (naar verwachting januari 2022). Bovengenoemde informatie is per toezichtdomein gerapporteerd aan PS middels de IBT-rapportage 2019/2020. ** In 2021 zullen op de toezichtdomeinen reality-checks en eventueel verdiepingsonderzoek(en) worden gedaan.

Product	4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën
Portefeuillehouder	Roest

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. De begroting en jaarstukken van alle gemeenten en gemeenschappelijke regelingen, waar de Provincie Limburg financieel toezichthouder op is, beoordelen en de toezichtvorm bepalen voor het betreffende jaar.	Gerealiseerd. De begroting en jaarstukken van alle Limburgse gemeenten en gemeenschappelijke regelingen, waar de Provincie toezichthouder van is, zijn		3

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
Rol Provincie*: bevoegd gezag*	beoordeeld en de toezichtvorm is bepaald voor 2021. Alle Limburgse gemeenten hebben voor 2021 repressief toezicht. Toezicht gemeentefinanciën bevordert een financieel gezonde situatie bij gemeenten. Dit draagt bij aan transparantie en inzicht in het gemeentelijk huishoudboekje voor de inwoners.		
2. In het kader van financieel toezicht op de gemeenten en het bepalen van een (eventuele) meerjarige uitspraak omtrent de toezichtvorm voeren wij één keer in de vier jaar financiële verdiepingsonderzoeken uit bij elke Limburgse gemeente. In 2020 worden de regio's Parkstad en Westelijke Mijnstreek onderzocht. Rol Provincie: *bevoegd gezag*	Gerealiseerd. In het kader van financieel toezicht op de gemeenten en het bepalen van een eventuele meerjarige uitspraak omtrent de toezichtvorm, hebben wij in 2020 bij zes gemeenten in Parkstad-Limburg en drie gemeenten in de Westelijke Mijnstreek een financieel verdiepingsonderzoek uitgevoerd. Bij de gemeente Beekdaelen is het onderzoek niet uitgevoerd in verband met de herindeling per 1 januari 2019. Dit, omdat Beekdaelen uiterlijk 31 december 2020 alle beleidsnota's moet actualiseren van de drie voormalige gemeenten Onderbanken, Nuth en Schinnen. Van de negen met een financieel verdiepingsonderzoek beoordeelde gemeenten, hebben acht een meerjarige uitspraak gekregen. Eén gemeente, Heerlen, heeft geen meerjarig repressief toezicht gekregen.		3
3. Adviesrol vanuit onze toezichthoudende taak naar gemeenten bij financiële onderwerpen in de vorm van kennisoverdracht en het organiseren van bijvoorbeeld een seminar. Rol Provincie: *ondersteuner*	Gerealiseerd. In 2020 is deze rol onder andere ingevuld bij Meerssen in het kader van bestuurlijke organisatie en in Maastricht in het kader van financiële problemen in het sociaal domein. In het kader van de toezichtvorm 2021 hebben er extra ambtelijke en bestuurlijke bijeenkomsten plaatsgevonden.		3

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Financieel verdiepingsonderzoeken in Parkstad en de Westelijke Mijnstreek	0	9	10	2020

Toelichting prestatie-indicatoren
Parkstad zes onderzoeken uitgevoerd; bij de gemeente Beekdaelen is het onderzoek niet uitgevoerd in verband met de herindeling per 1 januari 2019. Dit omdat Beekdaelen uiterlijk 31 december 2020 alle beleidsnota's moet actualiseren van de drie voormalige gemeenten Onderbanken, Nuth en Schinnen. Westelijke Mijnstreek drie onderzoeken uitgevoerd.

Product	4.1.6. IPO
Portefeuillehouder	Van Toorenburg

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Vertegenwoordiging binnen IPO-verband. Zowel ambtelijk als bestuurlijk in de respectievelijke adviescommissies AAC (ambtelijk) en BAC (bestuurlijk).	Gerealiseerd. In 2020 hebben we onder andere ingezet op een transparante begroting en nieuwe P&C-cyclus binnen het IPO. Dit heeft geresulteerd in een beter debat over de werkzaamheden vanuit het IPO. De concept begroting voor het IPO voor 2021 is mede door de Limburgse inzet naar beneden bijgesteld van bijna € 17 mln. naar € 15,8 mln.		2,4,5

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.7. Internationalisering
Portefeuillehouder	Remkes / Van Gaans

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Buurlandenbeleid/grensoverschrijdende samenwerking. De samenwerking en de public-affairs met de buurlanden/regio's in België en Duitsland wordt op resultaatgerichte wijze, in samenwerking met de Euregio's en Limburgse partners en gebruik makend van met name Interreg verder uitgebouwd. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Stapsgewijs is grensoverschrijdende samenwerking een vast onderdeel van het reguliere werk van de Provincie geworden. Om onze beleidsdoelen te realiseren wordt steeds vaker de samenwerking met onze buren gezocht, zoals in 2020 intensief gebeurde rondom de Einstein-Telescoop, de spoorverbindingen, energietransitie e.a. De Euregio's zijn hierbij inmiddels een onmisbare partner geworden. In 2020 hebben zij veel werk verzet in verband met de corona-pandemie. Zo heeft de Euregio Maas-Rijn een digitale tool ontwikkeld waarmee actueel de reisbeperkingen tussen de drie landen en-detail wordt weergegeven. Via de publicaffairs wordt geschakeld met Brussel en de regeringen in de buurlanden. De regeringsconsultaties met Noordrijn-Westfalen en met Vlaanderen worden benut om Limburgse belangen naar voren te brengen. Ondanks corona is de intensieve samenwerking met Noordrijn-Westfalen gecontinueerd en is tijdens de Grenslandconferentie op 2 december 2020 een nieuwe Grenslandagenda vastgesteld. Europese programma's vormen inmiddels een substantiële financiële ondersteuning voor tientallen Limburgse projecten. Al deze activiteiten dragen in samenhang bij aan de internationalisering van onze Provincie.		2,4
2. Samenwerking met Noordrijn-Westfalen. In 2020 vindt de tweede Grenslandconferentie plaats; de Grenslandagenda 2019-2020 NL/NRW wordt uitgevoerd en een nieuwe agenda wordt vastgesteld. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager, partner*	Gerealiseerd. De tweede Grenslandconferentie NRW-NL heeft op 2 december 2020 plaatsgevonden; vanwege de corona-maatregelen gebeurde dit digitaal vanuit een studio in Duisburg. Er waren circa 500 digitale deelnemers (bestuurders, ambtenaren, stakeholders) en er is circa 1.300 keer teruggekeken. Er is verslag		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	uitgebracht over de uitvoering van de Grensland-agenda 2019-2020; met name vanwege corona-maatregelen kon deze niet volledig worden uitgevoerd. Op 2 december is de nieuwe Grenslandagenda 2021 door Duitse en Nederlandse bestuurders gezamenlijk vastgesteld. Wat hebben burgers hiervan gemerkt? ▪ De goede structurele en intensieve samenwerking tussen Nederland, c.q. Nederlands Limburg, en de NRW heeft onbetwist effect gehad op het open houden van de grenzen tijdens de COVID-19 crisis. ▪ De GROS-samenwerking heeft geleid tot structurele financiering van de Grensinfopunten; deze hebben in 2020 een belangrijke rol gespeeld bij de aanpak van de corona-crisis in de grensregio: honderdduizenden vragen van bewoners uit de grensregio werden beantwoord; de nationale steunmaatregelen (NOW, Tozo, etc.) werden geanalyseerd en verbeterd op nadelige grenseffecten; de Euregio Maas-Rijn heeft een digitale tool ontwikkeld waarmee burgers snel en up-to-date de beperkingen kunnen opvragen bij reizen tussen de drie landen (BE, NL, D). ▪ De actiepunten uit de Grenslandagenda zijn zeer burgergericht: naast de Grensinfopunten wordt gewerkt aan Servicepunten Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling; stages voor MBO-scholieren; een OV-app wordt uitgetest voor de spoorverbinding Aken-Maastricht; een Semesterticket voor Duitse studenten in Nederland, etc. ▪ Door middel van aanvullend onderzoek worden de ervaringen en effecten van		

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	de corona-maatregelen op het leven in de grensregio in beeld gebracht.		
3. Europese programma's Een voorstel wordt uitgewerkt om Europese programma's zo goed mogelijk te benutten om provinciaal beleid tot uitvoering te brengen en gemeenten/regio's hierbij te ondersteunen. De inzet van Europese middelen ter ondersteuning van Limburgse projecten wordt gemonitord en twee keer per jaar aan Provinciale Staten gerapporteerd. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Proactieve projectontwikkeling is ingezet waarbij geanticipeerd wordt op de financiële mogelijkheden van de Europese Programma's 2021-2027. Te denken valt aan de opzet van investeringstafels waarin periodiek met sleutelspelers uit het Limburgse veld zal worden gewerkt aan Projectideeën en een efficiënte inzet van het provinciale budget voor Europese projecten om Limburgse organisaties te stimuleren deel te nemen aan Europese projecten, in het bijzonder voor het MKB. Mede in het kader van crisisherstel zijn vanuit Europa enkele nieuwe substantiële fondsen aangekondigd die kansen voor Limburg bieden, zoals REACT-EU, de Faciliteit voor Herstel en Veerkracht (RRF) en het Just Transition Fund. De planning is dat deze vanaf Q2 2021 live zullen gaan. Provincies en Rijk zijn hierbij nauw betrokken. (Zie ook product 1.1.1. Economische samenwerking, Passage samenwerking binnen de EU-fondsen). Wat hebben burgers hiervan gemerkt? De betreffende projectideeën en efficiënte inzet van het provinciale budget voor Europese projecten raakt de burgers indirect door de inzet en valorisatie en innovatietechnieken van kennisinstituten, onderzoeksprojecten en inzet op arbeidsmarkt door MKB.		2,4
4. Nota Internationalisering In 2020 wordt een nieuwe Nota Internationalisering aan Provinciale Staten voorgelegd. Rol Provincie: *beleidsontwikkelaar*	Gerealiseerd. In 2020 is het Kader Internationalisering – vernieuwend verbinden over grenzen heen vastgesteld door PS (GS 2020-22422). Wat hebben burgers hiervan gemerkt? Met het vaststellen van het kader en de discussie hierover met Provinciale Staten is het belang van het intensiveren van de		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	samenwerking met de buurlanden, ook in het licht van de coronapandemie, bekrachtigd. Daarnaast is bevestigd dat programma's die inzetten op grensoverschrijdende projecten waarbij burgers aan weerszijden van de grens betrokken zijn/ die inzetten op de betrokkenheid van burgers, bij Europa gecontinueerd moeten worden.		
5. Maastricht Working on Europe (MWoE) Op basis van een evaluatie 2018-2019 en een uitgewerkt meerjarig programmaplan met concrete projecten en activiteiten, zal een voorstel voor de provinciale bijdrage voor de komende jaren worden uitgewerkt. In dit voorstel zal ook een besluit over bijdrage aan EIPA worden meegenomen. Rol Provincie: *ondersteuner, subsidiënt, partner*	Gerealiseerd, met uitzondering van besluit over bijdrage aan EIPA. Besluitvorming over een bijdrage aan EIPA was niet aan de orde, omdat geen subsidieverzoek door EIPA was ingediend. (EIPA staat los van subsidieaanvraag MWoE). De Universiteit Maastricht (UM) heeft een subsidieverzoek ingediend voor fase 2 (mei 2020 tot en met april 2024) van MWoE. Op basis van de positieve evaluatie van fase 1 (2018-2019) en het onderliggende programmaplan heeft GS een subsidie verstrekt ad € 1,45 mln., vooralsnog voor de tussenfase mei 2020-december 2021 (zie mededeling portefeuillehouder (GS 2020- 28834). Vanaf 2022 is nog geen provinciaal budget geregeld. Binnen het MWoE-partnerschap met UM en Gemeente Maastricht heeft de Provincie de ambitie uitgesproken voor een voortzetting op de langere termijn. In het Collegeprogramma 'Vernieuwend Verbinden' 2019-2023 is de continuering van de provinciale bijdrage opgenomen. Wat heeft de burger hiervan gemerkt? De burger wordt betrokken zowel bij maatschappelijk impactvol Europa-onderzoek als bij het debat en dialoog over Europa en Europese integratie via een "werkplaats"-insteek. Zo is ook de 'Werkplaats Europa' gelanceerd, waar		2,4,5

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	Euregionale stakeholders en burgers elkaar kunnen ontmoeten, best practices delen en onderlinge verbinding zoeken. In het kader van het Europees Erfgoedlabel voor het Verdrag van Maastricht worden/zijn diverse initiatieven ondernomen die inspelen op de belangstelling vanuit wetenschappelijk/ historisch perspectief, maar ook interessant zijn vanuit toeristisch en recreatief oogpunt. Voorbeelden zijn: laagdrempelige informatieve brochures, een digitale 'Erfgoed' editie met Historisch nieuwsblad, een Europa-archief over de totstandkoming van het Verdrag in samenwerking met o.a. Nationaal Archief, en een oral history project waarbij 'gewone' mensen, op enigerlei wijze bij de Eurotop betrokken, aan het woord komen. Door de corona- maatregelen heeft een aantal activiteiten en evenementen in 2020 in digitale vorm plaatsgevonden.		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
2	Aantal Grensland-conferenties met Noordrijn-Westfalen.	0	1	4	2023
3	Aantal monitoringsrapportages Europese programma's.	0	2	8	2023
3	Streefwaarde toekenning EU-middelen aan partners/projecten in Limburg 1/7/2019 -1/7/2023.	€ 21 mln.	€ 79 mln.*	€ 175 mln.	2023
4	Opstellen Nota Internationalisering.	0	1	1	2020
5	Aantal Maastricht Europe Days.	0	1	4	2023

Toelichting prestatie-indicatoren
Ad. 3. Rapportage per 1 maart 2020 (zie mededelingen portefeuillehouder 12-6-2020 GS 2020-23842) Rapportage per 1 september 2020 (zie mededelingen portefeuillehouder 3-12-2020 GS 2020-47746) Ad. 3. Streefwaarde toekenning Europese middelen is gebaseerd op cijfers van laatste monitoringsrapportage

Toelichting prestatie-indicatoren
september 2020. Het resultaat per 1-1-2021 zal pas bekend worden na oplevering van de monitoringsrapportage van maart 2021.

Product	4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Euregiobestuur. De Euregio's (met name Maas-Rijn en rijn-maas-noord) formuleren in hun nieuwe visiedocumenten een actief en realistisch ambitieniveau. Euregio's dragen hierdoor bij aan de realisering van de grensoverschrijdende beleidsdoelen van de Provincie Limburg waaronder de Grenslandagenda met Noordrijn-Westfalen. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Het visiedocument van Euregio-rijn-maas-noord, Euregio-Visie 2030 Thuis in Europa, is inhoudelijk vastgesteld op 2 juli 2020. Hiermee draagt het beleid van de Euregio-rijn-maas-noord bij aan de te realiseren grensoverschrijdende samenwerking met name op het gebied van mobiliteit, onderwijs, arbeidsmarkt, sociale inclusie en koolstofreductie.		2,4
2. Euregio rijn-maas-noord. MKB-Limburg wordt in 2020 lid van de euregio rijn-maas-noord. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gerealiseerd. Lidmaatschap van MKB Limburg is vanaf begin 2020 geëffectueerd. Conform planning.		2,4
3. Euregio Maas-Rijn. In het bestuur van de EGTS wordt in 2020 besloten over de betrokkenheid van gemeenten bij de EGTS. Rol Provincie: *subsidiënt, partner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. Er is een voorstel om de gemeenten (d.w.z. de MAHHL-steden Maastricht, Aken, Hasselt , Heerlen, Luik en de Charlemagne Grensregio) bij de EGTS te betrekken, besproken in de vergadering van de EGTS Euregio Maas-Rijn; dat voorstel is/wordt nader uitgewerkt en opnieuw aan de Vergadering voorgelegd (in februari 2021).		2,4
4. Managementautoriteit Interreg-EMR. De MA Interreg-EMR zorgt in 2020 voor de opvolging van de lopende projecten en zal nog een 6de call opstarten voor nieuwe projecten in het Interreg V-programma. Tevens bereidt zij de administratieve organisatie van het nieuwe Interreg VI-programma voor zodat hiermee in 2021 een goede start gemaakt kan worden. Rol Provincie: *management-autoriteit, financier*	Gerealiseerd. In 2020 zijn vanuit het Interreg-EMR programma twee calls opengesteld, te weten call zes en een specifieke COVID-call. Deze calls hebben geleid tot vijf nieuwe Interreg-projecten die in 2020 van start zijn gegaan en 14 projecten in call zes die in 2021 zullen starten. Het totaal toegekend bedrag EFRO bedraagt € 20.386.553.		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
	De voorbereidingen voor het nieuwe Interreg VI-programma liggen op schema. De coördinatie hiervoor ligt bij de Managementautoriteit/gemeenschappelijk Interreg-secretariaat (MA/GS).		

Prestatie-indicatoren zijn voor dit product niet van toepassing.

Product	4.1.9. Strategische Public Affairs
Portefeuillehouder	Van Gaans / Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Vanuit één agenda voor grensoverschrijdende samenwerking en Public Affairs werken we aan de verdieping en versterking van ons netwerk als brede basis voor onze (lange termijn-) doelstellingen rondom Public Affairs en grensoverschrijdende samenwerking. Begin 2020 zal deze agenda aangeboden worden aan Provinciale Staten. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager*	Gerealiseerd. De Agenda Public Affairs voor Rijksoverheid, Europese Unie en buurregio's is opgesteld (GS 2020-12994). Hierin worden zowel de kenmerken, strategie als inzet van de Limburgse public affairs beschreven. Met deze agenda zorgen we voor prioritering op lobbydossiers, waarmee de Limburgse belangen behartigd worden.		2, 4
2. We hebben een ambtelijke permanente vertegenwoordiging in Brussel, Den Haag en Düsseldorf, met een relevant en sterk (politiek) netwerk. Het team voor Public Affairs is het schakelpunt voor (politieke) lobbyacties vanuit de Provincie en is in elke stad met een kantoorplek aanwezig. In goede afstemming met de provinciale organisatie worden diverse (netwerk-) activiteiten in de hoofdsteden en werkbezoeken in de provincie georganiseerd. In 2020 zullen we gezamenlijk optrekken met de (grens-) provincies Gelderland, Overijssel en Zuid-Holland binnen het Consulaat-Generaal van Nederland in Düsseldorf, dat per december 2019 een nieuwe locatie betrekt. In Den Haag en Brussel zullen we gezamenlijk optrekken binnen het samenwerkingsverband van Provincies	Gerealiseerd. De lobby is op aangepaste wijze tijdens de coronacrisis voortgezet. Fysieke bijeenkomsten en aanwezigheid in bestuurscentra is – wanneer nodig en opportuun – gewijzigd in digitale lobbyacties. Deze konden door het bestaande netwerk gewoon doorgang vinden.		2, 4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
(IPO/ HNP) ten behoeve van een goede positionering van het middenbestuur in Nederland en de EU. Een actieve opstelling van Limburg binnen de IPO-organisatie – met de daarbij behorende stroomlijning van adviestrajecten – draagt bij aan een zelfverzekerde positionering van Limburg (zie ook product 4.1.6. IPO). Rol Provincie: *procesmanager*			
3. We brengen actief Limburgse proposities over naar daarvoor relevante partijen. Vanuit de gehele organisatie wordt op deze manier nagedacht over welke boodschap en projecten we onder de aandacht willen brengen van sleutelpersonen, bijvoorbeeld richting verkiezingsprogrammacommissies en overige (strategische) beleidsbepalers (denktanks / wetenschappelijke adviesraden). Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager*	Gerealiseerd. Op diverse dossiers is een inbreng geleverd vanuit Limburg. Bijvoorbeeld ten aanzien van VDL Nedcar, de Maaslijn, de intercityverbinding naar Aken, de Gezonde Basisschool, spreiding van cultuurbeleid, het woondossier en de vrachtbelasting voor Nederlandse vliegtuigen. In de volle breedte is een Limburgse propositie ingebracht richting de verkiezingsprogrammacommissies. Door deze acties hebben we de Limburgse belangen onder de aandacht gebracht, zodat in de diverse bestuurscentra deze meegenomen werden.		2, 4
4. Er is een Public Affairs Forum waar Limburgse partijen elkaar kunnen treffen en allianties kunnen vormen in lobbyactiviteiten. Rol Provincie: *ondersteuner, procesmanager*	Gerealiseerd. Begin 2020 is een Public Affairs Forum georganiseerd. Vanwege de coronacrisis zijn er verder geen fysieke bijeenkomsten van het Forum geweest. Daarom is meer ingezet op het gebruik van de LinkedIn-groep. Door het onderhouden van het PA Forum zorgen we ervoor dat Limburgse partners elkaar versterken in lobbydossiers en sneller samenwerking zoeken.		4,5
5. Wij continueren de lobby voor de Einstein Telescoop in de grensregio Zuid-Limburg. De Einstein Telescoop is het Europees initiatief tot het realiseren van een observatorium voor zwaartekrachtsgolven van de derde generatie. Vanuit Nederland is NWO-Nikhef verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de science case. De Einstein Telescoop is opgenomen in de nationale roadmap voor	Gerealiseerd. Wij hebben de lobby rondom de Einstein Telescoop gecontinueerd. Er hebben diverse werkbezoeken plaatsgevonden, de Einstein Telescoop is onder de aandacht gebracht via de plenaire behandeling van de Onderwijsbegroting in de Tweede Kamer en er zijn diverse brieven verstuurd aan de Staten waarmee		2,4

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
grootschalige wetenschappelijke infrastructuur. Daarin is ook opgenomen dat Einstein Telescope mogelijk gevestigd zal worden in de grensregio Zuid-Limburg. De Provincie Limburg ondersteunt NWO-Nikhef in het onderzoeken van de kansen voor deze vestigingslocatie. Wij doen dit in goed overleg met NWO-Nikhef en de Rijksoverheid. Een locatiekeuze is vooralsnog voorzien rond 2022. Ondertussen werken we met de partners verder aan het opzetten van een wetenschappelijk instituut en onderzoekscentrum (ETpathfinder) in Zuid-Limburg. Rol provincie: *partner, ondersteuner*	GS de ontwikkelingen rondom de lobby heeft beschreven (GS 2020-50865; GS 2020-37583; GS 2020-21052; GS 2020-6812). De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft aangegeven zich in te zetten voor politieke steun, maar nu niet het benodigde financiële commitment voor een kandidatuur toe te kunnen zeggen. Samen met Nikhef treffen we daarom de voorbereidingen voor een aanvraag van het Nationaal Groeifonds.		
6. Strategisch relatiebeheer In 2020 wordt uitvoering gegeven aan de strategische netwerkkalender 2020. Naast de organisatie van strategische netwerkevenementen zorgen we dat we succesvol kunnen opereren in de netwerksamenleving, die eisen stelt aan het onderhouden en uitbouwen van goede relaties met volksvertegenwoordigers, medeoverheden, kennispartners, opkomende en bestaande ondernemers (start-ups / scale-ups) en (buitenlandse) investeerders. Rol provincie: *partner, ondersteuner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. Vanwege COVID-19 hebben veel geplande evenementen geen doorgang kunnen vinden.		2,4
7. Eren en gedenken In Limburg willen we de tomeloze inzet van hen die zich voor de vrede en veiligheid hebben ingespannen, niet vergeten. Ook staan we bewust stil bij de krachten, die tijdens oorlog en overheersing een vreedzaam samenleven zo gruwelijk ontwrichten. In 2020 blijven we ons bewust van deze morele plicht om te eren en te gedenken en zullen we de extra inspanningen rondom ‘75 jaar bevrijding’ afronden. Daarnaast willen we ook Limburgers van verdiensten in de huidige tijd blijven eren. Op deze manier dragen we bij aan een gedeelde Limburgse cultuur en	Grotendeels gerealiseerd. In 2020 is onder verantwoordelijkheid van de Gouverneur stil gestaan bij herinneren, veiligheid en vrijheid via ‘eren en gedenken’; beleid dat met name is gericht op het doorgeven van de boodschap dat vrijheid niet vrijblijvend en vanzelfsprekend is. Diverse evenementen hebben in 2020 provinciale financiële ondersteuning mogen ontvangen, waaronder de Limburgse Veteranendag, de herdenking Nationaal Indië monument ’45-’62 en het Liberation Concert. Het grote aantal activiteiten die in het kroonjaar september 2019- mei 2020 (75 jaar bevrijding Limburg) georganiseerd zijn		2

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
staan we stil bij exceptionele prestaties van Limburgers.	door allerlei verschillende (burger)initiatieven, maakt duidelijk hoe groot het draagvlak is in onze Limburgse samenleving voor herdenken en het vieren van onze vrijheid. De financiering heeft samen met Het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) als co-financier plaatsgevonden. Op 27 januari vond in het Gouvernement aan de Maas de indrukwekkende Limburgse herdenking van de Holocaust Memorial Day plaats. Op 3 maart was de slotmanifestatie van 75 jaar bevrijding Limburg op de Markt in Venlo. Met een wervelende en imposante lichtshow en beeldverhalen werd het kroonjaar officieel afgesloten. Ruim 95% van alle geplande activiteiten heeft doorgang kunnen vinden. Door de COVID-overheidsmaatregelen zijn helaas een aantal activiteiten verplaatst naar 2021 en 2022; o.a. het euregionale schutters-verbroederingsfeest en het symposium 'De Weerbare Democratie'. (Voor meer informatie over de activiteiten, zie www.75jaarbevrijdinglimburg.nl).		

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Er is een agenda voor grensoverschrijdende samenwerking en public affairs.	0	1	1	2020
2	Vanuit de ambtelijke permanente vertegenwoordigingen in de verschillende bestuurscentra worden acties ondernomen om duurzame relaties op te bouwen en te versterken.	N.v.t	N.v.t.	N.v.t.	Continu
3	We formuleren Limburgse proposities richting de diverse bestuurscentra op een veelheid van onderwerpen waar Limburg een uitgestoken hand kan en wil aanbieden.	0	1	1	2020/ 2021
4	Er worden activiteiten georganiseerd ontplooid om Limburgse partijen met verschillende belangen te verbinden via het Public Affairs Forum Limburg. We	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t	Continu

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindwaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
	zetten ons in daar waar de belangen van de Provincie overeenkomen met anderen.				

Product	4.1.10. Branding
Portefeuillehouder	Remkes

Beoogde resultaten 2020	Bereikte resultaten 2020		Criteria
1. Het uitwerken en implementeren van een integrale communicatie- en branding-strategie. Rol Provincie: *toetser, ondersteuner, procesmanagement, subsidiënt, financier, partner*	Gedeeltelijk gerealiseerd. In 2020 is, zoals beoogd, de component branding als onderdeel van de integrale communicatie-strategie toegevoegd. Tevens is de clustermanager Communicatie aangewezen als kwartiermaker/brandmanager. In lijn met het in 2018 door PS vastgestelde beleid voor Branding Limburg is in 2020 een Adviescommissie Branding Limburg geïnstalleerd die GS adviseert over de inhoudelijke ontwikkeling van het 'merk' Limburg, alsmede over de besteding van beschikbare subsidiegelden. Hiertoe zijn in 2020 de eerste twee calls uitgeschreven, elk ter waarde van € 300.000. Deze calls hebben op verzoek van Provinciale Staten (Motie 2589 Gewijzigd Werrij-Wetzels cs inzake snelle start extra toeristische promotie Limburg) beide een inhoudelijk thema gekregen dat relateert aan het toeristisch profiel van Limburg, ter ondersteuning van het verdienvermogen van ondernemers in de toeristische sector. De afhandeling van beide calls vindt plaats in Q1 2021.		2,4,5

	Prestatie-indicatoren bij bovenstaande resultaten	Startwaarde 01-01-2020	Eindewaarde 31-12-2020	Streef-waarde	Jaar
1	Plan van aanpak Branding	0	1	1	2020
1	Aanstellen kwartiermaker /beoogd brand manager	0	1	1	2020

Product	4.1.13. Overige bestuurlijke zaken
Portefeuillehouder	Remkes

Onder dit product worden de overige algemene lasten met betrekking tot het bestuur (€ 1,19 mln.) opgenomen (zie tabel en toelichting bij de 3e W-vraag).

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Begrotingsprogramma 4.1 Bestuur	Begroting 2020 Primitief	 Wijzigingen	 Ná wijziging	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
Lasten						
Reguliere middelen						
4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK	594	-150	444	406	38	V
4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie	67	1.225	1.292	209	1.083	V
4.1.3. Integriteit	37	0	37	77	-40	N
4.1.4. Coördinatie interbestuurlijk toezicht	146	-145	1	0	1	V
4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën	4	0	4	1	3	V
4.1.6. IPO	1.918	0	1.918	1.921	-3	N
4.1.7. Internationalisering	100	2.460	2.560	551	2.009	V
4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR	528	0	528	602	-73	N
4.1.9. Strategische Public Affairs	976	-264	712	642	70	V
4.1.10. Branding	948	-285	663	1	661	V
4.1.13. Overige bestuurlijke zaken	1.183	431	1.614	1.546	68	V
	6.503	3.271	9.774	5.957	3.817	V
Personele lasten	7.424	0	7.424	7.268	157	
Kapitaallasten	0	0	0	0	0	
Totaal lasten	13.927	3.271	17.198	13.225	3.974	V
Baten						
Reguliere middelen						
4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK	5	0	5	42	-37	V
4.1.3. Integriteit	0	0	0	40	-40	V
4.1.7. Internationalisering	0	50	50	0	50	N
4.1.8. Euregiobestuur; Managementautoriteit Interreg EMR	429	0	429	496	-67	V
4.1.13. Overige bestuurlijke zaken	0	0	0	81	-81	V
Totaal baten	434	50	483	658	-175	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-13.493**	**-3.222**	**-16.715**	**-12.567**	**-4.148**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-13.493**	**-3.222**	**-16.715**	**-12.567**	**-4.148**	**V**

Financiële toelichting

Het begrotingsprogramma 'Bestuur' sluit met een voordelig resultaat van € 4,15 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 3,99 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 3,82 mln. lagere lasten en € 0,18 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe.

4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK

Op 16 december 2020 heeft het Rijk de decembercirculaire inzake het Provinciefonds gepubliceerd. In deze circulaire is opgenomen dat elke provincie een bijdrage ontvangt om de aanpak van een weerbaar bestuur en een weerbare organisatie aan te jagen en in de middelgrote en kleinere gemeenten te versterken. De bijdrage aan de Provincie Limburg bedraagt € 0,04 mln.

Deze is verwerkt in de Jaarstukken 2020 en zal middels een overboekingsvoorstel in 2021 ter beschikking worden gesteld voor de uitvoering.

GS hebben op 8 december 2020 procesmiddelen beschikbaar gesteld ad € 0,1 mln. aan de gemeente Beekdaelen. Dekking vindt plaats uit het budget beleidsbrief integratie € 50.000 en € 50.000 uit het budget Rijks- en veiligheidstaken CdK. Daar de afwikkeling pas begin 2021 plaats vindt, wordt het beschikbaar gestelde budget overgeheveld naar 2021.

4.1.2. Bestuurskracht en bestuurlijke organisaties

Bij de 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 19-6-2020) is € 0,15 mln. beschikbaar gesteld voor een nader onderzoek naar en de evaluatie van de samenwerking in een extraparlementair college. In de Voorjaarnota 2020 (PS 26-6-2020) is opgenomen dat dit onderzoek wordt uitgevoerd in de periode 2020-2022. Derhalve wordt het restantbudget 2020 ad € 0,12 mln. overgeheveld naar 2021.

Bij de Eindejaarsbijstelling 2017 (PS 15-12-2017) hebben Provinciale Staten een bedrag van € 3,5 mln. beschikbaar gesteld voor de investeringsagenda gemeente Beekdaelen. Inmiddels is voor de meeste projecten middels een subsidietoekenning een bijdrage verleend. In 2019 is het cahier zelfsturing als visie vastgesteld. In 2019/2020 is er ambtelijk en bestuurlijk overleg geweest over het uitvoeringsprogramma en de subsidiabele thema's en de gewenste mate van detaillering en planning. Dit is mede inherent aan het thema zelfsturing als relatief nieuw thema en instrument en de daaraan te verbinden voorwaarden. De gemeente zal op korte termijn een concreet uitgewerkt plan van aanpak aanreiken voor de thema's waarover bestuurlijk overeenstemming is. Definitieve toekenning van het restantbedrag ad € 0,78 mln. staat gepland voor het eerste kwartaal 2021. Derhalve dient dit bedrag te worden overgeheveld naar 2021.

4.1.7. Internationalisering

Bij de Voorjaarsnota 2020 is € 7 mln. voor Europese cofinanciering 2020-2022 beschikbaar gesteld. Het restantbedrag 2020 ad € 1,94 mln. wordt derhalve overgeheveld en toegevoegd aan het budget 2021.

Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is het Interreg VA project 'Waar is de grens' budgettair neutraal in de begroting 2020 opgenomen. Dit project loopt, mede door de latere start in verband met de coronacrisis, door in 2021. De geraamde inkomsten en uitgaven ad € 0,05 mln. worden derhalve overgeheveld naar 2021.

Op 23-2-2021 hebben GS een subsidie verleend ad € 0,03 mln. aan de Stichting euPrevent | EMR ten behoeve van reguliere taken en werkzaamheden voor het jaar 2020. Omdat de middelen internationalisering ad € 0,02 mln. gereserveerd staan in het jaar 2020, worden deze middels een overboekingsvoorstel overgeheveld naar 2021.

4.1.9. Strategische Public Affairs

Bij de Voorjaarsnota 2018 is een bedrag van € 1 mln. voor de periode 2018-2020 beschikbaar gesteld voor herdenking van 75 jaar bevrijding. Door de coronacrisis zal het (boek)verslag 75 jaar bevrijding en het symposium/ congres Weerbare Democratie in 2021 plaatsvinden. Het restantbedrag 2020 ad € 0,05 mln. wordt derhalve doorgeschoven naar 2021.

4.1.10. Branding

Op 27-10-2020 zijn de nadere subsidieregels Branding Limburg 2020 en het Reglement Adviescommissie Branding Limburg vastgesteld. De looptijd van de subsidieregeling eindigt op 1 april 2021 waardoor de afwikkeling van deze regeling in 2021 plaats vindt. Derhalve wordt het restantbedrag ad € 0,66 mln. overgeheveld naar 2021.

4.1.13. Overige bestuurlijke zaken

In de primitieve begroting 2020 werd een toevoeging aan de voorziening Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers (APPA) geraamd van € 0,82 mln. De noodzakelijke toevoeging aan de voorziening bedroeg in 2020 € 0,70 mln. waardoor er een voordelig resultaat ontstaat van € 0,12 mln.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Verbonden partijen
IPO
Stichting Euregio Maas-Rijn Europese Groepering voor territoriale samenwerking

De in de tabel opgenomen Verbonden partijen dragen bij aan de doelen van programma 4.1. Bestuur. IPO behartigt de provinciale belangen op landelijk niveau en met de stichting Euregio Maas-Rijn wordt de positie van Limburg in de Euregio bestuurlijk verankerd. De Europese groepering voor territoire samenwerking in de Euregio Maas-Rijn richt zich op het oplossen van problemen met een grensoverschrijdend karakter.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

4.2. Overhead

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

4.2. Overhead	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
4.2.0. Overhead	17.545	-648	16.897	15.360	1.537	V
Personele lasten	29.173	44	29.217	28.386	830	V
Kapitaallasten	3.110	226	3.336	3.331	5	V
Totaal lasten	49.828	-379	49.449	47.077	2.372	V
Baten						
Reguliere middelen						
4.2.0. Overhead	453	-185	268	1.128	-861	V
Personele lasten	0	0	0	0	0	-
Totaal baten	453	-185	268	1.128	-861	V
Totaal saldo van baten en lasten	**-49.375**	**194**	**-49.182**	**-45.949**	**-3.233**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Reserve POB cao provincies	0	0	0	710	-710	
Totaal toevoegingen	0	0	0	710	-710	
Onttrekking reserves						
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	120	-2	118	118	0	
Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	7	-7	0	0	0	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	138	0	138	138	0	
Totaal onttrekkingen	265	-9	255	255	0	
Saldo mutatie reserves	**265**	**-9**	**255**	**-455**	**710**	
Resultaat	**-49.111**	**184**	**-48.926**	**-46.403**	**-2.523**	**V**

Toelichting verschil begroting/ realisatie

Het begrotingsprogramma 'Overhead' sluit met een voordelig resultaat van € 2,52 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 2,40 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,37 mln. lagere lasten en € 0,86 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:

Het voordelige saldo van baten en lasten binnen de reguliere middelen Overhead bedraagt € 2,3 mln.
Conform PS-besluit van 13-12-2019 is het restant Persoonlijk Ontwikkelbudget (POB) 2020 ad € 0,71 mln. toegevoegd aan de reserve POB cao provincies.
De OR heeft op 10 december 2020 besloten om het restantbudget 2020 beschikbaar te stellen voor de taakstelling. Derhalve is een bedrag van € 0,06 mln. toegevoegd aan de generieke taakstelling 2020-2023.
In het kader van vitaliteit en duurzame inzetbaarheid is een overeenkomst gesloten met Studytube inzake Leerplatform Limburg Academie voor 2020-2024. Derhalve wordt € 0,2 mln. van het (incidenteel) beschikbare budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid 2020 overgeheveld naar 2021-2024.
In 2020 is op basis van de benchmark Jaarstukken 2019 samen met de Controlecommissie het proces gestart om de planning- en controlcyclus te digitaliseren. Dit proces loopt door in 2021. In dit kader wordt

het restant werkbudget ad € 0,06 mln. overgeheveld om incidentele kosten zoals voorbereiding, onderzoek, audits en implementatie te kunnen dekken.

Momenteel vinden cao-onderhandelingen plaats waarbij ingezet wordt op landelijk beleid inzake thuiswerkvergoeding. Voornemen is om deze vergoeding met terugwerkende kracht in te voeren. Rekening houdend met een maximale vergoeding van € 600 per persoon voor 2020 wordt € 0,6 mln. overgeheveld naar 2021.
Het voordelig budgetverschil binnen de reguliere middelen bedraagt, na aftrek van bovenstaande toevoegingen en overboekingen € 0,67 mln. Dit voordeel betreft het verschil tussen de ingeschatte raming van de kosten en de daadwerkelijke uitgaven van diverse posten met betrekking tot huisvesting, communicatie, facilitaire diensten, financiën, etc. Dit bedrag vervalt ten gunste van het resultaat.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
4.2.0	Overhead	22.501	2.817	18.172	3.261	1.312	823	1.067	682
		22.501	**2.817**	**18.172**	**3.261**	**1.312**	**823**	**1.067**	**682**

De investeringen in overhead hebben betrekking op de verduurzaming van gebouwen, ict, inventaris etc.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Onderhoud kapitaalgoederen	Financiering
Kasteel Groot Buggenum	Lening aan Stichting Kasteel Groot Buggenum
	Renteloze studievoorschotten
Gouvernement	

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën

In dit onderdeel worden algemene financiële posten verantwoord zoals de post onvoorzien, stelposten, dividend, Provinciefonds, resultaten voorgaande dienstjaren naast de algemene dekkingsmiddelen.

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
4.3.3. Overige eigen middelen	826	85	911	1.670	-759	N
4.3.4. Reservering nieuw beleid	67.125	-67.125	0	0	0	-
4.3.5. Stelposten	-1.800	-4.083	-5.883	-8.709	2.825	V
Vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0	-
Onvoorzien	250	-200	50	0	50	V
	66.401	-71.323	-4.922	-7.038	2.116	V
Personele lasten	180	-434	-254	-259	5	
Kapitaallasten	0	0	0	393	-393	
Totaal lasten	66.580	-71.757	-5.177	-6.904	1.727	V
Baten						
Reguliere middelen						
4.3.1. Motorrijtuigenbelasting	108.354	1.044	109.398	108.807	591	N
4.3.2. Provinciefonds	145.008	886	145.893	145.913	-19	V
4.3.3. Overige eigen middelen	31.431	10.032	41.463	87.057	-45.594	V
Overige dividend*	16.515	800	17.315	17.119	196	N
4.3.5. Stelposten	0	0	0	-126	126	N
Totaal baten	301.307	12.761	314.068	358.768	-44.700	V
Totaal saldo van baten en lasten	**234.727**	**84.518**	**319.245**	**365.672**	**-46.427**	**V**
Mutatie reserves						
Toevoeging reserves						
Algemene reserve (egalisatie)	5.521	72.346	77.867	77.867	0	
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	70.390	3.462	73.851	75.027	-1.176	
Immunisatiereserve	0	8.667	8.667	8.667	0	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	9.530	9.530	15.040	-5.510	
Totaal toevoegingen	75.910	94.004	169.915	176.600	-6.685	
Onttrekking reserves						
Algemene reserve (egalisatie)	27.439	85.811	113.251	113.251	0	
Reserve Transitiefonds	0	1.000	1.000	1.000	0	
Immunisatiereserve	21.500	0	21.500	21.500	0	
Risicoreserve grondexploitatie	0	600	600	600	0	
Egalisatie reserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	
Reserve zilver brons groene natuur	0	0	0	199	-199	
Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	0	0	0	1.413	-1.413	
Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	0	0	0	393	-393	
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	0	0	0	728	-728	
Totaal onttrekkingen	48.939	87.694	136.634	139.367	-2.733	
Saldo mutatie reserves	**-26.971**	**-6.310**	**-33.281**	**-37.233**	**3.952**	
Resultaat	**207.756**	**78.208**	**285.964**	**328.440**	**-42.476**	**V**

**Een gedeelte van de dividend wordt verantwoord onder programma 1.1 en 1.2*

Toelichting verschil begroting/ realisatie

Het onderdeel 'Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën' sluit met een voordelig resultaat van € 42,48 mln. De gerealiseerde reguliere middelen zijn per saldo € 46,81 mln. voordeliger dan geraamd. Dit verschil bestaat uit € 2,12 mln. lagere lasten en € 44,7 mln. hogere baten. De belangrijkste verschillen lichten wij als volgt toe:

Motorrijtuigenbelasting (MRB)

De opbrengst opcenten MRB over 2020 is € 0,59 mln. (0,54%) minder dan geraamd.
Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is op basis van een geactualiseerde opgave van de samenstelling van het wagenpark in de Provincie Limburg, de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,04 mln. Hiermee bedroeg de geraamde opbrengst € 109,40 mln. Op realisatiebasis is € 0,59 mln. minder ontvangen. Naast de toename van het gebruik van de elektrische auto is tevens sprake van een verder toenemende groei van de private leasemarkt. Aangezien merendeels de leasemaatschappij en niet de gebruiker belastingplichtig is voor de motorrijtuigenbelasting kan een weglekeffect ontstaan naar die provincie waar de desbetreffende leasemaatschappij is gevestigd.

Provinciefonds

De algemene uitkering uit het Provinciefonds is gebaseerd op de decembercirculaire 2020. De gevolgen van deze circulaire zijn in verband met de late verschijningsdatum van deze circulaire niet in de begroting 2020 verwerkt. De effecten van de circulaire zijn beperkt en worden verwerkt in de Jaarstukken 2020 en de 1e Afwijkingenrapportage 2021. Door middel van het informerend stuk Decembercirculaire Provinciefonds 2020 (brief GS van 19-1-2021), zijn Provinciale Staten reeds geïnformeerd. Er is sprake van een klein voordeel in 2020 van € 19.226 ten gunste van het resultaat.

Overige eigen middelen

Het voordelig effect bedraagt per saldo € 44,64 mln. Dit wordt met name veroorzaakt door de gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in twee delen in 2020 hetgeen een totale boekwinst heeft opgeleverd van € 54,48 mln. Hiervan is € 47,52 mln. toe te rekenen aan gederfde renteopbrengst in de jaren 2021-2029 welk bedrag is gereserveerd en wordt overgeboekt naar de begroting 2021 e.v. Het incidenteel resultaat voor 2020 bedraagt op basis van deze afbouw € 6,96 mln.

Dividend

Het nadelige bedrag van € 0,20 mln. heeft betrekking op dividend NV Bank voor Nederlandse Gemeenten. De dividenduitkering 2019 bedraagt € 1,27 per aandeel. Voor de Provincie Limburg komt dat neer op € 0,20 mln., dit is € 0,20 mln. minder dan begroot.

Stelposten

Het voordelig saldo ad € 3,08 mln. heeft betrekking op afrekeningen uit oude dienstjaren. Deels van dit bedrag valt vrij ten gunste van het resultaat 2020.

Post onvoorzien

Net als in de voorgaande jaren is in de Programmabegroting 2020 rekening gehouden meet een post voor onvoorziene uitgaven van € 0,25 mln. Bij de Voorjaarsnota 2020 (PS 26 juni 2020) is € 0,2 mln. van deze post ingezet als dekking. Het resterende bedrag € 0,05 mln. is niet afgeroepen en valt ten gunste van het jaarresultaat.

Reserve DU Verkeer en Vervoer
Afrekeningen voorgaande dienstjaren ad € 1,17 mln. vloeien terug naar de Bereikbaarheidsmiddelen.

Risicoreserve Financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking
Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. Dit is gebeurd conform het vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken.

Vennootschapsbelasting (Vpb)
Vanaf 2016 is de Provincie als gevolg van de invoering van de Wet modernisering Vpb-plicht overheidsondernemingen in beginsel belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Publiekrechtelijke rechtspersonen en overheidsstichtingen dienen per activiteit te beoordelen of met de uitoefening van de betreffende activiteit een onderneming wordt gedreven in vennootschapsrechtelijke zin. Dit betekent dat Vpb afgedragen dient te worden over structureel winstgevende activiteiten.

Op basis van de definitieve cijfers 2016 is de conclusie dat de Provincie ten aanzien van alle activiteiten die zij uitvoert geen onderneming voor de Vpb drijft (geen Vpb-plicht), met uitzondering van de commanditaire belangen in DCGV en TPN (vervlechting klavertje 4) welke geresulteerd hebben in een verlies. Hierover heeft in 2020 finale afstemming met de Belastingdienst plaatsgevonden en op 21 november 2020 heeft dit geresulteerd in het ontvangen van de definitieve aanslag (nihil).

Ten aanzien van de definitieve cijfers 2017, 2018 en 2019 hebben wij geoordeeld dat de Provincie ten aanzien van alle activiteiten die zij uitvoert geen onderneming drijft. Er is dan ook geen sprake van Vpb-plicht en een nihil-aangifte is ingediend.
Op 2 december 2020 hebben wij van de Belastingdienst de beschikkingen geen aanslag voor de vennootschapsbelasting ten aanzien van de jaren 2017, 2018 en 2019 ontvangen. De Belastingdienst deelt het standpunt dat de Provincie Limburg ten aanzien van genoemde jaren niet belastingplichtig is voor de vennootschapsbelasting.
De beoordeling van de definitieve cijfers 2020 vindt momenteel plaats en in beginsel dient vóór 1 juni 2021 de eventuele Vpb-aangifte te worden ingediend.
Eventuele financiële consequenties zullen via een begrotingswijziging worden verwerkt.

Kapitaallasten
Het verschil in de kapitaallasten heeft betrekking op een duurzame waardevermindering van een vordering op Enexis B.V. wordt gedekt uit de risicoreserve financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking.

Toelichting investeringen/financiering

€ x 1.000

Product	Omschrijving investering	Kredietbedrag		Realisatie uitgaven		Realisatie inkomsten		Restantkrediet ultimo 2020	
		Uitgaven	Inkomsten	t/m 2019	2020	t/m 2019	2020	uitgaven	inkomsten
4.3.3	Overige eigen middelen	3.047.236	3.023.810	2.997.236	-	2.155.354	310.452	50.000	558.004
		3.047.236	**3.023.810**	**2.997.236**	**0**	**2.155.354**	**310.452**	**50.000**	**558.004**

De inkomende en uitgaande geldstromen hebben betrekking op uitstaande geldleningen, obligaties, deelnemingen etc. met een algemeen karakter. In onderstaande tabel staan deze leningen vermeld. Voor nadere informatie verwijzen wij naar de verplichte paragraaf Financiering en jaarrekening.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Financiering	Verbonden partijen
Opcenten MRB	Opbrengsten opcenten MRB		
	Uitkering Provinciefonds		
	Nazorg stortplaatsen	Lening Openbare Lich. Art. 1a FIDO	Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg
		FVA lening openbare lich. (Art. 1a FIDO) EMTN	
			Enexis Holding N.V.
		Lening aan Coöperatie Gedeelde Weelde	
		Lening aan Enexis Holding N.V. tranche A en B	
			CSV Amsterdam B.V.
			Publiek Belang Elektriciteitsproductie (PBE) B.V.
		NWB 1e en 2e tranche	Nederlandse Waterschapsbank N.V.
		BNG 1e en 2e tranche	Bank Nederlandse Gemeenten N.V.
	Renterisico		
	Indexeringen loon- en prijscompensatie		

De deelnemingen voortvloeiend uit de verkoop van Essent worden aangehouden ter afronding van dit proces, met uitzondering van Enexis. Middels het aandeelhouderschap in Enexis wordt gestuurd op duurzaam beleid en stabiele dividend inkomsten.

De NWB en BNG zijn van belang in relatie tot de gemeentelijke financiering. Het fonds nazorg stortplaatsen is ingericht ter financiering van de eeuwigdurende nazorg van voormalige stortplaatsen.

Zie voor nadere informatie de paragraaf Verbonden partijen.

4.4. Provinciale Staten en Griffie

Wat heeft het ons gekost?

€ x 1.000

Provinciale Staten en Griffie	Begroting 2020			Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie	V/N
	Primitief	Wijzigingen	Ná wijziging			
Lasten						
Reguliere middelen						
4.4.1. Provinciale Staten en griffie	1.730	133	1.863	1.378	485	V
Personele lasten	1.895	10	1.905	2.019	-114	
Kapitaallasten	18	3	22	22	0	
Totaal lasten	3.643	146	3.789	3.419	371	V
Baten						
Totaal baten	0	0	0	0	0	-
Totaal saldo van baten en lasten	**-3.643**	**-146**	**-3.789**	**-3.419**	**-371**	**V**
Mutatie reserves						
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**-3.643**	**-146**	**-3.789**	**-3.419**	**-371**	**V**

Toelichting

Het voordelig resultaat Provinciale Staten en Griffie bedraagt € 0,37 mln., hierin zijn de hogere kosten vergoeding statenlidmaatschap € 0,15 mln. in verband met wijziging Rechtspositiebesluit, meegenomen (zie tevens paragraaf Bedrijfsvoering 5.2).

Conform besluit van 21 oktober 2016 wordt € 0,1 mln. van het restant werkbudget Controlecommissie overgeheveld naar het volgende begrotingsjaar.

Naar aanleiding van het inwerking getreden Rechtspositiebesluit decentrale politiek heeft Provinciale Staten op 27 mei 2019 een nieuwe verordening vastgesteld. Conform dit besluit beschikt elk Statenlid over een individueel bedrag voor scholing van € 1.000 per Statenperiode. Derhalve dient het restantbudget ad € 0,01 mln. beschikbaar te blijven voor volgende jaren en te worden overgeheveld naar 2021.

Het voordelig resultaat bedraagt, na aftrek van bovenstaande overboekingen € 0,26 mln.

Overige financiële aspecten in de verplichte paragrafen

Verbonden partijen
Zuidelijke Rekenkamer

De Zuidelijke Rekenkamer doet onderzoek naar doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het door het Provinciebestuur van Limburg en Noord-Brabant gevoerde bestuur.

Verplichte paragrafen

5. Verplichte paragrafen

Leeswijzer

De verplichte paragrafen maken onderdeel uit van de programmarealisatie en geven inzicht in beheersmatige aspecten. Dit hoofdstuk bestaat uit de volgende paragrafen:

- Lokale heffingen § 5.1;
- Weerstandsvermogen en risicobeheersing § 5.2;
- Onderhoud kapitaalgoederen § 5.3;
- Financiering § 5.4;
- Bedrijfsvoering § 5.5;
- Verbonden partijen § 5.6;
- Grondbeleid § 5.7;
- Portfoliomanagement § 5.8.

Elk van deze paragrafen geeft voor zijn onderwerp een dwarsdoorsnede door het jaarverslag. Ondanks het technische karakter van de paragrafen zijn deze politiek-bestuurlijk belangrijk. Zo zijn in deze paragrafen onderwerpen terug te vinden die van essentieel belang zijn voor de financiële positie en raken ze direct de programma's.

Relatietabel programma’s en projecten

Begrotingsprogramma	Code	Product	Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Bedrijfsvoering	Financiering	Verbonden partijen	Grondbeleid
1.1 Investeringsklimaat	1.1.1.	Economische samenwerking							
	1.1.2.	Acquisitie en LIOF						MKB-L B.V.	
								LBDF B.V.	
							Lening aan Medace B.V.	N.V. Industriebank LIOF	
							Lening aan Gerli Venlo B.V.		
							Lening aan Data Valley Group B.V.		
							Lening aan deelneming Limburgse Herstructureringsmaatschappij B.V.	LHB B.V.	
	1.1.3.	MKB		Europese programma's					
	1.1.4.	Brightlands Kennis/As							
	1.1.5.	Maastricht Aachen Airport			Infrastructuur en panden MAA				
								Land Development AviationValley Maastricht N.V.	
							Lening aan Land Development AviationValley Maastricht C.V.	Land Development AviationValley Maastricht C.V.	
							Lening aan deelneming Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	
							Lening aan MAABI realisering Platform	N.V. ALTMAA	
								N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht	
1.2 Innovatiekracht	1.2.1.	Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus						Chemelot Campus Vastgoed C.V.	
								Chemelot Campus B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)	
								Chemelot Participaties B.V.	
								Chemelot Ventures B.V.	
								Enabling Technologies B.V.	
								Chemelot Research Facilities B.V. (dochter CH. Participaties B.V.)	
								Chemelot Scientific Participations B.V.	
	1.2.2.	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus						Brightlands Maastricht Health Campus B.V.	
							Lening aan ZON PTC B.V.		
	1.2.3.	Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo						B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	
							Lening aan B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo	B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo	
							Lening aan Campus Vastgoed Greenport Venlo	Brightlands Greenport Venlo B.V.	
								Brightlands Agro/Food fonds	
							Lening aan Californië Wijnen Geothermie B.V.		
	1.2.4.	Brightlands Smart Services Campus					Lening aan CHV B.V.	CHV B.V.	
							Geldlening Campus Heerlen Huisvesting BV	CMD B.V.	
	1.2.5.	Logistiek							
	1.2.6.	Industrie							
	1.2.7.	Toerisme en recreatie					Lening aan Toverland Holding B.V.		
							Lening aan Gebru B.V. recreatiepark Kasteel Ooijen		
	1.2.8.	Innovatieve landbouw							
	1.2.9.	Regiodeal Noord-Limburg							
1.3 Onderwijs en arbeidsmarkt	1.3.1.	Arbeidsmarkt							
	1.3.2.	Onderwijs				SROI	Lening aan stichting HAS		
2.1 Sociale agenda, zorg en veiligheid	2.1.1.	Sociale agenda en Zorg					Lening aan Stichting Zuyderland MC (Atrium)		
							Lening aan Stichting Beringe Buiten		
							Lening aan Stichting Plattelandshoés		
	2.1.2.	Veiligheid							
2.2 Cultuur	2.2.1.	Cultuur			(Provinciale) musea Voormalige Burgemeesterswoning Venlo				
	2.2.2.	Erfgoed							
	2.2.3.	Monumenten							
	2.2.4.	Archeologie							
	2.2.5.	Regionale Media							
2.3 Sport	2.3.1.	Sport							
2.4 Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	2.4.1.	Stedelijke ontwikkeling							
	2.4.2.	Kwaliteitsimpuls Limburgse centra							
	2.4.3.	IBA						IBA-Parkstad	
	2.4.4.	Regiodeal transformatie Parkstad							
3.1 Openbaar vervoer en railagenda	3.1.1.	Openbaar vervoer en concessiemanagement							
	3.1.2.	Railagenda		Omvorming Prorail naar een publiekrechtelijk ZBO	Stationsgebouw ZLSM		Lening aan Stichting Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij		
3.2 Bereikbaarheid en mobiliteit	3.2.1.	Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen							
	3.2.2.	Fiets							
	3.2.3.	Verkeersveiligheid							
	3.2.4.	Logistieke netwerken							
	3.2.5.	Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen			Provinciale wegen, drie steunpunten				
	3.2.7.	Project N280- West							
3.3 Wonen in Limburg	3.3.1.	Wonen in Limburg					Startersleningen voor huiseigenaren		
							SvN Stimuleringsleningen		
							Lening aan Stichting Happiness		
							Transitiefonds compartiment 1a zakelijke financieringen		
							Lening aan SineMetU Vastgoed B.V.		
							Lening aan Stichting woonzorg Elisabeth Stift		

Begrotingsprogramma	Code	Product	Lokale heffingen	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Onderhoud kapitaalgoederen	Bedrijfsvoering	Financiering	Verbonden partijen	Grondbeleid
3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	3.4.1.	Omgevingsvisie							
	3.4.2.	Uitvoering ruimtelijk beleid					Lening aan Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI		
							Lening aan Parvus Avez B.V.		
	3.4.3.	Werklocaties							
	3.4.4.	Integrale gebiedsontwikkelingen landelijk gebied en stad-landzones							
	3.4.7.	Grondzaken		Grondbeleid			Lening aan deelneming Commandiet B.V./RvR Limburg beheer B.V.	Provincie Limburg Commandiet B.V.	
							Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V.	RvR Limburg C.V.	
							Garantie aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. inzake rekening courant	Ruimte voor Ruimte Limburg Beheer B.V.	
							Regresvordering Ruimte voor Ruimte		
									Laerbroeck
									IPS / Yard
									Grondbedrijf Californië II
									Marsna Paper
									Brunssum Centrumplan Noord
									Grondbedrijf Anticiperende Aankopen
									Erfpacht railterminal Tradeport Noord
									Erfpachtgronden tuinbouwgebied Siberië
									Erfpachtgronden Trade Port Noord
									Erfpacht Watersley
									Erfpacht Natures Green
									Erfpacht Leeuwbrouwerij Valkenburg
									Erfpachtgronden vm Andeno terrein Venlo
									Erfpachtgronden restant krediet
									Erfpachtgronden Haven Wanssum
									Voorraad ruilgronden/anticiperende aankopen
3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas	3.5.1.	Programma Maasvallei							
	3.5.2.	Ooijen-Wanssum		Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum					
3.6 Water	3.6.1.	Water	Grondwaterheffing				Lening aan N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg	N.V. WML	
			Waterwet						
3.7 Energie, circulaire economie en milieu	3.7.1.	Energie						Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.	
							Leningen aan drie sportverenigingen t.b.v. verduurzaming maatschappelijk vastgoed		
							Lening aan Block Materials B.V.		
	3.7.2.	Duurzaamheid en Circulaire economie					Lening aan Richochet B.V.		
	3.7.3.	Milieu							
	3.7.4.	Bodem en ondergrond		Bodemsanering					
	3.7.5.	Mijnbouwschade							
	3.7.11.	Coördinatie RUD						RUD Noord	
								RUD Zuid-Limburg	
	3.7.12.	Vergunningen	Heffing ontgrondingen						
			Omgevingsvergunningen						
	3.7.13.	Handhaving							
3.8 Natuur	3.8.1.	Natuur	Wet Natuurbescherming				Garantie aan Nationaal Groenfonds		Ontwikkelopgave Natuur
							Lening aan Coöperatie Natuurlijk Limburg		
4.1 Bestuur	4.1.1.	Rijks- en veiligheidstaken CdK							
	4.1.2.	Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie							
	4.1.3.	Integriteit							
	4.1.4.	Coördinatie Interbestuurlijk toezicht							
	4.1.5.	Toezicht gemeentefinanciën							
	4.1.6.	IPO						IPO	
	4.1.7.	Internationalisering							
	4.1.8.	Euregiobestuur, Managementautoriteit Interreg EMR						Stichting Euregio Maas-Rijn Europese Groepering voor territoriale samenwerking	
	4.1.9.	Strategische Public affairs							
	4.1.10.	Branding							
	4.1.13.	Overige bestuurlijke zaken							
4.2 Overhead	4.2.0.	Overhead			Kasteel Groot Buggenum		Lening aan Stichting Kasteel Groot Buggenum		
							Renteloze studievoorschotten		
					Gouvernement				
4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	4.3.1.	MRB	Opcenten MRB	Opbrengsten opcenten MRB					
	4.3.2.	Provinciefonds		Uitkering Provinciefonds					
	4.3.3.	Overige eigen middelen		Nazorg stortplaatsen			Lening Openbare Lich. Art. 1a FIDO	Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg	
							FVA lening openbare lich. (Art. 1a FIDO) EMTN		
								Enexis Holding N.V.	
							Lening aan Coöperatie Gedeelde Weelde		
							Lening aan Enexis Holding N.V. tranche A en B		
								CSV Amsterdam B.V.	
								Publiek Belang Elektriciteitsproductie (PBE) B.V.	
							NWB 1e en 2e tranche	Nederlandse Waterschapsbank N.V.	
							BNG 1e en 2e tranche	Bank Nederlandse Gemeenten N.V.	
				Renterisico					
				Indexeringen loon- en prijscompensatie					
	4.3.4.	Reservering nieuw beleid							
	4.3.5.	Stelposten							
	4.3.6.	Vennootschapsbelasting							
4.4 Provinciale Staten en Griffie	4.4.1.	Provinciale Staten en Griffie						Zuidelijke Rekenkamer	

5.1. Lokale heffingen

Deze paragraaf geeft inzicht in de uitgangspunten voor de heffing van belastingen en rechten, de lokale lastendruk en de kwijtschelding.

Algemeen

Lokale heffingen zijn inkomsten die worden verkregen op grond van publiekrechtelijke regels (voornamelijk heffingen, onder te verdelen in belastingen en retributies) en betreffen de facto gedwongen bijdragen – voornamelijk van haar inwoners (in hoofdzaak de opcenten op de motorrijtuigenbelasting) en in mindere mate van het bedrijfsleven – aan de lokale overheid. Er zijn twee soorten lokale heffingen: heffingen waarvan de besteding wettelijk is gebonden en heffingen waarvan de besteding wettelijk ongebonden en daarom vrij besteedbaar is.
In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de totale inkomsten uit lokale heffingen verdeeld naar gebonden en ongebonden heffingen over de jaren 2018 tot en met 2020.

Inkomsten lokale heffingen *€ x 1.000*

	Realisatie 2018	Realisatie 2019	Begroting 2020	Realisatie 2020	Verschil 2020	Verschil procentueel
Ongebonden						
Opcenten MRB	106.705	108.156	109.398	108.807	-591	-0,54%
Leges	1.054	1.373	1.462	1.808	346	23,67%
Gebonden						
Grondwaterheffing	889	1.006	977	976	-1	-0,10%
Totaal	**108.648**	**110.535**	**111.837**	**111.591**	**-246**	**-0,22%**

De opbrengst opcenten MRB over 2020 is 0,54% (€ 0,591 mln.) minder dan geraamd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is op basis van de autonome groei van het wagenpark en verschuiving naar andere (ergo zwaardere) gewichtsklassen binnen het wagenpark de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,044 mln., waarmee de totaal geraamde opbrengst op € 109,398 mln. kwam. Op realisatiebasis is € 0,591 mln. minder ontvangen. Oorzaak hiervan is dat de voorziene groei voor 2020 marginaal lager ligt dan geprognosticeerd. In 2020 bedroeg de autonome groei 0,96% ten opzichte van het jaar daarvoor.

De Belastingdienst stelt medio van elk jaar een geactualiseerd overzicht ter beschikking omtrent de ontwikkeling van het wagenpark, zowel naar absolute aantallen als naar gewichtsklassen en soort brandstof. Opvallend bij de recente ontwikkelingen is het feit dat de afgelopen jaren sprake is van een zekere degressieve beweging van de autonome groei van het wagenpark binnen de Provincie (2017: 1,92%; 2018: 1,66%; 2019: 1,32% en 2020: 0,96%). De oorzaak van dit “minder meer” is toe te schrijven aan de groeiende markt van elektrische voertuigen die tot 2025 zijn vrijgesteld van de motorrijtuigenbelasting, de groei van de private lease markt in Nederland waarbij Limburg relatief weinig

leasemaatschappijen binnen haar grenzen kent en mogelijk een gewijzigd aanschafgedrag van motorvoertuigen in relatie tot de coronacrisis.

Component uit het inmiddels vastgestelde “Klimaatakkoord”, is het bevorderen van het gebruik van de elektrische auto. Aangezien de elektrische auto tot 2025 is vrijgesteld van motorrijtuigenbelasting betekent een toename van elektrische auto’s in het wagenpark een toenemende inkomstenderving. Medio 2020 is het IPO in onderhandeling met het Rijk over compensatiemaatregelen voor de periode tot 2025. De Raad voor het Openbaar Bestuur, die in het voorjaar 2020 een onderzoek heeft uitgevoerd op grond van artikel 2 Financiële Verhoudingswet stelt in haar advies de provincies in het gelijk in hun claim tot het verkrijgen van compensatie voor te derven inkomsten. Het betreft immers substantiële bedragen.

Momenteel lopen in IPO verband in samenwerking met het ministerie van BZK een aantal onderzoeken over de toekomst van het provinciaal belastinggebied. Er worden diverse scenario’s uitgewerkt om met ingang van 2025 tot een mogelijke alternatieve belastingbron te komen. Voortzetting van de bestaande systematiek is ook nog een reële optie, maar dan zal de elektrische auto ook in de heffing worden betrokken. Het Rijk heeft overigens bij het vaststellen van het Klimaatakkoord de provincies te kennen gegeven dat het hebben van een autonoom provinciaal belastinggebied, met het oog op de open huishouding, geborgd is. De mogelijke nieuwe vormen van belastingheffing zijn zeer uiteenlopend en hoeven niet direct gerelateerd te worden aan mobiliteit. Het betreft immers per definitie een algemeen dekkingsmiddel voor de provinciale begroting.

Deze ontwikkelingen spelen een belangrijke rol in de strategische positionering van de provincies richting het nieuwe kabinet en de daarbij horende financiële verhoudingen. De Provincie Limburg heeft in dit verband gepleit voor het handhaven van de huidige “opcentenheffing op de hoofdsom van de motorrijtuigenbelasting” systematiek.

Op realisatiebasis wijken de totale inkomsten uit provinciale heffingen slechts marginaal af van de ramingen over 2020. Het nadelig verschil bedraagt 0,22% (€ 0,246 mln.).

Beleid ten aanzien van de diverse provinciale heffingen

Het beleid van de volgende provinciale heffingen wordt hierna toegelicht, te verdelen in de onderdelen:

- opcenten op de motorrijtuigenbelasting en lokale lastendruk;
- leges en kostendekkendheid;
- grondwaterheffing;
- ontgrondingenheffing;
- regels en heffingsmaatstaven provinciale heffingen;
- kwijtscheldingsbeleid.

Opcenten op de motorrijtuigenbelasting en lokale lastendruk

In het collegeprogramma “Vernieuwend Verbinden” 2019-2023 is er voor gekozen om het aantal opcenten op de motorrijtuigenbelasting in de jaren 2020 en 2021 gelijk te houden aan het niveau van 2019 en vervolgens met ingang van 2022 jaarlijks te indexeren op basis van de uitgangspunten van de begroting 2020-2023. Het aantal opcenten in de jaren 2020 en 2021 blijft ongewijzigd 77,9.

Aantal opcenten MRB 2019-2023

		Prijsindex		Mutatie procentueel
Per 1 januari	**van**		**naar**	
2019	77,9		77,9	
2020	77,9		77,9	
2021	77,9		77,9	
2022	77,9	1,9	79,4	1,9%
2023	79,4	1,9	80,9	1,9%

Het aantal opcenten op de motorrijtuigenbelasting dat de provincies mogen heffen is met ingang van 1 januari 2020 gemaximeerd op 115 en wordt voor elk kalenderjaar geïndexeerd met de tabelcorrectiefactor (betreft een indexatiefactor ergo inflatiecorrectie welke wordt gehanteerd voor diverse bedragen in de belastingwet- en regelgeving). De opbrengst van de provinciale opcenten op de motorrijtuigenbelasting in 2020 is gebaseerd op een opbrengst per opcent van ruim € 1,404 mln. De Provincie kende een onbenutte belastingcapaciteit bij de opcentenheffing motorrijtuigenbelasting in 2020 op basis van de maximaal te heffen aantal opcenten in 2020 van 115. De feitelijke heffing bedraagt 77,9. Onbenut blijven daardoor 37,1 opcenten oftewel een onbenutte belastingcapaciteit in 2020 van € 52,101 mln.

Lokale lastendruk

Onder lokale lastendruk wordt verstaan hoe de lokale lastendruk zich verhoudt ten opzichte van de landelijke lastendruk. Hierbij is voornamelijk de hoogte van de opcenten van belang.

Ontwikkeling aantal opcenten MRB 2017-2020

	2017	2018	2019	2020
Provincie Limburg	77,9	77,9	77,9	77,9
Landelijk gemiddelde	80,5	80,5	81,4	83,0
Wettelijk maximum	111,0	111,8	113,2	115,0
Limburg als % van het wettelijke maximum	70,2%	69,7%	68,8%	67,7%

Leges en kostendekkendheid

Provinciale leges worden geheven op grond van artikel 223 Provinciewet. Er bestaat een directe relatie met de hoogte van het in rekening te brengen legesbedrag en de kosten van de dienstverlening door de Provincie. Het beleid van de Provincie is gericht op een combinatie van volledige kostendekking en kruissubsidiëring, waarbij kruissubsidiëring met name is toegepast bij het bepalen van de tarieven in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) tussen de bouwwerken met hoge versus lage bouwkosten, respectievelijk kappen, uitritten en reclame activiteiten. Verder kan worden aangegeven dat er sprake is van een directe relatie tussen de hoogte van het legesbedrag en de kosten die gepaard gaan met een aangevraagde dienstverlening. Dit heeft tot gevolg dat er nooit winst gemaakt mag worden op legesplichtige diensten. In procedures voor de rechtbank worden de legestarieven hieraan getoetst en niet voldoen aan deze wettelijke voorschriften kan in voorkomende gevallen leiden tot onverbindendheid van de provinciale legesverordening.

Op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) zijn decentrale overheden met ingang van 2017 verplicht inzicht te geven in de mate van kostendekkendheid van de legestarieven. Op begrotingsbasis bedroeg de gemiddelde mate van kostendekking in 2020 voor de totale leges 92%. Op grond van realisatie wordt onderstaand een overzicht gegeven van de gemiddelde mate van kostendekking in 2020.

Kostendekkendheid provinciale leges 2020 op realisatie basis

Recapitulatie Kostendekkendheidsonderzoek tarieventabel Provincie Limburg jaarrekening 2020				
	Component overhead	Totale lasten	Opbrengsten	Percentage
Vergunningen, ontheffingen e.d. op grond van provinciale en wettelijke voorschriften				
Ontgrondingenwet	68.468	245.846	99.942	41%
Waterwet	2.622	9.415	4.429	47%
Wet algemene bepalingen omgevingsrecht	231.228	864.729	924.297	107%
Wet natuurbescherming	238.314	855.706	779.279	91%
Totaal	**540.632**	**1.975.697**	**1.807.947**	**92%**

NB. De gegevens in de kolom “opbrengsten” zijn gebaseerd op de fiscaliteitsregels.

Leges in het kader van de Ontgrondingenwet

De Ontgrondingenwet regelt het winnen van zand, grind, klei en andere materialen uit de Nederlandse bodem. Ontgrondingen mogen slechts plaatsvinden als onderdeel van projecten met een meervoudige doelstelling, bijvoorbeeld: hoogwaterbeveiliging, natuurontwikkelingen en recreatie. Ondernemingen die voor dat doel oppervlakte delfstoffen willen winnen, dienen een vergunning aan te vragen op basis van deze wet.

Aan het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een vergunning op basis van de Ontgrondingenwet zijn leges verbonden. De leges mogen maximaal kostendekkend zijn en het beleid is erop gericht dat de tarieven in meerjarig perspectief niet fluctueren.

Leges in het kader van de Waterwet

De Waterwet regelt het beheer van oppervlaktewater en grondwater en verbetert ook de samenhang tussen waterbeleid en ruimtelijke ordening. Daarnaast levert de Waterwet een bijdrage aan doelstellingen van de wetgever met betrekking tot vermindering van regels, vergunningstelsels en administratieve lasten (deregulering). Primaire doestelling van de Waterwet is dat het Rijk, waterschappen, provincies en gemeenten beter zijn uitgerust om wateroverlast, waterschaarste en waterverontreiniging tegen te gaan. Aangezien de Provincie binnen haar grenzen bevoegd gezag is, mag zij voor het in behandeling nemen van een aanvraag tot het verkrijgen van een Waterwetvergunning leges heffen. De leges mogen ook hier maximaal kostendekkend zijn en het beleid is erop gericht dat de tarieven in meerjarig perspectief niet fluctueren.

Leges in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

De Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) is per 1 oktober 2010 in werking getreden, waarbij een 25-tal vergunningstelsels zijn samengevoegd tot één omgevingsvergunning. Dit betekent onder meer dat bouwgerelateerde legestarieven onder de werking van de Wabo vallen. In de tarieventabel is in het

kader van de Wabo een bewuste keuze gemaakt om voor de wat kleinere bouwwerken, gelet op de omvang van de bouwkosten, een wat lager dan kostendekkend tarief te hanteren. In samenhang daarmee is het uitgangspunt dat de mate van kostendekking binnen het hoofdstuk Wabo van de gezamenlijke te verlenen diensten 100% bedraagt (kruissubsidiëring), waarbij fluctuaties van de tarieven in meerjarig perspectief worden vermeden.

Leges in het kader van de Omgevingswet

Provincies zijn, samen met gemeenten, voor een groot deel verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening in Nederland. Momenteel wordt er gewerkt aan een fundamentele stelselherziening van het omgevingsrecht. Dit moet leiden tot de vaststelling van de Omgevingswet, waarin alle wetgeving ten aanzien van het fysieke domein wordt geïntegreerd, zowel inhoudelijk als procedureel. Deze wet gaat onder andere de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), Wet ruimtelijke ordening (Wro) en de Wet milieubeheer vervangen en moet leiden tot minder regels, heldere en snellere procedures en een aanzienlijke besparing in de kosten. De Provincies zijn voor een groot deel verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening in Nederland. De Omgevingswet raakt de provincies in de kern van hun functioneren. In het wetsvoorstel zijn de taken en bevoegdheden van de verschillende overheden voor de fysieke leefomgeving vastgelegd. Om de provincies in staat te stellen deze taken en bevoegdheden waar te maken, zijn een aantal kerninstrumenten opgenomen. Het gaat daarbij om instrumenten die de totstandkoming van het omgevingsbeleid ondersteunen (Omgevingsvisie en programma's), instrumenten voor doorwerking (instructieregels en –besluiten) en regels en toestemmingen die zijn gericht tot initiatiefnemers (omgevingsverordening, -vergunning en projectbesluit). De vernieuwing van het Omgevingsrecht via de Omgevingswet is een belangrijk dossier, dat de provincies in de uitoefening van al haar kerntaken raakt. Daarmee is het een unieke opgave. De wet raakt niet alleen de rol en het bijbehorende instrumentarium van provincies in hun verantwoordelijkheid. De komst van de Omgevingswet brengt voor de provincies een ingrijpende veranderopgave met zich mee. Zoals ook vermeld in de Programmabegroting 2020 is de invoering van de Wet uitgesteld tot 2022, hetgeen de provincies de gelegenheid biedt zich nog meer te richten op het aanpassen van werkwijzen en werkprocessen, in lijn met de Omgevingswet.

Leges in het kader van de Wet Natuurbescherming

Medio 2016 is een wijziging van de Legesverordening vastgesteld, waardoor het mogelijk werd om voor aanvragen in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 leges te heffen. In 2017 is deze wet vervangen door de Wet natuurbescherming. De toerekenbare kosten die gepaard gaan met de vergunningverlening worden verhaald op basis van volledige kostendekkendheid. De tarieven zijn gedifferentieerd naar de categorieën landbouw en overige, industrie en infrastructuur. Hierbij is geen sprake van kruissubsidiëring tussen de categorieën.

Heffing op grond van de Waterwet (belasting krachtens artikel 7.7 Waterwet), de zogenoemde Grondwaterheffing

Onder de naam "Grondwaterheffing" wordt een directe belasting geheven op het onttrekken van grondwater ter bestrijding van de kosten als bedoeld in artikel 7.7 van de Waterwet. Het betreft derhalve een bestemmingsheffing. Deze heffing dient ter dekking van de kosten die gepaard gaan met de

grondwateronttrekking. Het betreft hier een belasting en geen legesheffing. Bij een belastingheffing is de mate van kostendekking niet aan de orde.

Recapitulatie Grondwaterheffing Provincie Limburg per belastingjaar 2020			
	Baten	Lasten	Percentage
Grondwaterheffing	975.618	975.618	100%

Regels en heffingsmaatstaven provinciale heffingen

De regels van de provinciale heffingen, evenals de toegepaste heffingsmaatstaven, komen expliciet aan de orde bij de jaarlijkse vaststelling van de verschillende belastingverordeningen door Provinciale Staten. De uitgangspunten voor deze heffingen zijn opgenomen in de programmabegroting 2020.

Kwijtscheldingsbeleid

Het provinciale kwijtscheldingsbeleid volgt het rijksbeleid op grond van artikel 232e, tweede lid, van de Provinciewet. Uitzonderingen daarop zijn, in daartoe voorkomende gevallen, in de desbetreffende verordening opgenomen. Dit beleid wordt uitsluitend gehanteerd voor natuurlijke personen. Aan niet-natuurlijke personen wordt geen kwijtschelding verleend. Aangezien het leeuwendeel van de belastingplichtigen niet-natuurlijke personen betreffen, is kwijtschelding niet of nauwelijks aan de orde.

5.2. Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Inleiding

Met de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing doet de Provincie Limburg verslag van de risico's die zij mogelijk loopt bij de uitvoering van de beleidsdoelstellingen of die zij heeft opgelopen tijdens de beleidsbepaling in voorgaande jaren en die financieel niet zijn afgedekt. Deze paragraaf bevat minimaal een uiteenzetting van de wettelijk verplichte onderdelen:

a) het beleid inzake de weerstandscapaciteit en de risico's;
b) een inventarisatie van de weerstandscapaciteit;
c) een inventarisatie van de risico's;
d) overzicht kengetallen financiële positie.

De Provincie Limburg presenteert daarnaast de confrontatie tussen de risico's en beschikbare weerstandscapaciteit en biedt aan het begin van deze paragraaf de conclusie over het weerstandsvermogen.
Uit onderstaande tabel blijkt dat de beschikbare weerstandscapaciteit voldoende is om de (gewogen) risico's af te dekken. Op het (incidentele) weerstandsvermogen is een zodanig groot surplus aanwezig, dat dit ruim voldoende is om meerjarig als buffer te dienen voor het benodigde weerstandsvermogen, dankzij de sterke positie van het provinciale Eigen Vermogen. In de onderdelen b en c worden de in de onderstaande tabel genoemde onderdelen toegelicht.

Tabel 2.1: Beslag op weerstandsvermogen per 31-12-2020 (bedragen € x 1 mln.)

	Incidenteel	Structureel	31-12-2020	31-12-2019
Beschikbaar weerstandscapaciteit	1.022	52	1.074	1.107
Risico's (gewogen)	6	9	15	22
Surplus weerstandsvermogen	1.016	43	1.059	1.085
Beslag op weerstandsvermogen	**1%**	**17%**	**1%**	**2%**

Het beslag op het weerstandsvermogen (€ 15 mln.) is het saldo van de gewogen risico's die individueel bepaald zijn.

Ad a) Het beleid inzake weerstandscapaciteit en risico's

Als gevolg van externe en interne ontwikkelingen is risicomanagement belangrijk voor de Provincie Limburg.
De belangrijkste uitgangspunten van het risicobeleid en risicomanagement zijn:

- Risicomanagement is onderdeel van de reguliere planning- en control cyclus en levert een bijdrage aan het realiseren van bestuurlijk gewenste doelstellingen, beleidseffecten en prestaties van de Provincie Limburg;
- Risicomanagement heeft de functie om risico's op kansen en bedreigingen expliciet te maken en is erop gericht om de verworven kennis en ervaring met betrekking tot risico's te verankeren binnen de organisatie.

Als definitie voor het begrip Risicomanagement wordt gehanteerd: "*Het gestructureerd managen van de risico's, dat een organisatie om financiële dan wel niet-financiële redenen de beleidsdoelen niet of niet volledig realiseert*". Hierbij is risicomanagement een methode voor het op systematische wijze identificeren, analyseren, evalueren, beheersen, monitoren en communiceren van de risico's die samenhangen met een activiteit, functie of proces met als doel het verschaffen van een redelijke mate van zekerheid dat de doelstellingen van de organisatie zullen worden gerealiseerd.

Als definitie voor het begrip 'Risico' wordt gehanteerd: '*onzekerheid dat een gebeurtenis zich voordoet, waarbij zowel positieve als negatieve effecten kunnen optreden, die van invloed zijn op het doelbereik*'.
De volgende maatregelen zijn in de afgelopen jaren ingevoerd op het gebied van risicopreventie en –signalering om het risicobewustzijn binnen de organisatie te stimuleren:

- Het permanent verbeteren van de administratieve organisatie en interne controle in nauw overleg met de huisaccountant;
- Het opstellen en jaarlijks updaten van een fraude-risicoanalyse, in 2020/2021 aangevuld met coronarisico's;
- Het beheren van een convenant 'Horizontaal Toezicht' met de Belastingdienst, waarbij blijkt dat de Belastingdienst de fiscale beheersorganisatie als effectief heeft beoordeeld;
- Aanstellen van een integriteitsfunctionaris;
- Het hanteren van het beleidskader Misbruik en Oneigenlijk gebruik (M&O). Met dit kader beschikt de Provincie over een integraal beleid op het gebied van Misbruik en Oneigenlijk gebruik van provinciale regelingen en voorzieningen en integriteit;
- Het formeren van een, multidisciplinair samengesteld, portfolioteam, dat zich nadrukkelijk bezighoudt met de beoordeling en beheersing van (project)initiatieven. Een van de producten is de nota "Sturing in samenwerking 3.0", een beschrijving van het strategisch investerings-en uitvoeringskader. Dit doorontwikkelde sturingskader is door Provinciale Staten vastgesteld op 5 februari 2021; Periodiek zal het kader "Sturing in Samenwerking 3.0" worden geëvalueerd en, waar nodig, aangepast;
- In 2019 is het compliance team Verbonden Partijen gestart met als doel een structurele inbedding, verbetering en professionalisering van de 'checks and balances' in de governance van de verbonden partijen te realiseren; De werkzaamheden van dit team worden vanaf 2021 geïncorporeerd in het nieuw te vormen Cluster Concerncontrol en -advies;
- Certificering van het grondverwervingsproces;

Om tot een meer centrale regie te komen op de verschillende initiatieven op het gebied van risicomanagement binnen de provinciale organisatie (juridisch, financieel, fiscaal, treasury, projecten e.d.)

is een concernbreed control-raamwerk opgesteld. Het control-raamwerk geeft een duidelijk kader en is een sturingskompas voor de ambtelijke organisatie. Het moet leiden tot een verbeterd risicobewustzijn binnen de organisatie en een integraal periodiek inzicht in risicobeheersing. Het leidt tot een meer gestandaardiseerde wijze van het inbedden van risicomanagement in de organisatie, werkprocessen en rapportages. Met het invoeren van het control-raamwerk wordt invulling gegeven aan het advies van de accountant om risicomanagement verder te verbeteren.
De directie heeft in de organisatievisie 2020 aangekondigd de beheersing en control te willen versterken. Om dit doel te bereiken wordt de controlfunctie in onze organisatie anders ingericht. Er is gekozen om 3 systeemniveaus in te bouwen, ook wel het model van Three Lines of Defense (3LoD) genoemd:

- 1e lijn:
  Het lijn-/projectmanagemement is primair zelf verantwoordelijk voor de beheersing, het resultaat en de informatievoorziening.
- 2e lijn:
  Het lijn- en projectmanagement wordt ondersteund door de Services-clusters (zoals JZI/FIN) die tevens zorgen voor tegenmacht en een kritische blik. Concreet voor het cluster Control betekent dit bijvoorbeeld dat vanuit het cluster Financiën een projectcontroller aanspreekpunt is voor het projectteam. Deze controller draagt zorg voor alle control-zaken rondom het project. En dat is breder dan alleen financial en business control, het gaat ook om beleid control, juridische control, P&O control en ICT-control.
- 3e lijn:
  Het team Concerncontrol en -advies zorgt voor een extra onafhankelijke blik op het totale systeem van control. Door middel van audits of steekproeven worden de control werkzaamheden binnen de eerste en tweede lijn getoetst op diverse aspecten (financieel, juridisch, planning, doelmatigheid, risico's etc.).

Vanaf januari 2021 is het nieuwe Cluster Concerncontrol en –advies operationeel.

Ad b) Een inventarisatie van de weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit betreft het vermogen om financiële tegenvallers op te vangen, zonder dat dit invloed heeft op de voortzetting van de bestaande taken. Dit 'vermogen' is het geheel van middelen en mogelijkheden binnen de financiële positie van de Provincie, die zij als 'vrij aanwendbaar' wil aanmerken. Het gaat dus om vrij aanwendbare middelen waar geen enkele verplichting tegenover mag staan en mogelijk nog te genereren (onbenutte) inkomsten.
In overeenstemming met het BBV maken wij bij de opbouw en samenstelling van de weerstandscapaciteit onderscheid tussen incidentele en structurele componenten.
Onder incidentele risico's wordt verstaan risico's welke een éénmalige last tot gevolg kunnen hebben.
Onder structurele risico's wordt verstaan risico's welke leiden tot structurele lasten (meerdere boekjaren).
Onder incidentele weerstandscapaciteit wordt verstaan de middelen en mogelijkheden die éénmalig kunnen worden ingezet.
Onder structurele weerstandscapaciteit wordt verstaan de middelen en mogelijkheden welke structureel (meerdere boekjaren) kunnen worden ingezet.

Incidentele weerstandscapaciteit

De omvang van de beschikbare incidentele weerstandscapaciteit bedraagt, op basis van de balans per 31-12-2020 ruim € 1.022 mln. en is als volgt samengesteld:

Tabel 2.2: Inventarisatie incidentele weerstandscapaciteit (bedragen € x 1 mln.)

Capaciteit algemene reserve vrij aanwendbaar	79
Capaciteit Immunisatiereserve (onderdeel gebonden reserves)	986
Totaal capaciteit reserves	**1.065**
Correctie boekwaarde activa 'bijdragen in activa van derden'.	43
Totaal incidentele weerstandscapaciteit	**1.022**

De correctie van activaposten wordt gedaan, omdat deze activaposten geen waarde vertegenwoordigen in het economisch verkeer en dus niet kunnen worden ingezet voor het afdekken van financiële tegenvallers.

Structurele weerstandscapaciteit

De structurele weerstandscapaciteit is vooral van belang voor het opvangen van optredende risico's die over de tijd uitgestrekt effect hebben en om de incidentele weerstandscapaciteit aan te vullen na het optreden van risico's. De structurele middelen om risico's op te vangen bestaan uit de onbenutte belastingcapaciteit van € 52 mln.

Ad c) Een inventarisatie van de risico's

Het risicoprofiel van de Provincie is breder dan de risico's die wij in deze paragraaf presenteren. Risico's komen immers in alle soorten en maten voor. Vanuit jaarrekening-oogpunt zijn echter vooral de financiële risico's van belang. De risico's die we onderkennen hebben betrekking op Verbonden partijen, leningen/garanties, debiteuren, het grondbeleid, groot onderhoud en daarnaast risico's die voortvloeien uit de uitoefening van de provinciale taken (zie tabel 2.3). De voorschriften uit het BBV schrijven voor dat, indien nodig, een voorziening moet worden getroffen. Daarnaast zijn er bestemmingsreserves ingesteld.

Tabel 2.3: Totaaloverzicht risico's (bedragen € x 1 mln.)

Aandachtsgebied	Inschatting (gewogen) risico's	Voorziening	Reserve	Opgenomen in weerstandsvermogen
Verbonden partijen (excl. Leningen)	74	3	71	
Leningen/garanties	19	7	12	
APPA	10	10		
Debiteuren	14	14		
Grondbeleid	11	11		
Groot onderhoud	6	6		
Overig (uitvoering programma's e.d.)	15			15

Aandachtsgebied	Inschatting (gewogen) risico's	Voorziening	Reserve	Opgenomen in weerstandsvermogen
Totaal	**149**	**51**	**83**	**15***

* Het totaalrisico ad € 15 mln. dat opgenomen is in het weerstandsvermogen, is (tekstueel) nader gespecificeerd in tabel 2.4.

Risicoprofiel

Tabel 2.4: Belangrijke risico's voor het weerstandsvermogen en risicobeheersing

	Begrotingsprogramma	Risico
1	1.1 Investeringsklimaat	Europese programma's*
2	3.1 Openbaar vervoer en railagenda 3.2 Bereikbaarheid en Mobiliteit	Omvorming Prorail naar een publiekrechtelijk ZBO*
3	3.4 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	Grondbeleid
4	3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas	Gebiedsontwikkeling Ooijen Wanssum
5	3.7 Energie, duurzaamheid en milieu.	Bodemsanering
6	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Nazorg stortplaatsen
7	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Renterisico*
8	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Indexeringen loon- en prijscompensatie
9	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Uitkering Provinciefonds*
10	4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	Opbrengsten opcenten MRB

** Dit betreffen de grootste risico's die gedetailleerd worden toegelicht in deze paragraaf.*

De (gewogen) risico's in de jaarrekening 2020, waarvoor nog geen maatregelen zijn getroffen en die van materieel belang zijn voor onze financiële positie, bedragen € 15 mln. (zie tabel 2.1). Dit is lager dan de risico-inschatting die gemaakt is bij de jaarrekening 2019 (€ 22 mln.). De daling is met name veroorzaakt doordat de risico's Buitenring Parkstad zijn vervallen voor de weerstandsparagraaf. De risico's inzake Buitenring Parkstad zijn opgenomen in de reserve Bereikbaarheidsmiddelen en derhalve niet meer opgenomen in deze paragraaf.

Er is naar gestreefd om de risico's zoveel mogelijk gekwantificeerd in beeld te brengen, met in acht name van het wettelijke kader.

De belangrijkste risico's worden onderstaand gepresenteerd. Bij de uitwerking wordt ingegaan op een aantal relevante aspecten: de omschrijving van het risico, de mogelijke financiële impact, duidelijkheid over de hoogte van de financiële relatie, een schets van de belangrijkste ontwikkelingen en tot slot een overzicht van de belangrijkste beheersmaatregelen.

Gedeputeerde Staten zijn bevoegd gezag voor de uitvoering van de wettelijke taken vergunningverlening, toezicht en handhaving voor de complexe inrichtingen, waaronder alle Brzo (Besluit risico zware ongevallen) inrichtingen, inrichtingen die vallen onder Europese Richtlijn Industriële Emissies (RIE) (Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC)-inrichtingen), inrichtingen met afvalverwerkende activiteiten en ontgrondingen. Met het stellen van voorwaarden en het houden van toezicht wordt gestreefd de kans op een incident tot een minimum te beperken. Het risico op een incident kan echter niet altijd worden voorkomen. In dat geval kan het zijn dat de kosten die verband houden met onze rol als bevoegd gezag uiteindelijk niet op de veroorzaker te verhalen zijn.

Op 29 mei 2019 heeft de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State het Programma Aanpak Stikstof (PAS) onverbindend verklaard. Dit betekent dat het PAS niet meer kan worden gebruikt voor het verlenen van vergunningen. Vergunningverlening was daardoor sinds 29 mei 2019 gestagneerd. In het Limburgse Aanvalsplan Stikstof hebben wij aangegeven welke aanpak wij hanteren voor de stikstofproblematiek. Het vaststellen van nieuwe beleidsregels (beleidsregel intern en extern salderen in Limburg) heeft ertoe geleid dat vergunningverlening weer op gang is gekomen. Zonder het PAS verloopt vergunningverlening moeizamer, omdat er geen enkele sprake mag zijn van een toename van stikstofdepositie op aangewezen, overbelaste Natura 2000-gebieden. De druk op de doorlooptijd is daardoor in 2020 doorgegroeid. Op 20 januari 2021 heeft de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State een nieuwe uitspraak gedaan die gevolgen heeft voor vergunningverlening. Hierin is onder meer vastgesteld dat door de inwerkingtreding van de Spoedwet Aanpak Stikstof, geen vergunning meer nodig is voor intern salderen. Minimaal 60% van de werkvoorraad heeft betrekking op intern salderen. Voor deze aanvragen kan en mag geen vergunning meer verleend worden. Lopende vergunningaanvragen kunnen door de aanvrager ingetrokken worden of ontvangen van ons een (positieve) weigering. Dit heeft gevolgen voor de begroting 2021. De financiële gevolgen van deze ontwikkeling zijn op dit moment nog niet te kwantificeren.

Coronacrisis

In deze Jaarstukken is een aparte paragraaf gewijd aan Covid-19 (zie 5.9) en de schade hieromtrent. In algemene zin merken wij op dat vooral de financieel vaste activa wordt geraakt. Risico's ultimo 2020 worden gemitigeerd door treffen van voorzieningen en een extra dotatie aan de risicoreserve Financieel Instrumentarium Sturing in Samenwerking. Wij verwachten dat ook in 2021 de economische impact als gevolg van deze gezondheidscrisis voelbaar zal zijn.

	Europese programma's
Financiële impact	Voor de periode 2014-2020 is wederom uitgegaan van een risico/weerstandsvermogen van € 4 mln. De programma's uit de periode 2007-2013 zijn inmiddels door Brussel definitief afgerekend. Over die periode zijn geen financiële claims ingediend.
Risico-omschrijving	Het risico houdt verband met mogelijke correcties bij de eindafrekening van de EU bijdrage in Europese Programma's door Brussel en de Rijks cofinancieringsbijdrage door de lidstaat. De Provincie Limburg maakt zoveel mogelijk gebruik van subsidies vanuit de Europese structuurfondsen (o.a. OPZuid en de Interreg-A programma's). De EU-regelgeving stelt dat de 'Lead partner' van een project verantwoordelijk c.q. aansprakelijk is voor de financiële risico's van het gehele project, dus bijvoorbeeld in geval van een korting op de EFRO bijdrage. Een lagere vaststelling wordt in principe doorbelast aan de projectuitvoerder. Daar waar de Provincie Limburg 'Lead partner' is, geldt dus ook een terugbetalingsrisico wanneer EU-middelen niet conform de geldende wet- en regelgeving worden besteed. Datzelfde geldt voor de Rijks cofinancieringsbijdrage. Op grond van historische gegevens kan gesteld worden dat het risico beperkt is. Mede gelet op mogelijke EU controles in de periode t/m 2023 blijft het wenselijk om het maximale risicobedrag op € 4 mln. te houden, temeer daar de samenwerkingspartners in het huidige college van GS meer en beter gebruik willen (blijven) maken van EU middelen.
Termijn duidelijkheid	De uiteindelijke financiële risico's van de programma 's 2014-2020 zullen pas na afloop van deze programma's, bij de eindafrekening in 2025-2026 bekend zijn.
Acties/beheersing	De (externe) uitvoeringsorganisaties van de EU programma's beoordelen de juridische aspecten van de EFRO-projectsubsidies. Voor wat betreft het aandeel provinciale cofinanciering zijn wij zelf verantwoordelijk voor de juridische toetsing. Sinds 2006 is er een uitgebreid systeem van verbeteringen en verbetermaatregelen doorgevoerd. Er is een set checklists ontwikkeld, welke door het programmamanagement van de structuurfondsenprogramma's wordt toegepast en waardoor de financiële risico's aanmerkelijk kleiner zijn geworden.

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
Financiële impact	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) met eigen rechtspersoonlijkheid. Het risico voor het project Opwaardering Maaslijn wordt op maximaal € 43,8 miljoen ingeschat.
Risico-omschrijving	ProRail zal, zoals aangekondigd in het regeerakkoord 2017-2021 "Vertrouwen in de toekomst" d.d. 10 oktober 2017, worden omgevormd tot een ZBO met eigen rechtspersoonlijkheid. Een gevolg hiervan is dat de investeringskosten in de Nederlandse hoofdspoorweginfrastructuur (hswi) met 21% zullen stijgen als

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
	gevolg van het niet meer aftrekbaar zijn van de btw op de kosten aan de zijde van ProRail. In het jaarverslag van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2017) geeft de staatssecretaris aan dat het streven is dat ProRail tijdens deze kabinetsperiode wordt omgevormd tot een publiekrechtelijke zelfstandig bestuursorgaan met eigen rechtspersoonlijkheid en dat de instellingswet per 1 januari 2021 in werking moet treden. Naar alle waarschijnlijkheid zal door de latere behandeling de deadline voor de structuurwijziging van ProRail in januari 2021 niet worden gehaald. Voor de projecten Opwaardering Maaslijn en Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf is dit risico in resp. de Bestuursovereenkomst met het Rijk onder artikel 7, lid 4b en in de Realisatieovereenkomst met ProRail onder artikel 18, lid 2 gemitigeerd. Onder verwijzing naar de toezegging van de staatssecretaris van het ministerie I&W in de kamerbrief d.d. 19 oktober 2018 (met kenmerk: IENW/BSK-2018/214092) waarbij aangegeven is dat als gevolg van de omvorming van ProRail de kosten stijgen alle financiële gevolgen van deze omvorming aan derden, zijnde de Provincie Limburg, volledig door het ministerie I&W aan de Provincie Limburg worden gecompenseerd. De insteek van het Ministerie is dat er geen nadelige effecten zullen optreden voor derden aan ProRail. Desondanks lopen de gesprekken met het Ministerie, IPO en VNG nog steeds. Indien het risico optreedt zullen partijen in overleg treden over de wijze waarop het Rijk de dan ontstane extra kosten zal compenseren. In de programmabegroting zijn de projecten Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf en de opwaardering Maaslijn opgenomen onder railagenda (3.1.2).
Termijn duidelijkheid	Naar verwachting in 2021.
Ontwikkeling/status	Ten aanzien van dit onderwerp heeft de Staatssecretaris op 23 november 2017 in een brief aan de Tweede Kamer (IENM/BSK-2017/281925) aangegeven dat de omvorming van BV ProRail geen negatief effect voor derden mag hebben. Concreet geeft de Staatssecretaris aan dat de inzet van het kabinet is dat “*de kosten niet op de reizigers, de verladers, de vervoerders en de concessieverleners en de investeringen op het spoor worden afgewenteld*”. Het College van GS heeft op 21 december 2017 een brief aan de Staatssecretaris van I&W gestuurd, waarin opgeroepen wordt om expliciet te bevestigen dat eventueel optredende financiële gevolgen van de omvorming van ProRail door het Rijk zullen worden gecompenseerd. In de hoorzitting, die vooraf ging aan het Ambtelijk Overleg Spoorordening van 31 januari 2018 heeft voormalig portefeuillehouder Mackus ingesproken. Naar aanleiding van deze hoorzitting is de impact van de ZBO-status van ProRail intensief besproken in het AO Spoorordening. De Staatssecretaris heeft in dit debat aangegeven dat het de inzet van het kabinet is dat de kosten van de omvorming van ProRail niet op de reizigers, verladers, vervoerders en concessieverleners worden afgewenteld. Desgevraagd gaf de Staatssecretaris

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
	ook nog aan dat dit een randvoorwaarde is geweest bij het opnemen van dit aspect in het regeerakkoord. In het jaarverslag van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2017) bevestigt de Staatssecretaris dat de inzet van het Kabinet is dat de eventuele kosten van deze omvorming niet op de reizigers, de verladers, de vervoerders (en de concessieverleners) en de investeringen op het spoor worden afgewenteld. Dit betekent dat de structurele effecten van de btw gemitigeerd moeten worden. Hiertoe bekijkt de Staatssecretaris de optie of ProRail in de toekomst (gedeeltelijk) btw-ondernemer kan blijven, zodat de effecten zich niet voordoen. Daarnaast bekijkt de staatssecretaris of een eventueel btw-effect op andere wijze kan worden gemitigeerd. Het Interprovinciaal Overleg IPO heeft de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat in november 2018 (kenmerk IENW/BSK-2018/223268) een brief gestuurd waarin namens het IPO nogmaals een oproep wordt gedaan om – ondanks de herbevestiging dat de omvorming niet zal leiden tot hogere kosten voor derden – snel met definitieve duidelijkheid te komen voor de fiscale en financiële gevolgen, die ook de toets van de Europese Commissie kunnen doorstaan. Het IPO roept op dat compensatie via het Provinciefonds werkbaar is, mits die is gekoppeld aan de investeringsomvang van de individuele provincies en de verdeling dus niet via de algemene verdeelsleutel tot stand komt. Tevens is op 13 december 2018 een motie van de leden Amaouch en Ziengs in de Tweede Kamer aangenomen waarin de regering wordt verzocht als onderdeel van de financiële paragraaf in kaart te brengen wat de gevolgen zijn voor lopende of toegekende spoorprojecten en de kostenstijging voor decentrale overheden, indien zij na 2021 opdrachtgever zijn voor ProRail. Op 17 februari 2020 is een brief naar de Tweede Kamer verstuurd. De 12 Provincies en twee vervoerregio's hebben gezamenlijk gereageerd op de lagere regelgeving ter uitvoering van het wetsvoorstel publiekrechtelijke omvorming ProRail. De onderstaande punten zijn meegegeven: 1. adequaat uitvoeren afspraken over fiscale en financiële oplossing; 2. afspraken verdeling exploitatie-, onderhouds- en vernieuwingskosten en ontwikkeling verder effectueren; 3. uitwerken risicoafkoop en verstevigen sturingsrelatie met ProRail. Op donderdag 10 september organiseert de vaste commissie voor Infrastructuur en Waterstaat (IenW) van de Tweede Kamer der Staten-Generaal een rondetafelgesprek over de omvorming van ProRail tot zelfstandig bestuursorgaan. Ter voorbereiding op die wetsbehandeling zal de commissie zich verdiepen in de standpunten vanuit de spoorsector en brancheorganisaties en de inzichten van wetenschappers. Centrale vraag daarbij is wat de verwachtingen zijn ten aanzien van de voor- en nadelen van ProRail als ZBO ten opzichten van huidige status van ProRail als besloten vennootschap. Onderdeel daarvan zijn de te verwachten

	Omvorming ProRail naar een publiekrechtelijk ZBO
	effecten voor de bedrijfsvoering van vervoerders en verladers, de te verwachten gevolgen voor de reiziger en de concrete verschillen in de bestuurlijke verhoudingen tussen het ministerie en ProRail. De commissie richt zich daarbij niet alleen tot het wetsvoorstel, maar is ook benieuwd naar de mogelijke consequenties van lagere regelgeving in dit kader. De regelgeving waarin de compensatie is opgenomen ligt momenteel nog ter consultatie voor. Raad van State moet nog adviseren. Verder zijn de fiscale gevolgen van de omvorming van ProRail nog niet bekend. ProRail is nog in gesprek met de Belastingdienst. Als deze overleggen zijn afgerond zou IPO de uitkomsten ontvangen. Onbekend is of het Rijk alle (extra) kosten zal compenseren. De toezeggingen zijn meermaals gedaan, maar een en ander is nog steeds niet verankerd in de wetgeving.
Acties/beheersing	De portefeuillehouder blijft in gesprek met het Rijk om de nadelige consequenties van deze omvorming te voorkomen.

	De hoogte van de algemene uitkering Provinciefonds
Financiële impact	De ontwikkeling van de algemene uitkering wordt bepaald door het accres, door overige ingrepen van het Rijk, door taakmutaties, door herverdelingen en vanaf 2015 de onder- of overschrijding van het BCF-plafond. Het accres wordt bepaald door de groei van de Rijksuitgaven en varieert van jaar op jaar, maar ook met betrekking tot één jaar. Voor één jaar varieert een accres met maximaal 2 à 3 procentpunt. Het accresbedrag in het Provinciefonds wordt bepaald door het accrespercentage te vermenigvuldigen met de bedragen die als algemene en decentralisatie-uitkeringen in het Provinciefonds zitten. Door toevoeging van nieuwe bedragen in het Provinciefonds neemt bij eenzelfde accrespercentage het accresbedrag toe. Dit is in sterke mate in 2016 gebeurd. Voor Limburg betekent dit dat de variatie in het accrespercentage in 2020 neerkomt op € 4 à 6 mln. (2015: € 2 à 3 mln.). Dit bedrag kan hoger worden als ook het accres van het voorgaande jaar nog wijzigt, want zo'n bijstelling werkt structureel door, en beide wijzigingen hetzelfde teken (+ of -) hebben. De financiële impact kan dan tot € 6 à 7 mln. oplopen. De systematiek om het accres te bepalen is ontwikkeld om het Provinciefonds even snel te laten groeien of dalen als de Rijksbegroting. Op deze wijze leveren provincies een evenredige bijdrage aan Rijksbezuinigingen. Het Rijk voert echter toch ook op andere manieren bezuinigingen op het Provinciefonds door. We noemen hier twee grote bezuinigingen: de structurele korting met € 300 mln. vanaf 2011 en de kortingen van € 66 mln. om het BTW-Compensatiefonds in stand te houden. Tot en met 2025 speelt nu de bezuiniging onder de naam 'Minder provincies'. Van 2015 tot en met 2021 is/wordt onder die noemer jaarlijks € 5 mln. structureel aan het Provinciefonds onttrokken en van 2022 tot en met 2025 jaarlijks

	De hoogte van de algemene uitkering Provinciefonds
	€ 10 mln. structureel. Door deze bezuiniging komt het Provinciefonds vanaf 2025 op een niveau dat € 75 mln. lager is. De budgettaire impact van dit soort bezuinigingen kan heel sterk variëren. In de regel moet jaarlijks rekening worden gehouden met een mogelijk financieel nadeel hierdoor van € 1 à 2 mln. Nieuwe taken of taken die bij de provincies verdwijnen leiden ook tot meer of minder middelen. Uitgangspunt is dat de middelen toereikend zijn om de taak uit te voeren. Een taakmutatie leidt dan wel tot een wijziging van de algemene uitkering of een decentralisatie-uitkering, maar niet tot een wijziging van de financiële ruimte. De financiële impact is nihil. Een nieuwe verdeling van de algemene uitkering, zoals in 2012, een definitiewijziging van een maatstaf, actualisering van de volumina van verdeelmaatstaven, maar ook elke verdeling van middelen via de maatstaven van het Provinciefonds, welke middelen daarvoor op een andere manier werden verdeeld, kunnen leiden tot herverdeeleffecten. Positieve herverdeeleffecten betekenen meer middelen dan eerder, en negatieve minder middelen. Sinds 2017 heeft het Provinciefonds een nieuw verdeelmodel. Het model zal uiterlijk in 2020 zijn geëvalueerd, waarna weer herverdeeleffecten kunnen ontstaan. Vanaf 2015 heeft het BTW- Compensatiefonds (BCF) een plafond. Overschrijden de BTW- claims van provincies en gemeenten het plafond, dan wordt de overschrijding gekort op het Provincie- en Gemeentefonds. Omgekeerd leidt een onderschrijding van het plafond tot een toevoeging aan het Provincie- en Gemeentefonds. Voorlopig gaan we ervan uit dat de financiële impact € 1 mln. (incidenteel) kan zijn. In totaliteit moeten we met een maximale financiële impact van € 10 mln. per jaar rekening houden. Hoe is het uiteindelijke beeld voor 2020 en verder met betrekking tot de uitkeringen? Door middel van het Informerend stuk inzake de decembercirculaire Provinciefonds 2020, brief GS van 19-1-2021 (GS 2021-960) zijn Provinciale Staten reeds geïnformeerd. De decembercirculaire 2020 bevat de stand van zaken met betrekking tot het Provinciefonds, nadat het kabinet de Najaarsjaarsnota 2020 heeft opgemaakt, aangevuld met nog enkele mutaties rondom actualisering van verdeelmaatstaven en incidentele componenten. Als gevolg van het bevriezen van het accres zijn deze mutaties zeer beperkt. Er is sprake van een klein voordeel van € 19.226 (2020) en € 49.776 (2021) ten gunste van het resultaat. Het totale volume van de algemene uitkering bedraagt in 2020 ruim € 178 mln.
Risico-omschrijving	Zie bij financiële impact.
Termijn duidelijkheid	De uitkering 2020 wordt definitief vastgesteld in de meicirculaire 2021.

	De hoogte van de algemene uitkering Provinciefonds
Acties/beheersing	Via IPO is er een constant overleg over de voorstellen van het Rijk.

	Renterisico
Financiële impact	Het maximale structurele renterisico voor de uitstaande middelen is bepaald op € 2,8 mln.
Risico-omschrijving	De financiële vaste activa en geldbeleggingen van Provincie Limburg waar renterisico over wordt gelopen hebben een omvang van € 1,127 miljard (ultimo 2020). Dit omvat de uitstaande middelen in de obligatieportefeuille, de uitgezette geldleningen aan decentrale overheden, de uitgezette geldleningen aan derden ten behoeve van de publieke taak en de liquide middelen in rekening-courant bij Schatkistbankieren. De renteopbrengsten van de uitgezette middelen worden voor structurele dekking in de begroting aangewend. De Provincie loopt het risico dat deze renteopbrengsten onverwacht dalen als gevolg van negatieve wijzigingen in de marktrente. Dit risico is het renterisico. Provincie Limburg voert een treasury-beleid om het renterisico te mitigeren. Op basis van actuele liquiditeitsprognoses worden voldoende liquide middelen ten behoeve van het werkkapitaal aangehouden. De overtollige middelen worden langjarig uitgezet tegen vaste rentetarieven. Tevens worden de verwachte aflossingen op portefeuilleniveau zo veel mogelijk over de jaren gespreid. Dit resulteert in een portefeuille met een relatief stabiele renteprognose. Het renterisico kan echter niet volledig worden afgedekt. Jaarlijks valt een deel van de uitgezette middelen vrij, waarvan bij herbelegging in de huidige markt niet hetzelfde rendement kan worden behaald. In de meerjarenraming renteopbrengst 2021-2035 is voor de herbelegging van middelen dan ook uitgegaan van de huidige (lage) marktrenteniveaus. Het (rente)risico bestaat dat de marktrentetarieven nog dieper zakken dan reeds meerjarig begroot. Voor decentrale overheden zijn de negatieve effecten van een marktrentedaling echter begrenst, omdat de regeling Schatkistbankieren een minimumrente (floor) van 0% bevat. Dit betekent dat Provincie Limburg te allen tijde haar overtollige middelen bij de Schatkist kan aanhouden en niet vatbaar is voor negatieve marktrenten. Voor de berekening van de financiële impact wordt uitgegaan van een marktrentedaling met 25 basispunten. Gegeven de totale uitstaande middelen per ultimo 2020 ad € 1.127 mln. is de geschatte maximale impact van de rentederving € 2,8 mln. Lagere renteopbrengsten kunnen deels worden gecompenseerd door uitzettingen in het kader van de publieke taak. Echter de hoogte van deze uitzettingen is afhankelijk van het aantal verstrekte financieringen na toetsing aan het uitvoeringskader ‘Sturing In Samenwerking’. De obligatieportefeuille inclusief onderhandse leningen (€ 308 mln. nominaal per ultimo 2020) is belegd met een gemiddelde looptijd van 4 jaar. In 2021 zijn er geen

	Renterisico
	reguliere aflossingen in deze portefeuille. Bij Schatkistbankieren is ultimo 2020 € 270 mln. gestald. De leningen publieke taak hebben eind 2020 een omvang van circa € 549 mln. De reguliere aflossingen in deze portefeuille bedragen in 2021 naar verwachting € 65,2 mln. Een rentestijging heeft behoudens voor herbelegging van vrijvallende posten in portefeuille geen impact op de begrotingsruimte, omdat de portefeuille op nominale waarde is gewaardeerd.
Termijn duidelijkheid	Het renterisico wordt uitgaande van het vigerende treasury-beleid zoveel mogelijk gemitigeerd en betreft een continue proces.
Ontwikkeling/status	Zie onder ‘termijn duidelijkheid’.
Acties/beheersing	Het renterisico wordt gemitigeerd door een uitgebalanceerde treasury en financieringsportefeuille na te streven, continue de markt(rente)ontwikkelingen te volgen en een conservatief realistische meerjaren-renteprognose te begroten en tijdig bij te stellen.

Wijzigingen
Ten opzichte van de jaarstukken 2019 zijn geen nieuwe risico’s bijgekomen. Het risico inzake Buitenring Parkstad is vervallen.

Ad d) Overzicht kengetallen financiële positie.

Met ingang van de begroting 2016 is in het BBV voorgeschreven dat in deze paragraaf een set van zes verplichte kengetallen wordt opgenomen. Naast de set van kengetallen wordt een beoordeling van de onderlinge verhouding van de kengetallen in relatie tot de financiële positie opgenomen. De kengetallen en de beoordeling geven gezamenlijk inzicht over de financiële positie van de Provincie.

De kengetallen van de begroting 2020 zijn gebaseerd op de primitieve begroting 2020. De zes voorgeschreven kengetallen zullen achtereenvolgens worden beschreven en toegelicht.

Netto schuldquote (c.q. gecorrigeerd voor alle leningen)
De netto schuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de Provincie ten opzichte van de eigen middelen. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van rentelasten en aflossingen op de exploitatie. Het wordt berekend als het verschil tussen de eigen middelen en de schulden gerelateerd aan de baten exclusief de mutaties in de reserves.

Om inzicht te verkrijgen in hoeverre er ook sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven. Op die manier wordt duidelijk aangegeven wat het aandeel is van de verstrekte leningen en de betekenis daarvan voor de schuldenlast.

Schuldquote	R2019	B2020	R2020
Netto schuldquote	-61%	-49%	-35%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-191%	-200%	-179%

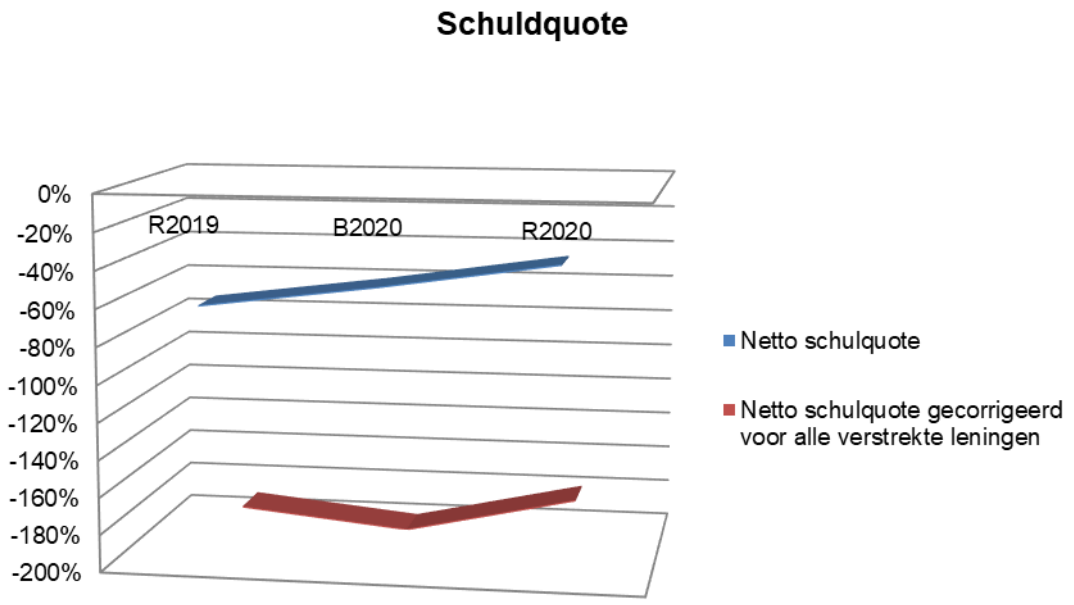

Toelichting:
Een negatieve netto schuldquote betekent dat er sprake is van een overschot aan middelen. Dat is bij de Provincie Limburg het geval. Het overschot (lees: de netto schuldquote) neemt af ten opzichte van 2019 door afname van de omvang van de belegde middelen, maar er blijft sprake van een overschot. De negatieve schuldquote wordt deels bepaald door het feit dat de Provincie Limburg over voldoende eigen middelen beschikt om projecten te financieren en dus geen externe financiering hoeft aan te trekken.

Door de netto schuldquote weer te geven inclusief de doorgeleende gelden verkrijgen we inzicht in hoeverre er sprake is van doorlenen. Zo blijkt wat het aandeel is van de verstrekte leningen en wat dit betekent voor de schuldenlast. Logisch gevolg is dat de overschotten (ten opzichte van de netto

schuldquote) stijgen. De netto schuldquote (inclusief de doorgeleende gelden) daalt ten opzichte van 2019.

Solvabiliteitsratio

Deze ratio geeft inzicht in de mate waarin de Provincie in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Het geeft het eigen vermogen weer als percentage van het balanstotaal. Het eigen vermogen bestaat uit de reserves en het resultaat uit het overzicht van baten en lasten.

Solvabiliteit	R2019	B2020	R2020
Solvabiliteitsratio	82%	80%	83%

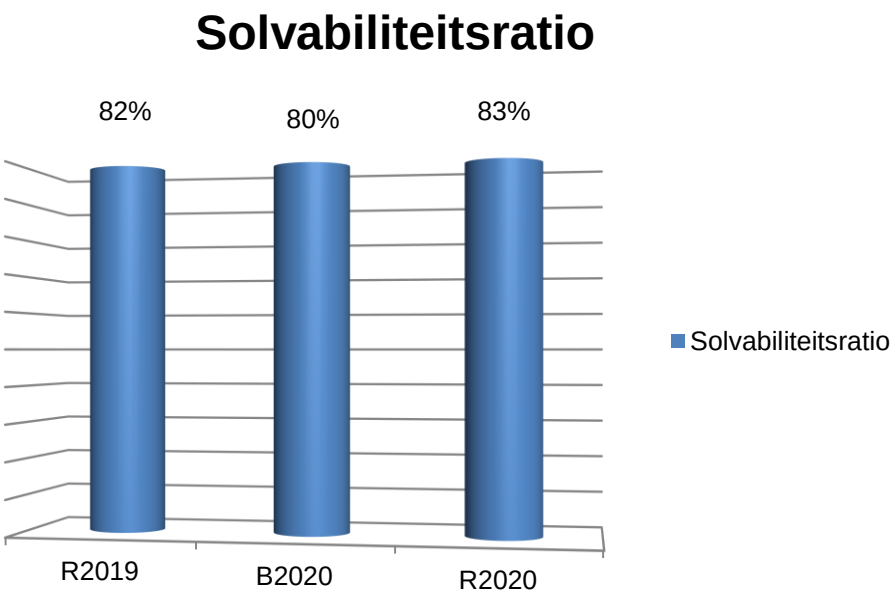

Toelichting:

De solvabiliteitsratio is een maat voor de weerbaarheid van de Provincie. De mate van weerbaarheid in combinatie met de andere kengetallen geeft een indicatie over de financiële positie van de Provincie. Als we het vreemd vermogen beschouwen zien we dat dit met name bestaat uit overlopende passiva. Deze betreffen voor een substantieel deel beschikte subsidies. Gezien de hoogte van het vreemd vermogen kunnen we concluderen dat de berekende ratio voldoende is om aan de financiële verplichtingen te voldoen. Ten opzichte van 2019 blijft de ratio nagenoeg gelijk.

Kengetal grondexploitatie

Uit het verleden is gebleken dat de grondexploitaties een forse impact kan hebben op de financiële positie van Provincies. De boekwaarden van de grondposities zijn van belang. Deze moeten worden terugverdiend bij verkoop. De omvang van de totale boekwaarde van de gronden wordt gerelateerd aan de baten exclusief de mutaties in de reserves.

	R2019	B2020	R2020
Grondexploitatie	2%	4%	2%

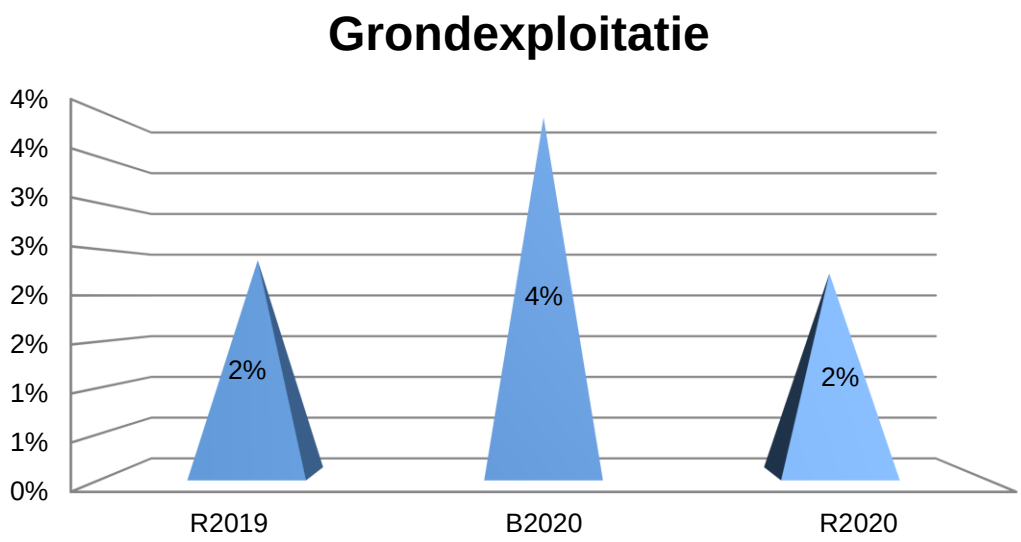

Toelichting:

De omvang van de grondexploitatie bij de Provincie is gering. Daarbij komt dat in de berekening van het kengetal de boekwaarde is opgenomen. Voor een deel van de gronden is een voorziening opgenomen voor 85% van de bruto-boekwaarde. Dit betekent een zeer klein risico voor de financiële positie.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van het structurele en reële evenwicht van de begroting is het onderscheid tussen structurele en incidentele baten/lasten van belang. We spreken van incidentele baten/lasten als het gaat om eenmalige zaken die zich gedurende maximaal 3 jaar voordoen. Het onderscheid tussen structureel en incidenteel is vastgelegd in een notitie van commissie BBV. De structurele exploitatieruimte wordt bepaald door het saldo van de structurele baten en lasten en het saldo van de structurele toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves gedeeld door de totale baten exclusief mutatie reserves.

	R2019	B2020	R2020
structurele exploitatieruimte	15%	11%	10%

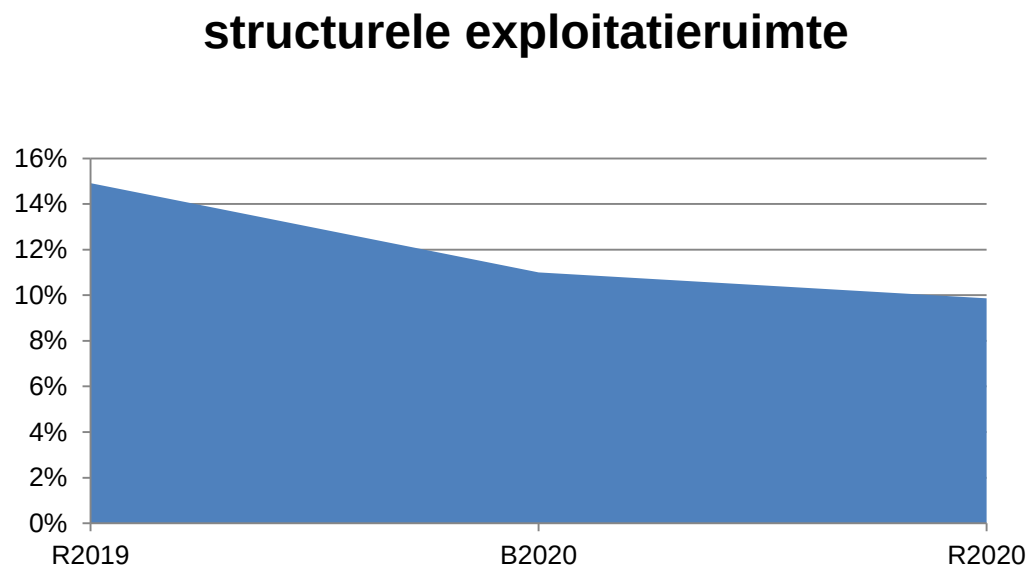

Toelichting:
Een positief kengetal betekent dat we een positief saldo hebben tussen de structurele baten/lasten en de structurele onttrekking/ toevoegingen aan de reserves. De structurele ruimte neemt af ten opzichte van 2019. Er is nog steeds flexibiliteit in de exploitatie.

Belastingcapaciteit
Een Provincie heeft de mogelijkheid het aantal opcenten te verhogen tot het maximaal te heffen aantal opcenten zoals dat door het Rijk wordt bepaald. De belastingcapaciteit van Provincies wordt berekend door het aantal opcenten in jaar t (het begrotingsjaar) te relateren aan het gemiddelde van het aantal opcenten van alle Provincies in jaar t-1 en uit te drukken in een percentage.

	R2019	B2020	R2020
Aantal opcenten t.o.v. landelijk gemiddelde	97%	96%	96%
Landelijk gemiddelde jaar t-1	100%	100%	100%

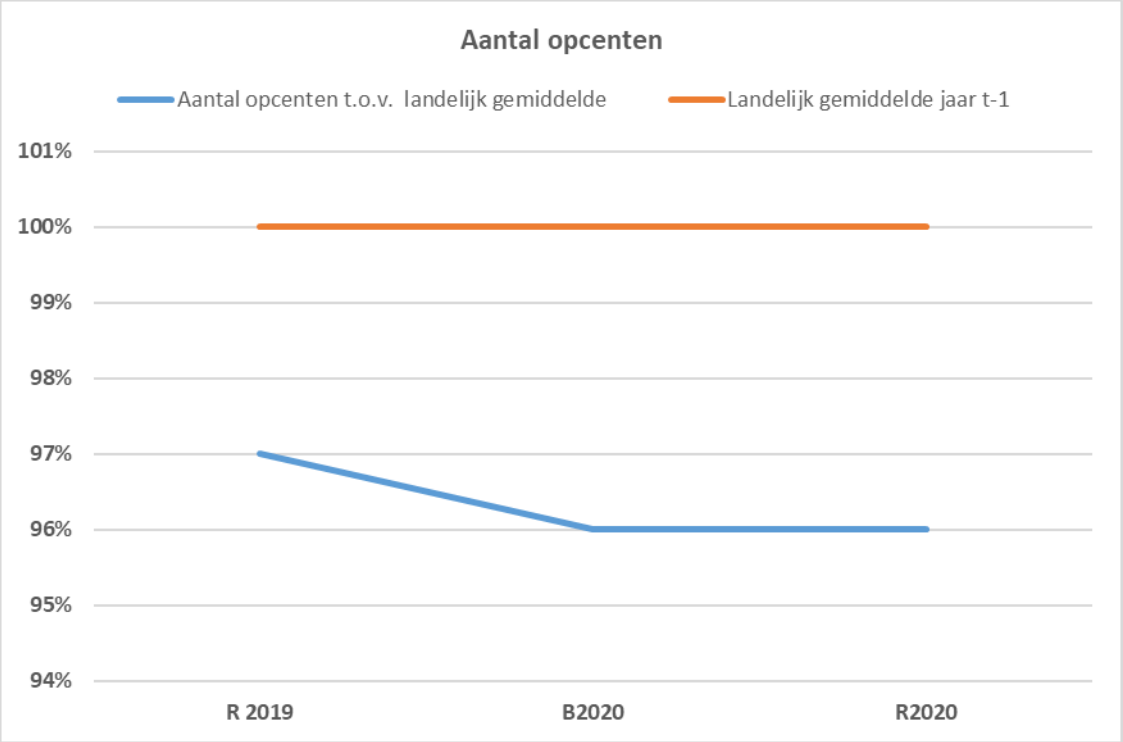

Toelichting:
Uit bovenstaand overzicht blijkt dat de Provincie Limburg onder het landelijk gemiddelde zit qua heffen van provinciale opcenten. Voor 2020 bedraagt de onbenutte belastingcapaciteit € 52 mln.

Conclusie en samenvatting.
De kengetallen netto schuldquote, netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte geldleningen, de solvabiliteitsratio en het kengetal grondexploitatie hebben betrekking op de balans.
Uit bovenstaande overzichten blijkt dat de Provincie Limburg een overschot aan middelen heeft. Vooralsnog hoeven geen aanvullende financieringen te worden aangetrokken. De overschotten zijn afgenomen ten opzichte van 2019 hetgeen zijn weerslag heeft op de schuldquotes. De solvabiliteitsratio geeft aan dat er een goede mate van weerbaarheid bestaat en het financieel risico met betrekking tot de grondexploitatie is minimaal te noemen.

De kengetallen structurele exploitatieruimte en de belastingcapaciteit hebben betrekking op de exploitatie. Uit de berekening van de kengetallen blijkt dat de structurele baten voldoende zijn en dat er nog ruimte is om de structurele baten te verhogen. De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt € 52 mln.

Op basis van bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de Provincie Limburg een gezonde financiële positie heeft. De kanttekening die hierbij moet worden gemaakt is dat de effecten van de coronacrisis nog zullen doorwerken na 2020.

5.3. Onderhoud kapitaalgoederen

Kapitaalgoederen zijn van belang voor realisatie van provinciale programma's. Zo speelt een goed onderhouden infrastructuur een belangrijke rol in economie en sociaal leven. Een integrale afweging tussen aanwezigheid van kapitaalgoederen, kwaliteitsniveau, onderhoud en visie is van strategisch belang voor de Provincie, en voor de financiële positie. Met de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen in de begroting stellen Provinciale Staten kaders voor onderhoud van infrastructuur, voorzieningen en gebouwen. Met behulp van de Jaarstukken kan controle op deze kaders plaatsvinden.

5.3.1. Infrastructuur en wegbeheer

Inleiding

Wegen zijn belangrijke kapitaalgoederen en hebben effect op diverse uitvoeringsprogramma's. Ze zijn van essentieel belang voor de Limburgse economie en zorgen ook voor verbindingen tussen mensen. Daarom willen wij bereikbaarheid en doorstroming in Limburg maximaal faciliteren en onze infrastructuurvoorzieningen ook vanwege de veiligheid in optimale conditie houden.

Beleid

Het beleid voor het onderhouden van infrastructuur is opgenomen in diverse kaders. Binnen deze kaders draagt het cluster Wegbeheer zorg voor het beheer en onderhoud van de provinciale weginfrastructuur. De Provincie is eigenaar van deze infrastructuur, bestaande uit globaal 450 km weg (inclusief naastgelegen voorzieningen) en 700 km rijwielpad. Het cluster Wegbeheer is wettelijk verantwoordelijk voor het beheren en onderhouden hiervan. Dit gebeurt conform het op 14 februari 2020 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen. Net als voorgaande jaren is in 2020 het voorzieningenniveau van de provinciale wegen met kwaliteitsniveau 'BASIS' gehandhaafd. Met dit kwaliteitsniveau is een goed functionerend provinciaal (wegen)netwerk geborgd en is het risico op het ontstaan van achterstallig onderhoud beheerst. Op dit moment is er geen sprake van achterstallig onderhoud.

In het belang van provinciale programma's zijn in 2020 aanvullende beheerafspraken gemaakt voor de spoorverbinding Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij (ZLSM) (Begrotingsprogramma 3.1. Openbaar vervoer en railagenda, product 3.1.2. Railagenda).

Daarnaast zijn er noodzakelijke reconstructies van de provinciale infrastructuur voortgekomen uit provinciale programma's. Met de vaststelling van het Mobiliteitsplan in 2018 zijn de bestaande kaders (zoals de beleidsnota Regionaal Verbindend Wegen Net (RVWN), beleidsnota Verkeers- en Vervoersmanagement, etc.) daarbij niet meer als eigenstandige uitgangspunten gebruikt. Daarnaast is eind 2018 als verdere uitwerking van het Mobiliteitsplan een afwegingskader Mobiliteitsopgave en –ambitie vastgesteld.

Met het heroverwegingsbesluit van 14 februari 2020 is de programmering van de geplande rehabilitaties (reconstructieve projecten en vervangingen van assets) bepaald en ter vaststelling in 2020 voorgelegd. Deze integrale benadering werkt door in geplande rehabilitaties (reconstructieve projecten en vervangingen van assets) en is verder uitgewerkt in een Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg 2020-2024 (met een financiële doorkijk tot 2033).

Beheer en onderhoud van nieuwe infrastructuur

Realisatie van nieuwe infrastructuur is mede afhankelijk van procedures. De ingebruikname markeert het punt waarbij overdracht aan de wegbeheerder aan de orde is. De kosten voor het beheer en onderhoud worden op het moment van ingebruikname ten laste gebracht van de provinciale begroting.
In onderstaande tabel zijn projecten opgenomen, waarvan de voorbereiding is gestart.
Afhankelijk van de complexiteit van deze projecten vindt naar verwachting oplevering plaats in de periode van 2019-2023.

Tabel 3.1. Oplevering projecten

Project	Periode
1. N280 West - deelproject Weert Leudal	2024 - 2025
2. N280 West - deelproject Roermond	2019 - 2021
3. N270 - VIA Venray	2021 - 2022

Een aantal onderdelen van de provinciale (weg)infrastructuur zijn vanwege de functie in het totale infrastructuurnetwerk overgedragen aan andere partijen. De eventuele financiële gevolgen hiervan voor het beheer en onderhoud zijn separaat aan het college voorgelegd.

Financiële consequenties

Financiële consequenties van beheerplannen en de meerjarenraming 2020-2023 zijn vertaald in de begroting. Onderstaande tabellen (3.2 en 3.3) geven inzicht in de gerealiseerde exploitatiekosten en investeringen van het beheer- en onderhoud aan het provinciale wegennet 2020/ De financiële gevolgen van de investeringen komen terug in de exploitatie in de vorm van kapitaallasten (afschrijvingen).

Exploitatiebudget

Met de exploitatiebudgetten worden de jaarlijks terugkerende onderhoudsactiviteiten ten behoeve van dagelijks beheer, conserverend- en constructief onderhoud gedekt. De middelen worden ingezet om incidentele schade aan het wegennet te herstellen, zodat groot onderhoud niet vervroegd, maar op de geplande tijdstippen kan worden uitgevoerd. Ook worden de exploitatiebudgetten aangewend om het dagelijks beheer en periodiek terugkerende onderhoudsactiviteiten voor een veilig en effectief wegennet uit te voeren.
Op deze wijze wordt kapitaalsvernietiging van het provinciale wegennet voorkomen en wordt het vastgestelde kwaliteitsniveau ‘Basis’ van de wegen gewaarborgd. Onderstaande tabel geeft inzicht in het budget en de realisatie ervan in 2020

Tabel 3.2 Exploitatiebudget 2020 (bedragen € x 1.000)

Omschrijving	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Begroting na wijziging 2020	% Verschil 2020
Exploitatielasten *	17.444	17.422	17.595	1%

* Incl. steunpunten wegen.

Volgens bovenstaande tabel is er sprake van een onderuitputting van € 0,173 mln.

Investeringskredieten

Wegenprojecten: rehabilitaties en vervangingsinvesteringen worden in de regel gedekt door het door PS beschikbaar stellen van investeringskredieten. Onderstaande tabel geeft inzicht in de stand van zaken ultimo 2020.

Tabel 3.3: Overzicht vervangingsinvesteringen en rehabilitatie projecten 2020 (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Beschikbaar (restant) krediet	% Verschil 2020
Vervangingsinvesteringen	946	1.372	4.990	31%
Rehabilitatie projecten	6.944	6.723	66.349	3%

De verschillen in investeringskredieten (zie tabel 3.3) worden veroorzaakt door verschuivingen in de uitvoering. De investeringskredieten in de begroting 2020 en bijhorende meerjarenraming 2020 -2023 zijn gebaseerd op een vast bedrag dat jaarlijks geïndexeerd wordt en houden geen rekening met deze verschuivingen. De werkvoorraad 2020 was een cumulatie van projecten die in 2019 en 2020 in uitvoering zijn genomen. De projecten zijn gefinancierd uit reguliere wegensectormiddelen van 2020 maar ook uit voorliggende dienstjaren. Ook wordt de werkvoorraad naast deze reguliere wegensectormiddelen gefinancierd uit de Bereikbaarheidsmiddelen, en bijdragen van derden. Genoemde bruto bedragen in de tabel 3.4 hebben hierop betrekking.

Tabel 3.4 Overzicht rehabilitatieprojecten 2020 (bedragen x € 1.000)

Weg-nummer	Naam	Werkzaamheden	Bruto-bedrag
N270	Eindhoven - Well	VIA Venray	323
N271	Venlo – Nijmegen	Fietspaden Plasmolen Mook (MIP 2015)	226
N271	Venlo - Nijmegen	Ombouw Gennep	5.249
N271	Venlo – Nijmegen	Aansluiting Wezerweg, rotonde Well	116
N273	Ittervoort – Venlo	Kom Baarlo	91
N273	Ittervoort – Venlo	Vervangen kunstwerk K08 Neerbeek	93
N276	Brunssum – St. Joost	Heerlenerweg/Windraak	17
N278	Maastricht – Vaals	Vervangen kunstwerk Fommestraat	45

Weg-nummer	Naam	Werkzaamheden	Bruto-bedrag
N598	De Hut – De Plank	De Hut – De Plank – fietspad	264
N281	Heerlen - Kerkrade	Rehabilitatie 4-baans gedeelte gem. Heerlen (fundering en verharding, km 22- 32)	107
N293	Roermond - Posterholt	Kunstwerk Roerbrug	33
N294	Stein - Sittard	Rehabilitatie aanpassingen fietspad/busbaan	9
N595	Wittem - Valkenburg	Rehabilitatie Wittemerallee	110
-		Randweg Abdissenbosch	41
		TOTALEN	**6.724**

Reserves en voorzieningen

Gladheidsbestrijding:

Door de zachte winter 2019 - 2020 zijn de kosten van de gladheidsbestrijding € 0,20 mln. lager dan begroot. Voor de gelijkmatige belasting van de exploitatierekeningen met de kosten van de gladheidsbestrijding is de Egalisatiereserve Gladheidsbestrijding ingesteld (PS 28 mei 2004). Deze reserve wordt aangewend als dekking voor de overschrijding van de begrote kosten voor gladheidsbestrijding. Overschotten op het budget worden aan betreffende reserve toegevoegd.
De maximale toegestane hoogte van deze reserve bedraagt € 0,45 mln. Het saldo van de reserve bedroeg per 1-1-2020 € 0,31 mln. Een deel van het restant op het budget gladheidsbestrijding ad € 0,14 mln. wordt toegevoegd aan deze reserve, waarmee deze reserve de maximaal toegestane hoogte van € 0,45 mln. bedraagt.

5.3.2. Gebouwen

Inleiding

De Provincie Limburg heeft een aantal gebouwen in eigendom. Dit zijn het Gouvernement aan de Maas, drie steunpunten voor provinciale wegen (Hulsberg, Sittard en Nederweert), drie provinciale musea (Bonnefantenmuseum Maastricht, Limburgs Museum Venlo en het Museumplein Limburg Kerkrade), Kasteel Groot Buggenum te Grathem, de voormalige burgemeesterswoning te Venlo, Cargoloods Maastricht-Airport en het stationsgebouw met loods, werkplaats, watertoren en seinhuisjes van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij Simpelveld.
Kwalitatief goed onderhoud is belangrijk voor de representativiteit, maar ook voor de functionaliteit en dus ook voor de uitvoering van de provinciale programma's. Het doel is het waarborgen van het vastgestelde onderhoudsniveau (representativiteit en functionaliteit) van alle provinciale gebouwen.

Beleid

Voor alle gebouwen is een meerjarenonderhoudsplan (MJOP) opgesteld. Dit plan is de basis voor het vormen van een voorziening groot onderhoud inclusief de jaarlijkse dotaties. Het MJOP 2019-2034 is met Statenstuk G-19-031 op 13 december 2019 vastgesteld.

In het plan worden de beleidskaders op hoofdlijnen aangegeven:

- een eenduidige financiering voor het onderhoud van de provinciale gebouwen (duurzaam financieel beleid);
- formuleren van een meerjarige onderhoudsplanning met als doelstelling het waarborgen van de representativiteit en functionaliteit (onderhoudsniveau);
- opname van beschreven activiteiten in de planningscyclus;
- voldoen aan de verplichting tot het formuleren van een meerjarenonderhoudsplan door de accountant en het Ministerie van BZK middels het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) als toezichthouder. Met een zichtbare aansluiting tussen onderhoudsplannen en de financiële administratie en situatie.

Het plan wordt jaarlijks geactualiseerd en eenmaal in de vier jaar herzien op basis van een her-inspectie van alle (bouw)elementen. Deze herziene versie wordt ter vaststelling aan Provinciale Staten voorgelegd. Er is geen sprake van achterstallig onderhoud. Het groot onderhoud wordt waar mogelijk gelijktijdig en projectmatig uitgevoerd.

Eind 2020 is gestart met de verkoop van de voormalige burgemeesterswoning te Venlo. De overdacht naar de nieuwe eigenaar zal begin 2021 gaan plaatsvinden.

5.4. Financiering

Bij financiering gaat het om de vraag hoe de Provincie regelt dat ze tijdig kan beschikken over de benodigde liquide middelen, zodat ze te allen tijde in staat is om aan haar betalingsverplichtingen te voldoen. Dit kan door te lenen bij liquiditeitstekorten en te sparen en te beleggen bij liquiditeitsoverschotten. Met het inkomens- en rendementsmotief als uitgangspunt is in 2018 bereikt dat de uitgezette overtollige middelen een stabiele en evenwichtige verdeling van de jaarlijkse opbrengsten hebben opgeleverd, met gebruikmaking van een liquiditeitsprognose. De provinciale portefeuille moet adequaat worden beheerd om kosten en risico's te beperken. Dit vormt de eerste pijler van treasury: het beheer van 'tijdelijk overtollige middelen'.
De tweede pijler omvat de uitzettingen in het kader van de publieke taak: leningen en garantstellingen, waarbij het aanvraag- en beheerproces conform de provinciale kaders wordt ingevuld. Vanwege de ingezette offensieve investeringsstrategie is deze vorm van uitzettingen een steeds belangrijker onderdeel van treasury. De impact van deze strategie wordt eveneens in deze paragraaf belicht.

Deze paragraaf geeft inzicht in:
5.4.1. Algemene ontwikkelingen;
5.4.2. Uitzettingen van tijdelijk overtollige middelen;
5.4.3. Uitzettingen uit hoofde van de publieke taak;
5.4.4. Externe financiering;
5.4.5. Terugblik beleidsplan 2020.

5.4.1. Algemene ontwikkelingen

Interne ontwikkelingen
De provinciale obligatieportefeuille is deels bij OHV in beheer ondergebracht en deels in eigen beheer. Afgelopen jaar is € 263,7 mln. nominaal tussentijds verkocht uit de obligatieportefeuille vanwege de liquiditeitspositie. Daarnaast is € 45,45 mln. nominaal regulier afgelost aan obligaties. Vrijvallende middelen worden conform de Regelgeving Schatkistbankieren bij het Rijk gestald, totdat de middelen worden ingezet voor de publieke taak. Door het beschikbare vermogen te spreiden wordt voldaan aan de liquiditeitseis en wordt gestreefd naar een optimaal rendement.

Ultimo 2020 bedraagt het volume van de treasury portefeuille afgerond € 567,9 mln. (eind 2019 € 686 mln.), een afname van € 118 mln. Net als in voorgaande jaren is in 2020 de tendens voortgezet dat een deel van de obligatieportefeuille is ingezet voor revolverende inzet via instrumenten zoals verbonden partijen, financieringen en erfpachtconstructies.

Het gewogen gemiddeld rendement over 2020 bedraagt 3,95% waar in de begroting een gemiddeld rendement van 4,27% was geraamd. Dit rendement wordt berekend op basis van de ontvangen

couponopbrengsten ten opzichte van de nominale waarde en geeft daarmee na verloop van tijd een vertekend beeld. Vanwege Schatkistbankieren is herbeleggen van middelen niet langer mogelijk waardoor de huidige obligatieportefeuille in feite een sterfhuisconstructie is. De resterende obligatieleningen in portefeuille zijn obligaties met een relatief hoge couponrente. Het effectief rendement van de obligatieportefeuille ligt bij de huidige historisch lage marktrentes fors lager en bedraagt voor de portefeuille in beheer circa 0%. Het effectief rendement geeft het verwachte totale rendement weer als een obligatie tot einddatum wordt aangehouden.
In tabel 5.4.1 is het begrote en het gerealiseerd beleggingsvolume van de tijdelijk overtollige middelen weergegeven. Het begrote volume over 2020 betreft het *gemiddeld* vermogen, het gerealiseerd volume betreft de stand van het vermogen per ultimo 2020.

Tabel 5.4.1: Gemiddeld beleggingsvolume rekening 2020 (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2019	Begroting 2020	Realisatie 2020
Totaal volume	686.147	595.000	567.850

De doelstelling met betrekking tot het realiseren van stabiele jaarlijkse renteopbrengsten wordt enerzijds bereikt door het uitzetten van tijdelijk overtollige middelen. Anderzijds wordt vanuit de uitzettingen uit hoofde van de publieke taak rendement gegenereerd. De focus op het uitzetten van middelen vanuit de publieke taak is in 2020 gecontinueerd vanwege de ingezette offensieve investeringsstrategie. Dit beleid is vastgelegd in het Uitvoeringskader ‘Sturing in Samenwerking’. De Provincie richt haar beleid steeds meer op het gezamenlijk participeren met partners in projecten of initiatieven, in plaats van of naast subsidiëren. Eén van de instrumenten hierbij is het verstrekken van geldleningen of garanties, kortweg financieringen. Dit zorgt voor een transformatie van middelen in obligaties naar uitzettingen in het kader van de publieke taak. Randvoorwaarde bij de inzet van tijdelijk overtollige middelen is dat de (rente)opbrengsten meerjarig (minimaal) op een gelijk niveau blijven, rekening houdend met het vaak hogere risicoprofiel dat inherent is aan dergelijke uitzettingen.

Gezien de totale omvang van het beschikbaar vermogen eind 2020 zijn voldoende liquide middelen aanwezig voor de geraamde investeringen inclusief mutatie kasmiddelen (totaal € 337 mln.) tot en met 2023. Rekening houdend met deze uitgaven en met de aflossingen op verstrekte leningen in het kader van de publieke taak, resteert eind 2023 afgerond € 275 mln. in de obligatieportefeuille. De omvang van de portefeuille is daarmee afgenomen vergeleken met de prognose in de jaarcijfers 2019: *‘een verwachte omvang van de obligatieportefeuille eind 2023 van € 355 mln.’*. De impact van het collegeprogramma, inclusief de voortzetting van de offensieve investeringsstrategie van de overtollige liquide middelen, wordt daarmee duidelijk. Conform de voorgaande jaren wordt in de liquiditeitsprognose geen rekening gehouden met de reservering beleidsintensiveringen (€ 52,8 mln. in de periode 2021-2023). Zodra besluitvorming hierover door het college resp. Provinciale Staten is genomen, wordt dit in de liquiditeitsprognose verwerkt. Bij volledige inzet van de gereserveerde beleidsintensiveringsmiddelen resteert eind 2023 een obligatieportefeuille van circa € 220 mln.

In de provinciale begroting is geen renteomslag gebruikt bij het toerekenen van rente aan investeringen. De werkelijke renteomslag bedraagt 0%, de Provincie financiert vrijwel niet extern.

Externe ontwikkelingen
Sinds de invoering van de regeling Schatkistbankieren dient de Provincie haar (tijdelijk) overtollige middelen in rekening-courant of deposito's aan te houden bij het Rijk. De Provincie heeft voor de uitvoering hiervan een schatkistfaciliteit bij het Ministerie van Financiën tot haar beschikking. Reeds meerjarig belegde obligaties zijn echter vrijgesteld tot aan de datum van vrijval. De obligaties die vrijvallen mogen niet (meer) op de financiële markten worden herbelegd en dienen te worden aangehouden binnen de schatkistfaciliteit. Het rendement op de middelen binnen de schatkistfaciliteit is gelijkgesteld aan de (risicoloze) rentetarieven op Nederlandse staatsobligaties, doch minimaal 0%. Deze rentetarieven zijn momenteel significant lager dan de couponrente welke op de huidige obligaties in portefeuille wordt vergoed.

Als alternatief voor Schatkistbankieren past het binnen de wettelijke financieringskaders voor decentrale overheden om leningen aan andere decentrale overheden te verstrekken, mits er geen sprake is van een toezichtrelatie. Ook is het toegestaan om leningen aan derden in het kader van de publieke taak te verstrekken.

De renteopbrengsten zijn een belangrijk onderdeel van de algemene dekkingsmiddelen van de provinciale begroting. Het aandeel van de renteopbrengsten wordt de komende jaren lager gelet op de vrijval in de obligatieportefeuille in combinatie met de liquiditeitsprognose waaruit blijkt dat een deel van de tijdelijk overtollige middelen in de komende jaren zal worden benut voor de publieke taak. De provinciale begroting blijft gevoelig voor bewegingen in de rentemarkt. Een rentedaling van 0,25% betekent voor de meerjarenbegroting een inkomstenderving van afgerond € 2,8 mln. per jaar. Een rentestijging heeft uiteraard het omgekeerde tot gevolg. De resterende obligaties hebben een gemiddelde looptijd van 4 jaar en vallen in tranches vrij in de komende jaren.

In de (markt)rentevisie zoals opgenomen in de begroting 2020 werd ultimo 2020 een 3-maands Euribor van -/- 0,72% en een 10-jaars swaprente van -/- 0,2% verwacht. De gerealiseerde 3-maands Euribor is minder negatief (-/- 0,54%) dan in de markt werd verwacht, de gerealiseerde 10-jaars swaprente is met een stand van -/- 0,26% ultimo 2020 lager dan verwacht. De lage kapitaalmarktrente, van toepassing op nieuwe uitzettingen, beïnvloedt in geval van herbelegging de renteopbrengst van de obligatieportefeuille. Op basis van de actuele liquiditeitsprognose zal herbelegging in onderhandse leningen aan decentrale overheden buiten Provincie Limburg vanaf 2024 aan de orde kunnen zijn. Van deze uitzettingen is in 2020 geen gebruik gemaakt. Enerzijds was tot medio december 2020 de liquiditeitspositie te beperkt, anderzijds levert een onderhandse lening pas bij een looptijd vanaf 12 jaar een positief rendement op. Gelet op de beperkte verhandelbaarheid van onderhandse leningen dienen dit soort uitzettingen nauw te worden afgestemd op de meerjarige liquiditeitsprognose.
Als gevolg van Schatkistbankieren wordt de obligatieportefeuille steeds veiliger gelet op het debiteurenrisico. De overtollige middelen worden bij vrijval immers bij het Rijk of via onderhandse leningen bij gemeenten ondergebracht waardoor het debiteurenrisico nog maar een zeer beperkte rol speelt in de bestaande obligatieportefeuille. Dit geldt uiteraard niet indien beschikbare middelen worden aangewend voor uitzettingen in het kader van de publieke taak waar over het algemeen meer risico mee is gemoeid.

Uit de rentevisie van vermogensbeheerder OHV blijkt dat gezien de lage inflatie, de zorgen over het economisch herstel en het ruime monetaire beleid, dat de langetermijnrentes de komende periode laag

zullen blijven. Op langere termijn verwacht OHV meer zorgen over de inflatie en een stijging van de rentestanden. De Europese Centrale Bank (ECB) heeft onlangs besloten het obligatie opkoopprogramma uit te breiden met € 500 miljard en te verlengen tot ten minste maart 2022. Hoewel OHV de economie in de loop van 2021 ziet herstellen, zullen de onzekerheden omtrent dit verwachte herstel voorlopig aan de hoge kant blijven.

5.4.2. Uitzettingen van tijdelijk overtollige middelen

In het Treasurystatuut zijn de doelstellingen van het treasurybeleid opgenomen. Tevens is beschreven onder welke voorwaarden uitzettingen van tijdelijk overtollige middelen kunnen worden gedaan.

Samenstelling uitgezette middelen
Op basis van de actuele liquiditeitsprognose worden de tijdelijk overtollige middelen zodanig uitgezet dat er voldoende liquide middelen beschikbaar zijn ten behoeve van geplande uitgaven en investeringen. Anderzijds zorgen deze uitzettingen voor relatief stabiele renteopbrengsten. Naast de algemene doelstelling met betrekking tot een zo stabiel mogelijke jaarlijkse inkomstenbron als algemeen dekkingsmiddel voor de begroting is de liquiditeitseis een belangrijke factor in het treasurybeleid. De Provincie moet te allen tijde aan haar betalingsverplichtingen kunnen voldoen. De obligatieportefeuille is afgelopen jaar, net als voorgaande jaren, gedaald mede als gevolg van de (revolverende) inzet van middelen vanwege de offensieve investeringsstrategie, conform het uitvoeringskader Sturing in Samenwerking. In plaats van het beleggen van middelen binnen de kaders van de Wet fido (beleggingsfunctie) worden de middelen steeds meer revolverend ingezet voor de publieke taak. Voor de sturing en monitoring van de revolverende uitzettingen in het kader van de publieke taak is een financieel beheerapplicatie ingericht, op basis waarvan tevens de rapportages van de financieringsportefeuille worden opgesteld.

De samenstelling van de portefeuille tijdelijk overtollige middelen eind 2020 is in tabel 5.4.3 opgenomen. Het gemiddeld rendement in 2020 is inclusief de vrijval rentederving vanuit de daartoe gevormde reserves in de jaren 2017 tot en met 2020. In 2020 is vanwege twee tussentijdse verkopen van obligaties een boekwinst gerealiseerd van totaal € 54,48 mln., waarvan € 47,52 mln. is toegevoegd aan een reserve ter dekking van gederfde renteopbrengsten in de komende jaren. Het incidenteel resultaat in 2020 bedroeg € 6,96 mln. In 2020 is vanuit deze reserve (inclusief de in eerdere jaren gevormde reserves) in totaal € 6,22 mln. aan renteopbrengsten toe te rekenen. De boekwinst is behaald vanwege het feit dat de verkochte obligaties een hogere couponrente opleverden dan de marktrente ten tijde van de verkoop. De boekwinst is daarmee grotendeels een vergoeding voor de gederfde toekomstige renteopbrengsten.

Tabel 5.4.3: Uitzettingen (bedragen x € 1.000)

Uitgezette gelden	Bedrag	Gemiddeld rendement
Stand per 1 januari 2020	**686.738**	**4,14%**
Specificatie stand per 31 december 2019:		
		%-aandeel in portefeuille
1. Schatkistbankieren rekening courant	69.968	10,2 %
2. Obligatieportefeuille (vermogensbeheer)	422.770	61,6 %

Uitgezette gelden	Bedrag	Gemiddeld rendement
3. Onderhandse leningen decentrale overheden	194.000	28,2 %
		100,0%
nieuwe uitzettingen (+)	190.262	
vervallen uitzettingen (-/-)	309.150	
Stand per 31 december 2020	**567.850**	**3,95%**

Drempelbedrag

Op de verplichting voor decentrale overheden hun liquide middelen bij het Rijk te stallen geldt een uitzondering voor liquide middelen tot een bepaald bedrag: het drempelbedrag. Dit bedrag is afhankelijk van het begrotingstotaal en bedraagt voor de Provincie Limburg op basis van de begroting 2020 (ruim) € 4 mln. Het drempelbedrag is gebaseerd op een gemiddelde per kwartaal, waardoor incidentele uitschieters gedurende het kwartaal kunnen worden opgevangen. In de jaarstukken en kwartaalrapportages dient te worden aangegeven welk bedrag aan liquide middelen gemiddeld in een kwartaal op rekening-courant is gestald. De Provincie Limburg is in 2020 ruim onder het voor haar geldende drempelbedrag gebleven, zoals ook blijkt uit de volgende tabel (geen overschrijding).

Tabel 5.4.4: Drempelbedrag 2020 (bedragen x € 1 mln.)

Schatkistbankieren	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Op dagbasis buiten 's Rijks schatkist gehouden middelen	0,232	0,363	0,018	0,209
Drempelbedrag	3,918	3,918	3,918	3,918
Ruimte onder drempelbedrag	3,686	3,555	3,900	3,709

Rendement op tijdelijk overtollige middelen

In 2020 bedroeg het gemiddeld rendement op de provinciale beleggingen 3,95%. De gemiddelde renteopbrengst op de obligatie portefeuille (IRR) geplaatst bij beheerder OHV is 4,14% (exclusief rentederving verkochte obligaties in 2017 t/m 2020). Zoals eerder al vermeld, wordt het gemiddeld rendement berekend op basis van de ontvangen couponopbrengsten ten opzichte van de nominale waarde. Dit biedt vanwege de sterfhuisconstructie (herbelegging niet meer mogelijk vanwege verplicht Schatkistbankieren) geen goed vergelijkingsmateriaal met de marktrente. De resterende twee obligaties in portefeuille hebben een relatief hoge couponrente. Het effectief rendement van de obligatieportefeuille bedraagt vanwege de huidige lage marktrente circa 0%. Eind 2020 bedroeg de 10-jaars rente op een Nederlandse staatsobligatie -/- 0,48%.

Het rendement op de middelen van het Schatkistbankieren (SKB) is 0%. Het cashmanagement is erop gericht het gemiddeld bedrag gestald bij SKB rond € 50 mln. te houden. Het saldo bij SKB is eind 2020 ruim hoger dan het gemiddeld bedrag vanwege de tussentijdse verkoop medio december jl. Gelet op het feit dat pas bij looptijden langer dan 12 jaar een positief rendement te behalen is op onderhandse leningen (= alternatief voor SKB) worden de beschikbare middelen bij SKB vooralsnog niet herbelegd in onderhandse leningen.

Het gemiddeld rendement op de provinciale beleggingen is in 2020 licht gedaald in vergelijking met 2019 (4,14%). Dit wordt met name veroorzaakt doordat de middelen gestald bij SKB zijn toegenomen waarover

0% rente wordt vergoed. De renteopbrengst over de obligatieportefeuille blijft inclusief de vrijval uit reserve stabiel.
Behoudens het aanhouden van saldo op de rekening courant bij het Rijk zijn bij SKB geen middelen op deposito's gestald in 2020. Van het saldo dat bij Schatkistbankieren is gestald (totaal € 269,93 mln.) is € 9,7 mln. toe te rekenen aan het Nazorgfonds gesloten stortplaatsen Provincie Limburg.

Renteopbrengsten overtollige middelen en financieringen u/g
De begrote renteopbrengsten voor 2020 (Eindejaarsbijstelling 2020) bedroegen € 36,309 mln. (inclusief begrote kosten), bestaande uit renteopbrengsten op uitgezette middelen in het kader van de publieke taak en renteopbrengsten uit tijdelijk overtollige middelen (inclusief vrijval uit de in 2017 t/m 2020 gevormde reserves). De gerealiseerde renteopbrengsten bedragen € 36,45 mln., waarvan de verdeling in de volgende tabel is gespecificeerd.

Tabel 5.4.5: Begrote versus gerealiseerde renteopbrengst 2020 (bedragen x € 1.000)

Soort renteopbrengst	Begroting 2020	Realisatie 2020
Rente financieringen u/g	12.377	12.468
Renteopbrengst beleggingen	18.953	18.540
Vrijval reserve 2017-2021, jaar 2020	*629*	*629*
Vrijval reserve 2018-2022, jaar 2020	*1.795*	*1.795*
Vrijval reserve 2019-2023, jaar 2020	*2.450*	*2.450*
Vrijval reserve 2020-2029, jaar 2020	*931*	*1.344*
Kosten beleggingen	-/- 826	-/- 778
Totale renteopbrengst	**36.309**	**36.448**

Het voordelige verschil van € 0,14 mln. wordt veroorzaakt door enerzijds licht hoger gerealiseerde renteopbrengsten uit verstrekte financieringen u/g (uitgeleend geld) en anderzijds uit iets lagere kosten beleggen (inclusief beheerkosten Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVn) voor starters- en stimuleringsleningen) dan begroot.
De renteopbrengsten uit beleggingen zijn gelijk aan de begroting inclusief Eindejaarsbijstelling 2020.
De totale renteopbrengsten van de uitzettingen dalen de komende jaren vanwege vrijval van de resterende obligatieportefeuille naar Schatkistbankieren in combinatie met de lage marktrente. De doelstelling zoals opgenomen in het treasurystatuut om middels het uitzetten van tijdelijk overtollige middelen met een grote mate van zekerheid een vaste jaarlijkse inkomstenbron te realiseren, wordt hierdoor lastiger te bereiken. Het verstrekken van financieringen in het kader van de publieke taak zorgt voor een aanvullende renteopbrengst. De kaders met betrekking tot de uitzettingen uit hoofde van de publieke taak zijn in het Uitvoeringskader 'Sturing in Samenwerking' beschreven.

EMU-saldo
Het EMU-saldo is het jaarlijkse saldo van de lasten en baten op basis van reële transacties, ongeacht of het exploitatie- of investeringsuitgaven en -inkomsten betreft. Deze benadering is volledig afwijkend van de methodiek (conform BBV) op basis waarvan de provinciale begroting wordt opgesteld.

Na het Bestuurlijk Overleg Financiële verhoudingen van 23 mei 2018 jl. is de regeling *vaststelling gelijkwaardige inspanning decentrale overheden inzake het EMU-saldo* voor de jaren 2019 tot en met

2022 per 1 januari 2019 in werking getreden. De EMU-referentiewaarden voor decentrale overheden is -/- 0,4% van het bruto binnenlands product (BBP) per jaar voor de jaren 2019-2022.

In de septembercirculaire 2019 is de referentiewaarde voor Provincies (0,08% van BBP) voor 2020 vermeld. De vertaling hiervan levert voor de Provincie Limburg een referentiewaarde op van min € 51,11 mln.

Tabel 5.4.6: EMU-saldo

€ x 1 mln.

	Referentiewaarde 2020	Realisatie 2020[1]
EMU-saldo Provincie Limburg	-51,11	-27,26

Het werkelijke EMU-saldo over 2019 van Provincie Limburg is € 27,26 mln. negatief. Volledigheidshalve merken wij op dat aan overschrijding van de EMU referentiewaarde geen sanctie is verbonden.

5.4.3. Uitzettingen uit hoofde van de publieke taak

Kredietrisico's op verstrekte gelden
De Provincie richt haar beleid steeds meer op het gezamenlijk participeren met partners in projecten of initiatieven, in plaats van of naast subsidiëren. Eén van de instrumenten hierbij is het verstrekken van geldleningen of garanties, kortweg financieringen. Provinciale Staten hebben op 5 februari 2021 een geactualiseerd kader Sturing in Samenwerking 3.0 vastgesteld, zijnde het kader waaraan te verstrekken financieringen worden getoetst.
In dit onderdeel worden de verstrekte financieringen vermeld, waarbij onderscheid is gemaakt naar financieringen aan verbonden partijen, gewaarborgde geldleningen en financieringen aan derden, inclusief de mutaties in 2020.
Omwille van de leesbaarheid worden alleen de financieringen die nieuw of gewijzigd zijn in 2020 na iedere tabel toegelicht. Voor financieringen waarbij geen sprake is van een wijziging anders dan de regulier overeengekomen aflossing wordt verwezen naar de toelichting op de betreffende financiering in de eerdere jaarrekeningen en naar de halfjaarrapportage ‘uitzettingen publieke taak’ welke vertrouwelijk voor Provinciale Staten ter inzage wordt gelegd. Een samenvatting van de financieringsportefeuille is opgenomen in de reguliere treasury rapportage.

Financieringen aan verbonden partijen

Tabel 5.4.7: Financieringen aan verbonden partijen (bedragen x € 1.000)

Verbonden partij	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Schuld in € per 31-12-19	Schuld in € per 31-12-20	Mutatie 2020
AvationValley Commandiet BV	zonder	PS 13-2-2009	4.893	4.893	0
BNG 1e tranche	zonder	PS 9-10-15/ GS 1-9-15	50.000	50.000	0

[1] 1 Het EMU-saldo realisatie is berekend op basis van de Iv3-matrix jaar 2020 (cat. 1 t/m 5).

Verbonden partij	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Schuld in € per 31-12-19	Schuld in € per 31-12-20	Mutatie 2020
BNG 2e tranche	zonder	PS 7/8-7-16/ GS 21-6-16	50.000	50.000	0
B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo inzake RvA gebouw	Met	GS 29-8-2017	1.100	1.100	0
B.V. Campus Vastgoed GPV faciliteit 1 *)	Met	PS 4-10-19/ GS 27-8-19	0	4.500	4.500
B.V. Campus Vastgoed GPV faciliteit 2 *)	Met	PS 4-10-19/ GS 27-8-19	0	11.000	11.000
CHV B.V.	zonder	PS 31-10-14/ GS 9-6-15	2.720	2.630	-/- 90
Enexis Holding N.V. tranche A *) Enexis Holding N.V. tranche B *)	zonder	PS 29-6-20/ GS 12-5-20/ GS 17-11-20	0	80.639 2.798	80.639 2.798
GPV B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo (vast leningdeel)	met	PS 16-12-16/ GS 24-1-17	35.000	35.000	0
GPV B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo (var. leningdeel)	met	PS 16-12-16/ GS 24-1-17	500	0	-/- 500
Land Development AviationValley Maastricht C.V.	met	PS 12-10-12/ GS 10-2-15	9.716	9.279	-/- 437
Limburgse Herstruct.maatschappij Bedrijventerreinen (LHB) BV	zonder	GS 14-4-2009/ PS 29-5-2009	6.100	6.100	0
MAABI B.V.	met	PS 9-10-15/ GS 8-9-15 / GS 15-12-15	1.896	1.786	-/- 110
NWB 1e tranche	zonder	PS 6-2-15/ GS 16-12-14	50.000	50.000	0
NWB 2e tranche	zonder	PS 7/8-7-16/ GS 21-6-16	50.000	50.000	0
NV Waterleiding Maatschappij Limburg	zonder	GS 17-12-13/ PS 21-12-13	10.000	10.000	0
Provincie Limburg Commandiet BV/RvR Limburg beheer BV *)	zonder	PS 5-7-2002	4.760	4.785	25
RvR B.V. inzake regresvordering *)	zonder	GS 21-1-2020	0	4.000	4.000
Vordering op Enexis BV (bruglening)	zonder	PS 17-4-2009/ GS 12-5-2009	390	0	-/- 390
Totaal			**277.075**	**378.510**	**-101.439**

*) Nieuw in 2020 dan wel gewijzigd (anders dan reguliere aflossing) in 2020.

- B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo faciliteit 1 en 2

Faciliteit 1 met een looptijd van maximaal 30 jaar is verstrekt ten behoeve van de financiering van rendabele investeringen / herfinanciering ASN lening en organisatie en campusontwikkeling. Faciliteit 2 met een looptijd van maximaal 30 jaar is verstrekt ten behoeve van de organisatie en campusontwikkeling.
Beide leningen worden lineair afgelost, faciliteit 1 vanaf 2021, faciliteit 2 vanaf 2023. Voor beide leningen is hypothecaire zekerheid gesteld alsmede verpanding van roerende zaken c.q. zakelijke rechten (waaronder huurpenningen);

- Enexis Holding tranche A (juli 2020) en tranche B (november 2020)
  Ten behoeve van versterking van het eigen vermogen van Enexis vanwege investeringen in de energietransitie is een converteerbare hybride aandeelhouderslening verstrekt in twee tranches, naar rato van het aandelenbelang in Enexis. Beide tranches hebben een looptijd van 60 jaar maar kunnen, indien niet voordien geconverteerd naar aandelen, voor het eerst op 30 november 2030 worden afgelost. Voor deze leningen zijn geen zekerheden gesteld;
- RvR B.V. inzake regresvordering
  Begin 2020 is uit hoofde van de geldleningsovereenkomst tussen RvR en de Nederlandse Waterschapsbank (NWB), d.d. 14 december 2012, en de regresovereenkomst tussen RvR en Provincie Limburg, d.d. 12 december 2012, een regresvordering van de Provincie Limburg op deze entiteit ontstaan van € 4 miljoen in verband met de financiering van een liquiditeitstekort voor de aflossingsverplichting 2020 van RvR aan NWB. Deze lening wordt afgelost in 2023, een jaar nadat de laatste aflossing van RvR aan NWB is voldaan. Voor de lening zijn geen zekerheden gesteld;
- Provincie Limburg Commandiet B.V.
  De lening is in 2020 verhoogd vanwege financiering van voorziene kosten voor de instandhouding van de B.V. (accountantskosten, fiscal advies);
- Vordering op Enexis
  De restant lening is in 2020 afgelost. In 2020 zijn diverse Special Purpose Vehicles (SPV's), destijds opgericht om de verkooptransacties van Essent af te wikkelen, opgeheven omdat aan alle verplichtingen is voldaan. Hieronder viel ook de Vordering op Enexis B.V. De ontvangen liquidatieopbrengsten in 2020 waren ruim voldoende van omvang om de vordering op deze B.V. te innen.

Garantstellingen en gewaarborgde leningen

Tabel 5.4.8: Gewaarborgde geldleningen (bedragen x € 1.000)

Garantstellingen	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Garantstelling in € per 31-12-2019	Garantstelling in € per 31-12-2020	Mutatie 2020
Nationaal Groenfonds *)	Zonder		3.293	2.613	-/- 680
Ruimte voor Ruimte Limburg CV	Zonder	GS 27-11-12/ PS 12-10-12	12.000	8.000	-/- 4.000
Ruimte voor Ruimte Limburg CV inz rc *)	Zonder	GS 26-3-19/ PS 27-3-19	4.700	1.500	-/- 3.200
Mijnwater B.V./LEF *)	Zonder	GS 21-05-19/ PS 28-6-19	6.500	0	-/- 6.500
Totaal			26.493	12.113	-/- 14.380

*) Nieuw in 2020 dan wel gewijzigd in 2020 (anders dan reguliere aflossing)

- Nationaal Groenfonds
  Het Nationaal Groenfonds heeft ultimo 2020 een bedrag van € 35,3 mln. aan convenantsleningen uitstaan. De Provincie staat garant voor 7,4% van dit leningbedrag, zijnde € 2,613 mln. Dit is een uitvoeringsregeling van het Rijk, het risico dat de Provincie wordt aangesproken in het kader van deze garantstelling is daarmee nihil;
- Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. inz rc
  Provincie Limburg staat garant voor de CV inzake het rekening courant (rc) krediet zoals verstrekt door de Nederlandse Waterschapsbank aan Ruimte voor Ruimte Limburg C.V. De garantstelling bedraagt maximaal € 7,5 mln. Op basis van benutting van de rekening courant faciliteit eind 2020 bedraagt de effectieve garantstelling € 1,5 mln.;
- Mijnwater B.V. /LEF (Limburgs Energie Fonds)
  Ten behoeve van het project Mijnwater heeft de Provincie een maximale garantstelling afgegeven aan LEF van € 22,5 mln. Met het AvA besluit tot fondsvergroting van LEF (PS juni 2020) en de inzet van € 24 mln. is deze garantstelling per ultimo 2020 niet langer effectief.

Geldleningen aan derden

Tabel 5.4.9: Geldleningen aan derden (bedragen x € 1.000)

Geldnemer/debiteur	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Financiering in € per 31-12-19	Financiering in € per 31-12-20	Mutatie 2020
ABrunCh B.V. (TLW)	met	GS 19-1-16	361	344	-/- 17
Block Materials *)	met	GS 30-6-20	0	138	+ 138
Californië Wijnen (Geothermie)	met	GS 4-1-11/ PS 10-2-11	1.439	1.439	0
Claassen Vastgoed B.V. (TLW)	met	GS 26-8-14	749	718	-/- 31
Coöperatie Gedeelde Weelde	2e pandrecht	GS 22-5-18	30	30	0

Geldnemer/debiteur	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Financiering in € per 31-12-19	Financiering in € per 31-12-20	Mutatie 2020
Coöperatie Natuurrijk Limburg	zonder	GS 23-6-15	942	842	-/- 100
Data Valley Groep B.V. *)	met	GS 3-3-20	0	250	250
Feisan Parkstad B.V. (TLW)	zonder	GS 22-12-16	50	0	-/- 50
Gebru B.V.	met	GS 18-12-18	2.500	2.500	0
Gerli Venlo B.V. (Cabooter)	met	GS 27-1-15	455	355	-/- 100
Medace B.V.	met (verpand.)	GS 30-4-19	503	537	34
Parvus Avez B.V.	met	GS 2-5-17	1659	1.407	-/- 252
Pilot 'Verantwoord verduurzamen m'lijk vastgoed *)	met (verpanding)	GS 17-12-19	0	32	32
Raywaver (Richochet B.V.)	zonder	GS 6-3-12	250	250	0
Renteloze studievoorschotten	zonder		5	5	0
SineMetU Vastgoed B.V.	met	GS 23-6-15	50	0	-/- 50
Startersleningen SVn *)	met	PS 29-9-17/ GS 28-7-15	46.223	51.723	5.500
Stichting Beringe Buiten *)	met (garant. gemeente)	GS 10-10-17	0	400	400
Stichting Happiness	met	GS 14-5-19	200	200	0
Stichting HAS	bestuurlijke garantie	GS 5-12-17	2.500	2.500	0
Stichting Ontwikkelingsmij Enci	zonder	1-3-11	250	250	0
Stichting kasteel Groot Buggenum	zonder	3-11-09	861	824	-/ -37
Stichting Passiespelen *)	zonder	GS 24-9-19	200	200	0
Stichting Plattelandshoés	met	GS 15-11-16	270	255	-/- 15
Stichting Woonzorg Elisabeth Stift	met	GS 1-3-16 / 22-5-18/ 22-10-19	397	420	23
Stichting ZLSM	zonder	GS 11-12-12/ GS 13-12-16	92	67	-/- 25
Stichting Zuyderland Medisch Centrum (Atrium)	zonder	PS 11-2-11/ GS 1-3-11	5.000	5.000	0
SVn stimuleringsleningen *)	zonder	PS 12-10-12/ 14-6-13/5-2-16	85.299	94.112	8.813
Toverland	zonder	PS 9-10-15/ GS 27-10-15	1.200	1.000	-/- 200
Toverland 2018	zonder	GS 22-8-17/ PS 29-9-17	2.000	1.772	-/- 228
ZON PTC	zonder	GS 26-7-16 PS 30-9-16	5.000	5.350	350

Geldnemer/debiteur	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Financiering in € per 31-12-19	Financiering in € per 31-12-20	Mutatie 2020
Totaal			**158.485**	**172.920**	**14.435**

) Nieuw in 2020 dan wel gewijzigd (verhoogd) in 2020 (anders dan reguliere aflossing)

In de jaarstukken 2019 bedroeg de totale stand ultimo 2019 € 168,6 mln. Deze stand is gecorrigeerd met betrekking tot SVn Duurzaamheidsleningen (-/- € 11,3 mln.) en kleinere bedragen bij de leningen verstrekt aan Medace en Stichting Woonzorg Elisabeth Stift vanwege rentebijschrijving conform leningsovereenkomst. In het totaal saldo ultimo 2019 waren daarnaast de verstrekte leningen uit Transitiefonds Limburgse Woningmarkt niet verwerkt (€ 1,16 mln.). Deze leningen waren in een aparte tabel opgenomen.

- Block Materials
  Deze lening is verstrekt om de uitbetaling van subsidies komende uit het NWB Interreg-project Digital DeConstruction te overbruggen. De lening heeft een looptijd van 3 jaar en wordt lineair afgelost. Ter meerdere zekerheid zijn alle inkomsten, waaronder de ontvangen subsidies, verpand aan de Provincie;
- Data Valley Groep B.V.
  De lening is verstrekt ten behoeve van de financiering van de realisatie van een datacenter. De lening heeft een looptijd van 2 jaar, aflossing geschiedt volledig twee jaar na verstrekkingsdatum. Ter meerdere zekerheid voor de Provincie is naast (tweede) pandrecht op het intellectuele eigendom tevens een concerngarantie voor de volledige leensom verkregen;
- Pilot ‘Verantwoord verduurzamen maatschappelijk vastgoed’
  Onder deze pilot zijn in 2020 drie leningen verstrekt aan de volgende sportaccommodaties: Football Club Hoensbroek, Hockey Club Nova en RKSV Groene Ster. De leningen worden lineair afgelost in vijf resp. tien jaar. Ter meerdere zekerheid voor de Provincie is pandrecht verstrekt;
- SineMetU Vastgoed B.V.
  De eind 2015 verstrekte 1e leningtranche is in 2020 afgewaardeerd vanwege discontinuïteit van de bedrijfsactiviteiten. De voorwaardelijk verleende en nog niet uitgeboekte 2e tranche van de lening ad € 395.000 wordt definitief niet uitgeboekt;
- Startersleningen Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVn)
  In 2020 zijn binnen het gevoteerde krediet door PS aanvullende tranches ad € 5,5 mln. beschikbaar gesteld aan SVn voor de verstrekking van startersleningen. De beheerkosten van SVn zijn tot en met 2019 in mindering gebracht op het uitstaand krediet. Vanaf het jaar 2020 worden de beheerkosten (2020 € 0,186 mln.) ten laste gebracht van de ontvangen rente op de startersleningen (2020: € 0,53 mln.);
- Stichting Beringe Buiten
  De lening is in tranches verstrekt in 2020 ten behoeve van het realiseren van een open beweeg- en ontmoetingscentrum Beringe Buiten te Beringe. De lening is volledig gegarandeerd door de gemeente Peel en Maas en heeft een looptijd tot en met 1 januari 2024;
- Stichting Passiespelen
  Middels een addendum op de leningsovereenkomst is de aflossing naar 2021 verschoven vanwege het feit dat de uitvoering van de Passiespelen is uitgesteld. De lening wordt in 2021 in vier gelijke

termijnen afgelost. De laatste termijn inclusief rente wordt medio 2021 afgelost. De rente welke verschuldigd was tot medio 2020 is voldaan;

- SVn stimuleringsleningen
  In 2020 zijn binnen het gevoteerde krediet aanvullende tranches ad € 20 mln. beschikbaar gesteld aan SVn voor verstrekking van stimuleringsleningen aan particulieren. In 2020 is € 14,15 mln. aan aflossingen ontvangen welke door SVn conform afspraak naar de Provincie zijn geboekt. De beheerkosten van SVn zijn, vergelijkbaar met de startersleningen, tot en met 2019 in mindering gebracht op het uitstaand krediet. Vanaf het jaar 2020 worden de beheerkosten (2020: € 0,47 mln.) ten laste gebracht van de (bruto) ontvangen rente op de stimuleringsleningen (2020: € 0,92 mln.).

Financieringen volledig voorzien
De leningen verstrekt aan Californië Wijnen (Geothermie) en Richochet B.V. (Raywaver) zijn reeds eerder volledig voorzien.

5.4.4. Externe financiering

In 2020 is sprake van een gemiddeld liquiditeitsoverschot van € 625 mln. Er was daardoor geen behoefte aan het aantrekken van externe financieringsmiddelen, behoudens de aangetrokken leningen in het kader van het financieringsarrangement met de Europese Investeringsbank (EIB) voor de Stimuleringsleningen Duurzaam Thuis (zie hierna onder ‘vaste schuld’).

Vlottende schuld
Een belangrijke doelstelling van de Wet financiering decentrale overheden (fido) is het vermijden van grote schommelingen in de rentelasten van openbare lichamen. Om een grens te stellen aan de korte financiering is de kasgeldlimiet bepalend. Als grondslag van de wettelijk toegestane omvang van de kasgeldlimiet geldt de omvang van de jaarbegroting per 1 januari voor het gehele begrotingsjaar. De toegestane omvang van de kasgeldlimiet (is plafond voor korte financiering < 1 jaar) wordt vastgesteld op het percentage dat bij ministeriële regeling wordt vastgesteld (in 2020: 7,0%). De toegestane omvang van de kasgeldlimiet wordt getoetst aan de werkelijke omvang van de kasgeldlimiet.
In 2020 heeft de Provincie Limburg in het voorjaar een kasgeldlening aangetrokken voor de duur van drie maanden vanwege een tijdelijk liquiditeitstekort. In onderstaande tabel is de beschikbare ruimte onder de kasgeldlimiet weergegeven: de Provincie Limburg had in 2020 gemiddeld een ruimte beschikbaar van € 147,9 mln. (gemiddelde ruimte berekend over de kwartalen). De kasgeldlimiet is daarmee niet overschreden.

Tabel 5.4.11: Toets kasgeldlimiet 2020, bedragen in € mln.

Toets kasgeldlimiet 2020	Q1 2020	Q2 2020	Q3 2020	Q4 2020
Omvang begroting 2020: 584,1 *(= grondslag)*				
Toegestane kasgeldlimiet in % van de grondslag	7%	7%	7%	7%
in bedrag (1)	40,89	40,89	40,89	40,89

Toets kasgeldlimiet 2020	Q1 2020	Q2 2020	Q3 2020	Q4 2020
Omvang vlottende schuld (2)	0,00	50,00	0,00	0,00
Omvang vlottende middelen (3)	94,63	139,16	82,08	162,02
Netto schuld (+) of overschot (-) (2-3 = 4)	- 94,63	- 89,16	- 82,08	- 162,02
Ruimte (+)/Overschrijding (-) (1-4)	**135,52**	**130,04**	**122,96**	**202,90**

Vaste schuld

Het renterisico op de vaste schuld wordt berekend door te bepalen welk deel van de portefeuille aan vaste schuld in enig jaar geherfinancierd moet worden via het aangaan van nieuwe leningen behorend tot de vaste schuld (herfinanciering) en voor welk deel van de vaste schuld de geldnemer een wijziging van de rente op basis van de leningsvoorwaarden niet kan beïnvloeden (renteherziening).
De rente op de per ultimo 2020 uitstaande leningen is voor alle leningen tot einddatum gefixeerd.
De renterisiconorm is 20% van de provinciale begroting met betrekking tot het betreffende jaar. Het renterisico op de vaste schuld mag de renterisiconorm niet overschrijden. Zoals uit onderstaande tabel blijkt, wordt de renterisiconorm in de komende jaren niet overschreden.

Tabel 5.4.12: Toets renterisiconorm, bedragen in € mln.

Stap	Renterisiconorm 2020	2020	2021	2022	2023	2024
(1)	Renteherzieningen	0	0	0	0	0
(2)	Aflossingen	3,29	3,96	3,96	3,96	3,96
(3)	Renterisiconorm (1+2)	3,29	3,96	3,96	3,96	3,96
(4)	Renterisiconorm = 20% van begroting 2020 = € 584,1 mln.), 2021-2024 op basis van Begroting 2021	116,82	110,08	102,96	94,88	91,26
(5a) = (4>3)	**Ruimte (+) onder renterisiconorm**	**113,53**	**106,12**	**99,0**	**90,92**	**87,3**

Leningenportefeuille

In 2004 heeft de Provincie de geldlening van de (voormalige) Stichting Symbiose overgenomen met betrekking tot het pand Mercator, welk pand in 2005 is verkocht. Vanwege de hoogte van het agio op deze lening is in 2005 niet tot vervroegde aflossing overgegaan. Indien de kapitaalmarktrente substantieel gaat stijgen, zal tot vervroegde aflossing worden overgegaan. Op deze lening wordt jaarlijks € 180.000 afgelost, de einddatum is 2027.
Daarnaast heeft de Provincie eind 2016 een geldlening van LIOF overgenomen ad € 15,88 mln. na instemming van Provinciale Staten d.d. 30 september 2016 met de overname van grondexploitatie industriepark Swentibold vanwege de beëindiging van de activiteiten van LIOF Bedrijventerreinen per 1 januari 2016. De afspraken hiertoe zijn in december 2016 vastgelegd in het addendum behorende bij de Samenwerkingsovereenkomst d.d. 12 oktober 2000, welk addendum is ondertekend in navolging van het collegebesluit d.d. 29 november 2016. In dit addendum is vastgelegd dat Ministerie van Economische Zaken de Provincie voor het gedeelte van de lening dat overeenkomt met het negatieve exploitatieresultaat bij afsluiting van het project kwijtschelding verleent tot een maximum van het leningbedrag. De looptijd van de lening is tot 31 december 2023 of zoveel eerder als de gronden volledig zijn uitgegeven. Over de lening is de Provincie geen rente verschuldigd aan EZ.

Tot slot is de Provincie drie leningen aangegaan met de Europese Investeringsbank (EIB) in het kader van de te verstrekken Stimuleringsleningen Duurzaam Thuis. De eerste lening ad € 10 mln. is in 2019 afgesloten tegen een rente van 0,08% (rentevast periode 5 jaar) en wordt lineair in vijf jaar afgelost. De tweede lening (afgesloten in 2019) bedraagt eveneens € 10 mln. tegen een rente van 0% met lineaire aflossing in 9 jaar. In 2020 heeft de Provincie de derde lening ad € 10 miljoen afgesloten tegen 0% rente, deze lening wordt in 15 jaar afgelost.

Tabel 5.4.13: Leningenportefeuille (bedragen x € mln.)

Instelling	Met/zonder zekerheid	Restant schuld per 31-12-20
Lening voormalige Stichting Symbiose	zonder	1.447
Lening EZ inzake industriepark Swentibold.	met	15.882
Leningen EIB inzake stimuleringsleningen	zonder	26.889
Totaal		**44.218**

5.4.5. Terugblik beleidsplan 2020

Het beleidsplan is grotendeels gerealiseerd.

Door middel van periodiek contact met financiële instellingen zijn onderstaande punten opgepakt:
- bespreken van financieringsaanvragen in relatie tot cofinanciering met externe financiers;
- onderhouden en intensiveren netwerk financiële instellingen en intermediairs (relatiebeheer);
- risicomonitoring obligaties in beheer en in eigen portefeuille.

Daarnaast zijn onderstaande punten uit het beleidsplan verder uitgewerkt:
- in het kader van optimalisatie van het beheer van revolverend instrumentarium zijn in het afgelopen jaar significante stappen gezet in de optimalisatie en standaardisatie van het financieringsproces;
- de financieringsaanvragen zijn getoetst aan de vigerende provinciale kaders ‘Sturing in Samenwerking’ en ingericht ten behoeve van adequate monitoring, waarbij financieringsconstructies zo optimaal mogelijk zijn ingericht en gecontroleerd op marktconforme aspecten;
- de meerjarige liquiditeitsprognose is verder geoptimaliseerd, waarin de meerjarige begroting alsmede de meerjarige investeringen zijn opgenomen.

Tot slot was de aanbesteding van het bewaarbedrijf (custodian) reeds eind 2019 afgerond en is de opdracht voor de komende jaren gegund aan Kasbank (opgegaan in Caceis). Overdracht van de obligatieportefeuille naar de nieuwe custodian (bewaarbedrijf) is in voorjaar 2020 afgerond en is probleemloos verlopen.

5.5. Bedrijfsvoering

Deze paragraaf geeft inzicht in de stand van zaken en de beleidsvoornemens inzake de bedrijfsvoering. Bedrijfsvoering is erop gericht de realisatie van de beleidsdoelstellingen, zoals opgenomen in het programmaplan te sturen, beheersen en ondersteunen. Het bevat onder meer zaken als personeelsbeleid, inhuur, informatie(voorziening), planning en control, communicatie, Social Return on Investment en de rapportage over de voortgang van de onderzoeken naar de doelmatigheid en doeltreffendheid (art. 217a Provinciewet).

Hieronder lichten we m.b.t. een aantal bedrijfsvoeringsonderdelen toe welke zaken in 2020 zijn ingezet en bereikt:

5.5.1. Personeel- en organisatieontwikkeling;
5.5.2. Sturing P-budget, inhuur en opdrachten;
5.5.3. Informatiemanagement;
5.5.4. Planning & Control;
5.5.5. Voortgang onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid (art. 217a);
5.5.6. Communicatie;
5.5.7. Facilitaire diensten;
5.5.8. Social Return on Investment (SROI);
5.5.9. Subsidies;
5.5.10. Gegevens beheer.

5.5.1. Personeel en Organisatieontwikkeling

Na de eind 2019 geïntroduceerde organisatievisie ‘Ambtelijk Vakmanschap voor Limburg’ is het strategisch HRM beleid herijkt. Dit heeft geleid tot vaststelling van het nieuwe HRM-beleidskader ‘Samen Sterk voor Limburg’ door de directie in juni 2020. Dit kader vormt de basis van het handelen voor de periode 2020-2023 als het gaat om personeel en organisatieontwikkeling. De organisatievisie, gericht op een flexibele, effectieve en kostenefficiënte organisatie is vertaald naar vijf HRM-prioriteiten, te weten:

- professionaliteit door vakmanschap;
- flexibeler inzet van talent;
- HRM in control;
- aantrekkelijk en inclusief werkgeverschap;
- verbindend en faciliterend leiderschap.

Deze strategische thema’s zijn vertaald naar beleid en activiteiten die de medewerkers en organisatie ondersteunen in hun ontwikkeling en groei, zodat zij een optimale bijdrage kunnen leveren aan de

maatschappelijke opgaven. Onderstaand een weergave van de belangrijkste ontwikkelingen en activiteiten die in 2020 hebben plaatsgevonden.

Coronacrisis

Een ontwikkeling die we in 2019 nog niet konden voorzien, maar wel een grote invloed had op ons beleid en op onze medewerkers betrof het coronavirus. Gedwongen thuiswerken met nieuwe vormen van communicatie en beperkte sociale interactie behoorden tot de nieuwe werkelijkheid en hebben een groot beroep gedaan op ieders verantwoordelijkheid, flexibiliteit en adaptief vermogen. De werkdruk als gevolg van de impact van het virus op vele beleidsvelden en de extra maatregelen in de bedrijfsvoering was groot. Dit bleek ook uit een in november gehouden enquête onder alle medewerkers. Ook voor managers betekende het op afstand sturen veelal een aanpassing van hun stijl van leidinggeven. Medewerkers hebben zich echter goed weten aan te passen aan de nieuwe situatie en waar nodig heeft de organisatie extra faciliteiten geboden om de inzetbaarheid van medewerkers te ondersteunen. Mede door dit aanpassingsvermogen heeft het coronavirus slechts beperkt invloed gehad op de koers zoals deze in de begroting 2020 is aangekondigd. De rode draad, het inzetten van ieders talent en verder ontwikkelen van het ambtelijk vakmanschap met behulp van werving en selectie, leerprogramma's etc. zijn onverminderd opgepakt en doorontwikkeld zoals onderstaand is te lezen.

Dynamiek op interne arbeidsmarkt

In 2020 zijn er 148 vacatures ontstaan. Dit is een stijging van 235% ten opzichte van 2019, vooral veroorzaakt door het groot aantal collega's dat met pensioen is gegaan. 84 (57%) van het aantal vacatures is ingevuld met interne kandidaten die hiermee een mooie stap hebben gezet en voor een nieuwe uitdaging staan. Voor 48 vacatures (32 %) zijn via externe werving nieuwe collega's aangetrokken. Voor een aantal vacatures was de procedure eind december nog niet afgerond. Behalve een relatief groot aantal vacatures, zien we ook verschuivingen in de benodigde kennis en vaardigheden van medewerkers. Ontwikkeling van medewerkers blijft dan ook onverminderd onze aandacht vragen (zie 'leren en ontwikkelen'), zowel om doorstroom te bevorderen als ook om het functioneren in de eigen functie op peil te houden. De toename van het aantal extern geplaatste vacatures heeft enerzijds te maken met het in toenemende mate in dienst nemen van specialistische functies, in tegenstelling tot inhuur van dergelijke functies. Anderzijds is de uitstroom (vanwege pensioen) in de organisatie dusdanig groot dat niet voor alle vacatures een interne kandidaat beschikbaar is. De inspanningen van de eind 2019 aangenomen recruiter op het gebied van gerichte werving (targetting) en online arbeidsmarktcommunicatie hebben ertoe geleid dat de externe geplaatste vacatures naar tevredenheid zijn ingevuld, ook voor moeilijk vervulbare vacatures, zoals planologen, financials, juristen privaatrecht.

Management Development

Binnen het management (clustermanagers en adjunct-clustermanagers) hebben een groot aantal wisselingen plaatsgevonden. Maar liefst 16 managementfuncties zijn, als gevolg van organisatieontwikkeltrajecten en uitstroom, opnieuw ingevuld. Vrijwel alle vrijgekomen posities zijn intern ingevuld met talentvolle en ambitieuze medewerkers. De meeste daarvan hebben het in de begroting 2020 genoemde Fast Forward Leadership (FFL) programma doorlopen dat hen heeft voorbereid op een sleutelpositie in onze organisatie. De grotendeels hernieuwde managementlaag staat voor de uitdaging invulling te geven aan de organisatievisie en te sturen op de daarin benoemde organisatiedoelstellingen.

Om hen verder te ondersteunen in hun ontwikkeling wordt er in 2021 een Management Development traject uitgewerkt waarmee we eind 2021 van start hopen te gaan.

Jonge aanwas via traineeship

Het traineeprogramma RichtingZuid bestaat inmiddels zes jaar. We beogen hiermee jong talent aan te boren en verder te ontwikkelen voor de Limburgse overheidssector en daarmee tevens een vernieuwingsimpuls te geven aan de deelnemende organisaties. In 2020 is een vijfde lichting uitgestroomd (19 trainees) en is de zevende lichting met 18 trainees van start gegaan. Partnerorganisaties blijven het belang van het programma voor hun organisatie zien. Op dit moment nemen de volgende partners deel: Politie Eenheid Limburg, WML, het Waterschapsbedrijf, gemeenten Sittard-Geleen, Heerlen, Brunssum, Landgraaf, Maastricht en Venlo en Venray. Ook het afgelopen jaar is RichtingZuid in haar missie geslaagd: van de 19 trainees die het programma hebben afgerond hebben er 18 een plek verworven bij een Limburgse overheidsinstelling, waarvan 13 bij de Provincie. Van deze 13 medewerkers zijn er vijf op een reguliere formatieplaats terecht gekomen en acht op een zogenaamde ‘springplankfunctie’ bij het cluster Projecten & Programma’s. Deze laatste hebben voor de duur van een jaar een opdracht bij één van de clusters binnen de organisatie. Zij krijgen de mogelijkheid zich verder te bekwamen in het programmatisch en projectmatig werken en te groeien in hun brede inzetbaarheid als publieke professional in de organisatie. Naast generieke profielen is er een zekere behoefte aan (nieuwe) specialistische kennis en specialisten (financials, datascientisten) waarneembaar. Vanaf 2021 zal de werving en het programma zich dan ook, behalve op generalisten op deze specifieke kennisprofielen richten.

Leren en ontwikkelen

‘Leren’ is één van de vijf kernwaarden van de organisatievisie. Het gaat daarbij om professionele en persoonlijke ontwikkeling die de medewerker versterkt in het uitoefenen van het vak van publieke professional: het ambtelijk vakmanschap. Hiervoor biedt de Provincie via de eigen Limburg Academie trainingen, al dan niet zelf ontwikkeld, en biedt het Loopbaan Matching Centrum loopbaanadvies en coaching gericht op een duurzame inzetbaarheid.

Ambtelijk Vakmanschap

In 2020 is de leerlijn Ambtelijk Vakmanschap volledig door eigen medewerkers ontwikkeld en uitgevoerd. Deze leerlijn bestaat uit negen modules, onder andere: overheid en democratie, Provincie als middenbestuur, provinciale middelen, bestuurlijk-ambtelijke samenwerking, maatschappelijke impact, slim werken, programmatisch en projectmatig werken en digitalisering. Deze modules zijn vanaf september 2020 aan een pilotgroep aangeboden en vanwege de coronamaatregelen, deels omgevormd tot een online variant. Desondanks heeft de pilotfase vertraging opgelopen. Na afronding van de pilot begin 2021 wordt gekeken naar openstelling van deze leerlijn voor een groter aantal medewerkers. De eerste reacties zijn positief.
Andere in 2020 uitgevoerde leer- en ontwikkeltrajecten zijn:

- Persoonlijk leiderschap voor de publieke professional (nieuw). Ook hier is flink geïmproviseerd om de trainingen passend binnen de coronamaatregelen plaats te laten vinden.
  30 deelnemers zijn in september met het traject gestart en zullen dit eind april afronden. In juni start naar verwachting een tweede groep medewerkers.

- Introductieprogramma voor nieuwe medewerkers: 87 medewerkers volgden dit programma dat verspreid is over vijf dagen. In de loop van het jaar is het programma volledig omgevormd tot een online variant. Dit programma heeft nog meer aan belang gewonnen nu het inwerken van nieuwe collega's grotendeels vanuit de eigen thuissituatie moest plaatsvinden en het lastig is de organisatie en collega's te leren kennen.
- Vanaf de eerste lockdown in maart 2020 is alle medewerkers een online leeraanbod gedaan. Dit aanbod bestond uit cursussen, webinars, podcasts etc., over onderwerpen variërend van efficiënt en gezond thuiswerken tot de omgevingswet. Er hebben 238 medewerkers gebruik van gemaakt in de periode maart-oktober; 400 cursussen zijn volledig afgerond en er zijn 81 opleidingscertificaten behaald.
- Verder: trainingen Bestuurlijk-Ambtelijk samenspel, het voeren van het Goede gesprek, teamsessies.

Leerplatform
In 2020 hebben de aanbesteding en implementatie van een online leerplatform plaatsgevonden. Dit leerplatform dat het eerste kwartaal van 2021 'live' gaat, stelt medewerkers in staat gericht te zoeken naar intern en extern leeraanbod, passend bij hun functie of geambieerde loopbaanpad. Het sluit aan op de gewenste eigen regie en verantwoordelijkheid van medewerkers voor hun professionele loopbaan. Voor de uitvoering van een training of opleiding heeft iedere medewerker de beschikking over een Persoonlijk Ontwikkel Budget (POB) van € 5.000 voor een periode van vijf jaar. Het leerplatform gaat de medewerker ontzorgen bij de administratieve afhandeling van dit POB.

Strategische capaciteitsplanning
In 2020 is een start gemaakt met het opstellen van clusterjaarplannen door de clustermanagers. Hierin zijn de opgaven per cluster vertaald naar de benodigde personele capaciteit (kwantitatief en kwalitatief). Door ook het potentieel en het voorziene verloop goed in beeld te hebben, kan tijdig worden gezorgd voor goede personele invulling op de verschillende opgaven, onder andere in de vorm van loopbaanontwikkeling, opleiding en kennisoverdracht, maar ook door werving van extern aan te trekken profielen. Deze werkwijze wordt breed gedragen door het management en wordt in 2021 doorgezet.

Verzuim
Onze verzuimaanpak zoals we die de laatste jaren hanteren, is gebaseerd op eigen regie en stelt het gedrag rondom ziekte centraal. We gaan uit van functionele mogelijkheden, van hetgeen de medewerker wel kan. Ook het gedachtengoed van Positieve Gezondheid krijgt in onze organisatie steeds meer aandacht, waarbij de nadruk ligt op de veerkracht, eigen regie en het aanpassingsvermogen van de mens en niet op de beperkingen of ziekte zelf. Vanuit deze gedachte is eind 2020 gestart met een herijking van het vitaliteitsbeleid en het vormgeven van een vitaliteitsprogramma. Beiden zijn in het eerste kwartaal van 2021 vastgesteld.

Verzuimcijfers
De aandacht op beïnvloedbaar gedrag bij ziekte heeft al enige jaren een positief effect op het verzuim. In 2020 lag het gemiddelde verzuimpercentage op 3,95%. Dit is ongeveer gelijk aan dat van 2018 (3,99%) en 2019 (4,06%). Het verzuimpercentage 2020 per maand laat een daling zien van 5,10% in januari naar 3,61% in december. De meldingsfrequentie laat sinds 2018 een dalende trend zien: van 0,9% naar 0,5%.

Een andere positieve ontwikkeling is een stijging van het 0-verzuim: van 49% in 2018 naar 64,52% in 2020. In hoeverre er een relatie ligt met de invloed van het thuiswerkbeleid vanwege corona is niet met zekerheid te zeggen. Het is denkbaar dat mensen zich minder snel ziek melden als ze vanuit huis kunnen werken. Dit is echter een aanname en wordt nog verder onderzocht. Het aantal stressgerelateerde begeleidingstrajecten door de interne coach laat een forse stijging zien van stressgerelateerde klachten. Ook de resultaten van het COVID-19 onderzoek wijzen op een hoge werkdruk. In 2021 wordt het verzuimbeleid geactualiseerd op basis van een nadere analyse van deze trends en wordt een plan van aanpak opgeleverd over het beheersbaar houden van de werkdruk.

Een inclusieve organisatie

In de Programmabegroting 2020 was reeds aangekondigd, dat we de beweging willen maken van participatie naar inclusie. Dit wil zeggen dat we ernaar streven als organisatie een afspiegeling te vormen van de samenleving. Niet alleen om als werkgever het goede voorbeeld te geven, maar vooral omdat we hierdoor als middenbestuur veel beter in staat zijn om haalbare oplossingen te ontwikkelen voor maatschappelijke uitdagingen met draagvlak vanuit de samenleving. Het uitvoeringsplan Diversiteit en Inclusie wordt in maart 2021 vastgesteld. Ondertussen hebben we gewerkt aan de volgende zaken:

- medewerkers die op detacheringsbasis werken vanuit de Participatiewet proberen we waar mogelijk (zonder nadelige gevolgen voor de medewerker) in vaste dienst te nemen. In 2020 is gestart met 5 medewerkers;
- werving en selectie van statushouders; vier statushouders zijn geworven en geselecteerd voor het starten van een schakeltraject in 2021. Middels dit schakeltraject worden zij klaargestoomd om in september in te stromen als trainee in het programma van RichtingZuid. Voor kandidaten die niet in aanmerking komen voor het traineeprogramma worden, waar mogelijk, andere kansen geboden om een start op de arbeidsmarkt mogelijk te maken;
- stimuleren van het gesprek over inclusie in de organisatie door o.a. een serie webinars over diversiteit en inclusie.

E-HRM

In 2020 is achter de schermen hard gewerkt aan de implementatie van een nieuw E-HRM systeem. Het systeem was dusdanig verouderd dat het niet meer de functionaliteiten en procesondersteuning bood die horen bij een eigentijdse organisatie. Bovendien werd het systeem ook niet meer door de leverancier doorontwikkeld. Begin 2020 is een Europees aanbestedingsprocedure doorlopen en is AFAS als leverancier geselecteerd. Een projectteam heeft ervoor gezorgd dat het systeem Insite op 6 januari 2021 in gebruik is genomen. Dit systeem biedt een bredere ondersteuning van alle HR-processen en vergroot de eigen regie van de medewerker. In eerste instantie zijn vergelijkbare functionaliteiten als het oude systeem geïmplementeerd. Deze worden echter in het voorjaar van 2021 uitgebreid met onder meer digitale ondersteuning van het werving en selectieproces en het digitale personeelsdossier. Een derde voorziene stap is uitbreiding met analysemogelijkheden om sturingsinformatie aan te kunnen reiken.

5.5.2. Sturing op P-budget, inhuur en opdrachten

Met de vaststelling van de informerende notitie inzake externe inhuur en opdrachtverstrekking (GS 30-10-2018) is besloten om de rapportage voor externe inhuur uit te breiden conform onderstaande tabel, zodat er integraal gerapporteerd wordt over de P-begroting, de inhuur en de opdrachten.

€ x 1.000

Naam	Totaal 2020
P-begroting totale loonsom	78.862
Ingeleend personeel (externe inhuur)	4.600
Overige goederen en diensten (opdrachten)	56.000

P-begroting totale loonsom

Om de doelstellingen van het collegeprogramma te kunnen realiseren worden, binnen de door Provinciale Staten gegeven financiële ruimte, middelen beschikbaar gesteld voor de inzet van personeel. Onderstaande tabel geeft inzicht in de totale loonsom van de Provincie.
De totaal gerealiseerde loonsom ad € 78,68 mln. bestaat uit € 77,78 mln. salarissen en sociale lasten en voor € 0,9 mln. uit kosten inhuur (excl. trainees en medewerkers participatiewet).

€ x 1.000

	Primitieve begroting 2020	Begrotings-wijzigingen	Begroting ná wijziging 2020	Realisatie 2020	Verschil begroting/ realisatie
Personeelskosten					
Personeelskosten begrotingsprogramma's	76.009	-379	75.630	73.525	2.105
GS	1.102		1.102	1.086	16
Griffie	1.058		1.058	1.029	29
PS	782	10	792	938	-146
Totaal actief	**78.951**	**-369**	**78.582**	**76.578**	**2.004**
Voormalig personeel/niet-actieven	445		445	438	7
Voormalig bestuur	375		375	395	-20
Totaal passief	**820**	**0**	**820**	**833**	**-13**
Totaal	**79.771**	**-369**	**79.402**	**77.411**	**1.991**
Doorberekende personeelskosten aan projecten infra	1.725		1.725	1.271	454
Totaal loonsom	**81.496**	**-369**	**81.127**	**78.682**	**2.445**

De personele kosten (exclusief de doorberekening aan infra projecten) laten een voordelig verschil zien van € 1,99 mln. Dit resultaat bestaat uit:

€ 2,10 mln. lagere personeelskosten begrotingsprogramma's door hoger gegenereerde inkomsten ad € 0,87 mln. uit doorbelastingen naar derden en kopen verlofdagen overeenkomstig de cao, € 0,18 mln. lagere kosten woon- werkverkeer, € 0,2 mln. lagere kosten levensfase-regeling en € 0,85 mln. vacatureruimte;

€ 0,03 mln. lagere kosten Griffie door vacatureruimte;

€ 0,02 mln. lagere kosten GS;

-€ 0,01 mln. hogere kosten voormalig personeel/bestuur;

-€ 0,15 mln. hogere kosten PS door wijziging rechtspositie. Deze hogere kosten worden opgevangen binnen het positieve resultaat van product 4.4.1. Provinciale Staten en Griffie.

Van de lagere personeelskosten begrotingsprogramma's ad € 2,1 mln. moet, conform afspraak met het GO, het restant levensfaseregeling ad € 0,2 mln. beschikbaar blijven voor de uitvoering van de regeling in de komende jaren. Derhalve wordt dit bedrag overgeheveld naar 2021.
Het restant ad € 1,9 mln. wordt overgeheveld naar 2021 voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie.
€ 0,8 mln. voor de doorontwikkeling van de clusters concern, strategie en communicatie.
€ 0,5 mln. voor het opstellen van inkoop en concernstandaarden "hoe werken wij" (verdere uitwerking toezegging 8783 PS) en € 0,6 mln. voor 2 extra trainees schakelprogramma RichtingZuid en de verwachte extra kosten inzake de parlementaire enquête.

Ingeleend personeel (externe inhuur)

Huidige kader voor inhuur
Zoals aangegeven in de informerende notitie inhuur en opdrachten (GS 30-11-2018) is de definitie van inhuur:
Het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van de Provincie als opdrachtgever door een private organisatie met winstoogmerk middels tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid waarop door of namens de opdrachtgever gestuurd wordt.
(ter vergelijking: **Uitbesteden** is het kopen van een resultaat of product).
Onder externe inhuur worden alleen die personen gecategoriseerd die onder aansturing van *een* medewerker van de Provincie Limburg werken. Opdrachten waarbij een vastomlijnd product wordt opgeleverd, valt niet onder de huidige rijks en provinciale definitie".
Bij de categorieën van inhuur die wij hanteren is aansluiting gezocht bij de Rijksdefinities en IPO richtlijnen[4]. Deze zijn:

- Inhuur, vervanging (bij ziekte, afwezigheid e.d.);
- Inhuur, kwantitatief (extra boven eigen formatie);
- Inhuur, kwalitatief eenmalig (extra kennis, niet huis gewenst);
- Inhuur, kwalitatief lerend (extra kennis, huis gewenst).

[4] Externe Inhuur is het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van een bij de rijksoverheid in dienst zijnde opdrachtgever, door een private organisatie met winstoogmerk, middels het tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid, waarop door de opdrachtgever mede wordt gestuurd.

Binnen deze categorieën is de WNT (Wet Normering Topinkomens) van toepassing.

Norm

Met motie 770 (Schaminée en Vaessen) hebben uw Staten ons College opgeroepen de kosten van tijdelijke inhuur omlaag te brengen tot maximaal 10% van het personeelsbudget binnen de provinciale organisatie. In de mededeling portefeuillehouder d.d. 11 oktober 2016 hebben wij aangegeven dat wij ons committeren aan het streven om de externe inhuur naar beneden bij te stellen. Wij hebben aangegeven daarbij 10% van het actuele personeelsbudget als streefnorm te hanteren, rekening houdend met het feit dat inhuur van externen veelal fors duurder is, te vertalen in een factor 1,6. Voor zover wij deze norm overschrijden zullen wij dat voor uw Staten tijdig toelichten en inzichtelijk maken conform de motie. In de HRM-brief d.d. 16 oktober 2018 is dit toegelicht.

Ontwikkelingen van de inhuur in de periode 2013-2020 ***€ x 1.000***

	2016	2017	2018	2019	2020
Totaal gerealiseerde inhuur (exclusief trainees)	11.200	12.000	13.000	10.900	4.600
Norm	12.500	12.600*	12.400*	12.800*	12.400*

* Norm gebaseerd op goedgekeurde personeelsbudget inclusief het budget voor investeringsprojecten

Externe inhuur per categorie ***€ x 1.000***

	2016	2017	2018	2019	2020
Realisatie totaal	11.200	12.000	13.000	10.900	4.600
Inhuur, vervanging (bij ziekte, afwezigheid, e.d.)	1.700	2.000	2.500	2.200	900
Inhuur, kwantitatief (extra boven eigen formatie)	7.100	7.800	8.100	6.600	3.000
Inhuur, kwalitatief eenmalig (extra kennis, niet huis gewenst)	1.300	1.200	1.700	1.400	500
Inhuur, kwalitatief lerend (extra kennis, huis gewenst)	1.100	1.000	700	700	200

De lasten van externe inhuur 2020 ad € 4,6 mln. zijn ver onder de gestelde norm van € 12,4 mln. gebleven en zijn meer dan gehalveerd ten opzichte van 2019. Deze lagere kosten zijn het gevolg van strakke sturing op de organisatie, inhuur en invulling van vacatures. Uitgangspunt is dat we bij structurele taken en werkzaamheden zorgen, dat we de daarvoor benodigde kennis, kunde en capaciteit ook structureel in eigen dienst hebben. Inhuur en opdrachtverlening vindt alleen plaats als dit slechts incidenteel of tijdelijk benodigd is.

Overige goederen en diensten (opdrachten)

Huidig kader voor opdrachten

Zoals blijkt uit de definitie van inhuur is er naast inhuur sprake van kosten bij opdrachtverstrekkingen.

Onderstaand de opdrachten 2020

				€ x 1.000
Naam	**Totaal exploitatie**	**Totaal balans-mutaties**	**Totaal 2020**	**Totaal 2019**
Overige goederen en diensten (opdrachten)	44.900	11.300	56.200	58.000

Wat betreft de sturing op opdrachtverleningen wordt momenteel gewerkt aan een Ontwikkelvisie Inkoopcentrum 2021. Dit mede naar aanleiding van de toezeggingen 8782 en 8783. In deze Ontwikkelvisie staat de vraag centraal hoe de rechtmatigheid, doelmatigheid en doeltreffendheid van het inkoopproces verder kan worden verbeterd. Zoals aangekondigd per brief aan Provinciale Staten (2020/39547) zal de Ontwikkelvisie begin 2021 worden opgeleverd.

5.5.3. Informatiemanagement

Strategisch Informatiebeleid en Projectenportfolio

Naast de reguliere beheertaken is in 2020 invulling gegeven aan een groot aantal projecten, die voortkomen uit het centraal gemanaged projectportfolio. Tegelijkertijd is het proces gestart om te komen tot een nieuw strategisch informatiebeleid van de Provincie Limburg (SIBL 2021-2024). Een 80% conceptversie van dit nieuwe strategische kader is in december 2020 sonderend aan PS aangeboden, waarbij behandeling door de Staten input levert voor de in 2021 door GS formeel vast te stellen definitieve versie.

Ook de Provincie Limburg werd in maart 2020 overvallen door de lockdown en het op grote schaal plotseling gedwongen thuiswerken van haar medewerkers. Dit heeft onder andere geleid tot het met prioriteit implementeren van nieuwe concernbrede videoconferencing voorzieningen, waarmee niet alleen de provinciale overlegstructuren, maar ook overleggen met externe partijen succesvol konden worden voortgezet.
Daarnaast is in 2020 de organisatiebrede uitrol van veranderproject Digitalisering Documentaire Informatievoorziening (DDI) voortgezet. Naast het uitrollen van SharePoint binnen enkele clusters zijn ook enkele nieuwe noodzakelijke functionaliteiten aan SharePoint toegevoegd en zijn afspraken gemaakt over de afronding van het project in 2021.
Door de invoering van de Omgevingswet wordt het wettelijke kader voor burgers, ondernemers en overheden inzichtelijker en worden ontwikkeling en beheer van de leefomgeving beter beheersbaar. De invoeringsdatum van deze nieuwe wet is in de loop van het jaar uitgesteld tot 1 januari 2022. Het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) ondersteunt zowel de informatie-uitwisseling met inwoners en bedrijven, alsmede de processen voor planvorming, vergunningverlening, toezicht en handhaving bij de overheid zelf. De invoering van het DSO heeft een forse impact op de processen en de bijbehorende informatievoorziening van de Provincie Limburg. 2020 was in dit kader een jaar van afronding van de inventarisatiefase en start van de implementatiefase, waarbij de nadruk gelegen heeft op het uitvoeren van de architectuurtoets, impactanalyse, pilots, simulaties en het opstellen van een implementatieplan. Dit met als doel om te voldoen aan de wettelijke verplichting om per 1 januari 2022 aan te sluiten op de

landelijke voorziening (DSO-LV) voor wat betreft het publiceren van de omgevingsverordening en -visie en het ontvangen van aanvragen van vergunningen en meldingen vanuit het omgevingsloket.
Ook is in 2020 gewerkt aan de implementatie van een nieuwe gemeenschappelijke informatievoorziening voor Vergunningen, Toezicht en Handhaving (Wabo+) in Limburg. Omdat eerder al gebleken was dat de geselecteerde oplossing nog niet op alle onderdelen gereed was en nog aanpassingen noodzakelijk waren, is door de leverancier gewerkt aan de verbetering van het product. Tegelijkertijd zijn de voorbereidingen voor de in 2021 verwachte implementaties verder gegaan. Het is de bedoeling dat alle partijen in de keten, RUD's, veiligheidsregio's, gemeenten en de Provincie Limburg met hetzelfde systeem gaan werken en daarmee voorbereid zijn op de Omgevingswet.
Het nieuwe subsidiezaaksysteem is begin mei 2020 live gegaan en gefaseerd verder geïmplementeerd, met als resultaat dat op 1 november 2020 alle subsidieregelingen in het nieuwe systeem waren ingevoerd. Met het nieuwe systeem wordt de subsidieaanvrager nog beter bediend middels een digitaal klantportaal. Doelstelling is dat de klant, op ieder moment van de dag, inzicht krijgt in de status van de aanvraag alsmede toegang heeft tot het klantdossier, waarin ook de door de klant te ondernemen acties zijn opgenomen.

Na afronding in mei 2020 van een Europese aanbesteding, is rond de zomer gestart met de implementatie van het nieuwe provinciale EHRM-systeem, ter vervanging van het provinciale personeelsregistratie- en salarissysteem. Dit project heeft eind december geleid tot een succesvolle implementatie. Zie ook paragraaf 5.2.1.

Als gevolg van wereldwijde beveiligingsproblemen heeft de Provincie Limburg in januari, mede op advies van het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC), besloten haar Citrix-omgeving gedurende een korte periode af te sluiten voor de buitenwereld en daarmee ook voor het thuisgebruik. Omdat dit gebeurde vóór de COVID-19 crisis, waren de gevolgen hiervan op de bedrijfsvoering beperkt. In maart hebben de provinciale medewerkers voor de derde keer deelgenomen aan een 'serious game' in het kader van het verder vergroten van de awareness van de medewerkers op het gebied van informatieveiligheid en privacy. Voorts is in 2020 een plan opgesteld voor de in 2021 geplande implementatie van de ISO27001, de internationale norm voor informatiebeveiliging.
Tenslotte is een nieuw werkplekconcept geïntroduceerd dat het tijd en plaats bewust werken ondersteunt en waarmee we voorbereid zijn op de toekomstige ontwikkelingen in de markt. In dit kader zijn in de tweede helft van het jaar alle provinciale werkplekken en smartphones vervangen.

5.5.4. Planning & Control

Evaluatie Planning- en Controlcyclus

Jaarlijks wordt de P&C-cyclus geëvalueerd en leidt dit tot adviezen aan Provinciale Staten. In 2020 heeft deze evaluatie wederom plaatsgevonden en zijn Provinciale Staten hierover geïnformeerd. Besloten is om de werkwijze zoals gehanteerd in 2020 te continueren. Dit betekent dat ook in 2021 de mogelijkheid is ingebouwd tot behandeling van de afwijkingenrapportages in de (extra) Statencommissies Financiën, Economie en Bestuur.

Kaders en spelregels

In 2020 heeft de uitvoering van ons financiële beleid wederom plaatsgevonden overeenkomstig de spelregels, zoals opgesteld in de Programmabegroting 2019 en 2020. Ultimo 2020 zijn de verordeningen 216, 217 en 217a geactualiseerd en opnieuw vastgesteld.

5.5.5. Voortgang onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid (art. 217a)

Conform de verordening onderzoeken doelmatigheid en doeltreffendheid Provincie Limburg 2020 rapporteren Gedeputeerde Staten in de bedrijfsvoeringparagraaf van de jaarstukken over de voortgang van de onderzoeken naar de doelmatigheid en doeltreffendheid. (Artikel 217a Provinciewet)
Voor 2020 hebben Gedeputeerde Staten naar aanleiding van de gewijzigde motie 2528 van Andy Rossel c.s. besloten een onderzoek te doen naar de uitvoering van VTH-taken bij Brzo-/Rie-4-bedrijven door de Regionale Uitvoeringsdienst Zuid –Limburg.
Dit onderzoek is afgerond en 18 december 2020 gepubliceerd.

Voortgang eerdere onderzoeken:
1. Het onderzoek “Doelmatigheid proces grondtransacties” is afgerond en wordt in maart 2021 als bijlage bij de nota beheer grondbedrijf gepubliceerd.
2. Vanwege de gewijzigde wetgeving en de ontwikkelingen rondom de Omgevingswet, die naar verwachting in 2021 in werking zal treden, is het onderzoek effectiviteit van handhavingsinstrumenten getemporiseerd om daarin het nieuwe kader dat de invoering van de Omgevingswet biedt, mee te kunnen nemen.

3. De tussenresultaten van het onderzoek doelmatigheid inzet instrumenten op basis van Uitvoeringskader sturing in samenwerking zijn ingebracht in een intern onderzoek naar de beheerkosten van financiering en dienen mede als input voor de evaluatie van SIS 2.0. einde 2020. Deze evaluatie heeft inmiddels plaatsgevonden en geleid tot het concept SIS 3.0. Deze is vastgesteld door PS is vergadering van 5 februari 2021.

4. Het onderzoek “Doelmatigheid en doeltreffendheid provinciaal beleid om Europese subsidies binnen te halen”, zal naar verwachting 1e kwartaal 2021 zijn afgerond. Publicatie vindt dan in het 2e kwartaal 2021 plaats.

5.5.6. Communicatie

Het cluster Communicatie heeft in 2020 de tien thema’s uit het collegeprogramma 2019-2023 ondersteund. Met een structurele integrale aanpak en proactieve samenwerking met partijen binnen en buiten de ambtelijke organisatie is daar in nauwe samenspraak met het college van Gedeputeerde Staten invulling aan gegeven. Communicatie functioneert als een intern communicatie-‘adviesbureau’, dat een regierol in communicatievraagstukken op zich neemt. Communicatie heeft een continue taak en rol in het

adviseren en helpen van andere clusters, project- en programmamanagers bij het verder ontwikkelen van hun communicerend vermogen. Er is op een effectieve wijze ingespeeld op wat er in de Limburgse samenleving leeft. Storytelling, vertalingen naar social media en e-magazines, inzet van video, andere moderne communicatiemiddelen en het monitoren ervan zijn in toenemende mate succesvol ingezet.

De Provincie wil zichtbaar zijn voor en verantwoording afleggen aan de Limburgse samenleving.
De monitoring van de resultaten en effecten van onze (social) media inspanningen hebben we geprofessionaliseerd door zo gericht mogelijk haalbare doelen te stellen per thema/project en meetplannen hierop te baseren en uit te voeren. Daarmee willen we aan onze inwoners laten zien waar de Provincie aan werkt, waar de Provincie voor staat en met welke vragen je bij de Provincie terecht kunt. Daarbij ligt de prioriteit op de eigen communicatiekanalen, dit neemt echter niet weg dat er structureel een professionele en goede relatie wordt onderhouden met de (regionale, lokale, nationale en euregionale) media.

Toen in maart 2020 de COVID-19 crisis uitbrak is daar direct en effectief op ingespeeld. Op de website www.limburg.nl is prominent ingespeeld met de informatiepagina's 'corona in Limburg'. Vooral bedoeld om inwoners van Limburg, ondernemers, werknemers, cultuur- en sport instellingen, etc. te voorzien van actuele informatie. De insteek is om in begrijpelijke taal voor elke genoemde doelgroep gestructureerd de informatie aan te bieden. Bijvoorbeeld door zoveel mogelijk vragen te beantwoorden of de 'weg te wijzen' of aan te geven welke subsidiemogelijkheden beschikbaar zijn. Gouverneur Bovens is direct gestart met een voor de Provincie vernieuwend communicatie-instrument: de "Weblog en podcast Dichtbij'. Een succesvolle reeks die vanuit verschillende invalshoeken de coronacrisis belichtte en mensen een hart onder de riem stak. Wat de impact van corona op de Limburgse economie en werkgelegenheid was en is wordt gemonitord in een zogenoemde Impactmonitor. Een document dat periodiek wordt geactualiseerd. De interne organisatie is in de volle breedte vanaf het moment van de corona uitbraak uitvoerig geïnformeerd met wekelijkse nieuwsbrieven, webinars, videoberichten en mails.

Met de in januari 2020 vernieuwde organisatievisie en de daarin geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie is het belang van een strategisch intern communicatiebeleid verder toegenomen en ingevuld. Samen met onder andere de directie en HRM wordt hier door Communicatie actief invulling aan gegeven. Dit draagt bij aan het actualiseren en moderniseren van de ambtelijke organisatie.
De website www.Limburg.nl voldoet aan de web-richtlijnen voor overheidscommunicatie en is een toegankelijkheidsverklaring opgenomen over het 'Besluit digitale toegankelijkheid overheid'. Er is continue aandacht en zorg voor het op de juiste manier toepassen van de huisstijl, waarmee een consistent beeld van de Provincie Limburg wordt uitgedragen.

5.5.7. Facilitaire Diensten

Het cluster Facilitaire Dienstverlening organiseert en regisseert de interne facilitaire dienstverlening en de huisvesting. Het cluster heeft zich ontwikkeld tot een dynamische en strategische partner in facilitaire dienstverlening door op een klantgerichte, resultaatgerichte en flexibele manier te werken.
Taken worden uitgevoerd op onderstaande gebieden:

- Gebouwen;
- Servicedesk;
- Contractbeheer;
- Evenementenbureau;
- Grafisch Centrum;
- Hospitality.

Door het instellen van maatregelen en beperkingen naar aanleiding van het uitbreken van COVID-19 is vanaf 13 maart 2020 het Gouvernement voor een groot deel beperkt toegankelijk. Aanpassingen in gebruik van ruimten en instellen van regelgeving hebben ertoe geleid dat de ondersteuning van de primaire processen beperkt en aangepast beschikbaar is geweest en dat de kritieke, bestuurlijke en politieke processen gewaarborgd bleven.

Zestig procent van de facilitaire dienstverlening wordt uitbesteed, dertig procent gebeurt in eigen beheer en tien procent is regisseren en procesborging. De organisatiestructuur van het cluster is ´smal´ ingevuld, omdat op basis van regievoering wordt gewerkt.

In de vastgestelde klimaatakkoorden worden de ambities en de te nemen maatregelen aangegeven met betrekking tot de verdere verduurzaming van de provinciale gebouwen.
In deze collegeperiode is het ambitieniveau aangegeven en is een businesscase opgesteld voor de toepassing van PV-installaties op de gebouwde provinciale omgeving. De businesscase wordt in 2021 ter besluitvorming voorgelegd.
Geregeld vinden gesprekken plaats met aan de Provincie gelieerde instellingen met als doel te onderzoeken of en in hoeverre deze organisaties gebruik kunnen maken van onze kennis en ervaring op facilitair gebied. Concreet betekent dit dat er gezamenlijke contracten zijn afgesloten voor de levering van groen gas en elektriciteit en preventief onderhoud van gebouwgebonden installaties.

Het huidige dienstverleningsconcept en de samenwerkingsverbanden van de Servicedesk zijn in 2020 uitgebreid. De kanaalstrategie, die toegepast wordt om de klant te sturen om gebruik te maken van een bepaald kanaal om zijn product of dienst te kiezen, wordt verder geprofessionaliseerd.

Door de ontwikkelingen in de multimediatoepassingen neemt de vraag naar digitale producten toe. Het Grafisch Centrum, binnen de Front Office, vervult een scharnierfunctie richting het cluster Communicatie in verband met de revitalisering van de huisstijl.

Op de netwerkkalender 2020 zijn onder andere strategische netwerkevenementen opgenomen. Deze netwerkevenementen worden gecoördineerd en uitgevoerd door het Evenementenbureau in samenwerking met beleidsclusters. Belangrijk hierbij is dat de corporate identity wordt uitgedragen.
Het strategische evenementenbeleid is nog verder geoptimaliseerd. Door het instellen van maatregelen en beperkingen naar aanleiding van COVID-19 zijn sinds begin maart een groot deel van de evenementen gecanceld. Een aantal evenementen hebben in digitale vorm plaatsgevonden.

Op basis van circulaire economie en SROI zijn een aantal voorname meerjarige contracten afgesloten zoals afvalverwerking, papier inkoop en verwerking en schoonmaak.

5.5.8. Social Return on Investment

De Provincie voert een actief beleid op het gebied van Social Return On Investment (SROI). Door het opnemen van sociale voorwaarden, eisen en wensen in inkoop-, aanbestedingstrajecten aan leveranciers, bevordert de Provincie Limburg de arbeidsparticipatie.
In het in 2019 vastgestelde Inkoop- en aanbestedingsbeleid Provincie Limburg is aan toepassing van SROI bij provinciale aanbestedingen aandacht besteed.

"De ambitie ten aanzien van Social Return of Investment wordt als volgt ingevuld:

- *Opdrachten worden waar mogelijk zodanig geformuleerd dat deze een component "werk" bevatten ten behoeve van de arbeidsmarkt waarop SOCIAL RETURN het oog heeft (Social Return 2.0);*
- *Bij alle opdrachten wordt overwogen of een lager of hoger percentage dan 5% als eis reëel is;*
- *Als een eis niet reëel is, dan wordt overwogen om een wens te formulere;*
- *Goede invulling van eisen en wensen wordt gewaardeerd in een grotere kans op het verkrijgen van de opdracht.*

Een andere invulling aan het maatschappelijk thema 'mens' wordt gegeven middels het voorbehouden van bepaalde opdrachten aan sociale werkplaatsen en aan ondernemers die de maatschappelijke en professionele integratie van gehandicapten of kansarmen tot hoofddoel hebben. Dit zijn de PSO 30+ Abw gecertificeerde (of gelijkwaardige) ondernemingen."

In 2020 werd bij 14 aanbestedingen social return toegepast. Gemiddeld bedroeg het vastgestelde percentage 5% van de opdrachtsom.
Bij bepaalde opdrachten is er een wettelijke mogelijkheid om een hoog percentage social return uit te vragen. Artikel 2.82 van de Aanbestedingswet 2012 biedt aanbestedende diensten namelijk de mogelijkheid om de deelname aan aanbestedingsprocedures voor te behouden aan specifiek drie soorten inschrijvers:

- sociale werkplaatsen (SW-bedrijven);
- ondernemers die de maatschappelijke en professionele integratie van gehandicapten of kansarmen tot hoofddoel hebben (dat doel kan bijvoorbeeld uit de statuten blijken, maar ook uit de aard van hun activiteiten);
- programma's voor beschermde arbeid.

Bij alle drie geldt als voorwaarde dat minstens 30% van de werknemers gehandicapte of kansarme werknemers moeten zijn. Dit is bij SW-bedrijven het geval, en ook bij sommige sociaal ondernemers. De aanbesteding van schoonmaak is als een voorbehouden opdracht aanbesteed. De nieuwe opdrachtnemer Balanz Facilitair is een sociale werkplaats, welke in het kader van de opdracht minimaal voor 30% tot de doelgroep behorende werknemers inzet.

5.5.9. Subsidies

Ook voor wat betreft het cluster Subsidies was 2020 een bijzonder jaar. Veel projecten en jaarplannen van structurele subsidierelaties waarvoor subsidie was verleend konden vanwege de coronamaatregelen niet of slechts inhoudelijk gewijzigd dan wel met vertraging doorgaan. Soms waren wel kosten gemaakt, maar konden de door de subsidieaanvrager beoogde resultaten niet of slechts gedeeltelijk worden gerealiseerd. Dat gold met name voor evenementen en in aanzienlijk mindere mate voor fysieke projecten. Om hieraan tegemoet te komen zijn de zogenaamde ‘coulancemaatregelen’ door Gedeputeerde Staten vastgesteld en aan Provinciale Staten gecommuniceerd via de voortgangsbrieven. Om het proces van het indienen van door de coronacrisis gerelateerde verzoeken om projectduurverlengingen, inhoudelijke projectwijzigingen en/of begrotingswijzigingen te vereenvoudigen is, een praktisch digitaal formulier hiervoor op de website geplaatst.
Er zijn 192 van dergelijke meldingen ontvangen, welke op een enkele uitzondering na ook allemaal zijn afgehandeld.

Daarnaast heeft ook een groot aantal instellingen in het culturele domein, door tussenkomst van de Provincie, een compensatie ontvangen voor de geleden schade als gevolg van corona, uit de daarvoor door BZK beschikbaar gestelde middelen, maar ook uit eigen provinciale middelen.

In 2020 zijn 4.965 nieuwe aanvragen (waarvan 742 subsidieverzoeken en 4.223 aanvragen voor een duurzaamheidslening) door het cluster subsidies afgehandeld. Met name omdat in 2020 nog niet alle beleidskaders en de daaraan gekoppelde subsidieregelingen waren vastgesteld en uiteraard vanwege de coronapandemie is het aantal subsidieverzoeken achtergebleven ten opzichte van voorgaande jaren. 90% van de dossiers is binnen de wettelijke termijn afgehandeld. De gemiddelde doorlooptijd was 55 (kalender)dagen. De Provincie Limburg streeft naar een zo spoedig mogelijke afhandeling waarin de wettelijke termijn niet leidend is. Daarnaast zijn er 506 dossiers achteraf vastgesteld.

Halverwege 2020 is gestart met een opschoonactie van vaststellingsdossiers, waarvan de projectduur al langere tijd is verstreken. Doelstelling van deze actie betreft het in beeld brengen en opschonen/afhandelen van langer liggende oudere vaststellingsdossiers. Periodiek wordt hierover gerapporteerd in het Routine Overleg Subsidies. Daarnaast maakt het overzicht van de lopende oudere vaststellingen een vast onderdeel uit van de door GS vastgestelde (en aan PS aangeboden) halfjaarlijkse rapportage ‘Subsidies in cijfers’.

In 2020 heeft de verdere uitrol van de brede herijking van het subsidieproces plaatsgevonden. Het doel van de herijking is gericht op verdere vereenvoudiging en dus ook op vermindering van administratieve- en uitvoeringslasten, voor zowel de Provincie Limburg áls de (potentiële) subsidieaanvrager/ontvanger.

Het belangrijkste verbeterpunt voor burgers en organisaties is versimpelen, door begrijpelijke taal, duidelijke subsidieregelingen en eenvoudige procedures.

Dit heeft er onder andere toe geleid dat er nog maar één beleidsregel is met betrekking tot subsidies en dat de beleidsregels met betrekking tot reserves en voorzieningen zijn geschrapt. In ambtelijke en bestuurlijke overleggen is er wel versterkt aandacht voor de algemene vermogenspositie van structurele subsidierelaties met het oog op de continuïteit. Ook voor het expertenteam dat de zogenaamde risicodossiers monitort is hier een rol weggelegd.

Daarnaast is er kritisch gekeken naar de subsidieregelingen en daar waar mogelijk zijn deze vereenvoudigd. Veel nauwere samenwerking met beleidsclusters bij de voorbereiding van een nieuwe subsidieregeling is daarvoor cruciaal met ook veel aandacht voor de uitvoerbaarheid en helder en duidelijk taalgebruik. Ook de multidisciplinair samengestelde klankbordgroep, die met name tot taak heeft om mee te denken over het in te zetten instrumentarium (subsidies of wellicht beter leningen, participaties, opdrachten ed.) heeft hierin een rol.
Het aantal subsidieregelingen dat werkt met zogenaamde tenderprocedures is teruggebracht tenzij verplicht, zoals voor het Plattelands Ontwikkelings Programma 3 (POP3).
Alle uitgaande brieven/beschikkingen zijn opnieuw tegen het licht gehouden, waarbij de klant direct ziet wat van hem verwacht wordt, terwijl de meer juridische informatie naar een vaste bijlage is verplaatst.

Het nieuwe subsidiezaaksysteem is begin mei 2020 live gegaan en gefaseerd verder geïmplementeerd, met als resultaat dat op 1 november 2020 alle subsidieregelingen in het nieuwe systeem waren ingevoerd. Met het nieuwe systeem kan het cluster de subsidieaanvrager nog beter bedienen met een digitaal klantportaal. Doelstelling is dat de klant, op ieder moment van de dag, inzicht krijgt in de status van de aanvraag alsmede toegang heeft tot het klantdossier, waarin ook de door de klant te ondernemen acties zijn opgenomen. Het subsidieportaal is generiek van opzet, zodat het ook voor andere taakvelden van de Provincie gebruikt kan worden. Verder zal het systeem het algehele subsidieproces efficiënter maken, met name doordat digitaal ingediende aanvragen (ondertekend via E-herkenning (organisaties) of DigiD (natuurlijke personen)) direct in het systeem binnenkomen en uitgaande post eveneens digitaal kan worden aangeboden. Op dit moment is het analoog indienen van een subsidieaanvraag nog wel mogelijk evenals het analoog ontvangen van de brieven/correspondentie van de Provincie.
Verwacht mag worden dat de verdergaande digitalisering ertoe zal leiden dat met minder mensen hetzelfde of zelfs meer kan worden gedaan.

De stappen die zijn gezet om de administratieve en uitvoeringslasten te verminderen leken gedwarsboomd te worden door aangescherpte regelgeving door de commissie BBV betreffende de financiële spelregels inzake de “lastneming van verleende subsidies”. Zowel vanuit het cluster Financiën als vanuit het cluster Subsidies is erop ingezet de extra lasten tot een minimum te beperken. Deze acties lijken succesvol te zijn geweest. Een en ander zal in 2021 mede door besluitvorming via Provinciale Staten zijn beslag krijgen.

Alleen al de subsidiepagina op de provinciale website met de actuele subsidieregelingen is in 2020, 30.882 keer bezocht. Op de algemene subsidiepagina is een koppeling gemaakt naar de producten en diensten catalogus waar potentiële subsidieaanvragers gemakkelijk kunnen zoeken tussen alle producten en diensten van subsidies. Er kan ook nog worden gefilterd op doelgroep en thema.

Het voornemen om samen met de beleidsclusters meer naar buiten te treden, onder andere door het organiseren van informatiebijeenkomsten, is door de coronapandemie niet van de grond gekomen, maar blijft een belangrijk aandachtspunt.

Alle Provincies werken met ingang van 2018 met een centrale subsidieafdeling. Kennisdeling/afstemming met andere Provincies vindt tweejaarlijks plaats via de IPO-werkgroep Subsidies. Naast de afstemming met andere Provincies, zet het cluster Subsidies actief in op meer samenwerking met Limburgse gemeenten om daar waar mogelijk processen op elkaar af te stemmen en om ervaringen en knelpunten binnen het subsidieproces te bespreken. In dit verband kan vermeld worden dat er intensief contact (meerdere online en fysieke sessies) geweest is met de gemeente Maastricht, die bezig is een centrale subsidieafdeling in te richten. Kennisdeling op het gebied van procedures, systemen en de formatieve inrichting was daarbij leidend.
Op deze manier kan van elkaar geleerd worden. Dit alles vanuit het streven om ook onze aanvragers beter te bedienen.

5.5.10. Gegevensbeheer

De Provincie Limburg voert een privacybeleid waarin wordt uitgesproken dat een adequaat niveau van Privacy- en Informatiebeveiliging wordt nagestreefd waarbij, voor het reduceren van risico's, voortdurend afwegingen worden gemaakt om de juiste balans te vinden tussen relevante wetgeving, de taakstelling van de organisatie, een praktische manier van werken en de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen.

Per 1 juli 2020 is een nieuwe (interne) functionaris voor de gegevensbescherming (FG) aangewezen. De FG fungeert als interne privacy toezichthouder en rapporteert rechtstreeks aan de algemeen directeur over zijn werkzaamheden. Eind 2020 heeft deze functionaris zijn eerste halfjaarlijks verslag uitgebracht. Hierin wordt aangegeven welke stappen in 2020 gezet zijn en welke vervolgstappen gewenst zijn.

In 2020 zijn op het terrein van privacy onder andere de volgende stappen gezet:
1. Intensivering van de voorlichting en bewustwording op het gebied van privacy (onder andere via de 3e ronde 'Are you secure' en uitwerking van een module 'privacy' in het introductieprogramma).
2. Het verwerkingsregister (het register met alle verwerkingen van persoonsgegevens) is aangevuld en geactualiseerd.
3. In 2020 zijn meerdere DPIA's (het instrument om vooraf de privacyrisico's van een gegevensverwerking in kaart te brengen teneinde daarna maatregelen te kunnen nemen om de risico's te verkleinen) uitgevoerd waarmee de voornaamste privacyrisico's zijn geduid. Bijvoorbeeld in het kader van de aanbesteding van een nieuw E-HRM systeem en het proces van burgemeestersbenoemingen.
4. Actualisatie van een aantal interne privacy protocollen, waaronder het datalekkenprotocol, het DPIA-protocol en het protocol dienstauto's.

5.6. Verbonden partijen

Deze paragraaf geeft inzicht in diverse aspecten van de verbonden partijen. Bij de uitwerking van deze paragraaf is enerzijds rekening gehouden met het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en anderzijds met de informatie die voor de gebruikers van deze jaarrekening het meest relevant is.

1. Belangrijkste ontwikkelingen in het boekjaar

In het lopende boekjaar, 2020, is in totaal voor € 22,9 mln. geïnvesteerd in de Provinciale deelnemingen. De investering valt uiteen in € 4,4 mln. in Provinciale fondsen, € 14,9 mln. in de Brightlands Campussen en € 3,6 mln. in de luchthaven. Daarnaast zijn per einde boekjaar 2020 drie Verbonden Partijen beëindigd, namelijk: Vordering op Enexis B.V., Verkoop Vennootschap B.V. en Cross Border Leases (CBL) Vennootschap B.V. Deze vennootschappen waren met specifieke doelen opgericht om de verkoop van Essent af te wikkelen. De doelstellingen zijn bereikt en de vennootschappen zijn in 2020 opgeheven.

Relevante ontwikkelingen hebben plaatsgevonden bij onderstaande deelnemingen:

- Enexis: Ten behoeve van haar bijdrage van in de energietransitie (o.a. versterking van de netten), dient Enexis de komende jaren fors te investeren. Hiervoor heeft Enexis (mede) een beroep gedaan op de aandeelhouders. In 2020 hebben de aandeelhouders voor € 500 mln. aan leningen verstrekt ter versterking van het eigen vermogen van de vennootschap. Winsten staan als gevolg van dalende rentes steeds meer onder druk. Na fiscale correctie komt de winst in 2020 uit op € 150 mln. Uitgaande van een 50% uitkering als dividend ontvangt de Provincie € 12,1 mln. dividend in 2021. Dit bedrag is ook in de provinciale begroting 2021 geraamd. Er heeft tot maart 2021 geen negatieve bijstelling van de creditrating plaatsgevonden. Enexis verwacht overigens dat dit wel kan gebeuren in 2022, maar ziet voldoende mogelijkheden om dit risico te mitigeren.
- Brightlands Chemelot Campus: In 2020 is het besluit genomen om de Chemelot campus te laten uitbreiden aan de noordzijde, de zogenaamde GREX Noord. De grondexploitatie zal worden uitgevoerd binnen CRF B.V., waarvoor het resterende budget van CRF BV ad € 13,32 mln. is gealloceerd. Ontwikkeling van het vastgoed zal worden uitgevoerd door Chemelot Campus Vastgoed CV, waarbij de directie van de campus de mogelijkheden van toekomstige externe financiering momenteel onderzoekt.
- Chemelot Scientific Participations (CSP): De subsidie van € 9 mln. voor het programma Brightsite verloopt conform het amendement 68 via CSP B.V.. Brightsite is erop gericht om aan de hand van zes programmalijnen de processen op Chemelot te verduurzamen.
- Brightlands Smart Service Campus Heerlen: Door de coronacrisis heeft de campus geen fysieke bijeenkomsten kunnen organiseren. Verder zijn de effecten van corona beperkt. In 2020 is een nieuwe CEO aangetreden, en wordt aansluiting gezocht met de AI (artificial intelligence) Hub, hetgeen serieuze toekomstige mogelijkheden biedt.

- Brightlands Campus Greenport Venlo: Doorontwikkeling van het strategisch plan heeft plaatsgevonden en er is nieuwbouw gerealiseerd in de vorm van het Brighthouse en Brightworks. Binnen het ontwikkelbedrijf zijn weinig grondverkopen gerealiseerd, maar wel veel verkoopovereenkomsten gesloten waardoor het resultaat door zal schuiven naar 2021. In maart 2020 is een bijzonder project opgeleverd, namelijk de spooraanpassingen voor de railterminal. De begroting 2021 en meerjarenraming 2022-2025 laat een negatiever resultaat zien dan verwacht bij aanvang in 2017. Zichtbaar wordt dat er t/m 2025 een additionele kapitaalbehoefte is. Dit wordt o.a. veroorzaakt door effecten van de corona crisis, hogere onderhoudskosten aan de gebouwen en een aanpassing van de tarieven van de servicekosten. Samen met de gemeente Venlo zal de Provincie zich moeten beraden op welke wijze zij invulling gaan geven aan de financieringsbehoefte op korte- en lange termijn.
- LIOF: In 2020 heeft LIOF zich ingezet om de economische effecten van de coronacrisis te bestrijden door het uitvoeren van de Corona Overbrugging Leningen (COL). Door de getroffen corona maatregelen zijn acties met betrekking tot het versterken van de Euregio niet goed uitgevoerd kunnen worden, zo zijn evenementen gedigitaliseerd of geannuleerd. Tevens is er sprake van een verlies van € 5 mln. door waardeverlies van de financiële activa, echter is er geen sprake van afwaardering op de provinciale balans omdat LIOF over de afgelopen jaren winst heeft gemaakt.
- MKBLF: 2020 betrof het laatste jaar voor het fonds in acquisitiefase. Het fonds is uitgeput en bevindt zich vanaf 2021 in een beheerfase.
- LBDF: 2020 betrof het laatste jaar in acquisitiefase. De verschillende fondsen zijn uitgeput en bevinden zich vanaf 2021 in een beheerfase.
- Limburgs Energiefonds (LEF): In juni 2020 heeft Provinciale Staten besloten over de fondsuitbreiding naar een fondsomvang van € 268 mln., inclusief financiering door de Europese Investeringsbank. Definitieve goedkeuring van de EIB voor de eerste €54 mln. is reeds verkregen op 16 december 2020. Middels deze uitbreiding kan LEF haar taak als energiefonds continueren. Daarnaast is de transactie tussen Mijnwater (voorheen 100% eigendom van het LEF) en Enpuls, dochter van Enexis, eind 2020 afgerond (met als effectieve datum 1 juli 2020). Als resultaat van deze transactie is Mijnwater gesplitst in Mijnwater Warmte Infra B.V. en Mijnwater Energy B.V.. LEF blijft na deze splitsing eigenaar van het exploitatiebedrijf en daarmee de energiecentrales, bronnen en het inpandig netwerk.
- Ruimte voor Ruimte (RvR): Naar verwachting van de directie Ruimte voor Ruimte zal de GREX voor 2020 sluiten op € 3,8 mln. negatief (ultimo 2019 op € 8,7 mln. negatief). De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen. In 2020 heeft de Provincie Limburg in het kader van de garantstelling jegens de NWB de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Recent heeft RvR aangegeven deze vervroegd af te kunnen lossen.

2. Visie en beleidsvoornemen deelnemingen

Het aangaan van een deelneming, alsmede het behouden daarvan dient voort te vloeien uit tenminste de navolgende drie uitgangspunten:

- er is sprake van een strategisch Provinciaal belang;
- een permanente rol en betrokkenheid wordt wenselijk of noodzakelijk geacht;

- de Provincie wil actief kunnen sturen.

De aansluiting bij deze principes verschilt per deelneming en wordt toegelicht in de factsheets per verbonden partij. Alle overwegingen ten aanzien van het aangaan en beheer van verbonden partijen zijn opgenomen in hoofdstuk 5 van Sturing in Samenwerking 3.0.

3. Interpretatie

Voor de interpretatie van deze paragraaf zijn de volgende zaken van belang: de opgenomen subsidie betreft enkel de structurele subsidies dan wel subsidie bij oprichting. Volledigheid van de financiële gegevens is afhankelijk van het moment van vaststelling van de jaarrekening van de externe partij. Het belang zoals vermeld in het organogram is het belang van de bovenliggende entiteit. Dochtervennootschappen worden enkel separaat opgenomen als deze niet worden meegeconsolideerd in de directe deelneming van de Provincie. Uitzondering hierop zijn de beide dochtervennootschappen van Chemelot Participaties BV (6. Chemelot Campus BV en 7. Chemelot Research Facilities BV). De kredieten van Provinciale Staten zijn namelijk verstrekt aan deze vennootschappen, welke vennootschappen op een later moment dochtervennootschap van Chemelot Participaties BV zijn geworden. De boekwaarde zoals vermeld in de Factsheet betreft de boekwaarde per 31 december 2020 (voor afwaarderingen). De grafiek provinciale investeringen in de Factsheet geeft de bruto investering (voor afwaardering) weer voor het betreffende boekjaar.

4. Regeling grote projecten

Diverse verbonden partijen vallen onder de Regeling Grote Projecten. Conform deze Regeling worden periodiek gedetailleerde voortgangsrapportages opgesteld en met uw Staten gedeeld. In deze voortgangsrapportage wordt onder meer gerapporteerd over doelbereik, GS/PS-besluiten, financiën en risico’s.

5. Verloopoverzicht boekwaarde per Verbonden partij

	Verbonden Partij	31-12-2019	Mutatie boekjaar	31-12-2020*	
1	Enexis Holding N.V.	€ 6.202.544	€ -	€ 6.202.544	Essent
2	CSV Amsterdam B.V.	€ 3.220	€ -	€ 3.220	
3	Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.	€ 1	€ -	€ 1	
4	Chemelot Campus Vastgoed C.V.	€ 60.995.266	€ 1.000.000	€ 61.995.266	Brightlands
5	Chemelot Participaties B.V.	€ 25.194.800	€ 2.000.000	€ 27.194.800	
6	Chemelot Campus B.V.	€ -	€ -	€ -	
7	Chemelot Research Facilities B.V.	€ -	€ -	€ -	
8	Chemelot Scientific Participations B.V.	€ 1	€ 6.865.000	€ 6.865.001	
9	Enabling Technologies B.V.	€ 2.325.000	€ -	€ 2.325.000	
10	Brightlands Maastricht Health Campus B.V.	€ 2.263.717	€ 1.044.833	€ 3.308.550	
11	Campus Heerlen Huisvesting B.V.	€ -	€ -	€ -	
12	Campus Heerlen Management Development B.V.	€ -	€ 300.000	€ 300.000	
13	Greenport Venlo Campus Vastgoed B.V.	€ 12.350.307	€ 3.414.720	€ 15.765.027	
14	Greenport Venlo Campus Vastgoed C.V.	€ 8.096.693	€ -	€ 8.096.693	
15	Greenport Venlo Ontwikkelbedrijf B.V.	€ 27.200.000	€ -	€ 27.200.000	
16	Brightlands Campus Greenport Venlo B.V.	€ -	€ 290.000	€ 290.000	
17	N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht	€ 16.072.048	€ 3.631.100	€ 19.703.148	MAA
18	N.V. Aangewezen Luchtvaartterrein Maastricht-Aachen Airport	€ 1	€ -	€ 1	
19	Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.	€ 1.668.000	€ -	€ 1.668.000	
20	Land Development AviationValley Maastricht C.V.	€ -	€ -	€ -	
21	Land Development AviationValley Maastricht N.V.	€ 18.000	€ -	€ 18.000	
22	N.V. Industriebank LIOF	€ 42.877.738	€ -	€ 42.877.738	Fondsen
23	MKB-Leningenfonds (MKB-L) B.V.	€ 15.154.058	€ 668.554	€ 15.822.612	
24	Limburg Business Development Fonds (LBDF) B.V.	€ 12.483.943	€ 1.984.260	€ 14.468.203	
25	Chemelot Ventures B.V.	€ 5.089.964	€ 1.450.533	€ 6.540.497	
26	Brightlands Agrofood Ventures B.V.	€ 410.599	€ 346.603	€ 757.202	
27	Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.	€ 52.671.651	€ -	€ 52.671.651	
28	Provincie Limburg Commandiet B.V.	€ -	€ -	€ -	RvR
29	RvR Limburg Beheer B.V.	€ -	€ -	€ -	
30	RvR Limburg C.V.	€ -	€ -	€ -	
31	BNG Bank N.V.	€ 22.689	€ -	€ 22.689	Overig
32	Nederlandse Waterschapsbank N.V.	€ 3.063	€ -	€ 3.063	
33	N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg	€ 132.458	€ -	€ 132.458	
34	Limburgse Herstructureringsmaatschappij voor Bedrijven terreinen B.V.	€ 66.000	€ -	€ 66.000	
35	IBA Parkstad B.V.	€ -	€ -	€ -	
36	Stichting Euregio Maas-Rijn	€ -	€ -	€ -	
37	Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking				
38	RUD Zuid-Limburg	€ -	€ -	€ -	
39	RUD Limburg-Noord	€ -	€ -	€ -	
40	Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg	€ -	€ -	€ -	
41	Het Interprovinciaal Overleg	€ -	€ -	€ -	
42	Zuidelijke Rekenkamer	€ -	€ -	€ -	
	Totaal	**€ 291.301.760**	**€ 22.995.603**	**€ 314.297.364**	

Chemelot | MHSSC | GPV

**Voor afwaardering*

1. Enexis Holding N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 6.202.544
Belang provincie:	16,12%
Zeggenschap provincie:	16,12%
Betrokkenen:	6 Provincies en > 100 gemeenten

Doelstelling

Enexis is een netwerkbedrijf in Noord-, Oost- en Zuid-Nederland. Voor 2,8 miljoen huishoudens en bedrijven verzorgt Enexis de distributie van energie. De netbeheerderstaak is een publiek belang, wettelijk geregeld met toezicht vanuit de Autoriteit Consument en Markt (ACM). Enexis beheert, onderhoudt en vernieuwt het energienetwerk waarover de leverancier electriciteit en/of gas bij de consument of bij het bedrijf brengt en ophaalt.

Provinciale investeringen (€ 000.)

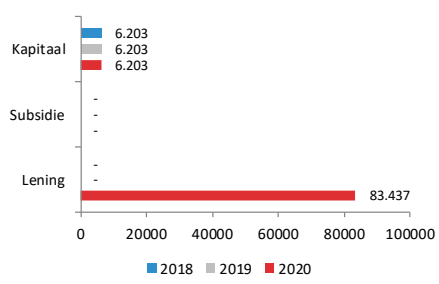

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

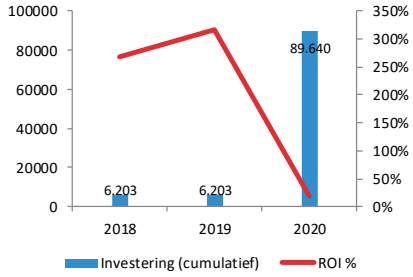

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	83.437
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	6.203	6.203	6.203
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	745
Ontvangen dividend in periode € 000.	16.692	19.683	16.920
ROI %	269%	317%	20%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	7.715.000	8.258.000	8.751.000
Eigen vermogen	4.024.000	4.112.000	4.116.000
Vreemd vermogen	3.691.000	4.146.000	4.635.000

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.445.000	1.491.000	1.516.000
Bedrijfsresultaat (EBIT)	404.000	353.000	242.000
Netto Resultaat	319.000	210.000	108.000

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	4,1%	2,5%	1,2%
Solvabiliteit (EV/TV)	52,2%	49,8%	47,0%
Dividend Provincie (€ 000.)	16.692	19.683	16.920

Publiek belang

Het publiek belang van deelname is gelegen in het waarborgen van een excellent netbeheer: een betrouwbare, duurzame en publieksgerichte energievoorziening in haar verzorgingsgebied, waaronder Limburg. De tweede pijler van het Strategisch plan betreft Enexis haar rol in de energietransitie: het versnellen van de energietransitie door samen met lokale partners Nederlandse klimaatdoelen te realiseren alsmede innovatieve, schaalbare oplossingen om te energietransitie te versnellen. Voor deze laatste opgave komt er de komende 10 jaren een enorme extra investeringsopgave op Enexis af, waarvoor Enexis in 2020 bij haar aandeelhouders een lening van € 500 mln. heeft opgehaald.

Visie en beleidsvoornemen

Ons College heeft uw Staten op 27 juli 2015 haar visie en beleidsvoornemens omtrent deze deelneming kenbaar gemaakt, bestaande uit 4 kernelementen: a. Ondersteuning van het Strategisch Plan van Enexis met de kernwaarden: betrouwbaarheid, betaalbaarheid , klantgerichtheid en duurzaamheid. b. De Provincie hecht veel belang aan een goed functionerend netwerk. Via het aandeelhouderschap zet de Provincie ook in op de ontwikkeling van smart grids zodat duurzame energietoepassingen verbonden kunnen worden. Energie-investeringen versterken op die manier ook de economische ontwikkeling. c. We hechten belang aan een stabiel en voorspelbaar jaarlijks dividend. De Provincie koestert haar aandelenbelang maar zal niet overgaan tot een significante uitbreiding.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De strategie van Enexis bestaat uit 2 pijlers: excellent netbeheer en versnellen van de energietransitie. In 2020 slaagde Enexis erin om haar netbeheer op het vereiste niveau te houden, waarvoor in 2020 € 657 miljoen werd geinvesteerd. De energietransitie vergt dat de netten verzwaard worden, waarbij de netbeheerders tegen capaciteitsproblemen aanlopen. Voor deze opgave moet Enexis de komende (10) jaren fors investeren, waarbij Enexis een beroep heeft gedaan op de aandeelhouders. In 2020 hebben aandeelhouders leningen verstrekt aan Enexis, dit ter versterking van het eigen vermogen, van in totaal € 500 mln. De nettowinst 2020 kwam uit op € 108 mln. De genormaliseerde winst bedraagt € 150 mln, waarvan € 75 mln. als dividend zal worden uitgekeerd. Provincie Limburgt ontvangt hiervan 16,12% (€ 12,1 mln). Dit is volledig in lijn met de geraamde dividenden in de provinciale begroting.

Provinciaal Risico

Het risico bestaat dat de boekwaarde á € 6,2 mln. moet worden afgewaardeerd. Momenteel achten wij de kans dat dit risico materialiseert zeer klein. De dividendverwachtingen komen steeds meer onder druk te staan door de zeer lage rentestanden (WACC). Met ingang van de nieuwe reguleringsperiode (2022) geldt een veel lagere, in de tarieven op te nemen, WACC en zal de verwachte nettowinst structureel met circa € 50 mln. per jaar afnemen. Met deze neerwaartse ontwikkeling heeft de Provincie in haar MJR rekening gehouden.

2. CSV Amsterdam B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 3.220
Belang provincie:	16,12%
Zeggenschap provincie:	16,12%
Betrokkenen:	6 Provincies en > 100 gemeenten

Doelstelling

CSV Amsterdam B.V. is betrokken bij de verkoop van Attero Holding N.V. door de voormalige publieke aandeelhouders aan Waterland. De verkopers hebben hun resterende rechten en verplichtingen (waaronder het beheer van de escrow) overgedragen aan deze vennootschap.

Provinciale investeringen (€ 000.)

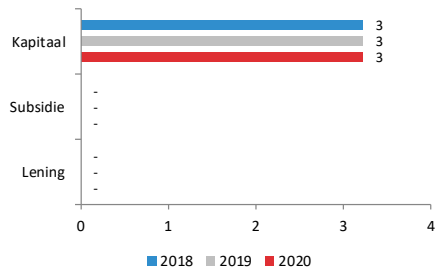

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

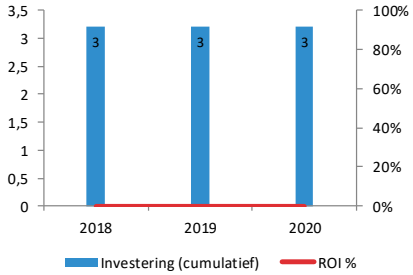

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3	3	3
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	791	535	420
Eigen vermogen	746	452	393
Vreemd vermogen	45	84	27

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	363
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(123)	(294)	174
Netto Resultaat	(124)	(294)	172

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-15,6%	-54,9%	41,0%
Solvabiliteit (EV/TV)	94,3%	84,4%	93,5%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Deze deelneming wordt tijdelijk aangehouden om de verkoop van Attero aan Waterland af te wikkelen. CSV Amsterdam B.V. crëeert de noodzakelijke randvoorwaarden voor maximalisatie van de verkoopopbrengst van Attero een optimale risicoafdekking voor de publieke aandeelhouders.

Visie en beleidsvoornemen

Deze deelneming wordt tijdelijk aangehouden om (in eerste instantie) de verkoop van Essent aan RWE af te wikkelen alsmede, in een later stadium, ook de verkoop van Attero aan Waterland. Eventuele claims kunnen door Waterland worden ingediend. Na afwikkeling van deze eventuele claims van Waterland zal de escrow-rekening worden opgeheven en het restant op deze rekening kunnen worden uitgekeerd aan de aandeelhouders naar rato van het aandelenbelang. Dit is in 2020 ook gebeurd.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2020 is de escrow (verkoop Attero) afgewikkeld en deze afrekening heeft geleid tot een vrijval van bijna de gehele escrow van € 8 mln. Provincie Limburg heeft hiervan € 1,3 mln. ontvangen.
Op 4 maart 2021 is bekend geworden dat de escrowbeheerder (notaris Pels Rijcken) onrechtmatig gebruik heeft gemaakt van de ecrow rekening. Hierdoor wordt een bedrag ad € 55.000 aan rente op de rekening gemist, waarvan aandeel Provincie Limburg € 9.000 (16,12%). Uw Staten zijn hierover op 5 maart 2021 direct door de portfeuillehouder geinformeerd. Ten tijde van het opstellen van deze paragraaf is geen nieuwe informatie beschikbaar.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt een gering risico (een deel van) de boekwaarde ad € 3.220 te moeten afwaarderen. Uit de liquidatie van de BV komen naar verwachting voldoende middelen beschikbaar ter dekking van de boekwaarde.

3. Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1
Belang provincie:	16,12%
Zeggenschap provincie:	16,12%
Betrokkenen:	6 Provincies en > 100 gemeenten

Doelstelling

PBE B.V. heeft op 30 september 2011 de aandelen ERH en daarmee indirect het 50% belang in EPZ (kerncentrale Borssele) geleverd aan RWE. Daarmee is een einde gekomen aan de primaire opdracht van PBE, zijnde het behartigen van het 50%-belang in EPZ. PBE zal als tijdelijke vennootschap de resterende rechten en verplichtingen afwikkelen, in het bijzonder die rechten en verplichtingen die voortvloeien uit het Convenant en aanvullend Convenant dat is overeengekomen met de Staat.

Provinciale investeringen (€ 000.)

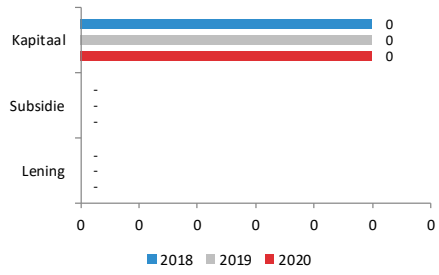

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

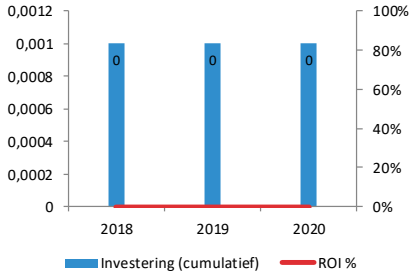

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	0	0	0
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	1.628	2.045	1.589
Eigen vermogen	1.605	1.590	1.569
Vreemd vermogen	24	455	20

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(15)	(15)	(18)
Netto Resultaat	(15)	(15)	(20)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,9%	-0,8%	-1,3%
Solvabiliteit (EV/TV)	98,6%	77,7%	98,8%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De deelneming wordt aangehouden om aan formele rechten en verplichtingen jegens de Staat, vastgelegd in een Convenant, te voldoen.

Visie en beleidsvoornemen

Het aandeelhouderschap wordt aangehouden omdat PBE, als gevolg van gemaakte afspraken met de Staat en vastgelegd in een Convenant, rechten en verplichtingen heeft voor een periode van 8 jaren na ondertekening van de EPZ SPA (30 september 2011). PBE is sinds eind 2011 slechts een praktisch lege B.V. om een aantal zaken af te wikkelen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het bestuur van de vennootschap is een proces gestart om het Convenant met de Staat te beëindigen en de vennootschap op te heffen. Er zijn verder geen aandachtspunten en ontwikkelingen te melden.

Provinciaal Risico

De Provincie loopt geen risico, omdat de boekwaarde in een eerdere fase al is afgeboekt naar € 1.

Brightlands Chemelot Campus

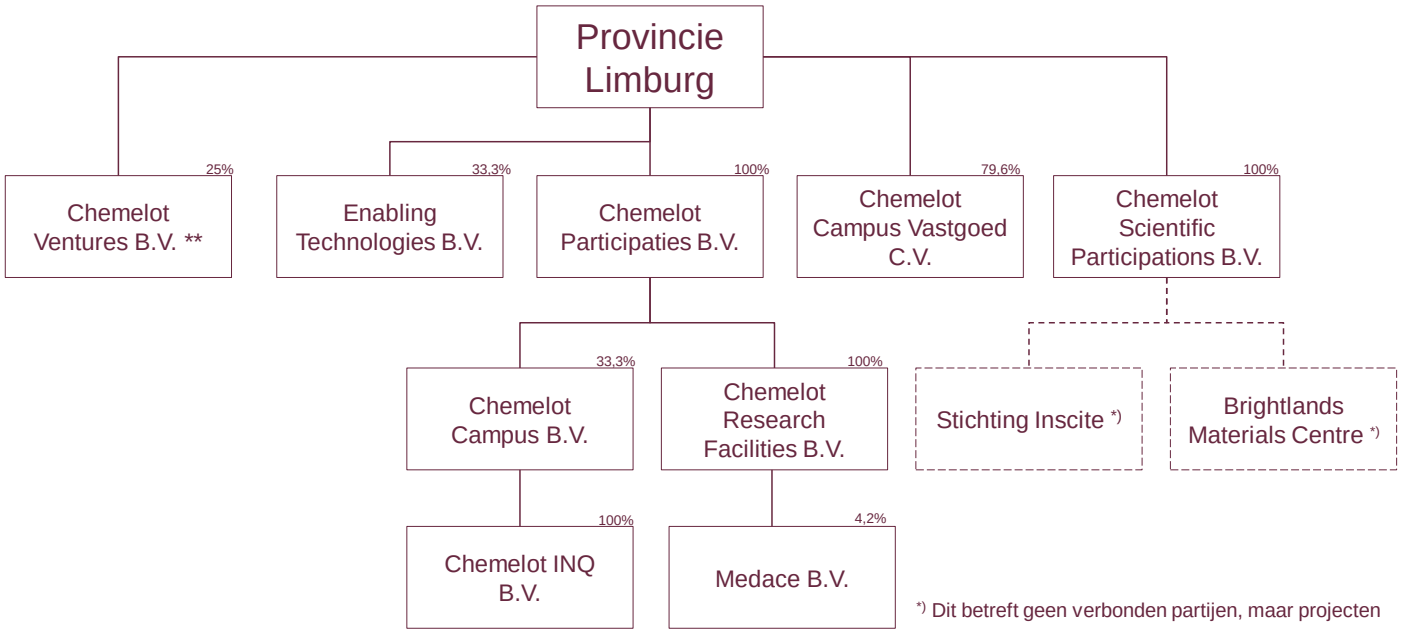

*) Dit betreft geen verbonden partijen, maar projecten

**) Chemelot Ventures B.V. wordt bij de fondsen in een afzonderlijke Factsheet toegelicht.

4. Chemelot Campus Vastgoed C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 60.995.266
Belang provincie:	79,60%
Zeggenschap provincie:	33,00%
Betrokkenen:	DSM, UM, Provincie Limburg

Doelstelling

Chemelot Campus Vastgoed CV is een van de belangrijke facilitators in de ontwikkeling van Chemelot Campus. Het ontwikkelt, koopt, realiseert en exploiteert vastgoed en research faciliteiten op de Chemelot Campus passend bij de vraag van (potentiele) campus bewoners.

Provinciale investeringen (€ 000.)

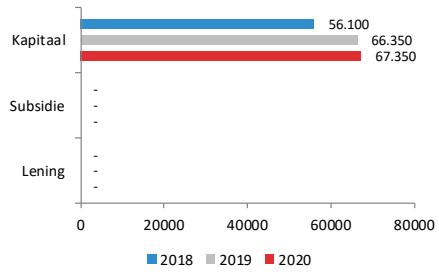

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

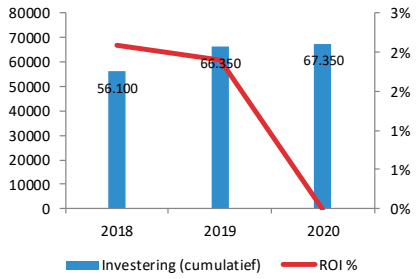

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	56.100	66.350	67.350
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	1.175	1.265	-
ROI %	2%	2%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	122.840	139.992	n.b
Eigen vermogen	60.079	68.351	n.b
Vreemd vermogen	62.761	71.642	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	35.353	38.248	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.599)	(1.472)	n.b
Netto Resultaat	(3.089)	3.213	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-2,5%	2,3%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	48,9%	48,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	1.175	1.265	-

Publiek belang

De campusontwikkeling is een instrument om innovatie te versnellen, waardoor de bestaande werkgelegenheid behouden blijft, nieuwe werkgelegenheid wordt gecreëerd, een betere aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven ontstaat en de positie van de UM versterkt wordt. Met als uiteindelijke doel het realiseren van een excellent vestigingsklimaat voor Limburg.

Visie en beleidsvoornemen

Het versterken van de economische structuur in Limburg door het aantrekken en creëren van nieuwe soorten van bedrijvigheid en door de verdere ontwikkeling van de maak- en kennisindustrie in de regio. Bij uitwerking Brainport 2020 vormt Chemelot Campus een belangrijke bijdrage om de doelstelling te betrekken op kenniseconomie met triple-helix. De Provincie wilt blijven inzetten op de campusontwikkeling.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2020 is Chemelot Campus Vastgoed C.V. tegen zowel de fysieke (uitbreidings)grenzen als de financiele grenzen aangelopen. In begin 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met de uitbreiding van de campus in noordelijke richting (GREX Noord), waarbij de grondexploitatie zal worden uitgevoerd door CRF BV en het vastgoed worden gerealiseerd door de CV. Samen met de directie van de campus worden additionele financieringsmogelijkheden voor het nieuw te bouwen vastgoed onderzocht. Thans kan de CV nog een beroep doen op herfinancieringskredieten van de banken en de afroep van de achtergestelde provinciale lening. Verdere ontwikkelingen worden opgenomen in de voortgangsrapportage grote projecten.

Provinciaal Risico

De Provincie loopt risico op de volgende onderdelen:
De doelstellingen met betrekking tot de verhuur (opbrengst) danwel de exploitatie (kosten) van het vastgoed worden niet gehaald waardoor de winstverwachting van de C.V. wellicht lager is dan begroot en waardoor het rendement op het door de provincie additioneel kapitaal onder druk komt te staan. Door COVID-19 neemt het risico van lagere huuropbrengsten danwel niet inbare debiteuren toe. Op langere termijn kan een en ander tot gevolg hebben dat de boekwaarde van de deelneming (deels) moet worden afgewaardeerd. Er zijn momenteel geen aanleidingen om hierin actie te ondernemen. Risicobeheersing maakt onderdeel uit van de voortgangsrapportage grote projecten.

5. Chemelot Participaties B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 25.194.800
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Chemelot Participaties B.V. is opgericht om deel te nemen in de diverse op de Chemelot Campus op te richten of reeds opgerichte vennootschappen en daarmee de directe aansprakelijkheidsrisico's van de Provincie Limburg te beperken.

Provinciale investeringen (€ 000.)

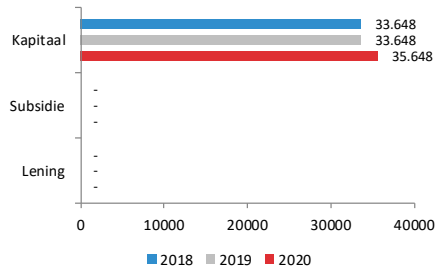

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

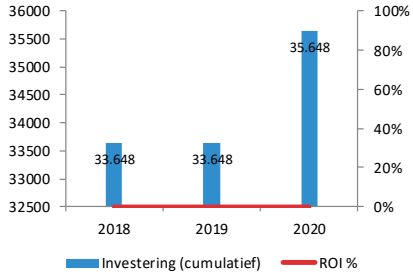

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	33.648	33.648	35.648
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	25.678	26.367	n.b
Eigen vermogen	25.199	25.064	n.b
Vreemd vermogen	479	1.303	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(6)	(2)	n.b
Netto Resultaat	(758)	475	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,0%	1,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	98,1%	95,1%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Na een intensieve startperiode groeit de campusorganisatie door en ontwikkelt zij nieuwe activiteiten in bedrijvenontwikkeling en bedrijfsvestiging. Chemelot Participaties B.V. geeft middels haar aandeel in de Chemelot Campus B.V. en Chemelot Research Facilities B.V. mede sturing aan deze ontwikkeling en dient voornamelijk vanuit een governance optiek het publiek belang.

Visie en beleidsvoornemen

Chemelot Participaties B.V. is opgericht om deels de provinciale deelneming in de campus-governance vorm te geven. Chemelot Participaties B.V. is 1/3e deel aandeelhouder van Chemelot Campus B.V. en zal mogelijk in de toekomst het provinciaal aandeel in Chemelot Campus Vastgoed C.V. overnemen, mits dit geen grote negatieve fiscale consequenties heeft. Daarnaast fungeert Chemelot Participaties B.V. als aandeelhouder van Chemelot Research Facilities (CRF) B.V. In CRF B.V. zijn de miniplant activiteiten ondergebracht. Chemelot Participaties B.V. zal hiertoe in totaal € 46 mln. investeren, waarvan 50% revolverend (4%) dient te zijn. Mogelijke toekomstige participaties zullen eveneens via Chemelot Participaties B.V. kunnen verlopen, waardoor de Provincie niet meer rechtstreeks aandeelhouder wordt in de afzonderlijke vennootschappen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Chemelot Participaties B.V. beheert de aandelen van zowel Chemelot Campus B.V. als Chemelot Research Facilities (CRF) B.V. Van beide ondernemingen is in deze paragraaf Verbonden Partijen separaat aangeven welke aandachtspunten en ontwikkelingen er momenteel zijn. Tot en met 31 december 2020 heeft Chemelot Participaties B.V. in totaal € 34,7 mln. agio gestort. Daarmee resteert nog ruim € 11 mln. van het beschikbare krediet. In het voorjaar 2020 is een besluit genomen over de uitbreiding (grondexploitatie) op Chemelot Noord, waarbij de financiering van deze uitbreiding plaatsvinden vanuit de resterende kredieten, beschikbaar binnen Chemelot Participaties B.V.

Provinciaal Risico

Het provinciaal risico betreft afwaardering van (een deel van) de boekwaarde van € 27,1 mln., welke is gerelateerd aan de deelneming van Chemelot Participaties B.V. in zowel CRF B.V. als Chemelot Campus B.V. Van het totaal beschikbare krediet van 46 mln. is 50% als niet revolverend aangemerkt. Momenteel is er geen aanleiding om af te wijken van deze inschatting.

6. Chemelot Campus B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	33,00%
Zeggenschap provincie:	33,00%
Betrokkenen:	DSM, UM, Provincie Limburg

Doelstelling

De B.V. heeft als doel het stimuleren van open innovatie ten behoeve van kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio Zuid-Limburg, met als doel aansluiting en verbreding van de as onderwijs-onderzoek -business. Hiertoe wordt een campus ecosysteem van kennisinstituten, research faciliteiten en innovatiecommunities ontwikkeld. Bij het verrichten van haar werkzaamheden zal de vennootschap mede rekening houden met de overige opgerichte Brightlands campussen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

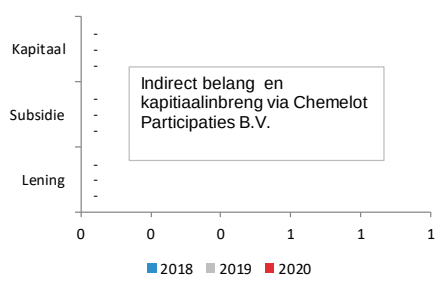

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

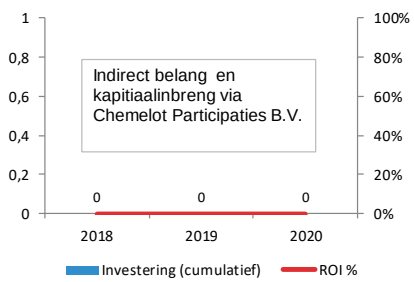

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	8.088	7.955	n.b
Eigen vermogen	3.791	3.935	n.b
Vreemd vermogen	4.296	4.020	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	12.926	12.405	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(124)	(271)	n.b
Netto Resultaat	475	221	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	5,9%	2,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	46,9%	49,5%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De campusontwikkeling is een instrument om innovatie te versnellen, waardoor de bestaande werkgelegenheid behouden blijft, nieuwe werkgelegenheid wordt gecreëerd, een betere aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven ontstaat en de positie van de UM versterkt wordt. Met als uiteindelijke doel het realiseren van een excellent vestigingsklimaat voor Limburg.

Visie en beleidsvoornemen

Het versterken van de economische structuur in Limburg door het aantrekken en creëren van nieuwe soorten van bedrijvigheid en door de verdere ontwikkeling van de maak- en kennisindustrie in de regio. Bij uitwerking Brainport 2020 vormt Chemelot Campus een belangrijke bijdrage om de doelstelling te betrekken op kenniseconomie met triple-helix. De Provincie wilt blijven inzetten op de campusontwikkeling.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In het huidige strategisch plan 2017-2020 wordt nadere focus aangebracht in de inhoudelijke positionering: sustainable materials en sustainable processes met een sterke nadruk op verduurzaming en digitalisering. Door de verdere doorgroei van de campus is op het einde van 2019 de fysieke begrenzing van de campus bijna bereikt. Derhalve is in het voorjaar van 2020 een besluit worden genomen over de verdere (grondexploitatie) uitbreiding van de campus op Chemelot Noord. CRF B.V. zal deze grondexploitatie financieren uit bestaande middelen. De directie van Chemelot Campus BV is inmiddels een traject gestart om nieuwe partners/financiers te vinden voor de vastgoedontwikkeling op Chemelot Noord.

Provinciaal Risico

De onderstaande risico's kunnen er toe leiden dat Chemelot Campus B.V. niet is staat is haar verdienmodellen te realiseren: (1) Aantal kenniswerkers, aantal bedrijven en kennisinstellingen blijft achter; (2) Door COVID-19 stagneert de groei op de campus c.q. verdwijnen er bedrijven (huurders); (3) De directie slaagt er niet of onvoldoende in om de financiering van het te ontwikkelen vastgoed op Chemelot Noord (verticale exploitatie) te realiseren; (4) Onenigheid tussen aandeelhouders; (5) Concurrentie van vergelijkbare campussen.

7. Chemelot Research Facilities B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Inrichten van pilotplants met o.a. groeifaciliteiten voor startende ondernemers en onderzoekers als tussenstap naar grootschalige productie en een productieplant voor het onderzoekscentrum InSciTe, alsmede voor biomedische activiteiten op de campus en in de regio. Hiermee worden significante pilot plant faciliteiten van grote spelers naar Chemelot Campus getrokken.

Provinciale investeringen (€ 000.)

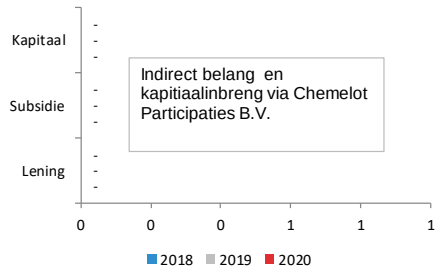

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

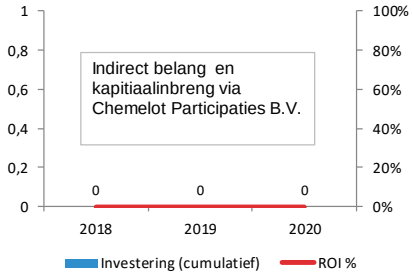

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	25.934	25.647	n.b
Eigen vermogen	23.966	23.772	n.b
Vreemd vermogen	1.969	1.925	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	4.477	5.152	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(687)	326	n.b
Netto Resultaat	(914)	381	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,5%	1,5%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	92,4%	92,7%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

In deze vennootschap zijn de provinciale middelen geplaatst ten behoeve van de Pilot- en Miniplantfaciliteiten op de Chemelot Campus. Omdat CRF geen directe deelneming is van de Provincie, maar van Chemelot Participaties B.V. zijn hier geen bedragen opgenomen bij de Provinciale investering en Provinciaal rendement. Het ontwikkelen van dergelijke onderzoekscentra c.q. proeffabrieken op Chemelot Campus geeft een sterke impuls aan de verdere ontwikkeling van de campus en is een belangrijke factor in de opwaardering van de propositie van de campus voor nieuwe innoverende bedrijven.

Visie en beleidsvoornemen

Het project Pilot- en Miniplants maakt deel uit van de Businesscases Structuurversterkende Projecten waarmee PS d.d. 7 februari 2014 hebben ingestemd. Middels het inrichten van een pilotplant met o.a. groeifaciliteiten voor startende onderzoekers als tussenstap naar grootschalige productie en een productieplant voor het onderzoekscentrum InSciTe, alsmede een voor biomedische activiteiten op de campus en regio beoogt de Provincie significante pilot plant faciliteiten naar de Chemelot campus te trekken.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Chemelot Research Facilities B.V. is eind 2014 gestart met haar activiteiten en heeft ultimo 2020 in totaal € 34,7 mln. aan agio afgeroepen. In 2020 is een interimdividend uitgekeerd aan Chemelot Participaties B.V. van € 653.600. Dit staaft het uitgangspunt dat op basis van de huidige prognoses de verwachting gehandhaafd blijft dat 50% van het totale krediet, zijnde € 23 mln., als revolverend kan blijven aangemerkt. In het voorjaar 2020 is een besluit genomen om de resterende kredietmiddelen ter grootte van € 13,32 mln. in te zetten voor de financiering van de grondexploitatie op Chemelot Noord (GREX Noord). Inmiddels is hiervan € 2 mln. afgeroepen. Hierdoor krijgt Chemelot Campus de mogelijkheden om verder door te groeien.

Provinciaal Risico

Provinciaal risico betreft het niet realiseren van de rendementseis op het verstrekte eigen vermogen, alsmede het afwaarderen van de boekwaarde, verantwoord binnen Chemelot Participaties B.V., als gevolg van achterblijvende financiële resultaten van de Pilot- en Miniplant faciliteiten. De huidige prognoses geven momenteel, ondanks COVID-19, geen aanleiding om hierop actie te ondernemen. De rendementsverwachtingen ten aanzien van GREX Noord liggen hoger dan de rendementseis welke, bij de origele businessscase, op 7 februari 2014 als uitgangspunt gold.

8. Chemelot Scientific Participations B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

In deze vennootschap worden de provinciale middelen (middels agiostortingen) ten behoeve van de kennisinstituten Stichting InSciTe en Brightlands Materials Center (BMC) geplaatst. Vanuit deze vennootschap worden door de directie projectvoorstellen beoordeeld, toegekend en bewaakt. Vanaf 2021 wordt via CSP B.V. ook de langjarige provinciale subsidie voor Brightsite verstrekt, conform amendement 68.

Provinciale investeringen (€ 000.)

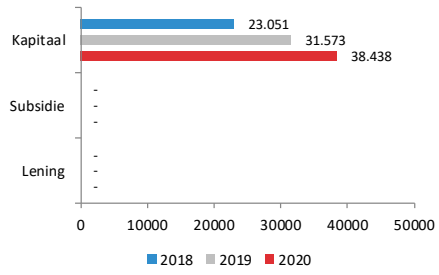

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

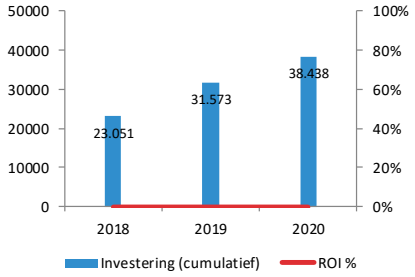

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	23.051	31.573	38.438
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	847	2.592	n.b
Eigen vermogen	(10.234)	(5.707)	n.b
Vreemd vermogen	11.081	8.299	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	141	147	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(6.596)	(3.995)	n.b
Netto Resultaat	(6.596)	(3.995)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-778,8%	-154,1%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	-1208,3%	-220,2%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het ontwikkelen van onderzoekscentra is van fundamenteel belang voor de verdere ontwikkeling van Campus Chemelot. De onderzoekscentra fungeren als fysiek aanwezige publiek-private samenwerkingen en vormen de lijm tussen de bedrijven en academische instellingen op de Campus. Deze centra zijn een belangrijk element in het open innovatie ecosysteem en hebben een sterke magneetfunctie op bedrijven en kenniswerkers om zich te vestigen op de Campus.

Visie en beleidsvoornemen

De participatie in de kennisinstituten Institute for Science & Technology (onderzoeks instituut InSciTe) en Brightlands Materials Centre (BMC) maken deel uit van de Businesscases Structuurversterkende Projecten waarmee PS d.d. 7 februari 2014 hebben ingestemd. CSP B.V. vervult vanuit een governance perspectief een belangrijke rol in de realisatie van deze projecten.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het gerapporteerde verlies en daaruit voortvloeiend negatief eigen vermogen vindt zijn grondslag in de via CSP B.V. verstrekte bijdrage aan Stichting InSciTe en Brightlands Materials Centre. In totaal is tot en met Q2 2020 € 38,4 mln door de Provincie gestort in CSP B.V. van de totale toezegging van € 48 mln. (Stichting InSciTe € 30 mln en BMC € 18 mln =15+3). De kapitaalstortingen zijn voorzichtigheidshalve volledig afgeschreven. Begin 2020 heeft PS voor BMC een vervolgfinanciering van € 3 mln goedgekeurd voor de periode 2020+2021 en een aanvullende financiering van € 3 mln voor 2022+2023. Aan deze laatste financiering zijn wel twee condities gesteld.

Provinciaal Risico

Bijdragen voor CSP B.V. ten behoeve van InSciTe en BMC zijn door uw Staten als niet-revolverend aangemerkt. Er is dus geen provinciaal risico voor een mogelijke afwaardering ten aanzien van de boekwaarde van de deelneming. Hoewel de totale bijdrage van de beide projecten middels een aandelenstorting c.q. inbreng van agio bij CSP B.V. wordt ingebracht, is op het einde van het boekjaar de boekwaarde bijgesteld naar € 1.

9. Enabling Technologies B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 2.325.000
Belang provincie:	33,33%
Zeggenschap provincie:	33,33%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, DSM, Maastricht UMC

Doelstelling

Het faciliteren van een voor een campus randvoorwaardelijke R&D infrastructuur door kostenneutraal geavanceerde analyse apparatuur voor materialen, chemische stoffen en humane cellen (life sciences) ter beschikking te stellen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

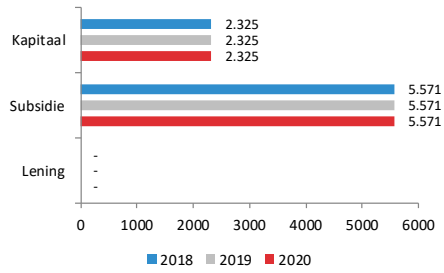

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

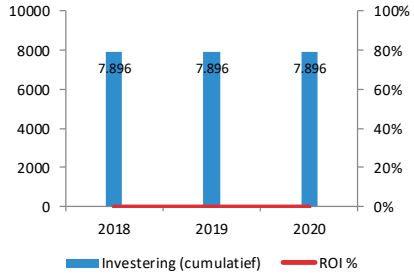

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	5.571	5.571	5.571
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	2.325	2.325	2.325
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	7.991	8.185	n.b
Eigen vermogen	7.707	7.920	n.b
Vreemd vermogen	285	265	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.743	1.769	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	248	267	n.b
Netto Resultaat	196	213	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	2,5%	2,6%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	96,4%	96,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het mede sturing geven aan de ontwikkelingen van de Chemelot Campus en de Maastricht Health Campus en verbinden van deze twee campussen. Door het toegankelijk maken van geavanceerde apparatuur ondersteunt Enabling Technologies B.V. realisatie van de campusdoelstellingen door het vervullen van een essentiele randvoorwaarde.

Visie en beleidsvoornemen

De Provincie Limburg heeft als doelstelling het ontwikkelen van de kennisbasis, het ondersteunen van start ups en MKB en het stimuleren van de groei van kenniswerkers. Het financieel steunen van dit initiatief draagt bij aan het realiseren van deze doelstelling. Het initiatief moet leiden tot een groei van 100 fte kenniswerkers additioneel in de regio in de 1e 10 jaar van Enabling Technologies B.V. De Provincie Limburg heeft het doel na 10 jaar (medio 2023) uit Enabling Technologies B.V. te stappen zodat de markt verder haar werking kan hebben.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het operationeel bedrijfsresultaat voor belastingen (EBITDA) van de vennootschap over 2019 is positief (€ 267k), en dat is beperkt hoger dan voorgaand boekjaar.

Provinciaal Risico

Provinciaal risico betreft het afwaarderen van de boekwaarde van € 2.325.000 vanuit een financieel perspectief. Daarnaast bestaat het risico dat de gestelde doelen niet behaald worden binnen de termijn van 10 jaar.
Covid-19 heeft nauwelijks financiele impact op Enabling Technoligies B.V. doordat de apparaten operationeel in beheer konden blijven en doordat de inkomsten voor meer dan 99% geborgd zijn door garantstellingen van de partners die de apparaten gebruiken.

Brightlands Maastricht Health Campus

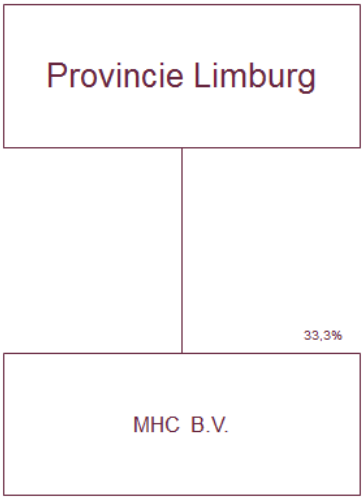

10. Brightlands Maastricht Health Campus B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 2.263.717
Belang provincie:	33,30%
Zeggenschap provincie:	33,30%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, MUMC Holding B.V., Academisch Ziekenhuis Maastricht

Doelstelling

Brightlands MHC BV fungeert als een facilitor tussen de partijen binnen de Maastricht Health Campus met als doel het realiseren van een internationaal gerespecteerde en gespecialiseerde valorisatiecampus, waar bedrijvigheid wordt ontwikkeld vanuit medisch en gezondheidswetenschappelijk onderzoek.

Provinciale investeringen (€ 000.)

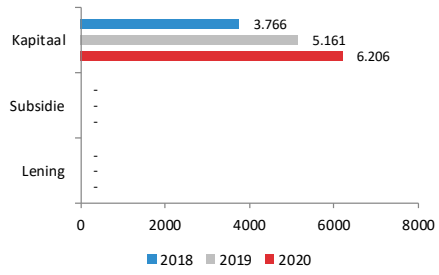

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

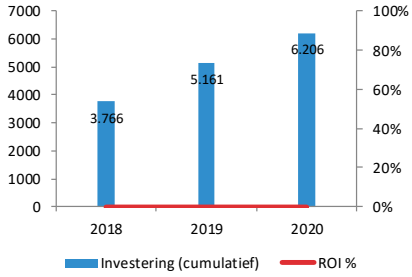

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3.766	5.161	6.206
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	5.850	6.920	n.b
Eigen vermogen	3.063	4.421	n.b
Vreemd vermogen	2.730	2.409	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.970	2.525	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(2.017)	(370)	n.b
Netto Resultaat	(1.695)	(1.363)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-29,0%	-19,7%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	52,3%	63,9%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Provincie Limburg wilt een bijdrage leveren aan het realiseren van werkgelegenheid en het versterken van het Limburgse vestigingsklimaat en de Limburgse concurrentiekracht. Brightlands MHC BV bevordert en stimuleert de campusontwikkeling met als uiteindelijk doel realiseren van werkgelegenheid en een sterke economie.

Visie en beleidsvoornemen

Brightlands MHC BV fungeert als een facilitator tussen de partijen binnen de Maastricht Health Campus met als uiteindelijk doel het realiseren van additionele arbeidsplaatsen door middel van aantrekken van bedrijven (acquisitie), tot waarde brengen van R&D resultaten (valorisatie) en realiseren van 40 spin-off bedrijven in 10 jaar. Brightlands MHC BV moet toegroeien naar de positie van sterk element in het Brightlands-concept.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Brightlands MHC BV heeft haar targets reeds behaald. Eind 2020 zijn er 132 (2019: 129) bedrijven op de campus gevestigd. Tezamen zijn de bedrijven goed voor 2.598 arbeidsplaatsen (2019: 1.485), ruim boven target van 1.100. De nieuwe deelneming Medace is operationeel en heeft haar afgesproken deelresultaten op het gebied van acquisitie behaald. De Provincie heeft eenmalig € 5 mln. revolverend gereserveerd, met dit geld worden spin off bedrijven gefinancierd. Hiervan is per 1 juli 2020 € 1.650.000 afgeroepen. De komende jaren staat het koersen op een "self supporting" organisatie per 2023 centraal.

Provinciaal Risico

Financiële en inhoudelijke risico's zijn: Het niet realiseren van additionele arbeidsplaatsen en spin off s; Geen bijdrage kunnen leveren aan versterking van het Limburgse vestigingsklimaat en concurrentiekracht;

Brightlands Smart Services Campus

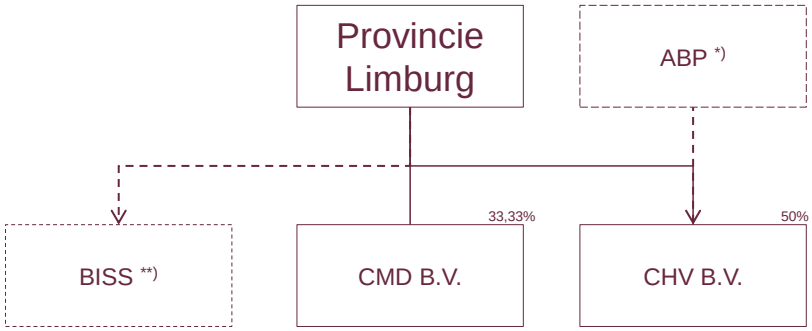

*) ABP is eigenaar van het gebouw

**) Dit betreft geen verbonden partij

11. Campus Heerlen Huisvesting B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	50,00%
Zeggenschap provincie:	50,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en APG Deelnemingen N.V.

Doelstelling

Het primaire doel van CHV BV is het behalen van een volledige en rendabele bezetting van het Campusgebouw (17.903 m2) door onderhuurders, binnen een zo kort mogelijke periode na oprichting van CHV BV (31 juli 2015) in overeenstemming met de businesscase CHV.

Provinciale investeringen (€ 000.)

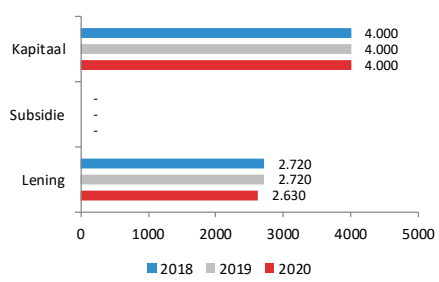

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

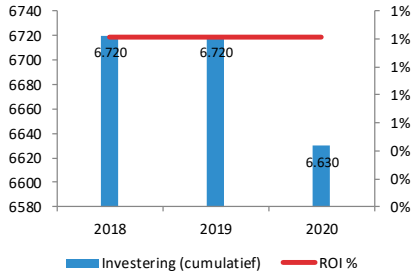

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	2.720	2.720	2.630
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	4.000	4.000	4.000
Onvangen Rente in periode € 000.	82	82	80
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	1%	1%	1%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	9.001	9.142	n.b
Eigen vermogen	3.137	2.782	n.b
Vreemd vermogen	5.864	6.359	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.799	2.388	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(278)	(188)	n.b
Netto Resultaat	(445)	(355)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-4,9%	-3,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	34,9%	30,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

CHV BV is een van de drie pijlers van de Smart Services Campus, naast de kennisinstellingen en CMD BV. De pijlers zijn onlosmakelijk onderling met elkaar verbonden. De ontwikkeling van een Smart Services Campus zorgt voor een versnelling en versterking van de regionale economische structuur en voor binding van talent aan de regio.

Visie en beleidsvoornemen

De BV is medio 2015 opgericht met het oog op provinciale betrokkenheid, samen met de andere founding fathers (t.w. APG en UM), gedurende 10 jaar. De Smart Service Campus zal 2.000 á 2.500 nieuwe arbeidsplaatsen opleveren en er zullen 1.600 studenten studeren. Dat zijn de doelstellingen voor 2025. Per 1/1/20 waren er 564 arbeidsplaatsen en 1081 studenten actief.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De huisvestingslasten worden met de huidige bezetting nog niet gecompenseerd door de opbrengst uit de onderverhuur. In 2018 zijn o.a. investeringen in de signing gepleegd om de zichtbaarheid en vindbaarheid te vergroten. Begin 2020 bedroeg de bezettingsgraad reeds 87% desalniettemin is het gezien de herijkte ramingen niet waarschijnlijk dat het aandelenkapitaal waarde heeft in het economische verkeer derhalve heeft er 31-12-2019 een duurzame afwaardering plaatsgevonden van het aandelen kapitaal op de provinciale balans.

Provinciaal Risico

Het risico vanuit financieel perspectief is voornamelijk gelegen in het werven van voldoende bewoners (huurders) en deelnemers om een sluitende businesscase te houden. Dan loopt de Provincie het risico de boekwaarde van de leningen te moeten afwaarderen.

12. Campus Heerlen Management Development B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	33,33%
Zeggenschap provincie:	33,33%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Maastricht University Holding B.V. en APG Deelnemingen N.V.

Doelstelling

Leiding over de samenwerking binnen de Brightlands Smart Services Campus en de verdere bevordering van de ontwikkeling daarvan.

Provinciale investeringen (€ 000.)

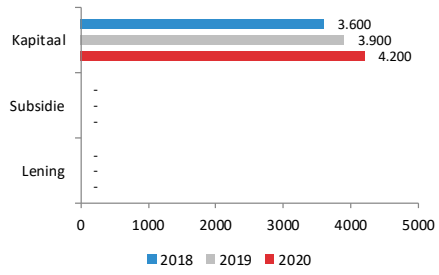

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

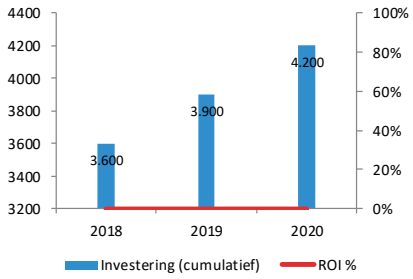

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3.600	3.900	4.200
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	5.639	2.851	n.b
Eigen vermogen	4.376	1.905	n.b
Vreemd vermogen	1.262	946	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	3.297	3.359	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.788)	(3.356)	n.b
Netto Resultaat	(1.788)	(3.371)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-31,7%	-118,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	77,6%	66,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

CMD BV is een van de drie pijlers van de Brightlands Smart Services Campus, naast de kennisinstellingen en CHV BV. De pijlers zijn onlosmakelijk onderling met elkaar verbonden. De ontwikkeling van een Smart Services Campus zorgt voor een versnelling en versterking van de regionale economische structuur en voor binding van talent aan de regio.

Visie en beleidsvoornemen

Het project Brightlands Smart Services Campus Heerlen beoogt de realisatie van een campus met internationale allure op het gebied van smart services . 'Smart services' zijn slimme product- en diensteninnovaties die als gevolg van het effectief en innovatief gebruik van informatie en data een bron zijn van economische meerwaarde voor organisaties en hun klanten.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In maart 2020 is de herijkingsstrategie goedgekeurd en ingevoerd, hierbij zijn de focusgebieden verscherpt en beperkt de campusorganisatie tot een faciliterende rol. Door zich te beperken tot de faciliterende rol is de verwachting dat er een kostenreductie zal plaatsvinden. De focusgebieden; smart operations, smart customer interaction en smart product and services , zijn geformuleerd in samenwerking met de kennisinstellingen en sluiten naar verwachting beter aan bij de vraag vanuit de markt.

Provinciaal Risico

Het risico vanuit financieel perspectief is voornamelijk gelegen in het werven van voldoende campusdeelnemers om een sluitende businesscase te houden. Dit loopt momenteel achter ten opzichte van de planning. Daarmee loopt de Provincie het risico extra agiostortingen te moeten doen om het weerstandsvermogen van de campusorganisatie positief te houden. Daarnaast vergen de verschillende innovatieprogramma's separate financiering.

Brightlands Greenport Venlo

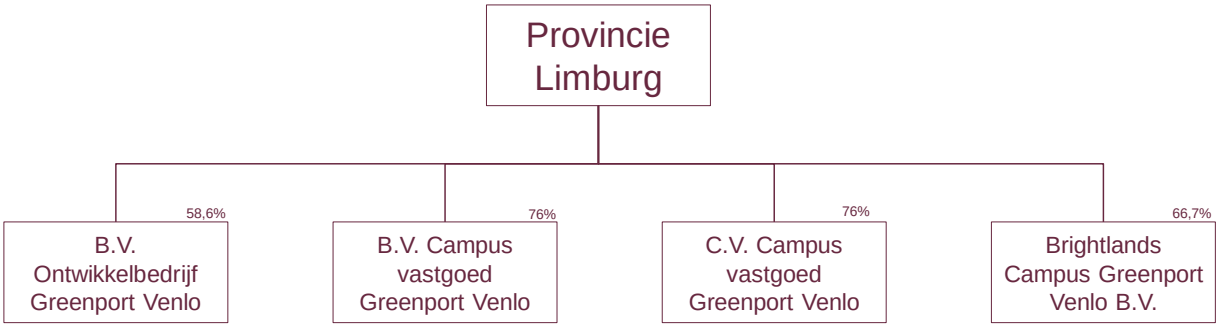

13. Greenport Venlo Campus Vastgoed B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 12.350.307
Belang provincie:	76,00%
Zeggenschap provincie:	76,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Gemeente Venlo

Doelstelling

Het exploiteren en ontwikkelen van de Innovatoren, Villa Flora en omliggende campus gronden. Daarnaast treedt de B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo op als beherend vennoot van de C.V. Greenport Venlo Campus Vastgoed.

Provinciale investeringen (€ 000.)

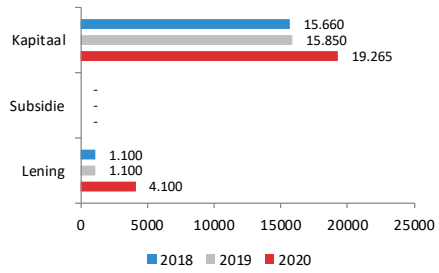

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

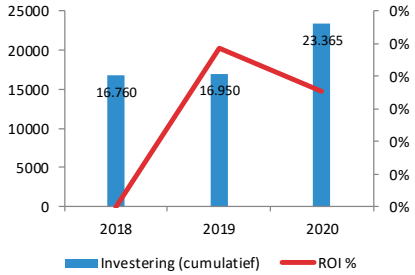

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	1.100	1.100	4.100
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	15.660	15.850	19.265
Onvangen Rente in periode € 000.	-	41	41
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	27.605	30.340	n.b
Eigen vermogen	18.006	20.951	n.b
Vreemd vermogen	9.599	9.389	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.959	3.013	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(2.152)	1.741	n.b
Netto Resultaat	(2.135)	1.695	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-7,7%	5,6%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	65,2%	69,1%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Greenport Venlo staat voor een kansrijke economische structuur en duurzame ontwikkeling van de regio Noord-Limburg. De Provincie Limburg en de gemeenten Horst aan de Maas, Venray en Venlo hebben de ambitie om het Klavertje 4-gebied te ontwikkelen tot een goed ontsloten (fysiek) werklandschap met een hoge (ruimtelijke) kwaliteit.

Visie en beleidsvoornemen

PS hebben bij besluit d.d. 31 oktober 2014 ingestemd met de in het Plan van aanpak programma Greenport Venlo vervatte ambitie om te komen tot een aantrekkelijk en wervend kennislandschap waaronder begrepen de koers inzake de verviechting van DCGV en TPN (en Venlo Greenpark) en de inrichting van één uitvoeringsorganisatie. Dit is gerealiseerd per 1 februari 2017 met de formele oprichting van B.V. Ontwikkelbderijf Greenport Venlo en de B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In de B.V. en C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo zijn het vastgoed en de omliggende campusgronden ingebracht.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Bij de voorjaarsnota 2018 en separaat in de vergadering van PS december 2018 zijn additionele middelen ter beschikking gesteld ten behoeve van de langjarige financiering van de campus vastgoed ontwikkeling. Het betrof een kapitaal bijdrage van EUR 6,8 mln. (niet rendabel) en een financiering van EUR 4,5 mln (herfinanciering). Naar aanleiding van de hoge bezettingsgraad van de Villa Flora en de Innovatoren is in 2019 besloten om een 3e campus gebouw (Bright House) te realiseren . Aanvang van de bouw heeft plaats gevonden in het voorjaar van 2020 en de afgeronde realisatie wordt verwacht in april 2021.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming te moeten afwaarderen, ingevolge achterblijven huuropbrengsten, waardevermindering van het vastgoed of een achterblijvende exploitatie van de campusgronden.

14. Greenport Venlo Campus Vastgoed C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 8.096.693
Belang provincie:	76,00%
Zeggenschap provincie:	76,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Gemeente Venlo

Doelstelling

De Innovatoren is ondergebracht in de C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. De beheertaken worden uitgevoerd door de B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo

Provinciale investeringen (€ 000.)

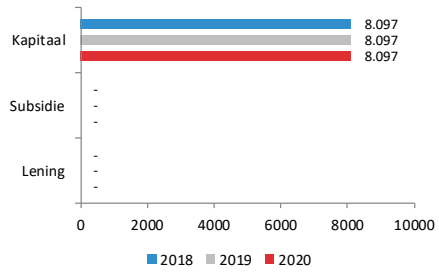

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

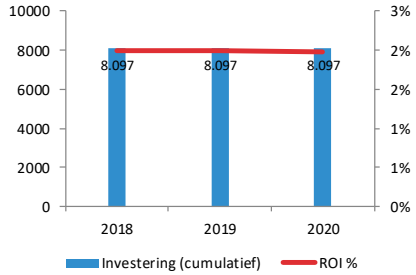

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	8.097	8.097	8.097
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	162	162	160
ROI %	2%	2%	2%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	9.319	9.250	n.b
Eigen vermogen	9.075	9.022	n.b
Vreemd vermogen	244	228	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	178	209	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	964	157	n.b
Netto Resultaat	964	157	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	10,3%	1,7%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	97,4%	97,5%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	162	162	160

Publiek belang

Greenport Venlo staat voor een kansrijke economische structuur en duurzame ontwikkeling van de regio Noord-Limburg. De Provincie Limburg en de gemeenten Horst aan de Maas, Venray en Venlo hebben de ambitie om het Klavertje 4-gebied te ontwikkelen tot een goed ontsloten (fysiek) werklandschap met een hoge (ruimtelijke) kwaliteit. Daarbij is ervoor gekozen om het gebied te ontwikkelen onder de regie van één gebiedsautoriteit.

Visie en beleidsvoornemen

PS hebben bij besluit d.d. 31 oktober 2014 ingestemd met de in het Plan van aanpak programma Greenport Venlo vervatte ambitie om te komen tot een aantrekkelijk en wervend kennislandschap waaronder begrepen de koers inzake de verviechting van DCGV en TPN (en Venlo Greenpark) en de inrichting van één uitvoeringsorganisatie. Dit is gerealiseerd per 1 februari 2017 met de formele oprichting van B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en de B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In de C.V. is de innovatoren ondergebracht.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Als onderdeel van de algehele structurering is de Innovatoren ondergebracht in de Greenport Venlo Campus Vastgoed C.V., waarbij de operationele activiteiten middels een masterlease overeenkomst belegd zijn bij Greenport Venlo Campus Vastgoed B.V.. De financiële stromen zijn daarmee beperkt tot een vaste huursom en de waardeverandering van het vastgoed. De deelneming keert jaarlijks een dividend uit van ca. 2% op het geïnvesteerd vermogen.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming te moeten afwaarderen, ingevolge waardevermindering van het vastgoed.

15. Greenport Venlo Ontwikkelbedrijf B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 27.200.000
Belang provincie:	58,60%
Zeggenschap provincie:	58,60%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Horst a/d Maas, Venlo, Venray

Doelstelling

Op 31 oktober 2014 hebben Provinciale Staten ingestemd met de in het Plan van Aanpak Programma greenport Venlo vervatte koers en acties. Een van de onderdelen van het Plan van aanpak is de programmalijn werklandschap . Deze heeft als doel het realiseren van een goed geoutilleerd werklandschap met concurrerende grondprijzen vanuit één gebiedsautoriteit. De B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo is hiertoe opgericht.

Provinciale investeringen (€ 000.)

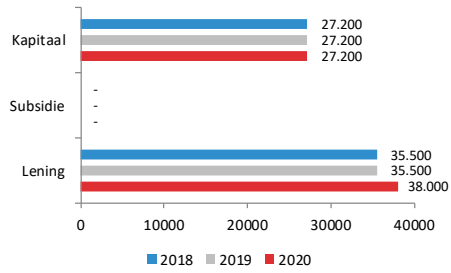

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

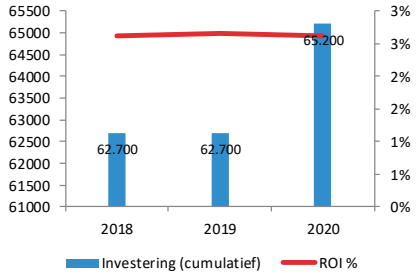

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	35.500	35.500	38.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	27.200	27.200	27.200
Onvangen Rente in periode € 000.	1.103	1.127	1.168
Ontvangen dividend in periode € 000.	544	544	544
ROI %	3%	3%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	176.761	165.255	n.b
Eigen vermogen	60.432	58.726	n.b
Vreemd vermogen	116.329	103.502	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	40.119	49.142	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	7.008	826	n.b
Netto Resultaat	2.614	(776)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	1,5%	-0,5%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	34,2%	35,5%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	544	544	544

Publiek belang

Greenport Venlo staat voor een kansrijke economische structuur en duurzame ontwikkeling van de regio Noord-Limburg. De Provincie Limburg en de gemeenten Horst aan de Maas, Venray en Venlo hebben de ambitie om het Klavertje 4-gebied te ontwikkelen tot een goed ontsloten (fysiek) werklandschap met een hoge (ruimtelijke) kwaliteit. Daarbij is ervoor gekozen om het gebied te ontwikkelen onder de regie van één gebiedsautoriteit.

Visie en beleidsvoornemen

PS hebben bij besluit d.d. 31 oktober 2014 ingestemd met de in het Plan van aanpak programma Greenport Venlo vervatte ambitie om te komen tot een aantrekkelijk en wervend kennislandschap waaronder begrepen de koers inzake de verviechting van DCGV en TPN (en Venlo Greenpark) en de inrichting van één uitvoeringsorganisatie. Dit is gerealiseerd per 1 februari 2017 met de formele oprichting van B.V. Ontwikkelbderijf Greenport Venlo en de B.V./C.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In het ontwikkelbedrijf is de grondexploitatie van het werklandschap ondergebracht.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2019 zijn minder gronden uitgegeven dan begroot, e chter beter dan voorzien in het plan bij oprichting en meer dan in 2018. De a fwijking met de begroting is met name ontstaan als gevolg van het doorschuiven van verkopen die niet in 2019 maar later plaatsvinden.
In de exploitatie zit een eenmalige negatieve mutatie welke veroorzaakt wordt door een mutatie in de grondwaardering. Desondanks is er sprake van een positief netto resultaat. Vanuit een geconsolideerd campus perspectief is hiermee dan ook wederom sprake van een positief resultaat, dat ook in de meerjarenraming stand houdt.

Provinciaal Risico

De Provincie loopt het risico de boekwaarde te moeten afwaarderen als gevolg van marktontwikkelingen, kostenstijging en verlengen van de looptijd. Bij de verviechting is een risicoreserve gevormd ter dekking van deze risico's.

16. Brightlands Campus Greenport Venlo B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	66,00%
Zeggenschap provincie:	66,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Universiteit Maastricht.

Doelstelling

Het stimuleren van open innovatie ten behoeve van kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio, met als doel aansluiting en verbreding van de as onderwijs -onderzoek (wetenschappelijk en toegepast) - business. Een belangrijke taak van de vennootschap is het ontwikkelen van de Brightlands Campus Greenport Venlo tot een R&D Campus door middel van Business development en Community activiteiten waaronder ook acquisitie en acceleratie. Hierbij dient mede rekening gehouden te worden met de overige Brightlands campusorganisaties (Brightlands Chemelot Campus, Brightlands Maastricht Health Campus en Brightlands Smart Services Campus), welke elk hun eigen doelstelling hebben doch met het gezamenlijk doel uiteindelijk één krachtige Brightlands Campus te ontwikkelen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

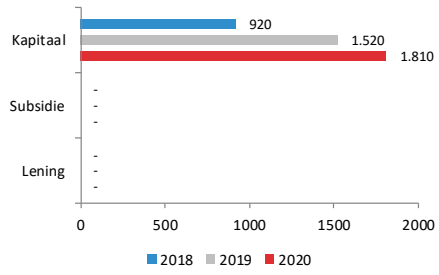

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

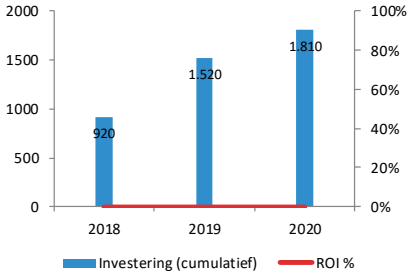

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	920	1.520	1.810
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	353	537	n.b
Eigen vermogen	261	242	n.b
Vreemd vermogen	93	295	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	106	343	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(762)	(918)	n.b
Netto Resultaat	(762)	(919)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-215,8%	-171,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	73,8%	45,0%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De ontwikkeling van een sterke campus in de regio Venlo die middels h et stimuleren van open innovatie kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio faciliteert.

Visie en beleidsvoornemen

De Brightlands Campus Greenport Venlo is eind 2017 opgericht en voor 3 jaren gefinancierd. In 2019 is besloten om de financiering van de campusorganisatie voor de komende 5 jaren voort te zetten . Dit is vastgelegd in de nieuwe aandeelhoudersovereenkomst met ook de nieuwe derde aandeelhouder BASF.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2019 is een derde aandeelhouder gevonden zijnde BASF. Tevens is het nieuwe Strategische plan in concept uitgewerkt in samenwerking met de Campus Vastgoed enititeit. Verdere afstemming tussen partijen zal nog moeten plaatsvinden alvorens een definitieve versie kan worden vastgesteld door de aandeelhouders.

Provinciaal Risico

Het Provinciaal risico is hoofdzakelijk een beleidsinhoudelijk risico. Bij de oprichting zijn de kapitaalstortingen reeds als niet revolverend aangemerkt. Het resterende financiële risico is gelegen in de toekomstige kapitaalstortingen om de campusorganisatie te bekostigen. Beleidsinhoudelijk vormt de acquisitietaak het grootste risico, die ook zijn weerslag heeft op de positie van de Greenport Campus Vastgoed B.V.

Maastricht-Aachen Airport

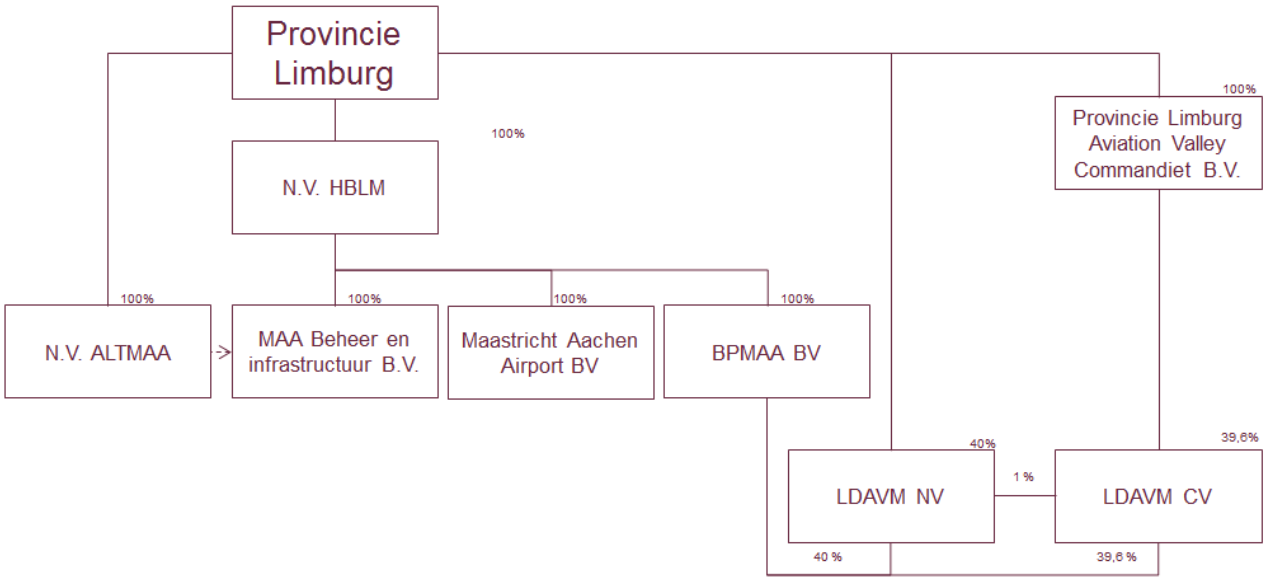

*) Dit betreft het beheer van de erfpachtovereenkomst

17. N.V. Holding Businesspark Luchthaven Maastricht

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 16.072.048
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het (doen) exploiteren van een luchthavenbedrijf (tot 1 juli 2016). Vanaf 1 juli 2016 moedermaatschappij van BP MAA B.V. en MAA Beheer & Infra B.V., welke laatste de concessie-overeenkomst met de concessienemer beheert. Per 1 november 2019 heeft N.V. HBLM de aandelen van MAA B.V., de exploitant van de luchthaven overgenomen en is MAA B.V. ook een dochtervennootschap van HBLM geworden.

Provinciale investeringen (€ 000.)

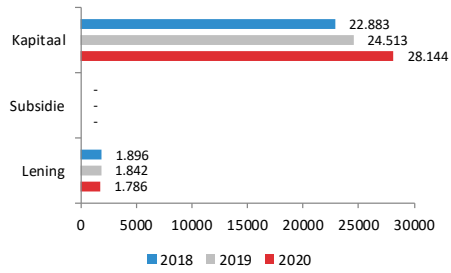

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

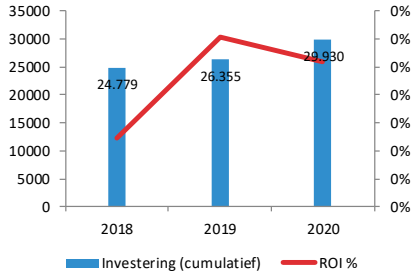

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	1.896	1.842	1.786
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	22.883	24.513	28.144
Onvangen Rente in periode € 000.	30	80	78
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	49.710	52.580	n.b
Eigen vermogen	15.289	17.414	n.b
Vreemd vermogen	33.584	34.826	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.993	4.993	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	64	1.356	n.b
Netto Resultaat	(231)	496	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,5%	0,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	30,8%	33,1%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De luchthaven MAA is van belang voor een sterk leef -en vestigingsklimaat en heeft relevante sociaal-economische effecten op de schaal van Limburg. MAA kan niet uitsluitend op eigen benen staan en heeft zonder substantiële steun van de overheid geen toekomstperspectief. Dat geldt overigens voor vrijwel alle regionale luchthavens in €pa.

Visie en beleidsvoornemen

Het duurzaam hebben van een luchthaven is wezenlijk van belang voor een goede bereikbaarheid van de regio, draagt bij aan een sterk leef- en vestigingsklimaat van de regio en heeft relevante sociaal-economische (waaronder werkgelegenheid) effecten. In 2016 is de exploitatie (periode van 10 jaar) aan een private partij verleend.
Per 1 november 2019 is echter, op aangeven van de aandeelhouders van MAA B.V. in onderling overleg, besloten om de aandelen van MAA B.V. door N.V. HBLM over te nemen voor € 1, terwijl tevens een lening van € 1,1 mln werd overgenomen. De afspraken uit de concessieovereenkomst blijven onverminderd van kracht tussen MAA B.V. en MAABI B.V. Door investeringen en goed onderhoud dient er een infrastructuur te worden gerealiseerd die toekomstbestendig is en die een goede basis vormt voor de exploitatie.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

N.V. HBLM is vanaf 1 nov. 2019 verantwoordelijk voor zowel de infrastructuur als exploitatie van het vliegveld. Hierbij zijn de veiligheidskosten door een extern bureau herijkt en op basis hiervan hebben uw Staten op 12 dec. 2019 ingestemd met het verhogen van de NEDAB bijdrage mer € 1,2 mln. op jaarbasis. De concessie-overeenkomst, overeengekomen tussen MAA BV en MAABI BV blijft onverminderd van kracht. Exploitant MAA BV heeft in 2020, ondanks de corona situatie, een bijzonder jaar gekend door het vrachtvervoer (tonnages en marges). Specifieke rapportages Hierover worden opgenomen in de Voortgangsrapportage Regeling Grote projecten. in 2021 heeft de heer Van Geel zijn rapportage over de toekomstmogelijkheden van het vliegveld opgeleverd en staat de provincie voor een aantal essentiele afwegingen en keuzes (o.a. baanrenovatie en luchthavenbesluit).

Provinciaal Risico

Het financieel risico is met name gelegen in het exploiteren van de luchthaven. De ter beschikking gestelde kredieten zijn niet als revolverend bestempeld, met uitzondering van de verstrekte lening en de aanschaf (en hieraan gekoppelde verhuur) van de cargoterminal. De boekwaarde van de deelneming wordt jaarlijks beoordeeld, waarbij tegenover de middels agio verstrekte kredieten, voorzover noodza kelijk geacht, een reserve voor afwaardering. Het maatschappelijk risico zit in het mogelijk failliet gaan van de luchthaven en daarmee gepaard gaande verlies aan directe en indirecte werkgelegenheid. Door COVID-19 zijn de risico's voor het exploiteren van de luchthaven aanmerkelijk toegenomen.

18. N.V. Aangewezen Luchtvaartterrein Maastricht-Aachen Airport

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het beheer van erfpachtcontracten van het als zodanig aangewezen luchtvaartterrein Maastricht-Aachen Airport.

Provinciale investeringen (€ 000.)

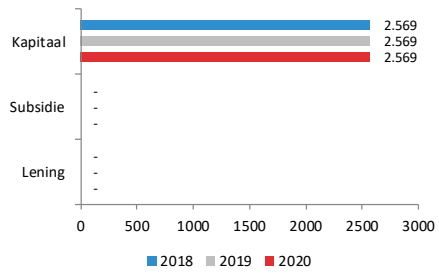

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

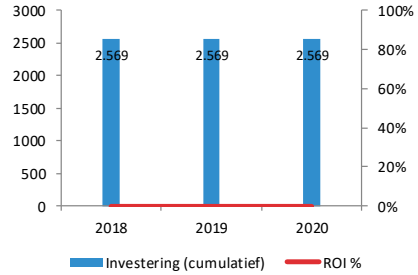

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	2.569	2.569	2.569
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	52	49	n.b
Eigen vermogen	48	48	n.b
Vreemd vermogen	4	1	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(3)	0	n.b
Netto Resultaat	(3)	0	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-5,6%	0,3%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	92,5%	98,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De aanwezigheid van het luchtvaartterrein draagt bij aan het verbeteren van de (grensoverschrijdende) bereikbaarheid en mobiliteit en is een randvoorwaarde voor het waarmaken van de provinciale economische ambities.

Visie en beleidsvoornemen

De aanwezigheid van het luchtvaartterrein draagt bij aan het verbeteren van de (grensoverschrijdende) bereikbaarheid en mobiliteit en is een randvoorwaarde voor het waarmaken van de provinciale economische ambities. In de AvA van 6 november 2013 is een besluit genomen over de overname van de aandelen van de overige aandeelhouders door de Provincie. De Provincie zal als 100% (enig) aandeelhouder het beheer van het erfpachtcontract met MAA B.V. voortzetten. NV ALTMAA kan als juridische entiteit mogelijk nog ingezet worden bij de realisatie van een duurzame toekomst voor MAA.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Er zijn geen aandachtspunten of ontwikkelingen te melden.

Provinciaal Risico

Er zijn nauwelijks nog financiële verplichtingen in NV ALTMAA. De aanwezige financiële middelen zijn toereikend en de boekwaarde in de provinciale begroting is teruggebracht naar € 1.

19. Provincie Limburg AviationValley Commandiet B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 1.668.000
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het als commanditair vennoot deelnemen in, het financieren van, het samenwerken met en het verlenen van adviezen en andere diensten aan de commanditaire vennootschap Land Development AviationValley Maastricht C.V., teneinde de realisatie van het bedrijventerrein BPMAA te Beek/Meersen te bewerkstelligen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

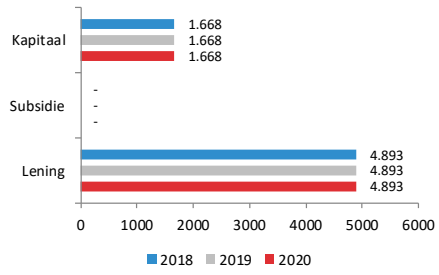

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

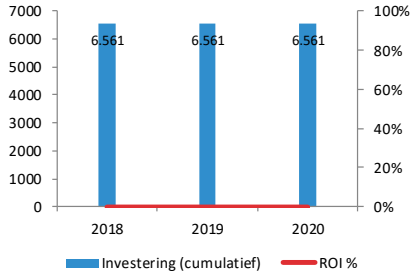

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	4.893	4.893	4.893
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	1.668	1.668	1.668
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	4.727	n.b	n.b
Eigen vermogen	870	n.b	n.b
Vreemd vermogen	3.857	-	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	11	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	4	-	n.b
Netto Resultaat	(58)	n.b	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-1,2%	n.b	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	18,4%	n.b	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door als commanditair vennoot deel te nemen in Land Development Aviation Valley Maastricht C.V. draagt Provincie Limburg Aviationvalley Commandiet B.V. bij aan haar doelstellingen en de realisatie van het bedrijven terrein BPMAA.

Visie en beleidsvoornemen

Door middel van de activiteiten van de LDAVM C.V. komen tot stimulering van de aantrekkingskracht van de luchthaven en het geven van een impuls voor de (regionale) werkgelegenheid (bevorderen vestigingsklimaat).

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Zie ontwikkelingen binnen LDAVM C.V.. De PLAC B.V. voert geen operationele activiteiten. Het ingebracht kapitaal in LDAVM C.V. loopt via deze entiteit. In 2018 is EUR 550.000 aan agio teruggestort naar de Provincie Limburg.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de onderneming te moeten afwaarderen. Moment van aflossing van de lening is afhankelijk van ontvangst van winstuitkeringen vanuit de LDAVM CV. De LDAVM CV kent 2 hoofdrisico's: Vertraging uitgifte en verlaging uitgifteprijzen. Jaarlijks worden met de actualisatie van het businessplan de risico s geïnventariseerd en geanalyseerd.

20. Land Development AviationValley Maastricht C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	40,00%
Zeggenschap provincie:	40,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, BPMAA B.V, Dura Vermeer en Aviation Logistics Development Company

Doelstelling

Uitvoering te geven aan zowel het Master- en Businessplan, dat door de aandeelhouders is vastgesteld. Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA (groot circa 110 hectare bruto), gelegen binnen de gemeente Beek en de gemeente Meerssen, is een van de in het POL aangewezen locaties voor de realisatie van een bedrijventerrein. Het gebied wordt ontwikkeld als hoogwaardige en duurzame kwaliteitslocatie met een landschappelijke inpassing in de omgeving.

Provinciale investeringen (€ 000.)

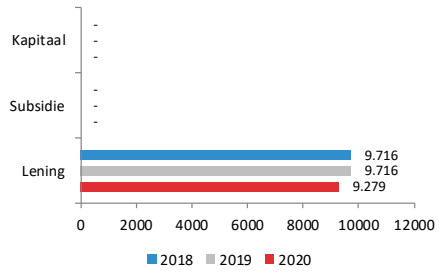

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

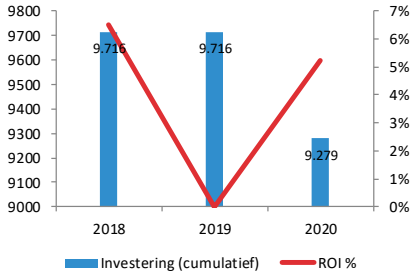

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	9.716	9.716	9.279
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	633	-	484
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	7%	0%	5%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	24.995	22.341	28.556
Eigen vermogen	11.448	10.922	15.885
Vreemd vermogen	13.546	11.419	12.671

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	6.306	-	15.257
Bedrijfsresultaat (EBIT)	932	80	5.456
Netto Resultaat	224	(526)	4.963

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,9%	-2,4%	17,4%
Solvabiliteit (EV/TV)	45,8%	48,9%	55,6%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De bedrijventerrein ontwikkeling rondom de luchthaven draagt bij aan de werkgelegenheid, positie van Limburg in de logistieke sector en is van strategische waarde in relatie tot de ontwikkeling van de luchthaven.

Visie en beleidsvoornemen

Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA staat voor de stimulering van de aantrekkingskracht van de luchthaven op lange termijn en tevens als impuls voor de (regionale) werkgelegenheid. De ontwikkelingen in BPMAA overschrijden de gemeentegrenzen van de gemeenten Beek en Meerssen. De N.V./C.V. is instrumenteel een waarborg om maatschappelijk en economisch rendement te realiseren.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De grondexploitatie van LDAVM C.V. is ingevolge de verkoop van een groot perceel in 2018 sterk verbeterd. Dit heeft ook geleid tot een verkorting van de verwachte looptijd. Per jaareinde 2019 was 35,8 van de 62 ha uitgeefbaar terrein uitgegeven.

Provinciaal Risico

Hoewel de feitelijke werkzaamheden en de activa in LDAVM C.V. zitten, zit het financieel risico in de Provincie Limburg Aviation Valley Commandiet B.V. ten aanzien van de deelneming. Ten aanzien van de financiering loopt de Provincie het risico dat deze niet kan worden afgelost. De huidige grondexploitatie sluit nochtans positief.

21. *Land Development AviationValley Maastricht N.V.*

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 18.000
Belang provincie:	40,00%
Zeggenschap provincie:	40,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, BPMAA B.V, Dura Vermeer. en Aviation Logistics Development Company

Doelstelling

Uitvoering te geven aan zowel het Master- en Businessplan, dat door de aandeelhouders is vastgesteld. Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA , gelegen binnen de gemeente Beek en de gemeente Meerssen, is een van de in het POL aangewezen locaties voor de realisatie van een bedrijventerrein. Het gebied wordt ontwikkeld als hoogwaardige en duurzame kwaliteitslocatie met een landschappelijke inpassing in de omgeving.

Provinciale investeringen (€ 000.)

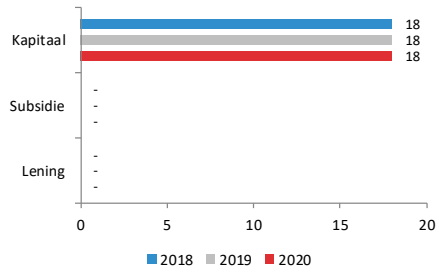

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

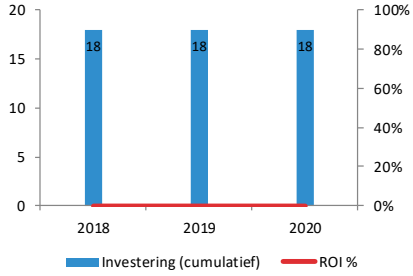

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	18	18	18
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	48	47	38
Eigen vermogen	45	44	30
Vreemd vermogen	3	4	8

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	15	15	15
Bedrijfsresultaat (EBIT)	4	(1)	(14)
Netto Resultaat	4	(1)	(14)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	8,5%	-1,7%	-35,2%
Solvabiliteit (EV/TV)	93,1%	92,6%	79,3%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De bedrijventerrein ontwikkeling rondom de luchthaven draagt bij aan de werkgelegenheid, positie van Limburg in de logistieke sector en is van strategische waarde in relatie tot de ontwikkeling van de luchthaven.

Visie en beleidsvoornemen

Het te ontwikkelen bedrijventerrein BPMAA staat voor de stimulering van de aantrekkingskracht van de luchthaven op lange termijn en tevens als impuls voor de (regionale) werkgelegenheid. De ontwikkelingen in BPMAA overschrijden de gemeentegrenzen van de gemeenten Beek en Meerssen. De N.V./C.V. is instrumenteel een waarborg om maatschappelijk en economisch rendement te realiseren.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Zie ontwikkelingen benoemd bij LDAVM C.V.. LDAVM N.V. is beherend vennoot en draagt geen risico ten aanzien van de onderliggende exploitatie in de C.V.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de onderneming ad € 18.000 te moeten afwaarderen. Daarnaast loopt de onderneming (en daarmee indirect de Provincie) een risico ten aanzien van vertraging in de uitgifte en verlaging uitgifteprijzen. Jaarlijks worden met de actualisatie van het businessplan de risico's geïnventariseerd en geanalyseerd.

Regionale ontwikkeling en fondsen

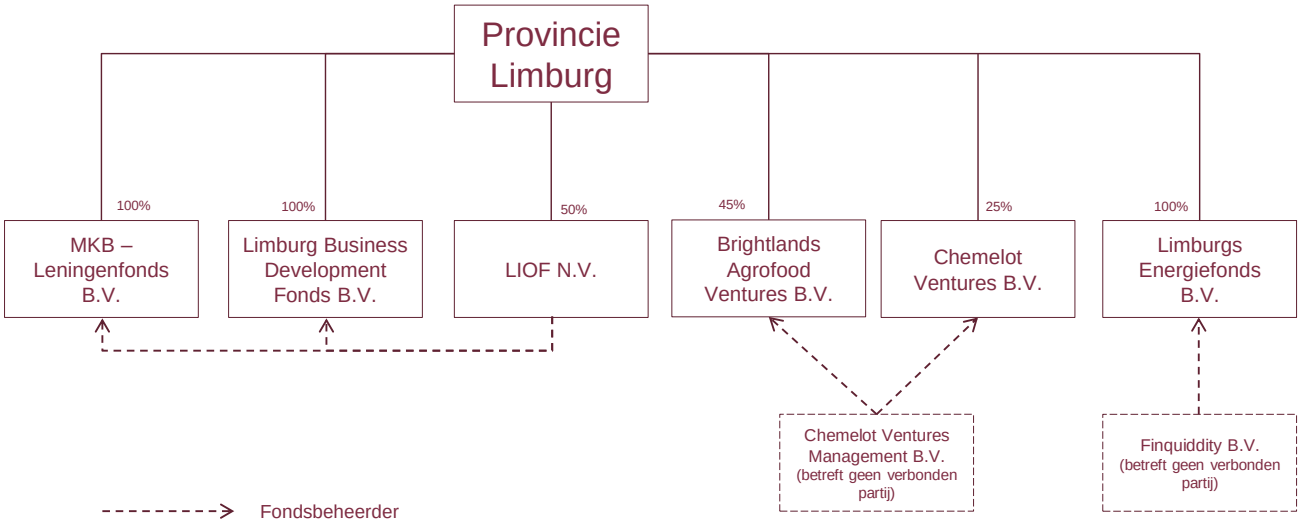

22. N.V. Industriebank LIOF

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 42.877.738
Belang provincie:	50,00%
Zeggenschap provincie:	50,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Ministerie EZ

Doelstelling

Industriebank LIOF is de Limburgse ontwikkelingsmaatschappij. LIOF draagt bij aan de welvaart van de Provincie Limburg door de (sociaal-) economische structuur verder te versterken en werkgelegenheid te verbeteren. De activiteiten die LIOF ontplooit binnen elk van deze taakgebieden dienen te passen binnen de kaders van het provinciaal economisch beleid.

Provinciale investeringen (€ 000.)

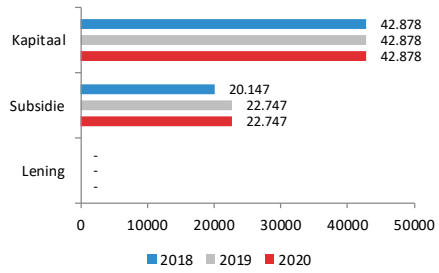

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

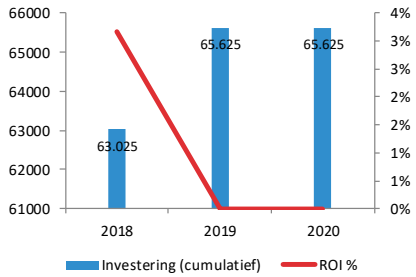

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	20.147	22.747	22.747
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	42.878	42.878	42.878
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	2.000	-	-
ROI %	3%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	104.362	104.514	n.b
Eigen vermogen	91.810	93.019	n.b
Vreemd vermogen	12.552	11.495	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	14.441	11.420	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	6.957	1.209	n.b
Netto Resultaat	6.957	1.209	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	6,7%	1,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	88,0%	89,0%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	2.000	-	-

Publiek belang

LIOF draagt bij aan de welvaart van de Provincie Limburg door de (sociaal-) economische structuur verder te versterken en werkgelegenheid te verbeteren. De kerntaken betreffen Acquisitie, Participatie, en Ontwikkeling/Innovatie. De activiteiten die LIOF ontplooit binnen elk van deze taakgebieden dienen te passen binnen de kaders van het provinciaal economisch beleid.

Visie en beleidsvoornemen

Gezien de uitbreiding van het Provinciaal belang in LIOF zal LIOF functioneren als de uitvoeringsorganisatie voor het regionaal econmisch beleid voor de Provincie Limburg, gericht op ondersteuning van groei en innovatie in het MKB.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Over boekjaar 2019 is een resultaat gerealiseerd van € 1,2 mln. Dit is lager dan eerdere jaren die gekenmerkt werden door bijzonder hoge boekwinsten. Om dit ook naar de toekomst toe te kunnen bestendigen is een stevig investeringvolume noodzakelijk. LIOF beoogt € 10 mln. per jaar te investeren.

Provinciaal Risico

Vanuit de subsidierelatie is het risico het niet uitvoeren van de activiteiten / voorwaarden zoals opgenomen (of onderliggend) aan de subsidiebeschikking. Dit kan leiden tot een afbreukrisico voor de Provincie. Vanuit de aandeelhoudersrelatie bestaat het risico dat het LIOF onvoldoende fungeert als ontwikkelingsbedrijf voor de Provincie, of dat financiële resultaten onvoldoende zijn met als resultaat afwaardering van de boekwaarde.

23. MKB-Leningenfonds (MKB-L) B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 15.154.058
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en LIOF NV

Doelstelling

MKB-L BV geeft invulling aan het MKB-Leningenfonds. Dit fonds biedt financiering voor MKB-ondernemers. Het MKB-Leningenfonds is een breed fonds dat open staat voor MKB-ondernemers uit een scala aan sectoren en verscheidene ontwikkelstadia van een onderneming.

Provinciale investeringen (€ 000.)

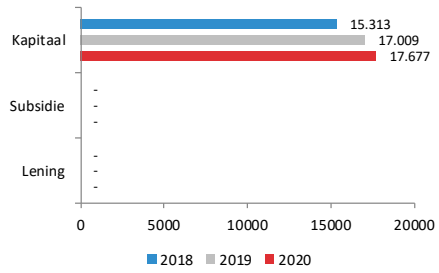

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

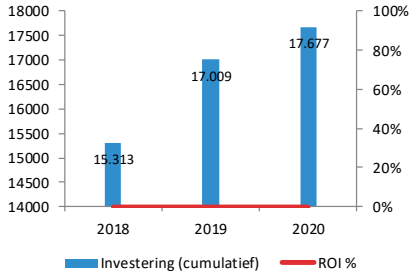

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	15.313	17.009	17.677
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	13.295	13.662	13.391
Eigen vermogen	13.166	13.558	13.377
Vreemd vermogen	129	105	14

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	851	987	1.134
Bedrijfsresultaat (EBIT)	387	533	634
Netto Resultaat	(121)	(1.304)	(850)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,9%	-9,5%	-6,3%
Solvabiliteit (EV/TV)	99,0%	99,2%	99,9%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het MKB in Limburg meer financieringsmogelijkheden bieden, zodat de economische groei, welvaart en werkgelegenheid gestimuleerd worden.

Visie en beleidsvoornemen

Inzet van het MKB-Leningenfonds is gedurende haar looptijd (9 jaar) gericht op het financieren van 40 ondernemingen. Er zijn slechts enkele harde criteria; het betreft een MKB-onderneming, gevestigd in Limburg, dan wel een onderneming waarvan de effecten van de lening in een belangrijke mate neerslaan in de Provincie. Het fonds verstrekt leningen van € 150.000 tot € 1 miljoen. Er is initieel totaal € 20 mln. door PS beschikbaar gesteld. Dit is eind 2017 verhoogd met maximaal € 10 miljoen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

MKB-leningenfonds BV is 1 mei 2015 opgericht. Ultimo 2019 zijn er 49 leningen uitgezet voor een totaal van € 19,8 mln. Naar aanleiding van een motie van uw staten is de uitzettingstermijn en looptijd van het fonds verlengd met 1 jaar. Dit geeft het fonds extra tijd om de beschikbare middelen uit te zetten. Daarna zal de beheerfase starten, in lijn met de aflossingstermijn van de uitgezette leningen.

Provinciaal Risico

Er kunnen vier typen risico s worden onderscheiden: beleidsinhoudelijke, financiële, juridische en fiscale risico s. Wat betreft het financiële risico is dat het bedrag van de inbreng in het fonds zijnde maximaal € 30 mln. en het bedrag aan rendement dat mogelijk niet gerealiseerd wordt. Bij het oprichten en het inrichten van het fonds zijn beheersmaatregelen voor de genoemde risico s geïmplementeerd.

24. Limburg Business Development Fonds (LBDF) B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 12.483.943
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en LIOF NV

Doelstelling

Het Limburg Business Development Fonds (LBDF) biedt financiering voor de ontwikkeling van ideeën naar product naar onderneming. Het fonds zal de verschillende stadia met verschillende instrumenten financieren.

Provinciale investeringen (€ 000.)

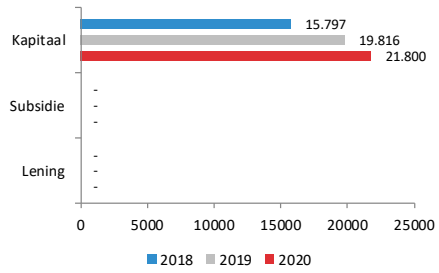

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

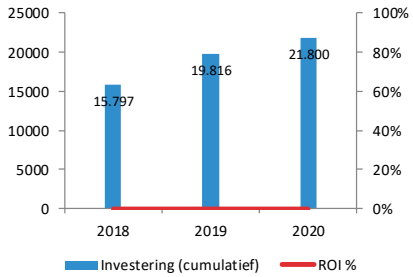

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	15.797	19.816	21.800
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	7.424	9.171	8.078
Eigen vermogen	6.985	8.634	7.522
Vreemd vermogen	439	537	556

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	279	331	391
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.573)	(1.408)	(916)
Netto Resultaat	(2.590)	(2.369)	(3.096)

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-34,9%	-25,8%	-38,3%
Solvabiliteit (EV/TV)	94,1%	94,1%	93,1%
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het innovatieve MKB in Limburg meer mogelijkheden bieden voor financiering zodat de economische groei, welvaart en werkgelegenheid gestimuleerd worden middels het: 1) Proof-of-Principle fonds (PoP): van idee naar een proof-of-principle , ideeën toetsen op technologische en/of commerciële haalbaarheid; 2) Proof-of-Concept fonds (PoC): opwerking van producten die een eerste technologische en/of markttoets hebben doorstaan tot een volwaardig product- en of dienstenconcept; 3) Seed fonds: dekt de financieringsbehoefte in de laatste fase van het business development traject tot een volwaardige onderneming.

Visie en beleidsvoornemen

Inzet van het LBDF leidt over de tijdshorizon van 6 jaar tot 180 beproefde ideeën, die worden doorontwikkeld tot 75 businessplannen, om uiteindelijk te resulteren in 42 businesses. Op basis van een verwachte personeelsomvang van 5 tot 10 fte per business, bieden deze 42 businesses naar verwachting ruim 300 fte directe werkgelegenheid en ten minste eenzelfde aantal fte indirecte werkgelegenheid. Er is in totaal € 29,7 mln. door PS beschikbaar gesteld.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

LBDF heeft per jaareinde 2019 voor € 24,8 mln. aan investeringen gecommitteerd. Daarmee bedraagt de uitzetting van de subfondsen POP (subsidies), POC (leningen) en Seed (kapitaal) respectievelijk 70%, 90% en 100%. Op basis van de meerjarenprognose verwacht LBDF nog steeds te kunnen voldoen aan de bij oprichting gestelde revolverendheid doelstellingen.

Provinciaal Risico

Er kunnen vier typen risico s worden onderscheiden: beleidsinhoudelijke, financiële, juridische en fiscale risico s. Wat betreft het financiële risico is dat het bedrag van de inbreng in het fonds zijnde € 29,7 mln. en het bedrag aan rendement dat mogelijk niet gerealiseerd wordt. Bij het oprichten en het inrichten van het fonds zijn beheersmaatregelen voor de genoemde risico s geïmplementeerd.

25. Chemelot Ventures B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 5.089.964
Belang provincie:	25,00%
Zeggenschap provincie:	25,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, DSM Nederland B.V., Particon B.V., Industriebank LIOF N.V., Rabobank

Doelstelling

Het al dan niet risicodragend, investeren in andere vennootschappen en ondernemingen, met name in vennootschappen en ondernemingen werkzaam op het gebied van (bio)chemische, (bio)medische en (bio)technologische materialen en life science.

Provinciale investeringen (€ 000.)

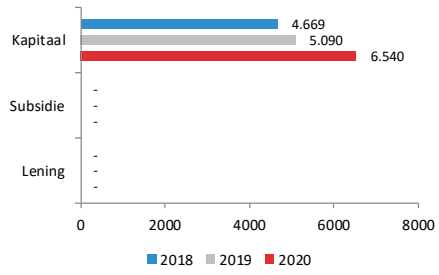

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

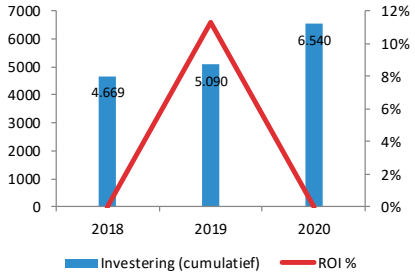

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	4.669	5.090	6.540
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	576	-
ROI %	0%	11%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	14.783	12.243	n.b
Eigen vermogen	14.357	12.155	n.b
Vreemd vermogen	427	88	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(755)	(861)	n.b
Netto Resultaat	310	(1.643)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	2,1%	-13,4%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	97,1%	99,3%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	576	-

Publiek belang

Beschikbaarheid van durfkapitaal is een randvoorwaarde voor innovatie en campus ontwikkeling. Hiermee draagt Chemelot Ventures B.V. bij aan de ontwikkeling van de regionale economie via de doelstellingen van de Chemelot Campus.

Visie en beleidsvoornemen

In het Masterplan Chemelot Campus is afgesproken dat het gezamenlijk belang voor DSM, UM en Provincie Limburg in de samenwerking, het bevorderen van een sterk CHEMaterials cluster is. De samenwerking is gericht op het stimuleren van open innovatie ten behoeve van kennisbehoud en kennisontwikkeling in de regio. Om deze beoogde innovaties te financieren hebben startende en snel groeiende ondernemingen behoefte aan (durf) kapitaal. Het tekort aan aandelenkapitaal (durfkapitaal) legitimeert de deelname van de overheid in een venture capital fonds. De participatie van de overheid in het fonds heeft een stimulerende werking naar mogelijke andere investeerders met als resultaat dat particulier kapitaal wordt gemobiliseerd. Via de aandeelhoudersrelatie zal toezicht worden gehouden op het functioneren van de organisatie en de wijze waarop de gestelde doelstellingen worden gerealiseerd.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Chemelot Ventures heeft per jaareinde 2020 voor € 20,9 mln. aan investeringsbesluiten genomen, verdeeld over 15 doelondernemingen. In 2019 wordt een verlies gerealiseerd van € 1.643.000. In 2018 werd een positief resultaat behaald van € 309.567 ingevolge de verkoop van een van de participaties met een boekwinst van € 2,3 mln. De boekwinst leidde tot de uitkering van een dividend in 2019 aan Provincie Limburg van € 576.000.

Provinciaal Risico

Financieel gezien de bijdrage van € 10 mln. (Totaal krediet, boekwaarde is hetgeen tot nog toe gestort). Daarnaast nog politiek risico en afbreuk risico als door vennootschap verkeerde investeringen worden verricht. Vanuit een balans perspectief bestaat het risico op afwaardering van de boekwaarde van € 6,5 mln (ultimo 2020). Door COVID-19 is het risico op afwaarderingen op participaties en daarmee afwaardering van de boekwaarde toegenomen.

26. Brightlands Agrofood Ventures B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 410.599
Belang provincie:	35,00%
Zeggenschap provincie:	35,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Coöperatieve Rabobank U.A., N.V. LIOF, Bright Venture Partners BV, LLTB, Van Herk, Fresh Valley

Doelstelling

Het financieren van technologie gedreven start-ups in de agro/food sector.

Provinciale investeringen (€ 000.)

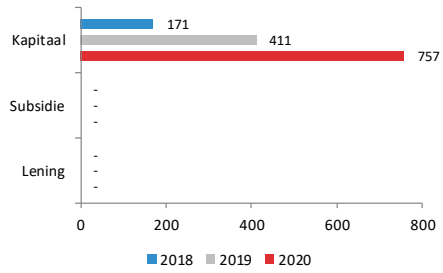

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

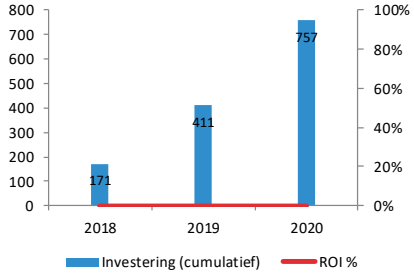

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	171	411	757
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	89	310	n.b
Eigen vermogen	7	299	n.b
Vreemd vermogen	82	12	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(296)	(385)	n.b
Netto Resultaat	(296)	(385)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-333,6%	-124,0%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	7,4%	96,2%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de positieve economische ontwikkelingen neemt ook de dynamiek op de Brightlands Campus Greenport Venlo toe. Een ontwikkeling die wij ondersteunen. Om ook voor het MKB op deze campus risicokapitaal ter beschikking te hebben, hebben wij in onze rol van aandeelhouder de andere partners van Chemelot Ventures gevraagd de scope van het fonds uit te breiden met agro/food. Dit heeft tevens geleid tot cofinanciering vanuit de partners.

Visie en beleidsvoornemen

Op basis van de geïnvesteerde middelen á EUR 5 mln. en de cofinanciering gedurende de periode 2018-2022 investeren, met een exit en follow-on investeringsperiode van 2023-2028

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Het fonds is eind 2017 opgericht. In de loop van 2018 zijn drie private investeerders toegetreden. De totale fondsomvang bedraagt daarmee EUR 20,1 mln. In 2019 zijn de eerste twee participaties aangegaan en in het eerste halfjaar van 2020 is een derde investering gerealiseerd.

Provinciaal Risico

Het risico bestaat dat de Provinciale investering bij het uitblijven van voldoende exits met een hoge multiple haar ingebracht kapitaal verliest.

27. Limburgs Energie Fonds (LEF) B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 52.671.651
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Polestar Capital

Doelstelling

Het langjarig beheren van haar vermogen, waarbij zij haar financiële middelen uitzet op revolverende basis ter versterking van de ontwikkeling en toepassing van duurzame energieopwekking, energiebesparing en de circulaire economie voor en met name in de Provincie Limburg.

Provinciale investeringen (€ 000.)

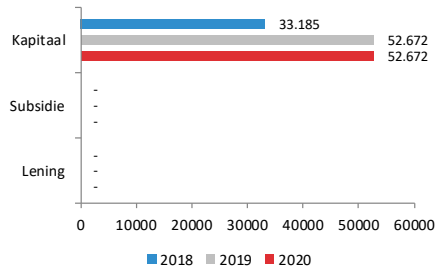

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

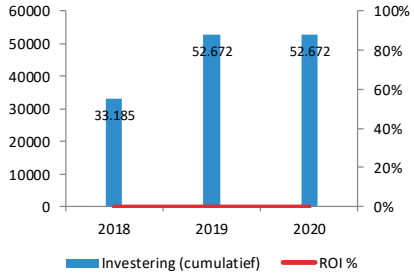

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	33.185	52.672	52.672
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	35.355	58.306	-
Eigen vermogen	29.293	45.735	-
Vreemd vermogen	6.062	12.572	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	2.952	3.248	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.235)	(2.883)	n.b
Netto Resultaat	(1.310)	(3.045)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,7%	-5,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	82,9%	78,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het publiek belang volgt uit de motie van PS van 4 november 2011 waarbij uw Staten hebben opgeroepen tot oprichting van een revolverend fonds en de Kadernota Energiefonds, vastgesteld door PS op 8 juni 2012. Via investeringen in duurzame projecten draagt het LEF bij aan het Limburgse leefklimaat.

Visie en beleidsvoornemen

De provinciale visie is gevat in de kadernota Energiefonds, vastgesteld door PS op 8 juni 2012. Het Energiefonds richt zich op financiële ondersteuning van initiatieven gericht op energiebesparing, duurzame energieopwekking, innovaties op het gebied van duurzame energie en de circulaire economie. Doelgroepen zijn bedrijven en non-profitorgansiaties. Overkoepelende doelstelling is C02-reductie in combinatie met het realiseren van effecten op het gebied van werkgelegenheid, innovatie, lastenverlichting of bevorderen aantrekkelijk vestigings- en woonklimaat. Het betreft een revolverend fonds dat teruggevloeide middelen weer zal inzetten voor nieuwe initiatieven.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Bij PS besluit van 29 juni 2020 is de fondsomvang van LEF verhoogd van EUR 90 miljoen naar EUR 268 miljoen onder voorwaarde van cofinanciering. De fondsverhoging wordt deels vanuit Provincie Limburg gerealiseerd door EUR 74 miljoen additioneel kapitaal (naast het reeds gecommitteerde bedrag van EUR 60 miljoen) beschikbaar te stellen. Het gecommitteerd kapitaal van LEF aan projecten bedraagt EUR 99,3 miljoen eind 2020. Dit staat gelijk aan 82 windmolens CO2 besparing (2,3 mw). De pijplijn is goed gevuld, o.a. met projecten met een grote financieringsvraag. In 2020 wordt het resultaat gedruk door de dotatie aan de voorziening ad EUR 2,2 miljoen.

Provinciaal Risico

Belangrijkste risico voor LEF B.V. is dat er onvoldoende (goede) projecten worden aangereikt, dan wel in aanmerking komen voor financiering o.b.v. de gehanteerde fondscriteria. Het primaire financieel risico is gelegen in faillisement of afwaardering van de aangegane financieringen en/of participaties. Secundair financieel risico is een langere uitzettingsperiode en het invullen van de door PS gestelde cofinancieringseis.

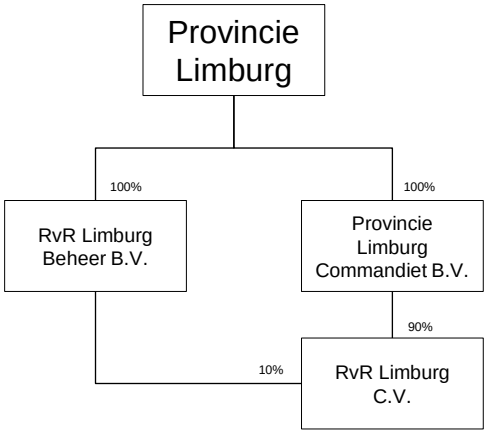
Provincie Limburg
100%
100%
RvR Limburg Beheer B.V.
Provincie Limburg Commandiet B.V.
90%
10%
RvR Limburg C.V.

28. Provincie Limburg Commandiet B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg

Doelstelling

Het als commanditair vennoot deelnemen in, het financieren van, het samenwerken met en het verlenen van adviezen en andere diensten aan de commanditaire vennootschap Ruimte voor Ruimte Limburg C.V., teneinde de sloopvergoeding van € 36,3 mln. terug te verdienen, die de Provincie in het kader van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV), tweede tranche, heeft betaald aan het Rijk

Provinciale investeringen (€ 000.)

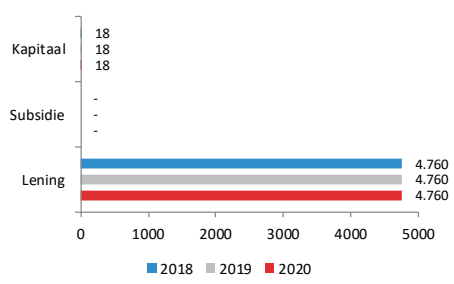

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

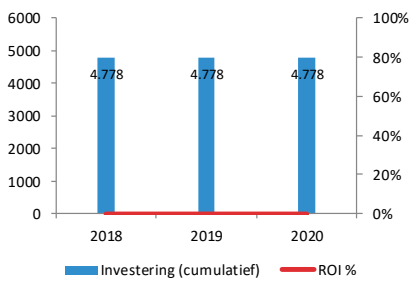

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	4.760	4.760	4.760
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	18	18	18
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	4.748	n.b	n.b
Eigen vermogen	241	n.b	n.b
Vreemd vermogen	4.748	-	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	0	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(37)	-	n.b
Netto Resultaat	(36)	n.b	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-0,8%	n.b	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	5,1%	n.b	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR)-regeling is een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied bewerkstelligd (er zijn subsidies verstrekt voor het inleveren van mestrechten en het slopen van veestallen). Hiermee is de primaire doelstelling behaald. Beoogd wordt deze operatie voor de Provincie budgettair neutraal te laten verlopen door de opbrengsten van de, door RvR Limburg C.V., gerealiseerde en nog te realiseren woningbouwkavels. Het publiek belang is derhalve nu gelegen in de budgettair neutrale afwikkeling.

Visie en beleidsvoornemen

In juli 2012, bij de besluitvorming in PS inzake de noodzakelijke herfinanciering van RvR, is door de Staten meegegeven dat in 2023 het RvR-project zou moeten zijn beëindigd c.q. dat de € 36,3 mln. aan sloopvergoedingen, die zijn uitbetaald in verband met de ontmanteling van de stallen, middels de verkoop van 785 woningbouwkavels, dan terugverdiend zouden moeten zijn. De vastgoedmarkt is weer aangetrokken, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de aantallen kavelverkopen in de jaren 2015-2020. Per 1 oktober 2020 moesten er nog 31 kavels van de 785 verkocht worden (ultimo 2019: 178). De verbetermogelijkheden van het resultaat die RvR na de overname van het belang van BPD nog verwacht (zoals zonnevelden) zijn niet in de GREX verwerkt. Van de uitbreiding aantal kavels van 785 naar 900, zijn er 80 verkocht en moeten er nog 35 verkocht worden. Deze 35 kavels zijn nog niet in de GREX verwerkt.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In 2018 heeft de Provincie Limburg op afroep van Ruimte voor Ruimte C.V. het restant ad. € 0,8 mln. van de in 2015 verstrekte lening ter hoogte van € 5,1 mln. volgestort via de Provincie Limburg Commandiet BV. Verder zijn bij Provincie Limburg Commandiet BV de van BPD Ontwikkeling overgenomen vermogensbestanddelen ondergebracht. Het betreft een achtergestelde lening ad € 5 mln. aan RvR CV en aandelen in Ruimte voor Ruimte CV ter waarde van € 0,1 mln. De BV deelt naar rato van haar aandelenbelang (90%) in het resultaat van RvR CV. Naar verwachting van de directie RvR CV ultimo 2020: € 3,8 mln negatief. De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen.

Provinciaal Risico

Met de overname van het 50% belang in RvR Limburg Beheer BV/CV van BV Bouwfonds Ontwikkeling B.V staat de Provincie Limburg per 1 januari 2019 volledig garant voor de langlopende lening van de NWB (hoofdsom ad € 24 mln., restant per juli 2020 € 8 mln.) De Provincie heeft in het kader deze garantstelling in 2020 de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Ook heeft de Provincie Limburg zich na de overname garant gesteld voor een variabel krediet van NWB aan RvR Limburg Beheer tot een maximum van € 7,5 mln. per juli 2020 is het saldo van dit krediet € 1,5 mln. Additioneel loopt de Provincie risico ten aanzien van de verstrekte achtergestelde lening ad € 5,1 mln. De waarde van het kapitaalbelang in de CV/BV ad. € 29.000,- is inmiddels afgeboekt. Voor de risico's die de Provincie Limburg loopt ten aanzien van RvR zijn voldoende middelen opgenomen in de Provinciale Risicoreserve.

29. RvR Limburg Beheer B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ -
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Bouwfonds Property Development (BPD) Ontwikkeling B.V.

Doelstelling

Door middel van grondexploitatie terugverdienen van € 36,3 mln. sloopvergoeding die de onderneming aan de Provincie heeft vergoed en die de Provincie aan het Rijk heeft betaald.

Provinciale investeringen (€ 000.)

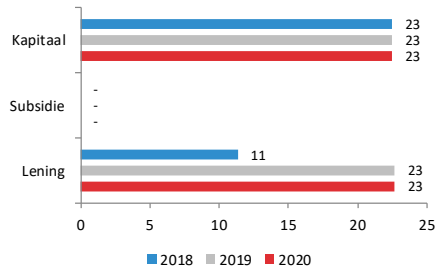

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

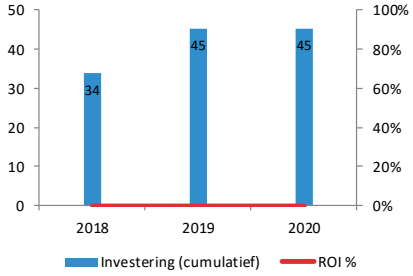

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	11	23	23
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	23	23	23
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	23	22	n.b
Eigen vermogen	(10.146)	(7.766)	n.b
Vreemd vermogen	10.169	7.788	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	5	-	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(0)	(1)	n.b
Netto Resultaat	(9)	(7)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-41,2%	-32,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	-44107,2%	-35570,7%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR)-regeling is een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied bewerkstelligd (er zijn subsidies verstrekt voor het inleveren van mestrechten en het slopen van veestallen). Hiermee is de primaire doelstelling behaald. Beoogd wordt deze operatie voor de Provincie budgettair neutraal te laten verlopen door de opbrengsten van de, door RvR Limburg gerealiseerde en nog te realiseren woningbouwkavels. Het publiek belang is derhalve nu gelegen in de budgettair neutrale afwikkeling.

Visie en beleidsvoornemen

In juli 2012, bij de besluitvorming in PS inzake de noodzakelijke herfinanciering van RvR, is door de Staten meegegeven dat in 2023 het RvR-project zou moeten zijn beëindigd c.q. dat de € 36,3 mln. aan sloopvergoedingen, die zijn uitbetaald in verband met de ontmanteling van de stallen, middels de verkoop van 785 woningbouwkavels, dan terugverdiend zouden moeten zijn. De vastgoedmarkt is weer aangetrokken, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de aantallen kavelverkopen in de jaren 2015-2020. Per 1 oktober 2020 moesten er nog 31 kavels van de 785 verkocht worden (ultimo 2019: 178). De verbetermogelijkheden van het resultaat die RvR na de overname van het belang van BPD nog verwacht (zoals zonnevelden) zijn niet in de GREX verwerkt. Van de uitbreiding aantal kavels van 785 naar 900, zijn er 80 verkocht en moeten er nog 35 verkocht worden. Deze 35 kavels zijn nog niet in de GREX verwerkt.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De door de accountant opgestelde grondexploitatie van RvR sluit ultimo 2019 op € 8,7 mln. negatief (2018: -/- € 12,3 mln.), met name als gevolg van het in exploitatie nemen van een groot project (Boswaard te Weert). In 2020 heeft de Provincie Limburg in het kader van de garantstelling jegens NWB de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Recent heeft RvR aangegeven deze verwroegd af te kunnen lossen. De BV deelt naar rato van haar aandelenbelang (90%) in het resultaat van RvR CV. Naar verwachting van de directie RvR CV ultimo 2020: € 3,8 mln negatief. De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen.

Provinciaal Risico

Met de overname van het 50% belang in RvR Limburg Beheer BV/CV van BV Bouwfonds Ontwikkeling B.V staat de Provincie Limburg per 1 januari 2019 volledig garant voor de langlopende lening van de NWB (hoofdsom ad € 24 mln., restant per juli 2020 € 8 mln.) De Provincie heeft in het kader deze garantstelling in 2020 de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Ook heeft de Provincie Limburg zich na de overname garant gesteld voor een variabel krediet van NWB aan RvR Limburg Beheer tot een maximum van € 7,5 mln. per juli 2020 is het saldo van dit krediet € 1,5 mln. Additioneel loopt de Provincie risico ten aanzien van de verstrekte achtergestelde lening ad € 5,1 mln. De waarde van het kapitaalbelang in de CV/BV ad. € 29.000,- is inmiddels afgeboekt. Voor de risico's die de Provincie Limburg loopt ten aanzien van RvR zijn voldoende middelen opgenomen in de Provinciale Risicoreserve.

30. RvR Limburg C.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Commanditaire Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Bouwfonds Property Development (BPD) Ontwikkeling B.V.

Doelstelling

Door middel van grondexploitatie terugverdienen van € 36,3 mln. sloopvergoeding die de onderneming aan de Provincie heeft vergoed en die de Provincie aan het Rijk heeft betaald.

Provinciale investeringen (€ 000.)

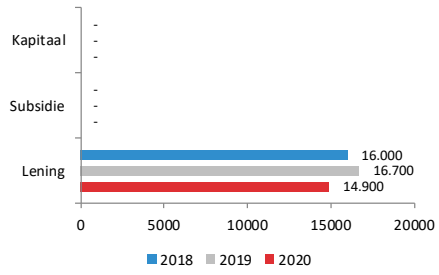

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

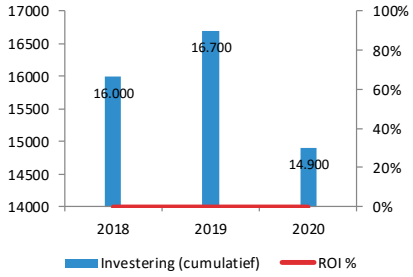

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	16.000	16.700	14.900
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	23.791	21.298	n.b
Eigen vermogen	(9.969)	(7.582)	n.b
Vreemd vermogen	33.760	28.881	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	6.084	13.621	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	-	2.387	n.b
Netto Resultaat	n.b	2.387	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	n.b	11,2%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	-41,9%	-35,6%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Door de uitvoering van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) en de Ruimte voor Ruimte (RvR)-regeling is een ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied bewerkstelligd (er zijn subsidies verstrekt voor het inleveren van mestrechten en het slopen van veestallen). Hiermee is de primaire doelstelling behaald. Beoogd wordt deze operatie voor de Provincie budgettair neutraal te laten verlopen door de opbrengsten van de, door RvR Limburg C.V., gerealiseerde en nog te realiseren woningbouwkavels. Het publiek belang is derhalve nu gelegen in de budgettair neutrale afwikkeling.

Visie en beleidsvoornemen

In juli 2012, bij de besluitvorming in PS inzake de noodzakelijke herfinanciering van RvR, is door de Staten meegegeven dat in 2023 het RvR-project zou moeten zijn beëindigd c.q. dat de € 36,3 mln. aan sloopvergoedingen, die zijn uitbetaald in verband met de ontmanteling van de stallen, middels de verkoop van 785 woningbouwkavels, dan terugverdiend zouden moeten zijn. De vastgoedmarkt is weer aangetrokken, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de aantallen kavelverkopen in de jaren 2015-2020. Per 1 oktober 2020 moesten er nog 31 kavels van de 785 verkocht worden (ultimo 2019: 178). De verbetermogelijkheden van het resultaat die RvR na de overname van het belang van BPD nog verwacht (zoals zonnevelden) zijn niet in de GREX verwerkt. Van de uitbreiding aantal kavels van 785 naar 900, zijn er 80 verkocht en moeten er nog 35 verkocht worden. Deze 35 kavels zijn nog niet in de GREX verwerkt.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De door de accountant opgestelde grondexploitatie van RvR sluit ultimo 2019 op € 8,7 mln. negatief (2018: -/- € 12,3 mln.), met name als gevolg van het in exploitatie nemen van een groot project (Boswaard te Weert). In 2020 heeft de Provincie Limburg in het kader van de garantstelling jegens NWB de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Recent heeft RvR aangegeven deze verwroegd af te kunnen lossen. Naar verwachting van de directie zal de GREX voor 2020 sluiten op € 3,8 mln. negatief. De Provincie heeft dit verlies volledig afgedekt met extern verkregen middelen.

Provinciaal Risico

Met de overname van het 50% belang in RvR Limburg Beheer BV/CV van BV Bouwfonds Ontwikkeling B.V staat de Provincie Limburg per 1 januari 2019 volledig garant voor de langlopende lening van de NWB (hoofdsom ad € 24 mln., restant per juli 2020 € 8 mln.) De Provincie heeft in het kader deze garantstelling in 2020 de aflossing van de jaartermijn 2020 ad € 4 mln. op zich genomen om deze als regresvordering in 2023 te verhalen op RvR. Ook heeft de Provincie Limburg zich na de overname garant gesteld voor een variabel krediet van NWB aan RvR Limburg Beheer BV/CV tot een maximum van € 7,5 mln. per juli 2020 is het saldo van dit krediet € 1,5 mln. Additioneel loopt de Provincie risico ten aanzien van de verstrekte achtergestelde lening ad € 5,1 mln. De waarde van het kapitaalbelang in de CV/BV ad. € 29.000,- is inmiddels afgeboekt. Voor de risico's die de Provincie Limburg loopt ten aanzien van RvR zijn voldoende middelen opgenomen in de Provinciale Risicoreserve.

31. BNG Bank N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 22.689
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Gemeenten, Provincies en de Staat

Doelstelling

BNG Bank is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De bank draagt duurzaam bij aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.

Provinciale investeringen (€ 000.)

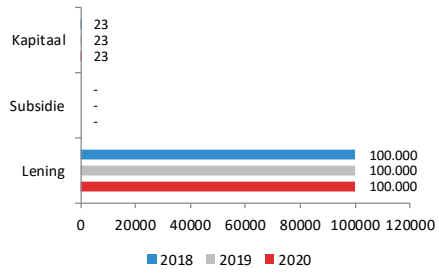

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

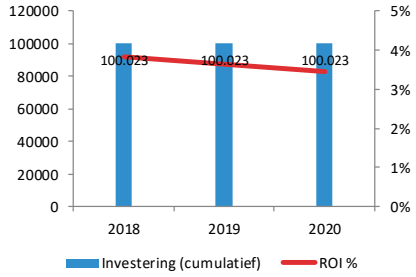

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	100.000	100.000	100.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	23	23	23
Onvangen Rente in periode € 000.	3.450	3.450	3.450
Ontvangen dividend in periode € 000.	395	198	-
ROI %	4%	4%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	137.509.000	149.689.000	n.b
Eigen vermogen	4.991.000	4.887.000	n.b
Vreemd vermogen	132.518.000	144.802.000	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	580.000	506.000	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	504.000	227.000	n.b
Netto Resultaat	337.000	163.000	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,2%	0,1%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	3,6%	3,3%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	395	198	-

Publiek belang

Publiek belang is om in de sectorbanken zodanig te participeren dat zij in staat blijven de decentrale overheden tegen aantrekkelijke voorwaarden te faciliteren.

Visie en beleidsvoornemen

Deze deelneming past in het begrotingsprogramma Algemene dekkingsmiddelen waarbij het doel is het voeren van een financieel duurzaam meerjarig beleid dat het mogelijk maakt samen met partners te investeren in kansrijke ontwikkelingen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In het kader van de publieke taak zijn in 2015 en 2016 aan BNG Bank hybride leningen (elk groot EUR 50 miljoen) verstrekt ter versterking van het Tier-1 kapitaal van de bank. De bank is hiertoe genoodzaakt vanwege de hogere kapitaalseisen die vanuit "Basel III" worden opgelegd. Het publieke belang voor de Provincie is gelegen in het feit dat de bank de decentrale overheden binnen de Provincie faciliteert in aantrekkelijke financieringskmogelijkheden. De dividenduitkering over 2019 van afgerond EUR 199.000 is op dringende aanbeveling van de €pese Centrale Bank (ECB) niet in 2020 uitgekeerd. De ECB heeft eind 2020 aan de banken onder haar toezicht de aanbeveling gedaan om tto september 2021 van dividenduitkeringen af te zien vanwege de mogelijke impact van corona. BNG Bank heeft haar aandeelhouders recent meegedeeld dat zij op 19 maart 2021 toch een eerste deel van het dividend 2019 zal uitbetalen, tot het maximum van de door de ECB opgelegde beperking. Het restant van het dividend over 2019 volgt dan in najaar 2021.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming ad € 22.689 te moeten afwaarderen. Tevens loopt de Provincie een risico ten aanzien van twee hybride leningen, elk groot € 50 miljoen. Dit risico wordt meegenomen in de paragraaf financieringen.

32. Nederlandse Waterschapsbank N.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 3.063
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provincies, Waterschappen en de Staat

Doelstelling

De Nederlandse Waterschapsbank (NWB) richt haar diensten exclusief op de overheidssector. Zij draagt zorg voor de financiering van provincies, gemeenten en waterschappen. Doelstelling van de bank is het zo gunstig mogelijk en exact op maat aanbieden van financieringen. Maatschappelijke relevantie, hoge kwaliteit, een sterke financiële positie en integriteit zijn de hoekstenen van het beleid van de bank.

Provinciale investeringen (€ 000.)

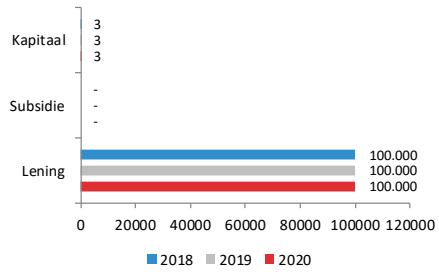

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

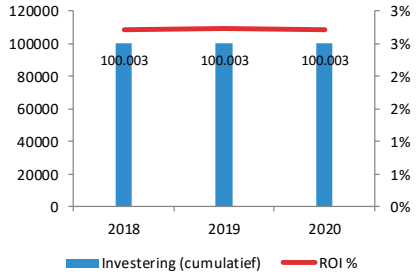

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	100.000	100.000	100.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	3	3	3
Onvangen Rente in periode € 000.	2.720	2.720	2.720
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	11	-
ROI %	3%	3%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	83.715.000	96.205.000	n.b
Eigen vermogen	1.726.000	1.796.000	n.b
Vreemd vermogen	81.989.000	94.409.000	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	186.000	174.000	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	137.000	136.000	n.b
Netto Resultaat	100.000	95.000	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,1%	0,1%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	2,1%	1,9%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	11	-

Publiek belang

Publiek belang is om in de sectorbanken zodanig te participeren dat zij in staat blijven de decentrale overheden tegen aantrekkelijke voorwaarden te faciliteren.

Visie en beleidsvoornemen

Deze deelneming past in het begrotingsprogramma Algemene dekkingsmiddelen waarbij het doel is het voeren van een financieel duurzaam meerjarig beleid dat het mogelijk maakt samen met partners te investeren in kansrijke ontwikkelingen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

In het kader van de publieke taak zijn in 2015 en 2016 aan de Nederlandse Waterschapsbank NV twee hybride leningen verstrekt, elk groot EUR 50 miljoen, ter versterking van het Tier-1 kapitaal van de bank. De bank is hiertoe genoodzaakt vanwege de hogere kapitaalseisen die vanuit "Basel III" worden opgelegd. Het publieke belang voor de Provincie is gelegen in het feit dat de bank de decentrale overheden binnen de provincie faciliteert in aantrekkelijke financieringsmogelijkheden.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming ad EUR 3.063 te moeten afwaarderen. Tevens loopt de Provincie een risico ten aanzien van de hybride lening. Dit risico wordt meegenomen in de paragraaf Financiering.

33. N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Naamloze Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 132.458
Belang provincie:	21,80%
Zeggenschap provincie:	21,80%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en de Limburgse gemeenten.

Doelstelling

Het produceren en leveren van drinkwater en andere doeleinden en daarmee samenhangende diensten in de Provincie Limburg.

Provinciale investeringen (€ 000.)

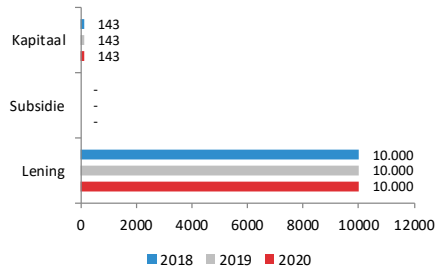

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

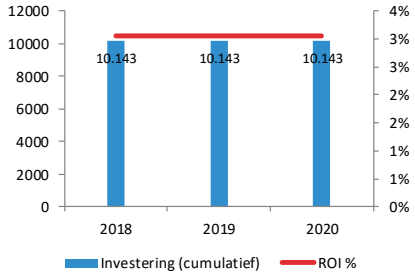

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	10.000	10.000	10.000
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	143	143	143
Onvangen Rente in periode € 000.	309	309	309
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	3%	3%	3%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	594.364	610.650	n.b
Eigen vermogen	209.386	215.305	n.b
Vreemd vermogen	384.978	395.345	1

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	109.625	106.964	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	16.618	14.579	n.b
Netto Resultaat	6.235	5.919	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	1,0%	1,0%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	35,2%	35,3%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Teneinde de continuïteit van de drinkwatervoorziening te borgen is in de Drinkwaterwet bepaald dat de waterleidingbedrijven, waaronder WML een monopolie hebben op de drinkwaterlevering in hun verzorgingsgebied en dat aandelen van waterleidingbedrijven enkel door overheden kunnen worden gehouden.

Visie en beleidsvoornemen

De Provincie streeft naar een duurzame drinkwatervoorziening met een hoge mate van zelfvoorziening van het drinkwatergebruik in Limburg, waarbij er voldoende water beschikbaar is tegen een redelijke prijs (POL 2014 en Provinciaal Waterplan). Provincie wil deelname in WML voortzetten teneinde de continuïteit van de drinkwatervoorziening te borgen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Vanwege een historisch geclusterde aanleg van het leidingennetwerk, is er op korte termijn een grote investering noodzakelijk om het leidingennet te vervangen. WML heeft hierop geanticipeerd en middelen gereserveerd. Om verder te gaan verduurzamen heeft WML besloten om 2 windmolens te gaan bouwen en exploiteren. Hiervoor gaat de WML een separate BV oprichten. Op 15 februari 2019 heeft de AvA besloten in te stemmen met oprichting van de BV WML Wind en aanbesteding van de 2 windmolens.

Provinciaal Risico

Bij faillissement van WML is provinciaal risico in financiële zin het moeten afboeken van € 132.457 (nominale waarde aandelen). In dat geval zal ook de op dat moment uitstaande financiering moeten worden afgeboekt. Provinciaal risico in maatschappelijke zin is dat de continuïteit van de drinkwatervoorziening in gevaar komt. Deze risico's worden nihil geschat aangezien WML monopolist is en alleen overheden als aandeelhouders kent.

34. Limburgse Herstructureringsmaatschappij voor Bedrijven terreinen B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	€ 66.000
Belang provincie:	66,67%
Zeggenschap provincie:	66,67%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en LIOF

Doelstelling

Het - in samenwerking met publieke en private partijen - stimuleren, ondersteunen en bijdragen aan het op een duurzame wijze realiseren van 1.000 hectare aan herstructureringsprojecten op Limburgse bedrijventerreinen in de periode 2012-2020, met het doel zorgvuldig ruimtegebruik te bewerkstelligen en een goed economisch vestigingsklimaat voor ondernemers te (doen) waarborgen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

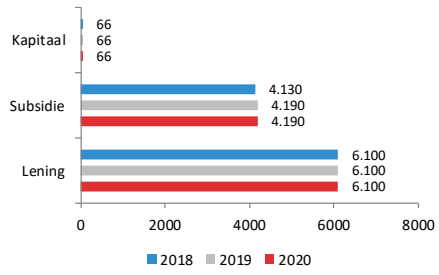

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

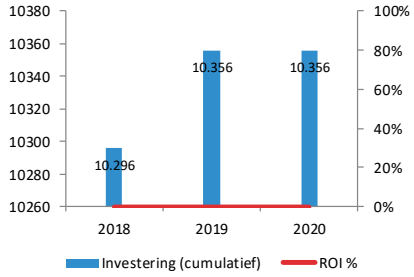

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	6.100	6.100	6.100
Cumulatief verleende subsidie € 000.	4.130	4.190	4.190
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	66	66	66
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	4.381	4.263	n.b
Eigen vermogen	4.365	4.240	n.b
Vreemd vermogen	16	24	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	38	49	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(20)	-	n.b
Netto Resultaat	0	(125)	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,0%	-2,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	99,6%	99,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Realisatie van de maatschappelijke doelstelling om in de periode tot en met 2020 in totaal 1.000 ha aan bedrijventerrein in Limburg te herstructureren. Waarmee een bijdrage wordt geleverd aan het Limburgse vestigingsklimaat. Deze wordt uitgaande van de huidige investeringsportefeuille gerealiseerd.

Visie en beleidsvoornemen

In maart 2014 is besloten dat in het toekomstige provinciale beleid minder prioriteit zal worden gegeven aan herstructurering bedrijventerreinen. Dat betekent dat er geen nieuwe geldlening beschikbaar wordt gesteld en dat de LHB wordt afgebouwd. Momenteel loopt een traject om te komen tot een goede afwikkeling van de lopende projecten. Eind 2015 is LHB afgebouwd tot een beheersorganisatie voor een 6 tal lopende projecten, die door LHB uitbeheerd zullen worden. Daarmee is het beheer van activiteiten toegevoegd aan de doelstelling van de BV. LHB mag geen nieuwe activiteiten meer oppakken. Behalve de projecten is ook de personele organisatie afgebouwd. Vooralsnog gaan we ervan uit dat de beheersorganisatie uiterlijk 2022 zal worden geliquideerd.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Als onderdeel van bovengenoemde koerswijziging is begin 2016 de LHB omgevormd naar een beheerorganisatie. 6 lopende projecten zijn ondergebracht in de beheersorganisatie LHB. Ter uitvoer van deze lopende projecten heeft de LHB in 2016 de laatste trekking gedaan uit de beschikbaar gestelde renteloze financiering die daarmee € 7,6 mln. bedraagt. Dit is momenteel geïnvesteerd in 1 deelneming á € 1,3 mln., 1 lening á € 1 mln. en 3 participaties á 3,0 mln. (Bedragen zijn boekwaarden). De verwachting is dat LHB ruim kan voldoen aan haar revolverendheidsdoelstelling.

Provinciaal Risico

De Provincie Limburg loopt het risico (een deel van) de boekwaarde van de deelneming ad € 66.000 te moeten afwaarderen en het verschuldigd blijven van een lening van maximaal € 10 mln., waarvan eind 2018 € 6.100.000 uit staat. Bij oprichting werd er van uit gegaan dat 50% van de lening afgewaardeerd diende te worden. Op basis van de de huidige vooruitzichten zal dit gunstiger uitvallen.

35. IBA Parkstad B.V.

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Besloten Vennootschap
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	50,00%
Zeggenschap provincie:	50,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en de Parkstad gemeentes

Doelstelling

Het uitvoering geven aan de realisatie en ontwikkeling van de Internationale Bau Ausstellung Parkstad 2020 zoals nader is uitgewerkt in het IBA boek waarin de transformatieopgave voor Parkstad vanuit het Regioprogramma is neergelegd. De kern van de IBA bestaat uit een reeks van spraakmakende en hoogwaardige projecten die Parkstad transformeren en vernieuwen. De allerbeste projecten worden in 2021 tijdens de slotmanifestatie tentoongesteld.

Provinciale investeringen (€ 000.)

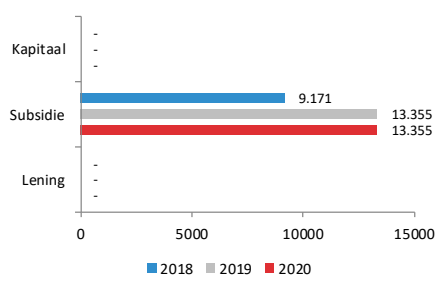

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

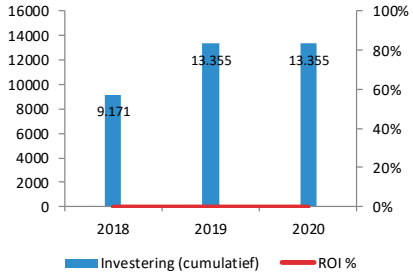

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	9.171	13.355	13.355
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	13.969	15.858	n.b
Eigen vermogen	548	693	n.b
Vreemd vermogen	13.421	15.165	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	2.779	2.780	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(461)	145	n.b
Netto Resultaat	(461)	145	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,3%	0,9%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	3,9%	4,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het publiek belang is gelegen in de aanpak van de transformatieopgave voor Parkstad, waar de projecten voortvloeiend uit het IBA Parkstad initiatief invulling aan kunnen geven.

Visie en beleidsvoornemen

Met IBA Parkstad wordt, in de periode 2013-2020, invulling gegeven aan een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat in Zuid-Limburg. Tevens wordt invulling gegeven aan verschillende provinciale programma's zoals wonen, herstructurering, leefbaarheid, zorg, duurzaamheid, structuurversterking, onderwijs en arbeidsmarkt, OV en landschap. Tot 2020 functioneert IBA als een laboratorium en is het een motor voor vernieuwende ideeën en toonaangevende projecten. Een succesvolle IBA betekent dat IBA een bijdrage heeft geleverd aan projecten die vervolgens een structurele bijdrage leveren aan de gebieds transformatie van Parkstad. De primaire focus voor de Provincie ligt op het doen realiseren van IBA initiatieven en verknopen met provinciale projecten. De gewenste effecten zijn: Beter woon-, werk-, leefklimaat; Actievere en gezondere bewoners; Meer duurzaamheid; Grensoverschrijdende samenwerking; Bijdrage aan trots en identiteit.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

IBA bevindt zich in de uitvoeringsfase. In de periode juni 2016 - juli 2020 heeft de AvA ingestemd met 21 programmavoorstellen (ca. 40 projecten) met een investeringsvolume van ca. € 243 mln., waarvoor aan IBA een bijdrage werd gevraagd van in totaal € 24 mln., waarvan 50% gedekt door de Provincie.

Provinciaal Risico

Door het gekozen governance-model en de wijze waarop de financiering is geregeld is er geen sprake van risicodragende deelname in projecten. Derhalve is het risico met name gelegen in het realiseren van kwantitatief en kwalitatief voldoende projecten om de gestelde doelen te realiseren. Besluitvorming in de aandeelhoudersvergadering ten aanzien van projectvoorstellen wordt voorbereid in GS. Eventuele toekenning van middelen, buiten de reguliere begrotingsposten om, verloopt via PS.

36. Stichting Euregio Maas-Rijn

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Stichting
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg, Provincies Luik en Limburg (B), Duitstalige Gemeenschap van België, Zweckverband Region Aachen

Doelstelling

De stichting heeft ten doel om binnen het gebied van de EMR grensbelemmeringen af te bouwen; sociaal economische factoren te verbeteren; contacten tussen burgers te leggen en te bevorderen; en de samenwerking tussen instellingen, bedrijven en organisaties te bevorderen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

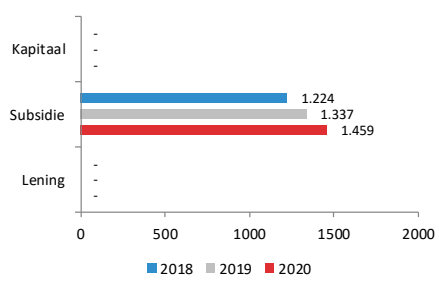

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

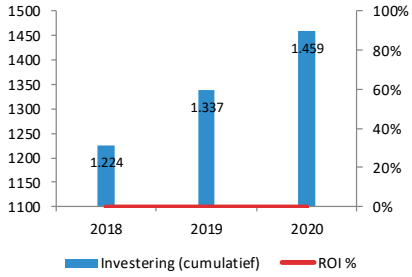

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	1.224	1.337	1.459
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	6.425	5.653	n.b
Eigen vermogen	607	608	n.b
Vreemd vermogen	5.818	5.045	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.248	1.024	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	43	1	n.b
Netto Resultaat	43	1	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	0,7%	0,0%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	9,4%	10,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Voor het oplossen van problemen met een grensoverschrijdend karakter is het onderhouden van een goed contact in Euregionaal verband, met de overheden uit de aangrenzende regio s in België en Duitsland, van groot belang. De samenwerking tussen de overheden initieert en stimuleert ook niet-overheden uit de vijf partnerregio s van de EMR (burgers, organisaties, instellingen, bedrijfsleven) om zaken samen op te pakken.

Visie en beleidsvoornemen

Het realiseren van grensoverschrijdende samenwerking in de Euregio. Samen met de andere partnerregio s wordt gezamenlijk gewerkt aan de uitvoering van de euregionale toekomststrategie EMR 2020.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Geen bijzondere aandachtspunten.

Provinciaal Risico

De 5 partners van de EMR moeten borg staan voor correcte, tijdige en rechtmatige besteding van de gelden die de EMR aan de projecten uitbetaald heeft. In geval van een tekort in de stichting is de Provincie mede aansprakelijk.

37. Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Anders namelijk…
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	20,00%
Zeggenschap provincie:	20,00%
Betrokkenen:	

Doelstelling

De EGTS heeft ten doel om binnen het gebied van de Euregio Maas-Rijn grensbelemmeringen af te bouwen; sociaal economische factoren te verbeteren; contacten tussen burgers te leggen en te bevorderen en de samenwerking tussen instellingen, bedrijven en organisaties te bevorderen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

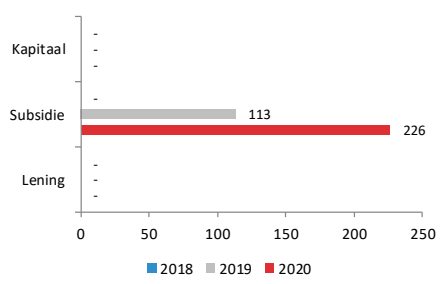

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

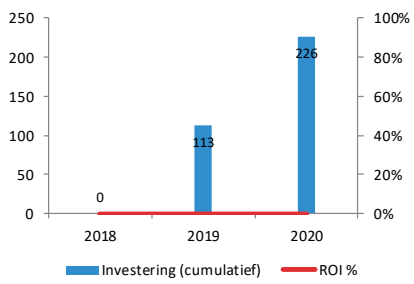

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.			
	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.			
	-	113	226
Cumulatief verleend kapitaal € 000.			
	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.			
	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.			
	-	-	-
ROI %			
	na	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	n.b	426	n.b
Eigen vermogen	n.b	n.b	n.b
Vreemd vermogen	-	399	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	-	720	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	-	-	n.b
Netto Resultaat	n.b	27	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	n.b	6,3%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	n.b	n.b	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Voor het oplossen van problemen met een grensoverschrijdend karakter is het onderhouden van een goed contact in Euregionaal verband met de overheden uit de aangrenzende regio's in België en Duitsland van groot belang. De samenwerking tussen overheden initieert en stimuleert ook niet-overheden uit de vijf partnerregio's van de Euregio Maas-Rijn (burgers, organisaties, instellingen, bedrijfsleven) om zaken samen op te pakken.

Visie en beleidsvoornemen

Het realiseren van grensoverschrijdende samenwerking in de Euregia Maas-Rijn. Samen met andere partnerregio's wordt gewerkt aan de uitvoering van de Euregionale toekomststrategie.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

EGTS neemt voor het grootste deel de taken van de Stichting Euregio Maas-Rijn over. Alleen de operationele taken blijven bij de Stichting.

Provinciaal Risico

38. RUD Zuid-Limburg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en de 18 gemeenten in Zuid-Limburg..

Doelstelling

Algemeen overheidsbestuur met als doel het op afstand plaatsen van de uitvoeringstaken van de Provincie, specifiek: vergunningverlening, toezicht en handhaving in het fysieke domein.

Provinciale investeringen (€ 000.)

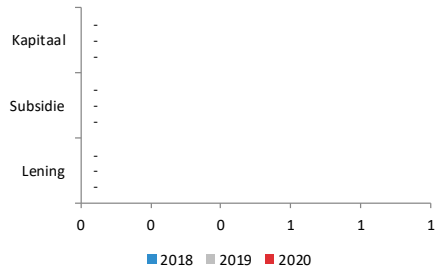

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

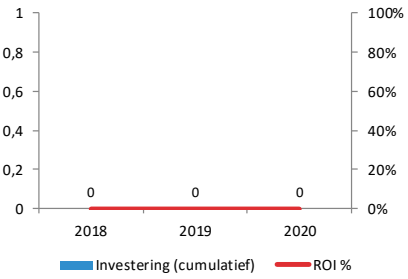

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	5.802	4.009	n.b
Eigen vermogen	1.634	1.153	n.b
Vreemd vermogen	4.168	2.856	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	10.151	12.419	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	491	153	n.b
Netto Resultaat	491	153	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	8,5%	3,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	28,2%	28,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het leveren van kwaliteit voor de leefomgeving voor inwoners en bedrijven in Zuid-Limburg door samenwerking, door het uitvoeren van haar wettelijke taken.

Visie en beleidsvoornemen

Een efficiënte en kwalitatieve uitvoering van wettelijke taken in het fysieke domein. De RUD Zuid-Limburg is 1 januari 2013 afgesplitst van de Provincie. Deze rol op afstand en wettelijke taken zullen als zodanig worden voortgezet.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Met ingang van 1 maart 2018 is een gedeelte van het personeel van de provincie Limburg en de grootste gedeelte van de partner gemeenten formeel in dienst getreden van de RUD-Zuid Limburg. De provincie Limburg heeft de taken die uigevoer dienen te voeren bij de gemeenten die vallen onder de RUD Limburg Noord ondergebracht bij de RUD Zuid-limburg. Daatnaast zijn ook de meetdiensten inclusief apparatuur overgebracht van de provincie Limburg naar de RUD Zuid-Limburg.

Provinciaal Risico

Het risico is gelegen in het doelmatig en efficiënt uitvoeren van de taken, binnen de daartoe gestelde kaders.

De partners zijn gezamenlijke verantwoordelijke voor eventuele tekorten. Provincie Limburg is de grootste partner in deze verbonden partij (ca. 57%)

39. RUD Limburg-Noord

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provinciale bijdrage is voor 2018 vastgesteld op € 79.738,00

Doelstelling

Algemeen overheidsbestuur met als doel het op afstand plaatsen van de uitvoeringstaken van de Provincie, specifiek: vergunningverlening, toezicht en handhaving in het fysieke domein.

Provinciale investeringen (€ 000.)

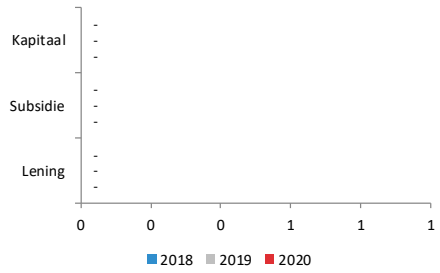

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

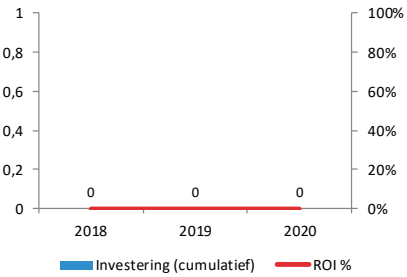

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	1.706	1.992	n.b
Eigen vermogen	334	334	n.b
Vreemd vermogen	1.372	1.658	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	1.989	2.012	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	334	-	n.b
Netto Resultaat	n.b	n.b	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	n.b	n.b	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	19,6%	16,8%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

het leveren van kwaliteit voor de leefomgeving voor de inwoners en bedrijven in Noord Limburg door samenwerking en door het uitvoeren van haar wettelijke taken.

Visie en beleidsvoornemen

De GR RUD-Limburg-Noord is een innovatieve, slagvaardige en efficiënte organisatie, die bijdraagt aan de verbetering van de kwaliteit, gezondheid en veiligheid van de leefomgeving en aan de verbetering van de dienstverlening aan burgers en bedrijven. De dienstverlening wordt o.a. verbeterd door:

1. Een "level playing field'(gelijke benadering en behandeling onder de GR RUD LN)
2. Minder toezichtslasten door efficiënte en innovatie toezichtmethoden.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Naar aanleiding van wijziging in de wetgeving omtrent gemeenschappelijke regelingen is een wetsvoorstel aangenomen dat alle RUD's omgevorms moeten worden tot een Gemeenschappelijke Regeling per 1-1-2018. Dit is geeffectueerd middels de oprichting van RUD Limburg-Noord.

Provinciaal Risico

De provincie heeft een aantal taken overgedragen aan de RUD Limburg-Noord. Het risico bestaat dat de taken niet, te laat of kwalitatief onder de maat zijn. Het risico van de provincie Limburg is beperkt tot vooraf bepaalde provinciale bijdrage. Eventuele financiële mee of tegenvallers zijn voor de overige partner gemeenten.

40. Fonds Nazorg Stortplaatsen Provincie Limburg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Anders namelijk...
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	100,00%
Zeggenschap provincie:	100,00%
Betrokkenen:	Provincie Limburg en Attero

Doelstelling

Het waarborgen en financieren van de eeuwigdurende nazorg van stortplaatsen gesloten na 1996, zoals bedoeld in artikel 8.49 van de wet Milieu beheer. Dit geschiedt door het onderhouden en in stand houden van de voorzieningen die milieurisico s ten aanzien van de stortplaatsen voorkomen.

Provinciale investeringen (€ 000.)

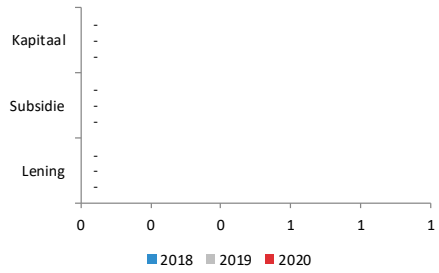

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

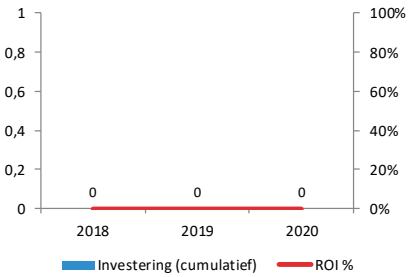

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	-	-	-
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	na	na	na

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	39.746	44.401	n.b
Eigen vermogen	37.648	42.199	n.b
Vreemd vermogen	2.099	2.202	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	351	1.244	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	(1.549)	1.091	n.b
Netto Resultaat	(1.549)	1.091	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	-3,9%	2,5%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	94,7%	95,0%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Het publiek belang is gelegen in het beheersen en voorkomen van milieu risico s voortvloeiend uit het gestorte en afgedekte afval op de stortplaatsen. Hierin vervult het fonds haar wettelijk taak.

Visie en beleidsvoornemen

Het nazorgfonds voert een wettelijke taak uit, gericht op de eeuwigdurende nazorg. De provinciale visie loopt synchroon met deze wettelijke taak. De drie kerntaken, belastingheffing, vermogensbeer en financiering van het onderhoud zullen worden voortgezet om de eeuwigdurende nazorg te waarborgen.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Naarmate meer stortplaatsen gesloten worden en daarmee de risico's en de verantwoordelijkheden overgaan van de exploitant naar Provincie verandert het risicoprofiel. Momenteel is enkel de Louisegroeve gesloten, maar naar de toekomst toe zal hiermee de rol en de aard van deze deelneming wijzigen. Momenteel vloeit de rechtpersoonlijkheid van het nazorgfonds voort uit de milieuwet. Verwachting is dat in de loop van 2019 het naozrgfonds zal worden ondergebracht in een separate entiteit. Dit zal geen gevolgen hebben voor het resultaat of het risico van de Provincie.

Provinciaal Risico

Het provinciaal risico is gedurende de exploitatie van de stortplaatsen beperkt tot het debiteuren risico ten aanzien van de exploitant. Hiervoor zijn contractuele waarborgen richting Attero vastgelegd. Na sluiting loopt de Provincie het risico dat het behaalde rendement lager is dan verondersteld bij het vaststellen van het definitief doelvermogen of dat de werkelijke nazorgkosten de doelvermogens overstijgen. Daaruit voortvloeiende tekorten zijn voor rekening van de Provincie Limburg. Hiertoe zal een nieuwe ALM studie worden uitgevoerd.

41. Het Interprovinciaal Overleg

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Anders namelijk...
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	De Nederlandse Provincies

Doelstelling

Platform voor belangenbehartiging van de twaalf Provincies

Provinciale investeringen (€ 000.)

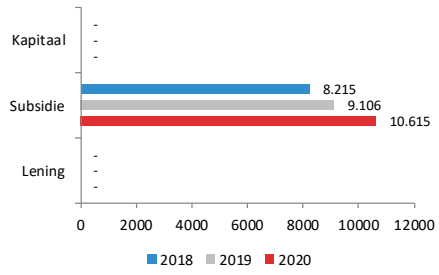

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

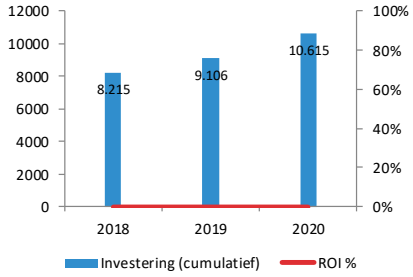

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	8.215	9.106	10.615
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	27.224	25.706	n.b
Eigen vermogen	5.429	4.462	n.b
Vreemd vermogen	21.795	21.244	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	57.956	69.062	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	2.713	1.746	n.b
Netto Resultaat	2.713	1.746	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	10,0%	6,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	19,9%	17,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

Dit samenwerkingsverband tussen de twaalf Provincies bevordert coördinatie en efficientie van het middenbestuur.

Visie en beleidsvoornemen

Belangenbehartiging in Den Haag in samenwerking met de andere Provincies.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

Geen bijzondere aandachtspunten

Provinciaal Risico

Zeer gering risico

42. Zuidelijke Rekenkamer

Basis Informatie

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling
Boekwaarde (€)	n.v.t.
Belang provincie:	0,00%
Zeggenschap provincie:	0,00%
Betrokkenen:	Provinciale Staten van Limburg en Brabant

Doelstelling

Het onderzoeken van de doeltreffendheid, doelmatigheid en rechtmatigheid van het door het Provinciebestuur van Limburg en Noord-Brabant gevoerde bestuur. Provinciale Staten van de provincie Limburg en Noord-Brabant sturen deze verbonden partij aan.

Provinciale investeringen (€ 000.)

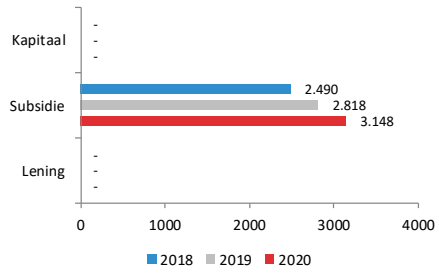

Provinciaal Rendement in % (€ 000.)

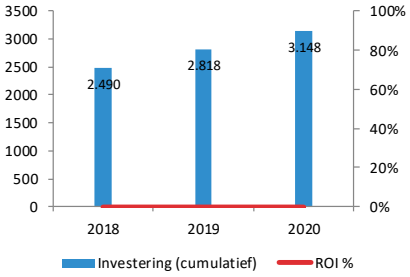

Provinciale inbreng (€ 000.)

	2018	2019	2020
Uitstaande financiering € 000.	-	-	-
Cumulatief verleende subsidie € 000.	2.490	2.818	3.148
Cumulatief verleend kapitaal € 000.	-	-	-
Onvangen Rente in periode € 000.	-	-	-
Ontvangen dividend in periode € 000.	-	-	-
ROI %	0%	0%	0%

Balans (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totaal vermogen	323	326	n.b
Eigen vermogen	104	99	n.b
Vreemd vermogen	276	228	-

Verlies en winst (€ 000.)

	2018	2019	2020
Totale Omzet	690	660	-
Bedrijfsresultaat (EBIT)	37	29	n.b
Netto Resultaat	37	29	n.b

Ratio's en opbrengst (%)

	2018	2019	2020
Rendement op totaal vermogen	11,6%	8,8%	n.b
Solvabiliteit (EV/TV)	32,0%	30,4%	n.b
Dividend Provincie (€ 000.)	-	-	-

Publiek belang

De zuidelijke rekenkamer als onafhankelijk controlerend orgaan waarborgt goed en rechtmatig bestuur en dient daarmee direct het publiek belang.

Visie en beleidsvoornemen

Het houden van een onafhankelijke rekenkamer betreft een wettelijke taak.

Aandachtspunten en ontwikkelingen

De Zuidelijke Rekenkamer wordt aangestuurd door Provinciale Staten. Gedeputeerde Staten hebben in deze verbonden partij geen rol. Beoordeling van begroting en jaarstukken dient plaats te vinden door Provinciale Staten.

Provinciaal Risico

Zeer gering risico

5.7. Grondbeleid

De Paragraaf grondbeleid geeft inzicht in de visie op het provinciale grondbeleid ter ondersteuning van de provinciale programma's, de wijze waarop dat beleid wordt uitgevoerd, een actuele prognose van de te verwachten resultaten en risico's van de totale grondexploitatie.

5.7.1 Beleid in relatie tot de in de begroting opgenomen programma's

Provinciale Staten hebben ervoor gekozen om een actief grondbeleid te voeren. Daarbij zijn onder meer de door Provinciale Staten vastgestelde kaders "Erfpacht", "nota herijking Grondbeleid" en "Sturen in samenwerking 2.0'' (Inmiddels Sturen in Samenwerking 3.0 PS 5 februari 2021) van kracht. De ontwikkelingsgerichte rol wordt met name op ruimtelijk economisch gebied (selectief) opgepakt maar ook voor mobiliteits-, sociale en duurzaamheidsvraagstukken voor die locaties in Limburg waar een integrale aanpak vanwege het grote economische belang noodzakelijk is. Door positie te nemen en risicodragend te participeren, kunnen we met diverse instrumenten, bijvoorbeeld erfpacht een impuls geven aan het realiseren van projecten. Afgeleide activiteit is het beheren en exploiteren van de provinciale vastgoedposities.

In het besluit van 29 juni 2007 (kenmerk J-857) hebben Provinciale Staten ervoor gekozen om een actief grondbeleid te voeren, al of niet middels participatie in een PPS-constructie (Publiek-Private Samenwerking en/ of participatie in deelnemingen), waarbij dan veelal sprake is van een "Verbonden partij". Dus: niet alleen subsidiëren en toezien op afstand, doch daadwerkelijk projecten mee initiëren.

Diverse externe ontwikkelingen leiden tot de vraag of de ontwikkelingsgerichte rol ook voor andere doeleinden (o.m. mobiliteits-, sociale en duurzaamheidsvraagstukken) kan worden ingezet. In antwoord op die rolkeuze is in 2018 de herijking van de uitvoering van het Grondbeleid tot stand gekomen en zijn Provinciale Staten daarover geïnformeerd middels een mededeling portefeuillehouder (8 januari 2019, kenmerk 2019/218). In het tweede kwartaal van 2021 zal een nieuwe Nota Grond- en Vastgoed beleid ter besluitvorming aan PS worden voorgelegd, waarin ook de aanbevelingen van de Zuidelijke Rekenkamer, inzake het onderzoek fabriekscomplex Meerssen meegenomen worden.

Binnen de bestaande PS kaders - wordt ingezet op het verder ontwikkelen van een actief grondbeleid door de inrichting van een actief provinciaal ontwikkelbedrijf. Uitvoering wordt gegeven aan het grondbeleid om:

- tot een snellere realisatie van projecten te kunnen komen;
- de haalbaarheid van projecten te bevorderen;
- een hogere kwaliteit in een gebied te realiseren.

De actieve investeringsstrategie van de Provincie Limburg, gericht op structuurversterkende (majeure) projecten, vraagt om een daadkrachtige en betrouwbare overheid. Door zelf, of indirect door middel van deelneming in een rechtspersoon/verbonden partij, initiatief te nemen, positie te nemen en risicodragend te participeren in projecten kunnen overheid en markt meer naar elkaar toegroeien en kan de overheid een impuls geven om projecten te realiseren. De schaalgrootte en problematiek van projecten vragen om bundeling van krachten, zowel ten aanzien van financiële mogelijkheden als van inbreng van expertise.

De Provincie Limburg beschikt over een omvangrijke grond- en vastgoedportefeuille. Naast een goed beheer van het bezit, is het de opgave om de grond- en vastgoedportefeuille in financiële zin beter te laten renderen. Zowel bij de aan- en verkoop als bij de exploitatie van grond en vastgoed wordt actief gestuurd op het bereiken van een optimaal financieel resultaat, alsmede het behalen van provinciale doelstellingen.

5.7.2 Uitvoering van het beleid

Met het innemen van grondposities, geeft het eigendomsrecht andere juridische (privaatrechtelijke) mogelijkheden dan het publiekrecht. Waar het publiekrecht vooral de juridische voorwaarden schept voor bestemmingswijzigingen, geeft het eigendomsrecht de Provincie de mogelijkheid regie te voeren om projecten daadwerkelijk te realiseren.

Uitkomsten van de (majeure) structuurversterkende opgaven zijn uiteindelijk concrete op uitvoering gerichte projecten. Afhankelijk van de aard en opgave van deze projecten is het de vraag of de Provincie hierin participeert. Op basis van een concrete businesscase worden de benodigde kredieten/ dekking bij PS georganiseerd, alvorens de uitvoering ter hand wordt genomen.
Aankopen van gronden en/of vastgoed vinden plaats op basis van vastgelegde werkafspraken- en procedures. Dergelijke kaders en uitgangspunten voor het provinciale grondbeleid staan beschreven in de Nota Uitvoering Grond en Vastgoedbeleid, waarover PS in juni 2020 is geïnformeerd.

Anticiperende aankopen

Door PS is een revolverend krediet beschikbaar gesteld van € 22,1 mln. voor het verrichten van anticiperende aankopen. Met deze middelen worden gronden aangekocht, met als insteek het aanjagen van toekomstige projecten en ontwikkelingen. Dit kunnen gronden zijn die mogelijk direct benodigd zijn voor toekomstige projecten dan wel indirect benodigd zijn als ruilgrond. Deze gronden worden in voorkomende gevallen voor marktconforme prijzen gekocht (zuiver vermogenswaarde, dus geen volledige schadeloosstelling cf. Onteigeningswet). In 2020 zijn er geen nieuwe gronden anticiperend aangekocht.

Aankopen in relatie tot ontwikkelopgave natuur

Op 20 december 2013 is een vaststellingsovereenkomst gesloten tussen de Provincie en het Rijk (de zgn. Bestuursovereenkomst Grond). Op basis van deze overeenkomst en een in 2016 gesloten notariële akte is de Provincie eigenaar van een groot areaal aan gronden (benodigd ten behoeve van de realisatie van de ontwikkelopgave natuur die de Provincie van het Rijk gekregen heeft).

Per 1 januari 2021 bedraagt de grondvoorraad binnen de ontwikkelopgave natuur 853 ha. Van deze gronden “ligt 382 ha op de goede plek” en is daarmee gerealiseerde goudgroene natuur. De overige gronden betreffen inzetbare ruilgronden (471 ha). Met de verkoopopbrengst van deze ruilgronden wordt de realisatie van de resterende natuuropgave gefinancierd.

Voor de ontwikkelopgave natuur heeft Provinciale Staten op 20 december 2013 € 203 mln. beschikbaar gesteld. De Ontwikkelopgave natuur dient in 2027 gereed te zijn. Realisatie dient overigens budgettair neutraal te verlopen. Bij de herijking van de ontwikkelopgave (2e Afwijkingenrapportage 2017 PS 3 november 2017) is het beschikbare krediet bijgesteld naar
€ 192 mln. (i.v.m. gewijzigde berekeningswijze).

Er zijn meerdere sporen waarmee invulling wordt gegeven aan de realisatie van de resterende opgave:
a. aankoop, afwaardering en inrichting wordt door en voor rekening van de Provincie bekostigd;
b. aankoop, afwaardering en inrichting door terrein beherende instanties op basis van partner- of projectcontracten via de SKNL-regeling (Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap);
c. zelfrealisatie via particulier initiatief door middel van afwaardering en inrichting met de SKNL-regeling.

Waar de Provincie de afgelopen jaren een passief aankoopbeleid voerde, en natuur met name werd gerealiseerd via de sporen b en c, is met de vaststelling van de herijking op 26 februari 2019 door GS (kenmerk 19/15779) ingezet op actieve verwerving van de ten behoeve van de instandhouding en verbetering van Natura 2000 essentiële gronden.
De restantopgave bedraagt per 1 januari 2021 992 ha functieverandering en 1.284 ha inrichting.
Nadat gronden zijn ingericht en transformatie tot natuur heeft plaatsgevonden worden gronden in principe middels een openbare inschrijving verkocht, dit uiteraard onder gestanddoening dat natuurwaarden worden geborgd (middels een kwalitatieve verplichting).

Verkoop gronden

De bij de Provincie in bezit zijnde ruilgronden worden ingezet voor provinciale doelrealisatie. Een belanghebbende (in een provinciaal project / opgave) kan ervoor kiezen om in plaats van een schadeloosstelling vervangende grond (ruilgrond) toebedeeld te krijgen, uiteraard onder marktconforme condities. Door de inzet / verkoop van deze gronden, kan dit als smeermiddel werken voor het aanjagen van o.m. provinciale grondexploitaties. Een en ander in lijn met hetgeen beschreven onder de paragraaf 5.7.2. “anticiperende aankopen”.

De gronden en opstallen welke geen inzet hebben en/of krijgen (dus ook niet als ruilgrond) worden openbaar verkocht (tegen marktwaarde). De werkwijze staat beschreven in de Nota Uitvoering Grond- en Vastgoedbeleid (mei 2020). De verkoop van provinciale gronden en opstallen aan de gemeente Bergen was hierbij in 2020 een belangrijke transactie. In 2020 zijn verder 17 provinciale panden verkocht voor een totaalbedrag van € 2,77 mln.

Beheer gronden

Met uitzondering van de openbare infrastructuur met bijbehorende tankstations, erfpachtgronden en deelnemingen is het in eigendom hebben van gronden en vastgoed vooral van tijdelijke aard.

Het beheer van deze gronden en opstallen is voor het overgrote deel (behoudens enkele huur-, pachtovereenkomsten en jachthuren) geënt op dit tijdelijke karakter. Waarbij veelal gebruik wordt gemaakt van flexibele, kortdurende pacht, huur en gebruiksovereenkomsten. Begin 2021 zijn Provinciale Staten over het nieuwe pacht- en beheerbeleid geïnformeerd (2021/2835 d.d. 02-02-2021). Hierop vooruitlopend is de Uitvoeringsnota Pacht 2021 door GS vastgesteld. (GS besluit 20/39535 d.d. 29 september). Hierover zijn PS geïnformeerd (GS 2020/39540 d.d. 7 oktober 2020).

Overige ontwikkelingen

De Provincie was (deels) eigenaar van het in de gemeente Bergen gelegen landgoed Wellsmeer (oppervlakte circa 382 ha onderdeel uitmakende van de ruilgronden aankoopopgave natuur). Op deze gronden wenst de gemeente Bergen een grootschalig energielandschap te realiseren. Door middel van een intentieovereenkomst (d.d. 26 september 2018) met de gemeente Bergen heeft de Provincie zich bestuurlijk gecommitteerd aan het project. Partijen hebben de intentie om samen te werken om te onderzoeken of de realisatie van het Energielandgoed Wellsmeer technisch, financieel en ruimtelijk haalbaar is. In 2019 heeft de gemeente de planvorming verder uitgewerkt tot een door de gemeenteraad van Bergen vastgesteld Masterplan (ruimtelijk kader). In 2020 is het Masterplan uitgewerkt naar een ruimtelijk planologisch kader waarna de procedure hiervan is gestart. Met de gemeente Bergen is in 2020 overeenstemming bereikt over de verkoop van 475,6 ha provinciale gronden en diverse opstallen. PS is gevraagd hun wensen en bedenkingen ter zake van de voorgenomen grondtransacties aan het college ter kennis te brengen. Op 13 november 2020 heeft PS besloten een drietal wensen kenbaar te maken. Deze wensen hebben een plek gekregen in de verkoopovereenkomst (GS besluit 20-46069 d.d. 17 november 2020). Op 30 december 2020 zijn gronden en opstallen overgedragen aan de gemeente. Met de transactie is een bedrag gemoeid van € 27.937.979 (exclusief btw). Het voornemen is om de opbrengsten, mede afhankelijk van het onderzoek naar mogelijk af te dragen vennootschapsbelasting, te besteden aan opgaven in het kader van de ontwikkeling van de natuur in Limburg met de volgende verdeling:

- € 3 mln. voor (co)financiering probleemgerichte gebiedsaanpak bronmaatregelen stikstof;
- € 0,1 mln. voor zaaimengsel t.b.v. natuur-inclusieve landbouw (motie: ‘Jagers in het groen’);
- € 1,0 mln. voor het één miljoen bomenplan;
- € 23,80 mln. aan natuurherstel in het kader van de ontwikkelopgave Natuur.

Daarnaast worden momenteel de (on)mogelijkheden verkend om de provinciale gronden (ca 11 ha), op de Oostflank in Brunssum te ontwikkelen, in exploitatie te nemen of te verkopen c.q. verhuren. Deze percelen betreffen restkavels die vanuit het project Buitenring Parkstad Limburg (BPL) zijn overgebleven en maken momenteel onderdeel uit van de “gebiedsontwikkeling Oostflank Brunssum”. De Provincie Limburg, gemeente Brunssum en de Stadsregio Parkstad trekken gezamenlijk op om een solide businesscase voor de gehele gebiedsontwikkeling op te stellen. De Provincie heeft daarvoor € 0,5 mln. gereserveerd en de gemeente Brunssum € 0,7 mln.

In het kader van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) worden de afspraken met het Rijk ten aanzien van natuurrealisatie herzien en aangevuld. Dit kan leiden tot vergroting van de opgave in zowel kwantitatieve als kwalitatieve zin. De wijze van realisatie blijft vooralsnog ongewijzigd. In het kader van stikstofreductie in de landbouw is een landelijke regeling in voorbereiding voor het gericht opkopen van

veehouderijbedrijven nabij stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. De Provincie Limburg zal een keuze maken op welke wijze deze regeling ingezet zal worden.

5.7.3 Boekwaarden en te verwachten resultaten van de lopende projecten

In tabel 1 zijn de boekwaarden voor de lopende projecten opgenomen, met inbegrip van de prognoses voor toekomstige kosten en opbrengsten en daaraan gerelateerd het verwachte resultaat.

Tabel 1 Overzicht boekwaarden en verwachte resultaten lopende projecten *€ x 1.000*

	Beschikbaar gestelde kredieten	Boekwaarde 1-1-2020	Werkelijk	Boekwaarde 31-12-2020	Restant
In exploitatie genomen bouwgronden					
Laerbroeck (PS 29-5-2010)	15.500	12.694	0	12.694	2.806
IPS/Yard	18.500	9.710	42	9.752	8.748
Totaal in exploitatie genomen bouwgronden	***34.000***	***22.404***	***42***	***22.362***	***11.638***
Overige grondvoorraden					
Californië II (PS 23-6-2011)	20.000	6.593	27	6.620	13.380
Brunssum Centrum Noord (PS 1-7-2011)	3.000	1.708	-1.708	0	3.000
Voorraad ruilgronden/anticiperende aankopen	22.100	6.585	-455	6.130	15.970
Totaal overige grondvoorraden	***45.100***	***14.886***	***-2.136***	***12.750***	***32.350***
Onderhanden werk Ontwikkelopgave Natuur					
Ontwikkelopgave Natuur*	192.690	15.125	34.783	-19.658	-
Totaal onderhanden werk Ontwikkelopgave Natuur	***192.690***	***15.125***	***-34.783***	***-19.658***	***-***

**betreft stand na herijking oktober 2017*

Toelichting in exploitatie genomen bouwgronden

Laerbroeck

Het noordelijk deel van het plangebied Hout-Blerick / Laerbroeck, was tot ruim tien jaar geleden een glastuinbouwgebied, waarbij de kassen in het stroomgebied van de Maas lagen. De Provincie Limburg heeft indertijd het voortouw genomen in de sanering van de aanwezige glasopstanden. Dit heeft destijds geresulteerd in een gedeeltelijk uitgevoerde gebiedsontwikkeling: de sanering van de kassen is afgerond. De herontwikkeling van het gebied, waaruit ook de kosten gedekt zouden worden, is niet uitgevoerd. De Provincie Limburg is bij de sanering eigenaar geworden in het gebied (omvang eigendom 36 ha. Een start is gemaakt met het vormgeven van het programma voor de gebiedsontwikkeling tezamen met de betrokken partners, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de gemeenten Venlo en Peel & Maas. Het doel van de gebiedsontwikkeling is vanuit Provinciaal perspectief bezien te omschrijven als het terugverdienen van door Provincie gedane investeringen en het programmatisch (programma passend

binnen de provinciale beleidskaders van o.a. hoogwaterbescherming en kwaliteitsverbetering) borgen van de herontwikkeling van het gebied en daarbij invulling geven aan de gedane toezegging in het Bestuurlijk Overleg MIRT november 2019 (bijdrage van € 1 mln. t.b.v. kwaliteitsverbetering van het gebied). De gesprekken met de betrokken partners lopen. Beoogde planning is om in 2021 middels een voorkeursalternatief voor de systeemmaatregel en een bestuursovereenkomst de vervolgaanpak voor deze gebiedsontwikkeling vast te leggen. Insteek hierbij is dat er voor de provincie tenminste € 5 mln. aan opbrengsten wordt gegenereerd.

Voor het project is een voorziening getroffen, zoals besloten door PS (Jaarrekening 2010 en 2013). De voorziening bedraagt per 1 januari 2019 € 10,90 mln. Daarmee resteert een resultaat per saldo van € 1,79 mln., welk bedrag minimaal gelijk is aan de agrarische waarde van deze gronden 36 ha. à € 5 per m².

IPS/Yard

De grondexploitatie IPS/Yard heeft als doel de uitbreiding van de VDL/Nedcar mogelijk te maken. Het planologisch kader is door middel van het PIP geregeld. Op een deel van de grondexploitatie is een PFAS verontreiniging aangetroffen. De grondexploitatie wordt gesloten, nadat de sanering is afgerond en alle gronden zijn verkocht aan VDL / Nedcar, naar verwachting in 2022. Met het Rijk is afgesproken dat een deel van het resultaat toegerekend kan worden aan de gebiedsontwikkeling VDL. Momenteel lopen de gesprekken over het eindresultaat van de grondexploitatie. Over de definitieve afrekening wordt PS op een later tijdstip geïnformeerd.

Toelichting boekwaarden en verwachte resultaten strategische gronden

Californië II

De gebiedsontwikkeling Californië moet ruimte gaan bieden aan grootschalige glastuinbouw. In 2011 is Californië B.V. een overeenkomst aangegaan met de Provincie Limburg voor het voorfinancieren van de gronden die benodigd zijn voor het deelgebied Californië II. In 2020 is ingezet op de verwerving van de resterende gronden. De grondverwerving is nu bijna rond. De in voorraad zijnde gronden Californië worden op basis van gemaakte afspraken met Californië B.V., op kostprijsbasis (oorspronkelijk verwervingskosten met toeslag voor rente en apparaatskosten) doorverkocht. Aan de afspraken ligt een afnameverplichting ten grondslag. De belangstelling vanuit de markt voor afname van gronden in Californië II blijkt erg beperkt te zijn. Californië B.V. onderzoekt momenteel alternatieve scenario's.

Brunssum Centrumplan Noord

De gronden en opstallen Brunssum Centrumplan Noord zijn op 30 oktober 2020 door de gemeente Brunssum voor € 2,1 mln. overgenomen. Met deze verkoop is een boekwinst van € 0,39 mln. gerealiseerd.

Voorraad ruilgronden / anticiperende aankopen

In paragraaf 7.1. staat het doel ruilgronden / anticiperende aankopen beschreven. De boekwaarde van de voorraad anticiperende aankopen bedraagt per 1 januari 2021 € 6,13 mln. Deze hoofdzakelijk agrarische gronden met inbegrip van enkele opstallen omvatten in totaal 114,2 ha. Dit resulteert in een gemiddelde

grondwaarde van € 5,37 per m2. De verwachting is dat deze gemiddeld genomen minimaal tegen deze waarde verkocht kunnen worden.

Toelichting onderhanden werk Ontwikkelopgave Natuur

Voor de toelichting van dit onderdeel, zie titel “Aankopen in relatie tot ontwikkelopgave natuur”, paragraaf 5.7.2.

5.7.4 Risico’s en risicoreserve

Om risico’s af te dekken is er binnen de begroting een Risicoreserve financieel instrumentarium SIS 3.0 waar het erfpachtinstrumentarium integraal onderdeel van uitmaakt. In het nog in ontwikkeling zijnde beleidskader Grond en Vastgoed wordt gekeken naar een separate risicoreserve voor grondactiviteiten. Medio 2021 zal deze aan de Staten worden aangeboden.

De huidige risico-inschatting van de lopende projecten wordt nihil ingeschat. Het betreft de volgende lopende projecten en hierover kan het volgende opgemerkt worden:

Laerbroeck

Bij het project Laerbroeck is door het treffen van een voorziening de restwaarde van de verworven gronden teruggebracht tot de agrarische waarde. Het risico voor de Provincie is verwaarloosbaar.

Grondbedrijf Californië II

De in voorraad zijnde gronden ten behoeve van Californië II zullen door Californië B.V. tegen kostprijs (oorspronkelijke verwervingskosten met toeslag voor rente en apparaatskosten) worden afgenomen. Er is een kans dat de Californië B.V. financieel niet in staat is de gronden van de Provincie af te nemen. Het aantal transacties is in de afgelopen periode derhalve beperkt. De boekwaarde van de gronden komt echter overeen met de marktwaarde. Het risico voor de Provincie is derhalve nihil. California onderzoekt samen met de provincie naar alternatieve scenario’s.

Marsna paper

Er is momenteel € 3,86 mln. geoormerkt voor een bijdrage in de kosten van achterstallig onderhoud en brandveiligheid van Marsna Paper (conform PS besluit 29 juni 2018). Over de uitvoering van het onderhoud vinden intensieve gesprekken plaats.

Anticiperende aankopen

De boekwaarde van de voorraad ruilgronden/ anticiperend verworven gronden bedraagt gemiddeld € 5,37 per vierkante meter, gelijk aan de agrarische waarde.

Op basis van de huidige stand van zaken worden de risico’s van deze projecten op nihil ingeschat.

5.8. Portfoliomanagement

Portfolio management

Met de vaststelling van het kader Sturing in Samenwerking 2.0 (SIS 2.0) in februari 2017 en aanvullend het beleid omtrent risicoreserveringen bij de begroting 2018 (Memorie van Toelichting Begroting 2018), heeft de professionalisering van het beheer van onze financieel vaste activa verder gestalte gekregen onder de noemer van portfolio management. Om Provinciale Staten te informeren over het portfolio wordt in deze paragraaf gerapporteerd over de ontwikkelingen op het vlak van risico's, samenstelling van de portefeuille, rendement en de positie van de Immunisatiereserve. Dit in lijn met de in SIS 2.0 en SIS 3.0 gepresenteerde strategie.

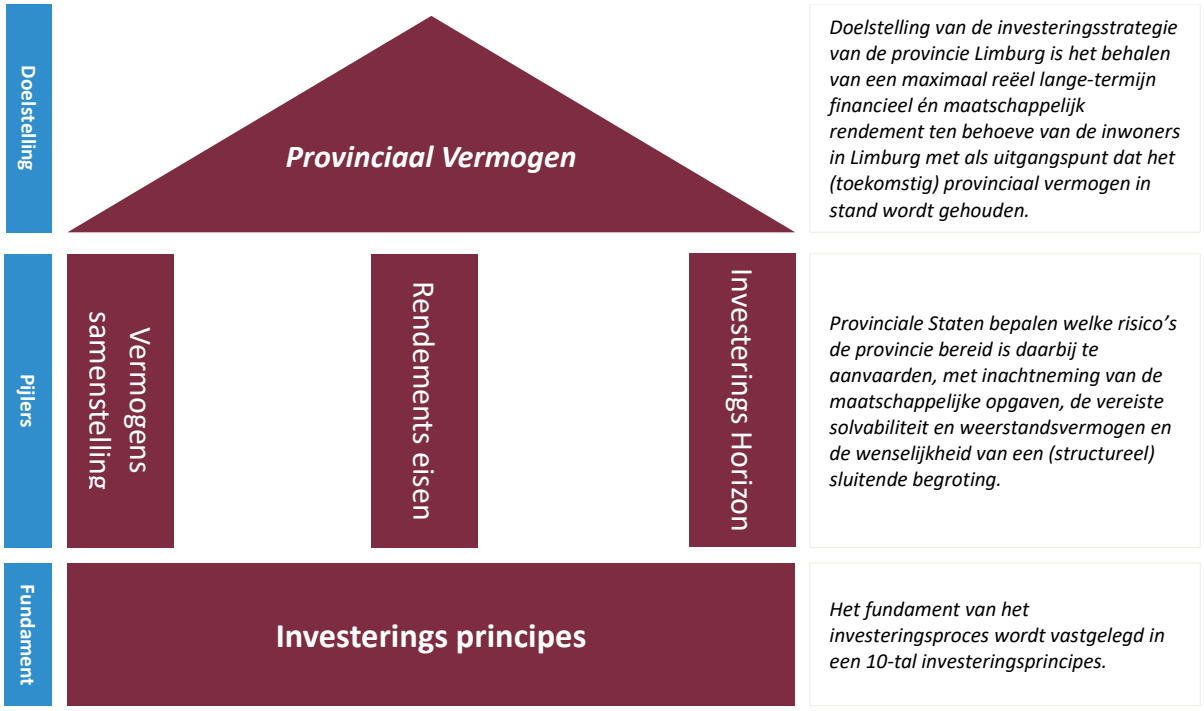

Investeringsportefeuille

Ten behoeve van deze analyse wordt er onderscheid gemaakt tussen investeringen uit hoofde van de publieke taak en de totale investeringsportefeuille inclusief lopende obligaties. Hieronder is de portefeuille gedefinieerd zoals deze in de navolgende analyse wordt gehanteerd:

Risico analyse

(bedragen x €1.000)[5]

Portfolio SIS 3.0		
Balans	**1-1-2020**	**31-12-2020**
Leningen openbare lich. (art.1a wet FIDO)	194.000	194.000
A1331b FVA overige langlopende leningen	156.646	171.082
FVA Leningen deelnemingen	272.315	372.942
A1332b FVA uitz. Ned. schuldpapier > 1jr	-	-
A1332c FVA overige uitz. loopt. >= 1jr	439.543	128.343
FVA Kapitaalverstr.deelnemingen	291.042	296.067
Totaal Financieel vaste activa	**1.353.545**	**1.162.433**
MVA Gronden uitgegeven in erfpacht, econ. nut	20.885	40.560
Totaal Financieel vaste activa incl. erfpacht	**1.374.431**	**1.202.993**
Borgstellingen	27.811	9.311
Totaal risicodragende portefeuille	**1.402.241**	**1.212.304**
-/- GPL voldering GPV	16.773	14.723
Totaal risicodragende portefeuille (na correctie)	**1.385.468**	**1.197.581**
publieke taak	*768.698*	*889.961*
overig	*616.770*	*307.620*
Mutatie Volume	*-9,74%*	*-13,56%*
aandeel portfolio - deelnemingen publieke taak	*21,01%*	*24,72%*
aandeel portfolio - leningen publieke taak	*30,59%*	*44,88%*

Risico SIS 3.0		
	2019	2020
Totaal portfolio publieke taak	783.414	908.416
-/- Afwaarderingen	-14.716	-18.455
Totaal portfolio	768.698	889.961
Risico inschatting portfolio na afwaardering	76.067	84.039
% portfolio publieke taak	10%	9%
Begrote afwaarderingen		17.521
Begrote mutatie risico		-1.552
Totaal begroting (a)		15.969
Gerealiseerde afwaardering		18.455
Gerealiseerde mutatie risico reserve		2.580
Totaal realisatie (b)		21.035
Dotatie risico reserve (a-b)		**5.066**

Een belangrijk aspect van het beheer van de investeringsportefeuille is het beoordelen van de balansrisico's. Dit betekent dat de vraag beantwoord moet worden in hoeverre de boekwaarde van de verschillende instrumenten die wordt ingezet uit hoofde van de publieke taak waardevast is. Hiertoe worden continue de risico's gemonitord en aan de hand van zowel risico workshops als overleg met de controlerend accountant wordt een inschatting gemaakt van de risico's. De systematiek is verder toegelicht in de memorie van toelichting bij de begroting 2018. Resultante van deze analyse in 2020 is dat er een netto dotatie van **€ 5,066 mln.**[6]. aan de risicoreserve dient plaats te vinden

Deze dotatie is het resultaat van diverse effecten zoals mutaties in de activa, aflossingen, nieuwe uitzettingen en daadwerkelijke toename en afname van risico's. De portefeuille wordt voor **€ 18,5 mln.** afgewaardeerd/voorzien. Op een lening van **€ 5K**, een afwaardering op het MKB leningen fonds van **€ 2,2 mln.,** een afwaardering op het LBDF van **€ 2,6 mln. en** een voorziening en afwaardering van Greenport Venlo Vastgoed Bv van **€ 5,9 mln.** na zijn betreffen het afwaarderingen van agiostortingen die reeds bij besluitvorming aangemerkt waren als niet revolverend.

Portfolio samenstelling en rendement

[6] In het boekjaar 2020 hebben reeds afboekingen van de Vordering op Enexis van € 0,394 mln. en Sinemetu van € 50.000 plaatsgevonden en zijn reeds verwerkt, derhalve is de totale dotatie in 2020 € 5,51 mln.

(bedragen x €1.000)

Risico spreiding SIS 3.0			
Risicos indeling	**Boekwaarde**	**%**	**Max 30%**
AAA	200.026	22,3%	AAA
AA	94.107	10,5%	AA
A	99.976	11,1%	A
BBB	91.334	10,2%	BBB
BB	126.501	14,1%	BB
B	149.409	16,7%	B
CCC	10.871	1,2%	CCC
CC	41.604	4,6%	CC
	44.635	5,0%	C
	38.475	4,3%	D

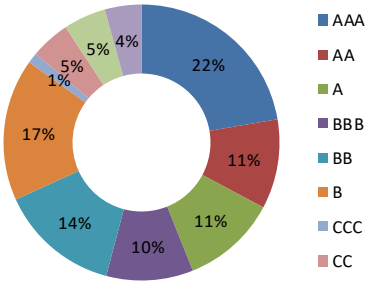

	Boekwaarde	**%**	**Streefwaarde**
Actief Sturen	135.585	15,1%	*20%*
Sturen	275.910	30,8%	*10%*
Actief Monitoren	191.309	21,3%	*60%*
Monitoren	294.132	32,8%	*10%*
Totaal publieke taak	**896.937**	**100%**	**100%**

Sector	**Boekwaarde**	**%**	**Max 30%**
Natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk	29.520	3,3%	
Algemene banken	200.026	22,3%	
Luchtvaart	21.489	2,4%	
Kredietverstrekking en overige financiële intermediatie	274.442	30,6%	
Productie van elektriciteit; transmissie en distributie van elektriciteit en aardgas	89.643	10,0%	
Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	10.132	1,1%	
Verhuur van en handel in grond	91.071	10,2%	
Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en voeding	1.004	0,1%	
Verhuur van en handel in onroerend goed	144.908	16,2%	
Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatietechnologie	-	0,0%	
Levensbeschouwelijke organisaties	2.817	0,3%	
Handel in eigen onroerend goed	4.700	0,5%	
Hotels (geen hotel-restaurants), pensions en conferentieoorden	824	0,1%	
Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde luc	1.689	0,2%	
Opslag en dienstverlening voor vervoer	422	0,0%	
Natuurbehoud	5.703	0,6%	
Niet-universitair hoger onderwijs	2.500	0,3%	
Jeugdzorg en maatschappelijke opvang met overnachting	-	0,0%	
Gezondheids- en welzijnszorg	10.350	1,2%	
Afvalinzameling en -behandeling; voorbereiding tot recycling	-	0,0%	
Pret- en themaparken	5.272	0,6%	
Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie	394	0,0%	
Sportaccomodaties	32	0,0%	
Totaal publieke taak	**896.937**	**100%**	

Om de risico's die voortvloeien uit de offensieve investeringsstrategie te spreiden zijn er in SIS 3.0 limieten gesteld voor sectoren (niet meer dan 30% per sector) én per sturingskwadrant (c.q. risicoclassificatie). De huidige investeringsportefeuille voldoet niet aan deze normen. De fondsen vormen de grootste categorie uitstijgend boven de 30%, maar kennen onderliggend wel een spreiding in sectoren. Daarnaast vormen vastgoed en grondposities een zware component in de portfolio. De bancaire positie hangt samen met de leningen aan de BNG en NWB.

Rendement

(bedragen x €1.000)

Rendement SIS 3.0		
		Rendement
Erfpacht canon	€	738
Dividend	€	20.563
Renteopbrengsten	€	12.427
Totaal rendement	**€**	**33.728**
Erfpacht ongecorrigeerd		1,82%
Dividend rendement ongecorrigeerd		6,95%
Rente rendement ongecorigeerd		*2,13%*
totaal		*3,76%*
Afwaarderingen	€	18.455
Totaal rendement (na afwaardering)	**€**	**15.274**
Rendement gecorrigeerd voor afwaardering		*1,72%*
Rendement op financieringen		2,13%
Rendement op deelnemingen		0,71%

Dashboard

Vermogen	'20	'19	'18	'17	'16	Δ	Status	◆	▲	●
a. Netto schulquote	-35%	-61%	-82%	-98%	-110%	↓ 26%	●	> 90%	> 0%	< 0%
b. Netto schulquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-179%	-191%	-233%	-223%	-221%	↓ 12%	●	> 90%	> 0%	< 0%
c. Solvabiliteitsratio	83%	82%	82%	84%	85%	↑ 1%	●	< 30%	< 40%	> 40%
d. Eigen vermogen	1650	1643	1601	1770	1755	↑ 7	n.v.t.			
e. Vreemd vermogen (>=1 jaar)	47	40	18	32	0	↓ 7	n.v.t.			
f. Kengetal grondexploitatie	2%	2%	3%	3%	2%	→ 0%	●	>100%	> 70%	< 70%
g. Looptijd investeringsportefeuille sluit aan bij de investeringsopgaves	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	=	●	Nee	=	Ja
Exploitatie	**'20**	**'19**	**'18**	**'17**	**'16**	**Δ**	**status**	◆	▲	●
h. Rendementsdoel 2,75%	3,73%	4,9%	4,9%	4,4%	n.a.	n.v.t.	●	< 1,5%	>1,5%	> 2,75%
i. Structureel sluitende meerjarige exploitatiebegroting provincie	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	=	●	Nee		Ja
Weerstandsvermogen en risico's	**'20**	**'19**	**'18**	**'17**	**'16**	**Δ**	**status**	◆	▲	●
j. Beslag weerstandsvermogen	1%	2%	4%	4%	7%	↑ -1%	●	> 20%	> 10%	< 10%
k. Surplus weerstandsvermogen	1059	1085	1123	1.177	1114	↓ -26	n.v.t.			
l. Gekwantificeerde risico's publieke taak	84	76,1	72,2	72,32	n.v.t.					

5.9. COVID-19

Provinciale Staten van Limburg zijn middels informerende stukken[7] periodiek op de hoogte gebracht over de impact van de coronacrisis en de provinciale maatregelen tegen de gevolgen van het coronavirus. Door middel van deze paragraaf wordt met name de financiële schade toegelicht en compensatie door het Rijk.

Provincie Limburg hanteert de volgende definitie voor coronaschade:

> *"De schade veroorzaakt door de Coronacrisis betreft alle nadelige financiële gevolgen als gevolg van de coronacrisis. De omvang van de schade, het nadeel kan uitgedrukt worden als het verschil tussen de waarde (lees: vrij besteedbaar eigen vermogen van de Provincie) in de hypothetische situatie waarin de coronacrisis zich niet heeft voorgedaan en de waarde in de werkelijke situatie.*
>
> *Alle extra kosten (inclusief dotaties aan verliesvoorzieningen en risicoreserves), waardeverliezen en inkomstendervingen die als gevolg van de coronacrisis, via de provinciale exploitatierekening, ten laste van het vrij besteedbaar eigen vermogen van de Provincie komen vallen onder het begrip coronaschade".*

De coronaschade 2020 voor de Provincie kan hierdoor in drie categorieën worden verdeeld:

- Schade van cultuurinstellingen.
- Schade van aan de Provincie gelieerde fondsen.
- Schade van overige deelnemingen van de Provincie.

<u>Schade van cultuurinstellingen</u>

Voor de periode van maart tot en 1 juni 2020 heeft de provincie een inventarisatie bij de cultuurinstellingen uitgevoerd. Uit deze analyse resulteren de volgende posten:

- een netto schade (gemiste inkomsten minus bespaarde kosten minus compensatie Rijksmaatregelen minus nieuwe inkomsten) van € 1.123.767;
- een schade inzake 75 jaar bevrijding € 15.000;
- een schade inzake noodsteun voor culturele instellingen t.w.v. € 1.971.155, waarvan door cofinanciering € 1.213.442.

Bovenstaande analyse en bedragen zijn via IPO naar het Rijk gestuurd. De provincie heeft op 18 november 2020 middels een toekenningsbeschikking Specifieke Uitkering Cultuur een compensatie gekregen van € 1.123.767 incl. BTW, voor de periode maart tot en 1 juni 2020.

Voor de periode 1 juni tot en met 31 december 2020 is in februari 2021 een schade inventarisatie voor cultuurinstellingen uitgevoerd analoog de eerste inventarisatie door de provincie. Uit deze inventarisatie is een netto schade berekend van € 1.256.256. Deze schade is via IPO naar het Rijk gestuurd.

[7] De laatste update: brief GS van 9-2-2021 (GS 2021- 3538), zestiende informerende stuk.

Schade van aan de Provincie gelieerde fondsen

De aan de Provincie gelieerde fondsen (LIOF N.V., MKBL, LBDF, Chemelot Ventures en LEF) hebben door COVID-19 schade geleden en hebben in hun financiële administratie maatregelen moeten nemen onder meer door een dotatie aan de voorzieningen en hebben afschrijvingen via de winst- en verliesrekening plaats gevonden. De verwachte totale schade voor de Provincie vanuit deze gelieerde fondsen bedraagt circa € 6,3 mln. Daarnaast heeft COVID-19 ook impact gehad op de stille reserve, waardoor deze is afgenomen. De exacte omvang hiervan is nog niet bekend.

Schade van overige deelnemingen van de Provincie

COVID-19 heeft ook impact gehad op de deelnemingen van de Provincie. Jaarlijks worden de deelnemingen door de Provincie op kredietwaardigheid en waarderingen beoordeeld. In deze beoordeling is de impact van de coronaschade meegenomen. Een waardedaling van een deelneming kan wellicht ook andere oorzaken hebben. In de analyse is hierop gefilterd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 is op basis van COVID-19 een schadepost van € 5,39 mln. aan de risicoreserve toegevoegd en bij de herijking van ultimo 2020 is een netto schadepost op portefeuilleniveau van ca. € 3,3 mln. toegevoegd aan de risicoreserve.

Via het IPO hebben de Provincies de volgende principeafspraak met het Rijk gedeeld:

“Standpunt van het IPO is dat negatieve waardeveranderingen van deelnemingen en lagere dividenduitkeringen, die rechtstreeks te relateren zijn aan de coronacrisis en de hiermee samenhangende maatregelen van Rijkswege, aanzienlijke financiële schade kunnen veroorzaken die de uitvoering van de maatschappelijke taken inperkt. Vanwege de uitspraak van de Minister dat decentrale overheden er door de crisis financieel niet op achteruit mogen gaan, is het in beeld brengen en vervolgens compenseren van deze schade gerechtvaardigd.

Ten aanzien van de concreet te claimen schadebedragen onderkennen de andere provincies de eigenheid van de provincie Limburg waar het gaat om de forse inzet van haar kapitaal in maatschappelijk gedreven financierings- en fondsconstructies en een navenante Corona-impact op deze portefeuille, die bij de provincie Limburg een grote financiële impact heeft. De andere provincies ondersteunen het neerleggen van de door Limburg onderbouwd geleden schade bij het Rijk.

Limburg heeft bewust gekozen om de middelen risicodragend én revolverend in te zetten, omdat de financiële (exploitatie)ruimte voor het verstrekken van subsidies (in plaats van risicodragend investeren) in de programmabegrotingen van Limburg van de afgelopen jaren ontbrak. Als de provincie deze risicodragende investeringen allemaal als subsidie had verstrekt zou de provincie de afgelopen jaren geen sluitende begrotingen hebben gehad. Bovendien zou dan fors zijn ingeteerd op de provinciale vermogenspositie, dat eveneens een negatieve invloed zou hebben op de rating van de Provincie bij externe kredietverschaffers. BZK zou als financieel toezichthouder op de Provincie naar de verwachting van Limburg ook geen goedkeuring hebben gegeven op niet sluitende provinciale begrotingen. Door op deze wijze te investeren heeft de Provincie toch significante maatschappelijke doelen kunnen bereiken én is de Provincie binnen de financiële kaders van de begroting gebleven.”

Deel 2
Jaarrekening 2020

6.1. Balans per 31-12-2020

€ x 1.000

Activa		Ultimo 2020		Ultimo 2019
Vaste activa				
Immateriële vaste activa				
- Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	157		228	
- Bijdragen aan activa in eigendom van derden	43.337		38.971	
		43.494		39.199
Materiële vaste activa				
- Investeringen met een economisch nut	48.915		52.489	
- Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut	313.535		295.749	
- In erfpacht	40.560		20.885	
		403.010		369.123
Financiële vaste activa				
Kapitaalverstrekkingen aan:				
- deelnemingen	296.337		291.311	
- gemeenschappelijke regelingen	0		0	
- overige verbonden partijen	0		0	
Leningen u/g aan:				
- openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden	194.000		194.000	
- deelnemingen	373.236		272.315	
Overige langlopende leningen	171.032		156.596	
Uitzettingen in de vorm van Nederlands schuldpapier net een rentetypische looptijd van één jaar of langer	0		0	
Overige uitzettingen met een rentetypische looptijd van een jaar of langer	128.343		439.543	
		1.162.947		1.353.765
Totaal vaste activa		**1.609.451**		**1.762.087**
Vlottende activa				
Voorraden				
Grond- en hulpstoffen				
Onderhanden werk, waaronder bouwgronden in exploitatie	-8.116		26.626	
Gereed product en handelsgoederen	12.795		14.932	
		4.680		41.558
Uitzettingen met rentetypische looptijd < 1 jaar				
Vorderingen op openbare lichamen	32.182		36.752	
Verstrekte kasgeldleningen aan openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden	0		0	
Overige verstrekte kasgeldleningen	200		200	
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	269.923		69.968	
Rekening-courantverhoudingen met het Rijk	0		0	
Rekening-courantverhoudingen met niet-financiële instellingen	8.338		11.299	
Uitzettingen in de vorm van Nederlands schuldpapier met een rentecyclische looptijd korter dan één jaar	0		0	
Overige vorderingen	6.962		11.300	
Overige uitzettingen	26.990		26.990	
		344.594		156.508
Liquide middelen				
Banksaldi	1.265		14.768	
		1.265		14.768
Overlopende activa				
De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel uitgesplitst naar de nog te ontvangen bedragen van:				
- Europese overheidslichamen	130		2.816	
- Het Rijk	4.460		2.338	
- Overige Nederlandse overheidslichamen	2.327		2.327	
Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen.	27.416		30.968	
		34.333		38.448
Totaal vlottende activa		**384.871**		**251.282**
Totaal activa		**1.994.322**		**2.013.369**

€ x 1.000

Passiva		Ultimo 2020		Ultimo 2019
Vaste passiva				
Eigen vermogen				
Algemene reserve	79.107		89.594	
Bestemmingsreserves	1.470.966		1.526.178	
Gerealiseerde resultaat	100.381		27.459	
		1.650.455		1.643.231
Voorzieningen				
Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's	10.225		9.792	
Voorzieningen ter egalisering van kosten	5.537		3.518	
		15.762		13.310
Vaste schulden met een rentetypische looptijd >= 1 jaar				
Onderhandse leningen van:				
- binnenlandse banken en ov.financiële instellingen	1.266		1.446	
- openbare lichamen	15.882		15.882	
- buitenlandse instellingen, fondsen, banken, bedrijven en overige sectoren	26.889		20.000	
Waarborgsommen	2.732		2.588	
		46.769		39.917
Totaal vaste passiva		**1.712.986**		**1.696.457**
Vlottende passiva				
Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar				
Overige schulden	75.746		65.654	
		75.746		65.654
Overlopende passiva				
-Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	156.770		211.740	
- De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren uitgesplitst naar de ontvangen bedragen van:				
- Europese overheidslichamen	1.106		1.570	
- Het Rijk	40.183		30.502	
- Overige Nederlandse overheidslichamen	4.613		4.254	
- Overige vooruitontvangen bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	2.918		3.191	
		205.590		251.257
Totaal vlottende passiva		**281.336**		**316.911**
Totaal passiva		**1.994.322**		**2.013.369**

6.2. Overzicht van baten en lasten 2020

€ x 1.000

Begrotingsprogramma		Lasten					Baten					Saldo baten en lasten				
		Begroting 2020			Realisatie	Verschil	Begroting 2020			Realisatie	Verschil	Begroting 2020			Realisatie	Verschil
Code	Omschrijving	Primitieve begroting	Wijzig.	Begroting ná wijz.	2020	begroting/ realisatie	Primitieve begroting	Wijzig.	Begroting ná wijz.	2020	begroting/ realisatie	Primitieve begroting	Wijzig.	Begroting ná wijz.	2020	begroting/ realisatie
1.1	Investeringsklimaat	10.917	18.211	29.128	26.218	2.909	1.137	2.100	3.237	3.207	30	-9.780	-16.111	-25.891	-23.012	-2.879
1.2	Innovatiekracht	12.916	10.945	23.862	28.237	-4.375	26	3.119	3.145	3.599	-454	-12.890	-7.826	-20.717	-24.638	3.921
1.3	Onderwijs en arbeidsmarkt	1.858	2.662	4.520	3.136	1.385	0	384	384	423	-40	-1.858	-2.278	-4.137	-2.712	-1.424
2.1	Sociale agenda, zorg en veiligheid	9.352	7.337	16.689	13.811	2.878	0	0	0	160	-160	-9.352	-7.337	-16.689	-13.650	-3.039
2.2	Cultuur	34.331	12.152	46.483	41.928	4.555	5.518	851	6.369	5.111	1.257	-28.813	-11.301	-40.114	-36.817	-3.298
2.3	Sport	1.968	3.638	5.607	4.646	961	0	0	0	23	-23	-1.968	-3.638	-5.607	-4.623	-983
2.4	Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	6.366	25.816	32.182	21.143	11.039	0	13.077	13.077	13.077	0	-6.366	-12.739	-19.105	-8.066	-11.039
3.1	Openbaar vervoer en railagenda	73.129	42.139	115.268	147.813	-32.545	22.125	-27.742	-5.617	31.830	-37.447	-51.003	-69.881	-120.884	-115.982	-4.902
3.2	Bereikbaarheid en mobiliteit	51.536	-645	50.891	47.361	3.529	2.307	-744	1.563	-2.134	3.696	-49.229	-99	-49.328	-49.495	167
3.3	Wonen in Limburg	1.155	3.471	4.626	2.260	2.366	0	663	663	138	525	-1.155	-2.807	-3.963	-2.122	-1.841
3.4	Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	7.286	18.770	26.056	12.237	13.819	1.493	15.250	16.743	5.736	11.007	-5.793	-3.520	-9.313	-6.501	-2.812
3.5	Hoogwaterbescherming langs de Maas	26.396	-17.836	8.560	30.968	-22.408	40.426	0	40.426	40.100	326	14.030	17.836	31.866	9.132	22.734
3.6	Water	9.388	957	10.346	9.344	1.002	4.155	354	4.509	4.539	-29	-5.234	-603	-5.836	-4.805	-1.031
3.7	Energie, circulaire economie en milieu	18.535	11.510	30.045	20.589	9.455	5.447	2.346	7.793	7.183	610	-13.088	-9.164	-22.251	-13.406	-8.845
3.8	Natuur	34.560	7.531	42.091	33.173	8.918	31.290	154	31.443	33.357	-1.914	-3.271	-7.377	-10.648	184	-10.832
4.1	Bestuur	13.927	3.271	17.198	13.225	3.974	434	50	483	658	-175	-13.493	-3.222	-16.715	-12.567	-4.148
4.2	Overhead	49.828	-379	49.449	47.077	2.372	453	-185	268	1.128	-861	-49.375	194	-49.182	-45.949	-3.233
4.3	Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën:															
	Motorrijtuigenbelasting						108.354	1.044	109.398	108.807	591	108.354	1.044	109.398	108.807	591
	Provinciefonds						145.008	886	145.893	145.913	-19	145.008	886	145.893	145.913	-19
	Overige dividend						16.515	800	17.315	17.119	196	16.515	800	17.315	17.119	196
	Onvoorzien	250	-200	50	0	50						-250	200	-50	0	-50
	Overige algemene middelen	66.330	-71.557	-5.227	-6.904	1.677	31.431	10.032	41.463	86.930	-45.468	-34.899	81.589	46.689	93.834	-47.145
Provinciale Staten en Griffie		3.643	146	3.789	3.419	371	0	0	0	0	0	-3.643	-146	-3.789	-3.419	-371
	Gerealiseerde totaal van baten en lasten	**433.672**	**77.941**	**511.612**	**499.681**	**11.931**	**416.116**	**22.438**	**438.555**	**506.905**	**-68.350**	**-17.555**	**-55.502**	**-73.058**	**7.224**	**-80.281**
Mutatie reserves																
4.3	Algemene reserve (egalisatie)	5.521	72.346	77.867	77.867	0	27.439	85.811	113.251	113.251	0	21.919	13.465	35.384	35.384	0
Div	Immunisatiereserve	0	8.667	8.667	8.667	0	34.813	-2.601	32.212	32.212	0	34.813	-11.268	23.545	23.545	0
Div	Risicoreserve financieel instrumentarium SiS	8.598	12.762	21.360	26.869	-5.510	0	0	0	18.898	-18.898	-8.598	-12.762	-21.360	-7.971	-13.389
1.1	Reserve knelpunten economisch beleid	0	0	0	689	-689					0	0	0	0	-689	689
1.1	Egalisatiereserve DU Topperbedrijventerrijenen					0	0	60	60	58	2	0	60	60	58	2
1.1	Bestemmingsreserve NEDAB	2.750	782	3.532	3.532	0	2.848	1.400	4.248	3.224	1.024	98	618	717	-308	1.024
1.1	Reserve aandelentransactie LIOF					0	0	262	262	261	1	0	262	262	261	1
1.2	Reserve Campusorganisatie Chemelot					0	1.000	0	1.000	1.000	0	1.000	0	1.000	1.000	0
2.2	Reserve culturele kansen					0	218	0	218	218	0	218	0	218	218	0
2.2	Bruteringsreserve Limburgs Museum					0	206	0	206	206	0	206	0	206	206	0
2.2	Bruteringreserve Creative City					0	706	0	706	706	0	706	0	706	706	0
2.4	Reserve DU Regiodeal Parkstad	0	13.077	13.077	13.077	0	0	16.405	16.405	16.405	0	0	3.328	3.328	3.328	0
Div	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	86.210	5.622	91.832	92.980	-1.148	72.079	79.465	151.544	143.474	8.070	-14.131	73.843	59.712	50.494	9.218
3.2	Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	7.440	7.440	7.620	-180	0	0	0	4.302	-4.302	0	-7.440	-7.440	-3.318	-4.123
3.1	Bestemmingsreserve ZLSM	34	0	34	40	-6	0	115	115	115	0	-34	115	81	76	6
Div	Reserve realisatie N266					0	0	7.999	7.999	7.999	0	0	7.999	7.999	7.999	0
3.2	Bestemmingsreserve overdracht Napoleonsweg					0	1.965	0	1.965	1.965	0	1.965	0	1.965	1.965	0
3.2	Reserve gladheidsbestrijding	0	0	0	142	-142						0	0	0	-142	142
3.2	Bestemmingsreserve realisatie N280	0	9.500	9.500	9.900	-400	2.092	-1.010	1.082	1.254	-172	2.092	-10.510	-8.418	-8.646	228
3.4	Bruteringreserve VDL Nedcar	0	2.735	2.735	0	2.735	0	10	10	18	-8	0	-2.725	-2.725	18	-2.743
Div	Transitiefonds					0	0	4.521	4.521	4.521	0	0	4.521	4.521	4.521	0
3.4	Risicoreserve grondexploitatie	615	0	615	516	100	0	4.736	4.736	880	3.855	-615	4.736	4.120	365	3.755
3.4	Reserve herontwikkeling Tapijnkazerne					0	0	1.000	1.000	1.000	0	0	1.000	1.000	1.000	0
3.5	Reserve DU Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum	38.926	15.036	53.962	30.926	23.036	21.234	0	21.234	20.959	275	-17.692	-15.036	-32.728	-9.967	-22.761
3.5	Reserve Waterveiligheid Maas					0	3.000	0	3.000	3.000	0	3.000	0	3.000	3.000	0
3.6	Reserve DU Zoetwatermaatregelen	0	5.942	5.942	6.000	-58	0	5.337	5.337	5.337	0	0	-605	-605	-664	58
3.6	Reserve grondwaterbeheer	0	144	144	144	0	0	393	393	258	135	0	249	249	114	135
Div	Egalisatiereserve DU externe veiligheid	0	283	283	283	0	0	566	566	566	0	0	283	283	283	0
Div	Reserve DU Bodemsanering	0	272	272	3.135	-2.863	150	2.240	2.390	2.330	60	150	1.968	2.118	-805	2.923
3.7	Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	0	0	0	950	-950	0	0	0	345	-345	0	0	0	-605	605
3.8	Reserve Natuur	0	0	0	8.713	-8.713	0	615	615	263	352	0	615	615	-8.449	9.064
Div	Reserve stikstof & N2000	4.000	7.385	11.385	11.385	0	5	10.031	10.036	9.735	300	-3.995	2.645	-1.350	-1.650	300
3.8	Reserve zilver brons groene natuur					0	0	0	0	199	-199	0	0	0	199	-199
Div	Bruteringsreserve provinciale gebouwen					0	197	2	199	927	-728	197	2	199	927	-728
4.2	Reserve POB cao provincies	0	0	0	710	-710						0	0	0	-710	710
4.2	Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement					0	7	-7	0	1.413	-1.413	7	-7	0	1.413	-1.413
	Totaal reserves	**146.654**	**161.992**	**308.647**	**304.144**	**4.502**	**167.962**	**217.349**	**385.311**	**397.302**	**-11.991**	**21.307**	**55.357**	**76.664**	**93.157**	**-16.493**
	Gerealiseerd resultaat	**580.326**	**239.933**	**820.259**	**803.825**	**16.434**	**584.078**	**239.787**	**823.865**	**904.206**	**-80.341**	**3.752**	**-146**	**3.606**	**100.381**	**-96.775**

6.3. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Inleiding

De Jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de voorschriften zoals opgenomen in het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de verordening ex artikel 216 Provinciewet, waarin door PS op d.d. 7-2-2020 de uitgangspunten voor het financiële beleid, evenals de regels voor het financiële beheer en voor de inrichting van de financiële organisatie zijn vastgesteld.

Algemene grondslagen voor het opstellen van de Jaarrekening

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende balanshoofd anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden.
De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar, waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.
Ten aanzien van de lastneming van subsidies merken wij op dat in 2020 gebruik is gemaakt van de gedoogsituatie, omdat de nadere uitwerking van de regelgeving in 2020 nog niet tot vaststelling van afspraken tussen controlerende accountants en het IPO heeft geleid.
Dividendopbrengsten van deelnemingen worden als baat genomen op het moment, waarop het dividend betaalbaar wordt gesteld.
Met betrekking tot de verwerking van de algemene uitkering heeft de commissie BBV een stellige uitspraak gedaan. Deze uitspraak houdt in dat in de Jaarrekening de algemene uitkering wordt opgenomen, conform de in het jaar laatst gepubliceerde accresmededeling, die doorgaans is opgenomen in de septembercirculaire van het boekjaar. Daarnaast zijn de mutaties uit de decembercirculaire van het boekjaar verwerkt, die geen relatie hebben met de voornoemde accresmelding. Ten aanzien van de verwerking van het corona compensatiepakket 2020 zal het financiële effect als opbrengst in de jaarrekening 2021 worden verwerkt. Dit omdat het in 2020 toegekende compensatiepakket, met betrekking tot de periode na 1 juni 2020, nog niet per Provincie is bepaald en beschikt. Dit zal gebeuren op basis van de vastgestelde Jaarstukken 2020. Bijkomend voordeel van de voornoemde verwerkingswijze is dat alle Provincies op dezelfde consistente wijze omgaan met het aanvullend compensatiepakket. Daarmee zijn de Jaarrekeningen over 2020 op dit punt vergelijkbaar.
Personeelslasten worden in principe toegerekend aan het boekjaar, waarop ze betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskostengerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume, worden sommige personele lasten echter toegerekend aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt; daarbij moet worden gedacht aan componenten, zoals ziektekostenpremie ten behoeve van gepensioneerden en overlopende verlofaanspraken.
Voor arbeidskostengerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume wordt geen voorziening getroffen of op andere wijze een verplichting opgenomen. De referentieperiode is dezelfde

als die van de meerjarenraming, te weten vier jaar. Indien er sprake is van (eenmalige) schokeffecten (bijvoorbeeld door reorganisaties) dient wel een verplichting opgenomen te worden.
De Jaarrekening is opgemaakt met inachtneming van de voorschriften die het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten daarvoor geeft.

Balans

Vaste activa

Immateriële vaste activa

Algemeen

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- c.q. vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen en waardeverminderingen die naar verwachting duurzaam zijn. Eventuele van derden verkregen specifieke investeringsbijdragen worden in mindering gebracht op het geactiveerde bedrag (artikel 62 lid 2 BBV). Hierbij dient de verkregen bijdrage als baat te worden verantwoord.

Kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo van agio en disagio

Afsluitkosten van opgenomen geldleningen worden cf. de vigerende Financiële Verordening niet geactiveerd.

Kosten van onderzoek en ontwikkeling van een bepaald actief

De kosten van onderzoek en ontwikkeling worden in 5 jaar afgeschreven. De afschrijving van de geactiveerde kosten van onderzoek en ontwikkeling vangt aan bij ingebruikneming van het gerelateerde materiële vaste actief.

Bijdragen aan activa in eigendom van derden

Bijdragen aan activa van derden worden geactiveerd volgens de afschrijvingstermijnen uit de Financiële verordening, tenzij anders is besloten. Dergelijke geactiveerde bijdragen zijn gewaardeerd tegen het bedrag van de verstrekte bijdragen, verminderd met afschrijvingen. De verleende bijdragen worden afgeschreven in de periode, waarin het betrokken actief van de derde op basis van de door de Provincie gestelde voorwaarden moet bijdragen aan de publieke taak.

Materiële vaste activa

Algemeen

Activa worden gewaardeerd op basis van de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en de bijkomende kosten. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. In de vervaardigingsprijs kunnen voorts worden opgenomen een redelijk deel van de indirecte kosten en de rente over het tijdvak dat aan de vervaardiging van het actief wordt toegerekend; in dat geval vermeldt de toelichting dat deze kosten worden geactiveerd.

Investeringen met economisch nut
Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht.

Op grondbezit met economisch nut (buiten de openbare ruimte) wordt niet afgeschreven.

Investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut
Investeringen met een maatschappelijk nut worden, evenals investeringen met een economisch nut, geactiveerd en over de verwachte toekomstige gebruiksduur afgeschreven. De verplichting om alle investeringen te activeren volgens de nieuwe methode geldt alleen voor investeringen die vanaf het begrotingsjaar 2017 worden gedaan.

Voor het project Ooijen-Wanssum worden investeringen gedaan die uiteindelijk leiden tot activa met maatschappelijk nut. Als gevolg van de notitie Materiële Vaste Activa (december 2017) wordt een deel van de investeringen rechtstreeks in de exploitatie verantwoord. Het betreft dat gedeelte van het project dat niet voldoet aan de activeringscriteria en daarmee in de exploitatie verantwoord wordt. Deze werkwijze ligt in lijn met voorgaande jaren. Deze exploitatielasten worden gedekt uit de reserve DU-Ooijen-Wanssum. Het restant van de investeringen welke leiden tot materiële vaste activa kan ultimo 2020 nog niet worden verdeeld naar de uiteindelijke objecten die elk een eigen afschrijvingstermijn hebben. Dit zal pas bij oplevering plaatsvinden, omdat er dan pas duidelijkheid is welke activa aan welke partij worden toegerekend en overgedragen worden. Op het moment van opmaak van deze jaarstukken, is daar met alle partijen nog geen verdeling aangebracht en afgesproken. De afschrijvingen starten daarom pas na moment van oplevering en worden in lijn met het kredietbesluit Ooijen-Wanssum gedekt uit de reserve DU-Ooijen-Wanssum. Van de aangekochte gronden kan eveneens niet worden vastgesteld of deze deel uitmaken van de projectonderdelen die overgedragen worden aan derden of dat deze in bezit blijven van de Provincie. Daarom worden ook deze gronden voorlopig op de balans opgenomen onder de categorie Gronden en terreinen, totdat een verdeling is aangebracht en afgesproken.

Afschrijven
De kaders voor afschrijving liggen vast in de vigerende financiële verordening 2020.
Deze verordening is op 7-2-2020 door Provinciale Staten vastgesteld.
Afschrijvingen vinden plaats volgens de lineaire methode op basis van de verwachte economische levensduur.

Schattingswijzing
In de financiële verordening 2020 is besloten tot een schattingswijziging. Dat wil zeggen een wijziging van de verwachte toekomstige gebruiksduur c.q. gebruiksintensiteit met betrekking tot de provinciale wegen. De financiële verordening 2020 is door Provinciale Staten vastgesteld in de vergadering van 7 februari 2020.
Tot 2020 gold een afschrijvingstermijn van 15 jaar en was er geen onderscheid tussen:
- de bovenlagen van een weg, die een verwachte levensduur kennen van 15 jaar;
- de fundering die een verwachte levensduur heeft van 40 jaar.
- kunstwerken die een verwachte levensduur hebben van 80 jaar.

Dit is aldus ook verwerkt in de 2e Afwijkingenrapportage 2020 en de Programmabegroting 2021 en bijhorende meerjarenraming, vastgesteld door Provinciale Staten op 6-11-2020

Door de afschrijvingsregels in de financiële verordening aan te passen sluiten deze beter aan bij de verwachte levensduur. De bestaande boekwaarden in deze jaarstukken 2020 zijn in lijn met het BBV niet herrekend, maar de afschrijvingslasten zijn op basis van de verwachte toekomstige levensduur afgeschreven.

Conform de financiële verordening wordt bij nieuwe investeringen de volgende richtlijn voor de afschrijving in acht genomen:

Bij nieuwe investeringen wordt de volgende richtlijn voor de afschrijving in acht genomen:

Bedrijfsgebouwen, inventaris, technische installaties

a) 40 jaar: bedrijfsgebouwen, waarbij voor onderdelen, waarvoor een kortere gebruiksduur wordt verwacht, de componentenmethode wordt toegepast;
b) 10-25 jaar: technische installaties in bedrijfsgebouwen, verbouwingen, kantoormeubilair.

Railinfrastructuur

c) 40 jaar: investeringen in railinfra van medeoverheden (investeringen in activa van derden);
d) 50 jaar: (vervangings)investeringen in railinfra van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij;

Provinciale wegen

e) 15 jaar: rehabilitaties wegen excl. fundering (betreft levensduurverlengende investeringen in de asfaltconstructie.);
f) 40 jaar: rehabilitaties fundering (betreft levensduurverlengende investeringen in wegen of nieuwbouw waarbij fundering wordt vervangen of aangelegd;
g) nieuwe wegen: 15 jaar: asfaltconstructie en 40 jaar funderingsconstructie;
15 jaar: versterken kunstwerken (betreft levensduurverlengende investeringen);
h) 80 jaar: rehabilitaties en nieuwbouw kunstwerken;
i) 40 jaar: vervangen afwatering (kolken, duikers, buffers e.d.) en vervangen aansluitingen op gemeentelijke rioleringen of wateropvang;
j) 15 jaar: wegmeubilair, afschermvoorzieningen, faunavoorzieningen, bewegwijzering, openbare verlichting, verkeersregelinstallaties en overige elektrische systemen.

Overige activa:

k) 5 jaar: vervoermiddelen;
l) 3-5 jaar: apparatuur automatisering en overige apparatuur;
m) geen afschrijving: gronden en terreinen.

In erfpacht uitgegeven gronden
Voor in erfpacht uitgegeven gronden geldt de uitgifteprijs van eerste uitgifte als verkrijgingsprijs. Gronden in eeuwigdurende erfpacht worden gewaardeerd tegen registratiewaarde. Eventuele afkoopsommen voor voortdurende contracten zijn verwerkt onder de langlopende schulden en vervallen, naar rato van afkoopperiode, vrij ten gunste van het resultaat.

Financiële vaste activa
Kapitaalverstrekkingen aan gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen, (overige) leningen u/g, overige langlopende leningen, obligaties en (overige) uitzettingen zijn - tenzij hierna anders is vermeld - opgenomen tegen nominale waarde. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Participaties in het aandelenkapitaal van NV's en BV's (kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen in de zin van het BBV) zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen. Indien er sprake is van duurzame waardevermindering zal afwaardering plaatsvinden.

Van een deelneming is krachtens artikel 1 lid d BBV sprake als de Provincie participeert in het aandelenkapitaal van een NV of BV.

Vlottende activa

Voorraden
Grond en hulpstoffen
Grond- en hulpstoffen zijn opgenomen tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Wanneer de marktwaarde lager is dan de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, wordt afgewaardeerd naar deze lagere marktwaarde.

Onderhanden werk, gronden in exploitatie
De als onderhanden werk opgenomen bouwgronden in exploitatie zijn gewaardeerd tegen de vervaardigingsprijs dan wel de lagere marktwaarde. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend (zoals grondaankopen en kosten van bouw- en woonrijpmaken) alsmede de rentekosten berekend, zoals voorgeschreven in het BBV en de administratie- en beheerskosten.

Voor winstneming geldt de percentage of completion methode: voor zover gronden zijn verkocht en opbrengsten zijn gerealiseerd kan tussentijds naar rato van de voortgang van de grondexploitatie winst worden genomen. Hiervoor moet het resultaat op de grondexploitatie wel op betrouwbare wijze kunnen worden ingeschat. Indien aan de volgende voorwaarden is voldaan, bestaat er voldoende zekerheid om winst te kunnen nemen:
1. het resultaat op de grondexploitatie kan betrouwbaar worden ingeschat;
2. de grond (of het deelperceel) moet zijn verkocht;
3. de kosten zijn gerealiseerd (winst wordt naar rato van de realisatie gerealiseerd).

Zolang van bovenstaande geen sprake is, worden de verkregen verkoopopbrengsten ten volle op de vervaardigingskosten in mindering gebracht.

Gereed product
Gerede producten worden gewaardeerd tegen de kostprijs of tegen de marktwaarde indien de marktwaarde lager is dan de kostprijs. Dat laatste doet zich vooral voor indien voorraden incourant worden. De kostprijs bestaat uit de verrekenprijzen van grond- en hulpstoffen en de loon- en machinekosten die aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar

Vorderingen
De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. De voorziening wordt statisch bepaald op basis van de geschatte inningskansen.

Liquide middelen en overlopende posten

Deze activa worden tegen nominale waarde opgenomen.

Vaste passiva

Voorzieningen

Voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbare verlies. De pensioenverplichting ten behoeve van de gedeputeerden is echter tegen de contante waarde van de (reeds opgebouwde) toekomstige uitkeringsverplichtingen gewaardeerd. De onderhoudsegalisatievoorzieningen stoelen op een meerjarenraming van het uit te voeren groot onderhoud aan (een deel van) de provinciale kapitaalgoederen, waarin rekening is gehouden met de kwaliteitseisen die ter zake geformuleerd zijn. In de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen, die is opgenomen in het jaarverslag is het beleid ter zake nader uiteengezet.

Vaste schulden

Vaste schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, verminderd met gedane aflossingen. De vaste schulden hebben een rentetypische looptijd van één jaar of langer.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Borg- en Garantstellingen
Voor zover leningen door de Provincie gewaarborgd zijn, is buiten de balanstelling het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen. Overigens is in de toelichting op de balans nadere informatie opgenomen.

6.4. Toelichting op balans per 31-12-2020

6.4.1. Vaste activa

6.4.1.1. Immateriële vaste activa

De post immateriële vaste activa wordt onderscheiden in:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	157	228
Bijdragen aan activa in eigendom van derden	43.337	38.971
	43.494	**39.199**

Het onderstaand overzicht geeft het verloop weer van de immateriële vaste activa gedurende het jaar 2020:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen 2020	Bijdragen van derden 2020	Afwaarderingen 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	228	0	228	3	0	74	0	0	157
Bijdragen aan activa in eigendom van derden	38.971	0	38.971	8.851	0	2.444	2.041	0	43.337
	39.199	**0**	**39.199**	**8.854**	**0**	**2.518**	**2.041**	**0**	**43.494**

De belangrijkste investeringen in kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief staan in onderstaand overzicht vermeld:

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
Investeringen			
Studieprojecten cum.	62	3	62
	62	**3**	**62**

De belangrijkste investeringen in bijdragen aan activa van derden zijn:

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
Investeringen			
Railagenda Electrificatie Maaslijn	199.150	5.103	20.187
Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf	10.000	1.241	7.024
Tram Maastricht Hasselt	14.943	1.175	7.329
	224.093	**7.519**	**34.541**
Overig	20.152	1.332	16.782
	244.245	**8.851**	**51.323**

6.4.1.2. Materiële vast activa

De materiële vaste activa bestaan uit de volgende onderdelen:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Investeringen met een economisch nut	48.915	52.489
Investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut	312.159	295.795
In erfpacht uitgegeven gronden	40.560	20.885
	401.634	**369.169**

Economisch nut

De investeringen met economisch nut kunnen als volgt worden onderverdeeld:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Gronden en terreinen	942	959
Woonruimten	15	16
Bedrijfsgebouwen	41.351	45.209
Grond-,weg- en waterbouwkundige werken	201	235
Vervoermiddelen	35	42
Machines, apparaten en installaties	3.255	2.925
Overige materiële vaste activa	3.115	3.104
	48.915	**52.489**

Het onderstaande overzicht geeft het verloop van de boekwaarde van de overige investeringen met economisch nut weer:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen	Bijdragen van derden 2020	Afwaar-deringen 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Grond en terreinen	959	0	959	0	0	16	0	0	942
Woonruimten	16	0	16	0	0	1	0	0	15
Bedrijfsgebouwen	45.209	0	45.209	264	706	3.394	22	0	41.351
Grond-,weg- en waterbouwkundige werken	235	0	235	0	0	34	0	0	201
Vervoermiddelen	42	0	42	0	0	7	0	0	35
Machines, apparaten en installaties	2.925	0	2.925	1.715	0	1.385	0	0	3.255
Overige materiële vaste activa	3.104	0	3.104	1.760	0	926	823	0	3.115
	52.489	**0**	**52.489**	**3.740**	**706**	**5.763**	**845**	**0**	**48.915**

De belangrijkste in het boekjaar gedane investeringen staan in onderstaand overzicht vermeld.

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed in 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
Informatievoorziening VTH applicatie	2.350	1.019	1.346
	2.350	**1.019**	**1.346**
Overige		2.721	
		3.740	

Maatschappelijk nut

De investeringen met maatschappelijk nut kunnen als volgt worden onderverdeeld:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Gronden en terrreinen	45.836	46.074
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	257.248	239.255
Machines, apparaten, installaties	8.524	8.416
Overige materiële vaste activa	1.928	2.049
	313.535	**295.795**

De boekwaarde van de investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut had het volgende verloop:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen	Bijdragen van derden 2020	Afwaarderingen 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Gronden en terrreinen	46.074	0	46.074	1.575	1.243	0	570	0	45.836
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	239.255	0	239.255	49.277	362	10.643	20.280	0	257.248
Machines, apparaten, installaties	8.416	0	8.416	1.022	0	914	0	0	8.524
Overige materiële vaste activa	2.049	0	2.049	148	0	269	0	0	1.928
	295.795	**0**	**295.795**	**52.022**	**1.605**	**11.826**	**20.850**	**0**	**313.535**

Er wordt geen onderscheid gemaakt in investeringen van voor 2017 en vanaf 2017 als gevolg van wijzigingen in het BBV omdat investeringen van voor 2017 waarbij sprake was van inzet van reserves ultimo 2016 geen boekwaarde meer hadden.

De volgende investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut zijn in het boekjaar geactiveerd.

€ x 1.000

	Beschikbaar gesteld krediet	Werkelijk besteed in 2020	Cumulatief besteed t/m 2020
N280 West	137.795	20.941	61.012
Ooijen-Wanssum	195.996	11.140	95.570
Buitenring Parkstad	465.950	6.943	449.431
N271 Rehabilitatie Gennep	7.846	5.404	6.863
N271 Aanpassingen kom Lomm, werk gem. Venlo	1.800	2.323	2.375
	809.387	**46.752**	**615.251**
Overige		5.270	
		52.022	

Erfpacht

De in erfpacht uitgegeven gronden zijn als volgt verdeeld.

€ x 1.000

Erfpacht	Boekwaarde per 31-12-2019	Investeringen	Desinvesteringen	Boekwaarde per 31-12-2020
Erfpacht gronden tuinbouwgebied Siberië	5.220	5.826	0	11.045
Erfpacht Leeuwbrouwerij Valkenburg	3.700	0	0	3.700
Erfpacht Natures Green	0	0	0	0
Erfpacht railterminal Tradeport Noord	9	13.849	0	13.858
Erfpacht Watersley	3.800	0	0	3.800
Erfpachtgronden Haven Wanssum	6.392	0	0	6.392
Erfpachtgronden restant krediet	0	0	0	0
Erfpachtgronden Trade Port Noord	0	0	0	0
Erfpachtgronden vm Andeno terrein Venlo	1.765	0	0	1.765
Totaal	**20.885**	**19.675**	**0**	**40.560**

6.4.1.3. Financiële vaste activa

Het verloop van de financiële vast activa gedurende het boekjaar 2020 wordt in onderstaand overzicht weergegeven.

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Balans-verschuiving	Boekwaarde 1-1-2020	Investeringen 2020	Des-investeringen 2020	Afschrijvingen 2020	Afwaar-deringen 2020	Boekwaarde 31-12-2020	Voorzieningen	Balanswaarde 31-12-2020
Financiële vaste activa										
Kapitaalverstrekkingen aan:										
- deelnemingen	291.311	0	291.311	25.412	2.423	0	15.228	299.073	2.736	296.337
Leningen u/g aan:										
- openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet Fido	194.000	0	194.000	0	0	0	0	194.000	0	194.000
- deelnemingen	278.359	0	278.359	105.462	4.933	0	390	378.498	5.262	373.236
Overige langlopende leningen u/g	158.285	0	158.285	29.702	15.211	0	55	172.721	1.689	171.032
Overige uitzettingen > 1 jaar	439.543	0	439.543	943	312.143	0	0	128.343	0	128.343
	1.361.499	**0**	**1.361.499**	**161.520**	**334.711**	**0**	**15.673**	**1.172.634**	**9.687**	**1.162.947**

De mutaties zijn in onderstaande tabellen nader gespecificeerd, met uitzondering van de uitzettingen. Deze hebben betrekking op het beheer van het provinciale werkkapitaal.

€ x 1.000

Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen	Investeringen	Desinvesteringen	Afwaardering	Voorzieningen
Vordering op Enexis B.V.	0	0	3	0
Deelneming HBLM	3.631	0	0	0
Verkoop Vennootschap B.V.	0	3	0	0
Cross Border Leases (CBL)	0	3	0	0
MKB leningfonds 2014-2015	3.075	2.406	2.268	0
Limburg Business Development Fonds (LBDF) B.V.	1.984	0	2.263	0
Deelneming Chemelot Scientific Participations BV	6.865	0	6.865	0
Deelneming Campus Management & Development BV	300	0	300	0
Chemelot Campus Vastgoed CV	1.000	0	0	0
Deelneming Chemelot Ventures BV	1.451	0	0	0
Chemelot Participaties B.V.	2.000	0	0	0
Aandelenkapitaal Maastricht Health Campus BV	645	0	645	0
Deelneming BV Campus Vastgoed Greenport Venlo	3.415	0	2.584	2.736
Deelneming in Brightlands Agrifood Ventures BV	347	0	0	0
Deelneming Brightlands Campus Greenport Venlo BV	300	10	300	0
Valorisatie-instrument BLMHC BV	400	0	0	0
	25.412	**2.423**	**15.228**	**2.736**

€ x 1.000

Leningen u/g aan deelnemingen	Investeringen	Desinvesteringen	Afwaardering	Voorzieningen
Hybride aandeelhouderslening Enexis N.V. tranche A	80.639	0	0	0
Hybride aandeelhouderslening Enexis N.V. tranche B	2.799	0	0	0
Hypothecaire Geldlening aan LDAVM CV	0	437	0	0
Vordering op vordering op Enexis B.V	0	0	390	0
F505 Geldlening Commandiet Provincie BV	25	0	0	5.262
Vordering op CSV Amsterdam BV(Escrow Attero)	0	1.296	0	0
Geldlening Campus Heerlen Huisvesting BV	0	90	0	0
Fin. variabel u/g BV ontw.bedrijf Greenport Venlo	2.500	3.000	0	0
Lening regresvordering Ruimte voor Ruimte BV (RvR)	4.000	0	0	0
Lening MAA realisering platform	0	110	0	0
Geldlening facil.1 Greenport Venlo Campus Vastg BV	4.500	0	0	0
Geldlening facil.2 Greenport Venlo Campus Vastg BV	11.000	0	0	0
	105.462	**4.933**	**390**	**5.262**

€ x 1.000

Overige langlopende leningen u/g	Investeringen	Desinvesteringen	Afwaardering	Voorzieningen
Geldlening SineMetU Vastgoed B.V.	0	0	50	0
Voorfinanciering 1000-startersregeling 2006-2008	5.500	0	0	0
Geldlening Stichting kasteel Buggenum	0	15	0	0
Investering en financiering Kasteel Groot Buggenum	0	22	0	0
Duurzaam Thuis leningen (via SVN)	22.961	14.148	5	0
Compartiment 1A Transitiefonds Limb. Woningmarkt	0	98	0	0
Geldlening Gerli Venlo BV	0	100	0	0
Geldlening Coöperatie Natuurrijk Limburg U.A.	0	100	0	0
Geldlening voormalig Klooster Elisabeth Stift	23	0	0	0
Geldlening Stichting Parvus Avez BV	0	252	0	0
F801 Geldlening Symbiose	0	0	0	0
Geldlening ZLSM	0	25	0	0
Achtergestelde geldlening Toverland Holding B.V.	0	150	0	0
Senior geldlening Toverland Holding B.V.	0	50	0	0
Achtergestelde geldlening ZON-PTC BV	350	0	0	0
Achtergestelde geldlening stg Plattelandshoes	0	15	0	0
Geldlening Toverland Holding B.V. financ. fase 5	0	228	0	0
Lening aan Medace B.V.	34	0	0	0
Geldlening Data Valley Groep BV	250	0	0	0
Geldlening Stg Beringe Buiten	400	0	0	0
Geldlening HC Nova	25	1	0	0
Geldlening FC Hoensbroek	7	1	0	0
Geldlening Groene Ster	3	0	0	0
Geldlening Interreg NWE Digital Deconstruction DDC	150	6	0	0
Geldlening Richochet (Raywaver)	0	0	0	250
Geldlening aan Californië Wijnen Geothermie BV	0	0	0	1.439
	29.702	**15.211**	**55**	**1.689**

6.4.2. Vlottende activa

6.4.2.1. Voorraden

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Voorraden		
Onderhanden werk (inclusief in exploitatie genomen bouwgronden)	22.446	22.404
Onderhanden werk ontwikkelopgave natuur	-19.658	15.125
Gereed product en handelsgoederen overige grondvoorraden	12.751	14.887
Gereed product en handelsgoederen overige (representatie)	45	46
Totaal	**15.582**	**52.461**

Overige grondvoorraden:

€ x 1.000

Overige grondvoorraden	Boekwaarde per 31-12-2019	Investeringen	Desinvesteringen	Naar gronden in exploitatie of overige gronden	Boekwaarde per 31-12-2020	Voorzieningen	Balanswaarde per 31-12-2020
Californië II	6.593	77	50	0	6.620	0	6.620
Ruilgronden/anticiperende aankopen	6.585	0	455	0	6.130	0	6.130
Brunssum Centrum Noord (panden)	1.708	0	1.708	0	0	0	0
Totaal	**14.887**	**77**	**2.213**	**0**	**12.751**	**0**	**12.751**

Bouwgronden in exploitatie

Van de bouwgronden in exploitatie kan het volgende overzicht worden weergegeven:

€ x 1.000

In exploitatie genomen bouwgronden	Boekwaarde per 31-12-2019	Vermeerderingen	Verminderingen	Boekwaarde per 31-12-2020	Voorziening verlieslatend complex	Balanswaarde per 31-12-2020	Nog te maken kosten	Nog te verwachten opbrengsten	Winstuitname	Geraamde eindresultaat
Laerbroeck	12.694	0	0	12.694	10.903	1.791	0	0	0	1.791
Project BIE IPS/YARD Overname grondexploitatie	9.710	42	0	9.752	0	9.752	0	0	0	9.752
Totaal	**22.404**	**42**	**0**	**22.446**	**10.903**	**11.543**	**0**	**0**	**0**	**11.543**

Onderhanden werk ontwikkelopgave natuur

€ x 1.000

Ontwikkelopgave Natuur	Boekwaarde per 31-12-2019	Investeringen	Desinvesteringen	Boekwaarde per 31-12-2020
Grond aan- en verkopen	1.991	614	22.928	-20.323
Inrichting natuur	12.007	523	0	12.530
Voorfinanciering EHS	12.109	-34	0	12.075
Bijdrage aan overheden	18.983	0	0	18.983
Inhuur	166	0	0	166
Onvoorzien	15.678	2.827	7.681	10.824
Rente	27	0	0	27
Pacht	-2.114	151	830	-2.793
Natuurcompensatie	-222	0	315	-537
Bijdrage van Rijk	-41.460	0	6.910	-48.370
Inkomsten vanuit Stikstof voor PiO	-2.041	0	200	-2.241
Totaal	**15.125**	**4.081**	**38.865**	**-19.658**
Nog te maken kosten	85.875	-4.081	0	81.794
Nog te verwachten opbrengsten	101.000	0	-38.865	62.135
Verwacht exploitatieresultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

6.4.2.2. Uitzettingen met looptijd < 1 jaar (GEWIJZIGD)

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Voorziening oninbaarheid	Balanswaarde 31-12-2020	Balanswaarde 31-12-2019
Vorderingen op openbare lichamen	32.182	0	32.182	36.752
Overige verstrekte geldleningen	200	0	200	200
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan een jaar	269.923	0	269.923	69.968
Rekening-Courantverhouding met het niet-financiële instellingen	8.338	0	8.338	11.299
Overige vorderingen	21.163	14.201	6.962	11.300
Overige uitzettingen	26.990	0	26.990	26.990
Totaal	**358.795**	**14.201**	**344.594**	**156.508**

6.4.2.3. Liquide middelen

Het saldo van de liquide middelen bestaat uit de volgende componenten:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Banksaldi	1.265	14.768
Totaal	**1.265**	**14.768**

Gespecificeerd:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Deposito	1.248	10.842
Bank RABO - NL30RABO0307 5494 61 inzake EMR programma V	0	3.905
Rabo	17	21
Totaal	**1.265**	**14.768**

6.4.2.4. Overlopende activa

De post overlopende activa kan als volgt onderscheiden worden:

€ x 1.000

Overlopende activa	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
De van de EU en Nederlandse overheidslichamen te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel:		
- Europese overheidslichamen	130	2.816
- Het Rijk	4.460	2.338
- Overige Nederlandse overheidslichamen	2.327	2.327
Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen:	27.416	30.968
Totaal	**34.333**	**38.448**

Gespecificeerd:

€ x 1.000

De van de EU en Nederlandse overheidslichamen te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel:	Saldo 31-12-2019	Vermeer-deringen	Verminderingen	Saldo 31-12-2020
Europese overheidslichamen:				
Europese bijdrage onderzoek Trans European Railnetwork Intercity verbindingen	2.775	0	2.775	0
Europese bijdrage DigitalDEConstruction		69		69
Europese bijdrage Wildlife Economy	41	61	41	61
	2.816	**130**	**2.816**	**130**
Het Rijk				
Rijksbijdrage regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren	600	500	300	800
Rijksbijdrage vervoersprestatie Maaslijn 2019	1.738	0	1.738	0
Rijksbijdrage vervoersprestatie Maaslijn 2020	0	1.746	0	1.746
Rijksbijdrage boerenlandvogels	0	1.914	0	1.914
	2.338	**4.160**	**2.038**	**4.460**
Overige Nederlandse overheidslichamen				
Bijdrage gemeente Venlo Railterminal Trade Port Noord	2.327	0	0	2.327
	2.327	**0**	**0**	**2.327**
Totaal	**7.480**	**4.290**	**4.853**	**6.917**

€ x 1.000

Overige nog te ontvangen bedragen en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen:	Saldo 31-12-2020	Saldo 31-12-2019
Declareren bij derden	1.420	75
Rente	7.946	15.200
Opcenten motorrijtuigenbelasting	9.375	9.307
Bijdrage grondwaterbeschermingsgebied	551	0
Nog te factureren aanslagen grondwaterbelasting 2019	959	959
Nog te factureren aanslagen grondwaterbelasting 2020	977	0
Overige nog te ontvangen en vooruitbetaalde bedragen	5.676	4.228
Afrekening bijdrage 2018 RUD Zuid-Limburg	0	106
Afrekening bijdrage 2019 RUD Zuid-Limburg	40	467
Nog door te berekenen kosten traineepool	0	86
Gebruikersvergoeding spoorweg en opstallen ZLSM	259	259
Archeologische kosten Maaspark Well	214	282
Totaal	**27.416**	**30.968**

6.4.3. Vaste Passiva

6.4.3.1. Eigen vermogen

Het in de balans opgenomen eigen vermogen bestaat uit de volgende componenten:

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2020	Boekwaarde 31-12-2019
Algemene Reserve	79.107	89.594
Bestemmingsreserves	1.470.966	1.526.178
Gerealiseerde resultaat	100.381	27.459
Totaal	**1.650.455**	**1.643.231**

Het verloop in 2020 wordt in onderstaand overzicht per reserve weergegeven:

Toelichting op mutaties reserves
Met behulp van onderstaande tabellen wordt de aard van elke reserve toegelicht, evenals het voedings- en bestedingsplan. Voor de specifieke toelichtingen rondom de toevoegingen en onttrekkingen per begrotingsprogramma, verwijzen wij naar de financiële toelichtingen in de programmarealisatie.

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Toevoegingen	Onttrekkingen	Bestemming resultaat vorig boekjaar	Vermindering ter dekking van afschrijvingen	Boekwaarde 31-12-2020
Algemene reserve						
Algemene reserve (egalisatie)	89.594	77.867	113.251	24.897	0	79.107
Subtotaal algemene reserve	**89.594**	**77.867**	**113.251**	**24.897**	**0**	**79.107**
Vrij aanwendbaar						
Reserve Knelpunten Economisch Beleid	772	689	0	0	0	1.462
Egalisatiereserve Gladheidsbestrijding	312	142	0	0	0	454
Subtotaal vrij aanwendbaar	**1.085**	**831**	**0**	**0**	**0**	**1.916**
Gebonden						
Reserve Immunisatie	1.006.546	8.667	32.212	2.562	0	985.562
Risicoreserve Financieel Instrumentarium Sturing in Samenwerking	76.067	26.869	0	0	18.898	84.039
Bestemmingsreserve Overdracht Napoleonsweg	7.862	0	1.965	0	0	5.897
Bestemmingsreserve Realisatie N280	103.877	9.900	0	0	1.254	112.523
Bestemmingsreserve ZSLM	116	40	115	0	0	40
Reserve Campusorganisatie Chemelot	3.804	0	1.000	0	0	2.804
Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne	1.000	0	1.000	0	0	0
Bestemmingsreserve NEDAB Luchthaven MAA	717	3.532	3.224	0	0	1.024
Bestemmingsreserve Culturele kansen	218	0	218	0	0	0
Bestemmingsreserve Transitiefonds	8.188	0	4.521	0	0	3.667
Risicoreserve Grondexploitatie	4.191	516	880	0	0	3.826
Reserve Grondwaterbeheer	627	144	258	0	0	513
Reserve Waterveiligheid Maas	3.000	0	3.000	0	0	0
Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur	199	0	199	0	0	0
Bruteringsreserve Limburgs Museum	2.423	0	0	0	206	2.217
Reserve brutering Creative City Limburg	11.300	0	0	0	706	10.594
Reserve brutering Duurzaamheid Provinciale Gebouwen	2.876	0	826	0	101	1.949
Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement	1.413	0	1.413	0	0	0
Egalisatiereserve DU-uitkering Bedrijventerreinen	575	0	58	0	0	517
Reserve DU-uitkering Bodemsanering	7.200	3.135	2.330	0	0	8.005
Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid	283	283	566	0	0	0
Reserve Stikstof & Natura 2000	25.786	11.385	9.735	0	0	27.436
Reserve Natuur	875	8.713	263	0	0	9.324
Reserve DU-uitkering Gebiedsontw. Ooijen-Wanssum	48.687	30.926	20.959	0	0	58.654
Reserve DU-uitkering Na-ijlende effecten mijnbouw	1.695	950	345	0	0	2.300
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	151.772	92.980	141.881	0	1.593	101.278
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	0	7.620	4.302	0	0	3.318
Reserve aandelentransactie LIOF	5.306	0	261	0	0	5.045
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	5.337	6.000	5.337	0	0	6.001
Bestemmingsreserve realisatie N266	7.999	0	7.999	0	0	0
Bruteringsreserve VDL Nedcar	25.465	0	0	0	18	25.447
Reserve DU Regiodeal Parkstad	7.712	13.077	16.405	0	0	4.384
Reserve POB cao provincies	1.978	710	0	0	0	2.688
Subtotaal gebonden	**1.525.094**	**225.446**	**261.274**	**2.562**	**22.777**	**1.469.051**
Totaal bestemmingsreserves	**1.526.178**	**226.277**	**261.274**	**2.562**	**22.777**	**1.470.966**
Totaal	**1.615.772**	**304.144**	**374.525**	**27.459**	**22.777**	**1.550.074**

Vrij aanwendbare reserves

Naam reserve	Reserve Knelpunten Economisch Beleid
Instellingsdatum PS-besluit	28 mei 2004 (beleidsnota reserves en voorzieningen 2004).
Doel van de reserve	Het wegnemen van knelpunten die zich voordoen bij acquisitie van nieuwe bedrijven naar Limburg. De reserve heeft ook een egaliserende functie voor het budget Knelpuntenfonds.
Voedingsplan	-
Bestedingsplan	De inzet van de reserve Knelpuntenfonds is gekoppeld aan wat bekend staat als de Knelpuntenregeling. Dit is een door de Europese Commissie goedgekeurde steunmaatregel. Binnen de kaders van de Knelpuntenregeling kan aan bedrijven of instellingen die zich in Limburg vestigen een financiële tegemoetkoming worden geleverd in de investeringen óf in de kosten van scholing.
Gewenst maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 772.458
Vermindering	€ 0
Vermeerdering	€ 689.472
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 1.461.930

Naam reserve	Egalisatiereserve Gladheidsbestrijding
Instellingsdatum PS-besluit	28 mei 2004 (Beleidsnota reserves en voorzieningen 2004).
Doel van de reserve	Gelijkmatige belasting van de exploitatierekeningen met de kosten van de gladheidbestrijding.
Voedingsplan	De onderuitputting op de begrote kosten wordt toegevoegd aan de reserve.
Bestedingsplan	De reserve wordt aangewend als dekking voor de overschrijding van de begrote kosten.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 312.181
Vermindering	€ 0
Vermeerdering	€ 141.599
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 453.780

Gebonden bestemmingsreserves: Financiële reserves

Naam reserve	Immunisatiereserve
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Begrotingswijziging bij de jaarstukken 2011).
Doel van de reserve	Inkomensfunctie, realiseren van een vaste jaarlijkse inkomstenbron uit beleggingen. Dekkingsbron voor majeure investeringen of opvangen van onverwachte tegenvallers.

Naam reserve	Immunisatiereserve
Voedingsplan	Voordelige vrije deel van rekeningresultaten vloeien terug naar deze reserve.
Bestedingsplan	De reserve zal worden ingezet conform de bestedingsdoelen uit de begroting of het opvangen van onverwachte tegenvallers bij de Jaarstukken.
Maximum omvang	€ 1.100.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 1.006.545.714
Vermindering	€ 32.211.865
Vermeerdering	€ 11.228.190
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 985.562.039

Naam reserve	Risicoreserve Financieel instrumentarium Sturing in Samenwerking
Instellingsdatum PS-besluit	15 december 2017
Doel van de reserve	Afdekken van financiële risico's die ontstaan bij inzet van het financieringsinstrumentarium.
Voedingsplan	Het uitgangspunt is dat de stortingen op basis van de risico-inschatting bij inzet van het financieringsinstrumentarium, plaatsvinden ten laste van de reguliere middelen. Onder reguliere middelen wordt in deze context begrepen de programmagelden, stelposten en vrij aanwendbare bestemmingsreserves. Toekomstige tekorten en overschotten in deze risicoreserve met betrekking tot Financieringen, Garantstellingen, verbonden partijen, grond- en vastgoedexploitaties en erfpacht worden in onderstaande volgorde gedekt of vallen vrij: a. jaarrekeningresultaat: ▪ inclusief rente opbrengsten; ▪ inclusief bijzondere baten (bijvoorbeeld dividend); b. begrotingsruimte binnen de coalitieperiode; c. deel Immunisatiereserve boven de € 900 mln.; d. taakstellingen. E.e.a. conform de Memorie van toelichting bij de Programmabegroting 2018.
Bestedingsplan	Als een risico uit de gehele portefeuille van het financieringsinstrumentarium daadwerkelijk optreedt, wordt deze risicoreserve voor het bedrag van dit risico aangesproken.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 76.067.337
Vermindering	€ 18.898.102
Vermeerdering	€ 26.869.370
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 84.038.605

Gebonden bestemmingsreserves rondom (Rail)infra en Provinciale Wegen)

Naam reserve	Bestemmingsreserve Overdracht Napoleonsweg
Instellingsdatum PS-besluit	10 juli 2009 (Voortgangsrapportage 2009)
Doel van de reserve	Bijdrage in de kosten (de programmakosten, kapitaallasten en apparaatskosten) voor het beheer en onderhoud van de -van het Rijk overgenomen weg- de N273 (Napoleonsbaan).
Voedingsplan	Eenmalig in 2009 door middel van de van het Rijk (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat) ontvangen afkoopsom ad € 29.477.317.
Bestedingsplan	De besteding vindt plaats conform de looptijd van 15 jaar waar de hoogte van de afkoopsom op is gebaseerd.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 7.862.317
Vermindering	€ 1.965.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 5.897.317

Naam reserve	Bestemmingsreserve Realisatie N280
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013 (Jaarstukken 2012)
Doel van de reserve	Financiële dekking investeringskosten infrastructuur N280.
Voedingsplan	De in de exploitatiebegroting gereserveerde middelen zijn/worden in deze reserve gestort: 2013: € 56.846.000; 2014: € 13.890.000; 2015: € 23.890.000.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2019	€ 103.876.821
Vermindering	€ 1.253.881
Vermeerdering	€ 9.900.000
Rentetoevoeging	Nee
Stand per 31-12-2019	€ 112.522.940

Naam reserve	Bestemmingsreserve ZLSM
Instellingsdatum PS-besluit	25 oktober 2013
Doel van de reserve	Financiële dekking van investeringen opstallen en infrastructuur ZLSM.
Voedingsplan	€ 3.675.000 in 2013
Bestedingsplan	Directe afschrijvingen.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 115.728
Vermindering	€ 115.380
Vermeerdering	€ 39.546

Naam reserve	Bestemmingsreserve ZLSM
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 39.894

Overige gebonden bestemmingsreserves

Naam reserve	Reserve Campusorganisatie Chemelot
Instellingsdatum PS-besluit	11 februari 2011
Doel van de reserve	Doel van de reserve is de financiering van de provinciale bijdrage in de kosten van de activiteiten van de ontwikkelingsmaatschappij Chemelot. De kosten bedragen voor de 10-jaarlijkse periode (2012-2021) in totaal ca. € 45 mln. en worden gelijkelijk verdeeld over de 3 consortiumpartners (Provincie Limburg, DSM en UM/MUMC+).
Voedingsplan	Het provinciale aandeel van € 15.080.536 is in de periode 2011-2014 in 3 tranches gereserveerd. R2011: € 5.080.536 R2013: € 5.000.000 R2013: € 5.000.000 R2014: € 2.026.249 (Chemelot Foundation Funds II (huurstartersfonds), gedekt uit vrijval uit de voorziening Leegstandsfonds Chemelot)
Bestedingsplan	Inzet van de reserve vindt plaats in de periode 2012 t/m 2021 ter dekking van de jaarlijkse kosten van de ontwikkelingsmaatschappij. De bestedingen vinden nu nog in 2020 ad € 1 mln. en 2021 ad € 0,75 mln. plaats. De inzet van de middelen ad € 2.026.249 zal plaatsvinden in de periode 2020-2024.
Maximum omvang	€ 15.080.536
Beginstand 1-1-2020	€ 3.803.602
Vermindering	€ 1.000.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand per 31-12-2020	€ 2.803.602

Naam reserve	Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne
Instellingsdatum PS-besluit	18 juni 2015
Doel van de reserve	Herontwikkeling van de (monumentale) gebouwen.
Voedingsplan	Eenmalig € 2.000.000
Bestedingsplan	Subsidiëring van de herontwikkeling. Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel. Hiervan is € 1 mln. uitbetaald in 2019. De tweede tranche wordt, zodra minimaal 50% van het Programma conform samenwerkingsovereenkomst exploitatie en gronduitgifte Tapijnkazerne Maastricht is gerealiseerd, in 2020 beschikbaar gesteld.
Maximum omvang	€ 2.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 1.000.000
Vermindering	€ 1.000.000

Naam reserve	Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve NEDAB Luchthaven MAA
Instellingsdatum PS-besluit	16 mei 2014
Doel van de reserve	De reserve is bedoeld voor de dekking van de jaarlijkse kosten van Niet Economische Diensten van Algemeen Belang (b.v. security en brandweer) van de luchthaven Maastricht Aachen Airport.
Voedingsplan	De reserve wordt in 2014 en 2015 gevoed door een onttrekking uit de Immunisatiereserve van € 2,5 mln. respectievelijk € 4 mln. per jaar. Daarnaast wordt er in 2014 een bedrag van € 1,5 mln. toegevoegd ten laste van het begrotingsresultaat 2014. In de jaren 2016 tot en met 2023 wordt ten laste van de meerjarige begrotingsresultaten jaarlijks een bedrag van € 2,75 mln. aan de reserve toegevoegd. Het totaal van de stortingsbedragen komt hiermee op € 30,0 mln.
Bestedingsplan	De reserve wordt jaarlijks aangesproken voor de werkelijke kosten van Niet Economische Diensten van Algemeen Belang (b.v. security en brandweer) van de luchthaven Maastricht Aachen Airport. Tot uiterlijk 30 juni 2024 kan de reserve worden aangesproken.
Maximum omvang	€ 30.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 716.624
Vermindering	€ 3.223.900
Vermeerdering	€ 3.531.676
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 1.024.400

Naam reserve	Bestemmingsreserve Culturele kansen
Instellingsdatum PS-besluit	8 november 2013 bij de begrotingsbehandeling
Doel van de reserve	Egaliserende bestemmingsreserve voor cultureel-economische samenwerking met Euregionale partners en het uitvoeringsprogramma Cultuur.
Voedingsplan	Eenmalige storting, bij motie 487 begroting 2014, van € 8,5 mln.; storting in 2015 van € 2 mln. en in 2016 storting van € 4,5 mln. De reserve wordt verder gevoed door voordelige budgetresultaten te reserveren vanuit het uitvoeringsprogramma Cultuur.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar.
Maximum omvang	€ 15.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 218.375
Vermindering	€ 218.375
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Transitiefonds
Instellingsdatum PS-besluit	7 februari 2014
Doel van de reserve	Financiële ondersteuning van initiatieven die een waardevolle en aantoonbare bijdrage leveren aan de transitie van de Limburgse Woningmarkt teneinde deze weer dusdanig in balans te krijgen dat de noodzakelijke dynamiek in de markt weer op gang wordt gebracht.
Voedingsplan	Eenmalige storting in 2014 ad € 16.000.000. Daarnaast egalisatie van exploitatiebudgetten.
Bestedingsplan	De middeleninzet gebeurt conform de menukaart in het door Provinciale Staten vastgestelde uitvoeringskader “Sturing in Samenwerking 2.0”. De besteding is onderverdeeld in een drietal componenten: 1a) borgstellingen en leningen (p.m.); 1b) subsidies € 6.000.000; 2) sloopfonds € 10.000.000.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 8.187.558
Vermindering	€ 4.520.886
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 3.666.672

Naam reserve	Risicoreserve Grondexploitatie
Instellingsdatum PS-besluit	17 februari 2006
Doel van de reserve	Met het aankopen en voorfinancieren van gronden zijn risico’s gemoeid. Voor het opvangen van deze risico’s is besloten om bij grondaankopen een risicoreserve te vormen.
Voedingsplan	Voor - of nadelige resultaten van de grondexploitatie in de toekomst worden ten gunste, respectievelijk ten laste van deze risicoreserve verantwoord.
Bestedingsplan	Zie voedingsplan.
Maximum omvang	Wordt jaarlijks gerelateerd aan de vereiste weerstandscapaciteit.
Beginstand 1-1-2020	€ 4.190.834
Vermindering	€ 880.406
Vermeerdering	€ 515.501
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 3.825.929

Naam reserve	Reserve Grondwaterbeheer
Instellingsdatum PS-besluit	3 juli 1998 (bij vaststelling jaarrekening 1997).
Doel van de reserve	Provinciale Staten zijn sinds 1997 op basis van de Grondwaterwet bevoegd bij wijze van provinciale belasting een heffing in te stellen wegens het onttrekken van grondwater, ter bestrijding van de ten laste van de Provincie komende kosten van maatregelen, direct verband houdende met het voorkomen en

Naam reserve	Reserve Grondwaterbeheer
	tegengaan van nadelige gevolgen van de onttrekking en infiltraties, voor zover deze kosten niet voor rekening van de vergunninghouder gebracht worden. Voor het opvangen van mee- en tegenvallers in de opbrengsten grondwaterbelasting is een egalisatiereserve ingesteld.
Voedingsplan	Meevallers in de opbrengsten van de grondwaterbelasting.
Bestedingsplan	Tegenvallers in de opbrengsten van de grondwaterbelasting.
Gewenst maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 627.225
Vermindering	€ 257.910
Vermeerdering	€ 144.010
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 513.325

Naam reserve	Reserve Waterveiligheid Maas
Instellingsdatum PS-besluit	16 december 2011
Doel van de reserve	Doel van de reserve is de financiering van middelen voor het realiseren van de waterveiligheidsopgave langs de Maas. Deze middelen zijn benodigd om eventueel voor de afronding hoogwaterbeveiliging Maas, exclusief het project Grensmaas van het Consortium, noodzakelijke maatregelen te kunnen financieren, die vanuit synergie-effecten in realisatie moeten worden gebracht, maar waarbij kasritmes van bijvoorbeeld het HWBP niet tijdig in kunnen voorzien.
Voedingsplan	Het provinciale aandeel van € 30.000.000 is in 2011 gereserveerd ten laste van de extra Essent-middelen. Om de reserve waardevast te houden wordt jaarlijks rente bijgeschreven.
Bestedingsplan	De reserve zal naar verwachting in de jaren 2013 tot 2021 worden aangewend.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 3.000.000
Vermindering	€ 3.000.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Ja
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur
Instellingsdatum PS-besluit	29 juni 2007
Doel van de reserve	Het doel van de reserve is om de gebudgetteerde bedragen te behouden voor de natuuropgave.
Voedingsplan	De onderuitputting van de natuurbudgetten (provinciaal) in enig jaar wordt toegevoegd aan de reserve.
Bestedingsplan	De overschrijdingen van de natuurbudgetten (provinciaal) in enig jaar wordt onttrokken aan de reserve.
Maximum omvang	N.v.t.

Naam reserve	Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur
Beginstand 1-1-2020	€ 199.480
Vermindering	€ 199.480
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bruteringsreserve Limburgs Museum
Instellingsdatum PS-besluit	11 februari 2011
Doel van de reserve	Doel van deze gebonden bestemmingsreserve is dekking van de jaarlijkse afschrijvingslasten van door Provinciale Staten aangewezen investeringen die geactiveerd moeten worden.
Voedingsplan	De reserve wordt gevoed uit daartoe door Provinciale Staten aangewezen exploitatiebudgetten en/of provinciale reserves. Er zijn geen nieuwe stortingen voorzien.
Bestedingsplan	De reserve wordt gedurende de afschrijvingstermijn jaarlijks aangewend ter dekking van de afschrijvingslasten van de daartoe specifiek aangewezen provinciale investeringen.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 2.423.247
Vermindering	€ 206.136
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 2.217.111

Naam reserve	Reserve brutering Creative City Limburg
Instellingsdatum PS-besluit	7 februari 2014 (Structuurversterkende projecten)
Doel van de reserve	Deze ‘gebonden’ bestemmingsreserve is bedoeld voor de dekking van de jaarlijkse afschrijvingslasten van de provinciale investering in het Creative City Limburg in Kerkrade.
Voedingsplan	In 2015 wordt eenmalig een bedrag van € 9.000.000 aan de reserve toegevoegd ten laste van de ‘Immunisatiereserve’.
Bestedingsplan	De reserve wordt ingaande 2015 jaarlijks aangewend ter dekking van de afschrijvingslasten van de provinciale investering in het Creative City Limburg.
Maximum omvang	€ 14.125.000
Beginstand 1-1-2020	€ 11.299.992
Vermindering	€ 706.252
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 10.593.740

Naam reserve	Reserve brutering Duurzaamheid Provinciale Gebouwen
Instellingsdatum PS-besluit	Besluit Jaarstukken 2010
Doel van de reserve	Dekking van kapitaallasten.
Voedingsplan	Eenmalig bij R2010. Er zijn geen nieuwe stortingen voorzien.
Bestedingsplan	Op basis van werkelijke realisatie van de kapitaallasten.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 2.876.034
Vermindering	€ 926.881
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 1.949.153

Naam reserve	Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013
Doel van de reserve	Financiële dekking verbouwing Gouvernement (project ontschotten).
Voedingsplan	Bestemming resultaat 2012, € 1,8 mln. Vrijval uit de onderhoudsvoorziening provinciale gebouwen € 3,2 mln. in 2013.
Bestedingsplan	Dekking van kapitaallasten.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 1.412.539
Vermindering	€ 1.412.539
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Egalisatiereserve DU-uitkering Bedrijventerreinen
Instellingsdatum PS-besluit	Besluit Jaarstukken 2010.
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via de decentralisatie-uitkering zijn geoormerkt en ontvangen moeten behouden blijven voor de uitvoering n.a.v. besluitvorming conform PS besluit 9 okt 2015 (Ontwikkeling MAA), GS-besluit 14 okt 2014 (Bargeterminal Venlo), AvA LHB BV dd. 16 dec 2015.
Voedingsplan	Egalisatiereserve Decentralisatie uitkering bedrijventerreinen wordt gevoed conform de circulaires van het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Conform besluitvorming PS en GS zijnde: 1. Aanwending Ontwikkeling MAA in 2016 ad € 1,4 mln. 2. Aanwending t.b.v. uitbreiding Bargeterminal Venlo ad € 2 mln. 3. Aanwending t.b.v. dekking beheerkosten LHB BV 2016-2022
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 574.754
Vermindering	€ 58.001
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee

Naam reserve	Egalisatiereserve DU-uitkering Bedrijventerreinen
Eindstand 31-12-2020	€ 516.753

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Bodemsanering
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Jaarstukken 2011).
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. Via het convenant bodemontwikkelingsbeleid is voor 2010 t/m 2020 budget toebedeeld aan het bevoegde gezag Wet bodembescherming om bodemsaneringen uit te voeren.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	MJP bodem 2010-2014, 2015 en MJP bodem en ondergrond 2016-2020.
Maximum omvang	€ 3.656.812
Beginstand 1-1-2020	€ 7.200.378
Vermindering	€ 2.330.200
Vermeerdering	€ 3.135.228
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 8.005.406

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Jaarstukken 2011)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie: Het meerjarenprogramma externe veiligheid heeft een begroting van € 4.532.309 voor de periode 2011-2014. Om tussentijdse vrijval van middelen naar de algemene middelen te voorkomen is een bestemmingsreserve ingesteld.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Uitvoeringsprogramma externe veiligheid.
Maximum omvang	€ 4.532.309
Beginstand 1-1-2020	€ 283.000
Vermindering	€ 566.000
Vermeerdering	€ 283.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Reserve Stikstof & Natura 2000
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013 (Jaarstukken 2012)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via het Provinciefonds zijn geoormerkt en ontvangen, moeten behouden blijven voor Programmatische aanpak stikstof.
Voedingsplan	Via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 25.786.146
Vermindering	€ 9.735.437
Vermeerdering	€ 11.385.469

Naam reserve	Reserve Stikstof & Natura 2000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 27.436.178

Naam reserve	Reserve Natuur
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013 (Jaarstukken 2012)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via het Provinciefonds zijn geoormerkt en ontvangen, moeten behouden blijven voor Natuur.
Voedingsplan	Via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 874.629
Vermindering	€ 263.086
Vermeerdering	€ 8.712.555
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 9.324.098

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Gebiedsontw. Ooijen-Wanssum
Instellingsdatum PS-besluit	19 juni 2014 (Jaarstukken 2013)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via de decentralisatie-uitkering zijn geoormerkt en ontvangen moeten behouden blijven voor het project Ooijen-Wanssum
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 48.686.778
Vermindering	€ 20.959.161
Vermeerdering	€ 30.926.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 58.653.617

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Na-ijlende effecten mijnbouw
Instellingsdatum PS-besluit	22-06-2018
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. Bij brief van 10-02-2017 (kenmerk DGETM-EO / 17014164) van het Ministerie van Economische Zaken zijn afspraken gemaakt over de uitvoering en financiering van het maatregelenpakket naar aanleiding van het onderzoek naar na-ijlende gevolgen van de steenkolenwinning.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Na-ijlende effecten mijnbouw
Bestedingsplan	Uitvoering van het afgesproken maatregelenpakket, te weten: - het lokaliseren, het jaarlijks inspecteren en het saneren van de 59 historische schachten in de gemeente Kerkrade; - jaarlijkse inspectie van de industriële schachten en het saneren van zes aangewezen industriële schachten; - het monitoren van de bodembeweging in de regio aan de hand van InSardata; - het monitoren van het mijnwater en grondwater, zowel de stijging als de kwaliteit; - monitoring van de aanwezigheid van mijngas in gebouwen in het Oostelijk gedeelte van het voormalige steenkoolwinningsgebied in Limburg. E.e.a. conform GS-nota van 28-03-2017 (documentnummer 2017/20716).
Maximum omvang	n.v.t.
Rentetoevoeging	n.v.t.
Looptijd reserve	Met het Rijk is afgesproken dat de bijdrage structureel is. Er is geen eindmoment door EZ aangegeven met betrekking tot haar financiële bijdrage, jaarlijks wordt de voortgang met EZ geëvalueerd.
Beginstand 1-1-2020	€ 1.695.096
Vermindering	€ 345.206
Vermeerdering	€ 950.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 2.299.890

Naam reserve	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen
Instellingsdatum PS-besluit	6 november 2015
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen die via het Provinciefonds zijn geoormerkt en ontvangen, moeten behouden blijven als onderdeel van de Bereikbaarheidsmiddelen.
Voedingsplan	Via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 151.771.924
Vermindering	€ 143.474.083
Vermeerdering	€ 92.980.225
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 101.278.066

Naam reserve	Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen
Instellingsdatum PS-besluit	19-6-2020
Doel van de reserve	De middelen zijn bestemd ter dekking van mobiliteitsopgaven (risico's en gewijzigde/nieuwe initiatieven)
Voedingsplan	Jaarlijkse storting vanuit de kapitaallasten
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel

Naam reserve	Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen
Looptijd reserve	2020-2034
Maximum omvang	€ 92.800.000
Beginstand 1-1-2020	€ 0
Vermindering	€ 4.302.425
Vermeerdering	€ 7.619.942
Rentetoevoeging	Nee
Stand per 31-12-2020	€ 3.317.517

Naam reserve	Reserve aandelentransactie LIOF
Instellingsdatum PS-besluit	5 februari 2016
Doel van de reserve	Als onderdeel van de aandelentransactie LIOF met het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK), vloeit € 8,0 mln. van de overnameprijs terug naar de Provincie. Deze middelen moeten conform de koopovereenkomst in samenspraak met het Ministerie van EZK worden ingezet voor nieuwe investeringen in Limburg of dienen ter vervanging van de jaarlijkse subsidie van het Ministerie van EZK aan LIOF indien deze (landelijk) komt te vervallen.
Voedingsplan	Eenmalig bij het effectueren van de transactie met het Ministerie van Economische zaken, waarbij € 8,0 mln. van de overnameprijs terugvloeit naar de Provincie.
Bestedingsplan	De middelen worden in samenspraak met het Ministerie van EZK ingezet voor nieuwe investeringen in Limburg of dienen ter vervanging van de jaarlijkse subsidie van het Ministerie van EZK aan LIOF indien deze (landelijk) komt te vervallen.
Maximum omvang	€ 8.000.000
Beginstand 1-1-2020	€ 5.306.000
Vermindering	€ 261.000
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Ja
Eindstand 31-12-2020	€ 5.045.000

Naam reserve	Reserve DU Zoetwatermaatregelen
Instellingsdatum PS-besluit	4 november 2016
Doel van de reserve	Egaliserende functie. De nog niet geclaimde gelabelde gelden voor Zoetwatermaatregelen worden in deze reserve gestort en aangewend op het moment dat ze geclaimd worden. De cofinanciering van het Rijk loopt niet parallel aan de uitbetaling aan de partners.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 5.337.186
Vermindering	€ 5.336.762

Naam reserve	Reserve DU Zoetwatermaatregelen
Vermeerdering	€ 6.000.307
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 6.000.731

Naam reserve	Bestemmingsreserve realisatie N266
Instellingsdatum PS-besluit	7 november 2014
Doel van de reserve	Financiële dekking investeringskosten infrastructuur N266
Voedingsplan	De in de exploitatiebegroting gereserveerde middelen worden in deze reserve gestort. 2015: € 5 mln. 2016: € 3 mln.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het bestemde doel.
Maximum omvang	€ 8 mln.
Beginstand 1-1-2020	€ 7.999.307
Vermindering	€ 7.999.307
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 0

Naam reserve	Bruteringsreserve VDL Nedcar
Instellingsdatum PS-besluit	21 juni 2019 (Statenvoorstel Gebiedsontwikkeling uitbreiding VDL Nedcar)
Doel van de reserve	Doel van deze gebonden bestemmingsreserve is dekking van de jaarlijkse afschrijvingslasten van door Provinciale Staten aangewezen investeringen die geactiveerd moeten worden.
Voedingsplan	De reserve wordt gevoed uit daartoe door Provinciale Staten aangewezen exploitatiebudgetten en/of provinciale reserves. In 2019 wordt er € 25.465.187 toegevoegd. Dit betreft een aanwending vanuit de immunisatiereserve van € 24.771.428 en de restant procesmiddelen (product 3.4.3 Werklocaties) € 693.759. Na afdracht van de gronden in het kader van gebiedsontwikkeling VDL Nedcar wordt de opbrengst van deze grondverkopen (product 3.4.7 Grondzaken) van € 2.734.813 toegevoegd aan de reserve.
Bestedingsplan	Deze reserve wordt gedurende de afschrijvingstermijn jaarlijks aangewend ter dekking van de afschrijvingslasten van de daartoe specifiek aangewezen provinciale investeringen.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 25.465.187
Vermindering	€ 17.907
Vermeerdering	€ 0
Rentetoevoeging	N.v.t.
Eindstand 31-12-2020	€ 25.447.280

Naam reserve	Reserve DU Regiodeal Parkstad
Instellingsdatum PS-besluit	13 december 2019

Naam reserve	Reserve DU Regiodeal Parkstad
Doel van de reserve	De middelen die via de decentralisatie-uitkering zijn geoormerkt en ontvangen moeten behouden blijven voor de Regiodeal Parkstad.
Voedingsplan	Decentralisatie-uitkering via het provinciefonds.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 7.712.000
Vermindering	€ 16.405.168
Vermeerdering	€ 13.077.000
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 4.383.832

Naam reserve	Reserve POB CAO provincies
Instellingsdatum PS-besluit	13 december 2019
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie. De middelen bestemd voor het persoonlijk ontwikkelbudget moeten conform de vigerende CAO beschikbaar blijven.
Voedingsplan	Jaarlijkse storting vanuit de personele begroting.
Bestedingsplan	Op afroep beschikbaar voor het gestelde doel.
Maximum omvang	N.v.t.
Beginstand 1-1-2020	€ 1.977.751
Vermindering	€ 0
Vermeerdering	€ 709.917
Rentetoevoeging	Nee
Eindstand 31-12-2020	€ 2.687.668

6.4.3.2. Voorzieningen

Voorzieningen maken onderdeel uit van het vreemd vermogen. Voorzieningen worden gevormd wegens:

- verplichtingen en verliezen, waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs in te schatten;
- op balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen, waarvan de omvang redelijkerwijs is in te schatten;
- kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot een gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.

€ x 1.000

	Boekwaarde 31-12-2019	Toevoeging	Vrijval	Aanwending	Boekwaarde 31-12-2020
Voorziening voor toekomstige verplichtingen, verliezen en risico's					
Voorziening APPA	9.691	785	0	334	10.142
Voorziening sociaal plan 2011-2016	101	0	0	18	83
	9.792	**785**	**0**	**352**	**10.225**
Voorzieningen ter egalisering van kosten					
Voorziening onderhoud provinciale gebouwen	3.518	2.938	103	816	5.537
	3.518	**2.938**	**103**	**816**	**5.537**
Totaal	**13.310**	**3.723**	**103**	**1.168**	**15.762**

Nadere toelichting op de voorzieningen:

Naam voorziening	Voorziening APPA
Instellingsdatum PS	22 juni 2012 (Jaarstukken 2011)
Doel van de voorziening	Verplichte dekking van pensioenverplichtingen rondom (voormalige) GS-leden.
Voedingsplan	Jaarlijks, op basis van actuariële berekeningen.
Bestedingsplan	Op basis van werkelijke realisatie.
Beginstand 1-1-2020	€ 9.691.076
Vermindering	€ 333.845
Vermeerdering	€ 785.106
Eindstand 31-12-2020	€ 10.142.336

Naam voorziening	Voorziening sociaal plan 2011-2016
Instellingsdatum PS	4 november 2011
Doel van de voorziening	Financiering sociaal plan (exclusief salariskosten).
Voedingsplan	Op basis van het coalitieakkoord is € 6 mln. beschikbaar gesteld en gereserveerd in de bestemmingsreserve reorganisatie 2011-2014. Deze reserve dient als dekkingsbron voor deze voorziening.
Bestedingsplan	Looptijd sociaal plan is 2011-2016. Besteding uit deze voorziening vanaf 2012 op basis van werkelijke kosten, afhankelijk van het aantal herplaatsingskandidaten, de snelheid waarmee passend/geschikt werk voor deze herplaatsingskandidaten gevonden wordt en het gebruik van de faciliteiten in het sociaal plan.
Beginstand 1-1-2020	€ 100.550
Vermindering	€ 17.875
Vermeerdering	€ 0
Eindstand 31-12-2020	€ 82.675

Lasten-egaliserende voorzieningen

Naam voorziening	Voorziening onderhoud provinciale gebouwen
Instellingsdatum PS	16 juli 2004

Naam voorziening	Voorziening onderhoud provinciale gebouwen
Doel van de voorziening	Egalisatie van de kosten voor groot onderhoud.
Voedingsplan	De dotaties aan de voorziening zijn gebaseerd op het 'Meerjaren-onderhoudsplan 2019-2035'. Eenmaal per vier jaar vindt een actualisatie van het onderhoudsplan plaats. Er wordt rekening gehouden met een jaarlijkse inflatiecorrectie van 1,9%. De huidige onderhoudsvoorziening is gebaseerd op het meerjarenonderhoudsplan (PS-nota G-19-031) dat op 13 december 2019 is vastgesteld door Provinciale Staten.
Bestedingsplan	Op basis van daadwerkelijk gerealiseerde onderhoudskosten.
Beginstand 1-1-2020	€ 3.518.071
Vermindering	€ 918.664
Vermeerdering	€ 2.937.965
Eindstand 31-12-2020	€ 5.537.372

Balanspresentatie

Naast bovengenoemde voorzieningen hebben wij risicovoorzieningen getroffen in verband met mogelijke oninbaarheid van vorderingen. Deze zijn gecorrigeerd op de boekwaarde van het betreffende actief (zie toelichting op de balans, vaste activa).

6.4.3.3. Vaste schulden

In onderstaand overzicht wordt het verloop weergegeven van de vaste schulden met een looptijd langer dan één jaar over het jaar 2020.

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Onderhandse leningen van:		
- binnenlandse banken en overige financiële instellingen	1.266	1.446
- openbare lichamen als bedoeld in art. 1, onderdeel a, Wet Fido	15.882	15.882
- buitenlandse instellingen	26.889	20.000
Waarborgsommen	2.732	2.588
Totaal	**46.769**	**39.917**

€ x 1.000

	Saldo 31-12-2019	Vermeer-deringen	Aflossingen	Saldo 31-12-2020
Onderhandse leningen van:				
- binnenlandse banken en overige financiële instellingen	1.446	0	181	1.266
- openbare lichamen als bedoeld in art. 1, onderdeel a, Wet Fido	15.882	0	0	15.882
- buitenlandse instellingen	20.000	10.000	3.111	26.889
Waarborgsommen	2.588	713	569	2.732
Totaal	**39.917**	**10.713**	**3.861**	**46.769**

6.4.4. Vlottende passiva

Onder de vlottende passiva zijn opgenomen:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan een jaar	75.746	65.654
Overlopende passiva	205.590	251.257
Totaal	**281.336**	**316.911**

Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar
De in de balans opgenomen kortlopende schulden bedragen:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Overige schulden	75.746	65.654
Totaal	**75.746**	**65.654**

Overlopende passiva

De specificatie van de post overlopende passiva is als volgt:

€ x 1.000

	Boekwaarde per 31-12-2020	Boekwaarde per 31-12-2019
Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	156.770	211.740
De van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren uitgesplitst naar de ontvangen bedragen van:		
- Europese overheidslichamen	1.106	1.570
- Het Rijk	40.183	30.502
- Overige Nederlandse overheidslichamen	4.613	4.254
Overige vooruitontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen.	2.918	3.191
Totaal	**205.590**	**251.257**

Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen en m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume:

€ x 1.000

Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen m.u.v. jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	Saldo 31-12-2020	Saldo 31-12-2019
Transitorische posten op basis van verplichtingen	135.604	194.503
Af te dragen loonheffing, premies e.d.	4.978	4.838
Af te dragen BTW	3.776	8.459
RVO inzake natuur- en landschapsbeheer	85	177
Kosten RUD	0	253
Nog te betalen lasten project Ooijen-Wanssum	983	3.410
Te verrekenen aanbestedingsmeevaller RW 73	9.211	
Diversen	2.134	100
Totaal	**156.770**	**211.740**

De in de balans van EU, Rijk en Provincies ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren kunnen als volgt worden gespecificeerd:

€ x 1.000

De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren	Saldo 31-12-2019	Ontvangen bedragen	Vrijgevallen bedragen of terugbetalingen	Saldo 31-12-2020
Europese overheidslichamen				
Bijdrage Beveiligd Vrachtwagen Parkeren		778		778
Bijdrage Railagenda elektrificatie en spoorverdubbeling Heerlen Landgraaf	1.569	0	1.241	328
	1.569	**778**	**1.241**	**1.106**
Het Rijk				
BDU	1	35	0	36
Bijdrage Regio Deal Noord-Limburg 1e tranche	0	8.680	0	8.680
Geluidbelastingkaart	9	0	0	9
Bijdrage tramlijn Vlaanderen	29.493	0	5.000	24.493
Bijdrage ET-Pathfinder	1.000	0	1.000	0
Bijdrage snelfietsroutes 2020-2022	0	1.074	0	1.074
Bijdrage inbouw ERTMS door Arriva	0	33.969	33.969	0
Bijdrage Slimme en duurzame mobiliteit 2020	0	103	0	103
Specifieke uitkering Maas pilots	0	426	73	353
Uitkering IBP Vitaal Platteland Heuvelland	0	3.750	66	3.684
Specifieke uitkering Culturele voorzieningen	0	1.124	672	452
Specifieke uitkering Beschikbaarheidsverg. Regionale OV-bedrijven	0	12.760	12.760	0
Specifieke uitkering jong leren eten	0	50	50	0
Specifieke uitkering ontzorgingsprog.maatschappelijk vastgoed	0	667	11	656
Specifieke uitkering MIRT 2017-2019	0	150	93	57
Bijdrage MKB -deal innovatie familiebedrijven	0	175	0	175
Specifieke uitkering flexpool woningbouw	0	411	0	411
	30.503	**63.375**	**53.694**	**40.183**
Overige Nederlandse overheidslichamen				
Startsubsidie BSB Milieu 2015	63	0	38	26
Bijdragen gemeenten toekomst MAA	1.200	400	0	1.600
Routenetwerk GOMV	2.991	0	4	2.987
	4.254	**400**	**41**	**4.613**
Totaal	**36.326**	**64.553**	**54.976**	**45.902**

Overige vooruit ontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen:

€ x 1.000

Overige vooruitontvangen bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen.	Saldo 31-12-2020	Saldo 31-12-2019
Transitoria vooruitontvangen	1.757	2.208
Bijdragen samenwerking regiofondsen	647	470
Bijdragen Ruimte voor Ruimte 1e en 2e tranche	513	513
Totaal	**2.918**	**3.191**

6.4.5. Niet uit de balans blijkende verplichtingen

Vertraging besluitvormingsproces en verkrijgen controleverklaring
Nadat het vorige college van Gedeputeerde Staten op 6-4-2021 de Jaarstukken 2020 conform planning aan Provinciale Staten heeft aangeboden (G-21-015 Statenvoorstel Jaarstukken 2020, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9312) Limburg - iBabs RIS (bestuurlijkeinformatie.nl), is gebleken dat de controleverklaring behorende bij deze Jaarstukken nog niet door de accountant geleverd kon worden. Aanleiding hiervoor waren de diverse opgestarte onderzoeken naar integriteit en rechtmatigheid van bestedingen als gevolg van de IKL casus. In afwachting van de onderzoeken was niet duidelijk of er sprake was van oneigenlijk gebruik van provinciale middelen en of uitkomsten van de onderzoeken alsnog van invloed waren op de provinciale jaarcijfers 2020.
Op grond hiervan heeft het college voorgesteld om de behandeling van de Jaarstukken 2020 uit te stellen (Mededeling portefeuillehouder inzake uitstel behandeling Jaarstukken 2020, brief GS van 26-5-2021 (GS 2021-13005) Limburg - iBabs RIS (bestuurlijkeinformatie.nl), tot het moment dat de controleverklaring is verstrekt. Dit voorstel is door Provinciale Staten overgenomen. Inmiddels is de controleverklaring door de accountant verstrekt.

Het gevolg van het uitstel, zoals gemeld in de genoemde mededeling portefeuillehouder, is dat wij onze financiële positie hebben geactualiseerd en daaruit volgend is deze opnieuw gecontroleerd door de accountant. Het gaat hier specifiek om gebeurtenissen na balansdatum: nieuwe informatie die van invloed kan zijn op de presentatie van de jaarcijfers 2020, welke bekend wordt voordat Provinciale Staten de Jaarstukken 2020 hebben vastgesteld. Indien materieel genoeg voor een juist inzicht in de financiële positie, moet deze alsnog worden verwerkt in onze Jaarstukken.
Ook waren de uitkomsten van het onderzoek naar o.a. rechtmatigheid van de provinciale bestedingen van belang.

Op basis van de geactualiseerde financiële positie en de aanvullende controles door de accountant is er geen aanleiding om de presentatie van de jaarcijfers 2020 te wijzigen. Wel is deze aanvullende toelichting opgenomen over de vertraging van het proces van de jaarstukken en verkrijgen van de controleverklaring.
Daarbij is ook relevant te vermelden dat in het kader van een ordentelijk bestuurlijk besluitvormingsproces en de continuïteit van de planning en control cyclus het onmogelijk is om de uitkomsten van alle onderzoeken af te wachten. Dit blijft een onzekere factor. Uit een impactanalyse van de nog lopende onderzoeken worden echter geen financiële wijzigingen meer verwacht.
Omdat dit een relevante wijziging van de Jaarrekening betreft zijn de (gewijzigde) Jaarstukken 2020 opnieuw door het college vastgesteld en aan Provinciale Staten aangeboden.

Meerjarige contracten natuurbeheer
De in het verleden afgegeven meerjarige subsidiebeschikkingen functieverandering PSN/SKNL scheppen meerjarige verplichtingen. Deze subsidiebeschikkingen zijn in opdracht van de Provincie Limburg verstrekt door de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO).
Er zijn beschikkingen afgegeven voor een resterend totaal verplichtingenbedrag van € 36,49 mln. De looptijd is variabel van 1 jaar tot en met 20 jaar. Per jaarschijf worden deze in de toekomst weggezet

onder het Natuur en Landschapsbeheer, natuurgebieden beheer, voor een totaal bedrag van € 2,32 mln. per jaar.

Gewaarborgde leningen en andere garantieverplichtingen 2020

In onderstaande tabel staan de gewaarborgde leningen en andere garantieverplichtingen:

(Bedragen x € 1.000)

Organisatie	Met/zonder zekerheid	Datum GS/PS besluit	Garantstelling in € per 31-12-2019	Garantstelling in € per 31-12-2020	Mutatie 2020
Nationaal Groenfonds	zonder		3.293	2.613	-/- 680
Ruimte voor Ruimte Limburg CV		GS 27-11-12/ PS 12-10-12	12.000	8.000	-/- 4.000
Ruimte voor Ruimte Limburg CV Roll-over krediet	zonder	PS 10-5-2019/ GS 26-3-2019	4.700	1.500	-/- 3.200
Mijnwater B.V./LEF	zonder	GS 21-5-19/ PS 28-6-19	6.500	0	-/- 6.500
Totaal			26.493	12.113	-/- 14.380

Ultimo 2020 bedraagt de totale garantstelling € 12,1 mln., circa € 14,4 mln. lager dan de totale garantstelling per ultimo 2019. De belangrijkste wijzigingen zijn hieronder toegelicht.

- Nationaal Groenfonds
  Het Nationaal Groenfonds heeft per ultimo 2020 € 35,3 mln. aan convenantsleningen uitstaan. De Provincie staat garant voor 7,4% van dit leningbedrag, zijnde € 2,613 mln. Dit betreft een uitvoeringsregeling van het Rijk. Het Nationaal Groenfonds ontvangt jaarlijks ten behoeve van de grondverwerving EHS € 11,34 mln. van alle provincies gezamenlijk, waarmee zogenaamde convenantsleningen kunnen worden gefinancierd. Het Limburgs aandeel hierin bedraagt jaarlijks € 0,84 mln. Het risico dat de Provincie wordt aangesproken in het kader van deze garantstelling is daarmee nihil.
- Ruimte voor Ruimte Limburg CV
  De provinciale garantstelling is in het kader van de regulier overeengekomen aflossingen op de verstrekte lening en de in 2019 in het leven geroepen rekening courant faciliteit door NWB gedaald met € 7,2 mln. tot € 9,5 mln. per ultimo 2020. Dit saldo bestaat enerzijds uit de restant vaste geldlening bij NWB ad € 8 mln. en anderzijds uit een in 2019 verstrekte rekening-courant faciliteit door de NWB met een maximum van € 7,5 mln. waarvan ultimo 2020 € 1,5 mln. is geëffectueerd. Voor beide faciliteiten staat de Provincie garant.
- Mijnwater B.V./LEF (Limburgs Energie Fonds)
  Ten behoeve van het project Mijnwater heeft de Provincie een maximale garantstelling afgegeven aan LEF van € 22,5 mln. Met het AvA besluit tot fondsvergroting van LEF (PS juni 2020) en de inzet van € 24 mln. is deze garantstelling per ultimo 2020 niet langer effectief, ultimo 2019 was deze garantstelling voor € 6,5 mln. geëffectueerd.

Greenport Venlo

Per 1 februari 2017 is het vervlechtingstraject Greenport Venlo afgerond. Dit is vervat is een tweetal samenwerkingsovereenkomsten voor de B.V. Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en de B.V. Campus Vastgoed Greenport Venlo. In de SOK is de vordering inzake Greenportlane op het ontwikkelbedrijf en gemeente Venlo opgenomen, van respectievelijk € 29,9 mln. te ontvangen in 10 termijnen en € 1,42 mln. te ontvangen in januari 2018.

Omdat deze vordering van € 31,4 contractueel is vastgelegd zou deze normaliter op de balans verantwoord worden. Echter, omdat deze vordering een bijdrage in de investeringen in de Greenportlane vormt, mag uit hoofde van BBV deze enkel verantwoord worden in lijn met gedane investeringen. Derhalve is op de balans € 14,7 mln. verantwoord en is er sprake van een niet uit de balans blijkende vordering van € 3,5 mln. Samen € 18,2 mln., zijnde de resterende contractuele vordering na ontvangen betalingen.

Overige langlopende contracten

De Provincie is verbonden aan diverse contracten die voor 2021 en/of later zijn voorzien.

(Bedragen x € 1.000)

Soort/aard opdracht	Looptijd contract t/m	Totale opdrachtwaarde 2021 e.v.
VTH-applicatie	2021	1.744
Automatenvoorziening	2024	1.737
Warmtevoorziening	2033	1.600
Afvalverwerking	2026	1.500
Haalbaarheidsonderzoek	2021	396
Post	2022	366

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

De arbeidskosten gerelateerde verplichtingen bestaan uit niet opgenomen vakantie-uren. Voor deze verplichting is, conform BBV, geen voorziening in de jaarrekening opgenomen.

6.5. Toelichting op het overzicht baten en lasten 2020

6.5.1. Algemeen

De opstelling van de Jaarrekening is net als de begroting, conform BBV, een stelsel van baten en lasten. Dit betekent dat de lasten en baten in de Jaarstukken worden opgenomen onverschillig of zij tot inkomsten of uitgaven in dat jaar hebben geleid.
De indeling van de baten en de lasten per product en begrotingsprogramma's bij de Jaarstukken is identiek aan de begroting 2020.
In deel 1 van dit document 'Programmaverantwoording' zijn de financiële resultaten en belangrijkste afwijkingen tussen de begroting ná wijzigingen en daadwerkelijke realisatie per begrotingsprogramma toegelicht (zie 3e W-vraag: "Wat heeft het gekost?" van deel 1 Programmaverantwoording). Deze analyse maakt daarmee onderdeel uit van de Jaarstukken.

In het kader van begrotingsrechtmatigheid merken wij het volgende op:
Bij de volgende begrotingsprogramma's zijn overschrijdingen geconstateerd.

- 3.1 Openbaar vervoer en railagenda. Dit betreft met name incidentele lasten waar ook incidentele inkomsten tegenover staan;
- 3.5 Hoogwaterbescherming langs de Maas. Besloten is om de bijdrage aan het project Ooijen-Wanssum vanuit de Ontwikkelopgave Natuur administratief eenvoudiger te regelen. Bij de 1e Afwijkingenrapportage 2021 zal een aangepast investeringsbesluit ter vaststelling worden aangeboden.

Deze posten zijn in de formele zin onrechtmatig maar tellen niet mee voor het oordeel over de rechtmatigheid van de accountant, aangezien deze passen binnen het door PS vastgesteld beleid c.q. er sprake is van direct gerelateerde hogere opbrengsten.

In het programma 4.3 zijn de algemene dekkingsmiddelen opgenomen en de stelpost onvoorzien. Voor de analyse op de afwijkingen van realisatie t.o.v. begroting verwijzen wij naar de toelichtingen op de 3e W-vragen in het onderdeel programmarealisatie.

6.5.2. Analyse resultaatafwijkingen 2020

Resultaat Jaarstukken 2020

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste verschillen op het resultaat na verrekening met daarvoor bestemde reserves of balansposten samengevat:

In de Programmaverantwoording van de Jaarstukken 2020 zijn de financiële resultaten en belangrijkste afwijkingen op het niveau van het begrotingsprogramma toegelicht bij de 3e W-vraag: “Wat heeft het gekost?". Onderstaand worden de verschillen in het resultaat tussen raming en realisatie 2020 op hoofdlijnen toegelicht. Alsmede de overboekingen die ten laste van het resultaat 2020 gaan.

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste verschillen ten opzichte van de begroting 2020 samengevat:

€ x 1.000

Verschillen met invloed op resultaat ná verrekeningen met reserves	Resultaat	Effect	Overboeking naar begroting 2021 - 2024	Reservering voor begroting 2025 e.v.
Geraamd batig resultaat 2020 ná Eindejaarsbijstelling 2020	**3.606**			
Afwijkingen gerealiseerde resultaat t.o.v. de raming:				
1. Reguliere baten en lasten in programma's	50.649	V	49.289	-691
2. Personele lasten	2.004	V	1.900	
3. Overhead	1.688	V	1.055	
4. Kapitaallasten	-36	N		
5. Opcenten MRB	-591	N		
6. Algemene uitkering provinciefonds	19	V		
7. Resultaat voorgaande dienstjaren	1.522	V		
8. Verkoop obligatieportefeuille	44.173	V	26.648	11.128
9. Overige financiële middelen	518	V		
10. Vrijval reserves	2.340	V		
11. Extra toevoeging aan risicoreserve SiS	-5.510	N		
Resultaat 2020	**100.381**	**V**	**78.892**	**10.437**
Bestemming resultaat 2020				
Dekking overboekingsvoorstellen	89.330			
Motie 2719 Steun kwetsbare kinderen	125			
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	303			
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	2.037			
Totaal	**91.795**			
Vrij te bestemmen resultaat	**8.587**			

Bestemming van het resultaat 2020
Het batige jaarrekeningresultaat 2020 bedraagt € 100,38 mln.
Wij stellen voor dit resultaat als volgt te bestemmen:

a. € 89.329.792 als dekking voor de overboekingsvoorstellen;
b. € 125.000 voor de uitvoering van het PS-besluit van 18-12-2020 inzake de Motie 2917 ‘Steun kwetsbare kinderen’;
c. € 302.676 als extra toevoeging aan de bruteringsreserve Limburgs Museum zodat deze reserve weer voldoende is om toekomstige kapitaallasten te dekken;
d. € 2.037.172 als invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling uit een surplus in de bruteringsreserves ontschotten Gouvernement respectievelijk de bruteringsreserve onderhoud provinciale gebouwen en de reserve zilver- bronsgroene natuur.

Het vrij te bestemmen resultaat bedraagt € 8.586.269. Wij stellen voor dit vrij te bestemmen deel conform de vigerende spelregels aan de immunisatiereserve toe te voegen.

1. Reguliere lasten en baten in programma’s
De voordelen in de reguliere lasten en baten 2020 in programma’s worden bijna volledig overgeboekt naar begroting 2021. Deze betreffen financieel-technische aanpassingen van de fasering van de uitgaven, met name meerjarige projecten en beleidskaders (zie bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v.).

2. Personele begroting
De personele begroting (exclusief de doorberekening aan infra projecten en niet-actieven) laat een voordelig verschil zien van € 2,00 mln. In de paragraaf bedrijfsvoering wordt uitgebreid ingegaan op de totstandkoming van dit voordeel.
Van dit voordeel wordt € 1,90 mln. naar 2021 overgeheveld voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie. Daarnaast wordt een voordeel van € 0,60 mln. (uit het product overhead) naar 2021 overgeboekt om uitvoering te geven aan het landelijk beleid inzake het met terugwerkende kracht toekennen van thuiswerkvergoedingen.

3. Overhead
Het voordelige verschil met betrekking tot overhead bedraagt € 1,69 mln. en is het gevolg van lagere uitgaven met betrekking tot huisvesting, ict, management, facilitaire diensten, reis- en verblijfkosten etc. Van dit voordeel moet € 0,60 mln. beschikbaar blijven voor de thuiswerkvergoedingen als hiervoor bij 2. genoemd. Daarnaast wordt € 0,45 mln. overgeboekt naar 2021 voor de levensfaseregeling, de digitalisering P&C-cyclus en het Leerplatform Limburg Academie.

4. Kapitaallasten
Per saldo is sprake van een klein nadelig verschil van € 36.000.

5. Opcenten MRB

De opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting over 2020 is € 0,59 mln. (0,54%) minder dan geraamd. Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 werd op basis van een geactualiseerde opgave van de samenstelling van het wagenpark in de Provincie Limburg, de geraamde opbrengst positief bijgesteld met € 1,04 mln. tot € 109,40 mln. Op realisatiebasis is € 0,59 mln. minder ontvangen. Naast de toename van het gebruik van de elektrische auto is tevens sprake van een verder toenemende groei van de private leasemarkt. Aangezien merendeels de leasemaatschappij en niet de gebruiker belastingplichtig is voor de motorrijtuigenbelasting kan een weglekeffect ontstaan naar die provincie waar de desbetreffende leasemaatschappij is gevestigd.

6. Algemene uitkering Provinciefonds

De algemene uitkering uit het Provinciefonds is gebaseerd op de decembercirculaire 2020.
De gevolgen van deze circulaire zijn in verband met de late verschijningsdatum niet in de raming van 2020 verwerkt. Er sprake van een beperkte hogere uitkering in 2020 van € 0,02 mln. Met het informerende stuk van 19-1-2021 zijn Provinciale Staten over de gevolgen van deze circulaire geïnformeerd.

7. Resultaat voorgaande dienstjaren

Ten opzichte van de ramingen in de begroting 2020 hebben afrekeningen uit oude dienstjaren het resultaat 2020 met € 1,52 mln. voordelig beïnvloed. Deze afrekeningen bedroegen in 2020 € 5,94 mln. tegenover een raming van € 4,42 mln.

8. Verkoop obligatieportefeuille

De gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in december 2020 ad € 184,2 mln. nominaal heeft een boekwinst opgeleverd van € 44,17 mln. Via de overboekingsvoorstellen wordt dit voordeel voor een bedrag van € 37,77 mln. “gespreid” over de jaren 2021 t/m 2029 ter dekking van de gederfde renteopbrengst in die jaren als gevolg van de verkoop.

9. Overige financiële middelen

De overige financiële middelen laten een voordeel zien van per saldo € 0,52 mln. Voordelig hierbij zijn de vrijval van de voorziening Escrow CSV (€ 1,30 mln.), verbeurde dwangsommen (€ 0,33 mln.), diverse rentecomponenten (€ 0,30 mln.) alsmede de post onvoorziene uitgaven van € 0,05 mln. die in 2020 niet is aangesproken. Nadelige verschillen betreffen een toevoeging aan de reserve dubieuze debiteuren (€ 1,26 mln.) alsmede een lager dividend Bank Nederlandsche Gemeenten (€ 0,20 mln.).

10. Vrijval reserves

In de jaarrekening 2020 is een ‘vrijval’ van een surplus in de volgende reserves verantwoord:

a. reserve zilver- bronsgroene natuur	€ 199.480
b. bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	€ 1.412.540
c. bruteringsreserve provinciale gebouwen	€ 727.827
	€ 2.339.847

Bij de bestemming van het resultaat 2020 is dit surplus voor € 2,04 mln. ten gunste van de generieke bezuinigingstaakstelling gebracht en wordt de resterende € 0,30 mln. toegevoegd aan de bruteringsreserve Limburgs Museum.

11. Extra toevoeging aan risicoreserve SIS

Op basis van de geactualiseerde doorlichting is er in de jaarrekening 2020 een extra toevoeging van € 5,51 mln. gedaan. Dit is gebeurd conform het vigerende beleidskader Sturing in Samenwerking waarbij op basis van de jaarrekeningresultaten wordt geanalyseerd of er extra stortingen nodig zijn om verwachte duurzame waardeverminderingen van financieel vaste activa af te kunnen dekken.

Overboekingsvoorstellen

Het totaal van de overboekingsvoorstellen bedraagt € 97,17 mln. naar de periode 2021-2031.
Bij de bestemming van het resultaat 2020 wordt € 89,33 mln. gereserveerd ter dekking van de overboekingsvoorstellen in de begrotingsjaren 2021-2031. De resterende overboekingen € 8,42 mln. komen ten laste van bestemmingsreserves.
De overboekingsvoorstellen betreffen voornamelijk financieel-technische aanpassingen van de fasering van de uitgaven alsmede compensatie van de rentederving door de verkoop van de obligatieportefeuille (zie punt 8 hierboven en bijlage 3 voor een specificatie van de overboekingsvoorstellen).

Taakstelling

Het realiseren van de generieke bezuinigingstaakstelling maakt onderdeel uit van het dekkingsplan van de beleidsintensiveringsmiddelen van het collegeprogramma “Vernieuwend Verbinden” en kent daarmee een hoge prioriteit.
In deze jaarstukken wordt (inclusief de bestemming van het resultaat 2020) voor € 2,08 mln. invulling gegeven aan deze taakstelling. De nog te realiseren taakstelling bedraagt daarna nog € 6,40 mln.

6.5.3. Incidentele baten en lasten

Op hoofdlijnen voert de Provincie een financieel beleid waarbij coalitiemiddelen een incidenteel karakter hebben. De financiële vertaling van het beleid uit zich in verstrekken van subsidies en uitvoeren van projecten. Aan de batenkant worden bijvoorbeeld decentralisatie-uitkeringen tot incidentele baten gerekend.

Deze handelwijze leidt ertoe dat de begrotingsruimte voor nieuwe statenperiodes gemaximaliseerd wordt. Dit uit zich in de meerjarenramingen in een oplopend begrotingsresultaat.
Wettelijke taken en structurele subsidierelaties met bijvoorbeeld maatschappelijke organisaties daarentegen hebben een structureel karakter.

Onderstaand zijn een samenvattende tabel en detailoverzicht opgenomen van de in 2020 gerealiseerde incidentele lasten en baten per begrotingsprogramma. Dit in lijn met de BBV-notitie “Structurele en incidentele baten en lasten” d.d. 30-8-2018. Voor specifieke inhoudelijke toelichtingen verwijzen wij naar de programmarealisatie en de daarin vermelde 3e W-vraag.

E.e.a. samengevat leidt tot onderstaand structurele saldo:

€ x 1.000

	Ultimo 2020
Gerealiseerd resultaat 2020	100.381
Incidentele lasten en toevoegingen reserves	485.077
Incidentele baten en onttrekkingen reserves	534.560
Structureel saldo jaarrekening 2020	**50.898**

Overzicht incidentele baten en lasten

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A101 Investeringsklimaat			
Acquisitie	*98*	*0*	*-98*
Subsidieregeling MKB innovatiestimulering	*2.998*	*0*	*-2.998*
Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB)	*1.555*	*0*	*-1.555*
Kennis-As project ITEM	*800*	*0*	*-800*
Procesmiddelen Kennis-as Brightlands	*400*	*0*	*-400*
Onderzoeksprogramma Einstein Telescoop	*500*	*0*	*-500*
Onderzoeksproject "HighLO" CORMEC	*111*	*0*	*-111*
MKB Datalab	*500*	*0*	*-500*
Interreg EMR Call5 project DIGITSME	*80*	*0*	*-80*
Interreg EMR Call5 project QRM4.0	*149*	*0*	*-149*
Interreg VA EMR project E-TEST	*822*	*0*	*-822*
LIOF project Euregio	*261*	*0*	*-261*
LIOF project Internationalisering	*426*	*0*	*-426*
Crossroads Limburg	*100*	*0*	*-100*
Interreg R&D Field Lab Etpathfinder	*4.500*	*1.000*	*-3.500*
Diverse procesmiddelen	*122*	*0*	*-122*
Afwaardering deelnemingen	*4.531*	*0*	*-4.531*
Overige	*129*	*0*	*-129*
	18.082	***1.000***	***-17.082***
A102 Innovatiekracht			
Limburg investeert in kenniseconomie (LINK)	*3.253*	*0*	*-3.253*
AM Institute for Biobased Materials (AMIBM)	*1.396*	*0*	*-1.396*
Startersondersteuning Chemelot	*150*	*0*	*-150*
Interreg Europe-project S3Chem	*27*	*5*	*-22*
Dividend Chemelot Campus Vastgoed	*0*	*1.477*	*1.477*
Dividend Chemelot Participaties BV	*0*	*1.264*	*1.264*
Dividenden Greenport Venlo	*0*	*704*	*704*
Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB)	*702*	*0*	*-702*
Beleidskader Limburgse Landbouw en Agrifoodsector	*271*	*0*	*-271*
Healthy Eating and Food Innovation	*964*	*0*	*-964*
Procesmiddelen gebiedsontwikkeling BL-MHC	*176*	*0*	*-176*
Chemelot 2025	*95*	*0*	*-95*
Kennis-As-Project De Maastricht Studie	*375*	*0*	*-375*
Uitvoeringsprogramma LLTL	*318*	*0*	*-318*
Big Data Centre Heerlen	*200*	*0*	*-200*
Investeringsprogramma Toerisme en Recreatie (ITR)	*316*	*0*	*-316*
Inzet LIOF versterking Agrofoodsector	*192*	*0*	*-192*
Uitvoering innovatieprogramma's	*451*	*0*	*-451*
Kennis-As project 'LIME'	*886*	*0*	*-886*
Subsidie CM&D BV	*450*	*0*	*-450*
POP3 Landbouw 2014-2020	*389*	*0*	*-389*
Project Ontwikkelplan gezondste regio 20-22	*100*	*0*	*-100*
Toevoeging voorzieningen leningen Greenport Venlo	*3.225*	*0*	*-3.225*
Afwaardering deelnemingen	*10.694*	*0*	*-10.694*
Overige	*119*	*150*	*30*
	24.746	***3.599***	***-21.147***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A103 Onderwijs en arbeidsmarkt			
Ketenaanpak integratie vluchtelingen	*80*	*0*	*-80*
Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB)	*162*	*0*	*-162*
Bijdrage coöperatie LEO	*500*	*0*	*-500*
Euregionaal onderwijs	*53*	*0*	*-53*
Limburg heeft je nodig	*107*	*0*	*-107*
Zo werkt Limburg	*73*	*0*	*-73*
CHILL	*500*	*0*	*-500*
Overige	*26*	*10*	*-17*
	1.502	***10***	***-1.493***
A201 Sociale innovatie en participatie			
De gezonde basisschool van de toekomst	*628*	*0*	*-628*
Sructuurversterkende investeringen in kernen	*527*	*0*	*-527*
Sociale Agenda Limburg	*3.051*	*0*	*-3.051*
Scholingsplan Limburg Positief	*789*	*0*	*-789*
Subsidie Gemeenschapsaccommodaties '20- '23	*425*	*0*	*-425*
Wijkaanpak Vastenavondkamp Venlo	*229*	*0*	*-229*
Subsidieregeling opruimen drugsafval Limb.	*153*	*153*	*0*
Burgerkracht Limburg	*2.326*	*0*	*-2.326*
Overige	*267*	*8*	*-259*
	8.395	***160***	***-8.234***
A202 Cultuur			
Beleidskader cultuur	*975*	*0*	*-975*
Creatieve industrie	*200*	*0*	*-200*
Filmfonds Limburg	*350*	*0*	*-350*
Intensivering beleid musea	*175*	*0*	*-175*
Specifieke cultuurprojecten	*143*	*0*	*-143*
DOOR! Masterplan Muziekonderwijs Limburg	*250*	*0*	*-250*
Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020	*391*	*0*	*-391*
Cultuurtank, cultuurregio's en culturele kansen	*531*	*23*	*-508*
Subsidieregels bibliotheek en maatsch. 2019	*120*	*0*	*-120*
Erfgoed	*239*	*0*	*-239*
Festivals en evenementen	*486*	*0*	*-486*
Subsidieregeling Subinfrastructuur	*547*	*0*	*-547*
Meerjarenaanpak kerken	*1.110*	*0*	*-1.110*
Monumenten	*3.673*	*0*	*-3.673*
Archeologie	*602*	*0*	*-602*
Via Belgica	*176*	*53*	*-124*
SPUK Culturele voorzieningen provincies	*487*	*487*	*0*
Overige	*167*	*32*	*-135*
	10.621	***594***	***-10.027***
A203 Sport			
Uitvoeringsprogramma Sport	*2.650*	*23*	*-2.627*
Wielerdossier	*248*	*0*	*-248*
	2.897	***23***	***-2.875***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A204 Stedelijke ontwikkeling			
Centrumplan Nuth	*200*	*0*	*-200*
Proces- en projectkosten IBA Parkstad	*2.256*	*0*	*-2.256*
Flankerend beleid IBA Parkstad	*148*	*0*	*-148*
Convenant stedelijke ontwikkeling Venlo	*250*	*0*	*-250*
Visievorming en proeftuin Sittard-Geleen	*238*	*0*	*-238*
Projecten Regiodeal Parkstad	*16.986*	*13.077*	*-3.909*
Overige	*6*	*0*	*-6*
	20.083	***13.077***	***-7.006***
A301 Openbaar vervoer en railagenda			
SPUK Programma ERTMS	*33.969*	*33.969*	*0*
Maaslijn	*0*	*-26.373*	*-26.373*
Tram Maastricht Hasselt	*5.000*	*5.000*	*0*
Pilot Mobility as a Service (MaaS)	*144*	*0*	*-144*
Station Maastricht Noord fase II	*300*	*0*	*-300*
SPUK Culturele voorzieningen provincies	*185*	*185*	*0*
Overige	*35*	*24*	*-11*
	39.633	***12.805***	***-26.828***
A302 Bereikbaarheid en mobiliteit			
Limburg bereikbaar (BO MIRT)	*1.867*	*93*	*-1.774*
Projecten Beter Benutten	*-1.279*	*-1.279*	*0*
Nadere subsidieregels verkeerseducatie	*284*	*0*	*-284*
Truckparkings Venlo	*200*	*0*	*-200*
Procesmiddelen goederencorridor	*339*	*0*	*-339*
Mobiliteit- verkeersmanagement	*-259*	*-259*	*0*
Procesmiddelen gebiedsverkenningen	*252*	*0*	*-252*
Beleidskader Fiets	*2.267*	*-261*	*-2.527*
Emplacement zuidelijke spooraansluiting Chemelot	*-1.131*	*-1.131*	*0*
Overige	*149*	*67*	*-82*
	2.688	***-2.770***	***-5.458***
A303 Limburgse woningmarkt			
Subsidies projecten 2020 TLW	*931*	*0*	*-931*
Overige	*210*	*138*	*-72*
	1.141	***138***	***-1.003***
A304 Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit			
Maasgaard	*213*	*0*	*-213*
Albertknoop	*180*	*0*	*-180*
Heidsche Peel	*0*	*306*	*306*
Propositie Heuvelland	*0*	*316*	*316*
Subsidie Tapijnkazerne Maastricht	*1.000*	*0*	*-1.000*
Procesmiddelen Buitengoed Geul & Maas	*191*	*0*	*-191*
Advieskosten railterminal Venlo	*100*	*0*	*-100*
Grondexploitatie	*3.369*	*3.789*	*420*
POP3 Leader	*124*	*0*	*-124*
Marsna Paper Meerssen	*180*	*0*	*-180*
Ontwikkelopgave Natuur	*-107*	*0*	*107*
Overige	*289*	*0*	*-289*
	5.539	***4.411***	***-1.127***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A305 Hoogwaterbescherming langs de Maas			
Ooijen-Wanssum	*30.115*	*40.082*	*9.967*
Procesmiddelen Maasdal	*209*	*18*	*-191*
	30.324	***40.100***	***9.776***
A306 Water			
Deltafonds Limburg	*5.913*	*0*	*-5.913*
Interreg VA project LIVES EMR	*150*	*0*	*-150*
DU Grondwaterbeschermingsgebieden	*807*	*0*	*-807*
DU Zoetwatermaatregelen	*0*	*3.168*	*3.168*
	6.870	***3.168***	***-3.702***
A307 Energie, duurzaamheid en milieu			
Bijdrage BANKA studio's Maastricht	*200*	*0*	*-200*
Cofinanciering Interregproject SUNOVATE	*167*	*0*	*-167*
ELENA-bijdrage uitvoering Duurzaam Thuis	*564*	*0*	*-564*
Energieneutraal zwembad Landgraaf	*300*	*0*	*-300*
Inhuur ivm uitvoering duurzaamheidsmaatr.	*160*	*0*	*-160*
Interreg Vlaanderen-Nederland project LUMEN	*139*	*0*	*-139*
OP ZD Duurzame bedrijventerr. Ondern. Venlo	*429*	*0*	*-429*
Procesmiddelen	*393*	*0*	*-393*
DU BRZO	*0*	*760*	*760*
DU Bodemsanering	*0*	*1.675*	*1.675*
DU Effect steenkoolwinning	*0*	*1.664*	*1.664*
DU Impils Omgevingsbeleid	*0*	*283*	*283*
Slimenergienet Roermond	*100*	*0*	*-100*
Afval Samenwerking Limburg	*200*	*0*	*-200*
Beleidskader Circulaire Economie Limburg	*249*	*0*	*-249*
Woningen Gulikstraat Eygelshoven	*141*	*155*	*14*
Actieprogramma bodem en ondergrond	*708*	*0*	*-708*
Overige	*565*	*209*	*-356*
	4.315	***4.746***	***431***
A308 Plattelandsontwikkeling			
Actieve soortenbescherming	*429*	*0*	*-429*
Uitvoeringskosten POP3	*1.257*	*0*	*-1.257*
Soorten- en faunabeheer	*1.097*	*0*	*-1.097*
Ontwikkelopgave natuur	*-2.636*	*0*	*2.636*
Rente en aflossing convenantlening	*839*	*0*	*-839*
Natuurgebiedenbeheer SVNL	*7.976*	*0*	*-7.976*
Natuur en landschap: POP3	*-6.799*	*1.914*	*8.713*
Stichting IKL	*407*	*0*	*-407*
Aanvalsplan Stikstof	*137*	*0*	*-137*
Bijdrage stikstof & N2000 aan PIO-projecten	*100*	*0*	*-100*
Stikstof & N2000	*7.359*	*0*	*-7.359*
Één miljoen bomenplan	*840*	*0*	*-840*
Overige	*267*	*84*	*-183*
	11.275	***1.998***	***-9.277***

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
A401 Bestuur			
Herdenking van 75 jaar bevrijding	*188*	*0*	*-188*
Investeringsagenda gemeente Beekdaelen	*100*	*0*	*-100*
Oplossen Zeelandproblematiek	*747*	*0*	*-747*
Management Autoriteit Interreg VA EMR	*431*	*401*	*-30*
Overige	*105*	*163*	*57*
	1.571	***563***	***-1.008***
A402 Overhead			
Verkoop vml. Burgemeesterswoning Venlo	*0*	*103*	*103*
	0	***103***	***103***
A403 Algemene dekkingsmiddelen			
Afrekeningen oude dienstjaren	*-8.709*	*-126*	*8.582*
Resultaat beleggingstransacties	*0*	*54.506*	*54.506*
Verbeurde dwangsommen	*0*	*334*	*334*
Vrijval voorziening Escrow CSV Amsterdam	*0*	*1.296*	*1.296*
Overige	*0*	*21*	*21*
	-8.709	***56.031***	***64.740***
A404 Provinciale Staten en Griffie			
	0	***0***	***0***
Totaal baten lasten	**180.972**	**139.757**	**-41.215**

x € 1.000

Begrotingsprogramma	Jaarrekening 2020		
	Lasten	Baten	Saldo
Mutatie reserves			
Algemene reserve (egalisatie)	*77.867*	*113.251*	*35.384*
Immunisatiereserve	*8.667*	*32.212*	*23.545*
Reserve Stikstof & N2000	*11.385*	*9.735*	*-1.650*
Risicoreserve grondexploitatie	*516*	*880*	*365*
Risicoreserve SIS	*26.869*	*18.898*	*-7.971*
Reserve DU Ooijen-Wanssum	*30.926*	*20.959*	*-9.967*
Reserve DU Externe veiligheid	*283*	*566*	*283*
Reserve DU Naijl-effecten mijnbouw	*950*	*345*	*-605*
Reserve culturele kansen	*0*	*218*	*218*
Reserve Natuur	*8.713*	*263*	*-8.449*
Reserve gladheidsbestrijding	*142*	*0*	*-142*
Reserve knelpunten economisch beleid	*689*	*0*	*-689*
Bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	*0*	*1.413*	*1.413*
Bruteringsreserve provinciale gebouwen	*0*	*728*	*728*
Bestemmingsreserve realisatie N280	*9.900*	*0*	*-9.900*
Bestemmingsreserve realisatie N266	*0*	*7.999*	*7.999*
Toevoeging reserve POB cao provincies	*710*	*0*	*-710*
Reserve waterveiligheid Maas	*0*	*3.000*	*3.000*
Reserve grondwaterbeheer	*144*	*258*	*114*
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	*92.980*	*143.474*	*50.494*
Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen	*7.620*	*4.302*	*-3.318*
Bestemmingsreserve NEDAB	*3.532*	*3.224*	*-308*
Reserve campusorganisatie Chemelot	*0*	*1.000*	*1.000*
Reserve aandelentransactie LIOF	*0*	*261*	*261*
Reserve herontwikkeling Tapijnkazerne	*0*	*1.000*	*1.000*
Reserve overdracht Napoleonsbaan	*0*	*1.965*	*1.965*
Reserve Transitiefonds	*0*	*4.521*	*4.521*
Reserve Zilver- bronsgroene Natuur	*0*	*199*	*199*
Reserve DU Bodemsanering	*3.135*	*2.330*	*-805*
Reserve DU Topperbedrijventerreinen	*0*	*58*	*58*
Reserve DU Regiodeal Parkstad	*13.077*	*16.405*	*3.328*
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	*6.000*	*5.337*	*-664*
Totaal mutatie reserves	**304.105**	**394.803**	**90.698**
Totaal	**485.077**	**534.560**	**49.483**

6.5.4. Structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves

€ x 1.000

Programma	Reserve	Toevoegingen		Onttrekkingen	
		Begroting ná wijz.	Realisatie	Begroting ná wijz.	Realisatie
2.2. Cultuur	Bruteringsreserve Limburgs Museum			206	206
	Bruteringsreserve provinciale gebouwen			81	81
	Bruteringsreserve Creatieve city			706	706
3.1. Openbaar vervoer en railagenda	Bestemmingsreserve ZLSM	34	40	115	115
3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit	Bestemmingsreserve realisatie N280			1.082	1.254
	Bruteringreserve VDL Nedcar			10	18
4.2. Overhead	Bruteringsreserve provinciale gebouwen			118	118
Totaal reserves		**34**	**40**	**2.318**	**2.498**

Alle structurele toevoegingen en onttrekkingen reserves zijn gerealiseerd conform de begroting m.u.v.:

- bestemmingsreserve ZLSM: de hogere toevoeging heeft te maken met de hogere gebruiksvergoeding van ZLSM.
- bestemmingsreserve realisatie N280 en bruteringsreserve VDL Nedcar de hogere aanwending is een gevolg van de hogere gerealiseerde kapitaallasten.

6.6. Wet normering topinkomens

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op Provincie Limburg van toepassing zijnde regelgeving: voor provincies geeft de WNT specifiek aan wie als topfunctionaris wordt aangemerkt. Dit zijn de secretaris en de griffier. Voor politieke ambtsdragers zoals de Commissaris van de Koningin en gedeputeerden gelden al eenduidige rechtspositieregelingen. In de wet is een maximum opgenomen voor de bezoldiging en ontslagvergoeding van topfunctionarissen, en moeten instellingen daarover rapporteren in de jaarstukken. Het bezoldigingsmaximum in 2020 voor Provincie Limburg is € 201.000. Dit geldt naar rato van de duur en/of omvang van het dienstverband.

Tabel: Bezoldiging topfunctionarissen

Gegevens 2020 **bedragen x € 1**	**De heer G.H.E. Derks**	**De heer A.O.J. Pregled**
Functiegegevens	**Secretaris / Algemeen directeur**	**Griffier**
Aanvang en einde functievervulling in 2020	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0
Dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	178.560,22	97.885,42
Beloningen betaalbaar op termijn	22.401,24	17.451,84
Subtotaal	*200.961,46*	*115.337,26*
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	201.000,00	201.000,00
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	0,00	0,00
Bezoldiging	**200.961,46**	**€ 115.337,26**
Het bedrag van de overschrijding en de reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.

Gegevens 2019 bedragen x € 1	De heer G.H.E. Derks	De heer A.O.J. Pregled
Functiegegevens	**Secretaris / Algemeen directeur**	**Griffier**
Aanvang en einde functievervulling in 2019	01/01 – 31/12	28/03 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0
Dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	172.682,32	72.242,92
Beloningen betaalbaar op termijn	21.314,52	10.678,32
Bezoldiging	**193.996,84**	**82.921,24**
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	194.000,00	148,290,41

6.7. Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum relevant voor deze Jaarstukken 2020.

6.8. Verantwoording Specifieke uitkeringen 2020 (Single information - Single audit)

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021											
B2K	C13	**Regeling specifieke uitkering ontzorgingsprogramma maatschappelijk vastgoed**	Besteding (jaar T) ten laste Rijksmiddelen	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Aantal kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren waarmee een ontzorgingstraject is gestart	Aantal kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren waarmee een ontzorgingstraject is doorlopen tot aan het moment van aanbesteding van maatregelen om vastgoed te verduurzamen	Aantal gebouwde onroerende zaken dat hiermee wordt bereikt door het provinciaal ontzorgingsprogramma	Is binnen het provinciaal ontzorgingsprogramma uitvoering gegeven aan het stimuleren van vraagbundeling bij kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren bij de verduurzaming van hun maatschappelijk vastgoed? (Ja/Nee/Nvt)		
		Provincies	*Aard controle R Indicator: C13/01*	*Aard controle n.v.t Indicator: C13/02*	*Aard controle n.v.t Indicator: C13/03*	*Aard controle n.v.t Indicator: C13/04*	*Aard controle n.v.t Indicator: C13/05*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C13/06*			
			€ 11.027	€ 11.027	€ 0	€ 0	€ 0	nvt			
			Is de opgedane regionale kennis en ervaring gedeeld met het Kennis- en innovatieplatform verduurzaming maatschappelijk vastgoed? (Ja/Nee/Nvt)	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee)							
			Aard controle n.v.t. Indicator: C13/07	*Aard controle n.v.t. Indicator: C13/08*							
			nvt	Nee							
B2K	C26	**Culturele voorzieningen provincies**	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van Rijksmiddelen	Eindverantwoording (Ja/Nee)						
		Provincies	*Aard controle D2 Indicator: C26/01*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C26/02*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C26/03*						
			€ 672.093	€ 672.093	Nee						
B2K	C41	**Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw**	Besteding (jaar T) aan flexibele ondersteuning capaciteit en expertise	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan flexibele ondersteuning capaciteit en expertise Vanaf SiSa 2021 inclusief uitvoering door derden	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T)	Aantal projecten dat in (jaar T) is geholpen met middelen	Aantal projecten dat cumulatief (t/m jaar T) is geholpen met middelen	Cumulatief aantal (t/m jaar T) woningen dat in deze projecten wordt gerealiseerd			
		Provincies	*Aard controle R Indicator: C41/01*	*Aard controle R Indicator: C41/02*	*Aard controle R Indicator: C41/03*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C41/04*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C41/05*	*Aard controle n.v.t. Indicator: C41/06*			
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0			
			Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee)	Eindverantwoording (Ja/Nee)							
			Aard controle n.v.t. Indicator: C41/07	*Aard controle n.v.t. Indicator: C41/08*							
			Nee	Nee							

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021									
IenW	**E1**	**Regeling specifieke uitkering beschikbaarheidsvergoeding regionale OV-bedrijven 2020**		Naam per concessie zoals gedefinieerd in artikel 1 en benoemd in bijlage 1 van de regeling	Naam concessiehouder zoals gedefinieerd in artikel 1 en benoemd in bijlage 1 van de regeling	Besteding (jaar T) ivm "Kosten van de concessiehouder in verband met de uitvoering van het openbaar vervoer in de periode van 1 maart 2020 tot en met 31 december 2020" zoals in bijlage 2 vd regeling is opgenomen	Besteding (jaar T) ivm "Tussen concessieverlener en concessiehouder overeengekomen maatregelen in de periode van 1 maart 2020 tot en met 31 december 2020 ter voorkoming van verdere verspreiding van het virus dat COVID-19 veroorzaakt" zoals in bijlage 2 van de regeling is opgenomen.	Subsidies concessieverlener conform concessie" zoals in bijlage 3 van de regeling is opgenomen verleend (Ja/Nee)?	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5A OCW-contract studentenkaart) van de regeling
			Concessieverleners	*Aard controle n.v.t* *Indicator: E1/01*	*Aard controle n.v.t* *Indicator: E1/02*	*Aard controle R* *Indicator: E1/03*	*Aard controle R* *Indicator: E1/04*	*Aard controle R* *Indicator: E1/05*	*Aard controle R* *5Indicator: E1/06*
			1	Arriva Personenvervoer Nederland BV	Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0	ja	€ 0
				Kopie naam concessiehouder	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5B Directe opbrengsten van reizigers) van de regeling	Totale opbrengsten conform bijlage 3 (5C Andere opbrengsten) van de regeling	Komt de concessiehouder voor deze concessie in aanmerking voor de 2% extra vergoeding? (Ja/Nee)	Het totaal bedrag in (jaar T) aan teruggevorderd voordeel	
				Aard controle n.v.t *Indicator: E1/07*	*Aard controle R* *Indicator: E1/08*	*Aard controle R* *Indicator: E1/09*	*Aard controle R* *Indicator: E1/10*	*Aard controle R* *Indicator: E1/11*	
			1	Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0	Ja	€ 0	
				Kopie naam concessiehouder	Het bedrag benoemd in de subsidieverleningsbeschikking van de ontvanger van de specifieke uitkering aan de concessiehouder voor de periode 15 mrt t/m aug 2020 (artikel 10 lid 1 sub a van de regeling spuk)	Het bedrag benoemd in de subsidievaststellingsbeschikking van de ontvanger van de specifieke uitkering aan de concessiehouder voor de periode 15 mrt t/m aug 2020 minus het bedrag dat verantwoord is bij indicator 11 (artikel 10 lid 1 sub b van de regeling spuk)			
				Aard controle n.v.t *Indicator: E1/12*	*Aard controle R* *Indicator: E1/13*	*Aard controle R* *Indicator: E1/14*			
			1	Arriva Personenvervoer Nederland BV	€ 0	€ 0			
				Eindverantwoording (Ja/Nee)					
				Aard controle n.v.t. *Indicator: E1/15*					
				Nee					

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021

IenW	**E3**	**Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** **Subsidieregeling sanering verkeerslawaai** Provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr)	Hieronder per regel één beschikkingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/01*	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: E3/02*	Overige bestedingen (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/03*	Besteding (jaar T) door meerwerk dat o.b.v. art. 126 Wet geluidshinder ten laste van het Rijk komt *Aard controle R* *Indicator: E3/04*	Correctie over besteding (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/05*	Kosten ProRail (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: E3/06*	
			1 IenM/BSK-2016/63016	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
			2						
			Kopie beschikkingsnummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/07*	Cumulatieve bestedingen ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/08*	Cumulatieve overige bestedingen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/09*	Cumulatieve Kosten ProRail (t/m jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van Rijksmiddelen Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/10*	Correctie over besteding kosten ProRail (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E3/11*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E3/12*	
			1 IenM/BSK-2016/63016	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	Nee	
			2						
IenW	**E10**	**Regeling specifieke uitkering snelfietsroutes** Provincies	Projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/01*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E10/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/03*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/04*	Besteding (jaar T) (gedeeltelijk) verantwoord o.b.v. voorlopige toekenningen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/05*	Toelichting op niet-afgeronde projecten *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/06*	
			1 nvt	€ 0	€ 0	Nee	Nee	nvt	
			Kopie projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/07*	Grote scope wijzigingen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/08*	Ernstige vertragingen? (Ja/Nee) *Aard controle D1* *Indicator: E10/09*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E10/10*	Correctie besteding (jaar T-1) per project ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen in Jaar T *Aard controle R* *Indicator: E10/11*		
			1 nvt	Nee	Nee	Nee	€ 0		
IenW	**E17**	**Regeling specifieke uitkering Maas-pilots** Provincies en Gemeenten	Besteding (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E17/01*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E17/02*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/03*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/04*	Cofinanciering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E17/05*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/06*	
			€ 0	€ 145.200	Nee	€ 145.200	€ 72.600	€ 72.600	
			Afspraken uit de bestuursovereenkomst nagekomen? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/07*	Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E17/08*	Correctie besteding (jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E17/09*				
			Ja	Nee	€ 0				

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021									
IenW	E20	**Regeling stimulering verkeersmaatregelen 2020-2021** Provincies en Gemeenten	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E20/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/02*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E20/03*	Project afgerond (alle maatregelen) in (jaar T) (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/04*			
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0			
			Naam/nummer per maatregel *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/05*	Per maatregel, maatregel afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/06*	De hoeveelheid van de op te leveren en de opgeleverde verkeersveiligheidsmaatregelen per type maatregel (m1, m2, aantallen) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/07*	Eventuele toelichting, mits noodzakelijk *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E20/08*			
		1	nvt	Nee	0				
IenW	E22	**Tijdelijke regeling specifieke uitkering ERTMS regionaal personenvervoer per trein 2020–2031** Provincie Limburg	Eindsaldo (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E22/01*	Storting Rijk (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E22/02*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E22/03*	Correctie over besteding (jaar T-1) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E22/04*	Eindsaldo (jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E22/05*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E22/06*	
			€ 0	€ 33.968.924	€ 33.968.924	€ 0	€ 0	Nee	
IenW	E27	**Brede doeluitkering verkeer en vervoer** **Wet BDU Verkeer en Vervoer (art. 10)** Provincies	Eindsaldo/-reservering (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicator: E27/01*	Terugbetaling door derden vanuit BDU-bijdrage verstrekte middelen in (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/02*	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/03*	Correctie over besteding (T-1) *Aard controle R* *Indicator: E27/04*	Eindsaldo/-reservering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E27/05*		
			€ 637	€ 0	€ 2.980.652	€ 3.016.076	€ 36.061		
IenW	E33	**Incidentele specifieke uitkering MIRT 2017-2019 (Beter benutten)**	Besteding (jaar T -1 en eerder) aan projectkosten voor het totale project Alleen van toepassing voor bijlage SiSa 2020 *Aard controle R* *Indicator: E33/01*	Besteding (jaar T) aan projectkosten voor het totale project Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: E33/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan projectkosten voor het totale project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/03*	Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/04*	Correctie besteding (Jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E33/05*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/06*	
			€ 0	€ 124.517	€ 124.517	Nee		Ja	
			Projectnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/07*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) - per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E33/08*					
		1	Beleidsdoelstelling 1: Slimme en Duurzame mobiliteit Zuid-Limburg	Ja					
		2	Beleidsdoelstelling 2: Werkagenda Slimme, Duurzame en Veilige Mobiliteit Midden- en Noord-Limburg	Ja					

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021								
IenW	**E38**	**Tijdelijke stimuleringsregeling veilig, doelmatig en duurzaam gebruik verkeersinfrastructuur**	Besteding (jaar T-1) aan projectkosten voor het totale project Alleen van toepassing in 2020 *Aard controle R* *Indicator: E38/01*	Besteding (jaar T) aan projectkosten voor het totale project Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: E38/02*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) aan projectkosten voor het totale project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/03*	Cofinanciering (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: E38/04*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/05*	
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
			Projectnaam/nummer per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/06*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) - per project *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/07*				
			1 *nvt*	Nee				
			Volledige zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/08*	Correctie besteding (Jaar T-1) ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen Vanaf SiSa 2021 invullen *Aard controle R* *Indicator: E38/09*	Eindverantwoording totale project (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: E38/10*			
			Nee	€ 0	Nee			
EZK	**F11**	**Regeling specifieke uitkering MKB Deals 1e tranche**	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen Zelfstandig uitvoering (exclusief uitvoering door derde) *Aard controle R* *Indicator: F11/01*	Totale cumulatieve besteding ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T). Inclusief uitvoering door derde (sisa tussen medeoveheden) vanaf verantwoordingjaar SiSa 2021. Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie. *Aard controle R* *Indicator: F11/02*	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T) Dit betreft het deel dat naast de Rijksmiddelen is ingelegd volgens afspraak uit MKB-deal. *Aard controle R* *Indicator: F11/03*	Project afgerond in (jaar T)? (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F11/04*	Bestedingen zijn verantwoord op basis van voorlopige toekenningen? (Ja/Nee) *Aard controle D2* *Indicator: F11/05*	Toelichting Als bij 03 en 04 'Nee' is ingevuld, dan is toelichting verplicht *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F11/06*
			€ 0	€ 0	€ 0	Nee	Nee	Uitvoering project start in 2021.
EZK	**F12**	**Eenmalige specifieke uitkering voor de uitvoering van regionale MIT-regeling 2018-2023**	Totale besteding (over jaar T-1/T-2) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: F12/01*	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen *Aard controle R* *Indicator: F12/02*	Totale cumulatieve besteding ten laste van Rijksmiddelen (t/m jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie. *Aard controle R.* *Indicator: F12/03*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F12/04*	Eventuele toelichting *Aard controle n.v.t.* *Indicator: F12/05*	
			€ 0	€ 1.500.000	€ 1.500.000	Ja	Stimulus is gemandateerd voor de uitvoering van deze regeling.	

Definitief SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2020 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 15 februari 2021									
LNV	**L1**	**Jong Leren Eten-uitkeringen**	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicator: L1/01*	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) vanaf SiSa 2021 eventueel inclusief uitvoering door derden *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/02*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/03*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L1/04*	Correctie besteding (Jaar T-1) per project ivm aan andere medeoverheden overgeboekte middelen. Vanaf SiSa 2021 invullen. *Aard controle R* *Indicator: L1/05*		
			€ 13.531	€ 13.531	Nee	Nee	0		
LNV	**L5**	**Regiodeals 3e tranche**	Betreft pijler *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/01*	Besteding per pijler (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen Zelfstandige uitvoering (excl. SiSa tussen medeoverheden) *Aard controle R* *Indicator: L5/02*	Cofinanciering per pijler (jaar T) Zelfstandige uitvoering (excl. SiSa tussen medeoverheden) *Aard controle R* *Indicator: L5/03*	Totale besteding per pijler (t/m jaar T) Als er sprake is van SiSa tussen medeoverheden. Vanaf SiSa 2021 indicatoren L5/02 + L5B/04 optellen *Aard controle R* *Indicator: L5/04*	Totale cofinanciering per pijler (t/m jaar T) Als er sprake is van SiSa tussen medeoverheden. Vanaf SiSa 2021 indicatoren L5/03 + L5B/05 optellen *Aard controle R* *Indicator: L5/05*	Toelichting *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/06*	
		1	Thema 1 - Future Farming	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		2	Thema 2 - Vitaal en gezond	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		3	Thema 3 - Talent	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		4	Thema 4 - Veilige en leefbare omgeving	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		5	Thema 5 - GROS	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
		6							
			Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/07*	Totale uitvoeringskosten (t/m jaar T) Inclusief uitvoering door derden *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/08*	Totale compensabele BTW (t/m jaar T) *Aard controle R* *Indicator: L5/09*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L5/10*			
			Nee	€ 0	€ 0	Nee			
LNV	**L7**	**Regeling specifieke uitkering IBP-Vitaal Platteland**	Gebiedsnaam/nummer *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/01*	Totale besteding (jaar T) Zelfstandige uitvoering *Aard controle R* *Indicator: L7/02*	Totale Cumulatieve besteding (t/m jaar T) Inclusief uitvoering door derde vanaf SiSa 2021 *Aard controle R* *Indicator: L7/03*	Volledig zelfstandige uitvoering (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/04*	Eindverantwoording (Ja/Nee) *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/05*	Toelichting Hier eventueel opmerkingen of toelichtingen *Aard controle n.v.t.* *Indicator: L7/06*	
		1	Propositie Heuvelland	€ 15.685	€ 66.001	Nee	Nee		

6.9. Uitvoeringsinformatie 2020

6.9.1. Verdelingsprincipe taakvelden

De Programmabegroting 2020 heeft 16 begrotingsprogramma's, naast de posten 'Overhead', 'Algemene dekkingsmiddelen' en 'Provinciale Staten en Griffie'.
De begrotingsprogramma's zijn onderverdeeld in meerdere producten, waarbinnen de beschikbare middelen verder worden uitgesplitst in budgetten op unieke grootboeknummers. Wij maken onderscheid in 3 soorten budgetten: toegekende reguliere budgetten, door verdeelde personeelslasten en berekende kapitaallasten. Deze unieke grootboeknummers zijn vervolgens toebedeeld aan de taakvelden, conform de regeling van Ministerie van BZK en Iv3-informatievoorschrift 2020 Provincies.
De Uitvoeringsinformatie is een overzicht van toedeling van de gerealiseerde baten en lasten van begrotingsprogramma's naar de betreffende taakvelden.
Op basis van de indeling in deze structuur in het financiële informatiesysteem worden de rapportages t.b.v. regeling Iv3 gevuld.

6.9.2. Overzicht baten en lasten 2020 per taakveld

€ x 1.000

		Begroting			Begroting ná wijzigingen			Realisatie			Verschil begroting ná wijz. met realisatie		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
0.	**Algemene dekkingsmiddelen**												
0.1	Uitkering provinciefonds	230.459	0	230.459	238.449	0	238.449	239.419	0	239.419	-969	0	-969
0.2	Opbrengst provinciale belastingen	108.354	0	108.354	109.398	0	109.398	108.807	0	108.807	591	0	591
0.3	Geldleningen en uitzettingen	31.431	1.666	29.765	41.463	1.751	39.712	85.405	1.639	83.766	-43.943	112	-44.055
0.4	Deelnemingen	16.515	0	16.515	20.105	0	20.105	21.859	0	21.859	-1.754	0	-1.754
0.5	Algemene dekkingsmiddelen, overige baten en lasten	0	66.463	-66.463	0	-5.333	5.333	-105	-6.957	6.852	105	1.623	-1.518
0.6	Overhead	268	49.888	-49.620	268	49.449	-49.182	1.128	47.077	-45.949	-861	2.372	-3.233
0.7	Vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0.8	Mutaties reserves	167.962	146.654	21.307	385.311	308.647	76.664	397.302	304.144	93.157	-11.991	4.502	-16.493
0.9	Resultaat	0	3.752	-3.752	0	3.606	-3.606		100.381		0	-96.775	96.775
	Totaal 0.Algemene dekkingsmiddelen	**554.988**	**268.423**	**286.565**	**794.994**	**358.120**	**436.874**	**853.815**	**446.285**	**507.911**	**-58.821**	**-88.165**	**29.344**
1.	**Bestuur**												
1.1	Provinciale Staten	0	3.643	-3.643	0	3.789	-3.789	0	3.419	-3.419	0	371	-371
1.2	Gedeputeerde Staten	0	2.456	-2.456	0	2.887	-2.887	0	2.837	-2.837	0	49	-49
1.3	Kabinetszaken	5	100	-95	5	100	-95	40	132	-92	-35	-32	-3
1.4	Bestuurlijke organisatie	0	274	-274	0	1.499	-1.499	0	410	-410	0	1.089	-1.089
1.5	Interbestuurlijk toezicht op de regio	0	553	-553	0	553	-553	0	536	-536	0	18	-18
1.6	Openbare orde en veiligheid	0	1.459	-1.459	55	1.623	-1.568	194	1.408	-1.213	-139	215	-355
1.9	Bestuur, overige baten en lasten	429	8.205	-7.776	478	9.985	-9.506	577	7.198	-6.622	-98	2.786	-2.884
	Totaal 1.Bestuur	**434**	**16.690**	**-16.256**	**538**	**20.437**	**-19.898**	**811**	**15.940**	**-15.129**	**-273**	**4.496**	**-4.769**
2.	**Verkeer en vervoer**												
2.1	Landwegen	489	45.094	-44.605	1.563	41.325	-39.762	389	42.940	-42.551	1.174	-1.615	2.788
2.2	Waterwegen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.3	Openbaar vervoer	10.013	76.326	-66.313	-12.408	117.615	-130.023	25.026	149.088	-124.062	-37.434	-31.473	-5.961
2.9	Verkeer en vervoer, overige baten en lasten	0	4.669	-4.669	0	10.446	-10.446	-1.319	5.541	-6.860	1.319	4.905	-3.586
	Totaal 2.Verkeer en vervoer	**10.502**	**126.089**	**-115.587**	**-10.845**	**169.386**	**-180.231**	**24.096**	**197.569**	**-173.472**	**-34.941**	**-28.183**	**-6.758**
3.	**Water**												
3.1	Waterkeringen	37	419	-381	37	619	-581	36	616	-580	2	3	-1
3.2	Kwantiteit oppervlaktewater	9.500	37.648	-28.148	9.500	37.304	-27.804	9.156	36.614	-27.458	344	691	-347
3.3	Kwantiteit grondwater	977	1.024	-47	977	1.273	-296	976	1.120	-144	1	153	-152
3.4	Kwaliteit oppervlaktewater	0	3.571	-3.571	0	285	-285	0	283	-283	0	2	-2
3.5	Kwaliteit grondwater	0	370	-370	310	1.614	-1.304	310	864	-554	0	751	-751
3.9	Water, overige baten en lasten	0	770	-770	0	770	-770	0	749	-749	0	21	-21
	Totaal 3.Water	**10.514**	**43.801**	**-33.287**	**10.824**	**41.865**	**-31.041**	**10.477**	**40.245**	**-29.768**	**347**	**1.620**	**-1.273**
4.	**Milieu**												
4.1	Bodembescherming	0	2.295	-2.295	0	4.140	-4.140	0	1.275	-1.275	0	2.865	-2.865
4.2	Luchtverontreiniging	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4.3	Geluidhinder	8	153	-145	8	153	-145	0	143	-143	8	10	-2
4.4	Vergunningverlening en handhaving	1.289	11.942	-10.652	1.353	11.426	-10.073	2.085	11.201	-9.116	-732	225	-957
4.5	Ontgronding	324	1.275	-951	324	1.260	-936	74	1.215	-1.142	250	45	205
4.6	Duurzaamheid	0	1.470	-1.470	2.000	7.950	-5.950	124	3.756	-3.632	1.876	4.193	-2.317
4.9	Milieu, overige baten en lasten	0	1.443	-1.443	0	2.087	-2.087	188	2.124	-1.936	-188	-37	-151
	Totaal 4.Milieu	**1.621**	**18.578**	**-16.957**	**3.685**	**27.016**	**-23.331**	**2.470**	**19.714**	**-17.244**	**1.215**	**7.302**	**-6.088**
5.	**Natuur**												
5.1	Natuurontwikkeling	0	-867	867	0	-14.148	14.148	0	8.961	-8.961	0	-23.108	23.108
5.2	Beheer natuurgebieden	88	18.385	-18.297	99	22.036	-21.937	2.349	13.196	-10.846	-2.251	8.840	-11.091
5.3	Beheer flora en fauna	0	1.185	-1.185	0	1.617	-1.617	0	1.115	-1.115	0	502	-502
5.9	Natuur, overige baten en lasten	71	7.203	-7.132	290	9.988	-9.698	356	9.608	-9.252	-66	380	-446
	Totaal 5.Natuur	**159**	**25.906**	**-25.747**	**388**	**19.493**	**-19.105**	**2.705**	**32.880**	**-30.175**	**-2.317**	**-13.387**	**11.070**
6.	**Regionale economie**												
6.1	Agrarische aangelegenheden	0	717	-717	155	5.451	-5.296	86	1.769	-1.683	69	3.682	-3.613
6.2	Logistiek	479	2.560	-2.081	479	1.779	-1.300	-674	17	-691	1.153	1.762	-609
6.3	Kennis en innovatie	26	15.131	-15.105	1.156	41.154	-39.998	1.078	46.696	-45.618	78	-5.541	5.619
6.4	Recreatie en toerisme	283	1.218	-935	283	2.551	-2.268	289	1.998	-1.709	-6	553	-559
6.9	Regionale economie, overige baten en lasten	0	4.737	-4.737	372	11.225	-10.854	414	5.902	-5.489	-42	5.323	-5.365
	Totaal 6.Regionale economie	**788**	**24.364**	**-23.576**	**2.445**	**62.161**	**-59.716**	**1.192**	**56.382**	**-55.190**	**1.253**	**5.779**	**-4.526**
7.	**Cultuur en maatschappij**												
7.1	Cultuur	3.579	34.187	-30.608	4.680	46.227	-41.547	3.357	41.632	-38.275	1.322	4.595	-3.272
7.2	Maatschappij	0	8.161	-8.161	0	17.057	-17.057	30	13.979	-13.948	-30	3.078	-3.108
7.9	Cultuur en maatschappij, overige baten en lasten	0	3.165	-3.165	0	3.608	-3.608	0	3.581	-3.581	0	27	-27
	Totaal 7.Cultuur en maatschappij	**3.579**	**45.512**	**-41.934**	**4.680**	**66.892**	**-62.212**	**3.388**	**59.192**	**-55.805**	**1.292**	**7.700**	**-6.407**
8.	**Ruimte**												
8.1	Ruimtelijke ordening	577	4.421	-3.844	674	4.928	-4.254	587	4.789	-4.202	88	139	-51
8.2	Volkshuisvesting	0	1.155	-1.155	663	4.714	-4.050	138	2.348	-2.210	525	2.366	-1.841
8.3	Stedelijke vernieuwing	0	6.366	-6.366	0	34.189	-34.189	0	22.397	-22.397	0	11.792	-11.792
8.9	Ruimte, overige baten en lasten	916	2.771	-1.855	15.819	14.666	1.154	4.527	6.465	-1.938	11.292	8.200	3.091
	Totaal 8.Ruimte	**1.493**	**14.714**	**-13.220**	**17.156**	**58.496**	**-41.340**	**5.252**	**36.000**	**-30.747**	**11.904**	**22.497**	**-10.592**
	Totaal	**584.078**	**584.078**	**0**	**823.865**	**823.865**	**0**	**904.206**	**904.206**	**100.381**	**-80.341**	**-80.341**	**0**

Bijlagen

Bijlage 1: Verwerkte en aangenomen moties

In de Jaarstukken 2020 zijn reeds verwerkt (op volgorde van de productnummers):

Behorende bij product 1.1.3. MKB

Motie 2583 IJpelaar Naar één innovatie en advies plek voor het brede MKB (PS 19-06-2020)

Dictum:
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- Samenwerking te realiseren tussen alle partijen die een vorm van “gratis” eerstelijns (innovatie) advies bieden aan het MKB;
- Hierbij te bewerkstelligen dat deze partijen komen tot een gezamenlijk aanbod van innovatie/advies aan het brede MKB waarbij de Limburgse MKB bedrijven actief worden benaderd en worden gestimuleerd gebruik te maken van dit gratis advies;
- Duidelijke afspraken te maken daar waar sprake is van een financiële provinciale betrokkenheid over KPI’s (met name betreffende het bereik van ondernemers (ook eerstgebruikers) en het resultaat van het advies) en de resultaten te monitoren en halfjaarlijks te delen met de Staten.

Jaarstukken 2020:
Motie is verwerkt in het 3-jarig ontwikkelprogramma van het LIOF 2020-2023 (zie ook het Statenvoorstel “LIOF integraal ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig” dat op 2 oktober door PS is aangenomen). Het LIOF-programma is op 1 december na instemming door de aandeelhouders (Ministerie van Economische Zaken en Provincie Limburg) definitief vastgesteld door GS. Voor nadere toelichting verwijzen wij u naar het informerend stuk ‘Integraal ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig LIOF’, brief GS van 23-2-2021 (GS 2021-4252).

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.3.1. Sport
Motie 2515 Heldens cs inzake Steun voor jeugdtrainers bij verenigingen (PS 08-11-2019)

Dictum:
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- Een laagdrempelige subsidieregeling te ontwerpen ten behoeve van de opleiding van jeugdtrainers bij breedtesportverenigingen, voor de jaren 2020-2023, met een maximum van € 500 per jaar per vereniging;
- Bij het ontwerpen van deze regeling niet enkel de focus te leggen op conventionele sporten, maar ook ruimte te bieden aan kans- en ontwikkelsporten;
- Hier in de periode 2020-2023 € 1 miljoen voor te bestemmen;
- Begin 2020 met een voorstel naar de Staten te komen.

Jaarstukken 2020:
De motie is opgenomen in het Beleidskader Sport 2020 - 2023

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	13	13

Behorende bij product 2.3.1. Sport
Motie 2652 4e Gewijzigd Van Bijnen cs inzake Samen weer Fit en Gezond na COVID-19 (PS 09-11-2020)

Dictum:
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op om :

- Sportorganisaties genoemd in het beleidskader sport in samenwerking met de zorginstellingen en medisch centrums te bewegen een Fitheidstraject op te zetten gericht op bewegen voor senioren welke besmet waren met COVID-19 die buiten de boot vallen in de 1e lijn zorg;
- Een samenwerking op te zetten met diverse partners om ervoor te zorgen dat het Fitheidstraject de omschreven doelgroep op de juiste wijze bereikt;
- Ook de vrijwilligers van de diverse sportverenigingen bij dit traject te betrekken; dit Fitheidstraject conform de corona maatregelen die van kracht zijn op dat moment uitvoerbaar te maken;
- Voor einde 2020 terugkoppeling te geven aan Provinciale Staten over de voortgang van het Fitheidstraject;
- Via het werkplan Team Limburg Sport de totstandkoming van dit initiatief te ondersteunen zo mogelijk samen met de Sociale Agenda.

Jaarstukken 2020:
Team Limburg Sport heeft haar werkplan 2021 ingediend. Dit plan wordt beoordeeld en voor besluitvorming voorbereidt.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra
Motie 2532 Jenneskens cs inzake Ga voor groen - bouw natuurinclusief en versterk ook de natuur in de Limburgse centra (PS 15-11-2019)

Dictum:
Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

- Te onderzoeken hoe in de subsidieregeling versterking kwaliteit Limburgse centra 'natuurinclusief bouwen' als voorwaarde op te nemen is;
- Bij de samenwerkingsagenda's met gemeenten het vergroenen van centra, versterken van biodiversiteit en de uitbreiding van stadsnatuur pluspunten te laten zijn in de weging;
- Provinciale Staten te informeren over de manier waarop deze voorwaarden zijn opgenomen in de subsidieregelingen en uitgewerkt worden in de samenwerkingsagenda's met gemeenten.

<u>Jaarstukken 2020:</u>
2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra
Motie 2533 Gewijzigd Plusquin cs inzake Stimuleren Flexwonen (PS 15-11-2019)

Dictum:
Verzoeken GS:

- Actief te participeren in de Gebiedsgerichte versnellingsaanpak flexwonen van het Ministerie van BZK, waarin o.m. geschikte locaties voor tijdelijk wonen in beeld worden gebracht;
- In de aangekondigde provinciale subsidieregeling voor gemeentelijke initiatieven extra te scoren voor initiatieven voor flexwonen en tiny houses;
- Belemmeringen voor vormen van flexwonen in provinciale regelgeving te inventariseren, Provinciale Staten hierover te informeren, en een aanpak hiervan te formuleren.

<u>Jaarstukken 2020:</u>
2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

Motie 2629 Gewijzigd Voncken cs inzake Matching middelen Kader Kwaliteit Limburgse Centra en Economisch Beleidskader met 3e corona steunpakket (PS 05-10-2020)

Dictum:
Verzoekt het college:

- met het kabinet in overleg te treden over de wijze waarop een substantieel deel van deze € 100 miljoen ten gunste kan komen aan het versnellen van Limburgse gemeentelijke plannen die voorzien in de aanpak van retail-leegstand in Limburgse centra;
- De uitwerking hiervan te betrekken bij het missiegedreven economisch beleidskader en als meekoppelkans/cofinanciering te benutten bij het reeds in uitvoering zijnde kader Kwaliteit Limburgse Centra.

Jaarstukken 2020:
2.4.2. (nader) afwegingskader Kwaliteit Limburgse centra

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 3.2.3. Verkeersveiligheid
Motie 2526 (2e gewijzigde Motie 2526) Baneke, inzake regionale gedragsbeïnvloeding verkeersveiligheid (PS 13-12-2019)

Dictum:
Roepen het college op:

- de huidige wijze van verkeerseducatie te blijven cofinancieren totdat het SPV 2030 operationeel is;
- de financiering hiervoor te vinden in de lopende begroting, bijvoorbeeld in het begrotingsresultaat;
- Hierover tijdige afspraken te maken met de samenwerkende RMO's in Limburg.

Jaarstukken 2020:
Gedeputeerde Staten hebben hieraan uitvoering gegeven door op 13 maart 2020 de regio uit te nodigen om regionale gedragsbeïnvloedingsprojecten verkeersveiligheid 2020 in te dienen. Naar aanleiding daarvan zijn in 2020 subsidies verleend aan de RMO regio's.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	**344**	**344**

Behorende bij product 3.2.7. Project N280-West
Motie 743 Titulair c.s. inzake Kelperbrug (PS 05-02-2016)

Dictum:
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op om:
- samen met Rijkswaterstaat op korte termijn dekking te zoeken om de robuust uit te voeren vervanging van de Kelperbrug als onderdeel van de noodzakelijke opwaardering van de N280 te garanderen met als uitgangspunt dat iedere partij betaalt voor zijn eigen taak.

Jaarstukken 2020:
In Q4 van 2020 is overeenstemming bereikt met Rijkswaterstaat. Op 9 februari 2021 hebben GS ingestemd met het ondertekenen van de realisatieovereenkomst voor de vervanging van de Kelperbrug. Hierin is vastgelegd dat Rijkswaterstaat € 7,8 miljoen betaalt voor de vervanging van de Kelperbrug, in lijn met de motie.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	**0**	**0**

Behorende bij product *3.3 Wonen in Limburg*
Motie *2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie* (PS *08-11-2019*)

Dictum:
Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:
- provinciale regels die leiden tot vertraging, verplichte afstemming of verplichte compensatie per direct buiten werking te stellen;
- regio's op te roepen om de wurggreep van regio-afspraken ten aanzien van afstemming, compensatie en sloop tot en met 2022 los te laten;

- de uitvoering van nieuwe kaders (met name Kwaliteit in Limburgse Centra en Limburgse Agenda Wonen) te benutten om de realisatie van woningen voor senioren, starters en in de sociale en middeldure huur waar mogelijk te stimuleren;
- om Provinciale Staten te informeren over de voortgang die Gedeputeerde Staten boeken in de samenwerking met gemeenten om te komen tot vereenvoudiging van de afstemming en het stimuleren van gewenste woningbouwplannen.

Jaarstukken 2020:
Met informerend stuk Rapportage inventarisatie versnellingskansen woningbouwplannen Limburgse gemeenten (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-10313) is Provinciale Staten geïnformeerd over de afhandeling van motie 2502 Werrij-Wetzels inzake Inhaalslag woningbouwproductie.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product *3.3 Wonen in Limburg*
Motie *2504 Jenneskens inzake Provinciaal Woonbedrijf* (PS *08-11-2019*)

Dictum:
Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:
- de resultaten van de verkenning naar de mogelijkheden voor een Provinciaal Woonbedrijf uiterlijk in het eerste kwartaal van 2020 aan Provinciale Staten voor te leggen;
- op basis hiervan te komen met een Statenvoorstel met ambitie voor een Provinciaal Woonbedrijf.

Jaarstukken 2020:
Met informerend stuk Verkenning Stimuleringsmaatregelen Middenhuur (brief GS van 10-3-2020, GS 2020-9749) is Provinciale Staten geïnformeerd over afhandeling van motie 2504 Jenneskens inzake Provinciaal Woonbedrijf.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product *3.3 Wonen in Limburg*
Motie *2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels* (PS *29-06-2020*)

Dictum:
Roepen het College van Gedeputeerde Staten op:

- om in de eerstvolgende vergadering van Provinciale Staten een voorstel tot aanpassing van de Omgevingsverordening 2014 aan PS voor te leggen dat voorziet in het wegnemen van de geconstateerde belemmeringen, zoals bovenstaand verwoord en voorts is opgenomen in art. 2.4.2. Omgevingsverordening Limburg 2014 door het concreet verwijderen van de verplichting om woningen te saneren alsmede plannen te schrappen in de geplande woningvoorraad;
- indachtig bovenstaande dit nu reeds te communiceren met de Limburgse gemeenten en dienovereenkomstig te handelen bij het maken van afspraken tussen Provincie en gemeenten alsmede tussen gemeenten in een regio.

Jaarstukken 2020:
Naar aanleiding van motie 2567 Gewijzigd Voncken-Janssen cs inzake Stop vertragende regels, heeft Provinciale Staten op 2 oktober 2020 het Statenvoorstel Wijzigingsverordening Omgevingsverordening Limburg 2014 artikel 2.4.2 (G-20-056, brief GS van 25-8-2020 (GS 2020-34386)) vastgesteld.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering
Motie 770 Schaminée en Vaessen inzake externe inhuur Provincie (PS 17-06-2016)

Dictum:
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op:

- beleid te ontwikkelen waarin doelgericht gewerkt wordt aan het omlaag brengen van tijdelijke inhuur tot maximaal 10% van het personeelsbudget binnen de provinciale organisatie;
- hierbij het principe van 'comply or explain' toe te passen, wat inhoudt dat gestreefd wordt naar de norm van maximaal 10%, maar in gevallen dat deze toch overschreden wordt, een heldere uitleg wordt gegeven waarom dat nodig was.

Jaarstukken 2020:
Met motie 770 (Schaminée en Vaessen) hebben uw Staten ons College opgeroepen de kosten van tijdelijke inhuur omlaag te brengen tot maximaal 10% van het personeelsbudget binnen de provinciale organisatie. In de mededeling portefeuillehouder d.d. 11 oktober 2016 hebben wij aangegeven dat wij ons committeren aan het streven om de externe inhuur naar beneden bij te stellen. Wij hebben aangegeven daarbij 10% van het actuele personeelsbudget als streefnorm te hanteren, rekening houdend met het feit dat inhuur van externen veelal fors duurder is, te vertalen

in een factor 1,6. Voor zover wij deze norm overschrijden zullen wij dat voor uw Staten tijdig toelichten en inzichtelijk maken conform de motie.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering

Motie 2528 Gewijzigd Rossel cs inzake Doelmatigheidsonderzoek VTH-taken RUDs Limburg (PS 15-11-2019)

Dictum:

Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- voor eind 2020 een afgerond onderzoeksrapport met bestuurlijke reactie aan Provinciale Staten aan te bieden waarin de rechtmatigheid, doeltreffendheid en doelmatigheid van de uitvoering van de VTH-taken ten aanzien van Brzo/Rie-4-bedrijven voor heel Limburg is onderzocht en waarbij expliciet aandacht aan de (informatie)positie van Provinciale Staten wordt besteed.;
- het onderzoek te richten op de periode 2016 tot en met 2019.

<u>Jaarstukken 2020:</u>

Voor 2020 hebben Gedeputeerde Staten naar aanleiding van de gewijzigde motie 2528 van Andy Rossel c.s. besloten een onderzoek te doen naar de uitvoering van VTH-taken bij Brzo-/Rie-4-bedrijven door de Regionale Uitvoeringsdienst Zuid –Limburg.

Dit onderzoek is afgerond en 18 december 2020 gepubliceerd.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Behorende bij product 4.1.10. Branding

Motie 2589 Gewijzigd Werrij-Wetzels cs inzake Snelle start extra toeristische promotie Limburg (PS 29-06-2020)

Dictum:

Roepen het college van Gedeputeerde Staten op:

- aan de twee aanstaande calls vanuit de middelen voor Branding 2020 (elk minimaal € 250.000) het thema 'promotie van Limburg voor bewoners en bezoekers' te verbinden met als uitgangspunt 'snelle start van acties en snelle verhoging van de toeristische bestedingen';
- snel te starten met de in voorbereiding zijnde toeristische campagnes vanuit de middelen voor de beleidsintensivering 'Toerisme en Recreatie' i.h.k.v. het Missiegedreven Economisch Beleidskader, opdat deze ook voor 2020 nog kunnen bijdragen aan economisch herstel.

<u>Jaarstukken 2020:</u>

Hiertoe zijn in 2020 de eerste twee calls uitgeschreven, elk ter waarde van € 300.000. Deze calls hebben op verzoek van Provinciale Staten (Motie 2589 Gewijzigd Werrij-Wetzels cs inzake snelle start extra toeristische promotie Limburg) beide een inhoudelijk thema gekregen dat relateert aan het toeristisch profiel van Limburg, ter ondersteuning van het verdienvermogen van ondernemers in de toeristische sector. De afhandeling van beide calls vindt plaats in Q1 2021.

€ x 1.000

t/m 2019	2020	Totaal
0	0	0

Bijlage 2: Lijst met afkortingen

A	
AAC	ambtelijke adviescommissies
AB	Algemeen Bestuur
ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
ACM	Autoriteit Consument en Markt
ALM	Asses Liability Management
ALW	Agenda Limburg Woningmarkt
AMIBM	Aachen-Maastricht Institute for Biobased Materials
ANLB	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
AO	Ambtelijk Overleg
APA	Agenda Public Affairs
APG	Algemene Pensioen Groep
APPA	Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers
ARHI	Algemene Regels Herindeling
AS	Applied Sciences
ASL	Afval Samenwerking Limburg
AV	Aviation Valley
AVA	Algemene Vergadering van Aandeelhouders
AVB	Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht
AVC	Aviation Valley Commandiet BV
AVP	Afrikaanse Varkenspest
AWR	Afwijkingenrapportage
AZM	Academisch Ziekenhuis Maastricht
B	
B&W	Burgemeester en Wethouders
BAC	bestuurlijke adviescommissies
BAS	Bestuurlijk Ambtelijk Samenspel
BBL	Beroeps Begeleidende Leerweg
BBP	Bruto binnenlands product
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording
BC	Business Cases
BCC	Brightlands Chemelot Campus
BCF	BTW-Compensatiefonds
BCI	Buck Consultants International
BCGV	Brightlands Campus Greenport Venlo
BD	Business Development
BDU	Brede doeluitkering
BGM	Buitengoed Geul en Maas
BGT	Basisregistratie Grootschalige Topografie
BISCI	Brightlands Institute for Supply Chain Innovation

BISS	Brightlands Institute Bright Society
BISS	Business Intelligence & Smart Service
BLISS	Binnenvaart Ligplaatsen Informatie Systeem
BL-MHC	Brightlands Maastricht Health Campus
BMC	Brightlands Materials Center
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOA	Buitengewoon Opsporingsambtenaar
BO-MIRT	Bestuurlijk Overleg - Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
BO	Bestuurlijk Overleg
BP	Bestemmingsplan
BP	Business Plan
BPD	Bouwfonds Property Development
BPL	Buitenring Parkstad Limburg
BPO	Bestuurlijk Platform Omgevingsrecht
BReIN	Brightlands e-Infrastructure for Neurohealth
BRP	Bruto regionaal product
BRZO	Besluit Risico Zware Ondernemingen
BSSC	Brightlands Smart Service Campus
BT	Brightlands Techruption
BTC	Bio Treat Center
BTW	Belasting toegevoegde waarde
BU	Brains Unlimited
BV	Besloten Vennootschap
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

C

CAROU	Center for Actionable Research Open Universiteit
CBL	Cross Border Leases
CCD	Code Culturele Diversiteit
CCH	Chemelot Circular Hub
CdK	Commissaris van de Koning
CEF	Connecting Europe Facility
CEL	Circulaire Economie Limburg
CEO	Chief Executive Officer
CHIC	Circular Hubs for Industrial Collaboration
CHILL	Chemelot Innovation and Learning Labs
CHV	Campus Heerlen Huisvesting B.V.
CIP	Chemelot Industrial Park
CIVIL	Centrum voor Innovatief Vakmanschap Installatie Techniek
CMD	Campus Management & Development
CM&D BV	Campus Heerlen Management & Development B.V.
COM	Communicatie
CRF	Chemelot Research Facilities
CSP	Chemelot Scientific Participations
CSV	Claim Staat Vennootschap
CV	Commanditaire Vennootschap
CVGV	Campus Vastgoed Greenport Venlo

D

DCGV	Development Company Greenport Venlo
DDI	Digitalisering Documentaire Informatievoorziening
DHZ	Deltaplan Hoge zandgronden Zuid Nederland
DMO	Destination Marketing Organization
DNA	Desoxyribo Nucleic Acid
DPIA	Data Protection Impact Assessment
DPRA	Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie
DRIS	Dynamisch Reizigers Informatie Systeem
DSM	Dutch State Mines
DSO	Digitaal Stelsel Omgevingswet
DSO-LV	Digitaal Stelsel Omgevingswet-Landelijke Voorziening
DU	Doeluitkering
DU	Decentralisatie Uitkering
DVO	Dienstverleningsovereenkomst

E

EAL	Educatieve Agenda Limburg
EBIT	Earnings Before Interest and Taks
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
ECD	Expertise Centrum Data-intelligence
ECRN	European Chemical Regions Network
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EGTC	European Grouping of Territorial Cooperation
EGTS	Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EIB	Europese Investeringsbank
EIPA	European Institute of Public Administration
EJB	Eindejaarsbijstelling
ELENA	European Local ENergy Assistance
EMR	Euregio Maas-Rijn
EMU	Europese Economische en Monetaire Unie
ENCI	Eerste Nederlandse Cement Industrie
ERAC	European and Regional Affairs Consultants
ERH	Energy Resources Holding
ERMN	Euregio Rijn-Maas-Noord
ERTMS	European Rail Traffic Management System
ESZL	Economische Samenwerking Zuid-Limburg
EU	Europese Unie
EV	Eigen Vermogen
EZ	Economische Zaken
EZK	Ministeries van Economische Zaken en Klimaat

F

FEB	Financiën, Economische zaken en Bestuur
FFL	Fast Forward Leadership Programma
FG	Functionaris voor Gegevensbescherming
FIDO	Wet financiering decentrale overheden
FIN	Financiën
FISS	Financieel Instrumentarium Sturing en Samenwerking
FOD	Federale Overheidsdienst
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging
FPC	Fair Practice Code
FTE	Fulltime-equivalent

G

GBT	Gezonde Basisschool van de Toekomst
GCC	Governance Code Cultuur
GIP	Grensinfopunt
GOL	Gebouwde Leefomgeving Limburg
GOW	Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GREX	Grondexploitatie
GROS	Grensoverschrijdende Samenwerking
GROW	The School for Oncology & Developmental Biology
GS	Gedeputeerde Staten
GTB	Green Transformable Building
GOVI	Grenzeloze Openbaar Vervoer Informatie

H

HBLM	Holding Businesspark Luchthaven Maastricht
HBO	Hoger beroepsonderwijs
HCA	Human Capital Agenda
HKL	Huis voor de Kunsten Limburg
HNP	Huis van de Nederlandse Provincies
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer
HRM	Human Resource Management
Hswi	Hoofdspoorweginfrastructuur
HvdS	Huis voor de Sport
HWBP	Hoogwaterbeschermingsprogramma

I

I&M	Infrastructuur en Milieu
IBA	Internationale Bau Ausstellung
IBPVP	Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland
IBT	Interbestuurlijk toezicht
i-DOP	Integrale dorpsontwikkeling
IKL	Instandhouding Kleine Landschapselementen
IKL	Infrastructurele Kapitaalgoederen Limburg
IKS	“Iedereen kan Sporten Limburg”
ILW	Integrale Limburgse Wateraanpak
IMPL	Integraal Mobiliteits Programma Limburg
InSciTe	Institute for Science & Technology
IP	Industrial Park
IPPC	Integrated Pollution Prevention and Control
IPML	Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg
IPO	Interprovinciaal overleg
IPS	Industriepark Swentibold
IRM	Integraal Rivier Management
IRM	Integraal Riviermanagement
IRP	Investor Relations Programma
IRR	Internal Rate of Return
IVN	Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid
I&W	Ministerie van Infrastructuur & Waterstaat

K

KLC	Kwaliteit Limburgse Centra
KNB	Koninklijke Nederlandse Bouwkeramiek
KPI’s	Kritieke Prestatie Indicatoren
KRW	Kader Richtlijn Water
KTF	Knowledge Transfer Fund
KVO	Keurmerk Veilig Ondernemen
kWh	kilowattuur

L

3LoD	Three Lines of Defense
LAGV	Landbouw Agrofood Brightlands Greenport Venlo
LAS	Limburgse Aanvalsplan Stikstof
LBDF	Limburg Business Development Fonds
LDAVM	Land Development AviationValley Maastricht
LEA	Limburgs Energie Akkoord
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale
LEF	Limburgse Energie Fonds

LHB	Limburgse Herstructureringsmaatschappij Bedrijventerreinen
LINK	Limburg Investeert in Kenniseconomie
LNV	Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit
LIOF	Limburgs Instituut voor Ontwikkeling en Financiering
LIVES	Litter Free Rivers and Streams
LIWA	Limburgse Integrale Wateraanpak Analyse
LLO	Leven Lang Ontwikkelen
LLTB	Limburgse Land- en Tuinbouwbond
LMC	Loopbaan Matching Centrum
LOOT	Landelijke Organisatie Onderwijs en Topsport
LSBMHC	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus
LVL	Limburgs Verkeersveiligheids Label
LWM	Limburgse Woningmarkt
LWV	Limburgse Werkgevers Vereniging

M

M&O	Misbruik en Oneigenlijk gebruik
MA	Managementautoriteit
MAA	Maastricht Aachen Airport
MAABI	Maastricht Aachen Airport Beheer & Infrastructuur
MaaS	Mobility as a Service
MAHHL	Maastricht, Aken, Heerlen, Hasselt, Luik
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MD	Management Development
MEB	Missiegedreven Economisch Beleid
MECC	Maastricht Expositie & Congres Centrum
MER	Milieueffectrapportage
MEZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
MHC	Maastricht Health Campus
MIM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MIP	Meerjaren Infrastructuur Programma
MIT	MKB-Innovatiestimulering-Topsectoren
MJP	Meerjarenplan
MJOP	Meerjarenonderhoudsplan
MJV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
MKB	Midden- en Klein Bedrijf
MKB-L	Midden- en Klein Bedrijf - Leningenfonds
MLNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
M&O	Misbruik en Oneigenlijk gebruik
MRB	Motorrijtuigenbelasting
MS2	Maastricht Studie 2

MUMC	Maastricht Universitair Medisch Centrum
MVA	Materiële Vaste Activa
MvF	Ministerie van Financiën
MW	Megawatt
MWL	Monumentenwacht Limburg
MWoE	Maastricht Working on Europe

N

N2000	Natura 2000
NABO	Niet Actief Beveiligde Overweg
NAL	Nationale Agenda Laadinfrastructuur
NaLi	Natuurrijk Limburg
NBTC	Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen
NB-wet	Natuurbeschermingswet
NCSC	Nationaal Cyber Security Centrum
ND	Nationaal Deltaprogramma
NDW	Nationale Databank Wegverkeersgegevens
NEDAB	Niet Economische Diensten van Algemeen Belang
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NIK	Nota Infrastructurele Kapitaalgoederen
NLP	Nieuw Limburgs Peil
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
NMDA	Niet Meer Dan Anders
NNN	Nationaal Natuur Netwerk
NNP	Natte Natuurparels
NP	Nationale Parken
NOVI	Nationale omgevingsvisie
NOW	Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid
NV	Naamloze Vennootschap
NRW	Nordrhein Westfalen
NS	Nederlandse Spoorwegen
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
NSW	Natuurschoon Wet
NTC	Nationale Trainingscentra
NVB	Nederlandse Vereniging van Binnenhavens
NVWA	Nederlandse Voedsel en Waten Autoriteit
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

O

OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OGV	Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo
OL	Ondernemend Limburg
OM	Openbaar Ministerie
ON	Opdrachtnemer
OP-Zuid	Operationeel Programma - Zuid-Nederland
OR	Ondernemingsraad
OTB	Ontwerp Tracebesluit
OU	Open Universiteit
OV	Openbaar Vervoer
OVL	Omgevingsverordening Limburg
OW	Ontgrondingenwet
OWN	Onderliggend Wegennet

P

PA	Public Affairs
PAF	Public Affairs Forum
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PBE	Publiek Belang Elektriciteitsproductie
P&C	Planning en Control
P&F	Participaties & Financiering
PES	Provinciale Energie Strategie
PFAS	Poly- en Perfluoralkylstoffen
PGV	Programma Greenport Venlo
PI	Provinciaal Inpassingsplan
PIO	Platteland in Ontwikkeling
PIP	Provinciaal Inpassingsplan
PLA	Programma Limburg Agrofood
PLA	Plattelandsontwikkeling
PO	Primair Onderwijs
POB	Persoonlijk Ontwikkel Budget
PoC	Proof of Concept fonds
POL	Provinciaal Omgevingsplan Limburg
POP-3	Plattelandsontwikkelingsprogramma
POVI	Provinciale Omgevingsvisie
PPS	Publiek Private Samenwerking
PS	Provinciale Staten
PSN	Provinciale Subsidieregeling Natuurbeheer
PvA	Plan van Aanpak
PWL	Provinciaal Waterplan Limburg

R

R&D	Research and Development
RAL	Regionale Aanpak Laadininfrastructuur
RBOM	Regionaal Bestuurlijk Overleg Maas
RBV	Regeling Beëindiging Veehouderijtakken
Rc	Rekening courant
REACT-EU	Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe
REBIS	Regionaal economisch bedrijventerreinen-informatiesysteem
RES	Regionale Energie Strategieën
RGP	Regeling Grote Projecten
RIE	Richtlijn Industriële Emissies
RIEC	Regionale Informatie- en Expertise Centrum Limburg
RMO	Regionale Mobiliteits Overleggen
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RLN	Ruimte Landbouw en Natuur
RO	Ruimtelijke Ordening
ROVL	Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg
RRF	Faciliteit voor Herstel en Veerkracht
RTC	Regionale Trainingscentra
RTP	Regiodeal Transformatie Parkstad
RUD	Regionale Uitvoerings Diensten
RUD-ZL	Regionale Uitvoerings Diensten Zuid Limburg
RUD-LN	Regionale Uitvoerings Diensten Limburg Noord
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RvR	Ruimte voor Ruimte
RvS	Raad van State
RvT	Raad van Toezicht
RVWN	Regionaal Verbindend Wegen Net
RWE	Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk
RWS	Rijkswaterstaat
RWTH	Rheinische-Westfalische Technische Hochschule
RZ	Richting Zuid

S

SAL	Sociale Agenda Limburg
SAS	Spoedwet Aanpak Stikstof
SBB	Staatsbosbeheer
SCIP	Shanghai Chemical Industrial Park
SEGO	Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving
SER	Sociaal Economische Raad
SFR	Snelfietsroute

SGA	Servicepunt Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling
SHL	Spoorverdubbeling Heerlen Landgraaf
SIBL	Strategisch Informatiebeleid Limburg
SILG	Subsidieverordening Inrichting Landelijk Gebied
SIS	Sturing in Samenwerking
SiSa	Single information Single audit
SKB	Schatkistbankieren
SKNL	Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SKNL	Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SMART	Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden
SNL	Subsidiestelsel Natuur en Landschap
SOK	Samenwerkingsovereenkomst
SPA	Strategische Public Affairs
SPUK	Specifieke Uitkering Stimulering Sport
SPV	Strategisch Plan Verkeersveiligheid
SRAL	Stichting Restauratie Atelier Limburg
SROI	Social Return On Investment
SSC	Smart Services Campus
SSIL	Samen Sterk in Limburg
STLS	Stichting Team Limburg Sport
STRONG	Structuurvisie Ondergrond
SVHL	Spoorverdubbeling Heerlen-Landgraaf
SVn	Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten
SVNL	Natuur- en Landschapsbeheer

T

TB	Tracebesluit
TBO	Terrein Beherende Organisatie
TEIC	Topsport Expertise & Innovatie Center
TEN-T	Trans Europese Transport Netwerken
TI	Traffic Informers
TISL	Technological Innovation en Smart Logistics
TLS	Team Limburg Sport
TLW	Transitiefonds Limburgse Woningmarkt
TMH	Tram Maastricht Hasselt
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
TOZO	Tijdelijke Overbrugging Zelfstandig Ondernemers
TPN	Trade Port Noord
TSL	Topsport Limburg
TT	Topsport Talentschool
TVC	Technische Veiligheidscommissie

U

UCV	University College Venlo
u/g	Uitgeleend geld
UM	Universiteit Maastricht
UP	Uitvoeringsprogramma
UvW	Unie van Waterschappen
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen

V

VDL	Van der Leegte
VHT	Verkeershandhavingsteam
VLDN	Vereniging Limburgs Dialect- en Naamkunde
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VO	Voortgezet onderwijs
Vpb	Wet op de vennootschapsbelasting
VRR	Verkehrsbund Rhein Ruhr
VTE	Vrije Tijds Economie
VTH	Vergunningen, Toezicht en Handhaving
VVM	Verkeers- en Vervoersmanagement
VWO	Veilige Wieleromgeving

W

Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WACC	Weighted Average Cost of Capital
WENR	Wageningen Environment Research
WHVBZ	Wet Hygiene en Veiligheid Badinrichtingen en Zwemgelegenheden
WL	Waterschap Limburg
WM	Wet Milieubeheer
WML	Waterleiding Maatschappij Limburg
Wnb	Wet natuurbescherming
WNT	Wet Normering Topinkomens
WO	Wetenschappelijk onderwijs
WRO	Wet ruimtelijke ordening
WW	Waterwet

Z

ZBO	Zelfstandige Bestuursorganen
ZL	Zuid-Limburg
ZLSM	Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij
ZZS	Zeer Zorgwekkende Stoffen

Bijlage 3: Doorwerking naar begroting 2021 e.v.

Samenvatting voorstellen

Het totaal van de lasten en baten in de bijgevoegde 2e begrotingswijziging 2021 bedraagt € 86,74 mln. voor de begrotingsjaren 2021 t/m 2024. Het merendeel van de mutaties in deze wijziging heeft betrekking op fasering van de uitgaven binnen meerjarige projecten en diverse beleidskaders. Een bedrag van € 5,38 mln. komt ten laste van diverse bestemmingsreserves zoals in onderstaande tabel is opgenomen. Hiermee resteert een bedrag van € 81,36 mln. dat als 'bestemming resultaat 2020' voor de jaren 2021-2024 aan de algemene reserve moet worden toegevoegd. Daarnaast wordt het resultaat 2020 voor € 10,44 mln. bestemd als dekkingsmiddel voor de jaren 2025 en volgende (o.a. als compensatie voor rentederving door verkoop van obligaties in 2020).
In totaal wordt derhalve € 91,79 mln.(€ 81,36 mln. + € 10,44 mln.) van het resultaat 2020 'bestemd' en aan de algemene reserve toegevoegd. Het totaal van € 91,79 mln. bestaat uit € 89,33 mln. overboekingsvoorstellen en € 2,46 mln. voor een drietal voorstellen bestemming resultaat (zie ook hoofdstuk 6.5.2).

€ x 1.000

	Begroting	Meerjarenraming			Totaal	Reservering voor begroting 2025 e.v.
	2021	2022	2023	2024		
Totaal lasten over te boeken naar 2021 e.v.	74.684	1.243	2.738	763	79.428	10
Totaal baten over te boeken naar 2021 e.v.	11.250	-6.714	-6.098	-5.745	-7.308	-10.428
Totaal lasten minus baten	**63.435**	**7.956**	**8.837**	**6.508**	**86.736**	**10.437**
Resultaat Jaarrekening 2020 (algemene reserve)	58.056	7.956	8.837	6.508	81.357	10.437
Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	2.941	0	0	0	2.941	0
Reserve stikstof & N2000	-5	0	0	0	-5	0
Bruteringsreserve Limburgs Museum	-303	0	0	0	-303	0
Reserve Natuur	258	0	0	0	258	0
Reserve DU Zoetwatermaatregelen	58	0	0	0	58	0
Bestemmingsreserve NEDAB	1.232	0	0	0	1.232	0
Risicoreserve grondexploitatie	3.855	0	0	0	3.855	0
Bruteringreserve VDL Nedcar	-2.735	0	0	0	-2.735	0
Reserve DU-uitkering bodemsanering	76	0	0	0	76	0
Totaal dekking	**63.435**	**7.956**	**8.837**	**6.508**	**86.736**	**10.437**
Doorwerking naar begroting 2021 e.v. via resultaat	**91.795**					
Waarvan resultaatbestemming 2020:						
M2719 Steun kwetsbare kinderen	*125*					
Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	*303*					
Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	*2.037*					
Dekking overboekingsvoorstellen uit resultaat 2020	**89.330**					

Kader overboekingen
De voorstellen die zijn opgenomen, voldoen aan de criteria conform de Financiële spelregels Statenperiode 2019-2023 (Programmabegroting 2020, PS 8-11-2019).
"*Budgetten worden in beginsel niet naar een volgend begrotingsjaar 'doorgeschoven' tenzij:*
a. er een PS-/GS-verplichting schriftelijk en termijngebonden aan ten grondslag ligt of,
b. het doorschuiven noodzakelijk is ter afronding van een door PS of GS in het lopende jaar genomen besluit (uitvoering is dus wel al gestart of aantoonbaar voorbereid).
Het doorschuiven van budgetten is dan ook geen vanzelfsprekendheid en elk voorstel zal expliciet door het college besloten worden. De zaken die worden 'doorgeschoven' zullen worden verzameld en aan PS worden aangeboden ter besluitvorming bij de jaarstukken."

In de volgende tabel is een gerubriceerd overzicht van alle overboekingsvoorstellen opgenomen.

Rubricering voorstellen

Begrotingswijziging			Product	PS-besluit	GS-besluit	Meerjarige project/ verplichting	Subsidie regelingen	Personeel en organisatie
Nr	Datum besluit	Omschrijving						
77	17-11-2020	Provinciale bijdrage PVA NOVI-gebied Zuid-Limburg 2021	3.4.1		X			
78	6-4-2021	Budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid	4.2.0					X
79	6-4-2021	Onderzoek extraparlementaire bestuursvorm	4.1.2	X				
82	1-12-2020	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	1.1.3		X			
84	1-12-2020	Brightlands Communicatie - provinciale bijdrage 2021 - 2023	1.1.4		X			
89	6-4-2021	Rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020	4.3.3		X			
93	6-4-2021	Budget Europese cofinanciering 2020	4.1.7			X		
96	6-4-2021	Realisatie station Maastricht Noord fase II	3.1.2			X		
97	6-4-2021	Procesmiddelen vrachtwagenparkeren	3.2.1			X		
99	6-4-2021	Interreg VA project 'Waar is de grens'	4.1.7			X		
106	6-4-2021	DU Weerbaar bestuur kleinere gemeenten	4.1.1			X		
107	6-4-2021	Middelen wegbeheer	3.2.5			X		
108	6-4-2021	Pilot Mobility as a Service	3.1.1			X		
109	6-4-2021	Procesmiddelen Kwaliteit Limburgse Centra	2.4.2			X		
110	6-4-2021	Bovenwettelijke compensatie VDL Nedcar	2.4.2			X		
111	6-4-2021	Onderhoud ZLSM	3.1.2			X		
112	6-4-2021	Rijksbijdrage Snelfietsroute Maastricht-Sittard	3.2.2			X		
113	6-4-2021	Procesmiddelen EXPO REAL	2.4.2			X		
114	6-4-2021	Middelen CFOOR	3.2.5			X		
115	6-4-2021	Werkbudget Controlecommissie	4.4.1	X				
117	6-4-2021	Invulling generieke taakstelling budget Ondernemingsraad	4.3.5					X
118	6-4-2021	Digitalisering P&C cyclus	4.2.0	X				
119	6-4-2021	Beleidskader Fiets	3.2.2			X		
120	6-4-2021	Budget rijks- en veiligheidstaken CdK	4.3.5			X		
121	6-4-2021	Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen	2.1.1		X			
122	6-4-2021	Middelen Herdenking 75 jaar bevrijding	4.1.9			X		
123	6-4-2021	Middelen Regiobranding 2020	4.1.10				X	
124	6-4-2021	Middelen scholing PS	4.4.1	X				
125	6-4-2021	Investeringsagenda gemeente Beekdaelen	4.1.2				X	
126	6-4-2021	Procesmiddelen concessieverlening	3.1.1			X		
127	6-4-2021	Middelen BO MIRT	3.2.1			X		
128	6-4-2021	Doorontwikkeling verkeersmeetnet	3.2.1			X		
129	6-4-2021	Budget Logistiek	3.2.4			X		
130	6-4-2021	Procesmiddelen Gebiedsverkenningen	3.2.1			X		
131	PS 11-12-20	Correctie dekking Monumentenwacht Limburg inzake het tekort 2020	4.3.4	X				
132	6-4-2021	IBA Parkstad	2.4.3			X		
133	6-4-2021	Nationale Agenda Laadinfrastructuur	3.2.1			X		
134	6-4-2021	Mijnbouwschade	3.7.5			X		
135	23-2-2021	Brightsite	1.2.6		X			
136	6-4-2021	Projecten provinciale cofinanciering Regiodeal Parkstad 2e termijn	2.4.4			X		
137	6-4-2021	Aanpak zeer zorgwekkende stoffen	3.7.11			X		
138	6-4-2021	Facilitering PvA NOVI	3.4.1			X		
139	6-4-2021	Ontwerpend onderzoek gebiedsontwikkeling ruimtegebruik RES	3.4.1			X		
140	6-4-2021	Middelen dossier Edelchemie	3.7.4			X		
143	6-4-2021	Landschapsfonds	3.4.4			X		
144	6-4-2021	Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	Div	X				
145	6-4-2021	Middelen Cultuur	2.2.1			X	X	
146	6-4-2021	Uitgaven acquisitie	1.1.2			X		
147	6-4-2021	Subsidieregeling MKB Innovatiestimulering	1.1.1				X	
148	6-4-2021	Restant Procesmiddelen vernieuwing economisch Beleidskader	4.3.4			X		
149	6-4-2021	Project Einstein Telescope EMR Site & Technology (E-TEST)	4.3.4			X		
150	6-4-2021	Tussenmeting impact Kennis-As	1.1.4			X		
151	6-4-2021	NEDAB kosten luchthaven MAA	1.1.5			X		
152	6-4-2021	Middelen Interregproject Europe S3Chem	1.2.1			X		
153	6-4-2021	Startersondersteuning Chemelot	1.2.2			X		
154	6-4-2021	Procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus	1.2.2			X		
155	6-4-2021	Interregproject Medtech4Europe	1.2.2			X		

Begrotingswijziging			Product	PS-besluit	GS-besluit	Meerjarige project/ verplichting	Subsidie regelingen	Personeel en organisatie
Nr	Datum besluit	Omschrijving						
156	6-4-2021	Procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus	1.2.4			X		
157	6-4-2021	Procesmiddelen Chemelot 2025	1.2.6			X		
158	6-4-2021	Inrichting Technische Veiligheidscommissie	1.2.6			X		
159	9-2-2021	Sibelco Groeve	1.2.7			X		
160	6-4-2021	Interregproject Europe Regions4Food	1.2.8			X		
161	6-4-2021	Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst'	1.2.8	X				
162	6-4-2021	Landschapinterventies	1.3.1			X		
163	6-4-2021	3e tranche HAS Venlo	1.3.2			X		
164	6-4-2021	Subsidieregeling Euregionaal Onderwijs 2020-2021	1.3.2				X	
165	6-4-2021	Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023	2.1.1	X				
166	6-4-2021	Beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0	3.7.2	X				
167	6-4-2021	Interregproject Digital Deconstruction	3.7.2			X		
168	6-4-2021	Uitvoering Samenwerkingsovereenkomst Maasgaard	3.4.4			X		
169	6-4-2021	Uitvoeringskosten POP3 Leader programma	3.4.4			X		
170	6-4-2021	Propositie Heuvelland	3.4.4			X		
171	6-4-2021	Uitgaven " Één miljoen bomenplan"	3.8.1			X		
172	6-4-2021	Uitgaven stikstof en N2000 maatregelen	3.8.1			X		
173	6-4-2021	Natuurbeschermingswet en soorten	3.8.1			X		
174	6-4-2021	Diverse budgetten product Natuur	3.8.1			X		
175	6-4-2021	Uitvoeringsprogramma Water	3.6.1			X		
176	6-4-2021	Uitvoeringsovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden	3.6.1			X		
177	6-4-2021	Interreg VA project LIVES	3.6.1			X		
178	6-4-2021	Uitgaven Erfgoed	2.2.2			X		
179	6-4-2021	Uitgaven Veiligheid	2.1.2			X	X	
180	23-2-2021	Subsidieverlening stichting euPrevent | EMR	4.1.7		X			
181	6-4-2021	Personeelsbudget	4.2.0					X
182	6-4-2021	Wonen in Limburg	3.3.1			X	X	
183	6-4-2021	Budget Sociale agenda	2.1.1			X	X	
184	6-4-2021	Maastricht Aachen Airport, Aviation Valley en omgevingsmanagement	1.1.5			X		
185	6-4-2021	Bibliotheekwerk	2.1.1				X	
186	6-4-2021	Middelen energie	3.7.1	X		X		
188	6-4-2021	Diverse budgetten Archeologie	2.2.4			X	X	
189	6-4-2021	Uitgaven Monumenten	2.2.3			X	X	
190	6-4-2021	Rentekortingen duurzaamheidsleningen	4.3.3		X			
191	6-4-2021	Uitgaven Sport	2.3.1			X	X	
192	6-4-2021	Natuurgebiedenbeheer	3.8.1			X		
193	6-4-2021	Bijdrage Marsna Paper Meerssen	3.4.7			X		
194	6-4-2021	Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar	3.4.7			X		
195	PS 18-12-20	Bestemming resultaat 2020: M2719 Steun kwetsbare kinderen	2.1.1	X				
197	9-2-2021	Project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving	3.4.9		X			
201	6-4-2021	Proces- en projectkosten IBA Parkstad	2.4.3			X		
202	6-4-2021	Grondtransacties BPL	3.4.3			X		
204	6-4-2021	Digitalisering erfgoed	2.2.2			X		
206	6-4-2021	Vrijval reserve zilver bronsgroene natuur	4.3.5		X			
213	6-4-2021	Bestemming resultaat 2020: Toevoeging aan bruteringsreserve Limburgs Museum	4.3.3		X			
216	6-4-2021	Fasering huurkorting 2020 Museumplein Kerkrade	2.2.1			X		
219	6-4-2021	Bestemming resultaat 2020: Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves	4.3.5		X			

* *De gebruikte nummering bij de voorstellen is een technische code voor de aansluiting met de provinciale financiële administratie.*

Overboekingen per programma

De overboekingsvoorstellen hebben vooral betrekking op fasering van de uitgaven naar 2021 e.v.
Bij een aantal beleidsprogramma's is er sprake van fasering/ doorschuiven van middelen m.b.t vastgestelde beleidskaders. De inzet van de beleidsintensiveringsmiddelen zijn begroot over de periode 2020-2023 op verschillende beleidsproducten. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het betreffende kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Op onderdelen is ook sprake van budgetoverschrijdingen in het boekjaar 2020 welke op het (meerjarige) budget 2021 worden gecorrigeerd. Dit zijn negatieve overboekingsvoorstellen. In de grafiek zijn de totale bedragen van de overboekingen 2021-2024 gesaldeerd (de baten en lasten) gepresenteerd.

Bedragen in € x 1.000

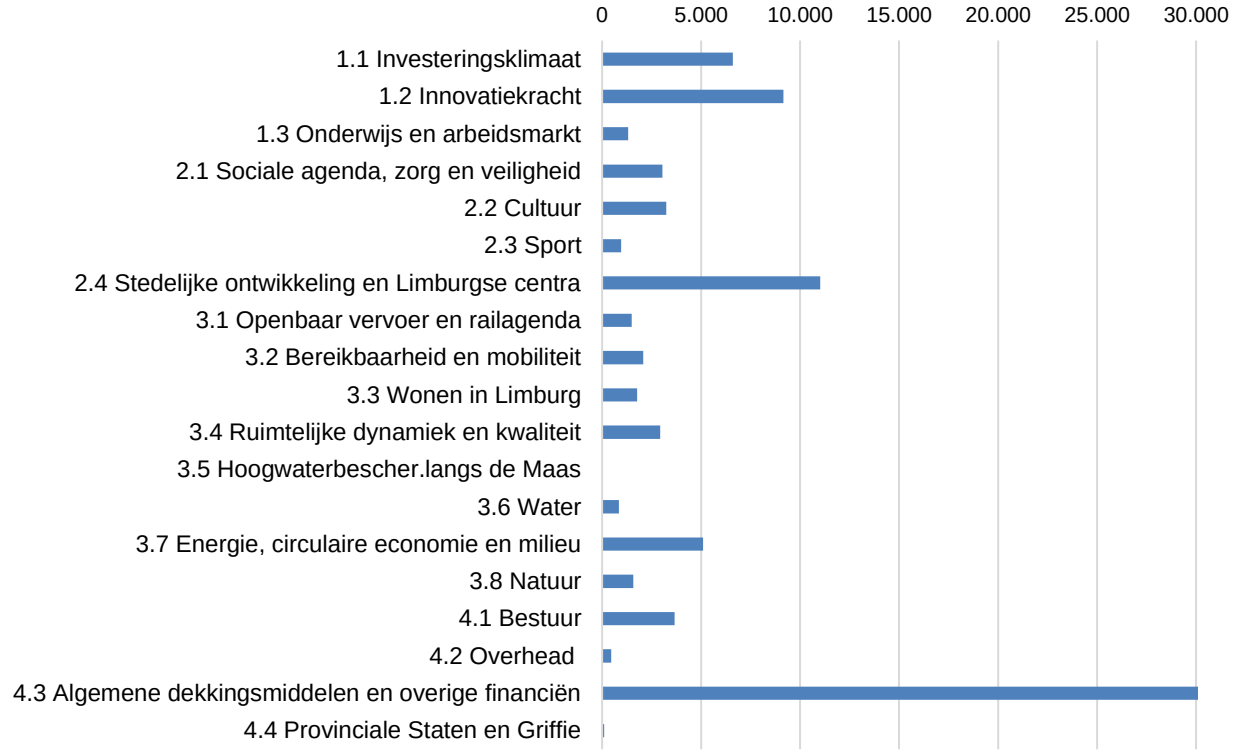

De uitschieters in de grafiek hebben vooral betrekking op:

- Programma 1.1. Investeringsklimaat: fasering van middelen (€ 6,61 mln.) voor projecten rondom o.a. LIOF Limburg Toekomstbestendig, acquisitie en luchthaven MAA;
- Programma 1.2. Innovatiekracht (€ 9,16 mln.): met name uitvoering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023, Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst' en ontwikkeling van de campussen;
- Programma 2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra: betreft € 10,23 mln. projecten Regiodeal Parkstad;
- Programma 4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën: meerjarige reservering t.b.v. rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020 ad € 26,65 mln., het overboeken van de personele begroting en de invulling van de generieke taakstelling ad € 2,08 mln.

De gespecificeerde toelichtingen zijn verder in deze bijlage opgenomen.

Invulling van de taakstelling
Conform de financiële kaders van de Herfstbrief 2019 is besloten om een (bezuinigings)taakstelling door te voeren van € 50 mln. In deze Jaarstukken is een voorstel voor een bijdrage aan de taakstelling verwerkt van € 2,08 mln. In deze Statenperiode resteert dan nog € 6,40 mln. oftewel 13%. Deze bijdrage ad € 2,08 mln. is toegelicht bij programma 4.3 Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën (product 4.3.5. Stelposten).

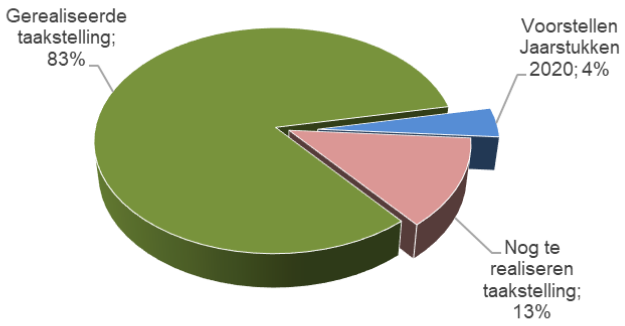

De opzet van de presentatie is gelijk aan een reguliere afwijkingenrapportage.
Aan het einde van dit hoofdstuk is de 2e Begrotingswijziging 2021 opgenomen.

1.1. Investeringsklimaat

€ x 1.000

1.1.1 Economische samenwerking	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
144 Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	80	0	0	0
147 Subsidieregeling MKB Innovatiestimulering	1.241	0	0	0
Totaal lasten	**1.321**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-1.321	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.321**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)

In de Statenvergadering van 29 juni 2020 hebben Provinciale Staten het Missiegedreven Economisch Beleidskader (MEB) vastgesteld en ingestemd met het inzetten van de beleidsintensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt ad € 16.905.000 en de beleidsintensiveringsmiddelen Toerisme & Recreatie ad € 7.892.500. De inzet van deze middelen is begroot over de periode 2020-2023 op verschillende beleidsproducten. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen van totaal € 3.884.771 over te boeken naar 2021. Het betreft de restantmiddelen op de volgende producten:

€ x 1

Product / onderdeel	Bedrag
Product 1.1.1. Economische Samenwerking	80.000
Product 1.1.3. MKB	211.350
Product 1.2.7. Toerisme en Recreatie	2.923.421
Product 1.3.1. Arbeidsmarkt	400.000
Product 1.3.2. Onderwijs	270.000
Totaal	**3.884.771**

147. Subsidieregeling MKB Innovatiestimulering (GS 6-4-2021)

Het restant budget van de subsidieregeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT) bedraagt € 1.241.026. Conform de samenwerkingsovereenkomst met het Rijk dienen deze middelen ingezet te worden voor de uitvoering van de MIT-regeling zoals afgesproken in het convenant van 8 mei 2015. Voorgesteld wordt het restant budget van deze regeling over te boeken naar 2021, zodat de MIT in 2021 afgehandeld respectievelijk voortgezet kan worden.

€ x 1.000

1.1.2 Acquisitie en LIOF		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
146	Uitgaven acquisitie	692	0	0	0
	Totaal lasten	**692**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-692	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-692**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

146. Uitgaven Acquisitie (GS 6-4-2021)

De resterende middelen in 2020 voor Acquisitie worden in 2021 ingezet voor een aantal investeringssubsidies/ leads die momenteel in voorbereiding zijn, maar waarvan de effectuering in 2021 zal plaatsvinden. Voorgesteld wordt het restantbedrag van € 692.110 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

1.1.3 MKB		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
82	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	1.930	0	0	0
144	Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	211	0	0	0
	Totaal lasten	**2.141**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.141	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.141**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

82. Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig (GS 1-12-2020)

GS hebben besloten aan LIOF voor het ontwikkelprogramma Limburg Toekomstbestendig een subsidie van totaal € 8.700.000 te verlenen, waarvan € 5.500.000 provinciale subsidie en € 3.200.000 uit de EZK middelen. Dit 3-jarig integraal ontwikkelprogramma is gericht op innovatiebevordering en ondernemersondersteuning voor het MKB in Limburg.

De provinciale bijdrage komt ten laste van:

- product 1.2.8. Innovatieve Landbouw € 2.000.000;
- product 1.1.3. MKB € 1.929.825;
- product 4.3.4. Reservering nieuw beleid (intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs, Arbeidsmarkt) € 70.175;
- product 3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie € 1.500.000.

De bijdragen vanuit de producten 1.2.8. Innovatieve Landbouw € 2.000.000, 1.1.3. MKB € 1.929.825 en 3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie € 1.500.000 van totaal € 5.429.825 waren voorzien in 2020 en worden conform de subsidiebeschikking overgeboekt naar 2021 t/m 2024, namelijk:

- product 1.2.8. Innovatieve Landbouw € 930.000 naar 2021, € 660.000 naar 2022, € 270.000 naar 2023 en € 140.000 naar 2024;
- product 1.1.3. MKB € 1.929.825 naar 2021;
- product 3.7.2. Duurzaamheid en Circulaire economie € 710.000 naar 2021, € 500.000 naar 2022, € 210.000 naar 2023 en € 80.000 naar 2024.

De aanwending van de intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs en Arbeidsmarkt van € 70.175 en de reserve aandelentransactie LIOF € 3.200.0000 (middelen EZK) worden verwerkt in de 1e Afwijkingenrapportage 2021.

144. Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)
Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

€ x 1.000

1.1.4 Brightland Kennis/As		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
84	Brightlands Communicatie - provinciale bijdrage 2021 - 2023	30	30	130	0
150	Tussenmeting impact Kennis-As	30	0	0	0
	Totaal lasten	**60**	**30**	**130**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-60	-30	-130	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-60**	**-30**	**-130**	**0**

Financiële toelichting

84. Brightlands Communicatie - provinciale bijdrage 2021 - 2023 (GS 1-12-2020)
Gedeputeerde Staten hebben ingestemd met het meerjarenplan voor Brightlands Communicatie en het beschikbaar stellen van in totaal € 1.080.000 voor de periode 2021 t/m 2023. De provinciale bijdrage van € 1.080.000 komt ten laste van:

- MEB voor € 540.000 (product 1.1.4. Brightlands Kennis/As);
- Circulaire Economie voor € 270.000 (product 3.7.2.Duurzaamheid en Circulaire economie);
- Landbouw voor € 270.000 (product Greenport Venlo & Brightlands Campus Greenport Venlo).

Dit is conform mededeling portefeuillehouder van 4 december 2020.
De bijdrage vanuit het MEB is in de begroting voor totaal € 540.000 opgenomen, namelijk in 2020 € 190.000, 2021 € 180.000 en in 2022 € 170.000. De fasering van deze middelen wordt volgens het meerjarenplan aangepast in € 210.000 in 2021, € 200.000 in 2022 en € 130.000 in 2023. Derhalve wordt het beschikbare budget 2020 (€ 190.000) gefaseerd over de jaren 2021 t/m 2023 (€ 30.000 in 2021,

€ 30.000 in 2022 en € 130.000 in 2023).zodat deze middelen ingezet kunnen worden voor de uitvoering van dit meerjarenplan.

150. Tussenmeting impact Kennis-As (GS 6-4-2021)
De verwachting is dat de tussenmeting impact-analyse Kennis-As projecten in 2021 wordt afgerond. Er resteren nog middelen in 2020, omdat de opdracht van de tussenmeting, die volledig was voorzien in 2020, niet voor het eind van het jaar is geëffectueerd. Derhalve worden de hiervoor gereserveerde middelen van € 29.828 overgeboekt naar 2021 zodat in 2021 aan deze betaalverplichting voldaan kan worden. Na oplevering van de tussenmeting worden Provinciale Staten hierover geïnformeerd.

€ x 1.000

1.1.5 Maastricht Aachen Airport		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
151	NEDAB kosten luchthaven MAA	2.024	0	0	0
184	Maastricht Aachen Airport, Aviation Valley en omgevingsmanagement	208	0	0	0
	Totaal lasten	**2.232**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.232	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
151	Bestemmingsreserve NEDAB	1.024	0	0	0
184	Bestemmingsreserve NEDAB	208	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**1.232**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.000**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

151. NEDAB kosten luchthaven MAA (GS 6-4-2021)
De bijdrage van de 2e helft van 2020 voor de 'Niet Economische Diensten van Algemeen Belang' kosten (NEDAB) is door Maastricht Aachen Beheer & Infrastructuur (MAA B&I B.V.) niet afgeroepen. Deze afroep zal begin 2021 plaatsvinden. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 2.024.400 inclusief de aanwending van de bestemmingsreserve NEDAB van € 1.024.400 over te hevelen naar 2021, zodat in 2021 aan deze betaalverplichting voldaan kan worden.

184. Fasering procesmiddelen Maastricht Aachen Airport (GS 6-4-2021)
De procesmiddelen, gerelateerd aan de toekomst van Maastricht Aachen Airport, zijn in 2020 niet volledig ingezet. GS hebben besloten dat deze onderdeel zijn van de businesscase voor MAA B&I B.V. voor de periode 2016-2026. Er is besloten (GS 22 november 2016) dat deze aan MAA B&I B.V. na aftrek van lopende verplichtingen zullen worden overgemaakt. Deze middelen dienen hiervoor beschikbaar te blijven. Derhalve wordt het restant van € 177.443 overgeheveld naar 2021.
Daarnaast zijn in de begroting 2020 procesmiddelen opgenomen voor het uitvoeren van activiteiten ten behoeve van de nieuwe aanvraag luchthavenbesluit. Omdat een aantal opdrachten, waaronder het

advies van Pieter van Geel, doorlopen naar 2021, wordt voorgesteld het restantbudget van € 30.601 over te boeken naar 2021, zodat aan deze betaalverplichtingen voldaan kan worden.
Middels deze wijziging wordt voorgesteld in totaal € 208.044 over te boeken naar 2021.

1.2. Innovatiekracht

€ x 1.000

1.2.1 Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
152 Middelen Interregproject Europe S3Chem	17	0	0	0
Totaal lasten	**17**	**0**	**0**	**0**
Baten				
152 Middelen Interregproject Europe S3Chem	21	0	0	0
Totaal baten	**21**	**0**	**0**	**0**
	4	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**4**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

152. Middelen interregproject Europe S3Chem (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2016 (PS 4 november 2016) is ingestemd met de partnerovereenkomst Europese samenwerkingsproject chemie-regio's (S3Chem). Dit project heeft een looptijd van 6 jaar (2016-2021). In 2021 wordt de einddeclaratie van dit project ingediend en volgt de eindafrekening. Derhalve wordt het restant budget van € 17.123 en de verwachte bijdrage vanuit Europa van € 21.091 overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

1.2.2 Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
153 Startersondersteuning Chemelot	100	0	0	0
154 Procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus	25	0	0	0
155 Interregproject Medtech4Europe	142	0	0	0
Totaal lasten	**267**	**0**	**0**	**0**
Baten				
155 Interregproject Medtech4Europe	55	0	0	0
Totaal baten	**55**	**0**	**0**	**0**
	-212	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-212**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

153. Startersondersteuning Chemelot (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6 november 2020) was er voor het start up programma van Brightlands Maastricht Health Campus (Medlim) € 100.000 gereserveerd. Dit is wegens Covid-19 vertraagd. De verwachting is dat deze middelen in 2021 ingezet gaan worden voor MHC spin-offs. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen over te boeken naar 2021.

154. Procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus Maastricht (GS 6-4-2021)

Voorgesteld wordt om de restant procesmiddelen Brightlands Maastricht Health Campus Maastricht van € 25.000 over te boeken naar 2021. Deze middelen zijn in 2021 noodzakelijk ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de Brightlands Campus Maastricht. Deze worden in 2021 onder andere aangewend voor onderzoekskosten van de businesscase Regmed XB. Dit traject loopt nog.

155. Interregproject Medtech4Europe (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2018 (PS 9 november 2018) is ingestemd met de deelname aan het Interreg Europe project "Medtech4Europe". Het project is gericht op kennisuitwisseling en intensieve samenwerking met 7 andere Europese regio's op het vlak van Medische Technologieën (MEDTECH), gerelateerd aan de Brightlands Maastricht Health Campus. Het project heeft een looptijd van juni 2018 tot en met november 2022.
Voorgesteld wordt het restant budget (€ 141.524 lasten en € 54.595 baten) over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

1.2.4 Services & Brightlands Smart Services Campus	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
156 Procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus	10	0	0	0
Totaal lasten	**10**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-10	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-10**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

156. Procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus Heerlen (GS 6-4-2021)

Voorgesteld wordt de restant procesmiddelen Brightlands Smart Services Campus Heerlen van € 10.000 over te boeken naar 2021. Deze middelen zijn in 2021 noodzakelijk ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de Brightlands Campus Heerlen. Voor de uitvoering van de motie 2638 Lodewijks 'Brightlands is van ons allemaal' (PS 9 november 2020) wordt dit budget onder andere ingezet voor het opstellen van een roadmap conform mededelingen portefeuillehouder van 26 januari 2021.

€ x 1.000

1.2.6 Industrie	Begroting	Meerjarenraming		
0	2021	2022	2023	2024
Lasten				
135 Brightsite	1.500	0	0	500
157 Procesmiddelen Chemelot 2025	91	0	0	0
158 Inrichting Technische Veiligheidscommissie	174	0	0	0
Totaal lasten	**1.764**	**0**	**0**	**500**
Baten				
157 Procesmiddelen Chemelot 2025	76	0	0	0
158 Inrichting Technische Veiligheidscommissie	55	0	0	0
Totaal baten	**131**	**0**	**0**	**0**
	-1.633	0	0	-500
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.633**	**0**	**0**	**-500**

Financiële toelichting

135. Brightsite (GS 23-2-2021)

Provinciale Staten hebben op 25 juni 2020 besloten Gedeputeerde Staten op te dragen een langdurige subsidie van € 9 mln. te beschikken aan Transforming Industry (nog op te richten entiteit) ten behoeve van Brightsite. Het afgeven van de beschikking heeft vertraging opgelopen. Als gevolg van het onderzoek naar de uitvoerbaarheid (Amendement 68 4e Gewijzigd Lodewijks cs inzake Langjarige subsidie uitvoeringsfase Brightsite) is CSP B.V. (Chemelot Scientific Participations B.V.) de aanvragende partij geworden, welke pas op 17 november 2020 de subsidieaanvraag heeft ingediend. Daarnaast is er op 18 december 2020 nog aanvullende informatie ontvangen. De subsidie is reeds verleend (GS 23-2-2021). Het bedrag in 2020 van € 2 mln. is hiervoor overgeboekt naar 2021 € 1,5 mln. en 2024 € 0,5 mln.

157. Procesmiddelen Chemelot 2025 (GS 6-4-2021)

Op 10 mei 2016 hebben PS kennis genomen van de Visie Chemelot 2025. Deze visie is opgesteld door acht private partijen van industriepark (SABIC, OCI, Arlanxeo, Fibrant, AnQore, DSM, Sitech en USG) samen met de Brightlands Chemelot Campus. Voor de Provincie Limburg zijn in dat kader de thema's 'Ontwikkeling industriepark', 'doorgroei campus', 'financieringsvraagstukken', 'acquisitie', 'verduurzaming', en 'ontsluiting' in directe zin relevant. In dit kader zijn in de Herfstbrief 2019
(PS 4 oktober 2019) en Eindejaarsbijstelling 2019 (PS 13 december 2019) hiervoor procesmiddelen beschikbaar gesteld, onder andere voor het opstellen van een omgevingsplandeel Chemelot, gebiedsvisie omgeving Chemelot, governance Chemelot, verduurzaming Chemelot etc. De gebiedsvisie Chemelot wordt in de eerste helft 2021 verwacht. Afgesproken is dat externe partijen hieraan bijdragen (begrote bijdrage partners is € 76.132). De financiële afwikkeling hiervan (facturatie externe partners en eindrekening gebiedsvisie) vindt in 2021 plaats. Derhalve wordt voorgesteld het restant budget van € 14.551 (€ 90.683 lasten en € 76.132 baten) over te boeken naar 2021.

158. Inrichting Technische Veiligheidscommissie (GS 6-4-2021)

Voor het uitwerken van diverse essentiële elementen uit de 'Veiligheidsvisie Chemelot e.o.' is een onafhankelijk platform ingesteld, de zogenaamde Technische Veiligheidscommissie (TVC). Hierdoor

worden de ambitie en visie geconcretiseerd en de veiligheidssituatie op en rond Chemelot verbeterd. De taakopdracht van de TVC is tijdelijk en loopt door t/m het tweede kwartaal van 2021. Derhalve vindt de definitieve financiële afwikkeling van de TVC in 2021 plaats. Voorgesteld wordt het restant budget (€ 173.631 lasten en € 55.000 baten) over te boeken naar 2021. De geraamde baten betreffen de bijdragen van de gemeenten Beek, Stein en Sittard-Geleen.

€ x 1.000

1.2.7 Toerisme en recreatie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
144	Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	2.923	0	0	0
159	Sibelco Groeve	300	0	0	0
	Totaal lasten	**3.223**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-3.223	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-3.223**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Fasering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)
Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

159. Sibelco groeve (GS 9-2-2021)
GS hebben 9 februari 2021 besloten aan de gemeente Heerlen een incidentele projectsubsidie te verlenen voor het project Rondje Groeves. De subsidieverlening was aanvankelijk voorzien in 2020. In afwachting van de uitspraak van de Raad van State d.d. 21 oktober 2020 is dit proces vertraagd. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 300.000 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

1.2.8 Innovatieve landbouw		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
82	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	930	660	270	140
160	Interregproject Europe Regions4Food	88	0	0	0
161	Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst'	1.569	0	0	0
	Totaal lasten	**2.587**	**660**	**270**	**140**
Baten					
160	Interregproject Europe Regions4Food	69	0	0	0
	Totaal baten	**69**	**0**	**0**	**0**
		-2.518	**-660**	**-270**	**-140**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.518**	**-660**	**-270**	**-140**

Financiële toelichting

82. Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig (GS 1-12-2020)

Zie toelichting product 1.1.3. MKB.

160. Interreg Europe Regions4Food (GS 6-4-2021)

In de 2e Afwijkingenrapportage 2018 (PS 9 november 2018) is ingestemd met de deelname aan het Interreg Europe project Regions4Food. Dit project heeft als hoofddoel het maximeren van de innovatiepotentie van alle factoren van de Agro- en Voedselwaardeketen door inzet van ICT. Hieronder wordt enerzijds de digitalisering van de processen en anderzijds het gebruik van verwaarding van Big Data voor kennisontwikkeling, marktinformatie en management verstaan. Het project loopt tot en met 2023. Voorgesteld wordt het restantbudget (€ 88.018 lasten en € 69.056 baten) over te boeken naar 2021.

161. Beleidskader Landbouw 'Koers naar de Toekomst' (GS 6-4-2021)

Conform het beleidskader Limburgse Landbouw en Agrifoodsector (PS 29 juni 2020) is er in 2020 voor de uitvoering van de lijnen missie gedreven innoveren sector, circulair produceren, sterker in de marktketen en grensoverschrijdend verbinden € 4.300.000 beschikbaar gesteld. Het beschikbaar gesteld budget was een indicatief bedrag en dient voor de uitvoering van dit kader beschikbaar te blijven, zodat de afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen van € 1.568.775 over te boeken naar 2021. Dit restantbudget is onder andere geoormerkt voor de 3e tranche HAS Venlo € 700.000 (PS 24 september 2020).

1.3. Onderwijs en arbeidsmarkt

€ x 1.000

1.3.1 Arbeidsmarkt	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
144 Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	400	0	0	0
Totaal lasten	**400**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-400	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-400**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Fasering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)

Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

€ x 1.000

1.3.2 Onderwijs	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
144 Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023	270	0	0	0
163 3e tranche HAS Venlo	700	0	0	0
164 Subsidieregeling Euregionaal Onderwijs 2020-2021	-47	0	0	0
Totaal lasten	**923**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-923	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-923**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

144. Fasering Missiegedreven Economisch Beleidskader 2020-2023 (GS 6-4-2021)

Zie toelichting product 1.1.1. Economische samenwerking.

163. Financiering 3e tranche HAS Venlo (GS 6-4-2021)

Provinciale Staten hebben ingestemd met de doorontwikkeling van HAS Venlo middels het programma ‘Binden en boeien voor de wereld van morgen’. De provinciale bijdrage voor de derde fase HAS Venlo bedraagt € 1.400.000 voor de periode 2020-2023. De subsidieverlening van de derde tranche was voorzien in 2020. Omdat de Provincie van de HAS geen subsidieaanvraag heeft ontvangen in 2020, wordt de subsidie verleend in 2021. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen over te boeken naar 2021. Voor het product 1.3.2. Onderwijs betreft dit € 700.000. De overige € 700.000 waren voorzien op het product 1.2.8. Innovatieve Landbouw.

164. Subsidieregeling Euregionaal Onderwijs 2020-2021 (GS 6-4-2021)

Op 7 juli 2020 hebben GS ingestemd met de vaststelling van de Nadere subsidieregels Euregionaal Onderwijs 2020-2021. De gereserveerde middelen voor de uitvoering van deze regeling waren volledig in 2021 voorzien (conform Eindejaarsbijstelling 2020, PS 17 december 2019). Echter eind 2020 zijn er vanuit deze subsidieregeling nog twee subsidies verleend namelijk aan Stichting Onderwijs Midden-Limburg en Hogeschool Zuyd. Voorgesteld wordt dit tekort van € 47.317 te verrekenen met de hiervoor gereserveerde middelen in 2021.

2.1. Sociale agenda, zorg en veiligheid

€ x 1.000

2.1.1 Sociale agenda en Zorg		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
121	Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen	50	0	0	0
165	Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023	686	0	0	0
183	Budget Sociale agenda	971	0	0	0
185	Bibliotheekwerk	824	0	0	0
197	Project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving	247	0	0	0
195	*Bestemming resultaat 2020: M2719 Steun kwetsbare kinderen*	*125*	0	0	0
	Totaal lasten	**2.903**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.903	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.903**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

121. Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen (GS 6-4-2021)

Zie toelichting product 4.1.1. Rijks- en veiligheidstaken CdK.

165. Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023 (GS 6-4-2021)

In de Statenvergadering van 7 februari 2020 hebben Provinciale Staten het Uitvoeringskader Sociale Agenda 2020-2023 vastgesteld en ingestemd met het inzetten van de beleidsintensiveringsmiddelen Sociale Agenda € 17.537.500 en beleidsintensiveringsmiddelen Onvoorzien € 1.500.000. Deze middelen worden ingezet voor de uitvoering van de lijnen:

- Lijn 1 Opgroeien en ontplooien
- Lijn 2 Kans op ontwikkeling en werk
- Lijn 3 Vitaal meedoen
- Lijn 4 Vitale gemeenschappen

En amendementen:

- Amendement 50 inzake Behoud middelen voor Limburg Regenboogprovincie
- Amendement 52 inzake Nederlandse taal en Armoede

Deze middelen zijn begroot over de periode 2020-2023. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het kader en amendementen 50 en 52 beschikbaar te blijven. Derhalve wordt voorgesteld de niet bestede middelen van € 686. 209 over te boeken naar 2021.

183. Overige budgetten Sociale Agenda (GS 6-4-2021)

In dit overboekingsvoorstel van totaal € 970.589 zijn de volgende projecten/budgetten verwerkt:

1.Wijkaanpak Vastenavond Kamp

De provincie is als partner betrokken bij de integrale wijkenaanpak Vastenavondkamp in Venlo-Blerick. Dit is bekrachtigd met een samenwerkingsconvenant (GS 12 maart 2019), waarin is verklaard met enkele procespartners (gemeente Venlo en woningcorporaties Antares en Woonwenz) samen te werken aan de ontwikkeling van deze speerpuntwijk. De gemeente Venlo heeft eind 2020 een gebiedsvisie voor de wijk Vastenavondkamp opgeleverd. In de eerste helft van 2021 wordt het Uitvoeringsplan nader uitgewerkt, dat onderdeel is voor de provinciale subsidieaanvraag. Het restant budget van € 752.659 dient voor deze wijkenaanpak beschikbaar te blijven. Derhalve wordt voorgesteld dit restant van € 752.659 over te boeken naar 2021. Daarnaast is er in de reserve Transitiefonds Limburgse Woningmarkt € 1.529.400 voor dit project gelabeld.

2.Scholingsplan Limburg Positief

Een aantal opdrachten en/of werkzaamheden is aan het eind van 2020 niet geëffectueerd en loopt door naar 2021. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 17.988 over te boeken naar 2021, zodat in 2021 aan deze betaalverplichting voldaan kan worden.

3.Project Burgerbegroting gemeente Maastricht

De Burgerbegroting heeft als doel de burger meer ruimte te geven voor zelfsturing en gemeenschapsvorming in de eigen leefomgeving. In gezamenlijke afstemming komen burgers tot een afweging van projecten in de eigen buurt, met als direct resultaat concrete projecten die uitgevoerd zullen worden. Het motto van de Burgerbegroting is: ontmoeten, kennismaken en samen besluiten nemen. Fysieke ontmoetingen zijn essentieel voor een goed verloop van de Burgerbegroting. Juist deze kernwaarden konden in 2020, gezien de beperkingen vanwege COVID-19, onvoldoende tot hun recht komen. Dit heeft ertoe geleid dat de start van de Burgerbegroting is uitgesteld naar september 2021. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor bestuurlijk toegezegde bijdrage van € 150.000 over te boeken naar 2021.

4. Project t Thoeshoes Maasbree

Thoeshoes Maasbree heeft als doel het aanbieden van intensieve dagbesteding, met een dag(nacht)voorziening, bedoeld voor mensen met dementie en ter ontlasting van de mantelzorger. Het is een burgerinitiatief zonder commerciële bedoelingen dat door de Maasbreese gemeenschap wordt gedragen. Het initiatief valt bestuurlijk onder de Stichting Dorpsontmoeting Hoës van Bree. In een bestuurlijk overleg met de stichting en de gemeente Peel en Maas is op 18 december 2019 een provinciale subsidie toegezegd van € 100.000. Momenteel lopen de onderhandelingen tussen gemeente Peel en Maas en de stichting inzake exploitatie en investeringskosten. Gezien de complexiteit van deze subsidieaanvraag is de verwachting dat medio 2021 de subsidie verleend wordt. Derhalve wordt voorgesteld de hiervoor gereserveerde middelen van € 100.000 over te boeken naar 2021.

5.Nadere subsidieregels gemeenschapsaccommodaties 2020-2023

Voor de uitvoering van de nadere subsidieregels gemeenschapsaccommodatie 2020-2023 zijn in de begroting jaarlijks indicatieve bedragen opgenomen. In 2020 is voor de uitvoering van deze regeling € 425.058 ingezet. Dit is € 100.058 hoger dan in de begroting 2020 was voorzien. Derhalve wordt voorgesteld de hogere besteding van 2020 te verrekenen met het hiervoor bestemde budget in 2021.

6.Beleidsbrief Integratie 2020-2023

PS hebben 29 juni 2020 middels de 1e Afwijkingenrapportage ingestemd met het beschikbaar stellen van € 400.000 procesmiddelen integratie voor het faciliteren van bijeenkomsten, kennisdeling, het

verspreiden van informatie en de uitvoer van processen van diverse platforms en samenwerkingsverbanden. De procesmiddelen zijn beschikbaar gesteld voor de periode 2020 t/m 2023. De niet bestede middelen dienen voor de uitvoering van deze beleidsbrief beschikbaar te blijven. Derhalve wordt voorgesteld het restantbudget van € 50.000 over te boeken naar 2021.

185. Bibliotheekwerk (GS 06-04-2021)
Op 12 mei 2020 hebben GS ingestemd met de subsidieregeling 'Nadere subsidieregels Bibliotheek, Maatschappij en Laaggeletterdheid 2020-2023'. Met deze regeling wordt verder uitvoering gegeven aan de 'Intensivering aanpak laaggeletterdheid Provincie Limburg' en versterkt zo de aanpak door de Nederlands Limburgse bibliotheken, gemeenten en andere in de Nederlandse provincie Limburg gevestigde rechtspersonen die een rol spelen in de aanpak en bestrijding van laaggeletterdheid. In 2020 zijn door de beperkende maatregelen t.a.v. COVID-19 bibliotheken gesloten en hebben activiteiten niet of nauwelijks kunnen plaatsvinden. Naar verwachting worden de geplande activiteiten in 2020 alsnog in 2021 opgepakt. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 114.033 overgeboekt naar 2021. Daarnaast resteert er nog een bedrag van € 710.223. Dit bedrag is bestemd voor de subsidieverlening aan Cubiss Limburg voor het werkplan 2020. In 2020 is niet meer tot een definitieve afronding en beschikking van het dossier gekomen aangezien de voor de feitelijke toekenning van het exploitatiesubsidie 2020 aan Cubiss Limburg benodigde aanvullende en toereikende informatie pas in november 2020 door Cubiss is aangereikt. De uitbetaling van het restantbedrag vindt plaats bij de definitieve subsidieverlening 2020. Het restantbedrag wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.

197. Project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving (SEGO) (GS 9-2-2021)
Gedeputeerde Staten hebben besloten een provinciale subsidie van € 247.230 te verlenen aan Bouwmensen Limburg BV voor de uitvoering van het project Sectorversnelling Energietransitie Gebouwde Omgeving' (SEGO)'. Met dit project worden in de periode van 1 januari 2021 tot 31 mei 2023 jaarlijks 50 zijinstromers duurzaam toegeleid tot technische beroepen in de Limburgse gebouwde omgeving. De provinciale subsidie komt ten laste van de reguliere middelen 2020 van het product 2.1.1. Sociale Agenda en Zorg (onderdeel motie 2474 HCA Energietransitie en Duurzaamheid). Derhalve wordt voorgesteld € 247.230 over te boeken naar 2021.

195. Bestemming resultaat 2020 M2719 Steun kwetsbare kinderen (PS 18-12-2020)
In de PS-vergadering van 18 december 2020 is Motie 2719 Jetten cs inzake Steun kwetsbare kinderen aangenomen Hiervoor is een bedrag van € 0,13 mln. beschikbaar gesteld. Het project 'De kleine Beurs' wordt ondersteund vanuit deze motie, het betreft een project van Stichting Leergeld en het Jeugdfonds Sport en Cultuur en zet in op het vergroten van de bekendheid van de diverse fondsen en ondersteuningsmogelijkheden onder Limburgers in armoede. De overige gelden uit de motie worden lopende dit jaar verdeeld over genoemde fondsen.

€ x 1.000

2.1.2 Veiligheid	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
179 Uitgaven Veiligheid	139	0	0	0
Totaal lasten	**139**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-139	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
179 Reserve DU Bodemsanering	60	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**60**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-79**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

179. Uitgaven Veiligheid (GS 6-4-2021)

In de overboeking van € 139.000 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Veiligheidsagenda Limburg

Op 29 juni 2020 is het Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg door PS vastgesteld. De uitvoering van het kader is gestart, echter de opstartfase van projecten binnen de actielijnen heeft meer tijd gevergd dan vooraf ingeschat waardoor niet alle middelen in 2020 zijn besteed. Voor de uitvoering van de Veiligheidsagenda wordt het restantbedrag in 2020 van € 79.000 overgeboekt naar 2021.

2. Subsidieregeling opruimen drugsafval Limburg

Op 2 juni 2020 hebben GS ingestemd met het vaststellen van de Subsidieregeling opruiming drugsafval Provincie Limburg 2020. Het betreft een uniforme subsidieregeling, die in IPO-verband samen met het Ministerie van Justitie en Veiligheid en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) is opgesteld. Voor 2020 wordt de regeling uitgevoerd door de Provincie Noord-Brabant. Wij hebben Noord-Brabant gemandateerd voor het aanvragen van de Rijksmiddelen en voor de uitvoering van de regeling voor Limburg. De regeling heeft een looptijd tot 1 december 2020. Voor de afhandeling van subsidieaanvragen wordt het restantbedrag in 2020 van € 60.000 overgeboekt naar 2021, inclusief de dekking uit de reserve DU Bodemsanering.

2.2. Cultuur

€ x 1.000

2.2.1 Cultuur	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
145 Middelen Cultuur	1.205	0	0	0
Totaal lasten	**1.205**	**0**	**0**	**0**
Baten				
216 Fasering huurkorting 2020 Museumplein Kerkrade	0	100	100	100
Totaal baten	**0**	**100**	**100**	**100**
	-1.205	**100**	**100**	**100**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.205**	**100**	**100**	**100**

Financiële toelichting

145. Middelen Cultuur (GS 6-04-2021)

De overboeking van € 1.205.397 betreft:

1. *Beleidskader en Beleidsontwikkeling Cultuur*

Voor de continuering van de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 wordt een bedrag van € 20.000 overgeboekt. Dit bedrag behoort tot de inzet voor “Investeren in overleven”, conform mededeling portefeuillehouder d.d. 13 oktober 2020 inzake ‘Inzet vanwege Corona van maatregelen en middelen voor cultuur en erfgoed in Limburg’. Daarnaast is in 2020 een bijdrage als tegemoetkoming voor de geleden schade ten gevolge van coronacrisis aan de Jan van Eyck Academie toegekend van € 160.000. Een deel wordt gefinancierd uit de Specifieke Uitkering Culturele Voorzieningen en het overige deel uit onze beleidsmiddelen. Het tekort in 2020 van € 45.350 wordt uit 2021 naar voren gehaald.

2. *Nadere subsidieregels Cultuur 2020-2021*

Het subsidieplafond voor 'Projecten gericht op grensoverschrijdende culturele samenwerking' is in 2020 niet geheel besteed. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben grensoverschrijdende culturele projecten, onder meer gericht op ontmoeting met publiek van over de grens, belemmerd, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Waar culturele activiteiten in Nederland over het algemeen al nauwelijks doorgang konden vinden, gold dat nog meer voor grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten vanwege de stringentere maatregelen van de Duitse en Belgische overheden en de beperkingen aan het grensverkeer. Het resterend bedrag in 2020 van € 235.463 wordt ingezet voor “Investeren in overleven” gekoppeld aan de uitvoering van het Beleidsprogramma Cultuur en wordt daartoe overgeboekt naar 2021. Het subsidieplafond 2020 voor ‘Projectsubsidie Culturele festivals en evenementen’ is ook niet helemaal ingezet. De beperkende maatregelen vanwege de coronacrisis hebben de culturele festivals en evenementen buitengewoon beperkt, waardoor minder subsidieaanvragen zijn gedaan. Conform toezegging 8835 d.d. 13 november 2020 aan PS, uitvoering motie 2675 d.d. 16 november 2020 en de mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang diverse onderwerpen Cultuur van 8 december 2020 (2020/48878) wordt dit bedrag ingezet voor een deel van de

subsidie aan de Stichting Kamermuziek Limburg t.b.v. het Orlandofestival 2.0 in 2021 en 2022. Hiervoor wordt het restantbedrag in 2020 van € 168.668 overgeboekt naar 2021.

3. Cultuurregio's

Het restantbedrag in 2020 van € 102.020 wordt overgeboekt en conform Beleidsprogramma Cultuur ingezet t.b.v. cultuurprojecten in de Cultuurregio Noord in het kader van de samenwerking tussen de gemeenten binnen deze cultuurregio in het project "Samen ontwikkelen door te doen" (brief trekker Gemeente Venray d.d. 16 november 2020) en t.b.v. inhoudelijke bijeenkomsten met de cultuurregio's. Beiden zijn vanwege de gevolgen van de coronacrisis in de tijd verschoven naar 2021.

4. Afhandeling diverse subsidieregelingen

Voor de afhandeling van ingediende en (vanwege de coronacrisis in de tijd verschoven) nog in te dienen subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:

- Stimuleringsregeling Bovenlokale Evenementen 2020-2023, looptijd tot 31 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 284.961;
- Nadere subsidieregels Participatie, looptijd tot 1 januari 2022. Restantbedrag bedraagt € 366.625;
- Nadere subsidieregels Cultuurplan en Subinfrastructuur 2021-2024 (Subinfrastructuur), looptijd tot 1-1-2025. Restantbedrag bedraagt € 73.010.

<u>216.Fasering huur Museumplein Kerkrade (GS 6-4-2021)</u>

Op basis van afspraken met het Museumplein Limburg heeft een financieel technische aanpassing van de huuropbrengst plaatsgevonden. Verrekening vindt plaats met het resultaat 2021.

€ x 1.000

2.2.2 Erfgoed		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
178	Uitgaven Erfgoed	340	0	0	0
204	Digitalisering erfgoed	18	0	0	0
	Totaal lasten	**358**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-358	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-358**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

<u>178. Erfgoed (GS 6-4-2021)</u>

In de overboeking van € 340.161 zijn de volgende posten opgenomen:

1."Beleidsbrief 'Erfgoed leeft!' 2020-2021

In de beleidsbrief Erfgoed 2020-2021 zijn de activiteiten en middelen voor erfgoed voor deze collegeperiode vastgelegd. In 2021 wordt de transitie van de begrotingsinstellingen erfgoed ten behoeve van een gezonde bedrijfsvoering gecontinueerd. De digitaliseringsplannen van de begrotingsinstellingen

worden in 2021 uitgevoerd. Daarnaast wordt de uitvoering van de subsidieregelingen lokale en regionale musea en participatie gecontinueerd. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 290.161 overgeboekt naar 2021.

2.Bijdrage Rijk inzake Limburgse taal

GS hebben op 6-11-2019 met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties het convenant inzake de Nederlandse erkenning voor de Limburgse taal ondertekend (GS 29-10-2019). Middels de decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) hebben wij een bijdrage ontvangen ten behoeve van de Limburgse taal en voor projecten die de Limburgse taal bevorderen. In 2020 zijn geen middelen besteed als gevolg van het coronavirus. De aangescherpte maatregelen en de lockdown verhinderden het organiseren van een netwerkbijeenkomst om projecten op het gebied van Limburgse taal te stimuleren. In plaats daarvan heeft eind 2020 een digitale bijeenkomst plaatsgevonden waarin de Prijsvraag" Limburgse Taal" bekend is gemaakt. In samenwerking met het Huis voor de Kunsten Limburg is de prijsvraag 'Limburgse Taal' ontwikkeld, opengesteld en gepromoot. Doel van deze prijsvraag is het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan het ontwikkelen en toepassen van het Limburgs naast het Nederlands in de kinderopvang en het primair onderwijs. De deadline voor het indienen van initiatieven is eind januari 2021. In 2021 worden vier initiatieven met ieder €12.500 gehonoreerd. Uitvoering van deze initiatieven start in 2021. Het restantbedrag in 2020 van € 50.000 wordt overgeboekt naar 2021.

<u>204. Digitalisering Erfgoed (GS 6-4-2021)</u>

De Provinciale Adviescommissie digitalisering Limburgs Erfgoed heeft in 2020 positief geadviseerd ten aanzien van de digitaliseringsopgave voor de Coöperatie Erfgoed Limburg en Stichting Restauratie Atelier Limburg. De hiervoor gereserveerde middelen van € 18.160 worden overgeboekt naar 2021 ter verdere afhandeling.

€ x 1.000

2.2.3 Monumenten	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
189 Uitgaven Monumenten	1.080	0	0	0
Totaal lasten	**1.080**	**0**	**0**	**0**
Baten				
189 Uitgaven Monumenten	32	0	0	0
Totaal baten	**32**	**0**	**0**	**0**
	-1.048	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.048**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

<u>189. Uitgaven Monumenten (GS 6-4-2021)</u>

In de overboeking van € 1.079.662 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Uitvoering Monulisa-regeling

Op 12 mei 2020 hebben GS ingestemd met de vaststelling van de gewijzigde Nadere subsidieregels Monulisa 2020 - 2022. De looptijd van deze meerjarige regeling is tot 1 maart 2022. De subsidie is

bestemd voor ondersteuning van het normaal onderhoud aan dié rijksmonumenten die economisch niet rendabel zijn, namelijk gebouwen voor de openbare eredienst, molens en groene monumenten. Deze subsidie is een aanvulling op de rijkssubsidie voor het normaal onderhoud aan deze categorie monumenten. In 2020 zijn meer subsidies verstrekt dan de hiervoor gereserveerde middelen in 2020, vanwege het vele aantal aanvragen. Aanvragers kunnen, nadat ze de beschikking van het Rijk hebben ontvangen voor hun zesjarig onderhoudsplan, een aanvraag bij de Provincie indienen. In 2020 waren dat meer aanvragen dan het begrote bedrag. Voorgesteld wordt het tekort in 2020 van € 206.934 te verrekenen met de hiervoor gereserveerde middelen in 2021.

2. Actualisatie Cultuurhistorische .Waardenkaart
Op 20 november 2018 hebben GS de dienstverleningsovereenkomst tussen Provincie Limburg en gemeenten voor de realisatie van de Erfgoedkaart Limburg vastgesteld. De Erfgoedkaart Limburg is een actualisatie van de verouderde provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart omdat deze kaart niet voldoet aan de eisen van de nieuwe Omgevingswet. De Provincie faciliteert gemeenten bij dit proces en wil op deze manier alle gemeenten stimuleren om straks een Limburg dekkende kaart te hebben. De overeenkomsten hebben een looptijd tot 1 januari 2024. Voor de actualisatie van de kaart wordt door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is beheerder van deze middelen. Voor de continuering van de actualisatie in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van
€ 39.523 (inclusief de baten van € 31.500) overgeboekt naar 2021.
3. *Beleidskader Monumenten behouden, benutten én beleven, beleidsprogramma monumenten 2020-2023 (PS 13-12-2019)*
Dit beleidskader geeft uitvoering aan het monumentenbeleid voor de periode 2020-2023. Door de coronacrisis is er extra aandacht besteed aan het naar voren halen van restauratieprojecten om zo de bouw te stimuleren. Dit heeft geresulteerd in een bijna verdubbeling van het subsidieplafond voor deze restauratieprojecten binnen de restauratieregeling 2020. Voor de continuering van de overige activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag uit 2020 van € 401.794 overgeboekt naar 2021.
4. Onderzoek roerend erfgoed
Eind 2020 is de aanvraag voor het onderzoek roerend erfgoed ontvangen. Voor de afhandeling van deze aanvraag begin 2021 wordt het restantbedrag van € 83.000 overgeboekt naar 2021.
5. Afhandeling diverse subsidieregelingen
Voor de afhandeling van ingediende subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft:

- Kerkenprogramma 2020-2023, looptijd tot 1 januari 2024. Restantbedrag bedraagt € 298.306;
- Subsidieregels Restauratie Monumenten, looptijd tot 1 maart 2022. Restantbedrag bedraagt € 443.282;
- Subsidieregels klein Limburgs erfgoed, looptijd t/m 31 december 2021. Restantbedrag bedraagt € 52.191.

€ x 1.000

2.2.4 Archeologie	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
188 Diverse budgetten Archeologie	935	0	0	0
Totaal lasten	**935**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-935	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-935**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

188. Diverse budgetten Archeologie (GS 06-04-2021)

In de overboeking van € 935.162 zijn de volgende projecten en regels opgenomen:

1.Archeologisch onderzoek Maaspark Well

De provincie financiert de archeologische onderzoeken in de gebiedsontwikkeling Maaspark Well conform GS-besluit 27 januari 2009 (2009/1939).Dit project heeft een looptijd tot en met 2027. In 2021 wordt gestart met de aanbesteding van het archeologisch vooronderzoek in de Vergrote Voorhaven Zuid. Het resterend bedrag in 2020 van € 293.938 wordt overgeboekt naar 2021 ter verdere uitvoering van dit meerjarig project.

2.Publieksfunctie De Vondst

Op 6 maart 2018 hebben GS ingestemd met het inrichten, openen en exploiteren van een publieksfunctie archeologie, gekoppeld aan het provinciaal archeologisch depot voor bodemvondsten, om op die manier archeologie in de etalage te zetten en onder de aandacht te brengen van een breed publiek. Voor de uitvoering hiervan zijn voor 5 jaar (2018-2022) procesmiddelen ad € 750.000 beschikbaar gesteld (PS 22-06-2018). Als gevolg van het coronavirus is De Vondst in 2021 meerdere malen gesloten geweest als gevolg van de aangescherpte maatregelen rondom het virus en de lockdowns. Hierdoor hebben diverse publieksactiviteiten niet kunnen plaatsvinden en zijn deze doorgeschoven naar 2021. De beschikbare middelen hiervoor worden daarom overgeheveld naar 2021. Voor de continuering van de publieksfunctie wordt het restantbedrag in 2020 van € 42.739 overgeboekt naar 2021.

3.Beleidsprogramma Archeologie 2020-2023

Het beleidsprogramma ‘De kracht van Archeologie’ geeft uitvoering aan de beleving en instandhouding van het archeologisch erfgoed in Limburg. Als gevolg van COVID 19 zijn veel organisaties en publieke instellingen beperkt open geweest en zijn er minder initiatieven ontwikkeld. Voor de continuering van het beleid in 2021 wordt het restantbedrag 2020 van € 206.500 overgeboekt naar 2021.

4.Afhandeling diverse subsidieregelingen

Voor de afhandeling van ingediende subsidieaanvragen wordt voor de volgende subsidieregels het restantbedrag 2020 overgeboekt naar 2021. Het betreft Subsidieregels Archeologie, looptijd t/m 31 december 2021. Restantbedrag bedraagt € 391.985.

2.3. Sport

€ x 1.000

2.3.1 Sport	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
191 Uitgaven Sport	963	0	0	0
Totaal lasten	**963**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-963	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-963**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

191. Uitgaven Sport (GS 6-4-2021)

In de overboeking van € 962.755 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Stichting. IKS Limburg

Aan de stichting IKS is begin 2021 (GS 05-01-2021) een subsidie verleend voor de uitvoering van haar werkplan in het jaar 2021. Hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 52.640 overgeboekt naar 2021.

2. Sportaccommodaties in Leudal en Maasgouw (GS 27-10-2020)

Voor de gedeeltelijke financiële dekking van de subsidieaanvragen van gemeente Leudal ter grootte van € 750.000 voor de realisatie van een Veilige Wieleromgeving (VWO) en van gemeente Maasgouw ter grootte van € 200.000 voor de realisatie van een accommodatie ten behoeve van het Regionaal Trainings Centrum (RTC) Tafeltennis wordt het restantbedrag 2020 van € 165.000 overgeboekt naar 2021.
Bij GS-besluit van 27 maart 2021 is de subsidie verleend voor de RTC Tafeltennis (mededeling portefeuillehouder d.d. 23-02-2021 (2021/4534)).

3. Afrekening Regeling Trainingscentra Sportzone Limburg

In de periode 2015 tot en met 2017 was de Provincie penvoerder/subsidieverlener, mede namens de gemeenten Sittard-Geleen, Beek en Schinnen, van de Regeling Trainingscentra Sportzone Limburg. Het hiervoor beschikbare budget werd ingebracht door de Provincie en de voornoemde gemeenten. Op basis van deze regeling verleende de Provincie subsidie aan Nationale en Regionale Trainingscentra in Sportzone Limburg en de daarvoor ingerichte ondersteuningsstructuur (TEIC en Topsport Limburg). Aangezien nog niet alle subsidies die verleend zijn onder deze regeling zijn vastgesteld, heeft nog geen afrekening met de gemeenten kunnen plaatsvinden over hun ingebrachte middelen. Het restantbedrag in 2020 van € 101.000 wordt hiervoor overgeboekt naar 2021.

4. Beleidsprogramma Sport 2020-2023

Het beleidsprogramma (PS 13-12-2019) geeft uitvoering aan onze missie dat Limburg de gezondste, sportiefste en innovatiefste regio van Nederland wordt. Voor de continuering van deze activiteiten in 2021 wordt het restantbedrag 2020 van € 557.155 overgeboekt naar 2021, waarvan een bedrag van € 375.000 is geoormerkt voor de uitvoering van Amendement 45. Op 9 februari 2021 zijn de Nadere subsidieregels

Sport en bewegen voor het primair onderwijs en kwetsbare senioren 2021 vastgesteld. (mededeling portefeuillehouder d.d. 9-2-2021 (2021/4214));

5. Subsidieregeling opleiden jeugdtrainers

Tot 24 december 2020 konden aanvragen voor deze regeling worden ingediend. Voor de afhandeling van deze subsidieaanvragen wordt het restantbedrag 2020 van € 86.960 overgeboekt naar 2021 (mededeling portefeuillehouder d.d. 16-03-2021 (2021/6637).

2.4. Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra

€ x 1.000

2.4.2 Kwaliteitsimpuls Limburgse centra		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
109	Procesmiddelen Kwaliteit Limburgse Centra	23	0	0	0
110	Bovenwettelijke compensatie VDL Nedcar	100	0	0	0
113	Procesmiddelen EXPO REAL	7	0	0	0
	Totaal lasten	**129**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-129	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-129**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

109. Procesmiddelen Kwaliteit Limburgse Centra (GS 6-4-2021)

Op 7 februari 2020 hebben PS ingestemd met het gewijzigd kader Kwaliteit Limburgse Centra (KLC). Met het oog op het verrichten van werkzaamheden en activiteiten door de provinciale ambtelijke werkorganisatie en het Kernteam KLC is voor de periode tot en met 2023 een bedrag van € 200.000 beschikbaar gesteld aan procesmiddelen. Het restant ad € 22.688 moet voor deze periode beschikbaar blijven. Voorgesteld wordt dit restant over te boeken naar 2021.

110. Bovenwettelijke compensatie VDL Nedcar (GS 6-4-2021)

Gedeputeerde Staten hebben voor het instellen van een leefbaarheidsfonds voor de kern Holtum € 100.000 gereserveerd. De afstemming met de gemeenten Sittard-Geleen en Echt-Susteren over de inrichting van het leefbaarheidsfonds en het raadplegen van beide gemeenten van betrokken inwoners/dorpsraden is nog niet afgesloten. Hiervoor is € 100.000 gereserveerd binnen het product 2.4.2. Kwaliteitsimpuls Limburgse Centra (KLC) in 2020. Derhalve wordt voorgesteld de in 2020 gereserveerde middelen over te boeken naar 2021.

113. Procesmiddelen EXPO REAL (GS 6-4-2021)

In 2020 hebben GS, na evaluatie van EXPO REAL 2019, ingestemd met deelname aan EXPO REAL 2020 en hiervoor procesmiddelen beschikbaar gesteld. Deze procesmiddelen zijn bedoeld voor het lidmaatschap van de Stichting Holland Property Plaza en de stand op de Expo beurs in München. Vanwege COVID-19 is deze beurs in 2020 niet doorgegaan, De verwachting is dat dit in 2021 wel kan plaatsvinden. De procesmiddelen ad € 6.706 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

2.4.3 IBA		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
132	IBA Parkstad	709	0	0	0
201	Proces- en projectkosten IBA Parkstad	-57	0	0	0
	Totaal lasten	**652**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-652	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-652**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

132. IBA Parkstad (GS 6-4-2021)

Op 13 mei 2016 hebben PS ingestemd met het Kader IBA Parkstad en de inzet van de intensiveringsmiddelen. Inmiddels zijn het jaarplan en de begroting 2021 van IBA Parkstad vastgesteld. De provinciale financiële bijdrage wordt in 2021 geëffectueerd. Het restantbudget 2020 van € 709.209 moet hiervoor behouden blijven en worden overgeboekt naar 2021 om aan deze verplichtingen te kunnen voldoen. De bijdrage zal voor € 700.000 bestaan uit de door de Provincie toegezegde € 700.000 als bijdrage voor het in de AvA van 18 februari 2019 verleende eerste uitstel van het Expojaar. Daarnaast een bedrag van € 9.209 dat als werkbudget beschikbaar moet blijven.

201. Proces- en projectkosten IBA Parkstad (GS 6-4-2021)

Op 13 mei 2016 hebben PS ingestemd met het Kader IBA Parkstad en de inzet van de intensiveringsmiddelen. Bij de Eindejaarsbijstelling 2020 is teveel budget overgeboekt naar 2021, ervan uitgaande dat afronding van een aantal projecten in 2021 zou plaatsvinden. Voor één project heeft de afronding nog in 2020 plaatsgevonden. Hiervoor wordt een bedrag van € 57.000 uit 2021 naar 2020 overgeboekt.

€ x 1.000

2.4.4 Regiodeal transformatie Parkstad		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
136	Projecten provinciale cofinanciering Regiodeal Parkstad 2e termijn	10.228	0	0	0
	Totaal lasten	**10.228**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-10.228	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-10.228**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

136. Projecten provinciale co-financiering Regiodeal Parkstad 2e termijn (GS 6-4-2021)

Op 15 juli 2019 is de definitieve Regiodeal Parkstad Limburg aangeboden aan de Tweede Kamer. Het College en Provinciale Staten zijn daarover in juli 2019 geïnformeerd. In het kader van deze Regiodeal is een Rijksbijdrage van € 40 mln. beschikbaar voor projecten in Parkstad passend in de Regiodeal. Voorwaarde is dat tegenover de Rijksbijdrage ook eenzelfde cofinanciering van € 40 mln. vanuit de regio moet staan. Eind 2019 is in de 1e termijn van de Regiodeal reeds € 13,9 mln. afgeroepen bij het Rijk. Op 28 februari 2020 zijn in een 2e termijn middelen afgeroepen bij het Rijk ter grootte van € 18,264 mln. Daarvoor is door de regio een projectenlijst uitgewerkt. Op 18 februari 2020 heeft bestuurlijk overleg met het Rijk plaatsgevonden inclusief de regionale cofinanciering. Ten behoeve van dit overleg hebben Gedeputeerde Staten een besluit genomen over de Provinciale cofinanciering voor deze 2e termijn van de Regiodeal ad € 5,8 mln. Tevens was reeds voor het project Center Court ad € 8 mln. door Gedeputeerde Staten dd. 5 november 2019 een besluit genomen als onderdeel van de 2e termijn en door PS in de Eindejaarsbijstelling 2019 bekrachtigd. Binnen dit kader zijn vervolgens diverse projecten begroot en middelen via subsidiebeschikkingen besteed. Voor een deel van deze projecten geldt, dat deze weliswaar zijn begroot, doch de subsidiebeschikkingen zullen in 2021 worden verleend. Het gaat om de provinciale bijdragen in de projecten: Centercourt (€ 8 mln.), Schilterstraat gem. Simpelveld (€ 0,15 mln.), Inzet op kansrijke start (€ 0,16 mln.), De oude Egge (€ 1,18 mln.), GMS (€ 0,16 mln.), Aanpak lokale ondermijning Parkstad (€ 0,35 mln.) en Panorama Zuid-Limburg (€ 0,225 mln.) In totaal gaat het om een bedrag ad € 10.227.816. Dit begrote bedrag wordt overgeboekt naar 2021.

3.1. Openbaar vervoer en railagenda

€ x 1.000

3.1.1 Openbaar vervoer en concessiemanagement	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
108 Pilot Mobility as a Service	1.185	0	0	0
126 Procesmiddelen concessieverlening	248	0	0	0
Totaal lasten	**1.433**	**0**	**0**	**0**
Baten				
108 Pilot Mobility as a Service	279	0	0	0
Totaal baten	**279**	**0**	**0**	**0**
	-1.153	0	0	0
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
108 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	906	0	0	0
126 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	248	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**1.153**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

108. Pilot Mobility as a Service (GS 6-4-2021)

Met het sluiten van de overeenkomst MaaS is de Provincie de verplichting aangegaan met Arriva (GS 12-11-2019). Het contract heeft een looptijd van twee jaar en loopt dus door in 2021. Vanwege de coronacrisis is de uitrol van de te ontwikkelen MaaS dienst (zoals opgenomen in de overeenkomst MaaS) vertraagd. Initieel was het de bedoeling deze dienst in maart 2020 uit te rollen. Vanwege het advies het reizen te beperken vinden Arriva en de Provincie het niet gepast een app te lanceren die het reizen bevorderd. Hierdoor loopt het project vertraging op (binnen de mogelijkheden van het contract) en vindt een groot deel van de verdere uitvoering in 2021 plaats. De middelen ad € 1.185.066 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

126. Procesmiddelen concessieverlening (GS 6-4-2021)

Op 14 februari 2020 is ingestemd met het nader uitwerken en starten van het proces gericht op het komen tot het verlengen van de concessieperiode, om de in 2020 verleende aanvullende subsidie van € 33,8 mln. terug te verdienen uit door Arriva extra te genereren baten als gevolg van de verlenging van de concessie, dan wel het uitwerken van overige compenserende maatregelen. De onderzoeken voor deze maatregelen zijn gestart en krijgen in 2021 een vervolg (juridische adviezen). Voor deze uitwerking zijn proceskosten beschikbaar gesteld die hiervoor behouden moeten blijven. Voorgesteld wordt het restant ad € 247.810 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.1.2 Railagenda		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
96	Realisatie station Maastricht Noord fase II	3.018	0	0	0
111	Onderhoud ZLSM	222	0	0	0
	Totaal lasten	**3.240**	**0**	**0**	**0**
Baten					
96	Realisatie station Maastricht Noord fase II	2.840	0	0	0
111	Onderhoud ZLSM	65	0	0	0
	Totaal baten	**2.905**	**0**	**0**	**0**
		-335	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
96	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	178	0	0	0
111	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	157	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**335**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

96. Station Maastricht Noord fase II (GS 6-4-2021)

In de mededeling portefeuillehouder van 30 oktober 2018 is aangegeven dat de ambitie is dat realisatie in 2020 moet kunnen plaatsvinden, met ingebruikname van het station per start dienstregeling in december 2020. Vanwege de opgelopen vertraging en de lange procestijd bij de nog te verkrijgen buitendienststellingen (treinvrije perioden waarin aan het spoor gewerkt kan worden) schuift oplevering van het station door naar 2021. De middelen ad € 3.017.678 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

111. Fasering middelen ZLSM (GS 6-4-2021)

De ZLSM is onderdeel geweest van de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities (PS 14 februari 2020). De overboeking van € 221.974 betreft:

- De voor ZLSM beschikbare procesmiddelen zijn o.a. bestemd voor het voldoen van kosten voor verzekering en de ontwikkeling van de stationsomgeving Simpelveld. Het restant ad € 156.974 moet hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.
- Daarnaast is er in 2020 door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op basis van de Regeling specifieke uitkering Culturele voorzieningen provincies een bedrag toegekend. Via de mededelingen portefeuillehouder d.d. 13 oktober 2020 zijn PS hierover geïnformeerd. Van het totale bedrag is € 250.000 bestemd voor de Stichting ZLSM. Dit bedrag wordt gefaseerd gerealiseerd (€ 185.000 in 2020 en € 65.000 in 2021). Laatstgenoemd bedrag moet eveneens voor ZLSM behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

3.2. Bereikbaarheid en mobiliteit

€ x 1.000

3.2.1 Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
97	Procesmiddelen vrachtwagenparkeren	97	0	0	0
127	Middelen BO MIRT	196	0	0	0
128	Doorontwikkeling verkeersmeetnet	178	0	0	0
130	Procesmiddelen Gebiedsverkenningen	48	0	0	0
133	Nationale Agenda Laadinfrastructuur	300	0	0	0
	Totaal lasten	**819**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-819	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
97	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	97	0	0	0
127	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	196	0	0	0
128	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	178	0	0	0
130	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	48	0	0	0
133	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	150	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**669**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-150**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

97. Procesmiddelen vrachtwagenparkeren (GS 6-4-2021)

Voor onderzoek naar beveiligd vrachtwagenparkeren is in totaal een bedrag van € 150.000 beschikbaar gesteld (GS 14 februari 2020). De doorlooptijd van alle fasen betreft de periode 2020-2023. In verband met een aanvraag voor een Europese subsidie hebben op dit budget nog geen verdere realisaties plaatsgevonden. In afwachting van dat besluit moeten de middelen ad € 96.750 hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

127. Middelen BO MIRT (GS 6-4-2021)

Tijdens het BO MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport) en BO Goederenvervoercorridors van 21 november 2019 zijn besluiten genomen over de periode 2020-2023. Door een strategische alliantie van het Ministerie van IenW en de provincies Noord-Brabant (incl. B5) en Limburg is de overeenkomst “Krachtenbundeling Smart Mobility Zuid-Nederland 2020-2023” ondertekend. Hierin zijn o.a. afspraken opgenomen over Digitalisering. De in 2020 gezette eerste stappen waren vooral gericht op het inrichten van werkprocessen. Het betreft afspraken waarvan de realisatie over meerdere jaren plaatsvindt. Hierin zijn ook afspraken opgenomen over Limburg Bereikbaar. Het betreft afspraken waarvan de realisatie over meerdere jaren plaatsvindt.

Verder is in het BO MIRT afgesproken in het kader van Clean Energy Hubs samen een strategie te ontwikkelen voor de transitie naar duurzame brandstoffen. Realisatie van de middelen voor Clean Energy Hubs heeft vertraging opgelopen, omdat nog onduidelijk is welke duurzame brandstoffen zullen worden ingezet. Er zal eerst meer kennis worden opgedaan aan de hand van een aantal pilots. De procesmiddelen Goederenvervoercorridor zijn nodig voor de verdere uitwerking van de Nederlandse Toekomstagenda 2030 en moeten hiervoor behouden blijven.
De middelen ad € 331.549 totaal (product 3.2.1 Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen € 195.728, product 3.2.4 Logistiek € 135.821), zijn beschikbaar gesteld voor de periode 2020-2023. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

128. Doorontwikkeling verkeersmeetnet (GS 6-4-2021)
Bij de behandeling van het Statenvoorstel Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities (PS 14 februari 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld voor doorontwikkeling van het verkeersmeetnet voor de periode 2020-2026. De fasering voor deze middelen wordt aangepast omdat de planning van het project nader geconcretiseerd is. Het project loopt over de jaren 2020 t/m 2027.
De aanbesteding van twee onderdelen van het verkeersmeetnet (gemotoriseerd wegverkeer en fiets) is afgerond in 2020. De uitvoering vindt plaats in 2021 en verder. De aanbesteding van andere onderdelen wordt in 2021 afgerond. De verdere voorbereiding wordt samen met andere partners in 2021 opgepakt. Uitvoering hiervan zal ook in 2021 en verder plaatsvinden. Voorgesteld wordt het restant uit 2020 ad € 178.460, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

130. Procesmiddelen Gebiedsverkenningen (GS 6-4-2021)
Bij de Heroverweging Mobiliteitsopgaven en -ambities (PS 14 februari 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld voor het intensiveren van Gebiedsverkenningen. Een aantal Gebiedsverkenningen zijn opgestart maar vanwege COVID-19 heeft er minder efficiënt afstemming met de omgeving kunnen plaatsvinden. Deze afstemming wordt waar mogelijk in 2021 verder opgepakt en uitgewerkt. De restantmiddelen ad € 47.857 moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen, inclusief dekking, over te boeken naar 2021.

133. Nationale Agenda Laadinfrastructuur (GS 6-04-2021)
Op 17 maart 2020 hebben GS ingestemd met de bestuursovereenkomst regionale aanpak Laadinfrastructuur, waarin de afspraken zijn vastgelegd tussen het Ministerie van IenW, de Provincies Noord-Brabant en Limburg en Netbeheer Nederland om te komen tot een aanpak van de uitrol van laadinfrastructuur voor elektrische voertuigen, met als hoofddoel, voldoende laadinfrastructuur te realiseren, zodat dit geen belemmering vormt voor de groei van elektrisch rijden. Daarnaast hebben GS ook ingestemd met de samenwerkingsovereenkomst Regionale Aanpak Laadinfrastructuur tussen de Provincies Noord-Brabant en Limburg (Samenwerkingsregio Zuid), voor de uitwerking van de doelstellingen van de Bestuursovereenkomst. Op 12 januari 2021 hebben GS ingestemd met het plan van aanpak Regionale Aanpak Laadinfrastructuur Samenwerkingsregio Zuid. De regio Zuid hanteert een aantal aangepaste deadlines voor het Plan van Aanpak RAL, omdat het inrichten van de NAL-structuur in Nederland langer duurde dan oorspronkelijk voorzien. In 2021 wordt gestart met de Europese aanbesteding voor een deel van de uitvoering, daarnaast worden ook de subsidies verleend aan Vattenfal door Provincie Noord-Brabant. Voorgesteld wordt het restantbedrag in 2020 van € 299.752 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.2.2 Fiets		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
112	Rijksbijdrage Snelfietsroute Maastricht-Sittard	1.074	0	0	0
119	Beleidskader Fiets	654	0	0	0
	Totaal lasten	**1.728**	**0**	**0**	**0**
Baten					
112	Rijksbijdrage Snelfietsroute Maastricht-Sittard	1.074	0	0	0
	Totaal baten	**1.074**	**0**	**0**	**0**
		-654	0	0	0
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
119	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	654	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**654**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

112. Rijksmiddelen Snelfietsroute Maastricht-Sittard (GS 6-4-2021)

Op 3 augustus 2020 heeft het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat besloten een bijdrage van € 1.534.828 toe te kennen voor de Snelfietsroute Maastricht-Sittard (op basis van de regeling specifieke uitkering snelfietsroutes 2020-2022). In 2020 is hiervoor een bedrag van € 1.074.000 overgemaakt. De financiële verwerking van deze bijdrage vindt plaats in 2021. De middelen moeten hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

119. Beleidskader Fiets (GS 6-4-2021)

Op 14 februari 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met het Beleidskader Fiets voor deze collegeperiode. De fasering van deze middelen moet worden aangepast, omdat de uitvoering van projecten later van start gaat. Voor het kader gedragsbeïnvloeding is in 2020 een maatregelenpakket uitgewerkt dat in 2021 en verder tot uitgaven gaat leiden. Voor onderzoeksmiddelen zijn projecten in voorbereiding die vanaf 2021 tot uitgaven gaan leiden. Het bedrag van € 653.839 moet hiervoor behouden blijven. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.2.4 Logistieke netwerken	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
127 Middelen BO MIRT	136	0	0	0
129 Budget Logistiek	10	0	0	0
Totaal lasten	**146**	**0**	**0**	**0**
Baten				
127 Middelen BO MIRT	15	0	0	0
Totaal baten	**15**	**0**	**0**	**0**
	-131	0	0	0
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
127 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	121	0	0	0
129 Reserve Bereikbaarheidsmiddelen	10	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**131**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

127. Middelen BO MIRT (GS 6-4-2021)

Zie toelichting onder product 3.2.1. Voorbereiding en uitvoering mobiliteitsmaatregelen.

129. Budget Logistiek (GS 6-4-2021)

De Provincie Limburg faciliteert de havensamenwerking tussen havengemeenten in Limburg. Daarom heeft de Provincie Limburg samen met het Havenbedrijf Rotterdam en Smart Logistics Centre Venlo in 2015 een convenant gesloten voor onbepaalde tijd. De procesmiddelen die daarvoor beschikbaar zijn gesteld, moeten hiervoor behouden blijven. Daarnaast zijn voor de periode 2018-2021 door Gedeputeerde Staten middelen beschikbaar gesteld voor de samenwerking met Ontwikkelingsmaatschappij Midden-Limburg en Rijkswaterstaat Zuid-Nederland, waarvoor de middelen ook behouden moeten blijven. In verband hiermee wordt de fasering van de middelen (€ 9.985) aangepast, inclusief bijhorende dekking. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.2.5 Onderhoud, beheer en rehabilitaties provinciale wegen	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
107 Middelen wegbeheer	48	0	0	0
114 Middelen CFOOR	421	0	0	0
Totaal lasten	**469**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-469	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-469**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

107. Middelen Wegbeheer (GS 6-4-2021)

In 2020 is een opdracht verleend om voor provinciale wegen de Basisregistratie Grootschalig Topografie (BGT) te actualiseren. Dit is een wettelijke verplichting voor de landsdekkende digitale kaart van Nederland waarop o.a. de provinciale wegen zijn opgenomen. Gelet op de bijzondere situatie als gevolg van COVID-19 zal de opdracht niet binnen de gestelde termijn worden afgerond. Daarom is de termijn van deze opdracht met een jaar verlengd. De middelen voor deze opdracht moeten behouden blijven voor deze opdracht. Daarom wordt voorgesteld een bedrag van € 48.250 over te boeken naar 2021.

114. Middelen CFOOR (GS 6-4-2021)

Het contract voor functioneel onderhoud (CFOOR) van de provinciale wegen betreft een raamcontract over een periode van vier jaar (t/m 2023). Vanwege efficiencyvoordelen wordt een aantal werkzaamheden in 2021 uitgevoerd, samen met aanvankelijk geplande werkzaamheden in 2020. Voor deze werkzaamheden moet een bedrag van € 421.200 behouden blijven binnen het raamcontract. Voorgesteld wordt deze middelen over te boeken naar 2021.

3.3. Wonen in Limburg

€ x 1.000

3.3.1 Wonen in Limburg	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
182 Wonen in Limburg	1.765	0	0	0
Totaal lasten	**1.765**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-1.765	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-1.765**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

182. Wonen in Limburg (GS 6-04-2021)

In de fasering van € 1.765.353 zijn de volgende posten opgenomen:

1. Uitvoering Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw

Op 10 november 2020 hebben wij een aanvraag bij het ministerie van BZK ingediend voor de Regeling specifieke uitkering flexibele inzet woningbouw. BZK stelt deze middelen beschikbaar voor de inzet van flexpools, waarmee extra deskundigheid beschikbaar komt om waar nodig te helpen in de voorfase van woningbouw. Hiermee kunnen knelpunten rondom planvorming, bestemmingsplannen en vergunningverlening opgelost worden. Op 11 december 2020 hebben wij de toekenningsbeschikking ontvangen met een bedrag van € 663.223. Middels een nog op te stellen subsidieregeling zullen wij de betreffende middelen gaan inzetten. Het opstellen en uitvoeren van deze regeling, passend binnen de voorgestelde kaders, vraagt om extra inzet van het cluster Subsidies. Hiervoor wordt een bedrag van € 22.000 overgeboekt naar 2021.

2. Vesnelling Flexwonen

Middels de decembercirculaire Provinciefonds 2019 (2020/1941) hebben wij een bijdrage ontvangen ten behoeve van de versnelling van flexwonen. Om op korte termijn meer flexwoningen te realiseren en tegelijkertijd ruimte te bieden voor maatwerk, wordt samen met provincies een gebiedsgerichte versnellingsaanpak flexwonen uitgewerkt. Gemeenten worden door het Rijk en door de provincies ondersteund bij de start en/of verdere realisatie van flexwonen-initiatieven, onder meer via zogeheten versnellingskamers. De bijdrage van € 250.000 is bedoeld voor het laatste, waarbij provincies zelf kunnen bepalen welke projecten en initiatieven zij willen ondersteunen en op welke manier. Deze rijksbijdrage is niet gekoppeld aan een looptijd. De inzet van deze middelen wordt meegenomen gedurende de looptijd van de Limburgse Agenda Wonen. Het pilot project Tiny Houses Voerendaal zou in 2020 deels gefinancierd worden uit deze middelen. De uitvoering van dit project is overgeheveld naar 2021. De verwachting is dat er in 2021 meerdere innovatieve flexwoonprojecten naar voren zullen komen. Voor de uitvoering in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 215.704 overgeboekt naar 2021.

3. Actieplan Wonen Zuid-Limburg (GS 06-04-2021)

Op 8-12-2016 is in het bestuurlijk overleg met de Zuid-Limburgse gemeenten afgesproken om samen te werken aan de verdere uitvoering van de Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg. Voor de periode 2017-2020 is in het bestuurlijk overleg op 8-12-2016 met partijen een 'Actieplan Wonen Zuid-Limburg' opgesteld. Voor deze uitvoering is door alle partijen een bijdrage gedaan. De Provincie Limburg is aangewezen als beheerder van deze middelen. Dit samenwerkingsverband wordt verlengd. In het bestuurlijk overleg wonen Zuid-Limburg van maart 2021 wordt besproken in welke vorm dit gaat gebeuren. Voor de continuering van dit Actieplan wordt het restantbedrag in 2020 van € 71.960 overgeboekt naar 2021.

4. Grensoverschrijdende woonmonitor EMR

GS hebben op 27 februari 2018 ingestemd met deelname aan het Interregproject Grensoverschrijdende woonmonitor Euregio Maas-Rijn. Het project heeft een looptijd tot 30 april 2021. In de tweede helft van 2020 heeft de Europese aanbesteding ten behoeve van het verzamelen en in een internetapplicatie weergeven van de grensoverschrijdende data plaatsgevonden. Voor de continuering in 2021 wordt het restantbedrag in 2020 van € 90.219 overgeboekt naar 2021.

5. Limburgse Agenda Wonen 2020 – 2023

Deze Agenda (PS 03-04-2020) schetst de acties voor de uitvoering van ons woonbeleid voor de periode 2020 – 2023 en geeft daarmee invulling aan het provinciale Collegeprogramma Vernieuwend Verbinden 2019 - 2023. Daarin is het grote belang van een gezonde woningmarkt onderstreept, om ‘een voortreffelijke woon- en leefomgeving, waar mensen zich prettig voelen’ te creëren. Een toekomstbestendige woningmarkt die voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek en op het juiste moment beschikbaar en (financieel) bereikbaar heeft. In 2020 zijn de Subsidieregels Stimulering Wonen 2020-2023 vastgesteld. Voor de continuering van de regeling en de verdere uitvoering van deze agenda wordt het restantbedrag van 2020 € 1.365.470 overgeboekt naar 2021.

3.4. Ruimtelijk dynamiek en kwaliteit

€ x 1.000

3.4.1 Omgevingsvisie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
77	Provinciale bijdrage PVA NOVI-gebied Zuid-Limburg 2021	130	0	0	0
138	Facilitering PvA NOVI	40	0	0	0
139	Ontwerpend onderzoek gebiedsontwikkeling ruimtegebruik RES	50	0	0	0
	Totaal lasten	**220**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-220	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-220**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

77. Provinciale bijdrage PvA NOVI-gebied Zuid-Limburg 2021 (GS 17-11-2020)

Het plan van aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg is op 29 oktober jl. door het Bestuurlijk Kernoverleg geaccordeerd en na verwerking van de daar gemaakte opmerkingen aangeboden aan het Rijk ter bespreking in het BO MIRT. Parallel is het ook voorgelegd aan alle colleges van B&W, het DB Waterschap Limburg en uw college. De proceskosten 2021 voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg worden geraamd op € 630.000. Daarvan wordt € 500.000 betaald door BZK. Door GS is op 17-11-2020 besloten, dat de Provincie voor 2021 de resterende € 130.000 inbrengt. Dekking vindt plaats vanuit het restantbudget 2020 Bestuurskracht versterken en wordt overgeboekt naar de jaarschijf 2021 ten gunste van het budget proceskosten plan van aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg.

138. Facilitering PvA Novi-gebied Zuid-Limburg (GS 6-4-2021)

In de Nationale Omgevingsvisie worden NOVI-gebieden geïntroduceerd, gebieden waaraan het Rijk vanwege de stapeling en complexiteit van de (omgevings)vraagstukken meerjarig extra aandacht wil geven. In het BO Leefomgeving op 15 juni 2020 heeft de minister van Binnenlandse Zaken bekend gemaakt dat acht gebieden als voorlopig NOVI-gebied zijn aangewezen, waaronder De Peel en Zuid-Limburg. Provinciale Staten zijn hierover geïnformeerd op 26 juni 2020.
Voor deze gebieden worden door Rijk en regio nu plannen van aanpak opgesteld, die tijdens het BO MIRT op 25 november 2020 zijn besproken. Voor Zuid-Limburg worden de kosten geraamd op € 127.000. Dekking vindt plaats vanuit het reguliere budget provinciale omgevingsvisie 2020 voor € 15.000 en er wordt € 15.000 naar voren gehaald uit dit reguliere budget jaargang 2021 naar 2020. De overige benodigde middelen zijnde € 97.000 worden gedekt vanuit de bijdragen van de partners (BZK, Parkstad, Heerlen, Sittard-Geleen, Maastricht, ESZL). Deze bijdragen zijn budgettair neutraal als lasten en als baten opgenomen in de begroting 2020. De baten zijn gerealiseerd. Bovenstaande is door GS besloten op 11-8-2020. Het project is nog niet volledig gerealiseerd en heeft qua lasten een doorloop

naar 2021 van € 40.000. Voorgesteld wordt om de bijbehorende middelen ad € 40.000 over te boeken naar 2021.

139. Ontwerpend onderzoek gebiedsontwikkeling ruimtegebruik RES (GS 6-4-2021)
Door GS is op 15 september 2020 besloten een ontwerpend onderzoek aangaande gebiedsontwikkeling ruimtegebruik Regionale Energiestrategie te realiseren, waarbij het gebied en de opgave(n) nog niet concreet afgebakend (hoeven te) zijn. De benodigde middelen bedragen € 50.000. Dekking vindt plaats vanuit het reguliere budget omgevingsvisie. Daar het reguliere budget 2020, conform planning, is uitgeput, zijn middelen uit dit reguliere budget 2021 naar voren gehaald. Dit is in de Eindejaarsbijstelling 2020 bekrachtigd. De realisatie heeft in 2020 nog niet kunnen plaatsvinden. Voorgesteld wordt de hiervoor in 2020 vrijgemaakte middelen ad € 50.000 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.4.3 Werklocaties	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
202 Grondtransacties BPL	497	0	0	0
Totaal lasten	**497**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-497	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-497**	**0**	**0**	**0**

202. Grondtransacties BPL (GS 6-4-2021)
De Provincie Limburg en de gemeente Brunssum trekken gezamenlijk op in het opzetten van een solide businesscase voor de Oostflank van Brunssum, waarbij nieuwe vormen van duurzame energie betrokken worden. Hiervoor heeft de provincie € 500.000 en de gemeente Brunssum € 700.000 toegezegd (GS 29-10-2019). Om aan deze toezegging in 2021 te kunnen voldoen wordt voorgesteld om het restantbudget inzake onderzoek ontwikkellocatie BPL gebied van € 497.047 over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.4.4 Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
143	Landschapsfonds	100	0	0	0
162	Landschapinterventies	560	0	0	0
168	Uitvoering Samenwerkingsovereenkomst Maasgaard	283	0	0	0
169	Uitvoeringskosten POP3 Leader programma	56	0	0	0
170	Propositie Heuvelland	94	0	0	0
	Totaal lasten	**1.093**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-1.093	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.093**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

143. Landschapsfonds (GS 6-4-2021)

In de Voorjaarsnota 2017 is € 500.000 beschikbaar gesteld voor de totstandkoming van een Landschapsfonds. Tot op heden is nog geen geld besteed. Op 9 juni 2020 hebben GS besloten € 100.000 te reserveren voor de oprichtingsfase hiervan, conform de beleidsnota 'Landschap verbindt Limburg'. Dit besluit heeft nog niet tot uitbetaling geleid. Derhalve wordt voorgesteld het gereserveerde bedrag over te boeken naar 2021.

162. Landschapsinterventies (GS 6-4-2021)

Op 29 juni 2020 hebben PS ingestemd met de Nota 'Landschap verbindt Limburg' door inzet van intensiveringsmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid. Het scheppen van een gebiedsgerichte ontwikkeling van het landschap met een 3 tal interventies. (investeringsagenda, personele inzet en grensoverschrijdende samenwerking). De resterende middelen ad € 560.000 worden overgeboekt naar 2021 voor de verdere voorzetting van de uitvoering van de nota.

168. Uitvoering Samenwerkingsovereenkomst Maasgaard (GS 6-4-2021)

Conform hetgeen is afgesproken in de samenwerkingsovereenkomst Maasgaard en het daarbij behorende uitvoeringsprogramma Akkoord van Castenray (ondertekend 6 december 2013) dienen de financiële middelen voor deze overeenkomst behouden te blijven voor de uitvoering binnen dit projectgebied met 27 deelprojecten. Er is een subsidiebeschikking van € 7,5 mln. afgegeven ten laste van de impulsmiddelen 2012-2016. De gelden dienen behouden te blijven voor de afwikkeling van dit project. Het resterende budget van € 283.352 wordt daarom overgeboekt naar 2021. De planning is dat het project in 2023 gereed is.

169. Uitvoeringskosten POP3 Leader programma (GS 6-4-2021)
Betreft de administratieve uitvoering van de organisatie- en beheerkosten voor de uitvoering van het Leaderprogramma. Deze kosten zijn in 2020 lager uitgevallen dan vooraf geraamd. De resterende middelen ad € 55.593 worden overgeboekt naar 2021 ter dekking van de administratieve uitvoering.

170. Propositie Heuvelland (GS 6-4-2021)
Het in 2020 resterend budget voor de Propositie Heuvelland van € 28.441 wordt doorgeschoven naar 2021. De ondertekening van de uitvoeringsovereenkomst heeft plaatsgevonden op 20 november 2020 en de start van de werkzaamheden zal begin 2021 gaan plaatsvinden. Er vinden op dit moment onderzoeken plaats. Het totale budget dient behouden te blijven voor de uitvoering van het proces. Er is middels een Specifieke Uitkering (SPUK) een bijdrage van het Rijk ontvangen van € 3.750.000.
De provincie Limburg en het Waterschap Limburg zorgen samen voor een gelijk bedrag (resp. € 3.000.000 en € 750.000) zodat een totaal budget beschikbaar is van € 7.500.000 voor de uitvoering.

€ x 1.000

3.4.7 Grondzaken	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
193 Bijdrage Marsna Paper Meerssen	3.855	0	0	0
194 Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar	11.876	0	0	0
Totaal lasten	**15.731**	**0**	**0**	**0**
Baten				
194 Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar	14.611	0	0	0
Totaal baten	**14.611**	**0**	**0**	**0**
	-1.120	0	0	0
Mutatie reserves				
Toevoeging reserves				
194 Bruteringreserve VDL Nedcar	2.735	0	0	0
Aanwending reserves				
193 Risicoreserve Grondexploitatie	3.855	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**1.120**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**0**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

193. Bijdrage Marsna Paper Meerssen (GS 6-4-2021)
Het restant van de provinciale bijdrage in de kosten van het achterstallig onderhoud en brandbeveiliging van Marsna Paper ad € 3.855.157 dient beschikbaar te blijven in 2021 en wordt derhalve overgeboekt naar 2021 inclusief de dekking vanuit de risicoreserve grondexploitatie, zodat in de toekomst aan deze betaalverplichting voldaan kan worden (PS besluit 29 juni 2018).

194. Grondtransacties gebiedsontwikkeling Uitbreiding VDL Nedcar (GS 6-4-2021)
Ten behoeve van de financiering van het project gebiedsontwikkeling uitbreiding VDL Nedcar is er conform de Voorjaarsbrief 2019 (PS 28 juni 2019) een bruteringsreserve ingesteld voor de afdekking van

de kapitaalslasten van dit project. Deze bruteringsreserve wordt onder andere gevuld door de opbrengst van de grondverkopen van € 2.677.289. De opbrengst van de grondverkopen ontstaat door het verschil tussen de boekwaarde van de ingebrachte grond en de opbrengst van de afgestoten gronden. Wegens lopende onderzoeken in het kader van onder andere de PFAS en stikstof heeft er in 2020 geen grondtransactie plaats gevonden. Derhalve wordt voorgesteld de restant geraamde grondverkopen van € 11.876.187 en opbrengst van € 14.611.000 over te boeken naar 2021 inclusief de toevoeging aan de bruteringsreserve van € 2.734.813.

3.6. Water

€ x 1.000

3.6.1 Water	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
175 Uitvoeringsprogramma Water	58	0	0	0
176 Uitvoeringsovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden	742	0	0	0
177 Interreg VA project LIVES	49	0	0	0
Totaal lasten	**850**	**0**	**0**	**0**
Baten				
177 Interreg VA project LIVES	9	0	0	0
Totaal baten	**9**	**0**	**0**	**0**
	-842	0	0	0
Mutatie reserves				
Aanwending reserves				
175 Reserve DU Zoetwatermaatregelen	58	0	0	0
Saldo mutatie reserves	**58**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-783**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

175. Uitvoeringsprogramma Water (GS 6-4-2021)

De restantmiddelen voor het uitvoeringsprogramma Water, middels het Deltaprogramma Hoge Zandgronden (DHZ), dienen behouden te blijven voor de looptijd van het programma (2016-2022). Daarom wordt het restantbudget van € 58.292 via de reserve DU Zoetwatermaatregelen overgeboekt naar begrotingsjaar 2021.

176. Uitvoeringsovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden (GS 6-4-2021)

De verwachting was dat in december 2020 de subsidiebeschikking voor de LLtB gereed zou komen voor de afwikkeling van de nitraatuitstoot in grondwaterbeschermingsgebieden. Door onduidelijkheid in de btw sfeer is dat niet gelukt, wel is een voorschot verstrekt. De beschikking zal begin 2021 afgegeven worden. Hierdoor worden de beschikbare middelen van € 742.437 overgeboekt naar 2021.

177. Interreg VA project LIVES EMR (GS 6-4-2021)

Voor het Interreg VA project LIVES EMR is aan het begin van het traject in 2017 de financiering geregeld. De dekking hiervan is bedoeld voor de looptijd van het project. De restantmiddelen van € 49.487 worden overgeboekt naar 2021.

3.7. Energie, circulaire economie en milieu

€ x 1.000

3.7.1 Energie	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
186 Middelen energie	2.065	0	0	0
Totaal lasten	**2.065**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-2.065	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-2.065**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

186. Middelen Energie (GS 6-04-2021)

In deze overboeking van € 2.065.149 zijn de volgende projecten opgenomen:

1. *Projecten Slim laden elektrisch rijden*

Op 29-03-2017 is door GS en Enpuls de samenwerkingsovereenkomst inzake “Het sturen op netstabiliteit door middel van het stimuleren van slim laden elektrische voertuigen” ondertekend. Hierin is vastgelegd dat beide partijen € 200.000 beschikbaar stellen voor het opzetten en starten van een projectenprogramma gericht op het stimuleren van elektrisch rijden al dan niet gekoppeld aan slim laden al dan niet gekoppeld aan decentraal opgewekte duurzame energie.
Daarnaast is € 216.000 beschikbaar gesteld vanuit de Green Deal Openbaar Toegankelijke Laadinfrastructuur (Ministerie van IenW), ter ondersteuning van gemeenten om het elektrisch rijden te stimuleren. Het totale budget voor het projectenprogramma (GS 28 augustus 2018) komt daarmee op € 616.000. Inmiddels is een aantal subsidieaanvragen afgehandeld. Voor de afhandeling van de overige aanvragen wordt het restantbedrag ad € 21.845 (deel Provincie) overgeboekt naar 2021.

2. *ELENA-bijdrage duurzaam Thuis*

Met de ELENA subsidie (European Local Energy Assistance facility) steunt Europa samen met de EIB (Europese Investeringsbank) steden en regionale overheden bij de uitwerking van hun innovatieve investeringsprogramma’s of projecten. Met de ELENA-subsidie kan de beoogde verduurzaming van de bestaande Limburgse woningen middels de Verordening Stimuleringslening Duurzaam Thuis worden versneld en ondersteund. Eind maart 2019 is de samenwerkingsovereenkomst getekend. Bij GS-besluit van 6 oktober 2020 is ingestemd met verlenging van het contract t/m 31-03-2023, dit onder meer als gevolg van COVID 19. De toegekende subsidie en cofinanciering blijven voor deze periode beschikbaar. Het restantbedrag in 2020 van € 624.418 (deel ELENA) en € 317.718 (deel Provincie) wordt overgeboekt naar 2021 voor de continuering van de versnelde uitzetting vanuit de regeling Duurzaam Thuis.

3. *Provinciale Energiestrategie*

Bij het vaststellen van het statenvoorstel “Provinciale Energie Strategie (PES) – deel 1: Uitgangspunten en leidende principes” (PS 29 juni 2020) zijn middelen beschikbaar gesteld om vooruitlopend op de vaststelling van PES deel 2 aan de slag te gaan met de energietransitie. Inmiddels is de PES deel 2

vastgesteld door PS op 18-12-2020 en wordt richting gegeven aan de energietransitie voor zowel de korte als de middellange termijn (2020-2023). Voor de verdere uitvoering van deze transitie wordt het restantbedrag in 2020 van € 808.515 overgeboekt naar 2021.

4. Limburgse Waterstofagenda 2.0

PS hebben op 18 december 2020 de Limburgse Waterstofagenda 2.0 vastgesteld. De Waterstofagenda stimuleert de mogelijke kansen en toepassingen van waterstof in Limburg – op gebied van transport en logistiek, personenvervoer, de industrie en in de productie het transport en de distributie van waterstof. Vooruitlopend op de vaststelling van dit kader zijn bij PS-besluit van 29 juni 2020 (PES deel1) middelen beschikbaar gesteld om te starten met de uitvoering. Het restantbedrag in 2020 van € 240.000 wordt overgeboekt naar 2021.

5. Kraamkamers C8

Op 8 december 2020 hebben Gedeputeerde Staten ingestemd met het verlenen van een subsidie van maximaal € 103.550 voor de verlenging van het contract van de programmamanager Kraamkamers door de woningcorporaties, die namens de Provincie Limburg en de C8 invulling geeft aan de Uitvoeringsnotitie Programma Kraamkamers Fase 2 2021-2022. Een deel (50%) van de dekking vindt plaats vanuit de budgetten onder product Energie, hiervoor wordt een restantbedrag in 2020 van € 52.652 overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

3.7.2 Duurzaamheid en circulaire economie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
82	Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig	710	500	210	80
166	Beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0	1.043	0	0	0
167	Interregproject Digital Deconstruction	228	0	0	0
	Totaal lasten	**1.980**	**500**	**210**	**80**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-1.980	**-500**	**-210**	**-80**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.980**	**-500**	**-210**	**-80**

Financiële toelichting

82. Subsidieverlening aan LIOF Limburg Toekomstbestendig (GS 1-12-2020)

Zie toelichting product 1.1.3. MKB.

166. Beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0 (GS 6-4-2021)

In de Statenvergadering van 5 oktober 2020 hebben Provinciale Staten het beleidskader Circulaire Economie 2.0 vastgesteld en de inzet van de intensiveringsmiddelen Duurzaamheid en Energie van totaal € 5.340.000. De inzet van deze middelen is begroot voor de periode 2020-2023. Het zijn indicatieve bedragen per jaar en dienen voor de uitvoering van het kader beschikbaar te blijven, zodat de

afgesproken doelen c.q. resultaten behaald kunnen worden. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen van dit kader ad € 1.042.644 over te boeken naar 2021.

167. Interregproject Digital Deconstruction (GS 6-4-2021)
Op 28 mei 2019 hebben GS ingestemd met het door de Provincie Limburg uitvoeren van de rol van leadpartner en het beschikbaar stellen van de middelen verbonden aan het Leadpartnerschap, zijnde € 296.000. Het project is gericht op de ontwikkeling van een innovatief digitaal systeem dat de recycling van bouwmaterialen ondersteunt. Het project heeft een looptijd van 3 jaar (2019-2022). Derhalve wordt het restantbudget van € 227.530 overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

3.7.4 Bodem en ondergrond	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
140 Middelen dossier Edelchemie	185	0	0	0
Totaal lasten	**185**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-185	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-185**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

140. Middelen dossier Edelchemie (GS:6-4-2021)
Conform GS-besluit van 10 februari 2015 en de Jaarstukken 2014 (PS 22 juni 2015) is het projectplan Edelchemie 3.0 in uitvoering. Vanwege de dynamiek in de uitvoering (o.a. langjarige juridische procedures, bodemonderzoeken enz.) is destijds een totaalbudget aan procesmiddelen voor de duur van het gehele traject ter beschikking gesteld. Het exacte eindtijdstip van het traject is nog ongewis. Thans resteert nog een budget voor procesmiddelen van € 185.495. Voorgesteld wordt dit restantbudget over te boeken naar 2021.

€ x 1.000

3.7.5 Mijnbouwschade	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
134 Mijnbouwschade	44	0	0	0
Totaal lasten	**44**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-44	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-44**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

134. Mijnbouwschade (GS 6-4-2021)

Het restant van de procesmiddelen is nodig voor de aanpak mijnbouwschade woningen Gulikstraat Eygelshoven. Deze aanpak heeft vertraging opgelopen omdat er met 1 woningeigenaar nog geen overeenstemming is bereikt. Daarnaast zijn de middelen nodig voor de uitwerking communicatie-strategie voor de nieuwe schadevergoedingsregeling van de Commissie Mijnbouwschade voor de voormalige mijnbouwregio, die in 2021 van start zal gaan. Het restantbedrag in 2020 van € 44.555 wordt overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

3.7.11 Coördinatie RUD	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Lasten				
137 Aanpak zeer zorgwekkende stoffen	38	0	0	0
Totaal lasten	**38**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-38	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-38**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

137. Fasering Project Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) (GS 6-4-2021)

GS hebben op 16-12-2019 besloten tot een aanpak waarin bedrijven bewust worden gemaakt van hun verantwoordelijkheden in relatie tot ZZS en dat een inventarisatie plaatsvindt van het gebruik en de uitstoot van ZZS naar lucht en water bij bedrijven waarvoor de provincie Limburg bevoegd gezag is in het kader van de Wabo. Dit moet resulteren in een top-20 van bedrijven waar gebruik en uitstoot van ZZS het grootst is en een top 10 van bedrijven die een positief voorbeeld zijn voor anderen als het gaat om het vervangen of minimaliseren van ZZS. De aanpak wordt projectmatig opgepakt, waarvan de uitvoering wordt belegd bij de RUD-ZL. Hiervoor is destijds een uitvraag gedaan voor een aanpak inclusief

kostenraming bij de RUD-ZL en het project is opgenomen in het VTH Uitvoeringsprogramma 2020. De kosten zijn geraamd op € 90.000 en zijn gedekt uit niet bestede middelen onvoorzien in 2019.
Het totaalbedrag ad € 90.000 is destijds middels een overboekingsvoorstel bij de Jaarrekening 2019 overgeboekt naar 2020. De uitvoering was bij de start gepland in 2020 doch heeft voor € 37.500 een doorloop naar 2021. Hiervoor is reeds een financiële verplichting vastgelegd.

3.8. Natuur

€ x 1.000

3.8.1 Natuur		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
171	Uitgaven " Één miljoen bomenplan"	2	0	0	0
172	Uitgaven stikstof en N2000 maatregelen	-5	0	0	0
173	Natuurbeschermingswet en soorten	1.845	0	0	4
174	Diverse budgetten product Natuur	331	0	0	0
192	Natuurgebiedenbeheer	-597	0	0	0
	Totaal lasten	**1.577**	**0**	**0**	**4**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-1.577	0	0	-4
Mutatie reserves					
Aanwending reserves					
172	Reserve stikstof & N2000	-5	0	0	0
173	Reserve Natuur	215	0	0	0
174	Reserve DU Bodemsanering	16	0	0	0
174	Reserve Natuur	43	0	0	0
		269	0	0	0
	Saldo mutatie reserves	**269**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.308**	**0**	**0**	**-4**

Financiële toelichting

171. Uitgaven ‘Één miljoen bomenplan’ (GS 6-04-2021)

Vanuit de beleidsintensiveringmiddelen Natuur Landschap en adaptief water en grondbeleid is € 2 mln. beschikbaar gekomen voor de uitvoering van het 1 miljoen bomenplan (Eindejaarsbijstelling 2019). Het restantbudget ad € 2.431 wordt overgeboekt voor de verdere uitvoering van het plan in 2021. Bij de Eindejaarsbijstelling 2020 is ook al een deel overgeboekt naar 2021.

172. Uitgaven stikstof en N2000 maatregelen (GS 6-04-2021)

Aan het einde van het jaar blijken net meer uitgaven te zijn gedaan dan budget beschikbaar, totaal € 4.763. Het doorgeschoven deel naar boekjaar 2021 bij de Eindejaarsbijstelling 2020 was teveel en wordt met deze boeking teruggehaald naar 2020. Deze boeking verloopt via de reserve stikstof & N2000.

173. Natuurbeschermingswet en Soorten (GS 6-04-2021)

Het overboekingsvoorstel van € 1.845.248 betreft volgende posten:

- Vanuit de intensiveringsmiddelen Natuur, Landschap en adaptief water en grondbeleid is € 4 mln. beschikbaar gekomen voor soorten. Deels is dit weggezet in een subsidieregeling met een plafond van € 2 mln. Dit plafond staat open tot en met 31-12-2021 en de middelen zijn deels weggezet voor overige aanvragen en opdrachten. De nog beschikbare middelen ad € 1.630.485 worden doorgeschoven naar 2021 om verdere uitvoering te geven aan dit beleid. Wegens het afgeven van

een meerjarige opdracht voor monitoring wordt een klein gedeelte van het budget overgeboekt naar 2024 ev.

- Voor de aanvragen in behandeling voor het subsidieplafond Fauna is het noodzakelijk dat de resterende middelen overgeboekt worden naar 2021. De einddatum van de subsidieopenstelling is hier bereikt, een bedrag van € 11.825 wordt overgeboekt om de liggende subsidieaanvragen af te handelen.
- Daarnaast wordt een bedrag van € 202.938 overgeboekt naar 2021 via de reserve Natuur waarvoor nog toezeggingen afgewikkeld dienen te worden binnen het budget Wet Natuurbescherming. Een bedrag van € 94.151 wordt gestort in de reserve Natuur.

174. Diverse budgetten product Natuur (GS 6-4-2021)

Binnen product 3.8.1 zijn € 271.974 middelen, gedekt uit de beleidsintensiveringsmiddelen Natuur, Landschap en adaptief water en grondbeleid, niet tot uitgaven gekomen (raming Begroting 2020). Deze middelen worden overgeboekt naar begrotingsjaar 2021.
Op 9 november 2018 hebben GS besloten de Curfsgroeve niet over te dragen aan Stichting het Limburgs Landschap. De benodigde € 42.770 voor deze overdracht ten behoeve van de afwaardering van gronden dient gereserveerd te blijven en overgeboekt te worden naar begrotingsjaar 2021. Deze overboeking verloopt via de reserve Natuur.
Zowel het restant budget voor het aanvalsplan stikstof van € 16.485 welke minder onttrokken wordt uit de reserve DU bodemsanering, als het restantbudget van € 1.228 voor het Interreg Europe project Wild Life Economy dienen behouden te blijven voor de verdere uitvoering van de programmering in 2021 en worden derhalve overgeboekt naar 2021.
In totaal wordt een bedrag van € 331.229 overgeboekt naar 2021.

192. Natuurgebiedenbeheer (GS 6-4-2021)

Bij het Natuurgebiedenbeheer is conform BBV voorschriften een andere boekingsgang gekozen dan voorgaande jaren. De lasten moeten opgenomen worden in het jaar dat het beheer heeft plaatsgevonden, de uitbetaling van de beheersubsidie geschiedde in het volgende begrotingsjaar. Vanaf dit jaar worden de lasten in het juiste jaar opgenomen. Dit zorgt voor een tekort in 2020 van € 596.851. Middels een overboekingsvoorstel wordt dekking naar voren gehaald uit 2021.

4.1. Bestuur

€ x 1.000

4.1.1 Rijks- en veiligheidstaken CdK	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
106 DU Weerbaar bestuur kleinere gemeenten	42	0	0	0
121 Procesmiddelen vml. Afcent Schinnen	50	0	0	0
Totaal lasten	**92**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-92	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-92**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

106. DU Weerbaar bestuur kleinere gemeenten (GS 6-4-2021)

Op 16 december 2020 heeft het Rijk de decembercirculaire inzake het provinciefonds gepubliceerd. In deze circulaire is opgenomen dat elke provincie een bijdrage ontvangt om de aanpak van een weerbaar bestuur en een weerbare organisatie aan te jagen en in de middelgrote en kleinere gemeenten te versterken. De bijdrage aan de provincie Limburg bedraagt € 41.667 en is verwerkt in de Jaarstukken 2020 en wordt via dit overboekingsvoorstel in 2021 ter beschikking gesteld voor uitvoering.

121. Procesmiddelen Beekdaelen (GS 8-12-2020)

GS hebben op 8 december 2020 procesmiddelen beschikbaar gesteld ad € 100.000 aan de gemeente Beekdaelen. Dekking vindt plaats uit het budget beleidsbrief integratie € 50.000 en
€ 50.000 uit het budget Rijks- en veiligheidstaken CdK. Daar de afwikkeling pas begin 2021 plaatsvindt, wordt het beschikbaar gestelde budget overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.2 Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
79	Onderzoek extraparlementaire bestuursvorm	121	0	0	0
125	Investeringsagenda gemeente Beekdaelen	775	0	0	0
	Totaal lasten	**896**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-896	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-896**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

79. Onderzoek extraparlementaire bestuursvorm (GS 6-4-2021)

Bij de 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 19 juni 2020) is € 150.000 beschikbaar gesteld voor een nader onderzoek naar- en de evaluatie van de samenwerking in een extraparlementair college. In de Voorjaarnota 2020 (PS 26 juni 2020) is opgenomen dat dit onderzoek wordt uitgevoerd in de periode 2020-2022. Derhalve wordt het restantbudget 2020 ad € 121.090 overgeboekt naar 2021.

125. Investeringsagenda gemeente Beekdaelen (GS 6-4-2021)

Bij de Eindejaarsbijstelling 2017 (PS 15 december 2017) hebben Provinciale Staten een bedrag van € 3,5 mln. beschikbaar gesteld voor de investeringsagenda gemeente Beekdaelen. Inmiddels is voor de meeste projecten middels een subsidietoekenning een bijdrage verleend. In 2019 is het cahier zelfsturing als visie vastgesteld. In 2019/2020 is er ambtelijk en bestuurlijk overleg geweest over het uitvoeringsprogramma en de subsidiabele thema's en de gewenste mate van detaillering en planning. Dit is mede inherent aan het thema zelfsturing als relatief nieuw thema en instrument en de daaraan te verbinden voorwaarden. De gemeente zal op korte termijn een concreet uitgewerkt plan van aanpak aanreiken voor de thema's waarover bestuurlijk overeenstemming is. Definitieve toekenning van het restantbedrag ad € 775.000 staat gepland voor het eerste kwartaal 2021. Derhalve dient dit bedrag te worden overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.7 Internationalisering		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
93	Budget Europese cofinanciering 2020	1.939	0	0	0
99	Interreg VA project 'Waar is de grens'	50	0	0	0
180	Subsidieverlening stichting euPrevent | EMR	20	0	0	0
	Totaal lasten	**2.009**	**0**	**0**	**0**
Baten					
99	Interreg VA project 'Waar is de grens'	50	0	0	0
	Totaal baten	**50**	**0**	**0**	**0**
		-1.959	**0**	**0**	**0**
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-1.959**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

93. Europese cofinanciering (GS 6-4-2021)

Bij de Voorjaarsnota 2020 (PS 26 juni 2020) is € 7 mln. voor Europese cofinanciering 2020-2022 beschikbaar gesteld. Het restantbedrag 2020 ad € 1.939.020 wordt derhalve overgeboekt en toegevoegd aan het budget 2021.

99. Interreg VA project 'Waar is de grens' (GS 6-4-2021)

Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6 november 2020) is het Interreg VA project 'Waar is de grens' budgettair neutraal in de begroting 2020 opgenomen. Dit project loopt, mede door de latere start in verband met de coronacrisis, door in 2021. De geraamde inkomsten en uitgaven ad € 49.615 worden derhalve overgeboekt naar 2021.

180. Subsidieverlening stichting euPrevent / EMR (GS 23-2-2021)

Op 23 februari 2021 hebben GS een subsidie verleend ad € 30.000 aan de Stichting euPrevent | EMR ten behoeve van reguliere taken en werkzaamheden van euPrevent voor het jaar 2020. Omdat de middelen internationalisering ad € 20.000 gereserveerd staan in het jaar 2020, worden deze overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.9 Strategische Public Affairs	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
122 Middelen Herdenking 75 jaar bevrijding	48	0	0	0
Totaal lasten	**48**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-48	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-48**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

122. Herdenking 75 jaar bevrijding (GS 6-4-2021)

Bij de Voorjaarsnota 2018 (PS 29 juni 2018) is een bedrag van € 1 mln. voor de periode 2018-2020 beschikbaar gesteld voor herdenking van 75 jaar bevrijding. Door de coronacrisis zal het (boek)verslag 75 jaar bevrijding en het symposium/ congres Weerbare Democratie in 2021 plaatsvinden. Het restantbedrag 2020 ad € 47.704 wordt derhalve overgeboekt naar 2021.

€ x 1.000

4.1.10 Branding	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
123 Middelen Regiobranding 2020	661	0	0	0
Totaal lasten	**661**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-661	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-661**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

123. Regiobranding 2020 (GS 27-10-2020)

Op 27 november 2020 zijn de nadere subsidieregels Branding Limburg 2020 en het Reglement Adviescommissie Branding Limburg vastgesteld. De looptijd van de subsidieregeling eindigt op 1 april 2021 waardoor de afwikkeling van deze regeling in 2021 plaatsvindt. Derhalve wordt het restantbedrag ad € 661.151 overgeboekt naar 2021.

4.2. Overhead

€ x 1.000

4.2.0 Overhead		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
78	Budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid	53	53	53	39
118	Digitalisering P&C cyclus	58	0	0	0
181	Personeelsbudget	200	0	0	0
	Totaal lasten	**311**	**53**	**53**	**39**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-311	-53	-53	-39
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-311**	**-53**	**-53**	**-39**

Financiële toelichting

78. Vitaliteit en duurzame inzetbaarheid (GS 6-4-2021)

In het kader van vitaliteit en duurzame inzetbaarheid is een overeenkomst gesloten met Studytube inzake Leerplatform Limburg Academie voor 2020-2024. Derhalve wordt € 196.650 van het (incidenteel) beschikbare budget vitaliteit en duurzame inzetbaarheid 2020 overgeboekt naar 2021-2024 (€ 52.500 per jaar voor de periode 2021-2023 en € 39.150 in 2024).

118. Digitalisering P&C cyclus (GS 6-4-2021)

In 2020 is op basis van de benchmark Jaarstukken 2019 samen met de Controlecommissie het proces gestart om de planning en control-cyclus te digitaliseren. Dit proces loopt door in 2021. In dit kader wordt het restant werkbudget ad € 58.000 overgeboekt om incidentele kosten zoals voorbereiding, onderzoek, audits en implementatie te kunnen dekken.

181. Personeelsbudget (GS 6-4-2021)

Conform afspraak met het GO moet het restant van de levensfaseregeling ad € 200.000 beschikbaar blijven voor de uitvoering van de regeling in de komende jaren. Derhalve wordt dit bedrag overgeboekt naar 2021. (Zie ook paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering).

4.3. Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën

€ x 1.000

4.3.3 Overige eigen middelen		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
	Totaal lasten	**0**	**0**	**0**	**0**
Baten					
89	Rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020	-7.790	-6.814	-6.198	-5.845
190	Rentekortingen duurzaamheidsleningen	-211	0	0	0
	Totaal baten	**-8.001**	**-6.814**	**-6.198**	**-5.845**
		-8.001	-6.814	-6.198	-5.845
Mutatie reserves					
Toevoeging reserves					
213	Bruteringsreserve Limburgs Museum	303	0	0	0
Aanwending reserves					
div	Algemene reserve (egalisatie)	58.056	7.956	8.837	6.508
	Saldo mutatie reserves	**57.753**	**7.956**	**8.837**	**6.508**
	Resultaat	**49.752**	**1.143**	**2.638**	**663**

Financiële toelichting

89. Rentederving door verkoop obligatieportefeuille 2020 (GS 6-4-2021)

De gedeeltelijke afbouw van de obligatieportefeuille in december 2020 ad € 184,2 mln. nominaal heeft een boekwinst opgeleverd van € 44,15 mln. Hiervoor wordt bij bestemming resultaat € 37,75 mln. aan algemene reserve toegevoegd ter egalisatie van het negatieve effect van de rentederving voor de periode 2021-2029.

€ x 1.000

Doorwerking nar begroting 2021-2024				Reservering voor begroting 2025 e.v.				
2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
7.790	6.814	6.198	5.845	5.364	3.470	1.749	413	132

190. Rentekortingen duurzaamheidsleningen (GS 6-4-2021)

Binnen de Verordening leningen Duurzaam Thuis is het mogelijk een rentekorting toe te passen op isolerende maatregelen, levensloopbestendige maatregelen of een combinatie hiervan. Om een rentekorting te kunnen aanbieden hebben GS beleidsmiddelen voor de looptijd van de Verordening leningen Duurzaam thuis beschikbaar gesteld. Het restant in 2020 van € 210.610 wordt overgeboekt naar 2021.

213. Toevoeging aan de bruteringsreserve (GS 6-4-2021)

Zie toelichting 219 bij product 4.3.5 Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves.

€ x 1.000

4.3.4 Reservering nieuw beleid		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
131	Correctie dekking Monumentenwacht Limburg inzake het tekort 2020	-98	0	0	0
148	Restant Procesmiddelen vernieuwing economisch Beleidskader	10	0	0	0
149	Project Einstein Telescope EMR Site & Technology (E-TEST)	33	0	0	0
	Totaal lasten	**-55**	**0**	**0**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		55	0	0	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**55**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

131. Correctie dekking Monumentenwacht Limburg inzake het tekort 2020 (PS 11-12-2020)

GS hebben op 1 september 2020 ingestemd met het beschikbaar stellen van een bedrag van € 140.000 ter dekking van het tekort over 2020 op basis van de ingeroepen garantstelling uit 1987. Het tekort over 2020 wordt, conform Mededeling portefeuillehouder inzake de Financiële Eindejaarsbijstelling 2020 d.d.15-12-2020 (GS 2020-51156), ten laste gebracht van de SPUK Culturele voorzieningen inzake compensatie als gevolg van de Coronacrisis voor een bedrag van € 41.600 en een bedrag van € 98.400 wordt ten laste gebracht van de intensiveringsmiddelen onvoorzien en wordt vanuit 2021 naar voren gehaald.

148. Procesmiddelen vernieuwing economisch Beleidskader (GS 6-4-2021)

In de Herfstbrief 2019 (PS 4-10-2019) is voor het opstellen van het MEB € 150.000 procesmiddelen beschikbaar gesteld. Het MEB is in juni 2020 door PS vastgesteld. Het restant van deze procesmiddelen bedraagt € 10.044 en is niet meer benodigd. Omdat deze procesmiddelen beschikbaar zijn gesteld vanuit de intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs en Arbeidsmarkt vloeien deze terug naar de intensiveringsmiddelen, zodat deze beschikbaar blijven voor in de huidige Statenperiode geoormerkt doel (zie ook product 4.3.4. Reservering nieuw beleid).

149. Project Einstein Telescope EMR Site & Technology (E-TEST) (GS 6-4-2021)

Voor het interreg project VA EMR E-TEST is er in de 1e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 29 juni 2020) € 855.000 ter beschikking gesteld. Omdat de kosten van dit project lager zijn uitgevallen, bedraagt de provinciale cofinanciering € 822.009. Het project was voor 70% gedekt uit de intensiveringsmiddelen Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt en voor 30% uit de intensiveringsmiddelen Procesmiddelen, Onvoorzien & Cofinanciering Europa. Derhalve wordt voorgesteld om de niet bestede middelen van € 32.991 terug te laten vloeien naar de betreffende intensiveringsmiddelen (€ 23.094 Economie, Onderwijs & Arbeidsmarkt en € 9.897 Procesmiddelen, Onvoorzien & Cofinanciering Europa) zodat deze middelen beschikbaar blijven voor in het huidige college periode geoormerkte resultaten c.q. doelen.

€ x 1.000

4.3.5 Stelposten		Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Lasten					
117	Invulling generieke taakstelling budget Ondernemingsraad	0	0	57	0
120	Budget rijks- en veiligheidstaken CdK	0	0	-18	0
181	Personeelsbudget	2.500	0	0	0
206	Vrijval reserve zilver bronsgroene natuur	0	0	199	0
219	*Bestemming resultaat 2020: Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves*	0	0	1.838	0
	Totaal lasten	**2.500**	**0**	**2.076**	**0**
Baten					
	Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
		-2.500	0	-2.076	0
Mutatie reserves					
	Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
	Resultaat	**-2.500**	**0**	**-2.076**	**0**

Financiële toelichting

117. Invulling generieke taakstelling Budget Ondernemingsraad (GS 6-4-2021)

De OR heeft op 10 december 2020 besloten het restantbudget 2020 beschikbaar te stellen voor de taakstelling. Hiermee wordt voor € 57.088 invulling gegeven aan de generieke taakstelling 2020-2023.

120. Budget rijks- en veiligheidstaken CdK (GS 6-4-2021)

Bij de 2e Afwijkingenrapportage 2020 (PS 6 november 2020) is een bedrag van € 150.000 uit het budget rijks- en veiligheidstaken toegevoegd aan de generieke taakstelling met de mededeling dat dit een bijdrage onder voorbehoud was. Het exploitatiebudget 2020 laat een negatief resultaat zien van € 18.322. Dit bedrag wordt conform afspraak toegevoegd aan de taakstelling.

181. Personeelsbudget (GS 6-4-2021)

De overboeking van € 2,50 mln. heeft betrekking op:

- Momenteel vinden cao-onderhandelingen plaats waarbij ingezet wordt op landelijk beleid inzake thuiswerkvergoeding. Voornemen is deze vergoeding met terugwerkende kracht in te voeren. Rekening houdend met een maximale vergoeding van € 600 per persoon voor 2020 wordt € 600.000 overgeboekt naar 2021. (zie ook product 4.2. Overhead).
- Voor de uitvoering van het meerjarig personeelsbeleid en de in de vernieuwde organisatievisie 2020 geschetste veranderopgave voor de ambtelijke organisatie wordt € 1.900.000 overgeboekt naar 2021: € 800.0000 voor de doorontwikkeling van de clusters concern, strategie en communicatie; € 500.000 voor het opstellen van inkoop en concernstandaarden "hoe werken wij" (verdere uitwerking toezegging 8783 PS) en € 600.000 voor 2 extra trainees schakelprogramma RichtingZuid en de verwachte extra kosten inzake de parlementaire enquête (zie ook paragraaf 5.5. Bedrijfsvoering).

206. Vrijval reserve zilver bronsgroene natuur (GS 6-4-2021)

Op basis van de jaarlijkse doorlichting van reserves op nut en noodzaak gedurende het proces van de jaarstukken is gebleken dat de restantmiddelen uit de vorige statenperiode ad € 199.480 geen

bestemming meer hadden en daarmee volgens de financiële spelregels terugvloeien naar het resultaat. Voorgesteld wordt om dit resultaat in te zetten t.b.v. de generieke taakstelling.

219. Invulling generieke taakstelling uit vrijval reserves (GS 6-4-2021)

Op basis van de jaarlijkse doorlichting van reserves op nut en noodzaak gedurende het proces van de jaarstukken is gebleken dat door administratieve verschuivingen binnen projecten geen rekening is gehouden met de bijhorende dekking uit de bruteringsreserves. Het gevolg is:

€ x 1

Naam reserve	Bedrag
Surplus bruteringsreserve ontschotten Gouvernement	1.412.540
Surplus bruteringsreserve provinciale gebouwen	727.827
Tekort bruteringsreserve proviciale gebouwen	-302.676
Voordelig saldo	**1.837.692**

Voorgesteld wordt om dit resultaat in te zetten t.b.v. de generieke taakstelling.

4.4. Provinciale Staten en Griffie

€ x 1.000

4.4.1 Provinciale Staten en Griffie	Begroting	Meerjarenraming		
	2021	2022	2023	2024
Lasten				
115 Werkbudget Controlecommissie	100	0	0	0
124 Middelen scholing PS	12	0	0	0
Totaal lasten	**112**	**0**	**0**	**0**
Baten				
Totaal baten	**0**	**0**	**0**	**0**
	-112	0	0	0
Mutatie reserves				
Saldo mutatie reserves	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-112**	**0**	**0**	**0**

Financiële toelichting

115. Werkbudget Controlecommissie (GS 6-4-2021)

In de vergadering van de Commissie van Onderzoek van 21 oktober 2016 is besloten het restant van het werkbudget Controlecommissie (voorheen Commissie van Onderzoek) jaarlijks over te boeken naar het volgende begrotingsjaar met een maximum van € 100.000.

124. Middelen scholing PS (GS 6-4-2021)

Naar aanleiding van het inwerking getreden Rechtspositiebesluit decentrale politiek hebben Provinciale Staten op 27 mei 2019 een nieuwe verordening vastgesteld. Conform dit besluit beschikt elk Statenlid over een individueel bedrag voor scholing van € 1.000 per Statenperiode. Derhalve dient het restantbudget scholing PS ad € 11.750 beschikbaar te blijven voor volgende jaren en te worden overgeboekt naar 2021.

Begrotingswijziging 2 – 2021

De lasten en baten van de begroting 2021 e.v. als volgt te wijzigen:

€ x 1.000

Begrotingsprogramma		Product		Begroting 2021			Begroting 2022			Begroting 2023			Begroting 2024		
				Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
1.1	Investeringsklimaat	1.1.1	Economische samenwerking	1.321	0	-1.321	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.1.2	Acquisitie en LIOF	692	0	-692	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.1.3	MKB	2.141	0	-2.141	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.1.4	Brightlands Kennis/As	60	0	-60	30	0	-30	130	0	-130	0	0	0
		1.1.5	Maastricht Aachen Airport	2.232	0	-2.232	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**6.447**	**0**	**-6.447**	**30**	**0**	**-30**	**130**	**0**	**-130**	**0**	**0**	**0**
1.2	Innovatiekracht	1.2.1	Chemie en Materialen Brightlands Chemelot Campus	17	21	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.2	Life Sciences Brightlands Maastricht Health Campus	267	55	-212	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.3	Brightlands Greenport Campus Venlo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.4	Services & Brijghtlands Smart Services Campus	10	0	-10	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.5	Logistiek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.6	Industrie	1.764	131	-1.633	0	0	0	0	0	0	500	0	-500
		1.2.7	Toerisme en recreatie	3.223	0	-3.223	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.2.8	Innovatieve landbouw	2.587	69	-2.518	660	0	-660	270	0	-270	140	0	-140
		1.2.9	Regiodeal Noord-Limburg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**7.868**	**276**	**-7.592**	**660**	**0**	**-660**	**270**	**0**	**-270**	**640**	**0**	**-640**
1.3	Onderwijs en arbeidsmarkt	1.3.1	Arbeidsmarkt	400	0	-400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		1.3.2	Onderwijs	923	0	-923	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**1.323**	**0**	**-1.323**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.1	Sociale agenda, zorg en veiligheid	2.1.1	Sociale agenda en Zorg	2.903	0	-2.903	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.1.2	Veiligheid	139	0	-139	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.042**	**0**	**-3.042**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.2	Cultuur	2.2.1	Cultuur	1.205	0	-1.205	0	100	100	0	100	100	0	100	100
		2.2.2	Erfgoed	358	0	-358	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.2.3	Monumenten	1.080	32	-1.048	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.2.4	Archeologie	935	0	-935	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.2.5	Regionale media	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.579**	**32**	**-3.547**	**0**	**100**	**100**	**0**	**100**	**100**	**0**	**100**	**100**
2.3	Sport	2.3.1	Sport	963	0	-963	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**963**	**0**	**-963**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
2.4	Stedelijke ontwikkeling en Limburgse centra	2.4.1	Stedelijke ontwikkeling	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.4.2	Kwaliteitsimpuls Limburgse centra	129	0	-129	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.4.3	IBA	652	0	-652	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2.4.4	Regiodeal transformatie Parkstad	10.228	0	-10.228	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**11.009**	**0**	**-11.009**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.1	Openbaar vervoer en railagenda	3.1.1	Openbaar vervoer en concessiemanagement	1.433	279	-1.153	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.1.2	Railagenda	3.240	2.905	-335	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**4.673**	**3.184**	**-1.488**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.2	Bereikbaarheid en mobiliteit	3.2.1	Voorbereiding en uitvoering mob.maatregelen	819	0	-819	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.2	Fiets	1.728	1.074	-654	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.3	Verkeersveiligheid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.4	Logistieke netwerken	146	15	-131	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.5	Onderhoud, beheer en rehabilitaties Provinciale wegen	469	0	-469	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.6	Project Buitenring Parkstad Limburg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.7	Project N280- West	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.2.8	Project N266	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.162**	**1.089**	**-2.073**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.3	Wonen in Limburg	3.3.1	Wonen in Limburg	1.765	0	-1.765	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**1.765**	**0**	**-1.765**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.4	Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit	3.4.1	Omgevingsvisie	220	0	-220	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.2	Uitvoering ruimtelijk beleid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.3	Werklocaties	497	0	-497	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.4	Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones	1.093	0	-1.093	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.4.7	Grondzaken	15.731	14.611	-1.120	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**17.542**	**14.611**	**-2.931**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.5	Hoogwater-bescherming langs de Maas	3.5.1	Programma Maasvallei	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.5.2	Ooijen-Wanssum	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.6	Water	3.6.1	Water	850	9	-842	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**850**	**9**	**-842**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3.7	Energie, circulaire economie en milieu	3.7.1	Energie	2.065	0	-2.065	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.2	Duurzaamheid en circulaire economie	1.980	0	-1.980	500	0	-500	210	0	-210	80	0	-80
		3.7.3	Milieu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.4	Bodem en ondergrond	185	0	-185	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.5	Mijnbouwschade	44	0	-44	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.11	Coördinatie RUD	38	0	-38	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.12	Vergunningen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		3.7.13	Handhaving	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**4.312**	**0**	**-4.312**	**500**	**0**	**-500**	**210**	**0**	**-210**	**80**	**0**	**-80**
3.8	Natuur	3.8.1	Natuur	1.577	0	-1.577	0	0	0	0	0	0	4	0	-4
			Totaal begrotingsprogramma	**1.577**	**0**	**-1.577**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**4**	**0**	**-4**

€ x 1.000

Begrotingsprogramma		Product		Begroting 2021			Begroting 2022			Begroting 2023			Begroting 2024		
				Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
4.1	Bestuur	4.1.1	Rijks- en veiligheidstaken CdK	92	0	-92	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.2	Bestuurskracht en bestuurlijke organisatie	896	0	-896	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.3	Integriteit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.4	Coördinatie Interbestuurlijk toezicht	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.5	Toezicht gemeentefinanciën	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.6	IPO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.7	Internationalisering	2.009	50	-1.959	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.8	Euregiobestuur; Managementautoriteit EMR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.9	Strategische Public affairs	48	0	-48	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.10	Branding	661	0	-661	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.1.13	Overige bestuurlijke zaken	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**3.705**	**50**	**-3.656**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
4.2	Overhead	4.2.0	Overhead	311	0	-311	53	0	-53	53	0	-53	39	0	-39
			Totaal begrotingsprogramma	**311**	**0**	**-311**	**53**	**0**	**-53**	**53**	**0**	**-53**	**39**	**0**	**-39**
4.3	Algemene dekkingsmiddelen en overige financiën	4.3.1	MRB	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.3.2	Provinciefonds	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.3.3	Overige eigen middelen	0	-8.001	-8.001	0	-6.814	-6.814	0	-6.198	-6.198	0	-5.845	-5.845
		4.3.4	Reservering nieuw beleid	-55	0	55	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		4.3.5	Stelposten	2.500	0	-2.500	0	0	0	2.076	0	-2.076	0	0	0
			Totaal begrotingsprogramma	**2.445**	**-8.001**	**-10.446**	**0**	**-6.814**	**-6.814**	**2.076**	**-6.198**	**-8.274**	**0**	**-5.845**	**-5.845**
4.4	PS en Griffie	4.4.1	Provinciale Staten en Griffie	112	0	-112	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal baten en lasten	**74.684**	**11.250**	**-63.435**	**1.243**	**-6.714**	**-7.956**	**2.738**	**-6.098**	**-8.837**	**763**	**-5.745**	**-6.508**
Mutatie reserves															
	Algemene reserve (egalisatie)			0	58.056	58.056	0	7.956	7.956	0	8.837	8.837	0	6.508	6.508
	Bruteringreserve VDL Nedcar			2.735	0	-2.735	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Bestemmingsreserve NEDAB			0	1.232	1.232	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Risicoreserve grondexploitatie			0	3.855	3.855	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve Stikstof & N2000			0	-5	-5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Bruteringsreserve Limburgsmuseum Venlo			303	0	-303	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve Bereikbaarheidsmiddelen			0	2.941	2.941	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve Natuur			0	258	258	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve DU-uitkering bodemsanering			0	76	76	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Reserve DU Zoetwatermaatregelen			0	58	58	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			Totaal mutaties reserves	**3.037**	**66.472**	**63.435**	**0**	**7.956**	**7.956**	**0**	**8.837**	**8.837**	**0**	**6.508**	**6.508**
			Totaal	**77.722**	**77.722**	**0**	**1.243**	**1.243**	**0**	**2.738**	**2.738**	**0**	**763**	**763**	**0**

Bijlage 4: De bestuurlijke intenties vastgoed in verband met waardering op de provinciale balans

Op basis van de Jaarstukken 2016 zijn de bestuurlijke intenties vastgesteld met betrekking tot de waardering van provinciaal vastgoed (PS d.d. 30-6-2017). Onderstaand vastgoed is gekocht of ontwikkeld met een maatschappelijke intentie en in de regel bedoeld om duurzaam te exploiteren. Bij dit besluit is vermeld dat deze uitgangspunten in principe van kracht zijn, tenzij er nieuwe besluitvorming plaatsvindt over vastgoed.

A	In erfpacht uitgegeven gronden	Functie	Intentie duurzaam exploiteren	Duurzame waardevermindering van toepassing
1	Leeuwbrouwerij Valkenburg	Maatschappelijk	ja	Nee
2	Tuinbouwgebied Siberië	Maatschappelijk	ja	Nee
3	Tradeport Noord/Heylen	Maatschappelijk	ja	Nee
4	Andeno	Maatschappelijk	Ja	Nee
5	Haven Wanssum	Maatschappelijk	Ja	Nee
6	Watersley	Maatschappelijk	Ja	Nee

B	Materiële vaste activa economisch nut	Functie	Intentie duurzaam exploiteren	Duurzame waardevermindering van toepassing
1	Gouvernement	Maatschappelijk	ja	Nee
2	Groot Buggenum	Maatschappelijk	ja	Nee
3	Maastricht Aachen Airport	Maatschappelijk	ja	Nee
4	Musea	Maatschappelijk	ja	Nee
5	Station Simpelveld	Maatschappelijk	ja	Nee
6	Burgemeesterswoning Venlo	Maatschappelijk	Nee	Nee
7	Steunpunten provinciale wegen	Maatschappelijk	ja	Nee
	• Steunpunt Wanssum	Maatschappelijk	Nee	Nee

C	Materiële vaste activa maatschappelijk nut	Functie	Intentie duurzaam exploiteren	Duurzame waardevermindering van toepassing
1	Grondverwerving verbreding A2	Maatschappelijk	ja	Nee
2	Gronden Ooijen Wanssum	PM	PM	PM

Voor B6 Burgemeesterswoning Venlo en voor een deel van B7 Steunpunten is de bestuurlijke intentie uitgesproken tot verkoop, Voor beide objecten geldt dat de boekwaarde lager is dan de marktwaarde. Een duurzame waardevermindering is daarom niet van toepassing.

Ad C2: Voor wat betreft de waardering van de gronden van Ooijen-Wanssum wordt verwezen naar de Jaarrekening, onderdeel 6.3. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

Bijlage 5: Benchmark dashboard BBV[8]

Waterkwaliteit (oppervlaktewater) (product 3.6.1. Water)
De ecologische toestand van oppervlaktewateren is beoordeeld volgens de beoordelingsmethode van de Europese Kaderrichtlijn Water. De cijfers geven het percentage oppervlaktewateren weer waarvan de waterkwaliteit de beoordeling 'goed' heeft gekregen.

Weergegeven zijn de cijfers van alle oppervlaktewateren, die in het beheer van de verschillende Waterschappen zijn. Het gebied van een waterschap kan Provincie-overstijgend zijn. De cijfers van een Waterschap dat in twee Provincies ligt worden in beide provinciecijfers opgenomen. Bijvoorbeeld: de wateroppervlaktebeoordelingen van waterschap Noorderzijlvest worden bij zowel Drenthe als Friesland opgeteld.

Beoordelingen van oppervlaktewateren in het beheer van Rijkswaterstaat zijn niet weergegeven.

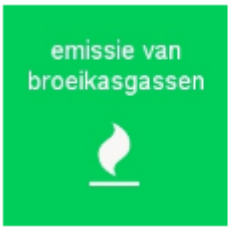

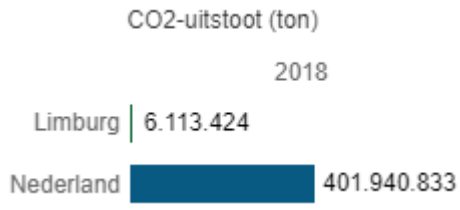

Emissie van broeikasgassen (product 3.7.3. Uitvoering milieu)
De emissie van broeikasgassen wordt uitgedrukt in uitstoot van CO2. De CO2-uitstoot wordt berekend door de energiedragers (bijvoorbeeld kWh elektriciteit, m3 gas, liters benzine) te vermenigvuldigen met de emissiefactor van die energiedrager. Deze emissiefactoren variëren per jaar, afhankelijk van de brandstofmix van de elektriciteitsproductie, de hoeveelheid bijgemengde biobrandstof en de calorische waarde en koolstofinhoud van aardgas.

[8] Dashboard BBV-indicatoren. (z.j.). Geraadpleegd op 8 maart 2021, webpagina: http://www.waarstaatjeprovincie.nl/Paginas/BBV/Benchmark-dashboard-BBV.aspx

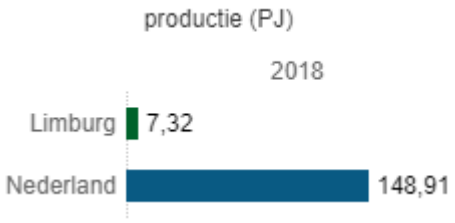

Hernieuwbare energie (product 3.7.1. Asbest en energie)
De meeste productiegegevens hernieuwbare energie komen tot stand door nationale totalen te verdelen over gemeenten aan de hand van verdeelsleutels, de top down-methode, omdat voor de bottom up methode onvoldoende gegevens beschikbaar zijn. Alleen voor Hernieuwbare Energie uit stortgas, geothermie en meestook van biomassa in elektriciteitscentrales zijn bottom up gegevens beschikbaar. Deze methode leidt voor het overgrote deel van de Hernieuwbare Energie-opties tot schattingen. De Klimaatmonitor bevat jaarlijks 88 tot 90 % van de Nederlandse Hernieuwbare Energie. In veel gemeenten zal het percentage hoger zijn, omdat de missende 10-12 % zich concentreert in enkele gemeenten of op de Noordzee, waar een significant deel van de Nederlandse windproductie plaatsvindt.

Alleen voor Hernieuwbare Energie uit Stortgas zijn bottom up gegevens beschikbaar. De gegevens zijn dus niet via een verdeelsleutel tot stand gekomen, maar daadwerkelijk gemeten.
Bron: Klimaatmonitor; bewerking: Tympaan

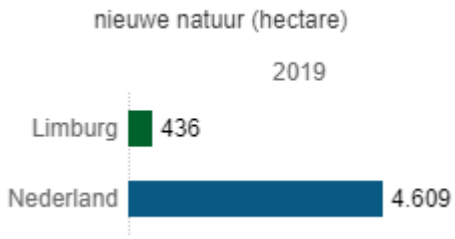

Ontwikkelde nieuwe natuur (product 3.8.1. Natuur)
Dit betreft de oppervlakte verworven en ingerichte natuur in hectare. Bij verworven natuur gaat het om het aantal hectares blijvend beschikbare grond voor natuur, inclusief nieuwe natuur als gevolg van functiewijziging (bijvoorbeeld doordat boerenland als natuurland wordt aangeboden). Onder inrichting worden gebieden verstaan waar inrichtingsmaatregelen zijn uitgevoerd die noodzakelijk zijn voor de realisatie van het natuurdoel. Als er geen inrichtingsmaatregelen nodig zijn, wordt het gebied ook beschouwd als ingericht.
De cijfers zijn afkomstig uit de Voortgangsrapportages Natuur (publicatie IPO/BIJ12). De Provincies zijn sinds 2013 verantwoordelijk voor het natuurbeleid en het Natuurnetwerk Nederland (exclusief Rijkswateren). Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied.

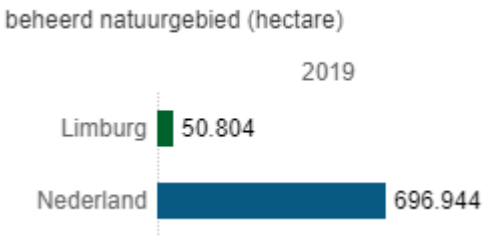

Beheerde natuur (product 3.8.1. Natuur)
Dit betreft het oppervlakte grondgebied dat in beheer is als natuurgebied. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt in beheer met contract en zonder contract. Bij beheer met contract is er een beheercontract vallend onder het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) of een voorloper van SNL. Bij natuurbeheer zonder contract betreft het gebieden vallend onder de Natuurschoonwet (NSW), waterleidingmaatschappijen, defensie, TBO's, RWS, gemeentes, natuureigenaren die entree heffen, particulieren die hun gebied niet openstellen.

De cijfers zijn afkomstig uit de Voortgangsrapportages Natuur. De Provincies zijn sinds 2013 verantwoordelijk voor het natuurbeleid en het Natuurnetwerk Nederland (exclusief Rijkswateren). Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied.

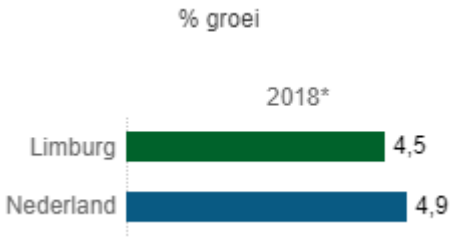

Bruto regionaal product (bbp) (product 1.1.2. Acquisitie en LIOF)
Dit betreft het bruto binnenlands product (tegen marktprijzen) in de Provincie, een maat voor de omvang van de economie. De verandering van het volume van het brp in een bepaalde tijdsperiode is een maat voor de groei (of krimp) van de economie. Het bruto regionaal product tegen marktprijzen is het eindresultaat van de productieve activiteiten van ingezeten productie-eenheden.

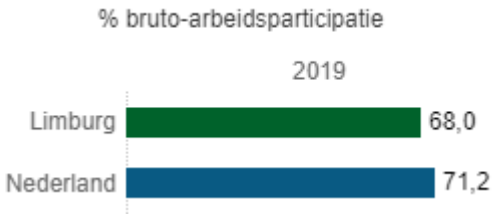

Bruto-arbeidsparticipatie (product 1.3.1. Arbeidsmarkt)
Werkgelegenheid wordt hier uitgedrukt in het percentage bruto-arbeidsparticipatie: het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de totale bevolking van 15-75 jaar.

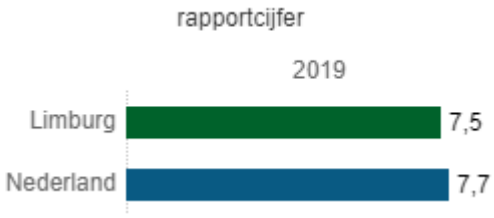

Waardering openbaar vervoer (product 3.1.1. Openbaar vervoer en concessiemanagement)
Dit betreft het gemiddelde waarderingscijfer (algemene oordeel) voor het regionaal openbaar vervoer per Provincie weergegeven. Dit cijfer is gebaseerd op de OV-Klantenbarometer: een jaarlijks terugkerend onderzoek naar de mening van reizigers in het stads- en streekvervoer. De weergegeven cijfers hebben betrekking op de vervoersgebieden, waarvoor de Provincie de concessie heeft afgegeven. De vervoersgebieden van de metropoolregio's blijven dus buiten beschouwing.

Preventief financieel toezicht (product 4.1.5. Toezicht gemeentefinanciën)
Gemeenten staan onder preventief financieel toezicht van de provinciale toezichthouder als er sprake is van een niet meer structureel en reëel sluitende begroting bij een gemeente.

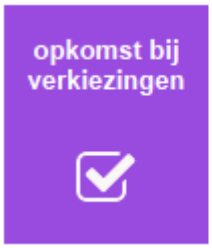

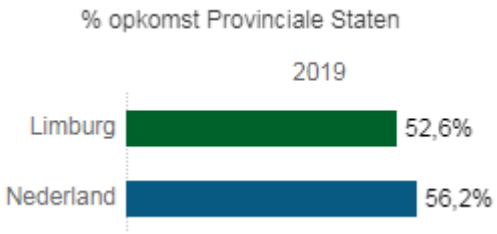

Opkomst bij verkiezingen (product 4.4.1. Provinciale Staten en Griffie)

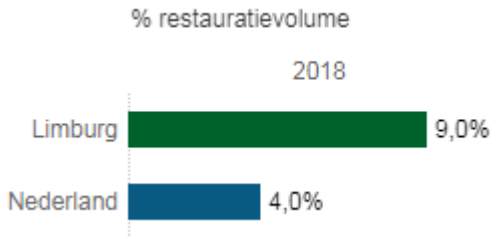

Restauratie volume (product 2.2.3. Monumenten)
Er is op dit moment geen verdere informatie beschikbaar.

Bijlage 6: Wijzigingsbesluiten reserves ultimo 2020

Wijzigingen in reserves

Op basis van de jaarlijkse doorlichting kunnen onderstaande reserves worden opgeheven wegens functieverlies. Het betreft reserves uit vorige statenperiodes.

- Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne;
- Bestemmingsreserve Culturele kansen;
- Reserve Waterveiligheid Maas;
- Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur;
- Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid;
- Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement;
- Bestemmingsreserve realisatie N266.

Naam reserve	Bestemmingsreserve Herontwikkeling Tapijnkazerne
Instellingsdatum PS-besluit	18 juni 2015
Doel van de reserve	Herontwikkeling van de (monumentale) gebouwen.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Culturele kansen
Instellingsdatum PS-besluit	8 november 2013 bij de begrotingsbehandeling
Doel van de reserve	Egaliserende bestemmingsreserve voor cultureel-economische samenwerking met Euregionale partners en het uitvoeringsprogramma Cultuur.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Reserve Waterveiligheid Maas
Instellingsdatum PS-besluit	16 december 2011
Doel van de reserve	Doel van de reserve is de financiering van middelen voor het realiseren van de waterveiligheidsopgave langs de Maas. Deze middelen zijn benodigd om eventueel voor de afronding hoogwaterbeveiliging Maas, exclusief het project Grensmaas van het Consortium, noodzakelijke maatregelen te kunnen financieren, die vanuit synergie-effecten in realisatie moeten worden gebracht,

Naam reserve	Reserve Waterveiligheid Maas
	maar waarbij kasritmes van bijvoorbeeld het HWBP niet tijdig in kunnen voorzien.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Bestemmingsreserve Zilver- en Bronsgroene Natuur
Instellingsdatum PS-besluit	29 juni 2007
Doel van de reserve	Het doel van de reserve is om de gebudgetteerde bedragen te behouden voor de natuuropgave.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie. Het restant is vrijgevallen t.g.v. het resultaat 2020.
Vrijval	€ 199.480

Naam reserve	Reserve DU-uitkering Externe Veiligheid
Instellingsdatum PS-besluit	22 juni 2013 (Jaarstukken 2011)
Doel van de reserve	Egalisatiefunctie: Het meerjarenprogramma externe veiligheid heeft een begroting van € 4.532.309 voor de periode 2011-2014. Om tussentijdse vrijval van middelen naar de algemene middelen te voorkomen is een bestemmingsreserve ingesteld.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Naam reserve	Bruteringsreserve Ontschotten Gouvernement
Instellingsdatum PS-besluit	13 juni 2013
Doel van de reserve	Financiële dekking verbouwing Gouvernement (project ontschotten).
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie. Het restant is vrijgevallen t.g.v. het resultaat 2020.
Vrijval	€ 1.412.539

Naam reserve	Bestemmingsreserve realisatie N266
Instellingsdatum PS-besluit	7 november 2014
Doel van de reserve	Financiële dekking investeringskosten infrastructuur N266.
Opheffingsdatum PS-besluit	24 juni 2021

Naam reserve	Bestemmingsreserve realisatie N266
Reden opheffing	De reserve is in 2020 volledig ingezet t.b.v. het doel en verliest daarmee zijn functie.
Vrijval	€ 0

Bijlage 7: Kredietbesluit

Provinciale Staten van Limburg;

besluiten:

Onderstaande investeringen voor het jaar 2020
beschikbaar te stellen

							Indicatieve fasering kredietbedrag			
Programma	Product	Volgnr.	Omschrijving investering	Afschr. termijn	Krediet-bedrag	Looptijd	2020	2021	2022	2023
			Overdracht Wegen BPL	15	-4.022.425	2020	-4.022.425			
			Totaal		-4.022.425		-4.022.425	0	0	0

Speerpunt	Volgnr.	Omschrijving bijdrage / financiering	Afschr. term.	Krediet-bedrag	Looptijd	2020	2021	2022	2023
		Overdracht Wegen BPL		-120.000	2020	-120.000			
		Totaal		-120.000		0	0	0	0

Aldus besloten in de vergadering van Provinciale Staten d.d. 24 juni 2021

De heer Mr. A. O.J. Pregled, waarnemend griffier

De heer drs. Th.J.F.M. Bovens, Voorzitter

Limburgs Parlement

provincie limburg

Concept deelverslag van het verhandelde in de Controlecommissie

van 24-9-2021
betreffende Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020

Statenkenmerk	G-21-015	Maastricht	24-9-2021

1.7.1 G-21-015 GEWIJZIGD Statenvoorstel inzake Jaarstukken 2020 brief GS van 14-9-2021 (GS DOC-00176497)

De voorzitter: Dan komen we bij 1.7.1, het gewijzigd Statenvoorstel inzake de jaarstukken 2020, de brief van het College van GS van 14 september 2021. In de vorige vergadering hebben we met elkaar geconstateerd dat de jaarstukken dit jaar een wat andere procedure hebben moeten doorlopen dan gebruikelijk. Dat heeft ertoe geleid dat de beraadslagingen geleid hebben tot gewijzigde jaarstukken en een gewijzigd Statenvoorstel. Die wijzigingen hadden overigens geen effect op de analyse van de Griffie die de Griffie heeft gemaakt op de jaarstukken. Intussen hebben we ook het accountantsverslag en de reactie van GS ontvangen en als laatste hebben we ook de controleverklaring van Deloitte daarbij gekregen. Behalve het College van GS is ook de Statenonderzoeker aanwezig bij de behandeling van de jaarstukken en Deloitte gaat zo aanstonds via de livestream daar ook bij aansluiten. Ik stel voor om over te gaan tot de technische behandeling van de jaarstukken 2020 in twee termijnen. De politieke behandeling zal plaatsvinden in de Statenvergadering en vanuit het Presidium is besloten om de Statenvergadering van 30 september niet door te laten gaan en de jaarstukken niet als een grote, een soort van algemene beschouwingen achtige behandeling in de Staten te doen waarbij iedere fractie tien tot veertien minuten zou hebben maar een reguliere stuk behandeling te maken waarbij u in de eerste termijn in de Staten vijf minuten heeft en een derde van die spreektermijn in tweede termijn. Het Presidium gaat ervan uit dat dat voor de behandeling in de Staten voor u voldoende zou moeten zijn. Omdat op dat moment bij de besluitvorming van het Presidium deze commissie nog niet over de jaarstukken had gesproken is voor deze oplossing gekozen en het is aan u om het advies te geven over de jaarstukken als commissie, hoe u de behandelwijze in de Staten wilt. Even kijken. Dan denk ik dat ik maar eens een rondje ga maken over wat u van de jaarstukken vindt. Wie zou willen beginnen? Dit is bijzonder. Ik zie een hand van de heer Van Wageningen en de heer Ernst en daarna ook de heer Van der Valk en de heer Smeets. We gaan toch gewoon allemaal.

[onverstaanbaar]

De voorzitter: Dat is waar. Volgens mij was de heer Van Wageningen als eerste. Dan mag hij beginnen.

D66 (Van Wageningen): Ik wil beginnen met het voorstel van het Presidium over de behandeling. Dat lijkt me wel akkoord, maar dat is wel gezien de wat bijzondere situatie dat we nu pas de jaarstukken behandelen en vlak voor de begroting. Eigenlijk hoort de behandeling van jaarstukken juist wel aanleiding te geven tot debat en daar hoort ook ruimte voor te zijn, maar in dit bijzondere geval ga ik wel akkoord. Het lijkt ons inderdaad goed om het op die manier te doen zoals het Presidium voorstelt. De jaarstukken die bevatten een nieuwe manier van rapporteren, namelijk over wat merken Limburgers ervan en daar

heeft D66 vaak om gevraagd en wij zijn ontzettend blij dat dat nu ook geïmplementeerd is. Je ziet dan meteen al wat resultaten daarvan want dan moeten mensen toch even na gaan denken van wat betekent het eigenlijk voor de Limburgers. Dat is al winst en het is winst voor onze controlefunctie dat we een aangrijpingspunt hebben om juist daarop te controleren. Dat het nog niet helemaal perfect is, dat er nog wat op aan te merken is daar heeft de Griffie ons ook op gegeven en dat klopt, maar op het moment leg ik de nadruk op de complimenten, via u mijnheer Roest, aan de organisatie, aan iedereen die zich daarmee bezig heeft gehouden om dat op deze manier te implementeren. Een verbeterpunt is, en dat is niet alleen een verbeterpunt voor de rapportage maar het kan een verbeterpunt voor de hele Provincie zijn en de Griffie duidt dat ook aan in zijn analyse: Als je wilt rapporteren over wat je hebt bereikt voor de Limburgers dan zou jij eigenlijk ook aan de voorkant doelen moeten stellen die daarop slaan, dus een doel dat je voor de Limburgers wilt bereiken. In deze hele discussie hebben wij altijd aangegeven van er zijn ook wel acties van de Provincie die niet per se gericht zijn direct op de Limburgers. Dat kan natuurlijk, maar het moet wel altijd een aandachtspunt zijn wat willen we voor de Limburgers bereiken aan de voorkant. Dat zou nog een verbeterpunt zijn dat ook de controlefunctie voor de Staten weer zou versterken als dat aan de voorkant al zou gebeuren. Dat is een terechte aanbeveling en die nemen we graag over en inhoudelijk wil ik het daar ook bij laten.

De voorzitter: Dank u, mijnheer Van Wageningen. Dan de heer Ernst van de PVV.

PVV (Ernst): Ja, dank u wel voorzitter. Het is natuurlijk niet eenvoudig om als financieel niet-specialist een dergelijk stuk technisch onder de loep te nemen. We zijn dan ook blij met die analyse van de Griffie waar natuurlijk op een aantal gebieden dieper op de materie wordt ingegaan. Wat voor ons het meest opvallend is, is het niet-SMART formuleren van doelen wat we een aantal keren tegenkomen. Dat maakt niet alleen de controlerende taak van PS moeilijker, maar het onthoudt het bestuur ook van een mogelijkheid om goede prestaties te etaleren om het zo maar eens even te zeggen. Vaak is dat niet eens zo heel moeilijk om het zo maar even te zeggen. Kijkend naar bijlage 1, 1.a product 1.1.1, daar gaat het over het optimaal benutten van Europese fondsen waarbij optimaal natuurlijk een arbitraire uitdrukking is. Het voorstel van de PVV zou zijn om in onderhavige gevallen uit te gaan van een eerder behaald resultaat, al dan niet bij de groeiambitie of een percentage van een eigen investering, in ieder geval er zou iets van een bedrag moeten komen waar je gewoon naartoe zou moeten kunnen werken. En in punt 1.b wordt gesproken over wegen en voorbereiden, wat ook terecht als heel specifiek wordt aangeduid. Komen tot een besluit over is dat natuurlijk wel. Je beschrijft dan in principe hetzelfde proces op een andere manier, maar er wordt wel een duidelijke doelstelling dan genomen. Het specifiek duiden, of beter gezegd het ontbreken daarvan, dat lijkt een vaker voorkomende opmerking in het hele verhaal te zijn. Het verdient dan ook de aandacht van de opstellers van het stuk om op dat gebied stappen te zetten. Concrete doelen met een goede onderbouwing, deels ook niet-realiseren, geeft in ieder geval duidelijkheid en leidt tot mogelijkheden tot bijsturing dan wel van de inspanningen dan wel van de doelstellingen. Een vage doelstelling leidt tot onbegrip, meningsverschillen en frustratie van zowel mensen als processen. Dus dat moeten we koste wat kost proberen te voorkomen in onze optiek. Tot zover op dit punt. Dank u.

De voorzitter: Dank u wel mijnheer Ernst. Volgens mij was daarna de heer Van der Valk en dan de heer Smeets volgens mij. Ja.

SP (Van der Valk): Ja, dank u wel voorzitter. Bij jaarstukken is het altijd zoiets van gedane zaken nemen geen keer. Dus dat wordt lastig om daar dan nog op te sturen behalve dan het bestemmen van het vrije resultaat waar dan op een later moment in de politieke discussie over gepraat zal worden. Het geheel overziende denk ik dat er een gedegen stuk werk ligt en ik sluit mij aan bij mijnheer Van Wageningen. Complimenten aan het ambtelijk apparaat, zeker ook gezien de afgelopen periode waar het ambtelijk apparaat ook het voor de kiezen heeft gekregen zijn denk ik alle egards aan het ambtelijk apparaat wel te geven dat een goed stuk werk geleverd is, gedegen. Ik vind het ook transparant. Ik sluit mij aan bij mijnheer Van Wageningen als het gaat om het ontvangen van uiteindelijk outcome-indicatoren voor de Limburger. Alleen is het natuurlijk wel hindsight. Het is natuurlijk terugkijken naar wat in 2020 gebeurd is en wat het voor de Limburger heeft betekent. Maar veel interessanter is wat gaat het straks voor de Limburgers betekenen maar daar komen we op een later moment bij de begroting wel op uit. Met de analyse van de Griffie zijn we blij evenals met de verklaring van de accountant en de reactie van GS daarop. Er blijft één punt over. Er werd door de accountant wel aangegeven, of door de Griffie, dat weet ik niet meer uit mijn hoofd, dat het declaratiesysteem hier intern nog niet op orde is of dat het kwetsbaarheden kent, laat ik het maar zo zeggen, en dat eraan gewerkt wordt met het nieuwe IT-systeem voor ambtenaren in ieder geval, maar dat loopt best wel ver weg in de tijd. Gezien het imago van dit huis denk ik zou je daar juist werk van moeten maken. Maar dat is een vraag in deze van hoe staat het ermee en kan dat sneller. En als het gaat over die bestedingen denk ik dat er volgens de regels wordt voorgesteld. Inhoudelijk komen we daar bij [onverstaanbaar] op terug of dat misschien in bedragen anders kan of niet. Dat was hem voorzitter.

De voorzitter: Oké dank u wel, mijnheer Van der Valk. De heer Smeets.

SVL (Smeets): Ja, dank u wel voorzitter. Ik heb een drietal vragen, eentje meer van procedurele aard. Toen ik de agenda zag dacht ik van waarom staat dit onderwerp eigenlijk op de agenda van de Controlecommissie. Je zou het volgens mij ook gewoon kunnen behandelen tijdens PS of in een commissie FEB, maar misschien dat het volgtijdelijk de goedkeurende verklaring van Deloitte pas later kwam dan de laatste FEB-vergadering. Ik kan me voorstellen dat het daardoor hier geland is. Dat is eigenlijk meer ook een vraag naar anderen of dat gebruikelijk is om dit in de jaarstukken in de Controlecommissie naar voren te brengen. Dat is één. En twee is een inhoudelijke vraag, ook richting Deloitte met name. Men heeft zijn conclusie getrokken in april, of maart/april/mei, dat men dus geen goedkeurende verklaring, dat men niet de handtekening kon zetten onder de jaarstukken, en daar is ook een brief over gekomen. En ik zou Deloitte willen vragen om nog eens even uitgebreid met ons te reflecteren op de aard en achtergrond van dat besluit om die handtekening destijds niet te plaatsen. Wat heeft daar exact gespeeld? Wat zijn jullie daar tegengekomen, als dat tenminste in openbaarheid besproken kan worden? Wat zijn jullie daar concreet tegengekomen waardoor jullie toen de conclusie trokken dat die handtekening er niet onder kan. En ik snap dat. Ik heb veel ervaring met de accountancywereld in Nederland en die is heel consciëntieus. Die is heel gedegen. Daar heb ik zeer veel waardering voor, anders dan bijvoorbeeld de Belgische accountancywereld waar ik ook vakkundig mee te maken heb gehad, waar het er heel anders aan toe gaat, losser, maar dat is zeker geen compliment aan de Belgische collega's. De Nederlandse accountancywereld staat op een zeer hoog niveau en ik waardeer zeer de uitspraken die men doet over de jaarstukken, de jaarrekening van een bedrijf, hetzij een commercieel bedrijf of een overheidsinstantie maar dan kom ik meteen op mijn derde vraag. We zijn dus uiteindelijk nu vier/vijf maanden verder en neem ons nu eens mee in die conclusies die u nu trekt. U

zegt nu we kunnen onze handtekening onder de stukken plaatsen, we kunnen een goedkeurende verklaring afgeven, terwijl de integriteitsdiscussies die destijds waarschijnlijk aanleiding waren om het niet te doen nog niet zijn afgerond, deels nog niet gestart zijn. Dus ik vraag mij af wat u heeft bewogen om nu wel te zeggen van we keuren de jaarstukken goed in tegenstelling tot vier/vijf maanden geleden? Wat is er gebeurd in die periode waardoor u nu tot een andere conclusie komt? En nogmaals, ik heb daar alle vertrouwen in maar ik ben gewoon zeer benieuwd naar de storyline van die vier/vijf maanden: Wat bent u tegengekomen en nogmaals hopelijk is dat allemaal in de openbaarheid te bespreken. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Smeets. Dan kijk ik nog even rond. Mevrouw Depondt en mevrouw Schuuring willen ook nog allebei. Mevrouw Depondt.

CDA (Depondt-Olivers): Ja voorzitter, allereerst sluit ik mij aan bij de complimenten over de stukken die voorliggen. Misschien reagerend op mijnheer Smeets: Volgens mij hebben wij daar vorige zomer al een vrij uitvoerige sessie met de accountant over gehad waarom de accountant op dat moment die verklaring niet kon geven, maar er is uiteraard niets op tegen om dat nog een keer te doen. Ik ben ook inderdaad blij met het streven dat in deze stukken zit om toch ook meer naar outcome te gaan, maar ik deel ook wel de opvattingen dat als je aan de voorkant je kaders niet SMART formuleert het aan de achterkant heel lastig wordt je realisatie goed helder te krijgen. En de opmerking die ik nu maak die lijkt semantisch maar zo bedoel ik hem niet. Er staat nu wat merken de Limburgers ervan. Ik zou willen voorstellen daarvan te maken wat hebben ze eraan. Ik wil dat graag met een voorbeeld illustreren en steek daarbij graag de hand in de eigen PS-boezem. Als je kijkt naar alle bestuurlijke gesteggel in dit huis van de afgelopen maanden, en ik vraag mij af wat merken de Limburgers ervan, dan is dat heel veel. Maar wat hebben ze eraan? Nul. Dus ik zou toch willen vragen om die focus wel wat scherper te leggen.

De voorzitter: Dit is het moment dat de heer Van Wageningen zijn interruptie kan plegen.

D66 (Van Wageningen): Ja. Zoals wel vaker ben ik het met mevrouw Depondt eens. Het gaat natuurlijk om wat kunnen ze ermee, wat hebben ze eraan. Dat klopt. Maar we hebben wel een traditie met dit überhaupt op de agenda krijgen en überhaupt in de begroting krijgen dat het op deze manier gerapporteerd wordt. Dat hebben we nog niet in de begroting maar wel al in de jaarstukken. Sommige ontwikkelingen die kun je gewoon in het veld zien. Ik noem eventjes bijvoorbeeld een brug over de Maas bij Borgharen om maar een voorbeeld te noemen. Die staat in onze begroting als gerealiseerd want de Provincie geeft een subsidie aan de gemeente. In de jaarstukken stond vroeger altijd gerealiseerd want die subsidie was al toegekend, maar die brug is er gewoon niet. De Limburgers hebben er nog niets van gezien en er kan nog van alles tussenkomen. Dus dit is eigenlijk de reden. Het is niet zozeer dat een hoop mensen het wel of niet leuk vinden om over die brug te fietsen maar ze hebben gewoon nog niets gezien. Dus dat is de achtergrond van wat merken de Limburgers ervan.

CDA (Depondt-Olivers): Daarom zei ik het is misschien een beetje semantisch maar ik denk dat we gewoon op dezelfde lijn zitten. We begrijpen elkaar ook, maar we hebben ook bij de discussies over de rapportages grote projecten eigenlijk vaak dezelfde discussie, dat het heel leuk is om over allerlei activiteiten te rapporteren die daar plaatsvinden, maar uiteindelijk gaat het over de spin-off. En de spin-off naar Limburg is wat worden we daar met zijn allen beter van, of beter, dat is misschien een kwalificatie, maar wat hebben we er met zijn allen aan, want daarvoor doe je als Provincie iets om uiteindelijk die

fietsbrug daar gewoon te hebben liggen of om uiteindelijk ook gewoon extra arbeidsplaatsen te creëren.

De voorzitter: Was u klaar mevrouw Depondt? Dat laatste [onverstaanbaar] als de brug er eenmaal ligt dat niemand er iets van merkt. Dat zou natuurlijk kunnen.

CDA (Depondt-Olivers): Ik wel want ik woon in Borgharen.

De voorzitter: Of dat in ieder geval niemand het opmerkt. Mevrouw Schuuring.

PvdA (Schuuring): Ja dank u wel voorzitter. Ten eerste inderdaad wil ook ik mij graag aansluiten bij de complimenten voor het stuk, ook de technische aspecten daarvan, vooral die we natuurlijk vandaag bespreken en in de richting van de heer Smeets: Dat is inderdaad wel normaal dat de technische kant hier besproken wordt als niet-politieke discussie, terwijl als je dat in een vakcommissie doet dan heb je natuurlijk wel een politieke discussie ook en die zijn gesplitst bij de P&C-cyclus. Dus dat is de reden voor zover ik weet dat het hier op de agenda staat. We hadden van tevoren een aantal punten waarvoor wij nog wel aandacht hadden. Die zijn allemaal goed teruggekomen ook in de accountantsverklaring. Daar zijn wij erg blij mee, zoals de schatting wijziging materiele activa. En misschien een vraag aan het College. Het punt rondom de betrouwbaarheid en continuïteit van de automatiseringsomgeving. Zou u ons daar een update over kunnen geven of een reactie hoe u daarmee verder aan de slag gaat? Als laatste misschien ook even een reactie op de discussie die hier ontstaan was over outcome- of alleen outputrapportage. Ook wij zijn erg positief over de outcomevariant daarin, zeker ook omdat het ook in beeld kan brengen wat de precieze rol van de Provincie daarin is en natuurlijk zijn er heel veel dingen waar wij niet alleen voor aan de lat staan maar ook dan is het fijn om te kunnen zien of de acties vanuit dit huis tot concrete veranderingen geleid hebben of ergens anders vastlopen en dat het daarom niet lukt. Dus ook wij zouden dat graag wat meer geïntegreerd in de hele P&C-cyclus wel kunnen waarderen. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel. Dan zijn we rond en dan zal ik zelf maar beginnen met de beantwoording van de vraag van de heer Smeets van waarom behandelen we hem hier? Omdat we dat eigenlijk altijd doen op basis van de controleverordening die wij hebben vastgesteld. Die schrijft voor behandeling in de Controlecommissie. En op zichzelf is dat ook redelijk logisch daar waar de jaarrekening ook een controle-instrument is voor de Staten om dat dan ook in deze commissie te doen. Dus daar zit de verklaring in die zin. Dan ga ik daarna maar eens even kijken allereerst in de richting van het College of zij de overige vragen zouden willen beantwoorden. Volgens mij zijn er geen vragen gesteld aan mevrouw De Kreij, de Statenonderzoeker. Dat is in ieder geval een compliment aan haar dat het allemaal duidelijk was wat ze had opgeleverd. Er zijn wel nog wat vragen gesteld aan Deloitte maar die komen dan daarna. De heer Roest namens het College voor de eerste keer. Succes.

Gedeputeerde Roest: Ja, dank u wel voorzitter. Op de eerste plaats wil ik u natuurlijk bedanken voor de complimenten die u gegeven hebt aan de organisatie. Ik zal het ook aan de organisatie doorgeven want ik vind ook dat ze dat verdiend hebben en dan de vragen van mijnheer Van Wageningen. De doelen worden in principe gesteld door de beleidskaders en wij staan voor een betere aansluiting tussen beleidskaders en de jaarstukken en u hebt dat waarschijnlijk ook kunnen nemen uit de memorie van toelichting dat we die richting ook nadrukkelijk op willen gaan. Dan wil ik nog aansluiten dat de analyse

hier natuurlijk door de Griffie wordt gebruikt als feedback bij de stellers van de producten. De heer Ernst die vroeg met betrekking tot de strategie, juist op Europese middelen. Dat is gekoppeld aan de zogenaamde vlagschipprojecten en bij het totaal van die projecten staat het succes natuurlijk altijd voorop en dan moet het natuurlijk wel zo zijn… de heer Ernst weet, dat had ik toen ook gezegd, dat binnen de organisatie wij niet geld moeten zoeken om te proberen doelen te… laat ik het andersom zeggen, je moet een doel hebben om geld te gaan zoeken bij de Europese Commissie en niet anders om van geld en dan de doelen gaan zoeken. Dat zou de verkeerde richting zijn in mijn optiek.

De voorzitter: De heer Ernst.

PVV (Ernst): Dat was ook niet de insteek van het verhaal. Ik noem dit als voorbeeld omdat er gewoon staat het optimaal of het maximaal benutten. Als je natuurlijk een bepaald projectdoel hebt waarvoor je denkt subsidie te kunnen krijgen, dan je kun opnemen ik probeer het maximale eruit te halen. Alleen wat is dan het maximale? Je kunt ook zeggen ik wil een project voor zoveel procent gefinancierd krijgen of ik wil zoveel miljoen uit die pot proberen te trekken. Dat is dan een stuk duidelijker dan dat je zegt maximaal benutten. Dat was mijn insteek van het verhaal. Natuurlijk moeten we proberen om zoveel mogelijk uit die pot te halen, maar het moet natuurlijk wel zinnig zijn, maar dat staat daar los van. Het gaat mij erom op welke wijze formuleer ik mijn doelstellingen. Je kunt zeggen ik wil x procent via Europese subsidies van het project gefinancierd krijgen. Je kunt zeggen ik wil € 10 miljoen binnenhalen en dat doe je op basis van wat in het verleden mogelijk is geweest of wat dan ook of je zegt optimaal en achteraf kun je er dan over gaan steggelen was het wel optimaal of moeten wij uit gaan zoeken of het wel optimaal was. Als we gewoon vooraf weten we proberen € 10 miljoen binnen te halen en er komt € 8 miljoen binnen, dan is dat is denk ik een heel leuk resultaat. En dan kun je natuurlijk heel lang gaan vechten of die € 2 miljoen nog haalbaar was geweest, maar het is wel een heel stuk duidelijker dan optimaal. Optimaal kan ook niets zijn want er was niets. Optimaal kan € 20 miljoen zijn of € 10 miljoen of alles wat daartussen ligt. Het gaat erom leg duidelijk vast wat de doelstelling is, gewoon heel concreet. Daar hoef je niet iedere keer aan opgehangen te worden, maar je kunt wel heel concreet vastleggen waar je naartoe werkt en waarom.

De voorzitter: De heer Ernst daagt het College uit om bij de begroting een concreet bedrag op te nemen.

PVV (Ernst): Ja.

De voorzitter: De vraag is of het College die aanneemt.

Gedeputeerde Roest: Ik denk dat wat u zegt ook wel meeneem want ik vind het wel uiteraard zeer goed wat u zegt, namelijk er is een verschil tussen optimaal en maximaal en uiteraard is het de bedoeling dat als je weet welke doelen en welke subsidie daar van de Europese middelen binnen te krijgen zijn, dat je eigenlijk in principe altijd moet gaan voor het maximale. Ik kan u verzekeren dat mijn collega de heer Van Gaans, die goed ingevoerd is in Brussel, binnen zijn portefeuille alle mogelijkheden optimaal en maximaal zal benutten.

De voorzitter: Gaat u verder. Mijnheer Ernst.

PVV (Ernst): Toch nog even daarover. Dat is prima. Daar gaan we ook vanuit dat dat gebeurt, maar

nogmaals als je een project hebt waar je € 40 miljoen in wilt gaan steken bijvoorbeeld, dat € 40 miljoen zou moeten gaan kosten, dan kan het de doelstelling zijn om 50% extern binnen te halen om het zo maar te zeggen of het kan de bedoeling zijn om € 1 miljoen binnen te halen omdat niet meer haalbaar is, maar je kunt wel gewoon zeggen ik wil zoveel binnenhalen en of dat dan lukt dat kijk je dan achteraf. Maar als er inderdaad een vage omschrijving staat, kun je ook achteraf niet zeggen of heb je heel veel werk om uit te zoeken in hoeverre dat aan een inspanning ligt of hoe het bereiken van het resultaat tot stand gekomen is en of dat in voldoende mate tot stand komt. Dat is wat ik eigenlijk met dat hele verhaal wil zeggen. Noem een doelstelling en geef bij wijze van spreken even aan van we verwachten dat dat plus/min 10% of hoe dan ook is. Dat is allemaal niet zo heel moeilijk maar je moet dan niet in een afrekencultuur terechtkomen natuurlijk. Dat is natuurlijk niet de bedoeling daarvan, maar wel een reële inschatting en een reëel oordeel of iets gehaald is ja dan nee.

De voorzitter: Voordat de heer Roest het antwoord geeft, zou ik de commissie willen meegeven dat we nu niet de bedoeling hebben om via interrupties de discussie te gaan voeren, maar toch wel te proberen de vragen te stellen waar u graag het antwoord op zou willen hebben. Mocht u dan de discussie in tweede termijn willen voeren kan dat uiteraard. De heer Roest.

Gedeputeerde Roest: Ja voorzitter ik heb begrepen wat de heer Ernst bedoelt en ik denk dat het ook gedeeltelijk een technische zaak is die u stelt en misschien zou ik even naar links naar de heer Vonken kunnen kijken en dat hij daar misschien een wat verhelderend antwoord op zou kunnen geven.

De voorzitter: Is het een idee dat u de hele beantwoording afmaakt en dat ik dan vervolgens de heer Vonken het antwoord laat geven?

Gedeputeerde Roest: Goed voorzitter, dan doen we dat. Even kijken. Net werd er gesproken over de declaraties. Daar werd ook een vraag over gesteld. Het was dus een bewuste keuze om de declaraties ICT-technisch te toetsen en dus dat niet los van elkaar mee te nemen in de totale [onverstaanbaar] toets en [onverstaanbaar] geen bevindingen door de accountant. Dan moet ik wel even zeggen dat dat ook door de accountant bevestigd is dat we daar dus op de juiste wijze gewerkt hebben. Laat ik het zo zeggen. Het declaratiesysteem dat wordt op het moment ook geauditeerd en het [onverstaanbaar] gedeeld met het nieuwe personeelssysteem en dat heeft er ook toe geleid dat daar geen fouten in zijn geconstateerd. Even kijken.

De voorzitter: Een moment. De heer Van der Valk heeft een interruptie.

SP (Van der Valk): Ja voorzitter, ik deel die conclusies die hij zegt. Dat hebben we kunnen lezen. Het ging er mij even om van wordt het declaratie- c.q. personeelsmanagementsysteem herzien of vervangen of iets dergelijks.

Gedeputeerde Roest: Ja.

SP (Van der Valk): Daar zit een redelijk lang tijdsperiode achter, een lange termijn om dingen voor elkaar te krijgen. Enerzijds technisch begrijp ik het, maar qua maatschappelijke urgentie denk ik zou het mooi zijn als we daar iets sneller mee aan de gang kunnen.

De voorzitter: De heer Roest.

Gedeputeerde Roest: Ja voorzitter, we zullen er alles aan doen om daar op de snelst mogelijke manier natuurlijk aan te werken. Dat is logisch. Het lijkt me heel reëel dat we erop kunnen vertrouwen dat de organisatie daar ook zeer alert op is en daar ook zijn uiterste best op zal gaan doen. Mevrouw Depondt had een mooi advies, namelijk wat merken de Limburgers ervan is objectiever dan het antwoord op de vraag wat hebben de Limburgers eraan. Ik denk dat het een goede suggestie is en dat we dat in GS neer zullen leggen om te kijken of we dat zouden kunnen overnemen. Even kijken. Misschien zou dit inderdaad voor mevrouw Depondt een mogelijkheid zijn om dat in de jaarstukken 2021 te krijgen.

CDA (Depondt-Olivers): Ja voorzitter, ik zou niet willen suggereren dat we deze stukken overdoen. Ik breng wel dringend in overweging aan het College. Dan kunnen we het nu gewoon hier afstemmen of het College die lijn deelt dat we in volgende jaarstukken wat meer op de outcome, dus wat hebben ze eraan, gaan zitten en niet wat merken ze ervan.

De voorzitter: Ja, ik geef dan ook even richting de commissie mee dat u daar ook natuurlijk zelf een verantwoordelijkheid heeft bij de begroting, want aan de achterkant zeggen dat de indicatoren niet goed zijn, dan heeft u ook zelf een verantwoordelijkheid aan de voorkant. Ik kijk even naar de heer Roest.

Gedeputeerde Roest: Ik was even aan het kijken voorzitter of ik een vraag gemist hebt. Als dat zo is dan zou het misschien nog even herhaald kunnen worden.

De voorzitter: In mijn beleving heeft u denk ik wel alle vragen beantwoord die in uw richting gesteld zijn in ieder geval. U heeft nog geen vragen beantwoord die in de richting van de accountant gesteld zijn, maar dat kunnen ze prima zelf.

Gedeputeerde Roest: Dank u wel voorzitter.

De voorzitter: Even kijken, wie van de heren. Nee, eerst de heer Vonken om een aanvulling te geven.

De heer Vonken: Ja, dank u voorzitter. Mijnheer Ernst, u geeft terecht aan ik haal slechts een voorbeeld aan in de Europese middelen en om daar even kort op in te gaan. Het wordt op dit moment heel erg moeilijk om het SMART te maken omdat het landschap van wie gaat subsidie geven en in welke vorm nog heel erg in beweging was zowel Europees als nationaal, maar dat laat onverlet dat uw opmerking terecht is want die toetsbaarheid is natuurlijk veel sterker op het moment dat daar een concreet getal staat en dat haakt ook in op de opmerking van de Griffier en ook van de heer Van Wageningen waar het College naartoe wil werken, dat de beleidskaders duidelijke doelen omvat, want op dat moment zegt u hier gaan we mee akkoord en dit is de richting die we opgaan en dat die aansluitende beleidskaders en jaarstukken veel beter naar voren kwamen. Op dit moment is die herkenbaarheid [onverstaanbaar] Vandaar ook dat met name bij die beleidskaders het advies is ook richting de Staten om heel scherp te zijn op zijn die doelstellingen SMART genoeg en vervolgens kan die vertaalslag dan ook in de P&C-cyclus terechtkomen. Dus dat zou ik daarop willen antwoorden. Dan nog even in aanvulling op de beantwoording over het declaratiesysteem: nogmaals, er zijn geen bevindingen die aanleiding geven dat

er een maatschappelijke urgentie is of iets aangepast zou moeten worden. Het is alleen accountancy-technisch zo dat op het moment dat je wilt steunen op een ICT-systeem dat er een ICT-audit moet plaatsvinden en er is voor gekozen om die ICT-audit te combineren met de audit van het totale systeem. In de tussentijd worden die declaraties in het totaal gecontroleerd om te voorkomen dat daar issues voorkomen. Dus op het moment dat die audit succesvol is, betekent dat in feite dat we minder integrale controlewerkzaamheden hoeven te doen. Daar wil ik het bij laten voorzitter.

De voorzitter: Oké, dank u wel mijnheer Vonken. Dan ga ik naar de accountant en dan ga ik er even vanuit dat mijnheer Schutgens begint. Is dat correct?

De heer Schutgens: Ja, dat klopt. Ik zie mijzelf inmiddels ook op het scherm. Fijn dat ik hier ook digitaal weer bij aanwezig kan zijn. Ik heb één vraag opgeschreven, de vraag van de heer Smeets, een terechte vraag overigens want waarom konden wij in april of in mei de controle niet afronden. Ik weet nog heel goed dat wij ook in een commissievergadering destijds er best uitgebreid over hebben gesproken. Op dat moment liepen eigenlijk nog meerdere onderzoeken. Ik noem als voorbeeld het interne feitenonderzoek naar de rechtmatigheid van de geldstromen. Die was ook op dat moment nog niet afgerond. We hebben toen ook aangegeven dat wij samen met de ambtelijke organisatie [onverstaanbaar] willen krijgen bij alle lopende onderzoeken en daarvan ook de impact willen bepalen op de totale jaarrekening 2020 en in die periode voor de zomer was het eigenlijk nog te vroeg om daarover een conclusie te kunnen trekken in de zin van hebben die onderzoeken echt invloed op de jaarrekening 2020. We hebben ook na die vergadering, ook samen met de organisatie, die lopende onderzoeken gezien. We hebben ook gekeken in welke mate hebben die dan invloed op de jaarrekening 2020 en hebben ook samen de afweging gemaakt dat deze onderzoeken uiteindelijk de cijfers en de geldstromen in de jaarrekening niet beïnvloeden. U geeft ook terecht aan er loopt nog een onderzoek naar integriteit. Ook daarvan hebben wij in de afgelopen weken, dat was overigens onderdeel van de afronding van de controle, een beeld proberen te krijgen van zou dat onderzoek nog van invloed kunnen zijn op de geldstromen of waarderingskwesties in de jaarrekening. We hebben ook gezegd dat zien wij niet rechtstreeks. Toch bevat het feit dat het onderzoek nog loopt een bepaalde mate van onzekerheid en we hebben ook aan de Provincie gevraagd en u gevraagd om dat in de jaarstukken toe te lichten, dus dat er nog een onderzoek loopt en dat er nog een onzekerheid mee gepaard zou kunnen gaan. Als u naar onze controleverklaring kijkt, dan ziet u ook dat wij in onze verklaring nog expliciet wijzen naar die passage in de jaarrekening. En onder die voorwaarden en condities hebben wij ook de controle nu afgelopen week kunnen afronden en ook de controleverklaring kunnen verstrekken. Dat is de vraag die ik had opgeschreven en ook mijn toelichting daarbij. Verder heb ik geen vragen opgeschreven of iets gehoord waarop een aanvullende toelichting nog nodig is op dit moment.

De voorzitter: Oké. Ik zie een discussie hier tussen de heer Van Wageningen en de heer Smeets over wie de vraag gaat stellen en dat wordt de heer Van Wageningen.

D66 (Van Wageningen): Om te beginnen dank aan de heer Smeets dat hij überhaupt die vraag stelt. Die moest gesteld worden en het antwoord is er nog niet. De vraag was ook kunt u wat inzicht geven in uw proces. Dus was er een moment waarop u twijfelde aan de correctheid van deze jaarstukken, waarom twijfelde u toen en waarom is die twijfel er nu niet meer. Dat was de vraag en eigenlijk is het antwoord daar maar half op. U zegt nu kunnen we het wel doen maar we hebben nog ons voorbehoud, maar uw

denkproces heeft u niet nader toegelicht. Kunt u daar nog een poging toe doen?

De voorzitter: De heer Schutgens.

De heer Schutgens: Ja, dank u wel. U vraagt ook heel concreet was er een moment waarop u twijfelde over de cijfers van de jaarrekening en dat moment was er niet. Ook in april/mei hebben wij een groot deel van de jaarrekeningcontrole technisch volledig afgerond. Alleen vonden wij het ontzettend belangrijk om ook een goed beeld te krijgen bij de uitkomsten van onderzoeken die er liepen. We hadden toen niet het beeld dat die de jaarrekeningcijfers zouden beïnvloeden, maar we wisten het gewoon op dat moment niet. Dus wij moeten dan het proces volgen om in ieder geval een goed beeld te krijgen bij de onderzoeken die er lopen, de uitkomsten ervan en dan die afweging te maken. Dus nogmaals, toen hadden wij geen twijfel over cijfers in de jaarrekening maar wilden wij gewoon echt heel graag wachten en moeten wij ook wachten op de uitkomsten van die lopende onderzoeken.

De voorzitter: Is dat voldoende antwoord, mijnheer Van Wageningen? Oké. Dan constateer ik dat we de eerste termijn gehad hebben van de behandeling en dan ga ik even kijken of u nog behoefte heeft aan een tweede termijn technische behandeling en ik zie heel veel enthousiasme. Nee, dan is dat helder. Dan wil ik zowel het College als mevrouw De Kreij als ook de accountant danken voor de jaarstukken en dan worden die doorgezonden naar PS voor de politieke behandeling in de Staten waarvoor dank. Tot ziens.

De heer Schutgens: Tot ziens. Dank u wel.

De commissiegriffier,	De voorzitter,
G. Steinbusch	M. van Caldenberg

Limburgs Parlement

provincie limburg

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-015

Onderwerp:

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 7 september 2021

besluiten:

1. de volgende onderdelen uit het dossier van de Jaarstukken 2020 vast te stellen:
   a. bijlage 1: de gewijzigde Jaarstukken 2020 inclusief de 2e begrotingswijziging 2021;
2. het batige jaarresultaat 2020 vast te stellen op € 100.380.909 en dit als volgt te bestemmen:
   a. € 89.329.792 ter dekking van overboekingsvoorstellen;
   b. € 125.000 nodig voor uitvoering van Motie 2719 Jetten c.s. inzake Steun kwetsbare kinderen;
   c. € 302.676 ter aanvulling van de bruteringsreserve Limburgs Museum;
   d. € 2.037.172 voor invulling van de generieke bezuinigingstaakstelling;
3. het vrij te bestemmen resultaat 2020 vast te stellen op € 8.586.269;
4. het Investeringsbesluit 2020, zoals opgenomen in bijlage 7 van de Jaarstukken 2020, vast te stellen.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	PP	**Behandeld**	R.M.M. Fasen
Ons kenmerk	2021/18210	**Telefoon**	+31 43 389 76 80
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	20 juli 2021
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	4 augustus 2021

Onderwerp
Gewijzigd Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord en kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021

Geachte Staten,

Bijgaand treft u ter behandeling het Gewijzigd Statenvoorstel ‘Bestuurlijk akkoord en kredietbesluit Maaslijn 2021’ aan.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

√

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

provincie limburg

Gewijzigd Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-21-023

1 Onderwerp

Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

In 2020 heeft ProRail de projectpartners Maaslijn geïnformeerd over een majeur oplopende kostenraming voor het project Opwaardering Maaslijn die de beschikbare dekking ruimschoots oversteeg. Naar aanleiding hiervan heeft ons college de Commissie MD vertrouwelijk geïnformeerd. Dit mede naar aanleiding van motie 2477 van 21 juni 2019, waarin ons College is opgeroepen om in het Maaslijndossier Provinciale Staten in het vroegst mogelijke stadium op de hoogte te stellen van de te verwachten meerkosten, ook al is dit binnen een bandbreedte.

Naar aanleiding van deze ontwikkeling is er zowel in uw Staten (motie Kuntzelaers cs.) als in de Tweede Kamer (motie Moorlag) een motie aangenomen die het Rijk oproept om alle meerkosten te dragen en het project conform afspraak uiterlijk in december 2024 op te leveren.

Staatssecretaris Van Veldhoven heeft op 7 april 2021 aan de Tweede Kamer bericht dat zij de motie Moorlag, gericht op het volledig dragen van de kostenstijging door het Rijk, niet kon uitvoeren omdat deze motie niet van financiële dekking was voorzien en deze zich verzette tegen de afspraken uit de Bestuursovereenkomst. De staatssecretaris verklaarde zich daarbij wel bereid tot het maken van ‘redelijke afspraken’.

Om het project volgens planning uiterlijk december 2024 te kunnen realiseren is het cruciaal om nu tot afspraken te komen over een sluitende financiële dekking. Zonder die afspraken kan de economische haalbaarheid van het in november van dit jaar aan uw Staten voor te leggen provinciaal inpassingsplan niet worden aangetoond en zal het project verder vertragen.

In bestuurlijk overleg van 30 juni jl., tussen gouverneur Remkes en staatssecretaris van I&W Van Veldhoven, is een set van afspraken gemaakt die verder gaat dan verdeling van het actuele tekort. Er is ook afgesproken om een aanvullende risicoreservering te creëren en er zijn afspraken gemaakt over participatie door het Rijk in de eventuele vertragingsrisico’s OV-concessie. Dit zijn voor Limburg belangrijke maatregelen om risico’s zowel binnen als buiten het project Opwaardering Maaslijn te beperken en het risicoprofiel voor de provincie Limburg verlagen. De gemaakte afspraken bevatten de volgende onderdelen:

- de meerkosten van het project van € 79,15 mln. exclusief btw worden in een verhouding 75 – 25 door Rijk en regio gedragen. Dit betekent voor het Rijk een aanvullende bijdrage van € 59,3625 mln. excl. btw, en voor Limburg een bijdrage van ~~ca.~~ € 19,7975 mln. excl. btw. Het btw-risico behorende bij deze meerkosten ad € 16,62 ~~17 mln~~. komt eveneens in de verhouding 75 – 25 voor rekening van het Rijk respectievelijk provincie Limburg. Ten aanzien van de beheersing van btw-risico’s zijn specifieke afspraken met het Rijk gemaakt;
- partijen treffen gezamenlijk een aanvullende risico-reservering van € 41,84 ~~42~~ mln. voor het project op P-85 niveau in een verhouding 75 – 25 voor Rijk en regio. Voor het Rijk

√

betekent dit een aanvullende reservering van € 31,385 mln. en voor de provincie Limburg een reservering van € 10,465 mln.;
- eventuele (toekomstige) mee- en tegenvallers boven de eerdergenoemde posten, alsmede het risico op kostprijsverhogende btw, worden conform de huidige Bestuursovereenkomst in de verhouding 50 – 50 gedeeld tussen Rijk en regio. Daarbij gaat het Rijk ook voor 50% participeren in het financiële risico voor de OV-concessie bij eventuele verdere vertraging van elektrificatie na 2024, waar dit risico thans volledig bij de provincie Limburg rust.

Met deze afspraken blijft de provincie Limburg direct betrokken bij het project. Ons college acht dit nodig om te kunnen blijven sturen op een doelmatige aanwending van de provinciale middelen en op een adequate beheersing van de risico's. Door het delen van de projectrisico's, inclusief gevolgen voor de OV-concessie, en door een totale financiële inleg die meer in balans is, is de focus van I&W en de provincie Limburg meer dan in het verleden gelijkgericht op een voorspoedige realisatie van het project. De Maaslijn blijft immers een integrale opgave (infrastructuur, RO, exploitatie en raakvlakken met andere projecten). De rol van formele opdrachtgever richting ProRail, en de dagelijkse aansturing van ProRail, zal vanaf de realisatiefase door het Rijk worden uitgevoerd.

Uw Staten wordt voorgesteld om in te stemmen met de met I&W gemaakte afspraken, en om de daartoe benodigde financiële middelen beschikbaar te stellen.

3 Bevoegdheid

Er is sprake van een autonome bevoegdheid van de provincie Limburg. Provinciale Staten stellen de middelen vast.

4 Voorstel aan Provinciale Staten

1. In te stemmen met het bestuurlijk akkoord Opwaardering Maaslijn zoals in deze nota beschreven;
2. In te stemmen met het ophogen van het krediet Maaslijn met € 18,48 ~~22~~ mln. ten laste van de meerjarige begrotingsruimte. De financiële consequenties zullen worden verwerkt via de reguliere P&C-cyclus.
3. In te stemmen met het inzetten van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen ten behoeve van 1 jaar vertragingskosten Arriva á € 13,605 mln.
4. Kennis te nemen van de resterende risico's die niet meegenomen zijn in het dekkingsvoorstel.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

Het belang van de Maaslijn voor de reiziger is zeer groot. Per dag maken vele reizigers gebruik van deze spoorlijn. Een belangrijke bovenregionale verbinding die op dit moment verre van ideaal is; enkelsporig en zonder bovenleiding. De Maaslijn verbindt economische centra in het oosten en zuiden van Nederland. Met het project Opwaardering Maaslijn wordt de kwaliteit en betrouwbaarheid van het vervoer per spoor tussen Nijmegen, Venlo, Roermond en Sittard verbeterd. Het netwerk van geëlektrificeerde spoorlijnen in Zuidoost Nederland wordt ermee gecompleteerd.

Om het project volgens planning uiterlijk december 2024 op te kunnen leveren is het cruciaal om nu tot afspraken te komen over een sluitende financiële dekking. Zonder die afspraken zal het project verder vertragen hetgeen niet alleen leidt tot forse nadelen voor reiziger en regio, maar ook tot majeure extra kosten voor de provincie Limburg zonder dat daar extra functionaliteit of meerwaarde tegenover staat. Concessiehouder Arriva maakt dan extra kosten door een langere dieselexploitatie en latere inzet van moderne nieuwe treinen.

Versoberingsopties en alternatieve oplossingen bieden geen alternatief.

Na realisatie van de elektrificatie Maaslijn zal Arriva elektrische treinen inzetten die niet alleen meer comfort en snelheid bieden, maar ook ter plaatse geen CO-2 uitstoot genereren. Omdat ProRail haar bovenleiding voorziet van groene stroom geldt dit eveneens voor uitstoot aan de bron.

6 Risico's

Met het nu bereikte akkoord met I&W zijn de projectrisico's voor de provincie Limburg verkleind ten opzichte van de afspraken uit de vigerende Bestuursovereenkomst van 10 februari 2020. De resterende risico's voor de provincie Limburg betreffen:

- Btw: over beheersing van het btw-risico zijn afspraken met het Rijk gemaakt. Indien deze afspraken onvoldoende blijken te zijn is de provincie Limburg mede risicodragend. Daarbij draagt de provincie Limburg 25% van het btw-risico over de actuele kostentoename van € 79,15 mln. Alle overige btw-risico's draagt de provincie Limburg voor 50%;
- Meerkosten: met de huidige afspraken is een voorziening gecreëerd om kostenfluctuaties tot P-85 niveau op te kunnen vangen. Dat betekent dat er een kans van 85% is dat de kosten niet hoger uit zullen vallen. Er resteert echter nog een kans van 15% dat de kosten wél boven dit niveau uitkomen. In dat geval draagt Limburg 50% van de optredende meerkosten boven P-85 niveau;
- OV-concessie: buiten het project Maaslijn wordt Limburg geconfronteerd met gevolgkosten voor vervoerder Arriva indien het project Maaslijn na 2024 vertraagd wordt opgeleverd. Conform het nu bereikte akkoord zal I&W voor 50% in deze risico's gaan participeren. Onderhavig voorstel bevat een voorziening om een eventuele 1-jarige vertraging op te kunnen vangen. Bij onverhoopte langere vertraging dan 1 jaar ná 2024 draagt Limburg 50% van de gevolgkosten voor vervoerder Arriva;
- De bestaande afspraken over de relatie met onderdoorgang Vierpaardjes in Venlo blijven ongewijzigd. Dat betekent dat, indien de onderdoorgang Vierpaardjes niet wordt gerealiseerd, en aanvullende overwegveiligheidsmaatregelen elders op de Maaslijn moeten worden getroffen, de provincie Limburg ~~draagt~~ in dat geval het risico draagt voor deze aanvullende maatregelen. Mocht dit scenario optreden dan ziet ons college mogelijkheden om de kosten van dit risico te dekken uit middelen welke wij thans voor Vierpaardjes hebben bestemd.

Gewijzigd Statenvoorstel
No: G-21-023

1. Onderwerp

Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Zomer 2020 heeft ProRail de projectpartners Maaslijn geïnformeerd over een majeur oplopende kostenraming voor het project Opwaardering Maaslijn die de beschikbare dekking ruimschoots ~~oversteeg~~ overstijgt. Naar aanleiding hiervan heeft ons college op 11 september en op 27 november 2020 de Commissie MD vertrouwelijk geïnformeerd. Dit mede naar aanleiding van motie 2477 van 21 juni 2019, waarin ons College is opgeroepen om in het Maaslijndossier Provinciale Staten in het vroegst mogelijke stadium op de hoogte te stellen van de te verwachten meerkosten, ook al is dit binnen een bandbreedte.

Naar aanleiding van deze ontwikkeling is er zowel in uw Staten (motie Kuntzelaers cs.) als in de Tweede Kamer (motie Moorlag) een motie aangenomen die het Rijk oproept om alle meerkosten te dragen en het project conform afspraak uiterlijk in december 2024 op te leveren.

Staatssecretaris Van Veldhoven heeft op 7 april 2021 aan de Tweede Kamer bericht dat zij de motie Moorlag, gericht op het volledig dragen van de kostenstijging door het Rijk, niet kon uitvoeren omdat deze motie niet van financiële dekking was voorzien en deze zich verzette tegen de afspraken uit de vigerende Bestuursovereenkomst. De staatssecretaris verklaarde zich daarbij wel bereid tot het maken van ‘redelijke afspraken’.

Om tot afspraken over het dekken van een extra financiële behoefte te komen, zijn in samenwerking tussen opdrachtgevers I&W en Limburg, en in samenwerking met ProRail een aantal acties in gang gezet. De kostenraming van ProRail is herijkt, en extern gevalideerd. Er zijn versoberingsopties en alternatieve oplossingen tegen het licht gehouden. Er is niet alleen gekeken naar de nu gepresenteerde kostenstijging, maar ook naar de nog voor ons liggende projectrisico’s, en naar onderwerpen waarin de vigerende Bestuursovereenkomst nog niet in voorziet. Verder zijn de financiële elementen “P-50 versus P-85 raming’, ‘indexering van kosten’, btw en ‘financiële gevolgen voor OV-concessie’ in beeld gebracht ten behoeve van een integrale afweging.

Om het project volgens planning uiterlijk december 2024 te kunnen realiseren is het cruciaal om nu tot afspraken te komen over een sluitende financiële dekking. Zonder die afspraken kan de economische haalbaarheid van het in november van dit jaar aan uw Staten voor te leggen provinciaal inpassingsplan niet worden aangetoond en zal het project verder vertragen. Dit leidt niet alleen tot forse nadelen voor reiziger en regio, maar ook tot majeure extra kosten voor de provincie zonder dat daar extra functionaliteit of meerwaarde tegenover staat. Vervoerder Arriva maakt dan extra kosten door het niet kunnen inzetten van elektrisch materieel en het langer instandhouden van dieselmaterieel.

Vanuit dit totaaloverzicht is in bestuurlijk overleg tussen gouverneur Remkes en staatssecretaris van I&W Van Veldhoven gekomen tot een set van afspraken die verder gaat dan verdeling van het actuele tekort. Er is ook afgesproken om een aanvullende risicoreservering te creëren en er zijn afspraken gemaakt over participatie door het Rijk in de eventuele vertragingsrisico’s OV-concessie. Dit zijn voor

Limburg belangrijke maatregelen om risico's zowel binnen als buiten het project Opwaardering Maaslijn te beperken en het risicoprofiel voor de provincie Limburg verlagen. De gemaakte afspraken bevatten de volgende onderdelen:

- de meerkosten van het project van € 79,15 mln. exclusief btw worden in een verhouding 75 – 25 door Rijk en regio gedragen. Dit betekent voor het Rijk een aanvullende bijdrage van ~~ca.~~ € 59,36 ~~60~~ mln. excl. btw, en voor Limburg een bijdrage van ca. € 19,79 ~~20~~ mln. excl. btw. Het btw-risico behorende bij deze meerkosten ad € 16,62 ~~17~~ mln. komt eveneens in de verhouding 75 – 25 voor rekening van het Rijk respectievelijk provincie Limburg. Ten aanzien van de beheersing van btw-risico's zijn specifieke afspraken met het Rijk gemaakt;
- partijen treffen gezamenlijk een aanvullende risico-reservering van € 41,84 ~~42~~ mln. voor het project op P-85 niveau in een verhouding 75 – 25 voor Rijk en regio. Voor het Rijk betekent dit een aanvullende reservering van € 31,385 mln. en voor de provincie Limburg een reservering van € 10,465 mln.;
- eventuele (toekomstige) mee- en tegenvallers boven de eerdergenoemde posten, alsmede het risico op kostprijsverhogende btw, worden conform de huidige Bestuursovereenkomst in de verhouding 50 – 50 gedeeld tussen Rijk en regio. Daarbij gaat het Rijk ook voor 50% participeren in het financiële risico voor de OV-concessie bij eventuele verdere vertraging van elektrificatie na 2024, waar dit risico thans volledig bij de provincie Limburg rust.

Met deze afspraken blijft de provincie Limburg direct betrokken bij het project. Ons college acht dit nodig om te kunnen blijven sturen op een doelmatige aanwending van de provinciale middelen en op een adequate beheersing van de risico's. Door het delen van de projectrisico's, inclusief gevolgen voor de OV-concessie, en door een totale financiële inleg die meer in balans is, is de focus van I&W en de provincie Limburg meer dan in het verleden gelijkgericht op een voorspoedige realisatie van het project. De Maaslijn blijft immers een integrale opgave (infrastructuur, RO, exploitatie en raakvlakken met andere projecten). De rol van formele opdrachtgever richting ProRail, en de dagelijkse aansturing van ProRail, zal vanaf de realisatiefase door het Rijk worden uitgevoerd.

Uw Staten wordt voorgesteld om in te stemmen met de met I&W gemaakte afspraken, en om de daartoe benodigde financiële middelen beschikbaar te stellen.

3. Bevoegdheid

Er is sprake van een autonome bevoegdheid van de provincie Limburg. Provinciale Staten stellen de middelen vast.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

1. In te stemmen met het bestuurlijk akkoord Opwaardering Maaslijn zoals in deze nota beschreven;
2. In te stemmen met het ophogen van het krediet Maaslijn met € 18,48 ~~22~~ mln. ten laste van de meerjarige begrotingsruimte. De financiële consequenties zullen worden verwerkt via de reguliere P&C-cyclus.
3. In te stemmen met het inzetten van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen ten behoeve van 1 jaar vertragingskosten Arriva á € 13,605 mln.
4. Kennis te nemen van de resterende risico's die niet meegenomen zijn in het dekkingsvoorstel.

5. Risico's

Met het nu bereikte akkoord met I&W zijn de projectrisico's voor de provincie Limburg verkleind ten opzichte van de afspraken uit de vigerende Bestuursovereenkomst. De resterende risico's voor de provincie Limburg betreffen:

- Btw: over beheersing van het btw-risico zijn afspraken met het Rijk gemaakt. Indien deze afspraken onvoldoende blijken te zijn is de provincie Limburg mede risicodragend. Daarbij draagt de provincie Limburg 25% van het btw-risico over de actuele kostentoename van € 79,15 mln. Alle overige btw-risico's draagt de provincie Limburg voor 50%;
- Meerkosten: met de huidige afspraken is een voorziening gecreëerd om kostenfluctuaties tot P-85 niveau op te kunnen vangen. Dat betekent dat er een kans van 85% is dat de kosten niet hoger uit zullen vallen. Er resteert echter nog een kans van 15% dat de kosten wél boven dit niveau uitkomen. In dat geval draagt Limburg 50% van de optredende meerkosten boven P-85 niveau;
- OV-concessie: buiten het project Opwaardering Maaslijn wordt Limburg geconfronteerd met gevolgkosten voor vervoerder Arriva indien het project Opwaardering Maaslijn na 2024 vertraagd. Conform het nu bereikte akkoord zal I&W voor 50% in deze risico's gaan participeren. Onderhavig voorstel bevat een voorziening om een eventuele 1-jarige vertraging op te kunnen vangen. Bij onverhoopte langere vertraging dan 1 jaar ná 2024 draagt Limburg 50% van de gevolgkosten voor vervoerder Arriva;
- De bestaande afspraken over de relatie met onderdoorgang Vierpaardjes in Venlo blijven ongewijzigd. Dat betekent dat, indien de onderdoorgang Vierpaardjes niet wordt gerealiseerd, en aanvullende overwegveiligheidsmaatregelen elders op de Maaslijn moeten worden getroffen. Limburg draagt in dat geval het risico voor deze aanvullende maatregelen. Mocht dit scenario optreden dan ziet ons college mogelijkheden om de kosten van dit risico te dekken uit middelen welke wij thans voor Vierpaardjes hebben bestemd.

In het bestuurlijk akkoord zijn de risico's Meerkosten en OV-concessie verkleind ten opzichte van de vigerende Bestuursovereenkomst. Volgens de vigerende Bestuursovereenkomst dient Limburg te participeren in 50% van de meerkosten (waarbij de vigerende financiële afspraken zijn gebaseerd op P-50 niveau). Binnen het bestuurlijk akkoord is de participatie door Limburg in enig risico tussen P-50 en P-85 verlaagd naar 25%. Boven P-85 blijft de participatie 50%.

De gevolgen voor de OV-concessie liggen in de huidige situatie (zonder bestuurlijk akkoord) nog volledig bij Limburg. Met het voorliggende bestuurlijk akkoord worden deze risico's gehalveerd tot 50%.

In paragraaf 8 worden de risico's nader gekwantificeerd en toegelicht.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

Op 7 juli jl. bent u bij brief 2021/17133 geïnformeerd over het bestuurlijk traject dat staatssecretaris Van Veldhoven en ons college hebben ingezet om te komen tot afspraken over het project Opwaardering Maaslijn. Dit naar aanleiding van de hogere kostenraming waar het project mee werd geconfronteerd, en waarover uw Staten zijn geïnformeerd in meerdere (vertrouwelijke) commissievergaderingen en mededelingen portefeuillehouder.

In het proces dat wij de afgelopen periode samen met het ministerie van I&W en ProRail hebben doorlopen, hebben we het dossier Maaslijn breed beschouwd. Daarbij is niet alleen gekeken naar de nu ontstane kostenstijging van het project, maar ook naar de planning en naar de nog voor ons liggende risico's voor realisatie van het project. Over al deze onderwerpen heeft op 30 juni jl. finaal overleg plaatsgevonden tussen staatssecretaris Van Veldhoven en ons college.

Belang Maaslijn
Het belang van de Maaslijn voor de reiziger is zeer groot. Per dag maken vele reizigers gebruik van deze noord-zuid gerichte spoorlijn door de provincies Limburg, Noord-Brabant en Gelderland. Een belangrijke bovenregionale verbinding die op dit moment verre van ideaal is; enkelsporig en uitgerust met dieseltreinen nu een bovenleiding ontbreekt. De Maaslijn verbindt economische centra in het oosten en zuiden van Nederland. Deze verbinding ontsluit de stedelijke gebieden langs de lijn, Campus Nijmegen Heyendaal en Greenport Venlo. Met het project Opwaardering Maaslijn wordt de kwaliteit en betrouwbaarheid van het vervoer per spoor tussen Nijmegen, Venlo, Roermond en Sittard verbeterd. Het netwerk van geëlektrificeerde spoorlijnen in Zuidoost Nederland wordt ermee gecompleteerd. Opwaardering van de Maaslijn is daarmee voor de reiziger, voor verduurzaming, alsmede voor de bereikbaarheid van en het vestigingsklimaat in Limburg cruciaal. De staatssecretaris onderschrijft deze belangen volledig.

Noodzaak tot handelen
Om het project volgens planning uiterlijk december 2024 op te kunnen leveren is het cruciaal om nu tot afspraken te komen over een sluitende financiële dekking. Zonder die afspraken zal het project verder vertragen hetgeen niet alleen leidt tot forse nadelen voor reiziger en regio, maar ook tot majeure extra kosten voor de provincie Limburg zonder dat daar extra functionaliteit of meerwaarde tegenover staat. Concessiehouder Arriva maakt dan extra kosten door een langere dieselexploitatie en latere inzet van moderne nieuwe treinen.

Hardheid kostenraming
De nieuwe kostenraming is door ProRail opgesteld en is in opdracht van het Rijk door het extern bureau Horvat doorgelicht op inhoud en op afbakening. De voornaamste oorzaak van het verschil (€ 79,15 mln. exclusief btw) tussen de kostenramingen uit 2018 (€ 186,70 mln. exclusief btw) en 2021 (€ 265,85 ~~266~~ mln. prijspeil 2020, exclusief btw) is gelegen in het ontwerp uit 2018, dat onvolledig en kwalitatief onvoldoende was. De destijds uitgevoerde second opinion om te komen tot een bestuursovereenkomst heeft zich primair op de methodiek en opbouw van de kostenraming gericht, maar heeft de volledigheid en juistheid van het ontwerp niet getoetst. Verder volgt een deel van de kostenstijging uit indexering van het prijspeil van 2018 naar 2020.

De totale scope van het project Opwaardering Maaslijn is groter dan alleen de elektrificatie en gedeeltelijke spoorverdubbeling zoals deze door de provincies en I&W (via de provincie Limburg) in opdracht is gegeven. Aanvullend hierop voert ProRail uit andere budgetten diverse vernieuwingen en onderhoudswerkzaamheden uit, en brengt zij op meerdere stations de perrons op hoogte voor een gelijkvloerse instap. Het basisproject waarvan Rijk en de provincies Limburg, Noord-Brabant en Gelderland financier zijn, vormt daarbij de ruggengraat van het totale project. Toen in de zomer van 2020 de eerste signalen kwamen dat de kosten voor elektrificatie en gedeeltelijke spoorverdubbeling fors zouden stijgen is in de maanden daarna zowel door ProRail als door extern bureau Horvat onderzocht of

er scope ten behoeve van andere opgaves dan de vraag van Rijk en Regio in het basisproject is opgenomen. Dit bleek niet het geval te zijn. Met andere woorden: ProRail heeft volgens bureau Horvat de juiste kostenposten aan de juiste kostendrager toebedeeld.

Wel is geconstateerd dat de werkzaamheden van elektrificatie en gedeeltelijke spoorverdubbeling zoals door provincies en I&W in opdracht is gegeven een belangrijke bijdrage levert aan het versterken van het vervoerssysteem van heel Zuidoost Nederland. Zo zijn de werkzaamheden aan de Maaslijn bijvoorbeeld randvoorwaardelijk voor het rijden van de IC Eindhoven-Düsseldorf, het behouden van goederenomleidingsroutes op de Noordelijke Maaslijn en het verplaatsen van de knip in Roermond naar overstapknoop Sittard. Daarmee blijkt de meerwaarde van de Maaslijn-verbetering groter dan enkel voor de treindiensten op de Maaslijn. Deze constatering is voor het Rijk mede aanleiding geweest om bij de kostenstijging af te wijken van de kostenverdelingsafspraken (50-50) uit de Bestuursovereenkomst Maaslijn, d.d. 10 februari 2020.

Versoberingsopties
ProRail heeft versoberingsscenario's geanalyseerd op de gevolgen voor budget, planning en kwaliteit van het eindproduct. Er zijn slechts twee opties die leiden tot voldoende besparingen om binnen het bestaande budget te blijven (uitsluitend elektrificatie zonder spoorverdubbeling, of stoppen met project), maar alle versoberingsopties (behalve stoppen met project) leiden tot een vertraging van 1 of 2 jaar van het project en daarmee tot meerkosten uit de concessie (zie "*Noodzaak tot handelen"* hiervoor).
Daarnaast hebben versoberingen impact op de kwaliteit van het netwerk en mogelijk negatieve effecten op aanpalende spoorprojecten. Geen van de onderzochte versoberingsscenario's is gunstiger dan doorgaan met de huidige projectscope.

Alternatieve oplossingen
Om tot een verantwoord besluit over mogelijke budgetverhoging voor de Maaslijn te komen, zijn samen met I&W ook mogelijke alternatieve oplossingen beschouwd. Dit zijn:

1. tractie met waterstof aangedreven treinen zodat elektrificatie van de infrastructuur ~~lijn~~ vervalt; en
2. bus-rapid transit (spoorlijn vervangen door vrije busbaan met hoogfrequente elektrische bussen).

Voor de afweging van deze alternatieve oplossingen is gebruik gemaakt van de quick-scan analyses die door TNO en MuConsult zijn uitgevoerd ten behoeve van een informatiebijeenkomst welke op 22 januari 2021 voor uw Statencommissie Mobiliteit en Duurzaamheid is georganiseerd. Samen met I&W leidt dit bij ons tot de volgende conclusies.

1. Inzet van waterstoftreinen zal (op termijn) op de Maaslijn technisch zeker mogelijk worden, echter kent op dit moment nog majeure risico's c.q. nadelen:
   - onzekerheid over tijdige operationele inzetbaarheid;
   - geen medegebruik van nieuwe tractie door goederenvervoer;
   - geen nieuwe ambities zoals doorgaande IC conform Toekomstbeeld OV mogelijk;
   - (financiële) gevolgen contractuele situatie onduidelijk. Vervoerder Arriva heeft reeds elektrisch materieel in bestelling bij Stadler;
   - onduidelijke gevolgen voor planning en kosten project Opwaardering Maaslijn, toevoeging van waterstof tankinfrastructuur vergt aanpassing ruimtelijk proces;

- overige infrastructurele maatregelen (gericht op snelheidsverhoging en spoorverdubbeling) blijven onverkort noodzakelijk.

2. Ook toepassing van een bus rapid transit (BRT-systeem) wordt niet geadviseerd. Tegenover beperkte voordelen ten aanzien van frequenties en extra haltes staan zeer veel, en majeure nadelen zoals hoge kosten om de busbanen aan te leggen en deze bij de knooppuntstations Nijmegen, Venlo en Roermond in te passen, verbreding van de bruggen over de Maas, aanschaf van een grote vloot aan elektrische bussen met bijbehorende personele en exploitatieve gevolgen. Maar ook het verlies van de Maaslijn als goederenlijn, en als gevolg daarvan extra belasting van de Brabantroute met bijbehorende gevolgen voor basisnet. Het ombouwen van de Maaslijn tot een vrije busbaan is daarmee geen robuuste, duurzame, en kosteneffectieve maatregel, en biedt geen meerwaarde voor de reizigers.

Financiële aspecten
Om te komen tot een bestuurlijk akkoord zijn, naast de actuele probabilistische kostenraming, ook de volgende financiële aspecten betrokken:

- Ramingsnauwkeurigheid P-50 vs. P-85
- btw
- Indexering
- Gevolgen projectvertraging voor OV-concessie

Deze aspecten worden in paragraaf 8 nader toegelicht.

Gemaakte afspraken
Op basis van alle vorenstaande informatie is ons college met staatssecretaris Van Veldhoven van I&W tot de volgende afspraken gekomen:

1. Het verankeren van heldere afspraken over taakopvatting, rolverdeling en beslisinformatie voor beheersing van het project in een (gewijzigde) Bestuursovereenkomst.
2. Het verwerken van de toename in de kostenraming ad € 79,15 mln. volgens de verhouding 75/25 (Rijk/provincie Limburg) - in afwijking van de vigerende Bestuursovereenkomst (50/50).
3. Het btw-risico behorend bij de ramingstegenvaller (2) ad € 16,62 ~~17~~ mln. komt eveneens in de verhouding 75/25 voor rekening van IenW, respectievelijk Limburg.
4. Het aanleggen van een aanvullende voorziening voor projectrisico's ad € 41,84 ~~42~~ mln., volgens de verhouding 75/25 (Rijk/provincie Limburg) - in afwijking van de vigerende Bestuursovereenkomst (50/50).
5. Het toewerken naar een verdeling van de totale projectbijdrage Rijk – regio die meer in balans is.
6. Rijk en regio zijn zelf verantwoordelijk voor indexatie over het geheel van hun eigen bijdrage - in afwijking van de vigerende Bestuursovereenkomst.
7. Het integraal behandelen van het project en daarmee samenhangende projectrisico's, met medeneming van vertragingskosten in relatie tot concessie afspraken over elektrificatie – in afwijking van de vigerende Bestuursovereenkomst.
8. De dagelijkse aansturing richting ProRail wordt verzorgd door het Rijk, conform de Bestuursovereenkomst.

9. Partijen spannen zich tot het uiterste in om het btw-risico zoveel mogelijk te mitigeren uit de voorziening ten behoeve van de omvorming van ProRail tot zbo.
10. Om afspraak 9 maximaal te faciliteren, wordt de governance vastgelegd gericht op:
    - een opdrachtgeverschap richting ProRail door het Rijk;
    - een financiële (subsidie)relatie richting ProRail door de regio. Fiscale gevolgen worden opgevangen binnen de reeds begrote ruimte van de compensatieregeling voor zbo-omvorming.
11. Eventuele verschuldigde btw die ondanks afspraken 9 en 10 niet kan worden gemitigeerd, verdelen de partijen gelijkelijk.
12. Alle tegenvallers (inclusief btw risico) die uitstijgen bovenop bovenstaande aanvulling van budget, alsmede voorziening, worden gelijkelijk door Rijk en Limburg gedeeld, behoudens de reeds in de bestuursovereenkomst genoemde uitzonderingen. Alle meevallers worden gelijkelijk verdeeld door Rijk en Limburg conform Bestuursovereenkomst.

Met deze afspraken herbevestigen alle betrokken partijen dat een succesvolle afronding van het project Opwaardering Maaslijn een gezamenlijke verantwoordelijkheid is en blijft. Dit sluit aan bij de Rijksverantwoordelijkheid voor het spoornetwerk en de verantwoordelijkheid van de regio voor de ruimtelijke ordening en de concessieverlening die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Ook ProRail als opdrachtnemer van het project is gebaat bij een gelijkgerichte inspanning van Rijk en regio om daarmee maximaal slagvaardig te zijn in de realisatiefase.

Terugblik
Voorafgaand aan de aanbesteding van de OV-concessie in 2016 is weloverwogen de keuze gemaakt om te anticiperen op de (nog te realiseren) elektrificatie van de Maaslijn. Belangrijke overweging daarbij was om in de concurrentie van de aanbesteding tot een goede prijsstelling voor de benodigde elektrische treinen voor de Maaslijn te komen. De inschrijvers dienden in hun inschrijving uit te gaan van 4 jaar exploitatie van de Maaslijn met dieseltreinen en 11 jaar met elektrische treinstellen. De elektrificatie van de Maaslijn is echter eerder al uitgesteld van 2020 tot 2024. Dit heeft tot gevolg dat Arriva een investering in nieuwe elektrische treinen moet uitstellen en langer dan voorzien met duurdere en minder betrouwbare dieseltreinen moet rijden. Ook een eventuele verdere vertraging na 2024 heeft kostbare gevolgen voor de OV-concessie.
Hieruit blijkt dat, vanuit huidig perspectief, de vervlechting van Maaslijnproject en OV-concessie financieel nadelig uitpakt. Daarbij komt dat een groot railproject als de Maaslijn specifieke kennis van railinfra vraagt en aansturing van ProRail vergt die bij het Rijk als opdrachtgever aan ProRail meer aanwezig is. Vanuit deze overwegingen is toegewerkt naar een spoedige oplossing van de ontstane impasse waarmee deze kwetsbaarheden uit het verleden naar de toekomst toe evenwichtiger worden opgevangen. Daarmee blijft het project op planning en worden aanvullende financiële claims vanuit de vervoerder bij eventuele verdere projectvertraging voorkomen.

Moties
Zowel door uw Staten, als in de Tweede Kamer, is een motie aangenomen waarin wordt opgeroepen om de kostenstijging Maaslijn voor rekening van het Rijk te laten komen en om het project conform planning in december 2024 op te leveren. Deze moties zijn in het proces dat is doorlopen met I&W en ProRail van grote waarde geweest. Zij hebben alle betrokken partijen in de positie gebracht om snel en zorgvuldig te handelen, waarbij het belang van het project en van de reiziger voorop stond. Partijen hebben naast de

vigerende Bestuursovereenkomst van 10 februari 2020 constructief naar oplossingen gezocht. Daarbij heeft staatssecretaris Van Veldhoven vroegtijdig richting de Tweede Kamer aangegeven dat zij, gegeven de vigerende Bestuursovereenkomst Maaslijn en het ontbreken van financiële dekking bij de motie, de Kamermotie niet letterlijk kon uitvoeren, maar wel in de geest van de motie tot een redelijke oplossing wilde komen.

Redelijkheid
Om te komen tot een oplossing hebben wij samen met het Rijk het begrip 'redelijkheid' vertaald in drie uitgangspunten:

1. De kostenstijging wordt verdeeld in de verhouding 75 Rijk – 25 regio. Dit als resultante van de 50-50 risicoverdeling zoals vastgelegd in de vigerende Bestuursovereenkomst enerzijds, en de oproep tot verdeling 100 – 0 uit de moties anderzijds;
2. de totale bijdragen van Rijk en regio komen in evenwicht;
3. het project en de daarmee samenhangende risico's, inclusief gevolgen voor de OV-concessie bij eventuele verdere vertraging, worden integraal behandeld.

De nu gemaakte afspraken passen binnen deze uitgangspunten.

Vervolgproces
Na besluitvorming door uw Staten zullen we heldere afspraken over taakopvatting, rolverdeling en beslisinformatie voor beheersing van het project vastleggen in een gewijzigde Bestuursovereenkomst dan wel Realisatieovereenkomst. Ondertussen werkt het project door aan de ruimtelijke procedure en de voorbereiding van de realisatiefase.

Tenslotte hebben we afgesproken dat Rijk en regio samen optrekken richting Europese Unie om (delen van) de Maaslijn onderdeel te laten worden van het comprehensive network TEN-T. Daarmee ontstaat bij toekomstige verbeteringen aan de Maaslijn ook de mogelijkheid voor Europese steun.

Met de gemaakte afspraken wordt een basis gelegd voor een financieel robuuster en toekomstvast project Maaslijn. Het gedeelde risicoprofiel met het Rijk, waarbij de risico's ten aanzien van de OV-concessie voor de provincie worden gehalveerd, maakt een gezamenlijke sturing op gelijkgerichte belangen mogelijk. Met het inrichten van een extra risico-voorziening ter hoogte van de P-85 waarde van het project brengen wij het project Opwaardering Maaslijn in overeenstemming met het door ons college vastgestelde uitvoeringskader "zo werken wij". Er blijft sprake van een resterend btw-risico waarvoor beheersmaatregelen zijn vastgelegd welke de komende maanden verder zullen worden uitgewerkt.

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf

In het dossier Maaslijn is sprake van een nauwe samenhang tussen het infraproject en de OV-concessie. Bij het maken van de afspraken met het Rijk is vanuit die samenhang gekeken naar de gevolgen van een eventueel niet handelen op dit moment. Het effect van niet handelen dan wel niet tot een akkoord komen betekent dat het Provinciaal Inpassingsplan voor de Maaslijn niet kan worden vastgesteld, en dat er daarmee direct projectvertraging optreedt. Dat is niet alleen nadelig voor de reizigers die nog langer op een beter vervoersproduct moeten wachten, maar leidt ook tot een verdere kostenstijging van het project door indexering van kosten, en leidt specifiek voor Limburg direct tot extra schadeclaims van de vervoerder voor het langer moeten uitvoeren van (duurdere) dieselexploitatie.

Naast de afspraken zoals die in paragraaf 6 zijn verwoord, is met het Rijk ook gesproken over het volledig overdragen van het project Opwaardering Maaslijn, en het taakstellend afkopen van alle projectrisico's. Dit model is om meerdere redenen niet aantrekkelijk voor Limburg:

- Limburg dient aan de voorzijde haar risico's af te kopen zonder dat duidelijk is of deze risico's gaan optreden;
- Limburg blijft volledig verantwoordelijk voor de financiële gevolgen voor de OV-concessie, terwijl de provincie niet meer aan tafel zit om mee te sturen in het project, en daarmee moet afwachten of het project wel of niet binnen de afgesproken planning wordt opgeleverd.

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

Het project valt in de programmabegroting onder 3.1.2 programma Railagenda.

Om te komen tot een bestuurlijk akkoord zijn, naast de actuele probabilistische kostenraming, ook de volgende financiële aspecten betrokken:

- Ramingsnauwkeurigheid P-50 en indexering
- Ramingsnauwkeurigheid P-85
- btw
- Gevolgen projectvertraging voor OV-concessie

Het onderhandelingsresultaat zoals hierboven in kwalitatieve zin beschreven wordt hieronder weergegeven met de financiële details en het dekkingsvoorstel.

Maaslijn kostenontwikkeling en dekkingsvoorstel

		Raming		Verdeling				Afspraak
	€ in mln.	Raming Nominaal	Raming Reëel	*Provincie*	*Rijk*	*Brabant*	*Gelderland*	*Afspraak*
A	**P50 raming Maaslijn mei 2019 (BOK)**	**186,70**	**212,55**	**99,90**	**59,60**	**31,60**	**21,45**	
B1	+/+ kostenstijging	79,15		19,79	59,36			25/75
B2	+/+ delta index		2,32	-11,77	14,09			naar rato
B	**P50 raming Maaslijn september 2021**	**265,85**	**294,02**	**107,92**	**133,05**	**31,60**	**21,45**	
C1	+/+ opslag P85	41,84		10,46	31,38			25/75
C	**P85 raming Maaslijn september 2021**	**307,69**	**335,86**	**118,38**	**164,43**	**31,60**	**21,45**	
D1	+/+ BTW meerkosten	16,62		4,16	12,47			25/75
D2	+/+ BTW basis	33,88		16,94	16,94			50/50
D	**Totaal investeringskosten inclusief BTW**	**341,57**	**386,36**	**139,48**	**193,83**	**31,60**	**21,45**	
E1	+/+ 1 jaar Arriva vertraging	27,20		13,60	13,60			50/50
E2	+/+ 2 jaar Arriva vertraging	12,80		6,40	6,40			50/50
E	**Totale kosten worst case**	**381,57**	**426,36**	**159,48**	**213,83**	**31,60**	**21,45**	
	Uitkomst bij toepassing huidige BOK			*213,88*	*159,43*	*31,60*	*21,45*	
	Bestaand krediet (A)			99,90				
	Ophoging kredietbesluit (B1+B2+C1)			18,48				
	Inzet risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen (E1)			13,60				
	Geaccepteerd restrisico (ongedekt) (D1+D2+E2)			27,49				
	Bijdrage derden				213,83	31,60	21,45	
	Totale Provinciale dekking	**381,57**	**426,36**	**159,48**	**213,83**	**31,60**	**21,45**	

a. Initiële raming en verdeling conform BOK (2019) - A

De totstandkoming van de raming die ten grondslag ligt aan de BOK en het kredietbesluit 2019 zijn reeds in paragraaf 6 onder ‘hardheid kostenraming’ beschreven. De conclusies hieromtrent zijn uitgebreid meegenomen in de Berenschot analyse en hebben ook geleid tot het introduceren van de nieuwe standaard “Zo werken wij” en de leidraad kostenramingssystematiek. Dit ten einde dergelijke verschillen tussen krediet en projectkosten te voorkomen en richting uw Staten ook veel scherper te duiden wat de risico’s en onzekerheden van een raming in een bepaalde fase zijn.

Ten aanzien van deze raming zijn in de BOK de afspraken over kostenverdeling vastgelegd. Kern van deze afspraak was dat de bijdrage van Brabant en Gelderland gemaximeerd waren en dat Rijk en Provincie meerkosten in een gelijke verdeling zouden dragen.

b. P-50 raming en indexering – B en B1

De projectkosten voor versnelling en elektrificatie Maaslijn worden door ProRail geraamd op € 265,85 ~~266~~ mln. (excl. btw, prijspeil 2020, niet geïndexeerd). Dit bedrag ligt € 79,15 mln. hoger dan de kostenraming uit 2018 (excl. btw, prijspeil 2018, niet geïndexeerd). Beide ramingen betreffen ramingen op P-50 waarde. Dat wil zeggen dat er een kans van 50% bestaat dat de werkelijke kosten hoger zullen liggen dan dit bedrag en een kans van 50% dat de werkelijke kosten lager zullen liggen. Uw Staten hebben bij het aanvullend kredietbesluit in 2019 (Statenvoorstel G-19-014) ook de benodigde kredieten op P-50 gevoteerd. Ten opzichte van de BOK is in het onderhandelingsresultaat een verdeling van 25% Provincie en 75% Rijk bedongen.

De kostenraming van ProRail is opgesteld op prijspeil 2020. Om dit volledige bedrag 'waardevast' te maken tot opleverdatum in 2024 is naar verwachting in totaal een bedrag van € 28,17 mln. aan indexering benodigd (uitgaande van 3% indexering per jaar bij een ingeschat uitgavenpatroon).
In de vigerende Bestuursovereenkomst Maaslijn is reeds een regionale reservering voor indexering van € 25,85 ~~26~~ mln. opgenomen voor het waardevast maken van de regionale bijdrage. De nieuwe indexeringsverwachting van € 28,17 mln. zal deels door het Rijk worden gedragen. Voor de Regio resteert een verwachte bijdrage aan indexering van € 14,09 ~~15~~ mln. Dat betekent dat er uit de indexeringsreservering van de regio een bedrag van € 11,76 ~~12~~ mln. vrijvalt. Dit bedrag zal worden aangewend voor het dekken van de extra regionale bijdrage van € 19,79 ~~20~~ mln.. Daarmee is van deze extra regionale bijdrage op de hogere P50 raming reeds € 12,21 mln. gedekt, en resteert er nog een bijdrage van € 8,03 mln. dat door provincie Limburg additioneel ingebracht dient te worden. De werkelijke index ontwikkeling is onzeker, waarbij een risico van marktprijs ontwikkeling met name naar noodzakelijke materialen een negatieve impact kan hebben.

c. P85 raming - C1

ProRail heeft ook de projectkosten in beeld gebracht op P-85 niveau. Deze kennen een overschrijdingskans van 15%, en bedragen € 307,69 ~~308~~ mln.; een aanvullende delta van € 41,84 ~~42~~ mln. Voor IenW is het werken met kostenramingen op P-50 niveau gebruikelijk; vanwege de totale orderportefeuille vallen mee- en tegenvallers grosso modo tegen elkaar weg. Voor de provincie Limburg is de Maaslijn een uniek project. Inmiddels is het provinciale beleid er op gericht om voor dit soort infrastructurele investeringen een kostenraming op P-85 niveau te hanteren ten behoeve van kredietvotering. Dit wijkt af van het vigerende kredietbesluit Maaslijn dat op P-50 niveau is genomen. Deze lijn is opgenomen in het nieuwe "Zo werken wij" kader en de Leidraad kostenramingen. De met het Rijk gemaakte afspraken bevatten ook het creëren van een risico-reservering gebaseerd op de P-85 waarde van in totaal € 41,84 ~~42~~ mln., waarbij eveneens de verdeling van 25% Provincie en 75% Rijk bedongen is. Door deze budgetverhoging wordt het risico op overschrijden (logischerwijs) lager. Deze conservatievere aanpak past bij dit type projecten.

d. Btw – D1 en D2

In de basis ~~is~~ zijn ~~opdrachtverlening~~ de door ProRail uit te voeren werkzaamheden ~~ten behoeve van~~ inzake aanpassing c.q. verbetering van de hoofdspoorweginfrastructuur (HSWI) ~~door~~ in opdracht van I&W ~~aan ProRail~~ belast met btw en is opdrachtverlening door de regio aan ProRail voor de uitvoering van dezelfde werkzaamheden dat niet. ~~In scenario's~~
In het BO d.d. 30 juni jl. is afgesproken dat ~~waarbij~~ I&W in het project Maaslijn de opdracht aan ProRail gaat verstrekken (realisatiefase) en dat de regio (provincies Limburg, Noord-Brabant en Gelderland) haar bijdrage rechtstreeks aan ProRail, middels een subsidie, beschikbaar stelt. Dit heeft de navolgende consequenties, waarbij er onderscheid gemaakt dient te worden tussen de BV-periode en ZBO-periode van ProRail:

BV-periode:
~~ontstaat er~~ Als gevolg van het feit dat IenW vanaf de Realisatiefase de opdracht aan ProRail gaat verstekken, dient ProRail haar kosten vermeerderd met 21% btw aan IenW in rekening te brengen. Deze btw kan IenW niet in aftrek brengen en werkt dus kostprijsverhogend. ~~dus een risico op~~

~~kostprijsverhogende btw ad 21%~~[1]. De betaling van de regio dient rechtstreeks aan ProRail te geschieden. Inzet is dat deze betaling van de regio aan ProRail gezien wordt als een zuivere subsidie die niet aan de heffing van btw is onderworpen (er bestaat immers geen rechtstreeks verband tussen de betaling en enige prestaties) en dat ProRail haar aftrekrecht op de toerekenbare kosten behoudt. Alsdan geldt de 21% kostprijsverhogende btw niet ten aanzien van de regio-bijdrage.
Voorstaande btw-behandeling dient door ProRail met haar inspecteur te worden afgestemd. Mocht de Belastinginspectie van ProRail deze bijdragen van de Regio wél zien als btw-belaste bijdragen dan dienen de individuele provincies met haar Belastinginspecteur af te stemmen of deze btw voor compensatie (BTW-compensatiefonds) in aanmerking komt. In worst-case scenario geldt voor de totale opdrachtsom in deze BV-periode 21% kostprijsverhogende btw. Ten aanzien van de risicoverdeling van deze kostprijsverhogende btw verwijzen we naar paragraaf 6 Risico's eerste bullet.

ZBO-periode
~~Daar~~ ProRail wordt binnen afzienbare termijn (naar verwachting per 1-1-2022)[2] ~~wordt~~ omgevormd tot een publiekrechtelijke zelfstandig bestuursorgaan (zbo). Dit betekent in het project Maaslijn dat ProRail voor de HSWI-werkzaamheden handelt als overheid voor de btw en géén zelfstandig recht meer heeft op aftrek van btw op toerekenbare kosten. Hierdoor krijgt IenW weliswaar geen btw meer door ProRail in rekening gebracht, maar wordt zij wel geconfronteerd met een kostprijsverhoging ad 18%[3]. Ook in de ZBO-periode is de inzet dat de betaling van de regio aan ProRail gezien wordt als een zuivere subsidie die niet aan de heffing van btw is onderworpen (er bestaat immers geen rechtstreeks verband tussen de betaling en enige prestaties).
De omvorming van ProRail mag als gevolg van de vele toezeggingen van de Staatssecretaris van IenW aan de Tweede Kamer géén financiële nadelige gevolgen hebben voor o.a. investeerders/derden (lees decentrale overheden). Als gevolg hiervan heeft het Rijk een voorziening getroffen om te voorkomen dat decentrale opdrachtgevers in de rol van *opdrachtgever* in projecten onder dat regime ~~ook~~ met kostprijsverhogende btw worden geconfronteerd[4]. Openstaande vraag is of de provincies in haar nieuwe rol als *subsidienten* richting ProRail (ipv opdrachtgever) eveneens een beroep kunnen doen op de door IenW in het leven geroepen compensatieregeling.
De afspraken met I&W zien er op toe om de btw-risico's te mitigeren door gebruik te maken van de bij het Rijk aanwezige voorziening (voornoemde compensatieregeling). Hiertoe dient door het Rijk een juridische toets te worden uitgevoerd of de regio in het project Maaslijn als *subsidiegever* eveneens een beroep kan doen op de compensatieregeling. In de begroting van IenW is reeds rekening gehouden met het feit dat Provincie Limburg momenteel opdrachtgever is richting ProRail voor het project Maaslijn en met de kostprijsverhoging die als gevolg van de omvorming zal ontstaan, voor het volledige project. De regio is van mening dat IenW eveneens van deze gereserveerde middelen gebruik kan maken, ondanks het feit dat IenW het opdrachtgeverschap in de Realisatiefase zal overnemen. Zoals aangegeven dient hiertoe door het Rijk een juridische toets uitgevoerd te worden of deze begrote bedragen ook in de gewijzigde

[2] Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2020-2021, 35396, nr. 15

[3] ProRail heeft aangegeven dat de niet aftrekbare btw bij ProRail in de zbo-periode ongeveer 18% zal bedragen. Het 3%-verschil met "reguliere in rekening gebrachte 21% btw" ziet onder andere op "eigen" personeelskosten van ProRail, waar ProRail bij het verrichten van een btw-belaste prestatie wel btw over in rekening moet brengen.

[4] E.e.a. vastgelegd in de ministeriële regeling als onderdeel van het volledige wetsvoorstel inzake omvorming van ProRail tot een publiekrechtelijke zelfstandig bestuursorgaan (zbo).

situatie inzetbaar zijn. In het BO is afgesproken dat het Rijk zich tot het uiterste zal inspannen om dit mogelijk te maken.
In worst-case scenario geldt voor de totale opdrachtsom in deze zbo-periode ca 18% kostprijsverhogende btw. Ten aanzien van de risicoverdeling van de kostprijsverhogende btw verwijzen we naar paragraaf 6 Risico's eerste bullet.

Daar in het btw-vraagstuk de Belastinginspecteur van ProRail mede een bepalende stem heeft (ziet de Belastinginspecteur van ProRail de subsidies van de regio als een btw-belaste bijdrage of als een onbelaste bijdrage? En behoudt ProRail haar volledige aftrekrecht in de BV-periode?), is hier sprake van een risico dat komende maanden verder wordt uitgewerkt.

Dit risico is door EY becijfert op maximaal € 50,5 mln. waarbij een deel ziet op de kostenoverschrijding en een deel op het bestaande budget. Mitigatie van het btw risico vergt zeer zorgvuldige uitwerking in de nieuwe te sluiten (gewijzigde) overeenkomst ~~BOK~~ waarbij algemene passages niet toereikend zijn. Maar zelfs mét zorgvuldige voorbereiding en een gezamenlijk belang van Rijk en regio is het eindoordeel aan de Belastingdienst. De uniciteit van het project en de rol van de regionale overheid hierin, maakt dat er geen vergelijkbare casuïstiek is en daardoor is de uitkomst hoogst onzeker. Er worden passende beheersingsmaatregelen getroffen om btw druk op het project te voorkomen. ~~Voorgesteld wordt om de BTW op de meerkosten mee te nemen in het kredietbesluit~~. Het maximale btw-risico voor de provincie Limburg is uitgaande van de huidige raming € 21,09 mln. (D1 en D2).

e. Gevolgen projectvertraging voor OV-concessie (E1 en E2)

Op 14 februari 2020 hebben uw Staten ingestemd met een definitieve vergoeding aan Arriva voor de vertraging in de realisatie van de infrastructuur op de Maaslijn van 2020 naar 2024. Daarin is vastgelegd dat de meerkosten van de vertraging van de Maaslijn € 49 mln. (inclusief indexatie) bedragen als gevolg van het 4 jaar langer met duurdere dieseltreinen moeten doorrijden op de Maaslijn.

In de aanvullende afspraken met Arriva is een beheersmaatregel opgenomen voor het geval de Maaslijn onvoorzien later dan 1 december 2024 wordt opgeleverd. Deze beheersmaatregel biedt de mogelijkheid om het leasecontract van het huidige dieselmaterieel voor de jaren 2025 en 2026 te verlengen. De kosten die hiermee gepaard gaan bedragen indicatief € 27,20 mln. voor het eerste jaar vertraging, en ca. € 40 mln. bij 2 jaren extra vertraging.
Het risico voor deze extra kosten lag volledig bij de provincie Limburg. Onderdeel van de afspraken met I&W is dat I&W voor 50% gaat participeren in bovenstaande gevolgkosten voor Arriva mocht het project Opwaardering Maaslijn na december 2024 verder vertragen. Met deze afspraak halveert het risicoprofiel voor de provincie Limburg. Wij stellen uw Staten voor om een voorziening te treffen om een mogelijke vertraging van 1 jaar (totale kosten € 27,20 mln., aandeel Limburg € 13,60~~5~~ mln.) op te kunnen vangen. Het optreden van dit risico kent ook een grote waarschijnlijkheid als gekeken wordt naar de huidige planning en minimale ruimte hierin. Door de cofinanciering van het rijk op dit onderdeel zijn de belangen meer uitgelijnd om een 2e jaar vertraging te voorkomen. Hierbij speelt als aanvullende mitigerende factor mee dat ProRail ook in haar eigen totaalprojectplanning en in het werkgebied gebaat is bij tijdige afronding.

Totale dekking regio
De totale noodzakelijke dekking bovenop het reeds bestaande Provinciaal krediet van € 99,9 mln. bestaat uit 3 componenten. Ten eerste wordt het kredietbesluit opgehoogd voor de investeringscomponent (te activeren kosten) van meerkosten, dit betreft de P50 kostenstijging (€ 8,03 mln. netto na indexering), ~~de BTW component over de meerkosten (€ 4 mln.)~~ en de ophoging om tot een P85 ramingszekerheid te komen (€ 10,46 ~~11~~ mln.). **Dit bedraagt € 18,48 ~~22~~ mln.**, **waarvan wordt voorgesteld de kapitaallasten ten laste van het begrotingsresultaat te brengen.**

De tweede component wordt gevormd door de vergoeding aan Arriva. Deze mag niet geactiveerd worden. **Deze kostenpost voor het 1e jaar á € 13,605 mln. wordt ten laste gebracht van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen.** Dit drukt daarmee op de ruimte om risico's in de totale mobiliteitsportefeuille op te vangen.

De derde component wordt op dit moment niet betrokken in de dekking, omdat de kans van optreden lager is. Dit betreft het totale ~~restant~~ BTW risico én het oplopen van 2 jaar vertraging in realisatie en bijbehorende kosten voor Arriva. **Deze € 27,49 ~~23~~ mln. wordt niet van dekking voorzien en vergt een separaat besluit van uw Staten bij optreden.** Hierbij past het ook om te stellen dat er nog steeds onzekerheid op het totaal van de raming zit. Deze verdwijnt pas op het moment van gunnen. Ook met een P85 is dit risico nog aanwezig, en de prijsontwikkelingen in de markt zijn eveneens onzeker.

9. Juridische aspecten – deregulering

De in het bestuurlijk overleg met I&W gemaakte afspraken zijn onder voorbehoud van instemming door uw Staten. Na uw instemming zullen deze afspraken worden vastgelegd in een (gewijzigde) overeenkomst met het Rijk en de Provincies Noord-Brabant en Gelderland.

10. Verbindingslijnen en andere visies

Relatie met OV-concessie
Zoals eerder beschreven is er in het dossier Maaslijn sprake van een nauwe samenhang tussen het infraproject en de OV-concessie. Bij het maken van de afspraken met het Rijk is vanuit die samenhang gekeken naar de gevolgen van een eventueel niet handelen op dit moment. Het effect van niet handelen dan wel niet tot een akkoord komen, betekent dat het Provinciaal Inpassingsplan voor de Maaslijn niet kan worden vastgesteld, en dat er daarmee direct projectvertraging optreedt. Dat is niet alleen nadelig voor de reizigers die nog langer op een beter vervoersproduct moeten wachten, maar leidt ook tot een verdere kostenstijging van het project door indexering van kosten, en leidt specifiek voor Limburg direct tot extra schadeclaims van de vervoerder voor het langer moeten uitvoeren van (duurdere) dieselexploitatie. Bij een latere oplevering van het project dan december 2024 treedt meteen het risico op van 1 jaar langere dieselexploitatie. De kosten van dit risico worden op ca. € 27 mln. voor het 1e jaar vertraging geschat. Bij 2 jaar vertraging nemen deze extra kosten toe tot ca. € 40 mln. Onder de oude afspraken ligt dit financiële risico geheel bij Limburg; onder de nieuwe afspraken participeert I&W voor 50% in dit risico.

11. Relatie met aanpak coronacrisis

N.v.t.

12. Toets Referendumverordening

N.v.t.

13. Effecten op CO_2 en stikstof emissies

Elektrificatie van de Maaslijn zal leiden tot reductie van de CO2-uitstoot door dieseltreinen.

14. Verdere planning, procedure en uitvoering

De projectplanning van het project Opwaardering Maaslijn is gericht op ingebruikname in december 2024. Ter voorbereiding daarop wordt momenteel de procedure voor het Provinciaal Inpassingsplan doorlopen. Wij zullen dit PIP aan u aanbieden ter vaststelling in uw vergadering van 12 november 2021.

15. Periodieke informatie/sturingsinformatie

☐ **Via Jaarstukken en Begroting**

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- ☐ Programmaverantwoording
- ☐ **X** Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten

16. Evaluatie

Op basis van de Railagenda wordt aan de realisatie van de opwaardering Maaslijn gewerkt. Kansen liggen op het gebied van de verduurzaming, emissieloos transport en vervoer. In de ontwikkeling van knooppunten wordt zorgvuldig omgegaan met de schaarse ruimte en wordt op basis van een duurzaamheidsladder de ruimtelijke inpassing afgewogen.

Het afwegingskader Mobiliteitsopgaven en -ambities helpt ons om te kiezen voor de meest effectieve oplossingen. We werken toe naar een uitvoeringsprogramma OV waarbij we van beleid naar acties en uitvoeringsprojecten komen. Ook de gebiedsverkenningen en de landelijke trajecten zorgen voor input.

17. Communicatie

Communicatie besluitvorming vindt plaats via de openbare besluitenlijst Provinciale Staten

18. Meegezonden bijlagen

-

provincie limburg

GEWIJZIGD ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-023

Onderwerp: Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van

besluiten:

- In te stemmen met het bestuurlijk akkoord Opwaardering Maaslijn zoals in deze nota beschreven;
- In te stemmen met het ophogen van het krediet Maaslijn met € 18,48 ~~22~~ mln. ten laste van de meerjarige begrotingsruimte. De financiële consequenties zullen worden verwerkt via de reguliere P&C-cyclus.
- In te stemmen met het inzetten van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen ten behoeve van 1 jaar vertragingskosten Arriva á € 13,60~~5~~ mln.
- Kennis te nemen van de resterende risico's die niet meegenomen zijn in het dekkingsvoorstel.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1-10-2021

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, wrnd. voorzitter

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	PP	**Behandeld**	R.M.M. Fasen
Ons kenmerk	2021/18210	**Telefoon**	+31 43 389 76 80
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	20 juli 2021
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	**20 juli 2021**

Onderwerp
Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord en kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021

Geachte Staten,

Bijgaand treft u ter behandeling het Statenvoorstel ‘Bestuurlijk akkoord en kredietbesluit Maaslijn 2021’ aan.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

provincie limburg

Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-21-023

1 Onderwerp
Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat
In 2020 heeft ProRail de projectpartners Maaslijn geïnformeerd over een majeur oplopende kostenraming voor het project Opwaardering Maaslijn die de beschikbare dekking ruimschoots oversteeg. Naar aanleiding hiervan heeft ons college de Commissie MD vertrouwelijk geïnformeerd. Dit mede naar aanleiding van motie 2477 van 21 juni 2019, waarin ons College is opgeroepen om in het Maaslijndossier Provinciale Staten in het vroegst mogelijke stadium op de hoogte te stellen van de te verwachten meerkosten, ook al is dit binnen een bandbreedte.

Naar aanleiding van deze ontwikkeling is er zowel in uw Staten (motie Kuntzelaers c.s.) als in de Tweede Kamer (motie Moorlag) een motie aangenomen die het Rijk oproept om alle meerkosten te dragen en het project conform afspraak uiterlijk in december 2024 op te leveren.

Staatssecretaris Van Veldhoven heeft op 7 april 2021 aan de Tweede Kamer bericht dat zij de motie Moorlag, gericht op het volledig dragen van de kostenstijging door het Rijk, niet kon uitvoeren omdat deze motie niet van financiële dekking was voorzien en deze zich verzette tegen de afspraken uit de Bestuursovereenkomst. De staatssecretaris verklaarde zich daarbij wel bereid tot het maken van ‘redelijke afspraken’.

Om het project volgens planning uiterlijk december 2024 te kunnen realiseren is het cruciaal om nu tot afspraken te komen over een sluitende financiële dekking. Zonder die afspraken kan de economische haalbaarheid van het in november van dit jaar aan uw Staten voor te leggen provinciaal inpassingsplan niet worden aangetoond en zal het project verder vertragen.

In bestuurlijk overleg van 30 juni jl., tussen gouverneur Remkes en staatssecretaris van I&W Van Veldhoven, is een set van afspraken gemaakt die verder gaat dan verdeling van het actuele tekort. Er is ook afgesproken om een aanvullende risicoreservering te creëren en er zijn afspraken gemaakt over participatie door het Rijk in de eventuele vertragingsrisico’s OV-concessie. Dit zijn voor Limburg belangrijke maatregelen om risico’s zowel binnen als buiten het project Opwaardering Maaslijn te beperken en het risicoprofiel voor de provincie Limburg verlagen. De gemaakte afspraken bevatten de volgende onderdelen:

- de meerkosten van het project van € 79 mln. exclusief btw worden in een verhouding 75 – 25 door Rijk en regio gedragen. Dit betekent voor het Rijk een aanvullende bijdrage van € 59,25 mln. excl. btw, en voor Limburg een bijdrage van ca. € 19,75 mln. excl. btw. Het btw-risico behorende bij deze meerkosten ad € 17 mln. komt eveneens in de verhouding 75 – 25 voor rekening van het Rijk respectievelijk provincie Limburg. Ten aanzien van de beheersing van btw-risico’s zijn specifieke afspraken met het Rijk gemaakt;
- partijen treffen gezamenlijk een aanvullende risico-reservering van € 42 mln. voor het project op P-85 niveau in een verhouding 75 – 25 voor Rijk en regio. Voor het Rijk

betekent dit een aanvullende reservering van € 31,5 mln. en voor de provincie Limburg een reservering van € 10,5 mln.;
- eventuele (toekomstige) mee- en tegenvallers boven de eerdergenoemde posten, alsmede het risico op kostprijsverhogende btw, worden conform de huidige Bestuursovereenkomst in de verhouding 50 – 50 gedeeld tussen Rijk en regio. Daarbij gaat het Rijk ook voor 50% participeren in het financiële risico voor de OV-concessie bij eventuele verdere vertraging van elektrificatie na 2024, waar dit risico thans volledig bij de provincie Limburg rust.

Met deze afspraken blijft de provincie Limburg direct betrokken bij het project. Ons college acht dit nodig om te kunnen blijven sturen op een doelmatige aanwending van de provinciale middelen en op een adequate beheersing van de risico's. Door het delen van de projectrisico's, inclusief gevolgen voor de OV-concessie, en door een totale financiële inleg die meer in balans is, is de focus van I&W en de provincie Limburg meer dan in het verleden gelijkgericht op een voorspoedige realisatie van het project. De Maaslijn blijft immers een integrale opgave (infrastructuur, RO, exploitatie en raakvlakken met andere projecten). De rol van formele opdrachtgever richting ProRail, en de dagelijkse aansturing van ProRail, zal vanaf de realisatiefase door het Rijk worden uitgevoerd.

Uw Staten wordt voorgesteld om in te stemmen met de met I&W gemaakte afspraken, en om de daartoe benodigde financiële middelen beschikbaar te stellen.

3 Bevoegdheid

Er is sprake van een autonome bevoegdheid van de provincie Limburg. Provinciale Staten stellen de middelen vast.

4 Voorstel aan Provinciale Staten

1. In te stemmen met het bestuurlijk akkoord Opwaardering Maaslijn zoals in deze nota beschreven;
2. In te stemmen met het ophogen van het krediet Maaslijn met € 22 mln. ten laste van de meerjarige begrotingsruimte.
3. In te stemmen met het inzetten van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen ten behoeve van 1 jaar vertragingskosten Arriva á 13,5 mln.
4. Kennis te nemen van de resterende risico's die niet meegenomen zijn in het dekkingsvoorstel.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

Het belang van de Maaslijn voor de reiziger is zeer groot. Per dag maken vele reizigers gebruik van deze spoorlijn. Een belangrijke bovenregionale verbinding die op dit moment verre van ideaal is; enkelsporig en zonder bovenleiding. De Maaslijn verbindt economische centra in het oosten en zuiden van Nederland. Met het project Opwaardering Maaslijn wordt de kwaliteit en betrouwbaarheid van het vervoer per spoor tussen Nijmegen, Venlo, Roermond en Sittard verbeterd. Het netwerk van geëlektrificeerde spoorlijnen in Zuidoost Nederland wordt ermee gecompleteerd.

Om het project volgens planning uiterlijk december 2024 op te kunnen leveren is het cruciaal om nu tot afspraken te komen over een sluitende financiële dekking. Zonder die afspraken zal het project verder vertragen hetgeen niet alleen leidt tot forse nadelen voor reiziger en regio, maar ook tot majeure extra kosten voor de provincie Limburg zonder dat daar extra functionaliteit of meerwaarde tegenover staat. Concessiehouder Arriva maakt dan extra kosten door een langere dieselexploitatie en latere inzet van moderne nieuwe treinen.

Versoberingsopties en alternatieve oplossingen bieden geen alternatief.

Na realisatie van de elektrificatie Maaslijn zal Arriva elektrische treinen inzetten die niet alleen meer comfort en snelheid bieden, maar ook ter plaatse geen CO-2 uitstoot genereren. Omdat ProRail haar bovenleiding voorziet van groene stroom geldt dit eveneens voor uitstoot aan de bron.

6 Risico's

Met het nu bereikte akkoord met I&W zijn de projectrisico's voor de provincie Limburg verkleind ten opzichte van de afspraken uit de vigerende Bestuursovereenkomst van 10 februari 2020. De resterende risico's voor de provincie Limburg betreffen:

- Btw: over beheersing van het btw-risico zijn afspraken met het Rijk gemaakt. Indien deze afspraken onvoldoende blijken te zijn is de provincie Limburg mede risicodragend. Daarbij draagt de provincie Limburg 25% van het btw-risico over de actuele kostentoename van € 79 mln. Alle overige btw-risico's draagt de provincie Limburg voor 50%;
- Meerkosten: met de huidige afspraken is een voorziening gecreëerd om kostenfluctuaties tot P-85 niveau op te kunnen vangen. Dat betekent dat er een kans van 85% is dat de kosten niet hoger uit zullen vallen. Er resteert echter nog een kans van 15% dat de kosten wél boven dit niveau uitkomen. In dat geval draagt Limburg 50% van de optredende meerkosten boven P-85 niveau;
- OV-concessie: buiten het project Maaslijn wordt Limburg geconfronteerd met gevolgkosten voor vervoerder Arriva indien het project Maaslijn na 2024 vertraagd wordt opgeleverd. Conform het nu bereikte akkoord zal I&W voor 50% in deze risico's gaan participeren. Onderhavig voorstel bevat een voorziening om een eventuele 1-jarige vertraging op te kunnen vangen. Bij onverhoopte langere vertraging dan 1 jaar ná 2024 draagt Limburg 50% van de gevolgkosten voor vervoerder Arriva;
- De bestaande afspraken over de relatie met onderdoorgang Vierpaardjes in Venlo blijven ongewijzigd. Dat betekent dat, indien de onderdoorgang Vierpaardjes niet wordt gerealiseerd, en aanvullende overwegveiligheidsmaatregelen elders op de Maaslijn moeten worden getroffen. Limburg draagt in dat geval het risico voor deze aanvullende maatregelen. Mocht dit scenario optreden dan ziet ons college mogelijkheden om de kosten van dit risico te dekken uit middelen welke wij thans voor Vierpaardjes hebben bestemd.

Statenvoorstel
No: G-21-023

1. Onderwerp

Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Zomer 2020 heeft ProRail de projectpartners Maaslijn geïnformeerd over een majeur oplopende kostenraming voor het project Opwaardering Maaslijn die de beschikbare dekking ruimschoots oversteeg. Naar aanleiding hiervan heeft ons college op 11 september en op 27 november 2020 de Commissie MD vertrouwelijk geïnformeerd. Dit mede naar aanleiding van motie 2477 van 21 juni 2019, waarin ons College is opgeroepen om in het Maaslijndossier Provinciale Staten in het vroegst mogelijke stadium op de hoogte te stellen van de te verwachten meerkosten, ook al is dit binnen een bandbreedte.

Naar aanleiding van deze ontwikkeling is er zowel in uw Staten (motie Kuntzelaers cs.) als in de Tweede Kamer (motie Moorlag) een motie aangenomen die het Rijk oproept om alle meerkosten te dragen en het project conform afspraak uiterlijk in december 2024 op te leveren.

Staatssecretaris Van Veldhoven heeft op 7 april 2021 aan de Tweede Kamer bericht dat zij de motie Moorlag, gericht op het volledig dragen van de kostenstijging door het Rijk, niet kon uitvoeren omdat deze motie niet van financiële dekking was voorzien en deze zich verzette tegen de afspraken uit de vigerende Bestuursovereenkomst. De staatssecretaris verklaarde zich daarbij wel bereid tot het maken van ‘redelijke afspraken’.

Om tot afspraken over het dekken van een extra financiële behoefte te komen, zijn in samenwerking tussen opdrachtgevers I&W en Limburg, en in samenwerking met ProRail een aantal acties in gang gezet. De kostenraming van ProRail is herijkt, en extern gevalideerd. Er zijn versoberingsopties en alternatieve oplossingen tegen het licht gehouden. Er is niet alleen gekeken naar de nu gepresenteerde kostenstijging, maar ook naar de nog voor ons liggende projectrisico’s, en naar onderwerpen waarin de vigerende Bestuursovereenkomst nog niet in voorziet. Verder zijn de financiële elementen “P-50 versus P-85 raming’, ‘indexering van kosten’, btw en ‘financiële gevolgen voor OV-concessie’ in beeld gebracht ten behoeve van een integrale afweging.

Om het project volgens planning uiterlijk december 2024 te kunnen realiseren is het cruciaal om nu tot afspraken te komen over een sluitende financiële dekking. Zonder die afspraken kan de economische haalbaarheid van het in november van dit jaar aan uw Staten voor te leggen provinciaal inpassingsplan niet worden aangetoond en zal het project verder vertragen. Dit leidt niet alleen tot forse nadelen voor reiziger en regio, maar ook tot majeure extra kosten voor de provincie zonder dat daar extra functionaliteit of meerwaarde tegenover staat. Vervoerder Arriva maakt dan extra kosten door het niet kunnen inzetten van elektrisch materieel en het langer instandhouden van dieselmaterieel.

Vanuit dit totaaloverzicht is in bestuurlijk overleg tussen gouverneur Remkes en staatssecretaris van I&W Van Veldhoven gekomen tot een set van afspraken die verder gaat dan verdeling van het actuele tekort. Er is ook afgesproken om een aanvullende risicoreservering te creëren en er zijn afspraken gemaakt over participatie door het Rijk in de eventuele vertragingsrisico’s OV-concessie.

Dit zijn voor Limburg belangrijke maatregelen om risico's zowel binnen als buiten het project Opwaardering Maaslijn te beperken en het risicoprofiel voor de provincie Limburg verlagen. De gemaakte afspraken bevatten de volgende onderdelen:

- de meerkosten van het project van € 79 mln. exclusief btw worden in een verhouding 75 – 25 door Rijk en regio gedragen. Dit betekent voor het Rijk een aanvullende bijdrage van ca. € 60 mln. excl. btw, en voor Limburg een bijdrage van ca. € 20 mln. excl. btw. Het btw-risico behorende bij deze meerkosten ad €17 mln. komt eveneens in de verhouding 75 – 25 voor rekening van het Rijk respectievelijk provincie Limburg. Ten aanzien van de beheersing van btw-risico's zijn specifieke afspraken met het Rijk gemaakt;
- partijen treffen gezamenlijk een aanvullende risico-reservering van € 42 mln. voor het project op P-85 niveau in een verhouding 75 – 25 voor Rijk en regio. Voor het Rijk betekent dit een aanvullende reservering van € 31,5 mln. en voor de provincie Limburg een reservering van € 10,5 mln.;
- eventuele (toekomstige) mee- en tegenvallers boven de eerdergenoemde posten, alsmede het risico op kostprijsverhogende btw, worden conform de huidige Bestuursovereenkomst in de verhouding 50 – 50 gedeeld tussen Rijk en regio. Daarbij gaat het Rijk ook voor 50% participeren in het financiële risico voor de OV-concessie bij eventuele verdere vertraging van elektrificatie na 2024, waar dit risico thans volledig bij de provincie Limburg rust.

Met deze afspraken blijft de provincie Limburg direct betrokken bij het project. Ons college acht dit nodig om te kunnen blijven sturen op een doelmatige aanwending van de provinciale middelen en op een adequate beheersing van de risico's. Door het delen van de projectrisico's, inclusief gevolgen voor de OV-concessie, en door een totale financiële inleg die meer in balans is, is de focus van I&W en de provincie Limburg meer dan in het verleden gelijkgericht op een voorspoedige realisatie van het project. De Maaslijn blijft immers een integrale opgave (infrastructuur, RO, exploitatie en raakvlakken met andere projecten). De rol van formele opdrachtgever richting ProRail, en de dagelijkse aansturing van ProRail, zal vanaf de realisatiefase door het Rijk worden uitgevoerd.

Uw Staten wordt voorgesteld om in te stemmen met de met I&W gemaakte afspraken, en om de daartoe benodigde financiële middelen beschikbaar te stellen.

3. Bevoegdheid

Er is sprake van een autonome bevoegdheid van de provincie Limburg. Provinciale Staten stellen de middelen vast.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

1. In te stemmen met het bestuurlijk akkoord Opwaardering Maaslijn zoals in deze nota beschreven;
2. In te stemmen met het ophogen van het krediet Maaslijn met € 22 mln. ten laste van de meerjarige begrotingsruimte.
3. In te stemmen met het inzetten van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen ten behoeve van 1 jaar vertragingskosten Arriva á 13,5 mln.
4. Kennis te nemen van de resterende risico's die niet meegenomen zijn in het dekkingsvoorstel.

5. Risico's

Met het nu bereikte akkoord met I&W zijn de projectrisico's voor de provincie Limburg verkleind ten opzichte van de afspraken uit de vigerende Bestuursovereenkomst. De resterende risico's voor de provincie Limburg betreffen:

- Btw: over beheersing van het btw-risico zijn afspraken met het Rijk gemaakt. Indien deze afspraken onvoldoende blijken te zijn is de provincie Limburg mede risicodragend. Daarbij draagt de provincie Limburg 25% van het btw-risico over de actuele kostentoenamen van € 79 mln. Alle overige btw-risico's draagt de provincie Limburg voor 50%;
- Meerkosten: met de huidige afspraken is een voorziening gecreëerd om kostenfluctuaties tot P-85 niveau op te kunnen vangen. Dat betekent dat er een kans van 85% is dat de kosten niet hoger uit zullen vallen. Er resteert echter nog een kans van 15% dat de kosten wél boven dit niveau uitkomen. In dat geval draagt Limburg 50% van de optredende meerkosten boven P-85 niveau;
- OV-concessie: buiten het project Opwaardering Maaslijn wordt Limburg geconfronteerd met gevolgkosten voor vervoerder Arriva indien het project Opwaardering Maaslijn na 2024 vertraagd. Conform het nu bereikte akkoord zal I&W voor 50% in deze risico's gaan participeren. Onderhavig voorstel bevat een voorziening om een eventuele 1-jarige vertraging op te kunnen vangen. Bij onverhoopte langere vertraging dan 1 jaar ná 2024 draagt Limburg 50% van de gevolgkosten voor vervoerder Arriva;
- De bestaande afspraken over de relatie met onderdoorgang Vierpaardjes in Venlo blijven ongewijzigd. Dat betekent dat, indien de onderdoorgang Vierpaardjes niet wordt gerealiseerd, en aanvullende overwegveiligheidsmaatregelen elders op de Maaslijn moeten worden getroffen. Limburg draagt in dat geval het risico voor deze aanvullende maatregelen. Mocht dit scenario optreden dan ziet ons college mogelijkheden om de kosten van dit risico te dekken uit middelen welke wij thans voor Vierpaardjes hebben bestemd.

In het bestuurlijk akkoord zijn de risico's Meerkosten en OV-concessie verkleind ten opzichte van de vigerende Bestuursovereenkomst. Volgens de vigerende Bestuursovereenkomst dient Limburg te participeren in 50% van de meerkosten (waarbij de vigerende financiële afspraken zijn gebaseerd op P-50 niveau). Binnen het bestuurlijk akkoord is de participatie door Limburg in enig risico tussen P-50 en P-85 verlaagd naar 25%. Boven P-85 blijft de participatie 50%.

De gevolgen voor de OV-concessie liggen in de huidige situatie (zonder bestuurlijk akkoord) nog volledig bij Limburg. Met het voorliggende bestuurlijk akkoord worden deze risico's gehalveerd tot 50%.

In paragraaf 8 worden de risico's nader gekwantificeerd en toegelicht.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

Op 7 juli jl. bent u bij brief 2021/17133 geïnformeerd over het bestuurlijk traject dat staatssecretaris Van Veldhoven en ons college hebben ingezet om te komen tot afspraken over het project Opwaardering Maaslijn. Dit naar aanleiding van de hogere kostenraming waar het project mee werd geconfronteerd, en waarover uw Staten zijn geïnformeerd in meerdere (vertrouwelijke) commissievergaderingen en mededelingen portefeuillehouder.

In het proces dat wij de afgelopen periode samen met het ministerie van I&W en ProRail hebben doorlopen, hebben we het dossier Maaslijn breed beschouwd. Daarbij is niet alleen gekeken naar de nu ontstane kostenstijging van het project, maar ook naar de planning en naar de nog voor ons liggende risico's voor realisatie van het project. Over al deze onderwerpen heeft op 30 juni jl. finaal overleg plaatsgevonden tussen staatssecretaris Van Veldhoven en ons college.

Belang Maaslijn
Het belang van de Maaslijn voor de reiziger is zeer groot. Per dag maken vele reizigers gebruik van deze noord-zuid gerichte spoorlijn door de provincies Limburg, Noord-Brabant en Gelderland. Een belangrijke bovenregionale verbinding die op dit moment verre van ideaal is; enkelsporig en uitgerust met dieseltreinen nu een bovenleiding ontbreekt. De Maaslijn verbindt economische centra in het oosten en zuiden van Nederland. Deze verbinding ontsluit de stedelijke gebieden langs de lijn, Campus Nijmegen Heyendaal en Greenport Venlo. Met het project Opwaardering Maaslijn wordt de kwaliteit en betrouwbaarheid van het vervoer per spoor tussen Nijmegen, Venlo, Roermond en Sittard verbeterd. Het netwerk van geëlektrificeerde spoorlijnen in Zuidoost Nederland wordt ermee gecompleteerd. Opwaardering van de Maaslijn is daarmee voor de reiziger, voor verduurzaming, alsmede voor de bereikbaarheid van en het vestigingsklimaat in Limburg cruciaal. De staatssecretaris onderschrijft deze belangen volledig.

Noodzaak tot handelen
Om het project volgens planning uiterlijk december 2024 op te kunnen leveren is het cruciaal om nu tot afspraken te komen over een sluitende financiële dekking. Zonder die afspraken zal het project verder vertragen hetgeen niet alleen leidt tot forse nadelen voor reiziger en regio, maar ook tot majeure extra kosten voor de provincie Limburg zonder dat daar extra functionaliteit of meerwaarde tegenover staat. Concessiehouder Arriva maakt dan extra kosten door een langere dieselexploitatie en latere inzet van moderne nieuwe treinen.

Hardheid kostenraming
De nieuwe kostenraming is door ProRail opgesteld en is in opdracht van het Rijk door het extern bureau Horvat doorgelicht op inhoud en op afbakening. De voornaamste oorzaak van het verschil (€ 79 mln. exclusief btw) tussen de kostenramingen uit 2018 (€ 186,7 mln. exclusief btw) en 2021 (€ 266 mln. prijspeil 2020, exclusief btw) is gelegen in het ontwerp uit 2018, dat onvolledig en kwalitatief onvoldoende was. De destijds uitgevoerde second opinion om te komen tot een bestuursovereenkomst heeft zich primair op de methodiek en opbouw van de kostenraming gericht, maar heeft de volledigheid en juistheid van het ontwerp niet getoetst. Verder volgt een deel van de kostenstijging uit indexering van het prijspeil van 2018 naar 2020.

De totale scope van het project Opwaardering Maaslijn is groter dan alleen de elektrificatie en gedeeltelijke spoorverdubbeling zoals deze door de provincies en I&W (via de provincie Limburg) in opdracht is gegeven. Aanvullend hierop voert ProRail uit andere budgetten diverse vernieuwingen en onderhoudswerkzaamheden uit, en brengt zij op meerdere stations de perrons op hoogte voor een gelijkvloerse instap. Het basisproject waarvan Rijk en de provincies Limburg, Noord-Brabant en Gelderland financier zijn, vormt daarbij de ruggengraat van het totale project. Toen in de zomer van 2020 de eerste signalen kwamen dat de kosten voor elektrificatie en gedeeltelijke spoorverdubbeling fors zouden stijgen is in de maanden daarna zowel door ProRail als door extern bureau Horvat

onderzocht of er scope ten behoeve van andere opgaves dan de vraag van Rijk en Regio in het basisproject is opgenomen. Dit bleek niet het geval te zijn. Met andere woorden: ProRail heeft volgens bureau Horvat de juiste kostenposten aan de juiste kostendrager toebedeeld.

Wel is geconstateerd dat de werkzaamheden van elektrificatie en gedeeltelijke spoorverdubbeling zoals door provincies en I&W in opdracht is gegeven een belangrijke bijdrage levert aan het versterken van het vervoerssysteem van heel Zuidoost Nederland. Zo zijn de werkzaamheden aan de Maaslijn bijvoorbeeld randvoorwaardelijk voor het rijden van de IC Eindhoven-Düsseldorf, het behouden van goederenomleidingsroutes op de Noordelijke Maaslijn en het verplaatsen van de knip in Roermond naar overstapknoop Sittard. Daarmee blijkt de meerwaarde van de Maaslijn-verbetering groter dan enkel voor de treindiensten op de Maaslijn. Deze constatering is voor het Rijk mede aanleiding geweest om bij de kostenstijging af te wijken van de kostenverdelingsafspraken (50-50) uit de Bestuursovereenkomst Maaslijn, d.d. 10 februari 2020.

Versoberingsopties
ProRail heeft versoberingsscenario's geanalyseerd op de gevolgen voor budget, planning en kwaliteit van het eindproduct. Er zijn slechts twee opties die leiden tot voldoende besparingen om binnen het bestaande budget te blijven (uitsluitend elektrificatie zonder spoorverdubbeling, of stoppen met project), maar alle versoberingsopties (behalve stoppen met project) leiden tot een vertraging van 1 of 2 jaar van het project. Daarnaast hebben versoberingen impact op de kwaliteit van het netwerk en mogelijk negatieve effecten op aanpalende spoorprojecten. Geen van de onderzochte versoberingsscenario's is gunstiger dan doorgaan met de huidige projectscope.

Alternatieve oplossingen
Om tot een verantwoord besluit over mogelijke budgetverhoging voor de Maaslijn te komen, zijn samen met I&W ook mogelijke alternatieve oplossingen beschouwd. Dit zijn:

1. tractie met waterstoftreinen zodat elektrificatie van de lijn vervalt; en
2. bus-rapid transit (spoorlijn vervangen door vrije busbaan met hoogfrequente elektrische bussen).

Voor de afweging van deze alternatieve oplossingen is gebruik gemaakt van de quick-scan analyses die door TNO en MuConsult zijn uitgevoerd ten behoeve van een informatiebijeenkomst welke op 22 januari 2021 voor uw Statencommissie Mobiliteit en Duurzaamheid is georganiseerd. Samen met I&W leidt dit bij ons tot de volgende conclusies.

1. Inzet van waterstoftreinen zal (op termijn) op de Maaslijn technisch zeker mogelijk worden, echter kent op dit moment nog majeure risico's c.q. nadelen:
   - onzekerheid over tijdige operationele inzetbaarheid;
   - geen medegebruik van nieuwe tractie door goederenvervoer;
   - geen nieuwe ambities zoals doorgaande IC conform Toekomstbeeld OV mogelijk;
   - (financiële) gevolgen contractuele situatie onduidelijk. Vervoerder Arriva heeft reeds elektrisch materieel in bestelling bij Stadler;
   - onduidelijke gevolgen voor planning en kosten project Opwaardering Maaslijn, toevoeging van waterstof tankinfrastructuur vergt aanpassing ruimtelijk proces;

- overige infrastructurele maatregelen (gericht op snelheidsverhoging en spoorverdubbeling) blijven onverkort noodzakelijk.

2. Ook toepassing van een bus rapid transit (BRT-systeem) wordt niet geadviseerd. Tegenover beperkte voordelen ten aanzien van frequenties en extra haltes staan zeer veel, en majeure nadelen zoals hoge kosten om de busbanen aan te leggen en deze bij de knooppuntstations Nijmegen, Venlo en Roermond in te passen, verbreding van de bruggen over de Maas, aanschaf van een grote vloot aan elektrische bussen met bijbehorende personele en exploitatieve gevolgen. Maar ook het verlies van de Maaslijn als goederenlijn, en als gevolg daarvan extra belasting van de Brabantroute met bijbehorende gevolgen voor basisnet. Het ombouwen van de Maaslijn tot een vrije busbaan is daarmee geen robuuste, duurzame, en kosteneffectieve maatregel, en biedt geen meerwaarde voor de reizigers.

Financiële aspecten
Om te komen tot een bestuurlijk akkoord zijn, naast de actuele kostenraming, ook de volgende financiële aspecten betrokken:

- Ramingsnauwkeurigheid P-50 vs. P-85
- btw
- Indexering
- Gevolgen projectvertraging voor OV-concessie

Deze aspecten worden in paragraaf 8 nader toegelicht.

Gemaakte afspraken
Op basis van alle vorenstaande informatie is ons college met staatssecretaris Van Veldhoven van I&W tot de volgende afspraken gekomen:

1. Het verankeren van heldere afspraken over taakopvatting, rolverdeling en beslisinformatie voor beheersing van het project in een (gewijzigde) Bestuursovereenkomst.
2. Het verwerken van de toename in de kostenraming ad € 79 mln. volgens de verhouding 75/25 (Rijk/provincie Limburg) - in afwijking van de vigerende Bestuursovereenkomst (50/50).
3. Het btw-risico behorend bij de ramingstegenvaller (2) ad € 17 mln. komt eveneens in de verhouding 75/25 voor rekening van IenW respectievelijk Limburg.
4. Het aanleggen van een aanvullende voorziening voor projectrisico's ad € 42 mln, volgens de verhouding 75/25 (Rijk/provincie Limburg) - in afwijking van de vigerende Bestuursovereenkomst (50/50).
5. Het toewerken naar een verdeling van de totale projectbijdrage Rijk – regio die meer in balans is.
6. Rijk en regio zijn zelf verantwoordelijk voor indexatie over het geheel van hun eigen bijdrage - in afwijking van de vigerende Bestuursovereenkomst.
7. Het integraal behandelen van het project en daarmee samenhangende projectrisico's, met medeneming van vertragingskosten in relatie tot concessie afspraken over elektrificatie – in afwijking van de vigerende Bestuursovereenkomst.
8. De dagelijkse aansturing richting ProRail wordt verzorgd door het Rijk, conform de Bestuursovereenkomst.

9. Partijen spannen zich tot het uiterste in om het btw-risico zoveel mogelijk te mitigeren uit de voorziening ten behoeve van de omvorming van ProRail tot zbo.
10. Om afspraak 9 maximaal te faciliteren, wordt de governance vastgelegd gericht op:
    - een opdrachtgeverschap richting ProRail door het Rijk;
    - een financiële (subsidie)relatie richting ProRail door de regio. Fiscale gevolgen worden opgevangen binnen de reeds begrote ruimte van de compensatieregeling voor zbo-omvorming.
11. Eventuele verschuldigde btw die ondanks afspraken 9 en 10 niet kan worden gemitigeerd, verdelen de partijen gelijkelijk.
12. Alle tegenvallers (inclusief btw risico) die uitstijgen bovenop bovenstaande aanvulling van budget, alsmede voorziening, worden gelijkelijk door Rijk en Limburg gedeeld, behoudens de reeds in de bestuursovereenkomst genoemde uitzonderingen. Alle meevallers worden gelijkelijk verdeeld door Rijk en Limburg conform Bestuursovereenkomst.

Met deze afspraken herbevestigen alle betrokken partijen dat een succesvolle afronding van het project Opwaardering Maaslijn een gezamenlijke verantwoordelijkheid is en blijft. Dit sluit aan bij de Rijksverantwoordelijkheid voor het spoornetwerk en de verantwoordelijkheid van de regio voor de ruimtelijke ordening en de concessieverlening die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Ook ProRail als opdrachtnemer van het project is gebaat bij een gelijkgerichte inspanning van Rijk en regio om daarmee maximaal slagvaardig te zijn in de realisatiefase.

Terugblik
Voorafgaand aan de aanbesteding van de OV-concessie in 2016 is weloverwogen de keuze gemaakt om te anticiperen op de (nog te realiseren) elektrificatie van de Maaslijn. Belangrijke overweging daarbij was om in de concurrentie van de aanbesteding tot een goede prijsstelling voor de benodigde elektrische treinen voor de Maaslijn te komen. De inschrijvers dienden in hun inschrijving uit te gaan van 4 jaar exploitatie van de Maaslijn met dieseltreinen en 11 jaar met elektrische treinstellen. De elektrificatie van de Maaslijn is echter eerder al uitgesteld tot 2024. Dit heeft tot gevolg dat Arriva een investering in nieuwe elektrische treinen moet uitstellen en langer dan voorzien met duurdere en minder betrouwbare dieseltreinen moet rijden. Ook een eventuele verdere vertraging na 2024 heeft kostbare gevolgen voor de OV-concessie.
Hieruit blijkt dat, vanuit huidig perspectief, de vervlechting van Maaslijnproject en OV-concessie financieel nadelig uitpakt. Daarbij komt dat een groot railproject als de Maaslijn specifieke kennis van railinfra vraagt en aansturing van ProRail vergt die bij het Rijk als opdrachtgever aan ProRail meer aanwezig is. Vanuit deze overwegingen is toegewerkt naar een spoedige oplossing van de ontstane impasse waarmee deze kwetsbaarheden uit het verleden naar de toekomst toe evenwichtiger worden opgevangen. Daarmee blijft het project op planning en worden aanvullende financiële claims vanuit de vervoerder bij eventuele verdere projectvertraging voorkomen.

Moties
Zowel door uw Staten, als in de Tweede Kamer, is een motie aangenomen waarin wordt opgeroepen om de kostenstijging Maaslijn voor rekening van het Rijk te laten komen en om het project conform planning in december 2024 op te leveren. Deze moties zijn in het proces dat is doorlopen met I&W en ProRail van grote waarde geweest. Zij hebben alle betrokken partijen in de positie gebracht om snel en zorgvuldig te handelen, waarbij het belang van het project en van de reiziger voorop stond.

Partijen hebben naast de vigerende Bestuursovereenkomst van 10 februari 2020 constructief naar oplossingen gezocht. Daarbij heeft staatssecretaris Van Veldhoven vroegtijdig richting de Tweede Kamer aangegeven dat zij, gegeven de vigerende Bestuursovereenkomst Maaslijn en het ontbreken van financiële dekking bij de motie, de Kamermotie niet letterlijk kon uitvoeren, maar wel in de geest van de motie tot een redelijke oplossing wilde komen.

Redelijkheid
Om te komen tot een oplossing hebben wij samen met het Rijk het begrip 'redelijkheid' vertaald in drie uitgangspunten:

1. De kostenstijging wordt verdeeld in de verhouding 75 Rijk – 25 regio. Dit als resultante van de 50-50 risicoverdeling zoals vastgelegd in de vigerende Bestuursovereenkomst enerzijds, en de oproep tot verdeling 100 – 0 uit de moties anderzijds;
2. de totale bijdragen van Rijk en regio komen in evenwicht;
3. het project en de daarmee samenhangende risico's, inclusief gevolgen voor de OV-concessie bij eventuele verdere vertraging, worden integraal behandeld.

De nu gemaakte afspraken passen binnen deze uitgangspunten.

Vervolgproces
Na besluitvorming door uw Staten zullen we heldere afspraken over taakopvatting, rolverdeling en beslisinformatie voor beheersing van het project vastleggen in een gewijzigde Bestuursovereenkomst dan wel Realisatieovereenkomst. Ondertussen werkt het project door aan de ruimtelijke procedure en de voorbereiding van de realisatiefase.

Tenslotte hebben we afgesproken dat Rijk en regio samen optrekken richting Europese Unie om (delen van) de Maaslijn onderdeel te laten worden van het comprehensive network TEN-T. Daarmee ontstaat bij toekomstige verbeteringen aan de Maaslijn ook de mogelijkheid voor Europese steun.

Met de gemaakte afspraken wordt een basis gelegd voor een financieel robuuster en toekomstvast project Maaslijn. Het gedeelde risicoprofiel met het Rijk, waarbij de risico's ten aanzien van de OV-concessie voor de provincie worden gehalveerd, maakt een gezamenlijke sturing op gelijkgerichte belangen mogelijk. Met het inrichten van een extra risico-voorziening ter hoogte van de P-85 waarde van het project brengen wij het project Opwaardering Maaslijn in overeenstemming met het door ons college vastgestelde uitvoeringskader "zo werken wij". Er blijft sprake van een resterend btw-risico waarvoor beheersmaatregelen zijn vastgelegd welke de komende maanden verder zullen worden uitgewerkt.

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf

In het dossier Maaslijn is sprake van een nauwe samenhang tussen het infraproject en de OV-concessie. Bij het maken van de afspraken met het Rijk is vanuit die samenhang gekeken naar de gevolgen van een eventueel niet handelen op dit moment. Het effect van niet handelen dan wel niet tot een akkoord komen betekent dat het Provinciaal Inpassingsplan voor de Maaslijn niet kan worden vastgesteld, en dat er daarmee direct projectvertraging optreedt. Dat is niet alleen nadelig voor de reizigers die nog langer op een beter vervoersproduct moeten wachten, maar leidt ook tot een verdere

kostenstijging van het project door indexering van kosten, en leidt specifiek voor Limburg direct tot extra schadeclaims van de vervoerder voor het langer moeten uitvoeren van (duurdere) dieselexploitatie.

Naast de afspraken zoals die in paragraaf 6 zijn verwoord, is met het Rijk ook gesproken over het volledig overdragen van het project Opwaardering Maaslijn, en het taakstellend afkopen van alle projectrisico's. Dit model is om meerdere redenen niet aantrekkelijk voor Limburg:

- Limburg dient aan de voorzijde haar risico's af te kopen zonder dat duidelijk is of deze risico's gaan optreden;
- Limburg blijft volledig verantwoordelijk voor de financiële gevolgen voor de OV-concessie, terwijl de provincie niet meer aan tafel zit om mee te sturen in het project, en daarmee moet afwachten of het project wel of niet binnen de afgesproken planning wordt opgeleverd.

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

Het project valt in de programmabegroting onder 3.1.2 programma Railagenda.

Om te komen tot een bestuurlijk akkoord zijn, naast de actuele kostenraming, ook de volgende financiële aspecten betrokken:

- Ramingsnauwkeurigheid P-50 en indexering
- Ramingsnauwkeurigheid P-85
- btw
- Gevolgen projectvertraging voor OV-concessie

Het onderhandelingsresultaat zoals hierboven in kwalitatieve zin beschreven wordt hieronder weergegeven met de financiële details en het dekkingsvoorstel.

Maaslijn kostenontwikkeling en dekkingsvoorstel

		Raming		Verdeling				Afspraak
	€ in mln.	Raming Nominaal	Raming Reëel	*Provincie*	*Rijk*	*Brabant*	*Gelderland*	*Afspraak*
A	**P50 raming Maaslijn mei 2019 (BOK)**	**187**	**213**	**100**	**60**	**32**	**21**	
B1	+/+ kostenstijging	79		20	59			25/75
B2	+/+ delta index		2	-12	14			naar rato
B	**P50 raming Maaslijn september 2021**	**266**	**294**	**108**	**134**	**32**	**21**	
C1	+/+ opslag P85	42		11	32			25/75
C	**P85 raming Maaslijn september 2021**	**308**	**336**	**118**	**165**	**32**	**21**	
D1	+/+ BTW meerkosten	17		4	12			25/75
D2	+/+ BTW basis	34		17	17			50/50
D	**Totaal investeringskosten inclusief BTW**	**342**	**387**	**139**	**194**	**32**	**21**	
E1	+/+ 1 jaar Arriva vertraging	27		14	14			50/50
E2	+/+ 2 jaar Arriva vertraging	13		6	6			50/50
E	**Totale kosten worst case**	**382**	**427**	**159**	**214**	**32**	**21**	
	Uitkomst bij toepassing huidige BOK			*214*	*160*	*32*	*21*	
	Bestaand krediet (A)			100				
	Ophoging kredietbesluit (B1+B2+C1+D1)			22				
	Inzet risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen (E1)			14				
	Geaccepteerd restrisico (ongedekt) (E2 +D2)			23				
	Bijdrage derden				214	32	21	
	Totale Provinciale dekking	**382**	**427**	**159**	**214**	**32**	**21**	

a. Initiële raming en verdeling conform BOK (2019) - A

De totstandkoming van de raming die ten grondslag ligt aan de BOK en het kredietbesluit 2019 zijn reeds in paragraaf 6 onder ‘hardheid kostenraming’ beschreven. De conclusies hieromtrent zijn uitgebreid meegenomen in de Berenschot analyse en hebben ook geleid tot het introduceren van de nieuwe standaard “Zo werken wij” en de leidraad kostenramingssystematiek. Dit ten einde dergelijk verschillen tussen krediet en projectkosten te voorkomen en richting uw Staten ook veel scherper te duiden wat de risico’s en onzekerheden van een raming in een bepaalde fase zijn.

Ten aanzien van deze raming zijn in de BOK de afspraken over kostenverdeling vastgelegd. Kern van deze afspraak was dat de bijdrage van Brabant en Gelderland gemaximeerd waren en dat rijk en Provincie meerkosten in een gelijke verdeling zouden dragen.

b. P-50 raming en indexering – B en B1

De projectkosten voor versnelling en elektrificatie Maaslijn worden door ProRail geraamd op € 266 mln. (excl. btw, prijspeil 2020, niet geïndexeerd). Dit bedrag ligt € 79 mln. hoger dan de kostenraming uit 2018 (excl. btw, prijspeil 2018, niet geïndexeerd). Beide ramingen betreffen ramingen op P-50 waarde. Dat wil zeggen dat er een kans van 50% bestaat dat de werkelijke kosten hoger zullen liggen dan dit bedrag en een kans van 50% dat de werkelijke kosten lager zullen liggen. Uw Staten hebben bij het aanvullend kredietbesluit in 2019 (Statenvoorstel G-19-014) ook de benodigde kredieten op P-50 gevoteerd. Ten opzichte van de BOK is in het onderhandelingsresultaat een verdeling van 25% Provincie en 75% Rijk bedongen.

De kostenraming van ProRail is opgesteld op prijspeil 2020. Om dit volledige bedrag 'waardevast' te maken tot opleverdatum in 2024 is naar verwachting in totaal een bedrag van € 28 mln. aan indexering benodigd (uitgaande van 3% indexering).
In de vigerende Bestuursovereenkomst Maaslijn is reeds een regionale reservering voor indexering van € 26 mln. opgenomen voor het waardevast maken van de regionale bijdrage. De nieuwe indexeringsverwachting van € 28 mln. zal deels door het Rijk worden gedragen. Voor de Regio resteert een verwachte bijdrage aan indexering van € 15 mln. Dat betekent dat er uit de indexeringsreservering van de regio een bedrag van € 12 mln. vrijvalt. Dit bedrag zal worden aangewend voor het dekken van de extra regionale bijdrage van € 20 mln.. Daarmee is van deze extra regionale bijdrage op de hogere P50 raming reeds € 12 mln. gedekt, en resteert er nog een bijdrage van € 8 mln. dat door provincie Limburg additioneel ingebracht dient te worden. De werkelijke index ontwikkeling is onzeker, waarbij een risico van marktprijs ontwikkeling met name naar noodzakelijke materialen een negatieve impact kan hebben.

c. P85 raming - C1

ProRail heeft ook de projectkosten in beeld gebracht op P-85 niveau. Deze kennen een overschrijdingskans van 15%, en bedragen € 308 mln.; een aanvullende delta van € 42 mln. Voor IenW is het werken met kostenramingen op P-50 niveau gebruikelijk; vanwege de totale orderportefeuille vallen mee- en tegenvallers grosso modo tegen elkaar weg. Voor de provincie Limburg is de Maaslijn een uniek project. Inmiddels is het provinciale beleid er op gericht om voor dit soort infrastructurele investeringen een kostenraming op P-85 niveau te hanteren ten behoeve van kredietvotering. Dit wijkt af van het vigerende kredietbesluit Maaslijn dat op P-50 niveau is genomen. Deze lijn is opgenomen in het nieuwe "Zo werken wij" kader en de Leidraad kostenramingen. De met het Rijk gemaakte afspraken bevatten ook het creëren van een risico-reservering gebaseerd op de P-85 waarde van in totaal € 42 mln., waarbij eveneens de verdeling van 25% Provincie en 75% Rijk bedongen is. Door deze budgetverhoging wordt het risico op overschrijden (logischerwijs) lager. Deze conservatievere aanpak past bij dit type projecten.

d. Btw – D1 en D2

In de basis is opdrachtverlening ten behoeve van aanpassing c.q. verbetering van de hoofdspoorweginfrastructuur door I&W aan ProRail belast met btw, en is opdrachtverlening door de regio aan ProRail voor de uitvoering van dezelfde werkzaamheden dat niet. In scenario's waarbij I&W in het project Maaslijn de opdracht aan ProRail gaat verstrekken (realisatiefase) ontstaat er dus een risico op kostprijsverhogende btw ad 21%.
Daar ProRail binnen afzienbare termijn (naar verwachting per 1-1-2022)[1] wordt omgevormd tot een publiekrechtelijke zelfstandig bestuursorgaan (zbo) heeft het Rijk een voorziening getroffen om te voorkomen dat decentrale opdrachtgevers onder dat regime ook met kostprijsverhogende btw worden geconfronteerd[2].
De afspraken met I&W zien er op toe om de btw-risico's te mitigeren door gebruik te maken van de bij het Rijk aanwezige voorziening (juridische toets). Daar in het btw-vraagstuk de belastinginspecteur van

[1] Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2020-2021, 35396, nr. 15

[2] E.e.a. vastgelegd in de ministeriële regeling als onderdeel van het volledige wetsvoorstel inzake omvorming van ProRail tot een publiekrechtelijke zelfstandig bestuursorgaan (zbo)

ProRail een bepalende stem heeft, is hier sprake van een risico dat komende maanden verder wordt uitgewerkt.

Dit risico is door EY becijfert op maximaal 50,5 mln. waarbij een deel ziet op de kostenoverschrijding en een deel op het bestaande budget. Mitigatie van het BTW risico vergt zeer zorgvuldige uitwerking in de nieuwe BOK waarbij algemene passages niet toereikend zijn. Maar zelfs mét zorgvuldige voorbereiding en een gezamenlijk belang van rijk en regio is het eindoordeel aan de belastingdienst. De uniciteit van het project en de rol van de regionale overheid hierin, maakt dat er geen vergelijkbare casuïstiek is en daardoor is de uitkomst hoogst onzeker. Er worden passende beheersingsmaatregelen getroffen om BTW druk op het project te voorkomen. Voorgesteld wordt om de BTW op de meerkosten mee te nemen in het kredietbesluit.

e. Gevolgen projectvertraging voor OV-concessie (E1 en E2)

Op 14 februari 2020 hebben uw Staten ingestemd met een definitieve vergoeding aan Arriva voor de vertraging in de realisatie van de infrastructuur op de Maaslijn van 2020 naar 2024. Daarin is vastgelegd dat de meerkosten van de vertraging van de Maaslijn € 49 mln. (inclusief indexatie) bedragen als gevolg van het 4 jaar langer met duurdere dieseltreinen moeten doorrijden op de Maaslijn.

In de aanvullende afspraken met Arriva is een beheersmaatregel opgenomen voor het geval de Maaslijn onvoorzien later dan 1 december 2024 wordt opgeleverd. Deze beheersmaatregel biedt de mogelijkheid om het leasecontract van het huidige dieselmaterieel voor de jaren 2025 en 2026 te verlengen. De kosten die hiermee gepaard gaan bedragen indicatief € 27 mln. voor het eerste jaar vertraging, en ca. € 40 mln. bij 2 jaren extra vertraging.
Het risico voor deze extra kosten lag volledig bij de provincie Limburg. Onderdeel van de afspraken met I&W is dat I&W voor 50% gaat participeren in bovenstaande gevolgkosten voor Arriva mocht het project Opwaardering Maaslijn na december 2024 verder vertragen. Met deze afspraak halveert het risicoprofiel voor de provincie Limburg. Wij stellen uw Staten voor om een voorziening te treffen om een mogelijke vertraging van 1 jaar (totale kosten € 27 mln., aandeel Limburg € 13,5 mln.) op te kunnen vangen. Het optreden van dit risico kent ook een grote waarschijnlijkheid als gekeken wordt naar de huidige planning en minimale ruimte hierin. Door de cofinanciering van het rijk op dit onderdeel zijn de belangen meer uitgelijnd om een 2e jaar vertraging te voorkomen. Hierbij speelt als aanvullende mitigerende factor mee dat ProRail ook in haar eigen totaalprojectplanning en in het werkgebied gebaat is bij tijdige afronding.

Totale dekking regio

De totale noodzakelijke dekking bovenop het reeds bestaande Provinciaal krediet van € 99,9 mln. bestaat uit 3 componenten. Ten eerste wordt het kredietbesluit opgehoogd voor de investeringscomponent (te activeren kosten) van meerkosten, dit betreft de P50 kostenstijging (€ 8 mln. netto na indexering), de BTW component over de meerkosten (€ 4 mln.) en de ophoging om tot een P85 ramingszekerheid te komen (€ 11 mln.). **Dit bedraagt € 22 mln.**, **waarvan wordt voorgesteld de kapitaallasten ten laste van het begrotingsresultaat te brengen.**

De tweede component wordt gevormd door de vergoeding aan Arriva. Deze mag niet geactiveerd worden. **Deze kostenpost voor het 1e jaar á € 13,5 mln. wordt ten laste gebracht van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen.** Dit drukt daarmee op de ruimte om risico's in de totale mobiliteitsportefeuille op te vangen.

De derde component wordt op dit moment niet betrokken in de dekking, omdat de kans van optreden lager is. Dit betreft het restant BTW risico én het oplopen van 2 jaar vertraging in realisatie en bijbehorende kosten voor Arriva. **Deze € 23 mln. wordt niet van dekking voorzien en vergt een separaat besluit van uw Staten bij optreden.** Hierbij past het ook om te stellen dat er nog steeds onzekerheid op het totaal van de raming zit. Deze verdwijnt pas op het moment van gunnen. Ook met een p85 is dit risico nog aanwezig, en de prijsontwikkelingen in de markt zijn eveneens onzeker.

9. Juridische aspecten – deregulering

De in het bestuurlijk overleg met I&W gemaakte afspraken zijn onder voorbehoud van instemming door uw Staten. Na uw instemming zullen deze afspraken worden vastgelegd in een (gewijzigde) overeenkomst met het Rijk en de Provincies Noord-Brabant en Gelderland.

10. Verbindingslijnen en andere visies

Relatie met OV-concessie

Zoals eerder beschreven is er in het dossier Maaslijn sprake van een nauwe samenhang tussen het infraproject en de OV-concessie. Bij het maken van de afspraken met het Rijk is vanuit die samenhang gekeken naar de gevolgen van een eventueel niet handelen op dit moment. Het effect van niet handelen dan wel niet tot een akkoord komen, betekent dat het Provinciaal Inpassingsplan voor de Maaslijn niet kan worden vastgesteld, en dat er daarmee direct projectvertraging optreedt. Dat is niet alleen nadelig voor de reizigers die nog langer op een beter vervoersproduct moeten wachten, maar leidt ook tot een verdere kostenstijging van het project door indexering van kosten, en leidt specifiek voor Limburg direct tot extra schadeclaims van de vervoerder voor het langer moeten uitvoeren van (duurdere) dieselexploitatie. Bij een latere oplevering van het project dan december 2024 treedt meteen het risico op van 1 jaar langere dieselexploitatie. De kosten van dit risico worden op ca. € 27 mln. voor het 1^{e} jaar vertraging geschat. Bij 2 jaar vertraging nemen deze extra kosten toe tot ca. € 40 mln. Onder de oude afspraken ligt dit financiële risico geheel bij Limburg; onder de nieuwe afspraken participeert I&W voor 50% in dit risico.

11. Relatie met aanpak coronacrisis

N.v.t.

12. Toets Referendumverordening

N.v.t.

13. Effecten op CO_2 en stikstof emissies

Elektrificatie van de Maaslijn zal leiden tot reductie van de CO2-uitstoot door dieseltreinen.

14. Verdere planning, procedure en uitvoering

De projectplanning van het project Opwaardering Maaslijn is gericht op ingebruikname in december 2024. Ter voorbereiding daarop wordt momenteel de procedure voor het Provinciaal Inpassingsplan doorlopen. Wij zullen dit PIP aan u aanbieden ter vaststelling in uw vergadering van 12 november 2021.

15. Periodieke informatie/sturingsinformatie

☐ **Via Jaarstukken en Begroting**

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- ☐ Programmaverantwoording
- ☐ **X** Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten

16. Evaluatie

Op basis van de Railagenda wordt aan de realisatie van de opwaardering Maaslijn gewerkt. Kansen liggen op het gebied van de verduurzaming, emissieloos transport en vervoer. In de ontwikkeling van knooppunten wordt zorgvuldig omgegaan met de schaarse ruimte en wordt op basis van een duurzaamheidsladder de ruimtelijke inpassing afgewogen.

Het afwegingskader Mobiliteitsopgaven en -ambities helpt ons om te kiezen voor de meest effectieve oplossingen. We werken toe naar een uitvoeringsprogramma OV waarbij we van beleid naar acties en uitvoeringsprojecten komen. Ook de gebiedsverkenningen en de landelijke trajecten zorgen voor input.

17. Communicatie

Communicatie besluitvorming vindt plaats via de openbare besluitenlijst Provinciale Staten

18. Meegezonden bijlagen

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-023

Onderwerp:

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 20 juli 2021

besluiten:

- In te stemmen met het ophogen van het krediet Maaslijn met € 22 mln. ten laste van de meerjarige begrotingsruimte.
- In te stemmen met het inzetten van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen ten behoeve van 1 jaar vertragingskosten Arriva á 13,5 mln.
- Kennis te nemen van de resterende risico's die niet meegenomen zijn in het dekkingsvoorstel.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 30 september 2021

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

LOKAAL-LIMBURG

TECHNISCHE VRAGEN G-021-023 Gewijzigd Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord en kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021

Hier is een aantal vragen, waarvan er een aantal ingeleid worden met een nieuwe tekst en/of citaat.

Introductie vraag 1:
We spreken hier over een gewijzigd Statenvoorstel. We zien ook duidelijk wat er gewijzigd is.

Vraag 1
Welke zijn de oorzaken van de penwijzigingen, met name in de bedragen?

Antwoord vraag 1:
De afspraken met het Rijk zijn gemaakt op basis van procentuele verdelingen, waarbij afgeronde bedragen zijn gehanteerd. Dit leidt in de praktijk tot afrondingsverschillen. Daarom hebben wij besloten om de bedragen nauwkeuriger te specificeren op 2 decimalen.
Verder was in het voorstel aan Provinciale staten onder punt 2 per abuis de btw over het aandeel in de meerkosten van € 79,15 mln. meegenomen. Dit btw-aandeel valt echter, net als de overige btw-kosten, onder punt 4 van het voorstel 'resterende risico's'.

Introductie vraag 2
Het in het IPML (Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg) R14. Spoorwegovergang Vierpaardjes op bladzijde 111 genoemde project vierpaardjes heeft een sterke Verbinding met de Maaslijn. Over tijd risico's was het volgende te lezen in deze IPML.

Vierpaardjes / Maaslijn
Grootste tijd risico's
- Vertraging in Ontwerp PIP (Geluid)
- Samenwerking/informatievoorziening tussen ProRail en PL waardoor veel herstelwerk nodig is
- Langere aanbestedingsduur
- Gronden te laat verworven
- Uitloop op FIS/RVTO door complexe situatie emplacement Venlo

Tijd is geld. Tijd en financiële risico's hangen dus met elkaar samen. Hierover gaat de volgende vraag

Vraag 2
Kunt u voor elke van deze hierboven genoemde vijf tijd risico's duiden hoe en in welke mate zij beteugeld (kunnen) worden in DIT voorstel?

Antwoord vraag 2:
- Vertraging in Ontwerp PIP (Geluid): Wat betreft geluid geldt dat de nieuwe elektrische treinen stiller zijn dan de huidige dieseltreinen en dit leidt, ondanks de snelheidsverhoging, op de noordelijke Maaslijn tot een afname van geluidhinder. Naast de snelheidsverhoging voor reizigerstreinen maakt het project ook een hogere snelheid voor goederentreinen op de zuidelijke Maaslijn mogelijk. Dit leidt tot een toename van geluid op de zuidelijke Maaslijn. Om de toename van hinder te beperken zijn geluidsmaatregelen (raildempers) uitgewerkt. Door het treffen van de geluidsmaatregelen wordt voorkomen dat de thans geldende geluidproductieplafonds (GPP's) worden overschreden. De geluidmaatregelen (raildempers) zijn geborgd in het Provinciaal Inpassingsplan via een voorwaardelijke verplichting.

- Samenwerking/informatievoorziening tussen ProRail en PL waardoor veel herstelwerk nodig is: het laatste half jaar is intensief samengewerkt met ProRail en het rijk. Het resultaat daar

van is het bestuurlijk akkoord van 30 juni 2021 dat in het gewijzigd Statenvoorstel (G 21-023) Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021 voorligt.

- Langere aanbestedingsduur: een langere aanbestedingsduur leidt tot het later kunnen gunnen voor het contract met de aannemer voor de uitvoerende werkzaamheden. Aangezien de doorlooptijden in de planning beperkte buffers hebben kan een uitloop van de aanbesteding resulteren in projectvertraging.

- Gronden te laat verworven: te laat verwerven van gronden kan leiden tot het niet of niet volledig kunnen starten van uitvoerende werkzaamheden. Nadat het PIP wordt vastgesteld in de provincies Limburg en Noord-Brabant resteert het risico dat ingeval van beroepen bij de Raad van State op het vastgestelde PIP en een vertraagde uitspraak van de RvS er een kans is op vertraagde indienststelling doordat op onderdelen de realisatie niet tijdig kan starten.

- Uitloop op FIS/RVTO door complexe situatie emplacement Venlo: ProRail heeft afgelopen periode het functioneel integraal systeemontwerp (FIS) en het railverkeer technisch ontwerp (RVTO) afgerond ten behoeve van de start van de aanbesteding van de werkzaamheden Maaslijn.

Introductie vraag 3:
Voor Citaat uit dit voorstel.
"4 Voorstel aan Provinciale Staten
1. *In te stemmen met het bestuurlijk akkoord Opwaardering Maaslijn zoals in deze nota beschreven;*
2. *In te stemmen met het ophogen van het krediet Maaslijn met € 18,48 mln. ten laste van de meerjarige begrotingsruimte. De financiële consequenties zullen worden verwerkt via de reguliere P&C-cyclus.*
3. *In te stemmen met het inzetten van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen ten behoeve van 1 jaar vertragingskosten Arriva á € 13,60 mln.*
4. *Kennis te nemen van de resterende risico's die niet meegenomen zijn in het dekkingsvoorstel."*

"3)
eventuele (toekomstige) mee- en tegenvallers boven de eerdergenoemde posten, alsmede het risico op kostprijsverhogende btw, worden conform de huidige Bestuursovereenkomst in de verhouding 50 – 50 gedeeld tussen Rijk en regio. Daarbij gaat het Rijk ook voor 50% participeren in het financiële risico voor de OV-concessie bij eventuele verdere vertraging van elektrificatie na 2024, waar dit risico thans volledig bij de provincie Limburg rust."

We zien bij punt de uitdrukking Rijk/REGIO van toepassing bij de huidige bestuursovereenkomst en dat het Rijk ook voor 50% gaat participeren in het risico voor de OV-concessie bij eventuele verdere vertraging. Hierover de volgende vraag, vraag 3.

Vraag 3
Hoe moeten we dit Rijk/REGIO zien bij de rest van de verdelingen, waar men steeds spreekt over Rijk/PROVINCIE? Is dit de reden dat de €10,46 miljoen (25% van aanvullende risicoreservering € 41,84 miljoen) niet apart in het besluitendictum staat en zit deze in de 18,48 ophoging krediet is verwerkt?

Antwoord vraag 3:
De Regio bestaat uit de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. De provincies Noord-Brabant en Gelderland participeren met een gemaximeerde bijdrage financieel in de initiële projectkosten, maar dragen conform de vigerende Bestuursovereenkomst geen risico's ten aanzien van eventuele meerkosten.

De ophoging van het kredietbesluit Maaslijn (voorstel 2 aan PS) bestaat uit € 8,02 mln. (= netto bijdrage aan kostenstijging 79,15 mln.) + € 10,46 mln. (= 25% bijdrage aan P-85 reservering) is samen € 18,48 mln.

Introductie vraag 4
Bladzijde 6: risico's
"· OV-concessie: buiten het project Opwaardering Maaslijn wordt Limburg geconfronteerd met gevolgkosten voor vervoerder Arriva indien het project Opwaardering Maaslijn na 2024 vertraagt. Conform het nu bereikte akkoord zal I&W voor 50% in deze risico's gaan participeren. Onderhavig voorstel bevat een voorziening om een eventuele 1-jarige vertraging op te kunnen vangen. Bij onverhoopte langere vertraging dan 1 jaar ná 2024 draagt Limburg 50% van de gevolgkosten voor vervoerder Arriva; Hierover de volgende vraag.

Vraag 4
Maakt deze voorziening (integraal) onderdeel uit van de risico-reservering van in totaal € 41,84 miljoen (Limburg 10,46) ? Of staat dit nog los hiervan?

Antwoord vraag 4:
Neen. De risico-reservering van € 41,84 mln. heeft betrekking op het infrastructurele project Maaslijn. Eventuele gevolgkosten bij projectvertraging voor Arriva staan hier los van.

Introductie vraag 5 en 6
Bladzijde 6: risico's:

""· De bestaande afspraken over de relatie met onderdoorgang Vierpaardjes in Venlo blijven ongewijzigd. Dat betekent dat, indien de onderdoorgang Vierpaardjes niet wordt gerealiseerd, en aanvullende overwegveiligheidsmaatregelen elders op de Maaslijn moeten worden getroffen. Limburg draagt in dat geval het risico voor deze aanvullende maatregelen. Mocht dit scenario optreden dan ziet ons college mogelijkheden om de kosten van dit risico te dekken uit middelen welke wij thans voor Vierpaardjes hebben bestemd.". Hierover gaat de volgende vragen, vraag 5 en 6.

Vraag 5
Betekent dit dat louter uit het geld dat de provincie beschikbaar stelt (immers Rijk en Gemeente participeren ook mee) voor de ondertunneling voldoende is om de in dat (doem)scenario aanvullende maatregelen voor overwegveiligheidsmaatregelen te treffen? Heeft Rijk en gemeente daar ook nog een financiële verantwoordelijkheid?

Antwoord vraag 5:
In de bestaande afspraken met de projectpartners Maaslijn is reeds opgenomen dat de provincie Limburg verantwoordelijk is voor alternatieve overwegveiligheidsmaatregelen indien het project Vierpaardjes onverhoopt niet gerealiseerd wordt. Deze afspraak wijzigt niet in het huidige arrangement.
De gemeente Venlo heeft besloten tot realisatie van het project Vierpaardjes over te gaan, en heeft daartoe met bijdragen van Rijk en provincie voldoende financiële middelen beschikbaar. De plannen zijn uitgewerkt, het bestemmingsplan is in procedure, en de actieve grond- en vastgoedverwervingen zijn gestart. Daarmee is er momenteel geen aanleiding om te veronderstellen dat Vierpaardjes niet (tijdig) gerealiseerd zal worden.

Vraag 6
Is in beeld wat deze kosten dan ongeveer moeten zijn, uitgedrukt in het bedrag dat de provincie voor de ondertunneling beschikbaar gesteld heeft?

Antwoord vraag 6:
Eventuele alternatieve overwegveiligheidsmaatregelen in het scenario dat Vierpaardjes niet wordt gerealiseerd, zijn niet in detail uitgewerkt. Op basis van expert-judgement en algemene kengetallen voor overwegmaatregelen wordt verwacht dat de voor Vierpaardjes gereserveerde middelen voldoende moeten zijn. De provincie Limburg heeft in totaal maximaal € 18,5 mln. beschikbaar voor Vierpaardjes.

Introductie vraag 7

Bladzijde 7, citaat.
"Hardheid kostenraming:
De nieuwe kostenraming is door ProRail opgesteld en is in opdracht van het Rijk door het extern bureau Horvat doorgelicht op inhoud en op afbakening. De voornaamste oorzaak van het verschil (€ 79,15 mln. exclusief btw) tussen de kostenramingen uit 2018 (€ 186,70 mln. exclusief btw) en 2021 (€ 265,85 mln. prijspeil 2020, exclusief btw) is gelegen in het ontwerp uit 2018, dat onvolledig en kwalitatief onvoldoende was. De destijds uitgevoerde second opinion om te komen tot een bestuursovereenkomst heeft zich primair op de methodiek en opbouw van de kostenraming gericht, maar heeft de volledigheid en juistheid van het ontwerp niet getoetst. Verder volgt een deel van de kostenstijging uit indexering van het prijspeil van 2018 naar 2020."

Lokaal-Limburg leest dat het prijspeil 2020 het uitgangspunt vormt, maar over een paar maanden is het al weer 2022. Dan spreek je over een kostenstijging van 2020 naar 2020. Hierover de volgende vraag.

Vraag 7
Is er binnen A+B1+B2+C+E1+(ongedekte risico) volledig rekening gehouden met dit feit, is dat ingecalculeerd? Hoe worden de kosten in 2022 ingeschat?

Antwoord vraag 7:
De totale kosten zoals gepresenteerd in de tabel op pagina 13 onder E zijn gebaseerd op prijspeil 2020 (raming nominaal). Om de indexering van kosten van 2020 tot aan het moment van uitgaven (naar verwachting vooral in 2023 en 2024) op te vangen is er in de vigerende kredieten al sprake van een voorziening voor indexering. Omdat het Rijk volgens de huidige afspraken ook gaat bijdragen aan de indexeringskosten, valt een deel van de bestaande regionale voorziening voor indexering vrij. Dat is op regel B2 weergegeven. Daarmee zijn voor de projectkosten Maaslijn P-50 (regel B) indexeringsmiddelen voor de periode 2020 – 2024 voorzien, waarbij wij uitgaan van een gemiddelde indexering van 3% per jaar. De werkelijke indexering kan pas achteraf worden vastgesteld.
Voor de resterende risico's waarvoor geen financiële reservering wordt voorgesteld is geen sprake van een reservering voor indexering.

Introductie vraag 8
Bladzijde 11:
"Vervolgproces
Na besluitvorming door uw Staten zullen we heldere afspraken over taakopvatting, rolverdeling en beslisinformatie voor beheersing van het project vastleggen in een gewijzigde Bestuursovereenkomst dan wel Realisatieovereenkomst. Ondertussen werkt het project door aan de ruimtelijke procedure en de voorbereiding van de realisatiefase.

Tenslotte hebben we afgesproken dat Rijk en regio samen optrekken richting Europese Unie om (delen van) de Maaslijn onderdeel te laten worden van het comprehensive network TEN-T. Daarmee ontstaat bij toekomstige verbeteringen aan de Maaslijn ook de mogelijkheid voor Europese steun."
Hierover de volgende vraag. "

Vraag 8
Wat zijn de gevolgen voor de mogelijke TEN-T bijdrage, voor het personenvervoer, goederenvervoer, milieueffecten (met name op de Zuidelijke Maaslijn waar nauwelijks ruimte is tussen Maas en grens) ?

Antwoord vraag 8:
Door het ontbreken van Europese TEN-T status komt de Maaslijn thans niet in aanmerking voor Europese middelen. Op langere termijn ambiëren Rijk en provincie verdergaande verbeteringen aan de Maaslijn, conform het landelijke Toekomstbeeld OV. Daarbij moet met name gedacht worden aan bediening met sneltreinen/intercity's. Daarbij behorende infrastructurele aanpassingen zoals verdere spoorverdubbelingen kunnen alsdan mogelijk een beroep doen op Europese middelen. Uiteraard zullen de milieueffecten dienen te passen binnen de geldende wettelijke regels.

Introductie vraag 9
Bladzijde 13, Maaslijn kostenontwikkeling en dekkingsvoorstel. In verband hiermee nog enkele vragen (9-10-11)

Vraag 9
Voor het eerste jaar Arriva vertraging (50/50) staat een bedrag van 13,6 Miljoen en het tweede jaar een bedrag van 6,4 miljoen, vanwaar die verschillende bedragen? Kunnen deze risico's ook uitgedrukt worden in een P85-achtige setting?

Antwoord vraag 9:
Het verschil in het bedrag tussen 1 jaar en 2 jaren vertraging wordt op de eerste plaats veroorzaakt door de kosten van het leasecontract. In het eerste jaar zijn de volledige kosten meegenomen voor het leasen van de treinen voor twee jaar. Deze kosten zijn niet meer doorberekend in het tweede jaar. Indien de vertraging maar 1 jaar bedraagt, zullen waarschijnlijk de leasekosten lager zijn. Er bestaat echter nog geen duidelijkheid over de daadwerkelijke leasekosten aangezien deze gesprekken nog niet zijn opgestart. Op de tweede plaats wordt het verschil veroorzaakt door een jaarlijks wisselende post voor onderhoud aan de treinstellen. Hierbij speelt het Lange Termijn Onderhoud een rol. Deze kostenpost treedt niet elk jaar in gelijke mate op, waardoor onderhoudskosten jaarlijks fluctueren.
De kosten zijn bepaald op basis van de bestaande contracten en de te verwachten reizigersgroei. De kosten voor Arriva zijn niet uit te drukken in een P85 raming.

Vraag 10
Wat is de reden dat Brabant en Gelderland niet participeren in de kostenstijgingen, Opslag P85, en de inzet risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen (Arriva vertraging) Zijn dat enkel de afspraken uit het verleden?

Antwoord vraag 10:
De provincies Noord-Brabant en Gelderland participeren niet risicodragend in de bestaande Bestuursovereenkomst Maaslijn. Beide provincies verlenen een vaste bijdrage aan het project.

Vraag 11
In het verleden is er ook gekeken naar verlenging van de OV-concessie en afschrijvingstermijnen, zit daar nog rek in of kan dit opnieuw bekeken worden, en is hier op de een of andere manier rekening mee gehouden?

Antwoord vraag 11:
Er zit geen rek meer in de afschrijvingstermijnen voor bus en trein aangezien deze reeds verhoogd zijn. In de berekening van de schade is namelijk reeds rekening gehouden met deze verlengde afschrijvingstermijnen. Dit heeft er ook toe geleid dat het schadebedrag verlaagd is met circa € 15 miljoen.

Introductie vraag 12
Ook is er momenteel een onderzoek gaande naar een spoorverbinding voor goederen tussen Antwerpen en het Duitse achterland, ook wel genoemd ijzeren rijn.

Vraag 12
Is er tijdens de overleggen en het maken van het afsprakenkader met I&W inzake de Maaslijn op enigerlei wijze een verband gelegd met de Zuidelijke Maaslijn als mogelijk onderdeel van deze verbinding/ijzeren rijn? Zijn daar verwachtingen gewekt of verplichtingen aangegaan?

Antwoord vraag 12:
Neen

Lokaal-Limburg, Leon van den Beucken

provincie limburg

Statencommissie voor
Mobiliteit en Duurzaamheid

Cluster	MOB	**Behandeld**	-
Ons kenmerk	DOC-00185219	**Telefoon**	-
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	24 september 2021
Bijlage(n)	-	**Verzonden**	24 september 2021

Onderwerp
Brief van de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat inzake Voortgang van project Maaslijn

Geachte commissie,

Onlangs heeft u een mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang Maaslijn ontvangen. De Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft inzake de Voortgang van project Maaslijn hierover ook een brief naar de Tweede Kamer gestuurd.

Uw Staten is toegezegd deze informatie actief te delen.

Via onderstaande link kunt u de brief inzien ingaand op onderwerp Maaslijn:
https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2021Z16301&did=2021D35047
(Via de download knopt kunt u de brief downloaden.)

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

M.W.A. van Gaans

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	PP	**Behandeld**	R.M.M. Fasen
Ons kenmerk	DOC-00184696	**Telefoon**	+31 6 29 58 08 57
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	23 september 2021
Bijlage(n)	-	**Verzonden**	23 september 2021

Onderwerp
Mededeling portefeuillehouder inzake Voortgang Maaslijn

Geachte Staten,

Op 4 augustus 2021 hebben wij u het Gewijzigd Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord en kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021 toegestuurd (brief 2021/18210). Hierin worden Provinciale Staten voorgesteld om in te stemmen met het bestuurlijk akkoord Maaslijn. Daarbij hebben wij u geïnformeerd over de voortgang van het project en over de vigerende planning van het project gericht op indiensstelling van de geëlektrificeerde spoorlijn per november 2024.

Naar aanleiding van een, voor dit soort projecten gebruikelijke, interne kwaliteitscontrole (“Gate review”) heeft ProRail aan het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) en de provincie Limburg een waarschuwing afgegeven over de haalbaarheid van de vigerende projectplanning die ziet op ingebruikname per november 2024. Dat de planning van dit project spannend is, is geen nieuws. Wel benadrukt dit signaal opnieuw dat het van groot belang is om scherp te blijven sturen op de voortgang. Vertraging van het project is onwenselijk, gezien de nadelige effecten voor reizigers en vervoerders in het spoornetwerk in Zuidoost Nederland en de impact op onze concessieafspraken met Arriva om nieuw elektrisch treinmaterieel te kunnen laten instromen.

In het licht van maximale transparantie, de aanstaande behandeling van genoemd Statenvoorstel, alsmede om uitvoering te geven aan motie 2477 waarin uw Staten oproepen om Provinciale Staten in het vroegst mogelijke stadium op de hoogte te brengen, informeren wij u hier met deze mededeling per ommegaande over. Zoals bij uw Staten bekend zou een mogelijke verdere vertraging van het project Maaslijn inhouden dat er meerkosten zullen optreden als gevolg van langer doorlopende exploitatie met dieseltreinen. In ons Statenvoorstel is een reservering opgenomen bij een vertraging van 1 jaar.

Naar aanleiding van de waarschuwing van ProRail heeft vandaag bestuurlijk overleg met de Staatssecretaris van I&W plaatsgevonden. Het ministerie van I&W en de betrokken provincies Limburg, Noord-Brabant en Gelderland willen vasthouden aan tijdig opleveren. Ook voor ProRail is tijdige realisatie

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

van het project topprioriteit. We houden daarom vast aan de vigerende planning. Inmiddels is echter duidelijk dat dit niet kan zonder aanvullende inspanningen vanuit ProRail. Het ministerie en de provincie Limburg hebben daarom ProRail verzocht om een nadere onderbouwing van de planningsrisico's, vergezeld van stevige beheers- en versnellingsmaatregelen die ingezet kunnen worden om het project binnen de gestelde termijn te realiseren. Wij verwachten deze informatie tijdig te ontvangen, zodat eventuele inzichten nog betrokken kunnen worden bij de voorziene vaststelling van het Provinciaal Inpassingsplan in november 2021.

Het Rijk en Limburg committeren zich middels het bestuurlijk akkoord dat aan uw Staten is voorgelegd maximaal aan dit project. Het ruimtelijk proces waarvoor de provincies Noord-Brabant en Limburg verantwoordelijk zijn is conform afspraken met ProRail voorbereid en wordt binnen de vigerende Maaslijn-planning in november zowel aan uw Staten als aan Provinciale Staten van Noord-Brabant ter vaststelling voorgelegd. Wij blijven deze verantwoordelijkheden aan publieke zijde adequaat invullen om aldus een krachtig signaal af te geven over het belang van het project. Een tijdige borging van projectbudget en ruimtelijk kader blijft van groot belang.

Over het aangekondigde verbeterplan met beheersmaatregelen, alsmede over de concrete gevolgen voor de planning zullen wij u actief blijven informeren.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

M.W.A. van Gaans

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	PP	**Behandeld**	R.M.M. Fasen
Ons kenmerk	DOC-00186477	**Telefoon**	+31 6 29 58 08 57
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	29 september 2021
Bijlage(n)	3	**Verzonden**	29 september 2021

Onderwerp
Mededeling portefeuillehouder Toezeggingen aan SCMD inzake Statenvoorstel bestuurlijk akkoord en kredietvoorstel Maaslijn

Geachte Staten,

Tijdens de behandeling van het Gewijzigd Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord en kredietbesluit Maaslijn 2021 in uw commissie Mobiliteit en Duurzaamheid van 24 september jl. is in de vorm van toezeggingen afgesproken u voorafgaand aan de behandeling van het Statenvoorstel in PS nader te informeren.

Het betreft de volgende toezeggingen:

1. Gedeputeerde van Gaans brengt voor de Statenvergadering van dd. 01102021 schriftelijk in beeld hoe de financiële ontwikkelingen van de reserves in de bereikbaarheidsmiddelen na de heroverweging in 2019 zijn verlopen.
2. Gedeputeerde van Gaans zendt voor de Statenvergadering van dd. 01102021 een kopie van de opdrachtformuleringen van het technisch ontwerp en de second opinion(s).
3. Gedeputeerde van Gaans zal ProRail verzoeken om de Gateway review na definitieve vaststelling beschikbaar te stellen voor Provinciale Staten en de Staten hierover te informeren zodra deze beschikbaar is.
4. Gedeputeerde van Gaans gaat in overleg met ProRail en het ministerie van I&W en zal de Staten de uitkomsten hiervan voorafgaand aan het Statendebat van dd. 01102021 schriftelijk op de hoogte brengen.
5. Gedeputeerde van Gaans zal schriftelijk een verduidelijking geven van de fiscale vraagstukken en de oplossingen waaraan in relatie tot de Maaslijn wordt gewerkt en zal deze voorafgaand aan de Statenvergadering van dd. 01102021 aan de Staten doen toekomen.

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

1: Financiële ontwikkelingen reserve bereikbaarheidsmiddelen.
Met het aannemen van Amendement 56 van Berghorst cs 'We stellen een risicoreservering in, bestaande uit 66 miljoen voor een limitatief aantal risico's op het gebied van mobiliteit, aangevuld met de 26,8 miljoen vrij beschikbare middelen in het Heroverwegingskader Mobiliteitsopgaven, waarmee een risicoreservering ontstaat van 92,8 miljoen' is bij het heroverwegingsbesluit van 14 februari 2020 een deel van de Bereikbaarheidsmiddelen ingericht als Risicoreservering. In onderstaande tabel is de actuele stand van de risicoreservering weergegeven. Deze actuele stand is gebaseerd op het aanwezige saldo bij het heroverwegingsbesluit en de daaropvolgende genomen besluiten tot 1 juli 2021 door GS of PS en in lijn met het Amendement 56.

De stand van de Risicoreserve Bereikbaarheidsmiddelen bedraagt per 1 juli 2021 € 64,702 mln. Op basis van PS-besluitvorming moeten binnen dit bedrag onderstaande bedragen gereserveerd worden:

Limitatieve Risico's	*€ x 1 mln.*
Amendement 91 van Wageningen landschappelijke inpassing	*1,600*
Randweg Abdissenbosch	*16,500*
Investeringen ZLSM na 2024	*12,400*
Vertraging Maaslijn (beoogd besluit 1-10-2021)	*13,600*
Projectspecifieke risico's	*44,100*

Per saldo resteert er na aftrek van bovenstaande reserveringen binnen de Risicoreserve nog een bedrag van € 64,702 - € 44,100 = € 20,602 mln.
Daarnaast moet er nog een bedrag gereserveerd worden voor de project-overstijgende risico's zoals exogene risico's en de ramingssystematiek conform het uitvoeringskader 'Zo werken wij'. Dit wordt eerst nog besproken in een werksessie Commissie MD op 8 oktober alvorens de uitkomsten hiervan worden meegenomen in Voortgangsrapportage 4 van het Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML).
Bovenstaande informatie treft u tevens aan in de 3e halfjaarlijkse voortgangsrapportage IPML welke wij op 28 september 2021 (brief DOC-00178189) aan uw Staten hebben toegestuurd.

Wij beschouwen deze toezegging hiermee als afgehandeld.

2: Opdrachtformulering technisch ontwerp en second opinion.
In de bijlage bij deze brief treft u de opdracht aan ProRail aan voor het opstellen van de planuitwerking (technisch ontwerp) Maaslijn zoals deze in 2018 aan ProRail is verstrekt. De scope van de opdracht is geduid in artikel 1 van de Samenwerkingsvoorwaarden bij deze opdracht.

Tevens is de offerte voor de second opinion door bureau Kodos bijgevoegd. Opdrachtverlening heeft conform deze offerte plaatsgevonden. Deze second opinion is u als bijlage bij Statenvoorstel G19-014 aangeboden waar PS op 21 juni 2019 mee hebben ingestemd.

Wij beschouwen deze toezegging hiermee als afgehandeld.

3 en 4: Gateway review beschikbaar stellen, en in overleg treden met ProRail en I&W
Op 29 september jl. heeft bestuurlijk overleg over de Maaslijn plaatsgevonden tussen portefeuillehouder Van Gaans, CEO van ProRail de heer Voppen en directeur OV en Spoor de heer Aarnink van het ministerie van I&W. In bijgevoegd schrijven van ProRail (Memo t.b.v. bestuurlijk overleg 29-09-2021 opwaardering Maaslijn) zijn de belangrijkste uitkomsten en afspraken uit dit overleg weergegeven. Aanvullend hierop is er ook nog contact geweest tussen gedeputeerde van Gaans en Staatssecretaris van Weyenberg. Daarin heeft de Staatssecretaris zijn steun voor deze inzet bevestigd.

In aanvulling op het schrijven van ProRail is ook afgesproken dat de resultaten van de gate review na afronding met versnellings- en beheersmaatregelen door ProRail beschikbaar zullen worden gesteld. Wij zullen u op dat moment direct informeren.

Wij beschouwen toezegging 4 hiermee als afgehandeld.

5: Verduidelijking fiscale vraagstukken
In het Gewijzigd statenvoorstel G-21-023 treft u onder punt 8 op pagina 14 een duiding van de btw-aspecten aan. In aanvulling en nadere toelichting hierop het volgende:

Huidige situatie
De provincie Limburg treedt in de planuitwerkingsfase (de fase waarin het project Maaslijn zich momenteel bevindt) op als opdrachtgever richting ProRail. Dit doet de provincie vanuit haar rol als initiatiefnemer van het project, concessieverlener en haar rol als bevoegd gezag voor het nemen van een besluit in het kader van het provinciaal inpassingsplan. Daarbij was de provincie Limburg in het verleden de belangrijkste financier voor de Maaslijn.
In dit scenario waarbij een decentrale overheid optreedt als opdrachtgever richting ProRail voor verbetering van de hoofdspoorweginfrastructuur (Rijksinfrastructuur) factureert ProRail zonder btw, waardoor er geen btw-druk op het project ligt.
De geplande omvorming van ProRail BV tot ZBO leidt netto voor Limburg niet tot een andere uitkomst, omdat het Rijk heeft toegezegd garant te staan voor eventuele financiële nadelige gevolgen (en hiermee dus ook de fiscale gevolgen) van deze omvorming voor vervoerders, verladers en decentrale opdrachtgevers. Het Rijk heeft daartoe een voorziening getroffen in de begroting van I&W.

Toekomstige situatie
Als gevolg van het bestuurlijk akkoord wijzigen de verhoudingen tussen partijen. Er wordt, na uw instemming met het bestuurlijk akkoord, een governance vastgelegd gericht op een opdrachtgeverschap richting ProRail door het Rijk, en een financiële subsidierelatie richting ProRail door de regio. Daarbij wordt de dagelijkse aansturing richting ProRail verzorgd door het Rijk conform de bestuursovereenkomst. Dit sluit aan bij de wens van de provincies: het Rijk kan vanuit haar positie beter de rol van opdrachtgever richting ProRail invullen. Zij heeft op dat gebied (veel) meer kennis en ervaring en kan vanuit haar verhouding tot ProRail beter sturen. Daarbij neemt het Rijk een majeure financiële verantwoordelijkheid. Materieel bezien wijzigt de rol van de provincie niet; zij stelt immers nog steeds middelen aan ProRail beschikbaar ten behoeve van de aanleg van Rijksinfrastructuur.

Fiscale vraagstukken en oplossingen
Vanuit bovenstaande overwegingen is in het bestuurlijk akkoord vastgelegd dat het Rijk in de realisatiefase zal optreden als opdrachtgever richting ProRail. De provincies dragen financieel bij als subsidieverlener. Daarmee wijzigen de uitgangspunten voor btw:

BV-periode ProRail: I&W wordt formeel opdrachtgever, waardoor de Rijksbijdrage belast wordt met kostprijsverhogende btw. Bijdragen van de provincies blijven vrij van btw.

Beheersmaatregelen die het project zal treffen:
- Voorstaande btw-behandeling van de regiobijdragen dient met de Belastingdienst te worden afgestemd, zoals nader beschreven in het Statenvoorstel op pagina 15.

ZBO-periode ProRail: De werkzaamheden aan de hoofdspoorweginfrastructuur worden, onafhankelijk van het opdrachtgeverschap, duurder als gevolg van de gewijzigde rechtspositie van ProRail. Op grond van het wetsvoorstel omvorming ProRail kan de provincie Limburg aanspraak maken op de ZBO-compensatieregeling, welke formeel voor het Rijk niet openstaat.

Beheersmaatregelen die het project zal treffen:
- Juridische toets of de provincies in haar rol als subsidienten richting ProRail (ipv opdrachtgever) eveneens een beroep kunnen doen op de door I&W in het leven geroepen compensatieregeling.
- Ten aanzien van de Rijksbijdrage geldt op grond van het bestuurlijk overleg een uiterste inspanning van de zijde van het Rijk om zorg te dragen dat de begrote voorziening omvorming ProRail ingezet kan worden voor het project Maaslijn.

Beide beheersmaatregelen (voorbereiding, proces afstemming met belastingdienst en juridische toets) zijn gestart. De doorlooptijd die nodig is om tot het effectueren van deze maatregelen te komen is echter nog niet te overzien, onder meer vanwege de nog lopende behandeling van het wetsvoorstel omvorming ProRail en de afhankelijkheid van de tijd die de fiscus nodig heeft om tot een afweging te komen. Zodra uitkomsten daarover bekend zijn, zullen we u uiteraard direct informeren.

Voor de volledigheid melden we dat de planning voor de omvorming van ProRail van BV tot ZBO formeel nog steeds uitgaat van 1 januari 2022. Behandeling van het onderwerp is in de Tweede Kamer echter controversieel verklaard, waarmee uitstel van de omvorming voor de hand ligt.

Met beslispunt 4 in het voorliggende Statenvoorstel wordt met name geduid op het bovenstaand beschreven BTW risico voorvloeiend uit de samen met I&W uit te werken wijzigingen in de governance (huidig versus toekomstig) en de hiervoor met het Rijk afgesproken beheersmaatregelen.

Wij beschouwen deze toezegging hiermee als afgehandeld.

Tot slot
In het Statenvoorstel hebben wij reeds toegelicht waarom er sprake is van noodzaak tot handelen:
- Bij vaststelling van het Provinciaal Inpassingsplan dient het project zicht te hebben op voldoende financiële middelen om de economische haalbaarheid te kunnen aantonen;
- Bij het niet vaststellen van het PIP in november zal het project vertragen waardoor extra kosten bij Arriva (1e jaar vertraging indicatief € 27 mln.) ontstaan waarvoor de provincie Limburg op dit

moment nog 100% risicodragend is. Ook geldt dan een voor de provincie ongunstigere verdeling van meerkosten.

Met u zijn wij verontrust door recente signalen van ProRail dat de planning van het project ook na een vastgesteld PIP mogelijk niet haalbaar blijkt. Zoals uit punt 4 in deze brief blijkt stellen wij alles in het werk om dit te voorkomen. Daarbij merken wij op dat het bestuurlijk akkoord zoals in het Statenvoorstel opgenomen voorziet in substantiële verkleining van het bestaande risicoprofiel voor de provincie Limburg. Vanuit dat perspectief achten wij vaststelling van het Statenvoorstel juist nu van groot belang.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

M.W.A van Gaans

provincie limburg

AFSCHRIFT

ProRail B.V.
Mevrouw A. Rietstra, directeur Projecten
Ir. C.J.M. van Gils, directeur
Assetmanagement
Postbus 2038
3500 GA UTRECHT

Cluster	WEGA	**Behandeld**	M. Luijten
E-mail	ma.luijten@prvlimburg.nl	**Telefoon**	+ 31 06 50 21 40 52
Ons kenmerk	2018/87209	**Uw kenmerk**	
Vpl. nummer	79868	**Maastricht**	20 november 2018
Bijlage(n)	1	VERZONDEN 13 DEC. 2018	

Onderwerp
Opdrachtverlening planuitwerking project Opwaardering Maaslijn

Geachte mevrouw Rietstra,

Hierbij verlenen wij u de opdracht voor de planuitwerking van het project Opwaardering Maaslijn.

Voor deze opdrachtverlening gelden onderstaande voorwaarden:
- de in uw aanbieding van 5 december 2018, kenmerk K20160852-406422694-1080 beschreven werkzaamheden te weten:
  - projectmanagementkosten organisatie ProRail tot aan realisatiefase € 4,0 mln.
  - inhuren ingenieursbureau € 2,0 mln.
  - het uitzetten van een aantal losstaande technische onderzoeken ten behoeve van project € 0,6 mln.

  dienen te worden uitgevoerd;
- op basis van de planning (versie 2.2 3 september 2018) zoals opgenomen in uw aanbieding wordt uitgegaan van afronding van de opdracht op april 2021;
- afrekening vindt plaats op basis van werkelijk bestede tijd en de werkelijk gemaakte kosten ter uitvoering van de verplichtingen t.a.v. de opdracht;
- voor de werkzaamheden van deze opdracht die betrekking hebben op de planuitwerkingsfase heeft de Provincie Limburg een budget beschikbaar gesteld voor maximaal € 6,6 mln. inclusief eventuele kostprijsverhogende btw. Wanneer een tekort dreigt geeft ProRail hier een melding van, waarbij aard, omvang en oorzaak geduid worden. Er volgt dan ook een schriftelijk verzoek voor aanvullend budget;

2018/78675

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

- voor de werkzaamheden die betrekking hebben op de realisatiefase is separate opdrachtverlening van de Provincie Limburg nodig. Wel stemmen wij in met het onderdeel laten zijn van de aanbesteding van deze werkzaamheden, zoals beschreven in uw aanbiedingsbrief. Voor de dekking van de daarvoor benodigde middelen staan wij garant. In overleg met u zal worden bepaald of de opdracht die als optie wordt uitgevraagd al dan niet verstrekt zal worden aan het (na aanbesteding geselecteerde) ingenieursbureau;
- ProRail overlegt vier keer per jaar een kwartaalrapportage. Na accordering door de Provincie Limburg van deze rapportage zal ProRail aan de Provincie Limburg een voorschotdeclaratie c.q. voorschotfactuur doen toekomen van de geraamde kosten in het alsdan lopende kwartaal. ProRail zal de Provincie Limburg bij de voorschotdeclaratie c.q. voorschotfactuur een overzicht geven van de werkelijke kosten van het afgelopen kwartaal. Dit overzicht maakt deel uit van de kwartaalrapportage. Het verschil tussen de geraamde kosten en de werkelijk gemaakte kosten in het afgelopen kwartaal zal worden verrekend met de daaropvolgende (voorschot)declaratie c.q. (voorschot)factuur. Deze (voorschot)declaratie c.q. (voorschot)factuur wordt betaalbaar gesteld op het moment dat de Provincie Limburg de kwartaalrapportage heeft geaccordeerd;
- meerwerk mag alleen worden uitgevoerd nadat daarvoor schriftelijk offerte is uitgebracht en daartoe schriftelijk door ons opdracht is verleend;
- de rekeningen die betrekking hebben op deze opdracht dienen te worden gestuurd aan: Provincie Limburg, Financiën, financiële administratie, Postbus 5700, 6202 MA Maastricht onder vermelding van verplichtingennummer VPL 79868 en de naam van de contactpersoon M. Luijten. Ter bevordering van een tijdige verwerking verzoeken wij u deze gegevens op de factuur te vermelden. U mag de factuur ook digitaal insturen op het adres digitalefacturen@prvlimburg.nl.;
- de bijgevoegde Samenwerkingsvoorwaarden ondertekend door ProRail d.d. 5 december 2018 en ondertekend door de Provincie d.d. 10 december 2018 zijn van toepassing;
- door acceptatie van deze opdrachtverlening wordt het volledige auteursrecht, inhoudende alle openbaarmakings- en verveelvoudigingsrechten met betrekking tot in het kader van deze opdracht vervaardigde werk(en) van letterkunde, wetenschap of kunst overgedragen aan de Provincie Limburg, ongeacht het gebruik of de wijze van openbaarmaking of verveelvoudiging en ongeacht of dit gebruik en deze wijze van openbaarmaking of verveelvoudiging op het moment van (aanvaarding van) de opdrachtverlening bekend is. Opdrachtnemer zal zich niet verzetten tegen openbaarmaking van het werk zoals bedoeld in artikel 25, lid 1, sub a van de Auteurswet.

Voor verdere informatie kunt u contact opnemen met M. Luijten.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

ProRail

Samenwerkingsvoorwaarden behorende bij de aanbieding d.d. 5 december 2018 met kenmerk K20160852-406422694-1080 voor de werkzaamheden in de planuitwerkingsfase van het Project opwaardering Maaslijn (hierna: het project)

Artikel 1 Scope

De scope van het project betreft het overeenkomstig de functionele vereisten uit de CRS (versie CRS 3.0 zoals vastgesteld in het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg van 20 februari 2018 en bijgevoegd als bijlage 1) voorbereiden en realiseren van de volgende onderdelen:

- versnellingsmaatregelen op de noordelijke Maaslijn (Nijmegen - Boxmeer);
- versnellingsmaatregelen op de zuidelijke Maaslijn (Venlo-Roermond);
- elektrificatie van het traject Roermond – Venlo – Nijmegen;
- de reeds tot en met het moment van ondertekening van deze samenwerkingsvoorwaarden doorgevoerde scopewijzigingen met bijbehorende exception reports (bijlage 2).

De in deze bijlage opgenomen samenwerkingsvoorwaarden hebben betrekking op de opdracht aan ProRail voor de werkzaamheden in de planuitwerkingsfase van het project alsmede het aantal diensten uit de realisatiefase dat reeds in de planuitwerkingsfase wordt gecontracteerd, zoals geformuleerd in de aanbieding van ProRail d.d. 5 december 2018 met kenmerk K20160852-406422694-1080 en vastgelegd in de opdrachtverlening van de Provincie Limburg d.d. ..13 DEC. 2018 met kenmerk 2018/87209..... (hierna: de Opdracht). De werkzaamheden worden uitgevoerd overeenkomstig de in de Opdracht benoemde planning, waarbij partijen zich maximaal zullen inspannen deze planning te halen.

Artikel 2 Organisatiestructuur

2.1 Voor het project is een organisatie in het leven geroepen bestaande uit een Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg, een Stuurgroep en een Projectmanagementteam. De organisatiestructuur is aangegeven op de organogram (bijlage 3).

2.2 Het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg bestaat uit de verantwoordelijke Gedeputeerden van de Provincie Limburg en van de Provincie Noord-Brabant, en als agendaleden de verantwoordelijke Gedeputeerde van de Provincie Gelderland, de Directeur Regio Zuid van ProRail en de afvaardiging van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. De agendaleden hebben geen stemrecht met uitzondering van de Provincie Gelderland voor zover het de scope van de elektrificatie van het traject Roermond – Venlo - Nijmegen en de versnellingsmaatregelen op de noordelijke Maaslijn betreft. Het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg komt met een frequentie van ten minste viermaal per jaar bij elkaar. De taken en werkzaamheden van het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg zijn als volgt:

- Het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg draagt zorg voor de politiek bestuurlijke legitimatie en bewaakt de integraliteit vanuit politiek-maatschappelijk perspectief op de punten planning, scope en Projectbudget.
- Alle Scopewijzigingen zoals aangegeven in artikel 4.1, 4.2 en 4.5 en besluitvorming ten aanzien van het realisatiebesluit zijn voorbehouden aan het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg en daar waar nodig onder voorbehoud van instemming door het Provinciaal bestuur.
- Het goedkeuren van Bestuurlijke Kwartaalrapportages. Door deze rapportages wordt het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg op de hoogte gehouden van de actuele stand van zaken met betrekking tot het Project.

2.3 De Stuurgroep bestaat uit een ambtelijke afvaardiging van de Provincie Limburg, de Provincie Gelderland, de Provincie Noord-Brabant (hierna: de Provincies) en ProRail. Een afvaardiging van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de concessiemanager (ambtenaar in dienst van de Provincie Limburg die verantwoordelijk is voor het dagelijks beheer en de

ontwikkeling van de Concessie Openbaar Vervoer Limburg 2016-2031) nemen deel als agendalid (en hebben geen stemrecht). De Stuurgroep is verantwoordelijk voor de volgende zaken:

- het bespreken, beoordelen en vaststellen van de Bestuurlijke Kwartaalrapportages en deze ter goedkeuring voorleggen aan het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg;
- het voorbereiden en adviseren ten behoeve van de besluitvorming in het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg; en
- het behandelen van de onderwerpen die door het Projectmanagementteam of de leden van de Stuurgroep worden geagendeerd.

De Stuurgroep komt zo vaak als dit nodig is dan wel door (één) de(r) leden nodig wordt geacht samen teneinde de stand van zaken, de (dreigende) problemen c.q. afwijkingen (planning, financieel, organisatorisch etc.) en de voorgelegde (vraag)stukken door het Projectmanagementteam te bespreken en voor zover van toepassing vast te stellen dan wel goed te keuren dan wel een passende oplossing te bereiken. De Stuurgroep wordt voorgezeten door de afgevaardigde van de Provincie Limburg.

2.4 Het Projectmanagementteam bestaat uit de projectmanager van de Provincie Limburg en de projectmanager van ProRail. Het Projectmanagementteam draagt zorg voor de dagelijkse aansturing van het project. Het Projectmanagementteam komt zo vaak als dit nodig is dan wel door (één) de(r) leden nodig wordt geacht samen, teneinde de stand van zaken, de (dreigende) problemen c.q. afwijkingen (planning, financieel, organisatorisch et cetera) en de voorgelegde (vraag)stukken (waaronder in ieder geval de Aanbestedingsdossiers, ontwerpdocumenten, begroting) te bespreken en voor zover van toepassing vast te stellen dan wel goed te keuren dan wel een passende oplossing overeen te komen. De Provincie Limburg toetst de Kwartaalrapportages van ProRail conform het bepaalde in artikel 6. Het Projectmanagementteam rapporteert de voortgang aan de Stuurgroep middels de Bestuurlijke Kwartaalrapportages conform het bepaalde in artikel 5.

2.5 Van de overleggen en de besluitvorming binnen het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg, de Stuurgroep en het Projectmanagementteam wordt door de projectsecretaris van de Provincie Limburg een schriftelijk verslag gemaakt. Deze verslagen worden eveneens door het bevoegde gremium goedgekeurd. De projectsecretaris ondersteunt en faciliteert de diverse overleggen van de betreffende gremia.

2.6 De Projectorganisatie wordt bemenst met medewerkers van de bij het project betrokken organisaties. Deze zullen worden aangestuurd door het Projectmanagementteam. De projectmedewerkers leggen verantwoording af aan het Projectmanagementteam op de wijze zoals vastgelegd in het nog vast te stellen projectplan.

Artikel 3 Besluitvorming algemeen

3.1 ProRail en de Provincie Limburg (hierna: Partijen) nemen de maatregelen die nodig zijn om het voor ieder van hen in de Opdracht bepaalde te verwezenlijken. Daartoe zullen Partijen in elk geval met inachtneming van hun eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden, er voor zorg dragen dat de in het kader van de Opdracht gemaakte afspraken door middel van formele besluitvorming tijdig worden bekrachtigd.

3.2 Partijen zorgen voor het tijdig nemen van de noodzakelijke besluiten en het tijdig geven van privaatrechtelijke toestemmingen die voortvloeien uit hun rol in het project en/of vanuit hun rol als bevoegd gezag.

3.3 Besluitvorming door de Stuurgroep geschiedt op basis van bij unanimiteit en in aanwezigheid van alle stemgerechtigde leden. Indien unanieme besluitvorming niet kan worden bereikt, dient de Stuurgroep zich tot het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg te wenden. Indien het echter een

geschil binnen het Projectmanagementteam betreft, wordt het geschil slechts ter kennisgeving in het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg geagendeerd.

3.4 Binnen het Projectmanagementteam wordt beslist op basis van unanimiteit. Indien het Projectmanagementteam geen consensus bereikt over zaken aangaande de werkzaamheden dient zij zich tot de Stuurgroep te wenden. Daartoe wordt de volgende procedure gevolgd:

a. Het geschil zal door het Projectmanagementteam zoveel als mogelijk in onderling overleg worden opgelost;

b. Indien het Projectmanagementteam het geschil niet onderling kan oplossen wordt het geschil expliciet in de Bestuurlijke Kwartaalrapportage opgenomen;

c. Het geschil zal door de Stuurgroep in onderling overleg worden besproken en voor zoveel als mogelijk worden opgelost. Indien in de Stuurgroep een minnelijke oplossing niet wordt bereikt, zal getracht worden middels mediation tot een oplossing te komen. Mocht mediation niet leiden tot een oplossing dan zullen Partijen het geschil voorleggen aan de bevoegde rechter te Zuid-Nederland. De kosten van mediation worden gelijkelijk door de Partijen gedragen. Bij een geding draagt iedere Partij de eigen kosten.

Artikel 4 Besluitvorming over scope project

4.1 Er is sprake van een scopewijziging van het project wanneer:
- de aard en/of omvang van de te verrichten werkzaamheden afwijken van hetgeen als scope in artikel 1 is weergegeven;
- de mijlpalen van de planning op projectniveau aanpassing behoeven; en/of
- het budget op projectniveau aanpassing behoeft.

4.2 Wijzigingen in de scope van het project als gevolg van gewijzigde wet- en regelgeving worden behandeld als een scopewijziging.

4.3 Bij een scopewijziging van het project maakt het Projectmanagementteam in de vorm van een exception report inzichtelijk voor welke deelobjecten dit consequenties heeft, wat de financiële consequenties zijn, de consequenties voor de planning en de consequenties voor het risicodossier. De scopewijziging met het exception report wordt voorgelegd aan de Stuurgroep.

4.4 Het Projectmanagementteam zal scopewijzigingen onderverdelen in de volgende classificaties:
- Must have: is hoogste prioriteit voor de realisatie van het project.
- Should have: gewenste wijziging met een positief effect op scope (kan budget/tijd besparen of extra functionaliteit opleveren), maar is niet noodzakelijk voor de realisatie van het project.
- Could have: een wens met toegevoegde waarde, maar met negatief effect op scope en niet per se noodzakelijk voor gewenste realisatie van het project.
- Won't have now: is een wens die geen directe meerwaarde heeft voor de realisatie van het project.

4.5 De Stuurgroep kan besluiten over een Won't have now -verzoek tot wijziging af te wijzen. Voor andere classificaties dan een Won't have now verzoek tot wijziging wordt de scopewijziging met het Exception Report voorgelegd aan het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg en is besluitvorming binnen dat gremium noodzakelijk daar waar nodig onder voorbehoud van instemming door het Provinciaal bestuur.

4.6 Een scopewijziging van het project kan consequenties hebben voor de aard en/of omvang van de Opdracht. Deze consequenties worden door het Projectmanagementteam inzichtelijk gemaakt in de op te stellen exception reports.

Artikel 5 Bestuurlijke Kwartaalrapportages

5.1 Het Projectmanagementteam stelt bestuurlijke kwartaalrapportages op en levert deze aan de Stuurgroep aan binnen vier weken na afloop van het kwartaal waarop de rapportage betrekking heeft. De Stuurgroep stelt deze rapportages vast en deze worden ter goedkeuring voorgelegd aan het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg.

5.2 De door ProRail te leveren kwartaalrapportages, conform het bepaalde in artikel 6, alsmede de informatie van de Provincie Limburg inzake de door haar gemaakte kosten en gedane activiteiten voor het project, vormen input voor deze bestuurlijke kwartaalrapportages. In de bestuurlijke kwartaalrapportages zal over de navolgende onderdelen worden gerapporteerd:

- de door de projectorganisatie verrichte werkzaamheden;
- de door de projectorganisatie opgeleverde producten;
- de door de projectorganisatie werkelijk gemaakte kosten voor het project tot en met het afgelopen kwartaal (i.r.t. de prognose);
- de prognose eindstand van het project;
- de kasstroom van het project tot en met het einde van het project;
- eventuele ontwikkelingen binnen en/of scopewijzigingen van het project (zie artikel 4.3);
- een geactualiseerde planning met daarin expliciete uitspraken over mijlpalen en daarvoor benodigd budget binnen het project;
- de actuele risico's en bijbehorende beheersmaatregelen, op basis van een projectrisicosysteem conform de methode Risman;
- een samenvatting van de toprisico's voor tijdsoverschrijding en budgetoverschrijding van het project met daarbij de stand van zaken en relevante beheersmaatregelen.

5.3 ProRail verstrekt op eerste verzoek de door de Provincie Limburg in redelijkheid gewenste aanvullende informatie ten behoeve van de bestuurlijke kwartaalrapportages.

5.4 Het Projectmanagementteam is gehouden geconstateerde onjuistheden te herstellen, voordat de Bestuurlijke Kwartaalrapportage ter vaststelling wordt voorgelegd aan de Stuurgroep.

5.5 Door het Projectmanagementteam wordt momenteel een actuele kostenraming opgesteld per geografisch afgebakend deelobject. Bij deze actualisatie wordt specifiek aangegeven wat wijzigt ten opzichte van de kostenraming zoals opgesteld door de Projectmanagementteam op 29 december 2017. In de bestuurlijke kwartaalrapportages wordt voor deze onderscheiden deelobjecten aangegeven wat de prognose is.

5.6 Alle wijzigingen en prognoses ten aanzien van de kostenramingen zoals gesteld in lid 5 van dit artikel, worden door het Projectmanagementteam vastgelegd. Indien het een scopewijziging betreft, dient deze door het Projectmanagementteam te worden voorgelegd aan de Stuurgroep en het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg, conform het gestelde in artikel 4. Het Projectmanagementteam heeft volledig inzicht in het ramingsdossier.

Artikel 6 Kwartaalrapportages ProRail

6.1 Uiterlijk 15 januari, 15 april, 15 juli en 15 oktober van ieder jaar dat het project loopt zal ProRail een rapportage inzake het voorafgaande kwartaal aan de Provincie Limburg verstrekken ten aanzien van de Opdracht aan ProRail. In deze kwartaalrapportage wordt over de navolgende onderdelen gerapporteerd:

- (voortgang) producten;
- scope;
- planning;
- risico's;
- organisatie;
- budget en facturering.

6.2 De Provincie Limburg is gerechtigd audits uit te voeren op de in de kwartaalrapportage opgenomen onderdelen. ProRail biedt openheid van haar administratie voor zover deze geen betrekking heeft op bedrijfsgevoelige informatie. ProRail zal in een dergelijk geval meewerken aan het onderzoek door een onafhankelijk (register)accountant.

6.3 ProRail verstrekt op eerste verzoek de door de Provincie Limburg in redelijkheid gewenste aanvullende informatie ten behoeve van de kwartaalrapportages.

6.4 ProRail is gehouden de door de Provincie Limburg geconstateerde onjuistheden te herstellen, voordat de kwartaalrapportage als onderdeel van de bestuurlijke kwartaalrapportage van het project ter vaststelling wordt voorgelegd aan de Stuurgroep.

6.5 Ingeval over de kwartaalrapportage van ProRail of de beoordeling daarvan door de Provincie Limburg een geschil ontstaat, wordt de procedure zoals omschreven in artikel 3.4 gevolgd.

Artikel 7 Hoedanigheid en rol Partijen

7.1 ProRail voert in opdracht van de Provincie Limburg, met inachtneming van het overige bepaalde in deze samenwerkingsvoorwaarden, de Opdracht uit.

7.2 De Provincie Limburg treedt als opdrachtgever op van ProRail. ProRail treedt ten aanzien van het project namens de Provincie Limburg op als lasthebber in de zin van Boek 7 Titel 7 Afdeling 2 van het Burgerlijk Wetboek, waarbij ProRail jegens daartoe in te schakelen derden optreedt als middellijk vertegenwoordiger op eigen naam en voor rekening en risico van de Provincie Limburg.

7.3 De Provincie Limburg zal ten behoeve van het project de volgende werkzaamheden uitvoeren:

- conditionering met uitzondering van de conditionerende onderzoeken naar niet gesprongen explosieven dat door ProRail zal worden uitgevoerd;
- omgevingsmanagement;
- communicatie;
- overall projectmanagement en –beheersing;
- afstemmen van raakvlakken tussen contracten waar ProRail opdrachtgever voor is en contracten waar de Provincie Limburg opdrachtgever voor is.

ProRail zal in opdracht van de Provincie Limburg ondersteuning verlenen bij het uitvoeren van de conditionerende onderzoeken.

7.4 Vanuit contractrechtelijk oogpunt handelt ProRail voor rekening en risico van de Provincie Limburg. ProRail zal er voor zorg dragen aanbestedingsrechtelijk dat Deel 1 en Deel 2 van de Aanbestedingswet op juiste wijze wordt toegepast wanneer zij voor rekening en risico van de Provincie een overheidsopdracht verstrekt. Voorts draagt ProRail zorg dat Deel 1 en Deel 3 op juiste wijze wordt toegepast wanneer zij voor rekening en risico van de Provincie een speciale-sectoropdracht verstrekt.
De huidige scope van de Opdracht (betreffende de Planuitwerkingsfase) ziet op deel 3 en betreft een speciale-sectoropdracht. Indien er zich onverhoopt werkzaamheden voordoen die buiten de huidige scope van de Opdracht liggen, maar wel dienen te worden uitgevoerd ter voltooiing van de opdracht, dan dient per nadere (gemengde) opdracht bepaald te worden of het werkzaamheden betreft die overwegend als overheidsopdracht (deel 2 Aanbestedingswet), dan wel overwegend als speciale-sectoropdracht (deel 3 Aanbestedingswet) kwalificeren.

Artikel 8 Contractering, aanbesteding en Wijzigingen van overeenkomsten met derden

8.1 Het Projectmanagementteam is verantwoordelijk voor het opstellen dan wel laten opstellen van een contracteringsstrategie, aanbestedingsstrategie en een aanbestedingsdossier. De aanbestedingsstrategie wordt ter kennisgeving voorgelegd aan de Stuurgroep en ter goedkeuring voorgelegd aan het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg en daar waar nodig met instemming van het Provinciaal bestuur.

8.2 Met inachtneming van het bepaalde in artikel 7.4 en gezien het feit dat de Provincie Limburg in dit kader als risicodrager optreedt, dient ProRail gedurende de planuitwerkingsfase alle opdrachtverleningen aan derden inzake het project, alsmede bij besluiten over wijzigingen (elke wijziging in het contract met de aannemer als genoemd in § 14 en § 15 van de UAV-GC 2005 (of vergelijkbare bepaling in door ProRail te hanteren algemene of bijzondere inkoopvoorwaarden) en de aanvullingen/wijzigingen daarop zoals vastgelegd in het Aanbestedingsdossier) van deze opdrachtverleningen welke een bedrag van € 20.000,00 te boven gaan, vooraf ter goedkeuring voor te leggen aan het Projectmanagementteam. Het Projectmanagementteam zal haar goedkeuringsproces zodanig inrichten dat ProRail binnen de contractueel met de door haar ingeschakelde opdrachtnemer overeengekomen termijnen kan reageren. ProRail is zonder nadere ingebrekestelling, met inachtneming van artikel 10, aansprakelijk voor schade die de Provincie Limburg lijdt, indien zij opdrachten verleent, zonder de in dit artikel vereiste toestemming van het Projectmanagementteam te hebben verkregen.

8.3 Indien het Bestuurlijk Opdrachtgevers Overleg na besluitvorming van het Provinciaal bestuur besluit tot een scopewijziging zoals omschreven in artikel 4, kan dat consequenties hebben voor de uitvoering van de werkzaamheden in de planuitwerkingsfase. Het Projectmanagementteam zal voor de besloten wijziging(en), zoals omschreven in artikel 8.2, offerte vragen bij de door haar ingeschakelde opdrachtnemer(s). Indien de daaruit voortvloeiende consequenties niet passen binnen de vastgestelde scopewijziging legt het Projectmanagementteam dit voor aan de Stuurgroep.

8.4 ProRail adviseert over de haalbaarheid/toelaatbaarheid van de voorgestelde scopewijziging aan het Projectmanagementteam en kan beheervoorwaarden en functionele voorwaarden verbinden aan haar advies. ProRail kan in het kader van het advies over de haalbaarheid/toelaatbaarheid van de scopewijziging na instemming van het Projectmanagementteam (laten) opstellen:

I. een kostenraming;
II. een risicoprofiel;
III. een planning; en/of
IV. een analyse van de invloed die de betreffende scopewijziging heeft of kan hebben op de aanbesteding en/of realisatie van (delen van) het project.

Indien de hiervoor genoemde documenten (sub I t/m IV) worden opgesteld zal ProRail deze aan de Provincie Limburg beschikbaar stellen.

De kosten van de door ProRail benodigde analyses komen voor rekening en risico van de Provincie Limburg, ook indien besloten wordt niet tot uitvoering van die scopewijziging over te gaan.

Artikel 9 Kosten voorbereiding, aanbesteding en kostenverrekening

9.1 De Provincie Limburg verbindt zich om aan ProRail te betalen alle daadwerkelijk gerealiseerde kosten die door ProRail worden gemaakt ter uitvoering van haar verplichtingen ten aanzien van de Opdracht, zoals aangegeven in haar aanbieding d.d. 5 december 2018 met kenmerk K20160852-406422694-1080 en overeenkomstig de opdrachtverlening van de Provincie Limburg d.d. .....

9.2 Na accordering door de Provincie Limburg van de kwartaalrapportage, zoals gesteld in artikel 6, zal ProRail aan de Provincie Limburg een voorschotdeclaratie c.q. voorschotfactuur doen toekomen van de geraamde kosten in het alsdan lopende kwartaal.

9.3 ProRail zal de Provincie Limburg bij de voorschotdeclaratie c.q. voorschotfactuur, als bedoeld in lid 2 van dit artikel een overzicht geven van de werkelijke kosten van het afgelopen kwartaal. Dit overzicht maakt deel uit van de kwartaalrapportage als bedoeld in artikel 6. Het verschil tussen de geraamde kosten als bedoeld in lid 2 van dit artikel en de werkelijk gemaakte kosten in het afgelopen kwartaal zal worden verrekend met de daaropvolgende (voorschot)declaratie c.q. (voorschot)factuur. Deze (voorschot)declaratie c.q. (voorschot)factuur wordt betaalbaar gesteld op het moment dat de Provincie Limburg de kwartaalrapportage zoals gesteld in lid 2 van dit artikel heeft geaccordeerd.

9.4 Bij de slotafrekening worden verrekend of in rekening gebracht:
   a. de door de Provincie Limburg aan ProRail betaalde voorschotten;
   b. eventueel resterende en nog niet in rekening gebrachte kosten als bedoeld in artikel 9.3.

9.5 De geraamde kosten worden vanaf de start van planuitwerkingsfase van het project in rekening gebracht conform de brief van het ministerie van Financiën met onderwerp 'BTW gevolgen voor infrastructurele werken', d.d. 23 mei 2013 met kenmerk DGB/2013/2708M (Bijlage 4), de uitspraak van de belastingdienst d.d. 29 december 2016 met kenmerk 9831/ProRail/ecmbrf/2016-1 (Bijlage 5) en de brief van ProRail aan de Provincie Limburg met onderwerp 'facturering kosten concessielijnen door ProRail' d.d. 14-03-2017 met kenmerk 3985774 (Bijlage 6). Partijen concluderen op basis van de voornoemde correspondentie en uitspraak dat de kosten zonder BTW door ProRail bij de Provincie Limburg in rekening worden gebracht. Een uitzondering hierop vormen de werkzaamheden verband houdende met kruisende voorzieningen, waarvan de kosten wel met BTW in rekening worden gebracht. Indien de belastinginspecteur besluit dat de kosten voor het project toch dienen te worden verhoogd met BTW, dan zal ProRail de verschuldigde BTW alsnog bij de Provincie Limburg in rekening brengen. In dat geval treden Partijen hierover zo spoedig mogelijk met elkaar in overleg.

9.6 Ten aanzien van de in dit project reeds in rekening gebrachte BTW met betrekking tot de werkzaamheden in de planuitwerkingsfase wordt bij de belastinginspectie van ProRail een verzoek ingediend om deze te crediteren. Indien deze goedkeuring is ontvangen, zal creditering van deze BTW door ProRail plaatsvinden.

9.7 Over de verschillen tussen het in enig kwartaal betaalde voorschot en de werkelijk gemaakte kosten over dat kwartaal zal geen renteverrekening plaatsvinden.

9.8 Gedurende de looptijd van de Opdracht kan op verzoek van de Provincie Limburg elk kalenderjaar op basis van een door de Provincie Limburg aan ProRail aan te leveren controleprotocol een accountantscontrole uitgevoerd worden door de huisaccountant van ProRail naar rechtmatigheid en doelmatigheid van de door of in opdracht van ProRail gemaakte kosten ten behoeve van het project. Het controleprotocol zal voor aanvang van de periode waarop de accountantscontrole betrekking heeft door de Provincie Limburg aan ProRail worden verstrekt. Alle kosten van voornoemde accountantscontroles komen ten laste van het projectbudget (budget voor het project ten behoeve van alle kosten die aan het project toegerekend moeten worden, o.a. planuitwerkingskosten, realisatiekosten, PEAT-kosten, conditioneringskosten en kosten voor schadeclaims).

9.9 De Provincie Limburg is verplicht alle krachtens de Opdracht aan ProRail verschuldigde bedragen - met inachtneming van het bepaalde in dit artikel - te betalen binnen een termijn van 30 dagen na ontvangst van de desbetreffende facturen.

Artikel 10 Aansprakelijkheid ProRail

10.1 ProRail is aansprakelijk voor directe schade als gevolg van door haar gemaakte Verwijtbare fouten (handelen en/of nalaten dat ProRail in haar hoedanigheid als redelijk handelende partij in de gegeven hoedanigheid en onder de desbetreffende omstandigheden, met inachtneming van normale oplettendheid en bij een normale wijze van taakuitoefening, behoort te vermijden) bij het uitvoeren van de in de Opdracht bedoelde werkzaamheden. De in dit lid bedoelde aansprakelijkheid van ProRail is beperkt tot maximaal de hoogte van de gedurende de opdrachten in de planuitwerkingsfase gerealiseerde overheadkosten ProRail.

10.2 De overheadkosten ProRail zijn onderdeel van de PEAT-kosten (de kosten die in het project door ProRail worden gemaakt en verband houden met projectmanagement, engineering, administratie en toezicht), gemaakt door inzet van eigen medewerkers (en/of inhuurmedewerkers) van ProRail ten behoeve van de opdrachten tijdens de planuitwerkingsfase. De kosten van de inzet bestaan uit de bestede uren maal het uurtarief.

10.3 Indien aantoonbaar sprake is van grove schuld, bewuste roekeloosheid en/of opzet van de zijde van ProRail, is ProRail in afwijking van het bepaalde in lid 1 van dit artikel zonder beperking volledig aansprakelijk.

10.4 De Provincie Limburg vrijwaart ProRail tegen alle financiële gevolgen van aanspraken van derden welke in enig verband staan met de uitvoering van verplichtingen uit de Opdracht, tenzij ProRail op grond van het bepaalde in de leden 1 en 3 van dit artikel aansprakelijk is.

Artikel 11 Schade

11.1 Schade die verband houdt met de Opdracht wordt door ProRail of de door haar ingeschakelde opdrachtnemer aangemeld bij de daarvoor in aanmerking komende verzekeraars en/of (indien mogelijk) verhaald op de aansprakelijke derde.

11.2 Alle ingediende schadeclaims worden door ProRail aan de Provincie Limburg voorgelegd, waarbij de Provincie bepaalt of zij deze door ProRail laat afhandelen of deze zelfstandig dan wel gezamenlijk wil afhandelen.

11.3 Alle door en in opdracht van ProRail gemaakte kosten ten behoeve van de behandeling van schadeclaims, komen (voor zover niet verhaalbaar op een derde) voor rekening van de Provincie Limburg, ongeacht het resultaat van de genoemde inspanningen. Indien onherroepelijk komt vast te staan dat ProRail op grond van artikel 10 van deze samenwerkingsvoorwaarden aansprakelijk is, komen de kosten van behandeling van de betreffende claim(s) voor rekening van ProRail.

11.4 Schade geleden door ProRail of de door ProRail in te schakelen opdrachtnemer welke veroorzaakt is door (ondergeschikten en/of hulppersonen van) de Provincie Limburg komt voor rekening van de Provincie Limburg.

Artikel 12 Communicatie en geheimhouding

12.1 Partijen treden afzonderlijk en gezamenlijk in het kader van het project op als één geheel rekening houdend met het collectief belang en met deze Opdracht. Ingeval van twijfel over de communicatie wordt vooraf onderling tussen Partijen afgestemd. Alleen indien het wettelijk noodzakelijk is in het kader van formele procedures wordt in de externe communicatie een onderscheid gemaakt, waarbij Partijen steeds vooraf onderling afstemmen.

12.2 De omgevingsmanager van de Provincie Limburg is verantwoordelijk voor de regie en afstemming met Partijen van alle externe communicatie over het project, met inbegrip van publieksvoorlichting. Partijen voeren openbare communicatie die van belang kan zijn voor de aanbestedingsprocedure slechts na voorafgaande afstemming met en instemming van de andere Partij.

12.3 Partijen zullen alle informatie die zij met betrekking tot het verloop van de aanbestedingsprocedure verkrijgen, alsmede alle informatie met betrekking tot de inhoud van documenten die nog niet zijn vastgesteld, geheimhouden, tenzij zij op grond van de wet tot openbaarmaking gehouden zijn. Zodra één der Partijen gehouden is tot openbaarmaking zal deze de andere Partij hiervan tevoren in kennis stellen.

12.4 Partijen leggen de in het derde lid van dit artikel genoemde geheimhoudingsplicht op aan door hen ingezette externe inhuur middels een separate overeenkomst.

Artikel 13 Publiekrechtelijke positie

Het in de Opdracht bepaalde laat de publiekrechtelijke positie en bevoegdheden van Partijen onverlet. Publiekrechtelijk handelen dan wel het nalaten van publiekrechtelijk handelen zal derhalve nimmer een tekortkoming van genoemde Partijen bij de onderhavige overeenkomst kunnen vormen.

Artikel 14 Inwerkingtreding en duur samenwerkingsvoorwaarden

14.1 Deze samenwerkingsvoorwaarden treden in werking op het moment dat beide Partijen deze voorwaarden hebben ondertekend en de looptijd ervan loopt parallel met de looptijd van de Opdracht.

14.2 In de voorziene tussen Partijen af te sluiten samenwerkingsovereenkomst zal nader worden bepaald of de onderhavige samenwerkingsvoorwaarden geheel/gedeeltelijk in stand blijven, dan wel komen te vervallen.

14.3 De Provincie kan zonder opgave van redenen de Opdracht voortijdig beëindigen dan wel (tijdelijk) stilleggen. ProRail zal in voorgenoemde gevallen haar inzet in overleg met de Provincie Limburg tot een minimum beperken. In geval van voortijdige beëindiging, zal de Provincie Limburg de door ProRail werkelijk gemaakte kosten en eventueel reeds aangegane verplichtingen vergoeden. Verrekening zal plaatsvinden op de in artikel 9.4 beschreven wijze.

Artikel 15 Bijlagen

De volgende bijlagen maken integraal onderdeel uit van deze samenwerkingsvoorwaarden:

Bijlage 1: CRS 3.0
Bijlage 2: Scopewijzigingen met bijbehorende exception reports
Bijlage 3: Organogram van de organisatiestructuur
Bijlage 4: Brief van het ministerie van Financiën met onderwerp 'BTW gevolgen voor infrastructurele werken', d.d. 23 mei 2013 met kenmerk DGB/2013/2708M
Bijlage 5: Uitspraak van de belastingdienst d.d. 29 december 2016 met kenmerk 9831/ProRail/ecmbrf/2016-1
Bijlage 6: Brief van ProRail aan de Provincie Limburg met onderwerp 'facturering kosten concessielijnen door ProRail' d.d. 14-03-2017 met kenmerk 3985774

Aldus in tweevoud opgemaakt,

.....

Provincie Limburg
H.G. Keulen
Clustermanager Wegaanleg

ProRail
A. Rietstra
Directeur Projecten

ProRail
Ir. C.J.M. van Gils
Directeur Assetmanagement

kodos
projectbeheersing

Offerte

Second opinion op kostenraming Maaslijn

(versie 26 september 2018)

Kodos B.V.
Meander 251
6825 MC Arnhem
026-3763415
www.kodos.nl

KvK: 55002544
BTW: NL851524540B01

Offerte

Second opinion kostenraming Maaslijn

Details

Datum: 23-11-2018
Organisatie: Provincie Limburg
Contactpersoon: M.J.C. (Maurice) Hölsgens
Adres: Postbus 5700, 6202 MA Maasstricht

Inleiding

Naar aanleiding van uw mondelinge vraag en de mail van 14 november 2018 treft u hierbij onze offerte aan. Dit betreft werkzaamheden voor een second opinion op de kostenraming voor het project Electrificatie Maaslijn.
Onze offerte is als volgt opgebouwd:

- Inleiding
- Vraagstelling
- Aanpak
- Onze passie voor uw resultaat!
- Rechtsverhouding, honorarium en facturering

Inleiding

De Maaslijn is de spoorlijn tussen Roermond en Nijmegen. Deze spoorlijn doorkruist drie provincies en tien gemeenten. De provincies Limburg, Noord-Brabant en Gelderland hebben besloten om het tracé samen met spoorbeheerder ProRail te elektrificeren. Ook willen zij de dienstregeling betrouwbaarder maken. Daarvoor moet de spoorlijn worden aangepast. Al deze maatregelen hebben als doel het personenvervoer op de Maaslijn te verbeteren.
Opgesomd zullen de volgende werkzaamheden moeten plaatsvinden: elektrificatie, aanleg passeersporen, verruiming bogen en aanpassen overwegen. Een nieuw station in Grubbenvorst maakt inmiddels geen deel meer uit van de projectscope. Als alles volgens plan verloopt, is de verbetering van de Maaslijn in 2020 gereed.

Ons team staat voor u klaar

Vraagstelling

In uw e-mail van 14 november '18 vraagt u offerte uit te brengen voor de volgende werkzaamheden:

- Het opstellen van een second opinion op de kostenraming van de Maaslijn;
- Een analyse op de toegepaste SSK-systematiek;
- Een analyse op de toegepaste eenheidsprijzen en (opslag-)percentages;
- Een analyse van de toegepaste indexering.

Alle bovenstaande werkzaamheden zijn opgenomen in voorliggende offerte.

Aanpak

Om genoemde werkzaamheden uit te kunnen voeren zijn de volgende documenten beschikbaar gesteld door het projectteam:

- Kosten rapportage Maaslijn BASELINE 1 – 26-09-2018 (van 15 oktober 2018)
- SSK-raming "Maaslijn Baseline1 raming 26-09-2018 versie 2.2" (van 26 september 2018)
- Kostenmemo Electrificatie Maaslijn versie 1.0 (van 28-09-2018)
- Excel-document met verschillen tussen 29 december 2017 en 26 september 2018
- Na de bespreking op 29 oktober ontvangen: a. 180827 Risicodossier R506000 (versie Q2/ Q3)
- Bijlage 5 en 6 Projectmanagementkosten ProRail en kasstroomoverzicht planuitwerking
- Taakstellende planning Project Maaslijn (Aanbesteden o.b.v. FIS en PIP onherroepelijk bij Schop in de grond) dd. 3 september 2018 versie 2.2

Kodos is na ontvangst van de documenten gestart met de werkzaamheden. Voor vragen kunnen wij met u contact opnemen, danwel met de heren Han Smits en/ of Léon Gouverne.

Gezien de beperkte doorlooptijd zal door Kodos gebruik gemaakt worden van kennis en inzet van meerdere medewerkers. Uiterlijk 23 november '18 zullen wij u de concept rapportage toesturen met mogelijke financiële consequenties voor de kostenraming. Onze rapportage zal bestaan uit:

- Memo met bevindingen van second opinion op de kostenraming met daarin opgenomen een tabel met de verschillen tussen de getoetste raming en de bevindingen van Kodos;
- Raming Kodos met doorrekening van financiële consequenties van bevindingen op de raming;

Een mondelinge toelichting heeft op 29 oktober plaatsgevonden op het kantoor van ProRail te Eindhoven.

De definitieve memo zal uiterlijk op 5 december 2018 worden aangeleverd.

Om de continuïteit van de inzet voor u te borgen, kunnen wij zo nodig een andere ervaren deskundige inschakelen. Martijn Gesink is opdrachtleider en projectverantwoordelijke. Hij is bereikbaar via 06-30167211 / m.gesink@kodos.nl.

"De meerwaarde van Kodos zit in de objectiviteit gecombineerd met een (h)eerlijke no-nonsense houding. Dit levert goede cijfers, een goed zicht en daardoor meer grip op de financiën."
- Gosse Schnemer, provincie Fryslân -

Integrale projectbeheersing

Zelfstandig en onafhankelijk

Wat kunnen wij voor u betekenen?

Onze passie voor uw resultaat!

Kodos B.V. is een zelfstandig en onafhankelijk adviesbureau voor projectbeheersing in voornamelijk de infrastructuur en bouw. Wij kiezen ervoor onze diensten alleen in te zetten voor opdrachtgevende / financierende partijen zoals uw bedrijf. Zo voorkomen we discussies ten aanzien van belangenverstrengeling. Met duidelijke en praktisch toepasbare modellen en systematieken, voorzien wij u van een transparant en betrouwbaar advies.

"Alles is in beweging,
dynamiek brengen we in beeld,
inzicht geeft vertrouwen."

Wij zijn ervan overtuigd dat wij met innovatieve ideeën de beheersing betrouwbaarder kunnen maken. Zowel bij innovatieve, als bij traditionele contractvormen kunt u op onze praktische kennis rekenen. De grootste invloed op de kwaliteit van het beheersproces kunnen wij uitoefenen in het eerste ontwikkelingsstadium van een project. Wij zijn proactief, ondernemend, klantgericht, pragmatisch, creatief, flexibel en vooral ook prettige teamwerkers.

Planning en honorarium

Voor de uitvoering van de opdracht stellen wij onderstaande planning, tijdsbesteding, uurtarief en honorarium voor. De honorering en declaratie van onze werkzaamheden verrekenen wij op grondslag van de tijd besteed aan de vervulling van de opdracht. Voor aanvullende werkzaamheden hanteren wij genoemd uurtarief.

Datum	Activiteiten	senior adviseur	consultant	Totaal
okt '18	Inlezen ontvangen documenten			
	Toets op scope en prijzen			
	Toets op systematiek en percentage, opstellen eigen SSK-raming			
	Toets indexering			
	Opstellen concept memo met bevindingen			
29-10-18	Overleg concept bevindingen			
	Uitwerking n.a.v. overleg en taakstellende planning			
	Verwerken overleg en aanvullende informatie			
05-12-18	Afronden memo 5 december '18			
Totaal		40	38	€ 11.070

Rechtsverhouding en facturering
De Nieuwe Regeling 2005 (DNR 2005) is van toepassing op deze overeenkomst.

Facturering vindt maandelijks achteraf plaats. Als betalingstermijn geldt een periode van maximaal 30 dagen na factuurdatum. Alle bedragen zijn exclusief btw. Betalingen kunnen overgemaakt worden naar Triodos Bank rekeningnummer NL49 TRIO 0777 8261 51.

Dit voorstel doen wij gestand tot 30 dagen na dagtekening van deze brief.

Indien u zich met het voorafgaande kunt verenigen, verzoeken wij u dit voorstel bij wijze van schriftelijke opdracht – getekend en gedateerd aan ons te retourneren. Wij besteden onze uiterste zorg aan de uitvoering van uw opdracht. Begin week 48 nemen wij contact op om te informeren of u dit voorstel in goede orde heeft ontvangen.

Met vriendelijke groet,

Kodos B.V.
Ing. M. Gesink
directeur

Voor akkoord opdrachtgever,

Provincie Limburg
Naam: de heer M.J.C. Hölsgens
Datum:

Memo t.b.v. bestuurlijk overleg 29-09-2021 opwaardering Maaslijn

Aan	Deelnemers van het estuurlijk Overleg over de Maaslijn	an	John Voppen
Datum	29 september 2021		
Uw kenmerk		Telefoonnummer	
Ons kenmerk/ID	2021-227753041-1207	Afdeling	
Onderwerp	BO Maaslijn		

Postadres
Postbus 2038
500 GA Utrecht

www.prorail.nl

Beste deelnemers van het bestu rlijk overleg,

Graag delen we met u nog de kern van wat we hebben besproken:

ProRail is in de afrondende fase van haar gatere iew an het project Maaslijn.

Een Gate Re iew is een interne verplichte, onafhankelijke toets voor projecten met een omvang van meer dan € 35 miljoen. Uit deze toets olgt een ad ies of het project klaar is om de realisatiefase in te gaan. De toets ziet o.a. op scope en besluitvorming, organisatie financiën, markt en inkoop, conditionering, stakeholders en planning.

Het was bij alle stakeholders bekend dat de planning zeer spannend is. Uit de toets is gebleken dat de vigerende planning dermate risicovol is dat het realiseren an de klantvraag voor eind 2024 niet realistisch wordt geacht zonder aanvullende beheers- en versnellingsmaatregelen. We zetten alles op alles om met de aan llende beheers- en versnellingsmaatregelen de oorspronkelijke indienststelling binnen bereik te ho den.

De belangrijkste risico's betreffen onder andere:

- Aanbestedingsdossier nog niet afgerond en te korte doorlooptijd aanbestedingsprocedure;
- Korte voorbereidingstijd en beschikbare itvoeringstijd (inclusief buitendienststellingen) voor aannemer;
- Het tijdig kunnen beschikken over kritische materialen en materieel;
- Geen buffers en on oldoende uitgewerkte terugvalscenario's op kritische doorlooptijd bouwfasering/buitendienststellingen;
- Grondverwerving kritisch tijdspad (geen rekening gehouden met risico's onteigeningsprocedures) en te kort aan capaciteit voor grond erwerving.

Desalniettemin zijn we er van overtuigd dat we met deze review belangrijke informatie in handen hebben, om te borgen dat het project op de snelst mogelijke en voorspelbare manier kan worden uitgevoerd.

We hebben afgesproken om een verbeterplan te maken waarin op basis van een robu ste planning mogelijke beheers- en versnellingsmaatregelen worden geïdentificeerd. We zullen hier ook onorthodoxe en out-of-the-box maatregelen in betrekken. Het erbeterplan wordt binnen 6 weken met opdrachtgevers besproken en vereist een zorgvuldig proces oordat uitspraken kunnen worden gedaan over een aangepaste planning. Tussentijds zullen conclusies en potentiële verbetermaatregelen inclusief hun impact aan zowel de provincie Limb rg als aan het Rijk worden voorgelegd.

De directie van ProRail heeft uitgesproken dat het project Maaslijn top prioriteit heeft en dat het projectteam str ct reel versterkt wordt.

Parallel werken we uiteraard met volle kracht door aan al het reguliere werk dat moet gebeuren om de opwaardering van de Maaslijn zo snel mogelijk te realiseren.

Limburgs Parlement

provincie limburg

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-21-023

Onderwerp:
Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 20-7-2021

besluiten:

- in te stemmen met het bestuurlijk akkoord Opwaardering Maaslijn zoals in deze nota beschreven;
- in te stemmen met het ophogen van het krediet Maaslijn met € 18,48 mln. ten laste van de meerjarige begrotingsruimte. De financiële consequenties zullen worden verwerkt via de reguliere P&C-cyclus;
- in te stemmen met het inzetten van de risicoreserve bereikbaarheidsmiddelen ten behoeve van 1 jaar vertragingskosten Arriva á € 13,60 mln;
- kennis te nemen van de resterende risico's die niet meegenomen zijn in het dekkingsvoorstel.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

Stemresultaat

Limburgs Parlement

Overzicht van de stemming

Vergadering: Statenvergadering

Naam agenda: Agendapunt 8.2

Onderwerp: G-21-023

Beschrijving: CORRECTIE G-21-023 GEWIJZIGD Statenvoorstel Bestuurlijk akkoord inclusief kredietbesluit Opwaardering Maaslijn 2021 brief GS van 20-7-2021 (GS 2021-18210)

Geopend: 2021-10-01 16:01:21

Gesloten: 2021-10-01 16:02:08

Stem resultaten in totalen

Aanwezigen: 47

Stemronde

Voor:	37
Tegen:	7
Totaal stemmen:	44
Niet gestemd:	3

Individuale resultaten van deelnemers:

Naam deelnemer	Partij	Antwoord
Vicevoorzitter .G. Frische	CDA	Voor
E. Palmen	CDA	Voor
M. Depont-Olivers	CDA	Voor
A. Meziani	CDA	Voor
I. Voncken-Janssen	CDA	Voor
M. Werrij-Wetzels	CDA	Voor
J. Geraarts	CDA	Voor
M. Absil	CDA	Voor
W. Ijpelaar	CDA	Voor
R. Westenhoff	Forum voor Democratie	Voor

Vicevoorzitter .M. Bosch	PVV	Tegen
L. Hermans	PVV	Tegen
B. Megens	PVV	Tegen
R. Ernst	PVV	Tegen
R. Claassen	PVV	Tegen
C. Jiménez Hastenrath	PVV	Tegen
R. van van Bijnen	PVV	Tegen
H. Nijskens	VVD	Voor
T. Heldens	VVD	Voor
K. Straus	VVD	Voor
L. Bastiaans	VVD	Voor
D. Lodewijks	VVD	Voor
Y. Cleassens Scheepers	SP	Voor
J. Wolters Gregório	SP	Voor
M. van van Caldenberg	SP	Voor
R. van der van der Valk	SP	Voor
O. Westen	GroenLinks	Voor
P. Baneke	GroenLinks	Voor
T. Jetten	GroenLinks	Voor
K. Mertens	GroenLinks	Voor
J. Kuntzelaers	PvdA	Voor
L. Schuuring	PvdA	Voor
A. Berghorst	PvdA	Voor
M. Jenneskens	D66	Voor
L. Vaessen	D66	Voor
H. van van Wageningen	D66	Voor
H. van der van der Linden	LOKAAL-LIMBURG	Voor
R. Franssen	LOKAAL-LIMBURG	Voor
P. Loomans	Partij voor de Dieren	Voor
P. Plusquin	Partij voor de Dieren	Voor
B. Smeets	Samen Voor Limburg	Voor
M. Thewissen	Samen Voor Limburg	Voor
H. Reuser	Samen Voor Limburg	Voor
N. Vincken	Samen Voor Limburg	Voor

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	RMT	**Behandeld**	J. Merkus
Ons kenmerk	2021/9452	**Telefoon**	+31611726670
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	1 april 2021
Bijlage(n)	8	**Verzonden**	6 april 2021

Onderwerp
Omgevingsvisie Limburg

Geachte Staten,

Hierbij ontvangt u de Omgevingsvisie Limburg.
In mei 2018 hebben uw Staten opdracht gegeven tot het opstellen van de Omgevingsvisie Limburg. In een interactief proces met partners en burgers is de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg tot stand gekomen. De ontwerp-Omgevingsvisie heeft ter inzage gelegen en er zijn 278 zienswijzen ingediend. Deze zijn behandeld in de Nota van Zienswijzen. Dat heeft geresulteerd in wijzigingsvoorstellen op de ontwerp-Omgevingsvisie.

Hierbij ontvangt u de Omgevingsvisie Limburg, inclusief de Nota van Zienswijzen met wijzigingsvoorstellen op de ontwerp-Omgevingsvisie en bijbehorende bijlagen (planMER, aanvulling planMER, Foto van Limburg, Overzicht beleidswijzigingen POL2014-Omgevingsvisie, wijzigingsdocument Statenvoorstel en bijlagen Omgevingsvisie Limburg).

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

√

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

provincie limburg

GEWIJZIGD Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-20-086

1 Onderwerp
Omgevingsvisie Limburg

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat
Op 1 januari 2022 treedt de Omgevingswet in werking en moet Limburg beschikken over een provinciale Omgevingsvisie die voldoet aan de nieuwe wettelijke eisen. In mei 2018 hebben uw Staten opdracht gegeven tot het opstellen van de Omgevingsvisie Limburg. In een interactief proces met partners en burgers is de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg tot stand gekomen. De ontwerp-Omgevingsvisie heeft ter inzage gelegen en er zijn 278 zienswijzen ingediend. Deze zijn behandeld in de Nota van Zienswijzen. Dat heeft geresulteerd in wijzigingsvoorstellen op de Ontwerp Omgevingsvisie.

Uw Staten wordt gevraagd de Omgevingsvisie Limburg vast te stellen.

3 Bevoegdheid
Uw Staten zijn bevoegd tot vaststelling van de Omgevingsvisie Limburg. De Omgevingsvisie heeft naar huidig recht nog vooral de status van een structuurvisie de zin van de Wro. De opzet en scope van de Omgevingsvisie (fysieke leefomgeving in brede zin) sluiten echter geheel aan bij de nieuwe Omgevingswet. Onder de Omgevingswet heeft de Omgevingsvisie Limburg eveneens de status van ‘omgevingsvisie’. De Omgevingsvisie is kaderstellend voor de provinciale besluitvorming wat betreft het omgevingsbeleid in Limburg.

4 Voorstel aan Provinciale Staten

1. In te stemmen met de bestuurlijke standpunten ten aanzien van de ingediende zienswijzen, zoals geformuleerd in de Nota van Zienswijzen;
2. De Omgevingsvisie Limburg vast te stellen met inachtneming van de voorgestelde wijzigingen in de Nota van zienswijzen;
3. Gedeputeerde Staten op te dragen de verdere afhandeling en publicatie van de Omgevingsvisie Limburg te verzorgen;
4. De volgende POL (-aanvullingen) in te trekken:

Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014)
Zandmaas (2002, 2004, 2010)
Uitbreiding Groeve ’t Rooth (2006)
Beïndiging kalksteenwinning St. Pietersberg (2009)

5. De POL-aanvulling Grensmaas (2005, 2010) inhoudelijk te handhaven, maar deze onder de werking van de Omgevingsvisie Limburg aan te merken als een ‘programma’.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

In de voorliggende Omgevingsvisie zit de verantwoording opgesloten. Waar die onduidelijk is gebleken gaat de Nota van zienswijzen daar verder op in. De duurzaamheidsambities zijn integraal onderdeel van het omgevingsbeleid, zoals in de Omgevingsvisie opgenomen. Het duurzaamheidsbeleid is geïntegreerd in de beleidsopgaven en aanpakken.

6 Risico's

Een risico bij het voorgestelde omgevingsbeleid is het niet realiseren van de beoogde doelen en het niet nakomen van afspraken met het Rijk.

De Omgevingsvisie beschrijft de rol van de Provincie en inzet van de belangrijkste sturingsinstrumenten die moeten bijdragen aan realisatie van de doelen. Daarbij wordt ook ruimte gegeven aan de regionale partners en ruimte voor gebiedsgericht maatwerk.

provincie limburg

Statenvoorstel
No: G-20-086

1. Onderwerp

Omgevingsvisie Limburg

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Op 1 januari 2022 treedt de Omgevingswet in werking en moet Limburg beschikken over een provinciale omgevingsvisie die voldoet aan de nieuwe wettelijke eisen. In mei 2018 hebben uw Staten opdracht gegeven tot het opstellen van de Omgevingsvisie Limburg. In een interactief proces met partners en burgers is de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg tot stand gekomen. De ontwerp-Omgevingsvisie heeft ter inzage gelegen en er zijn 278 zienswijzen (POL2014: 700 zienswijzen) ingediend. Deze zijn behandeld in de Nota van Zienswijzen. Dat heeft geresulteerd in wijzigingsvoorstellen op de ontwerp-Omgevingsvisie.

Uw Staten wordt gevraagd de Omgevingsvisie Limburg vast te stellen.

3. Bevoegdheid

Uw Staten zijn bevoegd tot vaststelling van de Omgevingsvisie Limburg. De Omgevingsvisie heeft naar huidig recht nog vooral de status van een structuurvisie de zin van de Wro. De opzet en scope van de Omgevingsvisie (fysieke leefomgeving in brede zin) sluiten echter geheel aan bij de nieuwe Omgevingswet. Onder de Omgevingswet heeft de Omgevingsvisie Limburg eveneens de status van ‘omgevingsvisie’. De Omgevingsvisie is kaderstellend voor de provinciale besluitvorming wat betreft het omgevingsbeleid in Limburg.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

1. In te stemmen met de bestuurlijke standpunten ten aanzien van de ingediende zienswijzen, zoals geformuleerd in de Nota van Zienswijzen;
2. De Omgevingsvisie Limburg vast te stellen met inachtneming van de voorgestelde wijzigingen in de Nota van zienswijzen;
3. Gedeputeerde Staten op te dragen de verdere afhandeling en publicatie van de Omgevingsvisie te verzorgen;
4. De volgende POL (-aanvullingen) in te trekken:

Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014)
Zandmaas (2002, 2004, 2010)
Uitbreiding Groeve ’t Rooth (2006)
Beïndiging kalksteenwinning St. Pietersberg (2009)

5. De POL-aanvulling Grensmaas (2005, 2010) inhoudelijk te handhaven, maar deze onder de werking van de Omgevingsvisie Limburg aan te merken als een ‘programma’.

5. Risico's

Een risico bij het voorgestelde omgevingsbeleid is het niet realiseren van de beoogde doelen en het niet nakomen van afspraken met het Rijk.

De Omgevingsvisie beschrijft de rol van de Provincie en inzet van de belangrijkste sturingsinstrumenten die moeten bijdragen aan realisatie van de doelen. Daarbij wordt ook ruimte gegeven aan de regionale partners en ruimte voor gebiedsgericht maatwerk.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

Proces

Vanaf september 2018 tot augustus 2020 heeft het traject voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie plaatsgevonden met betrokkenheid van externe (o.a. gemeenten, semioverheden, euregionale partners, belangengroepen) en interne (alle clusters) belanghebbenden. In deze periode hebben we met partners via o.a. (digitale) bijeenkomsten en twee schriftelijke vooroverlegrondes de dialoog gevoerd over de inhoud van de Omgevingsvisie. Van eerste bouwstenen tot de ontwerp-Omgevingsvisie. Daarnaast heeft in het kader van de Omgevingsvisie een uitgebreid burgerparticipatieproject plaatsgevonden. Daarbij is deels aangehaakt bij lopende trajecten (bijv. Koopstromenonderzoek Limburg), maar zijn ook extra acties in gang gezet. Onder de naam Toekomst van Limburg zijn inwoners uitgenodigd om via digitale en fysieke kanalen mee te denken over de fysieke leefomgeving en is gevraagd hun mening en visie te delen. Alle inbreng tijdens de totstandkoming van de Omgevingsvisie heeft bijgedragen aan de afweging voor de gekozen ambities en beleidskeuzes.

Na dit interactieve proces is de ontwerp-Omgevingsvisie (met bijbehorend plan-MER) op 25 augustus 2020 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Vervolgens hebben de stukken van 7 september tot en met 18 oktober 2020 ter inzage gelegen. Gedurende deze periode bestond voor een ieder de gelegenheid daarover zienswijzen kenbaar te maken. Er is ook een advies uitgebracht over het plan-MER door de Commissie voor de m.e.r. (zie Nota van Zienswijzen voor het advies en toelichting op pagina 5 van deze nota).

Nota van zienswijzen

Tijdens de inspraakronde zijn in totaal 278 zienswijzen ingebracht (POL2014: 700 zienswijzen). In de zienswijzen is door diverse partners de waardering voor het interactieve traject uitgesproken. Dit traject heeft mede bijgedragen aan het relatief beperkte aantal zienswijzen.

In de bijgevoegde Nota van Zienswijzen is beargumenteerd onderbouwd wat het bestuurlijk standpunt is ten aanzien van de ingebrachte zienswijzen op de Omgevingsvisie, gevolgd door het voorstel aan Provinciale Staten. Verder is in de nota aangegeven op welke wijze omgegaan is met het advies van de Commissie voor de m.e.r. De zienswijzen zijn divers en beslaan alle thema's van de Omgevingsvisie. De zienswijzen zijn gegroepeerd per thema (op basis van de hoofdstukindeling van de Omgevingsvisie). Daarnaast zijn er zienswijzen binnengekomen met betrekking tot het proces van totstandkoming, algemene zienswijzen (over hele Omgevingsvisie), kaartbeelden en het plan-MER.

De indieners zijn in de Nota van Zienswijzen geanonimiseerd en hebben een ‘indienersnummer’ ontvangen. De zienswijzen zijn afkomstig van (semi)overheden, belangenorganisaties, politieke partijen, buitenlandse partners, bedrijven, stichtingen en burgers.
Aandachtspunt is dat een relatief groot deel van de zienswijzen betrekking hebben op land- en tuinbouw. De verklaring hiervoor is dat een tweetal organisaties agrarische bedrijven actief hebben benaderd met het aanbod zienswijzen in te dienen. Dit heeft een significant aantal zienswijzen (75) tot gevolg. Deze ingediende zienswijzen zijn wel allemaal apart ingediend en geregistreerd, maar komen qua inhoud zeer sterk overeen met elkaar.

Wijzigingen n.a.v. zienswijzen in de Omgevingsvisie
De zienswijzen hebben geleid tot 97 wijzigingsvoorstellen. Zienswijzen die tot een voorgestelde aanpassing in de Omgevingsvisie hebben geleid zijn in deel 2 van de Nota van Zienswijzen samen gegroepeerd om een totaalbeeld te geven van de voorgestelde wijzigingen. Daarnaast zijn de voorgestelde tekstwijzigingen met een gele kleur duidelijk gemarkeerd in de Omgevingsvisie.

Structuur Omgevingsvisie
De Omgevingsvisie bestaat uit een thematisch (deel A) en een gebiedsgericht gedeelte (deel B). Het thematische gedeelte beschrijft voor 12 thema’s: de opgave, de lange termijn ambitie en de lange termijn beleidskeuzen. Het gaat om de thema’s: Wonen en leefomgeving, Veiligheid en gezondheid, Cultuur, sport en erfgoed, Economie, Werklocaties, Mobiliteit, Energie, Land- en tuinbouw, Water, Natuur, Landschap en Bodem en ondergrond.

De themahoofdstukken bevatten nadrukkelijk niet een uitputtende beschrijving van al het beleid dat wij op deze thema’s voeren. Het gaat in de Omgevingsvisie om die beleidskeuzes die impact hebben op de omgevingskwaliteit inclusief de ruimte. Bij de beschrijving van onze ambities en beleidskeuzes is zo dicht mogelijk aangesloten bij de teksten uit het collegeprogramma en de reeds vastgestelde beleidskaders. Daarbij wordt rekening gehouden met en niet vooruitgelopen op huidige beleidsprocessen waar in de komende periode nog nadere keuzes uit volgen (bijv. RESsen en opstellen ontwikkelvisie voor MAA als doorvertaling van de Nationale Luchtvaartnota 2020-2050). Ook is de Omgevingsvisie geschreven vanuit het idee dat deze gericht is op een langere termijn dan deze collegeperiode.

Het tweede gedeelte van de Omgevingsvisie bestaat uit integrale gebiedsgerichte visies die aansluiten bij de themahoofdstukken. De verbinding tussen thema’s vindt plaats op Limburgs/bovenregionaal alsmede regionaal niveau. De regionale hoofdstukken zijn in nauwe samenwerking met Limburgse gemeenten vormgegeven.
De Omgevingsvisie is geen blauwdruk voor de toekomst. Bij de uitvoering van beleid, het maken van afwegingen en bieden van maatwerk waar nodig worden de Limburgse (uitvoerings-)principes gehanteerd.

Tot slot, de Omgevingsvisie is een dynamisch document. Dit biedt de flexibiliteit om, als dat nodig is, de Omgevingsvisie op onderdelen aan te passen indien daar aanleiding toe is (bijv. vanuit ander beleid dat wordt vastgesteld). Daarbij zal de integraliteit in de gaten gehouden moet worden. Dit staat ook beschreven in hoofdstuk 20.4 van de Omgevingsvisie.

Handreiking beleidswijzigingen Omgevingsvisie t.o.v. POL2014
De Omgevingsvisie vervangt het POL2014 na vaststelling. In de Provinciale Statenwerkgroep Omgevingsvisie (in 2019 ingericht om uw Staten te informeren over de voortgang van het proces en inhoud) is het verzoek gedaan om een overzicht aan te bieden van de voornaamste beleidswijzigingen in de Omgevingsvisie ten opzichte van het POL2014 (en beleid dat daarna is geactualiseerd en vastgesteld). Daartoe is bijgaande handreiking opgesteld waarbij per thema bondig de belangrijkste wijzigingen worden geduid. De wijzigingen zijn reeds mondeling toegelicht in Statenwerkgroep (1 december jl.) en informatiesessie Provinciale Staten (14 december jl.).

PlanMER
Om bij de voorgenomen beleidskeuzes in de Omgevingsvisie het milieubelang volwaardig mee te laten wegen, is conform wettelijke verplichting ten behoeve van het opstellen van de Omgevingsvisie, ook een milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd en een plan-MER opgesteld. De m.e.r. procedure is gelijktijdig met het opstellen van de Omgevingsvisie uitgevoerd.

In de plan-milieueffectrapportage zijn het bestaand beleid en het nieuwe (vastgestelde) beleid vergeleken. Op basis van het nieuwe (vastgestelde) beleid is in het MER per beleidsthema een inschatting gemaakt van de kansen en risico's op de toestand van de leefomgeving (People, Planet en Prosperity). Deze beoordeling is tevens gemaakt voor de drie regio's (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) afzonderlijk en voor de provincie als geheel.

Op basis van het uitgebrachte toetsingsadvies door de Commissie m.e.r. (d.d. 23 november 2020) is een MER aanvulling opgesteld. Deze rapportage met de titel "Aanvulling Milieueffectrapport" is bijgevoegd.

Een belangrijk onderdeel van de MER aanvulling betreft de Passende beoordeling (Hoofdstuk 3 van de planMER). Deze Passende beoordeling is afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie en kijkt naar kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. De Passende beoordeling constateert dat de visie vooral kansen voor verbetering oplevert. De conclusies van deze Passende beoordeling bevestigen hetgeen hierover al in het plan-MER is opgenomen, namelijk dat het risico dat het voorgenomen beleid leidt tot verslechtering van de instandhoudingsdoelstellingen verwaarloosbaar klein is.

De algemene conclusie op basis van de uitgevoerde milieueffectrapportage (inclusief de aanvulling van het planMER) wordt beschreven in hoofdstuk 21.3 van de Omgevingsvisie. Op basis hiervan kan worden gesteld dat de in de Omgevingsvisie geformuleerde ambities / doelen kunnen worden gerealiseerd. Maar de mate waarin deze behaald kunnen worden, is afhankelijk van onder andere de economische ontwikkeling en van de daadwerkelijke inzet van (financiële) middelen en instrumenten.

Aandachtspunten Omgevingsvisie

Scherpte beleidskeuzes in de Omgevingsvisie

In diverse reacties van onze externe partners (zie Nota van Zienswijzen) wordt aangegeven dat de Omgevingsvisie slechts een beperkt aantal keuzes bevat en dat men graag meer en scherpere keuzes ziet. Soms zijn de beleidskeuzes provinciaal sturend geformuleerd (bijvoorbeeld bescherming grondwaterbeschermingsgebieden). Soms zijn de afzonderlijke thematische provinciale belangen geduid, maar is de prioriteit ten opzichte van elkaar voor bepaalde gebieden nog niet aangegeven om zo ruimte te bieden voor gebiedsgerichte uitwerkingen samen met partners. Soms is aangegeven dat de Omgevingsvisie niet zal vooruitlopen op lopende trajecten die (grote) ruimtevragen met zich meebrengen (zoals RESsen en doorvertaling Nationale Luchtvaartnota 2020-2050 en advies cie. Van Geel). Daar waar keuzes volgen, wordt in de Omgevingsvisie het proces duidelijk geschetst en de keuzes opengelaten. Zodoende worden afspraken die met uw Staten en anderen zijn gemaakt over deze trajecten gerespecteerd. Ook is het niet wenselijk om met het vaststellen van de Omgevingsvisie te blijven wachten op de uitkomsten van andere beleidstrajecten. De Omgevingsvisie betreft een veelheid van thema's waardoor er in de realiteit altijd een beleidstraject loopt. Met GS en uw Staten is daarom ook eerder afgesproken een vaststellingsmoment (stollingsmoment) te kiezen. Later, wanneer beleidskeuzes duidelijk worden, kan de Omgevingsvisie steeds op onderdelen worden geactualiseerd. Dit sluit aan bij de geest van de Omgevingswet die ervan uitgaat dat de Omgevingsvisie een dynamisch document is dat kan meebewegen met ontwikkelingen in de samenleving.

De groenblauwe mantel in de Omgevingsvisie

De intentie is om de huidige Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone samen te voegen en aan te duiden met de term groenblauwe mantel. (Goudgroen krijgt de benaming Natuurnetwerk Limburg). Het beschermingsregime van de huidige Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone in de omgevingsverordening komt namelijk sterk overeen. In de Omgevingsverordening gaat het in beide gevallen om een motiveringsplicht en geen gebodsbepaling. In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt deze terminologie reeds gehanteerd. Deze samenvoeging sluit aan bij de wens tot harmonisatie van de naamgeving van natuurzoneringen vanuit de Omgevingswet. Door de voorgestelde aanpassing in terminologie zal ook sprake zijn van een herijking van teksten (en bijbehorende kaartbeelden) in de Omgevingsverordening. Daarbij is, net als in de Omgevingsvisie, sprake van een motiveringsplicht en geen sprake van verzwakking of versterking van het beschermingsregime.

De dialoog over deze formulering in de Omgevingsverordening vindt in een participatief proces met onze externe partners in de periode januari tot en met april (zie 'planning Omgevingsverordening'). Verduidelijkingsvragen over dit onderwerp en verhouding met de planning van de Omgevingsverordening kwamen ook naar voren uit de zienswijzen. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar blz. 19-28 in de Nota van Zienswijzen waar zienswijzen en beantwoording samen zijn beschreven.

Relatie Moties

Motie 2685 Gewijzigd Palmen cs inzake Zonneladder stap voor stap (aangehouden)
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:
- In de Provinciale Omgevingsvisie het 'nee, tenzij-principe' dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie.
- In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.
- Gemeenten en de RES-regio's hierover zo spoedig mogelijk, echter uiterlijk voor het kerstreces actief te informeren.

Motie 2696 Megens inzake Zonneladder verplicht (aangehouden)
Roepen het College van GS op om:
- De zonneladder, in de PES en de Omgevingsvisie, als volgt dient te worden omschreven;
De zonneladder is als volgt én volgtijdig; 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden);
- De zonneladder verder dient te worden uitgewerkt voordat de POVI behandelt wordt.
- De uitgewerkte zonneladder voorbereidend op te nemen in de PES deel 2 en definitief bindend op te nemen in de Omgevingsvisie;
- Zon-op-dak als uitputtende mogelijkheid te benoemen in de PES deel 2 en de
Ingediend in de vergadering van Provinciale Staten van 11 december 2020
Omgevingsvisie;
- Zowel woningen als utiliteitsgebouwen en bedrijfsgebouwen dienen te worden voorzien van zon-op-dak.

Reactie op moties 2685 en 2696:
Bij de inhoudelijke behandeling van de PES deel 2 hebben GS toegezegd om, naar aanleiding van de moties van de PVV, CDA en 50PLUS die in het debat aan de orde kwamen, de onderdelen van de zonneladder nadrukkelijker tot uitdrukking te brengen in de Omgevingsvisie. Daarnaast is nog een keer aangegeven dat er wordt gekeken naar de juridische borging van de zonneladder en is als zodanig in de Omgevingsvisie beschreven. N.a.v. motie 2685 zijn de visualisatie en teksten in de Omgevingsvisie over de zonneladder aangescherpt.

Motie 2647 2e Gewijzigd Loomans cs inzake Vrijkomende agrarische locaties bestemmen voor extensivering of natuur (aangehouden)
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:
- Als beleidslijn te kiezen om vrijkomende agrarische locaties te (doen) bestemmen voor extensieve agrarische activiteiten of (gemengd) natuur;
- Dit beleid op te nemen in de Omgevingsvisie, en in de Omgevingsverordening;

- Zolang dit beleid nog niet formeel is vastgelegd een daartoe stemmend voorbereidingsbesluit te nemen, dan wel in overleg te gaan met gemeenten om te bewerkstelligen dat dit beleid gevolgd wordt.

Reactie:
In de Omgevingsvisie worden geen specifieke keuzes gemaakt voor wat betreft herbestemming. Het is belangrijk open te staan voor alle kansrijke alternatieve herbestemmingen van de leegstand en ons niet te beperken tot extensieve agrarische activiteiten of natuur. Beschreven is dat de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, vanuit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie. De verwachting is dat de leegstand stijgt, mede gelet op het grote aantal stoppers en de beperkte herbestemmingsmogelijkheden.

In de Omgevingsvisie is verder beschreven dat gebiedsgerichte opgaven (zoals energietransitie en klimaatadaptatie) en meekoppelkansen (ruimtelijke kwaliteit, afname emissies, ondermijning, verpaupering landschap, etc.) die de herbestemmings- en sloopopgave met zich meebrengen, vragen om een procesmatige aanpak samen met de regio's. Hierbij worden ook aspecten als ondermijning, opvulgedrag, herbestemming niet-toekomstgerichte locaties, latente (milieu)gebruiksruimte en handhaving aan de orde gesteld.

Motie 2568 Schuuring cs inzake Agrohub Zuid Limburg (aangehouden)
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op om:
- In overleg met de Zuid Limburgse gemeentes één, of enkele, plekken aan te wijzen waar loodsen geclusterd kunnen worden en eventueel noodzakelijke grootschalige agrarische bebouwing een plek kan krijgen.
- Er voor zorg te dragen dat deze plekken als bedrijventerrein of industriegebied al beschikken over goede infrastructuur voor de noodzakelijke vrachtbewegingen en dat deze locaties zo min mogelijk de andere gebruiken van het landschap negatief beïnvloeden.
- Deze bebouwing op andere, kwetsbare plekken in het nationaal landschap niet toe te staan.

Reactie:
Uitganspunt voor de ontwikkeling van grootschalige agrarische voorzieningen is of er sprake is van een toekomstbestendige locatie. Of een locatie een toekomstbestendige locatie is, wordt op lokaal niveau afgewogen en is afhankelijk van het initiatief.
Een toekomstbestendige locatie kan de huidige locatie betreffen, maar ook een locatie op afstand (eventueel een vrijkomende agrarische bedrijfslocatie), nabij een bestaand cluster agrarische bedrijven of een bedrijventerrein. Dit is maatwerk.
Wij beseffen dat vanuit landschappelijke waarden in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg de vestiging van grootschalige voorzieningen op een (agrarisch) bedrijventerrein uitkomst kan bieden. Echter, om verschillende redenen (o.a. financiële haalbaarheid, inpassing bedrijfsvoering), blijkt dit in de praktijk lastig te realiseren. Daarnaast kennen een deel van de bestemmingsplannen nog latente plancapaciteit, waardoor bedrijfsontwikkeling binnen het bouwvlak in die situatie eenvoudig te realiseren is. Mede gelet op het beperkt aantal bedrijfsontwikkelingen en de spreiding van de bedrijfslocaties en de bijbehorende gronden verkiezen wij een meer realistische maatwerkaanpak, waarbij per casus een locatieonderzoek de alternatieven in beeld brengt, inclusief de randvoorwaarden om de ontwikkeling haalbaar te maken.

Via deze werkwijzen kan beter worden ingespeeld op de kansen die zich voordoen, bijvoorbeeld kijkende naar vrijkomende agrarische bedrijfsbebouwing, of naar een gefaseerde verplaatsing naar een bestaand cluster met agrarische bedrijven of nabij of op bedrijventerreinen. De Provincie onderzoekt hiertoe of het provinciale erfpachtkader kansen biedt ter realisatie van grootschalige voorzieningen op toekomstbestendige locaties. Een positieve grondhouding van alle partijen om te komen tot toekomstbestendige ontwikkellocaties is hiertoe noodzakelijk. Te beginnen bij lange termijn visie door de ondernemer.
Voor complexe situaties in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg werken wij bij de begeleiding en advisering met integrale casusteams. In deze multidisciplinaire teams zijn kwaliteitscommissies, dorpsbouwmeesters/welstandcommissies betrokken voor de borging van de ruimtelijke kwaliteit.

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf

De ontwerp-Omgevingsvisie is tot stand gekomen middels een breed interactief proces met onze (interne en externe) partners. Daarnaast heeft een uitgebreid burgerparticipatieproces plaatsgevonden (zie toelichting proces).

Ook heeft de formele tervisielegging periode van de Omgevingsvisie plaatsgevonden. In de beantwoording van de ingebrachte zienswijzen vindt ook nadere afweging en motivering van de gemaakte keuzes plaats.

Daarnaast is ook een verplichte milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd, een plan-MER opgesteld en advies uitgebracht door de commissie m.e.r. om bij de voorgenomen beleidskeuzes in de Omgevingsvisie het milieubelang volwaardig mee te laten wegen. Op basis van het nieuwe (vastgestelde) beleid is in het MER per beleidsthema een inschatting gemaakt van de kansen en risico's op de toestand van de leefomgeving (zie toelichting planMER).

Alle bovenstaande onderdelen bijgedragen aan de afweging van de te gekozen ambities en daaraan gekoppelde beleidskeuzes.

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

Het opstellen van de Omgevingsvisie en PlanMER wordt gedekt onder programmalijn 3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit, paragraaf 3.4.1. Omgevingsvisie.

9. Juridische aspecten – deregulering

<u>Geheimhouding</u>
Een van de bijlagen bij dit Statenvoorstel betreft het overzicht van de indieners van zienswijzen. Dit overzicht wordt onder oplegging van geheimhouding voor uw Staten ter inzage gelegd bij uw Griffie. In onze vergadering van 15 december 2020 hebben wij besloten om dit overzicht onder oplegging van geheimhouding voor uw Staten ter inzage te leggen bij uw griffie, en wel vanaf 4 januari 2021 tot en met 9 april 2021. Van deze geheime informatie mag u alleen kennis nemen. Op deze inzage door leden van uw Staten is de procedure van toepassing zoals beschreven is in de aan uw Staten verzonden brief van 18 november 2015. Reden om voornoemd overzicht onder oplegging van geheimhouding ter inzage te leggen is de volgende. Artikel 25, tweede lid, van de

Provinciewet bepaalt dat op grond van een belang, genoemd in artikel 10 van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob), geheimhouding kan worden opgelegd door Gedeputeerde Staten ten aanzien van stukken die aan Provinciale Staten worden overlegd. De belangen in de Wob die het onder oplegging van geheimhouding ter inzage leggen van het overzicht rechtvaardigen, staan in artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e en g van de Wob.

Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e, van de Wob bepaalt dat het verstrekken van informatie achterwege blijft voor zover het belang daarvan niet opweegt tegen het belang van het beschermen van de persoonlijke levenssfeer. In het overzicht zijn gegevens van natuurlijke personen opgenomen die een zienswijze hebben ingediend. Ingevolge vaste jurisprudentie uit de Wob zijn dit persoonsgegevens, welke niet voor openbaarmaking in aanmerking komen. Voor zover sprake is van rechtspersonen is artikel 10, tweede lid, aanhef en onder g, van toepassing. Hierin is bepaald dat geen informatie wordt verstrekt indien het belang daarvan niet opweegt tegen het belang van het voorkomen van onevenredig nadeel en/of voordeel voor de bij de aangelegenheid betrokken personen of rechtspersonen. Het is op grond van jurisprudentie en bepalingen uit de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) niet toegestaan om deze informatie openbaar te maken. Vandaar dat sprake is van voornoemd onevenredig nadeel voor de bij de aangelegenheid betrokken rechtspersonen.

Uw Staten worden geadviseerd om de opgelegde geheimhouding in de eerstvolgende vergadering te bekrachtigen, zoals bedoeld in artikel 25, derde lid, van de Provinciewet.

Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat de beantwoording van de zienswijzen wel openbaar is.

10. Verbindingslijnen en andere visies

De Omgevingsvisie Limburg is het integrale beleidsdocument dat het kader geeft voor het omgevingsbeleid. Vanwege het integrale karakter heeft de Omgevingsvisie raakvlakken met een groot aantal andere visies en programmalijnen.
Het ‘overzicht beleid’ op blz. 3 in de MER Aanvulling (zie bijlage) geeft een overzicht van de verbinding van de Omgevingsvisie met andere beleidskaders en programma’s. Het overzicht beleidswijzigingen POL2014-Omgevingsvisie (zie bijlage) geeft hierover ook nadere informatie.

11. Effecten op CO_2 emissies

Om bij de voorgenomen beleidskeuzes in de Omgevingsvisie het milieubelang volwaardig mee te laten wegen, is conform wettelijke verplichting ten behoeve van het opstellen van de Omgevingsvisie een milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd en een plan-MER opgesteld. Een nadere toelichting hierop wordt eerder in deze nota gegeven.

12. Verdere planning, procedure en uitvoering

De Omgevingsvisie Limburg wordt zo snel mogelijk na vaststelling door uw Staten gepubliceerd. Dat gebeurt digitaal.

Omgevingsverordening:
Als het noodzakelijk is voor de uitwerking van onderdelen van beleid in de Omgevingsvisie om bindende regels te stellen, dan gebeurt dit in de omgevingsverordening. Zie hiervoor de toelichting bij juridische aspecten.

Continueren van regionale samenwerking:
De werkwijze van regionale samenwerking die vanaf 2015 is gegroeid en per regio is vastgelegd in bestuursafspraken tussen gemeenten en provincie wensen we te continueren. In hoofdstuk 20 'Van doorwerking naar uitvoering' wordt beschreven dat we de afspraken na inwerkingtreding van de Omgevingsvisie in samenspraak met de regio's wensen te actualiseren. Daarbij bekijken we met de regio's op welke onderdelen voortzetting, aanpassing of uitbreiding gewenst is. Wij vinden het vanzelfsprekend dat uw Staten geïnformeerd worden over de actualisatie van deze afspraken.

Programma's:
De programma's waar in de Omgevingsvisie op gedoeld wordt, zijn de grote provinciale programma's waarin het beleid voor een bepaald omgevingsthema wordt geconcretiseerd en van een uitvoeringsprogramma voorzien (bijv. het Natuurprogramma en Waterprogramma). De totstandkoming of herziening van deze programma's wordt geïnitieerd of bekrachtigd vanuit het collegeprogramma of in de begrotingscyclus.

13. Periodieke informatie/sturingsinformatie

X Via Jaarstukken en Begroting

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- X Programmaverantwoording

☐ **Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten**

14. Evaluatie

Monitoring en evaluatie

In hoofdstuk 20 'Van doorwerking naar uitvoering', paragraaf 4 van de Omgevingsvisie wordt beschreven dat het van belang is dat de Omgevingsvisie, programma's en beleidskaders actueel en op elkaar afgestemd zijn. Een goede monitoring en actualisatie is een belangrijk onderdeel van de beleidscyclus. Vanaf januari 2021 vindt (samen met onze partners) een nadere uitwerking van de beleidsmonitoring plaats en dient daarmee als belangrijk onderdeel van de beleidscyclus.

Ook een Omgevingsvisie brede evaluatie is van belang. Na de verwachte inwerkingtreding van de Omgevingswet op 1 januari 2022 ligt een evaluatie van de Omgevingsvisie in 2024 voor de hand, tenzij daar eerder aanleiding toe is. Daarnaast biedt het modulaire karakter van de Omgevingsvisie de mogelijkheid om onderdelen daarvan tussentijds te actualiseren.

15. Communicatie

Zie paragraaf 6 van deze nota.

16. Meegezonden bijlagen

Omgevingsvisie Limburg
Nota van Zienswijzen
Overzicht indieners zienswijzen **(TER INZAGE - VERTROUWELIJK)**
PlanMER incl. aanvulling MER, Foto van Limburg
Overzicht beleidswijzigingen POL2014-Omgevingsvisie
Wijzigingsdocument Statenvoorstel en bijlagen Omgevingsvisie Limburg

provincie limburg

GEWIJZIGD ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-20-086

Onderwerp
Omgevingsvisie Limburg

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 15 december 2020

besluiten:

1. In te stemmen met de bestuurlijke standpunten ten aanzien van de ingediende zienswijzen, zoals geformuleerd in de Nota van Zienswijzen;
2. De Omgevingsvisie Limburg vast te stellen met inachtneming van de voorgestelde wijzigingen in de Nota van zienswijzen;
3. Gedeputeerde Staten op te dragen de verdere afhandeling en publicatie van de Omgevingsvisie Limburg te verzorgen;
4. De volgende POL (-aanvullingen) in te trekken:

Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014)
Zandmaas (2002, 2004, 2010)
Uitbreiding Groeve 't Rooth (2006)
Beïndiging kalksteenwinning St. Pietersberg (2009)

5. De POL-aanvulling Grensmaas (2005, 2010) inhoudelijk te handhaven, maar deze onder de werking van de Omgevingsvisie Limburg aan te merken als een 'programma'

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer drs. Th.J.F.M. Bovens, voorzitter

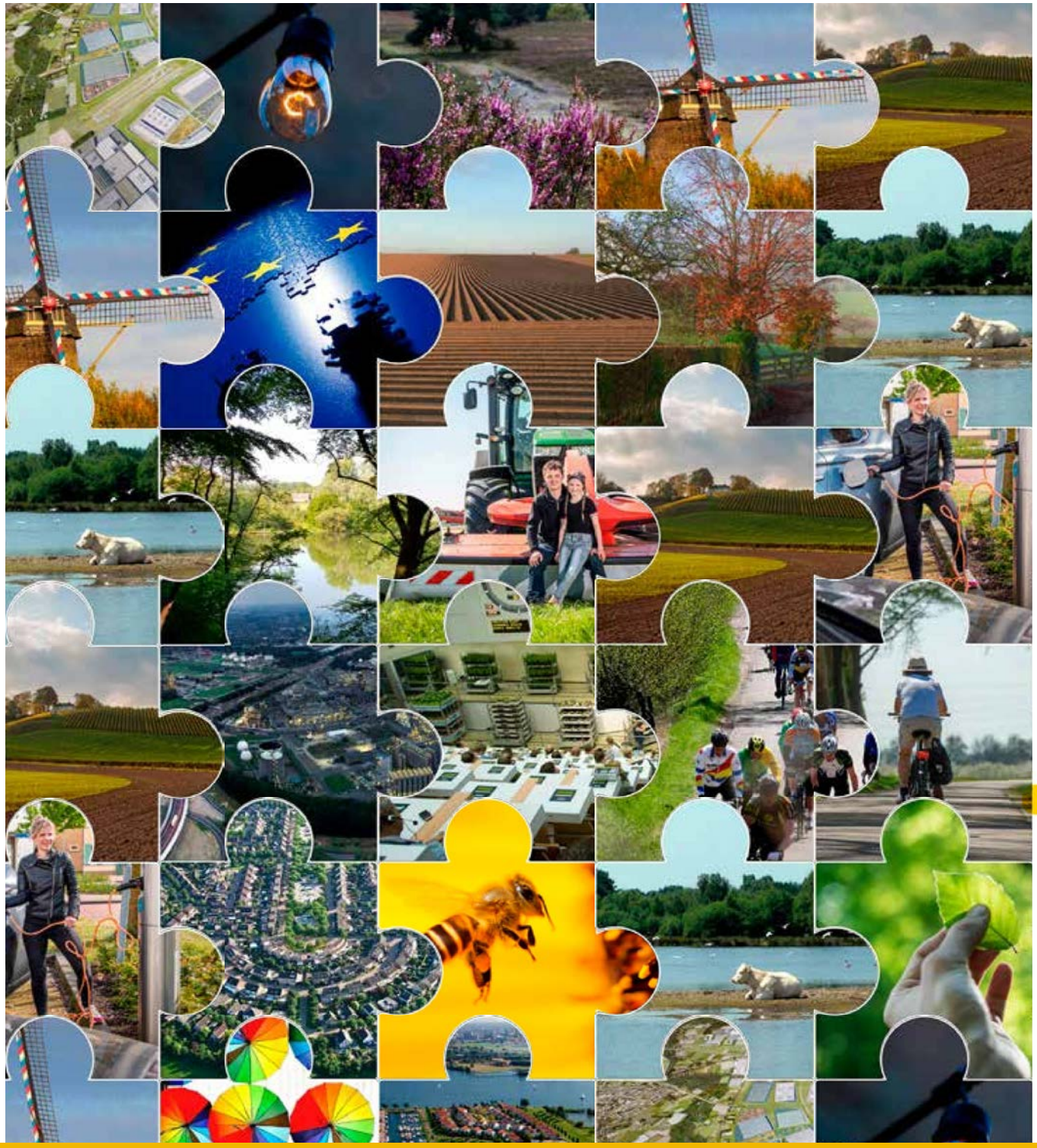

Omgevingsvisie Limburg

www.limburg.nl

provincie limburg

Omgevingsvisie Limburg

April 2021

provincie limburg

Inhoudsopgave

Introductie: samen werken aan een toekomstbestendig Limburg 7

1. Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving 10
   - 1.1 Een aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving 12
   - 1.2 Toekomstbestendige, innovatieve en duurzame economie 13
   - 1.3 Klimaatadaptatie en energietransitie 14

2. Toekomstbeeld 2030 – 2050 16

3. Limburgse principes en algemene zonering 20
   - 3.1 De Limburgse principes 21
   - 3.2 Algemene zonering 23

4. Provinciaal belang 28

Deel A - Thematische visies 31

5. Wonen en leefomgeving 32
   - 5.1 Wat is de opgave? 33
   - 5.2 Wat is onze ambitie? 35
   - 5.3 Waar kiezen wij voor? 36

6. Veiligheid en gezondheid 38
   - 6.1 Wat is de opgave? 39
   - 6.2 Wat is onze ambitie? 41
   - 6.3 Waar kiezen wij voor? 42

7. Cultuur, sport en erfgoed 46
   - 7.1 Wat is de opgave? 47
   - 7.2 Wat is onze ambitie? 49
   - 7.3 Waar kiezen wij voor? 50

8. Economie 52
   - 8.1 Wat is de opgave? 53
   - 8.2 Wat is onze ambitie? 55
   - 8.3 Waar kiezen wij voor? 56

9. Werklocaties 62
   - 9.1 Wat is de opgave? 63
   - 9.2 Wat is onze ambitie? 64
   - 9.3 Waar kiezen wij voor? 65

10. Mobiliteit 70
   - 10.1 Wat is de opgave? 71
   - 10.2 Wat is onze ambitie? 72
   - 10.3 Waar kiezen wij voor? 73

11. Energie 76
   - 11.1 Wat is de opgave? 77
   - 11.2 Wat is onze ambitie? 78
   - 11.3 Waar kiezen wij voor? 80

12. Land- en tuinbouw 82
   - 12.1 Wat is de opgave? 83
   - 12.2 Wat is onze ambitie? 87
   - 12.3 Waar kiezen wij voor? 87

13. Water 92
13.1 Wat is de opgave? 93
13.2 Wat is onze ambitie? 95
13.3 Waar kiezen wij voor? 95
14. Natuur 102
14.1 Wat is de opgave? 103
14.2 Wat is onze ambitie? 104
14.3 Waar kiezen wij voor? 105
15. Landschap 110
15.1 Wat is de opgave? 111
15.2 Wat is onze ambitie? 112
15.3 Waar kiezen wij voor? 113
16. Bodem en ondergrond 116
16.1 Wat is de opgave? 117
16.2 Wat is onze ambitie? 118
16.3 Waar kiezen wij voor? 118
Deel B - Gebiedsgerichte visies 121
17. Limburg in bovenregionaal perspectief 122
18. Regiovisies Noord- en Midden Limburg 138
18.1 Gezamenlijke opgaven Noord- en Midden Limburg 139
18.2 Regiovisie Noord-Limburg 141
18.3 Regiovisie Midden-Limburg 148
19. Regiovisie Zuid-Limburg 158
20. Van doorwerking naar uitvoering 174
20.1 Uitgangspunten bij uitvoering 175
20.2 Drie soorten instrumenten 176
20.3 Samenwerken 177
20.4 Werken volgens een beleidscyclus 178
20.5 Instrumenten in de Omgevingswet 180
20.6 Veranderingen in beleidsdocumenten met de vaststelling van de Omgevingsvisie 182
21. Verantwoording Omgevingsvisie 184
21.1 Totstandkoming Omgevingsvisie 185
21.2 Participatie in de Omgevingsvisie 185
21.3 Millieueffectrapportage 187
22. Begrippenlijst 192

Introductie: samen werken aan een toekomstbestendig Limburg

Uitdagingen op het gebied van gezondheid en veiligheid, veranderingen in de samenleving als gevolg van demografische ontwikkelingen en individualisering, de relatie tussen overheid en samenleving, ontwikkelingen met betrekking tot het klimaat, de aanstaande energietransitie, een landbouwtransitie, digitalisering en de circulaire economie. Dat zijn de vraagstukken waar we in Limburg voor staan. Het zijn fysieke, economische en sociale opgaven én kansen die allemaal hun weerslag op onze (fysieke) leefomgeving hebben. Ze vragen dus om een integrale aanpak. Want die is noodzakelijk om goed met de schaarse ruimte om te gaan. Een integrale Omgevingsvisie is niet voor niets een verplicht instrument van de Omgevingswet.

In de Omgevingsvisie Limburg nemen we u mee in onze lange termijn visie. We laten u voor de periode 2021 tot 2030-2050 zien hoe we hoe we richting willen geven aan toekomstbestendige ontwikkelingen en hoe we daarbij steeds de balans zoeken tussen het beschermen én benutten van de fysieke leefomgeving. In deze Omgevingsvisie pakken we vraagstukken op waarvoor de Provincie wettelijk verantwoordelijk is. Daarnaast hebben we autonoom vraagstukken naar ons toegetrokken met een groot belang voor onze provincie. Het Rijnlands model, dat staat voor overleg en samenwerking, solidariteit en vakmanschap en dat zich richt op de lange termijn, op waarden als kwaliteit en geluk, is hierbij ons uitgangspunt. Dat betekent dat we aandacht hebben voor alle stakeholders én de samenleving als geheel. We willen dat deze Omgevingsvisie inspireert, verbindt en uitdaagt.

De Omgevingsvisie Limburg vervangt het in 2014 vastgestelde Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014) en is in een interactief proces met overheden, semioverheden, belangenvertegenwoordigers, andere partnerorganisaties en inwoners opgesteld. Deze visie bouwt deels voort op eerder gemaakte beleidskeuzes, op andere onderdelen hebben we nieuwe keuzes gemaakt.

Leeswijzer

De Omgevingsvisie Limburg bestaat uit twee delen: een thematisch deel en een gebiedsgerichte kijk op deze thema's. Om de integraliteit te borgen, leggen we in het thematische deel kruisverwijzingen tussen onderwerpen die elkaar raken. Het thematische deel gaat gedetailleerd in op de opgaven en ambities voor de verschillende thema's en beschrijft zaken die voor heel Limburg gelijk zijn. Desalniettemin wordt in de thema's ook gekeken naar regionale verschillen. Opgaven, ambities of rollen beschreven in dit gedeelte gelden dan ook voor de hele provincie, óók als ze niet expliciet benoemd worden in het gebiedsgerichte deel. In het gebiedsgerichte deel worden de thema's op hoofdlijnen verbonden aan en vertaald naar de drie gebieden Noord-, Midden- en Zuid-Limburg.

Regiovisies met eigen accenten

De regiovisies zijn in nauwe samenwerking met partners uit de regio's opgesteld. Zij volgen dezelfde hoofdstructuur maar houden elk een eigen indeling aan voor wat betreft de opgaven per regio. Alhoewel de eindredactie bij de Provincie Limburg ligt, zijn de gekozen accenten met en door de regio gekozen. Hierdoor verschillen de regioteksten wat betreft onderwerpen en detaillering.

Vormgeving van deze Omgevingsvisie

We maken in dit document gebruik van tekstwolkjes. De twee varianten die we gebruiken hebben elk hun eigen betekenis en bron.

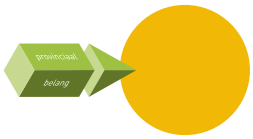

Door het document heen worden provinciale belangen genoemd. Deze staan bij deel A op het voorblad van de themahoofdstukken en zijn te herkennen aan de cirkel met pijl. In deel B staan de provinciale belangen in de tekst benoemd.

Voor de Omgevingsvisie is een participatietraject Toekomst van Limburg uitgevoerd (zie het hoofdstuk Verantwoording Omgevingsvisie). In dit traject is naar de mening van Limburgers gevraagd over allerlei onderwerpen. Enkele voorbeelden en veelvoorkomende antwoorden hieruit zijn weergegeven in de blokjes met pijl. Hetzelfde geldt voor andere relevante onderzoeken, zoals het Koopstromenonderzoek Limburg en Dear Euregio.

1. Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving

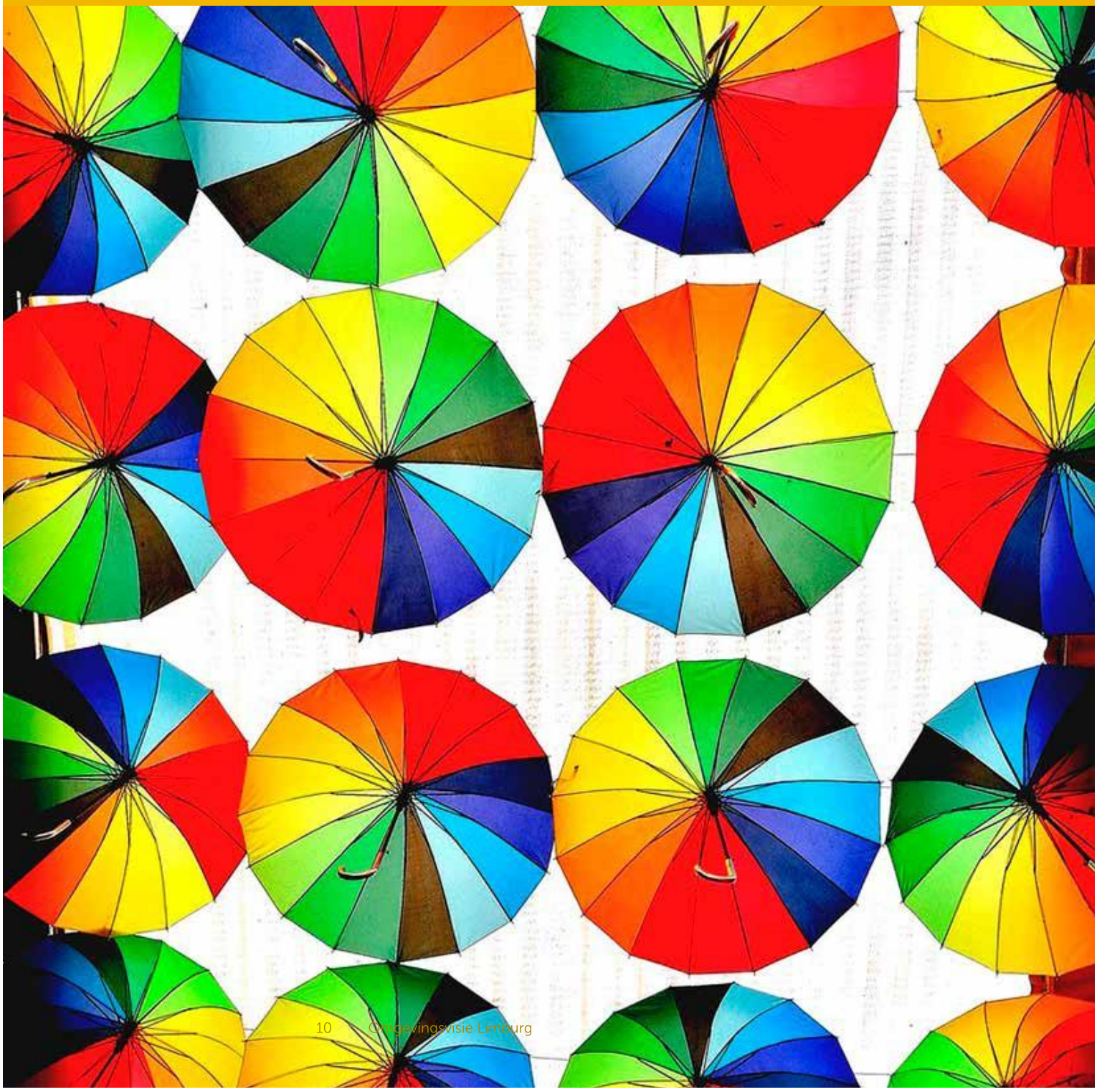

Limburg is een prachtige provincie, gelegen tussen de metropoolregio's van de Randstad, de Vlaamse Ruit en het Ruhrgebied, met veel grensoverschrijdende natuurgebieden. Veranderingen in de demografie en het klimaat, trends als individualisering en globalisering, maar ook technologische innovaties maken dat de Limburgse samenleving, de fysieke leefomgeving en de economie de komende decennia blijven veranderen. Ook grote transities, zoals die op het gebied van energie, de landbouw, smart mobility en circulaire economie zullen leiden tot grote veranderingen van de fysieke leefomgeving. Zowel in stedelijk als landelijk gebied.

Bovengenoemde trends en ontwikkelingen bieden onze provincie kansen maar stellen ons ook voor diverse uitdagingen. We verdelen die in een drietal hoofdopgaven.[1]

1. Een aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving
   a. in stedelijk c.q. bebouwd gebied
   b. in landelijk gebied
2. Een toekomstbestendige, innovatieve en duurzame economie; inclusief landbouwtransitie
3. Klimaatadaptatie en energietransitie

Hoewel dit opgaven zijn die Limburg-breed spelen, verschillen de accenten per gebied en per sector. Deze accenten worden in deze Omgevingsvisie weergegeven.

Deze Omgevingsvisie voor 2030-2050 is geschreven vanuit de realiteit en de kennis die we hebben in het jaar 2020. Veranderingen en nieuwe ontwikkelingen volgen elkaar echter in een snel tempo op en lijken zich steeds sneller te voltrekken. De wereld is constant in beweging en de kijk op 2030-2050 kan over een bepaalde tijd door nieuwe ontwikkeling en inzichten nieuwe kansen laten zien. Zo is in 2020 door het coronavirus duidelijk gebleken dat er onvoorspelbare zaken gebeuren die grote invloed hebben op onze leefomgeving. Het vraagt ons om op een andere, wellicht meer flexibele wijze naar de toekomst te kijken. Ook het belang van de verbinding tussen de fysieke leefomgeving en veiligheid en gezondheid is hierdoor nogmaals benadrukt. De Omgevingsvisie Limburg is opgesteld in de periode waarin de invloed van deze pandemie ook voor Limburg zichtbaar werd. Het is in deze fase nog te vroeg om een compleet overzicht van de lange termijn effecten te hebben en volledig mee te kunnen nemen in dit document. Echter, de Omgevingsvisie is een dynamisch document met een modulair karakter. Na vaststelling kan het dan ook op onderdelen worden geactualiseerd en qua koers worden bijgestuurd. Zo kunnen de eventuele gevolgen van deze en andere onvoorziene en nieuwe ontwikkelingen altijd een plek krijgen en worden aangepast aan de realiteit die dan bestaat (zie ook het hoofdstuk Van doorwerking naar uitvoering).

1 Deze opgaven sluiten aan bij de vier integrale prioriteiten op landelijk niveau zoals deze zijn benoemd in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI):
Ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie; Duurzaam economisch groeipotentieel; Sterke en gezonde steden en regio's; en Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied.

1.1 Een aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving

Ontwikkelingen op het gebied van demografie, klimaat, energie en economie hebben impact op de samenleving. Ingewikkelde maatschappelijke uitdagingen en de decentralisaties binnen de overheid vragen om andere manieren van samenwerking tussen verschillende overheidslagen en burgers.

De meeste inwoners van Limburg zijn prima in staat hun eigen toekomst vorm te geven. Tegelijkertijd blijkt het niet voor alle Limburgers mogelijk om actief en ondernemend in het leven te staan of aansluiting te houden bij de kansen en ontwikkelingen die zich voordoen. Limburg scoort lager dan de rest van Nederland op het gebied van onder meer (arbeids)participatie, onderwijs en gezondheid.[2] Het verder versterken van zelfredzaamheid, samenredzaamheid en gelijke (ontwikkel)kansen voor verschillende bevolkingsgroepen is daarom een belangrijk aandachtspunt.
De samenstelling van de bevolking en het aantal huishoudens verandert.[3] Nieuwe prognosecijfers voor bevolking en huishoudens laten een afvlakking van de eerder voorspelde bevolkingsdaling zien. Voor de korte termijn is er in Limburg sprake van stabilisatie van de bevolkingsomvang; de voorspelde bevolkingsomvang in 2030 is nagenoeg gelijk aan die van 2020. Het aantal huishoudens groeit tot 2031. Op de langere termijn wordt er echter wel een bevolkingsdaling voorspeld. Voor het jaar 2050 zal er een daling ten opzichte van 2020 zijn van ongeveer 45.000-115.000 inwoners. Het aantal huishoudens neemt vanaf 2031 af tot het aantal dat gelijk is aan 2020. Deze ontwikkelingen hebben hun weerslag op de fysieke leefomgeving. In stedelijk gebied heeft dit een andere uitwerking dan in het landelijk gebied.

"Ik wil meer (basis) voorzieningen , zoals goede infrastructuur, winkels, horeca en supermarkten in de buurt."

a. Een sociaal, gezond en veilig bebouwd gebied
Zowel in de stedelijke centra als in de landelijke kernen liggen er diverse uitdagingen. In stedelijke centra heeft dit met name te maken met de versterking van de stedelijkheid, in de landelijke kernen met het behoud van de leefbaarheid. Limburg is rijk aan volkscultuur en tradities en heeft een rijk verenigingsleven. Hoewel sociale verbanden zoals verenigingen vroeger vanzelfsprekend waren, staan deze nu steeds meer onder druk. Er zijn daarnaast uitdagingen op het gebied van de verbetering en verduurzaming van de woningvoorraad, de toegankelijkheid, beschikbaarheid en bereikbaarheid van voorzieningen en het klimaatbestendig maken van de bebouwde omgeving. Ook kent het bebouwd gebied opgaven met betrekking tot de arbeidsmarkt en ruimte voor bedrijvigheid.

b. Een aantrekkelijk, gezond en veilig landelijk gebied
Limburg kent een uniek landschap en prachtige natuurgebieden. Dit is niet vanzelfsprekend. In het landelijk gebied ligt de nadruk op uitdagingen die te maken hebben met onder meer klimaatadaptatie, de transitie van de landbouw, de inpassing van energie en het zoeken van de balans tussen natuur(behoud), ruimtelijke kwaliteit en het mogelijk maken van ontwikkelingen. Daarnaast zijn schaalvergroting en leegstand van agrarische bebouwing, toeristisch-recreatief (mede)gebruik, biodiversiteit, stikstof en (grond)waterkwaliteit belangrijke thema's.

2 Zie onder meer: Regioprofiel Limburg via Planbureau voor de Leefomgeving; Interactieve Gezondheidskaart van de Volkskrant (2019); Eerste integrale effectmeting Sociale Agenda Limburg 2025.

3 CBS 2019, Etil Progneff2019 update.

Limburg kent een uniek landschap en prachtige natuurgebieden. Dit is niet vanzelfsprekend. In het landelijk gebied ligt de nadruk op uitdagingen die te maken hebben met onder meer klimaatadaptatie, de transitie van de landbouw, de inpassing van energie en het zoeken van de balans tussen natuur(behoud), ruimtelijke kwaliteit en het mogelijk maken van ontwikkelingen. Daarnaast zijn schaalvergroting en leegstand van agrarische bebouwing, toeristisch-recreatief (mede)gebruik, biodiversiteit, stikstof en (grond)waterkwaliteit belangrijke thema's.

Uitdagingen op het gebied van veiligheid en gezondheid lopen hier als een rode draad doorheen in zowel bebouwd als landelijk gebied. Wat betreft de veiligheid speelt de ondermijnende criminaliteit, mede in relatie tot de grensligging van Limburg, een rol. Wat betreft gezondheid is de uitdaging de achterstand die Limburg heeft in te lopen en de regionale en lokale verschillen die zich ruimtelijk uiten aan te pakken.[4]

1.2 Toekomstbestendige, innovatieve en duurzame economie

Limburg kent prachtige innovatieve bedrijven en een breed MKB-pallet dat de Limburgse economie draagt. Het Limburgse onderwijs scoort op vele fronten prima en veel scholen in Limburg weten te vernieuwen. Limburg kent daarbij ook enkele structurele uitdagingen die aandacht vragen.

Tot 2020 groeit het aantal banen in Limburg. De welvaart en het gemiddelde opleidingsniveau nemen toe, maar niet voor iedereen. Hoewel de werkloosheid gelijk is aan het landelijk gemiddelde (peildatum 2019, 3e kwartaal), is de bruto participatiegraad in Limburg relatief laag. In sectoren als de bouw, horeca en toerisme, zorg en ICT wordt een krapte op de arbeidsmarkt ervaren. Demografische ontwikkelingen maken dat de beroepsbevolking slinkt en het aantal ouderen toeneemt. Een bijzonder punt van zorg is de groeiende maatschappelijke tweedeling die zich ook fysiek uit in de vorm van de ruimtelijke concentratie van kwetsbare groepen.[5]

Samen met het verhogen van de arbeidsparticipatiegraad en het aantrekken van internationale werknemers kunnen ontwikkelingen als digitalisering, robotisering en automatisering het tekort aan arbeidskrachten – onder meer als gevolg van demografische ontwikkelingen – tegengaan. Deze ontwikkelingen bieden kansen, maar tegelijkertijd verliezen we hierdoor banen in sectoren waar geen krapte heerst. Door alle technologische ontwikkelingen veranderen banen en ontstaan er nieuwe banen waarvoor andere vaardigheden nodig zijn.

De transitie naar een circulaire economie - een randvoorwaarde voor het behoud van welvaart en welzijn - betekent voor alle economische sectoren een omschakeling in productie- en logistieke processen. Uitdagingen hierbij zijn onder meer: de optimalisatie van de inzet van energie en grondstoffen, ketensamenwerking en het sluiten van kringlopen, en het zoeken naar andere productieprocessen en verdienmodellen.

4 Zie onder meer: Interactieve Gezondheidskaart van de Volkskrant (2019); "Veerkracht in het corporatiebezit" (Aedes).

5 Zie onder meer: Interactieve Gezondheidskaart van de Volkskrant (2019); "Veerkracht in het corporatiebezit" (Aedes).

De economie van Limburg ‘als meest internationale provincie’ is ingebed in een sterke Europese regio met veel koopkracht, arbeidspotentieel, innovatieve bedrijven, sterke kennisinstituten en een goed leef- en vestigingsklimaat. De basis voor grensoverschrijdend denken en handelen van Limburgers wordt gelegd in het verenigingsleven en in ons onderwijs. Administratieve en culturele grensbarrières maken dat de voordelen van deze ligging toch nog niet volledig worden benut. Kansen en uitdagingen hierbij zijn onder meer: het vergroten van grensoverschrijdende samenwerking, het harmoniseren van sociaal-economische spelregels, het verbeteren van (grensoverschrijdende) bereikbaarheid en aansluiting op de (inter)nationale energiehoofdstructuur en digitale netwerken.

1.3 Klimaatadaptatie en energietransitie

Klimaatverandering vergroot de kans op overstromingen en wateroverlast, hittegolven en hittestress en langdurige perioden van droogte. Dit brengt uitdagingen en veiligheidsoverwegingen, maar ook kansen met zich mee. Bijvoorbeeld het koppelen van thema's. Deze klimaatontwikkelingen hebben invloed op onze voedselvoorziening, de leefbaarheid, gezondheid en de natuur.

Ook verandert de komende jaren de energievoorziening in Nederland fors. Deze energietransitie zal ook een grote impact hebben op de woon- en leefomgeving in Limburg. Energiebesparing in industrie, landbouw, woningen en mobiliteit én het accommoderen van de ruimtevraag voor de opwekking van duurzame energie, zoals zonne- en windenergie, zijn hierbij uitdagingen met impact op de omgeving. Daarnaast liggen er uitdagingen in onder meer het zoeken van de balans tussen de winning van geothermie en aardwarmte en de bescherming van de grondwaterkwaliteit, het benutten van restwarmte, het energieneutraal maken van de bebouwde omgeving en de beschikking over infrastructuur voor transport en opslag van energie. Haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak zijn hierbij belangrijke randvoorwaarden.

2. Toekomstbeeld 2030 – 2050

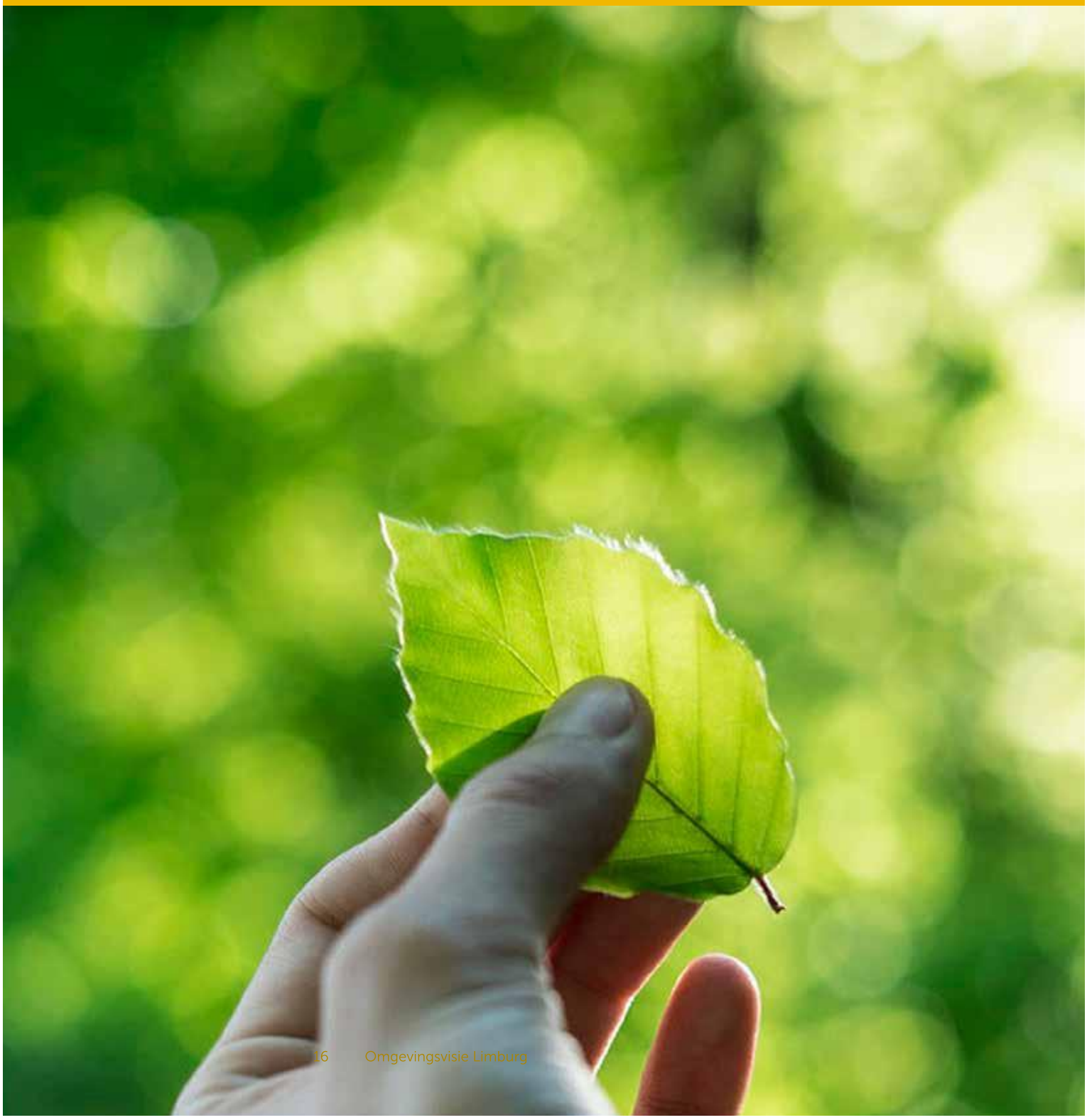

Limburg ligt in het sterk verstedelijkte Noordwest-Europa, te midden van grote bevolkingsconcentraties zoals de Randstad, Brabantstad, de Vlaamse Ruit inclusief Brussel en het Rijn/Ruhrgebied inclusief Keulen, Bonn en Düsseldorf. In een zone van 100 km rondom onze provincie wonen 30 miljoen mensen. Limburg is stevig ingebed in euregionaal verband: via goede verknoping van infrastructuren, door sociale en economische banden én door bestuurlijke samenwerking. Door een goede structuur van informatievoorziening en overleg over veranderingen in beleid en regelgeving voorkomen we problemen in het vrije verkeer en het gebruik van voorzieningen, diensten, goederen en personen. Dit is een doorlopend proces dat maakt dat we onze positie als Euregio gezamenlijk verder versterken.

Limburg is een regio die haar inwoners goede omstandigheden biedt om te leven, leren, wonen en werken. Onze provincie kent een goed vestigingsklimaat met een sterke sociale cohesie en uitstekende omgevingskwaliteiten. Dit betekent onder meer dat Limburg welvaart, welzijn en een gezonde, leefbare en veilige leef- en woonomgeving biedt voor alle mensen in Limburg . De leefomgeving in zowel stad als dorp als in het landelijk gebied is niet alleen aantrekkelijk, veilig en gezond, maar biedt ook plaats aan een duurzame energievoorziening, voorzieningen voor het opvangen van wateroverlast en voldoende groen om hittestress tegen te gaan. Dit alles is niet vanzelf gegaan. De uitdagingen zoals in het vorige hoofdstuk verwoord, zijn opgepakt door overheden, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en inwoners: samen en ieder vanuit zijn eigen kracht.

Limburg heeft een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Alle mensen Limburg kunnen wonen in een zelf gekozen woning en woonomgeving (die past bij hun mogelijkheden en levensfase) waar ze zich thuis voelen. De inrichting van de leefomgeving stimuleert bewegen, sporten, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl en draagt bij aan de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van de inwoners van Limburg in een kwetsbare positie en aan het verbeteren van hun participatie in de samenleving. Limburg heeft een sterkte culturele basisinfrastructuur, cultureel erfgoed wordt behouden en (her)gebruikt) en Limburg kent een ruim, divers, bereikbaar en toegankelijk aanbod aan kwalitatief goede sport- en cultuurvoorzieningen in de hele provincie.

Steden en dorpen hebben een gecoördineerde, organische transformatie doorgemaakt door het waar nodig aanpassen/herschikken van onder meer woningen, winkels, kantoren, werklocaties, vervoers-, nuts-, cultuur- en onderwijsvoorzieningen met respect voor de monumentale en identiteitsbepalende onderdelen.

De stedelijke gebieden, en de daarmee samenhangende werklocaties, van Maastricht, Parkstad, Westelijke Mijnstreek, Roermond, Weert, Venlo en Venray hebben door een goede onderlinge samenwerking een centrale rol bij de ontwikkeling van Limburg als geheel. Het samenhangend stedelijk netwerk - het daily urban system - van deze stedelijke gebieden loopt over lands- en provinciegrenzen heen, bijvoorbeeld Weert-Eindhoven, Venlo-Duisburg, Parkstad-Aken en Maastricht-Hasselt en Luik. Hierbij is Limburg aangesloten op internationale infrastructurele en vervoersnetwerken: smart mobility, weg, rail, water, luchtvaart, energie, (buis-)leidingen én digitaal. De stedelijke centra en de grote productie- en logistieke locaties zijn goed ontsloten en verbonden met deze internationale infrastructuren.

Samen met ondernemers, onderwijs en overheden is en wordt invulling gegeven aan de doorontwikkeling naar een duurzame, circulaire en inclusieve economie. Dankzij een sterk adaptief vermogen van ondernemingen, zowel van het midden en klein bedrijf (MKB) als de multinationals, maken sectoren als de (maak-)industrie, agrofood-complex, logistiek, vrijetijdseconomie en zorg grote technologische en digitale veranderingen door.

Limburg is voor de energievoorziening van haar bedrijvigheid, waaronder Chemelot, grotendeels aangewezen op de aanlevering van energiedragers van elders via robuuste (inter)nationale energienetwerken. Duurzame energieopwekking is in Limburg geïntegreerd in steden, dorpen en enkele grootschalige productielocaties in Limburg. De hele samenleving en het bedrijfsleven zijn succesvol getransformeerd naar een meer circulaire economie.

De overgangen tussen bebouwde gebieden en het landelijk gebied zijn optimaal ingericht voor stads(kringloop)landbouw, recreatie, natuur- en landschapsbeleving en klimaatadaptieve voorzieningen.

De grondwaterlichamen worden goed beschermd en gereserveerd voor de drinkwatervoorziening. De beekdalen hebben een klimaatadaptieve functie. Zij zijn ingericht op het voorkomen en opvangen van wateroverlast in perioden van hoge neerslag. Maar ze zijn ook ingericht als waterreservoir in het kader van het verminderen van watertekorten in periode van droogte. Er is meer ruimte voor water, klimaatbossen, natuurgerichte vormen van landbouw en vrijetijdseconomie.

Het Natuurnetwerk Limburg[6] en de daarbinnen gelegen Natura 2000-gebieden hebben een meer robuust karakter gekregen. Zij hebben een sterkere onderlinge verbinding, en mede door de multifunctionele overgangszones rondom het Natuurnetwerk, is er ook een verbetering van goede instandhoudingscondities voor de biodiversiteit.

Kringlooplandbouw bepaalt in belangrijke mate het grondgebruik in het landelijk gebied van Noord- en Midden-Limburg buiten de groenblauwe mantel[7] - vooral beek- en rivierdalen en verbindingszones van natuurgebieden - en het Natuurnetwerk Limburg. De balans met de omgeving - water, bodem, lucht, mens en natuur - is hersteld. In het Beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg, tevens onderdeel van het Drielandenpark, blijven de omgevingskwaliteiten zoals grondwater, watersystemen, natuur, bodem, rust en het landschap en het erfgoed belangrijk. Zij gaan hand in hand met de ontwikkeling van de landbouw, vrijetijdseconomie en dorpen.

6 Natuurnetwerk Limburg: voorheen Goudgroene Natuurzone
7 Groenblauwe mantel: voorheen Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone

3.
Limburgse principes en algemene zonering

3.1 De Limburgse principes

De Omgevingswet gaat uit van het zoeken naar de balans tussen het beschermen én benutten van de fysieke leefomgeving waarin we leven, wonen, werken, leren en onze vrije tijd besteden. De Omgevingsvisie is geen blauwdruk voor de toekomst. Bij (nieuwe) ontwikkelingen kunnen we nog keuzes maken. Daarbij kiezen we voor maatwerk en houden we rekening met het karakter en mogelijkheden van een gebied en de afweging van belangen op lokale schaal. Als we afwegingen maken, doen we dat op basis van de onderstaande Limburgse principes.[8]

We streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving

Wij zijn er voor alle mensen in Limburg en streven naar een inclusieve, open en participatieve samenleving, waarin iedereen mee kan doen. Nadrukkelijk ook de (sociaal) kwetsbare groepen in de samenleving. We willen voor alle mensen in Limburg een gezond en veilig leefklimaat. Fysieke opgaven zijn onlosmakelijk verbonden met de sociaaleconomische-, veiligheids- en gezondheidssituatie van de inwoners. Bij ontwikkelingen houden we aan de voorkant rekening met deze aspecten. Dit betekent ook dat gebieden zodanig worden ingericht en ontsloten dat zij mensen uitnodigen tot ontmoeten, recreëren en maatschappelijke betrokkenheid. Dit sluit aan bij het gedachtegoed van Positieve Gezondheid.

De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal

Als we ruimte bieden aan nieuwe ontwikkelingen of oplossingen zoeken voor maatschappelijke vraagstukken, vertrekken we vanuit gebieds- en cultuurkenmerken zoals het historisch perspectief, landschap en erfgoed. We streven naar het behoud van deze kenmerken en de identiteit van het gebied. Het resultaat is vaak een gebiedsgerichte aanpak, met ruimte voor maatwerk, die de basis vormt voor samenwerking met andere partijen en initiatiefnemers.

Meer stad, meer land

Limburg kent verstedelijkte en landelijke gebieden. Deze maken deel uit van een grensoverschrijdend netwerk van steden en landschappen. We willen de variatie in gebieden koesteren en zetten zowel in op duurzame verstedelijking als op de transitie van het landelijk gebied. Dit houdt in dat we steden en dorpen compact houden en stedelijke functies daar concentreren. Nieuwe stedelijke ontwikkelingen horen in principe thuis in bestaand bebouwd gebied. We ontwikkelen landelijke gebieden juist als tegenhanger van de drukkere stedelijke gebieden.

In het laatste onderdeel van dit hoofdstuk volgt de ‘algemene zonering’ met daarin een overzicht en nadere beschrijving van de diverse gebieden. Hier wordt een globale indicatie gegeven van de verschillen in karakteristieken en ontwikkelingen van de diverse typen van bebouwde gebieden en landelijke gebieden.

8 De principes sluiten aan bij de afwegingsprincipes uit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelen die de Verenigde Naties in 2015 (als Sustainable Development Goals (SDG’s)) hebben vastgesteld.

We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds

Bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen zetten we in op duurzame ontwikkeling. We gaan voor sociaal-economische ontwikkeling die tegemoet komt aan de behoeften van de huidige generatie zonder dat we vraagstukken afwentelen. Het afwentelen van vraagstukken naar toekomstige generaties, andere regio's binnen of buiten Limburg en naar specifieke groepen in de samenleving voorkomen we zoveel mogelijk. Onze grondhouding is: benut kansen en los de problemen van vandaag hier en nu op. Voorkom dat ingrepen resulteren in schade of verontreiniging op een later moment en voorkom dat baten en lasten onevenredig worden verdeeld. In lijn met de Omgevingswet gaan wij in de Omgevingsvisie uit van het voorzorgsbeginsel, het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron bestreden moeten worden en het beginsel dat de vervuiler betaalt.

Hierbij gaat het ook om een evenwichtige ontwikkeling van mens (people), omgeving (planet) en welvaart (prosperity). In onze afwegingen betrekken we naast de impact op mens, economie en welvaart ook de impact op de omgeving en het milieu. Dit houdt in dat we zorgvuldig omgaan met onze fysieke ruimte en milieuruimte, boven-gronds én ondergronds, dat we zoveel mogelijk streven naar mogelijkheden voor functiecombinaties (meervoudig ruimtegebruik zowel kwalitatief en kwantitatief, ook in de tijd) en dat we bestaande functies zoals infrastructuur, openbaar vervoer, voorzieningen of gebouwen optimaal benutten.

Dit alles geldt ook voor het omgaan met afvalstoffen en natuurlijke voorraden zoals grondstoffen, fossiele brandstoffen en water. We dringen de onnodige vraag terug door afvalpreventie en energiebesparing, zetten in op hernieuwbare grondstoffen en sluiten kringlopen met behulp van een circulaire economie. We gaan zorgvuldig om met onze archeologie en geologie.

In onze afweging bij vervolgbesluiten zullen wij altijd het belang van de fysieke leefomgeving c.q. het brede milieubelang volwaardig en integraal meewegen. Integraal betekent ons inziens betrekking hebbend op alle terreinen van de fysieke leefomgeving. Concreet betekent dit dat wordt ingegaan op de samenhang tussen (programma's inzake) ruimte, water, milieu, natuur, landschap, economie, energie, land- & tuinbouw, verkeer & vervoer, infrastructuur, cultureel erfgoed en gezondheid. Het nog op te stellen provinciaal monitoringssysteem zal hier op aansluiten.

Procesmatige uitgangspunten

Naast bovenstaande inhoudelijke principes, hanteren we de volgende procesmatige uitgangspunten voor de uitvoering en samenwerking met onze partners:

- de maatschappelijke opgaven en kansen staan centraal;
- (grensoverschrijdende) samenwerking, participatie en eigenaarschap;
- we werken gebiedsgericht;
- we werken adaptief aan de opgaven;
- we werken als één overheid.

Deze uitgangspunten worden beschreven in het hoofdstuk 'Van doorwerking naar uitvoering'.

3.2 Algemene zonering

Van oudsher zetten we in op het zo compact mogelijk houden van steden en dorpen en het versterken van de vitaliteit, kwaliteit en internationale concurrentiekracht van zowel de uitdijende verstedelijkte gebieden als het landelijke gebied. Hierbij hebben we speciale aandacht voor veiligheid, bereikbaarheid en sociaal-maatschappelijke voorzieningen. De thema's duurzaamheid, gezondheid en klimaatadaptatie zijn hier de laatste jaren aan toegevoegd. Daarnaast is er steeds meer belangstelling voor de wisselwerking met de ondergrond en de kwaliteit van de stad-land zones, de overgangsgebieden van stad naar land. Transformaties van oudere delen van het bebouwd gebied gaan de komende decennia een belangrijke rol vervullen.

Het toekomstbeeld voor Limburg kan worden gevangen in een indicatieve zonering. Die zonering bouwt voort op de 'tijdloze' karakteristiek van de ondergrond; de geomorfologie en het watersysteem, en de typering en ontwikkeling van het ruimtegebruik in deelgebieden binnen Limburg in de afgelopen decennia. Het geformuleerde beleid in deze Omgevingsvisie leidt niet tot aanpassingen van de begrenzing in de bestaande indicatieve kaartbeelden. De Omgevingsvisie is een visie in tekst en bevat geen specifiek kaartmateriaal. De begrenzingen van de zoneringen en andere werkingsgebieden die voortkomen uit de Limburgse principes en de uitwerkingen in de thema's in deze Omgevingsvisie, zullen verankerd worden in het kaartmateriaal behorende bij de Omgevingsverordening Limburg. Daarna dienen deze tevens ter ondersteuning voor deze visie. De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijke omgevingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen (onder de Omgevingswet: omgevingsplannen) heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Hoofdtype	Categorie
Landelijke gebieden	Groenblauwe mantel[9]
	Natuurnetwerk Limburg (inclusief Natura 2000-gebied)[10]
	Buitengebied
Bebouwde gebieden	Stedelijk gebied
	Stedelijk centrum
	Landelijke kern
	Werklocaties
Infrastructuren	(Inter)nationale weg
	Provinciale weg
	(Inter)nationale spoorweg
	(Inter)nationale waterweg
	(Lucht)haven
	(Inter)nationale leidingstrook

9 Voorheen: Bronsgroene landschapszone en de Zilvergroene natuurzone.

10 Voorheen: Goudgroene natuurzone.

Deze categorieën van gebieden vormen een mozaïek van aan elkaar grenzende zones die onderling een sterke samenhang en wisselwerking hebben. Die wisselwerkingen komen in de navolgende themahoofdstukken aan de orde. Hier volstaan we met een korte karakterisering van de bovenstaande gebiedscategorieën.

Groenblauwe mantel

Het Maasdal, de beekdalen en steilere hellingen - voorheen de bronsgroene landschapszone en zilvergroene natuurzone - vormen samen de circa 36.000 hectaren grote groenblauwe mantel binnen de landelijke gebieden van Limburg. De gebieden liggen als een soort mantel tussen en om het Natuurnetwerk Limburg. Het zijn gebieden waar we goede combinatiemogelijkheden zien voor duurzame vormen van (kringloop) land- en tuinbouw en andere economische functies, vooral door hergebruik van reeds aanwezige monumentale en beeldbepalende gebouwen.

In de Groenblauwe mantel blijft de grondgebonden landbouw de belangrijkste functie en is de agrarische sector tevens de belangrijkste beheerder. Wij bieden mogelijkheden voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer die bijdragen aan de instandhouding en versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten. De focus ligt hier op het versterken van het klimaatadaptieve karakter met meer ruimte voor de beken en Maas, de biodiversiteit en kernkwaliteiten van het landschap.

Op veel plekken zijn in de rivier- en beekdalen in de loop der tijd steden en dorpen tot ontwikkeling gekomen. Die bebouwde gebieden maken geen deel uit van de groenblauwe mantel, maar staan er wel mee in verband.

Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan. Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

Natuurnetwerk Limburg

De Limburgse natuurgebieden, waaronder ook de Natura 2000-gebieden, vormen samen het Limburgse deel van het Natuurnetwerk Nederland. Het Natuurnetwerk Limburg beslaat circa 53.000 hectaren. Het Natuurnetwerk Limburg is gelegen in delen van beekdalen, op hellingen en op veen- en stuifzandgebieden van de hoger gelegen gebieden. Binnen het Natuurnetwerk Limburg wordt ingezet op een goede kwaliteit en bescherming van de natuur met een bijzonder accent op bedreigde Limburgse dier- en plantensoorten. Daarnaast is het bieden van mogelijkheden voor natuurbeleving belangrijk.

De Natura 2000-gebieden (circa 17.000 hectaren) vormen een selectie binnen het Natuurnetwerk Limburg. Hier ligt de absolute nadruk op de natuurwaarden: het zo spoedig mogelijk en verantwoord bereiken van een gunstige staat van instandhouding van de soorten en habitats, waarop de aanwijzing als Natura2000-gebied is gebaseerd. De Natuurbeheerplannen van de 23 Natura 2000-gebieden in Limburg beschrijven wat daarvoor nodig is. Vanuit de Europa geldt een strenge wet- en regelgeving die gericht is op beheer en bescherming van de natuurwaarden. We werken onder andere via het Aanvalsplan Stikstof aan het verbeteren van de omgevingskwaliteit van de Natura 2000-gebieden.

Buitengebied

Het buitengebied betreft de landelijke gebieden op de Zuid-Limburgse plateaus en op de hogere zandgronden in Noord- en Midden-Limburg, samen zo'n 85.000 hectaren groot. Vergeleken met Noord- en Midden-Limburg zijn er in Zuid-Limburg minder mogelijkheden voor intensieve vormen van grondgebruik op de plateaus. Dit komt door de aard van de ondergrond en de aanwezige omgevingskwaliteiten. Op de hogere zandgronden van Noord- en Midden-Limburg is, rekening houdend met de natuurlijke omstandigheden en de ruimteclaims vanuit verschillende transitieopgaven, een breed scala aan grondgebruiksvormen mogelijk.

Stedelijk gebied

Het stedelijk gebied omvat de bebouwde gebieden van de Westelijke Mijnstreek, Heerlen, Brunssum, Landgraaf en Kerkrade en de steden Maastricht, Venlo, Roermond, Weert en Venray. Hier vind je een breed scala aan locaties met functies zoals wonen, winkels, scholen, voorzieningen, wegen en openbare ruimte. De zorg voor een goede kwaliteit van de leefomgeving en een goede bereikbaarheid zijn hier belangrijke uitgangspunten. Het is belangrijk dat onder meer in de overgangsgebieden stad-land wordt ingespeeld op ruimte voor klimaatadaptatie via het watersysteem en de groenvoorzieningen.

Stedelijk centrumgebied

Met stedelijk centrumgebied bedoelen we de centra van de steden Maastricht, Sittard, Heerlen, Venlo, Roermond, Weert en Venray. Behoud en versterking van de vitaliteit van de stedelijke centrumgebieden is hier het uitgangspunt. De centra zijn belangrijke ontmoetingsplaatsen. Een levendig karakter met internationale allure, een sterke menging van functies en een uitstekende bereikbaarheid zijn belangrijk. De ontwikkeling van wonen, bedrijfsruimten, leefbaarheid, regionale voorzieningen, (sociale) veiligheid en gezondheid, openbare ruimte, klimaatadaptie en energie moeten in de centrumgebieden in samenhang benaderd worden.

Landelijke kern

De leefbaarheid en vitaliteit van de kernen in het landelijk gebied is belangrijk. Een aantal kernen vervult op sommige terreinen een regionale verzorgende functie met onderwijs, zorg, cultuur, winkels, en werklocaties. De zorg voor een goede kwaliteit van de leefomgeving en een goede bereikbaarheid zijn hier belangrijke uitgangspunten.

Werklocatie

De beschikbaarheid en kwaliteit van vestigingsmilieus voor het bedrijfsleven is essentieel voor de economische basis van de provincie. Er is sprake van een grote variatie aan vestigingsmilieus, uiteenlopend van grote logistiek-industriële terreinen tot aan campussen, kantoorlocaties en woonboulevards.

Infrastructuren

Verbindingen tussen gebieden én aansluiting op internationale infrastructuren is van groot belang. Het gaat om een veelheid aan ‘verbindingen’ en het slim gebruik daarvan. Denk hierbij aan onder andere wegen, spoorwegen, vaarwegen, (lucht) havens, (buis)leidingen, straalverbindingen en digitale verbindingen.

4.
Provinciaal belang

De overheid richt zich op het algemeen belang: datgene wat voor het welzijn van de bevolking in zijn geheel nuttig, gewenst of nodig is. Het Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten werken als gezamenlijke overheid aan dat algemene belang. Wij hebben als Provincie speciale aandacht voor het algemeen belang van onze bevolking en het bedrijfsleven.

Binnen de overheid richten we ons op onze kerntaken. Daarnaast pakken we autonoom taken op.

Het begrip 'provinciaal belang' is niet nader afgebakend in de Omgevingswet. In de Memorie van Toelichting worden wél enkele voorbeelden van provinciale belangen genoemd.

Aan de hand van de volgende criteria bepalen wij het provinciaal belang:

- er is sprake van de uitvoering van één of meerdere kerntaken van de Provincie;
- er is sprake van een gemeentegrensoverschrijdende/(boven)regionale problematiek;
- er is sprake van een algemeen belang voor de bevolking, de omgevingskwaliteit of het bedrijfsleven in de provincie Limburg.

Deze criteria gelden zowel afzonderlijk van elkaar als in combinatie.
In de thematische en gebiedsgerichte paragrafen wordt aangegeven wat de provinciale belangen zijn en hoe wij onze rol en instrumentarium gaan inzetten bij zaken waar sprake is van ruimtelijke impact en impact op de omgevingskwaliteit. De Provincie oefent haar taken en bevoegdheden dus uit als dat nodig is met het oog op het provinciaal belang, als dat belang niet doeltreffend en doelmatig kan worden behartigd door gemeente of waterschap, of als dat bij wet is bepaald. Er moet sprake zijn van een belang dat de belangen van de betreffende gemeenten overstijgt (Memorie van Toelichting behorende bij de Omgevingswet).[11] De in deze visie geformuleerde belangen en ambities vloeien voort uit bestaand beleid en bevatten geen financiële consequenties. De inzet van financiële middelen is of wordt bepaald in provinciale beleidskaders en programma's.

11 Kamerstuk 33962, nr.3

Deel A - Thematische visies

5.
Wonen en leefomgeving

5.1 Wat is de opgave?

Op het gebied van wonen en leefomgeving liggen regionaal bepaalde uitdagingen én kansen. Limburg scoort op het punt van besteedbaar inkomen, arbeidsparticipatie, sociale contacten en vertrouwen en gezondheid beduidend slechter dan het Nederlands gemiddelde[12]. Daarom kijken we met ons beleid voor wonen niet alleen naar de woonbehoefte en de kwaliteit en betaalbaarheid van de woning én de woon- en leefomgeving, maar kiezen we voor een bredere aanpak. We hebben de ambitie om de brede welvaart van de Limburger te verbeteren. Daarbij zien we ook kansen om een bijdrage te leveren aan de klimaat-, energie-, verduurzamings-, ruimtelijke en mobiliteitsopgaven die er voor de woningmarkt en in de bebouwde omgeving liggen. We bezien daarbij ook de woningmarktontwikkelingen in gebieden grenzend aan Limburg (nationaal en internationaal).

De woningbehoeften van de Limburgers veranderen. Daarom kiezen wij voor een goed doordacht, flexibel beleid op hoofdlijnen. Hiermee spelen we in op de huidige opgaven én de te verwachten uitdagingen in de toekomst. De woonbehoeften van onze inwoners zijn hierbij leidend.

Wonen

De grootste opgave op korte en middellange termijn zit in het toekomstgeschikt maken van de verouderde en niet-courante bestaande woningvoorraad. Conjuncturele ontwikkelingen en migratiestromen beïnvloeden vraag en aanbod op de woningmarkt. Daarnaast zien we dat de woonvraag verandert waardoor het woningaanbod niet altijd aansluit op de vraag. Daardoor is er op korte termijn een vraag naar woningen voor specifieke doelgroepen en lokaal een overschot aan incourante plannen en woningen. Voor zover (harde en zachte) planvoorraad voorziet in de mogelijkheid om woningen te bouwen waar niet langer behoefte aan is, zal de Provincie in overleg met

12 Zie onder meer: Regioprofiel Limburg via het Planbureau voor de Leefomgeving.

de gemeenten onderzoeken hoe deze planvoorraad aangepakt kan worden. Hiertoe is reeds in POL2014 een oproep gedaan aan gemeenten, die Limburgbreed nog niet het gewenste resultaat heeft opgeleverd. Het gevolg is dat woningbouwplannen waaraan dringend behoefte bestaat, niet kunnen worden toegevoegd vanwege een te grote voorraad aan niet meer actuele plannen die niet meer aansluiten bij de behoefte.

Volgens de huidige prognoses[13] kunnen we vanaf ongeveer 2030 overschotten in de woningvoorraad verwachten. Lokaal zijn die er nu al of ontstaat dit overschot juist later. Getalsmatig zijn er voldoende woningen en liggen er meer dan genoeg plannen klaar. Kwalitatief gezien zijn dit echter niet overal de juiste woningen en de juiste plannen. Met name in de middenhuur en sociale huur is er een steeds diverser wordende groep mensen aangewezen op nieuwe woon(zorg)concepten. Daarnaast is er behoefte aan passende, en mogelijk tijdelijke, huisvesting voor bijvoorbeeld internationale werknemers, vluchtelingen, statushouders en woonurgenten.

Limburg kent daarnaast een relatief oude, incourante woning- en planvoorraad. Deze woningen moeten toekomst- en levensloopbestendig én verduurzaamd worden. Denk hierbij aan bijvoorbeeld isoleren, het plaatsen van zonnepanelen, woningen van het gas halen. Dit leidt tot sloop- en/of herstructureringsopgaven in centra, buurten, wijken, dorpen en het buitengebied, om daarmee de woningvoorraad up-to-date en passend bij de woonbehoefte te maken. Bovendien dragen we hiermee bij aan het verbeteren van de sociaal-economische en gezondheidssituatie van de inwoners en het voorkomen van segregatie.

"Ik wil betaalbare woongelegenheden, vooral gericht op starters op de woningmarkt en woonvoorzieningen voor ouderen."

De betaalbaarheid van woningen blijft een belangrijk aandachtspunt. Voor sommige doelgroepen nemen de kansen op de woningmarkt af. Dit komt door stijgende huurprijzen en hoge inkomenseisen, lossere arbeidsrelaties, passend toewijzen, hogere studieschulden, strengere hypotheekeisen en weinig doorstroming.

Het succes van de fysieke opgave op de woningmarkt is wat onze ambitie betreft onlosmakelijk verbonden met de sociaal-economische- en gezondheidssituatie van de inwoners in de steden en dorpen en het voorkomen van segregatie. Door het in balans brengen van vraag en aanbod kunnen we een tekort aan woningen voor bepaalde doelgroepen voorkomen. Daarnaast heeft dit een positief effect op ongewenste leegstand met de bijbehorende ondermijnings- en leefbaarheidsproblemen.

13 Zie onder meer: Regioprofiel Limburg via het Planbureau voor de Leefomgeving.

Woon- en leefomgeving

De woonkwaliteit voor mensen is niet alleen afhankelijk van de woning zelf. Ook sociaal-economische omstandigheden, gezondheid, leefbaarheid, het voorzieningenniveau, de bereikbaarheid en een veilige omgeving zijn van belang. Leegstand, criminele activiteiten, ondermijning of verloedering en eenzijdig samengestelde woongebieden hebben invloed op de leefbaarheid en kunnen de kloof in de samenleving vergroten. Gemengde wijken[14] met ruimte voor verschillende leefstijlen dragen bij aan een sterker sociaal weefsel en kunnen bijdragen aan het voorkomen van sociale problemen.
Schone lucht, de nabijheid van groen - ook om hittestress tegen te gaan-, voorzieningen om wateroverlast tegen te gaan bij extreme buien en de kwaliteit van de openbare ruimte dragen bij aan de omgevingskwaliteit.

5.2 Wat is onze ambitie?

Samen met onze partners willen we een voortreffelijke woon- en leefomgeving realiseren; een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Het is belangrijk dat mensen kunnen wonen in een zelf gekozen woning en woonomgeving (die past bij hun mogelijkheden en levensfase) waar ze zich thuis voelen. Dit doen we door toe te werken naar een toekomstbestendige Limburgse woningmarkt met voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek, die waar mogelijk op het juiste moment beschikbaar én betaalbaar zijn.
We faciliteren flexibiliteit op de woningmarkt én stimuleren flexibele woonvormen waardoor we aan de veranderende woonwensen en –behoeften van een diversere groep mensen tegemoet komen in zowel de bestaande bouw als nieuwbouw.
Daarnaast laten we de component 'wonen' méér zijn dan alleen de spreekwoordelijke stenen. Door in samenhang naar woonopgaves te kijken, leggen we op wijk- / buurtniveau de juiste verbindingen tussen sociale en fysieke woonopgaven (wonen, zorg, welzijn en leefbaarheid) en een duurzame, veilige en gezonde leefomgeving met gevarieerde woonmilieus. Daarmee willen we verdere segregatie voorkomen en ruimtelijk sturen door te prioriteren op inbreiding (herstructurering/ herbestemming), conform de principes van de Ladder voor duurzame verstedelijking.
Samen met onze partners willen we een voortreffelijke woon- en leefomgeving realiseren. Dit doen we door toe te werken naar een toekomstbestendige Limburgse woningmarkt met voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek, op het juiste moment beschikbaar en betaalbaar.
Verder is het ten aanzien van het project Ruimte voor Ruimte onze ambitie om de komende jaren samen met gemeenten het project af te ronden door middel van de realisatie van in totaal 900 woningen op planologisch aanvaardbare locaties in het buitengebied. Hiermee worden de in 2001 gemaakte afspraken tussen provincie, de gemeenten in Noord- en Midden-Limburg en Ruimte voor Ruimte Limburg C.V./B.V. niet gewijzigd door de Omgevingsvisie.

14 Onder gemengde wijken wordt verstaan dat wijken een gevarieerd woningbestand kennen (huur en koop in verschillende prijsklassen).

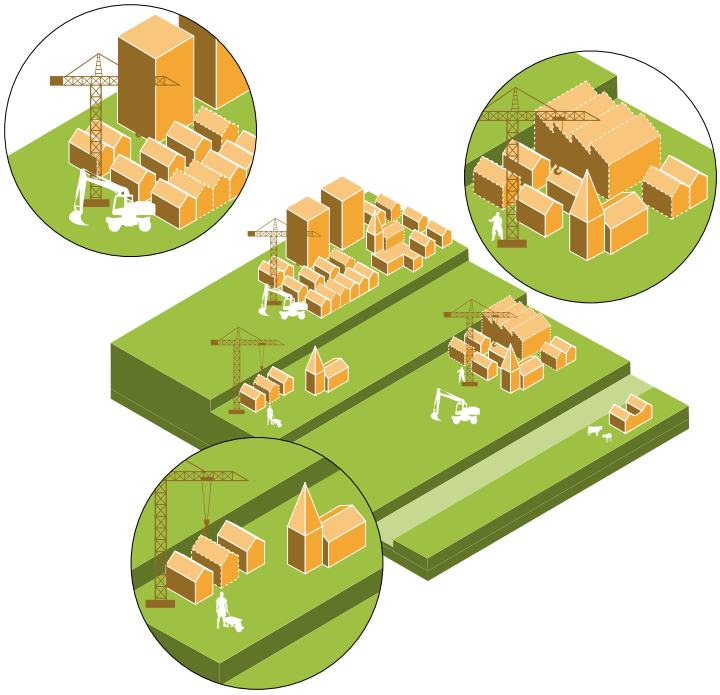

5.3 Waar kiezen wij voor?

- De provinciale Omgevingsvisie is ons richtinggevende kader op hoofdlijnen. Daarnaast maken we nadere uitwerkingen op basis van regionale en lokale woonbehoeften, zoals de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023. Omdat de woonbehoeften veranderen, maar ook omdat er lokale en regionale verschillen zijn in de opgaven ten aanzien van wonen en leefomgeving, zijn deze meer gerichte uitwerkingen in provinciale, regionale en/of gemeentelijke programma's, agenda's en instrumenten noodzakelijk. Zo bieden we flexibiliteit om opgaven gericht op te pakken en bij te sturen.
- Vanuit de wetgever is onze provinciale rol wat betreft dit thema beperkt. Vanwege het brede maatschappelijke belang van de opgave kiezen we voor een agenderende, stimulerende, meesturende en verbindende rol. In hoofdzaak acteren we vanuit toegevoegde waarde, meestal ondersteunend en aanvullend aan die van onze partners en via de inzet van (financieel en juridisch) instrumentarium. Indien nodig zullen we onze provinciale instrumenten inzetten.
- Monitoring als basis voor regionale samenwerking. Provinciale monitoring is belangrijk om de Limburgse en regionale woonopgave voortdurend in beeld te hebben. Op basis daarvan kunnen gemotiveerd provinciale en regionale uitwerkingen voor het beleidsveld wonen worden gemaakt. Daarnaast kunnen de regio's op basis van de monitoringsgegevens hun programmering maken en afstemmen.
- Wij bekijken woningbouwontwikkelingen vanuit een brede maatschappelijke context. Dit vraagt een integrale aanpak van locaties en gebieden in de vorm van herstructurering en transformatie/herbestemming in centra, buurten, wijken, dorpen en het buitengebied. Bij onze keuzes houden we rekening met samenhangende belangen zoals leegstand bij detailhandel, kantoren, maatschappelijk

vastgoed, monumenten, etc. Daarnaast bezien we de woningopgave altijd in samenhang met veiligheid en leefbaarheid. Met het stimuleren van natuurinclusief en circulair bouwen, de verduurzamingsopgave en het levensloopbestendig maken van bestaande en nieuwe woningen vragen we om gebruik te maken van meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaat- adaptieve woonomgeving.

- We vinden het belangrijk dat eerst de kwaliteit van het feitelijk bestaand bebouwd gebied op orde wordt gemaakt. Via het principe van de Ladder voor duurzame verstedelijking benutten we de ruimte in bestaand bebouwd gebied optimaal, zowel kwantitatief als kwalitatief. Dat betekent dat eerst leegstaand vastgoed hergebruikt en herbestemd wordt in lijn met de Limburgse principes. Daarvoor werken we samen met andere beleidsvelden. Wonen is in beginsel alleen maar toegestaan in bestaand bebouwd gebied. Hierop kunnen – tijdelijke – uitzonderingen worden gemaakt in de vorm van flexibele woonvormen. Tijdelijk permanente bewoning toestaan in recreatieparken voor de huisvesting van internationale werknemers en/of woonurgenten voor de duur van maximaal tien jaar en onder (nader te bepalen) voorwaarden als verdienmodel voor toekomstige herontwikkeling of sanering van het park, of het herbestemmen van monumentale bebouwing in het buitengebied zijn hiervan voorbeelden (zie hiervoor ook het hoofdstuk Economie). Deze uitzondering – hoewel niet tijdelijk – geldt ook voor Ruimte voor Ruimte woningen.
- Waar nodig maken wij met ondernemers ruimte voor arbeidsmigratie met leefbare huisvesting voor tijdelijke internationale werknemers en goede integratie van 'nieuwe Limburgers'. Wij helpen gemeenten om op een goede wijze de huisvesting te organiseren waarbij we willen toewerken naar één keurmerk, namelijk het keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF).

6. Veiligheid en gezondheid

6.1 Wat is de opgave?

Gezondheid en veiligheid hebben veel met elkaar te maken; ze vormen een belangrijke verbinding tussen het fysieke en sociale domein. Beide thema's verschillen enigszins van de eerder beschreven onderwerpen en raken naast de wettelijke taken van de Provincie ook aan de autonome taakopvattingen van de Provincie[15]. Uitdagingen op het gebied van veiligheid en gezondheid lopen als een rode draad en verbindende factor door de verschillende thematische opgaven en transities in deze Omgevingsvisie. Ontwikkelingen op het gebied van energie, demografie, klimaat en economie, pandemieën, zoals de COVID-19 pandemie, en plagen, de grote transities, waaronder de energietransitie met zijn nieuwe technieken en technologieën, de transitie naar smart mobility en een transitie naar een circulaire economie, hebben (in)direct invloed op gezondheid en veiligheid. Er liggen echter ook kansen om gezondheid en veiligheid aan de voorkant van deze ontwikkelingen mee te nemen en zo meerwaarde te creëren.[16]

Veiligheid

Ten aanzien van veiligheid valt onderscheid te maken tussen fysieke, externe en sociale veiligheid. Fysieke veiligheid betreft de bescherming of het zich beschermd voelen tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door fysieke bedreigingen. Fysieke bedreigingen ontstaan uit (combinaties van) mechanische, chemische, biologische of fysische gevaren. Het betreft onder andere verkeersveiligheid en hoogwaterveiligheid. Externe veiligheid heeft betrekking op veiligheid op en rond industriële complexen en bij het (bovengronds en ondergronds) vervoeren van gevaarlijke stoffen. Bij sociale veiligheid is sprake van door de burgers ervaren veiligheid in de samenleving. De veiligheidsbeleving van burgers (subjectieve veiligheid) is daar ook van belang. Veiligheid betekent ook het bewust nemen van aanvaardbare risico's. De Limburgse Veiligheidsregio's hebben de risico's in Limburg inzichtelijk gemaakt en geprioriteerd

15 Zie ook het hoofdstuk Provinciale belangen en paragraaf 3 "Waar kiezen we voor"
16 Zie ook het Limburgse principe Streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving..

in het provinciaal risicoprofiel. In hun advisering hanteren zij daarnaast ook de kernwaarden veiligheid.

Limburg wijkt af van het nationale misdaadbeeld. Diverse Limburgse gemeenten staan in de top 10 als het gaat om inbraken, overvallen, diefstal en andere (ondermijnende) activiteiten. Onze provincie is vanwege haar grensligging extra gevoelig voor criminaliteit en ondermijnende activiteiten. De directe en korte vluchtroutes voor criminelen via de buurlanden België en Duitsland, maar ook Luxemburg en Frankrijk, zorgen ervoor dat een grensoverschrijdende aanpak cruciaal is. Een sterke toename van de drugsgerelateerde criminaliteit is steeds vaker zichtbaar in onze wijken en buurten maar ook in het buitengebied. Het grote aantal vrijkomende agrarische gebouwen in het buitengebied draagt daar zeker aan bij. Daarmee komt de leefbaarheid en sociale veiligheid in onze steden, dorpen en buitengebied in het gedrang.

Bij het werken aan een veiligere leefomgeving gaat het onder andere om verkeersveiligheid, hoogwaterveiligheid, het tot een acceptabel niveau terugbrengen van risico's van het werken met en het boven- en ondergrondse vervoer van gevaarlijke stoffen en het continu zo goed mogelijk voorbereid zijn op calamiteiten. De aanpak van opgaven rondom verkeersveiligheid en overstromingsrisico's wordt bij de betreffende thema's besproken. Tot slot is ook externe veiligheid van invloed op de leefbaarheid in buurten en wijken. Zo is risicovolle bedrijvigheid mede bepalend voor de veiligheidsbeleving van burgers en dus voor de ervaren kwaliteit van hun woon- en leefomgeving.

Gezondheid

Naast lichamelijk welbevinden dragen ook de zes pijlers van het gedachtegoed van 'Positieve Gezondheid' - mentaal welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven, sociaal maatschappelijk participeren en dagelijks functioneren – bij aan gezondheid. Als het gaat om gezondheid en participatie dan scoort Limburg op dit moment minder goed dan de rest van Nederland. Hierbij zien we regionale en lokale verschillen. Zuid-Limburg, en dan met name de verstedelijkte gebieden, scoren slecht.[17] De achterstanden zijn hardnekkig en dat zien we terug in alle vijf factoren die centraal zijn gesteld in de effectmeting voor onze Sociale Agenda: (arbeids)participatie, onderwijs, gezondheid, jeugd en sociaal kapitaal. Landelijke studies bevestigen dat beeld: Limburg scoort op het punt van besteedbaar inkomen, arbeidsparticipatie, sociale contacten en vertrouwen en gezondheid beduidend slechter dan het Nederlands gemiddelde.[18] Voor deze opgaven liggen er niet alleen uitdagingen en plichten op persoonlijk vlak, maar is er ook betrokkenheid en verantwoordelijkheid nodig van maatschappelijke initiatieven, bedrijfsleven en (semi-)overheden.

17 Zie onder meer: Regioprofiel Zuid-Limburg via het Planbureau voor de Leefomgeving (https://kwaliteitvanlevenpbl.nl/); Interactieve Gezondheidskaart van de Volkskrant (2019); Eerste integrale effectmeting Sociale Agenda Limburg 2025.

18 Bron: PBL-rapport kwaliteit van leven in de regio, PBL/Telos 2019.

Gezondheid wordt voor een deel beïnvloed door omgevingskwaliteit en milieukwaliteit. Denk aan de luchtkwaliteit, geuroverlast en geluidhinder rondom industrie, wegen of veehouderijen. Dit laatste speelt met name in Noord- en Midden-Limburg. Een gezonde leefomgeving heeft een positieve invloed op gezondheid. Daarom is het van belang om relatief rustige en stille gebieden te behouden en waar mogelijk uit te breiden.

"Een mooi Limburg, voor de Limburgers, waar mensen met minder tevreden zijn, elkaar helpen, welvaart delen, waar meer ruimte is voor gezonde en originele natuur, waar toerisme tot de helft is teruggebracht, geen vervuilende industrie meer is, het autogebruik is gehalveerd, de scholen goede leerlingen voortbrengen en waar gezondheidszorg en ouderenzorg goed verzorgd blijft."

Ook de woningkwaliteit en de stagnerende doorstroming op de woningmarkt beïnvloeden de gezondheid. De inrichting van de woon- en leefomgeving speelt ook een rol. Dichtbebouwde stedelijke gebieden krijgen bijvoorbeeld als gevolg van de warmere zomers vaker te maken met hittestress. Ook bereikbaarheid, cultuur, het voorzieningenniveau en de beschikbaarheid van ontmoetingsplekken zijn hierbij belangrijk.

Naast deze, deels, fysieke componenten die de gezondheid beïnvloeden, zijn er veel andere zaken die samenhangen met gezondheid. Denk aan de toenemende individualisering, de toenemende eenzaamheid onder bepaalde doelgroepen waaronder ouderen, iemands sociaaleconomische positie en de extramuralisering van de zorg.

6.2 Wat is onze ambitie?

Wij willen een gezonde en veilige leefomgeving voor iedereen in Limburg. De Provincie Limburg heeft de ambitie om de komende jaren meer nadruk te leggen op risico-gestuurd werken. Het streven is om overal in de fysieke leefomgeving minimaal een voldoende fysieke en sociale basiskwaliteit te realiseren. Daarmee wordt ook voldaan aan de wettelijke grenswaarden. Voor luchtkwaliteit streven we naar een luchtkwaliteit die voldoet aan de huidige wettelijke grenswaarden. Daarbij werkt de Provincie binnen haar bevoegdheden en rollen op het vlak van luchtkwaliteit aan een voortdurende verbetering. Voor wat betreft geluid streven we naar een acceptabel geluidsniveau langs provinciale wegen en nabij provinciale bedrijven. In samenhang zoeken we gebiedsgericht en per ontwikkeling naar kansen voor verbetering en streven we naar een hoger kwaliteitsniveau. Dit kwaliteitsniveau is afhankelijk van de omgeving van het desbetreffende gebied. Daarnaast willen we met de inrichting van de leefomgeving bijdragen aan een gezonde en veilige omgeving die bewegen, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl stimuleert.

Zo dragen we bij aan het vergroten van de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van Limburgers in een kwetsbare positie en het verbeteren van hun participatie in de samenleving.
Ook zetten we erop in om, zoveel mogelijk vanuit de verbinding tussen opgaven, samen met de burger en onze partners waar nodig extra kwaliteit te realiseren. Leefbaarheid, gezondheid en veiligheid zijn hierbij de (ver)bindende factoren.

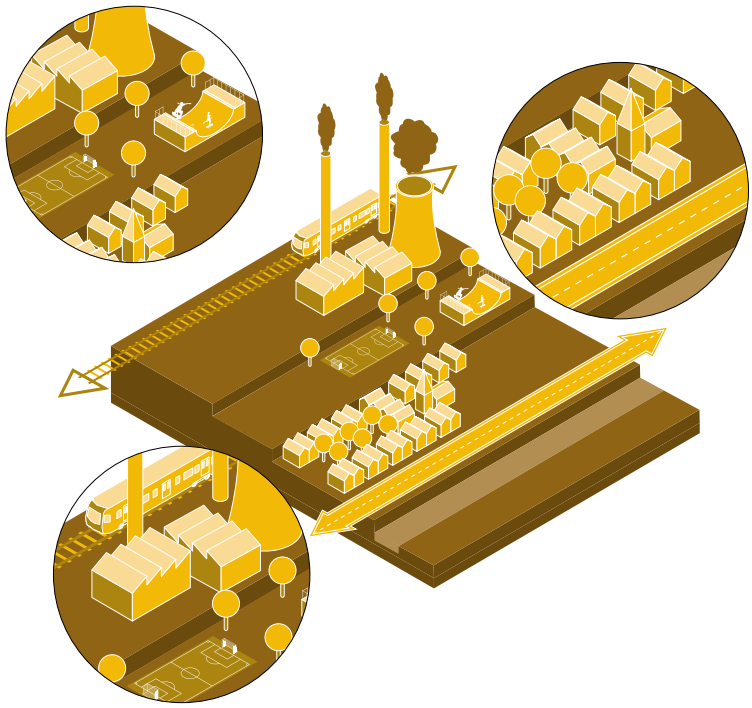

6.3 Waar kiezen wij voor?

Op het gebied van gezondheid en veiligheid heeft de Provincie een beperkt aantal wettelijke taken en bevoegdheden. Voor wat betreft fysieke veiligheid en externe veiligheid zijn we onder meer bevoegd gezag in het Omgevingsrecht voor milieubelastende activiteiten, natuur en landschap, bodem, (grond)water en bouwen én dragen we zorg voor een passende waterveiligheid en een verkeersveilige infrastructuur. Vanuit onze wettelijke verantwoordelijkheden zijn we convenantpartner van het Regionaal Informatie en Expertisecentrum (RIEC), een netwerkorganisatie die overheden in Limburg helpt om kennis en veiligheidsinformatie uit te wisselen ter bestrijding van bijvoorbeeld milieucriminaliteit.
De Commissaris van de Koning (CdK) heeft bijzondere rijkstaken in de ondersteuning van de verantwoordelijke veiligheidspartners.[19] De CdK vervult in het verlengde hiervan een euregionale, verbindende, intermediaire en stimulerende rol. Verder heeft de CDK een faciliterende en coördinerende rol, zodat de integraliteit van o.a het veiligheidsbeleid geborgd wordt. Bovendien kunnen individuele ministers of de regering de CdK als rijksorgaan een specifieke opdracht geven. Gedeputeerde Staten geven vanuit hun (wettelijke) verantwoordelijkheden vorm aan het veiligheidskader. Voor deze Omgevingsvisie zijn vooral de fysieke en externe veiligheid van belang. Daar waar sociale veiligheid raakvlakken heeft met de fysieke leefomgeving, wordt dit ook meegenomen.

Bij het thema gezondheid zijn geen directe wettelijke taken aan de orde, maar gelet op de schaal van de gesignaleerde opgaven en de samenhang pakt de Provincie onder andere een autonome coördinerende rol.

19 De CdK heeft wettelijke taken bij rampenbestrijding en crisisbeheersing, bij buitengewone omstandigheden en op het vlak van (dreigende) verstoring van de openbare orde.

Bij provinciale opgaven nemen we gezondheid steeds vanuit de brede definitie als uitgangspunt mee. De brede definitie van gezondheid gaat uit van de gezondheid van groepen en/of de gezondheid binnen gebieden. Daardoor is het gemakkelijker om vraagstukken op lokaal, regionaal, provinciaal niveau te benaderen.

Algemeen

- Wij werken intensief samen met gemeenten, corporaties, instellingen, veiligheidspartners (waaronder de Veiligheidsregio's als belangrijke adviseur maar ook landelijke veiligheidsorganisaties zoals Defensie), GGD'en, bedrijven en burgers aan een integrale aanpak van de veiligheid en leefbaarheid in steden en dorpen en aan de gezondheid van de inwoners. De Provincie Limburg heeft een coördinerende rol gericht op een gezamenlijke en één effectieve overheidsaanpak in Limburg. Daartoe bevorderen wij de samenwerking tussen partners en nemen wij verantwoordelijkheid bij onze kerntaken op het gebied van veiligheid en gezondheid. De Provincie heeft hierbij een rol als netwerk-partner.
- Vanuit onze wettelijke taken als bevoegd gezag op een breed terrein van milieubelastende activiteiten werkt de Provincie aan de kwaliteit van de leefomgeving. Daarbij benutten we zo veel mogelijk koppelkansen met gezondheid en veiligheid in brede zin. Voor een aantal onderdelen zijn taken belegd bij de regionale uitvoeringdiensten (RUD's).
- Wij houden ons aan de normen die Europees en nationaal worden gesteld aan omgevingsveiligheid en gezondheid en zetten in op een efficiënte en professionele uitvoering van onze (wettelijke) kerntaken op het gebied van omgevingskwaliteiten (VTH).

Veiligheid

- Voor wat betreft externe veiligheid ligt de focus op het beheersen van bestaande en/of toekomstige risico's.
- De Provincie Limburg werkt risico-gestuurd, informatie- en omgevingsgericht aan de veiligheidsopgaven. Aan de hand van deze werkwijze bepalen we de belangrijkste doelstellingen op het gebied van veiligheid. We inventariseren de grootste risico's in het behalen van die doelstellingen en we komen met maatregelen waardoor we die risico's kunnen beheersen of verminderen. Door deze aanpak spreken we dezelfde taal als belangrijke partners in de veiligheidsketen. Een goed voorbeeld hiervan is de Veiligheidsregio, waar risico-gestuurd werken al jarenlang de boventoon voert. Dit draagt mede bij aan het succes van een integrale aanpak in de crisisbeheersing.
- Wij zoeken bij grootschalige fysieke ontwikkelingen de kansen voor verbetering van de veiligheid en leefomgevingskwaliteit, zoals bij de Regiodeal Parkstad en de Regiodeal Noord-Limburg, de wijkenaanpak, etc.
- We zetten in op het clusteren van risicovolle industriële activiteiten. Een combinatie van risicovolle activiteiten en kwetsbare objecten is echter niet altijd te vermijden. In die gevallen willen we het gebied zo veilig mogelijk inrichten, zodat grote groepen mensen beschermd worden tegen ongevallen met gevaarlijke stoffen (zie ook de hoofdstukken Werklocaties en 'Limburg in bovenregionaal perspectief').
- Adequate communicatie over externe veiligheid(srisico's) is van groot belang. In de recent vastgestelde 'Veiligheidsvisie Chemelot e.o.' is bijvoorbeeld het ontwikkelen van een integrale communicatieaanpak voor risico-/crisiscommunicatie als

expliciet actiepunt benoemd. De uitwerking van een voorstel daartoe is inmiddels gestart. De Veiligheidsregio Zuid-Limburg neemt hierin, vanuit haar wettelijke taken en verantwoordelijkheden voor risico- en crisiscommunicatie, het voortouw. Aan de hand van een belevingsonderzoek worden de vragen die bij burgers leven geïnventariseerd. De resultaten van dit belevingsonderzoek vormen belangrijke bouwstenen voor de optimalisatie van de integrale risico- en crisiscommunicatie rondom Chemelot.

- Wij werken met onze nationale, regionale en lokale publieke en private partners aan een gecoördineerde, integrale aanpak voor een veilige leefomgeving gericht op het tegengaan van criminaliteit. Dit doen we op drie niveaus: de georganiseerde aanpak gericht op bestrijding van ondermijning door georganiseerde misdaad, preventie in de wijk en een gerichte aanpak in het buitengebied.
- Daar waar wij geen wettelijke bevoegdheid of kerntaken hebben, vervullen wij vanuit de Veiligheidsagenda de rol van een goed middenbestuur door te faciliteren, verbinden, netwerken, signaleren en zo nodig te coördineren. Met de Veiligheidsagenda geven we een extra impuls aan onze reguliere wettelijke taken. Het buitengebied in heel Limburg is een van de speerpunten in deze Veiligheidsagenda, en ook ondermijning pakken we hierbij samen met onze handhavingspartners op.

Gezondheid en aanpak sociale opgaven

Gezondheid heeft raakvlakken met zowel het sociale en fysieke domein. In de diverse onderdelen van deze Omgevingsvisie, focussen we ons in relatie tot gezondheid op de fysieke componenten die de gezondheid beïnvloeden zonder hierbij de aanhaking naar het sociale en economische beleid te vergeten. Zo kijken we onder meer naar omgevings- en milieukwaliteit, stille gebieden, de inrichting van de woon- en leefomgeving en (de bereikbaarheid en toegankelijkheid van) het voorzieningenniveau. De provincie Limburg kijkt vanuit onder meer de Sociale Agenda breder naar het thema gezondheid. Dit heeft ook raakvlakken met de fysieke leefomgeving en wordt hieronder daarom kort benoemd.

- We geven mede vanuit de Sociale Agenda Limburgs samen met onze partners invulling aan de Trendbreuk aanpak.[20]
- Gezondheid heeft met vrijwel alle maatschappelijke opgaven raakvlakken en moet daarom in samenhang worden opgepakt.
- Vanuit onze provinciale rol als regisserend en coördinerend middenbestuur willen we verbindingen leggen tussen opgaven en projecten en de meer kwalitatieve (gezondheids-) aspecten in de omgeving. We leggen positieve verbindingen tussen partijen en benoemen meekoppelkansen vanuit de invalshoek van de sociale en fysieke leefkwaliteit en de economische aspecten van gezondheid. De meekoppelkansen voor de gezondheid met de grootste maatschappelijke meerwaarde en urgentie worden geagendeerd in de opgave of het project. Hierdoor ontstaat in het gebied meer betrokkenheid, draagvlak en commitment voor de betreffende projecten. Door de vroegtijdige betrokkenheid van de omgeving kunnen processen versneld uitgevoerd worden, kan de burger haar rol oppakken en wordt de sociale cohesie vergroot. De aanpak op opgave- of projectniveau biedt ruimte voor een gebiedsdifferentiatie. Hierdoor kunnen we beter sturen op het benutten of ontwikkelen van ruimte en andere voorraden.

20 Met de Trendbreuk aanpak wordt ingezet op het inlopen van gezondheidsachterstanden en het bevorderen van een inclusieve, open en participatieve samenleving.

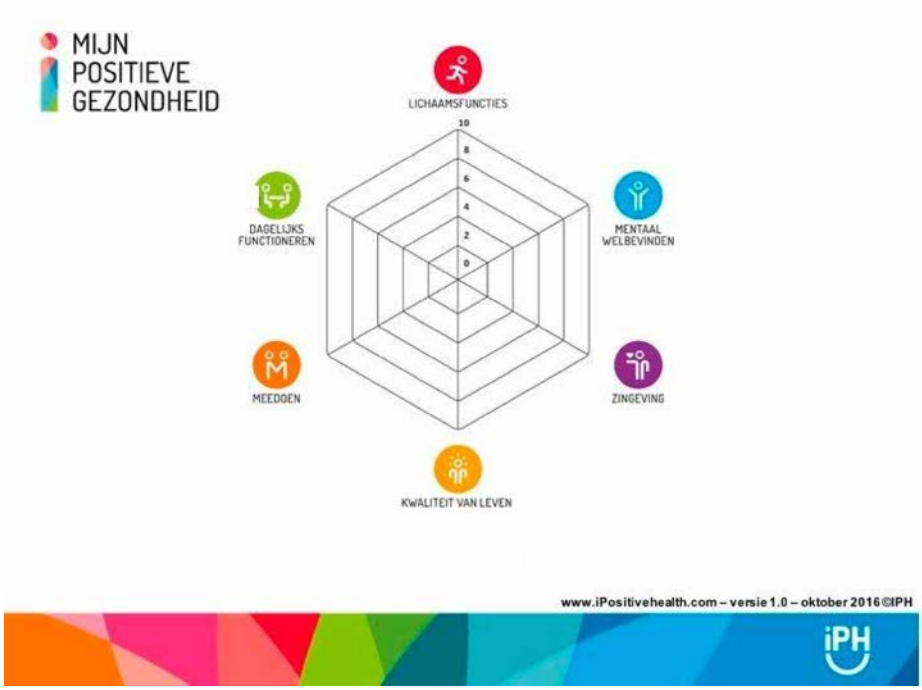

- In lijn met de Sociale Agenda Limburg focussen we op impactvolle projecten met bewezen interventies, waar eigenaarschap van onderop aan de orde is én projecten die opschaalbaar en duurzaam zijn. Deze aanpak zorgt voor een maatwerkbenadering, breed commitment en synergie. Dit heeft een multiplier-effect en een positief effect op kostenefficiency en integrale sturing. Naast deze regisserende, coördinerende en aanjagende rol, is de Provincie soms ook faciliterend en stimulerend bezig en kan zij haar rol als lobbyist nemen.
- Vanuit het sociaal domein wordt met een ketenbenadering gewerkt waar per fase van de keten gericht interventies plaatsvinden. Deze aanpak is in een samenwerking tussen kennisinstellingen, het openbaar bestuur, ketenpartners en de inwoners van Limburg opgepakt en gaat uit van een strategisch lange termijn aanpak. Hierbij is een gebiedsgerichte aanpak wenselijk.
- De Provincie geeft met de partners invulling aan een economische agenda in relatie tot gezondheid. Denk aan arbeidsparticipatie maar ook gezondheid als business, bijvoorbeeld via Brightlands Maastricht Health Campus en Brightlands Campus Greenport Venlo.
- De toeristisch-recreatieve bedrijfstak kan bijvoorbeeld via aanleg en bewegwijzering van routes een positieve bijdrage leveren aan gezondheid door meer bewegen en meer vertoeven in de buitenlucht te stimuleren.
- Door middel van het aanwijzen van stiltegebieden kiezen we ervoor om een aantal, van oudsher stille gebieden ook stil te laten blijven, met een richtwaarde voor het geluidsniveau van 40 dB(A) of lager. In deze stiltegebieden geldt een aantal beperkingen, geregeld in de Omgevingsverordening. De gebieden zijn herkenbaar gemarkeerd en dragen bij aan de bewustwording van milieu en natuur.

7.
Cultuur, sport en erfgoed

7.1 Wat is de opgave?

Cultuur, in al haar vormen, brengt mensen verder. In hun persoonlijke ontwikkeling en in hun onderlinge verhoudingen, in relatie tot de eigen geschiedenis, leefomgeving en de huidige samenleving als geheel. Cultuur draagt bij aan het (h)erkennen, uitdragen en/of vernieuwen van de eigen en gezamenlijke (Limburgse) identiteit van mensen en bevordert het openstaan voor de identiteit van anderen. Cultuur biedt ontmoeting en een aantrekkelijke vrijetijdsbesteding. Hiermee heeft cultuur een positieve impact op de gezondheid en is het een belangrijk middel voor het sociale domein. De intrinsieke waarde van cultuur en de professionele culturele sector is van belang voor het leefklimaat en de sociale en economische ontwikkeling van Limburg en haar inwoners. In Limburg werken culturele makers in een creatief en innovatief klimaat, gefaciliteerd door voorzieningen in de fysieke omgeving. Deze culturele voorzieningen dragen net als sportieve voorzieningen bij aan een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat in Limburg. Dat is van belang voor inwoners, werknemers, werkgevers en de toeristische sector. Hierdoor wordt het voor jongeren en studenten interessanter om in onze provincie te blijven of om ernaar terug te keren. Verder zijn het religieuze- en verenigingsleven en de daarbij horende accommodaties een belangrijk onderdeel van onze maatschappij.

Ten opzichte van het sterke profiel van de Stedelijke Cultuurregio Zuid – met Maastricht als een van de acht culturele brandpunten van Nederland - is het cultuuraanbod in Noord- en Midden-Limburg nog onderbelicht. Gemeenten in Noord- en Midden-Limburg werken samen aan een versterking en verbreding van het cultuuraanbod, passend binnen een profiel voor de Cultuurregio Noord-Limburg.

Sporten is niet alleen ontspannend, het heeft ook een positief effect op de mentale en fysieke gezondheid. Sportstimulering kan een belangrijke bijdrage leveren aan de gezondheid van de Limburgers. Daarbij is het van belang om rekening te houden met trends in de sportbeoefening. Sporten in geijkte verbanden, zoals sportclubs, neemt af.

"Ik wil meer buiten kunnen sporten (fietsen, mountain-biken, wandelen, paardrijden en hardlopen)."

Mensen sporten meer individueel of in niet-reguliere locaties en verbanden. Dit betekent dat er een opgave ligt om bestaande sportvoorzieningen aan te passen en nieuwe voorzieningen die aansluiten op de veranderende behoefte te creëren. Ook in de openbare ruimte.

Culturele- en sportevenementen zorgen voor een levendige omgeving, een positief imago en stimuleren de plaatselijk economie. Het belang van het bezoeken van evenementen in de vrijetijdsbesteding is toegenomen. Evenementen bieden bewoners en bezoekers de mogelijkheid hun vrije tijd prettig te besteden en dragen bij aan de leefbaarheid van de omgeving. Evenementen zorgen voor verbinding, versterken het gemeenschapsgevoel en de betrokkenheid van bewoners en bezoekers bij de omgeving. Tegelijkertijd kan het ook negatieve effecten met zich meebrengen, zoals druk op de leefbaarheid en openbare (natuur)gebieden.

De wereld om ons heen verandert snel. We staan aan het begin van een aantal omvangrijke transities in de fysieke leefomgeving. In deze turbulente tijden kan benutting van cultureel erfgoed houvast bieden. Oók in landelijke gebieden waar door demografische ontwikkelingen leegstand en verloedering van monumentale panden dreigt. Gebiedskenmerken en lessen uit het verleden kunnen inspiratie bieden om oude waarden een plek te geven in de leefomgeving van de toekomst. Limburg kent een diversiteit aan cultureel erfgoed, zoals de historische cultuurlandschappen, kastelen en boerderijen, industrieel en religieus erfgoed. Daarnaast zijn in Limburg veel archeologische waarden aanwezig. Gezamenlijk vormen zij de biografie van onze leefomgeving.

Het is van belang dat de (eigentijdse) Rijks- of gemeentelijk beschermde monumenten hergebruikt worden. Zo kunnen we het verhaal doorvertellen en verbindt het hergebruik de inwoners met hun omgeving. Voor grote monumentale complexen in Limburg is dat hergebruik een zware opgave voor de eigenaren, mede gelet op de hoge kosten van restauraties. Bij herbestemming is het van belang om het monument als ensemble te behouden, inclusief zijn historische inbedding in het landschap. Het is voor heel Limburg een generieke opgave om de historische gelaagdheid van ons landschap te behouden en dit te benutten bij het ontwerpen van opgaven en transities.

Hoewel er een juridische basis is voor bescherming van archeologische waarden, is het beleid en de uitvoering ervan versnipperd tussen Rijk, provincie, gemeenten en waterschap. Wij willen, aansluitend op de ambitie van het Rijk, een verbindende rol hebben op het gebied van beleid en inhoud. De uitvoering van de juridische borging van archeologie is vooral gericht op behoud van wetenschappelijke waarden - in de bodem, in een depot en in wetenschappelijke rapporten. De toegevoegde waarde van het archeologische verhaal voor een locatie of geplande ontwikkeling is onderbelicht. Het is wenselijk om de archeologische verhalen dichter bij de samenleving te brengen, zodat deze verhalen gebruikt kunnen worden bij ontwikkelingen en vice versa.

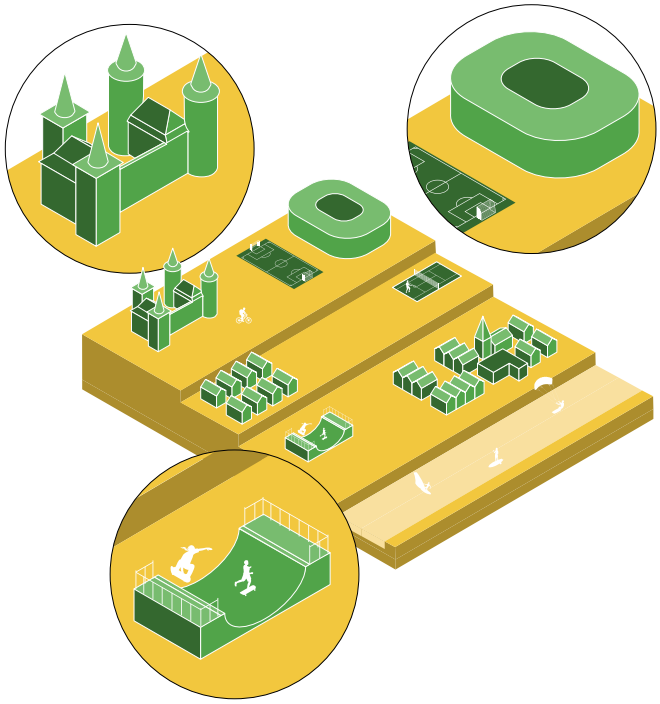

7.2 Wat is onze ambitie?

Wij zijn trots op ons erfgoed en spannen ons in voor het behoud en gebruik ervan. Tegelijkertijd staan wij open voor nieuwe ontwikkelingen en nieuwe vormen van cultuur. We werken samen met het Rijk en gemeenten aan een sterke culturele basisinfrastructuur. Binnen de Cultuurregio Noord-Limburg en de Stedelijke Cultuurregio Zuid zijn de gemeenten de trekkende overheid.

We willen dat zoveel mogelijk Limburgers kunnen sporten en bewegen. Daar waar wij daartoe een (bovenlokale) rol voor ons als Provincie zien weggelegd, zetten wij samen, of door middel van onze ondersteuningsstructuur, in op breedtesport, talentontwikkeling/topsport en sportevenementen. Wij ondersteunen met ons cultuur- en sportbeleid grote en kleine evenementen door middel van subsidieregelingen en via het provinciaal Cultuurplan en de Subinfrastructuur. Daarbij moet onze inzet van meerwaarde zijn voor wat andere partners doen, al dan niet vanuit een wettelijke taak. Wij bezien dit vanuit een euregionaal perspectief.

Daarnaast zetten we ons met eigenaren, Rijk, gemeenten en deskundigen in voor het behoud en de herbestemming van beschermde monumenten. Bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen willen we dat cultureel en industrieel erfgoed niet alleen vanuit behoud benaderd wordt, maar dat de historische structuren ook inspiratie bieden voor gebiedseigen ingrepen. We willen onze archeologische rijkdom verbinden met onze huidige en toekomstige leefomgeving. Doelgerichte en efficiënte archeologische onderzoeken zijn hierbij van belang.

7.3 Waar kiezen wij voor?

Samenwerking in de cultuurregio's is gericht op de versterking, verbreding en vernieuwing van het cultureel aanbod in heel Limburg. Daarnaast zetten we in op de versterking van het productieklimaat en op het bereiken, behouden en betrekken van meer en nieuw publiek.

- Het is een uitdaging voor de cultuursector om de regionale of lokale inbedding van het cultuuraanbod onderdeel te maken van het artistiek proces. Het cultuuraanbod kan worden verrijkt door méér te gaan maken en/of te presenteren in de directe leefomgeving, in verbinding met (de verhalen van) de mensen die daar wonen en werken. Wij willen dit stimuleren door verbinding te leggen tussen ons cultuurbeleid en overig beleid, zoals op het gebied van de Sociale Agenda, wonen & leefomgeving, monumenten of stedelijke ontwikkeling. Door culturele en creatieve functies onder te brengen in wijken en buurten, of als herbestemming te geven aan leegstaande gebouwen van regionale of lokale betekenis zoals monumenten en beeldbepalende gebouwen, of door de kenmerkende ruimtelijke omgeving te benutten als onderdeel van het cultuuraanbod, wordt er ruimte voor makers gecreëerd. Dit doen we in samenwerking met het Rijk, gemeenten en relevante partners. Zo dagen wij het Rijk ook uit om te komen met investeringen in de Limburgse cultuursector.

Een ruim, divers, bereikbaar en toegankelijk aanbod aan kwalitatief goede sport- en cultuurvoorzieningen in heel Limburg.

- We kiezen waar mogelijk voor een leefomgeving en infrastructuur die aanzet tot bewegen. Zo stimuleren we het combineren van sport- en recreatiemogelijkheden bij de ontwikkeling van stadsnatuur, stad-landzones en het natuurinclusief bouwen in steden. Ook de aanleg en opwaardering van recreatieve fietspaden in het landschap kan een bijdrage leveren. Het gebruik van dit soort routes willen wij stimuleren.
- We zetten ons in voor maatschappelijke accommodaties en ondersteunen in lijn met het Nationaal Sportakkoord de verduurzaming van sportaccommodaties en –omgevingen. Met de ondertekening van de Routekaart Verduurzaming Sport hebben we hierin de eerste stap gezet, de concrete invulling van onze rol zal daaruit volgen.

Het behoud en (her)gebruik van cultureel erfgoed is een provinciaal belang. Samen met eigenaren, Rijk, gemeenten en deskundigen zetten we ons in voor een duurzaam en veilig behoud en hergebruik van monumenten, inclusief groene monumenten. Cultureel erfgoed genereert op een natuurlijke manier betrokkenheid van mensen bij hun omgeving.

- We willen de (huidige) cultuurhistorische kernkwaliteiten van het beschermingsgebied van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de groenblauwe mantel behouden, beheren, ontwikkelen en beleven. Ontwikkelingen binnen de ruimte die het beleid voor de verschillende thema's biedt, zijn mogelijk mits de kernkwaliteiten behouden blijven of versterkt worden ('ja-mits'). We continueren de motiveringsplicht in de Omgevingsverordening. Daardoor wordt gemeenten gevraagd om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe zij met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden omgaan.

- We kijken in advisering en bij subsidieverlening naar het monument in zijn omgeving; het erfgoed ensemble.
- We zetten ons in voor het herbestemmen van zowel religieuze als niet-religieuze beschermde monumenten om zo dat deel van ons Limburgs erfgoed te behouden. Het behoud van monumenten weegt nadrukkelijk mee bij stadsontwikkelingen of het beheer van Natura 2000-gebieden.
- Door erfgoed, maar ook cultuur, als inspiratiebron te benutten voegen we kwaliteit en eigenheid toe aan het ruimtelijk ontwerp en de inrichting bij grote ruimtelijk opgaven. Daartoe stelt de Provincie kennis en gebiedsanalyses beschikbaar, zoals de eerder opgestelde Cultuurhistorische waardenkaart Limburg, het Handvat kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg en het Landschapskader Noord- en Midden-Limburg. Wij willen gemeenten bij het opstellen van kwaliteitskaders en omgevingsvisies ook ondersteunen met kennis over landschap en cultuurhistorie, bijvoorbeeld middels een landschapsbiografie.
- We ondersteunen het behoud van kennis over cultureel erfgoed door de ontwikkeling van een erfgoedkaart voor gemeenten.
- Bij een ruimtelijk plan dat een nieuwe stedelijke ontwikkeling mogelijk maakt, wordt tevens de mogelijkheid van herbenutting van leegstaande Rijks- of gemeentelijk beschermde monumenten en beeldbepalende gebouwen onderzocht. De Omgevingsverordening verplicht tot het motiveren van de herbenutting van deze leegstaande gebouwen.

Archeologie is een interessante kwaliteit voor gebruik en ontwikkeling van de leefomgeving.

- We stimuleren en ondersteunen initiatieven die de vertaalslag maken van wetenschappelijke onderzoeksrapporten naar publieksvriendelijke vertalingen of ruimtelijke ontwerpen.
- Door middel van bruikleenovereenkomsten en subsidieregelingen stimuleren en ondersteunen we het exposeren van vondsten uit het provinciaal depot voor bodemvondsten.
- We ondersteunen initiatieven die bijdragen aan doelgericht en efficiënt archeologisch onderzoek en dragen hier zelf aan bij door in overleg te gaan met betrokken marktpartijen.
- Archeologische aandachtsgebieden zijn belangrijke gebieden met representatieve en relatief gave delen van de verschillende Limburgse cultuurlandschappen. Ze hebben een groot potentieel aan archeologische waarden die het verhaal van Limburg vertegenwoordigen. Onderzoek naar en behoud van deze archeologische waarden in deze aandachtsgebieden is van provinciaal belang.

8.
Economie

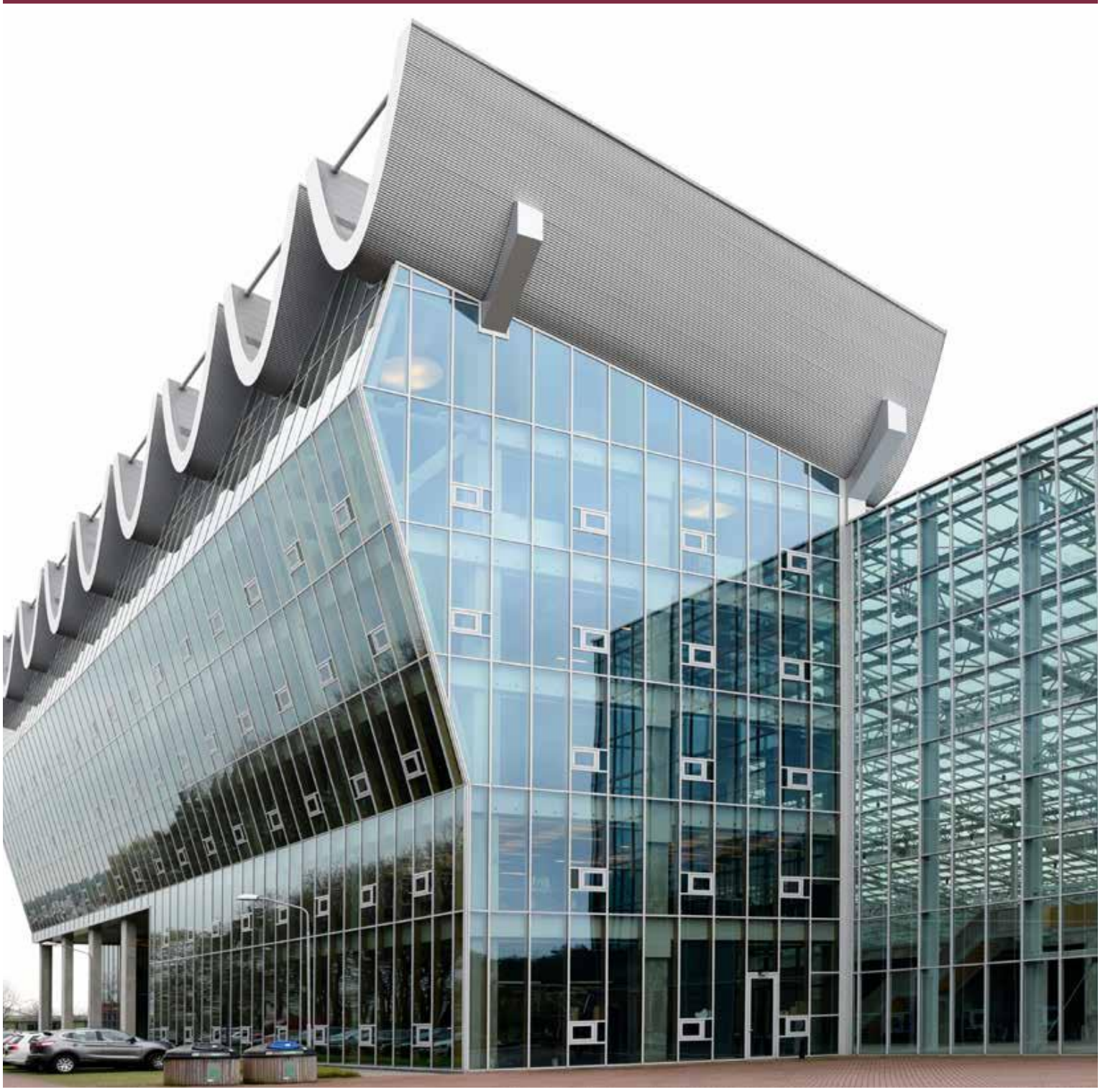

8.1 Wat is de opgave?

Ook in Limburg hebben we te maken met mondiale opgaven en transities op het gebied van energie, duurzaamheid, voedsel, gezondheid en digitalisering. Deze transities hangen samen en wijzen in de richting van een circulaire economie. Het spaarzaam omgaan met grondstoffen en het hergebruik van grondstoffen en materialen is een grote opgave voor de Limburgse economie.

Deze opgave biedt kansen voor innovatie en groei van de Limburgse bedrijvigheid, het vraagt echter ook om een sterk adaptief vermogen van ondernemers en onder-nemingen. Vooral omdat de Limburgse economie met onder meer haar (maak-) industrie, agrofoodcomplex (zie hoofdstuk Landbouw), logistiek, vrijetijdseconomie en zorg extra gevoelig is voor de grote technologische en digitale veranderingen.

De vier Brightlands campussen en de daarbij horende (euregionale) samenwerking tussen ondernemers, overheid en onderwijs, kunnen een belangrijke rol spelen in deze transities. Hiervoor zal de samenhang tussen de campussen en de verbinding met het MKB verder versterkt moeten worden. De stedelijke omgeving en de campussen in het bijzonder moeten aantrekkelijk en passend uitgerust zijn voor wat betreft het huisvesten van startende en doorgroeiende bedrijven. Hun kennis en onderzoek moet gefaciliteerd worden met experimenteerruimte, bijvoorbeeld in de vorm van ‘field labs’.

Voor Chemelot Industrial Park is de transitie naar een circulaire site essentieel. Op Chemelot is sprake van een unieke combinatie van grootschalige bulk productie in de bedrijven op Chemelot Industrial Park en kennisontwikkeling, innovatie en valorisatie van kennis op Brightlands Chemelot Campus. De transitie naar een circulaire economie vraagt hier om ruimte voor de inzameling en opslag van materialen.

Bij een toekomstbestendige economische structuur hoort ook een aantrekkelijk vestigingsklimaat (zie ook hoofdstuk Werklocaties), zowel voor ondernemers als voor werknemers en studenten. Limburg heeft met de Brightlands campussen en de daarbij behorende innovatieve sectoren, de triple helix samenwerkingen én uiteraard de bijzondere natuur en cultuur meerdere troeven in handen. Het blijft voor ondernemers van belang dat er geïnvesteerd wordt in infrastructuur en bereikbaarheid via de weg, het spoor, water, lucht, buis en digitaal. Ook het beschikbaar hebben van voldoende gekwalificeerd personeel is voor ondernemers cruciaal. Voor studenten en (internationale) werknemers is voldoende en betaalbare huisvesting belangrijk.

Economische structuurversterking vraagt ook om aandacht voor onderwijs en arbeidsmarkt. Onderwijsinstellingen moeten hun opleidingsaanbod goed laten aansluiten op de economische sectoren die nu en in de toekomst voor Limburg van belang zijn. Daarnaast hebben we een beroepsbevolking nodig die vitaal is en die duurzaam en grensoverschrijdend inzetbaar is. Zoveel mogelijk Limburgers moeten een kans krijgen om te participeren op de arbeidsmarkt. Enerzijds omdat dit nodig is om economische ambities te realiseren, anderzijds omdat werken bijdraagt aan het terugdringen van verschillen in gezondheid en participatie. Op deze vlakken ligt een opgave waar de Provincie een bijdrage aan kan leveren.

Ook de vrijetijdseconomie vormt een belangrijke economische pijler in Limburg. Voor een florerende vrijetijdseconomie zijn de kwaliteit van landschap en natuur, aantrekkelijke steden en een goede bereikbaarheid van belang. Een stabiele balans is nodig:

- tussen beleving en bescherming van landschap en natuur;
- tussen belangen van toeristen, recreanten en inwoners;
- tussen uiteenlopende wensen van verschillende groepen recreanten;
- tussen de verschillende groepen in het landelijk gebied die gebruik maken van dezelfde infrastructuur.

Vraag en aanbod van verblijfsaccommodaties dienen beter in balans gebracht te worden, zowel kwantitatief als kwalitatief. Meer van hetzelfde leidt tot verdringing en leegstand. Een voortdurende kwaliteitsslag is nodig om nieuw en bestaand aanbod aan te passen aan de veranderende vraag van zowel vaste als nieuwe gasten. Bij de herbestemming van vrijkomende agrarische bebouwing wordt verblijfsrecreatie vaak, zonder nadere kwantitatieve en kwalitatieve onderbouwing, als mogelijke nieuwe functie gezien. Dit is geen realistische oplossing wanneer dan sprake is van enkel een kwantitatieve toevoeging. Oneigenlijk gebruik van verblijfsaccommodaties, zoals permanent of tijdelijk wonen, leidt tot vertroebeling van de recreatieve identiteit en is ongewenst. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor handhaving, maar dat blijkt niet eenvoudig.

Naast de campussen zijn grote economische dragers zoals Maastricht-Aachen Airport, Chemelot Industrial Park, VDL Nedcar, Greenport Venlo, de centra van de grote steden, maar ook de mogelijke vestiging van de Einstein Telescoop in Zuid-Limburg van belang voor de economische structuur en werkgelegenheid in Limburg. Bij het behoud en versterken van deze economische dragers speelt steeds de vraag hoe we dit doen zonder de omgevingskwaliteit én de leefkwaliteit van omwonenden aan te tasten.

8.2 Wat is onze ambitie?

Voor de economische ontwikkeling van Limburg blijft versterking van de regionale economische structuur binnen een excellent vestigingsklimaat het uitgangspunt. De ruimtelijke mogelijkheden zijn randvoorwaardelijk voor deze ambitie. Onze inzet dient samen met die van onze partners bij te dragen aan een aantal maatschappelijke opgaven waar Limburg voor staat. Daarvoor formuleren we net als de VN, EU en het Rijk een beperkt aantal missies die onze focus bepalen. In het missie gedreven economisch beleidskader zijn twee missies benoemd: 'Limburg maakt energiek!' en 'Limburg maakt gezond!' Deze missies hebben betrekking op gezondheid, gezonde voeding, groene kennis en duurzame/circulaire ondernemers.

"Ik wil een switch naar een meer duurzame en circulaire economie."

Wij werken aan een circulaire economie waarin energie, grondstoffen, materialen en componenten zo lang mogelijk en weloverwogen van waarde blijven voor productie en consumptie. Daarmee leveren wij een duurzame en impactvolle bijdrage aan werkgelegenheid, innovatie, CO_2-reductie en toegevoegde waarde voor Limburg. Daarbij is het belangrijk om spaarzaam om te gaan met natuurlijke en vaak eindige grondstofbronnen.

Daarnaast richten we ons op het behouden en uitbouwen van breed, toekomstbestendig en kwalitatief goed onderwijs en het versterken van de wendbaarheid en inzetbaarheid van de Limburgse beroepsbevolking. De Provincie heeft weliswaar geen directe wettelijke taken en/of bevoegdheden op onderwijs, arbeidsmarkt en sociaal domein, maar kan wel andere overheden, onderwijs en ondernemers faciliteren en regionale belangen agenderen.

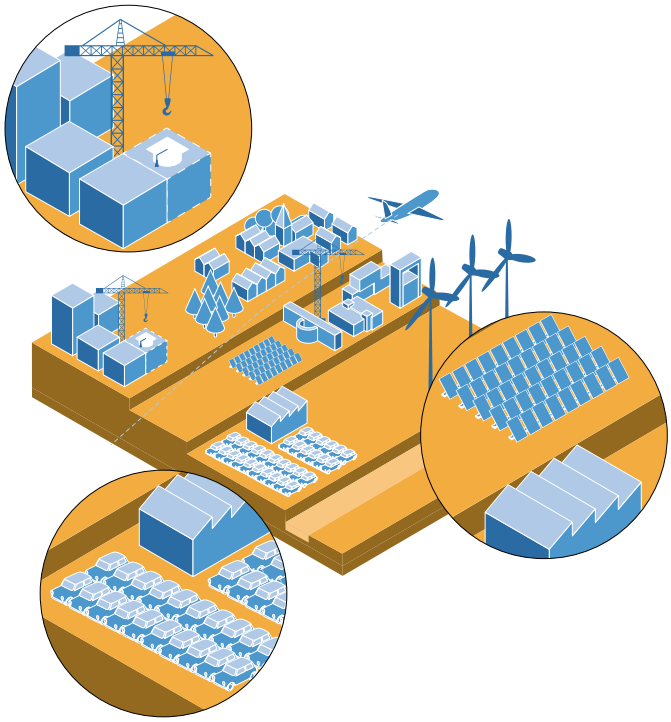

8.3 Waar kiezen wij voor?

Samen met ondernemers, onderwijs en overheden willen wij bijdragen aan de doorontwikkeling naar een duurzame, circulaire en inclusieve economie. Dat betekent dat we steeds verbindingen leggen naar ander thema's en sectoren. Het Limburgs Aanbod 'Limburg maakt Nederland groter!' dat we samen met 40 partners in 2018 aan het nieuwe Kabinet deden is hiervan een goed voorbeeld. Hierin benoemen we drie investeringslijnen gericht op de verduurzaming van Chemelot en de Limburgse gebouwde omgeving en de transformatie van de regio Parkstad. Het missie gedreven economisch beleidskader waarin de maatschappelijke opgaven voor Limburg centraal staan is een ander goed voorbeeld. De oplossingen hiervoor zijn veeleer bij cross-overs tussen sectoren, dan binnen de sectoren zelf te vinden.
Welke accenten we in het economisch beleid leggen, bepalen we per collegeperiode. Die accenten krijgen vervolgens uitwerking via beleidskaders, programma's, bestuurlijke afspraken en uiteindelijk concrete acties. Dat kan zich ook vertalen in investeringen in infrastructuur en (digitale) bereikbaarheid (zie ook hoofdstuk Mobiliteit), klimaatadaptatie (zie ook hoofdstuk Water), de zorg voor een veilige leefomgeving (zie ook hoofdstuk Veiligheid en gezondheid) en biodiversiteit (zie ook hoofdstuk Natuur). Hier stippen we een aantal ontwikkelingen aan waaraan de Provincie belang hecht.

Campusontwikkeling

- Wij blijven inzetten op de doorontwikkeling van de vier Brightlands-campussen in Limburg en versterking van de samenhang daartussen. Elke campus kent zijn eigen inhoudelijke focus. Zo is de Brightlands Chemelot Campus in Sittard-Geleen gericht op (duurzame) chemie, nieuwe materialen en duurzame biomedische oplossingen, de Brightlands Maastricht Health Campus op life sciences, de Heerlense Brightlands Smart Services Campus op digitale transitie en diensten en de Brightlands Campus Greenport Venlo op gezonde en veilige

voeding. Op elke campus is een campusorganisatie actief die verantwoordelijk is voor de ontwikkeling. De Provincie Limburg is – naast de UM en een derde, vaak private partij – als aandeelhouder betrokken in elke campusorganisatie.
• Wij doen dit missie-gedreven: we zoeken aansluiting bij de (inter)nationale missies en transities waar ook onze regio voor staat. We blijven de aantrekkelijkheid en bereikbaarheid van de afzonderlijke locaties versterken.

Innovatie en cross-overs: belang stedelijke centra

- In de toekomst kunnen naast de campussen ook in bijvoorbeeld de binnensteden innovatie-milieus ontstaan, die elkaar en de campussen kunnen versterken. Dergelijke ontwikkelingen hebben toegevoegde waarde voor de structuurversterking en daarmee het vestigingsklimaat van Limburg. Stedelijke en grootstedelijke allure is onmiskenbaar een factor die onze regio aantrekkelijk maakt voor talent.
- Voor innovatiebevordering van het Limburgse MKB zetten wij het LIOF in. Daarnaast zoeken wij samenwerking met diverse intermediaire en branche-organisaties en partners in de regio zoals de steden en de regionale triple helix-organisaties (ESZL, Keyport, Crossroads Limburg).

Einstein Telescoop

- Wij steunen de kandidatuur voor de vestiging van de Einstein Telescoop in Zuid-Limburg.
- Bij een positieve beslissing over onze kandidatuur bekijken we hoe we naast een optimale wetenschappelijke en economische verankering ook een optimale planologische inpassing van de Einstein Telescoop binnen de totale grensregio kunnen realiseren. Hierbij houden we rekening met de aanwezige omgevingskwaliteiten.
- Daarbij zullen wij ondersteunend aan de rijksverantwoordelijkheid kijken naar zowel bestaande kwaliteiten en waarden voor bodem en omgeving, als ook naar nieuwe ontwikkelingen die relatie kunnen hebben met de ontwikkeling van de Einstein Telescoop.

Einstein Telescoop

De Einstein Telescoop wordt de gevoeligste detector ter wereld en een wereldwijd knooppunt voor onderzoek naar zwaartekrachtgolven. Dat schept grote kansen voor wetenschap, werkgelegenheid, innovatie en talentontwikkeling. De grensregio Zuid-Limburg is in beeld als één van de twee mogelijke locaties in Europa, vanwege de bijzondere bodemsamenstelling, de rust, de aanwezigheid van vele betrokken onderzoeksinstituten, de innovatieve hightech industrie in de directe omgeving en het internationale leef- en vestigingsklimaat.

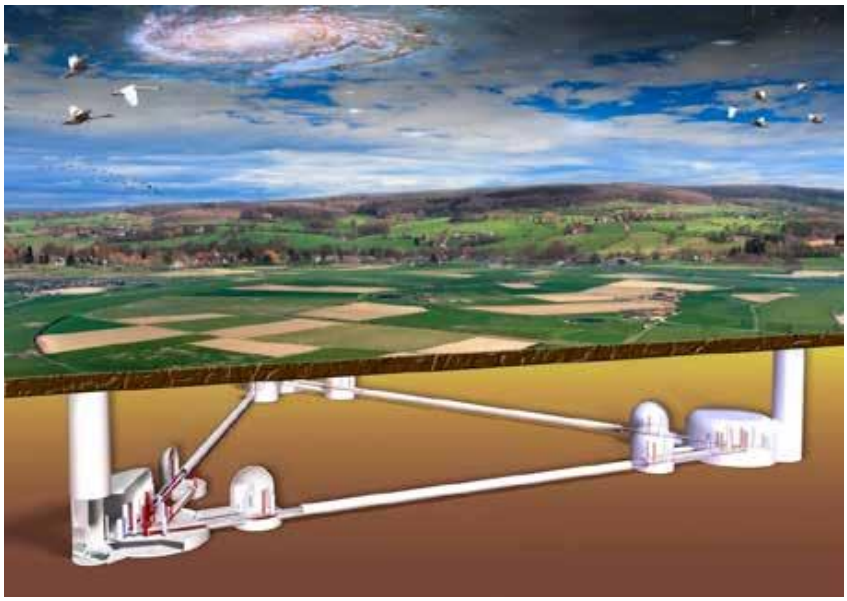

Een locatiekeuze wordt in 2025 verwacht, waarna realisatie binnen 10 jaar moet volgen. Nederland anticipeert hier samen met België en Duitsland op, dit op basis van een kabinetsbesluit over de kandidatuur van de grensregio.

De Einstein Telescoop 'als infrastructurele magneet' is een grote impuls voor het grensoverschrijdende ecosysteem van onderzoek, innovatie-valorisatie en talentontwikkeling.

Met de haalbaarheidsstudies, de realisatie van de het R&D Fieldlab ETpathfinder en een vooraanstaande weten- schappelijke groep in Maastricht hebben Nikhef en Provincie Limburg met hun partners met steun van het Kabinet al fors geïnvesteerd in de kandidatuur. De ingeslagen weg tot een kandidatuur sluit ook aan bij de investeringen die reeds zijn gedaan met de Universiteit Maastricht in het breder verankeren van de natuurwetenschappelijke opleidings- en onderzoekinfrastructuur inclusief een faculteit Science & Engineering in Limburg.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Het investeren in, behouden en aantrekken van talent is een belangrijke opgave voor Limburg. De inwoners van Limburg moeten goed en breed worden opgeleid en moeten zichzelf blijven ontwikkelen. De snel veranderende werkomgeving vraagt dat medewerkers op alle niveaus met hun competenties blijven meebewegen. Daarvoor is het nodig dat de regionale arbeidsmarkt en de kennis- en onderwijsinfrastructuur goed op elkaar aansluiten en dat zij zichzelf, inspelend op de transities, blijven vernieuwen.
- De Provincie vindt een goede onderwijs- en kennisinfrastructuur die op alle niveaus aansluit op de regionale behoeften en potenties van groot belang en legt daartoe verbindingen met Limburgse ondernemers en kennisinstellingen. Wij versterken waar mogelijk de bereikbaarheid van onderwijslocaties (op een zo duurzaam mogelijke manier) en de wendbaarheid en inzetbaarheid van de Limburgse beroepsbevolking.
- In de uitvoering van ons beleid richten we ons op het versterken van het vakmanschap in de voor de Limburgse economie relevante sectoren. We werken aan een ecosysteem waarin ondernemers, overheden en kennisinstellingen samen streven naar een goede fysieke infrastructuur, het delen van data en kennis, het vormen van sterke netwerken en het voeren van een gezamenlijke marketingstrategie, gericht op één sterk merk en de juiste doelgroepen.

Circulaire economie

- De circulaire economie is zowel internationaal, nationaal als ook in Limburg vooralsnog een bescheiden economische kracht. Om meer in de richting van een circulaire economie te bewegen, zijn onderstaande actielijnen van belang:
  - het goede voorbeeld geven en goede initiatieven te faciliteren
  - het verbinden van partijen en ketens
  - het stimuleren van innovatie en vakmanschap
  - het delen van kennis met bedrijfsleven en burgers
- In de komende jaren verkennen wij de ruimtebehoeftes van de circulaire economie aan de hand van een aantal concrete praktijkcasussen. Denk hierbij aan verduurzaming van de Chemelotsite (Chemelot Circular Hub), het realiseren van kringlooplandbouw en de beschikbaarheid en het gebruik van bouwgrondstoffen, maar ook aan sturingsvraagstukken voor clustering van bedrijven om ketens te sluiten. Daarbij formuleren we zonodig aanvullende afwegingsprincipes bij de 'Limburgse Principes' (zie hoofdstuk Limburgse Principes en algemene zonering) voor de omgang met deze ruimtebehoefte.

Chemelot-site

- Specifiek bij Chemelot ondersteunen we de ambitie om in 2050 een klimaatneutrale chemiesite te zijn. Zo werken we met het initiatief Chemelot Circular Hub aan de propositie om van Limburg het eerste circulaire knooppunt te maken waar inwoners, MKB en industrie zorgvuldig omgaan met mensen, met grondstoffen, met energiebronnen en met ruimte. Dit vraagt enerzijds om voldoende beschikbaarheid van betaalbare en groene energiedragers zoals elektriciteit en anderzijds om de ontwikkeling van een integraal buisleidingnetwerk tussen kust en achterland. Vanuit een integrale gebiedsvisie, ook in relatie tot de kwaliteiten van de omliggende gebieden, werken we met betrokken overheden, partijen op Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden aan een gedragen toekomstbeeld voor de omgeving van Chemelot.

- Voor Chemelot geven we samen met betrokken (overheids)partners uitvoering aan de Veiligheidsvisie Chemelot. Adequate communicatie betreffende externe veiligheid(srisico's) is van groot belang. De Veiligheidsregio Zuid-Limburg neemt hierin het voortouw vanuit haar wettelijke taken en verantwoordelijkheden voor risico- en crisiscommunicatie. De resultaten van een belevingsonderzoek bij burgers vormen belangrijke bouwstenen voor de optimalisatie van de integrale risico- en crisiscommunicatie rondom Chemelot.

VDL Nedcar

- VDL Nedcar is een belangrijk bedrijf voor de automotivesector in de Limburgse maakindustrie, het bedrijf biedt werkgelegenheid aan ongeveer 5000 mensen. Voor de continuïteit van het bedrijf is het strategisch belangrijk dat VDL Nedcar over uitbreidingsruimte beschikt. In samenwerking met de betrokken gemeenten, willen wij deze strategie faciliteren en daarmee de automotivesector in Limburg verankeren.
- Het goed managen van geluidproductie – het vaststellen en beheren van geluidproductieplafonds – op industrieterreinen is cruciaal om de ontwikkelruimte optimaal te kunnen benutten en de bescherming van de leefomgevingskwaliteit in de omgeving van het terrein te borgen. Dit is complexe materie. De werklocatie VDLNedcar blijft in de Omgevingsverordening aangemerkt als industrieterrein van provinciaal belang. Provinciale Staten hebben hierdoor de bevoegdheid tot het wijzigen, vaststellen en naleven van geluidproductieplafonds.
- De Provincie heeft vanwege het provinciaal belang van deze sector en de werkgelegenheid de regie genomen voor de Gebiedsontwikkeling uitbreiding VDL Nedcar. Daarvoor is een inpassingsplan in procedure gebracht. Belangrijk is dat hier een goede balans wordt gevonden tussen economie, milieueffecten en de leefbaarheid van de kernen in de omgeving. Hiervoor hebben wij het initiatief project Landgoederenzone Swentibold opgepakt.

Maastricht Aachen Airport

De luchthaven Maastricht Aachen Airport (MAA) is een belangrijk onderdeel van onze internationale én regionale (lucht)infrastructuur. Het Rijk heeft MAA bestempeld als regionale luchthaven van nationale betekenis.

- Bij de verdere ontwikkeling van de luchthaven is het van belang om te sturen op de balans tussen de economische kansen die de luchthaven biedt, veiligheid en de belangen van de leefomgeving, zoals milieu en gezondheid. Het aantal ernstig gehinderden mag ten opzicht van de huidige vergunde situatie in de toekomst niet toenemen (mededeling Portefeuillehouder, december 2019, conform PS besluit mei 2014). Zie ook hoofdstuk 17.4
- Verder zetten wij in op het versterken van de inbedding van de luchthaven in de regionale economie en de ontwikkeling van het gebied van Aviation Valley. Hier zijn meer dan 5.000 fte werkzaam in sectoren die ook ten dienste staan aan MAA.

Vrijetijdseconomie

- Wij willen het vakmanschap in de (water)recreatie sector versterken. We bevorderen dat ondernemers, overheden en kennisinstellingen samenwerken aan een goede fysieke infrastructuur. Ook bevorderen we het delen van data en kennis,

het vormen van sterke netwerken en het ontwikkelen van een gezamenlijke marketingstrategie die gericht is op de juiste doelgroepen. Een specifiek aandachtspunt daarbij is het voorkomen van overdruk om recht te doen aan belangen van inwoners.

- We kiezen voor het verhogen van de kwaliteit van het aanbod. Een kwantitatieve uitbreiding van het aanbod is alleen mogelijk als dit niet leidt tot verdringing en leegstand. Dit geldt zowel voor verblijfs- als voor dagrecreatie.
- Dagrecreatieve voorzieningen zoals bioscopen, casino's, kartbanen en trampolineparken horen thuis in het 'bebouwd gebied' ('stedelijk gebied', 'stedelijke centrumgebied' en 'landelijke kern'). Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca versterken elkaar en kunnen daardoor met name de vitaliteit van stedelijke centra versterken. De schaal van de voorziening dient te passen bij de schaal van de kern. In het 'buitengebied' en de 'groenblauwe mantel' zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals bijvoorbeeld een kampeerterrein, een dagstrand, agrotoerisme of een visvijver voor de sportvisserij. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker in het 'buitengebied', indien de beoogde locatie bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.
- Wij blijven de voorkeur geven aan het gebruik van monumenten en beeldbepalende gebouwen voor de vestiging van nieuwe initiatieven op het gebied van vrijetijdseconomie, als daar kwantitatief en kwalitatief behoefte aan bestaat.
- Het blijft wenselijk harde planvoorraad voor vrijetijdseconomie waarvoor geen zicht op realisatie is, te schrappen. De harde planvoorraad belemmert goede nieuwe initiatieven.
- Wij blijven voorstander van afspraken over kwantiteit en kwaliteit van verblijfsrecreatie en hotels op regionale schaal.
- De kwaliteitsslag die is ingezet voor bungalowparken en kampeerterreinen moet worden voortgezet en aangevuld met een kwaliteitsslag voor hotels. Bij deze kwaliteitsslag wordt in een maatwerkaanpak per individuele onderneming de gewenste doorontwikkeling bepaald. Mogelijke opties zijn daarbij onder meer: een verdere doorontwikkeling van het bedrijf, eventueel in combinatie met een kwaliteitsverbetering; een herontwikkeling van de bestaande locatie binnen de vrijetijdseconomie; een transformatie/sanering van de bestaande locatie naar een andere functie. Hier kan sprake zijn van een nieuwe functie voor bestaande gebouwen, sloop van die gebouwen of een combinatie daarvan.
- We continueren het beleid om het gebruik van recreatieverblijven voor andere functies dan verblijfsrecreatie, zoals permanent en tijdelijk wonen, te verbieden. In afwijking van het voorgaande blijft, in het kader van de revitalisatie c.q. sanering van vakantieparken en kampeerterreinen, onder voorwaarden tijdelijke huisvesting van short-stay internationale werknemers toegestaan voor maximaal tien jaar. Indien nodig zullen wij, in datzelfde kader en onder nader te bepalen voorwaarden, ook tijdelijke huisvesting van woonurgenten toestaan.

Indien nodig werken wij dit beleid voor vrijetijdseconomie nader uit in een programma. Voor zover nodig en mogelijk leggen wij deze keuzes ten aanzien van vrijetijdseconomie (opnieuw) vast in de Omgevingsverordening.

9. Werklocaties

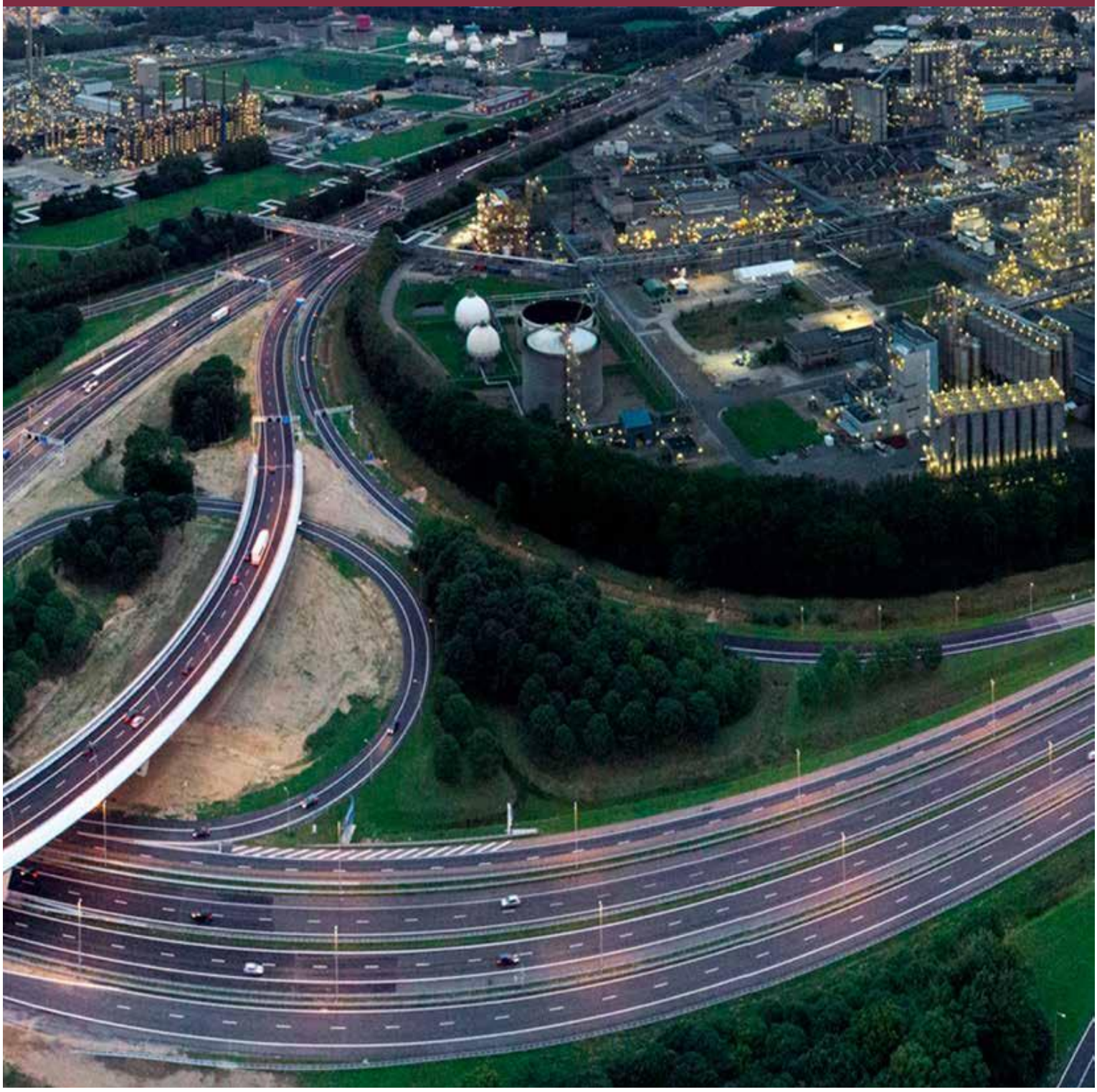

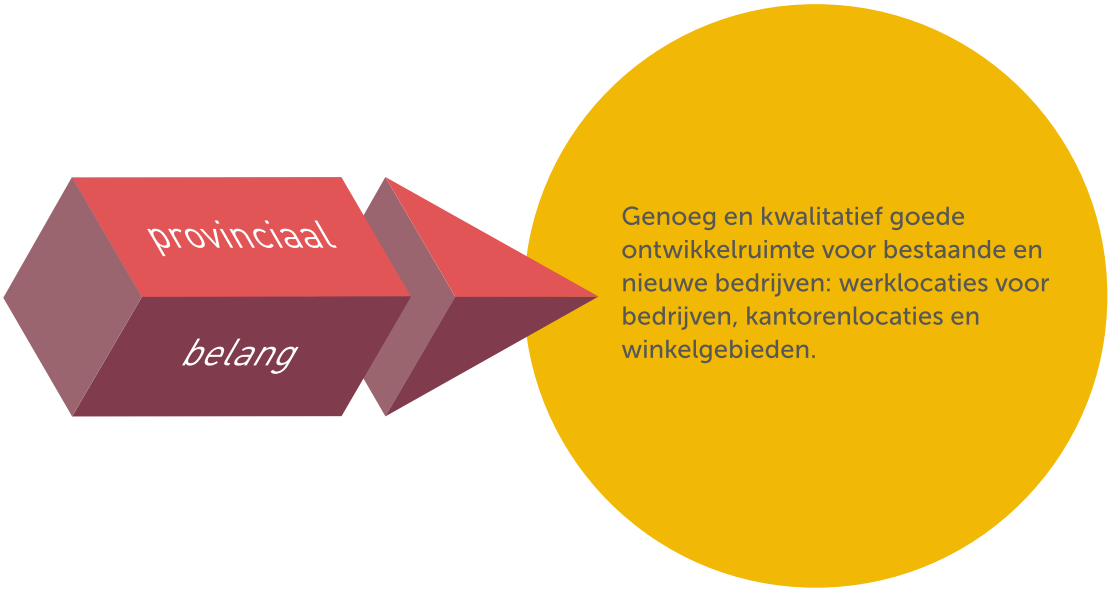

9.1 Wat is de opgave?

Voor de vestiging of uitbreiding van bedrijven is geschikte huisvesting en ruimte noodzakelijk. Dat kan in Limburg een probleem zijn. Soms is er onvoldoende beschikbare ruimte, of voldoet de ruimte niet aan de eisen van de gebruikers. Die eisen kunnen bovendien in de toekomst veranderen door digitalisering, verduurzaming, globalisering of robotisering van bedrijfsprocessen. In Noord-Limburg ontstaat druk op grootschalige kavels die met name gebruikt worden door logistieke bedrijven die de corridor van Rotterdam/Antwerpen naar het Ruhrgebied willen benutten. Dit vraagt om het maken van keuzes, ook omdat niet alle logistieke bedrijven evenveel toegevoegde waarde leveren aan onze economische structuur.

Bedrijventerreinen
Er is een behoorlijke voorraad aan bedrijventerreinen: ruim 800 ha (11%) is nog beschikbaar. Op de reeds uitgegeven oppervlakte (6.500 ha) zijn ruim 11.000 bedrijfsvestigingen met bijna 220.000 werkzame personen actief. Uitgaand van de situatie op 31 december 2019 en het meerjarig gemiddelde uitgiftepatroon is onze voorraad toereikend voor zo'n 7 tot 10 jaar. Afhankelijk van de vraagontwikkeling kunnen zich echter knelpunten voordoen in soort en kwaliteit van terrein dat nodig is. Vanuit financieel en economisch oogpunt kan het aantrekkelijk zijn om nieuwe gronden te ontwikkelen. Vanuit het oogpunt van circulariteit van bestaande bedrijfsgebouwen en optimaal ruimtegebruik is dat niet altijd de beste keuze. Multifunctioneel ruimtegebruik en herstructurering bieden hier kansen.

De kwaliteit van Limburgse bedrijventerreinen is niet overal aan de maat. Het gevolg is dat verouderde bedrijventerreinen leegstaande plekken en panden bevatten. In sommige gevallen leidt dit tot verloedering en criminele activiteiten. Daarnaast beschikken gemeenten vaak niet over de financiële middelen of spankracht om in samenwerking met de vele eigenaren bestaande bedrijventerreinen op te knappen en structureel te onderhouden. Tegelijkertijd dringen bedrijven aan op de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen. Gemeenten kunnen zo in een dilemma terechtkomen.

Kantoren

De Limburgse kantorenmarkt is een regionale markt. Vanwege een zekere structurele leegstand en de structureel lagere vraag naar kantoormeters is het nodig plancapaciteit te reduceren. In verband met versterking van binnensteden als belangrijke ontmoetings- en werkplek ligt de nadruk op kantoorontwikkelingen in de centrumgebieden en aanpalende stationsomgevingen van de steden. De centrale opgave blijft groei in kwaliteit zonder toename van kwantiteit.

"Ik kom vooral naar de binnenstad om te winkelen, voor de gezelligheid en voor de horeca."

Winkelgebieden

De Limburgse detailhandelssector is een belangrijke sociaaleconomische sector, met € 7,3 miljard consumentenbestedingen,[21] 50.000 banen en 5.960 winkels met een totaal oppervlak van 1.997.000 m^2 winkelverkoopvloeroppervlak.[22] Limburg heeft echter teveel winkels. De verwachting is dat het aantal winkels de komende jaren flink terugloopt. De centrale opgave is dan ook een groei in kwaliteit bij een afnemende kwantiteit.

E-commerce is de grootste drijver van groei. De toekomst van online retailers is onzeker door de hoge logistieke kosten, die vaak niet worden verhaald op de klant. Veel grote spelers zijn dan ook bezig met een herinrichting van hun logistiek. Er zijn veel manieren waarop dat kan en hiervoor is steeds maatwerk vereist.

Kopen over de grens is nog steeds belangrijk. Hoewel inwoners van de provincie Limburg sinds 2009 fors minder in het buitenland kopen, bestaat er nog altijd wederzijds een sterke afhankelijkheid van bestedingen uit het buitenland. Limburg trekt ruim €1 miljard niet-dagelijkse koopkracht (excl. toerisme en online) van buiten de provincie aan terwijl er circa €321 miljoen afvloeit. Het Limburgs winkelaanbod functioneert daarmee sterk op koopkracht uit het buitenland, vooral in het grensgebied en in enkele grote koopcentra zoals Venlo-centrum, de binnenstad van Maastricht en het Designer Outlet in Roermond.[23] De stromen voor horeca hebben een sterke samenhang met de koopstromen voor recreatieve aankopen. De grotere binnensteden en centrumgebieden zijn belangrijke locaties voor een bezoek aan de horeca. Toeristische toevloeiing heeft een relatief groot aandeel in de totale bestedingen. Het aanbod in een aantal specifieke gemeenten is daardoor sterk afhankelijk van het toerisme. Er zijn grote verschillen in verzorgingsfunctie tussen winkelgebieden. Limburg moet rekening houden met een verdere afname van winkelaanbod in alle lagen van de detailhandelsstructuur. Daar ligt een opgave voor zowel de overheid als voor vastgoedeigenaren, beleggers en ondernemers. Daarbij kunnen de uitkomsten van het Koopstromenonderzoek Limburg (KSOL) helpen.

9.2 Wat is onze ambitie?

Het is onze ambitie om ook in de toekomst te beschikken over genoeg werklocaties en goede ontwikkelruimte voor bestaande en nieuwe bedrijven: bedrijventerreinen, kantoorlocaties en winkelgebieden. Samen met gemeenten en/of eigenaren werken we de komende jaren toe naar werklocaties die zowel in kwantitatief als kwalitatief opzicht aan de maat zijn. Daarbij willen we zo efficiënt mogelijk omgaan met het ruimtebeslag.

21 Bron: Koopstromenonderzoek Limburg 2019
22 Bron: Etil
23 Bron: Koopstomenonderzoek Limburg 2019

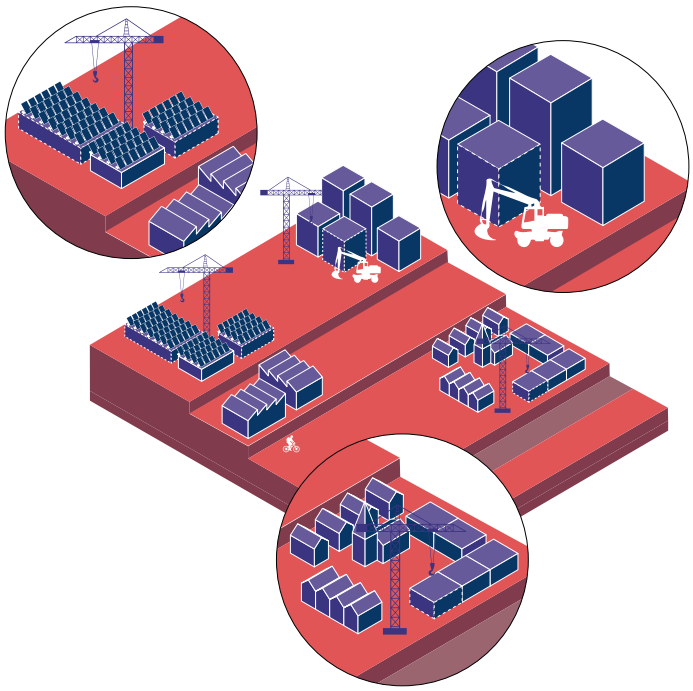

9.3 Waar kiezen wij voor?

Nederland verstedelijkt steeds meer. Dat geldt ook voor Limburg. De ruimte voor recreatie, natuur, wonen en bedrijvigheid staat onder druk door andere bestemmingen. Ook bedrijven zijn ruimtevragers. In het algemeen geldt: hoe compacter de werklocaties, hoe beter de omgevingskwaliteit. Grote logistieke bedrijven passen echter niet zo maar op alle bestaande bedrijventerreinen. Vestiging is vaak alleen mogelijk op nog niet bebouwde plekken op grootschalige logistieke terreinen of, als uitbreiding niet meer mogelijk is, op nieuw aan te leggen terreinen. Dit laatste gaat ten koste van andere bestemmingen en de landschappelijke kwaliteit. Anderzijds liggen er ook kansen om bedrijventerreinen multifunctioneel in te zetten en ze op die manier een bijdrage te laten leveren aan andere doelen, zoals de energietransitie. Ook liggen er kansen in het voorkomen van wateroverlast en droogte (zie ook hoofdstuk Water), de zorg voor een veilige leefomgeving (zie ook hoofdstuk Veiligheid en gezondheid) en biodiversiteit (zie ook hoofdstuk Natuur).
Wij zien onze rol primair als agenderend, stimulerend, meesturend en verbindend zowel via onze samenwerking met partners als via de inzet van – waar nodig - ruimtelijk en financieel instrumentarium. Daartoe maken we programmatisch en projectgewijs concrete afspraken.
Via monitoring waaronder het systeem voor werklocaties REBIS (Regionaal Economisch Bedrijventerreinen Informatiesysteem) houden we permanent een vinger aan de pols, en maken we analyses en overzichten die we afstemmen met gemeenten via een regionale overlegstructuur (zie i.r.t. monitoring ook het hoofdstuk Van doorwerking naar uitvoering). Regiogemeenten vragen we om regionale uitwerkingen op te stellen en nieuwe ontwikkelingen af te stemmen (zie ook deel B: gebiedsgerichte visies). Indien nodig nemen wij als Provincie de regie om controversiële maar noodzakelijke ontwikkelingen doorgang te laten vinden. Op Limburgse

schaal is er afstemmingsoverleg met grote gemeenten en ontwikkelingsmaatschappijen in zake acquisitie. Zo krijgen we aanvullend inzicht in de vraag van buitenaf en bezien we of en hoe we aan die vraag kunnen voldoen. We vertalen dit in adviezen richting bestuur om collegeprogramma's daarop te enten. Daarbij focussen we op kwaliteit in plaats van kwantiteit, zowel voor de bedrijventerreinen als voor de te acquireren individuele bedrijvigheid.

Bedrijventerreinen

- We kiezen voor compacte werklocaties om ruimtegebruik en landschappelijke inpassing te optimaliseren. We hanteren de redeneerlijn "behoefte-bestaand-uitbreiding-nieuw", om zo zorgvuldig en duurzaam ruimtegebruik te stimuleren. Dit betekent concreet:
  1. de behoefte aantonen;
  2. (her)gebruik ruimte op bestaande, evt. te herstructureren terreinen;
  3. ontwikkel nieuwe terreinen aansluitend aan bestaande werklocaties;
  4. mogelijk andere buitenstedelijke locaties, mits gemotiveerd, te ontwikkelen.

  Hierbij sluiten we ook bij onze eigen 'Limburgse principes', met name de principes 'meer stad, meer land' en 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden'. Ergo nieuwe bedrijven vestigen zich dus bij voorkeur op bestaande werklocaties. Wanneer dit niet mogelijk is, sturen we op uitbreiding aan de grenzen van bestaande werklocaties. Voor gevestigde bedrijven kan daarbij maatwerk aan de orde zijn. Gemeenten zijn hierbij als eerste partij aan zet, maar wel in onderlinge regionale afstemming. Pas als dit geen oplossing biedt, bekijken we in overleg met de gemeenten de vierde stap: de mogelijkheden voor nieuwe locaties voor bedrijventerreinen.
- Wij nemen de regie als het gaat om het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties van meer dan 70 hectaren bruto, met bedrijvigheid van de hogere milieu categorieën en/of logistieke terreinen. De reden hiervoor is dat ontwikkeling van een dergelijk terrein bovenregionale afweging vereist. We doen dit in overleg met de gemeenten en zo nodig door de inzet van sturende instrumenten zoals een instructie of een projectbesluit. We hanteren hierbij de eerder beschreven voorkeursvolgorde volgens de NOVI. Belangrijke criteria bij het bepalen van nieuwe locaties voor dit type bedrijvigheid zijn verder multimodaliteit, arbeidsmarkt, gezondheid, veiligheid, clusteren van risicovolle activiteiten, biodiversiteit, klimaatadaptatie en landschappelijke kwaliteit.
- Bij de vestiging van nieuwe bedrijven streven we zo veel mogelijk naar multifunctioneel ruimtegebruik. Combinaties van functies vergroot de levensvatbaarheid en duurzaamheid van bedrijventerreinen en de koppelkansen met andere beleidsdoelen zoals de energietransitie en klimaatadaptatie. We verkennen bijvoorbeeld de mogelijkheid om bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen via een juridische verankering in de omgevingsverordening.
- Wij continueren ons beleid om risicovolle industriële activiteiten te clusteren op de bestaande bedrijventerreinen voor de zwaardere milieucategorieën. Dit speelt vooral op Chemelot (zie ook hoofdstuk Economie). Voordelen hiervan zijn: beperking van het ruimtebeslag, minder bewoners die te maken hebben met risicovolle activiteiten in de omgeving, geconcentreerde transportbewegingen en een verhoging van de agglomeratiekracht - de bundeling van kennis en

mensen. Binnen de clusters geven we ruimte aan het economisch belang van de bedrijven. Waar clustering niet mogelijk is, richten we het gebied zo veilig mogelijk in zodat grote groepen mensen beschermd worden tegen ongevallen met gevaarlijke stoffen.

- Het in stand houden van kwalitatief goede werklocaties is niet vanzelfsprekend. Gemeenten zijn aan zet als het gaat om de programmering en organisatie van herstructurering van verouderde werklocaties. Waar nodig kunnen we als Provincie een faciliterende rol overwegen.

Logistiek

We maken nieuwvestiging van logistieke bedrijven mogelijk voor bedrijven die van toegevoegde waarde zijn voor onze economische structuur en arbeidsmarkt en/of bedrijven met een innovatief karakter. Ook voor het uitbreiden van de logistieke vestigingsmogelijkheden zijn de gemeenten in eerste instantie aan zet en sluiten we aan bij de voorkeursvolgorde volgens de NOVI: na aangetoonde behoefte (1) vestiging in eerste instantie op bestaande, eventueel te herstructureren bedrijventerreinen (2), indien niet haalbaar dan concentreren in aantal vooraf aangewezen nationale en bovenregionale clusters langs corridors; in Limburg ligt de focus daarbij op de Limburgse multimodale hotspots die zich bevinden in Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/ Beek. Hier komen meerdere vervoersmodaliteiten (spoor, weg, water, lucht) bij elkaar en is overslag mogelijk (3). Aanvullend op deze treden uit de NOVI houden wij vast aan een extra trede: indien ook trede 3 niet haalbaar is, dan gemotiveerd eventueel andere buitenstedelijke locaties in clusters langs corridors (4). De reden hiervoor is gelegen in het mogelijk maken van combinaties van logistieke functies aan regionaal gebonden maakindustrie. In de uitvoeringsagenda NOVI 2021-2024 wordt deze optie benoemd.

Uit een studie naar de toekomst van de logistieke sector in Limburg (2019)[24] blijkt dat we de verdiencapaciteit en de toegevoegde waarde in deze sector kunnen vergroten door in te zetten op innovaties en op samenwerking tussen onderwijs/onderzoek, ondernemingen en overheid om te komen tot een ecosysteem waarin nieuwe kennis wordt ontwikkeld en gedeeld. Duurzaamheid, energietransitie, smart mobility en 3D-printen zijn ontwikkelingen die het komende decennium zullen leiden tot veranderingen in omvang en wijze van vervoer.
Gemeenten zijn aan zet om in het Omgevingsplan de functietoedeling aan locaties te regelen; ook de specifieke bedrijfskavels voor bedrijven die voor goederenoverslag en/of productie afhankelijk zijn van een locatie direct aan vaarwater met een eigen kade, dan wel een locatie in de directe nabijheid van een openbare kade of railterminal.

- Het goed vaststellen en beheren van geluidproductieplafonds op industrieterreinen is cruciaal om de ontwikkelruimte optimaal te kunnen benutten en de bescherming van de leefomgevingskwaliteit in de omgeving van het terrein te borgen. In de Omgevingsverordening blijven de bedrijfslocaties Chemelot en VDLNedcar ‘industrieterreinen van provinciaal belang’. Provinciale Staten hebben hierdoor de bevoegdheid tot het wijzigen, vaststellen en naleven van de geluidproductieplafonds voor die terreinen.

24 Toekomst logistieke sector Limburg, BCI (2019)

- Een van de uitgangspunten van de Omgevingsvisie is dat we adaptief te werk gaan. De Provincie faciliteert de voorraadontwikkeling van bedrijventerreinen middels monitoring, kwantitatieve en kwalitatieve analyses. Indien daar aanleiding toe is kunnen we beleidsuitgangspunten herijken.

Kantoren en winkels op bedrijventerreinen

- Voor vestiging van zelfstandige kantoren en detailhandel is op bedrijventerreinen geen plaats. Deze functies horen thuis bij uitstek in steden, kernen of specifieke winkelgebieden. In zeer uitzonderlijke gevallen kan hiervan afgeweken worden als dit leidt tot meer kwaliteit en het schrappen van areaal elders. Kantoorruimte en showrooms als onderdeel van productiebedrijven zijn wel mogelijk, mits in ondergeschikte functie met een bepaald maximum. Er moet ook ruimte zijn voor detailhandel in volumineuze goederen zoals auto's, boten, caravans, landbouwvoertuigen, grove bouwmaterialen en brand- en explosiegevaarlijke goederen (BEVI-proof).[25]

Kantoorgebieden

- Wij steunen en stimuleren centrumgemeenten bij het concentreren en kwalitatief versterken van de kantoorontwikkelingen in de centrumgebieden en aanpalende stationsomgevingen. Dit is in lijn met de (inter-)gemeentelijke visie om de binnensteden als belangrijke ontmoetings- en werkplek te behouden en waar mogelijk te versterken. De kwaliteit van binnensteden wordt uiteraard niet alleen bepaald door die kantoorfunctie, maar door de mix van functies.
- De vier Brightlands campussen en een beperkt aantal grootschalige kantoorlocaties in de steden Maastricht, Heerlen, Sittard-Geleen, Weert, Roermond en Venlo zijn andere concentratiegebieden voor de ontwikkeling van middelgrote kantoren. Buiten deze gebieden blijven kleine kantoren in bebouwd gebied en eventuele invulling van bestaande, waardevolle gebouwen via maatwerk mogelijk.
- Onze centrale opgave is: groei in kwaliteit zonder toename van kwantiteit. Gezien de structurele leegstand en de structureel lagere vraag naar kantoormeters is het nodig planologisch geregelde, maar nog onbenutte kantoorbestemmingen buiten de concentratiegebieden te reduceren. Daarnaast moeten in onbruik geraakte, verouderde, en kantoren zonder huurperspectief getransformeerd of gesloopt worden. Vervangende nieuwbouw blijft mogelijk, liefst met reductie van metrages.

25 BEVI = Besluit externe veiligheid inrichtingen; het Besluit verplicht bevoegd gezag via de Wet milieubeheer en de Wet op de ruimtelijke ordening om veiligheidsafstanden aan te houden tussen gevoelige objecten (woningen, scholen, hotels, ziekenhuizen e.d.) en risicovolle bedrijven [bedrijven die werken met of opslag hebben van verpakte gevaarlijke (afval)stoffen, brandbare stoffen, LPG en ammoniak (i.v.m. aanwezige koel- of vriesinstallaties)].

Winkelgebieden

- Wij steunen en stimuleren gemeenten bij het compacter maken en kwalitatief versterken van de bestaande winkelgebieden in de steden en landelijke kernen. Dit in het verlengde van de (inter-)gemeentelijke visievorming van de laatste jaren (zie ook deel B: gebiedsgerichte visies). Ons Koopstromenonderzoek (KSOL2019) biedt retailers, vastgoedpartijen en gemeenten mogelijkheden om grip te krijgen op het functioneren van hun winkelgebieden. Zo ontstaan nieuwe mogelijkheden om de kwaliteit van centra te behouden en versterken. Dit vraagt om nieuwe creatieve ideeën en innovatie en een gezamenlijk aanpak van alle betrokkenen.
- De kwaliteit van de stedelijke centra als belangrijke ontmoetingsplaatsen willen we behouden en waar mogelijk versterken. Die kwaliteit wordt uiteraard niet alleen bepaald door winkels, maar door de mix met horeca, dienstverlening, cultuurhistorische objecten, kantoren, (ambachtelijke) bedrijven en binnenstedelijk wonen en zorg. Met aantrekkelijke binnensteden kan ook de aantrekkingskracht van Limburg voor grensoverschrijdend kooptoerisme en funshoppen behouden blijven en waar mogelijk worden verhoogd.[26]
- We moeten een goede balans vinden tussen de winkelvoorraad in de grootschalige winkelgebieden zoals meubel-, huis-en-tuin-boulevards en outletcentra aan de rand van de steden, in de binnensteden en in de dorpskernen en wijken. Nieuwe grootschalige winkelgebieden zijn niet aan de orde, gezien de overmaat aan winkels in onze provincie. In bestaande grootschalige winkelgebieden aan de rand van de steden is er geen ruimte voor winkels uit branches die bij uitstek thuishoren in de stadscentra.

26 Uit het KSOL2019 blijkt dat Limburg in 2019 ruim € 1 miljard niet-dagelijkse bestedingen (excl. toerisme en online) van buiten de provincie weet aan te trekken dan dat er afvloeit (circa € 321 miljoen). De toevloeiing is ruim 3 keer groter dan de afvloeiing. Limburgs winkelaanbod functioneert daarmee sterk op bestedingen uit het buitenland.

10. Mobiliteit

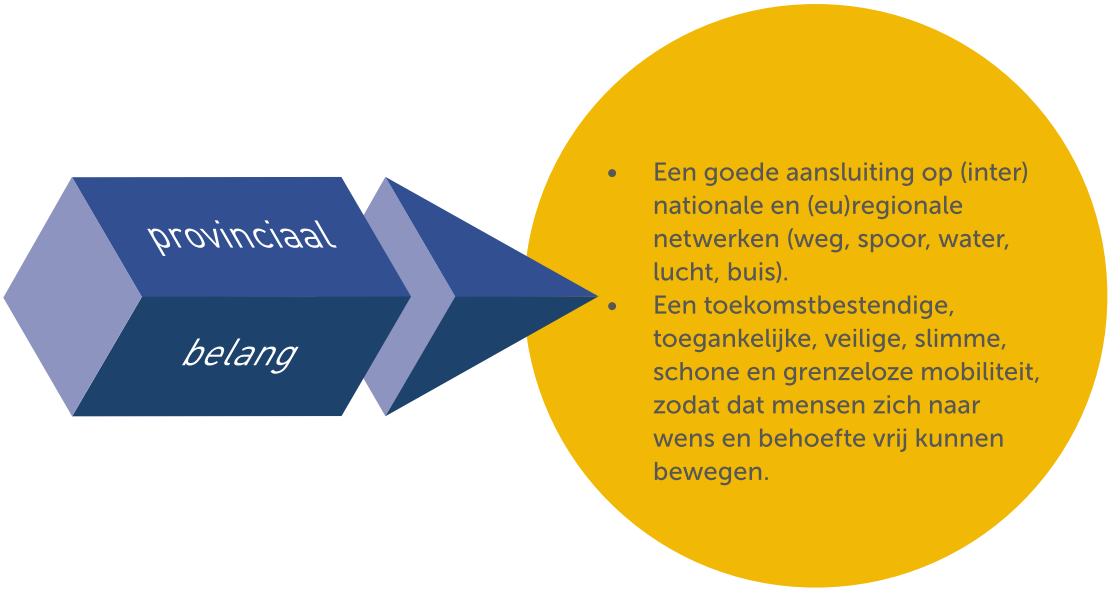

10.1 Wat is de opgave?

Bereikbaarheid is een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van de Limburgse economie, de leefbaarheid en een aantrekkelijk leef- en vestigingsklimaat. Bovendien maakt het een brede deelname mogelijk aan het maatschappelijke leven, werk, sociale contacten, culturele bijeenkomsten en recreatie. De bereikbaarheid van en in Limburg per auto is in algemene zin behoorlijk goed op orde, behoudens enkele knelpunten op sommige piekmomenten of -locaties. Mobiliteit is echter breder dan bereikbaarheid. In 2018 heeft de Provincie Limburg het mobiliteitsplan 'Slim op weg naar morgen' vastgesteld. Dat is het uitgangspunt voor onderstaande en de toekomst te maken beleidskeuzes. Naast bereikbaarheid in de zin van doorstroming onderscheiden we als mobiliteitsdoelen: veiligheid, duurzaamheid en leefbaarheid. Veiligheid gaat hierbij onder meer over de veilige staat van het wegennet, verkeersveiligheid in algemene zin en sociale veiligheid. Voor wat betreft duurzaamheid heeft de Provincie bijvoorbeeld het Klimaatakkoord ondertekend en daarmee een aantal mobiliteitsopgaven uit dit akkoord tot de hare gemaakt. Het realiseren van de CO_2-reductiedoelstelling en de aanpak van de stikstofproblematiek moeten bijdragen aan een duurzame samenleving. Onder leefbaarheid verstaan we naast leefbare wijken, ook aandacht voor gezondheid, sociale inclusie en de mogelijkheid tot participatie voor iedereen. Ook mensen met een beperking moeten mee kunnen doen.

Natuurlijk kijkt de Provincie over de provinciale en nationale grenzen. Door de euregionale ligging van Limburg zijn grensoverschrijdende verbindingen van groot belang. Ook de bereikbaarheid van en tussen de steden in Limburg vraagt aandacht. Tegelijkertijd is de bereikbaarheid en mobiliteit van het buitengebied en van minder druk bevolkte regio's en voorzieningen een toenemend aandachtspunt vanuit het oogpunt van leefbaarheid en maatschappelijke participatie (zie ook de hoofdstukken Wonen en leefomgeving en Economie). Het doorontwikkelen van het (snel-)fietsroutenetwerk in Limburg kan bijdragen aan de beleefbaarheid van het landschap, de gezondheid van onze inwoners en aan het verbinden van regio's (ook over de grens), steden en dorpen.

Naast fysieke maatregelen bieden gedragsbeïnvloeding en technologische innovaties kansen. Te denken valt aan smart mobility en smart logistics, het stimuleren van het gebruik van openbaar vervoer of de fiets, multimodale vervoersoplossingen waarbij gebruikt wordt gemaakt van verschillende vervoersmiddelen. Ook het gebruik van buisleidingen, alternatieve brandstoffen waaronder bijvoorbeeld waterstof, het anders inregelen van stadslogistiek, deelmobiliteit zoals car sharing, elektrisch rijden, zelfsturende voertuigen en bezorgservice per drone zijn kansen. Al deze maatregelen kunnen een bijdrage leveren aan de mobiliteit. De komende decennia zullen dit soort ontwikkelingen doorzetten. Dat betekent dat we onze infrastructuur moeten aanpassen op nieuwe vervoersvormen, denk aan een gedegen laadinfrastructuur voor elektrisch rijden in heel Limburg. Deze, en andere ontwikkelingen, vragen om flexibiliteit, anticiperen en adaptief plannen.

Digitale bereikbaarheid is ook belangrijk. In de toekomst zal digitaal werken en leven steeds belangrijker worden, iets wat de Coronacrisis ook duidelijk heeft gemaakt.

De logistieke sector kan een bijdrage leveren aan mobiliteitsopgaven in de corridors tussen Europese kerngebieden, de verbindingen met de Nederlandse stedelijke gebieden en tussen de Limburgse steden. In Limburg is de logistieke sector geconcentreerd in de hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein. Beide hotspots zijn multimodaal ontsloten en kunnen mobiliteitsproblemen helpen oplossen door goederenvervoer via spoor en binnenvaart. Bij de binnenvaart liggen wel diverse verduurzamings- en bereikbaarheidsopgaven, zoals de verbondenheid met watergebonden bedrijventerreinen en er spelen opgaven veroorzaakt door lage waterstanden.

Om onze steden en economische clusters bereikbaar te houden, het platteland vitaal, om de logistieke sector de belangrijke economische drager te laten blijven die hij is en om Limburg aantrekkelijk te houden voor inwoners en bezoekers, kiezen we voor een gebiedsgerichte manier van werken Voorbeelden van deze aanpak zijn de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg.[27] Trendsportal, de gebiedsopgave Westelijke Mijnstreek (Chemelot-MAA) en de corridors Weert en Venlo. Daarnaast blijft de Provincie zich uiteraard ook inzetten op generieke thema's en opgaven, die landelijk, provinciaal of bovenregionaal van belang zijn. Denk aan verkeersveiligheid, verkeers- en vervoersmanagement, beheer en onderhoud, openbaar vervoer, het thema fiets of logistiek. Waar deze thema's en opgaven raken aan de gebiedsgerichte aanpak worden ze samen ter hand genomen. Mobiliteit is hierbij een onderdeel van de opgave, niet het slotstuk.

10.2 Wat is onze ambitie?

We streven naar een toekomstbestendige, toegankelijke, slimme, schone en grenzeloze mobiliteit, zodat mensen zich vrij kunnen bewegen. We willen een Limburg dat uitstekend bereikbaar is voor alle mensen, voor goederen en informatie, mede door een goede aansluiting op (inter-)nationale en (eu)regionale netwerken (weg, spoor, water, lucht, buis, digitaal). Het vervoer van mensen en goederen dient betrouwbaar, vlot, veilig en duurzaam te zijn, zonder teveel impact op de leefom-

27 Opgesteld in 2019-2020 door de 16 Zuid-Limburgse gemeenten samen met de Provincie Limburg en enkele maatschappelijke partners.

geving en milieukwaliteit. We stimuleren het (elektrisch) fietsen, ook over langere afstanden. Zo neemt de mobiliteitsdruk af en bevorderen we de gezondheid en luchtkwaliteit.
Om onze ambitie waar te maken kijken we niet alleen naar fysieke maatregelen, maar ook naar gedragsbeïnvloeding, smart mobility, multimodaliteit en technologische innovatie. Deze ambitie sluit aan bij het rijksbeleid: slimmer, duurzamer en veiliger.

10.3 Waar kiezen wij voor?

Het (eu)regionale openbaar bus- en treinvervoer met bijbehorende dienstregelingen en overstappunten is een taak voor de provinciale overheid, evenals de zorg voor het provinciaal wegennet, de fietspaden en de verkeersveiligheid. Limburg heeft echter ook belang bij activiteiten en besluiten van andere overheden die bijdragen aan de ontwikkeling van de provincie, zoals lokale bereikbaarheid en goede verbindingen met de rest van Nederland en het omringende buitenland. Denk aan autosnelwegen, de spoorlijnen van het Hoofdrailnet (HRN) voor OV en de spoorlijnen voor goederenvervoer, hoofdvaarwegennet en de functie van de binnenhavens daarin. Daarom zal de Provincie waar nodig andere overheden faciliteren en stimuleren en in gesprek gaan met en lobbyen richting de Rijksoverheid en andere partijen. Een voorbeeld van de samenwerking met andere overheden is onze deelname aan het SmartwayZ.NL programma, waar we samen met de Rijksoverheid, Provincie Noord-Brabant en de Limburgse gemeenten werken aan slimme mobiliteitsoplossingen.

- Conform het Mobiliteitsplan 'Slim op weg naar Morgen' komt de Provincie samen met medeoverheden en maatschappelijke partners tot een integrale aanpak van de mobiliteitsopgave in een gebied. De ruimtelijke opgave vormt daarbij de basis: welke ontwikkelingen spelen in sectoren zoals woningbouw, arbeidsmarkt, onderwijs, kantoren, retail, industrie en toerisme/recreatie? De mobiliteitsopgave, die hiervan het gevolg is, pakken we gebiedsgericht en in zijn onderlinge

samenhang op voor alle modaliteiten - weg, water, spoor, lucht en buis. Dit gebeurt in zogenaamde gebiedsverkenningen. Daarnaast nodigen we gemeenten en regio's uit om een verkenning op te starten, waarbij wij ondersteunen. Deze nieuwe aanpak levert een meerwaarde op in de vorm van tijd, geld en kwaliteit. Doorstroming, duurzaamheid, leefbaarheid, verkeersveiligheid en kosten zijn belangrijke criteria om te bepalen welke mobiliteitsmaatregelen de voorkeur verdienen. Een evenwichtige mix van maatregelen is het doel. Het beter benutten van bestaande netwerken verdient daarbij de voorkeur boven het realiseren van nieuwe infrastructuur of het aanpassen ervan.

- De Provincie Limburg investeerde de afgelopen jaren al flink in mobiliteitsopgaven. Om de provinciale ambities weer in lijn te krijgen met de beschikbare middelen hebben we in 2020 alle mobiliteitsambities heroverwogen. Ze zijn integraal beoordeeld, gewogen en op volgorde geplaatst. Daarbij is ervoor gezorgd dat er ruimte blijft voor nieuwe projecten en ambities. Rekening houdend met het huidige bereikbaarheidskader is hierbij een termijn gehanteerd tot 2033.
- We streven naar een goede doorstroming op het Limburgse hoofdwegennet. Hiervoor werken we samen met medeoverheden.
- We blijven ons samen met de euregionale partners inzetten voor de internationale treinverbindingen met Luik, Aken, Düsseldorf en Antwerpen. We zetten daarbij in op een goede afstemming van systemen op juridisch en technisch vlak.
- Met het oog op een verdere ruimtelijk-economische vervlechting tussen zuid- en oost-Nederland, en de bereikbaarheid van wonen, onderwijs en economische clusters daarbinnen blijft ons streven gericht op integrale verdubbeling van de Maaslijn, zodat er op termijn een systeem van meer treinen en snellere treinen mogelijk wordt.
- In het kader van multimodaliteit vervult het vliegveld Maastricht-Aachen Airport een belangrijke rol (zie ook het hoofdstuk Economie). Connectiviteit via de lucht is van groot belang voor de regionale economie en het vestigingsklimaat.
- Ten aanzien van het provinciale wegennet willen wij de basis op orde hebben (beheer en onderhoud) en waarbij we risicogestuurd rekening houden met de gevolgen van klimaatverandering. We streven op termijn naar zeer weinig tot geen ernstige verkeersslachtoffers onder het motto 'maak van de nul een punt'.
- Voor de belangrijkste provinciale wegen, die een belangrijke bereikbaarheids- en doorstroomfunctie hebben, en voor enkele spoorwegen hanteren we aan weerszijden reserveringsstroken, zodat op termijn een verbreding en/of aanpassing van de (spoor)weg eventueel mogelijk is. Dit geldt ook voor toekomstige, nieuwe (spoor)wegen. Aanleiding kan dan zijn de (verwachte) verkeersgroei, wegontwerpeisen voortkomend uit het streven naar een duurzaam veilig wegverkeerssysteem, of maatschappelijk-bestuurlijke overwegingen (de (spoor) weg moet 'toekomstvast' zijn). De reserveringsstroken zijn vastgelegd in de Omgevingsverordening.
- We stimuleren het gebruik van de binnenvaart en de Limburgse binnenhavens. Zij vormen een belangrijk onderdeel van de grensoverschrijdende logistieke corridors van waterwegen, kunnen een bijdrage leveren aan duurzaam vervoer, spelen een belangrijke rol in de modal shift en kunnen het wegennetwerk ontlasten. Ook kunnen ze in de toekomst mogelijk een rol spelen bij de transitie naar een circulaire economie (bijvoorbeeld een rol in afvalverwerkingsstromen). In de komende jaren verkennen wij de ruimtebehoeftes van de circulaire economie, ook in relatie tot binnenhavens, aan de hand van een aantal concrete praktijkcasussen (zie ook het hoofdstuk Economie). Om de binnenvaart een

betrouwbaar en aantrekkelijk alternatief te laten zijn voor het wegvervoer wordt voor de lange termijn ingezet op het oplossen van knelpunten op de Maas, de verschoning en vergroening van de binnenvaart, de realisatie van het Mobile Energy Containers concept en Clean Energy Hubs, de herstructurering van watergebonden bedrijventerreinen en het instellen van zero-emissie corridors met zelfvarende, schone schepen. Om dit te realiseren zullen overheid en bedrijfsleven samen moeten werken. In nadere uitwerking zal worden gekeken welke partij het voortouw moet hebben en vanuit welke rol.

- We houden de goede multimodale voorzieningen van de twee logistieke knooppunten in Noord-Limburg (Venlo-Venray) en Zuid-Limburg (Sittard-Geleen/Stein) up-to-date en spelen met name daar in op nieuwe ontwikkelingen. Vanuit vestigingsoptiek, zowel ruimtelijk als economisch, heeft het onze voorkeur de grootschalige logistieke bedrijvigheid te vestigen rond deze logistieke hotspots. (zie ook het hoofdstuk Werklocaties). Uiteraard zullen we het bedrijfsleven stimuleren om vervoer vooral ook over water en spoor te laten plaatsvinden.
- Sinds de start van de nieuwe concessie in 2016 wordt het Openbaar Vervoer in Limburg vraaggericht aangeboden. Dit doen we op basis van het Limburgnet - de leidraad voor ontwikkelingen en wijzigingen in het netwerk en de dienstregeling. We stemmen het aanbod af op basis van het aantal reizigers en hun reisbewegingen. Het doel is om zoveel mogelijk reizigers een zo hoog mogelijke kwaliteit te bieden. Waar veel vraag is, laten we meer OV rijden, waar minder vraag is, wordt gekeken naar alternatieve vervoersoplossingen. Vanwege onze grensligging stemmen we de ontwikkelingen binnen het OV af met belangrijke (internationale) stakeholders zoals vervoerders en andere opdrachtgevende overheden.
- We nemen onze gemeentelijke partners mee in het consequenter hanteren van de ladder van Verdaas.[28] In eerste instantie voorkomen we onnodige mobiliteit door het toekennen van functies aan locaties en eventueel het prijsbeleid. Vervolgens worden met behulp van openbaar vervoer en mobiliteitsmanagement alternatieven ingezet voor (teveel) autogebruik. Daarna kan de bestaande infrastructuur zoveel mogelijk worden benut en aangepast. Tenslotte rest de aanleg van nieuwe infrastructuur. Mocht deze aanpak onvoldoende opleveren dan zal meer dwingende regelgeving, bijvoorbeeld via de Omgevingsverordening en het projectbesluit, worden overwogen.
- We blijven een (snel-)fietsnetwerk als alternatief voor gemotoriseerd vervoer stimuleren. Dit dient niet alleen de doorstroming of duurzaamheid, maar draagt ook bij aan de gezondheid en het verbinden van regio's, steden en dorpen, ook over de grens.
- Wij zetten sterk in op slimme mobiliteit ('smart mobility' en 'smart logistics'), om ruimte te creëren voor innovatieve oplossingen op de langere termijn. Hiervoor is het van groot belang om onze mobiliteitsdata op orde te hebben. Alleen zo kunnen slimme oplossingen op grote schaal ingezet worden. Tevens is een veilig verkeers- en vervoerssysteem, inclusief een aantal beveiligde vrachtwagenparkeerplaatsen bij internationale vervoerscorridors, een belangrijke randvoorwaarde voor meer veiligheid en een afname van overlast, criminaliteit en overbezetting van verzorgingsplaatsen. Nadere uitwerking van vrachtwagenveiligheid vindt plaats op basis van de intentieovereenkomst tussen de provincie, diverse gemeenten, LWV, RWS, politie en branchepartijen.

Welke nieuwe manieren van vervoer zie je voor je over twintig jaar? "Minder 'individuele' auto's, meer gedeeld vervoer. Veel efficienter ov (bussen en treinen die rijden als metro's/trams; elke 10 minuten) op groene stroom of waterstof, droneverkeer, veel meer en bredere fietspaden met snelle fiets(achtige) voertuigen."

28 Verankerd in de Tracéwet die is opgegaan in de Omgevingswet.

11.
Energie

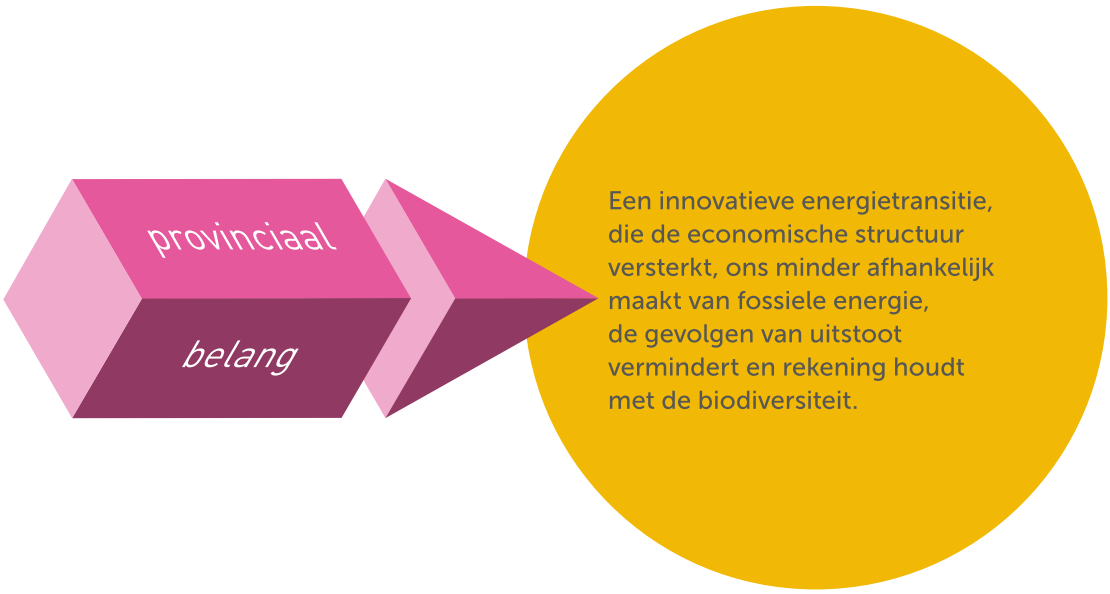

11.1 Wat is de opgave?

De komende decennia gaat de energievoorziening in Nederland fors veranderen. Het besluit van het Kabinet tot versnelde afbouw van de gaswinning in Groningen, de opkomst van nieuwe energiebronnen, de afnemende beschikbaarheid van fossiele brandstoffen, de noodzaak van een stabiel en toekomstbestendig elektriciteits-netwerk en de onzekere toekomst wat betreft de internationale geopolitieke verhoudingen zijn aanleiding voor deze transitie. De relatief verre afstand tot zee als het gaat om benutten van windenergie op zee of de onderzeese opslag van CO_2 en de relatief grote vertegenwoordiging van industrie en landbouw in Limburg, vereisen verstandige keuzes voor de toekomst van onze energievoorziening en het borgen van leveringszekerheid. Limburg heeft een verleden met energiewinning, en vanuit de ervaring met transities hierin, een belangrijk innovatiepotentieel dat voor heel Nederland relevant kan zijn.

De energietransitie is op dit vlak ook van economisch belang door de afnemende beschikbaarheid van fossiele brandstoffen en de afhankelijkheid van internationale energieleveranciers. Chemelot wil in 2050 een klimaat-neutrale site zijn. Energiebesparing, de toelevering van duurzaam opgewekte energie, gebruik van secundaire grondstoffen en het benutten van restwarmte zijn onderdelen van de aanpak. (zie voor Chemelot ook hoofdstuk Economie).

In Nederland hebben we afgesproken dat de inzet van aardgas voor huishoudens in de periode tot 2030, maar vooral daarna tot 2050, geleidelijk wordt afgebouwd. Daar kunnen de Limburgers zelf aan bijdragen door het huis beter te isoleren of zonnepa-nelen op het dak te leggen. Daarnaast moeten we op een andere manier voorzien in onze warmtebehoefte, onder andere door het aanleggen van warmtenetten. De energietransitie is een grote opgave die in sommige Limburgse regio's complexer is dan elders in het land. Dat heeft te maken met het relatief oude woningbestand met bijbehorend laag energielabel. Bovendien is het aandeel eigen woningen in onze provincie hoog en zijn er meer grondgebonden en verspreid gelegen woningen.

De energietransitie vraagt om aanpassingen aan onze boven- en ondergrondse infrastructuur . Het bestaande energienetwerk zal veranderen, zowel op lokaal, regionale, nationale als ook internationale schaal. Nieuwe energiedragers en nieuwe technieken voor de opslag van duurzaam opgewekte energie vragen om omgevingsruimte. Er zal geïnvesteerd moeten worden in de vernieuwing en/of uitbreiding van het bestaande netwerk. Daarbij kunnen bestaande buisleidingen en nieuwe technieken voor de opslag van duurzaam opgewekte energie een belangrijke rol spelen. Onze euregionale ligging biedt hierbij zowel kansen als uitdagingen, bijvoorbeeld als het gaat om extra ruimte en strategische verbindingen met de rest van Nederland en Duitsland en België.

11.2 Wat is onze ambitie?

Wij erkennen dat mensen vanuit verschillende uitgangspunten en opvattingen meewerken aan een innovatief energietransitie beleid, dat onze economische structuur versterkt, ons minder afhankelijk maakt van fossiele brandstoffen uit het buitenland, en dat tegelijkertijd de gevolgen van uitstoot vermindert en rekening houdt met biodiversiteit.

Veel inwoners, instellingen en bedrijven willen om verschillende redenen bijdragen aan de energietransitie. Daarbij gaat het om besparen op gebruik, duurzaam opwekken met zon en wind en andere bronnen. Waterstof als energiedrager is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk.
Samen met alle partijen willen wij werken aan een innovatieve en structuurversterkende energietransitie. Daarbij gaan wij op zoek naar een passende energiemix met bijpassende infrastructuur voor Limburg. Een zoektocht die nog zeker 10-20 jaar duurt en waarbinnen ook de Systeemstudie energie-infrastructuur past. Belangrijk daarbij zijn leveringszekerheid, draagvlak en eigenaarschap, een realistische tempo met haalbare en betaalbare investeringen.

Wij streven naar minder aardgasgebruik in 2050. Voor 2030 wekken de 30 landelijke RES-regio´s 35 TWh elektriciteit op het land op (door middel van zon- en windenergie). Bij het realiseren van de afspraken en nationale ambities rondom de energietransitie baseren wij ons handelen op draagvlak. Initiatieven moeten haalbaar en betaalbaar zijn.

"Jongeren staan heel erg open voor nieuwe energievormen: in het opwekken, maar ook in het gebruik, door vervoer elektrisch te maken of op alternatieve, duurzame brandstoffen te laten rijden."

De nationale doelstelling is om in 2050 een duurzame energievoorziening te hebben. Ook in het kader van de Chemelot Circular Hub is het streven dat chemiecluster Chemelot in 2050 volgens de klimaatdoelstellingen opereert d.w.z. met nul-uitstoot van CO_2 en duurzaam circulair gebruik van materialen. Als Provincie Limburg dragen wij naar vermogen bij aan de energietransitie. Dit doen wij vanuit wettelijke taken, bestuurlijke afspraken en vastgesteld beleid. Daarnaast geven wij richting aan en spelen wij in op nieuwe ontwikkelingen en innovaties. De Provincie komt niet met eigen aanvullende norm- of taakstellingen.

We stellen ons op als gelijkwaardige partner bij de totstandkoming van de Regionale Energie Strategieën (RES).

In de Provinciale Energie Strategie (PES) beschrijven wij een vijftal perspectieven waarmee wij richting geven aan de energietransitie. Perspectieven voor inwoners, instellingen en bedrijven:

1. een toekomstbestendige infrastructuur;
2. volop ruimte voor innovatie, techniek en vakmanschap;
3. de kansen die de Limburgse warmte biedt;
4. sociaal en eerlijk door participatie en lokaal profijt;
5. de Provincie die zelf het goede voorbeeld geeft.

Als randvoorwaarde hanteren wij dat de energietransitie is ingebed in de leefomgeving. Met actielijnen voor ieder perspectief geven wij invulling aan onze ambitie.

In de Limburgse Waterstofagenda 2.0 zien wij een toenemende rol voor waterstof bij de energievoorziening en het energietransport. Belangrijk daarbij is het om tijdig aan te sluiten op de nationale en internationale waterstofinfrastructuur en te onderzoeken of en hoe het maken van blauwe en groene waterstof in Limburg mogelijk wordt.

De Systeemstudie Energie-infrastructuur benoemt een aantal uitdagingen die een ruimtelijke impact hebben. De bestaande netwerken in Limburg zullen moeten worden verzwaard en uitgebreid tussen Maasbracht, Chemelot en Zuid Limburg. Het overgrote deel van de onderstations zal moeten worden uitgebreid. Niet overal is daar ruimte voor. Nieuwe buisleidingen tussen Chemelot en Rotterdam en Duitsland zijn nodig bij de energietransitie. Daarmee zetten we ook een stap naar een circulaire economie.

De energietransitie brengt investeringen met zich mee. Energie moet echter voor alle Limburgers bereikbaar en betaalbaar blijven. We betrekken inwoners maximaal bij het nemen van maatregelen en het opzetten van initiatieven die bijdragen aan de energietransitie.

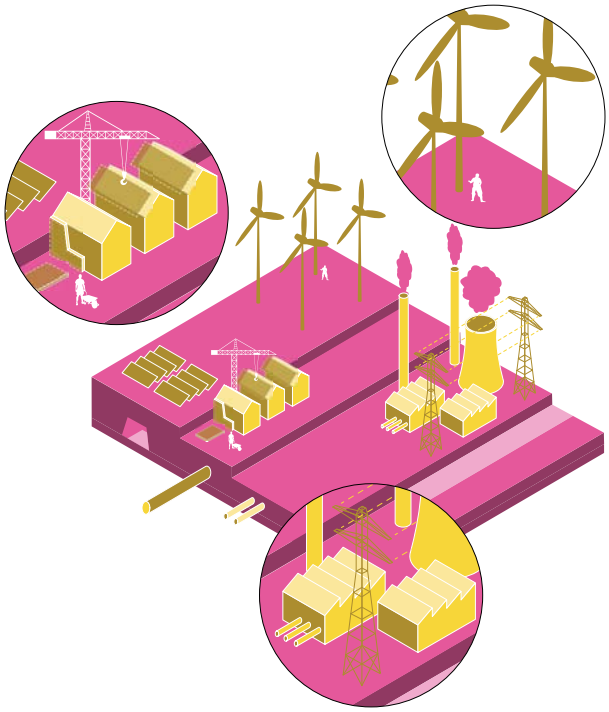

11.3 Waar kiezen wij voor?

- Wij passen het principe van de 'trias energetica' toe in alle sectoren. Dit betekent:
  a. het verminderen van het energiegebruik door verspilling tegen te gaan.
  b. de energie komt zoveel mogelijk uit niet-fossiele, duurzame bronnen zoals wind, water-, en zonne-energie.
  c. Voor de energiebehoefte die niet met duurzame bronnen kan worden ingevuld kiezen we zo efficiënt en schoon mogelijke fossiele bronnen.

Deze trias energetica is leidend voor onze inzet van instrumenten.

- Wij maken ons sterk voor ruimtelijke reserveringen en een goede aanhaking op (inter-) nationale energienetwerken. Bijvoorbeeld voor een ARRRA-pijplijn van het Ruhr-gebied via Chemelot naar Rotterdam en verankering van de tracés in het nationale programma Energie Hoofdstructuur. Limburg kan zelf niet volledig voorzien in de energieproductie voor het bedrijfsleven. Samen met partners voeren we een systeemstudie energie-infrastructuur uit. Dat stelt ons in staat om het ruimtegebruik voor de energietransitie goed af te stemmen met ontwikkelingen vanuit bijvoorbeeld industrie, landbouw, mobiliteit en klimaat.
- De opgave voor het realiseren van de doelstellingen van de sectortafel Elektriciteit in het Klimaatakkoord ligt in eerste instantie bij de RES-regio's. Slechts als blijkt dat na onderling beraad de nationaal gestelde doelen niet worden behaald, zal het Rijk een bestuurlijk overleg entameren. Vanuit het algemeen belang kan het nodig zijn om impopulaire maatregelen te nemen. Dat zal altijd in overleg met de regio gebeuren.

- In de Regionale Energie Strategieën wordt inzichtelijk gemaakt waar en hoe het best met behulp van wind en zon duurzame elektriciteit op land kan worden opgewekt. Wij houden vooralsnog vast aan het verbod op windturbines in uitsluitingsgebieden zoals het Beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg en Natura 2000-gebieden. Wij zullen de RES'en betrekken bij het actualiseren van de uitsluitingsgebieden en voorkeursgebieden zoals opgenomen in de Provinciale Omgevingsvisie Limburg 2014 (POL2014).
- Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk):
  1. Op daken en gevels van gebouwen;
  2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied;
  3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur.
  4. Gronden in gebruik voor landbouw en gronden gelegen binnen de groen-blauwe mantel;
  5. Uitsluitingsgebieden (Natuurnetwerk Limburg, waterwingebieden en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel)

  De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.
- Ten aanzien van bodemenergie (0 – 500 m beneden maaiveld), geothermie (dieper dan 500 m beneden maaiveld) en aquathermie zijn er kansen. Hierbij is coördinatie tussen vraag en aanbod en een goede afstemming met de omgeving wenselijk om de veiligheid te garanderen. Wij nemen in de Omgevingsverordening bepalingen op voor gebieden met strategische grondwaterlichamen voor de drinkwatervoorziening, waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden.
- Wij zoeken naar maximalisatie van de inzet van andere partijen en stappen in als andere partijen hun rol niet kunnen of vanuit wettelijke gronden niet mogen pakken. We hanteren daarbij het instrumentarium dat daarvoor beschikbaar is.

De Limburgse Zonneladder

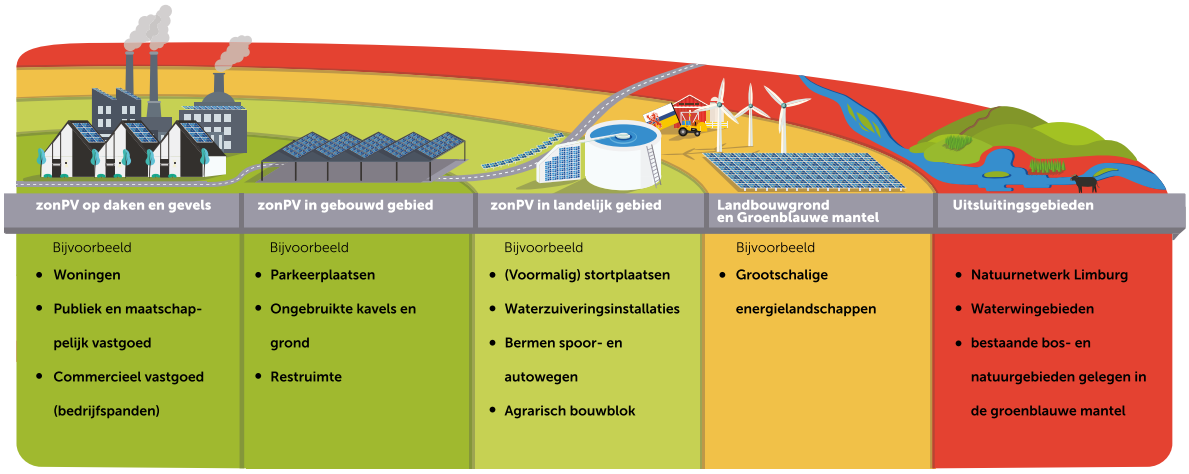

2101 2264 Limburgse zonneladder

provincie limburg

12.
Land- en tuinbouw

12.1 Wat is de opgave?

Meer dan de helft van het Limburgse grondgebied is landbouwgrond. Daarmee is de land- en tuinbouwsector de belangrijkste functiedrager van Limburg en bepaalt de agrarische bedrijfsvoering in zeer belangrijke mate het beeld van Limburg.

De agribusiness is een belangrijke economische en innovatieve motor en beheerder van het landelijk gebied. Brightlands Campus Greenport Venlo (BCGV) is de spin in het web voor de agro innovatie. Op BCGV komen diverse partijen zoals onderwijs, innovators, banken en primaire bedrijven samen. De samenwerkingsverbanden en kruisbestuivingen die hier ontstaan tussen ondernemers, sectoren binnen én buiten de land- en tuinbouw, onderwijs en wetenschap zijn een sterke ontwikkeling voor de toekomst. In Zuid-Limburg is de agrarische sector vooral belangrijk als beheerder van het landschap. Die bijdrage aan de omgevingskwaliteit is ook van economische waarde (recreatie, toerisme) en draagt bij aan thema's als (positieve) gezondheid. Daarnaast draagt de sector bij aan de ontwikkeling van andere economische sectoren in de regio, met name op het gebied van logistiek, (maak)industrie en hightech.

Agrariërs staan voor de uitdaging hun bedrijf en de internationale concurrentiekracht toekomstbestendig te houden. Veel van de landbouwproducten vinden hun weg naar het buitenland, hoofdzakelijk onze buurlanden. De internationale vraag naar agrarische producten wordt alleen maar groter. De Nederlandse agrariërs staan wereldwijd bekend om hun efficiënte gebruik van water en andere grondstoffen, hun kennis en innovatiekracht. In de toekomst zal de afzet meer en meer gericht zijn op het slim vermarkten van hoogwaardig geproduceerde bio-grondstoffen, voedsel en daarmee samenhangende technologische- en circulaire concepten.

Landbouwgrond wordt schaarser. Verstedelijking neemt toe. Het buitengebied wordt gezien als vindplaats voor oplossingen voor stedelijke opgaves. Denk bijvoorbeeld aan de ruimtevraag voor de energietransitie, klimaatadaptatie, natuurherstel, infra-structuur en verstedelijking. De afname van het aantal agrarische bedrijven en de transitie naar kringlooplandbouw zal daarnaast vragen om andere benutting van de

landbouwgrond. De komende tijd zal, meer dan in het verleden, verweving van functies voor landbouw, natuur, waterbeheer, landschapsbeheer en andere maatschappelijke diensten én meervoudig grondgebruik van belang zijn.

Er was en is nog steeds veel aandacht voor de leefkwaliteit rondom (intensieve) veehouderijen en overige land- en tuinbouwbedrijven. Geuroverlast, fijnstof, ammoniakemissie en mogelijke gezondheidsrisico's zorgen voor maatschappelijke onrust. Ook de belasting op natuurgebieden door onder andere stikstofdepositie, vraagt om maatregelen. In het Aanvalsplan Stikstof wordt een aanpak geformuleerd gericht op gebiedsgerichte en brongerichte maatregelen, waardoor herstel van natuurkwaliteit en de biodiversiteit in de gevoelige Limburgse natuurgebieden versneld kan worden opgepakt en er ruimte kan worden geboden aan ontwikkelingen, daar waar mogelijk. Het landelijk gebied is steeds minder een productieruimte en steeds meer een consumptieruimte waar gewoond, gewerkt en gerecreëerd wordt. Deze verwevenheid vraagt maatregelen om de omgevingskwaliteit te verbeteren en ruimtelijke keuzes over vestiging, uitbreiding, herbestemming en sanering van leegstaand agrarisch vastgoed.

De landbouw is een bedrijfstak die continue aan verandering onderhevig is, mede ingegeven door internationale concurrentie, diverse crises en onder druk van toegenomen aandacht voor maatschappelijke opgaven en kennis van effecten op lange termijn. De agrarische sector kent grote opgaven in het kader van onder andere het Klimaatakkoord, het Europees luchtkwaliteitsbeleid, de provinciale en regionale energietransitie en de waterhuishouding.
Door de klimaatverandering krijgen we te maken met extremere weersomstandigheden, zoals langere periodes van droogte en korte periodes van intensieve neerslag. Dit vraagt om nieuwe maatregelen rond het afvloeien of juist vasthouden van water. De bodem is nu en in de toekomst van grote waarde om diverse doelstellingen te kunnen behalen. De structuur en kwaliteit van de bodem en het grondwater krijgen nadrukkelijk de aandacht in de relevante beleidsprogramma's en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Heuvelland en het IBP Zuid-Oostelijke zandgronden en de aanpak via de aangewezen NOVI-gebieden Zuid-Limburg en de Peel.

De biodiversiteit staat in het agrarisch gebied en haar omgeving onder druk als gevolg van onder andere intensivering en schaalvergroting in de landbouw, het opkomen van exoten, klimaatverandering en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Met bijvoorbeeld agrarisch natuurbeheer, natuurinclusieve landbouw, biologische landbouw, agroforestry en voedselbossen kan echter worden bijgedragen aan de biodiversiteitsdoelstellingen en aan landschappelijke kwaliteit.
Agrariërs kunnen ook een grote bijdrage leveren aan de energietransitie. Ze beschikken over biomassa, land, gebouwen en dus daken. Bovendien gebruiken ze - afhankelijk van de sector - veel energie die ook vervangen kan en moet worden.

De grote opgaven met betrekking tot natuur-, lucht- en waterkwaliteit, het zorgvuldiger gebruik van grondstoffen en hulpbronnen, het tegengaan van verspilling, maar ook de zwakke positie van de individuele producent ten opzichte van zijn grote afnemers, vragen om een wijziging van de koers.
Het is duidelijk dat we die niet kunnen realiseren met kleine aanpassingen binnen de grenzen van het huidige systeem. Dit vraagt om een landbouwtransitie die de

komende decennia stapsgewijs zal plaatsvinden. Juist nu is de tijd rijp voor een integrale aanpak waarbij alle partijen agrarische ondernemers helpen om echt duurzame keuzes te maken, waar een positief verdienmodel aan ten grondslag ligt, gerelateerd aan de kansen in het gebied. Dat vraagt soms ook om meer ruimte voor agrarisch ondernemers (zoals fruittelers en wijnbouwers), bijvoorbeeld daar waar via proef- en verkoopactiviteiten wordt bijgedragen aan de beleving en kwaliteitsverbetering van het gebied.

"Ik wil een mooie, duurzame en groene provincie Limburg waar we ons richten op kringlooplandbouw en/of natuur inclusieve landbouw."

Landbouwtransitie wordt in de meeste gevallen gerelateerd aan kringlooplandbouw. Het begrip is genoemd in het rijksbeleid en is momenteel volop in ontwikkeling. Een eenduidige, afgebakende definitie is niet beschikbaar. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) beschrijft kringlooplandbouw als volgt: 'Niet langer zoveel mogelijk zo goedkoop mogelijk produceren, maar produceren met een minimaal verlies aan grondstoffen en een zorgvuldig beheer van bodem, water en natuur'. Die essentie volgen wij. Kringlooplandbouw is daarbij een middel en geen doel op zich. De kringlopen kunnen sectoraal verschillend en op diverse schaalniveaus zijn ingericht: binnen een bedrijf, een regio, Nederland of grensoverschrijdend. We hanteren geen specifieke actieradius voor kringloopconcepten, omdat we kansen optimaal willen benutten en flexibiliteit belangrijk is.

Er zijn meerdere transitiepaden waarin de kringloopgedachte centraal staat die ons inziens perspectief bieden. Denk aan landbouw gericht op maatschappelijke diensten (verbrede land- en tuinbouw, energietransitie of klimaat), land- en tuinbouw gericht op hightech of verkorting van de keten met meer vraaggestuurd, gepersonaliseerd voedsel en voedselgemeenschappen. Transitiepaden zijn niet bedoeld als blauwdruk voor bedrijven en in alle situaties toepasbaar. De Provincie wil ruimte bieden aan ondernemers, onafhankelijk van de schaalgrootte, om hun pad te kiezen hierin dat passend is bij hun visie, fysieke ontwikkelruimte, marktpotentieel etc. Het is belangrijk dat tegenover de transitieopgave een passend en realistisch verdienmodel staat.

De agrarische sector levert ook een belangrijke bijdrage aan de Limburgse ambitie om via gezonde voeding de gezondheid van de Limburgers te verbeteren. Hoewel de vraag naar dierlijk eiwit wereldwijd nog groeit, lijkt de consument in Noordwest-Europa op weg naar een omschakeling. De eiwittransitie, de verschuiving van de consumptie van dierlijke eiwitten naar plantaardige, biedt kansen voor nieuwe eiwitbronnen, maar ook voor andere vleesvervangende producten zoals kweekvlees. Dit laatste is een mooi voorbeeld van innovatie in Limburg en de samenwerking tussen campussen en industrie.

Wij zien de zwakke marktpositie van de primaire sector als één van de belangrijkste obstakels voor het verder ontwikkelen en verduurzamen van de agrifoodsector. Genoemde opgaven en transitiepaden bieden nieuwe kansen voor de agrarisch ondernemers. Nadrukkelijk stimuleren we de voorlopers in de sector die inspelen op innovatie en daarbij maatschappelijke opgaven zoals circulariteit, emissiereductie, klimaat- en energiebewust ondernemen in samenhang oppakken. Er is extra aandacht voor boeren die in hun bedrijfsvoering kiezen voor natuurinclusieve (duurzame landbouw uitgaande van een veerkrachtig voedsel- en ecosysteem met een nadrukkelijk accent op biodiversiteit) of biologische landbouw. Verder wil de Provincie steun geven aan initiatieven die de marktpositie versterken. Daarnaast is er aandacht voor betere verbinding naar Den Haag, voor lobby en belangenbehartiging en zetten we in

op de aanpak van beknellende wet- en regelgeving en het creëren van ruimte voor experimenten en innovaties.

Terwijl een aantal ondernemers de geschetste koers inzetten, beleven ook veel agrarische ondernemers economisch zware tijden. Een groot aantal agrariërs zal stoppen, mede als gevolg van het ontbreken van opvolging. Er is sprake van een toename aan vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) waarbij de mogelijkheden voor herbestemming van diezelfde VAB's zeer beperkt zijn. Dit komt door het gebrek aan kansrijke functies, de omvang en verschijningsvorm van de bebouwing en de ligging. Hierdoor ontstaat meer risico op criminele activiteiten en verval en kan de landschappelijke kwaliteit en leefbaarheid van een gebied achteruitgaan.

12.2 Wat is onze ambitie?

De land- en tuinbouw is als belangrijkste gebruiker en beheerder van het buitengebied van groot belang voor het aanzien en de kwaliteit van ons cultuurlandschap en het leefklimaat waarin we wonen, werken en recreëren. Ook in de toekomst willen wij in Limburg een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw bieden. We bieden ruimte voor het uitbouwen van onze positie als toonaangevende agrarische regio tot een sector die duurzame oplossingen voor maatschappelijke opgaven biedt. In verbinding en samenwerking met andere kennisregio's wordt hier de nieuwe standaard ontwikkeld voor moderne, duurzame en circulaire, vraaggestuurde land- en tuinbouw, die in balans is met en bijdraagt aan een gezonde en duurzame leefomgeving. Met deze ambitie kiest Limburg, in lijn met het nationale beleid, voor een betekenisvolle transitie in de agrifoodsector.

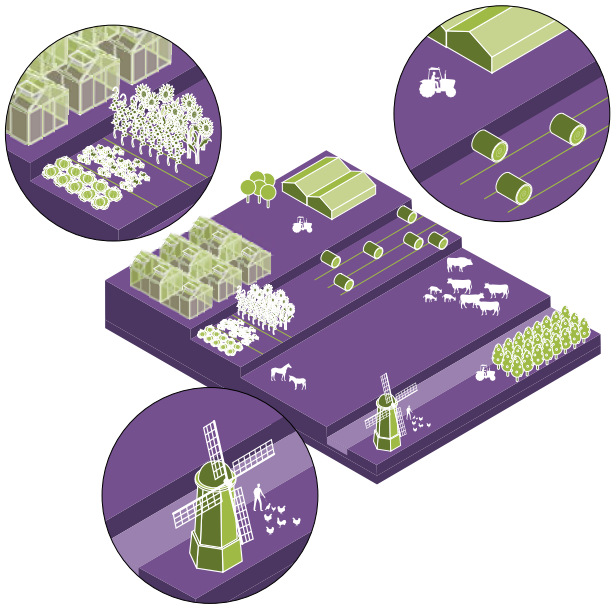

12.3 Waar kiezen wij voor?

- Het initiatief voor het bewerkstelligen van de landbouwtransitie zal vanuit de sector én de samenleving moeten komen. De provinciale rol op land- en tuinbouwgebied is vooral een mix van faciliteren, stimuleren als in het creëren van condities voor bloei, regisseren en reguleren, via diverse (uitvoerings) programma's en de Omgevingsverordening.
- De algemene stelregel is dat voor ontwikkelingen op kleine en op grote schaal ontwikkelruimte geboden wordt op basis van een integrale kwaliteitsverbetering van de omgeving, passend bij de draagkracht van het gebied en passend binnen wet- en regelgeving. Een ondernemer die duurzaam onderneemt, beperkt zich niet enkel tot milieu- en ruimtelijke componenten in zijn bedrijfsvoering, maar heeft nadrukkelijk aandacht voor duurzaam, excellent ondernemerschap en een duurzame bedrijfsvoering. De ondernemer werkt aan het behoud van maatschappelijke acceptatie en draagvlak door een dialoog met de omgeving aan te gaan.
- We faciliteren initiatieven die bijdragen aan versterkende verdienmodellen voor de land- en tuinbouw, zoals landbouw gericht op maatschappelijke diensten;

natuurinclusieve landbouw, agrarisch landschapsbeheer en voedselgemeenschappen zoals het concept herenboeren, regionale afzet, korte ketens, hightech en gepersonaliseerd voedsel, gericht op een circulair agrofoodsysteem, uitgaande van de potentie in het gebied. We hebben specifieke aandacht voor het versterken van de marktketens. Het versterken van de economische kracht, meer samenwerking in de keten en oog voor de consument, staan hierin centraal.

- We streven naar en vervullen een regierol bij het terugdringen van emissies en het verbeteren van de omgevingskwaliteit en leefbaarheid rondom (intensieve) veehouderijen. We gaan de aanpak van kwetsbare gebieden zoals Natura 2000-gebieden, Wet Ammoniak en Veehouderijgebieden, extensiveringsgebieden, de groenblauwe mantel (beek- en rivierdalen) en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg integraal herijken. Naast de sterke overlap in deze kwetsbare gebieden zijn er meervoudige doelen te bereiken door een gebiedsgerichte benadering. Hierbij zijn natuur-, water, landschappelijke en milieukundige doelen leidend voor onze keuzes. Gebiedsgerichte inzet van bestaande middelen kan een multiplierеffect teweeg brengen.
- We faciliteren en ondersteunen omvorming naar meer extensieve vormen van land- en tuinbouw. Daarbij helpt een aangepaste definitie voor de (intensieve) veehouderij, die stuurt op de genoemde ambitie. Sturing op dieraantallen gebeurt via de doorwerking van rijks wet- en regelgeving. Ook kijken we naar de mogelijkheid om in te spelen op kansen die ontstaan bij het stoppen van bedrijven als gevolg van rijksregelgeving en autonome ontwikkelingen.
- Het oorspronkelijke idee van verplaatsing van intensieve veehouderijbedrijven naar de ontwikkelingsgebieden IV heeft in sommige gevallen effect gehad, maar is in algemene zin (financieel) niet haalbaar gebleken. Bovendien blijkt dat ondernemers eerder kiezen voor meerdere locaties, wat de noodzaak voor bedrijfsverplaatsingen minder noodzakelijk maakt. Om meer sturing te hebben op hervestiging van IV-bedrijven op toekomstbestendige locaties schrappen we de ontwikkelingsgebieden IV uit het provinciale beleid. We behouden in de Omgevingsverordening de mogelijkheid voor kwalitatieve incidentele nieuwvestiging voor IV-bedrijven op een toekomstbestendige locatie. Kwaliteitswinst zoals sloop, het wegbestemmen van latente ruimte en de afname van emissiekwetsbare gebieden wordt hierbij als randvoorwaarde gesteld. Daarbij bieden we de mogelijkheid voor gefaseerde afbouw op de niet-toekomstbestendige locaties. Dit biedt een alternatief voor het schrappen van de ontwikkelingsgebieden IV.
- In sommige situaties kan geur tot overlast in de omgeving leiden en een aandachtspunt vormen. De aandacht is daarnaast gericht op mogelijke risico's die de land- en tuinbouw op de gezondheid van bewoners heeft. We zullen vanuit de bestaande locaties bezien hoe we de omgevingskwaliteit kunnen verbeteren, onder andere via sturing met een integrale gebiedsaanpak op de kwaliteitsverbetering van bestaande knelsituaties.
- Conform afspraak in het beleidskader 'Koers naar de toekomst, provinciaal beleidskader voor de Limburgse landbouw en agrifoodsector 2020 – 2023' handhaaft de Provincie het beleid van het uitvoeringsprogramma vitale veehouderij (2018). De aanpak beschrijft hoe de veehouderij - met aandacht voor omgevingsvraagstukken - ook in de toekomst een belangrijke rol kan blijven spelen in de Limburgse economie. Met de gemeenten is een traject in gang gezet om te komen tot duidelijkere afspraken over de inzet van provinciaal en gemeentelijk instrumentarium om de gestelde beleidsdoelen te realiseren en te komen

tot vermindering van de ammoniakimmissie, het aantal mensen dat geuroverlast ondervindt en het aantal knelpunten fijnstof. We bezien of en hoe verankering van het beleid uit de uitvoeringsagenda in de omgevingsverordening gewenst is.

- De geleidelijke uitbreiding van activiteiten binnen de keten en korte ketens is niet meer weg te denken als ontwikkeling binnen de agrarische sector. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verwerking, verpakking en opslag van eigen producten en die van derden of het verwaarden van reststromen, zoals mestbewerking en mestverwerking. Voor het behoud van de economische betekenis van de agrarische bedrijven is doorgroei van agglomeratielandbouw in het buitengebied mogelijk indien sprake is van een 'toekomstbestendige locatie' mede in verband met de mogelijke kansen voor het versnellen van verduurzaming, verwaarding en het uitwisseling van stofstromen. Kwaliteitsverbetering van het leef- en vestigingsklimaat, aanwezigheid van logistieke knooppunten, aanwezigheid van aanvoer en afzetmarkt en zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik vormen aandachtspunten bij het bepalen of een locatie voor dit soort functies toekomstbestendig is. Voor wat betreft nieuwe initiatieven van agglomeratielandbouw heeft vestiging op een bedrijventerrein of bij een bestaand, grootschalig en toekomstbestendig cluster van agrarische bedrijven de voorkeur, zeker indien er sprake is van verwerking van producten van derden. De verordening biedt hier mogelijkheden toe. Deze beleidslijn is ook van toepassing op grootschalige mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties.
- In het Nationaal Landschap Zuid-Limburg worden nieuwe grootschalige voorzieningen, zoals grootschalige opslagloodsen voor akkerbouwproducten, koelcellen voor fruit en loodsen van loonwerkbedrijven, op toekomstbestendige locaties gevestigd. Indien de voorzieningen noodzakelijk zijn bij de bestaande activiteiten op de huidige locatie, dan hanteren we randvoorwaarden om de landschappelijke kwaliteit en inpassing via een motiveringsplicht te borgen. Hierbij wordt rekening gehouden met onder andere de bestaande bouw, het omringende landschap, mogelijke vervoersbewegingen en de aansluiting op hoofdwegen. We stellen voorwaarden aan het locatieonderzoek en een kwalitatieve inpassing in het gebied. Ook voor Noord- en Midden Limburg is het uitgangspunt dat grootschalige voorzieningen voor opslag op, voor die functie, toekomstbestendige locaties worden gevestigd. Met dien verstande dat in situaties waarbij de opslag niet uitsluitend voor producten van eigen bedrijf is bedoeld, conform het uitgangspunt bij agglomeratielandbouw, een sterke voorkeur bestaat voor vestiging op bedrijventerreinen.
- Wij continueren het principe van concentratie van glastuinbouw in ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Nieuwvestiging blijft alleen mogelijk in een ontwikkelingsgebied glastuinbouw. Omschakeling naar glastuinbouw buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw blijft uitgesloten. Binnen ontwikkelingsgebieden glastuinbouw is doorontwikkeling van een bedrijf mogelijk. Wij continueren het huidige beleid dat buiten een ontwikkelingsgebied glastuinbouw doorgroei van (solitaire) bedrijven mogelijk is in combinatie met sloop van bestaande kassen. Dit met uitzondering van die gebieden waar doorgroei volgens de 'Omgevingsverordening Limburg 2014' niet is toegestaan (het Natuurnetwerk Limburg en delen van de Groenblauwe mantel). Om te komen tot toekomstvaste, vitale ontwikkelingsgebieden glastuinbouw nemen de gemeenten het voortouw om, samen met gevestigde ondernemers en andere relevante stakeholders, te bezien of inperking, herbegrenzing of vergroting van bestaande specifieke ontwikkelingsgebieden glastuinbouw mogelijk en wenselijk is. Daarbij wordt

gekeken naar het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied (onder andere fysieke ontwikkelingsruimte, mogelijkheden tot revitalisering, (aanpassing van) ondergrondse en bovengrondse infrastructuur) en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio. Nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en vergroting van bestaande ontwikkelingsgebieden vinden plaats in afstemming met de Provincie. Randvoorwaarden hierbij zijn: 1) Ligging aansluitend aan een bestaand ontwikkelingsgebied voor glas en/óf op een locatie waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kan worden. 2) koppeling aan een sloop/herstructureringsopgave en/of ruimtelijke kwaliteitsbijdrage. De verordening wordt hiertoe aangepast.

- In de vollegrondstuinbouw en fruitteelt neemt het gebruik van teeltondersteunende voorzieningen (TOV's) toe. TOV's, waarbij de teelt de grond uit gaat en/of overkapt wordt, kennen vele verschijningsvormen. Bij verschillende teelten wordt momenteel gezocht naar mogelijkheden om de teelt de grond uit te krijgen (teelt op water, teelt in goten, (ingegraven) potten, etc). De teelt- en milieutechnische voordelen kunnen aanzienlijk zijn, kijkende naar emissies van meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen en watergebruik. Gelet op de schaalvergroting van de TOV's en de impact van TOV's op de landschappelijke en waterkundige belangen verkent de Provincie de noodzaak voor aanvullende afspraken met gemeenten hierover.
- We stellen kaders via de Omgevingsverordening en/of omgevingsvergunning vanuit onze verantwoordelijkheden ten aanzien van lucht, veiligheid, (grond-) water, natuur, flora en fauna.
- We zullen de bestaande geitenstop voorlopig handhaven. Op basis van de uitkomsten van het VGO-onderzoek (Veehouderij en gezondheid omwonenden) bezien we of bijstelling of heroverweging mogelijk is.
- Verbreding van de land- en tuinbouw met niet-agrarische nevenfuncties draagt bij aan een vitaal landelijk gebied. Afhankelijk van de aard van de verbrede land- en tuinbouwactiviteit(en) leidt dit tot nieuw- en verbouw van agrarische bedrijfsgebouwen, vaak kleinschalig van aard. De ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden voor niet-agrarische activiteit(en) dienen te worden afgestemd op de regionale behoefte.
- Om landschappelijke kwaliteit te behouden en verrommeling te voorkomen, stimuleren we ten aanzien van vrijkomende agrarische bebouwing (VAB's): 1) agrarisch hergebruik, 2) herbestemmen buiten sector, 3) sloop (met uitzondering van beeldbepalende/monumentale en karakteristieke bebouwing), waarbij de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, vanuit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie. Het grote aantal stoppers - als gevolg van diverse crises en rijksmaatregelen meer dan de door de WUR voorziene 30% tot 2030 - en de beperkte herbestemmingsmogelijkheden hebben meer leegstand tot gevolg. Dit zorgt voor een situatie waarbij sloop de nieuwe opgave wordt, om verpaupering en ondermijnende activiteiten in het buitengebied en de bijbehorende maatschappelijke kosten te voorkomen. Gebiedsgerichte opgaven (zoals energietransitie en klimaatadaptatie) en meekoppelkansen (ruimtelijke kwaliteit, afname emissies, ondermijning, verpaupering landschap, etc.) die de herbestemmings- en sloopopgave met zich meebrengt, vragen om een procesmatige aanpak samen met de regio's. Hierbij worden ook aspecten als ondermijning, opvulgedrag, herbestemming niet-toekomstgerichte locaties, latente (milieu)gebruiksruimte, handhaving aan de orde gesteld. De Provincie onderzoekt samen met gemeenten of en onder welke

voorwaarden een tijdelijke functie toegestaan kan worden om herbestemming en/of sanering op termijn mogelijk te maken.

- Wij staan positief tegenover het plaatsen van zonnepanelen op agrarische bouwkavels die vrijkomen als gevolg van deelname aan de warme saneringsregeling varkenshouderij. Hiervoor gelden de volgende voorwaarden:
  1. de plaatsing van zonnepanelen blijkt haalbaar na integrale afweging via casusaanpak (alternatieven, financieel, inpassing binnen kernkwaliteiten, netwerkaansluiting) en
  2. de plaatsing is beperkt tot maximaal de oppervlakte van het vigerende bouwvlak. In het kader van de op te stellen RES kan worden bezien of de opgedane ervaringen aanleiding geven tot herijking en verdere uitrol van dit concept voor de realisatie van maatschappelijke opgaven zoals asbestsanering en 'sloop stoppers 2020' en op welke schaal (o.a. in de afweging kleinschalig en/of grootschalige opwekking; solitair of geclusterd) dit kan gebeuren.

13.
Water

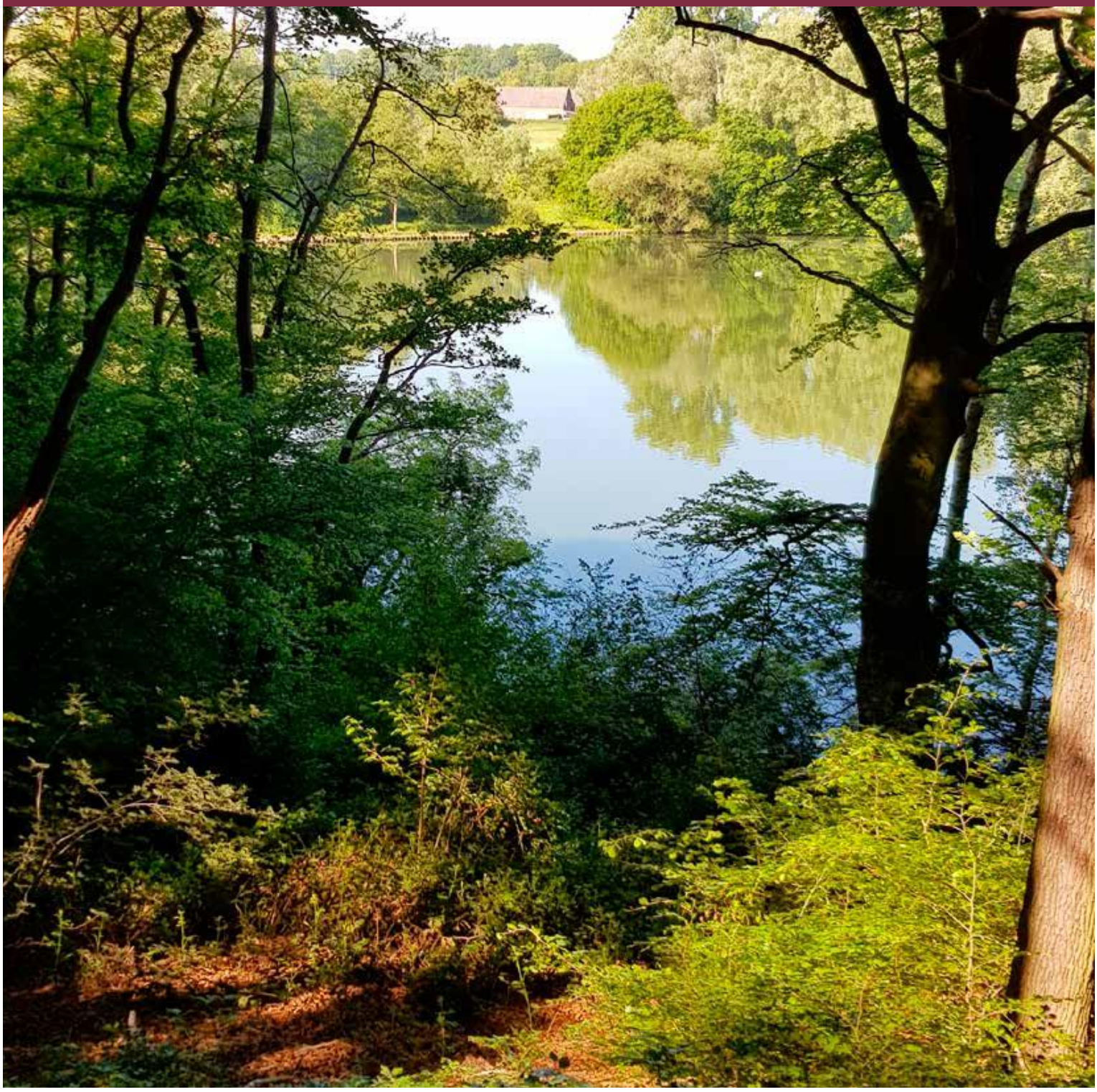

13.1 Wat is de opgave?

De bescherming van onze watervoorraden, een goede watervoorziening, een goede water- en natuurkwaliteit en de bescherming tegen overstromingen en wateroverlast behoren tot de basistaken van de overheid. De samenleving stelt daarbij steeds hogere eisen aan de veiligheid, het gebruik, de kwaliteit en de beleving van water. Limburg wordt steeds meer geconfronteerd met de effecten van veranderende weersomstandigheden: de gevolgen van zowel te veel water (hoosbuien, wateroverlast en overstromingen) als te weinig water (droogte). Schade aan functies als natuur, landbouw, vrijetijdseconomie, scheepvaart en toenemende problemen met de drinkwatervoorziening zijn het gevolg. Daarnaast zijn er ook belemmeringen in de waterkwaliteit en de fysieke inrichting om de doelstellingen voor water en natuur te bereiken. Deze uitdagingen zijn aan de orde op alle onderdelen van ons watersysteem: in het winterbed van de Maas (de Maasvallei), het regionale watersysteem én het grondwater. De drinkwatervoorziening en het herstel van de Natura 2000-gebieden zijn speciale aandachtsvelden.

"Ik wil meer ruimte voor water: zwembaden, recreatieve waterplassen, uitbreiden van kanalen of rivieren en meer ruimte voor regenwater."

De Maas en omliggende gebieden hebben functies als recreatiegebied (bijv. bij de Maasplassen), als vervoerscorridor, als bron voor drinkwater en als verbindingszone voor flora en fauna. Het hoogwaterveiligheidsbeleid voor de Limburgse Maas kent een aantal uitdagingen: de impact van maatregelen op het bestaande Maaslandschap is vaak groot en de kosten zijn zeer hoog. Ook is er sprake van maatschappelijke weerstand tegen maatregelen. Een en ander was aanleiding voor de provinciale Bestuursopdracht Waterveiligheid om de normen voor de hoogwaterveiligheid in de Maasvallei te evalueren. In de Bestuursopdracht worden de normen voor een aantal Limburgse dijktrajecten ter discussie gesteld. Inmiddels zijn met Waterschap Limburg, de Limburgse Maasgemeenten, het Rijk en de Deltacommissaris afspraken gemaakt over het vervolg van de Bestuursopdracht. De inzet van de Provincie is om te komen tot een herijking van het waterveiligheidsbeleid voor de Maasvallei, zodanig dat de

Limburgse Maasvallei een aantrekkelijk woon-, werk-, recreatie- en leefgebied is en blijft, mét een toekomstbestendige bescherming tegen hoog water.
De waterkwaliteit van het regionale watersysteem is de afgelopen 30 jaar in een aantal beken aanzienlijk verbeterd. Ondanks deze verbetering is de chemische kwaliteit - met name de nutriënten en bestrijdingsmiddelen - in bronnen, beken en het grondwater, nog niet op orde. Een groot aantal beken voldoet nog niet aan de ecologische doelen die daaraan op grond van de EU-Kaderrichtlijn Water (KRW) zijn gesteld. In het grondwater staat de waterkwaliteit onder druk door onder andere een hoge nitraatbelasting en de aanwezigheid van bestrijdingsmiddelen. Het is nog onzeker of de doelen uit KRW – waar het Rijk primair voor verantwoordelijk is - gehaald worden. We zetten ons in voor een realistische benadering van de afspraken en opgaven op het gebied van de KRW. Wij willen met het rijk en onze partners in overleg gaan over doelvertraging aangezien de doelen moeilijk haalbaar zijn. Ook is nog onzeker of de belasting vanuit onze buurlanden op tijd voldoende gereduceerd is. Een nieuwe uitdaging voor de waterkwaliteit en de bruikbaarheid voor de drinkwatervoorziening zijn de zogenaamde nieuwe Zeer Zorgwekkende Stoffen zoals medicijnresten en PFAS.

Limburg is gevormd door de Maas en de diverse zijrivieren en beken die via de rivier- en beekdalen en andere landschappelijke laagtes de afwatering verzorgen. Om de wateropgaven aan te pakken, is een zogeheten stroomgebiedsbenadering nodig. Dat betekent dat de opgaven en maatregelen steeds in die context integraal bekeken moeten worden. Het huidige watersysteem heeft onvoldoende ruimte en veerkracht om de wisselende hoeveelheden neerslagwater en de fluctuaties in waterkwaliteit op te vangen. De druk op het watersysteem neemt in de nabije toekomst alleen maar verder toe als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen en veranderende weersomstandigheden.

Door klimaatverandering wordt het grondwater minder aangevuld. Hierdoor kan het zijn dat er in de toekomst in droge perioden onvoldoende water is voor alle huidige functies. Door de vraag naar zoetwater zal de druk op het watersysteem toenemen. Een intensiever gebruik van de ruimte en de boven- en ondergronds gevolgen van de energietransitie, vergroten eveneens de druk op het watersysteem. Initiatieven kunnen bovendien conflicteren, zoals zonneweides met de bescherming van waterwingebieden of Warmte-Koudeopslagprojecten in grondwaterbeschermingsgebieden.

De problemen rond waterkwaliteit en -kwantiteit raken ook de waterafhankelijke natuur. Hierbij hebben de Natura 2000-gebieden de eerste prioriteit. We zien hier een kans om het hydrologisch herstel van de Natura 2000-gebieden en de stikstofaanpak gecombineerd op te pakken.

In de voormalige mijnstreek in Zuid-Limburg stijgt sinds het sluiten van de mijnen in 1974, het zoute en mogelijk anderszins verontreinigde mijnwater. Hierdoor kan in een deel van het mijngebied een situatie ontstaan dat het zoute mijnwater over enkele decennia infiltreert in de daarboven liggende watervoerende lagen. Verwacht wordt dat de beïnvloeding beperkt is. Daarnaast leidt het stijgende mijnwater tot een stijging van de grondwaterstand in de bovenliggende lagen. Dat kan in enkele lager gelegen gebieden, zoals in het Geleenbeekdal, leiden tot vernatting. Deze vernatting is gering en leidt naar verwachting niet tot schade.

Gezien onze ligging als grensprovincie worden de waterhoeveelheden en waterkwaliteit in zowel het oppervlaktewater en het grondwater sterk bepaald door activiteiten

in het aangrenzende buitenland. Grensoverschrijdende afstemming van beleid en maatregelen is daarom van wezenlijk belang.

13.2 Wat is onze ambitie?

De Provincie heeft samen met haar uitvoeringspartners, waaronder het Waterschap, gemeenten, terreinbeheerders en het waterleidingbedrijf, een belangrijke rol om onze leefomgeving, het watersysteem en het watergebruik aan te passen aan nieuwe weersomstandigheden. Om droge en natte periodes het hoofd te bieden werken wij vanuit onze regierol voor het regionaal watersysteem toe naar een ecologisch gezond functionerend, veerkrachtig en adaptief watersysteem, dat in staat is om de gevolgen van weersextremen en wisselende waterkwaliteit op een natuurlijke wijze op te vangen.

Een integrale en realistische benadering van hoogwaterbescherming, perioden van droogte, watertekort, maar ook incidentele hoosbuien, én de verbetering van de waterkwaliteit in het gehele stroomgebied van de Maas is van belang. Wij gaan opgaven op het gebied van de zoetwatervoorziening, natuurherstel, watersysteemherstel, waterveiligheid, landbouw, landschap en de stikstofproblematiek in samenhang bezien en aanpakken. Dat doen we samen met de verschillende maatschappelijke partners, ook over de grens.

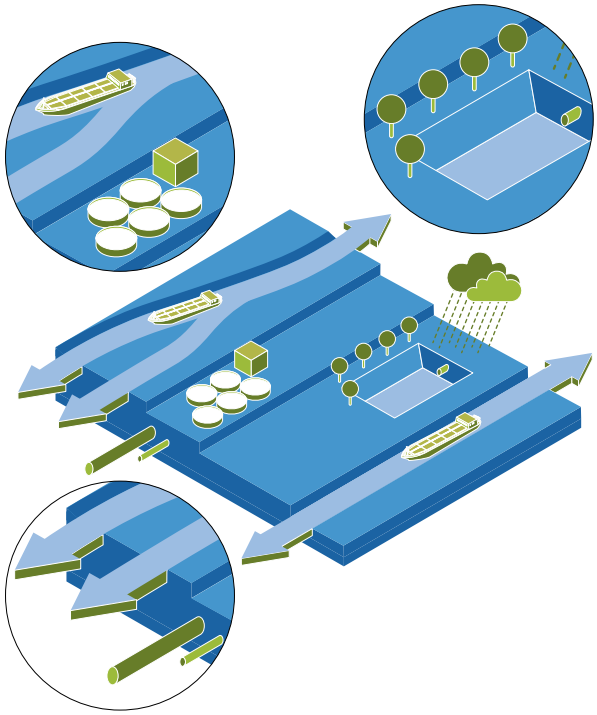

13.3 Waar kiezen wij voor?

In het waterbeheer hebben veel partijen een rol. De Provincie Limburg is verantwoordelijk voor het beleid over het Limburgs regionaal watersysteem en het grondwaterbeheer voor zover dat beheer niet aan andere overheden is opgedragen. Dit betekent dat resultaten op het niveau van ons watersysteem alleen kunnen worden geboekt door nauw samen te werken. Niet alleen met publieke partijen, maar ook met terreinbeheerders, ondernemingen, kennisinstituten, niet-gouvernementele organisaties en overige maatschappelijke organisaties.

De Provincie is verantwoordelijk voor het beleid voor de regionale grond- en oppervlaktewater-systemen en voor de vergunningverlening voor grondwateronttrekkingen ten behoeve van openbare drinkwatervoorziening, de grotere industriële onttrekkingen en die voor energieopslagsystemen. Ook op de aanpalende beleidsterreinen zoals natuur, milieu en verstedelijking hebben we een kaderstellende en regelgevende taak. De Provincie heeft een toezichthoudende rol op het Waterschap en gemeenten en is aandeelhouder van het drinkwaterbedrijf WML. Als bevoegd gezag voor het provinciale waterbeleid en regisseur bij de gebiedsgerichte uitvoering willen wij, samen met onze partners in binnen- en buitenland, de transities in het waterbeleid verder vorm geven. We kunnen verder een regisserende, stimulerende en faciliterende rol spelen bij gebiedsontwikkelingen, zoals in de Maasvallei.

Omgevingsvisie Limburg en het Provinciaal Waterprogramma
In deze Omgevingsvisie geven we vanuit een lange-termijn perspectief de belangrijkste wateropgaven en de provinciale belangen en rolopvattingen aan. In het Waterprogramma en de daarmee samenhangende uitvoeringsprogramma's en projecten werken we die concreet uit. De verplichtende keuzen en regels komen in de Omgevingsverordening. Samen met onze partners voorzien we in monitoringssystemen en een regelmatige herijking van beleid.
Het provinciaal Waterprogramma werkt, voor zover het de uitvoering van de EU-waterrichtlijnen betreft, op grond van de Omgevingswet rechtstreeks door naar het Waterschap. In het Waterprogramma wordt de doorwerking van andere aspecten van het waterbeleid naar het Waterschap en de doorwerking naar andere partijen door middel van de inzet van de instrumenten van de Omgevingswet uitgewerkt.

Onderstaande keuzes en ambities concretiseren en werken we verder uit in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Internationaal
- Omdat een groot deel van ons watersysteem grensoverschrijdend is, blijven wij op diverse niveaus samenwerken met buitenlandse partners, het Waterschap en het Rijk. Actuele thema's zijn hier het langer vasthouden van water in de bovenstrooms gelegen gebieden, de aanpak van grensoverschrijdende chemische vervuiling van oppervlaktewater en grondwater, het maken van afspraken over het gebruik van grensoverschrijdend grondwater in de Roerdalslenk en de Venloschol en het besluit van de Duitse (federale) regering om te stoppen met bruinkoolwinning. Duitsland is van plan vanaf 2030 de bruinkoolwinning in de groeves Hambach en Inden te beëindigen. De groeve Garzweiler volgt dan rond 2038. Door het beëindigen van de bruinkoolwinning kan ook de grootschalige onttrekking van grondwater stoppen die nu nog nodig is om de droge bruinkool te kunnen winnen. Dat zal leiden tot een toename van de stijghoogte in de diepe pakketten van de Roerdalslenk. Met Nordrhein-Westfalen, Vlaanderen en Noord-Brabant wordt onderzocht wat hiervan de consequenties zijn. Volledig herstel van de effecten kan vele tientallen jaren duren.

Maasvallei
- Wij zetten in op de herijking van het waterveiligheidsbeleid voor de Maasvallei. Zo willen we komen tot een integrale en realistische benadering van de hoogwaterbescherming langs het stroomgebied van de Maas in Limburg. Dit doen we volgens afspraak en in samenspraak met het Waterschap Limburg, de Limburgse

Maasgemeenten, Rijkswaterstaat, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de Staf Deltacommissaris. Ook betrekken wij de Limburgse veiligheidsregio's hierbij.

- Wij blijven, als partner in gebiedsontwikkeling en hoeder van ruimtelijke kwaliteit, conform afspraken met het Rijk, Waterschap Limburg en de Maasgemeenten meewerken en bijdragen aan een aantal gebiedsprojecten gericht op onder andere hoogwaterbescherming. Dit betreft de volgende projecten, met voor elk project een duiding van de fase waarin het project zich bevindt: Dam Lateraalkanaal (voorbereiding naar MIRT), Lob van Gennep (verkenning in het kader van MIRT), Oeffelt en systeemmaatregelen Well, Arcen, Baarlo en Thorn-Wessem (planuitwerking in het kader van MIRT), Grensmaas en Ooijen-Wanssum (in uitvoering). Onze bijdrage is gericht op het versterken van gebiedskwaliteiten.
- Wij dragen bij aan de ontwikkeling, opbouw en uitwerking van het nieuwe landelijk programma Integraal Riviermanagement (IRM). We treden op als behartiger van provinciale belangen en nemen als middenbestuur de regisseursrol. Het doel van het programma IRM is om de opgaven voor waterveiligheid, waterkwaliteit, bevaarbaarheid, zoetwaterbeschikbaarheid, natuur en ruimtelijke en economische kwaliteit in beeld te brengen en in samenhang aan te pakken. De aanpak verankeren we in een beleidskader. Daar waar met deze integrale aanpak veel regionale en rijksopgaven bij elkaar komen en provinciale doelen gediend kunnen worden, bezien we op welke wijze wij hierin willen participeren. De IRM-pilots waar we inmiddels aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. Ten aanzien van Maasoevers Maastricht is de voorwaarde gesteld dat de scope zich beperkt tot die onderdelen die daadwerkelijk een directe samenhang hebben met de oplossing voor het nautisch knelpunt in de Maas zelf.
- Ook blijven wij onze publiekrechtelijke bevoegdheid in het kader van de Omgevingswet uitoefenen. We coördineren wettelijke procedures en hebben goedkeuringsbevoegdheid van het projectbesluit Omgevingswet in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma en de uitvoering van de systeemmaatregelen.

Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem)

- Bij onze ruimtelijke inrichting zullen we rekening moeten houden met het veranderende weer, met droogte en met wateroverlast. Bij nieuwe ontwikkelingen zoals meer bebouwing, verharding of een grotere watervraag, zullen we kijken naar de gevolgen hiervan op droogte en wateroverlast en het watersysteem. We verkennen een versterkte inzet van onze wettelijke bevoegdheden voor het bereiken van onze doelen voor het regionaal watersysteem. Zo kunnen wij borgen dat gevolgen van droogte, wateroverlast en zaken die de waterkwaliteit negatief beïnvloeden, worden meegenomen in de motivering van ontwikkelingen van de fysieke leefomgeving.
- Beken en beekdalen vormen de basis voor het regionaal oppervlaktewatersysteem en zijn mede sturend voor ruimtelijke gebruiksfuncties. Ze worden daarom ruimtelijk beschermd, zodat ze blijvend kunnen zorgen voor de opvang van wisselende waterhoeveelheden, het aanvullen van grondwatervoorraden en het duurzaam ecologisch functioneren van onze natuurbeken. Wij bezien daarbij de mogelijkheden vanuit de Omgevingswet om de beekdalen en andere landschappelijke laagten beter te beschermen tegen ruimtelijke ontwikkelingen

om zo voldoende ruimte te blijven houden voor het vasthouden en bergen van water.

- Vanuit onze regisseursrol blijven wij samenwerken met het Rijk, het Waterschap, gemeenten en overige stakeholders in het tot 2022 lopende maatregelenprogramma Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) en Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA).[29] In het nieuwe provinciale Waterprogramma 2022-2027 zullen wij, met een realistische benadering, de provinciale ambities inzake het regionaal watersysteem vanaf 2022 nader bepalen. Daarvoor wordt ook de haalbaarheid en betaalbaarheid van de resterende maatregelen voor het behalen van de doelen vanuit de Kaderrichtlijnwater beoordeeld. Indien nodig passen wij in het Waterprogramma de mogelijkheid die de KRW biedt om doelen bij te stellen toe. Daarbij heeft het faseren van de uitvoeringstermijn onze voorkeur boven de verlaging van doelen.
- Vanuit onze regierol voor het regionaal watersysteem stimuleren we het Waterschap, gemeenten en andere stakeholders tot het treffen van klimaatadaptieve en ecologisch duurzame maatregelen in het regionaal systeem. Hierbij combineren we de opgaven vanuit de Kaderrichtlijn Water,[30] DHZ, DPRA en natuurherstel zoveel mogelijk via een integrale gebiedsgerichte aanpak. In gebiedsplannen voor klimaatadaptatie en de aanpak van waterproblematiek dient het landschappelijk belang en kennis over het landschap een plaats te krijgen. Waar nodig nemen we een bemiddelende rol in de afstemming tussen betrokken partijen. De Provincie stimuleert de samenhang in aanpak en maatregelen voor klimaatadaptatie, onder meer via samenwerking op Zuid-Nederlands niveau. In het stedelijk waterbeheer hebben de gemeenten belangrijke taken wat betreft het rioleringsbeheer. Dit mede in relatie met het afkoppelen van regenwater, het tegengaan van verdere verharding, het beperken van de overstortfrequentie en het tegengaan van grondwateroverlast in stedelijk gebied. Samenwerking in de waterketen kan grote voordelen bieden: van winning en gebruik van drinkwater tot vuilwaterafvoer, waterzuivering en lozing van gezuiverd afvalwater. Omdat het stedelijk waterbeheer grote invloed heeft op het watersysteem werken wij het provinciaal beleid ten aanzien van het stedelijk waterbeheer, de rol van de Provincie daarin en de inzet van het instrumentarium van de Omgevingswet uit in het Provinciaal Waterprogramma.
- Wij gaan samen met stakeholders aan de slag om afspraken te maken over de beschikbaarheid van zoetwater in tijden van waterschaarste. Bij ernstig watertekort hanteren we als strategie: sparen – aanvoeren – adapteren en accepteren. Sparen betekent het vasthouden van grond- en oppervlaktewater in het gebied, bij voorkeur in de haarvaten en de beekdalen en mogelijk in de ondergrond, en het zuinig gebruiken van water. Aanvoeren betekent het waar nodig en mogelijk aanvoeren van water uit de Maas. Wanneer sparen en aanvoeren niet (meer) mogelijk zijn, kunnen we het gebruik aan passen of het tekort accepteren. Wij herijken zes-jaarlijks de regionale uitwerking van de verdringingsreeks oppervlaktewateren binnen categorie 3 en categorie 4. De verdringingsreeks treedt in werking in geval van (dreigend) watertekort. Prioriteit hebben categorie 1 - veiligheid en voorkomen van onomkeerbare schade en bescherming Peelrestanten en categorie 2 - nutsvoorzieningen, die landelijk bepaald zijn.
- Wij stellen in de Omgevingsverordening normen voor de bescherming tegen

29 Deze zijn gericht op de volgende hoofddoelen: klimaatrobuuste zoetwatervoorziening en ruimtelijke inrichting

30 Deze heeft als hoofddoelen het behalen van waterkwaliteitsdoelen op het vlak van chemie en ecologie.

wateroverlast uit het regionale oppervlaktewatersysteem. Hierbij houden we rekening met de gevolgen van de klimaatverandering. Bij de normstelling hanteren we het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar, maar ook landschappelijk inpasbaar moeten zijn. Ook andere elementen kunnen van belang zijn voor de normstelling. Wij zullen het beleid voor de normstelling verder uitwerken in het Provinciaal Waterprogramma.

- Wij bepalen in het kader van het nieuwe provinciale Waterprogramma 2022-2027 met welke accenten en prioriteiten wij programmalijnen opnemen ten behoeve van het klimaat en het adaptief en duurzaam ecologisch inrichten van het regionaal watersysteem. Een belangrijke rol in de uitvoering van het waterprogramma zien we in een aanpak waarbij de opgaven van water (kwaliteit, droogte en water-overlast) met de opgaven van natuur en stikstof gestapeld worden in gebieden waar deze stapeling tot synergie leidt. Uitvoeringsmogelijkheden en -tempo van deze aanpak worden uitgewerkt in het Waterprogramma. Ook gaan wij de mogelijkheden na om de gemeenten aan te zetten tot het verder terugdringen van de riooloverstorten. Het Waterschap zal waar het nodig is voor het behalen van de waterkwaliteitsdoelen rioolwaterzuiveringsinstallaties effluent verbeteren. Ook de landbouwtransitie draagt bij aan een verbetering van de waterkwaliteit.
- We blijven wettelijke taken met betrekking tot zwemmen in oppervlaktewateren aan het Waterschap delegeren.

Grondwater

- Wij blijven onze wettelijke taak uitvoeren als beheerder van het grondwater. De verdeling van taken in het grondwaterbeheer tussen met name het Waterschap, als integraal waterbeheerder, en de Provincie, met een aantal specifieke grondwaterbeheertaken, duiden wij in het Waterprogramma.
- We zorgen ook in tijden van waterschaarste voor een goede verdeling van het beschikbare grondwater tussen de waterafhankelijke functies zoals drinkwatervoorziening, natuur, land- en tuinbouw en industrie. Wij houden daarbij rekening met beschikbare hoeveelheden, waterbehoefte van de functies, besparingsmogelijkheden en overige beperkende maatregelen.
- Wij zorgen dat er voldoende water van goede kwaliteit is voor de productie van drinkwater. We beschermen de kwaliteit van onze drinkwaterbronnen zodat ook voor de lange termijn de drinkwatervoorziening zeker wordt gesteld. Daar waar nodig passen we beschermingszones aan om deze ambitie waar te maken. Deze waterwin- en grondwaterbeschermingsgebieden en boringsvrije zones worden opgenomen in de Omgevingsverordening.
- In het kader van het nieuwe provinciale Waterprogramma maken wij de keuze of wij een actiever grondwaterbeleid willen voeren ten aanzien van berging en/of verdeling.
- Wij bezien welke rol we willen spelen ten aanzien van de kwaliteit van het grondwater. Keuzes worden gemaakt over de aanpak van nutriënten (Nitraatrichtlijn) maar ook over bestrijdingsmiddelen en Zeer Zorgwekkende Stoffen. Dit doen we aanvullend op de primaire verantwoordelijkheid van het Rijk.
- In het Provinciaal Waterprogramma wordt dit nader uitgewerkt en maken wij nadere keuzes. Bijvoorbeeld over de uitbreiding grondwaterbeschermingsgebieden, de bescherming consumptie-water en het afkoppelen van regenwater in stedelijke gebieden.

- Wij monitoren met behulp van een uitgebreid netwerk monitoringsputten de stijging en de kwaliteit van het mijnwater en de kwaliteit van het bovenliggende zoete water. Zo kunnen we tijdig adequate maatregelen nemen.
- We wijzen de grondwatervoorraden in de Roerdalslenk en Venloschol aan als Aanvullende Strategische Voorraden (ASV). Daarmee continueren we de in de Waterplannen ingezette bescherming. We maken zo nodig afspraken met de (internationale) waterbeheerders.
- We verkennen of het beschermen van een scheidende laag in de ondergrond kan voorkomen dat het stijgende zoute mijnwater infiltreert in het bovenliggende zoete water. Dit werken we, samen met de betrokken gemeenten en andere stakeholders, verder uit in het kader van het provinciaal Waterprogramma. Indien we kiezen voor een dergelijke beschermingszone, zullen hiervoor regels in de provinciale Omgevingsverordening worden opgenomen.
- De aanpak van grondwaterverontreinigingen wordt uitgewerkt in het Provinciaal Waterprogramma. Daarbij kijken we naar de intentie tot samenwerking op de grensvlakken bodem en grondwater tussen verschillende bevoegde gezagen.
- Wij continueren het Beleidskader geothermie en de regels in de Omgevingsverordening voor bodemenergiesystemen (geothermie en warmte-koude-opslag) in relatie tot de drinkwatervoorziening. In de planperiode zullen wij dit herijken als de energietransitie hiertoe aanleiding geeft.
- In overleg met de partners in de waterketen wordt in het kader van het Waterprogramma 2022-2027 bezien in hoeverre er een nadere rol nodig is voor de borging en bescherming van het hoofdleidingennet van de drinkwatervoorziening.
- We gaan uit van een haalbaar en betaalbaar waterbeleid. Haalbaar en betaalbaar voor de Provincie Limburg, maar ook voor de andere partijen in onze provincie en haar inwoners. Het waterbeheer in Limburg behoort nog steeds tot de meest voordelige van Nederland. Dit willen we graag zo houden. We zullen in het provinciale waterbeleid, dat het kader vormt voor de uitvoering van het waterbeleid door het waterschap, er zorg voor dragen dat de ambities in de komende planperiode niet hoger worden dan de ruimte van waterschapslasten, aangevuld met rijks en Europese subsidies en bijdrage van provincie en derden mogelijk maken. We maken hierover afspraken met het waterschap.

14.
Natuur

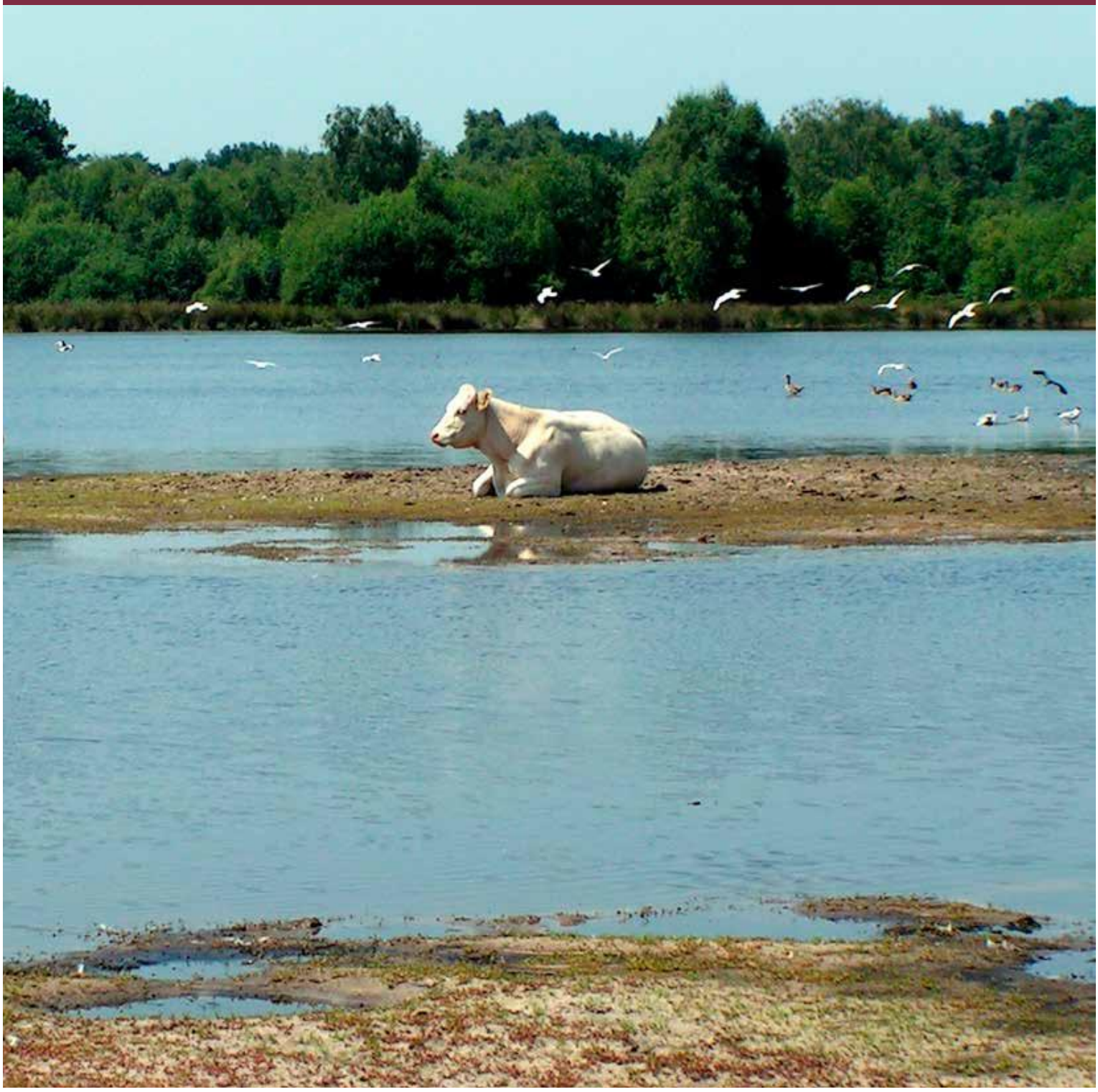

14.1 Wat is de opgave?

Limburg kent een uniek landschap en prachtige natuurgebieden. We beschikken over waardevolle natuur die qua biodiversiteit uniek is in Nederland. Dat is een belangrijke troef. Voor ons welzijn en onze gezondheid, maar ook vanwege de maatschappelijk en economische waarde. Onze natuur is intrinsiek en ook economisch waardevol. Ze vormt een belangrijke vestigingsfactor en heeft een sterke aantrekkingskracht op toeristen en recreanten.

De natuur is echter niet vanzelfsprekend. Door de hoge bevolkingsdichtheid, vergaande verstedelijking, het intensief landgebruik en de daarmee gepaard gaande emissies, versnippering, verdroging en verstoring komen de natuur en de biodiversiteit steeds meer onder druk te staan. De afname van biodiversiteit is groot, vooral in het landelijk gebied buiten de natuurgebieden. Door klimaatverandering veranderen daarnaast de temperaturen en weersomstandigheden, onder meer resulterend in een verhoogd risico op natuurbranden. Al deze factoren hebben effect op onze Natura 2000-gebieden en de natuur daarbuiten. Ook wordt de biodiversiteit bedreigd door invasieve exoten die hier zijn gekomen door toedoen van de mens.

Als we de unieke natuur en biodiversiteit in Limburg willen behouden, moeten we deze beschermen, met zorg beheren en waar nodig herstelmaatregelen nemen. Dit is niet alleen belangrijk vanwege de intrinsieke waarde van natuur; investeringen in natuur en natuurherstel zijn ook noodzakelijk om duurzame economische ontwikkelingen mogelijk te kunnen blijven maken. De inzet op het gebied van natuurbeleid kan dan ook niet los worden gezien van het vinden van een oplossing voor de huidige stikstofcrisis.

Voor het behouden en herstellen van natuur en biodiversiteit is ruimte en robuustheid nodig. Daarmee concurreert natuur met de toenemende ruimtevraag vanuit andere functies zoals landbouw, wonen, energieopwekking, economie en recreatie. De meeste Limburgse natuurgebieden, waaronder de Natura 2000-gebieden, vormen

samen het Natuurnetwerk Limburg - het Limburgse deel van het Natuurnetwerk Nederland. Binnen het landelijk gebied onderscheiden we daarnaast de groenblauwe mantel en het buitengebied. Voor het behoud van de kwaliteiten in het Natuurnetwerk Limburg en vooral de daartoe behorende Natura 2000-gebieden, is het van belang dat de abiotiek[31] op orde wordt gebracht. Dat kan door inrichting en beheer binnen de natuurgebieden, het voldoende robuust maken van het Natuurnetwerk Limburg en door goede overgangen naar de omliggende gebieden.
Het Aanvalsplan Stikstof is aanleiding om, in combinatie met andere generieke brongerichte maatregelen, te bezien hoe te komen tot een meer samenhangende en gebiedsgerichte uitwerking, waaronder het herstel van grondwaterstanden en een forse vermindering van stikstofdepositie.

Het Klimaatakkoord kent een in de Nationale Bossenstrategie uitgewerkte opgave voor het beter beheren van het bestaande bosareaal en het aanleggen van nieuwe bossen. Dit draagt bij aan het realiseren van de CO_2-doelstellingen. Een deel van deze opgave wordt in Limburg gerealiseerd.

Limburg kent verschillende professionele organisaties, vrijwilligersorganisaties en burgerinitiatieven die zich inzetten voor behoud van natuur en landschap en die willen zorgen voor de eigen leefomgeving. Ook zijn er boeren en particulieren die een belangrijke bijdrage leveren via (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer en natuurinclusieve landbouw. Daarnaast is er steeds meer aandacht voor de positieve effecten van groen in en om de stad op welzijn en gezondheid. Vermaatschappelijking van natuur biedt nog veel potentie.

14.2 Wat is onze ambitie?

We willen de biodiversiteit in stand houden en waar mogelijk versterken door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied. Wij streven naar het behalen van de doelstellingen uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR). Er wordt landelijk een nieuw Natuurprogramma uitgewerkt, waarbij het Rijk en provincies afspraken maken over het VHR doelbereik in 2050. Tevens worden afspraken gemaakt over wat een landelijke gunstige staat van instandhouding inhoudt voor beschermde soorten en van de Rode Lijstsoorten. Duidelijkheid over de rijksbijdrage in de financiering hiervan is een belangrijke randvoorwaarde. In de periode tot 2050 zetten we hiervoor de benodigde tussenstappen en leggen we dwarsverbanden met onder meer de aanpak stikstof, kwaliteitsslag natuur, de Bossenstrategie, de energietransitie en de (natuurinclusieve) kringlooplandbouw.

Specifiek voor bossen geldt dat we streven naar een beter beheer van het bestaande bosareaal en het aanleggen van nieuwe bossen, onder meer om te voldoen aan de opgave uit het klimaatakkoord. We werken dit verder uit in een Limburgse bossenstrategie.

31 De abiotische omstandigheden in een natuurgebied zijn alle niet levende factoren in het ecosysteem van het natuurgebied. Denk hierbij aan zaken als lucht, water, bodem, nutriënten, warmte en licht.

Vanuit een samenhangende, gebiedsgerichte aanpak streven we naar slimme combinaties van natuur met andere functies rond natuurgebieden en in stad-landzones. Evaluatie en monitoring zijn nodig om te bepalen of natuurdoelen en maatregelen nog effectief en realistisch zijn en of bijstellingen nodig zijn.

We streven naar een natuurinclusieve samenleving, waarbij natuur sterk verankerd is in de samenleving en dicht bij de woonomgeving voor jong en oud te beleven is. In een natuurinclusieve samenleving wordt een brug geslagen tussen natuur én andere thema's en (verander)opgaven. Daardoor dragen de natuur en het landschap bij aan de gezondheid, het welzijn en de welvaart van bewoners en neemt de samenleving op haar beurt meer verantwoordelijkheid voor natuur in de eigen directe leefomgeving.

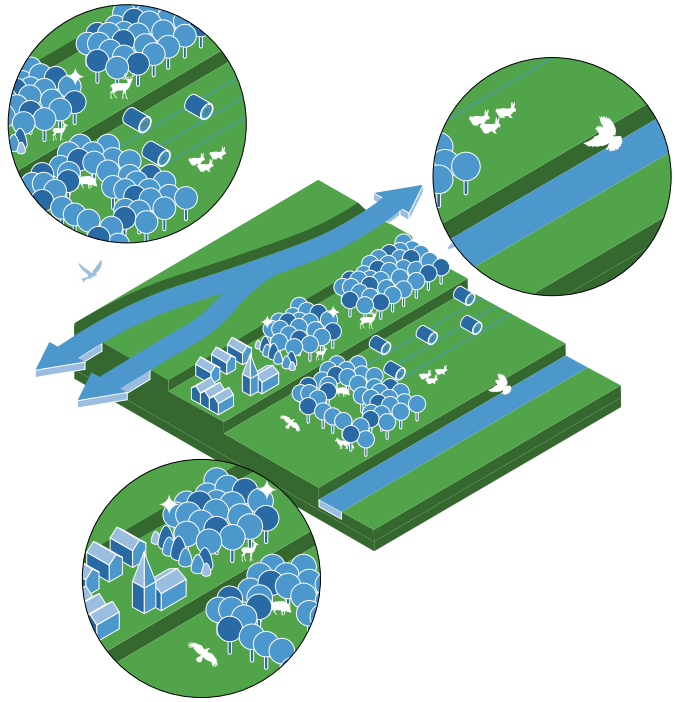

14.3 Waar kiezen wij voor?

Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur

- Voor het realiseren van onze opgaven en ambities zoeken we, naast de inzet van voor zover beschikbare eigen middelen, naar financiële ondersteuning vanuit het en Rijk en Europa.
- Om de biodiversiteitsdoelen te behalen, waaronder een duurzame gunstige staat van instandhouding van de Natura 2000-doelen, zetten we in op meerdere sporen. Het primaire spoor is een kwaliteitsimpuls in de bestaande natuur van het Natuurnetwerk Limburg, vooral in Natura 2000-gebieden. Daarnaast kiezen we voor een hoogwaardige kwalitatieve inrichting van de nieuwe natuur in het Natuurnetwerk Limburg. Het tweede spoor is dat we aanvullend op het Natuurnetwerk Limburg inzetten op het realiseren van zones waar het ruimtelijk gebruik in meer of minder mate bijdraagt aan het realiseren van de biodiversiteitsdoelen.

- We streven ernaar de abiotische omstandigheden voor het Natuurnetwerk Limburg en vooral de Natura 2000-gebieden te herstellen. We verbeteren de water-, bodem- en milieucondities door bijvoorbeeld de overbelasting met stikstof aan te pakken. Dit doen we in samenhang met onze stikstofaanpak.
- Vanuit het Aanvalsplan Stikstof zetten we in op drie doelen: het verlenen van houdbare vergunningen, het perspectief bieden aan economische en maatschappelijke ontwikkelingen en het op orde brengen van de natuurkwaliteit. We verlagen de stikstofdepositie met name door generieke bronmaatregelen - vooral buiten de natuurgebieden - en we verbeteren de kwaliteit van natuurgebieden door in te zetten op versnelling van extra natuurherstel en hydrologische maatregelen.
- We kiezen een samenhangende benadering voor functies als kringlooplandbouw, natuur, water, energieopwekking, veiligheid en gezondheid, recreatie en toerisme. We zetten ook in op samenhang met onder meer de Beheersplannen Natura2000 en uitvoeringsprogramma's op provinciaal en rijksniveau.
- Bij het doorontwikkelen van het Natuurnetwerk Limburg, en de groenblauwe mantel zoeken we de grensoverschrijdende samenwerking op. Voorbeelden van succesvolle grensoverschrijdende samenwerking zijn te vinden in het GrensPark Kempen~Broek, Rivierpark Maasvallei, het Drielandenpark en Grenspark Maas-Swalm-Nette.
- Vanuit het Klimaatakkoord zijn Provincies samen met het Rijk van plan om aan een gezamenlijke Bossenstrategie te werken. Daarbij streven we naar een toekomst- en klimaatbestendig bos én naar een netto-uitbreiding van het areaal bos in Nederland. Met het 1 Miljoen Bomenplan heeft de Provincie Limburg al het voortouw genomen en een eerste stap gezet. Dit plan draagt onder andere bij aan landschappelijke kwaliteit, vestigingsklimaat, leefbaarheid, klimaatadaptatie voor koelte tegen hittestress, waterbuffering en CO_2-reductie door koolstofvastlegging. Wij werken onze ambities voor bossen uit in een Limburgse bossenstrategie.
- We blijven de natuur beschermen door regels in de Omgevingsverordening en door het maken van zorgvuldige afwegingen bij het verlenen van omgevingsvergunningen en ontheffingen. Dit vanuit onze taak als bevoegd gezag voor de Wet Natuurbescherming.
- We continueren via de Omgevingsverordening het compenseren van natuur(waarden) als die door andere ontwikkelingen verdwijnen.
- Waar nodig zetten we voor de instandhoudingsdoelen van de Natura 2000-gebieden juridisch bindende instrumenten in.

Faunabeheer en soortenbescherming

- Bij onze actieve soortenbescherming ligt de nadruk op soorten met een internationaal instandhoudingsdoel én op de bedreigde soorten van de Rode Lijst. Prioriteit hebben soorten die binnen Nederland alleen, of in belangrijke mate, in Limburg voorkomen. Bij het nemen van maatregelen gaan we uit van de leefgebiedenbenadering. Dat betekent dat we soorten vooral beschermen door hun leefgebieden te beschermen. Op deze manier profiteert niet één specifieke soort, maar een groep soorten die in hetzelfde type leefgebied voorkomt. Als gevolg van klimaatverandering is niet uit te sluiten dat leefgebieden van soorten veranderen, verschuiven of verdwijnen, waardoor populaties van soorten afnemen of verdwijnen en andere soorten zullen verschijnen. Over de mate

waarin dit zal optreden en de precieze gevolgen van dit proces in Limburg, is vooralsnog weinig bekend. Indien nodig houden we hiermee rekening in beleidsprogramma's, bij planvorming en bij het nemen van natuurherstelmaatregelen.

- Bij het faunabeheer kiezen we ervoor om populaties van wilde dieren zodanig te beheren dat schade voorkomen of beperkt wordt. We hanteren daarbij een escalatieladder, waarbij we het gebruik van preventieve middelen stimuleren en waarbij het doden van dieren het laatste middel is.
- Wat betreft invasieve exotische soorten hanteren we het voorzorgsprincipe, waarbij we nieuwe populaties zo snel mogelijk uit de natuur verwijderen. Als Provincie nemen we hiertoe onder andere de regierol. We vragen beheerders van natuur en de openbare ruimte om actief bij te dragen. Dit werken we verder uit in het plan van aanpak invasieve exoten als onderdeel van het provinciaal Natuurprogramma.
- Monitoring is een wettelijke verplichting in verband met de rapportage aan de Europese commissie over de Vogel en Habitatrichtlijn. We blijven de kwaliteit van de natuur, de condities voor behoud en herstel van instandhouding van habitats en soorten, de effectiviteit van het maatregelenpakket van het Beheerplan Natura2000 en de juistheid van streefwaarden op een effectieve en efficiënte manier monitoren.

Betrokkenheid en draagvlak natuur en landschap

- We streven naar vermaatschappelijking van natuur en landschap. Dit betekent onder andere dat wij burgers en bedrijven uitdagen om bij te dragen aan het beheer van natuur en landschap. Wij ondersteunen initiatieven op het gebied van burgerparticipatie zoals groene burgerinitiatieven door bewoners, scholen en zorginstellingen. Hoe we dit doen, werken we nader uit in het Natuurprogramma.
- Aansluitend bij het behoud en herstel van de natuur in Limburg, zullen we bij het verpachten van onze eigen gronden waar mogelijk randvoorwaarden op het gebied van natuur(beheer) stellen. Hiermee kunnen we ondernemers betrekken bij en mede verantwoordelijk maken voor het beheer van onze natuur.
- Met het stimuleren van natuurinclusief ondernemen willen we in uiteenlopende sectoren de onderlinge verbinding tussen natuur/landschap en economie versterken. Daarnaast stimuleren we maatschappelijk verantwoord ondernemerschap in samenhang met natuur en landschap. Bij nieuwe ruimtelijke en economische ontwikkelingen streven we naar natuurinclusiviteit. Dat wil zeggen dat er rekening wordt gehouden met de natuurwaarden en dat deze waar mogelijk worden versterkt. In het Natuurprogramma werken we uit wat we hier concreet onder verstaan en welke maatregelen we treffen.
- Daarnaast willen we gebruik en beleving van natuur en landschap in de eigen omgeving stimuleren. Bijvoorbeeld door initiatieven te ondersteunen in stad-land zones of op het gebied van stadsnatuur of tijdelijke natuur. Dergelijke initiatieven dragen bij aan een beter binnenstedelijk klimaat, klimaatadaptatie en de realisatie van afspraken in het Klimaatakkoord, zoals de aanplant van bomen. Daarnaast verhoogt stadsnatuur, ook in combinatie met sporten, bewegen en wandelen het welzijn in de steden. Groen ingerichte bedrijventerreinen dragen positief bij aan de gezondheid van werknemers en kunnen onderdeel zijn van beleid voor maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- Het Interreg project Wildlife Economy waarin de provincie Limburg momenteel als Leadpartner participeert gaat uit van de kansen die natuur biedt aan diverse

"Wandel- en fietspaden door weilanden, holle wegen, deels onverhard, passend in de schaal van het landschap. Een absolute onderscheidende kwaliteit van Limburg die gekoesterd mag worden."

sectoren en andersom. De provincie beziet dan ook of dit de komende jaren regionaal verder uitgewerkt kan worden door te werken met business modellen gebaseerd op de kracht van natuur en landschap.

- De Nationale Parken en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg vormen van oudsher een bijzonder onderdeel van de Limburgse natuur. Wij ondersteunen het proces van de regio's en gebiedspartners om de Nationale Parken Maasduinen, Meinweg en Groote Peel te transformeren tot regionale landschappen die het economische potentieel van de regio('s) versterken, de sociale samenhang tussen platteland en stedelijke kernen bevorderen en de belevingswaarde, kwaliteit en veiligheid van het landelijke gebied en de natuur vergroten.

15.
Landschap

15.1 Wat is de opgave?

Limburg is een groene provincie met karakteristieke landschappen. Aantrekkelijke natuurgebieden worden afgewisseld met dorpskernen en grondgebonden landbouw. Het landschap was van oudsher dooraderd met hagen, houtkanten, beekjes, poelen en andere cultuurhistorische elementen. In de afgelopen decennia is het landgebruik in Limburg, net als elders in Nederland, echter ingrijpend veranderd. Hierdoor is het unieke karakter van het Limburgse landschap onder druk komen te staan. Ook in het licht van een aantal grote maatschappelijke opgaven is het behoud en de ontwikkeling van dit landschap in de toekomst niet vanzelfsprekend.

Het landschap kan de motor zijn van een regionale, sociale en economische ontwikkeling waaraan ondernemers, inwoners en maatschappelijke organisaties bijdragen. Het landschap is bovendien een belangrijke drager van oplossingen voor de grote opgaven van deze tijd, zoals klimaatverandering, verduurzaming van de voedselvoorziening, gezond ouder worden en de energietransitie. Juist in Limburg is het landschap met zijn afwisseling tussen stad en landelijk gebied, waardevolle natuur en rijke cultuurhistorie, bedrijvigheid en ruimte voor beleving een belangrijke troef in de strijd om talent en economische en sociale ontwikkelingsmogelijkheden. Het is een belangrijke reden waarom mensen naar Limburg komen, om er te werken, te wonen en te verblijven. Kwaliteitsimpulsen in landschap bieden kansen voor meer gezonde Limburgers. Met gerichte ruimtelijke ingrepen en groene impulsen kan een gezond landschap ontstaan én in stand worden gehouden; een gezond landschap met vitale Limburgers.

De opgave is om de beoogde transities te benutten voor een ruimtelijke kwaliteitsimpuls en het landschap voor bewoners en bezoekers beter beleefbaar te maken. Een generieke opgave voor heel Limburg is hierbij het behoud, beheer, ontwikkeling en beleving van de landschappelijke, cultuurhistorische, natuurlijke en waterhuishoudkundige kernkwaliteiten van het landschap.

15.2 Wat is onze ambitie?

We willen de kenmerkende kwaliteiten en afwisseling van het Limburgse landschap behouden en versterken in combinatie met de ruimtelijke opgaven en transities die spelen. De uitdaging is, om met het landschap als drager, kwaliteit toe te voegen aan de verschillende transitieopgaven in onze provincie. Ruimtelijke kwaliteit zien wij hierbij als: de goede functie op de goede plek, op de goede manier ingepast in de omgeving. Vertrekpunt is de drie-eenheid gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde. Het bevorderen van de complementariteit tussen het platteland en stedelijke kernen en het benutten van grensoverschrijdende kansen zijn daarbij leidende principes. Wij faciliteren niet alleen ontwikkelingen maar werken via deze ontwikkelingen systematisch aan de verbetering van de omgevingskwaliteit. Met als doel een beter functionerend, duurzamer en mooier Limburg.

Onze focus ligt daarbij op Limburgs meest bijzondere landschappen; de groenblauwe mantel[32] inclusief het Maasdal, de verbrede Nationale Parken De Meinweg, De Maasduinen en De Groote Peel en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg inclusief de stad-landzones. De groenblauwe mantel in de hele provincie omvat het Maasdal, de landschappelijk waardevolle beekdalen, hellingen en zones rond en tussen bestaande natuurgebieden met de daarin aanwezige landbouwgebieden, monumenten, kleinschalige cultuurhistorische landschapselementen, waterlopen, archeologische vindplaatsen, et cetera. In Zuid-Limburg omvat de groenblauwe mantel daarbovenop ook nog de steilere hellingen, droogdalen en de belangrijkste landschappelijke verbindingen naar het Maasdal.

We hebben bijzondere aandacht voor de beekdalen. Die moeten een meer natuurlijk karakter krijgen en klimaatbestendiger worden (zie ook het hoofdstuk Water).

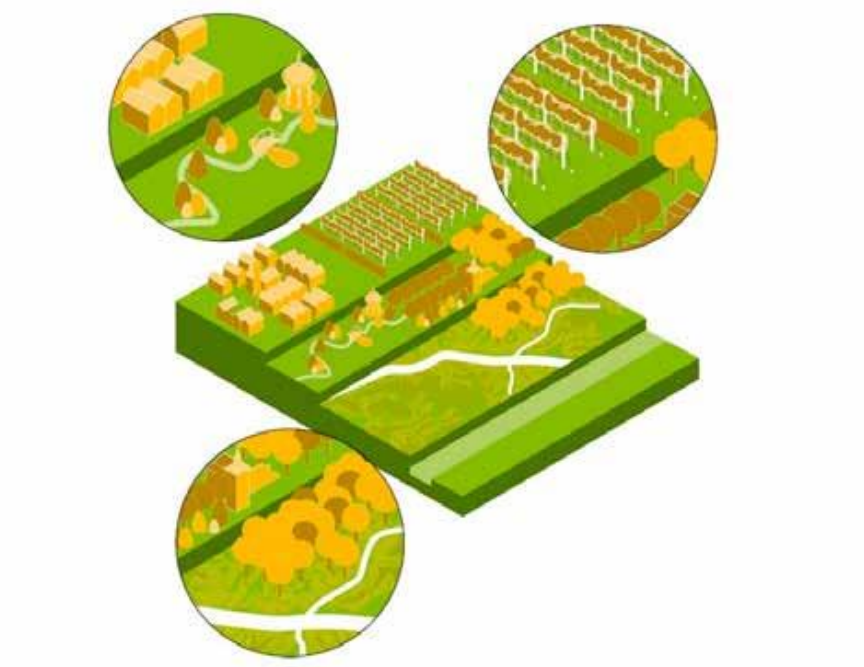

32 Groenblauwe mantel: voorheen Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone

15.3 Waar kiezen wij voor?

- Bij ruimtelijke ontwikkelingen waar provinciale belangen spelen kiezen wij voor samenwerking op basis van integraal ontwerpen. We voeren de dialoog in een vroeg stadium van het afwegingsproces. Voor complexe situaties werken wij bij de begeleiding en advisering met integrale casusteams.
- Voor een betere landschapsbeleving zet de Provincie in op educatie, gegevensontsluiting, kennisondersteuning en op de ontwikkeling van nieuwe belevingsmogelijkheden, bijvoorbeeld ook via sociale media. Nadrukkelijk worden hierbij ook verbindingen gelegd met het cultuur- en sociaal beleid en de beleving van stilte, rust en duisternis.
- We vinden het belangrijk dat voor heel Limburg gewerkt wordt aan behoud, herstel en beheer van de cultuurhistorische en aardkundige waarden en het vergroten van de beleving en toegankelijkheid daarvan. Daartoe stellen we kennis en gebiedsanalyses beschikbaar, zoals de eerder opgestelde Cultuurhistorische waardenkaart Limburg, het Landschapskader Noord- en Midden-Limburg en het Handvat kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Wij ondersteunen gemeenten ook met kennis over landschap en cultuurhistorie voor het opstellen van gemeentelijke of regionale kwaliteitskaders en omgevingsvisies.
- Om de kwaliteit van het Zuid-Limburgse landschap op peil te houden is door de regio het programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg opgesteld. De regio werkt aan de concrete uitvoering van het programma. De Provincie speelt hierin een verbindende rol.
- In Noord- en Midden-Limburg ondersteunen wij het proces van de regio's om de traditionele Nationale Parken De Meinweg, De Maasduinen en De Groote Peel te transformeren naar bredere regio's waarin de huidige natuurkernen een plek hebben. Dit gebeurt via integrale gebiedsontwikkeling. Het doel hierbij is om de belevingswaarde van Noord- en Midden-Limburg en de kwaliteit van het landelijk gebied te verhogen en uit te dragen, het economische potentieel van de regio('s) te versterken en de sociale samenhang tussen platteland en stedelijke kernen te bevorderen.
- We continueren onze rol gericht op het behouden, beheren, ontwikkelen en beleven van de landschappelijke kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de groenblauwe mantel. Ontwikkelingen binnen de ruimte van het beleid voor de verschillende thema's zijn mogelijk, mits de kernkwaliteiten behouden blijven of versterkt worden. Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan. De kernkwaliteiten in het Beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg zijn: het reliëf, het contrast tussen de open- en beslotenheid, het groene karakter en het cultuurhistorisch erfgoed. De kernkwaliteiten in de groenblauwe mantel zijn het groene karakter, het visueel-ruimtelijk karakter, het cultuurhistorisch erfgoed en het reliëf.
- Voor de groenblauwe mantel is het beleid ook gericht op het faciliteren en ondersteunen van de verbindings- en bufferfunctie voor aangrenzende gebieden van het Natuurnetwerk Limburg. Via de Omgevingsverordening continueren we de compensatieplicht wanneer aantasting van de verbindende of bufferende functies bij ontwikkelingen niet voorkomen kan worden.

"Een van de belangrijkste zaken die uit de vragenlijst kwam is de liefde die Limburgers hebben voor hun omgeving en de wens die ze hebben om het landschap en de natuur meer ruimte te bieden."

- In het belang van een kwaliteitsvol landschap kiezen we ervoor om de grote ruimtelijke opgaven op het gebied van natuur, water, energie, landbouw en landschap in samenhang te bezien en aan te pakken via een integrale, gebiedsgerichte benadering. Dit samen met de verschillende maatschappelijke partners. Hierbij sluiten wij aan bij de brede benadering van omgevingskwaliteit in de Omgevingswet.
- Beken, beekdalen, droogdalen en steiler hellingen vormen een belangrijk onderdeel van de groenblauwe mantel. Wij stimuleren het Waterschap, gemeenten en andere stakeholders om klimaatadaptieve en ecologisch duurzame maatregelen te treffen in deze delen van de groenblauwe mantel. Wij zien hier belangrijke kansen voor het versterken van de landschappelijke kernkwaliteiten door onder andere de aanleg van kleine landschapselementen en bosontwikkeling. Hiermee krijgen veel dorpen een betere (recreatieve) verbinding met het landelijk gebied. Dit geldt ook voor de verbinding tussen de Nationale en grensoverschrijdende Parken.
- Twee derde van Limburg is landelijk gebied dat voor een belangrijk deel beheerd wordt door agrariërs. De transitie die de landbouw doormaakt naar circulaire landbouw is in veel gevallen een kans om het Limburgse landschap te versterken. Vooral daar waar gezamenlijk ingezet wordt op meer verweving van functies en meervoudig grondgebruik.
- Wij faciliteren samenwerkingsallianties waarbij het behoud en de verbetering van het landschap verbonden wordt met de aanpak van andere maatschappelijke vraagstukken. Wij doen dit onder andere via de investeringsagenda ‘Landschap verbindt Limburg’. Hierbij is speciale aandacht voor het ontstaan van samenwerkingsverbanden tussen gemeenten, bewonerscollectieven, lokale werkgroepen, en (agrarische) ondernemers. Ook ondersteunen wij de vorming van een Limburgs Landschapsfonds om kansrijke projecten voor de instandhouding van het landschap mogelijk te maken.
- Door het versterken van het aantrekkelijk landschap met unieke natuur- en cultuurelementen in de directe woonomgeving dragen we bij aan het vergroten van de gezondheid en het welbevinden van bewoners en bezoekers. Gezonde Limburgers, gezond landschap en gezonde natuur horen bij elkaar. We staan positief tegenover initiatieven die gericht zijn op de realisatie van natuur, bos en kleine landschapselementen in en bij steden en dorpen. Er liggen kansen voor cofinanciering vanuit Europese middelen; denk aan LEADER, INTERREG.
- We willen de stad en het aangrenzend landelijke gebied meer in samenhang zien: een natuur- en cultuurrijk landschap dat begint als een groene loper aan de achterdeur en doorloopt tot in het landelijke gebied. Daarbij hebben we bijzondere aandacht voor overgangszones rondom onze steden; de zogenaamde stad-landzones. Wij willen deze zones nadrukkelijker als ruimtelijke opgave agenderen. Daarom werken we aan een robuust landschappelijk raamwerk waarbinnen de aanwezige of beoogde stedelijke en economische functies een plek kunnen krijgen.
- Onze landschappen houden niet op bij de provinciegrenzen. Om die reden investeren wij in samenwerking en projecten met een grensoverschrijdend karakter. Thema’s hierbij zijn: gezond landschap, vitale Limburger(s) en duurzaam toerisme. Wij werken grensoverschrijdend samen in het Drielandenpark, RivierPark Maasvallei, GrensPark Kempen~Broek en Grenspark Maas-Swalm-Nette.

- Voor de specifieke aanpak van monumenten en archeologie verwijzen we naar het hoofdstuk Cultuur, Sport en Erfgoed.
- De grondgebonden land- en tuinbouw heeft van oudsher bijgedragen aan de ontwikkeling en het beheer van het zeer aantrekkelijke en afwisselende cultuurlandschap in de Groenblauwe mantel. Behoud en ontwikkeling van een grondgebonden kringlooplandbouw in balans met de omgevingskwaliteiten is hier van groot belang. Vooral hier liggen kansen voor de verweving van functies voor landbouw, natuur, waterbeheer, landschapsbeheer en andere maatschappelijke diensten én meervoudig grondgebruik. Wij willen hier meer mogelijkheden bieden voor natuurinclusieve en biologische landbouw. Voor het specifieke beleid van land- en tuinbouw verwijzen we naar hoofdstuk 12 Land- en tuinbouw.

16. Bodem en ondergrond

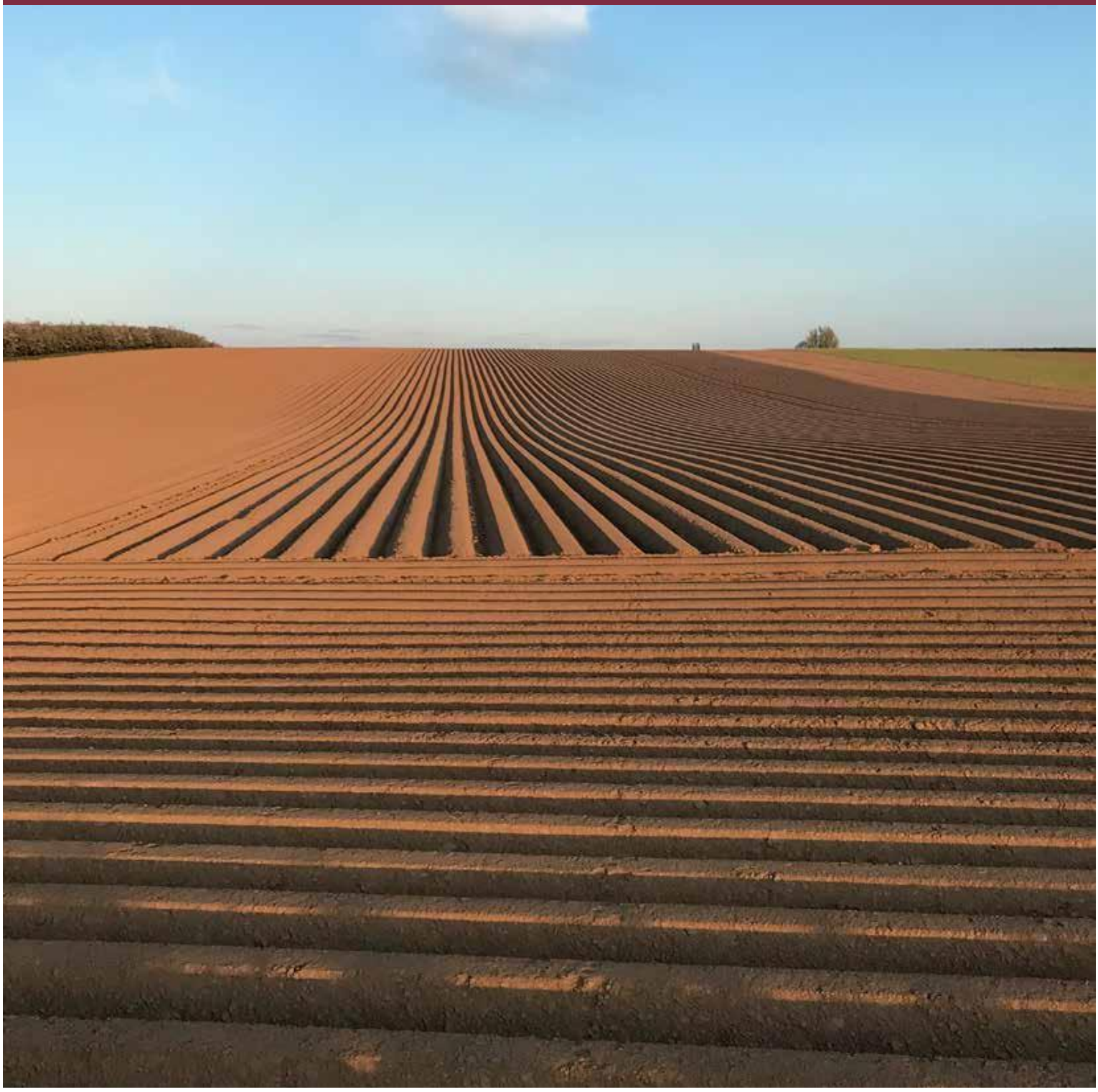

16.1 Wat is de opgave?

Door de toenemende druk op de ruimte in Limburg wordt de bijdrage van ondergrond aan maatschappelijke functies steeds belangrijker. Het is daardoor van belang om de 'derde dimensie' van de ruimtelijke ordening volwaardig mee te nemen. Het is zaak nieuwe functies - van geothermie tot Einstein Telescoop - goed te combineren met bestaande functies van de ondergrond, zoals het beheer van grondwatervoorraden en archeologische waarden, zodat wij onze ondergrond duurzaam benutten. Dit geldt zowel regionaal, nationaal, als internationaal.

Ontgrondingsprojecten hebben vaak meerdere doelen: rivierverruiming of de aanleg van een recreatieplas wordt gecombineerd met natuurontwikkeling en het winnen van bouwgrondstoffen zoals zand en grind. Limburg beschikt over behoorlijke voorraden van deze primaire bouwgrondstoffen. We hebben in de afgelopen decennia een verhoudingsgewijs zeer grote bijdrage geleverd aan de bouwgrondstoffenvoorziening van Nederland. Het blijft een uitdaging om in een ontgrondingsproject meerdere doelen zo te combineren dat een zo hoog mogelijke maatschappelijke meerwaarde wordt bereikt. De vraag naar primaire bouwgrondstoffen zal in de toekomst veranderen als gevolg van de transitie naar een circulaire economie (zie ook het hoofdstuk Economie).

In de vorm van bodembewegingen blijven we geconfronteerd met na-ijleffecten van de voormalige steenkoolwinning. Dit leidt mogelijk tot belemmeringen in het gebruik van de fysieke leefomgeving, bijvoorbeeld in geval van verzakkingen. Het is van belang dat wij goed met deze risico's omgaan. Ook de mogelijke risico's – zoals instortingsgevaar - die verbonden zijn aan het gebruik of de aanwezigheid van onderaardse kalksteengroeves vragen blijvende aandacht.

Een nieuwe uitdaging op het gebied van bodembescherming zijn de zogenaamde Zeer Zorgwekkende Stoffen (zoals PFAS). De voormalige stortplaatsen vereisen doelmatige nazorg om te voorkoming dat zij bodem- en grondwaterverontreiniging veroorzaken.

16.2 Wat is onze ambitie?

Wij streven naar een Limburgse ondergrond die duurzaam inzetbaar blijft, ook voor toekomstige generaties. Dat betekent ook dat we terughoudend omgaan met de winning van primaire grondstoffen. De winning van bouwgrondstoffen vindt slechts plaats voor zover noodzakelijk, als aanvulling op grondstoffen van circulaire herkomst. Winning van bouwgrondstoffen gebeurt als onderdeel van projecten met een meervoudige doelstelling en een zo groot mogelijk maatschappelijke meerwaarde. Wij streven ernaar negatieve effecten als gevolg van voormalige steenkolenwinningen samen met onze partners te voorkomen, en daar waar deze optreden adequaat te handelen. Wij streven naar het afdoende waarborgen van de veiligheid voor het gebruik van de onderaardse kalksteengroeves. Daarnaast blijven we ons inzetten voor een doelmatige bescherming van de milieukwaliteit van de Limburgse bodem in relatie tot onze provinciale bevoegdheden. Wat betreft de gesloten stortplaatsen streven wij naar meervoudig hoogwaardig ruimtegebruik voor zover dit past binnen de nazorg.

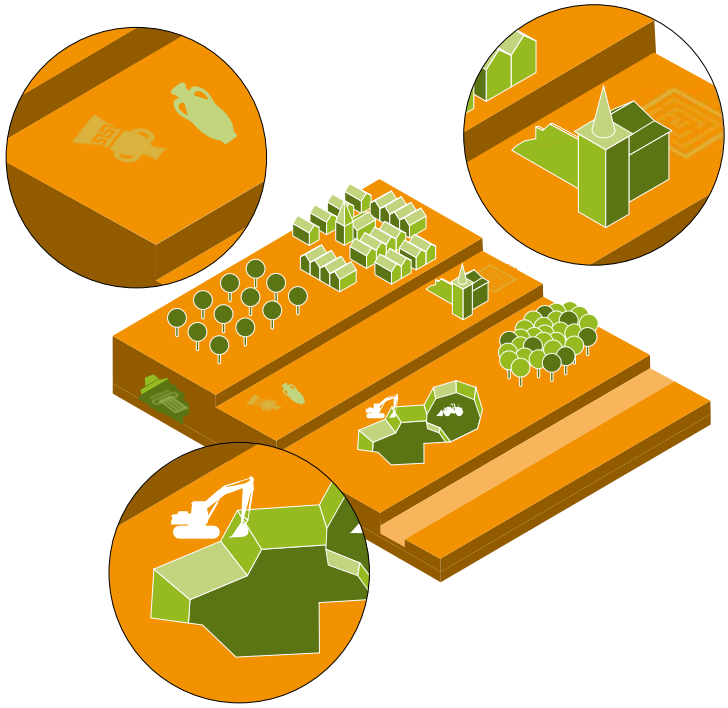

16.3 Waar kiezen wij voor?

Ondergrond

- Wij nemen de ondergrond mee als volwaardige factor in al onze eigen activiteiten.
- Wij blijven als middenbestuur actief voor de verdere stimulering van het duurzaam gebruik van de Limburgse ondergrond, waarbij benutten en beschermen in balans zijn.
- Wij werken actief samen op het gebied van ondergrondaspecten in relatie tot de nationale, provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies.
- Met betrekking tot de na-ijleffecten van de Limburgse steenkolenwinning blijven wij een actieve rol vervullen als regisseur van de uitvoering van de afspraken met

het Rijk. Voor situaties waar desondanks sprake is van mijnbouwschade is een adequate vergoedingsregeling door het Rijk van belang.
- Om het veilig gebruik van onderaardse groeves te waarborgen blijven wij de vergunning op grond van de Mijnbouwwet inzetten. We gebruiken daarbij de Handreiking gesteente mechanische veiligheid van onderaardse kalksteen-groeven.
- Wij houden de Basisregistratie Ondergrond op orde voor de provinciale taken en activiteiten.

Ontgrondingen
Bij de inwerkingtreding van de Omgevingswet wordt de gemeente in principe het bevoegd gezag voor de vergunningverlening voor ontgrondingen <100.000 m^3. De Rijksoverheid blijft het bevoegd gezag in de rijkswateren, zoals het zomerbed van de Maas. Voor het merendeel van de grotere ontgrondingsprojecten blijft de Provincie het bevoegd gezag voor het verlenen van de omgevingsvergunning.

- Wij wegen bij besluitvorming over ontgrondingen de betrokken belangen zorgvuldig af.
- Elke ontgronding met of zonder winning van bouwgrondstoffen, moet bijdragen aan het realiseren van een maatschappelijk gewenste functie of aan het verbeteren van het functioneren van een maatschappelijk gewenste functie. Het is de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer(s) om te zorgen voor zoveel mogelijk draagvlak in de omgeving.
- De winning van bouwgrondstoffen moet plaatsvinden als onderdeel van een project met een meervoudige doelstelling, met een zo groot mogelijk maatschappelijke meerwaarde én voldoende draagvlak.
- Wij gaan terughoudend om met de winning van bouwgrondstoffen. Nut en noodzaak van winning moet worden aangetoond in het licht van de gewenste transformatie naar een circulaire economie (zie hoofdstuk Economie). Echter, de verwachting is niet dat deze transformatie in 2050 de onafhankelijkheid van bouwgrondstoffen winning volledig heeft opgevangen.
- Bij de winning van zand en grind gaat de voorkeur uit naar projecten die bijdragen aan de gebiedsontwikkelingen in de Maasvallei. Dat betekent niet dat projecten daarbuiten uitgesloten zijn.

De realisatie van de POL-aanvulling Grensmaas wordt beschouwd als een Programma bij de Omgevingsvisie Limburg.

Bodembescherming
- Wij blijven als middenbestuur de rol vervullen van actief intermediair tussen het Rijk, gemeenten en andere provinciale partners als het gaat om de aanpak van Zeer Zorgwekkende Stoffen (o.a. PFAS).
- Wij blijven bevoegd gezag voor complexe bedrijven.
- Ten aanzien van gesloten stortplaatsen streven wij binnen de ruimte die de nazorg daarvoor biedt, naar het benutten van de kansen voor meervoudig ruimtegebruik zoals zonne-energie, natuurontwikkeling en extensieve recreatie.
- Wij stemmen onze bodembeschermingstaken beleidsmatig af met gemeenten en Waterschap, zowel ten aanzien van bodem- als grondwaterverontreinigingen. Daarbij houden we rekening met het Limburgse principe "We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds".

Deel B - Gebiedsgerichte visies

17. Limburg in bovenregionaal perspectief

17.1 Euregionale oriëntatie

Limburg ligt in het sterk verstedelijkte Noordwest-Europa, te midden van grote bevolkingsconcentraties zoals de Randstad, Brabantstad, de Vlaamse Ruit (inclusief Brussel) en het Rijn/Ruhrgebied (inclusief Keulen, Bonn en Düsseldorf). In een zone van 100 km rondom Limburg wonen 30 miljoen mensen.

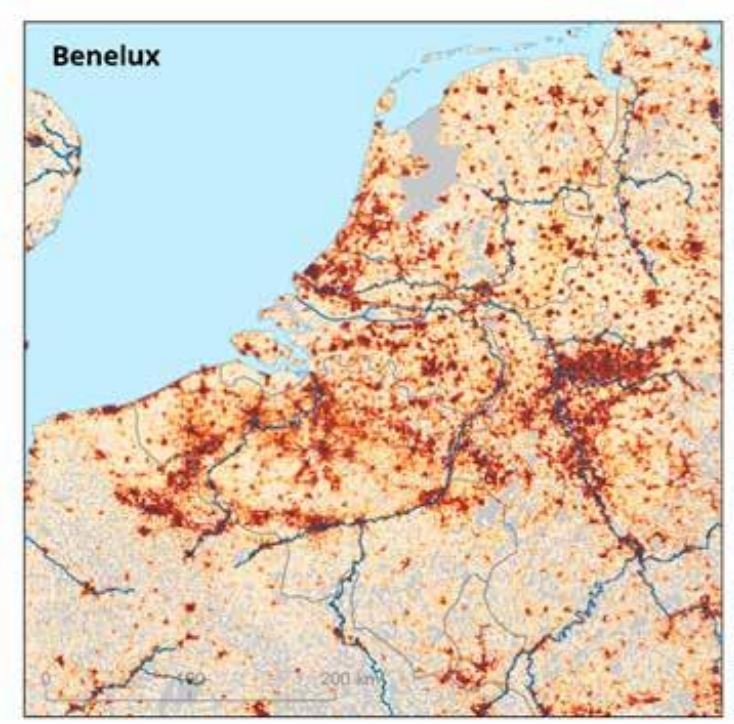

Bevolkingsdichtheid[33]

Twee derde van de Limburgse bevolking woont in het sterk verstedelijkte Zuid-Limburg. Na de Randstad is dit het gebied met de hoogste bevolkingsdichtheid van Nederland. Bovendien grenst Zuid-Limburg direct aan de stedelijke regio's van Luik, Verviers, Tongeren, Hasselt, Genk en Aken. Noord- en Midden-Limburg hebben met Venlo, Venray, Roermond en Weert vier middelgrote steden in een overwegend landelijk gebied met dorpen en enkele grote plattelandskernen met een regiofunctie. In het Duitse grensgebied liggen grote steden als Mönchengladbach, Krefeld, Düsseldorf en Duisburg. De inwoners van deze regio's oriënteren zich ook op Eindhoven en Nijmegen en Arnhem.
Het leefgebied van de Limburgers – het daily urban system - strekt zich dus uit over lands- en provinciegrenzen. Omgekeerd wordt een substantieel deel van de winkelbestedingen in Limburg gedaan door mensen van buiten de provincie.
De Limburgse grensligging biedt vanuit economisch perspectief zowel kansen als uitdagingen. De kansen kunnen beter benut worden als de Europese agglomeratie versterkt wordt. Economische en kennisnetwerken, het gezamenlijk wegnemen van administratieve en culturele grensbarrières, het tot stand brengen van grote projecten zoals de Einstein Telescoop, een gezamenlijke ruimtelijke ordening en het verbeteren van de mobiliteit dragen daar aan bij. Limburg neemt actief deel aan de Euregio's en

33 Bron: European Environment Agency, 2016

speelt in op ontwikkelingen binnen de Europese Unie. Voor het benutten van deze kansen is een stevige alliantie met onze partners in de Euregio nodig en moet er een goede samenwerking tussen bedrijven en instellingen ontstaan. Euregionale/grens-overschrijdende samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een provinciaal belang. We zetten hiervoor het benodigde instrumentarium in en streven naar het verder versterken van het netwerk in Vlaanderen, Wallonië, Noordrijn-Westfalen. Ook benutten we de Europese middelen in de nieuwe Europese Structuurfondsperiode 2021-2017 en continueren de huidige cofinancieringssystematiek.

17.2 Naar een toekomstbestendig landelijk gebied

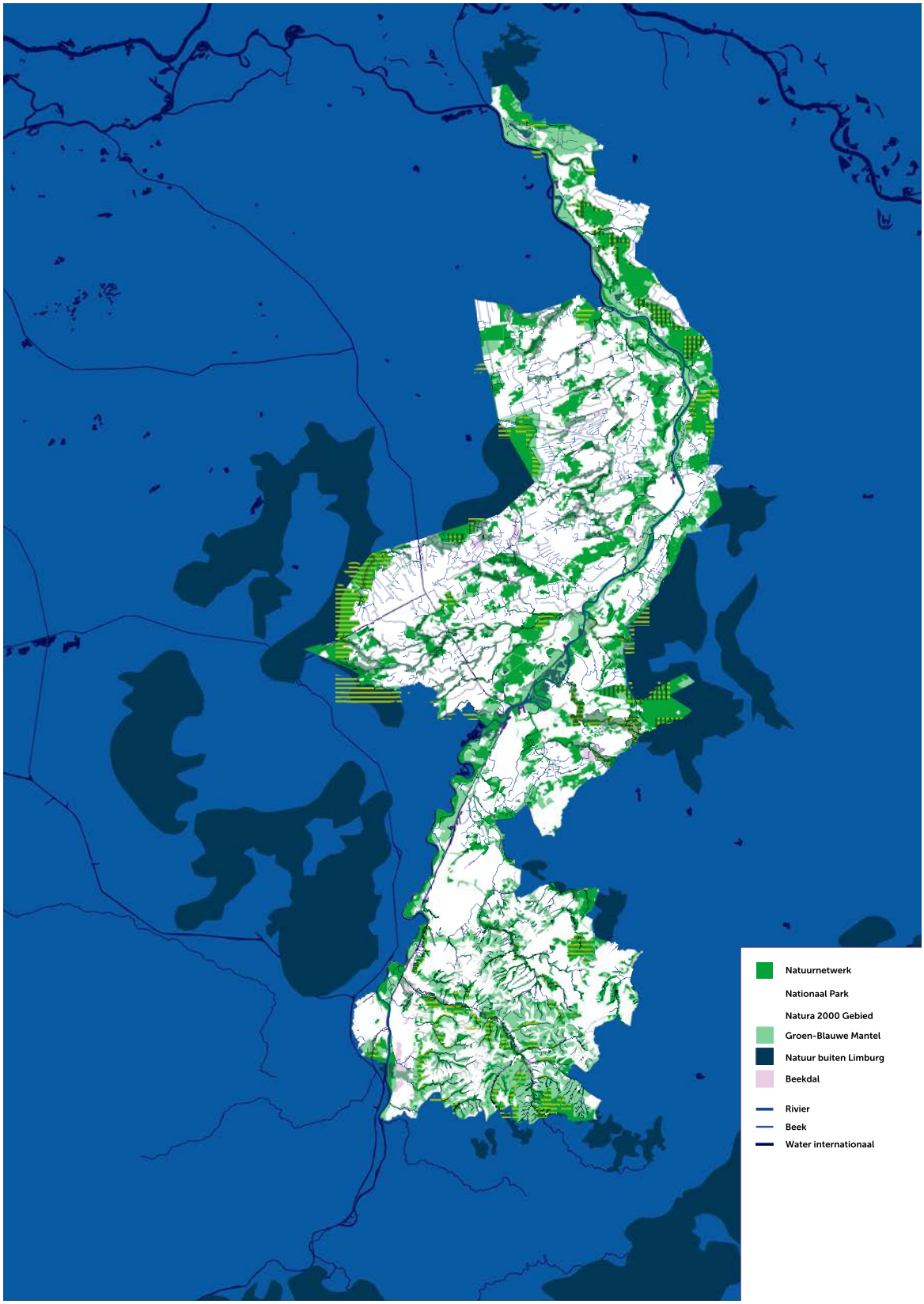

Meerdere transities aan de orde

Zo'n 70% van Limburg is landelijk gebied. Dit gebied wordt gekarakteriseerd door een (grensoverschrijdend) raamwerk van landschappen, rivieren, beken en natuurgebieden, maar ook infrastructuren en bebouwing. Het Maasdal vormt de verbinding tussen het Heuvelland in Zuid-Limburg en de hogere zandgronden met Maasterrassen en het Peellandschap in Noord- en Midden-Limburg. Land- en tuinbouw en de vrijetijdseconomie zijn belangrijke economische factoren in het landelijk gebied.

Het landelijk gebied staat aan de vooravond van een aantal ingrijpende transities en grote opgaven, die het beeld van het landschap flink gaan veranderen, waaronder: de transitie van de landbouw naar een kringlooplandbouw; duurzame opwekking van energie; de aanpak van het stikstofvraagstuk; het herstel van de biodiversiteit, natuurherstel en bosaanplant; de revitalisering van verouderde verblijfsaccommodaties (hotels, bungalowparken en campings); klimaatadaptatie (het beperken consequenties van teveel water ineens en van een negatieve impact van droogte op natuur en landbouw); zoetwatervoorziening; de verbetering van de natuur en van milieu- en watercondities (waaronder waterkwaliteit); leegstand van agrarische bebouwing; ruimte bieden aan nieuwe functies; (geothermie) in de ondergrond; maar ook tegengaan na-ijleffecten steenkoolwinning. In de themahoofdstukken zijn ze stuk voor stuk beschreven, met daarbij een aanduiding van de provinciale rol.

Binnen de Limburgse regio's zijn er grote verschillen in agrarische en landschappelijke structuren, en de interactie tussen beide. Noord- en Midden-Limburg kunnen zich meten met de wereldtop op het gebied van agroproductie, agribusiness en agrologistiek. Voor de agrofoodsector is de verbinding met Greenport Venlo, met onder andere de Brightlands Campus Greenport Venlo en Foodvalley van belang. In Zuid-Limburg heeft de grondgebonden land- en tuinbouw van oudsher sterk bijgedragen aan de ontwikkeling en het beheer van het aantrekkelijke en afwisselende cultuurlandschap. Dit erfgoed vormt binnen Nederland een bijzondere categorie door hun bouwstijl en vorm, zoals vakwerkboerderijen en de carré-boerderijen met kasteelachtige uitstraling. Beheer en behoud van deze unieke landschaps- en cultuurwaarden is essentieel en vraagt om nieuwe verdienmodellen.

Grensoverschrijdende natuur- en watersystemen en landschappen

Limburg vormt als groene schakel een strategisch gebied tussen belangrijke Europese natuurgebieden, zoals de Veluwe, de Eifel, de Ardennen en de Hoge Kempen. Onze provincie kent ook grote identiteitsbepalende grensoverschrijdende landschappen en natuurgebieden die van grote recreatieve betekenis zijn: Natuurpark Maas-Swalm-Nette, GrensPark Kempen~Broek, het Drielandenpark en Grenspark Maasvallei. Ook het stroomgebied van de Maas is grensoverschrijdend. 90% van het water in Limburg komt uit het buitenland. Bovenstroomse maatregelen hebben effect op onze benedenstroomse gebieden rond de Maas. In het buitenland gemaakte keuzes m.b.t. hoogwater-bescherming, waterkwaliteit en klimaatadaptatie hebben invloed op onze provincie. Deze aaneenschakeling van grensoverschrijdende natuurgebieden en waardevolle landschappen biedt kansen voor het herstel van biodiversiteit en ecosystemen.

Binnen het landelijk gebied worden er drie categorieën van gebieden met uiteenlopende kansen en perspectieven onderscheiden.

Natuurnetwerk Limburg
Het Natuurnetwerk Limburg is het Limburgse deel van het Nationaal Natuurnetwerk. Dit netwerk heeft een belangrijke functie voor de biodiversiteit. Het fungeert daarnaast als belangrijke recreatiezone en als drager van de landschappelijke structuur samen met het cultureel erfgoed. Binnen het Natuurnetwerk Limburg liggen 23 Natura 2000-gebieden. Maar ook in de directe omgeving in aangrenzende provincies en landen zijn Natura 2000-gebieden aanwezig. Het terugdringen van de stikstofbelasting vanuit de omgeving staat hier onder meer centraal. Ook onderdeel van het Natuurnetwerk zijn de Nationale Parken Maasduinen, Meinweg en De Groote Peel. Er wordt ook door het Rijk ingezet op verbreding van de agenda en gebiedsafbakening van de Nationale Parken. Binnen het Natuurnetwerk vragen ook de natte natuurgebieden bijzondere aandacht vanwege de grote waterafhankelijkheid van de natuur (zie ook de hoofdstukken Natuur, Landschap, Water en Land- en tuinbouw).

Groenblauwe mantel
De groenblauwe mantel omvat onder andere het Maasdal en de landschappelijk en cultuurhistorisch waardevolle beekdalen. De gebieden van de groenblauwe mantel hebben vaak een functie als buffer rond en verbindingszones tussen bestaande natuurgebieden. Het betreft gebieden met overwegend (extensievere) landbouwgebieden, monumenten, kleinschalige landschapselementen en waterlopen. In Zuid-Limburg omvat dit gebied ook de steilere hellingen, droogdalen en de belangrijkste landschappelijke verbindingen naar het Maasdal. In de groenblauwe mantel staat het klimaatadaptief maken van het watersysteem centraal. Er zijn hier kansen voor natuurwaarden en landschapskwaliteit in combinatie met andere functies zoals landbouw en vrijetijdseconomie (zie ook de hoofdstukken Economie en Land- en tuinbouw).

Buitengebied
De hoger gelegen zandgronden in Noord en Midden-Limburg en de plateaugebieden van Zuid-Limburg vormen samen het zogenaamde buitengebied. In Noord-Limburg vinden hierbinnen de glastuinbouwgebieden een plaats. De intensieve veehouderij is vooral aanwezig in de gebieden ten westen van de Maas in Noord- en Midden-Limburg. Hier liggen grote transitieopgaven in verband met de problemen rond onder andere stikstof en fijnstof. Er zijn kansen voor een breed scala aan vormen van

landbouw, maar ook voor andere functies waaronder vrijetijdseconomie. (zie ook hoofdstuk Land- en tuinbouw).

Samenhangende aanpak van opgaven

In veel gevallen zal het mogelijk zijn om opgaven in samenhang op te pakken en zo win-winsituaties te creëren. Soms zullen opgaven echter met elkaar wedijveren om de beperkt beschikbare ruimte. Dat vraagt om keuzes waarbij de belangen van economie, energievoorziening, veiligheid en gezondheid, natuur en ruimtelijke kwaliteit tegen elkaar moeten worden afgewogen. Die balans zal per gebied anders uitpakken. Dat past bij het principe om te werken vanuit de kenmerken en identiteit van gebieden. Die balans zal voor een gebied als De Peel, dat na de grootschalige hoogveenontginning in het verleden getransformeerd is tot een intensief landbouwgebied, anders uitpakken dan voor gebieden als de Maasduinen en Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Daar is de landbouw minder grootschalig en vervult verblijfsrecreatie een belangrijke rol. Voor het Maasdal ligt de balans weer anders. Daarom is een gebiedsgerichte aanpak nodig waarbij ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden samenwerken. De Provincie wil die samenwerking stimuleren en waar nodig initiëren. Onder andere door gebruik te maken van mogelijkheden en voorzieningen vanuit de Europese Unie en van rijkswege.

De Provincie wil samen met gemeenten en maatschappelijke partners verkennen in hoeverre er aanleiding is om bestaande systematiek(en) ten aanzien van ruimtelijke zoneringen en het stimuleringsinstrumentarium aan te passen. Dit kan aansluiten bij het door het Rijk aangekondigde Nationaal programma voor het landelijk gebied, dat richting zal geven aan een toekomstbestendige ontwikkeling van functies in het landelijk gebied, inclusief verbetering van leefbaarheid, luchtkwaliteit en andere onderdelen van milieu, natuur en leefomgevingskwaliteit.

Regio Deal Noord-Limburg

Noord-Limburg heeft als ambitie om gezondste regio van Nederland te worden. Gezond voedsel produceren en gezond eten staan daarbij centraal. Op voorstel van de Provincie en de regio zijn thema's uitgewerkt, waarin geïnvesteerd gaat worden. Het voorstel wordt gesteund door onderwijsinstellingen in de regio, de Veiligheidsregio Noord-Limburg, de partners van Brightlands Campus Greenport Venlo en andere maatschappelijke partners.

Het voorstel heeft geleid tot een Regio Deal met het Rijk. Met de impuls van de Regio Deal gaat men onder meer investeren in 'future farming' (het vinden van slimme oplossingen op het gebied van landbouw) via Brightlands Campus Greenport Venlo. Daarnaast zijn het behouden en aantrekken van talent voor de regio, veiligheid, de aanpak van criminaliteit en het verder uitbouwen van de samenwerking met de regio Niederrhein in Duitsland speerpunten.

De bedrijven op Brightlands Campus Greenport Venlo vormen samen met de omliggende bedrijven in de regio een hecht netwerk bestaande uit honderden organisaties (bedrijfsleven, MKB), onderwijsinstellingen, overheid en internationale kennispartners. Zij houden zich bezig met onderzoek naar gezonde en veilige voeding, future farming en bio-circulaire economie

17.3 Grote uitdagingen voor steden en dorpen

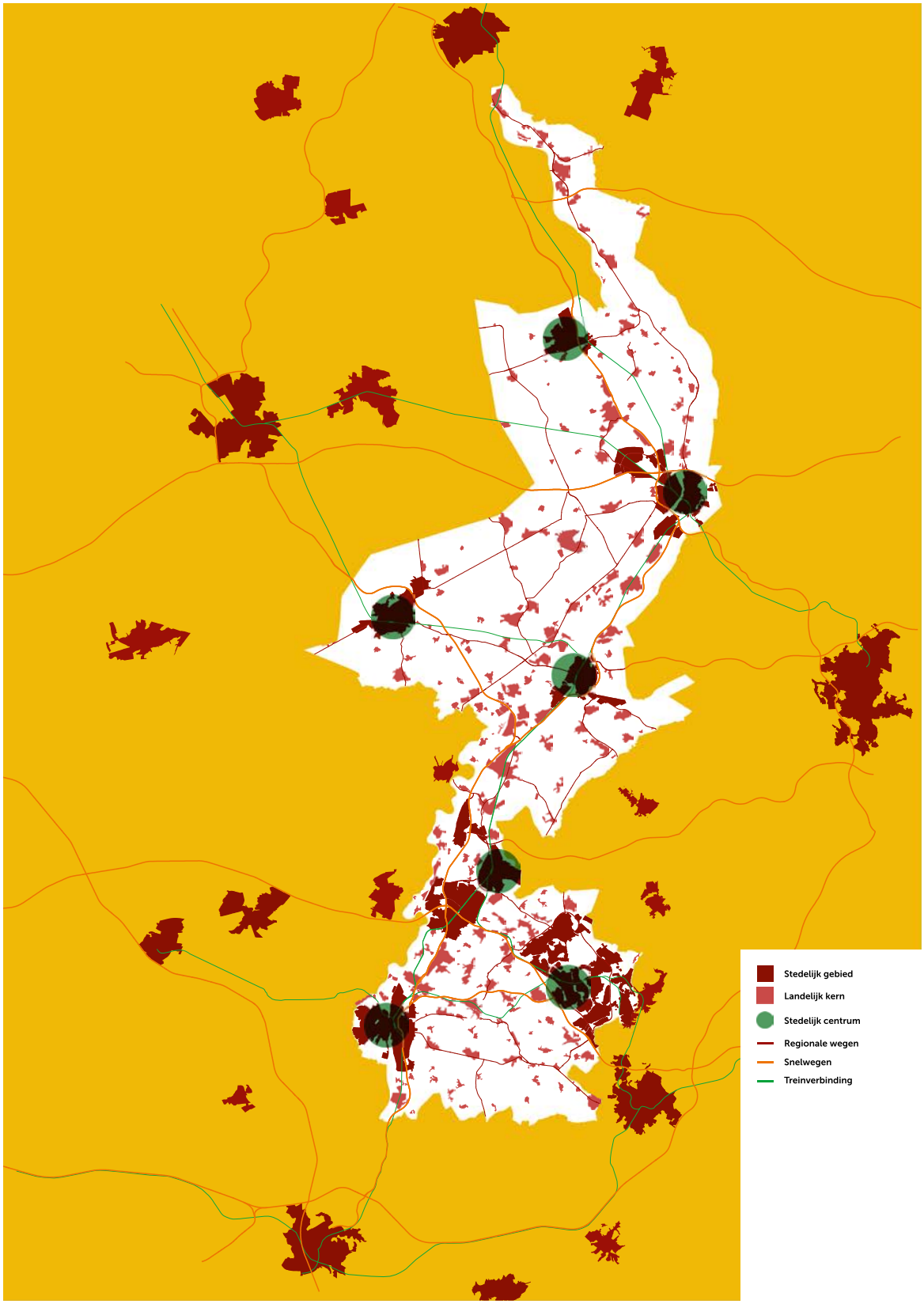

Steden en dorpen als thuisbasis
Limburgse steden en dorpen moeten ook in de toekomst een aantrekkelijke en leefbare thuisbasis voor de inwoners zijn. Dit is ook een in de NOVI benoemde rijksopgave. De Limburgse steden en dorpen krijgen de komende decennia te maken met grote gecompliceerde vraagstukken en transities zoals de transformatie van de woningvoorraad, de energietransitie, verduurzaming in het bebouwd gebied en het behoud van het voorzieningenniveau in steden en kleine kernen. Bij veel vraagstukken in het bebouwd gebied geldt dat de overheid, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven samen oplossingen moeten vinden. Een belangrijke rol ligt bij de gemeenten. Een toenemend aantal vraagstukken overstijgt echter het lokale niveau en vraagt om gezamenlijk optrekken van gemeenten in regionaal verband. Wij willen de gemeenten daarbij ondersteunen. Op onderdelen geven we, gezien de provinciale belangen, ook richting aan die ontwikkeling. We kijken breed, ook over provincie- en landsgrenzen heen.

Samenhangend oppakken
Het is belangrijk om de transities en opgaven in het bebouwd gebied in samenhang op te pakken. Functiemenging draagt niet alleen bij aan de aantrekkelijkheid en kwaliteit van het gebied, slimme combinaties zijn vaak noodzakelijk, omdat de ruimte om alles naast elkaar te doen ontbreekt. Bovendien bespaart het gecoördineerd uitvoeren van ingrepen kosten. Integrale verstedelijkingsstrategieën helpen om de kwalitatieve en kwantitatieve opgaven op het gebied van wonen en ruimtelijk-economische vraagstukken te verbinden met de energietransitie, de aanpak van watervraagstukken en veiligheids-, gezondheids- en sociale vraagstukken. Dit biedt ook kansen voor het terugdringen van de groeiende tweedeling in de samenleving.

Voor woningen en stedelijke voorzieningen geldt dat we als overheden samen met vastgoedeigenaren moeten werken aan de kwaliteit van de bestaande voorraad. Bestaande plannen moeten wellicht omgekat of opgeruimd worden. Toevoegingen aan de voorraad moeten aansluiten bij de behoeften én iets toevoegen aan de kwaliteit van Limburg. Het werken aan bestaand en nieuw moet in samenhang gebeuren. Daarom blijven we inzetten op samenwerking op regionaal niveau in de vorm van bijvoorbeeld regionale uitvoeringsagenda's, en afspraken met het Rijk. (Zie hiervoor het Hoofdstuk Doorwerking en Uitvoering). Als daarvoor aanleiding is zullen we via de Omgevingsverordening kaders stellen. Met rigide koppelingen op projectniveau ('nieuw voor oud') zal terughoudend worden omgegaan, omdat ze de dynamiek onnodig in de weg kunnen staan.

Sturen aan de voorkant
In samenhang daarmee is het essentieel om bij nieuwe stedelijke ontwikkelingen in een vroeg stadium aandacht te hebben voor de locatiekeuze. Hierbij moeten we altijd rekening houden met de consequenties voor bereikbaarheid. Ook thema's als stikstof en PFAS vragen hierbij bijzondere aandacht. Dit sturen aan de voorkant is in lijn met de Omgevingswet.

Breed kijken
Het is daarnaast van belang om de vraagstukken in de context van het euregionale leefgebied, het samenhangend stedelijk netwerk, te bekijken. Vanuit Noord-Limburg spelen daarin vooral Knooppunt Arnhem-Nijmegen, de regio's Eindhoven en Helmond en aangrenzende Duitse gemeenten een rol. Voor Midden-Limburg is vooral de relatie Weert-Eindhoven en de interactie met het aangrenzende Duitse gebied met

grote bevolkingsconcentraties van belang. Voor Zuid-Limburg zijn op de eerste plaats de relaties met Aken, Belgisch Limburg (Lanaken-Riemst, Hasselt en Genk) en Luik belangrijk.

Compacte steden blijven het uitgangspunt

Nieuwe stedelijke ontwikkelingen moeten zoveel mogelijk een plek krijgen binnen het bebouwd gebied. Dit om de diversiteit tussen stad en land, tussen dynamisch en rustiger en tussen wonen, werken en recreëren als kwaliteit van onze leefomgeving te kunnen behouden. Als dat in uitzonderingsgevallen niet kan, dan dient het toch zoveel mogelijk aansluitend aan het bestaande stedelijke gebied, multimodaal ontsloten en met een tegenprestatie voor het verlies aan omgevingskwaliteiten te gebeuren. Grotere stedelijke ontwikkelingen en grootschalige stedelijke voorzieningen concentreren we in de steden. Met instructieregels in de Omgevingsverordening blijven we dit ladderprincipe en de keuze voor 'meer stad' ondersteunen. Daarbij hebben we aandacht voor compacte, aantrekkelijke binnensteden, het behoud van een vitale structuur aan basisvoorzieningen en voldoende ontmoetingsplekken voor het behoud van de leefbaarheid. Hierbij zijn niet toevallige grenzen maar het dagelijks leefpatroon van de inwoners doorslaggevend. De Provincie ondersteunt gemeenten bij het oplossen van vraagstukken op het gebied van leefbaarheid en bij sociale opgaven met betrekking tot achterstanden in participatie, onderwijs en gezondheid.

Regio Deal Parkstad Limburg

Door het verdwijnen van de mijnindustrie werden sociale en maatschappelijke structuren in Parkstad de afgelopen decennia zwaar beproefd. Sinds de tweede helft van de jaren '90 wordt de regio bovendien geconfronteerd met een sterke bevolkingsdaling. Groei- en marktmechanismen die elders werken, zijn in dit gebied niet altijd van toepassing. Er is nog steeds een forse achterstand en de regio scoort bovengemiddeld slecht op indicatoren als leegstand, leefbaarheid, gebruik van sociale voorzieningen, afstand tot de arbeidsmarkt, veiligheid, gezondheid, teruglopend voorzieningenniveau, schuldenproblematiek en opgroeien in armoede.

De aanpak van deze meervoudige opgave krijgt in de Regio Deal Parkstad Limburg vorm langs twee sporen: 1. het verbeteren van de sociaal-fysieke leefbaarheid en 2. het versterken van de ruimtelijke en sociaal-economische structuur. Een wijkgerichte, integrale aanpak waar bewoners deel van uitmaken staat hierbij voorop.

Binnen de twee sporen zijn op zes samenhangende thema's extra inspanningen nodig die met voorrang in de meest kwetsbare delen van Parkstad Limburg worden ingezet. De maatregelen die op grond van de thema's zijn voorzien, dragen alle bij aan de leefbaarheid en verbetering van de brede welvaart in het hele gebied. De thema's zijn: sociaal-economische structuurversterking, het verduurzamen en verbeteren van het woningaanbod en de leefbaarheid, meer veiligheid, een kwalitatief hoog voorzieningenniveau en nieuw ondernemerschap, grensoverschrijdende samenwerking en het versterken van de regionale centrumfunctie van Heerlen.

In de uitvoering trekken gemeenten, Provincie, rijksoverheid, inwoners, woningcorporaties, ondernemers en maatschappelijke instellingen samen op.

17.4 Werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat

Innovatiekracht

In Noord- en Midden-Limburg hebben van oudsher belangrijke economische sectoren als agro en logistiek een enorme schaalvergroting en vernieuwing doorgemaakt. De economie van Zuid-Limburg is de afgelopen decennia getransformeerd van steenkool en petrochemie naar chemie, life sciences & health en automotive. Ook economische sectoren zoals de maakindustrie, vrijetijdseconomie en detailhandel leveren belangrijke bijdragen aan de Limburgse economie. De Limburgse economie groeide (voor de Corona-crisis) in lijn met de nationale ontwikkeling en de werkloosheid zat begin 2020 onder het Nederlandse gemiddelde. Chemelot Industrial Park, VDL Nedcar, Greenport Venlo, de grote logistieke bedrijventerreinen en de regionale luchthaven Maastricht-Aachen Airport zijn van bijzonder provinciaal belang. Ook de vier Brightlands campussen - Brightlands Chemelot Campus, Brightlands Campus Greenport Venlo, Brightlands Maastricht Health Campus en de Brightlands Smart Services Campus - als kernlocaties voor innovatie, en de potentiële vestiging van de Einstein Telescoop in Zuid-Limburg, zijn van bijzonder provinciaal belang.

Naar de toekomst toe is het belangrijk om onze economische sectoren concurrerend te houden en om in te spelen op mondiale ontwikkelingen. Tegelijkertijd is het van belang om te zorgen voor verduurzaming van de Limburgse economie. Die verduurzamingslag omvat circulariteit, het verder beperken van de milieu-impact, energiebesparing en de omschakeling naar duurzame energiebronnen. Dit sluit onder meer aan bij de in de NOVI benoemde prioriteiten ‘Duurzaam economisch groeipotentieel’ en ‘Ruimte voor klimaatadaptatie en energiestrategie’ (zie ook de hoofdstukken Economie en Energie).

Chemelot

Chemelot is één van de vijf energie-intensieve industrieclusters van Nederland en dé economische motor van Limburg voor wat betreft werkgelegenheid in de chemische sector. Dat willen wij waarborgen en waar mogelijk versterken. Er spelen daarbij meerdere provinciale belangen een rol waaronder onze bevoegd gezag rol voor de 'koepelvergunning'.

Op Chemelot is sprake van een unieke combinatie van grootschalige bulk productie op Chemelot Industrial Park en kennisontwikkeling, innovatie en valorisatie van kennis op Brightlands Chemelot Campus. Daarbij wordt samengewerkt op het vlak van innovatie in het ARRRA-cluster - de euregionale samenwerking tussen de chemieregio's van Antwerpen, Rotterdam en het Rijn-Ruhrgebied - waarvan Chemelot het geografische hart vormt.

Wij ondersteunen de ambitie van Chemelot om de meest duurzame, meest competitieve en meest veilige chemische site van Europa te worden én in 2050 een klimaat-neutrale chemiesite te zijn. Met het initiatief van de Chemelot Circular Hub wordt toegewerkt naar een toekomst waarbij het chemisch industrieterrein Chemelot en de bijbehorende Brightlands onderzoek- en ontwikkelcampus het kloppend hart zijn van een circulair Limburg. Dit vraagt enerzijds om voldoende beschikbaarheid van betaalbare en groene energiedragers zoals elektriciteit en circulaire grondstoffen en anderzijds om voldoende fysieke ruimte.

Wij zetten in op het optimaliseren van het huidig ruimtegebruik door compacter ruimtegebruik en het combineren van functies. Waar nodig kijken wij naar het beschikbaar stellen van extra ruimte voor de verdere omschakeling naar een duurzame, circulaire economie. Een sterk en duurzaam multimodaal logistiek netwerk is daarvoor essentieel, waaronder de ontwikkeling van een integraal en kosteneffectief internationaal buisleidingnetwerk tussen kust en achterland, goede scheepvaart, rail- en wegverbindingen en versterking van de Haven Stein.

Vanuit een integrale gebiedsvisie brengen we ruimtelijke ontwikkelingen in balans, met aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de omliggende gebieden, leefbaarheid en leefomgeving, economie, mobiliteit en logistiek. Dit doen we met betrokken overheden, Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden.

Circulaire economie stelt op haar beurt ook eisen aan het ruimtegebruik voor inzameling en opslag van materialen. Chemelot gaat deze zaken niet op de Chemelot-site vestigen en is op zoek naar circulaire satelliet sites in Limburg en in het buitenland. Wij zetten in ons provinciaal beleid in op het clusteren van industriële activiteiten. Clustering beperkt indirect het ruimtebeslag van en het aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten. Voor Chemelot geven we samen met betrokken (overheids)partners uitvoering aan de Veiligheidsvisie Chemelot.

Daartoe ontwikkelen we een bovenwettelijk veiligheidskader met criteria voor nieuwe initiatieven binnen en buiten Chemelot, alsmede criteria voor ingrijpende veranderingen aan bestaande installaties met een veranderend risicoprofiel. Ook de uitwerking van aandachts- en veiligheidsgebieden maakt hier deel van uit. Het kader wordt tevens ingebracht in het Omgevingsplandeel Chemelot.

Adequate communicatie over de activiteiten op de site en externe veiligheid(srisico's) is van groot belang. De Veiligheidsregio Zuid-Limburg neemt hierin, vanuit haar wettelijke taken en verantwoordelijkheden voor risico- en crisiscommunicatie, het voortouw (zie ook het hoofdstuk Veiligheid en Gezondheid).

Grensoverschrijdend vestigingsklimaat

Het Limburgs vestigingsklimaat is grensoverschrijdend. We willen optimaal gebruik maken van de gunstige ligging van Limburg te midden van economische kerngebieden: de Randstad, het Rijn-Ruhrgebied, de Vlaamse Ruit en het Trans-Europese (transport) netwerken (TEN-T). Daarnaast willen we de verbindingen met kennisregio's als Brainport Eindhoven, Amsterdam/Utrecht, Nijmegen/Wageningen, Leuven en Aken benutten.

Economische kerngebieden[34]

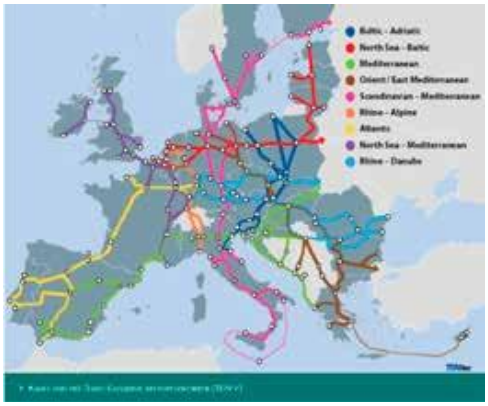

Trans-Europees transportnetwerk

Kwaliteit, beschikbaarheid en bereikbaarheid van werklocaties

Voldoende werklocaties, die voldoen aan de snel veranderende eisen van bedrijven en overheden op het gebied van onder meer digitalisering, verduurzaming, klimaatbestendigheid en bereikbaarheid, is een belangrijke randvoorwaarde voor de versterking van de regionale economische structuur. Het toepassen van het ladderprincipe moet ervoor zorgen dat de negatieve impact van werklocaties op hun directe omgeving zo beperkt mogelijk is.

34 Bron: NOVI, 2019

VDL Nedcar

Al ruim vijftig jaar worden op de locatie Nedcar in Born personenauto's gebouwd, alles bijeen inmiddels meer dan vijf miljoen stuks. Terwijl de vereisten van de automotive sector in die halve eeuw ingrijpend zijn veranderd, blijkt Born voor de autobouw nog steeds een goede locatie én grote bron van werkgelegenheid. De autoproductieplant in Limburg is speciaal opgesteld voor het leveren van de op enige moment benodigde extra capaciteit voor automodellen, en heeft over de jaren heen een grote flexibiliteit getoond. Op de bestaande productielijn zijn sinds 1967 25 verschillende modellen gebouwd, van verschillende merken. Van DAF en Volvo naar Daimler, Mitsubishi en sinds 2012 BMW (met als modellen de BMWx1 en diverse mini modellen). Recent is bekend geworden dat het in november 2019 afgesloten contract van BMW met VDL Nedcar wordt ontbonden. Door de corona crisis staat de automotive sector onder grote druk. De autoverkopen nemen substantieel af. De automotive sector is een sector die bij uitstek onderhevig is aan fluctuaties in de productie door conjunctuur bewegingen. Het is nu van groot belang om de automotive-sector in Limburg vanuit het lange termijn perspectief te blijven beschouwen. Voor de continuïteit van het bedrijf is diversiteit en dus meerdere klanten essentieel voor behoud en uitbreiding van werkgelegenheid. Dit is de reden dat reeds in 2019 gekozen is om een gecoördineerde inpassingsplan procedure voor de uitbre ding VDL Nedcar op te starten. Hiermee word ruimte gemaakt voor twee productielijnen, waardoor meerdere klanten bediend kunnen worden. Tevens wordt met het inpassingsplan de bereikbaarheid verbeterd door aanpassingen aan het omliggend provinciaal wegennet.
De uitbreidingsmogelijkheden zijn van strategisch economisch belang om VDL Nedcar duurzaam te verankeren vanuit een lange termijn perspectief. Uitbreiding van VDL Nedcar is van belang voor de versterking van de Limburgse economie. Dit betekent immers behoud en uitbreiding van de werkgelegenheid en versterking van de positie van de maakindustrie in Zuid-Nederland.
Het bedrijf VDL Nedcar kan straks bij het aantrekken van de markt flexibele productiecapaciteit aanbieden voor meerdere automobielmerken. Daarbij is de Provincie voornemens, in het kader van de versnellingsambitie, het realiseren van de daarbij geplande randweg naar voren te halen waardoor er één aangesloten bedrijventerrein ontstaat wat voordelen heeft voor bedrijf en omgeving.

Multimodale bereikbaarheid

De goederenvervoercorridors tussen de mainports Rotterdam, Antwerpen en het Ruhrgebied (Duisburg) zijn vanwege de omvang van goederenstromen en logistiek van grote economische toegevoegde waarde voor Nederland. Vanuit Limburgs perspectief is vooral de Zuidoost-corridor (Rotterdam – Noord-Brabant/Limburg – Duitsland; A16/A58/A67, de Brabantroute, de Maas en Brabantse kanalen en buisleidingen) van belang, alsmede de corridor tussen Antwerpen en het Ruhrgebied (incl. Trilogicport Luik). In Limburg zijn Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/Beek bovengemiddelde logistieke knooppunten.

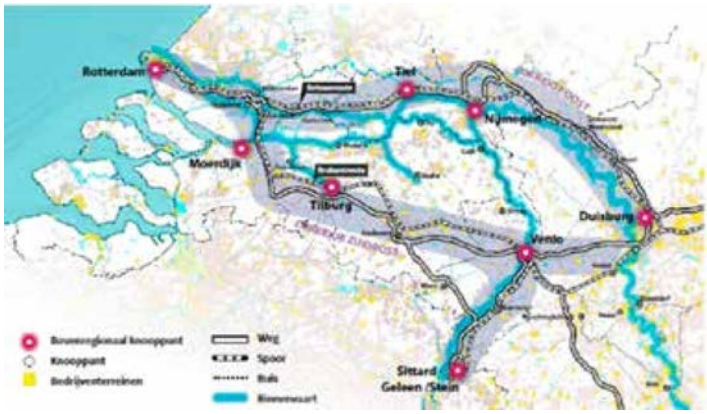

We zetten in op doorontwikkeling van de goederenvervoercorridors tot topcorridors, waarbij de focus ligt op het bevorderen van economische groei, het verbeteren van de doorstroming en verkeersveiligheid, het vergroten van de leefbaarheid en duurzaamheid en het op peil houden van beheer en onderhoud. Door strategische samenwerkingsrelaties met de Mainports Rotterdam en Antwerpen en de continentale draaischijven Duisburg en Keulen, kan de positie van Limburg als logistieke hotspot nog aanzienlijk worden versterkt. Het is ook belangrijk om in te spelen op ontwikkelingen als de Nieuwe Zijderoute en het benutten van kansen voor vervoer via buisleidingen.

Het blijft voor bedrijven van belang dat geïnvesteerd wordt in infrastructuur en bereikbaarheid via de weg, het spoor, water, (buis-)leidingen, lucht en digitaal. In het hoofdstuk Mobiliteit is aangegeven dat de bereikbaarheid van Limburg in algemene zin behoorlijk goed op orde is. Toch liggen er nog uitdagingen. Die hebben vooral te maken met het verbeteren van de multimodale bereikbaarheid van de economische centra, de doorstroming en betrouwbaarheid van de snelwegen en de behoeften vanuit de logistieke sector. Hierbij kan worden ingespeeld op innovaties (smart mobility) en de verduurzaming van de vervoermiddelen (e-mobility). Vooral ook de internationale bereikbaarheid vraagt aandacht. Door de euregionale ligging van Limburg zijn grensoverschrijdende verbindingen voor onze provincie van grote betekenis. Hoog op onze agenda staat het verbeteren van de capaciteit, kwaliteit en bediening van de (bestaande) spoorinfrastructuur met het buitenland. We willen optimaal aanhaken bij de buitenlandse netten en HSL-stations van Luik, Brussel, Antwerpen, Aken en Düsseldorf. Goede verbindingen met internationale HSL-stations dragen bij aan het beperken van vliegen op afstanden tot 750 kilometer. Het is belangrijk om te zorgen voor grensoverschrijdende afstemming van technische, administratieve en juridische systemen.

Het transport over water is op dit moment beperkt. Met het wegnemen van fysieke belemmeringen, het verbeteren van de infrastructuur en een intensieve samenwerking tussen de verschillende stakeholders kunnen we de aanwezige potenties beter te benutten en zo bijdragen aan een forse CO_2-reductie.

Maastricht Aachen Airport

De luchthaven Maastricht Aachen Airport (MAA) is van provinciaal belang als onderdeel van de basisinfrastructuur van Limburg. MAA is een belangrijk onderdeel van onze internationale én regionale (lucht)infrastructuur. Het Rijk heeft MAA bestempeld als regionale luchthaven van nationale betekenis.

Wij zetten in op het versterken van de inbedding van de luchthaven in de regionale economie en de ontwikkeling van Aviation Valley, waar meer dan 5.000 fte werkzaam zijn in sectoren die ook ten dienste staan van MAA.

Bij de verdere ontwikkeling van de luchthaven is het van belang om te sturen op de balans tussen de economische kansen die de luchthaven biedt, veiligheid en de belangen van de leefomgeving zoals milieu en gezondheid. Het aantal ernstig gehinderden mag ten opzicht van de huidige vergunde situatie in de toekomst niet toenemen.

In 2020 wordt onder aansturing van een onafhankelijk verkenner een ontwikkelvisie opgesteld voor de luchthaven als vertaling van de Nationale Luchtvaartnota 2020-2050. Hierbij worden alle relevante stakeholders bij de luchthaven, waaronder omwonenden, het bedrijfsleven, de GGD, de milieufederatie en de Visit Zuid-Limburg betrokken. De uitkomst van de verkenning vormt input voor een door het Rijk te verlenen Luchthavenbesluit.

De Provincie Limburg is sinds eind 2019 zowel eigenaar van de luchthaven als exploitant. Het eigendom en de exploitatie zijn ondergebracht in de provinciale deelnemingen Maastricht Aachen Beheer en Infrastructuur BV en Maastricht Aachen Airport BV.

Energievoorziening

Bij een goed vestigingsklimaat hoort een duurzame, betrouwbare en veilige energievoorziening, met bijbehorende (grensoverschrijdende) energiehoofdstructuur. De duurzame opwekking van energie wordt geconcretiseerd in regionale energiestrategieën (RES-en). De verantwoordelijkheid voor de nationale energiehoofdstructuur ligt opnationaalniveau. Daartoewordtdoorhet Rijkeen Programma Energiehoofdstructuur (PEH) opgesteld. Voor Limburg is belangrijk dat dit gebeurt in een internationale context, met als uitgangspunt een level playing field op nationaal en liefst internationaal niveau. Onze ambitie is de realisatie van een energiecorridor met buisleidingen tussen Rotterdam en het Ruhrgebied, die Rotterdam als "gateway-to-Europe" voor waterstof, CCS (CO_2-afvang en opslag) en andere duurzame energiedragers en producten (groene pyrolyse, etc.) met Chemelot en het Duitse achterland verbindt. Dit is van grote economisch betekenis.

"Leerlingen gaven aan wel in Limburg te willen blijven wonen, maar toch sterk te overwegen om weg te trekken voor studie en werk. Het hebben van een brede arbeidsmarkt en onderwijsmogelijkheden is een belangrijk aspect om de leerlingen in Limburg te behouden."

Arbeidsmarkt

Mede als gevolg van de demografische ontwikkeling dreigt er in Limburg meer en eerder dan in andere Nederlandse gebieden een tekort aan arbeidskrachten en jong talent. Voor hoogopgeleiden zijn er relatief weinig bereikbare banen binnen de provincie Limburg en is er een beperkte diversiteit aan banen. Daarmee is sprake van een beperkte veerkracht van de regionale en lokale economie. Dit kan van invloed zijn op de ontwikkelingsmogelijkheden en economische profilering van Limburg. Het vasthouden van werknemers en jongeren, het vergroten van arbeidsparticipatie en het vergroten van arbeidsproductiviteit door middel van technologische en sociale innovaties is een deel van de oplossing. Daarnaast is het belangrijk om - de in sommige sectoren onmisbare - internationale werknemers, en de omgeving waarin ze terecht komen, te helpen met geschikte huisvesting, sociale integratie en onderwijs.

18.
Regiovisies Noord- en Midden Limburg

18.1 Gezamenlijke opgaven Noord- en Midden Limburg

Noord- en Midden-Limburg kennen deels vergelijkbare opgaven in gebieden die zich uitstrekken over beide regio's heen. Zo spelen in het Peelgebied diverse samenhangende opgaven op het gebied van energie, water, landschap, agro en logistiek. In het Maasdalgebied speelt de wateropgave. De gebieden kennen ook elkaar ondersteunende woonmilieus.

Voordat we ingaan op de regiovisies voor Noord- en Midden-Limburg, volgt hieronder eerst een beschrijving van de gebieden met gemeenschappelijke opgaven. Ook Zuid-Limburg kent uiteraard opgaven die overlappen met Midden-Limburg of met Noord-Limburg. Deze opgaven zijn beschreven in de bovenregionale paragraaf.

Noord- en Midden-Limburg werken voor hun gezamenlijke opgaven samen in wisselende coalities en op diverse terreinen.[35] Er is een aantal samenwerkingsverbanden - waaronder de Veiligheidsregio en GGD - die op de schaal van Noord- en Midden-Limburg zijn georganiseerd. Een aantal organisaties zoals het Waterschap werkt op provinciale schaal. De regionale bestuurlijke samenwerking wordt op dit moment als passend ervaren. Samenwerking Midden-Limburg (SML) heeft zichzelf geëvalueerd en geconstateerd dat de samenwerking in de regio Midden momenteel goed verloopt en dat men een aantal concrete programma's in regionaal verband wil oppakken. Ook de Noord-Limburgse gemeenten pakken de opgaven in de eigen regio ook voortvarend op (zie ook het hoofdstuk Van doorwerking naar uitvoering). Waar nodig en waar gewenst pakt men opgaven gezamenlijk op. De regio's zijn daarnaast in gesprek om te bekijken waar uitbreiding van de samenwerking meerwaarde kan opleveren. Daarbij werken gemeenten uit beide regio's samen waar dat relevant is.

In het Maasdal leidt de hoogwaterproblematiek, maar ook de bescherming van landschapswaarden en de kenmerkende bebouwing van de Maasdorpen tot identieke opgaven en oplossingen. De Maasdalgemeenten uit Noord en Midden werken hiervoor samen.

Op dezelfde manier zijn er samenhangende opgaven binnen het Peelgebied dat zich uitstrekt over Noord- en Midden-Limburg. Het Peelgebied, ten westen van de Maas, kenmerkt zich door een bovengemiddelde aanwezigheid van intensievere landbouwactiviteiten met de nadruk op (glas)tuinbouw rond Venlo en intensieve (pluim) veehouderij in de Peelgemeenten (Venray, Horst aan de Maas, Peel en Maas, Nederweert, Weert en Leudal). In dit gebied zullen de komende decennia verschillende transities, zoals beschreven in de themahoofdstukken, samenkomen.

De noodzakelijke landbouwtransitie, klimaatadaptatie en energietransitie zijn voorbeelden van een gezamenlijke aanpak in dit gebied:

- Op het gebied van klimaatadaptatie, wordt in de regio onder meer het volgende gedaan (zie ook hoofdstuk Water):
    - Conform het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) stelt iedere gemeente in Noord- en Midden-Limburg een uitvoeringsprogramma klimaatadaptatie op.

35 De regionale samenwerking binnen heel Limburg wordt verder verdiept in hoofdstuk Van doorwerking naar uitvoering

- Samen met de Noord- en Midden-Limburgse gemeenten en waterpartners stellen we een regionaal waterketenplan op. In dit plan stellen we ons gezamenlijke beleid vast op de zorgplichten van water en klimaatadaptatie. Onderdeel van dit plan is een handreiking klimaattoets.

- Energietransitie: We zetten stevig in op duurzame energieopwekking. In de Regionale Energiestrategie Noord- en Midden-Limburg (incl. Transitievisies Warmte voor individuele gemeenten) geven Noord- en Midden Limburg aan hoe zij hun aandeel duurzaam opgewekte energie willen realiseren.
- Landbouwtransitie: Zoals beschreven in het hoofdstuk Landbouw zal de komende decennia een transitie van de landbouw plaatsvinden.

De landbouwtransitie gaat verder dan alleen een noodzakelijke transitie van de landbouwsector. De transitie kan niet los gezien worden van een algehele transitie van het onbebouwde gebied in Noord- en Midden-Limburg. De onbebouwde omgeving, het landelijk gebied, levert zowel boven- als ondergronds een bijdrage aan zichtbare én voorwaardenscheppende maatschappelijke behoeften. De druk op de ruimte en de ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied neemt vanwege deze maatschappelijke behoeften en de transities sterk toe. Met het landschap als basis wordt een aantal negatieve ontwikkelingen in het landelijk gebied zoveel mogelijk integraal opgepakt: de luchtkwaliteit, de problematiek met intensieve veehouderij, stoppende boeren, vrijkomende agrarische bebouwing, ondermijning, de huisvesting internationale werknemers en woonurgenten en stille armoede.

In ieder geval moet bij deze opgaven aandacht worden besteed aan het vinden van een balans tussen:

- de economische productiewaarde van het landelijk gebied: Bij de doorontwikkeling van de economische structuur van de regio dient aandacht te worden besteed aan de voetafdruk van intensieve logistiek en intensieve land- en tuinbouw. Deze voetafdruk is groter dan de contour van het gebouw, het perceel of de infrastructuur. De gevolgen voor de gezondheid, het welzijn en welbevinden van mens, dier en plant dienen in balans te zijn;
- de aantrekkingskracht van de regio als woon- en leefomgeving, de toeristische potentie en de waarden op het gebied van erfgoed, landschap, en waterwinning;
- de maatschappelijke kosten op het gebied van gezondheid en de ecologische balans en kwaliteit van water, lucht en bodem;
- de claims van steeds meer gebruikers van het landelijk gebied met soms tegenstrijdige belangen;
- de schaalvergroting binnen kleinschalige landschappen, mede als gevolg van de sterke groei van de categorie agrariërs zonder opvolger;
- de maatschappelijke vraag om de natuur als woon- en recreatie-omgeving te gebruiken en ambities op het gebied van biodiversiteit en klimaat.

18.2 Regiovisie Noord-Limburg

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

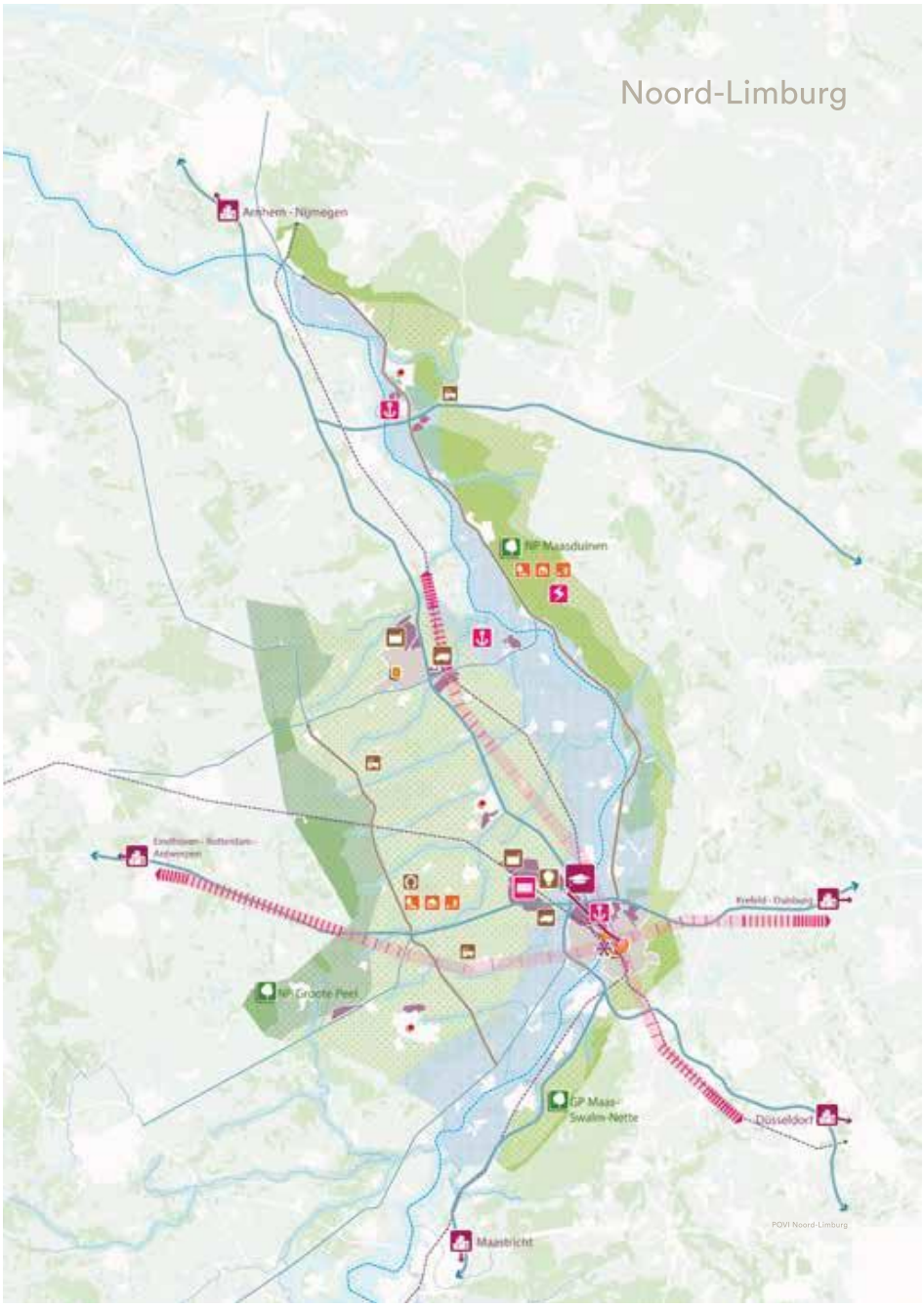

Legenda

- Landelijk gebied
- Agrofood
- Verwerkende-/maakindustrie
- Innovatie
- Paardensport
- Logistiek
- Maas en Maasvallei
- Peelvenen
- Hoge zandgronden
- Oostflank
- Stedelijk centrum Venlo
- Stedelijk centrum Venray
- Grote kernen met regiofunctie
- Landelijke kernen
- Regionale werklocaties/ bedrijventerreinen
- Beken en beekdalen: opgaven vanuit biodiversiteit, klimaat en beleving voor inwoners en bezoekers
- Nationale parken en/of Grenspark
- Verblijfsrecreatie
- Dagtoerisme en thematische trekkers
- Routes (wandel/fiets/ruiter)
- Versterken internationale relatie; topsectoren, kennis, personen
- Brightland Campus Greenport Venlo; gezonde voeding
- Havens en bargeterminal
- Railterminal
- Energielandschap
- Toeristisch-recreatieve assen
- Opwaarderen spoorverbinding
- Snelweg
- N-weg
- Vervoer over water
- Internationaal OV-knooppunt
- Relatie campus en stedelijk centrum Venlo
- Bereikbare steden

18.2.1 Profiel van Noord-Limburg

De landschappelijke structuren van de Maas en haar zijbeken enerzijds en het Peelgebied anderzijds vormen de rode draad in de ontstaansgeschiedenis van de regio Noord-Limburg. Ze verbinden de regio, zijn het fundament van het huidige karakter van de regio én de leidraad voor toekomstige ontwikkelingen.

De regio Noord-Limburg kenmerkt zich in ruimtelijk, economisch en maatschappelijk opzicht het beste door twee dominante, voor iedereen herkenbare assen: een snelle, hoog-dynamische Oost-West-as en een rustige, meer op (be)leefkwaliteit gerichte Noord-Zuid-as.
De hoog-dynamische, economisch-georiënteerde Oost-West-as is de wereld van infrastructuur en logistiek, agrofood, maar ook de maakindustrie in z'n vele gedaanten. Samen wordt werk gemaakt van de Greenport-ontwikkeling, het stimuleren en verder uitbouwen van de reeds aanwezige bedrijvigheid door innovatie en onderwijs en het versterken van de samenwerking met omliggende regio's. Vanwege haar strategische ligging op de Oost-West-as en de nabijheid van grote afzetgebieden zoals de regio Eindhoven, de Vlaamse Ruit en het Ruhrgebied, levert de regio een significante bijdrage aan de Nederlandse economie.
De regio kent daarnaast een wereld van rust, ruimte en schoonheid, met de Maas als herkenbare kwaliteits-as. Het landschap is afwisselend met het terrassenlandschap van het Maasdal, Maasmeanders, natuur- en bosgebieden, Peelvenen en ontginningsgebieden en gevarieerde landbouwactiviteiten. Juist de afwisseling van landschappen, natuur en cultuur, de nabijheid van steden en dorpen en economische activiteiten en voorzieningen maakt Noord-Limburg prettig divers.

In de kop van Noord-Limburg sluiten de Maasduinengemeenten, met als belangrijkste kernen Gennep en Nieuw Bergen, aan bij de op (be)leefkwaliteit gerichte Noord-Zuid-as. De focus ligt hier op het unieke, natuurlijke karakter van het gebied en op wonen en recreëren. Mook en Middelaar, de meest noordelijke Limburgse gemeente, is vooral georiënteerd op de regio Arnhem-Nijmegen en maakt daar ook onderdeel van uit. Nabij de centrumstad Venlo ligt Venray, de tweede stedelijke kern, en de meer landelijke kernen Horst, Reuver en Panningen. Met wonen, detailhandel, voorzieningen en werkgelegenheid geven zij profiel aan dit deel van de regio. Venlo-Venray vormen samen een logistieke hotspot; goed ontsloten over weg, water en spoor én met ruimte voor ontwikkeling. Rondom de Midden-Peelweg bevindt zich een krachtig toeristisch cluster met dagrecreatieve voorzieningen. In hetzelfde gebied ligt de hippische zone Grandorse, waar internationale, aan paarden gerelateerde economische activiteiten zich sterk ontwikkelen.

Het landelijk gebied ten westen van de Maas kenmerkt zich verder door een bovengemiddelde aanwezigheid van intensievere landbouwactiviteiten. Mede vanwege de innovatieve kracht binnen de agrofoodketen is de regio Venlo aangewezen als Greenport. Vooral de variatie en de omvang aan land- en tuinbouwactiviteiten, haar crossovers met de maakindustrie en logistiek, en de internationale setting, onderscheidt Greenport Venlo van andere greenportregio's.

"Ik zie over 20 jaar een Limburg waar innovatie, bedrijvigheid en kennisontwikkeling gestimuleerd en geholpen worden. Echter niet ten koste van leefbaarheid in de breedste zin des woords."

18.2.2 Toekomstbeeld Noord-Limburg 2030-2050

Noord-Limburg draagt significant bij aan het bruto nationaal inkomen van Nederland. Inwoners en ondernemers verdienen een goed inkomen. Dat heeft positieve effecten voor de brede welvaart, het welzijn en de kwaliteit van de leefomgeving. De regio loopt voorop op het gebied van het produceren van gezonde voeding. Niet alleen de producten zelf worden vermarkt, ook de kennis over die producten en het productieproces. De regio maakt optimaal gebruik van haar strategische ligging als logistiek knooppunt tussen de mainports in Nederland en Vlaanderen en het Duitse achterland. Brightlands Campus Greenport Venlo, als onderdeel van de kennis-as van Brightlands campussen in Limburg, is de spin in het web en fungeert als vliegwiel voor innovatie en vernieuwing.

De karakteristiek van de Maas en de Peel (zoals beschreven in het door de regio vastgestelde regionaal ruimtelijk kwaliteitskader) geeft richting én ruimte om ontwikkelingen mogelijk te maken. We sluiten hierbij aan op het Limburgse principe 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden bovengronds en ondergronds' zoals beschreven in hoofdstuk 3. Het samenspel tussen de ambities uit het regionale beleid, het toekomstperspectief van de locatie én het ontwikkelingsperspectief van de omgeving spelen hierbij een rol. Het gaat niet alleen om het behouden en versterken van kwaliteit, maar ook om het toevoegen van kwaliteit aan de verschillende transitie-opgaven waar de regio voor staat: 'sterker maken wat al sterk is' en 'de juiste ontwikkeling op de juiste plek'. Dit vraagt flexibiliteit en creativiteit van alle betrokkenen. Toch zullen zich altijd situaties voordoen waar geen of beperkte mogelijkheden zijn of waar bepaalde ontwikkelingen zijn uitgesloten.

De regio kent een omvangrijke bezoekersstroom gericht op toerisme en recreatie. In de Kop van Noord-Limburg en in de Peel/Peelbergen is sprake van clustervorming, waarbij de onderdelen van de clusters met elkaar verbonden worden door de recreatieve assen Midden Peelweg in het westelijk- en N271 in het oostelijk- deel van Noord Limburg. In het gehele gebied ontstaan echter initiatieven als gevolg van de combinatie van prachtige natuur, landschap en cultuurhistorie. Het is onze ambitie dat deze sector zich - met respect voor de Limburgse principes, diverse belangen en omgevingswaarden - als Limburgse topsector kwalitatief doorontwikkelt.

De steden en dorpen ontwikkelen zich verder tot veilige, gezonde en vitale gemeenschappen, met een sterke sociale structuur en identiteit, een aantrekkelijk cultureel klimaat en voldoende voorzieningen. Het is ook een veilige regio: de economische- en wooncentra in de regio zijn afdoende beveiligd tegen de toenemende hoogwaterrisico's. Hierbij zijn de landschappelijke kwaliteiten alleen daar waar dat absoluut noodzakelijk is aangetast. Het zorgt ervoor dat mensen in de regio willen blijven wonen of zich er willen vestigen. Noord-Limburg bereidt zich voor op klimaatveranderingen. De ambitie is dat alle gemeenten in 2020 klimaatbestendig handelen en in 2050 zo goed als mogelijk klimaatbestendig zijn. Deze goede balans tussen mens, omgeving en welvaart is de randvoorwaarde voor de doorontwikkeling van de regio.

18.2.3 Uitdagingen en opgaven

De belangrijkste uitdagingen en opgaven voor Noord-Limburg worden uitgewerkt aan de hand van de in 2019 door de acht Noord-Limburgse gemeenten geformuleerde Regiovisie Noord-Limburg 2040. Deze Regiovisie Noord-Limburg 2040 [36] beschrijft de centrale ambitie van de acht gemeenten om de gezondste regio van Nederland te worden. Kern van deze ambitie is een gezonde balans tussen economische activiteiten, het sociaal-maatschappelijk ecosysteem en de kwaliteit van de leefomgeving.[37] Voor deze Omgevingsvisie zijn de zes pijlers[38] uit de Regiovisie als regionale opgave genomen. De pijlers 'gezond zijn en gezond blijven' en 'gezonde leefomgeving' zijn vanwege hun overlap samengevoegd tot de opgave 'vitale en gezonde bewoners en hun leefomgeving':

- Ondernemen & Innoveren (gezond ondernemen en gezonde arbeidsmarkt)
- Toerisme & Leisure (gezond leven)
- Vitale en gezonde bewoners en hun leefomgeving
- Mobiliteit & Logistiek (gezond verbinden)
- Energie & Klimaat (gezond leefklimaat).

Opgave 1: Ondernemen & Innoveren:

We spannen ons in voor een robuuste economische structuur die is afgestemd op het economisch, landschappelijk en maatschappelijk draagvlak van de regio. De strategische ligging als logistiek knooppunt en de agrarische- en logistieke innovatie zijn hierbij onze kracht. De economie zal zich doorontwikkelen naar een kennisintensieve, circulaire en innoverende economie. Bij de doorontwikkeling besteden we in elk geval aandacht aan de volgende zaken:

"Ik wil het aantal banen laten afstemmen op de huidige bevolking."

a. De ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Vergrijzing, het groeiend gebrek aan vakmensen, de instabiele flexibele schil van short stay internationale werknemers, de grote concurrentie op de arbeidsmarkt voor (hoog)opgeleid personeel en groeiende sectoren zoals de zorg en het onderwijs vragen extra aandacht. We werken aan een fitte beroepsbevolking, houden rekening met de ontwikkelingsmogelijkheden van het arbeidspotentieel en rusten het arbeidspotentieel via (bij)scholing uit voor de specifieke behoeften van onze regionale economie.
b. De balans tussen gezondheid, welzijn en welbevinden van mens, dier en plant en de voetafdruk van intensieve logistiek en intensieve land- en tuinbouw zoals beschreven in het overkoepelende verhaal voor Noord- en Midden-Limburg.
c. We voorkomen dat Noord-Limburg enkel een 'werkplaats' wordt waar slechts kale productie of distributie wordt gefaciliteerd. We behouden de winsten van productie en distributie en de lonen worden geïnvesteerd en uitgegeven ten behoeve van een aantrekkelijk en duurzaam woon- en leefklimaat (zie ook het hoofdstuk Werklocaties).

Opgave 2: Toerisme & Leisure:

De vrijetijdssector is met dagrecreatie en verblijfsvoorzieningen een belangrijke sociaal-economische motor in Noord-Limburg. De regio heeft een afwisselend

36 Te raadplegen op: https://www.limburg.nl/onderwerpen/omgeving/omgevingsvisie/regionale/

37 Regio Noord-Limburg, regiovisie Noord-Limburg, de gezondste regio (2019).

38 Deze zes pijlers zijn: Ondernemen en innoveren (gezond ondernemen), vitaal en gezond (gezond zijn en gezond blijven), toerisme en leisure (gezond leven), landelijk gebied (gezonde leefomgeving), mobiliteit en logistiek (gezond verbinden) en energie en klimaat (gezond leefklimaat).

landschap en is met de grotere Nederlandse en Duitse steden in zijn nabijheid een goede uitvalsbasis. Toch loopt de ontwikkeling van de vrijetijdsbestedingen in de regio achter bij andere regio's. Er moet in ieder geval aandacht besteed worden aan de volgende zaken:

a. Het saneren van het niet-vitale deel van de verblijfsrecreatieve sector in Noord-Limburg. Niet-permanente, alternatieve verdienmodellen bieden hier een mogelijke oplossing. Denk aan de tijdelijke huisvesting van internationale werknemers.
b. Het instandhouden en waar mogelijk vergroten van de belevingswaarde van het landschap.
c. Het beter vermarkten van de landschappelijke en culturele kwaliteit van de regio als een onderscheidend toeristisch product, met name in de Kop van Limburg en het gebied rond de Peel en Peelbergen. Investeringen in de ontwikkeling en instandhouding van mensgerichte natuur zouden dan ook hoofdzakelijk daar moeten plaatsvinden.

Opgave 3: Vitale en gezonde bewoners en hun leefomgeving:

3a: Leefomgeving in steden en kernen
Door de demografische ontwikkelingen in combinatie met de voortdurende schaalvergroting van voorzieningen staan de aantrekkelijkheid, leefbaarheid en de kwaliteit van het woon-, werk- en leefklimaat onder druk. Dit vraagt om zorgvuldige en soms lastige keuzes. Naast aandacht voor detailhandel en een veilige en gezonde leefomgeving zoals beschreven in de thematische hoofdstukken, moet hierbij in ieder geval aandacht worden besteed aan de volgende zaken:

a. Het behouden van een vitale structuur aan basisvoorzieningen om een aantrekkelijke woon-, werk- en leefomgeving te borgen. Speciale aandacht is nodig voor de bereikbaarheid en toegankelijkheid van voorzieningen voor inwoners in kleine kernen.
b. Een prettige woon- en leefomgeving die ook een actieve en gezonde levenswijze stimuleert. De kracht van de regio met haar afwisselende landschappen, rust en ruimte biedt hierbij perspectief. Daarnaast heeft onze regio vitale en zelforganiserende gemeenschappen van inwoners, bedrijven, organisaties en verenigingen, waarop we gestaag verder kunnen bouwen.
c. Een waardige en passende huisvestingsstrategie voor de (tijdelijke) internationale werknemers, die in de pas moet lopen met de keuzes voor de economische focus van de regio. De maatschappelijke acceptatie en het aanpakken van de maatschappelijke effecten verdient hierin expliciet aandacht.
d. De wijze waarop Noord-Limburg voorop kan lopen als regio met duurzame en klimaatbestendige steden en dorpen door ruimte slim en efficiënt te benutten.
e. Sociale tweedeling in steden en dorpen en het behoud van vitale gemeenschappen. De toegankelijkheid en bereikbaarheid van voorzieningen op het gebied van zorg, educatie, werk en vrije tijd moet niet afhankelijk zijn van de woonplaats, buurt of bestaande collectieve vervoersvoorzieningen. Met name het groeiend aantal ouderen met een kleine portemonnee is een punt van zorg, maar ook het verschil tussen moderne en de juist wat meer traditioneel georiënteerde jongeren.

3b: Leefomgeving in landelijk gebied
Zoals beschreven in het overkoepelende verhaal voor Noord- en Midden-Limburg, levert het landelijk gebied zowel boven- als ondergronds een bijdrage aan allerlei

maatschappelijke behoeften. Hierbij gaat het om directe en zichtbare bijdragen als gezond voedsel, grondstoffen en voldoende en schoon water, recreatie, beleving en identiteit. Het gaat echter ook om meer voorwaardenscheppende faciliteiten zoals een schone bodem, water en lucht, bescherming tegen wateroverlast en de instandhouding van natuurlijke kringlopen. De druk op de ruimte en de ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied zal sterk toenemen en vraagt om de balans tussen diverse thematische ontwikkelingen, zoals natuur(behoud), het mogelijk maken van ontwikkelingen en ruimtelijke kwaliteit. Hierbij is het van belang maatschappelijke verwachtingen uit te lijnen en slimme combinaties en keuzes te maken.

De diverse vormen van landbouw zullen verder moeten verduurzamen, bijvoorbeeld via het nog nader in te vullen concept kringlooplandbouw (zie ook de thematische hoofdstukken van deze Omgevingsvisie). Het gedeeltelijk vervangen van bulkproductie voor de export door het vermarkten van kennis over producten en het productieproces, kan een belangrijke impuls aan de transitie van de landbouw geven.

3c: Transformatie woningvoorraad
In de Regionale Woonvisie Noord-Limburg 2020-2024 wordt nadrukkelijk de verbinding gelegd tussen de (toekomstige) bevolkingssamenstelling en de bestaande woningvoorraad. Uit de regionale analyse die inzicht geeft in de sterke en zwakke segmenten van de woningvoorraad blijkt dat de aandacht met name moet uitgaan naar de bestaande voorraad. De transformatie van de bestaande woningvoorraad naar meer toekomstbestendige woonvormen en woningen speelt ook in Noord- Limburg. Hierbij is speciale aandacht nodig voor het toenemend aantal ouderen, bijzondere doelgroepen waaronder woonurgenten en internationale werknemers, verduurzaming en de beschikbaarheid van betaalbare woningen (zie ook hoofdstuk Wonen en Leefomgeving). Daarbij kiezen we primair voor inbreiding, aanpassing en functieverandering en slechts beperkt voor uitbreiding in de nabijheid van kleine kernen. Uitbreiding via uitleggebieden vindt slechts in zeer uitzonderlijke gevallen plaats, met als uitgangspunt dat de kwantitatieve en kwalitatieve woonbehoefte leidend is. Nog bestaande planvoorraad wordt kwalitatief en kwantitatief afgestemd op de woonbehoefte. Met het oog op de verwachte leegstand in vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) en bijbehorende agrarische bedrijfswoningen als gevolg van het groot aantal stoppende agrariërs, wordt in beginsel ruimte gegeven om een herbestemming van deze locaties/gebouwen te onderzoeken. Daaronder kan ook worden verstaan het omzetten van bedrijfswoningen naar burgerbewoning. De mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en zijn omgeving, vanuit het principe ‘de juiste ontwikkeling (functie) op de juiste locatie’ (zie ook de aanpak van VAB’s in het hoofdstuk Landbouw).

Opgave 4: Mobiliteit & Logistiek:

Een uitstekende bereikbaarheid van Noord-Limburg maar ook een goed functionerend, toegankelijk, duurzaam en veilig mobiliteitssysteem zijn belangrijke factoren voor (nieuwe) bedrijven, bezoekers en inwoners van de regio. Noord-Limburg heeft de ambitie om op het gebied van mobiliteit de klimaatvriendelijkste, toegankelijkste en veiligste regio van Nederland te zijn. Met gezonde verbindingen binnen en naar de regio. In het mobiliteitsprogramma van de regio genaamd Trendsportal,[39] zijn daartoe vijf programmalijnen geformuleerd:

39 Zie www.trendsportal.nl

- Slimme en duurzame mobiliteit
- Verkeersveiligheid, #Mvd01. (d.w.z.: Maak van de nul een punt, zorg voor nul verkeersslachtoffers)
- Gezonde en actieve mobiliteit, fietsen en lopen
- Sociale inclusie, iedereen heeft toegang tot mobiliteit
- Economische bereikbaarheid, weg, water en spoor.

Deze programmalijnen leiden voor de regio tot een aantal concrete ambities, waaronder duurzame, veilige en beschikbare mobiliteit voor alle doelgroepen; 50% van het personenvervoer emissievrij; het schoon en efficiënt werken van de logistieke sector; goede verbindingen, waaronder een sluitend fietsnetwerk; aanpassingen aan de infrastructuur ten behoeve van de elektrificatie van het vervoer én het afstemmen van vervoersvoorzieningen op economische veranderingen.

Opgave 5: Energie & Klimaat:

Nederland streeft naar een volledig duurzame energievoorziening in 2050, die tevens betrouwbaar, leveringszeker, veilig en betaalbaar is. Noord-Limburg moet naar rato een bijdrage leveren. Het realiseren van de doelstellingen van de sectortafel Elektriciteit in het Klimaatakkoord ten aanzien van duurzame elektriciteitsproductie op land voor 2030 ligt in eerste instantie bij de RES-regio's, waaronder de RES-regio Noord- en Midden-Limburg. Zoals beschreven in het hoofdstuk Energie vullen de 30 RES-regio's samen de opgave van 35 TWh elektriciteit op land in.
Om Noord-Limburg te beschermen tegen overstromingen, wateroverlast en droogte en om te zorgen voor een ecosysteem in balans, zet de regio in op een robuust en toekomstgericht watersysteem. De uitdagingen waar Noord-Limburg voor staat sluiten aan op de hoofdstukken Wonen en Leefomgeving, Energie en Water van deze Omgevingsvisie. Vanuit de regio zal daarop aanvullend nog specifiek aandacht besteed worden aan de volgende zaken:

a. Het agenderen van de urgentie en het fysieke ruimtebeslag van de energietransitie. Het is niet langer een kwestie van of, maar van hoe. We leggen het accent op het komende decennium. Dan geven we richting aan de geografische positionering van de grote opwek, opslag en het transport van duurzame energie. Omdat de energietransitie ook een kans is als economisch verdienmodel, zien we het maatschappelijk en economisch belang om deze transitie als regio op te pakken. Een goede balans tussen de hoge urgentie en het te creëren van maatschappelijk draagvlak voor de energietransitie is hierbij belangrijk.
b. Iedere gemeente moet via plannen aangeven hoe zij tot 2050 het gebruik van aardgas willen verminderen.
c. Het verbinden van de bescherming tegen hoogwaterrisico's met doelen vanuit andere sectoren voor en langs de Maas. Bij de evaluatie van de normen voor de hoogwaterveiligheid (Bestuursopdracht Waterveiligheid) is vanuit een risicoinschatting gebleken dat de waterveiligheidsnorm op 22 dijktrajecten in de Limburgse Maasvallei mogelijk te streng is. Hier kan overwogen worden de norm te verlagen. In het laatste geval zou ook een aanpak met een wat hoger risicoprofiel overwogen kunnen worden. De voordelen hiervan zijn een minder forse ingreep in het landschap en kostenbesparing. Zoals beschreven in Hoofdstuk 13 paragraaf 1 wordt deze optie momenteel betrokken in de mogelijke herijking van het Limburgse waterveiligheidsbeleid als vervolg op de Bestuursopdracht Waterveiligheid.

18.3 Regiovisie Midden-Limburg

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

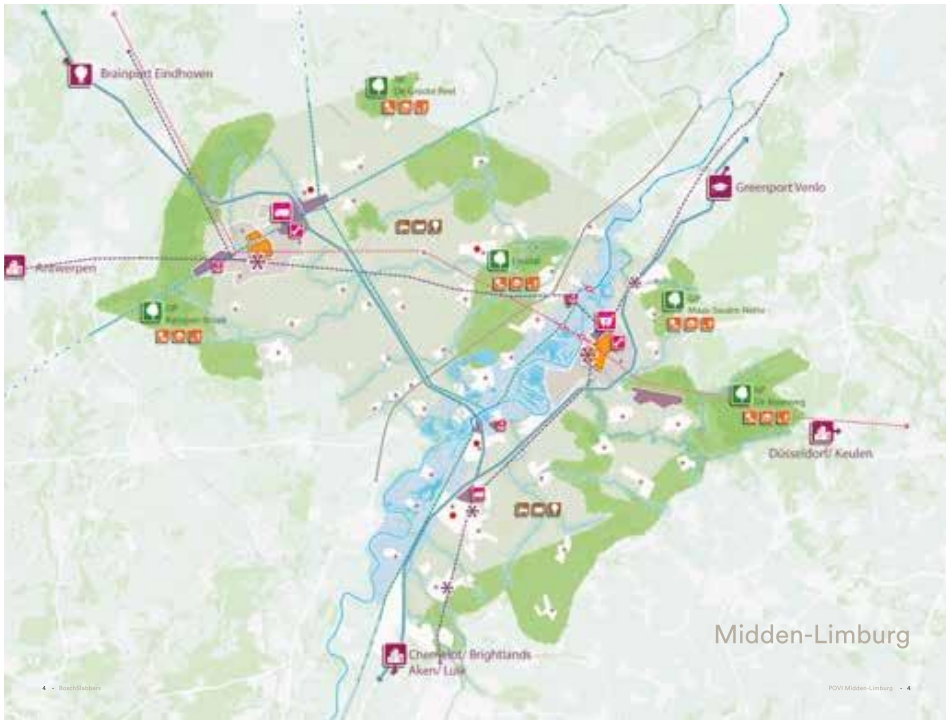

Legenda

- Landelijke gebied
- Agrofood
- Verwerkende-/maakindustrie
- Innovatie
- Nationale parken en Natura 2000
- Verblijfsrecreatie
- Dagtoerisme en thematische trekkers
- Routes (wandel/fiets/ruiter)
- Maas en Maasvallei
- Kanaal
- Stedelijk gebied
- Landelijke kernen
- Regionale werklocaties/ bedrijventerreinen
- Beken en beekdalen
- Maasplassen; aantrekkelijk woon-, recreatie- en natuurgebied
- Snelweg
- Bestaand spoor voor personenvervoer
- Toeristisch-recreatieve assen
- Internationaal OV-knooppunt
- Regionaal opstappunt
- Vervoer over water
- Snelfietsverbinding (indicatief)
- Zoekgebied nieuwe overbrugging van de Maas
- Grote kernen met regiofunctie
- Snelweg
- Stedelijk centrum Weert
- Stedelijk centrum Roermond
- Retail
- Maakindustrie
- Trade terminal
- Haven
- Bereikbare steden

18.3.1 Profiel van Midden-Limburg

In Midden-Limburg gaat het anno 2020 goed. Een groot deel van de inwoners is welvarend. Midden-Limburgers houden van tradities zoals kermis, carnaval en schutterijen en voelen zich thuis in de regio: het groene hart van Limburg met het smalste stukje van Nederland. De afgelopen decennia heeft de regio een enorme ontwikkeling doorgemaakt. Door de grindafgravingen is een groot aaneengesloten watersportgebied tot stand gekomen. Daarnaast kent de regio schitterende (grensoverschrijdende) natuurgebieden. Het is hier prettig wonen, werken, winkelen en recreëren in aantrekkelijke steden en de nabij gelegen vitale dorpen in het groen.

Midden-Limburg heeft als relatief dunbevolkte regio goede netwerken, relaties en verbindingen naar de dichtbevolkte binnen- en buitenlandse buurregio's. Door de regio lopen verschillende stromen, sporen, kabels, buizen en wegen waarlangs mensen, goederen, energie en grondstoffen onderweg zijn naar de plek van bestemming. Door deze ligging en de transportassen is de regio aantrekkelijk voor vele bedrijven. Midden-Limburg loopt in Limburg voorop in innovatie wat betreft de energietransitie. De eerste windmolens in Limburg zijn gerealiseerd in Leudal en het eerste coöperatieve zonnepark van Limburg ligt in Weert.

De twee vitale centrumsteden Roermond en Weert hebben een belangrijke verzorgende functie voor de regio, waarbij beide steden hun eigen accenten hebben. Weert, verkozen tot groenste regio van de wereld , richt zich met name op wonen en werken. Roermond heeft naast wonen en werken ook een belangrijke functie als bezoekersstad voor binnen- en buitenlandse gasten en is koploper in de retail. Tussen de steden liggen de meer landelijke gemeenten Echt-Susteren, Leudal, Maasgouw, Roerdalen en Nederweert. Zij geven, ieder vanuit hun eigen kracht, mede profiel aan de regio. Langs de oevers van de Maas liggen prachtige historische kerkdorpen zoals Asselt, Buggenum, Stevensweert en Thorn.

Midden-Limburg is rijk aan Natura 2000-gebieden. In het westen liggen de Peelvenen en GrensPark Kempen~Broek en in het Oosten de Meinweg. Als natuurrijke dooradering kent Midden-Limburg zowel een aantal grotere Natura 2000-gebieden zoals het Leudal en Sarsven-De Banen, als een aantal beken zoals de Tungelroyse beek, de Roer en de Swalm. Het landelijk gebied van Midden-Limburg heeft een verbindende functie en kent hoge landschaps- en cultuurhistorische waarden. Het Maasdal bestaat uit natuur- en bosgebied met oude Maasmeanders, maar ook uit karakteristieke, oude Maasdorpen en vestingwerken. Verder weg van het Maasdal liggen ontginningsgebieden, met gevarieerde landbouwactiviteiten, maar ook natuur- en bosgebieden. De fraaie beekdalen maken het af en zorgen voor de verbinding tussen al deze waarden.

De economie is vitaal, maar staat ook voor uitdagingen als gevolg van demografische ontwikkelingen zoals een mogelijk gebrek aan arbeidskrachten en veranderingen op de arbeidsmarkt (zie ook het hoofdstuk Economie van deze Omgevingsvisie). De bijdrage van (tijdelijke) internationale werknemers aan de economie is onmisbaar. Passende woonruimte voor alle inwoners van de regio is hierbij van belang. Ondernemers, overheid en onderwijs werken samen onder de naam van Keyport 2020 aan innovatie, ondernemerschap en arbeidsmarkt om de economie concurrerend te houden. Midden-Limburg heeft niet één sterke economische trekker, maar is sterk in de differentiatie, met onder andere maakindustrie, de agrifoodsector en het

MKB. Deze differentiatie, veroorzaakt door het ontbreken van één overheersende economische trekker, is de kracht van de regio. Het aandeel maakbedrijven is bovengemiddeld en deze maakbedrijven zijn een aanjager voor ontwikkelingen en innovaties in andere sectoren zoals agro & food, biobased economy en logistiek. Toerisme is een belangrijke groeimarkt. In het Peelgebied zijn landbouwbedrijven een belangrijke economische factor. Hierin is de pluimveesector een sterke speler. Tegelijkertijd heeft de landbouw als grootste ruimtegebruiker een zeer grote invloed op de kwaliteit van de biodiversiteit en de leefomgeving (bodem, water en lucht) en staat er spanning op het welbevinden van de inwoners en het vestigingsklimaat.

Een groot deel van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, in stedelijke wijken en bij specifieke doelgroepen grote opgaven op het gebied van welzijn, gezondheid, eenzaamheid, welvaart en leefbaarheid. Dit komt onder meer door demografische veranderingen, schaalvergroting in de economie en een daarmee samenhangend teruglopend voorzieningenaanbod. In de kernen en steden leidt het toewijzingsbeleid voor sociale huurwoningen bovendien tot segregatie en een vrij eenzijdig samengestelde bevolking, terwijl in het landelijk gebied de toenemende leegstand van agrarische bedrijven een probleem wordt.

18.3.2 Toekomstbeeld Midden-Limburg 2030-2050

Midden-Limburg is in 2050 het verbindende groene hart van Limburg waar het goed wonen, werken en recreëren is. Grenzen zijn vervaagd en de regio verbindt de omliggende regio's met elkaar. De regio is welvarend, veilig, gezond, energieneutraal, klimaatbestendig en innovatief. De focus ligt op de sterke punten, verschillen worden gekoesterd en er wordt cyclisch gewerkt en gedacht. De keuze voor kwaliteit gaat boven kwantiteit. De aandacht gaat uit naar een duurzame samenleving waar mens en natuur hand in hand samen gaan. De regio is aantrekkelijk voor mensen die vanuit een prettige woonomgeving hun werk en recreatielocaties in de eigen regio of daarbuiten, gemakkelijk kunnen bereiken.

Het waterbeheer is op orde. De Maas en de kanalen zijn een belangrijke vervoerscorridor. Langs en bij de Maas ligt niet alleen de focus op waterveiligheid, maar ook op waterberging, natuur, landschap, stedelijke ontwikkeling, wonen en recreatie. Dit alles samen vormt een aantrekkelijk Maasplassengebied voor inwoners, recreanten én een verbindingszone voor flora en fauna.
De Nationale en grensoverschrijdende Parken zijn via het groene beeklandschap met elkaar verbonden. Dankzij deze kronkelende beken die de ruimte hebben gekregen, kan de juiste hoeveelheid water bij extreem weer zijn weg vinden. In het landelijke gebied speelt het beeklandschap en het grondgebruik een sleutelrol om wateroverlast te voorkomen en in tijden van droogte voldoende water vast te houden. De natuur is rijker geworden. Het landschap kent veel cultuurhistorische waarden en wordt door bewoners en mensen uit de omliggende regio's zeer gewaardeerd. Historische kastelen, kloosters, kerken, boerderijen en industrieel erfgoed hebben een nieuwe recreatieve-, woon- of werkfunctie. De geschiedenis blijft concreet tastbaar en behouden voor de toekomst. De natuurparken en de Maasplassen vormen een belangrijke toeristische trekker en hebben een belangrijke functie voor geluk en gezondheid.

De twee steden zijn bruisend en hebben hun verzorgende functie voor de regio en daarbuiten behouden. De dorpen zijn levendig voor jong en oud. Midden-Limburg is goed verbonden met andere regio's in binnen- en buitenland, via diverse nieuwe vervoersvormen én op de fiets. De regio vervult functies voor wonen en werken ter versterking van Brainport Eindhoven, waar high-tech werklocaties de norm zijn. Roermond heeft haar naam als 'retail capital' behouden en uitgebouwd naar bezoekersstad voor meerdaags verblijf. De regio profiteert daarvan mee. De regio heeft ook gebruik gemaakt van de groeipotentie van het toerisme. Midden-Limburg heeft een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor het midden- en kleinbedrijf behouden en biedt ruimte voor ontwikkeling en innovatie.

Door intensieve samenwerking van alle partijen is een gebied ontstaan waar het evenwicht tussen ecologie en economie hersteld is. Agrariërs en inwoners weten elkaar te vinden. Vee wordt gehouden in schone, aantrekkelijk vormgegeven en goed ingepaste multifunctionele boerderijen. De agro en foodsector is verbonden met Greenport Venlo, Agri food capital en Foodvalley. De uitstoot van verontreinigende stoffen uit de landbouw is fors teruggebracht.

De regio heeft een energietransitie doorgemaakt. Nieuwe technologieën zorgen voor de opwekking van warmte en energie die minder impact hebben op de omgeving. Lokale energiecoöperaties dragen stevig bij aan de energiewinning van de regio. Opbrengsten vloeien zo terug in de lokale gemeenschap. In steden, dorpen en het landelijke gebied is voldoende ruimte om water op te vangen en vast te houden in tijden van hitte en droogte.

Het is daarnaast gelukt om te zorgen dat iedereen in de gelegenheid wordt gesteld om mee te doen. Gemeenten hebben hun voorzieningenaanbod optimaal op elkaar afgestemd: culturele en sportieve elementen versterken elkaar, bijvoorbeeld, en geven een beeld van een aantrekkelijke woon- en vestigingsregio.

18.3.3 Uitdagingen en opgaven

De belangrijkste uitdagingen en opgaven voor Midden-Limburg worden beschreven aan de hand van drie hoofdopgaven met daarbij de ambities die Midden-Limburg voor zichzelf ziet. De ambities zijn bedoeld als richtinggevende inspanningsverplichtingen. Aan de basis van de drie hoofdopgaven ligt de zorg voor veiligheid, gezondheid en een goede omgevingskwaliteit. Daarnaast staat het onderscheidend en verbindend vermogen van het landschap aan de basis van de hoofdopgaven. De drie hoofdopgaven zijn:

- Werken aan een duurzaam en klimaatbestendig Midden-Limburg;
- Werken aan een toekomstbestendige(circulaire) economie;
- Werken aan een gezonde en aantrekkelijke woon- en leefomgeving voor Midden-Limburg.

Opgave 1: Werken aan een duurzaam en klimaatbestendig Midden-Limburg:

De urgentie en noodzaak om in te spelen op het veranderend klimaat is groot en neemt de komende jaren alleen maar toe. Klimaatverandering heeft nu al een grote impact op onze samenleving en die zal in de toekomst nog groter worden. Om hier op voorbereid te zijn, zijn flinke aanpassingen in de openbare ruimte nodig, zeker op het gebied van waterbeheer. Bij het werken aan een duurzaam en klimaatbestendig Midden-Limburg zal in ieder geval aandacht moeten worden besteed aan de volgende zaken:

1a: Duurzame energie

De verbranding van fossiele brandstoffen levert op landelijk niveau een bijdrage van circa 75% aan de totale uitstoot van broeikasgassen door CO_2-uitstoot. Besparing in het gebruik van fossiele brandstoffen en grondstoffen en het overschakelen naar duurzame vormen van energieopwekking zijn de belangrijkste manieren om vanuit Midden-Limburg een bijdrage te leveren aan de beperking van de CO_2-uitstoot. Hierbij zijn de volgende zaken van belang:

"Ik vind dat energie-opwekking binnen Limburg niet ten koste mag gaan van het landschap."

- We richten de koers op de transformatie van het huidige energiesysteem, waarbij zonne-energie – met de Limburgse zonneladder als afwegingskader– en windturbines voorlopig de meest voor de hand liggende energiebronnen zijn. Belangrijk uitgangspunt voor deze koers is dat we aansluiten bij gebiedsurgenties waardoor tegelijkertijd de lokale én regionale economie versterkt wordt, als ook de kwaliteit van de leefomgeving en het landschap.
- Voor de langere termijn is het nodig dat we aansluiten op het landelijke en internationale systeem van energievoorziening. Dat betekent dat er ruimte gereserveerd moet worden voor de noodzakelijke buisleidingenstroken. Waar mogelijk doen we dit door bestaande stroken te verbreden en waar nodig, door ruimte voor nieuwe stroken te zoeken.
- In het kader van de energieopwekking gelden ook voormalige stortplaatsen als mogelijke locatie voor gaswinning of als zonneveld. Hiervoor wordt eerst een alternatievenafweging en een kosten-batenanalyse uitgevoerd.
- De Clauscentrale is een moderne gasgestookte centrale. Hoewel nog steeds gestookt op fossiele grondstof is deze centrale voorlopig als achtervang een onmisbare schakel in het landelijke energiesysteem.

1b: Water

De Maas heeft belangrijke functies als recreatie- en uitloopgebied voor inwoners, drinkwatervoorziening, het vervoer van goederen en als verbindingszone voor flora en fauna. Om deze functies te behouden, zetten we - naast de al in deze Omgevingsvisie beschreven aanpak op het gebied van klimaatadaptieve en ecologische maatregelen

- In het kader van de hoogwaterveiligheid blijft de Provincie conform afspraken met het Rijk, het Waterschap Limburg en de Maasgemeenten, meewerken en bijdragen aan een aantal gebiedsprojecten die zich richten op onder andere hoogwaterbescherming: Dam Lateraalkanaal, systeemmaatregelen Thorn-Wessem en Grensmaas. Als partner in de gebiedsontwikkeling en hoeder van ruimtelijke kwaliteit is onze bijdrage gericht op het versterken van gebiedskwaliteiten.
- In het landelijk gebied speelt het waterbeheersysteem. Het grondwaterpeil is van belang voor de landbouw, maar mogelijke grote branden in natuurgebieden geven aan dat ook de natuur belang heeft bij een goed waterbeheer. Enerzijds moet wateroverlast worden voorkomen, anderzijds moeten we in tijden van droogte voldoende water vasthouden.

1c: Natuur

"We moeten natuur-gebieden meer ruimte bieden."

We onderzoeken de mogelijkheid om extra meerwaarde te genereren door overgangszones bij en verbindingszones tussen (kwetsbare) natuurgebieden te realiseren. Voor een belangrijk deel maken deze gebieden deel uit van de groenblauwe mantel. Naast het mogelijk realiseren van (grensoverschrijdende) overgangszones bij en verbindingszones tussen (kwetsbare) natuurgebieden en naast de inzet op een kwaliteitsimpuls in de bestaande natuur zoals beschreven in het hoofdstuk Natuur, zijn in Midden-Limburg de volgende zaken van belang:

- In het kader van de PIO's wordt - waar mogelijk - zowel natuur ontwikkeld als gezorgd voor een versterking van de landbouwstructuur. We ondersteunen voortrekkersprojecten als Herenboeren in Weert.
- De afgelopen jaren is in GrensPark Kempen~Broek zo'n 250 hectare natuurgebied ontwikkeld. Door het onderling verbinden van een aantal natuurgebieden zijn de leefgebieden vergroot. In het kader van het beleefbaar maken van het gebied ligt hier nog een aantal opgaven, zoals het realiseren van een routestructuur en (grensoverschrijdende) verbindingen.

1d: Landschap

Het Midden-Limburgse landschap met diverse Natura 2000-gebieden en hoge cultuurhistorische waarden, nodigt bewoners en mensen uit de omliggende regio's uit om er te recreëren. Bij het werken aan een duurzaam en klimaatbestendig landschap, moeten we in ieder geval aan de volgende zaken aandacht besteden om het landschap op orde te houden en waar mogelijk te versterken:

- Zoals beschreven in het bovenregionale perspectief in hoofdstuk 17, pakken we met het landschap als basis, een aantal negatieve ontwikkelingen in het landelijk gebied integraal op: luchtkwaliteit, problematiek met intensieve veehouderij, stoppende boeren, vrijkomende agrarische bebouwing, ondermijning, huisvesting internationale werknemers en woonurgenten en stille armoede.
- We ondersteunen de regio om te komen tot een klimaatbestendig landschap. Dat doen we door verbinding te leggen tussen de klimaatadaptatie opgave, de verbetering van landschappelijke waarden en het creëren van kansen voor de recreatieve sector.
- Samen met de Limburgse Maasgemeenten, het Waterschap Limburg en Rijkswaterstaat bepalen we hoe we omgaan met de Maas op ecologisch, economisch en ruimtelijk gebied. Daarbij kijken we verder dan alleen het rivierkundig functioneren.
- We benutten de kansen van het aantrekkelijk landschap in de Maasvallei door adaptief te bouwen met het water.
- Voor de Maasgemeenten moet het water het uitgangspunt te zijn bij het ontwerpen van omgevingskwaliteiten en de bebouwde omgeving. Bij de inrichting van de ruimte houden we rekening met het water. Door adaptief te bouwen worden de kosten beperkt in geval van hoogwater.

1e: Landbouw

Zoals beschreven in het bovenregionale perspectief in hoofdstuk 17 streven we naar voldoende ruimte voor een toonaangevende, duurzame landbouw in Midden-Limburg. Ook in de toekomst willen wij een gunstig ondernemersklimaat voor de landbouwsector bieden. De landbouw kan een bijdrage leveren aan duurzame oplossingen voor maatschappelijke opgaven. We ondersteunen Midden-Limburg waar zij een rol wil spelen in de transitie van de agrofoodsector. Daarvoor verruimen we de focus van de kostprijs per eenheid product naar een meer duurzame, circulaire en vraaggerichte productie.

Als Provincie faciliteren we immers initiatieven die bijdragen aan versterkende verdienmodellen voor de landbouw, zoals landbouw gericht op maatschappelijke diensten; natuurinclusieve landbouw, agrarisch landschapsbeheer en voedselgemeenschappen zoals het concept herenboeren, regionale afzet, korte ketens, hightech en gepersonaliseerd voedsel. Dit alles gericht op een circulair agrofoodsysteem. We gaan daarbij uit van de potentie in het gebied.

In de praktijk betekent dit dat nieuwe bedrijfsvoeringsconcepten in de landbouw, die zich in de overgangszone rond de kernen bevinden, kansrijker zijn wanneer de burgers meer betrokken worden, bijvoorbeeld omdat de ketens korter zijn of omdat er voedselgemeenschappen gecreëerd worden. In de zones die verder verwijderd zijn van de kernen zal de focus meer gericht zijn op hoogwaardige productie tegen een acceptabel prijsniveau, met een minimale impact op de omgeving. Daarbij wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de andere gebruikers, omwonenden en de groeiende groep recreanten.

Opgave 2: Werken aan een toekomstbestendige (circulaire) economie:

Een toekomstbestendige economie is de basis van het functioneren van de regio, is op een goede manier ingepast in de omgeving, geeft slechts beperkte overlast en biedt de basis voor een aantrekkelijke woon- en leefomgeving doordat het werken, wonen en recreëren op elkaar zijn afgestemd. Met het uitgebreide en gedifferentieerde MKB liggen er voor Midden-Limburg kansen om de circulariteit te vergroten. Daarmee verzekert een toekomstbestendige economie de toekomst van mens, dier en milieu. Het werken aan een toekomstbestendige economie in Midden-Limburg vraagt dat onder meer aan onderstaande opgaven wordt gewerkt:

2a: Werklocaties
De bedrijvigheid moet ruimte hebben en houden om zich te ontwikkelen. We zien dat het aanbod aan bedrijventerreinen de komende tijd opdroogt, omdat het beschikbare areaal op Midden-Limburgse schaal de afgelopen jaren sterk is teruggelopen. Bij nieuwe bedrijfsvestigingen kiezen we voor inbreiding boven uitbreidingen (zie hoofdstuk Werklocaties). Daarnaast kiezen we voor ruimte voor het regionale midden- en kleinbedrijf. De opgave is om programmatisch te werken aan herstructurering van verouder(en)de werklocaties en om tijdig nieuwe werklocaties te reserveren.

2b: Duurzame landbouw
De productie van gezond en veilig voedsel, geproduceerd door een moderne en krachtige sector is een grote opgave. Daarbij moet de productie veel meer in balans komen met de gezondheid voor mens en dier, maar ook met het klimaat, lucht- en waterkwaliteit, waterbeheer, biodiversiteit en de kwaliteit van het landschap.

Onder regie en coördinatie van de Provincie zorgen we voor een verduurzaming van de landbouw, met ruimte voor maatwerk en resulterend in gezonde en veilige leefomstandigheden in de woongebieden.

Naar verwachting zal twee derde van het aantal primaire agrarische productiebedrijven de komende 20 jaar stoppen. De vrijkomende gebouwen vormen een enorme opgave. Herbestemming van vrijkomende agrarische bebouwingen voor andere functies is mogelijk als dat past binnen de Limburgse principes, met in achtneming van alle betrokken belangen. Landbouwbedrijven die willen groeien kunnen vrijkomende locaties opkopen. Het platteland is niet meer vanzelfsprekend alleen van en voor agrariërs. De functie van het buitengebied is veranderd. Het is tevens een uitloopgebied geworden waar bewoners van de omliggende kernen en steden recreëren en bewegen.

2c: Mobiliteit
De centrale ligging van de regio en de goede spoor- en wegverbindingen met andere regio's, vormen de basis voor het functioneren van de Midden-Limburg. Om de grensoverschrijdende mogelijkheden beter te benutten moet de spoorverbinding Weert-Hamont-Antwerpen voor personenvervoer gereactiveerd worden. Daarnaast dienen de toegenomen en nog verder toenemende verkeersstromen op de A2 aangepakt te worden, vooralsnog via SmartwayZ.NL. Ook het verbeteren van de verkeersveiligheid is een blijvend aandachtspunt. Dit geldt zowel voor provinciale wegen als voor de wegen in het landelijk gebied waar conflicten optreden tussen landbouwverkeer en fietsende schoolgaande jeugd en recreanten.

"Ik wil [...] veel meer en bredere fietspaden met snelle fiets(achtige) voertuigen."

Er moeten snelle fietsverbindingen komen voor het forensenverkeer, om het autogebruik op korte afstanden terug te dringen. Voor het (forenzen en recreatieve) fietsnetwerk geldt dat een aantal essentiële schakels ontbreken, zoals een goede en aantrekkelijke mogelijkheid om de Maas ter hoogte van Roermond te kruisen en een verbinding over de Maas ter hoogte van Buggenum. Verder zijn de verbindingen tussen Weert en Roermond en tussen Weert en Eindhoven zeer beperkt. Internationale verbetering van de fietsverbindingen is wenselijk langs de Zuid-Willemsvaart naar Bocholt (België) en van Roermond naar Wassenberg in Duitsland.

De regio zet in op het mogelijk maken van meer transport over water, zoals beschreven in hoofdstuk Mobiliteit van deze Omgevingsvisie.

2d: Toerisme en recreatie
De vele natuurparken, de Maasplassen en de unieke landschappelijke kenmerken van Midden–Limburg, gecombineerd met een grote concentratie van cultuurhistorisch waardevolle plekken met beschermde stads- en dorpsgezichten en monumenten, maken de regio een aantrekkelijke bestemming voor bezoekers. De toeristisch-recreatieve sector is een belangrijke economische motor voor de regio.

We zetten in op bevordering van de kwalitatieve groei van toerisme boven kwantitatieve groei. We zorgen dat de groei in goede balans blijft met andere belangen zoals landschap en natuur.
Op het gebied van toerisme en recreatie ondersteunen we de triple helix-aanpak - de samenwerking tussen bedrijfsleven, onderwijs en overheid - zoals die van Keyport. Tevens versterken we de vitale functies van de binnensteden van Roermond en Weert, die een belangrijke rol voor de regio vervullen. We zetten in op de bereikbaarheid van deze centra per fiets en met het openbaar vervoer. Hierdoor houden we de kernen en steden leefbaar en leveren we een bijdrage aan de gezondheid van de inwoners en aan de verduurzaming van de mobiliteit.

Opgave 3: Werken aan een gezonde en aantrekkelijke woon- en leefomgeving voor Midden-Limburg:

Zoals aangegeven in hoofdstuk Wonen en Leefomgeving van deze Omgevingsvisie, is een gezonde en aantrekkelijke woonomgeving niet alleen afhankelijk van de woning zelf, maar heeft zij ook te maken met onder meer gezondheid, veiligheid, en het voorzieningenniveau in de omgeving. Uiteraard is ook de omgevingskwaliteit (lucht-kwaliteit, geuroverlast en geluidhinder) en woningkwaliteit hierbij van belang. Het werken aan een gezonde en aantrekkelijke woon- en leefomgeving voor Midden-Limburg vraagt onder meer:

3a: Wonen
Zoals beschreven in het hoofdstuk Wonen en de paragraaf Bovenregionale perspectief van deze Omgevingsvisie, zien we ook in Midden-Limburg demografische veranderingen die invloed hebben op de woon- en leefomgeving. Het is hierbij een uitdaging de komende jaren passend bij de behoeften voldoende woningen van de juiste kwaliteit toe te voegen en te zorgen voor de juiste woningen op de juiste plaats. Hierbij heeft Midden-Limburg de ambitie om een gedeelte van de woningbouw-opgave van Zuid-Oost-Brabant in te vullen.

3b: Functioneren stedelijke centra
De kernen in de regio hebben een sterke relatie met de centrumsteden Roermond en Weert. Op het gebied van detailhandel, horeca en cultuur spelen deze steden een belangrijke rol in het dagelijks leven van de inwoners van de regio. Ondanks de relatief sterke positie van Roermond en Weert op dit gebied, merken deze centra de invloed van veranderingen in onder meer de detailhandel. De invulling van de stadscentra zal daarom veranderen.
Maatregelen om toch een regionale rol als centrum te kunnen blijven vervullen, zijn nodig. Dit gaat deels door functieveranderingen van detailhandel naar functies als wonen en werken en door een versterking van het culturele aanbod. Verder gaat het om het verbeteren van de toegankelijkheid, ook voor minder mobiele doelgroepen, en per fiets, waardoor deze centra nog laagdrempeliger bezocht kunnen worden. Hierdoor wordt impliciet een stimulans gegeven aan het openbaar vervoer en wordt het relatief lage fietsgebruik in de regio versterkt. De andersoortige inrichting van stedelijke centra draagt zodoende bij aan bewegen, ontmoeten en een gezonde levensstijl.

3c: Gezonde en veilige leefomgeving
Gezondheid is meer dan alleen niet ziek zijn. Gezondheid gaat ook om de kwaliteit van leven en welzijn. We willen een gezonde en veilige leefomgeving voor de inwoners. Niet alleen nu, maar ook in de toekomst. We willen dat iedereen in de regio dezelfde mogelijkheden heeft om gezond te zijn of te worden. Dat betekent dat de leefomgeving voldoende en gevarieerde mogelijkheden biedt voor sporten, ontmoeten, bewegen en spelen. Een belangrijk onderdeel van een gezonde en duurzame leefomgeving is de mogelijkheid om op een prettige manier ergens lopend of fietsend heen te gaan en te verblijven. Op dit moment zijn de verbindingen in de regio op een aantal plaatsen onvoldoende van kwaliteit en niet aantrekkelijk.

Met verbeterde fietsverbindingen kunnen de groene en natuurlijke gebieden beter beleefbaar worden gemaakt en worden steden en kernen beter en directer ontsloten voor inwoners uit de regio. Ook leveren we hiermee een belangrijke bijdrage aan het verduurzamen van de mobiliteit en het behoud van de gezondheid van de inwoners.

19. Regiovisie Zuid-Limburg

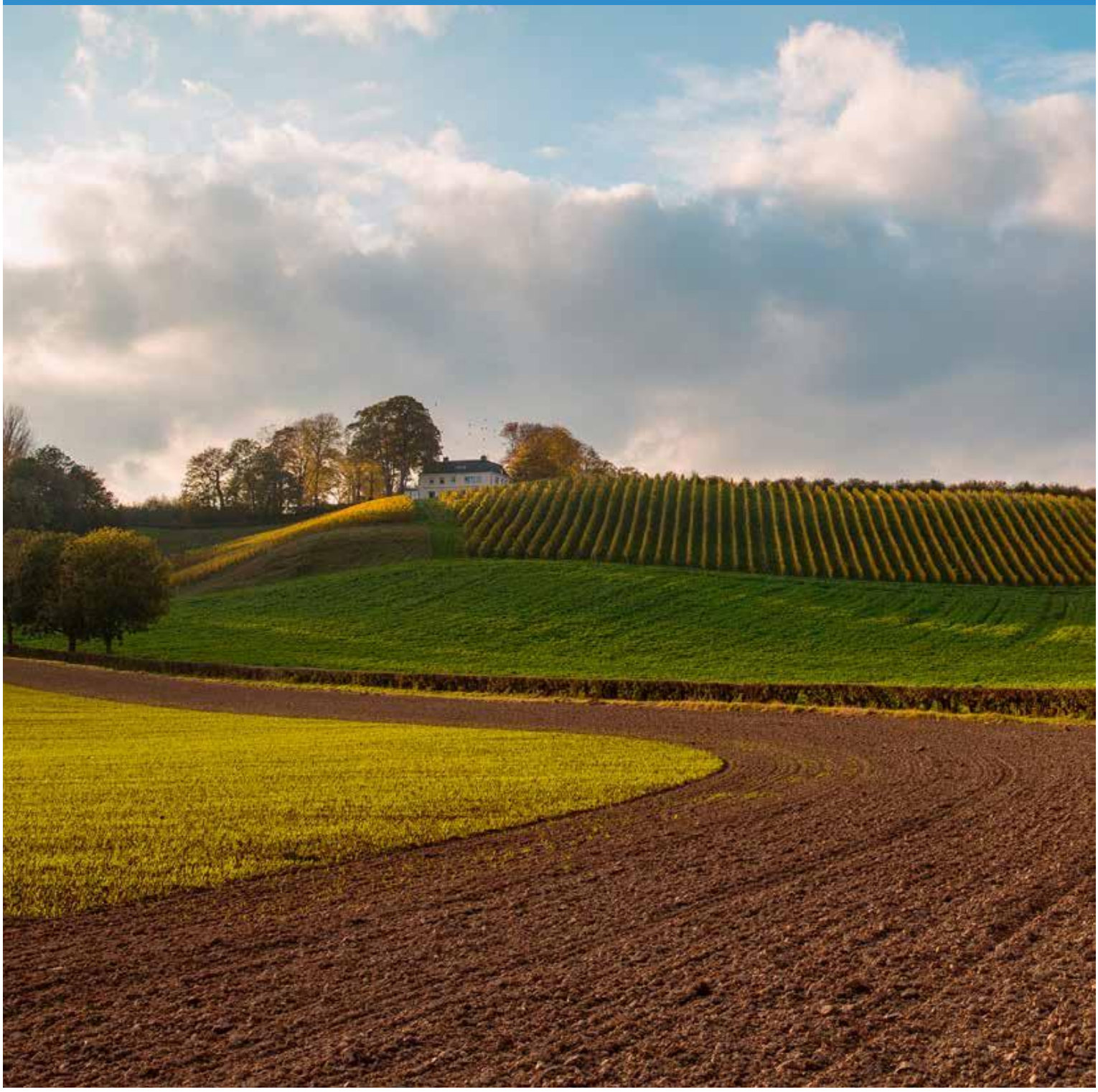

Deze regiokaart illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio

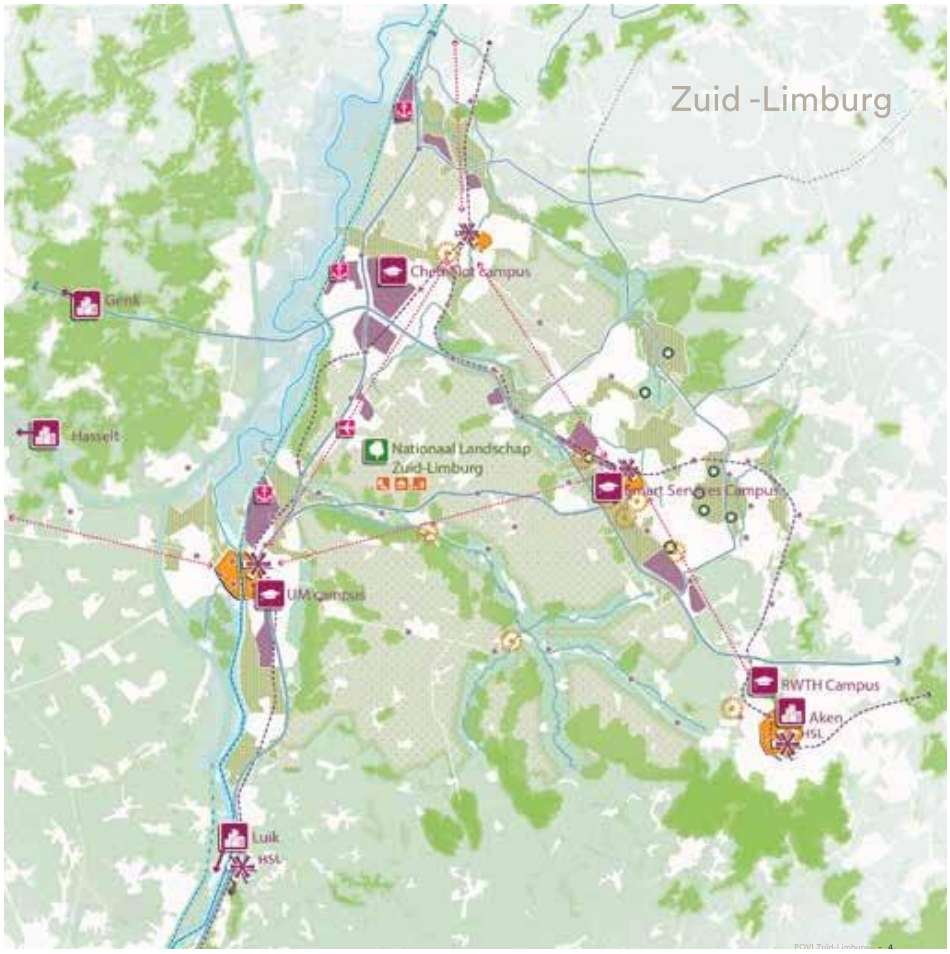

.

Legenda

LANDSCHAP

- Landelijk gebied
- Plateaus
- Steilranden;
- Stedelijk gebied en landelijke kernen
- Dynamische stadlandzones
- Maas en Maasvallei
- Kanaal
- Beken en beekdalen
- Nationaal Landschap Zuid-Limburg
- Verblijfsrecreatie
- Dagtoerisme en thematische trekkers
- Routes (wandel/fiets/ruiter)

DUURZAME MOBILITEIT

- Internationaal OV-knooppunt
- Regionaal opstappunt
- Vervoer over water
- Snelfietsverbinding (indicatief)

REGIONALE CENTRA EN GROTE WERKLOCATIES

- Stedelijk centrum Maastricht
- Stedelijk centrum Sittard-Geleen
- Stedelijk centrum Heerlen
- Stedelijk centrum Aken
- Regionale (stads)centra
- Regionale werklocaties/ bedrijventerreinen
- Haven
- Vliegveld
- Bereikbare steden
- Campus
- Regionale toeristische attracties

19.1 Profiel van Zuid-Limburg

De aantrekkelijkheid van Zuid-Limburg wordt in sterke mate bepaald door de aanwezigheid van relatief op korte afstand van elkaar gelegen, dichtbevolkte stedelijke gebieden, gelegen in het unieke Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Het heuvellandschap en de Maasvallei geven samen met de historische binnenstad van Maastricht een bijzondere kwaliteit, rijke historie en eigen cultuur aan deze regio. In Zuid-Limburg wonen, werken en leven zo'n 600.000[40] mensen. Zuid-Limburg is het meest verstedelijkt grensgebied en de meest Europese regio van het land. Samen met de stedelijke regio's van Aken (Duitsland), Luik en Verviers (Wallonië) en Tongeren, Hasselt en Genk (Vlaanderen) vormt Zuid-Limburg de Euregio Maas-Rijn met vier miljoen inwoners en 2,2 miljoen banen. Daarnaast maakt de regio deel uit van het groene grensoverschrijdende Drielandenpark.

De op relatief korte afstand van elkaar gelegen, dichtbevolkte stedelijke gebieden – zie onderstaande figuur voor toename verstedelijking - met elk hun eigen rijke historie én cultuur en de ligging in het unieke Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de Maasvallei maken Zuid-Limburg tot een aantrekkelijke regio en een ideale vestigingsplaats voor kenniswerkers. De landschappelijke kwaliteit levert niet alleen een bijdrage aan het welzijn en de gezondheid van de inwoners, het is ook één van de belangrijkste pijlers van de economie in Zuid-Limburg. Zowel de toeristische als de agrarische sector maken gebruik van het landschap.
De dragende sectoren van de economie van Zuid-Limburg zijn Chemie & Materialen (met Chemelot als chemiecluster in Sittard-Geleen), Life Sciences & Health en Smart Services. De Universiteit Maastricht, de Brightlands Campussen (de Chemelot Campus in Sittard-Geleen, de Maastricht Health Campus en de Smart Services Campus in Heerlen) fungeren als belangrijke groeimotoren van de regio. Met de Brightlands campussen levert Zuid-Limburg een substantiële bijdrage aan de ontwikkeling van Brainport Zuidoost-Nederland tot een innovatieve, duurzame en internationale economische topregio. Daarmee is de regio structuurversterkend voor de Limburgse en Nederlandse economie en biedt zij een excellent vestigingsklimaat. Qua omvang zijn de gezondheidszorg, de industrie en bouwnijverheid, financiële instellingen, zakelijke dienstverlening en de ICT de grootste werkgelegenheidssectoren in Zuid-Limburg.

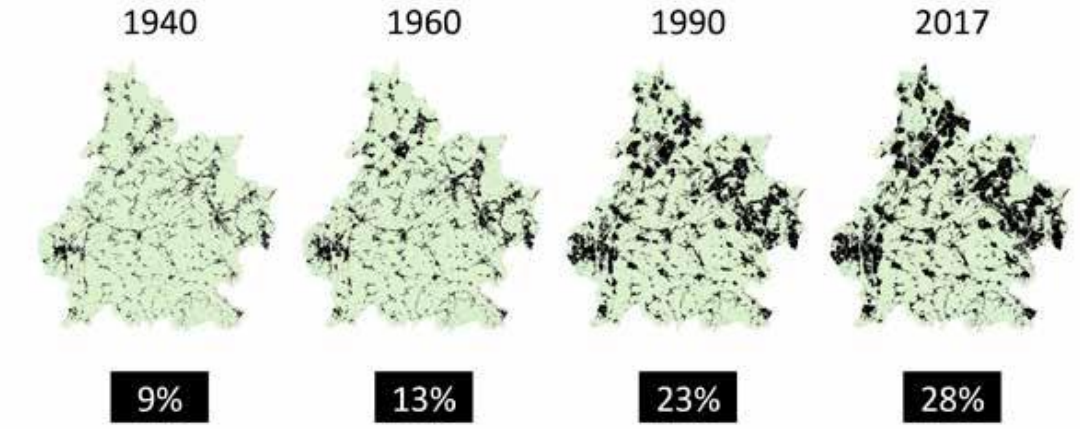

Landgebruik en verstedelijking in Zuid-Limburg

40 Op 1-1-2019 woonden er 597.368 in Zuid-Limburg (Bron: Statline, CBS).

Zuid-Limburg is dus een regio met potententie. Toch liggen er ook veel uitdagingen die we vol energie aanpakken. De brede welvaart in Zuid-Limburg staat onder druk. Naast een lage arbeidsparticipatie - de laagste van heel Nederland[41] - kampt Zuid-Limburg ook met andere sociale problemen:[42] hardnekkige achterstanden in participatie, onderwijs en gezondheid en vraagstukken als armoede. Ook de behoefte aan jeugdhulpverlening is groter en problemen rond vroegtijdig schoolverlaten zijn aanzienlijker.[43] De gevolgen van de bijzondere grensligging en de demografische ontwikkeling in Limburg spelen nergens zo sterk als in het zuiden van de provincie. Zuid-Limburg functioneert anno 2020 te weinig als Europese regio en is een perifere regio binnen Nederland.

In de regio is sprake van leegstand in verschillende vastgoedsectoren: woningen, kantoren, maatschappelijk vastgoed, verblijfsrecreatie, agrarische bedrijven en detailhandel. Zoals beschreven in het hoofdstuk Wonen en Leefomgeving, zijn er binnen de verschillende sectoren én binnen Zuid-Limburg zelf sub-regionale verschillen in de mate van leegstand. Tegelijkertijd is er in deze regio een evidente tekort aan woningen voor specifieke doelgroepen. Vaak staat hierdoor de leefbaarheid in buurten, wijken en kernen onder druk. Naast de kwantitatieve opgave, geldt dat er voor de hele regio een kwalitatieve opgave ligt om de gebouwde omgeving klaar te maken voor de toekomst.

Met name in het stedelijk gebied moet de sociaal-fysieke leefbaarheid verbeteren via een integrale gebiedsgerichte aanpak op kern-, buurt- of wijkniveau. Die opgave is in Zuid-Limburg extra lastig te realiseren omdat, vooral door demografische veranderingen, traditionele verdienmodellen in vastgoedontwikkeling niet meer werken. Het verbinden van de fysiek-ruimtelijke aanpak met een sociaal-maatschappelijke, is een nieuwe, complexe maar noodzakelijke uitdaging om de brede welvaart in Zuid-Limburg te verbeteren. Meer dan ooit is de noodzaak aanwezig om de verschillende vraagstukken op sociaal, ruimtelijk en economische vlak met elkaar te verbinden.

19.2 Toekomstbeeld Zuid-Limburg 2030-2050

Het Omgevingsbeleid voor Zuid-Limburg richt zich op het koesteren en verder uitbouwen van de sterke punten uit de profielschets en tegelijkertijd op een strategie om de zwakke punten aan te pakken.

Eigen kracht Zuid-Limburg
De regio Zuid-Limburg heeft in 2050 haar potentie als 'Europese schakelregio' optimaal weten te ontwikkelen. Met een hoge ruimtelijke kwaliteit en een eigen economische kracht, gebruik makend van de gunstige positie tussen de nabijgelegen West-Europese metropolen. Naast snelle verbindingen met de rest van Nederland (via Eindhoven naar de Randstad), zijn gelijkwaardige verbindingen gerealiseerd over de grens richting België en Duitsland. Ook is een duurzame, betrouwbare en veilige energievoorziening gerealiseerd, met bijbehorende (grensoverschrijdende) energiehoofdstructuur.

41 Bron: Regio in Beeld, Zuid-Limburg – Hoofdrapport. (2019, oktober), UWV.

42 Zie ook: Regioprofiel Zuid-Limburg , Kwaliteit van leven in de regio van het Planbureau voor de Leefomgeving: https://kwaliteitvanleven.pbl.nl/

43 Maar liefst 17,5% van de Zuid-Limburgse jongeren is niet werkzaam en niet in opleiding. Dat is bijna tweemaal zoveel als elders in Nederland.

De regio biedt een bijzonder aantrekkelijke omgeving om te wonen, te werken en te recreëren, voor zowel inwoners, als toeristen. De regio trekt nieuwe inwoners aan, want het op peil houden van het inwoneraantal draagt bij aan het behoud en het verbeteren van een brede welvaart. Zuid-Limburg heeft zich ontwikkeld tot een circulaire samenleving, waarin onder andere de Chemelot-site en campus als motor en proeftuin functioneert. De omschakeling naar een niet-fossiele samenleving is ook in de mobiliteitssystemen doorgevoerd.

Zuid-Limburg beschikt over een uniek en prettig leefklimaat waar twee omgevingen op te zoeken zijn: zowel een snelle stedelijke omgeving als een rustige, ontspannen, natuurlijke en natuurrijke omgeving. Daarnaast zijn er suburbane gebieden die een groen en aantrekkelijk woonmilieu bieden. Bij de ontwikkeling geeft het principe 'meer stad, meer land' richting. In het unieke buitengebied zijn de bijzondere landschappelijke kwaliteiten in combinatie met een hoge dichtheid aan cultuurhistorische elementen en een omgeving van onthaasting in stand gehouden, waardoor het gebied van grote waarde is voor de regio. Het (ruimtelijk) raamwerk, waarbij de focus ligt op het borgen van de kwaliteit van het landelijk gebied, de relatie stad-land, duurzame mobiliteit en een klimaatbestendig landschap, is goed op orde. De transformatieopgaven waar Zuid-Limburg voor staat zijn gerealiseerd en sociale achterstanden ten opzichte van het gemiddelde in Nederland zijn ingelopen.

Ambitie Euregio

"Wil je grensoverschrijdend werken motiveren, dan zal mobiliteit en regelgeving versimpeld moeten worden."

Om de economische kansen van de regio ten volle te benutten, maken we veel meer dan nu gebruik van de kansen met betrekking tot economische kracht, kennis en arbeidsmarkt direct over de grens. Hiertoe hebben we een grenslandstrategie en -programma ontwikkeld; een meerjarige collectieve inzet op met name thema's als grensoverschrijdende arbeidsmarkt, onderwijs, mobiliteit, wonen, landschap, identiteit, mindset en energie.

"Betere OV en fiets verbindingen over grens kunnen bijdragen aan een positieve gezondheid en duurzame verplaatsing van mensen."

We versterken de euregionale agglomeratie met economische maatregelen zoals het ontwikkelen van de economische netwerken, het grensoverschrijdend verknopen van kennisnetwerken en wetenschappelijke instituten, het tot stand brengen van grote projecten zoals de Einstein Telescoop en het wegnemen van grensbarrières ten aanzien van onderwijs, arbeidsmarkt, administratie en cultuur. Een wezenlijke factor hierbij is het verbeteren van de euregionale mobiliteit.

Op strategisch niveau hebben we een gezamenlijke en afgestemde ruimtelijke ontwikkeling op gang gebracht. We ontwikkelden een grensoverschrijdend stedelijk netwerk met als principes:

- Van fragmentatie naar integratie;
- Van duplicatie naar complementariteit;
- Van nabijheid naar bereikbaarheid.

Hierbij geldt als leitmotiv: meer stad, meer land, meer Euregio.

Naast het verder ontwikkelen van het grensoverschrijdend stedelijk netwerk is het Nationaal Landschap tot een 'Drielandenpark' versterkt en uitgebreid. In het belang van natuur, water, landschap en een aantrekkelijk leefklimaat realiseren we een samenhangende open ruimte verbinding van de grensoverschrijdende water- en groenstructuren. Die strekt zich uit van de Hoge Kempen via het Rivierpark Maasvallei en het Zuid-Limburgse Heuvelland naar de Ardennen en de Eifel.

Voor het versterken van de arbeidsmarkt is vooral de samenhang met (de regio) Aken verstevigd. Voor de logistiek zijn de ontwikkelingen in Luik erg belangrijk. Met Hasselt en Genk werken we samen op het gebied van ruimtevragen, mobiliteit en energie.

Voor het realiseren van deze ambitie is grensoverschrijdende samenwerking en het gezamenlijk wegnemen van administratieve en culturele grensbarrières belangrijk. Op projectniveau in Zuid-Limburg en op strategisch niveau zijn al diverse voorbeelden die de grensoverschrijdende samenwerking versterken.[44] Voortbouwend op deze successen moeten ook op strategisch en institutioneel niveau stappen worden gezet om de grensoverschrijdende samenwerking te versterken.[45] Om de grensoverschrijdende agglomeratievorming stapsgewijs verder te brengen en zo te komen tot 'Ein Gemeinsamer Wirtschaftsraum', oftewel de Euregio als één samenhangend gemeenschappelijk economisch gebied en samenhangend stedelijk netwerk, is een langjarige gezamenlijke inzet nodig. De regio moet hier zelf de schouders onder zetten en omdat de opgave de regionale mogelijkheden overstijgt, is een langjarige krachtenbundeling met het Rijk noodzakelijk.
De NOVI benoemt, voor het eerst, 'het versterken van grensoverschrijdende relaties' als een nationaal belang. Een meerjarige aanpak is nodig om enerzijds de grensbarrières af te breken die de grensoverschrijdende agglomeratievorming blokkeren, en anderzijds de kansen van dergelijke agglomeratievorming te verzilveren. Om belemmeringen weg te nemen, kansen te benutten en hiervoor een structureel proces in te richten, ontwikkelen we een grenslandstrategie en -programma. Een meerjarige collectieve inzet op met name thema's als grensoverschrijdende arbeidsmarkt, onderwijs, mobiliteit, wonen, landschap, identiteit/mindset en energie zijn cruciaal om deze ambitie te realiseren.

19.3 Uitdagingen en opgaven

Gezien de stapeling van grote opgaven én kansen in een gebied met een bijzonder karakter en de opkomst van thema's met - soms nog onbekende - ruimtevragen, onderscheiden we hier opgaven in vier lagen, met elk een verschillend gericht beleid. Deze vier lagen zijn: Deze vier lagen zijn:

- Landelijk gebied;
- Duurzame mobiliteit;
- Regionale centra en grote werklocaties;
- Stedelijk gebied.

Opgaven Landelijk gebied:
Kwaliteiten buitengebied uitbouwen, versterken landschap en natuur

1a: Groots in kleinschaligheid
Zoals beschreven in de inleiding van deze Omgevingsvisie staat het landelijk gebied voor grote integrale transitieopgaven. In de binnentuin inclusief het Maasdal van Zuid-Limburg is het landschap de basis van alle functies. Het reliëf, de cultuurhisto-

44 Denk aan de investeringen in de internationale treinverbindingen, de tram Hasselt-Maastricht, de grens-informatiepunten (GIP), de uitrol van het e-fiets netwerk van Aken, de pilot grensoverschrijdende Mobility as a Service en de mogelijke realisatie van de Einstein Telescoop.

45 Zoals de doorontwikkeling van de Euregio Maas-Rijn (EMR) naar een Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking (EGTS). Ook liggen er kansen in de stedelijke samenwerking in het MAHHL+-verband, de AG Charlemagne en de aanhaking op de strategieontwikkeling voor het Rheinische Revier.

rische elementen en (cultuurhistorische) gebouwen, het groene karakter en het contrast tussen open en gesloten gebieden vormen de landschappelijke kernkwaliteiten. Deze kwaliteiten worden goed beschermd, beheerd en ontwikkeld. Vanuit de lijnen kwaliteit, kleinschaligheid en innovatie ontwikkelt het landelijk gebied zich onder het motto 'Groots in kleinschaligheid' en bieden we ruimte aan inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners.

- Kwaliteit: minder is meer, keuze voor een lagere versnelling waar dat mogelijk is, omgevings-inclusief, met wederkerig respect en oog voor de lange termijn.
- Kleinschaligheid: fijnschalig, inzetten op verscheidenheid aan mogelijkheden.
- Innovatie: ruimte om te experimenteren, nieuwe mogelijkheden ontdekken, proeven en proberen.

Een specifiek belang – aanvullend aan de stad-landzones De Graven en landgoederenzone Swentibold – is het landelijke gebied van het Graetheide plateau als uitloop- en recreatiegebied van Sittard-Geleen en omliggende kernen.

1b: Landschappelijk raamwerk

In de groene binnentuin, ook wel middengebied genoemd, kiezen we voor het verder versterken van het hoogwaardig landschappelijk raamwerk dat gevormd wordt door het Natuurnetwerk en de groenblauwe mantel met het Maasdal, beekdalen, hellingen, droogdalen en stad-landzones. In de groenblauwe mantel ligt tevens een belangrijk deel van de wateropgave. In de zuidelijke Maasvallei wordt de hoogwateropgave van de Maas uitgewerkt via een integrale aanpak. Daarnaast pakken we het regionaal watersysteem aan via landschappelijke maatregelen, waardoor onder andere het risico op wateroverlast afneemt. De beekdalen richten we hiervoor klimaatrobuust in en we beheren ze integraal en extensief, waardoor de beheerkosten laag zijn. Door het landschap in de beekdalen en op de hellingen te verruwen, door extensivering, door een andere wijze van grondgebruik en grondbewerking, door bosontwikkeling en de aanleg van grotere landschapselementen kan het water beter worden vastgehouden. De infiltratiecapaciteit van de bodem wordt daarmee vergroot. Tegelijkertijd geven we hiermee invulling aan de opgave voor de instandhouding en het versterken van de biodiversiteit en bosaanleg.

Op de hellingen en op de randen van de plateaus maken bosontwikkeling en grote landschapselementen het landschap meer besloten. Hierdoor worden de aanwezige verblijfsrecreatieterreinen beter landschappelijk ingepast en houden we het water beter vast. Dit levert een effectieve bijdrage aan de grondwatervoorraad en het voorkomen van droogte. Deze bronmaatregelen hebben ook een positief effect op de verbetering van de bodem. Ze bevorderen de bodemvruchtbaarheid en de duurzaamheid van de landbouw.
Het landschappelijk raamwerk vormt ook de belevingsroute van de cultuurhistorie. De routestructuren in het raamwerk worden internationaal en strategisch ontsloten en versterkt voor met name het langzame verkeer.

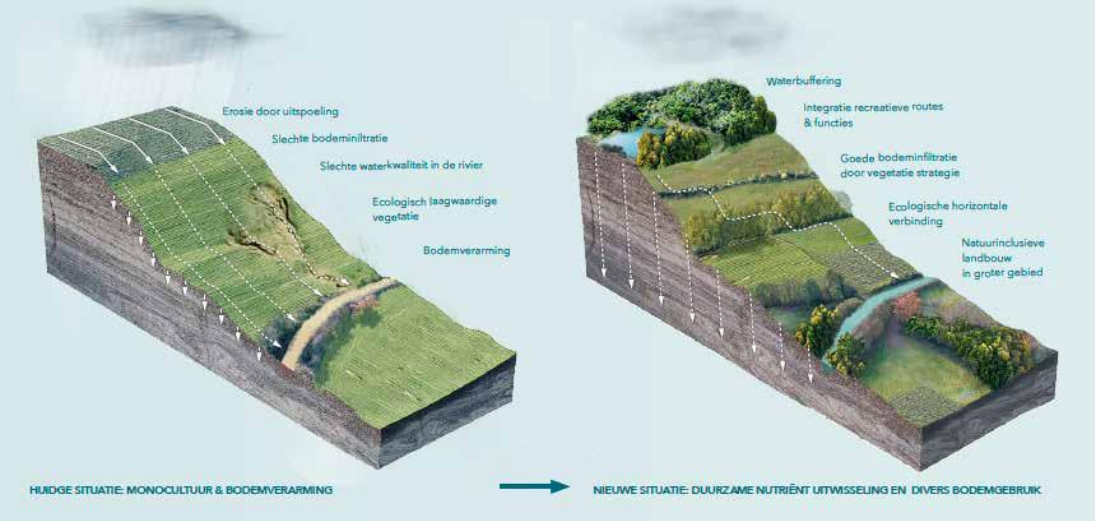

1c: Landbouw

De landbouw is en blijft de belangrijkste beheerder van het landelijk gebied. De toekomstige landbouw richt zich meer op kleinschaligheid, klimaatadaptatie, precisielandbouw, korte afzetlijnen, het sluiten van kringlopen en herstel van de biodiversiteit. Er wordt ingezet op ketensamenwerking, met aandacht voor regionale en lokale productie en een circulaire distributieketen. Hierdoor versterken we de unieke streekidentiteit en het culinaire erfgoed van de streek. Agrariërs in de binnentuin leveren een belangrijke bijdrage aan het beheer van het landschap en andere maatschappelijke diensten zoals waterbeheer, natuur en het beheer van recreatieroutes. Het verbrede boerenbedrijf is gestimuleerd en ingericht als gemengd bedrijf. Bijvoorbeeld door hoogwaardige recreatie op het boerenerf met onder meer boerderijovernachtingen, beleving van de bewerking en verwerking van voedsel en workshops. De droogdalen en steile hellingen worden meer gebruikt voor extensieve, jaarrond begrazing door vee.

Zoals ook in het hoofdstuk Land- en tuinbouw beschreven is op de plateaus grootschaliger kringlooplandbouw mogelijk. Door deze vorm van landbouw is de nutriëntenbelasting door met name nitraat van grond- en oppervlaktewater beperkt en voldoet de waterkwaliteit in onder andere de Natura 2000-gebieden, de waterwin- en grondwaterbeschermingsgebieden, de KRW-beken en het grondwater aan de normen.

Het aantal agrariërs in het middengebied zal de komende decennia sterk afnemen, waardoor veel agrarische bebouwing vrijkomt (zie voor de aanpak van deze VAB's het hoofdstuk Land- en tuinbouw).

1d: Vrijetijdseconomie

De vrijetijdseconomie in Zuid-Limburg groeit in kwaliteit. De vrijetijdseconomie wordt beter verbonden aan het bewaken en verhogen van de kwaliteit van het Zuid-Limburgse landschap. Duurzaamheid is hierbij belangrijk, daarom worden toerisme en recreatie met respect voor mens en omgeving ontwikkeld. Door de realisatie van het landschappelijke raamwerk inclusief het groene stedelijk uitloopgebied van de stad-landzones groeit het aanbod aan extensieve recreatiemogelijkheden in de randen van het middengebied sterk. We pakken de recreatieve overdruk in kwetsbare gebieden

daarnaast aan door de (gemotoriseerde) mobiliteit in deze gebieden te beperken. Voor de bezoeker straalt de binnentuin 'het goede leven' en de kleinschaligheid die daarbij hoort, uit.
Zuid-Limburg is één kwaliteitsvol toeristisch product voor de bewoners en bezoekers. Beleving van de Zuid-Limburgse Grote Verhalen, die veelal gekoppeld zijn aan het Zuid-Limburgse materieel en immaterieel erfgoed, zijn fysiek en digitaal zichtbaar en beleefbaar.

1e: Wonen in kernen
We richten ons bij de selectieve nieuwbouw van woningen op specifieke doelgroepen en segmenten met evidente behoeften waarin de bestaande woningvoorraad onvoldoende voorziet. In principe realiseren we geen nieuwe uitbreidingsgebieden. De focus is vooral gericht op transformatie binnen bestaand bebouwd gebied en vastgoed. Zoals aangegeven in hoofdstuk 5 Wonen en leefomgeving, is het voorzien in een veilige, gezonde en duurzame leefomgeving een belangrijke opgave. Het grote aandeel particulier bezit van woningen is een extra uitdaging bij het verduurzamen en omvormen van de woningvoorraad.

Opgaven duurzame mobiliteit:
Versterken multimodale bereikbaarheid economische centra, selectieve bereikbaarheid van het buitengebied

2a: Samenhangend stedelijk netwerk (daily urban system)
Mede door de relatief korte afstanden in de regio en de schaalvergroting van voorzieningen ontwikkelt Zuid-Limburg zich steeds meer als één ruimtelijk en functioneel samenhangend stedelijk netwerk (daily urban system) met sterke relaties tussen het stedelijk en landelijk gebied. Een mobiliteitstransitie kan bijdragen aan diverse urgente maatschappelijke opgaven zoals gezondheid, leefbaarheid, veiligheid, verduurzaming en een inclusieve samenleving. Het gaat daarbij om een transitie van primair gemotoriseerd verkeer naar ketenmobiliteit, waarbij lopen, fietsen, openbaar vervoer en (elektrische) auto's een belangrijke rol spelen. Deze mobiliteitstransitie wordt beschreven in de 'Mobilteitsvisie Zuid-Limburg'. Als uitvoeringsorganisatie speelt Zuid-Limburg Bereikbaar een belangrijke rol.

Gedragsbeïnvloeding, het ontwikkelen van goede knooppunten en snelfietspaden en -routes zijn belangrijke succesfactoren bij deze mobiliteitstransitie. Mede door de af te leggen afstanden en de benodigde bereikbaarheid van economische clusters verschilt de transitie in de steden, de suburbane gebieden en het landelijk gebied. In de steden zijn voorzieningen, werk en stations vaak op loop- en fietsafstand. Hier ligt de nadruk op lopen, fietsen en deelauto's als vervanging van de privéauto. Smart mobility kan hierbij een rol spelen. Tussen de steden en de omringende (suburbane) gebieden (met afstanden tussen 7,5 en 15 km) is de e-fiets een uitstekend alternatief voor de auto. Een goed netwerk van snelfietspaden dat doordringt tot in het hart van de steden, is daarbij een voorwaarde. Voor de verbinding tussen de steden ligt de focus op het openbaar vervoer en de auto. De economische clusters buiten de centra, zoals de campussen, ontsluiten we beter met regionaal openbaar vervoer. Voor bedrijfsterreinen met veel werkgelegenheid, zoals Chemelot, VDL Nedcar en Aviation Valley zoeken we naar alternatieven voor de auto, met name voor het woon-werkverkeer. Te denken valt aan het stimuleren van carpoolen of pendelbussen.
In sommige delen van het landelijk gebied is de auto soms het enige alternatief.

Daarnaast is er regionaal openbaar vervoer beschikbaar. Alternatieve knooppunten zoals P&R-faciliteiten bieden hier mogelijkheden. Zij kunnen daarnaast dienst doen als parkeerplaats voor recreanten, om zo in het landelijk gebied de verkeersoverlast van recreanten zoveel mogelijk te beperken. In recreatief-toeristische kernen zoals Valkenburg en Gulpen moet het hier aanwezige regionaal openbaar vervoer beter worden benut als alternatieve vervoersvorm voor de toeristen. Goed bereikbare transferia en meer wegen die afgesloten zijn voor gemotoriseerd verkeer zijn middelen die langzaam, recreatief verkeer stimuleren.
Onderzoek zal uitwijzen of vraagafhankelijk en flexibel openbaar vervoer een oplossing is in het Heuvelland. Dit kan ook een oplossing zijn voor sommige suburbane gebieden, zoals Parkstad, waar relatief veel huishoudens te maken hebben met 'mobiliteitsarmoede'.

2b: Goederenvervoer en distributie
In Zuid-Limburg spelen logistiek en distributie een belangrijke rol, voor het faciliteren van bestaande bedrijven (zie ook hieronder bij de opgaven voor de stedelijke en suburbane omgeving). Vooral de logistieke ontwikkeling 046 behoeft aandacht waar het gaat om goederenvervoer via spoor/Basisnet/Chemelot. Maar ook het initiatief om een buisleiding vanuit het havengebied via België door te trekken naar Duitsland, met Chemelot als belangrijke tussenstop, biedt kansen. Distributie in steden en het Heuvelland verloopt (zoveel mogelijk) met duurzame emissieloze voertuigen en via distributiehubs.

2c: Internationale verbindingen
Voor de bereikbaarheid van Zuid- Limburg als 'schakelregio' is het verbeteren van de IC verbindingen met Eindhoven/Randstad van het grootste belang. Voor het realiseren van de Euregionale ambities zijn de grensoverschrijdende OV verbindingen met centra en campussen van belang. Maar ook de internationale bereikbaarheid van de Euregio vergt aandacht. Daarbij spelen verbindingen naar HSL stations (Luik en Aken) een belangrijke rol. Zie ook het bovenregionale gedeelte en het hoofdstuk Mobiliteit van deze omgevingsvisie.

Opgaven regionale centra en grote werklocaties:
Versterken ruimtelijke kwaliteit en multimodale bereikbaarheid

3a: Agglomeratiekracht
Om als regio aantrekkelijk en concurrerend te blijven, zetten we in op het versterken van de agglomeratiekracht. Binnen Zuid-Limburg bevinden zich een aantal centra waar veel mensen uit de gehele regio en ook uit het buitenland samenkomen. De stadscentra van met name Maastricht, Sittard en Heerlen, de campussen en ziekenhuizen zijn samen met de grote werklocaties en de stationsomgevingen de belangrijkste knooppunten en innovatiemilieus binnen de Zuid-Limburgse agglomeratie. Zij vormen in hun onderlinge samenhang het kloppend hart van Zuid-Limburg en de wijdere Euregio. De ruimtelijke kwaliteit en de bereikbaarheid van sommige centra, met name buiten de binnensteden laat soms te wensen over. Hier ligt een belangrijke opgave. Elk type knooppunt heeft daarbij eigen aandachtspunten.

3b: Binnensteden
De binnensteden trekken veel bezoekers voor winkelen, cultuur en horeca. De Maastrichtse binnenstad is van bovenregionaal, zelfs internationaal belang en wordt uitgebreid om de druk te verlichten. De binnensteden van Sittard en Heerlen hebben een regionale functie. Winkelgebieden worden hier juist compacter gemaakt, om hun aantrekkelijkheid en levendigheid te behouden. Hier vindt ook transformatie naar andere functies plaats.

Stationsomgevingen, zoals rondom het internationale knooppunt Maastricht en de euregionale knooppunten Heerlen en Sittard, ontwikkelen zich steeds meer tot multifunctionele gebieden met horeca en vergaderfaciliteiten. Het vestigen van regionale functies in deze stationsomgevingen, in of aanpalend aan de binnensteden, versterkt de agglomeratiekracht van de gehele regio.

Aan de randen van het stedelijk gebied zijn in de loop der jaren winkel- en leisuregebieden ontstaan zoals de Woonboulevard en de RodaBoulevard. Deze hebben een bovenregionale betekenis en moeten multimodaal worden ontsloten. Retailparken als Belvedère, Gardenz en de Makado zoeken naar nieuwe aanvullende functies om op de langere termijn te overleven. Concurrentie met de binnensteden moet zoveel mogelijk worden vermeden.

3c: Campussen
De campussen van Universiteit Maastricht en de Brightlands Campussen in Maastricht, Sittard-Geleen en Heerlen fungeren als belangrijke groeimotoren van de regio die, samen met de sterke vrijetijdseconomie, structuurversterkend zijn voor de Limburgse en Nederlandse economie (zie ook hoofdstuk Economie).

3d: Regionale ziekenhuizen
Ziekenhuizen ontwikkelen zich steeds meer tot 'Health Campussen', waar niet alleen genezing, maar ook preventie en revalidatie plaatsvinden. Een gezonde en groene omgeving is daarin belangrijk. Daarnaast specialiseren ze zich ook, waardoor de reisafstanden voor patiënten en bezoekers toenemen. Een goede bereikbaarheid vanuit andere steden en kernen is daarom essentieel.

3e: Toeristische en recreatieve centra
Het samenspel van de stad Maastricht als historische, internationale cultuur- en bezoekstad met een mix aan hoogwaardige functies, de kwaliteit van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg en het Rivierpark Maas als wandel- en fietsparadijs, de grote evenementen en toeristische (dag)attracties in Parkstad zoals Pinkpop en GaiaZOO, zorgen samen met de euregionale steden en natuurgebieden over de grens voor een unieke en aantrekkelijke toeristisch-recreatieve regio. Ook de bijna volledig omwalde binnenstad van Sittard draagt hier aan bij.

Valkenburg aan de Geul en Gulpen, de toeristische kernen in het Heuvelland, zijn levendige centra in het verder rustige Heuvelland. Een kwalitatieve doorontwikkeling is hier gewenst. Een goede regionale openbaar vervoer-ontsluiting is daarbij van blijvend belang om verdere verkeersaantrekking in het Heuvelland te voorkomen.
In Parkstad bevinden zich enkele recreatieve trekkers, zoals SnowWorld en Mondo Verde, die complementair zijn aan de faciliteiten in het Heuvelland. Er zijn ontwikkelingen gaande om de groengebieden in Parkstad aantrekkelijker en beter bereikbaar

te maken zoals de LeisureLane, de groene fietsverbinding door Parkstad. Dit draagt, samen met het cultuurhistorisch aanbod en het verder ontwikkelen van verhaallijnen, bij aan het afleiden van de recreatieve druk van het Heuvelland. Tegelijkertijd wordt hiermee het imago en de aantrekkingskracht van Parkstad versterkt.

3f: Grote werklocaties
Er loopt een onderzoek naar de verdere doorontwikkeling van MAA (zie ook hoofdstuk Economie en de paragraaf bovenregionaal perspectief). Deze doorontwikkeling kan gevolgen hebben voor de verdere ontwikkeling van het bedrijventerrein Aviation Valley.

Chemelot zal zijn grondstoffenstromen en energiegebruik verduurzamen en speelt een sleutelrol in de circulaire samenleving in Zuid-Limburg. Chemelot wil zich ontwikkelen tot Chemelot Circular Hub waarbij het functioneert als motor en proeftuin voor een circulaire samenleving (zie ook de paragraaf bovenregionaal perspectief).

Op Avantis/Trilandis ligt een opgave om Medtech expansiemogelijkheden te accommoderen en de kwaliteit en bereikbaarheid per openbaar vervoer te verbeteren.

Opgaven stedelijk en suburbaan gebied:
Levendige steden en groene suburbane gebieden

4a:Wonen en leefomgeving
Zoals beschreven in hoofdstuk 5 Wonen en leefomgeving van deze omgevingsvisie zijn er zowel kwalitatieve als kwantitatieve opgaven op de woningmarkt en is er sprake van een trage doorstroming. Deze opgaven verschillen per regio. Ook de betaalbaarheid van woningen staat onder druk.

De aantrekkelijkheid van de directe omgeving van de compacte centra van Maastricht, Sittard en Heerlen is groot door een mix van speciale winkels, horeca en cultuur. Daaromheen is het prettig stedelijk wonen, de verblijfskwaliteit is hoog en centrumstedelijke voorzieningen zijn in de nabijheid. De mogelijkheden om hier woningen toe te voegen voor de doelgroepen met een specifieke behoefte, moeten optimaal benut worden. Dat geldt zeker ook voor de aanloopstraten, waar aanwezige leegstand een kans biedt om woningen te realiseren voor bijvoorbeeld starters en senioren.

In de dichtbevolkte suburbane woonwijken en kernen in de stedelijke omgeving van Maastricht, Parkstad en de Westelijke Mijnstreek kan door transformatie en verdunning een kwaliteitsslag worden gemaakt, gericht op het welzijn van de bewoners. Denk bijvoorbeeld aan het versterken van de groenblauwe structuren en het realiseren van de verduurzamingsopgave waaronder de warmtetransitie. Ook het voorkomen van wateroverlast in dit stedelijke gebied vraagt nadrukkelijk onze aandacht. Wandelen en fietsen vormen de voornaamste manier van transport in de woonomgeving. De meeste woningen zijn toekomstgeschikt en in de wijken wonen jong en oud door elkaar. Een deel van de oude woningen wordt gesloopt voor klimaat-neutrale nieuwbouw. Een ander deel van de woningen is aangepast aan de nieuwe tijd. Dit wordt met een gecoördineerde aanpak in alle wijken doorgevoerd, zodat alle inwoners in een gezonde omgeving leven en worden aangezet tot een gezonde levensstijl. Het grote aandeel particulier bezit is een extra uitdaging bij het verduurzamen en omvormen van de woningvoorraad.
4b: Sociale opgaven

Al langer was de gezondheidsachterstand van Zuid-Limburg ten opzichte van de rest van Nederland bekend. Zuid-Limburgers leven ongezonder en gemiddeld een jaar korter dan gemiddeld. Vraagstukken als armoede en de behoefte aan jeugdhulpverlening zijn groter, problemen rond vroegtijdig schoolverlaten zijn aanzienlijker en de arbeidsparticipatie is aanmerkelijk lager dan in overig Nederland. Maar liefst 17,5% van de Zuid-Limburgse jongeren is niet werkzaam en niet in opleiding. Dat is bijna tweemaal zoveel als elders in ons land.

Stedelijke transformatie is een belangrijke troef om, in elk geval vanuit de ruimtelijke component, de groeiende kloof in de samenleving te keren. Zo wordt bij fysiek-ruimtelijke ingrepen in een wijk of buurt bezien of hieraan een sociale aanpak tot achter de voordeur moet worden verknoopt om de brede welvaart voor inwoners te verbeteren. Dat vraagt om verdieping en het ontwikkelen van aanpakken zoals arrangementen en proeftuinen die ertoe doen. Het vraagt ook om nieuwe, meerjarige allianties tussen stakeholders, zo ook tussen het Rijk en de regio.

Zuid-Limburg wil voorop lopen en als voorbeeld dienen, met name voor regio's die ook te maken hebben of krijgen met vergelijkbare problematieken. De Regiodeal Parkstad geeft een impuls aan het wegwerken van de huidige achterstandspositie in Parkstad. Deze aanpak kan ook als voorbeeld dienen voor vergelijkbare problematiek in overige delen van Zuid-Limburg.

4c:Ruimtelijke economie
De thematische doorontwikkeling van gebieden zoals Chemelot, VDL Nedcar, Aviation Valley en Avantis /Trilandis (MedTech) moet leiden tot een kwalitatieve versterking van de ruimtelijk-economische structuur. Opgaven en ambities zijn beschreven in het thematische gedeelte van deze Omgevingsvisie bij de hoofdstukken Economie, Werklocaties en specifiek voor Zuid-Limburg bij de 'opgaven regionale centra en grote werklocaties'. Logistieke ontwikkelingen zijn in Zuid-Limburg een kans als het gaat om initiatieven die:aansluiten bij sterke clusters (dedicated logistics);
- aansluiten bij sterke clusters (dedicated logistics);
- nodig zijn om de hoofdvestiging van een productielocatie vast te houden;
- veel werkgelegenheid opleveren.

Anderszins is grootschalige logistieke ontwikkeling buiten de stedelijke gebieden niet gewenst, vanwege het grote beslag op de ruimte en de inbreuk op het waardevolle landschap.

Uitgangspunten voor de ruimtelijk economische ontwikkeling in Zuid-Limburg zijn:
- Het versterken van de hoofdstructuur voor winkels, kantoren en bedrijventerreinen en invulling geven aan de transformatieopgaven. Daarmee verbeteren we de leefbaarheid en het vestigingsklimaat van de regio.
- Het daar waar sprake is van een overschot verdunnen van de bestaande vastgoedvoorraad in de segmenten winkels, kantoren en bedrijventerreinen.
- Het stap voor stap terugdringen van ongewenste planvoorraad buiten de hoofdstructuur in winkels en kantoren tot er op sub-regionaal niveau sprake is van frictieleegstand.
- Het faciliteren van kwalitatieve toevoegingen die passen binnen de uitgangspunten van de Structuurvisie Ruimtelijke Economie.

- Het door middel van herbestemming bijdragen aan verbetering van het gebruik en de functionaliteit van bestaande locaties.
- Aanpak van de transformatieopgave in aanloopstraten en (historische) linten.

Aan de transformatie van (voormalige) winkels moet altijd een integrale afweging voorafgaan, waarbij enerzijds de gewenste toekomstige kwaliteit van het gebied en anderzijds het effect van de functiewijziging op andere vastgoedmarkten inzichtelijk zijn.

Zuid-Limburg moet op het vlak van de kantorenmarkt de transitie maken en kunnen voorzien in de behoefte aan kleinschalige en middelgrote kantoorgebruikers en -concepten die flexibel zijn en inspelen op verandering in gewenste, gemengde locatiemilieus. Grootschalige kantorenlocaties zijn geconcentreerd in of nabij de binnensteden van Maastricht, Sittard, Heerlen en op de campuslocaties, bij voorkeur nabij multimodale knooppunten. Net zoals bij winkels, kan de functiewijziging van (voormalige) grootschalige kantoorgebouwen alleen als hier een integrale afweging aan vooraf gaat. Grote leegstaande, verloederde kantoorgebouwen die de leefomgeving aantasten en waarin geen ander programma gerealiseerd kan worden, worden gesloopt. Dit brengt een financiële uitdaging met zich mee.

Op basis van monitoringsgegevens zal in het kader van de evaluatie van de Structuurvisie Ruimtelijke Economie bepaald worden of er nieuwe locaties voor stedelijke bedrijventerreinen nodig zijn voor nieuwvestiging en verplaatsing. Als herstructurering noodzakelijk is, geeft die het bedrijventerrein niet alleen een economische impuls, maar draagt hij ook bij aan opgaven als klimaatadaptatie, energietransitie en biodiversiteit. Ook op bedrijventerreinen en logistieke locaties waar niet geherstructureerd wordt, is een versterkte inzet op deze transitievraagstukken nodig.

"Over 10 jaar denken Limburgers meer tijd buiten in het groen te spenderen."

4d: Vrijetijdseconomie

De vrijetijdseconomie in het stedelijk gebied is het afgelopen decennium gegroeid tot een belangrijke werkgelegenheidssector. Hij is complementair aan de vrijetijdseconomie in de binnentuin. De nabijheid van en wisselwerking tussen de stedelijke en landschappelijke topkwaliteiten in een internationale context, maakt de vrijetijdseconomie in Zuid-Limburg uniek. Clusters van samenhangende dagrecreatieve bedrijven dienen in het stedelijk gebied gerealiseerd te worden, het liefst op plekken waar ze de centrumfunctie van de steden versterken. Dat geldt ook voor individuele bedrijven uit deze categorie. Als er marktruimte is voor nieuwe hotels vinden die een plek in steden, grote kernen of in cultuurhistorisch belangrijke monumenten. In het stedelijk gebied ligt een opgave om de cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteit te versterken, om daarmee een impuls te geven aan de directe woon- en leefomgeving, de extensieve recreatie en positieve gezondheid. Daarmee kan tevens een bijdrage worden geleverd aan de spreiding van de recreatie- en toerismedruk in Zuid-Limburg.

4e: Stad-land-zones

Het Nationaal Landschap Zuid-Limburg houdt niet op bij de stedelijke gebieden: juist het kwalitatief versterken van de overgangszones tussen het stedelijk gebied en het landelijk gebied is van belang om het samenspel tussen stad en landelijk gebied in te vullen. Daarnaast dringen de typische kenmerken van het landelijk gebied ook door in het stedelijk gebied. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het Maasdal en de beekdalen, aan groen- en natuurgebieden en aan reliëf.
De randen van het stedelijk gebied zijn in 2050 ontwikkeld tot dynamische stad-

landzones. Enerzijds wordt een robuust groenblauwe raamwerk gerealiseerd, waarbinnen de aanwezige stedelijke en economische functies een plek hebben gekregen. Anderzijds zijn er stedelijke uitloopgebieden gerealiseerd die zich richten op onder meer extensieve recreatie, natuurontwikkeling, lokale voedselproductie, de wateropgaven, bosontwikkeling, stadslandbouw en kleinschalige horeca in monumenten. Door stedelijke herstructurering worden er in het stedelijk gebied extra stadsparken en groenstructuren gerealiseerd die aansluiten op de stad-landzones. Ondanks steeds hogere zomertemperaturen kan hierdoor de hittestress in de buitenwijken van de steden afnemen. Daarnaast dragen deze groene vingers bij aan een positieve gezondheid en de klimaatadaptatie-opgave, waaronder het voorkomen van wateroverlast. De stad-landzones zijn recreatief zo attractief, onder meer door goede wandel- en fietsverbindingen, dat veel bewoners van de steden hierin gaan recreëren. Hierdoor kan de mobiliteit en toeristische overdruk in de rest van de binnentuin afnemen. Gezien de verschillende opgaven en uitvoerende partijen vraagt de realisatie van de stad-landzones om een maatwerkprogramma per stad-landzone.

20.
Van doorwerking naar uitvoering

De Omgevingsvisie geeft een strategisch beeld voor de Limburgse fysieke leefomgeving. De visie geeft een beschrijving van de koers waar Limburg voor gaat, hoe we daar naar toe werken en wie daarin welke rol kan pakken.

De Provincie wil Limburg vernieuwend én verbindend verder helpen. Dit doet ze ondersteunend en helpend, richtinggevend, kaderstellend of handhavend. Via een tijdelijke extra impuls, meerjarig of juist bewust loslatend in vertrouwen, richt de Provincie zich op ontwikkelingen waar zij een belang heeft.

20.1 Uitgangspunten bij uitvoering

Onder de voorwaarden van haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak stelt de Provincie zich als middenbestuur op als een betrouwbare partner van andere overheden en maatschappelijke organisaties. Wij werken daarom samen op basis van een aantal procesmatige uitgangspunten:

De maatschappelijke opgaven en kansen staan centraal
Opgaven en kansen houden zich niet aan bestuurlijke grenzen. Daarom werken we opgavegericht, trekken we samen op en bundelen we beschikbare middelen, instrumenten, kennis en netwerken.

(Grensoverschrijdende) samenwerking, participatie en eigenaarschap
Per opgave kiezen we de juiste aanpak en werkwijze zodat we in een vroegtijdig stadium in gesprek kunnen gaan met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Zij worden hierdoor betrokken bij hun omgeving en in staat gesteld om zich "mede-eigenaar" te voelen, ook door zelf in actie te komen. Zo creëren we draagvlak, dragen we bij aan de kwaliteit van de besluitvorming en kunnen er nieuwe, op uitvoering gerichte allianties ontstaan.

We werken gebiedsgericht
Opgaven kunnen verschillen per regio, de te maken keuzes zijn dan ook vaak gebiedsspecifiek. Een gebiedsgerichte benadering helpt om in partnerschap met betrokkenen, gerichte keuzes te maken waarbij de kenmerken en de identiteit van het gebied centraal staan.

We werken adaptief aan de opgaven
Niet alle opgaven en ambities kunnen in één keer gerealiseerd worden. Zij kunnen bovendien in de tijd veranderen, net zoals de beschikbare oplossingen. Dit vraagt om een goede monitoring en flexibiliteit rondom de inzet van beleid en instrumenten. De Provincie heeft een aantal instrumenten tot haar beschikking en kijkt wat op welke moment nodig is. We houden de effectiviteit en efficiëntie van het instrumentarium goed in het oog en doen zo nodig voorstellen voor aanpassingen.

We werken als één overheid
Wij streven ernaar dat de verschillende overheden ieder vanuit hun eigen verantwoordelijkheid bijdragen aan een evenwicht tussen een goed vestigingsklimaat, een veilige en gezonde leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit.

Financiële inzet via beleidskaders
De Omgevingsvisie is erop gericht om de provinciale rol en belangen te benoemen bij die zaken waar sprake is van ruimtelijke impact en impact op de omgevingskwaliteit. Deze visie gaat niet in op de financiële consequenties. De afweging van de inzet van financiële middelen vindt plaats bij de reeds vastgestelde en in de toekomst nog vast te stellen provinciale beleidskaders.

20.2 Drie soorten instrumenten

De Provincie kan voor de uitvoering van het omgevingsbeleid drie soorten instrumenten inzetten; bestuurlijk en communicatief, financieel en juridisch. Bij de inzet van het instrumentarium wordt gekeken naar de maatschappelijke behoefte, prioriteit en urgentie, risico's en rolbepaling. Ligt er een rol voor de Provincie, dan bepalen we de aanpak.

De algemene volgorde van werken is om eerst in dialoog met partners de diagnose te stellen en afspraken te maken (zonder publiekrechtelijke instrumenten), vervolgens gaan we over tot het toepassen van het publiekrechtelijke instrumentarium in samenwerking met, in ieder geval, de relevante publieke partners. In het uiterste geval gaan we over tot het inzetten van het publiekrechtelijke instrumentarium, als dat vanuit provinciaal belang nodig wordt geacht.
De drie soorten instrumenten zijn:

1. Bestuurlijk-communicatief instrumentarium:
   Overleg, onderhandelingen en lobby met het Rijk en (internationale) partners. Overleg en afspraken met gemeenten, Waterschap, het bedrijfsleven en maatschappelijke partners. Educatie en voorlichting.
2. Financieel instrumentarium:
   Afhankelijk van het doel kan financieel instrumentarium (bijvoorbeeld fondsen) ingezet worden. De wijze waarop de afweging plaats vindt is vastgelegd in SIS 3.0. Uiteenlopend van subsidieverlening tot risicodragende participaties in gebiedsontwikkelingen en gebouwen, de verdeling en inzet van doeluitkeringen van het Rijk, grondaankoop.
3. Juridisch instrumentarium:
   - De Omgevingswet biedt proactieve en reactieve publiekrechtelijke instrumenten waaronder het projectbesluit, afwijkactiviteit van het provinciaal belang, de omgevingsverordening, de instructie en de reactieve interventie.
   - Daarnaast beschikken wij over privaatrechtelijke instrumenten zoals overeenkomsten.
   - Vergunnen/handhaven: de Provincie verleent en handhaaft vergunningen in het kader van verschillende wetten.

Zie ook paragraaf 20.5 voor een nadere toelichting over de instrumenten uit de Omgevingswet.

20.3 Samenwerken

De Omgevingsvisie voor Limburg is in afstemming met onze regionale partners tot stand gekomen (zie ook het hoofdstuk Verantwoording Omgevingsvisie). We hebben veel tijd en energie gestoken in het stellen van gezamenlijke diagnoses, het formuleren van gezamenlijke ambities en opgaven en het vinden van een gezamenlijke aanpak. De Omgevingsvisie en de daarin vastgelegde keuzes zijn weliswaar vastgesteld door Provinciale Staten. Toch hopen we dat de visie door die intensieve gezamenlijke voorbereiding en brede participatie vooral ook een breed gedragen visie op de ontwikkeling van Limburg is. De dialoog en samenwerking stopt niet bij het vaststellen van de Omgevingsvisie. Overheden (gemeenten, Waterschap, de Rijksoverheid en de Provincie) staan samen met marktpartijen, andere partners in de regio en daarbuiten, het maatschappelijk middenveld én burgers aan de lat voor de realisatie van de geformuleerde ambities en opgaven.

Regionale samenwerking
Voor een belangrijk deel staan gemeenten aan de lat voor de thema's wonen, bedrijventerreinen, kantoren, detailhandel, land- en tuinbouw en vrijetijdseconomie. We continueren voor deze thema's de werkwijze die vanaf 2015 is gegroeid en die per regio is vastgelegd in bestuursafspraken tussen de gemeenten en de Provincie. Bij de regio's zien we daarvoor het nodige draagvlak. De essentie van deze werkwijze is dat de gemeenten in regionaal verband per thema de kaders uit de provinciale omgevingsvisie (ambitie, opgave, principes) concretiseren tot gezamenlijke (inter)gemeentelijke programma's (voorheen structuurvisies of visies) waarvan de essenties onderdeel worden van de gemeentelijke omgevingsvisies. De Provincie is nauw betrokken bij deze uitwerkingen. De vaststelling vindt evenwel plaats door gemeenteraden/besturen. De bestuursafspraken gaan over de totstandkoming, uitwerking, uitvoering, borging, naleving en monitoring van deze regionale uitwerkingen. De regionale aanpakken maken maatwerk per regio (Noord-, Midden-, Zuid-Limburg) mogelijk. Wel streven we naar vergelijkbaarheid in systematiek.

De afspraken zullen na inwerkingtreding van de Omgevingsvisie in samenspraak met de regio's geactualiseerd worden. Dan bekijken we met de regio's op welke onderdelen voortzetting, aanpassing of uitbreiding gewenst is. In elk geval worden de huidige regionale uitwerkingen in lijn gebracht met de keuzes in de Omgevingsvisie en andere actuele ontwikkelingen zoals de Regio Deals.

Samenwerking Rijk – regio
Ongeveer gelijktijdig met de provinciale omgevingsvisie verschijnt de eerste Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Ook daarin is 'werken als één overheid' een belangrijk uitgangspunt. Het Rijk wil met de koepelorganisaties van provincies, waterschappen en gemeenten als concretisering daarvan samenwerkingsafspraken NOVI maken.

De NOVI introduceert een nieuw instrument; de Omgevingsagenda. Hierin worden de opgaven uit de verschillende omgevingsvisies (NOVI, POVI's, de gemeentelijke Omgevingsvisies: GOVI's) naast de lopende uitvoeringsprogramma's van het Rijk en regio's gelegd en wordt gezamenlijk bepaald waar aanvullende acties nodig zijn. Denk hierbij aan verkenningen, aanpassing van beleid of governance, programma's, investeringen en de ontwikkeling van instrumenten. Het doel is om beter op elkaar afgestemde beslissingen te nemen over de aanpak van de opgaven in de fysieke leefomgeving. Zo wordt de uitvoeringskracht versterkt, de realisatie versneld en kunnen middelen optimaal renderen.
De Omgevingsagenda lijkt in deze vorm het meest op een set bestuursafspraken tussen Rijk en regio. We bekijken hoe de regionale bestuursafspraken hier optimaal op kunnen aansluiten.

Een tweede in de NOVI geïntroduceerd instrument zijn de NOVI-gebieden, gebieden waar het Rijk vanwege de complexiteit van de (omgevings)vraagstukken meerjarig extra aandacht aan wil geven. In Limburg zijn NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg aangewezen als NOVI-gebieden. De Peel met name vanwege de complexiteit van de vele transities waaronder landbouw, klimaatadaptatie, waterkwaliteit en de energietransitie die in het landelijk gebied in het algemeen en in dit gebied in het bijzonder samenkomen. Zuid-Limburg vanwege het belang van het verzilveren van grensoverschrijdende economische kansen/agglomeratievoordelen en het wegwerken van sociale en gezondheidsachterstanden in combinatie met de stedelijke transformatie, in de context van een brede stapeling van opgaven.

20.4 Werken volgens een beleidscyclus

De Omgevingsvisie, Omgevingsverordening en programma's zijn belangrijke schakels in de beleidscyclus van het provinciaal bestuur. De Omgevingsvisie beschrijft de koers op strategisch niveau die in programma's verder wordt geconcretiseerd. De Omgevingsvisie en programma's zijn zelfbindend voor de Provincie Limburg. De Omgevingsverordening bevat regels die ervoor zorgen dat doelen uit de visie en programma's juridisch bindend doorwerken naar derden. Het is van belang dat omgevingsvisies en programma's actueel en op elkaar afgestemd blijven. Om deze reden is actualisatie en monitoring een belangrijk onderdeel van de beleidscyclus. Bij het werken volgens de beleidscyclus wordt het brede milieubelang volwaardig en integraal betrokken. Waar nodig wordt hiertoe tevens een passende m.e.r. procedure doorlopen.
Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de

Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters. Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik/inzet secundair materiaal.

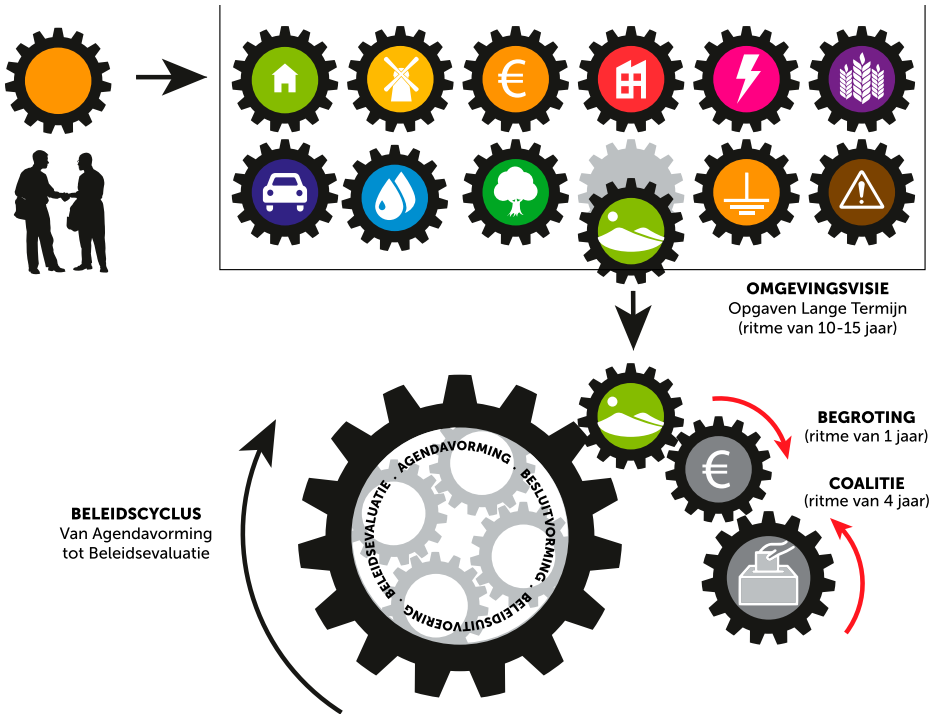

Modulair karakter van de Omgevingsvisie

Er is één provinciale Omgevingsvisie voor het grondgebied van Limburg. Deze Omgevingsvisie is opgebouwd uit met elkaar samenhangende en afgestemde (beleids-)modules, zowel gebiedsgericht als thematisch. In de Omgevingswet zijn geen regels gesteld over een verplichting tot actualiseren of een (vaste) termijn waarbinnen een actualisatie van de Omgevingsvisie moet plaatsvinden. Dit biedt de flexibiliteit om, als dat nodig is, via partiële herzieningen één of meerdere modules van de Omgevingsvisie aan te passen, waarbij de integraliteit van de Omgevingsvisie in de gaten gehouden moet worden. Impulsen hiertoe kunnen voortkomen uit nieuwe college- of coalitieprogramma's, maatschappelijke ontwikkelingen, monitoring en evaluatie en wetgeving. De geconsolideerde Omgevingsvisie bevat voor alle modules altijd de actuele versies.

20.5 Instrumenten in de Omgevingswet

De Omgevingswet biedt de provincie tal van juridische instrumenten. Deze kunnen worden ingezet om beleid dat beschreven wordt in de Omgevingsvisie en programma's uit te werken. Hieronder worden de juridische instrumenten kort toegelicht. Ook is daarbij aangegeven of Provinciale Staten (PS) of Gedeputeerde Staten (GS) de omgevingsdocumenten vaststellen.

Programma's (GS)
Bij de operationalisering van beleidsdoelen uit een omgevingsvisie spelen programma's een belangrijke rol. Een programma kan een sectoraal of gebiedsgericht karakter hebben en kan verschillende elementen bevatten. Het kan ook kaders stellen voor de uitoefening van bevoegdheden door het bestuursorgaan dat het programma vaststelt.

Een programma bevat voor één of meer onderdelen van de fysieke leefomgeving:
a. een uitwerking van het te voeren beleid voor de ontwikkeling, het gebruik, het beheer, de bescherming of het behoud daarvan;
b. maatregelen om aan een of meer omgevingswaarden te voldoen of een of meer andere doelstellingen voor de fysieke leefomgeving te bereiken.

Overheden kunnen kiezen hoe en waarvoor ze programma's inzetten. Een omgevingsvisie kan globaal worden gehouden. Het beleid wordt dan verder uitgewerkt in programma's. Met een specifieke omgevingsvisie kan juist minder met programma's worden gewerkt. Limburg kiest voor een Omgevingsvisie op hoofdlijnen, waardoor er ruimte is om in samenhang met de vierjaarlijkse bestuurscyclus accenten en prioriteiten te bepalen. Dit kan waar nodig in combinatie met het op onderdelen (modulair) actualiseren van de Omgevingsvisie. Het ligt voor de hand dat wanneer een projectbesluit wordt voorbereid of wanneer de Omgevingsverordening wordt aangepast, dit in de Omgevingsvisie of in een programma wordt aangekondigd.

Voor enkele onderwerpen zijn programma's wettelijk voorgeschreven ter implementatie van EU-richtlijnen. Voor de Provincie zijn vier programma's verplicht:
- Actieplan geluid
- Regionaal Waterprogramma
- Beheerplannen voor Natura 2000-gebieden
- Programma's bij dreigende overschrijding van omgevingswaarde (zwaveldioxiden of stikstof).

Wij zullen de komende periode inventariseren welke provinciale programma's, naast de verplichte programma's, nodig en gewenst zijn. Dat doen we tegen de achtergrond van de beoogde nationale programma's en in samenhang met de verwachte (inter)gemeentelijke programma's voor bepaalde thema's die in regionaal verband worden opgesteld. De wet laat de mogelijkheid open om andere bestuursorganen in een programma te betrekken. Ook kan een programma worden vastgesteld door meer dan één bestuursorgaan.

Omgevingsverordening (PS)
De Omgevingsverordening bevat bindende regels voor de Limburgse fysieke leefomgeving. De Provincie kan ook regels stellen indien het niet doelmatig en doeltreffend is om een belang op gemeentelijk (of waterschaps)niveau te behartigen. De Provincie

mag alleen de onderwerpen regelen als deze vanuit een duidelijk provinciaal belang zijn aangeduid of betrekking hebben op een provinciale wettelijke taak. Het gaat hierbij om regels voor onderwerpen als grondwaterbescherming, regionale wateren, toedelingen van functies aan locaties, natuurbescherming, soortenbeheer en stiltegebieden.

In de Omgevingsverordening 2014 zijn regels opgenomen om te bevorderen dat initiatieven op het vlak van woningbouw, kantoren, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie zoveel mogelijk in lijn zijn met de regionale (structuur)visies voor deze thema's als uitwerking van de provinciale omgevingsvisie. Deze borging in de verordening dient nadrukkelijk slechts als vangnet. Wij gaan met de regio's in gesprek over de vraag of het wenselijk is om deze lijn voort te zetten.

Instructie (GS)
GS (en in spoedeisende gevallen de Commissaris van de Koning) kunnen de gemeenteraad of het waterschapsbestuur een instructie geven over de uitoefening van een taak of bevoegdheid op grond van een provinciaal belang. Dat provinciale belang moet al eerder kenbaar gemaakt zijn via een beleidsdocument zoals de omgevingsvisie of een beleidsbrief. Een instructie kan niet worden gegeven als deze is bedoeld voor herhaalde uitvoering door verschillende bestuursorganen: daarvoor dienen de regels van de Omgevingsverordening.

Het projectbesluit (GS)
Het projectbesluit strekt tot wijziging van het omgevingsplan voor ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving die voortvloeien uit de verantwoordelijkheid van het Rijk, een provincie of een waterschap, zodanig dat het project kan worden gerealiseerd en in stand kan worden gehouden. Het Rijk en de provincies beschikken zo nodig over doorzettingsmacht om deze besluiten te nemen.

Reactieve interventie (GS)
GS kunnen een reactieve interventie geven als er strijd is met een provinciaal belang en als dat nodig is met het oog op een evenwichtige toedeling van functies aan locaties. Het belang moet blijken uit een document dat door een bestuursorgaan van de provincie openbaar is gemaakt. Dit document kan een juridisch bindend besluit zijn, zoals de omgevingsverordening, een instructie of een voorbereidingsbesluit, maar ook een beleidsdocument zoals de omgevingsvisie, een beleidsbrief of beleidsnota.

Omgevingsvergunning (GS)
De Omgevingsvergunning helpt bij het vooraf toetsen van activiteiten die een gevolg kunnen hebben voor de fysieke leefomgeving, zoals milieubelastende activiteiten. Het gaat om activiteiten waarvoor de Provincie het bevoegde gezag is.

20.6 Veranderingen in beleidsdocumenten met de vaststelling van de Omgevingsvisie

Inwerkingtreding Provinciale Omgevingsvisie
Met de inwerkingtreding van de Provinciale Omgevingsvisie komen te vervallen:

- Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014)
- POL-aanvullingen:
  - Zandmaas (2002, 2004, 2010);
  - Uitbreiding Groeve 't Rooth (2006);
  - Beëindiging kalksteenwinning St.Pietersberg (2009).

De POL-aanvulling Grensmaas (2005, 2010) blijft in stand maar wordt opgevat als een programma onder de omgevingsvisie.

Inwerkingtreding Provinciale Omgevingsverordening
In twee fasen wordt de Omgevingsverordening aangepast aan de eisen van de Omgevingswet ter uitwerking van nieuwe beleidskeuzes op het terrein van de fysieke leefomgeving. Als basis bereiden we een beleidsneutrale omzetting van de verordening voor die aan alle eisen van de Omgevingswet voldoet. Vervolgens wordt dit basisdocument aan de hand van beleidskeuzes in de omgevingsvisie verder geactualiseerd. De inwerkingtredingsdatum van de omgevingsverordening is gelijk aan die van de Omgevingswet en is nu voorzien op 01-01-2022.

Met de inwerkingtreding van de (nieuwe) Omgevingsverordening Limburg komen te vervallen:

- Omgevingsverordening Limburg 2014 (2014) en
- De bijbehorende Wijzigingsverordeningen:
  - Wijzigingsverordening Omgevingsverordening Limburg 2014 (2016);
  - Hoofdstuk 3 Natuur van de Omgevingsverordening Limburg 2014 (2017);
  - Regels inzake geothermie in milieubeschermingsgebieden (2017);
  - In verband met het Verdrag voor de aanpassing van de grens tussen de Nederlandse gemeenten Eijsden-Margraten en Maastricht en de Belgische stad Wezet (2017)
  - i.v.m. correctie kaart 10 Normering regionale wateroverlast bij paragraaf 5.3 (2018);
  - Paragraaf 2.4 Bestuursafspraken Regionale uitwerking POL2014 (2018);
  - Wijziging begrenzing Goudgroene, Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone (2018);
  - Paragraaf 2.14 Houden van geiten (2019);
  - De aanpassingen in de begrenzing van de goudgroene natuurzone zoals die zijn doorgevoerd in het kader van de vaststelling van het Natuurbeheerplan Limburg (2018, 2019, 2020, 2021);
  - Wijzigingsverordening Omgevingsverordening Limburg 2014 (wijziging enkele bepalingen waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden) (2020).

De Omgevingsverordening Limburg kan - indien aan de orde - vanaf 1-1-2022 worden aangepast door middel van Wijzigingsverordeningen. Die wijzigingen kunnen het gevolg zijn van nadere uitwerkingen op basis van de Omgevingsvisie Limburg, maar ook van een maatschappelijke vraag en in opdracht van PS, landelijke wet- en regel-

geving of samenhangend met de uitvoering van Programma's, bijvoorbeeld het Waterprogramma. De geconsolideerde versie van de Omgevingsverordening Limburg zal steeds de laatste stand van zaken representeren en via het landelijke Digitaal Stelsel Omgevingswet beschikbaar worden gesteld.

21. Verantwoording Omgevingsvisie

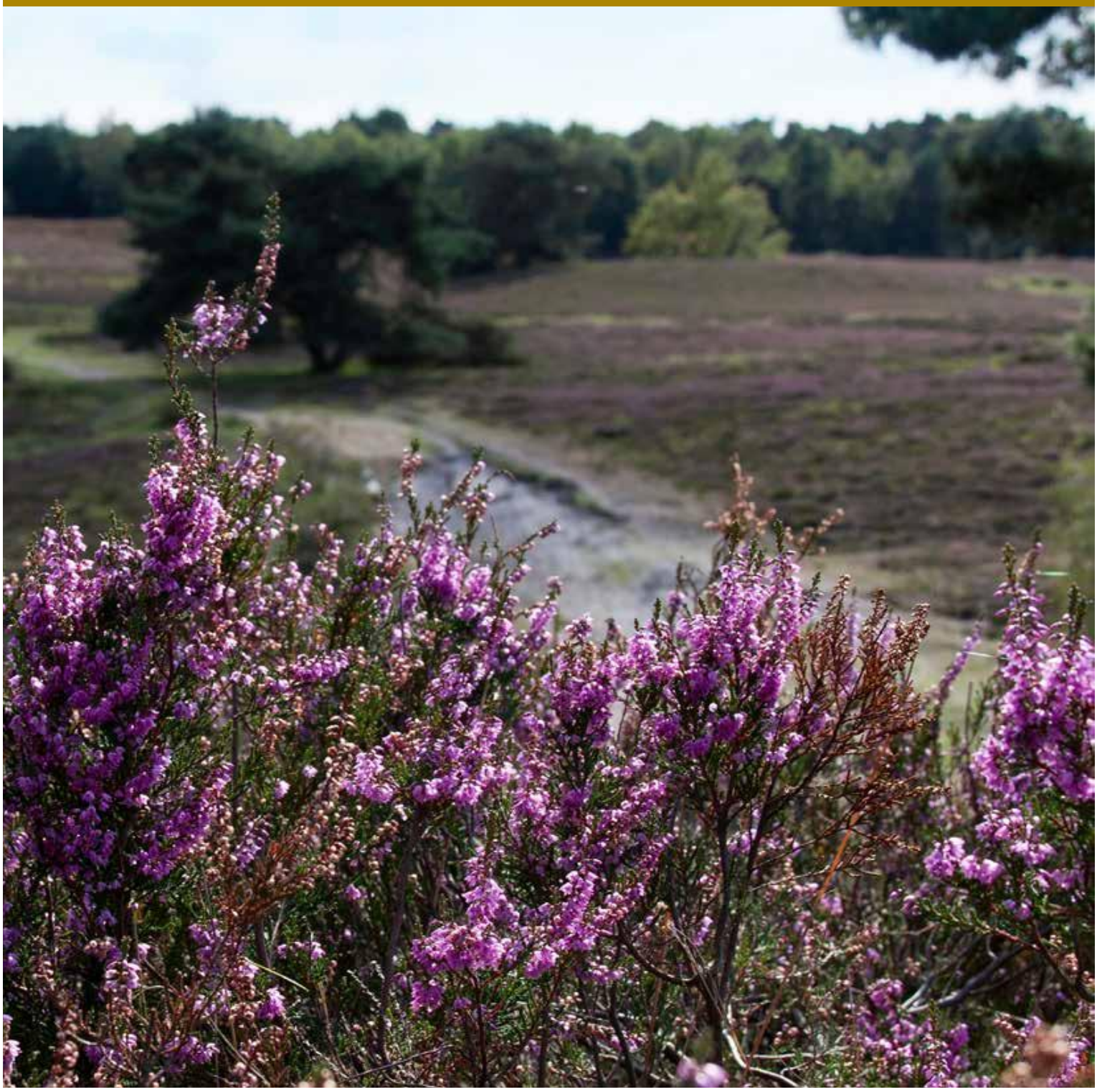

21.1 Totstandkoming Omgevingsvisie

In het voorjaar van 2018 heeft Provinciale Staten de aanpak voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie Limburg vastgesteld. Daarin is afgesproken dat de Omgevingsvisie in een interactief proces met overheden, semioverheden, belangenvertegenwoordigers en andere partnerorganisaties wordt opgesteld. In het proces dat in deze periode is doorlopen, is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van lopende werkprocessen (zoals de uitwerking van themavisies of beleidskaders). In de nazomer van 2018 werd gestart met een brede werkconferentie; dit was de start voor het bepalen van de gezamenlijke ambities en agenda. Daarnaast hebben gespreid tussen september 2018 en juli 2020 in totaal acht (regionale) bijeenkomsten plaatsgevonden om zowel op inhoud als proces met elkaar in discussie te kunnen gaan. Dit leverde de bouwstenen op voor de 31 Omgevingsdilemma's voor Limburg. Aan de hand hiervan werd de Omgevingsvisie aangescherpt. Twee conceptversies zijn met de samenwerkingspartners gedeeld en besproken. Op 25 augustus 2020 is de Ontwerp Omgevingsvisie vastgesteld. Deze heeft vervolgens ter visie gelegen voor formele inspraak in de periode 7 september tot en met 18 oktober 2020.

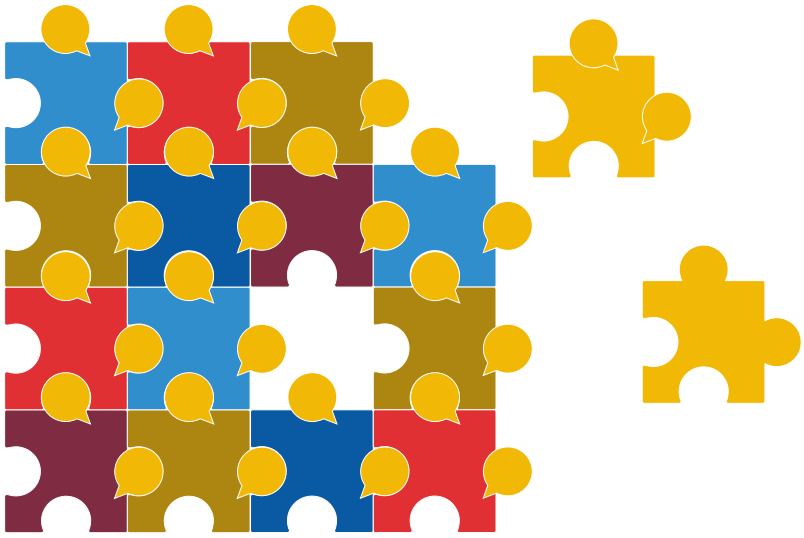

21.2 Participatie in de Omgevingsvisie

Omdat de Omgevingsvisie gaat over thema's die invloed hebben op het dagelijks leven van de Limburgers, hebben we online én offline een participatietraject ingericht waarin niet alleen partnerorganisaties en stakeholders maar ook inwoners uit verschillende doelgroepen werden uitgenodigd om mee te denken over de inhoud van deze visie. Dit proces vond plaats in de periode december 2019 tot en met maart 2020. Inwoners werden uitgedaagd om aan de hand van stellingen input te geven. Dit kon digitaal of met behulp van speciale ansichtkaarten. Ook waren er fysieke ontmoeting op verschillende locaties [46]. Speciaal voor de Limburgse jongeren zijn gastlessen en sociale mediacampagnes georganiseerd. Ook onze buurlanden werden via inspraak-

46 Station Maastricht, station Venlo, Schunck Heerlen en De Ligne Sittard.

mogelijkheden en grensoverschrijdende overleggen betrokken en via onderzoeksbureau Dear Hunter zijn we in gesprek gegaan met inwoners van de euregio. De inbreng van alle participanten is gebruikt bij de samenstelling van de Omgevingsvisie.

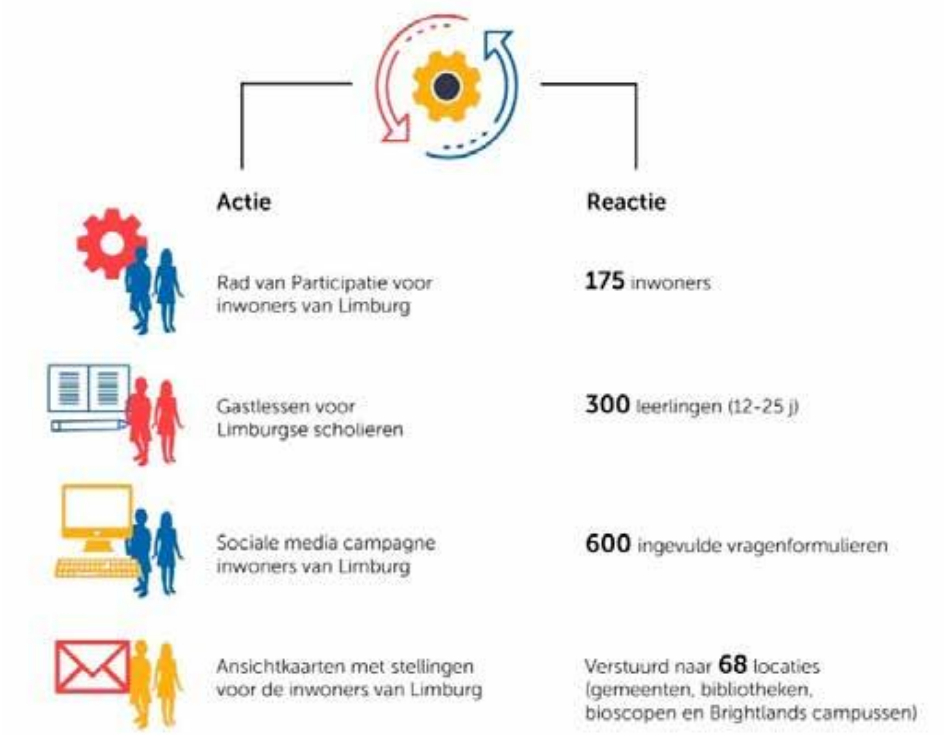

Acties participatietraject

Enkele signalen die uit het participatietraject naar voren kwamen waren:

- natuur is belangrijk voor de inwoners van Limburg en komt bij elk thema ter sprake. Een grote meerderheid vindt dat natuurgebieden in Limburg meer ruimte moeten krijgen;
- energieopwekking mag niet ten koste gaan van het landschap;
- een minderheid ziet noodzaak in het aantrekken van grote bedrijven, de meerderheid wil liever dat het aantal banen afgestemd wordt op de ingeschatte bevolkingsgrootte, dan nieuwe inwoners naar de provincie trekken;
- als het gaat om leefbaarheid willen inwoners graag de volgende voorzieningen behouden: natuur, voorzieningen dichtbij (slager, bakker, etc.), cultuur en voorzieningen die voor gemeenschapsgevoel zorgen;
- een overtuigende meerderheid koopt liever dichtbij huis, ook als dat minder diversiteit aan winkels en aanbod betekent;
- op de vragen hoe mensen over twintig jaar naar hun werk reizen, geven veel respondenten aan dat ze graag het openbaar vervoer beter geregeld zouden willen zien, met een hogere frequentie en meer flexibiliteit en/of vrijheid voor de reiziger.

Hoewel de meningen soms uiteenliepen, is het duidelijk wat de Limburgers bindt. Want op een enkeling na, is het juist de fysieke leefomgeving die de Limburgse harten verwarmt. Het landschap, de goede verdeling tussen steden, dorpen en de landbouw,

de historie die nog zichtbaar is in gebouwen en het landschap. Maar vooral het groen. Opvallend was dat de scholieren bij schoolbezoeken energieopwekking in het landschap niet als storend zagen. De jongere generatie staat heel erg open voor nieuwe energievormen: in het opwekken, maar ook in het gebruik; door vervoer elektrisch te maken of op alternatieve, duurzame brandstoffen te laten rijden. Zij voelen absoluut geen weerstand tegen windmolens of zonneweiden in velden, terwijl de oudere generatie, die meer aanwezig was binnen de peiling, daar grotere weerstand tegen heeft.

Al deze waardevolle inbreng is een belangrijke bron geweest voor de teksten die geschreven zijn voor de Omgevingsvisie. De inbreng uit dit participatietraject, alsmede de input vanuit het traject met stakeholders, is op een volwaardige manier afgewogen en meegenomen in de totstandkoming van de Omgevingsvisie. We hebben veelvoorkomende reacties uit het participatietraject waar mogelijk overgenomen en bij de desbetreffende teksten geplaatst. Zo kan de lezer eenvoudig zien hoe mensen in Limburg zelf denken over de beleidskeuzes die in deze visie staan beschreven.

21.3 Millieueffectrapportage

Omgevingsvisie en m.e.r.
De Omgevingsvisie stelt op strategisch niveau de kaders voor het provinciaal handelen bij toekomstige ontwikkelingen en activiteiten. De Omgevingsvisie bevat daarmee belangrijke keuzes voor het te voeren beleid en vormt de basis voor verdere uitwerkingen en plannen. Om bij deze keuzes het milieubelang volwaardig mee te laten wegen wordt ten behoeve van het opstellen van de Omgevingsvisie een milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd en een MER opgesteld. In de plan-milieueffectrapportage zijn het huidige beleid en de nieuwe beleidsaanpak vergeleken op hun kansen en risico's voor mens, omgeving en welvaart (People, Planet en Prosperity). Veel onderdelen van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie zijn er mede op gericht effecten op Natura 2000 gebieden te beperken en de fysieke condities voor de gebieden te verbeteren (bijvoorbeeld de hydrologie en de belasting met nutriënten). Ook maakt de Omgevingsvisie geen grote ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk.

Naar aanleiding van het toetsingsadvies van de Commissie m.e.r. is alsnog een Passende beoordeling uitgevoerd, passend bij het strategisch niveau van de Omgevingsvisie. De conclusie van de Passende beoordeling is: Het is de verwachting dat het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen. Om dit per Natura 2000-gebied uitgebreider te duiden is een aanvulling op het MER opgesteld waarbij een Passende beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelen is opgenomen. Deze Passende beoordeling is afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie en kijkt naar kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. De Passende beoordeling constateert daarbij dat de visie vooral kansen voor verbetering oplevert. De conclusies van deze Passende beoordeling bevestigen hetgeen hierover al in het MER is opgenomen, namelijk dat het risico dat het voorgenomen beleid leidt tot verslechtering van de instandhoudingsdoelstellingen verwaarloosbaar is.

Procedure
De procedure van de m.e.r. is in 2019 gestart met het bekend maken van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD). Daarin is de aanpak van de m.e.r. voor de Omgevingsvisie Limburg beschreven. De onafhankelijke Commissie voor de milieu-effectrapportage (Commissie m.e.r.) heeft advies uitgebracht over de NRD. De Commissie m.e.r. is een bij wet ingesteld, onafhankelijk adviesorgaan dat bij een m.e.r. verplicht om advies moet worden gevraagd. De Commissie m.e.r. heeft op 23 november 2020 (projectnr. 3407) haar toetsingsadvies over het plan-MER uitgebracht. De reactie hierop is verwerkt in de rapportage 'Aanvulling Milieueffectrapport d.d. 15 december 2020'.

Aanpak van het MER
De interactie tussen het opstellen van de omgevingsvisie en het doorlopen van de m.e.r. heeft vorm gekregen in enkele iteratieslagen. Dat wil zeggen dat bij het tot stand komen van de Omgevingsvisie interactie heeft plaatsgevonden tussen de beleidsontwikkeling voor de Omgevingsvisie en de m.e.r. In het MER zelf is deze aanpak uitgebreid beschreven.

In het MER heeft de nadruk gelegen op het in beeld brengen van de kansen en de risico's van het voorgenomen beleid (geaggregeerd voor alle beleidsthema's) van de Omgevingsvisie voor de beoordelingsaspecten voor de hoofdaspecten People, Planet en Prosperity.
Deze kansen en risico's zijn gebaseerd op de analyse van het voorgenomen beleid van alle thema's van de Omgevingsvisie en zijn in het MER voor zowel de Provincie Limburg als per regio (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) samengevat en in beeld gebracht via een matrix. Onderstaande figuur bevat de matrix voor de Provincie Limburg.

Beleidsthema	People				Planet				Prosperity			
	Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Bodem en ondergrond												
Water												
Natuur												
Landschap												
Wonen en leefomgeving												
Veiligheid en gezondheid												
Cultuur, sport en erfgoed												
Economie												
Werklocaties												
Land- en tuinbouw												
Mobiliteit												
Energie												

grote kans op (groot) positief effect
kans op positief effect
kleine kans op positief effect
geen positief of negatief effect
klein risico op negatief effect
risico op negatief effect
groot risico op (groot) negatief effect

Toelichting op de matrix

In bovenstaande matrix bevatten de kolommen de twaalf aspecten van het beoordelingskader onder de drie hoofdaspecten People, Planet en Prosperity. In de rijen van de matrix zijn de beleidsthema's van de Omgevingsvisie opgenomen. Groene kleuren in de matrix duiden op een kans en rode kleuren op een risico. Als in een kolom (dat wil zeggen voor een aspect) zowel groene als rode vlakken staan, betekent dit dat het voorgenomen beleid zowel kansen biedt als risico's oplevert. In het MER is dit meer gedetailleerd uitgewerkt en toegelicht.

Algemene conclusie

De algemene conclusie op basis van de uitgevoerde milieueffectrapportage is dat een aantal van de gestelde doelen kan worden gerealiseerd, maar de mate van doelbereik is mede afhankelijk van onder andere economische ontwikkelingen en van de daadwerkelijke inzet van middelen en instrumenten. De Provincie Limburg maakt in de Omgevingsvisie keuzes over een twaalftal beleidsthema's. De vraag is of de

opgaven die voortkomen uit deze beleidsthema's allemaal tegelijk in Limburg passen. De opgaven concurreren soms met elkaar, of leveren in combinatie met elkaar in andere gevallen juist weer voordelen op. Concurrerende ambities kunnen in de praktijk bijvoorbeeld optreden waar het gaat om het bijdragen aan de energietransitie: deze ambitie strookt onder omstandigheden niet met de ambitie de kenmerkende kwaliteiten en afwisseling van het Limburgse landschap te behouden. Elkaar versterkende ambities komen bijvoorbeeld tot uiting als gevolg van de woningbouwambitie (eerst de kwaliteit bebouwd gebied op orde maken, voordat overgegaan wordt tot het ontwikkelen van uitleglocaties). Deze ambitie heeft grote positieve gevolgen voor de veiligheidsambitie en de landschappelijke en ecologische ambities. Het beeld voor de regio's verschilt enigszins. In Noord- en Midden-Limburg gelden Planet-aspecten (ecologisch en historisch kapitaal en bodem, water en ondergrond) als grootste risico-aspecten. In Zuid-Limburg doen de risico's zich nadrukkelijker voor bij People-aspecten (gezondheid, sociaal).
De staat van instandhouding van de Natura 2000-gebieden blijft een aandachtspunt, maar zal als gevolg van het voorgenomen beleid naar verwachting verbeteren. De invloed op de gebieden (door emissie van stikstof, maar ook via grondwater en recreatief medegebruik) neemt waarschijnlijk af als gevolg van maatregelen in de Omgevingsvisie (en ander, autonoom beleid). Voor het bereiken van de instandhoudingsdoelen zijn de flankerende instrumenten van groot belang. De biodiversiteit
(buiten de natuurgebieden) is wel een belangrijk aandachtspunt.

22. Begrippenlijst

Aardkundige waarden
Die onderdelen van het landschap die iets vertellen over de natuurlijke ontstaanswijze van het gebied, zoals de geologische opbouw, geomorfologie (reliëf) en bodems.

Abiotiek / abiotische omstandigheden
De abiotische omstandigheden in een gebied zijn alle niet-levende factoren in het ecosysteem. Denk hierbij aan zaken als (kwaliteit of de aard van) lucht, water, bodem, nutriënten, warmte en licht.

Agglomeratiekracht
Agglomeratievoordelen die bedrijven en instellingen ondervinden door ruimtelijke en organisatorische nabijheid: massa en dichtheid in een gebied in de vorm van lokale concentraties van bedrijven, kennis, menselijk kapitaal en een goede bereikbaarheid, internationale connectiviteit en kwaliteit van leven.

Agglomeratielandbouw
Grootschalige land- en tuinbouw met industriële uitstraling waarbij ketenintegratie op het bouwvlak centraal staat. Naast de primaire productie worden de landbouwproducten opgeslagen, en/of verder verwerkt tot een halfabricaten of eindproducten en/of worden reststromen verwerkt (inclusief grootschalige mestbewerking en mestverwerking).

Agroforestry
Een verzamelnaam van teeltsystemen waarbij akkerbouw of veehouderij gecombineerd wordt met de teelt van meerjarige houtige gewassen of bomen op hetzelfde perceel.

Aquathermie
Het benutten van warmte en koude uit water, zoals oppervlaktewater, afvalwater en drinkwater.

Bebouwde omgeving
Synomiem van Bebouwd gebied. Een gebied dat volstaat met huizen, winkels en andere gebouwen, en met weinig open ruimte. Als "bebouwde gebieden" onderverdeeld in 4 categorieën (Stedelijk centrum, stedelijk gebied, landelijke kern en werklocaties). Toegelicht in hoofdstuk 3.2 Algemene Zonering.

BEVI
Besluit externe veiligheid inrichtingen; het Besluit verplicht bevoegd gezag via de Wet milieubeheer en de Wet op de ruimtelijke ordening om veiligheidsafstanden aan te houden tussen gevoelige objecten (woningen, scholen, hotels, ziekenhuizen e.d.) en risicovolle bedrijven [bedrijven die werken met of opslag hebben van verpakte gevaarlijke (afval)stoffen, brandbare stoffen, LPG en ammoniak (i.v.m. aanwezige koel- of vriesinstallaties)].

Bouwgrondstoffen (primair en secundair)
Grondstoffen voor de bouw. Bouwgrondstoffen zoals zand en grind worden door middel van ontgronding gewonnen en worden ook wel primaire bouwgrondstoffen of oppervlaktedelfstoffen genoemd. Bouwgrondstoffen zoals kalksteen kunnen aan de oppervlakte, via een ontgronding, maar ook ondergronds via mijnbouw gewonnen worden. Secundaire bouwgrondstoffen zijn grondstoffen die worden hergebruikt, zoals puingranulaat als grindvervanger.

Buitengebied
Betreft die delen van het landelijk gebied die niet onderdeel zijn van het Natuurnetwerk of de Groenblauwe mantel. Toegelicht in hoofdstuk 3.2 Algemene Zonering.

Circulaire economie
Een economisch systeem gericht op het maximaliseren van de herbruikbaarheid van producten, onderdelen en grondstoffen. Streven is om waardevernietiging te minimaliseren; Grondstoffen, materialen en componenten blijven zo lang mogelijk en weloverwogen van waarde voor productie en consumptie.

Clean Energy Hubs
De tankstations van de toekomst. Duurzame vulpunten voor voertuigen, met name voor zwaar transport.

Conjuncturele ontwikkeling
De ontwikkeling van de economie op korte termijn, waarbij in eerste instantie wordt gekeken naar de economische groei op basis van veranderingen van het Bruto Binnenlands Product (BBP). Naast economische groei wordt ook gekeken naar de effecten op – bijvoorbeeld – de arbeidsmarkt.

Dagrecreatie
Dagrecreatie is een vorm van recreatie die niet langer duurt dan een dag. Er is dus geen sprake van een overnachting. Voorbeelden zijn het bezoeken van een attractiepark of zwemplas, wandelen in het bos of een fietstocht.

Daily urban system
Het gebied rond een stad waarbinnen de belangrijkste dagelijkse woon- en werkverplaatsingen zich afspelen. In deze visie is het vertaald in de vorm van een ruimtelijk en functioneel samenhangend stedelijk netwerk. Het verwijst hierbij naar het gebied waar het dagelijkse woon-werkverkeer of verkeer van huis naar bijvoorbeeld de school, winkel of sportclub van een individu plaatsvindt.

Energieneutraal
Wanneer net zoveel energie duurzaam wordt opgewekt als dat er wordt gebruikt.

Erfgoed ensemble
Een ruimtelijk en functioneel geheel van monumentale objecten met historische samenhang en een logische ordening van functies rondom een hoofdmonument (bijvoorbeeld: de monumentale boerderij met bijgebouwen, erf, boomgaard, tuin en landerijen; de molen met molenaarsgebouw, waterloop, erf, boomgaard en molenbiotoop; het kasteel/landhuis met bijgebouwen, tuin, park, bossen, landerijen en boomgaarden).

Extensieve (dag)recreatie
Vormen van dagrecreatie met relatief weinig recreanten per oppervlakte-eenheid zoals wandelen en fietsen.

Extramuralisering van de zorg
Trend in de zorg waarbij nagestreefd wordt om mensen, ook ouderen, zo lang mogelijk zelfstandig te laten wonen en daar adequate zorg aan bieden. Zodoende minder snel over gaan tot opname in een zorginstelling.

Gemengde wijken
Ruimtelijke situatie waarin een woongebied gekenmerkt wordt door een gevarieerd woningbestand (huur en koop in verschillende prijsklassen).

Geothermie
Geothermie is de energie die kan worden gewonnen door gebruik te maken van het temperatuurverschil tussen het aardoppervlak en diep in de aarde gelegen warmte-reservoirs.

Greenport
Greenports zijn grote tuinbouwclusters. Er is sprake van clustering en samenwerking van de complete tuinbouwketen met ondernemers, onderzoek en onderwijs. Limburg kent één greenport: Greenport Venlo.

Groenblauwe mantel
De groenblauwe mantel bevat agrarische gebieden en natuurgebieden rondom het Natuurnetwerk Limburg en landschappelijk waardevolle beekdalen en steilere hellingen rondom bestaande natuurgebieden. (voorheen de zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone). Deze gebieden vormen samen een soort mantel tussen en nabij het Natuurnetwerk Limburg. Voorheen: Bronsgroene landschapszone en de Zilvergroene natuurzone. Toegelicht in hoofdstuk 3.2 Algemene Zonering.

Groene monumenten
Groene monumenten of groen erfgoed omvat onder meer monumentale tuinen, parken en begraafplaatsen.

Grootschalige uitgeefbare kavels
Percelen grond van meer dan 5 ha met de juiste bestemming die nog beschikbaar zijn.

Grote monumentale complexen
Een samenhangend geheel van meerdere objecten van monumentale waarde in een gebied.

Harde planvoorraad
De mogelijkheden voor bebouwing en voorzieningen die zijn opgenomen in vastgestelde ruimtelijke plannen en nog niet zijn gerealiseerd.

Hittestress
Lichamelijke klachten bij mensen en dieren die wordt veroorzaakt door extreme hitte. Bij hittestress kunnen mensen en dieren de warmte moeilijk kwijt. Symptomen van hittestress zijn bijvoorbeeld overmatig zweten, opgezwollen armen en benen, uitdroging en spierkrampen.

Inbreiding(slocatie)
Een locatie binnen bestaand bebouwd gebied, die braak ligt of vrij gaat komen en die gebruikt wordt voor woningbouw en/of andere nieuwe functies; Het bouwen binnen de bestaande bebouwingsgrenzen. Het tegenovergestelde is uitbreiding, dat plaatsvindt aansluitend maar buiten de grenzen van bestaande bebouwing.

Incourante / niet-courante plannen / woningvoorraad
De woningvoorraad die moeilijk verhandelbaar is geworden of woningbouwplannen die niet/onvoldoende aansluiten op de marktvraag.

Klimaatadaptatie
Inspelen op de gevolgen van veranderende weersomstandigheden zoals droogte en wateroverlast: het benutten van de kansen van het veranderende klimaat en anticiperen op de bedreigingen ervan.

Klimaatbestendig
Toestand waarbij de effecten van klimaatverandering niet tot problemen leiden; toegerust/voorbereid op klimaatverandering.

Korte ketens
Een duurzaam afzetsysteem met maximaal één ketenpartij tussen boer en consument, met als doel het versterken van de economische positie van agrariërs, zodat ze beter in staat zijn aan maatschappelijke wensen te voldoen.

Kringloopland- (en tuin-)bouw
Produceren met zo min mogelijk verlies aan grondstoffen, een zo klein mogelijke footprint, een zorgvuldig beheer van bodem, water en natuur. De kringlopen kunnen verschillend zijn ingericht: binnen een bedrijf, een regio, Nederland of grensoverschrijdend of Europees.

Maatschappelijke accommodaties
Type vastgoed met een publieke functie. Voorbeelden zijn: scholen, wijkcentra, bibliotheken, culturele centra, opvangtehuizen, sportaccommodaties, gezondheidscentra.

Mainports
Belangrijke knooppunten van transportroutes voor goederen en/of personen, bijvoorbeeld: Havengebied Rotterdam, Antwerpen, Schiphol.

(Mee)koppelkansen
Kansen die gelijktijdig met de aanpak van een andere opgave/project kunnen worden opgepakt.

Milieubelastende activiteiten
Een activiteit die nadelige gevolgen voor het milieu kan veroorzaken, niet zijnde een lozingsactiviteit op een oppervlaktewaterlichaam of een zuiveringtechnisch werk of een wateronttrekkingsactiviteit.

Multimodale vervoersoplossingen
Vervoersoplossingen waarbij gebruik wordt gemaakt van verschillende vervoersmiddelen/vervoerswijzen.

Nationaal level playing field
Rechtvaardigheidsprincipe waarbij in een land metaforisch gezien een gelijk speelveld is voor alle spelers.

Natuurnetwerk Limburg
Het Limburgse deel van het Natuurnetwerk Nederland met daarin de Limburgse natuurgebieden, waaronder ook de Natura 2000-gebieden. Voorheen: "Goudgroene natuurzone". Toegelicht in hoofdstuk 3.2 Algemene Zonering.

Natuurinclusiviteit (incl. natuurinclusief/ve bouwen, landbouw, samenleving, ondernemen)
Natuurinclusiviteit wil zeggen dat er rekening wordt gehouden met de natuurwaarden en dat het inspelen op en waar mogelijk versterken van natuur een van zelfsprekend onderdeel uitmaakt van het doen en handelen. Natuurinclusiviteit draagt actief bij aan de kwaliteit van diezelfde natuurlijke omgeving.

Onbebouwde omgeving/onbebouwd gebied
Betreft de landelijke gebieden (de Groenblauwe mantel, het Natuurnetwerk Limburg inclusief Natura 2000-gebieden en het Buitengebied). Infrastructuren en bebouwde gebieden zoals aangeduid in hoofdstuk 3.2 vallen hier dus buiten.

Ontgronding
1. Een activiteit waarbij in de bodem gegraven wordt; 2. het resultaat van het graven in de bodem.

Positieve Gezondheid
Gezondheidsbenadering vanuit een breder perspectief dan het traditionele gezondheidsbegrip dat enkel gericht is op de afwezigheid van ziekte. In Positieve Gezondheid krijgen het zorg- en het sociale domein, participatie, welzijn en welbevinden een gelijkwaardige positie. Zie ook het Institute for Positieve Health: https://iph.nl/

Risicovolle bedrijvigheid / risicovolle industriële activiteiten
Het handelen van bedrijven die giftige, brandbare, explosieve en nucleaire stoffen verwerken of opslaan. Het Risicoregister is een landelijk register dat risico's met dergelijke gevaarlijke stoffen vastlegt en daartoe de betreffende bedrijven en transportroutes/buisleidingen voor de gevaarlijke stoffen registreert. Gevaarlijke stoffen zijn bijvoorbeeld vuurwerk, lpg of munitie.

Smart logistics
Het slimmer en beter organiseren van transport onder meer met behulp van logistieke en mobiliteitsdata.

Smart mobility
Nieuwe technologieën op het gebied van mobiliteit die ervoor kunnen zorgen dat mensen en goederen nu, en in de toekomst, slimmer van deur tot deur kunnen reizen. Ook wel slimme mobiliteit genoemd.

SmartwayZ.NL
Een programma waarin de Provincie samen met de Rijksoverheid, Provincie Noord-Brabant en Limburgse gemeenten werkt aan slimme mobiliteitsoplossingen voor het gebied Zuid-Oost Nederland.

Trendbreuk Aanpak
Met de Trendbreuk aanpak wordt in de regio Zuid-Limburg gezamenlijk door de GGD Zuid-Limburg, de 16 gemeenten, de Provincie, het Rijk en diverse partners ingezet op het inlopen van gezondheidsachterstanden in Zuid-Limburg en het bevorderen van een inclusieve, open en participatieve samenleving.

Trias Energetica
Een drie-stappenstrategie om op een duurzame manier met energie om te gaan. Toegelicht in hoofdstuk 11.3.

Triple helix samenwerking / aanpak / organisaties
Samenwerking(sverbanden) tussen kennis- en onderwijsinstellingen, ondernemers en het openbaar bestuur (de overheid).

Uitleglocaties
Uitbreidingsgebied van een stad of landelijke kern, bijvoorbeeld een nieuwe woonwijk, buiten het bestaand bebouwd gebied.

Veiligheid: fysieke veiligheid; externe veiligheid; sociale veiligheid
Fysieke veiligheid = bescherming tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door fysieke bedreigingen. Fysieke bedreigingen ontstaan uit (combinaties van) mechanische, chemische, biologische of fysische gevaren. Onder andere verkeersveiligheid en hoogwaterveiligheid, maar niet zijnde rampenbestrijding en crisisbeheersing.
Externe veiligheid = veiligheid op en rond industriële complexen en bij het vervoer van gevaarlijke stoffen (bovengronds en ondergronds).
Sociale veiligheid = de bescherming (objectieve sociale veiligheid) of het zich beschermd voelen (subjectieve sociale veiligheid) tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door of dreigt van de kant van menselijk handelen in de openbare ruimte.

Verblijfsrecreatie
Verblijfsrecreatie is een vorm van recreatie waarbij de recreant voor een bepaalde tijd, maar ten minste een nacht met een recreatief doel in een recreatieverblijf overnacht. Recreatieverblijven zijn onder meer: hotels, vakantiewoningen en tenten op kampeerterreinen.

Voedselbossen
Door mensen gecreeëerde plantengemeenschap (meerlaags, bestaande uit o.a. planten, bomen en struiken) met een extreem hoog aantal eetbare soorten. De biodiversiteit, (ecologische) veerkracht en productiviteit (van biomassa) van een voedselbos zijn hoog. Een voedselbos is volledig zelfvoorzienend, klimaatbestendig en er is geen inzet van bemesting en of bestrijdingsmiddelen.

Voedselgemeenschappen
Communities van betrokken consumenten en producenten, die samen hun eigen voedselsysteem inrichten.

Vrijetijdseconomie
De sector binnen de economie die de bedrijven met verblijfsrecreatie en/of dagrecreatie omvat.

Vrijkomende agrarische gebouwen
Bedrijfsruimten en bouwwerken (stallen, loodsen, kassen, silo's e.d.) op een agrarisch bouwvlak die leeg (komen te) staan na beëindiging van de bedrijfsactiviteiten ter plaatse.

Warmte-koude opslag
Een bodemenergiesysteem waarbij grondwater uit de bodem als energiedrager gebruikt voor koelen of verwarmen. De techniek wordt gebruikt om gebouwen te verwarmen en/of te koelen.

Zeer zorgwekkende stoffen
Classificatie van de meest gevaarlijke stoffen voor mens en milieu. De stoffen zijn gevaarlijk, omdat ze bijvoorbeeld kankerverwekkend zijn, de voortplanting belemmeren of zich in de voedselketen ophopen. Ze kunnen voorkomen in onder meer het bodemsysteem en watersysteem maar ook in de lucht, in voedsel en in producten.

Colofon

Uitgave | Provincie Limburg
Limburglaan 10 Maastricht | Postbus 5700 6202 MA Maastricht
+31 (0)43 389 99 99 | postbus@prvlimburg.nl | www.limburg.nl
Fotografie; Provincie Limburg, Herman van Steenwijk

2103 1510 - maart 2021

Nota van zienswijzen
Omgevingsvisie Limburg en milieueffectrapport

NB.: De Voorstellen aan PS zijn op sommige punten aangepast n.a.v. de vergaderingen van Statencomissie RLN op 15 januari 2021 en 12 maart 2021. De toelichting bij deze aanpassingen is te vinden in de bijlage “wijzigingsdocument Statenvoorstel en bijlagen Omgevingsvisie Limburg”.

Gedeputeerde Staten van Limburg, 15 december 2020.

Inhoudsopgave

1. INLEIDING EN LEESWIJZER 4

2. BEANTWOORDING ZIENSWIJZEN 5
2.1. Zienswijzen over Hoofdstuk 1: Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving 6
2.2. Zienswijzen over Hoofdstuk 2: Toekomstbeeld 2030 – 2050 12
2.3. Zienswijzen over Hoofdstuk 3: Limburgse principes en algemene zonering 14
2.4. Zienswijzen over Hoofdstuk 4: Provinciaal belang 29
DEEL A – Thematische visies (hoofdstuk 5 t/m 16) 31
2.5. Zienswijzen over Hoofdstuk 5: Wonen en leefomgeving 31
2.6. Zienswijzen over Hoofdstuk 6: Veiligheid en gezondheid 47
2.7. Zienswijzen over Hoofdstuk 7: Cultuur, sport en erfgoed 56
2.8. Zienswijzen over Hoofdstuk 8: Economie 61
2.9. Zienswijzen over Hoofdstuk 9: Werklocaties 93
2.10. Zienswijzen over Hoofdstuk 10: Mobiliteit 103
2.11. Zienswijzen over Hoofdstuk 11: Energie 117
2.12. Zienswijzen over Hoofdstuk 12: Land- en tuinbouw 145
2.13. Zienswijzen over Hoofdstuk 13: Water 211
2.14. Zienswijzen over Hoofdstuk 14: Natuur 231
2.15. Zienswijzen over Hoofdstuk 15: Landschap 255
2.16. Zienswijzen over Hoofdstuk 16: Bodem en ondergrond 269
DEEL B – Gebiedsgerichte visies (hoofdstuk 17, 18, 19) 276
2.17. Zienswijzen over Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief 276
2.18. Zienswijzen over Hoofdstuk 18: Regiovisies Noord- en Midden-Limburg 281
2.19. Zienswijzen over Hoofdstuk 19: Regiovisie Zuid-Limburg 288
2.20. Zienswijzen over Hoofdstuk 20: Van doorwerking naar uitvoering 300
2.21. Zienswijzen over het proces 307
2.22. Zienswijzen over Omgevingsvisie (Algemeen) 313
2.23. Zienswijzen over de Kaartbeelden bij de Omgevingsvisie 325
2.24. Zienswijzen over het plan-MER 344

3. OVERZICHT VOORGESTELDE AANPASSINGEN 348
3.1. Hoofdstuk 1: Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving 348
3.2. Hoofdstuk 2: Toekomstbeeld 2030-2050 348
3.3. Hoofdstuk 3: Limburgse principes en algemene zonering 348
3.4. Hoofdstuk 4: Provinciaal belang 349
DEEL A – Thematische visies (hoofdstuk 5 t/m 16) 350
3.5. Hoofdstuk 5: Wonen en leefomgeving 350
3.6. Hoofdstuk 6: Veiligheid en gezondheid 351
3.7. Hoofdstuk 7: Cultuur, sport en erfgoed 352
3.8. Hoofdstuk 8: Economie 352
3.9. Hoofdstuk 9: Werklocaties 353
3.10. Hoofdstuk 10: Mobiliteit 355
3.11. Hoofdstuk 11: Energie 356
3.12. Hoofdstuk 12: Land- en tuinbouw 357
3.13. Hoofdstuk 13: Water 361
3.14. Hoofdstuk 14: Natuur 362
3.15. Hoofdstuk 15: Landschap 363
3.16. Hoofdstuk 16: Bodem en ondergrond 363
DEEL B – Gebiedsgerichte visies (hoofdstuk 17, 18, 19) 364
3.17. Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief 364
3.18. Hoofdstuk 18: Regiovisies Noord- en Midden Limburg 364
3.19. Hoofdstuk 19: Regiovisie Zuid-Limburg 365
3.20. Hoofdstuk 20: Van doorwerking naar uitvoering 367
3.21. Omgevingsvisie (Proces) 368
3.22. Omgevingsvisie (Algemeen) 368
3.23. Kaartbeelden bij de Omgevingsvisie 368
3.24. PlanMER 369

4. BIJLAGEN 371

1. INLEIDING EN LEESWIJZER

Van 7 september tot en met 18 oktober 2020 heeft de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg met bijbehorend plan-MER ter inzage gelegen. Gedurende deze periode bestond voor een ieder de gelegenheid daarover zienswijzen kenbaar te maken. Er is ook een advies uitgebracht over het plan-MER door de Commissie voor de m.e.r.

Er zijn in totaliteit 278 zienswijzen ontvangen. Deze zijn afkomstig van overheden, belangenorganisaties, adviseurs, buitenlandse instanties, politiek partijen, ondernemers, bedrijven en particulieren. Al deze zienswijzen zijn samengevat, waarbij is bekeken wat de kernpunten zijn van elke zienswijze. Die punten zijn in deze Nota van zienswijzen zoveel mogelijk gebundeld (per thema) en voorzien van een reactie van Gedeputeerde Staten. Er wordt steeds aangegeven of de reactie leidt tot een aanpassing in een van de voorliggende documenten.

Provinciale Staten betrekken de ingediende zienswijzen bij hun besluitvorming over de vaststelling van de Omgevingsvisie Limburg. De besluitvorming hierover vindt naar verwachting begin 2021 plaats (sonderende commissiebehandeling op 15 januari 2021, commissie RLN 12 maart 2021 en behandeling in Provinciale Staten op 9 april 2021).

Leeswijzer
Deze Nota van zienswijzen bevat de kernpunten van de ingediende zienswijzen voor de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg inclusief Plan-MER. Hoofdstuk 2 begint met een beknopt overzicht van de aard van de zienswijzen over ontwerp-Omgevingsvisie Limburg. Vervolgens worden de ingekomen zienswijzen per hoofdstuk van de Ontwerp-Omgevingsvisie beantwoord. Binnen deze indeling zijn de kernpunten uit zienswijzen nader uitgesplitst naar de verschillende thema's conform inhoudsopgaven van de ontwerp-Omgevingsvisie. De laatste vier paragrafen van hoofdstuk 2 gaan vervolgens in op zienswijzen over het proces van totstandkoming van de Omgevingsvisie, zienswijzen over de Omgevingsvisie, zienswijzen over kaartbeelden en zienswijzen over het plan-MER. Als zienswijzen tot aanpassing hebben geleid, dan is dit in de reactie op de zienswijze benoemd.

In hoofdstuk 3 worden alle voorstellen tot aanpassing van de ontwerp-Omgevingsvisie, de kaartbeelden en het plan-MER nogmaals gebundeld weergegeven.

Hoofdstuk 4 tot slot omvat bijlagen: het advies van de Commissie voor de m.e.r.

Waar staat mijn zienswijze?
Aan alle insprekers van zienswijzen is een uniek nummer toegekend. In de Nota van zienswijzen wordt dit nummer gebruikt om te refereren naar uw ingediende zienswijze. Mocht een belangenbehartiger uw zienswijze hebben ingediend, dan kunt u uw zienswijze terugvinden onder het nummer dat uw belangenbehartiger heeft ontvangen.

De kernpunten uit de zienswijzen staan, per hoofdstuk waar ze betrekking op hebben, geordend op de unieke zienswijzenummers die u heeft ontvangen. Uw zienswijzenummer kan dus op meerdere plekken in deze Nota terug komen.

2. BEANTWOORDING ZIENSWIJZEN

Overzicht van binnengekomen zienswijzen

In veel reacties wordt waardering uitgesproken voor het gezamenlijk doorlopen participatietraject voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie Limburg. Ook blijkt dat de teksten voor veel indieners herkenbaar zijn en blijkt op hoofdlijnen draagvlak voor de koers die de provincie met de Omgevingsvisie uitzet.

De zienswijzen snijden veel verschillende onderwerpen aan, hierbij komt een aantal zaken vaker terug:

- We staan voor veel verschillende opgaven en transities en deze gaan niet overal samen. Met de Omgevingsvisie Limburg is gekozen voor een strategische lange termijn visie op hoofdlijnen en met een modulair karakter; een visie die gebiedsgericht en in diverse programma's wordt uitgewerkt en op onderdelen kan worden geactualiseerd. In diverse reacties geven indieners aan dat men graag meer en scherpere keuzes in de Omgevingsvisie zou zien.

- We hebben ervoor gekozen om het proces van de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening los te koppelen van elkaar. Hier worden door verschillende indieners vragen over gesteld, onder meer met betrekking tot de inhoud en de planning van de van de Omgevingsverordening. In de beantwoording van de zienswijzen gaan we hier verder op in.

- We zien een brede steun voor het voortzetten de regionale samenwerking. Samen met de regio's zullen we de bestaande bestuursafspraken herijken en actualiseren. De herijking van de bestuursafspraken wordt opgestart na vaststelling van de Omgevingsvisie en de provincie zal hiervoor het initiatief nemen.

- Veel indieners hebben behoefte aan verduidelijking over de Groenblauwe mantel en het Natuurnetwerk Limburg die in de Omgevingsvisie worden beschreven. In de beantwoording van diverse zienswijzen (waaronder in hoofdstuk 2.4 van deze Nota van Zienswijzen) bieden we deze verduidelijking. Uiteraard nemen we deze vragen ook mee bij de uitwerking van de Omgevingsverordening.

- Daarnaast zijn er vragen over de status van en begrenzing en zonering op de kaarten die in de Omgevingsvisie staan (bij de regiovisies) en de kaarten in de POLviewer. Om dit beter te duiden, lichten we de status van de kaarten toe met een extra tekstpassages in de Omgevingsvisie (zie ook hoofdstuk 2.24 van deze Nota van Zienswijzen).

- Tot slot, een groot deel van de zienswijzen heeft betrekking op land- en tuinbouw. De verklaring hiervoor is dat een tweetal organisaties agrarische bedrijven actief hebben benaderd met het aanbod zienswijzen in te dienen. Dit heeft een significant aantal zienswijzen (75) tot gevolg. Deze ingediende zienswijzen zijn wel allemaal apart ingediend en geregistreerd, maar komen qua inhoud zeer sterk overeen met elkaar.

2.1. Zienswijzen over Hoofdstuk 1: Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving

Klimaatadaptatie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat op het gebied van klimaatadaptatie onduidelijk is welke opgave er is, wat de ambitie van de provincie is en welke rol de provincie voor zichzelf ziet weggelegd.	1003
Indiener stelt voor om een apart hoofdstuk voor klimaatadaptatie toe te voegen aan de Omgevingsvisie waarin ook wordt ingegaan op hittestress.	1003
Indiener vraagt, vooral binnen het bebouwd gebied, meer aandacht voor klimaatadaptatie in bebouwd gebied. Indiener ziet een regierol voor de provincie bij het klimaatadaptief bouwen aangezien gemeenten nu hun bestemmingsplannen voor de fysieke leefomgeving om moeten zetten in Omgevingsplannen. Het is aan de provincie om de integraliteit te bewaken. Indiener biedt aan in gesprek te gaan met de provincie om te zorgen dat er voldoende instrumenten zijn om klimaatneutraal bouwen en het daadwerkelijk komen tot uitvoer in alle gemeenten voor elkaar te krijgen. Indiener ondersteunt de zaken die hier vermeld worden, echter niet alleen de benoemde beekdalen maar ook de hoger gelegen gebieden en het stedelijk gebied hebben een klimaatadaptieve functie waar aandacht voor moet zijn (zoals waterconservering, tegengaan wateroverlast en afkoppelen).	1015
Indiener stelt dat in relatie tot klimaatadaptatie hittestress en vergroening onderbelicht is. De positieve effecten van groen, waar met name in stedelijk gebied een impuls aan kan worden gegeven, worden te weinig benoemd in de Omgevingsvisie en zouden integraal gekoppeld moeten worden aan de relevante thema's (zoals wonen, leefomgeving, werklocaties, economie en mobiliteit) volgens indiener.	1016
Indiener vindt het belangrijk om kleine kernen (zoals Winthagen en Lerop) als zodanig op te nemen in de zoneringskaart of ze specifiek aan te wijzen op de normeringskaart wateroverlast. De watergangen binnen bebouwd gebied lijken nu nergens onder te vallen omdat ze niet onder de zonering groenblauwe mantel vallen. Bij stedelijk gebied wordt wel verwezen naar het belang dat wordt ingespeeld op ruimte voor klimaatadaptatie via het watersysteem en groenvoorzieningen, onder meer in de overgangsgebieden stad-land. Het is belangrijk dat onder meer in de overgangsgebieden stad-land wordt ingespeeld op ruimte voor klimaatadaptie via het watersysteem en de groenvoorziening. Indiener ziet graag dat in de visie wordt aangegeven hoe dit zal worden vormgegeven in de Omgevingsverordening.	1015

Standpunt GS
Hoofdstuk 1 beschrijft integraal en op hoofdlijnen de uitdagingen waar Limburg voor staat. Het hoofdstuk beoogt geen limitatieve opsomming te geven van alle uitdagingen en opgaven binnen de provincie. Deze worden namelijk in de thematische en gebiedsgerichte hoofdstukken verder uitgewerkt. Om de integraliteit te borgen, worden opgaven niet als aparte hoofdstukken uitgewerkt, maar in de rest van de visie steeds teruggepakt.

De opgaven met betrekking tot klimaatverandering worden globaal geduid in hoofdstuk 1 en de aanpak hiervan, op het gebied van klimaatadaptatie en ook hittestress, wordt door verschillende hoofdstukken heen verder uitgewerkt. We verwijzen de indiener hierbij graag naar onder meer de hoofdstukken 13 Water en 14 Natuur.

Klimaatadaptatie, en ook vergroening en hittestress, komen ook op verschillende andere plekken in de Omgevingsvisie terug. We onderkennen de positieve effecten van groen in de leefomgeving, ook om hittestress tegen te gaan. Zo schrijven we onder meer in hoofdstuk 5.1: "… de nabijheid van groen - ook om hittestress tegen te gaan-, voorzieningen om wateroverlast tegen te gaan bij extreme buien en de kwaliteit van de openbare ruimte dragen bij aan de omgevingskwaliteit".

In relatie tot het bebouw gebied en klimaatadaptief bouwen, geven we in hoofdstuk 5 Wonen en Leefomgeving onder meer aan dat "Met het stimuleren van … de verduurzamingsopgave …zien wij

meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving". Zie hiervoor ook de beantwoording van de zienswijzen op hoofdstuk 5 Wonen en leefomgeving.

Om dit te verduidelijken, aan te scherpen en aan te laten sluiten bij het in ontwikkeling zijnde Provinciale Waterprogramma, zullen we op een aantal plekken in de Omgevingsvisie middels korte tekstaanvullingen een de koppeling naar klimaatadaptatie leggen. Bij het opstellen van het Provinciaal Waterprogramma worden de relevante partijen betrokken via een participatieproces.

We benoemen klimaatadaptatie daarnaast, net zoals andere thema's ook op verschillende plekken in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?, aan de 4e bullet:

- Met het stimuleren van **natuurinclusief en circulair bouwen**, de verduurzamingsopgave en het levensloopbestendig maken van bestaande en nieuwe woningen **vragen we om gebruik te maken van** meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving.

m.b.t. toevoeging natuurinclusief en circulair bouwen: zie zienswijzebeantwoording van hoofdstuk 5 – Wonen en Leefomgeving

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?:

- Belangrijke criteria bij het bepalen van nieuwe locaties voor dit type bedrijvigheid zijn verder multimodaliteit, arbeidsmarkt, gezondheid, veiligheid, clusteren van risicovolle activiteiten, biodiversiteit**, klimaatadaptatie** en landschappelijke kwaliteit.
- Bij de vestiging van nieuwe bedrijven streven we zo veel mogelijk naar multifunctioneel ruimtegebruik. Combinaties van functies vergroot de levensvatbaarheid en duurzaamheid van bedrijventerreinen en de koppelkansen met andere beleidsdoelen zoals de energietransitie **en klimaatadaptatie**.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?:

- Ten aanzien van het provinciale wegennet willen wij de basis op orde hebben (beheer en onderhoud) **en waarbij we risicogestuurd rekening houden met de gevolgen van klimaatverandering.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat droogte op lange termijn grotere gevolgen heeft dan wateroverlast op korte termijn aan schade veroorzaakt. Indiener verzoekt dan ook de volgorde van prioritering in paragraaf 1.3 aan te passen.	5142

Standpunt GS
Wij erkennen de gevolgen van droogte op zowel de korte als lange termijn. Wij onderschrijven het belang van zoetwaterbeschikbaarheid voor alle watergebruikers, zoals de agrofoodsector, de industrie, de drinkwatervoorziening en waterafhankelijke natuur. In ons Waterprogramma zullen wij aandacht besteden aan innovatieve maatregelen die de zoetwaterbeschikbaarheid kunnen vergroten. In de opsomming is geen sprake van een volgorde naar prioritering. Wij hebben aandacht voor zowel wateroverlast als droogte.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener ziet veel overeenkomsten met betrekking tot opgaven in relatie tot klimaatverandering, onder andere met betrekking tot luchtverontreiniging en hittestress in (delen van) steden. Indiener treft hiervoor zelf diverse maatregelen en gaat klimaatverandering tegen met behulp van het "Geintegreerde Klimaatbeschermingsconcept" (Integrierten Klimaschutzkonzeptes) waarin concrete (preventieve) uitvoeringsmaatregelingen incl. financiering beschreven worden. Indiener	3018

dient deze voorbeelden aan als suggesties om een gemeenschappelijk probleem van oplossingen te voorzien.	

Standpunt GS
Wij zijn blij om te constateren dat onze opgaven op het gebied van klimaatadaptatie gedeeld worden en waarderen de inzet van partners op deze opgaven. Wij nemen graag kennis van de aanbevolen concrete maatregelingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Demografische ontwikkelingen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist een visie op demografische ontwikkeling, onder andere met betrekking tot krimp, ruimtelijke concentratie van kwetsbare groepen en groeiende maatschappelijke tweedeling. Indiener vindt dit ook van belang als indicatie voor de woningdifferentiatie.	2016
Indiener mist een gedegen analyse van de demografische situatie en de te verwachten demografische ontwikkeling. Indiener vraagt zich af wat de gevolgen van vergrijzing zijn voor het ambitieniveau van elk thema. Indiener vraagt zich af waarom de gevolgen van vergijzing niet als kans worden gezien. Indiener vraagt zich af waarom de demografische ontwikkeling niet centraal wordt gesteld.	5081
Indiener wenst een ambitieniveau te zien m.b.t. het inwoneraantal van Limburg.	5154

Standpunt GS
De demografische ontwikkeling van Limburg wordt op verschillende plekken in de Omgevingsvisie benoemd. Naast aandacht in thematische hoofdstukken is er in paragraaf 1.1 ‘Een aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving’ een meer algemene reflectie op dit onderwerp. Daar illustreren we aan de hand van de prognosecijfers van ‘CBS 2019’ en ‘Etil Progneff2019 update’ onze demografische toekomstverwachting. Dit geldt ook als uitgangssituatie bij de opgaven en ambities van diverse thema’s. Zo wordt ten aanzien van wonen in hoofdstuk 5 ‘Wonen en Leefomgeving’ reeds aangehaald dat volgens de huidige prognoses we vanaf ongeveer 2030 overschotten in de woningvoorraad kunnen verwachten. De gevolgen van vergrijzing klinken in hoofdstuk 8 ‘Economie’ bijvoorbeeld door in de opgave voor een vitale beroepsbevolking en voldoende gekwalificeerd personeel. We delen de zorg voor maatschappelijke tweedeling. In paragraaf 1.2 ‘Toekomstbestendige, innovatieve en duurzame economie’ stellen we dat die tweedeling zich ook fysiek uit in de vorm van de ruimtelijke concentratie van kwetsbare groepen.

Overigens merken we op dat de prognosecijfers periodiek worden geactualiseerd. We blijven dynamisch meebewegen met de consequenties die nieuwe prognosecijfers met zich meebrengen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de inzet en ontwikkeling van toerisme en recreatie in Midden-Limburg en Maasgouw in het bijzonder een belangrijk speerpunt is. Indiener stelt dat toerisme en recreatie invloed heeft op de fysieke leefomgeving en daarom ook een belangrijke uitdaging is. Indiener vindt dat dit meer naar voren moet komen als uitdaging in het eerste hoofdstuk ‘Uitdagingen voor de fysieke leefomgeving’.	1020

Standpunt GS
Hoofdstuk 1 beschrijft integraal en op hoofdlijnen de uitdagingen waar Limburg voor staat. Het hoofdstuk beoogt geen limitatieve opsomming te geven van alle uitdagingen en opgaven binnen de provincie. Deze worden namelijk in de thematische en gebiedsgerichte hoofdstukken verder

uitgewerkt. Zo worden de uitdagingen met betrekking tot toerisme en recreatie in Midden-Limburg o.a. beschreven in hoofdstuk 18.3 (de Regiovisie Midden-Limburg).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener beveelt aan om bij “Een aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving” het woord ‘groene’ toe te voegen, gezien de positieve uitwerking van groen op gezondheid en welbevinden.	2014

Standpunt GS
Wij bedanken de indiener voor de aanbeveling. De positieve uitwerking van bijvoorbeeld ‘groen’, maar ook andere aspecten in de leefomgeving worden verwoord in de termen “aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving. Een specificering is derhalve niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt in de omgevingsvisie nadrukkelijker aan te geven wie, welke rol heeft in het proces van verwezenlijking van de drie hoofdopgaven.	1028

Standpunt GS
Hoofdstuk 1 beschrijft integraal en op hoofdlijnen de uitdagingen waar Limburg voor staat.. Het hoofdstuk beoogt geen limitatieve opsomming te geven van alle uitdagingen en opgaven binnen de provincie. Dit geldt ook voor het beschrijven van de rol en ambitie binnen deze opgaven. Deze worden namelijk in de thematische en gebiedsgerichte hoofdstukken verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener kan zich vinden in de drie hoofdopgaven.	1028

Standpunt GS
We zijn blij te vernemen dat de drie door ons beschreven hoofdopgaven herkenbaar zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Het bevreemd indiener dat er in Hoofdstuk 12 - Land- en tuinbouw gesproken wordt over de stikstofproblematiek en de daarbij horende maatregelen, terwijl hier in andere hoofdstukken niet op ingegaan wordt. Indiener stelt dat de stikstofproblematiek niet alleen voor de veehouderij geldt, maar dat er ook in andere sectoren maatregelen genomen moeten worden. Indiener verzoekt om verdere motivatie (blz. 82).	5084

Standpunt GS
Wij onderschrijven dat stikstofproblematiek niet alleen voor de veehouderij geldt. Ook bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in andere sectoren moet worden aangetoond dat de stikstofdepositie in de aanlegfase en gebruiksfase geen negatieve gevolgen heeft voor Natura 2000-gebieden. In het Limburgs Aanvalsplan Stikstof wordt een aanpak geformuleerd gericht op gebiedsgerichte en brongerichte maatregelen, waardoor herstel van natuurkwaliteit en de biodiversiteit in de gevoelige Limburgse natuurgebieden versneld kan worden opgepakt en er ruimte kan worden geboden aan ontwikkelingen, daar waar mogelijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om explicieter de problemen voor planet en people te onderkennen. Indiener doelt hierbij op problemen op het gebied van klimaat, droogte, waterbeheer, biodiversiteit, dierenleed, ziekmakende luchtkwaliteit, de op veel plaatsen ongezonde en verrommelde Limburgse leefomgeving, de terugloop van het aantal insecten, de rotzooi die de vervuilende industrie produceert en veroorzaakt, de rotzooi die ingevoerd wordt uit bijvoorbeeld China en via grote overslagcentra (warehouses) in Limburg worden verspreid, de natuur die stikt in de stikstof, de ongelijke verdeling van middelen, de bomen die doodgaan door de droogte, de plastics en medicijnen in het water, de landbouw die bijdraagt aan een enorme bodemdegradatie, terugloop van biodiversiteit, wateronttrekking en die gif brengt in de producten, de bodem, het grondwater en de lucht.	5109

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een strategische een lange termijn visie voor de fysieke leefomgeving. De aandachtspunten van de indiener worden herkent en voor zo ver ze betrekking hebben op het abstractieniveau van de Omgevingsvisie komen deze ook aan bod in het betreffende document. De uitdagingen, het toekomstbeeld, de ambitie van de provincie en daaraan gekoppelde beleidskeuzes geven de koers aan die voor Limburg worden voorgesteld (voor de beleidsterreinen die vallen onder de fysieke leefomgeving).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de urgentie van de problematiek van de administratieve en culturele grensbarrières onvoldoende wordt benadrukt.	1017

Standpunt GS
Wij erkennen die problematiek. We noemen in hoofdstuk 17 daarom ook grensoverschrijdende samenwerking als provinciaal belang. Daarnaast zal hier extra aandacht aan worden geschonken in het NOVI-gebied Zuid-Limburg en wordt er momenteel binnen de Regio Deal Parkstad ook gewerkt aan bijv. de verbetering van de grensoverschrijdende gegevensuitwisseling met als pilot de grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan er als grensgemeente belang bij te hebben dat grenzen vervagen en barrières worden weggenomen. Indiener vraagt de provincie dan ook om een aantal grensoverschrijdende opgaven te erkennen en indiener daarbij te ondersteunen: het aansluiten op de verstedelijkingsopgave van de provincie Noord-Brabant; de mobiliteitsopgave binnen Zuid- Oost Brabant en Noord- en Midden-Limburg, waaronder het openstellen van het grensoverschrijdende spoor voor personenvervoer Weert-Hamont; toerisme en recreatie binnen het grenspark Kempen-Broek.	1030

Standpunt GS
Zoals ook is aangegeven in hoofdstuk 17 van de Omgevingsvisie, vinden we het als provincie uiteraard ook belangrijk om over de provinciale en nationale grenzen te kijken en strekt het leefgebied van de Limburgers zich uit over lands- en provinciegrenzen. In het toekomstbeeld 2030-2050 is Weert-Eindhoven ook geschetst als een van de lands- of provinciegrensoverschrijdende stedelijke netwerken (daily urban systems).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.2. Zienswijzen over Hoofdstuk 2: Toekomstbeeld 2030 – 2050

Vrijetijdseconomie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het onderwerp vrijetijdseconomie nadrukkelijker als functie voor de regio Midden-Limburg en omliggende regio's moet worden opgevoerd.	1003, 1027
Indiener stelt dat het onderscheidend vermogen van Midden-Limburg als bezoekersbestemming niet is benoemd.	1003

Standpunt GS
Hoofdstuk 2 van de Omgevingsvisie geeft een integraal en globaal Limburg-breed beeld van de toekomst van Limburg. Hierin komt ook de sector vrijetijdseconomie heel kort naar voren. Het abstractieniveau van dit hoofdstuk maakt dat het niet is bedoeld als uitputtende beschrijving van ontwikkelingen in verschillende sectoren. Regiospecifieke toekomstbeelden staan in deel B van de Omgevingsvisie.

Het belang van vrijetijdseconomie en de functie van de sector voor Midden-Limburg en omringende regio's komt nadrukkelijk aan bod in de Regiovisie Midden-Limburg: zowel in de beschrijving van het profiel van Midden-Limburg als bij het toekomstbeeld en de opgaven voor de regio. Zo wordt in hoofdstuk 18.3 van de ontwerp-Omgevingsvisie aangegeven dat "toerisme …
een belangrijke groeimarkt" is in Midden-Limburg en wordt ook de rol van natuurparken en de Maasplassen als een belangrijke toeristische trekker in het gebied benoemd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst in het Toekomstbeeld een duidelijkere positionering van de vrijetijdseconomie.	1029

Standpunt GS
Hoofdstuk 2 van de Omgevingsvisie geeft een integraal en globaal Limburg-breed beeld van de toekomst van Limburg. Hierin komt ook de sector vrijetijdseconomie heel kort naar voren. Het abstractieniveau van dit hoofdstuk maakt dat het niet is bedoeld als uitputtende beschrijving van ontwikkelingen in verschillende sectoren. De positionering van de vrijetijdseconomie komt wel terug in hoofdstuk 8 (Economie) en in de gebiedsgerichte hoofdstukken (17 t/m 19).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Internationale werknemers

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat internationale werknemers niet worden genoemd in het toekomstbeeld.	1003
Indiener constateert dat internationale werknemers niet worden benoemd in het toekomstbeeld. Indiener stelt dat dit een van de grootste opgaven is voor de komende jaren. Indiener verzoekt dit te benoemen in het toekomstbeeld.	1027
Indiener vraagt ook in het Toekomstbeeld aandacht voor (het huisvesten van) internationale werknemers.	1029

Standpunt GS
Hoofdstuk 2 van de Omgevingsvisie geeft een integraal en globaal Limburg-breed beeld van de toekomst van Limburg. Het hoofdstuk is niet bedoeld als uitputtende beschrijving van ontwikkelingen in verschillende sectoren. Het abstractieniveau van dit hoofdstuk maakt dat het niet is bedoeld als uitputtende beschrijving.

Internationale werknemers komt aan bod in verschillende thematische hoofdstukken, waaronder hoofdstuk 5 en 8 en gebiedsgerichte hoofdstukken zoals hoofdstuk 17.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Sociaal domein

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat het sociale domein niet wordt genoemd in het toekomstbeeld.	1003
Indiener constateert dat het sociale domein niet in het toekomstbeeld terugkomt. Indiener stelt dat wel moet omdat de omgevingswet breder is dan klassieke ruimtelijke aspecten.	1027, 1029

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie beschrijven we onze lange termijn visie voor de fysieke leefomgeving. We bekijken hierbij voor de verschillende thema's beschreven in de Omgevingsvisie ook de raakvlakken met het economische en sociale beleid. Om dit ook in het toekomstbeeld nadrukkelijker naar voren te laten komen, voegen we een alinea toe waarin we ingaan op de onderwerpen die raken aan zowel het sociale domein als de fysieke leefomgeving. We beogen hierbij geen uitputtende beschrijving te doen van ontwikkelingen binnen het sociale domein aangezien deze uiteraard veel breder zijn dan enkel de raakvlakken met het fysieke domein.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 2. Toekomstbeeld 2030 - 2050, als derde alinea.

Limburg heeft een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Alle mensen Limburg kunnen wonen in een zelf gekozen woning en woonomgeving (die past bij hun mogelijkheden en levensfase) waar ze zich thuis voelen. De inrichting van de leefomgeving stimuleert bewegen, sporten, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl en draagt bij aan de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van de inwoners van Limburg in een kwetsbare positie en aan het verbeteren van hun participatie in de samenleving. Limburg heeft een sterkte culturele basisinfrastructuur, cultureel erfgoed wordt behouden en (her)gebruikt) en Limburg kent een ruim, divers, bereikbaar en toegankelijk aanbod aan kwalitatief goede sport- en cultuurvoorzieningen in de hele provincie.

2.3. Zienswijzen over Hoofdstuk 3: Limburgse principes en algemene zonering

Limburgse principes

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat Dynamisch Voorraadbeheer niet meer is opgenomen in de Omgevingsvisie, maar de onderliggende principes (zoals afstemming) wel en vraagt zich af of deze nuancering gevolgen heeft voor de toepassing van deze principes.	1003

Standpunt GS
De indiener constateert terecht dat deze term niet meer voorkomt in de Omgevingsvisie. De term wordt als zodanig niet gebruikt, maar de onderliggende principes zijn nog altijd van kracht (we gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden). Met de Omgevingsvisie en de Limburgse principes, waaronder “we gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden”, bieden we ruimte voor maatwerk en lokale afwegingen. Voor wat betreft dynamisch voorraadbeheer, verwijzen we ook naar de tweede alinea onder het kopjes “Samenhangend oppakken” op blz.130 in hoofdstuk 17.3 van de Ontwerp-Omgevingsvisie: “Voor woningen en stedelijke voorzieningen … Toevoegingen aan de voorraad moeten aansluiten bij de behoeften én iets nieuws toevoegen aan de kwaliteit van Limburg … Als daarvoor aanleiding is zullen we via de Omgevingsverordening kaders stellen. Met rigide koppelingen op projectniveau (‘nieuw voor oud’) zal terughoudend worden omgegaan, omdat ze de dynamiek onnodig in de weg kunnen staan”.

De nuancering heeft, op het niveau van de Omgevingsvisie, geen gevolgen voor de toepassing van de principes.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de principes algemeen zijn omgeschreven en op iedere provincie toepasbaar kunnen zijn. De indiener verzoekt deze meer concreet te maken.	1020

Standpunt GS
Zoals beschreven in hoofdstuk 3 van de Omgevingsvisie kiezen we voor maatwerk en houden we rekening met het karakter en mogelijkheden van een gebied en de afweging van belangen op lokale schaal. Hiermee letten we op het unieke karakter, de opgaven en de kansen van de verschillende gebieden en ontwikkelingen in Limburg. De Limburgse principes dienen hierbij als kaders die op die verschillende gebieden en ontwikkelingen toepasbaar moeten zijn. Het toepassen van deze principes en de gebiedsgerichte benadering maakt dat we de verschillen binnen Limburg en de verschillen van Limburg met andere provincies kunnen koesteren en hier maatwerk voor kunnen bieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist ten aanzien van de provinciale belangen het ‘Ruimtelijk beleid’ of de ‘Ruimtelijke ordening’.	2016

Standpunt GS
In de thematische en gebiedsgerichte paragrafen wordt aangegeven wat de provinciale belangen zijn en hoe wij onze rol en instrumentarium gaan inzetten bij zaken waar sprake is van ruimtelijke impact en impact op de omgevingskwaliteit. Het belang van ruimtelijke ordening speelt dus bij al deze provinciale belangen en is dus van algemenere aard. Daarom is dit belang geborgd in onze Limburgse principes, welke gelden als basis voor het maken van de door u gevraagde afgewogen keuzes. In hoofdstuk 3 van de Omgevingsvisie staat als principe omschreven dat wij zorgvuldig omgaan met onze ruimte (en voorraden; boven- én ondergronds).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat in de beschrijving van het buitengebied 'biodiversiteit' ontbreekt als factor om rekening mee te houden.	1017

Standpunt GS
In deze paragraaf 3.2 geven wij duiding aan de verschillende zones die wij in de Omgevingsvisie hanteren. In de duiding van zone Buitengebied is sprake van een niet-limitatieve opsomming van factoren en een niet goed lopende zin. Wij zullen dit aanpassen.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Buitengebied:
Van:
Op de hogere zandgronden van Noord- en Midden-Limburg is, rekening houdend met de ~~droogtegevoeligheid en de kwaliteit van de grondwatervoorraden~~, een breed scala aan grondgebruiksvormen mogelijk en rekening houdend met de ruimteclaims vanuit de verschillende transitieopgaves.'

Naar:
Op de hogere zandgronden van Noord- en Midden-Limburg is, rekening houdend met **de natuurlijke omstandigheden** en de ruimteclaims vanuit verschillende transitieopgaven, een breed scala aan gebruiksvormen mogelijk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener beveelt aan om bij de Limburgse principes het woord 'groene' toe te voegen, gezien de positieve uitwerking van groen op gezondheid en welbevinden.	2014

Standpunt GS
Wij bedanken de indiener voor de aanbeveling. De positieve uitwerking van bijvoorbeeld 'groen', maar ook andere aspecten in de leefomgeving worden verwoord in de termen "gezonde en veilige" leefomgeving. Een specificering is derhalve niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Principe "De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal"

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet bij "Sturen aan de voorkant" graag aangegeven dat bij nieuwe ontwikkelingen ook water een meesturende factor moet zijn.	1015

Standpunt GS
Bij het "Sturen aan de voorkant" (zoals aangegeven in hoofdstuk 17.3 van de Ontwerp-Omgevingsvisie) worden ook de Limburgse in acht genomen. Dit betekent dat bij ontwikkelingen met behulp van de Limburgse principes, gebiedsgericht gekeken naar de verschillende belangen die spelen. Dit alles kijkend naar de kwaliteiten, de mogelijkheden, onmogelijkheden, kansen en uitdagingen in verschillende gebieden. Water komt hierbij ook als een van de thema's in een gebied naar voren. Zo geven we bij het Limburgse principe "de kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal" aan dat we bij "nieuwe ontwikkelingen …vertrekken vanuit gebieds- en cultuurkenmerken".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Principe “Meer stad, meer land”

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil de complementariteit tussen bebouwde gebieden en platteland benadrukken. Er is geen sprake van een tegenstelling, juist de combinatie maakt de regio Zuid-Limburg uniek.	1002, 1005
Indiener stelt dat de provincie zich inzet op de transitie van het landelijk gebied. Landelijke gebieden worden ontwikkeld als tegenhanger van de drukkere stedelijke gebieden. Wat dat betekent is niet duidelijk volgens de indiener. Indiener verwacht dat de provincie concrete normen zal stellen voor deze transitie.	1015
Indiener pleit ervoor de scheiding tussen stad en platteland niet uit te vergroten. Indiener ziet juist in de combinatie nieuwe kansen.	1025, 1017, 1009
Indiener ziet graag de volgende mogelijkheid terug komen in de Omgevingsvisie Volgens indiener dient er gezorgd te worden voor een vitale stad en vitaal land(dorpen), secundair is dan hoe te komen tot meer stad en meer land. De doelstelling zou moeten zijn dat stad en land zich uiteindelijk samen versterken. Kwaliteit van leven zorgt voor leefbaarheid, waar nodig met nieuwe (stedelijke) in het land, gekoppeld aan een geode mobiliteit en bereikbaarheid en waar nodig met een verbetering van de bestaande infrastructuur passend binnen behoeften en ontwikkelingen.	1026

Standpunt GS
Wij onderschrijven deze inbreng. Met het principe ‘meer stad meer land’ willen we geen tegenstelling tussen beide gebieden nastreven, maar benadrukken dat ze complementair aan elkaar zijn. Door bij onze opgaven aandacht te hebben voor deze zoneringen streven we naar zowel een duurzame verstedelijking als transitie van het landelijk gebied. De Omgevingsvisie is zelfbindend, in de provinciale Omgevingsverordening Limburg worden eventuele regels en bepalingen ten opzichte van. de gebiedscategorieën opgesteld. Deze verordening volgt nog (zie ook beantwoording bij Omgevingsvisie proces).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Zoneringen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de gronden aangeduid voor Natuurnetwerk en Natura 2000-gebied zijdelings maar geschikt zijn voor kringlooplandbouw, waardoor agrarische bedrijfsvoering op een zijspoor komt te staan.	5027

Standpunt GS
In het Natuurnetwerk Limburg en in Natura 2000-gebieden ligt inderdaad niet de focus op agrarische ontwikkeling. Binnen het Natuurnetwerk Limburg wordt ingezet op een goede kwaliteit en bescherming van de natuur met een bijzonder accent op bedreigde Limburgse dier- en plantensoorten. Daarnaast is het bieden van mogelijkheden voor natuurbeleving belangrijk.
De Natura 2000-gebieden vormen een selectie binnen het Natuurnetwerk Limburg. Hier ligt de absolute nadruk op de natuurwaarden: het zo spoedig mogelijk en verantwoord bereiken van een gunstige staat van instandhouding van de soorten en habitats, waarop de aanwijzing als Natura 2000-gebied is gebaseerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af wat de consequenties zijn van het noemen van het Natuurnetwerk Limburg en de bufferzones voor het beschermen van natuurgebieden tegen schadelijke invloeden van buitenaf.	1003
Indiener leidt uit de teksten af dat er in overgangen van het ene naar het andere gebied	5032, 5036,

strengere eisen kunnen gelden. Indiener verzoekt om af te zien van dergelijke verschillen omdat dit leidt tot subgebieden met onduidelijkheid over het karakter en de geldende beperkingen.	5039, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191
Indiener stelt dat de gebiedscategorieën “landelijk buitengebied, groenblauwe mantel en het beschermingsgebied” in Omgevingsvisie niet duidelijk zijn omschreven. Indiener verzoekt om deze reden geen aanvullende bepalingen en/of voorwaarden op te nemen (ten opzichte van de wet- en regelgeving in het POL2014) die op dit moment nog niet duidelijk zijn en/of effect kunnen hebben op de “huidige duurzame agrarische bedrijfsvoering”, agrarische bedrijfsopvolging en continuïteit van zijn veehouderij.	5006

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie worden bij Zoneringen (hoofdstuk 3) de verschillende gebiedscategorieën geduid. Wij hanteren zoneringen om in verschillende gebieden tot de juiste uitwerking van onze opgaven te komen. Zodoende hebben we aandacht voor de verschillen die tussen elk van de gebiedscategorieën spelen. De Omgevingsvisie is zelfbindend, in de provinciale Omgevingsverordening Limburg worden eventuele regels en bepalingen ten opzichte van de gebiedscategorieën opgesteld. Vooralsnog is dit in de huidige Omgevingsverordening Limburg 2014. Deze Omgevingsverordening zal in 2021 worden herzien. Wij zijn niet voornemens om hier tot beleidswijzigingen te komen.
Voor een verduidelijking over de Groenblauwe mantel verwijzen we naar de zienswijze beantwoording rond dit thema in hoofdstuk 2.4. Zonering Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist het belang van de stad Maastricht als stad “van onbetwiste stedelijke allure”, als hoofdstad, internationale kennisstad, cultureel centrum, internationaal centrum en stad van ontmoeting.	1010

Standpunt GS
Paragraaf 3.2 geeft een algemene indicatieve zonering van Limburg. Hierbij wordt (de functie van) de stad Maastricht benoemt onder de zoneringen “stedelijk gebied” en “stedelijk centrumgebied”. Deze zoneringen gaan niet in op specifieke steden an sich, maar geven wel aan dat stedelijke centrumgebieden belangrijke ontmoetingsplaatsen zijn en “een levendig karakter met internationale allure, een sterke menging van functies en uitstekende bereikbaarheid” van belang zijn.
De specifieke functie van de stad Maastricht als onder meer een van de acht culturele brandpunten van Nederland (hoofdstuk 7 Cultuur) en als historische, internationale cultuur- en bezoekstad met een mix aan hoogwaardige functies wordt in de thematische hoofdstukken en in de regiovisie Zuid-Limburg geduid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat ten aanzien van “landelijke kern”, voor kernen met een regionaal verzorgende functie, ook moet worden ingezet op behoud en versterking van deze verzorgende functie. Indiener vindt dat Horst en Echt kernen zijn die zich hierin met hun functie onderscheiden. Indiener vindt dat door de indeling als landelijke kern sprake is van planologische beperkingen en ‘buiten de boot vallen’ voor economische activiteiten (voorbeeld: trampolinepark of kartbaan). Indiener ziet dit als ongewenste ontwikkeling.	1027

Standpunt GS
Paragraaf 3.2 geeft een algemene indicatieve zonering van Limburg. Onder de zone landelijke kernen vallen ook de kernen die een regionaal verzorgende functie vervullen. De functie van de kernen Horst en Echt wordt ook onderkend in de betreffende regiovisies. In de profielschets van regiovisie Noord-

Limburg (paragraaf 18.2.1) staat dat Horst (en andere kernen) met wonen, detailhandel, voorzieningen en werkgelegenheid profiel geeft aan de regio. In de profielschets van regiovisie Midden-Limburg (paragraaf 18.3.1) staat dat gemeente Echt-Susteren als een van de meer landelijke gemeenten vanuit eigen kracht, mede profiel geeft aan de regio.
Vanuit de zonering landelijke kern gaat geen beperking uit ten opzichte van landelijke kernen met een regionaal verzorgende functie. Planologische beperkingen voor de nieuwvestiging van economische activiteiten zoals trampolinepark of kartbaan kunnen gelden binnen de categorieën die onder hoofdtype 'landelijk gebied' van de Algemene zonering in paragraaf 3.2 vallen. Landelijke kernen vallen echter onder hoofdtype 'bebouwd gebied'. In de ontwerp-Omgevingsvisie is abusievelijk de term 'stedelijk gebied' gehanteerd in plaats van 'bebouwd gebied'. De tekst van het derde onderdeel in de paragraaf Vrijetijdseconomie dient verduidelijkt te worden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie, derde bullet:
~~Hotels en~~ Dagrecreatieve voorzieningen zoals bioscopen, ~~escaperooms,~~ casino's, **kartbanen en trampolineparken** horen thuis in het ~~stedelijk gebied~~ **'bebouwd gebied' ('stedelijk gebied', 'stedelijke centrumgebied' en 'landelijke kern')**. ~~Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca profiteren van elkaars aanwezigheid, zij versterken elkaar en daarmee de vitaliteit van de stadscentra. Voorzieningen als kartbanen en trampolineparken zijn fysiek meestal te groot voor de stadscentra, maar zijn ook gebonden aan het stedelijk gebied. In het landelijk gebied buiten de plattelandskernen en bebouwingsclusters zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals een kampeerterrein en een dagstrand. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker, indien het landelijk gebied bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.~~ **Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca versterken elkaar en kunnen daardoor met name de vitaliteit van stedelijke centra versterken. De schaal van de voorziening dient te passen bij de schaal van de kern. In het 'buitengebied' en de 'groenblauwe mantel' zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals bijvoorbeeld een kampeerterrein, een dagstrand, agrotoerisme of een visvijver voor de sportvisserij. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker in het 'buitengebied', indien de beoogde locatie bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.**

Zonering Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Terminologie Groenblauwe mantel en Natuurnetwerk Limburg	
Indiener vraagt waarom de huidige Zilver-/Goudgroene en Bronsgroene zone worden samengevoegd? Indiener vindt het onduidelijk waarom er nieuwe terminologieën zijn ingevoerd voor Goudgroen, Zilvergroen en Bronsgroen. Indiener mist een uitleg over de begrippen, begrenzing en beschermingswaarde van Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel.	2014, 5001, 5038, 5058, 5092, 5096, 5117, 5128, 5129, 5130
Indiener verzoekt om de Groenblauwe mantel hetzelfde karakter te geven als de voormalige Bronsgroene landschapszone.	5032, 5036, 5039, 5075, 5127, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191, 5185
Indiener stelt dat de naam Groenblauwe mantel duidt op behoudt en ontwikkeling van natuur. Indiener stelt voor om de naam te veranderen in Blauwgroene mantel om recht te doen aan de productiefunctie van landbouw in deze gebieden.	5040, 5200
Consequenties / gebruiksmogelijkheden / uitbreidingsmogelijkheden door wijziging Groenblauwe mantel	
Indiener verzoekt om te benoemen wat de gevolgen zijn voor (agrarische) bedrijven in de Groenblauwe mantel, dat er geen beperkingen zijn en dat zij zich kunnen blijven ontwikkelen conform het vigerende beleid. Indiener heeft al dan niet kaartbeelden van een eigendomslocatie toegevoegd waar een dergelijke ontwikkeling aan de orde is. Toevoeging 2011: Voorwaarde is dat daarbij rekening wordt gehouden met de omgevingskwaliteit (milieu, landschap, water).	2011, 5032, 5039, 5058, 5073, 5075, 5078, 5096, 5120, 5127, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191, 5185
Indiener vindt het onduidelijk wat de consequenties van het introduceren van de Groenblauwe mantel zijn. Indiener vraagt zich af of de beperkingen van de voormalige Bronsgroene zone van toepassing zijn, of dat de beperkingen van de voormalige Zilvergroene zone van toepassing zijn.	5023, 5084
Indiener geeft aan dat niet duidelijk is waarom de wijziging in terminologie (Groenblauwe mantel in plaats van Zilver- en Bronsgroene natuurzone) en het samenvoegen van twee natuurzones is doorgevoerd en welke gevolgen deze wijziging heeft als het gaat om het gebruik en de ontwikkelingsmogelijkheden in de betreffende gebieden. Indiener vraagt zich af of de Omgevingsverordening hiervoor heldere kaders zal bevatten en of hierin individuele belangen van reeds zittende ondernemers en burgers actief betrokken worden.	5034, 5058, 5129, 5130 5140, 5143, 5177
Indiener verzoekt in de Omgevingsvisie te benoemen dat bestaande agrarische bedrijven zich in de groenblauwe mantel moeten kunnen blijven ontwikkelen conform het vigerende beleid. Dit om te voorkomen dat gemeenten anders in de GOVI's en omgevingsplannen extra beperkingen gaan opnemen met een beroep op de Omgevingsvisie nu de Omgevingsvisie dermate onduidelijk is.	5036, 5163
Indiener stelt dat het door de indicatieve opzet van veel wensbeelden voor zijn bedrijf moeilijk is om zich op de toekomst te richten. Zo is het kaartmateriaal behorende bij de Groenblauwe mantel volstrekt onduidelijk/vaag. Indiener vraagt zich hierbij af wat de status is en hoe de onderliggende begrenzing op perceelsniveau uitpakt.	5103
Indiener maakt er bezwaar tegen dat zijn als reguliere landbouwgrond bestemde percelen in de Omgevingsvisie zijn gewijzigd naar landbouwgronden met beperkingen en voorwaarden (natuurontwikkeling en extensief gebruik) omdat deze cruciaal zijn voor zijn melkveebedrijf. Hierdoor kan het melkveebedrijf geen gesloten productieproces (voer en mest) houden. Grondgebondenheid en duurzaam produceren zijn cruciaal voor zijn melkveebedrijf.	5153

Indiener geeft aan dat indien de gronden een andere dan agrarische bestemming krijgen, er sprake zal zijn van aanzienlijke bedrijfsschade (planschade) en bedrijfsvoering onmogelijk wordt gemaakt.	5170, 5172
Indiener ziet vooral nadelen in het samenvoegen van Bronsgroen en Zilvergroen en vraagt dan ook de scheiding tussen deze twee zones in stand te laten.	5206
Door de Groenblauwe mantel wordt bedrijfsontwikkeling beperkt omdat het telen van voedergewassen beperkt mogelijk is en hierdoor de sluitende kringloop in het gedrang komt.	5156
Indiener geeft aan dat hun landbouwbedrijf deels in de Groenblauwe mantel ligt. De indiener stelt dat dit inhoudt dat zijn verkaveld gebied “verbinding en bufferzone” wordt voor aangrenzende natuur. Indiener vreest, mede als gevolg van oplopende faunaschade, dat dit door “degradatie en waardedaling” voor beperkt landbouwgebruik zorgt.	5007
Indiener constateert dat zijn melkveebedrijf met veel gronden in de uiterwaarden van de Maas (kaartje bijgevoegd) grotendeels binnen de Groenblauwe mantel valt. Indiener vreest dat de ligging in de Groenblauwe mantel in de toekomst zou kunnen leiden tot landbouwkundige beperkingen in de bedrijfsvoering.	5063
Indiener vraagt/verwacht dat de Omgevingsvisie ruimte blijft bieden voor duurzame bedrijfsontwikkeling en voor het voeren van een economisch rendabel bedrijf op de huidige locatie (in de Groenblauwe mantel en gelegen nabij een Regionaal Landschap).	5063
Indiener erkent dat er binnen de Groenblauwe mantel ook ruimte moet zijn voor ontwikkeling van natuurlijke verbindingen, maar stelt dat de aanleg van extra (grootschalige) bos- en of natuurgebieden binnen de Groenblauwe mantel niet als beleidsuitgangspunt moet worden vastgelegd. Dit omdat de overheid volgens de indiener niet over de financiële middelen en ruilrond beschikt en omdat het de grondprijs voor grondgebonden land- en tuinbouwbedrijven zal opdrijven.	5009, 5013, 5047, 5076, 5079, 5080, 5105, 5184, 5189
Indiener vindt dat, in samenspraak met de landbouw, ruimte geschonken moet worden aan beperkte natuurontwikkeling. Indiener vindt dat de productiefunctie van landbouw hierin voorop moet staan en de aanleg van (grootschalige) bos- of natuur(gebieden) in de Groenblauwe mantel niet als uitgangspunt mag dienen. Indiener stelt dat dit de grondprijs verder zal opdrijven.	5013, 5018, 5019, 5021, 5047, 5093, 5099, 5105, 5120, 5132, 5133, 5136, 5139, 5187, 5197, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener stelt dat binnen het POL 2014 behoud van grondgebonden land- en tuinbouw nog van groot belang werd geacht voor het beheer en grondgebruik. In de Omgevingsvisie wordt de grondgebonden landbouw binnen de Groenblauwe mantel naar de achtergrond verdrongen. Indiener vindt dit in strijd met de ambitie dat de land- en tuinbouw, als belangrijke gebruiker en beheerder van het buiten gebied, van groot belang is voor het aanzien en de kwaliteit van het cultuurlandschap en leefklimaat. Indiener verzoekt om in de Omgevingsvisie het primaat van de landbouw binnen de Groenblauwe mantel te erkennen (overeenkomstig de Bronsgroene landschapszone). Indiener stelt dat de aanleg van bos- en natuurgebieden niet binnen de Groenblauwe mantel als uitgangspunt moet dienen.	5009, 5013, 5018, 5019, 5021, 5028, 5035, 5047, 5052, 5053, 5071, 5073, 5076, 5078, 5079, 5080, 5093, 5105, 5132, 5133, 5136, 5137, 5138, 5139, 5184, 5187, 5189, 5197, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener verzoekt om expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat het behoud van de grondgebonden land- en tuinbouw (inclusief paardenhouderij) van groot belang is voor het beheer en grondgebruik binnen de Groenblauwe mantel.	5015, 5018, 5184, 5189
Indiener stelt dat grondgebonden landbouw belangrijk is voor de instandhouding van het (cultuur)landschap. Indiener onderschrijft dat land- en tuinbouw de belangrijkste gebruiker en beheerder vormt van het buitengebied. Indiener stelt dat voor agrariërs het op zijn plaats is dat de provincie voor deze doelgroep een gunstig ondernemersklimaat wil bieden.	5067, 5198, 5197, 5132, 5200

Indiener stelt dat geen verdergaande beperkingen dienen te worden opgelegd aan grondgebonden landbouw binnen de Groenblauwe mantel omdat dit in strijd is met de ambitie van de Omgevingsvisie: dat de land- en tuinbouw van groot belang is voor het cultuurlandschap en het leefklimaat en het uitgangspunt van de Omgevingsvisie een gunstig ondernemersklimaat te willen bieden voor de land- en tuinbouw.	5021, 5052, 5053, 5105
Indiener stelt dat Omgevingsvisie wel aangeeft dat kringlooplandbouw mogelijk is buiten de Groenblauwe mantel, maar niet welke landbouw mogelijk is in de Groenblauwe mantel.	5154
Indiener vraagt op te nemen dat de toepassing van teeltondersteunende voorzieningen binnen de vollegrondstuinbouw mogelijk blijft en dat daar in de Groenblauwe mantel geen (verdergaande) beperkingen aan worden opgelegd. Dit om de grondgebonden land – en tuinbouw in stand te houden en te voorkomen dat het aantal gezinsbedrijven verder afneemt.	5071
Indiener verzoekt om agrarisch gebruik op agrarische bouwvlakken en percelen in en rond de beekdalen te behouden en te beschermen.	5165, 5166, 5178, 5183, 5191, 5168, 5178, 5179, 5180, 5191
Indiener heeft plannen om zijn bedrijf uit te breiden met een nieuwe stal. Met name de doorsnijding van zijn bouwvlak baart hem zorgen. Indiener vreest dat als de natuur- en landschapswaarden van de Groenblauwe mantel worden versterkt hij straks ook op zijn bouwvlak niet meer mag bouwen (de Groenblauwe mantel loopt dwars over de bestaande stal en deels over het gebied waar de uitbreiding en bouw van onder meer een stal is voorzien). Indiener verzoekt om af te zien van het stellen van strengere eisen bij overgangen van het ene naar het andere gebied.	5075
Indiener is van mening dat zijn bouwvlakken niet in een Groenblauwe mantel dienen te liggen omdat hier geen sprake is van specifieke kwaliteiten van het landschap die dienen te worden beschermd. Indiener vreest dat de Groenblauwe mantel die over de percelen van zijn beide bedrijfslocaties is gelegd gevolgen zal hebben voor de ontwikkelingsmogelijkheden van zijn bedrijf.	5127
Indieners vraagt zich af wat de wijziging van Bronsgroene landschapzone naar Groenblauwe mantel voor gevolgen heeft (als het gaat om het gebruik en de ontwikkelingsmogelijkheden in de betreffende gebieden). Indieners zijn er niet gerust op dat dit geen nieuwe beperkingen oplevert. Indieners willen in ieder geval geen nadere inperkingen/beperkingen van het agrarisch gebruik van hun landbouwpercelen door de voorgenomen wijziging van benaming van de zoneringen en willen zeker ervan zijn dat ze zich kunnen blijven ontwikkelen conform het vigerende beleid (of anders worden gecompenseerd).	5012, 5038, 5074
Indiener wil met klem benadrukken dat de aanwijzing van het gebied rond zijn bedrijf als Groenblauwe mantel geen beperkingen voor de bedrijfsactiviteiten met zich mee mag brengen.	5121
Indiener constateert dat een gedeelte van zijn percelen in eigendom en de huiskavel in de Groenblauwe mantel liggen (percelen aangeduid in bijlagen bij de zienswijze). Indiener vreest dat deze aanduiding hen in de toekomst beperkt in de mogelijkheden voor wijziging van het teeltplan, waarbij bijvoorbeeld teeltondersteunende voorzieningen nodig zijn.	5037
Indiener vraagt welke (toekomst)mogelijkheden er in de Groenblauwe mantel zijn voor zijn akker- en vollegrondstuinbouwbedrijf?	5055
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen dat de toepassing van teeltondersteunende voorzieningen binnen de vollegrondsteelt mogelijk blijft en dat daar in de Groenblauwe mantel geen (verdergaande) beperkingen aan worden opgelegd.	5067
Indiener stelt dat hij zijn landbouwbedrijf (gelegen binnen het beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg met aanduiding ‘Landelijk gebied – buitengebied’) wil uitbreiden met een loods, maar binnen de vingerende bestemming “Agrarische bedrijfsdoeleinden” is hiervoor onvoldoende ruimte. Indiener verzoekt om de aanduiding ‘buitengebied’ voor de betreffende locatie ca. 25 m. op te schuiven in noordwestelijke richting, zodat de vergroting binnen één aanduiding komt te liggen (landelijk gebied – buitengebied) en niet binnen twee (buitengebied en Groenblauwe mantel).	5090
Indiener verzoekt de provincie uitdrukkelijk om vast te leggen dat medewerking wordt verleend aan de wijziging van bestaande agrarische bouwkavels binnen de Groenblauwe mantel indien dit noodzakelijk is voor de bedrijfsontwikkeling.	5155, 5174, 5175

Indiener verzoekt om vast te leggen dat medewerking wordt verleend aan bedrijfsontwikkeling en vergroting van bestaande agrarische bouwkavels binnen de Groenblauwe mantel. Indiener heeft een kaart toegevoegd van een planlocatie waar een dergelijke ontwikkeling (een melkveehouderijbedrijf) voorzien is.	5085
Indiener heeft een bedrijfslocatie in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg (binnen de aanduiding 'landelijk gebied - Groenblauwe mantel). Indiener verzoekt om medewerking wanneer ten behoeve van de bedrijfsontwikkeling een wijziging plaats dient te vinden van de bestaande agrarische bouwkavels (met teelt van suikerbieten, granen, mais en grasland).	5097
Indiener vreest dat de Groenblauwe mantel dusdanig in het bestemmingsplan zal worden doorvertaald dat er sprake zal zijn van een beperking van toekomstige bouwmogelijkheden en uitbreidingen van de bestaand bouwvlakken.	5127
Indiener verzoekt om de gronden rond de Mariapeel (nu Bronsgroen) te schrappen uit de Groenblauwe mantel zodat dit de verdere verduurzaming van de bedrijfsvoering van bedrijven niet in de weg staat.	5121
Indiener leest in de Ontwerpvisie dat zijn gronden deels in de Groenblauwe mantel liggen. Indiener is van mening dat de toekomst van vooral Zuid-Limburgse agrarische bedrijven in de Groenblauwe mantel bepaald niet rooskleurig lijkt.	5039
Indiener leest in de Ontwerpvisie dat zijn bouwvlak/thuislocatie vrijwel geheel in de Groenblauwe mantel ligt en in deze zone het grondgebruik ook overwegend agrarisch is. Indiener vreest dat deze zone beperkingen met zich meebrengt ten opzichte van de voormalige Bronsgroene landschapszone. Indiener vreest dat de onduidelijkheid van de Omgevingsvisie zal leiden tot extra beperkingen of minder ontwikkelingsruimte in de GOVI van gemeenten en zal leiden tot extra eisen en kosten. Indiener wil investeren in een eigen mestverwerker voor zijn bedrijf maar kan uit de ontwerp-Omgevingsvisie niet opmaken of dit in deze Groenblauwe mantel is toegestaan.	5032
Indiener stelt dat uitbreiding van land- en tuinbouwbedrijven wordt belemmerd door de gebiedsaanduiding Groenblauwe mantel, met name door het beleidsuitgangspunt dat er grootschalige bos- en natuurgebieden in de gebieden van de Groenblauwe mantel worden aangelegd. Indiener vreest dat de provinciale ambities op het terrein van natuurontwikkeling in de gebieden van het Natuurnetwerk en de Groenblauwe mantel ten koste gaan van de ontwikkelmogelijkheden van de land- en tuinbouw.	5041, 5094, 5133, 5136
Indiener geeft aan dat de meeste van zijn teeltgronden in de Groenblauwe mantel liggen en wil geen onterechte benadeling hiervan op basis van de Omgevingsvisie. De Groenblauwe mantel in is zijn ogen erg ruim genomen en betreft veel landbouwgronden. Door veel bosontwikkeling in de omgeving worden de gronden schaarser en duurder volgens indiener. Indiener vraagt hoe de provincie wil implementeren dat de biodiversiteit in de Groenblauwe mantel wordt bevorderd? Omschakelen naar biologische landbouw of voedselbossen is voor indiener financieel niet haalbaar.	5194
Indiener geeft aan dat een groot deel van de (fruitteelt)gronden van zijn bedrijf in de groenblauwe zone zijn gelegen. Indiener maakt zich zorgen over de consequenties van de zone voor zijn economische positie en toekomstperspectief (uitbreidingsmogelijkheden). Volgens indiener mag meer de nadruk worden gelegd op de economische impact van de agrarische bedrijven in de groenblauwe zone. Indiener vindt dat hij met zijn bedrijf bijdraagt aan de aantrekkelijkheid van het gebied; een financiële prikkel zou helpen om dit op termijn in stand te houden.	5209
Indiener onderschrijft de ambitie dat de land- en tuinbouw als belangrijke gebruiker en beheerder van het buitengebied van groot belang is voor het aanzien en de kwaliteit van ons (Zuid-Limburgse) cultuurlandschap en het leefklimaat en dat de provincie in dat opzicht een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw wil bieden.	5071, 5079, 5093, 5105, 5200
Indiener is van mening dat de Bronsgroene landschapszone niet thuishoort in de Groenblauwe mantel van de Omgevingsvisie. Indien de provincie niet bereid is een separate zone hiervoor op te nemen dient in de visie opgenomen te worden dat het behoud van grondgebonden land- en tuinbouw en met name melkrundveehouderij en de daarbij behorende bedrijfslocaties van groot belang is voor het beheer en grondgebruik binnen de Groenblauwe mantel.	5079
Indiener stelt dat natuurgebieden en natuurontwikkeling in de gebieden van de Groenblauwe mantel ten onrechte voorrang krijgen boven de grondgebonden landbouw.	5009, 5013, 5043, 5047,
Indiener stelt dat in de gebieden van de Groenblauwe mantel de landbouwfunctie voorop	5040, 5114

moet staan in plaats van de natuurontwikkeling.	
Indiener stel dat de land- en tuinbouw binnen de zone Groenblauwe mantel slechts een onderschikte rol speelt en wordt gelieerd als combinatiemogelijkheid met andere duurzame functies, terwijl de Bronsgroene landschapszone ruimte bood voor een duurzame ontwikkeling van de grondgebonden land- en tuinbouw. Indiener verzoekt om in de Groenblauwe mantel een groot primaat toe te kennen aan de land- en tuinbouw en apprecieert het niet als hun landbouwgronden worden ingezet voor de ontwikkeling van nieuwe natuur.	2014, 5023
Indiener is van mening dat de Zilvergroene zone niet ondergebracht dient te worden bij de Groenblauwe mantel maar bij het Natuurnetwerk omdat deze in het POL2014 eerder aansloot bij Goudgroen dan bij Bronsgroen.	5128
Bij Greenport Venlo en Brightlands Venlo is veel Groenblauwe mantel opgenomen. Indiener is van mening dat juist de land en tuinbouw binnen deze economische dragers zou moeten worden ondersteund en gefaciliteerd.	5156
Indiener constateert dat één van zijn locaties ligt in de Groenblauwe mantel. Voorheen was het grondgebruik overwegend agrarisch. Nu is aangeven dat de ambities van natuur en landschap, biodiversiteit en klimaatadaptatie belangrijke doelen zijn. Dit schept geen duidelijk beeld door het ontbreken van kaders en keuzes. Indiener verzoekt de provincie om de Omgevingsvisie op dit punt aan te passen.	5060
Indiener vreest belemmering van de bedrijfsvoering en de toekomstmogelijkheden van zijn glastuinbouwbedrijf door de ligging binnen de zone Groenblauwe mantel en verzoekt de aanduiding ter plaatse te wijzigen in “landelijk gebied/buitengebied”.	5044
Indiener stelt dat zijn bedrijf, een paardenhouderij, ligt ingesloten tussen spoor, snelweg en een fabriek. Op papier lijkt een verbindingszone tussen Savelsbos en St. Pietersberg logisch, maar in de praktijk is die verbinding er niet. Indiener vindt daarom de aanduiding Groenblauwe mantel op die locatie niet de juiste. Indiener stelt dat de Groenblauwe mantel dient als buffer voor natuurgebieden. In de situatie van indiener vormt het een overgang tussen industrie en buitengebied. Ook om die reden is de aanduiding Groenblauwe mantel op die locatie niet de juiste.	5117
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie in het gebied Oost-Asenray een opstapeling van begrenzingen aan bedrijfsontwikkeling bewerkstelligt. Doordat bestemmingen van reguliere landbouwgronden die in pacht of eigendom zijn van de indiener gewijzigd worden naar landbouwgronden met beperkingen of voorwaarden (zoals natuurontwikkeling en extensief gebruik), wordt de toekomstige bedrijfsvoering en –uitbreiding mogelijk belemmerd. Indiener maakt hiertegen bezwaar.	5145
Indiener stelt dat aangegeven is dat gestreefd wordt naar een gunstig ondernemersklimaat voor de agrofoodsector, echter indiener vindt dat, gezien het feit dat maar deel van de eigendommen deze aanduiding hebben meegekregen, daar niet uit blijkt dat er rekening wordt gehouden met haar individuele belangen. Tevens heeft een deel van de gronden de aanduiding extensivering intensieve veehouderij.	5027
Indiener stelt dat zijn bedrijf aan de oostkant tegen het Brabantse natuurgebied de Bult zit en stelt dat hij daar geen beperkende maatregelen door moet krijgen en dat er geen hinder of opbrengstderving moet komen. Afwatering gaat volgens indiener namelijk richting de Maas en niet richting de Bult.	5094

Standpunt GS
Een groot aantal zienswijzen hebben betrekking op de Groenblauwe mantel en komen in meerderheid van agrariërs die zich zorgen maken over de positie van de landbouw en de ontwikkelingsmogelijkheden in deze zone. Omdat er inhoudelijk een grote overlap zit in de deze zienswijzen hebben wij besloten om voor de meeste zienswijzen één integraal standpunt te formuleren op basis van een aantal thema’s.

Waarom samenvoeging Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone?
In POL2014 is de toenmalige Ecologische hoofdstructuur wegens rijksbezuinigingen op het natuurbeleid sterk verkleind tot de Goudgroene natuurzone. De Zilvergroene natuurzone (voormalige Ecologische hoofdstructuur) is toen bewust apart begrensd van de Goudgroene natuurzone. In de Omgevingsverordening Limburg zijn voor de Zilvergroene natuurzone beschermingsregels opgesteld. Deze regels komen sterk overeen met de regels van de Bronsgroene landschapszone. Ook in gebruik van deze gebieden (veelal agrarisch, grondgebonden landbouw) is weinig verschil (dit in tegenstelling tot de Goudgroene natuurzone waar het natuurbelang prevaleert). Wij vinden het daarom logisch om

de Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone samen te voegen tot de Groenblauwe mantel. De Groenblauwe mantel omvat de landschappelijk waardevolle beekdalen, het Maasdal, hellingen en zones rond en tussen bestaande natuurgebieden met de daarin aanwezige landbouwgebieden, monumenten, kleinschalige cultuurhistorische landschapselementen, waterlopen, archeologische vindplaatsen, et cetera. In Zuid-Limburg omvat de Groenblauwe mantel tevens de steilere hellingen, droogdalen en de belangrijkste landschappelijke verbindingen naar het Maasdal. Wij vinden dat de naamgeving Groenblauwe mantel goed bij past bij voorgenoemde functies.

Vanuit de Omgevingswet streeft men in het kader van de digitalisatie naar harmonisatie van de naamgeving van natuurzoneringen. De term Groenblauwe mantel sluit aan bij de gehanteerde terminologie in andere provincies. Voor de Goudgroene natuurzone hanteren wij het begrip Natuurnetwerk Limburg dat aansluit bij de naamgeving van het Natuurnetwerk Nederland van de Rijksoverheid.

De samenvoeging van deze zones in de Omgevingsvisie leidt niet tot aanpassingen en/of uitbreiding van de begrenzing van deze zoneringen in de indicatieve kaartbeelden in de Omgevingsvisie. De samenvoeging tot Groenblauwe mantel leidt ons inziens tot beleidsvereenvoudiging, het verminderen van de versnippering van beleid en het vergroten van de eenduidigheid naar gebruikers.

De ontwerp-Omgevingsvisie is een visie op hoofdlijnen. We zijn van mening dat binnen dit kader de begrippen en begrenzing van het Natuurnetwerk Limburg en Groenblauwe mantel voldoende zijn uitgewerkt.

Belang grondgebonden landbouw
Grondgebonden landbouw is en blijft de belangrijkste functie in de Groenblauwe mantel en de agrarische sector is daarmee tevens de belangrijkste beheerder van dit deel van het landelijke gebied en daarin voorkomende landschapselementen en natuurwaarden. In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt het belang en de rol van de grondgebonden landbouw binnen de Groenblauwe mantel niet voldoende benoemd. Wij zijn voornemens om dit in de definitieve versie beter te duiden.

Detailniveau begrenzing en bestaand agrarisch gebruik
De Groenblauwe mantel is globaal en niet op kavelniveau begrensd. Er kunnen binnen deze zone daarom ook ‘rode functies’ liggen als woningen, agrarische bouwkavels, bedrijven alsmede campings. Voor deze andere functies gelden de bestaande rechten volgens het vigerende bestemmingsplan. De Groenblauwe mantel zal, ook na de toekomstige herziening van de omgevingsverordening geen extra beperkingen of eisen stellen aan het huidig agrarisch gebruik (mits het gebruik in overeenstemming is met het vigerende bestemmingsplan of gemeentelijk omgevingsplan). Het blijft veelal landbouwgebied met natuur- en landschappelijke waarden. Het huidige gebruik van gronden en bestemmingen blijft ongemoeid.

Beschermingsregime
In de Omgevingsvisie wordt bij Zoneringen (Hoofdstuk 3) de verschillende gebiedscategorieën geduid. De Omgevingsvisie is zelfbindend, in de provinciale Omgevingsverordening Limburg worden eventuele regels en bepalingen ten opzichte van de gebiedscategorieën opgesteld. Deze verordening volgt nog (zie ook beantwoording bij Omgevingsvisie proces).

De beschermingsregimes van de huidige Zilvergroene natuurzone en de Bronsgroene landschapszone in de huidige omgevingsverordening komen sterk overeen. In de omgevingsverordening gaat het in beide gevallen om een motiveringsplicht en geen gebodsbepaling. Voor zowel de Zilvergroene natuurzone als de Bronsgroene landschapszone geldt, dat bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen inzichtelijk gemaakt moet worden:
- wat de in het plangebied voorkomende kernkwaliteiten zijn,
- de wijze waarop met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten is omgegaan en
- hoe de (resterende) negatieve effecten worden gecompenseerd.

Wij zijn voornemens om de bestaande regels die momenteel gelden in de Omgevingsverordening Limburg 2014 voor de Zilvergroene natuurzone van toepassing te laten zijn voor de Groenblauwe mantel. Hiermee wordt het bestaande beleid grotendeels gehandhaafd. Via aanpassing van de provinciale Omgevingsverordening, zijn wij voornemens voor de voormalige Bronsgroene landschapszone een extra artikel van kracht te laten zijn, dat nu ook van toepassing is op de

Zilvergroene natuurzone. Belangrijk is dat dit extra artikel een motiveringsplicht is en geen gebodsbepaling. Het betreft het inzichtelijk maken van de betekenis van een ‘plangebied’ in de Groenblauwe mantel voor de natuurwaarden in aangrenzende gebieden van het Natuurnetwerk Limburg. Het gaat om de verbindings- en bufferfunctie. De verwachting is dat deze motiveringsplicht in veel situaties weinig extra inspanning (motivering) vergt omdat de verbindings- of bufferfunctie veel gevallen niet speelt of geraakt wordt (zoals in het huidige Bronsgroene landschapszone).

Gezien het feit dat de Groenblauwe mantel in sommige situaties (zoals huidige Zilvergroene natuurzone) wel een verbindings- of bufferfunctie heeft ten opzichte van het Natuurnetwerk Limburg, vinden wij het van belang om deze waarde wel inzichtelijk te hebben bij een ruimtelijke afweging van nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten.

Specifiek voor glastuinbouw is er in de vigerende Omgevingsverordening beleid geformuleerd gekoppeld aan de Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone. In de herziening van de Omgevingsverordening zullen wij dit beleid ten aanzien van de Groenblauwe mantel niet wijzigen. Wij verwijzen hiervoor tevens naar onze beantwoording onder hoofdstuk 12 Landbouw ten aanzien van glastuinbouw.

Gemeenten hebben op basis van de Omgevingsverordening de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan. Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar bijvoorbeeld ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

De vaststelling van de nieuwe Omgevingsverordening door Gedeputeerde Staten is voorzien in april 2021 en door Provinciale Staten in november 2021. Het proces om te komen tot de nieuwe Omgevingsverordening is gelijk aan de Omgevingsvisie (ontwerp, tervisielegging, vaststelling) en daarmee wordt ruimte geboden aan tijdige betrokkenheid van partners.

Planschade
Het beleid zoals opgenomen in de Omgevingsvisie is zelfbindend voor het bestuursorgaan dat dit beleid vaststelt in casu de provincie. Een planschadevergoeding als bedoeld in artikel 6.1 Wet ruimtelijke ordening als gevolg van het beleid in deze visie is niet aan de orde aangezien een visie niet als schadeoorzaak wordt benoemd.

Ontwikkelingsmogelijkheden grondgebonden landbouw- en tuinbouwbedrijven
De algemene stelregel voor land- en tuinbouwbedrijven is dat ontwikkelruimte geboden wordt op basis van een integrale kwaliteitsverbetering van de omgeving en draagvlak in de omgeving.
De wettelijke kaders voor ammoniak, geur, fijnstof, etc. zijn - naast het draagvlak in de omgeving - bepalend voor de ontwikkelingsmogelijkheden van het bedrijf van indiener.
Zoals aangegeven geldt in de Omgevingsverordening een beschermingsregime voor de huidige Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone (en zijn wij voornemens dit in de herziening van de Omgevingsverordening samen te voegen tot Groenblauwe mantel). Indien het gaat om nieuwe activiteiten waarvoor nog geen aanlegvergunning of bouwvergunning verleend is geldt dat de gemeente artikel 5.18 van de Omgevingsverordening zal moeten toepassen. Een beschrijving van de in het plangebied voorkomende kernkwaliteiten en de wijze waarop met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten is omgegaan. Of dit tot gevolg heeft dat de door de indiener genoemde activiteiten en voorzieningen toegestaan worden is afhankelijk van de beoordeling door de gemeente. Die beoordeling zal afhangen van de (mate van) negatieve beïnvloeding dan wel bescherming en versterking van de rondom het bedrijf aanwezige natuurlijke en landschappelijke kernkwaliteiten.

Het is niet uitgesloten dat de uitwerking van het aanvalsplan Stikstof, definitie Intensieve Veehouderij, Herijking kwetsbare gebieden en Limburgs Natuurprogramma nog consequenties heeft voor de land- en tuinbouw. Over de wijze waarop zullen nog nadere afspraken gemaakt moeten worden per gebied. De betrokkenen krijgen daarbij gelegenheid tot inspraak en overleg.

De ontwikkelingsmogelijkheden voor teeltondersteunende voorzieningen is op gemeentelijk niveau doorvertaald in bestemmingsplannen en/ of structuurvisies. Het gemeentelijke niveau is het beste

niveau om te bepalen of ontwikkelingsmogelijkheden passend zijn binnen de aanwezige gebiedskwaliteiten. Er gaat geen regulerende werking uit van de Groenblauwe mantel richting de teeltondersteunende voorzieningen

Functies en instrumenten Groenblauwe mantel en kansen landbouw
Zoals al door ons aangeven is en blijft de grondgebonden landbouw de belangrijkste gebruiker en beheerder. We continueren onze rol gericht op het behouden, beschermen, beheren, ontwikkelen en beleven van de kernkwaliteiten van de Groenblauwe mantel. Voor de Groenblauwe mantel is het beleid ook gericht op het faciliteren en ondersteunen van de verbindings- en bufferfunctie voor aangrenzende gebieden van het Natuurnetwerk Limburg. Dit kan vaak gerealiseerd worden in beekdalen door beekherstelprojecten of door het in stand houden en/of herstellen van netwerken van kleine landschapselementen in het landelijke gebied bijvoorbeeld in combinatie met agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Wij zien belangrijke kansen voor het versterken van de landschappelijke kernkwaliteiten door onder andere de aanleg van (verbindende) kleine landschapselementen, bosontwikkeling en agrarisch natuurbeheer op vrijwillige basis in de groenblauwe mantel. Hiermee kunnen we meerdere maatschappelijke doelen bereiken zoals het vergroten van de leefbaarheid, beleefbaarheid, biodiversiteit, klimaatadaptatie en waterbuffering, tegengaan van hittestress en CO2-reductie door koolstofvastlegging.

Wij zien voor de grondgebonden landbouw in de Groenblauwe mantel veel kansen voor verweving met voorgenoemde functies. Verwerving van agrarische gronden zal dan vaak niet aan de orde zijn. Daarnaast beseffen wij dat de komende jaren een groot aantal agrariërs zal stoppen waarbij genoemde doelen kansen geven aan de overige agrariërs om in deze landschappelijke kwetsbare gebieden te extensiveren en beter invulling te geven aan kringlooplandbouw.

Voor eventuele vergoeding van faunaschade aan landbouwgewassen kan een beroep worden gedaan op het faunafonds.

Wij werken onze ambities voor bossen uit in een Limburgse bossenstrategie. De uiteindelijke ambities zullen mede afhangen van de beschikbare (Rijks)financiering. Met het 1 Miljoenbomenplan heeft de provincie Limburg al het voortouw genomen en een eerste stap gezet. De uitwerking en afweging van de nieuw bos ambities vinden plaats in het toekomstig provinciale Programma Natuur. Aandacht voor de locaties wordt meegenomen in het te ontwikkelen uitvoeringsprogramma bossen. De voorgenomen bosaanleg vindt plaats op vrijwillige basis, in nauw overleg met grondeigenaren en als de financiering ervan rond is.

De visie en ambities ten aanzien van natuur, biodiversiteit, landbouw en klimaatadaptatie zijn in deze Omgevingsvisie op hoofdlijnen verwoord. De provinciale visie wordt in de komende jaren in samenwerking met stakeholders verder uitgewerkt in programma's en concrete instrumenten zoals het Waterprogramma, het Natuurprogramma, via uitwerking van thema's als kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw en in concrete projecten op allerlei gebieden. Op dit moment is het voor ons nog niet mogelijk om concreet aan te geven welke instrumenten dit exact zullen zijn.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel:
In de Groenblauwe mantel blijft de grondgebonden landbouw de belangrijkste functie en is de agrarische sector tevens de belangrijkste beheerder. Wij bieden mogelijkheden voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer die bijdragen aan de instandhouding en versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 15. Landschap, paragraaf 15.3 Waar kiezen wij voor?:
De grondgebonden land- en tuinbouw heeft van oudsher bijgedragen aan de ontwikkeling en het beheer van het zeer aantrekkelijke en afwisselende cultuurlandschap in de Groenblauwe mantel. Behoud en ontwikkeling van een grondgebonden kringlooplandbouw in balans met de omgevingskwaliteiten is hier van groot belang. Vooral hier liggen kansen voor de verweving van functies voor landbouw, natuur, waterbeheer, landschapsbeheer en andere maatschappelijke diensten én meervoudig grondgebruik. Wij willen hier meer mogelijkheden

bieden voor natuurinclusieve en biologische landbouw. Voor het specifieke beleid van land- en tuinbouw verwijzen we naar hoofdstuk 12 Land- en tuinbouw.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zowel de camping als het parkeerterrein aan de overzijde van de camping in de ontwerp-Omgevingsvisie zijn aangeduid als 'Landelijk gebied - Groenblauwe mantel'. Indiener bezit een perceel landbouwgrond, hetgeen aangeduid wordt in de ontwerp-Omgevingsvisie als 'Landelijk gebied - Natuurnetwerk' en Natura 2000-gebied. Dit perceel is te midden van natuurgronden gelegen, maar als landbouwgrond in gebruik. Indiener vermeldt dat ten noorden aansluitend aan de camping een perceel grasland gelegen is (in gebruik bij de camping en eigendom van Staatsbosbeheer) dat aangeduid wordt als 'landelijk gebied - Natuurnetwerk', maar geen Natura 2000-gebied is. Indiener verzoekt om een ruiling tussen genoemde percelen te bewerkstelligen (met eventueel aanvullende financiële verrekening), met als voordeel dat op de landbouwgrond binnen Natura 2000-gebied en 'Goudgroene natuurzone' daadwerkelijk natuurontwikkeling kan plaatsvinden. Indiener voegt toe dat hierover reeds contacten zijn gelegd met de ecologen van de provincie en met Staatsbosbeheer.	5161

Standpunt GS
De provincie is bekend met het voorstel wat betreft ruiling van percelen. Met Staatsbosbeheer lopen gesprekken of een ruiling tot de mogelijkheden behoort en zo ja, onder welke condities.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indieners zijn bezorgd over het toekomstperspectief (en bedrijfsvoering) van glastuinbouwbedrijven en Ontwikkelingsgebieden Glastuinbouw in of nabij de "Groenblauwe mantel" of nabij Nationale Parken (waaronder de Meinweg en de Peel). Indieners vragen zich af wat de Groenblauwe mantel en de transitie van de Nationale Parken naar regionale landschappen met buffers rondom de natuurkern voor hen betekent. De ontwerp-Omgevingsvisie geeft geen duiding over de verenigbaarheid van glastuinbouw met genoemde zoneringen. Indieners vragen duidelijkheid én het bieden van perspectief voor gevestigde bedrijven. Indieners vragen zich af wat voor gevolgen de Groenblauwe mantel en de omvorming van Nationale Parken naar regionale landschappen voor (ontwikkelingsgebieden) glastuinbouw hebben.	5025, 5024
Indieners merken op dat op kaarten blijkt dat het glastuinbouwgebied bijna helemaal ingesloten is door de combinatie van het zogenaamde Natuurnetwerk en de nieuwe zonering Groenblauwe mantel. Zij begrijpen dat er initiatieven zijn om de Nationale Parken met elkaar te verbinden tot regionale landschappen; over heel Limburg op de oostoever van de Maas. Hierbij zou ook gedacht kunnen worden dit in te richten aan de andere kant van onze landsgrens, waar dat veel logischer zou zijn. Indieners maken zich zorgen dat daardoor (toekomstige) beperkingen voor hun bedrijven zullen ontstaan.	5030
Indieners vinden het positief dat hun vestigingsgebied als Ontwikkelingsgebied Glastuinbouw op de kaart is opgenomen. Indieners merken op dat dit gebied bijna helemaal ingesloten is door Natuurnetwerk en de Groenblauwe mantel. Zij vrezen dat dit in de toekomst voor beperkingen voor hun bedrijven zal zorgen. Indieners vragen daarom dringend om in alle opzichten ruimte te bieden voor glastuinbouw in hun gebied en de garantie te geven dat ze kunnen blijven ondernemen en ontwikkelen naar de toekomst.	5186
De bedrijfslocatie (sorteer, opslag en verwerkingsactiviteiten; teelten onder glas, teelten op het trayveld en vollegrondspercelen) van indiener zijn gelegen in de Groenblauwe mantel en regionaal landschap. De indiener maakt zich zorgen over toekomstige beperkingen voor het bedrijf en vraagt dringend om in alle opzichten ruimte te bieden voor glastuinbouw in dit gebied en de garantie te geven dat ze kunnen blijven ondernemen en ontwikkelen naar de toekomst.	5121
Indiener valt op dat het ontwikkelingsgebied glastuinbouw bijna helemaal ingesloten is	5054, 5059,

door de combinatie van het natuurnetwerk en de Groenblauwe mantel. Indiener begrijpt dat er initiatieven zijn om de Nationale Parken met elkaar te verbinden tot regionale landschappen, over heel Limburg op de oostoever van de Maas. Indiener maakt zich zorgen dat daardoor (toekomstige) beperkingen voor de glastuinbouwbedrijven zullen ontstaan. Indiener verzoekt om in alle opzicht ruimte te bieden voor glastuinbouw in het betreffende gebied en de garantie te geven dat de ondernemers kunnen blijven ondernemen en ontwikkelen naar de toekomst.	5111

Standpunt GS
De aanduiding van het Natuurnetwerk, de Groenblauwe mantel rondom het ontwikkelingsgebied glastuinbouw en de aanwijzing van de regionale landschappen vormen geen directe belemmering voor de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden van de glastuinbouwbedrijven ín het Ontwikkelingsgebied Glastuinbouw. Wet- en regelgeving is bepalend voor de doorgroei en vestiging van de bedrijven in het gebied. Derhalve stellen wij voor de voorgestane aanduiding te behouden. De ontwikkelingsmogelijkheden voor teeltondersteunende voorzieningen is op gemeentelijk niveau doorvertaald in bestemmingsplannen en/ of structuurvisies. Het gemeentelijke niveau is het beste niveau om te bepalen of ontwikkelingsmogelijkheden passend zijn binnen de aanwezige gebiedskwaliteiten. Er gaat geen regulerende werking uit van de Groenblauwe mantel richting de teeltondersteunende voorzieningen

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener gaat ervan uit dat een toelichting op de Groenblauwe mantel op kaarten terugkomt in de Omgevingsverordening.	1015

Standpunt GS
Dat klopt. De toekomstige Omgevingsverordening bevat alle provinciale regels voor de fysieke leefomgeving. Er komt één Omgevingsverordening die de bestaande verordeningen vervangt. Hierin worden ook de regels, kaarten en bijbehorende toelichting met betrekking tot de Groenblauwe mantel meegenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft het onderdeel vrijetijdseconomie waarbij gekozen worden voor het verhogen van kwaliteit van het aanbod. Indiener stelt dat recreatiebedrijven gelegen op een locatie met de gebiedsaanduiding ‘Groenblauwe mantel’ een kwaliteitsslag in de weg staat. Indiener verzoekt om in de Omgevingsverordening op te nemen dat het binnen de Groenblauwe mantel mogelijk blijft om de gewenste kwaliteitsverbetering van bestaande recreatieve bedrijven vorm te geven.	5135

Standpunt GS
Zoals in paragraaf 3.2. is aangegeven bouwt de algemene zonering voort op “…de typering en ontwikkeling van het ruimtegebruik in deelgebieden binnen Limburg in de afgelopen decennia”. Alhoewel vrijetijdseconomie niet expliciet benoemd wordt bij de algemene zonering, staat de Groenblauwe mantel (net als bij de voorheen Bronsgroene zone) een eventuele kwaliteitsslag van recreatieterreinen niet per definitie in de weg. Bij dergelijke initiatieven hanteren we de Limburgse principes om casus- en gebiedsgericht te werken en staan de kenmerken en identiteit van het betreffende gebied centraal.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.4. Zienswijzen over Hoofdstuk 4: Provinciaal belang

Duiding provinciale belangen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In de ogen van de indiener heeft de provincie vooral een taak in de bovenlokale of (boven)regionale afstemming en het fungeren als provinciaal ruimtelijk regisseur. Indiener vraagt de provincie dan ook om de teksten met betrekking tot provinciale kerntaken en het oppakken van autonome taken te verduidelijken: wat zijn de provinciale belangen en taken en waarom zijn ze dat?	1009, 1017, 1025
Indiener begrijpt niet waarom verschillende thema's (woningopgave) en industrieën/bedrijventerreinen (VDL, Chemelot en MAA) worden aangeduid als provinciaal belang.	5016
Indiener is niet duidelijk waarom een aantal thema's (bijv. woningopgave en industrie/bedrijventerreinen VDL, MAA, Chemelot) als provinciaal belang wordt geduid. Indiener vraagt of provincie wellicht financiële belangen hierin heeft? Het lijkt dat provincie dit instrument inzet om gemeentelijke besluitvormingsprocessen te overrulen. Indiener acht dat ondemocratisch en verzoekt vanuit het burgerbelang deze planologische duiding niet of slechts zeer sporadisch te gebruiken	5182

Standpunt GS
Zoals aangegeven in hoofdstuk 4 van de Omgevingsvisie, is het begrip 'provinciaal belang' niet nader afgebakend in de Omgevingswet, maar worden in de Memorie van Toelichting wél enkele voorbeelden van provinciale belangen benoemd. We bepalen het provinciaal belang aan de hand van de volgende criteria (die zowel afzonderlijk van elkaar als in combinatie gelden):

- "er is sprake van de uitvoering van één of meerdere kerntaken van de Provincie;
- er is sprake van een gemeentegrensoverschrijdende/(boven)regionale problematiek;
- er is sprake van een algemeen belang voor de bevolking, de omgevingskwaliteit of het bedrijfsleven in de provincie Limburg".

De provinciale belangen staan in het thematische gedeelte van de Omgevingsvisie op het voorblad van ieder thema. In het gebiedsgerichte gedeelte staan de provinciale belangen in de tekst benoemd.

Zoals aangegeven in de Memorie van Toelichting (Kamerstuk 33962, nr.3): "Of een bepaald onderwerp als een provinciaal of nationaal belang kan worden aangemerkt is afhankelijk van de bestuurlijke context op een bepaald moment. Dit betekent dat hetgeen als provinciaal of nationaal belang wordt aangemerkt naar tijd en plaats uiteen kan lopen … De aanwezigheid van een provinciaal belang kan allereerst voortvloeien uit uitdrukkelijk bij de wet aan de provincies toegekende taken (zoals voor stiltegebieden, grondwaterbeschermingsgebieden, luchthavens van regionale betekenis). Daarnaast kunnen provinciale staten ook zelf oordelen dat er sprake is van een provinciaal belang, waarvoor het doelmatig en doeltreffend is om bij omgevingsverordening instructieregels of instructies te geven. Provinciale staten kunnen daarbij door het Rijk behartigde nationale belangen ook als provinciale belangen aanmerken. Die belangenbehartiging (al dan niet met het geven van instructieregels of een instructie) door de provincie kan dan alleen plaatsvinden voor zover deze geenstrijd oplevert met de behartiging van het belang door het Rijk".

MAA, VDL en Chemelot vertegenwoordigen een provinciaal belang vanwege de belangrijke bijdrage aan de economie en de werkgelegenheid in de regio en de provincie Limburg. Daarnaast is MAA één van de vestigingsplaatsfactoren die kansen biedt en voorwaarden schept voor toekomstige groei werkgelegenheid en economie. Chemelot wordt ook gezien als provinciaal belang omdat er sprake is van gemeentegrensoverschrijdende problematiek en er een algemeen belang is voor de bevolking en de omgevingskwaliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Diversen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat in hoofdstuk 4. ‘Provinciaal belang’ het ‘functioneren’ en het belang van stedelijke centra en dorpen ontbreekt.	1003

Standpunt GS
In hoofdstuk 4 geven we aan op basis waarvan we de provinciale belangen onderscheiden. Het daadwerkelijk benoemen van de diverse provinciale belangen gebeurt in het thematische gedeelte van de Omgevingsvisie op het voorblad van ieder thema. In het gebiedsgerichte gedeelte staan de provinciale belangen in de tekst benoemd. Voor wat betreft het belang van het functioneren van stedelijke centra en dorpen geldt dat we in paragraaf 17.3 aandacht hebben voor de grote uitdagingen voor steden en dorpen. In paragraaf 3.2 benoemen we ten aanzien van stedelijke (centrum)gebieden en landelijke kernen belangrijke uitgangspunten voor het goed functioneren. Daarnaast geldt dat het nastreven van de thematische provinciale belangen zijn uitwerking heeft op het functioneren van de steden en dorpen. Op die manier is ‘het functioneren van stedelijke centra en dorpen’ niet als op zichzelf staand belang benoemd, maar is het wel geborgd in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

DEEL A – Thematische visies (hoofdstuk 5 t/m 16)

2.5. Zienswijzen over Hoofdstuk 5: Wonen en leefomgeving

Bijdragen aan Brabantse verstedelijkingsstrategieën

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil een bijdrage leveren aan de regionale verstedelijkingsstrategieën in Brabant.	1004
Indiener geeft aan bij te willen dragen aan de regionale verstedelijkingstrategieën in Brabant in verband met de grote kwantitatieve opgaven. Indiener wil en kan een bijdrage leveren aan de woonopgave van de gemeente Eindhoven en het SRE-gebied.	1030

Standpunt GS
Vanuit de grondslag van de Omgevingsvisie richt deze zich primair eerst op het grondgebied van de provincie Limburg en is het leveren van een bijdrage aan de woningbehoefte van een andere provincie niet de casus die met urgentie dient te worden opgenomen. Zoals ook is aangegeven in hoofdstuk 17 van de Omgevingsvisie, vinden we het als provincie uiteraard wel belangrijk om over de provinciale en nationale grenzen te kijken en strekt het leefgebied van de Limburgers zich uit over lands- en provinciegrenzen. Hierbij vinden we het ook van belang te kijken naar de dynamiek en woningmarktontwikkelingen in gebieden grenzend aan Limburg.

De vraagstelling van de indieners is eerder al ter sprake gekomen in het BO Midden-Limburg van 15 januari 2020. De provincie Limburg heeft toen op verzoek van een van de gemeenten contact opgenomen met de provincie Noord-Brabant. Uitkomst was dat Noord-Brabant geen behoefte en geen aanleiding ziet om hierover het gesprek aan te gaan. Daarnaast ontbreken daadwerkelijke cijfers die aangeven hoe groot een veronderstelde behoefte is of zou moeten zijn.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.1 Wat is de opgave?, aan het einde van de 1e alinea:

We bezien daarbij ook de woningmarktontwikkelingen in gebieden grenzend aan Limburg (nationaal en internationaal).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil graag een woningvoorraad die minimaal 30% groter is dan de behoefte, mede gelet op de bijdrage die men wil leveren aan de regionale verstedelijkingsstrategie Brabantstad.	1004

Standpunt GS
Het door minister Ollongren in het kader van de nieuw gemaakte afspraken met de provincies voorgestelde percentage plancapaciteit voor woningbouw is een kwantitatieve streefwaarde, gebaseerd op aantallen plannen in relatie tot de behoefte. Deze streefwaarde zegt echter niets uit over de kwaliteit van de plannen, iets wat voor ons belangrijker is dan het aantal. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en de daaruit voortvloeiende acties spelen daarop in. De plancapaciteit is overigens getalsmatig in meerdere regio's en gemeenten meer dan voldoende, waarmee we cijfermatig tegemoet komen aan de oproep van de Minister. Wij als provincie hebben geen plafond of ambitie in dit kader in onze beleidsstukken vastgelegd, anders dan dat de planvoorraad en de (kwalitatieve) behoefte aan woningen (op basis van prognoses van Progneff) in evenwicht met elkaar dienen te zijn, een gelijkmatige tred volgen. Te weinig planvoorraad ten opzicht van de behoefte is namelijk schadelijk voor de realisaties, maar teveel planvoorraad, die niet past bij de kwalitatieve behoefte, ook. Het is aan gemeenten eigenstandig en gezamenlijk in (sub)regio's, om met elkaar afspraken te maken over de ambities en bandbreedte in dit kader. om deze ruimte aan gemeenten en (sub)regio's te laten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Woningbouwopgave, planvoorraad en plancapaciteit

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt waarom de woningbouwopgave niet preciezer is omgeschreven als ambitie (blz. 35), gezien vanuit de actualiteit. Indiener stelt dat de provincie aangeeft speelruimte voor nieuwe woningbouwinitiatieven te willen creëren ondanks de geldende reductieopgave binnen de huidige plancapaciteit. Indiener vindt dat het hieruit voortvloeiende spanningsveld en een oplossingsrichting nadrukkelijker aan bod moet komen in de Omgevingsvisie.	1020

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is een richtinggevend kader op hoofdlijnen op de lange termijn. Een aan verandering onderhevige kwantitatieve woningbouwopgave hierin benoemen is niet wenselijk. Met het instrument 'Woonmonitor' is het wel mogelijk, zowel kwantitatief als ook kwalitatief, op de woonopgave te sturen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in de in 2019 in Midden-Limburg vastgestelde 'Structuurvisie Midden-Limburg Wonen 2018-2021' nadrukkelijk is vastgelegd dat gemeenten woningbouwplannen waaraan behoefte bestaat, kunnen ondersteunen, ook bij een generiek overschot aan woningbouwplannen. Indiener verzoekt dit op te nemen in de provinciale Omgevingsvisie.	1003, 1028
Indiener mist in het provinciaal woonbeleid ruimte voor maatwerk. Zowel nu als voor de komende jaren is de woonopgave binnen Zuid-Limburg zeer divers. De opgave verschilt per gemeente. De ene gemeente heeft een grotere incourante woningvoorraad dan de andere gemeente. De ontwerp-Omgevingsvisie legt een grote focus op de aanwezige, ongewenste grote plancapaciteit binnen Limburg, welke volgens de provincie remmend werkt op nieuwe woningbouwontwikkelingen. Indiener geeft aan dat haar gemeente niet beschikt over grote onbenutte plancapaciteit voor zogenaamde ongewenste woningen op ongewenste plekken. Indiener stelt dat derhalve maatwerk nodig is. Indiener geeft aan dat zij vanuit het oogpunt van de ladder van duurzame verstedelijking eerst binnen bebouwd gebied bekijkt of de vereiste woningbouwmogelijkheden er zijn alvorens elders te kijken. Transformatie van vastgoed is daarbij uiteraard belangrijk. Echter voor een gemeente met weinig (incourant) corporatiebezit en veel courant particulier woningbezit geldt er een andere woonopgave om aan de woonbehoefte tegemoet te komen. Indiener geeft aan dat er een uitdaging is op het gebied van wonen wat betreft doorstroming en huurwoningen in het middensegment. Indiener mist in de ontwerp-Omgevingsvisie aandacht voor herbestemming/ herstructurering van leegstaande of -komende agrarische gebouwen in de buitengebieden. Sanering van deze gebouwen om woningbouw elders binnen de gemeente in te zetten op gewenste locaties, vergelijkbaar met Ruimte voor Ruimte in het verleden. Indiener vraagt dan ook om meer maatwerk per gemeente om zo gericht zelf haar eigen woonbehoefte in te kunnen vullen als ook om steun (middelen/nieuwe regelingen) voor de opgave met betrekking tot herbestemming/herstructurering in het buitengebied.	1026
Indiener geeft aan dat het door specifieke lokale omstandigheden wenselijk is om een planvoorraad aan te houden die groter is dat de behoefte, namelijk 130%. Indiener begrijpt dat de lokale omstandigheden te divers zijn om dit generiek uit te rollen over de provincie Limburg. Indiener verzoekt de provincie hiervoor ruimte te geven.	1030
Indiener maakt er bezwaar tegen dat de beschreven uitgangspunten rond Wonen en leefomgeving niet geschraagd worden door een concrete aanpak/afweging/keuzes en het	5107

aangeven van voldoende plancapaciteit (130 %) voor de woningbehoefte van de diverse doelgroepen met name in Zuid-Limburg voor de komende 10-15 jaar, zoals ook het Rijk dat vraagt en er geen lange termijn doorzicht is naar 2050.	
Indiener verwijst naar de evaluatie Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg (juli 2020, Stec Groep) en de plan MER bij de Omgevingsvisie, waarbij wordt aangedrongen op een sterk te verbeteren concrete aanpak van de woningbouwplannen. Indiener vindt het opvallend dat gezien de beschreven urgentie, er in de ontwerp-Omgevingsvisie geen concrete aanpak en inventarisatie van plancapaciteit te lezen valt, terwijl de provinciale Omgevingsvisie wel als richtinggevend kader op hoofdlijnen voor het wonen wordt bestempeld.	5107
Indiener is van mening dat er sprake is van weinig actuele gegevens en een gebrek aan een adequaat doorzicht voor de komende 10 jaar met als gevaar dat steeds achter de woningbouwfeiten aangelopen wordt. Indiener stelt dat er sprake is van onbalans tussen vraag en aanbod. Indiener stelt dat er dringend voorspellende sturing en waar nodig bijsturing van de provincie nodig is, waarbij de vrijblijvendheid er af moet. Indiener vindt dat dit geheel past in de lijn van de opvatting in het voorliggende ontwerp dat alle woningbouwontwikkelingen beschouwd worden als een provinciaal belang.	5107

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is ons richtinggevende kader op hoofdlijnen op de lange termijn. Omdat de woonbehoeften veranderen, maar ook omdat er lokale en regionale verschillen zijn in de opgaven ten aanzien van wonen en leefomgeving, zijn meer gerichte uitwerkingen in provinciale, regionale en/of gemeentelijke programma's, agenda's en instrumenten noodzakelijk. Zo bieden we flexibiliteit om als uitwerking van deze Omgevingsvisie, opgaven gericht op te pakken en bij te sturen. Wij zullen daarom in de Omgevingsvisie geen Limburg-brede uitspraak doen over de planvoorraad in relatie tot de actuele behoefte.

In de provinciale Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 hebben we onze nadere aanpak voor de komende jaren kenbaar gemaakt. We laten echter ruimte aan regio's om woningmarkt-specifieke besluiten te nemen. We hebben de ambitie om samen met onze partners een voortreffelijke woon- en leefomgeving te realiseren; een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Om dat samen met onze partners te kunnen doen, dienen we in de Omgevingsvisie onze kaders vast te leggen en ruimte te laten voor deze samenwerking.

Het onlangs vernieuwde provinciale Dataportaal (zie https://dataportaal-viewer.prvlimburg.nl/Dashboard) geeft actuele informatie over de Limburgse woningmarkt en wordt jaarlijks geactualiseerd. Ook wordt in het Dataportaal een doorzicht gegeven voor de toekomst op basis van bevolkings- en huishoudensprognoses.

Het door minister Ollongren in het kader van de nieuw gemaakte afspraken met de provincies voorgestelde percentage plancapaciteit voor woningbouw is een kwantitatieve streefwaarde, gebaseerd op aantallen plannen in relatie tot de behoefte. Deze streefwaarde zegt echter niets uit over de kwaliteit van de plannen, iets wat voor ons belangrijker is dan het aantal. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en de daaruit voortvloeiende acties spelen daarop in. De plancapaciteit is overigens getalsmatig in meerdere regio's en gemeenten meer dan voldoende, waarmee we cijfermatig tegemoet komen aan de oproep van de Minister. Wij als provincie hebben geen plafond of ambitie in dit kader in onze beleidsstukken vastgelegd, anders dan dat de planvoorraad en de (kwalitatieve) behoefte aan woningen (op basis van prognoses van Progneff) in evenwicht met elkaar dienen te zijn, een gelijkmatige tred volgen. Te weinig planvoorraad ten opzicht van de behoefte is namelijk schadelijk voor de realisaties, maar teveel planvoorraad, die niet past bij de kwalitatieve behoefte, ook. Het is aan gemeenten eigenstandig en gezamenlijk in (sub)regio's, om met elkaar afspraken te maken over de ambities en bandbreedte in dit kader. om deze ruimte aan gemeenten en (sub)regio's te laten.

De Ladder voor duurzame verstedelijking betreft nationale wetgeving in het kader van de Wet ruimtelijke ordening. Het is goed om te horen dat hiermee in uw praktijk rekening gehouden wordt. In dat kader zult u tevens gemerkt hebben dat regionale planvoorraad meegewogen moet worden bij lokale toevoegingen aan de planvoorraad.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat er op de Zuid-Limburgse woningmarkt regionale verschillen bestaan die vragen om een sub-regionale of zelfs lokale aanpak. Om de woningmarkt vlot te kunnen trekken moeten we ons flexibel opstellen en zoveel mogelijk drempels of extra regels wegnemen. Indiener verzoekt om het vertrouwen dat de sub-regio hier zelf vorm en inhoud aan kan geven zonder regelgerichte bemoeienis van de provincie. Indiener ziet wel een rol voor de provincie als samenwerkingspartner en facilitator.	1019

Standpunt GS
Ook wij constateren binnen Zuid-Limburg zeker verschillen. Zo zijn sociale huurwoningen vooral geconcentreerd in de steden, terwijl veel plattelandsgemeenten een uitdaging kennen in een goede invulling van vrijkomende agrarische bebouwing. Die natuurlijke verschillen kunnen binnen regionaal gezamenlijk gehanteerde spelregels leiden tot verschillende uitkomsten. Daarbij staat voor ons steeds het doel voorop: zorgen voor voldoende goede woningen voor alle doelgroepen, zonder woningen toe te voegen waarvan op afzienbare termijn een regionaal overschot te verwachten is. De flexibiliteit waarom indiener vraagt, klinkt alsof bij voorbaat álle plannen moeten worden toegelaten. Wij denken dat een meer selectieve houding gewenst is en hebben het vertrouwen dat de regio daarvoor de juiste beleidskeuzes kan maken. Onze rolopvatting (breder dan alleen die van samenwerkingspartner en facilitator) staat beschreven in de Limburgse Agenda Wonen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de grote verschillen tussen gemeenten en regio's voor wat betreft de kwalitatieve en kwantitatieve woningbehoefte moet worden opgenomen.	1003

Standpunt GS
De kwantitatieve en kwalitatieve woonopgave op regionaal en lokaal is opgenomen in het Dataportaal Wonen (zie https://dataportaal-viewer.prvlimburg.nl/Dashboard) en wordt jaarlijks geactualiseerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Huisvesting internationale werknemers</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verzoekt de provincie om beleid, aanvullende regels, etc. met betrekking tot de huisvestiging van internationale werknemers te bundelen in één nieuw en voor iedereen herkenbaar document.	1009

Standpunt GS
In de Beleidsbrief Integratie wordt de integratie van nieuwe Limburgers per kader reeds benoemd. Hierin wordt ook beschreven in welke vastgestelde kaders wij een impuls geven aan het integratiebeleid en daarmee ook aan integratie en huisvesting van internationale werknemers.

Verder wordt in de 'Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 – Versnellen, versterken en doorzetten' de doelgroep internationale werknemers juist samengenomen met andere 'kwetsbare doelgroepen'. In de Limburgse Agenda Wonen wordt de focus gelegd op betaalbare woningen voor allerlei doelgroepen zoals starters, spoedzoekers, nieuwkomers, sociale huurders en senioren. Dit woonbeleid is ook ons vertrekpunt en daar worden de diverse doelgroepen samengenomen. We hebben geen speciaal doelgroepenbeleid.

Tenslotte kunnen gemeenten ook gemeentelijk beleid maken omtrent huisvesting van internationale werknemers. Het opstellen van een nieuw en herkenbaar document lijkt daarom snel achterhaald. De Stuurgroep Internationale Werknemers zal overigens nog een visiedocument internationale werknemers uitbrengen waar acties en beleid die gezamenlijk zijn afgesproken in vermeld staan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de huisvesting van arbeidsmigranten zorgt voor een druk op de leefbaarheid.	2013

Standpunt GS
We herkennen de inbreng van de indiener, maar dit punt vraagt om lokale afwegingen en maatwerk. Leefbaarheid is primair iets waar gemeenten op sturen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om voor het onderdeel huisvesting van internationale werknemers op vakantieparken en kampeerterreinen toe te voegen dat dit alleen mogelijk is indien de woon- en verblijfskwaliteit op de vakantieparken en kampeerterreinen voldoet aan de geldende normen (SNF).	1022
Indiener pleit voor passende woonruimte (kwantitatief en kwalitatief) voor internationale werknemers. Dat kan het beste door in afstemming met gemeenten beleidsruimte te creëren voor het realiseren van woonruimte passend bij de behoefte. Voor internationale werknemers die actief zijn in de agrarische sector is het van belang aan te sluiten bij de vraag naar betaalbare, soms tijdelijke voorzieningen van goede basiskwaliteit nabij werklocaties. Dit conform het Agrarisch Keurmerk Flexwonen of de voorschriften van Stichting Normering Flexwonen.	2011

Standpunt GS
In het collegeprogramma Vernieuwend Verbinden 2019-2023 (pagina 28) is de SNF-norm reeds benoemd.

- Waar nodig maken wij met ondernemers ruimte voor arbeidsmigratie met leefbare huisvesting voor tijdelijke arbeidsmigranten en goede integratie van ‘nieuwe Limburgers’.
- Wij helpen gemeenten om op een goede wijze de huisvesting te organiseren die voldoet aan het keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF)”.

Deze kwaliteitseisen voor huisvesting van internationale werknemers worden tevens in de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en Beleidsbrief Integratie provincie Limburg naar voren gebracht.

Tenslotte, wordt in het rapport van het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten (Geen Tweederangsburgers) de SNF-norm in de aanbevelingen benoemd. ‘Om de kwaliteit van huisvesting te verhogen adviseert het Aanjaagteam om de eisen van bestaande keurmerken (Agrarisch Keurmerk Flexwonen (AKF) en Stichting Normering Flexwonen (SNF) aan te scherpen en te integreren.’

De SNF-norm is een belangrijke norm die we als provincie nastreven en in hiervoor genoemde stukken reeds beschrijven. De Omgevingsvisie Limburg wordt hiermee in overeenstemming gebracht middels het toevoegen van een passage aan het hoofdstuk Wonen en Leefomgeving.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?, als nieuwe bullet:

Waar nodig maken wij met ondernemers ruimte voor arbeidsmigratie met leefbare huisvesting voor tijdelijke arbeidsmigranten en goede integratie van ‘nieuwe Limburgers’. Wij helpen

gemeenten om op een goede wijze de huisvesting te organiseren waarbij we willen toewerken naar één keurmerk, namelijk het keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het inzetten van vakantieparken voor huisvestiging van internationale werknemers onacceptabel is.	5128

Standpunt GS
In de Omgevingsverordening Limburg 2014 is in artikel 2.5.3 opgenomen dat, onder de daarin opgenomen strikte voorwaarden, huisvesting van (short-stay) internationale werknemers mogelijk is voor maximaal 10 jaar op vakantieparken die gesaneerd of gerevitaliseerd worden.
In deze Omgevingsvisie hebben wij opgenomen dat huisvesting van internationale werknemers moet voldoen aan de kwaliteitseisen van het keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF).
Dit geldt ook bij huisvesting van internationale werknemers op vakantieparken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Verduurzaming (algemeen)</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat voor projecten van gemeenten en particulieren duidelijke regels gesteld dienen te worden voor optimale energie neutraliteit.	5128

Standpunt GS
Regels voor optimale energieneutraliteit zijn er niet. Daarmee is dit momenteel niet afdwingbaar. Wel kan een overheidsorgaan in het pakket van wensen en eisen in opdrachtverlening en subsidieverlening hierover iets opnemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om in de Omgevingsvisie op te nemen dat tot het verduurzamen en klimaatbestendig maken van woningen ook watermaatregelen horen als afkoppelen en waterbesparende inventaris in huizen. De genoemde voorbeelden gaan alleen over energie. Indiener stelt dat het een gemiste kans is als hier ook niet de watermaatregelen terugkomen.	1015
Indiener is van mening dat er masterplannen met duidelijk vastgestelde doelen en tijdpaden moeten komen voor de afkoppeling van regenwater, ontstening en vergroening in woongebieden en industrieterreinen.	5128

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven wij aan dat bij nieuwe ontwikkelingen zoals meer bebouwing, verharding of een grotere watervraag, wij zullen kijken naar de gevolgen hiervan op droogte en wateroverlast en het watersysteem. Een standpunt over mogelijke maatregelen om eventuele negatieve gevolgen voor het watersysteem te voorkomen dan wel te beperken zal in het kader van het Waterprogramma worden uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat in de Omgevingsvisie de nadruk wordt gelegd op corporatiebezit, hoewel in Limburg juist sprake is van veel particulier bezit en dat daar m.b.t.	1023

verduurzaming en transformatie van de woningvoorraad de grootste uitdagingen liggen.	

Standpunt GS
Indiener merkt terecht op dat de particuliere woningvoorraad in Limburg (ruim 4/5e deel) erg belangrijk is en hier de grootste uitdagingen liggen op het gebied van verduurzaming. Deze woningen dienen dan ook de bijbehorende aandacht te krijgen en hier worden ook beïnvloedingsinstrumenten op ingezet. Het corporatiewoningbezit is qua verduurzaming wel makkelijker te beïnvloeden en krijgt daarmee ook meer korte termijn aandacht.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Natuurinclusief bouwen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in het hoofdstuk wonen en leefomgeving een link wordt gelegd met klimaatbestendige en klimaat adaptieve woonomgeving. Indiener verzoekt ook een link te leggen met het streven naar het zoveel mogelijk natuurinclusief en circulair bouwen.	1029
Op blz. 37 wordt bij de verduurzamingsopgave een link gemaakt met de klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving. Indiener zou willen zien dat dit verbreed wordt met biodiversiteit en dat in de vorm van natuurinclusief bouwen. Natuurinclusief- en circulair bouwen zou de voorkeur moeten krijgen.	1030
Indiener stelt dat het belangrijk is om het ontwerpen of in stand houden van vlakken zonder groen tegen te gaan, met het oog op klimaatadaptatie.	5142

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven we aan dat ‘wonen’ meer is dan alleen de spreekwoordelijke stenen. Door in samenhang naar woonopgaves te kijken, leggen we de juiste verbindingen tussen opgaven. Met de Stimuleringsregeling Wonen ondersteunen wij ook initiatieven op het gebied van o.a. natuurinclusief en circulair bouwen. Voor de volledigheid van de opsomming wordt de Omgevingsvisie Limburg hiermee in overeenstemming gebracht door middel van het doorvoeren van een tekstuele aanvulling.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?:

Met het stimuleren van **natuurinclusief en circulair bouwen**, de verduurzamingsopgave en het levensloopbestendig maken van bestaande en nieuwe woningen **vragen we om gebruik te maken van** meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving.

m.b.t. toevoeging “vragen we om gebruik te maken van”: zie zienswijzebeantwoording van hoofdstuk 1 – Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving.

<u>Toekomstgeschikt maken woningen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt welke rol de gemeente van de provincie mag verwachten als het gaat om de opgave van het toekomstgeschikt maken van de verouderde woningen.	1028

Standpunt GS
Behalve de bouw van nieuwe, geschikte woningen op de juiste plek is ook inzicht in en vervolgens de verduurzaming en het toekomstgeschikt maken van de huidige woningvoorraad van groot belang om uiteindelijk te komen tot een werkbaar voorraadbeheer.
In Zuid-Limburg wordt, vanwege de aanstaande urgentie van beginnende krimp en verouderende, deels overcomplete, woningvoorraad, momenteel door 16 gemeenten, ondersteund door de provincie, gewerkt aan een aanpak particuliere woningvoorraad. Uit een eerste onderzoeksfase zal een actueel

beeld worden verkregen van de actuele woningvoorraad en de, gelet op hun toekomstgeschiktheid, kwetsbare woningen hierbinnen. Ook zullen mogelijke handelingsperspectieven worden uitgewerkt. In samenwerking met de partners, in eerste instantie vooral de woningcorporaties, zullen meerdere perspectieven voor de aanpak worden uitgewerkt en in diverse experimenten worden beproefd. De ervaringen zullen in een later stadium worden gedeeld en zo mogelijk breder worden uitgerold.
De provincie speelt in dezen vooral een faciliterende en verbindende rol.
De verduurzaming en de levensloopbestendigheid van de particuliere woningvoorraad door particuliere woningbezitters en huurders kunnen daarnaast een verdere impuls krijgen middels Duurzaam Thuis leningen (Verordening leningen Duurzaam Thuis). Daarnaast kunnen projecten worden ondersteund vanuit subsidie-instrument ELENA (instrument van de Europese investeringsbank (EIB)), waarmee de uitzettingssnelheid van de leningen verhoogd wordt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Woningbouwontwikkelingen als provinciaal belang</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt wat het aanduiden van woningbouwontwikkelingen als een provinciaal belang betekent voor de huidige structuur van bestuursafspraken en regionale samenwerking. Binnen deze regionale samenwerking zijn namelijk effectieve stappen gezet om te komen tot een werkbaar voorraadbeheer. Indiener wil niet (terug) naar een werkwijze waarbij ieder woningbouwplan aan de provincie moet worden voorgelegd.	1028

Standpunt GS
Anders dan gesteld door indiener, is het ook onder de huidige werkwijze met bestuursafspraken en regionale structuurvisies zo geregeld, dat elk woningbouwplan aan de provincie voor vooroverleg etc. aangeboden dient te worden. Hieraan heeft het werken met regionale bestuursafspraken en regionale structuurvisies niets gewijzigd**.**

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het provinciaal belang mogelijk gelezen moet worden als een streven of ambitie, zoals bij andere thema's. Indiener stelt niet alle woningbouwontwikkelingen na te streven maar te zoeken naar een passend woningaanbod, aansluitend bij de behoefte.	1028

Standpunt GS
De Limburgse Woonmonitor van 2020 biedt een verscherpt en geactualiseerd beeld van de situatie op de Limburgse woningmarkt. Helder is dat in Limburg met name sprake is van een kwalitatieve woonopgave. De ingezette lijn van de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 "Versnellen, versterken en doorzetten" wordt daarmee verder bekrachtigd. Het blijft dus zaak om plannen die voorzien in een urgente behoefte (voor senioren, starters, internationale werknemers, spoedzoekers, in de sociale en middeldure huur) met voorrang te realiseren en de bestaande woningvoorraad toekomstbestendig te transformeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om de ondergrens van 12 woningen te hanteren (conform de Ladder voor duurzame verstedelijking) waar het gaat om het provinciaal belang voor alle woningbouwontwikkelingen	1017

Standpunt GS

Ook onder de huidige werkwijze met bestuursafspraken en regionale structuurvisies is het zo geregeld, dat elk woningbouwplan aan de provincie voor vooroverleg etc. aangeboden dient te worden. Van een ondergrens van 12 woningen in een plan voordat vooroverleg met de provincie noodzakelijk is, is nooit sprake geweest. Deze ondergrens is alleen van belang voor de toets van het plan aan de Ladder voor duurzame verstedelijking.

De regiogemeenten hebben in het kader van de (nieuwe) Regionale Woonvisie Noord-Limburg 2020-2024 afgesproken, dat plannen voor meer dan 10 woningen regionaal worden afgestemd. Maar dat staat los van dat er voor dit 'provinciaal belang' geen ondergrens geldt.

Zie verder de beantwoording van Gedeputeerde Staten over de actualisering en herijking van de bestuursafspraken in de zienswijzenbeantwoording op hoofdstuk 20.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft de stelling dat alle woningbouwontwikkelingen in de provincie beschouwd worden als een provinciaal belang. Indiener onderstreept de noodzaak dat in de ontwerp-Omgevingsvisie wonen en woonomgeving een prioritair en dragend thema is dat conform de bedoelingen van de Omgevingswet een integrale afweging en inbedding moet krijgen in de Omgevingsvisie.	5107

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering die door indiener is uitgesproken voor het onveranderd continueren van onze provinciale rol en ambitie met betrekking tot woningbouw in de provincie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil ook meer passende mogelijkheden aan dorpsranden als het aantal locaties (binnenstedelijk) niet toereikend blijkt te zijn, met de waarborging voor voldoende kwaliteit, respect voor het landschap en passende behoefte. Indiener vraagt om een gezamenlijke sub-regionale aanpak of via een kleinere gemeentelijke samenwerking als trekker en verbinder te fungeren in het licht versneld bouwen en de landelijke woningbouw impuls. Denk aan de koppeling van projecten, bijvoorbeeld bij de Poort van Heuvelland tussen Cadier & Keer en Maastricht.	1026

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is ons richtinggevende kader op hoofdlijnen op de lange termijn. Uw verzoek ziet op het veranderen van functies in de fysieke leefomgeving. Deze door u gewenste wijziging zal gepaard moeten gaan met een duiding van de actuele en toekomstige behoefte, het niet kunnen inbreiden voor uitbreiden en het garanderen van een goede fysieke leefomgeving. De Omgevingsvisie is van een hoger abstractieniveau dan de vraag van indiener.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is er blij mee dat de provincie ook aandacht heeft voor de ruimtelijke invalshoek van de woningbouwopgave (transitie, woontekorten voor doelgroepen, segregatie, herstructureringsopgaven). Indiener wil graag met de provincie blijven samenwerken aan een toekomstbestendige woningmarkt.	1012, 1013

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering die door indiener is uitgesproken voor de integrale rol en ambitie die de provincie nastreeft met het woningmarktbeleid. We blijven samen met gemeenten werken aan een gemeenschappelijk regionaal woonbeleid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft ten aanzien van de evaluatie van de regionale SVWZL aan dat op 19 november een voorstel voorgelegd wordt aan het BOWZL. Daarbij komt ook de sloopcompensatie aan de orde. In de raadsvergadering van 8 oktober 2020 is door de raad van Sittard-Geleen de motie sloop de sloopregeling aangenomen, hetgeen ook al in een aantal andere gemeenten is gebeurd. Indiener verzoekt de provincie deze feitelijke situatie bij de behandeling van de evaluatie van de structuurvisie nadrukkelijk te betrekken, opdat tegemoet wordt gekomen aan de wens van de gemeenten en de provincie om deze belemmering voor de realisering van bouwplannen weg te nemen.	1024

Standpunt GS
Deze zienswijze heeft geen relatie met de provinciale Omgevingsvisie.

Indiener verwijst naar een motie die een relatie heeft met de inhoud van het regionaal gevoerde woonbeleid, zoals dat in de regionale Structuurvisie Wonen is opgenomen. De regio heeft zelf een wijziging van dat beleid aangekondigd. Besluitvorming daarover ligt in handen van alle Zuid-Limburgse gemeenteraden, niet van Provinciale Staten.

Wij danken u voor uw kennisgeving aangaande de motie en zullen deze kennisgeving doorgeleiden naar het traject aangaande de evaluatie van de Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat in de Omgevingsvisie terecht wordt gesteld dat, in het verlengde van een voldoende woningaanbod, er sprake moet zijn van een gezonde en veilige leefomgeving en zelfredzaamheid. Indiener stelt dat dit betekent dat er voldoende woningbouwaanbod voor meerdere doelgroepen in buurten in de steden en kleine dorpen moet zijn. Indiener verzoekt dit expliciet als uitgangspunt in de Omgevingsvisie op te nemen.	5107

Standpunt GS
Het door indiener gestelde over doelgroepen in specifieke buurten van steden en kleine dorpen zal niet in de Omgevingsvisie als uitgangspunt opgenomen worden, omdat dit onderhavig is aan verandering. De Omgevingsvisie is van een hoger abstractieniveau. In de Limburgse Agenda Wonen 2020 – 2023 is voor de kortere termijn opgenomen op welke doelgroepen het provinciale woonbeleid focust.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat ruimtelijke kwaliteit ook centraal moet staan om de ambitie voor een voortreffelijk woon- en leefmilieu te kunnen realiseren.	1017

Standpunt GS

In de Omgevingsvisie Limburg is in paragraaf 5.2 en 5.3 reeds voldoende opgenomen over de integrale aanpak met betrekking tot het sociaal domein en het ruimtelijk domein.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt expliciet aandacht voor woonwagenzaken en pleit voor een meer actieve rol van de provincie in dit dossier en vindt dit onderwerp een provinciaal belang (kijkend naar de definitie op blz. 29).	1023

Standpunt GS
De provincie oefent haar taken en bevoegdheden uit als dat nodig is met het oog op het provinciaal belang, als dat belang niet doeltreffend en doelmatig kan worden behartigd door gemeente of waterschap, of als dat bij wet is bepaald. Gemeenten zijn wettelijk verantwoordelijk voor het opstellen van integraal woonwagenbeleid en door de minister op deze verantwoordelijkheid aangesproken. Corporaties voorzien in de huisvesting van woonwagenbewoners voor zover deze tot de doelgroep behoren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat in dit hoofdstuk antwoord moet worden gegeven op de vraag hoe jongeren naar de provincie zouden moeten worden ‘getrokken’.	1003

Standpunt GS
Met focus op de doelgroep ‘starters’ (in grote getallen overeenkomend met ‘jongeren’ in de ruime zin van het woord) is de Starterslening al jarenlang een instrument dat met succes wordt ingezet om starters aan een koopwoning te helpen in Limburg. Bovenstaande in relatie tot andere economische (en met name arbeidsmarkttechnische) prikkels om jongeren naar Limburg te ‘trekken’, zoals verwoord in paragraaf 8.3.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat niet altijd duidelijk is wat onder ‘gemengde wijken’ wordt verstaan.	1003

Standpunt GS
Onder gemengde wijken wordt verstaan dat wijken een gevarieerd woningbestand kennen (huur en koop in verschillende prijsklassen). Ter verduidelijking voegen we dit als toelichting in een voetnoot aan de tekst toe. Daarnaast verwijzen we naar de begrippenlijst van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen als voetnoot bij de term ‘gemengde wijken’ in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.1 Wat is de opgave?:

Onder gemengde wijken wordt verstaan dat wijken een gevarieerd woningbestand kennen (huur en koop in verschillende prijsklassen).

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 22. Begrippenlijst, begrip “gemengde wijken”:

Ruimtelijke situatie waarin een woongebied gekenmerkt wordt door **een gevarieerd woningbestand (huur en koop in verschillende prijsklassen)** ~~huisvesting van mensen uit verschillende klassen in eenzelfde wijk, in plaats van in aparte wijken~~.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener dringt erop aan de stedelijke gebieden die status te geven die de voorziene stedelijke ontwikkelingen niet belemmeren zodat woningen ook buiten het bestaand bebouwd gebied (maar wel gelegen binnen het stedelijk gebied) kunnen worden gebouwd.	1003

Standpunt GS
Het aanwijzen van woningbouwlocaties is een specifiek gemeentelijke verantwoordelijkheid. Deze locaties liggen bij voorkeur binnen bestaand bebouwd gebied, tenzij om zwaarwegende redenen hiervan afgeweken wordt.
Uitgangspunt is dus inbreiden voor uitbreiden. Maar dit laat onverlet dat er ook situaties denkbaar zijn waarbij een ontwikkeling buiten bestaand bebouwd gebied, maar wel gelegen binnen het stedelijk gebied mogelijk gemaakt wordt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het dorp Lomm er baat bij heeft als er meer ruimte komt voor de toekomst. Indiener denk hierbij aan agrarisch en industrie, wonen, recreatie en ook natuur.	5094

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor het vaststellen van het ruimtelijk beleid met betrekking tot specifieke kernen ligt bij de gemeente.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het hoofdstuk Wonen en leefomgeving een erg algemeen verhaal betreft. Indiener stelt dat het beschrijven, herhalend, weinig concreet en vanuit de bestaande situatie is beschreven. Indiener stelt dat het document hierdoor niet praktisch hanteerbaar is en niet snel geraadpleegd gaat worden. Indiener vindt de thematiek helder, maar vindt dat de integraliteit veelal ontbreekt.	1020

Standpunt GS
We nemen kennis van de mening van indiener en waarderen de conclusie dat de thematiek helder beschreven is. De integraliteit van de opgave kan echter niet in één hoofdstuk gevonden worden, maar ligt in de complete Omgevingsvisie, inclusief de regionale uitwerkingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich in het licht van de kansen van vergrijzing af wat de gevolgen van het bezit van ‘een tweede huisje in Limburg’ zijn.	5081

Standpunt GS
Over de gevolgen van het bezit van een tweede huisje in Limburg in het kader van de vergrijzing kunnen geen generieke uitspraken gedaan worden. Zowel het bezit van een reguliere als

recreatiewoning brengt rechten en plichten met zich mee die losstaan van demografische ontwikkelingen, die niet in de Omgevingsvisie maar in andere wet- en regelgeving geregeld worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de visie aandacht voor historische linten met een cumulatie van vraagstukken, waaronder leegstand, verloedering, ondermijning en leegstand. Gevraagd wordt om de samenhangende aanpak van deze vraagstukken aan te merken als provinciaal belang.	1008
Indiener stelt dat het versterken van de relatie met het sociale domein (o.a. onderwijs, taal, participatie en zorg) belangrijk is om het woonbeleid effectiever te laten zijn en verzoekt de provincie een relevante actie in de Omgevingsvisie op te nemen.	1009

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie Limburg is in paragraaf 5.2 en 5.3 reeds voldoende opgenomen over de integrale aanpak met betrekking tot het sociaal domein en het ruimtelijk domein.
In de nieuwe regionale woonvisie Noord-Limburg (www.venlo.nl/file/57522/download) wordt een goede samenwerking tussen het sociale domein en het ruimtelijke/fysieke domein ‘essentieel’ genoemd en is er ook voldoende aandacht voor sociaal duurzame woonconcepten en diverse (sociale en fysieke) leefbaarheidsaspecten, mede in het uitvoeringsprogramma (hoofdstuk 4). Op gemeentelijk niveau zullen de uitgangspunten uitgewerkt worden in de nieuwe lokale woonvisies, die integraal onderdeel gaan vormen van de gemeentelijke omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de gemeente Venray diverse bijzondere woonfuncties kent en vraagt aandacht voor voldoende provinciale en regionale spreiding van deze woonfuncties.	1009

Standpunt GS
De gemeente Venray doelt met deze ‘bijzondere woonfuncties’ in het bijzonder op de spreiding van uitgestroomde zorgdoelgroepen, die voornamelijk aangewezen zijn op de locaties waar de leefbaarheid al onder druk staat, zoals wijken met een groot aandeel woningen in de sociale huursector. Voorkomen van (te grote) clustering van deze doelgroep(en) zet de leefbaarheid minder onder druk en spreiding ervan geeft andere gemeenten ook een verantwoordelijkheid voor de personen. Vanwege de omvangrijke GGZ- instelling in Venray wonen er al veel zorgdoelgroepen in deze gemeente, die veel zorg en aandacht vragen. Tegelijkertijd ziet de gemeente dat dit vanuit de Algemene Uitkering niet wordt gehonoreerd. En vanuit dat perspectief pleit de gemeente derhalve ook voor meer spreiding over de regio.

Voor het beleid hieromtrent en de uitvoering hiervan zijn de gemeenten en (woon)regio verantwoordelijk. Hierover zijn regionale afspraken gemaakt en is ook het Transferpunt Noord-Limburg opgericht dat - samen met woningcorporaties en zorgorganisaties - streeft naar een zo optimaal mogelijke spreiding van de GGZ-doelgroep over alle regiogemeenten.
Vanuit de wetgever is de provinciale rol beperkt. In het licht van de Omgevingsvisie en het provinciaal woonbeleid kiezen we vanwege het maatschappelijke belang rondom de gevolgen van de extramuralisering van de zorg - en waar dit toegevoegde waarde heeft - voor een agenderende, stimulerende, meesturende, verbindende, ondersteunende en monitorende rol om te kunnen bijdragen aan passende huisvesting voor de verschillende zorgdoelgroepen. Daarbij is er ook aandacht voor nieuwe woon(zorg)concepten in de sociale huur en voor woonurgenten.

In die context zien we de component ‘wonen’ als méér dan alleen de spreekwoordelijke stenen. Door in samenhang naar woonopgaves te kijken, leggen we de juiste verbindingen tussen fysieke en sociale woonopgaven (wonen, zorg, welzijn en leefbaarheid) en een duurzame, veilige en gezonde

leefomgeving met gevarieerde woonmilieus. Waar nodig en mogelijk zullen we onze provinciale instrumenten hiervoor inzetten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Om maatwerk te kunnen bieden, verzoekt de indiener om de functie wonen in monumentale panden in het buitengebied als optie mogelijk te maken.	1009

Standpunt GS
Het toewijzen van een specifieke functie (in deze: wonen) op een specifieke plek is een verantwoordelijkheid van de gemeenten, mede rekening houdend met de regionale afsprakenkaders (onder andere regionale woonvisie), het provinciaal woonbeleid en de Omgevingsverordening Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de koppeling tussen sociale en ruimtelijke opgaven te weinig terug in het uitgangspunt van “meer stad meer land”. Ook de aanduiding “landschappelijk gebied met kleine kernen” dekt niet de hele lading. Sommige van deze kernen hebben namelijk een stedelijk karakter met een daaraan hangende problematiek. De grensligging van Vaals, direct tegen een stad van circa 250.000 inwoners, is daarvan een sprekend voorbeeld, waarbij de stedelijke problematiek van Aken niet stopt aan de grens. Indiener pleit voor meer ruimte voor kwalitatieve inbreiding binnen de contouren van de (kleine) kernen.	1007

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is ons richtinggevende kader op hoofdlijnen op de lange termijn. Omdat de woonbehoeften veranderen, maar ook omdat er lokale en regionale verschillen zijn in de opgaven ten aanzien van wonen en leefomgeving, zijn meer gerichte uitwerkingen in provinciale, regionale en/of gemeentelijke programma’s, agenda’s en instrumenten noodzakelijk.
In de provinciale Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 hebben we onze nadere aanpak voor de komende jaren kenbaar gemaakt. We laten echter ruimte aan regio’s om woningmarkt specifieke besluiten te nemen. We hebben de ambitie om samen met onze partners een voortreffelijke woon- en leefomgeving te realiseren; een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Om dat samen met onze partners te kunnen doen, dienen we in de Omgevingsvisie onze kaders vast te leggen en ruimte te laten voor deze samenwerking.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat de provincie boven lokale belangen kan staan voor wat betreft bouwen voor koopkrachtige doelgroepen in plaats van voor doelgroepen met complexe zorgvraag. De indiener dringt erop aan om “met name de meesturende provinciale rol op te pakken en nader uit te werken met als doel de menging van woningtypes te bemoedigen en segregatie te ontmoedigen”.	1010

Standpunt GS
Daar waar de provincie betrokken is bij gebiedsgerichte ontwikkelingen, hebben wij aandacht voor een goede “menging van woontypes” en voor het terugdringen van segregatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener bepleit de instandhouding van de compensatieregeling voor niet betaalbare woningen om ervoor te zorgen dat de gewenste betaalbare woningen er komen.	1010

Standpunt GS
Deze zienswijze heeft geen relatie met de provinciale Omgevingsvisie.

Indiener verwijst naar het regionaal gevoerde woonbeleid, zoals dat in de regionale Structuurvisie Wonen is opgenomen. De regio heeft zelf een wijziging van dat beleid aangekondigd. Besluitvorming daarover ligt in handen van alle Zuid-Limburgse gemeenteraden, niet van Provinciale Staten. Overigens onderschrijven wij het doel dat indiener beschrijft: zorgen dat er betaalbare woningen komen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verzoekt een verruiming van de termijn voor tijdelijke flexibele woningbouw van 10 jaar naar 15 jaar (conform de landelijke mogelijkheden).	1010

Standpunt GS
Hiervoor is geen provinciale regeling van toepassing. Gemeenten kunnen gebruik maken van de mogelijkheden die landelijke wetgeving biedt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Door behoefte aan eengezinswoningen stijgt de druk op de woningmarkt in de grensregio. De Euregionale Woonmonitor is in dit kader een stap in de goede richting. Indiener is vanuit een breder perspectief geïnteresseerd in een meeromvattende ‘vestigingsgebiedenmonitor’. Het duurzaam plannen en benutten van nieuwe en bestaande gebouwen biedt immers ook aanknopingspunten voor euregionale samenwerking.	3011

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering die door indiener is uitgesproken voor de Euregionale Woonmonitor. In de komende periode vindt er in het kader van de vastgestelde Omgevingsvisie een herijking van de monitoring plaats, waarin wij de suggestie voor monitoring op vestigingsklimaat meenemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in eigen gemeente qua demografische ontwikkelingen op de middellange termijn nog een stijging in bevolkingsaantal verwacht wordt. De ontwikkelingen m.b.t. de bevolkingsopbouw zijn vergelijkbaar met Limburg. De indiener stelt dat de grensligging vanuit dit perspectief geen belemmering maar een kans is om gezamenlijk te bezien hoe het wegtrekken van bepaalde mobielere bevolkingsgroepen tegen kan worden gegaan en kan worden gezorgd voor een evenwichtig en gedifferentieerd woningaanbod.	3018

Standpunt GS
We zijn blij met de erkenning die door indiener is uitgesproken voor de grensoverschrijdende samenwerking. Met het Interreg V-A project ‘Woonmonitor Euregio Maas-Rijn’ wordt hier in de

toekomst concreet verder invulling aan gegeven en we nodigen indiener uit om actiever te gaan participeren in dit project.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijzigingen

Argument
Aanvulling in het hoofdstuk Wonen en leefomgeving inzake Ruimte voor Ruimte. De provinciale ambitie en rol wordt geduid door middel van het toevoegen van een tweetal tekstdelen aansluitend bij bestaand beleid.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, onderaan paragraaf 5.2 Wat is onze ambitie?:

Verder is het ten aanzien van het project Ruimte voor Ruimte onze ambitie om de komende jaren samen met gemeenten het project af te ronden door middel van de realisatie van in totaal 900 woningen op planologisch aanvaardbare locaties in het buitengebied. Hiermee worden de in 2001 gemaakte afspraken tussen provincie, de gemeenten in Noord- en Midden-Limburg en Ruimte voor Ruimte Limburg C.V./B.V. niet gewijzigd door de Omgevingsvisie.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, onderaan paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?:

… het herbestemmen van monumentale bebouwing in het buitengebied zijn hiervan voorbeelden (zie hiervoor ook het hoofdstuk Economie). **Deze uitzondering – hoewel niet tijdelijk – geldt ook voor Ruimte voor Ruimte woningen.**

Argument
Formulering van provinciaal belang aangepast zodat dit aansluit bij communicatiestrategie en andere beleidsdocumenten.

Voorstel voor PS:
Dikgedrukte tekst toevoegen en doorgestreepte tekst weghalen in hoofdstuk 5, provinciaal belang:

Een woningaanbod/ planvoorraad waarbij vraag en aanbod in evenwicht zijn, ~~zowel~~ in kwalitatief en kwantitatief opzicht. Derhalve voldoende (betaalbare) woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek **op het juiste moment beschikbaar.**

2.6. Zienswijzen over Hoofdstuk 6: Veiligheid en gezondheid

Lucht, geluid en externe veiligheid

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt voor het aspect Externe Veiligheid in relatie tot railverkeer gebruik te maken van de meest recente gegevens (Basisnet).	2001
Indiener verzoekt voor het aspect Geluid in relatie tot railverkeer gebruik te maken van de meest recente gegevens (Geluidproductieplafonds).	2001
Indiener stelt dat trillinghinder kan ontstaan voor gebruikers of bewoners van bebouwing dichtbij het spoor. Indiener verzoekt om, ondanks het ontbreken van een wettelijke normering, het aspect trillinghinder te betrekken in de Omgevingsvisie.	2001

Standpunt GS
Wij geven in de Omgevingsvisie onze ambities en uitgangspunten aan. In de afweging die aan deze ambities en uitgangspunten ten grondslag liggen, hebben wij het vervoer van gevaarlijke stoffen over het spoor, geluid langs het spoor en trillingen betrokken.
Daar waar deze visie uitgewerkt wordt in ruimtelijke plannen zal gebruik worden gemaakt van de meest recente gegeven over het vervoer van gevaarlijke stoffen (waaronder de in het kader van het programma Robuust Basisnet nieuwe prognoses vervoer gevaarlijke stoffen voor het jaar 2028), geluid en trillingen. De ruimtelijke plannen worden onder de Omgevingswet gemaakt door gemeenten. Daarmee is het in de eerste plaats een taak en verantwoordelijkheid van gemeenten om de meest recente gegeven over externe veiligheid, geluid en trillingen in haar afwegingen te betrekken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat gezondheidsschade o.a. door lucht- en geluidsvervuiling onderbelicht is.	5152

Standpunt GS
De milieuthema's zijn in de Omgevingsvisie zo min mogelijk sectoraal benaderd en zoveel mogelijk gekoppeld aan de thema's waarbij milieuaspecten een rol spelen. Dit in lijn met het milieubeleid dat zich in toenemende mate heeft ontwikkeld tot facetbeleid en doorwerkt in verschillende beleidsthema's. Daarom kent deze Omgevingsvisie, net als het POL2014, geen apart Milieuhoofdstuk, maar is het milieubeleid uitgewerkt in combinatie met andere beleidsthema's, zoals landbouw, infrastructuur en bereikbaarheid en gezondheid. Daarbij onderschrijven wij in de Omgevingsvisie dat gezondheid voor een deel beïnvloed wordt door omgevingskwaliteit en milieukwaliteit. Luchtkwaliteit en geluidhinder behoren tot deze factoren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht meer ambitie op het gebied van lucht, geluid en externe veiligheid om de ambitie om een voortreffelijke woon- en leefomgeving te realiseren.	1017

Standpunt GS
We zullen onze ambities ten aanzien van luchtkwaliteit bezien in het kader van onderzoeken over deelname aan het Schone Lucht Akkoord. Het eventueel opnemen van de tekstpassage wordt bezien in het licht van de GS nota "Deelname Schone Lucht Akkoord (SLA)".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven. / Tekst aanvullen conform GS besluit in januari 2021.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vindt dat het vervoer van gevaarlijke stoffen via Venlo geen lokaal probleem mag en kan zijn c.q. worden vanwege het economische belang van Chemelot voor de Limburgse economie.	1017

Standpunt GS
Om de veiligheid langs transportroutes voor gevaarlijke stoffen te garanderen, om gemeentes duidelijkheid te geven tot waar zij kunnen bouwen en om het vervoer van gevaarlijke stoffen te faciliteren hebben de overheid en het bedrijfsleven gezamenlijk een systeem ontwikkeld: het Basisnet. Het Basisnet maakt lokale overheden duidelijk waar en wat ze kunnen bouwen langs transportroutes van gevaarlijke stoffen. Momenteel werkt het Rijk samen met decentrale overheden en het bedrijfsleven aan het 'Robuust Basisnet'. De provincie Limburg participeert actief in dit traject en brengt daarin economische, bereikbaarheids- en ruimtelijke belangen in en stemt daarin af met lokale overheden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderstreept de aandacht voor communicatie over externe veiligheid(srisico's). Indiener vraagt ook aandacht daarbij voor het vervoer van gevaarlijke stoffen over het spoor, gelet op het aantal inwoners in de directe nabijheid van spoorlijnen voor goederenvervoer.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij zijn het eens met de indiener dat blijvende aandacht vereist is voor risicocommunicatie.
Op basis van het Registratiebesluit externe veiligheid en de Wet milieubeheer moeten bronnen van externe veiligheid inzichtelijk worden gemaakt. Deze worden opgenomen in het risicoregister. Het gaat onder andere om:
- de soort stoffen,
- hoeveelheden,
- plaatsgebonden risicocontouren en
- de specifieke locatie van bedrijven met opslag en de transportroutes.

De gegevens worden gebruikt voor een risicokaart, die digitaal wordt ontsloten via diverse websites. De risicokaarten bevatten niet alleen informatie over gevaarlijke stoffen, maar ook over andere mogelijk te verwachten calamiteiten (dijkdoorbraken, overstromingen, e.d.). De risicokaarten worden gebruikt voor het informeren van burgers over hun leefomgeving. De gegevens van de risicokaarten kunnen ook gebruikt worden door de overheid zelf, zoals een betere voorbereiding op calamiteiten en een goede ruimtelijke planning.
Volgens de Wet veiligheidsregio's draagt het bestuur van de Veiligheidsregio er zorg voor dat de bevolking informatie wordt verschaft over de rampen en de crises die de regio kunnen treffen, over de maatregelen die zijn getroffen ter voorkoming en bestrijding of beheersing hiervan en over de daarbij te volgen gedragslijn. Deze taak van de Veiligheidsregio's valt buiten de scope van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener gaat ervan uit dat de Seveso II en III richtlijnen voor chemische bedrijven onderdeel zijn van de nationale Nederlandse wetgeving, waarmee er geen aanleiding is om zorgen te uiten met betrekking tot veiligheidsrisico's in de context van risicovolle industriële activiteiten.	3002

Standpunt GS
Risicovolle industriële activiteiten moeten voldoen aan nationale wet- en regelgeving (o.a. het Besluit risico's zware ongevallen) waarin de Europese richtlijnen zoals Seveso II en III zijn geïmplementeerd. Dit betekent onder meer dat risicovolle bedrijven die onder de Seveso-richtlijnen vallen, moeten voldoen aan wettelijke grenswaarden voor het plaatsgebonden risico.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Subjectieve veiligheid

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener acht het van belang dat er vanuit provinciaal perspectief, samen met gemeenten en andere partners, aandacht wordt besteed en initiatief wordt genomen voor het verbeteren van ook de subjectieve veiligheidsbeleving. Indiener stelt dat overheden (mede) verantwoordelijk zijn voor een objectieve en subjectieve veilige woon- en werkomgeving.	1003, 1029

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor subjectieve veiligheid ligt bij de gemeenten**.** Daarnaast heeft de provincie Limburg een Veiligheidsagenda vast gesteld voor de huidige bestuursperiode. Daarin staat subjectieve veiligheid niet expliciet genoemd maar worden er wel projecten uitgevoerd die ook subjectieve veiligheid verbeteren. Hierbij kan gedacht worden aan de bewustwording rondom ondermijning en innovatieve projecten om de handhaving in het buitengebied te verbeteren. Ook is de provincie de afgelopen jaren bezig geweest met de integrale aanpak van wijken. Voorbeelden hiervan zijn de wijken Vastenavondkamp in Venlo en de Donderberg in Roermond, waarbij in samenwerking tussen de gemeente, woningcoöperaties en de provincie Limburg gekeken wordt naar de verbetering van de wijk op zowel sociale als fysieke aspecten.

Meer in het bijzonder in relatie tot de veiligheidsbeleving rondom de Chemelot site kan worden verwezen naar de eind 2019 door de colleges van GS en van B&W van de gemeenten Sittard-Geleen, Stein en Beek vastgestelde ‘Veiligheidsvisie Chemelot e.o.’. In het kader daarvan ontwikkelt een externe, onafhankelijke Technische VeiligheidsCommissie een boven- / nevenwettelijk veiligheidskader met criteria voor initiatieven en ontwikkelingen op en rond Chemelot. Daarnaast vindt met het oog op verbetering van de communicatie met de omgeving een belevingsonderzoek plaats naar de veiligheidsbeleving bij bewoners rondom Chemelot. Op basis van dit onderzoek zullen naar verwachting ook communicatieactiviteiten worden ontwikkeld die een bijdrage kunnen leveren aan de subjectieve veiligheid van de omwonenden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Brandveiligheid

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat er vanuit veiligheid geen aandacht besteed wordt aan de ruimtelijke gevolgen van het (toenemend) risico op bos- en heidebranden.	1003, 1029
Indiener constateert dat in de hoofdstukken over natuur en water het toenemend risico op bos- en heidebranden weliswaar genoemd wordt, maar dat vanuit veiligheid geen aandacht wordt besteed aan de ruimtelijke gevolgen hiervan. Door de brand in de Meinweg heeft indiener ervaringen opgedaan, die aanleiding zijn voor het verzoek dit hoofdstuk hieromtrent verder aan te vullen.	1029
Indiener stelt dat het aspect brandveiligheid nagenoeg geheel ontbreekt in de Omgevingsvisie. Dit onderwerp verdient meer aandacht in de Omgevingsvisie.	1029

Standpunt GS
Zoals aangegeven in het hoofdstuk Veiligheid en Gezondheid van de Omgevingsvisie zijn er diverse soorten veiligheden (fysieke, externe en sociale veiligheid). Brandveiligheid is uiteraard ook een belangrijk aspect van het thema veiligheid en een onderdeel van een gezonde en veilige leefomgeving voor iedere Limburger. Vanwege het strategische lange termijn karakter van de Omgevingsvisie wordt echter niet in detail ingegaan op alle verschillende veiligheden en thema’s die hieronder vallen. Specifiek ten aanzien van brandveiligheid in relatie tot natuurbranden geldt dat in het nieuwe bosbeleid, onderdeel van het toekomstige programma Natuur, en in de uitwerking van het

uitvoeringsprogramma bossen aandacht wordt besteed aan de risicobeperking van bos- en natuurbranden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ondermijning

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de aandacht voor veiligheid, criminaliteit en de strijd tegen ondermijning in het buitengebied in de Omgevingsvisie onder de maat is, terwijl deze (terecht) steeds hoger op de politieke agenda staat. Indiener pleit voor het herijken van de veiligheidsanalyse en het opstellen van een nieuw plan van aanpak. Indiener zoekt daarin de structurele samenwerking met het Platform Veilig Ondernemen welke in samenwerking met het Centrum voor Criminaliteitsbestrijding en Veiligheid (CCV) het Keurmerk Veilig Buitengebied ontwikkelt. Deze zogenaamde KVO's zouden wat de indiener betreft prioriteit moeten krijgen, overeenkomstig de afspraken binnen de regiodeals.	2011

Standpunt GS
Vanwege het strategische lange termijn karakter van de Omgevingsvisie, beschrijft de visie de benoemde thema's op hoofdlijnen. De provincie Limburg erkent de problematiek op het gebied van veiligheid, criminaliteit en ondermijning in het buitengebied. De provincie Limburg heeft een Veiligheidsagenda vastgesteld waarbij ook het buitengebied in heel Limburg een van de speerpunten is. Om dit te verduidelijken, voegen we een zin toe aan de ontwerp-Omgevingsvisie. Onderwerpen die hierbij aan de orde komen zijn onder andere leegstaande agrarische bebouwing, natuurgebieden, bedrijventerreinen en recreatieparken. Daarbij wordt bezien hoe de signalerende en handhavende functies hierop versterkt kunnen worden. Dit resulteert in een Aanpak Veilig Buitengebied Limburg. De bestrijding van ondermijning, gebeurt in samenspraak met onze handhavingspartners.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 6. Veiligheid en Gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen we voor?:

Daar waar wij geen wettelijke bevoegdheid of kerntaken hebben, vervullen wij vanuit de Veiligheidsagenda de rol van een goed middenbestuur door te faciliteren, verbinden, netwerken, signaleren en zo nodig te coördineren. Met de Veiligheidsagenda geven we een extra impuls aan onze reguliere wettelijke taken. **Het buitengebied in heel Limburg is een van de speerpunten in deze Veiligheidsagenda, en ook ondermijning pakken we hierbij samen met onze handhavingspartners op.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat zowel bij woon- en leefomgeving, als bij de teksten over de veranderende landbouw en leegkomende agrarische bebouwing wordt gesproken over het risico van ondermijning. Indiener stelt dat het van waarde zou zijn om ook meer 'gebiedsgericht/fysiek' de link te leggen naar ondermijning. Indiener geeft aan dat bij de uitvoering van criminele activiteiten en voor het investeren van de verkregen winsten de crimineel aangewezen is op de mogelijkheden die de plaatselijke infrastructuur en faciliteiten bieden: de zogenaamde gelegenheidsstructuren voor ondermijnende criminaliteit. Denk aan geografische ligging, infrastructuur, sociaaleconomische factoren, culturele factoren. Fysiek de Euregionale ligging maar ook leegstand van industrie- bedrijventerreinen, etc.	1024

Standpunt GS
De provincie Limburg erkent dat fysieke aspecten en de unieke ligging van de provincie een risicofactor zijn voor ondermijning. Daarom heeft het RIEC Limburg in opdracht van de provincie

Limburg een integraal ondermijningsbeeld voor de heel Limburg laten opstellen. Aan de basis van dit ondermijningsbeeld staan de gemeentelijke ondermijningsbeelden. Voor elke gemeente heeft het RIEC een ondermijningsbeeld opgesteld waarbij ook gefocust wordt op de risico factorenen blinde vlekken van het gebied.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Stiltegebieden</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is verheugd dat er door middel van het aanwijzen van stiltegebieden naar wordt gestreefd om deze nieuwe en oude stiltegebieden ook stil te laten blijven. Het beleven van momenten van stilte is essentieel voor de gezondheid van de mens, zeker in het druk bevolkte Zuid-Limburg dat al zo getart wordt door geluidsoverlast van diverse economische activiteiten. Indiener adviseert om de huidige stiltegebieden in het groene Heuvelland te verruimen, daar deze een belangrijke waarde hebben voor onze toeristische economie in dit deel van Zuid-Limburg, die voor een belangrijk deel gebouwd is op rust en stilte.	5149

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor onze stiltegebieden. We onderschrijven het belang van stille gebieden voor de gezondheid van de mens. We hebben de wettelijke bevoegdheid, maar nu niet het voornemen om aanvullend stiltegebieden aan te wijzen. Wel hebben wij het voornemen om op andere manieren (hoofdstuk 6.1) relatief rustige en stille gebieden te behouden en waar mogelijk uit te breiden. Dit kan onder andere door middel van (nieuwe) stadsnatuur en vergroening van stad-landzones, uitbreiding van bos en nieuwe natuur door biodiversiteitsdoelen en klimaatmaatregelen in het buitengebied. Hierop wordt in hoofdstuk 14, 15 en (specifiek voor Zuid-Limburg) hoofdstuk 19 nader ingegaan. Er zijn dus verschillende instrumenten die we willen inzetten (soms als nevendoel) om stille plekken in o.a. Zuid-Limburg te vergroten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil dat er over stiltegebieden goed moet worden nagedacht over fysieke maatregelen om de kwaliteit in de (nog aan te wijzen) gebieden te borgen in goed overleg, evenals luchtkwaliteit en geluidsoverlast.	1026
Indiener is van mening dat de provincie nu telkens akkoord gaat met ontwikkelingen in stiltegebieden die het moeilijker maken om de gestelde streefwaarden van 40 decibel of lager te kunnen realiseren. Indiener is van mening dat de regelgeving en handhaving van stiltegebieden duidelijk dient worden vastgelegd en gehandhaafd om de gestelde streefwaarden van 40 decibel of lager te kunnen realiseren.	5128

Standpunt GS
De oproep met betrekking tot maatregelen, regelgeving en handhaving gaat over de uitvoering van het stiltebeleid. Wij hebben daarvoor de Omgevingsverordening Limburg en gerelateerde beleidsregels en uitvoeringsplannen. In de daarvoor geldende beleidscyclus zullen wij uw suggesties meenemen.
Wij herkennen ons overigens niet in het beeld dat telkens akkoord wordt gegaan met ontwikkelingen in stiltegebieden. Ruimtelijke plannen worden getoetst aan provinciale belangen en in het geval van stiltegebieden aan wat die plannen toevoegen aan de geluidbelasting. Daarbij is het meermaals voorgekomen dat wij zienswijzen hebben ingediend in de planvormingsprocedure.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van veiligheid</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener dringt erop aan het bevorderen van grensoverschrijdende samenwerking bij rampenbestrijding, brandveiligheid en reddingsdiensten als leidend doel of principe op te nemen in de Omgevingsvisie.	3016

Standpunt GS
Dit onderwerp valt buiten de scope van de Omgevingsvisie. Grensoverschrijdende samenwerking in het kader van rampenbestrijding, brandveiligheid en reddingsdiensten is namelijk wettelijk belegd bij de Veiligheidsregio waarbij de Commissaris van de Koning als Rijksorgaan toezichthoudende taken en rollen heeft. Wij hebben op dit vlak geen rol en taak. Als GS hebben nemen we hierbij wel een agenderende rol in overleggen met onze buurlanden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Rol en ambitie m.b.t. gezondheid en veiligheid</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het onduidelijk is wat de consequenties zijn in het belang van dit thema (een gezonde en veilige leefomgeving voor iedere Limburger) en welke rol de provincie hierin neemt.	1016

Standpunt GS
Zoals staat benoemd in de inleiding van hoofdstuk 6: “Beide thema’s (red: Veiligheid en gezondheid) verschillen enigszins van de eerder beschreven onderwerpen […]. Uitdagingen op het gebied van veiligheid en gezondheid lopen als een rode draad en verbindende factor door de verschillende thematische opgaven en transities in deze Omgevingsvisie”. Dit betekent dat de rol en ambitie van de provincie in relatie tot deze thema’s ook bij diverse themahoofdstukken wordt aangehaald. Algemeen geldt dat de provincie de ambitie heeft om daar waar zij betrokken is naast haar wettelijke taken en doelen waar mogelijk de verbinding tussen diverse thema’s te bevorderen om tot betere, integrale oplossingen te komen. Behalve de inhoudelijke ambities is hier ook de samenwerking tussen partners van groot belang. De provincie wil voorop lopen in het samen met de partners gaandeweg ontwikkelen van een manier van samenwerken die de kwaliteit en dus de gezondheid als gevolg van te maken keuzes bevordert. Een goede maatwerkgerichte agendering – ook in de breedte - van opgaven in hun samenhang en juiste scope, waar zinvol aan het begin van trajecten en projecten en met betrokkenheid van relevante partners alsook de burger, hoort daarbij.

Voor het thema veiligheid, wordt in hoofdstuk 6 aangeduid op welke soorten veiligheid de Omgevingsvisie ingaat. Voor het thema gezondheid geldt dat dit, net zoals veiligheid, een breed begrip is en de provincie hier vanuit verschillende invalshoeken mee bezig is. Om dit te verduidelijken, voegen we een korte passage toe aan hoofdstuk 6.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder het kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven:

Gezondheid heeft raakvlakken met zowel het sociale en fysieke domein. In de diverse onderdelen van deze Omgevingsvisie, focussen we ons in relatie tot gezondheid op de fysieke componenten die de gezondheid beïnvloeden zonder hierbij de aanhaking naar het sociale en economische beleid te vergeten. Zo kijken we onder meer naar omgevings- en milieukwaliteit, stille gebieden, de inrichting van de woon- en leefomgeving en (de bereikbaarheid en toegankelijkheid van) het voorzieningenniveau. De provincie Limburg kijkt vanuit onder meer de Sociale Agenda breder naar het thema gezondheid. Dit heeft ook raakvlakken met de fysieke leefomgeving en wordt hieronder daarom kort benoemd.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de ambitie op het gebied van gezondheid niet duidelijk is.	1028

Indiener stelt dat de luchtkwaliteit in Limburg niet goed is en vraagt welke relaties worden gelegd tussen wonen, economie en veiligheid / gezondheid. Indiener vraagt welke ambitie de provincie heeft en wat gemeenten, maar vooral inwoners van Limburg, van de (provinciale) overheid mogen verwachten.	

Standpunt GS
De ambitie is weergegeven in paragraaf 6.2: “Wij willen een gezonde en veilige leefomgeving voor iedereen in Limburg. […] Daarnaast willen we met de inrichting van de leefomgeving bijdragen aan een gezonde en veilige omgeving die bewegen, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl stimuleert”.
De milieuthema’s zijn in de Omgevingsvisie zo min mogelijk sectoraal benaderd en zoveel mogelijk gekoppeld aan de thema’s waarbij milieuaspecten een rol spelen, in lijn met het milieubeleid dat zich in toenemende mate heeft ontwikkeld tot facetbeleid en doorwerkt in verschillende beleidsthema’s. Daarom kent deze Omgevingsvisie, net als het POL2014, geen apart Milieuhoofdstuk, maar is het milieubeleid uitgewerkt in combinatie met andere beleidsthema’s, zoals landbouw, infrastructuur en bereikbaarheid en gezondheid. Wij delen niet het beeld dat de luchtkwaliteit in Limburg generiek slecht is. Wel willen wij werken aan een voortdurende verbetering van de luchtkwaliteit. Daarom zijn de WHO advieswaarden voor luchtkwaliteit opgenomen als streefwaarde voor 2030.
We realiseren ons dat de Omgevingsvisie consequenties heeft voor de samenwerking van overheden gericht op maatschappelijk vraagstukken. De wijze waarop wij deze samenwerking vormgeven is veelal maatwerk en is daarmee onderwerp van sectorale beleidskaders of actieplannen.
Omdat gezondheid een breed begrip is en de provincie hier vanuit verschillende invalshoeken mee bezig is, voegen we een korte passage toe in hoofdstuk 6 om dit te verduidelijken.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6 Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder het kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven:

Gezondheid heeft raakvlakken met zowel het sociale en fysieke domein. In de diverse onderdelen van deze Omgevingsvisie, focussen we ons in relatie tot gezondheid op de fysieke componenten die de gezondheid beïnvloeden zonder hierbij de aanhaking naar het sociale en economische beleid te vergeten. Zo kijken we onder meer naar omgevings- en milieukwaliteit, stille gebieden, de inrichting van de woon- en leefomgeving en (de bereikbaarheid en toegankelijkheid van) het voorzieningenniveau. De provincie Limburg kijkt vanuit onder meer de Sociale Agenda breder naar het thema gezondheid. Dit heeft ook raakvlakken met de fysieke leefomgeving en wordt hieronder daarom kort benoemd.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener spreekt haar zorg uit over de overlast van (nieuwe) energiecentrales, als ook vliegtuiglawaai (Bierset). Indiener wil dit graag met de provincie oppakken om gezamenlijk een eenduidige invulling te verzorgen om deze problemen aan te pakken.	1026

Standpunt GS
Het college van GS deelt deze zorgen. Mede om die reden zal het provinciaal bestuur de bestuurlijke banden met België (Wallonië en Vlaanderen) aanhalen.
Het doel is om ontwikkelingen die grensoverschrijdende effecten hebben in een vroegtijdig stadium met elkaar te kunnen delen en bespreken. Daarbij horen niet alleen toekomstige ontwikkelingen maar ook bestaande activiteiten die tot effecten leiden of voor overlast zorgen. Een en ander moet vorm krijgen in het maken van concrete (werk)afspraken. De indiener van de zienswijze zal bij dit proces worden betrokken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil benadrukken dat het Middengebied als ‘gezondheidsoase’ en	1002, 1005

experimenteeromgeving dient voor de opgaven waar we samen met Zuid-Limburg voor staan, zoals de uitrol van de gezonde Basisschool van de Toekomst in het Middengebied.	

Standpunt GS
In de uitwerking van het plan van aanpak voor de NOVI voor Zuid-Limburg wordt al een relatie gelegd met diverse initiatieven. De ontwikkeling en versterking van het unieke Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de versterking van gezondheid en innovatie zijn hier belangrijke opgaven. Hierbij zullen ook de ervaringen bij diverse reeds lopende initiatieven en samenwerkingen worden meegenomen zoals de Gezonde Basisschool en het traject “de groene long van Zuid-Limburg” en de relatie met gezondheid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om het aspect opleidingsniveau te betrekken bij gezondheid en levensverwachting. Indiener mist een referentie aan de functie en uitstraling van de Universiteit van Maastricht voor Limburg.	2014

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van onderwijs met betrekking tot het onderwerp gezondheid.
In de in 2018 uitgevoerde nulmeting van de Sociale Agenda is blijkt dat er een duidelijke relatie bestaat tussen gezondheid en opleidingsniveau. Zo ook de invloed van opleiding op de weerbaarheid en wendbaarheid van het individu met als gevolg dat de positie op de arbeidsmarkt versterkt wordt en de kansen op inzetbaarheid toenemen.

De diversiteit van het onderwijsaanbod in den brede is ook van belang: van universiteiten, beroepsonderwijs tot en met bijzonder onderwijs. De aantrekkingskracht van een Universiteit is van belang op diverse fronten, zoals werkgelegenheid en innovatie alsook voor de publieke gezondheid in Limburg en het vestigingsklimaat van Limburg en de regio in het algemeen. De functie van (de campus van) de Universiteit Maastricht als belangrijke groeimotor voor Limburg wordt benoemd in de Regiovisie Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet een rol weggelegd voor de provincie om in faciliterende zin te bevorderen dat zorgprofessionals goed samenwerken met hun veiligheidspartners wanneer het gaat over de ondersteuning en zorg van hulpbehoevenden die te maken hebben met een opeenstapeling van persoonlijke problemen (psychisch, verstandelijk, verslaafd, ed.). Deze mensen zijn vaak slachtoffer van misbruik en criminaliteit of veroorzaken zelf overlast en veiligheidsproblemen. Zoals dit gebeurt onder andere in veiligheidshuizen.	1024

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor de samenwerking rondom de ondersteuning en zorg van hulpbehoevenden ligt niet bij de provincie maar bij de gemeenten. Iedere gemeenten werkt daarbij op een andere manier samen met de zorgprofessionals en veiligheidspartners. Dit kan onder andere door middel van de Veiligheidshuizen. De provincie kan hierbij een faciliterende rol spelen in het verbinden van de zorg en veiligheidsprofessionals. De Omgevingsvisie focust op vraagstukken die een weerslag hebben op de fysieke leefomgeving en kijkt hierbij naar de aanhaking met het sociale domein. De mogelijke faciliterende rol van de provincie bij de ondersteuning en zorg van hulpbehoevenden heeft niet primair zijn weerslag in de fysieke leefomgeving en staat daarom niet benoemd in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat sociale veiligheid ook betrekking heeft op ondernemers. Dit is onderdeel van de Regio Deal Parkstad Limburg.	1012, 1013

Standpunt GS
De sociale veiligheid zal door zowel ondernemers als burgers op dezelfde manier ervaren worden. Daarnaast zijn ondernemers ook burgers van de provincie Limburg. Daarom wordt in deze context geen onderscheid gemaakt tussen burgers en ondernemers.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ter bescherming van mens en omgeving meer aandacht gegeven had moeten worden aan goede en adequate handhaving.	5081

Standpunt GS
Vanwege het strategische lange termijn karakter van de Omgevingsvisie gaat deze visie niet in op operationele vraagstukken zoals een goede en adequate handhaving. Aandacht voor goede en adequate handhaving komt terug in andere tactisch operationele documenten van de provincie. In deze documenten is er een voortdurende wisselwerking tussen beleid, zoals de Omgevingsvisie, en uitvoering, waaronder handhaving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ondersteunt de opvatting dat de provincie wettelijke taken en verantwoordelijkheden op het gebied van veiligheid ziet. Hierbij ziet de provincie een verbindende, intermediaire, stimulerende en faciliterende rol voor zichzelf.	1015

Standpunt GS
We danken de indiener voor de zienswijze en zijn blij te vernemen dat de indiener de opvatting van de provincie met betrekking tot het thema veiligheid ondersteunt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijzigingen

Argument
De hoofdstuktitel van dit hoofdstuk is bij de opmaak op blz. 38 van het Ontwerp deels weggevallen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, in de hoofdstuktitel:
Veiligheid **en gezondheid**

2.7. Zienswijzen over Hoofdstuk 7: Cultuur, sport en erfgoed

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de doelstelling ten aanzien van ‘Cultuur, sport en erfgoed’ goed aansluit bij het project zandgroeve Spaubeek en groeve Nagelbeek en de afgewerkte stortplaats mits de kernkwaliteit van het beschermingsgebied daarbij wordt behouden (dan wel wordt versterkt).	5068

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor de doelstelling ten aanzien van ‘Cultuur, sport en erfgoed’. Juist vanwege de toegevoegde waarde hiervan is er een koppeling met de kernkwaliteiten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderstreept het belang van het behoud en herbestemming van beschermde monumenten en biedt aan desgewenst te willen bijdragen aan activiteiten van het ErfgoedLab.	5048

Standpunt GS
We onderschrijven het belang van het behoud en herbestemming van beschermde monumenten wordt onderschreven en waarderen uw aanbod. Het stimuleren van herbestemming van erfgoed willen we sámen doen men met eigenaren, het Rijk, gemeenten én deskundigen. Die ambitie sluit aan bij de omgevingswet, welke uitgaat van het monument in zijn omgeving.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.2 Wat is onze ambitie?, in de derde alinea:

Daarnaast zetten we ons met eigenaren, Rijk, gemeenten **en deskundigen** in voor het behoud en de herbestemming van beschermde monumenten.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat het goed is om te lezen hoe de positieve invloed van cultuur op het ruimtelijk ontwerp wordt omschreven en hoe er ingezet wordt op het inbedden van regionaal en lokaal cultuuraanbod door de verbinding te zoeken met andere domeinen.	1030

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor onze keuze om het lokale en regionale cultuuraanbod meer te laten betrekken bij de directe leefomgeving en zo de verbindingen met andere beleidsdomeinen te leggen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener denkt dat de aantrekkelijkheid van het Heuvelland niet in het minst mede wordt bepaald door de aanwezigheid van (archeologisch) erfgoed en bijzondere architectuur in het landschap. Indiener is het eens met; ‘door erfgoed, maar ook cultuur als inspiratiebron te benutten voegen we kwaliteit en eigenheid toe aan het ruimtelijk ontwerp en de inrichting bij grote ruimtelijke opgaven’. Indiener stelt dat hergebruik van erfgoed de beste garantie vormt voor behoud ervan.	2016
Indiener is van mening dat een daadkrachtig beleid betreffende de inzet van cultureel erfgoed als gebiedspassende werklocatie echt uit de verf dient te komen. Indiener is van mening dat het cultureel erfgoed in Zuid-Limburg ook ingezet kan worden	5128

voor bewoning. De indiener is van menig dat dit voor recreatieve overnachtingen niet nodig is, omdat er voldoende toeristische overnachtingsplaatsen zijn.	

Standpunt GS
Het belang van de koppeling tussen cultuur en ruimtelijk ontwerp en –inrichting onderschrijven we. Juist vanwege de toegevoegde waarde hiervan is er een koppeling met de kernkwaliteiten. Wij delen de mening dat (her) gebruik van erfgoed de beste garantie is voor behoud. De Omgevingsverordening verplicht daarom tot het motiveren van de herbenutting van deze leegstaande gebouwen. Deze verplichting is onderdeel van de Ladder voor duurzame verstedelijking in de Omgevingsverordening. Wij ondersteunen hierin ook actief via het instrument ErfgoedLab (zie beleidsprogramma Monumenten 2020-2023).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het cultuurbeleid meer integraal moet worden opgenomen in de Omgevingsvisie.	1003

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat het cultuurbeleid voldoende integraal opgenomen is in de Omgevingsvisie. In de Provinciale Omgevingsvisie wordt met het samenpakken van cultuur, sport en erfgoed in één hoofdstuk al integraliteit van het cultuurbeleid nagestreefd. Daarnaast zijn er ook dwarsverbanden gemaakt binnen andere thematische hoofdstukken en in het gebiedsgerichte deel van het document. Ook in de Limburgse principes, waarop we onze afwegingen baseren, komt cultuur terug. Bijvoorbeeld in het principe dat de kenmerken en identiteit van gebieden centraal staan. Als we ruimte bieden aan nieuwe ontwikkelingen of oplossingen zoeken voor maatschappelijke vraagstukken, vertrekken we vanuit gebieds- en cultuurkenmerken zoals het historisch perspectief, landschap en erfgoed. We streven naar het behoud van deze kenmerken en de identiteit van het gebied. Het resultaat is vaak een gebiedsgerichte aanpak, met ruimte voor maatwerk, die de basis vormt voor samenwerking met andere partijen en initiatiefnemers.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat het belang van sportaccommodaties breder is dan de georganiseerde sport. De omvang van deze accommodaties wordt ook beoordeeld in relatie tot leefbaarheid en voor buurten en wijken.	1003

Standpunt GS
De constatering dat maatschappelijke (waaronder sport-)accommodaties een breder(e) belang/functie in relatie tot hun omgeving hebben, wordt onderschreven. In de ontwerp-Omgevingsvisie is dan ook geen sprake van een andere/smallere benadering. Daarbij is het belangrijk te vermelden dat de verantwoordelijkheid voor sportaccommodaties primair bij de lokale overheden ligt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat vermeld mag worden dat evenementen/festivals belangrijker worden in de vrijetijdsbesteding. Dit vraagt ook om aanpassingen van het fysieke domein.	1003
Indiener vraagt, gelet op de hoeveelheid evenementen en de druk op het landelijk gebied, om uit te spreken dat we evenementen faciliteren die verbonden zijn met de identiteit of het DNA van de streek.	1026

Standpunt GS

We onderschrijven dat het bezoeken van evenementen en festivals belangrijk is als vrijetijdsbesteding. Culturele- en sportevenementen zorgen voor een levendige omgeving, een positief imago en een stimulans voor de plaatselijke economie. Wij ondersteunen met ons cultuur- en sportbeleid grote en kleine evenementen door middel van subsidieregelingen en via het provinciaal Cultuurplan en de Subinfrastructuur. We realiseren ons evenwel dat de wijzigingen die dit mogelijk vraagt in de fysieke omgeving in de meeste gevallen tot de taak van de gemeenten behoort.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.1 Wat is de opgave?, in de vijfde alinea:

Het belang van het bezoeken van evenementen in de vrijetijdsbesteding is toegenomen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.2 Wat is onze ambitie?, in de tweede alinea:

Wij ondersteunen met ons cultuur- en sportbeleid grote en kleine evenementen door middel van subsidieregelingen en via het provinciaal Cultuurplan en de Subinfrastructuur.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat door te zorgen voor betere randvoorwaarden gekoppeld aan de benodigde basisvoorzieningen kan het behoud en de verbreding van cultuur, sport en erfgoed in de samenleving mogelijk worden behaald. Indiener stelt dat gemeenten dit niet alleen kunnen er dient een wisselwerking te zijn tussen hogere en lager overheden.	1026

Standpunt GS
We onderschrijven dat de leefbaarheid een gezamenlijke opgave is van hogere en lagere overheden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.3 Waar kiezen wij voor?, in de tweede alinea:

Dit doen we in samenwerking met het Rijk, gemeenten en relevante partners.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om meer en breder aandacht te besteden aan de betekenis en de ontwikkeling van paardensport in Limburg, inclusief de samenhang met en kansen voor andere (sectorale) ontwikkelingen	1022

Standpunt GS
Het noemen van specifieke sporttakken is niet essentieel om ruimtelijke vraagstukken of effecten die spelen in relatie tot de sport in Limburg te verwoorden. In het gebiedsgerichte deel wordt in Hoofdstuk 18 Regiovisies Noord- en Midden-Limburg wel specifiek de hippische zone Grandorse benoemd. Benadrukt wordt dat in dat gebied internationale, aan paarden gerelateerde economische activiteiten zich sterk ontwikkelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt in paragraaf 7.2 de "eigen" waarde van cultuur wat onderbelicht. Het zou goed zijn om daarnaast de maatschappelijke en economische waarde of effecten te omschrijven.	1030
Indiener vindt dat ook de intrinsieke waarde van cultuur als uitingsvorm benoemd moet worden als tegenhanger van ratio en rendement.	1017
Indiener mist de erkenning van cultuur als substantiële sector, de intrinsieke waarde en	1010

professionele kant ervan. De indiener stelt dat de (groot)stedelijke omgeving, massa van en een productief innovatieklimaat van belang is om culturele makers te faciliteren en bepleit daarin te blijven investeren en faciliteren. De indiener stelt dat dit belangrijk is voor de grootstedelijke allure van Maastricht en heel (Zuid-)Limburg.	

Standpunt GS
Cultuur heeft een intrinsieke waarde die we van belang vinden voor het leefklimaat en de sociale en economische ontwikkeling van Limburg en haar inwoners. We erkennen de rol die professionele culturele sector speelt in creatief en innovatief (leef)klimaat. Een verdere uitdieping van de intrinsieke waarde van cultuur vindt u terug in het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.1 Wat is de opgave? In de eerste alinea:

~~Ook~~ **De intrinsieke waarde van cultuur en** de ~~als~~ professionele **culturele** sector is ~~cultuur~~ van belang **voor het leefklimaat en de sociale en economische ontwikkeling van Limburg en haar inwoners.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in het Middengebied Zuid-Limburg een professionele infrastructuur op het gebied van cultuur, sport en erfgoed. Indiener wil de krachten van het legio aanbod, van verenigingen en organisaties op dit gebied in het Middengebied Zuid-Limburg, bundelen en gebruik maken van de infrastructuur in het stedelijk gebied en daarmee bijdragen aan een toekomstbestendige leefomgeving. Versterking, vernieuwing en verbreding van het cultureel aanbod is noodzakelijk voor toekomstbestendigheid van de gemeenschappen in het Midden gebied Zuid-Limburg.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij onderschrijven in het algemeen het belang van samenwerking voor versterking, vernieuwing en verbreding van de infrastructuur op het gebied van cultuur, sport en erfgoed. In hoofdstuk 20 ‘van doorwerking naar uitvoering’ zijn dan ook onze procesmatige uitgangspunten voor de uitvoering van ons beleid benoemd. Wij werken onder meer gebiedsgericht, adaptief en als één overheid samen met organisaties, bedrijven en inwoners aan de maatschappelijke opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat te weinig wordt ingegaan op de definitie en het belang van het historisch cultuur landschap. Indiener verzoekt om dit explicieter te maken, naar tijdsperiodes, relatie met natuur, relatie met bebouwing.	2014

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat het explicieter maken van tijdsperiodes, relatie met natuur en bebouwing niet past binnen het schaalniveau van de Omgevingsvisie. Dit zijn zaken die bij concrete plannen wel uitgewerkt moeten worden. Daarom hebben gemeenten via de Omgevingsverordening de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat er ten aanzien van erfgoed nog een verdieping moet worden gemaakt.	1026

Indiener vraagt, naast de aandacht voor rijksmonumenten, extra aandacht te hebben voor gemeentelijke monumenten en/of beeldbepalende panden, maar ook bijvoorbeeld ensembles in het buitengebied en karakteristieke panden die de moeite van behouden waard zijn. Net zoals de beschermde dorpsgezichten.	

Standpunt GS
Wij geven op een aantal manieren aandacht aan andere monumenten dan rijksmonumenten. Ten eerste is als provinciaal belang geformuleerd 'het behoud en (her)gebruik van cultureel erfgoed en monumenten in hun omgeving (erfgoed-ensembles)'. Ten tweede komt het hergebruik van gemeentelijke monumenten en beeldbepalende monumenten terug in de Omgevingsverordening. Verder beschermen en versterken we via de Omgevingsverordening de kernkwaliteiten van het landschap, waaronder erfgoed. Aan gemeentelijke monumenten en groen erfgoed wordt specifiek aandacht besteed in het beleidsprogramma monumenten. Beschermde dorpsgezicht dienen verankerd te zijn in omgevingsplannen van de gemeenten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat recreatieve routes even belangrijk zijn als snelfietsroutes. Hierdoor zorg je voor meer spreiding van fietsers en kun je zorgen voor een gevarieerd aanbod en kun je verbindingen leggen met de culturele pareltjes in ons landschap. In het kader van sport komt hier nog eens een dimensie bovenop bijv. routes voor de paardensport en mountainbiken. Meer buiten bewegen in een aantrekkelijk landschap draagt bij aan gezondere inwoners, maar we zouden wel samen willen sturen in de plaatsen waar dat gebeurt. Indiener vindt dit een opgave voor gemeenten en provincie.	1026

Standpunt GS
De meerwaarde van recreatieve fietspaden voor sociale (gezondheids-) en culturele doeleinden onderschrijven wij. Ons huidige beleid is er ook op gericht om het fietsverkeer te stimuleren.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.3 Waar kiezen wij voor?:
Ook de aanleg en opwaardering van recreatieve fietspaden in het landschap kan een bijdrage leveren. **Het gebruik van dit soort routes willen wij stimuleren**.'

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener doet de aanbeveling om bij hoofdstuk 7.3 blz. 50 op te nemen dat de ingebruikname van het monument geen negatief effect mag hebben op de nabij gelegen Natura 2000-gebieden.	2009

Standpunt GS
De bescherming van Natura 2000 gebieden valt onder de Wet Natuurbescherming 2017. Daarnaast geven we in hoofdstuk Cultuur, sport en erfgoed aan dat het behoud van monumenten nadrukkelijk meeweegt bij het beheer van Natura 2000-gebieden. Hiermee is deze belangenafstemming tussen monument en natuur geborgd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.8. Zienswijzen over Hoofdstuk 8: Economie

Economie algemeen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat economische activiteiten die onvoldoende van belang zijn voor Limburg gesaneerd dienen te worden en dat de oppervlaktes die beschikbaar komen gebruikt dienen te worden voor activiteiten die wel van belang zijn. Indiener verwijst hierbij ook naar H8 en H17: Limburg in bovenregionaal perspectief.	5128

Standpunt GS
Het economisch beleid van de provincie is gericht op versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van een aantal maatschappelijke opgaven relevant voor Limburg, via twee 'Limburgse missies'. De provincie stimuleert en faciliteert ontwikkelingen en (economische) activiteiten die daaraan bijdragen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het in de wilde weg binnen halen van bedrijven niet verstandig is. Indiener is van mening dat er een visie op het vestigingsbeleid moet komen waarin rekening wordt gehouden met de schaarse Limburgse ruimte en de daadwerkelijke behoeft aan arbeidsplaatsen voor de Limburgse bevolking. Indiener verwijst hierbij ook naar hoofdstuk 8 en 17: Limburg in bovenregionaal perspectief.	5128

Standpunt GS
Het economisch beleid van de provincie is gericht op versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van een aantal maatschappelijke opgaven relevant voor Limburg, via twee missies. Bij het acquireren van nieuwe bedrijven en instellingen richt de provincie zich primair op (economische) activiteiten die daaraan bijdragen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat een beschrijving en de meerwaarde van de cross-overs tussen de verschillende economische sectoren ontbreekt.	1017

Standpunt GS
In de tekst is, net als in het Missiegedreven Economisch Beleidskader, nadrukkelijk aandacht voor ecosystemen en triple helix-samenwerking. Daarmee onderschrijven beide het belang van cross sectorale samenwerking ('cross overs') en netwerken tussen bedrijven en instellingen. We stellen voor een verduidelijking aan te brengen in de tekst van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Campusontwikkeling, eerste bullet:
Wij blijven inzetten op de doorontwikkeling van de vier Brightlands-campussen in Limburg **en versterking van de samenhang daartussen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het ontbreekt aan visie op de noodzakelijke digitale infrastructuur op regionaal of (inter)provinciaal niveau.	1017

Standpunt GS

In het Missiegedreven Economisch Beleidskader is digitalisering als een van de basisuitdagingen genoemd en digitale infrastructuur als een noodzakelijke voorwaarde daarbij. De provincie vervult een verbindende en faciliterende rol tussen gemeenten en marktpartijen. In de Omgevingsvisie wordt het benoemd bij de uitdagingen voor Limburg, het toekomstbeeld en wordt er nader op ingegaan bij het hoofdstuk Mobiliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het onterecht dat bij economie landbouw niet is aangemerkt als belangrijke economische pijler van (Midden-)Limburg. Indiener vindt het onterecht dat in het hoofdstuk Economie slechts vrijkomende en herbestemde agrarische bebouwing worden vermeld.	5154

Standpunt GS
Het belang van deze activiteiten is onderstreept door de inhoudelijke focus van Brightlands Campus Greenport Venlo, één van de vier Brightlands campussen. Het Missiegedreven Economisch Beleidskader is niet sectoraal van insteek maar richt zich via twee missies op een aantal maatschappelijke opgaven. Daarnaast wordt in de Omgevingsvisie, in het hoofdstuk 8 Economie via agrofood en duidelijke verwijzing naar hoofdstuk 12 Land en tuinbouw gemaakt. Hier vindt een verduidelijking plaats en staat onder andere: “agribusiness is een belangrijke economische en innovatieve motor en beheerder van het landelijk gebied“.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de LEA-bedrijven moeten worden erkend als economische dragers van de provincie Limburg die kunnen rekenen op de steun van de provincie Limburg en dienen te worden opgenomen in de Omgevingsvisie Limburg.	5066

Standpunt GS
Alle activiteiten gericht op innovatie in een bepaalde thema’s zijn van belang en hebben potentie voor Limburg, zo ook in relatie tot. de energietransitie. We benoemen in een ruimtelijk plan als de Omgevingsvisie geen individuele bedrijven, maar slechts gebiedsontwikkelingen die van belang zijn voor bepaalde economische clusters. Zo ook in bij de aanduiding van de gebiedsontwikkeling rond VDL Nedcar).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Circulaire Economie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vertrouwt erop dat de provincie een actieve rol zal innemen bij de transitie van de opgave voor circulaire economie.	1003
Indiener stelt dat de opgave voor circulaire economie groot is en dat de uitwerking in de Omgevingsvisie nu nog vooral is gericht op verkennen, informeren en faciliteren. Indiener vertrouwt er op dat de provincie een actieve rol zal innemen in deze transitie.	1029

Standpunt GS
We bedanken de indiener voor de reactie. In het beleidskader Circulaire Economie 2.0 zijn de accenten van het provinciaal beleid voor deze bestuursperiode beschreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil meer aandacht voor het lokale belang van circulariteit.	1002, 1005

Standpunt GS
In het Beleidskader Circulaire Economie 2.0 zijn de accenten van het provinciaal beleid voor deze bestuursperiode beschreven. Circulair ondernemen is zowel een lokale, (eu)regionale, alsook internationale aangelegenheid. Enerzijds gezien de regionale ketens en partnerships, maar anderzijds ook omdat het een Europese/internationale dynamiek kent vanwege de benodigde schaalgrootte, volumes en de kwaliteit van grondstoffen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt op te nemen dat het biobased bedrijventerrein Zevenellen een grote rol kan vervullen in de ambitie voor economie. Zevenellen biedt ca. 80 hectare bedrijfskavels, aan het water ontsloten, voor circulaire bedrijvigheid. Daarmee biedt dit bedrijventerrein een belangrijke schakel tussen vier Brightland campussen.	1028

Standpunt GS
We beschikken in Limburg over een goede diversiteit aan bedrijventerreinen (zoals beschreven in hoofdstuk 9 Werklocaties). Dat gaat het over meer dan 250 werklocaties, van volledig bezette en functionerende terreinen tot terreinen met ontwikkelingspotentie, zoals Zevenellen. In algemene zin is aangegeven dat terreinen met mogelijkheden voor hogere milieu categorieën en multimodale mogelijkheden een bijzondere positie innemen, ook in relatie tot circulaire economie. In dat totale landschap van werklocaties kiest deze Omgevingsvisie voor het benoemen van type terreinen, zonder één of enkele terreinen specifiek bij naam te noemen, aangezien het totale palet aan werklocaties – van klein tot groot – van belang is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het er mee eens dat we spaarzaam moeten omgaan met grondstoffen en dat gewerkt moet worden aan een circulaire economie en dat grondstoffen en materialen zo lang mogelijk van waarde blijven voor productie en consumptie.	5212

Standpunt GS
Wij zijn verheugd dat indiener dit uitgangspunt deelt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat voor het uitvoering geven van een circulaire economie voldoende (buiten)opslag noodzakelijk is. Indiener vraagt om ruimte te geven aan lokale ondernemers om uitvoering te geven aan een circulaire economie.	2017

Standpunt GS
Een vraag die benoemd is in het Circulaire Economie Limburg 2.0 en die de komende jaren beantwoord moet worden is welke ruimtelijke consequenties een circulaire economie heeft voor Limburg. Wij gaan deze vraag verkennen aan de hand van een aantal concrete praktijkcasussen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambities economie t.o.v. natuur en landschap

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat te fors en te zwaar wordt ingezet op economische sectoren vergeleken met de bescherming en ontwikkeling van essentiële waarden als natuur, lucht, landschap, water en bodem. Indiener stelt dat deze op de lange termijn de provincie geen goed zullen doen. Indiener vraagt zich af of de geschetste economische ontwikkelingen reëel te achten zijn. Indiener stelt dat sterk vervuilende economische groei te veel het uitgangspunt is, in plaats van de ontwikkeling van een schone economie. Indiener roept op om de zorgsector als (schone) economische pijler te zien.	5081
Indiener stelt dat er sprake is van een sterke onbalans in de Omgevingsvisie: stimulering van de economie krijgt onevenredig veel aandacht vergeleken bij de bescherming en ontwikkeling van essentiële waarden als natuur, landschap, water en bodem en voelt zich daarin gesteund door de uitkomsten van het burgerparticipatietraject. Economische groei is teveel uitgangspunt in plaats van het bevorderen van duurzaamheid.	2013, 5104, 5113, 5118
Indiener stelt dat uit de resultaten van de burgerparticipatie blijkt dat de switch naar een meer duurzame economie vaak genoemd is. Een meerderheid van de respondenten (ruim 63%) antwoordde nee op de vraag of de Limburgse economie eindeloos kan doorgroeien.	5118
Indiener vindt dat gekozen moet worden tussen onderwerpen in plaats van voor vele ontwikkelingen op velerlei gebieden. Indiener stelt dat niet alles overal tegelijk kan.	2014
Indiener is van mening dat er sprake is van een onbalans in de Omgevingsvisie en dat de stimulering van de economie onevenredig veel aandacht krijgt in plaats van het bevorderen van duurzaamheid en ten opzichte van waarden als natuur, landschap, water en bodem. Het MER constateert dit ook. Als voorbeeld wordt onder andere de uitbreiding van luchthaven MAA genoemd met negatieve gevolgen voor de leefbaarheid. Naar mening van indiener zouden de verbetering van het natuurlijke kapitaal een voorwaarde moeten zijn voor economische ontwikkelingen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie voor het landelijk gebied een opwaardering van natuur en landschap dient uit te stralen zodat er een gelijkwaardig veld ontstaat tussen natuur, landschap en leefomgeving enerzijds en economie anderzijds. Dit is nu niet het geval.	5128

Standpunt GS
Het Missiegedreven Economisch Beleidskader richt zich via twee missies op een aantal maatschappelijke opgaven. In deze beide missies (‘Limburg maakt gezond!’ en ‘Limburg maakt energiek!’) staat duurzaamheid centraal. Een van de transities die het economische beleid ondersteunt is de energie-transitie. Met de twee missies is een duidelijke focus aangebracht in het regionaal economisch beleid. Het regionaal economisch beleid staat naast ander provinciaal beleid zoals het provinciaal beleid voor veiligheid, gezondheid- en natuur. De Omgevingsvisie is de verbindende en integrerende visie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om ‘herstel’ toe te voegen aan “(Een stabiele balans is nodig) tussen beleving en bescherming van landschap en natuur”.	2014

Standpunt GS
In de betreffende passage geven wij ons algemeen streven naar balans tussen verschillende aspecten aan. Het toevoegen van het woord ‘herstel’ impliceert dat er sprake is van onbalans. Naar onze mening zijn er ook situaties waarbij er wel degelijk reeds sprake is van de nagestreefde balans. In dat geval is dus sprake van behoud in plaats van herstel. De specifieke ambities voor landschap en natuur zijn te vinden in de betreffende themahoofdstukken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie ontwikkelingen overlaat aan de markt. Het gevolg zal zijn dat de keuze valt op profit ten kosten van planet en people. Indiener pleit voor een bewuste keuze voor gezondheid, veiligheid en een aantrekkelijke leefomgeving.	5109
Indiener heeft de indruk dat de nadruk te veel op economie ligt en voorziet daarmee een verstoring van balans tussen welvaart en welzijn. Indiener vreest dat de markt daardoor te veel de ruimtelijke ordening zal sturen.	2016

Standpunt GS
Het economisch beleid van de provincie is gericht op versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van een aantal maatschappelijke opgaven relevant voor Limburg, via twee missies (‘Limburg maakt gezond!’ en ‘Limburg maakt energiek!’). De provincie stimuleert en faciliteert ontwikkelingen en (economische) activiteiten die daaraan bijdragen. Het regionaal economisch beleid staat naast het ruimtelijke beleid en het natuurbeleid van de provincie. De Omgevingsvisie is de verbindende en integrerende visie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ondermijning negatieve effecten op de economische ontwikkeling van de provincie heeft. Indiener stelt dat dit bij het hoofdstuk economie nog de nodige aandacht zou moeten krijgen.	1016

Standpunt GS
Vanwege het strategische lange termijn karakter van de Omgevingsvisie beschrijft de visie het door de indiener benoemde thema op hoofdlijnen in onder meer hoofdstuk 1. De provincie Limburg erkent de problematiek op het gebied van veiligheid, criminaliteit en ondermijning, ook in relatie tot de economische ontwikkeling van de provincie. De provincie Limburg heeft een Veiligheidsagenda vastgesteld waarin ondermijning een van de speerpunten is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor de ‘Donut’. De Donut is een economisch model dat economische welvaart meet door te kijken naar de realisatie van een sociaal fundament zonder het overschrijden van ecologische plafonds .Indiener dringt aan om te kiezen voor kwaliteit van leven boven consumptie.	5109

Standpunt GS
Wij stellen de inbreng van de indiener op prijs. Met het Missiegedreven Economisch Beleidskader heeft de provincie een beleid ingezet dat gericht is op maatschappelijke opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet volgende passage als positief en zou binnen de provinciale visie nog meer uitwerking/basis mogen krijgen: “Welke accenten er gelegd worden in het economisch beleid wordt per collegeperiode bepaald. Die accenten krijgen vervolgens uitwerking via	1015

beleidskaders, programma's, bestuurlijke afspraken en uiteindelijke concrete acties. Dat kan zich ook vertalen in…, het voorkomen van wateroverlast en droogte (klimaatadaptatie) (zie ook hoofdstuk Water),…".	

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor het leggen van accenten in het economisch beleid. Voor de huidige collegeperiode is het regionaal economisch beleid vastgelegd in het Missiegedreven Economisch Beleidskader.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Einstein telescoop

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil provincie erop attenderen dat bij het aanwijzen van een locatie voor de Einsteintelescoop voorafgaand onderzoek aan te bevelen is met betrekking tot EMC beïnvloeding of interferentie indien in de nabijheid van een hoogspanningsverbinding is. Indiener biedt een contactpersoon aan voor toekomstige afstemming over dit onderwerp.	5202
Indiener ziet in de realisatie van de Einsteintelescoop een grote kans.	3011

Standpunt GS
We bedanken de indieners voor de positieve reactie. Voor wat betreft het aanbod bedanken wij de indiener hiervoor en zullen wij als betrokken partij het NIKHEF in contact brengen met de aangedragen contactpersoon.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

VDL Nedcar

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of inpassingsmaatregelen voor uitbreiding van VDL Nedcar nu al nodig zijn, zonder dat zeker is dat dit bedrijf nieuwe opdrachten heeft binnengehaald en uitbreiding onontkoombaar is. Het kappen van bomen of aanpassen van de infrastructuur en verleggen van de Geleenbeek vindt indiener dan ook prematuur.	2016

Standpunt GS
In de regels van het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar zijn voorwaardelijke verplichtingen opgenomen ten aanzien van de landschappelijke inpassing. Deze inpassing moet gereed zijn 1 jaar na gereedkomen van de bouw van de nieuwe bedrijfsgebouwen van VDL Nedcar dan wel 1 jaar na het in gebruik nemen van de bedrijventerreingronden daar waar het delen van het bedrijventerrein betreft waar geen gebouwen worden gerealiseerd. Voor wat betreft inpassing van de infrastructuur geldt dat deze gereed dient te zijn voor ingebruikname van de randweg. De situatie die indiener schetst doet zich dan ook niet voor omdat inpassing aan de bouw of ingebruikname daaraan gekoppeld is. Wat betreft het kappen van de bomen en het aanpassen van de infrastructuur voordat er nieuwe opdrachten zijn verwijzen wij naar de antwoorden in de Nota van Zienswijzen en Advies bij het Inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar: deze Nota is terug te vinden op www.ruimtelijkeplannen.nl (IMRO-code NL.IMRO.9931.VDLNedcar-VGO1) en/of op www.gebiedsontwikkelingvdlnedcar.nl).Wat betreft de Geleenbeek: deze wordt niet verlegd in het kader van het project VDL Nedcar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Chemelot

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener constateert dat de provincie de ambitie ondersteunt om Chemelot in 2050 een klimaat neutrale chemiesite te laten zijn. Indiener verzoekt om bij de ontwikkeling de beheerder van het landelijke hoogspanningsnet nauw te betrekken zodat zij tijdig een afweging kunnen maken of dit gevolgen heeft of kan hebben voor de capaciteit van het transportnetwerk. Indiener biedt contactgegevens aan en kan meer informatie verstrekken.	5202

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie en onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie is dit punt opgenomen en wordt een Regionaal Programma Energie Infrastructuur aangekondigd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat versnelde vermindering van uitstoot door bedrijven in de lucht, op het land en in het water in de Omgevingsvisie meer aandacht dient te krijgen. Indiener geeft als voorbeeld de mogelijkheid die Chemelot krijgt om nog 30 jaar te werken aan het beëindigen van de uitstoot.	5128

Standpunt GS
Het verminderen van de uitstoot en de verdere verduurzaming van Chemelot is iets waar Chemelot nadrukkelijk aan werkt. Zie hiertoe ook de visie 2025 van Chemelot waarbij zij aangeeft de meest duurzame chemiesite van West-Europa te willen worden. Voor 2050 streeft Chemelot (in lijn met de Nederlandse en Europese ambities) naar een circulaire, duurzame en volledig klimaat neutrale chemiesite. Als overheid ondersteunen wij Chemelot in deze ambitie vanuit onze eigen (wettelijke) rol. Een dergelijke transitie is dermate groot dat dit niet van de ene op de andere dag gerealiseerd kan worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener meldt dat de regio Westelijke Mijnstreek op 9 juli 2020 een gezamenlijke reactie heeft gegeven op het tweede concept van de Omgevingsvisie. Een aspect daarvan betrof de ontwikkeling van Chemelot in relatie tot de omgeving. Daarin werd aangegeven: ”De inrichting Chemelot en de ontwikkeling daarvan komt uitgebreid aan bod in de Omgevingsvisie zowel in relatie tot duurzaamheid, werkgelegenheid, economie, mobiliteit als tot de kwaliteit van de leefomgeving. Wat wij minder terugzien in het tweede concept van de Omgevingsvisie is de balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds. Ontwikkelingen binnen de inrichting Chemelot kunnen er immers toe leiden dat mogelijkheden voor bijvoorbeeld woningbouw en bedrijven in onze gemeenten in het gedrang komen vanwege milieuregelgeving, denk aan externe veiligheid en geluidsregelgeving”. Indiener ziet in het ontwerp-Omgevingsvisie deze balans nog onvoldoende terugkomen en verzoekt dit alsnog te doen.	1024

Standpunt GS
Eind 2019 is de ‘Veiligheidsvisie Chemelot e.o.’ vastgesteld. Eén van de in deze visie opgenomen maatregelen is de ontwikkeling van een bovenwettelijk veiligheidskader. Hiertoe is een externe technische veiligheidscommissie in het leven geroepen.
Genoemd veiligheidskader gaat criteria bevatten voor zowel nieuwe initiatieven binnen als buiten Chemelot, alsmede criteria voor ingrijpende veranderingen aan bestaande installaties die een veranderend risicoprofiel met zich meebrengen. Deze criteria dienen als afwegings- en beoordelingskader. Uitgangspunt daarbij is het mogelijk maken van een passende balans tussen het belang van veiligheid en het belang van ruimtelijk-planologische en economische ontwikkeling, waarbij veiligheid voorop staat.

Onlangs heeft een actualisatie van de beschrijving van de systemen en algemene voorschriften van hoofdstuk 1 van de omgevingsvergunning van de site Chemelot (de zogenaamde koepelvergunning) plaatsgevonden. De omgevingsvergunning (als geheel) bestaat uit een algemeen deel met voorschriften (hoofdstuk 1) en momenteel 64 deelvergunningen voor de activiteiten van de verschillende bedrijven met specifieke vergunningsvoorschriften per bedrijf voor onder andere bodem, grondwater, geluid, lucht, (externe) veiligheid en afvalstoffen.

De ontwikkeling van activiteiten op de site wordt dus door de 'koepelvergunning' en het toekomstig veiligheidskader gereguleerd.

Met name voor majeure ontwikkelingen buiten de site geldt dat het toekomstige veiligheidskader daar ook criteria voor aangeeft. Uiteraard geldt voor ontwikkelingen buiten de site ook geldende wet- en regelgeving waar wij als provincie onder andere vanuit de WABO onze wettelijke taak vervullen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de ontwerp-Omgevingsvisie de oude term European Circulair Hub wordt gebruikt. Inmiddels wordt voor deze ontwikkeling de term Chemelot Circulair Hub gebruikt. Indiener verzoekt dit aan te passen.	1024

Standpunt GS
De actuele term is Chemelot Circular Hub. Deze term kan ingevoerd worden in de teksten van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, bij kopje Circulaire economie en bij kopje Chemelot-site. In hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?. In hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.4 Werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat, in het kader Chemelot. En in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, 3f Grote werklocaties.

~~European Circular Hub~~ **Chemelot Circular Hub**.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat er geen industriële activiteit wordt toegestaan in het gebied Graetheide en de gouden natuurparel De Lexhy.	5016
Indiener verzoekt om expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat er geen industriële activiteit wordt toegestaan in het gebied Graetheide en dat De Lexhy behouden blijft voor natuur en landschap.	5182

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie zijn de Graetheide en Lexhy aangemerkt als buitengebied en deels als natuurwerk en groenblauwe mantel. Wat de indiener vraagt kunnen wij op dit moment niet opnemen in de Omgevingsvisie omdat een dergelijke keuze op dit moment niet aan de orde is. Er wordt gewerkt aan een integrale gebiedsvisie om ruimtelijke ontwikkelingen in de omgeving van Chemelot in balans te brengen, met aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de omliggende gebieden, leefbaarheid en leefomgeving, economie, mobiliteit en logistiek (blz.133). Dit doen we met betrokken overheden, Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden. De genoemde gebieden Graetheide en de Lexhy maken deel uit van deze gebiedsvisie, die vooral zal worden gebruikt als richtinggevend kader en inspiratie voor beoogde ruimtelijke ontwikkelingen in deze omgeving. Bij een verdere doorgroei van de Brightlands Chemelot Campus in de toekomst is de locatie van de Lexhy wel in beeld. Pas op het moment dat er sprake is van concrete ontwikkelingen, zullen deze (waar nodig) worden ingepast in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om in het kader van het belang van de versterking van de haven Stein een tekstpassage toe te voegen (in tekstblok Chemelot blz. 133): "De noodzaak tot het creëren van voldoende ruimte in de haven Stein zowel fysiek als qua milieuruimte in relatie tot circulariteit is van essentieel belang voor Chemelot. Hiertoe wordt in overleg met alle betrokken partijen een ontwikkelingsperspectief met uitvoeringsprogramma voor de haven Stein opgesteld. Het realiseren vaneen duurzame multimodale verbinding tussen de haven en de Chemelot site is hierbij een belangrijke randvoorwaarde." Indiener verzoekt om in het kader van het belang van de versterking van de haven Stein een tekstpassage toe te voegen (zie zienswijze).	5026

Standpunt GS
Aanvullend op het benoemde op blz.133 is in hoofdstuk 9 ‘Werklocaties’ Stein opgenomen in de opsomming van multimodale hotspots (blz.67). Gezien het abstractieniveau van de Omgevingsvisie achten wij dit voldoende. De havenvisie die wordt ontwikkeld zal meer in detail op de zaken ingaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst erop binnen afzienbare tijd een integrale havenvisie wordt opgesteld voor de Haven Stein.	1023

Standpunt GS
Het is bekend dat de integrale havenvisie wordt opgesteld. De Omgevingsvisie heeft een hoger abstractieniveau. De havenvisie zal passen binnen de kaders van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds onvoldoende terugkomen.	1009

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van een goede balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds. In dat kader wordt onder andere gewerkt aan een integrale gebiedsvisie, om ruimtelijke ontwikkelingen in deze omgeving in balans te brengen, met aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de omliggende gebieden, leefbaarheid en leefomgeving, economie, mobiliteit en logistiek. Dit doen we samen met betrokken overheden, Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden (blz. 133). Dit zal ook terugkomen in onze ambitie om een gezonde en veilige leefomgeving te realiseren voor iedereen in Limburg en (meer concreet voor deze omgeving) in de recent vastgestelde ‘Veiligheidsvisie Chemelot e.o.’ (blz. 43).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener spreekt waardering uit voor de Omgevingsvisie waarin duidelijk het provinciale belang is aangegeven van het realiseren van European Circular Hub, de verduurzaming van de Chemelot site en de doorgroei van de Brightlands Chemelot Campus.	5026

Standpunt GS
We zijn blij met de ontvangen waardering voor de wijze waarop de Chemelot Circular Hub, Chemelot site Brightlands Chemelot Campus is opgenomen in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om het belang van waterstof, niet alleen als alternatieve energiedrager, maar ook als grondstof te benadrukken en hiervoor een beleidskader aan te geven.	5026

Standpunt GS
In de Limburgse Waterstofagenda 2.0 is dit opgenomen, die deel uitmaakt van de Provinciale Energie Strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de status van de gebiedsvisie voor de omgeving van Chemelot te verduidelijken en om de Lexhy, als beoogde uitbreidingslocatie voor de BCC alsmede een van de mogelijkheden voor het realiseren van een zogenaamde circulaire satelliet site, in de definitieve Omgevingsvisie op te nemen.	5026

Standpunt GS
Doel van de integrale gebiedsvisie is om ruimtelijke ontwikkelingen in de omgeving van Chemelot in balans te brengen, met aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de omliggende gebieden, leefbaarheid en leefomgeving, economie, mobiliteit en logistiek. Dit doen we met betrokken overheden, Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden. Het is niet de bedoeling om de gebiedsvisie een formele juridische status te geven, maar deze vooral te gebruiken als richtinggevend kader en inspiratie voor beoogde ruimtelijke ontwikkelingen in deze omgeving. Op het moment dat er sprake is van concrete, gewenste ontwikkelingen, zullen deze via een (gemeentelijk) omgevingsplan planologisch mogelijk moeten worden gemaakt en zal (waar dat nodig is) dit ook worden ingepast in de provinciale Omgevingsvisie. Bij een verdere doorgroei van de Brightlands Chemelot Campus in de toekomst is de locatie van de Lexhy wel in beeld. Mochten plannen voor de Campusuitbreiding naar De Lexhy aan de orde zijn, dan zal hierover aparte besluitvorming moeten plaatsvinden, op basis van de dan geldende inzichten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in het kader van een duurzame, betrouwbare en veilige energievoorziening de door te trekken elektriciteitsverbinding boven 150 KV (380 KV) vanaf Maasbracht naar Chemelot en verzoekt om deze essentiële verbinding een plaats te geven in de definitieve Omgevingsvisie.	5026

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie is dit punt opgenomen en wordt een Regionaal Programma Energie Infrastructuur aangekondigd. Zie ook beantwoording zienswijzen hoofdstuk 11 Energie .met betrekking tot specifiek de PES. Alleen door in te zetten op CO_2-reductie, circulaire economie en een robuuste duurzame energie-infrastructuur kunnen voorgenoemde bedreigingen het hoofd worden geboden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft de visie op de regio, met Chemelot en BCC als motor en proeftuin voor een circulaire samenleving, maar mist hierin een verwijzing naar de ruimtebehoefte die hiermee gepaard kan gaan. Indiener verzoekt aan de tekst op blz. 173 een zin toe te voegen, namelijk: “Deze transitie brengt een ruimtevraag met zich mee, die wij een plaats moeten geven in de regio”.	5026

Standpunt GS
Ons inziens is de voorgestelde toevoeging overbodig. Wij onderkennen dat de ontwikkeling naar een circulaire samenleving gepaard kan gaan met ruimtebehoefte. In de ontwerp-Omgevingsvisie is hierover dan ook het volgende gesteld (blz.133): “Wij zetten in op het optimaliseren van het huidig ruimtegebruik door compacter ruimtegebruik en het combineren van functies. Waar nodig kijken wij naar het beschikbaar stellen van extra ruimte voor de verdere omschakeling naar een duurzame, circulaire economie.” En verder: “Circulaire economie stelt op haar beurt ook eisen aan het ruimtegebruik voor inzameling en opslag van materialen. Chemelot gaat deze zaken niet op de site Chemelot vestigen, maar is op zoek naar circulaire satelliet sites in Limburg en in het buitenland.” Daarmee is uitgedrukt dat wij oog hebben voor de ruimtevraag van deze transitie en tegelijkertijd dat deze vraag veel breder gaat dan alleen de regio. De verduurzamingsopgave vraagt enerzijds om voldoende beschikbaarheid van betaalbare en groene energiedragers zoals elektriciteit en (circulaire) grondstoffen, anderzijds om voldoende fysieke ruimte. Hier hoort ook een robuuste duurzame energie-infrastructuur bij.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Brightlands campussen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verzoekt de provincie om bij doorontwikkeling van de Brightlands Campus Greenport Venlo voldoende aandacht te hebben voor alle typen agrarische bedrijvigheid, waaronder de (verduurzaming van de) intensieve veehouderij. Nu ligt veel focus op (glas)tuinbouw, samenwerking met BASF en future farming.	1009

Standpunt GS
Brightlands Campus Greenport Venlo richt zich met haar activiteiten op innovatie in een beperkt aantal thema’s van belang en met potentie voor Limburg. Met het kiezen van focus kan er meer impact gerealiseerd worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft in verband met een eigen beleidsontwikkeling belangstelling voor de ontwikkeling van commerciële- en bedrijfslocaties (waaronder de Brightlands-campussen) in de grensregio. Tevens heeft indiener interesse in forenzenverbindingen en verscheidene arbeidsmarktaspecten zoals arbeidstekorten.	3002

Standpunt GS
Voor informatie over commerciële en bedrijfslocaties wordt verwezen naar de betreffende lokale overheden, de ontwikkelaars van specifieke locaties en LIOF.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Brightlands Campus Greenport Venlo een breed scala aan	3007

grensoverschrijdende effecten kan hebben, die gecontroleerd moeten worden via ruimtelijke ordeningsinstrumenten. Indiener stelt bijvoorbeeld dat de behoefte aan goedkope huisvesting voor internationale arbeidskrachten die werkzaam zijn op de campus niet mag leiden tot een onbalans op de woningmarkt in de Duitse grensgemeenten. Voor deze werknemers moet huisvesting gerealiseerd worden op Nederlands grondgebied.	

Standpunt GS
De Brightlands Campus Greenport Venlo is gelokaliseerd rondom de Innovatoren en Villa Flora in Venlo. Er vindt geen productie plaats. De campus als zodanig heeft geen fysieke grensoverschrijdende effecten (anders dan woon-/werkverkeer). De campus richt zich met name op innovatie en starters en heeft een community-functie in de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om meer balans in de Omgevingsvisie aan te brengen tussen enerzijds de beperkte aandacht voor centra van de grote steden en anderzijds de grote(re) aandacht voor andere economische dragers zoals campussen.	1003

Standpunt GS
In de tekst van het hoofdstuk Economie is het belang van de stedelijke centra benoemd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat in het hoofdstuk Economie de nadruk wordt gelegd op fysieke campussen. Dit gaat voorbij aan het grote belang van netwerken tussen bedrijven en instellingen. Juist het verbinden is een van de dingen waarin de regio Midden-Limburg goed is (zie regionale bijdrage: Midden-Limburg, Het verbindend hart van Limburg).	1029

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie is, net als in het Missiegedreven Economisch Beleidskader, nadrukkelijk aandacht voor ecosystemen en triple helix-samenwerking. Daarmee onderschrijven beiden het belang van netwerken tussen bedrijven en instellingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener waardeert de aandacht voor de triple helix organisaties. Er wordt een goede link gemaakt met arbeidsmarkt en onderwijs.	1030

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor de aandacht voor triple helix organisaties en de link naar arbeidsmarkt en onderwijs.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de focus erg eenzijdig op de campussen en Zuid-Limburg is gericht. Er staat beschreven dat de provincie de samenhang tussen de campussen wil versterken. Indiener vindt echter dat ook de relaties met de omliggende regio's versterkt	1030

moet worden. Dit is van belang om toegevoegde waarde en massa te creëren.	

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie is de relatie met de omliggende regio's opgenomen door het belang van stedelijke omgeving en de aanhaking van (internationaal en regionaal) MKB te benoemen. In hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief wordt hier specifieke aandacht aan besteed en het belang geduid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil samen met de provincie haar ambitie verkennen ten aan zien van haar Proeftuin 'Green Experience'. Met de proeftuin wordt een ontwikkeling gestart richting kenniscentrum en field lab, met daarin experimenten op het gebied van landschap, landbouw, voedsel, gezondheid, samenleven, vrijetijdseconomie, ondernemen en duurzaamheid ruimte krijgen.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij verkennen graag samen de ambities van de indiener.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener zou graag in hoofdstuk 8 Economie teruglezen dat agrarische productiebedrijven in het algemeen én het agro-foodcluster van cruciaal belang zijn voor de Limburgse economie. Indiener vindt het passend om dit als ambitie op te nemen en de expliciete keuze te maken vóór toekomstbestendige, renderende en duurzame ondernemingen in Greenport Venlo c.q. het agrofoodcluster.	2004
Indiener zou graag zouden in hoofdstuk 8 Economie teruglezen dat (glas)tuinbouwbedrijven én het agro-foodcluster van cruciaal belang zijn voor de Limburgse economie. Indiener vindt het passend om dit als ambitie op te nemen en de expliciete keuze te maken vóór toekomstbestendige, renderende en duurzame glastuinbouwondernemingen in Greenport Venlo c.q. het agrofoodcluster. Dat sluit aan op de afspraken en uitvoeringsagenda waaraan de provincie zich heeft gecommitteerd in het Tuinbouwakkoord en de Nationale Tuinbouwagenda.	2011, 5042

Standpunt GS
Het belang van deze activiteiten is onderstreept door de inhoudelijke focus op Brightlands Campus Greenport Venlo, één van de vier Brightlands campussen. Het Missiegedreven Economisch Beleidskader is niet langer sectoraal van insteek maar richt zich via twee missies op een aantal maatschappelijke opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Maastricht Aachen Airport</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de verdere ontwikkeling van MAA gepaard gaat met een enorme toename van CO2- en stikstofuitstoot. Indiener stelt dat dit grote negatieve gevolgen heeft voor nabijgelegen Natura 2000-gebieden, de leefbaarheid voor omwonenden en de toeristische sector van Zuid-Limburg. Indiener vraagt zich af waarom de Omgevingsvisie zich met betrekking tot MAA beperkt tot 'ernstig gehinderden'. Indiener verzoekt om een visie ten aanzien van de niet-ernstige hinderniveaus. Indiener verzoekt om een gebiedsgerichte benadering met cumulatieve visie omtrent de mate van geluidshinder en	5081

de CO2-uitstoot / (milieu-)vervuiling door bedrijven op Aviation Valley.	
Indiener mist ten aanzien van MAA een specificering van de relevante milieufactoren zoals stikstof.	2014

Standpunt GS
Er is op dit moment reeds sprake van een vergunde activiteit. Het streven is om bij toekomstige ontwikkelingen binnen deze vergunde waarden te blijven. Voor de toekomstige ontwikkelingen van MAA geldt dat deze moeten voldoen aan de huidige en toekomstige wettelijke normen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het niet eens met het uitgangspunt dat het aantal ernstig gehinderden vanwege MAA ten opzichte van de huidige vergunde situatie in de toekomst niet mag toenemen en stelt dat dit aantal op basis van de huidige beleidsuitgangspunten zou moeten verminderden.	2005

Standpunt GS
Dat het aantal ernstig gehinderden niet mag toenemen ten opzichte van de huidige vergunde situatie is een uitgangspunt dat Provinciale Staten in 2014 hebben geformuleerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat ook andere negatieve effecten van MAA, naast de negatieve invloed op het welzijn van omwonenden, zoals de verstoring van natuur en stiltegebieden en de invloed op flora en fauna, genoemd moeten worden.	2005

Standpunt GS
Dat luchtvaart in zijn algemeenheid en de luchthaven Maastricht Aachen Airport (MAA) naast welvaart ook hinder kunnen opleveren wordt onderkend. Om die reden wordt voor de toekomstige ontwikkeling van de luchthaven aangegeven dat de hinder niet verder mag toenemen. Voor MAA zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én het behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving. Voor natuurwaarden geldt dat de stikstofdepositie van de luchthaven gelijk of minder dient te zijn dan de huidig vergunde situatie. In 2011 is onderzocht dat de huidig vergunde situatie geen significant effect op natuurwaarden heeft.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat MAA verder ontwikkeld zou moeten worden en dat daarbij een goede balans gevonden moet worden tussen economie en belangen. Indiener stelt ook dat dit een illusie is. Verdere ontwikkelingen zouden zwaar ten koste gaan van de leefomgeving en woongenot.	5095
Indiener is van mening dat aan Maastricht Aachen Airport (MAA) een veel te grote positieve betekenis wordt toegekend en er vrijwel geen aandacht wordt besteed aan de negatieve gevolgen die de activiteiten van MAA hebben op de leefomgeving en andere economische activiteiten, zoals toerisme in het Heuvelland.	2005

Standpunt GS

Voor Maastricht Aachen Airport (MAA) zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt sluiting en herbestemming van MAA de enige juiste keuze.	2012

Standpunt GS
Provinciale Staten hebben in 2019 nog aangegeven niet voor sluiting van de luchthaven Maastricht Aachen Airport (MAA) te zijn. Voor MAA zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving. Hierbij zal altijd sprake zijn dat de deze ontwikkeling er niet toe mag leiden dat het aantal ernstig gehinderden zal toenemen ten opzichte van de huidig vergunde situatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de positieve impact van MAA op de Limburgse samenleving nagenoeg nihil is. Indiener is van mening dat het terrein van MAA in de Omgevingsvisie beter benoemd kan worden voor nieuwe locaties voor Brightlands, wonen en natuur en zaken die er echt toedoen.	5128

Standpunt GS
De bijdrage van MAA aan de Limburgse Economie vertaalt zich in bereikbaarheid en werkgelegenheid. Een goede bereikbaarheid is een van de belangrijke vestigingsplaatsfactoren. Het belang van de werkgelegenheid is in 2019 door het onderzoeksbureau Etil becijferd op ruim 1.500 werkzame personen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het grote terrein van MAA een uitstekende locatie is om in te zetten als nieuwe werklocatie om zo te komen tot meer effectiviteit en ruimtebeslag.	5128

Standpunt GS
De provincie onderschrijft de opvatting van het Rijk dat deze regionale luchthaven van nationale betekenis is, derhalve is de optie om deze in te zetten als (nieuwe) werklocatie niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
‘Verder zetten wij in op het versterken van de inbedding van de luchthaven in de regionale economie en de ontwikkeling van het gebied van Aviation Valley. Hier zijn meer dan 5.000 fte werkzaam in sectoren die ook ten dienste staan aan MAA.’ Indiener plaatst vraagtekens bij de rechtmatigheid en motivering van deze stelling en ziet graag een gedegen onderbouwing ten aanzien van de economische effecten van MAA. Indiener vraagt zich af om welke sectoren en bedrijven het gaat, of de revenuen ook provincie Limburg toekomen en of de 5.000 fte in Limburg woonachtig en werkzaam zijn.	5081
Indiener vindt de werkgelegenheidscijfers in relatie tot MAA onbetrouwbaar omdat deze gebaseerd zijn op onjuiste aannames en geforceerde berekeningen. Indiener stelt dat de	2012

genoemde 5.000 fte's van Aviation Valley maar zeer ten dele een relatie hebben met MAA en dus ook elders in de provincie een plek zouden kunnen krijgen.	

Standpunt GS
Het aantal van 5.000 arbeidsplaatsen volgt uit een analyse van de werkgelegenheidscijfers op basis van het vestigingenregister (Lisa) voor de bedrijven gelegen rondom de luchthaven. Het betreffen bedrijven in de volgende sectoren: Transport en logistiek, Maintenance, Med-Tech, High-Tech, Bouwbedrijven, Rechtskundige Dienstverlening, Luchtverkeersleiding, Eurocontrol, Douane en Marechaussee Personenvervoer door de lucht.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om te stoppen met het (stimuleren tot het) werven en aantrekken van bedrijven in relatie tot MAA.	5095

Standpunt GS
De met de luchthaven samenhangende werkgelegenheid en de toekomstige groei daarvan kan niet los gezien worden van de verdere ontwikkeling van de luchthaven in een goede balans tussen economische ontwikkeling en de belangen van een goede leefomgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat MAA, met een paar duizend arbeidsplaatsen, geen grote economische drager is en per saldo een zeer geringe of zelfs mogelijk een negatieve economische bijdrage levert aan de regio, doordat het ten koste gaat van de economische drager toerisme (goed voor 20.000 directe en indirecte arbeidsplaatsen).	2005

Standpunt GS
De omvang van de werkgelegenheid die samenhangt met de luchthaven vormt voor het provinciaal bestuur een aanzienlijk belang. Het vertegenwoordigt daarmee alleen al een positief effect op de regionale economie. Het onderzoeksbureau Etil heeft becijferd dat dit circa € 100 miljoen per jaar inhoud.
Voor Maastricht Aachen Airport (MAA) zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener voorziet schade voor de toeristische en sector en banenverlies door meer activiteiten op MAA.	5152

Standpunt GS
Tot nu toe heeft de toeristische sector geen (negatief) effect gehad van de ontwikkeling van de luchthaven. Voor de toekomst wordt erop gelet dat de ontwikkeling van de luchthaven in balans blijft met andere belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener twijfelt aan de voordelen van MAA voor de werkgelegenheid en de economische	5152

voordelen voor de regio. Indiener verzoekt een totaal en cumulatief beeld van de door hem genoemde factoren (schade aan natuur en gezondheid, werkgelegenheidswinst en –afname, kosten).	

Standpunt GS
De luchthaven beschikt op dit moment over een vergund kader waarbinnen deze kan opereren. Bij toekomstige beslissingen over de luchthaven zullen alle relevante (omgevings)aspecten opnieuw onderzocht en afgewogen worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt als inwoner in de buurt van MAA last te hebben van MAA sinds de verlenging van de landingsbaan; zonder vergunning stelt indiener. Dit door verhoging van het aantal vliegbewegingen (ook na 23.00 uur) die veel geluid maken en huizen laten trillen (vooral bij opstijgen en als ze net voorbijvliegen). Indiener stelt dat de vliegtuigen naast lawaai en trillingen ook zorgen voor besproeiingen en uitlaatgassen en dat het kweken van groente daarom niet zo verstandig is op die locatie.	5095

Standpunt GS
Het verlengde baangebruik is inmiddels beëindigd. Na 23.00 uur mag niet gevlogen worden. Er bestaat voor vertragingen buiten de invloedssfeer van de luchthaven een regeling dat in uitzonderingsgevallen na 23.00 uur vliegtuigen mogen vertrekken of landen. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat ziet toe op de correcte toepassing van die regeling.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt tijdens het rennen bij Kazen een keer kerosinelucht te hebben geroken van een zwaar vliegtuig. Indiener is vervolgens een beetje onwel geworden. Normaal wordt indiener niet zo snel onwel.	5095

Standpunt GS
Wij adviseren om, indien er sprake is van een afwijkende situatie waarbij kerosinelucht wordt waargenomen, direct contact op te nemen met de luchthaven of het KICL om te bezien of sprake is van een ongeoorloofde situatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het veel reëler zou zijn de luchthaven weer naar het oude niveau te brengen en zware vrachtvliegtuigen te weren of anders de luchthaven te amoveren.	5095

Standpunt GS
Er is op dit moment reeds sprake van een vergunde activiteit. Het streven is om bij toekomstige ontwikkelingen binnen deze vergunde waarden te blijven. Voor Maastricht Aachen Airport (MAA) zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener roept op om de mooie woorden in de Omgevingsvisie over natuur, landschap, woon-werk-leefmilieu, gezondheid echt betekenis te geven en de luchthaven af te schalen.	5095

Standpunt GS
Voor de toekomstige ontwikkeling van de luchthaven is inmiddels een verkenning gestart onder leiding van de heer Van Geel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op tot het zoeken van internationale samenwerking indien vervoer per lucht belangrijk is voor Limburg.	5095

Standpunt GS
De mogelijkheden van (internationale) samenwerking met andere luchthavens zal verder worden bekeken. In het kader van de nationale Luchtvaartnota wordt de samenwerking met andere luchthavens opgezocht.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt te onderzoeken of het juridisch mag dat de provincie zowel eigenaar van MAA als opsteller van de Omgevingsvisie is.	5152

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie weegt de provincie vanuit haar publieke taak het belang van de bereikbaarheid af. Dit staat los van het eigenaarschap. Ook bij andere infrastructuur is de provincie eigenaar, maar staat dat op zich het wegen van het belang van mobiliteit niet in de weg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat te zwaar wordt ingezet op economische sectoren, die deels gesubsidieerd worden, zoals MAA.	5152

Standpunt GS
De luchthaven krijgt voor de niet economische diensten van algemeen belang (NEDAB) een bijdrage van de provincie. Hiermee kan de publieke infrastructuurfunctie van de luchthaven gegarandeerd worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist met betrekking tot MAA in de teksten een relatie met de veranderende wereld waarin Limburg zich begeeft.	2012
Indiener mist ten aanzien van MAA de onzekerheid over de vliegbranche na Corona.	2014

Standpunt GS

In de Omgevingsvisie is aangegeven dat wij voor Maastricht Aachen Airport (MAA) inzetten op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving. Hierbij wordt rekening gehouden met veranderende inzichten. Voor een algemene toelichting over Corona in relatie tot de Omgevingsvisie verwijzen we naar het hoofdstuk Proces.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt her en der gelezen te hebben dat MAA altijd, ook in economisch opzicht, een moeizame aangelegenheid is geweest, maar dat men desondanks deze niet wil laten vallen en het belangrijk vindt.	5095
Indiener verwijst naar een uitgevoerde MKBA van MAA en stelt dat de luchthaven als bedrijf economisch onrendabel en daarmee overbodig is. Indiener stelt dat MAA geen economische drager van de provinciale economie is.	2012
Indiener geeft aan dat de stelling, dat de regionale luchthaven MAA van bijzonder provinciaal belang is, onjuist is en op geen enkele wijze in een onafhankelijke studie wordt onderbouwd (indiener verwijst naar paragraaf 17.4 blz. 132 en 137).	2005

Standpunt GS
De luchthaven kent de afgelopen jaren positieve bedrijfsresultaten. Daarnaast is op basis van cijfers van het onderzoeksbureau Etil in beeld gebracht wat het werkgelegenheidseffect van de luchthaven is. Op basis daarvan is sprake van een positieve bijdrage aan de regionale economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het vasthouden aan MAA, met alle daaraan gegeven kwalificaties, haaks staat op tal van opties en voornemens in de Omgevingsvisie. Het is daarmee contraproductief voor tal van ambities op het gebied van duurzaamheid, innovatie, leefklimaat, gezondheid, een hoogwaardig in rust te beleven landschap dat dienstdoet voor recreatie en wonen, voor welvaart en welzijn. Indiener verzoekt daarom om de Omgevingsvisie krítisch te herzien, eerst en vooral met betrekking tot de plaats die MAA er in heeft. Ook al is die niet al te prominent geformuleerd.	2012

Standpunt GS
De ontwikkeling van MAA zal in balans met de belangen van een goede leefomgeving worden bezien, waarbij duurzaamheid en innovatie bij MAA belangrijk zullen zijn. Hierdoor is op voorhand niet a priori sprake van de genoemde tegenstelling.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in relatie tot MAA en vrijetijdseconomie de noodzakelijke voorwaarde voor rust en ruimte voor vrijetijdeconomie en bewoners.	2012

Standpunt GS
Voor Maastricht Aachen Airport (MAA) zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving. Dit geldt ook voor de balans tussen de economische betekenis van de luchthaven, de economische betekenis van de vrijetijdseconomie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar een uitgevoerde MKBA van MAA en stelt dat de luchthaven verstoorder is van andere, wel renderende economische activiteiten in Zuid-Limburg.	2012
Indiener vindt het schandalig dat er zo dicht bij woongebieden een luchthaven ligt.	5095
Indiener stelt dat MAA de directe levenssfeer van omwonenden bedreigt en wijst op het aantal direct gehinderden. Indiener vindt dit niet acceptabel voor een bedrijf.	2012
Indiener stelt dat het veiligheidsaspect bij MAA in het geding is en dat de bedrijfsvoering leidt tot een verslechtering van de leefomgeving en luchtkwaliteit.	2012

Standpunt GS
De luchthaven dient te opereren binnen de gelden veiligheidsnormen en milieukaders, zodat verstoring van andere belangen binnen wettelijke normen blijft. Voor de toekomstige ontwikkelingen van MAA geldt dat deze moeten voldoen aan de huidige en toekomstige wettelijke normen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener begrijpt niet waarom MAA als wezenlijk onderdeel van de provinciale basisinfrastructuur is aangeduid. Indiener dicht de luchthaven geen directe of indirecte regionale betekenis toe.	2012

Standpunt GS
De luchthaven MAA is na Schiphol de enige vrachtluchthaven van Nederland en zorgt voor connectiviteit die voor Nederland van groot belang is. Daarnaast betekent de luchthaven een aanzienlijke werkgelegenheid zowel regionaal en nationaal.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener beschouwd de status ‘Luchthaven van Nationale betekenis’ van MAA als formaliteit en wijst op de gebrekkige rol van MAA in de NOVI en de luchtvaartsector.	2012

Standpunt GS
De luchthaven Maastricht Aachen Airport is een regionale luchthaven van nationaal betekenis. Dit is als zodanig ook in de nationale luchtvaartnota opgenomen. De regionale luchthavens van nationaal betekenis vervullen samen met Schiphol een samenhangend systeem van luchthavens die zorgen voor de connectiviteit van Nederland via de lucht. MAA is met Schiphol de enige vrachtluchthaven van Nederland.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de resultaten van de ontwikkelvisie, die wordt opgesteld voor de luchthaven als vertaling van de Nationale Luchtvaart 2020-2050 onder aansturing van een onafhankelijk verkenner, moeten worden meegenomen in de Omgevingsvisie. Pas als dit gebeurd is kan de Omgevingsvisie definitief worden.	2005

Standpunt GS
De onafhankelijk verkenner zal een advies opstellen op basis waarvan GS en PS conclusies zullen trekken die bepalend zullen zijn voor de verdere ontwikkeling van de luchthaven. In dat verband ligt het in de rede om besluitvorming en keuzes te baseren op voortschrijdend inzicht. Dit betekent dus niet dat de vaststelling van de Omgevingsvisie op afronding van dat advies dient te wachten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de luchthaven / Aviation Valley in de Omgevingsvisie goed is gepositioneerd.	2005

Standpunt GS
Bij de verder ontwikkeling van de luchthaven zal verdere versterking van de regionale inbedding onder andere in het gebied van Aviation Valley speerpunt van beleid blijven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het niet eens met de stelling dat vliegveld MAA en de connectiviteit via de lucht van groot belang is voor de regionale economie en het vestigingsklimaat. Er is volgens indiener geen lijndienst voor zakelijk verkeer en goederenvervoer kan ook via omliggende luchthavens.	2005

Standpunt GS
Door de aanwezigheid van de luchthaven is de regio aantrekkelijk voor de vestiging van met name logistieke bedrijven die als onderdeel van de logistieke keten ook luchtvracht vervoeren. Daarnaast is de luchthaven een randvoorwaarde voor de vestiging van het cluster vliegtuigonderhoudsbedrijven (MRO) bedrijven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vliegbasis de Peel</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de plannen van defensie om vliegbasis de Peel te heropenen niet in de Omgevingsvisie voorkomen. Indiener verzoekt om dit in de Omgevingsvisie op te nemen.	2015, 4001, 5119, 5195
Indiener stelt dat de reactivering van vliegbasis de Peel is voorzien voor lange termijn en zo ook de negatieve invloed op mens en natuur.	4001
Indiener stelt dat de reactivering van vliegbasis de Peel veel geluidsoverlast veroorzaakt en van invloed is op gezondheid van veel mensen.	4001
Indiener stelt dat de reactivering van vliegbasis de Peel zorgt voor een nog hogere stikstofuitstoot en nog meer uitstoot van fijnstof.	4001
Indiener stelt dat de luchtkwaliteit in het gebied reeds slecht is en de reactivering van vliegbasis de Peel dit nog slechter maakt. Indiener geeft aan dat de provincie dit niet vermeldt heeft.	4001, 5119
Indiener stelt dat belangrijke natuurgebieden in de directe omgeving, naast invloed van intensieve landbouw, verdere negatieve effecten zullen ervaren door de reactivering van vliegbasis de Peel.	4001, 5119
Indiener stelt dat de reactivering van vliegbasis de Peel negatieve invloed heeft op toerisme in de omgeving.	4001, 5119
Indiener verzoekt namens een aantal omwonenden de (on)gewenstheid van een eventuele reactivering van militaire vliegbasis De Peel in de Omgevingsvisie op te nemen en hierbij een aantal nader genoemde aspecten af te wegen. De vliegbasis is volgens indiener grotendeels in de provincie Limburg gelegen. Er kleven volgens indiener ernstige bezwaren aan de eventuele reactivering van militaire vliegbasis De Peel en daarvoor is ook geen draagvlak aanwezig. Indiener stelt dat de betrokken omwonenden zich in algemene zin zorgen maken over het woon- en leefklimaat in Noord-Limburg en de staat van de kwetsbare natuurgebieden in	2015, 5203

die regio. Daarnaast maken de agrarische ondernemers en de ondernemers uit de toeristische sector binnen de groep omwonenden zich zorgen over hun toekomstperspectief.	
Indiener stelt dat bij reactivering van vliegbasis De Peel de geluidsoverlast in zeer forse mate zal toenemen. Een specifiek aandachtspunt daarbij is het laagfrequent geluid.	2015, 5203
Indiener stelt dat bij reactivering een toename plaats zal vinden van de geëmitteerde fijnstof en het ultrafijn stof. Dit terwijl veehouderijbedrijven in De Peel juist al jarenlang "op slot" zitten en dat nieuwvestiging is uitgesloten omdat toename van fijnstof uit den boze is.	2015, 5203
Indiener acht het van groot belang dat onderzocht wordt wat de gevolgen zijn voor de gezondheid van omwonenden (waaronder gezinnen met kinderen) van de toename van de geluidsoverlast en de verslechtering van de luchtkwaliteit.	2015, 5203
Indiener stelt dat de herontwikkeling van de vliegbasis kan leiden tot meer stikstofdepositie en daardoor tot een onaanvaardbare aantasting van kwetsbare natuurgebieden. Dit terwijl voor veehouderijen al vele jaren geldt dat er geen ontwikkelingsruimte is in de omgeving van de Peel.	2015, 5203
Indiener stelt dat bij een reactivering van vliegbasis de Peel agrarische ondernemers vrezen voor een aantasting van hun bedrijfsvoering. Overmatige geluidsoverlast leidt tot een toename van stress bij de dieren en tot schrikreacties. Dit leidt tot nadelige gevolgen in het kader van dierenwelzijn en de bedrijfsvoering.	2015, 5203
Indiener stelt dat bij een reactivering van vliegbasis de Peel toeristische ondernemers vrezen voor een aantasting van hun bedrijfsvoering. Een toename van de geluidsoverlast door extra vliegbewegingen zal leiden tot een afname van het toerisme	2015, 5203
Indiener wenst ter overweging mee te geven het van groot belang te achten dat voor reactivering van vliegbasis De Peel een breed draagvlak dient te bestaan en dat voor dergelijke ontwikkelingen een goede omgevingsdialoog dient te worden gevoerd op basis van gelijkwaardigheid en volledige en juiste informatie. Het gevaar dreigt dat activiteiten die op vliegbasis Gilze-Rijen worden geschrapt vanwege gebrek aan draagvlak, verplaatst worden naar vliegbasis de Peel.	2015, 5203
Indiener is van mening dat de reactivering van vliegbasis de Peel (gemeente Venray) ten onrechte niet in de Omgevingsvisie is opgenomen. Vanwege de verhoging van de geluidsbelasting en de stikstofdepositie worden zowel het leefklimaat als de aanwezige natuurwaarden negatief beïnvloed. Reactivering kent geen draagvlak binnen Limburg en in het aangrenzende gebied in de provincie Brabant. De provincie zou deze ontwikkeling derhalve als ongewenst moeten aanmerken.	2022
Indiener vindt dat de voorgenomen reactivering van Vliegbasis de Peel niet kan ontbreken in de definitieve Omgevingsvisie. Indiener wijst hierbij naar de relatie met de belangrijke uitdaging voor het realiseren van een aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving voor de Limburgers. Indiener stelt dat er ernstige bezwaren kleven aan de eventuele reactivering van militaire vliegbasis De Peel en geeft aan dat hiervoor ook geen draagvlak aanwezig is.	2015

Standpunt GS
Het ministerie van Defensie is bezig met de voorbereiding van een luchthavenbesluit voor de militaire luchthaven De Peel. Ter voorbereiding daarop zal het ministerie van Defensie eerst een milieueffectrapportage uit laten voeren. En ter voorbereiding daarop heeft het ministerie van Defensie een concept Notitie Reikwijde en Detailniveau uit laten voeren die moet leiden tot een definitieve Notitie Reikwijdte en Detailniveau.
Daarmee zit het Ministerie in een zeer vroege verkenningsfase van een lang traject om te komen tot een luchthavenbesluit en is het niet opportuun om nu iets te zeggen over (de toekomst van) de militaire luchthaven. Zo is er op basis van onderzoek nog geen duidelijkheid over invloed op mens en natuur(gebieden) en over aspecten als geluidsoverlast, stikstofuitstoot, fijnstof, luchtkwaliteit, agrarische bedrijfsvoering en toerisme. Het is aan het Ministerie van Defensie om te reageren op eventuele zorgen die leven bij omwonenden, omdat zij verantwoordelijk zijn voor het opstellen van het eerdergenoemde luchthavenbesluit. Het is daarom nog te vroeg om iets te zeggen over een mogelijke reactivering van de militaire luchthaven De Peel; reden waarom er nu geen passage is opgenomen over de militaire luchthaven De Peel. De provincie blijft wel via de Commissie Overleg en Voorlichting Milieu (COVM) in overleg met de betrokken gemeenten, de provincie Noord-Brabant en het Rijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Vrijetijdseconomie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt het College van Gedeputeerde Staten uitdrukkelijk om de mogelijkheden voor de combinatie van landschap en vrijetijdseconomie nóg sterker te benadrukken zodat Zuid-Limburg ook voldoende toekomstperspectief wordt geboden.	5068

Standpunt GS
Het behouden en ontwikkelen van de kernkwaliteiten van het landschap is van groot belang voor de vrijetijdseconomie. Bij ruimtelijke ontwikkelingen en projecten waar provinciale belangen spelen kiezen wij voor een samenwerking op basis van integraal ontwerpen (zie paragraaf 15.3).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt op het gebied van vrijetijdseconomie meer aandacht voor de vele (familie)bedrijven die de slag naar meer kwaliteit niet of moeilijk kunnen maken. Zorg voor aansluiting tussen beleidsdoelen en werkelijkheid (bijvoorbeeld door een vitaliteitsonderzoek) en stel werknemers in staat om de kwaliteitsslag bij te houden.	1007

Standpunt GS
In het project vitalisering verblijfsrecreatie dat de provincie samen met gemeenten uitvoert krijgen alle bedrijven, waaronder ook kleine familiebedrijven, ondersteuning aangeboden om een kwaliteitsslag te maken. Mochten wij dit project gaan verbreden naar bijvoorbeeld hotels of dagrecreatie dan zullen wij hiervoor aandacht hebben. Ook zullen wij kijken hoe we instrumenten als innovatieprogramma's van LIOF en de MKB-deal familiebedrijven kunnen betrekken bij de versterking van kleinere bedrijven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat watersport en de Maasplassen ontbreken in het hoofdstuk Economie gezien het belang voor de vrijetijdseconomie en –besteding.	1003

Standpunt GS
De Omgevingsvisie beoogt geen limitatieve opsomming van ontwikkelingen te geven. In paragraaf 18.3.2 Toekomstbeeld Midden-Limburg van de Regiovisie Midden-Limburg wordt het belang van de Maasplassen als toeristische trekker beschreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag het volgende aandachtspunt op blz. 60 toegevoegd: "Wij stimuleren de ontwikkeling van een sectorplatform dat quattro-helix netwerkverbindingen legt en integraal functioneert voor de gehele Zuid-Limburgse Vrijetijdseconomie binnen een blijvend vijfsterren landschap."	1002, 1005

Standpunt GS
Wij zien het stimuleren van een quattro-helix sectorplatform als een primaire verantwoordelijkheid voor de gemeenten die al in triple-helixverband samenwerken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener doet de aanbeveling om de verschillende belangengroepen actief te betrekken bij gebiedsontwikkelingen en in het proces te waarborgen dat sport en recreatie niet ondergeschikt gemaakt worden aan andere doelen.	2009

Standpunt GS
In paragraaf 20.1 hebben wij uitgangspunten bij de uitvoering opgenomen. ‘Per opgave kiezen we de juiste aanpak en werkwijze zodat we in een vroegtijdig stadium in gesprek kunnen gaan met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Zij worden hierdoor betrokken bij hun omgeving en in staat gesteld om zich “mede-eigenaar” te voelen, ook door zelf in actie te komen. Zo creëren we draagvlak, dragen we bij aan de kwaliteit van de besluitvorming en kunnen er nieuwe, op uitvoering gerichte allianties ontstaan’. Wij streven bij gebiedsontwikkelingen naar een goede afweging van belangen. Dat betekent dat soms keuzes moeten worden gemaakt tussen belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener biedt aan graag mee te denken bij de programmatische beleidsuitwerking van vrijetijdseconomie.	2009

Standpunt GS
Het aanbod van indiener wordt gewaardeerd, maar voor vrijetijdseconomie zal geen separate beleidsuitwerking worden opgesteld. Paragraaf 3.5 Toerisme en recreatie in het uitvoeringskader van het Missiegedreven Economisch Beleidskader is leidend voor de ondersteuningsactiviteiten voor de toeristisch-recreatieve sector.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de doelstellingen van de vrijetijdseconomie mikken op de kapitaalkrachtige bezoekers. Indiener vraagt om meer aandacht voor de minderdraagkrachtige doelgroep.	2014

Standpunt GS
In het toeristisch beleid zetten we in op een algehele kwaliteitsverbetering van het toeristisch-recreatieve aanbod. Wij willen over de volle breedte van de sector een aantrekkelijk aanbod met een goede prijs-kwaliteit verhouding realiseren, ook voor de minder kapitaalkrachtige doelgroepen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is benieuwd naar de doelgroepen waar de marketingstrategie ter voorkoming van overdruk in de vrijetijdseconomie zich op richt en welke voorzieningen en landschapsinrichting daarvoor nodig zijn.	2016

Standpunt GS
Onze marketingstrategie richt zich op drie types van Nederlandse doelgroepen: de inzichtzoeker, de avontuurzoeker en de harmoniezoeker. We mikken met deze doelgroepen op een betere spreiding van bezoekers door het hele jaar heen, maar ook op herhaalbezoek en daarmee op verhoging van de

bestedingen in andere perioden dan het hoogseizoen en de schoolvakanties. Daar zijn niet direct specifieke voorzieningen en landschapsinrichtingen voor voorzien.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt ten aanzien van de vrijetijdseconomie-marketingstrategie voor doelgroepen om overdruk te voorkomen, dat de praktijk leert dat het beperken van aantallen bezoekers onmogelijk is.	2016

Standpunt GS
Onze marketingstrategie richt zich op drie types van Nederlandse doelgroepen: de inzichtzoeker, de avontuurzoeker en de harmoniezoeker. We mikken met deze doelgroepen op een betere spreiding van bezoekers door het hele jaar heen, dus buiten het hoogseizoen en schoolvakanties, wat ons inziens tot verlaging van overdruk in sommige regio's zal leiden.

Ook vanuit het mobiliteitsbeleid wordt gewerkt aan het voorkomen van overdruk. De Zuid-Limburgse gemeenten hebben samen met de provincie en Rijkswaterstaat de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg opgesteld, op basis van het provinciale mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen en de gemeentelijke mobiliteitsvisies. In de visie worden een 34-tal mobiliteitsopgaven genoemd die vragen om nadere uitwerking. De mobiliteitsdruk, waaronder begrepen de toeristische mobiliteit, in het Heuvelland wordt genoemd. In de komende periode vindt door dezelfde partners als hierboven genoemd de uitwerking plaats van Mobiliteitsvisie naar Mobiliteitsagenda, met het doel de opgaven en de mogelijk daaruit voortvloeiende maatregelen steeds verder te concretiseren. Indien concrete maatregelen worden gepland, worden de sector, burgers en anderen hier uiteraard bij betrokken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de visie ten aanzien van de vrijetijdseconomie. Ten aanzien van de marketingstrategie blijft indiener echter van mening dat u dit het beste regionaal kunt faciliteren. Vanuit het perspectief van de consument is Limburg als bestuurlijke eenheid geen destinatie. De consument in zijn vele gedaantes herkent Limburg niet als één bestemming, de consument herkent de regio's als destinaties, waarbij Zuid-Limburg een van de meest bekende (en grootste) Nederlandse destinaties is. Indiener vraagt om samen naar een methodiek te zoeken die juist deze toeristische regio's in haar kracht zet, waarbij het merk Limburg versterkt wordt daar waar dit het meest kansrijk is.	5149

Standpunt GS
Wij zijn het gedeeltelijk met de indiener eens wat de marketingstrategie betreft: voor de recreërende Limburgers en een deel van de Nederlandse toeristen is profilering van een specifieke regio bepalend. Maar door de buitenlandse toeristen en het overige deel van de Nederlandse toeristen zal Limburg wel degelijk als destinatie worden gezien. Daarnaast vinden we het voor het trekken van bezoekers voor meerdaags verblijf juist zinvol om aan te geven dat er in Limburg (en de omliggende grensstreek) meer te bezoeken en te beleven is, dan alleen in de betreffende regio waar men wil overnachten. De toeristische marketingstrategie richt zich op vijf verhaallijnen. Deze verhaallijnen/thema's worden vermarkt aan de hand van content die past bij de betreffende doelgroep/leefstijl. Het vermarkten van een Limburgse regio is dus geen doel op zich; de verhaallijnen zijn op meerdere regio's toepasbaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de agrarische sector veel betekent voor de belevingswaarde van toeristen in het gebied, vanwege de landelijke uitstraling en het gevarieerde landschap dat	2007

het met zich meebrengt.	

Standpunt GS
Wij delen de opvatting van indiener. In paragraaf 12.1 hebben wij opgenomen dat de bijdrage van de agrarische sector aan de omgevingskwaliteit van economische waarde is voor recreatie en toerisme.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat alleen de economische betekenis van toerisme in de Omgevingsvisie wordt belicht. Indiener is van mening dat hierbij meerdere invalshoeken moeten worden betrokken zoals de spankracht qua milieu, natuur, veiligheid en gezondheid van de eigen inwoners. Indiener verzoekt een visie op het toerisme in Limburg in de toekomst (rekening houdend met de Corona effecten) in de definitieve Omgevingsvisie op te nemen.	5107

Standpunt GS
In hoofdstuk 8 wordt de economische betekenis van toerisme belicht. In andere hoofdstukken van de Omgevingsvisie komen zijdelings de raakvlakken van recreatie en toerisme met andere thema's aan de orde. In hoofdstuk 20 is opgenomen hoe wij uitvoering willen geven aan de Omgevingsvisie.
In het Missiegedreven Economisch Beleidskader zijn twee missies centraal gesteld: de Limburgers gezonder te maken en Limburg duurzamer te maken. Ontwikkelingen in de toeristisch-recreatieve sector zullen op de bijdrage aan die missies worden beoordeeld. Daarbij zullen wij indien mogelijk de effecten van COVID-19 (Corona) meenemen. Zie ook de beantwoording op zienswijzen met vragen over de doorwerking van gevolgen van COVID-19 (Corona) op het algemene hoofdstuk van deze nota van Zienswijzen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het op het gebied van vrijetijdseconomie het aantal overnachtingsplaatsen in Zuid-Limburg meer dan voldoende is omdat overlast voor bewoners een halt toegeroepen moet worden.	5128

Standpunt GS
Volgens de geldende Omgevingsverordening Limburg moet bij de ontwikkeling van een initiatief met overnachtingsmogelijkheden onder meer aangetoond worden dat het initiatief voorziet in een behoefte. Het is de verantwoordelijkheid van de betreffende gemeente om bij een dergelijk initiatief de balans te zoeken tussen de diverse belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de toeristische bedrijfstak als een van de partners in het streven om te komen tot een betere veiligheid en gezondheid voor de inwoners. Dit terwijl deze bedrijfstak wel de voorzieningen aanbiedt die de inwoners in hun vrijetijd gebruiken en die daarmee een essentiële rol vervullen bij hun gezondheid en gelukbeleving. Indiener mist aldus onder het thema Gezondheid de rol die de verdere versterking en vernieuwing van de voorzieningen in de toeristische sector kunnen spelen bij het in stand houden en verbeteren van de gezondheid van onze inwoners. De toeristische bedrijfstak kan volgens indiener via gerichte communicatie en via de aanleg en de bewegwijzering van wandel-, fiets- en MTB-routes vanuit de stedelijke agglomeraties een positieve bijdrage leveren aan meer bewegen en meer vertoeven in de buitenlucht.	5149

Standpunt GS
Wij delen de opvatting van indiener dat de toeristisch-recreatieve bedrijfstak een partner is in het streven om te komen tot een betere gezondheid voor inwoners. In het Missiegedreven Economisch Beleidskader zijn twee missies centraal gesteld waaronder de missie om Limburgers gezonder te maken. Ontwikkelingen in de toeristisch-recreatieve sector zullen op de bijdrage aan die missies worden beoordeeld.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven, als bullet 7:
De toeristisch-recreatieve bedrijfstak kan bijvoorbeeld via aanleg en bewegwijzering van routes een positieve bijdrage leveren aan gezondheid door meer bewegen en meer vertoeven in de buitenlucht te stimuleren.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de toerisme- en vrijetijdssector als een belangrijke economische factor en streeft er dan ook naar het belang van toerisme te vergroten door actieve investeringen in de toeristische infrastructuur. Indiener is op dit gebied geïnteresseerd in grensoverschrijdende samenwerking.	3011

Standpunt GS
Wij zien de euregionale ligging van Limburg als één van onze troeven voor de versterking van de toeristisch-recreatieve sector. We werken daarin samen met partners aan Duitse en Belgische zijde van de grens. Zie voor grensoverschrijdende samenwerking (algemeen) ook de antwoorden op zienswijzen met betrekking tot Euregionale samenwerking.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vrijetijdseconomie in stedelijk en landelijk gebied</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om ook aandacht te besteden aan de samenhangende benadering voor vrijetijdseconomie in landelijke kernen, net zoals dat wel gebeurt voor vrijetijdseconomie in steden.	1022
Indiener pleit voor het mogelijk maken van nieuwe ontwikkelingen op het gebied van toerisme en recreatie in het buitengebied.	1025, 1017, 1009
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie staat dat hotels thuishoren in het stedelijk gebied en is van mening dat hotels eveneens thuishoren in het landelijk gebied.	1019
Indiener vindt dat ook in de kernen buiten het stedelijk gebied en zelfs in het buitengebied in bijvoorbeeld leegstaande monumentale carréhoeves, kleinschalige hotels tot de mogelijkheden moeten kunnen behoren.	1026
Indiener is van mening dat de stelling dat dagrecreatieve voorzieningen thuishoren in stedelijk gebied erg beperkend is voor de mogelijkheden van het buitengebied. Indiener vindt dat goede ontwikkelingen in het buitengebied mogelijk moeten blijven. Indiener verzoekt om de mogelijkheden om toerisme en leisure in het buitengebied meer integraal te bekijken.	1014
De indiener acht een meer integrale benadering van het Noord-Limburgse buitengebied met betrekking tot Toerisme en Leisure als noodzakelijk. De indiener ziet in de gemeente Venray kansen om dagrecreatieve voorzieningen toe te staan, “en gebieden te versterken qua leefbaarheid en omgevingskwaliteiten. Het gaat om het mogelijk maken van nieuwe verdienmodellen die Noord-Limburg als agro-toeristische bestemming verrijken”.	1009
Indiener ziet kansen op het gebied van Toerisme en Leisure in het buitengebied, welke tevens een bijdrage kunnen leveren aan het voorkomen van verloedering en ondermijnende problematiek in het buitengebied. Indiener pleit er dan ook voor om nieuwe ontwikkelingen in het buitengebied tot de mogelijkheden te laten behoren.	1011
Volgens indiener ontbreekt bij het derde aandachtspunt op blz. 60 een aanduiding in schaalgrootte en conceptuele inpassing (locatiepassend) in het landschap voor passende	1002, 1005

kleinschalige verblijfsaccommodaties en dagrecreatieve voorzieningen. Indiener ziet graag het volgende toegevoegd: “Grootschalige hotels en dagrecreatieve voorzieningen horen in stedelijk gebied […] Voor het Landelijk Middengebied reserveren wij kleinschalige innovatieve initiatieven, passend bij cultuur en het landschap van de locatie.”	
Op blz. 60 staat dat hotels en dagrecreatieve voorzieningen thuishoren in het stedelijk gebied. Volgens het kaartmateriaal is de kern Valkenburg aangeduid als landelijke kern. Indiener verzoekt om de kern Valkenburg toe te voegen aan het stedelijk gebied, dan wel een aparte “tussen"-categorie te benoemen voor toeristische centra, waarbij meer ruimte gegeven wordt voor passende ontwikkelingen voor die categorie. Hotels en dagrecreatieve voorzieningen passen namelijk ook prima in dit profiel.	1018
Indiener verzoekt de provincie om aan te geven dat er specifieke zones in het landelijk gebied bestaan die ruimte bieden voor nieuwe dag- en verblijfsrecreatieve ontwikkelingen.	1022
Indiener verzoekt om naast ‘kampeerterrein’ en ‘dagstrand’ de sportvisserijvoorziening expliciet te vermelden.	2009
Ten aanzien van winkelgebieden ziet indiener kansen tot synergie met de toeristische bedrijfstak door meer attractiewaarden toe te voegen aan binnensteden, waardoor niet alleen winkels en horeca de trekkers zijn.	5149

Standpunt GS
De tekst van het derde onderdeel in de paragraaf Vrijetijdseconomie dient verduidelijkt te worden. In plaats van de term ’bebouwd gebied’ is abusievelijk de term ‘stedelijk gebied’ gehanteerd. Dit heeft veel misverstanden opgeleverd bij de indieners van zienswijzen. De tekst heeft betrekking op het ontwikkelen van nieuwe voorzieningen. Reeds vastgelegde mogelijkheden in vigerende ruimtelijke plannen blijven in stand.
In dit onderdeel kan de tekst over hotels vervallen. Ten aanzien van initiatieven voor hotels gelden onder meer de Limburgse principes en de zonering in hoofdstuk 3. Een specifieke aanvulling in hoofdstuk 8 is overbodig.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie, derde bullet:
~~Hotels en~~ Dagrecreatieve voorzieningen zoals bioscopen, ~~escaperooms,~~ casino’s, **kartbanen en trampolineparken** horen thuis in het ~~stedelijk gebied~~ **‘bebouwd gebied’ (‘stedelijk gebied’, ‘stedelijke centrumgebied’ en ‘landelijke kern’)**. ~~Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca profiteren van elkaars aanwezigheid, zij versterken elkaar en daarmee de vitaliteit van de stadscentra. Voorzieningen als kartbanen en trampolineparken zijn fysiek meestal te groot voor de stadscentra, maar zijn ook gebonden aan het stedelijk gebied. In het landelijk gebied buiten de plattelandskernen en bebouwingsclusters zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals een kampeerterrein en een dagstrand. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker, indien het landelijk gebied bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.~~ **Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca versterken elkaar en kunnen daardoor met name de vitaliteit van stedelijke centra versterken. De schaal van de voorziening dient te passen bij de schaal van de kern. In het ‘buitengebied’ en de ‘groenblauwe mantel’ zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals bijvoorbeeld een kampeerterrein, een dagstrand, agrotoerisme of een visvijver voor de sportvisserij. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker in het ‘buitengebied’, indien de beoogde locatie bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Op blz. 60 staat vermeld dat het gebruik van recreatieverblijven voor andere functies dan verblijfsrecreatie, zoals permanent en tijdelijk wonen, verboden blijft. Indiener is het in beginsel hiermee eens, echter bij incidentele vakantiehuisjes in onze dorpskernen kan het wenselijk zijn om deze om te zetten naar een andere functie omdat ze bijvoorbeeld midden in een woonbuurt zijn gelegen.	1019

Standpunt GS

In de Omgevingsverordening Limburg 2014 is het gebruik van recreatieverblijven voor permanent of tijdelijk wonen verboden. Dat beleid zullen wij continueren. Ook het wijzigen van de bestemming van een recreatieverblijf naar de functie wonen is nu verboden. Wij zijn van mening dat voor zeer specifieke situaties dat verbod te strikt is. Wij zullen bij de herziening van de Omgevingsverordening een voorstel doen om een bepaling op te nemen om van dit verbod te kunnen afwijken. Daarmee krijgen gemeenten de mogelijkheid om in specifieke situaties maatwerk te leveren om in incidentele gevallen de bestemming van een recreatieverblijf om te zetten naar wonen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er een tegenstrijdigheid lijkt te zijn als het gaat om het oneigenlijk gebruik van verblijfsaccommodaties. Enerzijds leidt dit tot vertroebeling van de recreatieve identiteit en is het daarmee ongewenst (blz. 54), anderzijds kan het nodig en wenselijk zijn voor de huisvesting van arbeidsmigranten en is het daarmee functioneel (blz. 37). Het is onduidelijk hoe hiermee moet worden omgegaan en welke rol de provincie hierbij heeft. Indiener verzoekt dit eenduidig op te nemen in de Omgevingsvisie.	1028
Indiener geeft aan dat hetgeen op blz. 37 wordt aangegeven ten aanzien van de mogelijkheden voor tijdelijke bewoning op recreatieparken (het mag) ruimer is dan hetgeen hierover wordt gezegd op blz. 54 en 60 (het mag niet tenzij.)	1024
Indiener vindt dat het ruimte bieden aan tijdelijke huisvesting van woonurgenten in verblijfsrecreatieve objecten in strijd is met het tegengaan van permanent en tijdelijk wonen op verblijfsrecreatieve locaties.	1003
Indiener geeft aan dat in hoofdstuk 5 (wonen en leefomgeving) alsook in hoofdstuk 8 (economie) wordt aangegeven dat tijdelijk permanente bewoning is toegestaan in recreatieparken voor de huisvesting van internationale werknemers en/of woonurgenten voor de duur van maximaal 10 jaar onder nader te stellen voorwaarden. Indiener stelt dat het oneigenlijk gebruik van verblijfsaccommodaties, zoals permanent of tijdelijk wonen, leidt tot vertroebeling van de recreatieve identiteit (duurzaam toerisme) en daarom ongewenst is. Het ruimte bieden aan tijdelijke huisvesting van woonurgenten in verblijfsrecreatieve objecten is reguliere huisvesting en daarmee strijdig. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor handhaving. Indiener is van mening dat deze tijdelijke toestemming niet bijdraagt aan een duurzame oplossing en vraagt het opnemen van deze uitzondering te heroverwegen of er juridisch strengere (handhavings)voorwaarden aan te koppelen.	1029
Indiener is van mening dan het argument ‘verdienmodel voor herontwikkeling of sanering’ een perverse prikkel is voor ondernemers.	5128

Standpunt GS
In de Omgevingsverordening Limburg 2014 is het gebruik van recreatieverblijven voor permanent of tijdelijk wonen verboden. Dat beleid zullen wij continueren. Door gemeenten en provincie is de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan de vitaliteit van vakantieparken. Door de inzet van een vitaliteitsmanager kunnen recreatiebedrijven begeleid worden in hun toekomstperspectief. Indien het perspectief gelegen is in de sanering of revitalisatie van het bedrijf zijn financiële middelen nodig om het perspectief te bekostigen. In de Omgevingsverordening Limburg 2014 is een bepaling opgenomen om desgewenst in deze, zeer specifieke situatie, onder bepaalde voorwaarden, huisvesting van (short-stay) internationale werknemers mogelijk te maken voor maximaal 10 jaar. Eén van de voorwaarden hierbij is dat geen samenloop met recreatief gebruik (en daardoor vertroebeling van de recreatieve identiteit) mag plaatsvinden. Gemeenten zijn zelf aan zet om te bepalen of ze dit een wenselijke oplossing vinden en eventueel gebruik te maken van deze bepaling. Op dit moment is via deze bepaling in de Omgevingsverordening het huisvesten van woonurgenten nog niet mogelijk. Wij zijn voornemens bij de herziening van de Omgevingsverordening een voorstel daartoe aan Provinciale Staten voor te leggen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener wil nadrukkelijk betrokken worden bij het opstellen van nader beleid over Het huisvesten van arbeidsmigranten (short stay) en woonurgenten op bungalowparken die gesaneerd moeten worden.	1026

Standpunt GS
Aanvullend op het direct bovenstaande antwoord: ten aanzien van short-stay internationale werknemers zijn de regels al vastgelegd in een bepaling in de Omgevingsverordening. Bij de herziening van de Omgevingsverordening ten aanzien van het huisvesten van woonurgenten via deze bepaling zal de gebruikelijke inspraak mogelijk zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Centra / winkelgebieden

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat grote economische dragers zoals de binnensteden, het Heuvelland, de Maas(plassen) en het Designer Outlet Roermond niet worden genoemd. Indiener vindt dat het belang van steden voor de basisvoorzieningen, retail en werkgelegenheid voor de regio meer aandacht moet krijgen in de Omgevingsvisie.	1003

Standpunt GS
Het belang van de steden en stedelijkheid in relatie tot het provinciaal economisch beleid, is opgenomen in het Missiegedreven Economisch Beleidskader. De door de indiener beschreven economische dragers binnensteden en het Designer Outlet Center worden weliswaar in het hoofdstuk 8 Economie niet benoemd, maar zijn in het hoofdstuk 9 Werklocaties wel opgenomen in de beschrijving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de waarde van de Midden-Limburgse economie, denk aan het Designer Outlet Centrum en de Big Five Natuurgebieden, voor Limburg als geheel. Beide economische dragers zorgen voor bezoekers, werkgelegenheid en een aantrekkelijke leefomgeving. Indiener stelt dat het van belang is deze economische dragers niet alleen te behouden, maar versterkend te laten zijn voor de economische structuur.	1028

Standpunt GS
In het Missiegedreven Economisch Beleidskader zijn de accenten van het provinciaal economisch beleid voor de deze bestuursperiode beschreven. De natuurgebieden zijn beschreven in het onderdeel natuur en in de regionale paragrafen wordt met een verwijzing naar het Designer Outlet Center beschreven dat Roermond haar naam als ‘retail capital’ wilt behouden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Onderwijs en arbeidsmarkt

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat focussen op innovatie pas zin heeft als de basis op orde is (goede arbeidsmarkt en kwalitatief goed onderwijs).	1016

Standpunt GS
We bedanken de indiener voor de reactie en onderschrijven de reactie. In ons collegeprogramma en het Missiegedreven Economisch Beleidskader hebben wij onze ambitie ten aanzien van een goed

functionerende arbeidsmarkt en kwalitatief goed onderwijs opgenomen. Deze is integraal verwoord in de ambitie in paragraaf 8.2.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de positie van internationale werknemers. Deze zijn hard nodig voor de economische ontwikkeling van Limburg, mede gezien de demografische ontwikkelingen in Limburg.	2011

Standpunt GS
Wij onderkennen dat het beschikbaar hebben van voldoende gekwalificeerd personeel voor ondernemers cruciaal is, waaronder internationale werknemers. Wij maken met ondernemers waar nodig ruimte voor arbeidsmigratie, met leefbare huisvesting voor tijdelijke arbeidsmigranten en goede integratie van 'nieuwe Limburgers'. In paragraaf 1.2 Toekomstbestendige, innovatieve en duurzame economie, is dit geduid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist het belang om het MBO- en HBO-onderwijs weer naar de binnensteden te brengen (of aldaar te houden), waardoor er meer traffic en jeugdige dynamiek blijft dan wel ontstaat. Dit biedt ook voordelen voor onze horeca in de binnensteden en natuurlijk voor onze detailhandel.	5149

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor huisvesting MBO- en HBO onderwijs ligt bij de gemeenten. De provincie heeft hierin een hooguit een faciliterende rol. Wij onderkennen wel dat in de toekomst naast de campussen ook in bijvoorbeeld de binnensteden innovatiemilieus kunnen ontstaan, die elkaar en de campussen kunnen versterken. Dergelijke ontwikkelingen hebben toegevoegde waarde voor de structuurversterking en daarmee het vestigingsklimaat van Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de bredere relatie van studenten en (internationale) werknemers met culturele en andere voorzieningen ontbreekt.	1017

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor huisvesting onderwijs en arbeidsmigranten, in relatie tot culturele en andere voorzieningen, ligt bij de gemeenten en bedrijven, Wij erkennen wel dat stedelijke en grootstedelijke allure onmiskenbaar een factor is die onze provincie aantrekkelijk maakt voor talent.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om meer in te zetten op een economie en bedrijvigheid die past bij de ontwikkeling van de regionale arbeidsmarkt, het innovatieve karakter van MKB en kennisinstellingen én de mogelijkheden die automatisering, robotisering en digitalisering bieden.	1017

Standpunt GS

Het inzetten op een economie en bedrijvigheid die past bij regiospecifieke kenmerken, ontwikkelingen en kansen onderschrijven wij. De zienswijze zal echter niet overgenomen worden in de Omgevingsvisie Limburg, omdat deze van een ander abstractieniveau is. Wij geven in deze Omgevingsvisie met gefocusseerde campusontwikkelingen invulling aan de zienswijze. In de campus Venlo ligt daarom de focus op agrofood en logistiek, waarbij nadrukkelijk aandacht is voor vormen van digitalisering.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de belemmeringen en barrières van de grensligging voor de arbeidsmarkt onvoldoende naar voren komen. Indiener ziet hier een belangrijke opgave voor de fysieke bereikbaarheid van banen. Indiener stelt dat het verzilveren van grensoverschrijdende agglomeratievoordelen een belangrijke pijler is van de NOVI Zuid-Limburg.	1012, 1013, 3018
Indiener stelt dat zij de centrale positie van de Euregio, gelegen tussen een netwerk van grensoverschrijdende onderwijsinstellingen, als belangrijke impuls voor de ontwikkeling van de Stad Aachen en de regio ziet, ook in relatie tot directe en indirecte werkplekken.	3018

Standpunt GS
De barrières die de grensligging voor de arbeidsmarkt met zich meebrengt zijn op blz. 166 op hoofdlijnen benoemd. Wij blijven daarom inzetten op Grensinformatiepunten (GIP's) en grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling (bijvoorbeeld via 'Service Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling', SGA). De Omgevingsvisie is echter van een hoger abstractieniveau, waardoor deze voorbeelden niet zijn opgenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is geïnteresseerd in een intensieve samenwerking met de hogere onderwijsinstellingen in de provincie Limburg (bijvoorbeeld Universiteit Maastricht, Hogeschool Zuyd Heerlen en Brightlands Campussen).	3011

Standpunt GS
We bedanken de indiener voor de reactie en onderschrijven de reactie. In ons collegeprogramma is het voornemen opgenomen voor het sluiten van een bestuursakkoord met kennisinstellingen. Hierin zullen wij verkennen hoe de samenwerking met RWTH kan worden geborgd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
In het hoofdstuk Economie wordt gebruik gemaakt van de term 'arbeidsmigranten'. In de gehele Omgevingsvisie wordt echter gebruik gemaakt van de term 'internationale werknemers'. Om het hoofdstuk Economie op dit onderdeel in lijn te brengen wordt op blz. 60 de term 'arbeidsmigranten' vervangen door 'internationale werknemers'.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie:
~~arbeidsmigranten~~ **internationale werknemers**

2.9. Zienswijzen over Hoofdstuk 9: Werklocaties

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of er onderzoek wordt gedaan naar nieuwe economische werkgebieden indien de logistieke markt instort, de sluiting van de Staatsmijnen indachtig.	5142

Standpunt GS
De logistiek is nog eerder een (te) grote groeimarkt dan dat er instorting dreigt. Ondanks dat vervoer van goederen altijd zal blijven, zet de provincie in op logistiek die de economische structuur van Limburg versterkt (Missiegedreven Economisch Beleidskader). Concreet betekent dit dat voor nieuwe logistieke bedrijvigheid verwevenheid met maakindustrie, food/agro-sector nagestreefd wordt. Om zo via innovaties een bijdrage te leveren aan een (open) kennis- en logistiek ecosysteem in Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de zorg ten aanzien van de verdozing van Limburg en de aantasting van het landschap waar dit toe heeft geleid. Gezien de hellingsgraden en hoogteverschillen in Zuid-Limburg adviseert indiener om meer te gaan werken met beeldkwaliteitsplannen die de aantasting van vergezichten vanaf verder weg gelegen locaties meenemen in toekomstige afwegingen. Wat indiener nu veel ziet is dat sommige ontwikkelingen kilometers verderop nog zichtbaar zijn wat leidt tot een aantasting van de toeristische beleving en feitelijk een 'industrialisatie' van ons toeristische product.	5149

Standpunt GS
Inrichtingseisen voor werklocaties en beeldkwaliteitsplannen zijn pas aan de orde bij het ontwerp/vaststelling van het gemeentelijk bestemmingsplan. Binnen het Nationaal Landschap Zuid-Limburg zijn nieuwe werklocaties niet toegestaan. Aan de randen van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg zijn geen nieuwe werklocaties gepland; dus meer ‘industrialisatie’ in relatie tot het toeristisch product Zuid-Limburg is niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Grensoverschrijdend aspecten werklocaties</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Er worden werklocaties van meer dan 10 ha voorzien. Indiener stelt dat deze emissies (geluid, geur, stof etc.) kunnen veroorzaken en verzoekt daarom vooraf alle emissie-scenario’s te onderzoeken en te borgen dat de gezondheid van inwoners van Duitse grensgemeenschappen niet geschaad wordt.	3007

Standpunt GS
Bij nieuwe werklocaties zullen alle wettelijk verplichte onderzoeken onder andere op gebied van verkeer, milieu en emissies worden uitgevoerd om de gezondheid van omwonenden te waarborgen; dat geldt ook voor de landgrensoverschrijdende effecten voor bewoners aldaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat bedrijventerreinen steeds schaarser worden en is daarom gestart met het opwaarderen van bestaande bedrijventerreinen. Indiener is op dit gebied geïnteresseerd in grensoverschrijdende samenwerking.	3011

Standpunt GS
Omdat het moeilijker wordt ruimte te vinden voor nieuwe bedrijventerreinen ligt de focus op opwaardering van bestaande bedrijventerreinen. Dit sluit aan bij de redeneerlijn van de Omgevingsvisie: eerst bestaand, dan eventueel uitbreiding alvorens nieuw terrein aan te leggen. Wij verkennen graag samen met indiener en andere relevante partijen, ook grensoverschrijdend, welke samenwerking mogelijk is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de provincie de in voorbereiding zijnde ontwikkeling van de voormalige vliegbasis in Niederkrüchten-Elmpt (tot bovenregionaal bedrijventerrein) op te nemen in de Omgevingsvisie. Indiener vraagt de rol van de provincie hierin te benoemen in de Omgevingsvisie.	1003, 1029
Indiener vraagt aandacht voor de op handen zijnde ontwikkelingen in het buitenland ter plaatse van de voormalige vliegbasis in Niederkrüchten-Elmpt. De herontwikkeling van deze locatie zal impact hebben op de diverse thema's uit de Omgevingsvisie Limburg, zoals arbeidsmarkt, woonbehoefte en de behoefte aan (grensoverschrijdende) bereikbaarheid. Indiener verzoekt dit in de Omgevingsvisie te vermelden.	1029

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie is aangegeven dat de provincie op ruimtelijk gebied een coördinerende rol heeft in relatie tot afstemming van ruimtelijke plannen die grensoverschrijdende effecten kunnen hebben over en weer. Deze afstemming loopt veelal bilateraal, maar bijvoorbeeld ook via de Nederlands-Duitse Commissie voor Ruimtelijke Ordening. Met Vlaanderen en Duitsland zijn afspraken gemaakt over de wijze waarop consultatie van ruimtelijke plannen over en weer dient plaats te vinden. Met Wallonië zijn dergelijke afspraken (vooralsnog) niet gemaakt. Wel gelden uiteraard afspraken op Europees niveau (bijv. ESPOO). Zo ook in het geval van het door indiener genoemde plan voor de vliegbasis in Niederkrüchten-Elmpt (D). Aangezien de Omgevingsvisie een ruimtelijk plan is voor het grondgebied van de provincie Limburg worden geen concrete projecten van of in het aangrenzende buitenland opgenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar passage op blz. 66: “Bij de vestiging van……verplicht te stellen”. Indiener vindt dat multifunctionaliteit van gebouwen bevorderd moet worden. Indiener draagt als voorbeelden aan dat er bij de constructie rekening gehouden moet worden van mogelijke plaatsing van zonnepanelen, compartimentering van een nieuw gebouw om eenvoudige opsplitsing mogelijk te maken en in het kader daarvan een strook voor parkeren en verkeersbewegingen aan beide lange zijden. Indiener verzoekt dit op te nemen in de Omgevingsvisie.	1027

Standpunt GS
De inspraakreactie bevat suggesties die voortborduren op de inhoud van de Omgevingsvisie. Inrichtingseisen en bouwvoorschriften zijn aspecten die op locatieniveau relevant zijn en zullen moeten worden geregeld in het bestemmingsplan dan wel de gemeentelijke omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Relatie regionaal beleid werklocaties</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de ontwerp-Omgevingsvisie in paragraaf 20.3 regionale	1024

samenwerking, aangeeft de regionale uitwerkingen (SVWZL en SVREZL) te respecteren. Indiener vindt het wenselijk om deze verbinding ook bij de betreffende thema's terug te laten komen.	
Indiener geeft aan dat de tekst in de ontwerp-Omgevingsvisie niet overeenkomt met SVREZL: blz. 68 onderdeel werklocaties kantoorgebieden 2e aandachtspunt en blz. 175 2e alinea gebiedsprofiel ZL: De vier Brightlands campussen worden nu als concentratiegebieden voor middelgrote kantoren genoemd in één adem met de grootschalige kantoorlocaties in de steden Maastricht, Heerlen, Sittard-Geleen, Weert, Roermond en Venlo. In deze formulering wordt geen koppeling gemaakt met het thema van de campus. Voor de Chemelot campus geldt immers dat er alleen campus (chemie en materialen) gerelateerde kantoren zijn toegestaan.	1024
Indiener geeft aan dat de tekst in de ontwerp-Omgevingsvisie niet overeenkomt met SVREZL: blz. 68 kantoren en winkels op bedrijventerreinen: "Geen zelfstandige kantoren of detailhandel of detailhandel op bedrijventerreinen. In zeer uitzonderlijke gevallen kan hiervan worden afgeweken als dit leidt tot meer kwaliteit en het schrappen van areaal elders". Indiener stelt dat dit nieuw is en niet in lijn met de SVREZL. Indiener vraagt om deze zinsnede te schrappen aangezien dit verwachtingen in de markt kan scheppen die niet wenselijk zijn.	1024
Indiener geeft aan dat de tekst in de ontwerp-Omgevingsvisie niet overeenkomt met SVREZL: blz. 172 gebiedsprofiel Zuid-Limburg 3e alinea: Retailparken als Belvedère, Gardenz en de Makado zoeken naar nieuwe aanvullende functies om op de langere termijn te overleven". Indiener vindt dat Makado in deze opsomming niet thuis hoort. Indiener stelt dat het toevoegen van een zin als 'de evaluatie van de SVREZL zal hier aandacht aan besteden' zeer wenselijk is.	1024

Standpunt GS
In paragraaf 20.3 is verwoord dat wij de regionale samenwerking voor de daar genoemde thema's gezamenlijk zullen herijken en mede in het kader van de inwerkingtreding van de Omgevingswet zullen actualiseren. Daarmee bevestigen wij dat de bestaande regionale uitwerkingen, visies en programma's regionale uitwerkingen zijn van ons provinciaal beleid, totdat deze geactualiseerd worden. Het herhalen hiervan vinden wij ondoelmatig en overbodig.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Herstructurering werklocaties, multifunctioneel ruimtegebruik</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om zonnepanelen niet alleen voor nieuwe, maar ook voor bestaande bedrijven verplicht te stellen. Indiener verzoekt hierbij om het aanbieden van subsidie.	2014

Standpunt GS
Het is juridisch gezien (er is sprake van reeds eerder verkregen privaat eigendom) niet mogelijk bij bestaande bedrijven zonnepanelen te verplichten. Subsidieregelingen als aanjager om dit te bevorderen (nationaal) zijn er al.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener betreurt het dat in de Omgevingsvisie over het klimaatadaptief maken van bestaande bedrijventerreinen niets is terug te vinden. De stip aan de horizon moet meer zijn dan constateren dat er iets moet gebeuren. Industrieterreinen van de toekomst zijn wat betreft de indiener groen en waterhuishoudkundig toekomstbestendig. Indiener roept dan ook op om hierover wel een visie te formuleren, immers van de bedrijventerreinen is 98% bestaand, en 2% nieuw. Het is een gemiste kans wanneer enkel over toekomstige	1015

bedrijventerreinen wordt gesproken, waar overigens via de keur van het waterschap ook al op wordt gestuurd, en 98% links te laten liggen.	
Indiener verzoekt in het kader van multifunctioneel ruimtegebruik om bomen en water- en groen-doorlatende verharding verplicht te stellen op parkeerterreinen.	2014

Standpunt GS
Deze Omgevingsvisie is een ruimtelijk plan waar iets wel of niet mogelijk is: per definitie zijn dat nieuwe ontwikkelingen/uitbreidingen. Maar in deze Omgevingsvisie geven we ook aan dat (bestaande) bedrijventerreinen meervoudig ruimtegebruik mogelijk kunnen maken (o.a. energie) en kunnen bijdragen aan het voorkomen van wateroverlast en droogte, naast bevorderen van biodiversiteit en veiligheid. Voor uitvoeringsaspecten zijn er andere beleidsprogramma's aangaande energie, water en circulaire economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de provincie niet alleen een faciliterende rol moet vervullen bij de herstructurering van werklocaties, maar ook financiële ondersteuning zou moeten bieden.	1003
Indiener vraagt de provincie met een programma inclusief financiële middelen te komen om invulling te geven aan de circulaire economie en zorgvuldig ruimtegebruik.	1004
Indiener verzoekt de provincie meer ambitie te tonen in de eigen bijdrage en rol om de herstructurering van verouderde werklocaties aan te pakken. Indiener vindt het onterecht dat de provincie slechts een faciliterende rol overweegt en de gemeenten aan zet worden geacht, gezien het belang van de opgave en het feit dat gemeenten vaak niet over voldoende financiële middelen of spankracht beschikken.	1011
Indiener stelt dat het onderwerp herstructurering bedrijventerreinen verder is afgezwakt in vergelijking met de concept Omgevingsvisie. Indiener stelt dat in de concept Omgevingsvisie werd beschreven dat de provincie een nadrukkelijke rol overweegt, maar dat in de ontwerp-Omgevingsvisie de provincie een faciliterende rol voor zich ziet weggelegd.	1020
Indiener verwijst naar passage op blz. 67: "Het in stand houden van……faciliterende rol overwegen". Indiener vindt dat hier een (financieel) stimulerende rol van de provincie wenselijk en noodzakelijk is.	1027
Indiener geeft aan dat er wordt gesignaleerd dat vanuit het oogpunt van circulariteit en optimaal ruimtegebruik, multifunctioneel ruimtegebruik en herstructurering kansen bieden. Tegelijkertijd wordt geconstateerd dat dit meestal niet financierbaar is, en dat gemeenten in een dilemma terecht kunnen komen: aanleg nieuwe bedrijventerreinen versus herstructurering. Met deze constatering wordt vervolgens niets gedaan. De keuze in de praktijk, noodgedwongen, zal snel op uitbreiding vallen. Indiener stelt dat als de provincie circulaire economie en optimaal ruimtegebruik daadwerkelijk voorop wil stellen, hier ook een programma incl. middelen aan gekoppeld zal moeten worden. Dit wringt ook met het doorlopen van de voorkeursvolgorde-stappen (bestaand/nieuw aansluitend/buiten). De eerste stap kun je in geval van herstructurering (hetgeen bij een toenemend aantal terreinen het geval is), in verband met het niet kunnen financieren overslaan. Resteert uitbreiding aan de bestaande terreinen of op een andere locatie. Dit conflicteert met de uitgangspunten van circulariteit en optimaal ruimtegebruik.	1030

Standpunt GS
Deze Omgevingsvisie is een ruimtelijk plan, waarin de provincie ook haar rolopvattingen aangeeft, van agenderend, via faciliterend tot stimulerend, meesturend en verbindend. Een eventuele opgave waarvoor aanvullend financieel instrumentarium nodig zou zijn, vereist afspraken (programmatisch of projectgewijs) via andere beleidskaders dan deze Omgevingsvisie. Bijvoorbeeld beleidsprogramma's aangaande energie, water en circulaire economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt expliciet aandacht voor het midden en kleinbedrijf (MKB) en de herstructurering en verduurzaming van bestaande bedrijventerreinen. Men verwacht dat de provincie hierin ook een actieve rol zal nemen en niet alleen aandacht heeft voor grote bedrijven, campussen, vliegveld en Einstein Telescoop.	1008

Standpunt GS
Aanhaking van (regionaal) MKB is concreet benoemd onder Economie; van verduurzaming, kwaliteitsverbetering en herstructurering van bedrijventerreinen is het belang aangegeven en benoemd dat de provincie daar een faciliterende rol wil spelen. Dat kan programmatisch via het beleidskader Circulaire Economie of projectgewijs via concrete afspraken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie meer aandacht nodig is voor de herstructurering van bestaande bedrijventerreinen, gericht op kwaliteitsverbetering en verduurzaming.	1012, 1013, 2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
We onderstrepen het belang van bestaande bedrijventerreinen: het belang van verduurzaming (hoofdstuk Economie) en kwaliteitsverbetering c.q. herstructurering van bedrijventerreinen (hoofdstuk Werklocaties) is aangegeven en er is benoemd dat de provincie daar een faciliterende rol wil spelen. Dat kan programmatisch via het beleidskader Circulaire Economie of projectgewijs via concrete afspraken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitbreiding werklocaties / bedrijventerreinen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar passage op blz. 66: “We kiezen voor compacte werklocaties……andere buiten stedelijke locaties”. Indiener is van mening dat er ruimte moet blijven voor uitbreiding van bestaande terreinen die niet gelegen zijn in stedelijk gebied. Indiener geeft aan dat Echt-Susteren buiten de definitie stedelijk gebied valt.	1027

Standpunt GS
In de passage over mogelijkheden tot uitbreiding van werklocaties geven we een verduidelijking waarin wordt beschreven dat “Wanneer dit niet mogelijk is, sturen we op uitbreiding aan de grenzen van enkel bestaande werklocaties”. We begrijpen dat de beschrijving in de voorkeursvolgorde tot verwarring kan leiden. We stellen daarom voor om beide tekstpassages met elkaar in overeenstemming te brengen en te verduidelijken dat het ontwikkelingen aansluitend aan bestaande werklocaties betreft. Middels een bredere ambtshalve wijziging (zie onderaan dit hoofdstuk) is dit reeds voorzien.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven. (zie ambtshalve wijziging aan het einde van hoofdstuk werklocaties).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet een gezamenlijke opgave voor het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties en/of logistieke terreinen van meer	1009, 1017, 1025

dan 10 ha. Het bepalen van een specifieke locatie is daarbij primair een gemeentelijke of intergemeentelijke aangelegenheid. Volgens de indiener is de provinciale rol hierbij secundair als het aankomt op de regie over de verdeling van de programmatische vraag.	

Standpunt GS
Indien bezwaar van indieners betrekking heeft op de ondermaat van 10 ha, is al ambtshalve geconstateerd dat hier abusievelijk een te klein getal is aangegeven. De provincie kiest bewust voor regievoering bij grootschalige locaties, Hogere Milieucatergorien (HMC)- en logistieke terreinen die gezien hun omvang en impact per definitie een gemeente- en regio-overstijgend effect hebben. Ook om vanuit onze monitoringsrol zowel te waken voor versnippering van het aanbod alsook overprogrammering te voorkomen. Voorgesteld wordt om de betreffende passage aan te passen op afmeting (70 hectare bruto) en 'bovenregionale afstemming'.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje bedrijventerreinen, tweede bullet:

Wij nemen de regie als het gaat om het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties van meer dan ~~10 hectaren~~ **70 hectaren bruto**, met bedrijvigheid van de hogere milieu categorieën en/of logistieke terreinen. De reden hiervoor is dat ~~deze nationaal en internationaal opererende bedrijven op bovenregionale schaal locaties zoeken~~ **de ontwikkeling van een dergelijk terrein een bovenregionale afweging vereist.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Blz. 65: "hoe compacter de werklocaties, hoe beter de omgevingskwaliteit". Bij stap 2 wordt het bestaande terrein uitgebreid, hetgeen dus conflicteert met dit uitgangspunt en ten koste gaat van de omgevingskwaliteit. Indiener zou eerder pleiten voor maatwerk. In bepaalde gevallen zal aansluiting, afhankelijk van de ligging van het terrein, juist een sterkere aantasting van de omgeving kunnen betekenen. Ook moeten snelweglocaties in verband met ontsluiting, congestie en druk op de omgeving niet worden uitgesloten. Per geval bekijken dus.	1030

Standpunt GS
We maken gebruik van de redeneerlijn: eerst benutten ruimte op bestaande terreinen, dan uitbreiding/ontwikkeling grenzend aan bestaande terreinen alvorens mogelijkheden voor nieuwe locaties elders buitenstedelijk te benutten. Bij het volgen van deze lijn moet er uiteraard rekening gehouden worden met de situatie ter plaatse. Iedere uitbreiding of nieuw terrein vereist een (aangepast) bestemmingsplan waarbij alle effecten op de omgeving (milieu, verkeer/infra, emissies, wonen etc.) worden afgewogen of het ter plekke ook mogelijk is of gemaakt kan worden. In die zin is er altijd sprake van maatwerk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de Omgevingsvisie meer ruimte moet bieden aan gemeenten om nieuwe werklocaties te realiseren voor bijvoorbeeld lokaal/regionaal gebonden MKB.	1003
Indiener verwijst naar passage op blz. 63: "Er is een behoorlijke voorraad……multifunctioneel ruimtegebruik en herstructurering bieden hier kansen". Indiener vindt dat, naast herstructurering, er behoefte blijft aan kleinschalige uitbreidingen van bedrijventerreinen op lokaal niveau. Indiener verzoekt om beleidsruimte te bieden op dit onderdeel. Indiener vindt dat overloop van beschikbare ruimte eenzijdig wordt bekeken. Indiener geeft aan dat ruimte op besloten terrein kan liggen en niet alle typen ondernemerschap toelaat. Indiener is van mening dat op lokaal niveau ook behoefte ontstaat voor kleine uitbreidingen door uitbreiding van kleine kavels. Indiener constateert dat dit in 'waar kiezen wij voor' wordt beschreven. Indiener verzoekt ook bij de inleidende tekst een	1027

nuancering aan te brengen.	

Standpunt GS
De Omgevingsvisie geeft aan dat de provincie enkel de regie neemt boven een bepaalde bruto-omvang van plannen en voor een bepaald type terrein. Juist voor uitbreiding/nieuw van kleinere terreinen voor lokaal/regionaal gebonden MKB staat er dat “Gemeenten hierbij als eerste partij aan zet zijn, maar wel in onderlinge regionale afstemming”. Uiteraard wel volgens de redeneerlijn: behoefte-bestaand-uitbreiding-nieuw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener vraagt om verduidelijking van de zin “Specifiek ten aanzien van logistieke bedrijvigheid is nieuwvestiging mogelijk voor bedrijven die van 'toegevoegde waarde' zijn voor onze economische structuur”. De indiener stelt hierbij de volgende vragen: Hoe wilt u dat beoordelen? Welke beleidsterreinen zijn daarbij van belang? Op welke wijze houdt u rekening met de aanpassingen in de (ontwerp)NOVI-teksten met betrekking tot dit onderwerp?	1009

Standpunt GS
De toegevoegde waarde van logistieke bedrijvigheid betekent dat het dient aan te sluiten bij de Limburgse missies (“Limburg gezond en energiek”), zoals die in het Missiegedreven Economisch Beleidskader zijn omschreven. Concreet betekent dit voor nieuwe logistieke bedrijvigheid dat die gericht dienen te zijn op verwevenheid met maakindustrie, food/agro-sector en via innovaties een bijdrage willen/kunnen leveren aan een (open) kennis- en logistiek ecosysteem. Naast ruimte zijn beleidsterreinen als arbeidsmarkt, duurzaamheid/energie, mobiliteit en milieu van belang. Voor zover relevant hebben wij aanpassingen in de NOVI verwerkt in de Omgevingsvisie, waarbij provincies via een eigenstandige afweging aanvullende aspecten in hun ruimtelijk plannen kunnen opnemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Detailhandel / winkelgebieden

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat bij detailhandel vooral de focus wordt gelegd op de centra. Een link naar dorpen en kernen wordt gemist. In het kader van de leefbaarheid is het ook van belang dat daar winkels gevestigd kunnen blijven.	1031

Standpunt GS
Wij steunen en stimuleren gemeenten bij het compacter maken en kwalitatief versterken van de bestaande winkelgebieden in zowel de steden als de landelijke gebieden (dorpen en kernen). Dit in het verlengde van de reeds lopende (inter-)gemeentelijke visievorming.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar passage op blz. 69: “We moeten een goede balans……thuishoren in stadscentra”. Indiener vindt dat, voor concepten die meer ruimtebeslag nodig hebben dan in de stadscentra voorhanden is, ook ruimte moet zijn op grootschalige winkelgebieden aan de randen van steden.	1027
De passage “We moeten een goede balans vinden tussen de winkelvoorraad in de grootschalige winkelgebieden zoals meubel-, huis-en-tuin-boulevards en outletcentra aan de rand van de steden, in de binnensteden en in de dorpskernen en wijken” mag wat indiener betreft wat meer nuancering.	1031

Indiener heeft kritiek op grootschalige detailhandelslocaties buiten de stadscentra die substantiële grensoverschrijdende koopkrachtstromen genereren en stelt daarom voor de verdere ontwikkeling van grootschalige, solitaire detailhandelslocaties buiten de stadscentra te beperken tot locaties met een lokaal verzorgingsgebied.	3002
Indiener uit zorgen over de mogelijke toename van grootschalige winkelcentra of –gebieden en grensoverschrijdend kooptoerisme, voor zover de realisatie van deze centra of gebieden plaatsvindt zonder afstemming met de Duitse gemeenten nabij de grens en de verantwoordelijke Landesplanung in Nordrhein-Westfalen.	3007
In verband met de koopkracht die uit Duitsland wordt gehaald door het grote aantal Limburgse winkellocaties, zou de indiener het een goede ontwikkeling vinden als er geen winkellocaties buiten de steden meer gerealiseerd worden.	3010
Indiener onderschrijft het zoeken naar een goede balans tussen winkelvoorraad in de grootschalige winkelgebieden aan de randen van de steden aan de ene kant en de binnensteden en dorpskernen/wijken aan de andere kant.	5149

Standpunt GS
Nieuwe grootschalige winkelgebieden zijn niet aan de orde gezien de overmaat aan winkels. Daarom streven wij naar een goede balans tussen de winkelvoorraad in de diverse soorten winkelgebieden. Zie voor grensoverschrijdende samenwerking (algemeen) de antwoorden op zienswijzen Omgevingsvisie proces met betrekking tot Euregionale samenwerking.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist bij thema werklocaties de transformatieopgave in (aanloop)straten en (historische) linten. Hiervoor moeten programmatische en functionele uitdagingen worden aangegaan.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij steunen en stimuleren gemeenten bij het compacter maken en kwalitatief versterken van de bestaande winkelgebieden in zowel de steden als de landelijke gebieden (dorpen en kernen). Dit in het verlengde van de reeds lopende (inter-)gemeentelijke visievorming. Het aangaan van programmatische en functionele uitdagingen hoort daarbij.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Kantoren</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener citeert de passage over kantoorgebouwen: “Net zoals bij winkels, kan de functiewijziging van (voormalige) grootschalige kantoorgebouwen alleen als hier een integrale afweging aan vooraf gaat. Grote leegstaande, verloederde kantoorgebouwen die de leefomgeving aantasten en waarin geen ander programma gerealiseerd kan worden, worden gesloopt. Dit brengt een financiële uitdaging met zich mee." Indiener vraagt zich af of hier wordt gedacht aan een sloopfonds. Indiener is van mening dat de provincie hier een belangrijke voortrekkersrol in zou kunnen spelen.	1031

Standpunt GS
Deze Omgevingsvisie is een ruimtelijk plan, waarin de provincie ook haar rolopvattingen aangeeft, van agenderend, via faciliterend tot stimulerend, meesturend en verbindend. Een eventuele opgave waarvoor aanvullend financieel instrumentarium nodig zou zijn, vereist afspraken (programmatisch of projectgewijs) via andere beleidskaders dan deze Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft dat kantoren zoveel mogelijk gesitueerd moeten worden op de daarvoor aangewezen concentratielocaties. Ook kan indiener zich vinden in het (bij hoge uitzondering) toestaan van kantoren die leiden tot meer kwaliteit. Wij denken hierbij aan historisch gegroeide situaties die een extra kantorenmilieu toevoegen. Indiener denkt daarbij aan een specifieke locatie die voorziet in de behoefte van bedrijven die zich willen profileren op een zichtlocatie langs de snelweg. De huidige concentratielocaties bieden daartoe geen mogelijkheid. Indiener geeft aan met het schrappen van areaal elders al een aantal jaren succesvol actief te zijn. Diverse kantoren zijn inmiddels getransformeerd naar andere functies. Indiener gaat hier graag met de provincie over in gesprek.	1030

Standpunt GS
We vinden het fijn dat indiener onderschrijft om kantoren in concentratielocaties te situeren. Bestaande functionerende kantoren worden uiteraard gerespecteerd, maar gezien structurele aspecten (minder vraag naar meters) en kwaliteitsaspecten (verduurzaming, energielabels en verschuiving van werk- naar ontmoetingsfunctie) kiezen wij voor focus op centrumgebieden en aanpalende stationsomgevingen in stedelijke centra en geen (nieuwe) snelweglocaties. Verder verkennen wij graag samen met indiener de ambities en ervaringen om kantoren te transformeren naar andere functies.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijzigingen

Argument
De ontwerp-Omgevingsvisie lag reeds ter inzage toen bleek dat de definitief vastgestelde teksten van de Nationale Omgevingsvisie aangaande de trapsgewijze redeneerlijn voor werklocaties alsnog aangepast waren. Via deze ambtshalve wijziging laten we de Omgevingsvisie tekst weer aansluiten bij de tekstpassages van het Rijk op dit onderdeel.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen, eerste bullet:

Van:
~~We hanteren de voorkeursvolgorde volgens de NOVI: 1. gebruik ruimte op bestaande terreinen; 2. ontwikkeling nieuwe terreinen aansluitend aan stedelijk gebied; 3. andere buitenstedelijke locaties. Hiermee sluiten we niet alleen aan bij de nationale lijn (NOVI), maar ook bij onze eigen 'Limburgse principes', met name de principes 'meer stad, meer land' en 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden'.~~

Naar:
We hanteren de redeneerlijn "behoefte-bestaand-uitbreiding-nieuw", om zo zorgvuldig en duurzaam ruimtegebruik te stimuleren. Dit betekent concreet: 1. de behoefte aantonen; 2. (her)gebruik ruimte op bestaande, evt. te herstructureren terreinen; 3. ontwikkel nieuwe terreinen aansluitend aan bestaande werklocaties; 4. mogelijk andere buitenstedelijke locaties, mits gemotiveerd, te ontwikkelen. Hierbij sluiten we ook bij onze eigen 'Limburgse principes', met name de principes 'meer stad, meer land' en 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden'. Ergo..

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen, eerste bullet:

Pas als dit geen oplossing biedt, bekijken we in overleg met de gemeenten de ~~derde~~ **vierde** stap: de mogelijkheden voor nieuwe locaties voor bedrijventerreinen.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Logistiek, eerste alinea:

Ook voor het uitbreiden … **sluiten we aan bij de voorkeursvolgorde volgens de NOVI: na aangetoonde behoefte (1) vestiging in eerste instantie op bestaande, eventueel te herstructureren bedrijventerreinen (2), indien niet haalbaar dan concentreren in aantal vooraf aangewezen nationale en bovenregionale clusters langs corridors; in Limburg ligt de focus** ~~geldt de voorkeursvolgorde volgens de NOVI. De focus ligt~~ daarbij op de Limburgse multimodale hotspots die zich bevinden in Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/ Beek. Hier komen meerdere vervoersmodaliteiten (spoor, weg, water, lucht) bij elkaar en is overslag mogelijk **(3). Aanvullend op deze treden uit de NOVI houden wij vast aan een extra trede: indien ook trede 3 niet haalbaar is, dan gemotiveerd eventueel andere buitenstedelijke locaties in clusters langs corridors (4). De reden hiervoor is gelegen in het mogelijk maken van combinaties van logistieke functies aan regionaal gebonden maakindustrie. In de uitvoeringsagenda NOVI 2021-2024 wordt deze optie benoemd.**

Weghalen ~~doorgestreepte~~ tekst uit hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Logistiek, tweede alinea:

~~Ook voor het uitbreiden van de logistieke vestigingsmogelijkheden geldt de eerder genoemde voorkeursvolgorde in drie stappen. De focus ligt daarbij op de Limburgse multimodale hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/Beek. Hier komen meerdere vervoersmodaliteiten (spoor, weg, water, lucht) bij elkaar en is overslag mogelijk.~~

Argument
Tekst in ontwerp-Omgevingsvisie verduidelijken.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen:

Van: ~~We verkennen bijvoorbeeld de mogelijkheden om bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen.~~

Naar: **We verkennen bijvoorbeeld de mogelijkheid om bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen via een juridische verankering in de omgevingsverordening.**

2.10. Zienswijzen over Hoofdstuk 10: Mobiliteit

Mobiliteitstransitie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat rol van mobiliteit en de benodigde mobiliteitstransitie in het versterken van de (grensoverschrijdende) agglomeratiekracht niet helder is benoemd. De indiener stelt dat, zoals aangegeven in de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg, de mobiliteitstransitie niet enkel een onderdeel is van de opgave maar tegelijkertijd bijdraagt aan de oplossing van andere opgaven (zoals klimaat, het tegengaan van segregatie en het verbinden van knooppunten in Zuid-Limburg).	1010

Standpunt GS
Wij verzoeken u hoofdstuk 10 in samenhang te lezen met hoofdstuk 19 van de Omgevingsvisie en met het Plan van Aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg, waaraan onder meer vertegenwoordigers van de ministeries van BZK en EZK, Zuid-Limburgse steden, Parkstad, Middengebied Zuid-Limburg en provincie hebben meegewerkt en waarvan de inhoud de komende maanden breed gedeeld wordt met en ter verdere uitwerking voorgelegd wordt aan de partners in de (Eu)regio. Bovendien is de door u genoemde Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg uiteraard zowel ook een bouwsteen voor de Omgevingsvisie als een uitwerking daarvan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Openbaar vervoer

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat, ondanks alle innovatieve vormen van mobiliteit, auto en openbaar vervoer vaak de enige échte alternatieven zijn in het landelijk gebied. En verder dat het openbaar vervoer al jaren verschraalt als gevolg van marktdenken en de wijze van (provinciaal) aanbesteden, waardoor de mobiliteit van de bewoners in de kleine landelijke kernen fors inboet. Ook vanuit het streven naar een inclusieve samenleving dient in dezen meer nadruk te liggen op een betrouwbaar en betaalbaar openbaar vervoer en een goede ontsluiting van de kleine kernen.	1007

Standpunt GS
We zijn ook van mening dat landelijke gebieden op een juiste maar ook toekomstvaste manier moeten worden ontsloten. Juist om een betrouwbare en betaalbare vorm van mobiliteit te kunnen blijven bieden, kijken we verder dan de klassieke oplossingen zoals het OV en de auto. Dit bereiken we door slimme keuzes te maken waarbij we ook kijken naar innovatieve vormen van (aanvullende) mobiliteit. Dit is een van de belangrijkste kernpunten uit het OV Ontwikkelplan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Internationale en regionale verbindingen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt in het kader van openbaar vervoer en grensoverschrijdende treinverbindingen aandacht voor het doorrijden van de stoptrein van Kerkrade Centrum naar Kerkrade-West, zoals ook in de huidige OV concessie van Arriva als optie is opgenomen, en vindt dat de mogelijkheid om de spoorlijn op langere termijn door te trekken naar bedrijventerrein Avantis en Aken behouden dient te blijven.	1008

Standpunt GS
Met betrekking tot de Avantislijn hebben Provinciale Staten in het kader van het integraal programma mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) bij besluit van 14 februari 2020 besloten het project te beëindigen.

Met betrekking tot de mogelijkheid de stoptrein van Kerkrade Centrum door te trekken naar Kerkrade-West verwijzen wij naar de Mobiliteitsverkenning Regio Parkstad - Stadt Aachen, waarin de provincie, de regio en de betrokken gemeenten actief participeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Met het oog op een betere ontsluiting van de regio per spoor zet indiener zich in voor netwerken van spoorgebonden routes. In dat kader ondersteunt indiener ook plannen voor de grensoverschrijdende spoorverbinding 'Via Avantis'. Indiener ziet een verdere promotie van internationale spoorverbindingen als een belangrijke taak.	3011

Standpunt GS
Ook de provincie ziet een verdere promotie van internationale spoorverbindingen als een belangrijke taak. We blijven ons samen met de euregionale partners, waaronder NVR, inzetten voor verbetering van de internationale treinverbinding met Aken via Herzogenrath. Met betrekking tot de Avantislijn hebben Provinciale Staten bij besluit van 14 februari 2020 besloten het project Avantis te beëindigen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener adviseert om de mogelijkheden voor OV, de aanleg van grensoverschrijdende fietsverbindingen en de bereikbaarheid van bedrijventerreinen voor OV en fiets als alternatief voor de auto, in het thematische deel bij mobiliteit en werklocaties op te nemen.	1008

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft als strategische lange termijn visie een hoger abstractieniveau. Voor een meer gedetailleerde uitwerking van het thema mobiliteit en de door u genoemde aspecten verwijzen wij naar (de uitwerking/uitvoering van) het Mobiliteitsplan "Slim op weg naar morgen" (2018) of bijvoorbeeld het Uitvoeringsprogramma Fiets. Deze zijn een onderdeel van de planstructuur van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft het belang van de treinverbinding Eindhoven-Düsseldorf voor personenvervoer, mits deze geen belemmering vormt voor Regionalexpress 13. Indiener geeft aan dat het in stand houden van de huidige treinverbindingen van verschillende Duitse kernen van fundamenteel belang is.	3010

Standpunt GS
Goede grensoverschrijdende verbindingen, waaronder de treinverbinding Eindhoven-Düsseldorf, zijn reeds lang een speerpunt van de provincie en het verheugt ons dat u het belang van de treinverbinding onderschrijft. We begrijpen dat het instandhouden van de RE13 voor u van fundamenteel belang is. We kunnen er echter alleen kennis van nemen, omdat de verdere uitwerking van de verbinding geen bevoegdheid van de provincie Limburg is. Niettemin zullen we uw zorgen aan de bevoegde autoriteiten kenbaar maken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft belangstelling voor de verdere ontwikkeling c.q. optimalisatie van	3010

grensoverschrijdende snelle busverbindingen.	

Standpunt GS
De verbetering van het grensoverschrijdend openbaar vervoer per bus is een van de doelstellingen uit het provinciale mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen. Vanwege het grensoverschrijdende karakter betreft het hierbij, op Nederlands grondgebied, OV anders dan bij concessie. Voor verdere ontwikkeling of optimalisatie staan wij open, rekening houdend met hetgeen de wetgevingen in beide landen wel en niet mogelijk maken. Gezien het abstractieniveau van de Omgevingsvisie achten wij het zinvoller u in voorkomende gevallen op casusniveau te benaderen, zoals dat omgekeerd uiteraard ook mogelijk is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Met betrekking tot de genoemde spoorverdubbeling van de spoorlijn Kaldenkirchen-Dülken, geeft indiener aan dat zij hier voorstander van is, mits er geluidsbeschermingsmaatregelen getroffen worden over het gehele tracé. Indiener is echter geen voorstander van het realiseren van een verbindingsbocht in Viersen, in verband met het geringe verkeerskundige nut en de aanzienlijke belasting voor de omgeving.	3010

Standpunt GS
We zijn blij dat u het belang van de spoorverdubbeling van de spoorlijn Kaldenkirchen-Dülken onderschrijft. Van uw standpunt nemen we kennis. De nadere uitwerking van het project bij de door u genoemde punten is echter een bevoegdheid van de Duitse autoriteiten, niet van de provincie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst op een tweetal grensoverschrijdende spoorprojecten met het verzoek om hieraan gepaste aandacht te besteden. Het gaat om de volgende spoorprojecten: - Aachen-Richterich – Bedrijventerrein Avantis – Kerkrade (Nieuwbouw) - Mönchengladbach hoofdstation – Wegberg-Dalheim – Roermond (reactivering spoorverbinding voor goederenverkeer, 'IJzeren Rijn' en voor personenverkeer).	3016

Standpunt GS
Met betrekking tot de Avantislijn hebben Provinciale Staten bij besluit van 14 februari 2020 besloten het project te beëindigen.
Voor 3RX/IJzeren Rijn is door België/Vlaanderen in 2016 een haalbaarheidsstudie uitgevoerd, waar Nederland en Duitsland ook hun inbreng in hebben kunnen leveren. Op grond daarvan wordt thans een MKBA (Maatschappelijke Kosten Baten Analyse) uitgevoerd, waarvan de uitkomsten eind 2021 worden verwacht. Pas daarna ligt er materiaal om als betrokken (drie) landen in gesprek te gaan. In die gesprekken zal de uitspraak van het Hof van Arbitrage worden betrokken alsmede de MKBA. Op dit moment liggen er geen concrete voorstellen voor en is een standpuntbepaling nog niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat u streeft naar betere OV verbindingen met grote steden in het omliggende buitenland. Het is indiener niet duidelijk of u dan ook doelt op een betere connectiviteit met de luchthavens van deze steden. Zo niet, dan wil indiener daar op deze	5149

plaats voor pleiten. Een directe OV verbinding met Brussel-Zaventem en Düsseldorf International heeft immers een ongekend positieve impact op Zuid-Limburg als zakelijke en toeristische destinatie.	

Standpunt GS
We danken u voor uw standpunt. Het is correct dat bij betere OV-verbindingen met grote steden in het omringende buitenland een betere connectiviteit met de luchthavens van grote toegevoegde waarde is. Voor de realisatie zijn we echter vooral afhankelijk van de buitenlandse OV-autoriteiten. Uit onderzoeken weten we dat reizigers een enkele overstap bij betrouwbare snelle verbindingen accepteren. We zouden al zeer geholpen zijn met betere OV-verbindingen met grote steden in het omliggende buitenland. Als daarbij ook een luchthaven wordt aangedaan is dat meegenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft het belang van internationale treinverbindingen. Indiener wenst in de Omgevingsvisie de ondersteuning van de provincie voor de intercity Den Haag – Eindhoven – Heerlen Aken.	1012, 1013

Standpunt GS
We danken u voor uw steun. Onze eerste prioriteit gaat uit naar de verbinding Eindhoven-Heerlen-Aken. Doortrekken naar de Randstad is een aantrekkelijke optie, waarvoor de lead echter niet bij de provincie ligt. Uiteraard zullen wij ons inspannen voor alle opties die internationale treinverbindingen (verder) optimaliseren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt in het licht van de ambitie voor een daily urban system dat de inzet op luchtvaartconnectie ten koste gaat van goede, realistische treinverbindingen met bijvoorbeeld het te weinig geïncorporeerde buitenland.	2012

Standpunt GS
Deze twee ambities hoeven elkaar niet uit te sluiten. We zetten in op een luchtvaartconnectie en tegelijkertijd op goede, realistische treinverbindingen. Bij luchtvaartconnectie ligt de nadruk op vrachtvervoer en logistiek.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat het wenselijk is een kader te definiëren voor de sociale mobiliteit om zo de grensoverschrijdende verbinding te verbeteren. Indiener stelt dat naast bestaande infrastructuur (auto en rail) en uitbreiding daarvan ook de nieuwe mogelijkheden van digitalisering benut kunnen worden.	3018

Standpunt GS
We hebben met instemming kennis genomen van uw opmerking. Zoals we beschrijven in hoofdstuk 10.2 willen we een Limburg dat uitstekend bereikbaar is voor alle mensen, voor goederen en informatie, mede door een goede aansluiting op (eu)regionale netwerken, waaronder digitaal.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Grensoverschrijdende effecten

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de genoemde ontwikkelingen mogelijk leiden tot een toenemende druk op de infrastructuur. Indiener wijst op een raadsbesluit tegen intensief gebruik van goederenvervoer per spoor (toegevoegd als bijlage). Indiener dringt er daarom op aan om in het verdere proces rekening te houden met de gevolgen van een toename van het goederenvervoer (met name per spoor) voor de indiener en haar inwoners. Indiener wenst meegenomen te worden in de besluitvorming hieromtrent.	3002

Standpunt GS
De provincie Limburg participeert actief in de processen met betrekking tot goederenvervoer per spoor en brengt daarin economische, bereikbaarheids- en ruimtelijke belangen in en stemt daarin af met lokale overheden in Limburg en in aangrenzende regio's.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Mobiliteitsknelpunten

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om het mobiliteitsknelpunt i.r.t. retail Roermond op te nemen.	1003
Indiener stelt dat problemen in het kader van de doorstroming van het autoverkeer op de A73 leiden tot het uitwijken van het verkeer naar de N271, wat leidt tot problematiek op het gebied van onder meer bereikbaarheid, betrouwbaarheid, economische schade, milieuschade en leefbaarheid. Indiener zou het dan ook op prijs stellen als dit knelpunt benoemd wordt in de Omgevingsvisie.	1011
Indiener vraagt aandacht voor een goede oost-westverbinding van de A73 naar het achterland, met name de verbinding A73-Mook-Groesbeek. Indiener stelt dat de bestaande verbindingen onvoldoende ingericht zijn voor de hoeveelheid (vracht)verkeer.	1011

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft een dusdanig abstractieniveau dat hierin geen specifieke mobiliteitsknelpunten benoemd zijn. De provincie monitort op basis van de doelen van het Mobiliteitsplan en kijkt ook (samen met gemeenten) periodiek vooruit op basis van prognoses. In dit verband kunnen knelpunten gesignaleerd worden, ook in relatie tot sluipverkeer en leefbaarheid en de ontwikkeling van retail Roermond. Het is dan denkbaar dat verdiepend onderzoek plaatsvindt om de ernst van het knelpunt en mogelijke oplossingen in beeld te brengen, uiteraard in samenspraak met de betreffende gemeenten. Om de mate van prioriteit te bepalen worden deze oplossingen vervolgens alsnog getoetst aan de criteria zoals deze zijn neergelegd in het IPML.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de Omgevingsvisie de A79 in het kader van de verbetering van de doorstroming op de rijkswegen.	1012, 1013

Standpunt GS
In de voorliggende Omgevingsvisie zijn enkele specifieke snelwegen benoemd waarvan we weten dat er (op delen) structurele vertraging is of verwachten dat er op termijn structurele vertraging zal optreden. Op de A79 is naar onze inzichten geen sprake van structurele vertragingen. Wel zullen we deze tekst algemener verwoorden, omdat knelpunten en de wijze hoe we knelpunten bepalen zich na verloop van tijd kunnen ontwikkelen. De provincie monitort op basis van de doelen van het Mobiliteitsplan en kijkt ook (samen met regio's/ gemeenten) periodiek vooruit op basis van prognoses. In dit verband kunnen nieuwe knelpunten gesignaleerd worden.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?:
~~We streven naar een betere doorstroming op de A2, A67 en A76 en op de A73 ter hoogte van Venlo.~~
We streven naar een goede doorstroming op het Limburgse hoofdwegennet.

<u>Specifieke ontwikkelingen / gebieden</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verzoekt de provincie om de doorontwikkeling van de Maaslijn een nadrukkelijkere plek te geven in de Omgevingsvisie in het kader van het bereikbaar maken van opleidings- en stageplaatsen. De indiener ziet de Maaslijn en stations als de verbinding naar Venlo, Maastricht, Nijmegen en de Brainportregio.	1009

Standpunt GS
De Maaslijn is een belangrijke corridor voor de verbinding tussen Zuid- en Oost Nederland. Dat geldt zowel voor de bereikbaarheid van opleidingen, als voor economisch- en woon-werkverkeer. Dit belang wordt verankerd in het Toekomstbeeld OV2040. Streven blijft gericht op integrale verdubbeling van de Maaslijn, zodat er op termijn een systeem van stop- en sneltreinen/IC's mogelijk wordt. Om een completer beeld te geven van de ontwikkelingen m.b.t. treinverbindingen, voegen we de doorontwikkeling van de Maaslijn toe aan de tekst van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, als vijfde bullet:
Met het oog op een verdere ruimtelijk-economische vervlechting tussen zuid- en oost-Nederland, en de bereikbaarheid van wonen, onderwijs en economische clusters daarbinnen blijft ons streven gericht op integrale verdubbeling van de Maaslijn, zodat er op termijn een systeem van meer treinen en snellere treinen mogelijk wordt.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener gaat ervan uit dat de provincie Limburg samen met de betreffende gemeenten de ambities van de provincie Noord-Brabant op het gebied van reactivering van de IJzeren Rijn via welk tracé in Midden-Limburg dan ook zal tegenstreven.	1003, 1029, 1030

Standpunt GS
Door België/Vlaanderen is in 2016 een haalbaarheidsstudie uitgevoerd, waar Nederland en Duitsland ook hun inbreng in hebben kunnen leveren. Op grond daarvan wordt thans een MKBA (Maatschappelijke Kosten Baten Analyse) uitgevoerd, waarvan de uitkomsten eind 2021 worden verwacht. Pas daarna ligt er materiaal om als betrokken (drie) landen in gesprek te gaan. In die gesprekken zal de uitspraak van het Hof van Arbitrage worden betrokken alsmede de MKBA. Op dit moment liggen er geen concrete voorstellen voor en is een standpuntbepaling nog niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de Omgevingsvisie de vermelding van de ontwikkelingen rondom station Kerkrade-West.	1012, 1013

Standpunt GS
Gegeven het abstractieniveau van de Omgevingsvisie worden niet alle ontwikkelingen separaat benoemd. Dat wil niet zeggen dat er geen ontwikkelingen plaatsvinden. Met betrekking tot Kerkrade-

West verwijzen wij naar de Mobiliteitsverkenning Regio Parkstad - Stadt Aachen, waarin de provincie, de regio en de betrokken gemeenten actief participeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Diversen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Brabantroute neemt als uitwijkroute voor de Betuwelijn momenteel al een gedeelte van de goederenverkeersstroom over. Indiener stelt dat door een toename van het goederenvervoer de druk op de Brabantroute zal toenemen en dringt daarom aan op nauwe afstemming met alle betrokken gemeenschappen bij verdere planvorming hieromtrent.	3010

Standpunt GS
Voor de periodes waarin er werkzaamheden aan het derde spoor Betuweroute in Duitsland, en na afronding daarvan onderhoudswerkzaamheden, zijn, zal de Brabantroute een rol vervullen als omleidingsroute. Daarnaast is de Brabantroute van belang voor de bereikbaarheid van economische locaties langs de route. De provincie Limburg participeert actief in de processen met betrekking tot goederenvervoer per spoor en brengt daarin economische, bereikbaarheids- en ruimtelijke belangen in en stemt daarin af met lokale overheden en gemeenschappen in Limburg en in aangrenzende regio's.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener geeft aan dat beveiligde vrachtwagenparkeerplaatsen ten onrechte zijn benoemd als deel van de uitwerking van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid. De indiener verwacht dat dit gecorrigeerd wordt en geen verkeersveiligheidsmiddelen worden besteed aan vrachtwagen parkeren.	1010

Standpunt GS
De tekst in de ontwerp-Omgevingsvisie wordt gecorrigeerd.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, laatste bullet:
~~Dit wordt verder uitgewerkt in het Strategisch Plan Verkeersveiligheid voor Limburg en de eventuele vervolgen daarop.~~
Nadere uitwerking van vrachtwagenveiligheid vindt plaats op basis van de intentieovereenkomst tussen de provincie, diverse gemeenten, LWV, RWS, politie en branchepartijen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener wil samen met wegbeheerders waaronder de provincie werken aan het opstellen en uitvoeren van de risico-gestuurde aanpak van verkeersveiligheid als uitwerking van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid.	1010

Standpunt GS
In samenwerking met de RMO's worden alle gemeenten in Limburg benaderd, uitgenodigd en betrokken bij het opstellen en uitvoeren van de risico-gestuurde aanpak van verkeersveiligheid als uitwerking van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar paragraaf 10.3: “Ten aanzien van het provinciale wegennet……maak van nul een punt”. Indiener stelt dat dit in tegenstelling is met Rijksbeleid waarin wordt gestreefd naar nul slachtoffers in 2030. Indiener verzoekt om het Rijksbeleid door te vertalen in de Omgevingsvisie.	1027

Standpunt GS
De provincie Limburg gebruikt al jaren de uitdrukking “Maak van de nul een punt”. Daarmee geeft ze onder andere aan dat ze streeft naar nul verkeersslachtoffers, evenals het Rijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt of de provincie onderstreept dat de lead van gebiedsverkenningen primair bij de provincie moet liggen. In dezelfde paragraaf wordt immers aanvullend gesproken over 'verkenningen', die door anderen uitgevoerd worden en waarin de provincie in participeert. Indiener vraagt welke rol de provincie dan pakt in dergelijke verkenningen.	1030

Standpunt GS
De lead van een gebiedsverkenning hoeft niet primair bij de provincie te liggen. Gemeenten kunnen ook op eigen initiatief een verkenning starten en trekken. De provincie kan daarbij als een gelijkwaardige partner mee werken. De provincie treedt op als trekker van een verkenning indien de omvang, complexiteit en urgentie van de mobiliteitsopgaven in een gebied daartoe aanleiding geven. Het oppakken van een provinciale verkenning gebeurt in overleg en samen met de betrokken partners.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener acht de Zuid Willemsvaart kansrijk om het goederenvervoer te intensiveren, waarbij uiteraard de leefbaarheid meegenomen dient te worden.	1030

Standpunt GS
We zetten in op het verhogen van de kwaliteit van de waterwegen op de corridor door vlot en betrouwbaar transport over water. Door de modal shift ontlasten we het wegennetwerk. Dit is positief voor het totale vervoerssysteem over de corridors. Er is een aanzienlijk modal shift potentieel. Algemeen geldt dat er zorg is over de betrouwbaarheid van de binnenvaart. Daarvoor moeten op verschillende plekken in Limburg een aantal knelpunten aangepakt worden, waaronder knelpunten veroorzaakt door lage waterstanden en moet worden gezorgd voor robuuste uitwijkroutes bij laagwater of calamiteiten. Bij gebiedsontwikkelingen wordt breed gekeken naar verschillende belangen, waaronder de leefbaarheid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat nadere verdieping nodig is ten aanzien van een strategie multimodale bereikbaarheid perifere centra en campussen. Economische activiteiten en vormen van dienstverlening vinden ook buiten de binnensteden plaats, vaak op snelweglocaties. Een goede bereikbaarheid met alle modaliteiten vanuit geheel Zuid-Limburg, maar ook van buiten de regio is van het grootste belang. Vanuit de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg wordt gepleit voor een schaalsprong in het regionale openbaar vervoer, of, indien mogelijk, het verplaatsen van regionale functies naar	1031

bestaande knooppunten van openbaar vervoer. Ook het Ontwikkelplan OV, waar provincie en Arriva aan werken, vraagt om een gezamenlijk vervolg.	

Standpunt GS
We danken de indiener voor zijn input. Het abstractieniveau van de Omgevingsvisie zelf is ons inziens te hoog voor die nadere verdieping. De Zuid-Limburgse gemeenten hebben samen met de provincie en Rijkswaterstaat de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg opgesteld. In de komende periode vindt door dezelfde partners als hierboven genoemd de uitwerking plaats van Mobiliteitsvisie naar Mobiliteitsagenda. De door u genoemde verdieping krijgt daarin een eerste nadere uitwerking. Ook het ontwikkelplan OV en de uitwerking van de OV-dienstregeling zullen daarbij een rol spelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het eens met de meerwaarde van een gebiedsdekkende (glasvezel)netwerk, maar mist hierbij de rol die provincie hierin zou moeten nemen als facilitator en coördinator.	1019

Standpunt GS
Met de Heuvellandgemeenten zijn we proactief in gesprek over de digitale bereikbaarheid in Zuid-Limburg. Dat heeft ertoe geleid dat de provincie Limburg op dit moment een faciliterende rol speelt bij het maken van concrete afspraken tussen gemeenten en een marktpartij om te komen tot de aanleg van glasvezel in het buitengebied van Zuid-Limburg. In Q1 2021 wordt daaraan met de gemeenten in Zuid-Limburg een verdere opvolging gegeven. Daarbij heeft de provincie reeds een faciliterende en coördinerende handreiking gedaan. In de nota Snel Internet 2022 voor alle Limburgers hebben we onze ambitie uitgesproken. De daadwerkelijke uitrol is echter te allen tijde primair aan de marktpartijen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt in relatie tot de vergroening bij de binnenvaart om speciale aandacht voor ecologische kanaaloevers.	2014

Standpunt GS
Het beheer van de vaarwegen is een bevoegdheid van Rijkswaterstaat. Rijkswaterstaat zet onder meer in op de verbetering van de ecologische waterkwaliteit (o.a. vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water). Als provincie zetten we in op duurzaam transport. Bij de vergroening van de binnenvaart zijn onder meer data gestuurde supply chain strategieën, zelfvarende schepen, het robuust inzetten op duurzame vlootvernieuwing en innovatieve scheepstypen die minder diepgang vereisen van belang. Daarnaast zijn we bij de vergroening van de binnenvaart onder meer bezig met groene brandstoffen en hybride schepen voor elektrisch varen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de gemeente Maasgouw samen de regio Midden-Limburg en Blueports gaat inzetten op modal shift, meer transport over water. Indiener geeft aan dit niet in de Omgevingsvisie terug te zien. Indiener geeft aan dat de gemeente Maasgouw zich in Midden-Limburg wil profileren en meer watergebonden en –verbonden bedrijvigheid aantrekken.	1020

Standpunt GS
Zowel het Rijk, als de EU zetten zwaar in op ondersteuning van de modal shift van de weg naar het

water. Er is direct subsidie beschikbaar op de Goederen Corridor voor onrendabele top van deze modal shift, en voor kademuren, voor Havenontwikkelingen is er de CEF (EU) subsidie, voor de komende 7 jaar. De Binnenhavens spelen een belangrijke rol in de circulaire economie, en de binnenhavens in Limburg zullen allemaal zullen gaan groeien en er komen 2 nieuwe havens bij. Transport over water zit in de lift. Ook als provincie zetten we in op modal shift, onder meer in relatie tot de transitie naar een circulaire economie. Zo benoemen we in het hoofdstuk Mobiliteit onder meer dat we “het gebruik van de binnenvaart en de Limburgse binnenhavens [stimuleren]. Zij vormen een belangrijk onderdeel van de grensoverschrijdende logistieke corridors van waterwegen, kunnen een bijdrage leveren aan duurzaam vervoer en het wegennetwerk ontlasten”. Om de relatie met modal shift te verduidelijken, voegen we een korte passage toe aan de Ontwerp-Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, zevende bullet:
We stimuleren het gebruik van de binnenvaart en de Limburgse binnenhavens. Zij vormen een belangrijk onderdeel van de grensoverschrijdende logistieke corridors van waterwegen, kunnen een bijdrage leveren aan duurzaam vervoer, **spelen een belangrijke rol in de modal shift** en **kunnen** het wegennetwerk ontlasten.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in ‘Bestemming Zuid-Limburg 2030’ de zorg wordt uitgesproken over de mobiliteitsdruk in het zuidelijke Heuvelland als gevolg van racende motoren, autoralleys, groepen scooters en toerend autoverkeer. Deze mobiliteitsdruk speelt al twee decennia, is groeiende en wordt veroorzaakt door inwoners uit de omliggende agglomeraties en niet door toeristen. Echter, deze ongewenste mobiliteit is wel een bedreiging voor het toerisme, daar onze verblijfsgasten komen voor de stilte en de rust en om te wandelen en te fietsen. Indiener vraagt de provincie aandacht te schenken aan dit probleem en de gemeenten in kwestie te steunen in de acties die zij voorbereiden om deze overdruk te minimaliseren en te kanaliseren.	5149
Indiener mist een visie op de toeristische mobiliteit en de daarmee samenhangende noodzakelijke vergroening op dit domein. Gezien de 6,3 miljoen (!)overnachtende gasten op jaarbasis in Zuid-Limburg is het relevant om op dit punt een verdiepingsslag te maken.	5149

Standpunt GS
De Zuid-Limburgse gemeenten hebben samen met de provincie en Rijkswaterstaat de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg opgesteld, op basis van het Provinciale mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen en de gemeentelijke mobiliteitsvisies. In de visie worden een 34-tal mobiliteitsopgaven genoemd die vragen om nadere uitwerking. De mobiliteitsdruk, waaronder begrepen de toeristische mobiliteit, in het Heuvelland wordt genoemd. In de komende periode vindt door dezelfde partners als hierboven genoemd de uitwerking plaats van Mobiliteitsvisie naar Mobiliteitsagenda met het doel de opgaven en de mogelijk daaruit voortvloeiende maatregelen steeds verder te concretiseren. Indien concrete maatregelen worden gepland, worden de sector, burgers en anderen hier uiteraard bij betrokken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst aandacht voor landbouwverkeer ten opzichte van ander verkeer inclusief voetgangers (het veilig bereik van de akker en de noodzaak van verladen en transport).	5154

Standpunt GS
Wij erkennen het probleem. Afstemming dient echter meer op het lokale, het uitvoeringsniveau plaats te vinden, zoals in de uitwerking van een Mobiliteitsagenda Zuid-Limburg en andere uitwerkingen die op de Omgevingsvisie zullen volgen. Het abstractieniveau van de Omgevingsvisie is hiervoor te hoog.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het verkeer een van de veroorzakers is van de stikstofproblematiek. Dit dient volgens indiener met voortvarendheid te worden teruggedrongen en met diverse maatregelen in de Omgevingsvisie te worden opgenomen en noemt drie voorbeelden: - Vervoer over water stimuleren en faciliteren; - Bij de Rijksoverheid erop aandringen om zo snel mogelijk tol in te voeren, minstens gelijkwaardig aan België en Duitsland; en - Bij de Rijksoverheid erop aandringen om uitstel/afstel van de verbredingsplannen A2 (Het Vonderen-Kerensheide).	5104

Standpunt GS
Vanuit het Limburgs Aanvalsplan Stikstof wordt op dit moment gewerkt aan een probleemgerichte gebiedsaanpak die moet leiden tot de vermindering van stikstofemissies (en daarmee van de depositie op natuur) door middel van bronmaatregelen. Voor wat betreft mobiliteit zijn in het Aanvalsplan een aantal concrete acties benoemd, zoals het stimuleren van fietsgebruik en (elektrisch) openbaar vervoer met werkgeversprogramma's als Zuid-Limburg Bereikbaar. Ook het stimuleren van elektrisch rijden, het investeren in laadpaleninfrastructuur en het investeren in een 'modal shift' in de logistiek behoren daartoe.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat Trendsportal ontbreekt in de opsomming van mobiliteitsvisies.	1017

Standpunt GS
Om een completer beeld te geven van de mobiliteitsvisies wordt Trensportal toegevoegd aan de opsomming in de tekst.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.1 Wat is de opgave?:
Voorbeelden van deze aanpak zijn de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg, **Trendsportal,** de gebiedsopgave Westelijke Mijnstreek (Chemelot-MAA) en de corridors Weert en Venlo.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is blij met de koppeling tussen mobiliteit en circulaire economie, maar deze is nu beperkt tot binnenhavens en zou verbreed moeten worden naar andere vormen van mobiliteit.	1012, 1013

Standpunt GS
Onder het thema mobiliteit, wordt bij het onderdeel binnenhavens inderdaad een koppeling gelegd naar de circulaire economie. Dit betekent echter niet dat het thema circulaire economie alleen bij binnenhavens aan de orde is. In de Omgevingsvisie komt de circulaire economie breed aan de orde bij verschillende thema's. In het Beleidskader Circulaire Economie 2.0, en in deze Omgevingsvisie is er in relatie tot de circulaire economie ook aandacht voor andere sectoren waaronder agrofood, bouw en industrie. Bij verschillende ontwikkelingen in deze sectoren komt ook het thema mobiliteit naar voren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst aandacht voor het belang van goede verbindingen tussen stedelijke en landelijke gebieden in aansluiting op haar elders in haar zienswijze gemaakte	1012, 1013

opmerkingen het spreiden van recreatieve druk.	

Standpunt GS
De Zuid-Limburgse gemeenten hebben samen met de provincie en Rijkswaterstaat de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg opgesteld, op basis van het Provinciale mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen en de gemeentelijke mobiliteitsvisies. In de visie worden een 34-tal mobiliteitsopgaven genoemd die vragen om nadere uitwerking. De relatie stad-platteland komt binnen diverse opgaven aan de orde. In de komende periode vindt door dezelfde partners als hierboven genoemd de uitwerking plaats van Mobiliteitsvisie naar Mobiliteitsagenda met het doel de opgaven en de mogelijk daaruit voortvloeiende maatregelen steeds verder te concretiseren. Indien concrete maatregelen worden gepland, worden naast de betrokken overheden de sector, burgers en anderen hier uiteraard bij betrokken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de geluid- en luchtverontreiniging door vrachtverkeer dat niet door Duitsland rijdt om tol te ontlopen.	5195

Standpunt GS
In algemene zin proberen we sluipverkeer te beperken door een logisch wegennetwerk (Kwaliteitsnet Goederenvervoer) en regionaal verkeersmanagement, waarbij verkeer gestuurd wordt naar wegen die geschikt zijn voor de afwikkeling van doorgaand verkeer. We werken samen met medeoverheden aan een goede doorstroming op dit wegennet. Specifiek betreft de tolheffing voor vrachtverkeer in onze buurlanden is de minister van Infrastructuur en Waterstaat voornemens om een heffing voor binnen- en buitenlands vrachtverkeer in te voeren op alle Rijkswegen en wegen met significante uitwijk. Hierdoor ontstaat een gelijk speelveld, waarmee het voordeel van eventuele uitwijkroutes voor buitenlands vrachtverkeer komt te vervallen. Verder geven wij in de visie onder het hoofdstuk over Mobiliteit aan het gebruik van spoor, binnenvaart en binnenhavens te stimuleren om een aantrekkelijk alternatief voor vracht over de weg te bieden. Dit draagt bij aan de verduurzaming van vervoer en een betere doorstroming op de weg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Ten aan zien provinciale wegen en gezonde en veilige leefomgeving wil indiener mee geven ook te denken aan de inrichting van deze wegen met o.a. Vergroening, zoals bloemrijke bermen. Dit draagt enerzijds bij aan een meer landelijke beleving en anderzijds draagt dit bij aan de biodiversiteit.	1026

Standpunt GS
De provincie Limburg richt de bermen langs provinciale wegen in afgestemd op de primaire functie van deze bermen (vluchtruimte, afwatering). Om deze functies te kunnen borgen worden grasbermen aangebracht.
Wel is er bij de aanleg aandacht voor beschermde dieren bij de inrichting van deze bermen (aanvullende inrichtingseisen zoals aangepaste beplanting, dassenrasters, amfibieschermen en dergelijke) met uiteraard aandacht voor de obstakelvrije ruimtes.
Daarnaast richt de provincie Limburg zich met name op ecologisch onderhoud van deze bermen. Dit komt tot uiting door specifiek ecologisch maaibeheer, uitbanning gebruik bestrijdingsmiddelen, inzet van schapen, specifiek bermbeheer conform Actieplan Bermen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener geeft aan dat er sprake is van een voortschrijdende verloedering van grote delen van het Buitenring tracé (N300), ten gevolge van graffiti-uitingen. Als gevolg van de criteria die de provincie Limburg hanteert voor beheer en onderhoud van de civieltechnische werken (graffiti wordt alleen verwijderd indien sprake is van racistische en/of aanstootgevende uitingen), wordt impliciet meer dan 90% van alle graffiti geaccepteerd. Hierdoor ontstaat volgens indiener op het grondgebied van meerdere Parkstad-gemeenten een kwaliteitsbeeld dat in strijd is met de ambitie van de Omgevingsvisie in termen van een aantrekkelijke leefomgeving en uitstekende omgevingskwaliteit.	1008

Standpunt GS
Vooralsnog is de provincie Limburg op basis van de ervaringen uit het verleden niet voornemens om het beleid ten aanzien van aanpak graffiti aan te passen. Wanneer er initiatieven (zoals de 'Murals' in de gemeente Heerlen) worden genomen om het kwaliteitsbeeld in de omgeving van de provinciale wegen te verbeteren, dan zal de provincie Limburg daar haar medewerking aan verlenen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt met betrekking tot het beheer en onderhoud van openbare ruimte en provinciale infrastructuur aandacht voor het gebruik van glyfosaat bij onkruidbestrijding. Voor gemeentelijke overheden is het bij wet verboden om glyfosaat te gebruiken, terwijl door PS is besloten om het verbod niet in te voeren.	1008

Standpunt GS
Langs de provinciale wegen worden al (meer dan) 20 jaar helemaal geen chemische bestrijdingsmiddelen gebruikt. Het gebruik van glyfosaat is sinds enkele jaren alleen nog toegestaan in de landbouw en mag niet in openbare ruimte gebruikt worden. Het wel of niet toelaten van middelen is een verantwoordelijkheid van het Rijk. Provinciale Staten kunnen eventueel aanvullend op de Rijksregels het gebruik van middelen verbieden in milieubeschermingsgebieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zich grenzend aan het grondgebied van provincie Limburg verschillende wegen bevinden, die soms grensoverschrijdend zijn. Indiener wijst uit voorzorg op een paar plannen in het grensgebied en verzoekt de provincie hiermee rekening te houden en indiener waar nodig vroegtijdig te betrekken bij ontwikkelingen. Het gaat concreet om de volgende plannen: - B 221 Omleiding Scherpenseel - A 4 uitbreiding 6 rijstroken AS Aachen-Laurensberg – AK Aachen (A44) - A 3 Grenze Niederlande – AS Hünxe - A 4 Tank- en ruststation 'Grensovergang Vetschau S' - Basisreparaties Grensovergang Vetschau - AK Aachen - A 57 Vernieuwing Grens – Goch - A 61 AS Nettetal West	3015

Standpunt GS
Voor zover dit in onze bevoegdheidssfeer ligt, houden we rekening met uw opmerkingen. Binnen de samenwerking Mobility NL-NRW wisselen we informatie uit over projecten die grensoverschrijdend relevant zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener vraagt voor de locatie Landgraaf aandacht voor het borgen van een goede ontsluiting van de groeve(s) en bereikbaarheid van de productielocatie. Een en ander zoals in de zienswijze geschetst. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie hier zodanig op aan te passen, dat over de blijvende ontsluiting van de groeve(s) via genoemde beide (mogelijke) routes geen onduidelijkheid meer kan bestaan.	5056

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is van een ander abstractieniveau dan genoemde ontwikkelingen. Besluitvorming over de genoemde ontwikkelingen vindt niet via de Omgevingsvisie maar via andere sporen (project Randweg Abdissenbosch) plaats. In verband met landelijke ontwikkelingen op het gebied van stikstof, is dit project op dit moment stikstof-technisch niet realiseerbaar. Wij volgen de landelijke ontwikkelingen op het gebied van stikstof nauwgezet.
Over het voorkeurstracé van de geplande Randweg Abdissenbosch en de mogelijke raakvlakken met het bedrijf van indiener heeft een gesprek met indiener plaatsgevonden. Mocht het project in welke vorm dan ook op of langs het terrein van de indiener doorgaan dan spreekt voor zich dat wij rekening houden met wensen en eisen vanuit de indiener voor zover mogelijk en wenselijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
De Omgevingswet gaat niet in op provinciale reserveringszones. Provinciale reserveringszones worden geregeld in de Provinciale Omgevingsverordening. Om deze reden nemen we onderstaande passage, die eerder in het POL2014 stond, op in de Omgevingsvisie. Reserveringsstroken zijn nodig om te voorkomen dat er ongewenste ruimtelijke ontwikkelingen kunnen plaatsvinden in de directe omgeving van de betreffende (spoor)weg. In de huidige Verordening staan de reserveringsstroken beschreven. Dit zal ook in de nieuwe Verordening worden meegenomen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, als nieuwe bullet:

Voor de belangrijkste provinciale wegen, die een belangrijke bereikbaarheids- en doorstroomfunctie hebben, en voor enkele spoorwegen hanteren we aan weerszijden reserveringsstroken, zodat op termijn een verbreding en/of aanpassing van de (spoor)weg eventueel mogelijk is. Dit geldt ook voor toekomstige, nieuwe (spoor)wegen. Aanleiding kan dan zijn de (verwachte) verkeersgroei, wegontwerpeisen voortkomend uit het streven naar een duurzaam veilig wegverkeerssysteem, of maatschappelijk-bestuurlijke overwegingen (de (spoor)weg moet 'toekomstvast' zijn). De reserveringsstroken zijn vastgelegd in de Omgevingsverordening.

2.11. Zienswijzen over Hoofdstuk 11: Energie

Diverse vormen van energieopwekking

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de provincie naast de gangbare vormen van energieopwekking ook moet inzetten op (onderzoek naar) verschillende nieuwe(re) vormen van energieopwekking zoals warmtekoude opslag, waterkracht, waterstof, kernenergie, etc.	2011

Standpunt GS
De indiener benoemt voorbeelden van energieopwekking. Hierbij wordt, voor beantwoording, opgemerkt dat de benoemde voorbeelden zowel energieopwekking, energieopslag (WKO) als energiedragers (waterstof) betreffen. Voor wat betreft het inhoudelijke standpunt: in de Provinciale Energie Strategie (PES) is hier nadrukkelijk ruimte voor gehouden. Om de verhouding tot de PES, Limburgse Waterstofagenda 2.0 en Systeemstudie Energie-infrastructuur aan te geven wordt voorgesteld om enkele verduidelijkende (geactualiseerde) passages toe te voegen in het hoofdstuk 11 Energie. Hierbij zijn wij er ons van bewust dat de passages een breder antwoord geven dan de zienswijze, maar daarmee wel het meest complete en actuele beleid wordt beschreven in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS (onder voorbehoud van besluitvorming PES door Provinciale Staten)
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?, na de eerste alinea:

Veel inwoners, instellingen en bedrijven willen om verschillende redenen bijdragen aan de energietransitie. Daarbij gaat het om besparen op gebruik, duurzaam opwekken met zon en wind en andere bronnen. Waterstof als energiedrager is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk.
Samen met alle partijen willen wij werken aan een innovatieve en structuurversterkende energietransitie. Daarbij gaan wij op zoek naar een passende energiemix met bijpassende infrastructuur voor Limburg. Een zoektocht die nog zeker 10-20 jaar duurt en waarbinnen ook de Systeemstudie Energie-infrastructuur past.
Belangrijk daarbij zijn leveringszekerheid, draagvlak en eigenaarschap, een realistische tempo met haalbare en betaalbare investeringen.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?:

~~Als Provincie werken wij aan de Provinciale Energiestrategie (PES), waarin wij keuzes maken voor Limburgse sleutelinnovaties en betaalbare energiebesparingsmaatregelen. De Omgevingsvisie zal op dit onderdeel worden aangevuld met de gemaakte keuzes.~~
In de Provinciale Energie Strategie (PES) beschrijven wij een vijftal perspectieven waarmee wij richting geven aan de energietransitie. Perspectieven voor inwoners, instellingen en bedrijven:

1. **een toekomstbestendige infrastructuur;**
2. **volop ruimte voor innovatie, techniek en vakmanschap;**
3. **de kansen die de Limburgse warmte biedt;**
4. **sociaal en eerlijk door participatie en lokaal profijt;**
5. **de provincie die zelf het goede voorbeeld geeft.**

Als randvoorwaarde hanteren wij dat de energietransitie is ingebed in de leefomgeving.
Met actielijnen voor ieder perspectief geven wij invulling aan onze ambitie.

In de Limburgse Waterstofagenda 2.0 zien wij een toenemende rol voor waterstof bij de energievoorziening en het energietransport. Belangrijk daarbij is het om tijdig aan te sluiten op de nationale en internationale waterstofinfrastructuur en te onderzoeken of en hoe het maken van blauwe en groene waterstof in Limburg mogelijk wordt.

De Systeemstudie Energie-infrastructuur benoemt een aantal uitdagingen die een ruimtelijke impact hebben. De bestaande netwerken in Limburg zullen moeten worden verzwaard en uitgebreid tussen Maasbracht, Chemelot en Zuid Limburg. Het overgrote deel van de

onderstations zal moeten worden uitgebreid. Niet overal is daar ruimte voor. Nieuwe buisleidingen tussen Chemelot en Rotterdam en Duitsland zijn nodig bij de energietransitie. Daarmee zetten we ook een stap naar een circulaire economie.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat wind- en zonne-energie alleen de energietransitie niet kunnen realiseren wanneer alle kosten en voor- en nadelen onder elkaar worden gezet. In dat kader mist de steller het benoemen van kernenergie in de Omgevingsvisie, toekomstperspectief voor wat betreft thoriumcentrales en de rol van waterstof als schone drager van energie.	5004

Standpunt GS
De energiebronnen die Limburg gebruikt liggen in zéér hoge mate buiten Limburg en dat zal in de toekomst niet anders zijn. Dit blijkt ook duidelijk uit de Limburgse Energie Systeemstudie. In de toekomst is er volgens het Kabinet, de Europese Unie en het Internationaal Energie Agentschap een grote rol voor waterstof wenselijk. Kernenergie wordt ook niet uitgesloten en vormt ook nu al onderdeel van de Nederlandse en Europese energiemix. De provincie Limburg kijkt op verzoek van Provinciale Staten ook naar de mogelijkheden voor kernenergie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat er in de Omgevingsvisie met geen enkel woord over kernenergie wordt gesproken, terwijl in de landelijke en provinciale politiek wel de mogelijkheden van kernenergie worden onderzocht. Indiener stelt dat kernenergie zeer kostbaar is en gepaard gaat met eeuwenlang dodelijk afval. Indiener wijst op tienduizenden burgers die zich tegen Tihange 2 hebben gekeerd.	5008

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (deel 2) hebben wij aangegeven dat het College van Gedeputeerde Staten samen met het Rijk en de provincies Noord-Brabant en Zeeland gezamenlijk optrekt in de landelijke marktconsultatie die momenteel loopt. Daarmee geven wij invulling aan de motie zoals die in Provinciale Staten van Limburg is aangenomen. Tevens zullen wij begin 2021 een informatiesessie over kernenergie organiseren en zullen wij de opgedane inzichten benutten uit het TNO-onderzoek dat eveneens in januari/februari 2021 beschikbaar komt welke in opdracht van de Provincie Noord-Brabant wordt uitgevoerd over kernenergie en de technologische ontwikkelingen (zoals o.a. thorium-centrales en kleinere kernreactors).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat er voldoende mogelijkheden zijn voor schone energie waaronder waterstof en voor nog niet ontdekte vormen van energieopwekking . Kernenergie hoort hier niet bij omdat het probleem van radioactief afval nog niet opgelost is. Indiener is van mening dat hiervoor de grootste aandacht dient te bestaan.	5128

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (deel 2) hebben wij aangegeven dat het College van Gedeputeerde Staten samen met het Rijk en de provincies Noord-Brabant en Zeeland gezamenlijk optrekt in de landelijke marktconsultatie die momenteel loopt. Daarmee geven wij invulling aan de motie zoals die in Provinciale Staten van Limburg is aangenomen. Tevens zullen wij begin 2021 een informatiesessie over kernenergie organiseren en zullen wij de opgedane inzichten benutten uit het TNO-onderzoek dat eveneens in januari/februari 2021 beschikbaar komt welke in opdracht van de Provincie Noord-Brabant wordt uitgevoerd over kernenergie en de technologische ontwikkelingen (zoals o.a. thorium-centrales en kleinere kernreactors).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de energietransitie in het bijzonder de aanleg van een of meerdere kleine kerncentrales met de provincie Noord-Brabant.	5195

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (deel 2) hebben wij aangegeven dat het College van Gedeputeerde Staten samen met het Rijk en de provincies Noord-Brabant en Zeeland gezamenlijk optrekt in de landelijke marktconsultatie die momenteel loopt. Daarmee geven wij invulling aan de motie zoals die in Provinciale Staten van Limburg is aangenomen. Tevens zullen wij begin 2021 een informatiesessie over kernenergie organiseren en zullen wij de opgedane inzichten benutten uit het TNO-onderzoek dat eveneens in januari/februari 2021 beschikbaar komt welke in opdracht van de Provincie Noord-Brabant wordt uitgevoerd over kernenergie en de technologische ontwikkelingen (zoals o.a. thorium-centrales en kleinere kernreactors).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om aandacht voor waterstof in hoofdstuk 11 Energie.	1012, 1013

Standpunt GS
Uit de Limburgse Waterstofagenda 2.0 blijkt dat waterstof voor Limburg een grote rol kan gaan spelen. Het is de komende jaren zaak innovatie aan te jagen, aansluitingen op landelijke en internationale infrastructuur te realiseren en het gebruik van duurzame waterstof te gaan opschalen.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat waterkracht een geringe opbrengst van energieopwekking heeft.	2009
Indiener roept op om alleen waterkrachtcentrales te gebruiken als voldoende vast staat dat dit geen negatieve invloed heeft op vis en de overige ecologische toestand van wateren. Indiener geeft de voorkeur aan andere, duurzame vormen van energieopwekking.	2009
Indiener verzoekt om het nemen van een standpunt inzake waterkracht. Indiener roept in navolging van het verbod op windturbines op tot een verbod op waterenergie in en nabij Natura 2000-gebieden.	2009

Standpunt GS
Waterkracht zal in de energiemix een bescheiden rol spelen, evenwel willen we kansen voor waterkracht benutten daar waar haalbaar en verantwoord. Daarbij vormt de natuurwetgeving waarborg voor de bescherming van soorten en habitats. Een extra verbodsbepaling achten wij daarom niet noodzakelijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om het belang van waterstof, niet alleen als alternatieve energiedrager, maar ook als grondstof te benadrukken en hiervoor een beleidskader aan te geven.	5026

Standpunt GS
Dit doen wij in de Limburgse Waterstofagenda 2.0 en het kader Circulaire Economie.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de trias energetica aan te vullen met energie uit restproduct biomassa. Indiener ziet voordelen in deze bron gezien de beoogde toename van bos en restafval. Indiener stelt voor om bij de instrumenten op te nemen; biomassacentrales van een voor het milieu veilige grootte in principe alleen ten behoeve van de reststromen van biomassa uit de provincie Limburg.	2014

Standpunt GS
In de Provinciale Energiestrategie (PES) volgen wij ten aanzien van biomassa de voorgestelde lijn van het recente SER-advies, waarbij de SER een zogeheten ‘cascadering’ adviseert: hoogwaardigere toepassingen in chemie, materialen, en gezondheid gaan voor op energetisch toepassingen. Dit vraagt terughoudendheid in het toepassen van biomassa voor de toekomstige energietransitie. In dit licht kiezen wij er niet voor om biomassacentrales expliciet als instrument in de Omgevingsvisie te benoemen. Dit laat onverlet dat wij in sommige situaties wel een oplossing zien in biomassa voor energie, zeker daar waar biomassa beschikbaar is en andere opties tegen financiële of technische beperkingen aanlopen. Ook zien wij beperkt ruimte voor productie van groen gas. Zie voor een nadere toelichting PES deel 2, hoofdstuk 2 Analyse van de potentie van ‘warmte’ (de ‘Warmtevisie’).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat windenergie in Limburg altijd minder renderend zal zijn dan op zee en langs kust en ruime wateren. Indiener vindt het van durf en innovatiekracht getuigen als er ook naar andere energiebronnen en –opslag wordt gezocht, zoals waterkracht en aardwarmte op grotere diepte. Indiener verwijst hiervoor naar de wind- en zonnevisie van de NML.	5104

Standpunt GS
In de energietransitie zijn vele opties voor opwekking en opslag van belang, wij sluiten geen van de in de zienswijze genoemde opties op voorhand uit.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Zonneladder</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwelkomt de ambitie om draagvlak en betaalbaarheid van de energietransitie centraal te stellen en reageert positief op de Limburgse zonneladder.	5086

Standpunt GS
De uitgesproken waardering over de Limburgse zonneladder stellen wij op prijs. Met deze Limburgse zonneladder dragen wij samen met de Regionale Energie Strategieën (RES’en) bij aan een goede ruimtelijke afweging voor het realiseren van zonne-energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat de zonneladder kan botsen met de invulling die de RES en regio moeten geven aan de energietransitie (mede met het oog op het verkrijgen van draagvlak) en omdat daar ook sterk naar landschappelijke kwaliteit wordt gekeken.	1003, 1027

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. De provincie is een van de deelnemers aan het RES-proces en heeft als kader de Limburgse zonneladder aan de regio meegegeven.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging, waaronder landschappelijke kwaliteit, van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen bij en over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording verder op in dit hoofdstuk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de zonneladder geen volgtijdelijkheid kent en onderschrijft dit. Indiener vindt dat gemeenten wel een inspanning moeten leveren om zoveel mogelijk gebouwen te transformeren. Indiener verzoekt uitgebreider te formuleren dat er geen sprake is van volgtijdelijkheid, zodat dit onomstotelijk vaststaat.	1005, 1021

Standpunt GS
De energietransitie vergt nu eenmaal extra ruimte, zowel bovengronds als ondergronds, en die ruimte moet vrijgemaakt worden. Wij benadrukken daarbij dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is. Dat is het doel van de Limburgse zonneladder. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

In de Limburgse RES'en zet de provincie zich samen met gemeenten in om de geschikte daken te benutten voor de opwek van zonne-energie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4.

Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen bij en over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording verder op in dit hoofdstuk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is geïnteresseerd in de (vervolg)resultaten van de "Limburgse Energie Systeemstudie". Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie wordt vermeld dat voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie de Limburgse zonneladder wordt gehanteerd. Omdat de RES en de regio invulling zouden moeten geven aan de transitie (mede met het oog op het verkrijgen van draagvlak) kan dit volgens indiener botsen met het principe van de zonneladder.	1029

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. De provincie is één van de deelnemers aan het RES-proces en heeft als kader de Limburgse zonneladder aan de regio meegegeven.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging hierbij van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

De resultaten van de Limburgse Energie Systeemstudie staan vermeld op de website www.Limburg.nl
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen bij en over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording verder op in dit hoofdstuk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af waarom er geen zonneparken in waterwingebieden mogen worden aangelegd en wel op agrarische gronden.	5084, 5120

Standpunt GS
Gezien het grote belang van een waterwingebied voor een veilige openbare drinkwatervoorziening, zijn in deze gebieden strikte regels opgenomen ter bescherming van het grondwater. In waterwingebieden wordt dan ook het voorzorgprincipe gehanteerd. Dat wil zeggen dat bij enige

onzekerheid over een mogelijk negatief effect van een ingreep, deze niet wordt toegestaan. Om deze reden zijn waterwingebieden opgenomen als uitsluitingsgebied voor zonneparken door de provincie.

Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. De waterwingebieden, trede 5, zijn uitsluitingsgebieden. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening.

Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 zonneladder stap voor stap aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om:
• In de Provinciale Omgevingsvisie het 'nee, tenzij-principe' dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie.
• In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.
Conform deze motie is de tekst in de Omgevingsvisie aangevuld.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt de zonneladder onvoldoende. Indiener verzoekt volgtijdelijkheid toe te passen.	1017, 2011, 5032, 5036, 5039, 5059, 5075, 5048, 5127, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191
Indiener stelt dat de ambitie voor het realiseren van zonneweides ten koste kan gaan van de landbouw. Indiener verzoekt om de landbouwgrond van Limburg als uitsluitingsgebied voor zonneweides op te nemen.	5032, 5036, 5039, 5059, 5075, 5103, 5127, 5131, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. Provincie is één van de deelnemers aan het RES-proces en heeft als kader de Limburgse zonneladder aan de

regio meegegeven. Wij benadrukken daarbij dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is en meervoudig ruimtegebruik de voorkeur geniet. Echter, de energietransitie vergt nu eenmaal extra ruimte, zowel bovengronds als ondergrond, en die ruimte moet vrijgemaakt worden. Volgtijdelijkheid (eerst daken dan pas overige treden) werk vertragend en is daarmee onwenselijk. Wel is het zaak om de eerste treden van de zonneladder te stimuleren. Wij zetten ons samen met gemeenten in om meervoudig ruimtegebruik te stimuleren en geschikte daken te benutten voor de opwek van zonne-energie.
Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. Trede 5, zijn uitsluitingsgebieden. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening.

Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 zonneladder stap voor stap aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om:
• In de Provinciale Omgevingsvisie het ‘nee, tenzij-principe’ dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie.
• In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.
Conform deze motie is de tekst in de Omgevingsvisie aangevuld.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt te borgen dat voor aanleg van zonneweides eerst onderzocht moet worden wat de gevolgen zijn voor de kwaliteit van bodem en grondwater, risico op milieuverontreiniging en veiligheid van voedsel.	5032, 5039, 5059, 5075, 5127, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191
Indiener vraagt aandacht voor de effecten van zonneparken op de kwaliteit van bodem en water. Indiener maakt zich ernstige zorgen over de toestand van de landbouwgrond en het grondwater als de grond na 20 jaar te zijn gebruikt voor de opwekking van zonne-energie, daarna weer als landbouwgrond in gebruik wordt genomen. De impact van zonneparken op de kwaliteit van bodem en water zal eerst onderzocht moeten worden alvorens over te gaan tot grootschalige realisatie.	2011

Standpunt GS
Wij leveren een bijdrage aan een landelijk onderzoek naar de relatie tussen zonneparken en het bodemleven, de ondergrond en de biodiversiteit. In dit onderzoek worden de effecten bij bestaande zonneparken gemonitord. In de ruimtelijke onderbouwing dienen ontwikkelaars de effecten van het

beoogde zonnepark op bodem en water inzichtelijk te maken. Deze ruimtelijke onderbouwing is noodzakelijk voor het verkrijgen van een omgevingsvergunning vanuit de gemeente.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Zonne-energie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit in algemene zin voor zoveel mogelijk ruimte voor maatwerk op lokaal niveau, maar geeft aan dat een aantal concrete richtlijnen vanuit de provincie wenselijk zijn met het oog op landschap, participatie en ecologie. Indiener vindt dit ook van belang voor relatief gelijke ontwikkelingsbeginselen voor zonneparken in Limburg.	5086

Standpunt GS
Het belang van natuur en landschap onderschrijven wij en blijkt ook uit twee afzonderlijke hoofdstukken hierover in de Omgevingsvisie. De zonneladder en de uitsluitingen voor wind zijn extra kaders die we aan de ontwikkeling van wind- en zonne-energie stellen. In de Regionale Energie Strategieën (RES'en) werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden. Participatie maakt deel uit van dit proces.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst er op dat in het Klimaatakkoord een streven naar 50% lokaal eigendom van duurzame energie-opwek is opgenomen en dit ook in de Limburgse concept-RES'sen staat. Indiener stelt dat dit bewezen resultaat voor draagvlak en participatie in de omgeving van zonneparken oplevert. Derhalve verzoekt indiener om in navolging van H3. 'Limburgse principes en algemene zonering' ook in H.11 'Energie' het volgende op te nemen: het onderschrijven van het belang van de verdeling van lusten en lasten.	5086

Standpunt GS
Wij onderkennen de gemaakte afspraken uit het Klimaatakkoord en streven naar 50% lokaal eigendom bij energieprojecten. Zowel in de beide RES'en als in de Provinciale Energiestrategie (PES deel 2) geven wij reeds nadere invulling aan dit streven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zonneparkontwikkelaars in staat zijn om maatwerk te leveren en zodoende breed gedragen mogelijkheden te creëren en benutten. Indiener geeft aan dat de ontwikkeling van zonneparken bijdraagt aan de Limburgse economie en werkgelegenheid.	5086

Standpunt GS
Wij hebben waardering voor initiatiefnemers in de energietransitie die actief zoeken naar breed gedragen mogelijkheden en oplossingen in onze Limburgse samenleving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener gelooft dat er een win-win situatie kan ontstaan door het plaatsen van	5088

zonnepanelen op landbouwgrond en wil hier een bijdrage aan leveren. Met een goede inpassing binnen de aanduiding ‘landelijk gebied- buitengebied’ kan in zijn ogen deze nieuwe functie in het landschap worden geïntegreerd.	

Standpunt GS
Wij waarderen de reactie om een bijdrage te leveren aan een goede inpassing van zonneparken. Ideeën over een juiste landschappelijke inpassing van zonneparken nemen wij graag ter harte.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil bijdragen aan de ambities en opgaven op landbouwgrond door landbouwgrond ter beschikking te stellen voor zonnepanelen (zie bijlage 2).	5090

Standpunt GS
Wij hebben waardering voor initiatiefnemers die actief zoeken naar breed gedragen mogelijkheden en oplossingen in de energietransitie in onze Limburgse samenleving. Bij het afwegen van dergelijke initiatieven gelden kaders als bijvoorbeeld de zonneladder. U kunt uw verzoek bespreken met uw gemeente en de Regionale Energie Strategie Zuid-Limburg (RES-ZL). Zie met betrekking tot zonnepanelen op landbouwgronden ook de beantwoording van de zienswijzen op de voorgaande pagina’s.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ontgrondingsprojecten een bijdrage kunnen leveren in het kader van de energietransitie. Concreet kan hierbij gedacht worden aan het voorzien in koude-warmte opslag, maar ook aan de plaatsing van drijvende zonnepanelen op ontgrondingsplassen. Hiervan zijn inmiddels al succesvolle projecten elders in het land gerealiseerd. Dit biedt ook kansen voor Limburg. Indiener verzoekt om in de Omgevingsvisie te verankeren dat ontgrondingsplassen een bijdrage kunnen leveren aan de energietransitie.	5033

Standpunt GS
Na afronding van de ontgrondingswerkzaamheden kunnen (voormalige) ontgrondingsprojecten een scala van maatschappelijke doelen dienen. Eén daarvan zou drijvende zonnepanelen kunnen zijn. Andere voorbeelden zijn natuur of recreatieplas. In het afwerkings-/eindplan van een ontgrondingslocatie kan de afweging worden gemaakt hoe de grootste maatschappelijke meerwaarde wordt bereikt. Dat is ter nadere locatie-specifieke beoordeling. Wij zijn het met u eens dat, in voorkomende gevallen, drijvende zonnepanelen een bijdrage kunnen leveren aan de Limburgse Energietransitie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener spreekt onvrede uit over ruimtelijke ontwikkelingen (betonnen fietspad, zonneweide, windturbines in België) in het Lanakerveld/Zouwdal in Maastricht die de landschappelijke kwaliteit aantasten. Indiener vindt het onbegrijpelijk dat er in uitsluitingsgebieden geen verbod op zonneweides geldt, zoals dat wel aan de orde is voor windturbines.	5008

Standpunt GS
De gecombineerde opgave van duurzame energieopwekking en het waarborgen van het Zuid-Limburgse landschap is een proces van zorgvuldige afwegingen.

De energietransitie vergt nu eenmaal extra ruimte, zowel bovengronds als ondergronds, en die ruimte moet vrijgemaakt worden. Wij benadrukken daarbij dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is.

De primaire verantwoordelijkheid voor de genoemde ruimtelijke ontwikkelingen in het Lanakerveld ligt bij de gemeente Maastricht.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de vervuiling van landbouwgrond door resten van zonnepanelen na een brand. Dit leidt tot verontreiniging van de voedselproductie op de naastgelegen grond. Het risico hiervoor ligt volledig bij de naastgelegen grondeigenaar, aangezien deze de schade niet kan verzekeren.	2011

Standpunt GS
Wij zijn het met u eens dat brandgevaar van zonnepanelen en bijbehorende risico's blijvend aandacht verdienen. Om brandgevaar te voorkomen worden de veiligheidsregio's steeds meer betrokken bij de ontwikkeling van zonneparken. Landelijk bestaan diverse kwaliteitsregelingen die toezien op de kwaliteit van de installateur en de installatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil bepleiten dat er een verbod komt op zonneweides op agrarische gronden in het Beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Dit omdat de indiener nu al signaleert dat exploitanten van zonneweides agrariërs benaderen met het verzoek of zij gronden willen afstaan voor zonneweides, om deze vervolgens tot ontwikkeling te brengen wanneer dit planologisch mogelijk wordt. Het risico is aanwezig dat een deel van de boeren hieraan wil meewerken en dat de aanleg van zonneweides zich vervolgens gaat manifesteren vanuit het concept van eigendomsplanologie. Dit is een ongewenste ontwikkeling en kan het landschap onherstelbaar aantasten en kan daarmee de toeristische bedrijvigheid bedreigen.	5149

Standpunt GS
Het belang van natuur en landschap onderschrijven wij en blijkt ook uit twee afzonderlijke hoofdstukken hierover in de Omgevingsvisie. De zonneladder en de uitsluitingen voor wind zijn extra kaders die we bij het ontwikkelen van wind- en zonne-energie stellen. In de Regionale Energie Strategieën (RES'en) werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden.
Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder daarnaast verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. Trede 5, zijn uitsluitingsgebieden. Om te verduidelijken dat goede ruimtelijke afweging, inclusief landschap en natuur, van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 zonneladder stap voor stap aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om:
• In de Provinciale Omgevingsvisie het 'nee, tenzij-principe' dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie.

• In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder. Conform deze motie is de tekst in de Omgevingsvisie aangevuld.

Vanzelfsprekend dient eventuele plaatsing van zonnepanelen in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg met respect voor de landschappelijke kernwaarden te gebeuren. Het Handvat Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg is daarvoor een belangrijke handreiking.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt te borgen dat alvorens wordt overgegaan tot de aanleg van zonneweides eerst onderzocht dient te worden wat de gevolgen daarvan zijn op de kwaliteit van bodem en grondwater en risico's voor milieuverontreiniging en veiligheid van voedsel in geval van brand.	5036

Standpunt GS
Wij leveren een bijdrage aan een landelijk onderzoek naar de relatie tussen zonneparken en het bodemleven, de ondergrond en de biodiversiteit. In dit onderzoek worden de effecten bij bestaande zonneparken gemonitord.

In de ruimtelijke onderbouwing dienen ontwikkelaars de effecten van het beoogde zonnepark op bodem en water inzichtelijk te maken. Deze ruimtelijke onderbouwing is noodzakelijk voor het verkrijgen van een omgevingsvergunning vanuit de gemeente.

Wij zijn het met u eens dat brandgevaar van zonnepanelen en bijbehorende risico’s blijvend aandacht verdient. Om brandgevaar te voorkomen worden de veiligheidsregio’s steeds meer betrokken bij de ontwikkeling van zonneparken. Landelijk bestaan diverse kwaliteitsregelingen die toezien op de kwaliteit van de installateur en de installatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt t.a.v. het schema De Limburgse zonneladder het volgende toe te voegen aan: “zon PV in landelijk gebied”, agrarisch bouwblok, mits in gebruik. Anders krijgen we lege schuren, die we eigenlijk niet meer willen handhaven, met zonnepanelen.	1026

Standpunt GS
Trede 3 van de Limburgse zonneladder geldt als een gewenste trede voor grondgebonden zonneparken. Het agrarisch bouwblok is expliciet als voorbeeld benoemd in deze trede. Het gaat hierbij met name om de stoppende agrariërs waarbij een herontwikkeling na sloop en/of herbestemming van niet courante bebouwing binnen de bouwkavel is beoogd. De koppeling met zonnepanelen op het agrarisch bouwblok kan juist bijdragen aan de sloop van deze lege schuren. Uit de evaluatie van de pilot VAB’s warme saneringsregeling varkenshouderij wordt bezien of dit concept aanleiding geeft tot herijking en/of verdere uitrol. Verplichte sloop van niet courante bebouwing maakt

onderdeel uit van deze evaluatie. Wij onderschrijven dat het niet wenselijk is zonnepanelen te plaatsen op bedrijfspanden die niet meer in functie zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het plaatsen van zonnepanelen op vrijkomende agrarische bouwkavels bij voorkeur tijdelijk zou moeten en gepaard moet gaan met een sloopverplichting.	1017

Standpunt GS
Zonneparken kennen een levensduur van ±25 jaar. Het is aan gemeenten om in de planregels een (voorwaardelijke) sloopverplichting op te nemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat zonneweides het landschap ontsieren en daarmee recreanten en toeristen afschrikken.	5163

Standpunt GS
Het belang van natuur en landschap onderschrijven wij en blijkt ook uit twee afzonderlijke hoofdstukken hierover in de Omgevingsvisie. De zonneladder en de uitsluitingen voor wind zijn extra kaders die we aan de ontwikkeling van wind- en zonne-energie stellen. In de Regionale Energie Strategieën (RES'en) werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden.
Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging, inclusief landschap en natuur, van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over en bij trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording eerder in dit hoofdstuk.

<u>Windenergie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet dat de Omgevingsvisie lijkt vast te houden aan een verbod op windturbines in de benoemde uitsluitingsgebieden (Nationaal Landschap, Natura 2000) en vraagt zich af in hoeverre dit uitgangspunt overeind blijft. Indiener is van mening dat deze afweging die verder gaat dan alleen landschap, het beste gemaakt kan worden in de RES Zuid-Limburg.	1007

Standpunt GS
Wij geven aan dat we vooralsnog deze uitsluitingen aanhouden, waarbij we aangeven dat we de uitsluitingen actualiseren als de RES'en daartoe aanleiding geven. De RES'en zijn evenwel nog slechts in concept vastgesteld. Dat betekent dat een actualisatie opportuun kan worden na vaststelling van de RES1.0.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de provincie ten aanzien van windenergie de uitsluitingsgebieden te heroverwegen, kijkend naar zuinig ruimtegebruik. Het ruimtebeslag per eenheid energie is bij windenergie 1% van het ruimtebeslag dat zonneparken hebben. In het concept RES Noord- en Midden-Limburg en RES Zuid-Limburg blijkt een grote voorkeur voor zonne-energie. Zelfs zo groot dat de verhouding ten opzichte van wind ook uit het oogpunt van benutting en capaciteit van de infrastructuur niet efficiënt is. Dit rechtvaardigt een groter aandeel wind dan thans is voorzien.	2011

Standpunt GS
Wij geven aan dat we vooralsnog deze uitsluitingen aanhouden, waarbij we aangeven dat we de uitsluitingen actualiseren als de RES'en daartoe aanleiding geven. De RES'en zijn evenwel nog slechts in concept vastgesteld. Dat betekent dat een actualisatie opportuun kan worden na vaststelling van de RES1.0. Bij de RES1.0 zullen belangen als landschap, landgebruik, hernieuwbare elektriciteitsopwekking, netwerkinpassing en draagvlak afgewogen moeten worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat op blz. 80 gesproken wordt over de mogelijkheden van windturbines in bepaalde gebieden. Indiener wil dit onderwerp graag samen bespreken.	1026

Standpunt GS
Gemeenten en provincie zijn partner in de RES'en. Binnen deze regionale samenwerking is ruimte om de mogelijkheden voor windenergie te bespreken. Ook buiten deze samenwerking bestaat de mogelijkheid om met elkaar in gesprek te gaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet tegenstrijdigheden ten aanzien van de energietransitie, namelijk enerzijds het respecteren van de RES-aanpak en anderzijds het opleggen van beperkingen (door bijv. windmolens in Nationaal Landschap Zuid-Limburg te verbieden). Indiener wenst dat eventuele ruimtelijke voorwaarden vanuit het RES-proces tot stand komen.	1019
Indiener deelt de visie dat er géén windmolens geplaatst mogen worden in het Beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg en in de Natura 2000-zones, daar de fraaie uiterlijke verschijningsvorm van onze ongeschonden heuvels de basis zijn voor onze toeristische economie.	5149

Standpunt GS
Wij geven aan dat we vooralsnog deze uitsluitingen aanhouden, waarbij we aangeven dat we de uitsluitingen actualiseren als de RES'en daartoe aanleiding geven. De RES'en zijn evenwel nog slechts in concept vastgesteld. Dat betekent dat een actualisatie opportuun kan worden na vaststelling van de RES1.0.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af waarom kleine windturbines niet bij agrarische locaties kunnen.	5075

Standpunt GS
Wij sluiten windturbines vooralsnog in bepaalde gebieden uit. Deze uitsluiting is van toepassing op windturbines met een hoogte van 25 m of meer. De planologische mogelijkheden voor kleinere windturbines worden door gemeenten bepaald.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Energietransitie en het klimaatakkoord</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de ontwerp-Omgevingsvisie slechts in beperkte mate kaders stelt aan de Limburgse energietransitie en hij verwijst in dit verband ook naar blz. 79 MER. De ruimtelijke mogelijkheden voor de ontwikkeling van wind- en zonne-energie zijn ruimer dan de Wind- en Zonnevisie van indiener. Indiener beveelt aan om de kaders voor opwek van wind- en zonne-energie helderder te stellen en de belangen van natuur- en landschap en lokaal eigendom uitdrukkelijk mee te nemen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. De provincie is een van de deelnemers aan het RES-proces en heeft als kader de Limburgse zonneladder aan de regio meegegeven.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging hierbij van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over en bij trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording eerder in dit hoofdstuk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit er voor niet alleen te focussen op een duurzame energievoorziening in 2050 maar ook op de doelstellingen die voortkomen uit het Klimaatakkoord. Indiener stelt dat het Nederlandse Klimaatakkoord dient te worden opgenomen in de Omgevingsvisie	5066

Limburg.	

Standpunt GS
Limburg levert naar vermogen een bijdrage aan de landelijke klimaatdoelstellingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om de provincie ook een ambitie heeft in het terugdringen van de CO2-uitstoot? Zo ja, wat is deze en kan deze gekoppeld worden aan de energie ambitie? Indiener vraagt welk percentage duurzame energie en/of elektriciteit de provincie na streeft in 2030 en 2050? Indiener stelt dat deze aanvullende ambities de totale opgave kunnen verduidelijken.	1026

Standpunt GS
Limburg levert naar vermogen een bijdrage aan de landelijke klimaatdoelstellingen. Provincie Limburg heeft niet een gekwantificeerde CO2-reductiedoelstelling.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener acht de betaalbaarheid van de energietransitie minstens net zo belangrijk als bijvoorbeeld de ruimtelijke inpassing ervan en vindt bovendien dat die betaalbaarheid meer handen en voeten moet krijgen dan nu vermeld in de Omgevingsvisie.	1003

Standpunt GS
In de PES zijn criteria haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak verder uitgewerkt.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 - Energie

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt ten aanzien van de energietransitie dat niet de indruk moet worden gewekt dat er ruimte bestaat die niet of nauwelijks wordt ingezet.	1003

Standpunt GS
Wij veronderstellen dat de zienswijze doelt op de terminologie ‘restruimte’ zoals gebruikt in de Limburgse zonneladder. Wij zijn ons ervan bewust dat in onze provincie veel ruimte reeds voor een specifiek doel wordt ingezet. Gezien de grote ruimtelijke opgaven is het zinvol om te onderzoeken of de schaarse restruimte in bebouwd gebied in onze provincie ingezet kan worden voor opwek van energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit bij de opgave van energietransitie voor meer slimme combinaties met opgaven uit andere domeinen om integraal invulling te geven aan de opgave.	1017

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES’en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de uitvoering van energietransitie met alleen duurzame energie niet zal lukken. Ook moet gedacht worden aan: - energiebesparing, - andere werkwijzen van produceren, en - het reduceren van verplaatsingen.	5104

Standpunt GS
De trias energetica is een belangrijk uitgangspunt in de Provinciale Energie Strategie (PES) en de Limburgse Regionale Energie Strategieën (RES'en). Zodoende zal zowel vanuit de PES als de RES'en worden ingezet op energiebesparing in de gebouwde omgeving en de industrie. Hiertoe worden o.a. doelgroepgerichte stimuleringscampagnes en ontzorgings-programma's opgezet. Tevens wordt het toezicht op energiebesparing door bedrijven en organisaties geïntensiveerd. Ook wordt in het kader van energiebesparing door de provincie ook meer ingezet op isolatiemaatregelen middels de stimuleringsregeling Duurzaam Thuis. Wij zien dat het aandeel aangevraagde leningen om de energievraag (isolerende maatregelen) te beperken toeneemt. Overigens zijn er fysische grenzen aan energiebesparing. Daarom richten we ons ook op reductie van CO2-uitstoot, zodat ook maatregelen gericht op vervanging van fossiele door hernieuwbare energie gestimuleerd kunnen worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af hoe de opgave voor de energietransitie vorm gegeven kan worden als het netwerk hier niet op berekend is. Indiener stelt dat eerst het netwerk op orde moet worden gebracht alvorens plannen uitgewerkt worden.	5163

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie wordt dit onderschreven. Een belangrijke actielijn die hier op aansluit en die samen met de netwerkbeheerders en alle andere partners zal worden uitgewerkt is een regionaal programma energie infrastructuur.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Grensoverschrijdende aspecten</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat gezorgd moet worden dat het milieu in het Duitse grensgebied evenals de inwoners niet beïnvloed worden door nadelige veranderingen of emissies (bijv. van windturbines) als gevolg van het gebruik van nieuwe energiebronnen.	3007

Standpunt GS
Conform de Europese m.e.r.-richtlijn en de bilaterale uitvoeringsafspraken die daarover gemaakt zijn tussen Nederland en Duitsland, zullen bij toekomstige concrete projecten de mogelijke grensoverschrijdende milieueffecten van ruimtelijke ontwikkelingen in het grensgebied onderzocht worden. Wanneer dergelijke effecten optreden, zullen zowel de Duitse inwoners als de autoriteiten betrokken worden bij de betreffende planprocedures.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de waterbeschermingsgebieden Reichswald en Straelen aan de Duitse kant van de grens mogen niet worden aangetast door de genoemde energieopwekkingsprocessen. Hiertoe moeten voldoende veiligheidsafstanden tot de staatsgrens geborgd worden.	3007

Standpunt GS
Conform de Europese m.e.r.-richtlijn en de bilaterale uitvoeringsafspraken die daarover gemaakt zijn tussen Nederland en Duitsland, zullen bij toekomstige concrete projecten de mogelijke grensoverschrijdende milieueffecten van ruimtelijke ontwikkelingen in het grensgebied onderzocht worden. Wanneer dergelijke effecten optreden, zullen zowel de Duitse inwoners als de autoriteiten betrokken worden bij de betreffende planprocedures.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Om na te kunnen gaan of er sprake is van grensoverschrijdende effecten, verzoekt de indiener om ontvangst van de scope en resultaten van de systeemstudie Energie infrastructuur.	3010

Standpunt GS
De Limburgse Energie Systeemstudie is als bijlage bij de Limburgse Provinciale Energie Strategie gedeeld met de Provinciale Staten en publiekelijk beschikbaar via de website van de provincie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Het is indiener niet duidelijk of het onderzoeksgebied van de systeemstudie naar de benodigde energie-infrastructuur ook Duits grondgebied betreft. Indiener verzoekt daarom om de ontvangst van de (tussen)resultaten van voornoemde studie, om te kunnen nagaan of de belangen van de indiener geraakt worden.	3002

Standpunt GS
De Limburgse Energie Systeemstudie is als bijlage bij de Limburgse Provinciale Energie Strategie gedeeld met de Provinciale Staten en publiekelijk beschikbaar via de website van de provincie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat er op het gebied van energie verscheidene projecten zijn met een groot potentieel voor Euregionale samenwerking. Indiener noemt in dit kader de innovatieve ideeën voor de toekomst van energiecentrale Eschweiler-Weisweler, het geplande energiepark Herzogenrath en geplande of reeds gerealiseerde mijnwater thermische projecten.	3011

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie en met name in hoofdstuk Limburg in bovenregionaal perspectief, beschrijven wij de grensoverschrijdende en Euregionale samenwerking. Euregionale samenwerking richt zich ook op projecten in het kader van de energietransitie. Belangrijk daarbij zijn de technische mogelijkheden en de ruimte die de geldende Europese wet- en regelgeving en die van de lidstaten biedt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Energie infrastructuur

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om voor het aanwijzen van gebieden voor duurzame energie rekening te houden met voldoende afstand ten opzichte van de assets van de beheerder van het landelijke hoogspanningsnet.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de beheerder van het landelijke hoogspanningsnet te betrokken (betrokken te houden) bij de doelen met betrekking tot de energietransitie. Indiener wil graag deelnemen of op de hoogte worden gehouden bij de systeemstudie energie-infrastructuur.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten. De Provinciale Staten zullen geregeld worden geïnformeerd over de voortgang van de uitvoering van de Provinciale Energie Strategie. De Limburgse Energie Systeemstudie is als bijlage bij de Limburgse Provinciale Energie Strategie gedeeld met de Provinciale Staten en publiekelijk beschikbaar via de website van de Provinciale Staten. Ook toekomstig nieuws zal via dit kanaal beschikbaar worden gesteld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om ontwikkelingen die mogelijk de betrouwbaarheid en veiligheid van het functioneren van het landelijke hoogspanningsnet kunnen schaden vooraf af te stemmen met de beheerder en pas toe te staan na een positief verkregen schriftelijk advies.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af hoe de provincie de opgave op het gebied van "duurzame" energie" wilt vorm geven als het netwerk hierop niet is berekend. Indiener is van mening dat eerst het energienetwerk aangepast moet worden alvorens ambitieuze plannen op het gebied van duurzame energie te faciliteren.	5036, 5127

Standpunt GS

In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie wordt dit onderschreven. Een belangrijke actielijn die hier op aansluit en die samen met de netwerkbeheerders en alle andere partners zal worden uitgewerkt is een regionaal programma energie infrastructuur.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de provincie zich ervan bewust is dat als gevolg van de Regionale Energiestrategie mogelijke uitbreiding of aanpassingen van de energie infrastructuur nodig zijn. Indiener geeft aan dat eventuele netuitbreiding niet onmogelijk wordt gemaakt door hier ook rekening mee te houden in de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening. Indiener verzoekt om, daar waar dat mogelijk is dit niet onmogelijk te maken en hiermee rekening te houden en ruimte op te nemen hiervoor.	5202

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie wordt dit onderschreven Een belangrijke actielijn die hier op aansluit en die samen met de netwerkbeheerders en alle andere partners zal worden uitgewerkt is een regionaal programma energie infrastructuur.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de beheerder van het landelijke hoogspanningsnet te betrekken bij de ontwikkelingen/uitwerkingen van de Omgevingsverordening, specifiek met betrekking tot Energie.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan naar verwachting eind 2020 of begin 2021 een staalkaart voor het hoogspanningsnet in omgevingsplannen gereed te hebben. Indiener geeft aan deze te sturen naar de provincie inclusief het aanbod om mee te denken met het op duurzame wijze opnemen van het hoogspanningsnet in de omgevingsverordening.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

PES, RES en volgtijdelijkheid

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener wil kenbaar maken dat de eerder vanuit de provincie (Stuurtgroep RES-Zuid-Limburg d.d. 20 februari) is aangegeven dat de Omgevingsvisie de RES volgt. Indiener geeft aan dit niet terug te zien in de ontwerp-Omgevingsvisie. Indiener verzoekt dit te formaliseren en op te nemen in de Omgevingsvisie.	1005, 1021

Standpunt GS
GS zijn van mening dat de ruimtelijke keuzes met betrekking tot energie worden genomen in de RES'en en dat de Omgevingsvisie deze keuze borgt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat het voor hem/haar onduidelijk is welke ruimte voor ontwikkelingen wordt gemaakt met de passage in de Omgevingsvisie blz. 79-80 "In de regionale Energie Strategieën……voorkeursgebieden zoals opgenomen in de Provinciale Omgevingsvisie Limburg 2014 (POL2014)." Indiener stelt dat met deze tekst een streep wordt gezet door de afwegingen die nu door gemeenten zijn gemaakt en de discussie die in de gemeenten gaat plaatsvinden. Indiener stelt dat het erop lijkt dat met deze passage de regie en beslisbevoegdheid bij de provincie wordt gelegd.	1005, 1021

Standpunt GS
GS zijn van mening dat de ruimtelijke keuzes met betrekking tot energie worden genomen in de RES'en en dat de Omgevingsvisie deze keuze borgt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat actieve ondersteuning vanuit de provincie in RES-verband nodig is om voortgang te blijven maken, witte vlekken uit te zoeken en een duidelijke en gezamenlijke boodschap naar buiten toe af te geven.	1009

Standpunt GS
In de PES wordt bevestigd dat provincie Limburg een betrouwbare partner is; ook voor RES-partners door onder meer verdere (proces)ondersteuning te leveren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat uit de volgende passage blijkt dat gemeenten hun rol in de energieopgave oppakken en daarin in samenspraak met de provincie vorm aan geven. "Wij zoeken naar maximalisatie… … instrumentarium dat daarvoor beschikbaar is." Indiener verzoekt dit te weerspiegelen in dit actiepunt (passage).	1005, 1021

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de samenwerkende overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stel dat "Wij streven naar minder aardgasgebruik in 2050……(door middel van	1014

zon- en windenergie)” de suggestie wekt dat we ons alleen focussen op zon- en windenergie. Indiener stelt voor deze passage aan te passen op de concept RES (waarin geen enkele duurzame techniek wordt uitgesloten) om misverstanden te voorkomen.	

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) gaan wij hier nader op in. In de reden ligt dat zon- en windenergie voor een grote bijdrage naar 2030 zorgen. Andere technieken worden zeker niet uitgesloten (maar vragen mogelijk meer tijd vanwege innovatie en grootschalige implementatie). Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Diversen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de zin “de opwekking van duurzame energie is verweven met dorpen en steden en vindt plaats in enkele grootschalige productielocaties in Limburg” openomen is in de samenvatting, maar niet is benoemd in het hoofdstuk Energie. Indiener vraagt naar aanleiding daarvan hoe de provincie staat in de discussie clustering versus versnippering van grootschalige opwekking van hernieuwbare energie.	1012, 1013

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES’en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. In beide Limburgse RES’en is de voorkeur uitgesproken voor clustering.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in hoofdstuk 11 Energie de link met het thema Circulaire Economie.	1012, 1013

Standpunt GS
De relatie zit vooral in het thema klimaat, en minder in het thema energie. Circulaire economie kan inderdaad van grote positieve betekenis zijn voor de CO_2-emissie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het energie vraagstuk samen opgepakt moet worden, met de provincie als trekker, met respect en gevoel voor maat en schaal van Zuid Limburg. Waarbij rekening gehouden moet worden met de doelstellingen van het Middengebied.	1026

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES’en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. Provincie is hier geen trekker. Zij is een van de overheden die samenwerkt bij het opstellen van de RES’en.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt of de zin ”wij streven naar minder aardgasgebruik in 2050” nader gespecificeerd kan worden? hoeveel minder en hoe weerhoudt zicht dat met de landelijke	1026

klimaatdoelstellingen, zodat de totale opgave scherper geduid kan worden.	

Standpunt GS
De provincie sluit zich in principe aan bij Nationale taakstellingen en bij de doelstellingen binnen de RES-gebieden, maar wil zich daarbij wel baseren op haalbaarheid en betaalbaarheid van initiatieven. De nationale doelstelling is om in 2050 een duurzame energievoorziening te hebben. De provincie komt niet met eigen, aanvullende norm- of taakstellingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af hoe de opgave voor de energietransitie vorm gegeven kan worden als het netwerk hier niet op berekend is. Indiener stelt dat eerst het netwerk op orde moet worden gebracht alvorens plannen uitgewerkt worden.	5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie wordt dit onderschreven. Een belangrijke actielijn die hier op aansluit en die samen met de netwerkbeheerders en alle andere partners zal worden uitgewerkt is een regionaal programma energie infrastructuur.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat bedrijf gelegen is in een boringvrije zone. Het is niet duidelijk in hoeverre zich dit verzet tegen bijv. de toepassing van aardwarmte. Voor glastuinbouwbedrijven is verwarming van de kassen via aardwarmte een methode om het bedrijf te verduurzamen. Voor indiener zou dit als neven- of reservemethode kunnen worden ingezet, naast de verwarming via de composteerinstallatie. Indiener verzoekt dit mogelijk te maken in Ontwikkelingsgebieden Glas.	5059

Standpunt GS
In de omgevingsverordening zijn twee boringvrije zones aangegeven: de Roerdalslenk en de Venloschol. In de Roerdalslenk is geothermie niet toegestaan. In de Venloschol kan dit onder voorwaarden vastgelegd in landelijke wet- en regelgeving en aanvullende provinciale voorwaarden zoals vastgelegd in het Besluit algemene voorschriften opsporen en winnen aardwarmte in de Venloschol van 21 december 2017 (provincie Limburg).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om in H 11. Energie aandacht te hebben voor de opgave en de ambitie van glastuinbouw. Te kiezen tot het faciliteren van energieverduurzaming glastuinbouw met noodzakelijke randvoorwaarden (zoals warmtenetten, CO_2-levering, beleidsruimte voor bodemenergie, geothermie en andere duurzaamheidsinitiatieven) alsook tot het onderzoeken van meekoppelkansen van glastuinbouw in Provinciale verkenningen.	5042
Indiener vraagt om vroegtijdige betrokkenheid van de sector bij systeemontwerp en verkenningen (onder andere waterstof), pro-actieve facilitering met warmtenetten, CO_2 levering, geothermie/bodemenergie, E-infrastructuur en concrete ondersteuning c.q. beleidsruimte bij praktische duurzaamheidsinitiatieven, gelet op de bijdrager van de glastuinbouw aan een klimaatneutraal Limburg.	2012

Standpunt GS
Glastuinbouw is als klankbordgroeplid betrokken bij de RES-NML. De indiener van de zienswijze kan zich tot hen richten met concrete initiatieven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de opgave voor energietransitie (ook in buurlanden) een zeer grote bedreiging vormt voor de bescherming van cultuurhistorie, het landschap en aantasting van de leef/woonomgeving. Indiener roept op tot waakzaamheid en verzoekt om het financiële aspect niet bepalend te laten zijn.	5008

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. Het is de taak van de RES'en om overige belangen integraal te wegen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het een goede stap energie te besparen en verspilling tegen te gaan. De indiener begrijpt sommige verlichting 's nachts vanuit veiligheidsoverwegingen, maar stelt dat 's avonds veel locaties (overheidsgebouwen, bedrijfsgebouwen en industrieterreinen) onnodig verlicht zijn. De indiener vraagt zich af hoe veel energie daar bespaard kan worden. De indiener mist in het kader van energiebesparing en tegengaan van verspilling de (verbeterde) isolatie van woningen en gebouwen en de verdere doorvoering van het gebruik van ledverlichting.	5004

Standpunt GS
De trias energetica is een belangrijk uitgangspunt in de PES en de Limburgse RES'en. Zodoende zal zowel vanuit de PES als de RES'en worden ingezet op energiebesparing in de gebouwde omgeving en de industrie. Hiertoe worden o.a. doelgroepgerichte stimuleringscampagnes en ontzorgings-programma's opgezet. Tevens wordt het toezicht op energiebesparing door bedrijven en organisaties geïntensiveerd.
Behalve technische maatregelen (isoleren, energiezuinige apparaten en processen) speelt ook gedrag een belangrijke rol bij energiebesparing. Bewustwording van gebruikers is een aspect dat wij in stimuleringscampagnes niet dienen te vergeten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat Nederland een "uniek netwerk voor aardgasvoorziening heeft en aardgas … de schoonste fossiele energie [is]". De indiener stelt dat aardgas gebruikt moet blijven worden aangezien het betaalbaar is en mensen zo niet met hoge (transitie)kosten te maken krijgen.	5004

Standpunt GS
Het is het voornemen van het Rijk en van de provincie om het aardgasnetwerk niet verloren te laten gaan. Dit kan in de toekomst nog altijd worden gebruikt voor het transport van bijvoorbeeld groen gas of waterstof. Om de CO_2 doelstellingen te kunnen halen heeft het Rijk besloten op termijn aardgasvrij te worden. Dit kan alleen maar door in te zetten op duurzame energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit ervoor dat grootschalige productielocaties voor duurzame energieopwekking in de Stad-Landzone worden gesitueerd en niet midden in het buitengebied.	5048

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om naast een focus op grote energiegebruikers ook aandacht te hebben voor de grote groep kleine tot middelgrote bedrijven die samen veel energie gebruiken.	1009

Standpunt GS
Zowel vanuit de PES als de RES'en wordt ingezet op energiebesparing in de industrie en commercieel vastgoed. Primair door intensivering van toezicht door de Limburgse RUD's (Regionale Uitvoeringsdiensten) op energiebesparing door bedrijven en organisaties. De focus is daarbij op bedrijven en organisaties die jaarlijks 25.000 m^3 aardgas of meer of 50.000 kWh elektriciteit of meer gebruiken. Deze vallen onder de informatie- en energiebesparingsplicht, en moeten maatregelen treffen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder. Daarnaast dienen ook vergunning plichtige bedrijven energiebesparende maatregelen te treffen.
Verder zetten wij in op doelgroepgerichte stimulering en ontzorgingsprogramma's energiebesparing voor m.n. MKB bedrijven. Daarbij wordt ook energieopwekking middels zon-op-dak meegenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het onderschrijven van de principes van de 'Trias Energetica' ook betekent dat de productie van aardgas door fracking in de toekomst volledig moet worden gestaakt.	3010

Standpunt GS
Het een sluit het ander niet bij voorbaat uit. De laatste stap van de trias energetica luidt immers: Voor de energiebehoefte die niet met duurzame bronnen kan worden ingevuld kiezen we zo efficiënt en schoon mogelijke fossiele bronnen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie weinig zegt over de kansen die Chemelot biedt bij de levering van restwarmte aan gebieden als Maastricht en Sittard. De indiener geeft aan dat het benutten van restwarmte hoort bij de transformatie en ontwikkeling van de Chemelot Circular Hub.	1010

Standpunt GS
De kansen voor het leveren van restwarmte aan de gebouwde omgeving zullen door de provincie worden onderzocht. De potentie voor het leveren van industriële restwarmte is in ieder geval aanwezig. Onderzocht dient te worden of en zo ja hoe dit in de praktijk realiseerbaar is, waarbij ook

naar de mogelijkheden zullen worden gekeken, die de Wet Collectieve Warmtevoorziening hiervoor biedt. Wij zijn het met indiener eens, dat restwarmte in de energietransitie een belangrijke rol kan spelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener dringt erop aan dat de provincie de rol bij toetsing van bovengemeentelijke warmtenetten (zoals bij Chemelot) actief oppakt, zoals ook in de nieuwe Warmtewet staat.	1010

Standpunt GS
De provincie onderzoekt welke rol zij kan spelen bij intergemeentelijke warmtenetten. Volgens de Wet Collectieve Warmtevoorziening is dat vooral een toetsende rol. Nu al speelt de provincie een meer actieve rol bij warmtenetten en zal in de komende tijd onderzoeken welke rol hierin het meest bij haar past.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de ontwerp- Omgevingsvisie aangeeft dat inwoners maximaal worden betrokken bij het nemen van maatregelen en het opzetten van initiatieven. Indiener geeft aan dat zij werkt aan instrumenten om inwoners en bedrijven optimaal te informeren en de samenwerking binnen gemeenschappen wil faciliteren door initiatieven, kartrekkers en specialisten met elkaar in verbinding te brengen. Indiener trekt graag samen hierin op.	1002, 1005
Indiener stelt dat de ruimtelijke effecten van de energietransitie op lange termijn op de schaal van Zuid-Limburg verder moeten worden verkend in ontwerpend onderzoek. Het zorgvuldig omgaan met de kwaliteiten van het landschap en de stedelijke omgeving is hierbij van groot belang.	1031

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil op het gebied van energietransitie en duurzaamheid een experimenteerregio zijn. Indiener stelt dat er ligt een grote opgave ligt in haar kleine kernen en gehuchten t.a.v. de betaalbaarheid en leveringszekerheid van elektriciteit en warmte. Indiener vraagt om bij de uitwerking van de PES hier rekening mee te houden. Indiener denkt graag mee naar mogelijkheden om kleinschalige alternatieven passend in het karakteristieke Zuid- Limburgse Landschap te stimuleren.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij waarderen initiatieven om met de energietransitie aan de slag te gaan. Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. Met concrete initiatieven kan de indiener van de zienswijze zich richten tot de RES.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener verzoekt om de kaders voor het opwekken van wind- en zonne-energie helderder te stellen en de belangen van natuur en landschap uitdrukkelijk mee te nemen in de energietransitie. Hiertoe verwijst indiener naar de Wind- en Zonnevisie van de Natuur en Milieufederatie Limburg.	2013

Standpunt GS
Het belang van natuur en landschap onderschrijven wij en blijkt ook uit twee afzonderlijke hoofdstukken hierover in de Omgevingsvisie. De zonneladder en de uitsluitingen voor wind zijn extra kaders die we aan de ontwikkeling van wind- en zonne-energie stellen. In de RES werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging, inclusief landschap en natuur, van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over en bij trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording eerder in dit hoofdstuk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat energiebesparing ook wordt gestimuleerd door onder andere nivellering van de tarieven van gas en stroom. Voor iedereen dezelfde tarieven, geen grootverbruikerskortingen van 90% zoals nu het geval is.	5104

Standpunt GS
De provincie heeft geen zeggenschap over tarieven van elektriciteit, gas of andere vormen van energie. De allergrootste energiegebruikers vallen onder de Europese emissiehandel voor CO_2 (ETS) en betalen per uitgestoten ton CO_2. Op basis van het Klimaatakkoord voert het rijk ook een landelijke CO_2-heffing voor deze bedrijven in, aanvullend op de ETS. Zodoende worden deze bedrijven gestimuleerd om ook hun energiegebruik (zeker in de vorm van fossiele energie) te reduceren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is tegen het winnen van aardgas uit onconventionele aardlagen, het zogenaamde fracking, in verband met risico's voor het grondwater en seismische effecten. Indiener vraagt om aandacht voor het onderwerp in de Omgevingsvisie.	3012

Standpunt GS
Uitgangspunt is Trias Energetica. Bij elk initiatief voor het plegen van mijnbouw geldt dat dit veilig en verantwoord moet plaatsvinden en geen nadelige effecten op natuur en milieu mag hebben.

Het ministerie van EZK is bevoegd gezag op grond van de Mijnbouwwet en Omgevingswet en ziet hier op toe. Wij worden daarbij betrokken als wettelijk adviseur en zullen vanuit onze rol inbreng leveren.

In de Omgevingsverordening Limburg zijn gebieden ter bescherming van de kwaliteit van het grondwater met het oog op de waterwinning opgenomen, alsmede het bodembeschermingsgebied Mergelland en boringvrije zones. Voor (proef)boringen dient een omgevingsvergunning bij de Minister te worden aangevraagd. Zolang geen besluit wordt genomen over eventuele proefboringen, wordt provinciale regelgeving mogelijk later nader beschouwd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.12. Zienswijzen over Hoofdstuk 12: Land- en tuinbouw

Ondernemersklimaat (algemeen)

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de provincie duidelijk stelling moet nemen om de landbouw te beschermen. De Omgevingsvisie biedt te weinig perspectief voor de landbouw. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie aan te passen zodat landbouwbedrijven bestaansrecht houden. Toevoeging zienswijzen 5034 en 5129: Indiener verzoekt om duidelijke kaders te stellen waarbinnen gewerkt kan worden, zonder dat alle kosten voor rekening van de sector komen.	5034, 5129, 5131, 5157
Het stoort indiener dat er in de Omgevingsvisie nagenoeg niet wordt gesproken over de groene economische motor: de primaire agrarische sector. Indiener is van mening dat de landbouw nu en voor de toekomst van groot economisch belang zijn voor het gehele buitengebied. Indiener geeft aan dat dit in de Omgevingsvisie niet benoemd dan wel erkend wordt. Indiener verzoekt de provincie om de Omgevingsvisie op dit punt aan te passen.	5060
Indiener geeft aan dat een duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouw essentieel is voor het creëren van een gezonde sector voor de toekomst. Deze duurzame ontwikkeling dient volgens indiener ondersteund te worden en te allen tijde werkbaar te blijven.	5093, 5098
Indiener geeft aan dat onder POL2014 de land- en tuinbouwsector nog van groot belang werd geacht voor het beheer en grondgebruik binnen de Bronsgroene landschapszone. Nu in de Omgevingsvisie wordt binnen de Groenblauwe mantel, naar de mening van indiener, de landbouw naar de achtergrond gedrongen en krijgt de ontwikkeling van natuur en natuurgebieden meer voorrang. Indiener is van mening dat een dergelijke beleidswijziging onder andere strijdig is met het uitgangspunt van de provincie om een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw te willen bieden. En ook strijdig met de ambitie dat de landbouw als belangrijke gebruiker en beheerder van het landschap van groot belang is voor de kwaliteit van het cultuurlandschap en het leefklimaat.	5078, 5079
Indiener ziet kansen voor nieuwe vormen van agrarisch ondernemen (in Zuid-Limburg). Cruciaal is hierbij dat wet- en regelgeving hier (ontwikkel)ruimte voor bieden en dat de boerderij centraal blijft staan in de beleving van het buitengebied.	2007
Indiener vindt dat de toekomstbestendigheid van bedrijfslocaties onderbelicht blijft.	1017
Indiener stelt dat gezinsbedrijven hun bedrijf exploiteren met een lange termijndoelstelling. Het bedrijf moet toekomstbestendig blijven en dergelijke bedrijven moeten in de toekomst van de regio Midden-Limburg dan ook behouden blijven.	5093
Indiener stelt dat het belangrijk is dat agrariërs een goed ondernemersklimaat wordt geboden, zodat het aantal gezinsbedrijven in Limburg behouden blijft. Toevoeging zienswijze 2001 Indiener geeft aan dat er een duidelijk toekomstperspectief geboden moet worden. Toevoeging zienswijze 5023 indiener geeft aan dat gezinsbedrijven gesteund moeten worden als zij een concrete ontwikkeling voor ogen hebben.	2007, 5023, 5028, 5035
Indiener wil bedrijf duurzaam voortzetten voor een volwaardig inkomen van hemzelf en een mogelijke opvolger.	5053
Indiener stelt dat agrarische bedrijven ook onderdeel zijn van het toeristisch aanbod. Daarnaast zijn de agrarische bedrijven de stoffeerders van ons landschap en daarmee onlosmakelijk verbonden met de toeristische sector in Zuid-Limburg. Vanuit het gedeelde belang van de toeristische sector met de agrariërs acht indiener het belangrijk dat er perspectief blijft voor land- en tuinbouwbedrijven in Zuid-Limburg en dan vooral in het Heuvelland. Indiener vraagt meer oog te hebben voor de perspectieven van de land- en tuinbouwbedrijven zowel wat de primaire productie betreft als de nevenactiviteiten op het gebied van toerisme en streekproducten. Met name de fruitteeltbedrijven en de grondgebonden melkveehouderijen spelen hierin een belangrijke rol.	5149

Standpunt GS

De agribusiness is een belangrijke economische en innovatieve motor èn de belangrijkste gebruiker en beheerder van het buitengebied. Ook in de toekomst willen wij in Limburg een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw bieden.

We bieden ruimte voor het uitbouwen van onze positie als toonaangevende agrarisch regio tot een sector die duurzame oplossingen voor maatschappelijke opgaven biedt. In verbinding en samenwerking met andere kennisregio's wordt hier de nieuwe standaard ontwikkeld voor moderne, duurzame en circulaire, vraaggestuurde land- en tuinbouw, die in balans is met en bijdraagt aan een gezonde en duurzame leefomgeving.

Met deze ambitie kiest Limburg, in lijn met het nationale beleid, voor een betekenisvolle transitie in de agrifoodsector.

De Omgevingsvisie is een visie op hoofdlijnen en schets een doorkijk naar 2030- 2050. In de Omgevingsvisie is een breed scala aan transitiepaden benoemd die volgens ons perspectief bieden op lange termijn. De transitiepaden hebben een gedeeld perspectief: duurzaam agrarisch ondernemen in een eerlijke markt en binnen de randvoorwaarden die omgeving, samenleving en landschap stellen. De provincie heeft hiermee geen blauwdruk willen geven, die van toepassing is voor alle bedrijven en alle bedrijfssituaties.

Middels diverse uitvoeringsprogramma's wordt de realisatie van de provinciale ambitie ondersteund, zoals het beleidskader 'Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023', 'Koers naar de toekomst', het 'Actieplan Natuurinclusieve land- en tuinbouw', het 'Provinciaal Natuurprogramma' en het 'Provinciaal Waterprogramma'.

Het is in eerste instantie aan ondernemers zelf om het ondernemen te richten op een solide verdienmodel en bedrijfsontwikkeling. De provincie staat hiertoe een ontwikkelingsgerichte en gebiedsgerichte aanpak voor.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het zaak is dat jonge agrarische ondernemers gestimuleerd worden om het agrarisch bedrijf van hun ouders over te nemen. Het wensbeeld dat in de ontwerp-Omgevingsvisie naar voren komt ten aanzien van de landbouwsector als geheel en de indeling van landbouwgronden, draagt daar niet aan bij. Ook de ingrijpende wet- en regelgeving draagt aan het vorenstaande niet bij.	5035, 5132, 5215

Standpunt GS
We stimuleren jonge agrarische ondernemers via een aantal lijnen. Zo zetten we ons in om Limburgse jonge boeren gebruik te laten maken van de Rijksgarantieregeling voor opvolging door jonge boeren en het benutten van de beschikbare budgetten voor opleiding rondom overnameprocessen.
Ook is van belang dat de Rijksoverheid op dit punt diverse voorzieningen heeft getroffen, waaronder dit jaar de openstelling van de borgstelling Vermogensversterkend Krediet (VVK) voor jonge boeren en dat het Rijk zich op nieuwe maatregelen beraadt. De provincie Limburg zal de instrumentontwikkeling bij de Rijksoverheid volgen.
Bij de doorontwikkeling van een actieprogramma rond de investeringslijn 'Sterker in de marktketen' zal, samen met de regionale partners, nader worden bezien welke acties voor jonge ondernemers en hun specifieke financiële opgave en positie aanvullend zinvol en gewenst zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst erop dat bij bedrijfsverbreding (in het kader van de landbouwtransitie) op het belang en de toewijzing van voldoende ontwikkelingsruimte voor agrariërs. Indiener vindt dit nog onderbelicht in de ontwerp-Omgevingsvisie en vraagt om ondersteuning voor	5098

benoemde verbredingsactiviteiten (en de daarbij behorende ontwikkelingen). Indiener geeft daarbij aan dat verankering in bestemmingsplannen bijzondere aandacht verdient.	
Indiener pleit ervoor om ontwikkelruimte voor verbreding en bijbehorende activiteiten te verankeren in bestemmingsplannen.	5110
Indiener verzoekt om bij agrarische ontwikkeling in Noord- en Midden-Limburg maatwerk toe te passen. Sommige locaties zijn niet geschikt voor verbrede landbouw. Indiener ziet rondom dorpen grotere mogelijkheden om andere activiteiten naast het bedrijf te ontplooien.	2007
Indiener stelt dat professionele multifunctionele landbouw een alternatief verdienmodel kan zijn voor ondernemers in de Groenblauwe mantel. Maar dat kan betekenen dat er fysiek ruimte geboden moet worden.	2011

Standpunt GS
Verbrede of multifunctionele land- en tuinbouw kent velerlei vormen en verschijningsvormen. Verbrede of multifunctionele landbouw die inspeelt op gebiedsspecifieke opgaven biedt het meest toekomstperspectief voor het behoud van een vitaal platteland. De planologische afweging hiertoe zal in beginsel op lokaal / regionaal niveau plaatsvinden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?, als nieuwe bullet:

Verbreding van de land- en tuinbouw met niet-agrarische nevenfuncties draagt bij aan een vitaal landelijk gebied. Afhankelijk van de aard van de verbrede land- en tuinbouwactiviteit(en) leidt dit tot nieuw- en verbouw van agrarische bedrijfsgebouwen, vaak kleinschalig van aard. De ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden voor niet-agrarische activiteit(en) dienen te worden afgestemd op de regionale behoefte.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat binnen de landbouw al veel gebruik wordt gemaakt van technieken voor verbetering van klimaat & milieu. Indiener is van mening dat alleen door (verantwoorde) schaalvergroting bedrijven kunnen blijven investeren in duurzame oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.	5093, 5184, 5189
Indiener stelt dat voor sommige bedrijven schaalvergroting nodig is om duurzame oplossingen te bieden voor maatschappelijke vraagstukken. Toevoeging zienswijze 5187: het moet gaan om een verantwoorde schaalvergroting.	5009, 5028, 5136, 5187
Indiener onderstreept dat ook grootschalige, gespecialiseerde bedrijven zich duurzaam kunnen ontwikkelen en dat dit nodig is om de positie als toonaangevende agrarische regio gestalte te blijven geven.	5009, 5028, 5093, 5136, 5187, 5198, 5200
Indiener stelt dat ook de traditionele landbouw respect heeft voor de leefomgeving en duurzame productie. Indiener verzoekt om ook deze traditionele landbouw te faciliteren.	5036, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191
Indiener stelt dat de ondernemers primair gezond voedsel willen blijven produceren voor de West-Europese markt. Indiener verzoekt hiermee bij de vaststelling van de Omgevingsvisie rekening te houden.	5069
Indiener vreest afhankelijkheid van het buitenland voor wat betreft voedsel. Hij stelt dat nergens zo veilig voedsel wordt geproduceerd als in Nederland.	5037
Indiener stelt dat de landbouw meer naar Nederlands voorbeeld moet worden ingericht om zo met een hoge productie-efficiënte echte natuur te kunnen ontzien.	5103
Indiener verzoekt om in de visie nadrukkelijker tot uiting te laten komen dat initiatieven van agrariërs in zijn algemeenheid op een positieve manier worden benaderd en gefaciliteerd indien aan de wet- en regelgeving wordt voldaan, ook als het gaat om de ‘traditionele landbouw’.	5032, 5036, 5039, 5059, 5075, 5127

Indiener bepleit het belang voor ontwikkelingsperspectief voor grote "traditionele" landbouwbedrijven en niet alleen nichemarkten. Toevoeging zienswijze 2007: Indiener verzoekt om ook voor agrarische bedrijven in Noord- en Midden-Limburg ruimte te bieden voor duurzame groei (in omvang door innovatieve moderne technieken of in de richting van nichemarkten).	5036, 2007
Indiener geeft aan van mening te zijn dat schaalvergroting en intensivering binnen de landbouw gezien het belang voor een goede voedselvoorziening tegen redelijke consumentenprijzen zeker niet tegengewerkt mag worden.	5129
Indiener stelt dat om het rundveebedrijf duurzaam in Zuid-Limburg duurzaam in stand te kunnen houden het bedrijf op een efficiënte wijze moet kunnen blijven exploiteren.	5021

Standpunt GS
De meeste land- en tuinbouwbedrijven in Limburg zijn gespecialiseerde bedrijven welke voor een belangrijk deel voor de buitenlandse afzetmarkt produceren. De markt waar de concurrentie groot is en kostprijs leidend. Het economische verdienmodel van ‘meer produceren met minder kosten per product’ blijkt aan slijtage onderhevig en hoewel er al een flinke winst is geboekt in het verlagen van emissies, worden een aantal doelen (bijvoorbeeld op het gebied van biodiversiteit en (grond)waterkwaliteit) niet behaald.
In de Omgevingsvisie is derhalve een breed scala aan transitiepaden benoemd die volgens ons perspectief bieden op lange termijn. De transitiepaden hebben een gedeeld perspectief: duurzaam agrarisch ondernemen in een eerlijke markt en binnen de randvoorwaarden die omgeving, samenleving en landschap stellen. De provincie heeft hiermee geen blauwdruk willen geven, die van toepassing is voor alle bedrijven en alle bedrijfssituaties.
Het is niet onze insteek om de realisatie van de in de Omgevingsvisie opgenomen ambitie te koppelen aan een specifieke schaalgrootte. Op toekomstbestendige locaties zal schaalvergroting mogelijk blijven. Uiteraard zijn wet- en regelgeving en de Omgevingsverordening Limburg leidend voor wat betreft de concrete ontwikkelingsmogelijkheden op bedrijfsniveau.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en Tuinbouw, paragraaf 1Tekst ontwerp-Omgevingsvisie Limburg bij hoofdstuk Land- en tuinbouw 12 paragraaf 1 Wat is de opgave?:

(…) voedselgemeenschappen. **Transitiepaden zijn niet bedoeld als blauwdruk voor bedrijven en in alle situaties toepasbaar. De Provincie wil ruimte bieden aan ondernemers, onafhankelijk van de schaalgrootte, om hun pad te kiezen hierin dat passend is bij hun visie, fysieke ontwikkelruimte, marktpotentieel etc.** Het is belangrijk dat tegenover de transitieopgave een passend en realistisch verdienmodel staat.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indieners achten het van essentieel belang dat varkenshouders de ruimte moeten krijgen om te ondernemen om daarmee ook een verdere bijdrage te leveren aan het terugdringen van emissies en het versterken van de structuur van het platteland.	2004
Indiener verzoekt op te nemen dat de provincie zich faciliterend inzet voor het behoud van de fruitsector voor Zuid-Limburg en erop ingezet wordt gunstige condities te scheppen voor de bloei van de fruitsector.	5039, 5110, 5205
Indiener leest dat de Omgevingsvisie vooral duurzame bedrijven wil faciliteren, maar vreest dat provincie niet voldoende onderkent dat ook glastuinbouwbedrijven duurzaam en biologisch kunnen zijn en vreest dat (biologische) glastuinbouwbedrijven niet zullen worden gefaciliteerd/ondersteund. Indiener merkt op dat “kringloopgedachte” leidend is voor zijn bedrijf.	5059
Indiener onderschrijft de ambitie dat de (grondgebonden) land- en tuinbouw als belangrijke gebruiker en beheerder van het buitengebied van groot belang is voor het aanzien en de kwaliteit van het cultuurlandschap en het leefklimaat en dat de provincie in dat opzicht als belangrijkste uitgangspunt een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw (behoud van gezinsbedrijven) wil bieden.	5052, 5073, 5079, 5105, 5184
Indiener is van mening dat er in de visie ten onrechte geen aandacht is voor de professionele paardenhouderij.	5117

Standpunt GS
Kijkende naar de aanwezige land- en tuinbouwsectoren in Limburg zijn zowel de grondgebonden als niet-grondgebonden plantaardige en dierlijke sectoren sterk vertegenwoordigd. Van kleinschalig tot grootschalig en van intensief tot extensief. Niet alleen omvang van de agrifoodsector bepaalt het belang, maar vooral ook de hoogstaande kwaliteit, diversiteit in teelten en bedrijfsvormen en ketens en (in delen van de sector) de innovatiekracht. Wij zijn ons hier terdege bewust van, hetgeen tot uiting komt in ons faciliterend beleid, zoals (de uitvoering van) het Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Brightlands Campus Greenport Venlo, de kansenkaart voor de Fruitteelt die nu opgesteld wordt, maar ook facilitering van de paardensport via ons provinciale sportbeleid. De Omgevingsvisie hebben we dit, vanwege het abstractieniveau, beperkt tot het benoemen van de agribusiness als zijnde een belangrijke economische en innovatieve motor en beheerder van het landelijk gebied. De provincie heeft een positieve grondhouding en staat hier een ontwikkelingsgerichte en gebiedsgerichte aanpak voor.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat voor de specialisten in groen, grond en infra is het van groot belang dat in de toekomst een gunstig ondernemersklimaat gecreëerd wordt in het buitengebied van de provincie Limburg.	2017

Standpunt GS
De Provincie stimuleert en faciliteert ontwikkelingen die bijdragen aan versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van bijdragen aan een aantal in de POVI genoemde maatschappelijke opgaven. Specialisten in groen, grond en infra zijn faciliterend voor de realisatie van ontwikkelingen in het buitengebied. Derhalve wil de Provincie een gunstig ondernemersklimaat bieden voor deze sector. De planologische afweging van concrete initiatieven zal in beginsel op lokaal / regionaal niveau plaatsvinden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Opgaven in buitengebied</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de gronddruk leidt tot verder stijgende grondprijzen door vergroting van het areaal natuur- en bosgebied. Voor het beperkt aantal agrariërs dat momenteel nog in Limburg opereert, is deze ontwikkeling zeer nadelig. Toevoeging zienswijze 5157 en 5012: Indiener geeft aan dat dit leidt tot een negatieve spiraal, die onwenselijk is voor Limburg. En dat dit leidt tot verdere afname van veehouderijbedrijven. Toevoeging zienswijze 5162: Ook de aanleg van zonnepanelen op landbouwgrond heeft dit effect en maakt natuurinclusieve landbouw moeilijker door schaarste aan landbouwgrond Toevoeging zienswijze 5102 op vorenstaande: Ook de aanleg van windmolenparken heeft dit effect. Ook geeft indiener aan dat hij zou willen doen aan het beheer van natuur en landschap (natuurinclusieve landbouw) maar dat ook dit schaarste van landbouwgrond met prijsopdrijving tot gevolg heeft en de marges van het bedrijf kleiner worden. Toevoeging zienswijze 5005 op vorenstaande: Indiener stelt dat hij wil bijdragen aan ambities (zie ook vorenstaande zienswijzen), maar maakt zich zorgen over de toekomst (van de land- en tuinbouw sector). De indiener vraagt zich af of er een rendabel verdienmodel blijft bestaan. Indiener stelt dat het dan lastiger wordt opvolging te vinden en dat kleinschaligheid niet mogelijk is aangezien bedrijf al kleinschalig is.	5005, 5035, 5041, 5072, 5102, 5157, 5162

De indiener vraagt ook hoe en of er aan termen zoals “landschap, klimaat, biodiversiteit, kringlooplandbouw, korte ketens en natuurinclusief voldaan kan worden onder andere in relatie tot de beschikbaarheid van grond. Toevoeging zienswijze 5120: Door kringloop en natuurinclusieve landbouw wordt ook een groter beslag gelegd op de schaarse landbouwgrond.	5003, 5120
Indiener vindt dat het erop lijkt dat de grote opgave (zoals natuur-, lucht- en waterkwaliteit) op hun bordje wordt gelegd door 2/3 van hun grond aan te wijzen voor natuur en landschap.	5027
Indiener geeft aan dat de LLTB een eerste globale inventarisatie heeft uitgevoerd van de ruimteclaims die in Limburg op ons af komen in het buitengebieden. Deze inventarisatie komt uit op ruim 16.000 ha landbouwgrond waarvan de functie zal wijzigen of waarvan het agrarisch gebruik substantieel zal worden beperkt (17% van de Limburgse cultuurgrond). Terwijl de sector zelf de behoefte, maar ook de opdracht heeft, om meer grondstoffen uit de omgeving te gaan halen om invulling te geven aan natuurinclusieve en kringlooplandbouw. Als er geen regie komt op het proces om aan de provinciale ambities invulling te geven dan zal volgens indiener louter het financiële rendement bepalen waar welke functies zich zullen ontwikkelen.	2004, 2011
Indiener constateert dat de gestelde ambitie en te realiseren doelen (zoals een (nog) robuuster natuur-, bos- en waternetwerk) in de ontwerp-Omgevingsvisie ten koste gaat van de landbouw waarbij de landbouw aanzienlijk aan landbouwareaal moet inleveren. Tegelijkertijd geeft de provincie aan dat er een landbouwtransitie moet komen en dat boeren meer extensief moeten werken. Hoe wil de provincie dat realiseren als het landbouwareaal alleen maar af zal nemen als gevolg van de andere ambities die u realiseren wilt? Provincie geeft aan te streven naar een integrale benadering waarbij rekening gehouden wordt met alle thema's. Uit de ontwerp-Omgevingsvisie kan volgens indiener echter worden afgeleid dat er vooral één sector is die inlevert en dat is de landbouw.	5032, 5036
Indiener stelt dat velerlei ambities in de Omgevingsvisie ruimte vragen en dit ten koste gaat van landbouwareaal. Indiener mist een landbouwinclusieve benadering. Indiener vraagt zich af hoe de ambities ten aanzien van de landbouwtransitie en extensief werken moeten worden gerealiseerd als landbouwareaal afneemt. Indiener verzoekt op te nemen dat bij het ruimtebeslag van alle ambities gehandeld wordt overeenkomstig met de uitgangspunten van de Verklaring van Roermond (eerst onderzoeken in hoeverre ingreep op landbouwgrond nodig is, dan streven naar meervoudig ruimtegebruik, tot slot landbouwcompensatie). Toevoeging uit zienswijze 5039: Indiener vreest dat deze ambities steeds meer ruimte op slokken, ruimte die er niet is en die alleen beschikbaar kan komen als landbouw moet inleveren.	5032, 5036, 5039, 5059, 5075, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5185, 5191
Indiener is van mening dat er zuinig moet worden omgegaan met de beschikbare grond. Indiener pleit ervoor om de realisatie van natuurontwikkeling niet ten koste van de (fruitteelt)sector, maar juist samen met de sector op te pakken.	5098, 5110
Indiener stelt dat door tegenstrijdigheden in beleid, stapeling van beleidsthema’s (onder andere energie, klimaat, luchtkwaliteit) en het ontbreken van een financieel perspectief voor ondernemers de geschetste ontwikkelingen vaak worden tegengewerkt, een vertragend of een tegengesteld effect veroorzaken. Indiener geeft aan dat er beleidskeuzes moeten worden gemaakt. Het landelijk gebied is immers te klein om alle ambities te realiseren. Toevoeging uit zienswijzen 5034 en 5177: Indiener geeft aan dat er een balans gevonden moet worden tussen de diverse thematische ontwikkelingen.	5034, 5096, 5177
Indiener geeft aan dat de druk op de ruimte en de ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied toeneemt en er een balans moet worden gevonden tussen diverse thematische ontwikkelingen, zoals natuur(behoud), het mogelijk maken van ontwikkelingen en ruimtelijke kwaliteit.	5140, 5143
Indiener verzoekt te onderzoeken of een gecombineerd gebruik van de grond ten gunste van zowel de landbouw als de andere gewenste functie (meervoudig ruimtegebruik)	1015, 5127, 5151

mogelijk is. Toevoeging uit zienswijze 1015: Verweving van functies en meervoudig ruimtegebruik mag steviger terugkomen in de Omgevingsvisie Toevoeging uit zienswijze 5151: Zuinig en meervoudig ruimtegebruik is nodig omdat voor extensivering extra grond nodig is omdat het houden van minder dieren economisch niet haalbaar is.	
Indiener geeft aan dat in het kader van transitie met 'iets belangrijk vinden', 'stimuleren' en 'plannen/beleid maken' ondernemers geen duurzaam perspectief wordt geboden. Het zou volgens indiener moeten gaan om het feitelijke handelen waarbij de financieel en juridisch zwakkere ondernemer/grondeigenaar niet de sluitpost mag zijn. Daarbij geeft indiener aan houden tegenstrijdigheden in beleid, stapeling van beleidsthema's, onnodige beperkingen en/of ontbreken van financieel perspectief de ontwikkelingen vaak tegen, werken ze vertragend of veroorzaken ze juist het tegengestelde effect.	5096
Indiener geeft aan dat er gelet op de bedrijfsvoering gronden nodig zijn. Er is veel landbouwgrond verdwenen in de omgeving gelet op de aanleg van de A73 en de daarbij behorende natuurcompensatie. De Omgevingsvisie legt nog een extra claim op dit gebied. Indiener wenst dan ook dat voldoende reguliere landbouwgrond ter plaatse ter beschikking blijft voor de duurzame bedrijfsvoering.	5153
Indiener stelt dat de benadering in de ontwerp-Omgevingsvisie alles behalve "landbouw inclusief" is omdat wordt aangegeven dat bij het verbeteren van de omgevingskwaliteit en leefbaarheid rondom veehouderijen natuur, water, landschappelijke en milieukundige doelen leidend zijn en dat landbouw en veehouderij in het bijzonder hieraan ondergeschikt zijn. Indiener stelt dat niet getuigd van een evenwichtige belangen afweging.	5032, 5127
Indiener vraagt hoe kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw zich bijvoorbeeld verhouden tot de maatschappelijke discussie over de verdozing van het landschap? Kringlooplandbouw of natuurinclusieve landbouw al dan niet gecombineerd met innovatieve methodes/technieken zal ongetwijfeld ook weer een nieuwe ruimtevraag met zich meebrengen.	1031
Indiener stelt dat de "extensiverings/lokaal-produceren" eisen voor extra druk op de bestaande bedrijven zorgt, waardoor er naar alle waarschijnlijkheid nog minder bedrijven overblijven. Een kleiner aantal bedrijven zal desastreus zijn voor het landschap omdat het grasland van elk stoppend melkveebedrijf wordt omgezet in bouwland (akker).	5103

Standpunt GS
Recentelijk zijn op Europees, Rijks en provinciaal niveau een aantal grote en complexe opgaven benoemd. Opgaven die niet enkel een ruimtelijk beslag (kunnen) krijgen binnen het stedelijk gebied, maar ook in het landelijk gebied.

De transities en opgaven (waaronder de transities beschreven bij het thema landbouw) waar we voor staan, komen met verschillende soorten ruimtevragen en bijbehorende spanningen en dilemma's. Deze ruimtevragen, spanningen en dilemma's worden aangekaart in de Omgevingsvisie en waar mogelijk ook al geduid. De transities vergen van eenieder een grote omslag in denken en doen. Niet voor niets hebben we als onderdeel van de totstandkoming van de Omgevingsvisie een Nota Omgevingsdilemma's opgesteld. Een deel van deze dilemma's geven we in deze Omgevingsvisie al een richting, voor andere vraagstukken vindt concretisering plaats in provinciale of regionale uitwerkingen.

Voor stedelijke functies bestaat de ladder van duurzame verstedelijking die uitgaat van het principe dat deze functies zoveel als mogelijk thuis horen in het stedelijke gebied. Verder hanteren we het Limburgse principe "meer stad meer land". Met voorkeursvolgordes zoals de Zonneladder voorzien we in bescherming van landbouwgrond voor toepassingen anders dan agrarische ontwikkeling. De essentie hiervan is zuinig ruimtegebruik en daar waar mogelijk ook meervoudig ruimtegebruik. Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder

uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 zonneladder stap voor stap aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om:
• In de Provinciale Omgevingsvisie het 'nee, tenzij-principe' dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie.
• In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.
Conform deze motie is de tekst in de Omgevingsvisie aangevuld.

De aanvullende ruimtevraag voor verschillende opgaven en transities in het buitengebied is nog niet te duiden. Er lopen diverse processen, waaronder de Regionale Energie Strategieën en Provinciale Energie Strategie, waarbij uitkomsten uit de processen invloed kunnen hebben op de uitwerking van de Omgevingsvisie. We vinden het belangrijk niet vooruit te lopen op de uitkomsten van deze processen. Het modulaire karakter van de Omgevingsvisie maakt het mogelijk de visie na vaststelling ook op onderdelen te actualiseren en bij te sturen. Zo kan ingespeeld worden op de dynamiek in de samenleving (vergelijkbare zienswijzen zijn ook voor het onderdeel "Van doorwerking naar Uitwerking" van de Omgevingsvisie Limburg aangedragen en deze beantwoording is daar dan ook op van toepassing).

Ook wordt vanuit de provincie een ontwerpend onderzoek gestart dat nader inzicht zal bieden in de toekomstige ruimtevraag in Limburg, gebaseerd op onder andere het geformuleerde beleid in de Omgevingsvisie. Deze verkenning zal in de komende periode worden uitgevoerd. Bij (de uitwerking van) de verkenning wordt gekeken naar de kenmerken en kwaliteiten van gebieden om, rekening houdend met de belangen en de in het gebied spelende opgaven, een zo passend mogelijke toekomstvisie op te stellen. We bedanken de LLTB voor informatieve inventarisatie van het gevraagde ruimtegebruik. Stakeholders, zoals de LLTB, worden waar nodig betrokken bij het ontwerpend onderzoek.

De uitkomsten van de lopende processen en het ontwerpend onderzoek bieden de basis om in gezamenlijkheid met de regio's en partners de invulling van onze ambities te verduidelijken en gebiedsgericht te prioriteren. Dan wordt inzichtelijk wat de gevolgen zijn voor het te verwachten ruimtegebruik in Limburg. Niet alleen vanuit landbouw, maar ook vanuit andere thema's. Daar zal een balans worden gezocht door het benutten van kansen (bijvoorbeeld meervoudig ruimtegebruik) en het actief oppakken van knelpunten. Een integrale aanpak is daarbij nodig. Deze is complexer maar in veel gevallen noodzakelijk omdat de problematiek uitsluitend in zijn onderlinge samenhang op een doeltreffende wijze oplosbaar is.

Duidelijk is dat transities en ambities in heel Limburg: ruimte vragen, dat gebiedsgericht gekeken dient te worden naar waar deze opgaven het beste kunnen landen en/op opgepakt moeten worden, het de inzet vraagt van alle partijen, maar dat het niet de intentie is dat de gevolgen ten nadele van één gebied of sector komen.

Land- en tuinbouw is en blijft mogelijk. De sector speelt een grote rol in de realisatie van de opgaven die spelen. Zo is de sector mede van belang voor het (agrarische) beheer van het landelijke gebied en daarin voorkomende landschapselementen en natuurwaarden. Wij zien ook belangrijke kansen voor het versterken van de landschappelijke kernkwaliteiten door onder andere de aanleg van (verbindende) kleine landschapselementen, bosontwikkeling en agrarisch natuurbeheer op vrijwillige basis in de groenblauwe mantel. Dit is een voorbeeld waarmee meerdere maatschappelijke doelen gediend worden, zoals leefbaarheid, biodiversiteit en klimaatadaptatie.

Er wordt terecht gevraagd naar mogelijke gevolgen voor ondernemers of de sector (onder andere de courantheid van landbouwgrond, druk op bedrijven, bereikbaarheid, landbouwstructuur). Dit zijn terechte aandachtspunten die worden meegenomen in de gezamenlijke vervolgaanpak, maar zoals hierboven wordt aangegeven is het in deze fase nog te vroeg om dit te beantwoorden.

Voor wat betreft een toelichting op de Verklaring van Roermond verwijzen we naar de beantwoording van de eerstvolgende zienswijze.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt aan de ontwerp-Omgevingsvisie tenminste toe te voegen dat bij het ruimtebeslag dat nodig is voor andere ambities wordt gehandeld overeenkomstig de uitgangspunten van de Verklaring van Roermond.	5127
Indiener wijst op de rol voor de landschapsvorming en het landschapsbeheer door landbouwers. Indiener wijst op de Verklaring van Roermond en de daarin opgenomen principes. Naast compensatie van de verkleining van het productiepotentieel geeft indiener ook aan dat de landbouw ook een rol kan spelen bij het beheer van de compensatiegronden voor de natuur op het moment dat het productiepotentieel wordt verkleind.	5127, 5165, 5166, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191

Standpunt GS
In 2009 is de Verklaring van Roermond getekend, met bijbehorend maatregelenpakket. De betreffende verklaring uit 2009 komt niet met naam en expliciet terug in de ontwerp-Omgevingsvisie. De opgaven zijn inmiddels gewijzigd. Echter overeind blijft de beleidslijn dat voorbereiders, beslissers en uitvoerders van ruimtelijke plannen en projecten rekening houden met de belangen van de landbouw als, voor dat plan of project, landbouwgrond wordt omgezet in een andere functie. Deze beleidslijn is opgegaan in het algemene principe van zuinig ruimtegebruik dat in de vorm van het principe 'Meer stad, meer land' en in de vorm van het toepassen van de ‘Ladder voor duurzame verstedelijking’ verankerd is.
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) kan in onze ogen geen wijze zijn waarop hoogwaardige natuur gecompenseerd kan worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Definitie traditionele en extensieve landbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af hoe de provincie ‘traditionele landbouw’ en ‘extensieve landbouw’ definieert.	5032, 5075
Indiener vraagt zich af hoe “’traditionele landbouw’” en “’extensieve landbouw’” worden gedefinieerd en hoe de grens wordt bepaald tussen bedrijven die wel (extra) worden ondersteund en bedrijven die hiervoor niet in aanmerking komen.	5036, 5127
Indiener vraagt zich af hoe ‘traditionele landbouw’ en ‘extensieve landbouw’ gedefinieerd worden en waar de grens ligt met de in de Omgevingsvisie nagestreefde vormen van natuurinclusieve landbouw.	5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191
Indiener vindt het onduidelijk hoe traditionele landbouw gedefinieerd wordt en of een	5181

vaste plantenkwekerij hier ook onder valt.	
Indiener vindt het onduidelijk hoe de Omgevingsvisie traditionele landbouw definieert en of hieronder ook de glastuinbouw valt.	5059

Standpunt GS
In de ontwerptekst van de Omgevingsvisie is opgenomen: “We faciliteren en ondersteunen omvorming van traditionele vormen van land- en tuinbouw naar meer extensieve vormen”. Het is niet zozeer bedoeld als het aanduiden van een bedrijf als traditioneel of extensief, maar om het faciliteren van een proces om van bestaande vormen van land- en tuinbouw naar meer extensieve vormen van land- en tuinbouw te komen. Extensief is daarbij in ieder geval minder belastend voor en beter afgestemd op de omgeving van de landbouwactiviteiten.
De hoofdvraag bij de afweging of een initiatief in aanmerking komt voor ondersteuning is: “In hoeverre draagt het initiatief bij aan de geformuleerde doelen in de gestelde investeringskaders?”.
Nader bezien is de term ‘traditionele landbouw’ wellicht een minder goed gekozen term. Wij stellen voor aan PS om deze zin aan te passen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in Hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

We faciliteren en ondersteunen omvorming ~~van traditionele vormen van land- en tuinbouw~~ naar meer extensieve vormen **van land- en tuinbouw.**

<u>Definitie kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Wat betreft de landbouwtransitie worden veelal de termen kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw gebruikt. Indiener constateert dat de behoefte bestaat om in de Omgevingsvisie meer richting te geven aan deze termen met name in de ruimtelijke vertaling daarvan.	1031, 5051
Indiener mist een definitie van kringlooplandbouw. Indiener verzoekt om voor de definiëring af te stemmen met de agrarische ondernemers, omdat de definitie per regio, sector en bedrijf anders zal zijn.	2007
Indiener vraagt zich af wat met natuurinclusieve landbouw wordt bedoeld. Indiener adviseert de volgende omschrijving: natuurinclusieve landbouw is een economisch rendabel landbouwsysteem, dat optimaal beheer van natuurlijke hulpbronnen duurzaam integreert in de bedrijfsvoering (zowel veehouderijsysteem als teeltsysteem) en inclusief zorgt voor ecologische functies en de biodiversiteit op en om het agrarisch bedrijf.	2011
Indiener wil graag weten wat kringloop- en natuurinclusieve landbouw precies inhoudt.	5206
Indiener constateert dat termen als kringlooplandbouw, duurzaam en natuurinclusief, vaak genoemd worden, zonder dat duidelijk wordt wat hier nu mee bedoeld wordt.	5131
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie kringlooplandbouw een begrip zonder inhoud is. Indiener stelt dat hij daarom niet kan oordelen of hij het eens is met de ambitie van de provincie omtrent kringlooplandbouw.	5154
Indiener vraagt wat termen zoals ‘landschap, klimaat, biodiversiteit, kringlooplandbouw, korte ketens en natuurinclusief’ in de praktijk inhouden.	5003
Indiener vindt de termen ‘kringlooplandbouw’, ‘natuurinclusieve landbouw’ onvoldoende uitgewerkt, waardoor verschil in interpretatie mogelijk is.	5188

Standpunt GS
Het begrip kringlooplandbouw is genoemd in het Rijksbeleid en momenteel volop in ontwikkeling. Een eenduidige, afgebakende definitie is nog niet beschikbaar. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) beschrijft kringlooplandbouw als volgt: ”Niet langer zoveel mogelijk, zo goedkoop produceren, maar produceren met zo min mogelijk verlies aan grondstoffen en een zorgvuldig beheer van bodem, water en natuur”. Die essentie volgen wij. Wij willen zoveel als mogelijk aansluiten bij door het Rijk gebruikte definities.

Kringlooplandbouw is een middel en geen doel op zich. Het streven naar een zorgvuldig gebruik van natuurlijke hulpbronnen, het duurzaam beheren van de bodem en het minimaliseren van emissies staat centraal.
De kringlopen kunnen sectoraal verschillend en op diverse schaalniveaus worden ingericht: binnen een bedrijf, een regio, Nederland of grensoverschrijdend. We hanteren geen specifieke actieradius voor kringloopconcepten, omdat we kansen optimaal willen benutten en flexibiliteit belangrijk is.

Bij kringlooplandbouw ligt het accent op het sluiten van kringlopen van mineralen en grondstoffen. Bij natuurinclusieve landbouw ligt het accent op een verantwoord gebruik van natuur en natuurlijke processen. Natuurinclusieve landbouw gaat uit van een veerkrachtig voedsel- en ecosysteem met een nadrukkelijk accent op biodiversiteit. Voor beide geldt dat economisch rendabele bedrijfsvoering de basis is. De termen zijn als zodanig opgenomen in de begrippenlijst van de Omgevingsvisie.

Kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw zijn nog niet ruimtelijk vertaald. Bij de herijking van kwetsbare gebieden en de uitwerking van het Limburgs actieplan natuurinclusieve landbouw (mede op initiatief van de provincie) wordt ingegaan op de verduurzaming van de landbouw en de ruimtelijke vertaling van de begrippen. Deze verduurzaming is zowel gericht op de verbetering van bodem, water, natuur, biodiversiteit en luchtkwaliteit alsook gericht op wat daarvoor nodig is en de mogelijkheid om hier invulling aan te geven. Voorgesteld wordt aan PS om aanpassingen in de ontwerp-Omgevingsvisie door te voeren.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgaven?:

Die essentie volgen wij. **Kringlooplandbouw is daarbij een middel en geen doel op zich.** De kringlopen kunnen **sectoraal** verschillend **en op diverse schaalniveaus** zijn ingericht: binnen een bedrijf, een regio, Nederland of grensoverschrijdend.

<u>Visie landbouwtransitie, kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de transitie van de landbouw onontkoombaar en broodnodig is. In de Omgevingsvisie ligt echter teveel de nadruk op bebouwing en herbestemming. Indiener is van mening dat de nadruk dient te liggen op bedrijfsvoering, gezondheid en dierenwelzijn.	1007

Standpunt GS
We delen uw mening. De Nederlandse land- en tuinbouw staat op een keerpunt. De voedselvoorziening moet én economisch én ecologisch efficiënt zijn. Hierbinnen moet voorzien kunnen worden in de behoefte aan voedsel, met een volhoudbaar gebruik van grondstoffen en een verantwoord gebruik van hulpbronnen.
Vanuit verschillende overheden/overheidslagen worden tal van instrumenten ingezet om de agrarisch ondernemer daarbij te ondersteunen.
De Omgevingsvisie is gericht op het benoemen van de provinciale rol en provinciale belangen daar waar sprake is van ruimtelijke impact en impact op de omgevingskwaliteit. Bedrijfsvoering, dierwelzijn en gezondheid zijn thema's die overwegend wettelijk verankerd zijn op nationaal niveau.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat Provinciale Staten in het voorjaar miljoenen beschikbaar hebben gesteld voor de biologische landbouw om de sector te ondersteunen en te faciliteren. Indiener betreurt daarom dat de biologische landbouw onder '12.3 waar kiezen wij voor?' niet genoemd wordt. Indiener benoemt een aantal pluspunten van biologische landbouw en verzoekt de biologische landbouw op te nemen in de Omgevingsvisie en te ondersteunen. Dit om te komen tot een toekomstbestendige biologische landbouwsector.	5144

Standpunt GS
De Omgevingsvisie Limburg heeft een integraal karakter en kent een hoog abstractieniveau. De concrete uitwerking en het faciliterende instrumentarium is als zodanig niet opgenomen in de Omgevingsvisie. In de ontwerp-Omgevingsvisie is opgenomen dat er extra aandacht is voor boeren die in hun bedrijfsvoering kiezen voor natuurinclusieve of biologische landbouw.
Wij hebben het 10-puntenplan van de biologische sector ontvangen. De biologisch sector is, vanwege haar gidsfunctie, nauw betrokken bij het opstellen van het 'Actieplan Natuurinclusieve landbouw'. In die zin is de biologische sector actief betrokken en kan zij volwaardig gebruik maken van acties die uit het Actieplan volgen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie er onvoldoende in slaagt om de transitie naar kringlooplandbouw te koppelen aan andere maatschappelijke opgaven zoals energietransitie, stikstofaanpak, klimaatopgave en biodiversiteitsherstel.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener stelt dat de ontwerp-Omgevingsvisie er niet in slaagt om de grote ruimtelijke consequenties van de landbouwtransitie te koppelen aan andere maatschappelijke opgaven. Intensieve landbouw wordt zelfs gestimuleerd. De transitie naar circulaire/kringloop-/natuurinclusieve landbouw moet als opgave centraal worden gesteld.	5104
Indiener beveelt aan om als provincie veel actiever in te zetten op de landbouwtransitie. Op de kaart zou aangegeven moeten worden waar de transitie bij voorkeur dient plaats te vinden in samenhang met andere maatschappelijke opgaven als natuur- en landschapsherstel, energietransitie, klimaatopgave enz.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
Kringlooplandbouw zien we als instrument om doelen te bereiken, bijvoorbeeld op het gebied van biodiversiteitsherstel, de stikstofaanpak en de klimaatopgave.
Opgaven kunnen verschillen per regio. De te maken keuzes zijn daarom ook vaak gebiedsspecifiek. Een gebiedsgerichte benadering helpt om, in partnerschap met betrokkenen, gerichte keuzes te maken waarbij de kenmerken en de identiteit van het gebied centraal staan.
Dit wordt verder vormgegeven door diverse (uitvoerings-)programma's o.a. op het gebied van natuur en water en het voorziene Actieplan Natuurinclusieve landbouw. Vooralsnog zijn kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw niet ruimtelijk vertaald. De procesafspraak 'Herijking kwetsbare gebieden' biedt de mogelijkheid om hier invulling aan te geven. Dit biedt dan tevens de mogelijkheid voor een gebiedsgerichte inzet van middelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat grond- en monumenteigenaren een voortrekkersrol kunnen vervullen bij vernieuwing, ingegeven door: schaal, kennis, kunde en het combineren van functionaliteiten als water, natuur, landbouw en recreatie.	5112
Indiener stelt dat grondeigenaren de sleutel zijn bij beheer en transitie van landelijk gebied en het toekomstbeeld volgens de Omgevingsvisie. Indiener benadrukt het belang om grond- en monumenteigenaren in een vroeg stadium te betrekken bij het realiseren van natuurnetwerken, agrarisch natuurbeheer, duurzaam bodembeheer, toezicht, aanplant, cultuurhistorisch bezit en behouden van water in de haarvaten. Hierdoor ontstaan kansen. Integraliteit en gelijkberechtiging zijn kernbegrippen daarbij. Het landgoedmodel biedt daartoe mogelijkheden.	5112

Standpunt GS
Wij maken graag gebruik van uw aanbod. Wij delen uw mening dat de grondeigenaren de sleutel zijn in het kader van de transitie in het landelijk gebied. Per opgave gaan we vroegtijdig in gesprek met

relevante partijen en kiezen we de juiste aanpak en werkwijze. Zo creëren we draagvlak, dragen we bij aan de kwaliteit van de besluitvorming en kunnen er nieuwe, op uitvoering gerichte allianties ontstaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de Omgevingsvisie geen duidelijke visie heeft ten aanzien van de natuurinclusieve / kringlooplandbouw. Daarbij is onduidelijk wat de stip aan de horizon is?	5099

Standpunt GS
Op nationaal niveau beschrijft de overheid in haar beleidsvisie ‘Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden’ de omslag naar kringlooplandbouw en wat het van Nederland zal vragen, om de toekomst van onze voedselvoorziening veilig te stellen. In het bijbehorende realisatieplan is aangegeven hoe dit te realiseren. Wij sluiten hierbij aan met de uitwerking van het ‘Actieplan natuurinclusieve landbouw’ dat wij op dit moment, samen met een aantal partijen, opstellen. Hierin wordt de stip op de horizon en de daarvoor beoogde strategie beschreven. Dit actieplan wordt begin 2021 vastgesteld en gevolgd door een uitvoeringsprogramma later dat jaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om de transitie naar circulaire /kringloop-/natuurinclusieve landbouw centraal als opgave te stellen, de intensieve veehouderij dient zich hiernaar te voegen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5104, 5106

Standpunt GS
De transitie staat centraal in de ambitie voor de land- en tuinbouw. Zie paragraaf 12.2 van de Omgevingsvisie. Het Ministerie van LNV werkt op dit moment aan een herijking van het mestbeleid. Via dit beleid wordt ook gestuurd op een intensieve veehouderij die circulair opereert.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet functionele agrobiodiversiteit aan de basis staan van een veerkrachtig landbouwsysteem met perspectiefvolle bedrijven waarbij kringlopen zoveel mogelijk gesloten zijn en ook in een duurzame groene infrastructuur voorzien wordt.	2011

Standpunt GS
Agrobiodiversiteit is de basis van een agrarisch systeem dat optimale ondersteuning biedt bij diverse grondgebondenteelten. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen wordt in dit systeem teruggedrongen door het gebruik van natuurlijke vijanden. De opmaat naar kringlooplandbouw kan door agrobiodiversiteit gemaakt worden.

Binnen het Beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst’ staat beschreven dat wij als provincie Limburg gaan investeren in de transitie naar het circulair produceren binnen de landbouw door een aantal activiteiten. Tevens is de provincie op dit moment bezig met het uitwerken van het ‘Actieplan Natuurinclusieve landbouw’. Functionele agrobiodiversiteit is hierbij één van de maatregelen die nodig is voor de verbetering van de biodiversiteit in de landbouw. In het actieplan wordt ingegaan op de wijze waarop dit vorm gegeven kan worden.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Uitvoerbaarheid visie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener twijfelt aan de uitvoerbaarheid van het beleid ten aanzien van de landbouwsector, met name ten aanzien van de extensivering en/of de biologische landbouw.	5047, 5093, 5136, 5184, 5189
Indiener stelt dat de voorbeelden in de media van 'kringlooplandbouw' en 'natuurinclusieve landbouw' onhaalbaar zijn, omdat ze kostprijsverhogend of opbrengstverlagend zijn.	5051
Een radicale koerswijziging (zoals het verrichten van maatschappelijke diensten, extensivering en/of biologische landbouw) is niet uitvoerbaar voor de hele sector.	5184
Indiener plaatst vraagtekens bij de uitvoerbaarheid van het agrarisch deel van de Omgevingsvisie en de wijze waarop dit in de Omgevingsverordening zal landen.	5009, 5028, 5136
Indiener wil dat aan de uitvoerbaarheid van de Omgevingsvisie meer aandacht wordt gegeven.	5129, 5187, 5189
Indiener bespeurt te weinig daadkracht en te weinig positieve sturing (verleiden van bedrijven) in de Omgevingsvisie.	5059
Indiener is van mening dat er gezien de intensieve vorm van landbouw in Limburg een extra inspanning van de provincie nodig is om deze landbouw om te bouwen naar een natuurinclusieve grondgebonden landbouw waarbij schaalvergroting als megastallen in waardevolle gebieden als het Nationaal Landschap Zuid-Limburg niet toegelaten dienen te worden.	5128

Standpunt GS
Wij zien dat veel agrariërs best willen veranderen en mee willen gaan in de ontwikkeling naar andere vormen van landbouw. Maar dat veranderen wordt bemoeilijkt, omdat zij onderdeel zijn van een complex systeem. Toch zijn er pioniers die aantonen dat het kan. Van deze inzichten wordt gebruik gemaakt in onder andere het 'Actieplan Natuurinclusieve Landbouw'. Ook hebben zowel Europa als het Rijk substantiële budgetten beschikbaar gesteld om deze transitie mogelijk te maken.

In het Beleidskader 'Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023' is 20 miljoen euro gereserveerd ter ondersteuning van de landbouwtransitie. Ook andere provinciale beleidskaders, die zich meer richten op doelstellingen ten aanzien van de leefomgeving (zoals water, natuur en landschap) en het herijkt provinciaal Pachtbeleid, bieden aanknopingspunten voor landbouwers die relevante maatregelen nemen voor de transitie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Uitvoerbaarheid en snelheid landbouwtransitie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het belangrijk blijft dat omschakeling geleidelijk verloopt en niet leidt tot marktverstoring waardoor het verdienmodel van die bedrijven onderuit gaat.	5009, 5019, 5028, 5047, 5093, 5136, 5184, 5187, 5189, 5198, 5200,
Indiener vindt dat dit geleidelijk vanuit de markt en de sector moet komen en dat de provincie hierin moet faciliteren.	5132, 5184, 5187, 5189
Indiener heeft een rundveebedrijf en is voornemens nieuwe initiatieven te ontwikkelen maar wel naar eigen inzicht en tempo.	5027
Indiener stelt dat investeringen voor 20 jaar of langer worden gedaan en dat fundamentele veranderingen in de bedrijfsopzet tussentijds leiden tot kapitaalvernietiging en feitelijk niet mogelijk zijn.	2004, 2011

Indiener ondersteunt de lange termijn visie in de Omgevingsvisie omdat dit van belang is voor innovatie en verduurzaming in combinatie met nieuwe technieken en het creëren van financiële ruimte. Indiener geeft wel aan dat hier een reëel tijdpad voor nodig is om aan die visie te werken.	5162

Standpunt GS
De aanpak en de realisering van de opgaven in het landelijk gebied, vragen om een koerswijziging en een lange adem. Het is duidelijk dat de koerswijziging niet gerealiseerd kan worden met kleine aanpassingen binnen de grenzen van het huidige systeem. Dit vraagt om een landbouwtransitie die de komende decennia stapsgewijs zal plaatsvinden. De visie is dan ook gericht op 2030- 2050.

Wij beseffen dat de aanpak niet in één keer maar stap voor stap zal gaan. In de Omgevingsvisie is dit al onderkend. Wij begrijpen dat fundamentele veranderingen enkel worden doorgevoerd gelijklopend met onder andere het investeringsritme op bedrijfsniveau, bedrijfsovernames en als gevolg van regulerende dan wel stimulerende overheidsinterventies.

Wij proberen bij het inzetten van (aanvullende) regulerende en/of stimulerende overheidsinterventies hier zoveel als mogelijk rekening mee te houden, zodat dit niet leidt tot kapitaalvernietiging en/of marktverstoring.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitvoerbaarheid en monitoring</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat blijkbaar het risico bestaat dat gewenste doelen niet gehaald (Plan-MER) worden, indien landbouwtransformatie niet gaat zoals voorzien. Indiener vraagt zich het volgende af: “Wat dit betekent voor de sector? Hoe en door wie wordt transformatie gemonitord? Wat zijn de consequenties als de landbouwtransitie 'onder de maat' blijft? En hoe wordt die maat bepaald?”	5034, 5058, 5129, 5177

Standpunt GS
De maatschappelijke en vervolgens politieke druk op de eisen die gesteld worden aan een veilige en gezonde leefomgeving voor mens en natuur, is de laatste jaren sterk toegenomen. Dit betekent dat de te stellen doelen ook in de tijd (kunnen) evolueren. Transitie van de landbouw is één van de belangrijke strategieën voor het bereiken van die doelen. In het beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst’ zijn indicatoren benoemd op basis waarvan de voortgang van de landbouwtransitie te monitoren is. Afhankelijk van resultaten die voortkomen uit monitoring en evaluatie wordt een voorstel gedaan voor herijking van het (stimulerend of regulerend) instrumentarium om de doelen te behalen. We kunnen niet uitsluiten dat bepaalde onderdelen van de transitie via regelgeving op Europees, landelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau een verplichtende werking gaan hebben. Wanneer het regulerende spoor wordt gewijzigd, zal daartoe het reguliere planproces, met inspraakmogelijkheden, doorlopen worden. Overigens zal naar verwachting het merendeel van de te stellen doelen op Rijks of Europees niveau bepaald worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitvoerbaarheid in relatie tot plan-MER</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener plaatst net als in de plan-MER vraagtekens bij de uitvoerbaarheid voor het agrarische deel van de uiteindelijke Omgevingsvisie.	5093, 5132, 5200
Indiener maakt uit de MER-rapportage op dat er blijkbaar voldoende risico’s bestaan op het niet halen van de gewenste doelen indien de transformatie van de landbouw niet gaat zoals zou moeten. Indiener vraagt wat dit betekent voor de sector.	5034
Indiener geeft aan dat uit bijbehorende MER-rapportage blijkt dat het huidige provinciale	5058

beleid een onsamenhangend samenspel is van beleidsvoornemens, rollen, plannen en maatregelen om ongewenste effecten van land- en tuinbouw in te perken. Blijkbaar bestaat het risico dat gewenste doelen niet gehaald worden (indien landbouwtransformatie niet gaat zoals voorzien).	
Indiener stelt dat GS geen concreet onderzoek heeft verricht naar de vraag of de beoogde maatschappelijke diensten (zoals voedselgemeenschappen) toekomstbestendig en rendabel zijn. De uitvoerbaarheid van deze diensten trekt de indiener in twijfel en verwijst hierbij naar het plan-MER. Indiener stelt dat meer aandacht moet worden gegeven aan de uitvoerbaarheid.	5105

Standpunt GS
Het Plan-MER is bedoeld om de provincie te helpen bij het maken van keuzes in de Omgevingsvisie. In dit MER is een breed en integraal beoordelingskader gebruikt dat is gebaseerd op de indeling: People, Planet, Prosperity.
Als gevolg van het strategische karakter van de (ontwerp-)Omgevingsvisie en het beleid dat op hoofdlijnen is beschreven, heeft de beoordeling van de effecten in belangrijke mate het karakter van een deskundigenoordeel. Dus zonder rekenmodellen of andere manieren om effecten te kwantificeren. Deze aanpak past bij het strategische karakter van dit MER.
In het Plan-MER wordt aangegeven dat een transformatie van de landbouw nodig is om natuurdoelstellingen te bereiken. De provincie volgt hierin de landelijke koers. De onderhandelingen tussen Rijk en provincie over extra inspanningen, verantwoordelijkheden en middelen voor natuur lopen nog. De uitkomsten hiervan zullen medebepalend zijn voor het doelbereik. Nadere uitwerking volgt in het landelijk respectievelijk het provinciaal natuurprogramma. Het Plan-MER benoemt de druk van land- en tuinbouwbedrijven op milieu en biodiversiteit. Intensief gebruik van grond en de emissies vanuit de landbouw hebben negatieve effecten op de biodiversiteit en bij een onvoldoende transformatie van de landbouw blijft dit effect (te) groot. Ook natuurinclusief handelen is nog onvoldoende verankerd in de samenleving.
Het Plan-MER geeft aanbevelingen om de landbouwtransitie te realiseren: “maak nadrukkelijk (provinciale) keuze om economische activiteiten meer in balans te brengen met natuur, bodem en landschappelijke waarden”.
Of risico’s en kansen zich uiteindelijk ook echt zullen manifesteren, hangt dus deels ook af van de vraag of keuzes worden gemaakt en op welke manier het instrumentarium door alle partners wordt uitgewerkt. Uitwerking van deze gemaakte keuzes gebeurt in uitvoeringsprogramma’s zoals bijvoorbeeld het ‘Provinciaal Waterprogramma’ en het ‘Provinciaal Natuurprogramma’. Door middel van monitoring en evaluatie wordt de haalbaarheid van gewenste doelen c.q. bijstelling van beleid en/ of instrumentarium aan de orde gesteld.

Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot het plan-MER. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen op hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Uitvoerbaarheid landbouwtransitie, kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Transitiepaden landbouwtransitie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indieners stellen dat de provincie nader onderzoek had moeten doen naar de wensbeelden zoals die opgesteld zijn over voedselgemeenschappen, extensieve vormen van landbouw, voedselbossen, het concept herenboeren en het verrichten van maatschappelijke diensten. Indiener acht deze koerswijziging niet uitvoerbaar en vindt dat daar in de Omgevingsvisie meer aandacht aan moet worden gegeven.	5028, 5093, 5132, 5187, 5189, 5200
Indiener wenst dat de Omgevingsvisie perspectief biedt voor de landbouw, die aansluit bij de realiteit. Alleen dan blijft er perspectief voor bedrijfsopvolging. Zonder dit perspectief kan het landschap niet meer (zo goedkoop als nu) worden beheerd.	5087, 5088
Indiener stelt dat niet elk bedrijf vanuit zijn historie gericht is op natuurontwikkeling (natuur-inclusieve landbouw, landschapsbeheer voedselgemeenschappen) en /of een biologische bedrijfsvoering. Dit zijn keuzes die door individuele ondernemers zijn/worden	5009, 5028, 5035, 5078, 5093, 5105,

gemaakt en niet van bovenaf moeten worden opgelegd. Ook in die sectoren geldt, dat de vraag uit de markt mede bepaalt of er nog groeiruimte is.	5136, 5184, 5189
Indiener stelt dat kleinschaligheid en biologische landbouw voor zijn bedrijf geen opties zijn. Een dergelijk bedrijf inrichten op maatschappelijke diensten is geen optie en ook niet noodzakelijk voor de diversiteit in de sector. Indiener stelt dat dit daarom niet als uitgangspunt voor alle bedrijven in de Omgevingsvisie moet worden vastgelegd.	5009, 5019, 5021, 5028, 5071, 5073, 5093, 5105, 5132, 5136, 5155, 5187, 5189, 5198, 5200
Indiener stelt dat de er een concreet toekomst wensbeeld in het kader van de landbouwtransitie wordt geschetst waar alle Limburgse agrariërs zich naar moeten voegen. Indiener stelt dat het niet doelmatig is om een concreet wensbeeld te schetsen omdat transities bij de agrariër moeten passen.	5105, 5139
Indiener stelt de uitvoerbaarheid van de wensbeelden ter discussie. Een ondernemer kan wellicht graag een omschakeling wensen naar meer circulaire landbouw, maar bedrijfseconomische omstandigheden, opvolging, beschikbare ruimte, toekomstperspectief, etc. spelen ook een belangrijke rol.	5058
Indiener verzoekt de provincie de passages over kringlooplandbouw met betrekking tot landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit aan te passen en aan te geven dat de schaal van de bedrijven van invloed is op de ontwikkelingsmogelijkheden van kringlooplandbouw.	1022

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie is een breed scala aan transitiepaden benoemd die volgens ons perspectief bieden op lange termijn. De transitiepaden hebben een gedeeld perspectief: duurzaam agrarisch ondernemen in een eerlijke markt en binnen de randvoorwaarden die omgeving, samenleving en landschap stellen. De provincie heeft hiermee geen blauwdruk willen geven, die van toepassing is op alle bedrijven en alle situaties. De provincie wil ruimte bieden aan ondernemers om hun route in deze transitie te kiezen, rekening houdend met de visie van de ondernemer, fysieke ontwikkelruimte, financiële mogelijkheden, marktpotentieel, et cetera.

Het is niet onze insteek om de realisatie van de in de Omgevingsvisie opgenomen ambitie en genoemde transitiepaden te koppelen aan een specifieke schaalgrootte. Het kan zo zijn dat bij de realisatie van benoemde transitiepaden een bepaalde schaal nodig is om toepassing van bijvoorbeeld specifieke innoverende apparatuur rendabel te maken.

Enkele genoemde transitiepaden staan nog in de kinderschoenen. Dat brengt met zich mee dat daar onzekerheden inzitten, die op voorhand niet te voorspellen zijn. Echter doordat deze vormen van landbouw een meerwaarde hebben, voor bijvoorbeeld biodiversiteit, hittestress en koolstofopslag, kiest de provincie ervoor deze wel op te nemen. Kennisontwikkeling en –deling op zich is ook bijzonder relevant.

Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder de kopjes “Uitvoerbaarheid visie”, “Verdienmodel voor de land- en tuinbouw”, “Uitvoerbaarheid in relatie tot plan-MER” en “Instrument: ecodiensten”.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgaven?:

Er zijn meerdere transitiepaden waarin de kringloopgedachte centraal staat die ons inziens perspectief bieden. Denk aan landbouw gericht op maatschappelijke diensten (verbrede land- en tuinbouw, energietransitie of klimaat), land- en tuinbouw gericht op hightech of verkorting van de keten met meer vraaggestuurd, gepersonaliseerd voedsel en voedselgemeenschappen. **Transitiepaden zijn niet bedoeld als blauwdruk voor bedrijven en in alle situaties toepasbaar. De provincie wil ruimte bieden aan ondernemers, onafhankelijk van de schaalgrootte, om hun pad te kiezen hierin dat passend is bij hun visie, fysieke ontwikkelruimte, marktpotentieel etc.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vindt het niet serieus te noemen dat de provincie voedselbossen en initiatieven als herenboeren voorhoudt in het kader van de landbouwtransitie.	5032, 5036, 5039

Standpunt GS
Voedselbossen en herenboeren zijn vormen van land- en tuinbouw die aansluiten bij natuurinclusieve land- en tuinbouw en vraaggestuurde concepten als voedselgemeenschappen.
Voedselbossen, agroforestry, et cetera, zijn inderdaad een nieuwe vorm van landbouw die zich nog moet bewijzen. Echter door de ecologische meerwaarde en toekomstbestendigheid van deze landbouwvormen (omdat er geen gebruik gemaakt wordt van kunstmest en bestrijdingsmiddelen en er sprake is van aanvullende koolstofbinding in de bodem en een toenemende biodiversiteit), hebben deze vormen potentie. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Uitvoerbaarheid landbouwtransitie, kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Landbouwtransitie: bottum-up</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de landbouwtransitie niet van bovenaf moet worden opgelegd en mede moet worden bepaald door de vraag uit de markt.	5059, 5108, 5184, 5187, 5189, 5200
Indiener stelt dat transities vanuit de landbouwsector zelf (en sector breed) ingezet en door de sector onderschreven dienen te worden en niet van bovenaf moeten worden opgelegd. (5034) Indiener merkt op dat daar tegenover hoort te staan dat er sprake blijft van een balans en dat niet alle lasten enkel en alleen voor rekening van de sector komen.	5009, 5013, 5019, 5021, 5028, 5034, 5043, 5047, 5052, 5058, 5071, 5073, 5076, 5078, 5079, 5080, 5093, 5105, 5132, 5133, 5136, 5143, 5184, , 5187, 5189, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie ruimte zou moeten bieden aan lokale initiatieven en maatwerk in het kader van de landbouwtransitie. Op die manier worden haalbare en gedragen initiatieven gestimuleerd.	5096
Hoewel het op zich een goede insteek kan zijn dat een grote rol binnen de transitie wordt toebedeeld aan de sector zelf, vraagt indiener zich af hoe dit zijn verdere uitwerking kan krijgen.	5058, 5129
Indiener mist duidelijke kaders en lange termijn visie op basis waarvan hij zijn investeringen en verdienmodel kan maken.	5156

Standpunt GS
Grondeigenaren en met name agrarische ondernemers zijn de spil in het verwezenlijken van de opgaven die spelen in het buitengebied. In de Omgevingsvisie is een aantal transitiepaden benoemd dat volgens ons perspectief voor de land- en tuinbouwsector biedt op lange termijn. De visie van de ondernemer, financiële mogelijkheden, ontwikkelruimte, ligging, marktpotentieel, gebiedskenmerken, et cetera, maken of een dergelijk transitiepad passend is voor en bij de ondernemer.
Met de benoemde transitiepaden heeft de provincie geen blauwdruk willen geven, maar wil de provincie ruimte bieden aan ondernemers om hun route in deze transitie te kiezen. De individuele invulling van de landbouwtransitie is eerst en vooral een verantwoordelijkheid van de ondernemer zelf. Hierbij kan door een integrale sectorale dan wel gebiedsgerichte aanpak het doelbereik relatief groter worden.

Het voortouw ligt hierbij zowel bij de partijen in het gebied als bij de marktpartijen èn bij de samenleving.
Vanuit verschillende overheidslagen worden tal van instrumenten ingezet om de agrarisch ondernemer daarbij te ondersteunen. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Financieel instrumentarium”.

De provinciale rol op land- en tuinbouwgebied is vooral een mix van faciliteren, stimuleren, het creëren van condities voor bloei, regisseren en zo nodig reguleren. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Uitvoerbaarheid visie”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ontwikkelingsmogelijkheden land- en tuinbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voorkomen moet worden dat verdergaande beperkingen worden opgelegd aan de landbouwsector om verdere afname van het aantal gezinsbedrijven en/of (grondgebonden) landbouwbedrijven te voorkomen. Toevoeging zienswijzen 5028, 5137, 5138, 5139, 5215: Indiener stelt dat ook toekomstige opvolgers een gezinsinkomen moeten kunnen verwerven.	5018, 5019, 5021, 5028, 5035, 5037, 5040, 5043, 5047, 5073, 5076, 5078, 5079, 5080, 5093, 5114, 5132, 5133, 5136, 5137, 5138, 5139, 5162, 5187, 5189, 5197, 5198, 5215
Indiener constateert dat de Omgevingsvisie veel onzekerheden oplevert over het toekomstperspectief van zijn bedrijf en voor zijn bedrijfsopvolger.	5063
Het is volgens indiener van belang om te voorkomen dat verdergaande beperkingen aan de grondgebonden landbouw worden opgelegd. Agrarische ondernemers dienen volgens de indiener in deze tijd te worden gestimuleerd om het agrarisch bedrijf van hun ouders voort te zetten en transities mogen alleen plaatsvinden als deze door de sector worden onderschreven en sector breed gestalte krijgen.	5028
Indiener geeft aan dat onvoldoende in de ontwerp-Omgevingsvisie tot uitdrukking wordt gebracht hoe wordt omgegaan met bestaande rechten en ontwikkelmogelijkheden van agrariërs en indiener in bijzonder. Door de genoemde landbouwtransitie en de thematische ambities die een druk leggen op onder andere het landbouwgebied wordt gevreesd voor de toekomstvastheid van het bedrijf.	5130
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie wederom de landbouw hard geraakt wordt in de doorontwikkeling en transitie en dat kansen in bedrijfsontwikkeling en verduurzaming worden beperkt.	5156
Indiener bepleit om de belangen van de agrarische sector concreet te respecteren (voldoende rekening houden met bestaande rechten en ontwikkelingsmogelijkheden) en ervoor zorg te dragen dat er duidelijke kaders worden gesteld waarbinnen deze kan blijven acteren. Toevoeging uit zienswijze 5130: Indiener geeft aan dat bovenstaande moet gebeuren zonder dat alle kosten voor rekening van de sector komen.	5130, 5140, 5143
Indiener stelt de vraag hoe de in de Omgevingsvisie geschetste grote (landbouw)ambitie zijn uitwerking heeft op de eigen onderneming. Indiener geeft aan dat zicht op de invloed die de koers van de provincie in de Omgevingsvisie heeft op de eigen toekomst en locatie ontbreekt. Indiener pleit ervoor om bij het stellen van de kaders voldoende rekening te houden met bestaande rechten en gewenste ontwikkelingsmogelijkheden.	5058, 5129

Indiener geeft aan dat de druk op de ruimte en de ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied toeneemt en er een balans moet worden gevonden tussen diverse thematische ontwikkelingen, zoals natuur(behoud), het mogelijk maken van ontwikkelingen en ruimtelijke kwaliteit. Indiener stelt zich de vraag hoe deze grote ambitie zijn uitwerking heeft ten aanzien van de huidige ondernemer.	5034, 5140, 5143, 5177
Indiener wijst erop dat een dergelijke transitie veel vraagt van betrokken spelers en de provincie de sector een grote rol in de transitie biedt, terwijl de rol van de provincie vooral ondersteunend en faciliterend zal zijn. Indiener merkt op dat duidelijke kaders ontbreken en vraagt hoe een en ander in de Omgevingsverordening wordt vastgelegd. Indiener pleit ervoor dat bij het stellen van deze kaders voldoende rekening gehouden wordt met reeds bestaande rechten en gewenste (ontwikkelings)mogelijkheden.	5034
Indiener mist nogal wat duidelijkheid in de ontwerp-Omgevingsvisie met betrekking tot het agrarisch bedrijf en mogelijkheden in de toekomst.	5120
Indiener stelt dat nergens uit blijkt dat de bestaande situatie (landbouw) gehandhaafd kan worden en het voor de indiener helder is dat op grond van deze Omgevingsvisie haar bedrijf wel kan beëindigen.	5027
Indiener vraagt zich af hoe de in de ontwerp-Omgevingsvisie opgesomde ambities en opgaven uitwerken op haar landbouwgronden en hoe bij het stellen van de kaders voldoende rekening wordt gehouden met reeds bestaande rechten en gewenste (ontwikkelings-)mogelijkheden.	5129, 5130

Standpunt GS
De nieuwe benaming van de provinciale zonering en de beschrijving van de transitiepaden brengen geen rechtstreekse beperkingen met zich mee in de Omgevingsvisie. Het huidige gebruik van gronden en bestemmingen blijft ongemoeid als gevolg van de Omgevingsvisie.
Gemeenten hebben wel de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan voor wat betreft de Groenblauwe mantel.

De maatschappelijke en vervolgens politieke druk op de eisen die gesteld worden aan een veilige en gezonde leefomgeving voor mens en natuur, is de laatste jaren sterk toegenomen.
In plaats van het stellen van extra eisen in de Omgevingsvisie Limburg, zet de provincie in op nieuwe perspectieven, de genoemde transitiepaden. Transitie van de landbouw is één van de belangrijke strategieën voor het bereiken van die doelen.

Grondeigenaren en met name agrarische ondernemers zijn de spil in het verwezenlijken van de opgaven die spelen in het buitengebied. In de Omgevingsvisie is een aantal transitiepaden benoemd dat volgens ons perspectief voor de land- en tuinbouwsector biedt op lange termijn. De visie van de ondernemer, financiële mogelijkheden, ontwikkelruimte, ligging, marktpotentieel, gebiedskenmerken, et cetera, maken of een dergelijk transitiepad passend is voor en bij de ondernemer.
Met de benoemde transitiepaden heeft de provincie geen blauwdruk willen geven, maar wil de provincie ruimte bieden aan ondernemers om hun route in deze transitie te kiezen. De individuele invulling van de landbouwtransitie is eerst en vooral een verantwoordelijkheid van de ondernemer zelf.

In het Beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst’ zijn indicatoren benoemd op basis waarvan de voortgang de landbouwtransitie te monitoren is. Afhankelijk van de resultaten die voortkomen uit monitoring en evaluatie wordt een voorstel gedaan voor herijking van het instrumentarium (stimulerend danwel regulerend) om de doelen te behalen. We kunnen niet uitsluiten dat bepaalde onderdelen van de transitie via regelgeving op Europees, landelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau een verplichtende werking gaan hebben. Wanneer het regulerende spoor wordt gewijzigd, zal daartoe het reguliere planproces, met inspraakmogelijkheden, doorlopen worden. Overigens zal naar verwachting het merendeel van de te stellen doelen op Rijks of Europees niveau bepaald worden.

Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder de kopjes “Regeldruk, onduidelijke regels” en “Verdienmodel voor de land- en tuinbouw”. .

De visie en ambities ten aanzien van natuur, biodiversiteit, landbouw en klimaatadaptatie zijn in deze Omgevingsvisie op hoofdlijnen verwoord. De provinciale visie wordt in de komende jaren in

samenwerking met stakeholders verder uitgewerkt in programma's en concrete instrumenten zoals het Waterprogramma, het Natuurprogramma, via uitwerking van thema's als kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw en in concrete projecten op allerlei gebieden. Op dit moment is het voor ons nog niet mogelijk om concreet aan te geven welke instrumenten dit exact zullen zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt hoe het motto van het Nationaal Landschap 'Groots in kleinschaligheid' zich verhoudt tot de schaalvergroting (minder boeren op grotere terreinen) in de landbouwsector?	1031

Standpunt GS
De schaalvergroting in de agrarische sector is een blijvend gegeven, gelet op het aantal stoppende agrarische bedrijven. Het aantal hectaren te bewerken grond zal voor de blijvende agrarisch ondernemer op bedrijfsniveau toenemen.
Via onder andere het 'Provinciaal Natuurprogramma' en het 'Actieplan Natuurinclusieve landbouw' worden ondernemers gestimuleerd een bijdrage te leveren aan het behoud van het kleinschalig landschap.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de ontwerp-Omgevingsvisie is aangegeven dat beken en beekdalen mede sturend zijn voor ruimtelijke gebruiksfuncties en dat de mogelijkheden worden bezien om deze beter te beschermen om voldoende ruimte te houden voor het vasthouden en bergen en water. Indiener vraagt om het bestaande agrarische gebruik in en rond beekdalen te beschermen in die zin dat bestaand gebruik op agrarische percelen en in het bijzonder bouw- en ontwikkelingsmogelijk heden behouden blijven.	5036, 5127
Indiener verzoekt om agrarisch gebruik op agrarische bouwvlakken en percelen in en rond de beekdalen te behouden en te beschermen.	5164

Standpunt GS
Het realiseren van een ecologisch gezond, veerkrachtig en adaptief watersysteem om weersextremen zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze op te vangen zal ook gevolgen hebben voor de ruimtelijke gebruiksfuncties. Hoe moet worden omgegaan met bestaand grondgebruik zullen wij in het komende 'Provinciaal Waterprogramma 2022-2027' vastleggen/opnemen.
Voor de agrarische functies gelden de bestaande rechten volgens het vigerende bestemmingsplan. Het huidige gebruik van gronden en bestemmingen blijft dus ongemoeid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de indicatieve opzet van de wensbeelden het voor het bedrijf moeilijk maken om zich op de toekomst te richten. Voor de indiener is volstrekt onduidelijk wat de status van de groenblauwe mantel is en hoe de onderliggende begrenzing op perceelniveau uitpakt. De kaart is zo vaag dat je met allerlei regels opgezadeld kunt worden. Daarnaast zou indiener graag zien dat een kleiner gedeelte van zijn huiskavel binnen deze zone valt. Voor de kringloop op zijn bedrijf is het van groot belang dat hij al zijn percelen vrij kan gebruiken voor een zo goed mogelijk milieu- en bedrijfseconomisch resultaat.	5103
Indiener geeft aan dat er overleg heeft plaatsgevonden met de provincie om een gedeelte van de huiskavel te verwerven voor natuurontwikkeling. Dit is uiteindelijk niet geslaagd.	5021

Indiener stelt dat op die gronden (Groenblauwe mantel) geen verdere beperkingen mogen worden gelegd en behouden moeten worden voor de melkrundveehouderij.	

Standpunt GS
De bestaande rechten volgens het vigerende bestemmingsplan blijven gelden voor de betreffende percelen. De Groenblauwe mantel zal, ook na de toekomstige herziening van de omgevingsverordening geen extra beperkingen of eisen stellen aan het huidig agrarisch gebruik (mits het gebruik in overeenstemming is met het vigerende bestemmingsplan of gemeentelijk omgevingsplan). Het blijft veelal landbouwgebied met natuur- en landschappelijke waarden. Het huidige gebruik van gronden en bestemmingen blijft ongemoeid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bouwblokken zich beter moeten kunnen aanpassen op de duurzaamheidseisen in de rundveehouderij van nu en in de toekomst.	5094

Standpunt GS
Mogelijk gaan de genoemde duurzaamheidseisen gepaard met een ruimtelijke ontwikkeling. De ruimtelijke afweging hiervan vindt plaats via de reguliere planprocedures.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst zijn bedrijfsvoering om te zetten van een (inmiddels gesloten) nertsenfokkerij naar een andere soort (grondgebonden) intensieve veehouderij en stelt dat de Omgevingsvisie de omzetting niet mag bemoeilijken.	5043

Standpunt GS
Omschakeling van een nertsenhouderij naar een andere soort intensieve veehouderij is op basis van de Omgevingsvisie toegestaan binnen de bestaande vergunningsruimte. Is een vergroting van de vergunningsruimte en/of het bouwvlak aan de orde dan dient hier voor het reguliere planproces doorlopen te worden. Gelet op het vervroegde verbod op het houden van edelpelsdieren heeft de provincie Limburg middelen beschikbaar gesteld voor het voeren van keukentafelgesprekken met de nertsenhouders. Samen wordt gesproken over een nieuw perspectief voor de ondernemer en zijn locatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil als eigenaar van een jongvee opfokbedrijf met agrarische kinderopvang op tweede locaties te Leunen, Venray, de mogelijkheid openhouden om op beide locaties deze takken uit te breiden (en mogelijk met een nieuwe neventak). Afhankelijk van toekomstplannen van de kinderen.	5050

Standpunt GS
De concrete afweging hiertoe zal plaatsvinden via de reguliere planprocedures.
De wettelijke kaders voor ammoniak, geur, fijnstof, etc. zijn - naast het draagvlak in de omgeving - bepalend voor de ontwikkelingsmogelijkheden van het bedrijf van indiener.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener wil zijn ontwikkelingsmogelijkheden en die van de daarnaast gelegen varkenshouderij behouden zonder elkaar te beperken. Indiener verduidelijkt dat wetgeving soms ontwikkeling van beide kanten in de weg staat, terwijl dat feitelijk onnodig is.	5050

Standpunt GS
Bij ontwikkelingen van het bouwvlak zal sprake moeten zijn van een goede ruimtelijke ordening. Bij de afweging zal dus ook rekening moeten worden gehouden met de vraag of dit leidt tot hinder en/of belemmeringen voor omliggende functies. Wet- en regelgeving hieromtrent is met name een landelijke aangelegenheid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil Nb-wetvergunning (onderdeel stikstof) voor veehouderij.	5192

Standpunt GS
Om een vergunning aan te vragen verwijzen wij u graag door. Meer informatie voor aanvragen van een vergunning in het kader van de Wet natuurbescherming (Wnb) kunt u vinden op de website van de provincie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Omgevingskwaliteit en integrale benadering

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat duurzaam ondernemen zich niet beperkt tot milieu- en ruimtelijke componenten in de bedrijfsvoering maar zich ook dient te richten op de plaats van de onderneming in de omgeving in brede zin.	5108
Indiener pleit ervoor om vanuit toeristisch oogpunt een goede inpassing van agrarische gebouwen binnen het iconische landschap van Zuid-Limburg.	5149
Indiener stelt dat ontwikkelingen op basis van integrale kwaliteitsverbetering van de omgeving en gericht op duurzame bedrijfsvoering gefaciliteerd moeten worden om de transitie in de land- en tuinbouw van de grond te krijgen.	1019
Indiener stelt dat vastgelegd dient te worden dat grootschaligere kringlooplandbouw gepaard gaat kleinschalige landschapselementen en dat opslagloodsen op industrieterreinen geplaatst dienen te worden.	5128
Indiener is van mening dat de landbouw haar verbondenheid met de natuur verloren is en is verworden tot industrie. Profit gaat nu in de landbouw ten koste van planet en people.	5109

Standpunt GS
De algemene stelregel is dat voor ontwikkelingen op kleine en grote schaal ontwikkelruimte geboden wordt op basis van een integrale kwaliteitsverbetering van de omgeving. Daarbij moet de ontwikkeling ook passend zijn bij de draagkracht van het gebied en ook passend zijn binnen wet- en regelgeving. Een ondernemer die duurzaam onderneemt, beperkt zich niet enkel tot milieu- en ruimtelijke componenten in zijn bedrijfsvoering, maar heeft nadrukkelijk aandacht voor duurzaam, excellent ondernemerschap en een duurzame bedrijfsvoering.
Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder de kopjes “Grootschalige voorzieningen in buitengebied”, “Agglomeratielandbouw”, “Vestigingsbeleid intensieve veehouderij” en “Vestigingsbeleid glastuinbouw”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Regeldruk, onduidelijke regels

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat strenge en onduidelijke regels voor de ontwikkeling van bedrijfsgebouwen vertragend en kostprijs verhogend werken.	5157, 5188
Indiener stelt dat het stellen van verplichtingen voor agrariërs demotiverend en kostprijs opdrijvend werken.	5188
Indiener stelt dat de regeldruk voor agrarische bedrijven het afgelopen decennium wederom is toegenomen en dat dit zwaar op de bedrijfsvoering drukt.	5132, 5187, 5189, 5197, 5198, 5215
Indiener verzoekt vast te leggen dat een halt wordt toegeroepen aan de toenemende regeldruk voor de grondgebonden landbouw.	5073
Indiener stelt dat het (dwingend) opleggen van regels van bovenaf ongunstig werkt voor het ondernemersklimaat, hetgeen voorkomen moet worden.	2007, 5078, 5079, 5105
Indiener is van mening dat 'transities' vanuit de sector zelf gestalte moeten krijgen en niet moeten worden opgelegd. Dat leidt tot nog meer regeldruk.	5052, 5132, 5184

Standpunt GS
Wij realiseren ons dat de regeldruk voor land- en tuinbouwbedrijven sterk is toegenomen de laatste decennia. De wet- en regelgeving die de Nederlandse land- en tuinbouw voor een belangrijk deel vormgeeft, wordt veelal op Europees niveau besloten en op nationaal niveau geconcretiseerd. Relatief strenge regelgeving speelt een rol in hogere productiekosten van de land- en tuinbouwsector ten opzichte van buurlanden. De provincie Limburg ziet de zwakke marktpositie van de primaire sector als één van de belangrijkste obstakels voor het verder ontwikkelen en verduurzamen van de agrifoodsector en heeft versterking van de keten als één van de vier investeringslijnen benoemd in het Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst. (Zie ook de beantwoording van de zienswijzen m.b.t. hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Verdienmodel voor de land- en tuinbouw”).
Tegelijk spelen provincie en gemeenten via ruimtelijk beleid een belangrijke rol in de vormgeving van de landbouwtransitie. Wij hanteren daarbij een aantal procesmatige uitgangspunten, zoals: de maatschappelijke opgaven staan centraal, samenwerking, participatie en eigenaarschap en een gebiedsgerichte aanpak (zie hoofdstuk 20.1 van de Omgevingsvisie). Dit betekent dat we zoveel als mogelijk gebiedsgericht en samen aan de slag willen gaan. Dit op een ontwikkelingsgerichte manier en niet door het stellen van extra regels.
Ondernemers die de transitie en nieuwe verbinding opzoeken worden mogelijk geconfronteerd met grenzen die wet- en regelgeving opwerpen, die niet altijd meer passend zijn bij de oplossingen van de toekomst. De provincie wil ook in dit kader de transitie faciliteren, door te lobbyen voor ruimte, om grenzen op te zoeken en nieuwe oplossingen uit te vinden en toe te passen.
Aanvullende provinciale regels kunnen uiteindelijk wel aan de orde zijn, daar waar de provinciale ambities niet behaald worden. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Uitvoerbaarheid en monitoring”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het niet duidelijk naar voren komen welke keuzes generiek gelden en welke specifiek gelden voor deelsectoren en/of regio's. Dé land- en tuinbouw bestaat niet en een specificatie naar deelsectoren zou de Omgevingsvisie verduidelijken.	5042

Standpunt GS
Daar waar beleidskeuzes specifiek zijn voor een deelsector en/of regio zijn deze als zodanig benoemd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Verlagen van lasten

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de landbouwsector tegemoet te komen door de lasten (leges waterschapheffingen, vergunningen, en dergelijke) van landbouwbedrijven die ten dienste staan van versterking van het landschap, klimaatadaptie korte ketens, kleinschaligheid et cetera (onder andere de voor ambities en opgaven die zijn geschetst) te verlagen.	5069, 5085, 5087, 5088, 5089, 5090, 5097, 5129, 5130, 5140, 5143, 5155, 5174, 5175, 5177

Standpunt GS
De hoogte van de leges wordt jaarlijks vastgelegd in de Legesverordening Limburg (als onderdeel van de jaarlijkse Programmabegroting, vast te stellen door PS). Provinciale Staten hebben bepaald dat de hoogte van de leges voor alle bedrijfscategorieën kostendekkend dienen te zijn. Vanuit het gelijkheidsbeginsel willen we hier voor één bedrijfscategorie geen uitzondering op maken. Leges zijn aan de orde bij nagenoeg alle vergunningen, dus naast de vergunning in het kader van de Wet natuurbescherming ook bijvoorbeeld voor de vergunningen in het kader van de Waterwet en de Ontgrondingenwet.

Als tegemoetkoming in gemaakte kosten voor de landbouwtransitie worden stimuleringsmiddelen ter beschikking gesteld. Meer informatie hierover kunt u vinden in de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Financieel instrumentarium”. Hiervoor bent u geen leges aan de provincie verschuldigd, tenzij deze gepaard gaan met een vergunningaanvraag.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Aanpak van beknellende wet- en regelgeving en het creëren van ruimte voor experimenten en innovaties</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het positief dat de provincie zich wil inzetten voor een aanpak van beknellende wet- en regelgeving en het creëren van ruimte voor experimenten en innovaties. Helaas merkt indiener hier in de praktijk vooralsnog niets van, terwijl dit toch ook al een ambitie was onder het POL2014.	5036, 5039, 5059, 5127, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191

Standpunt GS
GS delen het standpunt van de indieners niet. We hebben geëxperimenteerd met diverse pilots gericht op ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied. Zoals het werken in casusteams, de pilot ‘Modern boeren op oude hoeves’ en de pilot ‘Realisatie van zonnevelden op vrijkomende agrarische bouwvlakken’. Op de website www.expeditieruimte.nl verzamelen we voorbeelden van experimenten die in het kader van en vooruitlopend op de Omgevingswet passen bij de nieuwe werkwijze.

Daarnaast stelt de provincie Limburg via onder andere POP3 en het LIOF middelen ter beschikking om een impuls te geven aan innovatie in de land- en tuinbouwsector. Provinciale Staten hebben deze collegeperiode maar liefst 20 miljoen euro ter beschikking gesteld ter realisatie van het beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023’. De doorontwikkeling en versterking van de Brightlands Campus Greenport Venlo en ondersteuning van innoverende ondernemers staan hierbij centraal.

Ondernemers die de transitie en nieuwe verbinding opzoeken worden mogelijk geconfronteerd met grenzen die wet- en regelgeving opwerpen, die niet altijd meer passen bij de oplossingen van de toekomst. De provincie wil ook in deze zin de transitie faciliteren, door te lobbyen voor ruimte om grenzen op te zoeken en nieuwe oplossingen uit te vinden en toe te passen. Naast onze inzet om de

lobby naar Den Haag te verbeteren, zijn we ook een actieve partner in het Interprovinciaal Overleg. Deze lobby aan de voorzijde van het planproces, zorgt ervoor dat wet- en regelgeving, maar ook stimulerend beleid vanuit hogere overheidslagen beter aansluit bij de praktijk. Hiertoe gaan we de knelpunten in wet- en regelgeving inventariseren en analyseren en ontwikkelen we een lobbyagenda.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt hoe we omgaan met experimenteren met andere vormen van onder andere landbouw, zoals natuurinclusieve landbouw en voedselbossen. In hoeverre wordt kennis daarover opgedaan en in praktijk gebracht? Het Middengebied zou hiervoor een goede leeromgeving kunnen zijn. Indiener verwijst naar Soete II en het uitvoeringsprogramma: experimenteren.	1026

Standpunt GS
Binnen het beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023 Koers naar de toekomst” staat beschreven dat we als provincie Limburg gaan investeren in de transitie naar het circulair produceren binnen de landbouw. De provincie is op dit moment bezig met het uitwerken van een ‘Actieplan Natuurinclusieve landbouw’. In dit actieplan staat de verbetering van de biodiversiteit in de landbouw als hoofdlijn beschreven
Zie ook de beantwoording van zienswijzen over regionale samenwerking en uitwerkingen op Hoofdstuk 20 van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Verdienmodel voor de land- en tuinbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt de termen ‘korte ketens’ onvoldoende uitgewerkt, waardoor verschil in interpretatie mogelijk is.	5188

Standpunt GS
De term korte ketens is gedefinieerd in de begrippenlijst als zijnde ‘Een duurzaam afzetsysteem met maximaal één ketenpartij tussen boer en consument, met als doel het versterken van de economische positie van agrariërs, zodat ze beter in staat zijn aan maatschappelijke wensen te voldoen’. Uitwerking van de term korte keten vindt plaats in het ‘Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023’. Graag verwijzen we u hiernaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan het positief te vinden dat wordt benadrukt dat er een verdienmodel moet zijn voor agrariërs. Toevoeging zienswijze 5127: maar dat het positieve voor de landbouw daarmee ophoudt.	5059, 5127
Indiener ziet gigantische economische en ecologische kansen in de agrarische sector.	2007
Indiener stelt dat naarmate natuur, milieu, water en landschappelijke doelen belangrijker worden gevonden, dit ten koste gaat van het verdienvermogen van bedrijven. Er moeten dan meer mogelijkheden zijn of komen voor een alternatief verdienmodel, waar zowel agrarische productie als maatschappelijke diensten onderdeel van zijn.	2011
Indiener vraagt welk verdienmodel er voor agrariërs blijft bestaan als gevolg van de Omgevingsvisie.	5007
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie niet het concrete verdienmodel duidelijk maakt.	5058, 5129

Indiener is bereid zijn bijdrage te leveren aan de gewenste transitie, echter op basis van een langjarig beleidskader op basis waarvan hij verantwoord kan investeren en een verbeterd verdienmodel kan ontstaan.	5156
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie geen enkele garantie biedt voor een fatsoenlijk verdienmodel voor de landbouw.	5157
Indien een agrariër activiteiten wil uitoefenen passend bij genoemde transitiepaden, moet volgens de indiener de provincie daarbij faciliteiten en een verdienmodel creëren.	5023
Indiener verzoekt provincie bij vaststelling van de Omgevingsvisie rekening te houden met het feit dat de ondernemer een volwaardig verdienmodel wil hebben teneinde goed voor de grond te zorgen en gezond voedsel te produceren.	5174, 5175
Indiener geeft aan open te staan om hun bedrijf verder te verduurzamen als daar een geschikt verdienmodel tegenover staat.	5162
Indiener verzoek om er rekening mee te houden dat hij al invulling geeft aan de ambitie van de Omgevingsvisie “dat landbouw ten dienste dient te staan voor versterking van het landschap, de biodiversiteit en de klimaatadaptatie en dat korte ketens en kleinschaligheid passen bij de landbouw in het Heuvelland”, maar dat hieruit geen volwaardig inkomen kan worden gehaald.	5097, 5155
Indiener stelt dat ketenverkorting voor (grootschalige) individuele bedrijven niet realistisch is. De macht van de retailsector is daarvoor te groot. De retailsector drukt individuele bedrijven uit de markt. Zonder hulp van de sector en de overheid is ketenverkorting geen realistisch verdienmodel.	5013, 5047, 5136, 5197, 5198
Indiener is van mening dat gezien de ligging en de productieomvang van zijn bedrijf via korte ketens geen verdienmodel kan worden ontwikkeld. In het verleden heeft het bedrijf geïnvesteerd in de productontwikkeling en afzet van streekaardappelen via grote supermarktketens. De marge bleek te klein en het verdienmodel onvoldoende om het bedrijf op die wijze te kunnen continueren.	5088
Indiener stelt invulling te geven aan de eis van de ontwerp-Omgevingsvisie dat de landbouw ten dienste dient te staan voor versterking van het landschap, de biodiversiteit, klimaatadaptatie en dat korte ketens en kleinschaligheid passen bij de landbouw in het Heuvelland. Echter zonder de afzet via de verwerkende industrie kan er geen volwaardig inkomen worden behaald. Indiener heeft geen invloed op dat er landbouwproducent buiten de regio worden afzet.	5090
Indiener stelt dat niet elk bedrijf de mogelijkheid heeft om een alternatief verdienmodel te ontwikkelen door bijvoorbeeld het type bedrijf en de hoeveelheid grond.	5058
Indiener is van mening dat kleinschaligheid voor zijn bedrijf geen optie is. Het leidt tot kostprijsverhoging (toevoeging 5088) en gaat ten kosten van de rentabiliteit). Toevoeging in 5069 en 5090: Zo resteert er onvoldoende inkomen voor levensonderhoud en om alle verplichtingen te kunnen voldoen. (toevoeging 5069) Indiener verzoekt hiermee bij de vaststelling van de ontwerp-Omgevingsvisie rekening te houden.	5069, 5088, 5090
Indiener geeft aan dat de afzet van dieren op nationale schaal is geregeld en verwaardiging van het karkas internationaal. Indiener geeft aan dat alternatieve verdienmodellen (met bijvoorbeeld lokale afzet van producten) niet past binnen de schaalgrootte van zijn bedrijf.	5099
Indiener wenst haar akkerbouwbedrijf met enkele hectares weiland voort te zetten, ook voor bedrijfsopvolger. Indiener is bewust bezig met het milieu en de omgeving, past niet-kerende grondbewerking toe met groenbedekkers en probeert zo verantwoord mogelijk om te gaan met gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest. Haar akkerbouwproducten worden via de coöperatie anoniem weggezet op de wereldmarkt, waardoor de marges klein zijn en er geen ruimte is deze verder te verlagen.	5051
Indiener stelt dat kleinschaligheid of alternatieve verdienmodellen voor hem geen optie zijn, omdat deze juist leiden tot kostprijsverhoging. Indiener wil op huidige wijze de bedrijfsvoering kunnen voortzetten. Hij streeft daarbij naar verhoging van het saldo per ha en niet naar verdere groei. Indiener boert samen met zijn broer op drie bedrijfslocaties waarvan twee akkerbouw en één gemend bedrijf.	5062
Indiener geeft aan dat de in de Omgevingsvisie nagestreefde alternatieve agrarische verdienmodellen voor hun varkenshouderij niet haalbaar zijn. Indiener geeft aan reeds duurzaam te werken en dierenwelzijn hoog in het vaandel te hebben. Indiener stelt dat	5010

kleinschaligheid voor een te hoge kostprijs zorgt. Volgens indiener kan verdergaande verduurzaming dan niet gefinancierd worden en komt de continuïteit van het bedrijf dan in gevaar.	

Standpunt GS
De provincie onderkent dat de veranderende marktomstandigheden in de agrifoodsector noodzaken tot een heroriëntatie op het verdienmodel. Dat kan onder meer door te komen tot een versterking van de relatie tussen producent en consument, hogere winstmarges en een eerlijke verdeling van deze winstmarges over de keten. Het aanpassen van productieprocessen in de richting van de maatschappelijke opgaven biedt aanknopingspunten om te komen tot producten met meerwaarde. Daarnaast speelt innovatie in de breedste zin van het woord een belangrijke rol bij het vinden van nieuwe of het verbeteren van bestaande verdienmodellen in de agrifoodsector.

Het is in eerste instantie aan ondernemers zelf om het ondernemen te richten op een solide verdienmodel. De provincie erkent dat dit een lastige opgave is, gegeven de huidige marktordening. In het beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, ‘Koers naar de toekomst’ is het versterken van de marktketens daarom benoemd tot één van de vier investeringslijnen, waarvoor de provinciemiddelen en beleidsinstrumenten ter beschikking stelt om de ondernemer bij zijn opgave te ondersteunen. Het versterken van de economische kracht, meer samenwerking in de keten en oog voor de consument, staan hierin centraal; met aandacht voor regionale en lokale productie en een circulaire distributieketen. Hierdoor kan ook de unieke streekidentiteit en het culinaire erfgoed van de streek worden versterkt.

De mogelijkheden om (op termijn) om te schakelen en een verdienmodel te realiseren zijn afhankelijk van meerdere factoren, zoals de bedrijfslocatie, de financiële structuur en de visie van de ondernemer. Zo zal natuur- en landschapsbeheer niet overal een substantieel zelfstandig verdienmodel zijn of kunnen zijn. Wel zien we natuur- en landschapsbeheer als mogelijk onderdeel van een hybride businessmodel binnen de agrarische sector. In de diverse provinciale beleidsprogramma’s die nu opgesteld worden en die zich richten op specifieke maatschappelijke opgaven (water, natuur, landschap) zitten aanknopingspunten en beleidsinstrumenten die agrarisch ondernemers kunnen helpen bij een transitie naar nieuwe verdienmodellen of inkomstenbronnen. Ook geldt dat het verkrijgen van Europese landbouwsubsidies in toenemende mate afhankelijk wordt van een bedrijfsvoering die ook invulling geeft aan maatschappelijke opgaven (zoals biodiversiteit, klimaatadaptatie, wateropgaven en landschappelijke kwaliteit). Er zijn overigens voorbeelden van korte ketens en kleinschaligheid die wel leiden tot een volwaardig verdienmodel.
Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “ketenverkorting en regionalisering”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt in het licht van de landbouwtransitie dat nagestreefde vormen van natuurinclusieve landbouw en agrarisch natuur- en landschapsbeheer geen verdienmodel opleveren voor het merendeel van de agrarische ondernemers.	5035, 5105, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5187, 5191
Indiener mist in de Omgevingsvisie concreet wat voor hem de toegevoegde waarde is van nevenactiviteiten als landschapsonderhoud ten behoeve van de biodiversiteit en de kernkwaliteiten van het landschap. Het is voor de indiener onduidelijk op welke manier uit landschapsonderhoud aanvullende inkomsten voor zijn gezinsbedrijf kan worden gegenereerd.	5093
Indiener leest dat de provincie faciliterend wil optreden voor landbouw, gericht op maatschappelijke diensten, biologische landbouw, natuurinclusieve landbouw, agrarisch natuur- en landschapsbeheer, agroforestry en voedselbossen. Indiener verricht zelf ook agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Dit is echter ontoereikend om als bedrijf van te	5032, 5039, 5075, 5102

bestaan.	
Indiener spant zich binnen de huidige bedrijfsvoering in voor beheer van natuur en landschap, hij voorziet daar echter geen verdienmodel in.	5078, 5093, 5162, 5184, 5189
Indiener geeft aan zich te willen inspannen voor het beheer van natuur en landschap, zolang er voor hem een verdienmodel aan vast zit.	5012, 5099
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie perspectief wordt geboden voor bedrijven ten dienste van het landschap, biodiversiteit en klimaatadaptatie. Indiener ontkent niet dat de landbouw deze maatschappelijke functies kan vervullen, maar vraagt wel aandacht voor de wijze waarop deze functies zouden moeten worden vervuld. Doordat de meeste kostprijsverhogend werken, zou de rekening hiervoor bij indiener worden neergelegd. Gezien de lage marges in de landbouw en de onmogelijkheid een hogere kostprijs door te rekenen naar de afnemer, is indiener het niet eens met de gestelde visie.	5047
Indiener wil graag weten wat het verdienmodel van kringloop- en natuurinclusieve landbouw is.	5206
Indiener vindt dat er een verdienmodel onder het beheer van natuur en landschap moet liggen. Indiener stelt dat de overheid hier in moet faciliteren en verzoekt dit op te nemen in de Omgevingsvisie.	5199
Indiener stelt dat natuur- en landschapsbeheer niet voor iedereen een geschikt verdienmodel biedt, zeker niet voor grootschalige land- en tuinbouwbedrijven, en dat dit niet als uitgangspunt in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen.	5027, 5035, 5037, 5041, 5047, 5132, 5133, 5136
Indieners stellen dat de provincie nader onderzoek had moeten doen naar de wensbeelden zoals die opgesteld zijn over voedselgemeenschappen, extensieve vormen van landbouw, voedselbossen, het concept herenboeren en het verrichten van maatschappelijke diensten. Indiener mist dat hierbij niet wordt ingegaan op verdienmodellen die aan de opties gekoppeld zijn.	5023 , 5058
Indiener vindt het positief dat de provincie benadrukt dat het belangrijk is dat er ook een verdienmodel moet zijn voor de agrariërs in het kader van de landbouwtransitie. provincie geeft aan faciliterend te willen optreden voor landbouw gericht op bijvoorbeeld maatschappelijke diensten en voedselbossen en initiatieven als dat van herenboeren. Indiener stelt dat dergelijke initiatieven voor een enkeling misschien een oplossing vormen, maar kunnen geen verdienmodel opleveren voor het merendeel van de agrarische ondernemers.	5036
Indiener vindt dat grond- en landgoedeigenaren steun verdienen bij het ontwikkelen van verdienmodellen. Indiener vindt dat particulier en agrarisch beheer van landschap en erfgoed een faire vergoeding vraagt. Indiener vindt dat daartoe de extra Rijks- en provinciale middelen dienen te worden ingezet met voorrang voor particuliere initiatieven. Indiener vindt niet dat reeds ruim gesubsidieerde TBO's opnieuw de grootste gebruikers van deze extra middelen mogen worden.	5112

Standpunt GS
Bijzonder punt van aandacht is de positie van de agrarisch ondernemers die (in kwetsbaar landschap) niet alleen agrarische producten opleveren, maar door hun wijze van produceren ook cruciale bijdragen leveren aan maatschappelijke opgaven zoals biodiversiteit, wateropgaven, klimaatdoestellingen en landschappelijke kwaliteit. De provincie ondersteunt in het kader van de integrale gebiedsontwikkeling onderzoek naar nieuwe mogelijkheden om de financiële basis voor deze ondernemers te versterken. Onder meer door onderzoek naar het instellen van een mogelijk landschapsfonds en realisatie van maatschappelijke opgaven ook waardering te geven in de Provinciale implementatie van het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid.
De provincie doet zelf geen fundamenteel onderzoek, maar kan wel de toepassing hiervan ondersteunen die door het bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen gedaan wordt. Deze kennis wordt, indien nodig, meegenomen bij de ontwikkeling van beleid. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje "Uitvoerbaarheid visie".

Alleen insteken op agrarisch natuur- en landschapsbeheer zal inderdaad niet voldoende zijn voor een volwaardig inkomen. Het is per bedrijf wenselijk een totaalplan te maken. Binnen het 'Actieplan

Natuurinclusieve landbouw' wordt momenteel met diverse partijen bekeken hoe we de agrariër kunnen helpen met deze nieuwe materie.
De ontwikkeling van voedselbossen en/of agroforestry zijn nieuwe vormen van landbouw die nog in ontwikkeling zijn en zeker niet voor ieder bedrijf een oplossing zijn. Ook hier wordt gekeken naar een verdienmodel. Daarnaast wordt in het kader van het 'Actieplan Natuurinclusieve landbouw' momenteel gekeken hoe initiatieven en/of bedrijven gesteund kunnen worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of landbouwtransitie, met omvorming naar extensieve landbouw en kleinschaligheid en voedselbossen voldoende voedsel opbrengt.	5007

Standpunt GS
De natuurinclusieve landbouw is gericht op enerzijds het extensiveren van landbouw en anderzijds op hoogwaardige landbouw waarbij meer natuurwaarden ontwikkeld worden. De natuurinclusieve landbouw zoals een voedselbos en agroforestry is gericht op een lokale afzetmarkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener geeft aan dat het niet gaat om "de internationale vraag naar land- en tuinbouwproducten" maar dat het zou moeten zijn "de behoefte aan landbouwproducten wordt groter". Wat volgens indiener de vraag zou moeten zijn is of in het mooie Limburg voor de bulk van de wereldhandel geproduceerd moet worden of dat de Limburgse productie zich richt op de regio. Indiener verzoekt dan ook om het stuk minder toe te schrijven naar de wereldhandel en meer naar productie voor de regio.	2014
Indiener is tegen het verplaatsen van het hier geproduceerde voedsel over heel de wereld.	5195
Indiener pleit voor een koppeling tussen landbouwtransitie en Cittaslow- uitgangspunten (op regionale markt gerichte duurzame bedrijfsvoering).	1007

Standpunt GS
Veel van de landbouwproducten vinden hun weg naar het buitenland, hoofdzakelijk onze buurlanden. De Nederlandse land- en tuinbouw staat wereldwijd bekend om zijn efficiënte gebruik van water en andere grondstoffen, zijn kennis en innovatiekracht.
In de toekomst zal de afzet meer en meer gericht zijn op het slim vermarkten van hoogwaardig geproduceerde bio-grondstoffen, voedsel en daarmee samenhangende technologische- en circulaire concepten.
We bieden ruimte voor het uitbouwen van onze positie als toonaangevende agrarische regio tot een sector die duurzame oplossingen voor maatschappelijke opgaven biedt.
Wij besteden via het 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023' óók aandacht aan thema's als ketenverkorting en regionalisering. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje "Ketenverkorting en regionalisering".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ondersteunt initiatieven die bijdragen aan versterkende verdienmodellen zoals landbouw gericht op maatschappelijke diensten, natuurinclusieve landbouw, agrarisch landschapsbeheer en voedselgemeenschappen, regionale afzet, korte ketens, hightech en gepersonaliseerd voedsel, mits daarbij wordt uitgegaan van de potentie van het gebied.	5108

Standpunt GS
Onderdeel bij de afweging welk transitiepad bewandeld kan worden, is de potentie van het gebied. Bij de uitwerking van onder andere het 'Provinciale Waterprogramma' en het 'Provinciale Natuurprogramma' wordt rekening gehouden met de kenmerken van een gebied, zodat ook maatwerk geleverd kan worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Financieel instrumentarium</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bepleit dat, indien de provincie wenst dat de landbouw een landbouwtransitie ondergaat, hier ook toereikende financiële middelen voor beschikbaar gesteld worden en dat dit niet alleen aan de sector en de samenleving kan worden overgelaten.	2013, 5032, 5036, 5039, 5058, 5059, 5075, 5127, 5130, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191, 5200
Indiener stelt dat er rekening mag worden gehouden met de toekomst van agrarische bedrijven en dat er voor de extra inspanning ook een marktconforme beloning gerealiseerd moet worden.	5094
Indiener vraagt de provincie om de landbouwtransformatie naar duurzame productie, in samenwerking met de natuur, gericht op lokale consumptie met eerlijke prijzen en respect voor de boer te ondersteunen en stimuleren en er kaders voor aan te geven.	5109
Indiener geeft aan dat wanneer de maatschappij eisen verlangt die niet door de sector betaald kunnen worden, hier geld voor beschikbaar moet komen vanuit het Rijk en provincie.	2007
Indiener stelt dat in de Groenblauwe mantel rondom natuurgebieden de focus op bijvoorbeeld natuurinclusieve landbouw een optie is, mits dit wordt voorzien van goede financiële randvoorwaarden die een rendabele duurzame toekomst van de landbouw ondersteunen.	2011
Indiener verzoekt om de transitie naar een circulaire en natuurinclusieve landbouw te starten en te stimuleren.	2013

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is erop gericht om de provinciale rol en belangen te benoemen bij die zaken waar sprake is van ruimtelijke impact en impact op de omgevingskwaliteit. De afweging van de inzet van financiële middelen vindt plaats binnen huidige en in de toekomst vast te stellen provinciale beleidskaders.

De individuele invulling van de landbouwtransitie is eerst en vooral een verantwoordelijkheid van de ondernemer zelf. Vanuit verschillende overheden worden tal van instrumenten ingezet om de agrarisch ondernemer daarbij te ondersteunen.

Op nationaal niveau beschrijft de overheid in haar beleidsvisie 'Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden' de omslag naar kringlooplandbouw en wat het van Nederland zal vragen, om de toekomst van onze voedselvoorziening veilig te stellen. In het bijbehorende realisatieplan is aangegeven hoe dit te realiseren.

De provincie Limburg heeft via het beleidskader 'Koers naar de Toekomst' aangegeven dat zij de noodzaak van de landbouwtransitie onderschrijft en tevens aangegeven hoe zij, gebruik makend van de 20 miljoen euro die voor dit beleidskader in deze collegeperiode ter beschikking zijn gesteld, de ondernemers daarbij faciliteert, via instrumenten zoals 'POP3', het LIOF programma 'Limburg toekomstbestendig' en het voorziene 'Actieplan Natuurinclusieve landbouw'. Door middel van dit

actieprogramma worden ondernemers gestimuleerd om de transitie in te zetten naar duurzame en natuurinclusieve landbouw, onder andere in de groenblauwe mantel rondom natuurgebieden.
Via investeringslijn 3 ‘Sterker in de marktketen’ agendeert de provincie daarbij ook de positie van de agrarisch ondernemer in de marktketen en investeert zij in de beweging om tot een meer evenwichtige winstverdeling in de marktketen te komen.

Ook andere Provinciale beleidskaders, die zich meer richten op doelstellingen ten aanzien van de leefomgeving (zoals water, natuur en landschap), bieden aanknopingspunten voor landbouwers om in hun transitie ondersteund te worden.

Ook Europees beleid en Europese fondsen helpen bij de transitie. Met de ‘Farm to Fork’ ofwel ‘Boer tot Bord’-strategie en de Biodiversiteitsstrategie wordt ingezet op verantwoorde en gezonde consumptie, eerlijke prijzen, transparantie over de producten, verminderen van gewasbescherming en herstel van de leefomgeving. De strategie krijgt invulling via onder meer het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en Europese herstelmiddelen en financieringsinstrumenten voor de landbouw. Voor het GLB komt er een ‘Nationaal Strategisch Programma’, dat Rijk en provincies samen opstellen en aansturen, en dat in het teken staat van de noodzaak om een toekomstbestendige landbouw te realiseren. Dit betekent dat Europese middelen deels worden ingezet op eco-regelingen en voor meer ruimte voor investeringen, innovatie, samenwerken en kennisoverdracht voor toekomstgerichte bedrijven.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

Het initiatief voor het bewerkstelligen van de landbouwtransitie zal vanuit de sector én de samenleving moeten komen. De provinciale rol op land- en tuinbouwgebied is vooral een mix van faciliteren, stimuleren en van het creëren van condities voor bloei, regisseren en reguleren, **via diverse (uitvoerings)programma’s en de Omgevingsverordening.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag dat de provincie niet alleen een faciliterende, maar ook een regisserende en initiërende rol pakt om de landbouwtransitie in gang te zetten en te doen slagen.	2003

Standpunt GS
De transitie in de landbouw is een proces dat zich op vele niveaus en langs vele sporen voltrekt en daarmee als totaalvraagstuk het niveau van een individuele provincie ontstijgt. Dat neemt niet weg dat de provincie Limburg zich vanuit haar positie inzet om partijen in de regio achter een gezamenlijke ambitie te verenigen om zo ook de focus en slagkracht van de gezamenlijk inzet te vergroten. Op specifieke beleidsinstrumenten, zoals bij het ontwikkelen van een programma ‘Limburg Toekomstbestendig’, kan ook een initiërende rol van de provincie aan de orde zijn. Via de ruimtelijke keuzes in de omgevingsvisie zet de provincie lijnen uit die in zekere zin richting geven aan de landbouwtransities. De wijze waarop binnen geldende randvoorwaarden aan de landbouwtransitie invulling wordt gegeven is eerst en vooral een verantwoordelijkheid van de ondernemer zelf, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de stelling ‘geen blauwdruk’ als een van de uitgangspunten van het Limburgse landbouwbeleid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat wanneer de provincie Limburg maatregelen instelt die verder gaan dan de nationale wet- en regelgeving er compensatie dient plaats te vinden, in de vorm van vergoedingen welk direct bij de ondernemerskomt. Indiener geeft daarbij aan dat de compensatie niet middels stimulaties plaats moet vinden waarbij er plannen worden gemaakt en al het geld richting adviesbureaus gaat.	5099

Standpunt GS
Zie het eerste GS standpunt aangaande het financiële instrumentarium onder dit kopje “financieel Instrumentarium” van de Nota van Zienswijzen. Primair ligt de focus bij deze facilitering op de ondernemers. Het is wel mogelijk dat, om de doelen van het beleidskader ‘Koers naar de Toekomst’ te behalen, adviesbureaus een rol toebedeeld krijgen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt of en in welke mate de ondernemer gecompenseerd wordt voor de schade als gevolg van de uitvoering van beleidskeuze uit de Omgevingsvisie? Wat is het verschil als deze schade plaatsvindt in de Groenblauwe mantel of daarbuiten?	5096

Standpunt GS
Het beleid zoals opgenomen in de Omgevingsvisie is zelfbindend voor het bestuursorgaan dat dit beleid vaststelt, in dit geval de provincie. Een planschadevergoeding, als bedoeld in artikel 6.1 Wet ruimtelijke ordening als gevolg van het beleid in deze visie, is niet aan de orde aangezien een visie niet als schadeoorzaak wordt benoemd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt provincie te stimuleren dat de melkveehouderij en dus het grasland ter plaats behouden wordt.	5175

Standpunt GS
Het areaal grasland in Nederland mag per jaar maximaal 5% dalen. Dit is per lidstaat met de Europese Commissie afgesproken. Door het monitoren van het grasland areaal in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid wordt dit jaarlijks gecontroleerd. Provincie Limburg kan via haar eigen pachtbeleid ervoor zorgen dat haar eigen gronden grasland blijven. Vanuit de ‘Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) openstellingen’ zijn er ook diverse mogelijkheden voor de melkveehouderij om met innovaties voor de toekomst te starten. Met deze instrumenten hoopt de Provincie de melkveehouderij in de toekomst te behouden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Instrument: grondbeleid en gebiedsgerichte kavelruil</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat, om te komen tot verdere natuuraanleg en natuurlijke verbindingen tussen bestaande bosgebieden in de Groenblauwe mantel, gebiedsgerichte kavelruil geïntroduceerd dient te worden. Indiener stelt dat de overheid moet zorgen voor voldoende ruilgrond in deze gebieden. Indiener stelt dat de provincie hierin kan faciliteren door stoppende bedrijven uit te kopen en deze gronden hiervoor in te zetten. Toevoeging in 5197: Indiener stelt dat daardoor kansen ontstaan om de productiefunctie van toekomstgerichte agrarische gezinsbedrijven overeind te laten blijven.	5018, 5019, 5021, 5028, 5035, 5052, 5053, 5071, 5073, 5078, 5123, 5136, 5137, 5138, 5139, 5187, 5197, 5199, 5200, 5215
Indiener ziet kansen bij stoppende bedrijven door dit grondareaal in te zetten voor natuurontwikkeling. Volgens indiener verdient het de voorkeur dat de provincie daarin een faciliterende en sturende rol op zich neemt.	5105

Standpunt GS

Met betrekking tot de realisatie van de nieuwe natuur wordt per gebied in het kader van de 'Ontwikkelopgave Natuur' een realisatiestrategie opgesteld, die voor goedkeuring aan Gedeputeerde Staten wordt voorgelegd. In deze realisatiestrategie wordt vastgelegd wat voor het onderhavige gebied de beste weg is om tot realisatie van de natuur te komen. Een gebiedsgerichte kavelruil kan een instrument zijn dat hierbij ingezet kan worden, maar hoeft niet altijd het beste instrument te zijn. Het komt er op neer dat bij het realiseren van de natuuropgave maatwerk geleverd moet worden en wordt.
Ten behoeve van de realisatie van de natuur kan het nodig zijn om gronden te verwerven. De invulling hiervan is ook onderdeel van de realisatiestrategie. Het opkopen van stoppende bedrijven is geen vast onderdeel van de realisatiestrategie In voorkomende gevallen kan uiteraard wel onderzocht worden of dit noodzakelijk is en leidt tot voldoende resultaat in relatie tot de aanleg van nieuwe natuur.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt provincie om de grondstrategie op te nemen in de Omgevingsvisie en een duidelijk standpunt in te nemen met betrekking tot het beschikbaar stellen van natuurgronden voor natuurinclusieve landbouw.	5020

Standpunt GS
De grondstrategie zal onderdeel zijn van de nog op te stellen 'Nota Grond en Vastgoedbeleid' (vaststelling in PS voorzien medio 2021).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt hoe we kunnen sturen vanuit een afgestemd grondbeleid tussen diverse overheden zoals gemeenten, provincie en waterschap. Indiener stelt dat gemeenten ook de mogelijkheden willen bekijken buiten natuurgebieden randvoorwaarden in de pachtovereenkomsten op te nemen die een bijdrage leveren aan de biodiversiteit.	1026
Indiener wil de krachten bundelen door gezamenlijk actief grondbeleid in te zetten bij VAB's en vrijkomende agrarische gronden.	1026

Standpunt GS
Met de nieuwe 'Uitvoeringsnota pacht 2021' wil de provincie actief sturen op de uitgifte van landbouwgronden om een zo maximaal mogelijk maatschappelijk rendement te behalen. Dat betekent dat de pacht een bijdrage moet leveren aan de gestelde beleidsdoelen. Denk hierbij aan het ontwikkelen van natuur, het terugdringen van de stikstofuitstoot, het versterken van de biologische en natuur-inclusieve land- en tuinbouw, biodiversiteitsherstel, het uitvoeren van het provinciaal waterbeleid, de structuurontwikkeling van de landbouw (onder meer stimuleren jonge landbouwers) en ruimtelijke ontwikkelingen.

De provincie werkt in ruimtelijke projecten per definitie samen met andere overheden. Ten aanzien van grondbeleid en –strategie wordt binnen dergelijke projecten nadrukkelijk de afstemming gezocht. In de nog op te stellen 'Nota Grond en Vastgoedbeleid' (vaststelling in PS voorzien medio 2021) komt de afstemming met andere overheden en terrein beherende organisaties (TBO's) ook aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat hoge grondprijzen de landbouwtransitie in de weg staan en vraagt wat de provincie kan doen om de transitie te ondersteunen.	5109

Standpunt GS
Met de nieuwe ‘Uitvoeringsnota pacht 2021’ wil de provincie actief sturen op de uitgifte van landbouwgronden om zo maximaal maatschappelijk rendement te behalen. Met de nieuwe wijze van pachtuitgifte wordt tegenmoet te komen aan de transitieopgaven waarvoor agrarische ondernemers staan. Dit sluit aan bij het ‘Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023’ dat beoogt om binnen de agrarische sector een overgang naar een duurzame en circulaire productie te realiseren. Binnen de investeringslijn ‘Circulair produceren’ is biologische landbouw en natuurinclusieve landbouw benoemd als speerpunt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Instrument: pachtbeleid

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er weinig aandacht is voor vrijkomende agrarische gronden. Door schaalvergroting kan de kleinschaligheid van het landschap worden aangetast. Door nieuwe verdienmodellen en een andere manier van landbouw kan gestuurd worden met de inzet van gronden. Op blz. 107 wordt aangeven dat het pachtbeleid wordt aangepast en mogelijke voorwaarden op het gebied van natuurbeheer worden gesteld. Indiener zou graag samen met de provincie kijken welke mogelijkheden het grondbeleid biedt om ervoor te zorgen dat de juiste ontwikkeling op de juiste locatie wordt ingezet en meerdere doelen gediend kunnen worden.	1002, 1005

Standpunt GS
Met de nieuwe ‘Uitvoeringsnota pacht 2021’ wil de provincie actief sturen op de uitgifte van landbouwgronden om een zo maximaal maatschappelijk rendement te behalen. Dat betekent dat de pacht een bijdrage moet leveren aan de gestelde beleidsdoelen. Denk hierbij aan het ontwikkelen van natuur, het terugdringen van de stikstofuitstoot, het versterken van de biologische en natuurinclusieve land- en tuinbouw, biodiversiteitsherstel, het uitvoeren van het provinciaal waterbeleid, de structuurontwikkeling van de landbouw (onder meer stimuleren jonge landbouwers) en ruimtelijke ontwikkelingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst in de toekomst te blijven ontwikkelen waaronder het vergroten van dieraantallen en grond. Indiener geeft aan dat natuurinclusieve landbouw voor het bedrijf niet haalbaar is omdat er onvoldoende grond bij te pachten of te koop is. Ook alternatieve verdienmodellen zijn voor het bedrijf niet haalbaar. Kleinschaligheid is geen optie omdat de kostprijs dan te hoog wordt.	5072

Standpunt GS
Grond is inderdaad een schaars goed. Indien een bedrijf wenst uit te breiden en hiervoor gronden nodig heeft zal zij zelf de markt op moeten. Indien de provincie gronden te koop aanbiedt zal zij dit in principe via een openbare biedprocedure doen. In het kader van ‘Uitvoeringsnota pacht 2021’ kunnen belangstellenden zich vanaf half november 2020 inschrijven voor het pachten van provinciale percelen. Bij de uitgifte hebben bedrijven die een transitie naar biologische landbouw doen een voorkeurspositie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Instrument: ecodiensten

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener stelt dat het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) het afgelopen jaar haar toegevoegde waarde heeft bewezen.	2006

Standpunt GS
Het stelsel voor 'Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb)' zoals dat in 2016 van start is gegaan wordt nog geëvalueerd. Het lijkt erop dat de aanpak via agrarische collectieven goed werkt, bijvoorbeeld door de actieve begeleiding, samenhang in beheer en kennisoverdracht aan beheerders. De beleidsmonitoring van de ecologische effectiviteit voor populaties van agrarische soorten heeft meer tijd nodig. Los van het bovenstaande heeft ANLb-beheer een positief effect op de abiotische kwaliteiten van bodem, lucht en water, bijvoorbeeld door minder erosie en minder gebruik van mest en bestrijdingsmiddelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener benadrukt dat het 'Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) past bij de ambitie voor vermaatschappelijking van het natuurbeleid.' Indiener verzoekt om de rol en bijdrage van het 'Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb)' apart te benoemen en de ambitie uit te spreken om extra te investeren in het ANLb.	2006

Standpunt GS
Het stelsel voor Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) is primair gericht op het versterken van de leefgebieden van beschermde agrarische doelsoorten. Door de inzet van vrijwilligers zit daar soms ook een maatschappelijke component aan, net als bij vrijwilligers in reguliere natuurgebieden.

Voor nu is ervoor gekozen om eerst te bezien hoe het ALNb-stelsel zich gaat ontwikkelen mede in relatie tot het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid dat in 2023 wordt verwacht. Op het moment dat meer inzicht bestaat, kan bezien worden of het een mogelijkheid is om het ALNb separaat op te nemen en zichtbaar te maken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat als er in plaats van aanplant van bossen op hellingen een subsidieregeling komt voor blijvend grasland, er voordeel wordt behaald. Er blijft een vorm van voedselproductie overheid, meer regenwater wordt toegevoegd aan het grondwater en het grasland legt koolstof vast in de bodem.	5151

Standpunt GS
Het behoud van grasland wordt momenteel gemonitord volgens afspraken met de Europese Commissie, per lidstaat mag het areaal niet onder een referentiemaat komen. Het behoud van grasland heeft ook een positief effect voor diverse provinciale opgaves, bijvoorbeeld op het gebied van verdroging en nitraatuitspoeling. Voor de nieuwe GLB periode (vanaf 2023) zullen agrarische ondernemers met behulp van ecoregelingen extra vergoedingen ontvangen. Op dit moment worden deze ecoregelingen landelijk verder uitgewerkt. Het aanplanten van bossen in hellingen heeft echter ook een positief effect op waterberging.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt provincie om als bruggenbouwer te gaan functioneren tussen natuur en landbouw om zodoende zekerheid te bieden aan bedrijven die aan natuurinclusieve landbouw doen.	5020

Standpunt GS
Binnen het 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst' staat beschreven dat de provincie Limburg gaat investeren in de transitie naar het circulaire produceren binnen de landbouw middels een aantal activiteiten. Middels dit beleidskader is de provincie momenteel bezig met uitwerken van een 'Actieplan natuurinclusieve landbouw'. In deze uitvoeringsagenda wordt gezocht naar de verbinding tussen landbouw en natuur. Binnen deze uitvoeringsagenda wordt ook onderzocht welke verdienmodellen bij de agrarische ondernemers passen bij de transitie naar natuurinclusieve landbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ketenverkorting en regionalisering.</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat gewerkt kan worden aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel, daarin zou van de overheid meer aansturing en ondersteuning noodzakelijk zijn. Het is daarbij van belang dat de provincie een faciliterende en stimulerende rol op zich neemt om de verbinding tussen de Limburgse agrariërs en lokale supermarkten weet te leggen.	5028, 5187
Indiener stelt dat er wel gewerkt kan worden aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel; gericht op een circulair agrofoodsysteem, uitgaande van de potentie in dat gebied. Om dit gebiedsbreed van de grond te krijgen, is echter meer aansturing en ondersteuning vanuit de overheid nodig. Door dit sector-breed op te pakken en met ondersteuning en sturing vanuit provincie/overheid heeft dit een kans van slagen en zorg je ervoor dat tegenover de transitieopgave een passend en realistisch verdienmodel staat.	5093
Indiener stelt dat om ketenverkorting, regionale afzet en gepersonaliseerd voedsel van de grond te krijgen in Zuid-Limburg van de grond te krijgen meer ondersteuning van de overheid nodig is. Indiener stelt dat de macht van de retailsector daarvoor te groot is. De retailsector drukt individuele bedrijven uit de markt. Zonder hulp van de sector en de overheid is ketenverkorting geen realistisch verdienmodel.	5003, 5187, 5199, 5200
Indiener stelt dat indien de provincie een korte keten tussen Limburgse boeren en Limburgse burgers wilt stimuleren er eveneens een koppeling tot stand gebracht moet worden tussen de betreffende boeren en supermarkten in de regio. Daarnaast moeten agrariërs die hierop inspelen in financieel opzicht gesteund worden. Agrariërs krijgen dit niet zelf voor elkaar omdat hun kostprijs te hoog is waardoor supermarkten de voorkeur geven aan goedkope producenten.	5023
Indiener vindt dat meer ondersteuning en aansturing van de overheid nodig is bij het werken aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel. Indiener acht een individuele aanpak niet kansrijk. Indiener stelt dat dit sector-breed moet worden opgepakt met aansturing en ondersteuning van de provincie/overheid.	5132, 5187, 5189
Indiener is van mening dat gewerkt kan worden aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel; gericht op een circulair agrofoodsysteem en uitgaande van de potentie in het gebied. Indiener stelt dat pogingen hiertoe vanuit individuele bedrijven direct verdrongen worden door de markt. Indiener verzoekt om meer ondersteuning en aansturing vanuit de provincie/overheid om dit gebiedsbreed (op Zuid-Limburgse schaal) van de grond te krijgen.	5009
Waar de hele Omgevingsvisie euregionaal en internationaal is voor het bedrijfsleven, handel en recreatie wordt voor Zuid-Limburgse melkveehouders gesteld dat ze voor de lokale markt moeten produceren. Voor indiener is Europa lokaal en de handel gaat over de hele wereld door het brede pallet aan producten die zijn coöperatie namens indiener produceert om een goede vermarkting mogelijk te maken. Indiener stelt dat uit de beperkte groei van de biologische landbouw geconcludeerd kan worden dat lokaal en duurzaam in de praktijk niet zo goed te vermarkten is als dat wat de	5103

consument bij het invullen van enquêtes belooft. Lokaal produceren botst ook met andere doelstellingen die de provincie ons melkveehouders geeft. Een lokale markt vraagt ook vergroting van de bedrijfsoppervlakte.	

Standpunt GS
In het 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst' worden een aantal opgaven onderkend. Eén van de vier hoofd-investeringslijnen is het versterken van de marktketens. Het versterken van de economische kracht, meer samenwerking in de keten en oog voor de consument, staan hierin centraal.
'Kiempunt Korte Ketens' (zowel een online als fysieke community) geeft sector-breed ondersteuning bij het werken aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel. Aansturing en ondersteuning van de provincie Limburg (in samenwerking met LIOF, Arvalis, LLTB en Bluehub) uit zich in de initiatieven en activiteiten die 'Kiempunt Korte Ketens' hiervoor opzet en uitvoert.
Een individuele bedrijfsconcept wordt door een aantal indieners niet kansrijk geacht. Dit standpunt onderschrijven wij niet. Goede initiatieven worden getoond op de website van Kiempunt.
In 2019 kozen steeds meer consumenten voor voedsel met een duurzaamheidskeurmerk en het aanbod van deze producten werd ook steeds groter (marktaandeel 14% van de totale bestedingen aan voedsel in Nederland in 2019). Dit staat in de jaarlijkse 'Monitor Duurzaam Voedsel'.
Haalbaarheid van individuele danwel sector-brede marktconcepten zijn afhankelijk van onder andere de potentie van het gebied en het marktpotentieel. Anderzijds kan dit leiden tot locatievraagstukken.
Dat de provincie inzet op ketensamenwerking met aandacht voor regionale en lokale productie betekent niet dat de provincie dergelijke bedrijfsconcepten voor álle bedrijven als doel heeft. Uiteraard moet dit passen bij de mogelijkheden van de ondernemer en de bedrijfslocatie. Daarom gaat de provincie Limburg het komend jaar in gesprek met partijen uit de voedselverwerkende- en voedselproducerende industrie (waaronder ook supermarkten), om ook de agrariër in de keten een betere positie te geven. Hierin heeft de provincie ook een faciliterende en stimulerende rol, om de verbinding tussen de agrariërs en deze partijen te leggen. Naast dat we ons richten op meer bewustwording bij de consument, richten we ons ook op het vermarkten van producten op andere manieren. In de tekst van de Omgevingsvisie zullen we onze aanpak concreter beschrijven.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

We faciliteren initiatieven die bijdragen aan versterkende verdienmodellen voor de land- en tuinbouw, zoals landbouw gericht op maatschappelijke diensten; natuurinclusieve landbouw, agrarisch landschapsbeheer en voedselgemeenschappen zoals het concept herenboeren, regionale afzet, korte ketens, hightech en gepersonaliseerd voedsel, gericht op een circulair agrofoodsysteem, uitgaande van de potentie in het gebied**. We hebben specifieke aandacht voor het versterken van de marktketens. Het versterken van de economische kracht, meer samenwerking in de keten en oog voor de consument, staan hierin centraal.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist het streven om onze inwoners en gasten meer te laten eten van ons eigen land en meer in te zetten op biologische voeding. Trefwoorden als korte ketens, 0-km voeding en interne logistieke verbindingen tussen landbouw en horeca ontbreken.	5149
Indiener mist de relatie in dit hoofdstuk met gezonde voeding (lokaal-regionaal Voedselsysteem in de keten ook benaderd in het kader van de gewenste landbouwtransitie/circulaire economie)	1026

Standpunt GS
De provincie ondersteunt duurzame initiatieven die ervoor zorgen dat consumenten, inwoners en gasten meer laten eten van ons Limburgs Land. Ook onze investeringslijn 3 uit ons 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst': "Versterking van de Marktketen" draagt hieraan bij.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Grootschalige voorzieningen in buitengebied

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af wat er wordt verstaan onder grootschalige voorzieningen.	5102
Indiener mist de omschrijving van het begrip “toekomstbestendige locaties” (ten behoeve van nieuwe grootschalige voorzieningen).	5113
Indiener mist de voorwaarden waaronder de ontwikkeling van nieuwe grootschalige voorzieningen kan worden toegestaan.	5113
Initiatiefnemer is van mening dat voor (agro)industriële ontwikkelingen met oorsprong in het Heuvelland, ontwikkelruimte geboden moet worden op basis van integrale kwaliteitscriteria.	5108
Indiener is van mening dat de provincie sturend en zo mogelijk faciliterend dient op te treden bij conflicterende belangen. De provinciale rol daarbij is om ook gemeentegrens overstijgende alternatieven aan te dragen, af te wegen of mogelijk te maken. Initiatiefnemer denkt hierbij aan het realiseren van terreinen voor vestiging van agro-industrie, opslag en verwerking van (landbouw)producten, waarbij de faciliterende rol van de provincie kan bestaan uit het beschikbaar stellen van financiële middelen of van gronden of het opstellen van bestemmingsplannen.	5108
Initiatiefnemer is van mening dat indien voor (agro)industriële ontwikkelingen vanuit de gemeenschap onvoldoende draagvlak blijkt te bestaat, de provincie hiervoor alternatieve gebieden dient aan te wijzen en/of te faciliteren zodat een dergelijk initiatief doorgang kan vinden.	5108
Indiener onderschrijft het uitgangspunt dat nieuwe grootschalige voorzieningen op toekomstbestendige locaties gevestigd dienen te worden. Indiener is het echter niet eens met de conclusie dat dit in beginsel niet op de bestaande locatie is. Juist de bestaande locatie dient de eerste optie te zijn om nieuwe ontwikkelingen te laten plaatsvinden. Dat is volgens de indiener toekomstbestendig. Enerzijds omdat het ruimtelijk aansluit bij bestaande bebouwing en anderzijds omdat dit economisch toekomstbestendig is, omdat het efficiënt is in de bedrijfsvoering. Denk daarbij aan minder transport, synergie met de bestaande activiteiten en lage realisatie- en exploitatiekosten. Uiteraard geldt ook hier dat de ontwikkelruimte gekoppeld dient te zijn aan de ruimtelijke kwaliteit passend bij de draagkracht.	2004, 2011
Indiener vraagt zich af wat wordt bedoeld met het uitgangspunt dat nieuwe grootschalige voorzieningen op toekomstbestendige locaties worden gevestigd. Indiener verzoekt om bouw op bestaande agrarische bouwvlakken niet ter discussie te stellen.	5075, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5183, 5191
Indiener uit zijn zorgen over de opmerking in de Omgevingsvisie dat nieuwe grootschalige voorzieningen niet bij de bestaande activiteit mogen liggen. Het is niet efficiënt om dit op afstand te doen; dit moet bij het bedrijf zelf zijn.	5205
Indiener wil een nieuw gebouw realiseren bij het agrarisch bedrijf in de Groenblauwe mantel, maar leest dat nieuwe grootschalige voorzieningen bij de bestaande activiteit niet mogelijk zijn. Bouwen op een bedrijventerrein is voor indiener niet haalbaar.	5072
Indiener begrijpt de ontwerp-Omgevingsvisie zodanig dat nieuwe grootschalige voorzieningen bij de onderhavige bestaande activiteit niet mogelijk zijn. Bouwen op een bedrijventerrein is niet haalbaar.	5102
Indiener maakt uit de Omgevingsvisie op dat er een verbod is op nieuwbouw van loodsen (lees grootschalige voorzieningen) op bestaande locaties. Indiener vindt echter dat middels maatwerk nieuwbouw van een bewaarplaats ten behoeve van de land- en tuinbouw mogelijk moet zijn. Indiener verzoekt om vast te leggen dat binnen de aanduiding ‘buitengebied’ medewerking wordt verleend aan bewaarloodsen ten dienste van de akker- en tuinbouw.	5087, 5090
Door indiener wordt aangegeven dat verdere bedrijfsontwikkeling het meest efficiënt is op de huidige locatie vanwege de aanwezigheid van vruchtbare gronden, de bestaande functionele gebouwen met zonnepanelen, de verleende NB vergunning en het voorkomen van veel extra transport.	5162
Indiener leest in de ontwerp-Omgevingsvisie dat nieuwe grootschalige voorzieningen bij bestaande activiteit niet mogelijk zijn. Indiener acht bouwen op een bedrijventerrein voor	5037

hem niet haalbaar. Daarnaast wil de industrie waarmee de indiener contracten heeft afgesloten, het risico met betrekking tot de bewaring van producten bij de telers neerleggen. Indiener stelt dat het voor zowel de kostprijs als voor het milieu (transportbewegingen) het beste is om de bewaring op het landbouwbedrijf te laten plaatsvinden.	
Indiener vraagt wat de omschrijving is van het begrip ‘grootschalige voorzieningen’ (mede in relatie tot bestaande activiteiten op de huidige locatie)? Volgens indiener wordt in de Omgevingsvisie aangegeven dat bij een bestaande activiteit geen bebouwing meer mogelijk is. Indiener geeft aan dat dit niet strookt met het idee van kringlooplandbouw. Immers het toevoegen van een installatie aan een bestaande activiteit biedt de mogelijkheid om kringlopen te optimaliseren.	5099
Indiener verzoekt om vast te leggen dat binnen de aanduiding ‘buitengebied’ medewerking wordt verleend aan bewaarloodsen ten dienste van de akker- en tuinbouw. Indiener heeft een kaart toegevoegd van een planlocatie waar een dergelijke ontwikkeling voorzien is.	5087
Indiener vraagt kritisch te zijn op locaties waarop landbouwers a-typische activiteiten uitoefenen (grote opslagloodsen en toeristisch/recreatieve voorzieningen). Deze hoeven niet noodzakelijkerwijs in het buitengebied plaats te vinden.	5048
Initiatiefnemer is van mening dat de provincie korte ketens dient te faciliteren. Hierbij dient agro industrialisatie op bedrijventerreinen plaats te vinden om aantasting van het Nationaal Landschap te vermijden.	5108
Indiener vindt het teleurstellend dat niet gesproken wordt over agrarische bedrijventerreinen in plaats van opslagloodsen her en der in het landschap.	2016
Indiener heeft plannen op zijn bouwvlak een nieuwe loods te realiseren en vraagt zich af hoe de passage "nieuwe grootschalige voorzieningen worden op toekomstbestendige locaties gevestigd" moet worden uitgelegd (Midden-Limburg)	5036
Indiener vraagt zich af hoe de passage "nieuwe grootschalige voorzieningen worden op toekomstbestendige locaties gevestigd" moet worden uitgelegd. Indiener wil voorkomen dat de discussie die in Zuid Limburg bestaat over dat loodsen bij akkerbouwbedrijven maar op een bedrijventerrein gebouwd moeten worden zich ook naar Midden-Limburg verplaatst. (5127) Indiener verzoek te borgen dat bestaande bouwblokken gehandhaafd blijven en dat het ook in de toekomst mogelijk blijft voor agrarische bedrijven om zich hier verder te ontwikkelen.	5036, 5127
Indiener geeft aan dat bewerken en verwerken bij draagt aan verdienmodellen voor de Landbouw. Alleen bewerker en verwerken zou niet de hoofdactiviteit moeten zijn, omdat het dan bedrijvigheid is die niet meer past in het landschap. Indiener geeft aan dit als ondergeschikte activiteit toe te staan.	1026
Indiener stelt dat vastgelegd dient te worden dat grootschaligere kringlooplandbouw gepaard gaat kleinschalige landschapselementen en dat opslagloodsen op industrieterreinen geplaatst dienen te worden.	5128

Standpunt GS
Met grootschalige voorzieningen bedoelen we onder andere grootschalige opslagloodsen voor akkerbouwproducten, koelcellen voor fruit en loodsen van loonwerkbedrijven.

Uitganspunt voor de ontwikkeling van grootschalige agrarische voorzieningen is of er sprake is van een toekomstbestendige locatie. Of een locatie een toekomstbestendige locatie is, wordt op lokaal niveau afgewogen en is afhankelijk van het initiatief. Overwegingen die aan de orde zijn bij de afweging of een locatie toekomstbestendig is, zijn onder andere: ligging van de locatie ten opzicht van percelen en daarmee samenhangende vervoersbewegingen (al dan niet door kernen), synergie met bestaande bedrijfsactiviteiten, fysieke ontwikkelingsmogelijkheden gelet op omgevingskwaliteit en leefbaarheid en het investeringsvolume ten opzichte van de bestaande voorzieningen.
Een toekomstbestendige locatie kan de huidige locatie betreffen, maar ook een locatie op afstand (eventueel een vrijkomende agrarische bedrijfslocatie), nabij een bestaand cluster agrarische bedrijven of een bedrijventerrein. Dit is maatwerk.

Wij beseffen dat vanuit landschappelijke waarden in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg de vestiging van grootschalige voorzieningen op een (agrarisch) bedrijventerrein uitkomst kan bieden.

Echter, om verschillende redenen (onder andere financiële haalbaarheid, inpassing bedrijfsvoering) blijkt dit in de praktijk lastig te realiseren. Daarnaast kennen een deel van de bestemmingsplannen nog latente plancapaciteit, waardoor bedrijfsontwikkeling binnen het bouwvlak in die situatie eenvoudig te realiseren is. Mede gelet op het beperkt aantal bedrijfsontwikkelingen en de spreiding van de bedrijfslocaties en de bijbehorende gronden verkiezen wij een meer realistische maatwerkaanpak, waarbij per casus een locatieonderzoek de alternatieven in beeld brengt, inclusief de randvoorwaarden om de ontwikkeling haalbaar te maken. Dit is in lijn met het vigerend provinciaal beleid. Wij zullen dit echter verduidelijken in de Omgevingsvisie.

Via deze werkwijzen kan beter ingespeeld op de kansen die zich voordoen, bijvoorbeeld kijkende naar vrijkomende agrarische bedrijfsbebouwing, of naar een gefaseerde verplaatsing naar een bestaand cluster met agrarische bedrijven of nabij of op bedrijventerreinen. De provincie onderzoekt hiertoe of het provinciale erfpachtkader kansen biedt ter realisatie van grootschalige voorzieningen op toekomstbestendige locaties. Een positieve grondhouding van alle partijen om te komen tot toekomstbestendige ontwikkellocaties is hiertoe noodzakelijk. Te beginnen bij lange termijn visie door de ondernemer.
Voor complexe situaties in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg werken wij bij de begeleiding en advisering met integrale casusteams. In deze multidisciplinaire teams zijn kwaliteitscommissies, dorpsbouwmeesters/welstandcommissies betrokken voor de borging van de ruimtelijke kwaliteit.

Ook voor Noord- en Midden Limburg is het uitgangspunt dat grootschalige voorzieningen voor opslag op, voor die functie, toekomstbestendige locaties worden gevestigd. Met dien verstande dat, in situaties waarbij de opslag niet uitsluitend voor gebruik binnen het eigen bedrijf is bedoeld conform het uitgangspunt bij agglomeratielandbouw, een sterke voorkeur bestaat voor vestiging op bedrijventerreinen. Via het bestemmingsplan kan hierop gestuurd worden. Wij zullen dit in de tekst van de Omgevingsvisie nader toelichten.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

In het Nationaal Landschap Zuid-Limburg worden nieuwe grootschalige ~~worden~~ voorzieningen, **zoals grootschalige opslagloodsen voor akkerbouwproducten, koelcellen voor fruit en loodsen van loonwerkbedrijven** op toekomstbestendige locaties gevestigd. Indien de voorzieningen ~~toch~~ noodzakelijk zijn bij de bestaande activiteiten op de huidige locatie, dan hanteren we randvoorwaarden om de landschappelijke kwaliteit en inpassing via een motiveringsplicht te borgen. Hierbij wordt rekening gehouden met onder andere de bestaande bouw, het omringende landschap, mogelijke vervoersbewegingen en de aansluiting op hoofdwegen. We stellen voorwaarden aan het locatieonderzoek en aan een kwalitatieve inpassing in het gebied.
Ook voor Noord- en Midden Limburg is het uitgangspunt dat grootschalige voorzieningen voor opslag op, voor die functie, toekomstbestendige locaties worden gevestigd. Met dien verstande dat in situaties waarbij de opslag niet uitsluitend voor producten van eigen bedrijf is bedoeld, conform het uitgangspunt bij agglomeratielandbouw, een sterke voorkeur bestaat voor vestiging op bedrijventerreinen.

<u>Agglomeratielandbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat vormen van agglomeratielandbouw algemeen voorkomend zijn en een belangrijk onderdeel vormen van het verdienmodel van agrarische bedrijven. Indiener is van mening dat het van groot belang is dat agglomeratielandbouw zich verder kan ontwikkelen op de locatie van het primaire bedrijf. Verkorting van de keten is immers een onderdeel van het (nieuwe) verdienmodel van veel bedrijven, iets dat ook door de provincie van harte wordt ondersteund. Door te eisen dat verwerking en bewerking van producten op een andere locatie moet plaatsvinden dan het primaire bedrijf, wordt het verdienmodel aangetast en ontstaan er meer transportbewegingen in het buitengebied. Indiener vraagt deze passage te schrappen.	2004, 2011
Indiener stelt dat er in de toekomst mogelijk alleen een verdienmodel is als ondernemers meer toegevoegde waarde aan het product toevoegen, zodat bewerking op het bedrijf	5037

dient plaats te vinden. Indiener vindt dat hier mogelijkheden voor moeten blijven bestaan op de landbouwbedrijven.	
Indiener stelt dat als agrarische bedrijven verplicht worden zich op locaties (bedrijventerreinen) te vestigen waarbij de directe binding met de gemeenschap en het landschap langzaam zal gaan verdwijnen, eerder een productielandbouw zal ontstaan dan een natuurinclusieve of kringlooplandbouw.	1019
Indiener vraagt om het mogelijk te maken ketens te verkorten en het verdienmodel te versterken, inclusief mestbewerking en –verwerking als verduurzaming van de veehouderij. Hierbij hoort ook de samenwerking tussen verschillende bedrijven uit verschillende sectoren.	5156

Standpunt GS
De term agglomeratielandbouw is toegelicht in de begrippenlijst van de Omgevingsvisie. Het betreft een vorm van land- en tuinbouw waarbij ketenintegratie ver is doorgevoerd, met een industriële uitstraling en zich uit door bijvoorbeeld de aanwezigheid van verwerkingsunits en laaddocks voor de aanvoer en afvoer van grote hoeveelheden producten. Naast de ruimtelijke impact is er sprake van vele vervoersbewegingen jaarrond. De geleidelijke uitbreiding van activiteiten binnen de keten is niet meer weg te denken als ontwikkeling binnen de agrarische sector. Mestbewerking en mestverwerking, die we in het POL2014 als aparte categorie hebben aangeduid, scharen wij in de huidige Omgevingsvisie onder het begrip agglomeratielandbouw. De ruimtelijke doorwerking voor beide categorieën is gelijk.

De doorgroei van agglomeratielandbouw in het buitengebied is alleen acceptabel in gebieden waar deze ontwikkeling ruimtelijk inpasbaar is en er sprake is van een ‘toekomstbestendige locatie’. Dit is een afweging op lokaal en/of regionaal niveau.
Wanneer zich geheel nieuwe initiatieven voordoen, of indien de ketenintegratie verder gaat dan uitsluitend het eigen bedrijf, vinden wij dat deze bij voorkeur thuishoren op bedrijventerreinen of bij een bestaand, grootschalig en toekomstbestendig cluster van agrarische bedrijven. Dit ter bevordering van de mogelijkheden voor kringlooplandbouw. Kwaliteitsverbetering van het leef- en vestigingsklimaat, aanwezigheid van logistieke knooppunten, aanwezigheid van aanvoer en afzetmarkt en zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik vormen aandachtspunten bij het bepalen of een locatie voor dit soort functies toekomstbestendig is (overeenkomstig POL2014).

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

De geleidelijke uitbreiding van activiteiten binnen de keten en korte ketens is niet meer weg te denken als ontwikkeling binnen de agrarische sector. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verwerking, verpakking en opslag van eigen producten en die van derden of het verwaarden van reststromen, **zoals mestbewerking en mestverwerking.**
Voor het behoud van de economische betekenis van de agrarische bedrijven is **doorgroei van** agglomeratielandbouw **in het buitengebied mogelijk indien sprake is van een ‘toekomstbestendige locatie’,** mede in verband met de mogelijke kansen voor het versnellen van verduurzaming, verwaarding en het uitwisseling van stofstromen. **Kwaliteitsverbetering van het leef- en vestigingsklimaat, aanwezigheid van logistieke knooppunten, aanwezigheid van aanvoer en afzetmarkt en zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik vormen aandachtspunten bij het bepalen of een locatie voor dit soort functies toekomstbestendig is.** ~~, onder voorwaarden acceptabel,~~ **Voor wat betreft nieuwe initiatieven van agglomeratielandbouw heeft vestiging op een bedrijventerrein of bij een bestaand, grootschalig en toekomstbestendig cluster van agrarische bedrijven de voorkeur, zeker indien er sprake is van verwerking van producten van derden.** De verordening biedt hiertoe mogelijkheden. **Deze beleidslijn is ook van toepassing op grootschalige mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties.**

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 22. Begrippenlijst, begrip “Agglomeratielandbouw”:

Grootschalige land~~bouw~~**- en tuin**bouw met industriële uitstraling waarbij ketenintegratie op het bouwvlak centraal staat. Naast de primaire productie worden de landbouwproducten opgeslagen,

en/of verder verwerkt tot een halfabricaten of eindproducten en/of worden reststromen verwerkt **(inclusief grootschalige mestbewerking en mestverwerking).**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie ruimere mogelijkheden voor de agglomeratielandbouw biedt dan de structuurvisie van de gemeente Venlo en vindt dat de Omgevingsvisie aan de gemeentelijke structuurvisie moet worden aangepast.	5113

Standpunt GS
De provincie geeft in de ontwerp-Omgevingsvisie haar visie op agglomeratielandbouw. De Omgevingsvisie is zelfbindend. Dit betekent dat de omgevingsvisie van de gemeente een minder ruime mogelijkheden kan hebben op dit thema. Dit leidt niet tot aanpassing van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de voorwaarden waaronder agglomeratielandbouw kan worden toegestaan en vreest dat door het toestaan van agglomeratielandbouw de soorten- en gebiedsbescherming in gevaar komt.	5113

Standpunt GS
Bij elke ruimtelijke ontwikkeling of ontwikkeling met ruimtelijke consequenties moet een belangenafweging plaatsvinden en beoordeeld worden of sprake is van een goede ruimtelijke ordening (kijken of ontwikkelingen naast elkaar kunnen bestaan). Een toetsing aan wet- en regelgeving voor natuur hoort daarbij. We nemen de voorwaarden voor het toestaan van agglomeratielandbouw op in de Omgevingsvisie. Deze zijn overeenkomstig de voorwaarden zoals beschreven in POL2014.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

De geleidelijke uitbreiding van activiteiten binnen de keten en korte ketens is niet meer weg te denken als ontwikkeling binnen de agrarische sector. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verwerking, verpakking en opslag van eigen producten en die van derden of het verwaarden van reststromen, **zoals mestbewerking en mestverwerking.**
Voor het behoud van de economische betekenis van de agrarische bedrijven is **doorgroei van** agglomeratielandbouw **in het buitengebied mogelijk indien sprake is van een 'toekomstbestendige locatie',** ~~onder voorwaarden acceptabel,~~ mede in verband met de mogelijke kansen voor het versnellen van verduurzaming, verwaarding en het uitwisseling van stofstromen. **Kwaliteitsverbetering van het leef- en vestigingsklimaat, aanwezigheid van logistieke knooppunten, aanwezigheid van aanvoer en afzetmarkt en zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik vormen aandachtspunten bij het bepalen of een locatie voor dit soort functies toekomstbestendig is.**
Voor wat betreft nieuwe initiatieven van agglomeratielandbouw heeft vestiging op een bedrijventerrein of bij een bestaand, grootschalig en toekomstbestendig cluster van agrarische bedrijven de voorkeur, zeker indien er sprake is van verwerking van producten van derden. De verordening biedt hiertoe mogelijkheden. **Deze beleidslijn is ook van toepassing op grootschalige mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties.**

<u>Definitie Intensieve veehouderij</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat er melding gemaakt wordt van een aangepaste definitie van (intensieve) veehouderij in het kader van het omvormen van de land- en tuinbouw naar	2004, 2011

meer extensieve vormen. Omdat de toegevoegde waarde hiervan niet nader wordt geduid, vraagt indiener deze passage te schrappen en de definities uit het POL2014 te blijven hanteren.	
Indiener stelt dat het niet duidelijk is hoe de nieuwe definitie voor intensieve veehouderij zou moeten luiden, wanneer deze bekend wordt en hoe mensen hun zienswijzen daarop kenbaar kunnen maken. Indiener verzoekt om op de hoogte gebracht te worden zodra de nieuwe definitie bekend gemaakt wordt.	5084
Indiener is van mening dat de opmerkingen dat een aangepaste definitie van 'intensieve veehouderij' helpt bij de aansturing van de omvorming van de traditionele vormen van landbouw naar meer extensieve vormen geen vertrouwen wekt.	5127
Indiener stelt dat de nieuwe definitie voor intensieve veehouderij niet toegelicht wordt. Indiener stelt dat dit de mogelijkheid om hiertegen een zienswijze in te dienen schaadt.	5032, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5180, 5191
Indiener geeft aan dat er in de ontwerp-Omgevingsvisie wordt nagedacht over een nieuwe definitie intensieve veehouderij, maar dat de details ontbreken. Indiener vindt dit onacceptabel en deelt de zorg dat deze definitie een verdere beperking zal zijn voor veehouderijen in Limburg. Indiener vindt dat de primaire landbouw op veel fronten onder druk staat, voornamelijk op het gebied van levensvatbaarheid. Indiener stelt ook dat de term intensieve veehouderij verschillend is dan een melkveehouderij.	5060
Indiener vreest dat in het licht van een aangepaste definitie voor intensieve veehouderij, melkveehouderijbedrijven als zodanig worden bestempeld en deze worden beperkt in hun gebruiks- en ontwikkelmogelijkheden.	5167, 5168, 5178, 5179, 5180

Standpunt GS
De huidige definitie van intensieve veehouderij (het hebben van een bedrijfsmatige tak van varkens, kippen, vleeskuiken, vleeskalveren, stieren voor roodvleesproductie, geiten, eenden, pelsdieren, konijnen, kalkoenen, of parelhoenders) is uitsluitend gebaseerd op het houden van een aantal specifieke diercategorieën. De definitie maakt daarbij geen onderscheid in de vorm waarop de dieren gehouden worden, intensief of extensief. In de praktijk sluit deze definitie niet altijd aan bij de gestelde provinciale doelen.
Zo is bijvoorbeeld op basis van de huidige definitie het starten van een innovatief concept met diercategorieën die nu onder de noemer intensieve veehouderij vallen nauwelijks mogelijk, ook al worden de dieren extensief gehouden.
Een nieuwe definitie moet een hulpmiddel zijn om de provinciale doelen te bereiken, invulling te geven aan de maatschappelijke opgaven en aansluiten bij wet- en regelgeving; dit ter voorkoming van extra (provinciale) regeldruk. We betrekken hierbij ook het op te stellen landelijke mestbeleid, dat uitgaat van grondgebondenheid voor de melkveehouderij en rundvleesveehouderij.

De herijking van de definitie en het in beeld brengen van de consequenties voor vestiging en doorontwikkeling van veehouderijbedrijven zal plaatsvinden in het kader van een herziening van de provinciale omgevingsverordening. Dat betekent dat deze wijziging ter visie wordt gelegd voordat deze geëffectueerd wordt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vestigingsbeleid intensieve veehouderij</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de extensiveringsgebieden voor intensieve veehouderij te schrappen. In deze gebieden bevinden zich nog nauwelijks bedrijven, terwijl nabijgelegen bedrijven in het verwevingsgebied onterecht worden belemmerd. Ook in dit soort situaties moet gelden dat ontwikkeling alleen kan plaatsvinden op een toekomstbestendige locatie.	2004, 2011
Indiener is van mening dat gezien de landbouwontwikkelingsgebieden en verwevingsgebieden zijn komen te vervallen er ook geen grond meer is om de extensiveringsgebieden in stand te houden.	5074

Indiener geeft aan dat het voor hem absoluut onduidelijk is waarom de ontwikkelingsgebieden IV geschrapt zijn uit het provinciale beleid en de tegenhanger daarvan, de extensiveringsgebieden, niet.	5127
Indiener verzoekt in relatie tot het schrappen van de ontwikkelingsgebieden IV om een duidelijke definitie van wat verstaan wordt onder 'kwalitatieve incidentele nieuwvestiging'.	5084
Als er ambitie is voor herstructuring van de intensieve veehouderij dan zou het accent moeten liggen op ondersteuning van bedrijven op locaties waar geen ontwikkeling mogelijk is naar betere locaties. Bijvoorbeeld bedrijven kort bij de kern.	2011
Indiener wijst er op dat het Ontwikkelingsgebied IV is aangewezen om bedrijfsontwikkeling, innovatie en daarmee emissiereductie elders te bewerkstelligen. Het uitgangspunt dat verdere bedrijfsontwikkeling alleen gepaard kan gaan met het wegbestemmen van latente ruimte is niet conform het streven van het ontwikkelingsgebied en benadeeld de bedrijven aldaar. Indiener verzoekt om zorg te dragen dat latente ruimte niet wordt wegbestemd.	5164, 5165, 5166

Standpunt GS
De zonering intensieve veehouderij in Noord- en Midden-Limburg komt voort uit het Reconstructieplan Noord- en Midden-Limburg (2004) en had tot doel om de herstructurering van de intensieve veehouderij in goede banen te leiden. Dit door een afwaartse beweging ten opzichte van kwetsbare (natuurgebieden) te realiseren, via het aanwijzen van extensiveringsgebieden en het concentreren van nieuwe bedrijfslocaties in ontwikkelingsgebieden intensieve veehouderij.

Het doel voor het aanwijzen van het extensiveringsgebied, zijnde het zo veel als mogelijk vrijmaken en vrijhouden van de omgeving van kwetsbare natuurgebieden van IV-activiteiten, is en blijft van kracht. Om die reden zijn er binnen extensiveringsgebieden geen toekomstbestendige locaties voor intensieve veehouderij-activiteiten gelegen. De aanduiding van de extensiveringsgebieden heeft overigens geen aanvullende werking op de IV-activiteiten die buiten de extensiveringsgebieden plaatsvinden.

Het oorspronkelijk doel van de splitsing tussen ontwikkelingsgebieden, verwevingsgebieden en extensiveringsgebieden voor intensieve veehouderij was het streven naar een concentratie van de IV-activiteiten binnen de ontwikkelingsgebieden. Een grootschalige verplaatsing van IV-bedrijven is, onder meer vanwege financiële redenen, niet haalbaar gebleken. Bovendien blijkt dat ondernemers eerder kiezen voor meerdere locaties, wat de noodzaak voor bedrijfsverplaatsingen en nieuwvestiging minder groot maakt.

Bij de inwerkingtreding van POL2014 zijn de verwevingsgebieden al vervallen. Reden hiervoor is dat algemene wet- en regelgeving in dit verband bepalend is voor de doorgroei van bedrijven en voldoende sturing biedt en daarom de aanduiding als verwevingsgebied geen toegevoegde waarde heeft.

Met het schrappen van ontwikkelingsgebieden intensieve veehouderij uit het provinciale beleid willen we de ontwikkeling van nieuwe locaties voor intensieve veehouderij-activiteiten tegengaan, omdat er voldoende ruimte is voor hergebruik en doorontwikkeling van bestaande locaties waar ondernemers hun bedrijfsactiviteiten stoppen.

Verder behouden we buiten de extensiveringsgebieden de mogelijkheid voor kwalitatieve incidentele nieuwvestiging van IV-bedrijven op een toekomstbestendige locatie. Hervestiging in combinatie met kwaliteitswinst zoals sloop, het weghalen van latente ruimte in bestemmingen en/of vergunningen en de afname van emissie op kwetsbare natuurgebieden en woonkernen wordt hierbij als randvoorwaarde gesteld. Daarbij bieden we de mogelijkheid voor gefaseerde afbouw op de niet-toekomstbestendige locaties. Ook dit biedt een alternatief voor het schrappen van de ontwikkelingsgebieden intensieve veehouderij.

Limburg is actief betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van de diverse stoppers- en saneringsregelingen, in samenwerking met het Rijk (LNV), IPO, VNG en de sector.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af welke belangenafweging er wordt gemaakt wanneer voedselgemeenschappen zoals Herenboeren intensieve veehouderij gaan bedrijven op plekken waar nieuwvestiging IV volgens het vigerende bestemmingsplan onder het huidige POL2014 niet is toegestaan. Indiener stelt dat intensive veehouderij in de directe nabijheid van burgerwoningen (zonder draagvlak van de omgeving) onwenselijk is vanwege de aantasting van de leefkwaliteit en gezondheidsrisico's. Indiener verwijst hierbij naar diverse onderzoeken en plan-MER van de Omgevingsvisie.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener stelt dat in het Ontwerp duidelijk aangeven is dat intensieve veehouderij enkel kan op "bestaande locaties waar reeds de bestemming intensieve veehouderij op rust en welke nog conform de milieuvergunning als zodanig in werking is, worden toegestaan". De indiener stelt dat er zonder draagvlak in directe omgeving geen intensieve veehouderij tegen bebouwd of stedelijk gebied aan kan en dit niet in een woongebied thuishoort.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener stelt dat uitgesloten dient te worden dat in de nabijheid van woningen een nieuwvestiging van veehouderijen met IV-dieren kan ontstaan. Ook IV-dieren die gehouden worden op de manier volgens het concept van de Herenboeren vallen volgens indiener in deze categorie en horen daarom niet thuis aan de rand van een woongebied. Indiener vreest dat deze voor overlast, gezondheidsrisico's, aantasting van de leefkwaliteit en sociale onrust zullen zorgen.	5045, 5123, 5124, 5125, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener constateert in de praktijk dat de huidige wet- en regelgeving niet is toegesneden op het concept herenboeren en vraagt aandacht daarvoor. Het gaat dan met name om de Wet milieubeheer in relatie tot het houden van kippen en varkens in agrarisch gebied.	1030

Standpunt GS
In de huidige definitie van intensieve veehouderij is nieuwvestiging uitsluitend mogelijk in ontwikkelingsgebieden of bij incidentele nieuwvestiging buiten extensiveringsgebieden. We willen de definitie intensieve veehouderij herijken. En wel op een zodanige manier dat binnen ons vestigingsbeleid voor intensieve veehouderij meer rekening gehouden kan worden met de wijze waarop dieren gehouden worden dan uitsluitend met de diercategorie. De gemeente toetst aan wet- en regelgeving en is er verantwoordelijk voor dat bij het faciliteren van initiatieven voldoende rekening wordt gehouden met leefkwaliteit, gezondheid en draagvlak bij omwonenden. Het concept Herenboeren is ook gebonden aan de huidige wet- en regelgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener voorziet problemen en hoge kosten om te kunnen voldoen aan de gestelde voorwaarden voor incidentele nieuwvestiging voor IV-bedrijven. Indiener verzoekt om het huidige 'Ontwikkelingsgebied intensieve veehouderij' voor zijn bedrijfslocatie te behouden. Indiener heeft kaartbeelden van het bedrijf in kwestie toegevoegd.	5180, 5191

Standpunt GS
Bij incidentele nieuwvestiging gaat het over een vestiging van een geheel nieuw bouwvlak. Bij uitbreiding van een bestaand bouwvlak zijn de aanvullende voorwaarden die gelden bij incidentele nieuwvestiging niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de traditionele landbouw en in het bijzonder de veehouderij negatief worden benaderd in deze visie. Indiener vraagt om de passage dat 'de relatie tussen de landbouw, wonen en werken traditioneel hoofdzakelijk wordt bepaald door de mate van stankoverlast' te schrappen of te herformuleren.	5075, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5168, 5178, 5179, 5180,

	5183, 5191

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een visie op hoofdlijnen en beschrijft per thema de opgaven, de provinciale ambitie en de aan de orde zijnde beleidskeuzes in het fysieke domein. We constateren dat er al een flinke winst is geboekt in het verlagen van emissies. Toch is er nog een aantal doelen (bijvoorbeeld op het gebied van biodiversiteit, (grond)waterkwaliteit) en aantal geurgehinderden niet behaald op gebiedsniveau. We begrijpen uw standpunt ten aanzien van de betreffende passage en passen deze aan.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

~~Traditioneel werd de relatie tussen landbouw, wonen en werken hoofdzakelijk bepaald door de mate van stankoverlast.~~ **In sommige situaties kan geur tot overlast in de omgeving leiden en een aandachtspunt vormen.** De aandacht is daarnaast gericht op mogelijke risico's die de land- en tuinbouw op de gezondheid van bewoners heeft. We zullen vanuit de bestaande locaties bezien hoe we de omgevingskwaliteit kunnen verbeteren, onder andere via sturing met een integrale gebiedsaanpak op de kwaliteitsverbetering van bestaande knelsituaties.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het niet eens met het handhaven van de bestaande geitenstop. Indiener is het niet eens met het eventueel bijstellen of heroverwegen hiervan op basis van de uitkomsten van het VGO-onderzoek, omdat de ontwikkelingsmogelijkheden van zijn geitenhouderijbedrijf langdurig worden geblokkeerd nu de onderzoeken maar blijven duren. Indiener verzoekt om, onder voorwaarden, uitzonderingen op de geitenstop te maken en mee te denken aan oplossingen. Indiener is van mening dat de provincie Limburg niet 'beweegt' op het gebied van geitenhouderij. Indiener verzoekt de tekst over de heroverweging van de geitenstop op basis van de uitkomsten van de VGO-onderzoek, als volgt te herzien. Dat na het bekend worden van de uitkomsten in ieder geval een heroverweging plaatsvindt waarbij wordt bekeken of een opheffing of bijstelling van de geitenstop (bijvoorbeeld in geval van toepassing van maatregelen) mogelijk is.	5032

Standpunt GS
Naar aanleiding van het onderzoek 'Veehouderij en Gezondheid Omwonenden III, longontsteking in de nabijheid van geiten- en pluimveehouderijen; actualisering van gegevens uit huisartspraktijken 2014-2016' d.d. september 2018 hebben wij gekozen voor een algeheel verbod voor het oprichten van een geitenhouderij en het uitbreiden van een bestaande geitenhouderij. In het genoemde onderzoek wordt een correlatie bevestigd tussen het wonen in de nabijheid van geitenhouderijen en een verhoogd risico op longontsteking. Om dit risico te beperken voor de inwoners van Limburg is ervoor gekozen om hiervoor regels met een rechtstreekse werking in te stellen. Indien er uit het betreffende onderzoek volgt dat er geen causaal verband is tussen longontstekingen en de nabij gelegen geitenhouderijen zal deze paragraaf in heroverweging worden genomen door PS, overeenkomstig het huidige standpunt van PS.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Stikstofproblematiek</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist aandacht voor de stikstofproblematiek.	2014

Standpunt GS

In de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg wordt meerdere malen het ‘Limburgs Aanvalsplan Stikstof’ genoemd. Vanuit het ‘Limburgs Aanvalsplan Stikstof’ wordt op dit moment gewerkt aan een probleemgerichte gebiedsaanpak. Door middel van deze aanpak wordt ingezet op een vermindering van stikstofemissies (en daarmee vermindering van de depositie op natuur) door middel van bronmaatregelen. Door deze aanpak kan het herstel van de natuurkwaliteit en de biodiversiteit in stikstofgevoelige Limburgse natuurgebieden worden versneld.
Daarnaast wordt in de ontwerp-Omgevingsvisie meerdere malen het nieuw op te stellen ‘Nationaal Natuurprogramma’ genoemd, waarin het Rijk en provincies afspraken maken over het doelbereik van de ‘Europese Vogel- en Habitatrichtlijn’ in 2050.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bepleit bronmaatregelen bij agrarische bedrijven om de natuur te versterken. Toevoeging 2004: Door emissieverlaging van veehouderijbedrijven te stimuleren wordt voorkomen dat deze bedrijven noodgedwongen moeten stoppen. Bijkomende effecten als het behoud weidegang, voorkomen omzetting van grasland in bouwland, vasthouden van water in buitengebied. Toevoeging 2011: Investeren in maatregelen bij land- en tuinbouwbedrijven draagt bij aan een afname van de impact op de natuur en is hierdoor effectiever dan saneringsmaatregelen. Dit is positief voor natuur, de omgeving van de bedrijven en water in buitengebied.	2004, 2011

Standpunt GS
Vanuit het ‘Limburgs Aanvalsplan Stikstof’ wordt op dit moment gewerkt aan een probleemgerichte gebiedsaanpak. Door middel van deze aanpak wordt ingezet op een vermindering van stikstofemissies (en daarmee vermindering van de depositie op natuur) door middel van bronmaatregelen. Daarbij wordt ook onderzocht welke mogelijkheden er zijn om emissies bij bestaande bedrijven terug te dringen met andere bronmaatregelen dan opkoop, bijvoorbeeld met behulp van emissiereducerende technieken in stallen. Voor een sector als de melkveehouderijsector hebben dit soort maatregelen over het algemeen de voorkeur boven opkoop (met name in Zuid-Limburg) vanwege bijkomende voordelen op het gebied van bijvoorbeeld erosie, nitraat en landschappelijke kwaliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de oplossing voor de noodzakelijke stikstofvermindering (in grote lijnen) in: Maak regio’s met een standstill in het aantal dieren. Zorg ervoor dat er per regio per periode een afname van de emissie wordt bereikt (door een forse vermindering van het aantal dieren). Zet niet in op emissie-arme stalsystemen. Daarmee wordt immers een (verkeerd) productiesysteem in stand gehouden, dat gekenmerkt wordt door import van grondstoffen en overschot aan mest en stikstof. Richt je op kringlooplandbouw, natuurinclusieve productie, minder stikstof, minder CO2, minder gif, betere bodem, hogere grondwaterstand, meer biodiversiteit. De natuur, de landbouw en de gezondheid en welzijn van alle Nederlanders hebben daar baat bij.	5106

Standpunt GS
Om de noodzakelijke stikstofvermindering te realiseren gaat de provincie vanuit het ‘Limburgs Aanvalsplan Stikstof’ een aantal gebiedsgerichte bronmaatregelen inzetten. Deelname aan opkoop- en saneringsregelingen die het Rijk daarvoor ter beschikking stelt, wordt door de provincie gefaciliteerd. De focus van de provincie Limburg daarbij is erop gericht om de emissie (en daarmee depositie) van stikstof te verminderen. Dat streven volgt ook nadrukkelijk uit de ‘Uitvoeringsagenda

Vitale Veehouderij', waar de effecten van de genoemde opkoop- en saneringsregelingen nauwlettend worden gemonitord. Daarbij wordt breder gekeken dan alleen stikstof, zo ook nadrukkelijk naar geur en fijnstof teneinde de totale leefomgeving te verbeteren.

Sturing op dieraantallen gebeurt via de doorwerking van Rijks wet- en regelgeving. Er zijn ook gevallen waarin innovatie op andere gronden dan stikstof sterk de voorkeur heeft boven opkoop, zoals bijvoorbeeld voor een sector als de melkveehouderij (in met name Zuid-Limburg). Dit vanwege bijkomende voordelen op het gebied van bijvoorbeeld erosie, nitraat en landschappelijke kwaliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet in de hoge kosten van nieuwe stalsystemen in het kader van vermindering stikstofemissies een grote belemmering voor bedrijfsovernames.	2007

Standpunt GS
Met (de vertegenwoordiging van) de sector zijn eerder afspraken gemaakt over ontwikkelingen en innovatie. Voor de veehouderij betekent dat het toewerken naar een lager emissieniveau van ammoniak, geur en fijnstof met als doel om te komen tot een emissieniveau dat geen of slechts verwaarloosbare hinder/risico voor de omgeving oplevert. Het reguliere investerings- en vervangingsregime ligt ten grondslag aan de gekozen fasering.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van menig dat alleen de ongebruikte stalruimte in aanmerking komt voor behandeling in relatie met quotums. Indien rekening gehouden wordt met intern en/of extern salderen, is uitkopen van quotums dweilen met de kraan open. Indiener vraagt om aandacht aan dit onderwerp te besteden en te bepalen dat de ongebruikte ruimtes van aanwezige omgevingsvergunningen niet mogen worden gesaldeerd anders dan voor reeds aanwezige ongebruikte stalruimte. Er mag bij het afgeven van (nieuwe) omgevingsvergunningen geen extra ruimte worden verstrekt. Ongebruikte extra ruimte in de omgevingsvergunningen moet worden ingenomen.	2014

Standpunt GS
Het realiseren van stikstofdaling is noodzakelijk voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor 'Natura 2000-gebieden'. De 'Beleidsregels intern en extern salderen in Limburg, december 2019' bepalen op welke wijze stikstofruimte voor in-/extern salderen kan worden ingezet, waarbij tevens rekening wordt gehouden met de relevante jurisprudentie op dit onderwerp, en dienen daarmee afdoende het gestelde doel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft zorgen over de gepande uitbreiding van vliegbasis de Peel, vanwege beperkingen in de stikstofuitstoot van zijn bedrijf.	5162

Standpunt GS
Voor bestaande activiteiten die beschikken over rechtsgeldige (milieu)toestemmingen geldt dat sprake is van vergunde rechten en deze niet in omvang kunnen worden ingeperkt als gevolg van de komst van nieuwe initiatieven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Doorwerking Uitvoeringsagenda Vitale veehouderij

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ondersteunt de provinciale 'Agenda Vitale Veehouderij' op hoofdlijnen waaraan in de Omgevingsvisie wordt gerefereerd en verwijst naar de schriftelijke reactie van de indiener hierop d.d. 5 oktober 2018.	2004, 2011

Standpunt GS
Wij waarderen de samenwerking die heeft plaatsgevonden en nog plaatsvindt in het 'Bestuurlijk Overleg Schone Stallen', nu genaamd 'Bestuurlijk Overleg Vitale Veehouderij' omtrent de totstandkoming en uitvoering van de 'Agenda Vitale Veehouderij'.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het niet eens met de opmerking om te bezien in hoeverre het beleid van de uitvoeringsagenda in de omgevingsverordening moet worden verankerd. (2004, 2011) Rijksbeleid en doorwerking van landelijke regelgeving alsmede het 'Aanvalsplan Stikstof' hebben invloed op de ontwikkeling van de veehouderij. De effecten hiervan zijn niet op voorhand in te schatten. (5127, 5136) Indiener vindt het niet gepast dat deze nota zonder verdere toelichting in de ontwerp-Omgevingsvisie is opgenomen, terwijl menige agrariër niet zal weten wat de inhoud van deze nota is en hier om die reden geen zienswijze tegen richt.	2004, 2011, 5127, 5136, 5156
Indiener vraagt de provincie om een duidelijke keuze te maken inzake de regierol rondom het terugdringen van emissies en het verbeteren van de omgevingskwaliteit en leefbaarheid van (intensieve) veehouderijen.	1022

Standpunt GS
De zienswijze inzake het 'Uitvoeringsprogramma Vitale Veehouderij' richt zich niet op de inhoud van de Omgevingsvisie, maar op de 'Agenda Vitale Veehouderij' (PS, 2018). Voor wat betreft doorontwikkeling van de Limburgse veehouderij richting de maatschappelijke opgaven worden met stakeholders afspraken gemaakt over een nieuw en integraal actieprogramma, waarin naast de oplossing van huidige knelpunten en de te bereiken milieuwinst ook de toekomstvaste ontwikkeling van de Limburgse veehouderij centraal staat. Daarbij is ook de bestuurlijke ambitie uitgesproken om te komen tot gedeelde (reductie)doelstellingen.
In samenspraak met het 'Bestuurlijk Overleg Vitale Veehouderij' wordt bekeken of het gewenst is om (onderdelen van) de 'Agenda Vitale Veehouderij' te verankeren in de Omgevingsverordening. Eisen voor wat betreft ammoniakemissie volgend op de uitvoeringsagenda zijn al eerder opgenomen in de Omgevingsverordening. Ook voor de onderdelen 'geur' en 'fijnstof' dienen normen te worden verankerd om daarmee de gestelde doelen te behalen. Om het bevoegd gezag (veelal de gemeenten) de kaders te bieden waarmee de gestelde doelen kunnen worden behaald is het opnemen van deze normen in de Omgevingsverordening noodzakelijk. Wanneer dit aan de orde is, dan volgt vanzelfsprekend de mogelijkheid tot het indienen van zienswijzen. Deze mogelijkheid is niet afhankelijk van het al dan niet indienen van een zienswijze ten aanzien van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat hij tegen het intrekken van latente ruimte is zonder een zorgvuldige onderbouwing. Veehouders die omschakelen naar concepten die inspelen op dierenwelzijn hebben meer ruimte nodig voor hetzelfde aantal dieren of houden op de bestaande ruimte minder dieren.	2004, 2011

Indiener is het pertinent oneens met de in ‘Agenda Vitale Veehouderij’ opgenomen passage over intrekking van de latente ruimte zowel daar waar (nog) niet benutte vergunningsruimte als ook (nog) onbenutte delen van het bouwblok bedoeld zijn.	5075, 5127, 5163, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5191
Indiener is niet akkoord met het intrekken van latente ruimte. Indiener verzoekt te kijken naar ontwikkelruimte in plaats van beperkingen, omdat vernieuwing en innovatie de grootste kans op realisatie van ambities geven.	5060
Indiener stelt dat de veehouderij ruimte dient te behouden voor het ontwikkelen van nieuwe concepten. Indiener stelt dat alleen met behoud van ruimte verduurzaming en verbetering van dierwelzijn mogelijk is.	5156
Indiener stelt dat het inperken van de latente ruimte van het bouwblok een enorme beperking zou zijn voor de verdere ontwikkeling van het bedrijf zowel voor de agrarische tak als de verbrede landbouw activiteiten waarvoor in de toekomst de nodige voorzieningen moeten worden gerealiseerd om een renderende activiteit te ontplooien.	5102
Indiener is het niet eens met de in het uitvoeringsprogramma vitale veehouderij opgenomen APK voor verouderde stallen.	5075, 5127, 5163, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5191

Standpunt GS
Voor wat betreft latente ruimte hebben sommige agrarische locaties vrij ruime bouwblokken en/of ongebruikte milieuruimte. Door de ruimtelijke en milieutechnische plancapaciteit aan te laten sluiten bij de gebruikte en op korte termijn te ontwikkelen plancapaciteit wordt ruimte gecreëerd voor innovatieve en kwalitatieve projecten. Het intrekken van latente ruimte (bevoegdheid gemeenten) draagt bij aan een structuurversterking van en behoud van draagvlak voor de blijvende en kwalitatief groeiende bedrijfslocaties in het buitengebied. Wanneer intrekking van latente ruimte aan de orde is, dan dient dit zorgvuldig onderbouwd te worden en dient hiervoor een zorgvuldig proces doorlopen te worden met mogelijkheid tot inspraak.

Bestaande regelgeving voor het duurzamer en extensiever maken van veehouderijen is momenteel hoofdzakelijk gericht op nieuwe bedrijven of ontwikkelende bedrijven. Voor alle bedrijven worden, conform bestaand beleid in de vigerende Omgevingsverordening Limburg2014, per 2030 verdergaande eisen op het gebied van reductie van de emissie van ammoniak emissie gesteld. Om ook voor andere vormen van het belasten van de omgeving (geur, fijnstof, CO2) slagen te maken is het een optie om stallen periodiek af te zetten tegen de technische mogelijkheden die er op het gebied van het beperken van de belasting van de omgeving bestaan. Omdat voor het daadwerkelijk toepassen van een dergelijke optie de provincie afhankelijk is van mogelijkheden die landelijke en gemeentelijke wetgeving biedt, is in het ‘Uitvoeringsprogramma Vitale Veehouderij’ aangegeven dat we de mogelijkheden voor het toepassen van het zogenoemde APK voor stallen zullen beoordelen bij de invoering van de Omgevingswet. Over de vraag of, en in welke vorm, dit dan wordt toegepast zal nog nadere besluitvorming plaats moeten vinden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vestigingsbeleid glastuinbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de tekst uit de Omgevingsvisie op verschillende manieren uitgelegd kan worden en vaag blijft, waardoor zorgen ontstaan over het toekomstperspectief van hun glastuinbedrijven in een Ontwikkelingsgebied Glastuinbouw.	5024, 5029, 5030, 5054, 5082, 5092, 5111
Indiener vraagt de provincie ruimte te bieden voor toekomstvaste ontwikkelingsgebieden glastuinbouw met en voor gezonde glastuinbouwbedrijven.	5017, 5024, 5029, 5030, 5054, 5059,

	5065, 5077, 5082, 5111, 5122, 5148, 5186, 5211, 5214
Indiener constateert dat de ontwerp omgevingsvisie solitaire glastuinbouwbedrijven onvermeld laat. Solitaire locaties kunnen locatiespecifieke kansen voor verduurzaming en bedrijfsontwikkeling bieden, passend in de omgeving en bij lokale omstandigheden. In die gevallen pleit de indiener wel voor het bieden van ruimte en het faciliteren van doorontwikkeling tot duurzame solitaire locatie. Indiener vraagt de provincie solitaire glastuinbouw toekomstperspectief te bieden door het bestaande beleid te continueren.	5042, 5121, 2011
Indiener stelt dat solitaire glastuinbouwbedrijven minder gevolgen hebben van ziekten en plagen gezien hun ligging. Indiener vindt dat dit een reden is om ook gefaciliteerd te worden in de bedrijfsvoering en ontwikkelingsmogelijkheden om zo te kunnen werken aan een toekomstgerichte bedrijfsvoering.	5025

Standpunt GS
Glastuinbouwbedrijven zijn van belang voor de Limburgse economie en bieden oplossingen voor maatschappelijke opgaven, bijvoorbeeld op het gebied van energie en op het gebied van gezondheid. Het belang wordt onderstreept en versterkt door aanwezigheid van de Brightlands Campus Greenport Venlo. De Omgevingsvisie geeft mede invulling aan het ‘Nationale Tuinbouwakkoord’ en de ‘Nationale Tuinbouwagenda 2019-2030’. Hiertoe wordt in de Omgevingsvisie ruimte geboden voor doorontwikkeling in en van bestaande ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en vestiging van nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Wij onderkennen dat bepaalde, te continueren vigerende beleidsuitgangspunten voor glastuinbouw onvoldoende zichtbaar zijn in de ontwerp-Omgevingsvisie. Aanvulling van de tekst is nodig ter verduidelijking van het geheel aan beleidslijnen voor de glastuinbouw. Voor de concrete inhoud verwijzen wij naar onderstaand tekstvoorstel voor PS.

Door de samenvoeging van de Zilvergroene natuurzone en de Bronsgroen landschapszone uit POL2014 tot de Groenblauwe mantel in de Omgevingsvisie zijn er binnen de Groenblauwe mantel gebieden mèt ontwikkelingsmogelijkheden voor glastuinbouwbedrijven (voormalig Bronsgroen). Er zijn echter ook gebieden zonder ontwikkelingsmogelijkheden voor glastuinbouwbedrijven (voormalig Zilvergroen). Wij zullen bij de herziening van de Omgevingsverordening een kaart opnemen om dit inzichtelijk te maken.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

Wij continueren het principe van concentratie van glastuinbouw in ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Nieuwvestiging blijft alleen mogelijk in een ontwikkelingsgebied glastuinbouw. Omschakeling naar glastuinbouw buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw blijft uitgesloten.
Binnen ontwikkelingsgebieden glastuinbouw is doorontwikkeling van een bedrijf mogelijk. Wij continueren het huidige beleid dat buiten een ontwikkelingsgebied glastuinbouw doorgroei van (solitaire) bedrijven mogelijk is in combinatie met sloop van bestaande kassen. Dit met uitzondering van die gebieden waar doorgroei volgens de ‘Omgevingsverordening Limburg 2014’ niet is toegestaan (het Natuurnetwerk Limburg en delen van de Groenblauwe mantel).

De ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

~~Omschakeling naar glastuinbouw buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw blijft uitgesloten. Dit is verankerd in de Omgevingsverordening.~~

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de ontwerp-Omgevingsvisie geen aandacht wordt gegeven aan de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden van Siberië-West (Klaver 13) terwijl in het geldende POL2014 voor deze mogelijkheden nadrukkelijk verwezen werd naar de visie	5126

van de gemeente/regio op deze gebieden. Indiener verzoekt voor het glastuinbouwgebied Siberië, Businesspark Siberië en de toekomstige ontwikkeling Siberië-West (Klaver 13) de huidige ontwikkelingsmogelijkheden, die uitgaan van flexibiliteit en synergie, minimaal te handhaven en uit te breiden voor verdere ketenintegratie. Indiener stelt als ontwikkelaar van deze gebieden dat er slechts een passage is opgenomen over glastuinbouw en dat alle ontwikkelingsgebieden over een kam worden geschoren. Indiener mist de aandacht voor deze belangrijke sector in Limburg.	

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een visie op hoofdlijnen. Ontwikkeling van agglomeratielandbouw behoort in deze gebieden tot de mogelijkheden. In de ruimtelijke plannen van de gemeenten is concreet beschreven welke ontwikkelingsmogelijkheden er zijn binnen de betreffende gebieden.
Het onderscheid tussen genoemde gebieden komt tot uiting in de fysieke ontwikkelingsmogelijkheden, ontsluiting en collectieve voorzieningen ter plekke. Het belang van glastuinbouw wordt onderstreept en versterkt door de aanwezigheid van de Brightlands Campus Greenport Venlo.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is verbaasd over het feit dat de gemeente naar verdere inperking van ontwikkelingsgebieden glas gaat kijken en maakt hier bezwaar tegen.	5082, 5148
Indiener is verbaasd c.q. het er niet mee eens dat dat de gemeente naar de verdere inperking van ontwikkelingsgebieden glas gaat kijken terwijl indiener met gemeente in gesprek is over hoe indiener de structuur van het gebied kan versterken, de infrastructuur kan verbeteren, de energieverduurzaming kan oppakken en welke voorzieningen (bijvoorbeeld warmtenetten, elektriciteit, CO2) daarvoor nodig zijn.	5017, 5030, 5065, 5077, 5211, 5214
Indiener is tegen een verdere inperking van ontwikkelingsgebieden glas door gemeenten. Indieners gaan graag met gemeente in gesprek over versterking van de structuur van het gebied, verbetering van de infrastructuur, oppakken van de energieverduurzaming oppakken en welke voorzieningen (bijvoorbeeld warmtenetten, elektriciteit, CO2) daarvoor nodig zijn. Het in kaart brengen van de vraag naar en het aanbod aan ontwikkelingsruimte hoort daarbij. Toevoeging 5042: Het is aan initiatiefnemers en stakeholders om daar invulling aan te geven.	5042, 5054, 5122, 5126, 5186, 5211, 5214
Indiener is met gemeente in gesprek over hoe de betrokken bedrijven de structuur van het gebied kunnen versterken, de infrastructuur kunnen verbeteren, de energieverduurzaming oppakken en welke voorzieningen (bijvoorbeeld warmtenetten, elektriciteit, C02) daarvoor nodig zijn. Het in kaart brengen van de vraag naar en het aanbod aan ontwikkelingsruimte hoort daarbij.	5122, 5111
Indiener stelt dat het inperken van ontwikkelingsgebieden een uiterst onwenselijke ontwikkeling is bezien vanuit de glastuinbouwbelangen en ook onverstandig vanuit overheidswege om doelstellingen te kunnen realiseren. Denk hierbij aan het verduurzamen van de energievoorziening (koppelen van vraag en aanbod en zorgdragen voor voldoende schaalgrootte), CO2 uitwisseling, het werken aan het sluiten van de kringlopen op het gebied van gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten en dergelijke.	5024, 5029, 5121
Indiener noemt herbegrenzing als een optie als delen van het gebied niet geschikt of niet te benutten zijn voor glastuinbouw, maar gebied daarbuiten wel.	5030, 5054, 5111, 5122
Indiener is het er niet mee eens en snapt de insteek niet dat gemeenten naar verdere inperking van ontwikkelingsgebieden glas gaan kijken. Indiener noemt de herbegrenzing van een ontwikkelingsgebied als een voorbeeld hoe de gemeente samen met de ondernemer een win-win situatie heeft kunnen creëren: versterken van een bestaand glastuinbouwgebied door ondernemers ruimte te bieden op voorwaarde van versterking van de infrastructuur.	5111
Indiener is van mening dat de provincie zelf met de tuinders aan tafel moet om te bezien of verdere inperking mogelijk is van specifieke ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. De provinciale rol is onduidelijk, evenals wie de relevante stakeholders zijn en welke rol de glastuinders in het gebied daarbij krijgen.	5059

Indiener worstelt met de vraag wat de Omgevingsvisie concreet voor bedrijfsvoering en ontwikkelingsmogelijkheden voor hun glastuinbouwbedrijf betekent omdat in de Omgevingsvisie aangegeven is dat de gemeente het voortouw neemt om samen met stakeholders te bezien of verdere inperking mogelijk/wenselijk is van ontwikkelingsgebieden glas. De rol van de provincie en de tuinders waaronder indiener is daarbij niet duidelijk. Verder geeft indiener aan dat in een ontwikkelingsgebied het primaat ook bij de tuinder zou moeten liggen.	5059
Indiener pleit voor een aanpak waarbij gemeenten het voortouw nemen om samen met gevestigde ondernemers en stakeholders het toekomstperspectief van de Ontwikkelingsgebieden glastuinbouw in kaart te brengen. Aan de hand van onder meer ontwikkelambities, ontwikkelingspotentieel, duurzaamheidsambitie, verduurzamingsopties en ruimtebehoefte, worden te nemen maatregelen als herstructurering, sloop/uitplaatsing van bedrijven en of woningen en herbegrenzing in kaart gebracht met als doel te komen tot toekomstbestendige ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Bij aangetoonde behoefte kunnen in afstemming met provincie nieuwe, duurzame, ontwikkelingsgebieden gerealiseerd worden.	5017, 5030, 5042, 5065, 5082

Standpunt GS
Met betrekking tot de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw kan inperking, herbegrenzing of vergroting aan de orde zijn. Herbegrenzing is verandering van de vorm bij een gelijkblijvende oppervlakte. Een eventuele inperking van een ontwikkelingsgebied is bedoeld om te komen tot een toekomstvast ontwikkelingsgebied, met en voor gezonde glastuinbouwbedrijven, en richt zich op díe delen van het ontwikkelingsgebied die niet functioneel inzetbaar zijn voor het ontwikkelingsgebied glastuinbouw. De tekst van de Omgevingsvisie wordt op dit punt verduidelijkt.
Wij willen er nadrukkelijk op wijzen dat in de Omgevingsvisie is opgenomen dat onder voorwaarden nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw kunnen worden gerealiseerd. Dit is nieuw beleid ten opzichte van het POL2014.

Wij verwachten dat gemeenten besluiten tot herbegrenzing, inperking of vergroting van de gebieden, altijd in samenspraak met gevestigde ondernemers en andere stakeholders nemen. Enkele gemeenten lopen vooruit op de vaststelling van de Omgevingsvisie en zijn al het gesprek aangegaan met de zittende ondernemers over andere de structuurversterking in de betreffende gebieden.
Het realiseren van toekomstvaste ontwikkelingsgebieden glastuinbouw sluit aan bij het 'Tuinbouwakkoord' en de 'Nationale Tuinbouwagenda 2019-2030', waarin het moderniseren en verduurzamen van de inrichting van productiegebieden één van de zeven prioriteiten is en de afspraak is gemaakt om gebiedsvisies op te zetten in alle regio's met glastuinbouw, inclusief ruimtelijke ordening, onder- en bovengronds ruimtebeslag. We zullen de tekst van de Omgevingsvisie verduidelijken.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Van:
~~De gemeenten nemen het voortouw om samen met relevante stakeholders te bezien of verdere inperking mogelijk/wenselijk is van specifieke ontwikkelingsgebieden glas. Daarbij wordt gekeken naar het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio. Nieuwe ontwikkelingsgebieden glas gebeuren in afstemming met de Provincie, alleen op basis van aangetoonde behoefte én op toekomstgerichte locaties.~~

Naar:
Om te komen tot toekomstvaste, vitale ontwikkelingsgebieden glastuinbouw nemen de gemeenten het voortouw om, samen met gevestigde ondernemers en andere relevante stakeholders, te bezien of inperking, herbegrenzing of vergroting van bestaande specifieke ontwikkelingsgebieden glastuinbouw mogelijk en wenselijk is. Daarbij wordt gekeken naar het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied (onder andere fysieke ontwikkelingsruimte, mogelijkheden tot revitalisering, (aanpassing van) ondergrondse en bovengrondse infrastructuur) en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio. Nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en vergroting van bestaande ontwikkelingsgebieden vinden plaats in afstemming met de Provincie, alleen op basis van aangetoonde behoefte én op toekomstvaste locaties.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht vanuit de provincie een faciliterende rol om samen met ondernemers en gemeente het voortouw te nemen om de glastuinbouwontwikkelingsgebieden vitaal te houden.	5029, 5024
Indiener vraagt om heldere keuzes en concrete instrumenten die glastuinbouwbedrijven toekomstperspectief bieden. In eerste instantie binnen deze Omgevingsvisie en daarna bij doorvertaling naar de Omgevingsverordening.	5042, 5059

Standpunt GS
In het voorgaande is al aangegeven dat wij het beleid voor de glastuinbouw op onderdelen zullen verduidelijken. Wij zullen het beleid waar nodig handhaven/opnemen in de Omgevingsverordening. Het voortouw voor wat betreft vitalisering ontwikkelingsgebieden glastuinbouw ligt bij de stakeholders in het gebied en de betreffende gemeente. Op dit moment beschikt de provincie niet over instrumentarium gericht op het vitaal houden van ontwikkelingsgebieden glastuinbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is er op tegen dat het ontwikkelen binnen en grenzend aan Ontwikkelingsgebieden glastuinbouw via de Omgevingsverordening wordt gekoppeld aan herstructurering en sloop. Laat aan initiatiefnemers de ruimte om hier zelf invulling aan te geven.	2011, 5042
Indiener is tegen een verplichte koppeling van groei van ontwikkelingsgebieden glastuinbouw met sloop of herstructurering.	5017, 5024, 5029, 5030, 5054, 5059, 5077, 5082, 5111, 5121, 5122, 5148, 5186, 5211, 5214
Sloop en herstructurering kunnen bij de uitbreiding of nieuwvestiging van een ontwikkelingsgebied glastuinbouw een rol in spelen, mits haalbaar en betaalbaar.	5030, 5054, 5077, 5082, 5111, 5122, 5186, 5211, 5214
Indiener is van mening dat herbegrenzing van het ontwikkelgebied glastuinbouw een optie is waarbij sloop en herstructurering een optie kan zijn.	5017, 5186, 5211, 5214

Standpunt GS
In het POL2014 is als beleid opgenomen dat doorgroei van glastuinbouwbedrijven buiten ontwikkelingsgebieden glastuinbouw mogelijk is in combinatie met sloop van bestaande kassen. Een nadere uitleg daarvan is opgenomen in de toelichting op de paragraaf glastuinbouw in de Omgevingsverordening Limburg 2014. Een achterliggende gedachte van dit beleid is het bieden van uitbreidingsruimte aan de glastuinbouw in combinatie met het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Dit beleid draagt bij aan het principe van concentratie van glastuinbouw (op basis van de Limburgse principes, zie 3.1). Daarnaast hebben we sinds POL2006 stevig (financieel) ingezet op een afwaartse beweging van glastuinbouw in het buitengebied (uitplaatsing van glastuinbouwbedrijven uit het stroomvoerend winterbed van de Maas, ten zuiden van Hout-Blerick en een sloopregeling voor solitair gelegen glastuinbouwbedrijven).
In deze Omgevingsvisie wordt als nieuw beleid ten opzichte van het POL2014 het vergroten van ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en het realiseren van nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw mogelijk gemaakt. Omdat bij doorgroei van glastuinbouwbedrijven buiten ontwikkelingsgebieden een koppeling met de sloop van kassen wordt gelegd, vinden wij het met name uit oogpunt van rechtsgelijkheid belangrijk om ook bij nieuwe of te vergroten ontwikkelingsgebieden een dergelijke randvoorwaarde op te leggen. Het begrip ‘sloop’ willen wij hierbij verbreden tot ‘sloop en/of herstructurering’. Wij stellen voor de betreffende tekst enigszins te verduidelijken.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Van:
~~Randvoorwaarden: aansluiten aan bestaande ontwikkelingsgebieden voor glas óf locaties waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kunnen worden. Beide opties worden gekoppeld aan een sloop/herstructureringsopgave. De verordening wordt hiertoe aangepast.~~

Naar:
Randvoorwaarden **hierbij zijn: 1) Ligging** aansluitend aan **een** bestaand ontwikkelingsgebied voor glas **en/**óf **op een** locatie waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kan worden. **2)** koppeling aan een sloop/herstructureringsopgave. De verordening wordt hiertoe aangepast.

<u>Teeltondersteunende voorzieningen (TOV's)</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener uit zijn zorgen over de passage in de Omgevingsvisie om met gemeenten aanvullende afspraken te maken over teeltondersteunende voorzieningen (TOV's) omdat zonder deze TOV's het niet haalbaar is om zacht fruit en bepaalde nieuwe appelrassen te telen.	5205
Indiener stelt dat een beperking van het gebruik van teeltondersteunende maatregelen het einde van renderende teelt zou betekenen. Ook dient hierbij volgens indiener in acht te worden genomen dat de teelt van asperges tevens een economische drijfveer is gezien de (dag)toeristen.	5102
Indiener leest in de ontwerp-Omgevingsvisie dat gelet op de schaalvergroting van de TOV's en de impact van TOV's op de landschappelijke en waterkundige belangen de noodzaak verkend wordt voor aanvullende afspraken met gemeenten hierover. Indiener verzoekt u daarbij niet alle TOV's over één kam te scheren.	5036, 5039
Indiener stelt dat er verschil bestaat tussen verschillende teeltondersteunende voorzieningen (TOV's) en roept op deze niet over een kam te scheren. Indiener benadrukt dat veel akkerbouw-, bollenteelt- en vollegrondsgroenteteeltbedrijven aangewezen zijn op TOV's. Indiener verzoekt om te faciliteren dat TOV's ook in Noord- en Midden-Limburg mogen worden toegepast.	5036, 5183, 5191
Indiener stelt dat aanvullende afspraken van de provincie met gemeenten overbodig zijn ten aanzien van teeltondersteunende voorzieningen (TOV). Gemeenten stellen voorwaarden aan het gebruik van TOV's. Het beleidskader van de gemeente Horst aan de Maas is daar een goed voorbeeld van en kan ook door andere gemeenten toegepast worden.	2011

Standpunt GS
Zowel de vollegrondstuinbouw, fruitteelt als boomteelt zijn sterk vertegenwoordigd in Limburg en zijn van groot belang voor ons agrofoodcomplex.
Wij onderkennen dat het vervroegen of verlaten van de teelt ten opzichte van normale open teelt en/of beschermen tegen weersinvloeden, ziekten en plagen leidt tot een betere kwaliteit van het product en betere prijsvorming hiervan. De teelt- en milieutechnische voordelen kunnen aanzienlijk zijn, kijkende naar emissies van meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen en watergebruik.
Teeltondersteunende voorzieningen kunnen een grote ruimtelijke impact hebben. De schaal waarop dergelijke voorzieningen toegepast worden, groeit en belangen op het gebied van landschap en water kunnen in het geding zijn.
Graag willen we met gemeenten en stakeholders het gesprek aangaan, ervaringen delen en zo nodig aanvullende (gebiedsgerichte) afspraken maken met gemeenten. Daarbij zullen wij rekening houden met de vele verschijningsvormen van teeltondersteunende voorzieningen en de snelheid van innovaties.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener stelt momenteel gebruik te maken van teeltondersteunende voorzieningen voor de teelt van asperges en gaat er vanuit dat de bestaande rechten worden gerespecteerd, maar vraagt zich hierbij wel af wat de Omgevingsvisie betekent als het bedrijf een nieuw perceel met teeltondersteunende voorzieningen wil aanleggen (gelet op passage grootschalige voorzieningen).	5102

Standpunt GS
Bij eventuele nieuwe afspraken worden bestaande rechten gerespecteerd. De ontwikkelingsmogelijkheden voor teeltondersteunende voorzieningen zijn op gemeentelijk niveau vertaald in ruimtelijke plannen. Het gemeentelijke niveau is het aangewezen niveau om te bepalen of ontwikkelingsmogelijkheden passend zijn binnen de gebiedskwaliteiten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vrijkomende agrarische bebouwing (VAB's), vrijkomende agrarische gronden</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het een gemiste kans dat de provincie in de ontwerp-Omgevingsvisie niet ingaat op de mogelijkheden voor VAB's waar grote behoefte aan is, zoals herbestemming voor huisvesting van arbeidsmigranten of opslag. Een benadering waarbij sloop de nieuwe opgave wordt, is te eenzijdig en veroorzaakt kapitaalvernietiging bij de agrariërs.	5036, 5075, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191

Standpunt GS
Wij erkennen dat herbestemming een deel van de oplossing kan vormen voor de komende leegstandsopgave. Echter de mogelijkheden voor herbestemming nemen af en/of zijn beperkt. Dit komt door het gebrek aan kansrijke nieuwe functies, de omvang en verschijningsvorm van de bebouwing en de ligging. Daarnaast is te verwachten dat het aantal stoppers procentueel toeneemt, als gevolg van onder andere rijksregelgeving, stoppersregelingen en diverse crises. Dit heeft meer leegstand tot gevolg en een situatie waarbij sloop de nieuwe opgave wordt, ter voorkoming van verpaupering en ondermijnende activiteiten in het buitengebied en de maatschappelijke kosten die dit met zich meebrengt.
We hebben inderdaad niet specifieke kansrijke herbestemmingsmogelijkheden benoemd, temeer omdat de mogelijkheden tot herbestemming óók afhankelijk zijn van de ondernemer, de locatie, de courantheid van de bebouwing en het marktpotentieel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is positief over het voorstel over de herbestemming van VAB's 1) hergebruik agrarisch, 2) herbestemmen buiten de sector, 3) sloop, waarbij de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, van uit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie. Onder 2 heeft indiener wel een toevoeging: "Met dien verstande dat beeldbepalende/monumentale en karakteristieke bebouwing blijft staan maar dat oude, vaak landschap ontsierende stallen worden gesloopt". Wij willen gezamenlijk de mogelijkheden onderzoeken om deze sloop te faciliteren.	1026

Standpunt GS
Het aanbod om gezamenlijk de mogelijkheden voor sloop te onderzoeken nemen wij graag aan. Voor wat betreft sloop gaat het inderdaad enkel over de gebouwen die niet vallen onder de categorie beeldbepalende/monumentale en karakteristieke bebouwing. We nemen de tekstsuggestie over.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Sloop **(met uitzondering van beeldbepalende/monumentale en karakteristieke bebouwing),** waarbij de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, vanuit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de ontwerp-Omgevingsvisie aangeeft dat sloop een optie is, doch hoe wij gezamenlijk deze sloopopgave kunnen aanpakken wordt niet nader geduid. Indiener ziet graag dat de provincie deze sloopopgave actief ondersteunt.	1002, 1005

Standpunt GS
Het voortouw voor de aanpak van de VAB's ligt bij de regio's, conform de Bestuursafspraken POL2014. De regio's hebben het onderwerp opgepakt via het 'Actieprogramma Land- en tuinbouw Noord Limburg', 'Programma Landbouw en Natuur Midden-Limburg' en 'Uitvoeringsprogramma Middengebied Zuid-Limburg'. Wezenlijk voor de aanpak is de visievorming bij de agrarisch ondernemer gericht op het strategisch herontwikkelen, of verantwoord afbouwen van de bedrijfslocatie en creëren van nieuw perspectief.
De in de ontwerp-Omgevingsvisie benoemde procesmatige en gebiedsgerichte aanpak gericht op de herbestemmings- en sloopopgave is nog niet gestart. Wij willen dit graag met de regio samen oppakken, waarbij rollen en bevoegdheden nader te duiden zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het herbestemmen van agrarische gebouwen nooit een belemmering mag vormen voor agrarische bedrijven.	5154
Indiener wil voorkomen dat particulieren die gaan wonen in vrijkomende agrarische woningen ondernemers beperken in hun bedrijfsontwikkeling.	5050
Indiener vraagt hoe de provincie ermee omgaat dat, nu ook andere functies dan agrarisch in het buitengebied verschijnen (bijvoorbeeld wonen), de verhoudingen op scherp kunnen komen te staan. Niet enkel de agrarische ondernemer kan verantwoordelijk worden gehouden voor de kwaliteit van de leefomgeving.	5034, 5058

Standpunt GS
Bij het hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing of het toestaan van nieuwe functies zal sprake moeten zijn van een goede ruimtelijke ordening. Bij de afweging zal dus ook rekening moeten worden gehouden met de vraag of dit leidt tot hinder en/of belemmeringen voor omliggende functies.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het er niet mee eens dat bij discussie over VAB's de latente (milieu) gebruiksruimte aan de orde wordt gesteld. Indiener wijst op het belang van verkoop van milieurechten voor de herinvulling van VAB's door het agrarisch bedrijf.	5164, 5165, 5166, 5167, 5168

Standpunt GS
Ten aanzien van het te voeren beleid bij VAB's heeft agrarisch hergebruik de eerste voorkeur. De provinciale beleidsregels intern- en extern salderen staan daarbij het gebruik van milieurechten (ammoniak) onder voorwaarden toe, daarmee is geen sprake van beperkingen bij herinvulling. Wanneer een VAB een andere functie krijgt, dient de planologische en milieugebruiksruimte afgestemd te worden op de nieuwe situatie, ook daarbij geldt dat onder voorwaarden gebruik gemaakt kan worden van de genoemde beleidsregels.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de milieu- en luchtvervuilingsrechten van opgekochte agrarische bedrijven niet verhandelbaar mogen zijn.	5195

Standpunt GS
Op dit moment wordt uitvoering gegeven aan een aantal Rijksregelingen gericht op het stoppen van de agrarische bedrijfsvoering, zoals de 'Warme Saneringsregeling varkenshouderijen'. Voorwaarden voor deelname worden bepaald door het betreffende Ministerie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Zonnevelden op vrijkomende agrarische bouwvlakken</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de duurzaamheidsdoelstellingen niet te realiseren zijn als landbouwgronden in algemene zin worden uitgesloten voor de realisatie van zonneparken. Indiener verzoekt om op te nemen dat inzet van landbouwgronden mogelijk is als de initiatiefnemer kan aantonen dat: 1) de locatie op draagvlak van de omgeving kan rekenen. 2) het project passend in het landschap wordt verwerkt. 3) er ruimte is geboden voor participatievormen. 4) waar mogelijk sprake kan zijn van dubbelgebruik.	5086

Standpunt GS
De Limburgse zonneladder is opgesteld met als doel stimulerend te werken voor zon op daken, en terughoudend te zijn met zon op landbouwgronden en in natuurgebieden. De zonneladder is nadrukkelijk niet bedoeld om volgtijdelijk te doorlopen. Het is niet zo dat eerst alle daken vol hoeven te liggen voordat een andere treden kan worden benut. De genoemde voorwaarden (draagvlak, landschap, participatie, meervoudig ruimtegebruik) worden door de RES'en en afzonderlijke gemeenten meegewogen in het vergunningenproces. Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder ook op dit punt verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 zonneladder stap voor stap aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om:
• In de Provinciale Omgevingsvisie het 'nee, tenzij-principe' dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie.
• In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.
Conform deze motie is de tekst in de Omgevingsvisie aangevuld.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4.

Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het concept van de expliciete koppeling van zonneparken bij de warme sanering en het voorgestelde afwegingskader ten aanzien van de VAB's op korte termijn een oplossing lijkt te zijn voor de realisatie van maatschappelijke opgaven zoals asbestsanering en sloop 'stoppers 2020', maar op lange termijn juist voor versnippering en verrommeling kan zorgen	1029, 1003

Standpunt GS
Wij staan positief tegenover het plaatsen van zonnepanelen op agrarische bouwkavels die vrijkomen als gevolg van deelname aan de warme saneringsregeling varkenshouderij. Een van de genoemde voorwaarden in de ontwerp-Omgevingsvisie is de inpassing binnen de landschappelijke en ruimtelijke kernkwaliteiten. De pilot zonnepanelen op vrijkomende agrarische bouwkavels als gevolg van deelname aan de 'Warme saneringsregeling varkenshouderij' wordt geëvalueerd in het kader van de Regionale Energie Strategie (RES). Op basis van deze evaluatie wordt bezien of de opgedane ervaringen aanleiding geven tot herijking en/of verdere uitrol van dit concept.
De zonneladder is een afwegingskader gericht op de ontwikkeling van zonne-energie. In de RES werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de vrijkomende agrarische bouwkavels in het Heuvelland niet in te zetten voor het leggen van zonnepanelen.	1026

Standpunt GS
De gecombineerde opgave van duurzame energieopwekking en het waarborgen van het Zuid-Limburgse landschap is een proces van zorgvuldige afwegingen.
Vanzelfsprekend dient eventuele plaatsing van zonnepanelen in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg met respect voor de landschappelijke kernwaarden te gebeuren. Het Handvat Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg is daarvoor een belangrijke handreiking.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over en bij trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording eerder in dit hoofdstuk.

Mestverwaarding, vermesting, waterkwaliteit, wateronttrekking, bodembiodiversiteit

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener voorziet dat mest in de nabije toekomst steeds meer als waardevol product gezien zal worden.	2007

Standpunt GS
De vraag naar meststoffen zal wereldwijd de komende decennia stijgen, mede gelet op stijgende vraag naar voedsel. Daarmee ligt er een kans voor ondernemers als zij in staat zijn mest tot waarde te maken. Gelet op de voorgestane lijn van het nieuwe landelijke mestbeleid zal het gebruik van kunstmest verder gaan dalen. Dierlijke mest zal in de toekomst ook meer ingezet gaan worden om te verwerken naar een waardevol product dat goed is voor de bodem.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Vanwege de hoge nitraatverontreiniging van het grondwater aan Duitse zijde van de grens, verzoekt indiener dringend om het onderwerp kringlooplandbouw mee te nemen in de strategische overwegingen en als kerndoel te verankeren.	3002

Standpunt GS
De provinciale ambitie “In verbinding en samenwerking met andere kennisregio’s’ wordt hier de nieuwe standaard, ontwikkeld voor moderne, duurzame en circulaire, vraaggestuurde land- en tuinbouw, die in balans is met en bijdraagt aan een gezonde en duurzame leefomgeving, sluit aan bij het verzoek van de indiener.
We onderschrijven het belang van grensoverschrijdende bescherming van het grondwater voor de drinkwatervoorziening en zullen in de komende beheerperiode de samenwerking met de relevante Duitse overheden zoeken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de export van drijfmest vanuit Nederland naar Duitsland en het uitrijden over de velden een steeds groter probleem vormt bij het veiligstellen van grondwatervoorziening. Indiener vindt dat ook dat dit probleem meegenomen dient te worden bij het bepalen van de land- en tuinbouwstrategie en verankerd moet worden in een bijbehorende doelstelling.	3010

Standpunt GS
Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft de eerste contouren voor een nieuw mestbeleid uiteengezet. Dit beleid is gericht op het opstellen van een toekomstbestendig mestbeleid waarmee we verder op weg gaan naar emissiearme en kringlooplandbouw, een verdere verbetering van de waterkwaliteit en reductie van broeikasgas- en stikstofemissies.
De contouren bestaan uit drie pijlers: 1) grondgebondenheid voor de melkveehouderij en rundvleesveehouderij; 2) afvoer van alle mest naar mestverwerkers voor intensieve bedrijven en 3) een gebiedsgerichte aanpak om waterkwaliteitsdoelen te behalen.
Dit impliceert dat wanneer export aan de orde is, dit met name ziet op hoogwaardigere bemestingsproducten, die beter af te stemmen zijn op de behoeftes van de bodem.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener roept op om in de Omgevingsvisie meer aandacht te besteden aan de problematiek van de achteruitgang van de kwaliteit van de bodem (verdichting, vermesting, verdroging, bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid) en hiervoor ambities op te stellen en beleid te ontwikkelen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5104, 5106

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft een integraal karakter en kent een hoog abstractieniveau. Het concrete onderwerp, de visie en de ambities ten aanzien van de problematiek van de achteruitgang van bodemkwaliteit (bodemverdichting, erosie en run-off leidend tot wateroverlast, verdroging, vermesting, gebruik bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid) wordt in de komende jaren meegenomen in (uitwerking van) programma's zoals het 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023', het 'Provinciaal Waterprogramma' en het 'Provinciaal Natuurprogramma'. Op landelijk niveau is onder andere het te herijken mestbeleid relevant.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De visie noemt het verdunnen van drijfmest met water als een van de oplossingsrichtingen voor het beter benutten van mineralen. Indiener geeft aan dat dit een behoorlijke opvangfaciliteit vergt voor bedrijven in gebieden waar oppervlaktewater niet beschikbaar is. Een andere oplossingsrichting is het scheiden van mest en urine. Indiener geeft aan dat hiervoor nieuwe opslag gecreëerd moet worden. Indiener stelt dat hiermee rekening moet worden gehouden, zodat de agrarische bouwblokken/bouwvlakken hiervoor voldoende ruimte bieden.	5151

Standpunt GS
Het verdunnen van mest met water is een van de maatregelen in het kader van de stikstofaanpak, zoals beschreven op landelijk niveau. De focus binnen de gebiedsgerichte aanpak van het 'Limburgse aanvalsplan stikstof' ligt op bronmaatregelen voor alle sectoren.
Mogelijk gaan deze maatregelen gepaard met een ruimtelijke ontwikkeling. Bij elke ruimtelijk ontwikkeling moet een planologische en milieuhygiënische afweging gemaakt worden of zo'n ontwikkeling op de betreffende plek mogelijk en verantwoord is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er geen beperkingen mogen komen voor het gebruik van grondwater in de glastuinbouw aangezien grondwater nodig is zijn voor de exploitatie.	5025
Indiener verzoekt om de noodzaak van beregening op agrarische percelen te erkennen en de mogelijkheden hiertoe niet verder in te perken.	5164, 5165, 5166, 5178, 5181, 5183, 5191

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor natuur, de openbare drinkwatervoorziening, de industrie en de landbouw. In het op te stellen 'Waterprogramma' wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt. Onderdeel van dit traject is ook om samen met stakeholders te kijken hoe we meer water kunnen vasthouden in het buitengebied.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener stelt dat het terugdringen van emissies en verbeteren van de omgevingskwaliteit ook in het landbouwgebied van eminent belang is, bijvoorbeeld voor het halen van doelen uit de ‘Kaderrichtlijn Water’. Daar ziet indiener op deze plek graag meer aandacht voor.	1015

Standpunt GS
Wij onderkennen de noodzaak om emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen uit de landbouw terug te dringen. Wij zijn hierover in overleg met het Rijk, dat voor het terugdringen van bedoelde emissies primair verantwoordelijk is. In het ‘Provinciaal Waterprogramma 2022-2027’ zullen wij hierop ingaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat bodem en bodemeigenschappen een aanwijzing vormen voor geschiktheid/ongeschiktheid voor bepaalde teelten of infiltratie dan wel retentie van water. Volgens indiener vereist dit nadere bestudering van die ondergrond, onder andere in agrarische gebieden.	2016

Standpunt GS
Bodem en bodemeigenschappen kunnen inderdaad een aanwijzing vormen voor geschiktheid voor bepaalde teelten en/of infiltratie en waterretentie.
Met name door de WUR (Wageningen University & Research), maar ook door andere universiteiten en kennisinstellingen, wordt in agrarische gebieden veel bodemonderzoek gedaan en wordt daar regelmatig over gepubliceerd en informatie over beschikbaar gesteld. Zie bijvoorbeeld DINOLoket.nl en BROLoket.nl. We onderschrijven het belang van bodem- en ondergrond onderzoek en kartering in met name agrarische gebieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag het aspect bodembiodiversiteit uitdrukkelijker terug komen in de Omgevingsvisie. De wijze waarop agrariërs hun land bewerken, via monocultuur, brengt schade toe aan de bodemdiversiteit. Een omslag is noodzakelijk.	1002, 1005

Standpunt GS
De wijze van bewerking van agrarische land is één van meerdere factoren die de bodemkwaliteit en de biodiversiteit van en in de bodem kan beïnvloeden. Wij staan positief tegenover concepten als kringlooplandbouw en natuurinclusieve land- en tuinbouw waarbij bijvoorbeeld met gewasdiversificatie of niet-kerende grondbewerking een bijdrage kan worden geleverd aan het vergroten van de agrarische bodembiodiversiteit. De provincie Limburg heeft via het ‘Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023’ aangegeven dat zij de noodzaak van de landbouwtransitie onderschrijft. De provincie Limburg heeft tevens aangegeven hoe zij, gebruik makend van de 20 miljoen euro die voor dit beleidskader in deze collegeperiode ter beschikking zijn gesteld, de ondernemers daarbij faciliteert. via instrumenten zoals ‘POP3’, het LIOF programma ‘Limburg toekomstbestendig’ en het voorziene ‘Actieplan natuurinclusieve landbouw’. Door middel van dit actieplan worden ondernemers gestimuleerd om de transitie in te zetten naar duurzame en natuurinclusieve landbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bodembescherming niet enkel in relatie tot Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) van belang is, maar dat het ook belangrijk is bodemfuncties/vlakken die te beschermen natuurwaarden bezitten te behouden en beschermen. Indiener stelt dat deze	3004

met voorrang moeten worden geborgd en gecompenseerd door middel van vermijdings-, mitigatie- en compensatiemaatregelen.	

Standpunt GS
Het onderwerp ‘bedreiging’ van achteruitgang van bodem- en waterkwaliteit. (bijvoorbeeld door Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS), PFAS, chemische gewasbeschermingsmiddelen, et cetera), maar ook het onderwerp ‘functie- en gebiedsgerichte bescherming’ tegen die bedreigingen in met name beschermde natuurgebieden, wordt in de komende jaren in programma’s zoals het ‘Waterprogramma’ en het ‘Natuurprogramma’ meegenomen en verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener doet een concreet tekstvoorstel voor het IBP (Inter Bestuurlijk Programma) Zuid-Oostelijke zandgronden omdat niet de proeftuin de impuls geeft maar het IBP zelf. Tekstvoorstel: ‘Het Interbestuurlijk programma (IBP) vitaal platteland geeft een impuls aan een verbeterde samenwerking tussen het rijk, de provincies, de waterschappen en de gemeenten. Om dit in de praktijk te brengen zijn 15 deelgebieden aangewezen in Nederland. Voor Limburg zijn dat de Zuidoostelijke zandgronden (ZO Brabant en Noord, - en Midden Limburg) en het Heuvelland in Zuid-Limburg. In proeftuinen, waarbij de urgente opgaves voor het gebied leidend zijn, wordt hier uitvoering aan gegeven.’	1022

Standpunt GS
Gelet op het abstractieniveau van de Omgevingsvisie stellen wij voor om de gehele alinea te schrappen in de paragraaf ‘waar kiezen we voor?’ en in de paragraaf ‘wat is de opgave?’ de relatie te leggen met andere beleidskaders en programma’s.

Voorstel aan PS
~~Doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
~~De proeftuin van het Interbestuurlijk Programma (IBP) (…)ten aanzien van deze thema’s.~~

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgave?:
Van:
De bodem is nu en in de toekomst van grote waarde om diverse doelstellingen te kunnen behalen. De structuur en kwaliteit van de bodem en **het** ~~de~~ grondwater~~kwaliteit~~ ~~is~~ **krijgen nadrukkelijk de aandacht** ~~ook een punt van aandacht~~ **in de relevante beleidsprogramma’s en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Heuvelland en het IBP Zuid-Oostelijke zandgronden en de aanpak via de aangewezen NOVI-gebieden Zuid-Limburg en de Peel.**

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor een maximaal bebouwd oppervlakte, in plaats van een maximaal bouwblok. Via een dergelijke benadering kan de brandveiligheid worden vergroot. Indiener pleit ervoor om deze benadering los te laten en de gemeenten de ruimte te geven voor 'bouwblokken op maat'.	2004

Standpunt GS
Wij hanteren geen beleid gericht op maximale maten. Gemeenten kennen aan agrarische bouwkavels een bouwkavel op maat toe in de bestemmingsplannen (toekomstige omgevingsplannen). De omvang van de bouwkavel is afhankelijk van het bouwplan en de mogelijkheden binnen wet- en regelgeving. De gemeente dient het bouwplan te toetsen aan onder andere het bouwbesluit, waarin de eisen ten aanzien van brandveiligheid zijn vervat. Dit is landelijke regelgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de inzet van Boa's bij het toezicht in het buitengebied.	5112

Standpunt GS
Toezicht en handhaving maken deel uit van de concrete uitvoering van de Omgevingsvisie en komen als zodanig niet aan de orde in de Omgevingsvisie. Wij verwijzen u naar het 'VTH-Beleidsplan 2021-2023' (vastgesteld 10 november 2020), voor de wijze waarop wij toezicht en handhaving inzetten. De concrete acties voor toezicht en handhaving (waaronder de inzet van de boa's in het buitengebied) zijn opgenomen in het 'Uitvoeringsprogramma VTH 2021'. Ook dat hebben wij 10 november 2020 vastgesteld. Beide documenten zijn voor u beschikbaar via www.limburg.nl/provincialestaten (onder Vergaderkalender en Stateninformatie bij de ingekomen stukken).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt de teelt van hoog maïsgewas een belemmering van uitzicht op het Limburgse landschap. Indiener vreest een toename in deze teelt ten behoeve van biomassa en verwacht dat dit impact heeft op het aantrekken van recreanten. Indiener keurt grootschalige teelt van mais af.	2010

Standpunt GS
Wij delen uw mening niet dat maïsteelt de keuze van de recreant beïnvloedt om al dan niet te recreëren in ons Limburgse landschap. Naast dat het product bijdraagt aan een afwisselend, kleinschalig en verrassend landschap, maakt maïs deel uit van de bedrijfsvoering van melkveehouderijen. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering onder het kopje "Zonering Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet een voedselbos als een moderne vorm van landbouw en economie. Indiener vraagt wat de Omgevingsvisie voor haar droom en haar voedselbosproject kan betekenen.	5109

Standpunt GS
De provincie Limburg onderschrijft het belang van voedselbossen, dit heeft de provincie door ondertekening van de 'Greendeal voedselbossen' ook bevestigd.
Binnen het 'Actieplan natuurinclusieve landbouw' vinden de voedselbossen hun plek. Daarnaast wordt er ook binnen het 1 Miljoenbomenplan ruimte gemaakt voor voedselbossen. Wegens het nieuwe karakter van voedselbossen wordt er mogelijk nog aanvullend beleid ontwikkeld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst dat provincie voedsel (net als grondstof en energie) als 1 v.d. 3 primaire levensbehoeften erkent (verwijzend naar artikel over Chemelot in Limburgs Dagblad op 10 oktober 2020) en hoopt dat men niet alleen Chemelot, maar ook de land- en tuinbouw zal ondersteunen.	5059

Standpunt GS
De Omgevingsvisie zelf is niet de plek waarin wordt ingegaan op primaire levensbehoeften. Met betrekking tot het belang van voedsel merken we op dat de Limburgse principes, die we gebruiken als we afwegingen moeten maken, aansluiten bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelen die de Verenigde Naties in 2015 (als Sustainable Development Goals (SDG's)) hebben vastgesteld. Hierin komt het belang van onder meer voedselzekerheid en voedzame en gezonde voeding terug naar voren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.13. Zienswijzen over Hoofdstuk 13: Water

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Structuurvisie 2030 (als gevolg van verplichtingen KRW en nu Waterprogramma '22/27) een zeer gedetailleerd beeld geven van onder andere de droogdalen Wan- en Zouwdal, welke als hoofdstructuur staan aangegeven. Indiener is van mening dat hieraan in de Omgevingsvisie onvoldoende prioriteit is gegeven.	5008

Standpunt GS
De verplichtingen in het kader van de KRW en de beekdalen en laagten die belangrijk zijn voor het watersysteem van Limburg worden in het Provinciaal Waterprogramma uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener vraagt, in het verlengde van de ambitie en aanpak voor droogte en hittestress, concrete aandacht voor zoetwaterbeschikbaarheid voor de agrofoodsector. De indiener pleit voor meer bestuurlijke aandacht/agendavorming om bedrijven te stimuleren elders bedachte innovaties in de regio Noord-Limburg te introduceren. De indiener wil nadenken over borging in regelgeving.	1009

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van zoetwaterbeschikbaarheid voor alle watergebruikers, zoals de agrofoodsector, de industrie, de drinkwatervoorziening en waterafhankelijke natuur. In ons Waterprogramma zullen wij aandacht besteden aan innovatieve maatregelen die de zoetwaterbeschikbaarheid kunnen vergroten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Om gewenste ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk te maken vraagt de indiener van de provincie om in overleg te treden met het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat om duidelijkheid te creëren over de status van de Beleidslijn Grote Rivieren (en specifiek de recentelijk opgehoogde gebieden achter de dijken (onder andere in de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum)).	1009

Standpunt GS
We zijn hierover – samen met andere regionale Maaspartners – reeds in gesprek met het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, in navolging op de kamerbrief van 18 juni 2020 over dit onderwerp.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Met het oog op de toenemende behoefte aan grondwater en het feit dat de stroomgebieden van de Limburgse wateronttrekkingen zich in sommige gevallen tot ver op Duits grondgebied uitstrekken, beveelt de indiener grensoverschrijdende afstemming met Duitse actoren inzake waterbeheer aan.	3004

Standpunt GS
In paragraaf 20.1 'Uitgangspunten bij uitvoering' omschrijven we een aantal procesmatige uitgangspunten waarop we samenwerken. Daarin stellen we dat opgaven en kansen zich niet aan bestuurlijke grenzen houden en dat wij samenwerken met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Specifiek voor het thema water

onderstrepen we dit in paragraaf 13.1 met de tekst: ‘Gezien onze ligging als grensprovincie worden de waterhoeveelheden en waterkwaliteit in zowel het oppervlaktewater en het grondwater sterk bepaald door activiteiten in het aangrenzende buitenland. Grensoverschrijdende afstemming van beleid en maatregelen is daarom van wezenlijk belang.’
We nemen uw aanbeveling gaarne over en zullen in de komende beheerperiode, in ieder geval over het grondwaterbeheer, met de relevante Duitse overheden samenwerken. In het provinciale Waterprogramma wordt dit verder uitgewerkt

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat grensoverschrijdende effecten op grond- en drinkwater in acht moeten worden genomen. Een kwalitatieve of kwantitatieve aantasting van het grondwater moet voorkomen worden. Indiener voegt daarom informatie bij (in de vorm van een link) over de aangewezen waterbeschermings- en stroomgebieden.	3006

Standpunt GS
We onderschrijven het belang van grensoverschrijdende bescherming van het grondwater voor de drinkwatervoorziening en zullen in de komende beheerperiode de samenwerking met de relevante Duitse overheden zoeken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt specifiek aandacht voor waterbeschermingsgebied Kastanienburg (kaartbeeld toegevoegd), aangezien het regeneratiegebied hiervan deels op Nederlands grondgebied ligt. Het is daarom van belang dat in dit gebied geen industrie gevestigd wordt.	3006

Standpunt GS
Het regeneratiegebied (intrekgebied) van waterwinning Kastanienburg nabij Straelen is als grondwaterbeschermingsgebied in de Omgevingsverordening Limburg opgenomen. De bescherming is daarmee geborgd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In afwachting van de nadere uitwerking van de doelstellingen voor het waterbeheer in het Provinciaal Waterprogramma, wijst indiener erop dat de overeengekomen afstemming met betrekking tot het project ‘Lob van Gennep’ nog niet is afgerond.	3007

Standpunt GS
We zullen aan de projectorganisatie van de MIRT-verkenning Lob van Gennep meegeven dat zij de afstemming met de Kreis Kleve meenemen in hun omgevingsproces.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verwacht dat het Waterprogramma middels een breed participatief proces waar gemeenten een rol in spelen wordt opgesteld.	1010

Standpunt GS

Bij het opstellen van het Provinciaal Waterprogramma worden de relevante partijen betrokken via een participatieproces. Daarnaast is er voor eenieder gelegenheid om zienswijzen op het ontwerp in te dienen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener mist in hoofdstuk 13 de provinciale bevoegd gezag rol met betrekking tot grondwater.	1010
Indiener vindt het zorgelijk dat er momenteel onduidelijkheid is over de rol- en taakverdeling ten aanzien van grondwater.	2003

Standpunt GS
De wettelijke verdeling van taken in het waterbeheer is relatief complex. Wij zullen deze verdeling beschrijven in het komende Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener vraagt om in de Omgevingsvisie aandacht te geven aan de (klimaat)opgaven en aanpak in het Zuidelijk Maasdal (inclusief de pilot Integraal Riviermanagement in Maastricht).	1010
Indiener gaat er nog steeds vanuit dat de provincie bij de uitwerking van het nieuwe landelijke programma Integraal Riviermanagement ook het lopende project Zuidelijk Maasdal blijft trekken.	1026
Indiener verzoekt de provincie om de herontwikkeling van de weerden bij Grubbenvorst en Lottum toe te voegen in het kader van hoogwateropgaven.	1022

Standpunt GS
Wij hebben de herontwikkeling van de weerden bij Grubbenvorst en Lottum in beeld als onderdeel van de IRM-pilot ‘Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo’, in samenhang met de dijk teruglegging Venlo-Velden en het plan Hertogbroek. Ook de Maasoevers Maastricht zijn in beeld. Na besluitvorming in het Bestuurlijk Overleg MIRT op 25 november 2020 nemen wij vanuit onze rol als middenbestuur deel aan deze IRM-pilots. Deze zullen we specifiek in de Omgevingsvisie benoemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Maasvallei, derde bullet:
De IRM-pilots waar we inmiddels aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. Ten aanzien van Maasoevers Maastricht is de voorwaarde gesteld dat de scope zich beperkt tot die onderdelen die daadwerkelijk een directe samenhang hebben met de oplossing voor het nautisch knelpunt in de Maas zelf.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de provincie onderzoek te (laten) doen naar de gevolgen van de beëindiging van de bruinkoolwinning in Duitsland en de bovenregionale en internationale effecten daarvan in beeld te brengen.	1003

Standpunt GS
Het stoppen van de bruinkoolwinning in Duitsland zal effecten hebben op de waterhuishouding in Limburg. De stijghoogte van het grondwater in de diepe pakketten zal langzaam weer toenemen. De inzet van oppervlaktewater voor het vullen van de groeves en het wegvallen van het lozen van bemalingswater op de waterlopen heeft effect op de afvoer van met name de Roer. Gezamenlijk met

de Nederlandse en Duitse betrokken overheden zullen we deze ontwikkelingen volgen en waar nodig actie ondernemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener maakt zich zorgen over eventuele beperkingen op het gebied van beregening van agrarische percelen. Indiener gaat ervan uit dat de provincie de noodzaak van beregening onderkent en ondersteunt, mede in het kader van de door provincie gewenste landbouwtransitie.	5036, 5127
Indiener wijst er op dat wijzigingen in de huidige grondwaterstand tot schade aan de landbouwgrond kan lijden	5153

Standpunt GS
We onderkennen het nut van beregening evenals we het nut van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening erkennen en het belang van voldoende water voor de natuur. In het Provinciaal Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de gebruikte luchtfoto bij het hoofdstuk Water meer dan zeven jaar oud is.	1020

Standpunt GS
We bedanken de indiener voor het attent maken op de actualiteit van de gebruikte foto op blz. 92 van de ontwerp-Omgevingsvisie. De foto zal worden vervangen door een actuele foto.

Voorstel aan PS
De titelfoto van hoofdstuk 13. Water wijzigen naar een actuele foto.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de provincie aangeeft een regisserende, stimulerende en faciliterende rol te willen spelen in de gebiedsontwikkelingen in de Maasvallei. Indiener verwacht dezelfde rol ook nadrukkelijk van de provincie voor de gebiedsontwikkeling van het dijktracé Thorn-Wessem. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie hierop aan te passen.	1020

Standpunt GS
We zijn betrokken vanuit onze rol als middenbestuur en hebben daarbij oog voor de ontwikkeling het middengebied tussen Thorn en Wessem. We zijn betrokken bij het Hoogwaterbeschermingsprogramma, waar Thorn-Wessem één van de vijftien ontwikkelingen is. We kiezen er omwille de leesbaarheid voor om niet alle vijftien op te noemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de opvatting dat de beëindiging van de bruinkoolwinning in Duitsland zal leiden tot een toename van de stijghoogte in de diepe pakketten van de Roerdalslenk. Indiener vraagt de resultaten van het onderzoek (dat momenteel wordt uitgevoerd, naar de consequenties van deze stijging) met indiener te delen. Indiener verwacht, ondanks dat het herstel vele tientallen jaren kan duren, gevolgen voor de gemeente. Significante, permanente fluctuatie in het grondwaterpeil kan schade aan de natuur en de bebouwde	1029

omgeving veroorzaken. Het is voor indiener daarom van strategisch belang om hierop te kunnen anticiperen. Op korte termijn zijn voor indiener de afspraken die de provincie maakt over het grensoverschrijdend grondwater in de Roerdalslenk (in de Omgevingsvisie aangewezen als ASV, Aanvullende Strategische Voorraden) van belang.	

Standpunt GS
De onderzoeken die zijn uitgevoerd naar de effecten van alle onttrekkingen op de stijghoogte in de diepe pakketten van de Roerdalslenk zijn beschikbaar via de provinciale site (www.limburg.nl).
We onderschrijven uw standpunt dat afspraken over het grensoverschrijdend beheer van het diepe grondwater in de Roerdalslenk van belang zijn, voor zowel gemeente als provincie. Dit wordt in het Provinciaal Waterprogramma verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in dit hoofdstuk de koppeling tussen een laag grondwaterpeil en de brandveiligheid van de natuur ontbreekt.	1029

Standpunt GS
Wij onderkennen het risico op natuurbranden (schade aan natuur), net zoals wij schade aan landbouw en drinkwatervoorziening onderkennen, bij een laaggrondwaterpeil (door droogte).
In het Provinciaal Waterprogramma gaan wij in op de gevolgen van droogte.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst op de verdrogingsproblematiek en pleit voor het verhogen van de grondwaterstand rondom natuur. Door de klimaatsverandering wordt de noodzaak hiertoe alleen maar groter. Indiener doet een aantal aanbevelingen die kunnen leiden tot meer waterconservering zoals: hogere stuwpeilen over een langere periode, verondiepen van sloten, meer ruimte voor beken en rivieren, afbouw van haspelberegening, verbetering van bodemstructuur, teeltgestuurde herinrichting, brede beschermingszones rond natuur, natschade accepteren, water vasthouden in steden, infiltratie- en retentiegebieden, laaggelegen percelen niet ontwateren, afbouw van industriële grondwateronttrekking en drinkwateronttrekkingen niet laten toenemen).	5106

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang om in onze natte natuurgebieden de grondwaterstanden op orde te hebben. In de afgelopen droge zomers is dit belang nog duidelijker geworden. Wij zullen de door indiener genoemde aanbevelingen meenemen in onze opgave gerichte gebiedsaanpak. De verdere uitwerking van de aanpak van droogte vindt plaats in het Provinciaal Waterprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het behoud van voldoende (goed beheerde) landbouwgrond van belang is voor de waterhuishouding. Ondanks een toename van neerslag daalt het grondwaterpeil immers. Een belangrijke oorzaak hiervan is volgens indiener het onttrekken van grond aan de landbouw ten gunste van andere functies (toenemende oppervlakte verharding).	5151

Standpunt GS

Wij onderschrijven het belang van voldoende gronden waar hemelwater kan infiltreren om het grondwater aan te vullen. Ook in stedelijk gebied is het zaak om de toename van verhardingen tegen te gaan. Daarin hebben ook gemeenten een rol. In het Provinciaal Waterprogramma is onder meer opgenomen dat wij gaan verkennen welke mogelijkheden er in Limburg zijn om meer water langer vast te houden en het grondwater zoveel mogelijk aan te vullen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat vervuiling van open water en grondwater onmiddellijk moet worden aangepakt, waarbij de waterleidingmaatschappij maatgevende voorwaarden dient te stellen.	5128

Standpunt GS
We onderschrijven het belang van schoon grond- en oppervlaktewater. In het Waterprogramma wordt verder uitgewerkt hoe we daar invulling aan geven. WML heeft als taak het oppompen, behandelen en distribueren van het drinkwater, niet het stellen van maatgevende voorwaarden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat een nieuwe innoverende visie op waterbeheer, afvoer en retentie ontbreekt en dat dit een gemis is. Indiener is van mening dat de provincie meer initiatief dient te nemen voor een op deze innovaties gerichte toekomstvisie.	5128

Standpunt GS
Onze visie op het waterbeheer zal worden opgenomen in het nieuwe Provinciaal Waterprogramma vanwege het detailniveau. Daarbij wordt onder andere ingegaan op de mogelijkheden om via een opgavengerichte gebiedsaanpak te komen tot een integrale aanpak met doelstapeling van de diverse opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil samen met de provincie optrekken om het volgende te realiseren: “De problemen rond waterkwaliteit en -kwantiteit raken ook de waterafhankelijke natuur, waarbij de Natura 2000-gebieden de eerste prioriteit hebben. We zien hier een kans voor synergie tussen het hydrologisch herstel van de Natura 2000-gebieden en de stikstofaanpak”.	1015

Standpunt GS
Het herstel van de Natura 20000-gebieden is een belangrijke opgave in de planperiode. We werken samen met indiener graag aan een aanpak waarbij we doelen van natuur, water en stikstof combineren daar waar synergie aanwezig is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt over de doelvertraging van de Kaderrichtlijn Water het volgende: Indiener onderschrijft dat de doelen moeilijk haalbaar zijn. Zij heeft er echter goede hoop op dat als iedereen de benodigde bijdrage levert dit wel haalbaar zou kunnen zijn. Ze is er dan ook geen voorstander van om op dit moment het gesprek over doelvertraging aan te gaan.	1015

Het ontslaat partijen nu reeds van het leveren van inzet, ook op onderdelen die wel haalbaar zijn. Bovendien is het een rem op lopende initiatieven die bijdragen aan het verbeteren van de waterkwaliteit. Indiener wil met een gezamenlijke financiële inzet van provincie, waterschap en betrokken partners verder werken aan het verbeteren van de waterkwaliteit, waarbij maximaal gebruik gemaakt van onder meer DHZ, Stikstofgelden, POP3/POP4 en Green Deals. Mocht er een tekort blijven bestaan, dan hebben we een maximale inspanning geleverd. Dit is ook voor de verantwoording richting de EU van belang.	
Indiener verzoekt de provincie om alle inspanningen inzake KRW te richten op doelrealisatie en pas in tweede instantie in te zetten op doelvertraging.	2003
Indiener maakt bezwaar tegen het toepassen van doelvertraging in de haalbaarheid van de KRW-doelen. Indiener vreest dat een afwachtende houding uiteindelijk leidt tot afstel van de doelen. Indiener verzoekt om visie, beleid en geld vanuit het principe ‘de vervuiler betaalt’. Indiener verzoekt om meer ambitie en een betere onderbouwing van de inzet op de KRW doelen. Indiener stelt dat actief de discussie en samenwerking zoeken een oplossing dichterbij brengt.	2009
Indiener vraagt zich af of het uitgangspunt van de Limburgse principes wordt losgelaten door bij het Rijk en partners aan te dringen op doelvertraging ten aanzien van de waterkwaliteit.	1017

Standpunt GS
Wij onderschrijven de ambitie om de KRW-maatregelen zoveel mogelijk in de periode 2022-2027 uit te voeren. Doelvertraging is voor ons geen doel op zich. Wel hanteren wij hierbij het uitgangspunt dat deze ambitie haalbaar en betaalbaar moet zijn. Met name voor de realisatietermijn 2027 bepleiten wij een realistische benadering. Indien die termijn niet haalbaar is kiezen wij ervoor om de doelen op een latere termijn te halen (‘doelvertraging’) maar niet voor verlaging van doelen (‘doelverlaging’)
Hoe om te gaan met besluiten omtrent doelvertraging - in de situatie waarin de voor doelbereik nodige maatregelen (op nationaal en internationaal niveau) nog niet helder zijn - is op dit moment onderwerp van overleg met het Rijk. Mede op basis hiervan zullen wij omtrent doelvertraging besluiten nemen in het komende Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de figuur op blz. 95 niet de beschreven ambitie illustreert: een ecologisch gezond functionerend, veerkrachtig en adaptief watersysteem, dat in staat is om de gevolgen van weersextremen en wisselende waterkwaliteit op een natuurlijke wijze op te vangen. Indiener stelt dat een illustratie van de beekdalbrede benadering hier beter past. Indiener wil deze indien gewenst aanleveren.	1015

Standpunt GS
Bedoelde figuur illustreert de meervoudige functies van het watersysteem en inderdaad niet de bedoelde ambitie. Wij vinden de gekozen illustratie ondersteunend bij de tekst en passend bij de opmaak van het algehele document.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het aan te bevelen is hier duidelijk te maken dat ook burgers, boeren en bedrijven een rol hebben. Het watersysteem is de end-of-pipe. De winst is met name bij de bron te behalen.	1015

Standpunt GS

Wij hebben aangegeven dat we een integrale en realistische benadering van de verschillende watergerelateerde opgaven verkiezen, samen met de verschillende maatschappelijke partners. Daarbij zullen wij ook burgers, landbouwers en bedrijven betrekken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist een concrete visie die verder gaat dan de stand van vandaag. Indiener stelt dat er op het gebied van waterbeheer veel wordt uitgewerkt in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027. Indiener vertrouwt erop dat de conceptteksten van het waterbeheerprogramma van waterschap Limburg programma aansluiten op het Waterprogramma van de provincie.	1015

Standpunt GS
Het waterbeheerprogramma van het waterschap dient inderdaad aan te sluiten op het waterprogramma van de provincie. Veel bouwstenen voor beide programma's (bijvoorbeeld de Kaderrichtlijn Water en het Deltaplan Hoge Zandgronden) zijn reeds gezamenlijk tussen provincie, waterschap en andere stakeholders ontwikkeld. Over de nadere afstemming tussen beide programma's vindt overleg plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de afstemming in de waterketen beperkt wordt tot afstemming van rioleringsbeheer en waterzuivering. De brede kijk op de waterketen verdient hier wat betreft indiener de voorkeur: van drinkwaterwinning, watergebruik, waterzuivering tot lozing van gezuiverd afvalwater. Dit vraagt om een visie op zuinig drinkwatergebruik, om maatregelen om het gebruik van drinkwater te beperken en om hergebruik van gezuiverd afvalwater.	1015

Standpunt GS
Wij onderschrijven dat ook in de winning en het gebruik van drinkwater besparingen te behalen zijn. Wij willen dan ook partijen oproepen om deze samenwerking te continueren. Wij zullen de tekst ontwerp-Omgevingsvisie Limburg hierop aanpassen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
Samenwerking in de waterketen kan grote voordelen bieden: van winning en gebruik van drinkwater tot vuilwaterafvoer, waterzuivering en lozing van gezuiverd afvalwater.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er op blz. 98 in de tweede bullet aangegeven wordt dat water in stedelijk gebied onderdeel uitmaakt van het regionaal watersysteem. Dit is volgens indiener niet correct. Water in stedelijk gebied heeft wel grote invloed op het regionaal watersysteem.	1015

Standpunt GS
Bedoelde passage beoogt de samenhang tussen het regionaal watersysteem en het stedelijk waterbeheer te duiden. Wij zullen de tekst ontwerp-Omgevingsvisie Limburg aanpassen.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
Omdat het stedelijk waterbeheer grote invloed heeft op het watersysteem werken wij het provinciaal beleid ten aanzien van het stedelijk waterbeheer, de rol van de provincie daarin en de inzet van het instrumentarium van de Omgevingswet uit in het Provinciaal Waterprogramma.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om de volgende tekst aan te passen “Bij de normstelling hanteren we het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar, maar ook landschappelijk inpasbaar en ecologisch duurzaam zijn.” naar “Bij de normstelling hanteren we in het algemeen het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar zijn. Voor bebouwd gebied spelen ook de elementen veiligheid (levensbedreigend snelstromend water), leefbaarheid en de inzet van andere partners nadrukkelijk mee in de afweging.” (zie toelichting in de zienswijze op blz. 6).	1015

Standpunt GS
Wij erkennen dat meerdere elementen van belang zijn bij de normstelling voor wateroverlast. Haalbaarheid, betaalbaarheid en landschappelijke inpasbaarheid zijn uitgangspunten die al in het POL2014 waren opgenomen en die wij ook in de Omgevingsvisie willen benoemen. In hoeverre overige elementen van belang zijn zullen wij uitwerken in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027. Daarbij zullen wij herbezien of ecologische duurzaamheid een hard uitgangspunt is of een element dat meespeelt bij de normering.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), zesde bullet:
Bij de normstelling hanteren we het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar, maar ook landschappelijk inpasbaar moeten zijn. Ook andere elementen kunnen van belang zijn voor de normstelling. Wij zullen het beleid voor de normstelling verder uitwerken in het Provinciaal Waterprogramma.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bij Beken en beekdalen de tekst sterker zou worden als de term ‘Beekdalbrede benadering’ toegevoegd zou worden.	1015

Standpunt GS
Hoe de ambitie (realiseren van een ecologisch gezond, veerkrachtig en adaptief watersysteem om weersextremen zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze op te vangen) te realiseren, bijvoorbeeld door een beekdal brede aanpak, zullen wij uitwerken in het komende Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt bij de tweede bullet onder het kopje grondwater hoe in tijden van waterschaarste een goede verdeling van het beschikbare grondwater gerealiseerd kan worden. Aan welke knoppen kan worden gedraaid?	1015

Standpunt GS
In het kader van het Provinciaal Waterprogramma zullen in het proces Waterbeschikbaarheid samen met de betrokken stakeholders de mogelijkheden worden verkend om water verder te besparen en beter vast te houden, zodat in tijde van waterschaarste de uitgangssituatie het meest optimaal is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat volgende passage op blz. 100 “We gaan uit (…) met het waterschap” geen passage is om in de Omgevingsvisie toe te voegen aangezien deze over de lange termijn gaat en niet moet stilstaan bij jaarlijkse besluitvormingsmomenten van een ander overheidsorgaan. Indiener stelt dat het is goed dat provincie en waterschap regelmatig met elkaar overleggen over de ambitie en koers, maar uiteindelijk is het waterschap een autonome overheid, die zijn eigen tarieven vaststelt en daarbij uiteraard zorgvuldig te werk gaat.	1015

Standpunt GS
In bedoelde passage hebben wij aangegeven dat uitvoering van het waterbeleid haalbaar en betaalbaar moet zijn. Voor ons is dit een belangrijk uitgangspunt voor ons waterbeleid, dat verdergaat dan de uitvoering op korte termijn. Wij erkennen daarbij dat het waterschap een zelfstandige overheid is met een eigen bevoegdheid tot vaststelling van tarieven. Wel willen wij borgen dat uitvoering van het provinciaal waterbeleid haalbaar en betaalbaar blijft en daarmee niet leidt tot disproportionele kosten, die uiteindelijk voor rekening van de burger zullen komen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het hoofdstuk water op een hoog abstractieniveau is geschreven waardoor een mate van concreetheid ontbreekt.	1018

Standpunt GS
Dit abstractieniveau vinden wij passend bij het karakter van de Omgevingsvisie. Een concrete uitwerking van het waterbeleid volgt in het komende Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht dat het provinciaal waterplan door middel van een breed participatief proces waarbij de gemeenten in de gelegenheid worden gesteld om hun bijdrage te leveren.	1018

Standpunt GS
Bij het opstellen van het Provinciaal Waterprogramma betrekken wij de stakeholders. Dit doen we in verschillende ronden. Daarna kan eenieder zijn reactie geven op het ontwerpplan dat ter visie wordt gelegd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat een aantal ingrepen in, en met respect voor, het landschap nodig is in het Middengebied. Indiener wil onder andere de kennis op het gebied van de aanpak van waterproblematiek en landschap met elkaar in verbinding brengen en gezamenlijk komen tot één plan.	1002, 1005

Standpunt GS
Voor water en klimaat zien wij kansen als onderdeel van integrale opgaven. Wij erkennen dat het nodig is om bij het gebiedsgericht invullen van deze opgaven rekening te houden met het landschap. In gebiedsplannen voor klimaatadaptatie en de aanpak van waterproblematiek zal het belang van en

kennis over het landschap een plaats moeten krijgen. Dit geldt voor plannen in het Heuvelland maar ook elders in Limburg. Wij zullen dit met toevoeging van een tekstpassage benadrukken in de tekst.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
In gebiedsplannen voor klimaatadaptatie en de aanpak van waterproblematiek dient het landschappelijk belang en kennis over het landschap een plaats te krijgen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om 'De Dommel' als Aanvullende Strategische Voorraden (ASV) toe te voegen.	2003

Standpunt GS
De Dommel is inderdaad aangewezen als strategische grondwatervoorraad. We passen de tekst aan. Ook in het Waterprogramma zal de winplaats de Dommel worden meegenomen bij het aanwijzen van de Aanvullende Strategische Grondwatervoorraden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Grondwater, achtste bullet:
We wijzen de grondwatervoorraden in de Roerdalslenk en Venloschol **en van winplaats De Dommel** aan als Aanvullende Strategische Voorraden (ASV).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil graag dat men in hoofdstuk 13 opneemt dat ook de provincie zich hard maakt voor het herstellen van de natuurlijke balans in het watersysteem en dit expliciet als uitgangspunt formuleert.	2003

Standpunt GS
De doelstelling is een ecologisch gezond, veerkrachtig en adaptief watersysteem om weersextremen zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze op te vangen. Een belangrijk onderdeel daarvan is het zorgen voor voldoende water voor alle water vragende functies. Dit zal verder worden uitgewerkt in het Provinciaal Waterprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de functie van de Maas als leefgebied voor beschermde vissoorten expliciet te vermelden.	2009

Standpunt GS
We verwijzen indiener naar Rijkswaterstaat, die als rivierbeheerder hier verantwoordelijk voor is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om bij gebiedsopgaven uit te gaan van een integrale benadering en om lokale en regionale belanghebbenden op een actieve wijze in dat proces te betrekken.	2009

Standpunt GS

Wij willen in onze aanpak zo veel mogelijk gebiedsgericht en opgavegericht te werk gaan. Dat betekent dat we kijken naar de kansen om lokale en regionale opgaven op het gebied van water, natuur en stikstof te combineren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de provincie als partner in gebiedsontwikkeling en hoeder van de ruimtelijke kwaliteit. Indiener wil benadrukken dat sport en recreatie, en daarmee de sportvisserij, bijdragen aan deze ruimtelijke kwaliteit.	2009

Standpunt GS
We hebben oog voor de sportvisserij als vorm van sport en recreatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voor het voorkomen van structurele schade aan natuur het doel moet zijn om het grondwater weer op niveau te krijgen. Indiener roept op tot het herstel van oude beken en beekdalen en de zorg voor een goede waterkwaliteit.	2013

Standpunt GS
Het realiseren van een klimaatrobuust en ecologisch gezond functionerend watersysteem is centrale doelstelling van het Provinciaal Waterprogramma. Daarmee worden onderliggende opgaven als het voorkomen van wateroverlast, watertekort, verdroging, beekherstel en verbetering van de waterkwaliteit aangepakt. Hydrologisch herstel van natuurgebieden maakt deel hiervan uit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt de ambitie ten aanzien van beekdalen een goede zaak. Indiener vraagt om speciale aandacht voor laaglandbeken met doorstroommoerassen. Indiener verzoekt om ook deze doorstroommoerassen te bestempelen als beekdalen.	2014

Standpunt GS
In het Waterprogramma zal een kaart opgenomen worden met aanduiding van de beekdalen en overige natte laagtes. De aanduiding beekdalen is gebaseerd op de aanduiding van oorspronkelijke beekdalbodems op de bodemkaart. De overige natte laagtes bestaan uit voormalige riviergeulen, dekzandlaagtes en droogdalen. In al deze laagtes dient de aanwezige ruimte voor het vasthouden en bergen van water behouden te blijven. In een nader te bepalen deel van de beekdalen zal gedurende de planperiode verdere ontwikkeling plaatsvinden, waarbij de ontwikkeling van een doorstroommoeras tot de mogelijkheden behoort.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet vanuit de regierol voor het regionale watersysteem en in het licht van klimaatadaptatie voor de provincie een noodzaak tot herinrichting van het landschap, het waterproof maken (infiltratie, retentie, natuurzuivering) en het beheer van de grondwaterstand (verdroging, verzakking). Indiener vindt hiertoe onderzoek naar bodemeigenschappen van belang.	2016

Standpunt GS
Een bodemsoort met eigen bodemeigenschappen bepaalt (mede) de hydrologische eigenschappen van land en landschappen. Daarmee spelen bodemeigenschappen een rol in klimaatadaptatie en het waterproof maken van het (regionale) watersysteem in Limburg tegen met name wateroverlast én droogte.
Door de WUR, maar ook door andere universiteiten en kennisinstellingen, wordt veel bodemonderzoek gedaan en wordt daar regelmatig over gepubliceerd en informatie over beschikbaar gesteld. Zie bijvoorbeeld DINOLoket.nl en BROLoket.nl.
We onderschrijven het belang van bodem- en ondergrond onderzoek en kartering in relatie tot klimaatadaptatie en (grond)waterbeheer.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt overleg met buurlanden vereist, niet alleen met betrekking tot verontreiniging maar ook met te verwachten/berekende aangevoerde waterhoeveelheden.	2016

Standpunt GS
In paragraaf 20.1 ‘Uitgangspunten bij uitvoering’ omschrijven we een aantal procesmatige uitgangspunten waarop we samenwerken. Daarin stellen we dat opgaven en kansen zich niet aan bestuurlijke grenzen houden en dat wij samenwerken met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Specifiek voor het thema water onderstrepen we dit in paragraaf 13.1 met de tekst: ‘Gezien onze ligging als grensprovincie worden de waterhoeveelheden en waterkwaliteit in zowel het oppervlaktewater en het grondwater sterk bepaald door activiteiten in het aangrenzende buitenland. Grensoverschrijdende afstemming van beleid en maatregelen is daarom van wezenlijk belang.’
We onderschrijven uw standpunt dat afstemming over het grensoverschrijdend beheer van het grondwater nodig is. Met name voor de diepe pakketten in de Roerdalslenk zijn we hiermee gestart. In het Waterprogramma werken we dit verder uit. Ook ten aanzien van oppervlaktewater vindt overleg met de buurlanden plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in hoofdstuk 13 ‘Water’ de koppeling van hoogwaterveiligheid met ontgrondingen. Indiener verzoekt om onder de kop ‘Maasvallei’ (blz. 97) aanvullend in te gaan op de bijdrage die het ontgrondend bedrijfsleven kan leveren aan de benodigde hoogwateropgave in Limburg. Dit uiteraard in combinatie met de realisatie van primaire maatschappelijk gewenste doelen, zoals de ontwikkeling van nieuwe natuur. Vanaf de jaren ’90 is het ontgrondingsbeleid van de provincie Limburg sterk gericht op een effectieve ruimtelijke invulling van rivierverruiming en natuurontwikkeling in combinatie met delfstoffenwinning. Er lag in het Maasdal namelijk een grote ruimtelijke opgave met een belangrijke regie voor de provincie en het Rijk! Om hieraan medewerking te verlenen heeft het ontgrondend bedrijfsleven grondposities ingenomen in het Maasdal. Het is volgens indiener van belang dat in nieuwe visies voor het Maasdal de delfstoffenwinning daaraan op een exploitabele wijze invulling kan geven. Indiener verzoekt dan ook het belang van ontgrondingen bij hoogwaterbescherming en de sturende rol van de provincie daarin te benadrukken.	5033

Standpunt GS
We zien voor ons als provincie geen regisserende rol weggelegd in de relatie tussen hoogwaterbescherming en ontgrondingen. In het hoofdstuk over ontgrondingen is aangegeven dat bij de winning van zand en grind de voorkeur uitgaat naar projecten die bijdragen aan de gebiedsontwikkelingen in de Maasvallei.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de rol van de land- en tuinbouw in de waterparagraaf onderbelicht blijft. Zo dient water onder meer een veilige en gezonde voedselproductie. Daarbij is het van cruciaal belang om de beschikking te hebben en te houden over voldoende water van goede kwaliteit. Verankering van dit belang is daarom gewenst.	2011

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor de land- en tuinbouw voor een veilige en gezonde voedselproductie, evenals we het nut van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening erkennen en het belang van voldoende water voor de natuur. In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt.
We voegen in de tekst van de waterparagraaf de land- en tuinbouw toe.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Grondwater, tweede bullet:
We zorgen ook in tijden van waterschaarste voor een goede verdeling van het beschikbare grondwater tussen de waterafhankelijke functies zoals drinkwatervoorziening, natuur, **land- en tuinbouw** en industrie.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag dat het watersysteem regelbaar blijft om de effecten van droogte te mitigeren en om wateroverlast te voorkomen, bijvoorbeeld door (boeren)stuwen. 'Water vasthouden als het kan, en afvoeren als het moet' is een motto dat de indiener ondersteunt. Indiener wil hier graag een actieve rol in nemen.	2011
Indiener geeft aan dat in het hoofdstuk over landbouw het volgende is opgenomen. ‘Door de klimaatverandering krijgen we te maken met extremere weersomstandigheden, zoals langere periodes van droogte en korte periodes van intensieve neerslag. Dit vraagt om nieuwe maatregelen rond het afvloeien of juist vasthouden van water. De structuur en kwaliteit van de bodem en de grondwaterkwaliteit is ook een punt van aandacht. Indiener ziet graag dat ook in het hoofdstuk water beter in gegaan wordt op deze relatie.	1024
Indiener stelt dat verweving van functies en meervoudig gebruik steviger mag terugkomen. Indiener ziet graag een normering voor water vasthouden als optie terugkomen.	1015

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie wordt aangegeven dat we kiezen voor een samenhangende benadering voor functies als kringlooplandbouw, natuur, water, energieopwekking, veiligheid en gezondheid, recreatie en toerisme. Hierbij worden ook de mogelijkheden van natuurlijke waterbuffering benut. We erkennen de wenselijkheid van een regelbaar watersysteem. Om de effecten van droogte te kunnen mitigeren zullen we moeten kunnen beschikken over voldoende zoetwater ten allen tijden. Gebleken is tijdens de afgelopen droge zomers van 2018, 2019 en 2020 dat dit niet overal mogelijk is.
Wij erkennen het belang van het vasthouden van water. Dit is wel afhankelijk van de betreffende functie. Wij waarderen elk aanbod om hier een actieve rol in te spelen.
In het nog op te stellen Provinciaal Waterprogramma zullen wij nader ingaan op de relatie van maatregelen gericht op het beter vasthouden van water met de bodem- en grondwaterkwaliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil graag samen met provincie en waterschap verder op de ingeslagen weg om de waterkwaliteit in Limburg verder te verbeteren.	2011

Standpunt GS
Wij hebben aangegeven dat we een integrale en realistische benadering van de verschillende watergerelateerde opgaven verkiezen, samen met de verschillende maatschappelijke partners.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht niet dat het vergroten van beschermingszones rond waterwingebieden binnen afzienbare termijn zal leiden tot een betere waterkwaliteit.	2011

Standpunt GS
We zijn het eens met indiener dat het vergroten van de beschermingszones niet binnen 25 jaar tot een betere waterkwaliteit leidt. Deze zone is immers nu ook al beschermd. Doel van een vergroting van het beschermingsgebied is het waarborgen van de waterkwaliteit op de lange termijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener maakt zich zorgen over de ruimtelijke impact die het voorgestelde adaptief en duurzaam ecologisch inrichten van het beeksysteem zal hebben. Deze ook wel genoemde ‘beekdalbrede benadering’ vraagt om ruimte. Indiener verwijst naar de Verklaring van Roermond, het door provincie en LLTB opgestelde convenant waarin afgesproken is zuinig om te gaan met landbouwgrond. Indiener verzoekt om het hydrologisch en ecologisch functioneren van (recent) heringerichte beken te onderzoeken voordat er gekeken kan worden naar de uitrol van een beekdalbrede benadering.	2011

Standpunt GS
Teneinde allerhande problemen op gebied van wateroverlast, watertekort, verdroging en waterkwaliteit aan te pakken is watersysteemherstel nodig. Aangezien de beken en beekdalen de hoofddrains van het watersysteem vormen is een aanpak hiervan vereist om genoemde probleem aan te pakken. Bij het ontwikkelen van beken en beekdalen, dat via pilots zal geschieden, zal uitdrukkelijk gekeken worden naar de mogelijkheden om zuinig met landbouwgrond om te gaan en agrariërs een rol te geven in het beheer. In 2009 is de Verklaring van Roermond getekend, met bijbehorend maatregelenpakket. De betreffende verklaring uit 2009 komt weliswaar niet met naam en expliciet terug in het ontwerp-Omgevingsvisie. Echter overeind blijft de beleidslijn dat voorbereiders, beslissers en uitvoerders van ruimtelijke plannen en projecten rekening houden met de belangen van de landbouw als, voor dat plan of project, landbouwgrond wordt omgezet in een andere functie. Deze beleidslijn is opgegaan in het algemene principe van zuinig ruimtegebruik dat in de vorm van het principe 'Meer stad, meer land' en in de vorm van het toepassen van de Ladder voor duurzame verstedelijking verankerd is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie concreter kan zijn voor regionale en lokale autoriteiten met betrekking tot het voorkomen van droogte. Indiener verzoekt om een concretere aanwijzing op te nemen voor de lokale en euregionale autoriteiten voor het uitbreiden en ondersteunen van het areaal van (voedsel)bossen, in het bijzonder in probleemgebieden.	5142

Standpunt GS

In het Waterprogramma wordt concreter de aanpak en de maatregelen om te komen tot watersysteemherstel opgenomen. De inzet van de instrumenten die de Omgevingswet beidt, zoals de aanwijzing, zullen wij onderzoeken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voldoende schoon zoet water een van de basisvoorwaarden is voor een gezonde Limburgse economie en roept de provincie dan ook op ervoor te waken dat de aandacht voor dit onderwerp niet verslapt. Indiener vraagt in dit kader ook aandacht voor de ontwikkelingen in de Limburg omringende landen, die voor de Limburgse waterkringloop van belang zijn.	5142

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor economische activiteiten, evenals we het nut van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening en landbouw erkennen en het belang van voldoende water voor de natuur. In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt. Daarbij zoeken we samenwerking met onze buren. Water houdt zich immers niet aan (lands)grenzen. De ontwikkelingen bij onze buren volgen we op de voet.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst op de meerwaarde van koolstofopslag in de bodem voor het vasthouden van water. Indiener verzoekt de provincie de Omgevingsvisie zodanig aan te passen dat het belang van meer koolstof in de bodem niet als laagwaardig, maar als zeer hoogwaardig gebruik wordt gezien.	5142

Standpunt GS
Het verhogen van de bodemkwaliteit, waaronder het verhogen van het (effectief) organische stofgehalte (OS) van de bodem, heeft diverse positieve omgevingseffecten. Het vergroten van het vochtvasthoudend en vocht afgevend/leverend vermogen van de bodem, de vochtretentie ofwel de zogenaamde “sponswerking”, is daar één van. Wij zien echter geen toegevoegde waarde om dit inzicht in de Omgevingsvisie te verwoorden met de voorgestelde termen ‘laagwaardig’ versus ‘zeer hoogwaardig’ gebruik.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat er ook volledige oplossingen dienen te worden gezocht voor de “achteruitgang sponswerking” van de Limburgse bodem door het aanbrengen van verhardingen. Niet alleen de infiltratie naar het grondwater dient te worden opgelost, ook de verdamping verdient veel aandacht.	5142

Standpunt GS
Wij onderkennen dat we de sponswerking van de bodem zoveel mogelijk moeten herstellen. Dit doen we door de infiltratie van regenwater zoveel mogelijk te bevorderen en te herstellen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener wil graag geïnformeerd worden over het in ontwikkeling zijnde Waterprogramma.	5142

Standpunt GS
Voor het Waterprogramma wordt met stakeholders overlegd. Op verzoek zullen we indiener informeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener volgt uw visie inzake watermanagement in Zuid-Limburg en wil zich ook in de toekomst inzetten om te komen tot synergie tussen de ambities van uw provincie, het waterschap Limburg en de toeristische sector bij de uitwerking van uw plannen voor zover ze onze bedrijfstak of onze gasten raken.	5149

Standpunt GS
Dank u wel voor het aanbod. We waarderen het dat u mee wil denken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de huidige benadering van het watersysteem nadelen heeft voor (natte) natuurwaarden, woningen en infrastructuur (onder andere verzakkingen door lagere grondwaterpeilen). Ook de biodiversiteit staat onder druk. Dit wordt versterkt door klimaatverandering. Dit vraagt om een trendbreuk: - bouw zoveel mogelijk agrarische en industriële grondwateronttrekkingen af; - kies voor een systeem dat zorgt voor een nieuwe evenwichtige (water)balans; - en hierbij zijn kansen voor energieopwekking.	5104

Standpunt GS
In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt. Daarbij wegen we alle grondwater gerelateerde belangen mee, dus die van de natuur, drinkwatervoorziening, industrie en landbouw. Door het beschikbare water te gebruiken, en niet meer, komt er vanzelf een evenwichtig watersysteem.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het drinkwater, dat in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg grotendeels uit grondwater gewonnen wordt, veilig dient te blijven. Indiener is van mening dat waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden daarom gevrijwaard dienen te blijven van de oprichting van (agro)industrie, woonwijken, parkeerplaatsen of andersoortige ingrepen in het landschap. Het oordeel hierover initiatieven in deze gebieden dient per definitie ‘nee’ te zijn en niet ‘ja’ of ‘ja-mits’.	5108

Standpunt GS
In de Omgevingsverordening Limburg is vastgelegd wat wel en niet is toegestaan in waterwin- en grondwaterbeschermingsgebieden. In het kader van ‘beschermen om te blijven’ gaan we na wat nodig is om ook op lange termijn (2050) een duurzame drinkwatervoorziening te kunnen garanderen. Onderdeel daarvan is ook een herijking van de regels om het grondwater te beschermen. In het Waterprogramma wordt dit verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil tijdig afspraken over de aanpak van de historische grondwaterverontreiniging en deze opnemen in de omgevingsverordening. Indiener geeft aan dat door te wachten op het Provinciaal Waterprogramma 2022 -2027 een gat in de aanpak ontstaat.	1024

Standpunt GS
We onderschrijven het belang van een goede overgang van de aanpak van historische grondwaterverontreiniging bij de overgang van de Wet Bodembescherming naar de Omgevingswet. We zijn ons terdege bewust van de juridische en inhoudelijke implicaties en zorgen voor een goede transitie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag dat er op blz. 99 eerste gedachtestreepje ook water overlast genoemd wordt naast kwaliteit en droogte.	1024

Standpunt GS
Wij onderkennen dat het beperken van wateroverlast ook een opgave is die gestapeld kan worden met de opgaven van natuur en stikstof, in gebieden waar deze stapeling tot synergie leidt.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), zevende bullet:
Een belangrijke rol in de uitvoering van het waterprogramma zien we in een aanpak waarbij de opgaven van water (kwaliteit, droogte **en wateroverlast**) met de opgaven van natuur en stikstof gestapeld worden in gebieden waar deze stapeling tot synergie leidt.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil dat er meer gerichte maatregelen worden genomen om de agrarische en industriële grondwateronttrekkingen te verminderen om te voorkomen dat beken, poelen en vennen niet verder verdrogen. Door toenemende verdroging wordt de natuur die gebonden is aan water steeds verder bedreigd. Indiener beveelt daarom aan om niet alleen “oude watermolenlandschappen” te herstellen maar ook meer maatregelen te nemen die gericht zijn op het vasthouden van regenwater.	5190

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor natuur, beken en poelen, evenals we het nut van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening erkennen en het belang van voldoende water voor de industrie en landbouw. In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om jaarrond zoveel mogelijk water vast te houden in het hele buitengebied, dus ook in de buffergebieden. Stel beheer en duurzaam behoud van voldoende en gezond water centraal boven consumptie van water. Verminder wateronttrekking door het intrekken van vergunningen en het afbouwen van (haspel)beregening en bouw zoveel mogelijk agrarische en industriële grondwateronttrekkingen af.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor natuur, de openbare drinkwatervoorziening, de industrie en de landbouw. In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt. Onderdeel van dit traject is ook om samen met stakeholders te kijken hoe we meer water kunnen vasthouden in het buitengebied.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft de conceptteksten van het Waterbeheerprogramma van waterschap Limburg met de provincie gedeeld in september en over de inhoud van dit programma is veelvuldig ambtelijk overleg geweest. Indiener vertrouwt erop dat dat programma derhalve aansluit op het Waterprogramma van de provincie.	1015

Standpunt GS
Bouwstenen voor Waterprogramma en Waterbeheerprogramma zijn in gezamenlijk overleg ontwikkeld. Daarnaast is herhaald contact geweest over de afstemming tussen beide programma's. Over nog resterende bespreekpunten zetten wij de afstemming in de komende weken voort, voorafgaand aan de vaststelling van het ontwerp van het Waterprogramma begin 2021.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het nog altijd zoeken blijft naar de duidelijke visie die verder voor de toekomst basis biedt voor de invulling van het Waterprogramma en de Omgevingsverordening van de provincie Limburg. De regelgeving in een verordening of de maatregelen in het Waterprogramma staan in de ogen van de indiener namelijk niet op zichzelf. Het is van belang dat de onderbouwing van de noodzaak van de maatregelen en regels, in bijvoorbeeld het Waterprogramma en de omgevingsverordening, voortkomt uit het provinciaal beleid. Indiener stelt dat de (nieuwe) Omgevingsvisie op relevante onderdelen voldoende concreet zal moeten zijn om deze rol op een goede manier te vervullen.	1015

Standpunt GS
Waterprogramma en Omgevingsverordening vinden inderdaad hun basis in de Omgevingsvisie. Onze visie en ambitie (kort samengevat: het komen tot een ecologisch gezond, veerkrachtig en adaptief watersysteem om weersextremen zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze op te vangen) biedt naar ons oordeel deze basis. Daar waar dit verdere uitwerking behoeft krijgt dit plaats in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat Venlo-Velden ontbreekt bij de opsomming van systeemmaatregelen.	1017

Standpunt GS
De opsomming bij de tweede bullet op blz. 97 gaat over de projecten, waaronder de systeemmaatregelen, waar we financieel aan bijdragen, met als doel het versterken van gebiedskwaliteiten. Deze opsomming is niet bedoeld als volledige opsomming van alle systeemmaatregelen.

De systeemmaatregel Venlo-Velden is inmiddels wel onderdeel van de IRM-pilot ‘Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo’, en hoort bij de derde bullet.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Maasvallei, derde bullet:
De IRM-pilots waar we inmiddels aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. Ten aanzien van Maasoevers Maastricht is de voorwaarde gesteld dat de scope zich beperkt tot die onderdelen die daadwerkelijk een directe samenhang hebben met de oplossing voor het nautisch knelpunt in de Maas zelf.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat keuzes en maatregelen die genomen worden ten aanzien van het stroomgebied van de Maas ook in het benedenstroomse gebied van invloed zijn en dat we daar naar moeten handelen. Indiener verwijst hierbij ook naar de passage water in Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief (blz. 127).	1017

Standpunt GS
We zijn ons bewust van effecten van keuzes en maatregelen in het stroomgebied van de Maas en zoeken hierover de afstemming met de benedenstroomse partners, maar ook met de ‘bovenstroomse’ partners, waar maatregelen effecten hebben op het stroomgebied van de Maas in Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.14. Zienswijzen over Hoofdstuk 14: Natuur

Natuurbescherming en biodiversiteit: 1. Ambitie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de bestaande wezenlijke kenmerken en waarden in beschermde (natuur-)gebieden in de visie geborgd moeten worden.	5113
Indiener stelt dat innovatieve projecten waarvan de effecten op Natura 2000-gebieden niet op voorhand vaststaan niet in de nabijheid van die gebieden moeten worden toegestaan.	5113
Indiener mist de relatie tussen Natura 2000-gebieden en aanliggende gebieden. Het betreffen voor een gedeelte namelijk agrarische gronden. Hoe denkt de provincie daarmee om te gaan, volgen hierop nog aanpassingen?	1026

Standpunt GS
De Omgevingsvisie Limburg heeft een strategisch lange termijn karakter. De aard van een strategische lange termijn visie maakt dat de visie een hoog abstractieniveau kent en gebiedsgericht en thematisch verder wordt geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma.
Hoewel de nadruk ligt op de borging van de wezenlijke kenmerken en waarden in de Natura 2000-gebieden, is het onze ambitie om ook de natuur- en landschapswaarden daarbuiten te behouden en te versterken daar waar mogelijk. De wezenlijke waarden en kenmerken worden beschermd via de Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat herstel van biodiversiteit en natuurwaarden zoveel mogelijk bevorderd moet worden. Naast minimaal behoud zal herstel benodigd zijn. De Omgevingsvisie schiet hierin volgens de indiener ernstig tekort.	5113
Indiener is van mening dat de ambitie voor nieuwe natuur bedroevend laag is. Indiener verzoekt als kleine stap in de goede richting de zin 'Deze zones bestaan uit de Groenblauwe mantel en waar dit nodig is uit aanvullende bufferzones' op te nemen ter vervanging van de zin die nu bij 14.3 2e bullet staat. Indiener is van mening dat de woorden 'waar mogelijk' uit de zin 'Dat wil zeggen dat rekening wordt gehouden met……..' geschrapt moeten worden omdat deze zin anders niet past bij een omgevingsvisie met ambitie.	5128
Indiener verzoekt om consequent te spreken over natuurversterking in plaats van natuurbehoud en over herstel van de biodiversiteit in plaats van het in stand houden van de biodiversiteit	1022
Indiener geeft aan dat op blz. 103 het provinciaal belang is 'het in stand houden van de biodiversiteit'. Indiener stelt dat dit juist 'het versterken van de biodiversiteit' zou moeten zijn.	1002, 1005
Indiener stelt dat de biodiversiteit wereldwijd al decennialang heel hard terugloopt. Indiener vindt daarom de ambitie ten aanzien van Natuur erg zwak. Indiener verzoekt om als ambitie op te nemen om de biodiversiteit te vergroten, te verbreden en het huidige te behouden door te beschermen.	2010
Indiener verzoekt om ten aanzien van de doelstelling voor de biodiversiteit ook toe te voegen dat deze verbeterd wordt.	2014
Indiener vindt de aandacht van de Omgevingsvisie voor biodiversiteit onvoldoende sterk geformuleerd (het woord komt niet voor in het landelijk gebied buiten natuurgebieden). Een uitspraak als '….concurreert natuur met de toenemende ruimtevraag vanuit andere functies zoals……..' illustreert een nog te sectorale benadering. Het dient de ambitie en uitdaging te zijn om deze aspecten aan elkaar te koppelen en niet te laten concurreren.	1014
Indiener stelt dat de ambitie niet 'het in stand houden van de biodiversiteit' zou moeten zijn, maar het 'behouden en vergroten van de biodiversiteit'. Natuurbehoud en ruimtelijke kwaliteit is een voorwaarde voor een gezonde bevolking en duurzame samenleving.	5104

Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen dat de natuur randvoorwaarden stellend is voor economische ontwikkelingen. Dit gaat verder dan alleen de Europese en nationale verplichtingen.	
Indiener vindt dat biodiversiteit niet in stand gehouden moet worden maar verbeterd. Dit zou veel nadrukkelijk moeten worden opgenomen in dit thema.	1026

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven we wel degelijk aan dat we inzetten op herstel. We geven aan dat 'als we de unieke natuur en biodiversiteit in Limburg willen behouden, we deze moeten beschermen, met zorg beheren en waar nodig herstelmaatregelen nemen.' We geven aan dat we de abiotische omstandigheden voor het Natuurnetwerk en vooral Natura 2000-gebieden gaan herstellen. We verbeteren het water, de bodem en milieucondities door overbelasting aan te pakken. Hoe we dit gaan doen wordt verder uitgewerkt in het Natuurprogramma. Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 novembermotie 2646 overgenomen. Dat betekent dat de doelstelling voor het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: 'het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk'. In de ontwerp-Omgevingsvisie spreken we bij ambitie over de instandhouding van de biodiversiteit. Bij de opgaven spreken we over het behouden en herstellen van de natuur en biodiversiteit. Dit neemt niet weg dat we ons streven naar 'versterking van biodiversiteit waar mogelijk' steviger in de tekst kunnen laten terugkomen.
Het doet recht aan de uitwerking en de maatregelen dat we onze ambitie aanpassen en de tekst wijzigen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie een krachtigere terminologie voor de bescherming van natuur en landschap gebruikt dient te worden. Indiener is van mening dat de zeer ruime beschrijving van de Limburgse principes nu niet iets is waar we trots op kunnen zijn.	5128

Standpunt GS
De Limburgse principes gelden als algemene uitgangspunten die aan de basis staan voor de afwegingen die we maken. De ruime omschrijving is nodig om de principes algemeen toepasbaar te laten zijn. Daarbinnen is dan ruimte om met maatwerk specifieke gebiedsgerichte keuzes te maken. Daarbij wordt dan rekening gehouden met het karakter van een gebied en de belangen op lokale schaal. In dit geval geven de hoofdstukken Natuur en Landschap inhoudelijk richting aan de bescherming van natuur en landschap.
De Omgevingsvisie kent een hoog abstractieniveau en wordt gebiedsgericht en thematisch verder geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie dient te worden opgenomen dat de provincie naast middelen van Europa en het Rijk ook eigen middelen inzet om haar ambities omtrent de ontwikkeling van natuur te realiseren.	5128

Standpunt GS

Uw mening dat in de Omgevingsvisie dient te worden opgenomen dat de provincie naast middelen van Europa en het Rijk ook eigen middelen inzet om haar ambities omtrent de ontwikkeling van natuur te realiseren zullen we in de Omgevingsvisie verduidelijken door op te nemen dat de provincie ook eigen middelen inzet om haar ambities omtrent de ontwikkeling van natuur te realiseren. In het Collegeprogramma voor de komende periode zijn middelen opgenomen voor natuur. Zo is in het kader van het 1 Miljoenbomenplan uit eigen middelen budget ingezet.
De tekst kan daarop aangepast worden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, eerste bullet:
Voor het realiseren van onze opgaven en ambities zoeken we**, naast de inzet van voor zover beschikbare eigen middelen,** naar financiële ondersteuning vanuit het en Rijk en Europa.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat, gezien de impact van natuur op ons welzijn en onze gezondheid, de beperkte ambitie niet alleen de biodiversiteit te kort doet, maar ook alle Limburgers. Indiener onderschrijft het citaat in de Omgevingsvisie dat de natuur niet vanzelfsprekend is. Indiener stelt dat nu het moment is om de troef te spelen en te investeren in het realiseren van biodiversiteit.	2010

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat we met onze inspanningen op het gebied van natuur bijdragen aan het welzijn en de gezondheid van de Limburgers.
Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 november de motie 2646 overgenomen. Dat betekent dat als doelstelling van het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: ‘het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk. De ambitie in de Omgevingsvisie wordt in deze zin aangepast.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voor de toeristische bedrijfstak een gezonde natuur de randvoorwaarde is voor het economische bestaan. Vanuit dat economische perspectief pleit indiener niet alleen voor het behoud van de natuur die we nog over hebben, maar ook voor het vergroten van de biodiversiteit en de verruiming van de natuur daar waar hier kansen voor ontstaan.	5149

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie beschrijven we dat we in uiteenlopende sectoren de onderlinge verbinding tussen natuur, landschap en economie willen versterken. Zoals in de tekst staat wordt rekening gehouden met natuurwaarden.
Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 november de motie 2646 overgenomen. Dat betekent dat de doelstelling voor het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk.
De ambitie in de Omgevingsvisie kan hierop worden aangepast.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de ambitie voor het thema natuur zou moeten zijn het behouden en vergroten van de biodiversiteit. Indiener is niet duidelijk waarom in het tweede concept de term 'bufferzones' nauwelijks meer voorkomt. Indiener verwijst in dit verband ook naar blz. 88 MER. Indiener verzoekt om de bufferzones opnieuw in de tekst van de Omgevingsvisie op te nemen en (indicatief) op de bijbehorende kaarten.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 november de motie 2646 overgenomen. Dat betekent dat de doelstelling voor het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk. De ambitie in de Omgevingsvisie kan hierop worden aangepast.
De bufferzone heeft geen planologische status. De natuurwaarden zijn hier niet in geborgd. Maatregelen met een bufferende werking zullen vooral in de Groenblauwe mantel worden gerealiseerd.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om in de Omgevingsvisie als uitgangspunt te nemen dat natuur randvoorwaardenstellend is voor economische ontwikkelingen. Voorts verzoekt indiener om in de Omgevingsvisie een eigen provinciale ambitie met betrekking tot. het thema natuur te benoemen die verder gaat dan alleen de Europese en nationale verplichtingen. Indiener verzoekt om concreet beleid te formuleren om de natuur in gebieden buiten het Natuurnetwerk Limburg te beschermen en te ontwikkelen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
De transities en opgaven waar we voor staan komen met verschillende soorten ruimtevragen en bijbehorende spanningen en dilemma's. Deze ruimtevragen, spanningen en dilemma's worden aangekaart in de Omgevingsvisie en waar mogelijk ook al geduid. Uiteraard kunnen niet alle ontwikkelingen overal tegelijkertijd plaatsvinden. De Omgevingsvisie geeft op hoofdlijnen een koers voor de toekomst en benoemt daarbij Limburgse principes die als uitgangspunt gelden voor de keuzes die wij maken. Onder de principes is ook opgenomen dat de kenmerken en identiteit van gebieden centraal staan en dat wij kiezen voor meer stad en meer land. Zodoende streven we dan ook naar een balans tussen de door u genoemde economische ontwikkeling en natuurlijke waarden.

In de Omgevingsvisie worden ook ambities benoemd die verder gaan dan Europese en nationale verplichtingen. Zo wordt in deze ambitie onze Limburgse bossenstrategie genoemd. In het kader van het 1 Miljoenbomenplan is ook uit eigen middelen budget ingezet.
Beleid voor natuur buiten het Natuurnetwerk Limburg zoals in de Groenblauwe mantel wordt geconcretiseerd in het Natuurprogramma. Wij zullen aan uw verzoek tegemoetkomen door in de Omgevingsvisie te benadrukken dat deze ambities ook uit eigen middelen gefinancierd worden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, eerste bullet:
Voor het realiseren van onze opgaven en ambities zoeken we**, naast de inzet van voor zover beschikbare eigen middelen,** naar financiële ondersteuning vanuit het en Rijk en Europa.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de provincie zich kan afvragen of met behulp van de zienswijzen en de MER (blz. 56) voor de natuur- en milieuparagrafen niet een nieuwe visie geschreven dient te worden met een duidelijke visie en veel meer ambitie.	5128

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een langetermijnvisie op hoofdlijnen gericht op toekomstbestendige ontwikkeling. Dit is in lijn met het gedachtengoed van de Omgevingswet. Dat betekent dat de operationalisering van de visie en beleid plaats vinden in het Natuurprogramma. De zienswijzen en de MER zullen hierbij worden meegewogen.
Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 november de motie 2646 overgenomen. Dat betekent dat de doelstelling voor het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk.
De ambitie in de Omgevingsvisie kan hierop worden aangepast.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

<u>Natuurbescherming en biodiversiteit: 2. Integraliteit</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert met belangstelling dat natuurinclusief ondernemen wordt gestimuleerd en dat dit aansluit bij het project zandgroeve Spaubeek en groeve Nagelbeek, omdat hier wordt ingezet op een combinatie van de functies natuur, recreatie en horeca voorzieningen. Indiener acht het van belang dat hierbij rekening wordt gehouden met de natuurwaarden.	5068

Standpunt GS
Zoals juist wordt geconstateerd stimuleren we natuurinclusief ondernemen en willen we in uiteenlopende sectoren de onderlinge verbinding tussen natuur/ landschap en economie versterken. Zoals in de tekst van de Omgevingsvisie staat wordt rekening gehouden met natuurwaarden. We constateren met instemming uw opmerking dat dit goed aansluit bij project zandgroeve Spaubeek en groeve Nagelbeek.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener hoopt in de toekomst de biodiversiteit met meerdere organisaties samen te kunnen regelen.	5094

Standpunt GS

In de Omgevingsvisie geeft de provincie aan in paragraaf 14.1 dat Limburg verschillende professionele organisaties, vrijwilligersorganisaties en burgerinitiatieven kent die zich inzetten voor behoud van natuur en landschap en die willen zorgen voor de eigen omgeving. In de Omgevingsvisie paragraaf betrokkenheid en draagvlak natuur en landschap wordt beschreven dat we burgers en bedrijven uitdagen om bij te dragen aan het beheer van natuur en landschap en dat we initiatieven op het gebied van burgerparticipatie ondersteunen. Hoe we dit doen wordt verder uitgewerkt in het Natuurprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de huidige natuur bestaat uit losse postzegeltjes waar veel recreatieve druk op staat. Indiener pleit ervoor om prioriteit te geven aan biodiverse en vitale natuur, waarbij een verbinding wordt gemaakt met gezonde landbouw ecosystemen zoals voedselbossen. Indiener roept ook op om te investeren in bewustwording	5109

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie wordt aangegeven dat we kiezen voor een samenhangende benadering voor functies als kringlooplandbouw, natuur, water, energieopwekking, veiligheid en gezondheid, recreatie en toerisme.
In de Omgevingsvisie wordt ook aangegeven dat betrokkenheid en draagvlak voor natuur en landschap een belangrijk onderdeel is.
Verder is aangegeven dat we streven naar vermaatschappelijking van natuur. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan bewustwording. In het nog op te stellen Natuurprogramma werken we de hoofdlijnen zoals beschreven in de Omgevingsvisie verder uit. In de paragraaf over vermaatschappelijking, op weg naar een natuurinclusieve samenleving, beschrijven we dit spoor.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener beveelt aan om te gaan voor rewilding Limburgse natuur in combinatie met agrarische ecosystemen. Natuur heeft, bij goed beleid en beheer, een economische waarde. Natuur draagt positief bij aan de economie, gezondheid en welzijn van de inwoners. Laat regionale economische ontwikkeling inspelen op de kansen die voortvloeien uit natuurontwikkeling en natuurbehoud. En verbindt dit met agrarische, natuurvolgende, ecosystemen zoals voedselbossen.	5109

Standpunt GS
We onderschrijven uw aanbeveling met betrekking tot de rewilding van de Limburgse Natuur. We zullen de tekst in de Omgevingsvisie daarom aanvullen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Betrokkenheid en draagvlak natuur en landschap, als vijfde bullet:
Het Interreg project Wildlife Economy waarin de provincie Limburg momenteel als Leadpartner participeert gaat uit van de kansen die natuur biedt aan diverse sectoren en andersom. De provincie beziet dan ook of dit de komende jaren regionaal verder uitgewerkt kan worden door te werken met businessmodellen gebaseerd op de kracht van natuur en landschap.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt in relatie tot het recreatieve gebruik van natuurgebieden dat daar geen plek moet zijn voor motorvoertuigen (met uitzondering van landbouwvoertuigen) en prestatiegerichte sporten. Indiener verwijst hierbij naar de Cittaslow-gedachte en de	2010

zienswijze van VTN op de gebiedsvisie Middenterras Bemelen-Mesch van Gemeente Eijsden-Margraten.	

Standpunt GS
In natuurgebieden ligt het primaat op het behoud van de wezenlijke kenmerken en waarden van die gebieden. Daarbinnen is extensief recreatiefmedegebruik mogelijk. Onder de wezenlijke kenmerken en waarden behoren onder andere ook rust en stilte. Het gebruik van motorvoertuigen en of prestatiegerichte sporten kunnen van invloed zijn op deze waarden. Indien de waarden worden geraakt wordt van geval tot geval beoordeeld of dit passend is. Het toestaan van motorvoertuigen is een bevoegdheid van de gemeenten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ruimte voor herstel van biodiversiteit wellicht concurreert met de genoemde functies, maar het gaat goed samen met de functie waterbeheer.	1015

Standpunt GS
Wij zoeken vanuit een samenhangende gebiedsgericht aanpak naar slimme combinaties van natuur met andere functies. Wij delen uw bevinding dat de biodiversiteit goed samen kan gaan met de functie waterbeheer.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om met betrekking tot de Natura 2000-doelen oog te hebben voor het verband tussen de KRW en de gunstige staat van instandhouding van diverse Natura 2000-soorten. Indiener verzoekt om de beoogde kwaliteitsimpulsen natuur en de KRW als een geheel te zien.	2009

Standpunt GS
Naar onze mening wordt in de Omgevingsvisie aan uw verzoek met betrekking tot de kwaliteitsimpuls voldoende tegemoet gekomen. Daar waar de doelstellingen van Natura 2000 kunnen profiteren van KRW-maatregelen verliezen we in de Omgevingsvisie de synergie niet uit het oog.
De kwaliteitsslag Natura 2000-graslanden vormt onderdeel van Actielijn 1: versnellen en verankeren herstel van natuurkwaliteit en biodiversiteit uit het Aanvalsplan stikstof. Daarin wordt Actie 6 benoemd: In 6 Natura 2000-gebieden (St. Pietersberg, Savelsbos, Bemelerberg en Schiepersberg, Geuldal, Kunderberg en Roerdal) inzetten op het omzetten van ten minste 200 ha. kruiden- en faunarijke graslanden naar hoogwaardigere natuurgraslanden. Deze kwaliteitsslag richt zich op maatregelen voor inrichting en beheer van natuurterreinen waarin specifieke beschermde en stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden voorkomen die in het kader van Natura 2000 als doelen zijn aangewezen. In eerste instantie komen hiervoor glanshaverhooiland in het Roerdal en glanshaverhooiland, heischrale graslanden en kalkgrasland in Zuid-Limburg in aanmerking. De prioriteit gaat uit naar deze habitattypen omdat deze habitattypen in een zeer ongunstige staat van instandhouding verkeren en met behulp van de kwaliteitsslag een belangrijke bijdrage kan worden geleverd aan het behalen van de Natura 2000-doelstellingen. De kwaliteitsslag richt zich dus niet op de KRW-doelen. Daar waar de doelstellingen van Natura 2000 kunnen profiteren van KRW-maatregelen verliezen we de synergie niet uit het oog.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op tot het realiseren van groene verbindingen tussen Natura 2000-gebieden ten behoeve van genetische uitwisseling en daarmee verbetering en vermeerdering van	2010

de biodiversiteit. Als voorbeelden van een potentiele pilotprojecten noemt indiener het viaduct van Bemelerberg-Schiepersberg naar het Savelsbos en de diervriendelijke wandel-/fietsbrug over de Rijksweg N278 westelijk van Cadier en Keer.	

Standpunt GS
We zetten ook de komende periode in op het doorontwikkelen van het Natuurnetwerk Limburg, inclusief de Natura 2000-gebieden en de Groenblauwe mantel.
We wegen de aanbevelingen van potentiële pilotprojecten mee in onze overwegingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit, voor het gebied Zuid-Limburg, voor het opnemen van initiatieven die niet alleen de natuur versterken, maar die ook toeristisch van (visuele) waarde zijn, zoals de gescheperde begrazing door (mergelland)schapen.	5149

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een langetermijnvisie op hoofdlijnen gericht op toekomstbestendige ontwikkeling. Dit is in lijn met het gedachtengoed van de Omgevingswet. Dat betekent dat de operationalisering van de Omgevingsvisie beleid verder wordt uitgewerkt in het nog op te stellen Natuurprogramma.
Hier wordt beschreven welke middelen worden ingezet om doelen te behalen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de geschetste ontwikkeling van natuurbeleid positieve effecten heeft, maar dat een echte verandering en verbetering van natuur en milieu pas is te behalen door de effecten van winstmaximalisatie in landbouw en industrie beter te mitigeren.	5104

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven we aan de samenhang te zoeken door in uiteenlopende sectoren de onderlinge verbinding te stimuleren tussen natuur en landschap en economie. We streven naar natuurinclusiviteit. Ten aanzien van de effecten van winstmaximalisatie in landbouw en industrie erkennen we dat veranderende marktomstandigheden vragen om een heroriëntatie op het verdienmodel. Het aanpassen van productieprocessen in de richting van de maatschappelijke opgaven biedt aanknopingspunten om te komen tot producten met meerwaarde. Daarnaast speelt innovatie in de breedste zin van het woord een belangrijke rol bij het vinden van nieuwe of het verbeteren van bestaande verdienmodellen in de agrifood sector. Het is in eerste instantie aan ondernemers zelf om het ondernemen te richten op een solide verdienmodel. De provincie erkent dat dit een lastige opgave is, gegeven de huidige marktordening. In het beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023: ‘Koers naar de toekomst’ is het versterken van de marktketens daarom benoemd tot één van de vier investeringslijnen, waarvoor de provincie middelen en beleidsinstrumenten ter beschikking stelt om de ondernemer bij zijn opgave te ondersteunen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Natuurbescherming en biodiversiteit: 3. Verordening</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie een betere bescherming en handhaving van de Limburgse natuur geregeld moet worden om te voorkomen dat er voor de natuur schadelijke activiteiten ontwikkeld worden.	5128

Standpunt GS
We delen uw standpunt dat de bescherming van en de handhaving in Limburgse natuur goed geregeld moet worden. De Omgevingsvisie is echter een langetermijnvisie op hoofdlijnen gericht op toekomstbestendige ontwikkeling. Dit is in lijn met het gedachtengoed van de Omgevingswet. Dat betekent dat de operationalisering van de Omgevingsvisie onder meer plaats vindt in het Natuurprogramma 2021-2030. Bescherming en handhaving van de Limburgse natuur komen onder meer in het Natuurprogramma en de Omgevingsverordening nadrukkelijk aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in en in de directe nabijheid van Natura 2000-gebieden (3km) en andere kwetsbare gebieden visies vastgesteld dienen te worden om de biodiversiteit en natuurwaarden te verbeteren en negatieve effecten te voorkomen.	5113

Standpunt GS
Wij nemen kennis van uw zienswijze. We zorgen voor Natura 2000-plannen voor de Natura 2000-gebieden. Daarnaast zorgen we voor soortenplannen om de biodiversiteit en natuurwaarden te verbeteren. De Natura 2000-gebieden en de soorten worden beschermd onder de Wet natuurbescherming. Het Natuurnetwerk Limburg inclusief de Natura 2000 wordt ook beschermd via de Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de visie ontbreekt hoe wordt omgegaan met de cumulatie van de effecten op de beschermde en zeldzame soorten.	5113

Standpunt GS
Met betrekking tot uw zienswijze aangaande cumulatie en de bescherming van beschermde en zeldzame soorten is het concretere beleid onder andere verwoord in de beleidsregels ten behoeve van de passieve soortenbescherming onder de Wet natuurbescherming in Limburg en de beleidsregel natuurcompensatie. Deze regels veranderen niet als gevolg van de vaststelling van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat er situaties zijn waar het niet acceptabel is dat natuur- of landschapswaarden ten behoeve van andere belangen verloren gaan ondanks dat er sprake is compensatie. Indiener stelt dat het niet ter plekke compenseren van natuurwaarden die bij ontwikkelingen verloren gaan niet dient te worden toegestaan.	5128

Standpunt GS
De bescherming van het Natuurnetwerk Limburg wordt vastgelegd in de Omgevingsverordening. Op grond van de Omgevingsverordening wordt een ruimtelijke afweging gemaakt tussen de verschillende belangen.
Voor wat betreft compensatie van natuurwaarden geldt dat de wijze waarop gecompenseerd moet worden in de Omgevingsverordening en in de beleidsregel Natuurcompensatie wordt uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Natuurbescherming en biodiversiteit: 4. Diversen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bij natuurontwikkeling en beheer gebieden goed moeten worden ingericht, zodat zich daar natuur ontwikkelt die de gemeenschap wenst en dat de provincie daar voldoende middelen voor moet reserveren zodat er geen verwildering en overwoekering plaatsvindt.	5021

Standpunt GS
Het uitgangspunt dat bij natuurontwikkeling en beheer van gebieden uit moet worden gegaan van natuur die de gemeenschap wenst is een mooi uitgangspunt. Maar de provincie is ook verantwoordelijk voor het beheer en inrichting van de Natura 2000-gebieden die door de minister zijn aangewezen. Het is in de wet geregeld dat de provincie zorgt voor behoud en verbetering van de aangewezen habitats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat een representatief referentie jaartal of een meetbare waarde van de gewenste biodiversiteit ontbreekt in de visie.	5113

Standpunt GS
Uw stelling dat een representatief referentie jaartal of een meetbare waarde van de gewenste biodiversiteit ontbreekt in de visie is correct. Dit valt te verklaren omdat de Omgevingsvisie een langetermijnvisie op hoofdlijnen gericht op toekomstbestendige ontwikkeling is. Dit is in lijn met het gedachtengoed van de Omgevingswet. Dat betekent dat de operationalisering van de Omgevingsvisie beleid plaats vindt in het Natuurprogramma 2021-2030.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener zou het waarderen als het Reichswald/Ketelwald als habitatnetwerk aangewezen zou worden.	3007

Standpunt GS
Om de biodiversiteit in stand te houden vinden wij het van belang om een grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit te realiseren. Dit staat benoemd in Hoofdstuk 14 Natuur. Hoewel het Reichswald/Ketelwald hier niet specifiek wordt genoemd, valt ook de verbinding van natuur tussen Noord-Limburg en Duitsland onder het streven naar een grensoverschrijdend natuurnetwerk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener eist dat vrijkomende emissierechten opgekocht worden binnen de invloedssfeer van Natura 2000-gebieden en dat deze rechten (gedeeltelijk) op minder kwetsbare plaatsen en op grotere afstand van Natura 2000-gebieden en overige beschermde en kwetsbare gebieden van voorgenomen initiatieven ingezet worden.	5113

Standpunt GS
Het Ministerie van LNV is verantwoordelijk voor de opkoopregelingen in het kader van de stikstofaanpak. De provincie Limburg moet zich daarmee conformeren aan de voorwaarden zoals die door het Rijk zijn opgesteld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener oppert dat natuurgebieden met elkaar verbonden kunnen worden door te investeren in de biodiversiteit en de landschappelijke waarde van (verbindings)zones, zonder dat deze feitelijk hoeven te worden omgezet naar natuur. Indiener ziet hierin een kosteneffectieve manier om de kwaliteit van natuurgebieden te versterken.	2006
Indiener mist het werken aan robuuste natuur, alsook de nadruk op de ecologische verbindingszones tussen natuurgebieden.	1026

Standpunt GS
In zijn algemeenheid verbinden wij natuurgebieden door het aanleggen van het Natuurnetwerk, de Groenblauwe zone en agrarisch natuurbeheer We zetten ook de komende periode in op het doorontwikkelen van het Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat waterkracht de habitat en de migratiemogelijkheden van vissen op een negatieve manier beïnvloedt en dat vissterfte bij waterkrachtcentrales eerder regel dan uitzondering is.	2009

Standpunt GS
De Omgevingsvisie geeft op hoofdlijnen richting aan de bescherming van de water- en natuurdoelen in Limburg. Bij nieuwe initiatieven om middels waterkracht energie op te wekken dient, zoals u in uw bijzin ook aangeeft, van geval tot geval te worden beoordeeld wat de impact daarvan of de beschermde natuurwaarde is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het opstuwende water bij het herstel van historische watermolens in Natura 2000-gebieden tot een teloorgang van de habitat van zeldzame (en beschermde) in Limburg voorkomende rheofiele vissoorten leidt.	2009

Standpunt GS
De provincie Limburg hecht zowel aan het behoud van het historische erfgoed als aan een gezond en volledig netwerk van natuurgebieden. Door bij projecten integraal naar beide (en andere) aspecten te kijken zal het veelal mogelijk zijn meerdere doelen te bereiken. Zo kan in voorkomende gevallen beekbodemophoging een hoger stuwpeil combineren met het behoud van de stromingsdynamiek.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bepaalde diersoorten in aantallen overheersen en schade toe brengen aan meer zeldzame diersoorten. Indiener vraagt om adequaat beheer van dergelijke dieren boven aan de voedselketen, zoals de vos en wildzwijn. Indiener wijst op de succesvolle beschermingsmaatregelen ten behoeve van de das. Indiener verzoekt om ten aanzien van het toekomstig beheer van de das onderzoek en monitoring te doen over aantallen en vraatschade.	2010
Indiener stelt dat op zijn agrarische percelen er veel schade kan ontstaan door het schadelijk wild wat vrij spel krijgt in het gebied.	5153

Standpunt GS
Het beheer van wilde dieren die schade toebrengen is geregeld in het Faunabeheerplan van de Faunabeheereenheid Limburg. De das is ook hierin opgenomen, met tellingen van aantal dassenburchten en jaarlijks getaxeerde (vraat) schade. Ook Bij12/faunafonds publiceert jaarlijks over de getaxeerde schade door wilde dieren en hoeveel schade aan agrariërs is uitgekeerd namens de provincies. De provincie verleent op basis van het faunabeheerplan ontheffingen om schade te voorkomen. Voor de das worden ontheffingen verleend indien dassen een gevaar vormen voor de openbare veiligheid. Op 8 december 2020 is het Faunabeheerplan 2020-2026 vastgesteld door GS.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de biodiversiteit te monitoren en op basis van concrete doelen de sterk verminderde biodiversiteit te herstellen. Indiener ziet hiertoe een rol voor provincie om gemeenten te wijzen op concrete maatregelen die genomen moeten worden.	2013

Standpunt GS
In het Natuurpact (september 2013) en in de Wet natuurbescherming (januari 2017) zijn afspraken gemaakt in verband met de monitoring van de natuurkwaliteit en de rapportage. De provincies zijn verantwoordelijk voor het beschikbaar krijgen van de voor het Rijk en de provincies noodzakelijke natuurgegevens.
We voeren samen met de TBO's volgens een gemeenschappelijk methode een basismonitoring uit die zowel voor de evaluatie van de Europese, landelijke als provinciale natuurdoelen wordt gebruikt. Specifiek voor het soortenbeleid verzamelen we aanvullende gegevens over het voorkomen en de verspreiding van zeldzame soorten, van soorten die potentieel schade veroorzaken (bijvoorbeeld ganzen en kraaiachtigen) en (invasieve) exoten (bijvoorbeeld brulkikker en pallas' eekhoorn.
Om de effectiviteit van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) te beoordelen monitoren we de soorten waarvoor het beheer wordt uitgevoerd. Het betreft (dier)soorten die hun leefgebied in het agrarisch gebied hebben en van internationaal belang zijn zoals de hamster.
In overleggen met gemeenten wordt er gewezen op maatregelen die genomen moeten worden. Een voorbeeld waarbij dit heeft plaatsgehad is gemeentelijk bermbeheer.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst op de zogenaamde 'Biotopverbundflächen' die vastgelegd zijn in Regionalplan Köln en verzoekt erop toe te zien dat deze ook op grondgebied van provincie Limburg middels ruimtelijke ordening geborgd worden.	3016

Standpunt GS
Het Nederlands systeem is in wezen niet veel anders dan het Duitse systeem. Ook het natuurbeleid van de provincie Limburg hanteert de natuurgebieden als kerngebieden. We gaan uit van het Natuurnetwerk en anderzijds van de realisatie van zones die van belang zijn voor het realiseren van de biodiversiteitsdoelen.
De provincie ziet dan ook geen reden om over te schakelen op het Duitse systeem.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat eerst de opgave binnen het Natuurnetwerk moet worden gerealiseerd alvorens wordt overgegaan tot andere realisatie van bos en natuur.	5167, 5168, 5179, 5180, 5183
Indiener stelt dat de focus dient te liggen op herstel en behoud van bestaande	2004

natuurwaarden in plaats van aanleg nieuwe natuur.	
Indiener stelt dat Limburg uiterst terughoudend dient te zijn met het aanleggen van nieuwe natuur buiten het Natuurnetwerk Limburg. Dit mag geen doel op zichzelf zijn. Dit is een nieuwe claim op de ruimte, naast andere claims. Indiener stelt dat de focus dient te liggen op herstel en behoud van bestaande natuurwaarden in plaats van op aanleg van nieuwe natuur.	2011
Indiener vindt dat eerst de opgave binnen het Natuurnetwerk moet worden gerealiseerd alvorens wordt overgegaan tot andere realisatie van bos en natuur.	5163
Indiener vindt het niet redelijk dat de provincie nieuwe opgaves ziet voor realisatie van bos en natuur, terwijl de bestaande opgave binnen het Natuurnetwerk niet volledig is gerealiseerd.	5036

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie legt het provinciebestuur het lange termijnbeleid op het brede terrein van de Limburgse fysieke leefomgeving vast. We zetten hierbij in op meerdere sporen om de biodiversiteitsdoelen te behalen. Dat betekent dat we enerzijds inzetten op het Natuurnetwerk en anderzijds op de realisatie van zones die van belang zijn voor het realiseren van de biodiversiteitsdoelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de natuur gebaat is bij de melkveehouderij als buffer rondom natuurgebieden en als agrarisch natuurbeheerder.	2007

Standpunt GS
Agrarisch gebied (waaronder melkveehouderij) rondom een natuurgebied (bijvoorbeeld Natura 2000) kan in voorkomende gevallen als goede buffer fungeren, onder voorwaarde van een natuur- en milieugerichte bedrijfsvoering. Dit kan onder andere betekenen een verminderde (of geen) bemesting, een substantiële waterstandsverhoging (plasdras) van het landbouwperceel. Een en ander is afhankelijk van de abiotische randvoorwaarden die door het aangrenzende natuurgebied worden bepaald. Het behouden van grasland heeft tevens waarde voor het tegengaan van erosie en nitraatuitspoeling.
Ook als agrarisch natuurbeheerder geldt dat de agrarische natuur daarbij gebaat kan zijn, mits de bedrijfsvoering daarop afgestemd wordt. Om die reden wordt het stelsel voor agrarisch natuurbeheer gecoördineerd door gecertificeerde agrarische collectieven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt goede verbindingen tussen Natura 2000-gebieden van belang. Indiener vraagt om de volgende verbindingen mee te nemen: – Schiepersberg- Savelsbos; Savelsbos-Hoogbos 4.	1026

Standpunt GS
In zijn algemeenheid verbinden wij natuurgebieden door het aanleggen van het Natuurnetwerk, de Groenblauwe zone en agrarisch natuurbeheer We zetten ook de komende periode in op het door ontwikkelen van het Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel.
De provincie zal bij de reconstructie van het viaduct van de N278 acht slaan op een betere verbinding tussen Schiepersberg- Savelsbos en Savelsbos-Hoogbos.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vraagt om een hogere prioritering op te nemen voor maatregelen en middelen om de huidige biodiversiteit in natuurterreinen beter te waarborgen en te vergroten voor de toekomst. Deze biodiversiteit staat steeds meer onder druk door de stikstof problematiek en de verdroging.	5190

Standpunt GS
Maatregelen en middelen om de huidige biodiversiteitsdoelstelling te waarborgen worden niet in de Omgevingsvisie geregeld. De Omgevingsvisie is van strategische aard en de maatregelen en prioritering wordt verder uitgewerkt in deelplannen zoals het Natuurprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil meer en betere overgangszones om de bestaande natuurgebieden te verbinden zodat met name bedreigde soorten en soorten waarvoor Limburg een hoge verantwoordelijkheid draagt (bijvoorbeeld hamster en vuursalamander) meer mogelijkheden en leefgebieden krijgen.	5190

Standpunt GS
In zijn algemeenheid verbinden wij natuurgebieden door het aanleggen van het Natuurnetwerk, de Groenblauwe zone en agrarisch natuurbeheer. Voor bedreigde soorten bekijken wij lokaal wat nodig is en dragen wij vanuit de actieve soortenbescherming bij aan de aanleg van gerichte verbindingszones, indien haalbaar en betaalbaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat aangegeven is dat gestreefd wordt naar een gunstig ondernemersklimaat voor de agrofoodsector, echter indiener vindt dat, gezien het feit dat maar deel van de eigendommen deze aanduiding hebben meegekregen, daar niet uit blijkt dat er rekening wordt gehouden met haar individuele belangen. Tevens heeft een deel van de gronden de aanduiding extensivering intensieve veehouderij.	5027

Standpunt GS
De aanduidingen Natuurnetwerk en Groenblauwe mantel stellen geen extra beperkingen of eisen aan het huidig agrarisch gebruik (mits het gebruik in overeenstemming is met het vigerende bestemmingsplan of gemeentelijk omgevingsplan). De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen. De aanduiding extensiveringsgebied intensieve veehouderij werkt enkel door op de bouwvlakken waar nu een intensieve veehouderij gevestigd is en is niet gericht op grondgebruik van bouw- of graslanden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor zijn onhoudbare situatie als gevolg van de intekening van de percelen als Natuurnetwerk, waardoor zijn bedrijf onverkoopbaar is geworden. Indiener heeft daarom zijn bedrijf eerder (tevergeefs) ter verkoop of ruiling aangeboden aan de provincie, zodat de provincie hier natuur kan ontwikkelen en indiener het nieuwe bedrijf aan hun meewerkende zoon kan overdragen/verkopen. Indiener kan nu ondanks hun hoge leeftijd geen kant op. Indiener doet een dringend beroep op het morele besef om, als de provincie Limburg hier natuurontwikkeling wil, indiener (gronden en gebouwen) dan uit te kopen. Maar als provincie Limburg hier geen natuurontwikkeling wil, de intekening dan te wijzigen naar een voor de landbouw gunstigere zonering.	5039

Standpunt GS
De provincie is nog steeds van mening dat met het vaststellen van de Omgevingsvisie de huidige bedrijfsvoering voortgezet kan worden. De aanduiding Natuurnetwerk stelt geen extra beperkingen of eisen aan het huidig agrarisch gebruik (mits het gebruik in overeenstemming is met het vigerende bestemmingsplan of gemeentelijk omgevingsplan. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen. Opkoop van het totale bedrijf is niet aan de orde omdat hier geen noodzaak toe is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Plattelandsontwikkeling</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt een diepgaande studie naar natuur en landschap van het gebied Kempenbroek wenselijk en indiener onderschrijft het belang van educatie ten aanzien van landschapsbeleving. Indiener verzoekt om dit te noteren bij natuur en natuurbeleving.	2014

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van educatie ten aanzien van landschapsbeleving. Dit staat ook vermeld in hoofdstuk 15 Landschap. Voor een betere landschapsbeleving zet de provincie in op educatie, gegevensontsluiting kennisondersteuning en op de ontwikkeling van nieuwe belevingsmogelijkheden, bijvoorbeeld ook via sociale media. Nadrukkelijk worden hierbij ook verbindingen gelegd met het cultuur- en sociaal beleid en de beleving van stilte, rust en duisternis. Dit past bij het streven naar betrokkenheid en draagvlak bij natuur en landschap zoals vermeld in hoofdstuk 14 Natuur.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om de Maasplassen en in het bijzonder de passief recreatieve zuidelijke Oolderplas te verondiepen tot een diepte van maximaal 8 meter bij normaal peil om een inversielaag te voorkomen en steile oevertaluds te elimineren. Door het verondiepen wordt meer begroeiing van de oevers door riet en lissen mogelijk, en wordt de waterkwaliteit, vis- en vogelstand positief beïnvloed. Indiener stelt voor om een zandeiland in het midden van de zuidelijke Oolderplas, vergelijkbaar met de ontwikkeling van de Marker Wadden in het Markermeer, te realiseren. Het verondiepen en aanleggen van brede rietkragen zal de vogel- en visstand sterk bevorderen en de waterkwaliteit in de plassen sterk verbeteren. Ook zullen brede rietkragen met lissen als natuurlijk filter, de jaarlijkse herverontreiniging van de extensief recreatieve uiterwaardenoevers met zware metalen uit slib sterk verminderen. Opmerking: indiener heeft bij de zienswijze adviezen en onderzoekrapporten gevoegd waarin onderbouwd wordt waarom de verondieping van de Oolderplas de gestelde positieve effecten op de natuurontwikkeling zou moeten hebben.	5116

Standpunt GS
We hebben met belangstelling kennisgenomen van uw voorstellen voor het verondiepen van de Oolderplas en de meerwaarde hiervan voor de natuur en landschap. Het verondiepen van de Oolderplas is echter een verantwoordelijkheid van de rivierbeheerder (Rijkswaterstaat).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ten behoeve van natuuraanleg en natuurlijke verbindingen tussen bestaande natuurgebieden, gebiedsgerichte kavelruil moet worden geïntroduceerd. De provincie zou deze kavelruil moeten faciliteren door stoppende bedrijven uit te kopen en de vrijkomende grond voor kavelruil in te zetten De ligging van het bedrijf is in de zienswijze geprojecteerd op de kaart van de Ontwerpvisie.	5040

Standpunt GS
Het uitkopen van bedrijven gebeurt middels de inmiddels opengestelde opkoopregeling stikstof. De daarbij mogelijk vrijkomende gronden worden zo doelmatig mogelijk ingezet. We zetten vooralsnog niet in op planmatige kavelruilprojecten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener staat open voor beheer van natuur en landschap mits dit in de winter kan worden uitgevoerd en er een serieuze vergoeding tegenover staat.	5062

Standpunt GS
Het beheer van natuur en landschap wordt middels de SVNL geregeld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor dat de provincie na de transitieperiode van de Nationale Parken in Limburg de ondersteuning voortzet en vraagt daarnaast welke rol de provincie na deze periode voor zichzelf ziet weggelegd.	1003
Indiener stelt dat onduidelijk is welke rol de provincie na het transitieproces van de Nationale Parken voor zichzelf ziet weggelegd. Voor een duurzaam behoud en waardevolle ontwikkeling van de Nationale Parken is het van belang dat er duidelijkheid komt over de ondersteuning vanuit de provincie voor de Nationale Parken. Indiener stelt voor om op te nemen dat de ondersteuning ook na de transitieperiode wordt voortgezet.	1029

Standpunt GS
De Nationale Parken zijn primair regionaal gedragen. De toekomstige governance wordt dan ook daar bepaald. Over de toekomstige betrokkenheid zal gedurende de transitieperiode nader overleg worden gevoerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om samen met de Middengebied gemeenten, terreinbeherende instanties, waterschap en wellicht private partijen gezamenlijk te kijken welke gronden minder geschikt zijn voor de landbouw, maar uitermate geschikt zijn voor het vergroten van biodiversiteit en deze gronden hiervoor in te zetten.	1002, 1005

Standpunt GS
Momenteel lopen diverse gebiedsprojecten - waarvan IBP Heuvelland de omvangrijkste is – waarin samen met de genoemde partijen wordt gewerkt aan het verbeteren van de waterhuishouding en biodiversiteit. Bij succes zal dit verder worden uitgerold in het Heuvelland. Het succes is met name afhankelijk van de bereidheid van ondernemers om een transitie door te maken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag dat de provincie de Middengebied gemeenten en andere betrokkenen actief ondersteunt bij projecten die het landschapsbeheer borgen, maar ook de biodiversiteit fors verhogen (capaciteit/middelen/kennis en kunde).	1002, 1005

Standpunt GS
Er wordt reeds intensief samengewerkt met de genoemde partijen op dit gebied. Hierbij kan gedacht worden aan het stimuleren van kennisnetwerken, co-investeren in pilots (bijvoorbeeld ten behoeve van de vuursalamander, korenwolf, etc.), maar ook ondersteuning bij lokale processen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderstreept de waarde van schapen- en /geitenkuddes voor natuurlijke en duurzame begrazing van bermen en het gevoel van natuurbeleving dat het bij Limburgers en toeristen oproept. Dit in tegenstelling tot het chemisch kapotspuiten van bermen, wat nu vaak ten koste gaat van de biodiversiteit. Indiener adviseert om voor bermen tussen natuurgebieden een beschermingszone in te stellen en deze bermen passend te beheren. Indiener adviseert om natuurlijk graasbeheer door dieren (grote grazers) toe te passen in groeves, om zo bij te dragen aan de landschapsbeleving en het bewaken van uit het zicht gelegen valleien.	2010
Indiener stelt dat routestructuren steeds meer door taurossengebieden lopen. Indiener vindt dat de voor de veiligheid benodigde afrastering met prikkeldraad afdoet aan de uitstraling van het gebied. Indiener stelt voor om routes niet af te rasteren en gebruik te maken van grazers die geen gevaar vormen voor de recreërende mens en aansluiten op de cultuurhistorische achtergrond.	2014

Standpunt GS
De provincie bepaalt welk natuurdoeltype nagestreefd wordt. Het is vervolgens aan de terreinbeheerder hier de juiste wijze van beheer (bijvoorbeeld begrazing) te bepalen. Daar waar mogelijk worden de bermen op een ecologisch verantwoorde wijze beheerd. Wij stimuleren dit ook bij andere wegbeheerders.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt Grenspark KempenBroek geen voorbeeld van een “succesvolle grensoverschrijdende samenwerking’. Indiener vindt de plannen voor KempenBroek te groot en de samenwerking sterk hiërarchisch. Indiener stelt voor om de samenwerking terug te brengen tot de aangrenzende natuurgebieden en van onderop met beheer en vrijwilligers op te bouwen. Indiener stelt voor om in de tekst op te nemen dat de grensoverschrijdende samenwerking van het Grenspark KempenBroek aan herziening toe is en dat een Midden-Limburgse samenwerking opgezet en uitgewerkt zou moeten worden.	2014

Standpunt GS
Naast het genoemde Grenspark wordt in het kader van de transitie Nationale Parken zowel in de Peel breed als ook rondom de Meinweg ingestoken op een samenwerking. Ook met de Midden-Limburgse gemeenten wordt hierbij aansluiting gezocht. Wij blijven een goede samenwerking dus nastreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener zou het Weerter KempenBroek willen toevoegen als vierde Nationaal Park.	2014

Standpunt GS
Het Weerter Kempenbroek voldoet niet aan de criteria die op nationaal niveau hiervoor gelden. Daarnaast is het provinciaal beleid erop gericht te komen tot gebieden met meer gezoneerde samenhang.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener – die enkele landbouwgronden bezit waar de provincie de ambitie heeft om deze om te vormen naar natuur – stelt dat het omvormen van deze landbouwgronden hoge kosten in tijd en in financiële middelen met zich meebrengt. Indiener stelt dat het omvormen van landbouwgronden naar natuur de huidige agrariër geen perspectief voor de toekomst biedt.	5101

Standpunt GS
In bepaalde gevallen is dat zeker aan de orde. Schadevergoeding kan plaatsvinden in de vorm van afwaardering, opkoopvergoeding of het aanbieden van ruilgronden. Voor de omvorming van landbouw naar natuur wordt een marktconforme prijs betaald conform de regels in de SKNL.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er voor de eigenaar/gebruiker onvoldoende financiële middelen beschikbaar zijn om de huidige reeds aanwezige natuur te beheren alsmede te kunnen onderhouden en vraagt zich daarom af hoe de nieuwe natuurgronden duurzaam beheerd kunnen worden met het oog op de toekomst.	5101

Standpunt GS
Indien er nieuwe natuur wordt gerealiseerd is tevens voorzien op welke wijze het beheer vorm dient te krijgen en of deze gefinancierd wordt. Voor een duurzaam beheer van onze natuurgronden worden thans in samenspraak met het Rijk scenario's ontwikkeld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om gelijke behandeling tussen grote terreinbeherende organisaties en de particuliere (natuur)terrein eigenaar/beheerder, door ondersteuning in kennis en voldoende financiële middelen (in lijn met de besluiten van Provinciale Staten, de nationale overheid en de Europese Unie). Indiener vindt het jammer dat de particuliere (natuur)terrein eigenaar/beheerder geen enkele keer wordt genoemd in paragraaf 14.1 waardoor de aanwezigheid en de grote gepassioneerde inzet van deze particulieren wordt miskend.	5101

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie hebben wij op hoofdlijnen aangegeven hoe het beleid voor natuur komt te luiden, waarbij richting wordt gegeven hoe bepaalde bevoegdheden en middelen zullen worden ingezet. Een van die middelen is het programma. Voor het onderdeel natuur zal een Natuurprogramma worden opgesteld. Dat zal concreter zijn over de doelstelling voor duurzaam natuurbeheer, het instrumentarium om deze doelstelling te bereiken en de daarvoor benodigde

middelen becijferen. Een van de onderdelen van het Natuurprogramma zal zijn dat het Subsidiestelsel Natuur en Landschap wordt ingezet voor het bereiken van natuur en landschap dat met zorg wordt beheerd. Een van de pijlers van dit instrument is de gelijke behandeling van grote terrein beherende organisaties en de particuliere (natuur)terrein eigenaar/beheerder. Wij streven naar vermaatschappelijking van natuur en landschap. Dit betekent ook dat de inzet van particuliere eigenaren voor het beheer van natuur en landschap een bijdrage levert aan dat uitgangspunt. Wij zijn ons bewust van het belang van (Agrarisch) Natuur- en Landschapsbeheer en zullen dit nadrukkelijker in de Omgevingsvisie benoemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.1 Wat is de opgave?, laatste alinea:
~~Ook zijn er boeren die een bijdrage leveren via natuurinclusieve landbouw.~~
Ook zijn er boeren en particulieren die een belangrijke bijdrage leveren via (Agrarisch) Natuur- en Landschapsbeheer en natuurinclusieve landbouw.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil dat de provincie meer aandacht geeft aan projecten en deze stimuleert, die ontwikkeld worden samen met burgers voor draagvlak en goede combinatie van natuur, educatie, recreatie en groene dagbesteding.	5190

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven we aan dat we streven naar vermaatschappelijking van natuur en landschap. Dat we burgers en bedrijven uitdagen om bij te dragen aan het beheer van natuur en landschap. Wij ondersteunen initiatieven op het gebied van burgerparticipatie. We stimuleren natuurinclusief ondernemen en willen de onderlinge verbinding tussen natuur en landschap versterken. In het Natuurprogramma zullen we dit verder uitwerken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vergunningen, toezicht, handhaving</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat 'het maken van afwegingen' en 'het verlenen van ontheffingen' niet zorgt voor bescherming van natuur, maar dat het ontsnappingsclausules creëert voor ongewenste ontwikkelingen in natuurgebieden. Indiener is van mening dat initiële beslissingen inzake natuur op provinciaal niveau gemaakt moeten worden in plaats van op lokaal gemeentelijk niveau. Indiener verzoekt hiertoe om de ontsnappingsclausules in te perken.	5001

Standpunt GS
Wij herkennen ons niet in uw constatering dat ‘het maken van afwegingen' en 'het verlenen van ontheffingen' niet zorgt voor bescherming van natuur, maar dat het ontsnappingsclausules creëert. De provincie bepaalt voor haar gebied wat wel en niet mag in de natuur. Dat doet zij zorgvuldig aan de hand van nationale en internationale regels. Sinds 1 januari 2017 is de provincie bevoegd gezag voor de Wet natuurbescherming (Wnb) en geeft in die hoedanigheid ook vergunningen en ontheffingen af. Bij een aanvraag voor een vergunning of ontheffing wordt beoordeeld in hoeverre de activiteiten schadelijk zijn voor flora en fauna en wordt bezien hoe de verwachte schade gemitigeerd of gecompenseerd kan worden zodat er per saldo geen waarden verloren gaan. De beoordeling van een aanvraag is een zorgvuldige afweging van de verschillende belangen die in de betreffende casus aan de orde zijn. Om die reden kunnen er dus accentverschillen zijn bij verschillende afwegingen. Wanneer iemand van mening is dat de afweging onvoldoende is kan dit aan de hand van een zienswijze kenbaar gemaakt worden of eventueel een verzoek tot handhaving indienen. Gaat het om activiteiten die belangrijk zijn voor heel Nederland (bijvoorbeeld militaire activiteiten of werkzaamheden aan dijken) dan geeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) de vergunning of ontheffing af.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er niet altijd sprake is van zorgvuldige afwegingen bij het verlenen van omgevingsvergunningen en regels in de omgevingsverordening te ruim worden toepast. Indiener is van mening dat striktere regels, zorgvuldigere afwegingen en duidelijke handhaving met meer betrokkenheid van omgeving, burgers en organisaties noodzakelijk zijn om natuur- en landschapswaarden te kunnen beschermen.	5128

Standpunt GS
De beoordeling van een aanvraag is een zorgvuldige afweging van de verschillende belangen die in de betreffende casus aan de orde zijn. Om die reden kunnen er dus accentverschillen zijn bij verschillende afwegingen. Wanneer iemand van mening is dat de afweging onvoldoende is kan dit aan de hand van een zienswijze kenbaar gemaakt worden of eventueel door het indienen van een verzoek tot handhaving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om handhaving van wet- en regelgeving voor natuur- en diversiteitsbehoud. Indiener bepleit om hiertoe de Groene Brigade op voldoende mankracht in stand te houden en deze aan te vullen met boa's van natuurbeheerinstanties en gemeenten. Indiener ziet extra noodzaak van toezicht op natuurgebieden vanwege de COVID-19 pandemie.	2010

Standpunt GS
In deze handhaving wordt voorzien. In het kader van het samenwerkingsverband Samen Sterk in Limburg (SSIL) wordt door de Groene Brigade samen met boa's van de partners in het buitengebied hier vorm aan gegeven. Onlangs is de Groene Brigade tijdelijk in omvang uitgebreid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Bos

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat veel bestaande bossen slecht beheerd worden. Indiener verzoekt om eerst bestaande bossen te herstellen en goed te beheren alvorens wordt overgegaan tot realisatie van nieuw bos.	5032, 5036, 5039, 5075, 5127, 5163, 5167, 5168, 5179, 5180, 5181, 5183
Indiener vindt dat bij de aanplant van nieuw bos en natuur voorwaarden moeten worden gesteld, zoals onderzoek naar gevolgen voor de waterhuishouding in het gebied en doeltreffend beheer en maatregelen ter voorkoming van onkruidplagen en wildschade. Indiener vreest dat anders een verstoring van de landbouw plaatsvindt.	5032, 5036, 5039, 5075, 5127, 5163, 5167, 5168, 5179, 5180, 5181, 5183
Indiener stelt dat de dialoog tussen natuurorganisaties en de agrarische sector bij bosaanplant ver te zoeken is.	5032, 5036

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie legt het provinciebestuur het lange termijnbeleid op het brede terrein van de Limburgse fysieke leefomgeving vast. We zetten hierbij in op meerdere sporen om de bos- en

biodiversiteitsdoelen te behalen. De omvang van door de EU en het Rijk opgedragen bosuitbreidingsambitie (10% meer) is zodanig dat deze zowel binnen als buiten het Natuurnetwerk Nederland (NNN) gerealiseerd moeten worden. Dat betekent dat we enerzijds inzetten op het Natuurnetwerk en anderzijds op de realisatie van zones die van belang zijn voor het realiseren van de bos- en biodiversiteitsdoelen.
In de nieuwe Provinciale Bossenstrategie, onderdeel van het Natuurprogramma worden inspanningsverplichtingen opgenomen om de functievervulling en klimaatbestendigheid van het bos te verbeteren. Op vrijwillige basis biedt dit verbeterde beheer kansen. Het beheer van het bos blijft altijd een verantwoordelijkheid van de eigenaar (de provincie is hierin geen partij).
Het uitvoeren van een voorafgaande watertoets maakt deel uit van de ruimtelijke procedures en uitvoering van de Omgevingswet. Omgekeerd kan ook worden gesteld dat bos een waterbufferende en conserverende werking heeft.
De verantwoordelijkheid voor het contacteren en communiceren met belanghebbenden ligt bij de initiatiefnemer. In het vooroverleg over het bosontwerp worden nut en noodzaak hiervan geduid. Daarbij wordt ook gewezen op het belang van goede nazorg. Dit is ook subsidiabel.
Met betrekking tot de inrichting en nazorg worden (gesubsidieerde) afspraken gemaakt over het startbeheer na de eerste aanleg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie Limburg moet voorzien in een “mind shift” bij burgers en bestuurders door aan te tonen dat bomen en struiken van economisch belang (in verband met voldoende zoetwater) zijn voor onze leefomgeving.	5142

Standpunt GS
Dank voor de aanbeveling.
De specifieke aandacht voor het bos vindt plaats in het hoofdstuk bossen van het nieuwe Provinciale Natuurprogramma. De functievervulling van het bos (waaronder waterthema’s en communicatie) wordt meegenomen in de bijbehorende bossenstrategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat in hoofdstuk 14 de aandacht voor (bos)brandpreventie natuurbranden ontbreekt.	1029

Standpunt GS
In het nieuwe bosbeleid, onderdeel van het toekomstige Natuurporgramma en in de uitwerking van de bossenstrategie wordt aandacht besteed aan de risicobeperking van bos en natuurbranden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening waar bomen aangeplant worden ter uitbreiding van het bosareaal ook een budget vrijgemaakt moet worden om hiervan een volwaardige ‘ecologische leefgemeenschap‘ te maken.	5128

Standpunt GS
Hoewel bossen ook andere doelen kunnen dienen dan het nastreven van hoge ecologische kwaliteit (denk aan recreatiebossen, stadsbossen, agroforestry), kan dit aspect wel geborgd worden in het inrichtingsplan. In de fase van het vooroverleg met betrekking tot het bosontwerp wordt met de ecologische aspecten rekening gehouden. Wij maken nu geen budget vrij specifiek voor de ecologische leefgemeenschap, maar dragen met de provinciale subsidie van bijvoorbeeld het 1

Miljoenbomenplan bij aan het zo goed mogelijk laten functioneren van bos. Ecologie is daar één aspect van.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat initiatieven voor de uitbreiding van bosareaal nodig zijn.	5112
Indiener juicht het aanplanten van inheemse soorten bomen toe. Indiener stelt voor om nabij stedelijke gebieden in het kader van het 1 Miljoenbomenplan 'belevingsbossen' aan te leggen. Indiener wijst op de educatieve en recreatieve waarde en benadrukt het belang van toegankelijkheid voor mindervaliden. Indiener vindt het een bijkomend voordeel dat bosgebruik-doelgroepen zodoende gescheiden worden en in de Natura 2000-gebieden de rust en stilte gehandhaafd blijven.	2010

Standpunt GS
Wij vinden het fijn dat deze beleidsdoelstellingen worden onderschreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om in de richtlijnen van de Omgevingsvisie voor het Limburgs bosprogramma op te nemen. Indiener stelt voor om indien bos niet in de stad-land zones gerealiseerd wordt, dit te realiseren op plekken waar het voor 1850 ook aanwezig was te realiseren. Ook stelt indiener voor de aanleg van houtwallen voor deze te realiseren op de historische locaties voor en daarnaast rondom moderne akkers.	2014

Standpunt GS
Dank voor de aanbevelingen.
Bij het wegen van de diverse belangen zal worden onderzocht wat de mogelijkheden zijn. De uitwerking vindt plaats in het hoofdstuk bossen van het nieuwe Provinciale Natuurprogramma. Aandacht voor de locaties wordt meegenomen in de uitwerking van de bijbehorende bossenstrategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft de indruk dat het 1 Miljoenbomenplan meer een subsidieregeling voor initiatiefnemers is dan dat er een weloverwogen planologisch concept achter zit.	2016

Standpunt GS
Het 1 Miljoenbomenplan is in eerste instantie bedoeld om een impuls te geven aan verbetering van de milieuomstandigheden en de biodiversiteit in de provincie. Daarmee is het een aanjager van de bredere Limburgse bossenstrategie. De initiatieven hiervoor liggen grotendeels bij de gemeenten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is ervan overtuigd dat de zoetwaterkringloop mede kan worden hersteld door het aanplanten van bomen en de aanplant van voedselbossen. De huidige kwetsbare natuurgebieden zouden hiervoor een erkende status dienen te krijgen als waterkringloop natuurgebieden.	5142

Standpunt GS

Wij vinden het fijn dat deze beleidsdoelstellingen worden onderschreven. De suggestie zal worden meegenomen in de uitwerking van de te ontwikkelen bossenstrategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat het met het oog op het tegengaan van klimaatverandering erg belangrijk is om (oudere) bomen te sparen. Indiener stelt dat provincie en waterschappen zich geen bomenkap meer kunnen permitteren vanwege de droogte.	5142

Standpunt GS
Vragen over het beheer, zoals voor en tegen het kappen van bomen, worden meegenomen in het hoofdstuk bossen van het nieuwe Provinciale Natuurprogramma en de bijbehorende te ontwikkelen bossenstrategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de visie voor bossenaanleg de belangen voor afvangen CO2, het weer op peil brengen van het zuurstofgehalte in de lucht en het terugbrengen van oorspronkelijke Limburgse natuur. De opgekochte gronden van boeren kunnen hiervoor worden gebruikt volgens indiener.	5195

Standpunt GS
In de uitwerking van het nieuwe Provinciale Bosbeleidsplan, onderdeel van het Natuurprogramma worden de achtergronden, de relatie met het klimaatbeleid en de uitvoeringsstrategie van de nieuwe bossen nader onderbouwd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vreest dat delen van percelen die als plantenkwekerij in gebruik zijn en tevens zijn voorzien van de aanduiding Natuurnetwerk op enig moment nodig zijn voor natuurrealisatie.	5181

Standpunt GS
Indien dit aan de orde zou zijn is dit een planologische afweging die op gemeentelijk niveau in afstemming met de provincie wordt gemaakt. Bij de beoordeling van ruimtelijke plannen leveren we maatwerk en kijken we gebiedsgericht naar de situatie ter plaatse.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat natuur meer is dan bospercelen. Indiener stelt dat bosareaaluitbreiding ten koste kan gaan van insecten. Indiener verzoekt om gebiedsgericht naar dergelijke ontwikkelingen te kijken. Indiener verzoekt om op te nemen dat ook agrarische bedrijvigheid kan worden gelijkgeschakeld met het realiseren van een natuurfunctie, indien dit (zoals bij het bedrijf van indiener) de flora en/of de fauna aantoonbaar ten goede komt.	5181

Standpunt GS

Bij de voorbereiding en tijdens het vooroverleg met betrekking tot het bosontwerp en het inrichtingsplan wordt vanwege de biodiversiteit, met de ecologische aspecten (waaronder insecten) rekening gehouden.
De afweging van agrarische belangen versus natuur vindt op lokaal niveau en door de gemeenten plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het onderdeel beschermde houtopstanden ontbreekt.	5113

Standpunt GS
In het Natuurprogramma, onderdeel houtopstanden, alsmede in de Omgevingsverordening zullen wij terugkomen op de bescherming van houtopstanden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijzigingen

Argument
In het hoofdstuk Natuur wordt gesproken over het provinciaal bosprogramma. De correcte term moet zijn de provinciale bossenstrategie. De tekst van het hoofdstuk is hier op gewijzigd.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, tweede alinea:
~~Limburgs bosprogramma~~ **Limburgse bossenstrategie**

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, zevende bullet:
~~Limburgs bosprogramma~~ **Limburgse bossenstrategie**

2.15. Zienswijzen over Hoofdstuk 15: Landschap

Visie / ambitie / houding / aanpak

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft de generieke opgave voor het behoud, beheer en het ontwikkelen van de beleving van de landschappelijke, cultuurhistorische, natuurlijke en waterhuiskundige waarden van het landschap. Indiener verzoekt de provincie om een pro-actievere houding met meer inzet en regie.	5001

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat wij over de genoemde onderwerpen vaak een proactieve houding hebben. Regie en uitvoering vinden echter veelal plaats in programma's die nog volgen op deze Omgevingsvisie zoals voor natuur en water. Voor een deel kiezen wij er voor om de uitwerking en uitvoering van projecten over te laten aan de regio, gemeenten en het waterschap. De provincie ondersteunt deze processen en projecten onder andere via de Nota Landschap verbindt Limburg en de transitie van de drie Limburgse Nationale Parken en het Programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet een risico in het beschermingsregime van zoneringen zoals de Groenblauwe mantel, de Nationale Parken en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, omdat (kleinschalige) gebieden waar geen beschermingsregime van toepassing is volgens indiener aan kwaliteit kunnen verliezen en aan verrommeling ten onder kunnen gaan. Indiener roept op om meer oog te hebben voor de kleinschaligheid van het diverse landschap.	5081

Standpunt GS
Via de zonering van het landelijk gebied kiezen wij er nadrukkelijke voor om selectief te zijn in gebieden waar wij vanuit het provinciaal belang landschappelijke kernkwaliteiten willen beschermen. Dat betekent niet dat de overige gebieden onbeschermd zijn en gaan verrommelen. Wij zien hier een belangrijke rol weggelegd voor de regio en gemeenten. Daarnaast zal er via de uitwerking van specifieke beleidsthema's ook bescherming plaatsvinden buiten de genoemde gebieden. Tevens richt de provinciale nota landschap (investeringsagenda) Landschap verbindt Limburg zich op heel Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voorkomen moet worden dat het landschap (verder) overbelast wordt door toeristen en recreanten.	5048

Standpunt GS
Wij beseffen dat er in Limburg met name nabij een aantal toeristisch recreatieve hotspots er op bepaalde dagen sprake is van (ervaren) overdruk. Voor een deel wordt deze (ervaren) overdruk veroorzaakt door recreëren van onze eigen inwoners. De vrijetijdseconomie is economisch een zeer belangrijke sector voor Limburg. Voor de duurzame ontwikkeling van de vrijetijdseconomie is het belangrijk om te zorgen voor de balans tussen de positieve en negatieve effecten van het toerisme. Onder andere via de visie Vrijetijdseconomie Zuid-Limburg werken wij samen met de regio aan het verminderen van deze overlast door het verleggen van routes op drukke plekken en een betere verdeling van de ruimte en evenementenbeleid (steden). Wij ondersteunen meerdere initiatieven door de hele provincie om toeristisch attractief te blijven en het toeristisch recreatief gebruik meer te verdelen over de hele provincie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of de belangrijke functie van Natura 2000-gebieden voor de biodiversiteit en de functie als recreatiezone wel te verenigen zijn.	5048

Standpunt GS
De meeste Natura 2000-gebieden zijn (veelal alleen op wegen en paden) geopend voor publiek. Hierbij wordt door de terreinbeherende instanties onder andere via de Natura 2000-beheerplannen rekening gehouden met specifieke biodiversiteitsbelangen. Dit leidt onder andere in zonering van bezoekers en afsluiting van kwetsbare deelgebieden of paden. In de meeste gevallen is extensief recreatief gebruik te verenigen met de ecologische belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ruilverkaveling in Zuid-Limburg leidt tot grootschaligheid en verlies aan kleine landschapselementen en mist een provinciale visie op ruilverkaveling (in Zuid-Limburg).	5049

Standpunt GS
De laatste ruilverkavelingen dateren uit de jaren ‘90 van de vorige eeuw en waren vooral gericht op landbouwstructuurversterking. Momenteel spelen er alleen integrale gebiedsontwikkelingen. Als er binnen deze gebiedsontwikkelingen provinciale landschapsbelangen aan de orde zijn, dan is er aandacht voor de kernkwaliteiten van het landschap. Via deze processen wordt de visie op het landschap geconcretiseerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat klimaatmaatregelen, natuurontwikkeling en bosaanleg ruimte vragen. Het Zuid-Limburgse landschap is een eeuwenoud cultuurlandschap. Indiener stelt dat de inpassing van de ruimteclaims zorgvuldig dient te gebeuren en dat er ontwerpend, dus beeldend onderzoek voor nodig is.	1031

Standpunt GS
Wij onderschrijven dat inpassing van ruimteclaims in Zuid-Limburg zorgvuldig dient te gebeuren. Daartoe continueren we onze rol gericht op het behouden, beheren, ontwikkelen en beleven van de landschappelijke kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Gemeenten hebben via de Omgevingsverordening de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan. Onder die kernkwaliteiten verstaan we het reliëf, het contrast tussen de open- en beslotenheid, het groene karakter en het cultuurhistorisch erfgoed. Wij zien grote kansen om met landschappelijke klimaatmaatregelen, natuurontwikkeling en bosaanleg de landschappelijke kernkwaliteiten van Zuid-Limburg te versterken. Bedacht moet worden dat het Zuid-Limburgse cultuurlandschap de afgelopen decennia jaren door met name schaalvergroting sterk genivelleerd is. Ontwerpend onderzoek vinden wij een goede methode om -in het licht van de kernkwaliteiten- integraal, gebiedsgericht en via maatwerk deze opgaven uit te werken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor in de Omgevingsvisie een duidelijke ambitie op te nemen waarin is opgenomen welke stappen worden ondernomen om toekomstig aantastingen van natuur en landschap te voorkomen en hoe de beleidsvoornemens naar de praktijk verankerd worden.	5128

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat in de Omgevingsvisie een duidelijke ambitie en visie is opgenomen hoe we aantasting van natuur en landschap willen voorkomen. De uitwerking zal via een groot aantal verschillende instrumenten plaatsvinden waarvan de Omgevingsverordening provinciaal één van de belangrijkste is (naast onder andere programma's, bestuursafspraken, investeringsagenda's, etc.). Het exact uitwerken van alle stappen naar de praktijk is geen onderdeel van deze Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie krachtiger beschreven mag worden dat tot het uiterste wordt gegaan om de geformuleerde ambities te realiseren en zich niet te verschuilen achter haalbaar en betaalbaar.	5128

Standpunt GS
Wij doen er veel aan om onze ambities te realiseren. Voor de financiering van deze ambities zijn wij in veel gevallen mede afhankelijk van andere overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, ondernemers, etc. "Haalbaar en betaalbaar" vinden wij een realistische kijk op het bereiken van de genoemde ambities.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het woord 'omgaan' in de zin 'Gemeenten hebben de motiveringsplicht……..' vervangen dient te worden door 'geborgd' opdat de in deze zin genoemde kernkwaliteiten daadwerkelijk beschermd worden.	5128

Standpunt GS
Wij hebben hier de tekst van de Omgevingsverordening Limburg 2014 gevolgd. Hierin staat tevens dat inzichtelijk gemaakt moet worden hoe eventuele negatieve effecten op de kernkwaliteiten gecompenseerd worden. Ons inziens is daarmee ook sprake van borging (in relatie tot de motiveringsplicht). De exacte tekst van de Omgevingsverordening zullen wij opnieuw beoordelen bij de voorziene toekomstige herziening.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist een strakke regie op de toekomst van de gebouwde omgeving in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg door een commissie die ervoor zorgt dat nieuwe plannen of verbouwingsplannen in lijn met het DNA van het Zuid-Limburgse Heuvelland worden ontwikkeld. Zo blijft nieuwbouw en verbouw aansluiten bij onze historische context en voorkomen we dat onze gebouwde omgeving steeds meer gaat lijken op de zielloze oorden die voortvloeien uit de tekentafels van projectontwikkelaars die vanuit het oogpunt van winstmaximalisatie standaard woonconcepten over ons land exporteren. Indiener stelt dat in het belang van de toeristische miljardensector, die wortelt in een authentiek en iconisch Zuid-Limburgs landschap, wij ervoor moeten zorgen dat Zuid-Limburg vooral 'Zuid-Limburg' blijft. Want daar ligt de toeristische kracht van de regio, ook in de toekomst.	5149

Standpunt GS
Bij ruimtelijke ontwikkelingen waar provinciale belangen spelen kiezen wij voor samenwerking op basis van integraal ontwerpen. We voeren de dialoog in een vroeg stadium van het afwegingsproces. Voor complexe situaties in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg werken wij bij de begeleiding en advisering met integrale casusteams. In deze multidisciplinaire teams zijn kwaliteitscommissies, dorpsbouwmeesters/ welstandcommissies betrokken voor de borging van de kwaliteit. Daarnaast werken ook een groot aantal gemeenten in Zuid-Limburg zelfstandig met dergelijke adviesorganen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het 'ja-mits' criterium geschrapt dient te worden in de Omgevingsvisie. Door de toepassing van dit criterium ontstaat nu een spanningsveld tussen gemeenten, burgers en de provincie ten aanzien van gemeentelijke uitvoering. Door ruimte te geven aan een 'ja-mits' komen belangrijke waarden onder druk te staan. Indiener vraagt daarom om duidelijke kaders. Indiener stelt dat in Zuid-Limburg, gezien de gemeente-overstijgende waarden en aanwezige (afwezige) competenties bij gemeenten, de regie over landschappelijke onderwerpen volledig in handen dient te blijven van de provincie.	5108

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat het belangrijk is om een gezamenlijke visie op het landschap van Zuid-Limburg te hebben omdat er anders altijd een spanningsveld zal blijven bestaan tussen gemeenten, burgers en provincie. Dit ongeacht het type beleid. Overigens maken wij straks als doorwerking van de landschapswaarden in de Omgevingsvisie gebruik van een groot aantal soorten instrumenten: van gebodsbepalingen tot stimuleringsmaatregelen.
Wij zijn van mening dat deze regie niet alleen bij de provincie dient te liggen, maar ook gedragen dient te worden door de regio en gemeenten. Dat is ook de reden dat de provincie samen met de regio en de belangrijkste stakeholders intensief samenwerken via het Programma Nationaal Landschap en het NOVI-gebied Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor het slim ontwikkelen van bestaande locaties in plaats van relocatie. Hiervoor dient in zijn ogen de traditionele landbouw in Zuid-Limburg omgevormd te worden naar ecologische vormen en nieuwe verdienmodellen te worden ontwikkeld. Op deze wijze wordt voorkomen dan kernwaarden van het landschappen worden aangetast.	5108

Standpunt GS
Een van de Limburgse principes van deze Omgevingsvisie is dat we zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden. Vanuit die lijn hebben wij een voorkeur voor hergebruik van bestaande locaties in plaats van het gebruik van nieuwe locaties. Wij steunen landbouwkundige ontwikkelingen die de kernwaarden van het landschap versterken en tevens leiden tot een goed verdienmodel voor de agrariër.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Economisch belang landschap</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de ruimte voor ruimte regeling, de regeling beëindiging agrarische bedrijven en de vervanging van asbest daken een zeer grote bedreiging	5008

vormen voor de bescherming van cultuurhistorie en het landschap. Indiener roept op tot waakzaamheid en verzoekt om het financiële aspect niet bepalend te laten zijn.	

Standpunt GS
Bij deze regelingen dient in voorkomende gevallen - zeker bij een provinciaal landschapsbelang - ook rekening gehouden te worden met de bescherming van cultuurhistorie en het landschap. Bedacht moet daarnaast worden dat deze regelingen tevens (soms op andere locaties) leiden tot een versterking van landschappelijke waarden omdat er sloop en sanering van landschap ontsierende stallen en dergelijke plaatsvindt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de ontwerp-Omgevingsvisie richtinggevende uitspraken en prioritering ten aanzien van de afweging van de belangen van economie, energievoorziening, gezondheid, natuur en ruimtelijke kwaliteit bij gebiedsgerichte aanpak, om te voorkomen dat het landschap het in deze afweging aflegt tegen economische belangen en zo de kwaliteit van het landschap te behouden en te versterken.	5048

Standpunt GS
De Omgevingsvisie Limburg bestaat uit twee delen: een thematisch deel en een gebiedsgerichte uitwerking op deze thema's. Ook in het gebiedsgerichte deel en de (toekomstige) uitwerkingen daarvan gelden de Limburgse principes en het generieke thematische beleid (zoals over de kwaliteit van het landschap). In lijn met de Omgevingsvisie vinden wij het van belang dat deze Limburgse principes en landschapsbeleid ook in verdere gebiedsgerichte uitwerkingen een plek krijgen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Omgevingsvisie spreekt over "versterking van de groene binnentuin". Indiener vraagt zich af ten koste waarvan die versterking gaat plaatsvinden. Indiener is voorstander van een integrale kijk op conservering, versterking én ontwikkeling van het landschap. Het heuvelland mag geen 'open-lucht-museum' worden.	1007

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat versterking van de groene binnentuin juist zal leiden tot een versterking van de economie in deze binnentuin. Het Zuid-Limburgse landschap is een levend landschap en gaat niet 'op slot'. Wij willen samen met gemeenten en regio de noodzakelijke transities in het landelijk gebied van Zuid-Limburg vormgeven, waarbij ons inziens landschappelijke versterking een van de leidende principe is. In uw zienswijze legt u zelf ook een koppeling met de Cittaslow uitgangspunten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er door gemeentes en provincie naar hartenlust wordt afgeweken van voorgenomen beleidsvoornemens en dat dit ingeperkt dient te worden omdat anders economische waarden het altijd zullen winnen van natuur- en landschapsbelangen.	5128

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat wij in de Omgevingsvisie een goede balans hanteren tussen economische waarden en natuur- en landschapsbelangen. Wij zijn niet voornemens om af te wijken van deze beleidsvoornemens. Natuur- en landschapsbelangen zien wij nadrukkelijk ook als economisch belang.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Landschapsbeheer

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat natuur- en landschapsbeheer geen geschikt verdienmodel is voor land- en tuinbouwbedrijven en dat dit niet als uitgangspunt in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen.	5040

Standpunt GS
Ofschoon natuur- en landschapsbeheer niet een zelfstandig verdienmodel is of kan zijn, zien wij het wel als mogelijk onderdeel van een hybride businessmodel binnen de agrarische sector.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het verleiden van de boeren en burgers om zich in te zetten voor natuur en landschap een speerpunt zou moeten zijn dat extra aandacht en inzet verdient in het streven naar een verdere vermaatschappelijking van natuur en landschap. Het ANLb en een goed gevuld Landschapsfonds gecombineerd met natuurinclusieve landbouw kunnen een geweldige impuls bieden aan de biodiversiteit. Langs deze weg kan bijvoorbeeld ook invulling gegeven worden aan natuurcompensatie en de bossenstrategie van LNV zonder dat nog meer landbouwgrond wordt opgeofferd voor andere functies.	2004, 2011

Standpunt GS
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) kan in onze ogen geen wijze zijn waarop hoogwaardige natuur gecompenseerd kan worden. Wel zijn wij met de indiener van mening dat extensivering van de agrarische activiteiten rondom Natura 2000 gebieden kan leiden tot verbetering van deze habitattypen zonder dat landbouwgrond onttrokken wordt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de provincie om extra te investeren in het ANLb aangezien dit een goedkope en effectieve manier is om het landschap (toevoeging zienswijze 2011: en de biodiversiteit) te versterken.	2004, 2011

Standpunt GS
Het Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) zal vanaf 2023 in lijn worden gebracht met de uitgangspunten van het EU-beleid. Hierbij zal worden meegenomen dat de financiering van onder andere ecodiensten dan rechtstreeks zal gaan verlopen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In het ontwerp-Omgevingsvisie wordt niet vermeld dat het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) al veel jaren een belangrijke bijdrage aan natuurwaarden en biodiversiteit levert. Dit terwijl zo'n 1300 agrariërs en particulieren hieraan deelnemen en hier jaarlijks bijna 7 min euro in omgaat.	2006, 2011

Standpunt GS
Wij zijn ons bewust van het belang van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer en zullen dit nadrukkelijker in de Omgevingsvisie benoemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.1 Wat is de opgave?, laatste alinea:
~~Ook zijn er boeren die een bijdrage leveren via natuurinclusieve landbouw.~~
Ook zijn er boeren en particulieren die een belangrijke bijdrage leveren via (Agrarisch) Natuur- en Landschapsbeheer en natuurinclusieve landbouw.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor een landschapsfonds dat alle eigenaren van gronden in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg duurzaam en langjarig helpt bij het onderhoud van de zo kenmerkende landschapselementen.	5149
Indiener stelt dat voor het realiseren van de hoge ambities voor natuur en landschap budget nodig is, bijvoorbeeld in de vorm van een landschapsfonds.	2006
Indiener vraagt hoe het landschapsfonds gezamenlijk kan worden opgestart en welke rol de provincie daarbij wil. Zie hiervoor ook zienswijze 1002.	1026

Standpunt GS
De realisatie van de ambities ten aanzien van ontwikkeling en beheer vraagt om een financiering waarbij publieke middelen van verschillende overheden én private partijen hand in hand gaan.
De vorming van een landschapsfonds dient door maatschappelijke partijen te worden opgepakt. Een initiatief daartoe is door een aantal maatschappelijke partijen genomen. De provincie heeft hierbij geen leidende rol, maar is wel betrokken bij de start-upfase als ‘early investor’. De provincie heeft zich bereid verklaard om eenmalig hiervoor een bijdrage beschikbaar te stellen. Zodra deze fase is afgerond met het instellen van een dergelijk fonds en de daarbij horende governance zal zij haar betrokkenheid beëindigen. Het financieren van beheer betekent namelijk dat er ook een structurele financiering dient te zijn van een dergelijk fonds. Vooralsnog is de provincie terughoudend om hierover uitspraken te doen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Nationale Parken</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de Nationale Parken op Nederlands grondgebied een positief effect hebben op toerisme en recreatie en biodiversiteit in de regio. Indiener is dan ook zeer positief hierover.	3007

Standpunt GS
Wij zijn blij om te horen dat indiener onze visie hierop deelt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De grondeigenaren rondom de Nationale Parken dienen minimaal een gelijkwaardige positie te krijgen in het proces van de transitie naar de regionale landschappen.	2011
Indiener maakt zich zorgen over de transitie van de Nationale Parken naar regionale landschappen. De gronden van de agrariërs die rondom de natuurkern liggen zijn bedoeld als buffer waarbij de nadruk ligt op biodiversiteit, landschap en natuurinclusieve landbouw. Indiener is bezorgd over het toekomstperspectief van de agrarische bedrijven en het verdienmodel. Indiener vraagt de provincie zorg te dragen voor maatwerkoplossingen.	2004, 2011
Indiener vraagt zich met betrekking tot de Maasduinen af wat de omvorming van Nationaal Park naar regionaal landschap betekent. Indiener vraagt zich af welke gevolgen de transformatie heeft voor het nabijgelegen bedrijf en de bedrijfsvoering. Indiener heeft	5185

kaartmateriaal bijgevoegd.	
Indiener wil de dóórontwikkeling van het Belevingspark De Meinweg (voorheen Gouden Driehoek), met onder andere de uitbreiding van de golfbaan onder de aandacht brengen. Deze doorontwikkeling van het Belevingspark sluit volgens indiener nauw aan op de in de Omgevingsvisie vermelde keuzes voor natuur en landschap. Indiener geeft aan dat wordt ingezet op een betere landschapsbeleving en op de ontwikkeling van nieuwe belevingsmogelijkheden, waarbij nadrukkelijk ook verbindingen worden gelegd met het cultuur- en sociaal beleid en de beleving van stilte, rust en duisternis.	1029
Indiener heeft zijn bedrijf/gronden in de buurt van Nationaal Park De Peel. Indiener vraagt zich af wat de gevolgen zijn van de omvorming van Nationaal Park naar regionaal landschap.	5121
Indiener constateert onduidelijkheid over het effect van de omvorming van Nationaal Park naar regionaal landschap voor de bedrijfsvoering in de directe omgeving van het toekomstig Regionaal Landschap Maasduinen gelegen.	5063
Indieners vragen wat de omvorming van Nationaal Park (de Meinweg) naar Regionaal Landschap betekent (voor bedrijven grenzend aan het Nationaal Park). De indieners vragen zich bijvoorbeeld af of er nog teeltondersteunende voorzieningen kunnen worden getroffen. Indiener vraagt of deze verandering voor beperkingen zorgen. Toevoeging in 5003: Indiener noemt hierbij beperkingen ten aanzien van onder meer: het bemesten, bewerken en beregenen van akkers; teeltondersteunende voorzieningen volvelds als ook op het bouwblok (folies, netten, tunnels); activiteiten op het agrarisch bouwblok bijvoorbeeld het verkleinen met onbenutte gedeeltes en/of het verbieden van (uitbreiding van) voorzieningen en activiteiten.	5003, 5005

Standpunt GS
De doorontwikkeling van het Nationaal Park heeft op zichzelf geen gevolgen voor bedrijven in het gebied. Wel is het mogelijk dat vanuit een andere ontwikkeling, zoals Limburgs Aanvalsplan Stikstof, nieuwe Limburgs Natuurprogramma of landelijke aanscherping ten aanzien van natuurontwikkeling, extensivering of omvorming gevraagd is. Deze ontwikkelingen zullen echter gebiedsgericht en in nauw overleg met partijen worden vormgegeven. Daartoe behoren ook de ondernemers rondom stikstofgevoelige natuurgebieden.
In de transitie Nationaal Park De Meinweg wordt naar een breder gebied gekeken dan de Natura 2000-kern. In deze ontwikkelingen kunnen initiatieven worden meegenomen zoals aangegeven. De regie hiervoor ligt in de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Diversen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in het project zandgroeve Spaubeek en groeve Nagelbeek het landschap wordt gezien als inspiratiebron.	5068

Standpunt GS
Wij nemen met instemming kennis van het feit dat de doelstellingen die in het Ontwerp Omgevingsvisie zijn opgenomen over landschap, geen belemmeringen lijken te vormen voor het genoemde project maar juist een kans (natuurinclusief ondernemen, participatie van ondernemers).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de principes van de Ladder voor duurzame verstedelijking ook van toepassing zouden moeten zijn op het buitengebied. Er zou altijd gekeken moeten worden of een initiatief kan landen in bestaande bebouwing voordat nieuwbouw wordt	5048

toegestaan (bijvoorbeeld cultureel erfgoed en agrarische stallen).	
Indiener stelt dat het buitengebied vaak veel schoner is dan stedelijk gebied. Indiener denkt daarom dat je hier bepaalde functies aan kunt koppelen, zoals bijv. zorg/en/of herstel (zie Soete II) dat hier uitdrukkelijk op in gaat. Dit mede in relatie tot vrijkomende bebouwing die vaak ook nog monumentaal/karakteristiek is. Indiener vraagt om deze mogelijkheden op te nemen.	1026

Standpunt GS
Het ruimtelijk ordenen van functies benaderen wij vanuit de Limburgse principes, zoals toegelicht in hoofdstuk 3. Uit het principe 'De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal' volgt een gebiedsgerichte aanpak. De huidige Omgevingsverordening Limburg heeft in de paragraaf 'duurzame verstedelijking' reeds een artikel over herbenutting van leegstaande monumentale en beeldbepalende gebouwen. Dit is ook van toepassing in het buitengebied. Voor agrarische bebouwing stimuleren we ten aanzien van vrijkomende agrarische bebouwing (VAB's): 1) agrarisch hergebruik, 2) herbestemmen buiten sector, 3) sloop, waarbij de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, vanuit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie. Voor een belangrijk deel dient dit via gebiedsgerichte opgaven samen met de regio's aangepakt worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor in de Omgevingsvisie een evaluatie op te nemen van de aantastingen van natuur en landschap tijdens de periode POL 2014-2020.	5128

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is ons inziens niet de plek voor een evaluatie over natuur en landschap. Wij onderschrijven wel het belang voor een evaluatie van natuur en landschap. Voor natuur vindt dit reeds plaats via onder andere het Rijk en provinciale natuurkarteringen (Natura 2000 en doelsoorten). Zowel vanwege de organisatie als vanwege de kosten lijkt het niet zinvol als de provincie Limburg alleen een landschapsmonitoring op gaat zetten. Dit zal vanuit het Rijksoverheid overkoepelend geïnitieerd en ondersteund moeten worden. Momenteel werken de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Wageningen Environmental Research, Landschappen NL, Planbureau voor de Leefomgeving en Kadaster, in opdracht van de ministeries van BZK, OCW en LNV, samen aan de ontwikkeling van de Monitor Landschap. In de Monitor Landschap brengen deze partijen het Nederlandse landschap in een GIS-bestand in beeld, zodat ontwikkelingen in het landschap zichtbaar en meetbaar worden. Het doel hiervan is om onderzoekers, beleidsmakers en andere geïnteresseerden handvatten te bieden om onderzoek en beleid hierop te baseren. Verwacht wordt dat deze Monitor Landschap bruikbaar is voor vragen vanuit Limburg. Na het gereed komen van deze monitor wordt bekeken of en hoe we vanuit de provincie nog verdere verdiepingen willen laten uitvoeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor meer rechtstreekse betrokkenheid van de samenleving in adviesgroepen opdat er meer rekening wordt gehouden met de waarden van het landschap.	5128

Standpunt GS
Wij zijn voorstander om de samenleving via onder andere adviesgroepen te betrekken bij de omgang met het landschap in het fysiek domein. Zo stimuleren wij onder andere het werken in zogenaamde casusteams bij complexere opgaven. Decentraal en participatie van de samenleving zijn speerpunten in de Omgevingswet. In de praktijk zullen daarom bij veel uitvoeringsgerichte ontwikkelingen gemeenten het eerste aanspreekpunt zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener adviseert ten aanzien van de maatschappelijke en economische waarde van groeves om deze te voorzien van (enkel overdag toegankelijke) wandelpaden en uitkijkposten.	2010

Standpunt GS
Wij ondersteunen dit advies mits passend bij andere belangen (zoals natuurbescherming, veiligheid). Groeves die niet meer in exploitatie zijn kunnen zo een hogere belevingswaarde krijgen voor bezoekers. Gemeenten en eigenaren / terrein beherende organisaties zijn hierbij primair aan zet.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het van belang dat de het landschap weer ingericht wordt met kleine landschapselementen zoals graften die in samenhang een groene dooradering vormen. Dit ten behoeve van biodiversiteit en waterbeheersing/erosie.	2016

Standpunt GS
Wij ondersteunen dit belang. Zo ondersteunen wij onder andere de oprichting van een Landschapsfonds en agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Ook ondersteunen wij via de nota Landschap verbindt Limburg kleinschalige projecten gericht op de versterking van landschap.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich in het licht van het programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg af waaraan de betreffende projecten zijn getoetst en hoe hun samenhang is beoordeeld. Daarnaast is het indiener niet duidelijk hoe "uitnodigingsplanologie" is gedefinieerd en hoe dit uitpakt in het landschap.	2016

Standpunt GS
De hefboomprojecten uit het Programma Nationaal Landschap zijn opgesteld op basis van verschillende integrale expertmeetings met een groot aantal inhoudelijk betrokken van overheden en maatschappelijke organisaties. Vervolgens is het Bestuurlijk Overleg Nationaal Landschap Zuid-Limburg geconsulteerd. Het begrip 'uitnodigingsplanologie' wordt niet gebruikt in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de visie op het landschap en herkent de inbreng die de toeristische bedrijfstak op dit onderdeel mocht geven binnen het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.	5149

Standpunt GS
Wij nemen met instemming kennis van deze inbreng.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de ontwerp-Omgevingsvisie vooral wordt ingezoomd op het behoud van de waardevolle landschappen en schadebeperking. Het risico hiervan is dat de	5104

landschappelijke kwaliteit geleidelijk aan kwaliteit inboet, vooral door de invloed van landbouw en andere economische ontwikkelingen. Indiener is van mening dat moet worden gezorgd dat bij iedere aantasting voor meer dan 150% wordt gecompenseerd om de geleidelijke afbraak van voorgaande jaren ook weer geleidelijk te verbeteren.	

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is niet het instrument om natuurcompensatie in detail uit te werken. Hiervoor verwijzen wij naar de Omgevingsverordening en de daaraan gekoppelde beleidsregel natuurcompensatie. In de huidige verordening hanteren wij alleen een kwaliteitstoeslag als het ontstane verlies aan natuurwaarden moeilijk of slechts na lange ontwikkelingstijd te realiseren is. Dit zal in veel gevallen niet aan de orde zijn. Wij vinden het daarnaast niet reëel om eventuele eerder ontstane schade op een initiatiefnemer te verhalen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft het belang van het Nationaal Landschap als onderdeel van het Drielandenpark voor het vestigingsklimaat en de woon- en leefkwaliteit van de regio. Indiener vindt het van belang dat de landschappelijke kwaliteiten behouden blijven, duurzaam worden beheerd en waar mogelijk worden versterkt. Indiener onderschrijft dat het Nationaal Landschap Zuid-Limburg ruimte dient te bieden voor regionale en lokale bedrijvigheid, inclusief grondgebonden landbouw, mits met respect voor de omgeving. Indiener ondersteunt de visie dat grootschalige woningbouw, megastallen, agro-industrie en bedrijventerreinen er niet zijn toegestaan. Indiener constateert echter dat bij de uitvoering van bovenstaande visie er verschillen in interpretatie tussen gemeenten voorkomen. Indiener pleit voor een eenduidige uitvoering. Indiener is van mening dat politieke kleur en de relatie van stakeholders met de gemeenten een objectieve beoordeling van ontwikkelingen in de weg staat. Indiener pleit voor een zware provinciale zorgplicht om te beoordelen of ontwikkelingen wenselijk zijn.	5108

Standpunt GS
De provincie oefent haar taken en bevoegdheden uit als dat nodig is met het oog op onder andere het provinciaal belang. Veel ruimtelijke ontwikkelingen rond landschap raken niet het provinciaal belang en worden door gemeenten eigenstandig afgehandeld. Waar wel sprake is van een provinciaal belang wordt in de fase van het vooroverleg ten aanzien van nieuwe ruimtelijke initiatieven gemeenten regelmatig door ons geattendeerd op de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap. Bijvoorbeeld met het verzoek om een ontwikkeling te heroverwegen, aan te passen of nader te onderbouwen op basis van deze kernkwaliteiten. In de meeste gevallen leidt deze stap tot een verbeterd plan, waarmee de kernkwaliteiten ons inziens voldoende zijn gewaarborgd en derhalve kan worden ingestemd.
In de regionale bestuursafspraken Zuid-Limburg is tevens vastgelegd dat gemeenten en provincie in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg ter objectivering, behoud en ontwikkeling van de kernkwaliteiten bij ruimtelijke ontwikkelingen gebruik maken van het Handvat kernkwaliteiten NLZL. Specifiek geldt dit voor alle ontwikkelingen waarbij conform de Omgevingsverordening Limburg 2014 in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg de afweging van kernkwaliteiten aan de orde is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie geen afspiegeling vormt van de inzichten en beleidsplannen voor het heuvelland, die de afgelopen jaren zijn gepasseerd. De plannen van Prof. Luc Soete herkent indiener niet in de Omgevingsvisie, evenmin als de conclusies uit het rapport ‘Erfgoed ensembles’, ‘Modern boeren op oude hoeven” of de Natuurvisie Limburg 2016, Daarnaast verwijst indiener naar publicaties in ‘Gebiedsontwikkeling’ en ‘De groene Amsterdammer”.	5108

Standpunt GS
Wij delen deze mening niet. De genoemde plannen zijn wel degelijk gebruikt bij het opstellen van de thematische hoofdstukken en de regiobeschrijving van de Omgevingsvisie. Uiteraard heeft dit, gezien de positie van de Omgevingsvisie, wel op een hoger schaalniveau plaatsgevonden dan genoemde plannen. Ook in de verdere beleidsuitwerking wordt met de Omgevingsvisie als vertrekpunt gebruik gemaakt van genoemde plannen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener signaleert het ontbreken van een reflectie op de geologische component die in Zuid-Limburg ook een grote culturele én toeristische dimensie heeft. Dit omdat een belangrijk deel van onze cultuur zich onder de grond bevindt of uit de ondergrond voortvloeit (Krijt/Mergel/Kalk en Mijnen). In Zuid-Limburg wordt onderzocht in hoeverre de culturele, landschappelijke en maatschappelijke uitvloeiselen uit de geologische Krijtperiode kansen bieden voor de status van een Unesco Geopark. Indiener verzoekt deze ontwikkeling op te nemen in de Omgevingsvisie.	5149

Standpunt GS
Het initiatief komt voort vanuit Visit Zuid-Limburg en een aantal gemeenten uit het Heuvelland. Het is een interessant initiatief dat ook past binnen de door de gemeenteraden in Zuid-Limburg vastgestelde Visie Vrijetijdseconomie Zuid-Limburg. Op basis van verdere verdieping door en breed draagvlak in de regio zullen wij bepalen of de provincie hier een verdere rol in speelt en zo ja welke rol dat is. Opname in de Omgevingsvisie komt voor ons nu nog te vroeg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor de toevoeging van een nieuw soort zone: de stad-landzone, waarin activiteiten zoals stadslandbouw, recreatie en klimaatadaptieve voorzieningen een plaats kunnen krijgen, aangezien deze qua schaalgrootte niet meer passen in het buitengebied.	5048

Standpunt GS
Wij hebben stad-landzones voor Zuid-Limburg in de ontwerp-Omgevingsvisie aangegeven op de kaart van de regiovisie Zuid-Limburg (blz. 163). Deze gebieden zijn begrensd op basis van een verkenning met de regio. Voor Nood- en Midden-Limburg heeft een dergelijke verkenning (nog) niet plaatsgevonden waardoor begrenzen in de Omgevingsvisie op dit moment voor heel Limburg niet opportuun is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de landschappelijke kwaliteit achter uit gaat wanneer gekozen wordt voor veel bosontwikkeling in de groenblauwe mantel. Indiener vindt de door de Omgevingsvisie gestelde voorwaarden ten aanzien van locatie en inpassing van nieuwe grootschalige voorzieningen een directe belediging voor de manier waarop momenteel al grootschalige voorzieningen zijn vormgegeven (gebeurt verantwoord en duurzaam in zijn ogen).	5194

Standpunt GS
Mits zorgvuldig uitgewerkt, kan bosontwikkeling zeker bijdragen aan het versterken van de landschappelijke kwaliteiten. Dit is onder andere ook uitgewerkt in het samen met de regio opgestelde Handvat kernkwaliteiten nationaal landschap Zuid-Limburg en het Landschapskader Noord- en Midden-Limburg. Daarnaast zijn wij van mening dat blijkens verschillende initiatieven ten aanzien van

ruimtelijke kwaliteit nog winst te behalen valt in de manier waarop grootschalige stallen en loodsen in het landschap zijn vormgegeven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zij de afgelopen 40 jaar de natuur en het landschap steeds verder achteruit ziet gaan en vraagt de provincie om het klein stukje Limburgse aarde in een betere en meer natuurlijke balans te brengen.	5190

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie wordt aangegeven dat we kiezen voor een samenhangende benadering voor functies als kringlooplandbouw, natuur, water, energieopwekking, veiligheid en gezondheid, recreatie en toerisme. De balans tussen alle functies die tezamen ons landschap vormen, is een van de centrale uitgangspunten van de provinciale visie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om maatregelen te formuleren om de achteruitgang van de landschappelijke kwaliteit in de gebieden buiten de beschermde landschappen te voorkomen. Indiener verwijst in dit verband ook naar blz. 91 van het plan-MER. Indiener beveelt aan om de bescherming van landschappelijke kwaliteiten als randvoorwaarde voor de ambities en ontwikkelingen op andere thema's zoals economie, landbouw en energietransitie te hanteren en een uitvoeringsprogramma landschap op te stellen dat focust op de ontwikkeling/versterking van het landschap.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
Wij hebben bewust gekozen om de meer kwetsbare en waardevolle landschappen inclusief het Limburgs natuurnetwerk en het Beschermingsgebied van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg aan te duiden als provinciaal belang en te beschermen. Dit is in lijn met het POL2014 en de Omgevingsverordening Limburg 2014. Wij vinden het belangrijk dat ook buiten deze gebieden zorgvuldig met landschappelijke kwaliteiten wordt omgegaan. Wij zien hier een belangrijke rol voor de gemeenten en de regio. Daarnaast vinden wij het van belang dat ook in de door u genoemde transities landschappelijke belangen worden meegewogen. Recent hebben wij de nota Landschap verbindt Limburg vastgesteld. Via deze investeringsagenda hebben wij middelen vrijgemaakt om de landschappelijke kwaliteiten in heel Limburg te versterken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat een grote professionele paardenhouderij beter is voor de ruimtelijke kwaliteit van het landschap dan de her en der in het landschap voorkomende particuliere paardenweiden en de daarin gebouwde schuilhutten.	5117

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat de ruimtelijke kwaliteit in deze sterk afhankelijk is van de inspanningen die door initiatiefnemers/ eigenaren gepleegd worden om deze kwaliteit te versterken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener constateert dat er geen samenhangende aanpak in de Omgevingsvisie is uitgewerkt voor de transitie voor het landelijk gebied en biedt aan hier een actieve en prominente rol in te willen spelen.	1022

Standpunt GS
Wij zijn verheugd dat u als gemeente een actieve en prominente rol wilt spelen in de transitie van het landelijk gebied. Wij zullen de gemeenten in het landelijk gebied intensief betrekken bij de verdere uitwerking van de verschillende transities.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het gebruik van contrasterende kleuren in vlakken, vormen of details in het buitengebied een vorm van uitzichtvervuiling. Indiener adviseert om ten behoeve van de landschappelijke inpassing van alle nieuwbouw in het buitengebied gebruik te maken van aan de omgeving aangepaste kleuren.	2010

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie (blz. 112) hebben wij aangegeven dat wij ruimtelijke kwaliteit zien als de goede functie op de goede plek, op de goede manier ingepast in de omgeving. Bij een goede manier van inpassen hoort ook een passende architectuur en materialisatie van gebouwen. Over het algemeen hebben wij hier als provincie geen rol in. Deze ligt primair bij gemeenten. Wel kunnen wij in uitzonderingsgevallen (pilot) meewerken aan onderzoek hoe de architectonische kwaliteit van bijvoorbeeld agrarische loodsen vergroot kan worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om in het gebied Peel en Maas de landschapselementen te benoemen die niet mogen worden aangetast en die beschermd en hersteld moeten worden.	2013

Standpunt GS
Het benoemen van specifieke landschapselementen op gemeentelijkniveau behoort niet tot de provinciale belangen van deze Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.16. Zienswijzen over Hoofdstuk 16: Bodem en ondergrond

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat bij dit thema het ontbreken van de integraliteit tussen de verschillende thema's goed aan het licht komt omdat hier onmiskenbaar raakvlakken zijn met landbouw/natuur, energie en water.	1016

Standpunt GS
Bodem en ondergrond heeft raakvlakken met tal van thema's. Met het oog op de integraliteit is het van belang dat deze 'derde dimensie' van de ruimtelijke ordening volwaardig wordt meegenomen bij te maken afwegingen met betrekking tot al deze thema's. Daarom is dit als opgave in de Omgevingsvisie opgenomen.

Het is niet doenlijk, en naar ons idee ook niet nodig, om al deze thema's te benoemen in het hoofdstuk Bodem en ondergrond om de beoogde integraliteit te bewerkstelligen.
De integrale benadering komt overigens ook terug in het Limburgse principe dat we zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Beschermen bodemfuncties, bodemkwaliteit & bodemdiversiteit</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de bescherming van de milieukwaliteiten van de bodem onvoldoende is. Indiener stelt de vraag of de provincie het er mee eens is dat er pas van daadwerkelijke bodembescherming sprake is indien er geen niet-biologisch afbreekbare stoffen de bodem meer bereiken. Indiener stelt als dit zo dit te vertalen in de Omgevingsvisie.	5128

Standpunt GS
Wij gaan in de Omgevingsvisie uit van het voorzorgsbeginsel, het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron bestreden moeten worden en het beginsel dat de vervuiler betaalt. Dat hebben wij beschreven in paragraaf 3.1 Limburgse principes van de Omgevingsvisie. Dit is in lijn met de Omgevingswet. Wij zullen dit verduidelijking in hoofdstuk 16.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 16. Bodem en ondergrond, paragraaf 16.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bodembescherming, bij de laatste bullet:

Daarbij houden we rekening met het Limburgse principe "We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil dat aan dit hoofdstuk het belang van een schone bodem wordt toegevoegd.	2003

Standpunt GS
Het belang van een schone bodem komt tot uiting in met name paragraaf 3.1 Limburgse principes. Daarin is beschreven dat wij uitgaan van het voorzorgsbeginsel, het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron bestreden moeten worden en het beginsel dat de vervuiler betaalt. Dit is in lijn met de Omgevingswet. Wij zullen dit verduidelijking in hoofdstuk 16.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 16. Bodem en ondergrond, paragraaf 16.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bodembescherming, bij de laatste bullet:

Daarbij houden we rekening met het Limburgse principe “We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds”.

Effecten in ondergrond als gevolg van diverse ontwikkelingen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In Noord-Rijn Westfalen zijn nabij de grens aardbevingsstations gesitueerd. In verband met de gevoelige meetapparatuur ter plekke, verzoekt de indiener betrokken te worden bij concrete planuitwerkingen die trillingen of schokken in de ondergrond teweeg kunnen brengen.	3004

Standpunt GS
Conform de Europese m.e.r.-richtlijn en de bilaterale uitvoeringsafspraken die daarover gemaakt zijn tussen Nederland en Duitsland, zullen bij toekomstige concrete projecten de mogelijke grensoverschrijdende milieueffecten van ruimtelijke ontwikkelingen in het grensgebied onderzocht worden. Wanneer dergelijke effecten optreden, zullen zowel de Duitse inwoners als de autoriteiten betrokken worden bij de betreffende planprocedures.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht eenzelfde actieve rol van de provincie (als bij de na-ijleffecten van de Limburgse steenkolenwinning) als na het stoppen van de bruinkoolwinning en het hiermee samenhangende stijgen van het grondwater blijkt, dat soortgelijke schade ontstaat. Hierbij denkt indiener ook aan de gevolgen voor de bovengrondse- en ondergrondse infrastructuur voor de energielevering.	1029

Standpunt GS
We volgen de effecten van het onttrekken van grondwater voor de bruinkoolwinning op de Limburgse belangen intensief. Als na 2030 de bruinkoolwinning stopt, zullen we de Limburgse belangen blijven bewaken.
Er zijn overigens geen aanwijzingen dat in het verleden als gevolg van de bruinkoolwinning schade aan de infrastructuur of andere belangen in Limburg is opgetreden. Ook van het te zijner tijd stoppen verwachten we op dit moment geen nadelige effecten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ontgrondingenbeleid algemeen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bevestigt dat ontgrondingen meerdere doelen kunnen dienen.	2016
Indiener constateert met genoegen dat als ambitie is opgenomen dat de ‘winning van bouwgrondstoffen gebeurt als onderdeel van projecten met een meervoudige doelstelling en een zo groot mogelijk maatschappelijke meerwaarde.’ Indiener ziet op dit onderdeel een continuering van bestaand beleid.	5033
Indiener is het eens met de visie dat bij ontgrondingen meerdere doelen zo worden gecombineerd dat een zo hoog mogelijke maatschappelijke meerwaarde wordt bereikt, en dat de ondergrond duurzaam inzetbaar blijft voor toekomstige generaties.	5212

Standpunt GS
Wij zijn blij te vernemen dat u met dit onderdeel van de Omgevingsvisie kunt instemmen. Het betreft inderdaad een continuering van bestaand beleid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat terughoudend moet worden omgegaan met het opstarten van nieuwe ontgrondingen om primaire grondstoffen te delven. Innovatie vindt constant plaats en in deze tijd past het toewerken naar een circulaire economie.	1029, 1030

Standpunt GS
Wij constateren dat u zich herkent in dit onderdeel van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie niet terughoudend te zijn wanneer het gaat om vergunningverlening voor projecten ten behoeve van primaire winning. Indiener stelt dat het benutten van de mogelijkheden van primaire bouwgrondstoffen twee doelen dient: “Enerzijds de realisatie van maatschappelijke gewenste doelen en anderzijds de bouw voorzien van de broodnodige bouwgrondstoffen”.	5015, 5056

Standpunt GS
Wij gaan terughoudend om met de winning van primaire bouwgrondstoffen vanwege de gewenste transitie naar een circulaire economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener eist dat de aanwijzing en vergunningverlening van wingebieden geschiedt op basis van de nationale behoefte.	3002
Indiener uit zorgen over de terughoudendheid met betrekking tot de winning van grondstoffen, voor zover dit ook de winning van zand en grind betreft. Winning van deze grondstoffen ten behoeve van de exploitatie naar Nederland heeft nadelige gevolgen gehad voor onder andere natuur en landschap op Duits grondgebied. Indiener verwacht daarom dat Limburg zelfvoorzienend wordt op dit gebied door aanwijzing van ontgravingsgebieden voor zand en grind.	3007
Indiener stelt dat winning van grondstoffen in een land afgestemd moet worden op de nationale behoefte in dat land.	3010

Standpunt GS
Limburg is meer dan zelfvoorzienend voor grind en zand. Veel andere provincies in Nederland zijn dat niet. Het opgenomen beleid is een voortzetting van het reeds sinds 2006 gevoerde provinciale beleid. Het aanwijzen van wingebieden maakt daarvan geen onderdeel meer uit. Over de beleidswijziging is destijds (door Rijk en provincies) uitvoerig met de diverse Duitse overheden overlegd. De nadelige gevolgen voor natuur en landschap in Duitsland zijn een gevolg van het in Duitsland nog steeds in de wetgeving vastgelegd systeem van aanwijzen van wingebieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In de ontwerp-Omgevingsvisie is aangegeven dat nieuwe ontgrondingen bij voorkeur worden gerealiseerd in combinatie met gebiedsontwikkelingen in de Maasvallei. De ontgronding dient een bijdrage hieraan te leveren. In de ontwerp-Omgevingsvisie worden ontgrondingen elders niet uitgesloten. Indiener is van mening dat nieuwe ontgrondingen enkel nog dienen te worden gefaciliteerd om rijksbelangen te dienen en verzoekt dit expliciet in de ontwerp-Omgevingsvisie op te nemen door de zin: 'Dat betekent niet dat	1030

projecten daarbuiten uitgesloten zijn' te schrappen.	
Indiener stelt, gezien de ervaringen met een specifiek project, voor om niet meer te ontgronden buiten de Maasvallei. Mocht dat niet haalbaar zijn dan verzoekt indiener om aanpassing van het uitgangspunt naar: “De winning van zand en grind geschiedt in principe in projecten die bijdragen aan de gebiedsontwikkelingen in de Maasvallei”. De tweede zin vervalt.	2014

Standpunt GS
Ontgrondingsprojecten bestaan vaak uit een combinatie van rijks-, regionale en lokale belangen. Ook zijn er meer rijksbelangen dan alleen hoogwaterveiligheid. Wij zullen bij initiatieven voor projecten zorgvuldig alle betrokken rijks-, regionale en lokale belangen afwegen. Wij zien geen reden om projecten buiten de Maasvallei op voorhand af te wijzen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt in de Omgevingsvisie te verankeren dat zuinig ruimtegebruik alsmede het zo efficiënt mogelijk benutten en dóórontwikkeling van bestaande ontgrondingslocaties van het grootste belang is. Dit om daarmee nog beter aansluiting te zoeken op de maatschappelijke wensen en behoeften anno 2020.	5015, 5033

Standpunt GS
Zuinig ruimtegebruik is verankerd in de Omgevingsvisie in paragraaf 3.1 (de Limburgse principes). Het uit oogpunt van de bedrijfsvoering zo efficiënt mogelijk benutten en door ontwikkelen van bestaande locaties kan op gespannen voet staan met de beoogde eindsituatie. Wij zullen bij besluitvorming over ontgrondingen de betrokken belangen, waaronder het bedrijfsbelang, zorgvuldig afwegen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt twee uitgangspunten toe te voegen: Ten eerste mogen de ontgrondingen niet negatief bijdragen aan de grondwaterstand. Ten tweede dient de uitvoering van de ontgronding van zand of grind bij te dragen aan de versterking van het landschappelijk raamwerk en een meerwaarde te hebben voor natuur en omgeving.	1028
Indiener vraagt op welke manier bij ontgrondingen rekening wordt gehouden met het waterbergend vermogen.	5142
Indiener verzoekt om maatschappelijk verantwoorde mogelijkheden van primaire grondstofwinning zoveel te blijven benutten en te ondersteunen waarmee Nederlandse bedrijven in de regio verzekerd blijven van onder andere de benodigde grondstof zilverzand. De industrie en werkgelegenheid in de regio kan hiermee worden behouden en versterkt.	5212

Standpunt GS
Wij zullen bij besluitvorming over ontgrondingen de betrokken belangen zorgvuldig afwegen. Daartoe behoren ook de invloed op de grondwaterstand, eventuele wijzigingen in het waterbergend vermogen van het gebied, positieve en/of negatieve effecten op natuur en landschap en de effecten op bedrijven en de werkgelegenheid in de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Nationaal belang van grondstoffenvoorziening</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener verzoekt om het grote belang van primaire bouwgrondstoffenvoorziening, ook voor de langere termijn, te onderkennen en in de Omgevingsvisie aansluiting te zoeken bij de Nationale Omgevingsvisie, waarin de bouwgrondstoffenvoorziening als Nationaal Belang is opgenomen.	5015, 5056
Indiener stelt dat de overheid de voorziening van grondstoffen (waaronder Zilverzand) ziet als Nationaal Belang (zoals opgenomen in de Nationale Omgevingsvisie) en derhalve waarde hecht aan de beschikbaarheid van primaire grondstof zilverzand voor de Nederlandse industrie.	5212

Standpunt GS
In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) zijn nationale belangen opgenomen waaronder het 'realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie'. Het doel is optimaal gebruik en hergebruik van grondstoffen, met de hoogste waarde voor de economie en de minste schade voor het milieu. De NOVI stelt dat de winning van bouwgrondstoffen als zand, grind en klei in een aantal gevallen tegen grenzen aan loopt. De opgave is de transformatie naar een economie die is gebaseerd op het minimaliseren van abiotisch grondstofgebruik. De NOVI zet in op hergebruik van (onderdelen van) producten en (hoogwaardige) grondstoffen en het vervangen van abiotische grondstoffen door hernieuwbare grondstoffen. De dan nog noodzakelijke winning van bouwgrondstoffen dient verduurzaamd te worden. Het belangrijkste aandachtspunt daarbij is het energie- en brandstofgebruik. Wij constateren dat de winning van primaire bouwgrondstoffen door de Rijksoverheid als minst wenselijke laatste stap in het sluiten van de grondstoffenbalans wordt gezien.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Bouwgrondstoffen in relatie tot circulaire economie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de aanname in de Omgevingsvisie niet dat de vraag naar primaire grondstoffen in de toekomst zal veranderen als gevolg van de transitie naar een circulaire economie. Indiener stelt dat in Nederland niet voldaan kan worden aan de vraag naar grondstoffen met secundair materiaal en dat het daarom van belang is dat de primaire winning kan blijven plaatsvinden. Op dit moment wordt nagenoeg 100% van het steenachtige bouw – en sloopafval in Nederland als secundaire grondstof hergebruikt. De behoefte aan bouwgrondstoffen in Nederland is echter een factor 4/5 hoger dan wat er aan secundaire bouwgrondstoffen beschikbaar is. Dit houdt in dat in aanvulling hierop 80-85% van de Nederlandse behoefte aan bouwgrondstoffen via primaire grondstoffen ingevuld wordt.	5015, 5056
Indiener stelt dat de vraag naar primaire bouwgrondstoffen ook de komende jaren, gelet op de forse bouwopgave waar Nederland voor staat, onverminderd groot zal blijven. Uiteraard is maximale inzet van circulaire bouwgrondstoffen van groot belang. Indiener stelt dat op basis van onderzoekscijfers (EIB, 2020) blijkt dat daarmee slechts voor 15-20% voorzien kan worden in de noodzakelijk behoefte (vervanging van primaire delfstoffen), waarbij al 100% van het vrijkomende sloop- en bouwafval wordt gerecycled. De overige hoeveelheid van 80-85 % moet dus volgens indiener voortkomen uit primaire bouwgrondstoffen. De zorg voor het verlenen van nieuwe ontgrondingsvergunningen die voorzien in de realisatie van meerdere maatschappelijke doelen blijft daarom onverminderd groot. Indiener verzoekt dan ook om dit alsmede de noodzaak in de Omgevingsvisie te verankeren.	5033
Indiener is van mening dat de winning van primaire grondstoffen ten allen tijde noodzakelijk is als aanvulling op het gebruik van secundaire grondstoffen.	5212

Standpunt GS
Wij delen de opvatting dat in de komende jaren winning van primaire grondstoffen nog noodzakelijk zal zijn om de grondstoffenbalans te sluiten.
Wij verwachten echter dat door betere productontwerpen, zuiniger gebruik, meer hergebruik en gebruik van alternatieve grondstoffen de totale behoefte aan steenachtige bouwgrondstoffen afneemt en daarmee ook de behoefte aan winning van primaire grondstoffen.

Bij initiatieven waarbij winning van bouwgrondstoffen aan de orde is zal nut en noodzaak van winning moeten worden aangetoond op basis van een actuele stand van zaken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bespeurt te hoge verwachtingen ten aanzien van recycling. De kwaliteit van de nu vrijkomende grondstoffen laat in veel gevallen te wensen over en komen vaak ook vrij ver van de plaats waar ze opnieuw zouden kunnen worden toegepast. Goede producten die eindeloos herbruikbaar of recyclebaar (circulair) zijn, stellen hoge eisen aan de kwaliteit van de grondstoffen die gebruikt worden. Hiervoor zijn we toch aangewezen op de primaire grondstoffen.	5015, 5056

Standpunt GS
Wij verwachten dat in de komende jaren vooruitgang wordt geboekt bij de transitie naar een circulaire economie. Door betere productontwerpen, zuiniger gebruik, meer hergebruik en gebruik van alternatieve grondstoffen zal de totale behoefte aan steenachtige bouwgrondstoffen naar verwachting afnemen en daarmee ook de behoefte aan winning van primaire grondstoffen. Wij delen de opvatting dat in de komende jaren winning van primaire grondstoffen nog noodzakelijk zal zijn om de grondstoffenbalans te sluiten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de volgende aanname niet voor het zover de grondstof zilverzand betreft: "De vraag naar primaire grondstoffen in de toekomst zal veranderen als gevolg van de transitie naar een circulaire economie". Bepaalde gebruikers van veredeld zilverzand eisen een zuiverheid die niet als secundaire grondstof leverbaar is.	5212

Standpunt GS
Indien een provinciale ontgrondingsvergunning voor zilverzand aan de orde is, zullen wij deze constatering nader bezien en meenemen bij de afweging van belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Specifieke bedrijven en/of locaties</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie niet ingaat op de aangevraagde verlenging van een specifieke ontgrondingsvergunning.	1012

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft een ander abstractieniveau dan de besluitvorming over een ontgrondingsvergunning.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt vast dat de doelstellingen die in de ontwerp-Omgevingsvisie zijn opgenomen geen belemmeringen lijken te vormen voor een integraal herinrichtingsproject van enkele groeves.	5068

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is van een ander abstractieniveau dan het genoemde project. Besluitvorming over dit project vindt niet via de Omgevingsvisie maar via andere sporen plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat zekerheid voor langere termijn voor de bouwgrondstoffenvoorziening essentieel is voor een duurzaam, economisch gezond ontwikkelingsperspectief voor de beide Limburgse productielocaties binnen het internationale concern.	5056

Standpunt GS
Wij verwachten van het bedrijfsleven dat zij, met het oog op hun eigen ontwikkelingsperspectief, actief projecten met een meervoudige doelstelling, een zo groot mogelijke maatschappelijke meerwaarde en voldoende draagvlak ontwikkelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie er voor te zorgen dat, in het kader van de ontwikkeling van een nieuwe zandwinning (nabij een bestaande productielocatie) eventuele nieuwe ontwikkelingen in en om het betreffende zoekgebied voor de zandwinning, toekomstige bouwgrondstoffenwinning niet onmogelijk zullen maken en/of bemoeilijken.	5056

Standpunt GS
Wij verwachten van het bedrijfsleven dat zij zelf dergelijke ontwikkelingen volgen en bijvoorbeeld gebruik maken van de reguliere inspraakprocedures om hun bedrijfsbelang naar voren te brengen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Op en rond een huidige winning spelen diverse andere (mogelijke) ruimtelijke ontwikkelingen, zoals de plannen voor de randweg die deels over de ontgrondingsconcessie van de indiener zijn geprojecteerd. Ook is er nog het initiatief voor een gebiedsvisie voor Abdissenbosch. Onduidelijk is (voorals)nog wat de impact van deze ontwikkelingen op termijn voor de zandwinning in de nabijgelegen groeve zal zijn. De indiener vraagt hierbij aandacht voor het borgen van zijn belangen, zoals vergunde rechten, milieugebruiksruimte en dergelijke. Dit geldt overigens voor zowel de productielocatie als de winlocatie.	5056

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is van een ander abstractieniveau dan genoemde ontwikkelingen en heeft geen directe gevolgen voor bijvoorbeeld vergunde rechten en milieugebruiksruimte. Besluitvorming over de genoemde ontwikkelingen vindt niet via de Omgevingsvisie maar via andere sporen plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

DEEL B – Gebiedsgerichte visies (hoofdstuk 17, 18, 19)

2.17. Zienswijzen over Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief

Grensoverschrijdend vestigingsklimaat / euregionaal handelen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat een Euregionaal handelingsperspectief nog niet is uitgewerkt.	1003
Indiener vindt dat de specifieke uitwerking van het grensoverschrijdend vestigingsklimaat niet mag ontbreken in deze paragraaf.	1003
Indiener vindt dat de specifieke uitwerking van vrijetijdseconomie niet mag ontbreken in de paragraaf 'werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat'.	1003
Indiener stelt dat het onduidelijk is welke rol de provincie voor zichzelf ziet in dit thema. De ambitie op Euregionaal vlak komt ook niet goed uit de verf volgens de indiener.	1016
Indiener signaleert dat in het hoofdstuk 'Limburg in Bovenregionaal Perspectief' de wens wordt uitgesproken om te komen tot 'allianties' en 'samenwerking', echter een nadere invulling van die gewenste verbindingen met het omliggende buitenland ontbreekt. Een verdiepingsslag is gewenst. Dit geldt vooral voor de toeristische bedrijfstak, met internationale gastenstromen en routeverbindingen.	5149

Standpunt GS
We zien het grensoverschrijdend vestigingsklimaat als een kans en dit zal in verschillende trajecten verder worden uitgewerkt (bijvoorbeeld in de Omgevingsagenda Noord-Brabant en Limburg). Ook in het NOVI-gebied Zuid-Limburg vormt de regionale aanpak een speerpunt. We willen optimaal gebruik maken van de gunstige ligging van Limburg te midden van economische kerngebieden en willen verbindingen met de kennisregio's over de grens benutten.
Limburg neemt actief deel aan de Euregio's en speelt in op ontwikkelingen binnen de Europese Unie. Voor het benutten van deze kansen is een stevige alliantie met onze partners in de Euregio nodig en moet er een goede samenwerking tussen bedrijven en instellingen ontstaan. Euregionale samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een provinciaal belang. Vrijetijdseconomie wordt in algemene zin benoemd in het hoofdstuk 17, uitgebreidere beschrijvingen van dit thema komen op andere plekken in de Omgevingsvisie terug (waaronder de regiovisies voor Noord, Midden en Zuid-Limburg en hoofdstuk 8).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet grote potentie in grensoverschrijdende samenwerking in de Euregio en zal zich dan ook in de komende Europese structuurfondsperiode 2021-2027 inzetten voor deelname aan grensoverschrijdende projecten met Nederland en België.	3011

Standpunt GS
We onderschrijven de genoemde potentie in grensoverschrijdende samenwerking en stimuleren de deelname hieraan. Wij zetten de komende tijd in op meerdere grensoverschrijdende projecten/onderzoeken (L'EAU, Omgevingsagenda, NOVI-gebied Zuid-Limburg, Voorverkenning Grenslandstrategie, Velocity, etc.) om de samenwerking tussen de landen/regio's te bevorderen en om belemmeringen over de grens waar mogelijk weg te nemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de provinciale visie over grensoverschrijdend denken en handelen indiener erg aanspreekt.	1029
Indiener deelt het beeld dat de grensligging zowel kansen als uitgadingen biedt. De doelstellingen om de (Eu)regionale netwerkfunctie te verbeteren en daarmee ook de	3018

voorwaarden voor sociale, economische en ecologische vitaliteit in de grensregio worden gedeeld.	

Standpunt GS
Wij waarderen deze erkenning en onderschrijven de kansen en uitdagingen die de grensligging biedt. Limburg neemt actief deel aan de Euregio's en speelt in op ontwikkelingen binnen de Europese Unie. Voor het benutten van deze kansen is een stevige alliantie met onze partners in de Euregio nodig en moet er een goede samenwerking tussen bedrijven en instellingen ontstaan. Euregionale samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een provinciaal belang.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist grensoverschrijdende samenwerking en het realiseren van een duurzame mobiliteitstransitie als provinciaal belang en verzoekt deze op te nemen.	1010

Standpunt GS
Het provinciaal belang, zoals wij formuleren aan het begin van hoofdstuk 10 (Mobiliteit), sluit aan bij het standpunt van de indiener m.b.t. een duurzame mobiliteitstransitie. De provincie Limburg is een open provincie met veel aangrenzend en verder weg gelegen buitenland. We werken reeds op vele terreinen samen om een duurzame mobiliteitstransitie tot stand te brengen. Niet alleen met onze binnenlandse partners, maar ook de buitenlandse. Bijvoorbeeld voor wat betreft de verbetering van de grensoverschrijdende treinverbindingen voor personenvervoer naar België en Duitsland, grensoverschrijdend busvervoer waar mogelijk, het (grensoverschrijdend) werken aan Mobility as a Service, grensoverschrijdende deelfietssystemen, het gebruik van (internationale) vaarwegen om de transitie mogelijk te maken van vervoer over de weg of per rail naar vervoer per waterweg (Blueports), het reguleren van goederenverkeerstromen, het waar mogelijk stimuleren van emissievrij rijden, enzovoorts. Grensoverschrijdende samenwerking is daarbij mede een middel om onze provinciale belangen te behartigen en onze doelen te realiseren.

Ook grensoverschrijdende samenwerking is een provinciaal belang. Bij de thematische hoofdstukken (deel A van de ontwerp-Omgevingsvisie) zijn de provinciale belangen telkens weergegeven in de cirkels aan het begin van de themahoofdstukken. In de hoofdstukken die volgen (Deel B) zitten deze verwerkt in de tekst. Zie volgende passage: "Limburg neemt actief deel aan de Euregio's en speelt in op ontwikkelingen binnen de Europese Unie. Voor het benutten van deze kansen is een stevige alliantie met onze partners in de Euregio nodig en moet er een goede samenwerking tussen bedrijven en instellingen ontstaan. Euregionale samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een (aspect van het) provinciaal belang". Aangezien dit niet goed naar voren komt zullen we onderstaande aanpassingen doorvoeren.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in de introductie, bij de leeswijzer:

Door het document heen worden provinciale belangen genoemd. Deze staan **bij deel A** op het voorblad van de themahoofdstukken en zijn te herkennen aan de cirkel met pijl. **In deel B staan de provinciale belangen in te tekst benoemd.**

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, bij de procesmatige uitganspunten:

Naast bovenstaande inhoudelijke principes, hanteren we de volgende procesmatige uitgangspunten voor de uitvoering en samenwerking met onze partners:

- …
- **(grensoverschrijdende)** samenwerking, participatie en eigenaarschap;

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.1 Euregionale oriëntatie:

Euregionale/**grensoverschrijdende** samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een ~~(aspect van het)~~ provinciaal belang**. We zetten hiervoor het benodigde instrumentarium in en streven naar het verder versterken van het netwerk in Vlaanderen, Wallonië, Noordrijn-Westfalen. Ook benutten we** de Europese middelen in de nieuwe Europese Structuurfondsperiode 2021-2017 en continueren de huidige cofinancieringssystematiek.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.1 Uitgangspunten bij uitvoering, bij het tweede kopje:

(Grensoverschrijdende) *samenwerking, participatie en eigenaarschap*

Agglomeratie Noord-Brabant

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de relatie met Eindhoven e.o. voor de hele regio Midden-Limburg van belang is en niet alleen voor Weert.	1003
Indiener ziet ook kansen om aan te haken op de agglomeratiekracht van Brabantstad.	1017

Standpunt GS
We onderschrijven dat de relatie met de regio Eindhoven (en breder Brabant-stad) voor de hele regio Midden-Limburg, maar ook Noord- en Zuid-Limburg relevant is. Dat is op verschillende plekken in de tekst aangegeven. Er liggen kansen voor versterking over en weer. Daar wordt onder meer in de Omgevingsagenda Brabant-Limburg nader op ingezoomd en ook in het MIRT-onderzoek Verstedelijking en Bereikbaarheid Brainportregio is dit relevant. Kansen liggen er zeker in de relatie Weert-Eindhoven, in het toekomstbeeld 2030-2050 geschetst als een van de lands- of provinciegrensoverschrijdende stedelijke netwerken (daily urban systems).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Landschap en landelijk gebied

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of met de voorkeursgebieden en voorkeursvolgorde die benoemd zijn in paragraaf 17.2 de Nationale Landschappen zijn bedoeld. Als dit zo is, dan is de benadering volgens de indiener te smal.	1003

Standpunt GS
We treffen een beschrijving over voorkeursgebieden en –volgorde niet aan in de passage (17.2) die de indiener aangeeft. We veronderstellen in de beantwoording dat er gedoeld wordt op de uitsluitingsgebieden voor windturbines. Dit betreft een continuering van beleid (POL2014) waarbij het Nationaal Landschap niet de enige factor is die in de afweging is meegenomen in de afweging om te komen tot uitsluitingsgebieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie voor het landelijk gebied sprake moet zijn van een gelijkwaardig veld tussen natuur, landschap en leefomgeving enerzijds en economie anderzijds. Dit is nu niet het geval.	5128

Standpunt GS
De Omgevingswet gaat uit van een balans tussen beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving. Zoals in hoofdstuk 3.1. staat beschreven is de Omgevingsvisie geen blauwdruk voor de toekomst en is het bij (nieuwe) ontwikkelingen belangrijk om maatwerk te bieden en rekening te

houden met de het karakter en mogelijkheden in gebieden. Door het toepassen van de Limburgse principes dragen wij zorg voor het maken van de juiste afweging. Natuur, landschap, leefomgeving en economie zijn daar een onderdeel van. Een voorbeeld is het principe 'De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal'. Het bepaalt hoe de balans uitpakt en dit kan per gebied verschillen. Het draagt bij aan de variatie in gebieden die we koesteren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

NOVI-gebieden

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ondersteunt de voordracht van De Peel als NOVI-gebied van harte en verzoekt de ambities en aanpak inzake dit gebied een plek te geven in hoofdstuk 17 'Limburg in bovenregionaal perspectief'.	1025, 1009, 1017
Indiener voorziet een grote opgave bij transities voor landschap, landbouw en duurzaamheid en vraagt dan ook om deze vraagstukken te incorporeren bij het voorlopige NOVI-gebied Zuid-Limburg.	1026

Standpunt GS
De Peel is in de NOVI eerder aangewezen als een van de acht voorlopige NOVI-gebieden. Wij waarderen de uitgesproken ondersteuning. De beoogde aanpak is inmiddels nader uitgewerkt in een separaat Plan van Doorgaan NOVI-gebied De Peel. Dit plan van Doorgaan vormde de basis voor een besluit van het Rijk over omzetting van de voorlopige status NOVI-gebied in een definitieve. De Minister van BZK heeft, mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW, bij brief aan de Tweede Kamer van 17 februari 2021 De Peel en Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied toegekend. We zullen de tekst over de NOVI-gebieden in de Omgevingsvisie (hoofdstuk 20) actualiseren.

Met betrekking tot de inhoud van het NOVI-gebied Zuid-Limburg, merken wij op dat het plan van aanpak voor dit NOVI-gebied een brede insteek heeft. Over de invulling van dit NOVI-gebied, wordt ook met de regio gezamenlijk gesproken. Dit is niet is wat in deze Omgevingsvisie besloten wordt.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.3 Samenwerken, bij het kopje Samenwerking Rijk-regio:
Van:
~~Als mogelijke NOVI-gebieden in Limburg zijn De Peel en Zuid-Limburg in beeld.~~

Naar:
In Limburg zijn NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg aangewezen als NOVI-gebieden.

Wonen en centra

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat wonen en woonmilieus meer dan dat alleen is. Indiener stelt dat wonen en leefbaarheid de basis vormt van de aantrekkelijkheid van de regio en daarmee een van de pijlers van de regioparagraaf Midden-Limburg in de Omgevingsvisie is. Indiener vindt dat het wonen en woonmilieu ook een plaats moeten krijgen als basis voor de (economische) aantrekkelijkheid van Midden-Limburg.	1003

Standpunt GS
Wij onderschrijven dat wonen en leefbaarheid een basis vormen voor de aantrekkelijkheid van een regio. Zowel voor Zuid-, Midden-, als Noord- Limburg. In hoofdstuk Wonen en leefomgeving en de regiohoofdstukken wordt dit beschreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat functiemenging in steden en dorpen kan worden toegepast maar niet moet leiden tot het ondergraven van de concentratiedoelstellingen (bijv. versterken centra).	1003

Standpunt GS
Wij geven aan dat functiemenging bijdraagt aan de aantrekkelijkheid en kwaliteit van een gebied. Deze aanpak heeft ook betrekking op het versterken van centra en wordt toegepast om aantrekkelijkheid en kwaliteit van deze centra te verbeteren of te borgen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.18. Zienswijzen over Hoofdstuk 18: Regiovisies Noord- en Midden-Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener betreurt het dat toerisme ej recreatie niet als één van de hoofdopgaven is opgenomen voor Midden-Limburg, hoewel dit wel is gebeurd voor Zuid- en Noord-Limburg.	1004

Standpunt GS
In paragraaf 18.3.3 hebben wij onder opgave 2d ons beleid ten aanzien van het onderwerp Toerisme en recreatie voor Midden-Limburg geformuleerd. De accenten binnen de regiovisies zijn in nauw overleg met de regiogemeenten tot stand gekomen. Om die reden opteren we ervoor om die visies in hun huidige vorm in stand te laten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vreest dat er weinig resultaat te boeken is als alle genoemde negatieve ontwikkelingen voor het landelijk gebied integraal worden aangepakt.	1003

Standpunt GS
Een integrale aanpak is complexer maar in veel gevallen noodzakelijk omdat de problematiek uitsluitend in zijn onderlinge samenhang op een doeltreffende wijze oplosbaar is. Indien zaken efficiënter en doeltreffender zonder een integrale aangepakt kunnen worden aangepakt zal dat echter niet worden nagelaten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om een viertal aanscherpingen door te voeren in de Regiovisie Midden-Limburg: 1) meer aandacht voor internationale werknemers, 2) ten aanzien van Roermond de kracht van de drie trekkers (DOR, Maasplassen en binnenstad) benoemen, 3) de wijze waarop jongeren aan de regio kunnen worden gebonden en 4) het in voorbereiding zijnde bedrijventerrein Elmpt.	1003

Standpunt GS
De accenten binnen de regiovisies zijn in nauw overleg met de regiogemeenten tot stand gekomen. Om die reden opteren we ervoor om die visies in hun huidige vorm in stand te laten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de kaart van Midden-Limburg in de regiovisie Midden-Limburg, die bindend is voor de provincie, op detailniveau correct dient te zijn. De IJzeren Rijn is op de kaart als bestaand spoor voor personenvervoer aangeduid. Dit is niet in overeenstemming met de feitelijke situatie en het standpunt van indiener. Indiener stelt dat het historisch tracé van de IJzeren Rijn geen functie meer dient te vervullen voor goederen- en/of personenvervoer. Indiener verwacht dat de provincie Limburg opkomt voor de belangen van indiener in dit kader.	1029

Standpunt GS
Het historische tracé oostelijk van de gemeente Roermond ligt in het Meinweggebied, een Natura 2000 gebied. Met u zijn we van mening dat een spoorlijn door dit gebied niet meer aan de orde is. De kaart kan op dat punt worden aangepast.

Voorstel aan PS
Kaart Midden-Limburg aanpassen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft diverse locaties in Midden-Limburg in eigendom en verzoekt de provincie om per locatie aan te geven welke eventuele negatieve gevolgen ter plekke spelen.	5115

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft geen rechtstreekse doorwerking op het niveau van individuele percelen. Nadere informatie over de toekomstperspectieven en gebruiksmogelijkheden voor individuele percelen kan bij de gemeente worden verkregen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst erop dat de Maas ook een primaire functie heeft als bron voor de drinkwatervoorziening en verzoekt om deze drinkwaterfunctie toe te voegen aan de tekst van de Regiovisie Midden-Limburg.	2003

Standpunt GS
Wij nemen de aanbeveling over om bij de functies van de Maas ook drinkwatervoorziening te noemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.3.3 Uitdagingen en opgaven, bij opgave 1b Water:

De Maas heeft belangrijke functies als recreatie- en uitloopgebied voor inwoners**, drinkwatervoorziening,** ~~voor~~ het vervoer van goederen en als verbindingszone voor flora en fauna.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt over de volgende zin “Hierbij zijn de landschappelijke kwaliteiten alleen daar waar dat absoluut noodzakelijk is aangetast” dat voor het realiseren van dijkversterkingsprojecten het waterschap ook afhankelijk is van de kaders vanuit het Rijk. Uiteraard wordt altijd gepoogd ruimtelijke kwaliteiten van een gebied te behouden maar uitgangspunt voor een project is ook dat dit sober en doelmatig (in de toekomst wellicht ‘slim en doelmatig’) gebeurt. De term ‘absoluut noodzakelijk’ kan dus niet alleen betrekking hebben op de fysieke omstandigheden maar ook op de bestaande kaders voor dijkversterking. Het thema regionaal waterbeheer komt hier niet aan bod. Indiener verzoekt om dit in evenwicht te brengen met de passages hierover bij Midden-Limburg.	1015

Standpunt GS
Wij zijn het met de indiener eens dat de mogelijkheid om bestaande landschappelijke kwaliteiten in stand te houden mede wordt beïnvloed door de bestaande kaders voor dijkversterking. Ons inziens spreekt de gebruikte formulering, “zo veel als mogelijk” dat ook niet tegen.

Onderkend wordt dat in de regiovisie van Noord-Limburg, met uitzondering van de paragraaf over energie en klimaat, het thema waterbeheer minder nadrukkelijk aan de orde komt dan in Midden-Limburg. Het is niet zo dat het thema in Noord-Limburg minder speelt. De regio heeft bij haar regiovisie ervoor gekozen om iets andere accenten te leggen. Verder komt dit onderwerp zowel bij het thema water (hoofdstuk 13) als bij de gezamenlijke beschrijving Noord-Midden Limburg (hoofdstuk 18, par 1.1) voldoende aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om het woord “groene” toe te voegen aan de 3e opgave genoemd in de Regiovisie Midden-Limburg.	2014

Standpunt GS
De accenten binnen de regiovisies zijn in nauw overleg met de regiogemeenten tot stand gekomen. Om die reden opteren we ervoor om die visies in hun huidige vorm in stand te laten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de gekozen terminologie bij hoofdstuk 18, Regiovisie Noord-Limburg, par.2.3 opgave 5c tot de volgende opmerkingen heeft geleid: 1. De provincie is niet het bevoegd gezag voor het evalueren en/of het bepalen van de normen. Rond 2023 zal het Rijk een evaluatie uitvoeren van de Waterwet en de bijbehorende normen. De provincie kan daar, samen met waterschap en gemeenten, input in leveren en een mening uitspreken maar de bevoegdheid ligt uiteindelijk bij het Rijk. De formulering zoals deze hier staat verwoord is niet juist aldus indiener en verzoekt de tekst te herformuleren en refereren aan evaluatie door Rijk. 2. In de analyse die ten behoeve van de bestuursopdracht gedaan is zitten nog de nodige mitsen en maren wat betreft basis- en achtergrondinformatie. Het is niet gezegd dat een nadere analyse op basis van actuele basisdata dezelfde uitkomst heeft. Indiener verzoekt daarom om het woord ‘mogelijk’ toe te voegen in de navolgende zin: ‘is vanuit de risico inschatting gebleken dat de waterveiligheidsnorm op 22 dijktrajecten in de Limburgse Maasvallei **mogelijk** te streng is’. 3. Er wordt gesproken over een herijking van het Limburgse waterveiligheidsbeleid. Dit is geen juiste formulering aldus indiener. Het is te voorbarig om nu al over een herijking te spreken. De Deltacommissaris is om advies gevraagd over een eventuele heroverweging van de waterveiligheidsnormen in Limburg en om het resultaat van het advies mee te nemen in de wettelijke evaluatie van de Waterwet rond 2023. Indiener verzoekt daarom om te tekst te herformuleren. 4. Opgave 5c heeft niet enkel betrekking op Noord-Limburg en zou wellicht eerder onder een algemeen hoofdstuk (Water?) thuishoren.	1015

Standpunt GS
Ad 1. De passage impliceert niet dat de provincie bevoegd gezag is maar duidt wel het provinciale en regionale belang.
Ad 2. Wij nemen het advies over om in de tekst aan te geven dat de normen **mogelijk** te streng zijn.
Ad 3. Wij herformuleren de tekst door te spreken van een **mogelijke** herijking.
Ad 4. De accenten binnen de regiovisies zijn in nauw overleg met de regiogemeenten tot stand gekomen. Om die reden opteren we ervoor om die visies in hun huidige vorm in stand te laten. Gezien de overlap met gestelde onder hoofdstuk 13 zullen wel een verwijzing naar dit hoofdstuk opnemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 5c:

Het verbinden van … gebleken dat de waterveiligheidsnorm op 22 dijktrajecten in de Limburgse Maasvallei **mogelijk** te streng is. Hier kan overwogen worden de norm te verlagen. In het laatste geval zou ook een aanpak met een wat hoger risicoprofiel overwogen kunnen worden. De voordelen hiervan zijn een minder forse ingreep in het landschap en kostenbesparing. **Zoals beschreven in Hoofdstuk 13 paragraaf 1.1 wordt d**eze optie momenteel betrokken in de **mogelijke** herijking van het Limburgse waterveiligheidsbeleid als vervolg op de Bestuursopdracht Waterveiligheid.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de herbestemming van de VAB's in de Regiovisie Noord-Limburg meer op zijn plaats lijkt onder leefomgeving in het landelijk gebied (3b) dan onder transformatie woonvoorraad (3c) omdat dit een brede zoektocht is die niet alleen gekoppeld moet worden aan wonen.	1017

Standpunt GS
Wij onderschrijven uw constatering dat de zoektocht naar hergebruik van Vrijkomende Agrarische Bebouwing (VAB's) niet uitsluitend gekoppeld is aan wonen. Zo is het ook omschreven in paragraaf 3 van hoofdstuk 12 Land- en tuinbouw. Het opnemen van hergebruik van VAB's door de regio bij transformatie woonvoorraad interpreteren wij dan ook als dat er bij de transformatie van de woningvoorraad rekening gehouden moet worden met het vaker hergebruiken van VAB's en agrarische bedrijfswoningen als reguliere woning.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener doet een aantal concrete tekstsuggesties voor het onderwerp internationale werknemers.	1022

Standpunt GS
Wij hebben de tekstsuggesties voor het onderwerp internationale werknemers overgenomen.
In de beantwoording op Hoofdstuk 5 – Wonen en Leefomgeving gaan we dieper in op het thema internationale werknemers.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.4 Werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat, kopje Arbeidsmarkt:

Daarnaast is het belangrijk om - de in sommige sectoren onmisbare - internationale werknemers**, en de omgeving waarin ze terecht komen,** te helpen met geschikte huisvesting, **sociale** integratie en onderwijs".

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 1a:

…de instabiele flexibele schil van **short stay** internationale werknemers…

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 3c:

De maatschappelijke acceptatie **en het aanpakken van de maatschappelijke effecten** verdient hierin expliciet aandacht.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om natuurwaarden als factor mee te nemen in de kosten-baten analyse voor het gebruik van voormalige stortplaatsen voor energie opwekking. Indiener verzoekt om locaties in goudgroene natuur buiten beschouwing te laten.	2014

Standpunt GS
Voormalige stortplaatsen kunnen voor de opwekking van zonne-energie worden benut, met inachtneming van soortenbescherming en natuurbeheer en de bescherming van de beheersmaatregelen voor de stortplaats (bovenafdichting). Voormalige stortplaatsen zijn veelal ingericht voor extensieve recreatie. Een aantal locaties liggen in de voorheen goudgroene natuurzone (nu Natuurnetwerk Limburg) of bronsgroene landschapszone (nu Groenblauwe mantel). Indien een verzoek wordt ingediend om de afgewerkte stortplaats open te stellen voor andere ruimtelijke

ontwikkelingen, wordt in de afweging van de omgevingsvergunning of bestemmingsplan vanzelfsprekend natuur meegenomen. We zijn terughoudend in de mogelijkheden voor een zonnepark op een stortplaats gelegen in Natuurnetwerk Limburg en zullen ieder verzoek beoordelen op de specifiek aanwezige natuurwaarden, maar uitsluiten doen we vooralsnog niet. Wel vinden we het van belang dat een goede ruimtelijke afweging plaatsvindt. Om te verduidelijken dat goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen".**

m.b.t. toevoegingen over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording op hoofdstuk 11. Energie.

Totstandkoming regiovisies

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de vorm van co-creatie die gehanteerd is voor het opstellen van regionale paragraaf Midden-Limburg een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het op een goede manier laten landen van de regionale opgaven in de Omgevingsvisie.	1027
Indiener waardeert dat de regiovisie grotendeels is overgenomen in de Omgevingsvisie Limburg.	1029
Indiener kan zeer waarderen dat de regionale paragraaf grotendeels één op één is overgenomen in de Omgevingsvisie.	1030

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor de co-creatie bij de totstandkoming van de regionale paragrafen binnen de Omgevingsvisie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Kaartbeelden

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Groote Peel foutief is weergegeven op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg: de Groote Peel is gelegen ten westen van Meijel; de huidige weergave in de Omgevingsvisie betreft de Mariapeel.	1014, 1022

Standpunt GS
Groote Peel en Mariapeel zijn inderdaad abusievelijk verwisseld. We zullen dat op de kaart herstellen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven; kaart Regiovisie Noord-Limburg aanpassen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener stelt dat het logischer is de icoontjes voor verblijfsrecreatie, dagtoerisme en thematische trekkers in het gebied De Peelbergen te plaatsen en om dit gebied als een aparte zone aan te doen. De indiener vindt dat Toverland een apart icoon moet krijgen als grootste attractiepark in Limburg en vindt dat het icoontje Paardensport toegevoegd moet worden op de locatie Grandorse.	1022

Standpunt GS
De kaarten behorende tot de regiovisies zijn puur ter illustratie van de bijbehorende regiovisies. De elementen op de kaart zijn indicatief aangeduid. Grote verschillen in de exacte positionering van elementen zullen we verbeteren. Als de betekenis van elementen onvoldoende duidelijk is zullen we dat trachten te verbeteren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.; kaart Regiovisie Noord-Limburg aanpassen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat op de kaart van blz. 144 de haven in Heijen ontbreekt. Deze haven is de thuisbasis van indiener die werkt aan de verdere dóórontwikkeling van het bestaande bedrijventerrein en uitbreiding van de haven. Indiener verzoekt deze haven alsnog op te nemen op de kaart. Temeer, omdat de haven van Heijen onderdeel uitmaakt van de BluePorts Limburg, het samenwerkingsverband van Limburgse gemeenten met een haven op haar grondgebied. De overige havens van BluePorts Limburg staan immers wel op de kaart.	5033

Standpunt GS
De haven Heijen maakt inderdaad deel uit van de havens behorende tot BluePorts Limburg en zal derhalve op de regiokaart worden opgenomen.

Voorstel aan PS
Haven van Heijen op de kaart behorende bij de regiovisie Noord Limburg opnemen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat het opwaarderen van de spoorverbinding Roermond-Venlo ontbreekt op de kaart bij de Regiovisie Midden-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de economische en toeristische icoontjes op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg overal hetzelfde zijn, terwijl er accenten zijn in de gebieden.	1017
Indiener vindt dat het stedelijk centrum van Venlo groter is (Kazernekwartier) dan op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de verschillende assen niet goed uit de verf komen op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de maakindustrie ontbreekt op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de icoontjes bargeterminal Venlo en de Brightlands Campus Greenport Venlo geografisch beter geplaatst moeten worden op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de aanduiding NP Maasduinen verder noordwaarts geplaats moet worden en dat het Grenspark Maas-Swalm-Nette moet worden toegevoegd op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg	1017
Indiener wijst op het gebruik van verschillende icoontjes voor NP en Natura 2000 op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017

Standpunt GS
De kaarten behorende tot de regiovisies zijn puur ter illustratie van de bijbehorende regiovisies. De elementen op de kaart zijn indicatief aangeduid. Grote verschillen in de exacte positionering van elementen zullen we verbeteren. Als de betekenis van elementen onvoldoende duidelijk is zullen we dat trachten te verbeteren.

Om de rol van de assen beter te duiden, voegen we een verduidelijkende tekst aan hoofdstuk 18.2.2.

Voorstel aan PS
Kaart Regiovisie Noord-Limburg aanpassen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.2 Toekomstbeeld Noord-Limburg 2030-2050:

De regio kent een omvangrijke bezoekersstroom gericht op toerisme en recreatie. In de Kop van Noord-Limburg en in de Peel/Peelbergen is sprake van clustervorming**, waarbij de onderdelen van de clusters met elkaar verbonden worden door de recreatieve assen Midden Peelweg in het westelijk- en N271 in het oostelijk- deel van Noord Limburg.** In het gehele gebied ontstaan …

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
Een verduidelijkende zin wordt toegevoegd bij het kaartje van de Regiovisie Noord-Limburg om de inhoud en functie van de indicatieve kaartweergave beter te duiden.
Een verduidelijkende zin wordt toegevoegd bij het kaartje van de Regiovisie Midden-Limburg om de inhoud en functie van de indicatieve kaartweergave beter te duiden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 18.2. Regiovisie Noord-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 18.3. Regiovisie Midden-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

2.19. Zienswijzen over Hoofdstuk 19: Regiovisie Zuid-Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er bij landbouw in het Heuvelland vaak geen volwaardig inkomen verworven kan worden als er gestreefd wordt naar versterking van het landschap, biodiversiteit, klimaatadaptatie, korte ketens en kleinschaligheid. Lokale afzet behoort praktisch niet tot de mogelijkheden van bijvoorbeeld de melkproductie en kleinschaligheid leidt tot verhoging van de kostprijs. Indiener benadrukt ook het belang van voldoende inkomsten voor de maatschappelijke functie van onder andere de waterhuishouding en het onderhoud van monumenten. Indiener verzoekt om hier in de vaststelling van de Omgevingsvisie rekening mee te houden.	5085, 5089

Standpunt GS
De mogelijkheden om (op termijn) om te schakelen en een verdienmodel te realiseren zijn afhankelijk van meerdere factoren, zoals de bedrijfslocatie, de financiële structuur en de visie van de ondernemer. Zo zal natuur- en landschapsbeheer niet een zelfstandig verdienmodel zijn of kunnen zijn. Wel zien we natuur- en landschapsbeheer als mogelijk onderdeel van een hybride businessmodel binnen de agrarische sector. Er zijn overigens voorbeelden van korte ketens en kleinschaligheid die wel leiden tot een volwaardig verdienmodel.

Zie ook de beantwoording van de zienswijzen op hoofdstuk 12 Land- en tuinbouw, onderdeel Verdienmodel voor de land- en tuinbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er bij landbouw in het Heuvelland vaak geen volwaardig inkomen verworven kan worden als er gestreefd wordt naar versterking van het landschap, biodiversiteit, klimaatadaptatie, korte ketens en kleinschaligheid. Vanwege de ligging van een bedrijf en het ontbreken van voldoende markt in de streek, kan er een afhankelijkheid zijn van de verwerkende industrie. Indiener stelt dat kleinschaligheid leidt tot verhoging van de kostprijs en kiest daarom voor areaalvergroting en kwaliteitsborging. Indiener benadrukt ook het belang van voldoende inkomsten voor de maatschappelijke functie van de hedendaagse akkerbouwbedrijven, onder andere gericht op de waterhuishouding en het goedkoop en doelmatig landschapsbeheer. Indiener verzoekt om hier in de vaststelling van de Omgevingsvisie rekening mee te houden.	5087

Standpunt GS
Het is niet onze insteek om de realisatie van de Omgevingsvisie ambitie te koppelen aan een specifieke schaalgrootte. Het kan aan de orde zijn dat voor de realisatie van benoemde transitiepaden een bepaalde schaal nodig is om toepassing van bijvoorbeeld specifieke innoverende apparatuur haalbaar en betaalbaar te maken.
Uiteraard zijn wet- en regelgeving leidend voor wat betreft de concrete ontwikkelingsmogelijkheden op bedrijfsniveau.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in de ontwerp-Omgevingsvisie wordt ingezet op kringlooplandbouw als de manier om anders te boeren. Indiener wil dat er ook op zoek gegaan wordt naar anders boeren in het Zuid-Limburgse landschap waaronder verdienmodellen om het toekomstig landschapsbeheer te kunnen borgen. Indiener positioneert zich daarbij als centrum van integrale kwaliteitslandbouw met de focus op productie voor lokale afzet, korte ketens en agrariërs als landschapsbeheerders.	1002, 1005

Indiener wil inzetten op: - een analyse van de agrarische sector in combinatie met de inzet van een vitaliteitsmanager. - opzoek gaan naar verdienmodellen om de toekomst van het landschapsbeheer te borgen. - vraag en aanbod van lokale producten in kaart brengen, inclusief onderzoek naar de mogelijkheden van een regionaal distributiecentrum.	

Standpunt GS
Op basis van ons beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, 'Koers naar de toekomst', kunnen we aangeven dat de voornemens van de indiener aansluiten bij de doelen van het beleidskader en dat we deze initiatieven ondersteunen. Belangrijk voor het ondersteunen van initiatieven is dat deze breed gedragen zijn door diverse sector partijen.
Ondersteuning zal worden gegeven aan kansrijke initiatieven waarbij agrarisch ondernemers met ketenpartijen afspraken maken die een duurzame toekomst van de sector dichterbij brengen. Dit kan zowel het versterken van de traditionele keten zijn, als het opzetten van een volledig nieuwe keten (regionaal voedselsysteem). Landelijk staat Limburg aan de top als het gaat om het aantal korte keten initiatieven. Om al deze initiatieven verder te versterken, wordt ingezet op het bevorderen van de samenwerking tussen al deze partijen, om ook het verdienvermogen van de korte keten (of regionaal voedselsysteem) naar een hoger niveau te tillen.
Betere verbinding met de agenda's en partijen uit de voedselverwerkende en –producerende industrie kan basis bieden voor nieuwe samenwerkingen. Komend jaar wordt onderzocht of het mogelijk is om met een 'coalition of the willing' te komen tot een actieprogramma, om de positie van de primaire sector in de keten verder te versterken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener waardeert dat de Regiovisie Zuid-Limburg en de mogelijkheden die er binnen de Groenblauwe mantel bestaan ruimte bieden voor de combinatie van functies als natuurwaarden met vrijetijdseconomie.	5068

Standpunt GS
Wij zijn blij met de waardering voor de Regiovisie Zuid-Limburg en de mogelijkheden die er binnen de Groenblauwe mantel zijn om ruimte te bieden voor de combinatie van functies als natuurwaarden met vrijetijdseconomie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft de visie op de regio, met Chemelot en de Brightlands Chemelot Campus als motor en proeftuin voor een circulaire samenleving, maar mist hierin een verwijzing naar de ruimtebehoefte die hiermee gepaard kan gaan. Indiener verzoekt aan de tekst op bladzijde 173 een zin toe te voegen, namelijk: "Deze transitie brengt een ruimtevraag met zich mee, die wij een plaats moeten geven in de regio".	5026

Standpunt GS
Wij onderkennen dat de ontwikkeling naar een circulaire samenleving gepaard kan gaan met ruimtebehoefte. In de ontwerp-Omgevingsvisie is hierover het volgende gesteld (blz. 133): "Wij zetten in op het optimaliseren van het huidig ruimtegebruik door compacter ruimtegebruik en het combineren van functies. Waar nodig kijken wij naar het beschikbaar stellen van extra ruimte voor de verdere omschakeling naar een duurzame, circulaire economie."
En verder: "Circulaire economie stelt op haar beurt ook eisen aan het ruimtegebruik voor inzameling en opslag van materialen. Chemelot gaat deze zaken niet op de Chemelot-site vestigen, maar is op zoek naar circulaire satelliet sites in Limburg en in het buitenland." Daarmee is uitgedrukt dat wij oog

hebben voor de ruimtevraag van deze transitie en tegelijkertijd dat deze vraag veel breder gaat dan alleen de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in de ontwerp-Omgevingsvisie gesproken wordt over 'de binnentuin' van Zuid-Limburg en verwezen wordt naar de kernwaarden (kwaliteit, kleinschaligheid en innovatie) die in het Uitvoeringsprogramma Middengebied zijn opgenomen. Indiener verzoekt 'binnentuin' in de Omgevingsvisie te vervangen door 'Middengebied'.	1002, 1005
Indiener verzoekt een andere term te kiezen voor 'binnentuin', omdat deze term verkeerde gedachten oproept, wanneer een agrarisch bedrijf wil doorgroeien. Een binnentuin heeft als definitie dat dit een (afgesloten) stuk grond is wat vaak omsloten is door muren of gebouwen.	5035

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie is de term binnentuin gebruikt om tot uitdrukking te brengen, dat het om een hoogwaardig landschappelijk gebied gaat met bijzondere kernwaarden, dat min of meer omsloten wordt door de stedelijke gebieden van Parkstad, Westelijke Mijnstreek en Maastricht en daar tegelijkertijd een directe relatie mee heeft. Er worden overigens ook vaak andere termen gebruikt om dit gebied aan te duiden, zoals bijvoorbeeld Heuvelland en Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Het is echter ook mogelijk om dit kader de term Middengebied te hanteren.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1b Landschappelijk raamwerk:

In de groene binnentuin**, ook wel middengebied genoemd,** kiezen we voor het verder versterken van het hoogwaardig …

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1c Landbouw:

Het aantal agrariërs in ~~de binnentuin~~ **het middengebied** zal de komende decennia …

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er een herbezinning moet komen op de verdere uitbreiding van recreatieve voorzieningen gezien de overbelasting die nu al plaatsvindt.	5128

Standpunt GS
Volgens de Omgevingsverordening Limburg moet bij de ontwikkeling van een initiatief met overnachtingsmogelijkheden onder meer aangetoond worden dat het initiatief voorziet in een behoefte. Het is de verantwoordelijkheid van de betreffende gemeente om bij een dergelijk initiatief de balans te zoeken tussen de diverse belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er weinig aandacht is voor de wateroverlastproblematiek in met name stedelijke gebieden, terwijl hier in Zuid-Limburg een enorme opgave ligt. Hiervoor wil de indiener met klem aandacht vragen in de regiovisie Zuid-Limburg. Indiener stelt dat er toch echt een forse opgave ligt de komende tientallen jaren.	1015

Standpunt GS

Het belang van klimaatadaptatie en integrale aanpak van de wateroverlastproblematiek komt op verschillende plekken in de Omgevingsvisie aan de orde (o.a. in de uitdagingen voor de fysieke leefomgeving, in het themahoofdstuk Water en in het hoofdstuk Limburg in bovenregionaal perspectief). Ook in de Regiovisie Zuid-Limburg geven we aan dat “het voorkomen van wateroverlast in … stedelijk gebied … nadrukkelijk onze aandacht [vraagt]” (zie opgave 4a). In stedelijke gebieden in Zuid-Limburg doen zich inderdaad diverse wateroverlastknelpunten voor, d.w.z. dat de kans op wateroverlast groter is dan gewenst op basis van de landelijke richtlijnen. Bovendien neemt de neerslagintensiteit toe als gevolg van klimaatverandering. Dit tezamen brengt een forse opgave met zich mee. De verantwoordelijkheden voor de aanpak liggen als volgt:

Het waterschap is verantwoordelijk voor de aanpak van wateroverlast die ontstaat door overstroming vanuit het regionale watersysteem, dat wil zeggen vanuit de wateren die zij in beheer heeft. Deze wateren zijn vermeld op de legger van het waterschap. Normen voor deze zgn. “regionale wateroverlast” (uitgedrukt in maximale overstromingskans per jaar) hebben wij opgenomen in onze Omgevingsverordening. Het waterschap dient zich bij de aanpak te baseren op deze normen.
De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de aanpak van wateroverlast die ontstaat door overstroming vanuit het rioolsysteem. Voor deze aanpak gelden landelijke richtlijnen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt een tekstsuggestie voor bij de zin: ‘Door het landschap in dit deel van het raamwerk te verruwen, door extensivering, door een andere wijze van grondgebruik en grondbewerking, door bosontwikkeling en de aanleg van grotere landschapselementen kan het water beter worden vastgehouden.’ en wel door deze als volgt aan te passen: ‘Door het landschap in de beekdalen en op de hellingen te verruwen, door…	1015

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat indiener terecht aangeeft dat voor het vasthouden van water verruwing niet alleen in de beekdalen maar ook op de hellingen gewenst is. Wij volgen daarom deze tekstsuggestie.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1b Landschappelijk raamwerk:

Van:
Door het landschap ~~in dit deel van het raamwerk~~ te verruwen, door extensivering, door een andere wijze van grondgebruik en grondbewerking, door bosontwikkeling en de aanleg van grotere landschapselementen kan het water beter worden vastgehouden.

Naar:
Door het landschap **in de beekdalen en op de hellingen** te verruwen, door extensivering …

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds onvoldoende terugkomen.	1023

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van een goede balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds. In dat kader wordt er o.a. gewerkt aan een integrale gebiedsvisie, om ruimtelijke ontwikkelingen in deze omgeving in balans te brengen, met aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de omliggende gebieden, leefbaarheid en leefomgeving, economie, mobiliteit en logistiek. Dit doen we samen met betrokken overheden, Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden (blz. 133). En het komt zeker ook terug in onze ambitie om een gezonde en veilige leefomgeving te realiseren voor iedereen in Limburg

en (meer concreet voor deze omgeving) in de recent vastgestelde ‘Veiligheidsvisie Chemelot e.o.’ (blz. 43).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil, gelet op de gezamenlijke ambities, gezamenlijk optrekken door het starten van een proeftuin voor kleinschalige innovatieve productieprocessen en nieuwe businessmodellen die bijdragen aan een circulaire economie. Denk bijv. aan het initiatief ‘herenboerderij’ en elektrische deelauto’s.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij onderschrijven graag de gezamenlijke ambities van gemeenten in het Middengebied voor het starten van kleinschalige innovatieve initiatieven en ontwikkelingen die bijdragen aan een circulaire economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil de verbinding tussen de sociale opgaven en stedelijke transformatie en de opgaven met betrekking tot het landelijk gebied explicieter tot uitdrukking laten komen in de regiovisie Zuid-Limburg. Indiener verwijst hierbij ook naar zienswijze bij het thema gezondheid.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij onderkennen dat het Middengebied als ‘groene long’ kansen kan bieden in relatie tot de stedelijke transformatie en daarmee samenhangende sociale en gezondheidsachterstanden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het Middengebied, de groene long van Zuid-Limburg, vitaal moet blijven. Indiener stelt dat de ontwikkelingen op het gebied van demografie(ontgroening en vergrijzing), wonen (beperkte huursector, beperkte doorstroming en beperkt aanbod voor starters alsmede een verouderde woningvoorraad), landbouw (krimp van de sector leidt tot leegstand, schaalvergroting terwijl er behoefte is aan inclusieve landbouw met korte ketens), natuur en landschap (beheer staat onder druk door afnemende middelen en afname van aantal hoeders van het landschap), toerisme (verouderd productaanbod en veranderende vraag) en mobiliteit (veranderende vervoersvoorzieningen in omvang en vorm waarop de infrastructuur niet is ingericht) en de bijkomende opgaven op he gebied van duurzaamheid zetten de kernkwaliteiten onder druk. Indiener geeft aan dat de opgaven voor het Middengebied complex zijn, maar vooral vragen om ander type investeringen dan in het stedelijk gebied. Investeringen die veelal kleinschaliger van aard zijn en gebaseerd op maatwerk, experimenteerruimte, innovatiekracht en specifieke expertise, met inzet van gemeenschappen, maatschappelijk investeerders en nieuwe financiële aanjaagmodellen met doorzettingsmacht vanuit de overheden.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij herkennen dat vanwege de aard van de opgaven er sprake is van een ander type investeringen dan in het stedelijk gebied. In de Omgevingsvisie steunen wij uw zienswijze dat het Middengebied, de groene long van Zuid-Limburg, vitaal moet blijven en dat de opgaven complex en samenhangend zijn. Wij zijn daarom van mening dat, als uitwerking van de Omgevingsvisie, de aanpak van een groot aantal opgaven hier in samenhang en gebiedsgericht vanuit een gezamenlijke (investerings)agenda uitgewerkt moet worden. Dit zowel op de schaal van Zuid-Limburg als voor het Middengebied. Wij zien

kansen om met name via de trajecten van het Programma Middengebied, het programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de uitwerking van het NOVI-gebied Zuid-Limburg om samen met de regio Zuid-Limburg en het Middengebied tot deze agenda te komen. Daarnaast komt deze vraag ook aan bod in uitwerkingen van de Omgevingsvisie in programma's voor onder meer Natuur.
Zie ook beantwoording op hoofdstuk 20, blok "Regionale Samenwerking en uitwerking van de Omgevingsvisie Limburg".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil samen met de provincie bekijken hoe de opbrengsten van de EO Wijersprijs daadwerkelijk kunnen worden toegepast.	1002, 1005
Indiener vraagt zich af hoe samen met de Middengebied gemeenten, de provincie en anderen partijen als het waterschap bekeken kan worden of de opbrengsten van de EO Wijersprijs daadwerkelijk toegepast kunnen worden om zo ook toepassing te kunnen geven aan "experimenteren".	1026

Standpunt GS
Als cofinancierder van de EO Wijers prijsvraag voor de deelname uit Zuid-Limburg vinden wij het van belang om gezamenlijk met de regio Zuid-Limburg (o.a. gemeenten, waterschap, landbouw) te kijken hoe we de goede ideeën uit de prijsvraag voor een duurzamere landbouw een vervolg kunnen geven. Wij ondersteunen daarom uw uitnodiging. Wij zien de processen en programmatische aanpak rond het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, het Middengebied en het NOVI-gebied Zuid-Limburg als heel kansrijk om hier meer structureel invulling aan dit onderwerp te geven. Graag gaan wij met u hierover in gesprek.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de werkgelegenheid in de toeristische sector qua groei achter loopt t.o.v. de landelijke groei. Indiener stelt dat een strategie gemist wordt om deze dalende groei tegen te gaan. Indiener mist ook een sectoraal platform waar kennis, netwerk, krachten en financiële middelen op integrale wijze gedeeld en gebundeld worden. Indiener geeft ook aan dat de sector ruimte mist om te experimenteren met kleinschalige innovatieve initiatieven met name in het Middengebied is dit nodig.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij hebben geen concrete cijfers die de stelling van de indiener onderbouwen of tegenspreken. De problematiek als gevolg van corona maakt dat beeld momenteel ook lastig te bepalen.
Onze inzet is vooral gericht op voldoende en adequaat geschoold personeel voor de sector. Een goede balans tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt staat voorop. Mochten er discrepanties ontstaan, dan komen we met de partners in het veld (bedrijfsleven, onderwijs en overheden) in actie. Verder kan met stimuleren van innovaties in de sector en van goed vakmanschap werkgelegenheid worden gecreëerd, dan wel worden behouden.

Wij zien het stimuleren van een sectorplatform als een primaire verantwoordelijkheid voor gemeenten.

Wij gaan graag op basis van een concrete probleemanalyse, samen met gemeenten, met de sector het gesprek aan over de concrete problematiek en de oplossingsrichtingen daarvoor.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vindt het landschap van Zuid-Limburg uniek in Nederland. Volgens de indiener vraagt dit om het kiezen van een thema waarop het gebied dan kan worden ingericht. Indiener denkt dat de aantrekkelijkheid van het Heuvelland niet in het minst mede wordt bepaald door de aanwezigheid van erfgoed, één van de kernwaarden.	2016

Standpunt GS
Wij delen uw mening dat erfgoed één van de kernwaarden is van het landschap van Zuid-Limburg. Zoals u zelf al aangeeft in uw zienswijze hebben wij dit thema sterk verankerd in onze ontwerp-Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Kaartbeelden

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist lagen in de kaartbeelden van Zuid-Limburg die de tekst kunnen ondersteunen en het totaalbeeld kunnen verhelderen.	1001, 1005, 1024, 1031
Indiener vindt dat dat de regiovisie Zuid-Limburg een compleet beeld van de opgaven schetst. Indiener is het eens met de denkrichting en ambities van de regiovisie Zuid-Limburg. Indiener vindt dat de regionale uitwerkingen van het POL2014 goed zijn geland in de regiovisie Zuid-Limburg. Indiener denkt dat de regiovisie Zuid-Limburg aan kracht zou toenemen als per laag in de tekst de bijbehorende kaartbeelden worden toegevoegd.	1012, 1013
Indiener pleit ervoor onder par. 3b van de regiovisie Zuid-Limburg de stationsomgevingen van Maastricht, Heerlen en Sittard-Geleen per laag de kaarten bij te voegen, waaronder de kaart ‘duurzame mobiliteit’. Uit die uit het ToekomstbeeldOV2040 afgeleide kaart blijkt een onderscheid tussen enerzijds de voornoemde stationsomgevingen en anderzijds de internationale stations van Aken en Luik. Indiener verzoekt de tekst in overeenstemming te brengen met het kaartbeeld.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij hebben er voor gekozen om bij de regiovisies alleen het integrale kaartbeeld op te nemen (waarin alle kaartlagen zijn opgenomen). Deze regiokaart illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het kaartmateriaal niet duidelijk. Bijv. aan de zuidzijde van Maastricht loopt de stad-land zone nu door tot aan de Belgische grens. De indiener vraagt zich af of dit klopt. In het verlengde hiervan kunnen dan ook bufferzones worden benoemd.	1026

Standpunt GS
Deze regiokaart op bladzijde 163 illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio. De stad-land-zone van het zuidelijk Maasdal loopt inderdaad door tot aan de grens. Het is niet duidelijk wat de indiener precies bedoelt met het benoemen van bufferzones.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit ervoor om het wegwerken van de fysiek-ruimtelijke en sociaaleconomische	1012, 1013

achterstanden volgens ‘NOVI-gebied Zuid-Limburg’ en de Regio Deal Parkstad Limburg nader te objectiveren in het proces ‘NOVI-gebied Zuid-Limburg’, zodat helder wordt waar precies deze opgaven het meest spelen.	

Standpunt GS
Wij zullen dit betrekken in het proces van het ‘NOVI-gebied Zuid-Limburg’, waarin de betreffende opgaven samen met het Rijk en partijen in de regio preciezer worden uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat het vermelde aanbod aan evenementen en dagattracties voor vrijetijdseconomie te beperkt is. Indiener stelt voor het “afleiden van de recreatieve druk” aan te vullen met: de ontwikkelingen in de groengebieden om Parkstad aantrekkelijker en betere bereikbaar te maken, het cultuurhistorisch aanbod en het versterken van de verhaallijnen voor de historische ontwikkelingen.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij zullen de door indiener genoemde elementen (ontwikkeling groengebieden, cultuurhistorisch aanbod en verhaallijnen) een plek geven in de Regiovisie Zuid-Limburg, in paragraaf 19.3 bij het onderdeel toeristische en recreatieve centra.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 3e Toeristische en recreatieve centra:

In Parkstad bevinden zich enkele recreatieve trekkers, zoals Snowworld en Mondo Verde, die complementair zijn aan de faciliteiten in het Heuvelland**. Er zijn ontwikkelingen gaande om de groengebieden in Parkstad aantrekkelijker en beter bereikbaar te maken zoals de LeisureLane, de groene fietsverbinding door Parkstad. Dit draagt, samen met het cultuurhistorisch aanbod en het verder ontwikkelen van verhaallijnen, bij** aan het afleiden van de recreatieve druk van het Heuvelland. Tegelijkertijd ~~bijdragen~~ **wordt hiermee** het imago en de aantrekkingskracht van Parkstad **versterkt.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in onderdeel ‘ruimtelijke economie’ van de regiovisie Zuid-Limburg de transformatieopgave in (aanloop)straten en (historische) linten. Hiervoor moeten programmatische en functionele uitdagingen worden aangegaan.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij zullen de transformatieopgave in aanloopstraten en (historische) linten een plek geven in de Regiovisie Zuid-Limburg, in paragraaf 19.3 bij het onderdeel ruimtelijke economie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 4c Ruimtelijke economie onder ‘Uitgangspunten voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling in Zuid-Limburg’ een bullet toevoegen:

Aanpak van de transformatieopgave in aanloopstraten en (historische) linten.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil graag dat op blz. 172 Sittard benoemd wordt als toeristisch centrum. De nog bijna volledig omwalde binnenstad van Sittard kreeg in 1972 de status van Rijksbeschermd stadsgezicht inclusief de wallen zelf en de nog aanwezige schootsvelden.	1024

Standpunt GS
Wij onderschrijven de betekenis van de omwalde binnenstad van Sittard als toeristisch centrum en zullen dit een plek geven in de Regiovisie Zuid-Limburg, in paragraaf 19.3 bij het onderdeel toeristische en recreatieve centra.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 3e Toeristische en recreatieve centra:

… zorgen samen met de euregionale steden en natuurgebieden over de grens voor een unieke en aantrekkelijke toeristisch-recreatieve regio. **Ook de bijna volledig omwalde binnenstad van Sittard draagt hier aan bij.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat op dit moment de SVREZL wordt geactualiseerd wat t.z.t. mogelijk tot nieuwe teksten en kaart beelden kan leiden. Indiener verzoekt in de Omgevingsvisie bij de beschrijvingen op blz. 175 rekening te houden met de mogelijke andere invulling van genoemde locaties als gevolg van de verminderde behoefte aan grootschalige kantoren blijkend uit de evaluatie.	1024

Standpunt GS
De invulling van genoemde concentratiegebieden of wijzigingen daarvan blijven een primaire bevoegdheid van gemeenten, ook ten aanzien van kantoren. De tekst van de Omgevingsvisie is zodanig geformuleerd dat verdere specifieke regionale uitwerkingen mogelijk zijn en blijven. Mocht er aanleiding zijn om de Omgevingsvisie te actualiseren dan biedt het modulaire karakter daar de mogelijkheid toe. De kaartbeelden bij de Omgevingsvisie zijn illustratief.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om in dit deel van de Regiovisie Zuid-Limburg in te gaan op klimaat en energie omdat op het gebied van opwek van hernieuwbare elektriciteit en duurzame warmte voorziening juist uitdagingen liggen die specifiek zijn aan deze regio.	1026

Standpunt GS
Wij onderkennen dat er op het gebied van klimaat en energie grote uitdagingen liggen, zeker ook in Zuid-Limburg. Op diverse plekken in de ontwerp-Omgevingsvisie wordt hier op ingegaan. Bijvoorbeeld in hoofdstuk 1 (Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving), diverse themahoofdstukken (Energie, Water, Landschap) en in hoofdstuk 17 (Limburg in bovenregionaal perspectief). Om deze reden is dit niet apart nog benoemd in de Regiovisie Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat wonen in kernen in vergelijking met het stedelijk gebied wel erg beknopt is beschreven. Ook in de kernen van het Middengebied is het belangrijk om te voorkomen dat de leefbaarheid, kwaliteit van wonen onder druk komen te staan. De indiener vraagt om gemeenten ruimte te geven voor maatwerk. Bepaalde uitbreidingen moeten wel kunnen om kernen vitaal en leefbaar te houden. Alles passend qua maat en schaal en duurzaam.	1026

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is ons richtinggevende kader op hoofdlijnen. Omdat de woonbehoeften veranderen, maar ook omdat er lokale en regionale verschillen zijn in de opgaven ten aanzien van wonen en leefomgeving, zijn meer gerichte uitwerkingen in provinciale, regionale en/of gemeentelijke

programma's, agenda's en instrumenten noodzakelijk. Zo bieden we flexibiliteit om als uitwerking van deze Omgevingsvisie, opgaven gericht op te pakken en bij te sturen.
In de provinciale Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 hebben we onze nadere aanpak voor de komende jaren kenbaar gemaakt. We laten echter ruimte aan regio's om woningmarkt specifieke besluiten te nemen. We hebben de ambitie om samen met onze partners een voortreffelijke woon- en leefomgeving te realiseren; een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Om dat samen met onze partners te kunnen doen, dienen we in de Omgevingsvisie onze kaders vast te leggen en ruimte te laten voor deze samenwerking.

Zie ook de beantwoording op Hoofdstuk 5 - Wonen en Leefomgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt in het kader van internationale bereikbaarheid van de Euregio nog steeds voor aandacht voor een half uursverbinding tussen de stations Eijsden-Visé-Luik.	1026

Standpunt GS
In samenspraak met het Rijk vinden gesprekken plaats met de vervoerders om de verbinding tussen Maastricht en Luik in kwaliteit en kwantiteit te verbeteren. Hierbij wordt er naar gestreefd dat 2 keer per uur een trein gaat rijden tussen Maastricht en Luik.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt of de stad-landzones worden uitgebreid. Er zijn nu maar een paar zones. Indiener vraagt of er ruimte is om bijv. het gebied tussen Maastricht en Cadier en Keer, met zijn vele functies, monumenten, ecologische verbindingszone, maar ook rode ontwikkelingen aan te merken als stad-landzone. Zie ook de opmerking hierover t.a.v. de begrenzing van de kaart blz. 163. Indiener wil dit graag met de provincie bespreken.	1026

Standpunt GS
De stad-land-zones zijn in overleg met de gemeenten en diverse stakeholders bepaald. Het gaat hier met name om gebieden binnen het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, waar sprake is van een sterke interactie of verwevenheid tussen stedelijke en landschappelijke functies. Hier ligt een bijzondere ruimtelijke opgave om te werken aan een robuust landschappelijk raamwerk, waarbinnen de aanwezige of beoogde stedelijke functies een plek kunnen krijgen (blz. 114).
Dit geldt niet voor het gebied tussen Maastricht en Cadier en Keer.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet weinig concrete maatregelen om een sterke duurzame regionale economie te bevorderen. De stedelijke ontwikkeling van Limburgse dorpen en steden moet meer gericht worden op kwaliteit, leefbaarheid en balans met groen en niet alleen gekenmerkt worden door compactheid.	5190

Standpunt GS
Wij vinden een sterke duurzame (circulaire) economie en de stedelijke ontwikkeling van Limburgse dorpen en steden, met oog voor kwaliteit, leefbaarheid en groen, eveneens van groot belang. Dit komt op meerdere plekken in de Omgevingsvisie aan de orde (bijvoorbeeld bij: uitdagingen voor de fysieke leefomgeving, Limburgse principes, thema's woon- en leefomgeving en economie). Concrete maatregelen zijn niet direct onderdeel van deze Omgevingsvisie, maar zullen in de uitvoering via diverse programma's ter hand genomen c.q. gestimuleerd worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat lopende aanpakken, zoals het regionale project Trendbreuk, worden benoemd. Indiener pleit er voor dat meer benadrukt moet worden dat de lopende aanpakken meer verbonden moeten worden met de ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving. In de voorgestelde aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg is hier aandacht voor. Indiener stelt voor dat in het Bestuurlijk Kernoverleg nog een wethouder zitting neemt specifiek op het gebied van gezondheid om deze verbinding kracht bij te zetten.	1024

Standpunt GS
In de aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg is inderdaad het streven opgenomen om een betere verbinding te leggen, tussen lopende trajecten op het gebied van gezondheid en de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving.
In het Bestuurlijk Kernoverleg nemen (sinds kort) twee bestuurders uit het sociaal domein zitting, waarmee extra aandacht aan het thema gezondheid kan worden gegeven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat in de Omgevingsvisie niet gesproken wordt over de herontwikkeling van de Oostflank Brunssum.	1012
Indiener is van mening dat Medtech-ontwikkelingen niet alleen op de bedrijventerreinen Avantis en Trilandis zouden moeten plaatsvinden. Indiener stelt dat met name de Oostflank Brunssum ruimte voor de ontwikkeling van Medtech in de stadsregio Parkstad Limburg. Indiener stelt dat dit conform de lopende gesprekken is tussen de gemeente, de stadsregio en de provincie.	1012, 1013
Indiener stelt dat onvoldoende aandacht besteed wordt aan het MedTech-cluster Parkstad.	1012, 1013
Indiener stelt dat uitbreiding op Avantis en Trilandis nauwelijks mogelijk is voor MedTech. Herontwikkeling van de Oostflank Brunssum biedt ruimtelijke mogelijkheden daarvoor. De Groenblauwe mantel is daarvoor beperkend en niet conform de conceptvisie van provincie, stadsregio en gemeente uit 2019.	1012, 1013

Standpunt GS
Het is best mogelijk dat de herontwikkelingslocatie Oostflank Brunssum in de toekomst ruimte kan bieden voor uitbreiding van Medtech. De tekst van de Omgevingsvisie is zodanig geformuleerd dat specifieke regionale ontwikkelingen mogelijk zijn en blijven. Mocht er aanleiding zijn om de Omgevingsvisie te actualiseren dan biedt het modulaire karakter daar de mogelijkheid toe.
De kaartbeelden bij de Omgevingsvisie zijn illustratief. De contouren van de Groenblauwe mantel zijn overgenomen uit het POL2014. Ook de gezamenlijke visie op de ontwikkeling van de Oosflank Brunssum van 2019 is in feite niet meer actueel. Wanneer onze gezamenlijke planvorming voor de invulling van het terrein definitief is worden de kaarten bij de Omgevingsverordening en Omgevingsvisie aangepast.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat het hoofdstuk Bodem en Ondergrond nauwelijks gericht is op het versterken van de bodemdiversiteit/vruchtbare bodem hebben en houden. De indiener verwijst hierbij naar het Uitvoeringsprogramma Middengebied.	1026

Indiener vraagt om op blz. 168 (Regiovisie Zuid-Limburg) de link te leggen naar bodemdiversiteit zodat ook de juiste functie op de juiste plaats kan komen en de bodem niet verschraald.	

Standpunt GS
De Omgevingsvisie Limburg heeft een integraal karakter en kent een hoog abstractieniveau. Het concrete onderwerp, de visie en ambities ten aanzien van de problematiek van de achteruitgang van bodemkwaliteit (bodemverdichting, erosie en run off leidend tot wateroverlast, verdroging, vermesting, gebruik bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid) worden in de komende jaren zo mogelijk meegenomen in (uitwerking van) programma's zoals het Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Waterprogramma, en het Natuurprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie onvoldoende aansluit op de afwegingsprincipes van de NOVI. Met name t.a.v. het NOVI-gebied, zoals het grensoverschrijdend gebied Zuid-Limburg inclusief het Lanakerveld.	5008

Standpunt GS
De Limburgse principes, die zijn opgenomen in de Ontwerp-Omgevingsvisie, sluiten in onze ogen goed aan bij de afwegingsprincipes uit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Daarnaast wordt met de Omgevingsagenda Brabant-Limburg ook de verbinding gelegd tussen de Omgevingsvisies van het Rijk, de provincie en gemeenten.
Het gebied Lanakerveld maakt inderdaad deel uit van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, zoals bijvoorbeeld ook de hele stad Maastricht daar in gelegen is. Maar het is geen onderdeel van het hierbinnen aangewezen beschermingsgebied waarvoor in de provinciale verordening bijzondere regels zijn opgenomen, in relatie tot de bescherming van o.a. landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Ruimtelijke afwegingen met betrekking tot de ontwikkeling van deze omgeving liggen derhalve primair bij de gemeenten. Wij zien er vooral op toe dat de provinciale belangen geborgd worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
Een verduidelijkende zin wordt toegevoegd bij het kaartje van de Regiovisie Zuid-Limburg om de inhoud en functie van de indicatieve kaartweergave beter te duiden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio.

2.20. Zienswijzen over Hoofdstuk 20: Van doorwerking naar uitvoering

Regionale samenwerking en uitwerking van de Omgevingsvisie Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om voor Zuid-Limburg gezamenlijk te werken in een uitvoeringsagenda en te komen tot een actualisatie van de bestuursafspraken en borging daarvan (inclusief de uitwerking van de structuurvisies) in de Omgevingsverordening.	1001, 1005, 1019
De uitvoeringsagenda geeft aan op welke thema's nader onderzoek nodig is om tot keuzes te komen. Een aantal onderwerpen is al benoemd of zelfs al in gang gezet, zoals de Grenslandstrategie en -programma en de Verstedelijkingsstrategie Zuid-Limburg (beide onderdeel van het proces NOVI-gebied Zuid-Limburg), de transitie naar een circulaire samenleving inclusief de ontwikkeling van Chemelot Circular Hub en de Ontwikkelvisie voor MAA.	1024, 1031
Indiener geeft aan dat een aantal onderwerpen uit de regiovisie Zuid-Limburg om nadere verdieping vraagt, juist op de schaal van de regio. Indiener wil graag samen met de provincie een verdieping van de volgende thema's oppakken voor Zuid-Limburg: transitie landbouw, strategie multimodale bereikbaarheid, ruimtelijke effecten energietransitie lange termijn (2050), ruimtelijke effecten klimaatmaatregelen, natuur en bos.	1001, 1005, 1024
Indiener merkt op dat zij meer dan voldoende aanknopingspunten ziet om de komende jaren samen met de provincie Limburg, de overige gemeenten in de regio en uiteraard de Triple-Helix partners een bijdrage te leveren aan de uitdagingen en opgaven met betrekking tot het landelijk gebied en duurzame mobiliteit (regiovisie Zuid-Limburg) en de thema's gezondheid, cultuur, sport en erfgoed, circulaire economie, vrijetijdseconomie, energie, land- en tuinbouw, natuur en landschap.	1002, 1005
Indiener stelt dat niet duidelijk blijkt uit deel A en deel B waar de gemeenten en provincie samen zouden moeten optrekken. De indiener constateert dat een uitvoeringsprogramma met bijbehorende middelen ontbreekt.	1003
De indiener stelt dat aanduiding van Venray als stedelijk gebied goed aansluit bij ambities van de gemeente. De indiener stelt dat de functie van stedelijke kern voor- en nadelen heeft en benoemt hierbij: extra toezicht om overlast te voorkomen en veiligheid te vergroten en extra aandacht voor de sociale structuur, gezondheid en verduurzaming. De indiener vraagt provincie om bij uitwerking van Omgevingsvisie in (actieprogramma's) gezamenlijk de genoemde aandachtspunten aan te pakken.	1009
De indiener ziet de Regionale Investeringsagenda en de Regiodeal (Noord-Limburg) als belangrijke instrumenten om bestaande regionale samenwerking verder uit te bouwen.	1009
Indiener staat ervoor open om de regionale visies gezamenlijk te actualiseren en om te zetten naar programma's zoals bedoeld in de Omgevingswet. Daarbij wil indiener ook met de provincie overleggen over de aanpassing van de afspraken in dynamisch voorraadbeheer, aangezien deze methodiek niet terugkomt in de Omgevingsvisie. Indiener wil in dit kader meer aansluiten bij de nationale Ladder voor duurzame verstedelijking. Ook wil indiener meer inzetten op kwaliteit in plaats van kwantiteit en het opzoeken van integraliteit in plaats van een (te) sectorale benadering.	1009, 1017, 1025
Indiener doet een oproep aan samen aan de slag te gaan met uitvoeringsagenda van deze stadsregio. Daarvoor is een actualisatie van de bestuursafspraken te komen en die waar nodig te borgen in de herziene Omgevingsverordening Limburg. Deze oproep komt overeen met die in zienswijze 1001.	1012, 1013
Indiener ondersteunt het uitgangspunt dat provincie regie wil nemen "als dat nodig is met het oog op het provinciaal belang en als dat belang niet op een doeltreffende en doelmatige wijze kan worden behartigd door gemeente of waterschap, of als dat bij wet is bepaald. Er moet sprake zijn van een belang dat de belangen van de betreffende gemeenten overstijgt (Memorie van Toelichting op de Omgevingswet)." Zodat de provincie waar nodig regie neemt, samenwerking tussen overheden initieert, stimuleert en waar nodig participeert.	1015
Indiener vraagt aandacht voor Midden-Limburg en verzoekt de provincie om in gesprek te treden met de regio. Indiener stelt het nodig is om samen op te trekken en samen te investeren om te komen tot een samenleving die meer in evenwicht is.	1020

Indiener verzoekt de provincie om een actieve rol en ondersteunende bijdrage om de Limburg-brede opgave ten aanzien van werklocaties, tezamen met gemeenten en alle relevante partijen aan te kunnen pakken.	1021
Indiener stelt dat een aantal onderwerpen nadere verdieping vraagt, juist op de schaal van de regio. Indiener pakt deze graag samen met de provincie op: - transitie van de landbouw in Zuid-Limburg; - strategie multimodale bereikbaarheid perifere centra en campussen; - ruimtelijke effecten energietransitie lange termijn; - ruimtelijke effecten klimaatmaatregelen, natuur en bos.	1024, 1031
Indiener wil graag samen met provincie Limburg vorm geven aan de uitvoering.	1025, 1017, 1009
Het valt indiener op dat in de Omgevingsvisie veel provinciale belangen zijn aangeduid. De uitwerking van deze thema's wordt echter grotendeels neergelegd bij de gemeenten en regio's. Indiener vertrouwt erop, dat de gemeenten voor de uitwerking van deze thema's, een beroep op de provincie kunnen doen, om ofwel een sterkere regierol in te nemen, ofwel om (financiële) ondersteuning te bieden.	1029

Standpunt GS

Participatie

Het proces voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie Limburg is in september 2018 gestart en is nadrukkelijk gericht op co-creatie en participatie. Dit stopt niet met het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg. Participatie is een continue proces. Ook na het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg blijft participatie een belangrijk aspect. In de Omgevingsvisie geven wij hieraan uiting met een beschrijving van de Limburgse (uitvoerings)principes. We vinden regionale samenwerking belangrijk en willen de dialoog met medeoverheden en andere belanghebbenden ook bij de uitwerking van de Omgevingsvisie voortzetten.

Regionale uitwerkingen POL2014 & actualisatie en herijking van bestuursafspraken

Met de bestuursafspraken tussen gemeenten per regio en de provincie over de uitwerking van het POL2014 is voor de regionale samenwerking de afgelopen jaren een goede basis gelegd. (Nieuwe) opgaven en de ervaringen met de intensieve regionale samenwerking de afgelopen jaren, geven aanleiding tot het actualiseren en waar nodig herijken van de bestuursafspraken en de regionale (structuur)visies die als uitwerking van het POL2014 zijn gemaakt. Dit zal in samenspraak met de regio’s gebeuren.

De herijking van de bestuursafspraken wordt opgestart na vaststelling van de Omgevingsvisie en de provincie zal hiervoor het initiatief nemen. Wij zien ook in onder meer de zienswijzen 1001, 1005, 1019, 1024 en1031 draagvlak voor deze herijking. In verschillende zienswijzen zijn een aantal suggesties gedaan voor onderwerpen die mogelijk een plek zouden kunnen hebben in (de gesprekken over de herijking van) de bestuursafspraken. Deze zullen we zo veel mogelijk in de discussie meenemen.

De bestuursafspraken hebben vooral betrekking op regionale uitwerkingen en niet zozeer op provinciebrede uitwerkingen, zoals bijvoorbeeld een provinciebreed ruimtelijk kwaliteitskader.
Voor wat betreft dynamisch voorraadbeheer, verwijzen we ook naar de volgende passage in hoofdstuk 17.3 van de Ontwerp-Omgevingsvisie: “Voor woningen en stedelijke voorzieningen …. Als daarvoor aanleiding is zullen we via de Omgevingsverordening kaders stellen. Met rigide koppelingen op projectniveau (‘nieuw voor oud’) zal terughoudend worden omgegaan, omdat ze de dynamiek onnodig in de weg kunnen staan”.

Voor wat betreft de actualisatie van de regionale uitwerkingen: De bestaande (structuur)visies zullen onder de Omgevingswet Intergemeentelijke programma’s worden. Waar deze deels sectoraal zijn ingestoken, zoeken we in de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie ook naar het verbinden van deze Intergemeentelijke Programma’s.

Doorwerking naar (uitvoerings)agenda

Uiteraard is het belangrijk om een link te leggen tussen visie en uitvoering. Daar waar de Omgevingsvisie de strategische lange termijn ambitie vormt, vormen onder meer de Omgevingsagenda, de NOVI-gebieden en de RegioDeals de verbinding naar de uitvoering. Binnen deze trajecten is er een intensieve samenwerking tussen Rijk en de regio.

De aanpak van de NOVI-gebieden verbindt ook nadrukkelijk de opgaven waar we voor staan (bijv. in het Middengebied en de transitie naar een circulaire samenleving in het Plan van Aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg).

De Omgevingsvisie zelf is niet gekoppeld aan de inzet van provinciale middelen. Uitvoering van de Omgevingsvisie vindt plaats in de programma's en beleidsuitwerkingen. De komende periode zal bezien worden hoe regionale uitvoeringsagenda's of investeringsagenda's een logische stap van deze doorvertaling gaan zijn.

De thema's die zijn benoemd als mogelijke verdiepingsthema's voor Zuid-Limburg zijn relevante thema's voor de ontwikkeling van de regio, die we graag samen met de regio willen oppakken in een verdere verdieping. De komende maanden moeten we bekijken via welke sporen en op welke tafels deze thema's het beste kunnen worden opgepakt. Eén van de tafels daarvoor is in ieder geval (de aanpak van) het NOVI-gebied Zuid-Limburg, waarmee Rijk, regio en provincie samen aan de slag gaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Relatie NOVI-gebied Zuid-Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de focus van het NOVI-gebied Zuid-Limburg breed gericht moet zijn op de ontwikkeling van de 'mens', de 'leefomgeving' en de relatie met het 'Buitenland'. Indiener stelt dat de pijler leefomgeving zeer wezenlijk is, gezien de kenmerken van Zuid-Limburg en de transitieopgaven (duurzaamheid, landbouw, recreatief/toeristisch) waar we voor staan en de kansen die dit biedt voor de sociale opgaven ('mens'). Indiener verwacht dan ook binnen het NOVI-gebied Zuid-Limburg nadrukkelijk een gezamenlijke alliantie te kunnen vormen met publieke en private stakeholders op de thema's landbouw, landschap, duurzaamheid, mobiliteit, toerisme van de toekomst, wonen en gezondheid. Indiener ziet in dat licht een belangrijke rol weggelegd voor provincie en Rijk als dé motor in faciliterende en aanjagende zin (capaciteit, middelen, euregionaal/nationaal netwerk, kennis/kunde)daar waar knelpunten optreden rondom innovatie en experimenteerruimte wordt gestimuleerd.	1002, 1005
Indiener wil zich blijvend gezamenlijk inspannen voor het versterken van bestuurlijke samenwerking in de regio en ziet NOVI-gebied Zuid-Limburg daarbij als versneller.	1010

Standpunt GS
De indiener vraagt aandacht voor het Plan van Aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg. Dit Plan van Aanpak is een gezamenlijk product van de regio en het Rijk, dus ook van de gemeenten. In deze aanpak zit de gevraagd brede insteek en komen de genoemde punten nadrukkelijk naar voren. Uiteraard zijn we blij met het commitment voor die aanpak.

Zie in verband met regionale samenwerking ook het vorige antwoord.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Instructiebepalingen Omgevingsverordening

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de huidige instructiebepalingen in de Omgevingsverordening. De Omgevingswet gaat uit van het beginsel decentraal tenzij. Dit betekent dat de provincie alleen de onderwerpen mag regelen die van provinciaal belang zijn en instructies kan geven aan gemeenten en waterschap wanneer dit voor het voldoen aan de omgevingswaarden noodzakelijk en doelmatig is.	1015

Standpunt GS
De zienswijze heeft niet zozeer betrekking op het in de Omgevingsvisie vast te stellen omgevingsbeleid, maar op de uitvoering daarvan in de nog separaat vast te stellen Omgevingsverordening. Desondanks merken wij op dat Provinciale Staten bevoegd zijn instructieregels in de Omgevingsverordening op te nemen die zien op de taakuitoefening van het waterschap. Voorwaarde daarvoor is dat hiermee een provinciaal belang wordt gediend en de instructieregels nodig zijn voor een doelmatige en doeltreffende uitoefening van de taken en bevoegdheden op grond van de Omgevingswet.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is het provinciaal belang ten aanzien van de waterschapstaken beschreven en daar richt de zienswijze zich ook niet tegen. De noodzaak voor het stellen van instructieregels aan het waterschap vloeit voort uit het feit dat het provinciebestuur in het kader van het (grond-)waterbeheer de garantie wil hebben dat bepaalde onderwerpen door het waterschap worden uitgewerkt in onder meer de waterschapsverordening en de legger. De instructieregels treden niet in de bevoegdheidsverdeling tussen provincie en waterschap en zullen het waterschap voldoende vrijheid laten in de keuze hoe het waterschap de waterschapsverordening binnen de kaders van de Omgevingswet wil inrichten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Omgevingsverordening / Doorwerking Omgevingsvisie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt in verband met voortzetting van huidige duurzame agrarische bedrijfsvoering om vooraf geïnformeerd te worden indien er plannen bestaan om de gebiedscategorieën uit te werken met aanvullende bepalingen en/of voorwaarden (bijvoorbeeld om de huidige biodiversiteit te vergroten).	5006
Indiener stelt dat de verankering van het uitvoeringsprogramma vitale veehouderij in de Omgevingsverordening niet toegelicht wordt. Indiener stelt dat dit de mogelijkheid om hiertegen een zienswijze in te dienen schaadt.	5032, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5180, 5191
Aangegeven wordt dat de provincie de sector zelf een grote rol in de transitie biedt, en dat zij vooral ondersteunend zal zijn, maar duidelijke kaders ontbreken. Indiener vraagt hoe e.a. in de Omgevingsverordening wordt vastgelegd. Juist deze regels zullen al dan niet een rechtstreeks werkend karakter krijgen dan wel doorwerken in gemeentelijk beleid. Indiener vraagt om de belangen van de agrarische sector te respecteren en ervoor zorg te dragen dat er duidelijke kaders worden gesteld.	5058

Standpunt GS
De zienswijzen hebben niet zozeer betrekking op het in de Omgevingsvisie vast te stellen omgevingsbeleid, maar op de uitvoering daarvan in de nog separaat vast te stellen Omgevingsverordening. De provinciale visie wordt in de komende jaren verder uitgewerkt in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma en in concrete projecten op allerlei gebieden. Concrete kaders die effecten kunnen hebben op taken van gemeenten en activiteiten van burgers en bedrijven worden ter uitvoering van het in de Omgevingsvisie geformuleerde beleid opgenomen in de Omgevingsverordening. De voorbereidingen voor de nieuwe Omgevingsverordening (i.h.k.v. de Omgevingswet) zijn reeds in gang gezet. De vaststelling van de nieuwe Omgevingsverordening is voorzien medio 2021 en vindt enkele maanden na vaststelling van de Omgevingsvisie plaats. Het proces om te komen tot de nieuwe Omgevingsverordening is gelijk aan de Omgevingsvisie (Ontwerp, tervisielegging, vaststelling) en daarmee wordt aan tijdige betrokkenheid van partners ruimte geboden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Monitoring en evaluatie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit ervoor de monitoring van de uitvoering en effectiviteit van omgevingsvisies samen te organiseren, waarbij de provincie haar rol als ruimtelijk regisseur actief invult en de Limburgse monitoringaanpak coördineert. Enerzijds om daarmee de kosten te beheersen, anderzijds om het beleid van provincie en gemeenten samen actief te kunnen (bij)sturen.	1009, 1017, 1025

Standpunt GS
Wij hechten waarde aan een goede monitoring van de uitvoering en effectiviteit van het provinciale beleid. Het proces om te komen tot inrichting en/of herijking van een goede monitoring bevindt zich in een verkennende fase. Inhoud en rollen willen we als provincie graag in de komende periode bespreken met onze partners.

Ook wijzen wij erop dat het standpunt van de indieners aansluit bij het Advies van de Commissie m.e.r., waarin de Commissie adviseert op de opzet van de monitoring inhoudelijk en procesmatig uit te werken. Zoals wij ook aangeven in de beantwoording van de zienswijzen op de Plan-MER, zal de opzet van een dergelijke monitor de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters. Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Om dit te verduidelijken voegen we een passage toe aan de tekst in hoofdstuk 20, paragraaf 20.4.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus:

Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik/inzet secundair materiaal.

Actualisatie Omgevingsvisie Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om voor thema's waarvoor op basis van het beleid in het POL 2014 recentelijk een beleidsactualisatie heeft plaatsgevonden (o.a. wonen en werklocaties), de eventueel noodzakelijke aanpassing naar aanleiding van deze Omgevingsvisie mee te nemen bij de eerstvolgende herziening, op basis van een voorstel van de gemeenten.	1003, 1029
De indiener verzoekt de provincie inzichtelijk te maken hoe (en specifiek voor welke beleidsonderdelen) de doorwerking van het beleid wordt georganiseerd en geborgd. De indiener stelt dat dit door het uit elkaar halen van de trajecten visie en verordening minder inzichtelijk is.	1009
Indiener stelt dat een stabiel beeld van waar we willen zijn wenselijk is en hoe majeur zijn daarom de aanpassingen van deze visie?	1015
Indiener kan de effecten van COVID-19 op de verschillende thema's nog niet volledig overzien. Indiener verwacht dat lopende evaluaties (zoals RES etc.) tot gewijzigde inzichten kunnen leiden. Indiener hoort graag tijdig over gewenste inspanningen om de Omgevingsvisie te evalueren en waar nodig aan te passen.	1016

Indiener vindt dat het modulaire karakter van de Omgevingsvisie geen doorslaggevend vertrouwen geeft in de ambities en de uitwerkingsrichtingen. Volgens indiener maakt dit de Omgevingsvisie in grote lijnen vrijblijvend.	2012
Indiener verzoekt in het kader van het modulaire karakter om een planningsmethodiek die met fasering en regelmatige evaluatie de flexibiliteit in het plan kan bewerkstelligen.	2016

Standpunt GS
Zoals beschreven in de inleiding en in hoofdstuk 20.4 en 20.5 van de Omgevingsvisie, kiezen we voor een Omgevingsvisie op hoofdlijnen zodat er ruimte is om in samenhang met de bestuurscyclus accenten en prioriteiten te bepalen. Dit, in combinatie met het modulaire karakter van de Omgevingsvisie, maakt het mogelijk de Omgevingsvisie actueel te houden. Maatschappelijke ontwikkelingen, de gevolgen van bijvoorbeeld de coronacrisis, maar ook beleid(sevaluaties) van de regionale uitwerkingen van het POL2014, kunnen, voor zover deze op het abstractieniveau van de Omgevingsvisie liggen, op die manier worden meegenomen in toekomstige herzieningen.

Een omgevingsvisie onder de Omgevingswet biedt een visie op strategisch niveau. Dit betekent dat sommige keuzes (terecht) in diverse uitwerkingen thuishoren. Actualisatie van de Omgevingsvisie, en het modulaire karakter van de visie, maakt dat de visie actuele kan blijven, maar wil niet zeggen dat de Omgevingsvisie hiermee vrijblijvend wordt. De Omgevingsvisie is zelfbindend, maar niet vrijblijvend.

Voor de vraag hoe de doorwerking van het beleid vorm krijgt, verwijzen we naar het antwoord op het blok “Regionale Samenwerking en uitwerking van de Omgevingsvisie Limburg” aan het begin van dit hoofdstuk van de Nota van Zienswijzen.

Voor het meenemen van de effecten van de coronacrisis, verwijzen we naar de beantwoording op gelijkluidende vragen in hoofdstuk Beantwoording Zienswijzen over Omgevingsvisie (Algemeen) van deze nota van zienswijzen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitvoeringsprincipes Omgevingsvisie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie spreekt van een verplichting van een omgevingsdialoog. Hij stelt dat dit belangrijk is, maar dat een verplichting hiervan kan leiden tot een werkwijze waarbij iedereen akkoord moet zijn om plannen doorgang te kunnen laten vinden. Hij stelt dat het niet zo moet zijn dat één tegenstander een ontwikkeling kan tegenhouden.	5003
Indiener geeft aan een paragraaf te missen waarin wordt aangegeven hoe wordt omgegaan met belangen van direct aanwonenden van provinciaal gefaciliteerde initiatieven, zoals voedselgemeenschappen volgens het concept herenboeren.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener maakt zich zorgen over de feitelijke uitvoering van de verplichte omgevingsdialoog. Volgens indiener is er namelijk altijd sprake van niet te overbruggen belangen.	5096

Standpunt GS
We vinden de omgevingsdialoog belangrijk. En nemen dit als uitgangspunt bij de uitvoering mee. We geven daarbij aan dat we relevante partijen betrekken. Er is geen vaste vorm waarop de omgevingsdialoog plaats dient te vinden. Zoals aangegeven in hoofdstuk 20.1 van de Omgevingsvisie, kiezen we “per opgave … de juiste aanpak en werkwijze zodat we in een vroegtijdig stadium in gesprek kunnen gaan met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Zij worden hierdoor betrokken bij hun omgeving en in staat gesteld om zich “mede-eigenaar” te voelen, ook door zelf in actie te komen”. Mede

eigenaarschap is belangrijk in de afweging, maar niet bepalend. Het draait om een goede samenwerking en moet uiteindelijk bijdragen aan de kwaliteit van de besluitvorming.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijziging

Argument
Incorrecte terminologie aanpassen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst verwijderen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 18.3 Samenwerken, onder het kopje Regionale samenwerking:

Voor een belangrijk deel staan gemeenten aan de lat voor de thema's wonen, bedrijventerreinen, kantoren, detailhandel, land- en tuinbouw en ~~verblijfsaccommodaties~~ **vrijetijdseconomie**.

2.21. Zienswijzen over het proces

Proces totstandkoming Omgevingsvisie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat veel van de gemaakte opmerkingen in het voortraject zijn overgenomen.	1005
Indiener stelt dat de regiovisie redelijk compleet en goed leesbaar is en stelt vast dat veel eerdere suggesties zijn overgenomen.	1010
Indiener had verwacht dat de provincie dit proces méér in gedachtengoed van de Omgevingswet zou oppakken. Indiener had meer participatie verwacht met de inwoners, bedrijven en andere belanghebbenden.	1030
Indiener waardeert de wijze waarop in een interactief traject is toegewerkt naar dit definitieve ontwerp. Partijen zijn, ook toen dat vanwege de coronamaatregelen lastig was, meegenomen in het totstandkomingstraject en meermaals in de gelegenheid geweest om, zowel ambtelijk als bestuurlijk, te reageren op concept versies. Indiener constateert dat veel van de gemaakte bemerkingen zijn overgenomen.	1031
Indiener geeft aan niet betrokken te zijn geweest bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie. Indiener hoopt in de toekomst op frequentere basis contact te kunnen hebben, bijvoorbeeld ten behoeve van de Omgevingsverordening.	2007
Ten aanzien van het proces van de totstandkoming van de Omgevingsvisie heeft de indiener veel waardering over de inzet om in het voortraject alle belanghebbenden te betrekken. De indiener heeft volop inbreng kunnen leveren op alle thema's die de indiener aangaat.	2011
Indiener vindt de interactie tussen stakeholders en de provincie het laatste halfjaar moeizaam. Indiener geeft aan dat er maar gedeeltelijk daadwerkelijk iets gedaan is met de gemaakte opmerkingen.	2011
Indiener betreurt het dat na publicatie van de ontwerp-Omgevingsvisie er vanuit de provincie geen communicatie is geweest met belanghebbenden en burgers om het omvangrijke plan toe te lichten. Het plan heeft namelijk bij de indiener en haar achterban veel vragen opgeroepen.	2011
Indiener spreekt bewondering uit voor de verrichte hoeveelheid werk.	2014
Indiener geeft aan als participerend burger deelgenomen te hebben aan bijeenkomsten ten behoeve van het opstellen van de Omgevingsvisie, maar uiteindelijk te zijn uitgeloot voor verdere participatie in digitale bijeenkomsten, mede omdat indiener principieel niet actief is op social media. Indiener meent dat dit de doodsteek voor burgerparticipatie is.	5008
Indiener juicht de aanpak van de planvorming toe en is de blij met de wijze waarop de landbouw betrokken is geweest. Indiener stelt dat er helaas weinig met de geleverde input is gedaan.	5010
Indiener complimenteert provincie met zorgvuldigheid en aandacht waarmee participatietraject is vormgegeven. Indiener en achterban voelen zich gehoord en begrepen in voorliggende ontwerp.	5015, 5056
Indiener stelt dat voor specifieke concrete thema's een burgerforum goed kan worden ingezet en stelt voor om dit in te zetten bij bijvoorbeeld bestemmingsplanwijzigingen met hoge impact voor de omgeving en verwacht dat in de huidige Omgevingsvisie hier naar verwezen wordt.	5108
Indiener herkent op vele plaatsen de input die geleverd mocht worden en waardeert dat aangedragen suggesties zijn meegenomen.	5149
Indiener geeft aan dat de ontwerp-Omgevingsvisie een compliment verdient, maar is wel van mening dat het proces om te komen tot een gedragen stuk verbetering verdient. Indiener ziet het als gemiste kans dat Dorp- en Wijkplatforms niet zijn betrokken in de consultatierondes. De indiener zet zich in voor het bevorderen van een goed woon-, werk- en leefklimaat in en tussen de dorpen.	5182

Standpunt GS
Het proces voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie Limburg is in september 2018 gestart en is nadrukkelijk gericht op co-creatie. Gedurende het hele traject hebben diverse online en offline activiteiten plaatsgevonden om deelnemers te informeren over het proces rondom de visie, de

onderlinge discussie aan te gaan en om informatie op te halen. Wij bedanken eenieder voor de inbreng en waardevolle bijdrage in deze periode. De inbreng heeft bijgedragen aan het benoemen van opgaven, oplossingsrichtingen en beleidsafwegingen in de Omgevingsvisie.

Het intensieve participatietraject vond plaats met belanghebbenden (o.a. overheden, semioverheden, belangenorganisaties) en was breed toegankelijk. Wij hebben daarbij gestreefd naar een brede vertegenwoordiging van alle beleidsvelden en regio's.

Daarnaast heeft een intensief burgerparticipatie proces plaatsgevonden van het najaar 2019 tot en met maart 2020. Het burgerparticipatie bestond uit online en offline activiteiten door heel Limburg met een goede demografische spreiding. Op deze wijze werd de drempel voor het kunnen participeren zo laag mogelijk houden. Ook hebben wij bepaalde doelgroepen actief opgezocht. Zo heeft de provincie extra activiteiten uitgevoerd om ook de Limburgse jongeren bij het proces te betrekken. Alle inspanningen hebben geleid tot een representatieve resultaten en waardevolle inbreng. Een visualisatie hiervan is in de Omgevingsvisie opgenomen (te herkennen aan de gele blokken met pijl in de Ontwerp-Omgevingsvisie).

De coronamaatregelen betekenden dat vanaf maart 2020 fysiek bij elkaar komen met onze partners helaas niet verantwoord was. Gezamenlijk hebben wij, met de digitale middelen die beschikbaar waren, het participatietraject op een goede manier kunnen voortzetten. We waarderen de (extra) inspanningen die in deze periode door alle belanghebbenden zijn verricht. Het getuigt van een goede onderlinge samenwerking en betrokkenheid. Mede door de extra informatie- en afstemmingsbijeenkomsten die tot kort voor de tervisielegging van de Omgevingsvisie zijn georganiseerd is besloten om geen bijeenkomsten tijdens de tervisielegging te organiseren.

Participatie is een continu proces. Ook na het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg blijft participatie een belangrijk aspect. In de Omgevingsvisie geven wij hieraan uiting met een beschrijving van de Limburgse (uitvoerings)principes.

Gedurende het proces van de Omgevingsvisie Limburg zijn actualiteiten actief gedeeld via de kanalen www.expeditieruimte.nl, www.limburg.nl en (social) media kanalen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Specifiekere zienswijzen participatieproces

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de uiteindelijke beleidsvoornemens de uitkomst van de burgerparticipatie niet terug te vinden is. Indiener beveelt aan om de uitkomsten van de burgerparticipatie te laten doorklinken in de beleidsvoornemens voor de verschillende thema's en natuur, landschap, water en bodem randvoorwaarden stellend te maken bij de verdere uitwerking van de visie.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener stelt dat vanuit het participatietraject zaken worden aangereikt waar te weinig mee gedaan wordt. Indiener vindt dat de strekking van de opmerkingen uit het participatietraject zowel inhoudelijk als qua schrijfstijl teveel missen in de voorliggende ontwerp-Omgevingsvisie.	2014
Indiener stelt dat geen sprake is van echte burgerparticipatie en dat de inspraak als illusoir kan worden betiteld omdat er nauwelijks iets met de inbreng is gedaan. Zowel op het gebied van natuur, landschap, water als bodem.	5104
Indiener is van mening dat de resultaten van de burgerparticipatie meer kadergevend zouden mogen zijn. Uit de resultaten van burgerparticipatie komt naar voren dat natuur belangrijk gevonden wordt en ten koste mag gaan van economische groei. Dit is nu in de beleidsvoornemens niet terug te zien.	5109
Indiener is van mening dat de uitkomsten van de burgerparticipatie serieus moeten worden genomen en dat deze door moeten klinken in de beleidsvoornemens voor de verschillende thema's.	5118

Standpunt GS

Onze algemene reactie m.b.t. het participatieproces, staat benoemd in de beantwoording op het voorgaande blok.

Input voor de ontwerp-Omgevingsvisie komt uit veel verschillende bronnen en vanuit veel verschillende partijen. Naast input uit het participatietraject met stakeholders en burgers, dat is opgericht voor de Omgevingsvisie, is ook input opgehaald uit onder meer verschillende lopende processen voor de diverse thema's die aan de orde komen in de Omgevingsvisie en de plan-MER die is uitgevoerd voor deze Omgevingsvisie.

We zijn blij te vernemen dat veel mensen ervaren dat er serieus met de inbreng is omgegaan. Tegelijkertijd zien we ook dat dat sommige indieners ervaren dat er weinig met de input uit het participatietraject is gedaan. Al de, soms onderling tegenstrijdige, input vanuit de hierboven genoemde verschillende bronnen en partijen is volwaardig en serieus meegenomen bij de totstandkoming van deze Omgevingsvisie. De inbreng heeft bijgedragen aan het benoemen van opgaven, oplossingsrichtingen en beleidsafwegingen in de Omgevingsvisie. Het feit dat niet alle input terug te lezen is in de Omgevingsvisie heeft onder meer te maken met het feit dat bij de totstandkoming van de teksten keuzes zijn gemaakt en belang zijn afgewogen. Om beter te duiden hoe deze verschillende input is meegenomen, vullen we de tekst van hoofdstuk 21.2 van de Omgevingsvisie aan met een korte toelichting.

Overigens benadrukken we dat er geen hiërarchie is tussen de verschillende thema's. Het overkoepelend kader boven alle thema's zijn de Limburgse principes. Bij de uitvoering van beleid, in de aanpak van opgaven, hanteren wij die Limburgse principes (hoofdstuk 3).

Tot slot merken we op dat participatie een continu proces is. Ook na het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg blijft participatie een belangrijk aspect. In de Omgevingsvisie geven wij hieraan uiting met een beschrijving van de Limburgse uitvoeringsprincipes (hoofdstuk 20). Ten aanzien van het verschil in schrijfstijl tussen het rapport van het participatietraject en de Omgevingsvisie, merken we op dat de aard van beide documenten heel verschillend is. De Omgevingsvisie is een beleidsdocument, wat niet wegneemt dat het toegankelijk geschreven moet zijn. Het hanteren van bepaalde noodzakelijk vaktermen maakt de tekst qua aard anders dan het participatiedocument.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.2 Participatie in de Omgevingsvisie:

Al deze waardevolle inbreng is een belangrijke bron geweest voor de teksten die geschreven zijn voor de Omgevingsvisie. **De inbreng uit dit participatietraject, alsmede de input vanuit het traject met stakeholders, is op een volwaardige manier afgewogen en meegenomen in de totstandkoming van de Omgevingsvisie.** We hebben veelvoorkomende reacties uit het participatietraject waar mogelijk overgenomen en bij de desbetreffende teksten geplaatst.

<u>Omgevingsverordening</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om de aanpassing van de provinciale Omgevingsverordening in goed overleg met indiener af te stemmen. Tevens wil indiener graag betrokken worden bij die programma's die rechtstreeks van belang zijn voor gemeenten.	1009, 1017, 1029
Indiener verzoekt om de concrete planning en het bijbehorende participatieplan voor de Omgevingsverordening.	1015
Indiener stelt dat het ontbreken van de Omgevingsverordening voor veel vragen en onduidelijkheden zorgt bij de ondernemers.	2004
Indiener stelt dat het in de tijd ontkoppelen van de publicatie van de ontwerp-Omgevingsvisie en de ontwerp Provinciale Omgevingsverordening de begrijpelijkheid van de Omgevingsvisie niet ten goede komt. Indiener roept de provincie op om samen met stakeholders te investeren in het vervolgproces om te komen tot een breed gedragen Provinciale Omgevingsverordening. Indiener stelt dat het onduidelijk blijft hoe concreet	2011

inhoud wordt gegeven aan de ambities.	
Indiener is van mening dat er een onduidelijke en onwenselijke beleidssituatie ontstaat nadat het POL2014 komt te vervallen en voordat de nieuwe Omgevingsverordening in werking zal zijn. Indiener verzoekt om het POL2014 in functie te laten tot dat alle nieuwe beleidsdocumenten in werking zijn.	5001
Indiener merkt op dat de Omgevingsverordening niet ter inzage is gelegd. Indiener stelt dat dit hem beperkt in de mogelijkheden om een zienswijze in te dienen en voorziet dat achteraf blijkt dat deze zienswijze onvolledig is. Indiener vindt het vreemd dat de nieuwste provinciale Omgevingsverordening niet ter inzage is gelegd omdat hij op basis van die verordening beter had kunnen onderkennen tegen welke onderwerpen uit de Omgevingsvisie hij een zienswijze had willen richten. Indiener geeft aan dat hij straks ook weer tegen de ontwerp-Omgevingsverordening moet ageren en kan het zijn dat hij achteraf ook beter tegen andere onderdelen van de ontwerp-Omgevingsvisie een zienswijze had kunnen richten.	5032, 5036, 5039, 5059, 5074, 5075, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5185, 5191
Indiener ziet uit naar nadere concretisering in de Ontwerp Provinciale Omgevingsverordening, welke helaas vooralsnog niet gepubliceerd is.	5042
Indiener stelt dat niet helder is welke kaders in de Omgevingsverordening worden opgenomen.	5093, 5132, 5184, 5189, 5200

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie legt het provinciebestuur het lange termijnbeleid op het brede terrein van de Limburgse fysieke leefomgeving vast. Kenmerkend voor de Omgevingsvisie is dat deze geen verplichtingen oplegt aan gemeenten, burgers en bedrijven. Als het noodzakelijk is voor de uitwerking van onderdelen van dit beleid om bindende regels te stellen, dan gebeurt dit in de Omgevingsverordening. De Omgevingsverordening is een van de wettelijke instrumenten waarmee (onderdelen van) het beleid uit de Omgevingsvisie wordt uitgewerkt. Om die reden bestaat de mogelijkheid en is ervoor gekozen om de Omgevingsverordening in de tijd te laten volgen op de Omgevingsvisie en deze niet gelijktijdig in procedure te brengen; het beleid is in dat geval eerst vastgesteld voordat het in regels wordt uitgewerkt.

Zoals vastgelegd in art. 2.2 lid 1 van de Omgevingswet houden wij bij het opstellen van de nieuwe Omgevingsverordening rekening met de taken en bevoegdheden van andere bestuursorganen en stemmen wij zo nodig met die andere bestuursorganen af. Daar waar de taken en bevoegdheden van het waterschap Limburg aan de orde zijn, zal in het eerste kwartaal van 2021 afstemming met het waterschap plaatsvinden. In het proces richting tervisielegging van de Omgevingsverordening zal met onze maatschappelijke partners de dialoog worden gevoerd van januari tot en met april. Over dit participatieonderdeel wordt op korte termijn (d.d. december 2020) meer informatie beschikbaar gesteld, maar wordt geen separaat ‘participatieplan’ opgesteld.

De nu voorliggende Omgevingsvisie vervangt het POL2014 als weergave van het provinciale lange-termijn beleid op het terrein van de fysieke leefomgeving. Voor een deel houdt dat een voortzetting van bestaand beleid in, voor een deel de vaststelling van nieuw of gewijzigd beleid. De nieuwe en gewijzigde beleidsuitgangspunten worden in de komende jaren uitgewerkt in programma’s, projecten en regels in de Omgevingsverordening. Dit is een doorlopend proces. Het is daarom noch wenselijk, noch noodzakelijk om met de formele vaststelling van deze Omgevingsvisie te wachten tot alle uitwerkingsinstrumenten zijn vastgesteld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Euregionale samenwerking

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener voelt zich vanwege de grensligging verbonden met provincie Limburg en ziet kansen om het potentieel dat deze grensligging met zich meebrengt te benutten, mits ook de bijbehorende lasten, benodigde ruimte en milieueffecten eerlijk worden verdeeld.	3002

Indiener is daarom blij met de mogelijkheid een zienswijze te kunnen geven en was graag ook betrokken geweest bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie.	
Indiener beveelt aan om de planstukken ter beschikking te stellen aan Wasser- und Bodenverband Mittlere Niers en het Niersverband.	3002
Met het oog op het lidmaatschap van Euregio Rijn-Maas-Noord, betreurt indiener het feit dat er geen sprake is geweest van een vroege betrokkenheid bij het proces om te komen tot de Omgevingsvisie.	3002
Indiener raadt aan de Omgevingsvisie ook voor te leggen aan Het LVR Amt für Denkmalpflege im Rheinland, Pulheim en het LVR Amt für Bodendenkmalpflege im Rheinland-, Bonn, evenals de verantwoordelijke gemeentelijke autoriteit op het gebied van erfgoedrechtelijke kwesties.	3006
Indiener verzoekt om in de toekomst geïnformeerd te worden over ontwikkelingen in de grensregio.	3009
Indiener vindt het dialoogkarakter van de Omgevingsvisie en de integratie van grensoverschrijdende componenten zeer positief en ondersteunt de ambitie voor een verdergaande samenwerking op verschillende thema's. In de toekomst hoopt de indiener nog eerder in het totstandkomingsproces van een dergelijke visie betrokken te worden.	3010
Indiener vraagt op welke wijze de Omgevingsvisie kan leiden tot bindende afspraken en uiteindelijk grensoverschrijdende planvorming. Indiener hoopt op een verdere voortzetting van de goede en constructieve samenwerking.	3010
Indiener juicht als directe buur en jarenlange partner het opstellen van een omgevingsvisie toe. Het gepresenteerde plan focust op de juiste onderwerpen voor de toekomst.	3011
Indiener verzoekt de provincie om betrokken te worden bij vervolgplannen en –programma's, vervolgbesluiten en vergunningsprocedures op regionaal en lokaal niveau die mogelijk impact hebben voor de indiener.	3013
Indiener is verheugd over de grensoverschrijdende inspraakmogelijkheid en ziet in de toekomst graag een uitbreiding van de grensoverschrijdende samenwerking.	3014
Indiener hoopt dat haar zienswijze ertoe bijdraagt de ambities van de provincie Limburg te ondersteunen en daarbij aandacht te vestigen op grensoverschrijdende interactie zodat de positieve uitstraling van de gemeenschappelijke grensregio zich verder kan ontwikkelen. De indiener gaat graag en blijft graag met provincie in dialoog over toekomstige ontwikkelingen in de gemeenschappelijke grensregio en bestaande ontwikkelingen waarbij al samenwerking plaatsvindt.	3018

Standpunt GS
Wij hechten veel waarde aan een goede samenwerking met onze buitenlandse partners. Tijdens het proces van de Omgevingsvisie zijn onze partners geïnformeerd en betrokken bij de terinzagelegging van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (2019) en de Ontwerp Omgevingsvisie (2020). Ook heeft in mei 2020 in de commissie ruimtelijke ordening, infrastructuur, mobiliteit, milieu en energie (euregio Rijn-Maas-Noord) een dialoog plaatsgevonden over de Omgevingsvisie en onderdelen die voor onze partners relevant zijn. Daarnaast heeft september 2020, voor de terinzagelegging een informatiesessie plaatsgevonden gericht op onze collega bestuurders in België en Duitsland. Wij bedanken deze partners voor hun betrokkenheid en inbreng tijdens dit proces.

Mocht een partner zich niet vroegtijdig genoeg betrokken hebben gevoeld, dan betreuren wij dit. Wij streven naar een volledige vertegenwoordiging en zullen onze contacten en contactgegevens op volledigheid controleren om ervoor te zorgen dat alle partners in de toekomst op tijd betrokken worden. De suggesties om diverse partijen aan te schrijven, zullen we in de verdere uitwerking van verschillende beleidsdocumenten dan ook meenemen.

Ook naast het proces van de Omgevingsvisie Limburg blijft grensoverschrijdende samenwerking van belang. Indien er ontwikkelingen zijn die grensoverschrijdende effecten hebben dan is het vanzelfsprekend dat wij onze partners hierover informeren en hierbij betrekken. Dezelfde verwachting spreken wij uit richting deze partners over ontwikkelingen die invloed hebben op Limburg. We waarderen dan ook dat men de ambitie ondersteunt voor een verdergaande samenwerking.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Regionale samenwerking bij opstellen Omgevingsvisie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vond het prettig als regio ook zelf te mogen bijdragen in het proces.	1029
Indiener is tevreden over de constructieve bijdrage die geleverd mocht worden in het proces. Indiener vindt het goed dat de regio zelf de regionale paragraaf heeft mogen schrijven en mee heeft mogen denken over de invulling daarvan.	1030

Standpunt GS
We kijken ook met tevredenheid terug op de samenwerking bij het opstellen van de regionale onderdelen van de Omgevingsvisie. Het proces en het resultaat laten de goede onderlinge samenwerking, betrokkenheid en inzet van eenieder zien.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.22. Zienswijzen over Omgevingsvisie (Algemeen)

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indieners complimenteren de provincie met een zeer gedegen en werkbare Omgevingsvisie, geven aan dat deze redelijk compleet en goed leesbaar is en een heldere structuur, opbouw en insteek heeft.	1009, 1017, 1025, 1028, 1031, 5068, 5086
De indiener herkent zich grotendeels in de provinciale belangen en geeft aan dat veel van de opgaven in onze grensregio gelijk zijn, evenals de aanpak van deze opgaven.	3018

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering en herkenbaarheid van de (onderdelen van de) Omgevingsvisie Limburg. Onze intentie is steeds geweest om een heldere lange termijn visie neer te zetten voor de fysieke leefomgeving zonder daarbij de aanhaking hiervan met het economische en sociale beleid te vergeten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener maakt kenbaar dat het ontwerp voor de indiener geen aanleiding geeft om een zienswijze in te dienen. De Omgevingsvisie bevat de gewenste referenties naar de relevante milieuthema's. Daarmee kan de provinciale Omgevingsvisie, ook ten aanzien van de milieubescherming, een goed beleidskader vormen waar de gemeenten bij de vorming van hun Omgevingsvisies rekening mee kunnen houden wat betreft de provinciale belangen. Dit draagt bij aan een goede verankering van de op milieubescherming gerichte regels in de omgevingsplannen van de gemeenten.	1006
Indiener constateert dat de Omgevingsvisie veel ambitie heeft en op veel fronten aansluit op die van deze gemeente.	1014
Indiener heeft geen opmerkingen ten aanzien van de Omgevingsvisie en het bijbehorende MER.	3001, 3005
Indiener geeft aan dat haar belangen voldoende behartigd worden door andere betrokken instanties en ziet daarom af van een inhoudelijke reactie.	3003
Indiener heeft geen opmerkingen ten aanzien van de Omgevingsvisie, maar kijkt enthousiast uit naar toekomstige ontwikkelingen en resultaten, wens provincie Limburg veel succes bij het verdere implementatieproces en is verheugd over toekomstige betrokkenheid en informatie-uitwisseling.	3008
Aangezien op basis van de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg 2020 geen grensoverschrijdende effecten vastgesteld kunnen worden, heeft indiener geen bezwaar tegen de visie en bijbehorend plan-MER.	3009
Indiener heeft geen bezwaren tegen voorliggende planstukken. Indiener is positief over de in de Omgevingsvisie geschetste ontwikkelingen op het gebied van natuur en klimaat.	3014
De indiener heeft geen opmerkingen aangezien Omgevingsvisie geen strijdigheden met eigen beleid bevat. Indiener stelt dat grensoverschrijdende aspecten op meerdere plekken benoemd worden.	3017

Standpunt GS
We nemen het voor kennisgeving aan. Het proces van co-creatie waarmee deze Omgevingsvisie tot stand is gekomen had uiteraard tot doel te komen tot een gedragen visie en we zijn blij te vernemen dat ook wordt ervaren dat de Omgevingsvisie Limburg goed aansluit bij de visies en andere beleidsdocumenten van onze partners en stakeholders in binnen- en buitenland. Ook na het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg blijft participatie een belangrijk aspect. In de Omgevingsvisie geven wij hieraan uiting met een beschrijving van de Limburgse (uitvoerings)principes.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Concretisering, interpretatie en abstractie Omgevingsvisie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt de nieuwe ontwerp-Omgevingsvisie een hoger abstractie niveau heeft dan POL2014. Indiener ziet hierin meer beleidsruimte en beleidsvrijheid voor gemeenten. Indiener hoopt dat de bestaande en/of nieuwe provinciale verordeningen deze ruimten niet gaan beperken.	1026
Indiener geeft aan dat nog niet duidelijk is of en in hoeverre er sprake is van grensoverschrijdende effecten als gevolg van hetgeen is opgenomen in de Omgevingsvisie. Indiener verzoekt daarom eventuele grensoverschrijdende effecten toe te lichten en af te stemmen conform het staatsverdrag.	3006
Indiener stelt dat Omgevingsvisie door brede opzet geen concrete aanknopingspunten biedt voor welke keuzes gemaakt gaan worden.	5003
Indiener geeft aan de Omgevingsvisie op punten onduidelijk te vinden en stelt dat de visie op verschillende manieren ingevuld kan worden. De indiener stelt dat dit voor bedrijfsvoering (akkerbouwbedrijf) mogelijk problemen oplevert.	5012
Indiener stelt dat de algemene bewoording in de Omgevingsvisie het lastig maakt om concreet te reageren.	5027
Indiener vindt dat de Omgevingsvisie te globaal qua opzet is en daarmee ruimte geeft voor interpretatie in de besluitvorming door andere bestuursorganen.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener is van mening dat op talloze onderdelen meetbare waarden, kaders, definities en concrete uitwerkingen ontbreken en vindt de visie daarom onduidelijk.	5113
Indiener constateert dat de Omgevingsvisie te veel bestuurlijke termen bevat die onduidelijkheden creëren en veel discretionaire bevoegdheden biedt en open staat voor velerlei interpretatie. Indiener vraagt een eenduidige omkadering om meervoudige interpretatie(s) te voorkomen.	5108
Indiener uit zijn zorg over hoe tegen visies wordt aangekeken. Gemeentelijke bestuurders wikken en wegen en vullen dit in naar hun eigen (goed)dunken zonder de burgers en hun zorgen daarin serieus mee te nemen. Indiener verwijst naar het artikel 'Neem het landschap nu eens serieus in ruimtelijk beleid' in gebiedsonwikkeling.nu van 8 juni 2020 door W. Bosschaart en K. van Knippenberg.	5108
Indiener stelt zich zorgen te maken over de kwaliteit, inhoud en daadwerkelijke uitvoering van de Omgevingsvisie omdat is gekozen voor een visie op hoofdlijnen waardoor teveel ruimte bestaat voor afwijkingen.	5128
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie de gemaakte keuzes zeer open zijn gehouden en dat meerdere uitleg daarvan mogelijk is. Hierdoor is juiste interpretatie onmogelijk. Dit maakt de Omgevingsvisie zwak. Indiener verwacht van de provincie een duidelijke visie met duidelijke kaders.	5156

Standpunt GS

De Omgevingsvisie Limburg heeft een strategisch lange termijn karakter. De Omgevingsvisie geeft op heel veel terreinen richting, beschrijft hierbij onze rol en het provinciaal belang, maar laat ook ruimte. Bij dit strategische lange termijn karakter past het feit dat de Omgevingsvisie richting geeft, maar ook ruimte laat om lokaal, binnen het kader dat de Omgevingsvisie schetst, verdere afwegingen te maken.

De aard van een strategische lange termijn visie maakt dat de visie een hoog abstractieniveau kent en gebiedsgericht en thematisch verder wordt geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma of in regionale uitwerkingen, in samenspraak met onze partners. Concrete kaders die effecten kunnen hebben op taken van gemeenten en activiteiten van burgers en bedrijven worden ter uitvoering van het in de Omgevingsvisie geformuleerde beleid opgenomen in de Omgevingsverordening. Zie ook de zienswijzebeantwoording op hoofdstuk 20 "Van doorwerking naar uitvoering".

Met betrekking tot monitoring en gebruik van bepaalde waarden, verwijzen we ook naar de Foto van de Leefomgeving als bijlage plan-MER die in het kader van deze Omgevingsvisie is uitgevoerd. Monitoring dient als input voor de Omgevingsvisie maar is niet in de tekst van de Omgevingsvisie zelf

beschreven, aangezien de monitoring van bepaalde gegevens al snel achterhaald is en de Omgevingsvisie een langere termijn blik schetst.

De provincie hecht veel waarde aan een goede samenwerking met onze buitenlandse partners. Ook naast het proces van de Omgevingsvisie Limburg blijft grensoverschrijdende samenwerking van belang. Indien er ontwikkelingen zijn die grensoverschrijdende effecten hebben dan is het vanzelfsprekend dat wij onze partners hierover informeren en hierbij betrekken.

Een deel van bovenstaande indieners vraagt ook naar de gevolgen van de Omgevingsvisie voor agrarische bedrijven. Deze specifieke zienswijzen worden beantwoord in onderdeel 3.12 Hoofdstuk 12 Land- en Tuinbouw van deze Nota van Zienswijzen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Strijd om de ruimte en keuzes in de Omgevingsvisie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat er te weinig aandacht is voor spanningen en dilemma's om tot oplossingen te komen; waarbij vraagstukken wel worden geagendeerd, maar nog uitgewerkt dienen te worden.	1001, 1005, 1024
Indiener stelt dat de overkoepelende opgave van de concurrentie om ruimte een heldere visie en kaderstelling op hoofdlijnen op provinciaal niveau verdient, met strategische keuzes en prioriteiten. Bij voorkeur beperkt dit zich niet tot het landelijk gebied alleen, maar wordt vanuit een integraal perspectief ook de ontwikkelingen en kansen in het verstedelijkt gebied meegenomen. Indiener geeft aan dat de regio deze verfijning van keuzes en prioriteiten op basis van identiteit en kenmerken van een gebied graag in samenspraak met de provincie wil uitwerken.	1009, 1017, 1025
Indiener stelt dat de hoe-vraag en mogelijke spanningen en dilemma's door het agenderende karakter van Omgevingsvisie weinig in beeld komen. Indiener geeft aan dat bij concrete uitvoering nog veel onduidelijk is en opgelost zal moeten worden.	1010
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie uitstraalt dat alle opgaves (mits integraal aangepakt) allemaal kunnen landen in het gebied (terwijl dit binnen het Nationaal Landschap Zuid-Limburg niet altijd meer mogelijk is). Indiener is van mening dat aandacht moet zijn voor de contradicties en dilemma`s en dat er soms keuzes gemaakt moeten worden. Deze scherpte wordt volgens de indiener gemist. Indiener doet het voorstel om middels een ontwerpend onderzoek te verkennen wat de mogelijkheden zijn voor de grootschalige ruimte vragende ontwikkelingen.	1019
Indiener vindt dat er te weinig keuzes worden gemaakt of sturing gegeven in de Omgevingsvisie. Indiener vraagt zich af of het toekomstbeeld van elk beleidsveld verenigbaar is. Indiener stelt dat er keuzes gemaakt moeten worden en dat beschreven moet worden hier mee om te gaan. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie hierop aan te passen. Indiener vraagt zich af of alle opgaven verenigbaar zijn en naast elkaar kunnen bestaan en gerealiseerd kunnen worden. Indiener geeft aan dat dit een utopie lijkt.	1020
Indiener constateert dat bij de ambities op de verschillende thema's de mogelijke spanningen met andere thema's en dilemma's om tot oplossingen te komen te weinig aandacht krijgen. Daarmee heeft de Omgevingsvisie en de daarin opgenomen regiovisie Zuid-Limburg meer het karakter van een agenda dan van een concreet beleidsstuk. De gevolgen van de energietransitie voor de kwaliteiten van het Nationaal Landschap, de gewenste landbouwtransitie en de gevolgen daarvan voor de agrarische sector, de uitdaging om de perifere centra multimodaal te ontsluiten, zijn duidelijke voorbeelden van vraagstukken die nog moeten worden uitgewerkt.	1024
Indiener geeft wel aan dat bij het abstractie niveau van de Omgevingsvisie geen echte keuzes zijn gemaakt (zoals bij duurzaamheid en energie).	1026
Indiener ondersteunt de visie dat de kenmerken en identiteit van gebieden centraal moet staan. Indiener stelt dat dit betekent dat een gebiedsgerichte aanpak noodzakelijk is en dat ruimte moet bestaan voor maatwerk. Indiener verzoekt op te nemen hoe dit maatwerk wordt toegepast. Hierbij dient aandacht	1028

te zijn voor de samenhang tussen de thematische ambities en keuzen, de status van de gekozen provinciale belangen en de gedachte achter de Omgevingswet (zoveel en zo laag mogelijk decentraal). Indiener is van mening dat dit maatwerk lokaal moet kunnen worden toegepast.	
Voor de verschillende thema's zijn ambities en denkrichtingen aangegeven, waarmee indiener het eens is. Echter, de mogelijke spanningen en dilemma's om tot oplossingen te komen, krijgen te weinig aandacht. De gevolgen van de energietransitie voor de kwaliteiten van het nationaal landschap, de gewenste landbouwtransitie en de gevolgen daarvan voor de agrarische sector, de uitdaging om perifere centra multimodaal te ontsluiten, zijn voorbeelden van vraagstukken die nog moeten worden uitgewerkt. Daarmee heeft de Omgevingsvisie volgens de indiener meer het karakter van een agenda dan van een concreet beleidsstuk.	1031
Indiener is van mening dat de visie nauwelijks/geen keuzes maakt bij belangentegenstellingen en daarmee ruimtelijk nauwelijks sturend is. Veel keuzes en te nemen maatregelen worden doorgeschoven naar uitwerkingsprogramma's (bijv. programma's Bossen, Natuur, Water en RESsen) en de Omgevingsverordening.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener stelt vast dat ten aanzien van de keuzes in het buitengebied heel veel open wordt gehouden. De echte keuzes ontbreken vaak en het instrumentarium dat invulling moet geven aan de te maken keuzes wordt niet benoemd.	2011
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie in hoge mate tijdgeest ademt en nobele uitgangspunten heeft. Indiener vindt dat de overheid zich moet richten op het algemeen belang dat nuttig, gewenst of nodig is voor het welzijn van de bevolking en dat dit een zorgvuldige omgang met de ruimte impliceert.	2012
Indiener doet de aanbeveling om meer naar duidelijke uitgangspunten toe te schrijven. Indiener stelt dat er tussen de uitgangspunten te weinig keuze wordt gemaakt.	2014
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie de keuzes en concrete maatregelen doorschuift naar programma's en de Omgevingsverordening en vindt niet de bedoeling van een strategisch plan.	2015
Indiener mist concretisering en doelstelling.	2016
Indiener denkt dat in het buitengebied niet voor alle ambities ruimte is, ook niet voor de kringlooplandbouw of natuur inclusieve landbouw welke 20% meer ruimte vraagt dan de huidige vorm van productie. Indiener verzoekt om keuzes en ruimtelijke planvorming omdat functies nu niet optimaal geordend zijn.	2016
Indiener vindt dat het in de Omgevingsvisie ontbreekt aan visie (zijnde: een inspirerend, uitdagend en dynamisch beeld van de toekomst; een ambitieus en collectief gedeeld beeld, dat perspectieven biedt over een periode van ten minste drie tot vijf jaar). Indiener constateert dat het collectieve beeld volledig ontbreekt, dat er geen keuzes zijn gemaakt en dat het heel oppervlakkig is. Indiener vraagt om het creëren van duidelijkheid, om het maken van keuzes en het scheppen van een duidelijk beeld met kaders.	5060
Indiener plaatst vraagtekens bij de uitvoerbaarheid van de ambities op de verschillende thema's, omdat een groot aantal van deze om ruimte van het buitengebied vraagt. Indiener stelt dat het buitengebied al 'te vol' is en de landbouwgronden nu als wisselgeld voor alle andere activiteiten worden ingezet.	5087
Indiener stelt dat de inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie met enige regelmaat naïef is.	5103
Indiener stelt dat de maatschappelijke opgaven en ambities per thema goed worden weergegeven, maar dat de Omgevingsvisie nauwelijks sturend is omdat het nauwelijks/geen keuzes maakt bij belangentegenstellingen. Daadwerkelijke keuzes en te nemen maatregelen worden doorgeschoven naar uitwerkingsprogramma's.	5104
Indiener is van mening dat er onvoldoende keuzes worden gemaakt (richting natuur en milieu) bij belangentegenstellingen en dat daarmee (ruimtelijk) onvoldoende gestuurd wordt.	5106
Indiener constateert dat de Omgevingsvisie nauwelijks keuzes maakt bij belangentegen-stellingen en daardoor weinig sturend is. Indiener vraagt om keuzes te maken. Profitlandbouw én profiteconomie en een gezonde leefomgeving/natuur gaan niet altijd of overal samen. Indiener stelt dat het in de Omgevingsvisie geschetste toekomstbeeld niet zonder duidelijke keuzes waargemaakt kan worden.	5109

Indiener signaleert dat de Limburgse principes goed aansluiten bij het streven van de toeristische sector. In de uitwerking mist indiener op enkele plaatsen de feitelijke keuzes.	5149
Indiener mist in de ambities van de Omgevingsvisie de ruimtelijke claims daarvan en wie die ruimten moet leveren.	5154

Standpunt GS
Zoals aangegeven in het voorgaande antwoord heeft de Omgevingsvisie als strategische lange termijn visie een hoog abstractieniveau. Zoals beschreven in de inleiding en in hoofdstuk 20.4 en 20.5 van de Omgevingsvisie, kiezen we voor een Omgevingsvisie op hoofdlijnen zodat er ruimte is om in samenhang met de bestuurscyclus accenten en prioriteiten te bepalen. Dit, in combinatie met het modulaire karakter van de Omgevingsvisie, maakt het mogelijk de Omgevingsvisie actueel te houden.

De transities en opgaven waar we voor staan komen met verschillende soorten ruimtevragen en bijbehorende spanningen en dilemma's. Deze ruimtevragen, spanningen en dilemma's worden aangekaart in de Omgevingsvisie en waar mogelijk ook al geduid. Niet voor niets hebben we als onderdeel van de totstandkoming van de Omgevingsvisie een Nota Omgevingsdilemma's opgesteld. De Omgevingsvisie maakt keuzes waar mogelijk, geeft voor een deel van deze dilemma's al een richting en benoemt het instrumentarium op hoofdlijnen. De visie wordt gebiedsgericht en thematisch verder geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma of regionale uitwerkingen in samenspraak met onze partners (zie ook antwoord op vorige blok zienswijzen).

Daarnaast is de exacte ruimtevraag voor verschillende opgaven en transities nog niet te duiden. Er lopen diverse processen, waaronder de RES-sen en PES, waarbij uitkomsten uit de processen invloed kunnen hebben op de Omgevingsvisie. We vinden het belangrijk niet vooruit te lopen op de uitkomsten van deze processen.

Uiteraard kunnen niet alle ontwikkelingen overal en tegelijkertijd plaatsvinden. De Omgevingsvisie geeft op hoofdlijnen een koers voor de toekomst, maar geeft geen universele aanpak voor de diversiteit aan prachtige gebieden die Limburg kent. Om recht te doen aan deze diversiteit en om maatwerk te bieden, zullen keuzes en afwegingen inclusief de inzet van instrumentarium, met behulp van de Limburgse principes en procesmatige uitgangspunten omschreven in de Omgevingsvisie, gebiedsgericht worden gemaakt. Dit alles kijkend naar de kwaliteiten, de mogelijkheden, onmogelijkheden, kansen en uitdagingen in verschillende gebieden. Zoals ook aangegeven bij de procesmatige uitgangspunten in hoofdstuk 20.1 van de Omgevingsvisie: "Opgaven kunnen verschillen per regio, de te maken keuzes zijn dan ook vaak gebiedsspecifiek".

Uiteindelijk komen verschillende opgaven en transities samen in gebieden. Zoals we ook aangeven in hoofdstuk 15 van de Omgevingsvisie kiezen we er "in het belang van een kwaliteitsvol landschap ...voor om de grote ruimtelijke opgaven op het gebied van natuur, water, energie, landbouw en landschap in samenhang te bezien en aan te pakken via een integrale, gebiedsgerichte benadering. Dit samen met de verschillende maatschappelijke partners". Zo worden bijvoorbeeld met de aanpak voor de NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg opgaven verbonden en in samenhang opgepakt.

Ook wordt vanuit de provincie een ontwerpend onderzoek uitgevoerd die inzicht zal bieden in de toekomstige ruimtevraag in Limburg, gebaseerd op onder andere het geformuleerde beleid in de Omgevingsvisie. De verkenning hiervan vindt plaats en zal na vaststelling van de Omgevingsvisie worden uitgevoerd.
Overigens maakt het modulaire karakter van de Omgevingsvisie het mogelijk de visie na vaststelling ook op onderdelen te actualiseren en bij te sturen. Zo kan ingespeeld worden op de dynamiek in de samenleving.

Zie ook antwoord op het blok "Concretisering, interpretatie en abstractie Omgevingsvisie" hierboven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Integraliteit</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat niet bij ieder thema de relaties met andere thema's of vraagstukken in de volle breedte zijn opgezocht en vraagt aandacht voor integraliteit en het in samenhang oppakken van bestaande en nieuwe (maatschappelijke) vraagstukken.	1008
Indiener vindt dat de koppeling van opgaven met thema's explicieter en beter kan; met name de koppeling van sociaal-maatschappelijke opgaven, circulaire economie en klimaatadaptatie met het thematische deel. Een betere koppeling draagt bij aan de integraliteit van de Omgevingsvisie zoals beoogd door de Omgevingswet.	1012, 1013
Indiener mist op onderdelen de integraliteit van de opgaven in de fysieke omgeving.	1014
Indiener stelt dat er in de integraliteit van het stuk nog winst valt te behalen. Doordat keuzes niet doorwerken in alle thema's zal dit in de uitvoering voor onduidelijkheden zorgen over de gemaakte keuzes volgens indiener.	1016
Indiener vindt dat de Omgevingsvisie sectoraal is opgezet waardoor samenhang en integraliteit tussen de hoofdstukken ontbreekt, zoals die met de invoering van de Omgevingswet wordt beoogd. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie hierop aan te passen.	1020
Indiener geeft aan dat in het tweede deel van de ontwerp-Omgevingsvisie het bovenregionale perspectief en de Euregionale verbindingen en kansen naar voren komen. Indiener pleit ervoor om ook in het eerdere deel van de Omgevingsvisie sterker te verbinden met het toekomstbeeld en de opgaven en aanpak.	1024
Indiener signaleert potentiële tegenstrijdigheden, dan wel het niet maken van kansrijke koppelingen. Indiener benoemt deze punten vervolgens apart.	5149

Standpunt GS
Het verbinden van verschillende thema's en opgaven met elkaar, gebeurt in de gebiedsgerichte gedeelte van de Omgevingsvisie: hoofdstuk 17, 18 en 19. Om de integraliteit van de Omgevingsvisie te borgen, hebben we ook in het thematische deel kruisverwijzingen gelegd tussen onderwerpen die elkaar raken. Uitwerkingen vinden daarnaast ook plaats in gebiedsgerichte uitwerkingen zoals in de NOVI-gebieden de Peel en Zuid-Limburg.
In alle hoofdstukken wordt daarnaast de koppeling gelegd naar de diverse opgaven waar we in Limburg voor staan. In hoofdstuk 1 zijn deze opgaven globaal beschreven, maar per thema zijn specifieke accenten of aandachtspunten voor het thema ook benoemd.

We onderkennen dat de kruisverwijzingen en koppelingen tussen verschillende thema's niet uitputtend zijn. Het feit dat koppelingen tussen verschillende thema's niet altijd expliciet in de tekst worden gelegd, betekent echter niet dat deze er niet zijn. De Omgevingsvisie legt zo veel mogelijk koppelingen tussen verschillende thema's, ambities en opgaven, maar streeft er niet naar hierin uitputtend te zijn aangezien de koppelingen tussen thema's en opgaven op allerlei mogelijke vlakken liggen en ook per ontwikkeling, opgave en ambitie bekeken zullen moeten worden. De Limburgse principes uit hoofdstuk 3 en de procesmatige uitgangspunten beschreven in hoofdstuk 20 van de Omgevingsvisie, helpen bij deze integrale benadering van verschillende opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Verhouding tussen onderwerpen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat mobiliteit en bereikbaarheid voorwaardenscheppend zijn voor veel ontwikkelingen en daarom integraal in alle facetten van de Omgevingsvisie dient te worden meegenomen.	1029, 1030
Indiener mist een prioriteitenlijst. Indiener ziet zelf prioriteit voor bestaande knelpunten als stikstof, vervuilende agrarische bedrijvigheid en het Natuurnetwerk / Groenblauwe mantel.	2016
Indiener verzoekt de provincie expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat woon- en leefomgeving topprioriteit heeft in combinatie met natuur en landschap.	5016
Indiener vraagt durf om te kiezen voor een toekomstbestendig Limburg. Hiervoor is het volgens indiener nodig om vitale natuur op nummer 1 te zetten. Indiener roept de provincie op om een voorbeeldfunctie in te nemen, ook binnen Europa. Indiener constateert veel druk op de fysieke leefomgeving.	5109

Indiener benoemt natuur, landschap, water en bodem als essentiële belangen die in haar ogen meer aandacht dienen te krijgen.	
Indiener stelt voor natuur, landschap, water en bodem kaderstellend te maken bij de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie.	5118
Indiener verzoekt een gezondheids- en natuurbevorderende Omgevingsvisie te maken.	5152
Indiener verzoekt expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat woon en leefomgeving in combinatie met natuur en landschap topprioriteit hebben ten opzichte van het thema economische ontwikkeling.	5182

Standpunt GS
Afwegingen worden gemaakt aan de hand van de Limburgse principes beschreven in hoofdstuk 3 van de Omgevingsvisie:

- We streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving
- De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal
- Meer stad, meer land
- We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds

Dit betekent ook dat er geen algemene prioritering zit tussen de verschillende thema's voor de hele provincie of dat één thema voorwaardenscheppend is boven andere thema's. Ook de volgorde van de thema's in de Omgevingsvisie geeft geen prioritering. Afwegingen tussen verschillende thema's zullen worden gemaakt aan de hand van de Limburgse principes en met behulp van de volgende procesmatige uitgangspunten:

- de maatschappelijke opgaven en kansen staan centraal;
- samenwerking, participatie en eigenaarschap;
- we werken gebiedsgericht;
- we werken adaptief aan de opgaven;
- we werken als één overheid.

Per gebied en per ontwikkelingen zullen we zorgvuldig alle betrokken belangen afwegen, onder meer op het gebied van gezondheid, natuur, wonen, bodem, landschap, water, veiligheid, en de andere thema's die in de Omgevingsvisie terug komen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ontwikkelen afwegingskader</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie weinig sturing geeft om de grote transities in goede banen te leiden en pleit daarom om de Omgevingsvisie aan te vullen met afwegingskaders om zo de ingewikkelde keuzes die in het verschiet liggen te kunnen maken.	1009
Indiener beveelt aan om een afwegingskader te ontwikkelen op basis waarvan initiatieven worden getoetst (nadere uitwerking in uitwerkingsprogramma's en vastlegging in de Omgevingsverordening).	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener stelt: Ontwikkel een afwegingskader voor omgevingskwaliteit op basis waarvan initiatieven worden getoetst. Dit afwegingskader zou naar de mening van indiener in programma's moeten worden uitgewerkt en te worden vastgelegd in de Omgevingsverordening.	5118
Indiener is van mening dat een afwegingskader in de Omgevingsvisie ontbreekt indien verschillende thema's (bijv. woon & leefomgeving versus economie) met elkaar botsen en beide een claim leggen op dezelfde fysieke ruimte.	5182

Standpunt GS
Bij uitwerkingen van de Omgevingsvisie is het van belang dat we de Limburgse principes goed kunnen hanteren. Hierbij is flexibiliteit, gebiedsgericht werken en participatie van belang. Een vast afwegingskader biedt deze flexibiliteit, gebiedsgericht werken en participatieve mogelijkheden niet altijd. We maken daarom geen één uniform afwegingskader, maar hanteren instrumenten voor

verschillende thema's die voor de opgaven behorende bij deze thema's relevant zijn. Denk hierbij aan een Zonneladder voor Energie, het kader van het integraal programma mobiliteitsopgaven Limburg (IPML), en de Ladder van Duurzame verstedelijking.

Zie ook het vorige antwoord.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Verhouding deel A (thematische deel) en B (gebiedsgericht deel)

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af welke rol het gebiedsgerichte deel speelt ten opzichte van het geheel en welke gelaagdheid er in de verschillende onderdelen aanwezig is.	1003
Indiener stelt dat dat in deel A en B ontbreekt aan prioritering en/of toetsing van de gebiedsgerichte beschrijving voor Midden-Limburg in deel B ten opzichte van deel A.	1003
Indiener verzoekt de provincie om bestaande regionale visies en afspraken op grond van POL2014 een stevigere en prominentere plek in de Omgevingsvisie te geven. Een duidelijke koppeling met de thematische hoofdstukken en de regionale hoofdstukken ontbreekt.	1009, 1017, 1025
Wat de indiener betreft zouden regionale verschillen sterker tot uiting mogen komen bij de thematische beschrijvingen van de opgaven en ambities en niet alleen beperkt moeten blijven tot het gebiedsgerichte deel. Indiener herkent zich niet in een aantal generieke beschrijvingen van thema's (bijvoorbeeld bij wonen, werklocaties, mobiliteit en energie) en heeft de indruk dat deze gekleurd zijn vanuit het Zuid-Limburgse perspectief. Indiener pleit ervoor om de regionale verschillen te blijven respecteren en ruimte te bieden voor maatwerk c.q. oplossingen die passen bij de opgaven en ambities van de verschillende regio's.	1009, 1017, 1025
Indiener stelt dat de deel A en deel B (regiovisie Zuid-Limburg) niet altijd in lijn zijn (bijv. voor de thema's energie en mobiliteit). Het is voor de indiener niet duidelijk wat in dat geval leidend is.	1010
Indiener vraagt nadrukkelijk aandacht ervoor door de opzet van een tweeledige opzet (thematisch en gebiedsgericht) onduidelijkheden kunnen ontstaan bij de implementatie van de Omgevingsvisie op regionaal, lokaal en/of projectniveau en in de vertaling in de Omgevingsverordening Limburg.	1012, 1013

Standpunt GS
Zoals is beschreven in de leeswijzer van de Omgevingsvisie, bestaat de Omgevingsvisie Limburg bestaat uit twee delen: een thematisch deel en een gebiedsgerichte kijk op deze thema's. Het thematische deel gaat gedetailleerd in op de opgaven en ambities voor de verschillende thema´s en beschrijft zaken die voor heel Limburg gelijk zijn. Desalniettemin wordt in de thema's ook gekeken naar regionale verschillen. Om dit te verduidelijken voegen we 1 zin toe aan de leeswijzer.

Opgaven, ambities of rollen beschreven in Deel A gelden dan ook voor de hele provincie, óók als ze niet expliciet benoemd worden in het gebiedsgerichte deel. Er bestaat geen 'rangorde'/gelaagdheid tussen deel A en deel B.

De thematische hoofdstukken zijn het hart van de Omgevingsvisie en geven een algemeen, globaal beeld van de provincie. De regiovisies laten regionale verbijzonderingen zien en zijn daarmee een gebiedsgerichte doorvertaling van het thematische deel. De regiovisies geven de gebiedsgerichte verschillen aan en hebben aandacht voor de accenten die in de gebieden spelen.
Deel B is gedetailleerder dan deel A doordat deel B gezamenlijk met de regio's is opgesteld en ook aansluit bij het door de regio's gekozen abstractieniveau. Dit betekent ook dat deel A en deel B niet strijdig zijn, maar wel van abstractieniveau en qua accent verschillen om aan te sluiten bij hetgeen er in de regio's speelt.

We herkennen ons niet in het beeld dat de themabeschrijvingen gekleurd zijn vanuit het Zuid-Limburgse perspectief. Het proces voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie Limburg is daarnaast nadrukkelijk gericht op co-creatie. Hierbij hebben stakeholders vanuit de verschillende

regio's (en daarbuiten) deelgenomen. We vinden het heel belangrijk regionale verschillen te respecteren. Om deze reden wordt de Omgevingsvisie gebiedsgericht en thematisch verder wordt geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma of in regionale uitwerkingen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in de Introductie bij de leeswijzer:

Het thematische deel gaat gedetailleerd in op de opgaven en ambities voor de verschillende thema´s en beschrijft zaken die voor heel Limburg gelijk zijn. **Desalniettemin wordt in de thema's ook gekeken naar regionale verschillen.** Opgaven, ambities of rollen beschreven in dit gedeelte gelden dan ook voor de hele provincie, óók als ze niet expliciet benoemd worden in het gebiedsgerichte deel.

Toonzetting Omgevingsvisie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat Omgevingsvisie meer beperkingen en restricties uitademt dan het denken in kansen en mogelijkheden.	5003

Standpunt GS
We vinden het jammer dat de Omgevingsvisie wordt ervaren als een document met veel beperkingen en restricties. Met de Omgevingsvisie hebben we een visie neer willen zetten die richting geeft, aangeeft wat niet mogelijk is, maar bovenal ook ruimte laat voor welke mogelijkheden en kansen er wel zijn. Dit is ook iets wat we laten doorklinken in onze Limburgse principes en de procesmatige uitgangspunten voor verdere samenwerking. Deze principes en uitgangspunten, gaan uit van een benadering die kijkt naar de onmogelijkheden, maar zeker ook de mogelijkheden, kansen, opgaven en kwaliteiten van gebieden. Dit komt ook terug in het Toetsingsadvies over het milieueffectrapport dat de Commissie voor de Milieuffectrapportage uitbracht over het Plan-MER van de Omgevingsvisie: "De huidige visie bevat, zoals aangegeven, de principes en procesbesluiten. In het vervolg kunnen nog concrete kaderstellende besluiten genomen worden …".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie vrij algemeen is opgesteld met nauwelijks concrete voorbeelden. Overheden en (markt)partijen kunnen van voorbeelden gebruik maken. Er worden drie casussen in de gemeente Kerkrade genoemd die voorbeeld zijn van mogelijkheden om zonnepanelen verplicht te stellen (bij blz. 66 bedrijventerreinen), circulaire economie en transformatie en ketenbenadering (bij circulaire economie) en gebiedsgerichte aanpak bij gezondheid en sociale opgaven (bij blz. 45 gezondheid).	1008

Standpunt GS
Voorbeelden en best practices dienen inderdaad als mooie inspiratie voor overheden en (markt)partijen. Het karakter en abstractieniveau van de Omgevingsvisie leent zich niet om constant voorbeelden te benoemen. In de Omgevingsvisie benoemen we uiteraard wel voorbeeldconcepten bijv. i.r.t. energietransitie en landbouwtransitie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Het is indiener niet duidelijk welke formele status de Omgevingsvisie heeft en welke samenhang er is met andere ruimtelijke plannen. Indiener verzoekt daarom om een beschrijving, bij voorkeur in het Duits, van de relaties tussen de verschillende instrumenten en niveaus van het Nederlandse ruimtelijke ordeningssysteem.	3002

Standpunt GS
Algemene informatie over het stelsel van de Omgevingswet inclusief de instrumenten onder de Omgevingswet, zoals de Omgevingsvisie, is te vinden op de website van de Rijksoverheid: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/omgevingswet en https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/

Helaas is deze informatie niet beschikbaar in het Duits. Informatie over wetgeving en het stelstel van de Omgevingswet komt vanuit de Nederlandse Rijksoverheid. Uiteraard staan wij, voor zover mogelijk, wel altijd open voor het geven van een toelichting over dit stelsel in het Duits.

Voor wat betreft de Omgevingsvisie Limburg, hiermee is geanticipeerd op de inwerkingtreding van de Omgevingswet. Hierbij is bij het opstellen van de Omgevingsvisie rekening gehouden met de kaders voor een dergelijke visie zoals de Omgevingswet ze stelt.
In het kader van deze Omgevingswet, heeft ook de Rijksoverheid een Omgevingsvisie opgesteld (de Nationale Omgevingsvisie. Deze is in het Duits te vinden op:
https://novistukken.nl/deutsch/default.aspx

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist op een aantal onderdelen de rol van de provincie, zoals ten aanzien van ondermijning, mobiliteit en landbouw.	1004

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie streven we naar een goede definitie en beschrijven van onze rolbepaling voor de verschillende thema's. Voor de rolbepaling op de bovengenoemde thema's hebben we dit gedaan in de hoofdstukken Veiligheid en Gezondheid (Ondermijning), Mobiliteit en Land- en Tuinbouw. Verdere uitwerking van deze thema's volgt in verschillende programma's en beleidskaders.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ruimtelijke gevolgen van de coronacrisis

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de uitgangspunten van de ontwerp-Omgevingsvisie ingrijpend kunnen veranderen als gevolg van de effecten van de coronacrisis.	1003
Indiener geeft aan de effecten van corona nog niet bekend zijn en dat we gezamenlijk moeten blijven optrekken om stad en regio veilig en gezond door te ontwikkelen.	1010
Indiener vindt het onduidelijk wat de invloed van de huidige stand van corona is geweest op het ontwerp. Indiener stelt dat het gewenst is inzicht te hebben hoe covid19 de Omgevingsvisie beïnvloedt (prioritering/fasering?).	1015
Indiener stelt dat actualisatie van de Omgevingsvisie op korte termijn reeds aan de orde zal zijn. Indiener doelt hiermee op de coronacrisis en de grote (ruimtelijke) gevolgen. Indiener geeft o.a. als voorbeelden: het mobiliteitsvraagstuk (thuiswerken), groei van e-commerce en de gevolgen voor fysieke winkelvoorraad, consumentenbewustwording en vraag naar een meer duurzame en diervriendelijke productie. Indiener verwijst naar de zin op blz. 13: "het is in deze fase nog te vroeg om een compleet overzicht van de lange termijn effecten te hebben en deze volledig mee te nemen in het document" (verwijzend naar corona). Indiener stelt dat de zin suggereert alsof er in het rapport aandacht wordt besteed aan de coronacrisis terwijl dit niet zo is.	1027
Indiener vraagt om de negatieve effecten van corona en overtoerisme op de leefomgeving en gezondheid in steden als Maastricht en het landelijk gebied expliciet in kaart te brengen en te analyseren als basis voor richtinggevende voorstellen ter voorkoming en verbetering.	5107
Initiatiefnemer verzoekt om een aparte corona paragraaf in de definitieve provinciale Omgevingsvisie op te nemen met richtinggevende aanwijzingen en richtlijnen en te focussen op de maatregelen in het fysieke domein.	5107

Standpunt GS
Zoals we in hoofdstuk 1 van de Omgevingsvisie aangeven volgen “veranderingen en nieuwe ontwikkelingen … elkaar … in een snel tempo op en lijken zich steeds sneller te voltrekken. De wereld is constant in beweging en de kijk op 2030-2050 kan over een bepaalde tijd door nieuwe ontwikkelingen en inzichten nieuwe kansen laten zien. Zo is in 2020 door het coronavirus duidelijk gebleken dat er onvoorspelbare zaken gebeuren die grote invloed hebben op onze leefomgeving. Het vraagt ons om op een andere, wellicht meer flexibele wijze naar de toekomst te kijken”.

We weten uiteraard dat de coronacrisis verstrekkende gevolgen heeft. Niet alleen voor onze gezondheid, maar ook voor het hele maatschappelijke leven, inclusief de fysieke leefomgeving (zo werken we bijvoorbeeld meer vanuit huis en bestellen we veel online). Voor een visie op herstel en hervorming na de coronacrisis hebben we een Brede Economisch Sociale Taskforce (BEST) ingesteld. Deze taskforce heeft naar twee centrale vragen gekeken:
Wat is de impact van de coronacrisis op de Limburgse samenleving?
Wat kunnen de samenleving en de provincie doen om zo goed mogelijk te herstellen van de crisis? En wat moeten we eventueel anders doen dan voorheen?
In het op 8 oktober door deze taskforce gepubliceerde advies, zijn 10 aanbevelingen opgenomen. Met als de twee centrale denklijnen “koester de kracht van ontmoeting” en “bevorder samenwerking over grenzen heen”, zitten hier uiteraard ook raakvlakken met de fysieke leefomgeving. Allereerst is het van belang dat de provincie bepaalt in relatie tot haar partners welke rol zij in het geheel van aanbevelingen aanneemt. Dit is het onderwerp van een statenconferentie op 12.2.2021.

Waar vervolgstappen effect hebben op de (fysieke) leefomgeving en hetgeen staat beschreven in de Omgevingsvisie, kan dit leiden tot een actualisatie van de Omgevingsvisie. Het modulaire karakter van de Omgevingsvisie geeft hier ruimte voor. Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 van de Omgevingsvisie : “zo kunnen de eventuele gevolgen van deze en andere onvoorziene en nieuwe ontwikkelingen altijd een plek krijgen en worden aangepast aan de realiteit die dan bestaat”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft behoefte aan duiding van de verschillen tussen de Omgevingsvisie en POL2014. Waar zitten de verbeteringen? Indiener stelt dat het voor een burger ondoenlijk is om beide omvangrijke documenten te vergelijken. Indiener verzoekt om de verbeteringen in de Omgevingsvisie ten opzicht van het POL2014 te duiden.	5108

Standpunt GS
Zowel het POL2014 als de Omgevingsvisie Limburg zijn visies waarin veel verschillende onderwerpen aan bod komen. De Omgevingsvisie is een visie die niet enkel op het POL2014 is gebaseerd. Sinds vaststelling van het POL2014 hebben vanuit de provincie verschillende aanvullingen plaatsgevonden, en zijn beleidskaders en programma’s op- of bijgesteld (ditzelfde op Europees- en Rijksniveau). Dit op basis van o.a. maatschappelijke ontwikkelingen.

De Omgevingsvisie vervangt weliswaar het POL2014, maar is daarmee geen ‘verbetering’ van het POL2014. Het is een visie waarin een koers wordt uitgezet gebaseerd op basis van nieuwe inzichten en inbreng van geldend beleid dat in de periode 2014 – heden is vastgesteld. Het zou daarom onterecht zijn om het POL2014 en de Omgevingsvisie direct met elkaar te vergelijken. Wel is een overzicht toegevoegd aan het planMER (blz. 3) met daarin het overzicht van de beleidsnota’s die zijn meegenomen bij de totstandkoming van het planMER en de Omgevingsvisie. Daarnaast zit een beknopt overzicht met beleidswijzingen in de ontwerp-Omgevingsvisie ten opzichte van bestaand beleid als achtergrondinformatie bij de documenten die aan provincie Staten worden aangeboden bij de behandeling van de Omgevingsvisie. Hiervan kan de indiener ook kennisnemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat aanvragen tot verandering in de leefomgeving moeten worden getoetst aan duidelijke meetbare voorwaarden. Indiener is van mening dat een motiveringsplicht een te ruim begrip is en zou moeten worden gerelateerd aan de impact van een ingreep op de leefomgeving, aantasting van kernkwaliteiten, milieu, enz. Hoe ingrijpender, hoe zwaarder de motiveringsplicht. Indiener vindt dat de regie volledig in handen moet zijn van de provincie.	5108

Standpunt GS
Het landschap wordt in de bestaande praktijk van het omgevingsrecht al zo ingevuld als de indiener wenst. Hoe zwaarder de ingreep, des te belangrijker de motivering. De beoordeling daarvan vindt plaats bij het opstellen en wijzigen van structuurvisies, bestemmingsplannen, omgevingsvergunningen, etc. (en na invoering van de Omgevingswet de instrumenten die uit die wet voortkomen). De regie daarover ligt soms bij de provincie, maar gemeenten hebben daar vaak ook zelfstandige bevoegdheden in, die de provincie dient te respecteren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.23. Zienswijzen over de Kaartbeelden bij de Omgevingsvisie

Kaarten komen niet overeen met feitelijke situatie of andere vastgestelde documenten

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de begrenzingen in de kaartbeelden nagenoeg volledig zijn overgenomen uit de kaartbeelden van het POL2014. Indiener stelt dat bij het overnemen van de contouren geen rekening is gehouden met de feitelijke situatie en het grondgebruik. Indiener vindt dat de provincie verzuimd heeft om de contouren in overeenstemming te brengen met de in het gebied aanwezige waarden en grondgebruik. Indiener vindt dat de zones in het POL2014 al foutief waren ingetekend en voor vaststelling van de Omgevingsvisie moeten worden gecontroleerd en aangepast.	5052, 5067, 5132, 5133, 5134, 5136, 5196, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener constateert dat de belijning en contouren op het kaartmateriaal vaak onlogisch is en geen rekening houdt met feitelijk gebruik en bestaande kadastrale grenzen. Indiener verzoekt het kaartmateriaal zorgvuldig te controleren op tekenfouten en de gebiedsbegrenzingen daarop aan te passen.	5073
Indiener stelt dat de begrenzing van het buitengebied van Weert op de kaart Landbouw in de ontwerp-Omgevingsvisie niet in overeenstemming is met het ter plaatse vigerende bestemmingsplan en stelt dat de visie het geldende bestemmingsplan moet volgen. Op de kaart landbouw is de begrenzing van het buitengebied gewijzigd en niet in overeenstemming met bestaande bestemmingsplan “woongebieden”.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener stelt dat bij het kaartmateriaal geen gebruik is gemaakt van de meest actuele gegevens en verzoekt de provincie de actuele situatie op kaart te weergeven.	1009
McDonald’s Brunssummerweg De grens tussen de zone “Stedelijk gebied” en “Buitengebied” ligt thans voor deze vestiging van McDonald’s. Dit vindt indiener niet logisch. Voorgesteld wordt de zone “Stedelijk gebied” te verruimen zodat McDonald’s binnen deze zone komt te liggen. Bedrijf Einsteinstraat Het bedrijf dat onder aan de Einsteinstraat en langs de Binnenring is gevestigd ligt binnen de zone “buitengebied”. Dit betreft echter een bestaand bedrijf en planologisch is deze locatie bestemd voor bedrijvigheid. Indiener stelt voor om hier te kiezen voor de zone “Werklocatie”. Groenzone langs de Einsteinstraat De aanduiding ‘Natuurnetwerk’ langs de Einsteinstraat lijkt indiener wat zwaar aangezet. Deze strook grond heeft een normale groenbestemming en in deze zone ligt tevens een wooncomplex. Naar het oordeel van indiener hoort dit gebied gewoon tot het stedelijk gebied van Landgraaf. Buurt de Hopel In het gebied Gravenrode ligt de woonbuurt de Hopel. Deze buurt ligt deels binnen de zone “buitengebied” en deels binnen de zone “Natuurnetwerk Limburg”. Een groot deel van de bestaande bebouwing ligt binnen de zone “Natuurnetwerk Limburg”. Indiener vindt dit geen logische keuze en stelt voor om hier te kiezen voor de zone “buitengebied”.	1032
De woonwijk Laarveld is deels gepositioneerd in de zonering 'Woongebied'/ Bebouwd gebied - stedelijk (fase 1) en deels in de zonering Landelijk gebied - buitengebied (fase 2, 3 en 4). Indiener verzoekt voor het volledige plangebied van Laarveld de zonering te wijzigen in 'Woongebied'/ Bebouwd gebied - stedelijk. De uitbreiding Baetenhof in Tungelroy is volledig gepositioneerd in de zonering Landelijk gebied - Buitengebied. Indiener verzoekt voor dit gebied de zonering te wijzigen in 'Woongebied' / Bebouwd gebied - landelijke kern.	1030
Indiener verzoekt het perceel kadastraal benoemd in de zienswijze toe te voegen aan de landelijke kern, conform het geldende bestemmingsplan.	5176
Indiener geeft de locatie Bergervliet als concreet voorbeeld waar de begrenzing fout is, deze is aangeduid als ‘Buitengebied’ in plaats van ‘landelijke kern’. Er ligt namelijk een bouwvergunning en is opgenomen op de regionale woningbouwprogrammering.	1018
Indiener verzoekt de provincie om de functie wonen toe te kennen aan de percelen	5014

kadastraal benoemd in de zienswijze.	
Indiener verzoekt om nauw overleg te voeren over de exacte begrenzing.	1018
Indiener heeft de huiskavel liggen binnen de aanduiding bebouwd gebied- landelijke kern (bestemd voor bedrijven, economie, infrastructuur, verstedelijking en wonen) en indiener vindt het niet duidelijk of het bestaande agrarische bedrijf op deze locatie voortgezet kan worden.	5027
Indiener kan zich niet verenigen met de wijze waarop alle in de zienswijze vermelde gronden zijn aangeduid onder het POL2014 en de ontwerp-Omgevingsvisie. Indiener verzoekt daarom: - voor alle percelen welke in hoofdzaak gelegen zijn binnen de zone 'Buitengebied' de tekenfouten te herstellen en aan de gronden, waar op basis van de ontwerp-Omgevingsvisie de aanduiding 'Groenblauwe mantel' van toepassing is, de zone 'Buitengebied' toe te kennen. Indiener verwijst naar de specifieke percelen. - om het perceel, welke grenst aan de zone 'Buitengebied' en waar op basis van de ontwerp-Omgevingsvisie de aanduiding 'Groenblauwe mantel' van toepassing is, de zone 'Buitengebied' toe te kennen. Indiener verwijst naar het specifieke perceel.	5015
Indieners stellen dat de zoneringskaarten niet in overeenstemming zijn met de vigerende bestemmingsplannen of het feitelijk gebruik ter plekke van hun grondeigendom en maken zich zorgen over het gebruik van de betreffende gronden. Indieners verzoeken in dit kader de kaartenbeelden van de Omgevingsvisie in overeenstemming te brengen met het feitelijk gebruik, de onderliggende bestemmingsplannen en eventuele functieaanduidingen in de kaarten op te nemen.	5002, 5010, 5011, 5035, 5064, 5067, 5070, 5133, 5136, , 5178, 5187, 5196, 5198, 5199, 5200
Indiener vindt het kaartmateriaal te globaal. Indiener voorziet in de kaartbeelden beperkingen door zoneringen direct grenzend aan zijn bedrijf en zijn percelen. Indiener stelt dat een om- of beschrijving daarvan ontbreekt. Indiener stelt dat de lijnen relatief globaal zijn weergegeven.	5156
Indiener vraagt of de grenzen indicatief zijn en of deze nog kunnen wijzigen.	5027
Indiener stelt dat Omgevingsvisie viewer gedeeltelijk andere informatie bevat dan de SVREZL en SVWZL, in elk geval voor: - de aanduiding van Holtum Noord I als grootschalige logistieke locaties - de werklocaties Driehoek Rijksweg Zuid Sittard, - Groenseijkerstraat e.o. - Koplokatie IJzerenBrug - de omvang van de campus Chemelot - de omvang van Kantorenpark Sittard - de kantoorlocatie Mauritspark - bedrijvenstad Fortuna - Gardenz - Centrum Sittard Indiener stelt ook dat de aanduiding bedrijvigheid bij VDL Nedcar niet correspondeert met de kaarten bij het PIP. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie-kaarten met de kaarten van de SVREZL, de SVWZL en het PIP VDL Nedcar in overeenstemming te brengen.	1024
Indiener stelt dat de zoneringen nader worden omschreven, maar dat het ontwerp geen kaart bevat van de verschillende in de zoneringen beschreven gebieden. De gebieden zijn wel duidelijk omschreven, maar het principe dat nieuwe stedelijke ontwikkelingen thuis horen in bestaand bebouwd gebied mag niet betekenen dat bestaande initiatieven, die niet in het bestaand bebouwd gebied maar wel liggen binnen de stedelijk contour (zoals die in eerdere provinciale omgevingsplannen is gehanteerd), om deze reden ter discussie worden of kunnen worden gesteld. Mochten zich ten opzichte van eerdere provinciale omgevingsplannen wijzigingen hebben voorgedaan, die de ontwikkelingsmogelijkheden binnen onze gemeente beperken, dan verwachten wij hieromtrent een tegemoetkomende houding uwerzijds zodat deze wijzigingen de door ons gewenste ontwikkelingen niet belemmeren.	1029
Indiener verzoekt om ter voorkoming van verwarring slechts een bestemming per perceel toe te kennen. Indiener heeft een lijst met landbouwpercelen toegevoegd.	5188

Indiener verzoekt om ten aanzien van de toekomstbestendigheid van het agrarisch bedrijf van indiener op de bedrijfslocatie de bestemming ‘buitengebied’ te hanteren.	5188
Indiener geeft aan dat het ontwerp-Omgevingsvisie kiest voor een nieuwe zonering, wat betekent dat concreet ten opzichte van andere-niet geactualiseerde- beleidsdocumenten? Indiener hoort graag hoe bij toekomstige planvorming met deze verschillen moet worden omgegaan.	1026

Standpunt GS
De kaarten bij de Omgevingsvisie zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen (onder de Omgevingswet: omgevingsplannen). Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.
Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

De kaarten die bij de ontwerp-Omgevingsvisie zijn aangeboden via ruimtelijkeplannen.nl en de polviewer.nl maken formeel geen onderdeel uit van de Omgevingsvisie. De aangeboden kaarten zijn ontleend aan de Omgevingsverordening Limburg 2014 en zijn, met aanpassing op de voorgestelde zonering in de Omgevingsvisie, als extra service ter ondersteuning van de visie als indicatieve kaarten aangeboden.
In het kader van de nieuw op te stellen Omgevingsverordening wordt al het kaartmateriaal geactualiseerd, waarbij alle binnengekomen zienswijzen op het kaartmateriaal ontwerp-Omgevingsvisie in acht worden genomen. Deze kaarten van de Omgevingsverordening zullen tevens als ondersteunend kaartmateriaal voor de Omgevingsvisie Limburg dienen zoals dat ook bij de Omgevingsverordening Limburg 2014 en het POL2014 het geval was.

Indien nodig zullen wij in overleg met u grenzen aanpassen.

Daar waar sprake is van agrarische bedrijven binnen landelijke kernen zullen wij indien mogelijk de kaart aanpassen.

Daar waar sprake is van nieuwe bebouwing aansluitend op bebouwd gebied, zullen deze in het bebouwd gebied worden opgenomen.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk omgevingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen (onder de Omgevingswet: omgevingsplannen) heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel, als laatste alinea:

Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

<u>Onduidelijke kleurstelling kaartmateriaal / leesbaarheid kaartmateriaal</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het kaartmateriaal een onlogische en onduidelijke kleurstelling heeft en dat dit voor verwarring en interpretatie- en denkfouten kan zorgen met betrekking tot gebruiksmogelijkheden in de verschillende zoneringen. Indiener stelt dat in afwijking van het POL2014 de provincie een zeer onlogische kleurstelling hanteert waarbij aan de meest belangrijke natuurgebieden in het Natuurnetwerk een lichtblauwe/lichtgrijze kleur is toegekend. Dit terwijl aan de Groenblauwe mantel een donkergroene kleur is gegeven. De indruk kan ontstaan, dat de belangen in de Groenblauwe mantel met name gericht zijn op natuurontwikkeling, terwijl in het Natuurnetwerk het belang van natuur is afgenomen. Indiener verzoekt om de kleurstellingen uit het POL2014 als uitgangspunt te hanteren.	5009, 5013, 5018, 5019, 5021, 5028, 5035, 5040, 5043, 5047, 5052, 5053, 5067, 5071, 5073, 5076, 5078, 5079, 5080, 5093, 5130, 5132, 5133, 5135, 5136, 5137, 5138, 5114, 5184, 5187, 5189, 5196, 5197, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener stelt dat de kleurkeuze (van ‘Natuurnetwerk’ en ‘Groenblauwe mantel’) verwarrend en onduidelijk zijn.	5023, 5028

Standpunt GS
Wij hebben ons bij het samenstellen van de kaarten zoveel mogelijk gehouden aan de standaard kleurgebruik die momenteel voor alle provincies wordt ontwikkeld in het kader van het nieuwe Digitaal Stelsel Omgevingswet. Wij begrijpen dat de kleuren soms onduidelijk zijn en voor verwarring kunnen zorgen. Wij zullen bij de definitieve Omgevingsvisie afwijken van de landelijke standaard voor provincies en voor een andere/eigen kleurstelling voor de kaarten kiezen. Wij nemen de door u gedane suggesties daarbij in overweging.

Voorstel aan PS
Bij de actualisering van al het kaartmateriaal te kiezen voor andere kleurstellingen en arceringen, om zo de interpretatie van de kaarten eenduidiger te maken en verwarring te voorkomen.

<u>POLviewer</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat zij én een groot deel van de agrariërs, de POLviewer niet als gebruiksvriendelijk ervaren. Indiener vindt dat de gebruiksvriendelijkheid moet worden verbeterd door een stappenplan toe te voegen aan de website waarin eenieder kaartmateriaal makkelijker kan vergelijken en de implicaties van wijzigingen kan inzien.	5132

Standpunt GS
Wij begrijpen dat het werken met de POLviewer niet voor iedereen even makkelijk is. De POLviewer beschikt over een hulpfunctie waarin kort en overzichtelijk de functionaliteiten van de viewer wordt uitgelegd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de nauwkeurigheid van de POLviewer.	1012, 1013

Standpunt GS
Op ruimtelijkeplannen.nl en polviewer.nl zijn de kaarten tot op perceelniveau te bekijken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de in huidige kaart in de POLviewer meer differentiatie aan te brengen door de woonsferen weer te geven.	1012, 1013

Standpunt GS
Een detaillering in de kaarten voor woonsferen past niet in het abstractieniveau van de kaartbeelden bij een provinciale Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er overlapping is tussen verschillende kaarten, zo komt de zone-indeling op kaart 2 en 10 terug. Volgens de indiener is dit niet gebruiksvriendelijk.	5023

Standpunt GS
Op kaart twee hebben we de algemene principes van Limburg in zonering aangegeven. Op de kaarten 3 t/m 14 hebben we een nadere invulling van deze zoneringen weergegeven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat er geen relatie wordt gelegd tussen de kaartbeelden op ruimtelijkeplannen.nl en de tekst. Verder zijn de kaarten moeilijk leesbaar door het ontbreken van een legenda.	1004

Standpunt GS
Op ruimtelijkeplannen.nl is net als bij bestemmingsplannen een koppeling tussen kaart en tekst gemaakt door onder de functieknop ‘plekinformatie’ op de legenda te klikken waarna automatisch de bijbehorende tekst in een pop-up scherm of een nieuw tabblad verschijnt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de kaarten op detailniveau lastig te lezen waren. Indiener verzoekt om flexibiliteit als de kaarten behorende bij de brochure van de dóórontwikkeling van het Belevingspark De Meinweg en de subsidieaanvraag voor het participatief transitieproces Nationaal Park De Meinweg (in 2 bijlagen) verschillen ten opzichte van de Omgevingsvisie.	1029

Standpunt GS

Op ruimtelijkeplannen.nl en polviewer.nl zijn de kaarten tot op perceelniveau te bekijken. De ontwikkelingen in de Meinweg zijn tot stand gekomen onder het POL2014 en passen ook in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Kaarten bij Regiovisies (in relatie tot POLviewer)
Zie ook de beantwoording van zienswijzen bij de Regiovisies Noord-, Midden- en Zuid-Limburg van hoofdstuk 18 en 19.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de kaartmaterialen in de POLviewer niet overeen komen met de vastgestelde thematische regionale structuurvisies zoals SVREZL, SVWZL, visie VTE en RES.	1016

Standpunt GS
De kaartbeelden behorende bij regionale structuurvisies zijn van een ander abstractieniveau dan de kaartbeelden bij de Omgevingsvisie en komen derhalve niet overeen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de kaarten uit de regiovisies niet zijn opgenomen in de POLviewer, dit zou het wel overzichtelijker maken.	1016

Standpunt GS
De kaarten bij de regionale visies zijn opgesteld in samenspraak met gemeenten uit de regio en zijn uitsluitend ter illustratie van de betreffende regionale visies. Ze hebben derhalve een andere status dan de zoneringskaarten en worden om die reden niet als kaart, maar uitsluitend als illustratie, in de POLviewer opgenomen. Er gaat geen werking uit van deze illustratieve regiokaarten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat volgens het kaartmateriaal de kern Valkenburg aangeduid is als landelijke kern. Volgens de indiener is de kern Valkenburg echter geen standaard landelijke kern (door bijvoorbeeld het toeristische karakter, uitdagingen met betrekking tot de mobiliteit en betaalbaarheid van woningen) en past een aanduiding als stedelijk gebied beter. Indiener vindt dat er bij het onderdeel winkelgebieden geen specifieke plek is voorzien voor toeristische kernen, terwijl dit in SVREZL destijds bewust wel is gedaan. Steller vindt dat voorkomen moet worden dat door te sterke scheiding/stad/land/randen de ruimte van een hernieuwde uitvinding en dóórontwikkeling voor dit soort kernen beperkt wordt en verzoekt om de kern Valkenburg toe te voegen aan het stedelijke gebied of een aparte tussen categorie te benoemen.	1018

Standpunt GS
Deze regiokaart is in samenspraak met gemeenten in de regio opgesteld en illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio. Vanuit de zonering landelijke kern gaat geen beperking uit ten opzichte van landelijke kernen met een regionaal verzorgende functie. Zie ook de beantwoording van zienswijzen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Gebruiksmogelijkheden kavels a.h.v. kaarten versus feitelijke situatie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zijn bouwkavels zijn vastgelegd in een bestemmingsplan van de gemeente. Bij de vaststelling hiervan heeft het provinciale beleid als uitgangspunt gediend met betrekking tot de situering en de bouw- en gebruiksmogelijkheden van de bouwkavel. Om deze getrapte wijze van beleidstoepassing goed vast te leggen in de ontwerp-Omgevingsvisie dient duidelijk te worden omschreven dat de gebiedsaanduidingen zoals die over individuele bouwkavels van bedrijven liggen voor wat betreft de gebruiksmogelijkheden, niet van toepassing zijn voor die agrarische bouwkavels. Indiener vraagt goed vast te leggen dat de onderliggende bestemmingsplannen de regels en gebruiksmogelijkheden voor de agrarische bouwkavels bevatten. Hierdoor wordt voorkomen dat er, bij een gebiedsaanduiding 'Natuurnetwerk', onnodige discussies ontstaan over de gebruiksmogelijkheden van gronden binnen een agrarische bouwkavel/bedrijf.	5009, 5013, 5018, 5019, 5021, 5023, 5028, 5035, 5043, 5047, 5052, 5053, 5067, 5071, 5073, 5080, 5093, 5132, 5133, 5135, 5136, 5137, 5138, 5184, 5187, 5189, 5196, 5200, 5215
Indiener adviseert om in Omgevingsvisie of Omgevingsverordening op te nemen dat “de werkelijke (veld)situatie (en/of ruimtelijk besloten) situatie leidend is voor het vormgeven van [het] beleid en besluiten”.	1009
Indiener vindt dat met de gebiedsaanduiding ‘Groenblauwe mantel’ richting wordt gegeven aan of geduid wordt op natuurlijke ontwikkelingen. Indiener geeft aan dat op diverse plaatsen in de Groenblauwe mantel sprake is van agrarische bedrijven, met aanwezige bebouwing en verharding en de benaming daardoor niet op zijn plaats is.	5132
Indiener verzoekt, conform de aanduiding in de bekendmaking, nadrukkelijk in de provinciale Omgevingsvisie te vermelden dat het gaat om 'indicatieve' kaartbeelden. De kaartbeelden hebben immers niet het karakter of de nauwkeurigheid dat hieraan enig recht of status moet kunnen worden ontleend.	1028
Indiener stelt dat onvoldoende helder is wat het doel van de kaarten is en de status van de verschillende aanduidingen die hiermee gegeven wordt. Voorkomen moet worden dat deze straks een formele status krijgen en beperkingen, danwel mogelijkheden creëren die door het ontbreken van detailniveau tot problemen gaan leiden, verzocht wordt om meer tijd te geven om op detailniveau via planviewer een nadere analyse te maken.	1018

Standpunt GS
De kaarten bij de Omgevingsvisie zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen (onder de Omgevingswet: omgevingsplannen). Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.
Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie. Zie ook de beantwoording van zienswijzen in hoofdstuk 3 Limburgse principes en algemene zonering.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:

De Omgevingsvisie is een visie in tekst en bevat geen specifiek kaartmateriaal. De begrenzingen van de zoneringen en andere werkingsgebieden die voortkomen uit de Limburgse principes en de uitwerkingen in de thema's in deze Omgevingsvisie, zullen verankerd worden in het kaartmateriaal behorende bij de Omgevingsverordening Limburg. Daarna dienen deze tevens ter ondersteuning voor deze visie.

<u>Contouren Groenblauwe mantel / aanduiding Groenblauwe mantel op percelen met agrarische, recreatieve of bedrijfsbestemming</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener van mening dat een binnen de zienswijze op kaart aangeduid gebied niet als Groenblauwe mantel zou moeten worden aangemerkt.	5074
Indiener zou graag zien dat gebiedsaanduiding Groenblauwe mantel verwijderd wordt op percelen in eigendom van de indiener.	5037
Indiener verzoekt om de gronden van haar bedrijf die zijn gelegen in de "Groenblauwe mantel" (met de kadastrale aanduidingen zoals vermeld in haar zienswijze) te wijzigen in "buitengebied", omdat zij niet onwelwillend staat tegenover natuurinclusieve landbouw, maar dan wel op basis van keuzevrijheid. Indiener ervaart de huidige visie als dwingend en toekomstbelemmerend voor de bedrijfsuitvoering.	5051
Indiener stelt dat zijn glastuinbedrijf nu in de Groenblauwe mantel wordt geplaatst en vraagt zelf maatwerk te leveren en deze te schrappen zodat de glastuinbouwlocatie in "landelijk gebied-buitengebied' komt te liggen.	5092
Indiener constateert dat het zijn huiskavel en twee op afstand gelegen veldkavels in de Groenblauwe mantel liggen, waar dat voorheen overwegend bronsgroene landschapszone was. Indiener wil het belang duiden dat de uitgangspunten binnen de Groenblauwe mantel gelden niet conflicteren met de ruimte die geboden wordt voor externe vormen van veehouderij, zoals vrije uitloopruimte voor scharrelkippen.	5199
Indiener verzoekt provincie om percelen de aanduiding Buitengebied te geven en niet de aanduiding Groenblauwe mantel, conform het huidige en toekomstige gebruik en de geldende toestemming in het bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente Gulpen-Wittem, teneinde de boerderijcamping uit te breiden naar 25 standplaatsen.	5020
Indiener stelt dat het gedeelte van de vigerende agrarische bouwkavel gelegen binnen de aanduiding Landelijk gebied Groenblauwe mantel vanwege het bedrijfsmatige gebruik geen bijdrage kan leveren aan de doelstellingen van de groen blauwe mantel. Indiener verzoekt deze daarom aan te duiden als Landelijk Gebied –buitengebied-. Indiener verzoekt de 3 percelen die op grond van de ontwerp-Omgevingsvisie aangeduid worden als Landelijk gebied-Natuurnetwerk te wijzigen naar Groenblauwe mantel omdat zij deze landbouwkundig willen blijven exploiteren en vanwege de aanduiding in de Omgevingsvisie geen waardendrukkend effect willen hebben.	5069
Indiener constateert dat agrarische bouwkavel de aanduiding "Groenblauwe mantel" heeft gekregen. De aanduiding buitengebied grenst tot op 35 meter van de bedrijfslocatie. Een aanpassing van de begrenzing heeft daardoor voor het gebied weinig invloed, maar biedt cliënt wel de mogelijkheden om het agrarisch bedrijf goed te (blijven) exploiteren. Indiener stelt dat (ondanks de toelichting van provincie dat de kaart indicatief is), in de praktijk blijkt dat andere instanties de indicatieve begrenzingen als "harde lijn" verwerken in het verdere beleid. Mede daarom verzoekt indiener om de begrenzing van het gebied aan te passen.	5047
Indiener vraagt om een kleiner deel van zijn huiskavel binnen de Groenblauwe mantel te laten vallen.	5103
Indiener exploiteert een toekomst gericht landbedrijf en kan zich niet verenigen met ontwerp-Omgevingsvisie met bijbehorende Plan-MER.	5184
Indiener verzoekt provincie de aanduiding Groenblauwe mantel op de huidige bedrijfslocatie als ook de lus van de buitenring te verwijderen en de zonering werklocatie op te nemen.	5207
Indiener is het niet eens met enkele zaken in de visie die de gezonde ontwikkelingen van het bedrijf in de weg staan. Zowel aan de noord- alsmede de zuidzijde van de glastuinbouwlocatie is momenteel een procedure lopende voor aanpassing van het bestemmingsplan om het bedrijf ontwikkelingsmogelijkheden te bieden middels uitbreiding	5092

van de aanwezige glasopstanden. In het POL2014 werd destijds aangegeven dat de Bronsgroene begrenzingen indicatieve begrenzingen waren en dat gemeenten ten tijde van de actualisering van bestemmingsplannen maatwerk zouden kunnen bieden. In de praktijk wordt er vanuit gemeentes geen maatwerk geboden op dit punt.	
Indiener geeft aan dat zijn bedrijf is gelegen binnen het gebied aangeduid als Groenblauwe mantel. Indiener verzoekt om deze aanduiding te wijzigen in Buitengebied ten behoeve van het goed kunnen exploiteren van het agrarisch bedrijf. Zijn eerdere ervaring bij POL2014 (geen aanpassing doorgevoerd) is dat de 'indicatieve' aanduidingen bij 'toetsing' als 'harde' grenzen worden gezien.	5057
Indiener heeft kaartbeelden toegevoegd van een eigendomsperceel waar volgens indiener in het bestemmingsplan een andere begrenzing van het beekdal is opgenomen dan bij de Groenblauwe mantel.	5178
Indiener exploiteert een volwaardig en toekomstgericht gemengd agrarisch bedrijf met akkerbouw als hoofdtak en een rundvleesveehouderij als neventak. Volgens het kaartmateriaal van het ontwerp komt de bouwkavel en de huiskavel deels te liggen in de gebiedsaanduiding 'Groenblauwe mantel'. Indiener is van mening dat er sprake is van een tekenfout nu er onder andere geen rekening is gehouden met de feitelijke situatie en het grondgebruik. Een gedeelte van de bouwkavel dat volledig bebouwd en verhard is heeft de gebiedsaanduiding 'Groenblauwe mantel'. Indiener verzoekt om de begrenzing aan te passen en de bouwkavel volledig te tekenen binnen de gebiedsaanduiding ' Buitengebied'. Indiener geeft in overweging om deze aanpassing ook mee te nemen voor de rest van de omliggende lintbebouwing.	5078
Indiener bepleit een separate aanduiding voor agrarische bouwvlakken in de Groenblauwe mantel. Mocht de provincie geen separate aanduiding willen opnemen dan dient in het Ontwerp tekstueel duidelijk te worden gemaakt dat de gebiedsaanduidingen zoals die over individuele bouwkavels van bedrijven liggen voor wat betreft de gebruiksmogelijkheden, niet van toepassing zijn voor die agrarische bouwkavels en dat het onderliggende bestemmingsplan de regels en gebruiksmogelijkheden voor die bouwkavels bevat.	5079
Indiener verzoekt uitdrukkelijk vast te leggen dat medewerking wordt verleend aan wijziging van bestaande agrarische bouwkavel binnen de Groenblauwe mantel indien noodzakelijk voor de bedrijfsontwikkeling, aangezien de gemeente bij de uitwerking van haar visie de (vastgestelde) Omgevingsvisie als uitgangspunt zal nemen.	5161
De bouwkavel van indiener ligt geheel in de gebiedsaanduiding 'Groenblauwe mantel' en is ook als zodanig bestemd in het bestemmingsplan 'Buitengebied Roerdalen, 2e herziening'. Naar mening van indiener hoort een agrarische bouwvlak niet thuis in de Groenblauwe mantel. Hiervoor zou een separate aanduiding moeten worden opgenomen om te voorkomen dat bouw- en gebruiksmogelijkheden beperkt worden.	5079
Indiener kan zich niet verenigen met de wijze waarop alle in de zienswijze vermelde gronden zijn aangeduid onder het POL2014 en de ontwerp-Omgevingsvisie. Indiener verzoekt daarom: voor het perceel waar op basis van de ontwerp-Omgevingsvisie de aanduiding 'Natuurnetwerk' opgenomen is, de zone 'Buitengebied' of 'Groenblauwe mantel' (de aangrenzende grond is ook Groenblauwe mantel) toe te kennen. Het betreffende perceel is niet ontpacht en daarom is de zone 'Natuurnetwerk' niet juist. Het college heeft dit ook niet nodig geacht.	5105

Standpunt GS
De voormalige zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone zijn samengevoegd tot de Groenblauwe mantel.

De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen (onder de Omgevingswet: omgevingsplannen). Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie. Zie ook de beantwoording van zienswijzen in hoofdstuk 3 Limburgse principes en algemene zonering.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk omgevingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen (onder de Omgevingswet: omgevingsplannen) heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel, als laatste alinea:
Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

<u>Specifieke verzoeken</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de weergave van het terrein Mourik niet overeenstemt met “de visie die in 2019 samen met de provincie is opgesteld”. De contouren uit de Groenblauwe mantel zijn volgens indiener een op een overgenomen uit het POL.	1012
Indiener stelt dat de contouren van de Groenblauwe mantel niet conform de conceptvisie uit 2019 voor de Oostflank in Brunssum zijn en verzoekt op in de POLviewer de gebieden Hendrik, Mourik en Oostflank Brunssum aan te duiden als herontwikkelingslocaties.	1012, 1013

Standpunt GS
De gezamenlijke conceptvisie voor de Oostflank Brunssum van 2019 is in feite niet meer actueel. Wanneer de visie voor de invulling van de Oostflank definitief is en deze aanleiding geeft tot aanpassing van de kaarten bij de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening zullen wij deze kaarten aanpassen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat er in 2009 een kaartfout zou worden gecorrigeerd en dat dit blijkbaar niet gebeurd is (natuurbeheer).	5046

Standpunt GS

Indiener stelt terecht dat de kaarten niet conform afspraak uit 2009 zijn. Wij zullen dit corrigeren in het Natuurbeheerplan. Het Natuurbeheerplan wordt jaarlijks herzien en daarin dient deze wijziging opgenomen te worden. Deze correctie wordt meegenomen in het Natuurbeheerplan 2022 (vaststelling augustus 2021). Aan de hand van het Natuurbeheerplan zullen de grenzen Natuurnetwerk Limburg in de kaarten van de Omgevingsverordening worden gewijzigd.

Voorstel aan PS
Grenscorrectie in het Natuurbeheerplan 2022 opnemen en laten doorwerken in kaarten Natuurnetwerk Limburg in de Omgevingsverordening.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert een aantal omissies in de kaartbeelden en vraagt om deze kaarten daarop aan te passen. Het gaat onder meer om het ontbreken van BCC, een onjuiste aanmerking van BCC als kantoorlocatie, het aanduiden van haven Stein als onderdeel van de Chemelot site, inclusief de verbinding tussen haven Stein en Chemelot, en de onvolledige weergave van huidige en toekomstige buisleidingen tracés (kaarten 6, 7 en 8).	5026

Standpunt GS
De opgenomen werklocaties op alle kaartbeelden zijn conform het de registratie op de provinciale website www.rebislimburg.nl.
Alle buisleidingentracés zijn opgenomen op kaart 8 bij de ontwerp-Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft dat hun gronden voorheen in de zilvergroene zone lagen en in kaart 10 van de ontwerp-Omgevingsvisie een deel van deze gronden behoren tot het Natuurnetwerk. Indiener stelt hierdoor beperkt te worden in de exploitatie van deze gronden en verzoekt dit te herstellen en de gronden on het regime van de Groenblauwe mantel op te nemen.	5023

Standpunt GS
Het betreffende perceel is in alle kaarten als Groenblauwe mantel opgenomen. Een aangrenzend perceel is conform een wijzigingsverzoek in 2018 gewijzigd naar Natuurnetwerk Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor, om de grens van de Groenblauwe mantel op te schuiven richting het aanwezige wandelpad aan de oostzijde van zijn camping. Dit pad vormt de feitelijke en meer natuurlijke scheiding tussen zijn (kampeer)terrein en de aangrenzende percelen. Indiener vindt het niet logisch dat het huidige kampeerterrein en de rest van de voormalige huiskavel (toekomstig kampeerterrein), onderdeel uitmaakt van de Groenblauwe mantel. In POL2014 was dit buitengebied (witte gebied).	5064

Standpunt GS
Ter plekke van de camping is de begrenzing ongewijzigd ten opzichte van het POL2014 en valt een deel in ‘buitengebied’ en een deel in de Groenblauwe mantel (eerder bronsgroene landschapszone en zilvergroene natuurzone).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener geeft aan dat er sprake is van tekenfouten op een locatie. Indiener geeft aan dat het de aanduiding Natuurnetwerk en Natura 2000 betreft en dat deze reeds met de gemeente en provincie zijn besproken. Indiener verzoekt de provincie om te tekenfouten in de Omgevingsvisie aan te passen.	5134

Standpunt GS
Er heeft overleg plaatsgevonden tussen indiener en de provincie over eventuele herbegrenzing Natura200. Herbegrenzing van Natura 2000-gebieden is echter een rijksaangelegenheid. In het kader van de Omgevingsvisie Limburg wordt deze begrenzing niet aangepast.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst ons erop dat het Meelderbroek recent met een nieuw bestemmingsplan een her-begrenzing heeft gekregen. Indiener verzoekt om deze daarom op de kaart als zodanig in te tekenen.	5111

Standpunt GS
De begrenzing van het ontwikkelingsgebied Glastuinbouw brengen we in overeenstemming met de recente herbegrenzing van ontwikkelingsgebied glastuinbouw Meelderbroek, zoals vastgesteld door de gemeente.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Wilhelminaberg Op basis van de ontwerpkaarten ligt het klimpark van Snowworld binnen de zone “buitengebied”. De top van de Wilhelminaberg ligt binnen de zone “Groenblauwe mantel”. Ofschoon die zonering op het eerste gezicht niet in de weg staat aan het huidige en toekomstige gebruik van de trap en de top van Wilhelminaberg, is indiener van oordeel dat gebruik en functie van de zone tussen de gebouwen van Snowworld Landgraaf en de trap op de Wilhelminaberg, duidelijk afwijkt van de rest van de Wilhelminaberg. Indiener stelt daarom voor om daar voor de zone “buitengebied” te kiezen. Groeve langs Dr. Calsstraat Dit gebied, dat wordt begrensd door twee spoorlijnen ligt binnen de zone “Groenblauwe mantel". Indiener is van mening dat, gelet op het huidige gebruik en de toekomstige potenties, een aanduiding “Buitengebied” is te rechtvaardigen. Bij andere bekende groeves (onder andere op het grondgebied van de gemeente Heerlen) is ook gekozen voor deze aanduiding. Groeves en stortplaats Abdissenbosch De stortplaats en de bestaande groeves in Abdissenbosch liggen binnen de zone “Groenblauwe mantel”. Indiener stelt voor om te kiezen voor de meer passende zone “Buitengebied”.	1032

Standpunt GS
De samenvoeging van de zones Bronsgroene Landschapszone en Zilvergroene natuurzone in de Omgevingsvisie heeft geen directe gevolgen voor het gebruik van de percelen, zoals vastgelegd in de vigerende bestemmingsplannen. Alle kaartbeelden zullen geactualiseerd en waar nodig gecorrigeerd worden in het kader van de nieuwe Omgevingsverordening. Na vaststelling van de nieuwe Omgevingsverordening zullen de kaartbeelden tevens ter ondersteuning voor de Omgevingsvisie dienen en zijn ze niet meer indicatief van aard. Indien nodig zullen wij in overleg met u grenzen aanpassen.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Randweg Abdissenbosch Indiener geeft aan al enkele jaren met de provincie nauw samen te werken aan de voorbereiding van de aanleg van de Randweg Abdissenbosch. Indiener mist op de kaarten een zonering voor deze provinciale verbindingsweg, die de Buitenring ter hoogte van het bedrijventerrein Abdissenbosch verbindt met Duitsland. Bedrijventerrein Abdissenbosch Het gebied tussen het bedrijventerrein en de Buitenring ligt nu binnen de zone “Buitengebied”. Wanneer de zone voor de Randweg Abdissenbosch is toegevoegd kan volgens indiener de zone tussen deze weg en het bedrijventerrein worden aangeduid als werklocatie, waardoor er beperkte uitbreidingsmogelijkheden ontstaan op zichtlocaties langs de Randweg.	1032

Standpunt GS
De besluitvorming over de Randweg Abdissenbosch is voorlopig opgeschort tot 2022. Zolang er geen concreet besluit over het tracé en de uitvoering van de weg is genomen, nemen we deze weg niet op in onze kaarten.
Ook zullen we in dit kader het bedrijventerrein Abdissenbosch niet uitbreiden met de aanduiding werklocaties.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat zijn bedrijf een zoekgebied voor de natuur is geworden. Dit zal zijn bedrijf in de problemen brengen om goed en duurzaam te kunnen blijven produceren en om te voldoen aan de maatschappelijke wensen van de samenleving.	5094

Standpunt GS
Het bedrijf van indiener was in POL2014 in de Zilvergroene natuurzone opgenomen. In de Omgevingsvisie ligt het bedrijf in de Groenblauwe mantel. Er verandert niets aan het huidige gebruik van het perceel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat uit het, bij de Omgevingsvisie gebruikte, kaartmateriaal zou blijken dat gronden zijn veranderd van bestemming buitengebied naar glastuinbouw. Om diverse redenen, wordt dit als een ongewenste ontwikkeling beschouwd.	5083, 5141, 5150, 5159, 5160 5169, 5170, 5172

Standpunt GS
Ten opzicht van het vigerende POL2014 is er geen sprake van een uitbreiding van het voor glastuinbouw aangemerkte gebied. De ten onrechte getrokken conclusie is er wellicht in gelegen dat kaart 10 (land en tuinbouw) uit de Omgevingsvisie vergeleken moet worden met kaart 11 (landbouw) en niet met kaart 10 (landschap en cultuurhistorie) uit het vigerende POL2014.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt zijn huidige bedrijf, dat nu niet ingetekend is op de kaart Ontwikkelingsgebied Glastuinbouw, aan te merken als concentratiegebied ten behoeve van glastuinbouw.	5065

Standpunt GS
Het bedrijf ligt aansluitend op het ontwikkelingsgebied glastuinbouw, maar is tevens gelegen in een beekdal en derhalve niet opgenomen binnen het ontwikkelingsgebied Glastuinbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de aanduiding van het Terca-terrein (Rembrandstraat Brunssum) als “Landelijk gebied – Buitengebied” een beleidsmatige beperking is die niet past omdat de gemeente op dit moment bekijkt welke ontwikkeling daar kan plaatsvinden en omdat die niet past binnen de uitwerking van het project Renaturering Rode Beek, waarin de provincie participeert.	1012

Standpunt GS
De opgenomen werklocaties op alle kaartbeelden zijn conform het de registratie op de provinciale website www.rebislimburg.nl. Het betreffende terrein is niet meer in het Rebislimburg opgenomen en heeft derhalve de aanduiding Buitengebied gekregen. De ‘renaturering’ van de Roode Beek is een ontwikkeling die binnen de zonering Buitengebied past.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie het indicatieve buisleidingentracé Laarbeek-Echt Susteren niet op te nemen in de Omgevingsvisie.	1004

Standpunt GS
In het kader van het Programma Energiehoofdstructuur wordt bezien of het indicatieve buisleidingentracé Laarbeek-Echt-Susteren gehandhaafd blijft. Totdat daar duidelijkheid over is blijft het tracé op de provinciale kaarten staan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de gehele vigerende Ow-concessie van de groeve (Landgraaf) als ‘Groenblauwe mantel’ aan te merken in plaats van een deel als ‘Natuurnetwerk’.	5056

Standpunt GS
Het eindplan behorende bij deze Ow-concessie is gebaseerd op de goud- en zilvergroene zones uit POL2014. In de Omgevingsvisie zijn de Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone samengevoegd tot de Groenblauwe mantel. De Goudgroene natuurzone heet voortaan Natuurnetwerk Limburg. Deze naamwisseling verandert de invulling van het eindplan van de betreffende Ow-concessie niet, derhalve passen we de kaarten hier niet op aan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener is van mening dat de grotere en/of aaneengesloten groen- en natuurgebieden die in de vigerende bestemmingsplannen van de gemeente Kerkrade zijn bestemd als “natuur” in de Omgevingsvisie opgenomen dienen te worden als “Natuurnetwerk”. Er worden enkele voorbeelden genoemd die nu deels als “Werklocatie”, “Buitengebied’ of “Groenblauwe mantel” zijn opgenomen.	1008

Standpunt GS
Wij zullen uw verzoek meenemen in het kader van het Natuurbeheerplan 2022 en bezien of er percelen natuur aan Natuurnetwerk Limburg kunnen worden toegevoegd.

Voorstel aan PS
Tekst Ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de begrenzing van gebieden, hoewel deze indicatief is, toch zo correct mogelijk dient te zijn. In de bijlage bij de zienswijze zijn (detail) opmerkingen c.q. het verzoek tot aanpassing van de digitale kaartlagen van de ontwerp-Omgevingsvisie opgenomen.	1008

Standpunt GS
De kaarten worden geactualiseerd en waar nodig gecorrigeerd voor de definitieve Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist kaarten van het Natuurnetwerk Limburg, de Groenblauwe mantel en de Algemene zonering, waardoor de ruimtelijke structuur in het ongewisse blijft.	2016

Standpunt GS
Op zowel ruimtelijkeplannen.nl als polviewer.nl zijn alle kaarten beschikbaar gesteld.

Voorstel aan PS
Tekst Ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de kaartbeelden zoals nu opgenomen veel vragen oproepen: - In de kaarten worden onderdelen benoemd die niet in de tekst voorkomen. - De begrenzing is dusdanig concreet dat er geen sprake lijkt te zijn van indicatieve gebieden. - Sommige aspecten lijken niet in de kaarten te zijn opgenomen.	1016

Standpunt GS
Het klopt dat niet alle puntlocaties op verschillende themakaarten in de tekst benoemd zijn. Daarbij geldt ook dat niet al het benoemde in de teksten zich leent om in een werkingsgebied op kaart weergegeven te worden.

Omdat de kaarten bij de ontwerp-Omgevingsvisie van het POL2014 gebruikt zijn, hadden ze een indicatief karakter. Wij gaan de kaarten actualiseren, welke ook in de Omgevingsverordening zullen worden verankerd gelden en dan geen indicatief karakter meer hebben.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk omgevingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen (onder de Omgevingswet: omgevingsplannen) heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bevreemdt de Groenblauwe mantel rondom Greenport Venlo en Brightlands Campus omdat deze economische dragers hierdoor worden beperkt in plaats dat ze als economische aanjagers worden ondersteund en gefaciliteerd.	5156

Standpunt GS
De Groenblauwe mantel rondom Greenport Venlo en Brightlands Campus is niet van invloed op ontwikkelingen binnen de gebieden die als werklocatie in de Omgevingsvisie zijn opgenomen.

Voorstel aan PS
Tekst Ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het onduidelijk welke ruimte de aanleg van grootschalige zonneparken krijgt in de Omgevingsvisie omdat ze niet zijn ingetekend op de kaarten.	5156

Standpunt GS
De visie op ontwikkeling grootschalige zonneparken staat in hoofdstuk 11 van de Omgevingsvisie beschreven. Hier zijn geen concrete werkingsgebieden, die op een kaart verbeeld kunnen worden, aan gekoppeld.

Voorstel aan PS
Tekst Ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener maakt bezwaar tegen alle veranderingen die van bovenaf worden doorgedrukt. Dit omdat van een perceel landbouwgrond van indiener in de gemeente Weert de status is veranderd van landbouw in natuur. Indiener stelt dat de gemeente heeft toegegeven daarbij fouten te hebben gemaakt. Indiener is bereid als gelijke partner de dialoog aan te gaan om de impasse te doorbreken.	5031

Standpunt GS
Het perceel is deels gelegen in Natura 2000-gebied. In het POL2014 was het perceel opgenomen in de Goudgroene natuurzone, in de ontwerp-Omgevingsvisie is het perceel in het Natuurnetwerk Limburg opgenomen.
Het huidige gebruik van gronden blijft ongemoeid. Bij nieuwe ontwikkelingen zal echter steeds wel rekening gehouden moeten worden met de aanwezige natuurwaarden.
Het wijzigen van een bestemmingsplan is de bevoegdheid van de gemeente en hoort niet thuis in de provinciale Omgevingsvisie. Als een dergelijke wijziging aan de orde is moet dit passend zijn binnen de provinciale Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener constateert dat door uitbreiding van het Natura 2000-gebied landbouwgrond (boven de Sibbergroeve en Fleschenberg) van de indiener wordt aangemerkt als Natura 2000. Indiener geeft aan dat het voorheen enkel de ondergrondse kalksteengroeve betrof. Indiener vindt dat zij hiertoe zal worden beperkt in het gebruik van de grond in kader van het bedrijf. Indiener maakt bezwaar tegen de aanmerking van de landbouwgrond als Natura 2000.	5100

Standpunt GS
De ondergrondse groeven behoren tot de Natura 2000-aanwijzingsbesluiten. In tegenstelling tot het POL2014 hebben wij ervoor gekozen om in de Omgevingsvisie ook Hr Groeven op de kaarten weer te geven.
Nieuwe gevolgen hiervan zijn er niet. Wij begrijpen dat de toevoeging van de Hr Groeven aan het kaartbeeld een beeld schetst dat het Natura 2000-gebied is uitgebreid. Wij zullen de kaarten aanpassen het de Hr Groeven als apart onderdeel van de Natura 2000 op de kaarten weergeven.

Voorstel aan PS
De Hr Groeven als apart onderdeel van de Natura 2000-gebieden op de kaarten opnemen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af waarom het beekdal zo breed is ingetekend. Indiener vreest dat de nadruk op klimaatadaptatie in de beekdalen ten koste gaat van landbouw.	5164, 5165, 5166, 5178, 5183, 5191
Indiener vraagt zich af waarop de intekening van het beekdal is gebaseerd. Indiener vreest dat de ruime intekening en sturende functie van de beken en beekdalen ten koste zullen gaan van de landbouw. Indiener vraagt om bestaand agrarisch gebruik in de beekdalen ook te beschermen c.q. zoveel mogelijk te behouden en in ieder geval te borgen dat voor bestaande agrarische bouwvlakken binnen beekdalen de gebruiks- en ontwikkelingsmogelijkheden behouden blijven.	5032
Indiener vraagt zich af waarop de intekening van het beekdal is gebaseerd. Indiener vreest dat de ruime intekening en sturende functie van de beken en beekdalen ten koste zullen gaan van de landbouw. Indiener vraagt om bestaand agrarisch gebruik in en rond de beekdalen ook te beschermen c.q. zoveel mogelijk te behouden. Indiener geeft aan dat het voor de fruitsector noodzakelijk is dat gewasbeschermingsmiddelen mogen worden toegepast.	5039

Standpunt GS
Een beekdal omvat de meer vlakkere dalbodems aan weerszijden van de beken in Limburg voor zover deze gelegen zijn buiten het winterbed van de Maas.
Ook maken de zogenaamde droogdalen (de smalle dalbodems in de hellingen van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg) hier deel van uit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat grondruiling tussen percelen kadastraal benoemd in de zienswijze, in eigendom van indiener, en de percelen kadastraal benoemd in de zienswijze, in eigendom van Staatsbosbeheer, zowel de natuur als de bedrijfsstructuur van de Camping ten goede komt, terwijl het feitelijk gebruik van de percelen kadastraal benoemd in de zienswijze ongewijzigd blijft (grasland met beweiding door paarden). Indiener verzoekt om medewerking aan deze grondruil.	5161

Standpunt GS
De beoordeling van het dan niet subsidiabel zijn vindt plaats in het kader van het natuurbeheerplan en openstellingsbesluit subsidieregeling kwaliteitsimpuls natuur en landschap Limburg. Deze beoordeling gebeurt niet in het kader van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist bij de kaart H 17.2, blz. 125 nadere kaartlagen, waardoor de omgrenzingen niet nauwkeurig te volgen zijn, en het dus ook niet te vergelijken is met de voormalige goud en zilvergroene begrenzingen. Indiener stelt dat een zienswijze geven daardoor niet mogelijk is. Indiener verzoekt om het plan alsnog als toegevoegd onderdeel van deze ontwerp-visie aan eenieder ter beoordeling voor te leggen alvorens tot vaststelling van uw definitieve Omgevingsvisie over te gaan.	2014

Standpunt GS
De kaarten in de tekst zijn van indicatieve aard. Via ruimtelijkeplannen.nl en polviewer.nl zijn kaarten beschikbaar gesteld die op perceelniveau te bekijken zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt de functie van de opgenomen kaart in 17.2 onduidelijk, met name de aanduiding “beekdal”. Bij de keuzes in het kader van de samenhangende aanpak van opgaven is water zeer zeker ook één van de belangen. Bij kringloopsluiting en circulaire economie op de site Chemelot moet ook nadrukkelijk de waterketen een plaats hebben.	1015

Standpunt GS
Deze kaart in de tekst in paragraaf 17.2 is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van Limburg de Euregio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat - vanwege het ontbreken van een kaart van de verschillende zoneringen – nieuwe stedelijke ontwikkelingen die plaatsvinden buiten bestaand bebouwd gebied ter discussie mogen worden gesteld en dringt erop aan deze stedelijke gebieden die status te geven die de voorziene stedelijke ontwikkelingen niet belemmeren.	1003

Standpunt GS
De betreffende kaartbeelden zijn te raadplegen via ruimtelijkeplannen.nl en polviewer.nl. Alle kaarten zullen geactualiseerd en waar nodig gecorrigeerd worden waarna deze verankerd zullen worden in de nieuwe Omgevingsverordening.

Wij hanteren de Ladder voor duurzame verstedelijking voor de ruimtelijke ordening van nieuwe stedelijke ontwikkelingen. Deze ladder is ook opgenomen in de vigerende Omgevingsverordening en wordt in de Omgevingsvisie op verschillende plekken genoemd. Onder andere wordt het in thematische hoofdstukken aangehaald en wordt het omarmd in hoofdstuk 17 ‘Limburg in bovenregionaal perspectief’ onder het kopje ‘Compacte steden blijven het uitgangspunt’. Ook de Limburgse principes ondersteunen dit, zie het principe ‘Meer stad, meer land’.

Hieruit volgt dat er een voorkeur is voor het onderbrengen van stedelijke functies in het bebouwd gebied. Zodoende zien wij toe op het tegengaan van stedelijke ontwikkelingen buiten bestaand bebouwd gebied.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijziging

Argument
De kaarten die bij de ontwerp-Omgevingsvisie zijn aangeboden via ruimtelijkeplannen.nl en de polviewer.nl maken formeel geen onderdeel uit van de Omgevingsvisie. De aangeboden kaarten zijn ontleend aan de Omgevingsverordening Limburg 2014 en zijn, met aanpassing op de voorgestelde zonering in de Omgevingsvisie, als extra service ter ondersteuning van de visie als indicatieve kaarten aangeboden. Toch hebben deze kaartbeelden in veel gevallen geleid tot het indienen van zienswijzen. Om de status van de kaartbeelden te verduidelijken, voegen we een korte tekstpassage toe aan hoofdstuk 3 van de ontwerp-Omgevingsvisie. In het kader van de nieuw op te stellen Omgevingsverordening wordt al het kaartmateriaal geactualiseerd, waarbij alle binnengekomen zienswijzen op het kaartmateriaal ontwerp-Omgevingsvisie in acht worden genomen. Deze kaarten van de Omgevingsverordening zullen tevens als ondersteunend kaartmateriaal voor de Omgevingsvisie Limburg dienen zoals dat ook bij de Omgevingsverordening Limburg 2014 en het POL2014 het geval was. De Omgevingsvisie Limburg zal na vaststelling door Provinciale Staten enkel als tekst gepubliceerd worden, met een verwijzing naar de kaarten van de Omgevingsverordening ter ondersteuning van de visie. Wanneer het nieuwe Digitale Stelsel Omgevingswet van kracht is zal de visie in deze viewer te raadplegen zijn.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De Omgevingsvisie is een visie in tekst en bevat geen specifiek kaartmateriaal. De begrenzingen van de zoneringen en andere werkingsgebieden die voortkomen uit de Limburgse principes en de uitwerkingen in de thema's in deze Omgevingsvisie, zullen verankerd worden in het kaartmateriaal behorende bij de Omgevingsverordening Limburg. Daarna dienen deze tevens ter ondersteuning voor deze visie.

2.24. Zienswijzen over het plan-MER

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat in het plan-MER onvoldoende onderscheid wordt gemaakt tussen landbouw, intensieve landbouw en glastuinbouw. Indiener vindt dat de effecten van glastuinbouw op de aspecten leefbaarheid, energie, water en bodem, ecologisch kapitaal en een aantrekkelijke leefomgeving significant verschillen. Indiener geeft aan dat hiervan ook sprake is als onder 'glastuinbouw' ook teeltondersteunende bedrijven vallen.	5154, 5159, 5160, 5172

Standpunt GS
Het plan-MER, waarin beleidsvoornemens zijn beoordeeld op effecten (kansen en risico's) op de leefomgeving, sluit aan bij het strategisch niveau van de Omgevingsvisie Limburg. Vanwege het strategisch karakter van de Omgevingsvisie heeft er ook een (globale) effectbeoordeling plaatsgevonden voor de land- en tuinbouwsector als geheel. Vanwege de (specifieke) effecten van de intensieve veehouderij op zowel de Planet- als de People- aspecten (natuur, omgeving, gezondheid), wordt deze bedrijfssector apart behandeld in het plan-MER (paragraaf 8.9). Het is een terechte constatering dat deze effecten verschillen van de effecten die de glastuinbouw heeft / kan hebben op de leefomgeving, maar gezien het strategisch niveau van de Omgevingsvisie is er niet voor gekozen omdat om de verschillende landbouwsectoren ook nog afzonderlijk te 'bemerren' qua omgevingseffecten. De ontwerp-Omgevingsvisie biedt hiervoor in deze fase onvoldoende aanknopingspunten.

Overigens kan het zeer goed mogelijk zijn dat er bij concrete ruimtelijke plannen/ gebiedsontwikkelingen, bijvoorbeeld in het landelijk gebied en waarbij tevens land- en tuinbouwaspecten aan de orde zijn, alsnog een plan- of projectMER-plicht aan de orde is. Pas op dat moment kunnen de omgevingseffecten meer concreet in beeld worden gebracht in het MER. De effecten ten aanzien van de verschillende landbouwsectoren (intensieve veehouderij, glastuinbouw, etc.) zijn dan concreter bekend en kunnen dan worden betrokken bij de ruimtelijke afweging en inrichting. De in het nu voorliggend MER geschetste kansen & risico's met betrekking tot land- & tuinbouw beogen hier op strategisch niveau ondersteuning aan te bieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie en plan-MER handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie vraagt aan te geven welk beleid is gebruikt als input bij de autonome ontwikkeling (het opstellen van het Portret), welk beleid recent is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering is) en welk beleid formeel als 'nieuw' beschouwd moeten worden.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
Er is een aanvulling op het MER opgesteld. In deze 'Aanvulling Milieueffectrapport' (d.d. 15 december 2020) is aangegeven welk bestaand beleid is gebruikt als input bij de autonome ontwikkeling en wat 'nieuw beleid' is. Voor het opstellen van dit MER is als 'nieuw beleid' aangemerkt: het beleid dat is vastgesteld na medio 2019 (zoals aangegeven op blz.12 van het plan-MER onder het kopje 'Portret van Limburg als uitgangspunt'). Voor het nieuwe beleid dat is vastgesteld (na medio 2019) zijn de kansen en risico's voor de fysieke leefomgeving bepaald. Voor het geplande / nog vast te stellen nieuwe beleid is er nog geen inschatting gemaakt van de kansen en risico's.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie en plan-MER handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie adviseert de volgende aanvullende informatie op te nemen: • Welk beleid is onderzocht? (zie vorige zienswijze) • Wat zijn de kansen / risico's van het nieuwe beleid?	Advies Commissie m.e.r. (zie

• Hoe is dit bepaald? (welke methodiek?)	bijlage)

Standpunt GS
Er is aan aanvulling op het MER opgesteld. In deze 'Aanvulling Milieueffectrapport' (d.d. 15 december 2020) is aanvullende informatie opgenomen over welk beleid (bestaand en nieuw) onderzocht is, wat de kansen en risico's zijn van het nieuwe beleid en hoe dit bepaald is. Daarbij is tevens specifiek aangegeven hoe de scores in de matrix (door middel van kleuren) tot stand zijn gekomen. Deze kleuren scores zijn tot stand gekomen door middel van expert judgement.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie en plan-MER handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie adviseert een Passende beoordeling op te stellen, waarin voor de Natura 2000 gebieden wordt beschreven welke problemen er op hoofdlijn spelen die het halen van een gunstige staat van instandhouding in de weg staan. En globaal aan te geven of en hoe deze knelpunten oplosbaar zijn.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
Er is een aanvulling op het MER opgesteld. In deze 'Aanvulling Milieueffectrapport' (d.d. 15 december 2020) is een Passende beoordeling Natura 2000- gebieden opgenomen, afgestemd op het abstractieniveau van de Omgevingsvisie. De Passende beoordeling is integraal opgenomen in de 'Aanvulling Milieueffectrapport' (hoofdstuk 3).

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.3 Milieueffectrapportage, kopje Omgevingsvisie en m.e.r., als tweede alinea:
~~Om deze redenen is geen passende beoordeling uitgevoerd~~
Naar aanleiding van het toetsingsadvies van de Commissie m.e.r. is alsnog een Passende beoordeling uitgevoerd, passend bij het strategisch niveau van de Omgevingsvisie. De conclusie van de Passende beoordeling is: Het is de verwachting dat het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen. Om dit per Natura 2000-gebied uitgebreider te duiden is een aanvulling op het MER opgesteld waarbij een Passende beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelen is opgenomen. Deze Passende beoordeling is afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie en kijkt naar kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. De Passende beoordeling constateert daarbij dat de visie vooral kansen voor verbetering oplevert. De conclusies van deze Passende beoordeling bevestigen hetgeen hierover al in het MER is opgenomen, namelijk dat het risico dat het voorgenomen beleid leidt tot verslechtering van de instandhoudingsdoelstellingen verwaarloosbaar is.

De Passende beoordeling is integraal opgenomen in de 'Aanvulling Milieueffectrapport' (d.d 15 december 2020).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie vraagt om aan te geven hoe het milieubelang in op de Omgevingsvisie volgende besluiten (zoals programma's) volwaardig en integraal meegewogen worden.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat het aspect van de integrale milieuafweging in wezen al goed verwoord en geborgd is in de Omgevingsvisie (via de zogenaamde Limburgse principes en de integrale benadering in de themahoofdstukken 5 t/m 16). In aanvulling hierop zullen wij de beschrijving van de Limburgse principes in de Omgevingsvisie op dit punt nader verduidelijken, teneinde de integraliteitsgedachte nog beter tot uitdrukking te brengen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, kopje We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds, als vierde alinea:
In onze afweging bij vervolgbesluiten zullen wij altijd het belang van de fysieke leefomgeving c.q. het brede milieubelang volwaardig en integraal meewegen. Integraal betekent ons inziens betrekking hebbend op alle terreinen van de fysieke leefomgeving. Concreet betekent dit dat wordt ingegaan op de samenhang tussen (programma's inzake) ruimte, water, milieu, natuur, landschap, economie, energie, land- &tuinbouw, verkeer & vervoer, infrastructuur, cultureel erfgoed en gezondheid. Het nog op te stellen provinciaal monitoringssysteem zal hier op aansluiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, eerste alinea:
Bij het werken volgens de beleidscyclus wordt het brede milieubelang volwaardig en integraal betrokken. Waar nodig wordt hiertoe tevens een passende m.e.r. procedure doorlopen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie adviseert om de opzet van de monitoring inhoudelijk en procesmatig verder uit te werken. Maak daarbij een onderscheid tussen doel- en effectparameters en zorg dat conclusies navolgbaar / reproduceerbaar zijn.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI.
Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters. Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019).

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, als tweede alinea:
Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik / inzet secundair materiaal.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie adviseert om bij de verdere uitwerkingen van de Omgevingsvisie integraal naar knelpunten en mogelijke oplossingen te kijken. En daarbij na te gaan of er door slimme combinaties ambities / doelen gehaald worden (door combinaties van klimaatmaateregelen, gezonde leefomgeving, natuurdoelen, natuur-inclusieve landbouw etc.)? En kansen te benutten op synergie en het verkleinen van risico's op tegenstrijdigheden.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
De suggesties van de Commissie ten aanzien van de vervolgaanpak worden onderschreven. Gelijktijdig constateren we dat een dergelijke aanpak in wezen al in de Omgevingsvisie is opgenomen en we zullen deze integrale werkwijze / benadering ook (blijven) volgen. In aanvulling hierop zullen wij

de beschrijving van de Limburgse principes in de Omgevingsvisie op dit punt nader verduidelijken, teneinde de integraliteitsgedachte nog beter tot uitdrukking te brengen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, kopje We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds, als vierde alinea:
In onze afweging bij vervolgbesluiten zullen wij altijd het belang van de fysieke leefomgeving c.q. het brede milieubelang volwaardig en integraal meewegen. Integraal betekent ons inziens betrekking hebbend op alle terreinen van de fysieke leefomgeving. Concreet betekent dit dat wordt ingegaan op de samenhang tussen (programma's inzake) ruimte, water, milieu, natuur, landschap, economie, energie, land- &tuinbouw, verkeer & vervoer, infrastructuur, cultureel erfgoed en gezondheid. Het nog op te stellen provinciaal monitoringssysteem zal hier op aansluiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, eerste alinea:
Bij het werken volgens de beleidscyclus wordt het brede milieubelang volwaardig en integraal betrokken. Waar nodig wordt hiertoe tevens een passende m.e.r. procedure doorlopen.

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
Verouderde tekstpassage actualiseren.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.3 Milieueffectrapportage, kopje Procedure:
~~In de periode van de inspraak over de ontwerp-Omgevingsvisie en het planMER (zienswijzenperiode) brengt de Commissie advies uit over het plan-MER.~~
De Commissie m.e.r. heeft op 23 november 2020 (projectnr. 3407) haar toetsingsadvies over het plan-MER uitgebracht. De reactie hierop is verwerkt in de rapportage 'Aanvulling Milieueffectrapport d.d. 15 december 2020'.

3. OVERZICHT VOORGESTELDE AANPASSINGEN

In dit hoofdstuk worden allen aanpassingen in de Omgevingsvisie (tekst en/of kaartbeelden), inclusief Plan-MER en passende beoordeling, gebundeld weergegeven. Ze komen voort uit de zienswijzen die in de vorige hoofdstukken besproken zijn. Daarnaast zijn er aantal ambtshalve aanpassingen.

Binnen deze indeling zijn de voorgestelde aanpassingen opgedeeld aan de hand van de hoofdstukken uit de Omgevingsvisie waarop een kernpunt uit een zienswijze betrekking had. Ook de ambtshalve wijzigingen staan hier tussen. Aanpassingen die voortkomen uit zienswijzen op het proces van de Omgevingsvisie, algemene opmerkingen op de Omgevingsvisie, de kaartbeelden of het plan-MER, staan in de laatste paragrafen van dit hoofdstuk.

3.1. Hoofdstuk 1: Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving

Voorstel aan PS 1-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?:

- Belangrijke criteria bij het bepalen van nieuwe locaties voor dit type bedrijvigheid zijn verder multimodaliteit, arbeidsmarkt, gezondheid, veiligheid, clusteren van risicovolle activiteiten, biodiversiteit**, klimaatadaptatie** en landschappelijke kwaliteit.
- Bij de vestiging van nieuwe bedrijven streven we zo veel mogelijk naar multifunctioneel ruimtegebruik. Combinaties van functies vergroot de levensvatbaarheid en duurzaamheid van bedrijventerreinen en de koppelkansen met andere beleidsdoelen zoals de energietransitie **en klimaatadaptatie**.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?:

- Ten aanzien van het provinciale wegennet willen wij de basis op orde hebben (beheer en onderhoud) **en waarbij we risicogestuurd rekening houden met de gevolgen van klimaatverandering.**

3.2. Hoofdstuk 2: Toekomstbeeld 2030-2050

Voorstel aan PS 2-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 2. Toekomstbeeld 2030 - 2050, als derde alinea.

Limburg heeft een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Alle mensen Limburg kunnen wonen in een zelf gekozen woning en woonomgeving (die past bij hun mogelijkheden en levensfase) waar ze zich thuis voelen. De inrichting van de leefomgeving stimuleert bewegen, sporten, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl en draagt bij aan de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van de inwoners van Limburg in een kwetsbare positie en aan het verbeteren van hun participatie in de samenleving. Limburg heeft een sterkte culturele basisinfrastructuur, cultureel erfgoed wordt behouden en (her)gebruikt) en Limburg kent een ruim, divers, bereikbaar en toegankelijk aanbod aan kwalitatief goede sport- en cultuurvoorzieningen in de hele provincie.

3.3. Hoofdstuk 3: Limburgse principes en algemene zonering

Voorstel aan PS 3-A

Tekst wijzigen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Buitengebied:
Van:
Op de hogere zandgronden van Noord- en Midden-Limburg is, rekening houdend met de ~~droogtegevoeligheid en de kwaliteit van de grondwatervoorraden~~, een breed scala aan grondgebruiksvormen mogelijk en rekening houdend met de ruimteclaims vanuit de verschillende transitieopgaves.’

Naar:
Op de hogere zandgronden van Noord- en Midden-Limburg is, rekening houdend met **de natuurlijke omstandigheden** en de ruimteclaims vanuit verschillende transitieopgaven, een breed scala aan gebruiksvormen mogelijk.

Voorstel aan PS 3-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel:
In de Groenblauwe mantel blijft de grondgebonden landbouw de belangrijkste functie en is de agrarische sector tevens de belangrijkste beheerder. Wij bieden mogelijkheden voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer die bijdragen aan de instandhouding en versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 15. Landschap, paragraaf 15.3 Waar kiezen wij voor?:
De grondgebonden land- en tuinbouw heeft van oudsher bijgedragen aan de ontwikkeling en het beheer van het zeer aantrekkelijke en afwisselende cultuurlandschap in de Groenblauwe mantel. Behoud en ontwikkeling van een grondgebonden kringlooplandbouw in balans met de omgevingskwaliteiten is hier van groot belang. Vooral hier liggen kansen voor de verweving van functies voor landbouw, natuur, waterbeheer, landschapsbeheer en andere maatschappelijke diensten én meervoudig grondgebruik. Wij willen hier meer mogelijkheden bieden voor natuurinclusieve en biologische landbouw. Voor het specifieke beleid van land- en tuinbouw verwijzen we naar hoofdstuk 12 Land- en tuinbouw.

3.4. Hoofdstuk 4: Provinciaal belang

Geen aanpassingen n.a.v. zienswijzen op hoofdstuk 4.

DEEL A – Thematische visies (hoofdstuk 5 t/m 16)

3.5. Hoofdstuk 5: Wonen en leefomgeving

Voorstel aan PS 5-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.1 Wat is de opgave?, aan het einde van de 1e alinea:

We bezien daarbij ook de woningmarktontwikkelingen in gebieden grenzend aan Limburg (nationaal en internationaal).

Voorstel aan PS 5-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?, als nieuwe bullet:

Waar nodig maken wij met ondernemers ruimte voor arbeidsmigratie met leefbare huisvesting voor tijdelijke arbeidsmigranten en goede integratie van 'nieuwe Limburgers'. Wij helpen gemeenten om op een goede wijze de huisvesting te organiseren waarbij we willen toewerken naar één keurmerk, namelijk het keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF).

Voorstel aan PS 5-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?:

Met het stimuleren van **natuurinclusief en circulair bouwen**, de verduurzamingsopgave en het levensloopbestendig maken van bestaande en nieuwe woningen **vragen we om gebruik te maken van** meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving.

Voorstel aan PS 5-D

Dikgedrukte tekst toevoegen als voetnoot bij de term 'gemengde wijken' in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.1 Wat is de opgave?:

Onder gemengde wijken wordt verstaan dat wijken een gevarieerd woningbestand kennen (huur en koop in verschillende prijsklassen).

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 22. Begrippenlijst, begrip "gemengde wijken":
Ruimtelijke situatie waarin een woongebied gekenmerkt wordt door **een gevarieerd woningbestand (huur en koop in verschillende prijsklassen)** ~~huisvesting van mensen uit verschillende klassen in eenzelfde wijk, in plaats van in aparte wijken~~.

Voorstel aan PS 5-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, onderaan paragraaf 5.2 Wat is onze ambitie?:

Verder is het ten aanzien van het project Ruimte voor Ruimte onze ambitie om de komende jaren samen met gemeenten het project af te ronden door middel van de realisatie van in totaal 900 woningen op planologisch aanvaardbare locaties in het buitengebied. Hiermee worden de in 2001 gemaakte afspraken tussen provincie, de gemeenten in Noord- en Midden-Limburg en Ruimte voor Ruimte Limburg C.V./B.V. niet gewijzigd door de Omgevingsvisie.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, onderaan paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?:

… het herbestemmen van monumentale bebouwing in het buitengebied zijn hiervan voorbeelden (zie hiervoor ook het hoofdstuk Economie). **Deze uitzondering – hoewel niet tijdelijk – geldt ook voor Ruimte voor Ruimte woningen.**

Voorstel voor PS 5-F

Dikgedrukte tekst toevoegen en doorgestreepte tekst weghalen in hoofdstuk 5, provinciaal belang:

Een woningaanbod/ planvoorraad waarbij vraag en aanbod in evenwicht zijn, ~~zowel~~ in kwalitatief en kwantitatief opzicht. Derhalve voldoende (betaalbare) woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek **op het juiste moment beschikbaar.**

3.6. Hoofdstuk 6: Veiligheid en gezondheid

Voorstel aan PS 6-A (afhankelijk van GS besluit in januari 2021)

Aanvullen tekst met betrekking tot ambities luchtkwaliteit conform GS besluit in januari 2021.

Voorstel aan PS 6-B

Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 6. Veiligheid en Gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen we voor?:

Daar waar wij geen wettelijke bevoegdheid of kerntaken hebben, vervullen wij vanuit de Veiligheidsagenda de rol van een goed middenbestuur door te faciliteren, verbinden, netwerken, signaleren en zo nodig te coördineren. Met de Veiligheidsagenda geven we een extra impuls aan onze reguliere wettelijke taken. **Het buitengebied in heel Limburg is een van de speerpunten in deze Veiligheidsagenda, en ook ondermijning pakken we hierbij samen met onze handhavingspartners op.**

Voorstel aan PS 6-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6 Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder het kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven:

Gezondheid heeft raakvlakken met zowel het sociale en fysieke domein. In de diverse onderdelen van deze Omgevingsvisie, focussen we ons in relatie tot gezondheid op de fysieke componenten die de gezondheid beïnvloeden zonder hierbij de aanhaking naar het sociale en economische beleid te vergeten. Zo kijken we onder meer naar omgevings- en milieukwaliteit, stille gebieden, de inrichting van de woon- en leefomgeving en (de bereikbaarheid en toegankelijkheid van) het voorzieningenniveau. De provincie Limburg kijkt vanuit onder meer de Sociale Agenda breder naar het thema gezondheid. Dit heeft ook raakvlakken met de fysieke leefomgeving en wordt hieronder daarom kort benoemd.

Voorstel aan PS 6-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, in de hoofdstuktitel: Veiligheid **en gezondheid**

3.7. Hoofdstuk 7: Cultuur, sport en erfgoed

Voorstel aan PS 7-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.2 Wat is onze ambitie?, in de derde alinea:

Daarnaast zetten we ons met eigenaren, Rijk, gemeenten **en deskundigen** in voor het behoud en de herbestemming van beschermde monumenten.

Voorstel aan PS 7-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.1 Wat is de opgave?, in de vijfde alinea:

Het belang van het bezoeken van evenementen in de vrijetijdsbesteding is toegenomen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.2 Wat is onze ambitie?, in de tweede alinea:

Wij ondersteunen met ons cultuur- en sportbeleid grote en kleine evenementen door middel van subsidieregelingen en via het provinciaal Cultuurplan en de Subinfrastructuur.

Voorstel aan PS 7-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.3 Waar kiezen wij voor?, in de tweede alinea:

Dit doen we in samenwerking met het Rijk, gemeenten en relevante partners.

Voorstel aan PS 7-D

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.1 Wat is de opgave? In de eerste alinea:

~~Ook~~ **De intrinsieke waarde van cultuur en** de ~~als~~ professionele **culturele** sector is ~~cultuur~~ van belang **voor het leefklimaat en de sociale en economische ontwikkeling van Limburg en haar inwoners.**

Voorstel aan PS 7-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.3 Waar kiezen wij voor?:
Ook de aanleg en opwaardering van recreatieve fietspaden in het landschap kan een bijdrage leveren. **Het gebruik van dit soort routes willen wij stimuleren**.'

3.8. Hoofdstuk 8: Economie

Voorstel aan PS 8-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Campusontwikkeling, eerste bullet:
Wij blijven inzetten op de doorontwikkeling van de vier Brightlands-campussen in Limburg **en versterking van de samenhang daartussen.**

Voorstel aan PS 8-B

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, bij kopje Circulaire economie en bij kopje Chemelot-site. In hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?. In hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.4 Werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat, in het kader Chemelot. En in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, 3f Grote werklocaties.

~~European Circular Hub~~ **Chemelot Circular Hub**.

Voorstel aan PS 8-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven, als bullet 7:
De toeristisch-recreatieve bedrijfstak kan bijvoorbeeld via aanleg en bewegwijzering van routes een positieve bijdrage leveren aan gezondheid door meer bewegen en meer vertoeven in de buitenlucht te stimuleren.

Voorstel aan PS 8-D

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie, derde bullet:
~~Hotels en~~ Dagrecreatieve voorzieningen zoals bioscopen, ~~escaperooms,~~ casino's, **kartbanen en trampolineparken** horen thuis in het ~~stedelijk gebied~~ **'bebouwd gebied' ('stedelijk gebied', 'stedelijke centrumgebied' en 'landelijke kern')**. ~~Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca profiteren van elkaars aanwezigheid, zij versterken elkaar en daarmee de vitaliteit van de stadscentra. Voorzieningen als kartbanen en trampolineparken zijn fysiek meestal te groot voor de stadscentra, maar zijn ook gebonden aan het stedelijk gebied. In het landelijk gebied buiten de plattelandskernen en bebouwingsclusters zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals een kampeerterrein en een dagstrand. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker, indien het landelijk gebied bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.~~ **Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca versterken elkaar en kunnen daardoor met name de vitaliteit van stedelijke centra versterken. De schaal van de voorziening dient te passen bij de schaal van de kern. In het 'buitengebied' en de 'Groenblauwe mantel' zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals bijvoorbeeld een kampeerterrein, een dagstrand, agrotoerisme of een visvijver voor de sportvisserij. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker in het 'buitengebied', indien de beoogde locatie bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.**

Voorstel aan PS 8-E

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie:
~~arbeidsmigranten~~ **internationale werknemers**

3.9. Hoofdstuk 9: Werklocaties

Voorstel aan PS 9-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje bedrijventerreinen, tweede bullet:

Wij nemen de regie als het gaat om het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties van meer dan ~~10 hectaren~~ **70 hectaren bruto**, met bedrijvigheid van de hogere milieu categorieën en/of logistieke terreinen. De reden hiervoor is dat ~~deze nationaal en internationaal opererende bedrijven op bovenregionale schaal locaties zoeken~~ **de ontwikkeling van een dergelijk terrein een bovenregionale afweging vereist.**

Voorstel aan PS 9-B

Tekst wijzigen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen, eerste bullet:

Van:
~~We hanteren de voorkeursvolgorde volgens de NOVI: 1. gebruik ruimte op bestaande terreinen; 2. ontwikkeling nieuwe terreinen aansluitend aan stedelijk gebied; 3. andere buitenstedelijke locaties. Hiermee sluiten we niet alleen aan bij de nationale lijn (NOVI), maar ook bij onze eigen 'Limburgse principes', met name de principes 'meer stad, meer land' en 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden'.~~

Naar:
We hanteren de redeneerlijn "behoefte-bestaand-uitbreiding-nieuw", om zo zorgvuldig en duurzaam ruimtegebruik te stimuleren. Dit betekent concreet: 1. de behoefte aantonen; 2. (her)gebruik ruimte op bestaande, evt. te herstructureren terreinen; 3. ontwikkel nieuwe terreinen aansluitend aan bestaande werklocaties; 4. mogelijk andere buitenstedelijke locaties, mits gemotiveerd, te ontwikkelen. Hierbij sluiten we ook bij onze eigen 'Limburgse principes', met name de principes 'meer stad, meer land' en 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden'. Ergo..

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen, eerste bullet:

Pas als dit geen oplossing biedt, bekijken we in overleg met de gemeenten de ~~derde~~ **vierde** stap: de mogelijkheden voor nieuwe locaties voor bedrijventerreinen.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Logistiek, eerste alinea:

Ook voor het uitbreiden … **sluiten we aan bij de voorkeursvolgorde volgens de NOVI: na aangetoonde behoefte (1) vestiging in eerste instantie op bestaande, eventueel te herstructureren bedrijventerreinen (2), indien niet haalbaar dan concentreren in aantal vooraf aangewezen nationale en bovenregionale clusters langs corridors; in Limburg ligt de focus** ~~geldt de voorkeursvolgorde volgens de NOVI. De focus ligt~~ daarbij op de Limburgse multimodale hotspots die zich bevinden in Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/ Beek. Hier komen meerdere vervoersmodaliteiten (spoor, weg, water, lucht) bij elkaar en is overslag mogelijk **(3). Aanvullend op deze treden uit de NOVI houden wij vast aan een extra trede: indien ook trede 3 niet haalbaar is, dan gemotiveerd eventueel andere buitenstedelijke locaties in clusters langs corridors (4). De reden hiervoor is gelegen in het mogelijk maken van combinaties van logistieke functies aan regionaal gebonden maakindustrie. In de uitvoeringsagenda NOVI 2021-2024 wordt deze optie benoemd.**

Weghalen ~~doorgestreepte~~ tekst uit hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Logistiek, tweede alinea:

~~Ook voor het uitbreiden van de logistieke vestigingsmogelijkheden geldt de eerder genoemde voorkeursvolgorde in drie stappen. De focus ligt daarbij op de Limburgse multimodale hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/Beek. Hier komen meerdere vervoersmodaliteiten (spoor, weg, water, lucht) bij elkaar en is overslag mogelijk.~~

Voorstel aan PS 9-C

Tekst wijzigen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen:

Van: ~~We verkennen bijvoorbeeld de mogelijkheden om bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen.~~

Naar: **We verkennen bijvoorbeeld de mogelijkheid om bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen via een juridische verankering in de omgevingsverordening.**

3.10. Hoofdstuk 10: Mobiliteit

Voorstel aan PS 10-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?:
~~We streven naar een betere doorstroming op de A2, A67 en A76 en op de A73 ter hoogte van Venlo.~~
We streven naar een goede doorstroming op het Limburgse hoofdwegennet.

Voorstel aan PS 10-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, als vijfde bullet:
Met het oog op een verdere ruimtelijk-economische vervlechting tussen zuid- en oost-Nederland, en de bereikbaarheid van wonen, onderwijs en economische clusters daarbinnen blijft ons streven gericht op integrale verdubbeling van de Maaslijn, zodat er op termijn een systeem van meer treinen en snellere treinen mogelijk wordt.

Voorstel aan PS 10-C

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, laatste bullet:
~~Dit wordt verder uitgewerkt in het Strategisch Plan Verkeersveiligheid voor Limburg en de eventuele vervolgen daarop.~~
Nadere uitwerking van vrachtwagenveiligheid vindt plaats op basis van de intentieovereenkomst tussen de provincie, diverse gemeenten, LWV, RWS, politie en branchepartijen.

Voorstel aan PS 10-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, zevende bullet:
We stimuleren het gebruik van de binnenvaart en de Limburgse binnenhavens. Zij vormen een belangrijk onderdeel van de grensoverschrijdende logistieke corridors van waterwegen, kunnen een bijdrage leveren aan duurzaam vervoer, **spelen een belangrijke rol in de modal shift** en **kunnen** het wegennetwerk ontlasten.

Voorstel aan PS 10-E

Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.1 Wat is de opgave?:
Voorbeelden van deze aanpak zijn de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg, **Trendsportal,** de gebiedsopgave Westelijke Mijnstreek (Chemelot-MAA) en de corridors Weert en Venlo.

Voorstel aan PS 10-F

Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, als nieuwe bullet:

Voor de belangrijkste provinciale wegen, die een belangrijke bereikbaarheids- en doorstroomfunctie hebben, en voor enkele spoorwegen hanteren we aan weerszijden reserveringsstroken, zodat op termijn een verbreding en/of aanpassing van de (spoor)weg eventueel mogelijk is. Dit geldt ook voor toekomstige, nieuwe (spoor)wegen. Aanleiding kan dan zijn de (verwachte) verkeersgroei, wegontwerpeisen voortkomend uit het streven naar een duurzaam veilig wegverkeerssysteem, of maatschappelijk-bestuurlijke overwegingen (de (spoor)weg moet 'toekomstvast' zijn). De reserveringsstroken zijn vastgelegd in de Omgevingsverordening.

3.11. Hoofdstuk 11: Energie

Voorstel aan PS 11-A (onder voorbehoud van besluitvorming PES door Provinciale Staten)

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?, na de eerste alinea:

Veel inwoners, instellingen en bedrijven willen om verschillende redenen bijdragen aan de energietransitie. Daarbij gaat het om besparen op gebruik, duurzaam opwekken met zon en wind en andere bronnen. Waterstof als energiedrager is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk.
Samen met alle partijen willen wij werken aan een innovatieve en structuurversterkende energietransitie. Daarbij gaan wij op zoek naar een passende energiemix met bijpassende infrastructuur voor Limburg. Een zoektocht die nog zeker 10-20 jaar duurt en waarbinnen ook de Systeemstudie Energie-infrastructuur past.
Belangrijk daarbij zijn leveringszekerheid, draagvlak en eigenaarschap, een realistische tempo met haalbare en betaalbare investeringen.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?:

~~Als Provincie werken wij aan de Provinciale Energiestrategie (PES), waarin wij keuzes maken voor Limburgse sleutelinnovaties en betaalbare energiebesparingsmaatregelen. De Omgevingsvisie zal op dit onderdeel worden aangevuld met de gemaakte keuzes.~~
In de Provinciale Energie Strategie (PES) beschrijven wij een vijftal perspectieven waarmee wij richting geven aan de energietransitie. Perspectieven voor inwoners, instellingen en bedrijven:

1. **een toekomstbestendige infrastructuur;**
2. **volop ruimte voor innovatie, techniek en vakmanschap;**
3. **de kansen die de Limburgse warmte biedt;**
4. **sociaal en eerlijk door participatie en lokaal profijt;**
5. **de provincie die zelf het goede voorbeeld geeft.**

Als randvoorwaarde hanteren wij dat de energietransitie is ingebed in de leefomgeving.
Met actielijnen voor ieder perspectief geven wij invulling aan onze ambitie.

In de Limburgse Waterstofagenda 2.0 zien wij een toenemende rol voor waterstof bij de energievoorziening en het energietransport. Belangrijk daarbij is het om tijdig aan te sluiten op de nationale en internationale waterstofinfrastructuur en te onderzoeken of en hoe het maken van blauwe en groene waterstof in Limburg mogelijk wordt.

De Systeemstudie Energie-infrastructuur benoemt een aantal uitdagingen die een ruimtelijke impact hebben. De bestaande netwerken in Limburg zullen moeten worden verzwaard en uitgebreid tussen Maasbracht, Chemelot en Zuid Limburg. Het overgrote deel van de onderstations zal moeten worden uitgebreid. Niet overal is daar ruimte voor. Nieuwe

buisleidingen tussen Chemelot en Rotterdam en Duitsland zijn nodig bij de energietransitie. Daarmee zetten we ook een stap naar een circulaire economie.

Voortel aan PS 11-B
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

3.12. Hoofdstuk 12: Land- en tuinbouw

Voorstel aan PS 12-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?, als nieuwe bullet:

Verbreding van de land- en tuinbouw met niet-agrarische nevenfuncties draagt bij aan een vitaal landelijk gebied. Afhankelijk van de aard van de verbrede land- en tuinbouwactiviteit(en) leidt dit tot nieuw- en verbouw van agrarische bedrijfsgebouwen, vaak kleinschalig van aard. De ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden voor niet-agrarische activiteit(en) dienen te worden afgestemd op de regionale behoefte.

Voorstel aan PS 12-B

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in Hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

We faciliteren en ondersteunen omvorming ~~van traditionele vormen van land- en tuinbouw~~ naar meer extensieve vormen **van land- en tuinbouw.**

Voorstel aan PS 12-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgaven?:

Die essentie volgen wij. **Kringlooplandbouw is daarbij een middel en geen doel op zich.** De kringlopen kunnen **sectoraal** verschillend **en op diverse schaalniveaus** zijn ingericht: binnen een bedrijf, een regio, Nederland of grensoverschrijdend.

Voorstel aan PS 12-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgave?:

Er zijn meerdere transitiepaden waarin de kringloopgedachte centraal staat die ons inziens perspectief bieden. Denk aan landbouw gericht op maatschappelijke diensten (verbrede land- en tuinbouw, energietransitie of klimaat), land- en tuinbouw gericht op hightech of verkorting van de keten met meer vraaggestuurd, gepersonaliseerd voedsel en voedselgemeenschappen. **Transitiepaden zijn niet bedoeld als blauwdruk voor bedrijven en in alle situaties toepasbaar. De provincie wil ruimte**

bieden aan ondernemers, onafhankelijk van de schaalgrootte, om hun pad te kiezen hierin dat passend is bij hun visie, fysieke ontwikkelruimte, marktpotentieel etc.

Voorstel aan PS 12-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

Het initiatief voor het bewerkstelligen van de landbouwtransitie zal vanuit de sector én de samenleving moeten komen. De provinciale rol op land- en tuinbouwgebied is vooral een mix van faciliteren, stimuleren en van het creëren van condities voor bloei, regisseren en reguleren, **via diverse (uitvoerings)programma's en de Omgevingsverordening.**

Voorstel aan PS 12-F

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

We faciliteren initiatieven die bijdragen aan versterkende verdienmodellen voor de land- en tuinbouw, zoals landbouw gericht op maatschappelijke diensten; natuurinclusieve landbouw, agrarisch landschapsbeheer en voedselgemeenschappen zoals het concept herenboeren, regionale afzet, korte ketens, hightech en gepersonaliseerd voedsel, gericht op een circulair agrofoodsysteem, uitgaande van de potentie in het gebied**. We hebben specifieke aandacht voor het versterken van de marktketens. Het versterken van de economische kracht, meer samenwerking in de keten en oog voor de consument, staan hierin centraal.**

Voorstel aan PS 12-G

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

In het Nationaal Landschap Zuid-Limburg worden nieuwe grootschalige ~~worden~~ voorzieningen, **zoals grootschalige opslagloodsen voor akkerbouwproducten, koelcellen voor fruit en loodsen van loonwerkbedrijven** op toekomstbestendige locaties gevestigd. Indien de voorzieningen ~~toch~~ noodzakelijk zijn bij de bestaande activiteiten op de huidige locatie, dan hanteren we randvoorwaarden om de landschappelijke kwaliteit en inpassing via een motiveringsplicht te borgen. Hierbij wordt rekening gehouden met onder andere de bestaande bouw, het omringende landschap, mogelijke vervoersbewegingen en de aansluiting op hoofdwegen. We stellen voorwaarden aan het locatieonderzoek en aan een kwalitatieve inpassing in het gebied.
Ook voor Noord- en Midden Limburg is het uitgangspunt dat grootschalige voorzieningen voor opslag op, voor die functie, toekomstbestendige locaties worden gevestigd. Met dien verstande dat in situaties waarbij de opslag niet uitsluitend voor producten van eigen bedrijf is bedoeld, conform het uitgangspunt bij agglomeratielandbouw, een sterke voorkeur bestaat voor vestiging op bedrijventerreinen.

Voorstel aan PS 12-H

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

De geleidelijke uitbreiding van activiteiten binnen de keten en korte ketens is niet meer weg te denken als ontwikkeling binnen de agrarische sector. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verwerking, verpakking en opslag van eigen producten en die van derden of het verwaarden van reststromen, **zoals mestbewerking en mestverwerking.**
Voor het behoud van de economische betekenis van de agrarische bedrijven is **doorgroei van** agglomeratielandbouw **in het buitengebied mogelijk indien sprake is van een**

‘toekomstbestendige locatie’, mede in verband met de mogelijke kansen voor het versnellen van verduurzaming, verwaarding en het uitwisseling van stofstromen. **Kwaliteitsverbetering van het leef- en vestigingsklimaat, aanwezigheid van logistieke knooppunten, aanwezigheid van aanvoer en afzetmarkt en zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik vormen aandachtspunten bij het bepalen of een locatie voor dit soort functies toekomstbestendig is.** ~~, onder voorwaarden acceptabel,~~ **Voor wat betreft nieuwe initiatieven van agglomeratielandbouw heeft vestiging op een bedrijventerrein of bij een bestaand, grootschalig en toekomstbestendig cluster van agrarische bedrijven de voorkeur, zeker indien er sprake is van verwerking van producten van derden.** De verordening biedt hiertoe mogelijkheden. **Deze beleidslijn is ook van toepassing op grootschalige mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties.**

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 22. Begrippenlijst, begrip “Agglomeratielandbouw”:

Grootschalige land~~bouw~~**- en tuin**bouw met industriële uitstraling waarbij ketenintegratie op het bouwvlak centraal staat. Naast de primaire productie worden de landbouwproducten opgeslagen, en/of verder verwerkt tot een halfabricaten of eindproducten en/of worden reststromen verwerkt **(inclusief grootschalige mestbewerking en mestverwerking).**

Voorstel aan PS 12-I

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

~~Traditioneel werd de relatie tussen landbouw, wonen en werken hoofdzakelijk bepaald door de mate van stankoverlast.~~ **In sommige situaties kan geur tot overlast in de omgeving leiden en een aandachtspunt vormen.** De aandacht is daarnaast gericht op mogelijke risico’s die de land- en tuinbouw op de gezondheid van bewoners heeft. We zullen vanuit de bestaande locaties bezien hoe we de omgevingskwaliteit kunnen verbeteren, onder andere via sturing met een integrale gebiedsaanpak op de kwaliteitsverbetering van bestaande knelsituaties.

Voorstel aan PS 12-J

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

Wij continueren het principe van concentratie van glastuinbouw in ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Nieuwvestiging blijft alleen mogelijk in een ontwikkelingsgebied glastuinbouw. Omschakeling naar glastuinbouw buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw blijft uitgesloten.
Binnen ontwikkelingsgebieden glastuinbouw is doorontwikkeling van een bedrijf mogelijk. Wij continueren het huidige beleid dat buiten een ontwikkelingsgebied glastuinbouw doorgroei van (solitaire) bedrijven mogelijk is in combinatie met sloop van bestaande kassen. Dit met uitzondering van die gebieden waar doorgroei volgens de ‘Omgevingsverordening Limburg 2014’ niet is toegestaan (het Natuurnetwerk Limburg en delen van de Groenblauwe mantel).

De ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

~~Omschakeling naar glastuinbouw buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw blijft uitgesloten. Dit is verankerd in de Omgevingsverordening.~~

Voorstel aan PS 12-K

Tekst wijzigen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Van:

~~De gemeenten nemen het voortouw om samen met relevante stakeholders te bezien of verdere inperking mogelijk/wenselijk is van specifieke ontwikkelingsgebieden glas. Daarbij wordt gekeken naar het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio. Nieuwe ontwikkelingsgebieden glas gebeuren in afstemming met de Provincie, alleen op basis van aangetoonde behoefte én op toekomstgerichte locaties.~~

Naar:
Om te komen tot toekomstvaste, vitale ontwikkelingsgebieden glastuinbouw nemen de gemeenten het voortouw om, samen met gevestigde ondernemers en andere relevante stakeholders, te bezien of inperking, herbegrenzing of vergroting van bestaande specifieke ontwikkelingsgebieden glastuinbouw mogelijk en wenselijk is. Daarbij wordt gekeken naar het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied (onder andere fysieke ontwikkelingsruimte, mogelijkheden tot revitalisering, (aanpassing van) ondergrondse en bovengrondse infrastructuur) en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio. Nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en vergroting van bestaande ontwikkelingsgebieden vinden plaats in afstemming met de Provincie, alleen op basis van aangetoonde behoefte én op toekomstvaste locaties.

Voorstel aan PS 12-L

Tekst wijzigen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Van:
~~Randvoorwaarden: aansluiten aan bestaande ontwikkelingsgebieden voor glas óf locaties waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kunnen worden. Beide opties worden gekoppeld aan een sloop/herstructureringsopgave. De verordening wordt hiertoe aangepast.~~

Naar:
Randvoorwaarden **hierbij zijn: 1) Ligging** aansluitend aan **een** bestaand ontwikkelingsgebied voor glas **en/**óf **op een** locatie waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kan worden. **2)** koppeling aan een sloop/herstructureringsopgave. De verordening wordt hiertoe aangepast.

Voorstel aan PS 12-M

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Sloop **(met uitzondering van beeldbepalende/monumentale en karakteristieke bebouwing),** waarbij de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, vanuit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie.

Voorstel aan PS 12-N

~~Doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
~~De proeftuin van het Interbestuurlijk Programma (IBP) (…)ten aanzien van deze thema's.~~

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgave?:
Van:
De bodem is nu en in de toekomst van grote waarde om diverse doelstellingen te kunnen behalen. De structuur en kwaliteit van de bodem en **het** ~~de~~ grondwater~~kwaliteit~~ ~~is~~ **krijgen nadrukkelijk de aandacht** ~~ook een punt van aandacht~~ **in de relevante beleidsprogramma's en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Heuvelland en het IBP Zuid-Oostelijke zandgronden en de aanpak via de aangewezen NOVI-gebieden Zuid-Limburg en de Peel.**

3.13. Hoofdstuk 13: Water

Voorstel aan PS 13-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Maasvallei, derde bullet:
De IRM-pilots waar we inmiddels aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. Ten aanzien van Maasoevers Maastricht is de voorwaarde gesteld dat de scope zich beperkt tot die onderdelen die daadwerkelijk een directe samenhang hebben met de oplossing voor het nautisch knelpunt in de Maas zelf.

Voorstel aan PS 13-B

De titelfoto van hoofdstuk 13. Water wijzigen naar een actuele foto.

Voorstel aan PS 13-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
Samenwerking in de waterketen kan grote voordelen bieden: van winning en gebruik van drinkwater tot vuilwaterafvoer, waterzuivering en lozing van gezuiverd afvalwater.

Voorstel aan PS 13-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
Omdat het stedelijk waterbeheer grote invloed heeft op het watersysteem werken wij het provinciaal beleid ten aanzien van het stedelijk waterbeheer, de rol van de Provincie daarin en de inzet van het instrumentarium van de Omgevingswet uit in het Provinciaal Waterprogramma.

Voorstel aan PS 13-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), zesde bullet:
Bij de normstelling hanteren we het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar, maar ook landschappelijk inpasbaar moeten zijn. Ook andere elementen kunnen van belang zijn voor de normstelling. Wij zullen het beleid voor de normstelling verder uitwerken in het Provinciaal Waterprogramma.

Voorstel aan PS 13-F

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
In gebiedsplannen voor klimaatadaptatie en de aanpak van waterproblematiek dient het landschappelijk belang en kennis over het landschap een plaats te krijgen.

Voorstel aan PS 13-G

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Grondwater, achtste bullet:

We wijzen de grondwatervoorraden in de Roerdalslenk en Venloschol **en van winplaats De Dommel** aan als Aanvullende Strategische Voorraden (ASV).

Voorstel aan PS 13-H

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Grondwater, tweede bullet:
We zorgen ook in tijden van waterschaarste voor een goede verdeling van het beschikbare grondwater tussen de waterafhankelijke functies zoals drinkwatervoorziening, natuur, **land- en tuinbouw** en industrie.

Voorstel aan PS 13-I

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), zevende bullet:
Een belangrijke rol in de uitvoering van het waterprogramma zien we in een aanpak waarbij de opgaven van water (kwaliteit, droogte **en wateroverlast**) met de opgaven van natuur en stikstof gestapeld worden in gebieden waar deze stapeling tot synergie leidt.

3.14. Hoofdstuk 14: Natuur

Voorstel aan PS 14-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Voorstel aan PS 14-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, eerste bullet:
Voor het realiseren van onze opgaven en ambities zoeken we**, naast de inzet van voor zover beschikbare eigen middelen,** naar financiële ondersteuning vanuit het en Rijk en Europa.

Voorstel aan PS 14-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Betrokkenheid en draagvlak natuur en landschap, als vijfde bullet:
Het Interreg project Wildlife Economy waarin de provincie Limburg momenteel als Leadpartner participeert gaat uit van de kansen die natuur biedt aan diverse sectoren en andersom. De provincie beziet dan ook of dit de komende jaren regionaal verder uitgewerkt kan worden door te werken met businessmodellen gebaseerd op de kracht van natuur en landschap.

Voorstel aan PS 14-D

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, tweede alinea:
~~Limburgs bosprogramma~~ **Limburgse bossenstrategie**

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, zevende bullet:
~~Limburgs bosprogramma~~ **Limburgse bossenstrategie**

3.15. Hoofdstuk 15: Landschap

Voorstel aan PS 15-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.1 Wat is de opgave?, laatste alinea:
~~Ook zijn er boeren die een bijdrage leveren via natuurinclusieve landbouw.~~
Ook zijn er boeren en particulieren die een belangrijke bijdrage leveren via (Agrarisch) Natuur- en Landschapsbeheer en natuurinclusieve landbouw.

3.16. Hoofdstuk 16: Bodem en ondergrond

Voorstel aan PS 16-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 16. Bodem en ondergrond, paragraaf 16.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bodembescherming, bij de laatste bullet:

Daarbij houden we rekening met het Limburgse principe “We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

DEEL B – Gebiedsgerichte visies (hoofdstuk 17, 18, 19)

3.17. Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief

Voorstel aan PS 17-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in de introductie, bij de leeswijzer:

Door het document heen worden provinciale belangen genoemd. Deze staan **bij deel A** op het voorblad van de themahoofdstukken en zijn te herkennen aan de cirkel met pijl. **In deel B staan de provinciale belangen in te tekst benoemd.**

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, bij de procesmatige uitganspunten:

Naast bovenstaande inhoudelijke principes, hanteren we de volgende procesmatige uitgangspunten voor de uitvoering en samenwerking met onze partners:

- …
- **(grensoverschrijdende)** samenwerking, participatie en eigenaarschap;

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.1 Euregionale oriëntatie:

Euregionale**/grensoverschrijdende** samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een ~~(aspect van het)~~ provinciaal belang. **We zetten hiervoor het benodigde instrumentarium in en streven naar het verder versterken van het netwerk in Vlaanderen, Wallonië, Noordrijn-Westfalen. Ook benutten we** de Europese middelen in de nieuwe Europese Structuurfondsperiode 2021-2017 en continueren de huidige cofinancieringssystematiek.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.1 Uitgangspunten bij uitvoering, bij het tweede kopje:

(Grensoverschrijdende) *samenwerking, participatie en eigenaarschap*

Voorstel aan PS 17-B

Tekst wijzigen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.3 Samenwerken, bij het kopje Samenwerking Rijk-regio:
Van:
~~Als mogelijke NOVI-gebieden in Limburg zijn De Peel en Zuid-Limburg in beeld.~~

Naar:
In Limburg zijn NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg aangewezen als NOVI-gebieden.

3.18. Hoofdstuk 18: Regiovisies Noord- en Midden Limburg

Voorstel aan PS 18-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.3.3 Uitdagingen en opgaven, bij opgave 1b Water:

De Maas heeft belangrijke functies als recreatie- en uitloopgebied voor inwoners**,**
drinkwatervoorziening, ~~voor~~ het vervoer van goederen en als verbindingszone voor flora en fauna.

Voorstel aan PS 18-B
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 5c:

Het verbinden van … gebleken dat de waterveiligheidsnorm op 22 dijktrajecten in de Limburgse Maasvallei **mogelijk** te streng is. Hier kan overwogen worden de norm te verlagen. In het laatste geval zou ook een aanpak met een wat hoger risicoprofiel overwogen kunnen worden. De voordelen hiervan zijn een minder forse ingreep in het landschap en kostenbesparing. **Zoals beschreven in Hoofdstuk 13 paragraaf 1.1 wordt d**eze optie momenteel betrokken in de **mogelijke** herijking van het Limburgse waterveiligheidsbeleid als vervolg op de Bestuursopdracht Waterveiligheid.

Voorstel aan PS 18-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.4 Werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat, kopje Arbeidsmarkt:

Daarnaast is het belangrijk om - de in sommige sectoren onmisbare - internationale werknemers**, en de omgeving waarin ze terecht komen,** te helpen met geschikte huisvesting, **sociale** integratie en onderwijs".

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 1a:

…de instabiele flexibele schil van **short stay** internationale werknemers…

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 3c:

De maatschappelijke acceptatie **en het aanpakken van de maatschappelijke effecten** verdient hierin expliciet aandacht.

Voorstel aan PS 18-D

Kaart Regiovisie Noord-Limburg aanpassen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.2 Toekomstbeeld Noord-Limburg 2030-2050:

De regio kent een omvangrijke bezoekersstroom gericht op toerisme en recreatie. In de Kop van Noord-Limburg en in de Peel/Peelbergen is sprake van clustervorming**, waarbij de onderdelen van de clusters met elkaar verbonden worden door de recreatieve assen Midden Peelweg in het westelijk- en N271 in het oostelijk- deel van Noord Limburg.** In het gehele gebied ontstaan …

Voorstel aan PS 18-E

Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 18.2. Regiovisie Noord-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 18.3. Regiovisie Midden-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

3.19. Hoofdstuk 19: Regiovisie Zuid-Limburg

Voorstel aan PS 19-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1b Landschappelijk raamwerk:

In de groene binnentuin**, ook wel middengebied genoemd,** kiezen we voor het verder versterken van het hoogwaardig …

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1c Landbouw:

Het aantal agrariërs in ~~de binnentuin~~ **het middengebied** zal de komende decennia …

Voorstel aan PS 19-B

Tekst wijzigen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1b Landschappelijk raamwerk:

Van:
Door het landschap ~~in dit deel van het raamwerk~~ te verruwen, door extensivering, door een andere wijze van grondgebruik en grondbewerking, door bosontwikkeling en de aanleg van grotere landschapselementen kan het water beter worden vastgehouden.

Naar:
Door het landschap **in de beekdalen en op de hellingen** te verruwen, door extensivering …

Voorstel aan PS 19-C

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 3e Toeristische en recreatieve centra:

In Parkstad bevinden zich enkele recreatieve trekkers, zoals Snowworld en Mondo Verde, die complementair zijn aan de faciliteiten in het Heuvelland**. Er zijn ontwikkelingen gaande om de groengebieden in Parkstad aantrekkelijker en beter bereikbaar te maken zoals de LeisureLane, de groene fietsverbinding door Parkstad. Dit draagt, samen met het cultuurhistorisch aanbod en het verder ontwikkelen van verhaallijnen, bij** aan het afleiden van de recreatieve druk van het Heuvelland. Tegelijkertijd ~~bijdragen~~ **wordt hiermee** het imago en de aantrekkingskracht van Parkstad **versterkt.**

Voorstel aan PS 19-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 4c Ruimtelijke economie onder ‘Uitgangspunten voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling in Zuid-Limburg’ een bullet toevoegen:

Aanpak van de transformatieopgave in aanloopstraten en (historische) linten.

Voorstel aan PS 19-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 3e Toeristische en recreatieve centra:

… zorgen samen met de euregionale steden en natuurgebieden over de grens voor een unieke en aantrekkelijke toeristisch-recreatieve regio. **Ook de bijna volledig omwalde binnenstad van Sittard draagt hier aan bij.**

Voorstel aan PS 19-F

Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio.

3.20. Hoofdstuk 20: Van doorwerking naar uitvoering

Voorstel aan PS 20-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus:

Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik/inzet secundair materiaal.

Voorstel aan PS 20-B

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst verwijderen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 18.3 Samenwerken, onder het kopje Regionale samenwerking:

Voor een belangrijk deel staan gemeenten aan de lat voor de thema's wonen, bedrijventerreinen, kantoren, detailhandel, land- en tuinbouw en ~~verblijfsaccommodaties~~ **vrijetijdseconomie**.

3.21. Omgevingsvisie (Proces)

Voorstel aan PS 21-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.2 Participatie in de Omgevingsvisie:

Al deze waardevolle inbreng is een belangrijke bron geweest voor de teksten die geschreven zijn voor de Omgevingsvisie. **De inbreng uit dit participatietraject, alsmede de input vanuit het traject met stakeholders, is op een volwaardige manier afgewogen en meegenomen in de totstandkoming van de Omgevingsvisie.** We hebben veelvoorkomende reacties uit het participatietraject waar mogelijk overgenomen en bij de desbetreffende teksten geplaatst.

3.22. Omgevingsvisie (Algemeen)

Voorstel aan PS 22-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in de Introductie bij de leeswijzer:

Het thematische deel gaat gedetailleerd in op de opgaven en ambities voor de verschillende thema´s en beschrijft zaken die voor heel Limburg gelijk zijn. **Desalniettemin wordt in de thema's ook gekeken naar regionale verschillen.** Opgaven, ambities of rollen beschreven in dit gedeelte gelden dan ook voor de hele provincie, óók als ze niet expliciet benoemd worden in het gebiedsgerichte deel.

3.23. Kaartbeelden bij de Omgevingsvisie

Voorstel aan PS 23-A

De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk omgevingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen (onder de Omgevingswet: omgevingsplannen) heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel, als laatste alinea:
Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

Voorstel aan PS 23-B

Bij de actualisering van al het kaartmateriaal te kiezen voor andere kleurstellingen en arceringen, om zo de interpretatie van de kaarten eenduidiger te maken en verwarring te voorkomen.

Voorstel aan PS 23-C

Grenscorrectie in het Natuurbeheerplan 2022 opnemen en laten doorwerken in kaarten Natuurnetwerk Limburg in de Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS 23-D

De Hr Groeven als apart onderdeel van de Natura 2000-gebieden op de kaarten opnemen.

Voorstel aan PS 23-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De Omgevingsvisie is een visie in tekst en bevat geen specifiek kaartmateriaal. De begrenzingen van de zoneringen en andere werkingsgebieden die voortkomen uit de Limburgse principes en de uitwerkingen in de thema's in deze Omgevingsvisie, zullen verankerd worden in het kaartmateriaal behorende bij de Omgevingsverordening Limburg. Daarna dienen deze tevens ter ondersteuning voor deze visie.

3.24. PlanMER

Voorstel aan PS 24-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.3 Milieueffectrapportage, kopje Omgevingsvisie en m.e.r., als tweede alinea:
~~Om deze redenen is geen passende beoordeling uitgevoerd~~
Naar aanleiding van het toetsingsadvies van de Commissie m.e.r. is alsnog een Passende beoordeling uitgevoerd, passend bij het strategisch niveau van de Omgevingsvisie. De conclusie van de Passende beoordeling is: Het is de verwachting dat het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen. Om dit per Natura 2000-gebied uitgebreider te duiden is een aanvulling op het MER opgesteld waarbij een Passende beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelen is opgenomen. Deze Passende beoordeling is afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie en kijkt naar kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. De Passende beoordeling constateert daarbij dat de visie vooral kansen voor verbetering oplevert. De conclusies van deze Passende beoordeling bevestigen hetgeen hierover al in het MER is opgenomen, namelijk dat het risico dat het voorgenomen beleid leidt tot verslechtering van de instandhoudingsdoelstellingen verwaarloosbaar is.

Voorstel aan PS 24-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, kopje We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds, als vierde alinea:
In onze afweging bij vervolgbesluiten zullen wij altijd het belang van de fysieke leefomgeving c.q. het brede milieubelang volwaardig en integraal meewegen. Integraal betekent ons inziens betrekking hebbend op alle terreinen van de fysieke leefomgeving. Concreet betekent dit dat wordt ingegaan op de samenhang tussen (programma's inzake) ruimte, water, milieu, natuur, landschap, economie, energie, land- &tuinbouw, verkeer & vervoer, infrastructuur, cultureel erfgoed en gezondheid. Het nog op te stellen provinciaal monitoringssysteem zal hier op aansluiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, eerste alinea:
Bij het werken volgens de beleidscyclus wordt het brede milieubelang volwaardig en integraal betrokken. Waar nodig wordt hiertoe tevens een passende m.e.r. procedure doorlopen.

Voorstel aan PS 24-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, als tweede alinea:
Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik / inzet secundair materiaal.

Voorstel aan PS 24-D

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.3 Milieueffectrapportage, kopje Procedure:
~~In de periode van de inspraak over de ontwerp-Omgevingsvisie en het planMER (zienswijzenperiode) brengt de Commissie advies uit over het plan-MER.~~
De Commissie m.e.r. heeft op 23 november 2020 (projectnr. 3407) haar toetsingsadvies over het plan-MER uitgebracht. De reactie hierop is verwerkt in de rapportage 'Aanvulling Milieueffectrapport d.d. 15 december 2020'.

4. BIJLAGEN

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Omgevingsvisie Limburg

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport

23 november 2020 / projectnummer: 3407

1. Advies over het MER Limburgse Omgevingsvisie

De provincie Limburg wil in een Omgevingsvisie een samenhangende visie voor de lange termijn (2030 en 2050) vastleggen, waarin de strategische beleidskeuzes voor de fysieke leefomgeving staan. Ter ondersteuning van de visievorming is een milieueffectrapport (MER) opgesteld. De provincie heeft de Commissie m.e.r. gevraagd advies uit te brengen over dit MER.

Wat laten ontwerp-visie en het MER zien?

In de visie is een aantal 'Limburgse principes'[1] vastgelegd, die de basis leggen voor de manier van handelen en werken voor de provincie in de fysieke leefomgeving. Volgens de visie vloeien de beschreven provinciale belangen en ambities voort uit bestaand beleid en zijn deze rond 'beleidsthema's' zoals *wonen en leefomgeving*, *natuur* en *energie* opgebouwd.[2] Voor de 12 beleidsthema's en de drie regio's Noord, Midden en Zuid worden de opgaven en ambities waar de provincie voor kiest veelal op hoog abstractieniveau beschreven.

Het MER sluit op de globale scope van de visie aan. Kwalitatief en compact beschrijft het de huidige situatie in "het Portret van Limburg", inclusief de huidige knelpunten en belangrijkste bedreigingen in de toekomst, zoals de slechte staat van de natuur en de bedreigingen voor bijvoorbeeld het landschap en de bodem. Het MER onderscheidt hierbij in navolging van de Omgevingsvisie 3 regio's. De grootste risico's voor Noord- en Midden-Limburg betreffen vooral het ecologisch en historisch kapitaal, de bodem, het water en de ondergrond. In Zuid-Limburg spelen vooral risico's op het terrein van gezondheid en sociale aspecten.

De beleidsvoornemens in de visie zijn veelal van procesmatige aard, zoals 'samenwerken' of het coördineren van eerste stappen in een richting waar mogelijk later meer concrete keuzen gemaakt zullen worden. Het MER geeft aan dat pas wanneer het bestuur in het vervolg tot nadere ambities en concretere beleidskeuzen komt het mogelijk is om echte effecten te bepalen. Het MER beschrijft daardoor niet de effecten van de beleidsvoornemens en ambities, waardoor niet duidelijk is of de doelen haalbaar zijn. Het MER biedt wel aanknopingspunten voor het oplossen van knelpunten, bijvoorbeeld voor de gevolgen van de energietransitie op het landschap. Bij knelpunten waar juist anderen het initiatief zullen (moeten) nemen beschrijft het MER welke mogelijke rollen van de provincie hierbij kan aannemen om oplossingen dichterbij te brengen.

Het advies over het MER

Een MER moet informatie aanreiken die het maken van keuzes in en op basis van de visie onderbouwt en vergemakkelijkt. Alle thema's binnen de fysieke leefomgeving komen binnen het MER aan bod, en de visie geeft een aanzet tot integraliteit via de Limburgse principes. Huidige en toekomstige opgaven worden benoemd. Op dit moment zit de waarde van het MER vooral in de foto van de huidige situatie: "het Portret van Limburg" per regio (inclusief de bijbehorende bijlagen), en een schets van de te verwachten opgaven en knelpunten zonder nieuw beleid.

---

[1] We streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving - De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal - Meer stad, meer land - We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

[2] Pagina 29 LOVI.

Het oordeel over het MER hangt samen met de aard van de ontwerp-visie. De Commissie ziet de abstracte ontwerp-visie met het bijbehorend MER als nuttige stappen op weg naar een volgende omgevingsvisie die wel concrete besluiten en/of kaderstellende uitspraken bevat, en waarbij het milieubelang wel integraal en volwaardig kan meewegen.

Het MER constateert - terecht - dat het nu niet mogelijk is om effecten van het nieuwe beleid te bepalen. Kansen en risico's zijn bij een procesmatige invulling van de omgevingsvisie alleen globaal in te schatten. Het MER kan zo alleen maar beperkt inzicht geven in wat de beleidsvoornemens kunnen betekenen voor de aanpak van de milieuknelpunten en realisatie van eigen ambities. Om tot daadwerkelijke effectbepaling te kunnen komen zijn concrete doelen én besluiten nodig, zoals het MER meermaals aangeeft. Het MER geeft eerste aanwijzingen voor (afwegingen rond) toekomstige beleidskeuzen, geeft globaal vervolgstappen en biedt een eerste aanzet voor de monitoring.

De Commissie heeft bij de toetsing van dit MER voor de Limburgse omgevingsvisie gewogen in hoeverre in dit geval effecten moeten zijn beschreven en beleidsopties/alternatieven uitgewerkt. In de ogen van de Commissie voldoet het MER namelijk nu niet aan de eisen die aan een milieueffectrapport gesteld worden. [3] Dit omdat de kern van milieueffectrapportage, namelijk het beschrijven van effecten en het zoeken van betere oplossingen voor milieuproblemen, uitblijft. Gegeven de aard van de visie, kan uitwerking van deze punten echter nu ook niet van het MER gevraagd worden.

Bij een dergelijk type abstracte, strategische visie hoort echter wel een vooruitblik ten aanzien van de volgende stappen op weg naar concretere doelen en besluiten om opgaven van de provincie Limburg op te pakken. Ook is inzicht nodig in de wijze waarop in die volgende stappen het milieubelang volwaardig wordt meegewogen en de effecten van die besluiten op het milieubelang in beeld wordt gebracht. De huidige visie bevat, zoals aangegeven, de principes en procesbesluiten. In het vervolg kunnen nog concrete kaderstellende besluiten genomen worden, die via onderzoek naar alternatieven en (milieu) effecten onderbouwd moeten worden. In zo'n iteratief proces, waarin concretisering en bepaling van milieueffecten gelijk op gaan, is een goed systeem van continue integrale monitoring essentieel. M.e.r. speelt zowel nu (foto, kansen en risico's in beeld, afwegingen globaal benoemd) als in vervolgfasen (alternatieven, effecten) een essentiële rol bij het in beeld brengen van het milieubelang, en beweegt zo mee met de adaptieve besluitvorming. Ook de omgeving moet betrokken blijven in dit iteratieve proces.

De Commissie mist zowel in de visie als in het MER een duidelijk beeld van het vervolgproces, zoals geschetst in bovenstaande alinea. Dat is geen vrijblijvende optie, maar een "must" bij iteratieve besluitvorming én een goede invulling van de omgevingswet. De Commissie constateert tevens dat nu nog geen alternatieve beleidsopties zijn uitgewerkt en het bepalen van milieueffecten nog niet mogelijk is op basis van de visie.
Daarom is zij van oordeel dat aanvullende informatie over bestuurlijke vervolgstappen en de rol van het milieubelang en milieueffectrapportage daarin alsmede de opzet van een integraal systeem voor monitoring en evaluatie essentiële informatie is om een besluit te kunnen nemen over de Omgevingsvisie.

[3] Zie hiervoor ook het stappenplan zoals opgenomen in het advies over de notitie R&D.

Daarnaast ontbreekt de volgende informatie nog in het MER om het milieubelang volwaardig te kunnen meenemen:

- **duidelijkheid over hoe bestaand, onlangs vastgesteld en nieuw beleid is meegenomen;**
- **en transparante inschatting van kansen en risico's van de visie;**
- **de risico's voor beschermde natuur en wat dit betekent voor de toekomst.**

De Commissie adviseert deze informatie in het MER op te nemen en dan pas een besluit te nemen over de omgevingsvisie.

In hoofdstuk 2 van dit advies licht de Commissie haar oordeel verder toe. In §2.4 van dit advies geeft de Commissie aan om het vervolgbeleid[4], de integrale beoordeling, de monitoring en bijsturing op elkaar af te stemmen. Om de bruikbaarheid van het MER voor het te ontwikkelen integrale monitoringsinstrument te vergroten is het nodig dat de scores voor zowel effecten als voor doelbereik navolgbaar en reproduceerbaar zijn. Dat is naar oordeel van de Commissie nu in het MER nog onvoldoende het geval. Door deze verbeterslag alsnog te maken, kan de provincie de informatie uit het MER benutten om de vinger aan de pols te houden, en zowel de effecten als het behalen van de doelen goed in de gaten te houden.

Waarom dit m.e.r.?
De provincie Limburg wil in de Omgevingsvisie een samenhangende visie voor de lange termijn vastleggen, waarin de strategische beleidskeuzes voor de fysieke leefomgeving staan. De omgevingsvisie stelt kaders voor m.e.r.-(beoordelings)plichtige activiteiten en heeft mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden. Daarom is bij de voorbereiding van de omgevingsvisie een MER opgesteld.

Wat is de rol van de Commissie?
De onafhankelijke Commissie m.e.r. is bij wet ingesteld en adviseert over de inhoud en de kwaliteit van het MER. Zij stelt voor ieder project een werkgroep samen van onafhankelijke deskundigen. De Commissie schrijft geen milieueffectrapporten, dat doet de initiatiefnemer. Initiatiefnemer voor de visie zijn Gedeputeerde Staten van Limburg. Het bevoegd gezag, in dit geval Provinciale Staten, besluit over de Omgevingsvisie.

De samenstelling en de werkwijze van de werkgroep van de Commissie en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt door nummer 3407 op www.commissiemer.nl in te vullen in het zoekvak.

2. Toelichting op het oordeel en aanbevelingen voor de vervolgstappen

In het vervolg van het advies licht de Commissie haar beoordeling toe. Aan deze beoordeling koppelt ze aanbevelingen. Sommige van die aanbevelingen zijn opgenomen in een tekstkader en andere niet. Staan ze in een kader, dan is het uitvoeren ervan essentieel voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij het besluit over de omgevingsvisie. Is dit niet het geval, dan zijn ze bedoeld om de kwaliteit van de besluitvorming -nu en in de toekomst- te verbeteren.

[4] De provincie heeft gedurende de periode dat de Commissie het MER heeft getoetst een notitie opgesteld waarin het vervolg wordt omschreven. Zie hierover verder §2.4 van dit advies.

2.1. Hoe is bestaand en recent beleid meegenomen?

In het MER wordt niet altijd duidelijk onderscheiden wat het beleid tot nu toe is, welk beleid onderdeel uitmaakt van de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering), en wat nieuw beleid is. Dit roept vragen op over:

- Welk beleid is als vaststaand beleid verondersteld?
- Hoe is omgegaan met zeer recent vastgesteld beleid, waarvan de vraag is of dit onder vaststaand beleid mag worden gerekend?

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aan te geven welk beleid wordt verondersteld bij de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering is), en wat nieuw beleid is. Betrek hierbij ook dat recent vastgesteld beleid, dat nog niet in uitvoering is, formeel als “nieuw” beleid beschouwd moet worden.

De Commissie adviseert hierbij mee te nemen welke beleidsevaluaties de voorbije periode hebben plaatsgevonden, wat daarvan de uitkomsten zijn geweest en welke de *lessons learned* zijn die voor de visie kunnen worden benut.

2.2. Laat kansen en risico’s van beleid duidelijk zien

Het MER geeft een overzicht van mogelijke kansen en risico’s van het voorgenomen beleid voor verschillende aspecten van People, Planet en Prosperity. De Commissie heeft bij dit overzicht de volgende opmerkingen:

- Omdat onduidelijk is (zie §2.1 van dit advies) voor welke voornemens kansen en risico’s zijn bepaald, is de vraag wat dat betekent voor de inschatting daarvan, en of overzicht van kansen en bedreigingen compleet is.
- Omdat dat onduidelijk is voor welke voornemens kansen en risico’s zijn bepaald, zijn deze niet altijd navolgbaar. Desondanks bevatten de kansen en risico’s waardevolle inzichten op die in de tekst van het MER zijn opgenomen. In de samenvattende tabel zijn de scherpe kantjes van deze analyse echter verdwenen. Dit komt omdat risico’s en kansen tegen elkaar zijn weggestreept, en er onder aan de streep vooral kansen over lijken te zijn.

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aanvullende informatie in het MER op te nemen.

- Geef hierbij aan welke onderdelen van de visie in het MER op kansen en risico’s zijn onderzocht en welke niet, geef ook de motivatie hiervoor aan. Geef aan of dit voortgezet, recent vastgesteld of nieuw beleid is.
- Pas de tabel aan en gebruik daarbij als basis de tekst van het MER, en daarbij in de samenvatting ook de risico’s en kansen volledig en apart van elkaar weer te geven.

Het huidige overzicht van kansen en risico’s in het MER zal eventueel opnieuw beoordeeld moeten worden, als blijkt dat niet alle onderdelen van de visie met mogelijke milieugevolgen mee zijn genomen. Geef aan:

- welke beleidsvoornemens op kansen en risico’s zijn onderzocht (en welke niet);
- hoe op basis daarvan de kansen en risico’s bepaald zijn.

2.3. Passende beoordeling natuur

Het MER beschrijft dat de visie netto positieve effecten op beschermde natuur zal hebben maar ook dat bestaande natuur onder druk staat en dat flinke maatregelen nodig zijn. Ook beschrijft het MER dat in sommige natuurgebieden de natuur negatieve effecten kan verwachten door de visie. Vanwege deze mogelijke (lokale) problemen is het wettelijk nodig een zogenaamde Passende beoordeling uit te voeren. Hierin worden per gebied de risico's ingeschat en wordt bekeken of de problemen in principe oplosbaar zijn. Deze beoordeling ontbreekt nu. De beoordeling in het MER gaat ervanuit dat met het bestaande en nog in te zetten beleid Natura 2000 in Limburg in kwaliteit vooruit zal gaan en calculeert het succes van het beleid daarmee al in. Dit is echter niet aannemelijk gemaakt, zeker niet voor elk van de gebieden afzonderlijk.

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie een Passende beoordeling op te stellen, waarin per Natura 2000-gebied wordt beschreven welke problemen er in het gebied spelen die het halen van een gunstige staat van instandhouding in de weg staan, en globaal aan te geven of en hoe deze knelpunten oplosbaar zijn.

2.4. Het milieubelang in de uitwerking met monitoring en m.e.r.

Milieubelang in vervolgbesluiten

Het MER geeft aan dat straks 'Limburgse principes' en een aantal ambities onder de 12 beleidsthema's worden uitgewerkt in programma's en regiodeals. Met de inzet van m.e.r. kunnen het milieubelang en de mogelijke betere oplossingen met het oog op het milieu binnen het programma worden meegewogen. Het is goed om in de toekomstige milieueffectrapportage niet alleen de milieueffecten van elk programma op zich, maar ook de gevolgen (kansen en risico's) van elk programma voor de andere programma's van de provincie in beeld te brengen. Zo kan het milieubelang integraal blijven meewegen in de uitwerking in zowel direct volgend beleid als in een eventuele update van de visie.

De provincie heeft gedurende de periode dat de Commissie het MER heeft getoetst een notitie opgesteld waarin het vervolg wordt omschreven. Hierin is weliswaar aangegeven dat de Limburgse principes en beleidsthema's zullen meewegen in vervolgbesluiten, maar is nog niet concreet gemaakt *hoe* de integrale samenhang op besluitvormingsniveau wordt geborgd, voor welke besluiten, en hoe het milieubelang volwaardig kan meewegen bij deze besluiten.

De Commissie geeft hierbij ter overweging dat alles uitwerken in afzonderlijke programma's het gevaar kan hebben dat toch niet integraal maar relatief sectoraal zal gaan worden gewerkt. Essentieel is om komende besluiten voor verschillende thema's in samenhang te nemen; milieueffectrapportage kan daarbij behulpzaam zijn, net als een integraal monitoringsysteem (zie hierna). Ook kunnen grote opgaven soms reden zijn een volgende stap te zetten naar volgende, meer integrale en concrete versie van omgevingsvisie (zie ook §2.5 van dit advies).

Geef daarom voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aan hoe het milieubelang in op de visie volgende besluiten volwaardig en integraal kan meewegen, bijvoorbeeld doordat ook hiervoor de milieueffectrapportage (m.e.r.) zal worden ingezet.

Integrale monitoring en de beleidscyclus

De monitoring van de omgevingskwaliteit is een veelomvattende taak, omdat daarmee de vinger aan de pols gehouden kan worden hoe de autonome ontwikkelingen uitpakken en of bestaand of nieuw beleid erin slaagt om die op te vangen op zodanige wijze dat de kernwaarden en omgevingskwaliteiten behouden of mogelijk zelfs versterkt kunnen worden.

Om deze integrale besluitvorming ook programma-overstijgend mogelijk te maken is in het MER aangegeven dat een monitoringsysteem wordt opgezet. De Commissie onderschrijft de noodzaak daarvan. De brede opzet van de visie en het MER geeft een goede basis voor een breed opgezet monitoringsprogramma met uiteraard veel oog voor de milieueffecten. In het monitoringssysteem zal worden gecheckt of de doelen worden bereikt en wat de milieueffecten van beleid zijn en of deze binnen afgesproken kaders blijven. Door in lijn met de beleidscyclus uit de Omgevingswet de resultaten van de programma's en de monitoring weer terug te vertalen in de volgende versie van de omgevingsvisie, wordt de integraliteit gewaarborgd en blijft de visie actueel. Het is echter nog niet duidelijk hoe vaak en door wie deze monitoring wordt uitgevoerd.

Monitoring en bijsturing hebben vooral nut als dit regelmatig gebeurt, zowel overkoepelend op het niveau van de hele omgevingsvisie als binnen de programma's. Passend in het streven naar een transparante overheid beveelt de Commissie aan dit in de openbaarheid te doen. Zo kunnen maatschappelijke omgeving, bestuurders en volksvertegenwoordiging de vinger aan de pols houden en waar nodig (gezamenlijk vanuit de eigen verantwoordelijkheid) een stap extra zetten.

De Commissie adviseert daarom voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie de monitoring inhoudelijk en procesmatig globaal verder uit te werken.

Beoordelingskader in MER en voor monitoring

Voor de bruikbaarheid als monitoringsinstrument nodig is dat de effectbeoordeling navolgbaar en reproduceerbaar is. Dat is naar het oordeel van de Commissie in het huidige MER nog onvoldoende het geval. Een reproduceerbare methode waarborgt dat over twee, vier of tien jaar de beoordeling op dezelfde manier kan worden gedaan en relevante veranderingen zichtbaar worden. Ook is het logisch dat grote kansen en risico's, doelbereik en effecten als belangrijkste indicatoren terugkomen in de monitoring. Hierna adviseert de Commissie zaken verder uit te werken naar criteria, zodat dit een gedegen basis kan vormen voor de integrale monitoring:

- **Afstemmen beoordelingskaders.** De Commissie adviseert het integrale monitoringssysteem verder uit te werken, na afstemming van alle indicatoren. Maak daarbij een duidelijk onderscheid tussen doelbereikparameters en effectparameters. Neem daarbij alle belangrijke indicatoren op, vooral die indicatoren die aansluiten bij doelbereik en die ook benoemd zijn als kans of risico. Met een dergelijk 'dashboard van de leefomgeving' kan de Provincie op deze wijze tijdig bijsturen als de opgaven of de kerntaken van de Provincie in gevaar komen of niet worden gehaald.
- **Navolgbaarheid conclusies**. Zorg dat de conclusies reproduceerbaar zijn. Geef bijvoorbeeld aan welke indicatoren worden gemeten en welke bronnen zijn gebruikt. Geef ook aan welke rol expert judgement hierbij speelt. Om te zorgen dat anderen

straks het monitoringssysteem kunnen volgen of reproduceren hoe deze scores tot stand zijn gekomen, is het nodig om de beoordelingswijze meer in detail weer te geven.

2.5. Overweging: concreter worden zodat milieubelang volwaardig kan meewegen

De Commissie geeft de provincie Limburg in overweging om in het vervolg, zowel richting uitwerking als richting een eventuele volgende versie van de omgevingsvisie, concreter te worden zodat de haalbaarheid beter getoetst kan worden. Door met beleidsuitgangspunten en de “Limburgse principes” in de hand integraler naar de knelpunten en mogelijk oplossingen te kijken, kan bepaald worden of door slimme combinaties doelen gehaald worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan combinaties van klimaatmaatregelen, recreatie, gezonde leefomgeving, natuurdoelen en natuurinclusieve landbouw. Met deze concretere uitwerking is het, door te kijken welke ambities echt niet samengaan, mogelijk om keuzes in beeld te brengen. Het ten behoeve van de nota R&D opgestelde dilemma-document geeft hiervoor een goede aanzet en ook het MER geeft aan waar knelpunten zijn en waar ambities strijdig kunnen zijn.

Vervolgens kunnen de gekozen ambities uitgewerkt worden in strategische doelen en vervolgens in (alternatieven voor) concrete besluiten en maatregelen en kunnen milieueffecten bepaald worden. Ook hier is het essentieel besluiten in samenhang te bezien en te nemen, om daarmee kansen op synergie te kunnen benutten en risico’s op tegenstrijdigheden te verkleinen. Deze maatregelen kunnen vervolgens een plek krijgen in programma’s, in voorkeursbeslissingen en in regio-deals. De Commissie ziet het, zoals gezegd in hoofdstuk 1, als essentieel dat, net als in het MER ook is aangegeven, te beschrijven hoe het milieubelang straks bij deze besluiten een volwaardige rol zal spelen.

BIJLAGE 1: Projectgegevens toetsing

Toetsing door de Commissie
De Commissie bestaat uit een werkgroep van deskundigen. Deze werkgroep beoordeelt of het MER de benodigde milieu-informatie bevat en of deze juist is. Als er informatie ontbreekt of onjuist is, beoordeelt de Commissie of zij die essentieel vindt. Dat is het geval als aanvullende informatie in haar ogen kan leiden tot andere afwegingen. Dan adviseert de Commissie de ontbrekende of gecorrigeerde informatie alsnog beschikbaar te stellen, voordat het besluit wordt genomen. Meer informatie over de Commissie en over haar werkwijze vindt u op onze website.

Samenstelling van de werkgroep
Bij dit project bestaat de werkgroep uit:
drs. John Dagevos
dr. Roeland During
ir. Tilly Fast
drs. Sjef Jansen
dr. Michiel van Pelt
drs. Marieke van Rhijn (voorzitter)
drs. Willemijn Smal (secretaris).

Besluit waarvoor dit milieueffectrapport is opgesteld
Provinciale Omgevingsvisie Limburg.

Waarom wordt hiervoor een milieueffectrapport opgesteld?
Voor activiteiten die grote milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een MER vereist zijn. De bijlagen C en D bij het Besluit milieueffectrapportage geven aan om welke activiteiten het gaat. Voor deze procedure gaat het in ieder geval om de activiteiten C en D14 (veehouderijen), D03.2 (werken inzake kanalisering of ter beperking van overstromingen), D11.2 (stedelijke ontwikkelingsprojecten), D11.3 (industrieterreinen), D11.4 (project voor het gebruik van niet in cultuur gebrachte gronden of semi-natuurlijke gebieden voor intensieve landbouw), D22.2 (windturbineparken) en D43 (permanente race- en testbanen voor gemotoriseerde voertuigen). Een MER is ook nodig omdat mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden optreden die in een Passende beoordeling moeten worden beschreven. Daarom wordt een plan-MER opgesteld.

Bevoegd gezag besluit
Provinciale Staten van Limburg.

Initiatiefnemer besluit
Gedeputeerde Staten van Limburg.

Bevoegd gezag m.e.r.-procedure
Provinciale Staten van Limburg.

Waar vind ik de stukken die de Commissie heeft beoordeeld?
U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.commissiemer.nl projectnummer 3407 in te vullen in het zoekvak.

Commissie voor de milieueffectrapportage
A. v. Schendelstraat 760
3511 MK Utrecht

t 030-2347666
e mer@eia.nl
w commissiemer.nl

Omgevingsvisie Limburg

Milieueffectrapport

projectnummer 0453529.100
definitief
25 augustus 2020

Understanding today.
Improving tomorrow.

Omgevingsvisie Limburg

Milieueffectrapport

projectnummer 0453529.100

definitief
25 augustus 2020

Auteurs
L.T. Runia
P.J. Verhoeven

Opdrachtgever
Provincie Limburg
Limburglaan 10
6229 GA MAASTRICHT

datum vrijgave	beschrijving revisie	goedkeuring	vrijgave
25-08-2020	definitief	J. Fuite	H.A.M. van de Wetering

Inhoudsopgave

		Blz.
1	**Inleiding**	**3**
1.1	Waarom dit milieueffectrapport?	3
1.2	De m.e.r.-procedure	4
1.2.1	Start: reikwijdte en detailniveau	4
1.2.2	Omgevingsvisie en m.e.r.	4
1.2.3	Opstellen van het MER	5
1.2.4	Zienswijzen en advies op de ontwerp-Omgevingsvisie en het MER	5
1.2.5	Participatie	6
2	**Milieueffectrapportage voor de Omgevingsvisie**	**7**
2.1	Aanpak op hoofdlijnen	7
2.1.1	Beleidsthema's en beoordelingsaspecten	7
2.2	De aanpak van dit MER	8
2.2.1	Werkwijze en de plaats van de informatie in dit MER	8
2.2.2	Portret van Limburg: methodiek	10
2.2.3	Beoordeling van het voorgenomen beleid in het MER: kansen en risico's	11
2.3	Iteratie met Omgevingsvisie	14
3	**Limburg in een veranderende wereld**	**16**
3.1	Waarom een beschrijving van exogene ontwikkelingen	16
3.2	Belangrijkste ontwikkelingen	16
4	**Portret van Limburg: People**	**20**
4.1	Gezonde, veilige leefomgeving	20
4.2	Aantrekkelijke leefomgeving	24
4.3	Wonen	27
4.4	Sociaal	30
5	**Portret van Limburg: Planet**	**34**
5.1	Ecologisch kapitaal	34
5.2	Energie en grondstoffen	38
5.3	Bodem, water en ondergrond	42
5.4	Historisch kapitaal	44
6	**Portret van Limburg: Prosperity**	**46**
6.1	Vestigingsklimaat	46
6.2	Werk en inkomen	48
6.3	Onderwijs en netwerken	50
6.4	Bereikbaarheid	51

7	**Beschouwingen bij het Portret**	**53**
7.1	Aandachtspunten uit het Portret van Limburg	53
7.1.1	Portret van Limburg	53
7.1.2	Constateringen bij het Portret	54
7.1.3	Hoe duurzaam is de provincie Limburg, getoetst aan het PPP-model?	55
7.2	Portret van de regio's	56
7.2.1	Noord-Limburg	57
7.2.2	Midden-Limburg	58
7.2.3	Zuid-Limburg	60
8	**Analyse van het voorgenomen beleid per beleidsthema**	**62**
8.1	Inleiding op dit hoofdstuk	62
8.2	Wonen en leefomgeving	62
8.3	Veiligheid en gezondheid	66
8.4	Cultuur, sport en erfgoed	68
8.5	Economie	71
8.6	Werklocaties	74
8.7	Mobiliteit	76
8.8	Energie	78
8.9	Land- en tuinbouw	81
8.10	Water	83
8.11	Natuur	85
8.12	Landschap	88
8.13	Bodem en ondergrond	92
9	**Kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor Limburg en de drie regio's**	**95**
9.1	Kansen en risico's Limburg	95
9.2	Kansen en risico's Noord-Limburg	98
9.3	Kansen en risico's Midden-Limburg	102
9.4	Kansen en risico's Zuid-Limburg	105
10	**Conclusies en aanbevelingen**	**109**
10.1	Conclusies	109
10.2	Voortoets en Passende beoordeling	110
10.3	Aanbevelingen	111
Bijlage 1	**Portret van Limburg (apart document)**	

Leeswijzer

Voorliggende MER bestaat uit vier onderdelen. Deze onderdelen zijn volgens onderstaande indeling in het rapport opgenomen.

Inleidende hoofdstukken

- H1: Inleiding
- H2: Milieueffectrapportage voor de Omgevingsvisie

Samenvatting van het Portret van Limburg

- H3: Limburg in een veranderende wereld (trends & ontwikkelingen)
- H4: Portret: Samenvatting People
- H5: Portret: Samenvatting Planet
- H6: Portret: Samenvatting Prosperity
- H7: Beschouwingen bij het Portret (synthese hoofdstuk)

Milieueffectbeoordeling

- H8: Thematische analyse van kansen en risico's
- H9: Gebiedsgerichte analyse van kansen en risico's

Conclusies en aanbevelingen

- H10: Conclusies en aanbevelingen

De uitgebreide beschrijving van het Portret van Limburg is opgenomen in bijlage 1.

1 Inleiding

1.1 Waarom dit milieueffectrapport?

De Omgevingswet komt eraan. Met deze nieuwe wet wil de overheid de regels voor de fysieke leefomgeving vereenvoudigen en samenvoegen. Inmiddels is bekend dat de Omgevingswet volgens de huidige planning op 1 januari 2022 in werking treedt. Eén van de instrumenten van deze nieuwe wet is de Omgevingsvisie, de vervanger van onder andere de structuurvisie(s) en andere beleidsplannen. Omgevingsvisies worden opgesteld door het Rijk, de provincies en de gemeenten.

De provincie Limburg is bezig met het opstellen van de provinciale Omgevingsvisie, hier verder aangeduid als Omgevingsvisie. In de Omgevingsvisie legt de provincie haar ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving voor de lange termijn, dat wil zeggen de komende 10 tot 30 jaar, vast. Hoe ziet Limburg er in de toekomst uit en wat is er nodig om ervoor te zorgen dat de doelen en ambities worden gehaald? De Omgevingsvisie bevat een langetermijnvisie op vraagstukken waarbij de provincie wettelijke taken en bevoegdheden heeft, maar ook op vraagstukken die zij autonoom oppakt vanwege het belang voor Limburg. De visie schetst ambities en rolopvattingen over de volgende beleidsthema's: wonen en leefomgeving, veiligheid en gezondheid, cultuur, sport en erfgoed, economie, werklocaties, mobiliteit, energie, land- en tuinbouw, water, natuur, landschap en bodem en ondergrond.

Met de provinciale Omgevingsvisie stelt de provincie Limburg kaders voor toekomstige ontwikkelingen. Als onderdeel van het tot stand komen van de Omgevingsvisie is ook een **milieueffectrapportage** uitgevoerd[1]. Dit is gedaan omdat in de (vigerende) Wet milieubeheer (en ook in de Omgevingswet) is vastgelegd dat bij kader stellende plannen voor (mogelijk) m.e.r.-plichtige activiteiten de milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen moet worden.

Het formele doel van het m.e.r. is het milieubelang volwaardig en vroegtijdig in de plan- en besluitvorming mee te nemen. Hiertoe is dit voorliggend milieueffectrapport (MER) opgesteld.

Dit MER is bedoeld om de provincie te helpen bij het maken van keuzes in de Omgevingsvisie. Op basis van de ambities van de provincie is daarbij breder gekeken dan de 'formele' m.e.r.-aspecten, die vooral uit de gebruikelijke milieuaspecten bestaan. In dit MER is een breed en integraal beoordelingskader gebruikt dat is gebaseerd op de indeling People, Planet, Prosperity en dat past bij de eisen die de Omgevingswet stelt. Het beoordelingskader is beschreven in paragraaf 2.1. Door voorafgaand aan het maken van keuzes de effecten op de fysieke leefomgeving (en de overige onderdelen van het beoordelingskader) in beeld te brengen, kan dit ook daadwerkelijk meegewogen worden in de besluitvorming. De beoordeling van de effecten op de leefomgeving is dan niet een toets achteraf, maar vormt een medebepalend onderdeel bij het opstellen van de Omgevingsvisie. Als gevolg van het strategische karakter van de ontwerp-Omgevingsvisie en het beleid dat op hoofdlijnen is beschreven heeft de beoordeling van de effecten in belangrijke mate het karakter van een deskundigenoordeel, dus zonder rekenmodellen of andere manieren om effecten te kwantificeren[2]. Deze aanpak past bij het strategische karakter van dit MER. Door het strategische karakter van de Omgevingsvisie is dit MER dan ook anders dan een MER zoals dat

[1] Het is gebruikelijk om afkortingen m.e.r. voor milieueffectrapportage (procedure en proces) en MER voor het milieueffectrapport (als belangrijk product) te gebruiken.

[2] Waarbij wordt opgemerkt dat de beoordelingen van het beleid en in het Portret van Limburg (zie bijlage 1 en de hoofdstukken 4 t/m 6) mede zijn gebaseerd op kwantitatieve gegevens en waargenomen trends.

wordt gemaakt voor concrete ruimtelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld een weg of een bedrijventerrein. Bij dergelijke concrete voornemens kan een groot deel van de effecten kwantitatief in beeld worden gebracht. Bij dit (strategische) MER is dat niet het geval.

1.2 De m.e.r.-procedure

1.2.1 Start: reikwijdte en detailniveau

De m.e.r.-procedure kent een aantal stappen. De eerste stap is het formuleren van de reikwijdte en het detailniveau van de m.e.r.: wat gaat worden onderzocht en op welke manier gaat het onderzoek plaatsvinden? Voor de Omgevingsvisie Limburg is dat beschreven in de Notitie Reikwijdte en detailniveau (verder aangeduid als NRD). De NRD is door Gedeputeerde Staten gepubliceerd op 16 september 2019, waarna inspraak heeft plaatsgevonden en adviezen zijn ingewonnen.

Ook de Commissie m.e.r. heeft advies uitgebracht over de NRD, in eerste instantie in de vorm van een concept-advies. Mede op basis van de resultaten van de inspraak in dit concept-advies is de concept-NRD aangepast tot de definitieve NRD die op 3 december 2019 is vastgesteld door GS. Na het vaststellen van de NRD heeft de Commissie het definitieve advies uitgebracht (13 februari 2020). In dat advies is rekening gehouden met informatie die door de provincie is verstrekt over de voortgang van de beleidsontwikkeling voor de Omgevingsvisie.

In de NRD is onder andere het **beoordelingskader** opgenomen. Dat bevat de beoordelingsaspecten die in het MER zijn gebruikt voor de beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid.

De NRD is gebruikt als basis voor het opstellen van het MER.

1.2.2 Omgevingsvisie en m.e.r.

Het opstellen van een Omgevingsvisie is een dynamisch proces. Bij dat proces is een groot aantal actoren betrokken, zowel binnen als buiten de overheid, die de Omgevingsvisie maken. Bij het ontwikkelen van de visie komen veel vragen aan de orde en worden keuzes gemaakt. Doordat het bij een Omgevingsvisie gaat om een langere termijn, is de inhoud ervan onderwerp van politieke en bestuurlijke discussie en afweging. De termijn waarop de visie zich richt is langer dan de periode tussen twee verkiezingen.
Dit dynamische proces is ook bij het opstellen van de Omgevingsvisie voor Limburg aan de orde geweest. Het traject van de Omgevingsvisie is reeds in 2018 begonnen, hierna is gestart met het in kaart brengen van de relevante bouwstenen. Na de provinciale verkiezingen van 2019 zijn er nog nadere accenten gelegd ten aanzien van de lange termijn ambities, die meegenomen zijn in het proces en ook zijn voorgelegd in diverse externe consultatierondes[3]. Relevante elementen uit lopende trajecten, zoals de Regionale Energiestrategieën (RES) en het ontwerp van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) zijn meegewogen.

De teksten van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn in het voorjaar van 2020 tot stand gekomen. Het proces van de milieueffectrapportage en de ontwerp-Omgevingsvisie zijn in nauwe interactie tot stand gekomen. Bij het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn vanuit de milieueffectrap-

[3] Zie hiervoor hoofdstuk 21 van de ontwerp-Omgevingsvisie.

portage suggesties gedaan voor aanscherpingen van het voorgenomen beleid. Het eindelijke resultaat van de m.e.r. is de beoordeling van het voorgenomen beleid. Op basis daarvan zijn in dit MER conclusies en aanbevelingen opgenomen. In paragraaf 2.2 zijn deze processen verder beschreven.

Als onderdeel van het opstellen van het MER is ook nagegaan of een Passende beoordeling noodzakelijk is. Een Passende beoordeling is noodzakelijk als de Omgevingsvisie een kader is voor ontwikkelingen die negatieve effecten kunnen hebben op Natura 2000-gebieden.

1.2.3 Opstellen van het MER

Na de periode van inspraak en advies op de NRD is het MER opgesteld. Het opstellen van het MER liep gelijk op met het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit ontwerp is tot stand gekomen via een aantal interne conceptversies die zijn gebruikt om de inhoud (van de Omgevingsvisie) aan te scherpen, ook in interactie met de ambtelijke en bestuurlijke omgeving.

De eerste stap in het opstellen van het MER was het maken van het **Portret van Limburg.** Dit is de beschrijving van de bestaande en toekomstige staat van de leefomgeving, op basis van autonome ontwikkelingen (zie paragraaf 2.2.1). Na het maken van het Portret is het MER tot stand gekomen, in nauwe interactie met het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie. De manier waarop dit heeft plaatsgevonden is beschreven in hoofdstuk 2 van dit MER.

1.2.4 Zienswijzen en advies op de ontwerp-Omgevingsvisie en het MER

Na het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie en het afronden van dit MER zijn deze door GS vrijgegeven voor de zienswijzenprocedure. Dit MER ligt samen met de ontwerp-Omgevingsvisie ter inzage. In de zienswijzenperiode brengt ook de Commissie m.e.r. een advies uit. Na het zienswijzen- en adviestraject wordt de ontwerp-Omgevingsvisie omgezet naar de Omgevingsvisie die door PS zal worden vastgesteld.

1.2.5 Participatie

Bij het tot stand komen van de Omgevingsvisie is de maatschappelijke en bestuurlijke omgeving betrokken. Op diverse momenten en op verschillende manieren is de omgeving betrokken geweest bij het ontwikkelen van de inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit is beschreven in hoofdstuk 21 van de ontwerp-Omgevingsvisie. Vanwege deze betrokkenheid heeft vanuit de m.e.r. alleen de formele inspraak op de NRD plaatsgevonden en zal (na het afronden van dit MER) inspraak plaatsvinden gezamenlijk met de inspraak op de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit via de mogelijkheid van het indienen van zienswijzen.

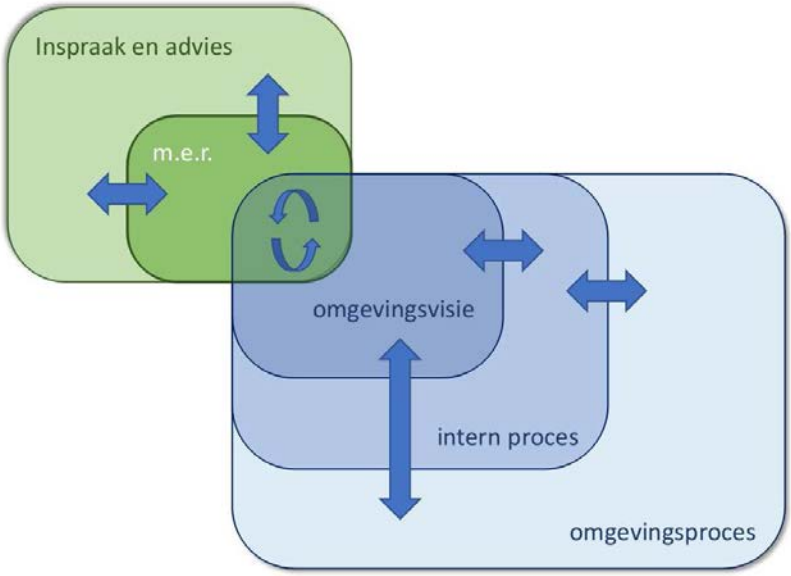

Principe van de participatie: vanuit de m.e.r.-procedure heeft alleen de formele inspraak en advies plaatsgevonden. Vanuit het proces van de ontwerp-Omgevingsvisie is zowel gecommuniceerd binnen de provincie als met de omgeving (zie hoofdstuk 21 van de ontwerp-Omgevingsvisie)

2 Milieueffectrapportage voor de Omgevingsvisie Limburg

2.1 Aanpak op hoofdlijnen

2.1.1 Beleidsthema's en beoordelingsaspecten

Een belangrijke opgave voor dit MER is dat beoordelingen moeten worden gemaakt van zowel het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie als van de milieugevolgen (in brede zin) van het voorgenomen beleid. Bij de beoordeling van het voorgenomen beleid van een bepaald beleidsthema gaat het om effectiviteit ('*werkt het zoals bedoeld*') en effecten van het beleid ('*wat zijn de gevolgen voor andere aspecten*').
Bijvoorbeeld: gaat het voorgenomen beleid voor het thema 'wonen en leefomgeving' er toe leiden dat de doelen voor wonen en leefomgeving worden gehaald en daarnaast, wat zijn de effecten van dit voorgenomen beleid voor natuur, landschap, water en de andere aspecten van het beoordelingskader?

De beleidsthema's van de ontwerp-Omgevingsvisie passen niet één op één op het beoordelingskader. Voor het opstellen van het MER is het daarom noodzakelijk duidelijk te maken wat de relatie is tussen de beleidsthema's en de beoordelingsaspecten. De beleidsthema's en de per thema geformuleerde opgave en beleidsinzet zijn kern van de ontwerp-Omgevingsvisie. De beoordelingsaspecten zijn de basis voor het opstellen van het MER. Deze aspecten zijn beschreven in de NRD.

Opbouw van de ontwerp-Omgevingsvisie

De ontwerp-Omgevingsvisie bestaat uit een aantal onderdelen. De beleidsvoornemens in de visie zijn beschreven aan de hand van twaalf beleidsthema's. Per thema zijn opgaven en ambities beschreven en is aangegeven waar de provincie voor kiest. In de visie wordt apart ingegaan op grensoverschrijdende aspecten. Daarnaast is aandacht besteed aan de drie regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg. Een aantal thema's worden in de ontwerp-Omgevingsvisie Noord- en Midden-Limburg gezamenlijk behandeld. De begrenzing van de drie regio's is aangegeven in paragraaf 2.2.2.

De twaalf beleidsthema's van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn:

- wonen en leefomgeving
- veiligheid en gezondheid
- cultuur, sport en erfgoed
- economie
- werklocaties
- mobiliteit
- energie
- land- en tuinbouw
- water
- natuur
- landschap
- bodem en ondergrond

Opbouw van het beoordelingskader

In de NRD voor dit MER is het beoordelingskader beschreven. Dit, in het MER gehanteerde beoordelingskader bestaat uit twaalf aspecten die zijn gerangschikt onder drie hoofdaspecten. Deze hoofdaspecten volgen de People – Planet - Prosperity indeling. Dit is een indeling die aansluit bij de accenten die de provincie legt in de ontwerp-Omgevingsvisie en die in principe alle onderwerpen bevat die van belang zijn voor het maken van afwegingen en keuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie. In deze indeling zijn tevens alle milieuaspecten vertegenwoordigd die in het kader van een MER moeten worden beschouwd.

Onder elk hoofdaspect hangen vier aspecten. In onderstaande tabel 2.1 is het overzicht van de aspecten opgenomen. Deze indeling is gebruikt voor het Portret van Limburg. In hoofdstuk 8 van dit MER is dit beoordelingskader gebruikt voor het beschrijven van de effecten van het voorgenomen beleid (per beleidsthema).

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving	Ecologisch kapitaal	Vestigingsklimaat
Aantrekkelijke leefomgeving	Energie en grondstoffen	Werk en inkomen
Wonen	Bodem, water en ondergrond	Opleiding en netwerken
Sociaal	Historisch kapitaal	Bereikbaarheid

Tabel 2.1 Overzicht van de hoofdaspecten en aspecten die gezamenlijk het integrale beoordelingskader vormen

2.2 De aanpak van dit MER

2.2.1 Werkwijze en de plaats van de informatie in dit MER

Ontwerp-Omgevingsvisie en MER zijn in onderlinge interactie tot stand gekomen. Figuur 2.1 bevat een schematisch beeld van de twee parallelle processen van m.e.r. en ontwerp-Omgevingsvisie. In deze paragraaf is een korte beschrijving van de werkwijze opgenomen.

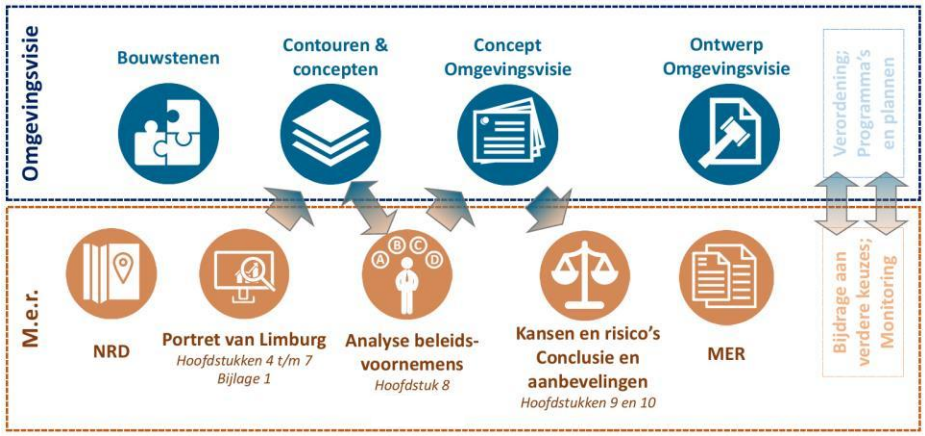

Figuur 2.1: Schematisch beeld van de gevolgde werkwijze ten aanzien van Omgevingsvisie en m.e.r.

Na het vaststellen van de NRD is als eerste onderdeel van het MER de Leefomgevingsfoto - verder aangeduid als het **Portret van Limburg** - opgesteld. Hierin is aan de hand van het beoordelingskader de bestaande staat van Limburg beschreven en is de autonome ontwikkeling geschetst. Wat zijn de aanwezige waarden binnen de fysieke leefomgeving? Welke ontwikkelingen verwachten we de komende jaren? En hoe ziet de toekomstige leefomgeving eruit en welke inzichten en aandachtspunten levert dat op.
Paragraaf 2.2.2 bevat een beschrijving van de aanpak die is gevolgd bij het opstellen van het Portret en van de figuren die in het Portret zijn opgenomen om trends, ontwikkelingen en onzekerheden zichtbaar te maken.

Portret van Limburg/Foto van de leefomgeving

In milieueffectrapporten is de afgelopen jaren geleidelijk de term 'Foto van de leefomgeving' geïntroduceerd als een nieuwe naam voor de beschrijving van '**bestaande situatie en autonome ontwikkeling'**.

In dit MER gebruiken we het begrip '**Portret van Limburg'** voor de foto van de leefomgeving. Een portret - zowel geschreven als geschilderd – is namelijk meer dan een registratie, het is tevens een duiding en bedoeld om inzicht te geven, karakteristieken te benadrukken en accenten aan te brengen. Dat is ook het doel van het Portret van Limburg: inzicht geven in de bestaande en toekomstige staat van Limburg, met ook aandacht voor trends, ontwikkelingen en onzekerheden.

Het Portret van Limburg heeft mede gediend als input voor het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie en fungeert in dit MER ook als de **referentiesituatie**. De hoofdlijnen van het Portret van Limburg zijn opgenomen in de **hoofdstukken 4 tot en met 7** van dit MER. **Bijlage 1** bevat de meer uitgebreide beschrijving en onderbouwing**. Paragraaf 2.2.3** bevat een beschrijving van de werkwijze van de samenhang van de verschillende onderdelen van het MER. Voorafgaand aan het Portret zijn in **hoofdstuk 3** van dit MER autonome ontwikkelingen en trends beschreven die invloed kunnen hebben op de ontwikkelingen in Limburg. Deze, ook wel als 'exogene factoren' aangeduide ontwikkelingen, zijn meer uitgebreid opgenomen in bijlage 1.

In het vervolgproces na het opstellen van het Portret is over en weer informatie tussen ontwerp-Omgevingsvisie en m.e.r uitgewisseld. Dit bestond uit de geleidelijk vorm krijgende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie enerzijds en de reflectie vanuit de m.e.r. op de groeiende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie (contouren en concept-beleidsteksten) en op de keuzes en afwegingen die daarbij werden gemaakt anderzijds.

Het laatste onderdeel van dit MER bevat de beoordeling vanuit de m.e.r. van het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie als geheel. De inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie is in dit deel van het MER beoordeeld op de kansen en risico's voor de aspecten van het beoordelingskader. Dit onderdeel van het MER is opgenomen in **hoofdstuk 8** van dit MER. Op basis van de bevindingen in hoofdstuk 8 zijn **conclusies en aanbevelingen** opgenomen in de **hoofdstukken 9 en 10.**

2.2.2 Portret van Limburg: methodiek

Het Portret van Limburg bevat voor alle aspecten van het beoordelingskader beschrijvingen van de huidige situatie en van belangrijke trends en ontwikkelingen. Het Portret bevat twaalf beoordelingsaspecten, geordend onder drie hoofdaspecten volgens een People-Planet-Prosperity- indeling. Het Portret is opgenomen in bijlage 1 van dit MER.

Voorafgaand aan het Portret zijn op de eerste plaats negen "exogene" trends beschreven. Deze exogene, autonome trends gaan over bredere ontwikkelingen die een grote invloed (kunnen) hebben op Limburg, maar niet direct beïnvloedbaar zijn door beleid. Het gaat om maatschappelijke ontwikkelingen, maar ook om ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving, zoals de verandering van het klimaat. De beschouwde exogene trends gaan over 'wonen en leefomgeving', 'economische ontwikkeling', 'infrastructuur en bereikbaarheid', 'energietransitie', 'landbouwtransitie', 'klimaatverandering', 'ondergrond' en 'technologisering van de samenleving'.

Het Portret bevat vervolgens voor alle twaalf beoordelingsaspecten een beschrijving van de huidige situatie, de geprognosticeerde autonome ontwikkeling en de daarbij horende onzekerheden (en lokale verschillen). Deze gegevens zijn voor de twaalf aspecten samengevat gevisualiseerd. Daarbij is gebruik gemaakt van figuren, zoals weergegeven in onderstaand voorbeeld (figuur 2.2) voor het aspect 'Gezonde, veilige leefomgeving'. Per aspect is tenminste één figuur opgenomen, of (als daar aanleiding voor is), één per regio. In het Portret is de regio-indeling Noord-, Midden- en Zuid-Limburg aangehouden[4] en sluit daarmee aan bij de ontwerp-Omgevingsvisie.
De figuur biedt inzicht in een drietal aspecten. Deze drie aspecten betreffen de huidige situatie, de autonome ontwikkeling en de bandbreedte van de autonome ontwikkeling. Deze drie aspecten zijn hieronder toegelicht. Iedere figuur wordt vergezeld door een tabel waarin de overwegingen ten aanzien van de drie onderstaande aspecten worden toegelicht.

4 **Noord-Limburg:** Beesel, Bergen, Horst aan de Maas, Mook en Middelaar, Peel en Maas, Venlo, Venray.
Midden-Limburg: Nederweert, Weert, Leudal, Roermond, Maasgouw, Roerdalen, Echt-Susteren.
Zuid-Limburg: Beek, Beekdalen, Brunssum, Eijsden-Margraten, Gulpen-Wittem, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Maastricht, Meerssen, Simpelveld, Sittard-Geleen, Stein, Vaals, Valkenburg a/d Geul, Voerendaal.

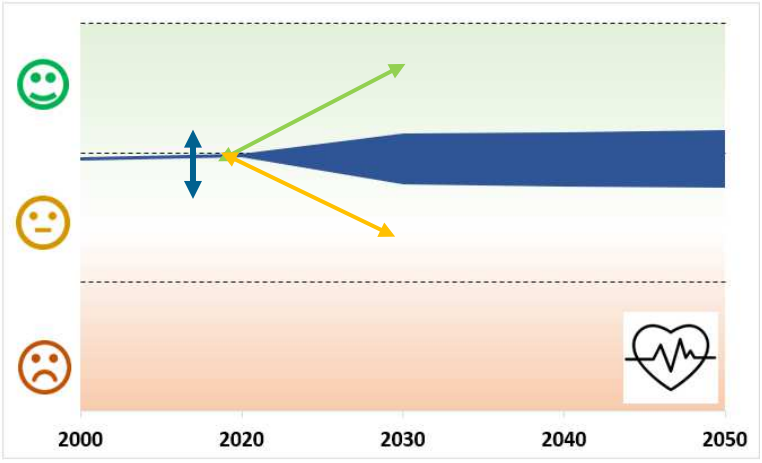

Figuur 12.2: Wijze van visualiseren referentiesituatie

Huidige situatie

Hoe presteert de provincie Limburg (c.q. de regio) voor dit thema (de hoogte op de y-as). Dit betreft een kwalitatief oordeel op basis van de beschrijvingen van de huidige situatie. Daarbij geldt dat de groene zone in de figuur de meest wenselijke situatie representeert, terwijl de rode zone een situatie representeert die voor het specifieke thema sterk onwenselijk is.

Autonome ontwikkeling

Het verloop van de autonome ontwikkeling. Op basis van trends uit het verleden (de periode 2000 – 2020 in de figuren) in combinatie met autonome ontwikkelingen, exogene trends en vastgesteld beleid van de provincie (met als peildatum zomer 2019), wordt een verwachting geprognosticeerd over de wijze waarop de situatie zich voor dit thema ontwikkelt. De x-as in de figuren geeft het verloop in tijd weer, die loopt van 2000 tot 2050. Een stijgende lijn (groene pijl) betekent dat het voor het betreffende aspect in de toekomst beter wordt, een dalende lijn (oranje pijl) duidt op een (risico op) achteruitgang.

Bandbreedte van de autonome ontwikkeling

Omdat het lange termijn voorspellingen van veelal lastig voorspelbare thema's betreft, bestaan er in de meeste gevallen (grote) onzekerheden. Dit komt tot uiting in de bandbreedte (via blauwe pijl) en deze kan per thema verschillen. Een andere invulling van de bandbreedte kan ook voortkomen uit lokale verschillen. Wanneer binnen een van de regio's nog grote lokale verschillen voorkomen, komt dit tevens tot uiting in de bandbreedte. Hoe groter de bandbreedte, hoe groter de onzekerheden en/of de verschillen binnen de regio.

Bij het opstellen van het Portret van Limburg en bij de analyses in het MER ten aanzien van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid is geen rekening gehouden met de gevolgen die de corona-crisis kan hebben. De mogelijke gevolgen van de crisis zijn nog zeer onvoorspelbaar. Na het vaststellen van de Omgevingsvisie zal voor een aantal thema's een nadere uitwerking plaatsvinden in plannen, programma's en de provinciale Verordening. Bij deze vervolgstappen ligt het in de rede om de dan opgedane inzichten over de mogelijke gevolgen van de coronacrisis te betrekken bij het maken van keuzes.

2.2.3 Beoordeling van het voorgenomen beleid in het MER: kansen en risico's

In hoofdstuk 8 van dit MER is het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie beoordeeld aan de hand van het beoordelingskader (de 12 aspecten, zie paragraaf 2.1.2). Er is daarbij

per beleidsthema uit de ontwerp-Omgevingsvisie een beoordeling gemaakt van kansen en risico's die het voorgenomen beleid heeft voor de twaalf aspecten van het beoordelingskader. Deze beoordeling resulteert per beleidsthema in een overzichtstabel met kansen en risico's. Deze tabellen zijn vervolgens vertaald in een matrix waarin met kleuren is aangegeven of er kansen en risico's zijn en hoe groot die zijn. Er is daarbij apart gekeken naar de drie regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg en naar Limburg als geheel.

Deze matrixen zijn in hoofdstuk 9 gebruikt als basis voor constateringen over de gevolgen die het voorgenomen beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie kan hebben voor de toekomstige staat van de leefomgeving van de provincie Limburg (opnieuw weergegeven in regionale verdeling). Daarbij is gekeken naar de kansen voor het bereiken van de doelen en aan de kansen en risico's die voortvloeien uit het voorgenomen beleid voor andere aspecten. We doen dat aan de hand van het integrale beoordelingskader dat ook is gebruikt voor het Portret van Limburg.

Limburg en de drie regio's afzonderlijke beschouwd

In hoofdstuk 9 van dit MER is de beoordeling van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de provincie als geheel en voor de drie regio's Noord-, Midden en Zuid-Limburg afzonderlijk gedaan. Deze aanpak vloeit voort uit de verschillen die tussen de regio's aanwezig zijn. Dit blijkt ook uit het Portret dat in principe voor elk van de drie regio's is opgesteld. Ook binnen de regio's zijn verschillen aanwezig. Bijvoorbeeld in Noord-Limburg het verschil tussen de Peel ten westen van de Maas, het Maasdal en de zone ten oosten van de Maas. Of in Zuid-Limburg als het gaat om de verschillen tussen en binnen de stedelijke gebieden. Ook het verschil tussen de natuurkwaliteit van de beschermende natuurgebieden en de agrarische gebieden is een voorbeeld. Deze verschillen binnen en tussen de regio's onderling, komen tot uitdrukking in de bandbreedte in de referentielijnen van het Portret die zijn opgenomen in de hoofdstukken 4 t/m7.

De drie regio's Noord- Midden- en Zuid-Limburg verschillen in de bestaande toestand, de opgaves, de beleidsinspanningen en de kansen en risico's die aan de orde kunnen zijn als gevolg van het beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie. Ook de relaties over de grens met Duitsland en België verschillen voor de drie regio's. In de analyse in dit MER zijn de verbanden gelegd tussen het voorgenomen beleid – de inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie per beleidsthema – en de omgevingseffecten in brede zin. Gezien het hoge abstractieniveau van de Omgevingsvisie heeft de analyse sterk het karakter van het aanduiden van kansen en risico's, op een abstractieniveau dat aansluit bij dat van de ontwerp-Omgevingsvisie. Deze analyse levert in matrixvorm een overzicht van kansen en risico's.

Portret van Limburg als uitgangspunt

Het uitgangspunt voor de analyse van kansen en risico's van het voorgenomen beleid is het Portret van Limburg. Bij de het opstellen van het Portret is (zie paragraaf 2.2.2) rekening gehouden met de exogene factoren en het relevante en vaak gebiedsgedifferentieerde (omgevings)beleid van de provincie Limburg dat voor medio 2019 is vastgesteld. Dit beleid bestaat uit het POL 2014 en de aanvullende beleidskaders en programma's die daarop zijn gebaseerd, de Omgevingsverordening. Beleid, plannen, programma's en Euregionale beleidsinspanningen die na de zomer van 2019 zijn vastgesteld of opgepakt zijn niet beschouwd als onderdeel van het Portret maar meegenomen bij het beoordelen van de effecten, kansen en risico's van het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie.

De analyse van het voorgenomen beleid is gevisualiseerd in een matrix waarin is aangegeven waar kansen en risico's aanwezig zijn.

Redeneerlijn voor hoofdstuk 9

In onderstaande figuur 2.3 is de redeneerlijn voor hoofdstuk 9 weergegeven.

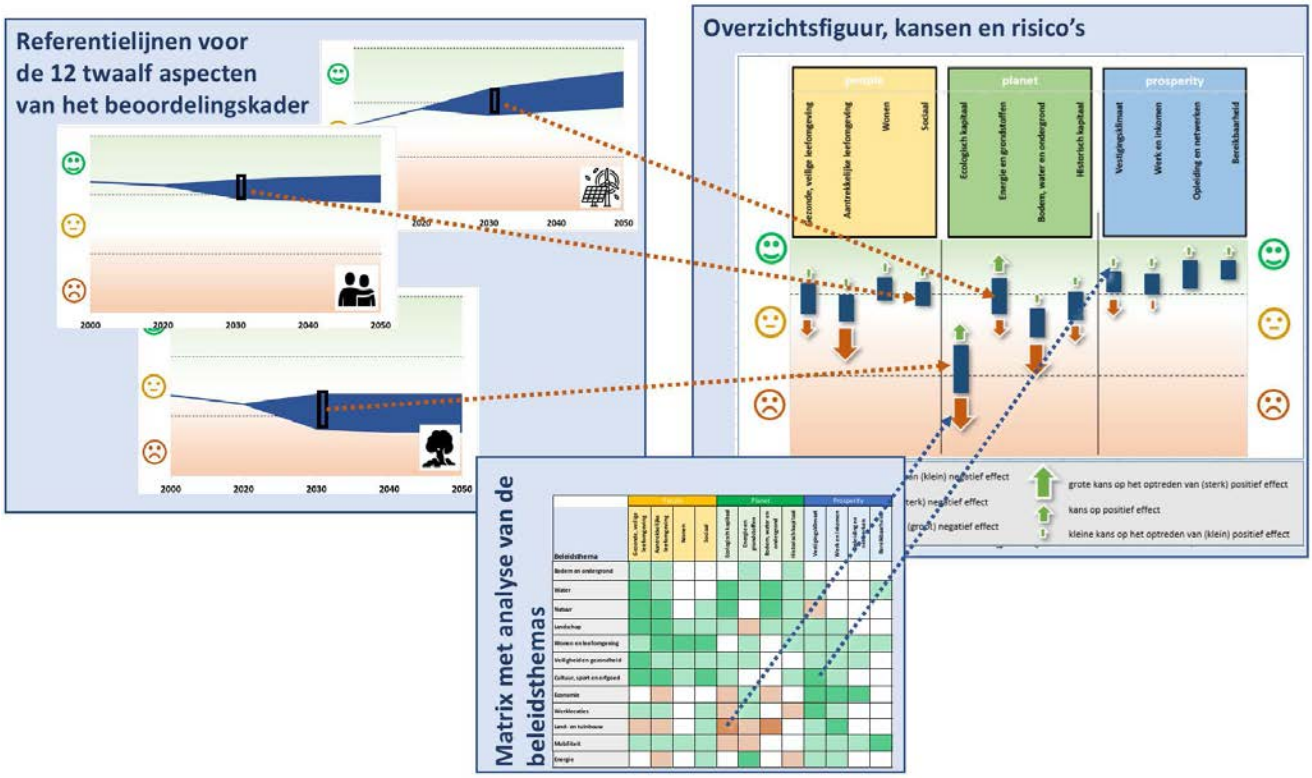

Figuur 2.3: Verbeelding van de redeneerlijn hoofdstuk 9 (grotere afbeeldingen zijn opgenomen in de volgende hoofdstukken)

Het uitgangspunt van de beoordelingen wordt gevormd door de twaalf referentielijnen van het Portret (linksboven in figuur 2.3), hoofdstukken 4, 5 en 6). De referentielijnen van de twaalf aspecten resulteren per regio in een overzichtsfiguur (rechtsboven in figuur 2.3; opgenomen in hoofdstuk 8). De blauwe blokken of balkjes in deze overzichtsfiguur zijn afgeleid uit de referentielijnen die samen het Portret van Limburg vormen. Ze geven de stand van zaken van het betreffende aspect neer voor het jaar 2030. De hoogte van de balken in de figuur is een indicatie van kwaliteit van het betreffende aspect en de bandbreedte geeft de onzekerheid en de verschillen voor het aspect binnen de regio aan.

In de overzichtsfiguur (rechtsboven in figuur 2.3) zijn ook gekleurde pijlen opgenomen. Deze duiden op de kansen en de risico's van het voorgenomen beleid (geaggregeerd voor alle beleidsthema's) van de ontwerp-Omgevingsvisie voor het betreffende aspect van het beoordelingskader. De grootte van de pijlen is een indicatie van de omvang van risico of kans, en de richting en de kleur duiden op een kans of een risico.

Deze kansen en risico's (en dus ook de grootte en richting van de pijlen) zijn gebaseerd op de analyse van het voorgenomen beleid van alle thema's van de ontwerp-Omgevingsvisie in hoofdstuk 8 van dit MER. Deze kansen en risico's zijn in dat hoofdstuk beschreven en per regio samengevat in een matrix. In figuur 2.3 is deze midden-onder weergegeven. In deze matrix zijn de kolommen de aspecten van het beoordelingskader. De rijen in de matrix zijn de beleidsthema's van

de ontwerp-Omgevingsvisie. Groene kleuren in de matrix duiden op een kans en rode kleuren op een risico. Als in een kolom (dat wil zeggen voor een aspect) zowel rode als groene vlakken staan betekent dit dat het voorgenomen beleid zowel kansen biedt als risico's oplevert.

De kleuren groen en rood zijn ook gebruikt voor de pijlen in de overzichtsfiguur. Groene pijlen omhoog met een witte contour zijn kansen en rode pijlen naar beneden met een witte contour zijn risico's.

Per aspect kunnen zowel kansen als risico's aanwezig zijn. Dit is het gevolg van het gegeven dat verschillende beleidsthema's op een verschillende manier kunnen inwerken op de beoordelingsaspecten. Daarnaast is ook het strategische karakter van de ontwerp-Omgevingsvisie van belang. De feitelijke effecten van het voorgenomen beleid hangen sterk af van de nadere invulling en van de rolopvatting van de provincie.

Inhoud van de paragrafen per regio in hoofdstuk 9

In de paragrafen over de regio's Noord-, Midden en Zuid-Limburg in hoofdstuk 9 is per regio een regiospecifiek overzichtsfiguur opgenomen (zoals linksboven in figuur 2.3) en de matrix met het overzicht van de kansen en risico's (zoals midden onder in figuur 2.3). In elke paragraaf in hoofdstuk 9 is ingegaan op de kansen en risico's voor de hoofdaspecten en de aspecten die daar onderdeel van zijn. Per paragraaf is de volgorde van de hoofdaspecten (People, Planet en Prosperity) gebaseerd op de beoordelingen en de kansen en risico's (hoofdaspect met de grootste knelpunten, kansen en risico's komt als eerste aan bod). Ook in de regioparagrafen is de terminologie van hoofdaspecten en aspecten (het beoordelingskader van het MER) en beleidsthema (conform de ontwerp-Omgevingsvisie) gebruikt.

2.3 Iteratie met Omgevingsvisie

In deze paragraaf wordt ingegaan op de interactie tussen m.e.r. en de zich ontwikkelende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit heeft in het voorjaar van 2020 plaatsgevonden.

Dit proces bestond uit de geleidelijk vorm krijgende inhoud van de ontwerp- Omgevingsvisie enerzijds en de reflectie vanuit de m.e.r. op de groeiende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie (contouren en concept-beleidsteksten) en op de keuzes en afwegingen die daarbij werden gemaakt anderzijds. De ontwerp-Omgevingsvisie is tot stand gekomen na het opstellen van de (interne) notitie Omgevingsdilemma's en vervolgens in de vorm van enkele conceptversies. Deze conceptversies zijn door de provincie gebruikt voor de terugkoppeling met stakeholders, belangengroepen en de gemeenten. Vanuit de m.e.r. zijn deze conceptversies gebruikt voor een reflectie op het voorgenomen beleid. Deze reflectie vanuit de m.e.r. had betrekking op risico's en kansen van de beleidskeuzes voor de aspecten van het beoordelingskader (People, Planet, Prosperity), ook in relatie tot de conclusies en constateringen uit het Portret van Limburg. Bij die reflectie vanuit m.e.r. is gekeken naar (de haalbaarheid van) het bereiken van de gestelde doelen en een beeld geschetst van de (mogelijke) kansen en risico's voor het gehele beoordelingskader. In deze iteratieslagen zijn voorlopers gemaakt van de tabellen die in dit MER in hoofdstuk 8 zijn opgenomen.

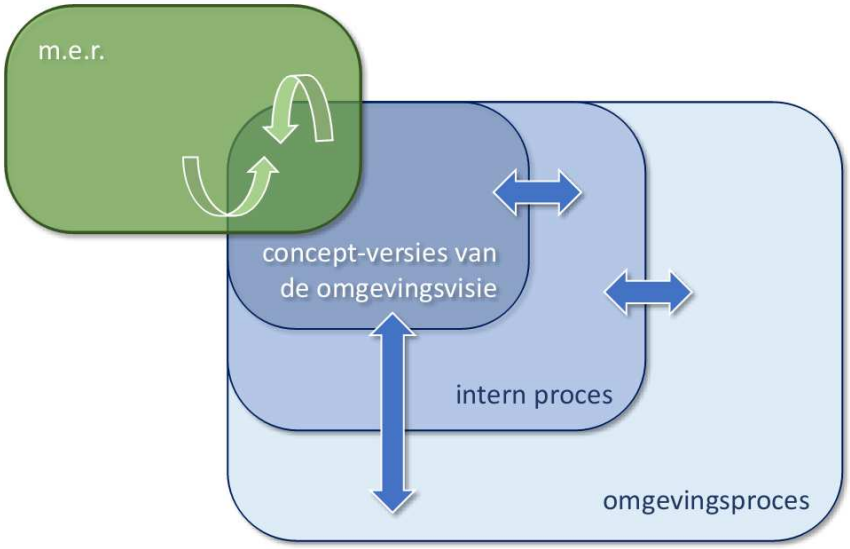

De reactie vanuit de m.e.r. op de conceptversies van de Omgevingsvisie zijn betrokken bij het verder aanscherpen van de inhoud van de Omgevingsvisie, samen met andere input uit het proces met de omgeving.

3 Limburg in een veranderende wereld

Dit hoofdstuk bevat een overzicht van de belangrijkste autonome trends en ontwikkelingen die van belang kunnen zijn voor de toekomstige staat van de leefomgeving in Limburg. Deze ontwikkelingen zijn ook aangeduid als 'exogene' trends en ontwikkelingen omdat ze buiten de invloedssfeer van de provincie staan.

3.1 Waarom een beschrijving van exogene ontwikkelingen

Het is evident dat de toekomstige staat van Limburg wordt beïnvloed door autonome ontwikkelingen. Onder autonome ontwikkelingen worden ontwikkelingen verstaan die los staan van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie zelf. Het gaat daarbij om ontwikkelingen in Limburg zelf, maar ook in de wereld waar Limburg deel van uitmaakt. Het gaat deels om ontwikkelingen die in feite van buitenaf en buiten de directe invloedsfeer van de overheid plaatsvinden, maar wel invloed hebben op Limburg. Vandaar de term 'exogene ontwikkelingen'. Ontwikkelingen als gevolg van beleid, wet- en regelgeving van andere overheden (zoals het Rijk) worden wel tot deze ontwikkelingen gerekend.

Bij deze ontwikkelingen kan worden gedacht aan de verandering van het klimaat – met alle onzekerheden daarbij – maar het gaat bijvoorbeeld ook om de demografie, technologische ontwikkelingen, de economie en ontwikkelingen ten aanzien van regelgeving en beleid op nationaal en Europees niveau. Deze ontwikkelingen zijn deels voorspelbaar en de voortzetting en extrapolatie van trends uit de afgelopen jaren, maar zijn voor een groot deel ook onvoorspelbaar. De onvoorspelbaarheid van ontwikkelingen en van de mogelijke gevolgen van onverwachte gebeurtenissen is in het voorjaar van 2020 manifest geworden: de uitbraak van het coronavirus laat zien dat toekomstvoorspellingen altijd onzeker zijn.

De exogene ontwikkelingen zijn mede bepalend voor de toekomstige staat van Limburg en daarmee mede bepalend voor de referentiesituatie. Ten behoeve van het maken van het Portret van Limburg en als basis voor het beoordelen is daarom een overzicht gemaakt van relevante exogene ontwikkelingen, met alle onzekerheden die daarbij aan de orde zijn.

3.2 Belangrijkste ontwikkelingen

In bijlage 1 bij dit MER is een beschrijving van de exogene ontwikkelingen opgenomen. De belangrijkste elementen daaruit zijn hieronder beschreven.

Demografische trends

- Er wordt tot 2050 een lichte daling van de bevolkingsomvang in de provincie Limburg verwacht (bron: CPB, CBS, PBL, zie bijlage 1). Deze daling vindt met name plaats in Zuid-Limburg. De demografische ontwikkelingen laten verschillen zien tussen de stedelijke gebieden en de meer landelijke gebieden. Krimp en groei kunnen naast elkaar voorkomen.
- Het aantal ouderen (65 jaar en ouder) zal naar verwachting toenemen.
- Huishoudens worden gemiddeld kleiner. Het aantal huishoudens in Noord- en Midden-Limburg zal daarom tot 2035 toenemen en daarna stabiliseren. Naar verwachting zal na 2035 het aantal huishoudens in Zuid-Limburg afnemen.
- Er is gerelateerd aan de demografische ontwikkelingen een groeiende vraag naar levensloopbestendige woningen in stedelijk gebied en grotere landelijke kernen.
- In Zuid-Limburg wordt een vertrekoverschot van jongeren verwacht.

Klimaatverandering

- Het klimaat verandert, maar nog onzeker is in welke mate en wat de grote verschillen zullen zijn. Rekening wordt gehouden met grotere extremen, zowel in temperaturen, als in droogte en neerslag.
- Voor het buitengebied lijken vooral de effecten op neerslag, verdamping en waterbalans het meest relevant.
- In stedelijk gebied zijn met name hittestress en mogelijke wateroverlast als gevolg van hevige regenval een aandachtspunt.
- Als gevolg van klimaatverandering worden door het KNMI gemiddeld 10-20% hogere piekafvoeren verwacht. Door middel van gebiedsontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum, moet de toekomstige situatie met betrekking tot hoogwaterveiligheid gewaarborgd worden.

Economische ontwikkelingen

- Het Centraal Planbureau verwacht dat het aantal banen in de kwartaire sector zal toenemen als gevolg van de vergrijzing en de daarbij behorende stijging van de zorgvraag.
- Een verwachte groei van de ICT- en communicatiesector.
- Op Europees en nationaal niveau wordt beleid ontwikkeld en initiatieven ontplooid met als doel de economie groener en meer circulair te maken. Ook bij grote bedrijven zijn er trends om 'Planet' aspecten meer gewicht te geven.
- Door schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven wordt een afname van de werkgelegenheid in de landbouwsector verwacht. Een factor hierbij is ook het gebrek aan opvolging bij agrarische (familie) bedrijven.
- Er wordt voorspeld dat de beroepsbevolking in absolute omvang zal afnemen, terwijl het deel van de bevolking dat niet wil of kan werken zal toenemen. Een belangrijke oorzaak voor deze ontwikkeling is de vergrijzing.
- In krimp- of anticipeerregio's (regio's waar krimp te verwachten is) kan de vraag en aanbod van werk in kwalitatieve zin verslechteren. Deze gebieden trekken veel arbeidsmigranten aan terwijl jongeren voor een opleiding wegtrekken en in onvoldoende mate terugkeren omdat er onvoldoende werkgelegenheid is die past bij hun opleiding of opleidingsniveau. Bij de overweging van bedrijven om zich in een krimp- of anticipeerregio te vestigen is het kwalitatieve arbeidspotentieel een van de afwegingen.
- Door trends zoals flexwerken en thuiswerken zal het benodigde oppervlak per werknemer afnemen. Hierdoor is er in de toekomst naar verwachting minder kantoorruimte nodig.
- De detailhandelssector in de provincie Limburg is goed voor ruim € 7, 3 miljard consumentenbestedingen en 50.000 banen. De detailhandel is daardoor een belangrijke sociaaleconomische sector. Ondanks de afname van het winkelaanbod is de werkgelegenheid in de detailhandel in Limburg relatief stabiel gebleven (Bron: KSOL 2019)[5].
- Voor de periode 2020-2030 wordt op basis van de ontwikkelingen in de huisvestingslasten (ten opzichte van het totale huishoudbudget) een daling van het bestedingspotentieel van consumenten verwacht (als gevolg van sterker stijgende woon- en huurprijzen gerelateerd aan loonstijgingen).
- Limburgers kopen minder online dan Randstedelingen. In Limburg vloeit 12,3% van de totale bestedingen af naar online. Dit staat gelijk aan bijna € 860 mln. bestedingen. Deze afvloeiing vindt vooral plaats in de niet-dagelijkse sector, zoals bij aankopen aan media. In de dagelijkse sector is de online afvloeiing beperkt. In de niet-dagelijkse sector vloeit in Limburg 21,9% af naar online (Bron: KSOL2019).

[5] Koopstromenonderzoek Limburg 2019 (KSOL2019).

- De economische impact van de Coronacrisis is nu nog niet te voorspellen, maar deze zal groot zijn. De verwachting is dat autonome trends hierdoor meer vaart krijgen: Online verkoop zal versneld toenemen. Heroverweging van winkellocaties gelet op teruglopende inkomsten en blijvende kosten (minder meters maar meer kwaliteit). Toename van het aantal faillissementen en daardoor toename van de leegstand (Bron: KSOL2019).

Gezonde omgeving

Er is in de samenleving steeds meer aandacht voor gezonde leefomgeving en een gezonde levensstijl. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in het realiseren van een leefomgeving die uitnodigt tot beweging en ontmoetingen, maar die ook voldoende groen, passende voorzieningen en duurzame woningen biedt. Daarnaast komt beleid en regelgeving tot stand die een gezonde levensstijl moet bevorderen. Daarnaast is er blijvende aandacht voor de gezondheidsbescherming, bijvoorbeeld ten aanzien van de regelgeving ten aanzien van emissies en de luchtkwaliteit. Europese afspraken moeten de emissie van stikstofoxiden terugdringen en zo de negatieve gevolgen voor de gezondheid en natuurgebieden beperken.

Infrastructuur en bereikbaarheid

- Steden groeien nog steeds. Naar verwachting neemt het verkeer in de steden toe. Dit betreft, naast “regulier wegverkeer”, ook het openbaar vervoer. Steden als Maastricht, Heerlen en Venlo onderzoeken parallel hieraan mogelijkheden om de binnenstad autoluwer te maken.
- Het openbaar vervoer speelt, met het oog op vergrijzing, een belangrijke rol in het bereikbaar houden van voorzieningen.
- De verwachting is dat voertuigen de komende jaren verder worden verbeterd (o.a. stiller, minder uitstoot). Daarnaast zal met de opmars van de elektrische fiets het aantal fietsverplaatsingen toenemen.
- In het kader van een schone en duurzame leefomgeving wordt het vervoer per buisleiding, binnenvaart en trein gestimuleerd ten opzichte van de vrachtwagen. Hiervoor zijn mogelijk aanvullende (infrastructurele) voorzieningen nodig. Op het spoor kan dit leiden tot capaciteitsknelpunten en conflicten tussen personen- en goederenvervoer.

Energietransitie

- De energievoorziening zal de komende decennia ingrijpend veranderen.
- Alle nieuwbouwwoningen worden ‘gasloos’ (dit betekent zonder aansluiting op het gasleidingennet) gebouwd volgens de Wet Voortgang Energietransitie (2018) en gaandeweg worden ook steeds meer bestaande woningen van het gas afgehaald.
- Door technologische ontwikkelingen worden meer financieel betaalbare mogelijkheden ontwikkeld. Zo wordt een verdere prijsdaling van bijvoorbeeld zonenpanelen verwacht.
- Bedrijven en particulieren maken bij investeringen gericht op het besparen of opwekken van energie afwegingen in het kader van de kostprijs en terugverdientijd van investeringen. Subsidies en fiscale regelingen spelen hierbij een belangrijke rol.
- Bewuster omgaan met energie en energiebesparing wordt steeds belangrijker voor zowel particulieren, als voor de industrie en overige bedrijven.
- Draagvlak voor grootschalige energieopwekking is een steeds groter wordend probleem. Initiatieven stuiten in toenemende mate op lokaal verzet.

Landbouwtransitie

- Het aandeel landbouwgrond zal naar verwachting verder afnemen door de omzetting in natuur en om ruimte te bieden voor de aanleg van infrastructuur, stedelijke ontwikkelingen en energieopwekking.

- Het aantal landbouwbedrijven zal afnemen vanwege bedrijfsbeëindigingen. De gemiddelde omvang van bedrijven neemt toe.
- Diverse landbouwbedrijven zullen zich meer richten op gespecialiseerde- / nevenactiviteiten in combinatie met andere sectoren zoals zorg, (verblijfs)recreatie, natuur- en landschapsonderhoud en dergelijke. Daarnaast zetten steeds meer agrariërs in op regionale directe afzet (directe verkoop aan consument).
- Naar verwachting zal de regelgeving ten aanzien van intensieve veehouderijen verder worden aangescherpt om emissies van ammoniak, fijnstof en geur te verminderen.
- Het gebruik van kleinere kassen voor glastuinbouw neemt naar verwachting af, maar enkele grote glastuinbouwbedrijven zullen zich waarschijnlijk vestigen of doorgroeien in de omgeving van Greenport Venlo.
- De agrarische milieudruk zal de komende decennia waarschijnlijk afnemen door een combinatie van innovatie, sanering, regelgeving en versterking van concepten zoals natuurinclusiviteit en kringlooplandbouw.

Bodem, water en ondergrond

- Vanwege de toenemende drukte in de ondergrond neemt de behoefte aan afstemming tussen de kwaliteiten en potenties van de ondergrond, ondergrondse activiteiten en het bovengronds ruimtegebruik toe.
- De transitie naar meer hernieuwbare vormen van energiewinning, zoals warmte-koudeopslag en geothermie, doet de drukte in de ondergrond stijgen.
- Het voorkomen van nieuwe verontreinigingen en de aanpak van zeer zorgwekkende stoffen vraagt om een stevige, blijvende inzet. Een voorbeeld hiervan is PFAS[6].
- De vraag naar drinkwater zal naar verwachting toenemen. Het RIVM gaat uit van een toename van circa 3%, de Waterleiding Maatschappij Limburg van 18% tot 2050.

Technologisering van de samenleving

Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in hoog tempo op. Dergelijke ontwikkelingen bepalen in welke mate mensen afhankelijk zijn van hun fysieke werkplek, auto, vaste (internet)verbinding en andere zaken die de inrichting van de fysieke leefomgeving bepalen.

[6] Poly- en perfluoralkylstoffen (vaak afgekort als PFAS) is een verzamelnaam voor meer dan 6000 stoffen waarin onder andere een combinatie van fluorverbindingen en alkylgroepen voorkomen. Deze groep chemische stoffen is door mensen gemaakt en komt van nature niet voor in het milieu. PFAS kunnen een negatief effect hebben op milieu en gezondheid.

4 Portret van Limburg: People

Dit hoofdstuk bevat een analyse van de huidige situatie en autonome ontwikkelingen voor de aspecten van het beoordelingskade die vallen onder het hoofdaspect People. Achtereenvolgens worden de aspecten "Gezonde, veilige leefomgeving", "Aantrekkelijke leefomgeving", "Wonen" en "Sociaal" behandeld. Iedere paragraaf bestaat uit twee onderdelen:

- *De eerste alinea gaat in op de uit het Portret naar voren gekomen knelpunten;.*
- *Vervolgens wordt per regio aangegeven hoe de referentielijnen eruit zien en wordt in de bijbehorende tabel aangegeven welke overwegingen hebben geleid tot de verschijningsvorm van de lijn (huidige situatie, autonoom verloop, bandbreedte).*

4.1 Gezonde, veilige leefomgeving

De huidige situatie is op provinciaal schaalniveau niet zorgwekkend, maar er doen zich nog wel knelpunten voor (o.a. op gebied van waterkwaliteit en nutriënten, zie hoofdstuk 9 van het Portret van Limburg). Zeer lokaal doen zich (grote) knelpunten voor, maar over het algemeen geldt dat de leefomgeving gezond en veilig is (zie hoofdstuk 3 van het Portret van Limburg). Autonoom geldt voor enkele indicatoren (luchtkwaliteit, geluidoverlast) dat de situatie zal verbeteren als gevolg van vigerend beleid en technische ontwikkelingen. Voor enkele andere (veiligheids-) indicatoren zal de situatie autonoom licht verslechteren. Dat betekent dat de situatie rond milieu en gezondheid geen urgente verslechtering zal ondergaan, maar ook niet significant zal verbeteren.

Noord-Limburg

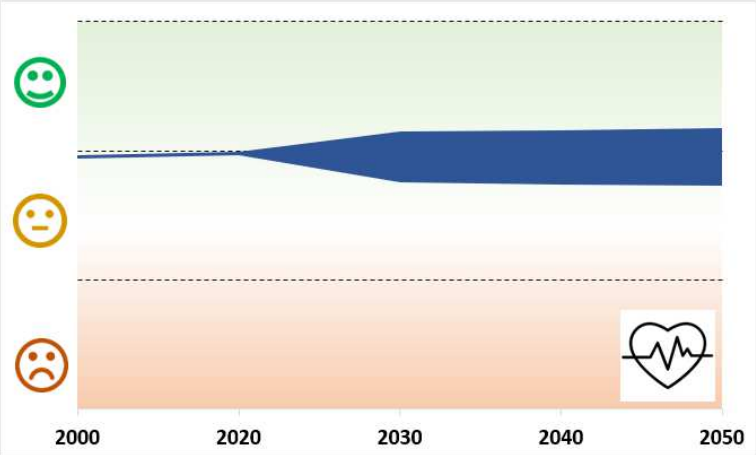

Huidige situatie	**-** De Peelregio (ten westen van de Maas) kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (stikstof, fijnstof/PM_{10}) en geurhinder. Dit is deels gerelateerd aan de intensieve veehouderij. (Te) hoge concentratie van stikstofoxiden en fijnstof (PM_{10} (deeltjes kleiner dan 10 micrometer)) zijn slecht voor de gezondheid. Met uitzondering van genoemde knelpunten met betrekking luchtkwaliteit en geurhinder, is er over het algemeen sprake van een gezonde leefomgeving (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Verloop van de referentielijn zal autonoom licht verbeteren door het schoner worden van landbouw, industrie en mobiliteit en anderzijds door samenwerkingsverbanden die gericht zijn op verbeteringen van levensstijl (sport en bewegen en eetgewoonten). Laatstgenoemde is bijvoorbeeld vastgelegd in de Regio Deal, in welk kader Noord-Limburg streeft de gezondste regio van Nederland te worden. Door toenemende verstedelijking, een afname van de biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt. Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Noord-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof) en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Midden-Limburg

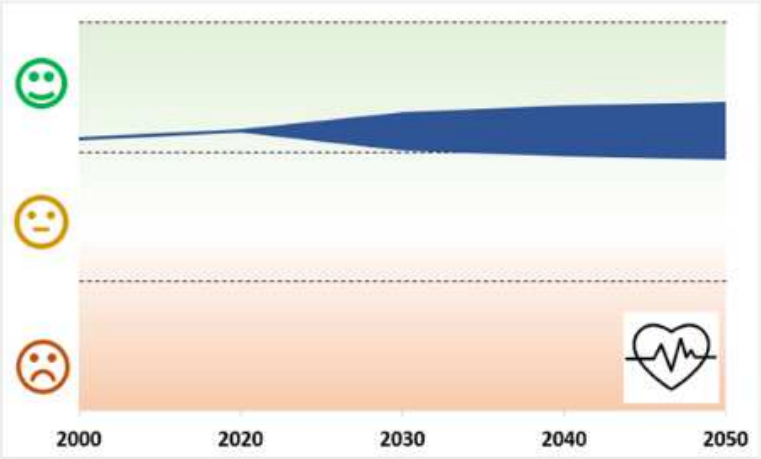

Huidige Situatie	- De regio Midden-Limburg laat hetzelfde beeld zien als de regio Noord-Limburg zien. Het Peelgebied kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof (PM10)) en geurhinder. Dit is deels gerelateerd aan de intensieve veehouderij. (Te) hoge concentratie van stikstofoxiden en fijnstof zijn slecht voor de gezondheid. - Verder over het geheel genomen een gezonde regio (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Het verloop zal autonoom licht verbeteren door enerzijds schoner worden industrie, mobiliteit en landbouw en anderzijds door verbeteringen in de levensstijl (sport en bewegen, eetgewoonten). - Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste negatieve invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Midden-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom fijnstof (PM10) en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Zuid-Limburg

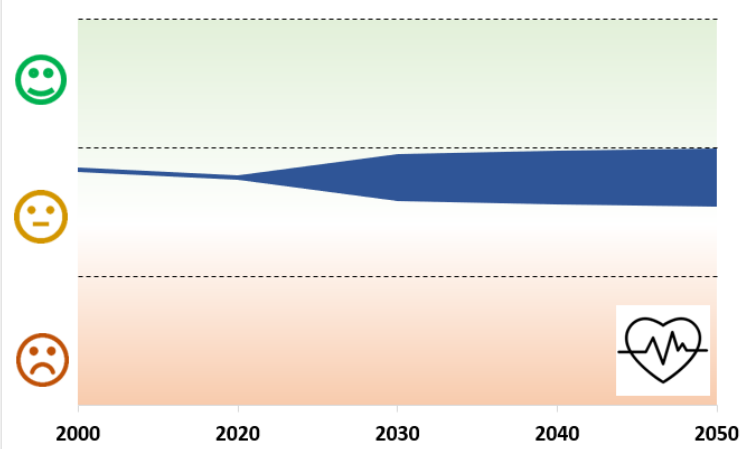

Huidige situatie	- Zuid-Limburg is de minst gezonde regio van Nederland. Voornamelijk de gemeenten Heerlen, Brunssum en Kerkrade scoren slecht op gezondheidsthema's als overgewicht, kans op depressie. De oorzaken hiervan zijn divers (fysieke leefomgeving, inkomen, sociale factoren). De indicatoren uit het Portret (luchtkwaliteit, geluid, bodem, externe veiligheid) lijken niet te duiden als een belangrijke factor daarvoor.
Autonome ontwikkeling	- De situatie rondom de onderzochte indicatoren (milieuthema's) zal autonoom licht verbeteren, o.a. door schoner wordende industrie, mobiliteit en landbouw enerzijds en door verbeteringen in de levensstijl (waar het Zuid-Limburgse knelpunt zich voornamelijk voordoet) anderzijds. Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het risico op het teruglopen van de sociale gezondheid (kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. - De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal mensen met medische problemen dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factor voor de bandbreedte zijn de regionale verschillen. In de (sub)urbane gemeenten (Parkstad) zal de gezondheid in het algemeen achterblijven bij de meer landelijke gemeenten.

4.2 Aantrekkelijke leefomgeving

Een aantrekkelijke leefomgeving gaat over de aantrekkelijkheid van woongebieden, de aantrekkelijkheid van het stedelijk en landelijk gebied en van de aanwezigheid en bereikbaarheid van voorzieningen. In stedelijke woongebieden gaat dat voornamelijk over de uitstraling van woonwijken en de aanwezigheid van fysieke en sociale voorzieningen. In het landelijk gebied gaat dat voornamelijk over landschappelijke belevingswaarde en vervuiling/verloedering, bijvoorbeeld als gevolg van vrijkomende agrarische bebouwing. In het landelijk gebied is ook het teruglopen van (de bereikbaarheid van) voorzieningen een aandachtspunt.

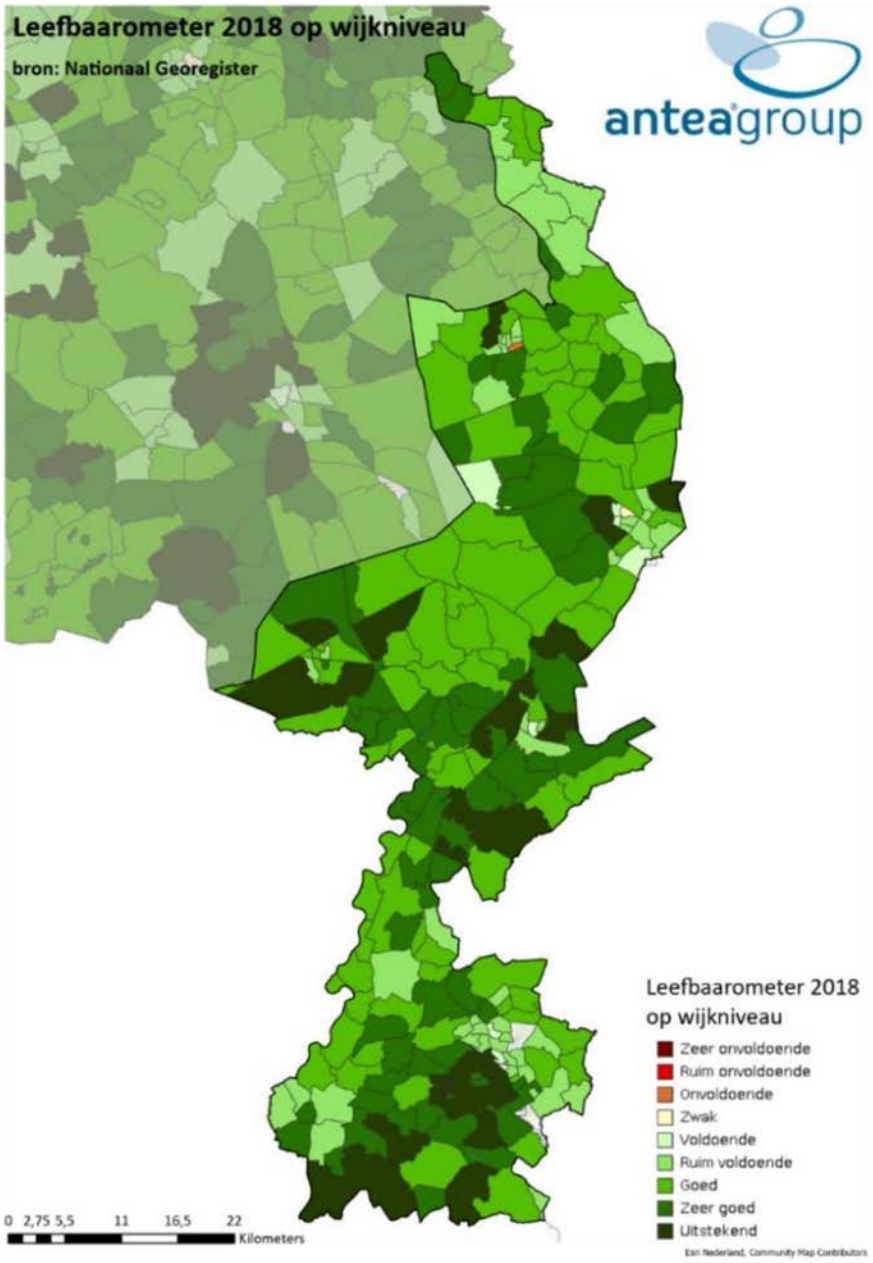

Figuur 4.1. De Leefbaarometer 2018 op wijkniveau voor Limburg

De Leefbaarometer (een rapportcijfer dat inzicht verschaft in de mate van leefbaarheid aan de hand van vijf onderliggende dimensies) toont dat voornamelijk het landelijk gebied in Midden-Limburg en het Heuvelland in Zuid-Limburg voor wat betreft het voorzieningenniveau, veiligheid, de fysieke omgeving, bevolking en woningen zeer hoog scoren. Het Noord-Limburgse landelijk gebied en de verstedelijkte gebieden van Zuid-Limburg worden relatief laag beoordeeld.

Noord-Limburg

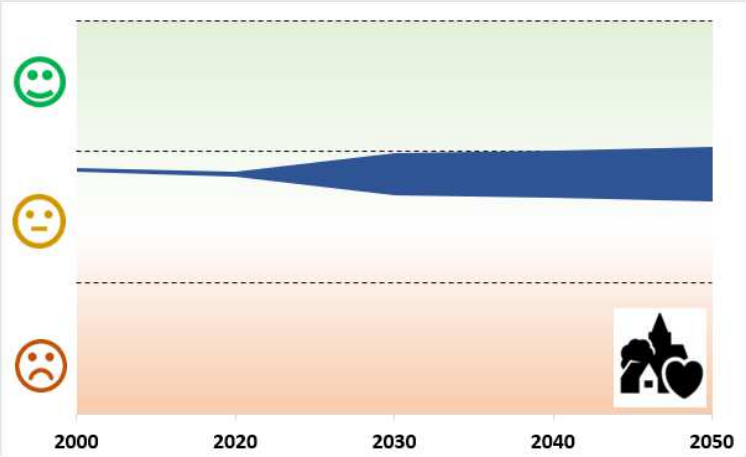

Huidige situatie	- De leefkwaliteit is over het algemeen op orde. In stedelijke gebieden is in voldoende mate groen aanwezig. Het landelijk gebied (in Peelregio) laat een sterk homogeen beeld met (voor Nederlandse begrippen) veel verrommelling zien. De beoordeling voor aantrekkelijkheid van de landschappelijke beleving is in Noord-Limburg aanmerkelijk lager dan Zuid-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kwaliteiten van het Noord-Limburgs landschap worden in de brons-groene landschapszone beschermd. Voor gebieden daarbuiten bestaat het risico van kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking en stoppende agrarische ondernemers (en daarmee samen-hangende vrijkomende agrarische bebouwing en schaalvergroting). - In Noord-Limburg is alleen in enkele kleine agrarische dorpen sprake van demografische druk (in de zin dat mensen wegtrekken). Hier staan voor-zieningen onder druk en dreigt hiermee samenhangende leegstand en verloedering. In sommige stedelijke gemeenten (kernen Venlo, Venray) bestaan zeer lokaal leefbaarheidsknelpunten. Verbeteringen zijn mogelijk door het voorkomen van vandalisme, natuurontwikkeling (voornamelijk in Maasvallei en oosten daarvan).
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelgebied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas zijn zowel de kwaliteit van de leefomgeving als de potenties voor kwaliteitsontwikkeling hoger, c.q. zijn de bedreigingen op dat punt beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Midden-Limburg

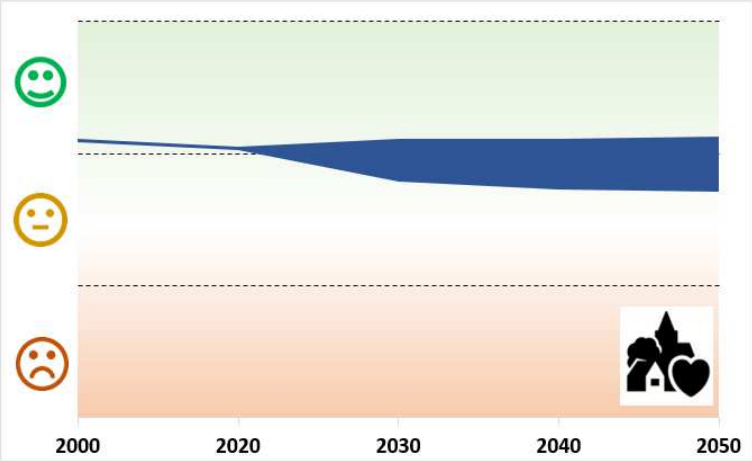

Huidige situatie	- De leefkwaliteit in Midden-Limburgse gemeenten is goed tot uitstekend. In het landelijk gebied in het Peelgebied (Weert, Nederweert) komt, net als in Noord-Limburg, verrommeling in het buitengebied voor. Woongebieden scoren op leefbaarheid en voorzieningenniveau het hoogst van Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kwaliteiten van het Midden-Limburgs landschap worden in de bronsgroene landschapszone beschermd. Voor gebieden daarbuiten bestaat het risico van kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking, ontwikkelingen in land- en tuinbouw (schaalvergroting, stoppende agrarische ondernemers en daarmee samenhangende vrijkomende agrarische bebouwing). - De kwaliteit van woongebieden staat niet direct onder druk. Er is geen (of zeer lokaal) sprake van demografische krimp.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelgebied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas is de kwaliteit hoger en de potenties voor kwaliteitsontwikkeling ook c.q. zijn de bedreigingen beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Zuid-Limburg

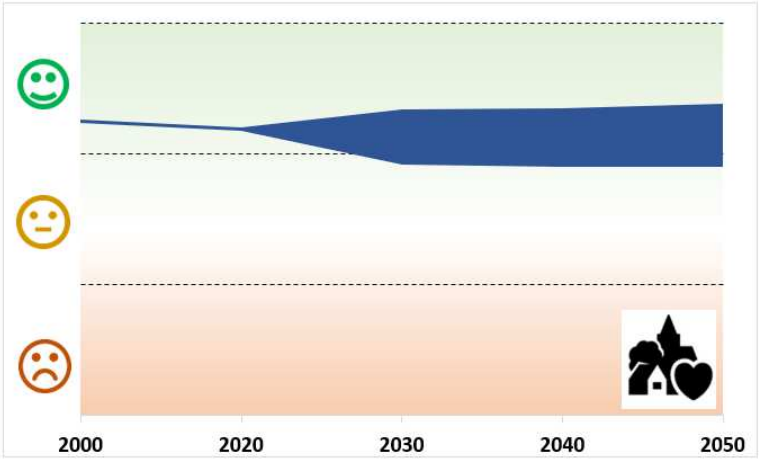

Huidige situatie	- De beoordeling laat twee kanten zien. Het Heuvelland wordt zeer hoog gewaardeerd. Dat wordt mede bevestigd door de status als Nationaal Landschap Zuid-Limburg. In de woongebieden (zeker in Parkstad) bestaan behoorlijk grote knelpunten ten aanzien van de kwaliteit van de leefomgeving.
Autonome ontwikkeling	- Het Heuvelland wordt beschermd door de bronsgroene landschapszone (POL2014) en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Daarmee zijn grote bedreigingen als grootschalige energieopwekking minder urgent. Niettemin staat het landschap onder druk door landbouw, toerisme & recreatie en verstedelijking. De kwaliteit van woongebieden in Parkstad komt, door demografische ontwikkelingen en het wegtrekken van (voornamelijk hoogopgeleide) jongeren, verder onder druk te staan.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In de stedelijke woongebieden dreigt verslechtering. Voor de landelijke gebieden zijn de bedreigingen beperkter.

4.3 Wonen

De onbalans in de woningvoorraad komt in Zuid-Limburg (en in minder sterke mate Midden- en Noord-Limburg) het sterkst tot uitdrukking in de suburbane wijken van de steden (Heerlen, Sittard-Geleen, Maastricht). In een aantal van deze wijken spelen problemen zoals werkloosheid/economische inactiviteit, armoede en waardedaling van vastgoed waardoor men het zicht op een beter perspectief dreigt te verliezen of dat al heeft verloren. Dat is een maatschappelijk en menselijk onwenselijke situatie, die linksom of rechtsom moet worden doorbroken. In veel gevallen kunnen mensen dat zelf, maar in sommige situaties vraagt dat ook een rol van de overheid/het maatschappelijk middenveld. Op zijn minst moet daarbij een beter toekomstperspectief (denk aan scholing, werk, woning) binnen bereik komen. Wat betreft de woningvoorraad kan worden geïnvesteerd in de transformatie en reductie van de incourante woningvoorraad in met

name de wijken waar de hiervoor genoemde problematiek speelt. Daarbij geldt dat het uiteindelijk goedkoper is om (o.a. vanuit de overheid) tijdig in te grijpen en te investeren in bijvoorbeeld transformatie, dan om de autonome ontwikkeling zijn beloop te laten gaan. Eén en ander leidt tot een neergaande lijn voor wat betreft de woningmarkt, omdat bovengenoemde grotere onbalans tussen vraag en aanbod in de woningvoorraad dreigt te ontstaan.

Noord-Limburg

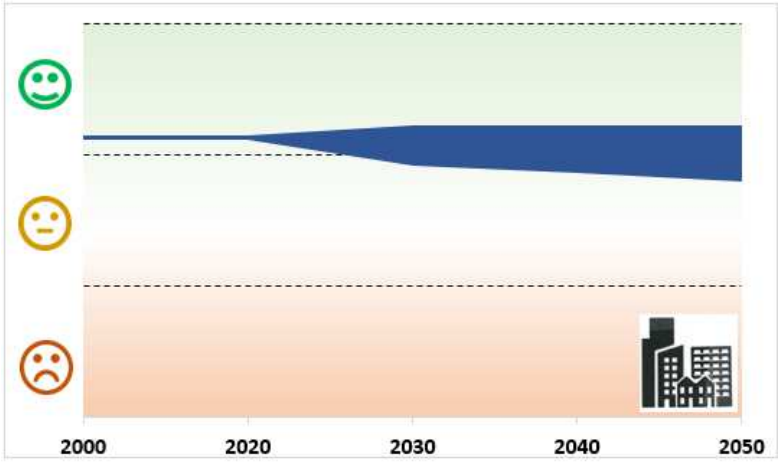

Huidige situatie	- In Noord-Limburg wordt tot 2040 een huishoudensgroei verwacht. De vraag naar woningen overstijgt het aanbod. Huisvesting van woonurgenten en internationale werknemers is een zorgpunt.
Autonome ontwikkeling	- In Noord-Limburg zijn (tijdelijk) inspanningen nodig voor wat betreft de realisatie van woningen (in balans brengen vraag en voorraad). Op zowel korte als lange termijn zal sprake blijven van een vraag naar nieuwe en voor bepaalde doelgroepen (starters, ouderen) geschikte woningen. Dit vraagt nu om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien vigerend beleid (Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Het vigerende beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Midden-Limburg

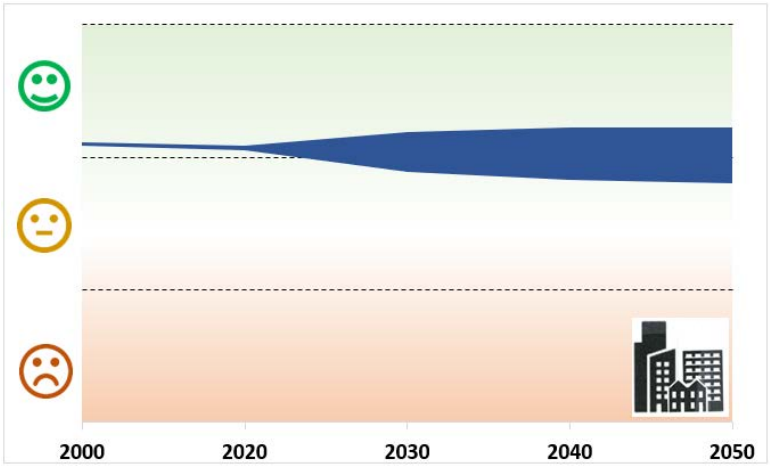

Huidige situatie	- De vraag naar woningen overstijgt het aanbod in Midden-Limburg (onbalans tussen vraag en voorraad). - In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inhaalslag om aan de vraag te kunnen voldoen, maar vraagt op lange termijn focus op de bestaande woningvoorraad.
Autonome ontwikkeling	- In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inspanning om de balans tussen vraag en aanbod te verbeteren, maar vraagt op lange termijn focus op de (dan) bestaande woningvoorraad. De woningvoorraad dient ook op de lange termijn goed aan te sluiten op de vraag. Dit vraagt om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien geldend beleid (Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen, is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Vigerend en ingezet beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Zuid-Limburg

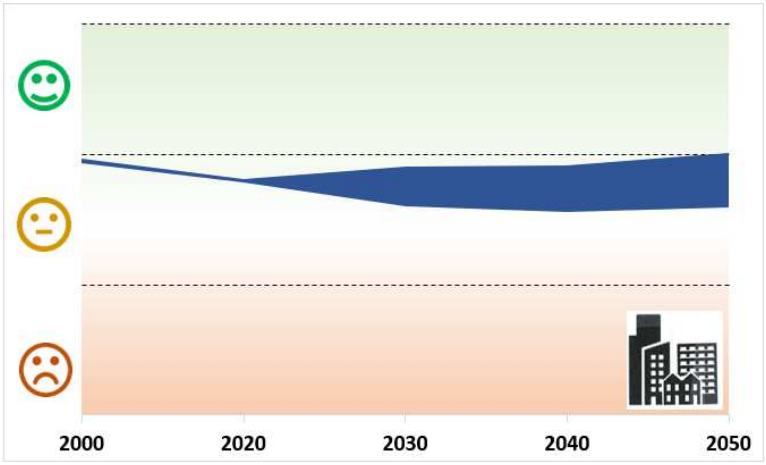

Huidige situatie	- Het aantal huishoudens krimpt tot 2040 met 9,8%. Dit betekent dat het aanbod van woningen de vraag zal gaan overstijgen. Hiermee gaan leefbaarheidsrisico's gepaard die de regio verder meetrekken in een negatieve spiraal naar beneden. Op een lager schaalniveau blijken te vaak de verkeerde woningen op de verkeerde locatie te staan (te weinig goedkope huurwoningen en te veel dure koopwoningen).
Autonome ontwikkeling	- Demografische ontwikkelingen domineren de problematiek in de toekomst. De wijze waarop overheden hiermee omgaan bepaalt het verloop van de autonome ontwikkeling. In de nieuwe Limburgse Agenda Wonen (2020-2023) wordt ingezet op transformeren van de bestaande woningvoorraad en nieuwbouw in het tempo van de vraag. Dat zijn zaken die kunnen bijdragen aan het goed begeleiden van de effecten van een krimpende bevolking.
Bandbreedte	- De autonome ontwikkeling zijn beloop laten gaan lijkt geen voor de hand liggende optie die tot een wenselijke situatie leidt. Doelbereik is afhankelijk van de mate waarin gestuurd wordt op het toevoegen van woningen aan de woningvoorraad.

4.4 Sociaal

Per Limburgse regio spelen hele andere problemen. Regio Midden-Limburg kent de kleinste bedreigingen op sociaal vlak (sociale cohesie, sociale "levendigheid", voorzieningenniveau). In Zuid-Limburg zijn de demografische verschuivingen van belang en in Noord-Limburg is de grote instroom van internationale werknemers een bedreiging voor sociale aspecten.

In Noord-Limburg werken (en wonen tijdelijk) veel internationale werknemers. Zij wonen regelmatig met velen in één huis in woonwijken. Resultaat hiervan is dat reguliere bewoners frequent geconfronteerd worden met tijdelijke bewoners en met flinke aantallen auto's die een parkeerplaats nodig hebben. De huizen van internationale werknemers worden over het algemeen

slecht(er) onderhouden. De aanwezigheid van internationale werknemers levert sociale uitdagingen voor een wijk op: internationale werknemers “integreren” vaak zeer beperkt in hun wijken, mede doordat zij slechts tijdelijk woonachtig zijn in de wijk. Dit zijn voornamelijk risico’s voor sociale cohesie in een wijk.

Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met een veranderende omvang en samenstelling van de bevolking in dorpen en kleine steden. Het aantal inwoners daalt door bijvoorbeeld een laag geboortecijfer, wegtrekkende jongeren of gezinnen naar de stad en/of vergrijzing en sterfte van de achterblijvende burgers. Samen met de vergrijzing heeft dit risico’s voor het voorzieningenniveau en daarmee samenhangend de leefbaarheid in kleine kernen. De opgave voor de Provincie Limburg ligt in het goed begeleiden van een veranderende bevolkingssamenstelling. Hierbij is opnieuw van belang dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen optreedt – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling – waardoor met name kinderen/ jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen of dat al hebben verloren.

Noord-Limburg

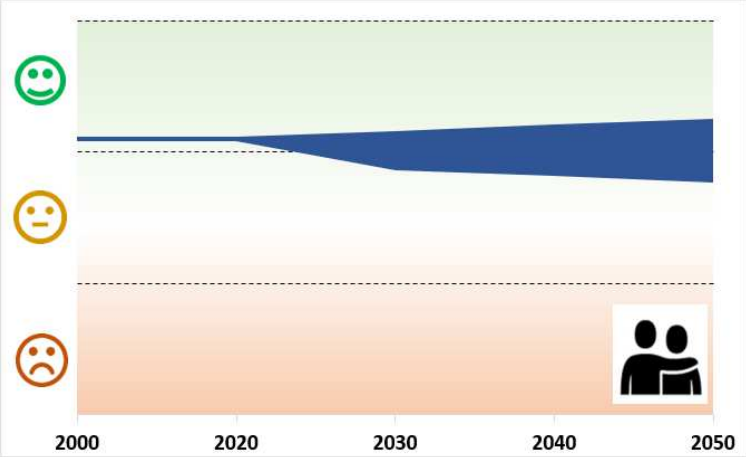

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten. Agrarische gemeenschappen zijn sociaal sterk. Er bestaan wel knelpunten rondom de huisvesting van internationale werknemers.
Autonome ontwikkeling	- Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan. Economische groei en een verdere toename van het aantal internationale werknemers, kunnen vaker tot sociaal onwenselijke situaties leiden.
Bandbreedte	- De risico’s op grote verslechteringen en kansen op verbeteringen zijn relatief beperkt. De regio is sociaal voldoende robuust, waardoor de problematiek rondom internationale werknemers waarschijnlijk geen onomkeerbaar grote invloed op het aspect sociaal heeft.

Midden-Limburg

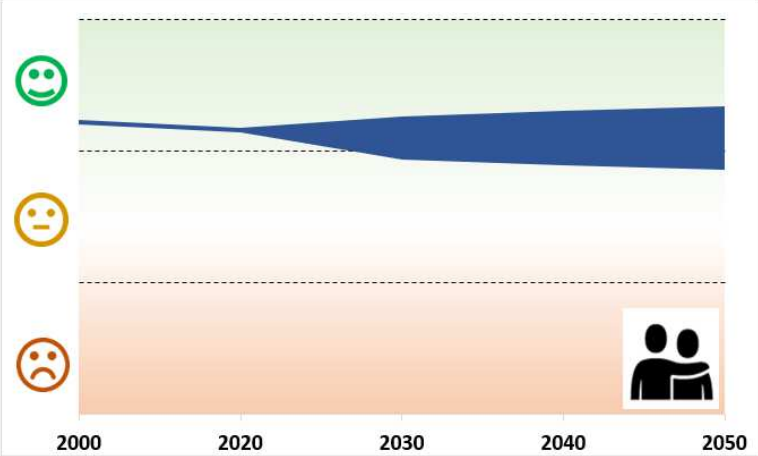

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten, maar evenals in Noord-Limburg vraagt de huisvesting van internationale werknemers aandacht. - Voorzieningenniveau is (in vergelijking met Nederland) relatief laag. De diversiteit van de bevolkingssamenstelling en veiligheidsgevoel worden relatief positief beoordeeld (bron: Leefbaarometer).
Autonome ontwikkeling	- Geen wezenlijke veranderingen, kansen of risico's. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De risico's op grote verslechteringen en verbeteringen zijn relatief beperkt.

Zuid-Limburg

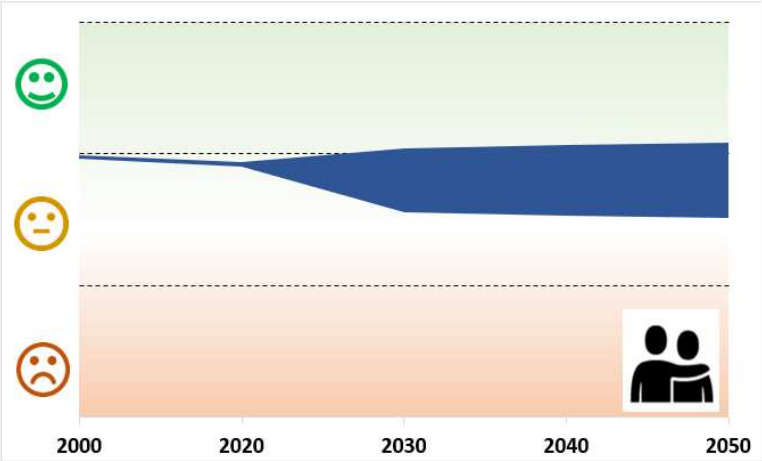

Huidige situatie	- Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen. Met deze krimp hangt sociale problematiek door het wegvallen van voorzieningen en verloedering/leegstand samen. - De huisvesting van internationale werknemers vraagt aandacht.
Autonome ontwikkeling	- Van belang is dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen dreigt op te treden – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling woningen – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen. De wijze waarop de overheden omgaan met de woningmarkt is hierbij het meest van belang. De situatie is, door de onzekerheden daaromheen, gevoelig voor verslechtering. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De grote bandbreedte komt voort uit de lokale verschillen. Maastricht en omgeving onttrekt zich aan de krimpproblematiek en de daarmee samenhangende sociale problematiek.

5 Portret van Limburg: Planet

Dit hoofdstuk bevat een analyse van de huidige situatie en autonome ontwikkelingen voor de Planet-aspecten van het beoordelingskader. Achtereenvolgens worden de aspecten "Ecologisch kapitaal", "Energie en grondstoffen", "Bodem, water en ondergrond" en "Historisch kapitaal" behandeld. Iedere paragraaf bestaat uit twee onderdelen:

- *De eerste alinea gaat in op de uit het Portret naar voren gekomen knelpunten.*
- *Vervolgens wordt per regio aangegeven hoe de referentielijnen eruit zien en wordt in de bijbehorende tabel aangegeven welke overwegingen hebben geleid tot de verschijningsvorm van de lijn (huidige situatie, autonoom verloop, bandbreedte).*

5.1 Ecologisch kapitaal

Met name de duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn en Rode lijst-soorten en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura2000-gebieden staan onder druk. Er is immers sprake van forse overschrijdingen van de kritische depositiewaarde in stikstofgevoelige natuur door onder andere de landbouw, industrie en verkeer, maar ook door invloeden vanuit het buitenland. De emissies en depositie van stikstof zijn de afgelopen jaren gedaald, ook als gevolg van maatregelen in de landbouw. Intensief gebruik van grond en de emissies vanuit de landbouw hebben negatieve effecten op de biodiversiteit en bij een onvoldoende transformatie van de landbouw blijft dit effect (te) groot. Ook natuurinclusief handelen is nog onvoldoende verankerd in de samenleving. Bovenstaande constateringen leiden tot een referentielijn die na een lange periode van achteruitgang licht herstel vertoont. Dit komt onder andere door maatregelen die (bijvoorbeeld in de landbouw) al zijn genomen. Voor doelbereik is ondanks de ingezette vooruitgang nog een hele weg te gaan. De onderhandelingen tussen Rijk en Provincie over extra inspanningen, verantwoordelijkheden en middelen voor natuur lopen nog en zijn nog niet uitgekristalliseerd. De uitkomsten hiervan zullen medebepalend zijn voor het doelbereik.

De soortendiversiteit per vierkante kilometer (een indicator voor de biodiversiteit) is weergegeven in onderstaande figuur 5.1. De figuur representeert goed welke gebieden hoog of juist laag scoren. De koppeling van de gebieden met een lage soortendiversiteit aan de daar meest dominante functies, leidt tot de conclusie dat voornamelijk gebieden met veel intensieve landbouw of met vergaande verstedelijking een lage soortendiversiteit kennen. Overigens dient opgemerkt te worden dat op de droge (arme) zandgrond (van Noord-Limburg) van oudsher de biodiversiteit minder groot is dan de (vruchtbare) klei-löss gronden in Zuid-Limburg. Juist deze arme zandgronden kennen veel intensieve landbouw.

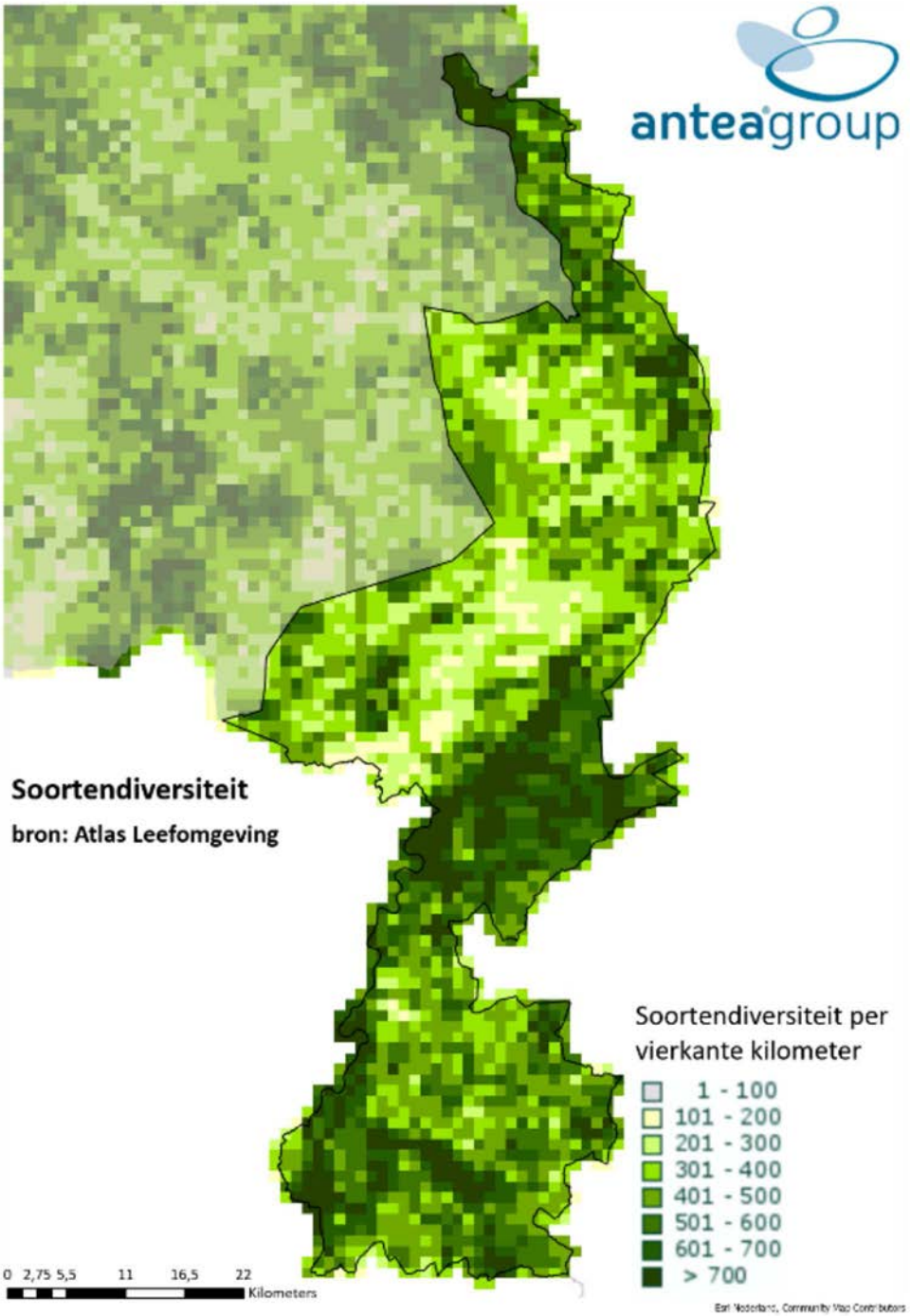

Figuur 5.1: Soortendiversiteit per vierkante kilometer, Bron: Atlas Leefomgeving

Noord-Limburg

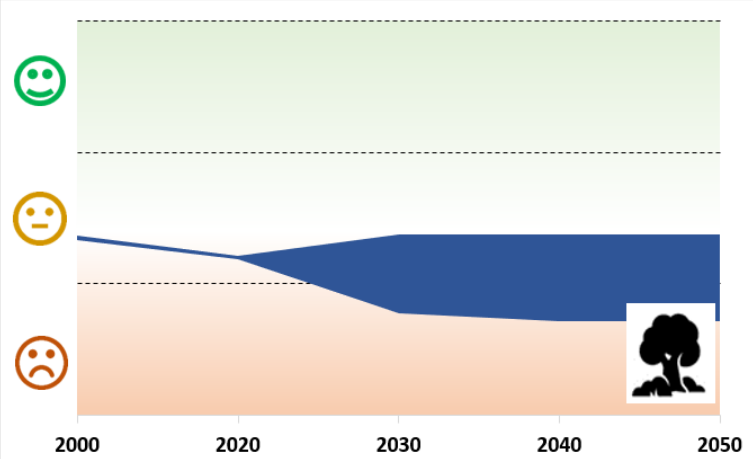

Huidige situatie	- De duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn) en Rode lijst-soorten en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura2000-gebieden staan onder druk (soms wel 2x een overschrijding van de kritische depositiewaarde). Met name buiten de natuurgebieden is de biodiversiteit in de laatste decennia enorm teruggelopen. - De totstandkoming van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) heeft een positief effect gehad op het stabiliseren van de achteruitgang van natuurwaarden binnen de natuurgebieden.
Autonome ontwikkeling	- Door autonome ontwikkelingen (transitie landbouw en industrie) kunnen natuurwaarden zich op termijn herstellen, bijvoorbeeld omdat moderne stalsystemen minder stikstof uitstoten. Natuur en biodiversiteit blijven met name buiten de natuurgebieden kwetsbaar.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden is de kwaliteit van de natuur gevoelig voor verslechtering. Aan de andere kant kan de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Midden-Limburg

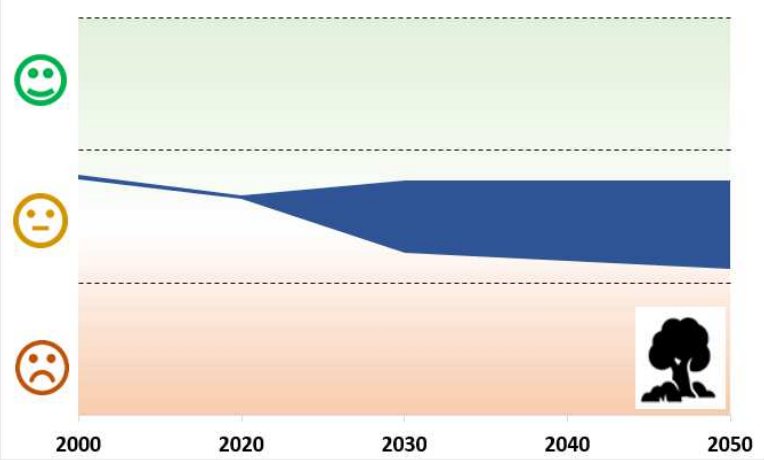

Huidige situatie	- Regio met grote lokale verschillen. Ten oosten van de Maas presteert de regio relatief goed. - In het Peelgebied staan de natuurwaarden onder druk door veranderde waterhuishouding, vermesting en stikstofneerslag.
Autonome ontwikkeling	- Ten oosten van de Maas liggen kansen om natuurwaarden verder te ontwikkelen, omdat dit relatief goed verenigbaar is met daar aanwezige functies. Ten westen van de Maas blijven de natuurwaarden onder druk staan. De situatie is en blijft hier gevoelig voor verslechtering. De verbeteringen die de landbouwsector neemt dragen weliswaar bij aan het afvlakken van de verslechtering, maar zijn onvoldoende om structureel van een stabilisatie of trendbreuk te kunnen spreken.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden zal de kwaliteit van de natuur gevoelig zijn voor verdere verslechtering. Aan de andere kant zal de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Zuid-Limburg

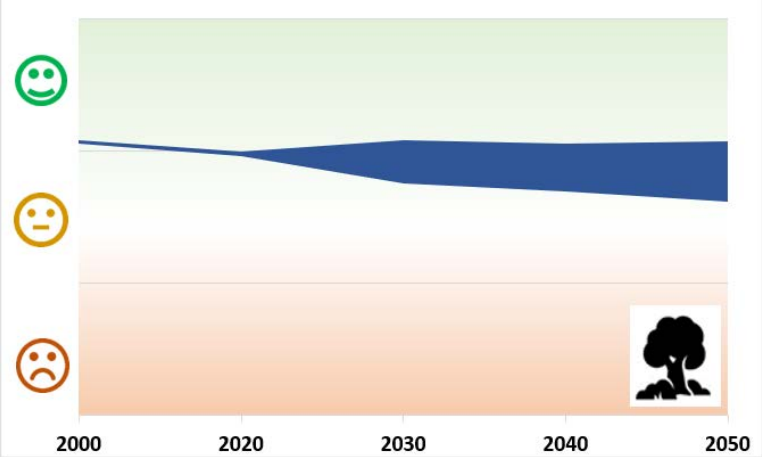

Huidige situatie	- Zuid-Limburg valt uiteen in twee categorieën: landelijk gebied (Heuvelland) en de stedelijke gebieden. In tegenstelling tot het Noord- en Midden-Limburgs landelijk gebied herbergt het Zuid-Limburgse Heuvelland relatief hoge natuurwaarden. Dit als gevolg van de kleinere invloed van intensieve landbouw. Via het grondwater (aanvoer van nutriënten) heeft de landbouw wel een negatieve invloed op de natuurgebieden. Het stedelijk weefsel van Zuid-Limburg is beperkter geschikt voor natuurwaarden.
Autonome ontwikkeling	- In het Heuvelland is behoud van de huidige waarden van belang. Staan wel onder druk door schaalvergroting in de landbouw en intensivering van toeristisch gebruik. In stedelijke gebieden liggen kansen voor verbetering, omdat de huidige waarde erg laag is.
Bandbreedte	- Relatief beperkt: er bestaan weliswaar verschillen, maar die zijn, in vergelijking met Noord- en Midden-Limburg beperkt.

5.2 Energie en grondstoffen

Dit thema valt uiteen in twee beoordelingen: energie en grondstoffen.

De volgende constateringen zijn van belang voor de beoordelingen van de referentiesituatie van Limburg:

- De totale jaarlijkse CO_2-emissie in Limburg bedraagt circa 12 miljard kilo (in 2018 bedroeg de totale uitstoot van broeikasgassen in Nederland 189,5 miljard CO_2 equivalenten, waarmee Limburg in de top drie van grootste CO_2-uitstoters staat). De CO_2-uitstoot is voornamelijk gekoppeld aan grootschalige industrie en mobiliteit. De CO_2-uitstoot is de afgelopen decennia, ondanks de grote economische groei, afgenomen.
- Chemelot is een grote CO_2-uitstoter. De gemiddelde uitstoot van broeikasgassen is in de gemeente Sittard-Geleen 16 keer hoger dan gemiddeld in Nederland. Er zijn hier echter ook duidelijke kansen om efficiënter met energie om te gaan en de emissie van broeikasgassen terug te dringen.

- De methaanuitstoot -naast CO_2 een belangrijk broeikasgas - is gekoppeld aan intensieve veeteelt (en in Landgraaf aan de vuilstort). De methaanuitstoot in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland.
- Voor energie geldt dat het aandeel duurzame energieopwekking de afgelopen jaren sterk is toegenomen.
- Veel voorgenomen beleid voor (het opwekken van duurzame) energie wordt vastgelegd in de Regionale Energiestrategieën (RES) van de regio's. In Limburg worden RES'en opgesteld: één voor de regio Noord en Midden Limburg en één voor de regio Zuid-Limburg. In beide RES'en worden de concrete doelstellingen voor het opwekken van duurzame energie vastgelegd. De concept RES'en van beide regio's zijn in mei 2020 verschenen. De definitieve RES'en moeten nog vastgesteld worden (naar verwachting medio 2021).
- Als vertaling van de Regionale Energiestrategieën, de wettelijke kaders en bestuursafspraken is een provinciale energiestrategie (PES) in ontwikkeling, waarin de contouren worden geschetst voor een voor Limburg passende energiemix voor de toekomst. Hierbij zal naast draagvlak, betaalbaarheid en haalbaarheid, ook nadrukkelijke aandacht zijn voor de infrastructurele en ruimtelijke gevolgen van de energietransitie. Het level playing field van de industrie in Limburg (waaronder Chemelot) mag niet in het geding komen door de landelijke ontwikkelingen omtrent de energietransitie. De benodigde infrastructuur om het level playing field te behouden (hetzij een goede verbinding met duurzaam opgewekte energie op zee, hetzij import van groene opgewekte energie) blijft dan ook een continue aandachtspunt, ook in de PES.
- Grote gebruikers van primaire grondstoffen zijn de industrie, verkeer en vervoer en de landbouw
- De industrie is actief bezig met het vergroten van circulariteit, en de Provincie heeft hiervoor eigen beleid. Belangrijk is een nieuwe manier van denken, die al begint bij ontwikkeling en ontwerp van producten (R-strategie).
- Circa 80% van het Limburgs huishoudelijk afval wordt gescheiden en circa 39% wordt nuttig toegepast door recycling, hergebruik, terugwinning e.d.
- De totale hoeveelheid afvalwater in Limburg bedraagt circa 148 miljoen m^3.

Voor circulariteit gelden geen voor de regio's onderscheidende prognoses.

Noord Limburg

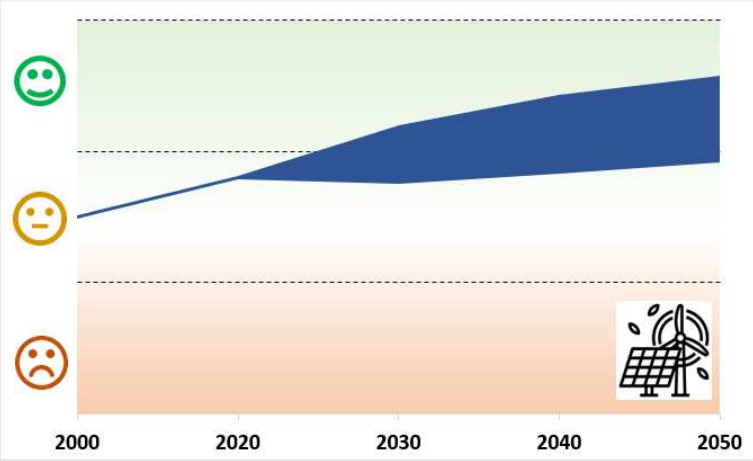

Huidige situatie	- Noord-Limburg presteert in vergelijking met rest van Limburg het beste op duurzame energieopwekking. De regio heeft grote om de energieopwekking verder te verduurzamen. - Voor broeikasgasuitstoot geldt dat de methaanemissie in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland. De bron hiervan is vooral de veehouderij.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Noord-Limburg heeft grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven). Broeikasgasuitstoot zal verder verminderen door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO_2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). De infrastructuur van het elektriciteitsnet is een aandachtspunt bijeen grote toename van wind- en zonne-energie. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland. - Transitie van de landbouw draagt bij aan vermindering van grondstoffenverbruik en van emissies.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren (de uiteindelijke uitwerkingen in de RES'en zullen van belang zijn voor een definitief oordelen over doelbereik. Dat biedt nog enige onzekerheid op dit moment. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Midden-Limburg

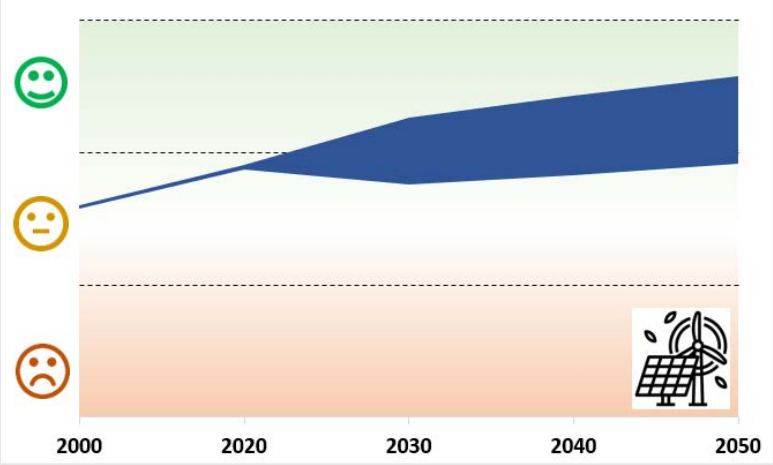

Huidige situatie	- De regio Midden-Limburg heeft voornamelijk in de westelijke gemeenten potentie voor duurzame energieopwekking. Verder zijn er potenties voor het gebruik van restwarmte bij industrieën in Roermond en Maasgouw.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Midden-Limburg heeft lokaal grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven. Broeikasgasuitstoot zal verder verminderd worden door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO_2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Zuid-Limburg

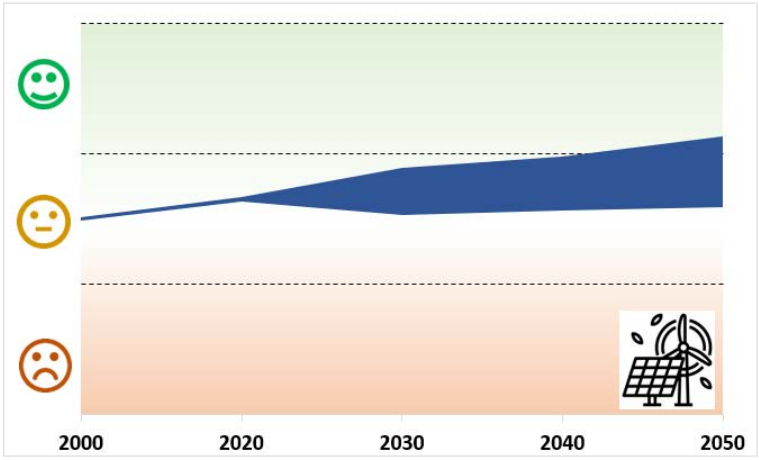

Huidige situatie	- De regio Zuid-Limburg heeft beperkte kansen voor grootschalige energieopwekking. De hoge landschappelijke waarde van het Heuvelland is de reden daarvoor. - In Zuid Limburg liggen er ten aanzien van de energietransitie grote kansen voor de inzet van restwarmte. Deze is nu nog van fossiele oorsprong, maar wordt afhankelijk van de bron nu al deels als duurzaam gekwalificeerd. Indien Chemelot, mede als gevolg van de ambitie van de Circular Hub, de fossiele energie gaat vervangen door duurzame energie, wordt de restwarmte meteen ook verduurzaamd. De hoeveelheid beschikbare restwarmte kan

	door de transitie van Chemelot mogelijk wijzigen, maar de aanname is dat er ook voor circulaire bedrijfsprocessen hoge temperaturen nodig zijn en er dus restwarmte overblijft. Indien er in de toekomst geen of onvoldoende rest-warmte beschikbaar is en wel een warmte-infrastructuur is aangelegd, kan de warmtevraag worden ingevuld met hernieuwbare gassen, zoals waterstof en/of groen gas.
Autonome ontwikkeling	- In Zuid-Limburg bestaat de ambitie het maximale te halen uit bestaande en toekomstige technologieën, binnen de grenzen van wat ruimtelijk en maat-schappelijk aanvaardbaar is. In vergelijking met Noord- en Midden-Limburg zijn hier nog slagen te slaan, en is het sneller de vraag of de ambities uit het Klimaatakkoord verwezenlijkt kunnen worden binnen wat ruimtelijk en maatschappelijk aanvaardbaar is. - Chemelot wil in 2050 klimaatneutraal zijn en gebruik van aardolie en aard-gas vervangen door duurzame energie. Dit heeft grote positieve effecten voor de totale broeikasgasuitstoot van Limburg. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbete-ren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grond-stoffen.

5.3 Bodem, water en ondergrond

Op het gebied van de waterkwaliteit doen zich nog enkele knelpunten voor (zie paragraaf 9.2 van het Portret van Limburg), maar er zijn veel zaken (voornamelijk door het Waterschap Limburg) in werking gezet die gericht zijn op verbetering van de hydrologische kwantiteits- en kwaliteitsom-standigheden.

De beoordeling is gebaseerd op het gecombineerde effect van de invloed van het veranderende klimaat (met grotere verschillen, grotere pieken in neerslag, meer kans op neerslagtekorten e.d.) en de maatregelen die autonoom al worden genomen om deze ontwikkelingen het hoofd te bie-den. Daarbij gaat het onder andere om beleid gericht op het Maasdal. Voor bodem, water en on-dergrond geldt dat er weliswaar beperkte regionale verschillen bestaan (bijvoorbeeld voor het grondwater), de trends en ontwikkelingen zijn allemaal van gelijke aard. Onderstaande figuur geldt dus voor zowel Zuid-, Midden- en Noord-Limburg:

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

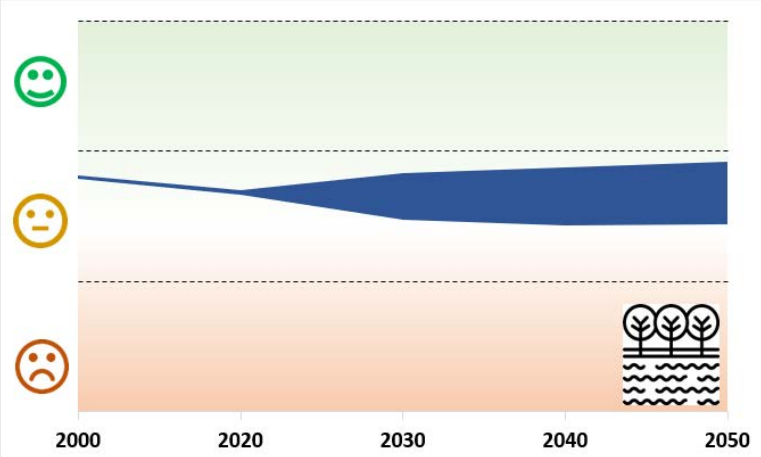

Huidige situatie	- De provincie staat in het kader van grond- en oppervlaktewater voor een aantal uitdagingen de komende jaren. Een geaggregeerde beoordeling van bodem- en wateraspecten toont de referentielijn op een niveau in het midden van het spectrum: er bestaan knelpunten. - De milieuhygiënische kwaliteit van bodem en grondwater is verbeterd.
Autonome ontwikkeling	- De diepe grondwatervoorraden vertonen de laatste jaren daling. - De kwaliteit van het Limburgse oppervlaktewater is nog sterk ondermaats (gerelateerd aan doelen KRW). - Het watersysteem is onvoldoende robuust om de effecten van klimaatverandering op te vangen. - Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodemkwaliteit onder druk; intensief (land)gebruik is ook een oorzaak van bodemverdichting en afnemende gehalten organische stof in de bodem. - De bestaande risico's rondom bodemstabiliteit worden autonoom opgepakt. - De bodem zal autonoom nog verder verdicht raken, doordat de landbouw nog geruime tijd gebruik zal blijven maken van de huidige productiemethodes. - Er is een toenemende vraag naar het gebruik van de ondergrond voor meerdere functies (o.a. energie).
Bandbreedte	- Bij het uitblijven van verder beleid kan de situatie verslechteren (voornamelijk rondom oppervlaktewaterkwaliteit en bodemkwaliteit). - Ontwikkelingen als gevolg van landbouw- en natuurbeleid kunnen grote positieve effecten op de kwaliteit van water en bodem hebben.

5.4 Historisch kapitaal

De beoordeling van de ontwikkeling van het Limburgs erfgoed bestaat uit twee elementen: Historisch (steden)bouwkundig (monumentaal) erfgoed (aanwezig in stedelijke gebieden en verspreid in het landelijk gebied) en het historisch landschap.

Voor het gebouwde (monumentale) erfgoed geldt dat de staat van instandhouding over het algemeen gunstig is en gunstig zal blijven. Dit komt onder meer tot uiting in de gemiddelde staat van het onderhoud, die in geheel Limburg bovengemiddeld (op Nederlands schaalniveau) goed is. Het erfgoedbeleid van de Provincie Limburg draagt bij aan de instandhouding en ontwikkeling van het monumentaal erfgoed. Ook nieuwe economische dragers (herbestemming) bieden in dit verband kansen.

Het historisch landschap heeft in de afgelopen decennia een lange traditie van schaalvergroting en daarmee kwalitatieve achteruitgang doorgemaakt. Die trend bestaat nog steeds. Het historisch cultuurlandschap staat onder druk door toerisme, economie, logistieke activiteiten, landbouw en sinds recentelijk ook grootschalige energieopwekking.

Noord- en Midden-Limburg

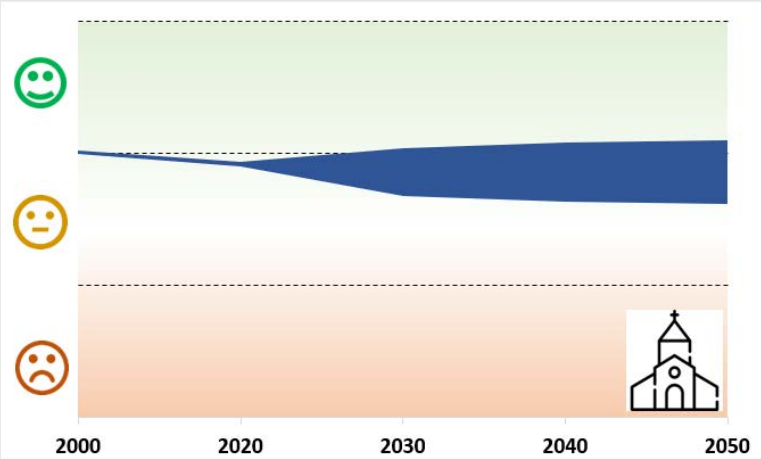

Huidige situatie	- De kwaliteit van gebouwd erfgoed is goed en zal (mede door provinciale inzet) goed blijven (lokale problemen daargelaten). - Het historisch cultuurlandschap heeft een lange periode van kwaliteitsverlies doorgemaakt (door normalisatie, schaalvergroting en ruimtebeslag door verstedelijking, industrialisering en in Noord-Limburg voornamelijk door landbouw).
Autonome ontwikkeling	- Het historisch landschap blijft onder druk staan, ten gevolge van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder: • Grootschalige energieopwekking; • Verdere schaalvergroting in landbouw; • De zogenaamde "verdozing" van het landschap (hiermee wordt veelal de bouw van grootschalige industriële en/of logistieke bedrijfshallen bedoeld); - Buiten de groenblauwe mantel worden in Noord-Limburg de kernkwaliteiten van het landschap niet beschermd of ontwikkeld; - Vrijkomende agrarische bebouwing kan cultuurhistorische waarde hebben en door het vrij komen onder druk staan.
Bandbreedte	- Voor monumenten in stedelijk gebied zal de situatie beter worden ten opzichte van de referentiesituatie (grote investeringen en aansturing op herbestemming); - Er is een risico dat ruimtelijke ontwikkelingen leiden tot afname van kwaliteit en kwantiteit van het historisch cultuurlandschap.

Zuid-Limburg

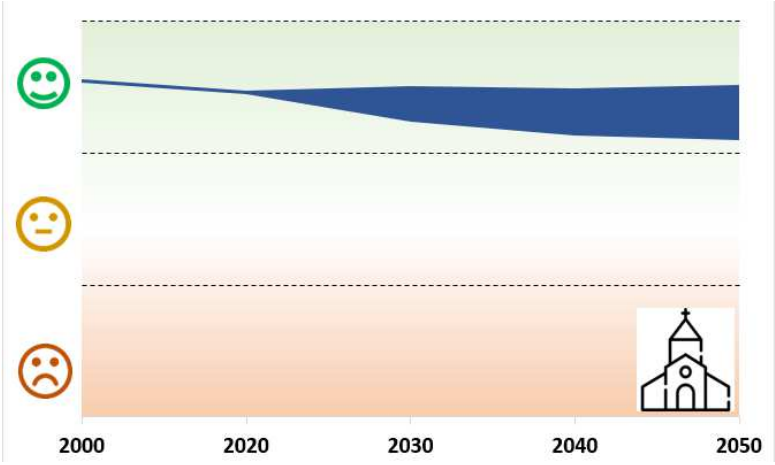

Huidige situatie	- Op Nederlands schaalniveau zeer waardevolle (cultuur)historische landschappen en grote dichtheid aan (rijks)monumenten. Over het geheel tamelijk goed bewaard gebleven historisch landschap. - Landschappelijke verschraling heeft (voornamelijk in het Heuvelland) relatief veel minder plaatsgevonden, mede door strategie van schadebeperking door o.a. de Provincie gevoerd beleid.

Autonome ontwikkeling	- Het (cultuur)historisch landschap in Zuid-Limburg staat onder druk door nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. In het Heuvelland van Zuid-Limburg komen deze ontwikkelingen echter minder nadrukkelijk tot uiting in vergelijking met de situatie in het stedelijk gebied.
Bandbreedte	- Relatief beperkt. Beleid van Rijk, Provincie Limburg en gemeenten is er op gericht de kernkwaliteiten van het Zuid-Limburgs Heuvellandschap te beschermen.

6 Portret van Limburg: Prosperity

Dit hoofdstuk bevat een analyse van de huidige situatie en autonome ontwikkelingen voor de Prosperity-aspecten van het beoordelingskader. Achtereenvolgens worden de aspecten "Vestigingsklimaat", "Werk en inkomen", "Onderwijs en netwerken" en "Bereikbaarheid" behandeld. Iedere paragraaf bestaat uit twee onderdelen:

- *De eerste alinea gaat in op de uit het Portret naar voren gekomen knelpunten;*
- *Vervolgens wordt per regio aangegeven hoe de referentielijnen eruit zien en wordt in de bijbehorende tabel aangegeven welke overwegingen hebben geleid tot de verschijningsvorm van de lijn (huidige situatie, autonoom verloop, bandbreedte).*

6.1 Vestigingsklimaat

Het vestigingsklimaat in Limburg staat door demografische ontwikkelingen (bevolkingskrimp) en door de discrepantie tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt deels onder druk. Op termijn zal het vervagen van de grenzen met Duitsland en België waarschijnlijk een positieve bijdrage leveren aan het robuuster worden van het vestigingsklimaat in de Euregio. Dit zal naar verwachting een positief effect hebben op het Limburgse vestigingsklimaat.

Noord-Limburg

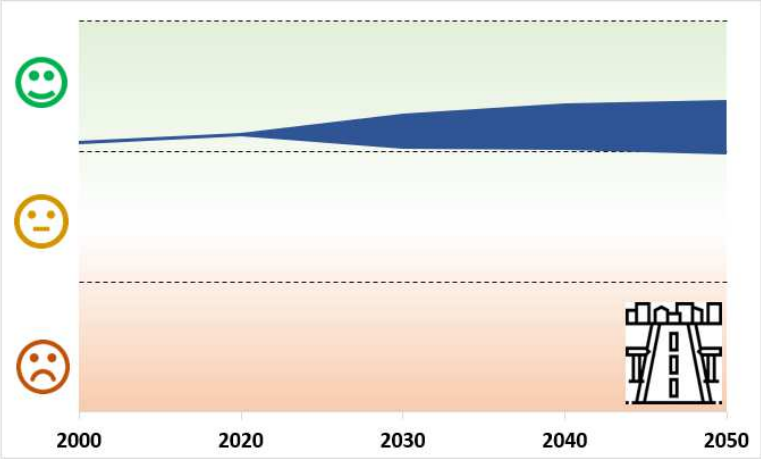

Huidige situatie	- Noord-Limburg is een voor ondernemers goed bereikbare regio met over het algemeen een kwalitatief goed aanbod aan werklocaties. - De vraag naar personeel (vooral voor technische banen) overstijgt het huidige aanbod aan personeel. - De sector Land- en tuinbouw (met o.a. Greenport Venlo) is sterk vertegenwoordigd als economische activiteit in de Noord-Limburgse economie. - Verder zijn ook de industriële en logistieke bedrijven sterk vertegenwoordigd. Ook de vrijetijdseconomie is belangrijk.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere stakeholders) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers).

	- De aanwezigheid van 'Brightlands Campus Greenport Venlo' biedt ruime kansen voor een verbetering van het (internationale) vestigingsklimaat. - Noord-Limburg heeft in toenemende mate een tekort aan arbeidskrachten. - Er zijn wervingsproblemen in de industriesector door een tekort aan technisch opgeleide arbeidskrachten.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van de economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er geen grote knelpunten die een versterking van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Midden-Limburg

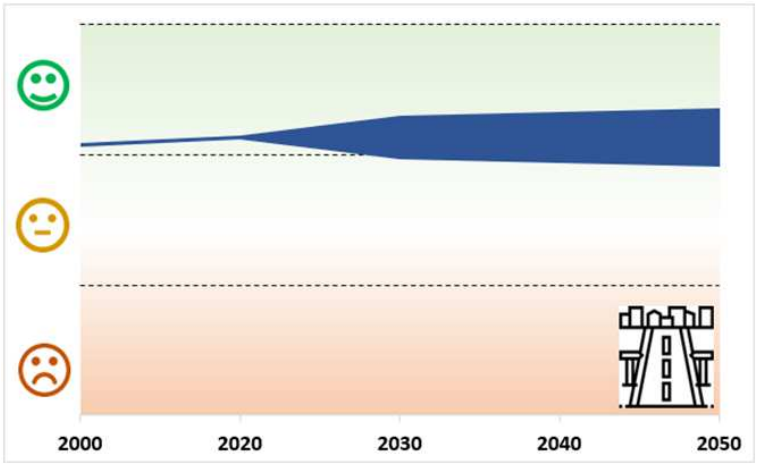

Huidige situatie	- Midden-Limburg heeft (als relatief dunbevolkte regio) goede netwerken, relaties en verbindingen naar de dichtbevolkte binnen- en buitenlandse buurregio's. Door de regio lopen verschillende infrastructurele verbindingen (hoofdwegen, vaarwegen, spoorwegen, buisleidingen) ten behoeve van het vervoer van personen, goederen en data. Door deze ligging aan transportassen is de regio (evenals Noord en Zuid) aantrekkelijk voor vele bedrijven. Midden-Limburg loopt in Limburg voorop in innovatie met de energietransitie.
Autonome ontwikkeling	- Een groot deel van de inwoners van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, in stedelijke wijken en bij specifieke doelgroepen grote opgaven. Dit komt onder meer door demografische veranderingen, schaalvergroting in de economie en een daarmee samenhangend teruglopend voorzieningenaanbod in met name de kleinere kernen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van de economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die doorontwikkeling van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

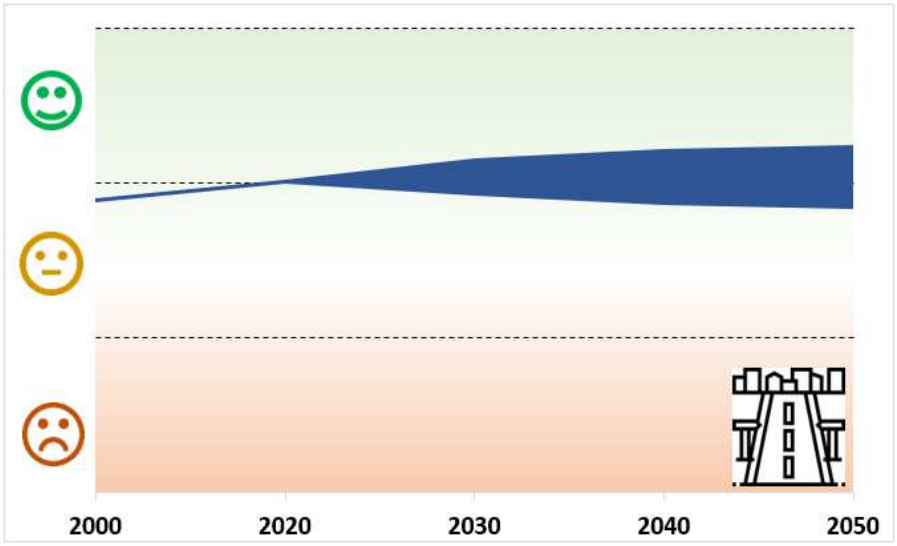

Huidige situatie	- De dragende sectoren van de economie van Zuid-Limburg zijn Chemie & Materialen (met Chemelot als internationaal chemiecluster in Sittard-Geleen), Life Sciences & Health en Smart Services. De Universiteit Maastricht, de Brightlands Campussen (de Chemelot Campus in Sittard-Geleen, de Maastricht Health Campus en de Smart Services Campus in Heerlen) fungeren als belangrijke groeimotoren van de regio. Samen met de sterke vrijetijdseconomie dragen deze groeimotoren in belangrijke mate bij aan het vestigingsklimaat.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt goede kansen voor het versterken van het internationale vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Bedrijven in de regio Parkstad hebben problemen met het vasthouden van hoogopgeleid personeel.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van de economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die een versterking van het Zuid-Limburgse vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

6.2 Werk en inkomen

Werk en inkomen is sterk verschillend voor de drie regio's:

- Noord-Limburg draagt significant bij aan het bruto nationaal inkomen van Nederland. Inwoners en ondernemers verdienen een relatief goed inkomen.
- Een groot deel van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, knelpunten.

- De brede welvaart in Zuid-Limburg staat onder druk. Naast een lage arbeidsparticipatie (de laagste van heel Nederland) kampt een deel van Zuid-Limburg ook met bedreigingen op het sociale vlak.

De lijnen voor Noord- en Midden- -Limburg verlopen min of meer volgens hetzelfde patroon. Om die reden zijn deze regio's samen genomen.

Noord- en Midden-Limburg

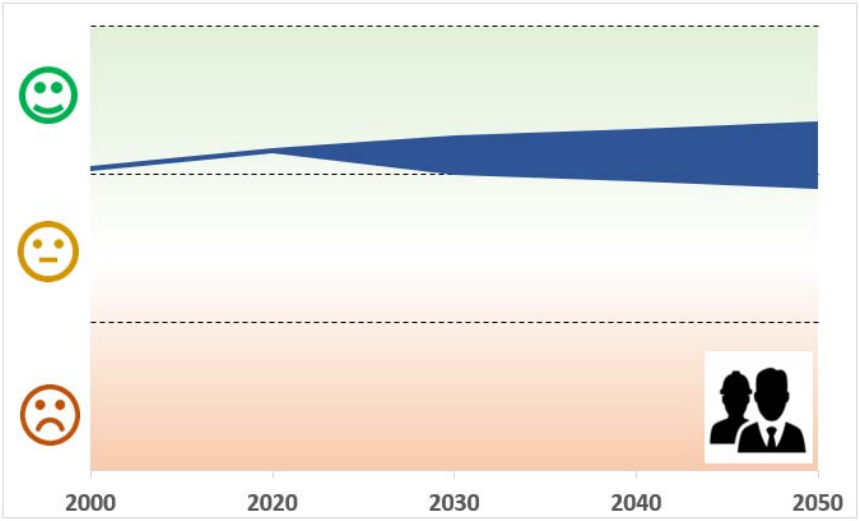

Huidige situatie	- Werkloosheid is laag op dit moment. - De Corona-crisis vormt een bedreiging rondom de zekerheden rondom werk en inkomen. - De Noord-Limburgse economie kent een grote oververtegenwoordiging in de industriële en logistieke sector. Daarmee hangt een groot cluster van uitzendbureaus en internationale werknemers samen. - In Duitsland is een groot aantal banen binnen acceptabele reisafstand beschikbaar. In de huidige situatie wordt daar, door de barrièrewerking van de rijksgrens, erg weinig van geprofiteerd.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn naar verwachting enigszins dalen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die een doorontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

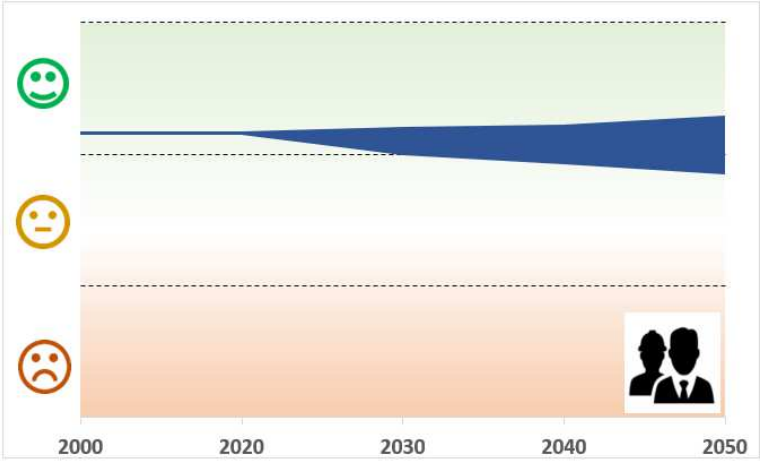

Huidige situatie	- Arbeidsparticipatie is het laagste van heel Nederland. - Binnen acceptabele reistijd is het aantal banen binnen Nederland klein. Internationaal bezien is dit aanzienlijk hoger. - De Zuid-Limburgse vrijetijdseconomie behoort tot de grootste van Nederland.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere stakeholders) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het internationale vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn naar verwachting enigszins dalen. - Verwacht wordt dat de vrijetijdseconomie zal blijven toenemen. - Het aantal banen in de zorg -en welzijnssector zal naar alle waarschijnlijkheid toenemen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van de economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. In Zuid-Limburg bestaan op voorhand wel enkele knelpunten die de ontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid in de weg staan.

6.3 Onderwijs en netwerken

Demografische ontwikkelingen leiden tot dalende leerlingenaantallen, waardoor het aanbod van – met name – primair en voortgezet onderwijs onder druk staat als gevolg van minder financiële middelen, slechtere onderwijskwaliteit en minder scholen in de buurt. Voor Zuid-Limburg levert dat een bedreiging voor de kwaliteit van het onderwijs op. In andere Limburgse regio's is dit, ook op lange termijn, een aanmerkelijk kleiner probleem, hoewel ook in Noord-Limburg op lokaal niveau een knelpunt kan ontstaan rondom het beschikbaar houden van onderwijs voor de lokale bevolking.

Grote uitdaging voor het onderwijs is het blijven verbeteren van de aansluiting met de (toekomstige) arbeidsmarktbehoefte. Vanwege de steeds snellere (technologische) veranderingen zal ook het onderwijs continu moeten blijven aanpassen aan de veranderende arbeidsmarktbehoefte.

De referentielijnen verlopen voor alle regio's min of meer hetzelfde. De knelpunten doen zich op gelijke wijze voor. Om die reden zijn de referentielijnen in dezelfde figuur weergegeven.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

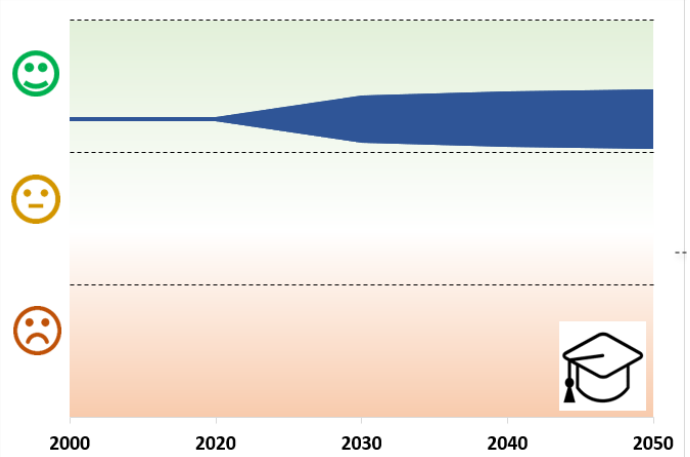

Huidige situatie	- De primaire en voortgezette onderwijsinfrastructuur is in orde. Het onderwijs is verspreid over de provincie gesitueerd. Hoger onderwijs is geconcentreerd in Zuid-Limburg en in mindere mate in Noord- en Midden-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De verwachte demografische ontwikkeling zal geen onevenredige druk op het Limburgse onderwijsnetwerk leggen. Het hoger onderwijs is eveneens robuust genoeg om in stand te blijven. De vraag is voldoende groot. Wel zal over de hele linie de vraag naar onderwijs (door teruglopende leerlingenaantallen) afnemen. Lokaal (bijvoorbeeld in Heerlen of Sittard-Geleen) zal dat mogelijk knelpunten opleveren. - Het opleidingsaanbod sluit niet volledig aan bij de vraag die vanuit de Limburgse sectoren komt. Dit is een risico voor de beoogde economische structuurversterking.
Bandbreedte	- Er bestaan onzekerheden rondom de demografische ontwikkeling van de regio en de daarmee samenhangende kwaliteit van het onderwijs.

6.4 Bereikbaarheid

De provincie Limburg bevat over het algemeen geen structurele knelpunten met betrekking tot bereikbaarheid. De multimodale bereikbaarheid, de doorstroming op de wegen en de kwaliteit van de logistieke multimodale knooppunten is over het algemeen op orde. De internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.

Om een goede bereikbaarheid te garanderen zet de provincie voor goederenvervoer in op alle modaliteiten (weg, water, spoor, buisleiding en lucht). Het bieden van een adequate afhandeling van goederenstromen via meerdere modaliteiten is namelijk essentieel voor het vestigingsklimaat van bedrijven. Voor personenvervoer wordt mede met het oog op een gezonde leefomgeving met name ingezet op de modaliteiten fiets en OV.

Deze ontwikkelingen doen zich generiek voor de hele provincie voor. Om die reden zijn de verschillende referentielijnen gelijk voor alle regio's.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

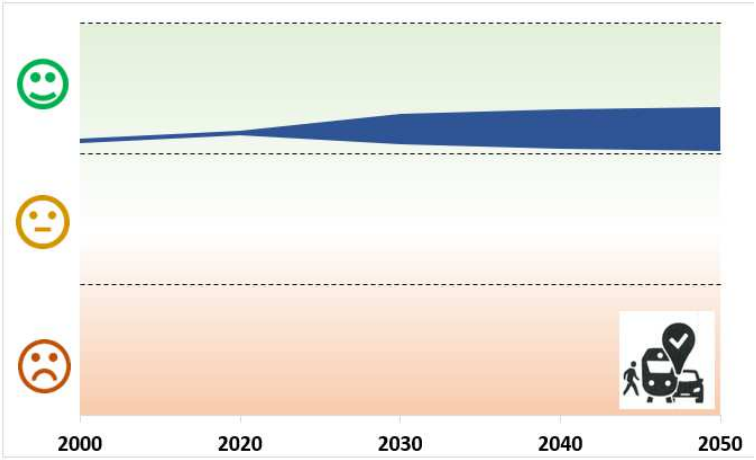

Huidige situatie	- Er bestaan in de huidige situatie geen structurele bereikbaarheidsknelpunten. - Internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.
Autonome ontwikkeling	- Bedreigingen zijn onder meer traditioneel denken ('wegverbreding als oplossing voor ieder vervoersprobleem', geen data delen), het ontbreken van coördinatie van verkeersstromen richting woonwijken (o.a. pakketbezorging), een aanzienlijke groei van de logistiek. Kansen ziet de provincie in gedragsverandering (o.a. bevorderen fietsgebruik), modal shift (hoogwaardige logistiek, vervoer via buisleidingen), digitalisering – slim datagebruik, smart mobility.
Bandbreedte	- Geen grote regionale verschillen t.a.v. bereikbaarheid.

7 Beschouwingen bij het Portret

7.1 Aandachtspunten uit het Portret van Limburg

7.1.1 Portret van Limburg

Het Portret van Limburg geeft een beeld van de huidige staat van de fysieke leefomgeving van de drie regio's van de provincie Limburg. Deze paragraaf geeft een overzicht van een aantal belangrijke aandachtspunten voor de Omgevingsvisie die voortkomen uit het Portret van Limburg. Niet alle aandachtspunten worden genoemd, daarvoor wordt verwezen naar de voorgaande hoofdstukken. De volgende aandachtspunten vormen de kern van het Portret van Limburg:

- De negatieve impact van de land- en tuinbouw op het milieu en de natuur. De land- en tuinbouw is een belangrijke sector in Noord- en Midden-Limburg. De sector is een economische factor van belang maar heeft ook negatieve effecten op de leefomgeving. Zo veroorzaken de vele veehouderijen geurhinder, emissie van stik- en fijnstof en staan de biodiversiteit en bodem- en waterkwaliteit sterk onder druk door de intensieve landbouw.
- De grote impact van klimaatverandering op ons dagelijks leven. Door klimaatverandering neemt het aantal tropische dagen toe, worden langere periodes van droogte en periodes van hevige regenval verwacht. Dit heeft negatieve effecten op zowel de gezondheid van mens en dier (bijvoorbeeld door hittestress) als op de veiligheid (bijvoorbeeld hoogwaterveiligheid).
- Het beperkte kwalitatieve woningaanbod. Door demografische ontwikkelingen zoals vergrijzing stijgt de vraag naar levensloopbestendige woningen.
- De energietransitie vraagt meer fysieke ruimte. Om te voldoen aan (inter)nationale klimaatdoelstellingen zal een deel van de ruimte ingezet moeten worden voor de opwek van duurzame energie. In Midden- en Zuid-Limburg bestaat een grote potentie voor energie uit restwarmte en in Noord- en Midden-Limburg voor wind- en zonne-energie.
- De transitie van een lineaire naar een circulaire economie vraagt meer fysieke ruimte, doordat de circulaire economie de komende decennia naast de lineaire economie zal plaatsvinden.
- De slechte kwaliteit van het oppervlaktewater. De waterkwaliteit is nog sterk ondermaats (ten opzichte van de Kaderrichtlijn Water-doelen). De laatste decennia zijn er echter wel grote verbeteringen bewerkstelligd.
- Historische landschappen hebben onder invloed van schaalvergroting, ruilverkaveling, normalisatie en rivierverruimingsprojecten, zoals Grensmaas en Zandmaas, aanzienlijk aan landschappelijke waarde ingeboet. Enerzijds vormt grootschalige energieopwekking een nieuwe bedreiging voor het landschap. Anderzijds kan het herstel van historische landschappen mogelijk een bijdrage leveren aan natuur- en bodemverbetering.
- Er wordt een groei van het aantal banen verwacht in de zorg-, ICT- en communicatiesector. Daarentegen wordt een mogelijke afname van werkgelegenheid verwacht in de landbouwsector als gevolg van schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven.
- Mobiliteit in Limburg is nog veelal gericht op autovervoer. De infrastructuur voor emissieloze brandstoffen en grensoverschrijdende (trein)verbindingen kan worden verbeterd.

People	Planet	Prosperity
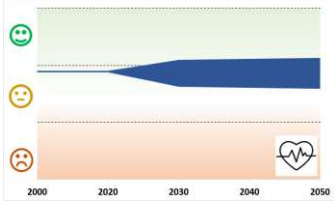 Gezonde, veilige leefomgeving	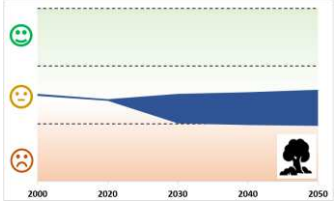 Ecologisch kapitaal	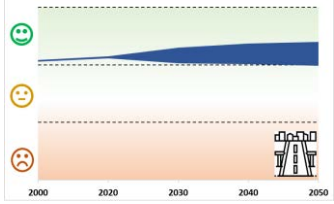 Vestigingsklimaat
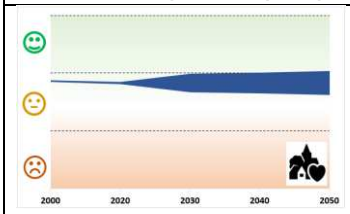 Aantrekkelijke leefomgeving	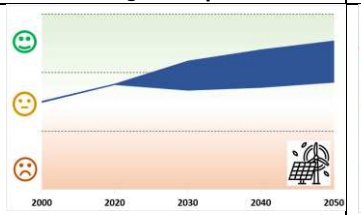 Energie en grondstoffen	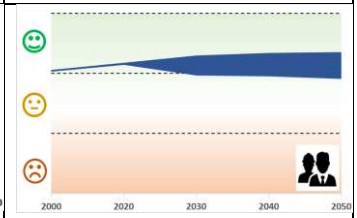 Werk en inkomen
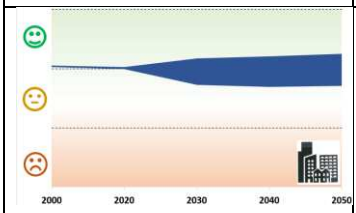 Wonen	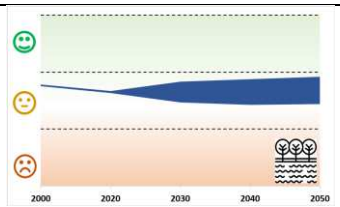 Bodem, water en ondergrond	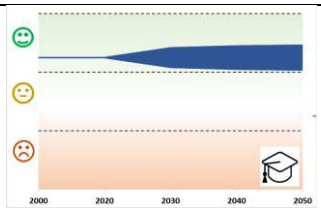 Opleiding en netwerken
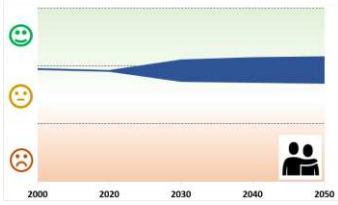 Sociaal	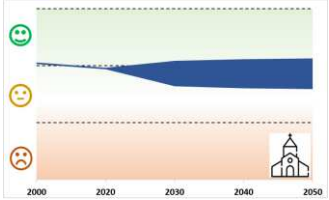 Historisch kapitaal	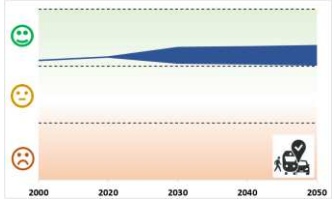 Bereikbaarheid

7.1.2 Constateringen bij het Portret

Alle onzekerheden in ogenschouw genomen kan een aantal constateringen worden gedaan.

Een eerste constatering is dat voor een groot aantal aspecten er (behoudens een bandbreedte door onzekerheden) geen negatieve trends zijn, waarbij tevens de waargenomen situatie dicht bij de gestelde doelen ligt. Dit is aan de orde voor de vier thema's binnen de kolom Prosperity. Een aandachtspunt is het vestigingsklimaat in Parkstad waar een licht dalende ontwikkeling is voorzien.

Ook de beoordelingen in de kolom People zijn voor drie van de vier thema's tamelijk goed. Dit zijn: gezonde, veilige leefomgeving, aantrekkelijke leefomgeving en sociaal. Binnen People is vooral het thema Wonen een aandachtspunt. Dit heeft vooral te maken met de (in de referentiesituatie) grote kans dat de onbalans tussen de voorraad woningen enerzijds en de behoefte aan woningen anderzijds groter gaat worden. Een belangrijke factor daarbij is de demografische ontwikkeling (vergrijzing, meer kleinere huishoudens en plaatselijk krimp) gekoppeld aan economische en sociale factoren die van invloed zijn op de demografie.

Belangrijke aandachtspunten zijn vooral aanwezig bij de thema's onder Planet. Voor het thema Energie en grondstoffen is de verwachting dat er sprake zal zijn van een duidelijke stijgende lijn, wat wil zeggen dat de hoeveelheid opgewekte duurzame energie autonoom sterk zal groeien. Dit is het gevolg van de autonome inspanningen en afspraken om de energietransitie vorm te geven en de groeiende bewustwording bij bedrijven en burgers dat veranderingen noodzakelijk zijn. Aandachtspunten zijn vooral de drie thema's Ecologisch kapitaal, Bodem en water en Historisch kapitaal. Meest opvallend daarin is de negatieve ontwikkeling van het ecologisch kapitaal: de sterke teruggang van de biodiversiteit en de nog steeds onder druk staande kwaliteit van natuurgebieden. Een factor hierin is ook de groeiende tegenstelling tussen de kwaliteit van natuurgebieden enerzijds en de verschraling van de overige delen van het (landelijk) gebied. Intensief gebruik leidt tevens tot een grote druk op de kwaliteit van bodem, grond- en oppervlaktewater. In de druk op het historisch kapitaal komen de negatieve gevolgen van de ontwikkelingen van de energietransitie en de economie tot uiting.

7.1.3 Hoe duurzaam is de provincie Limburg, getoetst aan het PPP-model?

Voor een beter begrip van de knelpunten die voortkomen uit het Portret van Limburg is een nader begrip van de achterliggende opzet van het beoordelingskader nodig. Deze opzet[7] gaat uit van de drie elementen *People* (mensen), *Planet* (planeet/milieu) en *Profit* (opbrengst/winst, markt), die op harmonieuze wijze gecombineerd moeten worden. Wanneer die combinatie niet harmonieus is, zullen de andere elementen per definitie de dupe worden, bijvoorbeeld door vernietiging van de natuur. Andersom is winstkenmerk (Profit) wel een essentieel onderdeel van ontwikkeling dat niet verwaarloosd dient te worden.

Wat betekent dit voor de Omgevingsvisie van Limburg? Allereerst dient vastgesteld te worden of en in welke mate sprake is van een harmonieuze combinatie van duurzaamheidsaspecten. Vervolgens is van belang welke effecten een bepaalde harmonie dan heeft.

Op grond van het Portret van Limburg wordt geconstateerd dat **sprake is van een steeds groter wordende onbalans tussen Planet en Profit en in mindere mate tussen Planet en People.** Dit leidt ertoe dat een eenzijdige focus op resultaatsmaximalisatie de Planet-aspecten direct dupeert. Dit betekent dat niet alleen ingezet dient te worden op het verbeteren van Planet-aspecten, maar betekent ook dat het niet serieus genoeg nemen van Planet-aspecten bij de ontwikkeling van voornamelijk Profit-aspecten, zal blijven leiden tot een verdere verslechtering van Planet-aspecten (bijvoorbeeld: de ontwikkeling van natuurbeleid heeft positieve effecten, maar de echte winst is te behalen door de effecten van winstmaximalisatie in landbouw en industrie beter te mitigeren). Met andere woorden: het niet maken van een nadrukkelijke keuze om economische activiteiten meer in balans te brengen met natuur, bodem en landschappelijke waarden, zal blijven leiden tot een verslechtering van ecologisch en historisch kapitaal, ondanks verbeteringen die separaat aan economische structuurverbeteringen gerealiseerd worden binnen ecologisch kapitaal (bijvoorbeeld natuurbeleid, Aanvalsplan stikstof) en historisch kapitaal (Nationaal Landschap Zuid-Limburg bijvoorbeeld).
Uit figuur 7.1 valt af te leiden dat voornamelijk de levensvatbaarheid van economische pijlers (door uitputting van de natuur en bodem bijvoorbeeld) op de lange termijn sterk onder druk staat (onbalans Planet – Profit) en dat de leefbaarheid van de provincie Limburg onder druk staat (relatie People – Planet). Om op een 'duurzame' (zoals gedefinieerd volgens het Triple Bottom Line-model) provincie uit te komen zal dus specifieke aandacht uit moeten gaan naar verbetering van Planet-aspecten, om de leefbaarheid en levensvatbaarheid van menselijke activiteiten te kunnen blijven garanderen.

[7] Opzet ontleend aan de definitie van Elkingtons definitie uit 1994 van het begrip 'duurzaamheid'.

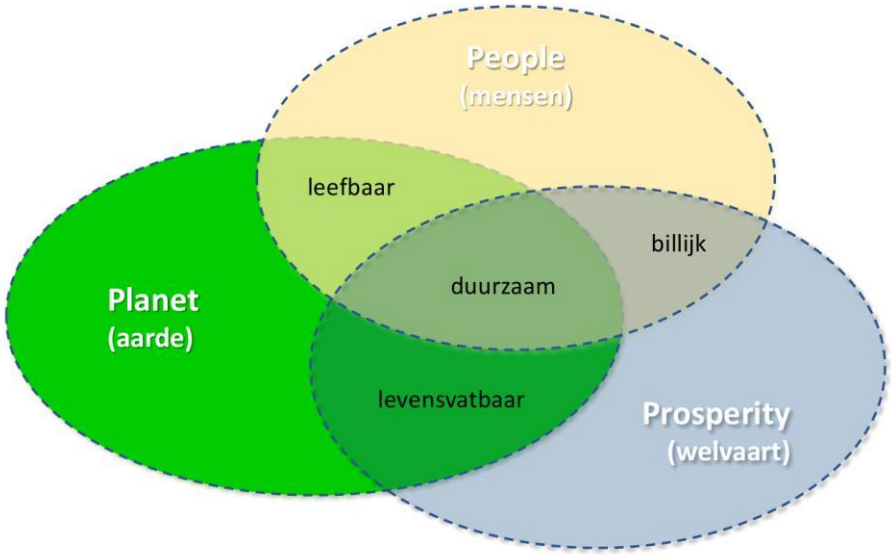

Figuur 7.1: Waarden en onderliggende relaties van het Triple Bottom Line model

7.2 Portret van de regio's

In deze paragraaf worden de belangrijkste regionale aandachtspunten benoemd uit het Portret van Limburg. Deze aandachtpunten komen voort uit de beschrijvingen uit het Portret van Limburg in combinatie met teksten uit hoofdstuk 18 van de Omgevingsvisie. Voor enkele aandachtspunten geldt dat deze in aanvulling op voornoemde stukken geformuleerd zijn.

7.2.1 Noord-Limburg

People	Planet	Prosperity
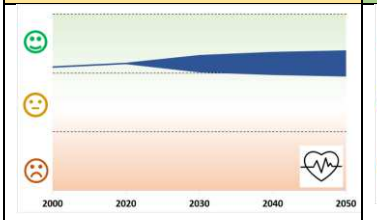 Gezonde, veilige leefomgeving	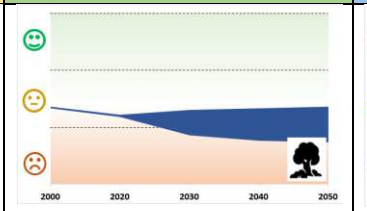 Ecologisch kapitaal	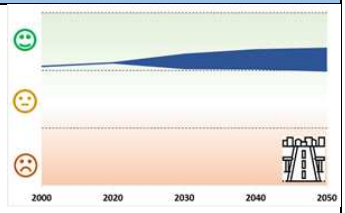 Vestigingsklimaat
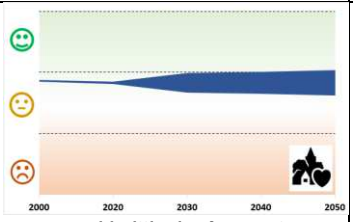 Aantrekkelijke leefomgeving	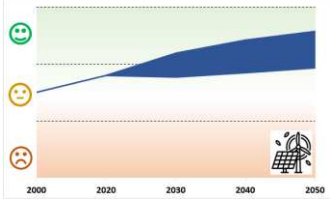 Energie en grondstoffen	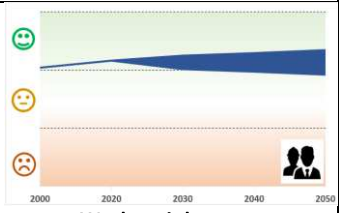 Werk en inkomen
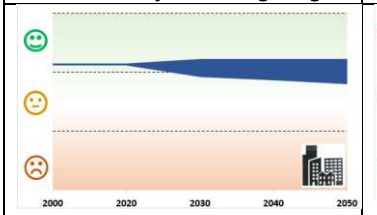 Wonen	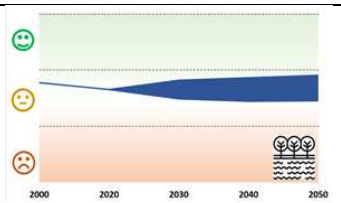 Bodem, water en ondergrond	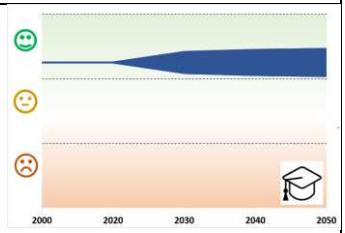 Opleiding en netwerken
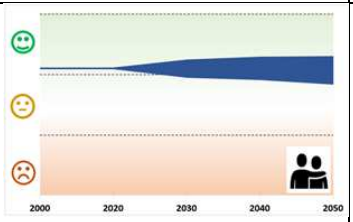 Sociaal	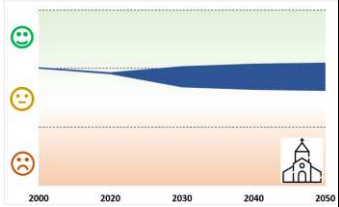 Historisch kapitaal	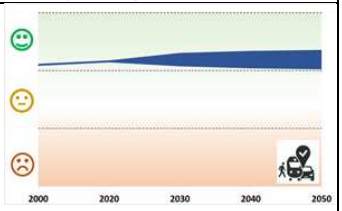 Bereikbaarheid

De regionale aandachtspunten voor Noord-Limburg zijn:

- Omvangrijke land- en tuinbouw sector in Noord- en Midden-Limburg. Dit geeft negatieve druk op het milieu (geur, luchtkwaliteit) maar ook op de biodiversiteit. Hier liggen dan ook kansen voor de ontwikkeling van een landbouwsector die rekening houdt met het milieu en biodiversiteit, zoals kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw.
- Het aantal huishoudens zal naar verwachting tot 2035 toenemen in Noord-Limburg. Deze stijging van het aantal huishoudens ontstaat door een toename van het aantal huishoudens van ouderen (65 jaar en ouder). Dit zal leiden tot een stijging van de vraag naar levensloop-bestendige woningen in stedelijk gebied en grotere landelijke kernen. Rond 2035 wordt een stabilisatie van het aantal huishoudens verwacht.
- De hoge dichtheid aan agrarische bedrijven in Noord-Limburg zorgt voor hogere concentraties fijnstof (PM_{10}). Op enkele plekken in Noord-Limburg wordt de WHO-advieswaarde van 20 µg/m^3 overschreden.

- In Noord-Limburg, voornamelijk in de omgeving van Venray, doen zich knelpunten voor ten aanzien van geurhinder als gevolg van landbouw.
- Noord-Limburg heeft een lage soortendiversiteit in vergelijking met Midden- en Zuid-Limburg en in vergelijking met andere delen van het land.
- Noord-Limburg (de Peelregio) wordt aangewezen als een regio met een 'verrommeld' landelijk gebied. Deze 'verrommeling' komt voort uit de aanwezigheid van potentieel storende elementen in het landschap (veelal gerelateerd aan vrijkomende gebouwen van agrarische bedrijven) en de mate van heterogeniteit van het landschap (hoe divers is het landschap?) (zie bijlage 1).
- Warmtewinning door middel van geothermie ten behoeve van de glastuinbouw is op zich kansrijk in Noord Limburg. Door de verhoogde kans op (natuurlijke) aardbevingen is deze vorm van duurzame energie minder kansrijk geworden.
- Wat betreft de opwekking van duurzame energie ligt er in Noord-Limburg voornamelijk potentie voor windenergie en zonneparken / zonnepanelen op onder meer daken van grootschalige (logistieke) bedrijven.
- De grootste economische sectoren in Noord-Limburg zijn de landbouw, logistiek , industrie, horeca en zakelijke dienstverlening (met name uitzendbureaus). De sterke vertegenwoordiging van uitzendbureaus hangt samen met de sectoren: (landbouw, transport en industrie) waarin bovengemiddeld veel gebruik wordt gemaakt van uitzendkrachten.
- Voornamelijk de ICT-sector zal sterk gaan groeien in Limburg, in overeenstemming met de landelijke trend (CBS). Het wordt steeds moeilijker openstaande vacatures te vullen.
- In Noord-Limburg vinden lokaal knelpunten plaats in de doorstroming van het verkeer. Dit speelt met name op plekken waar veel vracht- en/of landbouwverkeer op doorgaande wegen rijdt (bij afwezigheid van alternatieve wegen; wegen hebben zowel een stroomfunctie als een ontsluitingsfunctie).

7.2.2 Midden-Limburg

De regionale aandachtspunten voor Midden-Limburg zijn:

- Omvangrijke landbouwsector in Midden-Limburg. Dit geeft negatieve druk op het milieu (geur, luchtkwaliteit) maar ook op de biodiversiteit. Hier liggen dan ook kansen voor de ontwikkeling van een landbouwsector die rekening houdt met het milieu en biodiversiteit, zoals kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw.
- Het aantal huishoudens zal naar verwachting tot 2035 toenemen in Midden-Limburg. Deze stijging van het aantal huishoudens ontstaat door een toename van het aantal huishoudens van ouderen (65 jaar en ouder). Dit zal leiden tot een stijging van de vraag naar levensloopbestendige woningen in stedelijk gebied en grotere landelijke kernen. Rond 2035 wordt een stabilisatie van het aantal huishoudens verwacht.
- De hoge dichtheid aan agrarische bedrijven in Midden-Limburg zorgt voor hogere concentraties fijnstof (PM_{10}). Op enkele plekken in Noord-Limburg wordt de WHO-advieswaarde van 20 µg/m3 overschreden.
- De economische sectoren die in Midden-Limburg relatief oververtegenwoordigd zijn ten opzichte van Nederland zijn industrie, landbouw, detailhandel, groothandel, bouw, horeca en de zorg- en welzijnssector. Naar verwachting zal de sector zorg en welzijn en de ICT-sector een sterke groei doormaken.

People	Planet	Prosperity
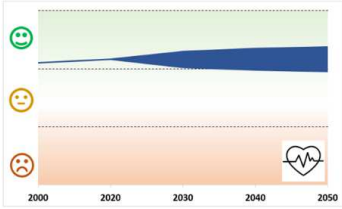 Gezonde, veilige leefomgeving	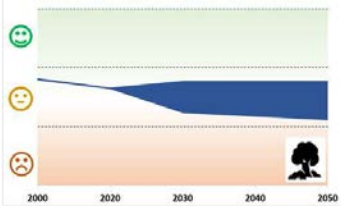 Ecologisch kapitaal	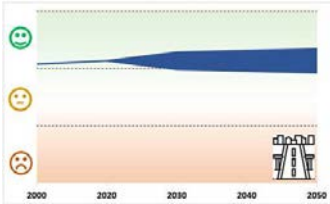 Vestigingsklimaat
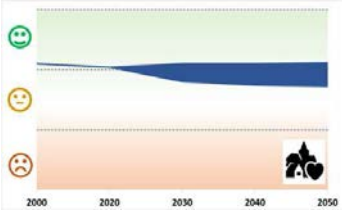 Aantrekkelijke leefomgeving	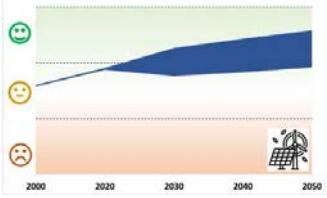 Energie en grondstoffen	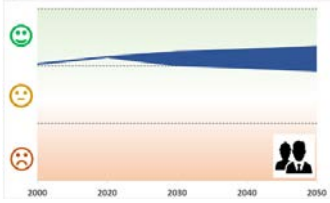 Werk en inkomen
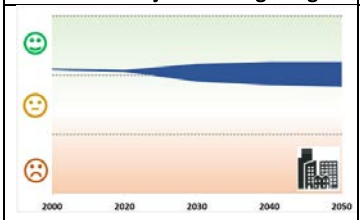 Wonen	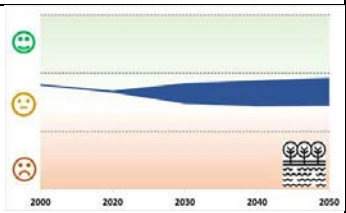 Bodem, water en ondergrond	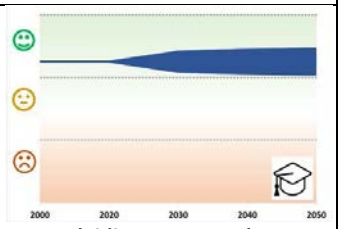 Opleiding en netwerken
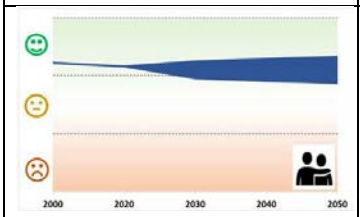 Sociaal	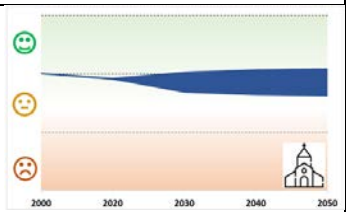 Historisch kapitaal	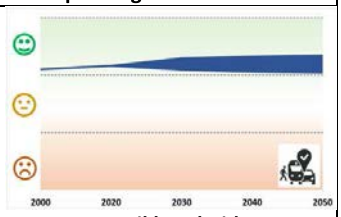 Bereikbaarheid

7.2.3 Zuid-Limburg

People	Planet	Prosperity
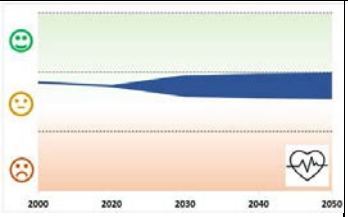 Gezonde, veilige leefomgeving	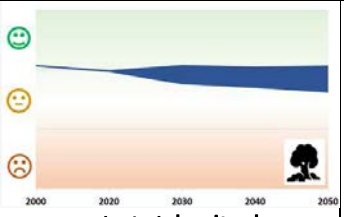 Ecologisch kapitaal	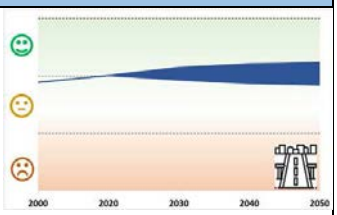 Vestigingsklimaat
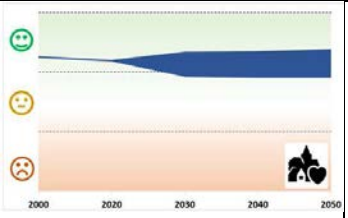 Aantrekkelijke leefomgeving	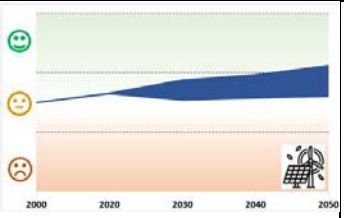 Energie en grondstoffen	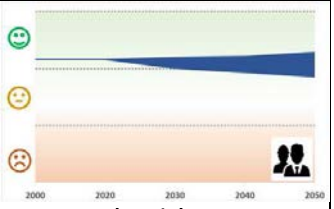 Werk en inkomen
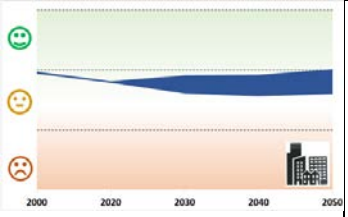 Wonen	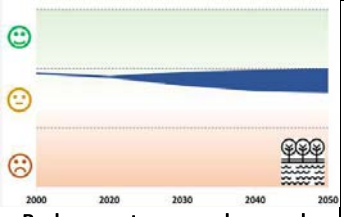 Bodem, water en ondergrond	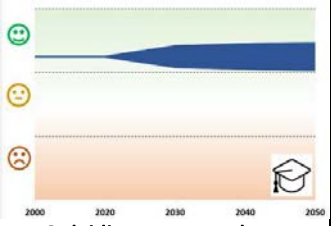 Opleiding en netwerken
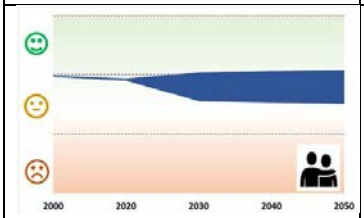 Sociaal	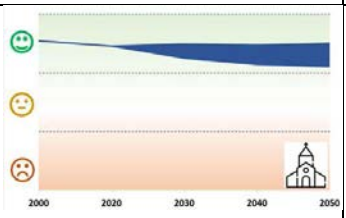 Historisch kapitaal	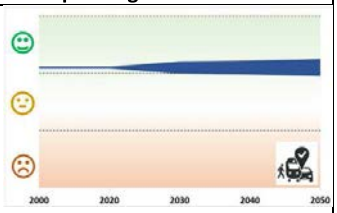 Bereikbaarheid

De regionale aandachtspunten voor Zuid-Limburg zijn:

- Naar verwachting zal er bevolkingskrimp optreden in Zuid-Limburg. Desondanks blijft Zuid-Limburg een stuk dichtbevolkter dan Noord- en Midden-Limburg. In Zuid-Limburg wordt geen toename van het aantal huishoudens verwacht. Vanaf 2035 is de verwachting dat er een krimp van het aantal huishoudens zal optreden.
- In Zuid-Limburg kan geluidhinder van militair vliegverkeer en van de reguliere luchtvaart worden ervaren. Dit heeft te maken met de NATO-vliegbasis in Geilenkirchen in Duitsland en met Maastricht Aachen Airport.
- Het reliëfrijke gebied in Zuid-Limburg heeft te maken met water dat van de hellingen en door de droogdalen naar de lager gelegen gebieden stroomt en met de bebouwing die daar te vinden is. De grotere kans op intensieve neerslag in dit gebied leidt daardoor mogelijk tot meer wateroverlast, bijvoorbeeld bij oude overkluizingen.
- Oppervlakkig afstromend water op hellingen van Zuid-Limburg veroorzaakt regelmatig bodemerosie en water- en modderoverlast. Vooral de invloed van de agrarische sector hierop

is van belang, doordat een traditionele manier van ploegen de bodemstructuur negatief kan beïnvloeden.

- Een vergelijking op nationaal niveau toont dat het Zuid-Limburgs landschap bovengemiddeld hoog gewaardeerd wordt. Het landschap is dan ook een belangrijke toeristische/recreatieve trekpleister. Dit toerisme en het recreatief gebruik heeft echter ook potentieel negatieve milieueffecten in de vorm van hinder door drukte, achtergelaten afval, verkeer en geluidsoverlast.
- In Zuid-Limburg spelen in een aantal wijken van bijvoorbeeld Heerlen, Sittard-Geleen en Maastricht sociaaleconomische problemen (zoals bijvoorbeeld werkloosheid/economische inactiviteit, armoede en waardedaling van vastgoed), waardoor men het zicht op een beter perspectief dreigt te verliezen.
- In Zuid-Limburg bestaat potentie voor de opwek van duurzame energie uit restwarmte (door de aanwezigheid van voornamelijk Chemelot).
- In Zuid-Limburg zijn grote fluctuaties in de grondwaterstanden waar te nemen.
- Als gevolg van de voormalige steenkolenwinning bestaat er in Zuid-Limburg een risico op bodembeweging en bodemerosie. Enerzijds komt de bodembeweging voort uit het feit dat het mijnwater niet meer wordt weggepompt en de bodem hierdoor stijgt. Anderzijds bestaat het risico op bodembeweging vanwege de nog aanwezige (historische) schachten en gangenstelsels in de ondergrond. Dit kan in uitzonderlijke gevallen leiden tot zogenaamde ‘sinkholes’.
- Zuid-Limburg heeft uitzonderlijke historische waarden. De geologische geschiedenis van Zuid-Limburg is zeldzaam en vindt uiting in (restanten van) kalksteen- en steenkoolgroeven. Daarnaast zijn er in Zuid-Limburg relatief veel rijksmonumenten te vinden ten opzichte van Noord- en Midden-Limburg, maar ook ten opzichte van Nederland in het algemeen.
- In Zuid-Limburg zijn relatief veel verouderde werklocaties te vinden ten opzichte van Noord- en Midden-Limburg.
- Vertrek vanuit Limburg van relatief veel universitair gediplomeerden naar elders (veelal naar de Randstad, maar ook naar het buitenland).
- Zuid-Limburg heeft in vergelijking met Noord- en Midden-Limburg een hoger werkloosheidspercentage. Dit percentage ligt net iets hoger dan het landelijk gemiddelde.
- De sectoren die in Zuid-Limburg oververtegenwoordigd zijn ten opzichte van het landelijk gemiddelde zijn zorg en welzijn, zakelijke diensten, horeca en industrie. De sectoren zorg, welzijn en ICT zullen naar verwachting het sterkt gaan groeien.
- Door (verbetering van) internationale samenwerking kunnen grensbarrières in Zuid-Limburg afnemen. Hierdoor kan het aantal beschikbare banen voor inwoners van Zuid-Limburg binnen een acceptabele reisafstand gaan stijgen.

8 Analyse van het voorgenomen beleid per beleidsthema

8.1 Inleiding op dit hoofdstuk

In paragraaf 2.2.2 is aangeduid op welke manier de beoordeling van het voorgenomen beleid heeft plaatsgevonden. In dit hoofdstuk is per beleidsthema een paragraaf opgenomen waarin de kansen en risico's van het voorgenomen beleid zijn beschreven. Dit leidt voor elk beleidsthema tot een beoordeling van de kansen en risico's. De beoordeling is gemaakt voor de drie regio's afzonderlijk en voor de provincie als geheel.

In de matrixen is de onderstaande kleurenschaal gebruikt:

	grote kans op (groot) positief effect
	kans op positief effect
	kleine kans op positief effect
	geen positief of negatief effect
	klein risico op negatief effect
	risico op negatief effect
	groot risico op (groot) negatief effect

8.2 Wonen en leefomgeving

8.2.1 Inhoud van het beleidsthema

De opgave voor de woningmarkt en de leefomgeving is complex, vraagt inspanningen van veel partijen en heeft raakvlakken met andere opgaves, zoals klimaatadaptatie, energietransitie en gezondheid. Ook is er een relatie met economie, waar een goede en aantrekkelijke woonomgeving belangrijk is voor het aantrekken en behouden van werknemers. Er zijn hierbij duidelijke verschillen aanwezig binnen de provincie; de opgave voor Zuid-Limburg is groter dan die voor Noord- en Midden-Limburg. De Provincie Limburg heeft in 2020 de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 vastgesteld. Het uitgangspunt "De juiste woning, op de juiste plek, op het juiste moment beschikbaar" geldt daarbij nog steeds. Middels dit instrument stuurt de Provincie door partijen te stimuleren en uit te dagen om mogelijkheden optimaal in te zetten om gezamenlijk de woonopgave vorm te geven. Dit beleid is van groot belang voor het bereiken van de doelen.

De ontwerp-Omgevingsvisie heeft als ambitie dat samen met de partners een voortreffelijke woon- en leefomgeving wordt gerealiseerd. Belangrijk onderdeel daarvan is een toekomstbestendige Limburgse woningmarkt met voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek, op het juiste moment beschikbaar en betaalbaar. Wonen als onderdeel van een ruime sociale en maatschappelijke context. In de ontwerp-Omgevingsvisie kiest de Provincie in principe voor een rol in een participatieve aanpak met veel partijen, met de Omgevingsvisie als richtinggevend kader. De inzet van instrumenten - waarbij niet expliciet wordt gemaakt wat dat inhoudt, maar dit kan zijn sturing en regelgeving - is aanvullend op de inzet van andere partijen. De ontwerp-Omgevingsvisie kiest er voor eerst de kwaliteit van het bebouwd gebied op orde te maken voordat

nieuwe woningbouwlocaties mogen worden ontwikkeld. Het op orde maken van bestaand bebouwd gebied vraagt een integrale aanpak gericht op transformatie en herbestemming, waarbij andere thema's aan de orde zijn.

Doordat zowel de opgave als de uitgangspunten, randvoorwaarden en sturings- en regelmaatregelen weinig expliciet zijn, is een goede inschatting van de kans op het bepalen van de ambitie niet te maken. Er komen nog nadere uitwerkingen op verschillende niveaus; van provinciaal tot lokaal. Monitoring is noodzakelijk om veranderingen in beeld te krijgen en indien nodig en/of wenselijk te kunnen bijsturen.

8.2.2 Kansen en risico's

De transformatie van de bestaande woongebieden (steden en dorpen) is niet alleen nodig vanwege de opgave vanuit de demografische ontwikkelingen, maar biedt ook kansen voor een verdere verbetering van de leefomgeving en de gezondheid. Ook kunnen er positieve effecten zijn voor de energietransitie en klimaatadaptatie. Transformatie van bestaande stedelijke gebieden kan geschieden in samenhang met maatregelen voor energie en klimaat en biedt tevens kansen voor een versterking van de biodiversiteit, bijvoorbeeld door meer ruimte te bieden voor water en groen in stedelijke gebieden.

Nieuwe woongebieden buiten bestaande stedelijke contouren kunnen een negatieve invloed hebben op het historisch en ecologisch kapitaal en leiden tot meer mobiliteit (en de afgeleide negatieve effecten daarvan op het milieu zoals fijnstof en geluidhinder). Het realiseren van nieuwe woongebieden kan afbreuk doen aan de opgave voor de bestaande gebieden en daardoor leiden tot leegstand, uitholling van het draagvlak voor bestaande voorzieningen en het achteruitgaan van de leefomgevingskwaliteit. De intentie van de visie op dit punt is echter duidelijk: uitbreiding buiten bestaand bebouwd gebied is in principe niet aan de orde.

Een tweede risico is dat de ambitie impliceert dat – zoals de ontwerp-Omgevingsvisie aangeeft – de vraag aan de orde komt of en hoe verouderde en incourante woningen en plannen op een verantwoorde manier kunnen worden behouden of zouden moeten worden gesloopt of gerenoveerd. Het risico bestaat dat de noodzakelijke sloop en/of saneringsopgave daadwerkelijk, in voldoende omvang en op de gewenste plekken, zal plaatsvinden. Immers, bepaalde delen van stedelijke gebieden – zoals kansarme wijken, kleine kernen – kunnen buiten de boot vallen bij de benodigde transformatie. Juist de wijken die er relatief slecht voorstaan (sociaal, inkomen, gezondheid, kansen op opleiding en werk) vragen om een krachtige ingreep, maar zijn vanuit financieel oogpunt het minst aantrekkelijk om aan te pakken.

De opgave voor Limburg voor de komende decennia is anders dan die van de afgelopen jaren. De opgave voor Limburg is ook anders dan voor (bijvoorbeeld) de Randstad en de Brabantse stedenrij. Het ging (en gaat bijvoorbeeld in de Randstad) om uitbreiding van de woningvoorraad, de ruimtelijke keuzes die daarbij nodig zijn en manier waarop die ontwikkelingen kunnen worden gestuurd. De ruimtelijke ordening en de instrumenten daarbij (structuurvisie, verordening, voorraadbeheer e.d.) zijn bekend en er is veel ervaring mee.
Voor Limburg (en vooral Zuid-Limburg) is het nu vooral een transformatieopgave. De vraag is of deze nieuwe opgave – ook gezien de mogelijke meerwaarde van de koppeling aan doelstellingen ten aanzien van klimaat, duurzame energie en biodiversiteit – kan worden behaald als niet ook tegelijkertijd wordt gekeken naar andere nieuwe instrumenten: een meer structurele en programmatische aanpak is waarschijnlijk noodzakelijk. Het risico is immers ook dat kansarme wijken buiten de boot vallen – doordat ze kansarm zijn. Met als gevolg een verdere toename van de ongelijkheid (sociaal, gezondheid, opleiding, inkomen, etcetera).

In de ontwerp-Omgevingsvisie is in de ambitie voor het beleidsthema 'Wonen en leefomgeving' een duidelijke koppeling gelegd met aspecten zoals 'Aantrekkelijke leefomgeving', 'Sociaal' en 'Energie'. In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt de volgende ambitie benoemd: *"Door in samenhang naar woonopgaves te kijken leggen we op wijk- / buurtniveau de juiste verbindingen tussen sociale en fysieke woonopgaven (wonen, zorg, welzijn en leefbaarheid) en een duurzame, veilige en gezonde leefomgeving met gevarieerde woonmilieus. Daarmee willen we verdere segregatie voorkomen en ruimtelijk sturen door te prioriteren op inbreiding (herstructurering/ herbestemming), conform de principes van de Ladder voor duurzame verstedelijking*". Echter er worden in de ontwerp-Omgevingsvisie geen gebieden genoemd waar met prioriteit gewerkt moet worden aan de transformatieopgave omdat hier risico's bestaan voor verdere segregatie.

In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt een duidelijke voorkeur uitgesproken voor hergebruik en herbestemming van bestaand vastgoed boven nieuwbouw. Het principe van 'Duurzame Verstedelijking' is hierbij het uitgangspunt. Het beperken van de milieugevolgen voor het aspect energie wordt daarmee gewaarborgd. Volgens de ontwerp-Omgevingsvisie moet de uitwerking van het beleidsthema 'Wonen en leefomgeving' plaatsvinden door middel van provinciale, regionale en/of gemeentelijke programma's, agenda's en instrumenten. Hierbij worden geen aanbevelingen of suggesties gedaan voor ontwikkelen van nieuwe of het actualiseren van bestaande programma's, agenda's of instrumenten. Er wordt bijvoorbeeld genoemd dat provinciale monitoring belangrijk is om de Limburgse en regionale woonopgave voortdurend in beeld te brengen. De vraag hierbij is vervolgens of hiervoor een nieuw (monitorings)programma wordt opgezet of dat dit uitgewerkt wordt als onderdeel van bijvoorbeeld de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023. De Omgevingsvisie kan zo een extra motivatie bieden om de uitwerking van dit beleidsthema te waarborgen.

De effecten op de leefomgeving – in de vorm van kansen en risico's – zijn in onderstaande matrix aangeduid. Hierbij kunnen enkele kanttekeningen worden gemaakt:

- Het risico op negatieve effecten van verstedelijking (bijvoorbeeld voor het ecologische kapitaal en het landschap als onderdeel van het historisch kapitaal) in de vorm van nieuwe woongebieden buiten bestaande stedelijke gebieden, is op basis van de teksten in de Omgevingsvisie als laag ingeschat. Vanzelfsprekend is daarbij wel de voorwaarde dat het voorgenomen beleid (ook) wordt vertaald in concrete regelgeving (bijvoorbeeld in de Verordening).
- Ook weinig kansrijke gebieden – de sociaal en economisch zwakkere gebieden – moeten kunnen profiteren van de beleidsvoornemens voor kwaliteitsverbetering; als dat niet of met minder intensiteit gebeurt kunnen de verschillen binnen de provincie groter worden en worden de effecten voor de aspecten van het onderdeel 'People' negatiever beoordeeld.

In onderstaande matrix wordt puntsgewijs opgesomd wat de beleidsvoornemens (uit de ontwerp Omgevingsvisie) op het gebied van Wonen en leefomgeving voor effecten / kansen en risico's teweeg kunnen brengen voor de onderscheiden aspecten van de leefomgeving.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Transformatie van bestaande woongebieden draagt bij aan veiligheid en gezondheid. • Risico dat bij onvoldoende sturing bestaande (vooral de weinig kansrijke) gebieden buiten de boot vallen waardoor gezondheid en veiligheid achteruitgaan.	**Ecologisch kapitaal** • Het risico op aantasting bestaande leefgebieden van flora en fauna door stedelijke uitbreidingen is gering. • Kans op verbetering bij integrale aanpak van stedelijke transformatie.	**Vestigingsklimaat** • Transformatie biedt kans om geschikte woonmilieus te maken voor werknemers, zoals arbeidsmigranten en tijdelijke werknemers.
Aantrekkelijke leefomgeving • Transformatie van bestaande woongebieden kan – zeker als ook rekening wordt gehouden met de klimaatopgave – bijdragen aan het aantrekkelijker maken van de leefomgeving. • Risico voor gebieden die buiten de boot vallen.	**Energie & grondstoffen** • Transformatie van bestaande woningvoorraad kan bijdragen aan besparen van energie en grondstoffen. • Nieuwbouw kan ten koste van (primaire) grondstoffen gaan maar renovatie en nieuwbouw geeft ook kansen voor toepassen secundaire grondstoffen.	**Werk en inkomen** • Goede en beschikbare woningen op de juiste plekken kunnen positief zijn voor het vinden van een geschikte woning nabij werkgelegenheid.
Wonen • Het voorgenomen beleid is een grote kans voor het verbeteren van de situatie voor dit aspect.	**Bodem, water & ondergrond** • Transformatie van bestaande woningvoorraad kan bijdragen aan opgave klimaatadaptatie.	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie.
Sociaal • Transformatie van bestaande woongebieden kan positief bijdragen aan sociale aspecten (meer . betere voorzieningen openbaar groen e.d.). • Risico dat bij onvoldoende sturing bestaande gebieden buiten de boot vallen waardoor sociaal-economische verschillen gaan toenemen.	**Historisch kapitaal** • Risico op verlies landschapswaarden; de kans dat dit zich voordoet wordt beperkt door het voorgenomen beleid om eerst in te zetten op bestaand stedelijk gebied. • Kans op versterken historisch kapitaal door herbestemming bij stedelijke transformatie.	**Bereikbaarheid** • Nieuwe / transformatie stedelijke gebieden kunnen leiden tot meer (en een andere vorm van) mobiliteit. Dit kan leiden tot verbetering van de netwerken (bijvoorbeeld voor de fiets).

Op grond van bovenstaande tabel is onderstaande beoordeling van de kansen en risico's voor de aspecten tot stand gekomen. Dit overzicht laat zien dat de integrale aanpak van wonen en leefomgeving voor een groot deel van de aspecten kansen biedt.
Hierbij is wel het uitgangspunt dat nieuwe uitleggebieden niet zullen worden gerealiseerd en dat het vooral gaat om integrale transformaties van bestaand bebouwd gebied.

Beleidsthema	regio	People				Planet				Prosperity			
		Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Wonen en leefomgeving	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

8.3 Veiligheid en gezondheid

8.3.1 Inhoud van het beleidsthema

De Provincie wil een veilige en gezonde leefomgeving bieden aan alle mensen in Limburg. De centrale ambitie met betrekking tot de thema's veiligheid en gezondheid komt duidelijk in de ontwerp-Omgevingsvisie naar voren. De centrale ambitie betreft een inrichting en gebruik van de fysieke leefomgeving die overal minimaal voldoet aan de basiskwaliteit en die bewegen, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en gezonde levensstijl stimuleert. Hierbij worden meekoppelkansen zo veel mogelijk benut. Voor de luchtkwaliteit wordt gestreefd naar het uiteindelijk voldoen aan de WHO-advieswaarden. Bij dit beleidsthema wordt echter ook geconstateerd dat de wettelijke taken en bevoegdheden van de provincie beperkt zijn.

Ten aanzien van de fysieke leefomgeving in relatie tot veiligheid en gezondheid worden belangrijke aandachtspunten gevormd door de verschillen binnen de provincie. Uit het Portret blijkt dat binnen de provincie verschillen aanwezig zijn ten aanzien van de fysieke kwaliteit van de leefomgeving en de gezondheid (waarbij overigens ook andere factoren een rol spelen). Rond grote bedrijventerreinen en langs (hoofd)infrastructuur (wegen en spoorwegen) zijn lokale knelpunten voor de veiligheid en de belasting door geluid. Ook delen van stedelijke gebieden -zoals in de stedelijke gebieden in Zuid-Limburg – vragen om een grotere inzet dan andere gebieden. In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt daarom met reden specifieke aandacht gegeven aan de veiligheids- en gezondheidssituatie langs infrastructuur, rond (grote) bedrijventerreinen en voor de delen van de stedelijke gebieden waar dit nodig is.

Samenwerken, coördineren, participeren, regisseren en dergelijke zijn veel voorkomende begrippen in het voorgenomen beleid. Dat maakt een inschatting van de kans op het behalen van de doelstellingen/ ambitie lastig. In het algemeen is de verwachting dat ten aanzien van de meer gebruikelijke en 'fysieke' aspecten (zoals het beleid voor de externe veiligheid en de geluid- en luchtkwaliteit) de kans op het behalen van de doelen groter is dan voor de minder grijpbare en meer complexe vraagstukken als het verkleinen van de bestaande verschillen in de veiligheids- en gezondheidssituatie (binnen stedelijke gebieden, regionale verschillen).

Een aanpak die is gericht op het verkleinen van de verschillen in de kwaliteit van de fysieke leefomgeving en het niveau van veiligheid en gezondheid is, gezien de ambitie in de ontwerp-Omgevingsvisie die zich richt op **alle** mensen in Limburg – een belangrijk vraagstuk. Of deze verschillen verkleind worden is afhankelijk van veel actoren (bedrijven, gemeenten, bewoners, coöperaties, beleggers e.d.) en veel factoren, waaronder een goede (effectieve) samenwerking met gemeenten, Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD's) en Veiligheidsregio's.

Door de sterke relatie van veiligheid, gezondheid en het fysieke milieu (zoals geluid, luchtkwaliteit en externe veiligheid) zijn de milieuoverwegingen bij de beleidskeuzes voor het beleidsthema

veiligheid en gezondheid impliciet meegenomen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de overwegingen in de ambitieparagraaf in de ontwerp-Omgevingsvisie waar de lat hoger wordt gelegd dan de wettelijke normen.

8.3.2 Kansen en risico's

In onderstaande tabel zijn de kansen en de risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader opgenomen. Een belangrijk aandachtspunt is het streven naar het verkleinen van de verschillen in de veiligheids- en gezondheidssituatie die tussen en binnen de regio's aanwezig zijn.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Het beleidsthema richt zich op dit aspect. Het voorgenomen beleid is een grote kans tot verdere verbetering van een gezonde / veilige leefomgeving.	**Ecologisch kapitaal** • Hier liggen meekoppelkansen voor de ontwikkeling van stadsnatuur. Stadsnatuur draagt, naast een gezonde leefomgeving, bij aan klimaatadaptatie.	**Vestigingsklimaat** • Clustering van bedrijven met externe veiligheidsrisico's biedt een lokaal aantrekkelijk vestigingsklimaat door clustervoordelen.
Aantrekkelijke leefomgeving • Een veilige en gezonde leefomgeving biedt kansen voor de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. • Het tegen gaan van criminaliteit maakt de leefomgeving aantrekkelijker. • Het aanwijzen van stiltegebieden is een kans voor het aspect gezondheid.	**Energie & grondstoffen** • Maatregelen ter verbetering van veiligheid en gezondheid bieden tevens kansen voor besparen op energie en grondstoffen, bijvoorbeeld maatregelen in een gebiedsgerichte aanpak van milieu- en veiligheidsproblemen.	**Werk en inkomen** • Verbetering in de fysieke leefomgeving (en het verkleinen verschillen daarvan c.q. het wegwerken van achterstanden) kan een positieve stimulans zijn voor het aspect werk en inkomen.
Wonen • Maatregelen ter verbetering van de veiligheid en gezondheid kunnen de aantrekkelijkheid van woningen positief beïnvloeden en daardoor bijdragen aan de doelstellingen voor wonen.	**Bodem, water & ondergrond** • Geen directe relatie.	**Opleiding en netwerken** • Een veilige en gezonde leefomgeving kan een stimulans zijn voor dit aspect.
Sociaal • Het voorgenomen beleid richt zich duidelijk op bewegen, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl. Dit draagt bij aan een sociale levendigheid, sociale veiligheid en sociale cohesie.	**Historisch kapitaal** • Geen directe relatie.	**Bereikbaarheid** • Mogelijke (lokale) toename van verkeer door clustering van bedrijven met externe veiligheidsrisico's. Voor de bereikbaarheid levert dit waarschijnlijk geen knelpunten op.

In de onderstaande tabel is de beoordeling van het voorgenomen beleid voor het beleidsthema veiligheid en gezondheid opgenomen. Over het geheel genomen levert het beleid kansen voor nagenoeg alle aspecten van het beoordelingskader.

Beleidsthema	regio	People				Planet				Prosperity			
		Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Veiligheid en gezondheid	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

8.4 Cultuur, sport en erfgoed

8.4.1 Inhoud van het beleidsthema

Binnen dit beleidsthema zijn drie subthema's aanwezig die deels samenhangen, maar deels ook weinig relaties vertonen. Twee van de drie subthema's (sport en cultuur) zijn sterk gerelateerd aan immateriële aspecten van de leefomgeving, maar kunnen ook vragen om fysieke voorzieningen en ingrepen (en de financiële middelen daarvoor). Ten aanzien van erfgoed is er een sterke relatie met het aspect historisch kapitaal. De ambitie van de ontwerp-Omgevingsvisie lijkt zich daarbij te richten op monumenten en archeologische waarden, en minder op de cultuurhistorische waarden van het landschap. Bij de keuzes is er wel nadrukkelijk aandacht voor de cultuurhistorische waarden van het landschap, met de focus op Zuid-Limburg (Heuvelland) en de groen-blauwe mantel.

De ambitie voor dit thema is drieledig:

- Het bieden van een sterke culturele basisinfrastructuur en samenwerking in de cultuurregio's;
- Een ruim, divers, bereikbaar en toegankelijk aanbod aan kwalitatief goede sport- en cultuurvoorzieningen;
- Inzetten op behoud en hergebruik van monumenten;
- Verbinding van archeologische rijkdom met de leefomgeving; het 'beleefbaar' maken van archeologische waarden.

De houding van de Provincie bij dit thema is voor de onderdelen cultuur en sport gericht op het samenwerken met andere overheden en betrokken partijen, en het faciliteren van anderen om de ambities ten aanzien van cultuur en sport te behalen. Bij de eerste ambitie is aangegeven dat "gemeenten de trekkende overheid zijn". De rol van de Provincie bestaat uit het ondersteunen, stimuleren, het leggen van verbindingen met andere beleidsthema's en het bieden van meerwaarde. Op welke manier dit zal plaatsvinden is in de visie niet concreet aangegeven.

Ten aanzien van erfgoed gaat het in de ontwerp-Omgevingsvisie om behoud, (her)gebruik en het ontwikkeling. Voor wat betreft de behoud en bescherming geldt dat de visie een goed handvat biedt voor regelgeving in de Verordening (maar het wordt niet heel expliciet gemaakt: "we zetten ons in voor herbestemming"). Het ontwikkelingsgedeelte is vrijblijvend, maar geeft tevens aan dat in de Omgevingsverordening bepalingen worden opgenomen voor de manier waarop in procedure met monumenten en beeldbepalende monumenten rekening moet worden gehouden. De Provincie benoemt het benutten van erfgoed als inspiratiebron een belangrijke vereiste voor

kwaliteit en eigenheid, maar benoemt niet op welke wijze de Provincie dit belang gaat behartigen. Voor herbenutting van bestaand erfgoed is geld nodig; de beschikbaarheid van voldoende middelen is een daarom een risico.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is niet aangegeven of en zo ja, welke beleidsopties zijn overwogen en welke milieuoverwegingen een rol hebben gespeeld bij de keuzes die zijn gemaakt. Bij de afwegingen ten aanzien van erfgoed is rekening gehouden met het beschermen van cultuurhistorische waarden.

8.4.2 Kansen en risico's

De ambities voor cultuur, sport en erfgoed vertonen geen grote spanningen met andere beleidsvelden uit de ontwerp-Omgevingsvisie. Tegelijkertijd is het groene erfgoed wel een ruimtevrager, vaak in een gebied dat al onder druk staat door andere ruimtevragers. Lokaal kunnen daar knelpunten ontstaan.

De relatie tussen het erfgoed en sociale problematiek kan een risico zijn. Dit speelt voornamelijk in delen van Zuid-Limburg, waar krimp aan de orde is , maar tevens veel cultuurhistorische waarden aanwezig zijn. Krimp kan leiden tot leegstand en verloedering van monumentale panden en van het landschap. Tegelijkertijd kan het erfgoed als sociaal bindend element fungeren voor de bevolking (wat leidt tot een versterking van de binding van inwoners aan hun omgeving). Het erfgoed kan ook een functie hebben als herkenningspunt en uithangbord en daarmee bijdragen aan een positief imago en toeristen of nieuwe bewoners aantrekken. De keuze wat te doen met het erfgoed in relatie tot krimp, en wat de Provincie daarmee tracht te doen, verdient aandacht bij de verdere uitwerking.

Voor de aspecten uit het beoordelingskader gelden voornamelijk kansen, omdat cultuur, sport en erfgoed in de regel een positieve bijdrage leveren aan de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. *Kwalitatief* gelden vooral kansen. *Kwantitatief* zijn er vooral risico's, omdat de ruimtelijke weerslag van erfgoedbescherming en sportaccommodatie-ontwikkeling tot ruimtevraag leidt, ook in gebieden waar de druk op de ruimte reeds erg hoog is.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is een heldere relatie gelegd tussen cultuur, sport en erfgoed en andere milieuaspecten. Zo wordt het belang van cultuur voor milieuthema's als sociale veiligheid en sociale gezondheid beter omschreven.

De activiteiten van de Provincie kunnen liggen in een range die gaat van *niets doen* tot aan het andere uiterste *zelf uitvoeren*. Daartussen liggen activiteiten als reguleren, stimuleren, kaders stellen, faciliteren, etc.
Voor de 'Benutting van erfgoed als inspiratiebron': stelt de ontwerp-Omgevingsvisie voor dat de Provincie gemeenten wil ondersteunen met kennis over landschap en cultuurhistorie, bijvoorbeeld middels een landschapsbiografie. De inzet van deze methode (de landschapsbiografie) past bij de taakopvatting van de Provincie en is een geëigend middel om gemeenten te ondersteunen bij kennisontwikkeling rondom het historisch landschap. Deze taakopvatting vraagt wel initiatief van de Provincie. Dit beleidsvoornemen is een faciliterende rol, maar leidt wel tot kansen voor de manier waarop gemeenten omgaan met het historisch landschap.
De Omgevingsverordening verplicht tot herbenutting van leegstaande Rijks- of gemeentelijke monumenten en beeldbepalende gebouwen. Deze regulering biedt grote kansen voor het erfgoed van binnenstedelijke herontwikkeling, maar biedt daarnaast ook grote kansen om de algehele ruimtelijke kwaliteit van steden door te ontwikkelen. Het risico is dat herbenutting financieel niet haalbaar is voor de eigenaren (particulieren, bedrijven, overheden).

Voor de curve met geprognosticeerd doelbereik voor cultuur, sport en erfgoed betekenen bovenstaande aanvullende beleidsvoornemens dat de prognose gunstiger (of: minder negatief) uitpakt.

In onderstaande matrix zijn de kansen en risico's voor de aspecten van het beoordelingskader weergegeven.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Voornamelijk de ontwikkeling van een leefomgeving die aanzet tot bewegen biedt kansen voor gezondheid. Het effect is gekoppeld aan doelbereik: wat gaat de "stimulerende houding" van de Provincie opleveren? • Bescherming van erfgoed is van belang voor de sociale veiligheid. Verloedering van monumentale panden draagt bij aan een gevoel van onveiligheid. De visie doet nog geen aanzet op dit punt.	**Ecologisch kapitaal** • Het stimuleren van combineren van sport- en recreatiemogelijkheden bij de ontwikkeling van stads-natuur, stad-landzones en natuurinclusief bouwen kan positief uitpakken. Onduidelijk is nog waar "stimuleren uit bestaat". • Behoud van groen erfgoed (groen-blauwe mantel) is een kans voor versterken van het ecologisch kapitaal.	**Vestigingsklimaat** • Een aantrekkelijke leefomgeving (met goede sportvoorzieningen, hoogwaardig erfgoed en een sterke culturele sector) is een kans voor het verbeteren van vestigingsklimaat. Het effect van de visie is waarschijnlijk beperkt.
Aantrekkelijke leefomgeving • Een aantrekkelijke leefomgeving is gebaat bij cultuur en erfgoed. Uit het portret blijkt dat voornamelijk, Zuid-Limburg op nationaal schaalniveau erg aantrekkelijk is. Behoud daarvan vraagt om inspanningen.	**Energie & grondstoffen** • Grootschalige energieopwekking is een risico voor behoud historische landschappen. De visie bevat geen beleid t.a.v. dit punt. • Monumenten hebben vaak een grote verduurzamingsopgave; Herbenutting is een kans op energiebesparing.	**Werk en inkomen** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.
Wonen • Goede voorzieningen voor sport en cultuur kunnen bijdragen aan het aantrekkelijk maken of houden als woonomgeving.	**Bodem, water & ondergrond** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.	**Opleiding en netwerken** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.
Sociaal • Erfgoed is in staat om inwoners aan hun leefomgeving te binden (erfgoed als verbindend element). Bescherming en ontwikkeling biedt daartoe kansen. • Sportvoorzieningen spelen een belangrijke rol in het sociale leven van Limburgers. Dit geldt ook voor de immateriële cultuur. De visie biedt kansen dit te behouden en versterken.	**Historisch kapitaal** • Kans op positief effect is gekoppeld aan doelbereik van de maatregelen. Vanuit ontwikkeling is de kans zeer beperkt. Voor bescherming wordt de autonome ontwikkeling bevestigd (ook via andere wet- en regelgeving).	**Bereikbaarheid** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.

Op basis van de tabel is onderstaande beoordeling van het voorgenomen beleid voor cultuur, sport en erfgoed opgesteld. Zoals ook al aangegeven is er voor de meeste aspecten een kans op een positief effect. Het daadwerkelijk optreden daarvan hangt vanzelfsprekend af van de manier waarop de beleidsvoornemens worden geconcretiseerd in maatregelen en beleid. Voor behoud en versterken van erfgoed gaat het daarbij ook om de verankering in de Omgevingsverordening.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Cultuur, sport en erfgoed	Noord-Limburg	++	++	+	++	+	0	0	+	++	+	0	0
	Midden-Limburg	++	++	+	++	+	0	0	+	++	+	0	0
	Zuid-Limburg	++	++	+	++	+	0	0	+	++	+	0	0

8.5 Economie

8.5.1 Inhoud van het beleidsthema

In het beleidsthema Economie is een diversiteit van voornemens en keuzes opgenomen. Het zijn deels generieke beleidsvoornemens en deels voornemens gericht op specifieke locaties of terreinen. De ambitie voor dit beleidsthema is het versterken van de regionale economische structuur binnen een excellent vestigingsklimaat. De ruimtelijke mogelijkheden worden daarbij aangeduid als randvoorwaardelijk. De ontwerp-Omgevingsvisie kiest er voor om samen met andere partijen -waarbij ondernemers als eerste worden genoemd – bij te dragen aan de doorontwikkeling naar een duurzame circulaire en inclusieve economie. Dat impliceert volgens de visie dat steeds verbindingen worden gelegd met andere thema's en sectoren. De accenten zullen daarbij per collegeperiode worden gelegd en worden uitgewerkt in beleidskaders, programma's, bestuurlijke afspraken en uiteindelijk concrete acties. Voor dit MER betekent dit dat (ook) voor het beleidsthema economie het lastig is een prognose te maken van de mate waarin de doelen en ambities zullen worden bereikt. Een constatering is dat bij dit thema is vermeld dat de concrete acties kunnen bestaan uit investeringen[8] (infrastructuur is daarbij genoemd); bij andere beleidsthema's – bijvoorbeeld Cultuur, sport en erfgoed, is dat niet vermeld.

In de ontwerp-Omgevingsvisie zijn ambities genoemd die gericht zijn op het ontwikkelen van een circulaire economie, behoud en uitbereiding van kwalitatief goed onderwijs, het versterken van de wendbaarheid en inzetbaarheid van de Limburgse beroepsbevolking en een kwalitatieve groei van de vrijetijdseconomie. De link met andere thema's wordt gelegd, maar de uitwerking van deze ambities is nog niet altijd volledig. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de ambitie om studenten en (internationale) werknemers aan te trekken, waarbij het belang van voldoende huisvesting wordt onderstreept.

[8] De termen investeren en investeringen komen in de Omgevingsvisie nauwelijks voor, anders dan de termen participeren, samenwerken e.d.

8.5.2 Kansen en risico's

Het algemene beeld is dat de ontwerp-Omgevingsvisie voor dit beleidsthema weinig concrete maatregelen en acties bevat. Veel onderdelen moeten, al dan niet in samenwerking met andere overheden en ondernemers, nog vorm en inhoud krijgen. Die nadere uitwerking is in belangrijke mate bepalende voor de kansen en risico's voor de aspecten van het beoordelingskader die het gevolg zijn het bij dit beleidsthema voorgenomen beleid.

De land- en tuinbouw, een belangrijke sector vooral in Noord- en Midden-Limburg, heeft een apart hoofdstuk in de ontwerp- Omgevingsvisie.
In de ontwerp-Omgevingsvisie is een aantal casussen voor de circulaire economie toegelicht, zoals "de verduurzaming van de Chemelot/site, kringlooplandbouw, de winning van oppervlaktedelfstoffen, en clustering van bedrijven om ketens te sluiten". Daarnaast worden vier randvoorwaarden voor circulaire ontwikkelingen van de provincie Limburg genoemd:

- Het goede voorbeeld geven en goede initiatieven faciliteren
- Het verbinden van partijen en ketens
- Stimuleren van innovatie en vakmanschap
- Kennis delen en samenwerken met bedrijfsleven en burgers

Er is een risico dat de circulaire economie leidt tot nieuwe ruimtevragen, met een risico op effecten op aspecten van Planet en People. De ontwerp-Omgevingsvisie geeft aan dat hier nog een nadere uitwerking zal plaatsvinden, waarbij gebruik zal worden gemaakt van praktijkervaringen.

Onderdeel van het beleidsthema Economie is de Vrijetijdseconomie. Bij dit onderdeel bestaat het risico dat uitbreiding van voorzieningen negatieve gevolgen heeft op de Planet-aspecten van het beoordelingskader. De ontwerp-Omgevingsvisie kiest voor kwaliteit boven kwantiteit. Het beleid in de visie is er op gericht uitbreidingen en oneigenlijk gebruik tegen te gaan. Daardoor wordt het risico ingeperkt, waarbij het voor de daadwerkelijke effecten uiteraard van belang is hoe het voorgenomen beleid verder wordt geconcretiseerd. Naast risico's zijn er ook kansen: toerisme en recreatie kunnen een financiële basis vormen voor hergebruik, behoud en herstel van erfgoed.

In het Portret van Limburg is genoemd dat door demografische ontwikkelingen een sterke groei van de zorgsector wordt verwacht. Ambities en doelstellingen die de groei van deze sector in goede banen moeten leiden, zijn in de ontwerp-Omgevingsvisie geen onderdeel van het beleidsthema Economie. Er is hier inhoudelijk een relatie met het beleidsonderdeel dat is gericht op Onderwijs en arbeidsmarkt. Dat gaat echter sterk uit van onderwijs en arbeidsmarkt voor het bedrijfsleven en kennisinstellingen.

De effecten voor de fysieke leefomgeving van de keuzes met betrekking tot de economie zijn in onderstaand overzicht opgenomen.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Economische groei kan leiden tot meer verkeer. Dit kan leiden tot meer milieuhinder en risico's voor de gezondheid en (verkeers)veiligheid.	**Ecologisch kapitaal** • Versterken van de economie en bedrijvigheid is een risico voor de biodiversiteit.	**Vestigingsklimaat** • Het beleid voor dit thema is onder andere gericht op het versterken van het vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Economische ontwikkelingen kunnen een risico zijn voor de ruimtelijke kwaliteit (bij onvoldoende sturing en regulering). • Het versterken van de vrijetijdseconomie kan bijdragen aan het aantrekkelijker maken van de leefomgeving, maar is ook een risico voor de kwaliteit (bij een te intensief gebruik).	**Energie & grondstoffen** • Het meer circulair maken van de economie zou moeten leiden tot een afname van het gebruik van primaire grondstoffen. • Het aantrekken van studenten, werknemers en bedrijven vergroot de vraag naar (duurzame) energie.	**Werk en inkomen** • Versterken van de economie is gunstig voor arbeidsmarkt en genereert inkomens.
Wonen • Het aantrekken van studenten en werknemers vraagt om passende en betaalbare woningen; dit kan een extra spanning geven op de ambities ten aanzien van de woningvoorraad.	**Bodem, water & ondergrond** • Versterking van de economie kan resulteren in een grotere belasting van de ondergrond; dit effect wordt echter geminimaliseerd door de regelgeving. • Meer hergebruik en in de cyclus houden van materialen beperkt de ruimtevraag en de effecten van het winnen van oppervlaktedelfstoffen.	**Opleiding en netwerken** • Het aantrekken en behouden van studenten en werknemers vraagt om voldoende opleidingsplekken waarbij de kwaliteit van het onderwijs gewaarborgd wordt. • Ondernemers, kennisinstellingen en overheden kunnen door het creëren van een netwerk van elkaar profiteren.
Sociaal • Versterken van de economie kan een risico zijn voor de sociale samenhang, maar kan anderzijds leiden tot een groter (financieel) draagvlak voor voorzieningen.	**Historisch kapitaal** • Het (her)gebruik van monumenten en beeldbepalende gebouwen voor de vrijetijdseconomie biedt kansen voor de herbestemming en transformatie van historisch kapitaal. • Het versterken van de vrijetijdseconomie kan een risico maar ook een kans zijn voor landschappelijke waarden.	**Bereikbaarheid** • Het versterken van de bedrijvigheid leidt tot een toename van verkeer en een grotere belasting van de infrastructuur.

Bovenstaande puntsgewijze beschrijving van mogelijke risico's en kansen is vertaald in een beoordeling van de effecten per aspect. Bij enkele People-aspecten is een negatieve beoordeling opgenomen vanwege het risico dat de economische ontwikkelingen leiden tot negatieve gevolgen voor de leefomgeving.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Economie	Noord-Limburg	0	-	0	0	-	+	-	0	++	++	++	0
	Midden-Limburg	0	0	0	0	0	+	0	0	+	++	+	0
	Zuid-Limburg	0	-	0	0	-	+	-	0	++	++	++	0

8.6 Werklocaties

8.6.1 Inhoud van het beleidsthema

De ambitie (paragraaf 9.2 in de ontwerp-Omgevingsvisie) is geformuleerd vanuit het economisch perspectief: genoeg werklocaties en goede ontwikkelruimtes voor bestaande en nieuwe bedrijven. De ambities moeten worden bereikt door samenwerking tussen Provincie en gemeenten en/of eigenaren. Kwaliteit en kwantiteit zijn beide belangrijk. Hoewel dit niet in de ambitie doorklinkt is bij de verdere invulling van het beleid (in paragraaf 9.3) de omgevingskwaliteit en de relatie met aspecten People en Planet van het beoordelingskader in beeld geweest. In hoeverre de doelen en ambities zullen worden gerealiseerd, is mede afhankelijk van de verdere invulling en uitwerking van het beleid.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is niet beschreven welke alternatieve beleidsopties zijn beschouwd en welke (milieu) overwegingen zijn gebruikt bij de keuzes. Impliciet spelen in de beschouwing aspecten als ruimtebeslag, geluidemissie en landschappelijke impact van bedrijventerreinen wel een rol. In de ontwerp-Omgevingsvisie klinkt door dat People- en Planet-aspecten een rol hebben gespeeld bij het formuleren van het beleid.

8.6.2 Kansen en risico's

Het uitbreiden van bestaande bedrijventerreinen en terreinen voor logistiek of het realiseren van nieuwe terreinen is een risico vooral voor de Planet-aspecten. Nieuwe ontwikkelingen (ruimtebeslag door nieuwe bedrijventerreinen) kunnen negatieve effecten kunnen hebben op het landschap en natuurwaarden, en negatieve gevolgen door de verkeersaantrekkende werking en de milieueffecten van wegverkeer. Het inperken van nieuwvestiging en -als die al aan de orde zijn – het hanteren van duidelijke randvoorwaarden voor de ruimtelijke inpassing is daarom vanuit het MER een belangrijk aandachtspunt. In de ontwerp-Omgevingsvisie is een duidelijke prioritering aangebracht met het oog op bedrijventerreinen. De Provincie Limburg hanteert "*de voorkeursvolgorde: eerst opknappen/herontwikkelen van verouderde werklocaties, daarna pas gelegenheid bieden om nieuwe [locaties] te ontwikkelen. Bij voorkeur via uitbreiding van bestaande terreinen en anders via nieuwe locaties*". Dit beperkt het risico van effecten op de leefomgeving.

Door in te zetten op multifunctioneel ruimtegebruik ontstaan koppelkansen met bijvoorbeeld de energietransitie. Daarnaast worden aspecten zoals multimodaliteit, gezondheid, veiligheid, clusteren van risicovolle activiteiten, biodiversiteit en landschapskwaliteit belangrijke criteria genoemd voor het uitbreiden van grootschalige productielocaties, bedrijvigheid met hoge milieucategorie, en/of logistieke terreinen. Het beperken van de risico's op negatieve effecten op de leefomgeving vormt daarmee een randvoorwaarde van uitbreidingen van bedrijfslocaties.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is tevens beleid opgenomen voor kantoorgebieden en winkelgebieden. Dit beleid richt zich sterk op het versterken van kantoor- en winkelgebieden in stedelijke centra, maar de beleidsinzet is nog tamelijk abstract ('steunen en stimuleren'). Ook wordt ingezet op het transformeren of slopen van overtollige kantoorruimte. Het voorgenomen beleid kan als dit concreter wordt uitgewerkt positief zijn voor de kwaliteit van stadscentra.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Toename van verkeer en bedrijvigheid is een risico voor het toenemen van de geluidbelasting in de leefomgeving en tot een grotere verkeersonveiligheid.	**Ecologisch kapitaal** • Risico op aantasting bestaande leefgebieden flora en fauna, maar beperkt door randvoorwaarden in de visie.	**Vestigingsklimaat** • Voldoende en goede ruimte voor bedrijvigheid is een kans voor het vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Nieuwe bedrijventerreinen en terreinen voor logistiek kunnen negatief zijn; echter de risico's worden beperkt door de randvoorwaarden in de visie. • Voor stedelijke gebieden is het beleid gericht op kantoren en winkelgebieden een kans op positieve effecten.	**Energie & grondstoffen** • Verhogen van de kwaliteit van kantoren en bedrijfspanden is positief vanuit het perspectief van energiebesparing. • Transformeren van kantoorpanden tot woongebouwen kan bijdragen aan het besparen op het gebruik van primaire grondstoffen.	**Werk en inkomen** • Voldoende en goede ruimte voor bedrijvigheid biedt kansen.
Wonen • Beperken van de kantoorfuncties en omvormen van kantoren naar woningen kan bijdragen aan de doelen voor wonen.	**Bodem, water & ondergrond** • Transformatie van bestaande terreinen en verbeteren van de kwaliteit is een kans voor het verbeteren van de kwaliteit van de ondergrond.	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie.
Sociaal • Goede en bereikbare winkelgebieden zijn positief; ook goede kantoorgebieden in de steden kunnen positief zijn.	**Historisch kapitaal** • Risico op verlies landschapswaarden, maar beperkt door randvoorwaarden in het beleid.	**Bereikbaarheid** • Nieuwe bedrijventerreinen genereren meer verkeer; vooral logistieke bedrijvigheid genereert veel nieuw verkeer. • De aandacht voor kantoren en winkelgebieden in stedelijke centra is positief voor de bereikbaarheid.

De bovenstaande tabel is omgezet in een beoordeling van kansen en risico's voor de aspecten in de onderstaande tabel. Voor een deel van de aspecten gaat het om zowel kansen als risico's. Doordat in de ontwerp-Omgevingsvisie daar waar het gaat om bedrijventerreinen waarborgen zijn opgenomen voor kwantiteit (in principe geen nieuwe terreinen) en kwaliteit is – mits deze waarborgen serieus worden genomen -het risico op het realiseren van nieuwe terreinen klein, waardoor ook het risico op negatieve effecten op het ecologisch en historisch kapitaal beperkt zijn. Daarnaast kan de inzet op kantoor- en winkelgebieden in stedelijke centra positief zijn en kansen bieden voor enkele aspecten onder People (sociaal, wonen).

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Werklocaties	Noord-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Midden-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Zuid-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·

8.7 Mobiliteit

8.7.1 Inhoud van het beleidsthema

De ambitie voor mobiliteit in de ontwerp-Omgevingsvisie is genuanceerd: mobiliteit staat ten dienste van de mens en moet toekomstbestendig, slim, schoon en grenzeloos zijn. Mensen moeten zich naar wens en behoefte vrij kunnen bewegen, de ontwerp-Omgevingsvisie zegt hierover. "*We streven naar een Limburg dat uitstekend bereikbaar is voor alle mensen, voor goederen en voor informatie, mede door een goede aansluiting op (inter-)nationale en (eu)regionale netwerken (weg, spoor, water, lucht, buis). Het vervoer van mensen en goederen dient betrouwbaar, vlot, veilig en duurzaam te zijn en geen al te grote inbreuk op de leefomgeving en de milieukwaliteit te doen*."
De ambitie is hoog, maar het regionale openbaar vervoer, het provinciale wegennet, de fietspaden en de verkeersveiligheid zijn dan ook de kernverantwoordelijkheden van de Provincie. Voor de mate van doelbereik is van belang wat de keuzes uit paragraaf 10.3 van de ontwerp-Omgevingsvisie exact betekenen. Op punten is dit duidelijk (blijven investeren in mobiliteitsopgaven volgens "Slim op weg naar Morgen"). Voor de ambities waar gesteld wordt dat de "Provincie streeft naar" bijvoorbeeld een betere doorstroming blijft onduidelijk wat de inzet van de provincie zal zijn. Voor vrachtvervoer wordt een groene en schone binnenvaart gestimuleerd. Voor (vervoer over spoor) en voor de luchtvaart zijn naast de provincie ook andere overheden en partijen in Nederland en het buitenland betrokken. Dat beperkt de mogelijkheden van de Provincie (participeren, stimuleren, lobbyen) en maakt dat zowel het succes van het beleid als de gevolgen van het beleid voor de aspecten van het beoordelingskader onzeker zijn.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is Limburg (ook) beschouwd in de internationale context, met grensoverschrijdende verbindingen voor alle modaliteiten.

Het milieubelang heeft vrij expliciet een plek in de mobiliteitsambitie (die gericht is op beperking van milieueffecten, zowel People, Planet als Prosperity-aspecten). De urgente spanningsvelden tussen mobiliteit en omgevingsaspecten (ecologie, effecten van mobiliteit op natuurgebieden) komen in de ontwerp-Omgevingsvisie niet heel nadrukkelijk aan de orde.

8.7.2 Kansen en risico's

Mobiliteit raakt vrijwel alle aspecten van het beoordelingskader. Het eventueel behalen van de ambities biedt dan ook vooral kansen, namelijk het verbeteren van bereikbaarheid en voorkomen van negatieve milieueffecten en aantastingen van kwaliteit van de leefomgeving.

Op traditionele bereikbaarheidsaspecten scoort de ontwerp-Omgevingsvisie goed. De Provincie kan duidelijk aangeven waar ze in wil investeren en welke aspecten op projectbasis van belang zijn. De ontwerp-Omgevingsvisie geeft aan dat de ambitie voor slimme mobiliteit nog nader wordt uitgewerkt.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Kans op verbeteren verkeersveiligheid (nuloptie). • Investeringen in snelfietsnetwerk zijn een kans voor de gezondheid. • Risico op toenemen effecten van autoverkeer op de kwaliteit van de leefomgeving is gering.	**Ecologisch kapitaal** • Risico op aantasting bestaande leefgebieden flora en fauna bij hanteren van "traditionele" vormen van mobiliteitsoplossingen. • Intensief gebruik van wegen en daaruit voortkomende emissies zijn een risico voor de biodiversiteit. De visie doet geen zwaarwegend beleidsvoorstel.	**Vestigingsklimaat** • Bereikbaarheid is van cruciaal belang voor het vestigingsklimaat. De visie legt deze relatie ook expliciet. Verbetering van de bereikbaarheid is een kans voor het verbeteren van het vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Investeringen in fietspaden en de kwaliteit van het infrastructurele netwerk zijn een kans voor de aantrekkelijkheid van de Limburgse leefomgeving.	**Energie & grondstoffen** • Maatregelen die ingaan op gedragsbeïnvloeding, Smart Mobility e.a. zijn kansen voor de duurzaamheidsambitie. Onduidelijk is op welke wijze deze ambitie gerealiseerd wordt. • Verplaatsen van goederentransport van weg naar water en spoor leidt tot lager energiegebruik en minder emissie CO_2.	**Werk en inkomen** • Bereikbaarheid is van invloed op de werkgelegenheid.
Wonen • Een betere bereikbaarheid van de regio kan verhuisbewegingen (van voornamelijk jongeren) beperken, wat een positief effect heeft op de balans op de woningmarkt.	**Bodem, water & ondergrond** • Geen noemenswaardige effecten.	**Opleiding en netwerken** • Bereikbaarheid van onderwijsinstellingen is van belang voor de instandhouding van het onderwijsnetwerk.
Sociaal • Een betere ontsluiting van de regio kan verhuisbewegingen (van voornamelijk jongeren) beperken, wat een positief effect heeft op de leefbaarheid.	**Historisch kapitaal** • Risico op verlies van landschapswaarden door nemen van fysieke maatregelen.	**Bereikbaarheid** • Positief effect van investeringen.

De kansen en risico's van mobiliteit voor de aspecten van het beoordelingskader in onderstaande matrix toont een focus op de 'Prosperity' en 'People'-kant van het duurzaamheidsspectrum. De risico's van mobiliteit voor de 'Planet'-aspecten liggen mede ten grondslag aan de gemaakte keuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie. Zo bieden het verschuiven van goederentransport van de weg

naar water en/of spoor, het realiseren van een snelfietsnetwerk en de overgang naar meer Smart Mobility kansen. Bij de verdere uitwerking van het beleid gaat dit meer vorm en inhoud krijgen.

Het betrouwbaar, vlot, veilig en duurzaam maken en houden van het infrastructurele netwerk is een haalbare ambitie, mede gezien het belang dat de provincie daaraan toekent en de ervaring die de Provincie op dit vlak heeft. Het tweede onderdeel van de ambitie (geen al te grote inbreuk op de leefomgeving en de milieukwaliteit doen) is minder zichtbaar in de gemaakte keuzes ten aanzien van mobiliteit. Het risico op negatieve effecten wordt echter beperkt door de nadere uitwerkingen die zullen plaatsvinden en de afwegingen die dan worden gemaakt.

De beoordeling voor doelbereik (maar ook de milieueffectbeoordeling) is daarmee tweeledig: op Prosperity-aspecten zijn er duidelijke kansen. Op Planet-aspecten (en op het tweede deel van de gestelde ambitie) zijn er ook risico's aanwezig, mede door het weinig expliciet maken van de relatie tussen mobiliteit en natuur- en ruimtelijke kwaliteitswaarden. De voorgenomen gebiedsverkenningen mobiliteit kunnen op dit vlak tot meerwaarde te leiden.

In onderstaand overzicht zijn de beschrijvingen uit de tabel vertaald naar beoordelingen van de kansen en risico's voor de onderscheiden aspecten, voor de drie regio's van de provincie. Er worden kansen gesignaleerd voor de People-aspecten. Dat heeft vooral te maken met de aandacht voor de verkeersveiligheid en het bevorderen van andere vormen van mobiliteit. Aandachtspunten blijven wel het risico van de impact van mobiliteit op het ecologisch kapitaal en het gebruik van (fossiele) energie voor mobiliteit. Uiteraard zijn de uiteindelijke effecten afhankelijk van de mate waarin en de manier waarop de ambities van de Omgevingsvisie worden vertaald in concrete maatregelen.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Mobiliteit	Noord-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
	Midden-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
	Zuid-Limburg	·	·		·	·	·	·	·	·	·	·	

8.8 Energie

8.8.1 Inhoud van het beleidsthema

De energietransitie is een grote maatschappelijke opgave, waarbij op landelijk niveau heldere doelen zijn vastgelegd.

In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt relatief beknopt ingegaan op de opgave en op de overwegingen die van belang zijn. De ambitie in de ontwerp-Omgevingsvisie sluit aan bij de bestuurlijke afspraken en vastgesteld nationaal en provinciaal beleid en bevat geen aanvullende norm- of taakstellingen. Er is een belangrijke rol weggelegd voor de Regionale Energie Strategieën (RES) en de Provinciale Energiestrategie (ambities en doelen) die nog tot stand moeten komen (in december 2020). Er kan worden geconstateerd dat de beleidsvoornemens in de Omgevingsvisie ten aanzien van de energietransitie weinig ambitieus zijn.

Leidend voor de keuzes die de Provincie maakt is de 'trias energetica':

- Het verminderen van het energieverbruik door verspilling tegen te gaan;
- De energie komt zoveel mogelijk uit niet-fossiele, duurzame bronnen, zoals wind, water- en zonne-energie;
- De energie die niet met duurzame bronnen kan worden ingevuld wordt zo efficiënt en schoon mogelijk ingezet.

Voor zonne-energie wordt de zonneladder toegepast. Hierin is een voorkeursvolgorde opgenomen van plekken waar (grootschalige) zonne-energie kan worden gewonnen .

In de visie wordt de relatie gelegd met sociale aspecten: bereikbaarheid en betaalbaarheid voor iedereen, betrekken van inwoners.

Als gevolg van het nog niet concreet ingevuld zijn van het beleid -mede veroorzaakt door de koppeling aan de strategieën die worden opgesteld door de twee RES-regio's in Limburg -en het zoeken naar maximalisatie van de inzet van andere partijen is onzeker of de doelen zullen worden gehaald.

Als groot en sterk industriecluster wil Chemelot in 2050 klimaat neutraal zijn. Hiervoor kijkt Chemelot naar grondstoffen, reststromen en de manier waarop in de energiebehoefte wordt voorzien. Bij dit proces is de Provincie betrokken via het beleidsthema Economie.

In de visie richten de milieuoverwegingen zich tot het hanteren van de zonneladder en een verbod op grote windturbines in uitsluitingsgebieden (NZL en N2000) en wordt de mogelijkheid open gelaten om aanvullende beperkingen (of voorkeursgebieden) aan te wijzen in een RES. In principe volstaat een dergelijke afweging, omdat de milieueffecten van de energietransitie zich voornamelijk manifesteren op voornoemde aspecten (landschap, natuur).

8.8.2 Kansen en risico's

De milieueffecten van de energietransitie (zoals van grootschalige windparken of zonnevelden) op leefbaarheidsthema's (gezondheid, geluid, luchtkwaliteit) zijn over het algemeen beperkt. Deze effecten worden, daar waar dat vanwege schaalniveau van belang is, geborgd door bestaande wet- en regelgeving. De negatieve effecten betreffen voornamelijk ruimtelijke kwaliteitsaspecten (ecologisch en historisch kapitaal en de bodem en ondergrond door toepassing van geothermie). Voor "Prosperity"-aspecten uit het beoordelingskader gelden geen of zeer beperkte milieueffecten.

De visie is duidelijk: het primaat ligt bij de RES. Ook voor het voorkomen van negatieve milieueffecten ligt het primaat aldaar. Hierbij is ook de vigerende wet- en regelgeving van belang. Dit doet samen voldoende recht aan het milieubelang. De rol van de Provincie wordt mede gevormd door nationale wetgeving en de daaruit voortvloeiende verplichting tot het opstellen van een RES. De energietransitie is echter ook in het belang van de Provincie: dit vraagt keuzes. De Provincie maakt deze keuzes door de regie in principe bij andere partijen te laten, maar schroomt niet ook zelf regie te nemen (en geeft aan in welke gevallen een regierol voor de provincie wenselijk is).

Eén en ander maakt dat het milieubelang een rol heeft (gehad) bij de totstandkoming van de ambitie voor de energietransitie, en dat de provincie goed heeft geformuleerd op welke wijze de provincie bijdraagt aan de energietransitie.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Risico op negatieve effecten van energiemaatregelen kunnen lokaal optreden (bijvoorbeeld geluidoverlast warmtepompen). • Regelgeving stelt eisen aan milieubelasting, bijvoorbeeld voor windturbines. Dat beperkt het risico op effecten. **Aantrekkelijke leefomgeving** • Grootschalige wind- of zonne-energie is een risico voor "horizonvervuiling" of verrommeling van het landschap. **Wonen** • Kans op meeprofiteren van inwoners van energiemaatregelen. **Sociaal** • Kans op meeprofiteren van inwoners van energiemaatregelen, dit kan bijdragen aan de sociale aspecten (ongelijke verdeling van lasten en lusten is daarentegen een risico).	**Ecologisch kapitaal** • Risico op aantasting bestaande leefgebieden flora en fauna (leef- en foerageergebied) door ruimtebeslag. • Windturbines zijn risico in voor vogels en vleermuizen. **Energie & grondstoffen** • Kans op terugdringen gebruik fossiele brandstoffen, de grootte daarvan is afhankelijk van de mate waarin de energietransitie daadwerkelijk zal plaatsvinden. **Bodem, water & ondergrond** • Risico voor grondwater als gevolg van toepassing geothermie en Warmte Koude Opslag (WKO) **Historisch kapitaal** • Risico op verlies landschapswaarden bij windmolenparken en zonnepaneel parken. • Risico op verlies archeologische waarden bij toepassing geothermie en Warmte Koude Opslag.	**Vestigingsklimaat** • Een goede, duurzame energievoorziening kan een positief element zijn voor het vestigingsklimaat. **Werk en inkomen** • De bijdrage aan de werkgelegenheid is naar verwachting niet groot vanwege de lage ambities. **Opleiding en netwerken** • Geen relevant effect. **Bereikbaarheid** • Geen relevant effect.

Op basis van puntsgewijze beoordeling in bovenstaande tabel is onderstaande beoordeling voor de beschouwde aspecten van het beoordelingskader gemaakt. Het risico op negatieve effecten is vooral gerelateerd aan de grootschalige opwekking van duurzame energie (wind en/of zon). Dat kan effect hebben op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving en invloed hebben op het ecologisch en historisch kapitaal. Er zijn verschillen tussen de drie regio's. In Noord- en Midden-Limburg zijn de kansen om grootschalige energieopwekking mogelijk te maken groter dan in Zuid-Limburg, waar in het Heuvelland beperkingen gelden. In de drie regio's bieden de daken van grote bedrijven (zoals in Greenport Venlo) kansen voor zonne-energie. In Zuid-Limburg is Chemelot een grote gebruiker van energie, met ook grote kansen om een transitie naar een meer duurzaam energiegebruik.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Energie	Noord-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Midden-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Zuid-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·

8.9 Land- en tuinbouw

8.9.1 Inhoud van het beleidsthema

De ontwerp-Omgevingsvisie is helder over het belang van de land- en tuinbouw voor de provincie: belangrijk voor de economie, en beeldbepalend voor een groot deel van het buitengebied in Limburg. Ook is duidelijk dat de land- en tuinbouw een sterk bepalende factor is voor de kwaliteit van de leefomgeving. De ontwerp-Omgevingsvisie geeft aan dat de grote opgaven voor de kwaliteit van de fysieke omgeving en van de biodiversiteit vragen om veranderingen in de manier waarop land- en tuinbouw plaatsvinden. De noodzakelijke transitie van de landbouw is ook op nationaal niveau (in de NOVI) een kernpunt.

In de ambitie voor de landbouw (paragraaf 12.2 in de ontwerp-Omgevingsvisie) zijn het bieden van een gunstig ondernemersklimaat voor de landbouw en het uitbouwen van de positie als een toonaangevende agrarische sector belangrijke punten. Maar wel een landbouw die meer duurzaam, circulair en vraaggericht is en die in balans is met, en bijdraagt aan een gezonde en duurzame leefomgeving.

In de paragraaf ‘waar kiezen we voor’ in de ontwerp-Omgevingsvisie is een grote rol weggelegd voor de sector zelf, met de Provincie als ondersteunend en faciliterend. In de ontwerp-Omgevingsvisie is niet duidelijk gemaakt wat de kaders zijn die de Provincie in de omgevingsverordening zal opnemen.

8.9.2 Kansen en risico’s

Het is evident dat landbouw een grote impact heeft op het buitengebied. De landbouw is een belangrijke (maar niet de enige) factor in de teruggang van de biodiversiteit en heeft invloed op de kwaliteit van bodem en grond- en oppervlaktewater en van kwaliteit van de lucht en gezondheid. Dat had een reden kunnen zijn om bij het opstellen van de visie te onderzoeken welke andere mogelijkheden er zijn voor het omgaan met de landbouw. Uit de nu beschikbare teksten blijkt niet dat in dit opzicht alternatieve opties zijn afgewogen en dus ook niet of het belang van natuur en milieu heeft meegespeeld. In de huidige vorm is de landbouw (en met name de intensieve veehouderijen in Noord- en Midden-Limburg) verre van circulair met de import van veevoer, de export van landbouwproducten en het achterblijven van nutriënten en heeft de landbouw grote effecten op natuurwaarden en ruimtelijke kwaliteitswaarden. De Omgevingsvisie zoekt nu een balans tussen het economisch belang van de landbouw en de belangen van natuur, omgeving en gezondheid.

De insteek van het nu voorliggende beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie is dat de sector zelf een belangrijke rol heeft, waarbij de Provincie kaders stelt en faciliteert, ondersteunt, regisseert en kan reguleren. Ook vanuit het Rijk wordt beleid in gang gezet gericht op de transitie van de landbouw. De vraag is of het primaat bij de sector zelf voldoende gaat opleveren. Hierbij spelen allerlei factoren, in principe op het niveau van de individuele bedrijven (bedrijfseconomisch, opvolging, beschikbare ruimte en uitbreidingsmogelijkheden/toekomstperspectief, subsidies, uitkoopregelingen en wellicht ook ideële factoren) een rol. Deze factoren zullen voor een aantal ondernemers leiden tot stoppen of afbouwen. Een aantal andere ondernemers zullen doorgaan. En waar gestopt wordt gaat de agrarische functie van de gronden in de meeste gevallen over naar een andere agrarische ondernemer.

In de beoordeling van de kansen en risico's in de tabel is vooral de 'Planet' kolom gevuld. Voor zover zichtbaar in de visie zijn geen beleidsopties onderzocht waarin meer vanuit 'Planet' uitgangspunt is gekeken naar de landbouw en wat de inhoud van het beleid zou zijn als andere uitgangspunten zouden worden gekozen. Deze Planet-aspecten spelen nadrukkelijk een rol in allerlei kaders en beleidsonderdelen van de Provincie, maar zijn als het ware meer beperkend dan sturend.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Intensieve veehouderij heeft risico's voor de gezondheid van inwoners in de directe omgeving van de bedrijven (uitstoot fijnstof; Q koorts, etc.).	**Ecologisch kapitaal** • Risico op aantasting bestaande leefgebieden flora en fauna. • Intensief gebruik van grond en de emissies vanuit de landbouw zijn een groot risico voor de biodiversiteit; bij een onvoldoende transformatie van de landbouw blijft dit risico (te) groot.	**Vestigingsklimaat** • De nu voorliggende visie biedt ruimte aan de agrarische bedrijvigheid.
Aantrekkelijke leefomgeving • Schaalvergroting van de landbouw is een risico voor de aantrekkelijkheid van het buitengebied.	**Energie & grondstoffen** • De transformatie van de landbouw en van het landelijk gebied kan bijdragen aan het duurzaam produceren van energie. • De huidige landbouw (IV) importeert veel grondstoffen van elders; transitie van de landbouw (meer circulair) is een kans om dit terug te dringen; maar het risico blijft dat de transitie te beperkt blijft en dus de import van grondstoffen groot.	**Werk en inkomen** • Transformatie van de landbouw kan van invloed zijn op de werkgelegenheid; dit kan echter ook positief uitvallen, afhankelijk van de manier waarop de transformatie vorm krijgt.
Wonen • Wonen in de directe nabijheid van intensieve veehouderij is niet gewenst.	**Bodem, water & ondergrond** • Als de transformatie van de landbouw onvoldoende vorm krijgt blijft de belasting van bodem en water met nutriënten en andere stoffen en chemicaliën aanwezig. • Bodemkwaliteit (fysisch en chemisch) herstelt niet vanzelf en kan door verder agrarisch gebruik van de bodem verder achteruitgaan.	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie.
Sociaal • Geen directe relatie • Voor plattelandskernen is de agrarische sector nog steeds van belang.	**Historisch kapitaal** • Risico op verlies van landschapswaarden door uitbreiding van agrarische bedrijven. • Maar ook dreigende verrommeling door schaalvergroting en leegstaande agrarische gebouwen.	**Bereikbaarheid** • Geen directe relatie.

Wat zou bijvoorbeeld de inhoud van het beleid zijn als (bijvoorbeeld) het uitgangspunt zou zijn dat de Limburgse bijdrage aan de depositie in Natura 2000-gebieden niet meer mag zijn dan de helft van de KDW? Of dat de import van veevoer –gebaseerd op het principe 'circulair' – niet

meer wordt geaccepteerd? Het nu voorliggende beleid is een conglomeraat van beleidsvoornemens, rollen, plannen en maatregelen om de ongewenste effecten van de land- en tuinbouw in te perken.

Vanuit het perspectief van het MER ligt het daarom voor de hand om nader te bekijken wat de winst kan zijn van een benadering die meer uitgaat van de 'Planet' onderdelen van het beoordelingskader. Deze overwegingen zijn ingebracht in de iteratieslag tussen visie en MER. Voornamelijk ten aanzien van milieueffecten op Planet-aspecten borgt de Omgevingsvisie onvoldoende het bereiken van de doelen.

De kansen en risico's voor de leefomgeving die het gevolg zijn van de landbouw hangen uiteraard sterk af van de vraag of en in hoeverre de gewenste en – beschouwd vanuit natuur, milieu, gezondheid en landschap - noodzakelijke transformatie vorm krijgt. Beperkt het beleid zich tot het stellen van kaders en daarmee het (verder) achteruitgaan van biodiversiteit en milieukwaliteit, of wordt meer actief ingezet op de benodigde transformatie? Voor de beoordeling van de kansen en risico's van de landbouw voor de aspecten van het beoordelingskader is uiteraard van belang welke kaders worden gesteld
Bovenstaande duiding van de mogelijke impact van de land- en tuinbouw is vertaald in onderstaand overzicht van kansen en risico's voor de aspecten van het beoordelingskader. Uit dit overzicht komt naar voren dat – ondanks alle beleid dat is gericht op het beperken van de impact van de landbouw – er risico's aanwezig zijn voor de People en Planet-aspecten. Deze risico's zijn het grootst in Noord- en Midden-Limburg.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Land- en tuinbouw	Noord-Limburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Midden-Limburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Zuid-Limburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

8.10 Water

8.10.1 Inhoud van het beleidsthema

De ontwerp-Omgevingsvisie bevat een duidelijke beschrijving van de opgave ten aanzien van water en de veranderende problematiek. In de periode van het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie is het voorgenomen beleid aangevuld, aangepast en aangescherpt. Tot op zekere hoogte hebben daarbij ook externe factoren (zoals de stikstofcrisis, corona) een rol gespeeld. Deze factoren zullen onvermijdelijk ook invloed hebben bij de verdere uitwerking van het beleid.

In de opgave komt de onderlinge samenhang met andere thema's zoals landbouw, natuur en energie duidelijk naar voren. Deze opgave vormt vervolgens de onderbouwing van de centrale ambitie: "*Om droge en natte periodes het hoofd te bieden werken wij vanuit onze regierol voor het regionaal watersysteem toe naar een ecologisch gezond functionerend, veerkrachtig en adaptief watersysteem, dat in staat is om de gevolgen van weersextremen en wisselende waterkwaliteit op een natuurlijke wijze op te vangen*". De keuzes die vervolgens worden uitgewerkt dragen

bij aan deze centrale ambitie, waarbij de relatie met andere thema's zichtbaar blijft. Bij het waterbeheer is de Provincie één van de partijen die een rol spelen. Samenwerken is dus noodzakelijk. De manier waarop de doelen en ambities zullen worden gerealiseerd wordt uitgewerkt in een programma.

8.10.2 Kansen en risico's

De effecten voor de fysieke leefomgeving van de (beleids)keuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie met betrekking tot water zijn in onderstaande matrix aangeduid in de vorm van kansen en risico's.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Het stellen van normen voor wateroverlast, waarbij rekening gehouden wordt met klimaatverandering, draagt bij aan een veilige leefomgeving. • Beschermen en verbeteren waterkwaliteit borgt de continuïteit van de drinkwatervoorziening (primaire levensbehoefte).	**Ecologisch kapitaal** Het beheren van grondwaterstanden heeft een positief effect op de ecologische kwaliteit van natuurgebieden en het oppervlaktewatersysteem.	**Vestigingsklimaat** • Een adequate bescherming tegen wateroverlast en risico's van hoogwater zijn van belang als vestigingsvoorwaarde. • De beschikbaarheid van voldoende water van de juiste kwaliteit is van belang voor het vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Maatregelen gericht op het klimaat robuust maken van het watersysteem kunnen een positief hebben op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving en het tegengaan van hittestress.	**Energie & grondstoffen** • Risico op waterverontreinigingen door het gebruik van verontreinigende grondstoffen door de industrie, bedrijvigheid en de landbouw.	**Werk en inkomen** • Geen directe relatie, maar wel een indirecte relatie via het vestigingsklimaat.
Wonen • Geen directe relatie op de samenstelling en kwaliteit van de woningvoorraad.	**Bodem, water & ondergrond** • Door bij ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving de gevolgen van droogte, wateroverlast en waterkwaliteit mee te wegen, kan worden bijgedragen aan de kwaliteit en kwantiteit van drink-, grond- en oppervlaktewater.	**Opleiding en netwerken** • Er wordt nadrukkelijk ingezet op grensoverschrijdende samenwerking wat bij kan dragen en het ontwikkelen van (nieuwe) kennisnetwerken.
Sociaal • Geen directe relatie.	**Historisch kapitaal** • Maatregelen voor het robuuster maken van het watersysteem kunnen een positief landschappelijk effect hebben.	**Bereikbaarheid** • Een adequate bescherming tegen wateroverlast en hoogwater beperkt de risico's op het verstoren van de bereikbaarheid.

Over het algemeen sluiten de (beleids)keuzes goed aan bij de opgaven die beschreven zijn. Zo wordt bijvoorbeeld uit de opgave duidelijk waarom stijgend mijnwater een risico vormt. Vervolgens wordt de keuze gemaakt om deze stijging te monitoren door middel van monitoringsputten, zodat tijdige maatregelen genomen kunnen worden.

In onderstaande matrix is (op basis van het overzicht in de vorige paragraaf) de beoordeling van de effecten van de beleidsvoornemens voor het beleidsthema water opgenomen. Een goede aan-

pak van het watersysteem is een essentiële voorwaarde voor veel aspecten. Bij de meeste aspecten heeft het beleid gericht op het water een positief effect. Bij enkele aspecten is de beoordeling neutraal.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Water	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

8.11 Natuur

8.11.1 Inhoud van het beleidsthema

Uit de opgave wordt duidelijk dat de unieke natuur in Limburg van belang is voor welzijn, gezondheid en economie, maar dat de natuur moet concurreren met de (toenemende) ruimtevraag vanuit functies zoals landbouw, wonen, energieopwekking, economie en recreatie. De afname van de biodiversiteit is groot als gevolg van het intensieve gebruik van de ruimte. Er is een toenemend verschil in kwaliteit tussen de natuurgebieden (Natuurnetwerk Nederland, met als belangrijk onderdeel daarin de Natura 2000-gebieden) en het landelijk gebied buiten de natuurgebieden. Ook de verandering van het klimaat heeft invloed.

Het beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie heeft als ambities een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit met een verankering van de natuur in de samenleving, beleefbaarheid bij de woonomgeving en als een factor waarmee bij transities rekening moet worden gehouden. Dat is van belang voor de natuur zelf, maar ook voor gezondheid, welvaart en welzijn. Met het realiseren van deze ambities worden flinke stappen gezet om de natuur en biodiversiteit op orde te krijgen.

De ontwerp-Omgevingsvisie bevat echter geen duidelijke centrale ambitie met betrekking tot natuur waarin duidelijk wordt gemaakt hoe de waarde van natuur geprioriteerd wordt ten opzichte van andere functies. Bijvoorbeeld, hoe staan de doelstellingen met betrekking tot natuur ten opzichte van de ambities voor de landbouw. Wordt er in eerste instantie ruimte geboden aan de economische groei van de landbouw, of staat het beperken van negatieve effecten op de natuur voorop? Dit speelt net name in Noord- en Midden-Limburg waar veel intensieve veehouderijen aanwezig zijn. In de ontwerp-Omgevingsvisie is het voornemen opgenomen om het natuurinclusief ondernemen te stimuleren.

8.11.2 Kansen en risico's

De kansen en risico's die het gevolg kunnen zijn van het natuurbeleid hangen sterk af van de vraag of en in hoeverre het gewenste natuurbehoud en de versterking van natuur zal plaatsvinden, met het oog op de concurrerende ruimteclaims vanuit andere thema's. In onderstaande matrix zijn de effecten van het natuurbeleid voor de aspecten van het beoordelingskader aangestipt.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Natuurontwikkeling draagt bij aan een gezonde leefomgeving. Natuur biedt ruimte voor rust, recreatie en beweging. • De ontwikkeling van stadsnatuur draagt bij aan klimaatadaptatie.	**Ecologisch kapitaal** • Het voorgenomen beleid biedt duidelijke kansen tot behoud en herstel van natuurwaarden in natuurgebieden en het natuurnetwerk. • In de overige (buiten)gebieden blijft de biodiversiteit onder druk staan.	**Vestigingsklimaat** • Natuurwaarden kunnen een positief effect hebben op het vestigingsklimaat. • Maar beperkingen vanuit natuur kunnen ook een negatief effect hebben.
Aantrekkelijke leefomgeving • Natuurontwikkeling draagt in een belangrijke mate bij aan de omgevingskwaliteit. • Natuur in en nabij dorpen en steden versterkt de beleefbaarheid van natuur.	**Energie & grondstoffen** • Geen directe relatie.	**Werk en inkomen** • Natuur is van economische belang door recreatie en toerisme.
Wonen • Geen directe relatie.	**Bodem, water & ondergrond** • Natuurherstel biedt kansen voor het herstel van grondwaterstanden. • Natuurherstel biedt kansen voor het verbeteren van de a-biotiek .	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie
Sociaal • Natuur is een sociale voorziening door de recreatieve functie.	**Historisch kapitaal** • Natuurbehoud draagt bij aan het behoud van landschappelijke waarden.	**Bereikbaarheid** • Om natuur te kunnen beleven dienen natuurgebieden bereikbaar te zijn (voldoende wandel- en fietsroutes en parkeergelegenheden).

Bij het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn de keuzes ten aanzien van ‘waar kiezen we voor’ aangescherpt en aangevuld. Niet alleen in de natuurgebieden zelf maar ook in de groen-blauwe mantel. De groen-blauwe mantel bevat agrarische gebieden en natuurgebieden rondom het Natuurnetwerk Limburg en landschappelijk waardevolle beekdalen, steilere hellingen en bufferzones rondom bestaande natuurgebieden (de zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone). De groen-blauwe mantel wordt nader gedefinieerd in het op te stellen natuurprogramma.

Het stikstofdossier vormt het momentum om aan de slag te gaan met natuurherstel. De verwachting is dat de landelijke generieke maatregelen, het aanvalsplan stikstof van de Provincie en de transitie naar een duurzame kringloop- en natuurinclusieve landbouw op termijn zullen leiden tot een verdere afname van de depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden en van de nadelige effecten op biodiversiteit en bodem- en waterkwaliteit. Hierdoor kunnen ook de problemen met vergunningverlening voor woningbouw en infrastructurele projecten worden vlot getrokken. Het voortvarend kunnen uitvoeren van het aanvalsplan stikstof door de Provincie wordt medebepaald door het beschikbaar komen van Rijksmiddelen. De onderhandelingen hierover lopen nog. Realisatie van Natura 2000-doelstelling is dus afhankelijk van een breed scala van omstandigheden. Hierbij gaat het niet alleen om stikstof, maar bijvoorbeeld ook om de watercondities, ruim-

telijke condities en de afspraken in het klimaatakkoord (2019) waaronder een gezamenlijke bossenstrategie en de aanbevelingen over klimaatadaptatie door de droogtetafels. Het is dan ook van belang dat de opstelling van het programma natuur nauw wordt gezwaluwstaart met de aanpak van het stikstofdossier, het waterprogramma, de landschapsnota, de gebiedsgerichte aanpak etc.

In de prioritering van keuzes die de provincie maakt voor het thema natuur ten opzichte van andere thema's zoals landbouw, energie, economie en wonen kunnen duidelijker keuzes gemaakt worden. Nu wordt duidelijk ingezet op het volgen van de landelijke verplichtingen met betrekking tot natuurdoelstellingen. Of en welke keuzes de Provincie zelf maakt komt echter niet duidelijk genoeg naar voren. Wat kan er naast de landelijke ambities gedaan worden? In het op te stellen Natuurprogramma kan hieraan nader invulling worden gegeven.

Een aantal ambities kan worden aangescherpt. Zo kan bijvoorbeeld in een overgangszone rond en tussen het Natuurnetwerk ruimte gezocht worden voor natuur in combinatie met kringlandbouw, recreatie, klimaatmaatregelen zoals bos, zonne- en windparken en waterbuffering. Verder kan de maatschappelijke betrokkenheid versterkt worden door te investeren in netwerken met nieuwe partners zoals in de zorg. Ook kan gestreefd worden naar een natuurinclusieve samenleving, waarbij natuur sterk verankerd is in de samenleving en dicht bij de woonomgeving beleefbaar is. In een natuurinclusieve samenleving wordt een brug geslagen tussen natuur én andere thema's en (verander)opgaven. Daardoor dragen de natuur en het landschap bij aan de gezondheid, het welzijn en de welvaart van bewoners en neemt de samenleving op haar beurt meer verantwoordelijkheid voor natuur in de eigen directe leefomgeving. Vanuit de m.e.r. kan dan de vraag worden gesteld hoe dit wordt bereikt. Door meer water en groen in wijken te realiseren kan de beleefbaarheid van (stads)natuur toenemen. Hiervoor kan bijvoorbeeld een streefwaarde opgesteld worden voor het percentage groen en water dat gewenst is. Dit kan bijvoorbeeld worden meenomen bij de verdere uitwerking van het beleid voor wonen en leefomgeving.

De gemaakte keuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie (kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, faunabeheer en soortbescherming, betrokkenheid en draagvlak natuur en landschap) zijn in beginsel goede keuzes om concreet beleid op te kunnen voeren (bijvoorbeeld meer onderlinge verbinding natuur/economie) etc. De uiteindelijke richting en inhoud van het concrete beleid vraagt bij een aantal onderdelen nog wel een verdere uitwerking in het Natuurprogramma: welk instrumentarium wordt ingezet om de keuze verder te brengen?

Een integrale beoordeling van de milieusituatie van natuur leidt tot de conclusie dat elders in de ontwerp-Omgevingsvisie (Prosperity-aspecten en landbouw) te weinig concrete keuzes zijn gemaakt. Dit is van belang omdat met name deze beleidsterreinen negatieve effecten kunnen hebben op het realiseren van de ambities op het gebied van natuur en biodiversiteit. Een belangrijk punt is meewegen van natuur en biodiversiteit ten opzichte van andere ambities (landbouw, toerisme, ruimtelijke ontwikkeling) om de doelen in de natuurparagraaf van de tweede conceptversie van de Omgevingsvisie te kunnen bereiken.

In onderstaande matrix is een beoordeling opgenomen van het voorgenomen beleid. Over het algemeen is er een positieve relatie: het versterken van de natuurwaarden draagt bij aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving en is tevens positief voor de sociale aspecten. Ook de kwaliteit van de ondergrond (bodem en water, diepere ondergrond) kan positief worden beïnvloed door de maatregelen die zijn gericht op het versterken van de natuurwaarden.

De keerzijde daarvan kan zijn dat er beperkingen ontstaan voor enkele aspecten onder Prosperity. Dit kan een negatief, maar tamelijk specifiek effect hebben op het vestigingsklimaat voor bedrijven en er kunnen beperkingen ontstaan voor (het gebruik van) infrastructuur. Kanttekening hierbij is dat voor bepaalde soorten van bedrijvigheid de versterking van de natuurwaarden ook een positieve factor kan zijn. In de matrix is het effect op het ecologisch kapitaal per saldo neutraal beoordeeld. Deze beoordeling is gebaseerd op de overweging dat buiten de gebieden waarop het beleid zich richt de biodiversiteit sterk onder druk blijft staan en dat voor deze gebieden (en de gebruiksfuncties in deze gebieden) geen concreet beleid is opgenomen.

Bij de beoordeling is ook meegewogen dat nog een nadere uitwerking en concretisering van het beleid nodig is. Het feitelijke succes van het beleid hangt sterk af van deze uitwerking. Deze nadere uitwerking zal plaatsvinden in het Natuurprogramma.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Natuur	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

8.12 Landschap

8.12.1 Inhoud van het beleidsthema

Het Limburgs landschap heeft een hoge waarde. Limburg is een groene provincie met karakteristieke landschappen. Er zijn binnen de provincie duidelijke verschillen aanwezig ten aanzien van het landschap en de landschappelijke kwaliteit. Aantrekkelijke natuurgebieden worden afgewisseld met pittoreske dorpskernen en grondgebonden landbouw. Het landschap was van oudsher dooraderd met hagen, houtkanten, beekjes, poelen en andere cultuurhistorische elementen. In de afgelopen decennia is het landgebruik in Limburg, net als elders in Nederland, echter ingrijpend veranderd. Hierdoor is het unieke karakter van het Limburgse landschap onder druk komen te staan. Ook in het licht van een aantal grote maatschappelijke opgaven is behoud en ontwikkeling van dit landschap in de toekomst niet vanzelfsprekend. De ontwerp-Omgevingsvisie noemt dan ook als uitdaging het, vanuit het landschap als drager, toevoegen van kwaliteit aan de verschillende transitieopgaven.

Een generieke opgave voor heel Limburg is hierbij het behoud, beheer, ontwikkeling en beleving van de (landschappelijke, cultuurhistorische, natuurlijke en waterhuishoudkundige) kernkwaliteiten van het landschap. Doelbereik is allesbehalve vanzelfsprekend door de grote ruimtedruk. Echter, juist in Limburg is het landschap een belangrijke waardevolle troef in de strijd om talentvolle (ook internationale) werknemers en economische en sociale ontwikkelingsmogelijkheden. De ontwerp-Omgevingsvisie legt de focus op de meest bijzondere landschappen in de provincie.

8.12.2 Kansen en risico's

Risico van het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie (overeenkomstig met het huidige beleid) is dat de waarden in de gebieden met stringente wet- en regelgeving (groen-blauwe mantel, Nationaal Landschap Zuid-Limburg e.d.) gehandhaafd blijven en het landschap zonder beschermingsregime verschraalt door het ontbreken van harde restricties. In belangenafwegingen zal het historisch landschap het vaak verliezen van belangen met stringente wet- en regelgeving (natuur of leefbaarheidsaspecten). Een groter landschappelijk positief effect heeft het actief ontwikkelen van landschappelijke waarden (en daar ook actie op ondernemen), en minder het vanuit een strategie van verlies en schadebeperking vasthouden aan huidige landschappelijke kwaliteiten.

Het beschermingsgedeelte van het voorgestelde beleid is stevig uitgewerkt. Het ontwikkelingsgedeelte van het landschapsbeleid blijft vaag om met zekerheid positieve voorspellingen over doelbereik te doen. Risico van het huidige beleid (een strategie van behoud en schadebeperking) is dat de landschappelijke kwaliteit niet (of beperkt) aan kwaliteit inboet, maar zeker niet aan kwaliteit zal winnen. Voor wat betreft de milieusituatie is stabilisatie daarmee het maximaal haalbare.

In de basis kan een landschappelijke impuls een belangrijke onderlegger zijn voor een verbetering van veel milieuaspecten. Het positieve effect van landschappelijke impulsen voor Planet-aspecten is evident. Ook het effect op People-aspecten is logisch: landschappelijke kwaliteit draagt bij aan de kwaliteit van de leefomgeving, creëert een woonomgeving die uitnodigt tot bewegen en het ontplooien van sociale activiteiten. In de visie wordt de meerwaarde van de koppelingen benoemd.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Landschapsontwikkeling heeft een groot positief effect op de mate waarin de leefomgeving uitnodigt tot beweging. •	**Ecologisch kapitaal** • Met ontwikkeling van landschap en ecologie zijn synergievoordelen te behalen.	**Vestigingsklimaat** • Een aantrekkelijk landschap draagt bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Landschapsontwikkeling heeft een groot positief effect op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving.	**Energie & grondstoffen** • Grootschalige energieopwekking is een risico voor landschapsbescherming.	**Werk en inkomen** • De recreatieve sector is een belangrijke Limburgse economische pijler. Deze sector is gebaat bij op z'n minst behoud van de kwaliteit van het landschap.
Wonen • Landschapsontwikkeling kan, door de bijdrage aan een aantrekkelijke woonomgeving, bijdragen aan de aantrekkingskracht van Limburg en daarmee bijdragen aan de nodige vraag naar woningen.	**Bodem, water & ondergrond** • Herstel van het historisch landschap biedt kansen voor de klimaatadaptiviteit van het landschap en het terugdringen van de monocultuur die dreigt te heersen voor het landschap.	**Opleiding en netwerken** • Geen noemenswaardige milieueffecten.
Sociaal • Landschap is een sociale voorziening door de recreatieve potentie.	**Historisch kapitaal** • Het historisch landschap is sterk gebaat bij landschappelijk herstel.	**Bereikbaarheid** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.

De ontwerp-Omgevingsvisie bevat goede intenties ten aanzien van doorontwikkeling van het landschap en biedt handvatten voor bescherming en ontwikkeling van landschappelijke waarden.

Het beschermingsgedeelte van het voorgestelde beleid is in de ontwerp-Omgevingsvisie uitgewerkt. De ontwerp-Omgevingsvisie biedt duidelijke handvatten voor het opnemen van regels die de landschappelijke kwaliteit van bijzondere Limburgse landschappen beschermen.

Een groot risico ligt in de landschappelijke kwaliteit van gebieden waar geen beschermingsregime van toepassing is en waar het landschap als het ware “vogelvrij” is. Verrommeling kan hier optreden, met alle gevolgen (verlies van aantrekkelijkheid leefomgeving, teruglopen klimaatadaptiviteit, ecologische waarde landschap etc.) van dien.

Het ontwikkelingsgedeelte van het landschapsbeleid is te weinig uitgewerkt om met zekerheid positieve voorspellingen over doelbereik te kunnen doen. Risico van het huidige beleid (een strategie van behoud en schadebeperking) is dat de landschappelijke kwaliteit niet (of beperkt) aan kwaliteit inboet, maar zeker niet aan kwaliteit zal winnen. Voor wat betreft de milieusituatie is stabilisatie daarmee het maximaal haalbare.

De geprognosticeerde beoordeling van doelbereik van een kwalitatief hoogwaardig (historisch) landschap is laag beoordeeld. Dat heeft meer te maken met andere ambities dan met de in de ontwerp-Omgevingsvisie voor het landschap uitgesproken ambitie. Ondanks de goede intenties (en de daarmee samenhangende beschermingsregimes) blijkt uit de afgelopen decennia dat het niet of nauwelijks mogelijk blijkt om het landschap afdoende te beschermen tegen economische druk. Dat geldt ook voor het Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de groenblauwe mantel.

De geleidelijke aantasting van het landschap is vooral (maar niet uitsluitend) te verklaren door de invloed van landbouw, ruimtelijke ontwikkelingen en toerisme. De uitbreiding van ruimte voor bedrijvigheid heeft effect op het landschap. Een grote impact op het landschap komt van de ingrepen ten behoeve van opbrengstmaximalisatie in de landbouw: meidoornhagen worden gerooid en vervangen voor prikkeldraad, karakteristieke hoogstamfruitboomgaarden vervangen door laagstambomen, ‘graften’ of kleine bosschages omgeploegd, en bloemrijke akkerranden weggemaaid. Dit alles met sterk negatieve gevolgen voor het kleinschalig cultuurlandschap dat bijvoorbeeld het Heuvelland zo kenmerkt.

Naast de landbouw hebben ook toerisme en recreatie een enorme impact op het landschap. Toeristische accommodaties als vakantieparken en campings nemen sterk in aantal toe en andere worden uitgebreid. Dit heeft tot gevolg dat het toeristische en recreatieve verkeer verder toeneemt. Dit brengt niet alleen waardevolle kwaliteiten van het landschap als stilte, schone lucht en rust in gevaar, maar heeft ook directe impact op het landschap, bijvoorbeeld door de aanleg van nieuwe toeristische infrastructuur.

Naast landbouw en toerisme spelen tal van andere ruimtelijke vraagstukken waarbij landschap vaak het onderspit delft. Denk hierbij aan aanleg van nieuwe wegen, het transformeren van landbouwgebieden naar energieopwekkingsgebieden, het wel of niet openhouden van de regionale luchthaven Maastricht-Aachen Airport, woningbouw en de transformatie van leegstaand vastgoed. Het is juist deze stapeling van ruimtelijke vraagstukken die het landschap onder druk zet.

Kortom: het uitblijven van het écht serieus nemen van het landschap buiten de meest bijzondere landschappen bij andere ambities (landbouw, toerisme, ruimtelijke ontwikkeling) leidt tot de conclusie dat de goede intenties die uitgesproken worden in de landschapsparagraaf van de ontwerp-Omgevingsvisie weinig effect zullen sorteren. Het effect van ruimtelijke ontwikkelingen is beschouwd bij de betreffende beleidsthema’s.

Al met al leidt het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie tot onderstaande beoordeling in relatie tot het integrale beoordelingskader.

Voor het aspect Historisch kapitaal (waaronder ook landschap valt) is een licht positieve beoordeling opgenomen. Dit is gedaan omdat het landschapsbeleid naar verwachting een positief effect heeft in delen van Limburg waarop het (beschermings)beleid zich richt. De impact van andere ontwikkelingen (bijvoorbeeld energie) op het Historisch kapitaal is beoordeeld bij de betreffende thema's. Vanuit landschap is daarbij relevant dat het provinciale landschapsbeleid en de regelgeving buiten de gebieden waarop de focus ligt en waar geen provinciale belangen spelen niet tot weinig bescherming biedt tegen veranderingen.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Landschap	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

8.13 Bodem en ondergrond

8.13.1 Inhoud van het beleidsthema

Het centrale doel van het thema bodem en ondergrond komt in de ontwerp-Omgevingsvisie duidelijk naar voren, namelijk “het streven naar een Limburgse ondergrond die duurzaam inzetbaar blijft, ook voor toekomstige generaties”. Hierbij worden enkele aandachtspunten herkend zoals Zeer Zorgwekkende Stoffen (zoals PFAS), bodembewegingen als gevolg van de voormalige steenkoolwinning en het voorkomen van bodem- en grondwaterverontreinigingen op voormalige stortplaatsen. Het beleid richt zich op de (diepere) ondergrond, ontgrondingen (oppervlaktedelfstoffen) en bodembescherming. Voor het beleidsthema Bodem en ondergrond zijn ook de fysische en de chemische bodemkwaliteit (bijvoorbeeld van landbouwgrond) van belang. Die zijn essentieel voor zowel de landbouw als voor de natuur en de waterhuishouding. Hiervoor is recent aandacht gevraagd in een rapport van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI). In de ontwerp-Omgevingsvisie is hiervoor geen beleid opgenomen.

Het voorgenomen beleid richt zich sterk op de (diepere) ondergrond en op het beleid ten aanzien van ontgrondingen. Deze aandachtspunten zijn min of meer historisch bepaald als gevolg van het winnen van delfstoffen (kolen, mergel, kalksteen zand, grind en klei). Daarnaast is er aandacht voor bodembescherming en (ook op dit vlak) de reeds bestaande taken ten aanzien van de (milieu hygiënische) bodembescherming en het omgaan met oude stortplaatsen en groeves.

Het instrumentarium dat de Provincie ter beschikking heeft in relatie tot de opgave en ambitie, de ervaringen die de Provincie op dit beleidsthema heeft en de autonome situatie maken de kans dat de doelen voor dit thema worden behaald relatief groot. Ten aanzien van het beleid voor oppervlaktedelfstoffen is er een relatie met het beleidsthema Economie, en meer specifiek het beleid gericht op het meer circulair maken van de economie (minder oppervlakte)delfstoffen). Doordat geen beleid is opgenomen voor de aanpak van de toenemende problemen van de bodemkwaliteit (zoals bodemverdichting) blijft het risico bestaan dat de kwaliteit van de bodem niet verbetert.

Milieuoverwegingen zijn impliciet meegenomen in de ontwerp-Omgevingsvisie. Zo heeft het voorkomen van bodem –en grondwaterverontreinigingen een positief effect op het milieu en de gezondheid van de Limburgse bevolking.

8.13.2 Kansen en risico’s

Het hoofdstuk in de Omgevingsvisie richt zich voornamelijk op de rol van de Provincie en er worden relatief weinig nieuwe inhoudelijke keuzes genoemd. Alleen deze inhoudelijke keuzes kunnen beoordeeld worden op de impact op de fysieke leefomgeving.

In onderstaande matrix zijn de kansen en bedreigingen van de beleidsvoornemens van dit beleidsthema op de aspecten van het beoordelingskader puntsgewijs aangeduid.

In het hoofdstuk Bodem en Ondergrond in de Omgevingsvisie is er weinig onderscheid tussen beleidsinhoudelijke aspecten voorkeuren en uitgangspunten) en proces- en rolaspecten van de Provincie. Daarnaast worden er nauwelijks beleidsinhoudelijke keuzes gemaakt, zoals naar voren komt onder het kopje ‘Bodembescherming’. Als inhoudelijke beleidskeuzes wel aan bod komen,

is geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen nieuwe keuzes en bestaand beleid. Uit het hoofdstuk wordt hierdoor niet duidelijk welke veranderingen ten opzichte van de huidige situatie plaatsvinden.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Het voorkomen van bodem- en grondwaterverontreinigingen draagt bij aan een gezonde en veilige leefomgeving. • Het beleid van de Provincie gericht op het beperken van risico's ten aanzien van bodembewegingen in zuidelijk Limburg als gevolg van voormalige steenkolenwinning en de onderaardse kalksteengroeves is een kans voor het gezonder en veiliger maken van de leefomgeving.	**Ecologisch kapitaal** • Een gezonde bodem is van belang als drager van natuurwaarden.	**Vestigingsklimaat** • Een gezonde bodem is voor de landbouw van belang. Door het ontbreken van specifiek provinciaal beleid bestaat het risico dat de kwaliteit verslechtert.
Aantrekkelijke leefomgeving • Zorgvuldig omgaan met voormalige stortplaatsen en groeves e.d. kan is een kans voor het aantrekkelijker maken van de leefomgeving (parken, openbaar groen). • Verder geen directe relatie.	**Energie & grondstoffen** • Het gebruik van meer secundaire grondstoffen en minder primaire grondstoffen draagt bij aan een circulaire economie. • Kans: benutten van gesloten stortplaatsen voor zonneparken.	**Werk en inkomen** • Geen directe relatie.
Wonen • Geen directe relatie.	**Bodem, water & ondergrond** • Het voorkomen van bodem- en grondwaterverontreinigingen draagt bij aan de bescherming van drinkwatervoorziening, de kwaliteit van het oppervlaktewater. • Het voorgenomen beleid bevat geen specifieke maatregelen (naast het bestaande beleid van de bodembescherming) om de fysische kwaliteit van de bodem aan te pakken, bestaande knelpunten blijven daardoor bestaan. • Door een goede 3D ordening kan de ondergrond optimaal worden benut en waar nodig beschermd (duurzaam gebruik ondergrond), en zo bijdragen aan tal van maatschappelijke opgaven.	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie.
Sociaal • Geen directe relatie.	**Historisch kapitaal** • Historische waarden worden meegewogen in een duurzaam gebruik van de ondergrond.	**Bereikbaarheid** • Geen directe relatie.

Bodem- (en grondwater)verontreinigingen als gevolg van industrie, bedrijvigheid en de landbouw komen niet expliciet aan de orde. De rol van de Provincie is onderdeel van de reguliere bodembeschermingstaken, waarvoor beleid is vastgelegd. Dit impliceert dat er hiervoor in de ontwerp-Omgevingsvisie geen eigen provinciale ambities en beleid zijn geformuleerd.

In het hoofdstuk van de Omgevingsvisie is een directe link gemaakt met de circulaire economie. De transitie naar een circulaire economie is als ambitie benoemd in hoofdstuk 8 Economie van de visie en komt ook in dit hoofdstuk aan de orde.

De Omgevingsvisie besteedt geen aandacht aan de problematiek van de teruglopende bodemkwaliteit. Het gaat daarbij om de fysische kwaliteit (verdichting) en de chemische kwaliteit (bijvoorbeeld door bestrijdingsmiddelen). Deze aspecten zijn vooral relevant voor Noord- en Midden-Limburg.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Bodem en ondergrond	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

9 Kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor Limburg en de drie regio's

Dit hoofdstuk bevat de meest in het oog springende constateringen over de gevolgen die het voorgenomen beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie kan hebben voor de toekomstige staat van de leefomgeving van de provincie Limburg. We besteden daarbij aandacht aan de kansen voor het bereiken van de doelen en aan de kansen en risico's die voortvloeien uit het voorgenomen beleid. We doen dat aan de hand van het integrale beoordelingskader dat ook is gebruikt voor het Portret van Limburg.

9.1 Kansen en risico's Limburg

In hoofdstuk 8 van dit MER zijn de kansen en risico's van het voorgenomen beleid beschreven en voor elk beleidsthema samengevat in matrixvorm voor de drie regio's. In deze matrixen zijn de kansen en risico's van het betreffende beleidsthema voor de aspecten van het beoordelingskader met kleuren weergegeven. Deze matrix van kansen en risico's is ook voor Limburg als geheel gemaakt (figuur 9.1).

Op basis van deze analyse en beoordeling is het overzicht van de kansen en risico's voor de provincie als geheel samengesteld, gerelateerd aan de referentie in 2030 (figuur 9.2). Deze zijn hieronder kort toegelicht. Een meer uitgebreide toelichting is opgenomen in de paragrafen over de drie regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg.

De redeneerlijn voor dit hoofdstuk is beschreven in paragraaf 2.2.3 en samengevat in onderstaande figuur. In dit hoofdstuk is de stap gezet van de referentielijnen uit het Portret en de matrix met de beoordeling van kansen en risico's naar het overzicht van kansen en risico's (betreffen overzichtsfiguren met balken en gekleurde pijlen).

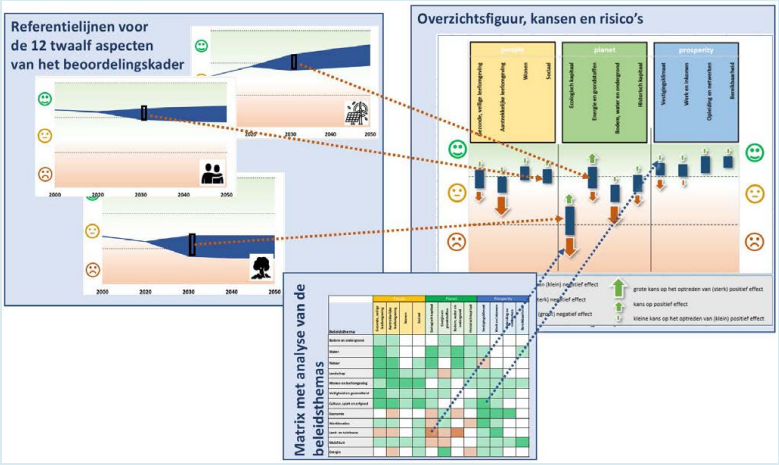

In de matrixen in dit hoofdstuk is de volgorde van de beleidsthema's (van boven naar beneden in de matrix) aangepast ten opzichte van de volgorde van de beleidsthema's (de hoofdstukken) in de ontwerp-Omgevingsvisie. Dat is gedaan voor een meer overzichtelijke afstemming tussen de beleidsthema's en de aspecten. Voor de beleidsthema's is een volgorde aangehouden met de meer Planet-gerelateerde beleidsthema's bovenaan in de matrix, de People-gerelateerde beleidsthema's in het midden van de matrix en de meer economische (Prosperity) thema's onderin de matrix.

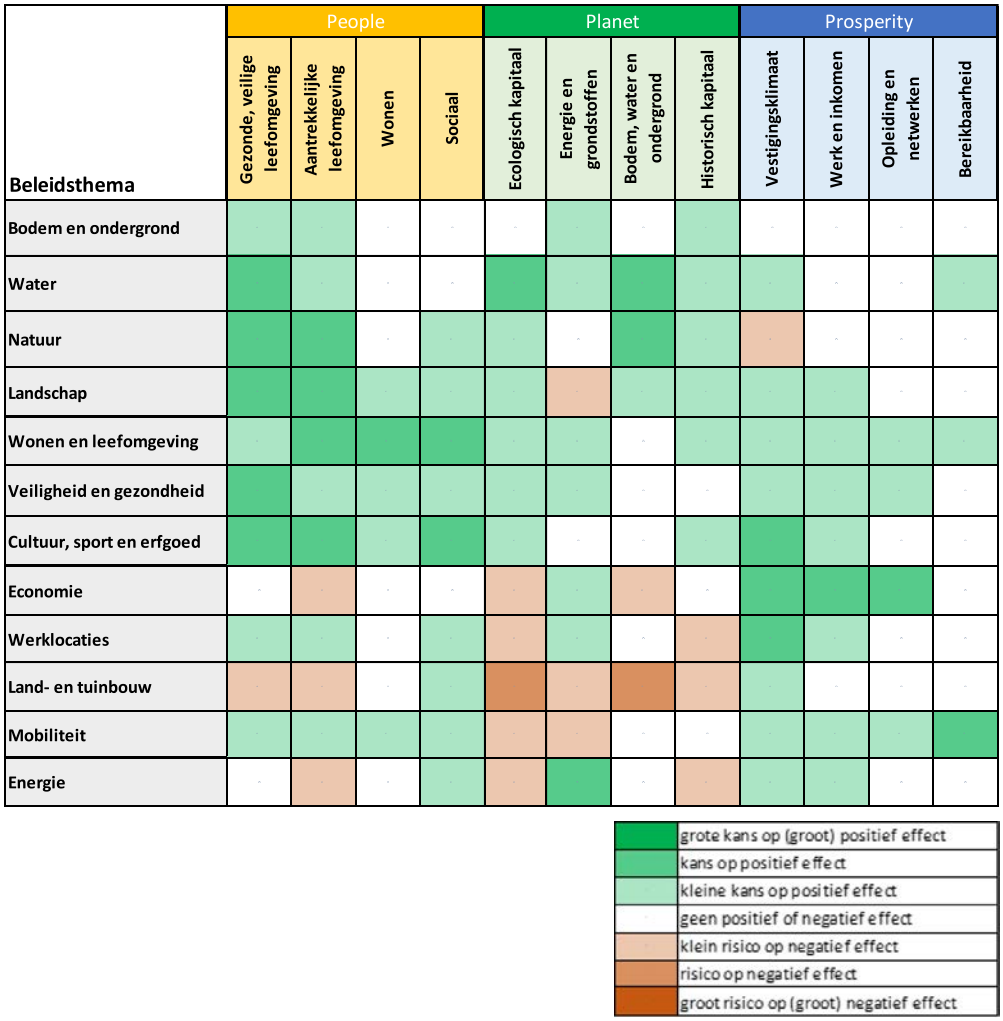

Figuur 9.1: Matrix van kansen en risico's (geheel Limburg)

Planet

Figuur 9.2 laat zien dat de grootste risico's zijn gesignaleerd voor de aspecten binnen het hoofdaspect Planet. Deze risico's zijn gerelateerd aan de effecten van economische ontwikkelingen en vanuit de land- en tuinbouw op het aspect Ecologisch kapitaal en in mindere mate het aspect Historisch kapitaal. De grootte van het risico verschilt tussen de drie regio's van de provincie en ook binnen de regio's zelf. Voor het Ecologisch kapitaal zijn de effecten vanuit de land- en tuinbouw in het Peelgebied het belangrijkste risico. Het gaat dan om risico's voor de biodiversiteit. Het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie biedt echter ook duidelijke kansen voor het Ecologisch kapitaal omdat veel beleidsinspanningen (zoals het Aanvalsplan Stikstof) er op zijn gericht de natuurwaarden van beschermde natuurgebieden (met name Natura 2000 gebieden) te beschermen en te herstellen. Ook voor het aspect 'Bodem, water en ondergrond' zijn de gesignaleerde risico's (eveneens) gerelateerd aan de economische beleidsthema's. Aandachtspunten zijn de risico's op een achteruitgang van de bodemkwaliteit (fysisch en chemisch) als gevolg van agra-

rische activiteiten. Bij dit aspect zijn er als gevolg van het voorgenomen beleid ook duidelijke kansen gerelateerd aan de beoogde transformatie en door bij gebiedsontwikkelingen de ondergrond/ bodemkwaliteit te verbeteren.
Bij het aspect Energie en grondstoffen gaat het om de energietransitie en de kansen voor het ontwikkelen van duurzame energiebronnen en om het gebruik van (primaire) grondstoffen . Vanwege de omvang van de energietransitie en de (ruimtelijke) beperkingen die in de provincie (vooral in Zuid-Limburg) aanwezig zijn bestaan er risico's voor het (grootschalige) opwekken van duurzame energie.

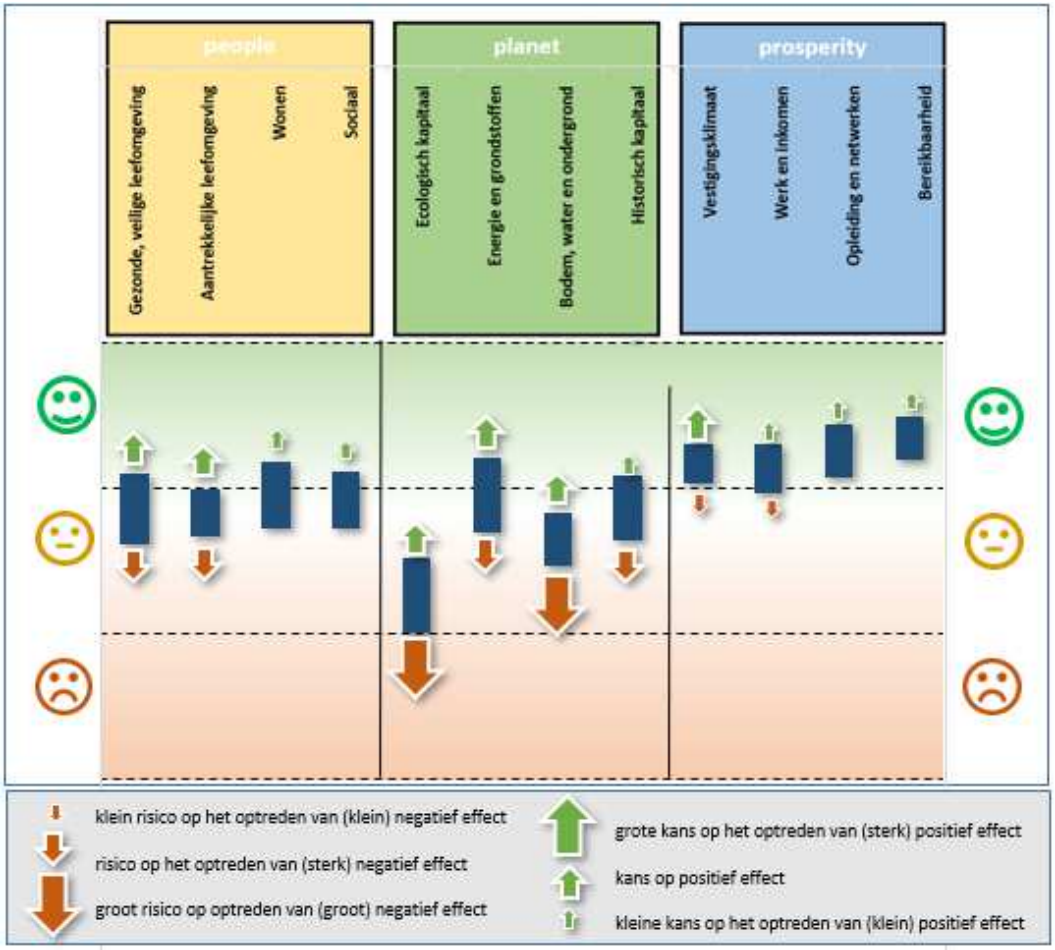

Figuur 9.2: Overzicht van kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader (voor de hele provincie Limburg). De blauwe balkjes representeren de referentiesituatie in 2030, gebaseerd op het Portret van Limburg

Het beleid op het gebied van de circulaire economie is gericht op het reduceren van het gebruik van primaire grondstoffen. Dat kan worden gezien als een kans voor de energietransitie en het grondstoffengebruik. Het ingezette beleid en de inspanningen van industrie en bedrijfsleven biedt kansen op het meer circulair maken van de economie in Limburg.

Voor het aspect Historisch kapitaal zijn kansen en risico's gesignaleerd. Het voorgenomen beleid is er mede op gericht gebouwd erfgoed te beschermen en waar mogelijk een nieuwe functie te geven. Ook economische ontwikkeling kan er toe bijdragen dat er financieel draagvlak ontstaat

voor behoud en herstel. Daar tegenover staat het risico dat de kwaliteit van het Historisch kapitaal (landschap) wordt aangetast door ruimtelijke ontwikkelingen / energietransitie.

People

Voor de vier aspecten binnen het hoofdaspect People zijn vooral kansen gesignaleerd. Het voorgenomen beleid van de relevante beleidsthema's is gericht op het verbeteren van de situatie en het voorgenomen beleid van de verschillende beleidsthema's heeft voor de meeste gevallen een positief effect op meerdere aspecten.

Risico's zijn vooral gesignaleerd voor het aspect Aantrekkelijke leefomgeving. Deze risico's zijn gerelateerd aan economische beleidsthema's. Nieuw ruimtebeslag als gevolg van economische ontwikkelingen, de ontwikkeling in de agrarische sector en energietransitie zijn mogelijke risico's op een verslechtering van de kwaliteit van de leefomgeving. Uiteraard biedt de kringlooplandbouw (waar het provinciaal beleid op inzet) ook duidelijke kansen voor het aspect Aantrekkelijke leefomgeving en het aspect Gezondheid en veiligheid.

Prosperity

Voor de provincie als geheel zijn voor het hoofdaspect Prosperity vooral kansen gesignaleerd. Het beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie is er bij de betreffende beleidsthema's op gericht economische ontwikkelingen mogelijk te maken en voorwaarden te creëren die bijdragen aan een excellent vestigingsklimaat en een uitstekende (internationale) multimodale bereikbaarheid (wegen, vaarwegen, spoorwegen, lucht en buisleidingen). Hierdoor ontstaan er kansen voor ondernemers en (potentiele) werknemers. Vanuit de andere beleidsthema's (zoals Gezondheid en Veiligheid, Natuur, Landschap en Wonen en leefomgeving) worden wel randvoorwaarden opgelegd, maar de beperkingen die daaruit voortvloeien zijn niet aangemerkt als grote risico's voor de aspecten Vestigingsklimaat en Bereikbaarheid.

9.2 Kansen en risico's Noord-Limburg

Binnen Noord-Limburg zijn duidelijke verschillen aanwezig. Enerzijds zijn er verschillen tussen de stedelijke gebieden (Venlo en Venray) en de meer landelijke gebieden, anderzijds zijn er ook verschillen tussen de gebieden ten westen en ten oosten van de Maas. Het Peelgebied heeft een sterk agrarisch karakter, maar omvat ook enkele waardevolle natuurgebieden. Natuur en landbouw gaan hier nog moeizaam samen.

Greenport Venlo is gunstig gesitueerd aan de internationale goederenvervoercorridor (Rotterdam/Antwerpen – Ruhrgebied) en levert een belangrijke bijdrage aan de economie van Noord-Limburg.

Het overzicht van de kansen en risico's, gerelateerd aan de referentie in 2030, is weergegeven in figuur 9.3.

Planet

Voor Noord-Limburg is de constatering dat de grootste aandachtspunten aanwezig zijn bij een aantal aspecten binnen het hoofdaspect Planet.

Ecologisch kapitaal

Zoals al vermeld in het Portret is de beoordeling van het aspect Ecologisch kapitaal niet onverdeeld gunstig en is er een toenemend verschil in de natuurkwaliteit van de natuurgebieden en de overige gebieden. Er is hierbij een duidelijk verschil tussen het Peelgebied enerzijds en het Maas-

dal en het gebied tussen Maas en grens anderzijds. Het voorgenomen beleid zoals van het Aanvalsplan stikstof biedt duidelijk kansen voor het behoud van de natuurwaarden van de natuurgebieden. Ook het voorgenomen beleid om via een groen-blauwe mantel de nadelige externe factoren op de natuurgebieden terug te dringen biedt kansen voor verder herstel en verbetering. Door een (te) grote focus in het natuurbeleid op Natura 2000-gebieden, bestaat er echter het risico dat de reeds gegroeide tweedeling tussen de kwaliteit natuurgebieden en de overige gebieden verder toeneemt. Risico's voor de achteruitgang van de biodiversiteit zijn gerelateerd aan diverse andere beleidsthema's. Met name de meer economische beleidsthema's (met name land- en tuinbouw, maar ook werklocaties, economie en energie) kunnen een risico zijn voor het Ecologisch kapitaal. Dit is vooral aan de orde in Noord- en Midden Limburg ten westen van de Maas. Als de transitie van de landbouw onvoldoende robuust en breed wordt gedragen - de sector zelf heeft daarin immers een belangrijke rol -, dan bestaat het risico dat het beleid en de maatregelen voor natuur en biodiversiteit onvoldoende resultaat zullen hebben of mogelijk deze zelfs deels teniet worden gedaan. Gezien het belang van het Ecologisch kapitaal is het wenselijk dat het beleid en de maatregelen van de beleidsthema's natuur en landbouw elkaar versterken.

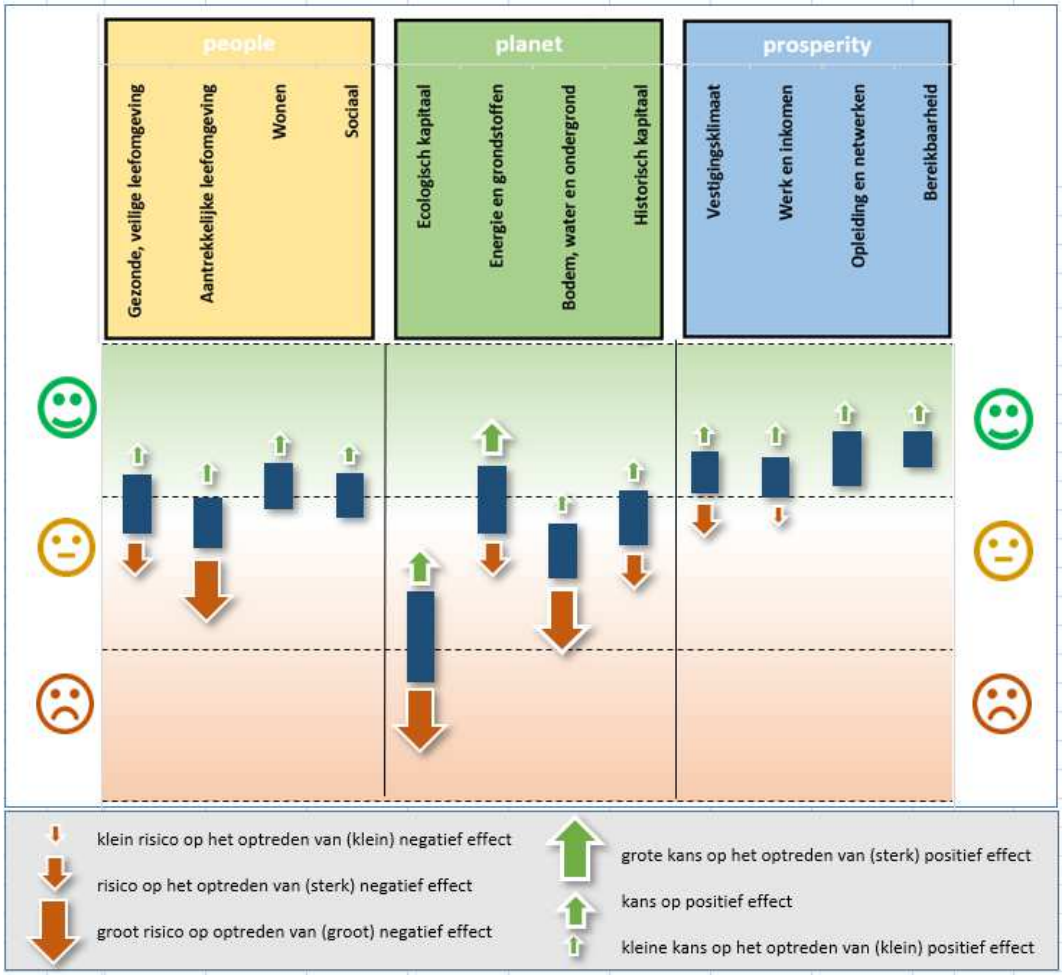

Figuur 9.3: Overzicht van kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader (voor Noord- Limburg). De blauwe balkjes representeren de referentiesituatie in 2030, gebaseerd op het Portret van Limburg

Beleidsinspanningen bij andere thema's binnen de ontwerp-Omgevingsvisie bieden ook kansen voor het Ecologisch kapitaal. Het voorgenomen beleid voor Wonen en leefomgeving, Landschap, Veiligheid en gezondheid en Water kan meerwaarde hebben voor het Ecologisch kapitaal.

Bodem water & ondergrond
Een tweede aandachtspunt is het aspect Bodem, water en ondergrond. Ook voor dit aspect bevat het voorgenomen beleid kansen en risico's. Risico's zijn bij dit aspect niet zozeer gerelateerd aan de meer traditionele aspecten van het bodembeleid (verontreinigingen van bodem en grondwater, stortplaatsen, bescherming van de diepe ondergrond, watervoorraden e.d.) maar aan de achteruitgang van de fysische (bodemverdichting) en chemische (bestrijdingsmiddelen e.d.) van de kwaliteit van de (agrarische) grond. Het intensieve gebruik van de grond door de landbouw is hierin een belangrijke factor. Zonder een gericht en meer actief beleid bestaat het risico dat de kwaliteit niet zal herstellen en verder achteruit zal gaan. Bij dit aspect behoort ook het grond- en oppervlaktewater, waar nog opgaven aan de orde zijn om te voldoen aan de verplichtingen van de kaderrichtlijn Water.

Historisch kapitaal
Ruimtelijke ontwikkelingen gerelateerd aan de beleidsthema's Energie en grondstoffen en Werklocaties kunnen een risico vormen voor het aspect Historisch kapitaal, maar ook kansen opleveren. Er is daarbij een verschil tussen de meer stedelijke gebieden, waar economische ontwikkelingen kunnen bijdragen aan behoud en herstel van erfgoed. De kwaliteit van het landschap kan echter onder druk komen te staan door grootschalige nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen (bijvoorbeeld grootschalige energieopwekking en nieuwe (grootschalige) logistieke en/of industriële bedrijventerreinen. Het ruimtelijk beleid bevat hiervoor duidelijke restricties en een voorkeursvolgorde, maar het risico bestaat dat uiteindelijk de economische druk groter is dan de restricties. Doordat het beleid van het thema Landschap een focus heeft op het beschermen van waardevolle landschappen, bestaat voor de gebieden daarbuiten het risico dat geleidelijke, óók kleinschalige, ontwikkelingen zullen leiden tot een verdere verschraling van het historische landschap.

Energie & grondstoffen
Voor het aspect Energie en grondstoffen zijn er kansen om te komen tot een afname van het gebruik van primaire grondstoffen en fossiele energiedragers. Echter door de weinig/nog onduidelijke ambitieuze inzet in de visie voor het thema Energie bestaat het risico dat de daadwerkelijke reductie tegen kan vallen. De invulling en uitwerking van de Provinciale Energiestrategie (PES) en de Regionale Energiestrategieën (RES) voor Noord- en Midden-Limburg is hierbij overigens van groot belang. Het beleid op het gebied van de circulaire economie is gericht op het reduceren van het gebruik van primaire grondstoffen. Dit kan worden gezien als een kans voor de energietransitie en het grondstoffengebruik.
In Noord-Limburg (en vooral in het Peelgebied) is de agrarische sector een grote gebruiker van geïmporteerde grondstoffen (veevoer). Beleid gericht op het meer circulair worden van de landbouw kan dat wellicht terugdringen, maar onzeker is in hoeverre dit daadwerkelijk resultaat gaat opleveren. Er is hierbij een relatie met de aspecten Ecologisch kapitaal en Bodem, water en ondergrond.

People
Onder het hoofdaspect People zijn minder risico's gesignaleerd en lijkt het voorgenomen beleid vooral kansen te bevatten voor een verdere verbetering voor de vier aspecten die onder dit hoofdaspect vallen. Het voorgenomen beleid van veel thema's kan positief bijdragen aan deze aspecten en het tegengaan van een toename van sociale verschillen. Internationale werknemers

en tijdelijke werknemers (en de huisvesting daarvan) zijn belangrijk voor het hoofdaspect Prosperity, maar kunnen invloed hebben op de sociale aspecten.
Aandachtspunten zijn aanwezig bij de twee leefomgevingsaspecten. Naast de kansen die het voorgenomen beleid voor deze aspecten oplevert, bestaat het risico dat de situatie voor het aspect Aantrekkelijke leefomgeving zal verslechteren. Oorzaken daarvan kunnen zijn: nieuw ruimtebeslag als gevolg van economische ontwikkelingen, de ontwikkelingen in de agrarische sector en de ontwikkelingen gerelateerd aan de energietransitie. Niet alleen grootschalige ontwikkelingen, maar ook (veel) kleinschalige en lokale ontwikkelingen kunnen een risico zijn voor een aantrekkelijke leefomgeving. Drijvende krachten vanuit economie, landbouw en energie veroorzaken dit risico. Ten aanzien van het aspect Gezonde leefomgeving zijn risico's aanwezig, maar deze zijn kleiner als gevolg van de relatief duidelijke (ook wettelijke) kaders waarbinnen ontwikkelingen zich moeten afspelen.

Prosperity

Voor het hoofdaspect Prosperity zijn meer kansen gesignaleerd dan risico's. Het voorgenomen beleid voor de economische beleidsthema's biedt kansen voor de verdere verbetering van de vier aspecten van het hoofdaspect Prosperity. Voor het aspect Vestigingsklimaat is een risico gesignaleerd. Dat heeft te maken met de restricties, bijvoorbeeld voor uitbreiding van bedrijventerreinen en het ontwikkelen van nieuwe terreinen voor bedrijvigheid, die het gevolg kunnen zijn van het voorgenomen beleid ter de bescherming van gezondheid, natuur en landschap.

	People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Bodem en ondergrond												
Water												
Natuur												
Landschap												
Wonen en leefomgeving												
Veiligheid en gezondheid												
Cultuur, sport en erfgoed												
Economie												
Werklocaties												
Land- en tuinbouw												
Mobiliteit												
Energie												

grote kans op (groot) positief effect
kans op positief effect
kleine kans op positief effect
geen positief of negatief effect
klein risico op negatief effect
risico op negatief effect
groot risico op (groot) negatief effect

Figuur 9.4: Matrix van kansen en risico's (Noord-Limburg)

9.3 Kansen en risico's Midden-Limburg

De regio Midden-Limburg neemt ten aanzien van de beoordelingen in het Portret en in de analyse van kansen een risico's een positie in tussen Noord- en Zuid-Limburg.

Net als in Noord-Limburg zijn er in Midden-Limburg ook duidelijke verschillen aanwezig tussen de stedelijke gebieden (Roermond en Weert) en de landelijke gebieden. Daarnaast bestaan ook hier verschillen tussen de gebieden ten westen en ten oosten van de Maas. In verhouding met Noord-Limburg is in Midden-Limburg de omvang van het gebied ten westen en ten oosten van de Maas meer in evenwicht.

Ten westen van de Maas is er, vergelijkbaar met het Peelgebied in Noord-Limburg, een belangrijke en grote agrarische sector, maar bevindt zich ook een aantal waardevolle Natura 2000 gebieden. Het Maasdal is relatief breed en is, vooral door de aanwezigheid van de Maasplassen, belangrijk voor recreatie en toerisme en dus ook voor de regionale economie. De winning van oppervlaktedelfstoffen zand en grind (waardoor de Maasplassen zijn ontstaan) is geen factor van betekenis meer. De agrarische sector, met veel intensieve veehouderij, blijft in het Midden-Limburgse Peelgebied een factor van betekenis, met een duidelijke impact op de omgevingskwaliteit.

Oostelijk van de Maas ligt het stedelijke gebied van Roermond met een belangrijke economische functie. In Midden-Limburg is ten oosten van de Maas niet alleen de landbouwsector duidelijk aanwezig, maar bevindt zich ook een aantal belangrijke natuurgebieden. In dit deel van Midden-Limburg ligt ook een aantal vanuit ecologisch, landschappelijk en toeristisch-recreatief oogpunt interessante en waardevolle beekdalen en beken die in de Maas uitmonden.

In vergelijking met Zuid-Limburg is de bevolkingsomvang in Midden-Limburg kleiner. Roermond en Weert zijn de belangrijke steden. Een relatief groot deel van de regio kan worden aangeduid als landelijk gebied, met veel kleine kernen.

Economisch sterk zijn de agrarische sector, de (maak)industrie, het toerisme en de (verblijfs)recreatie en " last but not least" de Retail met het Designer Outlet Center (DOC) in Roermond met zijn internationale aantrekkingskracht op buitenlandse kooptoeristen. Er is een duidelijke relatie met (vooral) Duitsland, die van groot belang is voor de regionale economie.

In figuur 9.5 is het overzicht van de kansen en risico's, gerelateerd aan de referentie in 2030, opgenomen.

Planet

De beoordeling van de kansen en risico's voor Midden-Limburg lijkt sterk op de beoordeling die voor Noord-Limburg is gemaakt. Evenals in Noord-Limburg zijn de belangrijkste risico's aanwezig bij de aspecten binnen het hoofdaspect Planet.

Ecologisch kapitaal

De risico's voor gebieden met een natuurstatus worden beperkt door de (verdere uitwerking van) het voorgenomen natuur- en biodiversiteitsbeleid, maar voor de overige (overwegend agrarische gebieden) blijven risico's voor een verdere afname van de biodiversiteit bestaan. Hier speelt een vergelijkbare problematiek als in Noord-Limburg. Het risico bestaat dat de verschillen in ecologische kwaliteit van de natuurgebieden (en vooral de Natura 2000-gebieden) enerzijds en de overige gebieden anderzijds verder gaan toenemen. Daar tegenover staat dat de beleidsvoornemens van een aantal beleidsthema's (zoals Wonen en leefomgeving, Landschap en Water) ook kansen

zijn voor de verbetering van het Ecologisch kapitaal, ook buiten natuurgebieden en in stedelijke gebieden.

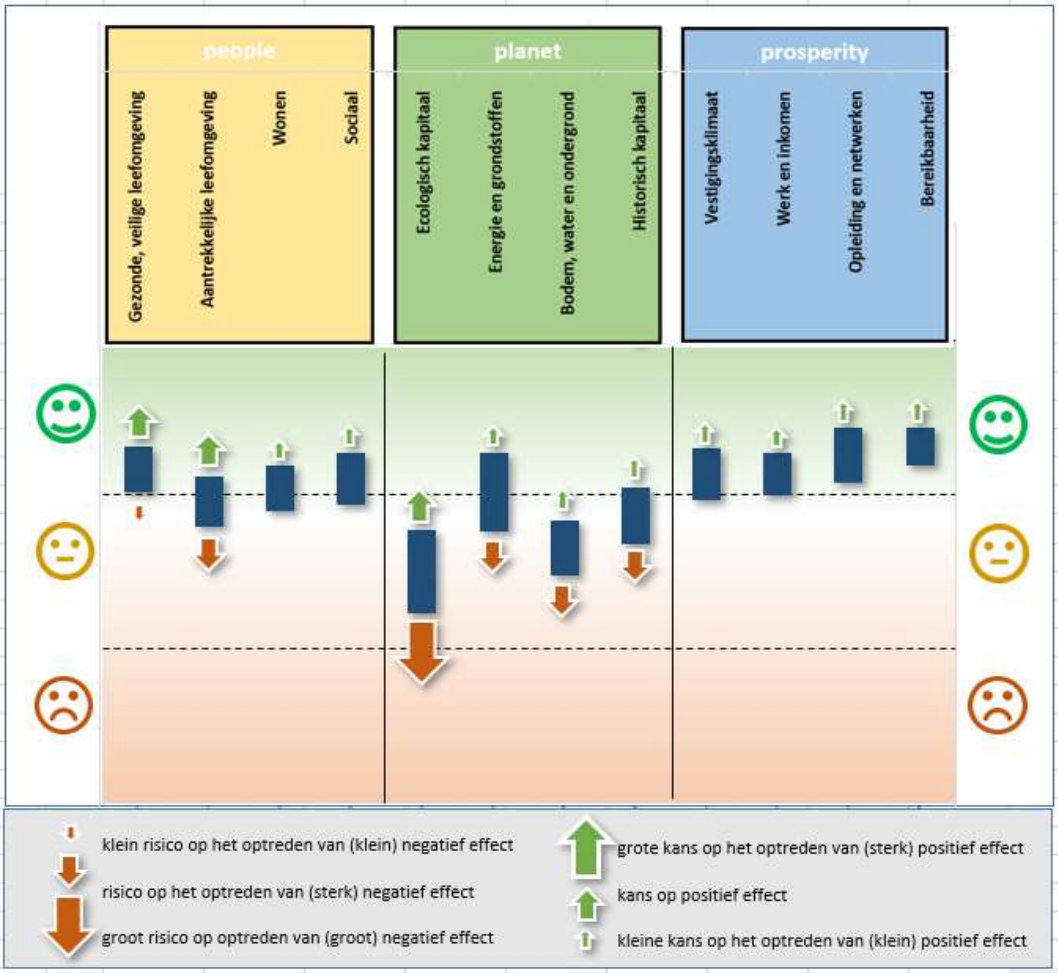

Figuur 9.5: Overzicht van kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader (voor Midden-Limburg). De blauwe balkjes representeren de referentiesituatie in 2030, gebaseerd op het Portret van Limburg

Overige Planet-aspecten

De risico's voor de Planet-aspecten Bodem, water en ondergrond en Historisch kapitaal zijn voor Midden-Limburg vergelijkbaar met die voor Noord-Limburg. Evenals Noord-Limburg lijken er in Midden-Limburg relatief veel mogelijkheden (in vergelijking met Zuid-Limburg) aanwezig te zijn voor de (grootschalige) opwekking van duurzame energie. Dit is enerzijds een kans voor het aspect Energie en grondstoffen, maar anderzijds een risico voor de aspecten Aantrekkelijke leefomgeving en Historisch kapitaal.

People

Voor de aspecten die onder het hoofdaspect People vallen is de beoordeling in het Portret relatief positief. Het voorgenomen beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie biedt kansen voor de verdere verbetering van deze aspecten. Deze kansen zijn gekoppeld aan het voorgenomen beleid van de meer mensgerichte beleidsthema's (Wonen en leefomgeving, Veiligheid en gezondheid,

Cultuur, sport en erfgoed) maar ook het voorgenomen beleid voor de thema's Water, Natuur en Landschap bieden kansen.
De risico's van het voorgenomen beleid voor de People-aspecten zijn van beperkte omvang. In de analyse is geconstateerd dat risico's aanwezig zijn als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen die zijn gerelateerd aan de beleidsthema's Land- en tuinbouw en Energie. Dit is vergelijkbaar met de situatie in Noord-Limburg.

Prosperity

De beoordeling voor de aspecten binnen het hoofdaspect Prosperity is – evenals voor Noord-Limburg - relatief goed. De beleidsvoornemens van de ontwerp-Omgevingsvisie leiden voor deze aspecten vooral tot kansen. Deze zijn vooral het gevolg van het voorgenomen beleid voor de economische beleidsthema's Land- en tuinbouw, Werklocaties en Economie.

	People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Bodem en ondergrond												
Water												
Natuur												
Landschap												
Wonen en leefomgeving												
Veiligheid en gezondheid												
Cultuur, sport en erfgoed												
Economie												
Werklocaties												
Land- en tuinbouw												
Mobiliteit												
Energie												

grote kans op (groot) positief effect
kans op positief effect
kleine kans op positief effect
geen positief of negatief effect
klein risico op negatief effect
risico op negatief effect
groot risico op (groot) negatief effect

Figuur 9.6: Matrix van kansen en risico's (Midden-Limburg)

9.4 Kansen en risico's Zuid-Limburg

Zuid-Limburg is anders dan Noord- en Midden-Limburg. Dat komt onder andere tot uiting in de (in vergelijking met Noord- en Midden-Limburg) relatief gunstige beoordelingen voor de Planet-aspecten, maar ook door de relatief goede beoordelingen van de andere aspecten (figuur 9.7 en 9.8). In Zuid-Limburg liggen de opgaves meer op het vlak van de People-aspecten. Dat heeft vooral te maken met enerzijds de verschillen binnen Zuid-Limburg (tussen stedelijk en landelijk gebied binnen steden en tussen steden onderling Parkstad, Maastricht en Sittard-Geleen) en anderzijds met de demografische ontwikkelingen en de daaraan gerelateerde onbalans tussen de woningvoorraad en de woningvraag. Daarnaast zijn er lokaal aandachtspunten voor de gezonde en veilige leefomgeving. Deze zijn voor een belangrijk deel gekoppeld aan grootschalige bedrijvigheid en infrastructuur (waaronder ook vliegverkeer). In Zuid-Limburg heeft de landbouw een minder intensief karakter dan in Noord- en Midden-Limburg, maar via het grondwater is er wel beïnvloeding (belasting met nutriënten). Daardoor is de druk van de landbouw op het Ecologisch kapitaal minder groot, maar er is wel aandacht nodig voor de effecten op het grondwater. Voor Zuid-Limburg is het buitenland een relatief belangrijke factor. Dit geldt voor de drie hoofdaspecten People, Planet en Prosperity.

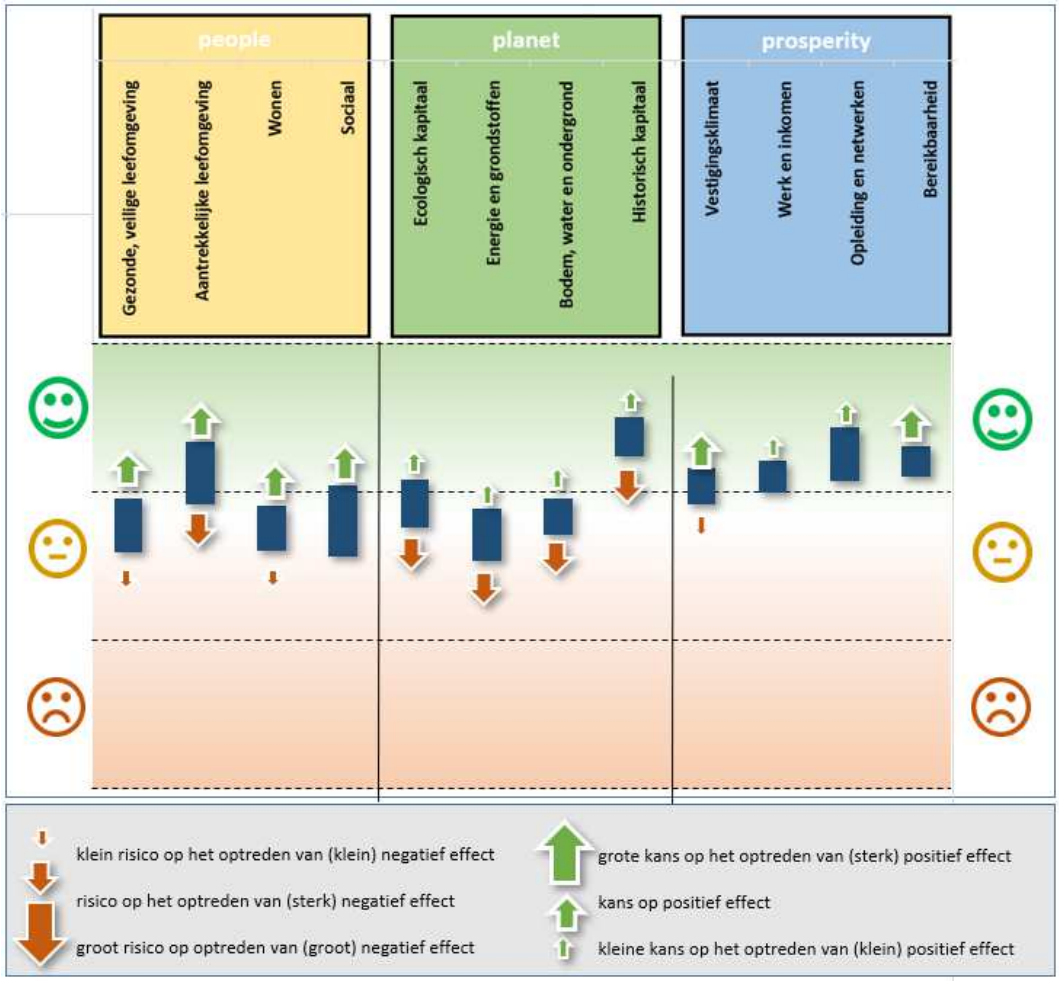

Figuur 9.7: Overzicht van kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader (voor Zuid-Limburg). De blauwe balkjes representeren de referentiesituatie in 2030, gebaseerd op het Portret van Limburg

People

Voor de aspecten binnen het hoofdaspect People zijn vooral kansen gesignaleerd. Voor Zuid-Limburg liggen de belangrijkste opgaven op het vlak van de People-aspecten. De beleidsinspanningen zijn hier ook duidelijk op gericht.

Wonen

Voor het aspect Wonen is een relatief klein risico gesignaleerd. Dit heeft te maken met de aard van de opgave, waarvan een belangrijk onderdeel bestaat uit het transformeren van de bestaande woningvoorraad naar een woningvoorraad die zowel kwantitatief als kwalitatief (dat wil zeggen duurzaam, energiezuinig en gezond) goed aansluit bij de vraag. Het risico bestaat dat het instrumentarium in de ontwerp-Omgevingsvisie onvoldoende is om de meest daarvoor in aanmerking komende delen van de woningvoorraad in de stedelijke gebieden daadwerkelijk aan te pakken. Een actieve aanpak en gerichte stimuleringsmaatregelen (en wellicht zelfs meer dan dat) kunnen daar noodzakelijk zijn.

Aantrekkelijke leefomgeving

Voor het aspect Aantrekkelijke leefomgeving - volgens het Portret tamelijk gunstig beoordeeld – zijn zowel risico's als kansen aanwezig. De beleidsinspanningen voor Wonen en leefomgeving, Natuur en Landschap vormen duidelijke kansen voor een verdere verbetering. Tegelijkertijd zijn er risico's als gevolg van de autonome trends (bijvoorbeeld in de economie en de demografie) en door de ontwikkelingen gerelateerd aan Energie en Economie. Ook hier geldt dat veel kleinschalige ontwikkelingen gezamenlijk en geleidelijk kunnen leiden tot een gestage achteruitgang van de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. Dergelijke kleinschalige ontwikkelingen worden geïnitieerd door economische prikkels op het niveau van individuele bedrijven en inwoners.

Gezonde leefomgeving

Ten aanzien van het aspect Gezonde leefomgeving is het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie, in aanvulling op reeds bestaand beleid, er op gericht de situatie te verbeteren en de bestaande knelpunten aan te pakken. In de Zuid-Limburgse situatie, waar voor dit aspect nog knelpunten aanwezig zijn, biedt het voorgenomen beleid vooral kansen.

Sociaal

Het aspect Sociaal profiteert van de beleidsinspanningen van de meer People-gerichte beleidsthema's Wonen en leefomgeving, Cultuur, sport en erfgoed en Veiligheid en gezondheid. Daarnaast bieden ook bepaalde onderdelen van het beleid (gericht op het verbeteren van de situatie in de stedelijke gebieden) voor de thema's Economie en Werklocaties kansen voor het aspect Sociaal.

Prosperity

Voor de Prosperity-aspecten zijn in de beoordeling van het voorgenomen beleid vooral kansen gesignaleerd. Beperkingen als gevolg van het beleid voor natuur en landschap vormen een beperkt risico voor het vestigingsklimaat. Voor de aspecten Vestigingsklimaat en Werk en inkomen biedt de ligging van Zuid-Limburg centraal in de Euregio grote kansen voor zowel werknemers als ondernemers. De regio kan, ook door de goede euregionale verbindingen, profiteren van de nabijgelegen economisch belangrijke gebieden over de grens in Duitsland en België. Ook de internationale verbindingen via de lucht via Maastricht Aachen Airport en het nabij gelegen Liège Airport dragen positief bij aan het vestigingsklimaat. De beleidsvoornemens van de beleidsthema's economie en vestigingslocaties (met aandacht voor bedrijfs- en kantoorlocaties en winkelgebieden) bieden kansen voor de stedelijke gebieden, zoals die in Parkstad, Maastricht en Sittard-Geleen.

Planet

Voor de vier aspecten van het hoofdaspect Planet is een aantal risico's gesignaleerd.

Historisch kapitaal

Bij het aspect Historisch kapitaal is de bestaande situatie over het algemeen goed, maar zijn wel verschillen aanwezig ten aanzien van het erfgoed in steden en dorpen (gebouwen) en de cultuurhistorische kwaliteiten van het landschap. Het voorgenomen beleid biedt kansen voor gebouwd erfgoed door herbestemming. Een goed draaiende economie kan tevens een financiële basis bieden voor behoud en herstel van erfgoed. De risico's van (bijvoorbeeld) economische ontwikkelingen en de energietransitie (grootschalige opwekking) voor het landschap zijn in het Zuid-Limburgse Heuvellandschap relatief klein. Dat komt door de regimes ter bescherming van landschap en natuur die in een groot deel van Zuid-Limburg onderdeel zijn van het beleid. Ook als gevolg van de minder grote economische stimulans voor (ook kleine) ontwikkelingen in het Heuvelland is het risico relatief klein.

Energie en grondstoffen

Ten aanzien van het aspect Energie en grondstoffen is een reëel risico dat de situatie in Zuid-Limburg – mede als gevolg van de bescherming van de landschappelijke waarden – het bereiken van de doelen ten aanzien van duurzame energie lastig maakt. Ruimte voor grootschalige energieopwekking is beperkt aanwezig (of er is een combinatie nodig met andere functies), terwijl het gebruik van energie voor werken en wonen relatief groot is gezien de omvang van de bevolking. In Zuid-Limburg is de landbouw een minder belangrijke factor bij het gebruik van primaire grondstoffen (veevoer). De industrie kan hier een belangrijke bijdrage leveren aan het vergroten van de circulariteit en het beperken van het gebruik van grondstoffen. Hier bestaat het risico dat het behalen van de doelen sterk afhangt van de ambities en inspanningen van de sector zelf en dat de (sturende of regulerende) rol die de Provincie kan vervullen beperkt is.

Ecologisch kapitaal

Ten aanzien van het aspect Ecologisch kapitaal zijn risico's in Zuid-Limburg aanwezig, maar deze zijn minder groot dan in Noord- en Midden-Limburg. Dit heeft te maken met de kleinere impact van de landbouw in het zuiden van Limburg en met de beperkingen die voortvloeien uit de (landschappelijke) beschermingsregimes die hier van toepassing zijn. Er is wel een aanpak nodig van de intrekgebieden (grondwater) vanwege de belasting van de natuurgebieden met nutriënten. Het voorgenomen beleid neemt het risico niet weg dat ook in Zuid-Limburg de gebieden buiten het natuurnetwerk kunnen verschralen: ook hier bestaat het risico dat buiten de natuurgebieden de biodiversiteit verder zal afnemen en dat de verschillen in de ecologische kwaliteit tussen natuurgebieden enerzijds en de overige (overwegend agrarische) gebieden anderzijds verder toeneemt. Waarbij als aandachtspunt wordt opgemerkt dat met name Zuid-Limburg een aantal voor Nederland unieke Natura 2000-habitattypen en soorten kent.

Beleidsthema	People				Planet				Prosperity			
	Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Bodem en ondergrond												
Water												
Natuur												
Landschap												
Wonen en leefomgeving												
Veiligheid en gezondheid												
Cultuur, sport en erfgoed												
Economie												
Werklocaties												
Land- en tuinbouw												
Mobiliteit												
Energie												

grote kans op (groot) positief effect
kans op positief effect
kleine kans op positief effect
geen positief of negatief effect
klein risico op negatief effect
risico op negatief effect
groot risico op (groot) negatief effect

Figuur 9.8: Matrix van kansen en risico's (Zuid-Limburg)

10 Conclusies en aanbevelingen

10.1 Conclusies

In het voorgaande hoofdstuk zijn de belangrijkste kansen en risico's van het voorgenomen beleid opgenomen. Hierbij wordt de volgende kanttekening gemaakt.

Ten gevolge van het strategische (lange termijn) karakter van de ontwerp-Omgevingsvisie en het op hoofdlijnen geformuleerde voorgenomen beleid, is het niet mogelijk om een nauwkeurige en concrete beoordeling van omgevingseffecten uit te voeren. Immers, de effecten hangen in sterke mate af van de (toekomstige) maatregelen die worden genomen. De beoordeling van het voorgenomen beleid gaat daarom alleen over kansen en risico's. Voor de kansen en risico's is het van belang dat de feitelijke, uiteindelijke effecten worden veroorzaakt door grotere en kleine ontwikkelingen (of het achterwege blijven hiervan) en door genomen maatregelen. Welke ontwikkelingen waar zullen plaatsvinden is onzeker en afhankelijk van tal van factoren, zoals economische drijfveren enerzijds en regulering anderzijds. Maar ook van de maatregelen die in het kader van de ontwerp-Omgevingsvisie worden genomen, zoals de nadere uitwerking in uitvoeringsprogramma's en de vertaling van beleid in de Omgevingsverordening. Deze leveren immers de kaders waarbinnen ontwikkelingen moeten blijven. Of risico's en kansen zich uiteindelijk daadwerkelijk zullen manifesteren hangt dus deels ook af van de vraag of en op welke manier regels worden gesteld, maar ook van de vraag welke maatregelen feitelijk worden genomen. Dat zal voor de ontwerp-Omgevingsvisie echter nog verder worden uitgewerkt.

Conclusies voor het hoofdaspect People

De aspecten binnen het hoofdaspect People zijn grosso modo en gemiddeld genomen relatief gunstig beoordeeld. Het voorgenomen beleid (samen met bestaand, deels recent beleid) zal naar verwachting bijdragen aan de verdere verbetering van de situatie. Er zijn echter wel lokale aandachtspunten, zoals ten aanzien van de gezonde en veilige leefomgeving rond grote bedrijventerreinen, langs hoofdinfrastructuur en in gebieden met veel intensieve veeteelt. Ook de relatief grote verschillen (in leefomgeving, gezondheid, werk en inkomen) binnen en tussen stedelijke gebieden (zoals Parkstad en Sittard-Geleen) vragen om aandacht en een actieve benadering. Het voorgenomen beleid lijkt daarin te voorzien.

Conclusies voor het hoofdaspect Planet

Ten aanzien van de Planet-aspecten kan worden geconstateerd dat (met overigens verschillen tussen de regio's) de beoordeling relatief ongunstig is, met ook (in de referentielijnen) geen stijgende trends en met tevens risico's voor een verdere achteruitgang. Dat laatste geldt voor het Ecologisch kapitaal en voor Bodem, ondergrond en water. Binnen deze twee aspecten is er overigens wel sprake van verschillen. Bij het Ecologisch kapitaal gaat het daarbij niet zozeer om de kwaliteit van de beschermde natuurgebieden, maar meer generiek om de afname van biodiversiteit. Het beleid is gericht op het Natuurnetwerk (NNN) maar lijkt nog te weinig ambitieus en uitgewerkt voor de gebieden buiten het Natuurnetwerk.

Voor de Natura 2000-gebieden (vooral die in Noord- en Midden-Limburg) is er nog een groot gat tussen de actuele kwaliteit en de instandhoudingsdoelstellingen. Op basis van de analyse is de verwachting dat het voorgenomen beleid wel zal leiden tot een verbetering van de kwaliteit van de Natura 2000-gebieden. Dat komt onder andere door de aanpak van de emissie van stikstof en maatregelen voor buffers rond de natuurgebieden. Kanttekening hierbij is dat de transitie van de landbouw voldoende robuust en breed gedragen wordt doorgezet. Komt deze transitie te traag en/of te gering van de grond, dan bestaat het risico dat beleid en maatregelen voor natuur en

biodiversiteit onvoldoende resultaat hebben of hierdoor mogelijk zelfs deels teniet worden gedaan. Kortgezegd dienen beleid en maatregelen op het gebied van natuur en landbouw elkaar te versterken.

Ook bij het aspect Bodem, water en ondergrond is vooral meer aandacht nodig voor de problematiek van de achteruitgang in de kwaliteit van de bodem (verdichting, vermesting, bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid).

Voor het aspect Energie en grondstoffen gaat het om energie (waar de uitwerking van de RES nog moet plaatsvinden, maar de ambitie in de ontwerp-Omgevingsvisie niet hoog is) en het terugdringen van het gebruik van (primaire) grondstoffen. Voor dit tweede aspect is de vraag of en in hoeverre de Provincie daadwerkelijk beschikt over instrumenten om de ambities waar te maken. Het bereiken van circulariteit is een forse opgave, waarbij voor de sectoren zelf (industrie, landbouw) aan zet zijn. De Provincie kan stimuleren en (door financieel te participeren) invloed uitoefenen. Ondanks dat zijn er onzekerheden over de mate waarin (provinciale) ambities kunnen worden waargemaakt. Voor de landbouw (die vooral in Noord- en Midden-Limburg veel geïmporteerde grondstoffen gebruikt) ligt hier een directe relatie met het vraagstuk van de emissie van stikstof, de productie van mest en de belasting van bodem en grondwater. De ontwerp-Omgevingsvisie is op dit punt weinig ambitieus.

De beleidsvoornemens van de ontwerp-Omgevingsvisie kunnen positief uitwerken voor het Historisch kapitaal, maar ook hier zijn risico's aanwezig, namelijk een (verdere) verschraling van de landschappelijke kwaliteit buiten de gebieden waarvoor de ontwerp-Omgevingsvisie beleid bevat. Het risico van de verschraling van het landschap is gerelateerd aan de gevolgen van (veel) kleine en (een kleiner aantal) ruimtelijke ontwikkelingen die kunnen optreden.

De drie matrixen met de kansen en risico's (zie hoofdstuk 9) laten zien dat de risico's voor de Planet-aspecten met name zijn gelinkt aan de beleidsthema's Economie, Land- en tuinbouw en Mobiliteit. Dit spanningsveld is ook aanwezig tussen People-aspecten en de meer economische beleidsthema's.

Conclusies voor het hoofdaspect Prosperity

Het algemene beeld is dat de Prosperity-aspecten voor de drie regio's tamelijk positief zijn en dat voor deze aspecten weinig risico's (als gevolg van het voorgenomen beleid) worden voorzien. De meer economische beleidsvoornemens (onderin de matrixen met de kansen en risico's) leveren wel de grootste risico's op voor de aspecten binnen de hoofdaspecten Planet en People.

10.2 Voortoets en Passende beoordeling

In het kader van de ontwerp-Omgevingsvisie moet worden nagegaan of het voorgenomen beleid significant negatieve gevolgen kan hebben voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden. Veel onderdelen van het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn er mede op gericht effecten op Natura 2000 gebieden te beperken en de fysieke condities voor de gebieden te verbeteren (bijvoorbeeld de hydrologie en de belasting met nutriënten). Ook is de ontwerp-Omgevingsvisie geen kader voor grote ruimtelijke ontwikkelingen. De verwachting is daarom dat het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen.

10.3 Aanbevelingen

Inzet en rolopvatting van de provincie

In dit MER is voor veel beleidsthema's geconstateerd dat de beleidsvoornemens nog strategisch en vooral richtinggevend zijn. Ook de rol die de Provincie kan en wil spelen is in veel gevallen strategisch, dat wil zeggen faciliterend, stimulerend en dergelijke. De Provincie is veelal niet de initiator en uitvoerder van concrete uitvoeringsplannen en maatregelen. Gezien het strategische karakter van de ontwerp-Omgevingsvisie is dat niet ongebruikelijk, en de visie zelf geeft in hoofdstuk 20 aan welke verdere mogelijkheden er zijn voor de uitwerking. Bij de verdere uitwerking van het beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie is daarom aandacht nodig voor de rol(len) die de Provincie kan vervullen. Bij de verdere uitwerking kan, bijvoorbeeld in een m.e.r.-achtige aanpak, worden onderzocht welke rol(len) het beste perspectief biedt op het behalen van de doelstellingen.

Nadere keuzes

Op basis van de conclusies in paragraaf 9.1 kan bij de verdere uitwerking van de ontwerp-Omgevingsvisie of in de vertaling van de ontwerp- naar de definitieve Omgevingsvisie worden overwogen om nadere keuzes te maken en/of de ambities aan te scherpen en/of meer gerichte maatregelen te nemen. Zoals hiervoor aangegeven liggen de opgaves vooral bij de Planet-aspecten, en de risico's en dilemma's vooral bij de Prosperity-aspecten versus de aspecten van Planet en People. Uit de analyse van de kansen en risico's komt naar voren dat er daarbij regionale verschillen zijn.

Een belangrijk aandachtspunt blijft de relatie tussen economie en landbouw enerzijds en de kwaliteit van de natuur, landschap en leefomgeving anderzijds. Een ander belangrijk vraagstuk is de energietransitie en de risico's die daaraan zijn verbonden voor de landschap, leefomgeving en natuur.

Voor de uiteindelijke effecten van het beleid op de aspecten van het beoordelingskader is - zoals al beschreven - bepalend welke ruimtelijke ontwikkelingen (groot of klein) en ingrepen daadwerkelijk zullen plaatsvinden. De nadere uitwerking van de Omgevingsvisie in meer concrete programma's en de verdere doorvertaling van het beleid in de provinciale Omgevingsverordening vervullen hierin een belangrijke functie. Deze doorvertaling vraagt daarom veel aandacht en een goede nadere analyse van (vooral) risico's.

In goede banen leiden van ontwikkelingen en aanpakken van bestaande knelpunten

Zoals hiervoor al aangegeven is het zinvol bij de verdere uitwerking van het beleid van de Omgevingsvisie rekening te houden met het verschil tussen het in goede banen leiden van nieuwe ontwikkelingen en het aanpakken van bestaande problemen en knelpunten. De systematiek van uitvoeringsprogramma's leent zich hier goed voor. Ook hiervoor geldt dat bij een nadere uitwerking in een m.e.r.-achtige aanpak kan worden gekeken naar de kansen en risico's van verschillende rolopvattingen van de Provincie. Wat biedt de beste kans op succes?

Plannen en programma's

In dit vervolgproces van de Omgevingsvisie kan ook m.e.r. een rol spelen. Immers, bij nadere afwegingen in het kader van plannen of programma's spelen ook milieuoverwegingen een rol. Er zou zelfs kunnen worden gesteld dat een deel van het proces zoals dat is geschetst in het advies van de Commissie m.e.r kan plaatsvinden op het niveau van de plannen of programma's. Dat kan dus ook inhouden het formuleren van verschillende opties, het beoordelen van die opties aan de hand van het beoordelingskader van dit MER waarna keuzes kunnen worden gemaakt.

De Omgevingsvisie is een visie voor de langere termijn. De ontwikkelingen gaan echter steeds sneller en zijn deels onvoorspelbaar. Veranderende omstandigheden kunnen het noodzakelijk maken om tussentijds bij te sturen.

Als onderdeel van de beleidscyclus is het daarom wenselijk afspraken te maken over monitoring en evaluatie. De monitoring kan in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters. Het ligt voor de hand de aanpak van de monitoring af te stemmen met de monitoring die gaat plaatsvinden door het Rijk voor de NOVI.

De monitoring kan worden gebruikt om in beeld te brengen in hoeverre de doelen en ambities worden bereikt en of de ontwikkelingen nog in overeenstemming zijn met de gewenste richting. Het beoordelingskader moet daarbij niet als een statisch iets worden beschouwd, maar als een dynamisch kader dat kan worden gemodificeerd als daarvoor aanleiding is. De resultaten van de monitoring kunnen worden gebruikt voor de evaluatie van het beleid van de Omgevingsvisie. Dat kan de basis zijn om zo nodig bij te sturen en de inzet en rolopvatting van de Provincie aan te passen.

In de onderstaande figuur 10.1 is de samenhang tussen de vervolgstappen voor de Omgevingsvisie en de m.e.r. aangegeven.

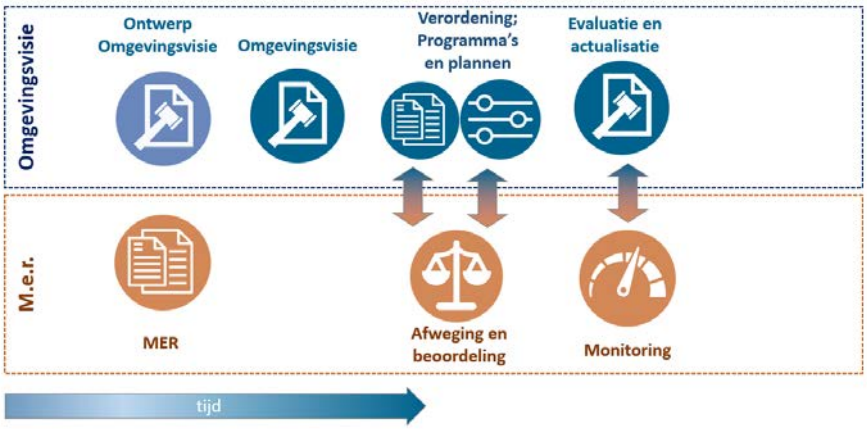

Figuur 10.1: Samenhang tussen vervolgstappen voor de Omgevingsvisie en de m.e.r.

Bijlage 1 Portret van Limburg (apart document)

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. 06 22976213
E. peter.verhoeven@anteagroup.com

www.anteagroup.nl

Copyright © 2020
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Omgevingsvisie Limburg

Aanvulling Milieueffectrapport

projectnummer 453529.100
definitief
15 december 2020

Understanding today.
Improving tomorrow.

Omgevingsvisie Limburg

Aanvulling Milieueffectrapport

projectnummer 453529.100

definitief
15 december 2020

Opdrachtgever

Provincie Limburg
Limburglaan 10
6229 GA MAASTRICHT

datum vrijgave	beschrijving revisie	goedkeuring	vrijgave
	definitief	L. Runia	J. Fuite

Inhoudsopgave

		Blz.
1	**Inleiding**	**1**
2	**Beantwoording van het advies**	**2**
2.1	Inleiding	2
2.2	Advies Commissie m.e.r.	2
3	**Aanvulling: Passende beoordeling**	**7**
3.1	Inleiding	7
3.1.1	Over deze passende beoordeling	7
3.1.2	Leeswijzer	7
3.2	Natura 2000 gebieden in Limburg	7
3.3	Aanpak van deze Passende beoordeling	9
3.4	Bestaande situatie	11
3.4.1	Bestaande situatie: stikstof	11
3.4.2	Bestaande situatie: hydrologie	13
3.5	Mogelijke impact van voorgenomen beleid Omgevingsvisie	15
3.5.1	Kansen en risico's	15
3.5.2	Conclusie	18

Bijlage 1 Advies Commissie m.e.r.

1 Inleiding

Gedeputeerde Staten hebben op 25 augustus 2020 de ontwerp-Omgevingsvisie en het bijbehorende MER vastgesteld. De Omgevingsvisie stelt op strategisch niveau de kaders voor het provinciaal handelen bij toekomstige ontwikkelingen en activiteiten. De Omgevingsvisie bevat daarmee belangrijke keuzes ten aanzien van het te voeren beleid en vormt de basis voor verdere uitwerkingen en plannen en programma's. Om bij deze keuzes het milieubelang / belang van de leefomgeving volwaardig mee te laten wegen is ten behoeve van het opstellen van de Omgevingsvisie een milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd, waarbij een interactie heeft plaatsgevonden tussen het m.e.r. en de zich ontwikkelende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit is wettelijk verplicht. De rol van de m.e.r. is gericht op:

- het agenderen van opgaven aan de hand van de 'foto's' (het portret) van de leefomgeving;
- het beoordelen van (spanningen tussen) het voorgenomen beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie;
- het beoordelen op doelbereik;
- het in beeld brengen van mogelijke positieve en negatieve effecten (kansen en risico's voor het milieu / leefomgeving) voor de beleidskeuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie.

De resultaten hiervan zijn vastgelegd in het milieueffectrapport, het zogenaamde planMER. Het MER heeft samen met de ontwerp-Omgevingsvisie ter inzage gelegen. In de zienswijzenperiode is ook de Commissie voor de m.e.r. om advies verzocht en zij heeft op 23 november 2020 haar toetsingsadvies uitgebracht [projectnr. 3407; bijlage 1 bij deze Aanvulling]. Naar aanleiding van dit advies is het MER en de Omgevingsvisie op onderdelen aangevuld. Deze rapportage gaat in op de belangrijkste onderdelen uit het advies van de Commissie en geeft aan op welke wijze de provincie Limburg invulling geeft aan het advies.

2 Beantwoording van het advies

2.1 Inleiding

De Commissie m.e.r. heeft op verzoek van de provincie Limburg advies uitgebracht over het MER. In de bijlage is het volledige advies opgenomen. De hoofdpunten van het advies staan in dit hoofdstuk weergegeven, alsook de wijze waarop de provincie Limburg het advies beantwoord. Hierbij wordt tevens aangegeven of het MER of Omgevingsvisie wordt aangevuld.

[op pagina 191 van de Omgevingsvisie, onder 21.3 'Procedure' de zin 'In de periode van de inspraak over de ontwerp-Omgevingsvisie en het planMER (zienswijzenperiode) brengt de Commissie advies uit over het planMER.' schrappen en in plaats daarvan opnemen: 'De Commissie m.e.r. heeft op 23 november 2020 (projectnr. 3407) haar toetsingsadvies over het planMER uitgebracht. De reactie hierop is verwerkt in de rapportage 'Aanvulling Milieueffectrapport d.d. 15 december 2020']

2.2 Advies Commissie m.e.r.

Advies Commissie m.e.r.

A. *"De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie aan te geven welk beleid wordt verondersteld bij de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering is) en wat nieuw beleid is. Betrek hierbij ook dat recent vastgesteld beleid, dat nog niet in uitvoering is, formeel als "nieuw" beleid beschouwd moet worden."*

B. *"De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie aanvullende informatie in het MER op te nemen.*
   • Geef hierbij aan welke onderdelen van de visie in het MER op kansen en risico's zijn onderzocht en welke niet, geef ook de motivatie hiervoor aan. Geef aan of dit voortgezet, recent vastgesteld of nieuw beleid is.
   • Pas de tabel aan en gebruik daarbij als basis de tekst van het MER, en daarbij in de samenvatting ook de risico's en kansen volledig en apart van elkaar weer te geven.

   Het huidige overzicht van kansen en risico's in het MER zal eventueel opnieuw beoordeeld moeten worden, als blijkt dat niet alle onderdelen van de visie met mogelijke milieugevolgen mee zijn genomen. Geef aan:
   • welke beleidsvoornemens op kansen en risico's zijn onderzocht (en welke niet);
   • hoe op basis daarvan de kansen en risico's bepaald zijn."

Beantwoording A en B

Het Portret van Limburg is het uitgangspunt geweest voor de analyse van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie. Beleid, plannen en programma's die voor medio 2019 zijn vastgesteld zijn onderdeel van het Portret. Beleid dat na medio 2019 is vastgesteld of opgesteld is niet beschouwd als onderdeel van het Portret, maar is wel meegenomen bij het beoordelen van de effecten, kansen en risico's van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie.

In paragraaf 2.2.3 van het MER (Beoordeling van het voorgenomen beleid in het MER: kansen en risico's) is aangegeven hoe is omgegaan met het bestaand en nieuw beleid. De provincie onderschrijft het toevoegen van een overzicht van het beleid, welke heeft gediend tot de beoordeling van kansen en risico's in het MER zoals dat nu voorligt.

Overzicht beleid

Bijgaand overzicht geeft aan welke beleidsnota's zijn meegenomen bij de totstandkoming van het MER. Het bestaand beleid heeft als input gediend voor het bepalen van de autonome ontwikkelingen (Portret van Limburg) in het MER Omgevingsvisie Limburg. Het overzicht bevat de meest relevante beleidsdocumenten die zijn vastgesteld door Provinciale Staten alsmede regionale (beleids)uitwerkingen. Onder nieuw beleid wordt verstaan het beleid dat vastgesteld is na medio 2019. Dit is het moment waarop de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Omgevingsvisie Limburg 2020 is opgesteld-/-vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Op basis van dit nieuw (vastgestelde) beleid is in het MER per beleidsthema een inschatting gemaakt van de kansen en risico's.

Bestaand beleid (vastgesteld voor medio 2019)	***Beleidsthema***	**Nieuw beleid** ***vastgesteld* beleid *(na medio 2019)***	***gepland/nog vast te stellen beleid***
• POL 2014 • (Beleids)visies en Programma's: - Actieplan Omgevingslawaai provinciale wegen (2019-2023) - Provinciaal Verkeers- en Vervoersplan 2014-2019 - Mobiliteitsplan 'Slim op weg naar morgen' (2018) - Uitvoeringsagenda Vitale Veehouderij (2018) - Provinciaal Waterplan 2016-2021 - Natuurvisie Limburg 2016 - Beleidskader geothermie in relatie tot de openbare drinkwatervoorziening	*Wonen en leefomgeving*	- Limburgse Agenda Wonen 2020-2023* - Kader kwaliteit Limburgse centra (KLC)	
	Gezondheid en Veiligheid	- Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg - Uitvoeringskader Sociale agenda Limburg 2020-2023	- Actieplan Geluid (2023)
	Cultuur, Sport en erfgoed	- Beleidskader Sport 2020-2023 - Beleidsprogramma archeologie 2020-2023 - Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021	
	Economie (Werklocaties)	- Missiegedreven economisch beleidskader - Circulaire Economie Limburg 2.0 Beleidskader 2020-2030	
	Mobiliteit	- Uitvoeringskader Slim, Veilig en Duurzaam 2020-2023	
	Energie	- Provinciale Energie Strategie (Deel 1: Uitgangspunten en principes) - Limburgse Waterstofagenda - Limburgse Taxonomie (uitwerking van transitie Financierbaar)	- Provinciale Energie Strategie (Deel 2; december 2020) - Regionale Energie Strategie (RES) Noord- en Midden Limburg (juni 2021) - Regionale Energie Strategie (RES) Zuid-Limburg (juni 2021)
	Land- en tuinbouw	- Beleidskader voor de Limburgse landbouw en agrifoodsector 2020-2023	
	Water		- Provinciaal Waterprogramma 2022-2027
• Regionale (beleids)uitwerkingen, niet door PS vastgesteld: - Structuurvisies Wonen Noord- (2016), Midden- (2018-2021) en Zuid Limburg (2016)* - Programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg 2018-2021	*Natuur*	- (Ontwerp-) Natura 2000-beheerplannen Leudal, Maasduinen, St. Jansberg, Roerdal, Brunssummerheide, Boschhuizerbergen, Noorbeemden, Geleenbeekdal, Bemelerberg en St. Pietersberg. - Limburgs Aanvalsplan Stikstof - Actieplan 1 miljoen bomen	- Provinciaal Natuurprogramma 2022-2027
	Bodem en Ondergrond	- Actieprogramma Bodem en Ondergrond 2020	

* Voor wat betreft het woonbeleid wordt opgemerkt dat in het MER (hoofdstuk 4) verwezen wordt naar het vigerend beleid. Hiermee worden in feite de (door Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) gehanteerde regionale Structuurvisies Wonen bedoeld. Bij het in beeld brengen van de kansen en risico's is het nieuwe (vastgestelde) beleid beoordeeld.

Hoe zijn de kansen en risico's bepaald?

Het uitgangspunt van de beoordelingen wordt gevormd door de twaalf referentielijnen van het Portret, inclusief een bandbreedte van de beoordelingsaspecten. Vervolgens is een analyse gemaakt van de beleidsthema's waarin de kansen en risico's van het voorgenomen beleid zijn beschreven. De beoordeling is tevens gemaakt voor de drie regio's afzonderlijk en voor de provincie als geheel.

Voor elke beleidsonderdeel is per beoordelingsaspect aangegeven of er een positief of negatief effect gaat optreden. Deze beoordeling is gedaan door meerdere inhoudelijke experts ('expert judgement'). Op basis hiervan zijn de gegevens geaggregeerd op het niveau van het beoordelingskader. De (daaruit voortvloeiende) kwalitatieve synthese leidt tot een totaal overzicht van kansen en risico's per beoordelingsaspect. Groene kleuren in de matrix duiden op een kans en rode kleuren op een risico. Als in een kolom (dat wil zeggen voor een aspect) zowel rode als groene vlakken staan, betekent dit dat het voorgenomen beleid zowel kansen biedt als risico's oplevert. In paragraaf 2.2.2, paragraaf 2.2.3 en paragraaf 8.1 van het MER wordt dit nader uitgelegd. Bijgaande figuur geeft een samengevat beeld van de toegepaste methode (deze figuur is ook opgenomen in paragraaf 2.2.3 van het MER).

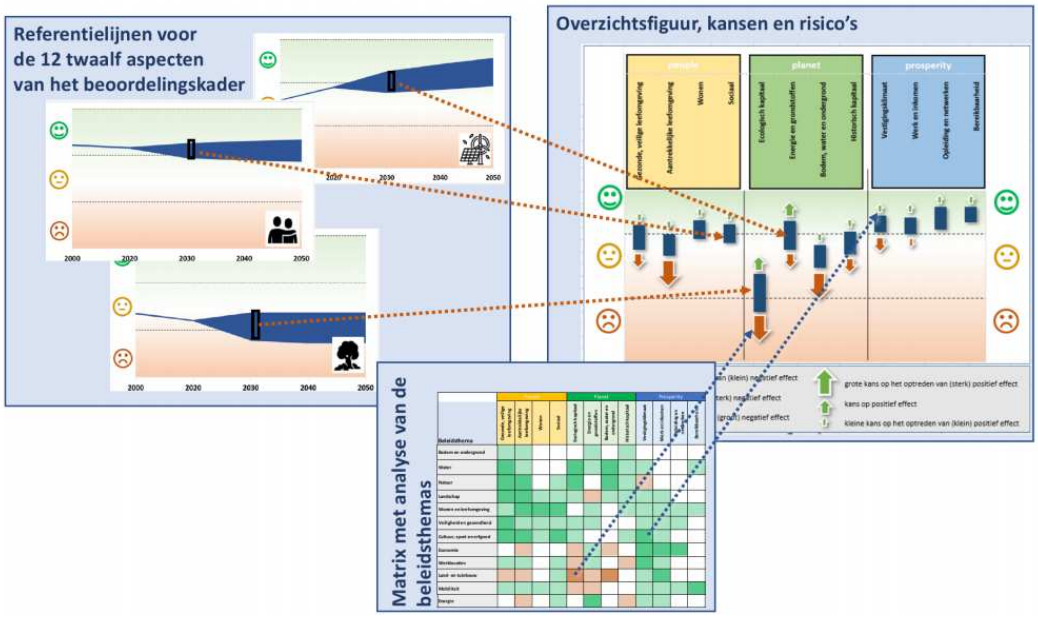

Advies Commissie m.e.r.

C. *"De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie een Passende beoordeling op te stellen, waarin per Natura 2000-gebied wordt beschreven welke problemen er in het gebied spelen die het halen van een gunstige staat van instandhouding in de weg staan, en globaal aan te geven of en hoe deze knelpunten oplosbaar zijn."*

Beantwoording C

In het kader van de voorbereiding van de Omgevingsvisie moet worden nagegaan of het voorgenomen beleid significant negatieve gevolgen kan hebben voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden. Veel onderdelen van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie zijn er mede op gericht effecten op Natura 2000 gebieden te beperken en de fysieke condities voor de gebieden te verbeteren (bijvoorbeeld de hydrologie en de belasting met nutriënten). Ook is de Omgevingsvisie geen rechtstreeks kader voor grote ruimtelijke ontwikkelingen. Het is daarom de verwachting dat het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen. Een Passende beoordeling moet hierom zijn afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie.
Om dit per Natura 2000-gebied uitgebreider te duiden is in het kader van de aanvulling op het MER alsnog een Passende beoordeling opgesteld, waarbij een beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid (op de Natura 2000-gebieden) is gedaan (zie hoofdstuk 3).

[wijziging in de Omgevingsvisie pagina 191, laatste zin alinea "Omgevingsvisie en m.e.r." vervalt. Hiervoor in de plaats komt de volgende tekst:
"Naar aanleiding van het toetsingsadvies van de Commissie m.e.r. is alsnog een Passende beoordeling uitgevoerd, passend bij het strategisch niveau van de Omgevingsvisie. De conclusie van de Passende beoordeling is: Het is de verwachting dat het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Om dit per Natura 2000-gebied uitgebreider te duiden is een aanvulling op het MER opgesteld waarbij een Passende beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelen is opgenomen. Deze Passende beoordeling is afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie en kijkt naar kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. De Passende beoordeling constateert daarbij dat de visie vooral kansen voor verbetering oplevert. De conclusies van deze Passende beoordeling bevestigen hetgeen hierover al in het MER is opgenomen, namelijk dat het risico dat het voorgenomen beleid leidt tot verslechtering van de instandhoudingsdoelstellingen verwaarloosbaar is."

[paragraaf 21.3, pagina 193 van de Omgevingsvisie (na laatste alinea) aanvullen met de volgende tekst zin: In de notitie "Aanvulling Milieueffectrapport" zijn de effecten van het voorgenomen beleid passend beoordeeld.]

Advies Commissie m.e.r.

D. *"Geef daarom voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie aan hoe het milieubelang in op de visie volgende besluiten volwaardig en integraal kan meewegen, bijvoorbeeld doordat ook hiervoor de milieueffectrapportage (m.e.r.) zal worden ingezet."*

Beantwoording D

De Omgevingsvisie is de lange termijn visie van de provincie Limburg waarin nadrukkelijk een integrale benadering is gekozen en uitgegaan is van een aantal principes (de Limburgse principes). Deze principes staan centraal bij de verdere doorwerking van beleid. In vervolgbesluiten wordt naast de impact op mens, economie en welvaart ook de impact op de omgeving en het milieu meegewogen. Indien nodig zal hierbij ook een m.e.r. worden opgesteld.

Voorgesteld wordt om de Omgevingsvisie paragraaf 3.1 'de Limburgse principes' en paragraaf 20.4 'Werken volgens de beleidscyclus' aan te vullen in die zin dat expliciet wordt gemaakt dat in de afweging van vervolgbesluiten het brede milieubelang volwaardig en integraal wordt betrokken. Dit betekent concreet dat in hoofdstuk 3, paragraaf 3.1, van de ontwerp-Omgevingsvisie, onder het kopje *'Wij gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- en ondergronds*', achter de derde alinea de navolgende tekstpassage wordt toegevoegd:
"In onze afweging bij vervolgbesluiten zullen wij altijd het belang van de fysieke leefomgeving c.q. het brede milieubelang volwaardig en integraal meewegen. Integraal betekent ons inziens betrekking hebbend op alle terreinen van de fysieke leefomgeving. Concreet betekent dit dat wordt ingegaan op de samenhang tussen (programma's inzake) ruimte, water, milieu, natuur, landschap, economie, energie, land- en tuinbouw, verkeer & vervoer, infrastructuur, cultureel erfgoed en gezondheid. Het nog op te stellen provinciaal monitoringssysteem zal hierop aansluiten".
Verder wordt voorgesteld om in hoofdstuk 20, paragraaf 20.4 van de ontwerp-Omgevingsvisie de volgende zinsnede toe te voegen:
"Bij het werken volgens de beleidscyclus wordt het brede milieubelang volwaardig en integraal betrokken. Waar nodig wordt hiertoe tevens een passende m.e.r.-procedure doorlopen".

Advies Commissie m.e.r.

E. "De Commissie adviseert daarom voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie de opzet van de monitoring inhoudelijk en procesmatig verder uit te werken."

Beantwoording E

De provincie onderschrijft het belang van een goede monitoring. Als onderdeel van de beleidscyclus (zie ook hoofdstuk 20 van de Omgevingsvisie) gaat de provincie de afspraken over monitoring en evaluatie verder uitwerken en concretiseren na vaststelling van de Omgevingsvisie. Het ligt voor de hand hierbij het beoordelingskader van het MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters als bouwsteen te gaan gebruiken. Tevens zal de provincie de aanpak van de monitoring af stemmen op de monitoring die gaat plaatsvinden door het Rijk voor de NOVI. Het ligt voor de hand bij de monitoring vooral te letten op die zaken waarbij duidelijk een provinciaal belang aan de orde is en de frequentie waarmee de monitoring moet gebeuren.

Om de monitoring ook reeds vanuit de Omgevingsvisie zelf nadrukkelijker te positioneren, wordt voorgesteld om in hoofdstuk 20, paragraaf 20.4, de navolgende tekstpassage toe te voegen:
"Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik/inzet secundair materiaal."

Overweging Commissie m.e.r.

"De Commissie geeft de provincie Limburg in overweging om in het vervolg, zowel richting uitwerking als richting een eventuele volgende versie van de Omgevingsvisie, concreter te worden zodat de haalbaarheid beter getoetst kan worden."

Beantwoording

De Omgevingsvisie wordt nader uitgewerkt en zal concreter worden gemaakt in vervolgbesluiten, zoals Programma's. Op dat moment zal de haalbaarheid zorgvuldig worden afgewogen. De suggesties van de Commissie ten aanzien van de vervolgaanpak worden dan ook onderschreven. Gelijktijdig kan worden geconstateerd dat een dergelijke aanpak in wezen al in de Omgevingsvisie is opgenomen en de provincie zal deze integrale werkwijze/benadering ook (blijven) volgen. In aanvulling hierop wordt de beschrijving van de Limburgse principes in de Omgevingsvisie op dit punt verduidelijkt, teneinde de integraliteitsgedachte nog beter tot uitdrukking te brengen. Zie in dit verband tevens de beantwoording onder sub D.

3 Aanvulling: Passende beoordeling

3.1 Inleiding

3.1.1 Over deze passende beoordeling

In het MER bij de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg is een summiere beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelstellingen van de Limburgse Natura 2000-gebieden opgenomen. Naar aanleiding van het advies van de Commissie m.e.r. over het MER is een aanvullende passende beoordeling uitgevoerd. De resultaten daarvan zijn opgenomen in dit hoofdstuk. De passende beoordeling is geen gedetailleerde beschrijving van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelstellingen, maar heeft - overigens in lijn met het MER - het karakter van het aanduiden van kansen en risico's. Gezien de mate van abstractie van het voorgenomen beleid en (bijvoorbeeld) ook het niet op kaart aanduiden waar welke ontwikkelingen al dan niet mogelijk zijn is een meer concrete analyse van de effecten niet mogelijk.
In dit hoofdstuk is een overzicht opgenomen van de Natura 2000-gebieden in Limburg en is aangegeven wat de huidige stand van zaken is ten aanzien van de instandhoudingsdoelstellingen. Er is daarbij onderscheid gemaakt in de belangrijke factoren stikstofdepositie en hydrologie.

Toelichting: Beoordeling van het voorgenomen beleid
Deze Passende beoordeling richt zich op het beschrijven van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de Limburgse Natura 2000-gebieden. Het is (dus) geen toets of actuele en toekomstige condities van de habitattypen in de Natura 2000 gebieden (gaan) voldoen aan de instandhoudingsdoelstellingen. Ook is niet beoordeeld op welke termijn (eventueel) zal worden voldaan aan de instandhoudingsdoelstellingen en welke maatregelen eventueel nodig zouden kunnen zijn om te kunnen voldoen aan de instandhoudingsdoelstellingen. Dit geldt ook voor de bepalingen van de Kaderrichtlijn Water (KRW), die doelen voor de kwaliteit van het watersysteem bevat en een tijdshorizon voor het implementeren van de maatregelen die noodzakelijk zijn om de KRW-doelen te kunnen realiseren. Deze KRW-doelen zijn ook van belang voor de (watersystemen van de) Natura 2000-gebieden.

3.1.2 Leeswijzer

Paragraaf 3.2 laat zien welke Natura 2000 gebieden in Limburg liggen. In paragraaf 3.3 is de aanpak van de globale passende beoordeling beschreven.
In paragraaf 3.4 is (op een abstractieniveau dat past bij de Omgevingsvisie Limburg) ingegaan op de bestaande toestand van de Natura 2000 gebieden in Limburg. In paragraaf 3.5 is vervolgens aangegeven welke effecten het voorgenomen beleid kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelen. Dit zijn tevens ook de conclusies van deze Passende beoordeling

3.2 Natura 2000 gebieden in Limburg

In de provincie liggen (geheel of gedeeltelijk) in totaal 23 Natura 2000 gebieden (zie figuur 3.1; NB: de aanduidingen Goud- en Zilvergroene natuur- en Bronsgroene landschapszone vervallen in de Omgevingsvisie). Hiervan liggen vijf gebieden in Noord-Limburg, acht gebieden in Midden-Limburg en tien in Zuid-Limburg.

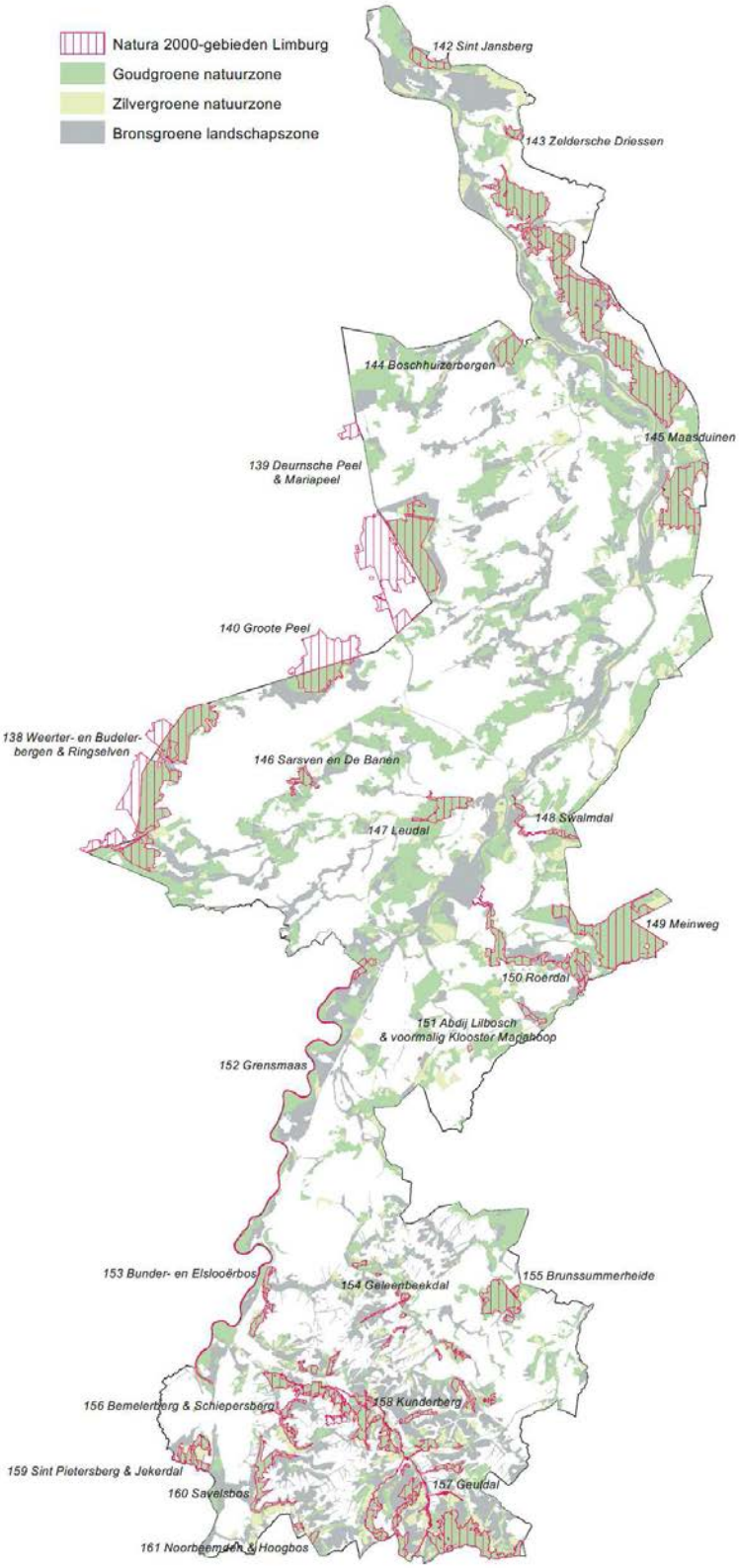

Figuur 3.1: Natura 2000 gebieden in Limburg (bron: POL-viewer) NB: de aanduidingen Goud- en Zilvergroene natuur- en Bronsgroene landschapszone vervallen in de Omgevingsvisie.

3.3 Aanpak van deze Passende beoordeling

Bestaande situatie: stikstof
Voor deze Passende beoordeling is de belasting met stikstof bepaald op basis van informatie uit het landelijke rekenmodel Aerius. Aerius is een online applicatie, geleverd door het RIVM.
Uit de achtergrondgegevens van dit model zijn gegevens over de actuele depositie van stikstof in de Natura 2000 gebieden gehaald. Dit zijn (voor elke 'hexagoon' in Aerius) de grootte van de depositie en de bronnen (sectoren) die deze depositie veroorzaken. Er is in deze Passende beoordeling verder geen onderscheid gemaakt naar de bijdrage van de verschillende sectoren. Uit de gegevens blijkt dat landbouw en 'bronnen in het buitenland' samen verantwoordelijk zijn voor het grootste deel van de depositie van stikstof. Naast de gegevens uit Aerius zijn ook kaartbestanden gebruikt met de ligging van de (stikstofgevoelige) habitattypen in de Natura 2000-gebieden.
Door het combineren van de kaarten met de habitattypen en de informatie van de Aerius-hexagonen is per habitattype de grootte van de depositie bepaald. In overzichtstabellen is de depositie uitgedrukt als fractie van de kritische depositiewaarde (KDW) van de habitattypen. Dit geeft een goed beeld van de mate waarin de KDW wordt over- of onderschreden. In de overzichtstabellen zijn de habitattypen opgenomen op volgorde van toenemende KDW (laagste KDW boven, hoogste KDW onder).

Bestaande situatie: hydrologie
Voor de beoordeling van de hydrologische situatie is gebruik gemaakt van gebiedsanalyses en andere gegevens van de provincie Limburg. Door de provincie Limburg is per gebied een analyse uitgevoerd van de ecohydrologische condities en in hoeverre deze voldoen aan de standplaatseisen van de betreffende habitats. Het gaat om informatie over de kwantiteit (grondwaterstanden, overschrijdingsduurlijnen) en de kwaliteit van het grondwater. Daarnaast is gebruik gemaakt van een knelpuntanalyse die door de provincie, op basis van de gebiedsanalyses, is uitgevoerd.

Informatie over het hydrologische systeem (bestaande toestand, streefbeelden, maatregelen voor behoud en herstel) zijn opgenomen in de Limburgse Integrale Watersysteem Analyse (LIWA). In het kader van LIWA zijn mogelijke maatregelen voor behoud en herstel in beeld gebracht en zijn de effecten van mogelijke maatregelen geanalyseerd. In de gebiedsanalyses is informatie opgenomen tot en met 2018. Uit de analyses blijkt dat (gemiddeld genomen) het zeer droge jaar 2018 een duidelijk (negatief) effect heeft gehad op de betreffende habitats. Daardoor wijkt de situatie van 2018 in veel gevallen af van de situatie in de periode vóór 2017. Het extreem droge jaar 2018 kan worden beschouwd als een test voor de robuustheid van het hydrologische systeem, maar is niet maatgevend voor de hydrologische situatie van de Natura 2000-gebieden.

Vanwege het effect van het zeer droge jaar 2018 zijn beoordelingen opgenomen van de periode vóór het jaar 2017 en over het jaar 2018. Ook deze informatie is gepresenteerd in een aantal overzichtstabellen. In deze tabellen worden de beoordelingen gegeven op basis van kwantiteit (grondwaterregime) en kwaliteit (samenstelling van het grondwater).

Effecten van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie
Op basis van de inhoud van het beleid van de Omgevingsvisie is een inschatting gemaakt welk effect dit kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. In de visie gaat het daarbij om twee factoren die van belang kunnen zijn:

- de mogelijkheden die de visie biedt voor ruimtelijke ontwikkelingen; waarbij de visie tevens restricties kent en nadere afwegingen vraagt wanneer concrete ruimtelijke ontwikkelingen worden voorgenomen;
- het beleid en de maatregelen van de visie die zijn bedoeld om Natura 2000 (beter) te beschermen, te behouden en te ontwikkelen.

Bij het eerstgenoemde punt is in deze Passende beoordeling rekening gehouden met de ligging van de Natura 2000 gebieden ten opzichte van gebieden waar het beleid van de visie ruimtelijke ontwikkelingen - bijvoorbeeld uitbreiding van infrastructuur - mogelijk maakt. Bij dit punt is aan de orde dat de Omgevingsvisie geen (concrete) ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk maakt, maar vooral de procesmatige en inhoudelijke kaders aangeeft waarbinnen eventuele (toekomstige) ontwikkelingen zich moeten afspelen.
Bij het tweede punt is gekeken naar maatregelen die in het beleid van de Omgevingsvisie zijn opgenomen of aangekondigd en die zijn gericht op het beschermen en herstellen van de Natura 2000 gebieden.

De beoordeling van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid is in paragraaf 3.5 uitgevoerd voor de belangrijkste aspecten die een bedreiging (kunnen) zijn voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Dat zijn de depositie van stikstof (met als belangrijkste bronnen: 'het buitenland' en de landbouw) en de hydrologie (kwaliteit en kwantiteit). Gezien het strategische karakter van de Omgevingsvisie is daarbij de volgende beoordeling gehanteerd:

	Huidige toestand van de instandhoudings-doelstellingen	Effect van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie
↗	slecht	kans op verbetering
→	slecht	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
↘	slecht	risico op verslechtering
↗	matig	kans op verbetering
→	matig	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
↘	matig	risico op verslechtering
↗	goed	kans op verbetering
→	goed	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
↘	goed	risico op verslechtering

Deze Passende beoordeling is dus **niet** een absolute beoordeling van de staat van instandhouding van de gebieden en van de kans dat (uiteindelijk) aan die doelstellingen kan worden voldaan. Het gaat nu om het beoordelen van de effecten van het beleid van de Omgevingsvisie.
Ter illustratie volgt een toelichting op bovenstaande tabel: Een rode pijl geeft aan dat de huidige toestand van de instandhoudingsdoelstellingen slecht is. Een groene pijl geeft aan dat de huidige toestand van de instandhoudingsdoelstellingen goed is. Wanneer de pijl omhoog wijst betekent dit dat het voorgenomen beleid een kans op verbetering geeft van de huidige toestand van het habitattype. Wanneer de pijl omlaag wijst betekent dit dat het voorgenomen beleid een risico op verslechtering geeft van de huidige toestand van het habitattype.

3.4 Bestaande situatie

3.4.1 Bestaande situatie: stikstof

Op de volgende pagina's zijn voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg tabellen opgenomen waaraan de mate van 'overspanning' (overschrijding van de KDW) van de Natura 2000 gebieden kan worden afgelezen. Voor de kleurenschaal is de volgende indeling gehanteerd:

	Legenda
	Huidige depositie groter dan 1,5 KDW
	Huidige depositie tussen 1 en 1,5 KDW
	Huidige depositie tussen 0,75 – 1 KDW
	Huidige depositie lager dan 0,75 KDW
x	Geen gegevens

Noord-Limburg

In Noord-Limburg is een combinatie van Natura 2000 gebieden met een grote mate van stikstofgevoeligheid en grote invloeden vanuit landbouw en het buitenland aanwezig. Hierdoor is in nagenoeg alle Natura 2000 gebieden in Noord-Limburg en voor alle aangewezen habitattypes de actuele stikstofdepositie (fors) hoger dan de KDW (zie tabel 3.1).

*Tabel 3.1: Depositie op habitattypen in **Noord-Limburg**, uitgedrukt als fractie van de KDW*

			Deurnsche Peel & Mariapeel	Sint Jansberg	Zeldersche Driessen	Boschhuizerbergen	Maasduinen
			139	142	143	144	145
KDW	habitattype (c	habitattype					
500	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	3,4				
500	H7120	Actieve hoogvenen	3,6				
571	H3130	Zwakgebufferde vennen				2,9	2,9
714	H2330	Zandverstuivingen				3,0	2,5
714	H3160	Zure vennen					2,3
786	H7110B	Actieve hoogvenen (heideveentjes)					1,6
1071	H2310	Stuifzandheiden met struikhei				x	1,7
1071	H4030	Droge heiden	1,4				1,6
1071	H5130	Jeneverbesstruwelen				2,2	
1214	H4010A	Vochtige heiden (hogere zandgronden)					1,3
1286	H6120	Stroomdalgraslanden			1,5		1,5
1429	H9120	Beuken-eikenbossen met hulst		1,6	1,7		
1571	H7210	Galigaanmoerassen		1,4			
1786	H91D0	Hoogveenbossen					1,0
1857	H91E0C	Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)		1,2			1,1
2071	H91F0	Droge hardhoutooibossen			0,8		

Midden-Limburg

Ook in Midden-Limburg zijn veel van de aangewezen habitattypen in de Natura 2000 gebieden zeer stikstofgevoelig (met een lage KDW). In nagenoeg alle gevallen is de actuele stikstofdepositie (fors) hoger dan de KDW (zie tabel 3.2). De belangrijkste bronnen van deze stikstof zijn de landbouw en het buitenland (net als in Noord-Limburg).

*Tabel 3.2: Depositie op habitattypen in **Midden-Limburg**, uitgedrukt als fractie van de KDW*

			Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	Groote Peel	Sarsven en De Banen	Leudal	Swalmdal	Meinweg	Roerdal	Abdij Lilbosch & voormalig klooster Mariahoop
			138	140	146	147	148	149	150	151
KDW	habitattype (c	habitattype								
429	H3110	Zeer zwakgebufferde vennen			4,4					
500	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)								
500	H7120	Actieve hoogvenen		3,3						
571	H3130	Zwakgebufferde vennen	3,0		3,0					
571	H3140	Kranswierwateren			x					
714	H3160	Zure vennen						2,0		
786	H7110B	Actieve hoogvenen (heideveentjes)						x		
1071	H4030	Droge heiden		1,5				1,3		
1214	H4010A	Vochtige heiden (hogere zandgronden)						1,2		
1286	H6120	Stroomdalgraslanden					1,3			
1429	H7150	Pioniervegetaties met snavelbiezen						1,1		
1429	H9110	Veldbies-beukenbossen								
1429	H9120	Beuken-eikenbossen met hulst						1,3		
1429	H9160A	Eiken-haagbeukenbossen (hogere zandgronden)				1,4				
1786	H91D0	Hoogveenbossen	0,8					0,9	1,0	
1857	H91E0C	Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)				1,0	1,0	1,0	0,9	

Zuid-Limburg

De stikstofgegevens voor de Natura 2000 gebieden in Zuid-Limburg zijn opgenomen in tabel 3.3. In vergelijking met Noord- en Midden-Limburg is de situatie in Zuid-Limburg minder negatief. Dat komt doordat in de Zuid-Limburgse gebieden de habitattypen minder gevoelig zijn voor de depositie van stikstof (minder lage KDW). Ook is gemiddeld gezien de totale depositie van stikstof in Zuid-Limburg wat minder hoog dan in Noord- en Midden-Limburg. Het gevolg hiervan is dat in Zuid-Limburg voor een deel van de habitats de stikstofdepositie lager is dan de KDW.

*Tabel 3.3: Depositie op habitattypen in **Zuid-Limburg**, uitgedrukt als fractie van de KDW*

			Grensmaas	Bunder- en Elsloërbos	Geleenbeekdal	Brunssummerheide	Bemelerberg & Schiepersberg	Geuldal	Kunderberg	Sint Pietersberg & Jekerdal	Savelsbos	Noorbeemden & Hoogbos
			152	153	154	155	156	157	158	159	160	161
KDW	habitattype (c	habitattype										
714	H2330	Zandverstuivingen				x						
714	H3160	Zure vennen				1,9						
714	H6230vka	Heischrale graslanden vochtig kalkarm				x						
786	H7110B	Actieve hoogvenen (heideveentjes)				x						
857	H6230dkr	Heischrale graslanden droog kalkrijk					1,5	1,6		x		
1071	H4030	Droge heiden				1,2						
1071	H6130	Zinkweiden						1,1				
1143	H7230	Kalkmoerassen			1,3			1,6				
1214	H4010A	Vochtige heiden (hogere zandgronden)				1,0						
1286	H6120	Stroomdalgraslanden										
1429	H6110	Pionierbegroeiingen op rotsbodem					1,1	0,9		0,8	1,0	
1429	H6510A	Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver)						0,9		0,9		
1429	H7150	Pioniervegetaties met snavelbiezen				0,9						
1429	H9110	Veldbies-beukenbossen						1,2				
1429	H9120	Beuken-eikenbossen met hulst			1,1			1,1			1,1	
1429	H9160A	Eiken-haagbeukenbossen (hogere zandgronden)										
1429	H9160B	Eiken-haagbeukenbossen (heuvelland)		1,1	1,1		1,1	1,1	1,1	0,8	0,8	0,9
1500	H6210*	Kalkgraslanden					0,9	0,9	0,9	0,8	1,1	
1786	H91D0	Hoogveenbossen				1,1						
1857	H6430C	Ruigten en zomen (droge bosranden)	0,6					0,8				
1857	H6430C	Ruigten en zomen (droge bosranden)	0,6	0,9							0,8	
1857	H91E0C	Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)		0,8	0,8			0,7				0,7
2400	H3260	Beken en rivieren met waterplanten	x									
2400	H3270	Slikkige rivieroevers	x									
*	H7220	Kalktufbronnen		x				x				x
2429	H91E0	Vochtige alluviale bossen	0,6									

* Het habitattype Kalktufbron is stikstofgevoelig, echter is de KDW moeilijk te bepalen. Toetsing op omliggende habitattype ligt voor de hand. De toestroom van stikstof via water is in dit geval een groter probleem dan de feitelijke depositie op de plek zelf. Voor dit habitattype is daarom bij de betreffende Natura 2000 gebieden geen gekleurd vak opgenomen.

3.4.2 Bestaande situatie: hydrologie

Bij de hydrologie is onderscheid gemaakt naar de kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van het grondwater.

Zoals aangegeven (in paragraaf 3.3) is een beoordeling opgenomen van de situatie vóór 2017 en voor de situatie na de droge zomer van 2018. Een (groot) verschil tussen de situatie tot 2017 en de situatie in 2018 duidt er op dat het hydrologische systeem niet robuust (genoeg) is. De beoordeling is gebaseerd op een weging van de condities die aanwezig zijn in de verschillende gebiedsdelen / vegetatietypes. Daarbij is er voor gekozen niet het slechtst beoordeelde vegetatietype als maatgevend te gebruiken, maar is een gewogen oordeel opgenomen. Daarbij wordt dus rekening gehouden met zowel de delen van de gebieden waar het goed gaat (dat wil zeggen waar de juiste hydrologische omstandigheden aanwezig zijn) en de delen van de gebieden waar dat niet of minder het geval is.

Hierbij is de volgende indeling gebruikt:

	hydrologische situatie in nagenoeg gehele gebied goed passend bij habitattypen
	hydrologische situatie overwegend voldoende voor de habitattypen
	hydrologische situatie overwegend onvoldoende voor de habitattypen
	hydrologische situatie overwegend onvoldoende tot slecht voor de habitattypen
	hydrologische situatie in nagenoeg gehele gebied sterk onvoldoende of slecht voor de habitattypen
	grondwaterafhankelijkheid niet van belang c.q. geen gegevens beschikbaar

Noord-Limburg
Voor Noord-Limburg geldt voor alle gebieden dat ze er voor 2017 kwantitatief matig tot redelijk gunstig voor staan (zie tabel 3.4). Het niet-maatgevende extreem droge jaar 2018 heeft voor de kwantiteit in alle gebieden een negatief effect gehad. Voor de gebieden Deurnsche Peel & Mariapeel en Maasduinen leidt dat tot het oordeel: slecht tot onvoldoende.

Ten aanzien van de kwaliteit is de situatie tot 2017 in alle gebieden matig tot voldoende. Ten opzichte van de situatie vóór 2017 is de kwaliteit in 2018 in twee gevallen (Deurnsche Peel & Mariapeel en Boschhuizerbergen) beter beoordeeld en in twee gevallen (St. Jansberg en Maasduinen) slechter.

*Tabel 3.4: Beoordeling van de hydrologische condities van de Natura 2000 gebieden in **Noord-Limburg***

		Deurnsche Peel & Mariapeel	Sint Jansberg	Zeldersche Driessen	Boschhuizerbergen	Maasduinen
		139	142	143	144	145
kwantiteit	vóór 2017					
	in 2018					
kwaliteit	vóór 2017					
	in 2018					

Midden-Limburg

Voor de gebieden in Midden-Limburg lijkt voor de periode tot 2017 de grondwatersituatie (kwantiteit) redelijk goed te voldoen aan de eisen die de habitattypen stellen. In twee gebieden (Leudal en Meinweg) is de situatie matig beoordeeld. In het droge jaar 2018 is bij alle gebieden (uitgezonderd het Swalmdal) een gevoeligheid van het grondwatersysteem (kwantiteit) voor extreme droogte zichtbaar. Dit effect is het meest markant in de Weerter & Budelerbergen en in de Groote Peel.

De waterkwaliteit is voor alle gebieden matig tot goed (zie tabel 3.5). Alleen voor het gebied Sarsven en de Banen is de waterkwaliteit sterk onvoldoende. Het extreem droge jaar 2018 leidt in één gebied tot een verslechtering van de waterkwaliteit (Roerdal) en in de andere gebieden niet tot een negatief effect of zelfs een verbetering (Meinweg, Weerter- en Budelerbergen).

*Tabel 3.5: Beoordeling van de hydrologische condities van de Natura 2000 gebieden in **Midden-Limburg***

		Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	Groote Peel	Sarsven en De Banen	Leudal	Swalmdal	Meinweg	Roerdal	Abdij Lilbosch & voormalig klooster Mariahoop
		138	140	146	147	148	149	150	151
kwantiteit	vóór 2017								
	in 2018								
kwaliteit	vóór 2017								
	in 2018								

Zuid-Limburg
Het overzicht van de beoordelingen van de gebieden in Zuid-Limburg is opgenomen in tabel 3.6. In Zuid-Limburg is een relatief groot deel van de habitattypes niet grondwaterafhankelijk. Voor deze gebieden zijn dan ook niet de grondwateranalyses beschikbaar. In Zuid-Limburg zijn de beekdalen en de daaraan gebonden habitattypen relatief belangrijk. Voor deze gebieden is van belang dat de beken voldoende afvoer hebben. Dit vraagt er om dat voldoende water kan infiltreren in de intrekgebieden. Ook in Zuid-Limburg is het effect van het droge jaar 2018 zichtbaar. Met name het gebied Bunder-en Elslooërbos staat er in kwantitatieve en kwalitatieve zin zeer ongunstig voor. In het gebied Noorbeemden & Hoogbos is de kwaliteit matig en de kwantiteit matig (tot 2017) tot slecht (na het droge jaar 2018).

*Tabel 3.6: Beoordeling van de hydrologische condities van de Natura 2000 gebieden **in Zuid-Limburg***

		Grensmaas	Bunder- en Elsloërbos	Geleenbeekdal	Brunssummerheide	Bemelerberg & Schiepersberg	Geuldal	Kunderberg	Sint Pietersberg & Jekerdal	Savelsbos	Noorbeemden & Hoogbos
		152	153	154	155	156	157	158	159	160	161
kwantiteit	vóór 2017										
	in 2018										
kwaliteit	vóór 2017										
	in 2018										

3.5 Mogelijke impact van voorgenomen beleid Omgevingsvisie

3.5.1 Kansen en risico's

In het kader van de Passende beoordeling wordt gekeken of en in hoeverre het voorgenomen beleid negatieve effecten kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. Gezien het strategische karakter van de Omgevingsvisie is een concrete voorspelling van de effecten van het voorgenomen beleid niet mogelijk. Evenals in het planMER is daarom gekeken naar de kansen en risico's. Zoals al aangegeven gaat het hierbij **niet** om een absolute beoordeling van de staat van instandhouding (of van wat nodig zou zijn om die te bereiken of in stand te houden). Er is dus ook niet gekeken of met het voorgenomen beleid de instandhoudingsdoelen worden bereikt. Het gaat dus alleen om de richting: draagt het beleid van de Omgevingsvisie bij aan een kans op verbetering (of op een risico op verslechtering) van de huidige toestand van de betreffende habitats. Voor de beoordeling van deze kansen en risico's is het relevant dat in het beleid van de provincie nadrukkelijk acties zijn opgenomen, die er op zijn gericht de problematische situatie van veel Natura 2000 gebieden aan te pakken. Er zijn voornemens om de emissie van stikstof in het algemeen en de depositie van stikstof op Natura 2000 gebieden terug te dringen. Ook het voorgenomen beleid van het Rijk zal invloed gaan hebben op de emissie van stikstof en daarmee ook op de depositie. Dit vormt een duidelijke kans voor het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen. Het voorgenomen beleid zal invloed hebben op belangrijke bronnen van stikstof (landbouw, verkeer), maar zal waarschijnlijk weinig effect hebben op de depositie als gevolg van stikstofbronnen in het buitenland.

Daarnaast zijn er voornemens (waarvoor ook al onderzoek is gedaan en maatregelen in beeld zijn gebracht) om de grondwatersituatie voor Natura 2000 gebieden te verbeteren. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het instellen van bufferzones en het vergroten van de infiltratie in inzijggebieden. De onderzoeken en analyses in het kader van LIWA hebben een goed beeld opgenomen van maatregelen die kunnen worden genomen en de effecten die deze maatregelen hebben. Ook deze maatregelen zijn gericht op, en zijn dus een kans voor, het verbeteren van de kwaliteit van de Natura 2000 gebieden. Voor deze Passende beoordeling is de aanname dat het uitvoeren van de maatregelen hoort bij (vervolgbesluiten van) de Omgevingsvisie. Tegenover deze kansen kunnen beleidsvoornemen in de Omgevingsvisie staan, die een risico kunnen vormen voor de instandhoudingsdoelstellingen. De belangrijkste risico's zijn – vanwege de bestaande toestand – (ruimtelijke) ontwikkelingen die zouden kunnen leiden tot een toename van de depositie van stikstof en/of tot een verslechtering van de hydrologische situatie.

De Omgevingsvisie biedt geen kader voor concrete ruimtelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld van nieuwe woonwijken, bedrijventerreinen of infrastructuur. Daarnaast is het voor stikstof relevant dat bronnen als verkeer en stedelijke gebieden (wonen en werken) niet meer dan een relatief klein deel van depositie veroorzaken. Van belang is verder dat regelgeving en jurisprudentie zodanig zijn dat deze een (netto) toename van de depositie als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen onmogelijk maakt. Per saldo (stikstof) leidt dit derhalve niet tot risico's voor de instandhoudingsdoelstellingen.

Voor de hydrologie is de situatie vergelijkbaar: de Omgevingsvisie biedt in de huidige vorm geen kader voor (concrete) ruimtelijke ontwikkelingen, en (provinciale) regelgeving en jurisprudentie zijn in principe een blokkade voor ontwikkelingen die negatieve impact kunnen hebben op Natura 2000 gebieden. Ook voor de hydrologie geldt derhalve dat het beleid van de Omgevingsvisie niet leidt tot risico's voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.

Bij de beoordeling van de kansen en risico's is onderstaande beoordelingsschaal gebruikt:

	Huidige toestand van de instandhoudings-doelstellingen	Effect van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie
	slecht	kans op verbetering
	slecht	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
	slecht	risico op verslechtering
	matig	kans op verbetering
	matig	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
	matig	risico op verslechtering
	goed	kans op verbetering
	goed	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
	goed	risico op verslechtering

Noord-Limburg

Voor Noord-Limburg is de beoordeling van kansen en risico's weergegeven in onderstaande tabel. Voor de beschouwde onderdelen (zowel stikstof als hydrologie) wordt het voorgenomen beleid geduid als een kans voor de verbetering van de situatie. De aanpak van de emissie en depositie van stikstof is hierbij een belangrijke factor.

Natura 2000 gebied	Stikstof	Hydrologie	
		Kwaliteit	Kwantiteit
Deurnsche Peel & Mariapeel	↗	↗	↗
St. Jansberg	↗	↗	↗
Zeldersche Driessen	↗		
Boschhuizerbergen	↗	↗	↗
Maasduinen	↗	↗	↗

NB: wit vakje betekent: geen gegevens beschikbaar

Midden-Limburg

Ook voor Midden-Limburg is de verwachting dat het voorgenomen beleid zal leiden tot een afname van de depositie van stikstof en de verbetering van de hydrologische condities. Door het relatief grote aandeel van de landbouw als bron van stikstof is het voorgenomen beleid voor de landbouw in deze regio relatief belangrijk.

Natura 2000 gebied	Stikstof	Hydrologie	
		Kwaliteit	kwantiteit
Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	↗	↗	↗
Groote Peel	↗	↗	↗
Sarsven en De Banen	↗	↗	↗
Leudal	↗	↗	↗
Swalmdal	↗	↗	↗
Meinweg	↗	↗	↗
Roerdal	↗	↗	↗
Abdij Lilbosch & voormalig klooster Mariahoop	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

NB: wit vakje betekent: geen gegevens beschikbaar

Zuid-Limburg
In Zuid-Limburg is het beleid gericht op het terugdringen van de emissie en de depositie afkomstig van de agrarische sector minder van belang. Dat komt doordat in Zuid-Limburg veel minder intensieve veehouderij aanwezig is. Om deze reden is het provinciale beleid voor Zuid-Limburg voor het aspect stikstof (via de lucht) niet als een kans aangemerkt. Het beleid gericht op het verbeteren van de waterhuishouding (zoals het vergroten van de infiltratie in de inzijggebieden en het aanpakken van de uitspoeling van nutriënten) is voor de gebieden in Zuid-Limburg een kans.

Natura 2000 gebied	Stikstof	Hydrologie	
		kwaliteit	Kwantiteit
Grensmaas	→		
Bunder- en Elslooërbos	→	↗	↗
Geleenbeekdal	→	↗	↗
Brunssummerheide	→	↗	↗
Bemelerberg & Schiepersberg	→		
Geuldal	→	↗	↗
Kunderberg	→		
Sint Pietersberg & Jekerdal	→		
Savelsbos	→		
Noorbeemden & Hoogbos	→	↗	↗

NB: wit vakje betekent: geen gegevens beschikbaar

3.5.2 Conclusie

De Omgevingsvisie Limburg levert vooral kansen voor de Natura 2000 gebieden op. De beleidsvoornemens van de visie zullen er naar verwachting aan bijdragen dat factoren die een negatieve invloed hebben op het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen worden aangepakt. Dat zal naar verwachting er toe leiden dat de stikstofdepositie zal afnemen en de hydrologische situatie zal verbeteren. Het voorgenomen beleid van de visie is geen risico voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.

Bijlage 1 Advies Commissie m.e.r.

Bijlage 1 Advies Commissie m.e.r.

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Omgevingsvisie Limburg

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport

23 november 2020 / projectnummer: 3407

1. Advies over het MER Limburgse Omgevingsvisie

De provincie Limburg wil in een Omgevingsvisie een samenhangende visie voor de lange termijn (2030 en 2050) vastleggen, waarin de strategische beleidskeuzes voor de fysieke leefomgeving staan. Ter ondersteuning van de visievorming is een milieueffectrapport (MER) opgesteld. De provincie heeft de Commissie m.e.r. gevraagd advies uit te brengen over dit MER.

Wat laten ontwerp-visie en het MER zien?

In de visie is een aantal 'Limburgse principes'[1] vastgelegd, die de basis leggen voor de manier van handelen en werken voor de provincie in de fysieke leefomgeving. Volgens de visie vloeien de beschreven provinciale belangen en ambities voort uit bestaand beleid en zijn deze rond 'beleidsthema's' zoals *wonen en leefomgeving*, *natuur* en *energie* opgebouwd.[2] Voor de 12 beleidsthema's en de drie regio's Noord, Midden en Zuid worden de opgaven en ambities waar de provincie voor kiest veelal op hoog abstractieniveau beschreven.

Het MER sluit op de globale scope van de visie aan. Kwalitatief en compact beschrijft het de huidige situatie in "het Portret van Limburg", inclusief de huidige knelpunten en belangrijkste bedreigingen in de toekomst, zoals de slechte staat van de natuur en de bedreigingen voor bijvoorbeeld het landschap en de bodem. Het MER onderscheidt hierbij in navolging van de Omgevingsvisie 3 regio's. De grootste risico's voor Noord- en Midden-Limburg betreffen vooral het ecologisch en historisch kapitaal, de bodem, het water en de ondergrond. In Zuid-Limburg spelen vooral risico's op het terrein van gezondheid en sociale aspecten.

De beleidsvoornemens in de visie zijn veelal van procesmatige aard, zoals 'samenwerken' of het coördineren van eerste stappen in een richting waar mogelijk later meer concrete keuzen gemaakt zullen worden. Het MER geeft aan dat pas wanneer het bestuur in het vervolg tot nadere ambities en concretere beleidskeuzen komt het mogelijk is om echte effecten te bepalen. Het MER beschrijft daardoor niet de effecten van de beleidsvoornemens en ambities, waardoor niet duidelijk is of de doelen haalbaar zijn. Het MER biedt wel aanknopingspunten voor het oplossen van knelpunten, bijvoorbeeld voor de gevolgen van de energietransitie op het landschap. Bij knelpunten waar juist anderen het initiatief zullen (moeten) nemen beschrijft het MER welke mogelijke rollen van de provincie hierbij kan aannemen om oplossingen dichterbij te brengen.

Het advies over het MER

Een MER moet informatie aanreiken die het maken van keuzes in en op basis van de visie onderbouwt en vergemakkelijkt. Alle thema's binnen de fysieke leefomgeving komen binnen het MER aan bod, en de visie geeft een aanzet tot integraliteit via de Limburgse principes. Huidige en toekomstige opgaven worden benoemd. Op dit moment zit de waarde van het MER vooral in de foto van de huidige situatie: "het Portret van Limburg" per regio (inclusief de bijbehorende bijlagen), en een schets van de te verwachten opgaven en knelpunten zonder nieuw beleid.

---

[1] We streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving - De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal - Meer stad, meer land - We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

[2] Pagina 29 LOVI.

Het oordeel over het MER hangt samen met de aard van de ontwerp-visie. De Commissie ziet de abstracte ontwerp-visie met het bijbehorend MER als nuttige stappen op weg naar een volgende omgevingsvisie die wel concrete besluiten en/of kaderstellende uitspraken bevat, en waarbij het milieubelang wel integraal en volwaardig kan meewegen.

Het MER constateert - terecht - dat het nu niet mogelijk is om effecten van het nieuwe beleid te bepalen. Kansen en risico's zijn bij een procesmatige invulling van de omgevingsvisie alleen globaal in te schatten. Het MER kan zo alleen maar beperkt inzicht geven in wat de beleidsvoornemens kunnen betekenen voor de aanpak van de milieuknelpunten en realisatie van eigen ambities. Om tot daadwerkelijke effectbepaling te kunnen komen zijn concrete doelen én besluiten nodig, zoals het MER meermaals aangeeft. Het MER geeft eerste aanwijzingen voor (afwegingen rond) toekomstige beleidskeuzen, geeft globaal vervolgstappen en biedt een eerste aanzet voor de monitoring.

De Commissie heeft bij de toetsing van dit MER voor de Limburgse omgevingsvisie gewogen in hoeverre in dit geval effecten moeten zijn beschreven en beleidsopties/alternatieven uitgewerkt. In de ogen van de Commissie voldoet het MER namelijk nu niet aan de eisen die aan een milieueffectrapport gesteld worden. [3] Dit omdat de kern van milieueffectrapportage, namelijk het beschrijven van effecten en het zoeken van betere oplossingen voor milieuproblemen, uitblijft. Gegeven de aard van de visie, kan uitwerking van deze punten echter nu ook niet van het MER gevraagd worden.

Bij een dergelijk type abstracte, strategische visie hoort echter wel een vooruitblik ten aanzien van de volgende stappen op weg naar concretere doelen en besluiten om opgaven van de provincie Limburg op te pakken. Ook is inzicht nodig in de wijze waarop in die volgende stappen het milieubelang volwaardig wordt meegewogen en de effecten van die besluiten op het milieubelang in beeld wordt gebracht. De huidige visie bevat, zoals aangegeven, de principes en procesbesluiten. In het vervolg kunnen nog concrete kaderstellende besluiten genomen worden, die via onderzoek naar alternatieven en (milieu) effecten onderbouwd moeten worden. In zo'n iteratief proces, waarin concretisering en bepaling van milieueffecten gelijk op gaan, is een goed systeem van continue integrale monitoring essentieel. M.e.r. speelt zowel nu (foto, kansen en risico's in beeld, afwegingen globaal benoemd) als in vervolgfasen (alternatieven, effecten) een essentiële rol bij het in beeld brengen van het milieubelang, en beweegt zo mee met de adaptieve besluitvorming. Ook de omgeving moet betrokken blijven in dit iteratieve proces.

De Commissie mist zowel in de visie als in het MER een duidelijk beeld van het vervolgproces, zoals geschetst in bovenstaande alinea. Dat is geen vrijblijvende optie, maar een "must" bij iteratieve besluitvorming én een goede invulling van de omgevingswet. De Commissie constateert tevens dat nu nog geen alternatieve beleidsopties zijn uitgewerkt en het bepalen van milieueffecten nog niet mogelijk is op basis van de visie.
Daarom is zij van oordeel dat aanvullende informatie over bestuurlijke vervolgstappen en de rol van het milieubelang en milieueffectrapportage daarin alsmede de opzet van een integraal systeem voor monitoring en evaluatie essentiële informatie is om een besluit te kunnen nemen over de Omgevingsvisie.

[3] Zie hiervoor ook het stappenplan zoals opgenomen in het advies over de notitie R&D.

Daarnaast ontbreekt de volgende informatie nog in het MER om het milieubelang volwaardig te kunnen meenemen:

- **duidelijkheid over hoe bestaand, onlangs vastgesteld en nieuw beleid is meegenomen;**
- **en transparante inschatting van kansen en risico's van de visie;**
- **de risico's voor beschermde natuur en wat dit betekent voor de toekomst.**

De Commissie adviseert deze informatie in het MER op te nemen en dan pas een besluit te nemen over de omgevingsvisie.

In hoofdstuk 2 van dit advies licht de Commissie haar oordeel verder toe. In §2.4 van dit advies geeft de Commissie aan om het vervolgbeleid[4], de integrale beoordeling, de monitoring en bijsturing op elkaar af te stemmen. Om de bruikbaarheid van het MER voor het te ontwikkelen integrale monitoringsinstrument te vergroten is het nodig dat de scores voor zowel effecten als voor doelbereik navolgbaar en reproduceerbaar zijn. Dat is naar oordeel van de Commissie nu in het MER nog onvoldoende het geval. Door deze verbeterslag alsnog te maken, kan de provincie de informatie uit het MER benutten om de vinger aan de pols te houden, en zowel de effecten als het behalen van de doelen goed in de gaten te houden.

Waarom dit m.e.r.?
De provincie Limburg wil in de Omgevingsvisie een samenhangende visie voor de lange termijn vastleggen, waarin de strategische beleidskeuzes voor de fysieke leefomgeving staan. De omgevingsvisie stelt kaders voor m.e.r.-(beoordelings)plichtige activiteiten en heeft mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden. Daarom is bij de voorbereiding van de omgevingsvisie een MER opgesteld.

Wat is de rol van de Commissie?
De onafhankelijke Commissie m.e.r. is bij wet ingesteld en adviseert over de inhoud en de kwaliteit van het MER. Zij stelt voor ieder project een werkgroep samen van onafhankelijke deskundigen. De Commissie schrijft geen milieueffectrapporten, dat doet de initiatiefnemer. Initiatiefnemer voor de visie zijn Gedeputeerde Staten van Limburg. Het bevoegd gezag, in dit geval Provinciale Staten, besluit over de Omgevingsvisie.

De samenstelling en de werkwijze van de werkgroep van de Commissie en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt door nummer 3407 op www.commissiemer.nl in te vullen in het zoekvak.

2. Toelichting op het oordeel en aanbevelingen voor de vervolgstappen

In het vervolg van het advies licht de Commissie haar beoordeling toe. Aan deze beoordeling koppelt ze aanbevelingen. Sommige van die aanbevelingen zijn opgenomen in een tekstkader en andere niet. Staan ze in een kader, dan is het uitvoeren ervan essentieel voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij het besluit over de omgevingsvisie. Is dit niet het geval, dan zijn ze bedoeld om de kwaliteit van de besluitvorming -nu en in de toekomst- te verbeteren.

[4] De provincie heeft gedurende de periode dat de Commissie het MER heeft getoetst een notitie opgesteld waarin het vervolg wordt omschreven. Zie hierover verder §2.4 van dit advies.

2.1. Hoe is bestaand en recent beleid meegenomen?

In het MER wordt niet altijd duidelijk onderscheiden wat het beleid tot nu toe is, welk beleid onderdeel uitmaakt van de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering), en wat nieuw beleid is. Dit roept vragen op over:

- Welk beleid is als vaststaand beleid verondersteld?
- Hoe is omgegaan met zeer recent vastgesteld beleid, waarvan de vraag is of dit onder vaststaand beleid mag worden gerekend?

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aan te geven welk beleid wordt verondersteld bij de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering is), en wat nieuw beleid is. Betrek hierbij ook dat recent vastgesteld beleid, dat nog niet in uitvoering is, formeel als “nieuw” beleid beschouwd moet worden.

De Commissie adviseert hierbij mee te nemen welke beleidsevaluaties de voorbije periode hebben plaatsgevonden, wat daarvan de uitkomsten zijn geweest en welke de *lessons learned* zijn die voor de visie kunnen worden benut.

2.2. Laat kansen en risico’s van beleid duidelijk zien

Het MER geeft een overzicht van mogelijke kansen en risico’s van het voorgenomen beleid voor verschillende aspecten van People, Planet en Prosperity. De Commissie heeft bij dit overzicht de volgende opmerkingen:

- Omdat onduidelijk is (zie §2.1 van dit advies) voor welke voornemens kansen en risico’s zijn bepaald, is de vraag wat dat betekent voor de inschatting daarvan, en of overzicht van kansen en bedreigingen compleet is.
- Omdat dat onduidelijk is voor welke voornemens kansen en risico’s zijn bepaald, zijn deze niet altijd navolgbaar. Desondanks bevatten de kansen en risico’s waardevolle inzichten op die in de tekst van het MER zijn opgenomen. In de samenvattende tabel zijn de scherpe kantjes van deze analyse echter verdwenen. Dit komt omdat risico’s en kansen tegen elkaar zijn weggestreept, en er onder aan de streep vooral kansen over lijken te zijn.

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aanvullende informatie in het MER op te nemen.

- Geef hierbij aan welke onderdelen van de visie in het MER op kansen en risico’s zijn onderzocht en welke niet, geef ook de motivatie hiervoor aan. Geef aan of dit voortgezet, recent vastgesteld of nieuw beleid is.
- Pas de tabel aan en gebruik daarbij als basis de tekst van het MER, en daarbij in de samenvatting ook de risico’s en kansen volledig en apart van elkaar weer te geven.

Het huidige overzicht van kansen en risico’s in het MER zal eventueel opnieuw beoordeeld moeten worden, als blijkt dat niet alle onderdelen van de visie met mogelijke milieugevolgen mee zijn genomen. Geef aan:

- welke beleidsvoornemens op kansen en risico’s zijn onderzocht (en welke niet);
- hoe op basis daarvan de kansen en risico’s bepaald zijn.

2.3. Passende beoordeling natuur

Het MER beschrijft dat de visie netto positieve effecten op beschermde natuur zal hebben maar ook dat bestaande natuur onder druk staat en dat flinke maatregelen nodig zijn. Ook beschrijft het MER dat in sommige natuurgebieden de natuur negatieve effecten kan verwachten door de visie. Vanwege deze mogelijke (lokale) problemen is het wettelijk nodig een zogenaamde Passende beoordeling uit te voeren. Hierin worden per gebied de risico's ingeschat en wordt bekeken of de problemen in principe oplosbaar zijn. Deze beoordeling ontbreekt nu. De beoordeling in het MER gaat ervanuit dat met het bestaande en nog in te zetten beleid Natura 2000 in Limburg in kwaliteit vooruit zal gaan en calculeert het succes van het beleid daarmee al in. Dit is echter niet aannemelijk gemaakt, zeker niet voor elk van de gebieden afzonderlijk.

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie een Passende beoordeling op te stellen, waarin per Natura 2000-gebied wordt beschreven welke problemen er in het gebied spelen die het halen van een gunstige staat van instandhouding in de weg staan, en globaal aan te geven of en hoe deze knelpunten oplosbaar zijn.

2.4. Het milieubelang in de uitwerking met monitoring en m.e.r.

Milieubelang in vervolgbesluiten

Het MER geeft aan dat straks 'Limburgse principes' en een aantal ambities onder de 12 beleidsthema's worden uitgewerkt in programma's en regiodeals. Met de inzet van m.e.r. kunnen het milieubelang en de mogelijke betere oplossingen met het oog op het milieu binnen het programma worden meegewogen. Het is goed om in de toekomstige milieueffectrapportage niet alleen de milieueffecten van elk programma op zich, maar ook de gevolgen (kansen en risico's) van elk programma voor de andere programma's van de provincie in beeld te brengen. Zo kan het milieubelang integraal blijven meewegen in de uitwerking in zowel direct volgend beleid als in een eventuele update van de visie.

De provincie heeft gedurende de periode dat de Commissie het MER heeft getoetst een notitie opgesteld waarin het vervolg wordt omschreven. Hierin is weliswaar aangegeven dat de Limburgse principes en beleidsthema's zullen meewegen in vervolgbesluiten, maar is nog niet concreet gemaakt *hoe* de integrale samenhang op besluitvormingsniveau wordt geborgd, voor welke besluiten, en hoe het milieubelang volwaardig kan meewegen bij deze besluiten.

De Commissie geeft hierbij ter overweging dat alles uitwerken in afzonderlijke programma's het gevaar kan hebben dat toch niet integraal maar relatief sectoraal zal gaan worden gewerkt. Essentieel is om komende besluiten voor verschillende thema's in samenhang te nemen; milieueffectrapportage kan daarbij behulpzaam zijn, net als een integraal monitoringsysteem (zie hierna). Ook kunnen grote opgaven soms reden zijn een volgende stap te zetten naar volgende, meer integrale en concrete versie van omgevingsvisie (zie ook §2.5 van dit advies).

Geef daarom voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aan hoe het milieubelang in op de visie volgende besluiten volwaardig en integraal kan meewegen, bijvoorbeeld doordat ook hiervoor de milieueffectrapportage (m.e.r.) zal worden ingezet.

Integrale monitoring en de beleidscyclus

De monitoring van de omgevingskwaliteit is een veelomvattende taak, omdat daarmee de vinger aan de pols gehouden kan worden hoe de autonome ontwikkelingen uitpakken en of bestaand of nieuw beleid erin slaagt om die op te vangen op zodanige wijze dat de kernwaarden en omgevingskwaliteiten behouden of mogelijk zelfs versterkt kunnen worden.

Om deze integrale besluitvorming ook programma-overstijgend mogelijk te maken is in het MER aangegeven dat een monitoringsysteem wordt opgezet. De Commissie onderschrijft de noodzaak daarvan. De brede opzet van de visie en het MER geeft een goede basis voor een breed opgezet monitoringsprogramma met uiteraard veel oog voor de milieueffecten. In het monitoringssysteem zal worden gecheckt of de doelen worden bereikt en wat de milieueffecten van beleid zijn en of deze binnen afgesproken kaders blijven. Door in lijn met de beleidscyclus uit de Omgevingswet de resultaten van de programma's en de monitoring weer terug te vertalen in de volgende versie van de omgevingsvisie, wordt de integraliteit gewaarborgd en blijft de visie actueel. Het is echter nog niet duidelijk hoe vaak en door wie deze monitoring wordt uitgevoerd.

Monitoring en bijsturing hebben vooral nut als dit regelmatig gebeurt, zowel overkoepelend op het niveau van de hele omgevingsvisie als binnen de programma's. Passend in het streven naar een transparante overheid beveelt de Commissie aan dit in de openbaarheid te doen. Zo kunnen maatschappelijke omgeving, bestuurders en volksvertegenwoordiging de vinger aan de pols houden en waar nodig (gezamenlijk vanuit de eigen verantwoordelijkheid) een stap extra zetten.

De Commissie adviseert daarom voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie de monitoring inhoudelijk en procesmatig globaal verder uit te werken.

Beoordelingskader in MER en voor monitoring

Voor de bruikbaarheid als monitoringsinstrument nodig is dat de effectbeoordeling navolgbaar en reproduceerbaar is. Dat is naar het oordeel van de Commissie in het huidige MER nog onvoldoende het geval. Een reproduceerbare methode waarborgt dat over twee, vier of tien jaar de beoordeling op dezelfde manier kan worden gedaan en relevante veranderingen zichtbaar worden. Ook is het logisch dat grote kansen en risico's, doelbereik en effecten als belangrijkste indicatoren terugkomen in de monitoring. Hierna adviseert de Commissie zaken verder uit te werken naar criteria, zodat dit een gedegen basis kan vormen voor de integrale monitoring:

- **Afstemmen beoordelingskaders.** De Commissie adviseert het integrale monitoringssysteem verder uit te werken, na afstemming van alle indicatoren. Maak daarbij een duidelijk onderscheid tussen doelbereikparameters en effectparameters. Neem daarbij alle belangrijke indicatoren op, vooral die indicatoren die aansluiten bij doelbereik en die ook benoemd zijn als kans of risico. Met een dergelijk 'dashboard van de leefomgeving' kan de Provincie op deze wijze tijdig bijsturen als de opgaven of de kerntaken van de Provincie in gevaar komen of niet worden gehaald.
- **Navolgbaarheid conclusies**. Zorg dat de conclusies reproduceerbaar zijn. Geef bijvoorbeeld aan welke indicatoren worden gemeten en welke bronnen zijn gebruikt. Geef ook aan welke rol expert judgement hierbij speelt. Om te zorgen dat anderen

straks het monitoringssysteem kunnen volgen of reproduceren hoe deze scores tot stand zijn gekomen, is het nodig om de beoordelingswijze meer in detail weer te geven.

2.5. Overweging: concreter worden zodat milieubelang volwaardig kan meewegen

De Commissie geeft de provincie Limburg in overweging om in het vervolg, zowel richting uitwerking als richting een eventuele volgende versie van de omgevingsvisie, concreter te worden zodat de haalbaarheid beter getoetst kan worden. Door met beleidsuitgangspunten en de “Limburgse principes” in de hand integraler naar de knelpunten en mogelijk oplossingen te kijken, kan bepaald worden of door slimme combinaties doelen gehaald worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan combinaties van klimaatmaatregelen, recreatie, gezonde leefomgeving, natuurdoelen en natuurinclusieve landbouw. Met deze concretere uitwerking is het, door te kijken welke ambities echt niet samengaan, mogelijk om keuzes in beeld te brengen. Het ten behoeve van de nota R&D opgestelde dilemma-document geeft hiervoor een goede aanzet en ook het MER geeft aan waar knelpunten zijn en waar ambities strijdig kunnen zijn.

Vervolgens kunnen de gekozen ambities uitgewerkt worden in strategische doelen en vervolgens in (alternatieven voor) concrete besluiten en maatregelen en kunnen milieueffecten bepaald worden. Ook hier is het essentieel besluiten in samenhang te bezien en te nemen, om daarmee kansen op synergie te kunnen benutten en risico’s op tegenstrijdigheden te verkleinen. Deze maatregelen kunnen vervolgens een plek krijgen in programma’s, in voorkeursbeslissingen en in regio-deals. De Commissie ziet het, zoals gezegd in hoofdstuk 1, als essentieel dat, net als in het MER ook is aangegeven, te beschrijven hoe het milieubelang straks bij deze besluiten een volwaardige rol zal spelen.

BIJLAGE 1: Projectgegevens toetsing

Toetsing door de Commissie
De Commissie bestaat uit een werkgroep van deskundigen. Deze werkgroep beoordeelt of het MER de benodigde milieu-informatie bevat en of deze juist is. Als er informatie ontbreekt of onjuist is, beoordeelt de Commissie of zij die essentieel vindt. Dat is het geval als aanvullende informatie in haar ogen kan leiden tot andere afwegingen. Dan adviseert de Commissie de ontbrekende of gecorrigeerde informatie alsnog beschikbaar te stellen, voordat het besluit wordt genomen. Meer informatie over de Commissie en over haar werkwijze vindt u op onze website.

Samenstelling van de werkgroep
Bij dit project bestaat de werkgroep uit:
drs. John Dagevos
dr. Roeland During
ir. Tilly Fast
drs. Sjef Jansen
dr. Michiel van Pelt
drs. Marieke van Rhijn (voorzitter)
drs. Willemijn Smal (secretaris).

Besluit waarvoor dit milieueffectrapport is opgesteld
Provinciale Omgevingsvisie Limburg.

Waarom wordt hiervoor een milieueffectrapport opgesteld?
Voor activiteiten die grote milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een MER vereist zijn. De bijlagen C en D bij het Besluit milieueffectrapportage geven aan om welke activiteiten het gaat. Voor deze procedure gaat het in ieder geval om de activiteiten C en D14 (veehouderijen), D03.2 (werken inzake kanalisering of ter beperking van overstromingen), D11.2 (stedelijke ontwikkelingsprojecten), D11.3 (industrieterreinen), D11.4 (project voor het gebruik van niet in cultuur gebrachte gronden of semi-natuurlijke gebieden voor intensieve landbouw), D22.2 (windturbineparken) en D43 (permanente race- en testbanen voor gemotoriseerde voertuigen). Een MER is ook nodig omdat mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden optreden die in een Passende beoordeling moeten worden beschreven. Daarom wordt een plan-MER opgesteld.

Bevoegd gezag besluit
Provinciale Staten van Limburg.

Initiatiefnemer besluit
Gedeputeerde Staten van Limburg.

Bevoegd gezag m.e.r.-procedure
Provinciale Staten van Limburg.

Waar vind ik de stukken die de Commissie heeft beoordeeld?
U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.commissiemer.nl projectnummer 3407 in te vullen in het zoekvak.

Commissie voor de milieueffectrapportage
A. v. Schendelstraat 760
3511 MK Utrecht

t 030-2347666
e mer@eia.nl
w commissiemer.nl

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. 06 22976213
E. lex.runia@anteagroup.com

www.anteagroup.nl

Copyright © 2020
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Bijlagerapport

Bijlage bij het MER Omgevingsvisie Limburg

projectnummer 0453529.101
definitief
25 augustus 2020

Understanding today.
Improving tomorrow.

Bijlagerapport

projectnummer 0453529.101

definitief
25 augustus 2020

Auteurs
L.T. Runia
P.J. Verhoeven
W. Daggenvoorde

Opdrachtgever
Provincie Limburg
Limburglaan 10
6229 GA MAASTRICHT

datum vrijgave	beschrijving revisie	goedkeuring	vrijgave
25-08-2020	definitief	J. Fuite	H.A.M. van de Wetering

Inhoudsopgave

		Blz.
1	**Inleiding**	**1**
1.1	Aanpak	2
1.2	Gebruikte informatiebronnen	3
1.3	Algemene informatie	3
2	**Relevante exogene trends**	**4**
2.1	Demografische trends	4
2.2	Economische ontwikkeling	5
2.3	Gezonde leefomgeving	6
2.4	Infrastructuur en bereikbaarheid	7
2.5	Energietransitie	8
2.6	Landbouwtransitie	8
2.7	Klimaatverandering	9
2.8	Bodem, water en ondergrond	10
2.9	Technologisering van de samenleving	11
3	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**12**
3.1	Huidige situatie	12
3.1.1	Luchtkwaliteit	12
3.1.2	Geluid	15
3.1.3	Bodemaspecten	19
3.1.4	Externe veiligheid	19
3.1.5	Straling	20
3.1.6	Verkeersveiligheid	20
3.1.7	Hoogwaterveiligheid en wateroverlast	22
3.1.8	Leefklimaat (hittestress)	23
3.2	Referentiesituatie	25
4	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**31**
4.1	Huidige situatie	31
4.1.1	Kwaliteit woongebieden	31
4.1.2	Kwaliteit landelijk gebied	33
4.1.3	Vervuiling/verloedering	35
4.2	Referentiesituatie	37
4.3	Beoordeling	37
5	**Wonen**	**41**
5.1	Huidige situatie	41
5.1.1	Woningvoorraad in balans (aantal & kwaliteit)	41
5.1.2	Kwaliteit woning (energetisch / bouwkundig / levensloopbestendig)	45
5.2	Referentiesituatie	45
5.3	Beoordeling	46

6	**Sociaal**	**50**
6.1	Huidige situatie	50
6.1.1	Sociale levendigheid	50
6.1.2	Sociale veiligheid	50
6.1.3	Sociale cohesie	51
6.1.4	Voorzieningenniveau	51
6.2	Referentiesituatie	52
6.3	Beoordeling	53
7	**Ecologisch kapitaal**	**57**
7.1	Huidige situatie	57
7.1.1	Kwaliteit Natura 2000-gebieden	57
7.1.2	Kwaliteit Natuurnetwerk	62
7.1.3	Samenhang Natuurnetwerk (mogelijkheden migratie/adaptatie flora & fauna)	64
7.1.4	Biodiversiteit	64
7.2	Referentiesituatie	71
7.3	Beoordeling	74
8	**Energie & Grondstoffen**	**78**
8.1	Huidige situatie	78
8.1.1	Emissie broeikasgassen / aandeel duurzame energie	78
8.1.2	Energiegebruik	86
8.1.3	Gebruik grondstoffen / circulariteit	87
8.2	Referentiesituatie	90
8.3	Beoordeling	92
9	**Bodem, water & ondergrond**	**96**
9.1	Huidige situatie	96
9.1.1	Kwaliteit diepe grondwater	96
9.1.2	Kwaliteit oppervlaktewater	99
9.1.3	Grondwaterstanden	100
9.1.4	Bodem- en grondwaterkwaliteit (chemisch / fysisch)	104
9.1.5	Bodemstabiliteit (erosie / beweging)	105
9.2	Referentiesituatie	106
9.3	Beoordeling	107
10	**Historisch kapitaal**	**109**
10.1	Huidige situatie	109
10.1.1	Archeologische waarden	109
10.1.2	Gebouwd erfgoed	112
10.1.3	Aardkundige waarden	114
10.1.4	Historisch landschappelijke waarden	114
10.2	Referentiesituatie	116
10.3	Beoordeling	116

11	**Vestigingsklimaat**	**119**
11.1	Huidige situatie	119
11.1.1	Werklocaties en arbeidspotentieel in balans	119
11.1.2	Arbeidspotentieel	122
11.1.3	Bereikbaarheid werklocaties	123
11.1.4	Topsectoren	124
11.2	Referentiesituatie	126
11.3	Beoordeling	126
12	**Werk en inkomen**	**130**
12.1	Huidige situatie	130
12.1.1	Gemiddeld besteedbaar inkomen	130
12.1.2	Omvang van de werkgelegenheid	130
12.1.3	Werkgelegenheid in balans (ruimtelijk / opleidingsniveau)	135
12.2	Referentiesituatie	136
12.3	Beoordeling	136
13	**Opleiding & netwerken**	**140**
13.1	Huidige situatie	140
13.1.1	Opleidingen en ontplooiingsmogelijkheden	140
13.1.2	Kennisnetwerk	142
13.1.3	Fysieke netwerken (energie / data)	142
13.2	Referentiesituatie	143
13.3	Beoordeling	144
14	**Bereikbaarheid**	**146**
14.1	Huidige situatie	146
14.1.1	Doorstroming (inter)nationale en regionale infrastructuur	146
14.1.2	Multimodale bereikbaarheid	148
14.1.3	Kwaliteit logistieke knooppunten	149
14.1.4	Bereikbaarheid internationaal	150
14.2	Referentiesituatie	151
14.3	Beoordeling	152
15	**Overzicht: Portret van Limburg**	**153**

1 Inleiding

De provincie Limburg is gestart met het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie. De Omgevingsvisie bevat de strategisch langetermijnvisie voor de provincie. Bij de ontwerp-Omgevingsvisie wordt een MER opgesteld. In het MER wordt het voorgenomen omgevingsbeleid in de ontwerp-Omgevingsvisie beoordeeld op de effecten in de leefomgeving.

Daarvoor is het allereerst nodig om een goed beeld te krijgen van de huidige en verwachte staat van Limburg, met als onderdeel daarvan de voor m.e.r. relevante fysieke leefomgeving. Wat zijn de aanwezige waarden binnen de fysieke leefomgeving? Welke ontwikkelingen verwachten we de komende jaren? En hoe ziet de toekomstige leefomgeving eruit en welke inzichten en aandachtspunten levert dat op? Dit wordt in beeld gebracht aan de hand van een integraal beoordelingskader.

Voor de beschrijving van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving wordt in m.e.r. vaak de term leefomgevingsfoto gebruikt. In dit rapport hanteren we het begrip **Portret van Limburg**. Daarmee bedoelen we dat we een integraal beeld schetsen van de huidige en toekomstige staat van Limburg. Dat beeld is breder dan alleen de fysieke leefomgeving, en beoogt te laten zien welke ontwikkelingen zich de afgelopen jaren hebben voorgedaan en hoe de prognose is voor de toekomst.

Portret van Limburg/Foto van de leefomgeving

In milieueffectrapporten is de afgelopen jaren geleidelijk de term 'Foto van de leefomgeving' geïntroduceerd als een nieuwe naam voor de beschrijving van '**bestaande situatie en autonome ontwikkeling'**.

In dit MER gebruiken we het begrip '**Portret van Limburg'** voor de foto van de leefomgeving. Een portret - zowel geschreven als geschilderd – is namelijk meer dan een registratie, het is tevens een duiding en bedoeld om inzicht te geven, karakteristieken te benadrukken en accenten aan te brengen. Dat is ook het doel van het Portret van Limburg: inzicht geven in de bestaande en toekomstige staat van Limburg, met ook aandacht voor trends, ontwikkelingen en onzekerheden.

Het beoordelingskader voor het portret van Limburg is thematisch opgebouwd. De hoofdthema's volgen de people-planet-prosperity indeling. Een indeling die aansluit bij de accenten die de provincie legt in de ontwerp-Omgevingsvisie. Onder elk hoofdthema hangen vier thema's. In onderstaande tabel is het overzicht van de thema's opgenomen.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving	**Ecologisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**
Aantrekkelijke leefomgeving	**Energie & grondstoffen**	**Werk en inkomen**
Wonen	**Bodem, water & ondergrond**	**Opleiding en netwerken**
Sociaal	**Historisch kapitaal**	**Bereikbaarheid**

1.1 Aanpak

Het Portret bevat op de eerste plaats een beschrijving van negen “exogene” trends. Deze exogene trends gaan over bredere ontwikkelingen die een grote invloed (kunnen) hebben op Limburg, maar niet direct beïnvloedbaar zijn door beleid. Het gaat om maatschappelijke ontwikkelingen, maar ook om ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving, zoals de verandering van het klimaat. De in het Portret behandelde exogene trends gaan over ‘wonen en leefomgeving’, ‘economische ontwikkeling’, ‘infrastructuur en bereikbaarheid’, ‘energietransitie’, ‘landbouwtransitie’, ‘klimaatverandering’, ‘ondergrond’ en ‘technologisering van de samenleving’.

Het Portret van Limburg bevat voor alle aspecten van het beoordelingskader (zoals opgenomen in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau, d.d. december 2019) beschrijvingen van de huidige situatie en van belangrijke trends en ontwikkelingen. Het Portret bevat twaalf beoordelingsaspecten (volgens een People-Planet-Prosperity- indeling).

Het Portret bevat vervolgens voor alle twaalf beoordelingsaspecten een beschrijving van de huidige situatie, de geprognosticeerde autonome ontwikkeling en de daarbij horende onzekerheden (en lokale verschillen). Deze gegevens zijn voor de twaalf aspecten samengevat gevisualiseerd. Daarbij is gebruik gemaakt van figuren, zoals weergegeven in onderstaand voorbeeld voor het aspect ‘Gezonde, veilige leefomgeving’ (Figuur 1.1). Per aspect is tenminste één figuur opgenomen, of (als daar aanleiding voor is), één per regio. In het Portret is de regio-indeling Noord-, Midden- en Zuid-Limburg aangehouden[1] en sluit daarmee aan bij de Ontwerp-Omgevingsvisie.

De figuur biedt inzicht in een drietal aspecten. Deze drie aspecten betreffen de huidige situatie, de autonome ontwikkeling en de bandbreedte van de autonome ontwikkeling. Deze drie aspecten zijn hieronder toegelicht. Iedere figuur wordt vergezeld door een tabel waarin de overwegingen ten aanzien van de drie onderstaande aspecten worden toegelicht.

Huidige situatie
Hoe presteert de provincie Limburg (c.q. de regio) voor dit thema (de hoogte op de y-as). Dit betreft een kwalitatief oordeel op basis van de beschrijvingen van de huidige situatie. Daarbij geldt dat de groene zone in de figuur de meest wenselijke situatie representeert, terwijl de rode zone een situatie representeert die voor het specifieke thema sterk onwenselijk is.

Autonome ontwikkeling
Het verloop van de autonome ontwikkeling. Op basis van trends uit het verleden (de periode 2000 – 2020 in de figuren) in combinatie met autonome ontwikkelingen, exogene trends en vastgesteld beleid van de provincie, wordt een verwachting geprognosticeerd over de wijze waarop de situatie zich voor dit thema ontwikkelt. De x-as in de figuren geeft het verloop in tijd weer, die loopt van 2000 tot 2050. Een stijgende lijn (groene pijl) betekent dat het voor het betreffende aspect in de toekomst beter wordt, een dalende lijn (oranje pijl) duidt op een (risico) van achteruitgang.

Bandbreedte van de autonome ontwikkeling
Omdat het lange termijn voorspellingen van veelal lastig voorspelbare thema’s betreft, bestaan er in de meeste gevallen (grote) onzekerheden. Dit komt tot uiting in de bandbreedte (via blauwe

[1] Noord-Limburg: Beesel, Bergen, Horst aan de Maas, Mook en Middelaar, Peel en Maas, Venlo, Venray.
Midden-Limburg: Nederweert, Weert, Leudal, Roermond, Maasgouw, Roerdalen, Echt-Susteren.
Zuid-Limburg: Beek, Beekdalen, Brunssum, Eijsden-Margraten, Gulpen-Wittem, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Maastricht, Meerssen, Simpelveld, Sittard-Geleen, Stein, Vaals, Valkenburg a/d Geul, Voerendaal.

pijl) en deze kan per thema verschillen. Een andere invulling van de bandbreedte kan ook voortkomen uit lokale verschillen. Wanneer binnen een van de regio's nog grote lokale verschillen voorkomen, komt dit tevens tot uiting in de bandbreedte. Hoe groter de bandbreedte, hoe groter de onzekerheden en/of de verschillen binnen de regio.

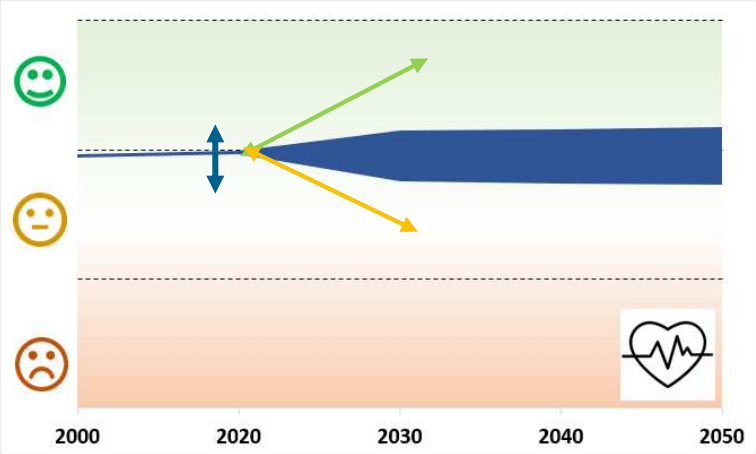

Figuur 1.1: Wijze van visualiseren referentiesituatie

1.2 Gebruikte informatiebronnen

Voor iedere indicator is een verschillende informatiebron gebruikt. Voor veel indicatoren is gebruik gemaakt van databanken van het Rijk, zoals de Atlas voor de leefomgeving, CBS Statline of publicaties van het Planbureau voor de Leefomgeving en Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, als belangrijkste informatiedragers. In veel gevallen is in aanvulling hierop gebruik gemaakt van data en informatie die opgenomen is in provinciale beleidsstukken of databanken.

Sommige data dateert al van enkele jaren geleden. In het geval data ouder is dan 2015 is overwogen om deze wel of niet te presenteren in het rapport. Deze data heeft alleen een plek gekregen in het rapport indien er (1) geen recentere data voor deze indicator beschikbaar is en (2) de data een (met eventuele kanttekening) waarheidsgetrouw beeld geeft van de actuele situatie rondom deze indicator.

Zoals reeds aangegeven in hoofdstuk 2.2 van het MER is bij het opstellen van het Portret van Limburg geen rekening is gehouden met de gevolgen van de corona-crisis. De mogelijke gevolgen van de crisis zijn nog zeer onvoorspelbaar.

1.3 Algemene informatie

Limburg is de meest zuidelijke provincie van het land, in het noorden begrensd door Gelderland, in het noordwesten door Noord-Brabant, in het zuidwesten door België en in het oosten door Duitsland. Limburg telde op 1 januari 2020 1.117.164 inwoners en is daarmee met 519 inwoners per kilometer, na Noord- en Zuid-Holland en Utrecht, de meest dichtbevolkte provincie van Nederland. Zuid-Limburg is met 54% van de inwoners sterker verstedelijkt dan Noord-Limburg (25%) en Midden-Limburg (21%).

2 Relevante exogene trends

Op hoofdlijnen zijn er enkele exogene trends te onderscheiden die een onmiskenbare invloed op de thematische aspecten hebben. Deze exogene trends zijn separaat beschreven in dit hoofdstuk. Relevante exogene trends doen zich voor op het gebied van 'wonen en leefomgeving', 'economische ontwikkeling', 'infrastructuur en bereikbaarheid', 'energietransitie', 'landbouwtransitie', 'klimaatverandering', 'ondergrond' en 'technologisering van de samenleving'. Het betreft voor een groot gedeelte trends en ontwikkelingen die niet exclusief zijn voorbehouden aan Limburg. Het betreft grotere maatschappelijke trends waarmee vrijwel iedere provincie mee te maken heeft.

2.1 Demografische trends

Demografische trends zijn, samen met economische trends, de belangrijkste drijvende krachten achter ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving. Economische groei leidt in principe tot meer energiegebruik, mobiliteit en ruimtebeslag. De demografische trends en welke gevolgen dit heeft voor de fysieke leefomgeving worden hieronder beschreven.

Naar verwachting zal de bevolkingsomvang in de provincie Limburg licht dalen. De bevolking in Zuid-Limburg zal met name afnemen, maar deze regio blijft desondanks een stuk dichtbevolkter dan Noord- en Midden-Limburg. In de drie regio's spelen vergelijkbare trends ten aanzien van de leeftijdsopbouw van de bevolking. Het aantal ouderen (65 jaar en ouder) neemt toe en het relatieve aandeel van ouderen stijgt daardoor sterk. Het aantal en aandeel van de jongere bevolkingsgroepen daalt licht.

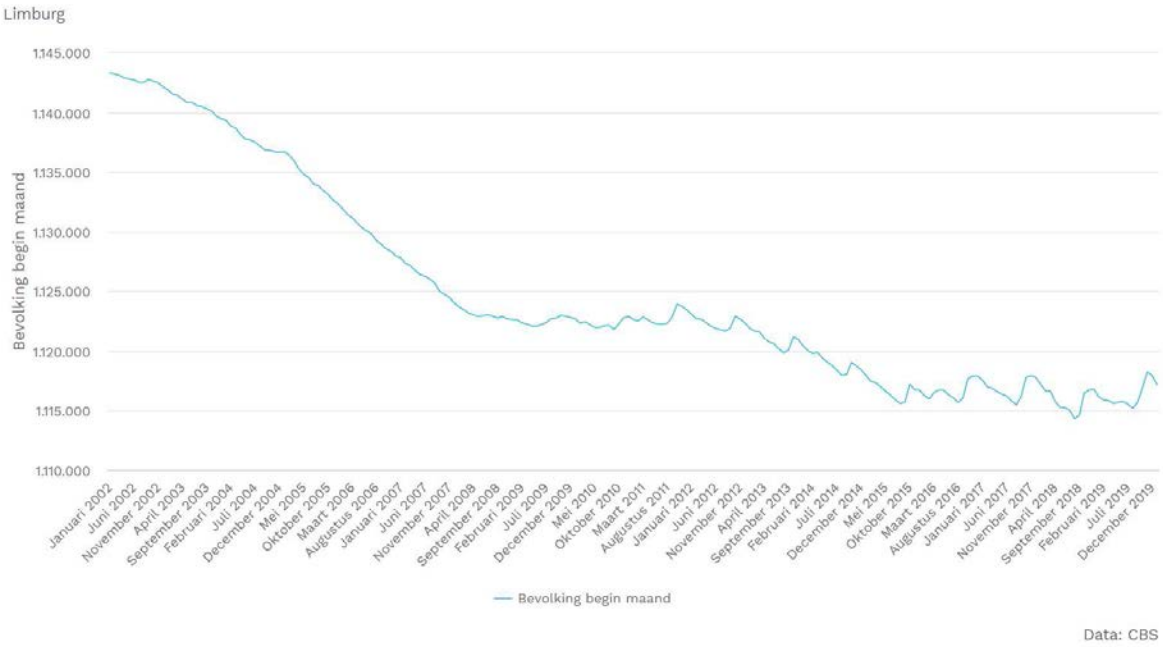

Figuur 2.1: Bevolkingsontwikkeling Limburg 2002-2019 (bron: CBS)

Huishoudens zullen gemiddeld kleiner worden. Het aantal huishoudens in Noord- en Midden-Limburg zal toenemen tot 2035. In Zuid-Limburg wordt, ondanks de huishoudensverdunning, deze groei niet verwacht. De stijging van het aantal huishoudens in Noord- en Midden-Limburg

ontstaat door een toename van het aantal huishoudens van ouderen (65 jaar en ouder). Dit zal leiden tot een stijging van de vraag naar levensloopbestendige woningen in stedelijk gebied en grotere landelijke kernen. Om aan de vraag te kunnen voldoen is omvorming van bestaande woningen of vervangende nieuwbouw noodzakelijk (door middel van inbreiding en transformatie). Relevant voor Zuid-Limburg is de functie van universiteitsstad Maastricht, welke ervoor zorgt dat het vertrekoverschot van jongeren (op regionaal schaalniveau) in Zuid-Limburg minder groot is dan in andere krimpregio's in Nederland. Na 2035 is de verwachting dat er een krimp van het aantal huishoudens zal optreden in Zuid-Limburg. In Noord- en Midden-Limburg zal rond 2035 het aantal huishoudens stabiliseren.

2.2 Economische ontwikkeling

Economische trends zijn, samen met demografische trends, de belangrijkste drijvende krachten achter ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving. Economische groei leidt bijvoorbeeld tot meer energieverbruik, mobiliteit en ruimtebeslag. De economie staat in nauw verband met technologische ontwikkelingen. Zo wordt de arbeidsproductiviteit verhoogd door technologie en innovatie. Daarnaast draagt technologie (in combinatie met thema's zoals omgevingskwaliteit en leefstijl) bij aan de verhoging van de levensverwachting. Tot slot kan de impact die economische groei heeft op de fysieke leefomgeving beperkt worden door technologie (denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van schonere mobiliteit). De mate waarin technologie de arbeidsproductiviteit, levensverwachting en impact op de fysieke leefomgeving beïnvloed is echter onzeker.

Sectorale verschuivingen

Er is een aantal trends die de economische ontwikkeling in de provincie Limburg kunnen beïnvloeden. Ten eerste is volgens het CBP de verwachting dat het aantal banen in de kwartaire sector (de niet-commerciële dienstverlening zoals openbaar bestuur, onderwijs en zorg) zal toenemen vanwege de vergrijzing en de daarbij behorende stijging van de zorgvraag. Ook wordt er een groei verwacht van de ICT en de communicatiesector. Ten tweede kunnen schaalvergroting, verdere mechanisering van de landbouw en stoppende landbouwbedrijven leiden tot een kwantitatieve afname van de werkgelegenheid in de landbouwsector. Tot slot wordt een afname van de werkgelegenheid in de industriesector verwacht. Dit komt voornamelijk door verplaatsing naar landen waar productie goedkoper is, maar ook door de verwachte toenemende verstedelijking. Een klein deel van de zware industrie zal hierdoor worden verdrongen en zich verplaatsen naar locaties met meer (milieu)ruimte.

Samenhang demografische ontwikkeling – economische ontwikkeling

De verwachte demografische ontwikkelingen hebben een impact op de economie. Er wordt voorspeld dat de beroepsbevolking (het deel van de bevolking tussen de 15 en 75 jaar dat minstens 12 uur per week betaald werk verricht of op zoek is naar werk) in absolute omvang zal afnemen, terwijl het deel van de bevolking dat niet wil of kan werken zal toenemen. Een belangrijke oorzaak voor deze ontwikkeling is de vergrijzing. Hiermee zal de verhouding tussen de beroepsbevolking en het aantal niet-actieven dalen.

Voor de relatie tussen deze cijfers en de arbeidsmarkt is relevant in welke mate migratie de autonome bevolkingsontwikkeling in opwaartse lijn kan beïnvloeden. Ook in krimp- of anticipeerregio's overtreft de immigratie de emigratie nog vaak. In Limburg zijn er bijvoorbeeld gemeenten waar veel Poolse arbeidsmigranten zijn gevestigd en Maastricht trekt veel internationale studenten.

Geconstateerd wordt dat de balans tussen werkvragers en werkaanbieders op dit moment niet goed is en verder dreigt te verslechteren. Belangrijke factor is de bevolkingskrimp die de regio in

een neerwaartse spiraal kan brengen. Hierom trekken voornamelijk jongeren weg of keren na hun opleiding elders in onvoldoende mate terug. Bedrijven vestigen zich ergens primair om markttechnische redenen. Belangrijke voorwaarden zijn dan naast bereikbaarheid, voldoende en kwalitatief passende ruimte en arbeidspotentieel. Dat laatste kan een probleem zijn, niet alleen voornieuwe bedrijven, maar ook voor reeds gevestigde bedrijven. Dit kan de diversiteit aan banen beperken. Dit lijkt meer te gelden voor de lagere en middelbare functies, omdat het aantrekken van kenniswerkers door interessante baanproposities, in combinatie met kwaliteit leefomgeving, doorslaggevend zijn. De bedrijven zijn niet per definitie aangewezen op de regionale reeds aanwezige arbeidskrachten. Desondanks is er geen overmatige verplaatsing van bedrijven naar elders waarneembaar. Tegenover vertrekkende bedrijven staan de laatste jaren zelfs meer nieuwvestigende bedrijven. Dit lijkt vooral te maken te hebben met die twee andere factoren: bereikbaarheid en ruimte. De ruimte heeft tot op heden geen probleem gevormd, maar als met name de schaalvergroting in de logistiek het komende decennium doorzet, zou dit kunnen veranderen. De laatste jaren is de vraag naar ruimte voor vestiging vrij groot, worden gevraagde grondprijzen gerealiseerd en is ook de waarde van bedrijfsvastgoed stabiel. Zelfs in de Limburgse kantorenmarkt die nog steeds overschotten kent, lijken de prijzen na een aanvankelijke daling, zich de laatste paar jaren te stabiliseren.

Kortom, de economische dynamiek en het functioneren van de arbeidsmarkt zijn met elkaar verbonden en beïnvloeden elkaar. Oplossingsrichtingen voor het vergroten van de bijdragen van krimp- en anticipeerregio's in Zuid-Limburg aan bijvoorbeeld het BNP, kunnen niet anders dan hiermee omgaan.

Ruimtegebruik

Door trends zoals flexwerken en thuiswerken zal het benodigde oppervlak per werknemer afnemen. Hierdoor is er in de toekomst naar verwachting minder kantoorruimte nodig. Daarentegen zullen distributieactiviteiten en de vrijetijdseconomie naar verwachting meer ruimte vragen.

Detailhandel

In de provincie Limburg staan veel winkels leeg, in 2016 was dit circa 11% van het totaal aantal winkels. Sinds 2014 wordt een jaarlijkse groei van het Regionaal Binnenlands Product waargenomen in Limburg, wat het bestedingspotentieel doet toenemen. Het bestedingspotentieel is het totaal aan detailhandelsbestedingen die door inwoners van een bepaald gebied gedaan kunnen worden. Daarnaast trekken plekken zoals het Designer Outlet Center (DOC) in Roermond, de Woonboulevard in Heerlen en de stadscentra van Venlo, Sittard en Maastricht de nodige bezoekers uit omliggende streken en zorgen voor koopkrachttoevloeiing vanuit het buitenland. Echter volgens het Provinciaal Omgevingsplan Limburg wordt een daling van het bestedingspotentieel verwacht van 4% in de periode 2020-2030 op basis van de demografische ontwikkelingen. Los van een eventueel compenserend effect vanuit economisch groeiperspectief is deze ontwikkeling niet bevorderlijk voor het terugdringen van de winkelleegstand, en daar komen de effecten van het online winkelen nog boven op. Voornamelijk in dorpskernen en wijken ligt de opgave om het voorzieningenniveau en daarmee de leefbaarheid zoveel mogelijk op peil te houden.

2.3 Gezonde leefomgeving

Er is steeds meer aandacht voor het aspect gezondheid in de leefomgeving. Een gezonde leefomgeving is een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op de gezondheid zo laag mogelijk is. Meer concreet is een gezonde leefomgeving een leefomgeving die:

- schoon en veilig is;
- uitnodigt tot bewegen, spelen en sporten;

- fietsen, wandelen en OV openbaar vervoer -gebruik stimuleert en zorgt voor goede bereikbaarheid;
- er voor zorgt dat mensen elkaar kunnen ontmoeten;
- rekening houdt met de behoeften van de (toekomstige) bewoners en specifieke bevolkingsgroepen (kinderen, ouderen, chronisch zieken, gehandicapten, lagere inkomensgroepen);
- een goede milieukwaliteit (geluid, lucht, bodem, externe veiligheid) heeft;
- voldoende groen, natuur en water en aandacht voor klimaatadaptatie heeft;
- gezonde en duurzame woningen heeft;
- een aantrekkelijke en gevarieerde openbare ruimte heeft;
- een gevarieerd aanbod aan voorzieningen (bijvoorbeeld woningen, scholen, winkels, cultuur, bedrijven, openbaar vervoersvoorzieningen, sport) heeft.

Het heeft dus zowel betrekking op de fysieke als sociale omgeving.

De leefomgeving waarin mensen wonen, werken en leven heeft invloed op hun gezondheid. Deze invloed kan direct zijn, bijvoorbeeld door de luchtkwaliteit, een drukke weg met een hoog risico op verkeersongevallen of het ontbreken van goede fietsmogelijkheden in een buurt. Maar de omgeving kan ook indirect van invloed zijn op de gezondheid, bijvoorbeeld door stress van geluidhinder of ontevredenheid over de (mensen in de) buurt. Vaak wordt aandacht besteed aan bovenstaande negatieve omgevingsfactoren, terwijl de omgeving ook een positieve invloed kan hebben op de gezondheid oftewel gezondheidsbevorderend kan werken. Zo is er de laatste jaren aandacht voor de (gezondheidsbevorderende) functie van groen in de directe woonomgeving en het optimaliseren van de akoestische kwaliteit van bepaalde plekken in een stad.

Voor een gezonde leefomgeving is het (naast aspecten zoals geluid en hinder), van belang hoe de emissie van stikstofoxyden zich zal ontwikkelen. De emissie van stikstofoxyden heeft effect op zowel het woon- en leefmilieu (luchtkwaliteit) als op natuurgebieden (depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden). Stikstofoxyden ontstaan bij de verbranding van brandstoffen, bijvoorbeeld in verwarmingsketels en in automotoren. Op Europees niveau zijn afspraken gemaakt over het limiteren van de emissies. Daarnaast is de verwachting dat de uitstoot van stikstofoxyden zal afnemen door de ontwikkeling van schoner en duurzamer vervoer.

2.4 Infrastructuur en bereikbaarheid

Mobiliteit zal de komende decennia sterk in ontwikkeling zijn. Door technologische ontwikkelingen, maar ook de wijze waarop de mens deze zal gebruiken, is de verwachting dat er meer verandert dan de afgelopen decennia. Of de auto's volledig zelf gaan rijden is de vraag, maar duidelijk is dat er steeds meer systemen beschikbaar komen die de bestuurder ondersteunen in de 'rijtaak', waardoor efficiency, veiligheid en duurzaamheid verbeteren. En dat geldt niet alleen voor personenauto's, maar ook voor vrachtauto's, treinen, schepen en vliegtuigen. Een van de kernpunten is het gebruik van enorme hoeveelheden data. Voertuigen zullen 'connected' zijn, met elkaar en met systemen die het verkeer en vervoer aansturen. 'Mobility as a Service' (MAAS) zal het wisselen van vervoerswijze vergemakkelijken, net zoals 'synchromodaliteit' dat voor transport en logistiek zal doen. De effectiviteit van deze technologische veranderingen is onder ander afhankelijk van de wijze waarop de mens hiermee zal omgaan. Zullen zij de techniek massaal gebruiken, zullen zij de mogelijkheden van deelsystemen benutten? Inzicht in deze gedragscomponent is net zo belangrijk als technische kennis.
Technologische ontwikkelingen zullen ook zorgen voor de afname van CO2 uitstoot door vervoermiddelen. Welke energiedragers (biobrandstoffen, elektrisch, waterstof, of andere) daarvoor het meest geschikt zijn, is nu nog niet te zeggen.

2.5 Energietransitie

Internationale en nationale doelstellingen

De energievoorziening zal de komende decennia ingrijpend veranderen. Nederland heeft in 2016 het VN-Klimaatakkoord van Parijs ondertekend. Doel van het Klimaatakkoord is om de temperatuurstijging te beperken tot ruim onder 2 graden Celsius in 2050. Om dit te bereiken is een vergaande reductie van CO_2-emissies nodig. De nationale doelen met betrekking tot de energietransitie zijn vastgelegd in het Klimaatwet. In deze wet is vastgesteld dat Nederland in 2030 de uitstoot van CO_2 met 49% heeft verlaagd ten opzichte van 1990. Om dit doel te halen hebben de overheid, bedrijven en maatschappelijke organisaties een Klimaatakkoord gesloten. Hierin is afgesproken om in 2050 de uitstoot van CO_2 met 95% te hebben verlaagd ten opzichte van 1990. Daarnaast moet Nederland eind 2020 ten minste 25% minder broeikasgassen uitstoten ten opzichte van 1990. Een overgang naar een duurzame energievoorziening is van groot belang, vanwege het tegengaan van klimaatverandering. Daarnaast is de energietransitie ook van economisch belang door de afnemende beschikbaarheid van fossiele brandstoffen en de afhankelijkheid van internationale energieleveranciers.

Lokaal niveau

Energiebesparende maatregelen (zoals isolaties) voor gebouwen zullen uitgevoerd worden op basis van een afweging van kosten en baten. De prijzen van (bijvoorbeeld) zonnepanelen zullen naar verwachting verder afnemen. Verder is het de bedoeling dat alle nieuwbouwwoningen ‘gasloos’ (dit betekent zonder aansluiting op het gasleidingennet) worden gebouwd volgens de Wet Voortgang Energietransitie en zullen gaandeweg ook steeds meer bestaande woningen van het gas af worden gehaald.

Bedrijvigheid

Voor bedrijven en (mogelijk in mindere mate) particulieren is de kostprijs van fossiele energie en de terugverdientijd van gemaakte investeringen belangrijk. In relatie daarmee spelen subsidies, fiscale aspecten en financierbaarheid een rol bij afwegingen die bedrijven en burgers maken bij investeringen gericht op het besparen van energie of het installeren van alternatieve energiesystemen.

2.6 Landbouwtransitie

Het aandeel landbouwgrond zal naar verwachting verder afnemen door de omzetting in natuur en ruimte te bieden voor de aanleg van wegen, stedelijke ontwikkelingen en regeneratieve energieopwekking. Dit is geen nieuwe trend, maar zal zich de komende jaren wel voortzetten. Deze ontwikkeling gaat gepaard met een vermindering van het aantal landbouwbedrijven vanwege bedrijfsbeëindigingen met als gevolg verdere schaalvergroting. De gemiddelde omvang van bedrijven neemt hiermee toe. Diverse bedrijven zullen zich meer richten op gespecialiseerde- / nevenactiviteiten in de ‘cross over’ met andere sectoren, zoals zorg, regionale directe afzet (rechtstreekse verkoop van eigen landbouwproducten aan de klant), (verblijfs-)recreatie, natuur- en landschapsonderhoud en dergelijke.

Naar verwachting zal de regelgeving ten aanzien van intensieve veehouderijen verder aanscherpen om emissies van ammoniak, fijnstof en geur te verminderen. Verschillende maatregelen en instrumenten van rijk, provincie en gemeenten zouden tot gevolg moeten hebben dat de emissie uit de veehouderij niet verder toeneemt, maar sterk afneemt. De provincie Limburg heeft dit beleid uitgewerkt in de Uitvoeringsagenda Vitale veehouderij voor een gezonde en duurzame leefomgeving.

De omvang van glastuinbouw zal naar verwachting gelijk blijven. Het gebruik van kleinere kassen voor glastuinbouw neemt af, maar enkele grote glastuinbouwbedrijven zullen zich waarschijnlijk vestigen of doorgroeien in de omgeving van Greenport Venlo. Voor deze kassen bestaan kansen voor het opwekken van duurzame energie middels bijvoorbeeld (ondiepe) geothermie. Een deel van de kleine bedrijven zal naar verwachting verdwijnen. Naast de grotere glastuinbouwgebieden in de regio Venlo hebben we een aantal grote solitaire bedrijven. Onder invloed van het Energieakkoord zal het energiegebruik door de glastuinbouw worden teruggedrongen en wordt er actief gezocht naar duurzame alternatieve vormen.

De agrarische milieudruk zal tot 2050 waarschijnlijk afnemen door een combinatie van innovatie, sanering en versterking van concepten zoals bijvoorbeeld natuurinclusiviteit en kringloopland-bouw. Daarnaast wordt er vanuit een milieukundig perspectief gekeken naar de ligging van bedrijfslocaties in relatie tot de kwetsbaarheid van de omgeving. De vraag die hierbij centraal staat is: hoe bedrijven hun milieudruk op de omgeving kunnen laten afnemen zonder dat dit ten koste gaat van een gezonde (rendabele) bedrijfsvoering?

2.7 Klimaatverandering

Klimaatverandering heeft een groot effect op de fysieke leefomgeving. Er worden meer tropische dagen en periodes van grote droogte verwacht. Daarnaast wordt er ook meer wateroverlast verwacht door het vaker voorkomen van hevige regenbuien. Om deze klimaateffecten te kunnen opvangen zijn ingrepen nodig in de fysieke leefomgeving. Dit wordt vaak uitgedrukt met de term klimaatadaptatie. Dit staat voor het proces waarbij de samenleving zich aanpast aan het actuele of verwachte klimaat en de negatieve effecten daarvan, om de schade die gepaard gaat met klimaatverandering te beperken en de kansen die de klimaatverandering biedt te benutten.

Door het KNMI zijn vier scenario's voor de ontwikkeling van het klimaat opgesteld en uitgewerkt. De mogelijke effecten van deze scenario's (zowel de directe effecten als de afgeleide effecten) zijn in beeld gebracht voor de provincie Limburg in de Klimaateffectatlas[2] (Goossen et, 2010). De klimaatscenario's laten effecten zien op een groot aantal weerskarakteristieken, zoals gemiddelde temperaturen, intensiteit van neerslag en watertekorten in de zomerperiode.

Voor het buitengebied lijken vooral de effecten op neerslag, verdamping en waterbalans het meest relevant. De verwachte toename van de temperatuur is van relatief groter belang voor de stedelijke omgeving vanwege de grotere hittestress die daar kan ontstaan ten gevolge van het 'hitte-eiland' effect in stedelijke gebieden. Daarnaast is ook de mogelijke wateroverlast, bijvoorbeeld als gevolg van hevige regenval, relevant voor de stedelijke omgeving.

Wateroverlast en droogte

Als gevolg van intensieve ontwatering voor de landbouw en de toename van verhard oppervlak is de afgelopen decennia herhaaldelijk wateroverlast opgetreden. Daarnaast kunnen als gevolg van klimaatverandering vaker heftige, kortdurende zomerbuien voorkomen. Deze buien kunnen lokaal leiden tot meer water- / modderoverlast.
Een ander gevolg van klimaatverandering is grotere kans op lange(re) perioden van droogte. Droogte kan onder andere effect hebben op natuurgebieden (zowel flora als fauna), de waterrecreatiesector, de landbouwsector, de mogelijkheden voor koelwater (o.a. voor het Chemelot -

[2] De Klimaateffectatlas is een website (https://www.klimaateffectatlas.nl/nl/) waar informatie en kaartmateriaal te vinden is. De atlas geeft een eerste indruk van de (toekomstige) dreigingen van overstromingen, wateroverlast, droogte en hitte in een gebied. Met de zoomfunctie bestaat de mogelijkheid om naar de eigen gemeente in te zoomen. Voor elk van de thema's zijn verschillende kaartlagen beschikbaar.

terrein en energiecentrales), de bevaarbaarheid van de Maas voor vrachtschepen en de chemische/biologische verontreiniging van het Maaswater, met de daaruit voortvloeiende risico's voor de volksgezondheid en de gezondheid van de fauna en voor stankhinder. Het effect van droogte is echter afhankelijk van de duur van de periode en de aanwezige watervoorraden.

Waterveiligheid

Als gevolg van klimaatverandering worden volgens het KNMI gemiddeld 10-20% hogere piekafvoeren verwacht (een hoogwaterstandstijging van 30 tot 90 centimeter in 2100 bij een gelijkblijvende geometrie van het winterbed). Gebiedsontwikkelingen zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum en het Maasdal ten zuiden van Maastricht moeten bijdragen aan de toekomstige gewenste waterveiligheidssituatie.

2.8 Bodem, water en ondergrond

Afstemming van ruimtegebruik

Vanwege de toenemende druk in de ondergrond neemt de behoefte aan afstemming tussen de kwaliteiten en potenties van de ondergrond, ondergrondse activiteiten en het bovengronds ruimtegebruik toe. Sommige vormen van ondergronds gebruik zijn goed te combineren en kunnen elkaar zelfs versterken (zoals warmte-koudeopslag en grondwatersanering), terwijl andere elkaar juist in de weg kunnen zitten (zoals drinkwaterwinning en geothermie).

De transitie naar meer hernieuwbare vormen van energiewinning zoals warmte-koudeopslag en geothermie, doet de druk in de ondergrond stijgen. Hoewel het gebruik van onderaardse kalksteengroeves voor de winning van kalksteen beperkt is, neemt het gebruik voor andere doeleinden toe, bijvoorbeeld horeca, recreatief gebruik (grotlopen, rondleidingen).

Voormalige stortplaatsen

Er komen steeds meer verzoeken om (gesloten) stortplaatsen niet alleen in te richten voor extensieve recreatie, maar ook open te stellen voor andere ruimtelijke ontwikkelingen. Hierbij gaat het met name om zonne-energie, maar in de toekomst mogelijk ook voor het aanleggen van energiehubs.

Het is van belang de mogelijkheden voor deze ontwikkeling goed te doordenken om schade aan de aangebrachte nazorgvoorzieningen te voorkomen. Te denken valt aan aangebrachte funderingen door de bovenafdichting, maar ook na het aanleggen van een golfbaan, die beschadigd wordt bij het repareren/vervangen van de bovenafdichting.
Als de (uitvoering van de) nazorg in een vroeg stadium wordt betrokken bij de planvorming, dan kan er met aanpassingen worden gewerkt die meervoudig ruimtegebruik wél mogelijk maken. Bij de Louisegroeve zijn bijvoorbeeld innovatieve technieken gebruikt bij de aanleg van het zonnepark. Er zijn verankeringsconstructies voor zonnepanelen toegepast, die ervoor zorgen dat er geen fundering nodig is en daarnaast de druk over een groter oppervlak verdelen. Op deze manier is er geen risico voor de bovenafdichting.

Nieuwe verontreinigingen en zeer zorgwekkende stoffen

Het voorkomen van nieuwe verontreinigingen en de aanpak van zeer zorgwekkende stoffen vraagt om een stevige, blijvende inzet via het brongerichte spoor, gericht op preventie en realisatie van nul-emissies van zeer zorgwekkende stoffen. Er ontstaat bijvoorbeeld een steeds duidelijker beeld van een stof als PFAS, die diffuus verspreid in bodem voorkomt, en mogelijk schadelijk is voor de gezondheid. Voorheen werd PFAS niet meegenomen in bodemonderzoeken, maar er ontstaat steeds meer duidelijkheid over de negatieve milieueffecten van de stof. Dit heeft invloed op de volksgezondheid, maar ook op ruimtelijke ontwikkelingen die met PFAS-houdende

grond te maken hebben. Er is daarnaast een trend waarneembaar van de toename van vreemde stoffen (zoals medicijnen en drugs) in afvalwater. Dit kan om extra inspanningen vragen bij het zuiveren van afvalwater en aanpak bij de bron.

Drinkwater

Naar verwachting van het RIVM zal de vraag naar drinkwater met circa 3% toenemen. De Waterleiding Maatschappij Limburg gaat zelfs uit van een toename van 18% tot 2050.

2.9 Technologisering van de samenleving

Het laatste uitgelichte thema is de technologisering van de samenleving in het algemeen. Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in hoog tempo op, zoals big data, 'smart cities' en 'virtual reality', maar ook andere digitale technieken en communicatie zorgen voor een verdere automatisering en technologisering van de samenleving. Dergelijke ontwikkelingen bepalen in welke mate mensen afhankelijk zijn van hun (fysieke) werkplek, hun auto, een vaste (internet)verbinding en andere zaken die de inrichting van de fysieke leefomgeving bepalen. De afgelopen decennia hebben laten zien dat technologische ontwikkelingen elkaar snel kunnen opvolgen en grote, niet te voorspellen invloed kunnen hebben op de dagelijkse leefomgeving, het gedrag van mensen en op de fysieke leefomgeving.

Big data	Data komt in allerlei vormen, zoals getallen, tekst, audio of video en de hoeveelheid data die verzameld en opgeslagen wordt groeit enorm. Met deze data kunnen steeds meer verbanden en relaties worden ontdekt.
Smart cities	In een smart city wordt de stad bestuurd en beheerd op basis van data. Deze data worden verzameld door sensoren in de stad. Dat kan variëren van strips in het wegdek die de verkeersdrukte meten, luchtsensoren bij huizen die de luchtverontreiniging meten tot sensoren die de doorstroom in het riool bijhouden.
Virtual reality	Een computertechniek waarbij het lijkt alsof je in een andere werkelijkheid bent. Door het opzetten van een speciale bril kan een (toekomstige) omgeving driedimensionaal ervaren worden.

3 Gezonde, veilige leefomgeving

3.1 Huidige situatie

3.1.1 Luchtkwaliteit

De kwaliteit van de lucht wordt bepaald door de aanwezigheid van luchtverontreinigende stoffen. Door onder andere verbrandingsmechanismen en bestrijdingsmiddelen komen verontreinigende stoffen in de atmosfeer. De overheid heeft daarom normen gesteld aan de concentraties en aan het aantal dagen in het jaar dat deze normen overschreden mogen worden. De belangrijkste luchtverontreinigende stoffen zijn fijnstof (PM_{10} en $PM_{2,5}$) en stikstofdioxide (NO_2). De belangrijkste bronnen van uitstoot van luchtverontreinigende stoffen zijn industrie, landbouw en verkeer.

Hoge concentraties van luchtverontreinigende stoffen kunnen luchtwegklachten en hart- en vaatziekten veroorzaken. Vooral kinderen, ouderen of mensen met luchtwegaandoeningen en/of hart en vaatziekten, lopen meer risico op het krijgen van gezondheidsklachten. Een betere luchtkwaliteit levert gezondheidswinst op, ook als de concentraties luchtvervuilende stoffen onder de landelijke norm liggen. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) heeft daarom ook advieswaarden voor de concentraties luchtverontreinigende stoffen aangegeven. In onderstaande tabel zijn de wettelijke normen en de WHO advieswaarden opgenomen.

	Wettelijke normen	WHO advieswaarden
PM_{10}	40 µg/m^3	20 µg/m^3
$PM_{2,5}$	20 µg/m^3	10 µg/m^3
NO_2	40 µg/m^3	40 µg/m^3

Op onderstaande kaartbeelden zijn de jaargemiddelde concentraties van PM_{10} en NO_2 weergegeven. De stof $PM_{2,5}$ is een fractie van PM_{10}. Hierdoor is de verdeling van $PM_{2,5}$ en PM_{10} met elkaar vergelijkbaar. Voor $PM_{2,5}$ is daarom geen kaart opgenomen.

Op zowel Figuur 3.1 als Figuur 3.2 is de structuur van het hoofdwegennet terug te zien in de concentraties. Bij fijnstof (PM_{10}) is ook duidelijk te zien dat de hoge dichtheid aan agrarische bedrijven in met name Noord-Limburg zorgen voor hogere concentraties fijnstof in de lucht. Op enkele plekken in Noord-Limburg wordt de WHO-advieswaarde van 20 µg/m3 overschreden. Bij de concentraties stikstofdioxide springen, naast het hoofdwegennet, ook de stedelijke gebieden eruit. De concentraties NO_2 in de stedelijke gebieden blijft onder de wettelijke grenswaarde en WHO-advieswaarde van 40 µg/m^3.

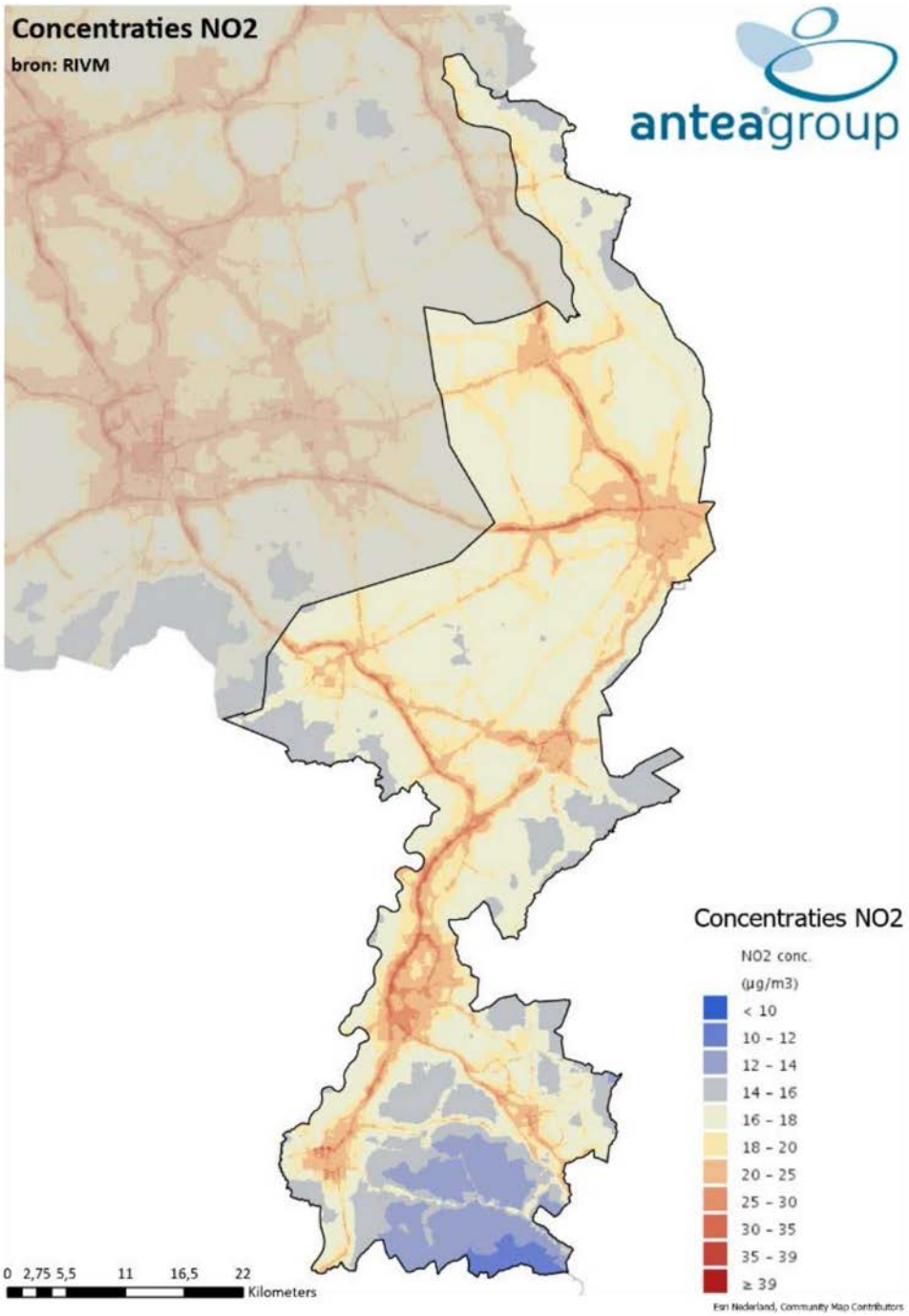

Figuur 3.1 Jaargemiddelde concentraties NO_2

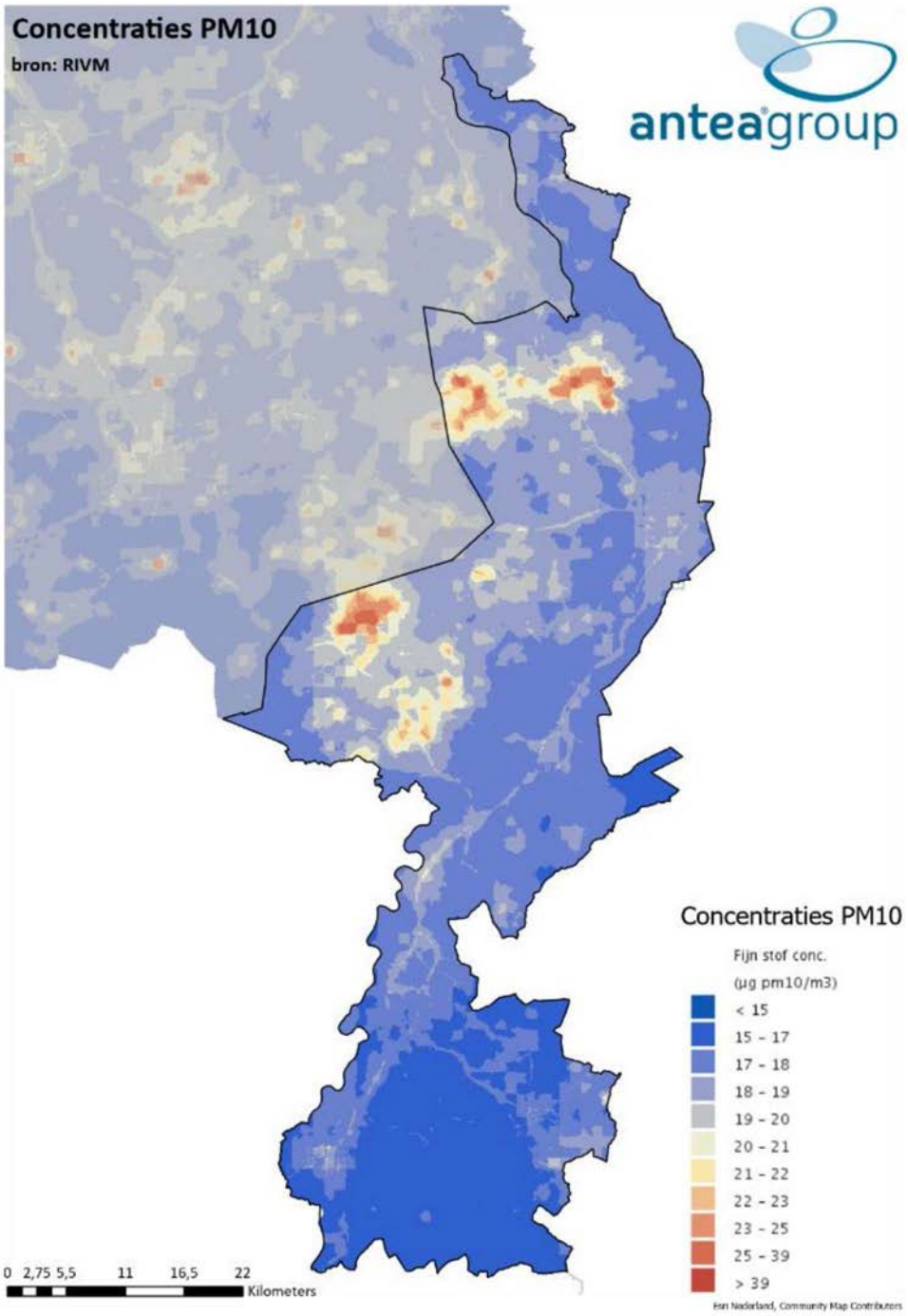

Figuur 3.2 Jaargemiddelde concentraties PM_{10}

Geurhinder

Geur zelf is niet schadelijk voor de gezondheid, maar stank kan wel een slechte invloed hebben op gezondheid. Stoffen kunnen geïrriteerde slijmvliezen of hoofdpijn veroorzaken en geurhinder kan invloed hebben op de kwaliteit van de nachtrust. Geurhinder wordt op lokaal niveau aangepakt.

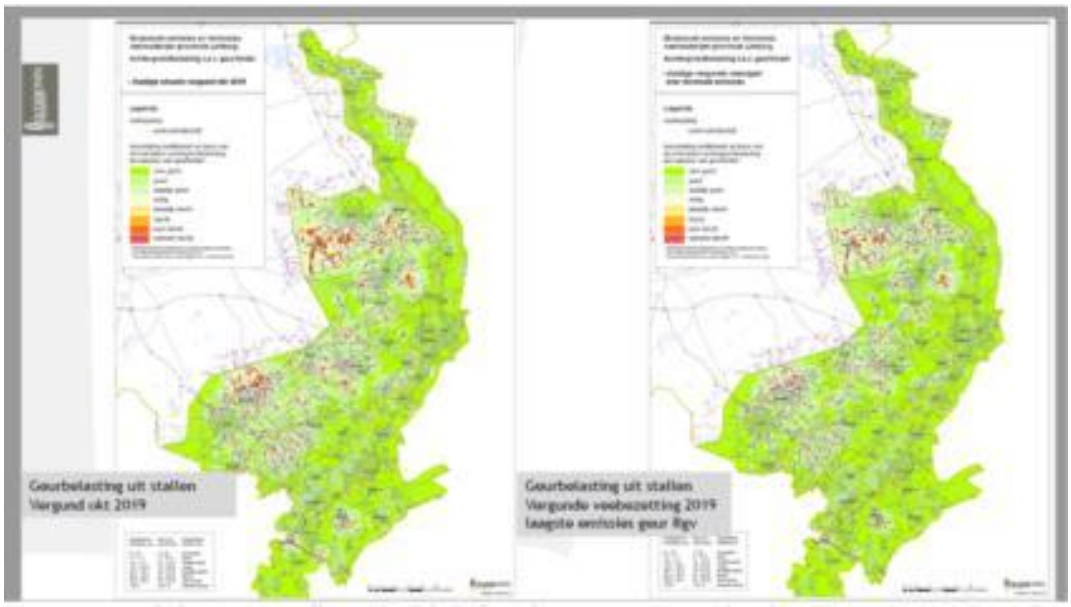

Figuur 3.3 Geurbelasting uit stallen in Noord-Limburg (Bron: Provincie Limburg)

Op landelijke schaal komt geurhinder door de buren (openhaard, houtkachel, allesbrander, barbecue en vuurkorf) vaker voor dan geurhinder afkomstig van landbouw, fabrieken/bedrijven en wegverkeer. Ook in de provincie Limburg ervaren de meeste inwoners geurhinder in hun directe omgeving van openhaarden, houtkachels, allesbranders en barbecues.
De geurhinder door bedrijfsmatige activiteiten is in de afgelopen decennia afgenomen. Dit geldt zowel voor fabrieken en bedrijven als voor de agrarische sector (RIVM, 2016).
In de provincie Limburg, en meest voornamelijk Noord-Limburg, doen zich lokaal knelpunten ten aanzien van geurhinder als gevolg van landbouw voor. In Figuur 3.3 hierboven is zichtbaar dat de geurbelasting uit stallen in gemeenten als Venray lokaal ‘extreem hoog’ beoordeeld wordt.

3.1.2 Geluid

Overlast als gevolg van geluid kan leiden tot gezondheidsklachten. Industrie en transport zijn de voornaamste ‘lawaaimakers’. Daarnaast kunnen tijdelijke activiteiten, zoals evenementen, muziekfestivals of buurtfeesten overlast in de omgeving veroorzaken.

Figuur 3.4 geeft de geluidbelasting van het wegverkeer weer in aantal decibel (dB). De geluidbelasting wordt uitgedrukt in L_{den} ($L_{day\text{-}evening\text{-}night}$), de maat voor de gemiddelde geluidbelasting over een etmaal. De geluidbelasting 's avonds en 's nachts wordt hierbij veel zwaarder meegerekend dan die van overdag, omdat het geluid dan hinderlijker is. Lawaai in een woonomgeving leidt vooral tot hinder en slaapverstoring.

De wet kent niet één harde geluidsnorm voor de geluidbelasting van wegverkeer. De wet benoemt een voorkeurswaarde van 48 dB L_{den} voor gevoelige functies (o.a. woningen) en geeft daarnaast een maximale ontheffingswaarde, afhankelijk van de type woning/functie en omgeving. Dit zijn maximale geluidwaarden voor nieuwe functies, maar zijn ook een handige graadmeter om de geluidsituatie voor bestaande gevoelige functies in beeld te brengen. De WHO-adieswaarde voor gevoelige functies is 53 dB L_{den} en 45 dB L_{night}. Boven deze waarden heeft het wegverkeerslawaai negatieve effecten op de gezondheid.

Voor spoorweglawaai gelden minder strenge normen dan voor wegverkeerslawaai, de voorkeursgrenswaarde is 55 dB L_{den} en er zijn ontheffingen tot 68 dB, in sommige uitzonderlijke gevallen tot meer dan 73 dB mogelijk. De WHO-advieswaarde voor gevoelige functies is 54 dB L_{den} en 44 dB L_{night}. Boven deze waarden heeft het spoorweglawaai negatieve effecten op de gezondheid.

De belangrijkste oorzaken van geluidhinder in Limburg zijn wegverkeer, burenlawaai en vliegverkeer. Binnen het wegverkeer zijn het de wegen met een snelheidsbeperking tot 50 km/u en de brommers en scooters die voor de meeste geluidhinder zorgen. Waarbij het percentage gehinderden hoger is in de provincie Limburg in vergelijking met de rest van Nederland.

Hinder door geluiden van de buren is lastig met beleidsmaatregelen aan te pakken. Dit blijkt ook uit de hindercijfers, die door de jaren heen stabiel blijven. Contactgeluiden (traplopen, slaan met deuren, harde vloeren) en buitenactiviteiten zijn belangrijke oorzaken van geluidhinder.
In Limburg is er geen duidelijke afname in geluidhinder door militair vliegverkeer (in tegenstelling tot de landelijke trend). Dit heeft in Zuid-Limburg voornamelijk te maken met de NATO-vliegbasis in Geilenkirchen in Duitsland.

Geluidhinder door treinverkeer staat in de provincie Limburg niet in de top 3, terwijl het spoor lokaal voor veel geluidhinder kan zorgen. Dit heeft te maken met het kleiner aantal mensen dat in de buurt van het spoor woont ten opzichte van het aantal mensen dat rond wegen woont.

Tabel 3.1: Herkomst van ernstige geluidhinder per provincie in 2016 (procentueel)

	Gron	Frie	Dren	OvIJs	Flev	Geld	Utre	NHol	ZHol	Zeel	NBrab	Limb
ernstige hinder												
Wegverkeer	8,0	4,9	5,3	7,0	7,7	8,7	10,2	9,6	9,9	8,5	10,6	11,5
Railverkeer	2,3	0,5	0,3	2,8	1,7	2,2	2,0	2,5	2,5	0,6	2,3	2,2
Vliegverkeer	2,1	4,2	0,3	1,6	3,6	1,6	4,7	9,3	5,1	1,0	4,4	5,2
Buren	9,9	7,4	6,8	7,6	7,9	7,6	8,5	10,5	9,0	4,8	6,9	7,9
Fabrieken	1,4	0,6	0,3	0,8	2,1	2,7	1,6	1,8	2,1	2,4	2,0	2,1
Bouw	4,0	3,5	0,7	2,5	4,4	3,3	4,6	7,6	5,2	3,3	3,2	4,1
Recreatie	2,6	0,9	0,1	2,2	3,1	3,0	4,8	4,8	3,2	3,1	2,9	3,3

Op Figuur 3.4 is het hoofdwegennet duidelijk zichtbaar, waarbij de WHO-advieswaarde van 53 dB L_{den} wordt overschreden op rijkswegen en provinciale wegen. Ook het spoorwegennetwerk is zichtbaar op Figuur 3.4, waarbij de WHO-advieswaarde van 53 dB L_{den} wordt overschreden. Of de overschrijding van de WHO-advieswaarde voor geluidbelasting hinderlijk is hangt af van de functies die zich rondom het spoor- en wegennet bevinden.

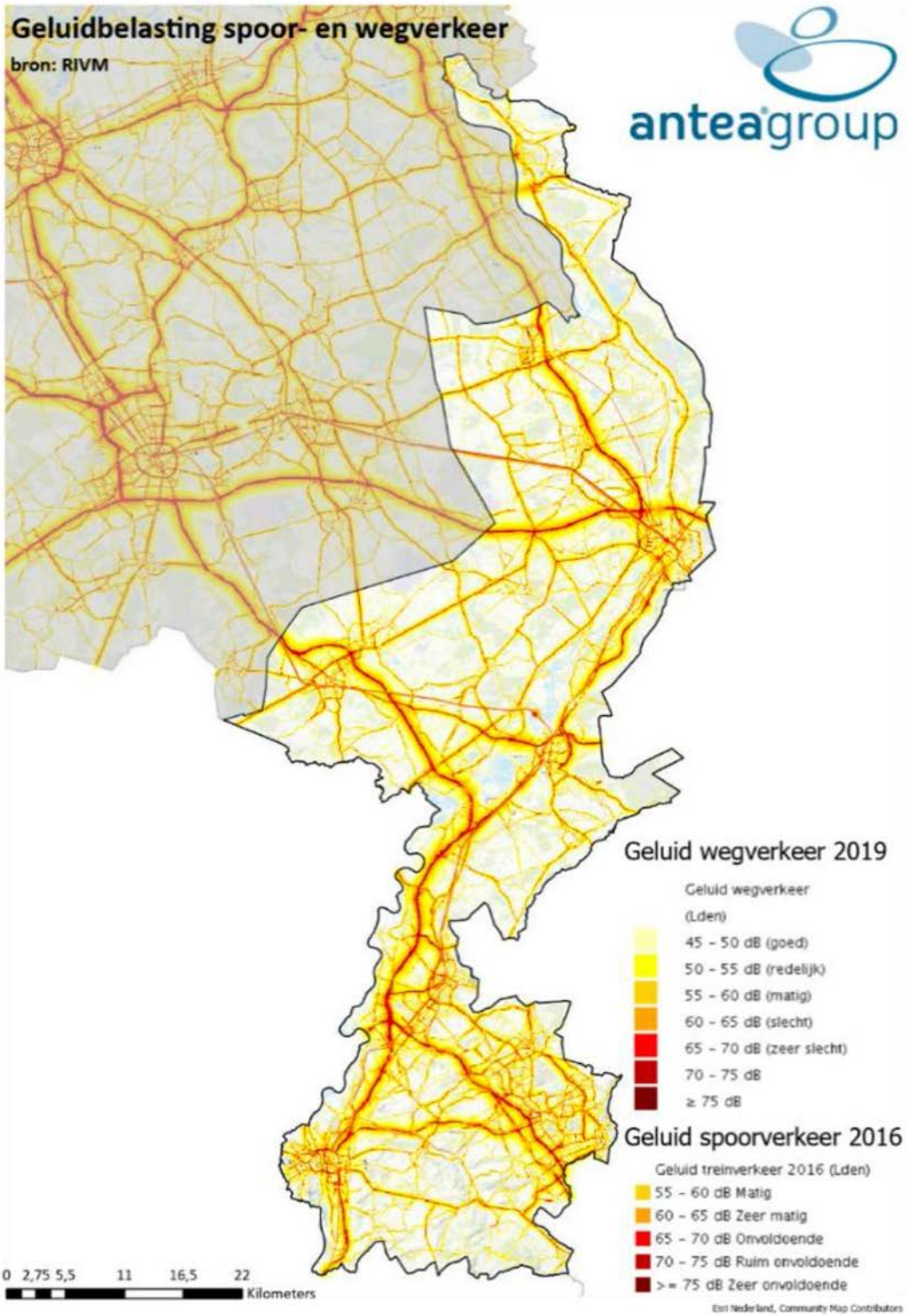

Figuur 3.4 Geluidbelasting van spoor- en wegverkeer (bron: RIVM).

Stiltegebieden

Een stiltegebied is een milieubeschermingsgebied waarin de geluiden van flora en fauna overheersen. Deze gebieden zijn van belang voor de rustzoekende recreant en de flora en fauna in de natuur. Het streven is om de geluidbelasting in deze gebieden lager te houden dan 40 dB. Per provincie zijn er stiltegebieden aangewezen. De 31 stiltegebieden in de provincie Limburg hebben een gezamenlijk oppervlak van circa 18.000 ha. De ligging van deze gebieden is te zien op Figuur 3.5.

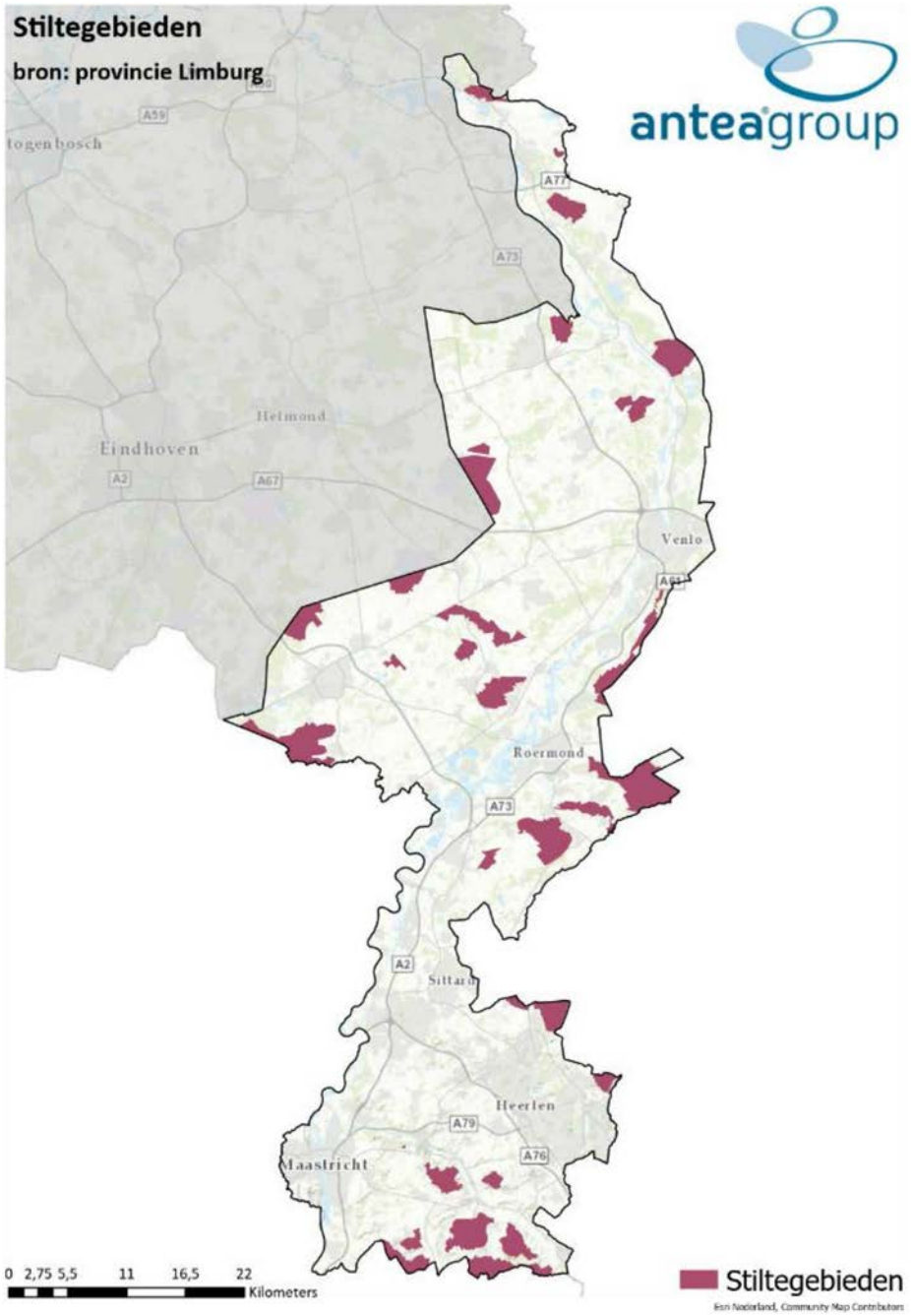

Figuur 3.5 Stiltegebieden in de provincie Limburg

3.1.3 Bodemaspecten

Verontreinigingen in de bodem kunnen leiden tot gezondheidsproblemen. Bodemverontreinigingen (historische verontreinigingen, maar ook de opkomst van nieuwe, onbekende stoffen zoals PFAS) maken dat bodemkwaliteit een aandachtspunt is voor de gezondheid van de mens en dier. In hoofdstuk 9 wordt de chemische en fysische bodemkwaliteit in de provincie Limburg nader toegelicht.

De bodem wordt steeds schoner waardoor minder gezondheidsrisico's bestaan. De sanering van bodemverontreinigingen die leiden tot onaanvaardbare risico's en spoedlocaties moeten in 2020 aangepakt zijn. De 'resterende' bodemverontreiniging wordt beheerd, en zo nodig bij ruimtelijke planprocessen en gebiedsontwikkelingen verder gesaneerd.

Een belangrijk bodemaspect is dat de druk in de ondergrond toeneemt vanwege de toenemende ondergrondse activiteiten, zoals in paragraaf 2.8 is toegelicht. Afstemming tussen ruimtegebruik en ondergrondse activiteiten is van belang om een goede bodemkwaliteit te waarborgen en daarmee gezondheidsrisico's te beperken.

3.1.4 Externe veiligheid

Externe veiligheid gaat over de risico's voor mens en milieu bij gebruik, opslag en vervoer van gevaarlijke stoffen. Het gaat bijvoorbeeld over de opslag van lpg en het transport van aardgas (of andere gevaarlijke stoffen) door hogedrukleidingen. Dit wordt doorgaans uitgedrukt in een plaatsgebonden risico (kans op een ongeval) en het groepsrisico (maatstaf voor de omvang van een ongeval). Over het algemeen gezien geldt dat de plaatsgebonden risico's en het groepsrisico geen knelpunten oplevert.

Voor het transport van gevaarlijke stoffen is in 2015 het Basisnet in werking getreden om een evenwicht te bieden tussen vervoer, ruimtelijke ordening en veiligheid. Als aanvulling op de Wet Vervoer Gevaarlijke Stoffen biedt het Basisnet extra regelgeving voor veiligheidscontouren langs infrastructuur. Voor alle trajecten is een risicoplafond vastgesteld. Voor wegen en waterwegen zijn er geen overschrijdingen van deze risicoplafonds. Voor het spoor zijn er de afgelopen jaren overschrijdingen op een aantal baanvakken. In Limburg betreft dit Eindhoven – Venlo en Eindhoven – Roermond. Daarnaast worden op het spooremplacement van Sittard de risiconormen overschreden. Naar verwachting zal de komende jaren de regelgeving voor emplacementen worden geïntegreerd in het Basisnet.

In onderstaande figuur 3.6 zijn de overschrijdingen in 2018 weergegeven.
Toelichting bij figuur 3.6: Bij een plaatsgebonden risico van 10-6 is de kans dat er daadwerkelijk een zwaar ongeval plaatsvindt 1 op de miljoen. Een PR van 10-6 wordt in de regels voor ruimtelijke ordening en externe veiligheid echter als een relatief hoog risico beschouwd.
Daarnaast betekent de PR 10-7-contour een kans van 1 op de 10 miljoen en de PR 10-8-contour een kans van 1 op de 100 miljoen.

Figuur 3.6 Overschrijding van de risico normen op het basisnet (bron: Monitoringsrapportage Basisnet spoor 2019)

3.1.5 Straling

De laatste jaren is steeds meer vraag naar en aandacht voor de uitrol van het 5G-netwerk. Er is behoefte aan snel dataverkeer, maar tegelijkertijd zijn er toenemende zorgen over mogelijke gezondheidseffecten van een uitgebreid 5G-netwerk als gevolg van straling. Het RIVM heeft onderzoek uitgevoerd naar de wetenschappelijke literatuur over blootstelling en eventuele gezondheidseffecten van 5G-systemen. Op dit moment worden Europese normen voor blootstelling niet overschreden, maar het RIVM adviseert bij verdere uitrol van het 5G-netwerk gezondheidseffecten goed te monitoren. Meer hierover is te vinden op de website van het RIVM.

3.1.6 Verkeersveiligheid

De Provincie Limburg heeft als doel om het aantal verkeersdoden op provinciale wegen terug te brengen naar 0. Dit is ondergebracht in het Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg. Het overgrote deel van de verkeersongelukken wordt veroorzaakt door menselijk gedrag. Maar ook de inrichting van wegen en infrastructuur heeft invloed op het menselijk gedrag, en daarmee indirect op de verkeersveiligheid.

De volgende twee figuren geven het aantal verkeersongevallen en de afloop daarvan weer voor de periode 2014 – 2018 in de provincie Limburg. Opvallend is dat het aantal ongevallen sinds 2016 afneemt terwijl het aantal betrokkenen bij verkeersongevallen in 2018 is gestegen. Ondanks de afname van het aantal ongevallen is de afloop van de ongevallen steeds ernstiger met een toename van zowel het aantal slachtoffers, gewonden en doden sinds 2016.

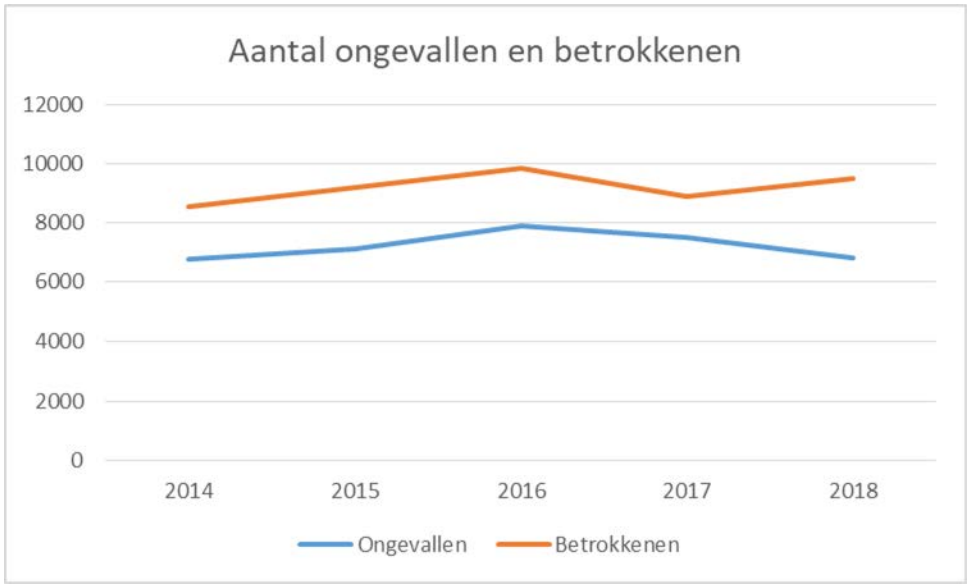

Figuur 3.7 Aantal ongevallen en betrokkenen in de provincie Limburg voor de periode 2014 - 2018 (bron: Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg)

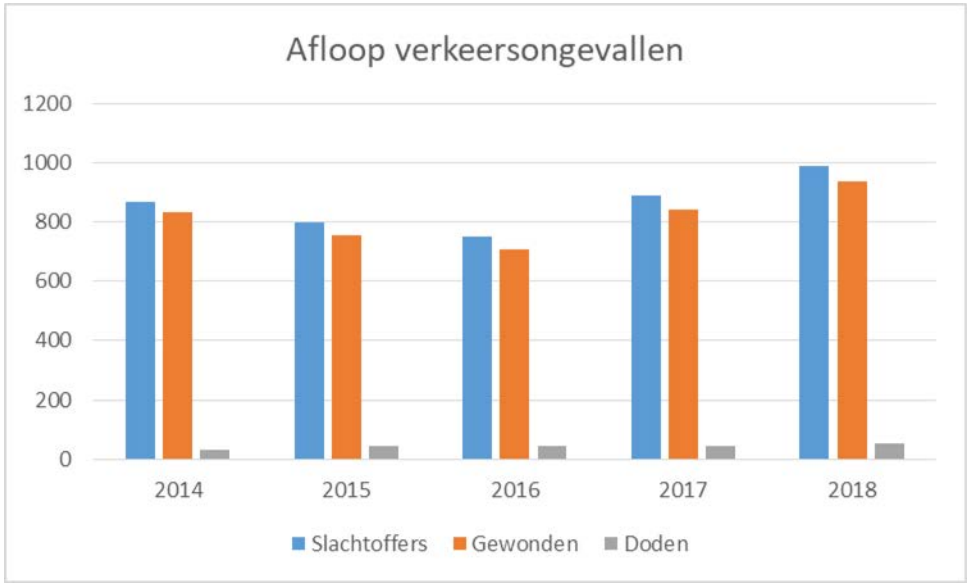

Figuur 3.8 De afloop van verkeersongevallen in de provincie Limburg voor de periode 2014 - 2018 (bron: Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg)

3.1.7 Hoogwaterveiligheid en wateroverlast

Voor de provincie Limburg speelt hoogwaterveiligheid met name in de gebieden rond de Maas. Door het veranderende klimaat en de daarmee samenhangende verwachte toename van hevige regenval, worden hoge piekafvoeren in de rivier verwacht. Om de hoogwaterveiligheid te waarborgen moet expliciet rekening gehouden worden met de inrichting van gebieden.
Figuur 3.9 geeft de maximale waterdiepte bij een overstroming weer volgens de Klimaateffectatlas. De figuur laat zien naar welke hoogte het water maximaal kan stijgen bij een overstroming vanuit de Maas. De kaart is gebaseerd op de referentieperiode van de Klimaateffectatlas, hiervoor is het klimaat gemeten in de periode 1980-2010.

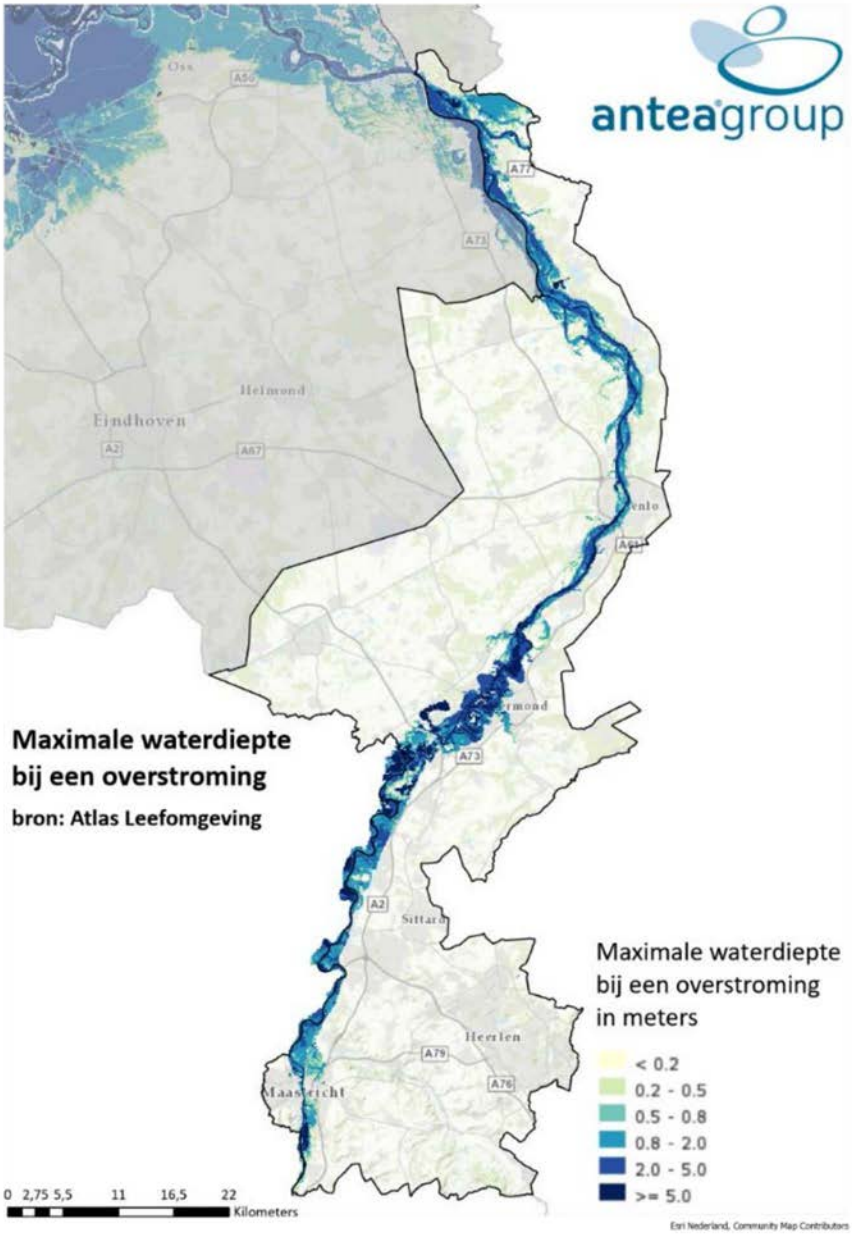

Figuur 3.9 Maximale waterdiepte bij een overstroming

Om de kans op overlast door hoogwater in de Maas te verkleinen worden er langs de Maas enkele gebieden ingericht voor waterberging. Rivierwater kan hier het gebied in stromen, zodat de piekwaterstanden verlaagd worden. Na het passeren van de hoogwaterpiek stroomt het water weer terug naar de rivier. Door gebiedsontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum, Grensmaas, Lob van Gennep en Oeffelt, krijgt de Maas meer ruimte, waarmee de kans op eventuele overstromingen wordt verkleind. Daarnaast voert het Waterschap in het kader van het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma een aantal dijkverbeteringsprojecten uit, zodat deze dijken beter bestand zijn tegen extreem hoge waterstanden. In de afgelopen twee decennia zijn overigens al heel wat dijken verbeterd en rivierverruimingsprojecten uitgevoerd in het kader van het project De Maaswerken.

Niet alleen de gebieden langs de Maas hebben te maken met de gevolgen van klimaatverandering. In stedelijke gebieden kan wateroverlast ontstaan door de toename van hevige regenval. Op plaatsen waar veel verharding aanwezig is, kan hemelwater slechts beperkt de bodem intrekken. De afvoer van water is daar afhankelijk van de rioolcapaciteit en de aanwezigheid van beken. Dit mondt dan vaak uit in oppervlaktewater en uiteindelijk in de grote rivieren. Het meer lokaal infiltreren van hemelwater in de bodem is dan ook een maatregel die de laatste jaren veel toegepast wordt om wateroverlast is stedelijke gebieden te voorkomen.

Het reliëfrijke gebied in Zuid-Limburg heeft te maken met water dat van hellingen en door de droogdalen afstroomt naar de beekdalen en de bebouwing die daar te vinden is. De grotere kans op intensieve neerslag in dit gebied leidt daardoor tot meer wateroverlastknelpunten, bijvoorbeeld bij oude overkluizingen.

3.1.8 Leefklimaat (hittestress)

Door klimaatverandering komen hittegolven steeds vaker voor in ons land. Door de hitte kunnen vooral kwetsbare mensen gezondheidsklachten, zoals benauwdheid of slapeloosheid, ervaren. Ook gezonde mensen lopen een reële kans op hittestress bij een luchtvochtigheid van meer dan 50 procent en een temperatuur van 35 °C of hoger. Daarnaast kunnen de hogere nachttemperaturen ook leiden tot de hiervoor genoemde gezondheidsklachten.

De (inrichting van de) fysieke leefomgeving speelt een rol bij hittestress. Gebieden met veel bebouwing en verharding (weinig groen en water) houden warmte vast en hebben nauwelijks een verkoelend effect. In stedelijke gebieden is de temperatuur gemiddeld hoger dan in het omliggende landelijk gebied. Het zonlicht wordt in stedelijke gebieden geabsorbeerd door de aanwezige donkere materialen en de relatief lage windsnelheden. Dit wordt ook wel het hitte-eiland effect genoemd.

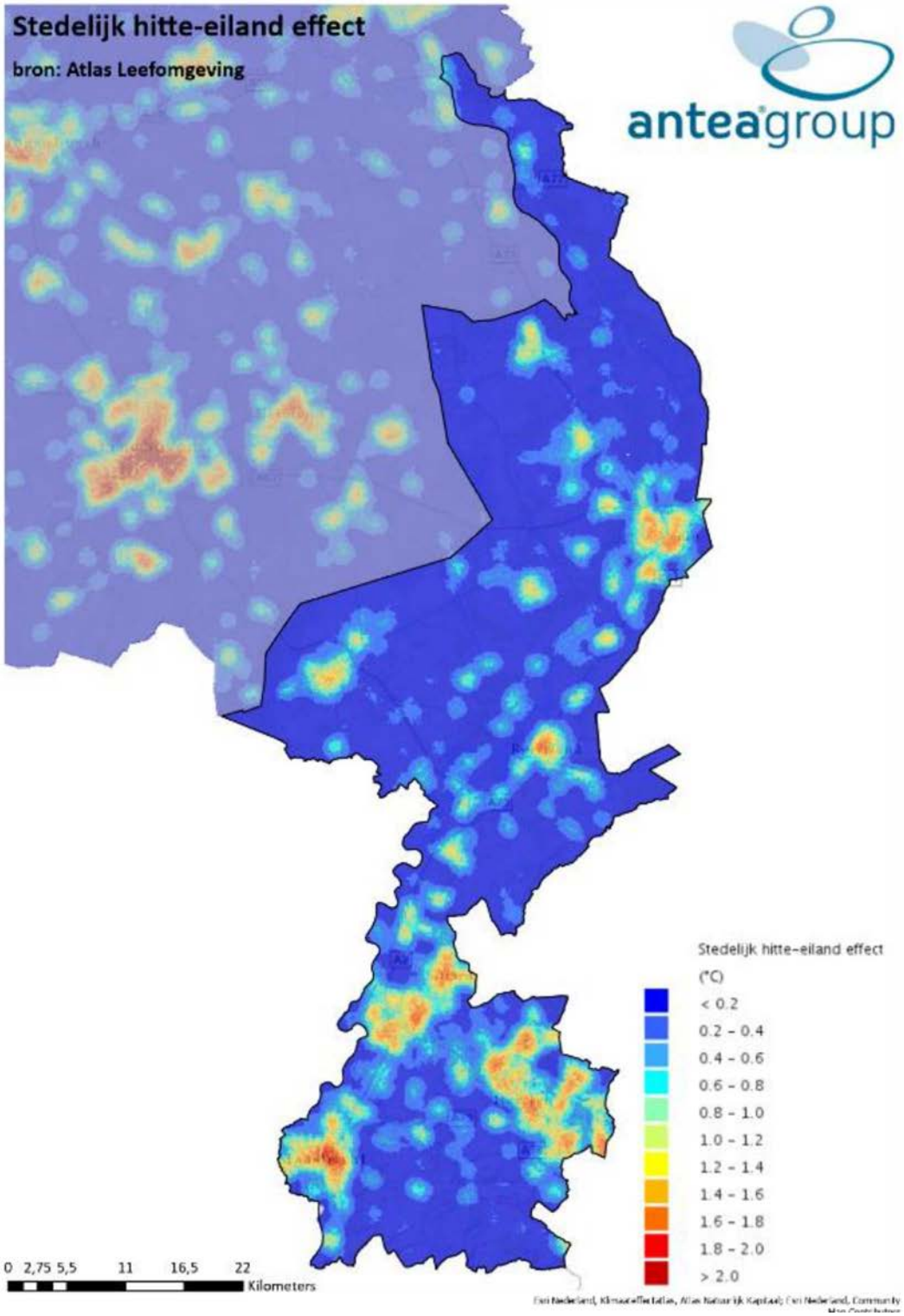

Figuur 3.10 Stedelijk hitte-eiland effect in de provincie Limburg

Op Figuur 3.10 is het stedelijk hitte-eiland effect te zien in de provincie Limburg. In de steden, zoals Maastricht, Heerlen, Roermond en Venlo, ligt de gemiddelde temperatuur aanzienlijk hoger dan in het omringende landelijk gebied.

3.2 Referentiesituatie

Relevante trends en ontwikkelingen

Voor de onderwerpen luchtkwaliteit, geluidoverlast, geurhinder, bodem, externe veiligheid en verkeersveiligheid geldt dat de huidige situatie geen zeer urgente knelpunten laat zien en dat de autonome ontwikkeling tamelijk gunstig is. Er doen zich enkele risico's voor als gevolg van (exogene) trends. Deze zijn hieronder weergegeven.

Technologische ontwikkeling

- Schonere verbrandingsmotoren kunnen de negatieve effecten van wegverkeer op de luchtkwaliteit verminderen.
- Elektrisch rijden kan zowel de luchtkwaliteit verbeteren als de overlast van wegverkeer verminderen.

Klimaatverandering

- In de afgelopen 130 jaar is het wereldwijd gemiddeld 1,0 °C warmer geworden, bij benadering geheel door toedoen van de mens. In Nederland is het zelfs 1,7 °C warmer geworden. De laatste 30 jaar was waarschijnlijk de warmste periode in 1400 jaar. In de 21e eeuw wordt een verdere stijging van de gemiddelde temperatuur op aarde verwacht. Deze verandering levert risico's voor natuur en natuursoorten op.
- Door klimaatverandering neemt het aantal tropische dagen per jaar toe. Figuur 3.11 laat zien dat in 2050 voor grote delen van Limburg meer dan 18 tropische dagen per jaar worden verwacht. Een tropische dag is een dag waarop de maximumtemperatuur 30 graden Celsius op hoger is.
- Hogere temperaturen, als gevolg van klimaatverandering, kunnen stank verergeren. Geuren worden in ieder geval intenser bij heter weer en soms leidt hitte op zichzelf tot stank. Het rottingsproces gaat namelijk sneller en gedurende een hete zomerperiode zijn bijvoorbeeld gemakkelijker rioolluchten te ruiken.
- Door klimaatverandering wordt vaker intense neerslag verwacht en kunnen ook periodes met hoge temperaturen en grote neerslagtekorten vaker gaan optreden.

In Figuur 3.12 is te zien dat in 2050 in Noord- en Zuid-Limburg 3 tot 5 dagen met 25 millimeter of meer neerslag wordt verwacht. In Midden-Limburg ligt het aantal dagen net iets lager met 2 tot 3 dagen.

Op provinciaal schaalniveau betekent dit dat de referentiesituatie rondom gezondheid en veiligheid in relatie tot doelbereik reeds tamelijk positief beoordeeld wordt. Autonoom zal de luchtkwaliteit verbeteren, zal er geen grote toename in geur- en geluidhinder optreden en zullen veiligheidsaspecten ook geen knelpunten veroorzaken. Deze milieu- en veiligheidsaspecten zijn onder meer bij ruimtelijke ontwikkelingen wettelijk geborgd. Het stedelijk hitte-eiland effect en de toegenomen dagen met grote buien neerslag leiden tot risico's op het gebied van een gezonde en veilige leefomgeving.

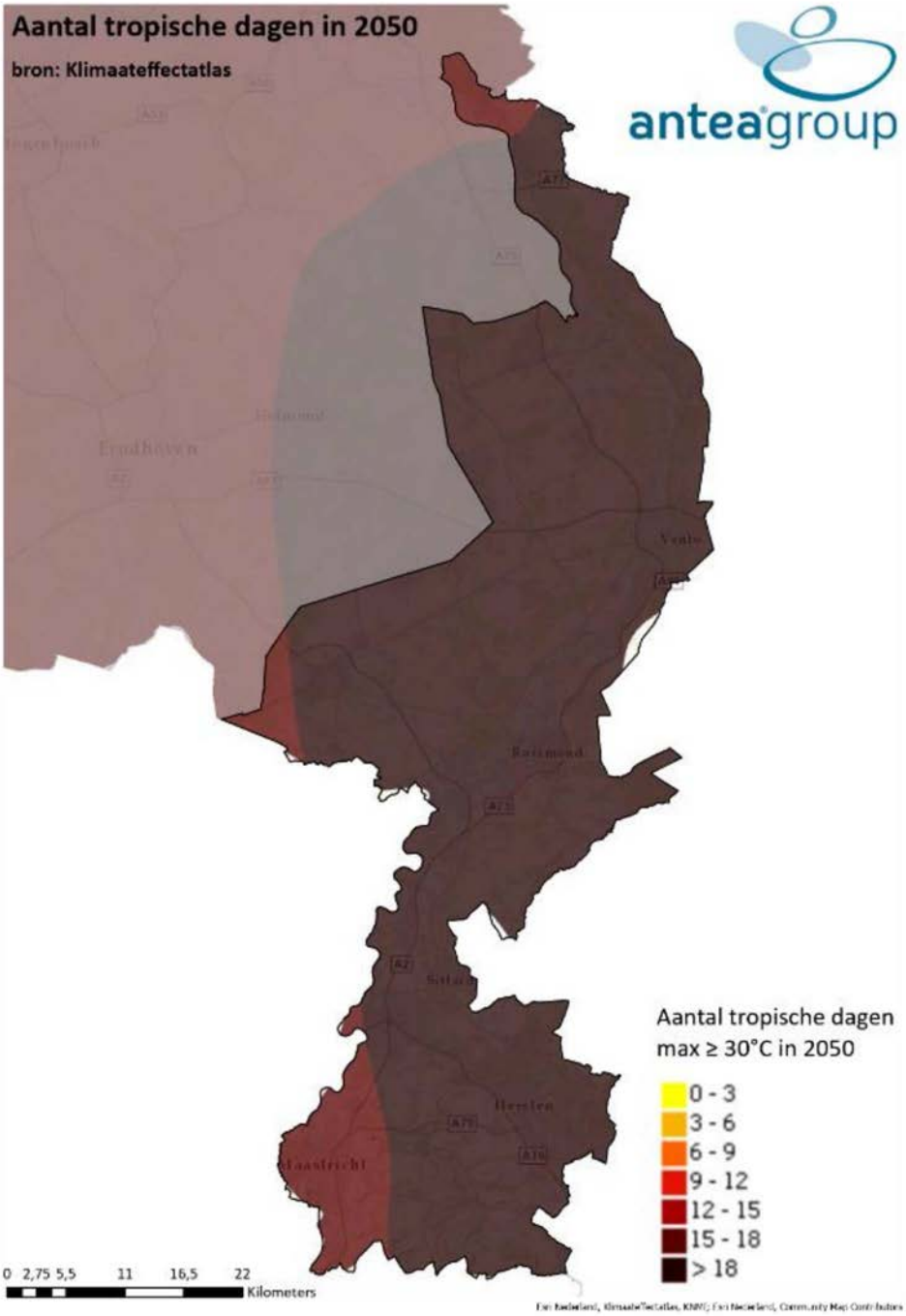

Figuur 3.11 Het verwachte aantal tropische dagen in 2050 in de provincie Limburg

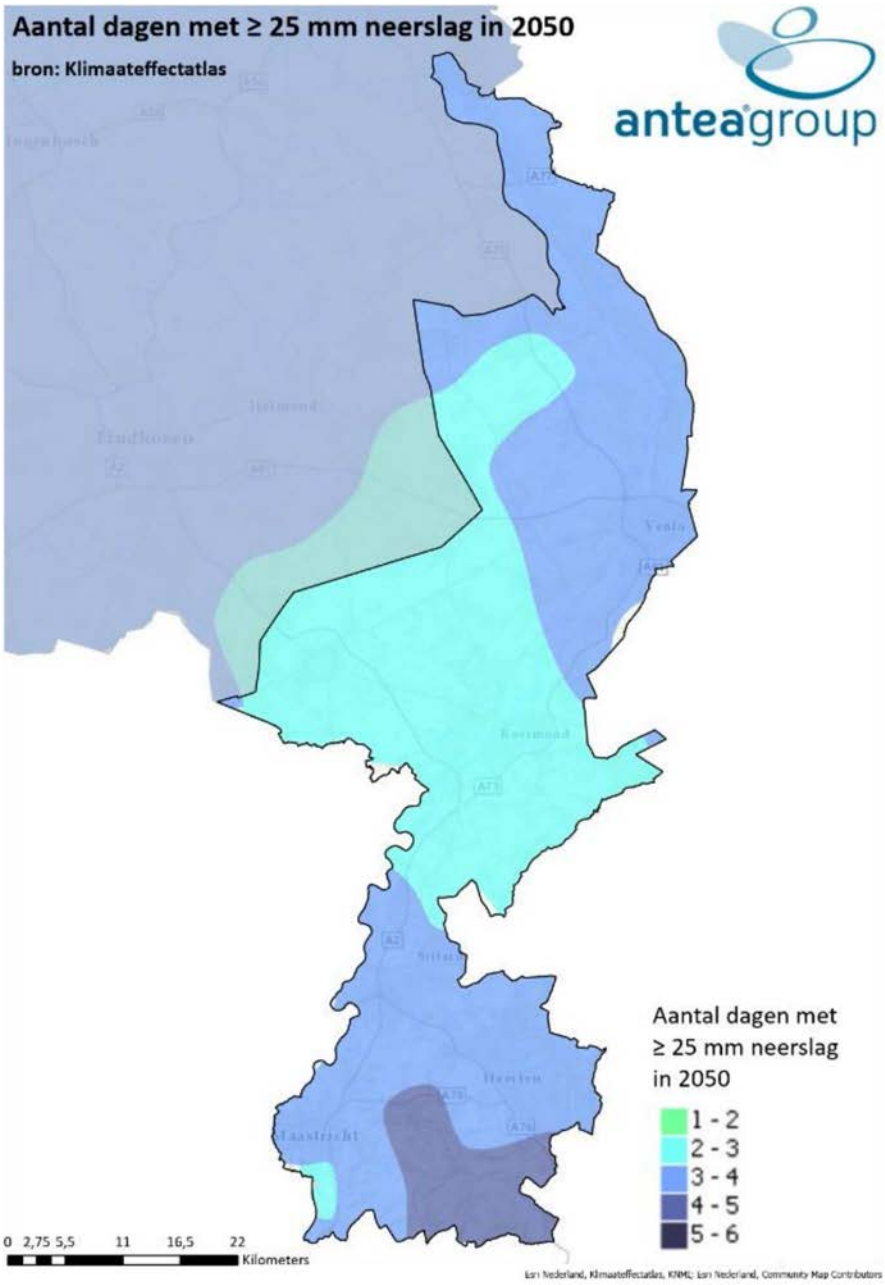

Figuur 3.12 Het verwachte aantal dagen in 2050 met 25 of meer millimeter neerslag

Bestaand beleid

De Provincie Limburg heeft een aantal (wettelijke) taken die invloed hebben op de kwaliteit van de leefomgeving. Deze wordt onder andere bepaald door externe veiligheid, luchtkwaliteit, geur, geluid en bodem. Voor een aantal grote bedrijven met mogelijke risico's is de Provincie bevoegd gezag als het gaat om de omgevingsvergunning. Verder beoordeelt de provincie bijvoorbeeld bodemsaneringsplannen van gemeenten, bedrijven en particulieren.

De Provincie Limburg wil een welvarend en sociaal Limburg. Dat vraagt om gezonde en vitale Limburgers. En een samenleving waarin iedereen zoveel mogelijk meedoet. Daarom ondersteunt de Provincie een aantal initiatieven en werkt de provincie samen met partijen die dezelfde doelen op het gebied van gezondheid hebben. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de 'Regio Deal Noord-Limburg', waarbinnen gezondheid een grote rol heeft. Deze bestaande rolopvatting en beleid heeft reeds een positief effect op het criterium Gezondheid.

Beoordeling

De huidige situatie is op provinciaal schaalniveau niet zorgwekkend, maar er doen zich nog wel knelpunten voor (o.a. op gebied van waterkwaliteit en nutriënten, zie hoofdstuk 9 van het Portret van Limburg). Zeer lokaal doen zich (grote knelpunten voor), maar over het algemeen geldt dat de leefomgeving gezond en veilig is. Autonoom geldt voor enkele indicatoren (luchtkwaliteit, geluidoverlast) dat de situatie zal verbeteren. Voor enkele andere (veiligheids)-indicatoren zal de situatie autonoom licht verslechteren. Dat betekent dat de situatie rond milieu en gezondheid geen urgente verslechtering zal ondergaan, maar ook niet significant zal verbeteren.

Noord-Limburg

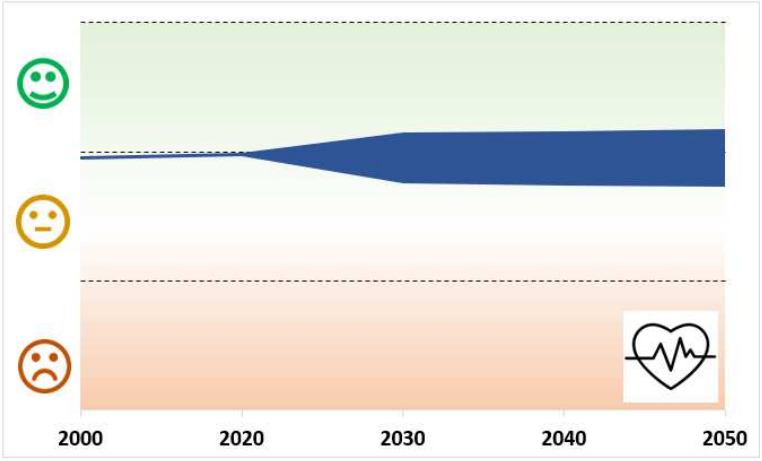

Figuur 3.13: Referentielijn milieu en gezondheid voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- De Peelregio (ten westen van de Maas) kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (stikstof, fijnstof/PM10) en geurhinder. Dit is deels gerelateerd aan de intensieve veehouderij. (Te) hoge concentratie van stikstofoxiden en fijnstof (PM10 (deeltjes kleiner dan 10 micrometer)) zijn slecht voor de gezondheid. Met uitzondering van genoemde knelpunten m.b.t luchtkwaliteit en geurhinder, is er over het algemeen sprake van een gezonde leefomgeving (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Verloop van de referentielijn zal autonoom licht verbeteren door het schoner worden van landbouw, industrie en mobiliteit en anderzijds door samenwerkingsverbanden die gericht zijn op verbeteringen van levensstijl en eetgewoonten. Laatstgenoemde is bijvoorbeeld vastgelegd in de Regio Deal Noord-Limburg, in welk kader Noord-Limburg streeft de gezondste regio van Nederland te worden. Door toenemende verstedelijking, een afname van de biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook ver-

	slechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt. Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Noord-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof/PM10) en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Midden-Limburg

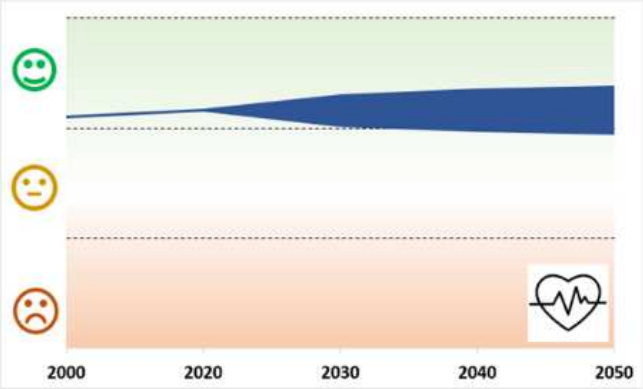

Figuur 3.14: Referentielijn milieu en gezondheid voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- De regio Midden laat hetzelfde beeld zien als de regio Noord zien. Het Peelgebied (rond de grote Peel) kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof/PM10) en geurhinder. - Verder over het geheel genomen een gezonde regio (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Het verloop zal autonoom licht verbeteren door enerzijds het schoner worden van industrie, mobiliteit en landbouw en anderzijds door verbeteringen in de levensstijl (sport en bewegen, eetgewoonten). - Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste negatieve invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Midden-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom fijnstof en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Zuid-Limburg

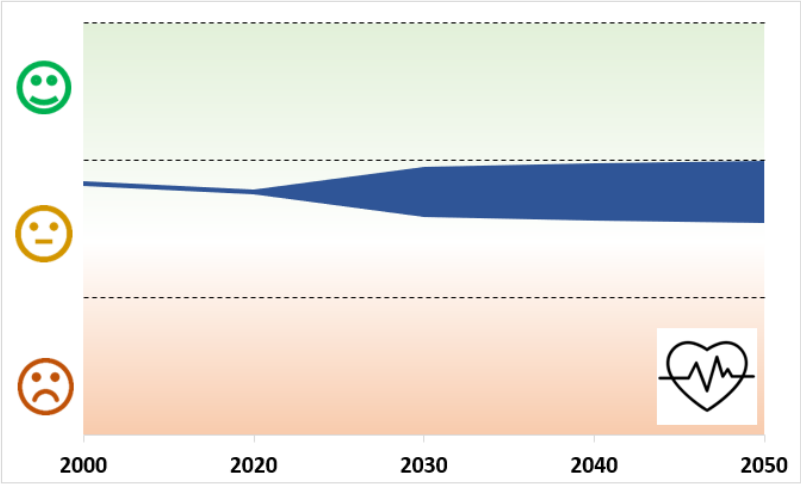

Figuur 3.15: Referentielijn milieu en gezondheid voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Zuid-Limburg is de minst gezonde regio van Nederland. Voornamelijk de gemeenten Heerlen, Brunssum en Kerkrade scoren slecht op gezondheidsthema's als overgewicht, kans op depressie. De oorzaken hiervan zijn divers (fysieke leefomgeving, inkomen, sociale factoren). De indicatoren uit het Portret (luchtkwaliteit, geluid, bodem, externe veiligheid) lijken niet te duiden als een belangrijke factor daarvoor.
Autonome ontwikkeling	- De situatie rondom de onderzochte indicatoren (milieuthema's) zal autonoom licht verbeteren, o.a. door schoner wordende industrie, mobiliteit en landbouw enerzijds en door verbeteringen in de levensstijl (waar het Zuid-Limburgse knelpunt zich voornamelijk voordoet) anderzijds. Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het risico op het teruglopen van de sociale gezondheid (kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. - De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal mensen met medische problemen dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de regionale verschillen. In de (sub)urbane gemeenten (Parkstad) zal de gezondheid in het algemeen achterblijven bij de meer landelijke gemeenten.

4 Aantrekkelijke leefomgeving

4.1 Huidige situatie

4.1.1 Kwaliteit woongebieden

De kwaliteit van de woonomgeving wordt bepaald door de aanwezigheid van (kleine) fysieke en sociale voorzieningen (parkeervoorzieningen, ontmoetingsplekken zoals groen in de wijk, speelplaatsen, maatschappelijke voorzieningen en de aanwezigheid van detailhandel, etc.) en de uitstraling van de woonwijk.

De Leefbaarometer geeft een inschatting van de leefbaarheid in buurten en wijken. Hiervoor is gebruik gemaakt van 100 indicatoren die onderverdeeld zijn in vijf dimensies, namelijk wonen, bewoners, voorzieningen, veiligheid en fysieke omgeving. De score loopt van zeer onvoldoende (1) tot uitstekend (9). Dit is een totaalscore ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Over het algemeen laat de Leefbaarometer in de provincie Limburg scores zien variërend van voldoende tot uitstekend. Er doen zich zeer lokaal enkele knelpunten voor (bijvoorbeeld in de wijken Smeliënkamp en Brukske in Venlo respectievelijk Venray).

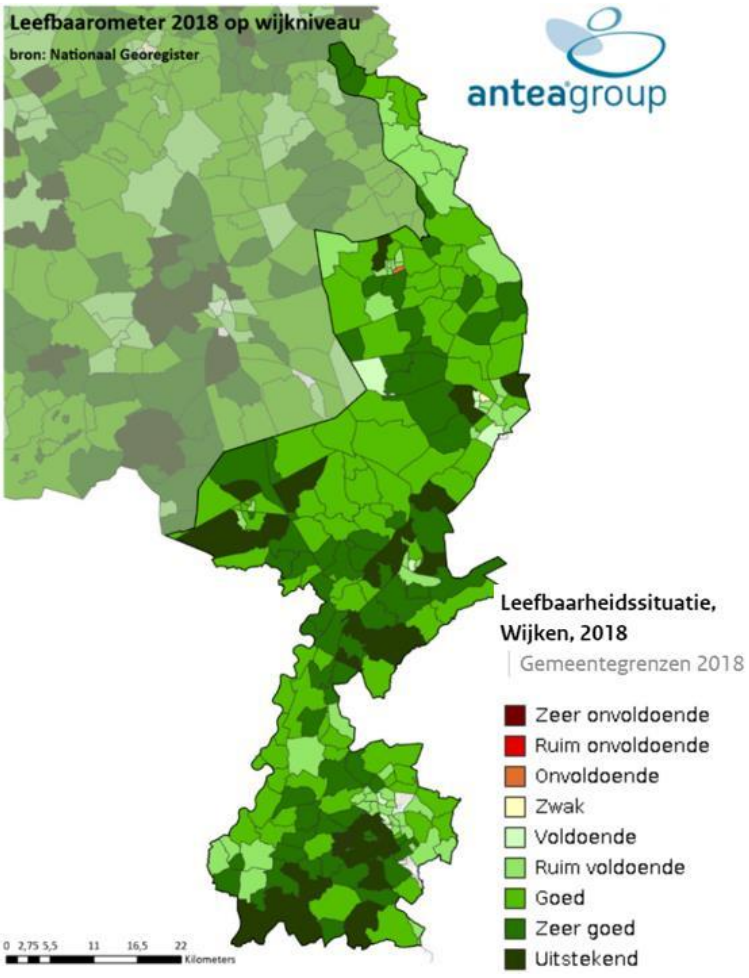

Figuur 4.1 Leefbaarometer op wijkniveau in de provincie Limburg

Een aantrekkelijke leefomgeving wordt onder andere gevormd door de hoeveelheid groen en natuur in de buurt van de woning. De Gezondheidsraad stelt dat recreatie in het groen belangrijk is voor de volksgezondheid. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor groen in de stad en dorpen. Voor het dagelijks gebruik van groen (spelen, luieren en sporten) zijn openbare groengebieden (parken, bossen, natuurgebieden en dagrecreatieve terreinen) binnen een afstand van 500 meter van de woning van belang. Er bestaat geen vastgestelde norm voor de hoeveelheid groen per woning, wel wordt er in de Nota Ruimte een richtgetal van 75 m^2 openbaar groen per woning genoemd. Figuur 4.2 toont het percentage groen per buurt in de provincie Limburg.

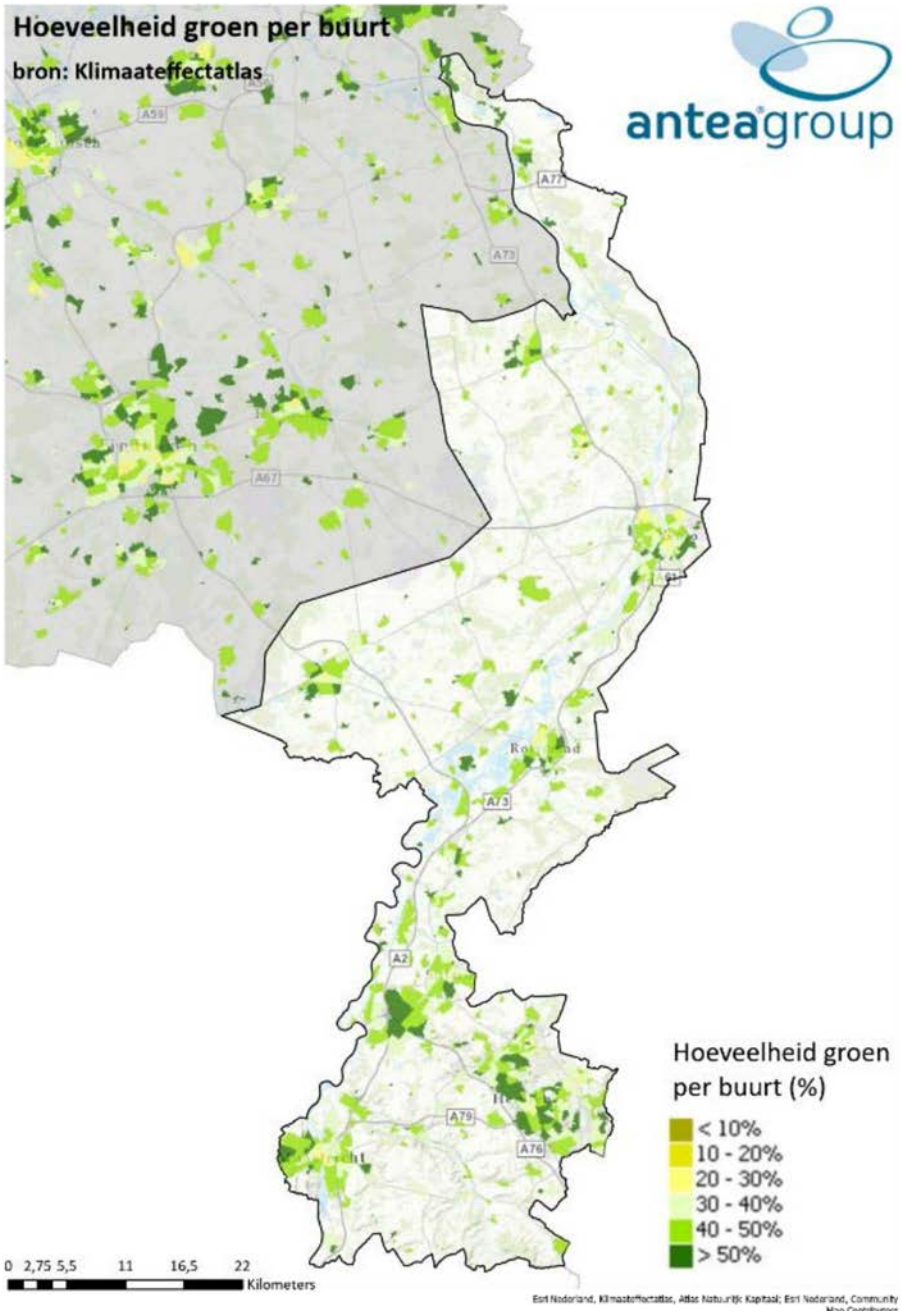

Figuur 4.2: Het percentage groen per buurt in de provincie Limburg

Inrichting van woongebieden en ruimte voor (openbare) voorzieningen wordt grotendeels bepaald in het gemeentelijk beleid. Vanuit de provincie kan hier echter wel aandacht en sturing aan gegeven worden. Via de regionale woonvisies kan regie gevoerd worden op woningbouwprogramma's.

Tot slot heeft de mate van ervaren overlast invloed op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. Tabel 4.1: geeft het percentage van de bevolking weer dat overlast ervaart in de eigen buurt. Hieruit blijkt bewoners van de provincie Limburg in 2017 meer fysieke, sociale én verkeersoverlast hebben ervaren dan het landelijk gemiddelde.

	Totale overlast	Fysieke overlast	Sociale overlast	Verkeersoverlast
Limburg	48.9%	25.8%	13.1%	37%
Nederland	43.6%	21.7%	11.5%	31.4%

Tabel 4.1 Het percentage van de bevolking dat overlast ervaart in de eigen buurt in 2017 (bron: Staat van Limburg)

4.1.2 Kwaliteit landelijk gebied

De leefomgeving buiten de woongebieden moet ook uitnodigend en toegankelijk zijn. De nabijheid van rustige en veilige gebieden stimuleert mensen om naar buiten te gaan en te bewegen. Het is wenselijk dat alle inwoners op een goede en aantrekkelijke manier in het buitengebied kunnen komen voor rust en recreatie.

Figuur 4.3 toont voor Nederland de nabijheid tot bosgebieden. Te zien is dat Limburg ten opzichte van andere Nederlandse provincies redelijk presteert, waarbij het merendeel van de Limburgers binnen 1 kilometer afstand bos tot hun beschikking hebben.

De Nederlandse bevolking groeide tussen 1900 en 2012 van 5,1 naar 16,7 miljoen mensen. Met name door deze sterke groei is tijdens de twintigste eeuw de totale beschikbare ruimte per inwoner met meer dan twee derde afgenomen.

Het totaal areaal natuur op het land is sinds 1990 iets toegenomen, met name het areaal halfnatuurlijke graslanden neemt door natuurontwikkeling toe (Compendium voor de Leefomgeving, 2017). Het aantal beschikbare m^2 per inwoner is daarentegen sterk gedaald. De hoeveelheid natuur en bos per inwoner is van ruim 1700 m^2 in 1900 gedaald naar slechts 293 m^2 in 2012.

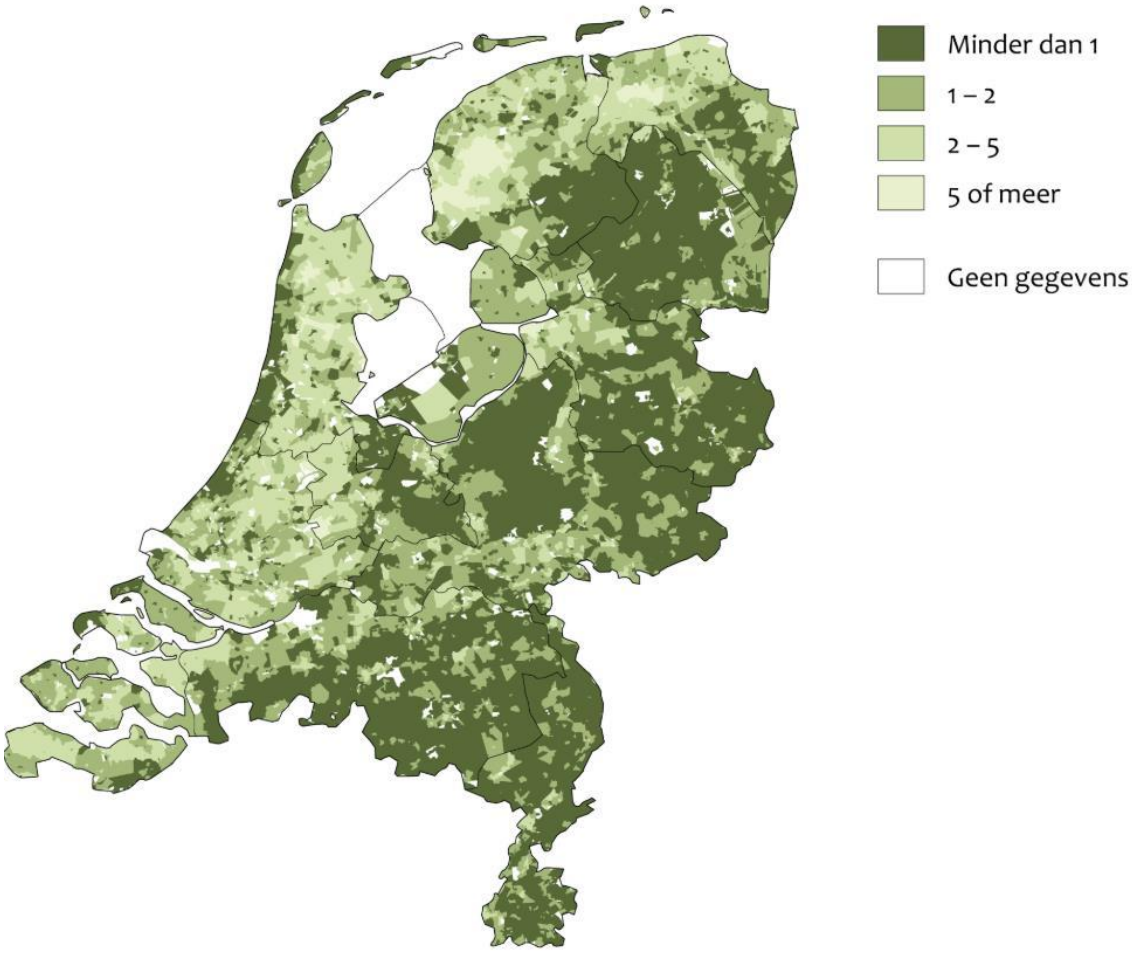

Figuur 4.3: Nabijheid van bos (in kilometers), 2010 (bron: Compendium voor de leefomgeving)

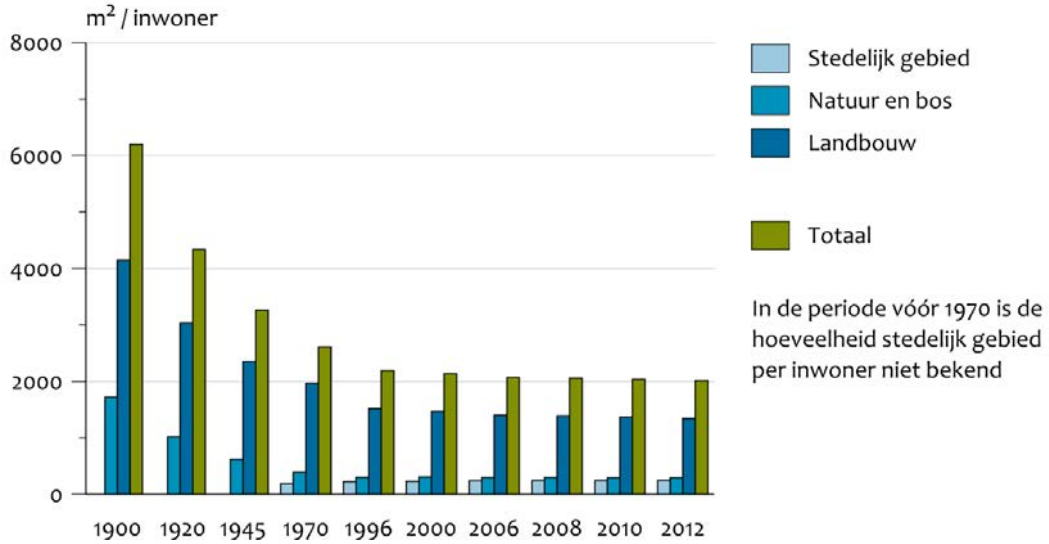

Figuur 4.4: Ruimte per inwoner (in Nederland). Bron: Compendium voor de Leefomgeving

Deze geobjectiveerde cijfers zijn eigenlijk minder belangrijk dan de vaak subjectieve beleving van landschappelijke en groene waarden. De ene persoon zal het landschap en diens waarde anders waarderen en beleven dan een ander. De kaart hieronder geeft een gemiddelde waardering van het Nederlandse landschap door de bevolking op basis van fysieke landschapskenmerken. Dit is gebaseerd op twee positief gewaardeerde landschapskenmerken (natuurlijkheid en historische kenmerkendheid) en twee negatief gewaardeerde kenmerken (stedelijkheid en horizonvervuiling).

Mensen waarderen de afwisselende, kleinschalige landschappen in Zuid-Limburg het meest. Dit strookt met de status van Nationaal Landschap. Open landschappen met veel verstedelijking en/of akkerbouw worden minder gewaardeerd. Een vergelijking op nationaal niveau toont dat het (voornamelijk Zuid) Limburgs landschap bovengemiddeld hoog gewaardeerd wordt.

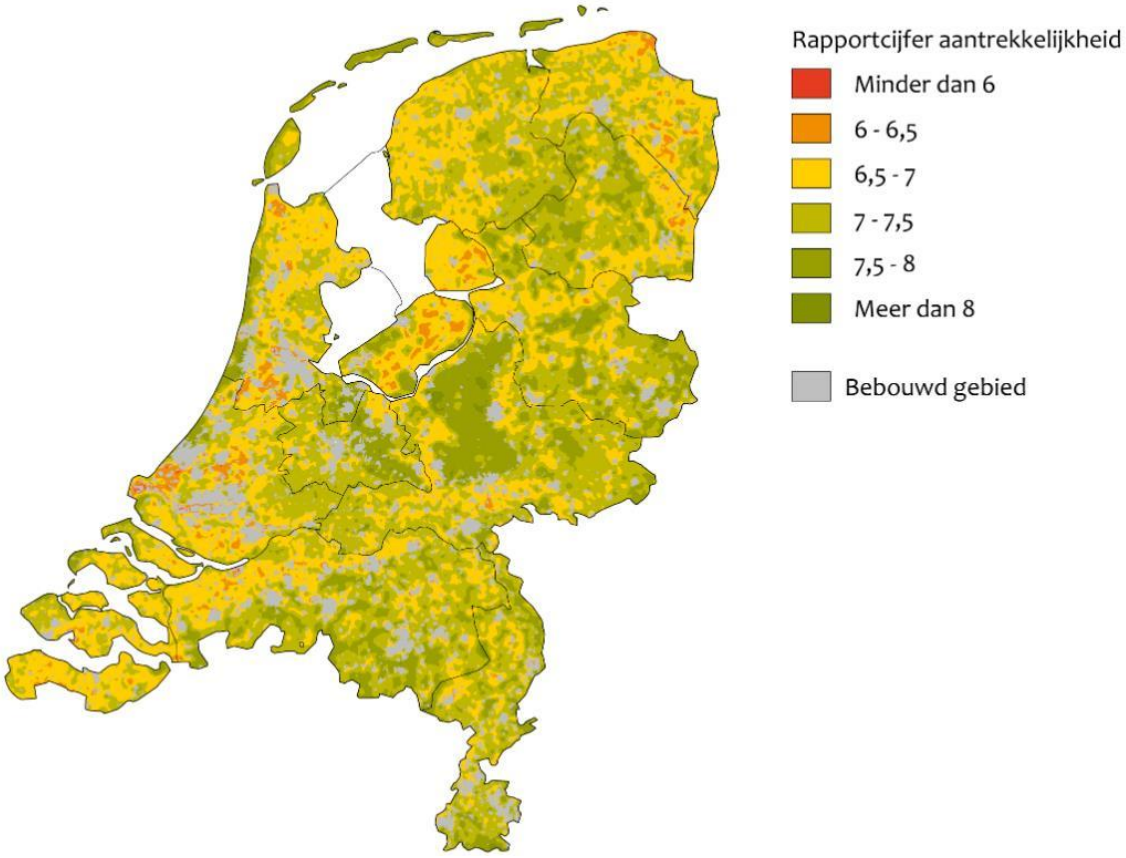

Figuur 4.5: Landschappelijke belevingskaart. Bron: Alterra (via Compendium voor de Leefomgeving)

4.1.3 Vervuiling/verloedering

Boersma en Kuiper brachten in 2006[3] de 'verrommeling' van het Nederlands landschap in beeld. Figuur 4.6 geeft de resultaten weer. De kaart is opgebouwd uit een combinatie van de aanwezigheid van potentieel storende elementen en de mate van heterogeniteit.

[3] De studie is in 2006, bijna 15 jaar geleden uitgevoerd. Hierna zijn geen studies van vergelijkbare aard meer uitgevoerd. In de tussentijd is het landschap verder 'verrommeld', o.a. door de snelle groei van distributiecentra (en de daarmee samenhangende "verdozing" van het landschap). De kaart uit 2006 geeft niettemin een goed beeld van regionale concentraties van verrommeling.

De potentieel storende elementen komen op verschillende schaalniveaus voor, variërend van heel lokale elementen zoals een reclamebord of een rommelig erf tot elementen met een bovenlokale uitstraling zoals windturbines of kassen. Sterke mate van heterogeniteit komt vooral voor nabij de stadsranden. In de stadsranden is altijd sprake van een overgang van stedelijke naar niet-stedelijke functies, waar meerdere typen grondgebruik voorkomen. Te zien is dat voornamelijk Noord-Limburg op grond van de indicatoren een sterk verrommeld gebied vormt.

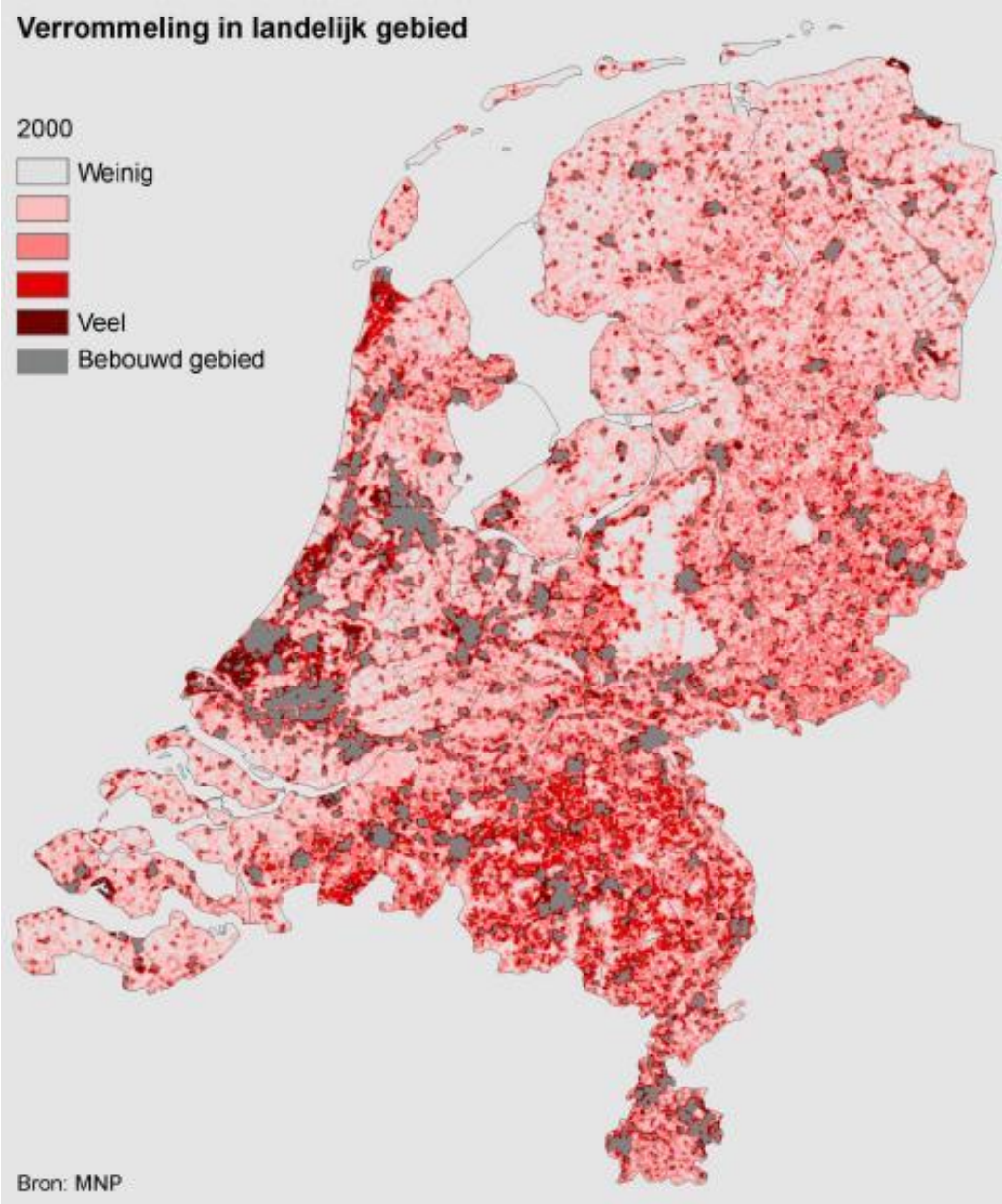

Figuur 4.6: Verrommeling in het landelijk gebied. Bron: Boersma & Kuiper, 2006

De meest voor de hand liggende strategie voor provincies en gemeenten in deze gebieden lijkt een betere bescherming van de kernkwaliteiten van het landschap. In gebieden met veel verrommeling en een geringe landschapskwaliteit ligt versterking en eventueel vernieuwen van de kernkwaliteiten voor de hand.

Vandalisme in de openbare ruimte heeft een negatief effect op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. Volgens het CBS is de landelijke trend dat er steeds minder vandalisme plaatsvindt. Het aandeel Nederlanders van 15 jaar of ouder dat in de eigen woonbuurt vernieling van straatmeubilair signaleert daalt. In 2005 gaf nog bijna de helft (47 procent) aan dat dit wel eens voorkomt, in 2013 was dit gedaald naar bijna een op de drie (31 procent). Ook signaleren steeds minder mensen bekladde muren of gebouwen in hun woonomgeving. Dat aandeel daalde in dezelfde periode van ruim een op de drie (35 procent) naar ruim een op de vier (27 procent).

4.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Bevolkingsontwikkeling:

- Bevolkingsdaling kan leiden tot het wegvallen van (sociale en/of economische) voorzieningen, leegstand en daarmee samenhangende verloedering. Dit is een risico voor de kwaliteit van de leefomgeving, zowel in de stad als op het platteland. Op het platteland (waar de krimp zich het meest nadrukkelijk voordoet) is dit risico het grootst.
- Vergaande verstedelijking is een risico voor de karakteristieke kwaliteiten van het platteland.

Daarnaast is er een landelijke afname van vandalisme in de openbare ruimte waar te nemen, wat de aantrekkelijkheid van de leefomgeving ten goede komt.

Bestaand beleid

In POL2014 zijn reeds ‘beschermingsregimes’ in het leven geroepen die lokaal de kernkwaliteiten van het landschap beschermen voor aantastingen. Voor Noord- en Midden Limburg is het Landschapskader Noord- en Midden Limburg van belang en voor Zuid-Limburg is het Handvat Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg beschikbaar. Beide instrumenten zijn gericht op instandhouding van de kernkwaliteiten van het Limburgs landschap en dragen positief bij aan het niet verder verslechteren van de kernkwaliteiten van het landschap.

4.3 Beoordeling

Een aantrekkelijke leefomgeving gaat over de aantrekkelijkheid van woongebieden en de aantrekkelijkheid van het stedelijk en landelijk gebied. In stedelijke woongebieden gaat dat voornamelijk over de uitstraling van woonwijken en de aanwezigheid van fysieke en sociale voorzieningen. In het landelijk gebied gaat dat voornamelijk over landschappelijke belevingswaarde en vervuiling/verloedering bijvoorbeeld als gevolg van vrijkomende agrarische bebouwing.

De Leefbaarometer (een rapportcijfer dat inzicht verschaft in de mate van leefbaarheid aan de hand van vijf onderliggende dimensies) toont dat voornamelijk het landelijk gebied in Midden-Limburg en het Heuvelland in Zuid-Limburg voor wat betreft het voorzieningenniveau, veiligheid, de fysieke omgeving, bevolking en woningen zeer hoog scoren. Het Noord-Limburgse landelijk gebied en de verstedelijkte gebieden van Zuid-Limburg worden relatief laag beoordeeld.

Noord-Limburg

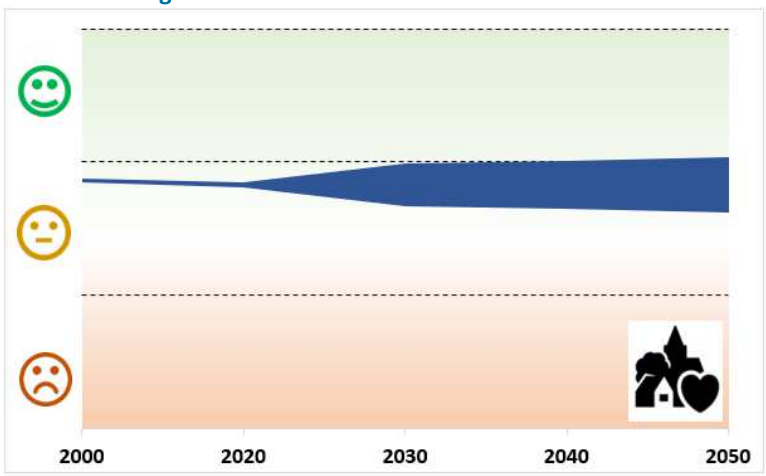

Figuur 4.7: Referentielijn aantrekkelijke leefomgeving voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- De leefkwaliteit is over het algemeen op orde. In stedelijke gebieden is in voldoende mate groen aanwezig. Het landelijk gebied (in Peelregio) laat een sterk homogeen beeld met (voor Nederlandse begrippen) veel verrommelling zien. De beoordeling voor aantrekkelijkheid van de landschappelijke beleving is in Noord-Limburg aanmerkelijk lager dan Zuid-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kwaliteiten van het Noord-Limburgs landschap worden in de brons-groene landschapszone beschermd. Voor gebieden daarbuiten bestaat het risico van kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking en stoppende agrarische ondernemers (en daarmee samenhangende vrijkomende agrarische bebouwing en schaalvergroting). In Noord-Limburg is alleen in enkele kleine agrarische dorpen sprake van demografische druk (in de zin dat mensen wegtrekken). Hier staan voorzieningen onder druk en dreigt hiermee samenhangende leegstand en verloedering. In sommige stedelijke gemeenten (kernen Venlo, Venray), bestaan zeer lokaal leefbaarheidsknelpunten. Verbeteringen zijn mogelijk door het voorkomen van vandalisme, natuurontwikkeling (voornamelijk in Maasvallei en oosten daarvan).
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelgebied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas zijn zowel de kwaliteit van de leefomgeving als de potenties voor kwaliteitsontwikkeling hoger, c.q. zijn de bedreigingen op dat punt beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Midden-Limburg

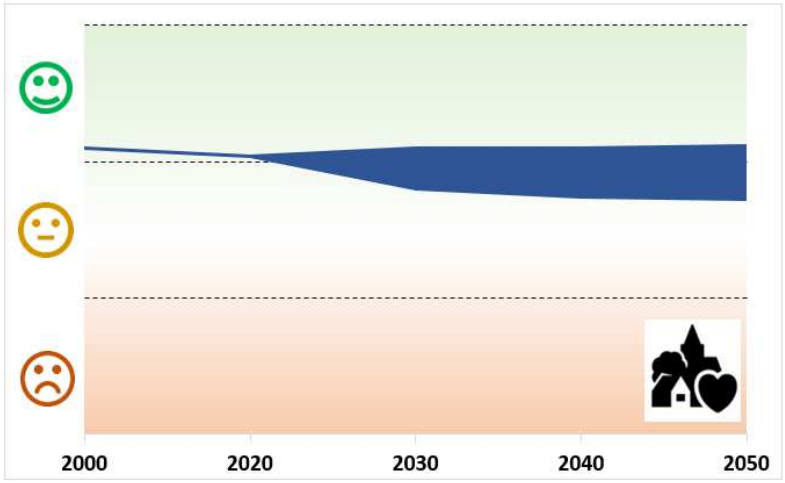

Figuur 4.8 Referentielijn aantrekkelijke leefomgeving voor Midden-Limburg

Huidige situa-tie	- Leefkwaliteit in Midden-Limburgse gemeenten is goed tot uitstekend. In het landelijk gebied in het Peelgebied (Weert, Nederweert) komt, net als in Noord-Limburg, 'verrommeling' in het buitengebied voor. Woongebieden scoren op leefbaarheid en voorzieningenniveau het hoogst van Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kernkwaliteiten van het Midden-Limburgs landschap worden alleen in de bronsgroene landschapszone (als benoemd in POL2014) beschermd. Daarmee zijn grote delen van Midden-Limburg gevoelig voor kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking en stoppende agrarische ondernemers (en daarmee samenhangende vrijkomende agrarische bebouwing en schaalvergroting). - De kwaliteit van woongebieden staat niet direct onder druk. Er is geen (of zeer lokaal) sprake van demografische krimp.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelge-bied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas is de kwaliteit hoger en de potenties voor kwaliteitsontwikkeling ook c.q. zijn de bedreigingen beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Zuid-Limburg

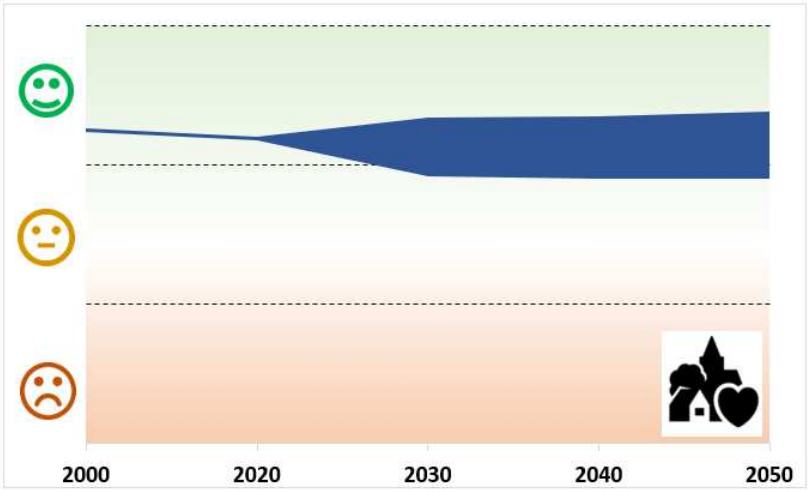

Figuur 4.9 Referentielijn aantrekkelijke leefomgeving voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De beoordeling laat twee kanten zien. Het Heuvelland wordt zeer hoog gewaardeerd. Dat wordt mede bevestigd door de status als Nationaal Landschap Zuid-Limburg. In de woongebieden (zeker in Parkstad) bestaan behoorlijk grote knelpunten ten aanzien van de kwaliteit van de leefomgeving.
Autonome ontwikkeling	- Het Heuvelland wordt beschermd door de bronsgroene landschapszone (POL2014) en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Daarmee zijn grote bedreigingen als grootschalige energieopwekking minder urgent. Niettemin staat het landschap onder druk door landbouw, toerisme en verstedelijking. De kwaliteit van woongebieden in Parkstad komt door demografische ontwikkelingen en het wegtrekken van (voornamelijk hoogopgeleide) jongeren verder onder druk te staan.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In de stedelijke woongebieden dreigt verslechtering. Voor de landelijke gebieden zijn de bedreigingen beperkter.

5 Wonen

5.1 Huidige situatie

5.1.1 Woningvoorraad in balans (aantal & kwaliteit)

Een gezonde woningmarkt biedt voldoende mogelijkheden voor doorstroom (wooncarrière), is toekomstbestendig (duurzaam en klimaatbestendig) en woningen zijn betaalbaar (voor zowel kopers als huurders). Door meer flexibiliteit kan sneller ingespeeld worden op veranderende woonwensen en –behoeften. Behoefte staat voorop, dus mensen bepalen in eerste instantie zélf hoe zij willen wonen, waar en in welke samenstelling, uiteraard binnen de grenzen van hun eigen (financiële) mogelijkheden.

De ontwikkeling van de bevolkingsgrootte en de ontwikkeling van het aantal huishoudens geeft een beeld van de vraagzijde van de woningmarkt. Figuur 5.1 toont dat het aantal inwoners van Limburg tot 2030 plaatselijk met meer dan 10% af zal nemen, voornamelijk in de Westelijke Mijnstreek en in Parkstad Limburg. Echter, de ontwikkeling van het aantal huishoudens in de volledige Provincie Limburg toont een wat genuanceerder beeld (Figuur 5.1 rechts). Conform de gepubliceerde huishoudensprognose van het CBS/PBL (Pearl, 2019) groeit het aantal Limburgse huishoudens tot 2031 (met circa 15.000 huishoudens), daarna volgt een afname van het aantal huishoudens tot het aantal dat we ongeveer nu kennen in 2050. Dit beeld van eerst een (lichte) toename en daarna een (lichte) afname geldt voor de hele provincie. Een daling van de huishoudensgrootte wijst voornamelijk op vergrijzing, wat maakt dat de vraag naar woonconcepten voor (alleenstaande) ouderen toe zal nemen. De behoefte aan woonruimte is echter gedifferentieerder. Er is behoefte aan meer verschillende soorten huisvesting, op daarbij passende locaties, ook voor tijdelijke bewoning. Ook zijn er lokaal grote verschillen, dus dat vergt maatwerk per gemeente en daarbinnen per wijk, buurt of locatie.

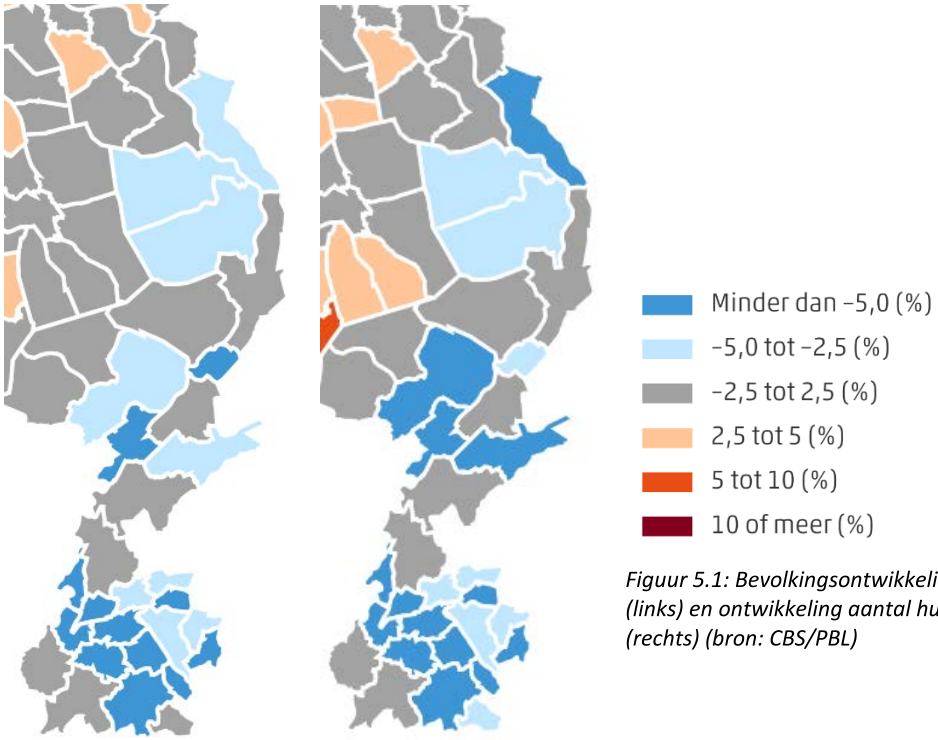

Figuur 5.1: Bevolkingsontwikkeling 2019-2050 (links) en ontwikkeling aantal huishoudens (rechts) (bron: CBS/PBL)

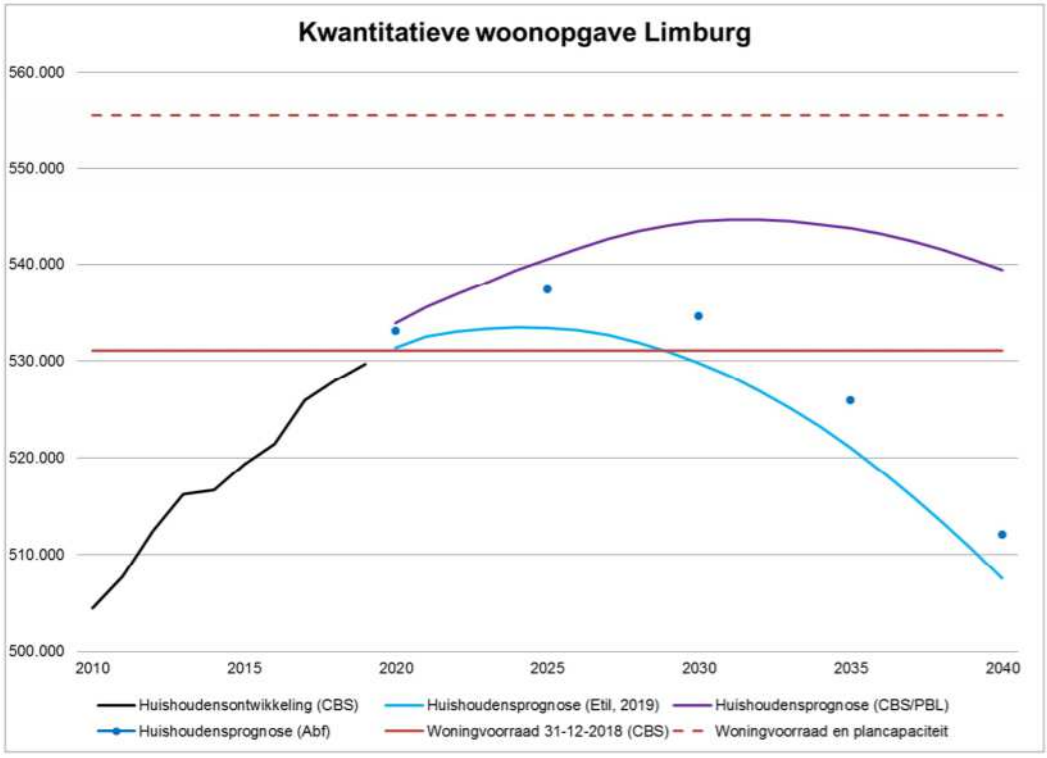

Figuur 5.2 De (verwachte) ontwikkeling van het aantal huishoudens (bron: Woonmonitor 2019)

Het Rijk werkt met WLO-scenario's om de bevolkingsgroei te prognosticeren. In het scenario Hoog gaan hoge economische groei en hoge bevolkingstoename samen. Een meer open samenleving leidt tot meer buitenlandse migratie. Daarnaast neemt ook de levensverwachting relatief sterk toe, van 80 en 83 voor respectievelijk mannen en vrouwen in 2014 naar ongeveer 87 respectievelijk 90 in 2050. De hogere welvaart gaat namelijk gepaard met een gezondere leefstijl, en de snelle technologische ontwikkeling in dit scenario leidt tot nieuwe en betere medische technieken. De hogere welvaart heeft ook een positief effect op de vruchtbaarheid. In het scenario Laag is er sprake van een bescheiden economische groei. Die gaat samen met een beperkte toename van de levensverwachting in 2050 van ongeveer 4 jaar ten opzichte van 2014 voor zowel mannen als vrouwen en een lagere vruchtbaarheid. Mensen worden minder oud dan in het hoge scenario en er worden minder kinderen geboren. Ook de migratie is beperkter. Voor Nederland als geheel gelden dan de volgende prognoses:

Tabel 5.1: Ontwikkeling bevolking en aantal huishoudens in 2030 en 2050 (Bron: CPB, PBL)

		Scenario Hoog		Scenario Laag	
	2015	2030	2050	2030	2050
	(mln)	(2015=100)			
Totale bevolking	16,9	107	114	101	97
0-19 jaar	3,8	101	109	92	87
20-64 jaar	10,0	99	100	94	87
65+	3,0	142	166	137	145
Aantal huishoudens	7,7	113	122	104	102
Met hoofdbewoner 65+	1,9	146	173	140	152
Alleenstaanden	2,9	128	149	106	110

De ontwikkeling van het aantal woningen in Limburg in de periode 2012-2018 is te zien in figuur 5.3. Het aantal woningen is de laatste jaren gestegen tot een totaal van 529.301 woningen in 2018. Daarnaast is de ontwikkeling van de woningvoorraad te zien in figuur 5.4. Opvallend is dat het aantal meergezinswoningen in particuliere huur met circa 9.000 woningen in de periode 2012- 2018 is gestegen terwijl het aantal eengezinswoningen in deze periode gelijk is gebleven. Daarnaast is er in deze periode een daling van circa 4.000 eengezinswoningen in sociale huur en een toename van circa 5.000 meergezinswoningen in sociale huur. Tot slot is in de koopsector het aantal eengezinswoningen licht gestegen en het aantal meergezinswoningen vrijwel gelijk gebleven.

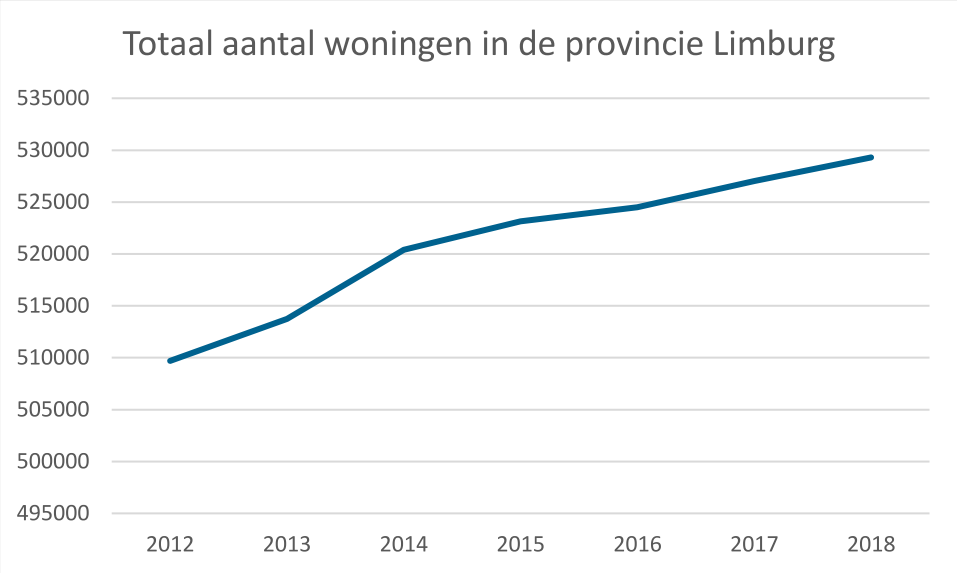

Figuur 5.3: Totaal aantal woningen in de provincie Limburg in de periode 2012 - 2018 (bron: ABF Research)

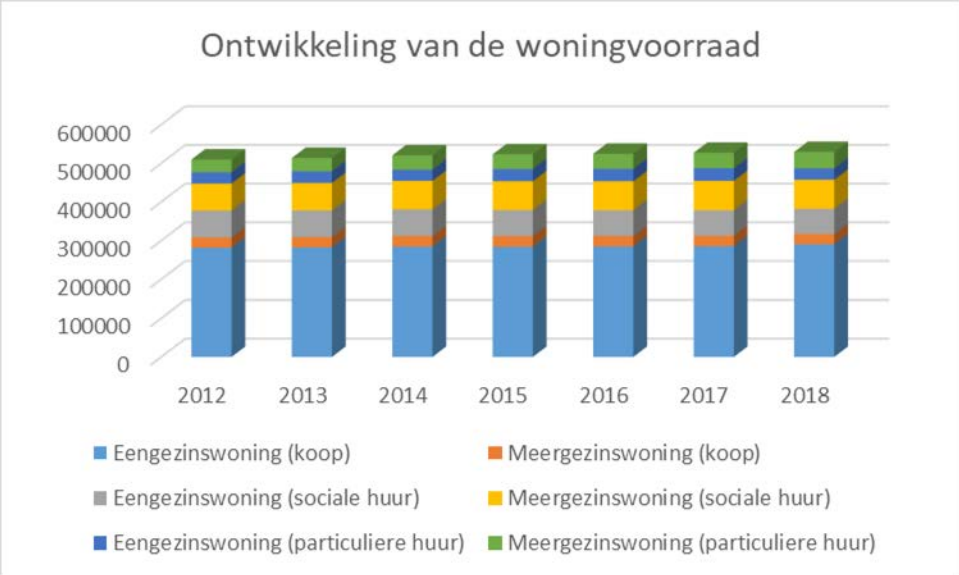

Figuur 5.4: Ontwikkeling van de woningvoorraad in de provincie Limburg in de periode 2012 - 2018 (bron: ABF Research)

Een goede indicator voor de balans tussen vraag en aanbod op de woningmarkt is het percentage huishoudens dat tevreden is met hun woning. Wanneer vraag en aanbod op elkaar zijn afgestemd zijn bewoners over het algemeen meer tevreden met hun woning.

Tabel 5.2 toont dat de huishoudens in de provincie Limburg vaker tevreden of zeer tevreden zijn met hun woning ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Daarbij ligt het percentage huishoudens dat tevreden is met een koopwoning aanzienlijk hoger dan de tevredenheid met een huurwoning.

	Tevredenheid woning	Tevredenheid huurwoning	Tevredenheid koopwoning
Limburg	89.2%	79.6%	94.8%
Nederland	86.9%		

Tabel 5.2: Het percentage huishoudens in zelfstandige woningen dat zich tevreden of zeer tevreden stelt met de woning in 2015 (bron: Staat van Limburg)

Specifiek interessant is de situering van Limburg als grensregio, waarbij geconstateerd wordt dat de regio's direct over de grens minder met bevolkingsproblematiek kampen. Er wonen substantiële aantallen Nederlanders net over de grens, vooral in Vlaanderen. Er wonen minder Nederlanders in Duitsland en slechts een beperkt aantal woont in Wallonië. De omgekeerde situatie – Vlamingen, Walen of Duitsers die in Nederland wonen - komt veel minder vaak voor. De belangrijkste reden waarom meer Nederlanders over de grens wonen dan dat er inwoners uit de buurlanden in Nederland wonen lijkt te liggen in de relatief lage huizenprijzen. De huizenprijzen liggen voor vergelijkbare woningen in Vlaanderen en Duitsland lager dan in Nederland. Mensen met een baan in Nederland kunnen wel gebruik maken van de Nederlandse hypotheekrenteaftrek.

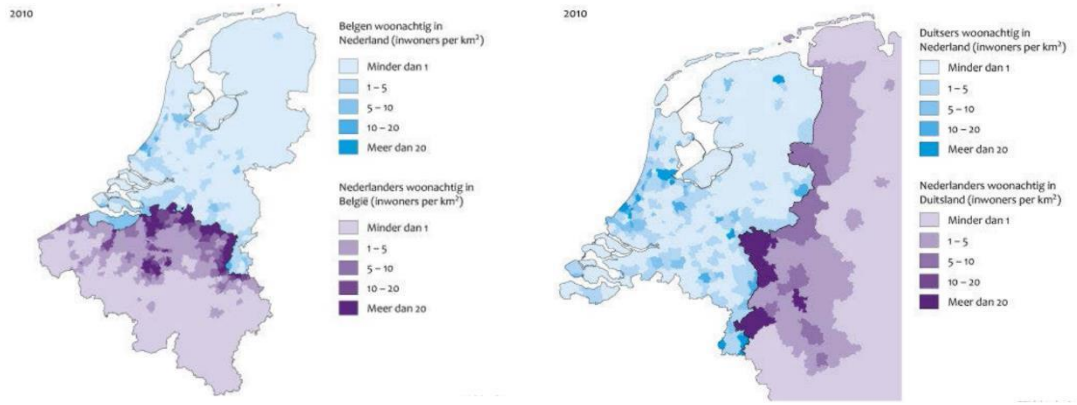

Figuur 5.5: Wonen over de grens NL-B (links) en NL-DLD (rechts) in 2010. Bron: Compendium voor de leefomgeving

5.1.2 Kwaliteit woning (energetisch / bouwkundig / levensloopbestendig)

Binnen de bestaande bouw is er een grote opgave om woningen duurzamer en levensloopbestendiger te maken.

Zeer actueel zijn (inter)nationale maatschappelijke vraagstukken op het gebied van milieu en duurzaamheid. Denk daarbij aan de stikstof- en PFAS-problematiek, duurzaamheidsmaatregelen (gasloos, Nul op de meter, etc.) in de bouw en natuurinclusief bouwen. Voor de woningmarkt heeft dit twee kanten. Enerzijds zijn er bedreigingen doordat (gewenste) woningbouwplannen niet kunnen doorgaan of vertraagd worden en de betaalbaarheid van wonen onder druk komt te staan. Anderzijds zijn er kansen voor een betere woonomgeving. Tot slot is er een groeiende groep inwoners die bewust kiest voor een levenswijze met een kleine (ecologische) voetafdruk en dit vertaalt in een woonvoorkeur.

De bestaande voorraad is kwantitatief voldoende, maar stemt kwalitatief niet overeen met de behoefte. Voor ouderen, (sociale) huurders, kwetsbare groepen en spoedzoekers kan het lastig zijn om een woning te vinden die aan de behoefte voldoet. Door bijvoorbeeld transformatie van bestaand vastgoed kan de kwaliteit van het vastgoed op de vraag worden afgestemd.

De vergrijzing in Limburg en het rijksbeleid om het langer zelfstandig wonen te bevorderen, heeft grote gevolgen gehad voor de doorstroming op de woningmarkt. Er is een grote behoefte aan zelfstandige woningen en nieuwe woonconcepten voor ouderen.

5.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

De belangrijkste bedreiging voor een kwalitatieve match op de woningmarkt wordt gevormd door de ontwikkeling in bevolkingsgrootte en –samenstelling. Dat wil zeggen dat de Limburgse woningmarkt onvoldoende afgestemd is op een steeds kleiner en steeds ouder wordende populatie met hun specifieke woonbehoeften. Doordat (oudere) Limburgers steeds vaker alleenstaand zijn, of de huishoudensgrootte in elk geval afneemt, blijft er voorlopig veel vraag naar nieuwe woningen, maar dan wel andere typen woningen. Op de lange termijn doen zich grotere problemen voor, waarbij de verschillen lokaal erg groot kunnen zijn.

Andere relevante trends ten aanzien van de Limburgse woningmarkt betreffen (Bron: Agenda Limburgse Woningmarkt 2020-2023):

- De Limburgse koopwoningmarkt herstelt zich, maar minder sterk dan de landelijke koopwoningmarkt;
- Er is een toenemende vraag naar huurwoningen, terwijl de huurprijzen stijgen en de nieuwbouw van huurwoningen afneemt;
- De woningmarkt in een krimpgebied functioneert anders dan in een gebied waar veel vraag naar woningen is. Het huidige Rijksbeleid houdt daar niet of nauwelijks rekening mee. Zo stimuleert het Rijk via de herziene Woningwet de verkoop van corporatiewoningen aan bewoners en commerciële beleggers. Het aantal huurwoningen in prijsklassen waar juist behoefte aan is neemt daardoor af, wat zeker voor Limburg negatief uitpakt;
- Bijzondere doelgroepen hebben moeite met het vinden van geschikte huisvesting.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg heeft in 2020 de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 vastgesteld. Het uitgangspunt “De juiste woning, op de juiste plek, op het juiste moment beschikbaar” geldt daarbij nog steeds. Door middel van dit instrument stuurt de Provincie door partijen te stimuleren en uit te dagen om mogelijkheden optimaal in te zetten om gezamenlijk de woonopgave vorm te geven. Dit beleid is van groot belang voor het bereiken van de doelen.

5.3 Beoordeling

De onbalans in de woningvoorraad komt in Zuid-Limburg (en in minder sterke mate in Midden- en Noord-Limburg) het sterkst tot uitdrukking in de suburbane wijken van de steden (Heerlen, Sittard-Geleen, Maastricht). In een aantal van deze wijken spelen problemen zoals werkloosheid/economische inactiviteit, armoede en waardedaling van vastgoed, waardoor men het zicht op een beter perspectief dreigt te verliezen of dat al heeft verloren. Dat is een maatschappelijk en menselijk onwenselijke situatie, die linksom of rechtsom moet worden doorbroken. In veel gevallen kunnen mensen dat zelf, maar in sommige situaties vraagt dat ook een rol van de overheid/het maatschappelijk middenveld. Op zijn minst moet daarbij een beter toekomstperspectief – denk aan scholing, werk, woning – binnen bereik komen. Wat betreft de woningvoorraad kan worden geïnvesteerd in de transformatie en reductie van de incourante woningvoorraad in met name de wijken waar de hiervoor genoemde problematiek speelt. Daarbij geldt dat het uiteindelijk goedkoper is om (o.a. vanuit de overheid) tijdig in te grijpen en te investeren in bijvoorbeeld transformatie, dan de autonome ontwikkeling zijn beloop te laten gaan. Eén en ander leidt tot

een neergaande lijn voor wat betreft de woningmarkt, omdat bovengenoemde grotere onbalans tussen vraag en aanbod in de woningvoorraad dreigt te ontstaan.

Noord-Limburg

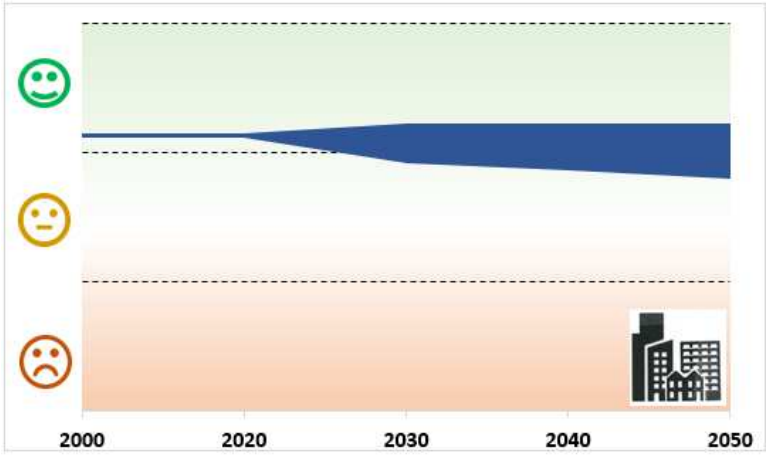

Figuur 5.6 Referentielijn wonen voor Noord-Limburg

Huidige situa-tie	- In Noord-Limburg wordt tot 2040 een huishoudensgroei verwacht. De vraag naar woningen overstijgt het aanbod en dat zal nog zo blijven. Huisvesting van woonurgenten en arbeidsmigranten is een zorgpunt.
Autonome ontwikkeling	- Noord-Limburg heeft een inhaalslag nodig voor wat betreft de realisatie van woningen. Op zowel korte als lange termijn zal sprake blijven van een vraag naar nieuwe en voor bepaalde doelgroepen (starters, ouderen) geschikte woningen. Dit vraagt nu om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien vigerend beleid (Woonagenda 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Geldend beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Midden-Limburg

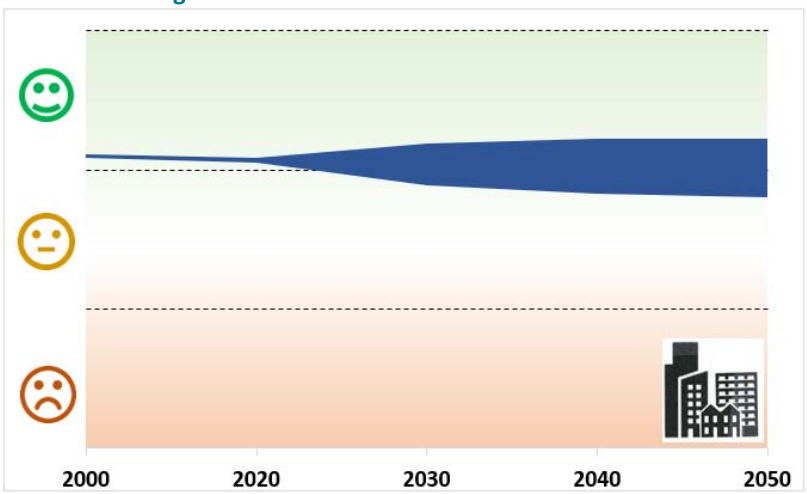

Figuur 5.7 Referentielijn wonen voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- De vraag naar woningen overstijgt het aanbod in Midden-Limburg en dat zal nog zo blijven. - In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inhaalslag om aan de vraag te kunnen voldoen, maar vraagt op lange termijn focus op de bestaande woningvoorraad.
Autonome ontwikkeling	- In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inhaalslag om aan de vraag te kunnen voldoen, maar vraagt op lange termijn focus op de bestaande woningvoorraad. De woningvoorraad dient ook op de lange termijn goed aan te sluiten op de vraag. Dit vraagt om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien geldend beleid (Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen, is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Vigerend en ingezet beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Zuid-Limburg

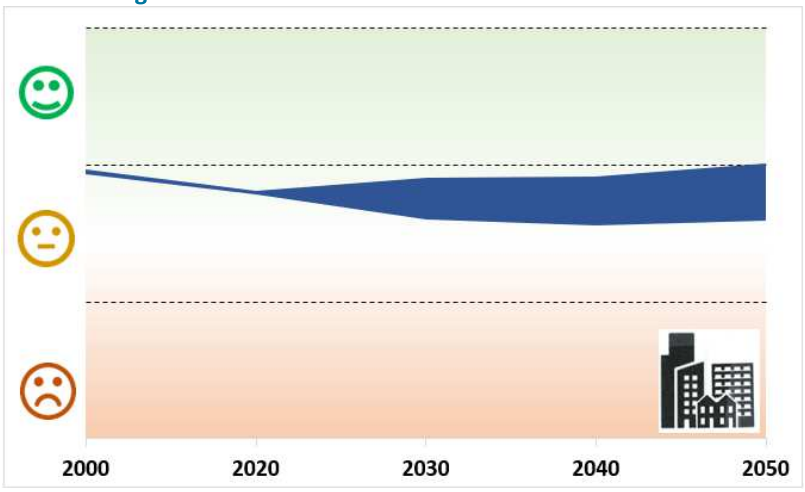

Figuur 5.8 Referentielijn wonen voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	Het aantal huishoudens krimpt tot 2040 met 9,8%. Dit betekent dat het aanbod van woningen de vraag zal gaan overstijgen. Hiermee gaan leefbaarheidsrisico's gepaard die de regio verder meetrekken in een negatieve spiraal naar beneden. Op een lager schaalniveau blijken te vaak de verkeerde woningen op de verkeerde locatie te staan (te weinig goedkope huurwoningen en te veel dure koopwoningen).
Autonome ontwikkeling	- Demografische ontwikkelingen domineren de problematiek in de toekomst. De wijze waarop overheden hiermee omgaan bepaalt het verloop van de autonome ontwikkeling. In de nieuwe Limburgse agenda wonen (2020-2023) wordt ingezet op transformeren van de bestaande woningvoorraad en nieuwbouw in het tempo van de vraag. Dat zijn zaken die kunnen bijdragen aan het goed begeleiden van de effecten van een krimpende bevolking.
Bandbreedte	- De autonome ontwikkeling zijn beloop laten gaan lijkt geen voor de hand liggende optie die tot een wenselijke situatie leidt. Doelbereik is afhankelijk van de mate waarin gestuurd wordt op het toevoegen van woningen aan de woningvoorraad.

6 Sociaal

6.1 Huidige situatie

6.1.1 Sociale levendigheid

De aanwezigheid van mensen, zo blijkt uit de literatuur, is de belangrijkste indicator voor de mate van levendigheid. Voor een gedeelte kan dat zitten in de mate waarin (binnen-)steden in staat zijn om de aanwezigheid van mensen te promoten (hoge bezoekpotenties van steden, levendige pleinen in binnenstad etc.). Op de tweede plaats kunnen evenementen en andere sociale activiteiten voor verschillende doelgroepen in een gebied zorgen voor levendigheid.

Limburg kent enkele steden met een hoge bezoekpotentie. Dit wordt mede geïllustreerd door de toegenomen betekenis van de toeristische sector, waarbij de economische betekenis van de vrijetijdseconomie in de afgelopen 10 jaar sterk gestegen is (zie figuur 6.1).

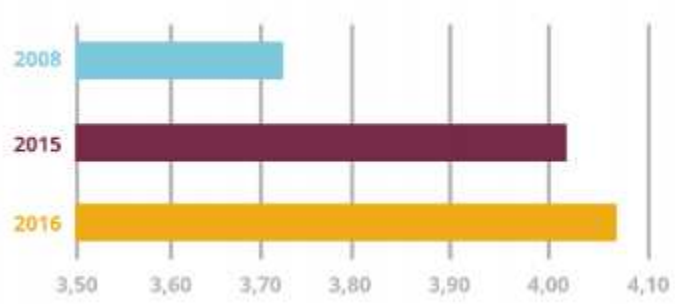

Figuur 6.1: Ontwikkeling economische betekenis vrijetijdseconomie (in miljarden euro's). Bron: Provincie Limburg

6.1.2 Sociale veiligheid

Sociale veiligheid heeft betrekking op de mate waarin iemand zich veilig voelt en beschermd is tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door een individu en/of groep binnen een bepaalde ruimte en/of omgeving. Het begrip Sociale Veiligheid kan opgedeeld worden in een subjectief en objectief component: de mate waarin mensen de (on)veiligheid ervaren of beleven (subjectief) en aan de andere kant de kans op een daadwerkelijk delict (objectief).

De veiligheidsbeleving van de inwoners van Limburg geeft een indicatie van de sociale veiligheid in de provincie. Tabel 6.1 geeft het percentage van de inwoners van 15 jaar en ouder dat zich onveilig voelt in de eigen buurt. Het blijkt dat de inwoners van Limburg zich vaker onveilig voelen dan het landelijk gemiddelde.

	Veiligheidsbeleving: wel eens onveilig	Veiligheidsbeleving: vaak onveilig
Limburg	19.5%	2.3%
Nederland	16.4%	1.5%

Tabel 6.1: Het percentage van de inwoners van 15 jaar en ouder dat zich wel eens/vaak onveilig voelt in de eigen buurt in 2017 (bron: Staat van Limburg)

Sociale veiligheid heeft ook betrekking op het vertrouwen in de medemens. Uit tabel 6.2 blijkt dat voor de provincie Limburg het percentage bewoners dat vindt dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn lager ligt dan het landelijk gemiddelde.

	Vertrouwen in anderen
Limburg	53.6%
Nederland	61%

Tabel 6.2: Het percentage personen van 15 jaar en ouder dat vindt dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn in 2017 (bron: Staat van Limburg)

De objectieve veiligheid kan worden gemeten door middel van het aantal misdrijven per 1.000 inwoners. Met 46,8 misdrijven ligt het aantal misdrijven iets hoger dan het landelijk gemiddelde van 45,6 misdrijven.

6.1.3 Sociale cohesie

Een goede sociale leefomgeving wordt ook gekenmerkt door sociale cohesie: de mate waarin bewoners van een buurt onderlinge betrokkenheid en binding met andere mensen in de buurt ervaren.

Indicatoren voor sociale cohesie zijn bijvoorbeeld het percentage inwoners dat aan vrijwilligerswerk doet, betrokken is in de lokale politiek of participeert in sport- en cultuurverenigingen. Tabel 6.3 toont dat inwoners van Limburg gemiddeld vaker lid zijn van één of meerdere sociale verenigingen (zoals sport-, culturele, hobby-, of gezelligheidsverenigingen). Daarentegen is het aantal inwoners dat vrijwilligers werk doet of betrokken is in de politiek lager dan het landelijk gemiddelde.

	Lid van sociale vereniging	Vrijwilligerswerk	Politieke participatie
Limburg	49.8%	43.5%	42.1%
Nederland	48.7%	49.1%	46.6%

Tabel 6.3: Het percentage inwoners dat lid was van een of meer sociale verenigingen, vrijwilligerswerk deed en/of betrokken was in de politiek in 2017 (bron: Staat van Limburg)

In Noord-Limburg[4] werken (en wonen tijdelijk) veel arbeidsmigranten. Werkgevers wonen regelmatig met velen in één huis in woonwijken. Resultaat hiervan is dat reguliere inwoners elke paar maanden geconfronteerd worden met nieuwe buren en meerdere auto's die een parkeerplaats nodig hebben. De huizen van arbeidsmigranten worden in het algemeen slecht(er) onderhouden. De aanwezigheid van arbeidsmigranten levert sociale uitdagingen voor een wijk op.

[4] In bepaalde mate geldt deze problematiek ook voor Midden- en Zuid-Limburg. In Noord-Limburgse gemeenten komt deze problematiek echter het meest nadrukkelijk naar voren.

6.1.4 Voorzieningenniveau

De nabijheid en omvang van voorzieningen heeft eveneens invloed op de kwaliteit van de leefomgeving. Voldoende voorzieningen zoals winkels, horeca of medische voorzieningen en een goede bereikbaarheid van deze voorzieningen zijn belangrijk bij de beoordeling van de leefomgeving.

Tabel 6.4 geeft de gemiddelde afstand tot verschillende voorzieningen weer in Limburg, ten opzichte van de gemiddelde afstand in Nederland. Hieruit blijkt dat de provincie Limburg een gemiddelde afstand tot huisartsen en ziekenhuizen heeft die vergelijkbaar is met het landelijk gemiddelde. Daarnaast hoeven inwoners van Limburg minder ver te reizen naar musea en bioscopen dan de gemiddelde Nederlander. De afstand tot parken, plantsoenen en open natuurlijke terreinen is groter in Limburg dan het landelijk gemiddelde. Daarentegen is de afstand tot het dichtstbijzijnde bos in Limburg veel kleiner dan de gemiddelde afstand in Nederland.

Gemiddelde afstand tot …	Limburg	Nederland
Huisarts (2016)	1 km	1 km
Ziekenhuis (2017)	4.7 km	4.7 km
Museum (2016)	3.4 km	3.7 km
Bioscoop (2017)	5.2 km	6.3 km
Podiumkunst (2016)	5.8 km	4.9 km
Park of plantsoen (2012)	1.3 km	1 km
Dagrecreatie (2012)	3.5 km	3.4 km
Bos (2012)	1.1 km	1.7 km
Open natuurlijk terrein (2010)	4.6 km	3.5 km

Tabel 6.4 De gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde voorzieningen, berekend over de openbare weg (bron: Staat van LImburg)

6.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen . Het aantal inwoners daalt door bijvoorbeeld een laag geboortecijfer, wegtrekkende jongeren of gezinnen naar de stad en/of vergrijzing en sterfte van de achterblijvende burgers. Deze bevolkingskrimp heeft risico's voor het voorzieningenniveau en daarmee samenhangend de leefbaarheid in kleine kernen. De opgave voor de Provincie Limburg ligt in het goed begeleiden van een veranderende bevolkingssamenstelling. Hierbij is opnieuw van belang dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen optreedt – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling van vastgoed – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen of dat al hebben verloren.

Bestaand beleid

Sociaal beleid is vastgelegd in de Sociale Agenda. Het beleid is gericht op het vergroten van de zelfredzaamheid van Limburgers. Dit geschiedt langs vier programmalijnen:

1. Opgroeien en ontplooien: gericht op het bijdragen aan een goede en veilige start voor ieder kind, op maximale kansen en optimale ondersteuning bij het opgroeien.
2. Kans op ontwikkeling en werk: gericht op maximale school- en leerervaringen, een goede overgang van opleiding naar werk voor jongeren en toegang tot de arbeidsmarkt voor iedereen die kan en wil werken.

3. Vitaal meedoen: gericht op thema's om kwetsbare personen (waaronder jongeren en senioren) langer en veiliger te kunnen laten participeren in de samenleving.
4. Vitale gemeenschappen: gericht op het ondersteunen van de zelfredzaamheid van Limburgse gemeenschappen (samenredzaamheid), waarbij mensen zelf de regie nemen in het zorgen voor elkaar en voor hun woon- en leefomgeving.

De Provincie trekt hierin samen op met inwoners, gemeenten , ondernemers en zorg- en kennisinstellingen.

6.3 Beoordeling

Per Limburgse regio spelen hele andere problemen. Regio Midden-Limburg kent de kleinste bedreigingen op sociaal vlak (sociale cohesie, sociale "levendigheid", voorzieningenniveau). In Zuid-Limburg is de krimpproblematiek van belang en in Noord-Limburg is de grote instroom van arbeidsmigranten een bedreiging voor sociale aspecten.

In Noord-Limburg werken (en wonen tijdelijk) veel arbeidsmigranten. Zij wonen regelmatig met velen in één huis in woonwijken. Resultaat hiervan is dat reguliere bewoners frequent geconfronteerd worden met nieuwe buren en met flinke aantallen auto's die een parkeerplaats nodig hebben. De huizen van arbeidsmigranten worden over het algemeen slecht(er) onderhouden. De aanwezigheid van arbeidsmigranten levert sociale uitdagingen voor een wijk op: arbeidsmigranten "integreren" vaak zeer beperkt in hun wijken, mede doordat zij slechts tijdelijk woonachtig zijn in de wijk. Dit zijn voornamelijk risico's voor sociale cohesie en een wijk.

Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen. Het aantal inwoners daalt door bijvoorbeeld een laag geboortecijfer, wegtrekkende jongeren of gezinnen naar de stad en/of vergrijzing en sterfte van de achterblijvende burgers. Deze bevolkingskrimp heeft risico's voor het voorzieningenniveau en daarmee samenhangend voor de leefbaarheid in kleine kernen. De opgave voor de Provincie Limburg ligt in het goed begeleiden van een veranderende bevolkingssamenstelling. Hierbij is opnieuw van belang dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen optreedt – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen of dat al hebben verloren.

Noord-Limburg

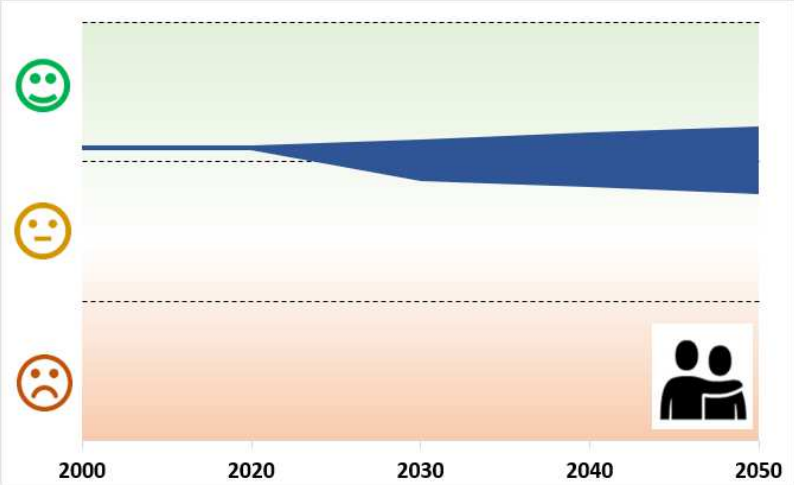

Figuur 6.2: Referentielijn sociaal voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten. Agrarische gemeenschappen zijn sociaal sterk. Er bestaan wel knelpunten rondom de huisvesting van internationale werknemers.
Autonome ontwikkeling	- Provincie neemt de huisvesting van arbeidsmigranten ter hand, maar knelpunten blijven bestaan. Economische groei en een verdere toename van het aantal internationale werknemers, kunnen vaker tot sociaal onwenselijke situaties leiden.
Bandbreedte	- De risico's op grote verslechteringen en kansen op verbeteringen zijn relatief beperkt. De regio is sociaal voldoende robuust, waardoor de problematiek rondom arbeidsmigranten waarschijnlijk geen onomkeerbaar grote invloed op het aspect sociaal heeft.

Midden-Limburg

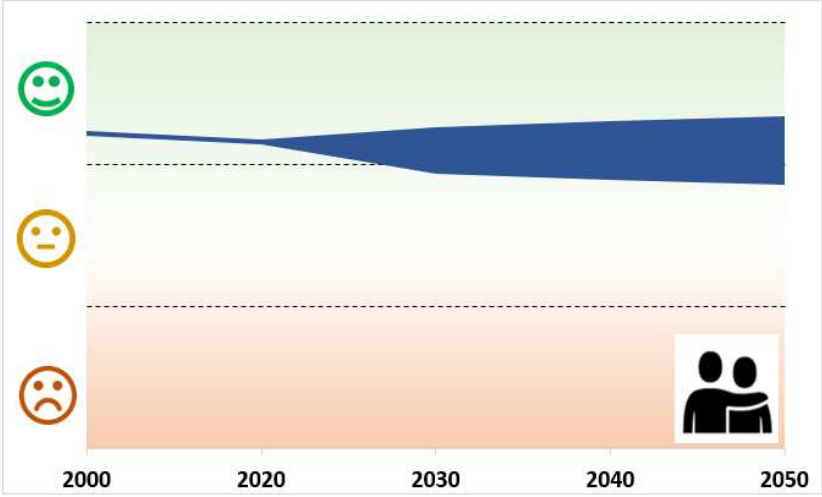

Figuur 6.3: Referntielijn sociaal voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten, maar evenals in Noord-Limburg vraagt de huisvesting van internationale werknemers aandacht. - Voorzieningenniveau is (in vergelijking met Nederland) relatief laag. De diversiteit van de bevolkingssamenstelling en veiligheidsgevoel worden relatief positief beoordeeld (bron: Leefbaarometer).
Autonome ontwikkeling	- Geen wezenlijke veranderingen, kansen of risico's. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De risico's op grote verslechteringen en verbeteringen zijn relatief beperkt.

Zuid-Limburg

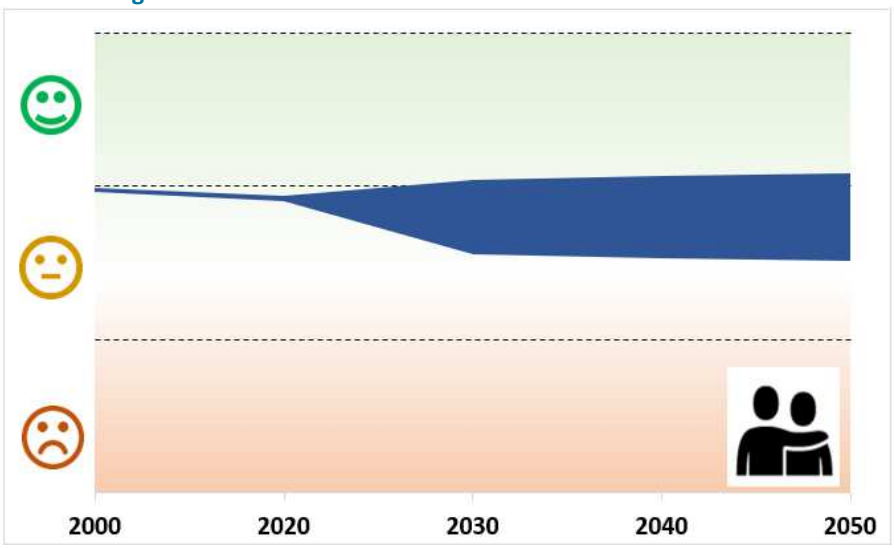

Figuur 6.4: Referntielijn sociaal voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen. Met deze krimp hangt sociale problematiek door het wegvallen van voorzieningen en verloedering/leegstand samen. - De huisvesting van internationale werknemers vraagt aandacht.
Autonome ontwikkeling	- Van belang is dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen dreigt op te treden – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling woningen – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen. De wijze waarop de overheden omgaan met de woningmarkt is hierbij het meest van belang. De situatie is, door de onzekerheden daaromheen, gevoelig voor verslechtering. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De grote bandbreedte komt voort uit de lokale verschillen. Maastricht en omgeving onttrekt zich aan de krimpproblematiek en de daarmee samenhangende sociale problematiek.

7 Ecologisch kapitaal

7.1 Huidige situatie

7.1.1 Kwaliteit Natura 2000-gebieden

Dit aspect beschrijft de staat van de Natura 2000-gebieden. Per Natura 2000-gebied zijn te beschermen habitattypen en leefgebieden van soorten aangewezen: dit zijn levensgemeenschappen van planten en dieren met bijzondere geografische, abiotische en biotische kenmerken, die zowel geheel natuurlijk als half natuurlijk kunnen zijn, en die op Europees niveau worden beschermd. Voor elk habitattype is de verstoringsgevoeligheid bepaald. De mate van verstoring is een indicatie van de kwaliteit van het natuurgebied. Vermesting en verzuring door stikstofdepositie, verdroging en versnippering zijn de verstoringsfactoren waardoor knelpunten optreden.

Nederland telt 160 Natura 2000-gebieden, waarvan er 23 in de provincie Limburg zijn gelegen. Waarvan 21 stikstof gevoelig. Figuur 7.1 toont de ligging van deze Natura 2000-gebieden. Ook is te zien op basis van welke richtlijn de gebieden zijn aangewezen. Er bestaan drie mogelijkheden:

- Aanwijzing op grond van de Habitatrichtlijn (HR – lichtgroen)
- Aanwijzing op grond van de Vogelrichtlijn (VR – blauw)
- Aanwijzing op grond van de Habitatrichtlijn én Vogelrichtlijn (HR+VR – donkergroen)

Voor Natura 2000-gebieden gelden gebiedsspecifieke instandhoudingsdoelstellingen voor habitattypen, soorten, broedvogels en niet-broedvogels. In het overgrote deel van de Nederlandse Natura 2000-gebieden bevinden zich stikstofgevoelige habitattypen, zoals stroomdalgrasland en heide. In ruim vijftig gebieden in Nederland is sprake van een fors overbelaste situatie. Daar bestaat een groot verschil tussen het huidige depositieniveau en het ecologisch gewenste depositieniveau.

De te grote depositie van stikstof heeft een negatief effect op de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. In Limburg is de depositie veroorzaakt door bronnen in het buitenland en door emissie vanuit landbouw verantwoordelijk voor een groot deel van de depositie, samen ongeveer 80%. Voor de gebieden in Noord- en Midden-Limburg is de landbouw een grotere factor dan in Zuid-Limburg (zie onderstaande figuren). De andere bronnen van stikstof (zoals verkeer en industrie) hebben een klein aandeel in de depositie van stikstof. Voor stikstofdepositie afkomstig uit het buitenland geldt dat een groot gedeelte vanuit het Ruhrgebied en Belgische industrie (bron: factsheet TNO, 2019) en een kleinere hoeveelheid vanuit landbouw afkomstig is.

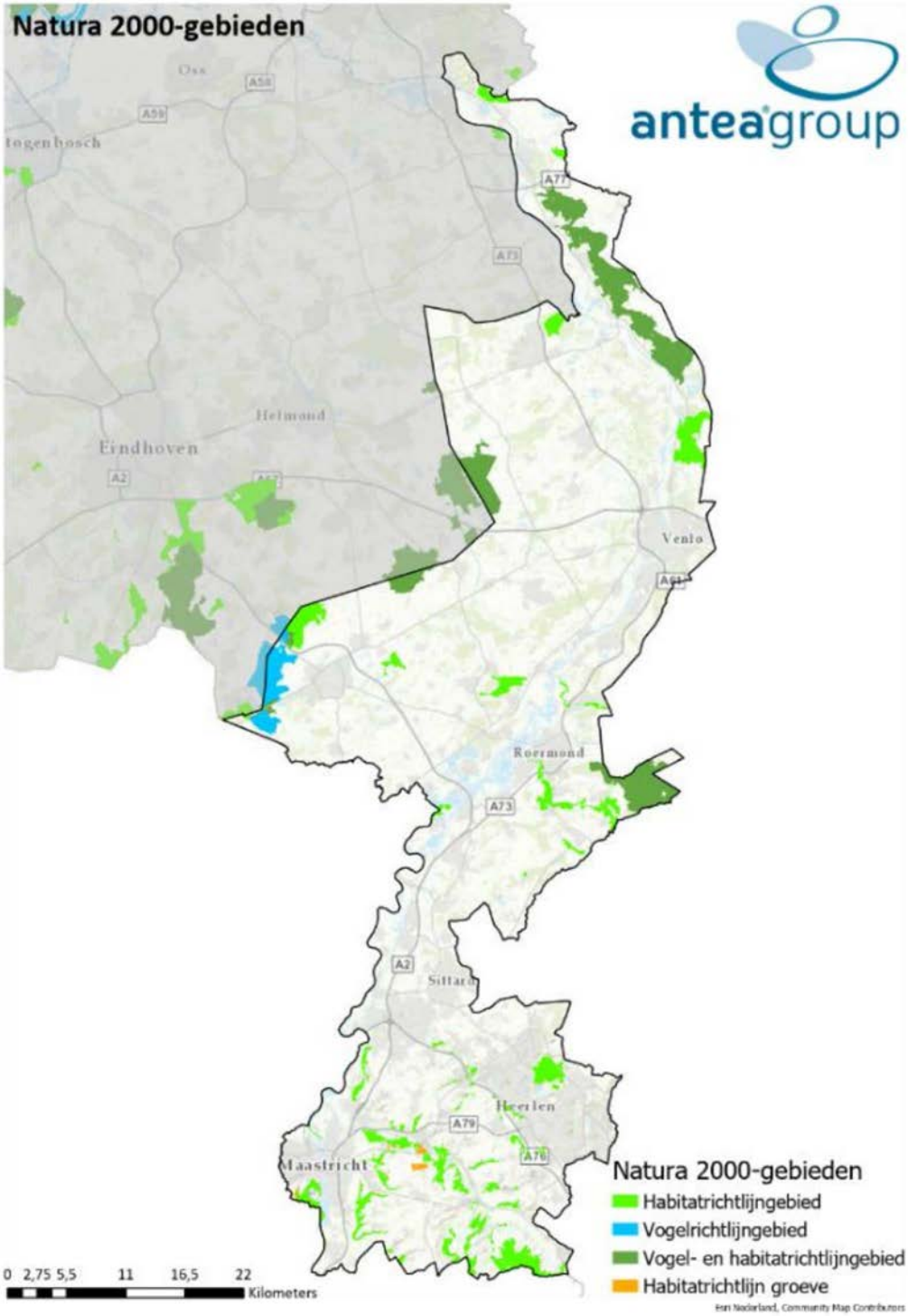

Figuur 7.1: Natura 2000-gebieden in de provincie Limburg

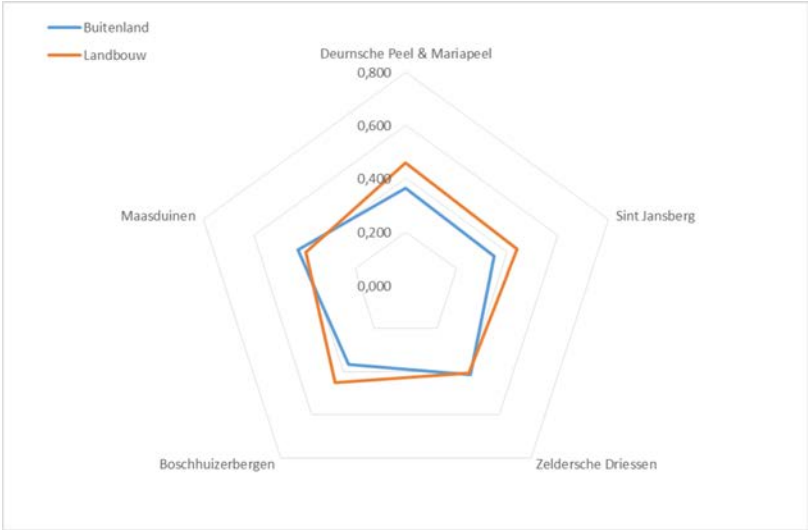

Figuur 7.2: Herkomst van stikstofdepositie (landbouw en buitenland) op Natura 2000-gebieden in Noord-Limburg. Bron: TNO, 2019.

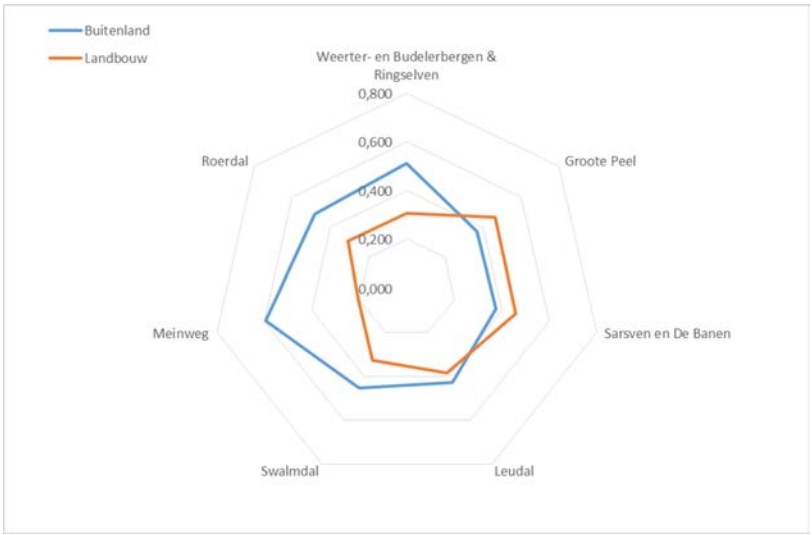

Figuur 7.3: Herkomst van stikstofdepositie (landbouw en buitenland) op Natura 2000-gebieden in Midden-Limburg. Bron: TNO, 2019.

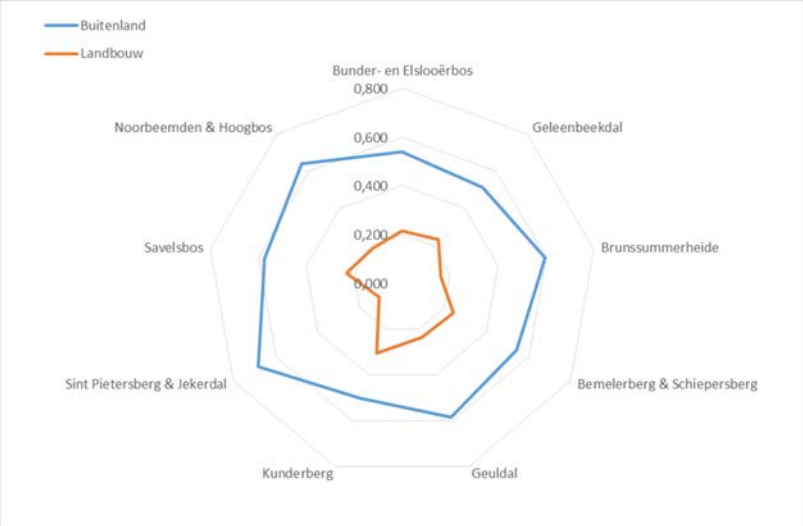

Figuur 7.4 Herkomst van stikstofdepositie (landbouw en buitenland) op Natura 2000-gebieden in Zuid-Limburg. Bron: TNO, 2019.

De totale depositieverdeling per Natura 2000-gebied is weergegeven in figuur 7.5.

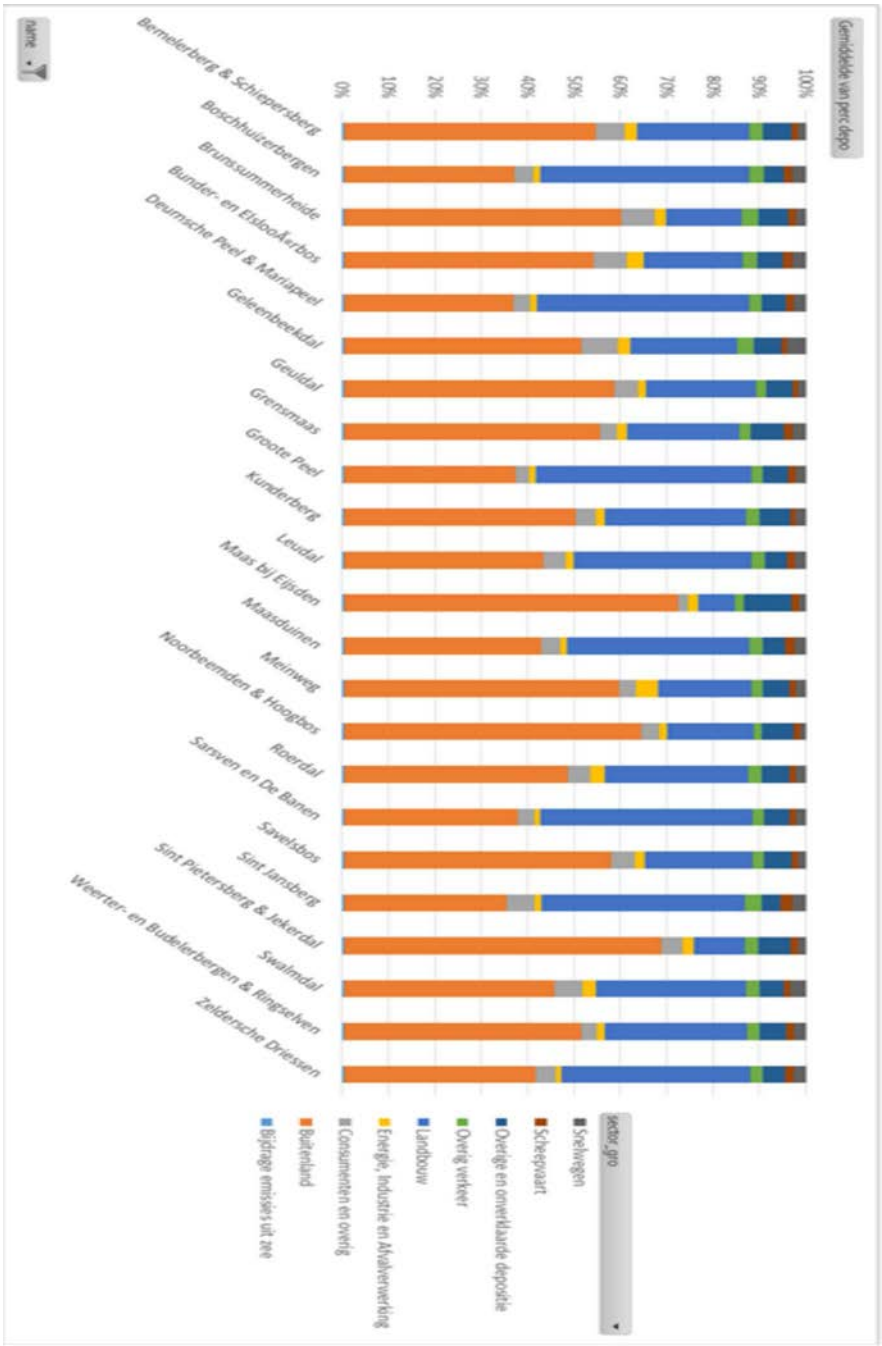

Figuur 7.5: Totale depositieverdeling per Natura-2000 gebied

7.1.2 Kwaliteit natuurnetwerk

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen Ecologische Hoofdstructuur) is het geheel van bestaande en nieuwe aan te leggen natuurgebieden met een planologische bescherming in omgevingsvisies. De Provincie is tezamen met Rijk en gemeenten verantwoordelijk voor de bescherming van dit netwerk. Voor subsidiëren van de afronding met nieuwe natuur, de natuurgerichte inrichting en het natuurbeheer zijn sinds de Decentralisatie van natuurtaken in 2011 alleen de provincies verantwoordelijk. Planologisch is het Limburgse Natuurnetwerk vastgelegd in de goudgroene natuurzone van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg 2014 (POL) en de daaraan gekoppelde Omgevingsverordening 2014 (OVL).

In deze paragraaf wordt de grootte van de Limburgse natuur na ontwikkelingen in de 20^{e} en 21^{e} eeuw beschreven. Wat heeft de inzet van overheden om de achteruitgang van de natuur te stoppen opgeleverd? Wat is de waarde, omvang en kwaliteit van die natuur? Figuur 7.6 toont de omvang van het Natuurnetwerk in de provincie Limburg. De Provincie Limburg heeft een totaaloppervlakte van 220.900 hectare. Daarvan is 50.311 hectare (in 2015) natuur en 131.00 hectare agrarisch. Voorgaande komt neer op een areaal van ca. 23% natuur van de totale oppervlakte.

In het Natuurpact (2013) hebben Rijk en provincies afspraken gemaakt over de realisatie van minimaal 80.000 ha nieuwe natuur in de periode 2011 t/m 2027. Het is een gezamenlijke opgave die niet is uitgesplitst per provincie. Hiermee moet uiteindelijk een robuust Natuurnetwerk Nederland tot stand komen.

Op 1 januari 2019 is de inspanningsverplichting voor de provincie Limburg nog 1.236 ha te verwerven natuur en nog 1.635 ha in te richten natuur. Het realiseren van hectares natuurgebieden is geen doel op zich; het gaat altijd om de achterliggende doelen: het behoud en versterken van de biologische diversiteit, met name van de bedreigde Limburgse soorten, én om de verankering van de natuur in de maatschappij. Het behalen van het achterliggende doel van deze taakstelling (behoud en versterking biodiversiteit en verankering natuur in maatschappij) is veel meer van belang en veel minder evident. Biodiversiteit in natuurgebieden stabiliseert, maar in de gebieden daarbuiten, met name landbouwzones en verstedelijkte gebieden, is sprake van achteruitgang. Voor het aspect biodiversiteit wordt verwezen naar paragraaf 7.1.4.. De verankering van natuur in de maatschappij heeft zich vanaf 1990 voornamelijk in de laatste paar jaren ontwikkeld, maar voornamelijk in de landbouwsector zijn hier nog aanzienlijke stappen te zetten. Natuurinclusieve landbouw is nog altijd eerder uitzondering dan regel.

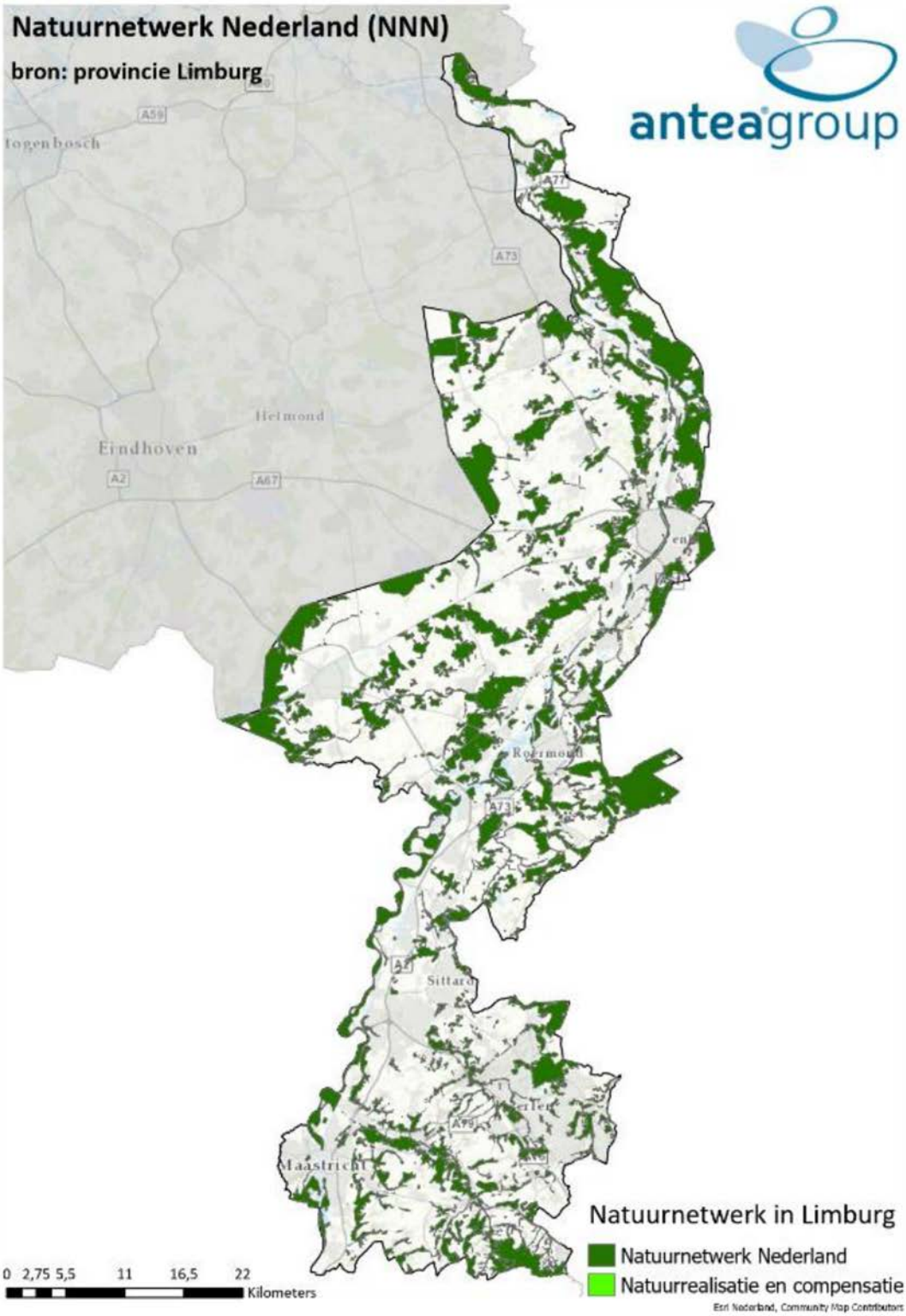

Figuur 7.6: Het Natuurnetwerk in Limburg

7.1.3 Samenhang Natuurnetwerk (mogelijkheden migratie/adaptatie flora & fauna)

Om flora en fauna beter bestand te laten zijn tegen veranderingen in de kwaliteit van het leefgebied (bijvoorbeeld als gevolg van verandering van het klimaat, maar ook veranderingen wat betreft grondwaterstanden etc.) en om populaties te beschermen tegen effecten van isolatie (bijvoorbeeld als gevolg van inteelt /genetic drift en dergelijke .) is een samenhangend netwerk van natuurgebieden noodzakelijk, zonder onoverbrugbare barrières; met voldoende mogelijkheden voor migratie.

De menselijke invloed op het natuurlijke landschap is de belangrijkste verklarende factor voor de druk op de samenhang in het Natuurnetwerk. Die invloed profileert zich in negatieve wijze het meest op twee manieren:

- Agrarische (milieu)druk op de omgeving.
- Druk door verstedelijking.

De agrarische druk zal tot 2050 zeer waarschijnlijk afnemen. Aan de ene kant zal de druk afnemen door kleinere aantallen dieren (en dus kleinere impact), en aan de andere kant zal de omgang met natuur in de agrarische sector verbeteren (door meerdere vormen van natuurinclusief boeren). Deze trendmatige ontwikkeling is beschreven in paragraaf 1.4. Dit betekent dat, voornamelijk in Noord-Limburg, kansen liggen om een groter samenhangend geheel van natuurgebieden te bewerkstelligen. Echter, in de huidige situatie, zijn deze trendmatige ontwikkelingen nog maar zeer beperkt tot uiting gekomen.

De druk van menselijke invloed door verstedelijking kan geïllustreerd worden door de toegenomen hoeveelheid mensen die in steden woont. In 1800 leefde slechts twee procent van de wereldbevolking in steden. In 1950 was dit percentage opgelopen tot dertig procent en in 2007 bereikten we een mijlpaal toen voor het eerst meer dan de helft van de wereldpopulatie in steden woonde. We zien vandaag de dag een versnelling van deze urbanisatie optreden: wekelijks komen er anderhalf miljoen stedelingen bij. Dit betekent dat in 2030 zestig procent van de wereldbevolking in stedelijke regio's woont. In Nederland zien we een vergelijkbaar beeld. Deze toename wordt niet alleen veroorzaakt door de natuurlijke groei van de bevolking, maar vooral doordat meer, zowel Nederlandse als buitenlandse, migranten zich in de steden vestigen. Deze groei levert uitdagingen voor infrastructuur en natuur, waarbij grofweg geldt dat *"meer urbanisatie, meer risico's voor natuurverbindingen*" opleveren. De druk van urbanisatie in relatie tot demografische ontwikkelingen in Limburg bieden aan de andere kant ook kansen. Ten eerste biedt urbanisatie met de trek van platteland naar stad in potentie meer ruimte op het platteland voor andere functies dan wonen, zoals natuur. In de stad moet dan wel aandacht zijn voor de ontwikkeling van meer stadsnatuur omdat dit bijdraagt aan een beter binnenstedelijk klimaat (waaronder het verkleinen van hittestress), klimaatadaptatie (zoals de afvoer van overtollig regenwater) en de realisatie van afspraken in het Klimaatakkoord (zoals de aanplant van bomen). Ten tweede kunnen demografische ontwikkelingen in Limburg ruimte bieden voor natuur. Doordat er in sommige regio's sprake is van (een verwachte) bevolkingskrimp, moet de woningvoorraad hierop worden aangepast. Door sloop en transformatie van bestaande woningen kan ruimte worden geboden aan groen(e) verbindingen.

7.1.4 Biodiversiteit

Biodiversiteit is de overkoepelende term voor de verscheidenheid aan soorten en habitattypen die er op aarde zijn. Daar waar de biodiversiteit op orde is zien we schoon water, gezonde bodem, een stabiel klimaat en de beschikbaarheid van ecosysteemdiensten (zoals bestuiving van landbouwgewassen).

Landbouw in relatie tot biodiversiteit

Onder andere de huidige Nederlandse voedselproductie heeft grote invloed gehad op de biodiversiteit. De afgelopen pakweg 100 jaar heeft de landbouw een grootse ontwikkeling doorgemaakt: mechanisatie, gewasbescherming, specialisatie en intensivering hebben de productiviteit opgestuwd tot een niveau dat nergens anders in de wereld wordt gehaald. Dat mede dankzij meer dan 100 jaar wetenschappelijk landbouwkundig onderzoek. In Nederland ontstaat echter steeds meer aandacht om het systeem van voedselproductie anders in te richten. In het rapport Landbouw, Natuur en Voedsel (2018) stelt het Ministerie van Volksgezondheid en Voedselkwaliteit dat de aarde de last van de huidige productiemethoden en consumentengedrag niet langer kan dragen. Deze conclusie wordt geïllustreerd door de afname van biodiversiteit: de laatste eeuwen is de biodiversiteit flink achteruit gegaan; dit proces gaat de laatste decennia met name buiten de natuurgebieden in een flink tempo door. De relatie tussen landbouw, productie en biodiversiteit wordt geïllustreerd door Figuur 7.. Grofweg kan gesteld worden dat *"hoe intensiever de landbouw, hoe meer primaire productie, hoe lager de biodiversiteit".*

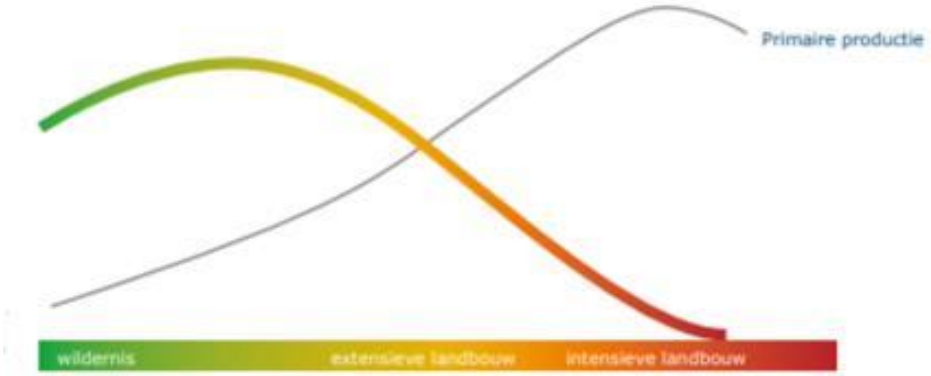

Figuur 7.7: Productie en landbouwtype en bijbehorende biodiversiteit (Y-as) (gebaseerd op Braat & Ten Brink, 2008)

Op deze relaties zijn een aantal invloedmechanismen mogelijk. Grofweg kan de ecologische toestand van het agrarisch gebied verbeterd worden door op één van in onderstaande figuur zichtbare elementen in te spelen.

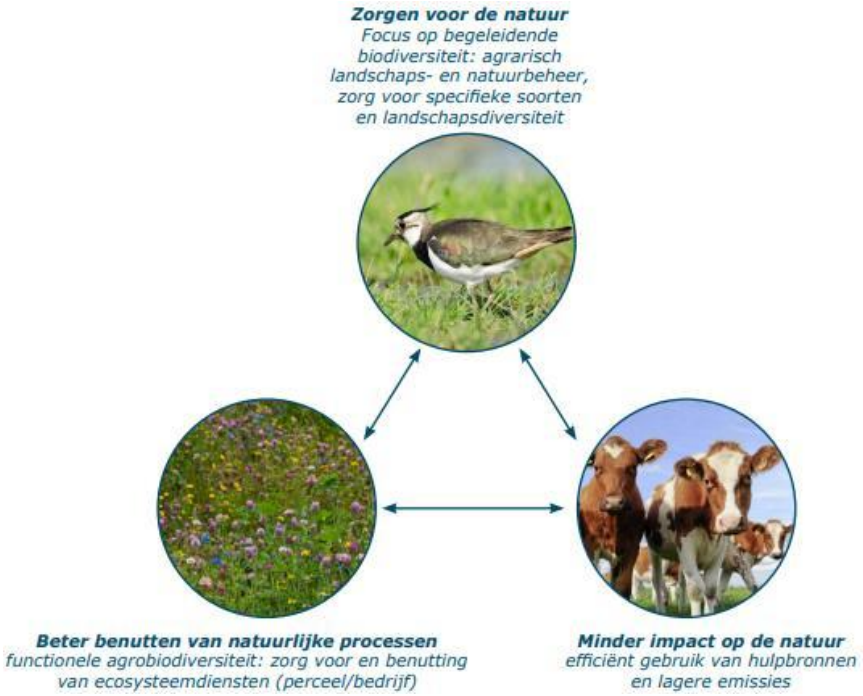

Figuur 7.8: Drie dimensies van natuurinclusieve landbouw (bron: EZ: 2015)

Voornamelijk in de elementen boven (zorgen voor begeleidende natuur) en rechtsonder (minder impact op de natuur) heeft een lange periode van achteruitgang in biodiversiteit tot stagnatie en lokaal zelfs herstel geleid. De meest voorname uiting van het zorgen voor begeleidende natuur is de voltooiing van het Natuurnetwerk Limburg. Hiernaast heeft de landbouwsector in de voorbije jaren stappen gezet om de ecologische druk van hun activiteiten te beperken, onder meer door technologische toepassingen. Het element linksonder, waarbij natuur en landbouw in harmonie elkaars kwaliteiten oppakken om een verbetering te realiseren, is een lopend traject dat mede door actueel Rijksbeleid nadrukkelijker aandacht heeft.

Huidige en toekomstige toestand biodiversiteit

In Figuur 7.9 is de geschatte soortendiversiteit per vierkante kilometer weergegeven. Deze soortendiversiteit betreft zowel flora als fauna. Figuur 7.10 geeft de soortendiversiteit voor Rode-Lijst-soorten weer, dit zijn de bedreigde plant- en diersoorten. Een soortendiversiteit van minder diversiteit dan 300 per vierkante kilometer is slecht. Op de figuren is te zien dat Noord-Limburg een relatief lage soortendiversiteit heeft. In Midden- en Zuid-Limburg is de diversiteit significant beter. Dit is, naast oorspronkelijke omstandigheden, te verklaren door het grote aandeel landbouwgrond in Noord-Limburg. Daarnaast is ook de lagere soortendiversiteit in de nabijheid van grote urbane regio's (Heerlen, Sittard-Geleen) waarneembaar.

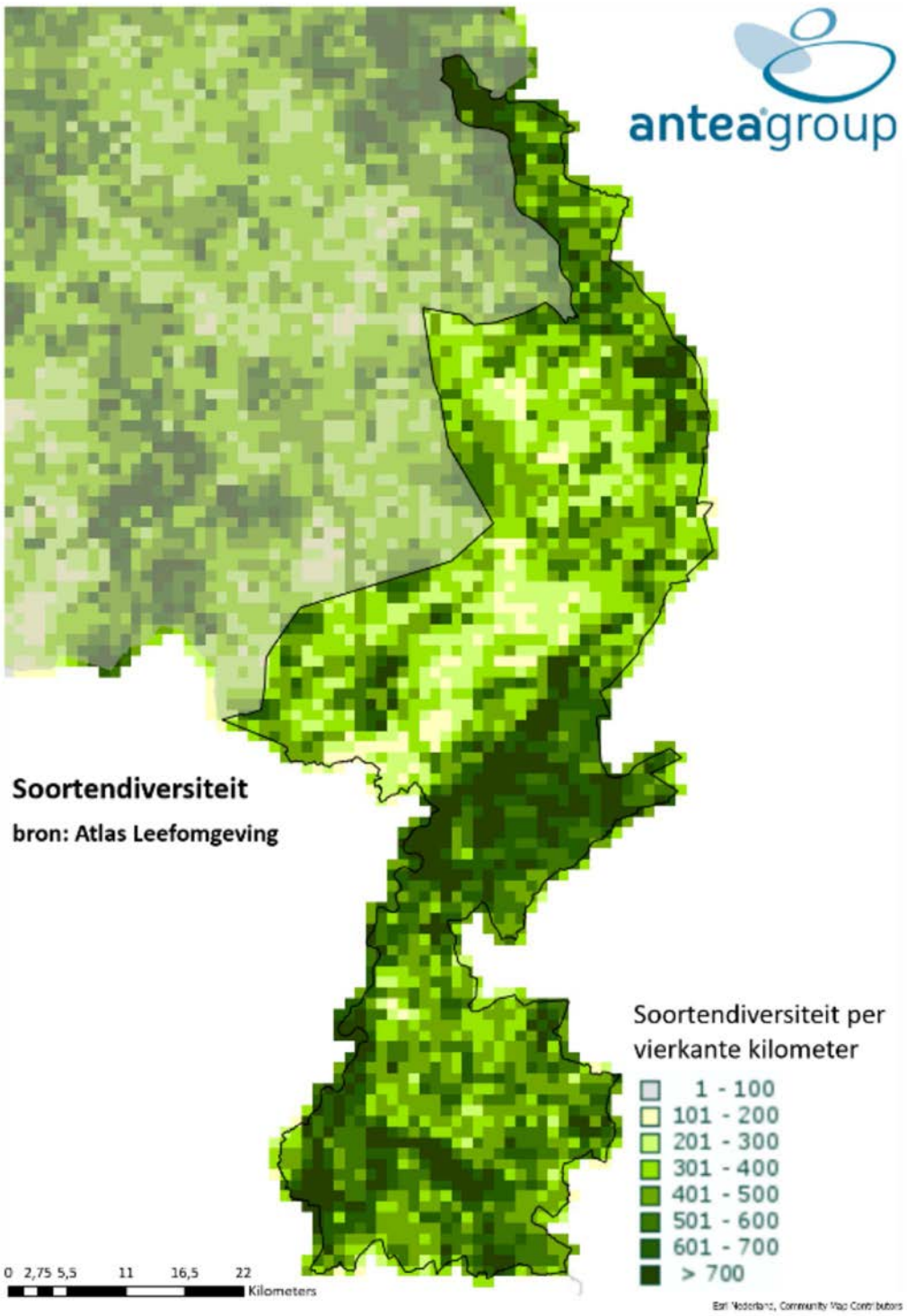

Figuur 7.9: Soortendiversiteit in Limburg per vierkante kilometer

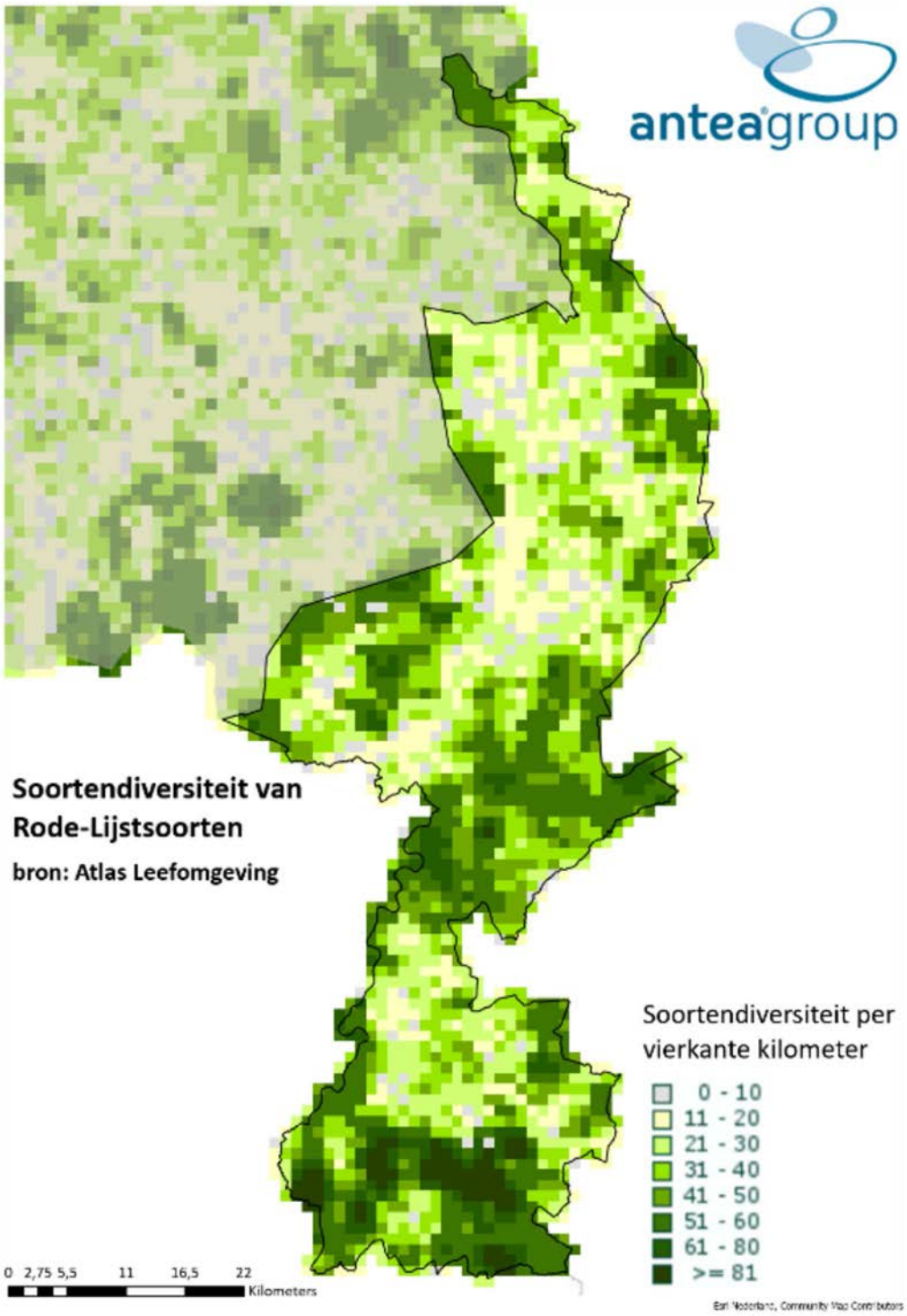

Figuur 7.10: Soortendiversiteit van Rode-Lijstsoorten in Limburg per vierkante kilometer

Naast het hierboven weergegeven statische beeld van de biodiversiteit is het interessant om te onderzoeken hoe de historische en geprognosticeerde ontwikkeling van de Limburgse biodiversiteit in elkaar zit. Limburg kent op Nederlands schaalniveau een hoge (en afwijkende) biodiversiteit. De achteruitgang van de biologische diversiteit is binnen natuurgebieden in Limburg grotendeels tot stilstand gekomen. Een aantal diersoorten (reeën, wilde zwijnen, hamsters en dassen) en faunatypen (kruidenrijke graslanden, beekdalen en landschapstypen) heeft zich hersteld. Met de biodiversiteit in het agrarisch gebied gaat het echter nog steeds niet goed. Ondanks verbeteringen in de landbouw blijft Limburg in agrarisch gebied te maken hebben met een lage biodiversiteit. Volgens de Natuurvisie Limburg (2016) is bij beschouwing van Limburg als geheel de biodiversiteit vanaf 2000 in tweederde van de provincie stabiel gebleven of verbeterd. Focussen we op de verschillende beleidscategorieën dan zien we deze verhouding ook terug. De grootste toename van de biodiversiteit vond plaats in de nieuw ontwikkelde natuur, de grootste afname zagen we in het urbane gebied. De toename van de biodiversiteit is voor een groot deel het gevolg van het gevoerde natuurbeleid (bron: Natuurvisie Limburg, 2016). De afname van de biologische diversiteit in Nederland en ook in de provincie Limburg is binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) veelal tot staan gekomen maar het herstel is nog langzaam of blijft uit. Het Planbureau van de Leefomgeving (PBL) geeft aan dat in Nederland (en ook Limburg) met het huidige natuurbeleid (gebaseerd op maatregelen in en om de Natura 2000-gebieden en de realisatie van NNN) in circa 65% van het NNN de abiotische en ruimtelijke randvoorwaarden voor de biologische diversiteitsdoelen op land kan worden gerealiseerd. Dat betekent dat er nog een grote opgave ligt buiten het NNN (bronnen: Lerende Evaluatie van het Natuurpact (PBL), Naar een hoger doelbereik (Ministerie LNV)).

Eén en ander kan verklaard worden door enkele exemplarische soortontwikkelingen te behandelen.

Figuur 7.51 illustreert de toename van de stand van de boomklever in Limburg. Links periode 1990-1997 en rechts periode 1998-2011 (rood is veel voorkomend). De ontwikkeling van deze soort is een goede indicator voor de ontwikkeling van de leefgemeenschap van oude bossen met soorten zoals de zwarte specht, wespendief, boommarter en havik.

De biodiversiteit in het agrarisch gebied laat de afgelopen 40 jaar een ander beeld zien. Soorten als de grutto, patrijs, veldleeuwerik, grauwe gors en ortolaan zijn inmiddels verdwenen of in aantal gedecimeerd. De oorzaken hiervan zijn terug te voeren op versnippering, verdroging en vermesting. Daarnaast heeft de klimaatverandering invloed op de verspreiding van soorten. De ontwikkeling van de patrijs is exemplarisch voor de ontwikkeling van de leefgemeenschap van het open cultuurlandschap met soorten als veldleeuwerik, hamster, haas en kievit.

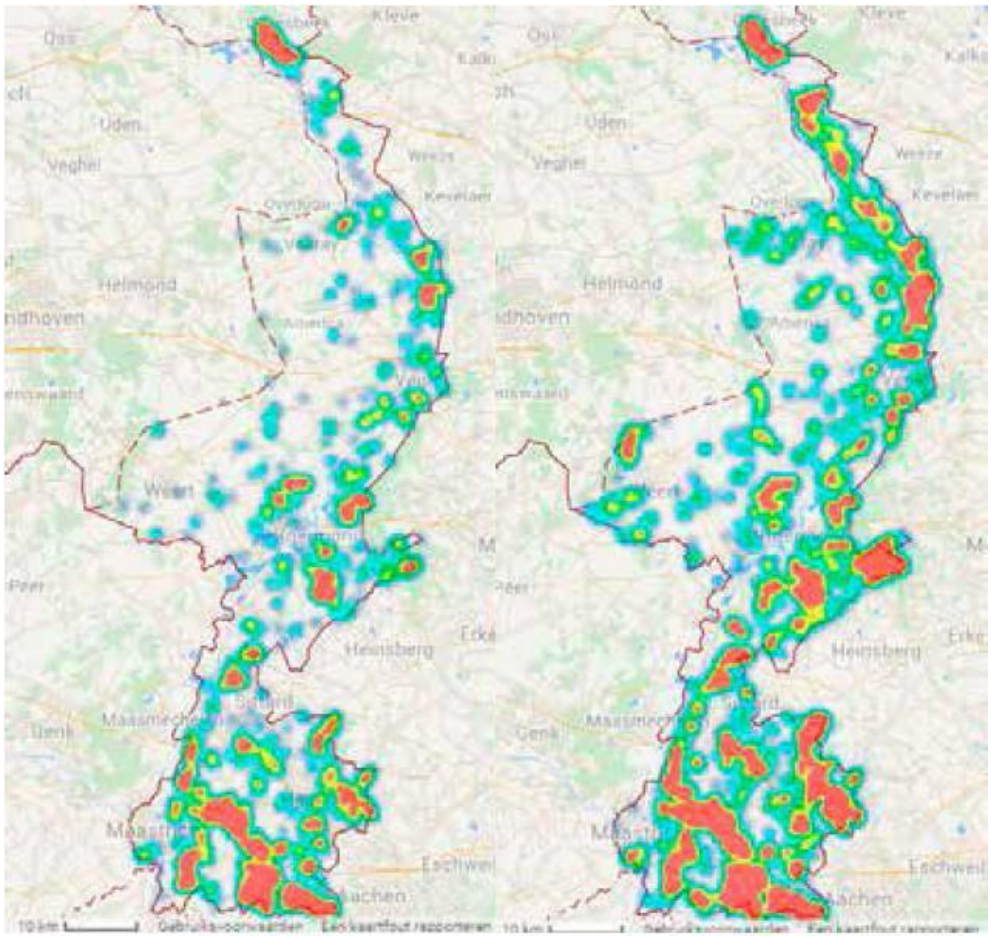

Figuur 7.51: Toename van de stand van de boomklever (bron: Natuurvisie provincie Limburg, 2016)

Een doorkijk naar de toekomst levert in eerste instantie na stagnatie een verdere verbetering in natuurgebieden op waar natuurbeleid wordt ingezet. De verschraling van het agrarisch gebied zal lang effect hebben. Het toegenomen maatschappelijk bewustzijn onder zowel politiek, burgers als agrariërs zal de komende jaren stapsgewijs leiden tot vormen van natuurinclusieve landbouw, mits hier actief beleid op in wordt gezet. Deze ontwikkelingen zullen zich op relatief lange termijn voordoen en zullen onverdeeld positief uitpakken voor de biodiversiteit. Dat betekent echter niet dat de biodiversiteit in 2050 al op het gewenste niveau zal zijn. Sterker nog, de lange trend uit het verleden van het teruglopen van de biodiversiteit vraagt om volle inzet op het huidige beleid conform het Natuurpact. Hierbij is het doelbereik (volledig herstel van biodiversiteit) in 2050 nog ver uit zicht. Doelbereik vraagt om significante en structurele verbeteringen. Doelbereik in de Natura 2000-gebieden voor de Europees beschermde soorten en habitats is in 2050 mogelijk mits de stikstofdepositie voldoende omlaag gebracht kan worden.

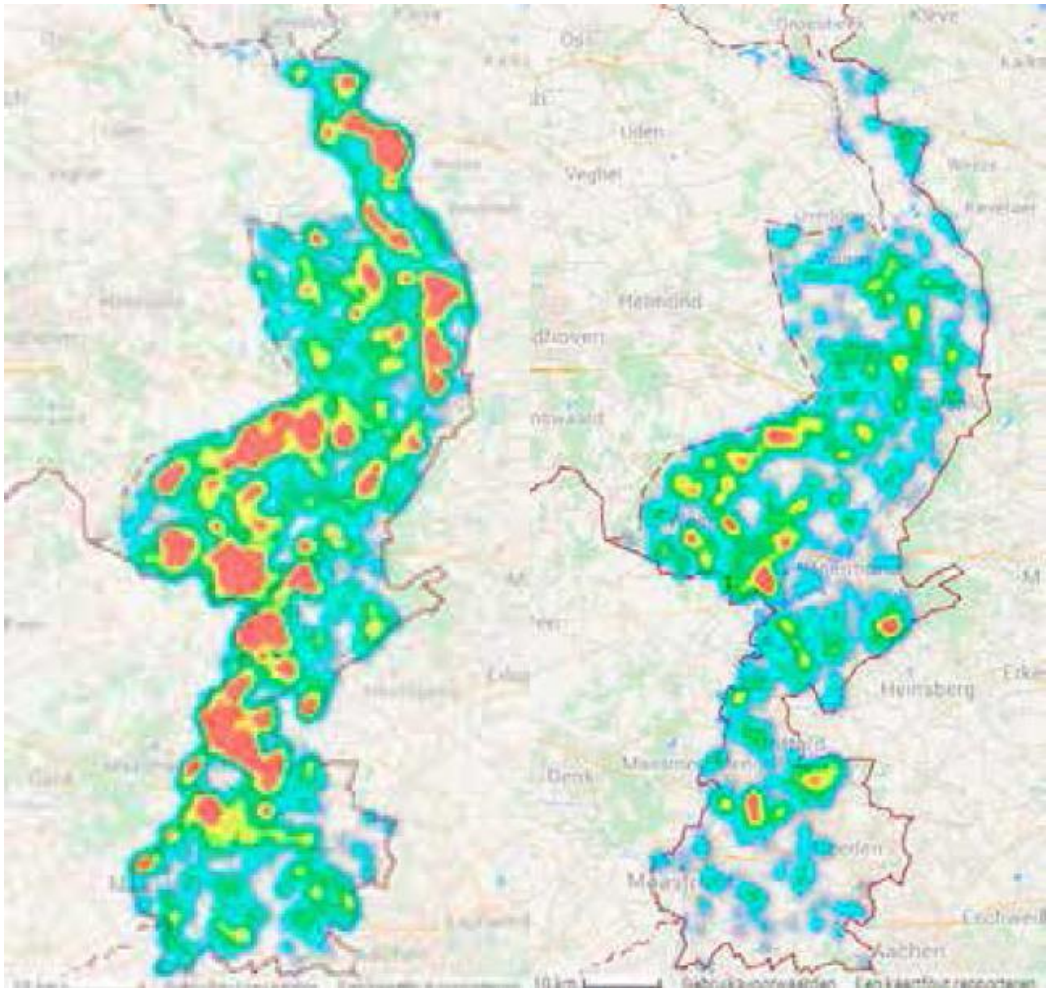

Figuur 7.62: Afname van de stand van de patrijs (bron: Natuurvisie provincie Limburg, 2016)

7.2 Referentiesituatie

De emissie van stikstofverbindingen is de afgelopen decennia fors gedaald (zie onderstaand figuur). Dit geldt ook voor de emissie vanuit de landbouw, voornamelijk als ammoniak. Ook de depositie op Natura 2000 gebieden is afgenomen. In veel Natura 2000-gebieden in Limburg worden echter de kritische depositiewaarden nog (fors) overschreden. Dit blijkt uit de PAS-analyses.

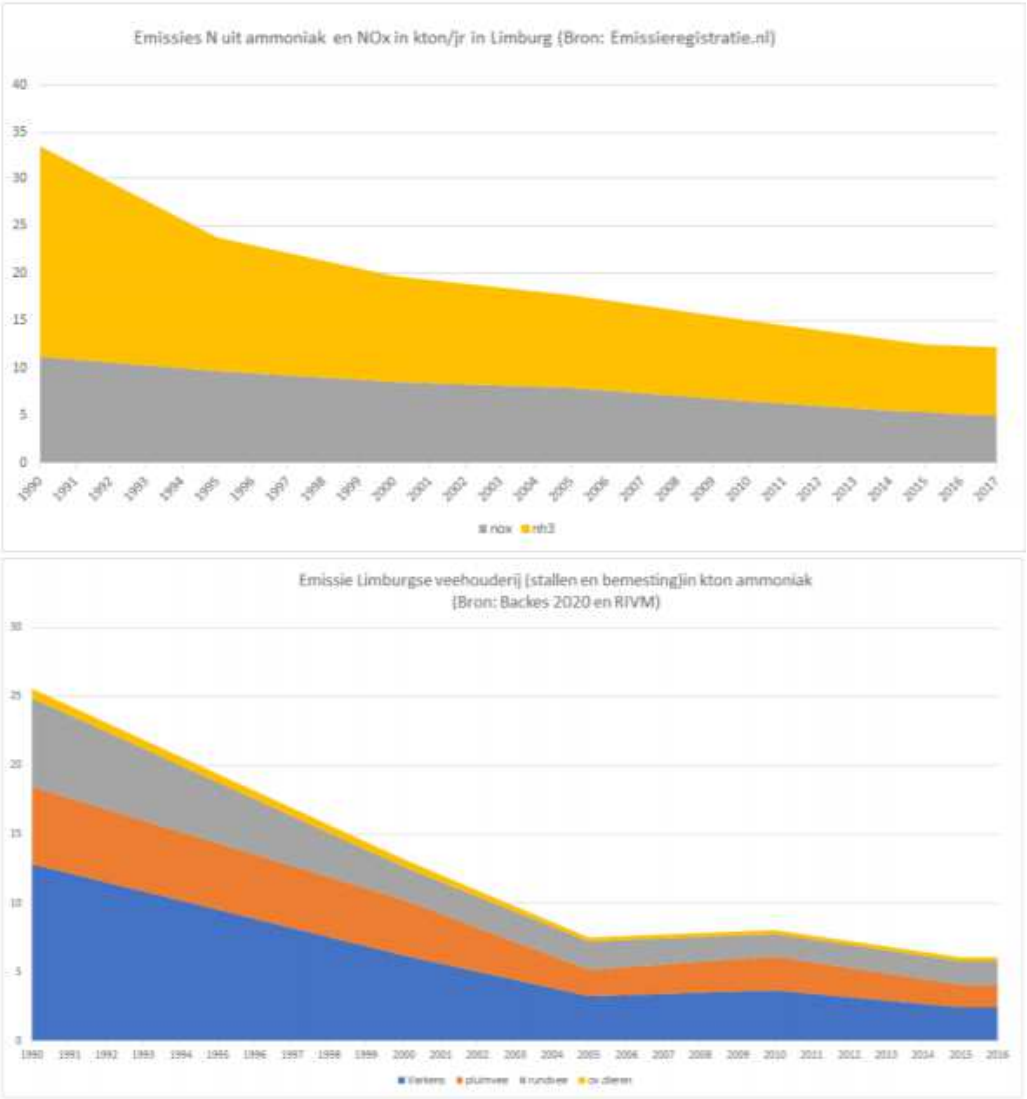

Figuur 7.73: Afname van de depositie van stikstof in de periode 1990-2017 (bron: Aanvalsplan stikstof Limburg).

De trend van de afgelopen jaren en de prognose van de ontwikkeling van de (gemiddelde kwaliteit van de Limburgse Natura 2000-gebieden is door deze afname licht positief. Als gevolg van beheermaatregelen en de geleidelijke afname van de depositie van stikstof is er voor de afgelopen jaren een licht stijgende trend in de kwaliteit van de Natura 2000 gebieden. De verwachting is dat het vigerend beleid van de provincie, samen met autonome trends (waaronder de energietransitie en de omvorming van de landbouw) zal leiden tot een verdere afname van de emissie van stikstofverbindingen en daarmee ook de depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden. Dit betekent echter niet dat het goed gaat met de Limburgse Natura 2000-gebieden: de situatie in veel gebieden is nog steeds fors overbelast (waarbij de stikstofdepostie de kritische depositiewaarde tot 2 keer overschrijdt).

(Provinciale) bijdrage aan natuurproblematiek

Het stikstofdossier versterkt de urgentie om aan de slag te gaan met natuurherstel. Tegelijkertijd nopen ook andere dossiers tot een bezinning op de invulling van het natuurbeleid in deze context.

Om die reden is ook in Nederland Natuurpositief het belang van verbinden van opgaven benoemd. Zo wordt gewerkt aan uitwerking van de afspraken in het Klimaatakkoord, waaronder een gezamenlijke bossenstrategie, en moet bezien worden hoe de aanbevelingen over klimaatadaptatie door de Droogtetafels, een plek in het beleid krijgen. Zowel klimaatmitigatie als -adaptatie hebben nog geen plek in het bestaande Natuurpact, en voor de uitvoering van deze maatregelen zijn aanvullende afspraken nog noodzakelijk. Ook het realiseren van een transitie van de landbouw – naar kringlooplandbouw en deels naar natuurinclusieve landbouw – in zones rondom Natura 2000 /NNN heeft nog geen plek in het Natuurpact.

Realisatie van Natura 2000-doelstelling is afhankelijk van een breder scala van omstandigheden. Hierbij gaat het niet alleen om stikstof, maar bijvoorbeeld ook om de watercondities, ruimtelijke condities en de mogelijkheid om mee te bewegen met klimaatveranderingen. Tegelijkertijd zit de dynamiek op dit dossier juist op het gebied van stikstof, en is het vanuit het stikstofdossier cruciaal dat zichtbaar wordt dat ook gewerkt wordt aan een verbetering van natuur. Het is dan ook van belang dat de opstelling van een programma natuur nauw wordt gezwaluwstaart met de aanpak van het stikstofdossier, en van de gebiedsgerichte aanpak in het bijzonder.

De aanpak van de stikstofcrisis en klimaatverandering is politiek urgent en kan een hefboom zijn voor de natuurambities. Het is nodig stikstof, klimaatverandering, verduurzaming van de landbouw en de natuurambities gezamenlijk op te pakken vanwege hun raakvlakken en de claims op dezelfde schaarse ruimte. Voor het Natuurpact vergt dit een grotere inzet op de natuurambitie om vooral natuur en landbouw meer te verbinden en om natuurambities te verbinden met het klimaatbeleid. Een integrale gebiedsaanpak vergt dat visies en plannen opgesteld worden om deze opgaven met elkaar te verbinden. Zo kan in een overgangszone met het Natuurnetwerk ruimte komen voor natuur in combinatie met kringlandbouw, recreatie, klimaatmaatregelen zoals bos, veen en zonne- en windparken en de opvang van wateroverlast. Een integrale gebiedsaanpak is vaak ook nodig om de natuur in het Natuurnetwerk structureel te herstellen. Dit is gezien de stikstofcrisis belangrijk omdat dit de problemen met vergunningverlening structureel kan oplossen op de lange termijn. Met de huidige aanpak van vooral kleine maatregelen in kleine gebieden lukt dat niet. Omdat zo'n integrale gebiedsaanpak een langdurig en complex proces vergt en onzekere uitkomsten kent, is het belangrijk in beeld te krijgen waar dit nodig is en waar niet. Rijk en provincies kunnen hierbij leren van de ervaringen uit de reconstructie van de zandgronden en hun samenwerking in het Interbestuurlijk programma. Vanwege de urgentie voor natuurherstel door de stikstofcrisis, is het tijdig afronden van het Natuurnetwerk belangrijk. Provincies kunnen dit versnellen met een grootschalige inzet van schadeloosstelling met als sluitstuk onteigening, wat wel extra budget vergt. Ze kunnen bovendien meer en gerichter inzetten op kleinschalige herstelmaatregelen om de biodiversiteit in het hele Natuurnetwerk te verbeteren. Provincies kunnen de verbinding tussen natuur en landbouw versterken door grond in en om het Natuurnetwerk te verpachten aan boeren onder voorwaarden voor natuurvriendelijke productie. Ze kunnen de maatschappelijke betrokkenheid versterken door te investeren in bestaande initiatieven en netwerken en in netwerken met nieuwe partners zoals in de zorg.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg heeft het Aanvalsplan Stikstof gepresenteerd. De essentie van dit plan is om de stikstofproblematiek aan te pakken met het versnellen van natuurherstel in 21 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, een wijze om stikstofemissie bij de bron aan te pakken én tegelijkertijd ruimte bieden voor nieuwe bedrijvigheid. De Provincie zal hier samen met het Rijk, de Limburgse gemeenten, natuurorganisaties, ondernemers en alle belanghebbenden voor de korte én middellange termijn werk van maken. Natuurbeleid is verder vervat in het POL 2014, de Natuurvisie uit 2016 en het 1 miljoen bomenplan.

Voor natuur zijn verder andere beleidsvelden van groot belang. Voor de landbouw zijn bijvoorbeeld de Uitvoeringsagenda vitale veehouderij uit 2018 en het provinciaal beleidskader ("Koers voor de Toekomst") van belang, welke gericht zijn op het verminderen van de effecten van veehouderijen. Dit beleid heeft een positieve weerslag op de effecten van de landbouw op ecologisch kapitaal. Echter, gaan deze stukken uit van een transitie op lange termijn, waarbij geldt dat in de komende periode nog voldoende "achterblijvers" negatieve effecten kunnen veroorzaken. Ook nemen landbouwbedrijven nog steeds in schaal toe: dit effect wordt slechts beperkt ondervangen door vigerend beleid.

7.3 Beoordeling

Met name de duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn en Rode lijst-soorten) en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura2000-gebieden staan onder druk. Er is immers sprake van forse overschrijdingen van de kritische depositiewaarde in stikstofgevoelige natuur door onder andere de landbouw, maar ook door invloeden vanuit het buitenland. Intensief gebruik van grond en de emissies vanuit de landbouw hebben negatieve effecten op de biodiversiteit en bij een onvoldoende transformatie van de landbouw blijft dit effect (te) groot. Ook natuurinclusief handelen is nog onvoldoende verankerd in de samenleving. Bovenstaande constateringen leiden tot een referentielijn die na een lange periode van achteruitgang licht herstel vertoont. Voor doelbereik is ondanks de ingezette vooruitgang nog een hele weg te gaan. De onderhandelingen tussen Rijk en Provincie over extra inspanningen, verantwoordelijkheden en middelen voor natuur lopen nog en zijn nog niet uitgekristalliseerd. De uitkomsten hiervan zullen medebepalend zijn voor het doelbereik.

De soortendiversiteit per vierkante kilometer (een indicator voor de biodiversiteit) is weergegeven in Figuur 7.9. De figuur representeert goed welke gebieden hoog of juist laag scoren. De koppeling van de gebieden met een lage soortendiversiteit aan de daar meest dominante functies, leidt tot de conclusie dat voornamelijk gebieden met veel intensieve landbouw of met vergaande verstedelijking een lage soortendiversiteit kennen.

Noord-Limburg

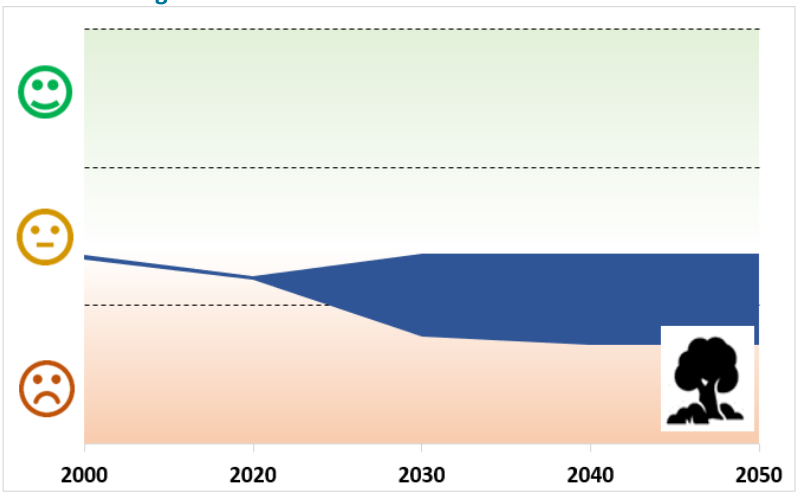

Figuur 7.84: Referentielijn ecologisch kaptiaal voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- De duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn) en Rode lijst-soorten en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura 2000-gebieden staan onder druk (soms wel 2x een overschrijding van de kritische depositiewaarde) . Met name buiten de natuurgebieden is de biodiversiteit in de laatste decennia enorm teruggelopen. - De totstandkoming van het Natuurnetwerk Nederland (NNN), heeft een positief effect gehad op het stabiliseren van de achteruitgang van natuurwaarden binnen de natuurgebieden.
Autonome ontwikkeling	- Door autonome ontwikkelingen (transitie landbouw en industrie) kunnen natuurwaarden zich op termijn herstellen, bijvoorbeeld omdat moderne stalsystemen minder stikstof uitstoten. Natuur en biodiversiteit blijven met name buiten de natuurgebieden kwetsbaar.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden is de kwaliteit van de natuur gevoelig voor verslechtering. Aan de andere kant kan de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Midden-Limburg

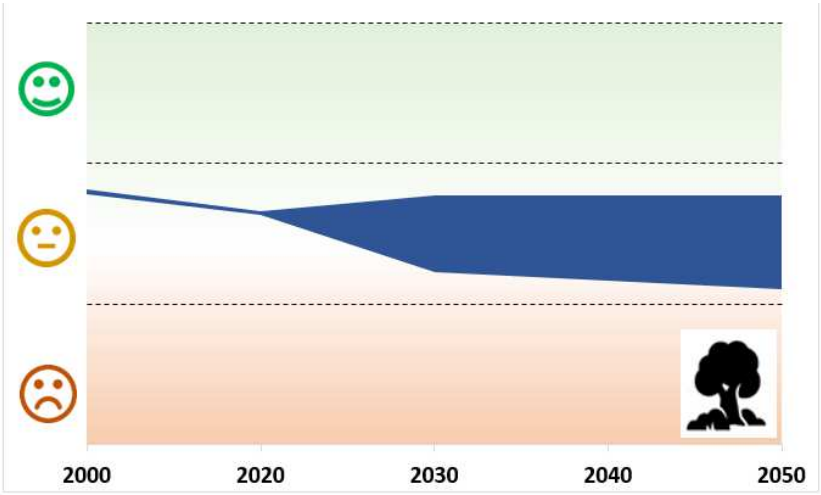

Figuur 7.95: Referentielijn ecologisch kaptiaal voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Regio met grote lokale verschillen. Ten oosten van de Maas presteert de regio relatief goed. - In het Peelgebied staan de natuurwaarden onder druk door veranderde waterhuishouding, vermesting en stikstofneerslag.
Autonome ontwikkeling	- Ten oosten van de Maas liggen kansen om natuurwaarden verder te ontwikkelen, omdat dit relatief goed verenigbaar is met daar aanwezige functies. Ten westen van de Maas blijven ruimte vragende functies als de landbouw negatieve invloed op de natuurwaarden uitoefenen. De situatie is en blijft hier gevoelig voor verslechtering. De verbeteringen die de sector neemt dragen weliswaar bij aan het afvlakken van de verslechtering, maar zijn onvoldoende om structureel van een stabilisatie of trendbreuk te kunnen spreken.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden zal de kwaliteit van de natuur gevoelig zijn voor verdere verslechtering. Aan de andere kant zal de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Zuid-Limburg

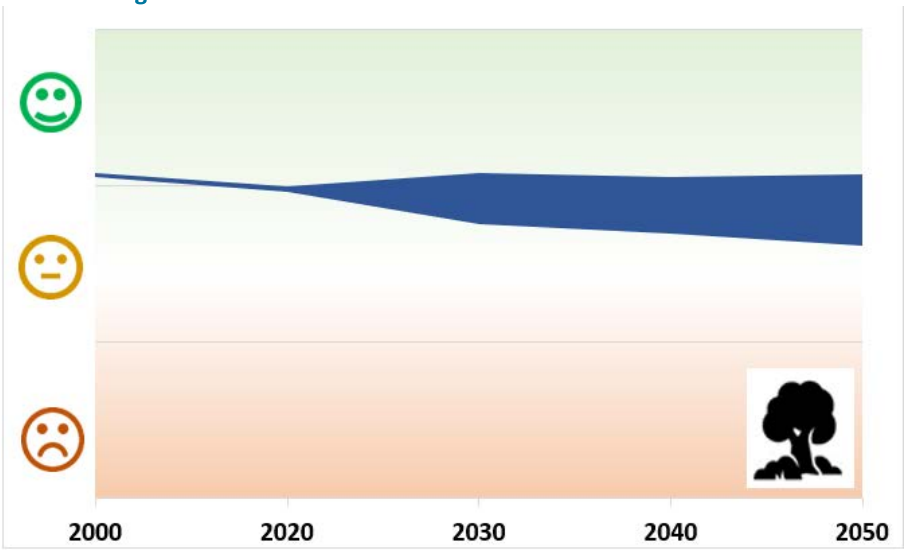

Figuur 7.106: Referentielijn ecologisch kaptiaal voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Zuid-Limburg valt uiteen in twee categorieën: landelijk gebied (Heuvelland) en de stedelijke gebieden. In tegenstelling tot het Noord- en Midden-Limburgs landelijk gebied herbergt het Zuid-Limburgse Heuvelland relatief hoge natuurwaarden. Dit als gevolg van de kleinere invloed van intensieve landbouw. Via het grondwater (aanvoer van nutriënten) heeft de landbouw wel een negatieve invloed op de natuurgebieden. Het stedelijk weefsel van Zuid-Limburg, zeker in Parkstad, is beperkter geschikt voor natuurwaarden.
Autonome ontwikkeling	- In het Heuvelland is behoud van de huidige waarden van belang. Staan wel onder druk door schaalvergroting in de landbouw en intensivering van toeristisch gebruik. In stedelijke gebieden liggen kansen voor verbetering, omdat de huidige waarde erg laag is.
Bandbreedte	- Relatief beperkt: er bestaan weliswaar verschillen, maar die zijn, in vergelijking met Noord- en Midden-Limburg beperkt.

8 Energie & Grondstoffen

8.1 Huidige situatie

8.1.1 Emissie broeikasgassen / aandeel duurzame energie

Emissie broeikasgassen

De belangrijkste broeikasgassen zijn kooldioxide (CO_2), methaan (CH_4) en lachgas (N_2O). Methaan en lachgas hebben het sterkste broeikaseffect, maar er wordt veel minder van uitgestoten dan van kooldioxide. Over het algemeen geldt dat toename van de economische activiteit de totale uitstoot beïnvloedt, vooral wanneer de groei plaatsvindt in CO_2-intensieve sectoren zoals transport en chemie.
Figuur 8.1 toont de uitstoot van CO_2 in 2017 per vierkante meter. Te zien is dat de provincie Limburg over het algemeen relatief goed presteert. Lokaal doen zich grote uitstoters voor. Gemeenten met een hoge score hebben deze score te danken aan een hoge CO_2-emissie. Sittard-Geleen heeft (door chemiebedrijf Chemelot) een score van 16 keer het Nederlands gemiddelde. Naast CO_2 heeft Sittard-Geleen deze score te danken aan de hoge uitstoot van lachgas (productie van caprolactam, grondstof voor nylon).

Over het algemeen heeft CO_2 een aandeel van 85% (Nederlands gemiddelde) in de totale broeikasgasuitstoot, gevolgd door methaan (9%), lachgas (5%) en de F-gassen (1%).

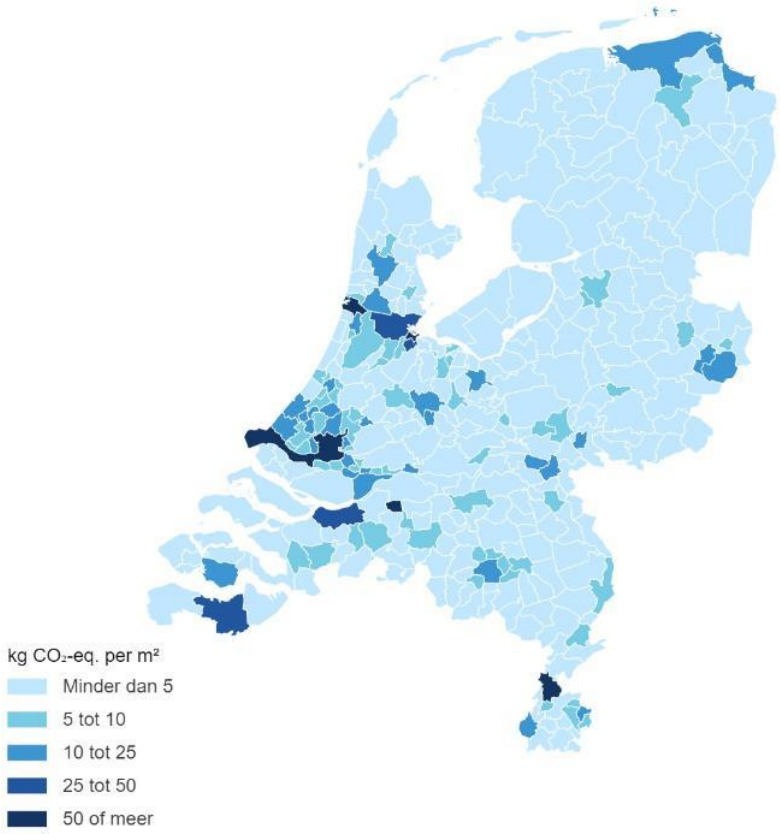

Figuur 8.1: Uitstoot CO_2 (kooldioxide) in 2017 in kilogram per vierkante meter. Bron: CBS/RIVM.

In Limburg is aan de orde dat, ondanks grote economische groei, de CO_2-emissie in de periode 1990-2016 af is genomen (zie onderstaande figuur 8.2). In Limburg komt de daling van de uitstoot door de sluiting van de Maascentrale (1996), Willem-Alexandercentrale (2013) en de tijdelijke stillegging van de Clauscentrale (2013/2014) en een circa 25% lagere CO_2-uitstoot op Chemelot t.o.v. 1990. Uitstoot voor elektriciteitsopwekking die eerder in Limburg plaatsvond is verschoven naar elders.

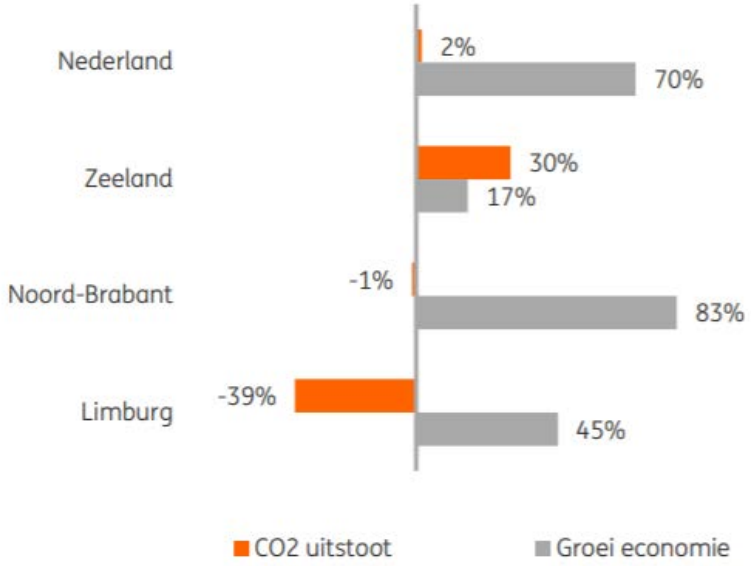

Figuur 8.2: CO2-uitstoot en groei economie 1990-2016. Bron: Emissieregistratie, CBS, bewerking ING Economisch Bureau

De totale CO_2-emissie in Limburg(se) gemeenten in 2017 is weergegeven in onderstaande figuur. Zichtbaar zijn industriële uitstoters (bijvoorbeeld Chemelot en de in 2020 gesloten ENCI Cementfabriek).

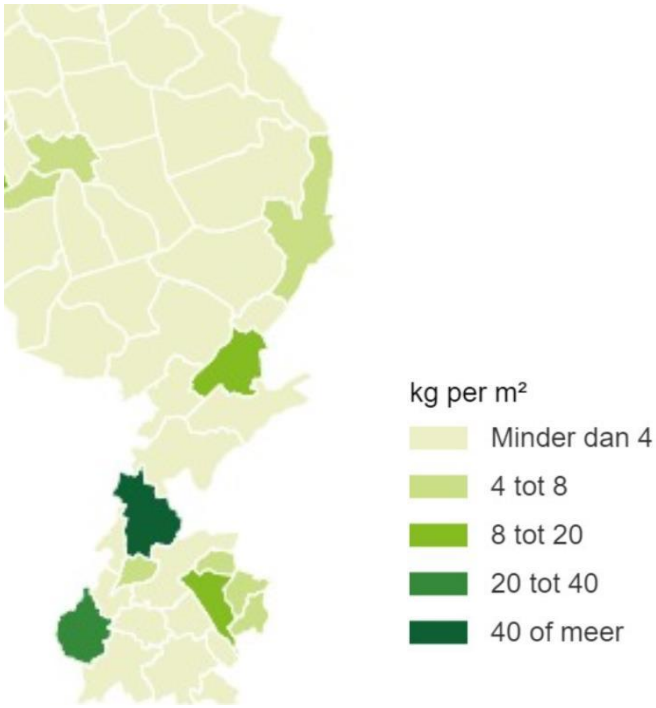

Figuur 8.3: CO_2-emissie per Limburgse gemeente (bron: CBS/RIVM)

De regionale verdeling van de methaanuitstoot is anders dan die van CO_2. De emissiebronnen zijn ook anders. Landgraaf heeft de grootste methaanemissie per vierkante meter. Deze gemeente heeft een afvalstortplaats. De grootste bron voor methaanuitstoot is echter de veeteelt. Twee derde van alle methaanuitstoot komt hier vandaan. In gemeenten met veel rundvee is de methaanuitstoot hoger dan gemiddeld. In gemeenten met intensieve varkenshouderijen is de methaanuitstoot per vierkante meter nog hoger. De methaanuitstoot in Noord-Limburg behoort (samen met Oost-Brabant) tot de hoogste van Nederland (zie figuur 8.4).

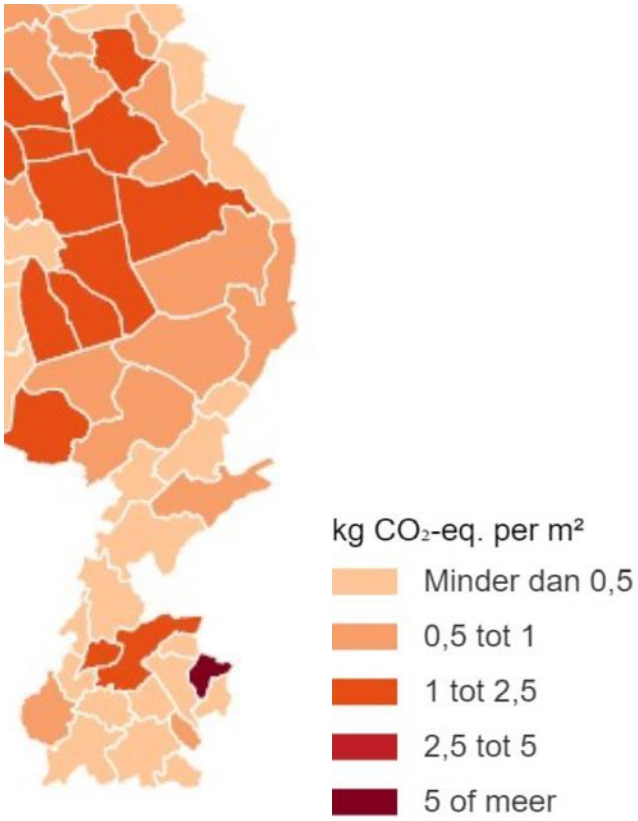

Figuur 8.4: Methaanemissie per Limburgse gemeente (bron: CBS/RIVM)

Aandeel duurzame energie

De Provincie Limburg wil de komende jaren steeds meer gebruik maken van natuurlijke energie die goed is voor het milieu. Daartoe is het van belang dat, naast traditionele vormen van energie-opwekking, de Provincie Limburg gebruik maakt van alternatieve hernieuwbare energiebronnen.

In onderstaande figuur 8.5 is het aandeel woningen met zonnestroom-installatie en het aardgas-verbruik per gemeente zichtbaar. 1 450 m3 was het gemiddelde gasverbruik van particuliere woningen in Limburg in 2017. Het aandeel woningen met zonnestroom-installatie verschilt per gemeente. Niet-stedelijke gemeenten presteren over het algemeen beter.

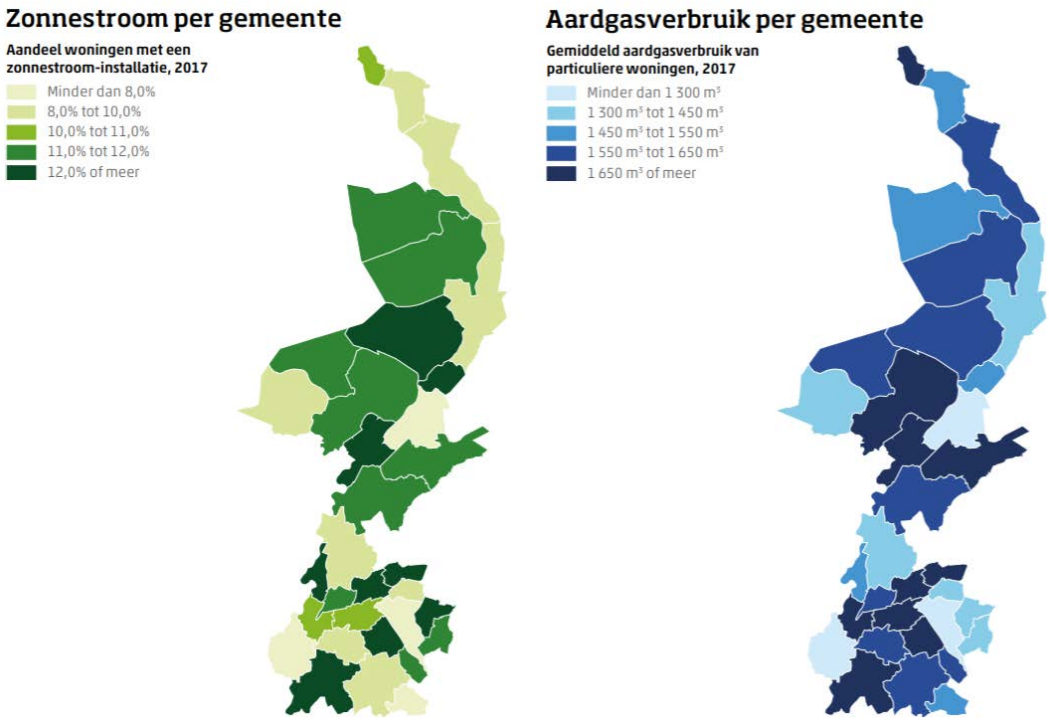

Figuur 8.5: Aandeel zonnestroom (links) en aardgasverbruik (rechts) per Limburgse gemeente in 2017 (bron: Energiedashboard, Provincie Limburg).

Alternatieve warmteopwekking kan onder meer in zonnestroom, windenergie of biogas gezocht worden. Uit onderstaand figuur is af te lezen dat met name de hoeveelheid zonnestroom de laatste jaren sterk is gestegen, tot 1147 TJ in 2018.

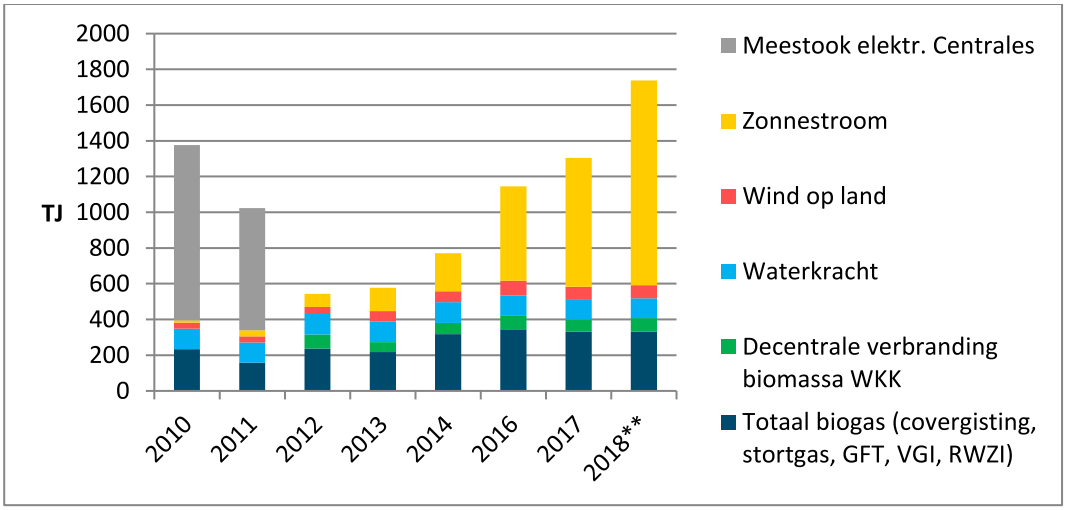

*Figuur 8.6: Productie hernieuwbare elektriciteit in Limburg (bron: Klimaatmonitor)(**Totaal biogas over 2018 betreft een voorlopig cijfer)*

Onderstaand figuur toont de productie van hernieuwbare warmte in Limburg. Vanaf 2013 is de productie van warmte uit geothermie toegenomen en vanaf 2014 is de productie van biogas aanzienlijk toegenomen.

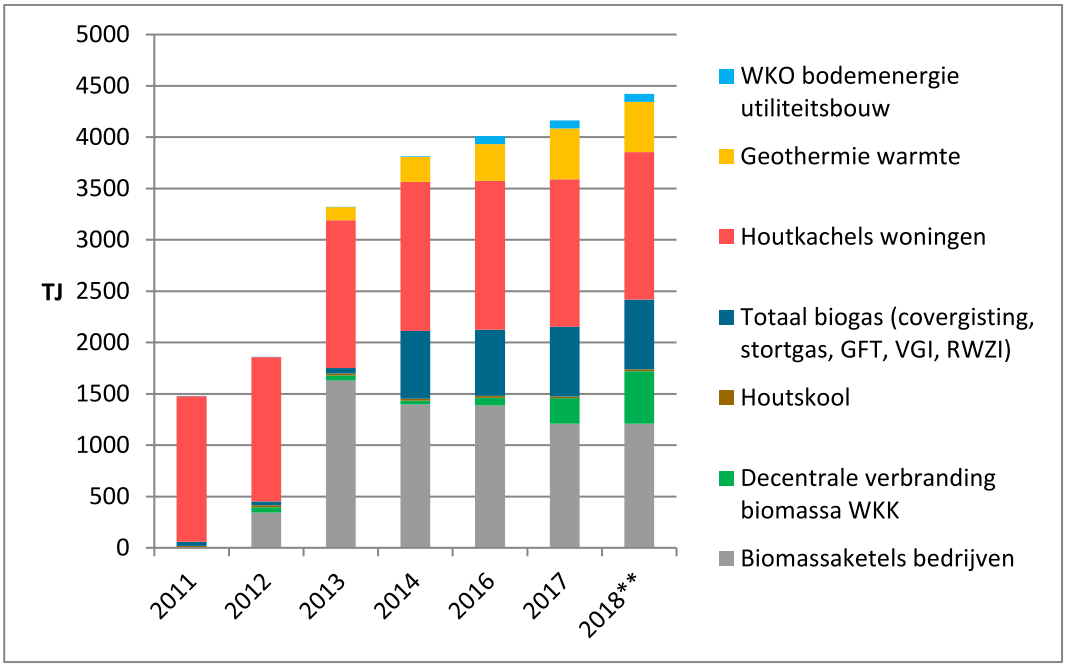

*Figuur 8.7 Productie van hernieuwbare warmte in Limburg (bron: Klimaatmonitor)(**2018 betreft voorlopige cijfers).*

De toekomstige potentie voor duurzame energieopwekking is voornamelijk afhankelijk van de typen duurzame energieopwekking die binnen een gemeente mogelijk zijn. Hieronder is voor de regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg de potentie voor duurzame energieopwekking weergegeven. Te zien is dat er in Midden- en Zuid-Limburg grote potentie is voor energie uit restwarmte. De potentie voor windenergie ligt met name in Noord- en Midden-Limburg.

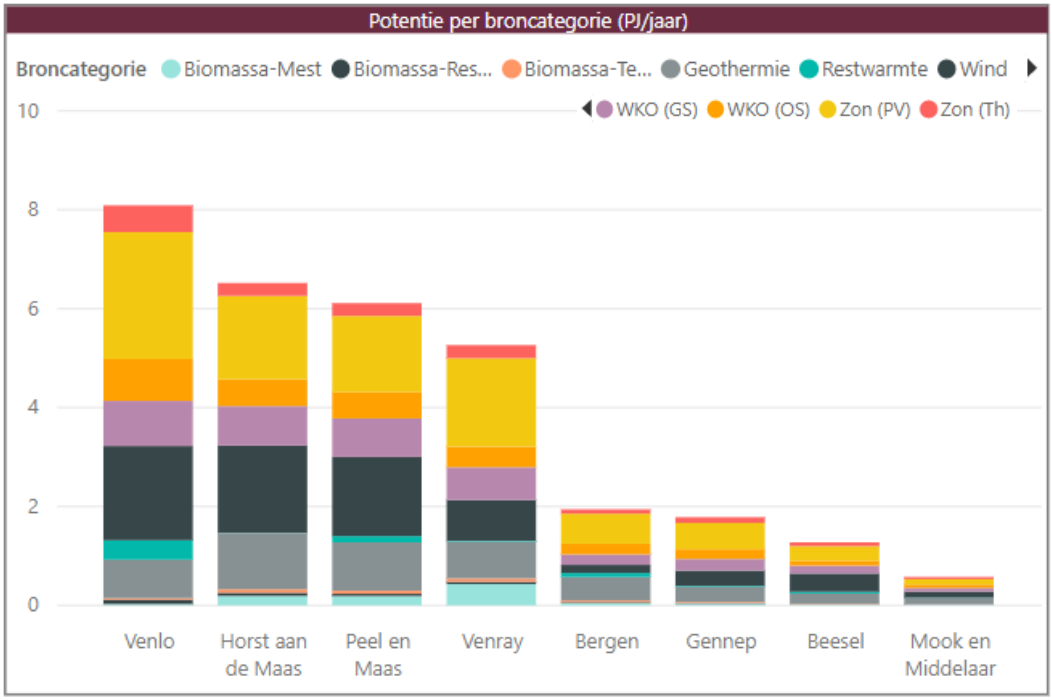
Potentie per broncategorie (PJ/jaar)
Broncategorie
Biomassa-Mest
Biomassa-Res...
Biomassa-Te...
Geothermie
Restwarmte
Wind
WKO (GS)
WKO (OS)
Zon (PV)
Zon (Th)
10
8
6
4
2
0
Venlo
Horst aan de Maas
Peel en Maas
Venray
Bergen
Gennep
Beesel
Mook en Middelaar

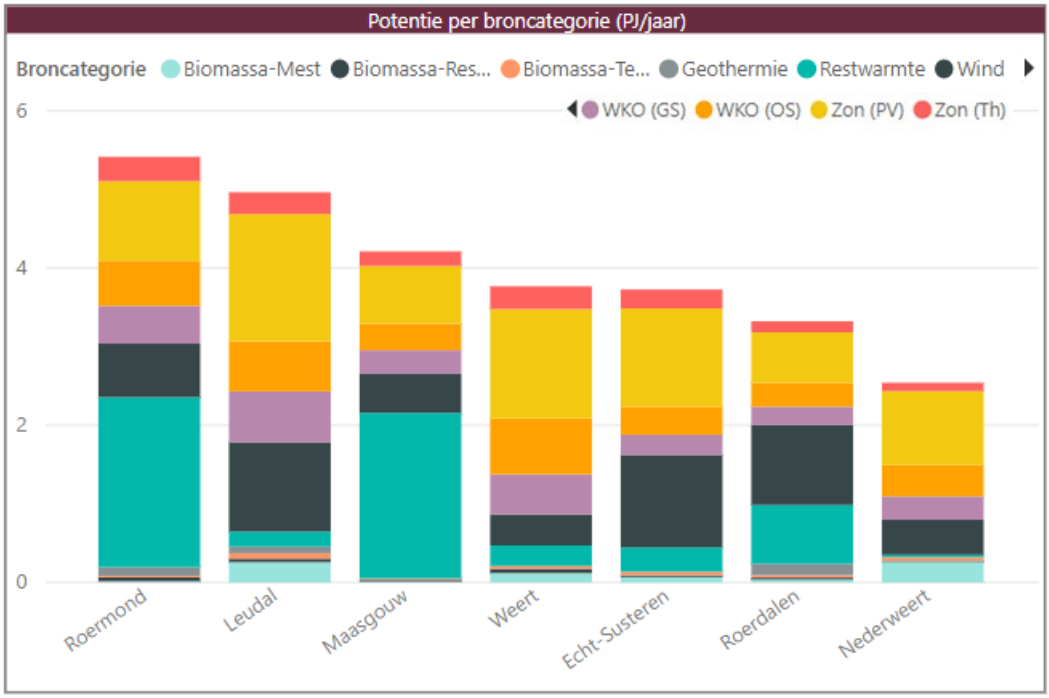
Potentie per broncategorie (PJ/jaar)
Broncategorie
Biomassa-Mest
Biomassa-Res...
Biomassa-Te...
Geothermie
Restwarmte
Wind
WKO (GS)
WKO (OS)
Zon (PV)
Zon (Th)
6
4
2
0
Roermond
Leudal
Maasgouw
Weert
Echt-Susteren
Roerdalen
Nederweert

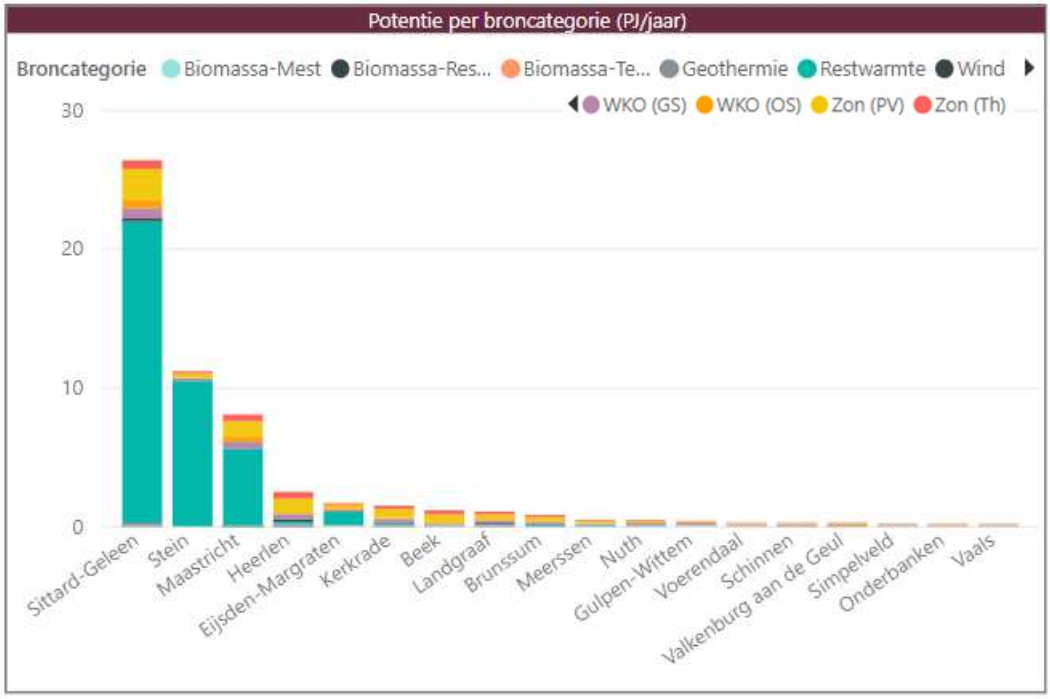

Figuur 8.8: Potentie per broncategorie in Noord- (boven), Midden- (midden) en Zuid-Limburg (onder) ten opzichte van 2015 (bron: Energiedashboard Limburg).

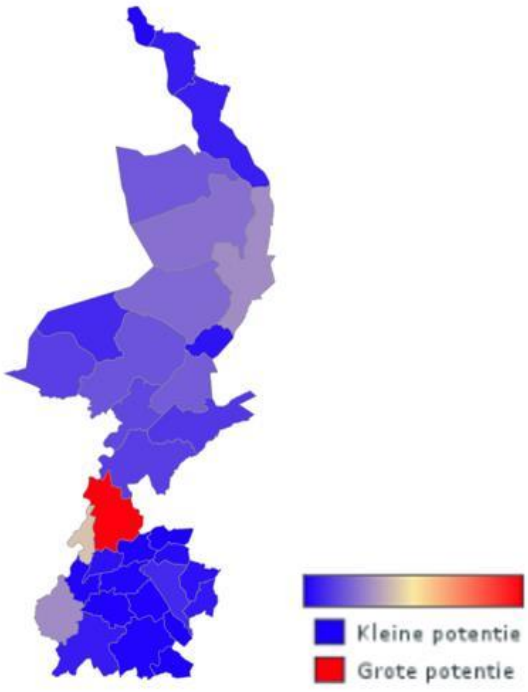

Figuur 8.9: Potentie voor duurzame energieopwekking en restwarmte per Limburgse gemeente (bron: Energiedashboard Provincie Limburg).

8.1.2 Energiegebruik

Het energieverbruik van de woningvoorraad, uitgesplitst naar koop- en huurwoningen, is weergegeven in onderstaande figuur 8.10.

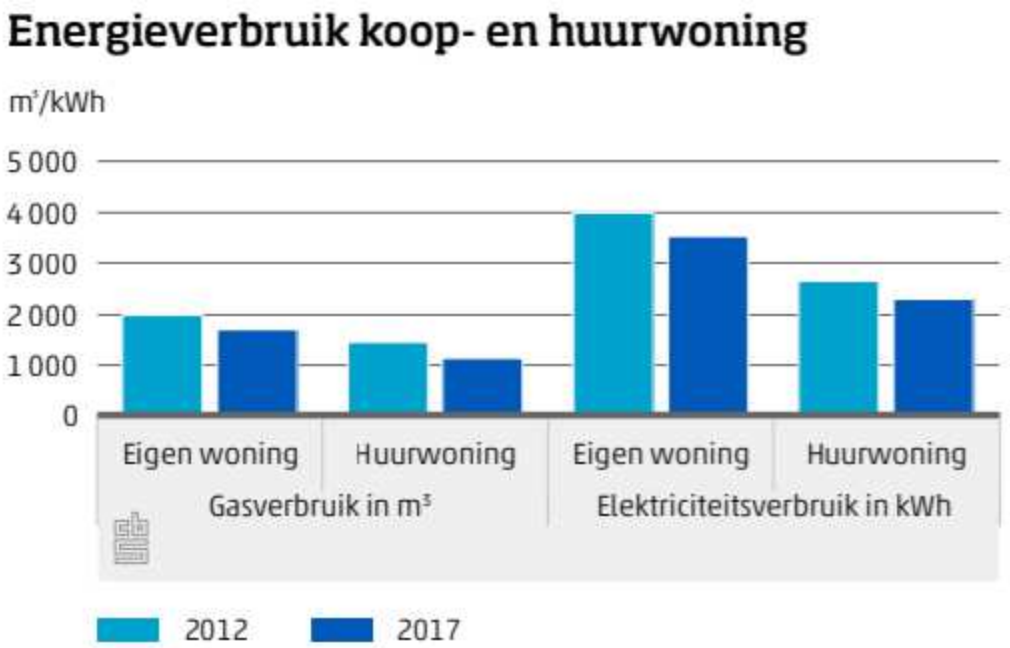

Figuur 8.10: Energieverbruik koop- en huurwoningen in Limburg. Bron: CBS.

Het energiegebruik en de daarmee samenhangende uitstoot is onder meer gekoppeld aan de verduurzaming van de woningvoorraad. Woningen zijn verantwoordelijk voor de hoofdmoot van de uitstoot binnen de gebouwde omgeving. Vooral op de verduurzaming van het bezit van woningcorporaties kunnen overheden invloed uitoefenen. Ook institutionele en particuliere eigenaren zullen echter in beweging moeten komen. In Limburg is de vraag naar nieuwbouw relatief laag en zal naar schatting 55 tot 65% van de aardgasvrije woningen binnen de bestaande woningvoorraad gerealiseerd moeten worden. Dat gegeven, in combinatie met het hoge percentage eigen woningbezit in de regio, maakt particuliere woningeigenaren van bovengemiddeld belang voor het slagen van de regionale verduurzamingsopgave. Hierbij geldt dat huishoudens in Limburg beschikken over relatief veel vrij besteedbaar vermogen en dat in Limburg relatief veel woningen met energielabel E, F of G staan. De volgende barrières voor de verduurzaming van de woningvoorraad zijn voor de provincie Limburg van belang:

1. In Limburg vindt relatief weinig nieuwbouw plaats.
2. Investeringen van particuliere woningbezitters zijn moeilijker afdwingbaar dan van woningcorporaties.
3. Vergrijzing remt de investeringen in woningverduurzaming. Doordat ouderen relatief honkvast zijn, zijn er minder verhuizingen en daarmee momenten voor renovatie van bestaande woningen.

Het energieverbruik van bedrijven is weergegeven in onderstaande figuren (figuur 8.11). 73% van het gas en 59% van de elektriciteit geleverd aan bedrijven in Limburg in 2017, werd verbruikt door de industrie.

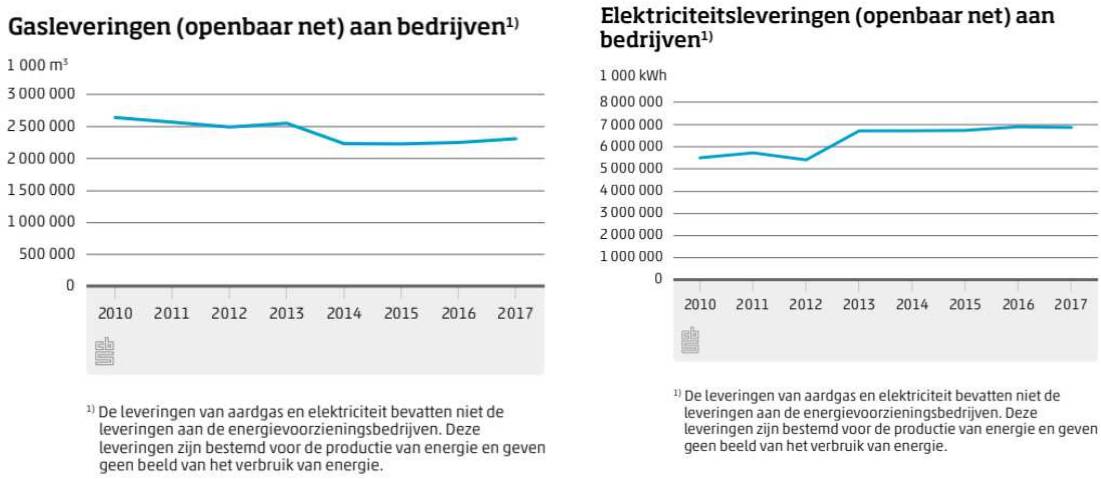

Figuur 8.11: Energieleveringen aan bedrijven. Bron: CBS.

8.1.3 Gebruik grondstoffen / circulariteit

De groei van de wereldbevolking, welvaart en technologische ontwikkelingen leiden tot een groeiende vraag naar grondstoffen. Deze toename is geïllustreerd in onderstaande figuur 8.12. De wereldbevolking is de afgelopen eeuw 34 keer meer materialen gaan gebruiken, 27 keer meer mineralen, 12 keer meer fossiele brandstoffen en 3,6 keer meer biomassa. Uitputting van de voorraden dreigt plaats te vinden. De druk van winning, gebruik en afdanking van grondstoffen op klimaat, milieu en ecologie neemt toe. Bovendien leidt de ongelijke verdeling van voorraden in de wereld tot groeiende afhankelijkheden en geopolitieke spanningen. Hierdoor is het van belang dat er een transitie plaatsvindt van een lineaire economie naar een circulaire economie. Een circulaire economie is gericht op het verminderen van het gebruik van nieuwe grondstoffen en het langer in de productieketen houden van grondstoffen, met een optimaal (her)gebruik.

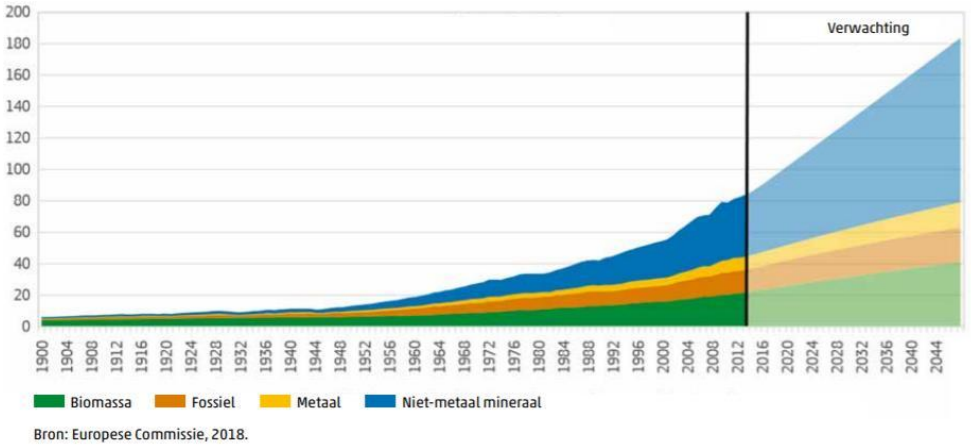

Figuur 8.12 Grondstoffengebruik Europese Unie (verleden en verwachting naar de toekomst)

Nederland is wat betreft materiaalinzet sterk, en in toenemende mate, afhankelijk van het buitenland. Deze afhankelijkheid verschilt echter per materiaalsoort. Zo voert Nederland alle metalen in. Wat betreft fossiele energiedragers heeft Nederland decennialang veel Gronings gas gewonnen, maar is het de laatste jaren afhankelijker geworden van de invoer. Voor niet-metaal mineralen is Nederland juist minder afhankelijk geworden van het buitenland. Dit komt doordat de inzet is afgenomen en er dus minder geïmporteerd hoeft te worden.

Circa 550 miljard kilo materialen circuleren jaarlijks (peiljaar 2014) in de Nederlandse economie (zie figuur 8.13). Daarvan wordt circa 48 miljard kilo (9%) gerecycled. Het grootste deel daarvan komt voort uit de recycling van afval. Nederland is op dat gebied één van de landen in Europa die het meest recyclet. Het gaat daarbij om circa 80% van de totale hoeveelheid afval. Het percentage recycling is in Nederland de afgelopen jaren gelijk gebleven.

Biomassa, fossiele-energiedragers, metalen en mineralen zijn de vier onderscheiden groepen materialen-stromen in de Nederlandse economie. Zowel grondstoffen als producten vallen onder deze materiaalgroepen. Bijvoorbeeld: onder metalen valt een grondstof als ijzererts, maar ook een product dat voornamelijk uit metalen bestaat, zoals een auto.

Een groot deel van de materialen die worden ingebracht in de Nederlandse economie (in 2014 betrof het 74%) komt uit de invoer. Bijna een derde hiervan wordt zonder veel bewerking weer uitgevoerd (wederuitvoer). De rest van de invoer wordt samen met grondstoffen uit de binnenlandse winning verwerkt tot producten. Het deel van deze producten dat niet wordt uitgevoerd wordt gebruikt voor binnenlandse consumptie (materiaalgebruik en energieopwekking). Geconsumeerde producten met een lange levensduur, zoals gebouwen en auto's, blijven een tijdje in de economie als voorraad voordat ze als afval vrijkomen. Het meeste afval wordt vervolgens gerecycled.

Figuur 8.13: Materiaalstromen in Nederland in miljard kilo in 2014 (bron: Achtergronddocument NOVI juli 2019)

Hergebruik van producten, recycling van grondstoffen, en een aangepast ontwerp van producten en productieprocessen (waardoor minder en andere grondstoffen worden gebruikt) zijn voorbeelden die een aanzienlijke CO_2-besparing in de keten kunnen opleveren. Substantieel is de overlap tussen de energietransitie en de transitie naar een circulaire economie. Dit komt omdat de voor de circulaire economie relevante sectoren goed zijn voor ongeveer 28% van de totale broeikasgasemissies in Nederland (bron: PBL, Balans van de Leefomgeving 2018).

In figuur 8.14 zijn de grondstoffenstromen voor Limburg weergegeven. In grote lijn komt dit overeen met de Nederlandse situatie.

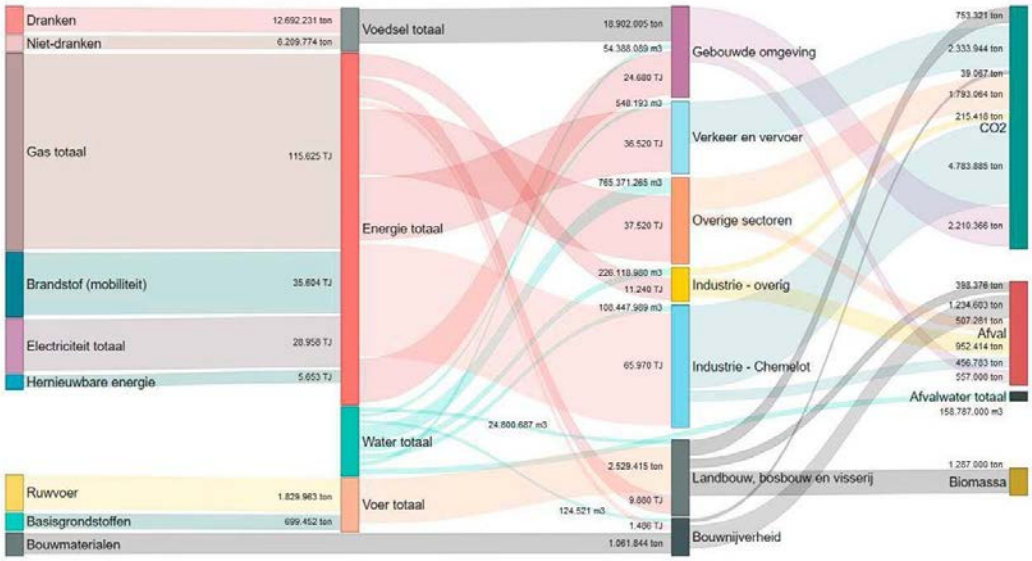

Figuur 8.14: Grondstoffenstroom Limburg (bron: PwC, beleidskader Circulaire Economie 2020, provincie Limburg)

Het flowschema (figuur 8.14) is gebaseerd op de meest actuele data die voorhanden zijn. Er zijn verschillende bronnen gebruikt: cijfers van het CBS (2015-2018), het Energiedashboard van provincie Limburg (2015), publicaties van de universiteit Wageningen (2019) en de Klimaatmonitor van Rijkswaterstaat (2015-2017).

De totaal hoeveelheid afval (afkomstig van de bouw, industrie, huishoudens en landbouw) in Limburg bedraagt circa 4 miljard kilo. Daarvan is circa 3.500.000 ton en circa 500.000 ton huishoudelijk afval. Circa 80% van het huishoudelijk afval wordt gescheiden en circa 39% wordt nuttig toegepast (recycling, hergebruik, terugwinning). Het verbranden van afval met als doel het terugwinnen van energie is de afgelopen jaren afgenomen. Om een circulaire economie te bereiken is dit een goede ontwikkeling.

- Verbranding Limburg (1999-2018): -50%
- Verbranding Nederland (1999-2018): -22%

De totale CO_2-uitstoot in Limburg bedraagt circa 12 miljard kilo en de totale hoeveelheid afvalwater circa 148 miljoen m^3.

In Limburg vindt veel winning van primaire bouwgrondstoffen (oppervlaktedelfstoffen) plaats. In figuur 8.15 is het aandeel van Limburg in de winning van geheel Nederland opgenomen.

Gemiddelde percentage winning van oppervlaktedelfstoffen in Limburg ten opzichte van de totale winning in Nederland. Bronnen: rapport MWS Productie en verbruik beton- en metselzand en (gebroken) grind in 2010 (eindrapport d.d. 12 januari 2012) en gegevens brancheorganisatie Cascade.

Oppervlaktedelfstof	Gemiddelde percentage winning oppervlaktedelfstoffen in Limburg t.o.v. Nederland (2010)
Beton- en metselzand	19 %
Grind	82 %
Klei	24 % (raming)
Kalkzandsteenzand	9 %
Ophoogzand	4 %
Kalksteen (mergel)	98 %
Zilverzand (mioceenzand)	100%

Figuur 8.15: Winning van oppervlaktedelfstoffen in Limburg ten opzichte van Nederland (bron: Gedeputeerde Staten van Limburg, Monitoringsrapportage primaire grondstoffen in Limburg, december 2012).

8.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Limburg werkt aan een energiesysteem waarbij nauwelijks nog CO_2 vrij komt. In 2050 moet de energievoorziening bijna helemaal duurzaam en CO_2-neutraal zijn. In de basis komt dat neer op een aantal merkbare (en nodige) trends:

- Zuiniger omgaan met energie;
- Van warmte uit aardgas naar duurzame warmte, zoals aardwarmte, restwarmte en groene waterstof;
- Duurzame energie vooral met winturbines op zee, windmolens op land en zonnepanelen op daken en in zonneparken;
- Stimuleren bedrijven om te investeren in duurzame energie;
- Energie thuis bij particulieren veranderen:
    - Van het gas af;
    - Thuis duurzame energie opwekken;
    - Energiebesparende maatregelen nemen;

Circulariteit staat nog in de kinderschoenen. De prognoses zijn dat de wereldeconomie eerder meer grondstoffen gaat gebruiken dan minder. Figuur 8.12 toont het verwachte grondstofgebruik voor de komende decennia (voor de hele Europese Unie). De verwachting is dat de vraag naar grondstoffen verder toe zal nemen als gevolg van de mondiale bevolkingsgroei (van ruim 7 naar 9 à 10 miljard wereldburgers in 2050), de snelgroeiende middenklasse in opkomende economieën en de toepassing van nieuwe technologieën waarvoor specifieke grondstoffen nodig zijn. Bijvoorbeeld zeldzame aardmetalen voor accu's, dynamo's en elektromotoren. Deze groei is niet houdbaar. Daar komt bij dat Nederland en Europa in hoge mate grondstofafhankelijk zijn van derde landen. Van de 54 kritieke materialen voor Europa, moet 90 procent worden geïmporteerd, vooral uit China. Nederland haalt 68 procent van zijn grondstoffen uit het buitenland.

Zoals aangegeven in het Rijksbrede programma Circulaire economie (ministerie IenW, 2016) is het doel van het Rijk om uiterlijk in 2050 een volledig circulaire economie tot stand te brengen Daarnaast is een (tussen)doel geformuleerd: samen met maatschappelijke partners het realiseren van 50% minder gebruiker van primaire grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) in 2030.

De komende tijd zet ook de provincie Limburg (samen met gemeenten, maatschappelijke partners, kennisinstellingen en bedrijven) volop in op het versnellen van de circulaire economie in Limburg. Invulling hiervan vindt plaats in samenhang en verbinding met gerelateerde maatschappelijke (transitie) opgaven zoals de energietransitie. Daarnaast wordt de link gelegd met onder meer Afvalverwerking, Landbouw (kringlooplandbouw), voedsel, 'biobased economy' en woningbouw.

Onduidelijk is nog wat de impact van een circulaire economie is op het ruimtegebruik in Limburg. De verwachting is wel dat de ruimteclaim groter wordt, doordat de circulaire economie de komende decennia naast de lineaire productie zal gaan plaatsvinden. Nieuwe productielijnen, circulaire ontmantelings- en opslagfaciliteiten vragen vaak meer ruimte. De groei in circulaire activiteiten vraagt bijvoorbeeld meer locaties om reststromen (bijvoorbeeld: bouw en sloopafval en biomassa), met bijbehorende hinder en faciliteiten, te kunnen bundelen, ontmantelen, scheiden en hergebruiken. Op stedelijke en regionale schaal moeten reststromen van voldoende dikte, kwaliteit en betrouwbaarheid worden gerealiseerd voor haalbare circulaire loops (bron: Achtergronddocument NOVI juli 2019). Circulariteit vraagt verder meer samenwerking in de keten, dus tussen bedrijventerreinen en in industriële / logistieke clusters en de Brightlands campussen.

Bestaand beleid

De regio's werken parallel aan de totstandkoming van de Omgevingsvisie aan de Regionale Energiestrategieën.

Hiernaast heeft de Provincie onlangs beleid vastgesteld rondom geothermie en circulariteit. Gedeputeerde Staten zetten met dit nieuwe beleid volop in op de transitie naar een circulaire economie (onder meer de 4 Brightlands campussen en Chemelot hebben daar een belangrijke rol in). De Provincie werkt volgens vier actielijnen aan een circulaire economie:

1. Actielijn het goede voorbeeld! Provincie als 'launching customer', verantwoordelijk aandeelhouder en bevoegd gezag;
2. Actielijn omdenken! Innovatie, ondernemerschap en vakmanschap;
3. Actielijn samenwerking! Investeren in Limburgse circulaire icoonketens en clustervorming;
4. Actielijn delen! Verbinden van agenda's, leren van elkaar en ervaringen delen.

8.3 Beoordeling

Dit thema valt uiteen in twee beoordelingen: energie en grondstoffen.

De volgende constateringen zijn van belang voor de beoordelingen van de referentiesituatie van Limburg:

- Voor energie geldt dat het aandeel duurzame energieopwekking de afgelopen jaren sterk is toegenomen. Er liggen ook nog potenties om dit aandeel verder te vergroten.
- De totale CO_2-uitstoot in Limburg bedraagt circa 12 miljard kilo (in 2018 bedroeg de totale uitstoot van broeikasgassen in Nederland 189,5 miljard CO2 –equivalenten, waarmee Limburg in de top drie van grootste CO_2-uitstoters staat). De CO_2-uitstoot is voornamelijk gekoppeld aan grootschalige industrie en mobiliteit. De CO_2-uitstoot is de afgelopen decennia, ondanks de grote economische groei, afgenomen.
- Chemelot is een grote CO_2-uitstoter. De gemiddelde uitstoot van broeikasgassen is in de gemeente Sittard-Geleen 16 keer hoger dan gemiddeld in Nederland.
- De methaanuitstoot is gekoppeld aan intensieve veeteelt (en in Landgraaf aan de vuilstort). De methaanuitstoot in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland.
- Circa 80% van het Limburgs huishoudelijk afval wordt gescheiden en circa 39% wordt nuttig toegepast (recycling, hergebruik, terugwinning).
- De totale hoeveelheid afvalwater in Limburg bedraagt circa 148 miljoen m^3.
- Veel voorgenomen beleid is vastgelegd in de Regionale Energiestrategieën (RES) van de regio's. In deze beleidsstukken worden de concrete doelstellingen vastgelegd. De definitieve RES'en moeten nog vastgesteld worden.

Voor circulariteit gelden geen voor de regio's onderscheidende prognoses.

Noord Limburg

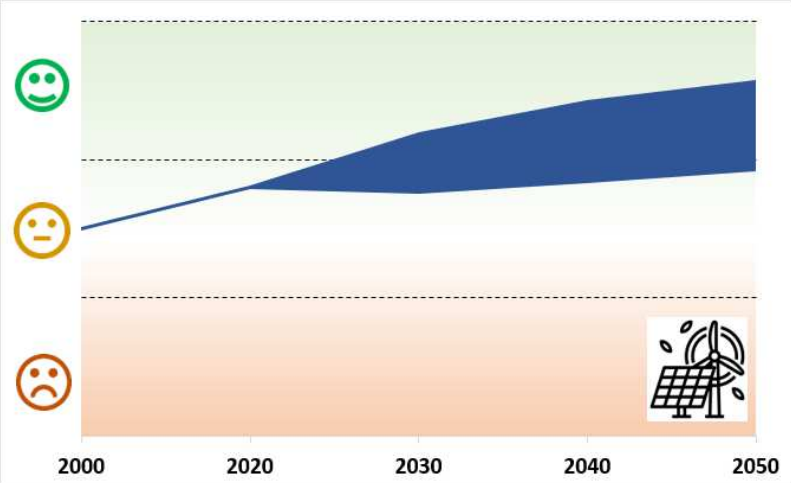

Figuur 8.16 Referentielijn energie & grondstoffen voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- Noord-Limburg presteert in vergelijking met rest van Limburg het beste op duurzame energieopwekking. De regio heeft grote potenties om de energieopwekking verder te verduurzamen. - Voor broeikasgasuitstoot geldt dat de methaanemissie in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Noord-Limburg heeft grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven. Broeikasgasuitstoot zal verder verminderen door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO_2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). De infrastructuur van het elektriciteitsnet met het oog op oplaadinfrastructuur is een aandachtspunt. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland. - Transitie van de landbouw draagt bij aan vermindering van grondstoffenverbruik en van emissies.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren (de uiteindelijke uitwerkingen in de RES'en zullen van belang zijn voor een definitief oordelen over doelbereik. Dat biedt nog enige onzekerheid op dit moment. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Midden-Limburg

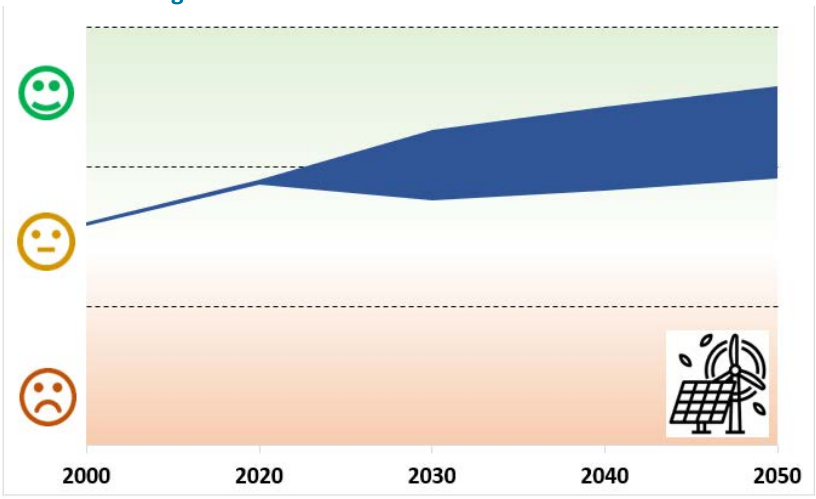

Figuur 8.17 Referentielijn energie & grondstoffen voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- De regio Midden-Limburg heeft voornamelijk in de westelijke gemeenten potentie voor duurzame energieopwekking. Verder zijn er potenties voor het gebruik van restwarmte bij industrieën in Roermond en Maasgouw.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Midden-Limburg heeft lokaal grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven. Broeikasgasuitstoot zal verder verminderd worden door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Zuid-Limburg

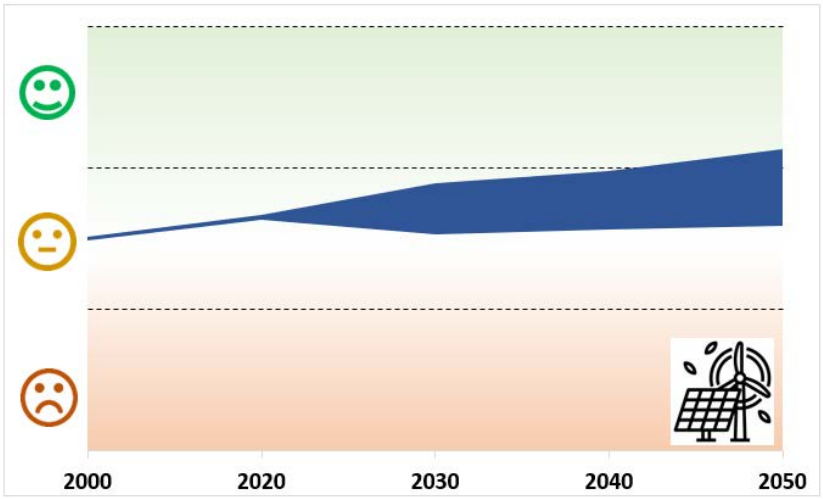

Figuur 8.18 Referentielijn energie & grondstoffen voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De regio Zuid-Limburg heeft beperkte kansen voor grootschalige energieopwekking. De hoge landschappelijke waarde van het Heuvelland is de reden daarvoor. - In Zuid Limburg liggen er ten aanzien van de energietransitie grote kansen voor de inzet van restwarmte. Deze is nu nog van fossiele oorsprong, maar wordt afhankelijk van de bron nu al deels als duurzaam gekwalificeerd. Indien Chemelot, mede als gevolg van de ambitie van de Circular Hub, de fossiele energie gaat vervangen door duurzame energie, wordt de restwarmte meteen ook verduurzaamd. De hoeveelheid beschikbare restwarmte kan door de transitie van Chemelot mogelijk wijzigen, maar de aanname is dat er ook voor circulaire bedrijfsprocessen hoge temperaturen nodig zijn en er dus restwarmte overblijft. Indien er in de toekomst geen of onvoldoende restwarmte beschikbaar is en wel een warmte-infrastructuur is aangelegd, kan de warmtevraag worden ingevuld met hernieuwbare gassen, zoals waterstof en/of groen gas.
Autonome ontwikkeling	- Zuid-Limburg heeft de ambitie het maximale te halen uit bestaande en toekomstige technologieën, binnen de grenzen van wat ruimtelijk en maatschappelijk aanvaardbaar is. In vergelijking met Noord- en Midden-Limburg zijn hier nog grotere slagen te slaan, en is het sneller de vraag of de ambities uit het Klimaatakkoord verwezenlijkt kunnen worden binnen wat ruimtelijk en maatschappelijk aanvaardbaar is. - Chemelot wil in 2050 klimaatneutraal zijn en gebruik van aardolie en aardgas vervangen door duurzame energie. Dit heeft grote positieve effecten voor de totale broeikasgasuitstoot van Limburg. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

9 Bodem, water & ondergrond

9.1 Huidige situatie

9.1.1 Kwaliteit diepe grondwater

Water is misschien wel de belangrijkste 'grondstof' voor de mens. Vanuit het grondwater onttrekken drinkwaterbedrijven water voor de openbare drinkwatervoorziening. Daarnaast is de beschikbare hoeveelheid en kwaliteit van het grondwater van groot belang voor andere daarvan afhankelijke functies zoals natuur, landbouw en industrie. De voorraad van het grondwater is een belangrijk onderdeel van onze grondstoffen.

In figuur 9.2 zijn de waterwingebieden, grondwaterbeschermingsgebieden en 'boringsvrije' zones in de provincie Limburg weergegeven. Om verontreiniging van het water te voorkomen zijn grondwaterbeschermingsgebieden rond de waterwingebieden aangewezen. In een grondwaterbeschermingsgebied worden beperkingen gesteld aan de menselijke activiteiten om zo de kans op verontreiniging van het grondwater te voorkomen. Deze beperkingen zijn opgenomen in de provinciale verordeningen behorend bij milieubeschermingsgebieden. Het diepe grondwater in Roerdalslenk en Venloschol is gereserveerd voor winningen voor menselijke consumptie (drinkwater en levensmiddelen- en drankenindustrie).

Het provinciaal belang rondom grondwater is met name gelegen in:

- Bescherming van de kwaliteit van grondwater rond winputten voor de drinkwatervoorziening: waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden.
- Bescherming van strategische grondwatervoorraden voor menselijke consumptie: Roerdalslenk, Venloschol en grondwaterbeschermingsgebieden in het beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg.
- Bescherming van diepe grondwatervoorraden onder kleilagen: boringsvrije zones Roerdalslenk en Venloschol.

De diepe grondwatervoorraden zijn van belang wegens de hoge kwaliteit van die voorraden grondwater. Dit is verklaarbaar door de aanwezigheid van moeilijk doordringbare kleilagen die vervuiling van bovenaf tegengaan. De situatie in de Roerdalslenk is weergegeven in figuur 9.1. De totale dikte van de kleilagen van de Kiezeloölietformatie (voorheen Bovenste en Onderste Brunssumklei) opgeteld bedraagt minimaal ca. 15 m. De maximale dikte loopt op tot een 50 à 55 m. De dikte van de kleilaag zegt iets over de mate waarin vervuiling toe kan treden tot de grondwatervoorraad, en zegt daarmee iets over de kwaliteit van de grondwatervoorraad.

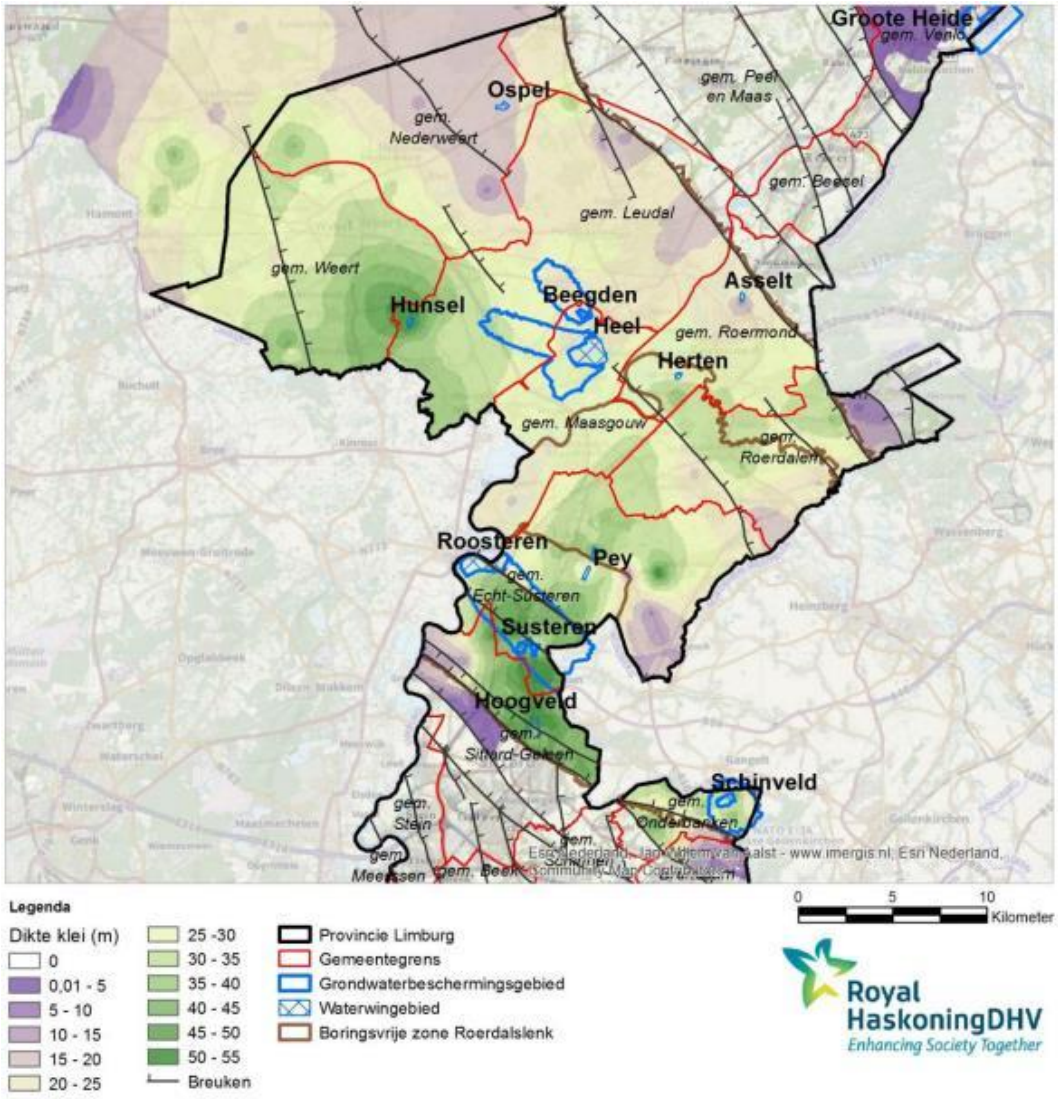

Figuur 9.1: Totale dikte van de kleilagen van de Kiezeloölietformatie (voorheen Bovenste en Onderste Brunssumklei)

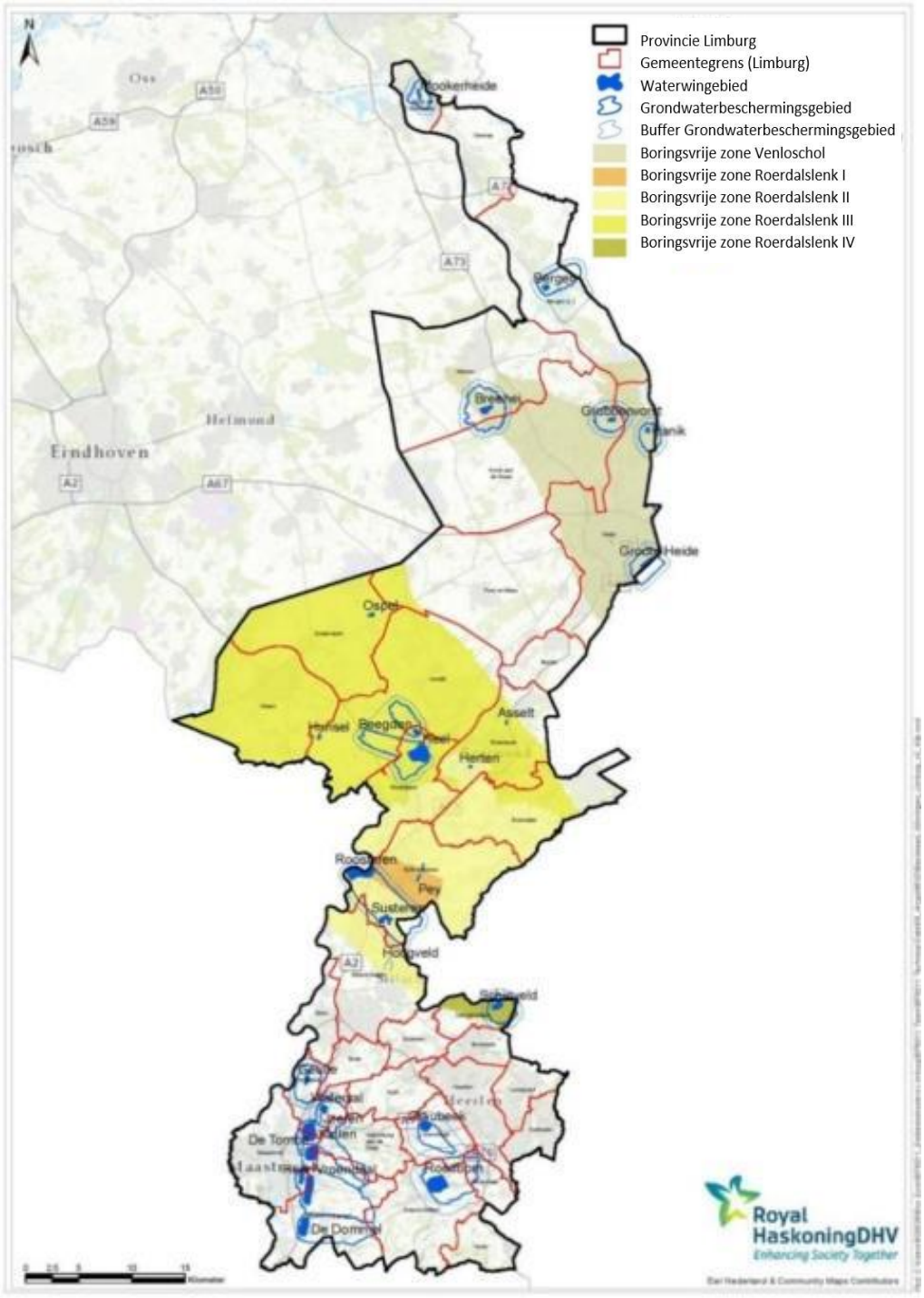

Figuur 9.2: Waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden in de provincie Limburg

9.1.2 Kwaliteit oppervlaktewater

De kwaliteit van oppervlaktewater is van belang voor mens en natuur. De linkerkaart (van figuur 9.3) toont de gemiddelde zomerconcentraties van totaalfosfaat. De gehanteerde normwaarde voor fosfaat is gesteld op 0,11 mg fosfor per liter, omdat deze voor de meeste Limburgse oppervlaktewateren van toepassing is. De rechterkaart (van figuur 9.3) toont de gemiddelde zomerconcentraties stikstof. De gehanteerde normwaarde voor stikstof is gesteld op 2,3 mg stikstof per liter. Hoge concentraties fosfor of stikstof leiden tot problemen voor de waterkwaliteit en het halen van de ecologische doelen die krachtens de EU-Kaderrichtlijn water voor het oppervlaktewater zijn gesteld.

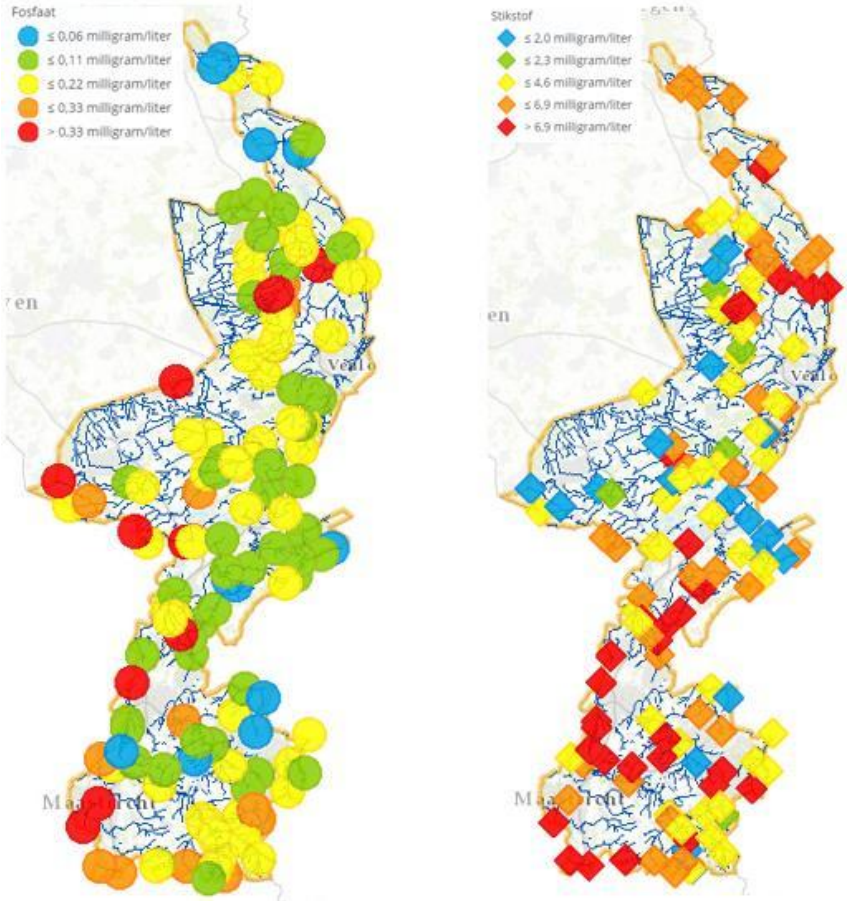

Figuur 9.3: Chemische waterkwaliteit oppervlaktewateren (links = fosfaat, rechts = stikstof). Bron: Waterschap Limburg

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw was de waterkwaliteit in het algemeen erg slecht, onder andere door industrialisatie en “rationaliseringen” in de landbouw. Sindsdien is er veel verbeterd, maar er is nog een flinke stap nodig om weer overal op een goed niveau te komen. Dat geldt zowel voor de ecologische kwaliteit van het water als voor de chemische kwaliteit. De ecologische beoordeling van de waterlichamen in de Kaderrichtlijn Water wordt voor een belangrijk deel bepaald door de stikstof- en fosforconcentraties. De ecologische beoordeling is samengesteld uit het ‘oordeel biologie’, het ‘oordeel chemie’ en het ‘oordeel fysisch-chemische parameters’. In de huidige beoordeling van de Kaderrichtlijn Water hebben de meeste Limburgse waterlichamen een matige, onvoldoende of slechte kwaliteit (zie figuur 9.4) . Vrijwel geen enkel

waterlichaam heeft een goede beoordeling. Deze beoordelingen zijn meestal het gevolg van een onvoldoende biologische kwaliteit of het gevolg van hoge nutriëntengehalten. Voor het halen van de doelen zijn de nutriëntengehalten in veel waterlichamen te hoog.

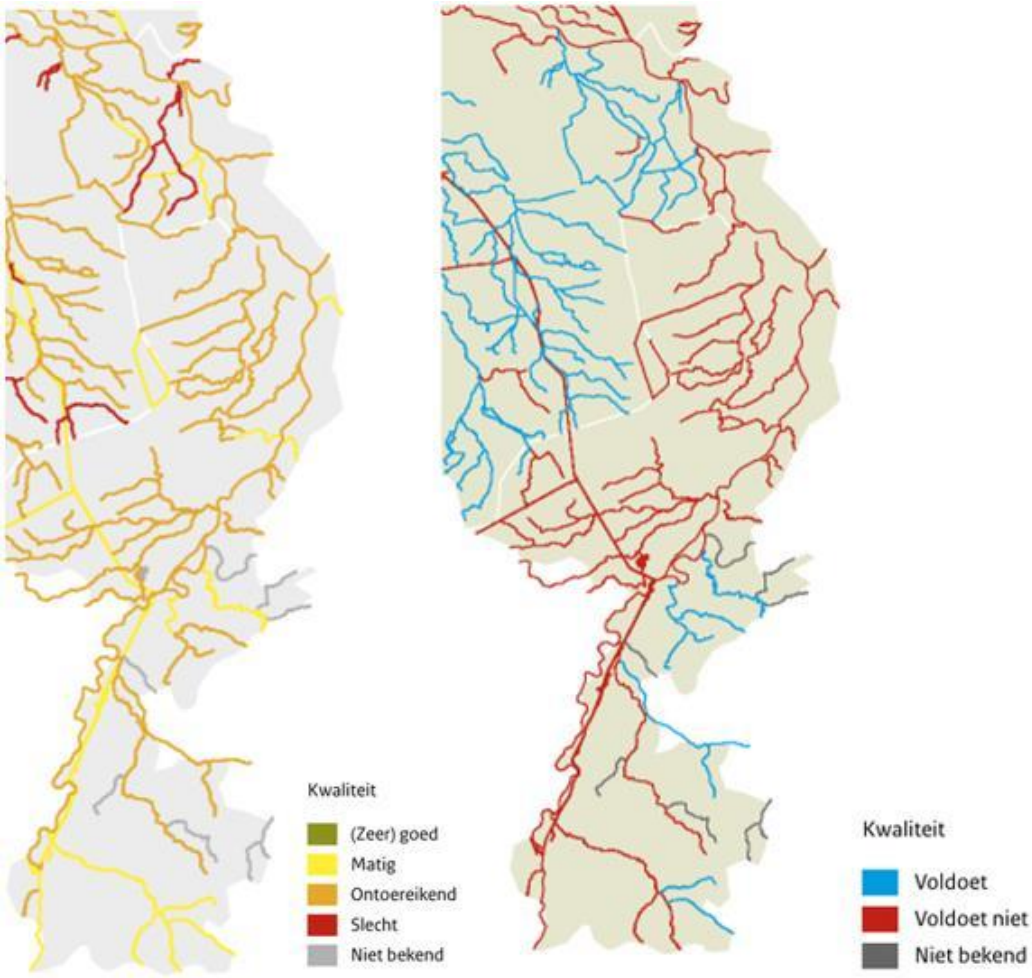

Figuur 9.4: Ecologische (links) en chemische (rechts) beoordeling van KRW-oppervlaktewaterlichamen in 2015. Bron: PBL

9.1.3 Grondwaterstanden

Het grondwater is een belangrijke bron voor onze natuur. Voor het telen van gewassen en het behoud van bepaalde natuurtypen mogen de grondwaterstanden niet te ver 'wegzakken'. In Limburg zijn de diepe grondwatervoorraden in de Roerdalslenk en de Venloschol het meest van belang. In diverse onderzoeken is een dalende trend van de stijghoogte in de Roerdalslenk gesignaleerd. Sinds de jaren 80 tot halverwege de jaren 90 zijn de stijghoogtes ongeveer 5,5 meter gedaald. Daarna was het jarenlang stabiel, maar vanaf 2010 is weer een licht dalende trend zichtbaar.

In Zuid-Limburg zijn grote fluctuaties in de grondwaterstanden waar te nemen. Vanaf 1950 tot 2014 is de grondwaterstand in sterke mate gestegen (zie figuur 9.5). Voornamelijk in hydrologisch trage (slecht gedraineerde) gebieden is de stijging het grootst geweest. Zwakkere stijgingen komen voor in hydrologisch goed gedraineerde gebieden. Kortom, de sterkste trendmatige

grondwaterstijgingen vinden plaats in de hoger gelegen gebieden met relatief diepe grondwaterstanden. Illustratief is het grondwaterstandverloop ter plaatse van de Anselderbeek (Zuid-Limburg) weergegeven in Figuur 9.6. Het grondwaterstandsverloop alhier vertoont een geleidelijke, vrijwel monotoon stijgende trend kenmerkend voor een hydrologisch traag systeem.

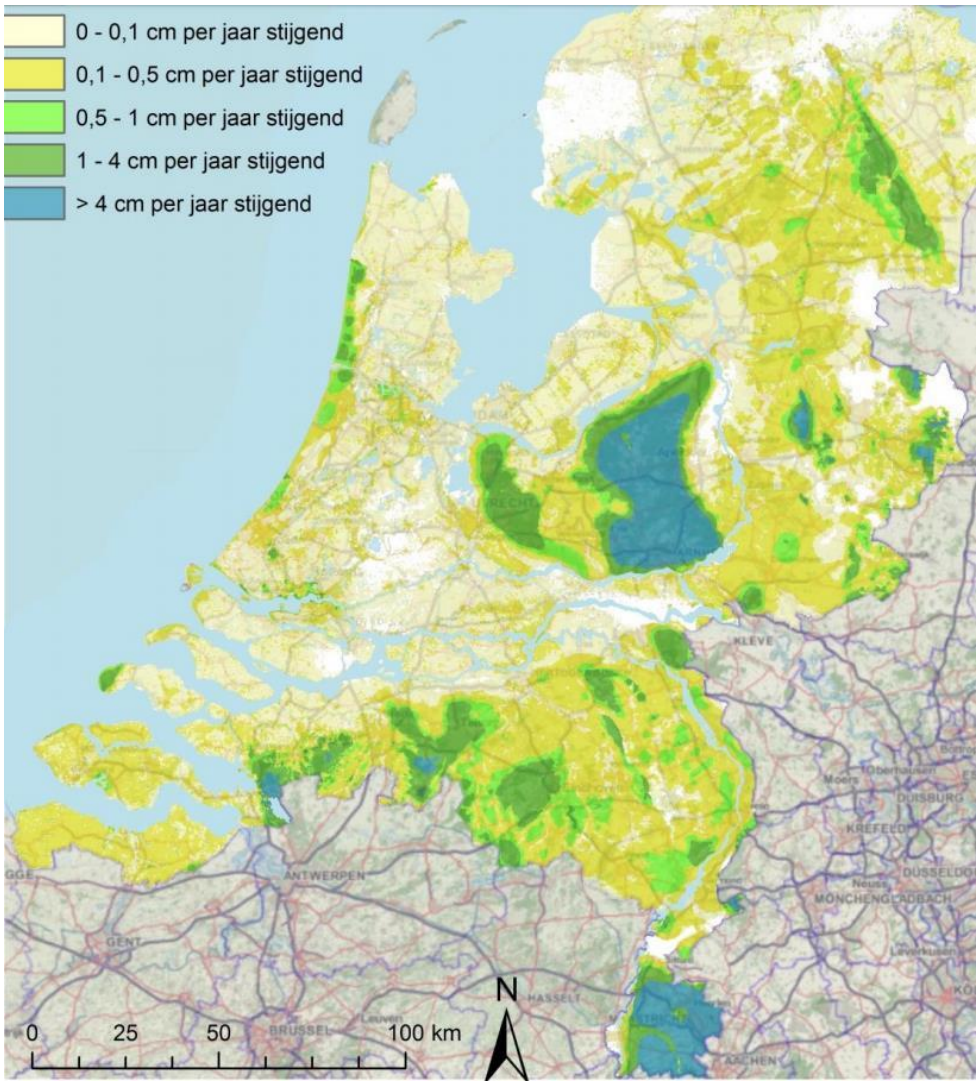

Figuur 9.5: Langjarige trend grondwaterstand, 1950-2014, berekend door NHI-LHM. Bron: Deltares

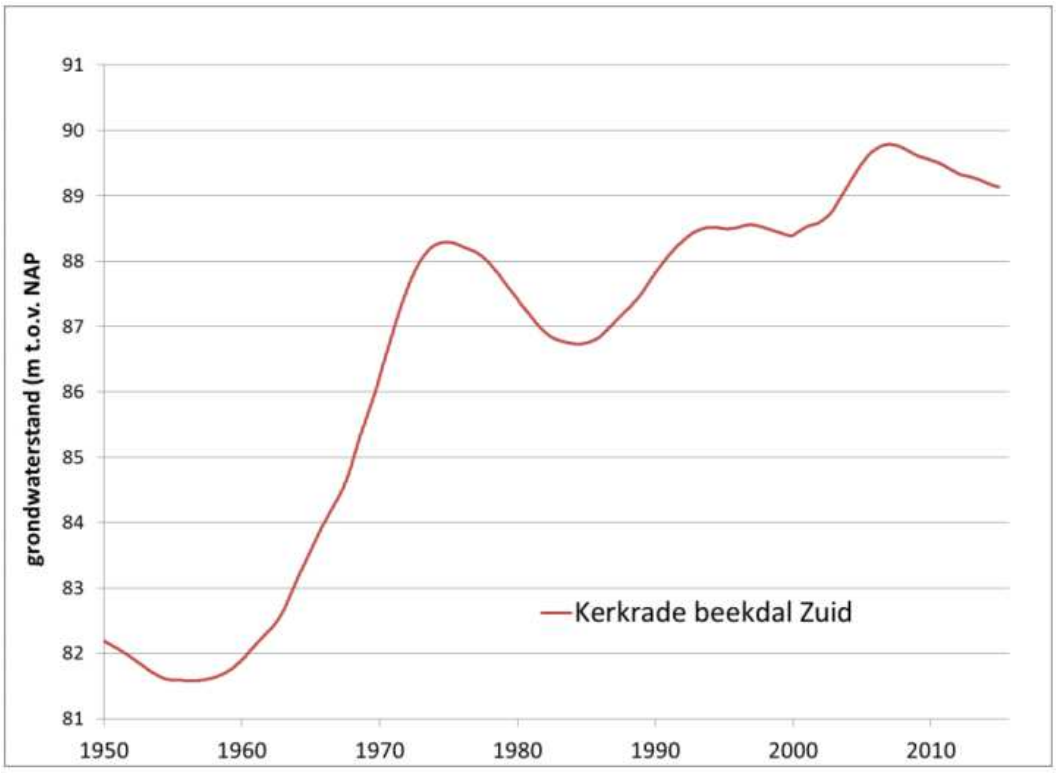

Figuur 9.6: Tijdreeks van grondwaterstanden, gesimuleerd met NHI-LHM. Bron: Deltares

Peil oppervlaktewater

Het waterpeil in de oppervlaktewateren is om meerdere redenen een belangrijke factor. Voor de grote rivieren is voldoende water van belang voor bijvoorbeeld de transportfunctie, de drinkwatervoorziening, de koeling van energiecentrales en de wateraanvoer naar natuurgebieden. Voor de kleinere waterstromen is een voldoende hoeveelheid water van belang voor de landbouw en het behoud van de ecologie in de beken en aanliggende natuurgebieden. In figuur 9.7 is het oppervlaktewater in de provincie Limburg weergegeven.

Het oppervlaktewater betreft voornamelijk de Maasplassen en de vele beken in de provincie. Door klimaatverandering kunnen grote fluctuaties in de waterafvoer van de Maas voorkomen. Er worden vaker (langere) periodes van droogte en hevige regenval verwacht. In periodes van hevige regenval zal de waterstand in de Maas zal stijgen. Op verschillende plaatsen, zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum en Oeffelt, wordt de hoogwaterbescherming langs de Maas verbeterd doordat de rivier meer ruimte krijgt. Dit levert niet alleen meer waterveiligheid op, maar ook nieuwe natuur- en recreatiegebieden. Hiermee wordt geanticipeerd op de gevolgen van klimaatverandering. Daarnaast wordt de Maas beter bevaarbaar gemaakt voor grotere (vracht)schepen.

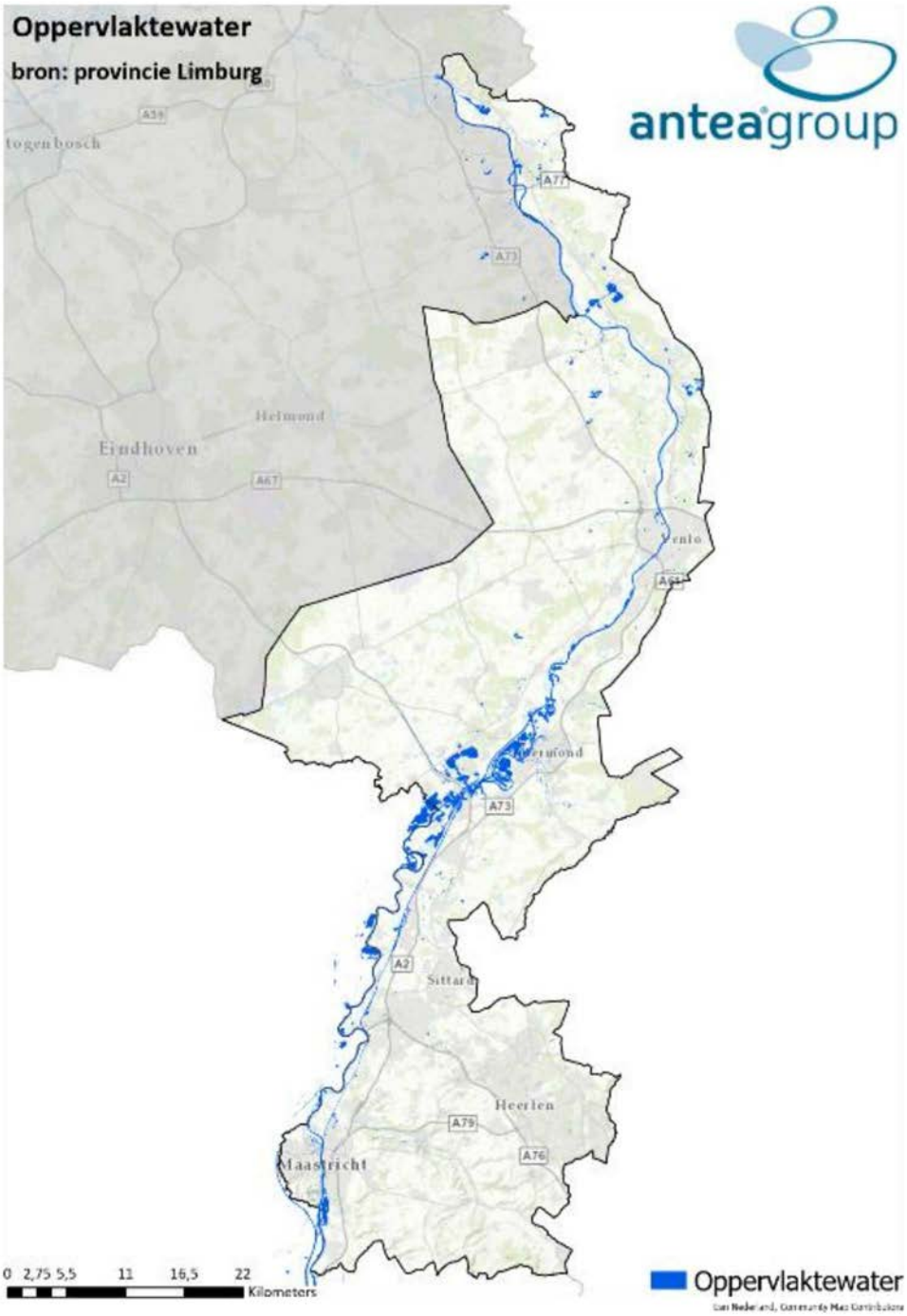

Figuur 9.7: Oppervlaktewater in Limburg

De fluctuaties in de waterstanden als gevolg van klimaatverandering hebben niet alleen effect op het waterpeil in de Maas, maar ook voor het lokale watersysteem. Het lokaal opvangen en laten infiltreren van regenwater helpt om de effecten van droogte te verminderen. Het inrichten van buffers en herinrichten van beken helpt om water op te vangen in periodes van hevige regenval.

9.1.4 Bodem- en grondwaterkwaliteit (chemisch / fysisch)

De chemische en fysische kwaliteit van de bodem is een belangrijk milieuaspect. Een goede bodemkwaliteit is onder andere van belang voor de vruchtbaarheid van de grond en de kwaliteit van de gewassen. Daarmee is de bodem een belangrijke productiefactor voor de landbouw. Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodem- en grondwaterkwaliteit onder druk.

De volgende figuren (9.8 en 9.9) tonen de verontreinigingscontouren en saneringscontouren voor grond, grondwater en waterbodems. De oorzaak van de verontreinigingen wordt hier niet weergegeven.

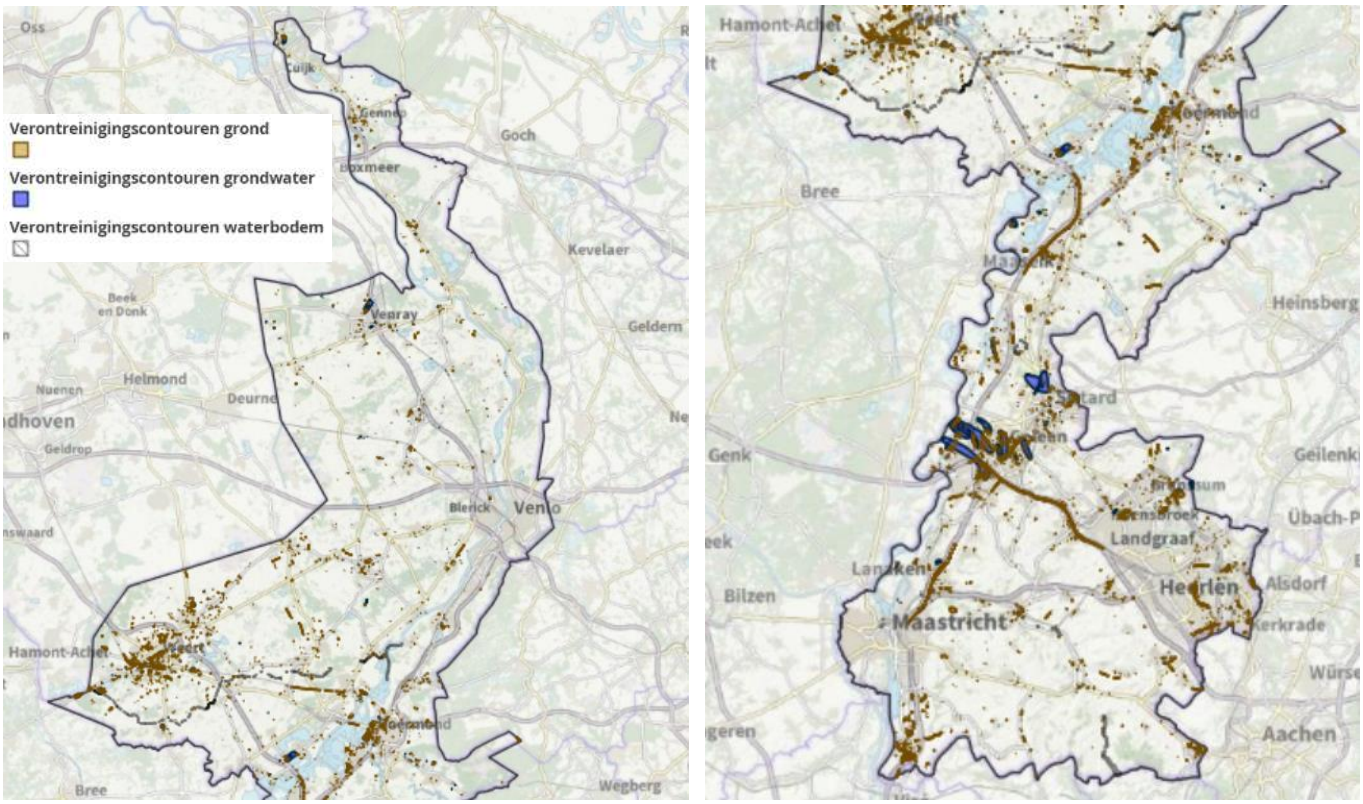

Figuur 9.8: Verontreinigingscontouren voor grond, grondwater en de waterbodem (bron: Atlas Limburg)

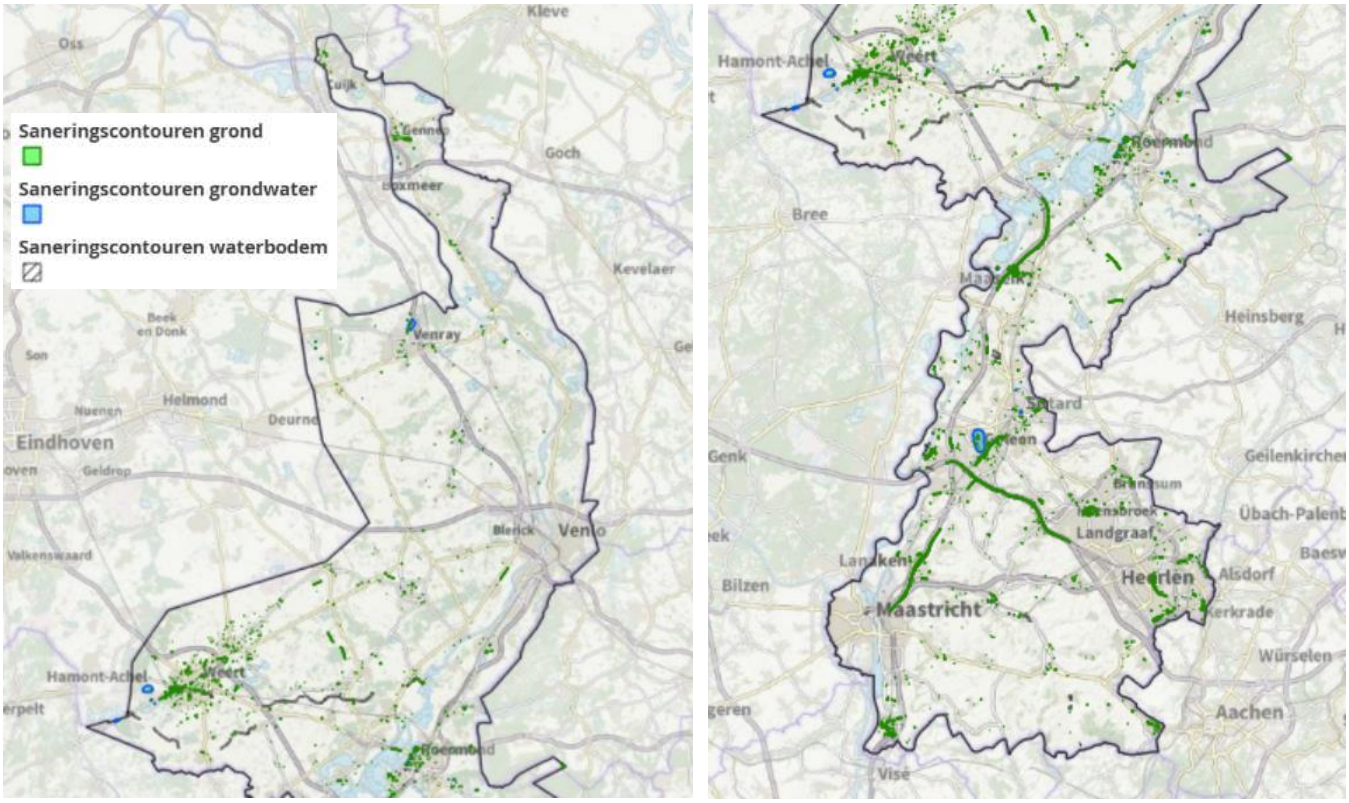

Figuur 9.9: Saneringscontouren voor grond, grondwater en de waterbodem (bron: Atlas Limburg)

9.1.5 Bodemstabiliteit (erosie / beweging)

Naast de chemische en fysische kwaliteit van de bodem is ook erosie en bodembeweging een belangrijk element. De voormalige steenkolenwinning leidt nog steeds tot bodembeweging in het voormalige mijnbouwgebied. Enerzijds stijgt de bodem door de stijging van het mijnwater. In de Zuid-Limburgse mijnen werd het water ten tijde van de steenkolenwinning weggepompt. Nu de mijnen niet meer worden gebruikt, stijgt het water weer met als gevolg dat de bodem stijgt. Deze bodemstijging vindt over het algemeen gelijkmatig plaats, maar kan in bijzondere gevallen lijden tot ongelijkmatige bodemstijging waardoor schades kunnen ontstaan.

Anderzijds bestaat het risico op bodembeweging vanwege de (historische) schachten en het gangenstelsel dat nog in de ondergrond aanwezig is. Dit kan in uitzonderlijke gevallen leiden tot het ontstaan van ‘sinkholes’.

Een andere problematiek die moet worden bewaakt is dat het zoute mijnwater het bovenliggende grondwaterpakket niet negatief mag beïnvloeden. Er kan mogelijk vernatting optreden in de bodem in de lager gelegen beekdalen in het gebied.

Het is de verwachting dat de effecten van de voormalige steenkolenwinning in Zuid-Limburg nog decennia zullen optreden. Er zijn afspraken gemaakt met het ministerie van Economische Zaken, de provincie Limburg en de 10 betrokken gemeenten over de financiering en uitvoering van de beheersmaatregelen die nodig zijn om de negatieve effecten te voorkomen.

Naast bodembeweging is de bodemerosie een belangrijk element. Oppervlakkig afstromend water op hellingen van Zuid-Limburg veroorzaakt regelmatig bodemerosie en water- en modderoverlast. Vooral de invloed van agrariërs hierop is van belang. Bij de traditionele manier van ploegen blijven maar weinig plantenresten bij het oppervlak. Minder organische stof betekent ook minder bodemleven (bijvoorbeeld wormen). Hierdoor verdwijnen de luchtgangen en korrels uit de toplaag en verdicht de grond. Zo biedt de bodem weinig weerstand tegen de inslag van regendruppels en spoelt er bij regenbuien vruchtbare grond weg. Bij niet-kerende grondbewerking wordt de bodem alleen losgemaakt, zonder de grond om te ploegen. Voedselrijke bodem blijft zo aan de oppervlakte. Dit zorgt voor behoud van een goede bodemstructuur.

9.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Vanwege de toenemende druk op de ondergrond neemt de behoefte aan afstemming tussen de kwaliteiten en potenties van de ondergrond, ondergrondse activiteiten en het bovengronds ruimtegebruik toe.

De referentiesituatie rondom het thema “bodem, water en ondergrond” wordt gevormd door de volgende constateringen:

- Limburg kent enkele diepe grondwatervoorraden waar het grondwaterpeil de laatste jaren daling toont;
- De kwaliteit van het Limburgse oppervlaktewater is nog sterk ondermaats, maar de afgelopen decennia zijn wel grote verbeteringen bewerkstelligd. Het behalen van KRW-doelen lijkt onhaalbaar;
- Klimaatverandering en de daarmee samenhangende langere perioden van droogte en meer intense regenval drukken op de robuustheid van het oppervlaktewatersysteem;
- Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodemkwaliteit onder druk. Een licht positieve trend door de transitie in de landbouw is merkbaar;
- Er bestaan in de huidige situatie nog risico’s rondom bodemstabiliteit. Autonoom en in medebewind worden acties ondernomen om met deze risico’s om te gaan.

Bestaand beleid

In de vigerende Omgevingsverordening zijn regels opgenomen ter bescherming van de bodemkwaliteit. Voor wateraspecten gelden voornamelijk nationale en internationale kaders. Veel van deze kaders zijn opgenomen in het waterbeheerprogramma van het Waterschap Limburg; bijvoorbeeld de ontwikkeling van de chemische en fysische kwaliteit van KRW-oppervlaktewaterlichamen.

In het Provinciaal Waterplan Limburg 2016-2021 staat het provinciale waterbeleid voor de komende jaren.
Dit gaat over:

- hoogwaterbescherming in de Maasvallei.
- aanpak van regionale wateroverlast en watertekort, mede in verband met klimaatverandering.
- behoud en herstel van beken en waterrijke natuurgebieden en verbetering van hun waterkwaliteit.
- drinkwatervoorziening en grondwaterbeheer.

Dit beleid heeft voor een gedeelte een positief effect (gehad) op de autonome ontwikkeling. De chemische bodemkwaliteit en oppervlaktewaterkwaliteit verbetert nog steeds. De fysische kwaliteit van de bodem en ondergrond verslechtert, ondanks gevoerd beleid, nog steeds.

9.3 Beoordeling

Op het gebied van de waterkwaliteit doen zich nog enkele knelpunten voor (zie paragraaf 9.2 van het Portret van Limburg), maar er zijn veel zaken (voornamelijk door het Waterschap Limburg) in werking gezet die gericht zijn op verbetering van de hydrologische kwantiteits- en kwaliteitsomstandigheden.
De beoordeling is gebaseerd op het gecombineerde effect van de invloed van het veranderende klimaat (met grotere verschillen, grotere pieken in neerslag, meer kans op neerslagtekorten e.d.) en de maatregelen die autonoom al worden genomen om deze ontwikkelingen het hoofd te bieden. Voor bodem, water en ondergrond geldt dat er weliswaar beperkte regionale verschillen bestaan (bijvoorbeeld voor het grondwater), de trends en ontwikkelingen zijn allemaal van gelijke aard. Onderstaande figuur geldt dus voor zowel Zuid-, Midden- en Noord-Limburg:

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

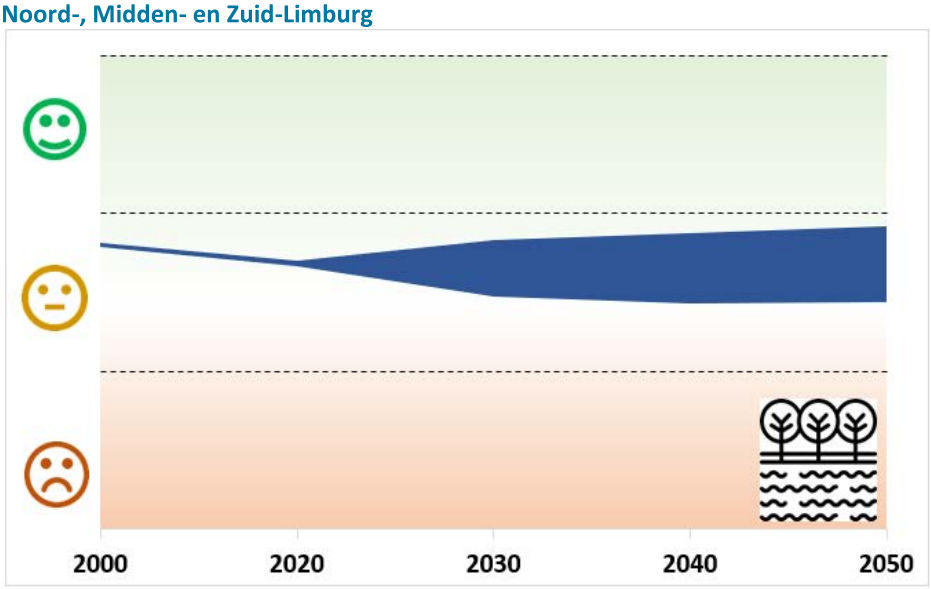

Figuur 9.10: Referentielijn bodem, water & ondergrond voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De provincie staat in het kader van grond- en oppervlaktewater voor een aantal uitdagingen de komende jaren. Een geaggregeerde beoordeling van bodem- en wateraspecten toont de referentielijn op een niveau in het midden van het spectrum: er bestaan knelpunten. - De milieuhygiënische kwaliteit van bodem en grondwater is verbeterd.
Autonome ontwikkeling	- De diepe grondwatervoorraden vertonen de laatste jaren daling; - De kwaliteit van het Limburgse oppervlaktewater is nog sterk ondermaats; - Het watersysteem is onvoldoende robuust om de effecten van klimaatverandering op te vangen; - Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodemkwaliteit onder druk; intensief (land)gebruik is ook een oorzaak van bodemverdichting en afnemende gehalten organische stof in de bodem. - De bestaande risico's rondom bodemstabiliteit worden autonoom opgepakt. - De bodem zal autonoom nog verder verdicht raken, doordat de landbouw nog geruime tijd gebruik zal blijven maken van de huidige productiemethodes. - Er is een toenemende vraag naar het gebruik van de ondergrond voor meerdere functies (o.a. energie).
Bandbreedte	- Bij het uitblijven van verder beleid kan de situatie verslechteren (voornamelijk rondom oppervlaktewaterkwaliteit en bodemkwaliteit). - Ontwikkelingen als gevolg van landbouw- en natuurbeleid kunnen grote positieve effecten op de kwaliteit van water en bodem hebben.

10 Historisch kapitaal

10.1 Huidige situatie

10.1.1 Archeologische waarden

De aan- of afwezigheid van archeologische resten in de ondergrond weegt mee bij het maken van keuzes bij ruimtelijke ontwikkelingen. De waarde van het bodemarchief kan worden aangetast door grondwerk (zoals diep ploegen), verlaging van de grondwaterstand (kans op oxidatie van organisch archeologisch materiaal) of juist extreme ophoging van het maaiveld.

Onderstaande figuren (10.1 en 10.2) tonen de archeologische basisverwachting in het Maasdal en de archeologische (geomorfologische) landschappen van de hele provincie. Zichtbaar is het sedimentaire en geologische onderscheid tussen het heuvellandschap in Zuid-Limburg, de zandgronden in het noorden en het Maasdal. Alle drie de landschapstypen hebben hun weerslag gehad op gebruik van het landschap en daarmee op de archeologische waarden van de respectievelijke bodemarchieven.

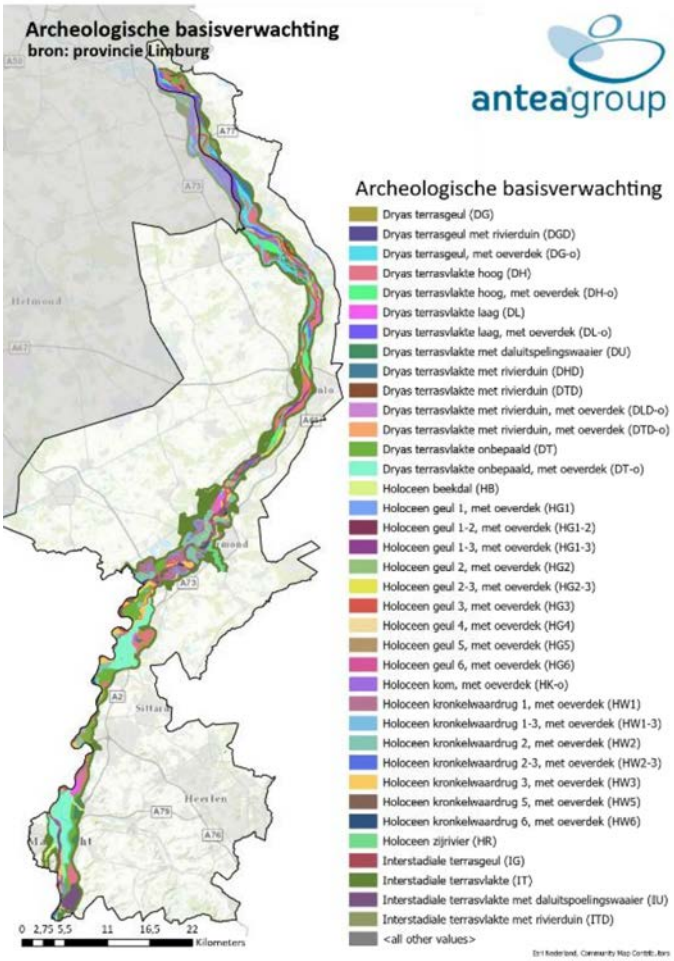

Figuur 10.1: Archeologische basisverwachting (bron: provincie Limburg)

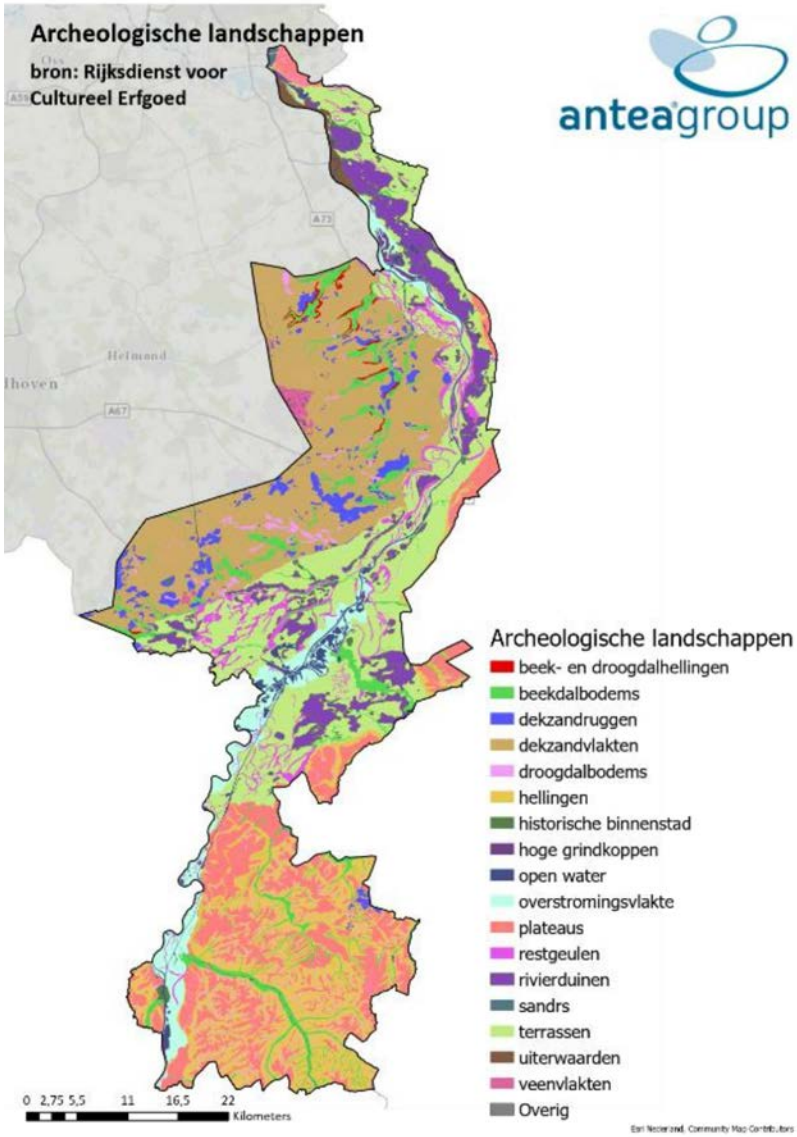

Figuur 10.2: Archeologische landschappen in Limburg (bron: Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, 2019)

Archeologische waarden worden bij ruimtelijke ontwikkelingen middels wet- en regelgeving beschermd. De provincie heeft op de Erfgoedwet en gemeentelijk beleid in beginsel geen aanvullend beleid. De betrokkenheid van de Provincie beperkt zich tot archeologische waarden van provinciaal belang. De zogenaamde archeologische aandachtsgebieden (zie figuur 10.3), representatieve en relatief gave delen van de verschillende Limburgse cultuurlandschappen grote kans op archeologische vondsten. Het betreft zes soorten gebieden, verspreid over 16 gemeenten in Limburg. Daarnaast is archeologie als onderdeel van de kernkwaliteit cultuurhistorie een provinciaal belang binnen de brons- en zilvergroene landschap zones en in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

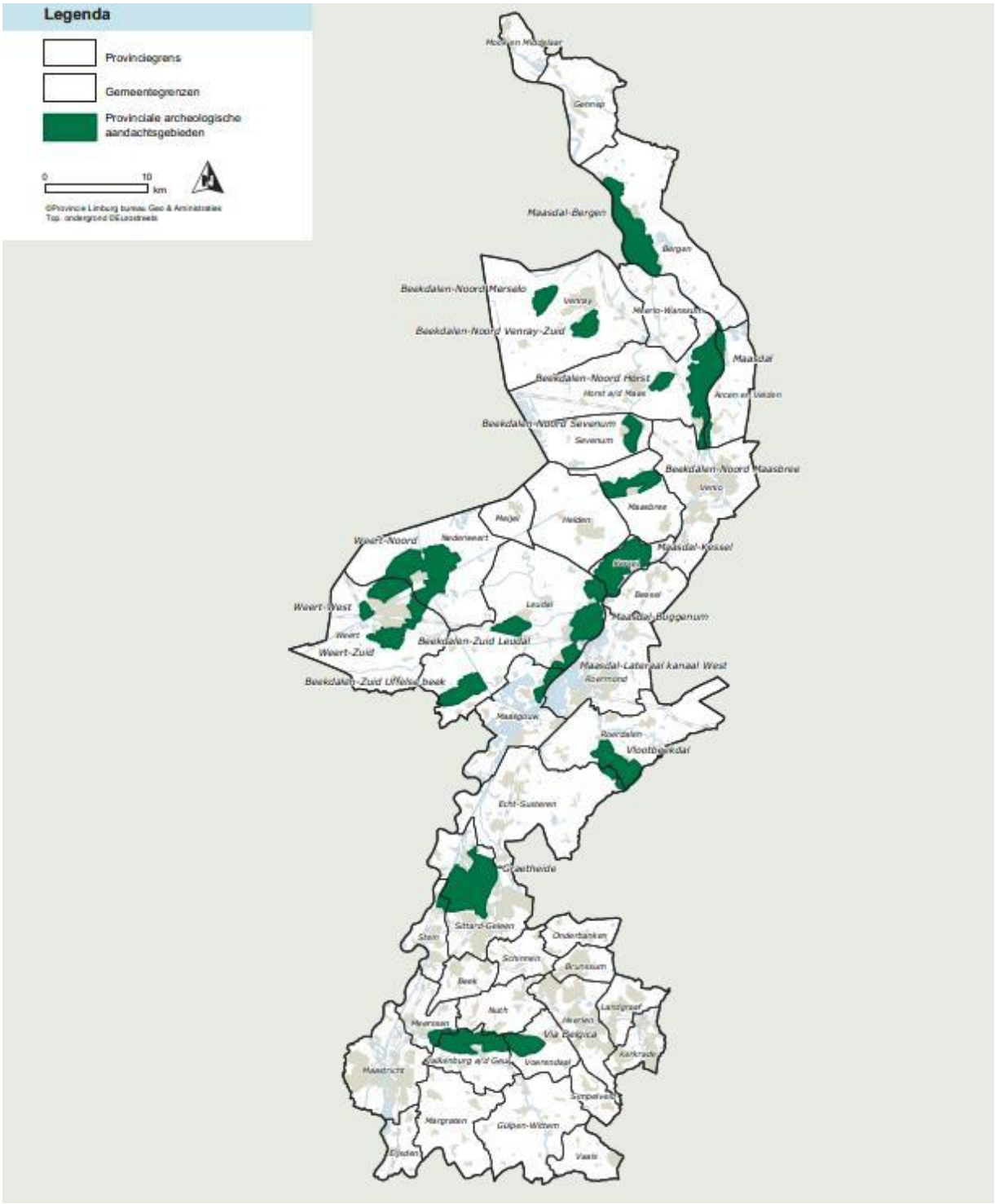

Figuur 10.3: Provinciale archeologische aandachtsgebieden (bron: Omgevingsverordening Limburg)

Naast archeologische waarden als randvoorwaarde bij ruimtelijke ontwikkeling zet de Provincie Limburg in op grotere zichtbaarheid van het archeologisch erfgoed, het “verhaal vertellen” en presenteren, de expertise bundelen en één goed toegankelijk en inspirerend depot.

De afgelopen jaren is er een aantal stappen gezet:

- Er is een Beleidsplatform Erfgoed Limburg opgezet waar Limburgse overheden kennis en ervaringen uit kunnen wisselen;
- In het Maasdal is op initiatief van provincie geëxperimenteerd met nieuwe en alternatieve onderzoeksmethoden en waarderingsmethoden;
- De recente onderzoeksresultaten zijn gesynthetiseerd per periode, thema en landschap;
- Provincie heeft in 2018 een nieuw archeologisch depot gerealiseerd;
- Initiëren, participeren en ondersteun van vele archeologische publieksgerichte initiatieven.

10.1.2 Gebouwd erfgoed

Cultuurhistorische waarden zoals monumenten (van Rijk of gemeente), beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurhistorisch waardevolle structuren in het landschap worden via wet- en regelgeving beschermd.

Limburg kent een rijke historische geschiedenis. Dat wordt ook zichtbaar door de vele monumentale bouwwerken, zoals kerken, kastelen, (water- en wind) molens en boerderijen (vierkantshoeven), in de provincie. Een monument is een overblijfsel uit de Limburgse geschiedenis, het zegt iets over ons verleden en onze identiteit. In totaal zijn er meer dan 5.000 rijksmonumenten en bijna evenveel gemeentelijke monumenten. De grote hoeveelheid historische waardevolle gebouwen blijkt uit de hoge graad van nabijheid van monumenten (Figuur 10.4). De kaart toont dat rijksmonumenten zich vooral in de grote steden (en) in Zuid-Limburg concentreren.
Ook heeft de provincie een schat aan klein erfgoed - zoals de vele kruisen en kapellen en bakhuisjes - dat met name voor lokale gemeenschappen een waardevolle betekenis heeft. Het provinciaal beleid zet onder ander in op; de ondersteuning van urgente restauraties, de stimulering van de herbestemming van monumenten, het behoud van groen erfgoed en klein Limburgs erfgoed.

Naast de hoeveelheid monumenten is de kwaliteit (de staat van het onderhoud en de staat van het casco) van belang (zie figuur 10.5). Vergeleken met de rest van Limburg geldt dat de staat van onderhoud van monumenten relatief goed is (60,4% is van de monumenten is in Limburg goed onderhouden, t.o.v. 43,5% in de rest van Nederland). Demografische krimp, waarbij monumentaal erfgoed leeg kan komen te staan en daardoor kan verloederen, is een risico. Aan de andere kant biedt het erfgoed een kans om met demografische krimp om te gaan. Zo is het erfgoed bijvoorbeeld in staat om de lokale bevolking aan hun woonplaats te binden.

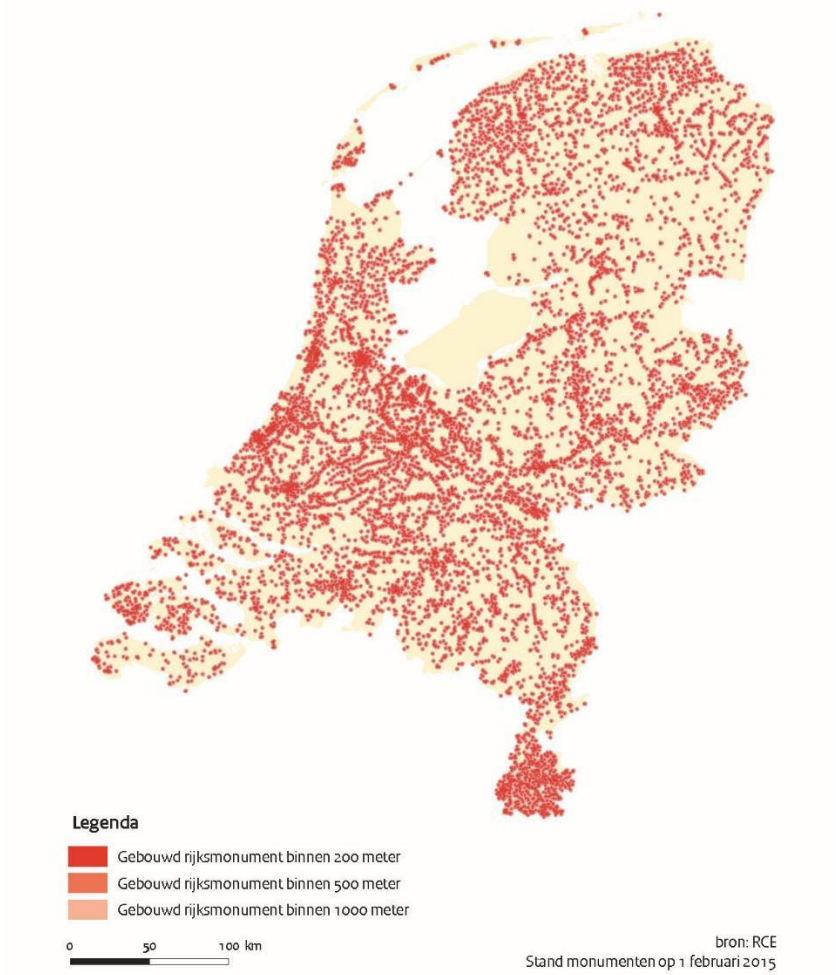

Figuur 10.4: Nabijheid van gebouwde rijksmonumenten in Nederland (Bron: RCE)

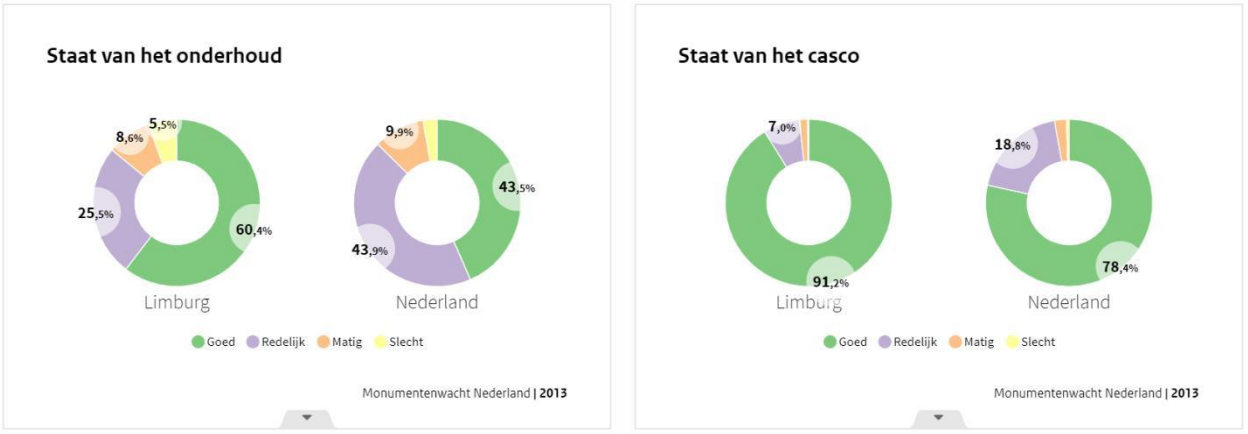

Figuur 10.5: Staat van onderhoud en casco van monumenten

10.1.3 Aardkundige waarden

Aardkundige waarden zijn de onderdelen van het landschap die iets vertellen over de natuurlijke (geomorfologische) ontstaansgeschiedenis (zie Figuur 10.2) van een gebied. Limburg kent de oudste geologische afzettingen van Nederland. Deze zijn voornamelijk ontstaan door de vroegere Rijn en de Maas. Dit uit zich in kenmerkende landschappen, zoals de Maasduinen en –terrassen. Hiernaast is de geologische geschiedenis van Zuid-Limburg op nationaal schaalniveau zeldzaam. Deze geologische geschiedenis vindt uiting in (restanten van) kalksteen- en steenkoolgroeves in Zuid-Limburg. Zowel de wettelijke basis als de aardkundige waardevolle gebieden zijn geborgd in landschappelijk beleid als weergegeven in paragraaf 10.1.4.

10.1.4 Historisch landschappelijke waarden

Het landschap is de resultante van ondergrond en historisch gebruik. Van waarde is de herkenbaarheid van de historische gelaagdheid. Landschappelijke waarden dragen bij aan de kwaliteit van de (leef)omgeving. In de afgelopen decennia heeft voornamelijk het historisch landschap en daarbij horende karakteristieke elementen onder druk gestaan. Veel landschapselementen die voorheen een agrarische functie hadden zijn steeds minder essentieel voor het boerenbedrijf. Het verdwijnen van deze landschappelijke elementen en de hierbij horende schaalvergroting en normalisatie heeft een ten opzichte van honderd jaar geleden sterk verschraald landschapsbeeld opgeleverd. Niettemin geldt nog steeds dat het Limburgs landschap over het algemeen een hoge cultuurhistorische waarde kent. De aanwijzing van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg in het POL-2014 onderschrijft deze waarde.

De Provincie legt in haar landschapsaanpak de focus op de landschappelijke kwaliteit van:

- De goudgroene en zilvergroene natuurzones;
- De bronsgroene landschapszone;
- Het Maasdal;
- Het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

Landschappelijke kernkwaliteiten worden middels de bestaande Omgevingsverordening beschermd. Dit geschiedt voornamelijk vanuit een rol als randvoorwaarde bij ruimtelijke ontwikkelingen. De Omgevingsverordening verplicht om in de gebieden weergegeven op onderstaande figuur 10.6 bij ruimtelijke ontwikkelingen te verantwoorden hoe is omgegaan met de kernkwaliteiten en hoe de eventuele negatieve effecten zijn gecompenseerd.

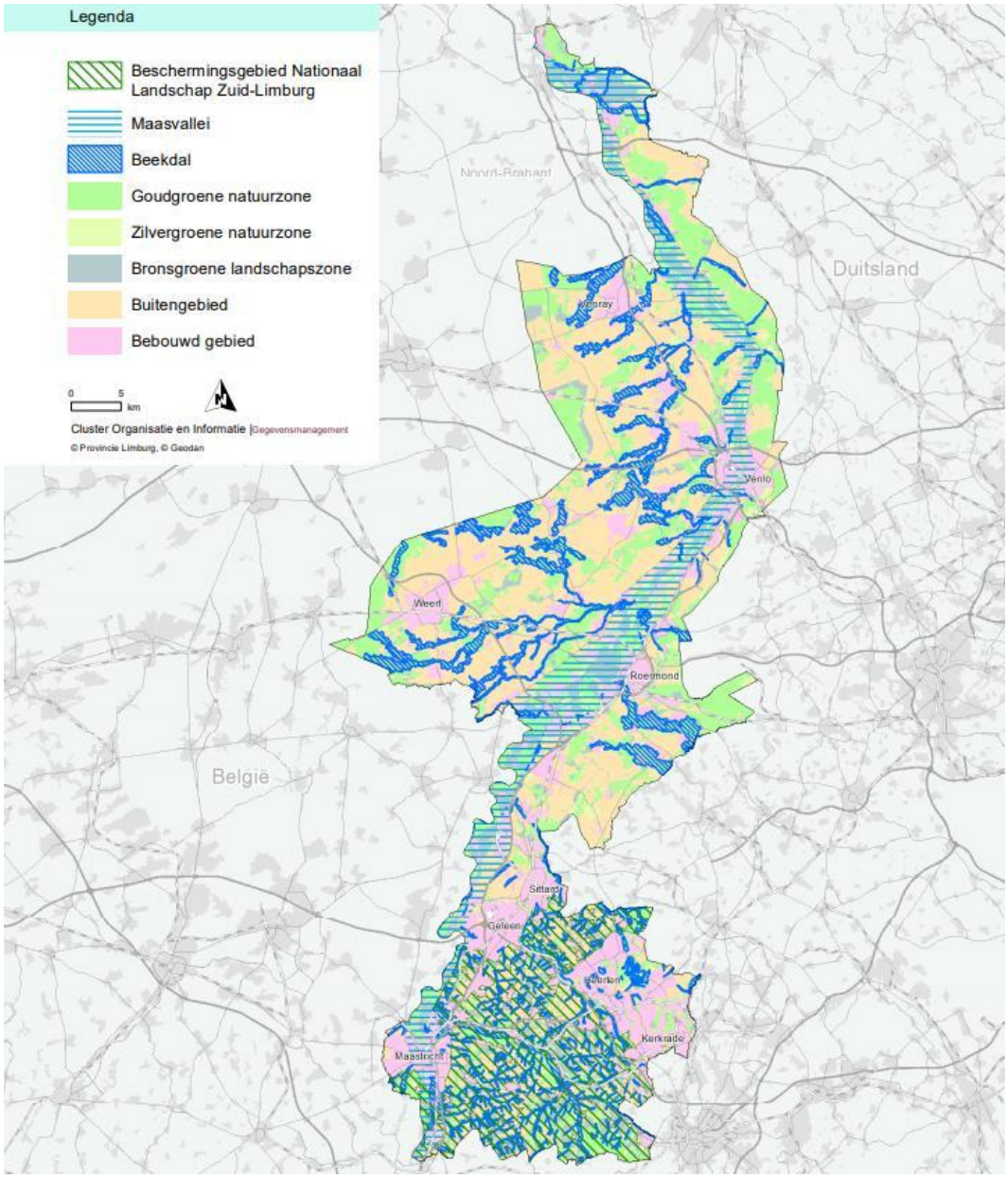

Figuur 10.6: Landschappelijke kernkwaliteiten in Limburg

10.2 Referentiesituatie

Het historisch landschap heeft in de afgelopen decennia een lange traditie van schaalvergroting en daarmee kwalitatieve achteruitgang doorgemaakt. De referentielijn voor landschap en cultuurhistorie loopt gestaag terug. Dit is voornamelijk verklaarbaar door de ingrijpende omvorming van het historisch landschap in voorgaande decennia. Onder invloed van schaalvergroting, ruilverkaveling, normalisatie en projecten zoals Grensmaas en Zandmaas heeft het historisch cultuurlandschap aanzienlijk aan waarde ingeboet.
Een nieuwe bedreiging is grootschalige energieopwekking in waardevolle historische cultuurlandschappen en 'verdozing' van het landschap (hiermee wordt veelal de bouw van grootschalige industriële en/of logistieke bedrijfshallen bedoeld). Hier geldt dat grootschalige energievoorzieningen en klimaatadaptieve maatregelen mogelijk afbreuk doen aan de herkenbaarheid van typisch Limburgse cultuurlandschappen. Aan de andere kant biedt het historisch landschap aanknopingspunten om invulling te geven aan maatregelen in het kader van klimaatadaptatie. Er zijn landelijk goede voorbeelden waarbij historische landschappen in ere hersteld zijn om een bijdrage te leveren aan natuur- en bodemverbetering. In Limburg kan het herstel van de Tungelroyse Beek als voorbeeld benoemd worden, waarbij klimaatadaptatieplannen (beekherstel) gecombineerd is met een op archeologische waarden geïnspireerd ontwerp.

Bestaand beleid

Het bestaande beleid is vervat in een aantal 'beschermingsregimes' op grond van de Omgevingsverordening of nationale wetgeving en een gedeelte "ontwikkeling van erfgoedwaarden". De Provincie heeft voor archeologie en monumenten een beleidsprogramma ontwikkeld. Voor erfgoed is een beleidsbrief opgesteld. De rode draden in deze drie documenten zijn hetzelfde. De provincie wil:

- meer zichtbaarheid
- een groter publiek bereiken
- een grotere maatschappelijke impact
- meer samenhang tussen initiatieven en daardoor 'meer waar voor ons geld'.

Uit het portret komt voornamelijk de verschraling van niet-beschermd historisch landschap naar voren als aandachtspunt. Het beleid voorkomt nauwelijks dat het landschap, dat verder onder druk komt te staan, verder verschraalt.

10.3 Beoordeling

De beoordeling van de ontwikkeling van het Limburgs erfgoed bestaat uit twee elementen: Historisch (steden)bouwkundig (monumentaal) erfgoed en het historisch landschap.

Voor het gebouwde (monumentale) erfgoed geldt dat de staat van instandhouding over het algemeen gunstig is en gunstig zal blijven. Dit komt onder meer tot uiting in de gemiddelde staat van het onderhoud, die in geheel Limburg bovengemiddeld (op Nederlands schaalniveau) goed is. Het erfgoedbeleid van de Provincie Limburg draagt bij aan de instandhouding en ontwikkeling van het monumentaal erfgoed.

Het historisch landschap heeft in de afgelopen decennia een lange traditie van schaalvergroting en daarmee kwalitatieve achteruitgang doorgemaakt. Die trend bestaat nog steeds. Het historisch cultuurlandschap staat onder druk door toerisme, recreatie, economie, logistieke activiteiten, landbouw en recentelijk ook door grootschalige energieopwekking.

Noord- en Midden-Limburg

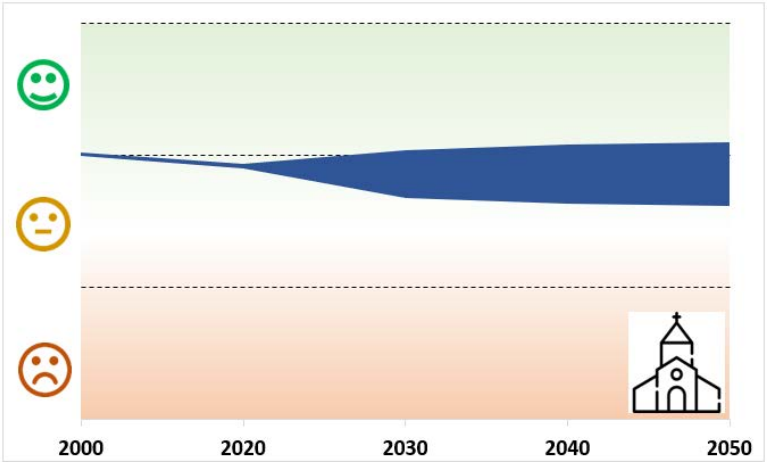

Figuur 10.7: Referentielijn historisch kapitaal voor Noord- en Midden-Limburg

Huidige situatie	- De kwaliteit van gebouwd erfgoed is goed en zal (mede door provinciale inzet) goed blijven (lokale problemen daargelaten). - Het historisch cultuurlandschap heeft een lange periode van kwaliteitsverlies doorgemaakt (door normalisatie, schaalvergroting en ruimtebeslag door verstedelijking, industrialisering en in Noord-Limburg voornamelijk door landbouw).
Autonome ontwikkeling	- Het historisch landschap blijft onder druk staan, ten gevolge van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder: • Grootschalige energieopwekking; • Verdere schaalvergroting in landbouw; • De zogenaamde “verdozing” van het landschap (hiermee wordt veelal de bouw van grootschalige industriële en/of logistieke bedrijfshallen bedoeld); - Buiten de groenblauwe mantel worden in Noord-Limburg de kernkwaliteiten van het landschap niet beschermd of ontwikkeld; - Vrijkomende agrarische bebouwing kan cultuurhistorische waarde hebben en door het vrij komen onder druk staan.
Bandbreedte	- Voor monumenten in stedelijk gebied zal de situatie beter worden ten opzichte van de referentiesituatie (grote investeringen en aansturing op herbestemming); - Er is een risico dat ruimtelijke ontwikkelingen leiden tot afname van kwaliteit en kwantiteit van het historisch cultuurlandschap.

Zuid-Limburg

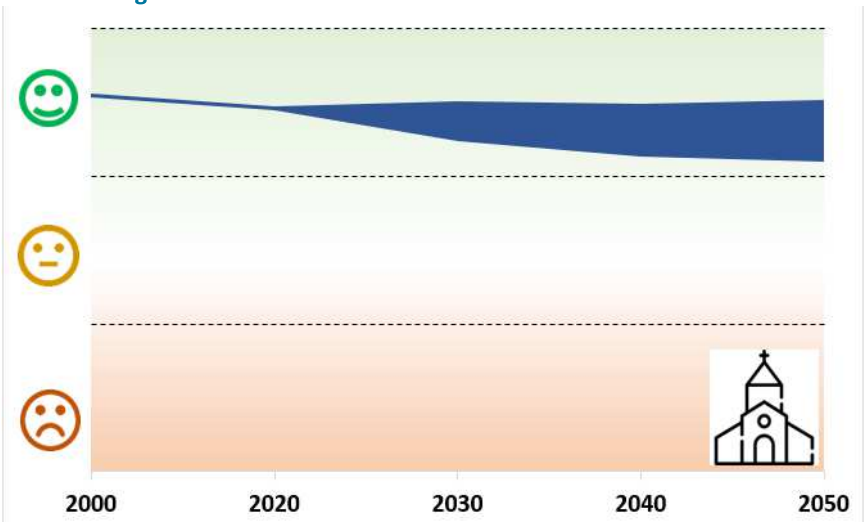

Figuur 10.8: Referentielijn historisch kapitaal Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Op Nederlands schaalniveau zeer waardevolle (cultuur)historische landschappen en grote dichtheid aan (rijks)monumenten. Over het geheel tamelijk goed bewaard gebleven historisch landschap. - Landschappelijke verschraling heeft (voornamelijk in het Heuvelland) relatief veel minder plaatsgevonden, mede door strategie van schadebeperking door o.a. de Provincie gevoerd beleid.
Autonome ontwikkeling	- Het (cultuur)historisch landschap in Zuid-Limburg staat onder druk door nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. In het Heuvelland van Zuid-Limburg komen deze ontwikkelingen echter minder nadrukkelijk tot uiting in vergelijking met de situatie in het stedelijk gebied.
Bandbreedte	- Relatief beperkt. Beleid van Rijk, Provincie Limburg en gemeenten is er op gericht de kernkwaliteiten van het Zuid-Limburgs Heuvellandschap te beschermen.

11 Vestigingsklimaat

11.1 Huidige situatie

11.1.1 Werklocaties en arbeidspotentieel in balans

Bedrijven vestigen zich ergens primair om markttechnische redenen. Belangrijke voorwaarden zijn dan naast bereikbaarheid, voldoende en kwalitatief passende ruimte, het arbeidspotentieel. Geconstateerd wordt dat de balans tussen vraag naar en aanbod van werk in kwalitatieve zin niet in evenwicht is. Ondanks dit laatste is geen overmatige verplaatsing van bedrijven naar elders waarneembaar: tegenover vetrekkende bedrijven staan de laatste jaren zelfs meer nieuwvestigende bedrijven. Dit lijkt vooral te maken te hebben met die twee andere factoren: bereikbaarheid en ruimte. Dat laatste is tot op heden geen probleem, maar met name als de schaalvergroting in de logistiek in het komende decennium doorzet, zou dit wel eens kunnen veranderen. De laatste jaren is de vraag naar ruimte voor vestiging vrij groot, worden gevraagde grondprijzen gerealiseerd en is ook de waarde van bedrijfsvastgoed stabiel.

De mate waarin dit aan de orde is, verschilt per Limburgse regio. Het aanbod aan werk wordt mede bepaald door de beschikbaarheid van (passende) werklocaties. Dit betekent dat er ruimte moet zijn voor bedrijvigheid in de juiste categorie en op de juiste plek. Onderstaand figuur geeft de ligging van de bedrijventerreinen in de provincie Limburg weer. Echter op dit moment ligt er niet zozeer een opgave voor uitbreiding van het aanbod, maar meer om het bestaande aanbod beter aan te laten sluiten op de vraag van de markt.

Er is in 2019 onderzoek gedaan naar de kwalitatieve staat van werklocaties in Limburg[5]. De resultaten van deze monitor zijn hieronder toegelicht.

Uitgifte van werklocaties

In 2019 zijn op de Limburgse werklocaties (zowel bedrijventerreinen als stedelijke dienstenterreinen) 79 kavels met een totale oppervlakte van 149 ha uitgegeven. De totale uitgifte is ten opzichte van 2018 met 50 ha toegenomen. Daarmee werd het afgelopen jaar een recorduitgifte bereikt. In de afgelopen 35 jaar van registratie was dat tot nu toe 145 ha (1990). De uitgegeven oppervlakte in 2019 bleef daarmee uiteraard ook ruim boven het tienjarig gemiddelde van 82 ha.
Noord-Limburg kende ondanks een kleine terugloop (-8 ha) de meeste uitgegeven oppervlakte in 2019 van alle regio's met 54 ha. De Westelijke Mijnstreek volgde op de voet met 53 ha. Deze zeer sterke stijging van de uitgifte was vooral het gevolg van de aankoop van een groot perceel als uitbreiding van Nedcar in Sittard-Geleen. Ook in de overige regio's was de uitgifte in 2019 hoger dan in 2018. In Parkstad Limburg werd 20 ha uitgegeven; een toename van 9 ha. In Midden Limburg is er ten opzichte van vorig jaar 8 ha meer uitgegeven (16 ha). In Maastricht & Mergelland bedroeg de uitgifte 6 ha; een toename van 3 ha.

In 2019 waren de sectoren Handel (24%), Vervoer en opslag (22%) en Industrie (20%) de grootste afnemers van kavels. Net als in 2018 werd de meeste oppervlakte (64 ha) uitgegeven ten behoeve van vestigingen in de sector Vervoer en opslag (43%).

[5] REBIS (Ruimtelijk Economisch Bedrijventerreinen Informatie Systeem), Werklocaties Limburg 2019.

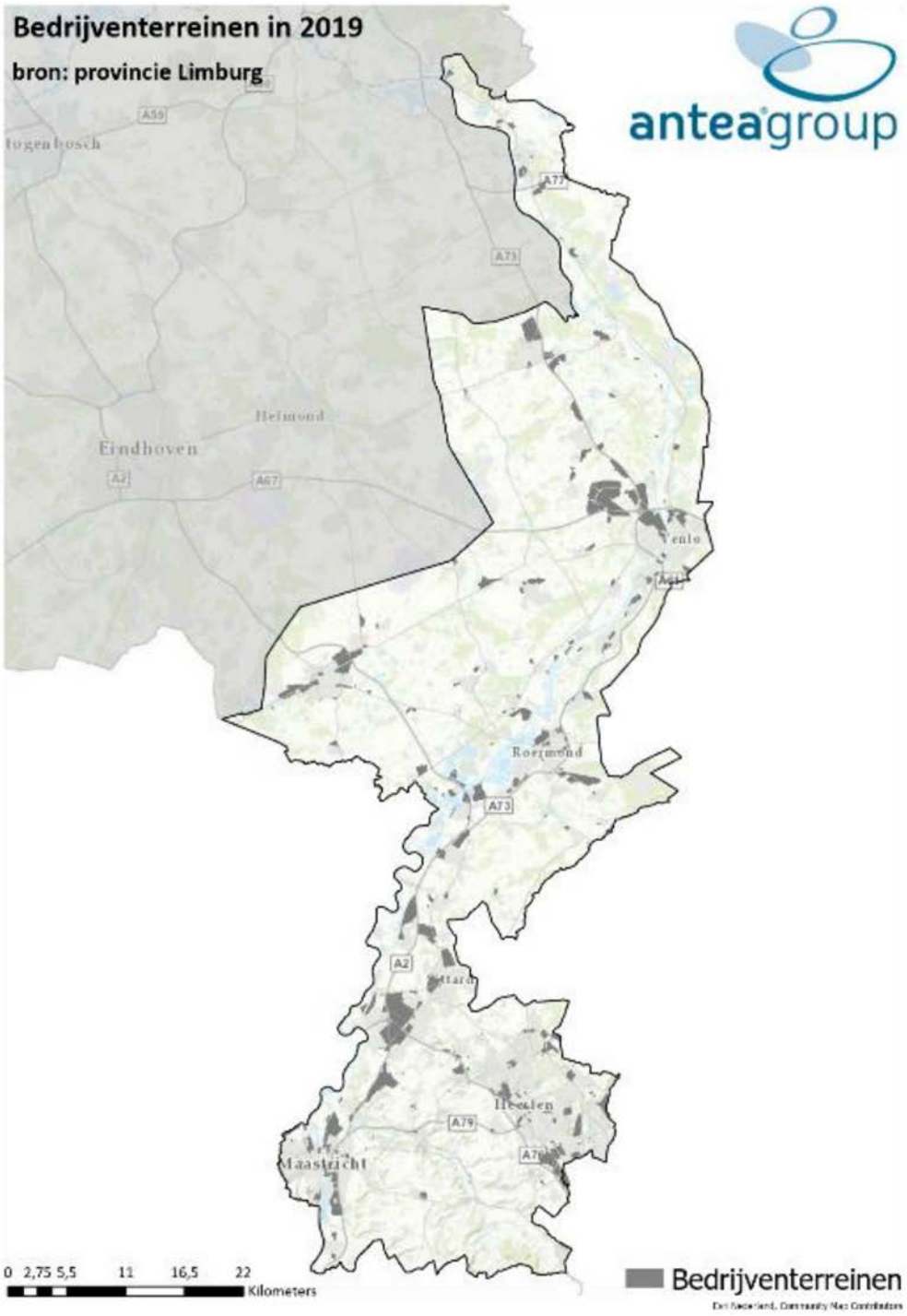

Figuur 11.1: Ligging van bedrijventerreinen in 2019 in de provincie Limburg

Grondprijzen

De gemiddelde vraagprijs voor grond op bedrijventerreinen is het afgelopen jaar licht gedaald van € 117 naar € 116 per vierkante meter. De gemiddelde prijs per m² per regio lag eind 2019 tussen € 79 en € 126.

De gemiddelde vraagprijs voor een vierkante meter op de stedelijke dienstenterreinen lag eind 2019 rond € 142. De gemiddelde prijs lag het hoogst in de Westelijke Mijnstreek (€ 165) en het laagst in Midden-Limburg (€ 120). Er bestaan echter redelijk grote verschillen tussen de terreinen. Zo bedraagt de gemiddelde prijs op Kantorenpark Sittard in Sittard-Geleen € 165, op Brightlands Campus Greenport Venlo € 145 en op Centrum Noord in Weert € 120.

Veroudering en revitalisering

In Limburg zijn 65 werklocaties verouderd. Dit is gelijk aan 24% van het totaal aantal werklocaties. Tussen de regio's bestaan grote verschillen: in de Westelijke Mijnstreek (15%) en Midden-Limburg (18%) is de veroudering lager dan in de andere regio's waar 26 tot 31% van het aantal terreinen verouderd is.

Kavelbenutting

Van alle uitgegeven kavels is circa 9% onbenut en dat betreft afgerond 7% van de oppervlakte. De onbenutte kaveloppervlakte (464 ha) is verdeeld tussen leegstand (41%) en braakliggend (59%). De verschillen tussen de regio's zijn beperkt. De verschillen bewegen zich tussen de 5 en 11% van de uitgegeven oppervlakte. In de regio Maastricht & Mergelland is het benuttingspercentage het hoogst (95%). In Noord-Limburg is er sprake van een lichte daling (-1%) van het benuttingspercentage. In Midden-Limburg is dit licht gestegen met 1%. In de overige drie regio's is dit nagenoeg onveranderd gebleven.

Aanbod van bedrijfsonroerend goed

Eind 2019 werden er op de Limburgse werklocaties 715 vastgoedobjecten aangeboden met een totale oppervlakte van circa 1.064.000 m² VVO (verhuurbaar vloervlak). Dit aanbod is onder te verdelen in 27 winkel- (65.000 m²), 266 kantoor- (208.000 m²) en 422 bedrijfsobjecten (791.000 m²).

Bedrijfsvestigingen

In totaal zijn eind 2019 op Limburgse werklocaties ruim 11.200 vestigingen aanwezig. Dat is ruim 11% van het totale aantal vestigingen in Limburg. Ten opzichte van 2018 is het aantal vestigingen op werklocaties toegenomen met 3,5%. In alle regio's is het aantal vestigingen op werklocaties toegenomen. De grootste relatieve stijging vond plaats in de regio's Midden-Limburg (4,9%) en Maastricht & Mergelland (4,6%). In de regio's Noord-Limburg en Parkstad Limburg bedroeg de stijging respectievelijk 3,2% en 3,1%. In de Westelijke Mijnstreek was de relatieve stijging het laagst met 1,3%.

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid nam met 1,3% toe (+ 2.700) naar circa 565.000 werkende personen (in 2019). Daarmee is de toename lager dan de stijging in het voorafgaande jaar (+4,2%). De toename is absoluut gezien het duidelijkst zichtbaar in de sector Zakelijke dienstverlening (+1.500). Ook relatief gezien groeide deze sector het sterkst met 6,0%. De sector Vervoer en opslag groeide eveneens relatief stevig met 4,0% (circa +1.100). De industriële sector nam qua werkgelegenheid met 2,1% het sterkst af (circa -1.400).

De meeste werkgelegenheid op werklocaties is te vinden in de sectoren Industrie (31%), Handel (19%), Vervoer en opslag (13%) en Zakelijke dienstverlening (12%).

Bedrijvendynamiek

Het aantal in 2019 opgerichte bedrijfsvestigingen op werklocaties bedroeg 544. Van alle bedrijven die op werklocaties gelegen zijn, is 5,0% opgericht in 2019. Het effect van deze oprichtingen

op de werkgelegenheid bijna 2.100 banen ofwel een toename van 1,2%. Het aantal oprichtingen was net iets lager dan in het voorafgaande jaar (553 oprichtingen), evenals de daarmee gemoeide werkgelegenheidstoename (bijna 2.500).

11.1.2 Arbeidspotentieel

Een tweede aspect voor het vestigingsklimaat is het arbeidspotentieel van de bevolking. Voldoende personeel met de juiste opleiding en kwalificaties bepalen mede of de provincie een aantrekkelijke vestigingslocatie voor een bedrijf is. Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking speelt hier eveneens een belangrijke rol.

De provincie Limburg kende in 2019 een beroepsbevolking van circa 580.000 personen.

	Provincie Limburg
Bevolking	1.117.000
Niet-beroepsbevolking (<15 jaar en 75+ en arbeidsongeschikten)	268.000
Potentiële beroepsbevolking (15-75 jaar)	850.000
Beroepsbevolking	582.000
Werkzame beroepsbevolking	565.000
Werkloze beroepsbevolking	16.000

Tabel 11.1: Omvang van de beroeps- en niet-beroepsbevolking in 2019 (CBS)

Het opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking is weergegeven in onderstaand figuur. Hierin valt op dat Zuid-Limburg een relatief hoog opgeleide beroepsbevolking heeft. Dit valt te verklaren door de aanwezigheid van een universiteit in Maastricht. Ook in vergelijking met de landelijke verdeling tussen opleidingsniveaus is Zuid-Limburg relatief hoog opgeleid. Het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking in 2019 was volgens het CBS verdeeld in 29% laag opgeleid, 40% middelbaar opgeleid en 30% hoog opgeleid.

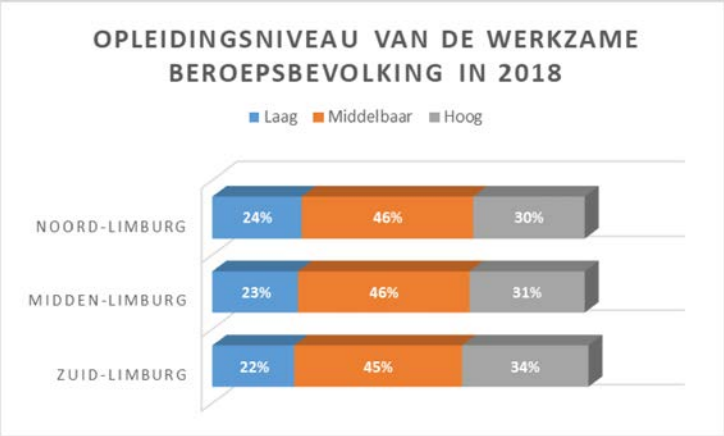

Figuur 11.2: Opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking in 2018 (bron: CBS)

Volgens het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) worden tot 2022 de volgende ontwikkelingen met betrekking tot de aansluiting van opleidingen op de arbeidsmarkt verwacht:

- Voor alle opleidingsniveaus wordt verwacht dat zowel voor Noord-, Midden- als Zuid-Limburg de vraag naar arbeidskrachten het aanbod licht zal overtreffen. In Midden-Limburg

zal dit tekort aan arbeidskrachten naar verwachting het grootst zijn als gevolg van een iets grotere werkgelegenheidsgroei en kleinere arbeidsmarktinstroom van schoolverlaters dan in de andere twee regio's.

- Hoogopgeleiden kennen in Noord- en Midden-Limburg gunstigere vooruitzichten dan middelbaar geschoolden. In Zuid-Limburg hebben wo-gediplomeerden daarentegen iets minder goede perspectieven dan mbo niveau 4-schoolverlaters. Dit zal er toe leiden dat veel wo-gediplomeerden buiten Limburg naar werk gaan zoeken.
- Een relatief grote arbeidsmarktinstroom van mbo niveau 2/3-gediplomeerden leidt in alle Limburgse arbeidsmarktregio's tot matige perspectieven tot 2022 voor deze groep schoolverlaters.
- Schoolverlaters en werkzoekenden van mbo niveau 4, hbo en wo techniek hebben in alle drie de regio's goede tot zeer goede arbeidsmarktperspectieven. Dit zal naar verwachting voor wervingsproblemen zorgen voor werkgevers in de voor de regio's belangrijke industriesectoren.
- Zorgopleidingen bieden in elke Limburgse arbeidsmarktregio gunstigere perspectieven op hbo- en wo-niveau dan op mbo-niveau. Ondanks de relatief grote werkgelegenheidsgroei voor mbo'ers in de zorgsector, wordt deze naar verwachting overtroffen door het aanbod mbo-gediplomeerden tot 2022. Dit zal naar verwachting tot een aanbodoverschot leiden.

11.1.3 Bereikbaarheid werklocaties

Voor het goed functioneren van bedrijven en de economie in zijn geheel is een kwalitatief hoogwaardig logistiek netwerk van groot belang. De bereikbaarheid van werklocaties voor personen en goederen wordt bepaald door de kwaliteit van de infrastructurele systemen. Onderstaande figuren tonen de bereikbaarheid van de Provincie Limburg in vergelijking met de rest van Nederland. Aan de linkerkant is te zien dat Limburg een per auto goed bereikbare provincie is met een relatief (lees: in vergelijking met randstad) laag aantal aankomsten per etmaal. Sinds 2014 zijn een aantal infrastructurele en ov-projecten uitgevoerd.

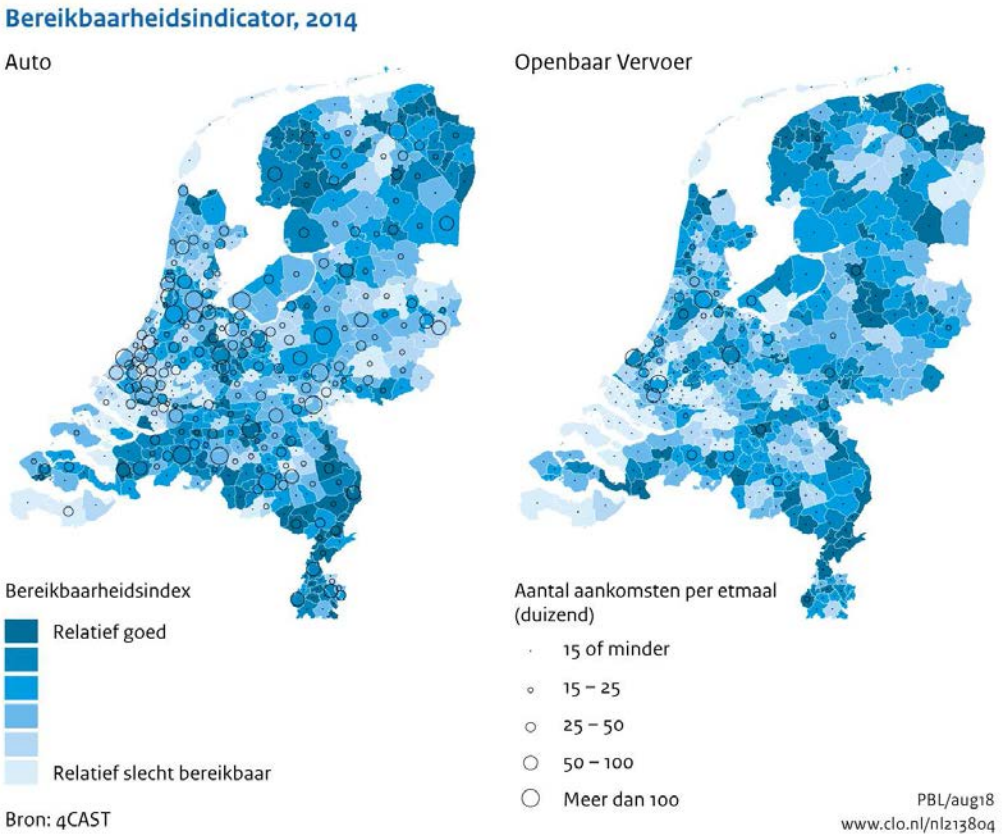

11.1.4 Topsectoren

De topsectoren van Limburg hebben een bekendheid die verder gaat dan de eigen provincie. Het landbouwcluster en logistieke cluster rond Venlo kennen (inter)nationaal aanzien en ook de chemische en automobielindustrie (o.a. Chemelot, VDL Nedcar) zijn nationaal en internationaal bekend.

Landbouw

De land- en tuinbouw is een belangrijke sector van de Limburgse economie. De landbouwsector is met name groot in Noord-Limburg. Dit is dan ook terug te zien in het aantal banen van werknemers in dienst in de landbouwsector (zie onderstaande tabel). Hieruit valt ook op te maken dat de landbouwsector in Zuid-Limburg in veel mindere mate aanwezig is. De omvang van de landbouwsector ten opzichte van andere sectoren wordt nader toegelicht in paragraaf 12.1.2.

Tabel 11.2: Aantal banen van werknemers in dienst van bedrijven of instellingen in 2018 (CBS)

	Provincie Limburg	Noord-Limburg	Midden-Limburg	Zuid-Limburg
Totaal	525.000	155.400	105.700	263.800
Landbouw, bosbouw en visserij	10.200	7.500	2.200	500

Vrijetijdssector

Een andere belangrijke sector in de provincie Limburg is de vrijetijdseconomie. In 2019 vonden er 12.406.000 overnachtingen plaats in Limburg. Hiervan kwam een kleine 70% van de gasten uit Nederland en ruimt 30% uit het buitenland. Het aantal overnachtingen ligt al jarenlang boven het Nederlands gemiddelde (zie onderstaand figuur 11.3). Daarmee is de sector relatief oververtegenwoordigd ten opzichte van Nederland.

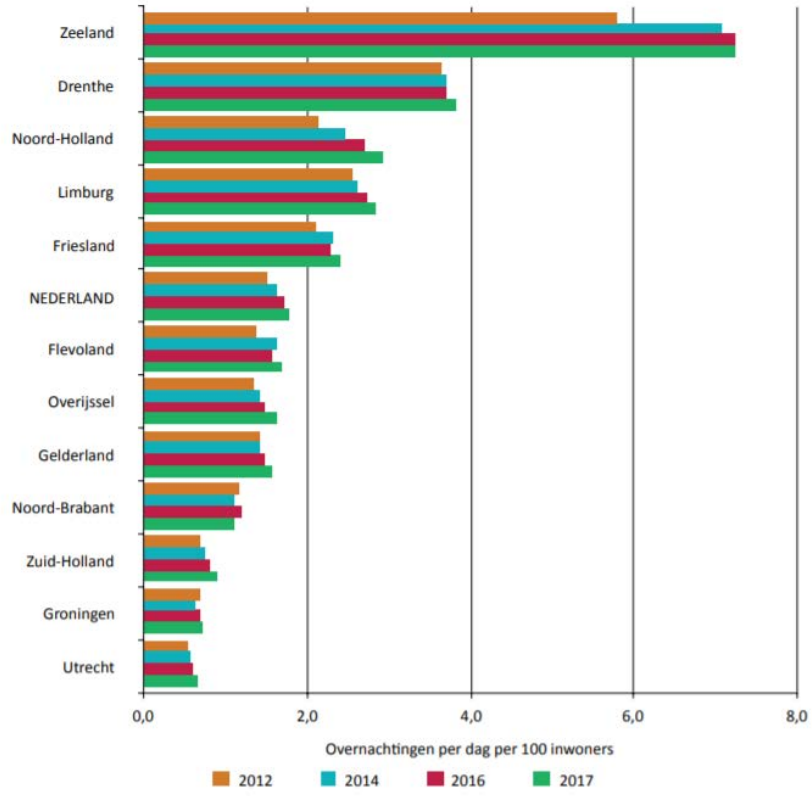

Figuur 11.3: Gemiddeld aantal overnachtingen in alle logiesvormen per dag per 100 inwoners (CBS)

De vrijetijdssector is natuurlijk breder dan alleen het aantal overnachtingen. Recreatieve activiteiten zoals fietsen, wandelen en het bezoeken van binnensteden behoren ook tot de vrijetijdseconomie. De horecasector staat daarmee in nauw verband met de vrijetijdssector. In paragraaf 12.1.2 wordt dan ook duidelijk dat in Limburg de horecasector oververtegenwoordigd is ten opzichte van het Nederlands gemiddelde.

Research & Development

In Limburg zijn campussen gevestigd in Heerlen, Maastricht, Sittard-Geleen en Venlo. Hier zijn studenten, specialisten, ondernemers, onderzoekers én de overheid in nabijheid van elkaar aanwezig/gevestigd. De campussen hebben zich verbonden onder de naam Brightlands. Brightlands zoekt samenwerking met de vlakbij gelegen universiteiten in Eindhoven, Leuven, Aken en Luik, maar ook met de (MKB-)bedrijven. Via Brightlands worden vanuit de provincie Limburg de volgende doelen nagestreefd:

- Bestaande grote bedrijven en multinationals in de provincie behouden
- (Open) Innovatie tussen bedrijven op en rond de campussen stimuleren
- Nieuwe bedrijvigheid aantrekken en opstarten uit opgebouwde kennis/innovaties (valorisatie)
- Talent opleiden
- Talent binden

11.2 Referentiesituatie

Door demografische ontwikkelingen, zoals vergrijzing, wordt een toename van het aantal banen in de zorg verwacht. Daarnaast wordt ook een groei verwacht in de ICT en communicatiesector. Daarentegen wordt er een mogelijke afname van werkgelegenheid in de landbouwsector als productieomgeving verwacht vanwege schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven. Op lange termijn leidt dit tot verschuiving van soort werk (van landbouw als productieomgeving naar andere economische dragers, thans zichtbaar als vormen van recreatie of zorg).

Door trends zoals flexwerken en thuiswerken zal het benodigde oppervlak per werknemer naar verwachting afnemen. Hierdoor is er in de toekomst minder kantoorruimte nodig. De totale vraag naar kantoorruimte kan echter stijgen naar mate er economische groei plaatsvindt. Distributieactiviteiten en de vrijetijdseconomie zullen naar verwachting meer ruimte vragen.

Als gevolg van onder andere bevolkingsdaling, veranderende bestedingspatronen en doorgroei online-shopping is de verwachting dat er minder in fysieke winkels wordt gekocht. Daarnaast wordt volgens het Provinciaal Omgevingsplan Limburg een daling van het bestedingspotentieel verwacht van 4% in de periode 2020-2030 op basis van demografische ontwikkelingen. Los van een eventueel compenserend effect vanuit economisch groeiperspectief is deze ontwikkeling niet bevorderlijk voor het terugdringen van de winkelleegstand, en daar komen de effecten van het online winkelen nog boven op. Voornamelijk in dorpskernen en wijken ligt de opgave om het voorzieningenniveau en daarmee de leefbaarheid zoveel mogelijk op peil te houden.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg werkt met gemeenten, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven samen om ervoor te zorgen dat Limburg een aantrekkelijke vestigingsplek is. Vitale binnensteden, bedrijventerreinen, kantoorlocaties, en ook de Brightlands campussen bieden veel mogelijkheden voor samenwerken en innovatie. In dat kader maakt de provincie planning en programmering voor alle Limburgse regio's met als doel vestigingsmogelijkheden voor bedrijven te creëren en de kwaliteit van de werklocaties op peil te houden.

11.3 Beoordeling

Het vestigingsklimaat in Limburg staat door demografische ontwikkelingen (bevolkingskrimp) en door de minder goede aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt deels onder druk. Op termijn zal het

vervagen van de grenzen met Duitsland en België waarschijnlijk een positieve bijdrage leveren aan het robuuster worden van het vestigingsklimaat in de Euregio. Dit zal naar verwachting een positief effect hebben op het Limburgse vestigingsklimaat.

Noord-Limburg

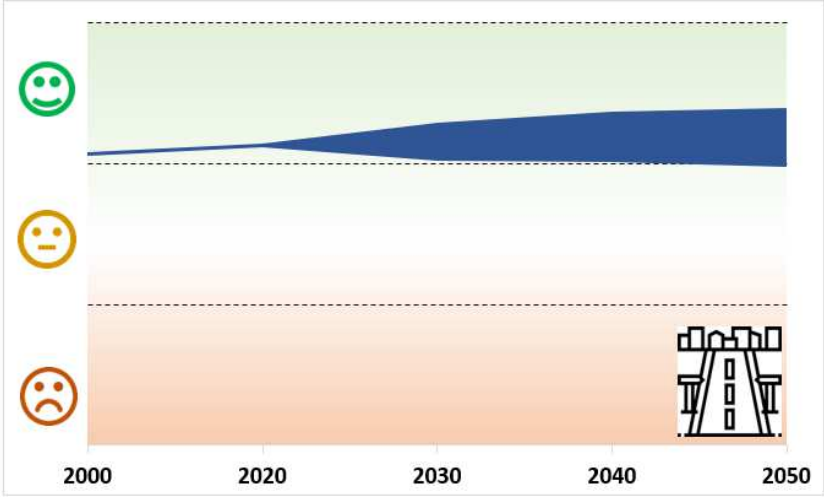

Figuur 11.4: Referentielijn vestigingsklimaat voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- Noord-Limburg is een voor ondernemers goed bereikbare regio met over het algemeen een kwalitatief goed aanbod aan werklocaties. - De vraag naar personeel (vooral voor technische banen) overstijgt het huidige aanbod aan personeel; - De sector Land- en tuinbouw (met o.a. Greenport Venlo) is sterk vertegenwoordigd als economische activiteit in de Noord-Limburgse economie. - Verder zijn ook de industriële en logistieke bedrijven sterk vertegenwoordigd. Ook de vrijetijdseconomie is belangrijk.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met anderen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers); - De aanwezigheid van 'Brightlands Campus Greenport Venlo' biedt kansen voor een verbetering van het (internationale) vestigingsklimaat. - Noord-Limburg heeft in toenemende mate een tekort aan arbeidskrachten. - Er zijn wervingsproblemen in de industriesector door een tekort aan technisch opgeleide arbeidskrachten.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er geen grote knelpunten die een versterking van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Midden-Limburg

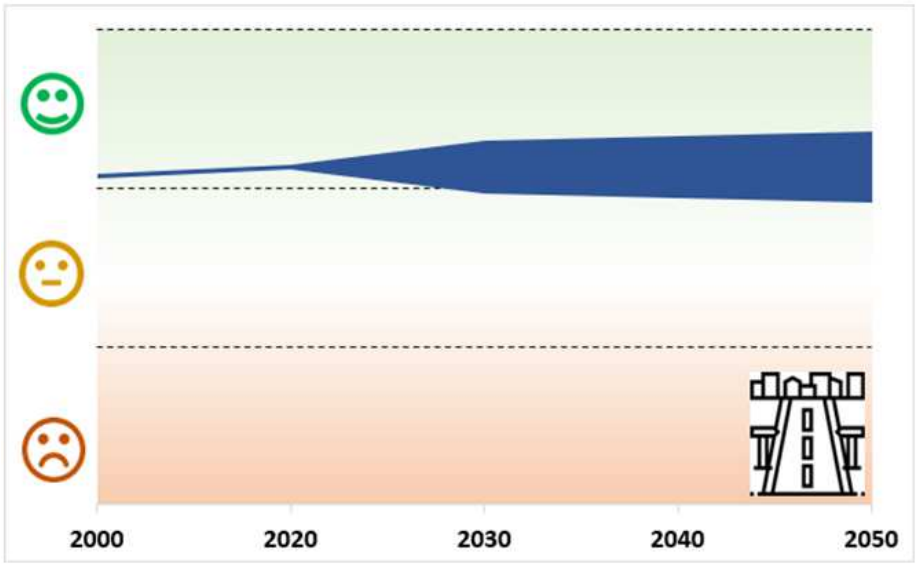

Figuur 11.5: Referentielijn vestigingsklimaat voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Midden-Limburg heeft (als relatief dunbevolkte regio) goede netwerken, relaties en verbindingen naar de dichtbevolkte binnen- en buitenlandse buurregio's. Door de regio lopen verschillende infrastructurele verbindingen (hoofdwegen, spoorwegen, vaarwegen, buisleidingen) ten behoeve van het vervoer van personen, goederen en data. Door deze ligging en transportassen is de regio (evenals Noord en Zuid) aantrekkelijk voor vele bedrijven. Midden-Limburg loopt in Limburg voorop in innovatie met de energietransitie.
Autonome ontwikkeling	- Een groot deel van de inwoners van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, in stedelijke wijken en bij specifieke doelgroepen grote opgaven. Dit komt onder meer door demografische veranderingen, schaalvergroting in de economie en een daarmee samenhangend teruglopend voorzieningenaanbod in met name de kleinere kernen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die doorontwikkeling van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

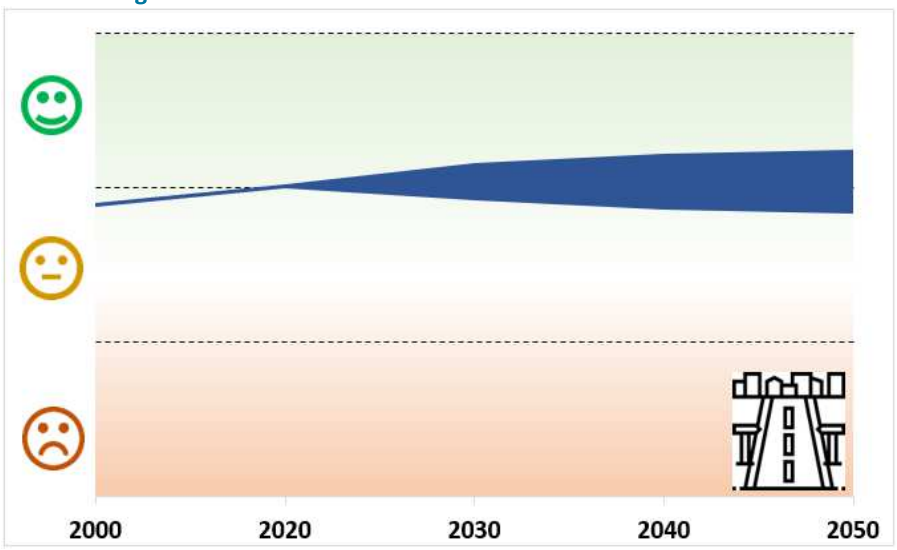

Figuur 11.6: Referentielijn vestigingsklimaat voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De dragende sectoren van de economie van Zuid-Limburg zijn Chemie & Materialen (met Chemelot als chemiecluster in Sittard-Geleen), Life Sciences & Health en Smart Services. De Universiteit Maastricht, de Brightlands Campussen (de Chemelot Campus in Sittard-Geleen, de Maastricht Health Campus en de Smart Services Campus in Heerlen) fungeren als belangrijke groeimotoren van de regio. Samen met de sterke vrijetijdseconomie dragen deze groeimotoren bij aan het vestigingsklimaat.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers); - Bedrijven in de regio Parkstad hebben problemen met het vasthouden van hoogopgeleid personeel.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die een versterking van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

12 Werk en inkomen

12.1 Huidige situatie

12.1.1 Gemiddeld besteedbaar inkomen

Het besteedbaar inkomen is het bruto-inkomen verminderd met de te betalen premies en belastingen. Maatregelen voor bijvoorbeeld nieuwe voorzieningen of het opwekken van duurzame energie kunnen financiële consequenties hebben voor de inwoners van Limburg.

Zoals is weergegeven in onderstaande tabel 12.1 lag het gemiddeld besteedbaar inkomen in de provincie Limburg op 39.200 euro per jaar. Van het besteedbaar inkomen moeten onder andere vaste lasten worden betaald. Er zijn regionale verschillen in de hoogte van de vaste lasten, door bijvoorbeeld de huisvestingskosten, wat van invloed is op het werkelijk besteedbaar inkomen.
In 2019 concludeerde het Nibud dat Nederlandse huishoudens meer dan de helft van het inkomen kwijt zijn aan vaste lasten. Volgens het Nibud zou dit aandeel idealiter niet boven de 50 procent moeten uitkomen. Tien jaar geleden lag het percentage gemiddeld 5 procent lager.

	Gemiddeld besteedbaar inkomen van particuliere huishoudens (excl. studenten) in 2017
Provincie Limburg	39.200
Noord-Limburg	41.200
Midden-Limburg	41.200
Zuid-Limburg	37.700
Nederland	41.900

Tabel 12.1: Gemiddeld besteedbaar inkomen in 2017 (CBS)

12.1.2 Omvang van de werkgelegenheid

Het totaal aantal banen is een belangrijke graadmeter voor de economie van de provincie. Een aanbod aan banen trekt potentiële werknemers naar het gebied of biedt werklozen kansen om aan het werk te gaan. In 2018 waren er in Limburg ruim 520.000 arbeidsplaatsen. Sinds 2016 groeit het aanbod aan werk. In onderstaande tabel wordt het aantal banen per regio in 2017 weergegeven. Hieruit blijkt dat de omvang van de arbeidsmarkt in Zuid-Limburg het grootst is, en in Midden-Limburg het kleinst. De ontwikkeling van de Limburgse werkgelegenheid is weergegeven in figuur 2.2.

	Aantal werknemersbanen in 2017
Noord-Limburg	151.800
Midden-Limburg	103.500
Zuid-Limburg	262.100

Tabel 12.2: Aantal banen per regio in 2017 (CBS)

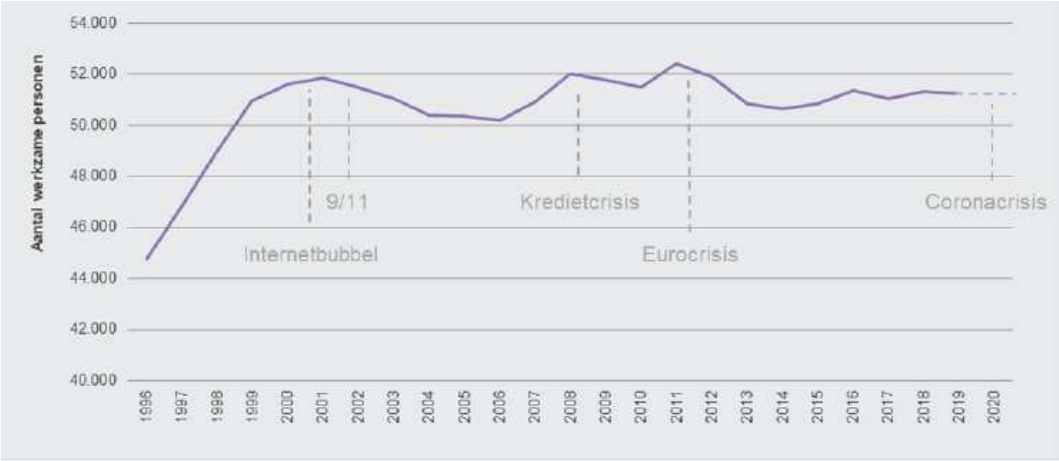

Figuur 12.1: Ontwikkeling werkgelegenheid Limburg (bon: Koopstromenonderzoek, 2019)

Het werkloosheidspercentage zegt echter meer over de kwalitatieve staat van de arbeidsmarkt dan het absolute aantal banen. Uit onderstaande tabel 12.3 blijkt dat het werkloosheidspercentage in Zuid-Limburg duidelijk hoger ligt dan in Noord- en Midden-Limburg. Het werkloosheidspercentage in Zuid-Limburg ligt echter ten opzichte van het landelijk gemiddelde net iets hoger.

	Werkloosheidspercentage in 2018
Noord-Limburg	3,4%
Midden-Limburg	3,4%
Zuid-Limburg	3,9%
Landelijk	3,8%

Tabel 12.3: Werkloosheidspercentage in 2018 (werk.nl)

De werkloosheid is in 2019 erg laag, zie onderstaande Figuur 12.2. Afhankelijk van economische conjunctuur fluctueert de werkloosheid.

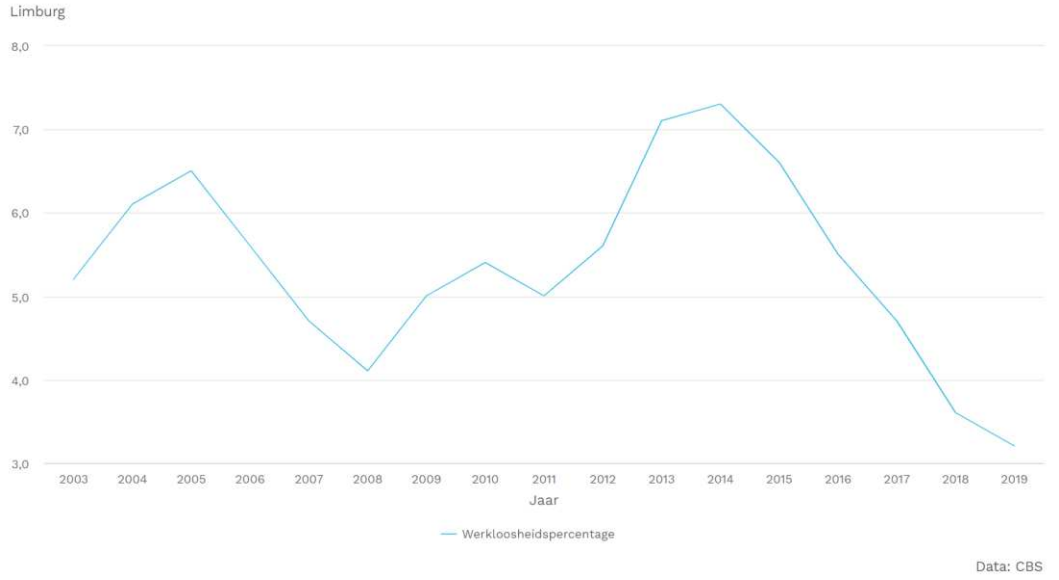

Figuur 12.2: Werkloosheidspercentage Limburg in de periode 2002-2019. Bron: CBS

De verdeling van de werkgelegenheid over sectoren en de verwachte ontwikkeling en groei van de sector zijn van belang om een compleet beeld te krijgen van de werkgelegenheid. De volgende afbeeldingen (figuren 12.3, 12.4 en 12.5) tonen de sectorale werkgelegenheidsstructuur (exclusief zelfstandigen) per regio. Hieruit vallen drie zaken af te lezen:

- De verwachte omvang en verdeling van banen van werknemers eind 2020; hoe meer banen, hoe groter de bol.
- Op de verticale as staat de verwachte procentuele groei of krimp in 2020 ten opzichte van 2019.
- Op de horizontale as staat het relatieve belang van een sector voor de regio in 2020.

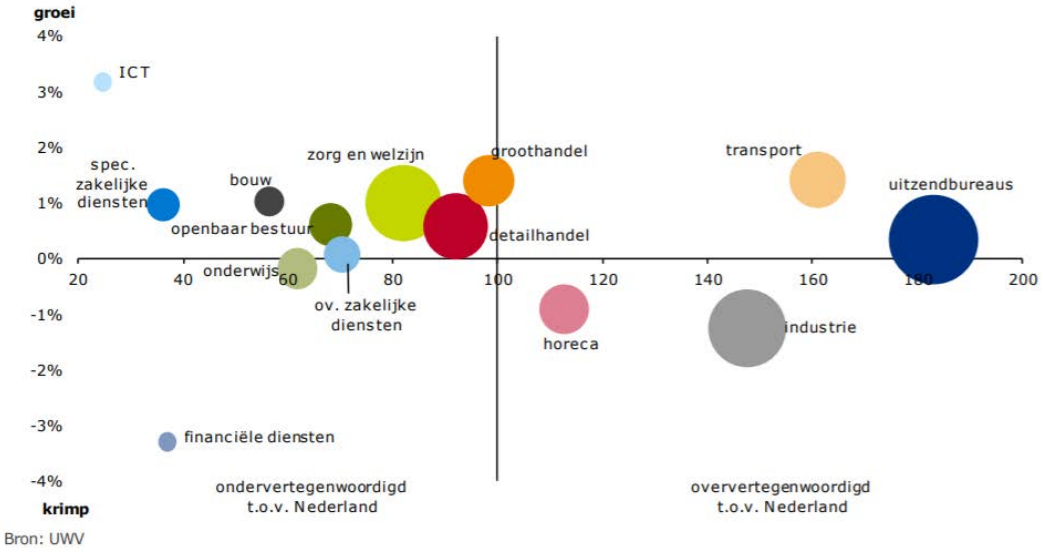

Bron: UWV

Figuur 12.3: Sectorale werkgelegenheidsstructuur voor Noord-Limburg, Bron:UWV

De grootste sector in Noord-Limburg zijn de uitzendbureaus. Daarmee is Noord-Limburg uniek in Nederland. Dit hangt samen met de sterke vertegenwoordiging van sectoren in de regio waarin bovengemiddeld gebruik wordt gemaakt van uitzendkrachten zoals landbouw, industrie, vervoer & opslag en horeca.

Het relatieve belang van de sector in de regio is zo groot dat de landbouwsector niet op het figuur is weergegeven (de landbouwsector heeft een waarde voor oververtegenwoordiging van 430). Desondanks is landbouw met ongeveer 9.000 werknemersbanen slechts goed voor 6% van de totale werkgelegenheid. Wel moet hier rekening worden gehouden met het feit dat een deel van de banen in de landbouw via uitzendcontracten worden ingevuld en daarmee onder de uitzendbureaus vallen. Ook kent de landbouw een hoog aandeel zelfstandigen die niet meegenomen zijn in figuur 12.2. De ontwikkeling van het aantal banen in de landbouw is al een aantal jaren ongunstig door onder andere schaalvergroting en de intrede van meer en meer technologie. De verwachting is dan ook dat het aantal banen in de landbouw met in 2019 en 2020 met 2% per jaar afneemt.

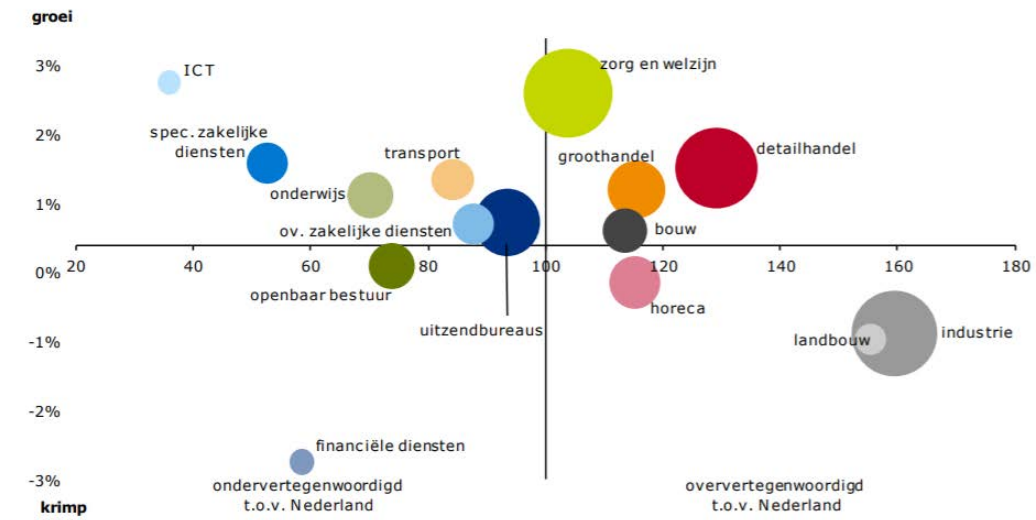

Bron: UWV

Figuur 12.4: Sectorale werkgelegenheidsstructuur voor Midden-Limburg, Bron: UWV.

Zorg & welzijn is de grootste drijvende kracht achter de banengroei in Midden-Limburg. Het is dan ook de grootste sector met 17% van alle banen. Door de vergrijzing neemt de vraag naar zorg toe. In Midden-Limburg blijft deze groei met 2,2% per jaar wel wat achter op de landelijke verwachte groei van 2,6% per jaar. Desondanks kent de zorg & welzijn, samen met de in Midden-Limburg kleine ICT-sector, de relatief sterkste banengroei.

De tweede belangrijke groeisector in Midden-Limburg is de detailhandel. Dit heeft voor een groot deel te maken met het Designer Outlet Center (DOC) in Roermond dat een aantrekkingskracht heeft op bezoekers van ver buiten de regio. De detailhandel is oververtegenwoordigd in het aantal banen in de regio. De detailhandel is goed voor 14% van alle banen in Midden-Limburg en is zo de derde grootste sector.

Met een aandeel van 15% is de industrie, op zorg & welzijn na, de sector in Midden-Limburg met de meeste banen. In 2020 wordt echter een krimp van 1,3% verwacht. Juist omdat het een absoluut en relatief grote sector is, werkt dit effect sterk door op het regionale groeicijfer. Andere sectoren met een verwachte afname van het een aantal banen zijn landbouw, horeca, openbaar bestuur en financiële diensten.

Tot slot ligt de groei van de transportsector in Midden-Limburg ver boven het landelijke groeicijfer. De afgelopen jaren is dan ook flink geïnvesteerd in de aanleg van een aantal grote distributiecentra in de regio.

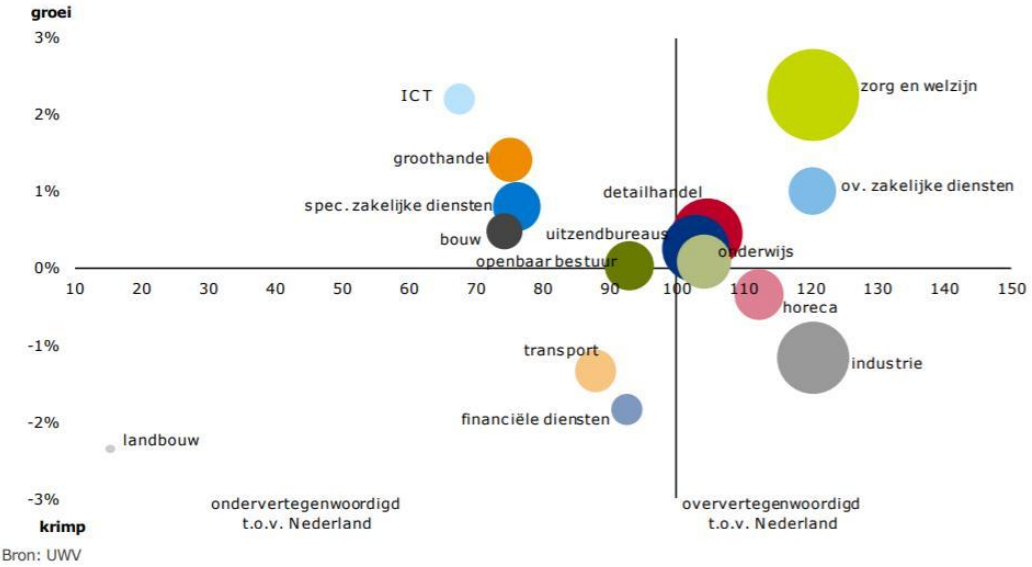

Figuur 12.5: Sectorale werkgelegenheidsstructuur voor Zuid-Limburg, Bron:UWV.

In Zuid-Limburg neemt vooral het aantal banen in de sector zorg & welzijn toe. Deze sector is groot en groeit sterk. Ook groothandel, zakelijke diensten, detailhandel en informatie & communicatie dragen relatief stevig bij aan de regionale banengroei. In enkele sectoren neemt het aantal banen in 2020 af. Financiële diensten en landbouw hebben al langer te maken met krimpende werkgelegenheid. In 2020 wordt ook rekening gehouden met een afname van het aantal banen in de sectoren horeca, industrie en transport.

De groei van de werkgelegenheid in de Zuid-Limburg blijft achter bij de landelijke ontwikkeling. Voor een groot deel heeft dit te maken met een achterblijvende ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar. Al sinds de jaren negentig neemt het aandeel van Zuid-Limburg in het totaal aantal banen in Nederland gestaag af. In vrijwel alle sectoren blijft de ontwikkeling van het aantal banen achter bij de landelijke ontwikkeling. Een uitzondering hierop vormt de groothandel, waar het aantal banen (iets) sterker toeneemt dan landelijk. In absolute zin neemt het aantal banen in de industrie het sterkst af. In 2019-2020 krimpt de werkgelegenheid in deze sector met 600 banen.

12.1.3 Werkgelegenheid in balans (ruimtelijk / opleidingsniveau)

Het totaal aantal banen binnen de provincie zegt niet alles over de werkgelegenheid. Waar deze werkgelegenheid te vinden is, is ook van belang. Een goede spreiding van de werkgelegenheid door de provincie, zorgt ervoor dat (voldoende) werk te vinden is in de woonomgeving van de inwoners van Limburg. Uit onderstaand figuur 12.6 valt op te merken dat het aantal beschikbare banen binnen een acceptabele reistijd in Noord-Limburg hoger ligt dan in Midden- en Zuid-Limburg.

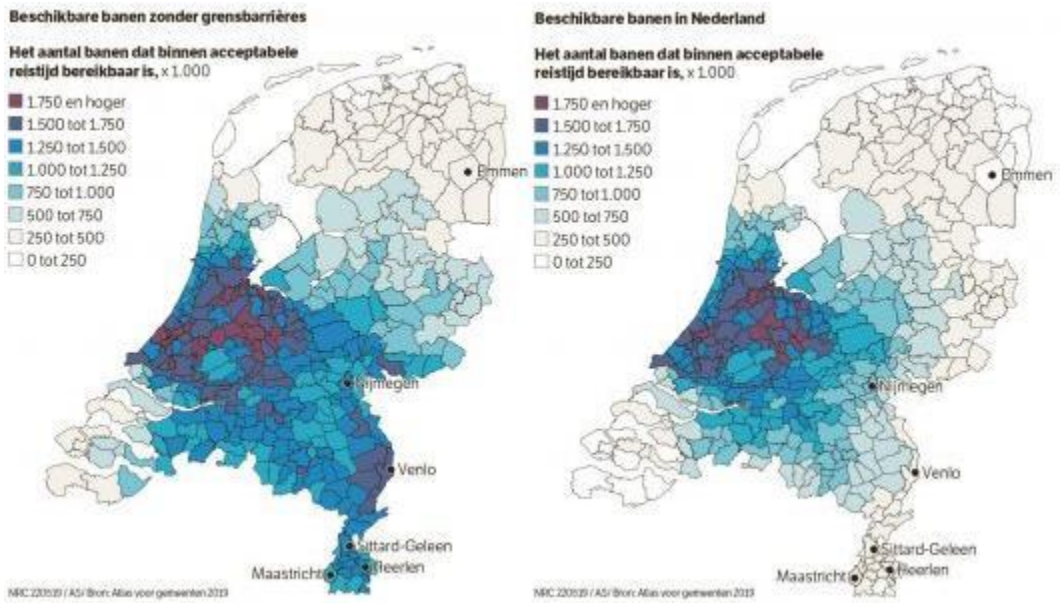

Figuur 12.6: Beschikbare banen binnen dat binnen acceptabele reistijd bereikbaar is zonder en met grensbarrières (in duizenden). Bron: Atlas voor gemeenten, 2019

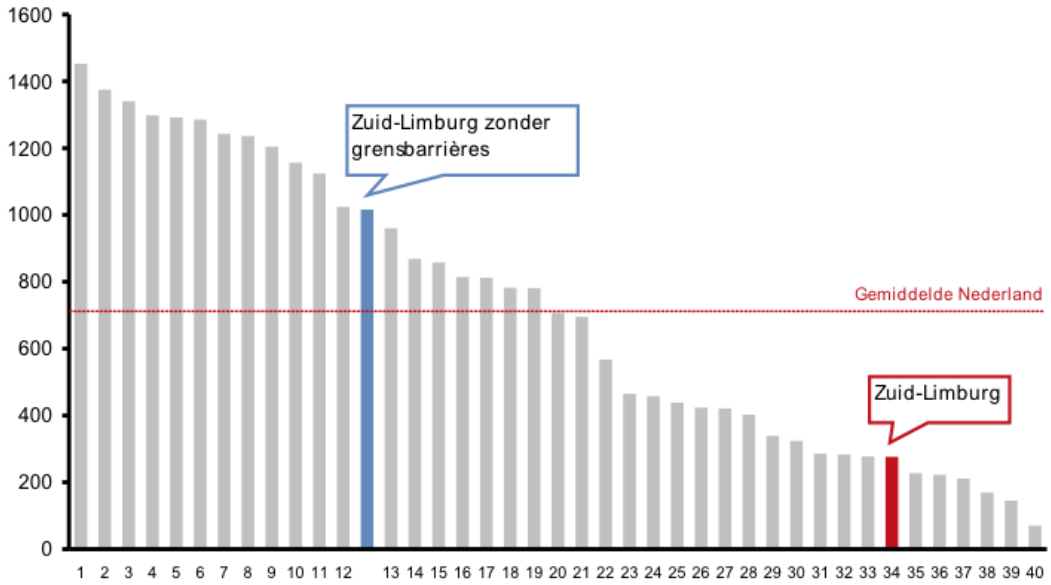

Figuur 12.7: Aantal banen binnen acceptabele reistijd in Zuid-Limburg (in duizenden). Bron: Atlas voor gemeenten, 2019

Zonder barrières van landgrenzen, met beter op elkaar aansluitende wet- en regelgeving, en mét een betere infrastructuur, stijgen steden in grensregio's flink in het aantal beschikbare banen binnen een acceptabele reisafstand (zie bovenstaand figuur 12.7). Die grensbarrières zijn er natuurlijk wel degelijk. Om die reden is Limburg (en voornamelijk Zuid-Limburg) enorm gebaat bij (verbetering van) internationale samenwerking.
De Samenwerkingsagenda 2019-2023 van de Zuid-Limburgse gemeenten pleit reeds voor 'met versterkte inzet structurele barrières voor structurele welvaartsgroei te slechten'. Het is te verwachten dat deze samenwerkingsintensivering gaat leiden tot verbeteringen in de bereikbaarheid van banen.

Tot slot is niet alleen de omvang en de spreiding van de werkgelegenheid van belang voor de economie van Limburg. Ook dient de werkgelegenheid aan te sluiten bij het opleidingsniveau van de bevolking. Hierbij zijn ontwikkelingen met betrekking tot de aansluiting van opleidingen op de arbeidsmarkt, zoals deze beschreven zijn in 11.1.2, van belang.

12.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Door demografische ontwikkelingen, zoals vergrijzing, wordt een toename van het aantal banen in de zorg verwacht. Daarnaast wordt ook een groei verwacht in de ICT en communicatiesector. Daarentegen wordt een afname van werkgelegenheid in de landbouwsector verwacht vanwege schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven.

Bestaand beleid

Het 'Missie gedreven' Economisch beleidskader biedt een nieuwe aanpak waarbij niet zozeer het versterken van afzonderlijke (top)sectoren centraal staat, maar het bereiken van de doelen van onze Limburgse missies:

1. Limburg maakt Energiek!
2. Limburg maakt Gezond!

Door over sectoren heen te kijken en ons te richten op deze twee grote maatschappelijke opgaven kunnen we tegelijkertijd economische kansen verzilveren. Het bundelen van krachten tussen ondernemers, onderwijsinstellingen en overheden is dé manier om gezamenlijk deze doelen te bereiken.

12.3 Beoordeling

Werk en inkomen is sterk verschillend voor de drie regio's:

- Noord-Limburg draagt significant bij aan het bruto nationaal inkomen van Nederland. Inwoners en ondernemers verdienen een relatief goed inkomen;
- Een groot deel van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, knelpunten.
- De brede welvaart in Zuid-Limburg staat onder druk. Naast een lage arbeidsparticipatie (de laagste van heel Nederland) kampt een deel van Zuid-Limburg ook met andere sociale problemen.

De lijnen voor Noord- en Midden-Limburg verlopen min of meer volgens hetzelfde patroon. Om die reden zijn deze regio's samen genomen.

Noord- en Midden-Limburg

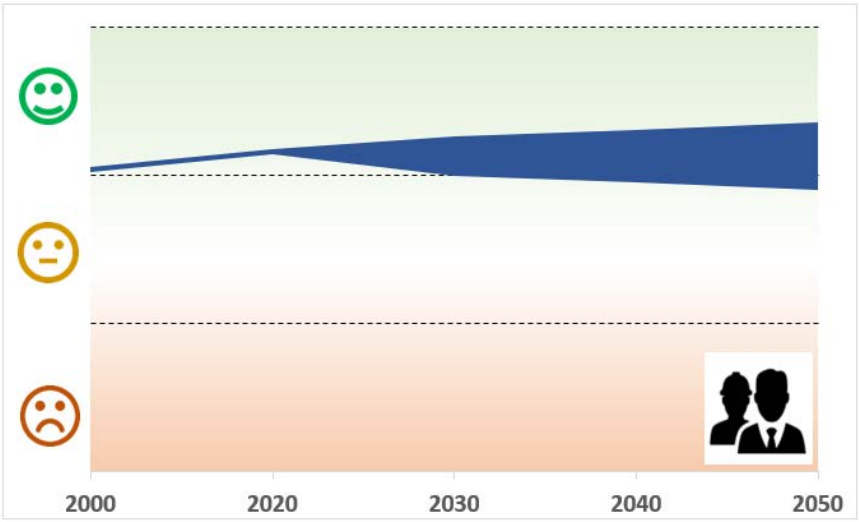

Figuur 12.8 Referentielijn werk en inkomen voor Noord- en Midden-Limburg

Huidige situatie	- Werkloosheid is laag op dit moment. - De Corona-crisis vormt een bedreiging rondom de zekerheden rondom werk en inkomen. - De Noord-Limburgse economie kent een grote oververtegenwoordiging in de industriële en logistieke sector. Daarmee hangt een grote cluster van uitzendbureaus en internationale werknemers samen. - In Duitsland is een groot aantal banen binnen acceptabele reisafstand beschikbaar. In de huidige situatie wordt daar, door de barrièrewerking van de rijksgrens, erg weinig van geprofiteerd.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn naar verwachting enigszins krimpen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die doorontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

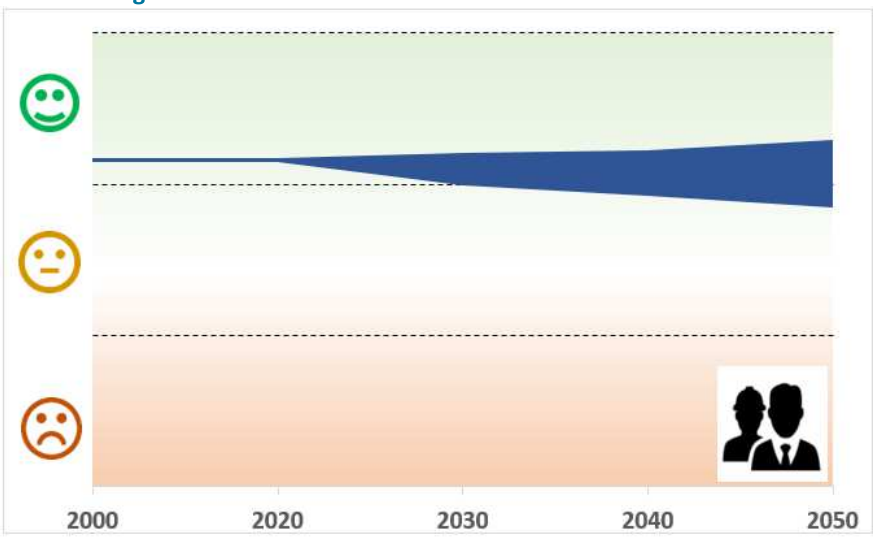

Figuur 12.9 Referentielijn werk en inkomen voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Arbeidsparticipatie is het laagste van heel Nederland. - Binnen acceptabele reistijd is het aantal banen binnen Nederland klein. Internationaal bezien is dit aanzienlijk hoger. - De Zuid-Limburgse vrijetijdseconomie behoort tot de grootste van Nederland.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met anderen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het internationale vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn enigszins krimpen. - Verwacht wordt dat de vrijetijdseconomie zal blijven toenemen. - Het aantal banen in de zorg- en welzijnssector zal naar alle waarschijnlijkheid toenemen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. In Zuid-Limburg bestaan op voorhand wel enkele knelpunten die de ontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid in de weg staan.

13 Opleiding & netwerken

13.1 Huidige situatie

13.1.1 Opleidingen en ontplooiingsmogelijkheden

De mogelijkheden voor scholing en opleiding is een belangrijk aspect voor de Limburgse economie. Behalve dat dit bijdraagt aan het verbeteren van het vestigingsklimaat, is dit ook voor potentiële inwoners een aspect dat meeweegt in de keuze om wel of niet naar Limburg te verhuizen.

Het aantal leerlingen dat binnen de provincie naar de basisschool gaat, daalt al twintig jaar. Dit aantal is sinds 2000 met ruim een kwart afgenomen, van circa 110.000 toen, naar minder dan 76.000 leerlingen in 2018. Wel vlakt deze daling af, en zal na een voorspeld dieptepunt in 2025 het aantal leerlingen weer langzaam gaan groeien. Deze leerlingen stromen aan het einde van de basisschool bijna allemaal door naar het voortgezet onderwijs.

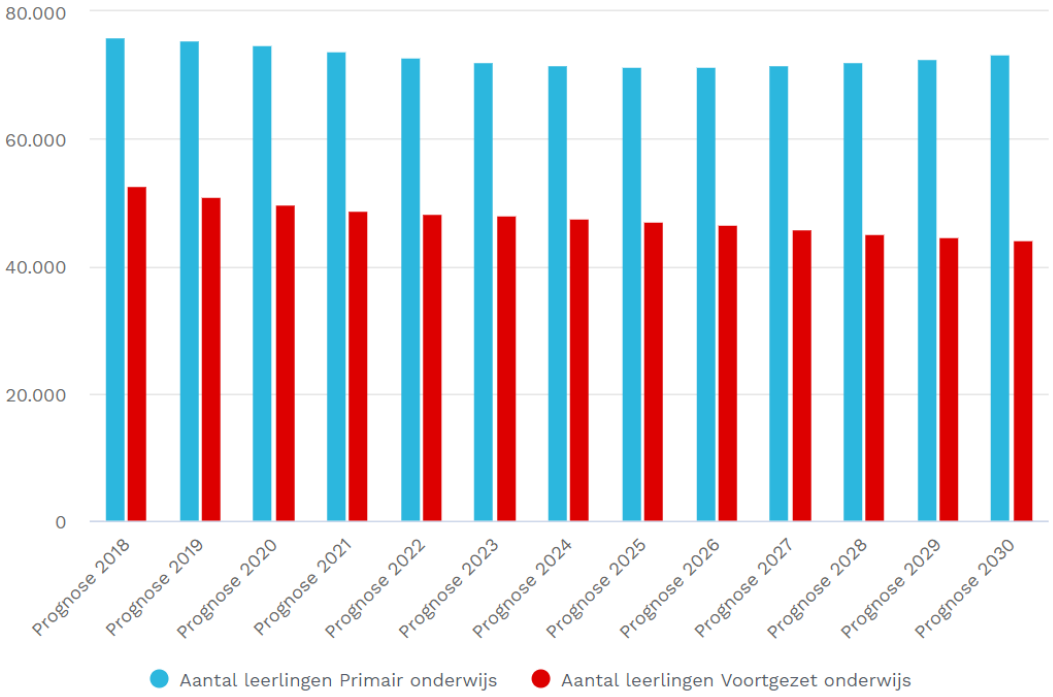

Figuur 13.1: Ontwikkeling aantal leerlingen PO en VO tot 2030. Bron: DUO

Vooral de regionale verschillen zijn van belang. Een doorkijk naar 2037 toont dat de daling van het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs in de provincie Limburg het sterkst is in gemeenten als Heerlen (-1424), Sittard-Geleen (-1305) en Roermond (-1206). Maastricht is de enige gemeente waar (volgens het prognosemodel van Ministerie van OCW/DUO), geen daling is voorzien. Enige nuance hierin dient geboden te worden door het gegeven dat Maastricht een studentenstad is (studenten trekken weer weg na hun studie en dus geldt voor Maastricht een enigszins vertekend beeld voor de prognose leerlingen Primair onderwijs).

Naast het aantal leerlingen (de aanbodzijde) is de vraagzijde relevant. Wat is de kans dat een afgestudeerde aan het werk komt in een beroep dat aansluit op de opleiding (inhoud én niveau).

Per regio is dit in onderstaande figuren weergegeven (deze figuren zeggen alleen iets over de kans op werk voor afgestudeerden, dus niets over de kans op werk in het algemeen). Voor alle figuren is de volgende legenda van toepassing:

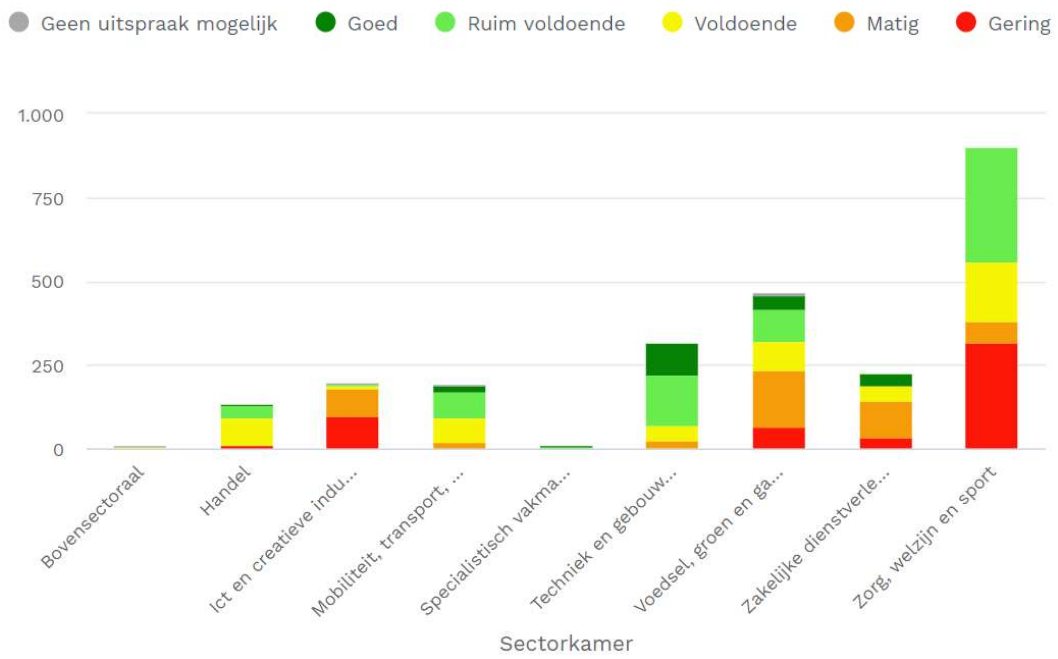

Figuur 13.2: Kans op werk in Noord-Limburg in 2019 (Bron: Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB)

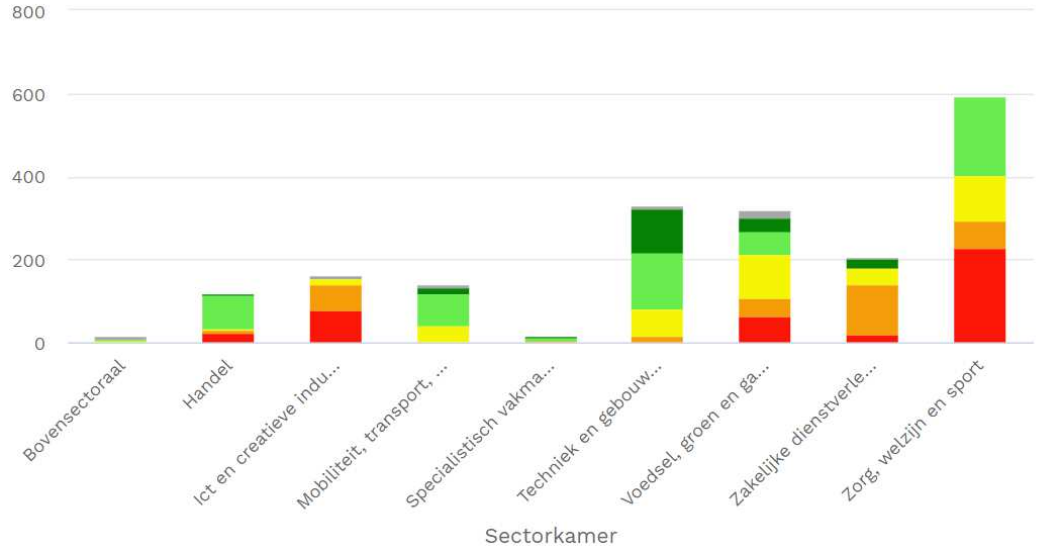

Figuur 13.3: Kans op werk in Midden-Limburg in 2019 (Bron: SBB)

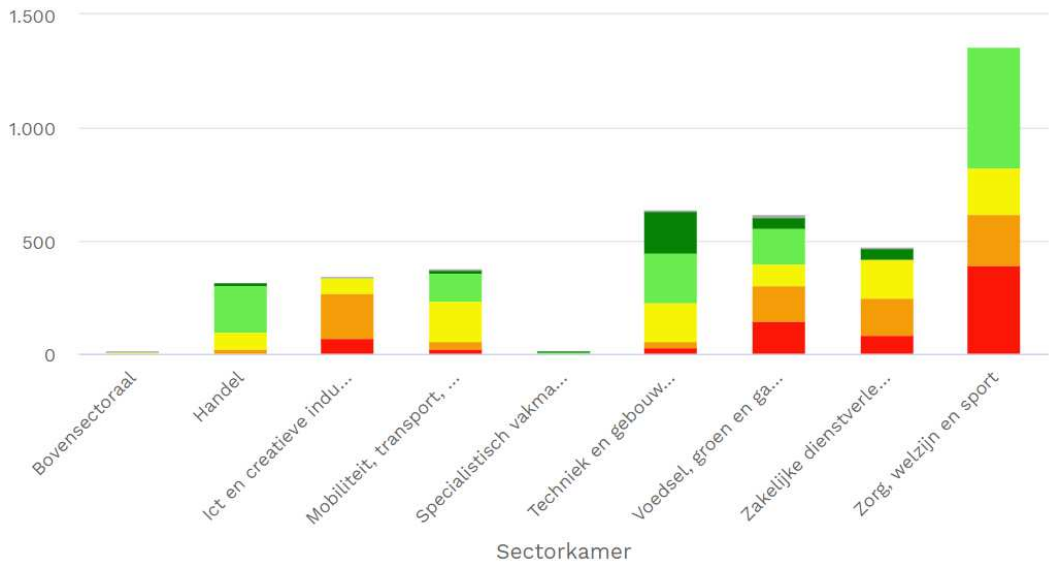

Figuur 13.4: Kans op werk in Zuid-Limburg in 2019. (Bron: SBB)

13.1.2 Kennisnetwerk

Een uitgebreid kennisnetwerk is van belang voor de innovatie en ontwikkeling binnen de provincie. Kennisnetwerken kunnen zich concentreren rond een bepaald thema, zoals bij de agrofood campus in Venlo. Voor bedrijven in deze sector wordt dit een 'hotspot' vanwege de clustering van kennis op één locatie. Een kennisnetwerk kan ook ontstaan door goede relaties tussen hogescholen en universiteiten, zoals rond Maastricht.

- Aanwezigheid kennis campussen

Er zijn vier Brightlands campussen: Brightlands Chemelot Campus in Sittard-Geleen met de focus op chemie, materialen en duurzaamheid; Brightlands Maastricht Health Campus met de focus op life sciences en gezondheid; Brightlands Campus Greenport Venlo met de focus op gezonde voeding en de Brightlands Smart Services Campus met de focus op digitaliseringen en diensten. Daarnaast zijn er concentraties van opleidingen in Heerlen, Maastricht , Roermond, Sittard-Geleen en Venlo.

- Aanwezigheid Triple Helix aanpak

De campussen zijn gericht op open innovatie in een triple helix-aanpak[6]. Naast de Provincie is ook steeds de UM aandeelhouder in de campusorganisaties en daarnaast veelal ook een private onderneming (DSM, APG, MUMC+ en BASF). Op regionaal niveau zijn triple helix-organisaties ingericht om de samenwerking tussen en met lokale overheden af te stemmen gericht op sociaaleconomische ontwikkeling van de regio. In Zuid-Limburg is dat Economische Samenwerking Zuid-Limburg (ESZL), in Midden-Limburg is dat Keyport en in Noord-Limburg is die samenwerking georganiseerd onder de naam CrossRoads.

[6] Met een triple-helix-aanpak wordt de samenwerking bedoeld tussen overheden, onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven (ondernemers).

13.1.3 Fysieke netwerken (energie / data)

"Fysieke netwerken" verwijst naar het geheel aan netwerken die tezamen het Limburgse energie- en datanetwerk vormen. Het infrastructurele netwerk is strikt genomen ook onderdeel van deze definitie, maar is onderdeel van de beschrijvingen onder "bereikbaarheid". Tot het energie- en datanetwerk behoren (niet uitsluitend) het mobiel internetnetwerk, elektriciteitsnetwerk, gasleiding netwerk, hoogspanningsnet, kabelnetwerk en waterleidingnet.
Rondom de datanetwerken in de provincie Limburg doen zich geen knelpunten voor.
De volgende conclusies kunnen ten aanzien van dit onderwerp getrokken worden:

- Voor mobiel internet zijn er op iedere locatie in Limburg ten minste twee aanbieders die een 4G-dekking garanderen. Alleen in Nationaal Park De Meinweg ontbreekt 4G-dekking.
- Aanbieders zijn in de eerste helft van 2020 begonnen met de aanleg van het 5G-netwerk. Vanaf medio dit jaar is dit netwerk overal in Limburg beschikbaar.
- Er is behoefte aan snel dataverkeer, maar tegelijkertijd zijn er toenemende zorgen over mogelijke gezondheidseffecten van een uitgebreid 5G-netwerk als gevolg van straling. Het RIVM heeft onderzoek uitgevoerd naar de wetenschappelijke literatuur over blootstelling en eventuele gezondheidseffecten van 5G-systemen. Op dit moment worden Europese normen voor blootstelling niet overschreden, maar het RIVM adviseert bij verdere uitrol van het 5G-netwerk gezondheidseffecten goed te monitoren.

De energienetwerken in Limburg zijn eveneens op orde. Wel zijn een aantal trends van belang:

- De ruimtedruk in de ondergrond wordt steeds groter (door tunnels, buisleidingen, ondergronds parkeren, afvaltransport, planten van bomen in steden etc.);
- Vanwege het verstrijken van de levensduur van veel leidingen moeten veel ondergrondse ingrepen worden gedaan om netten te vernieuwen;
- De energietransitie zorgt voor een noodzaak om elektriciteitsnetten te verzwaren, warmteleidingen aan te leggen en gasleidingen te saneren (of anders te gebruiken);
- Klimaatverandering levert de noodzaak om rioolstelsels uit te breiden;
- Connectiviteitsbehoeften vragen om extra telecomkabels in de grond.

Al deze ontwikkelingen leiden tot flinke opgaven. Hoe krijgen we alle voorzieningen passend in de ondergrond? Hoe beperken we verstoring van andere netten tijdens werkzaamheden?

13.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Ten aanzien van fysieke netwerken geldt dat de huidige situatie geen problemen oplevert, en dat er voor Limburg geen knelpunten op zullen treden. Dit aspect vraagt geen nadrukkelijke bijsturing van het huidige beleid. In Zuid-Limburg zijn en blijven de Zuyd Hogeschool en de Universiteit Maastricht en de 4 Brightland campussen en de daarbij horende Euregionale samenwerking tussen ondernemers, overheid en onderwijs van groot belang om een bijdrage te leveren aan de opgaven en transities op het gebied van energie, duurzaamheid, voedsel en gezondheid.

De bereikbaarheid van het onderwijs staat wel onder druk. De geaggregeerde leerlingenprognoses zijn hier niet van belang: deze tonen op langere termijn namelijk groei. De problemen doen zich lokaal voor: in krimpende regio's zijn teruglopende leerlingenaantallen geprognosticeerd (door DUO, zie paragraaf 13.1.1. van het Portret van Limburg). Deze ontwikkeling leidt tot het

slechter toegankelijk worden van onderwijs, en tot afnemende kwaliteit van onderwijs door onderwijsinstellingen (dit geldt voornamelijk voor primair onderwijs die overeind blijven).

Economische structuurversterking vergt ook aandacht voor onderwijs en arbeidsmarkt. Dat vraagt van onderwijsinstellingen dat zij hun opleidingsaanbod goed laten aansluiten op de economische sectoren die nu en in de toekomst voor Limburg van belang zijn. Het vraagt daarnaast om een beroepsbevolking die vitaal is en duurzaam en grensoverschrijdend inzetbaar is. Zoveel mogelijk Limburgers moeten een kans hebben en kunnen participeren op de arbeidsmarkt, omdat dit enerzijds nodig is om economische ambities te realiseren en anderzijds bijdraagt aan het terugdringen van verschillen in gezondheid en participatie. Op deze vlakken ligt nog een opgave waar de provincie een bijdrage aan kan leveren.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg wil dat iedereen werk vindt dat bij hem past, en dat werkgevers de werknemers vinden die ze nodig hebben. Daarom werkt de Provincie aan goed en passend onderwijs, dat mensen opleidt voor de banen van de toekomst, wat bijdraagt aan de economie.

13.3 Beoordeling

Demografische ontwikkelingen leiden tot dalende leerlingenaantallen, waardoor het aanbod van – met name – primair en voortgezet onderwijs onder druk staat als gevolg van minder financiële middelen, slechtere onderwijskwaliteit en minder scholen in de buurt. Voor Zuid-Limburg levert dat een bedreiging voor de kwaliteit van het onderwijs op. In andere Limburgse regio's is dit, ook op lange termijn, een aanmerkelijk kleiner probleem, hoewel ook in Noord-Limburg op lokaal niveau een knelpunt kan ontstaan rondom het beschikbaar houden van onderwijs voor de lokale bevolking.

Grote uitdaging voor het onderwijs is het blijven verbeteren van de aansluiting met de (toekomstige) arbeidsmarktbehoefte. Vanwege de steeds snellere (technologische) veranderingen zal ook het onderwijs continu moeten blijven aanpassen aan de veranderende arbeidsmarktbehoefte.

De referentielijnen verlopen voor alle regio's min of meer hetzelfde. De knelpunten doen zich op gelijke wijze voor. Om die reden zijn de referentielijnen in dezelfde figuur weergegeven.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

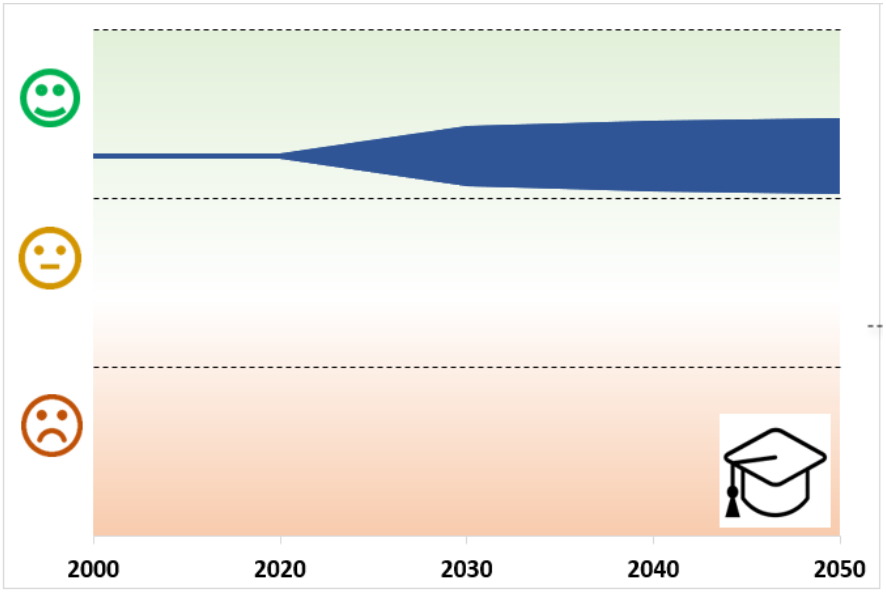

Figuur 13.5: Referentielijn opleiding & netwerken voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De primaire en voortgezette onderwijsinfrastructuur is in orde. Het onderwijs is verspreid over de provincie gesitueerd. Hoger onderwijs is geconcentreerd in Zuid-Limburg en in mindere mate in Noord- en Midden-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De verwachte demografische ontwikkeling zal geen onevenredige druk op het Limburgse onderwijsnetwerk leggen. Het hoger onderwijs is eveneens robuust genoeg om in stand te blijven. De vraag is voldoende groot. Wel zal over de hele linie de vraag naar onderwijs (door teruglopende leerlingenaantallen) afnemen. Lokaal (bijvoorbeeld in Heerlen of Sittard-Geleen) zal dat knelpunten opleveren. - Het opleidingsaanbod sluit niet volledig aan bij de vraag die vanuit de Limburgse sectoren komt. Dit is een risico voor de beoogde economische structuurversterking.
Bandbreedte	- Er bestaan onzekerheden rondom demografische ontwikkeling van de regio en de daarmee samenhangende kwaliteit van het onderwijs.

14 Bereikbaarheid

14.1 Huidige situatie

14.1.1 Doorstroming (inter)nationale en regionale infrastructuur

In 2017 heeft de Provincie het Mobiliteitsplan Limburg 'Slim op weg naar morgen' vastgesteld. Dit Mobiliteitsplan is ons antwoord op de toekomstige uitdagingen op het gebied van mobiliteit. Geparafraseerd in de teksten hierna: In deze koers geven we richting aan hoe wij de opgaven van morgen willen aanpakken of omarmen. De mogelijkheid aan oplossingen is 'grenzeloos' [en grenzenloos]. Een louter op infra gerichte aanpak hoeft en werkt niet altijd meer. Daarom zoeken we naar ruimte en flexibiliteit. Ruimte om te ontwikkelen en van aanpak te veranderen. Om kansen te pakken als ontwikkelingen en innovatie die bieden. Flexibiliteit om waar nodig van koers te veranderen als de opgave hierom vraagt.

De transitie willen we maken met onze partners (shareholders in plaats van stakeholders). We zetten in, aldus het Mobiliteitsplan, op een gebiedsgerichte aanpak van mobiliteit ter ondersteuning van

- bereikbare steden;
- vitaal platteland;
- bereikbare economische clusters;
- concurrerende logistieke sector;
- grenzeloze vrijetijdseconomie.

In de uitwerking betekent dit het navolgende. We verbeteren onze doorstroming, we verduurzamen onze mobiliteit, we maken het verkeer veiliger, we verbeteren onze grensoverschrijdende mobiliteit, we vergroten de leefbaarheid en we geven ons geld effectief en efficiënt uit. Daartoe toetsen we onze mobiliteitsprojecten en -ambities aan de vier mobiliteitsdoelen bereikbaarheid (doorstroming), veiligheid, duurzaamheid en leefbaarheid. Vergelijkbaar met het landelijk beleid: Slim, veilig, duurzaam.
Provinciale instrumenten die we hiervoor inmiddels inzetten zijn het Mobiliteitsplan 'Slim op weg naar morgen' (strategisch), gebiedsverkenningen aanpak mobiliteit naast thematische verkenningen, zoals het Afwegingskader OV, smart mobility, Blue Ports inzake het gebruik van vaarwegen en binnenhavens, truckparking, veiligheid, enz. (tactisch) en het Afwegingskader mobiliteitsdoelstellingen en -ambities (operationeel). De Provincie Limburg heeft dus op het gebied van mobiliteit reeds een nieuwe weg ingeslagen. Dit betekent niet, dat alles goed gaat of ingrijpen niet nodig zou zijn.

Een goede bereikbaarheid betekent een nabijheid van reisdoelen binnen acceptabele en betrouwbare tijd, acceptabele kosten en gemak. Met betrouwbaar bedoelen we de mate waarin de reistijd binnen een bepaald tijdvenster rond het gemiddelde ligt van de reistijd in dat tijdvenster. De mate dus waarin de reiziger mag vertrouwen op een bepaalde reistijd en niet geconfronteerd wordt met onverwachte vertraging. Limburg kent enkele rijkswegen. De bereikbaarheid van Limburg is in het algemeen goed op orde. De verkeersdruk op de wegen leidt over het algemeen niet tot grootschalige, structurele congestie. Daar waar congestie ontstaat, geldt dat vaak voor piekperiodes, terwijl daarvan de rest van de dag geen sprake is. Gedragsverandering of smart mobility kunnen hier oplossingen bieden. Knelpunten in de doorstroming zijn er op plaatsen waar veel vrachtverkeer (Noord-Limburg) of veel landbouwverkeer of veel landbouwverkeer in relatie tot recreatief verkeer is.

Onderstaande figuur 14.1 geeft de verhouding weer tussen vertraging in reistijd in de spitsuren ten opzichte van de daluren. Wanneer de vertraging op een wegvak in de spits meer dan 25%, respectievelijk 50% groter is dan in de daluren, is dat in de kleuren oranje en rood aangegeven.

Uit figuur 14.1 blijkt dat de vertragingen in de spits met name relatief groot zijn op de A2 ten noorden van Maastricht, de A74 bij Venlo, op de N276 rond Sittard en op de A76 tussen Geleen en Nuth.
In aanvulling hierop kan worden toegevoegd dat de reistijden op de A67 onbetrouwbaar zijn door de vele ongevallen.

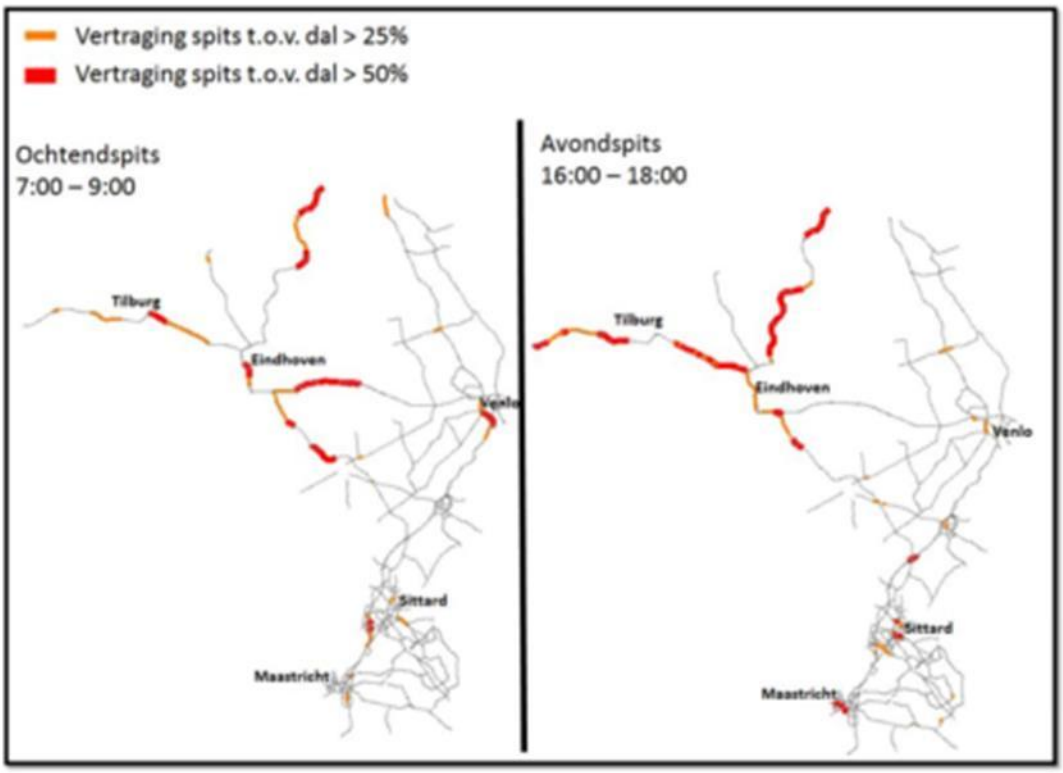

Figuur 14.1: Vertragingen op rijkswegen en provinciale wegen

Het aandeel vrachtverkeer is weergegeven in onderstaande figuur 14.2. Hoeveelheden vrachtverkeer leiden zeer lokaal (ter hoogte van afslag Born aan de A2 bijvoorbeeld) tot knelpunten, maar over het algemeen geldt dat de hoeveelheid vrachtverkeer goed afgewikkeld kan worden op het Limburgse wegennet.

Figuur 14.2: Aandeel vrachtverkeer op Limburgse auto(snel)wegen in 2012

14.1.2 Multimodale bereikbaarheid

Dit aspect betreft de mogelijkheid om zich te verplaatsen door middel van verschillende vervoersvormen. Multimodale bereikbaarheid geeft mensen mogelijkheden om andere vervoersmiddelen te kiezen. Omdat bereikbaarheid in Limburg geen probleem is, wordt op dit moment nog vaak gebruik gemaakt van de auto als vervoermiddel.
Uit een oogpunt van gezondheid, duurzaamheid en leefbaarheid wordt aandacht gevraagd voor het STO(E)P-principe: stappen, trappen, OV, (e-) personenauto. In die volgorde. Dit vraagt om een gedragsverandering die niet vanzelf gaat.

Voor wat het vervoer van personen betreft wordt met name gekeken naar ‘Mobility as a Service’ als uitwerking van multimodale bereikbaarheid. Ook de (multimodale) overstappunten behoeven aandacht om de hun toebedeelde functie te kunnen waarmaken. Bij dit alles mogen aspecten van vervoersarmoede, geen vervoer aanwezig (objectief) of geen vervoer bereikbaar op gronden van een lichamelijke, geestelijke of financiële beperking, niet vergeten worden (sociale inclusie).

De fiets lijkt mede onder invloed van de e-bike weer te stijgen in populariteit. Vooral in Limburg is de e-bike aantrekkelijk vanwege de heuvels. In het regionale openbaar vervoer is de afgelopen jaren een kwaliteitsverbetering ingezet, die inmiddels geleid heeft tot hogere reizigersaantallen. Hierbij is op dit moment nog geen rekening gehouden met de effecten van de COVID19 pandemie op de reizigersaantallen in het OV.

In de volgende paragraaf wordt specifiek ingegaan op het goederenvervoer.

14.1.3 Kwaliteit logistieke knooppunten

De provincie wil de sterke positie die Limburg momenteel heeft op logistiek gebied behouden en versterken. Limburg beschikt over twee multimodale logistieke knooppunten, waarvan één in Noord-Limburg (Venlo-Venray) en één in Zuid-Limburg (Sittard-Geleen/Stein).
Limburgse bedrijven kunnen voor de afvoer van hun goederenstromen gebruik maken van de aanwezige overslagterminals (zowel Barge-, als Railterminals) en van de aanwezige logistieke faciliteiten in de knooppunten, zoals het toepassen van 'Value Added Logistics' en 'Value Added Services' (d.w.z. waarde toevoegende logistieke activiteiten en waarde toevoegende diensten).

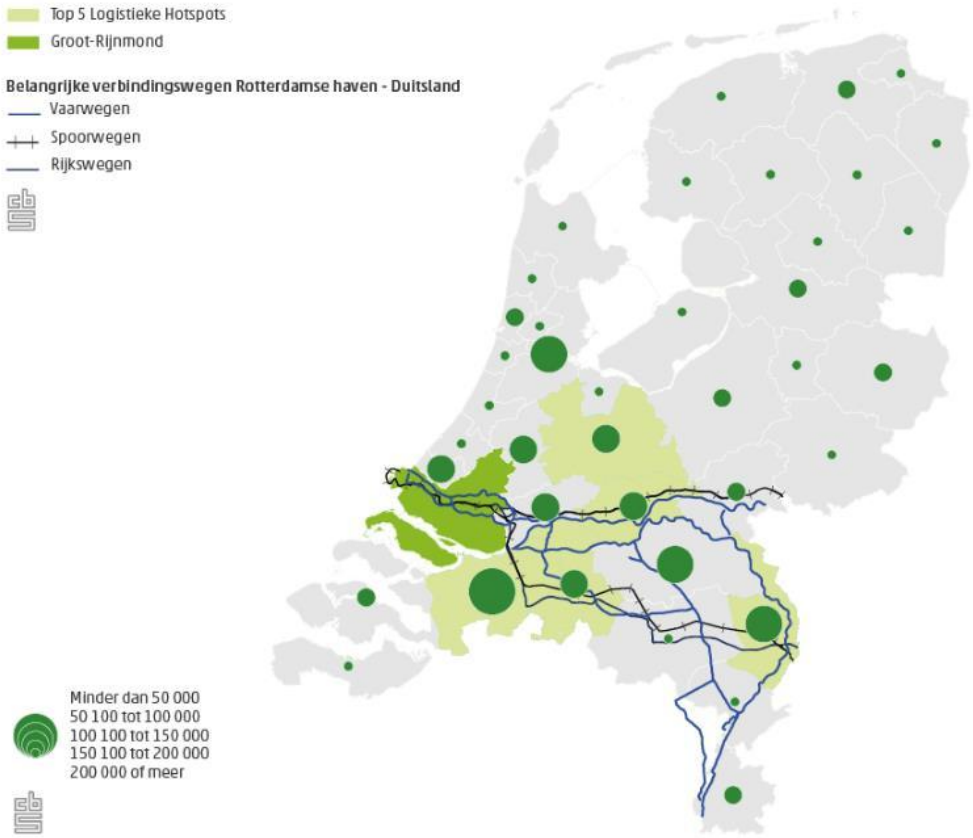

Figuur 14.3: Verankering logistieke hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein als logistieke hotspots in Nederlands logistiek vervoerssysteem (bron: CBS).

Het goederenvervoer van en naar de vijf belangrijkste hotspots groeide tussen 2010 en 2017 met bijna 18 procent, elf keer zo snel als buiten deze hotspots (1,6 procent). Dit meldt het CBS op basis van het nieuwe rapport 'De regionale economie'. In Limburg is de logistieke sector geconcentreerd in de hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein. Beide knooppunten zijn multimodaal ontsloten en kunnen mobiliteitsknelpunten helpen oplossen door zoveel mogelijk (daar waar dat zinvol en rendabel is) goederenvervoer via spoor en binnenvaart te vervoeren. Niet alle producten zijn namelijk geschikt om via water en/of spoor te vervoeren.

De groei van logistieke hotspot Noord-Limburg blijkt uit de hoeveelheid geladen en geloste zeecontainers. In zeven jaar groeide deze in hotspot Venlo-Venray van ca. 450.000 naar bijna 800.000 (zie figuur 14.4).

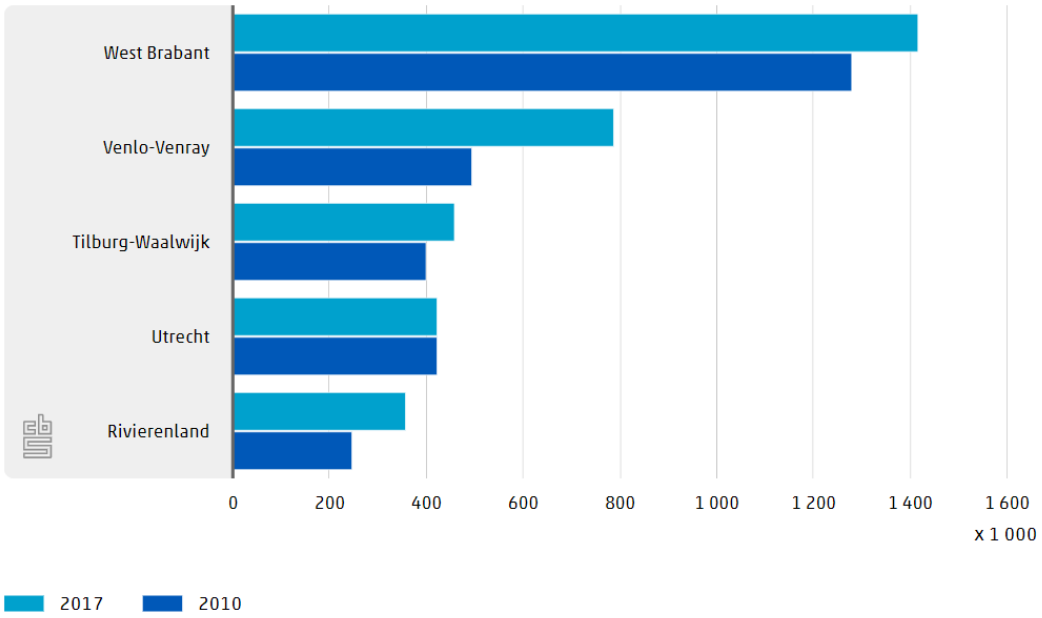

Figuur 14.4: Groei geladen en geloste zeecontainers per logistieke hotspots (Bron: CBS)

14.1.4 Bereikbaarheid internationaal

De internationale bereikbaarheid is belangrijk voor zowel inwoners als bedrijven. Via wegen, water, spoor, lucht en buisleidingen kent Limburg diverse verbindingen met Duitsland en België. Maastricht Aachen Airport (MAA) is de luchthaven binnen de provincie, op korte afstand zijn ook Eindhoven Airport, vliegveld Weeze (Duitsland) en Liège Airport (België) gelegen.

Met name de internationale bereikbaarheid van Limburg voor personenvervoer per trein laat echter nog te wensen over. De Provincie zet in op verbetering van de spoorverbindingen Eindhoven-Venlo-Düsseldorf, (Amsterdam-) Eindhoven-Heerlen-Aken, Weert-Hamont-Antwerpen en Maastricht-Luik (-Brussel), alsmede de Drielandentrein Aken-Maastricht-Luik. Ook het regionale grensoverschrijdende busvervoer is nog een punt van aandacht. In 2020 is in Maastricht een internationaal busstation voor lange-afstandsbusvervoer geopend (wat uniek in Nederland is), wat een sterke bijdrage levert aan de ambitie om Maastricht als internationaal en regionaal knooppunt te verbeteren.

14.2 Referentiesituatie

Trends als 'Het Nieuwe Werken', ontwikkelingen in de ICT en logistiek, maar ook de demografische ontwikkeling naar een kleinere bevolking (krimp), een bevolkingsopbouw met een groter aandeel ouderen en kleiner aantal jongeren en een mogelijke verandering in de spreiding van die bevolking (meer stad, minder platteland) bewerkstelligen veranderingen in de mobiliteit. Sterke punten zijn de ingeslagen beleidswijzigingen die moeten leiden tot een betere aanpak van onze mobiliteitsdoelstellingen en -ambities en de bewustwording van de noodzaak (maatschappelijk en politiek, nationaal en lokaal) van een modal shift. Ook is de bereikbaarheid over de weg goed, is de basis op orde en kent Limburg een sterke logistieke sector. Zonder ingrijpen blijven er nog knelpunten of zullen deze mogelijk nog groeien. Denk aan grensoverschrijdende verbindingen OV (m.n. trein), vervoersarmoede in het buitengebied (afwezigheid), vervoersarmoede voor zwakkere groepen (m.n. in steden), het verkeerssysteem dat nog steeds vooral ingericht is op autovervoer, vrachtwagenparkeren (te weinig mogelijkheden); de laadinfrastructuur voor emissieloze brandstoffen die nog niet op orde is, stikstof en de CO2-uitstoot (onduidelijkheid over het eigenaarschap van het duurzaamheidsvraagstuk), data (met name met het oog op smart mobility) die niet op orde zijn en het aantal verkeersdoden, dat weer langzaam stijgt (terwijl het motto is: maak van de nul een punt). Van MAA moeten de sterke kanten worden benut, zoals specifieke typen vervoer van goederen en personen.

Bestaand beleid

Met het 'Mobiliteitsplan Limburg, Slim op weg naar morgen' (2017) heeft de provincie Limburg zich voorgenomen om in te spelen op de sterke ontwikkelingen m.b.t. de mobiliteit in Limburg. Flexibel en adaptief zijn daarbij de sleutelwoorden, omdat niet kan worden voorspeld hoe deze ontwikkeling zal verlopen.
Digitalisering en duurzaamheid zijn leidende principes. Een andere werkwijze is ingezet, van modaliteit naar mobiliteit, en in samenwerking met partners (overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en burgers).
Integraliteit komt tot uitdrukking in een gebiedsgerichte benadering zoals in de recent door de 16 gemeenten opgestelde Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg (2020).

De Provincie Limburg heeft in het Mobiliteitsplan voor Limburg (2017) een vijftal doelen gesteld:

- We houden onze stedelijke gebieden aantrekkelijk en bereikbaar, door bijvoorbeeld verschillende manieren van vervoeren aan te bieden en een verantwoorde keuze te bevorderen (multimodaliteit).
- We houden ons platteland vitaal dankzij goede fysieke, maar ook digitale bereikbaarheid.
- We versterken onze economie dankzij de ontwikkeling van economische clusters zoals campussen en maakindustrie en we vergroten hun (onderlinge) bereikbaarheid.
- We willen een internationale koploper blijven in de groene logistiek, met Greenport Venlo als middelpunt. De logistieke sector is een belangrijke economische drager voor onze provincie.
- We versterken de vrijetijdseconomie. Met recreatie en toerisme staat onze provincie goed op de kaart, ook publiekstrekkers en evenementen maken Limburg aantrekkelijk voor bewoners en bezoekers.
- Mobiliteit is een belangrijke schakel. Mobiliteit kan slimmer, efficiënter en grenzelozer. We werken aan een toekomst waarin mensen betaalbaar, schoner en slimmer helemaal naar eigen wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Daarvoor is een betere doorstroming nodig, met aandacht voor duurzame mobiliteit en het vergroten van verkeersveiligheid. Dit draagt bij aan de leefbaarheid in onze regio.

Hoe te bereiken?

De basisvoorzieningen blijven op orde door goed beheer en onderhoud van het vervoersaanbod. We verbeteren we de kwaliteit hiervan en maken het mobiliteitsnetwerk steeds aantrekkelijker. Dit kan door vervoersmiddelen op een andere of betere manier te benutten en mensen uit te nodigen op een slimmere manier hun vervoer te kiezen. We investeren in smart mobility. We doen mee aan initiatieven om de mobiliteit in Limburg te verbeteren. Zo worden we een krachtige speler en vergroten we aantrekkingskracht van de hele regio.

14.3 Beoordeling

De provincie Limburg bevat over het algemeen geen structurele knelpunten met betrekking tot bereikbaarheid. De multimodale bereikbaarheid, de doorstroming op de wegen en de kwaliteit van de logistieke multimodale knooppunten is over het algemeen op orde. De internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.

Deze ontwikkelingen doen zich generiek voor de hele provincie voor. Om die reden zijn de verschillende referentielijnen gelijk voor alle regio's.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

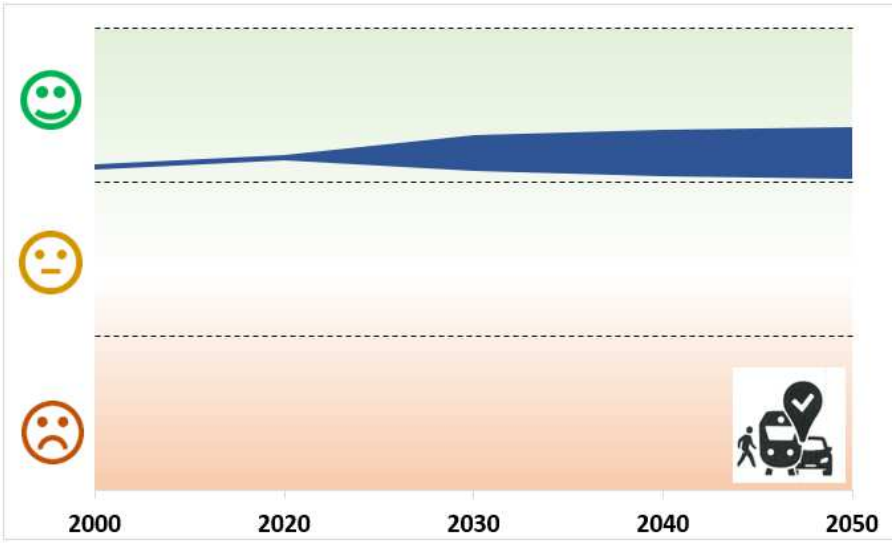

Figuur 14.5: Referentielijn bereikbaarheid Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Er bestaan in de huidige situatie geen structurele bereikbaarheidsknelpunten. - Internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.
Autonome ontwikkeling	- Bedreigingen zijn onder meer traditioneel denken ('wegverbreding als oplossing voor ieder vervoersprobleem', geen data delen), het ontbreken van coördinatie van verkeersstromen richting woonwijken (o.a. pakketbezorging), een aanzienlijke groei van de logistiek. Kansen ziet de provincie in gedragsverandering (o.a. bevorderen fietsgebruik), modal shift (hoogwaardige logistiek, buisleidingen), digitalisering – slim datagebruik, smart mobility.
Bandbreedte	- Geen grote regionale verschillen.

15 Overzicht: Portret van Limburg

Het Portret van Limburg geeft inzicht in de huidige en verwachte staat van Limburg. Hierin is niet alleen de huidige staat van de fysieke leefomgeving beschreven, maar ook welke ontwikkelingen zich de afgelopen jaren hebben voorgedaan en hoe de prognose er uitziet voor de toekomst.

Het Portret van Limburg is opgesteld in het kader van de provinciale ontwerp-Omgevingsvisie van Limburg en het Milieueffectrapport (MER) dat daarbij opgesteld is. De ontwerp-Omgevingsvisie bevat de strategisch langetermijnvisie voor de provincie. In het MER wordt het voorgenomen omgevingsbeleid in de ontwerp-Omgevingsvisie beoordeeld op de effecten in de leefomgeving.

Om deze effecten van het voorgenomen beleid te kunnen beoordelen is een referentiesituatie nodig. Dit wordt weergegeven in het Portret van Limburg. In het Portret worden 12 thema's (beoordelingsaspecten) onderscheiden. Deze thema's zijn in onderstaande figuur weergegeven.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving	**Ecologisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**
Aantrekkelijke leefomgeving	**Energie & grondstoffen**	**Werk en inkomen**
Wonen	**Bodem, water & ondergrond**	**Opleiding en netwerken**
Sociaal	**Historisch kapitaal**	**Bereikbaarheid**

Per thema is beschreven wat de huidige staat van de leefomgeving in Limburg is en welke trends en ontwikkelingen relevant zijn. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg en Limburg als geheel.

De beschrijving van de huidige en verwachte staat van Limburg resulteert per regio en voor Limburg als geheel in 12 referentielijnen (één voor elk thema). In een referentielijn zijn de huidige situatie, de ontwikkeling van de afgelopen jaren en de verwachting voor de toekomst opgenomen. De verwachting voor de toekomst is een voorspelling en bevat onzekerheden. Deze onzekerheden zijn in de referentielijnen opgenomen door middel van een bandbreedte. De referentielijnen zijn gebruikt bij het opstellen van het MER.

Onderstaande overzichten (figuren 15.1 t/m 15.4) bevatten voor Limburg (als geheel) en voor de drie regio's (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) de geaggregeerde beoordeling op themaniveau.

De referentielijnen van Noord-, Midden- en Zuid-Limburg zijn een samenvatting van de voorgaande hoofdstukken 3 t/m 14 (te weten: paragraaf 3: Beoordeling van elk hoofdstuk).

Figuur 15.1: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Limburg (als geheel)

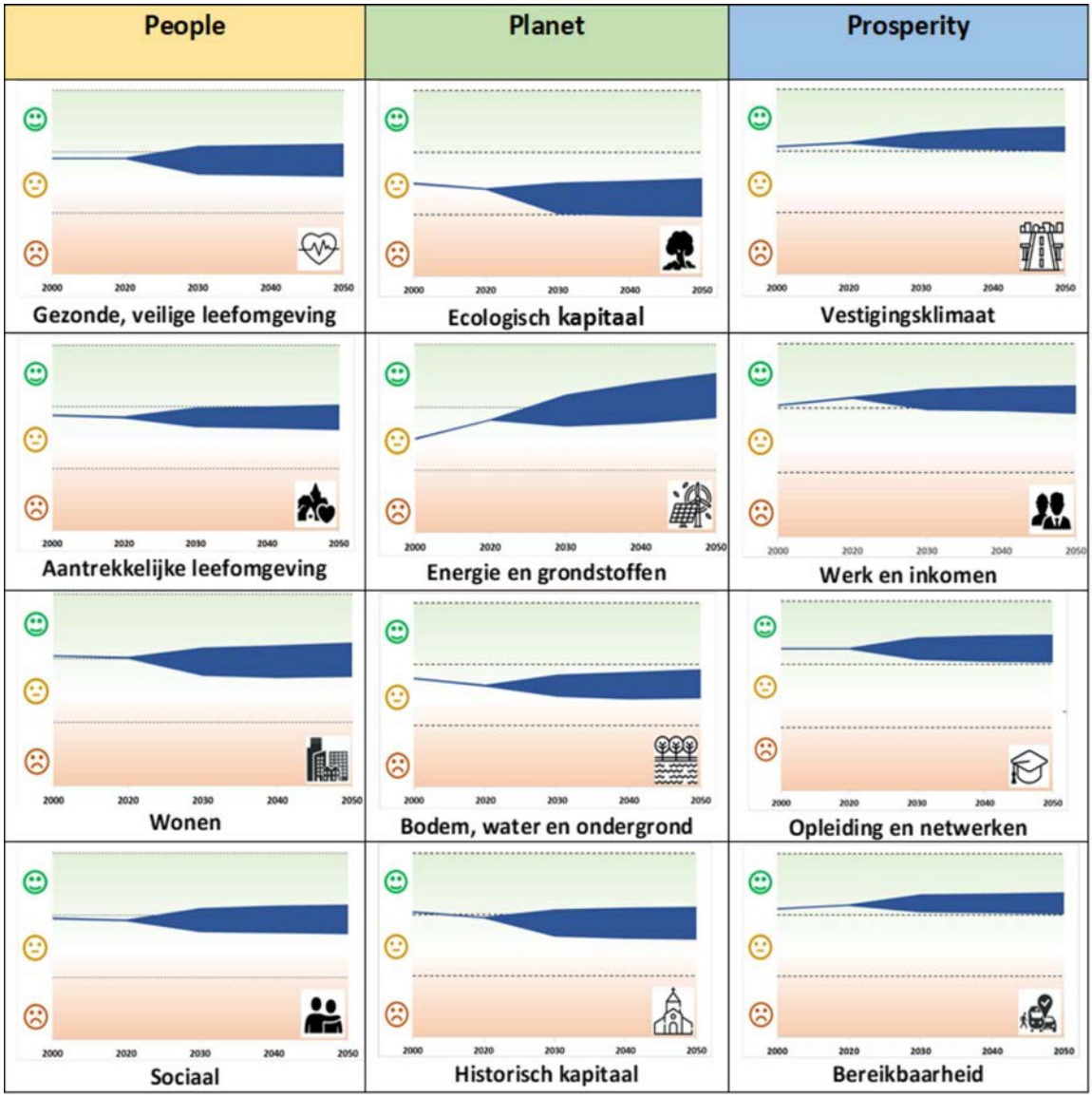

Figuur 15.2: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Noord-Limburg

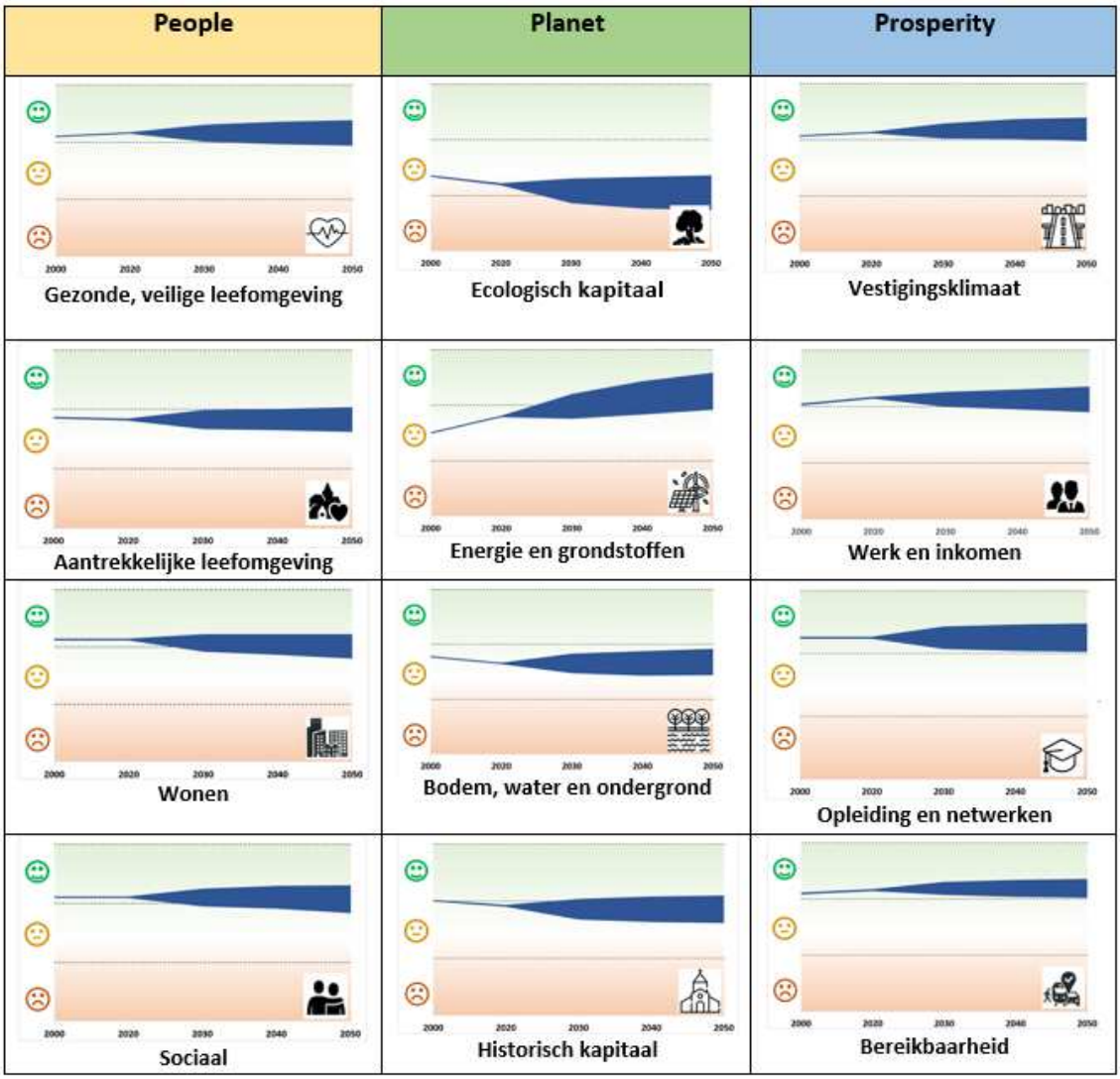

Figuur 15.3: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Midden-Limburg

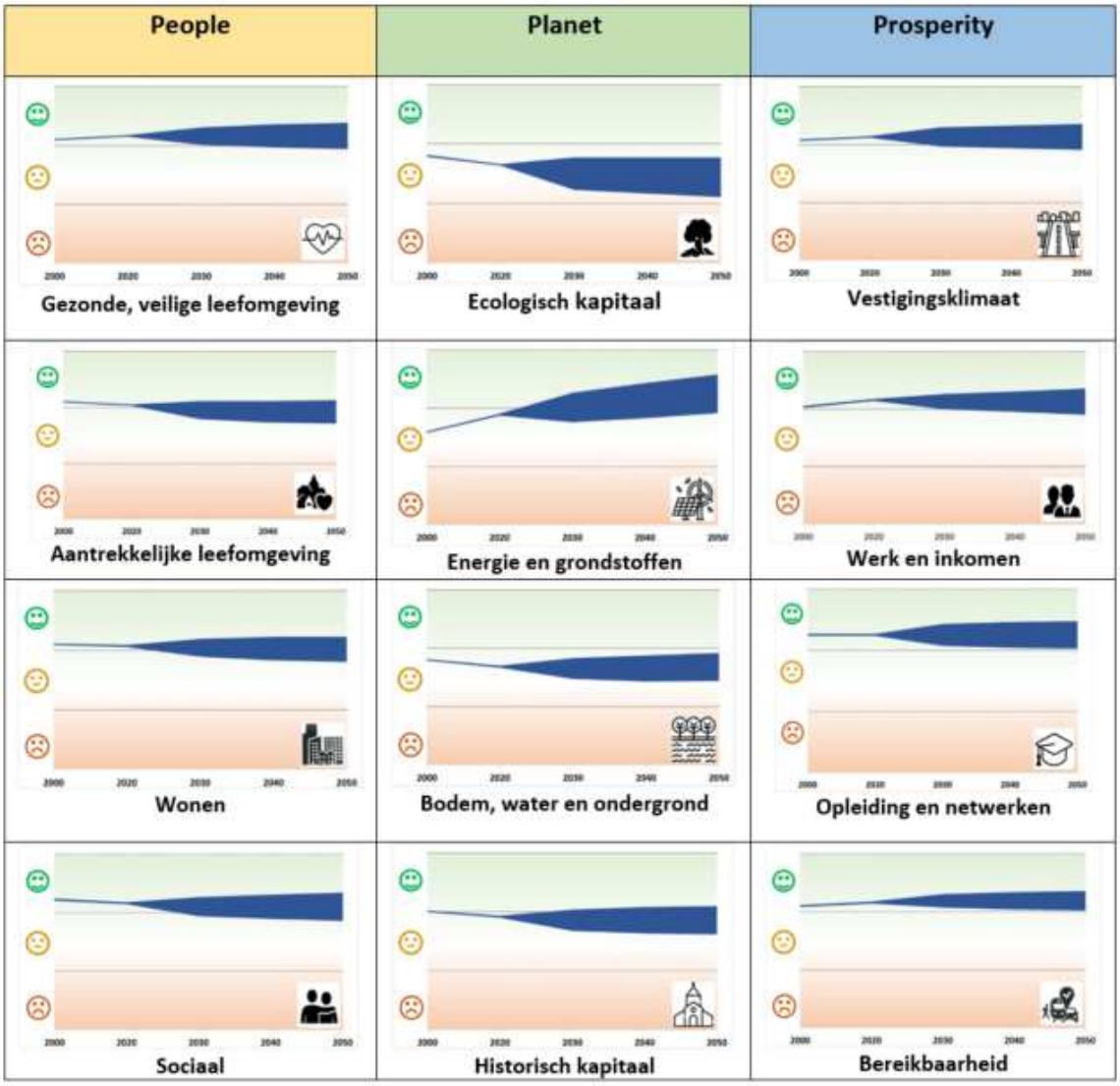

Figuur 15.4: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Zuid-Limburg

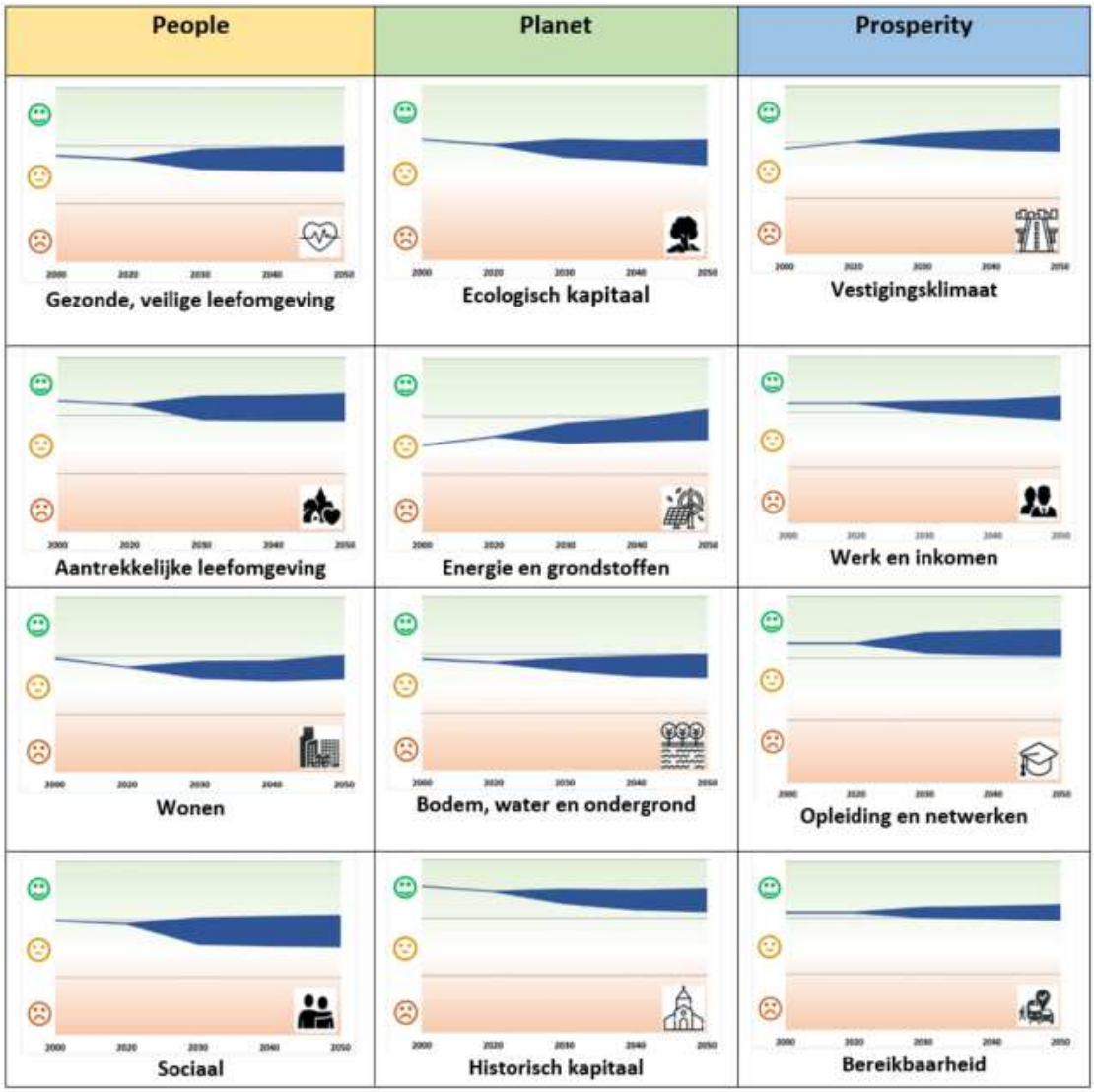

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. 06 22976213
E. peter.verhoeven@anteagroup.com

www.anteagroup.nl

Copyright © 2020
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Handreiking Provinciale Staten - Omgevingsvisie Limburg

Deze handreiking biedt een overzicht van de belangrijke veranderingen in de Omgevingsvisie (POVI) ten opzichte van het POL2014. Rekening houdend met keuzes die PS tussentijds, bijvoorbeeld bij de vaststelling van beleidskaders, al heeft gemaakt. Het overzicht richt zich op de themahoofdstukken in de Omgevingsvisie.

Voor definities van begrippen in onderstaande handreiking verwijzen we naar de (begrippenlijst van de) Omgevingsvisie.

Wonen en leefomgeving

Belangrijkste veranderingen: verbreding ambities naar brede welvaart, aanpak woningmarkt flexibeler en meer adaptief.

De ambitie is verbreed en mede gericht op verbetering brede welvaart van de Limburgers. Maar de essentie is ongewijzigd: De Limburgse woningmarkt biedt voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek. Het provinciaal belang is opgerekt. Van de meer algemene formulering ‘het functioneren van de Limburgse woningmarkt – in zijn euregionale context’ naar ‘alle woningbouwontwikkelingen’.

Veel elementen uit de aanpak POL2014 komen terug: focus op kwaliteit, aanpak incourante woningvoorraad, belang planreductie, woningbehoefte specifieke doelgroepen, monitoring, samenspel met gemeenten en regionale uitwerkingen (nu structuurvisies, straks programma’s op grond van de Omgevingswet). De aanpak is evenwel breder ingestoken dan voorheen én flexibeler. Daarmee wordt aangesloten bij de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en het Kader Kwaliteit Limburgse Centra, beide in 2020 vastgesteld door PS. De verbreding uit zich in de focus op brede welvaart, én in een stevigere koppeling met aanpak klimaatadaptatie (wateropvang, hittestress, vergroening) en energietransitie.
De roep om meer flexibiliteit komt voort uit discussies in PS n.a.v. moties als ‘Beweging op de Woningmarkt’ en ‘Stop vertragende regels’. Deze moties hebben geleid tot wijzigingen van de Omgevingsverordening (in december 2018 en oktober 2020) waarbij een bepaling is toegevoegd om in te kunnen spelen op maatwerkoplossingen, die afwijken van de kaders van de structuurvisie wonen (lid 4) en het schrappen van lid 6. Meer flexibiliteit past ook bij de bredere roep om een minder rigide invulling van dynamisch voorraadbeheer. Het belang om te voorzien in nieuwe woningen op terreinen waar Limburg echt met tekorten geconfronteerd wordt (nu bv middenhuur en sociale huur, voor specifieke doelgroepen) wordt meer benadrukt.

Een specifiek punt betreft het beleid voor permanente bewoning in recreatieparken voor de huisvesting van internationale werknemers. Dat beleid is nu nader ingevuld, daarbij aansluitend bij de lijn in een eerder door PS vastgestelde wijziging van de Omgevingsverordening. De ontwerp POVI zet erop in om deze lijn indien nodig ook te gaan hanteren voor woonurgenten.

Veiligheid en gezondheid

Belangrijkste veranderingen: meer aandacht voor gezondheid, sociale veiligheid en externe veiligheid (ook aan de voorkant van ontwikkelingen).

In POL2014 kregen veiligheid en gezondheid als onderdeel van leefomgevingskwaliteit en milieukwaliteit al aandacht, zij het beperkt. Nu staan deze twee thema's veel prominenter op de agenda, ze zijn samengebracht als apart thema. Vooral sociale veiligheid (w.o. criminaliteit), externe veiligheid en gezondheid krijgen meer aandacht. Verkeersveiligheid en hoogwaterveiligheid vormden in POL2014 al belangrijke thema's.

Als ambitie voor dit nieuwe thema is geformuleerd 'een gezonde en veilige leefomgeving voor iedereen in Limburg', met als specifiek provinciaal belang 'een inrichting van de leefomgeving die bewegen, ontmoeten, zelf- en samenredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl stimuleert'.

De aanpak omvat naast een beperkt aantal wettelijke taken vooral de coördinerende en verbindende rol tussen partijen en beleidsvelden. Ook wordt aan de voorkant van ontwikkelingen gekeken naar kansen om te kunnen benutten op het gebied van gezondheid (aansluiten bij het Limburgse principe 'we streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving'). Er wordt daarbij aangesloten op de koers die in de Sociale Agenda, Veiligheidsagenda en Trendbreuk-aanpak is ingezet.

Cultuur, sport en erfgoed

Belangrijkste veranderingen: meer aandacht voor culturele voorzieningen, sport en de mogelijkheden van erfgoed voor participatie en inspiratie.

Onder deze noemer zijn bestaande onderwerpen (archeologie, cultuurhistorisch erfgoed) uit POL2014 en nieuwe thema's als cultuurvoorzieningen en sport bijeengebracht.

In de ambitie zien we die tweedeling terug: De ambitie 'een divers aanbod van regionale voorzieningen voor sport en cultuur' is toegevoegd, ambities als 'behoud en (her)gebruik van cultureel erfgoed en monumenten in hun omgeving (erfgoed-ensembles)' en 'een zorgvuldige omgang met en behoud van archeologische waarden' zijn in essentie onveranderd. Dat geldt ook voor het geschetste provinciaal belang voor deze thema's.
Regionale motorsportcentra, hoewel als zodanig niet van provinciaal belang, hebben op verzoek van PS in POL2014 bijzondere aandacht gekregen. Er is geen aanleiding om die specifieke aandacht in de POVI te continueren.

De beoogde aanpak voor de nieuwe thema's cultuur en sport sluit aan bij Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 resp. Beleidskader Sport 2020-2023.
De beoogde aanpak cultuurhistorisch erfgoed is licht gewijzigd. Belangrijkste verschil zit in de nadruk die gelegd wordt op ensembles. Ook de mogelijkheden die erfgoed biedt voor participatie en inspiratie (inrichting en ontwerp ruimtelijk domein) krijgt aandacht.
De aanpak archeologie blijft grotendeels ongewijzigd. Maar ook bij archeologie is er meer aandacht voor de toegevoegde waarde van de archeologische verhalen in de huidige en toekomstige leefomgeving.

Economie

Belangrijkste veranderingen: breder provinciaal belang, van topsectorenaanpak naar missie gedreven aanpak, meer aandacht voor circulair, kwaliteitsslag verblijfsrecreatie niet alleen voor bungalowparken en campings maar breder.

Het thema economie wordt in de POVI veel steviger neergezet dan in POL2014. Laatstgenoemd plan bevat een schets van de economische ontwikkeling van Limburg en het vereiste vestigingsklimaat. De focus lag vervolgens op werklocaties, infrastructuur en energievoorziening.
In de POVI wordt een veel breder provinciaal belang geformuleerd: een excellent vestigingsklimaat met een sterke economische structuur; innovatiekracht en bloeiende innovatie ecosystemen o.b.v. triple helix-samenwerking; circulaire economie; goede kennis- en onderwijs (infra)structuur; wendbare en inzetbare arbeidsmarkt, waarin talent op elk niveau tot zijn recht komt. De in de POVI geformuleerde ambities sluiten daarbij aan.

De focus is verschoven van een topsectorenaanpak naar een aanpak waarbij een aantal missies bepalend zijn. Hierbij is aangesloten bij het door PS vastgestelde missiegedreven economisch beleidskader.
De ontwikkeling tot een circulaire economie kreeg in het POL voor het eerst aandacht. Die is nu veel steviger. Dat sluit aan bij Circulaire Economie Limburg 2.0, het door PS vastgestelde beleidskader voor 2020-2030. Dit krijgt onder meer vorm in specifieke ambities m.b.t. Chemelot.
Meer dan in POL2014 wordt in de POVI ingezoomd op de campussen en andere grote economische dragers als Maastricht-Aachen Airport, Chemelot Industrial Park, VDL Nedcar en Greenport Venlo, op het betekenis van binnenstedelijke innovatiemilieus en op de ontwikkeling van de EinsteinTelescoop.

De aanpak voor onderwijs en arbeidsmarkt is gericht op het behouden van talent, waarbij door middel van het principe leven lang ontwikkelen mensen aansluiting vinden op de arbeidsmarkt, die als gevolg van de majeure transities steeds meer aan verandering onderhevig is. Net als in POL2014 blijven we inzetten op de ontwikkeling van campussen als broedplaatsen van kennis.

In de POVI is het onderdeel vrijetijdseconomie geïntegreerd in de economische paragraaf. De essentie van de opgave is vergelijkbaar. Kwaliteitsslag verblijfsaccommodaties, zorgen voor balans tussen vraag en aanbod. De beoogde kwaliteitsslag is niet alleen, zoals aangegeven in POL2014, nodig voor bungalowparken en campings, maar voor verblijfsrecreatie in brede zin waaronder hotels.

Werklocaties

Belangrijkste veranderingen: dynamisch voorraadbeheer minder rigide ingevuld, met name voor ontwikkeling bedrijventerreinen, meer aandacht voor logistieke terreinen.

Dit hoofdstuk is een samenvoeging van de onderdelen bedrijventerreinen, kantoren en detailhandel uit POL2014.
Ambitie en provinciaal belang zijn in essentie ongewijzigd. Het draait om de zorg voor voldoende ruimte voor werklocaties van de juiste kwaliteit. Dat geldt zowel voor bedrijventerreinen en kantoren.

De aanpak krijgt in de POVI op onderdelen een ander accent. De sterke nadruk in POL2014 op dynamisch voorraadbeheer is afgezwakt. Dat sluit aan bij de oproep vanuit de gemeenten. Er wordt nu terughoudend omgegaan met rigide koppelingen op projectniveau (‘nieuw voor oud’), omdat ze de dynamiek onnodig in de weg kunnen staan. Dat neemt niet weg dat de centrale opgave voor kantoren

en winkelgebieden blijft: groei in kwaliteit zonder toename van kwantiteit (kantoren) of zelfs met afname van kwantiteit (winkelgebieden). Voor bedrijventerreinen is de huidige voorraad toereikend voor zo'n 7 tot 10 jaar, maar kunnen zich afhankelijk van de vraagontwikkeling knelpunten voordoen in soort en kwaliteit van terrein dat nodig is. Aangezien logistieke bedrijventerreinen de grootste ontwikkeling doormaken krijgt dat segment ruim aandacht. Voor de ontwikkeling van logistieke terreinen is in de POVI een voorkeursvolgorde opgenomen.
Het werken aan de kwaliteit van de bestaande terreinen blijft een belang item (bv klimaatadaptatie, digitale ontsluiting), zodat deze terreinen hun aantrekkelijkheid behouden.

De vraag aan de regio's om regionale uitwerkingen voor werklocaties op te stellen voor werklocaties blijft. Nader gepreciseerd is in de POVI in welke situaties de Provincie actief regie voert op de ontwikkeling van nieuwe locaties. POL2014 ging uit van zo'n rol bij de ontwikkeling van de campussen en de ruimtevraag voor logistiek en chemie. In de POVI is de voorgestelde lijn dat de Provincie de regie neemt als het gaat om het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties van meer dan 70 hectaren, met bedrijvigheid van de hogere milieu categorieën en/of logistieke terreinen. De reden hiervoor is dat de ontwikkeling van een dergelijk terrein een bovenregionale afweging vereist.
Voor winkelgebieden blijft de balans belangrijk tussen de winkelvoorraad in de grootschalige winkelgebieden zoals meubel-, huis-en-tuin-boulevards en outletcentra aan de rand van de steden, in de binnensteden en in de dorpskernen en wijken. Ongewijzigd blijven ook keuzes als: Nieuwe grootschalige winkelgebieden zijn niet aan de orde; in bestaande grootschalige winkelgebieden aan de rand van de steden is er geen ruimte voor winkels uit branches die bij uitstek thuishoren in de stadscentra; in principe geen vestiging van zelfstandige kantoren en detailhandel op bedrijventerreinen.

Mobiliteit

Belangrijkste veranderingen: meer gebiedsgerichte aanpak, meer aandacht voor slimme mobiliteit en veiligheid.

De geformuleerde beleidslijn in de POVI sluit aan bij het Mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen, in 2018 door PS vastgesteld.

Ambities en provinciaal belang zijn ongewijzigd waar het gaat om vlotte en betrouwbare bereikbaarheid, maar is er thans meer aandacht voor veiligheid, duurzaamheid en leefbaarheid. De aansluiting op (inter)nationale en (eu)regionale netwerken blijft een provinciaal belang. Verschil is wel de aandacht voor slimme mobiliteit.

Vooral in de aanpak zien we in de POVI accentverschuivingen: meer aandacht voor flexibele, adaptieve aanpak; keuze voor gebiedsgerichte aanpak, naast generieke aanpak voor sommige thematische aspecten of aspecten die de gehele provincie betreffen. De insteek voor duurzame mobiliteit is meer geconcretiseerd. Er wordt ingespeeld op actuele ontwikkelingen, zoals de nieuwe OV-concessie, Mobility as a Service e.d. Het vastgestelde afwegingskader Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) stelt duidelijke randvoorwaarden aan de keuze voor en prioritering van mobiliteitsopgaven en –ambities.
De ladder van Verdaas (voorkomen onnodige mobiliteit, focus op benutten, dan pas bouwen) blijft uitgangspunt, er staat in de POVI dat deze consequenter gehanteerd zal worden. De genoemde ambities op projectniveau (internationaal spoor, logistieke knooppunten, enz.) zijn op hoofdlijnen ongewijzigd.

Energie

Belangrijke veranderingen: nieuw is de zonneladder. Verder zijn de opgaven nieuw, aansluitend bij het Klimaatakkoord en daarbij de aandacht voor de energie infrastructuur en landschappelijke inpassing.

De ambitie is in essentie onveranderd. Een schone, betaalbare en leveringszekere energievoorziening die gepaard gaat met regionale economische ontwikkeling, innovatie en werkgelegenheid en aanpak van het klimaatprobleem. De opgave zoals in de POVI geformuleerd sluit aan bij de landelijk gemaakte afspraken in het Klimaatakkoord.

De Trias Energetica blijft in de aanpak centraal staan. Waar in POL2014 werd verwezen naar regionale energievisies om de opgaven te concretiseren zijn dat Regionale Energie Strategieën geworden. Nieuw is de Limburgse zonneladder, voor initiatieven voor het duurzaam opwekken van energie met behulp van de zon, die daarbij richting geeft. Voor wind wordt vooralsnog vastgehouden aan het verbod op windturbines in uitsluitingsgebieden zoals opgenomen in POL2014 en verankerd in de Omgevingsverordening. Wij zullen de RES'en betrekken bij het actualiseren van de uitsluitingsgebieden en voorkeursgebieden zoals opgenomen in POL. Voor bodemenergie wordt aangesloten bij het door PS vastgestelde beleidskader geothermie i.r.t. de openbare drinkwatervoorziening, dat ook in de Omgevingsverordening verankerd is.
Bijzondere aandacht in de POVI krijgt de aanhaking op het (inter)nationale energiehoofdstructuur, o.m. buisleidingen.

Land- en tuinbouw

Belangrijkste verandering: aandacht voor landbouwtransitie, vervallen ontwikkelgebieden intensieve veehouderij

De ambitie uit de POVI is gericht op een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw; en ruimte voor ontwikkeling tot moderne, duurzame en circulaire, vraaggestuurde land- en tuinbouw, die in balans is met en bijdraagt aan een gezonde en duurzame leefomgeving. De toevoeging uit POL2014 'in 2025 is elk land- en tuinbouwbedrijf een lust voor zijn omgeving' is niet meer opgenomen, in lijn met het door PS vastgestelde Beleidskader voor de Limburgse landbouw en agrifoodsector 2020-2030.

In lijn met visies op nationaal niveau krijgt de transitie van de landbouw langs perspectiefvolle transitiepaden ruim aandacht. De POVI heeft ook aandacht voor de impact van de diverse transities (bv energie) op de landbouw en de noodzaak tot verweving van functies voor landbouw, natuur, waterbeheer en landschapsbeheer.

Bezien wordt of en hoe verankering van de Uitvoeringsagenda Vitale Veehouderij in de omgevingsverordening gewenst is. Daarbij wordt ook de relatie met het Aanvalsplan stikstof gelegd.
De ontwikkelgebieden IV komen te vervallen, de mogelijkheid voor een incidentele nieuwvestiging van een IV-bedrijf blijft overeind en is als zodanig in de verordening vastgelegd.
De POVI schept nieuwe ontwikkelingsruimte voor ontwikkelingsgebieden glastuinbouw aansluitend aan bestaande ontwikkelingsgebieden voor glas óf op locaties waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kunnen worden.

Voor wat betreft de kwetsbare gebieden (Natura2000-gebieden, Wet Ammoniak en Veehouderij-gebieden, extensiveringsgebieden, groenblauwe mantel en Nationaal Landschap Zuid-Limburg) wordt een integrale herijking van de ruimtelijke zonering aangekondigd.
Het VAB-beleid blijft op hoofdlijnen ongewijzigd, met meer aandacht voor een gebiedsgerichte aanpak en voor alternatieve functies als zonnepanelen (pilot in het kader van de Warme Sanering Varkenshouderijen).
Voor de bouw van grootschalige loodsen in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg worden in de POVI gestuurd op een maatwerkaanpak, met randvoorwaarden om de landschappelijke kwaliteit en (ruimtelijke) inpassing te borgen.

Water

Belangrijkste veranderingen: van nadruk op hoogwaterbescherming naar integraal bij de Maas, meer aandacht voor extreem weer, meer aandacht voor haalbaar en betaalbaar

In vergelijking met POL2014 zijn wat betreft de Maasvallei de nieuwe trefwoorden integraal en realistisch. In het POL stond de hoogwaterbescherming centraal, in de POVI gaat het om evenwichtige afweging tussen hoogwaterveiligheid en andere Maas-thema's bijvoorbeeld waterschaarste en scheepvaart. Hiermee sluit de Provincie aan bij de nieuwe landelijke beleidsontwikkeling van Integraal Rivier Management.
Het versterkt realisme komt met name tot uitdrukking in de acties, samen met andere partners, gericht op de herijking van het hoogwaterveiligheidsbeleid voor de Maasvallei. Deze vloeien voort uit de afspraken over het vervolg op de Bestuursopdracht Waternormen.

In de POVI zit nu meer de nadruk op het omgaan met extreem weer. Op waterbeschikbaarheid in tijden van langdurig droogte en op wateroverlast. Daarbij leggen we voor beide de verbinding met de ruimte die water nodig heeft in beken en beekdalen. We werken aan het optimaliseren van het watersysteem, het vergroten van grondwatervoorraden en een efficiënt gebruik.
Voor het gehele waterbeleid geldt dat dit haalbaar en betaalbaar moet zijn. Ook voor de burger.
We legging de verbinding met ruimtelijke ordening, waarbij klimaatadaptatie en water een structurerende rol spelen. Water is een belangrijke voorwaarde voor het bereiken van de duurzame staat van instandhouding voor onze N2000 gebieden. Daarom leggen we een sterke verbinding met het hertel van deze gebieden

Natuur

Belangrijkste veranderingen: focus op hoogwaardige inrichting natuurnetwerk, zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone zijn samengevoegd, impact stikstofaanpak.

De ambitie is gewijzigd van: in stand houden van de biodiversiteit naar in stand houden en versterken, waar mogelijk.
In de aanpak van de goudgroene natuurzone, waarvan de naam is gewijzigd in Natuurnetwerk Limburg (daarmee aansluitend op de nationale benaming), is de focus verlegd van de kwantitatieve (rest)opgave naar hoogwaardige kwalitatieve inrichting van de nieuwe natuur in het Natuurnetwerk Limburg.

De zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone zijn samengevoegd tot groenblauwe mantel. Reden daarvoor: de regels in de omgevingsverordening voor beide typen gebieden komen

sterk overeen, net als het feitelijk gebruik (veelal agrarisch, grondgebonden landbouw). Dit in tegenstelling tot het Natuurnetwerk waar het natuurbelang prevaleert.
In de natuuraanpak krijgen de stikstofaanpak en natuurherstel ruim aandacht. Er is ook meer aandacht voor areaal en kwaliteit bossen, aansluitend op de landelijke bossenstrategie. Nieuw is de beoogde transformatie van de drie nationale parken tot regionale landschappen zoals in lijn met het Rijksstreven en aangegeven in de provinciale nota Landschap verbindt Limburg. Er is ook aandacht voor het beheer van populaties wilde dieren.

Landschap

Belangrijkste veranderingen: zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone zijn samengevoegd tot groenblauwe mantel.

De ambitie is in essentie ongewijzigd. De focus ligt naast de in POL2014 genoemde gebieden ook op de (verbrede) Nationale Parken en stadlandzones (met name in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg).

Zie natuur voor introductie groenblauwe mantel.

Bodem en ondergrond

Belangrijkste veranderingen: circulariteit van bouwgrondstoffen, zeer zorgwekkende stoffen

Wat betreft ondergrond zijn de ambities sinds het POL niet veranderd.

Wat betreft ontgrondingen was er in POL2014 ook al veel aandacht voor terughoudendheid van winning (alleen indien noodzakelijk en altijd als onderdeel van projecten met een meervoudige doelstelling). Nieuw in de POVI is de aandacht voor circulariteit van bouwgrondstoffen. Dit sluit aan bij het Beleidskader Circulaire Economie.
Een nieuw thema in de bodembescherming zijn de zogenaamde Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS), onder andere PFAS.

Bijlagerapport

Bijlage bij het MER Omgevingsvisie Limburg

projectnummer 0453529.101
definitief
25 augustus 2020

Understanding today.
Improving tomorrow.

Bijlagerapport

projectnummer 0453529.101

definitief
25 augustus 2020

Auteurs
L.T. Runia
P.J. Verhoeven
W. Daggenvoorde

Opdrachtgever
Provincie Limburg
Limburglaan 10
6229 GA MAASTRICHT

datum vrijgave	beschrijving revisie	goedkeuring	vrijgave
25-08-2020	definitief	J. Fuite	H.A.M. van de Wetering

Inhoudsopgave

		Blz.
1	**Inleiding**	**1**
1.1	Aanpak	2
1.2	Gebruikte informatiebronnen	3
1.3	Algemene informatie	3
2	**Relevante exogene trends**	**4**
2.1	Demografische trends	4
2.2	Economische ontwikkeling	5
2.3	Gezonde leefomgeving	6
2.4	Infrastructuur en bereikbaarheid	7
2.5	Energietransitie	8
2.6	Landbouwtransitie	8
2.7	Klimaatverandering	9
2.8	Bodem, water en ondergrond	10
2.9	Technologisering van de samenleving	11
3	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**12**
3.1	Huidige situatie	12
3.1.1	Luchtkwaliteit	12
3.1.2	Geluid	15
3.1.3	Bodemaspecten	19
3.1.4	Externe veiligheid	19
3.1.5	Straling	20
3.1.6	Verkeersveiligheid	20
3.1.7	Hoogwaterveiligheid en wateroverlast	22
3.1.8	Leefklimaat (hittestress)	23
3.2	Referentiesituatie	25
4	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**31**
4.1	Huidige situatie	31
4.1.1	Kwaliteit woongebieden	31
4.1.2	Kwaliteit landelijk gebied	33
4.1.3	Vervuiling/verloedering	35
4.2	Referentiesituatie	37
4.3	Beoordeling	37
5	**Wonen**	**41**
5.1	Huidige situatie	41
5.1.1	Woningvoorraad in balans (aantal & kwaliteit)	41
5.1.2	Kwaliteit woning (energetisch / bouwkundig / levensloopbestendig)	45
5.2	Referentiesituatie	45
5.3	Beoordeling	46

6	**Sociaal**	**50**
6.1	Huidige situatie	50
6.1.1	Sociale levendigheid	50
6.1.2	Sociale veiligheid	50
6.1.3	Sociale cohesie	51
6.1.4	Voorzieningenniveau	51
6.2	Referentiesituatie	52
6.3	Beoordeling	53
7	**Ecologisch kapitaal**	**57**
7.1	Huidige situatie	57
7.1.1	Kwaliteit Natura 2000-gebieden	57
7.1.2	Kwaliteit Natuurnetwerk	62
7.1.3	Samenhang Natuurnetwerk (mogelijkheden migratie/adaptatie flora & fauna)	64
7.1.4	Biodiversiteit	64
7.2	Referentiesituatie	71
7.3	Beoordeling	74
8	**Energie & Grondstoffen**	**78**
8.1	Huidige situatie	78
8.1.1	Emissie broeikasgassen / aandeel duurzame energie	78
8.1.2	Energiegebruik	86
8.1.3	Gebruik grondstoffen / circulariteit	87
8.2	Referentiesituatie	90
8.3	Beoordeling	92
9	**Bodem, water & ondergrond**	**96**
9.1	Huidige situatie	96
9.1.1	Kwaliteit diepe grondwater	96
9.1.2	Kwaliteit oppervlaktewater	99
9.1.3	Grondwaterstanden	100
9.1.4	Bodem- en grondwaterkwaliteit (chemisch / fysisch)	104
9.1.5	Bodemstabiliteit (erosie / beweging)	105
9.2	Referentiesituatie	106
9.3	Beoordeling	107
10	**Historisch kapitaal**	**109**
10.1	Huidige situatie	109
10.1.1	Archeologische waarden	109
10.1.2	Gebouwd erfgoed	112
10.1.3	Aardkundige waarden	114
10.1.4	Historisch landschappelijke waarden	114
10.2	Referentiesituatie	116
10.3	Beoordeling	116

11	**Vestigingsklimaat**	**119**
11.1	Huidige situatie	119
11.1.1	Werklocaties en arbeidspotentieel in balans	119
11.1.2	Arbeidspotentieel	122
11.1.3	Bereikbaarheid werklocaties	123
11.1.4	Topsectoren	124
11.2	Referentiesituatie	126
11.3	Beoordeling	126
12	**Werk en inkomen**	**130**
12.1	Huidige situatie	130
12.1.1	Gemiddeld besteedbaar inkomen	130
12.1.2	Omvang van de werkgelegenheid	130
12.1.3	Werkgelegenheid in balans (ruimtelijk / opleidingsniveau)	135
12.2	Referentiesituatie	136
12.3	Beoordeling	136
13	**Opleiding & netwerken**	**140**
13.1	Huidige situatie	140
13.1.1	Opleidingen en ontplooiingsmogelijkheden	140
13.1.2	Kennisnetwerk	142
13.1.3	Fysieke netwerken (energie / data)	142
13.2	Referentiesituatie	143
13.3	Beoordeling	144
14	**Bereikbaarheid**	**146**
14.1	Huidige situatie	146
14.1.1	Doorstroming (inter)nationale en regionale infrastructuur	146
14.1.2	Multimodale bereikbaarheid	148
14.1.3	Kwaliteit logistieke knooppunten	149
14.1.4	Bereikbaarheid internationaal	150
14.2	Referentiesituatie	151
14.3	Beoordeling	152
15	**Overzicht: Portret van Limburg**	**153**

1 Inleiding

De provincie Limburg is gestart met het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie. De Omgevingsvisie bevat de strategisch langetermijnvisie voor de provincie. Bij de ontwerp-Omgevingsvisie wordt een MER opgesteld. In het MER wordt het voorgenomen omgevingsbeleid in de ontwerp-Omgevingsvisie beoordeeld op de effecten in de leefomgeving.

Daarvoor is het allereerst nodig om een goed beeld te krijgen van de huidige en verwachte staat van Limburg, met als onderdeel daarvan de voor m.e.r. relevante fysieke leefomgeving. Wat zijn de aanwezige waarden binnen de fysieke leefomgeving? Welke ontwikkelingen verwachten we de komende jaren? En hoe ziet de toekomstige leefomgeving eruit en welke inzichten en aandachtspunten levert dat op? Dit wordt in beeld gebracht aan de hand van een integraal beoordelingskader.

Voor de beschrijving van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving wordt in m.e.r. vaak de term leefomgevingsfoto gebruikt. In dit rapport hanteren we het begrip **Portret van Limburg**. Daarmee bedoelen we dat we een integraal beeld schetsen van de huidige en toekomstige staat van Limburg. Dat beeld is breder dan alleen de fysieke leefomgeving, en beoogt te laten zien welke ontwikkelingen zich de afgelopen jaren hebben voorgedaan en hoe de prognose is voor de toekomst.

Portret van Limburg/Foto van de leefomgeving

In milieueffectrapporten is de afgelopen jaren geleidelijk de term 'Foto van de leefomgeving' geïntroduceerd als een nieuwe naam voor de beschrijving van '**bestaande situatie en autonome ontwikkeling**'.

In dit MER gebruiken we het begrip '**Portret van Limburg'** voor de foto van de leefomgeving. Een portret - zowel geschreven als geschilderd – is namelijk meer dan een registratie, het is tevens een duiding en bedoeld om inzicht te geven, karakteristieken te benadrukken en accenten aan te brengen. Dat is ook het doel van het Portret van Limburg: inzicht geven in de bestaande en toekomstige staat van Limburg, met ook aandacht voor trends, ontwikkelingen en onzekerheden.

Het beoordelingskader voor het portret van Limburg is thematisch opgebouwd. De hoofdthema's volgen de people-planet-prosperity indeling. Een indeling die aansluit bij de accenten die de provincie legt in de ontwerp-Omgevingsvisie. Onder elk hoofdthema hangen vier thema's. In onderstaande tabel is het overzicht van de thema's opgenomen.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving	**Ecologisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**
Aantrekkelijke leefomgeving	**Energie & grondstoffen**	**Werk en inkomen**
Wonen	**Bodem, water & ondergrond**	**Opleiding en netwerken**
Sociaal	**Historisch kapitaal**	**Bereikbaarheid**

1.1 Aanpak

Het Portret bevat op de eerste plaats een beschrijving van negen “exogene” trends. Deze exogene trends gaan over bredere ontwikkelingen die een grote invloed (kunnen) hebben op Limburg, maar niet direct beïnvloedbaar zijn door beleid. Het gaat om maatschappelijke ontwikkelingen, maar ook om ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving, zoals de verandering van het klimaat. De in het Portret behandelde exogene trends gaan over ‘wonen en leefomgeving’, ‘economische ontwikkeling’, ‘infrastructuur en bereikbaarheid’, ‘energietransitie’, ‘landbouwtransitie’, ‘klimaatverandering’, ‘ondergrond’ en ‘technologisering van de samenleving’.

Het Portret van Limburg bevat voor alle aspecten van het beoordelingskader (zoals opgenomen in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau, d.d. december 2019) beschrijvingen van de huidige situatie en van belangrijke trends en ontwikkelingen. Het Portret bevat twaalf beoordelingsaspecten (volgens een People-Planet-Prosperity- indeling).

Het Portret bevat vervolgens voor alle twaalf beoordelingsaspecten een beschrijving van de huidige situatie, de geprognosticeerde autonome ontwikkeling en de daarbij horende onzekerheden (en lokale verschillen). Deze gegevens zijn voor de twaalf aspecten samengevat gevisualiseerd. Daarbij is gebruik gemaakt van figuren, zoals weergegeven in onderstaand voorbeeld voor het aspect ‘Gezonde, veilige leefomgeving’ (Figuur 1.1). Per aspect is tenminste één figuur opgenomen, of (als daar aanleiding voor is), één per regio. In het Portret is de regio-indeling Noord-, Midden- en Zuid-Limburg aangehouden[1] en sluit daarmee aan bij de Ontwerp-Omgevingsvisie.

De figuur biedt inzicht in een drietal aspecten. Deze drie aspecten betreffen de huidige situatie, de autonome ontwikkeling en de bandbreedte van de autonome ontwikkeling. Deze drie aspecten zijn hieronder toegelicht. Iedere figuur wordt vergezeld door een tabel waarin de overwegingen ten aanzien van de drie onderstaande aspecten worden toegelicht.

Huidige situatie
Hoe presteert de provincie Limburg (c.q. de regio) voor dit thema (de hoogte op de y-as). Dit betreft een kwalitatief oordeel op basis van de beschrijvingen van de huidige situatie. Daarbij geldt dat de groene zone in de figuur de meest wenselijke situatie representeert, terwijl de rode zone een situatie representeert die voor het specifieke thema sterk onwenselijk is.

Autonome ontwikkeling
Het verloop van de autonome ontwikkeling. Op basis van trends uit het verleden (de periode 2000 – 2020 in de figuren) in combinatie met autonome ontwikkelingen, exogene trends en vastgesteld beleid van de provincie, wordt een verwachting geprognosticeerd over de wijze waarop de situatie zich voor dit thema ontwikkelt. De x-as in de figuren geeft het verloop in tijd weer, die loopt van 2000 tot 2050. Een stijgende lijn (groene pijl) betekent dat het voor het betreffende aspect in de toekomst beter wordt, een dalende lijn (oranje pijl) duidt op een (risico) van achteruitgang.

Bandbreedte van de autonome ontwikkeling
Omdat het lange termijn voorspellingen van veelal lastig voorspelbare thema’s betreft, bestaan er in de meeste gevallen (grote) onzekerheden. Dit komt tot uiting in de bandbreedte (via blauwe

[1] Noord-Limburg: Beesel, Bergen, Horst aan de Maas, Mook en Middelaar, Peel en Maas, Venlo, Venray.
Midden-Limburg: Nederweert, Weert, Leudal, Roermond, Maasgouw, Roerdalen, Echt-Susteren.
Zuid-Limburg: Beek, Beekdalen, Brunssum, Eijsden-Margraten, Gulpen-Wittem, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Maastricht, Meerssen, Simpelveld, Sittard-Geleen, Stein, Vaals, Valkenburg a/d Geul, Voerendaal.

pijl) en deze kan per thema verschillen. Een andere invulling van de bandbreedte kan ook voortkomen uit lokale verschillen. Wanneer binnen een van de regio's nog grote lokale verschillen voorkomen, komt dit tevens tot uiting in de bandbreedte. Hoe groter de bandbreedte, hoe groter de onzekerheden en/of de verschillen binnen de regio.

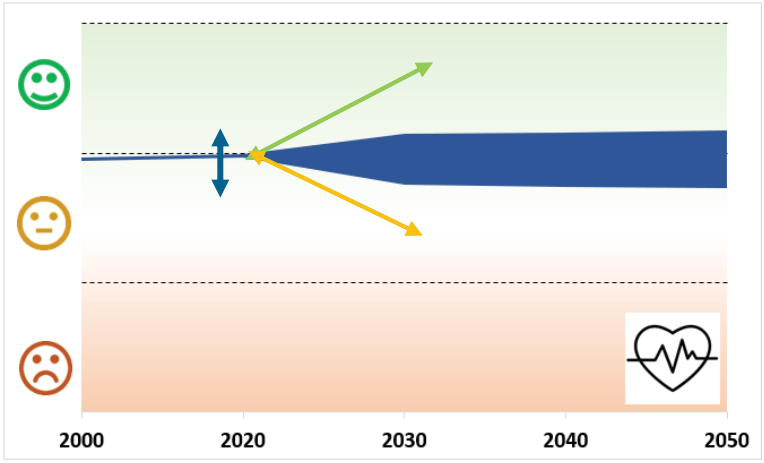

Figuur 1.1: Wijze van visualiseren referentiesituatie

1.2 Gebruikte informatiebronnen

Voor iedere indicator is een verschillende informatiebron gebruikt. Voor veel indicatoren is gebruik gemaakt van databanken van het Rijk, zoals de Atlas voor de leefomgeving, CBS Statline of publicaties van het Planbureau voor de Leefomgeving en Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, als belangrijkste informatiedragers. In veel gevallen is in aanvulling hierop gebruik gemaakt van data en informatie die opgenomen is in provinciale beleidsstukken of databanken.

Sommige data dateert al van enkele jaren geleden. In het geval data ouder is dan 2015 is overwogen om deze wel of niet te presenteren in het rapport. Deze data heeft alleen een plek gekregen in het rapport indien er (1) geen recentere data voor deze indicator beschikbaar is en (2) de data een (met eventuele kanttekening) waarheidsgetrouw beeld geeft van de actuele situatie rondom deze indicator.

Zoals reeds aangegeven in hoofdstuk 2.2 van het MER is bij het opstellen van het Portret van Limburg geen rekening is gehouden met de gevolgen van de corona-crisis. De mogelijke gevolgen van de crisis zijn nog zeer onvoorspelbaar.

1.3 Algemene informatie

Limburg is de meest zuidelijke provincie van het land, in het noorden begrensd door Gelderland, in het noordwesten door Noord-Brabant, in het zuidwesten door België en in het oosten door Duitsland. Limburg telde op 1 januari 2020 1.117.164 inwoners en is daarmee met 519 inwoners per kilometer, na Noord- en Zuid-Holland en Utrecht, de meest dichtbevolkte provincie van Nederland. Zuid-Limburg is met 54% van de inwoners sterker verstedelijkt dan Noord-Limburg (25%) en Midden-Limburg (21%).

2 Relevante exogene trends

Op hoofdlijnen zijn er enkele exogene trends te onderscheiden die een onmiskenbare invloed op de thematische aspecten hebben. Deze exogene trends zijn separaat beschreven in dit hoofdstuk. Relevante exogene trends doen zich voor op het gebied van 'wonen en leefomgeving', 'economische ontwikkeling', 'infrastructuur en bereikbaarheid', 'energietransitie', 'landbouwtransitie', 'klimaatverandering', 'ondergrond' en 'technologisering van de samenleving'. Het betreft voor een groot gedeelte trends en ontwikkelingen die niet exclusief zijn voorbehouden aan Limburg. Het betreft grotere maatschappelijke trends waarmee vrijwel iedere provincie mee te maken heeft.

2.1 Demografische trends

Demografische trends zijn, samen met economische trends, de belangrijkste drijvende krachten achter ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving. Economische groei leidt in principe tot meer energiegebruik, mobiliteit en ruimtebeslag. De demografische trends en welke gevolgen dit heeft voor de fysieke leefomgeving worden hieronder beschreven.

Naar verwachting zal de bevolkingsomvang in de provincie Limburg licht dalen. De bevolking in Zuid-Limburg zal met name afnemen, maar deze regio blijft desondanks een stuk dichtbevolkter dan Noord- en Midden-Limburg. In de drie regio's spelen vergelijkbare trends ten aanzien van de leeftijdsopbouw van de bevolking. Het aantal ouderen (65 jaar en ouder) neemt toe en het relatieve aandeel van ouderen stijgt daardoor sterk. Het aantal en aandeel van de jongere bevolkingsgroepen daalt licht.

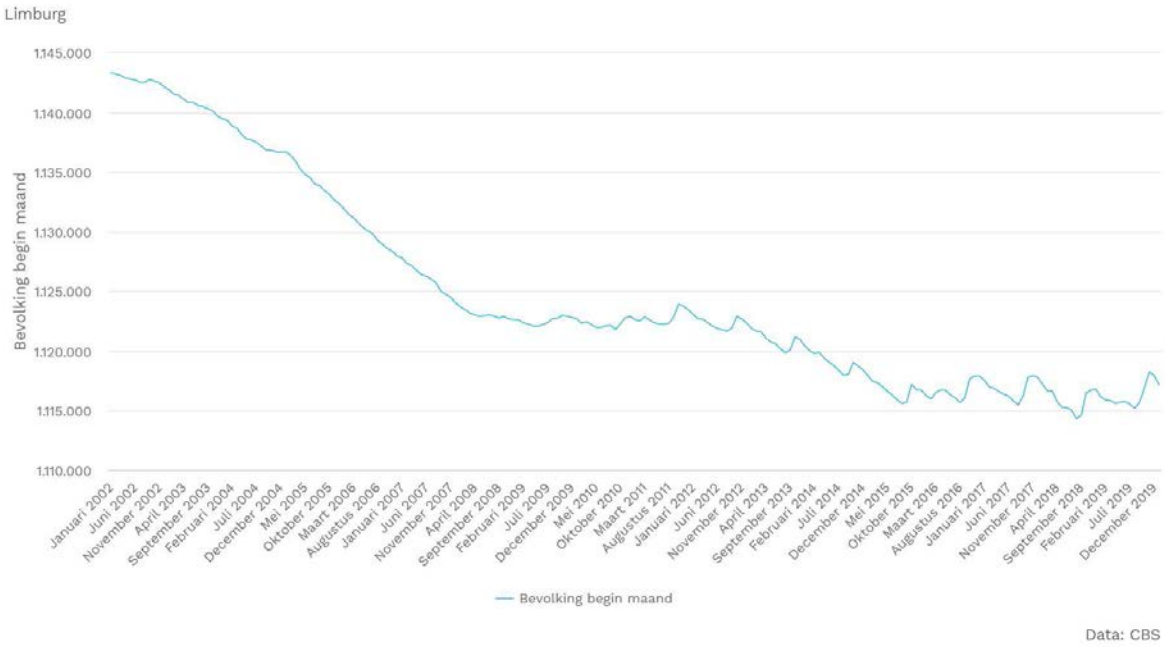

Figuur 2.1: Bevolkingsontwikkeling Limburg 2002-2019 (bron: CBS)

Huishoudens zullen gemiddeld kleiner worden. Het aantal huishoudens in Noord- en Midden-Limburg zal toenemen tot 2035. In Zuid-Limburg wordt, ondanks de huishoudensverdunning, deze groei niet verwacht. De stijging van het aantal huishoudens in Noord- en Midden-Limburg

ontstaat door een toename van het aantal huishoudens van ouderen (65 jaar en ouder). Dit zal leiden tot een stijging van de vraag naar levensloopbestendige woningen in stedelijk gebied en grotere landelijke kernen. Om aan de vraag te kunnen voldoen is omvorming van bestaande woningen of vervangende nieuwbouw noodzakelijk (door middel van inbreiding en transformatie). Relevant voor Zuid-Limburg is de functie van universiteitsstad Maastricht, welke ervoor zorgt dat het vertrekoverschot van jongeren (op regionaal schaalniveau) in Zuid-Limburg minder groot is dan in andere krimpregio's in Nederland. Na 2035 is de verwachting dat er een krimp van het aantal huishoudens zal optreden in Zuid-Limburg. In Noord- en Midden-Limburg zal rond 2035 het aantal huishoudens stabiliseren.

2.2 Economische ontwikkeling

Economische trends zijn, samen met demografische trends, de belangrijkste drijvende krachten achter ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving. Economische groei leidt bijvoorbeeld tot meer energieverbruik, mobiliteit en ruimtebeslag. De economie staat in nauw verband met technologische ontwikkelingen. Zo wordt de arbeidsproductiviteit verhoogd door technologie en innovatie. Daarnaast draagt technologie (in combinatie met thema's zoals omgevingskwaliteit en leefstijl) bij aan de verhoging van de levensverwachting. Tot slot kan de impact die economische groei heeft op de fysieke leefomgeving beperkt worden door technologie (denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van schonere mobiliteit). De mate waarin technologie de arbeidsproductiviteit, levensverwachting en impact op de fysieke leefomgeving beïnvloed is echter onzeker.

Sectorale verschuivingen

Er is een aantal trends die de economische ontwikkeling in de provincie Limburg kunnen beïnvloeden. Ten eerste is volgens het CBP de verwachting dat het aantal banen in de kwartaire sector (de niet-commerciële dienstverlening zoals openbaar bestuur, onderwijs en zorg) zal toenemen vanwege de vergrijzing en de daarbij behorende stijging van de zorgvraag. Ook wordt er een groei verwacht van de ICT en de communicatiesector. Ten tweede kunnen schaalvergroting, verdere mechanisering van de landbouw en stoppende landbouwbedrijven leiden tot een kwantitatieve afname van de werkgelegenheid in de landbouwsector. Tot slot wordt een afname van de werkgelegenheid in de industriesector verwacht. Dit komt voornamelijk door verplaatsing naar landen waar productie goedkoper is, maar ook door de verwachte toenemende verstedelijking. Een klein deel van de zware industrie zal hierdoor worden verdrongen en zich verplaatsen naar locaties met meer (milieu)ruimte.

Samenhang demografische ontwikkeling – economische ontwikkeling

De verwachte demografische ontwikkelingen hebben een impact op de economie. Er wordt voorspeld dat de beroepsbevolking (het deel van de bevolking tussen de 15 en 75 jaar dat minstens 12 uur per week betaald werk verricht of op zoek is naar werk) in absolute omvang zal afnemen, terwijl het deel van de bevolking dat niet wil of kan werken zal toenemen. Een belangrijke oorzaak voor deze ontwikkeling is de vergrijzing. Hiermee zal de verhouding tussen de beroepsbevolking en het aantal niet-actieven dalen.

Voor de relatie tussen deze cijfers en de arbeidsmarkt is relevant in welke mate migratie de autonome bevolkingsontwikkeling in opwaartse lijn kan beïnvloeden. Ook in krimp- of anticipeerregio's overtreft de immigratie de emigratie nog vaak. In Limburg zijn er bijvoorbeeld gemeenten waar veel Poolse arbeidsmigranten zijn gevestigd en Maastricht trekt veel internationale studenten.

Geconstateerd wordt dat de balans tussen werkvragers en werkaanbieders op dit moment niet goed is en verder dreigt te verslechteren. Belangrijke factor is de bevolkingskrimp die de regio in

een neerwaartse spiraal kan brengen. Hierom trekken voornamelijk jongeren weg of keren na hun opleiding elders in onvoldoende mate terug. Bedrijven vestigen zich ergens primair om markttechnische redenen. Belangrijke voorwaarden zijn dan naast bereikbaarheid, voldoende en kwalitatief passende ruimte en arbeidspotentieel. Dat laatste kan een probleem zijn, niet alleen voornieuwe bedrijven, maar ook voor reeds gevestigde bedrijven. Dit kan de diversiteit aan banen beperken. Dit lijkt meer te gelden voor de lagere en middelbare functies, omdat het aantrekken van kenniswerkers door interessante baanproposities, in combinatie met kwaliteit leefomgeving, doorslaggevend zijn. De bedrijven zijn niet per definitie aangewezen op de regionale reeds aanwezige arbeidskrachten. Desondanks is er geen overmatige verplaatsing van bedrijven naar elders waarneembaar. Tegenover vertrekkende bedrijven staan de laatste jaren zelfs meer nieuwvestigende bedrijven. Dit lijkt vooral te maken te hebben met die twee andere factoren: bereikbaarheid en ruimte. De ruimte heeft tot op heden geen probleem gevormd, maar als met name de schaalvergroting in de logistiek het komende decennium doorzet, zou dit kunnen veranderen. De laatste jaren is de vraag naar ruimte voor vestiging vrij groot, worden gevraagde grondprijzen gerealiseerd en is ook de waarde van bedrijfsvastgoed stabiel. Zelfs in de Limburgse kantorenmarkt die nog steeds overschotten kent, lijken de prijzen na een aanvankelijke daling, zich de laatste paar jaren te stabiliseren.

Kortom, de economische dynamiek en het functioneren van de arbeidsmarkt zijn met elkaar verbonden en beïnvloeden elkaar. Oplossingsrichtingen voor het vergroten van de bijdragen van krimp- en anticipeerregio's in Zuid-Limburg aan bijvoorbeeld het BNP, kunnen niet anders dan hiermee omgaan.

Ruimtegebruik

Door trends zoals flexwerken en thuiswerken zal het benodigde oppervlak per werknemer afnemen. Hierdoor is er in de toekomst naar verwachting minder kantoorruimte nodig. Daarentegen zullen distributieactiviteiten en de vrijetijdseconomie naar verwachting meer ruimte vragen.

Detailhandel

In de provincie Limburg staan veel winkels leeg, in 2016 was dit circa 11% van het totaal aantal winkels. Sinds 2014 wordt een jaarlijkse groei van het Regionaal Binnenlands Product waargenomen in Limburg, wat het bestedingspotentieel doet toenemen. Het bestedingspotentieel is het totaal aan detailhandelsbestedingen die door inwoners van een bepaald gebied gedaan kunnen worden. Daarnaast trekken plekken zoals het Designer Outlet Center (DOC) in Roermond, de Woonboulevard in Heerlen en de stadscentra van Venlo, Sittard en Maastricht de nodige bezoekers uit omliggende streken en zorgen voor koopkrachttoevloeiing vanuit het buitenland. Echter volgens het Provinciaal Omgevingsplan Limburg wordt een daling van het bestedingspotentieel verwacht van 4% in de periode 2020-2030 op basis van de demografische ontwikkelingen. Los van een eventueel compenserend effect vanuit economisch groeiperspectief is deze ontwikkeling niet bevorderlijk voor het terugdringen van de winkelleegstand, en daar komen de effecten van het online winkelen nog boven op. Voornamelijk in dorpskernen en wijken ligt de opgave om het voorzieningenniveau en daarmee de leefbaarheid zoveel mogelijk op peil te houden.

2.3 Gezonde leefomgeving

Er is steeds meer aandacht voor het aspect gezondheid in de leefomgeving. Een gezonde leefomgeving is een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op de gezondheid zo laag mogelijk is. Meer concreet is een gezonde leefomgeving een leefomgeving die:

- schoon en veilig is;
- uitnodigt tot bewegen, spelen en sporten;

- fietsen, wandelen en OV openbaar vervoer -gebruik stimuleert en zorgt voor goede bereikbaarheid;
- er voor zorgt dat mensen elkaar kunnen ontmoeten;
- rekening houdt met de behoeften van de (toekomstige) bewoners en specifieke bevolkingsgroepen (kinderen, ouderen, chronisch zieken, gehandicapten, lagere inkomensgroepen);
- een goede milieukwaliteit (geluid, lucht, bodem, externe veiligheid) heeft;
- voldoende groen, natuur en water en aandacht voor klimaatadaptatie heeft;
- gezonde en duurzame woningen heeft;
- een aantrekkelijke en gevarieerde openbare ruimte heeft;
- een gevarieerd aanbod aan voorzieningen (bijvoorbeeld woningen, scholen, winkels, cultuur, bedrijven, openbaar vervoersvoorzieningen, sport) heeft.

Het heeft dus zowel betrekking op de fysieke als sociale omgeving.

De leefomgeving waarin mensen wonen, werken en leven heeft invloed op hun gezondheid. Deze invloed kan direct zijn, bijvoorbeeld door de luchtkwaliteit, een drukke weg met een hoog risico op verkeersongevallen of het ontbreken van goede fietsmogelijkheden in een buurt. Maar de omgeving kan ook indirect van invloed zijn op de gezondheid, bijvoorbeeld door stress van geluidhinder of ontevredenheid over de (mensen in de) buurt. Vaak wordt aandacht besteed aan bovenstaande negatieve omgevingsfactoren, terwijl de omgeving ook een positieve invloed kan hebben op de gezondheid oftewel gezondheidsbevorderend kan werken. Zo is er de laatste jaren aandacht voor de (gezondheidsbevorderende) functie van groen in de directe woonomgeving en het optimaliseren van de akoestische kwaliteit van bepaalde plekken in een stad.

Voor een gezonde leefomgeving is het (naast aspecten zoals geluid en hinder), van belang hoe de emissie van stikstofoxyden zich zal ontwikkelen. De emissie van stikstofoxyden heeft effect op zowel het woon- en leefmilieu (luchtkwaliteit) als op natuurgebieden (depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden). Stikstofoxyden ontstaan bij de verbranding van brandstoffen, bijvoorbeeld in verwarmingsketels en in automotoren. Op Europees niveau zijn afspraken gemaakt over het limiteren van de emissies. Daarnaast is de verwachting dat de uitstoot van stikstofoxyden zal afnemen door de ontwikkeling van schoner en duurzamer vervoer.

2.4 Infrastructuur en bereikbaarheid

Mobiliteit zal de komende decennia sterk in ontwikkeling zijn. Door technologische ontwikkelingen, maar ook de wijze waarop de mens deze zal gebruiken, is de verwachting dat er meer verandert dan de afgelopen decennia. Of de auto's volledig zelf gaan rijden is de vraag, maar duidelijk is dat er steeds meer systemen beschikbaar komen die de bestuurder ondersteunen in de 'rijtaak', waardoor efficiency, veiligheid en duurzaamheid verbeteren. En dat geldt niet alleen voor personenauto's, maar ook voor vrachtauto's, treinen, schepen en vliegtuigen. Een van de kernpunten is het gebruik van enorme hoeveelheden data. Voertuigen zullen 'connected' zijn, met elkaar en met systemen die het verkeer en vervoer aansturen. 'Mobility as a Service' (MAAS) zal het wisselen van vervoerswijze vergemakkelijken, net zoals 'synchromodaliteit' dat voor transport en logistiek zal doen. De effectiviteit van deze technologische veranderingen is onder ander afhankelijk van de wijze waarop de mens hiermee zal omgaan. Zullen zij de techniek massaal gebruiken, zullen zij de mogelijkheden van deelsystemen benutten? Inzicht in deze gedragscomponent is net zo belangrijk als technische kennis.
Technologische ontwikkelingen zullen ook zorgen voor de afname van CO2 uitstoot door vervoermiddelen. Welke energiedragers (biobrandstoffen, elektrisch, waterstof, of andere) daarvoor het meest geschikt zijn, is nu nog niet te zeggen.

2.5 Energietransitie

Internationale en nationale doelstellingen

De energievoorziening zal de komende decennia ingrijpend veranderen. Nederland heeft in 2016 het VN-Klimaatakkoord van Parijs ondertekend. Doel van het Klimaatakkoord is om de temperatuurstijging te beperken tot ruim onder 2 graden Celsius in 2050. Om dit te bereiken is een vergaande reductie van CO_2-emissies nodig. De nationale doelen met betrekking tot de energietransitie zijn vastgelegd in het Klimaatwet. In deze wet is vastgesteld dat Nederland in 2030 de uitstoot van CO_2 met 49% heeft verlaagd ten opzichte van 1990. Om dit doel te halen hebben de overheid, bedrijven en maatschappelijke organisaties een Klimaatakkoord gesloten. Hierin is afgesproken om in 2050 de uitstoot van CO_2 met 95% te hebben verlaagd ten opzichte van 1990. Daarnaast moet Nederland eind 2020 ten minste 25% minder broeikasgassen uitstoten ten opzichte van 1990. Een overgang naar een duurzame energievoorziening is van groot belang, vanwege het tegengaan van klimaatverandering. Daarnaast is de energietransitie ook van economisch belang door de afnemende beschikbaarheid van fossiele brandstoffen en de afhankelijkheid van internationale energieleveranciers.

Lokaal niveau

Energiebesparende maatregelen (zoals isolaties) voor gebouwen zullen uitgevoerd worden op basis van een afweging van kosten en baten. De prijzen van (bijvoorbeeld) zonnepanelen zullen naar verwachting verder afnemen. Verder is het de bedoeling dat alle nieuwbouwwoningen ‘gasloos’ (dit betekent zonder aansluiting op het gasleidingennet) worden gebouwd volgens de Wet Voortgang Energietransitie en zullen gaandeweg ook steeds meer bestaande woningen van het gas af worden gehaald.

Bedrijvigheid

Voor bedrijven en (mogelijk in mindere mate) particulieren is de kostprijs van fossiele energie en de terugverdientijd van gemaakte investeringen belangrijk. In relatie daarmee spelen subsidies, fiscale aspecten en financierbaarheid een rol bij afwegingen die bedrijven en burgers maken bij investeringen gericht op het besparen van energie of het installeren van alternatieve energiesystemen.

2.6 Landbouwtransitie

Het aandeel landbouwgrond zal naar verwachting verder afnemen door de omzetting in natuur en ruimte te bieden voor de aanleg van wegen, stedelijke ontwikkelingen en regeneratieve energieopwekking. Dit is geen nieuwe trend, maar zal zich de komende jaren wel voortzetten. Deze ontwikkeling gaat gepaard met een vermindering van het aantal landbouwbedrijven vanwege bedrijfsbeëindigingen met als gevolg verdere schaalvergroting. De gemiddelde omvang van bedrijven neemt hiermee toe. Diverse bedrijven zullen zich meer richten op gespecialiseerde- / nevenactiviteiten in de ‘cross over’ met andere sectoren, zoals zorg, regionale directe afzet (rechtstreekse verkoop van eigen landbouwproducten aan de klant), (verblijfs-)recreatie, natuur- en landschapsonderhoud en dergelijke.

Naar verwachting zal de regelgeving ten aanzien van intensieve veehouderijen verder aanscherpen om emissies van ammoniak, fijnstof en geur te verminderen. Verschillende maatregelen en instrumenten van rijk, provincie en gemeenten zouden tot gevolg moeten hebben dat de emissie uit de veehouderij niet verder toeneemt, maar sterk afneemt. De provincie Limburg heeft dit beleid uitgewerkt in de Uitvoeringsagenda Vitale veehouderij voor een gezonde en duurzame leefomgeving.

De omvang van glastuinbouw zal naar verwachting gelijk blijven. Het gebruik van kleinere kassen voor glastuinbouw neemt af, maar enkele grote glastuinbouwbedrijven zullen zich waarschijnlijk vestigen of doorgroeien in de omgeving van Greenport Venlo. Voor deze kassen bestaan kansen voor het opwekken van duurzame energie middels bijvoorbeeld (ondiepe) geothermie. Een deel van de kleine bedrijven zal naar verwachting verdwijnen. Naast de grotere glastuinbouwgebieden in de regio Venlo hebben we een aantal grote solitaire bedrijven. Onder invloed van het Energie-akkoord zal het energiegebruik door de glastuinbouw worden teruggedrongen en wordt er actief gezocht naar duurzame alternatieve vormen.

De agrarische milieudruk zal tot 2050 waarschijnlijk afnemen door een combinatie van innovatie, sanering en versterking van concepten zoals bijvoorbeeld natuurinclusiviteit en kringloopland-bouw. Daarnaast wordt er vanuit een milieukundig perspectief gekeken naar de ligging van be-drijfslocaties in relatie tot de kwetsbaarheid van de omgeving. De vraag die hierbij centraal staat is: hoe bedrijven hun milieudruk op de omgeving kunnen laten afnemen zonder dat dit ten koste gaat van een gezonde (rendabele) bedrijfsvoering?

2.7 Klimaatverandering

Klimaatverandering heeft een groot effect op de fysieke leefomgeving. Er worden meer tropische dagen en periodes van grote droogte verwacht. Daarnaast wordt er ook meer wateroverlast ver-wacht door het vaker voorkomen van hevige regenbuien. Om deze klimaateffecten te kunnen op-vangen zijn ingrepen nodig in de fysieke leefomgeving. Dit wordt vaak uitgedrukt met de term kli-maatadaptatie. Dit staat voor het proces waarbij de samenleving zich aanpast aan het actuele of verwachte klimaat en de negatieve effecten daarvan, om de schade die gepaard gaat met kli-maatverandering te beperken en de kansen die de klimaatverandering biedt te benutten.

Door het KNMI zijn vier scenario's voor de ontwikkeling van het klimaat opgesteld en uitgewerkt. De mogelijke effecten van deze scenario's (zowel de directe effecten als de afgeleide effecten) zijn in beeld gebracht voor de provincie Limburg in de Klimaateffectatlas[2] (Goossen et, 2010). De klimaatscenario's laten effecten zien op een groot aantal weerskarakteristieken, zoals gemid-delde temperaturen, intensiteit van neerslag en watertekorten in de zomerperiode.

Voor het buitengebied lijken vooral de effecten op neerslag, verdamping en waterbalans het meest relevant. De verwachte toename van de temperatuur is van relatief groter belang voor de stedelijke omgeving vanwege de grotere hittestress die daar kan ontstaan ten gevolge van het 'hitte-eiland' effect in stedelijke gebieden. Daarnaast is ook de mogelijke wateroverlast, bijvoor-beeld als gevolg van hevige regenval, relevant voor de stedelijke omgeving.

Wateroverlast en droogte

Als gevolg van intensieve ontwatering voor de landbouw en de toename van verhard oppervlak is de afgelopen decennia herhaaldelijk wateroverlast opgetreden. Daarnaast kunnen als gevolg van klimaatverandering vaker heftige, kortdurende zomerbuien voorkomen. Deze buien kunnen lo-kaal leiden tot meer water- / modderoverlast.
Een ander gevolg van klimaatverandering is grotere kans op lange(re) perioden van droogte. Droogte kan onder andere effect hebben op natuurgebieden (zowel flora als fauna), de waterre-creatiesector, de landbouwsector, de mogelijkheden voor koelwater (o.a. voor het Chemelot -

[2] De Klimaateffectatlas is een website (https://www.klimaateffectatlas.nl/nl/) waar informatie en kaartmateriaal te vin-den is. De atlas geeft een eerste indruk van de (toekomstige) dreigingen van overstromingen, wateroverlast, droogte en hitte in een gebied. Met de zoomfunctie bestaat de mogelijkheid om naar de eigen gemeente in te zoomen. Voor elk van de thema's zijn verschillende kaartlagen beschikbaar.

terrein en energiecentrales), de bevaarbaarheid van de Maas voor vrachtschepen en de chemische/biologische verontreiniging van het Maaswater, met de daaruit voortvloeiende risico's voor de volksgezondheid en de gezondheid van de fauna en voor stankhinder. Het effect van droogte is echter afhankelijk van de duur van de periode en de aanwezige watervoorraden.

Waterveiligheid

Als gevolg van klimaatverandering worden volgens het KNMI gemiddeld 10-20% hogere piekafvoeren verwacht (een hoogwaterstandstijging van 30 tot 90 centimeter in 2100 bij een gelijkblijvende geometrie van het winterbed). Gebiedsontwikkelingen zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum en het Maasdal ten zuiden van Maastricht moeten bijdragen aan de toekomstige gewenste waterveiligheidssituatie.

2.8 Bodem, water en ondergrond

Afstemming van ruimtegebruik

Vanwege de toenemende druk in de ondergrond neemt de behoefte aan afstemming tussen de kwaliteiten en potenties van de ondergrond, ondergrondse activiteiten en het bovengronds ruimtegebruik toe. Sommige vormen van ondergronds gebruik zijn goed te combineren en kunnen elkaar zelfs versterken (zoals warmte-koudeopslag en grondwatersanering), terwijl andere elkaar juist in de weg kunnen zitten (zoals drinkwaterwinning en geothermie).

De transitie naar meer hernieuwbare vormen van energiewinning zoals warmte-koudeopslag en geothermie, doet de druk in de ondergrond stijgen. Hoewel het gebruik van onderaardse kalksteengroeves voor de winning van kalksteen beperkt is, neemt het gebruik voor andere doeleinden toe, bijvoorbeeld horeca, recreatief gebruik (grotlopen, rondleidingen).

Voormalige stortplaatsen

Er komen steeds meer verzoeken om (gesloten) stortplaatsen niet alleen in te richten voor extensieve recreatie, maar ook open te stellen voor andere ruimtelijke ontwikkelingen. Hierbij gaat het met name om zonne-energie, maar in de toekomst mogelijk ook voor het aanleggen van energiehubs.

Het is van belang de mogelijkheden voor deze ontwikkeling goed te doordenken om schade aan de aangebrachte nazorgvoorzieningen te voorkomen. Te denken valt aan aangebrachte funderingen door de bovenafdichting, maar ook na het aanleggen van een golfbaan, die beschadigd wordt bij het repareren/vervangen van de bovenafdichting.
Als de (uitvoering van de) nazorg in een vroeg stadium wordt betrokken bij de planvorming, dan kan er met aanpassingen worden gewerkt die meervoudig ruimtegebruik wél mogelijk maken. Bij de Louisegroeve zijn bijvoorbeeld innovatieve technieken gebruikt bij de aanleg van het zonnepark. Er zijn verankeringsconstructies voor zonnepanelen toegepast, die ervoor zorgen dat er geen fundering nodig is en daarnaast de druk over een groter oppervlak verdelen. Op deze manier is er geen risico voor de bovenafdichting.

Nieuwe verontreinigingen en zeer zorgwekkende stoffen

Het voorkomen van nieuwe verontreinigingen en de aanpak van zeer zorgwekkende stoffen vraagt om een stevige, blijvende inzet via het brongerichte spoor, gericht op preventie en realisatie van nul-emissies van zeer zorgwekkende stoffen. Er ontstaat bijvoorbeeld een steeds duidelijker beeld van een stof als PFAS, die diffuus verspreid in bodem voorkomt, en mogelijk schadelijk is voor de gezondheid. Voorheen werd PFAS niet meegenomen in bodemonderzoeken, maar er ontstaat steeds meer duidelijkheid over de negatieve milieueffecten van de stof. Dit heeft invloed op de volksgezondheid, maar ook op ruimtelijke ontwikkelingen die met PFAS-houdende

grond te maken hebben. Er is daarnaast een trend waarneembaar van de toename van vreemde stoffen (zoals medicijnen en drugs) in afvalwater. Dit kan om extra inspanningen vragen bij het zuiveren van afvalwater en aanpak bij de bron.

Drinkwater

Naar verwachting van het RIVM zal de vraag naar drinkwater met circa 3% toenemen. De Waterleiding Maatschappij Limburg gaat zelfs uit van een toename van 18% tot 2050.

2.9 Technologisering van de samenleving

Het laatste uitgelichte thema is de technologisering van de samenleving in het algemeen. Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in hoog tempo op, zoals big data, 'smart cities' en 'virtual reality', maar ook andere digitale technieken en communicatie zorgen voor een verdere automatisering en technologisering van de samenleving. Dergelijke ontwikkelingen bepalen in welke mate mensen afhankelijk zijn van hun (fysieke) werkplek, hun auto, een vaste (internet)verbinding en andere zaken die de inrichting van de fysieke leefomgeving bepalen. De afgelopen decennia hebben laten zien dat technologische ontwikkelingen elkaar snel kunnen opvolgen en grote, niet te voorspellen invloed kunnen hebben op de dagelijkse leefomgeving, het gedrag van mensen en op de fysieke leefomgeving.

Big data	Data komt in allerlei vormen, zoals getallen, tekst, audio of video en de hoeveelheid data die verzameld en opgeslagen wordt groeit enorm. Met deze data kunnen steeds meer verbanden en relaties worden ontdekt.
Smart cities	In een smart city wordt de stad bestuurd en beheerd op basis van data. Deze data worden verzameld door sensoren in de stad. Dat kan variëren van strips in het wegdek die de verkeersdrukte meten, luchtsensoren bij huizen die de luchtverontreiniging meten tot sensoren die de doorstroom in het riool bijhouden.
Virtual reality	Een computertechniek waarbij het lijkt alsof je in een andere werkelijkheid bent. Door het opzetten van een speciale bril kan een (toekomstige) omgeving driedimensionaal ervaren worden.

3 Gezonde, veilige leefomgeving

3.1 Huidige situatie

3.1.1 Luchtkwaliteit

De kwaliteit van de lucht wordt bepaald door de aanwezigheid van luchtverontreinigende stoffen. Door onder andere verbrandingsmechanismen en bestrijdingsmiddelen komen verontreinigende stoffen in de atmosfeer. De overheid heeft daarom normen gesteld aan de concentraties en aan het aantal dagen in het jaar dat deze normen overschreden mogen worden. De belangrijkste luchtverontreinigende stoffen zijn fijnstof (PM_{10} en $PM_{2,5}$) en stikstofdioxide (NO_2). De belangrijkste bronnen van uitstoot van luchtverontreinigende stoffen zijn industrie, landbouw en verkeer.

Hoge concentraties van luchtverontreinigende stoffen kunnen luchtwegklachten en hart- en vaatziekten veroorzaken. Vooral kinderen, ouderen of mensen met luchtwegaandoeningen en/of hart en vaatziekten, lopen meer risico op het krijgen van gezondheidsklachten. Een betere luchtkwaliteit levert gezondheidswinst op, ook als de concentraties luchtvervuilende stoffen onder de landelijke norm liggen. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) heeft daarom ook advieswaarden voor de concentraties luchtverontreinigende stoffen aangegeven. In onderstaande tabel zijn de wettelijke normen en de WHO advieswaarden opgenomen.

	Wettelijke normen	WHO advieswaarden
PM_{10}	40 µg/m^3	20 µg/m^3
$PM_{2,5}$	20 µg/m^3	10 µg/m^3
NO_2	40 µg/m^3	40 µg/m^3

Op onderstaande kaartbeelden zijn de jaargemiddelde concentraties van PM_{10} en NO_2 weergegeven. De stof $PM_{2,5}$ is een fractie van PM_{10}. Hierdoor is de verdeling van $PM_{2,5}$ en PM_{10} met elkaar vergelijkbaar. Voor $PM_{2,5}$ is daarom geen kaart opgenomen.

Op zowel Figuur 3.1 als Figuur 3.2 is de structuur van het hoofdwegennet terug te zien in de concentraties. Bij fijnstof (PM_{10}) is ook duidelijk te zien dat de hoge dichtheid aan agrarische bedrijven in met name Noord-Limburg zorgen voor hogere concentraties fijnstof in de lucht. Op enkele plekken in Noord-Limburg wordt de WHO-advieswaarde van 20 µg/m3 overschreden. Bij de concentraties stikstofdioxide springen, naast het hoofdwegennet, ook de stedelijke gebieden eruit. De concentraties NO_2 in de stedelijke gebieden blijft onder de wettelijke grenswaarde en WHO-advieswaarde van 40 µg/m^3.

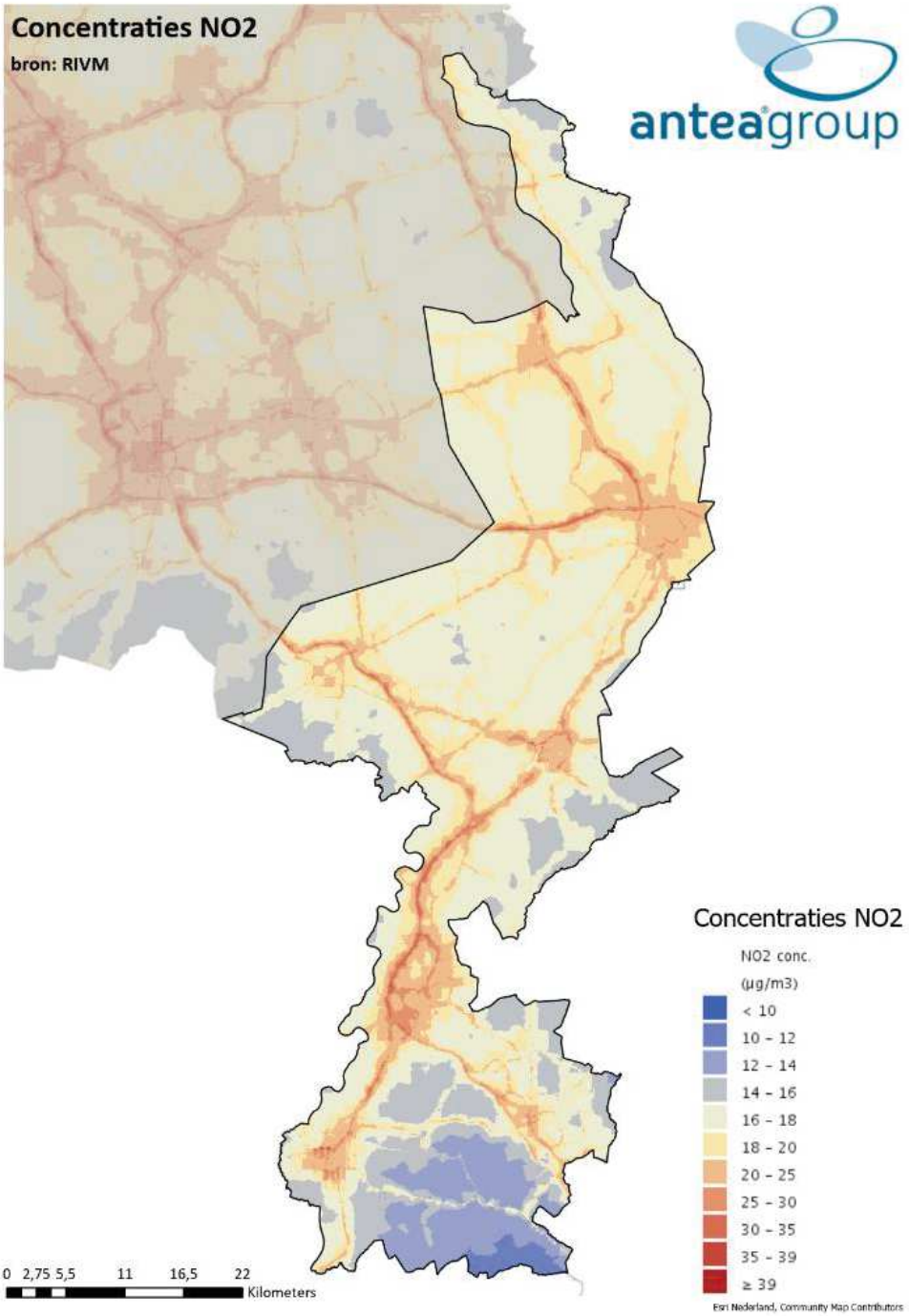

Figuur 3.1 Jaargemiddelde concentraties NO_2

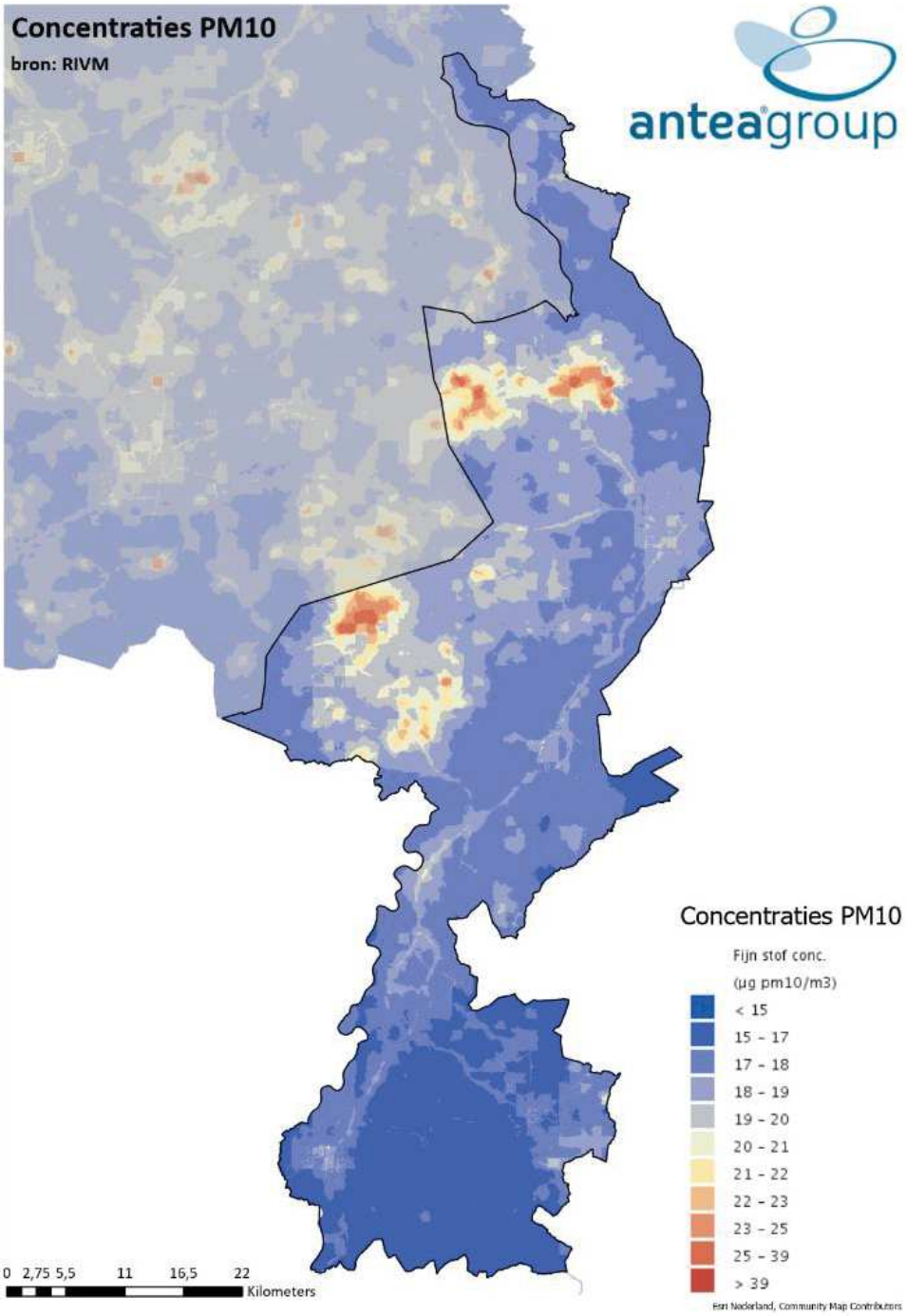

Figuur 3.2 Jaargemiddelde concentraties PM_{10}

Geurhinder

Geur zelf is niet schadelijk voor de gezondheid, maar stank kan wel een slechte invloed hebben op gezondheid. Stoffen kunnen geïrriteerde slijmvliezen of hoofdpijn veroorzaken en geurhinder kan invloed hebben op de kwaliteit van de nachtrust. Geurhinder wordt op lokaal niveau aangepakt.

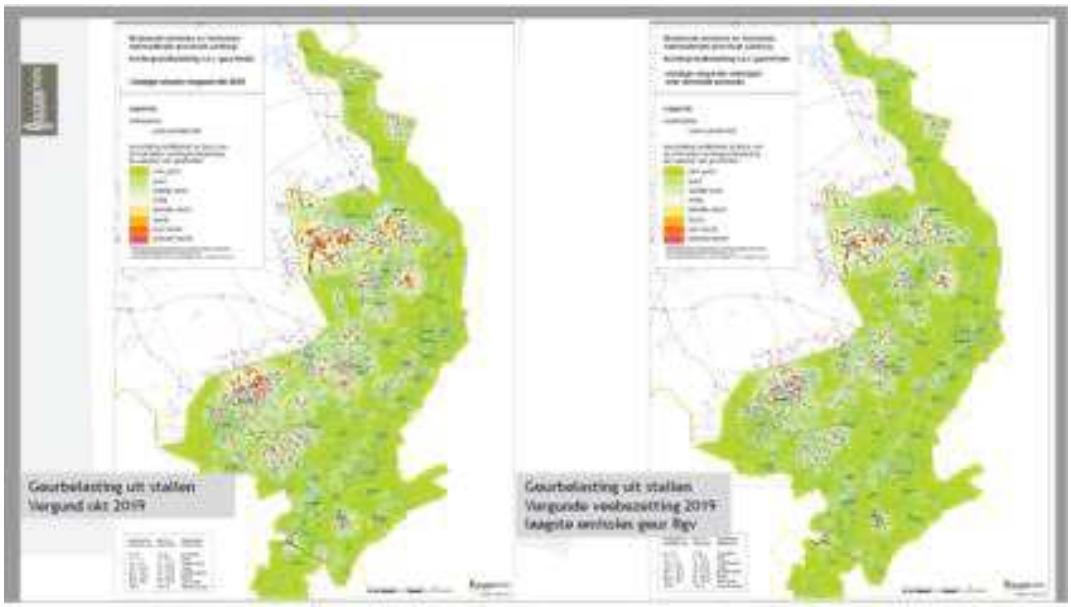

Figuur 3.3 Geurbelasting uit stallen in Noord-Limburg (Bron: Provincie Limburg)

Op landelijke schaal komt geurhinder door de buren (openhaard, houtkachel, allesbrander, barbecue en vuurkorf) vaker voor dan geurhinder afkomstig van landbouw, fabrieken/bedrijven en wegverkeer. Ook in de provincie Limburg ervaren de meeste inwoners geurhinder in hun directe omgeving van openhaarden, houtkachels, allesbranders en barbecues.
De geurhinder door bedrijfsmatige activiteiten is in de afgelopen decennia afgenomen. Dit geldt zowel voor fabrieken en bedrijven als voor de agrarische sector (RIVM, 2016).
In de provincie Limburg, en meest voornamelijk Noord-Limburg, doen zich lokaal knelpunten ten aanzien van geurhinder als gevolg van landbouw voor. In Figuur 3.3 hierboven is zichtbaar dat de geurbelasting uit stallen in gemeenten als Venray lokaal ‘extreem hoog’ beoordeeld wordt.

3.1.2 Geluid

Overlast als gevolg van geluid kan leiden tot gezondheidsklachten. Industrie en transport zijn de voornaamste ‘lawaaimakers’. Daarnaast kunnen tijdelijke activiteiten, zoals evenementen, muziekfestivals of buurtfeesten overlast in de omgeving veroorzaken.

Figuur 3.4 geeft de geluidbelasting van het wegverkeer weer in aantal decibel (dB). De geluidbelasting wordt uitgedrukt in L_{den} ($L_{day\text{-}evening\text{-}night}$), de maat voor de gemiddelde geluidbelasting over een etmaal. De geluidbelasting 's avonds en 's nachts wordt hierbij veel zwaarder meegerekend dan die van overdag, omdat het geluid dan hinderlijker is. Lawaai in een woonomgeving leidt vooral tot hinder en slaapverstoring.

De wet kent niet één harde geluidsnorm voor de geluidbelasting van wegverkeer. De wet benoemt een voorkeurswaarde van 48 dB L_{den} voor gevoelige functies (o.a. woningen) en geeft daarnaast een maximale ontheffingswaarde, afhankelijk van de type woning/functie en omgeving. Dit zijn maximale geluidwaarden voor nieuwe functies, maar zijn ook een handige graadmeter om de geluidsituatie voor bestaande gevoelige functies in beeld te brengen. De WHO-adieswaarde voor gevoelige functies is 53 dB L_{den} en 45 dB L_{night}. Boven deze waarden heeft het wegverkeerslawaai negatieve effecten op de gezondheid.

Voor spoorweglawaai gelden minder strenge normen dan voor wegverkeerslawaai, de voorkeursgrenswaarde is 55 dB L_{den} en er zijn ontheffingen tot 68 dB, in sommige uitzonderlijke gevallen tot meer dan 73 dB mogelijk. De WHO-advieswaarde voor gevoelige functies is 54 dB L_{den} en 44 dB L_{night}. Boven deze waarden heeft het spoorweglawaai negatieve effecten op de gezondheid.

De belangrijkste oorzaken van geluidhinder in Limburg zijn wegverkeer, burenlawaai en vliegverkeer. Binnen het wegverkeer zijn het de wegen met een snelheidsbeperking tot 50 km/u en de brommers en scooters die voor de meeste geluidhinder zorgen. Waarbij het percentage gehinderden hoger is in de provincie Limburg in vergelijking met de rest van Nederland.

Hinder door geluiden van de buren is lastig met beleidsmaatregelen aan te pakken. Dit blijkt ook uit de hindercijfers, die door de jaren heen stabiel blijven. Contactgeluiden (traplopen, slaan met deuren, harde vloeren) en buitenactiviteiten zijn belangrijke oorzaken van geluidhinder.
In Limburg is er geen duidelijke afname in geluidhinder door militair vliegverkeer (in tegenstelling tot de landelijke trend). Dit heeft in Zuid-Limburg voornamelijk te maken met de NATO-vliegbasis in Geilenkirchen in Duitsland.

Geluidhinder door treinverkeer staat in de provincie Limburg niet in de top 3, terwijl het spoor lokaal voor veel geluidhinder kan zorgen. Dit heeft te maken met het kleiner aantal mensen dat in de buurt van het spoor woont ten opzichte van het aantal mensen dat rond wegen woont.

Tabel 3.1: Herkomst van ernstige geluidhinder per provincie in 2016 (procentueel)

	Gron	Frie	Dren	OvIJs	Flev	Geld	Utre	NHol	ZHol	Zeel	NBrab	Limb
ernstige hinder												
Wegverkeer	8,0	4,9	5,3	7,0	7,7	8,7	10,2	9,6	9,9	8,5	10,6	11,5
Railverkeer	2,3	0,5	0,3	2,8	1,7	2,2	2,0	2,5	2,5	0,6	2,3	2,2
Vliegverkeer	2,1	4,2	0,3	1,6	3,6	1,6	4,7	9,3	5,1	1,0	4,4	5,2
Buren	9,9	7,4	6,8	7,6	7,9	7,6	8,5	10,5	9,0	4,8	6,9	7,9
Fabrieken	1,4	0,6	0,3	0,8	2,1	2,7	1,6	1,8	2,1	2,4	2,0	2,1
Bouw	4,0	3,5	0,7	2,5	4,4	3,3	4,6	7,6	5,2	3,3	3,2	4,1
Recreatie	2,6	0,9	0,1	2,2	3,1	3,0	4,8	4,8	3,2	3,1	2,9	3,3

Op Figuur 3.4 is het hoofdwegennet duidelijk zichtbaar, waarbij de WHO-advieswaarde van 53 dB L_{den} wordt overschreden op rijkswegen en provinciale wegen. Ook het spoorwegennetwerk is zichtbaar op Figuur 3.4, waarbij de WHO-advieswaarde van 53 dB L_{den} wordt overschreden. Of de overschrijding van de WHO-advieswaarde voor geluidbelasting hinderlijk is hangt af van de functies die zich rondom het spoor- en wegennet bevinden.

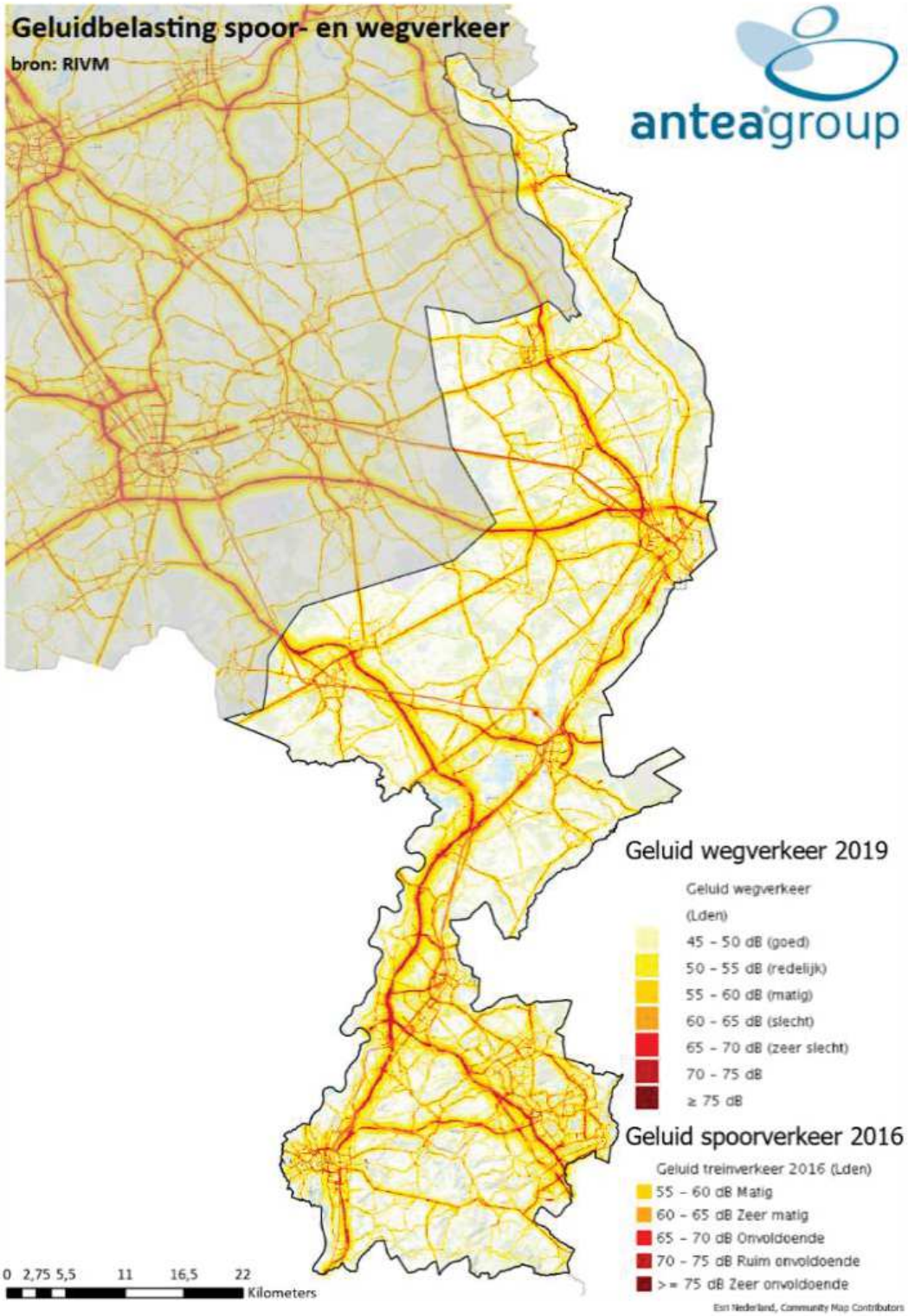

Figuur 3.4 Geluidbelasting van spoor- en wegverkeer (bron: RIVM).

Stiltegebieden

Een stiltegebied is een milieubeschermingsgebied waarin de geluiden van flora en fauna overheersen. Deze gebieden zijn van belang voor de rustzoekende recreant en de flora en fauna in de natuur. Het streven is om de geluidbelasting in deze gebieden lager te houden dan 40 dB. Per provincie zijn er stiltegebieden aangewezen. De 31 stiltegebieden in de provincie Limburg hebben een gezamenlijk oppervlak van circa 18.000 ha. De ligging van deze gebieden is te zien op Figuur 3.5.

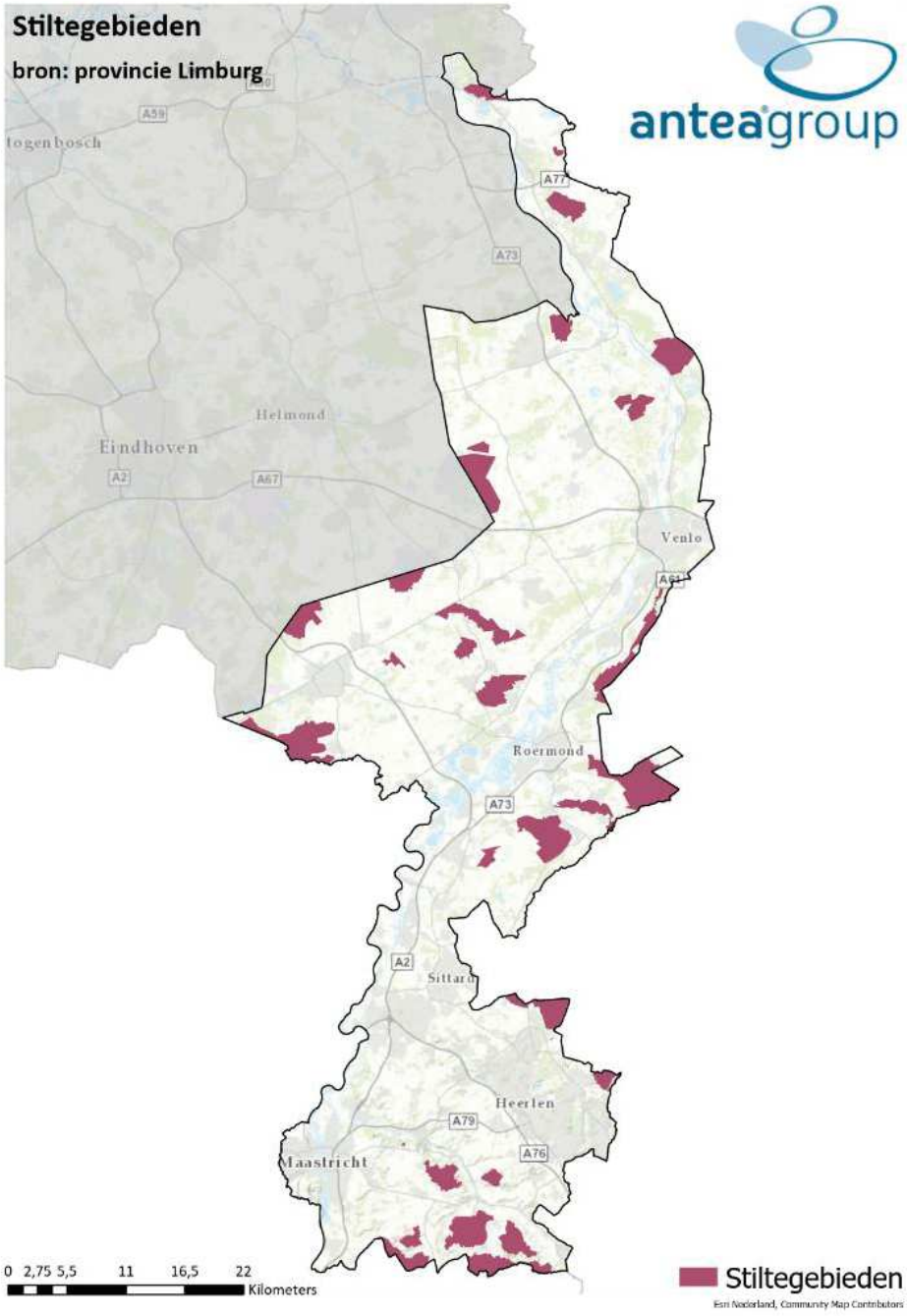

Figuur 3.5 Stiltegebieden in de provincie Limburg

3.1.3 Bodemaspecten

Verontreinigingen in de bodem kunnen leiden tot gezondheidsproblemen. Bodemverontreinigingen (historische verontreinigingen, maar ook de opkomst van nieuwe, onbekende stoffen zoals PFAS) maken dat bodemkwaliteit een aandachtspunt is voor de gezondheid van de mens en dier. In hoofdstuk 9 wordt de chemische en fysische bodemkwaliteit in de provincie Limburg nader toegelicht.

De bodem wordt steeds schoner waardoor minder gezondheidsrisico's bestaan. De sanering van bodemverontreinigingen die leiden tot onaanvaardbare risico's en spoedlocaties moeten in 2020 aangepakt zijn. De 'resterende' bodemverontreiniging wordt beheerd, en zo nodig bij ruimtelijke planprocessen en gebiedsontwikkelingen verder gesaneerd.

Een belangrijk bodemaspect is dat de druk in de ondergrond toeneemt vanwege de toenemende ondergrondse activiteiten, zoals in paragraaf 2.8 is toegelicht. Afstemming tussen ruimtegebruik en ondergrondse activiteiten is van belang om een goede bodemkwaliteit te waarborgen en daarmee gezondheidsrisico's te beperken.

3.1.4 Externe veiligheid

Externe veiligheid gaat over de risico's voor mens en milieu bij gebruik, opslag en vervoer van gevaarlijke stoffen. Het gaat bijvoorbeeld over de opslag van lpg en het transport van aardgas (of andere gevaarlijke stoffen) door hogedrukleidingen. Dit wordt doorgaans uitgedrukt in een plaatsgebonden risico (kans op een ongeval) en het groepsrisico (maatstaf voor de omvang van een ongeval). Over het algemeen gezien geldt dat de plaatsgebonden risico's en het groepsrisico geen knelpunten oplevert.

Voor het transport van gevaarlijke stoffen is in 2015 het Basisnet in werking getreden om een evenwicht te bieden tussen vervoer, ruimtelijke ordening en veiligheid. Als aanvulling op de Wet Vervoer Gevaarlijke Stoffen biedt het Basisnet extra regelgeving voor veiligheidscontouren langs infrastructuur. Voor alle trajecten is een risicoplafond vastgesteld. Voor wegen en waterwegen zijn er geen overschrijdingen van deze risicoplafonds. Voor het spoor zijn er de afgelopen jaren overschrijdingen op een aantal baanvakken. In Limburg betreft dit Eindhoven – Venlo en Eindhoven – Roermond. Daarnaast worden op het spooremplacement van Sittard de risiconormen overschreden. Naar verwachting zal de komende jaren de regelgeving voor emplacementen worden geïntegreerd in het Basisnet.

In onderstaande figuur 3.6 zijn de overschrijdingen in 2018 weergegeven.
Toelichting bij figuur 3.6: Bij een plaatsgebonden risico van 10-6 is de kans dat er daadwerkelijk een zwaar ongeval plaatsvindt 1 op de miljoen. Een PR van 10-6 wordt in de regels voor ruimtelijke ordening en externe veiligheid echter als een relatief hoog risico beschouwd.
Daarnaast betekent de PR 10-7-contour een kans van 1 op de 10 miljoen en de PR 10-8-contour een kans van 1 op de 100 miljoen.

Figuur 3.6 Overschrijding van de risico normen op het basisnet (bron: Monitoringsrapportage Basisnet spoor 2019)

3.1.5 Straling

De laatste jaren is steeds meer vraag naar en aandacht voor de uitrol van het 5G-netwerk. Er is behoefte aan snel dataverkeer, maar tegelijkertijd zijn er toenemende zorgen over mogelijke gezondheidseffecten van een uitgebreid 5G-netwerk als gevolg van straling. Het RIVM heeft onderzoek uitgevoerd naar de wetenschappelijke literatuur over blootstelling en eventuele gezondheidseffecten van 5G-systemen. Op dit moment worden Europese normen voor blootstelling niet overschreden, maar het RIVM adviseert bij verdere uitrol van het 5G-netwerk gezondheidseffecten goed te monitoren. Meer hierover is te vinden op de website van het RIVM.

3.1.6 Verkeersveiligheid

De Provincie Limburg heeft als doel om het aantal verkeersdoden op provinciale wegen terug te brengen naar 0. Dit is ondergebracht in het Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg. Het overgrote deel van de verkeersongelukken wordt veroorzaakt door menselijk gedrag. Maar ook de inrichting van wegen en infrastructuur heeft invloed op het menselijk gedrag, en daarmee indirect op de verkeersveiligheid.

De volgende twee figuren geven het aantal verkeersongevallen en de afloop daarvan weer voor de periode 2014 – 2018 in de provincie Limburg. Opvallend is dat het aantal ongevallen sinds 2016 afneemt terwijl het aantal betrokkenen bij verkeersongevallen in 2018 is gestegen. Ondanks de afname van het aantal ongevallen is de afloop van de ongevallen steeds ernstiger met een toename van zowel het aantal slachtoffers, gewonden en doden sinds 2016.

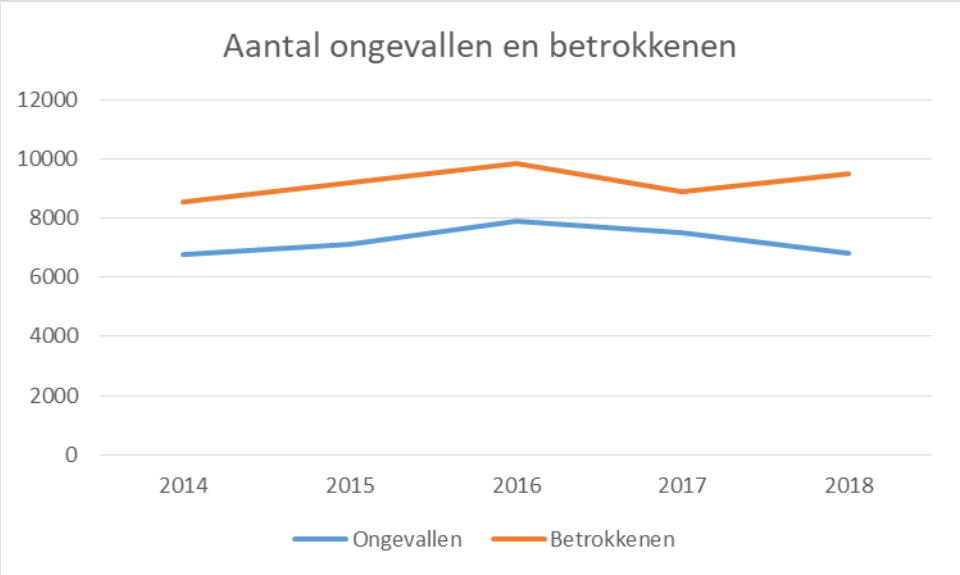

Figuur 3.7 Aantal ongevallen en betrokkenen in de provincie Limburg voor de periode 2014 - 2018 (bron: Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg)

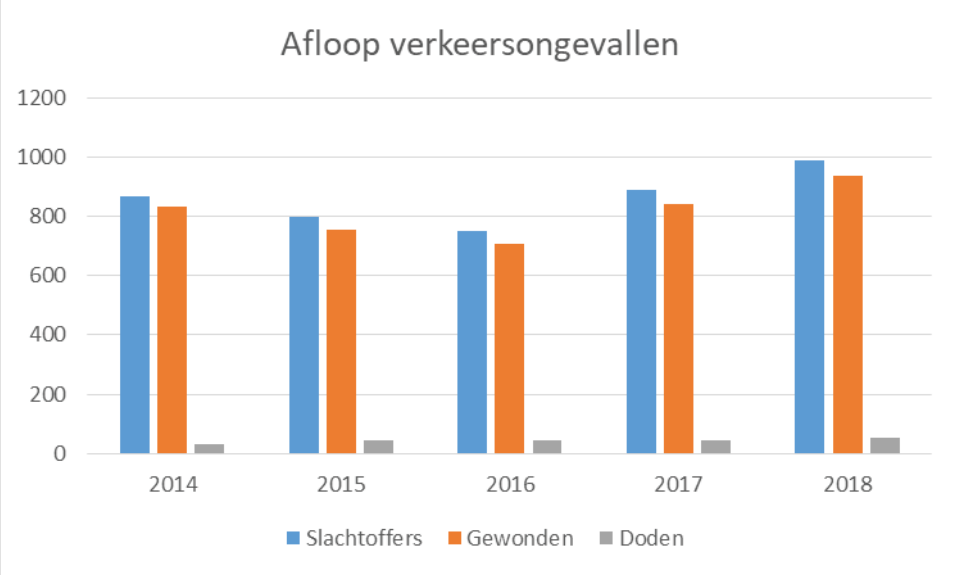

Figuur 3.8 De afloop van verkeersongevallen in de provincie Limburg voor de periode 2014 - 2018 (bron: Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg)

3.1.7 Hoogwaterveiligheid en wateroverlast

Voor de provincie Limburg speelt hoogwaterveiligheid met name in de gebieden rond de Maas. Door het veranderende klimaat en de daarmee samenhangende verwachte toename van hevige regenval, worden hoge piekafvoeren in de rivier verwacht. Om de hoogwaterveiligheid te waarborgen moet expliciet rekening gehouden worden met de inrichting van gebieden.
Figuur 3.9 geeft de maximale waterdiepte bij een overstroming weer volgens de Klimaateffectatlas. De figuur laat zien naar welke hoogte het water maximaal kan stijgen bij een overstroming vanuit de Maas. De kaart is gebaseerd op de referentieperiode van de Klimaateffectatlas, hiervoor is het klimaat gemeten in de periode 1980-2010.

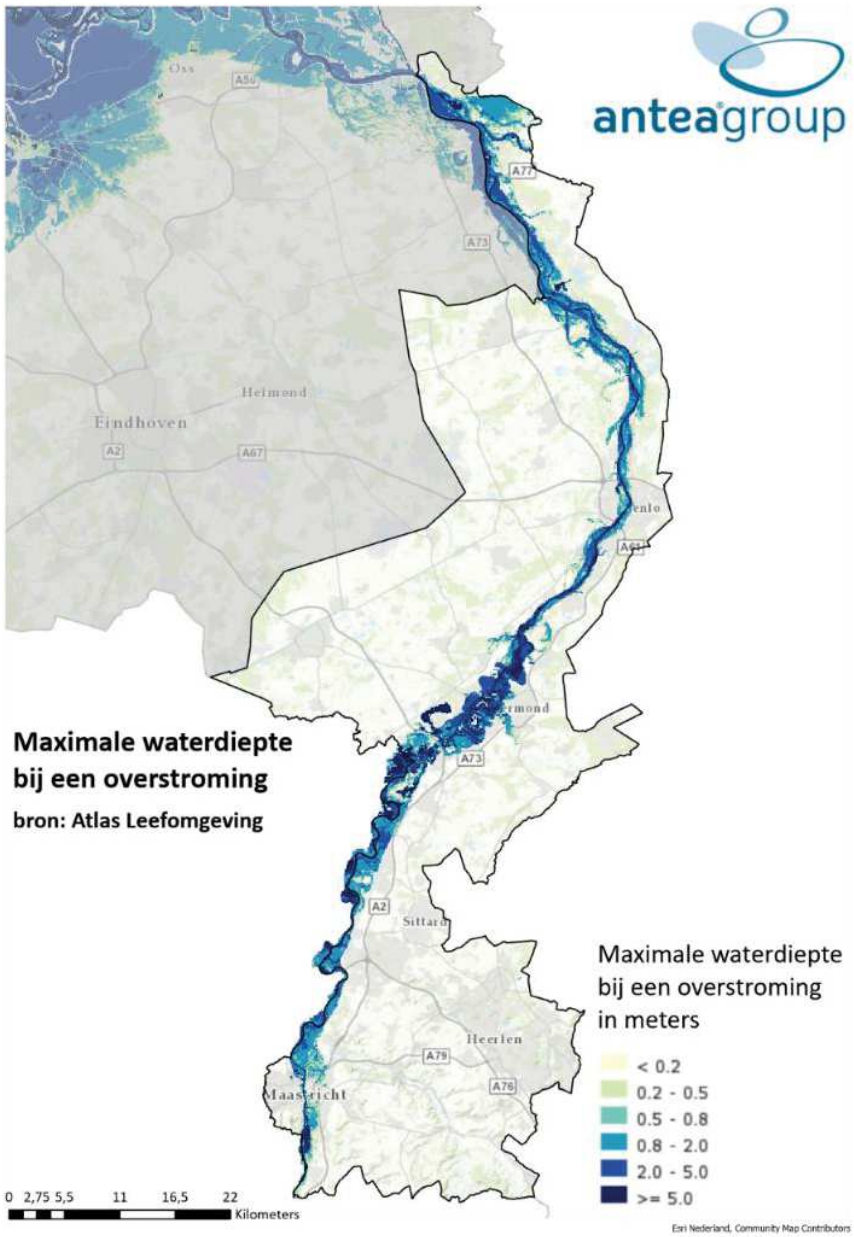

Figuur 3.9 Maximale waterdiepte bij een overstroming

Om de kans op overlast door hoogwater in de Maas te verkleinen worden er langs de Maas enkele gebieden ingericht voor waterberging. Rivierwater kan hier het gebied in stromen, zodat de piekwaterstanden verlaagd worden. Na het passeren van de hoogwaterpiek stroomt het water weer terug naar de rivier. Door gebiedsontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum, Grensmaas, Lob van Gennep en Oeffelt, krijgt de Maas meer ruimte, waarmee de kans op eventuele overstromingen wordt verkleind. Daarnaast voert het Waterschap in het kader van het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma een aantal dijkverbeteringsprojecten uit, zodat deze dijken beter bestand zijn tegen extreem hoge waterstanden. In de afgelopen twee decennia zijn overigens al heel wat dijken verbeterd en rivierverruimingsprojecten uitgevoerd in het kader van het project De Maaswerken.

Niet alleen de gebieden langs de Maas hebben te maken met de gevolgen van klimaatverandering. In stedelijke gebieden kan wateroverlast ontstaan door de toename van hevige regenval. Op plaatsen waar veel verharding aanwezig is, kan hemelwater slechts beperkt de bodem intrekken. De afvoer van water is daar afhankelijk van de rioolcapaciteit en de aanwezigheid van beken. Dit mondt dan vaak uit in oppervlaktewater en uiteindelijk in de grote rivieren. Het meer lokaal infiltreren van hemelwater in de bodem is dan ook een maatregel die de laatste jaren veel toegepast wordt om wateroverlast is stedelijke gebieden te voorkomen.

Het reliëfrijke gebied in Zuid-Limburg heeft te maken met water dat van hellingen en door de droogdalen afstroomt naar de beekdalen en de bebouwing die daar te vinden is. De grotere kans op intensieve neerslag in dit gebied leidt daardoor tot meer wateroverlastknelpunten, bijvoorbeeld bij oude overkluizingen.

3.1.8 Leefklimaat (hittestress)

Door klimaatverandering komen hittegolven steeds vaker voor in ons land. Door de hitte kunnen vooral kwetsbare mensen gezondheidsklachten, zoals benauwdheid of slapeloosheid, ervaren. Ook gezonde mensen lopen een reële kans op hittestress bij een luchtvochtigheid van meer dan 50 procent en een temperatuur van 35 °C of hoger. Daarnaast kunnen de hogere nachttemperaturen ook leiden tot de hiervoor genoemde gezondheidsklachten.

De (inrichting van de) fysieke leefomgeving speelt een rol bij hittestress. Gebieden met veel bebouwing en verharding (weinig groen en water) houden warmte vast en hebben nauwelijks een verkoelend effect. In stedelijke gebieden is de temperatuur gemiddeld hoger dan in het omliggende landelijk gebied. Het zonlicht wordt in stedelijke gebieden geabsorbeerd door de aanwezige donkere materialen en de relatief lage windsnelheden. Dit wordt ook wel het hitte-eiland effect genoemd.

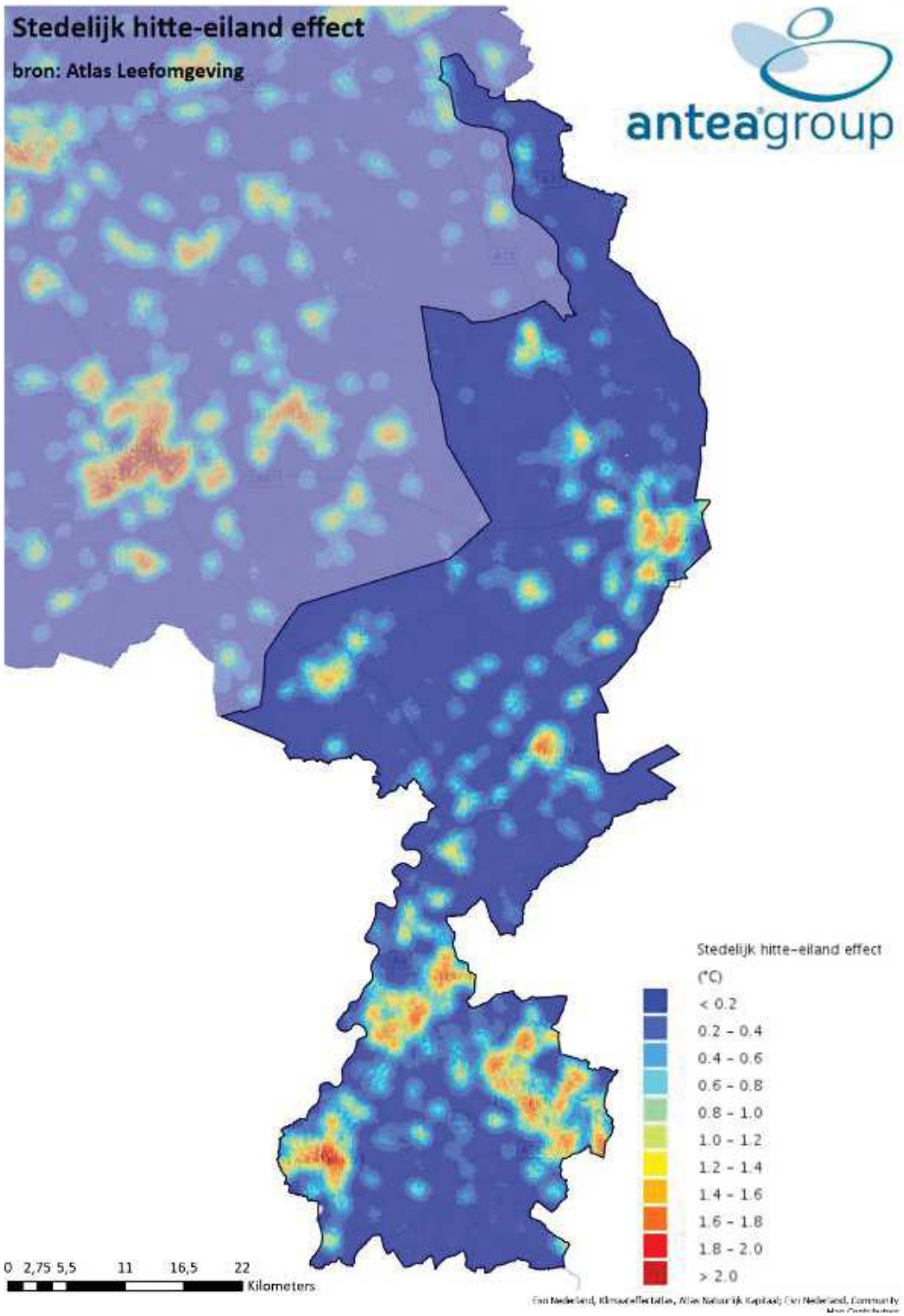

Figuur 3.10 Stedelijk hitte-eiland effect in de provincie Limburg

Op Figuur 3.10 is het stedelijk hitte-eiland effect te zien in de provincie Limburg. In de steden, zoals Maastricht, Heerlen, Roermond en Venlo, ligt de gemiddelde temperatuur aanzienlijk hoger dan in het omringende landelijk gebied.

3.2 Referentiesituatie

Relevante trends en ontwikkelingen

Voor de onderwerpen luchtkwaliteit, geluidoverlast, geurhinder, bodem, externe veiligheid en verkeersveiligheid geldt dat de huidige situatie geen zeer urgente knelpunten laat zien en dat de autonome ontwikkeling tamelijk gunstig is. Er doen zich enkele risico's voor als gevolg van (exogene) trends. Deze zijn hieronder weergegeven.

Technologische ontwikkeling

- Schonere verbrandingsmotoren kunnen de negatieve effecten van wegverkeer op de luchtkwaliteit verminderen.
- Elektrisch rijden kan zowel de luchtkwaliteit verbeteren als de overlast van wegverkeer verminderen.

Klimaatverandering

- In de afgelopen 130 jaar is het wereldwijd gemiddeld 1,0 °C warmer geworden, bij benadering geheel door toedoen van de mens. In Nederland is het zelfs 1,7 °C warmer geworden. De laatste 30 jaar was waarschijnlijk de warmste periode in 1400 jaar. In de 21e eeuw wordt een verdere stijging van de gemiddelde temperatuur op aarde verwacht. Deze verandering levert risico's voor natuur en natuursoorten op.
- Door klimaatverandering neemt het aantal tropische dagen per jaar toe. Figuur 3.11 laat zien dat in 2050 voor grote delen van Limburg meer dan 18 tropische dagen per jaar worden verwacht. Een tropische dag is een dag waarop de maximumtemperatuur 30 graden Celsius op hoger is.
- Hogere temperaturen, als gevolg van klimaatverandering, kunnen stank verergeren. Geuren worden in ieder geval intenser bij heter weer en soms leidt hitte op zichzelf tot stank. Het rottingsproces gaat namelijk sneller en gedurende een hete zomerperiode zijn bijvoorbeeld gemakkelijker rioolluchten te ruiken.
- Door klimaatverandering wordt vaker intense neerslag verwacht en kunnen ook periodes met hoge temperaturen en grote neerslagtekorten vaker gaan optreden.

In Figuur 3.12 is te zien dat in 2050 in Noord- en Zuid-Limburg 3 tot 5 dagen met 25 millimeter of meer neerslag wordt verwacht. In Midden-Limburg ligt het aantal dagen net iets lager met 2 tot 3 dagen.

Op provinciaal schaalniveau betekent dit dat de referentiesituatie rondom gezondheid en veiligheid in relatie tot doelbereik reeds tamelijk positief beoordeeld wordt. Autonoom zal de luchtkwaliteit verbeteren, zal er geen grote toename in geur- en geluidhinder optreden en zullen veiligheidsaspecten ook geen knelpunten veroorzaken. Deze milieu- en veiligheidsaspecten zijn onder meer bij ruimtelijke ontwikkelingen wettelijk geborgd. Het stedelijk hitte-eiland effect en de toegenomen dagen met grote buien neerslag leiden tot risico's op het gebied van een gezonde en veilige leefomgeving.

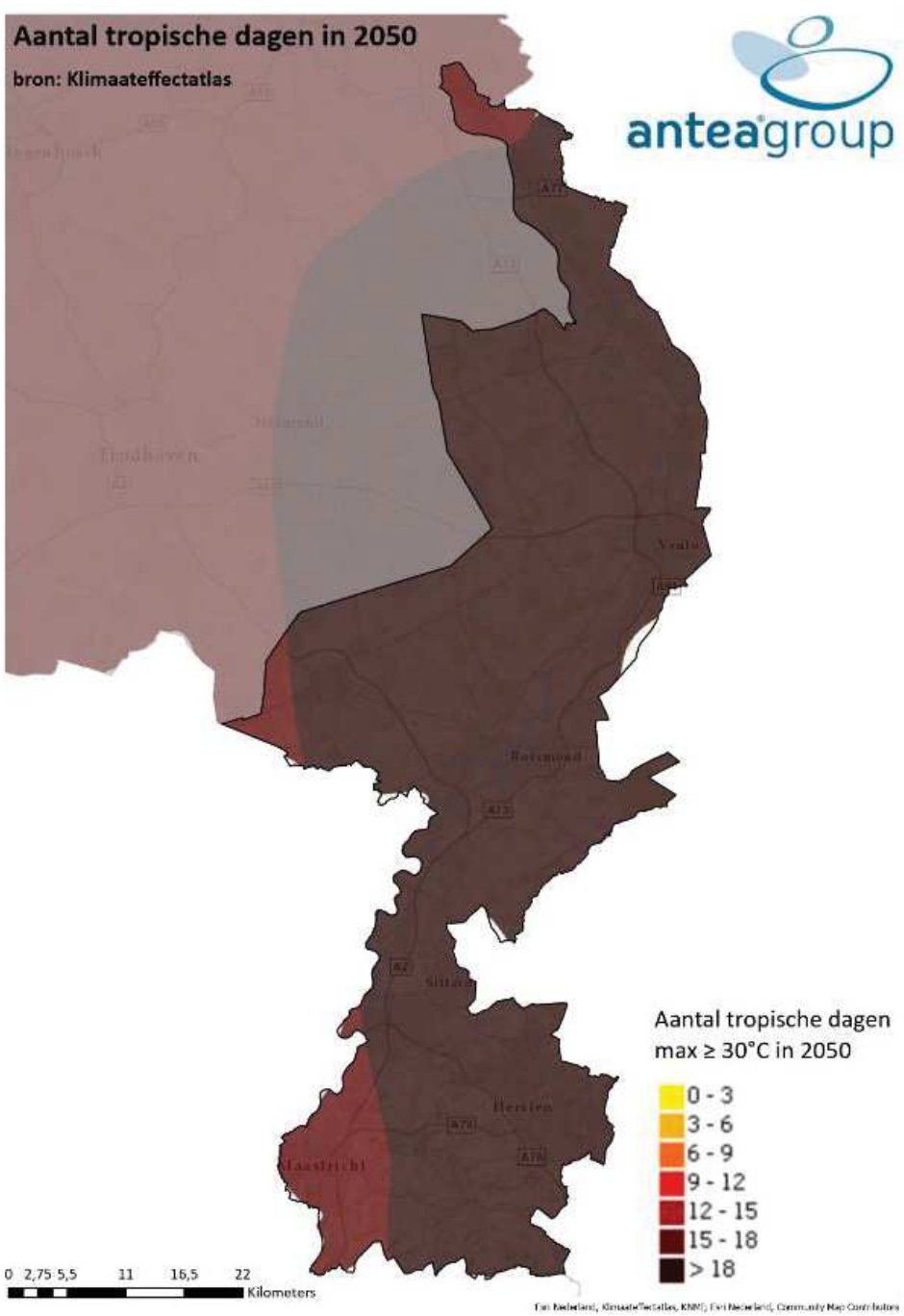

Figuur 3.11 Het verwachte aantal tropische dagen in 2050 in de provincie Limburg

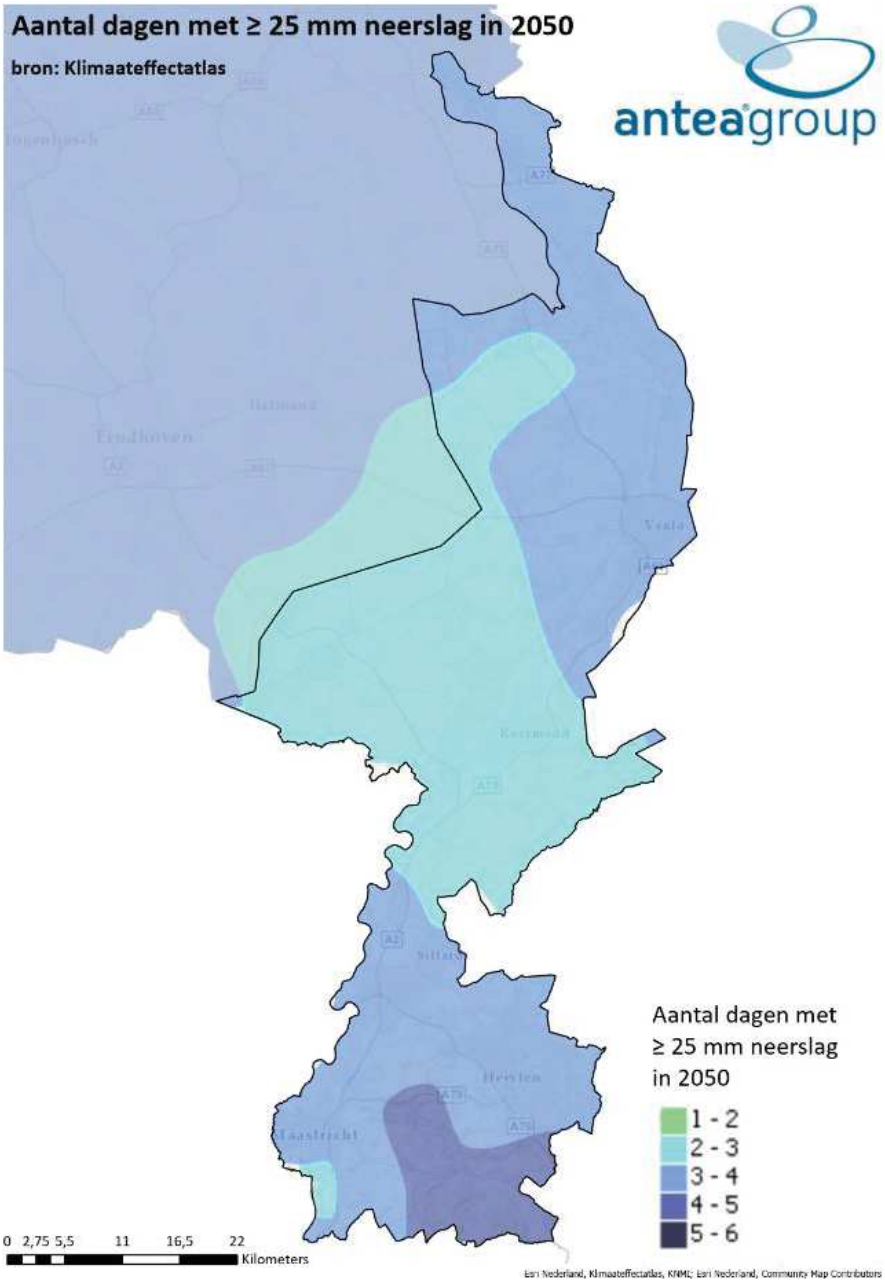

Figuur 3.12 Het verwachte aantal dagen in 2050 met 25 of meer millimeter neerslag

Bestaand beleid

De Provincie Limburg heeft een aantal (wettelijke) taken die invloed hebben op de kwaliteit van de leefomgeving. Deze wordt onder andere bepaald door externe veiligheid, luchtkwaliteit, geur, geluid en bodem. Voor een aantal grote bedrijven met mogelijke risico's is de Provincie bevoegd gezag als het gaat om de omgevingsvergunning. Verder beoordeelt de provincie bijvoorbeeld bodemsaneringsplannen van gemeenten, bedrijven en particulieren.

De Provincie Limburg wil een welvarend en sociaal Limburg. Dat vraagt om gezonde en vitale Limburgers. En een samenleving waarin iedereen zoveel mogelijk meedoet. Daarom ondersteunt de Provincie een aantal initiatieven en werkt de provincie samen met partijen die dezelfde doelen op het gebied van gezondheid hebben. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de 'Regio Deal Noord-Limburg', waarbinnen gezondheid een grote rol heeft. Deze bestaande rolopvatting en beleid heeft reeds een positief effect op het criterium Gezondheid.

Beoordeling

De huidige situatie is op provinciaal schaalniveau niet zorgwekkend, maar er doen zich nog wel knelpunten voor (o.a. op gebied van waterkwaliteit en nutriënten, zie hoofdstuk 9 van het Portret van Limburg). Zeer lokaal doen zich (grote knelpunten voor), maar over het algemeen geldt dat de leefomgeving gezond en veilig is. Autonoom geldt voor enkele indicatoren (luchtkwaliteit, geluidoverlast) dat de situatie zal verbeteren. Voor enkele andere (veiligheids)-indicatoren zal de situatie autonoom licht verslechteren. Dat betekent dat de situatie rond milieu en gezondheid geen urgente verslechtering zal ondergaan, maar ook niet significant zal verbeteren.

Noord-Limburg

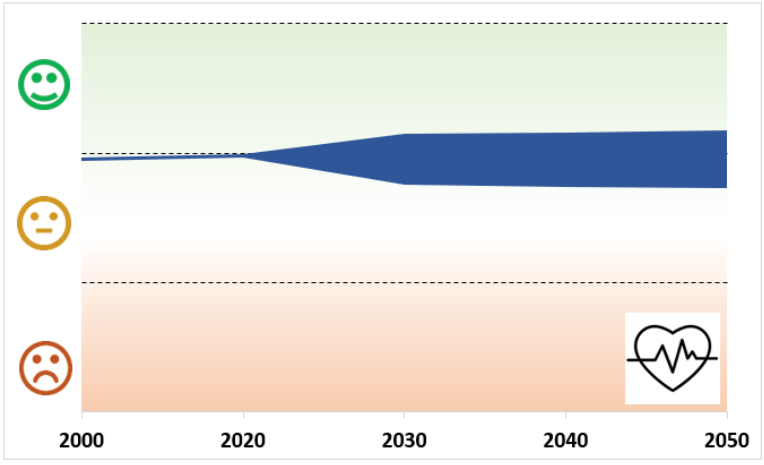

Figuur 3.13: Referentielijn milieu en gezondheid voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- De Peelregio (ten westen van de Maas) kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (stikstof, fijnstof/PM10) en geurhinder. Dit is deels gerelateerd aan de intensieve veehouderij. (Te) hoge concentratie van stikstofoxiden en fijnstof (PM10 (deeltjes kleiner dan 10 micrometer)) zijn slecht voor de gezondheid. Met uitzondering van genoemde knelpunten m.b.t luchtkwaliteit en geurhinder, is er over het algemeen sprake van een gezonde leefomgeving (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Verloop van de referentielijn zal autonoom licht verbeteren door het schoner worden van landbouw, industrie en mobiliteit en anderzijds door samenwerkingsverbanden die gericht zijn op verbeteringen van levensstijl en eetgewoonten. Laatstgenoemde is bijvoorbeeld vastgelegd in de Regio Deal Noord-Limburg, in welk kader Noord-Limburg streeft de gezondste regio van Nederland te worden. Door toenemende verstedelijking, een afname van de biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook ver-

	slechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt. Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Noord-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof/PM10) en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Midden-Limburg

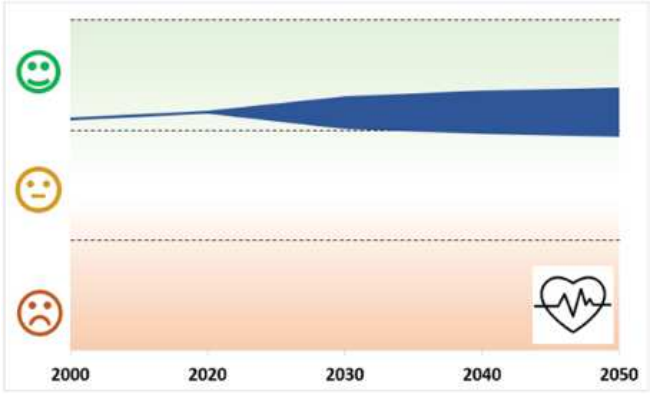

Figuur 3.14: Referentielijn milieu en gezondheid voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- De regio Midden laat hetzelfde beeld zien als de regio Noord zien. Het Peelgebied (rond de grote Peel) kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof/PM10) en geurhinder. - Verder over het geheel genomen een gezonde regio (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Het verloop zal autonoom licht verbeteren door enerzijds het schoner worden van industrie, mobiliteit en landbouw en anderzijds door verbeteringen in de levensstijl (sport en bewegen, eetgewoonten). - Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste negatieve invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Midden-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom fijnstof en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Zuid-Limburg

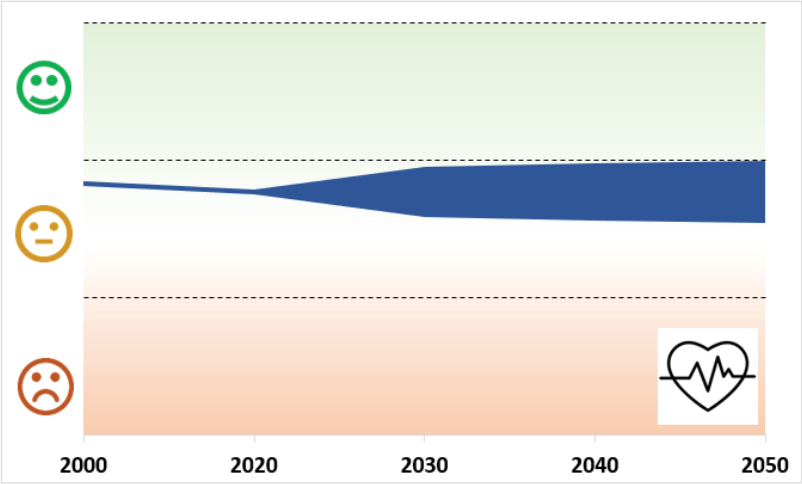

Figuur 3.15: Referentielijn milieu en gezondheid voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Zuid-Limburg is de minst gezonde regio van Nederland. Voornamelijk de gemeenten Heerlen, Brunssum en Kerkrade scoren slecht op gezondheidsthema's als overgewicht, kans op depressie. De oorzaken hiervan zijn divers (fysieke leefomgeving, inkomen, sociale factoren). De indicatoren uit het Portret (luchtkwaliteit, geluid, bodem, externe veiligheid) lijken niet te duiden als een belangrijke factor daarvoor.
Autonome ontwikkeling	- De situatie rondom de onderzochte indicatoren (milieuthema's) zal autonoom licht verbeteren, o.a. door schoner wordende industrie, mobiliteit en landbouw enerzijds en door verbeteringen in de levensstijl (waar het Zuid-Limburgse knelpunt zich voornamelijk voordoet) anderzijds. Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het risico op het teruglopen van de sociale gezondheid (kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. - De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal mensen met medische problemen dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de regionale verschillen. In de (sub)urbane gemeenten (Parkstad) zal de gezondheid in het algemeen achterblijven bij de meer landelijke gemeenten.

4 Aantrekkelijke leefomgeving

4.1 Huidige situatie

4.1.1 Kwaliteit woongebieden

De kwaliteit van de woonomgeving wordt bepaald door de aanwezigheid van (kleine) fysieke en sociale voorzieningen (parkeervoorzieningen, ontmoetingsplekken zoals groen in de wijk, speelplaatsen, maatschappelijke voorzieningen en de aanwezigheid van detailhandel, etc.) en de uitstraling van de woonwijk.

De Leefbaarometer geeft een inschatting van de leefbaarheid in buurten en wijken. Hiervoor is gebruik gemaakt van 100 indicatoren die onderverdeeld zijn in vijf dimensies, namelijk wonen, bewoners, voorzieningen, veiligheid en fysieke omgeving. De score loopt van zeer onvoldoende (1) tot uitstekend (9). Dit is een totaalscore ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Over het algemeen laat de Leefbaarometer in de provincie Limburg scores zien variërend van voldoende tot uitstekend. Er doen zich zeer lokaal enkele knelpunten voor (bijvoorbeeld in de wijken Smeliënkamp en Brukske in Venlo respectievelijk Venray).

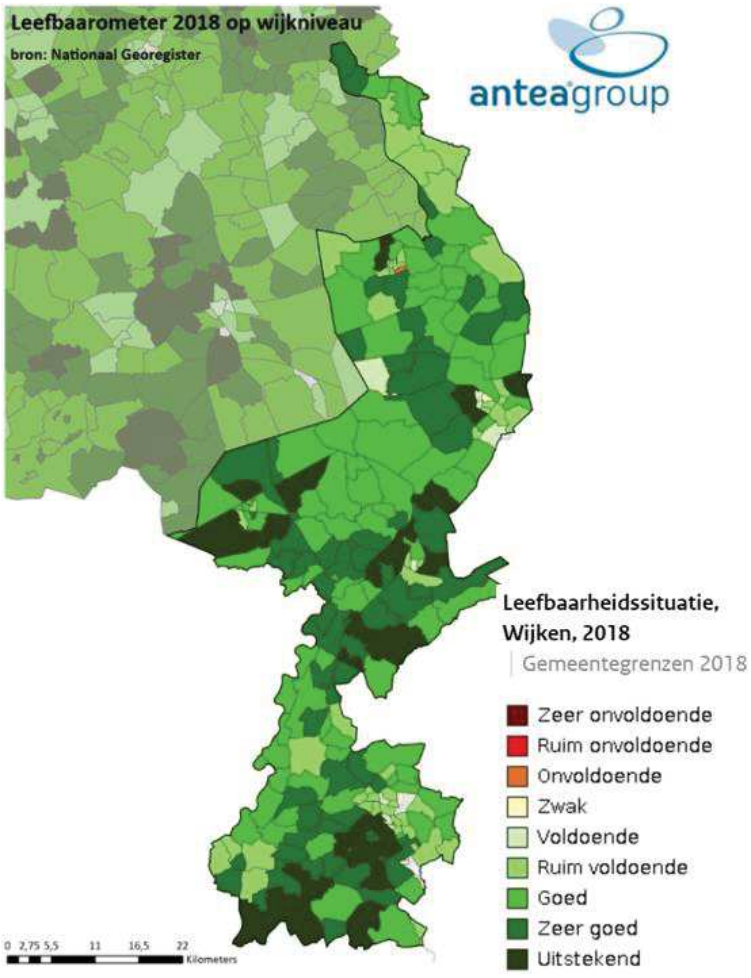

Figuur 4.1 Leefbaarometer op wijkniveau in de provincie Limburg

Een aantrekkelijke leefomgeving wordt onder andere gevormd door de hoeveelheid groen en natuur in de buurt van de woning. De Gezondheidsraad stelt dat recreatie in het groen belangrijk is voor de volksgezondheid. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor groen in de stad en dorpen. Voor het dagelijks gebruik van groen (spelen, luieren en sporten) zijn openbare groengebieden (parken, bossen, natuurgebieden en dagrecreatieve terreinen) binnen een afstand van 500 meter van de woning van belang. Er bestaat geen vastgestelde norm voor de hoeveelheid groen per woning, wel wordt er in de Nota Ruimte een richtgetal van 75 m^2 openbaar groen per woning genoemd. Figuur 4.2 toont het percentage groen per buurt in de provincie Limburg.

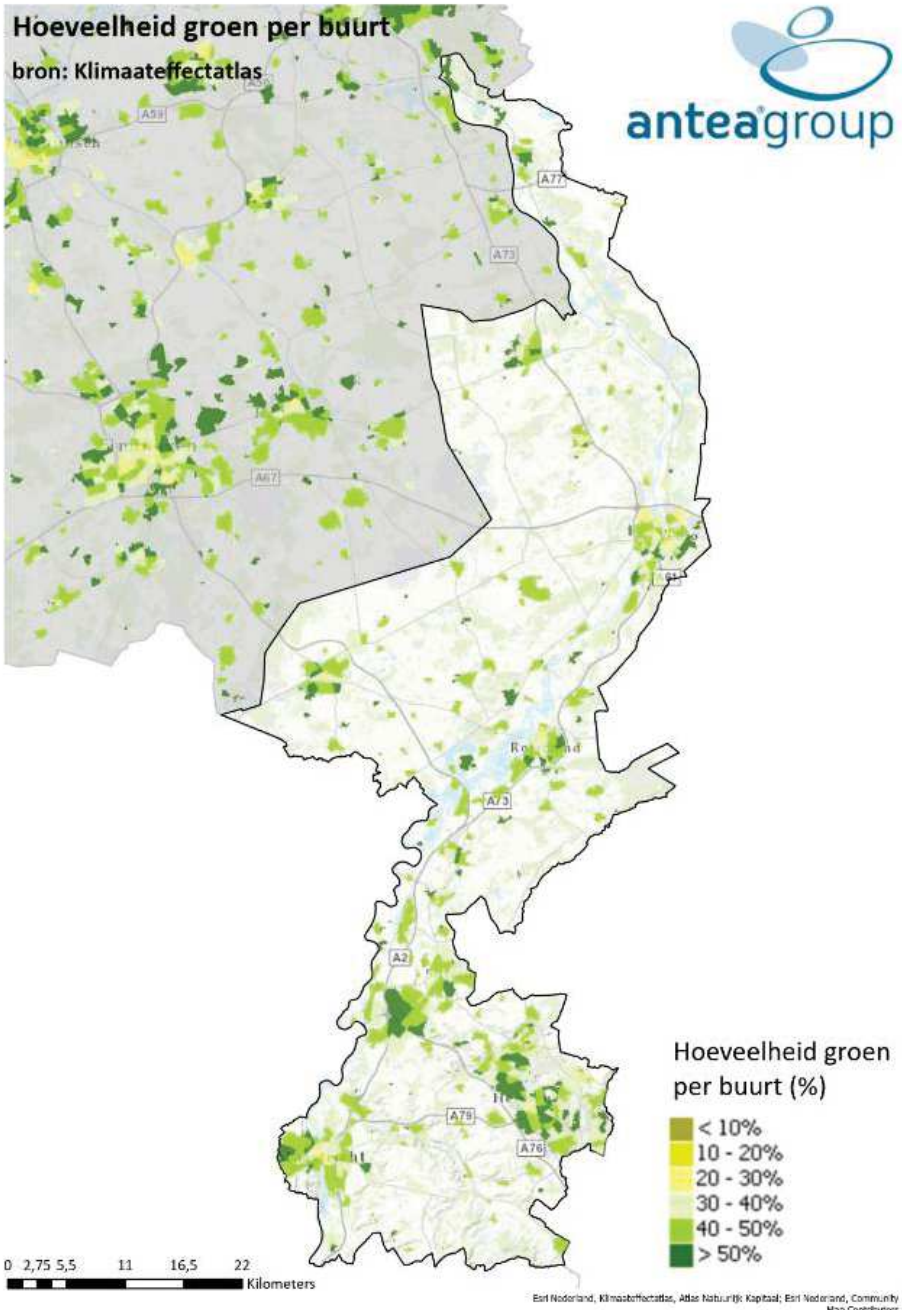

Figuur 4.2: Het percentage groen per buurt in de provincie Limburg

Inrichting van woongebieden en ruimte voor (openbare) voorzieningen wordt grotendeels bepaald in het gemeentelijk beleid. Vanuit de provincie kan hier echter wel aandacht en sturing aan gegeven worden. Via de regionale woonvisies kan regie gevoerd worden op woningbouwprogramma's.

Tot slot heeft de mate van ervaren overlast invloed op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. Tabel 4.1: geeft het percentage van de bevolking weer dat overlast ervaart in de eigen buurt. Hieruit blijkt bewoners van de provincie Limburg in 2017 meer fysieke, sociale én verkeersoverlast hebben ervaren dan het landelijk gemiddelde.

	Totale overlast	Fysieke overlast	Sociale overlast	Verkeersoverlast
Limburg	48.9%	25.8%	13.1%	37%
Nederland	43.6%	21.7%	11.5%	31.4%

Tabel 4.1 Het percentage van de bevolking dat overlast ervaart in de eigen buurt in 2017 (bron: Staat van Limburg)

4.1.2 Kwaliteit landelijk gebied

De leefomgeving buiten de woongebieden moet ook uitnodigend en toegankelijk zijn. De nabijheid van rustige en veilige gebieden stimuleert mensen om naar buiten te gaan en te bewegen. Het is wenselijk dat alle inwoners op een goede en aantrekkelijke manier in het buitengebied kunnen komen voor rust en recreatie.

Figuur 4.3 toont voor Nederland de nabijheid tot bosgebieden. Te zien is dat Limburg ten opzichte van andere Nederlandse provincies redelijk presteert, waarbij het merendeel van de Limburgers binnen 1 kilometer afstand bos tot hun beschikking hebben.

De Nederlandse bevolking groeide tussen 1900 en 2012 van 5,1 naar 16,7 miljoen mensen. Met name door deze sterke groei is tijdens de twintigste eeuw de totale beschikbare ruimte per inwoner met meer dan twee derde afgenomen.

Het totaal areaal natuur op het land is sinds 1990 iets toegenomen, met name het areaal halfnatuurlijke graslanden neemt door natuurontwikkeling toe (Compendium voor de Leefomgeving, 2017). Het aantal beschikbare m^2 per inwoner is daarentegen sterk gedaald. De hoeveelheid natuur en bos per inwoner is van ruim 1700 m^2 in 1900 gedaald naar slechts 293 m^2 in 2012.

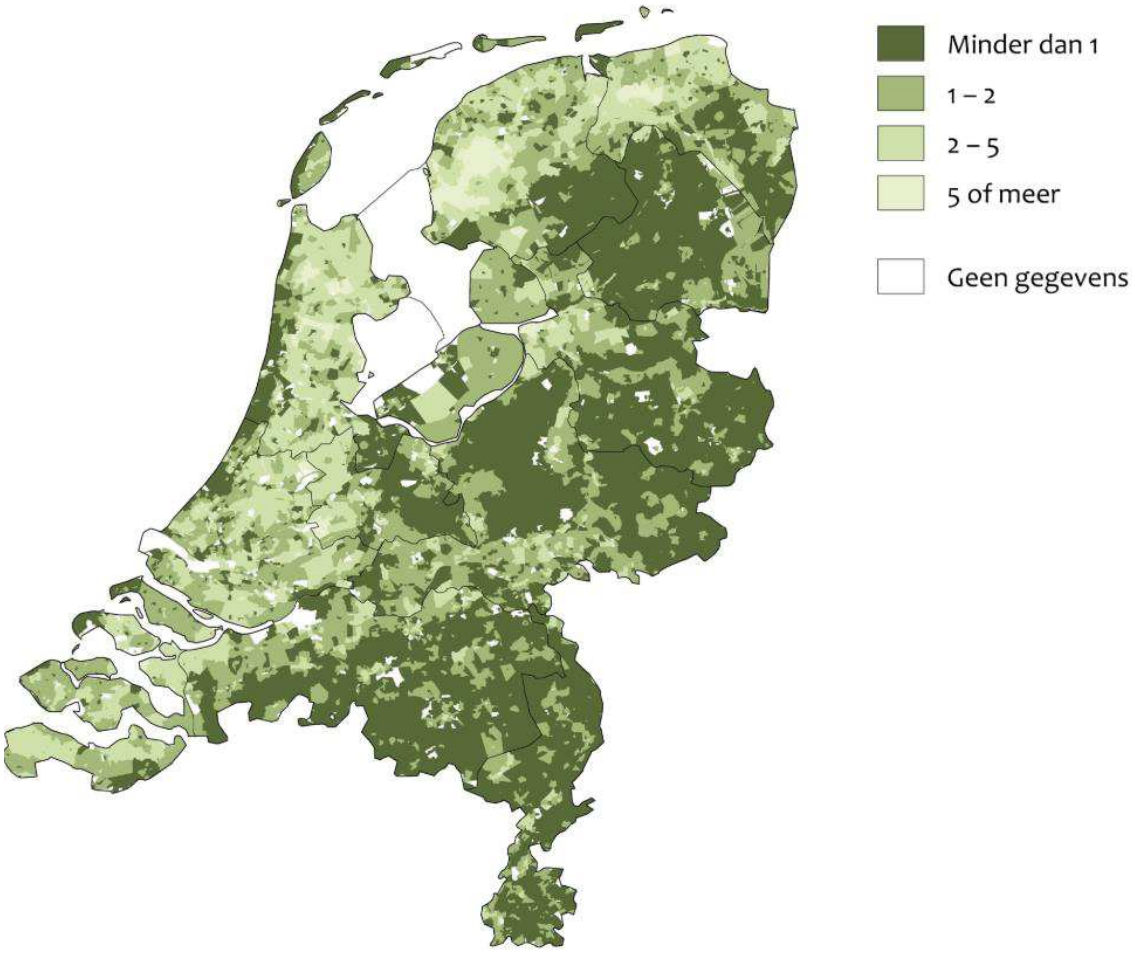

Figuur 4.3: Nabijheid van bos (in kilometers), 2010 (bron: Compendium voor de leefomgeving)

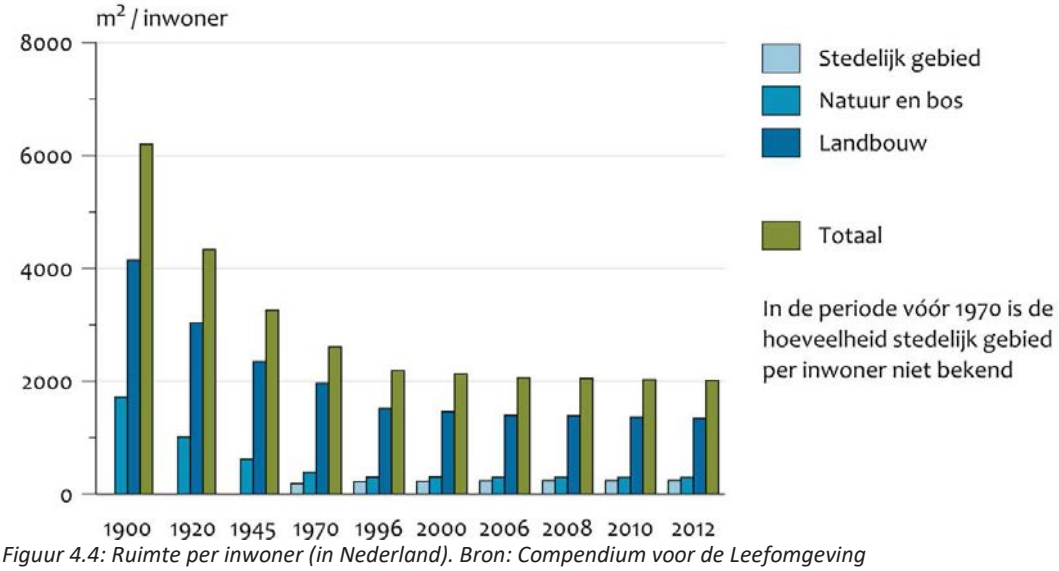

Figuur 4.4: Ruimte per inwoner (in Nederland). Bron: Compendium voor de Leefomgeving

Deze geobjectiveerde cijfers zijn eigenlijk minder belangrijk dan de vaak subjectieve beleving van landschappelijke en groene waarden. De ene persoon zal het landschap en diens waarde anders waarderen en beleven dan een ander. De kaart hieronder geeft een gemiddelde waardering van het Nederlandse landschap door de bevolking op basis van fysieke landschapskenmerken. Dit is gebaseerd op twee positief gewaardeerde landschapskenmerken (natuurlijkheid en historische kenmerkendheid) en twee negatief gewaardeerde kenmerken (stedelijkheid en horizonvervuiling).

Mensen waarderen de afwisselende, kleinschalige landschappen in Zuid-Limburg het meest. Dit strookt met de status van Nationaal Landschap. Open landschappen met veel verstedelijking en/of akkerbouw worden minder gewaardeerd. Een vergelijking op nationaal niveau toont dat het (voornamelijk Zuid) Limburgs landschap bovengemiddeld hoog gewaardeerd wordt.

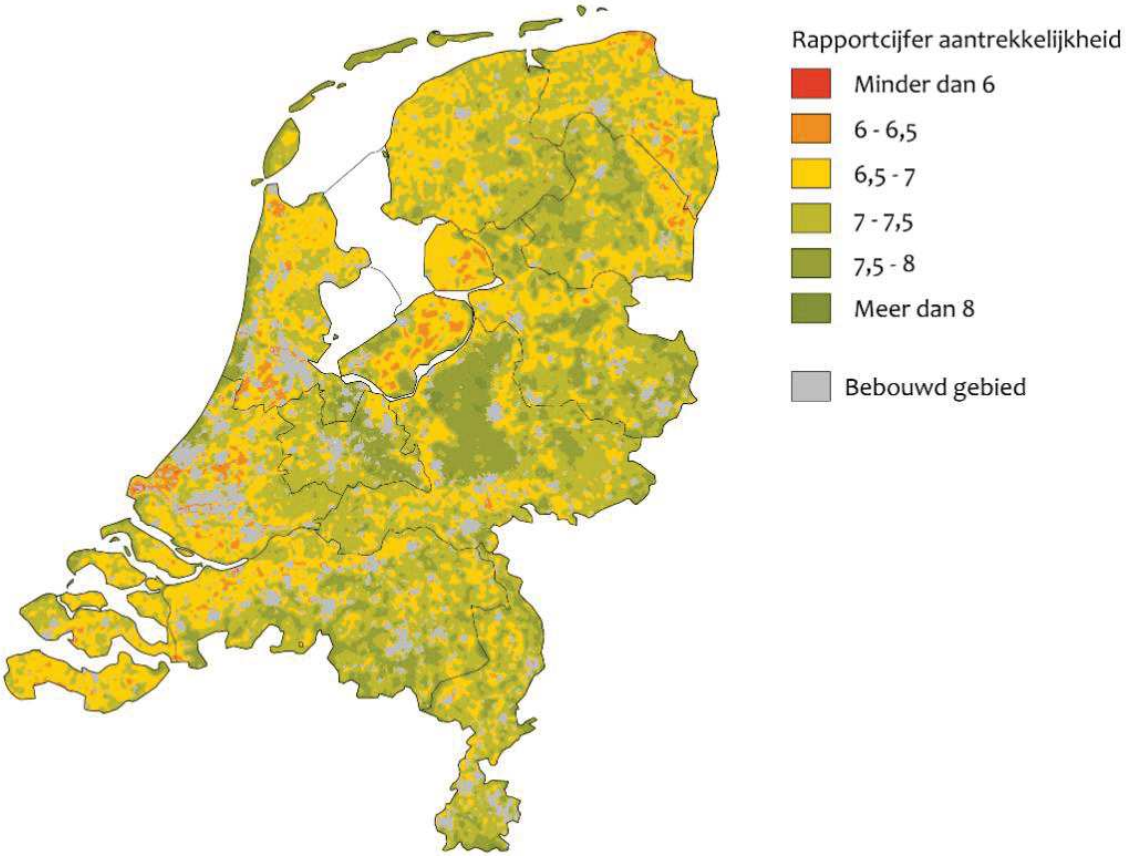

Figuur 4.5: Landschappelijke belevingskaart. Bron: Alterra (via Compendium voor de Leefomgeving)

4.1.3 Vervuiling/verloedering

Boersma en Kuiper brachten in 2006[3] de 'verrommeling' van het Nederlands landschap in beeld. Figuur 4.6 geeft de resultaten weer. De kaart is opgebouwd uit een combinatie van de aanwezigheid van potentieel storende elementen en de mate van heterogeniteit.

[3] De studie is in 2006, bijna 15 jaar geleden uitgevoerd. Hierna zijn geen studies van vergelijkbare aard meer uitgevoerd. In de tussentijd is het landschap verder 'verrommeld', o.a. door de snelle groei van distributiecentra (en de daarmee samenhangende "verdozing" van het landschap). De kaart uit 2006 geeft niettemin een goed beeld van regionale concentraties van verrommeling.

De potentieel storende elementen komen op verschillende schaalniveaus voor, variërend van heel lokale elementen zoals een reclamebord of een rommelig erf tot elementen met een bovenlokale uitstraling zoals windturbines of kassen. Sterke mate van heterogeniteit komt vooral voor nabij de stadsranden. In de stadsranden is altijd sprake van een overgang van stedelijke naar niet-stedelijke functies, waar meerdere typen grondgebruik voorkomen. Te zien is dat voornamelijk Noord-Limburg op grond van de indicatoren een sterk verrommeld gebied vormt.

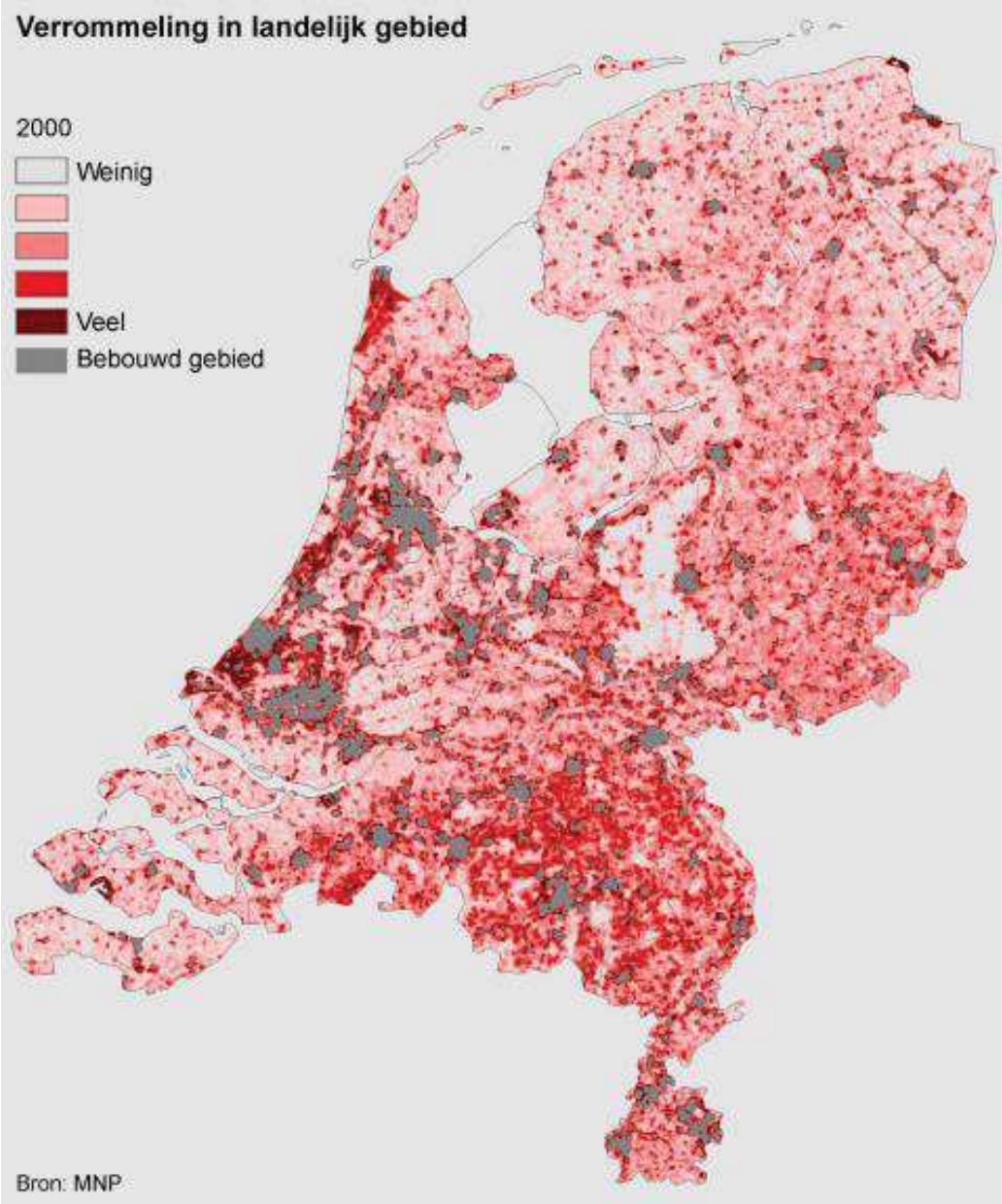

Figuur 4.6: Verrommeling in het landelijk gebied. Bron: Boersma & Kuiper, 2006

De meest voor de hand liggende strategie voor provincies en gemeenten in deze gebieden lijkt een betere bescherming van de kernkwaliteiten van het landschap. In gebieden met veel verrommeling en een geringe landschapskwaliteit ligt versterking en eventueel vernieuwen van de kernkwaliteiten voor de hand.

Vandalisme in de openbare ruimte heeft een negatief effect op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. Volgens het CBS is de landelijke trend dat er steeds minder vandalisme plaatsvindt. Het aandeel Nederlanders van 15 jaar of ouder dat in de eigen woonbuurt vernieling van straatmeubilair signaleert daalt. In 2005 gaf nog bijna de helft (47 procent) aan dat dit wel eens voorkomt, in 2013 was dit gedaald naar bijna een op de drie (31 procent). Ook signaleren steeds minder mensen bekladde muren of gebouwen in hun woonomgeving. Dat aandeel daalde in dezelfde periode van ruim een op de drie (35 procent) naar ruim een op de vier (27 procent).

4.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Bevolkingsontwikkeling:

- Bevolkingsdaling kan leiden tot het wegvallen van (sociale en/of economische) voorzieningen, leegstand en daarmee samenhangende verloedering. Dit is een risico voor de kwaliteit van de leefomgeving, zowel in de stad als op het platteland. Op het platteland (waar de krimp zich het meest nadrukkelijk voordoet) is dit risico het grootst.
- Vergaande verstedelijking is een risico voor de karakteristieke kwaliteiten van het platteland.

Daarnaast is er een landelijke afname van vandalisme in de openbare ruimte waar te nemen, wat de aantrekkelijkheid van de leefomgeving ten goede komt.

Bestaand beleid

In POL2014 zijn reeds ‘beschermingsregimes’ in het leven geroepen die lokaal de kernkwaliteiten van het landschap beschermen voor aantastingen. Voor Noord- en Midden Limburg is het Landschapskader Noord- en Midden Limburg van belang en voor Zuid-Limburg is het Handvat Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg beschikbaar. Beide instrumenten zijn gericht op instandhouding van de kernkwaliteiten van het Limburgs landschap en dragen positief bij aan het niet verder verslechteren van de kernkwaliteiten van het landschap.

4.3 Beoordeling

Een aantrekkelijke leefomgeving gaat over de aantrekkelijkheid van woongebieden en de aantrekkelijkheid van het stedelijk en landelijk gebied. In stedelijke woongebieden gaat dat voornamelijk over de uitstraling van woonwijken en de aanwezigheid van fysieke en sociale voorzieningen. In het landelijk gebied gaat dat voornamelijk over landschappelijke belevingswaarde en vervuiling/verloedering bijvoorbeeld als gevolg van vrijkomende agrarische bebouwing.

De Leefbaarometer (een rapportcijfer dat inzicht verschaft in de mate van leefbaarheid aan de hand van vijf onderliggende dimensies) toont dat voornamelijk het landelijk gebied in Midden-Limburg en het Heuvelland in Zuid-Limburg voor wat betreft het voorzieningenniveau, veiligheid, de fysieke omgeving, bevolking en woningen zeer hoog scoren. Het Noord-Limburgse landelijk gebied en de verstedelijkte gebieden van Zuid-Limburg worden relatief laag beoordeeld.

Noord-Limburg

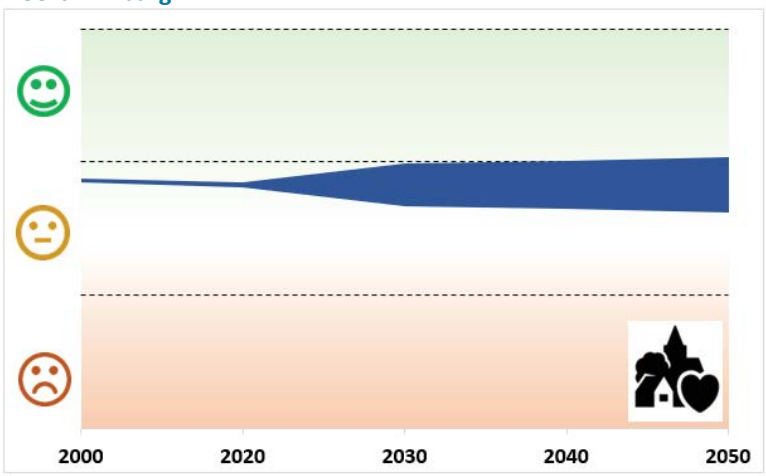

Figuur 4.7: Referentielijn aantrekkelijke leefomgeving voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- De leefkwaliteit is over het algemeen op orde. In stedelijke gebieden is in voldoende mate groen aanwezig. Het landelijk gebied (in Peelregio) laat een sterk homogeen beeld met (voor Nederlandse begrippen) veel verrommelling zien. De beoordeling voor aantrekkelijkheid van de landschappelijke beleving is in Noord-Limburg aanmerkelijk lager dan Zuid-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kwaliteiten van het Noord-Limburgs landschap worden in de brons-groene landschapszone beschermd. Voor gebieden daarbuiten bestaat het risico van kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking en stoppende agrarische ondernemers (en daarmee samenhangende vrijkomende agrarische bebouwing en schaalvergroting). In Noord-Limburg is alleen in enkele kleine agrarische dorpen sprake van demografische druk (in de zin dat mensen wegtrekken). Hier staan voorzieningen onder druk en dreigt hiermee samenhangende leegstand en verloedering. In sommige stedelijke gemeenten (kernen Venlo, Venray), bestaan zeer lokaal leefbaarheidsknelpunten. Verbeteringen zijn mogelijk door het voorkomen van vandalisme, natuurontwikkeling (voornamelijk in Maasvallei en oosten daarvan).
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelgebied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas zijn zowel de kwaliteit van de leefomgeving als de potenties voor kwaliteitsontwikkeling hoger, c.q. zijn de bedreigingen op dat punt beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Midden-Limburg

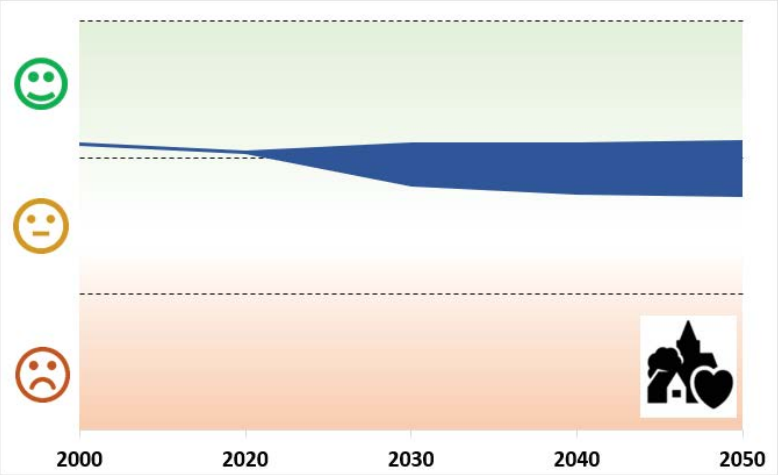

Figuur 4.8 Referentielijn aantrekkelijke leefomgeving voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Leefkwaliteit in Midden-Limburgse gemeenten is goed tot uitstekend. In het landelijk gebied in het Peelgebied (Weert, Nederweert) komt, net als in Noord-Limburg, 'verrommeling' in het buitengebied voor. Woongebieden scoren op leefbaarheid en voorzieningenniveau het hoogst van Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kernkwaliteiten van het Midden-Limburgs landschap worden alleen in de bronsgroene landschapszone (als benoemd in POL2014) beschermd. Daarmee zijn grote delen van Midden-Limburg gevoelig voor kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking en stoppende agrarische ondernemers (en daarmee samenhangende vrijkomende agrarische bebouwing en schaalvergroting). - De kwaliteit van woongebieden staat niet direct onder druk. Er is geen (of zeer lokaal) sprake van demografische krimp.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelgebied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas is de kwaliteit hoger en de potenties voor kwaliteitsontwikkeling ook c.q. zijn de bedreigingen beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Zuid-Limburg

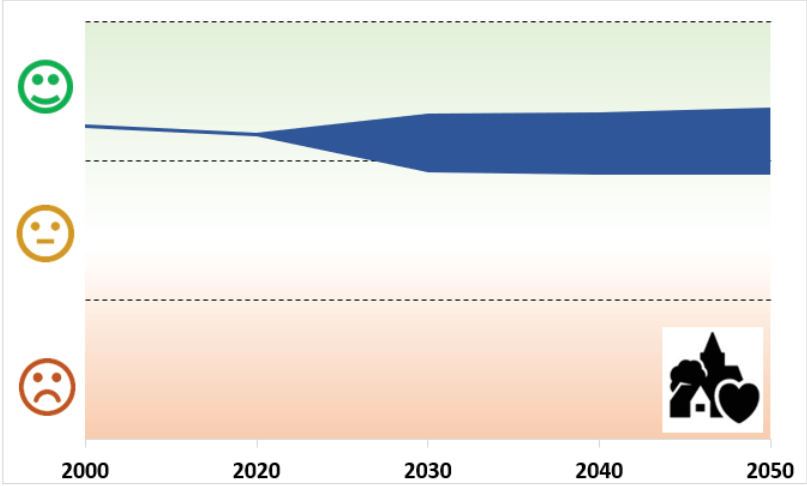

Figuur 4.9 Referentielijn aantrekkelijke leefomgeving voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De beoordeling laat twee kanten zien. Het Heuvelland wordt zeer hoog gewaardeerd. Dat wordt mede bevestigd door de status als Nationaal Landschap Zuid-Limburg. In de woongebieden (zeker in Parkstad) bestaan behoorlijk grote knelpunten ten aanzien van de kwaliteit van de leefomgeving.
Autonome ontwikkeling	- Het Heuvelland wordt beschermd door de bronsgroene landschapszone (POL2014) en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Daarmee zijn grote bedreigingen als grootschalige energieopwekking minder urgent. Niettemin staat het landschap onder druk door landbouw, toerisme en verstedelijking. De kwaliteit van woongebieden in Parkstad komt door demografische ontwikkelingen en het wegtrekken van (voornamelijk hoogopgeleide) jongeren verder onder druk te staan.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In de stedelijke woongebieden dreigt verslechtering. Voor de landelijke gebieden zijn de bedreigingen beperkter.

5 Wonen

5.1 Huidige situatie

5.1.1 Woningvoorraad in balans (aantal & kwaliteit)

Een gezonde woningmarkt biedt voldoende mogelijkheden voor doorstroom (wooncarrière), is toekomstbestendig (duurzaam en klimaatbestendig) en woningen zijn betaalbaar (voor zowel kopers als huurders). Door meer flexibiliteit kan sneller ingespeeld worden op veranderende woonwensen en –behoeften. Behoefte staat voorop, dus mensen bepalen in eerste instantie zélf hoe zij willen wonen, waar en in welke samenstelling, uiteraard binnen de grenzen van hun eigen (financiële) mogelijkheden.

De ontwikkeling van de bevolkingsgrootte en de ontwikkeling van het aantal huishoudens geeft een beeld van de vraagzijde van de woningmarkt. Figuur 5.1 toont dat het aantal inwoners van Limburg tot 2030 plaatselijk met meer dan 10% af zal nemen, voornamelijk in de Westelijke Mijnstreek en in Parkstad Limburg. Echter, de ontwikkeling van het aantal huishoudens in de volledige Provincie Limburg toont een wat genuanceerder beeld (Figuur 5.1 rechts). Conform de gepubliceerde huishoudensprognose van het CBS/PBL (Pearl, 2019) groeit het aantal Limburgse huishoudens tot 2031 (met circa 15.000 huishoudens), daarna volgt een afname van het aantal huishoudens tot het aantal dat we ongeveer nu kennen in 2050. Dit beeld van eerst een (lichte) toename en daarna een (lichte) afname geldt voor de hele provincie. Een daling van de huishoudensgrootte wijst voornamelijk op vergrijzing, wat maakt dat de vraag naar woonconcepten voor (alleenstaande) ouderen toe zal nemen. De behoefte aan woonruimte is echter gedifferentieerder. Er is behoefte aan meer verschillende soorten huisvesting, op daarbij passende locaties, ook voor tijdelijke bewoning. Ook zijn er lokaal grote verschillen, dus dat vergt maatwerk per gemeente en daarbinnen per wijk, buurt of locatie.

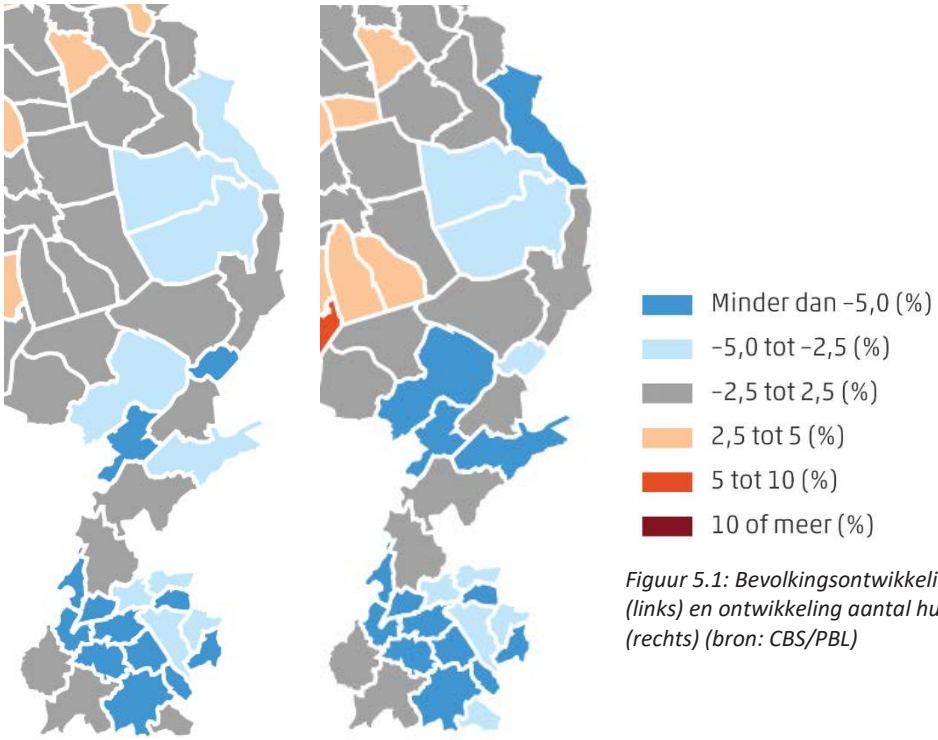

Figuur 5.1: Bevolkingsontwikkeling 2019-2050 (links) en ontwikkeling aantal huishoudens (rechts) (bron: CBS/PBL)

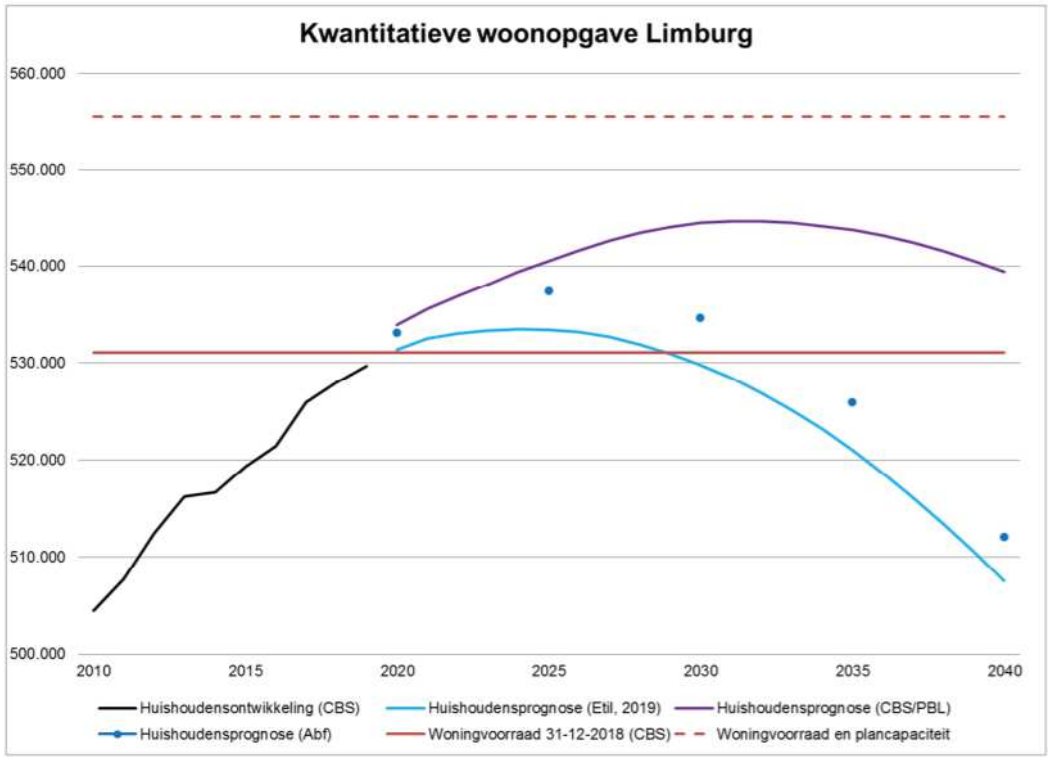

Figuur 5.2 De (verwachte) ontwikkeling van het aantal huishoudens (bron: Woonmonitor 2019)

Het Rijk werkt met WLO-scenario's om de bevolkingsgroei te prognosticeren. In het scenario Hoog gaan hoge economische groei en hoge bevolkingstoename samen. Een meer open samenleving leidt tot meer buitenlandse migratie. Daarnaast neemt ook de levensverwachting relatief sterk toe, van 80 en 83 voor respectievelijk mannen en vrouwen in 2014 naar ongeveer 87 respectievelijk 90 in 2050. De hogere welvaart gaat namelijk gepaard met een gezondere leefstijl, en de snelle technologische ontwikkeling in dit scenario leidt tot nieuwe en betere medische technieken. De hogere welvaart heeft ook een positief effect op de vruchtbaarheid. In het scenario Laag is er sprake van een bescheiden economische groei. Die gaat samen met een beperkte toename van de levensverwachting in 2050 van ongeveer 4 jaar ten opzichte van 2014 voor zowel mannen als vrouwen en een lagere vruchtbaarheid. Mensen worden minder oud dan in het hoge scenario en er worden minder kinderen geboren. Ook de migratie is beperkter. Voor Nederland als geheel gelden dan de volgende prognoses:

Tabel 5.1: Ontwikkeling bevolking en aantal huishoudens in 2030 en 2050 (Bron: CPB, PBL)

		Scenario Hoog		Scenario Laag	
	2015	2030	2050	2030	2050
	(mln)	(2015=100)			
Totale bevolking	16,9	107	114	101	97
0-19 jaar	3,8	101	109	92	87
20-64 jaar	10,0	99	100	94	87
65+	3,0	142	166	137	145
Aantal huishoudens	7,7	113	122	104	102
Met hoofdbewoner 65+	1,9	146	173	140	152
Alleenstaanden	2,9	128	149	106	110

De ontwikkeling van het aantal woningen in Limburg in de periode 2012-2018 is te zien in figuur 5.3. Het aantal woningen is de laatste jaren gestegen tot een totaal van 529.301 woningen in 2018. Daarnaast is de ontwikkeling van de woningvoorraad te zien in figuur 5.4. Opvallend is dat het aantal meergezinswoningen in particuliere huur met circa 9.000 woningen in de periode 2012- 2018 is gestegen terwijl het aantal eengezinswoningen in deze periode gelijk is gebleven. Daarnaast is er in deze periode een daling van circa 4.000 eengezinswoningen in sociale huur en een toename van circa 5.000 meergezinswoningen in sociale huur. Tot slot is in de koopsector het aantal eengezinswoningen licht gestegen en het aantal meergezinswoningen vrijwel gelijk gebleven.

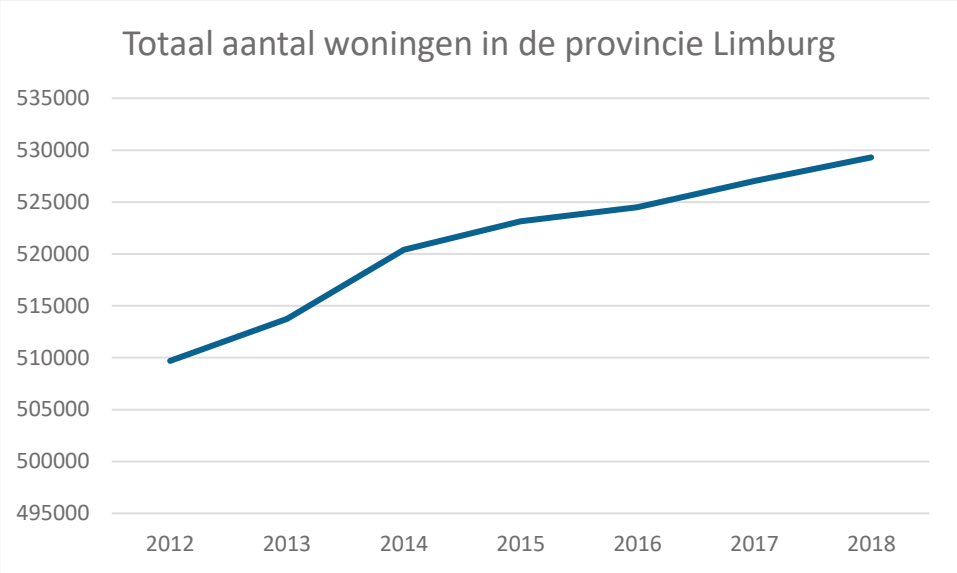

Figuur 5.3: Totaal aantal woningen in de provincie Limburg in de periode 2012 - 2018 (bron: ABF Research)

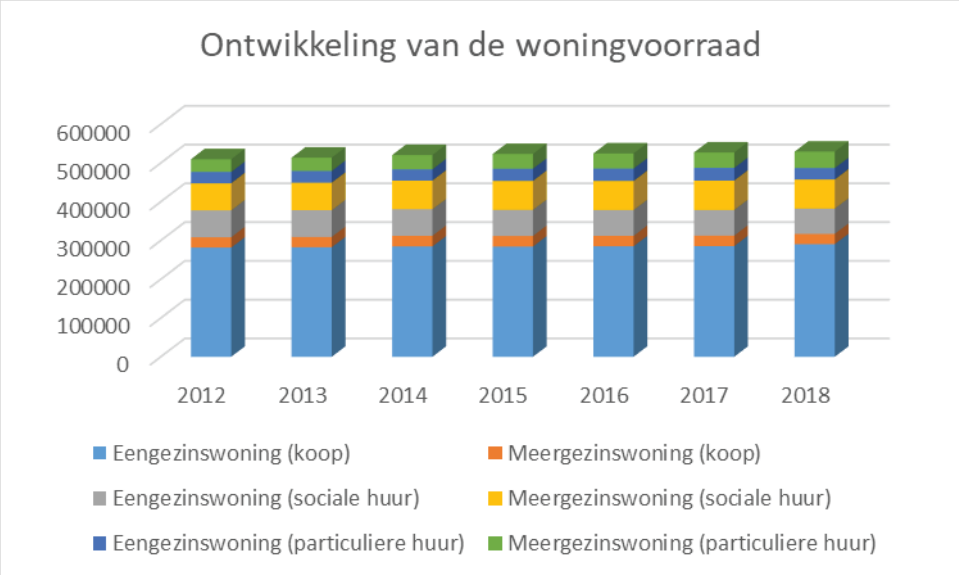

Figuur 5.4: Ontwikkeling van de woningvoorraad in de provincie Limburg in de periode 2012 - 2018 (bron: ABF Research)

Een goede indicator voor de balans tussen vraag en aanbod op de woningmarkt is het percentage huishoudens dat tevreden is met hun woning. Wanneer vraag en aanbod op elkaar zijn afgestemd zijn bewoners over het algemeen meer tevreden met hun woning.

Tabel 5.2 toont dat de huishoudens in de provincie Limburg vaker tevreden of zeer tevreden zijn met hun woning ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Daarbij ligt het percentage huishoudens dat tevreden is met een koopwoning aanzienlijk hoger dan de tevredenheid met een huurwoning.

	Tevredenheid woning	Tevredenheid huurwoning	Tevredenheid koopwoning
Limburg	89.2%	79.6%	94.8%
Nederland	86.9%		

Tabel 5.2: Het percentage huishoudens in zelfstandige woningen dat zich tevreden of zeer tevreden stelt met de woning in 2015 (bron: Staat van Limburg)

Specifiek interessant is de situering van Limburg als grensregio, waarbij geconstateerd wordt dat de regio's direct over de grens minder met bevolkingsproblematiek kampen. Er wonen substantiële aantallen Nederlanders net over de grens, vooral in Vlaanderen. Er wonen minder Nederlanders in Duitsland en slechts een beperkt aantal woont in Wallonië. De omgekeerde situatie – Vlamingen, Walen of Duitsers die in Nederland wonen - komt veel minder vaak voor. De belangrijkste reden waarom meer Nederlanders over de grens wonen dan dat er inwoners uit de buurlanden in Nederland wonen lijkt te liggen in de relatief lage huizenprijzen. De huizenprijzen liggen voor vergelijkbare woningen in Vlaanderen en Duitsland lager dan in Nederland. Mensen met een baan in Nederland kunnen wel gebruik maken van de Nederlandse hypotheekrenteaftrek.

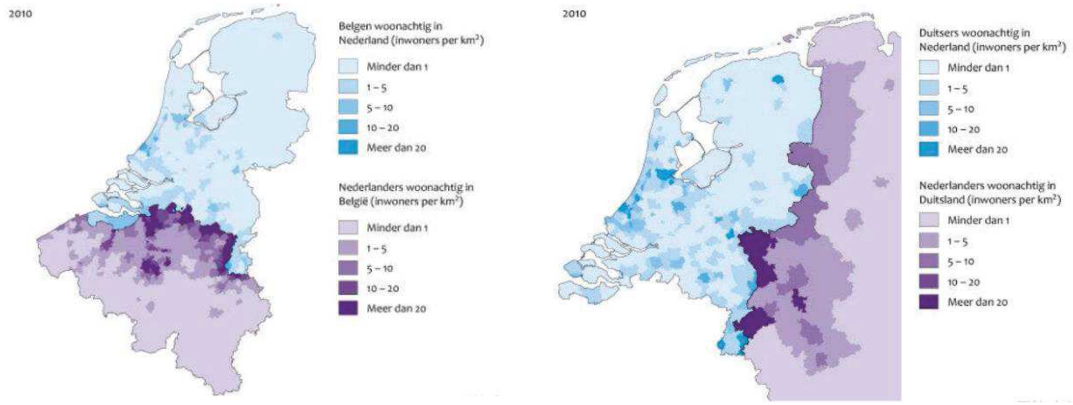

Figuur 5.5: Wonen over de grens NL-B (links) en NL-DLD (rechts) in 2010. Bron: Compendium voor de leefomgeving

5.1.2 Kwaliteit woning (energetisch / bouwkundig / levensloopbestendig)

Binnen de bestaande bouw is er een grote opgave om woningen duurzamer en levensloopbestendiger te maken.

Zeer actueel zijn (inter)nationale maatschappelijke vraagstukken op het gebied van milieu en duurzaamheid. Denk daarbij aan de stikstof- en PFAS-problematiek, duurzaamheidsmaatregelen (gasloos, Nul op de meter, etc.) in de bouw en natuurinclusief bouwen. Voor de woningmarkt heeft dit twee kanten. Enerzijds zijn er bedreigingen doordat (gewenste) woningbouwplannen niet kunnen doorgaan of vertraagd worden en de betaalbaarheid van wonen onder druk komt te staan. Anderzijds zijn er kansen voor een betere woonomgeving. Tot slot is er een groeiende groep inwoners die bewust kiest voor een levenswijze met een kleine (ecologische) voetafdruk en dit vertaalt in een woonvoorkeur.

De bestaande voorraad is kwantitatief voldoende, maar stemt kwalitatief niet overeen met de behoefte. Voor ouderen, (sociale) huurders, kwetsbare groepen en spoedzoekers kan het lastig zijn om een woning te vinden die aan de behoefte voldoet. Door bijvoorbeeld transformatie van bestaand vastgoed kan de kwaliteit van het vastgoed op de vraag worden afgestemd.

De vergrijzing in Limburg en het rijksbeleid om het langer zelfstandig wonen te bevorderen, heeft grote gevolgen gehad voor de doorstroming op de woningmarkt. Er is een grote behoefte aan zelfstandige woningen en nieuwe woonconcepten voor ouderen.

5.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

De belangrijkste bedreiging voor een kwalitatieve match op de woningmarkt wordt gevormd door de ontwikkeling in bevolkingsgrootte en –samenstelling. Dat wil zeggen dat de Limburgse woningmarkt onvoldoende afgestemd is op een steeds kleiner en steeds ouder wordende populatie met hun specifieke woonbehoeften. Doordat (oudere) Limburgers steeds vaker alleenstaand zijn, of de huishoudensgrootte in elk geval afneemt, blijft er voorlopig veel vraag naar nieuwe woningen, maar dan wel andere typen woningen. Op de lange termijn doen zich grotere problemen voor, waarbij de verschillen lokaal erg groot kunnen zijn.

Andere relevante trends ten aanzien van de Limburgse woningmarkt betreffen (Bron: Agenda Limburgse Woningmarkt 2020-2023):

- De Limburgse koopwoningmarkt herstelt zich, maar minder sterk dan de landelijke koopwoningmarkt;
- Er is een toenemende vraag naar huurwoningen, terwijl de huurprijzen stijgen en de nieuwbouw van huurwoningen afneemt;
- De woningmarkt in een krimpgebied functioneert anders dan in een gebied waar veel vraag naar woningen is. Het huidige Rijksbeleid houdt daar niet of nauwelijks rekening mee. Zo stimuleert het Rijk via de herziene Woningwet de verkoop van corporatiewoningen aan bewoners en commerciële beleggers. Het aantal huurwoningen in prijsklassen waar juist behoefte aan is neemt daardoor af, wat zeker voor Limburg negatief uitpakt;
- Bijzondere doelgroepen hebben moeite met het vinden van geschikte huisvesting.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg heeft in 2020 de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 vastgesteld. Het uitgangspunt “De juiste woning, op de juiste plek, op het juiste moment beschikbaar” geldt daarbij nog steeds. Door middel van dit instrument stuurt de Provincie door partijen te stimuleren en uit te dagen om mogelijkheden optimaal in te zetten om gezamenlijk de woonopgave vorm te geven. Dit beleid is van groot belang voor het bereiken van de doelen.

5.3 Beoordeling

De onbalans in de woningvoorraad komt in Zuid-Limburg (en in minder sterke mate in Midden- en Noord-Limburg) het sterkst tot uitdrukking in de suburbane wijken van de steden (Heerlen, Sittard-Geleen, Maastricht). In een aantal van deze wijken spelen problemen zoals werkloosheid/economische inactiviteit, armoede en waardedaling van vastgoed, waardoor men het zicht op een beter perspectief dreigt te verliezen of dat al heeft verloren. Dat is een maatschappelijk en menselijk onwenselijke situatie, die linksom of rechtsom moet worden doorbroken. In veel gevallen kunnen mensen dat zelf, maar in sommige situaties vraagt dat ook een rol van de overheid/het maatschappelijk middenveld. Op zijn minst moet daarbij een beter toekomstperspectief – denk aan scholing, werk, woning – binnen bereik komen. Wat betreft de woningvoorraad kan worden geïnvesteerd in de transformatie en reductie van de incourante woningvoorraad in met name de wijken waar de hiervoor genoemde problematiek speelt. Daarbij geldt dat het uiteindelijk goedkoper is om (o.a. vanuit de overheid) tijdig in te grijpen en te investeren in bijvoorbeeld transformatie, dan de autonome ontwikkeling zijn beloop te laten gaan. Eén en ander leidt tot

een neergaande lijn voor wat betreft de woningmarkt, omdat bovengenoemde grotere onbalans tussen vraag en aanbod in de woningvoorraad dreigt te ontstaan.

Noord-Limburg

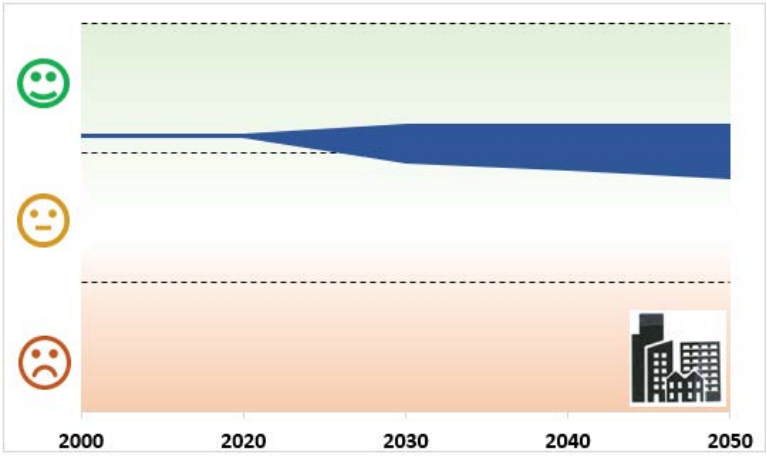

Figuur 5.6 Referentielijn wonen voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- In Noord-Limburg wordt tot 2040 een huishoudensgroei verwacht. De vraag naar woningen overstijgt het aanbod en dat zal nog zo blijven. Huisvesting van woonurgenten en arbeidsmigranten is een zorgpunt.
Autonome ontwikkeling	- Noord-Limburg heeft een inhaalslag nodig voor wat betreft de realisatie van woningen. Op zowel korte als lange termijn zal sprake blijven van een vraag naar nieuwe en voor bepaalde doelgroepen (starters, ouderen) geschikte woningen. Dit vraagt nu om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien vigerend beleid (Woonagenda 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Geldend beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Midden-Limburg

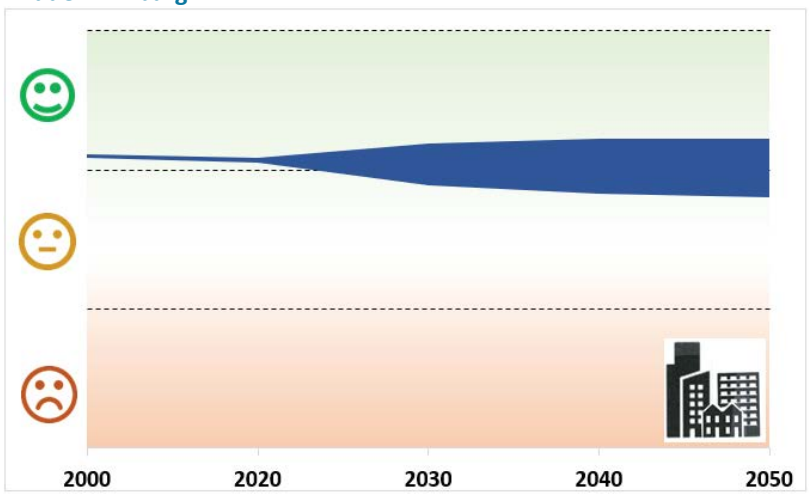

Figuur 5.7 Referentielijn wonen voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- De vraag naar woningen overstijgt het aanbod in Midden-Limburg en dat zal nog zo blijven. - In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inhaalslag om aan de vraag te kunnen voldoen, maar vraagt op lange termijn focus op de bestaande woningvoorraad.
Autonome ontwikkeling	- In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inhaalslag om aan de vraag te kunnen voldoen, maar vraagt op lange termijn focus op de bestaande woningvoorraad. De woningvoorraad dient ook op de lange termijn goed aan te sluiten op de vraag. Dit vraagt om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien geldend beleid (Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen, is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Vigerend en ingezet beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Zuid-Limburg

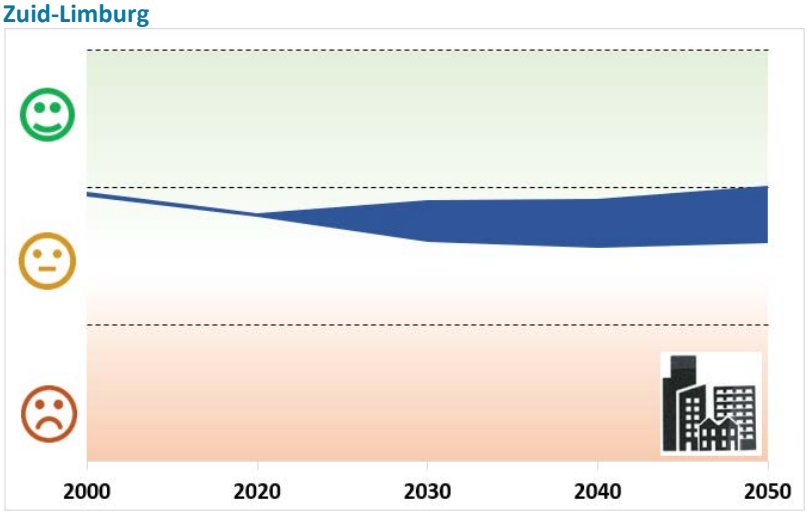

Figuur 5.8 Referentielijn wonen voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	Het aantal huishoudens krimpt tot 2040 met 9,8%. Dit betekent dat het aanbod van woningen de vraag zal gaan overstijgen. Hiermee gaan leefbaarheidsrisico's gepaard die de regio verder meetrekken in een negatieve spiraal naar beneden. Op een lager schaalniveau blijken te vaak de verkeerde woningen op de verkeerde locatie te staan (te weinig goedkope huurwoningen en te veel dure koopwoningen).
Autonome ontwikkeling	- Demografische ontwikkelingen domineren de problematiek in de toekomst. De wijze waarop overheden hiermee omgaan bepaalt het verloop van de autonome ontwikkeling. In de nieuwe Limburgse agenda wonen (2020-2023) wordt ingezet op transformeren van de bestaande woningvoorraad en nieuwbouw in het tempo van de vraag. Dat zijn zaken die kunnen bijdragen aan het goed begeleiden van de effecten van een krimpende bevolking.
Bandbreedte	- De autonome ontwikkeling zijn beloop laten gaan lijkt geen voor de hand liggende optie die tot een wenselijke situatie leidt. Doelbereik is afhankelijk van de mate waarin gestuurd wordt op het toevoegen van woningen aan de woningvoorraad.

6 Sociaal

6.1 Huidige situatie

6.1.1 Sociale levendigheid

De aanwezigheid van mensen, zo blijkt uit de literatuur, is de belangrijkste indicator voor de mate van levendigheid. Voor een gedeelte kan dat zitten in de mate waarin (binnen-)steden in staat zijn om de aanwezigheid van mensen te promoten (hoge bezoekpotenties van steden, levendige pleinen in binnenstad etc.). Op de tweede plaats kunnen evenementen en andere sociale activiteiten voor verschillende doelgroepen in een gebied zorgen voor levendigheid.

Limburg kent enkele steden met een hoge bezoekpotentie. Dit wordt mede geïllustreerd door de toegenomen betekenis van de toeristische sector, waarbij de economische betekenis van de vrijetijdseconomie in de afgelopen 10 jaar sterk gestegen is (zie figuur 6.1).

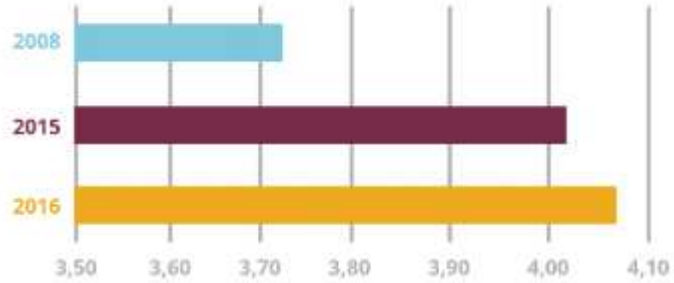

Figuur 6.1: Ontwikkeling economische betekenis vrijetijdseconomie (in miljarden euro's). Bron: Provincie Limburg

6.1.2 Sociale veiligheid

Sociale veiligheid heeft betrekking op de mate waarin iemand zich veilig voelt en beschermd is tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door een individu en/of groep binnen een bepaalde ruimte en/of omgeving. Het begrip Sociale Veiligheid kan opgedeeld worden in een subjectief en objectief component: de mate waarin mensen de (on)veiligheid ervaren of beleven (subjectief) en aan de andere kant de kans op een daadwerkelijk delict (objectief).

De veiligheidsbeleving van de inwoners van Limburg geeft een indicatie van de sociale veiligheid in de provincie. Tabel 6.1 geeft het percentage van de inwoners van 15 jaar en ouder dat zich onveilig voelt in de eigen buurt. Het blijkt dat de inwoners van Limburg zich vaker onveilig voelen dan het landelijk gemiddelde.

	Veiligheidsbeleving: wel eens onveilig	Veiligheidsbeleving: vaak onveilig
Limburg	19.5%	2.3%
Nederland	16.4%	1.5%

Tabel 6.1: Het percentage van de inwoners van 15 jaar en ouder dat zich wel eens/vaak onveilig voelt in de eigen buurt in 2017 (bron: Staat van Limburg)

Sociale veiligheid heeft ook betrekking op het vertrouwen in de medemens. Uit tabel 6.2 blijkt dat voor de provincie Limburg het percentage bewoners dat vindt dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn lager ligt dan het landelijk gemiddelde.

	Vertrouwen in anderen
Limburg	53.6%
Nederland	61%

Tabel 6.2: Het percentage personen van 15 jaar en ouder dat vindt dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn in 2017 (bron: Staat van Limburg)

De objectieve veiligheid kan worden gemeten door middel van het aantal misdrijven per 1.000 inwoners. Met 46,8 misdrijven ligt het aantal misdrijven iets hoger dan het landelijk gemiddelde van 45,6 misdrijven.

6.1.3 Sociale cohesie

Een goede sociale leefomgeving wordt ook gekenmerkt door sociale cohesie: de mate waarin bewoners van een buurt onderlinge betrokkenheid en binding met andere mensen in de buurt ervaren.

Indicatoren voor sociale cohesie zijn bijvoorbeeld het percentage inwoners dat aan vrijwilligerswerk doet, betrokken is in de lokale politiek of participeert in sport- en cultuurverenigingen. Tabel 6.3 toont dat inwoners van Limburg gemiddeld vaker lid zijn van één of meerdere sociale verenigingen (zoals sport-, culturele, hobby-, of gezelligheidsverenigingen). Daarentegen is het aantal inwoners dat vrijwilligers werk doet of betrokken is in de politiek lager dan het landelijk gemiddelde.

	Lid van sociale vereniging	Vrijwilligerswerk	Politieke participatie
Limburg	49.8%	43.5%	42.1%
Nederland	48.7%	49.1%	46.6%

Tabel 6.3: Het percentage inwoners dat lid was van een of meer sociale verenigingen, vrijwilligerswerk deed en/of betrokken was in de politiek in 2017 (bron: Staat van Limburg)

In Noord-Limburg[4] werken (en wonen tijdelijk) veel arbeidsmigranten. Werkgevers wonen regelmatig met velen in één huis in woonwijken. Resultaat hiervan is dat reguliere inwoners elke paar maanden geconfronteerd worden met nieuwe buren en meerdere auto's die een parkeerplaats nodig hebben. De huizen van arbeidsmigranten worden in het algemeen slecht(er) onderhouden. De aanwezigheid van arbeidsmigranten levert sociale uitdagingen voor een wijk op.

[4] In bepaalde mate geldt deze problematiek ook voor Midden- en Zuid-Limburg. In Noord-Limburgse gemeenten komt deze problematiek echter het meest nadrukkelijk naar voren.

6.1.4 Voorzieningenniveau

De nabijheid en omvang van voorzieningen heeft eveneens invloed op de kwaliteit van de leefomgeving. Voldoende voorzieningen zoals winkels, horeca of medische voorzieningen en een goede bereikbaarheid van deze voorzieningen zijn belangrijk bij de beoordeling van de leefomgeving.

Tabel 6.4 geeft de gemiddelde afstand tot verschillende voorzieningen weer in Limburg, ten opzichte van de gemiddelde afstand in Nederland. Hieruit blijkt dat de provincie Limburg een gemiddelde afstand tot huisartsen en ziekenhuizen heeft die vergelijkbaar is met het landelijk gemiddelde. Daarnaast hoeven inwoners van Limburg minder ver te reizen naar musea en bioscopen dan de gemiddelde Nederlander. De afstand tot parken, plantsoenen en open natuurlijke terreinen is groter in Limburg dan het landelijk gemiddelde. Daarentegen is de afstand tot het dichtstbijzijnde bos in Limburg veel kleiner dan de gemiddelde afstand in Nederland.

Gemiddelde afstand tot …	Limburg	Nederland
Huisarts (2016)	1 km	1 km
Ziekenhuis (2017)	4.7 km	4.7 km
Museum (2016)	3.4 km	3.7 km
Bioscoop (2017)	5.2 km	6.3 km
Podiumkunst (2016)	5.8 km	4.9 km
Park of plantsoen (2012)	1.3 km	1 km
Dagrecreatie (2012)	3.5 km	3.4 km
Bos (2012)	1.1 km	1.7 km
Open natuurlijk terrein (2010)	4.6 km	3.5 km

Tabel 6.4 De gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde voorzieningen, berekend over de openbare weg (bron: Staat van LImburg)

6.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen . Het aantal inwoners daalt door bijvoorbeeld een laag geboortecijfer, wegtrekkende jongeren of gezinnen naar de stad en/of vergrijzing en sterfte van de achterblijvende burgers. Deze bevolkingskrimp heeft risico's voor het voorzieningenniveau en daarmee samenhangend de leefbaarheid in kleine kernen. De opgave voor de Provincie Limburg ligt in het goed begeleiden van een veranderende bevolkingssamenstelling. Hierbij is opnieuw van belang dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen optreedt – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling van vastgoed – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen of dat al hebben verloren.

Bestaand beleid

Sociaal beleid is vastgelegd in de Sociale Agenda. Het beleid is gericht op het vergroten van de zelfredzaamheid van Limburgers. Dit geschiedt langs vier programmalijnen:

1. Opgroeien en ontplooien: gericht op het bijdragen aan een goede en veilige start voor ieder kind, op maximale kansen en optimale ondersteuning bij het opgroeien.
2. Kans op ontwikkeling en werk: gericht op maximale school- en leerervaringen, een goede overgang van opleiding naar werk voor jongeren en toegang tot de arbeidsmarkt voor iedereen die kan en wil werken.

3. Vitaal meedoen: gericht op thema's om kwetsbare personen (waaronder jongeren en senioren) langer en veiliger te kunnen laten participeren in de samenleving.
4. Vitale gemeenschappen: gericht op het ondersteunen van de zelfredzaamheid van Limburgse gemeenschappen (samenredzaamheid), waarbij mensen zelf de regie nemen in het zorgen voor elkaar en voor hun woon- en leefomgeving.

De Provincie trekt hierin samen op met inwoners, gemeenten , ondernemers en zorg- en kennisinstellingen.

6.3 Beoordeling

Per Limburgse regio spelen hele andere problemen. Regio Midden-Limburg kent de kleinste bedreigingen op sociaal vlak (sociale cohesie, sociale "levendigheid", voorzieningenniveau). In Zuid-Limburg is de krimpproblematiek van belang en in Noord-Limburg is de grote instroom van arbeidsmigranten een bedreiging voor sociale aspecten.

In Noord-Limburg werken (en wonen tijdelijk) veel arbeidsmigranten. Zij wonen regelmatig met velen in één huis in woonwijken. Resultaat hiervan is dat reguliere bewoners frequent geconfronteerd worden met nieuwe buren en met flinke aantallen auto's die een parkeerplaats nodig hebben. De huizen van arbeidsmigranten worden over het algemeen slecht(er) onderhouden. De aanwezigheid van arbeidsmigranten levert sociale uitdagingen voor een wijk op: arbeidsmigranten "integreren" vaak zeer beperkt in hun wijken, mede doordat zij slechts tijdelijk woonachtig zijn in de wijk. Dit zijn voornamelijk risico's voor sociale cohesie en een wijk.

Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen. Het aantal inwoners daalt door bijvoorbeeld een laag geboortecijfer, wegtrekkende jongeren of gezinnen naar de stad en/of vergrijzing en sterfte van de achterblijvende burgers. Deze bevolkingskrimp heeft risico's voor het voorzieningenniveau en daarmee samenhangend voor de leefbaarheid in kleine kernen. De opgave voor de Provincie Limburg ligt in het goed begeleiden van een veranderende bevolkingssamenstelling. Hierbij is opnieuw van belang dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen optreedt – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen of dat al hebben verloren.

Noord-Limburg

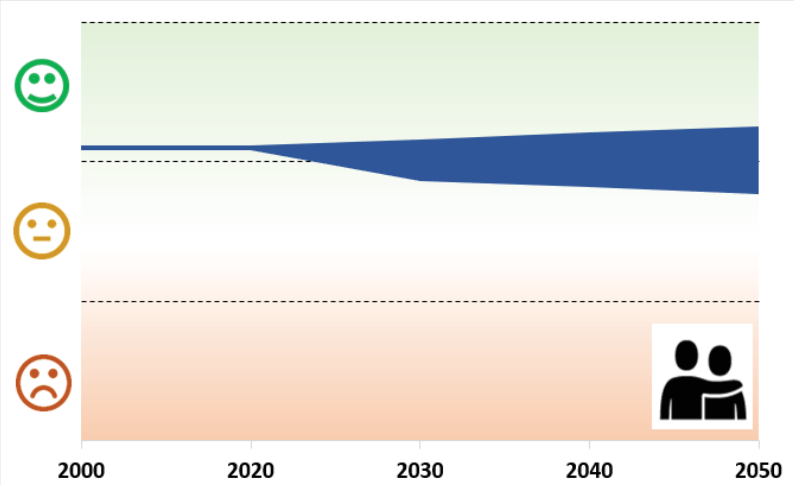

Figuur 6.2: Referentielijn sociaal voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten. Agrarische gemeenschappen zijn sociaal sterk. Er bestaan wel knelpunten rondom de huisvesting van internationale werknemers.
Autonome ontwikkeling	- Provincie neemt de huisvesting van arbeidsmigranten ter hand, maar knelpunten blijven bestaan. Economische groei en een verdere toename van het aantal internationale werknemers, kunnen vaker tot sociaal onwenselijke situaties leiden.
Bandbreedte	- De risico's op grote verslechteringen en kansen op verbeteringen zijn relatief beperkt. De regio is sociaal voldoende robuust, waardoor de problematiek rondom arbeidsmigranten waarschijnlijk geen onomkeerbaar grote invloed op het aspect sociaal heeft.

Midden-Limburg

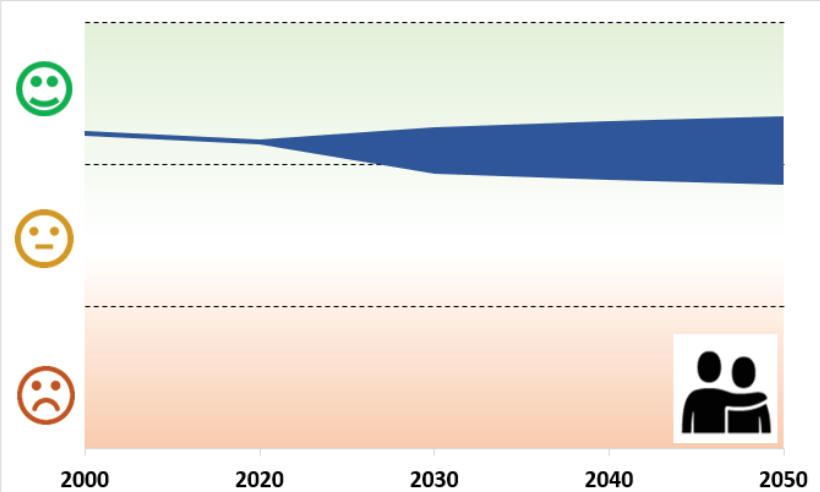

Figuur 6.3: Referntielijn sociaal voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten, maar evenals in Noord-Limburg vraagt de huisvesting van internationale werknemers aandacht. - Voorzieningenniveau is (in vergelijking met Nederland) relatief laag. De diversiteit van de bevolkingssamenstelling en veiligheidsgevoel worden relatief positief beoordeeld (bron: Leefbaarometer).
Autonome ontwikkeling	- Geen wezenlijke veranderingen, kansen of risico's. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De risico's op grote verslechteringen en verbeteringen zijn relatief beperkt.

Zuid-Limburg

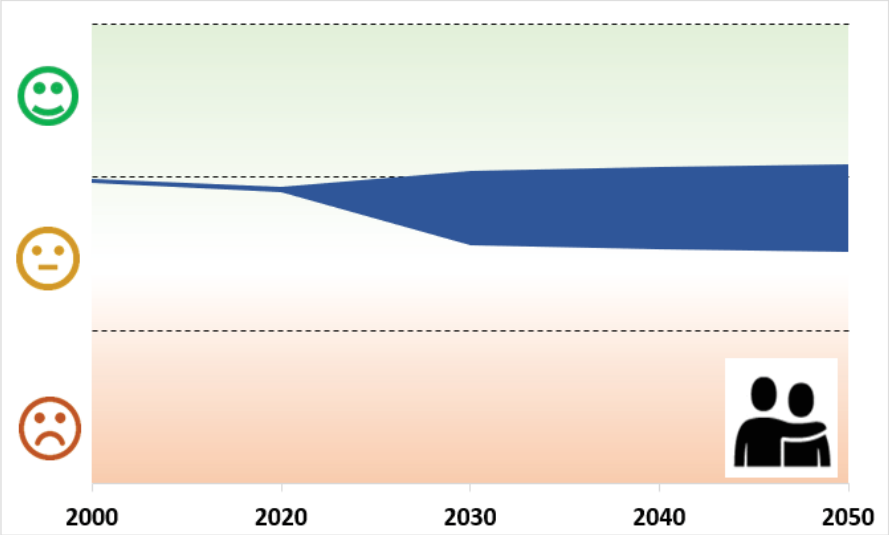

Figuur 6.4: Referntielijn sociaal voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen. Met deze krimp hangt sociale problematiek door het wegvallen van voorzieningen en verloedering/leegstand samen. - De huisvesting van internationale werknemers vraagt aandacht.
Autonome ontwikkeling	- Van belang is dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen dreigt op te treden – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling woningen – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen. De wijze waarop de overheden omgaan met de woningmarkt is hierbij het meest van belang. De situatie is, door de onzekerheden daaromheen, gevoelig voor verslechtering. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De grote bandbreedte komt voort uit de lokale verschillen. Maastricht en omgeving onttrekt zich aan de krimpproblematiek en de daarmee samenhangende sociale problematiek.

7 Ecologisch kapitaal

7.1 Huidige situatie

7.1.1 Kwaliteit Natura 2000-gebieden

Dit aspect beschrijft de staat van de Natura 2000-gebieden. Per Natura 2000-gebied zijn te beschermen habitattypen en leefgebieden van soorten aangewezen: dit zijn levensgemeenschappen van planten en dieren met bijzondere geografische, abiotische en biotische kenmerken, die zowel geheel natuurlijk als half natuurlijk kunnen zijn, en die op Europees niveau worden beschermd. Voor elk habitattype is de verstoringsgevoeligheid bepaald. De mate van verstoring is een indicatie van de kwaliteit van het natuurgebied. Vermesting en verzuring door stikstofdepositie, verdroging en versnippering zijn de verstoringsfactoren waardoor knelpunten optreden.

Nederland telt 160 Natura 2000-gebieden, waarvan er 23 in de provincie Limburg zijn gelegen. Waarvan 21 stikstof gevoelig. Figuur 7.1 toont de ligging van deze Natura 2000-gebieden. Ook is te zien op basis van welke richtlijn de gebieden zijn aangewezen. Er bestaan drie mogelijkheden:

- Aanwijzing op grond van de Habitatrichtlijn (HR – lichtgroen)
- Aanwijzing op grond van de Vogelrichtlijn (VR – blauw)
- Aanwijzing op grond van de Habitatrichtlijn én Vogelrichtlijn (HR+VR – donkergroen)

Voor Natura 2000-gebieden gelden gebiedsspecifieke instandhoudingsdoelstellingen voor habitattypen, soorten, broedvogels en niet-broedvogels. In het overgrote deel van de Nederlandse Natura 2000-gebieden bevinden zich stikstofgevoelige habitattypen, zoals stroomdalgrasland en heide. In ruim vijftig gebieden in Nederland is sprake van een fors overbelaste situatie. Daar bestaat een groot verschil tussen het huidige depositieniveau en het ecologisch gewenste depositieniveau.

De te grote depositie van stikstof heeft een negatief effect op de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. In Limburg is de depositie veroorzaakt door bronnen in het buitenland en door emissie vanuit landbouw verantwoordelijk voor een groot deel van de depositie, samen ongeveer 80%. Voor de gebieden in Noord- en Midden-Limburg is de landbouw een grotere factor dan in Zuid-Limburg (zie onderstaande figuren). De andere bronnen van stikstof (zoals verkeer en industrie) hebben een klein aandeel in de depositie van stikstof. Voor stikstofdepositie afkomstig uit het buitenland geldt dat een groot gedeelte vanuit het Ruhrgebied en Belgische industrie (bron: factsheet TNO, 2019) en een kleinere hoeveelheid vanuit landbouw afkomstig is.

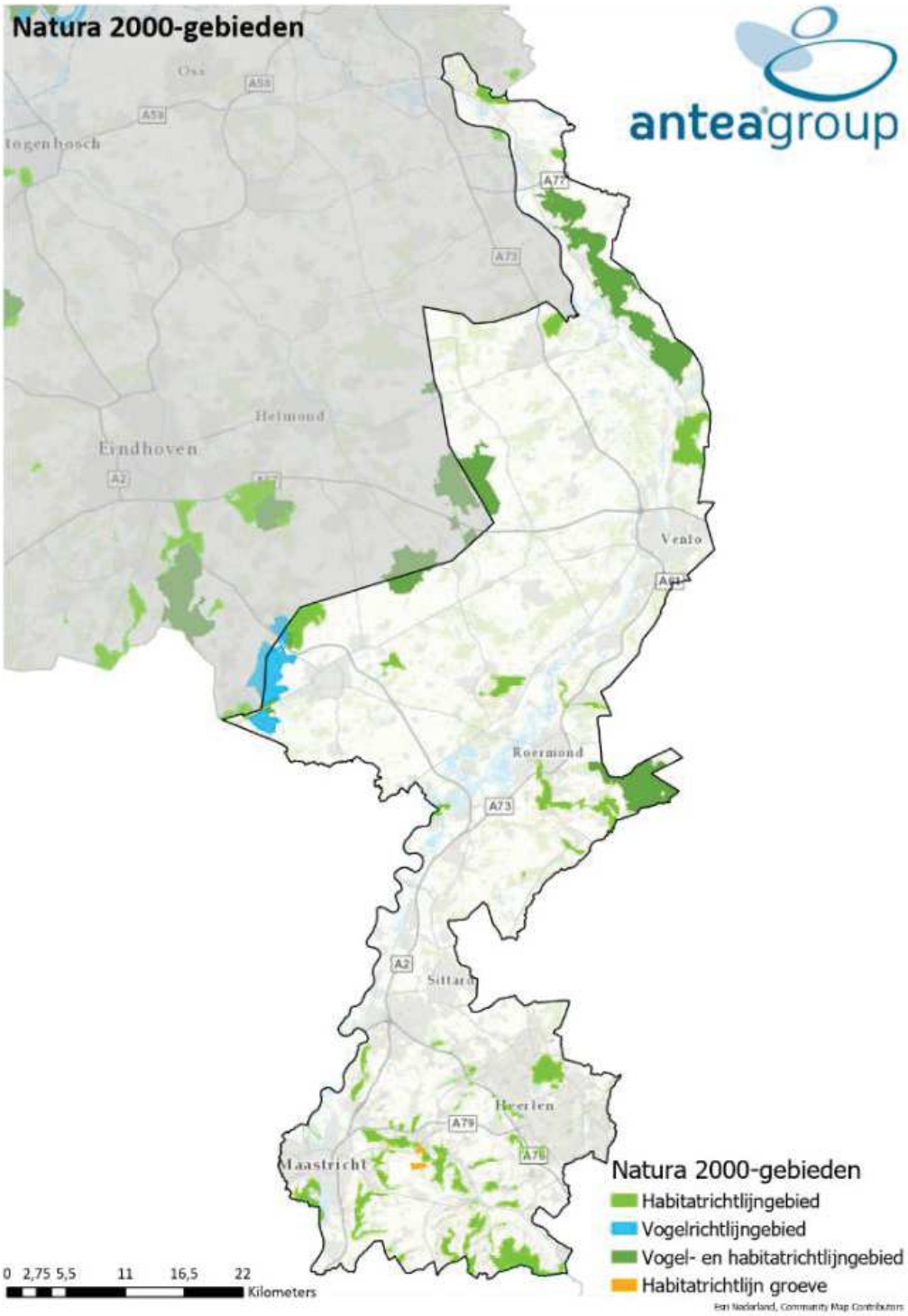

Figuur 7.1: Natura 2000-gebieden in de provincie Limburg

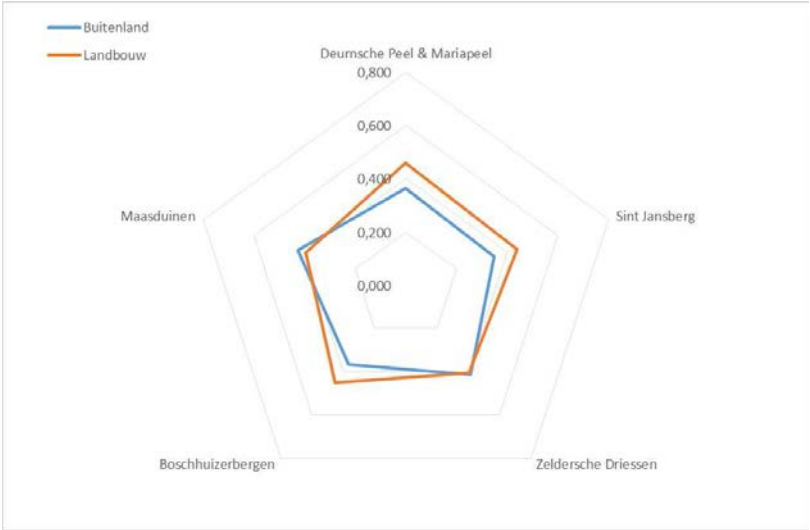

Figuur 7.2: Herkomst van stikstofdepositie (landbouw en buitenland) op Natura 2000-gebieden in Noord-Limburg. Bron: TNO, 2019.

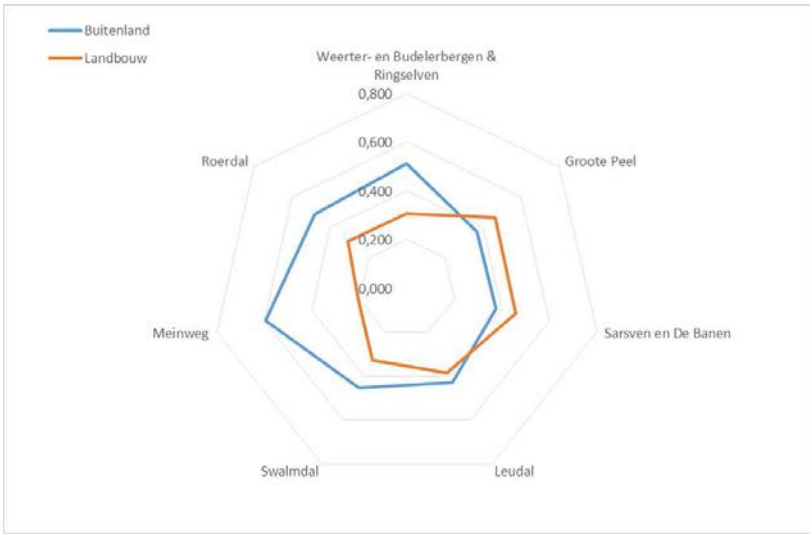

Figuur 7.3: Herkomst van stikstofdepositie (landbouw en buitenland) op Natura 2000-gebieden in Midden-Limburg. Bron: TNO, 2019.

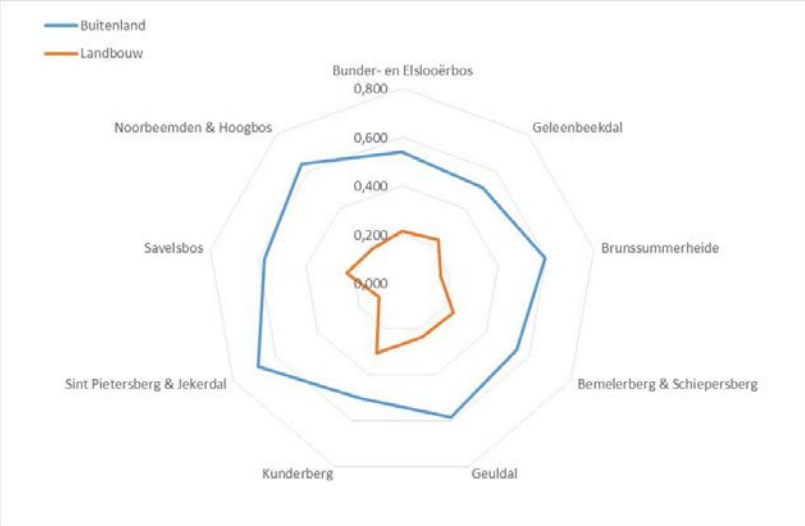

Figuur 7.4 Herkomst van stikstofdepositie (landbouw en buitenland) op Natura 2000-gebieden in Zuid-Limburg. Bron: TNO, 2019.

De totale depositieverdeling per Natura 2000-gebied is weergegeven in figuur 7.5.

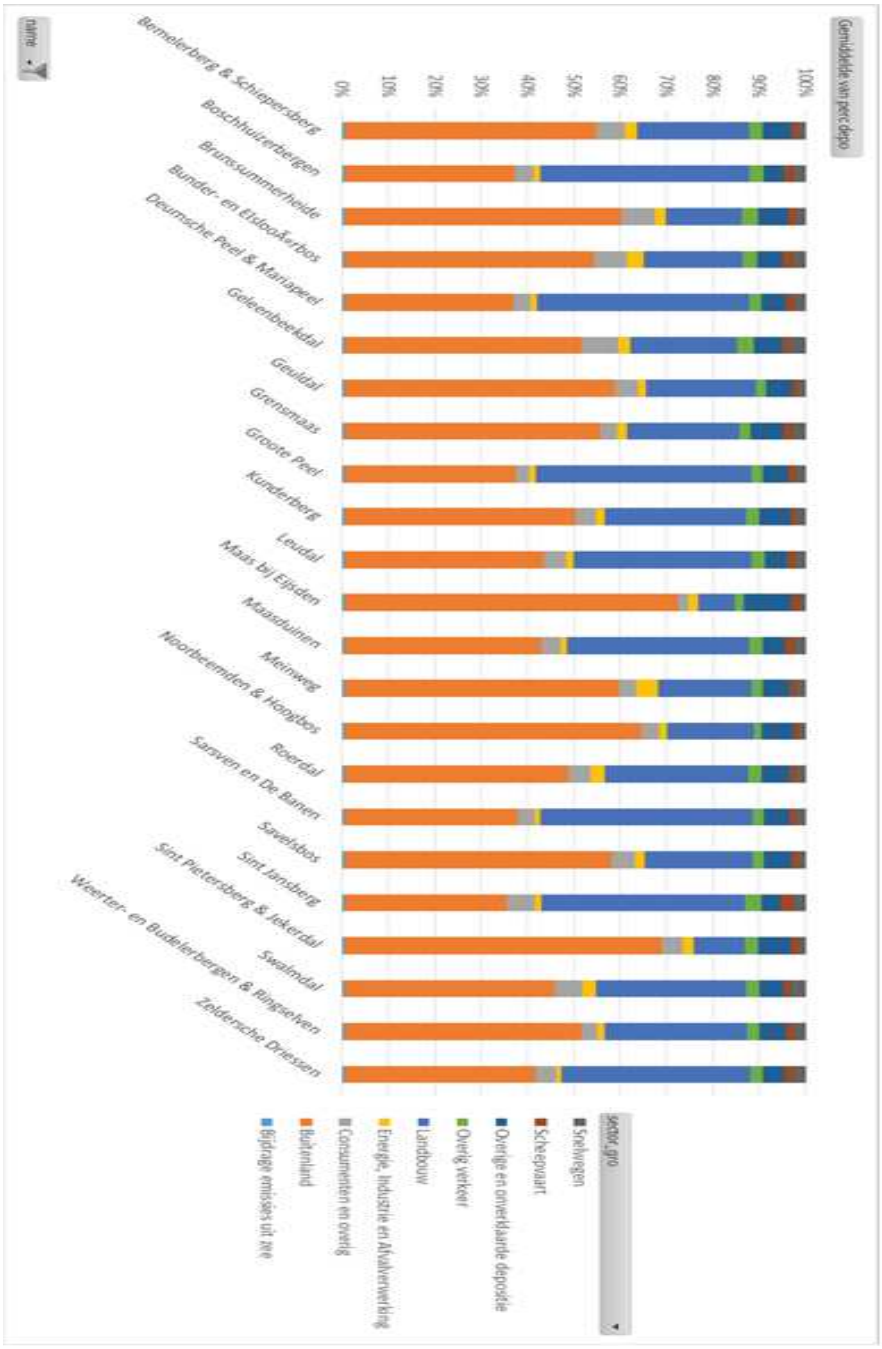

Figuur 7.5: Totale depositieverdeling per Natura-2000 gebied

7.1.2 Kwaliteit natuurnetwerk

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen Ecologische Hoofdstructuur) is het geheel van bestaande en nieuwe aan te leggen natuurgebieden met een planologische bescherming in omgevingsvisies. De Provincie is tezamen met Rijk en gemeenten verantwoordelijk voor de bescherming van dit netwerk. Voor subsidiëren van de afronding met nieuwe natuur, de natuurgerichte inrichting en het natuurbeheer zijn sinds de Decentralisatie van natuurtaken in 2011 alleen de provincies verantwoordelijk. Planologisch is het Limburgse Natuurnetwerk vastgelegd in de goudgroene natuurzone van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg 2014 (POL) en de daaraan gekoppelde Omgevingsverordening 2014 (OVL).

In deze paragraaf wordt de grootte van de Limburgse natuur na ontwikkelingen in de 20^{e} en 21^{e} eeuw beschreven. Wat heeft de inzet van overheden om de achteruitgang van de natuur te stoppen opgeleverd? Wat is de waarde, omvang en kwaliteit van die natuur? Figuur 7.6 toont de omvang van het Natuurnetwerk in de provincie Limburg. De Provincie Limburg heeft een totaaloppervlakte van 220.900 hectare. Daarvan is 50.311 hectare (in 2015) natuur en 131.00 hectare agrarisch. Voorgaande komt neer op een areaal van ca. 23% natuur van de totale oppervlakte.

In het Natuurpact (2013) hebben Rijk en provincies afspraken gemaakt over de realisatie van minimaal 80.000 ha nieuwe natuur in de periode 2011 t/m 2027. Het is een gezamenlijke opgave die niet is uitgesplitst per provincie. Hiermee moet uiteindelijk een robuust Natuurnetwerk Nederland tot stand komen.

Op 1 januari 2019 is de inspanningsverplichting voor de provincie Limburg nog 1.236 ha te verwerven natuur en nog 1.635 ha in te richten natuur. Het realiseren van hectares natuurgebieden is geen doel op zich; het gaat altijd om de achterliggende doelen: het behoud en versterken van de biologische diversiteit, met name van de bedreigde Limburgse soorten, én om de verankering van de natuur in de maatschappij. Het behalen van het achterliggende doel van deze taakstelling (behoud en versterking biodiversiteit en verankering natuur in maatschappij) is veel meer van belang en veel minder evident. Biodiversiteit in natuurgebieden stabiliseert, maar in de gebieden daarbuiten, met name landbouwzones en verstedelijkte gebieden, is sprake van achteruitgang. Voor het aspect biodiversiteit wordt verwezen naar paragraaf 7.1.4.. De verankering van natuur in de maatschappij heeft zich vanaf 1990 voornamelijk in de laatste paar jaren ontwikkeld, maar voornamelijk in de landbouwsector zijn hier nog aanzienlijke stappen te zetten. Natuurinclusieve landbouw is nog altijd eerder uitzondering dan regel.

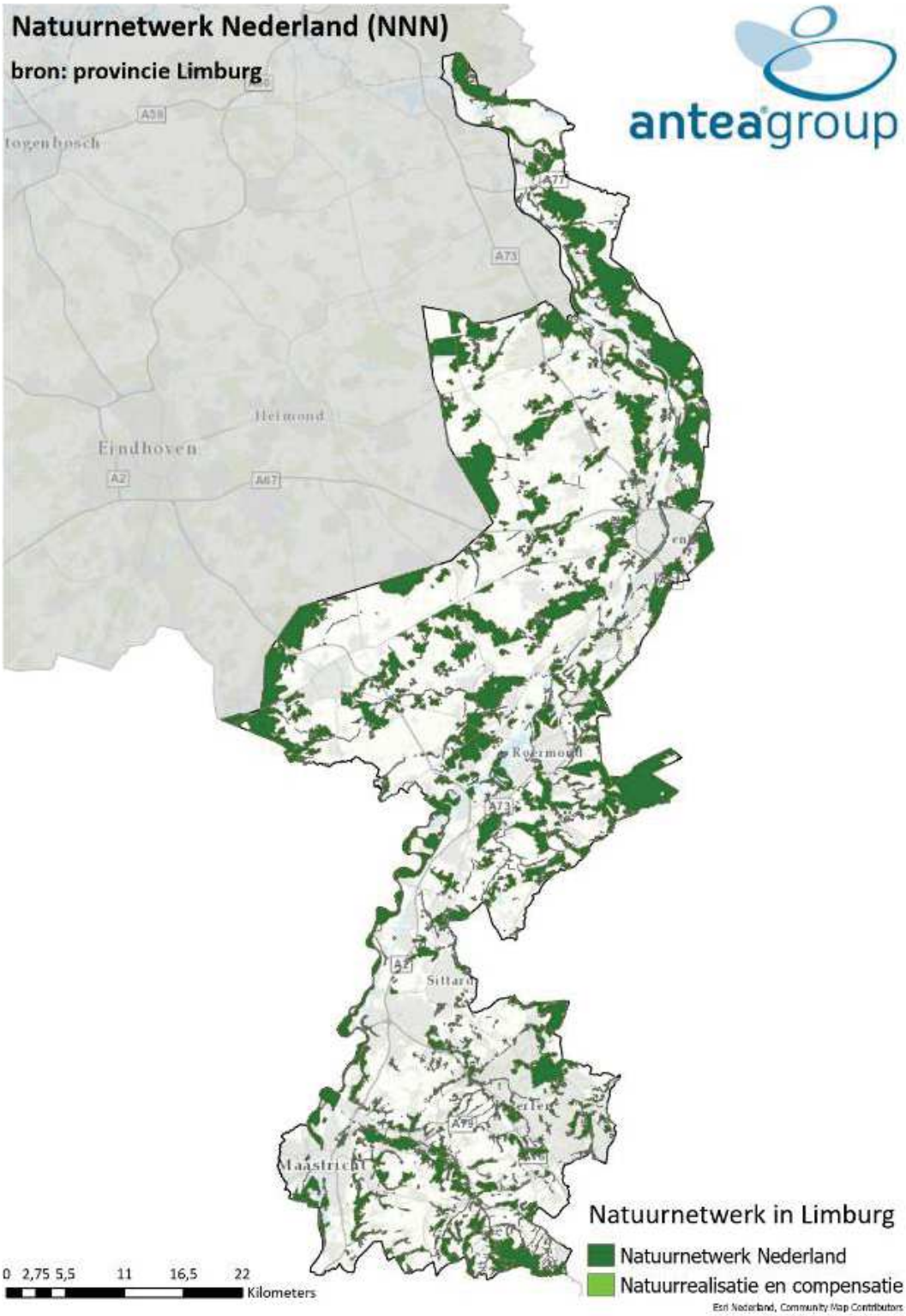

Figuur 7.6: Het Natuurnetwerk in Limburg

7.1.3 Samenhang Natuurnetwerk (mogelijkheden migratie/adaptatie flora & fauna)

Om flora en fauna beter bestand te laten zijn tegen veranderingen in de kwaliteit van het leefgebied (bijvoorbeeld als gevolg van verandering van het klimaat, maar ook veranderingen wat betreft grondwaterstanden etc.) en om populaties te beschermen tegen effecten van isolatie (bijvoorbeeld als gevolg van inteelt /genetic drift en dergelijke .) is een samenhangend netwerk van natuurgebieden noodzakelijk, zonder onoverbrugbare barrières; met voldoende mogelijkheden voor migratie.

De menselijke invloed op het natuurlijke landschap is de belangrijkste verklarende factor voor de druk op de samenhang in het Natuurnetwerk. Die invloed profileert zich in negatieve wijze het meest op twee manieren:

- Agrarische (milieu)druk op de omgeving.
- Druk door verstedelijking.

De agrarische druk zal tot 2050 zeer waarschijnlijk afnemen. Aan de ene kant zal de druk afnemen door kleinere aantallen dieren (en dus kleinere impact), en aan de andere kant zal de omgang met natuur in de agrarische sector verbeteren (door meerdere vormen van natuurinclusief boeren). Deze trendmatige ontwikkeling is beschreven in paragraaf 1.4. Dit betekent dat, voornamelijk in Noord-Limburg, kansen liggen om een groter samenhangend geheel van natuurgebieden te bewerkstelligen. Echter, in de huidige situatie, zijn deze trendmatige ontwikkelingen nog maar zeer beperkt tot uiting gekomen.

De druk van menselijke invloed door verstedelijking kan geïllustreerd worden door de toegenomen hoeveelheid mensen die in steden woont. In 1800 leefde slechts twee procent van de wereldbevolking in steden. In 1950 was dit percentage opgelopen tot dertig procent en in 2007 bereikten we een mijlpaal toen voor het eerst meer dan de helft van de wereldpopulatie in steden woonde. We zien vandaag de dag een versnelling van deze urbanisatie optreden: wekelijks komen er anderhalf miljoen stedelingen bij. Dit betekent dat in 2030 zestig procent van de wereldbevolking in stedelijke regio's woont. In Nederland zien we een vergelijkbaar beeld. Deze toename wordt niet alleen veroorzaakt door de natuurlijke groei van de bevolking, maar vooral doordat meer, zowel Nederlandse als buitenlandse, migranten zich in de steden vestigen. Deze groei levert uitdagingen voor infrastructuur en natuur, waarbij grofweg geldt dat *"meer urbanisatie, meer risico's voor natuurverbindingen*" opleveren. De druk van urbanisatie in relatie tot demografische ontwikkelingen in Limburg bieden aan de andere kant ook kansen. Ten eerste biedt urbanisatie met de trek van platteland naar stad in potentie meer ruimte op het platteland voor andere functies dan wonen, zoals natuur. In de stad moet dan wel aandacht zijn voor de ontwikkeling van meer stadsnatuur omdat dit bijdraagt aan een beter binnenstedelijk klimaat (waaronder het verkleinen van hittestress), klimaatadaptatie (zoals de afvoer van overtollig regenwater) en de realisatie van afspraken in het Klimaatakkoord (zoals de aanplant van bomen). Ten tweede kunnen demografische ontwikkelingen in Limburg ruimte bieden voor natuur. Doordat er in sommige regio's sprake is van (een verwachte) bevolkingskrimp, moet de woningvoorraad hierop worden aangepast. Door sloop en transformatie van bestaande woningen kan ruimte worden geboden aan groen(e) verbindingen.

7.1.4 Biodiversiteit

Biodiversiteit is de overkoepelende term voor de verscheidenheid aan soorten en habitattypen die er op aarde zijn. Daar waar de biodiversiteit op orde is zien we schoon water, gezonde bodem, een stabiel klimaat en de beschikbaarheid van ecosysteemdiensten (zoals bestuiving van landbouwgewassen).

Landbouw in relatie tot biodiversiteit

Onder andere de huidige Nederlandse voedselproductie heeft grote invloed gehad op de biodiversiteit. De afgelopen pakweg 100 jaar heeft de landbouw een grootse ontwikkeling doorgemaakt: mechanisatie, gewasbescherming, specialisatie en intensivering hebben de productiviteit opgestuwd tot een niveau dat nergens anders in de wereld wordt gehaald. Dat mede dankzij meer dan 100 jaar wetenschappelijk landbouwkundig onderzoek. In Nederland ontstaat echter steeds meer aandacht om het systeem van voedselproductie anders in te richten. In het rapport Landbouw, Natuur en Voedsel (2018) stelt het Ministerie van Volksgezondheid en Voedselkwaliteit dat de aarde de last van de huidige productiemethoden en consumentengedrag niet langer kan dragen. Deze conclusie wordt geïllustreerd door de afname van biodiversiteit: de laatste eeuwen is de biodiversiteit flink achteruit gegaan; dit proces gaat de laatste decennia met name buiten de natuurgebieden in een flink tempo door. De relatie tussen landbouw, productie en biodiversiteit wordt geïllustreerd door Figuur 7.. Grofweg kan gesteld worden dat *"hoe intensiever de landbouw, hoe meer primaire productie, hoe lager de biodiversiteit".*

Figuur 7.7: Productie en landbouwtype en bijbehorende biodiversiteit (Y-as) (gebaseerd op Braat & Ten Brink, 2008)

Op deze relaties zijn een aantal invloedmechanismen mogelijk. Grofweg kan de ecologische toestand van het agrarisch gebied verbeterd worden door op één van in onderstaande figuur zichtbare elementen in te spelen.

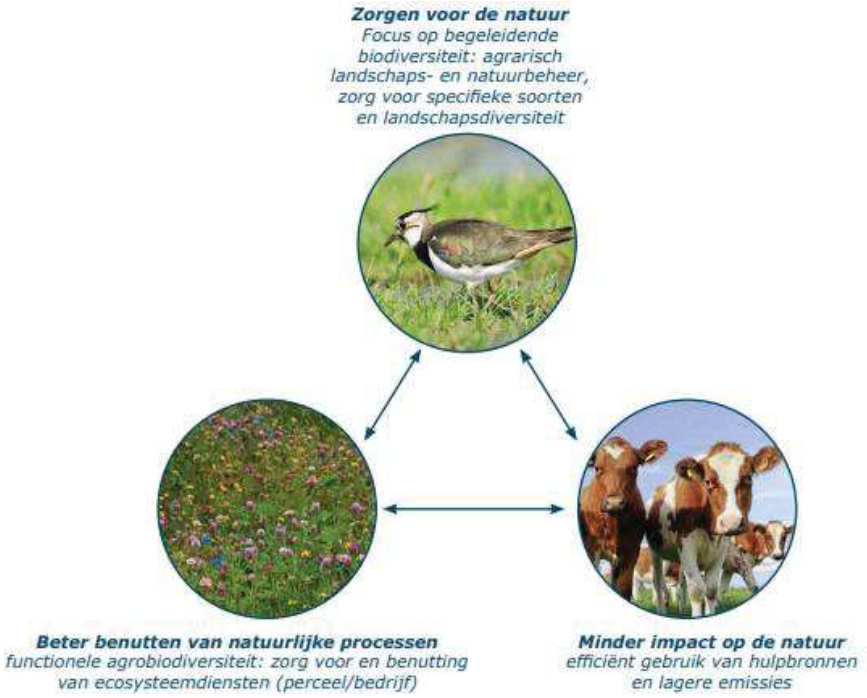

Figuur 7.8: Drie dimensies van natuurinclusieve landbouw (bron: EZ: 2015)

Voornamelijk in de elementen boven (zorgen voor begeleidende natuur) en rechtsonder (minder impact op de natuur) heeft een lange periode van achteruitgang in biodiversiteit tot stagnatie en lokaal zelfs herstel geleid. De meest voorname uiting van het zorgen voor begeleidende natuur is de voltooiing van het Natuurnetwerk Limburg. Hiernaast heeft de landbouwsector in de voorbije jaren stappen gezet om de ecologische druk van hun activiteiten te beperken, onder meer door technologische toepassingen. Het element linksonder, waarbij natuur en landbouw in harmonie elkaars kwaliteiten oppakken om een verbetering te realiseren, is een lopend traject dat mede door actueel Rijksbeleid nadrukkelijker aandacht heeft.

Huidige en toekomstige toestand biodiversiteit

In Figuur 7.9 is de geschatte soortendiversiteit per vierkante kilometer weergegeven. Deze soortendiversiteit betreft zowel flora als fauna. Figuur 7.10 geeft de soortendiversiteit voor Rode-Lijst-soorten weer, dit zijn de bedreigde plant- en diersoorten. Een soortendiversiteit van minder diversiteit dan 300 per vierkante kilometer is slecht. Op de figuren is te zien dat Noord-Limburg een relatief lage soortendiversiteit heeft. In Midden- en Zuid-Limburg is de diversiteit significant beter. Dit is, naast oorspronkelijke omstandigheden, te verklaren door het grote aandeel landbouwgrond in Noord-Limburg. Daarnaast is ook de lagere soortendiversiteit in de nabijheid van grote urbane regio's (Heerlen, Sittard-Geleen) waarneembaar.

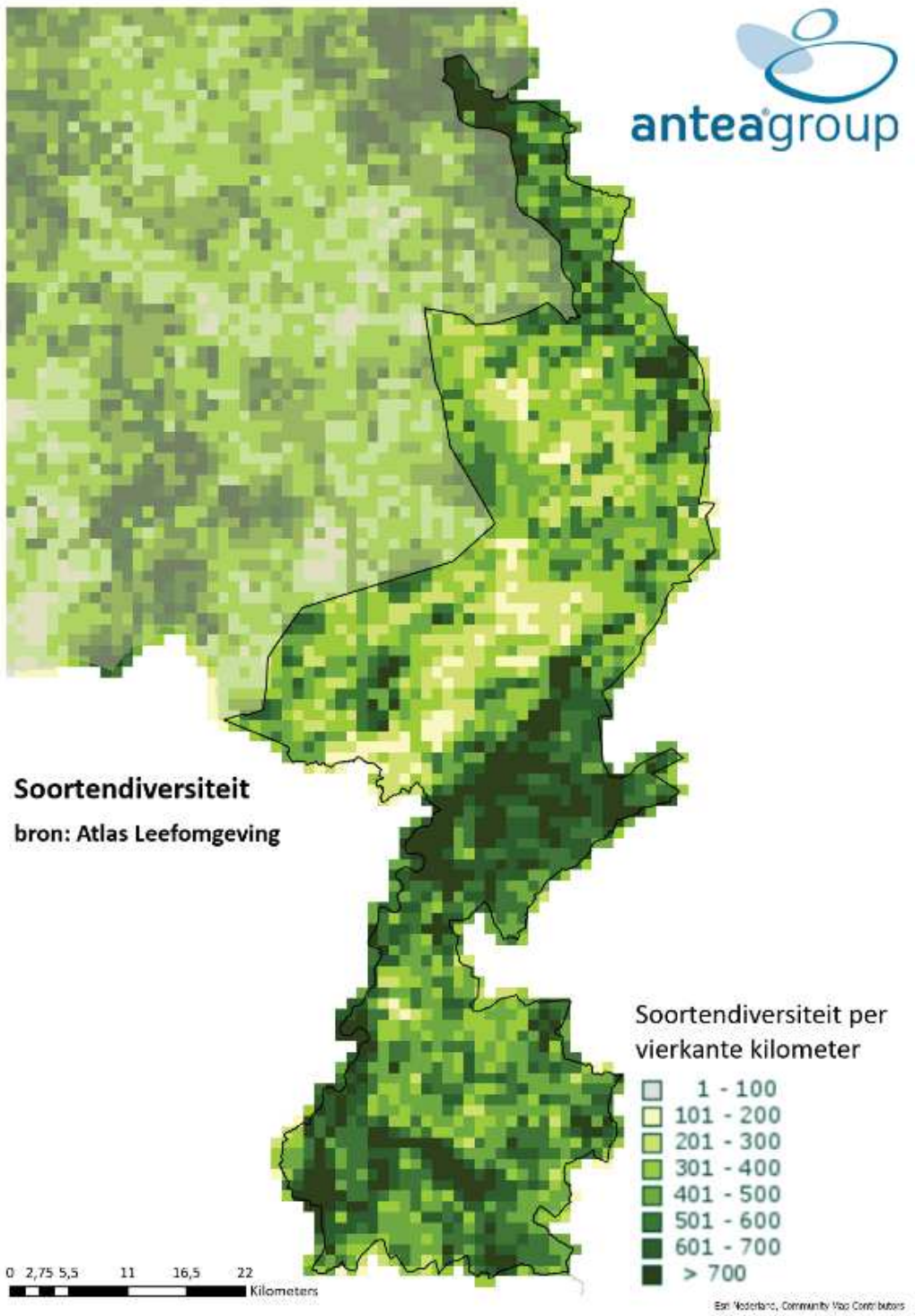

Figuur 7.9: Soortendiversiteit in Limburg per vierkante kilometer

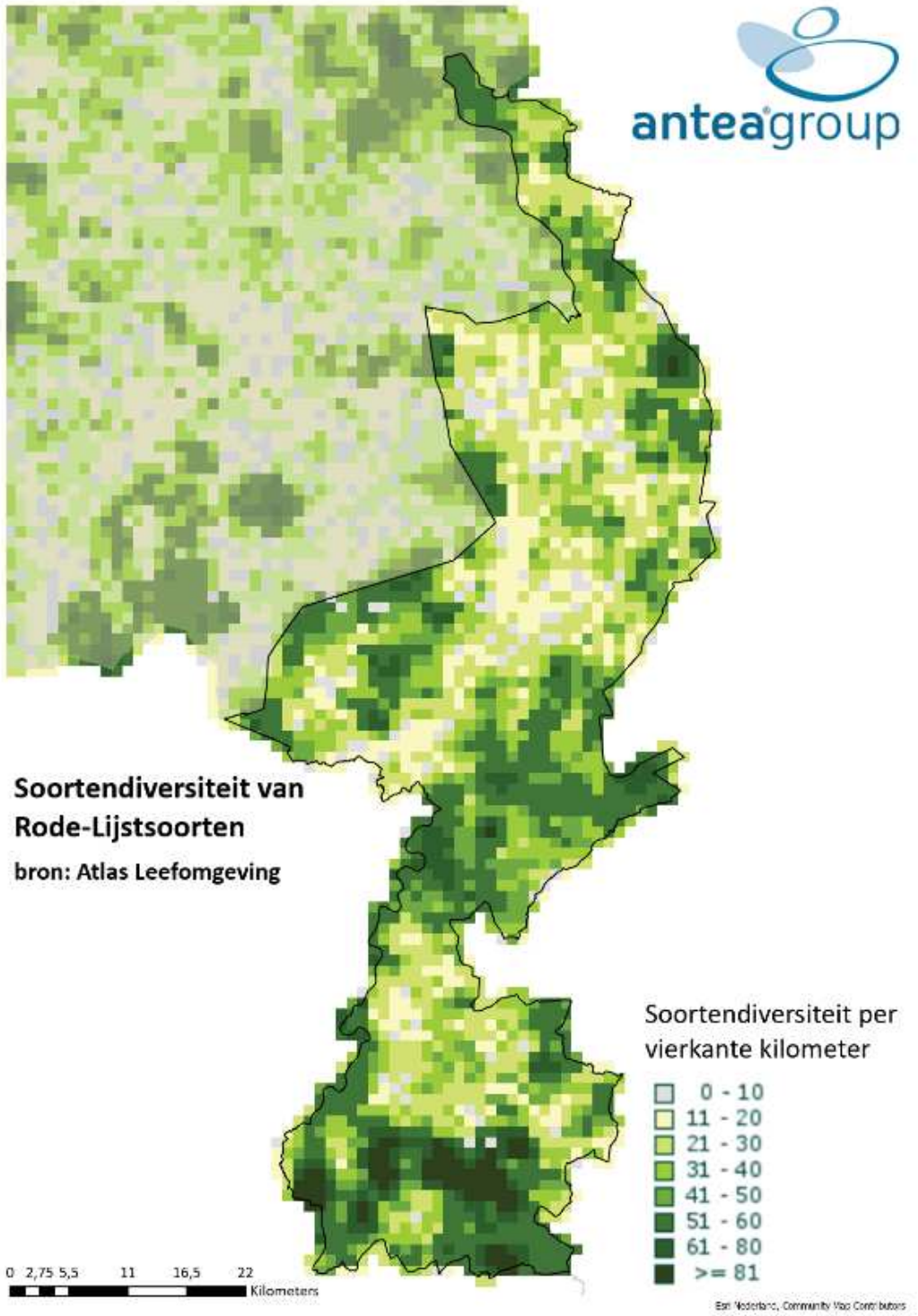

Figuur 7.10: Soortendiversiteit van Rode-Lijstsoorten in Limburg per vierkante kilometer

Naast het hierboven weergegeven statische beeld van de biodiversiteit is het interessant om te onderzoeken hoe de historische en geprognosticeerde ontwikkeling van de Limburgse biodiversiteit in elkaar zit. Limburg kent op Nederlands schaalniveau een hoge (en afwijkende) biodiversiteit. De achteruitgang van de biologische diversiteit is binnen natuurgebieden in Limburg grotendeels tot stilstand gekomen. Een aantal diersoorten (reeën, wilde zwijnen, hamsters en dassen) en faunatypen (kruidenrijke graslanden, beekdalen en landschapstypen) heeft zich hersteld. Met de biodiversiteit in het agrarisch gebied gaat het echter nog steeds niet goed. Ondanks verbeteringen in de landbouw blijft Limburg in agrarisch gebied te maken hebben met een lage biodiversiteit. Volgens de Natuurvisie Limburg (2016) is bij beschouwing van Limburg als geheel de biodiversiteit vanaf 2000 in tweederde van de provincie stabiel gebleven of verbeterd. Focussen we op de verschillende beleidscategorieën dan zien we deze verhouding ook terug. De grootste toename van de biodiversiteit vond plaats in de nieuw ontwikkelde natuur, de grootste afname zagen we in het urbane gebied. De toename van de biodiversiteit is voor een groot deel het gevolg van het gevoerde natuurbeleid (bron: Natuurvisie Limburg, 2016). De afname van de biologische diversiteit in Nederland en ook in de provincie Limburg is binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) veelal tot staan gekomen maar het herstel is nog langzaam of blijft uit. Het Planbureau van de Leefomgeving (PBL) geeft aan dat in Nederland (en ook Limburg) met het huidige natuurbeleid (gebaseerd op maatregelen in en om de Natura 2000-gebieden en de realisatie van NNN) in circa 65% van het NNN de abiotische en ruimtelijke randvoorwaarden voor de biologische diversiteitsdoelen op land kan worden gerealiseerd. Dat betekent dat er nog een grote opgave ligt buiten het NNN (bronnen: Lerende Evaluatie van het Natuurpact (PBL), Naar een hoger doelbereik (Ministerie LNV)).

Eén en ander kan verklaard worden door enkele exemplarische soortontwikkelingen te behandelen.

Figuur 7.51 illustreert de toename van de stand van de boomklever in Limburg. Links periode 1990-1997 en rechts periode 1998-2011 (rood is veel voorkomend). De ontwikkeling van deze soort is een goede indicator voor de ontwikkeling van de leefgemeenschap van oude bossen met soorten zoals de zwarte specht, wespendief, boommarter en havik.

De biodiversiteit in het agrarisch gebied laat de afgelopen 40 jaar een ander beeld zien. Soorten als de grutto, patrijs, veldleeuwerik, grauwe gors en ortolaan zijn inmiddels verdwenen of in aantal gedecimeerd. De oorzaken hiervan zijn terug te voeren op versnippering, verdroging en vermesting. Daarnaast heeft de klimaatverandering invloed op de verspreiding van soorten. De ontwikkeling van de patrijs is exemplarisch voor de ontwikkeling van de leefgemeenschap van het open cultuurlandschap met soorten als veldleeuwerik, hamster, haas en kievit.

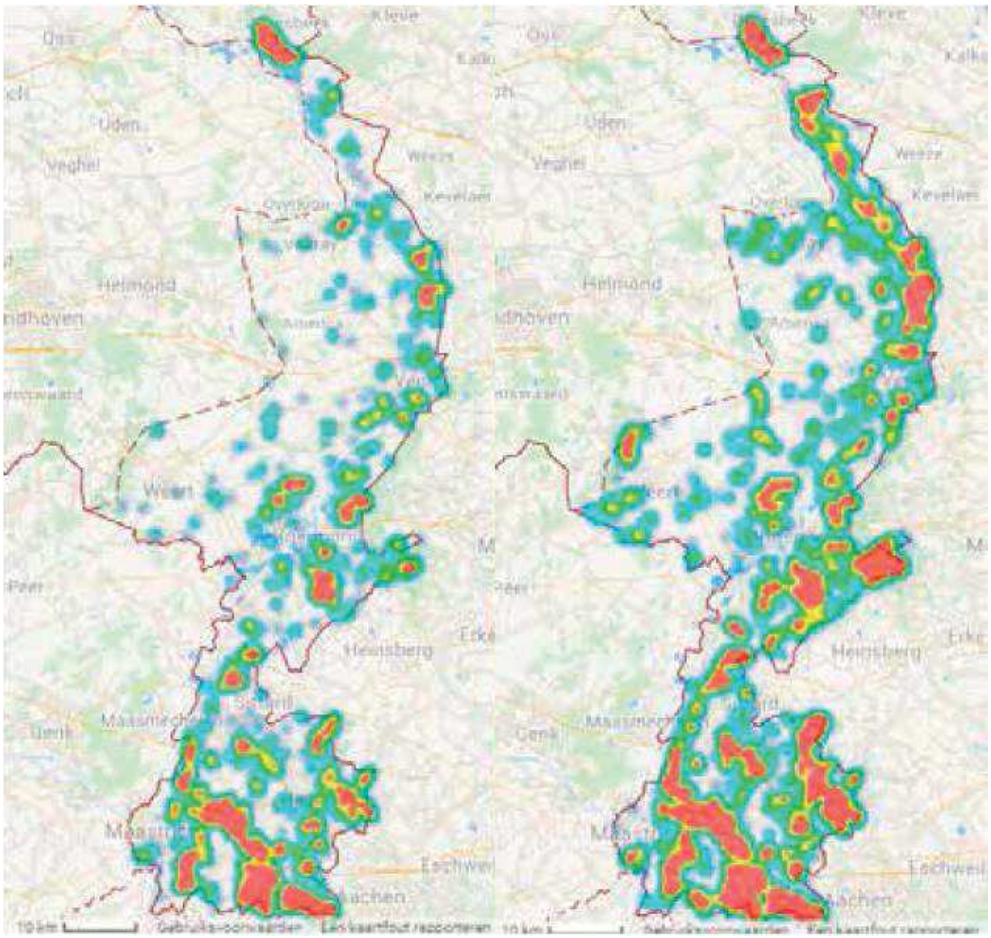

Figuur 7.51: Toename van de stand van de boomklever (bron: Natuurvisie provincie Limburg, 2016)

Een doorkijk naar de toekomst levert in eerste instantie na stagnatie een verdere verbetering in natuurgebieden op waar natuurbeleid wordt ingezet. De verschraling van het agrarisch gebied zal lang effect hebben. Het toegenomen maatschappelijk bewustzijn onder zowel politiek, burgers als agrariërs zal de komende jaren stapsgewijs leiden tot vormen van natuurinclusieve landbouw, mits hier actief beleid op in wordt gezet. Deze ontwikkelingen zullen zich op relatief lange termijn voordoen en zullen onverdeeld positief uitpakken voor de biodiversiteit. Dat betekent echter niet dat de biodiversiteit in 2050 al op het gewenste niveau zal zijn. Sterker nog, de lange trend uit het verleden van het teruglopen van de biodiversiteit vraagt om volle inzet op het huidige beleid conform het Natuurpact. Hierbij is het doelbereik (volledig herstel van biodiversiteit) in 2050 nog ver uit zicht. Doelbereik vraagt om significante en structurele verbeteringen. Doelbereik in de Natura 2000-gebieden voor de Europees beschermde soorten en habitats is in 2050 mogelijk mits de stikstofdepositie voldoende omlaag gebracht kan worden.

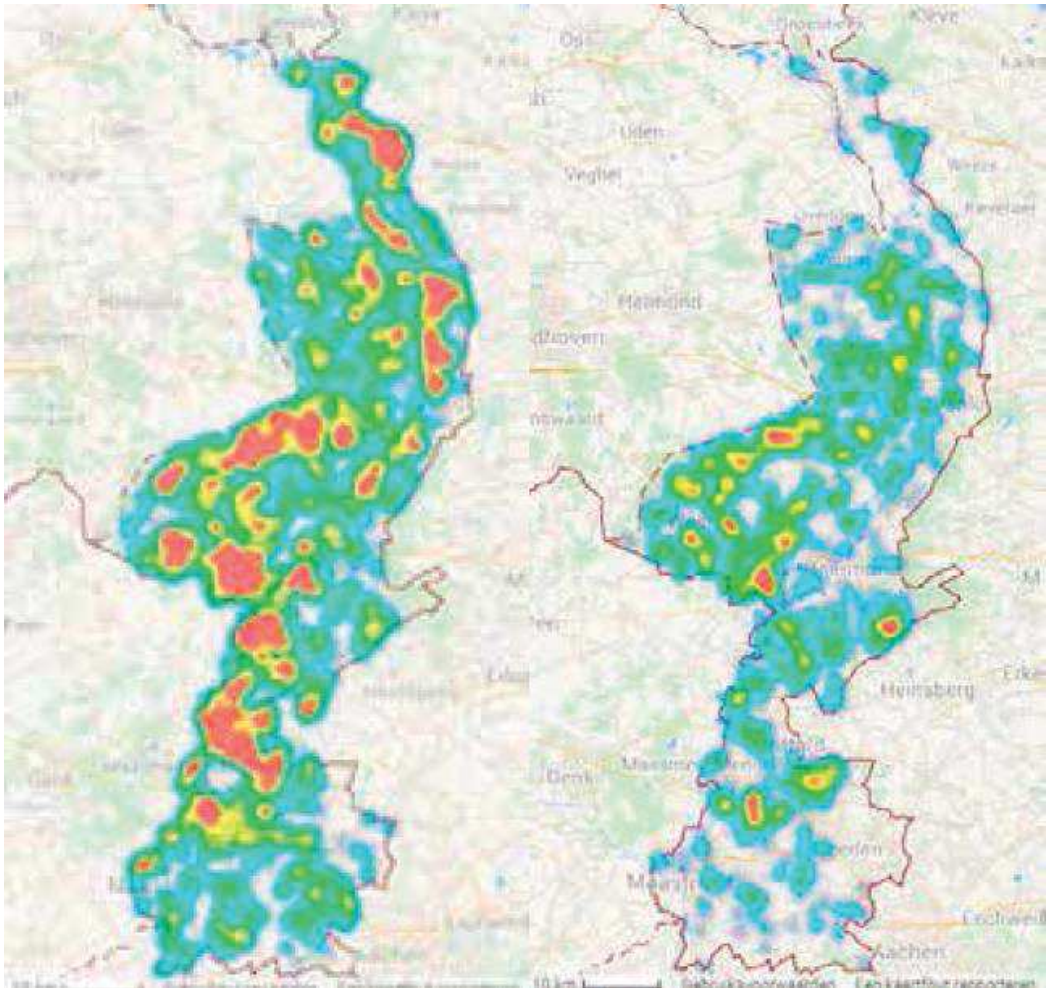

Figuur 7.62: Afname van de stand van de patrijs (bron: Natuurvisie provincie Limburg, 2016)

7.2 Referentiesituatie

De emissie van stikstofverbindingen is de afgelopen decennia fors gedaald (zie onderstaand figuur). Dit geldt ook voor de emissie vanuit de landbouw, voornamelijk als ammoniak. Ook de depositie op Natura 2000 gebieden is afgenomen. In veel Natura 2000-gebieden in Limburg worden echter de kritische depositiewaarden nog (fors) overschreden. Dit blijkt uit de PAS-analyses.

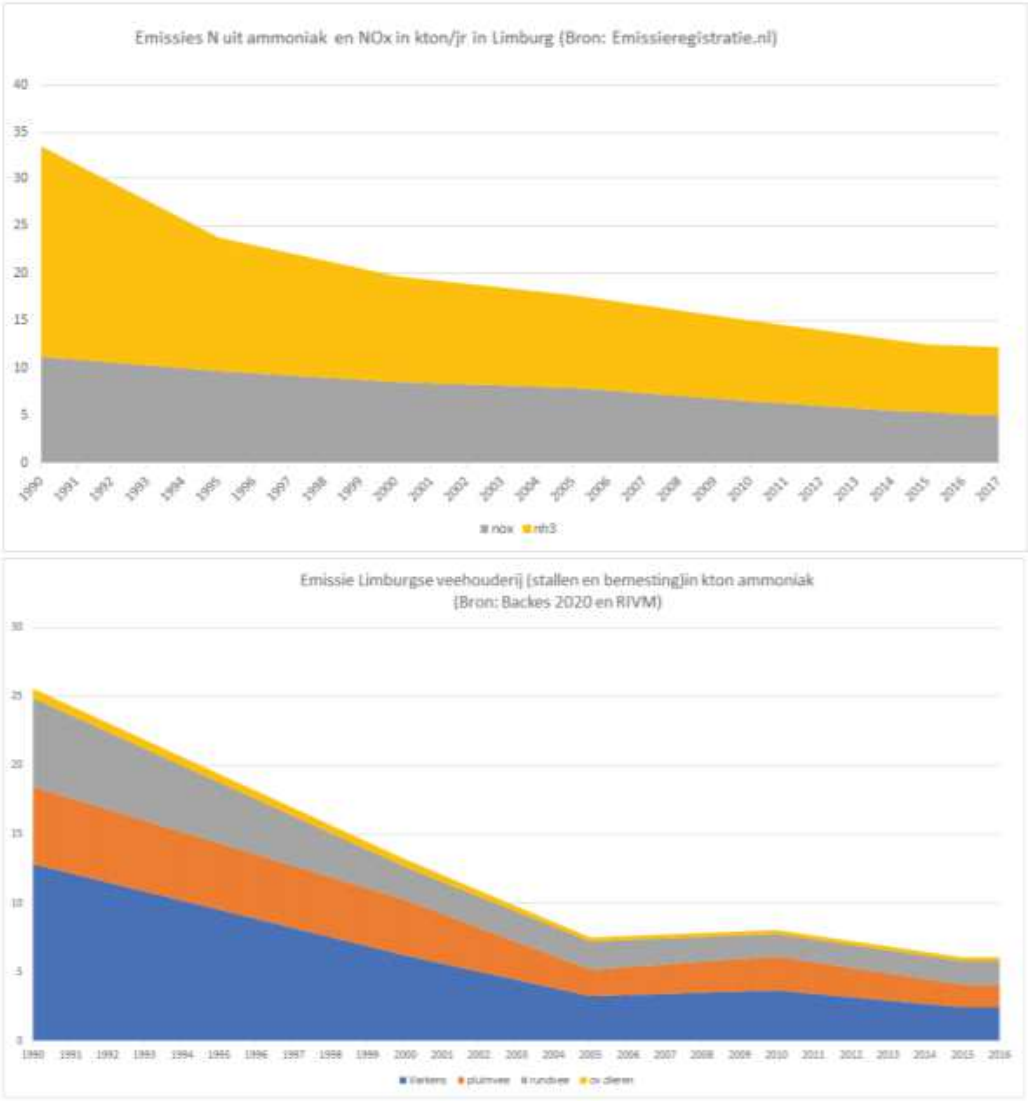

Figuur 7.73: Afname van de depositie van stikstof in de periode 1990-2017 (bron: Aanvalsplan stikstof Limburg).

De trend van de afgelopen jaren en de prognose van de ontwikkeling van de (gemiddelde kwaliteit van de Limburgse Natura 2000-gebieden is door deze afname licht positief. Als gevolg van beheermaatregelen en de geleidelijke afname van de depositie van stikstof is er voor de afgelopen jaren een licht stijgende trend in de kwaliteit van de Natura 2000 gebieden. De verwachting is dat het vigerend beleid van de provincie, samen met autonome trends (waaronder de energietransitie en de omvorming van de landbouw) zal leiden tot een verdere afname van de emissie van stikstofverbindingen en daarmee ook de depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden. Dit betekent echter niet dat het goed gaat met de Limburgse Natura 2000-gebieden: de situatie in veel gebieden is nog steeds fors overbelast (waarbij de stikstofdepostie de kritische depositiewaarde tot 2 keer overschrijdt).

(Provinciale) bijdrage aan natuurproblematiek

Het stikstofdossier versterkt de urgentie om aan de slag te gaan met natuurherstel. Tegelijkertijd nopen ook andere dossiers tot een bezinning op de invulling van het natuurbeleid in deze context.

Om die reden is ook in Nederland Natuurpositief het belang van verbinden van opgaven benoemd. Zo wordt gewerkt aan uitwerking van de afspraken in het Klimaatakkoord, waaronder een gezamenlijke bossenstrategie, en moet bezien worden hoe de aanbevelingen over klimaatadaptatie door de Droogtetafels, een plek in het beleid krijgen. Zowel klimaatmitigatie als -adaptatie hebben nog geen plek in het bestaande Natuurpact, en voor de uitvoering van deze maatregelen zijn aanvullende afspraken nog noodzakelijk. Ook het realiseren van een transitie van de landbouw – naar kringlooplandbouw en deels naar natuurinclusieve landbouw – in zones rondom Natura 2000 /NNN heeft nog geen plek in het Natuurpact.

Realisatie van Natura 2000-doelstelling is afhankelijk van een breder scala van omstandigheden. Hierbij gaat het niet alleen om stikstof, maar bijvoorbeeld ook om de watercondities, ruimtelijke condities en de mogelijkheid om mee te bewegen met klimaatveranderingen. Tegelijkertijd zit de dynamiek op dit dossier juist op het gebied van stikstof, en is het vanuit het stikstofdossier cruciaal dat zichtbaar wordt dat ook gewerkt wordt aan een verbetering van natuur. Het is dan ook van belang dat de opstelling van een programma natuur nauw wordt gezwaluwstaart met de aanpak van het stikstofdossier, en van de gebiedsgerichte aanpak in het bijzonder.

De aanpak van de stikstofcrisis en klimaatverandering is politiek urgent en kan een hefboom zijn voor de natuurambities. Het is nodig stikstof, klimaatverandering, verduurzaming van de landbouw en de natuurambities gezamenlijk op te pakken vanwege hun raakvlakken en de claims op dezelfde schaarse ruimte. Voor het Natuurpact vergt dit een grotere inzet op de natuurambitie om vooral natuur en landbouw meer te verbinden en om natuurambities te verbinden met het klimaatbeleid. Een integrale gebiedsaanpak vergt dat visies en plannen opgesteld worden om deze opgaven met elkaar te verbinden. Zo kan in een overgangszone met het Natuurnetwerk ruimte komen voor natuur in combinatie met kringlandbouw, recreatie, klimaatmaatregelen zoals bos, veen en zonne- en windparken en de opvang van wateroverlast. Een integrale gebiedsaanpak is vaak ook nodig om de natuur in het Natuurnetwerk structureel te herstellen. Dit is gezien de stikstofcrisis belangrijk omdat dit de problemen met vergunningverlening structureel kan oplossen op de lange termijn. Met de huidige aanpak van vooral kleine maatregelen in kleine gebieden lukt dat niet. Omdat zo'n integrale gebiedsaanpak een langdurig en complex proces vergt en onzekere uitkomsten kent, is het belangrijk in beeld te krijgen waar dit nodig is en waar niet. Rijk en provincies kunnen hierbij leren van de ervaringen uit de reconstructie van de zandgronden en hun samenwerking in het Interbestuurlijk programma. Vanwege de urgentie voor natuurherstel door de stikstofcrisis, is het tijdig afronden van het Natuurnetwerk belangrijk. Provincies kunnen dit versnellen met een grootschalige inzet van schadeloosstelling met als sluitstuk onteigening, wat wel extra budget vergt. Ze kunnen bovendien meer en gerichter inzetten op kleinschalige herstelmaatregelen om de biodiversiteit in het hele Natuurnetwerk te verbeteren. Provincies kunnen de verbinding tussen natuur en landbouw versterken door grond in en om het Natuurnetwerk te verpachten aan boeren onder voorwaarden voor natuurvriendelijke productie. Ze kunnen de maatschappelijke betrokkenheid versterken door te investeren in bestaande initiatieven en netwerken en in netwerken met nieuwe partners zoals in de zorg.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg heeft het Aanvalsplan Stikstof gepresenteerd. De essentie van dit plan is om de stikstofproblematiek aan te pakken met het versnellen van natuurherstel in 21 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, een wijze om stikstofemissie bij de bron aan te pakken én tegelijkertijd ruimte bieden voor nieuwe bedrijvigheid. De Provincie zal hier samen met het Rijk, de Limburgse gemeenten, natuurorganisaties, ondernemers en alle belanghebbenden voor de korte én middellange termijn werk van maken. Natuurbeleid is verder vervat in het POL 2014, de Natuurvisie uit 2016 en het 1 miljoen bomenplan.

Voor natuur zijn verder andere beleidsvelden van groot belang. Voor de landbouw zijn bijvoorbeeld de Uitvoeringsagenda vitale veehouderij uit 2018 en het provinciaal beleidskader ("Koers voor de Toekomst") van belang, welke gericht zijn op het verminderen van de effecten van veehouderijen. Dit beleid heeft een positieve weerslag op de effecten van de landbouw op ecologisch kapitaal. Echter, gaan deze stukken uit van een transitie op lange termijn, waarbij geldt dat in de komende periode nog voldoende "achterblijvers" negatieve effecten kunnen veroorzaken. Ook nemen landbouwbedrijven nog steeds in schaal toe: dit effect wordt slechts beperkt ondervangen door vigerend beleid.

7.3 Beoordeling

Met name de duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn en Rode lijst-soorten) en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura2000-gebieden staan onder druk. Er is immers sprake van forse overschrijdingen van de kritische depositiewaarde in stikstofgevoelige natuur door onder andere de landbouw, maar ook door invloeden vanuit het buitenland. Intensief gebruik van grond en de emissies vanuit de landbouw hebben negatieve effecten op de biodiversiteit en bij een onvoldoende transformatie van de landbouw blijft dit effect (te) groot. Ook natuurinclusief handelen is nog onvoldoende verankerd in de samenleving. Bovenstaande constateringen leiden tot een referentielijn die na een lange periode van achteruitgang licht herstel vertoont. Voor doelbereik is ondanks de ingezette vooruitgang nog een hele weg te gaan. De onderhandelingen tussen Rijk en Provincie over extra inspanningen, verantwoordelijkheden en middelen voor natuur lopen nog en zijn nog niet uitgekristalliseerd. De uitkomsten hiervan zullen medebepalend zijn voor het doelbereik.

De soortendiversiteit per vierkante kilometer (een indicator voor de biodiversiteit) is weergegeven in Figuur 7.9. De figuur representeert goed welke gebieden hoog of juist laag scoren. De koppeling van de gebieden met een lage soortendiversiteit aan de daar meest dominante functies, leidt tot de conclusie dat voornamelijk gebieden met veel intensieve landbouw of met vergaande verstedelijking een lage soortendiversiteit kennen.

Noord-Limburg

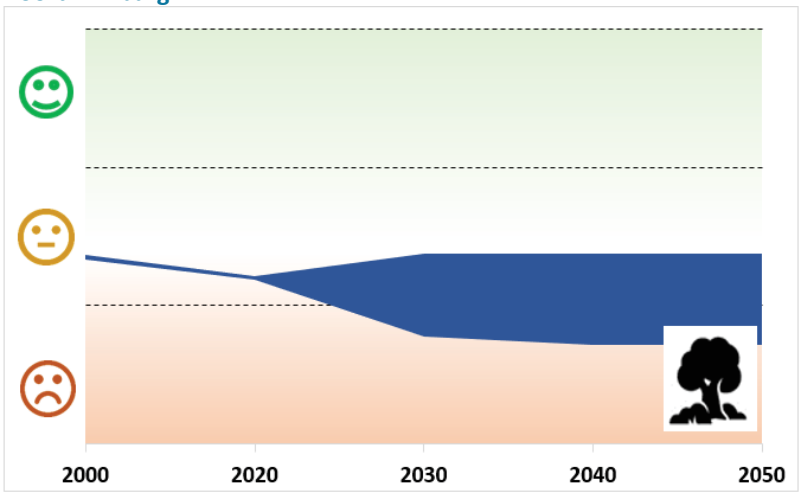

Figuur 7.84: Referentielijn ecologisch kaptiaal voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- De duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn) en Rode lijst-soorten en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura 2000-gebieden staan onder druk (soms wel 2x een overschrijding van de kritische depositiewaarde) . Met name buiten de natuurgebieden is de biodiversiteit in de laatste decennia enorm teruggelopen. - De totstandkoming van het Natuurnetwerk Nederland (NNN), heeft een positief effect gehad op het stabiliseren van de achteruitgang van natuurwaarden binnen de natuurgebieden.
Autonome ontwikkeling	- Door autonome ontwikkelingen (transitie landbouw en industrie) kunnen natuurwaarden zich op termijn herstellen, bijvoorbeeld omdat moderne stalsystemen minder stikstof uitstoten. Natuur en biodiversiteit blijven met name buiten de natuurgebieden kwetsbaar.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden is de kwaliteit van de natuur gevoelig voor verslechtering. Aan de andere kant kan de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Midden-Limburg

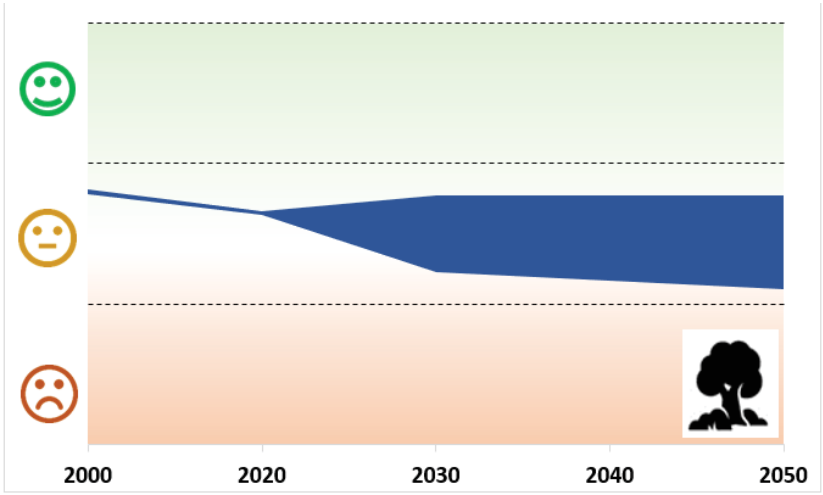

Figuur 7.95: Referentielijn ecologisch kaptiaal voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Regio met grote lokale verschillen. Ten oosten van de Maas presteert de regio relatief goed. - In het Peelgebied staan de natuurwaarden onder druk door veranderde waterhuishouding, vermesting en stikstofneerslag.
Autonome ontwikkeling	- Ten oosten van de Maas liggen kansen om natuurwaarden verder te ontwikkelen, omdat dit relatief goed verenigbaar is met daar aanwezige functies. Ten westen van de Maas blijven ruimte vragende functies als de landbouw negatieve invloed op de natuurwaarden uitoefenen. De situatie is en blijft hier gevoelig voor verslechtering. De verbeteringen die de sector neemt dragen weliswaar bij aan het afvlakken van de verslechtering, maar zijn onvoldoende om structureel van een stabilisatie of trendbreuk te kunnen spreken.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden zal de kwaliteit van de natuur gevoelig zijn voor verdere verslechtering. Aan de andere kant zal de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Zuid-Limburg

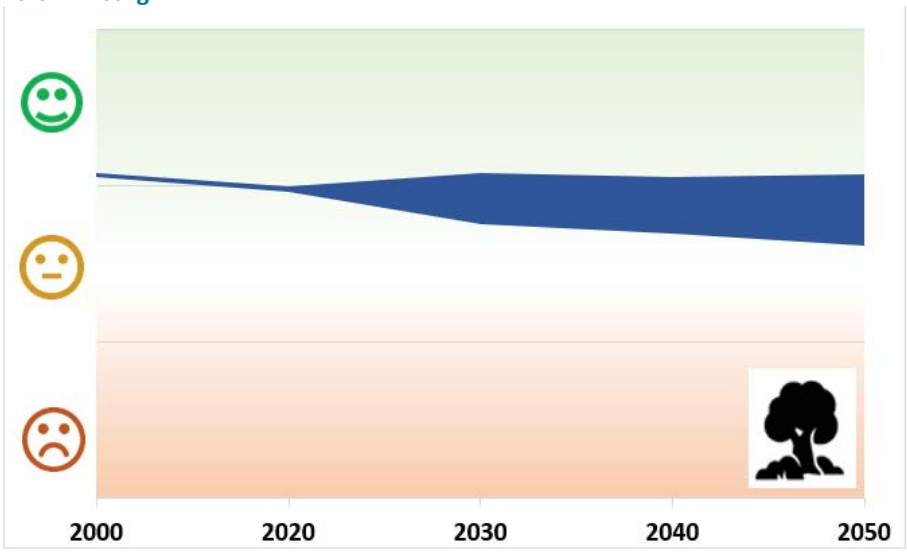

Figuur 7.106: Referentielijn ecologisch kaptiaal voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Zuid-Limburg valt uiteen in twee categorieën: landelijk gebied (Heuvelland) en de stedelijke gebieden. In tegenstelling tot het Noord- en Midden-Limburgs landelijk gebied herbergt het Zuid-Limburgse Heuvelland relatief hoge natuurwaarden. Dit als gevolg van de kleinere invloed van intensieve landbouw. Via het grondwater (aanvoer van nutriënten) heeft de landbouw wel een negatieve invloed op de natuurgebieden. Het stedelijk weefsel van Zuid-Limburg, zeker in Parkstad, is beperkter geschikt voor natuurwaarden.
Autonome ontwikkeling	- In het Heuvelland is behoud van de huidige waarden van belang. Staan wel onder druk door schaalvergroting in de landbouw en intensivering van toeristisch gebruik. In stedelijke gebieden liggen kansen voor verbetering, omdat de huidige waarde erg laag is.
Bandbreedte	- Relatief beperkt: er bestaan weliswaar verschillen, maar die zijn, in vergelijking met Noord- en Midden-Limburg beperkt.

8 Energie & Grondstoffen

8.1 Huidige situatie

8.1.1 Emissie broeikasgassen / aandeel duurzame energie

Emissie broeikasgassen

De belangrijkste broeikasgassen zijn kooldioxide (CO_2), methaan (CH_4) en lachgas (N_2O). Methaan en lachgas hebben het sterkste broeikaseffect, maar er wordt veel minder van uitgestoten dan van kooldioxide. Over het algemeen geldt dat toename van de economische activiteit de totale uitstoot beïnvloedt, vooral wanneer de groei plaatsvindt in CO_2-intensieve sectoren zoals transport en chemie.
Figuur 8.1 toont de uitstoot van CO_2 in 2017 per vierkante meter. Te zien is dat de provincie Limburg over het algemeen relatief goed presteert. Lokaal doen zich grote uitstoters voor. Gemeenten met een hoge score hebben deze score te danken aan een hoge CO_2-emissie. Sittard-Geleen heeft (door chemiebedrijf Chemelot) een score van 16 keer het Nederlands gemiddelde. Naast CO_2 heeft Sittard-Geleen deze score te danken aan de hoge uitstoot van lachgas (productie van caprolactam, grondstof voor nylon).

Over het algemeen heeft CO_2 een aandeel van 85% (Nederlands gemiddelde) in de totale broeikasgasuitstoot, gevolgd door methaan (9%), lachgas (5%) en de F-gassen (1%).

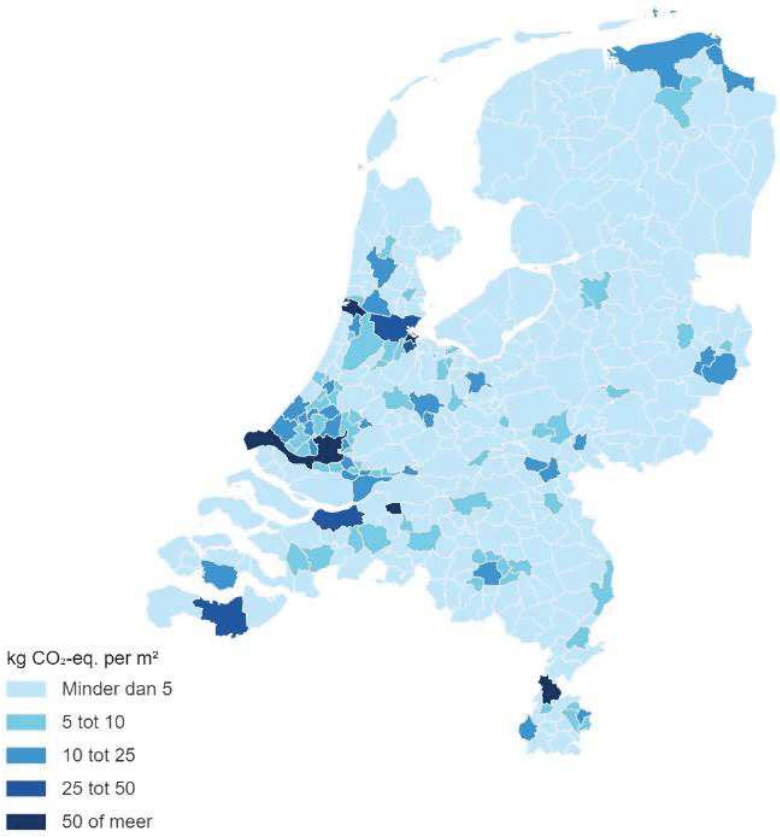

Figuur 8.1: Uitstoot CO_2 (kooldioxide) in 2017 in kilogram per vierkante meter. Bron: CBS/RIVM.

In Limburg is aan de orde dat, ondanks grote economische groei, de CO_2-emissie in de periode 1990-2016 af is genomen (zie onderstaande figuur 8.2). In Limburg komt de daling van de uitstoot door de sluiting van de Maascentrale (1996), Willem-Alexandercentrale (2013) en de tijdelijke stillegging van de Clauscentrale (2013/2014) en een circa 25% lagere CO_2-uitstoot op Chemelot t.o.v. 1990. Uitstoot voor elektriciteitsopwekking die eerder in Limburg plaatsvond is verschoven naar elders.

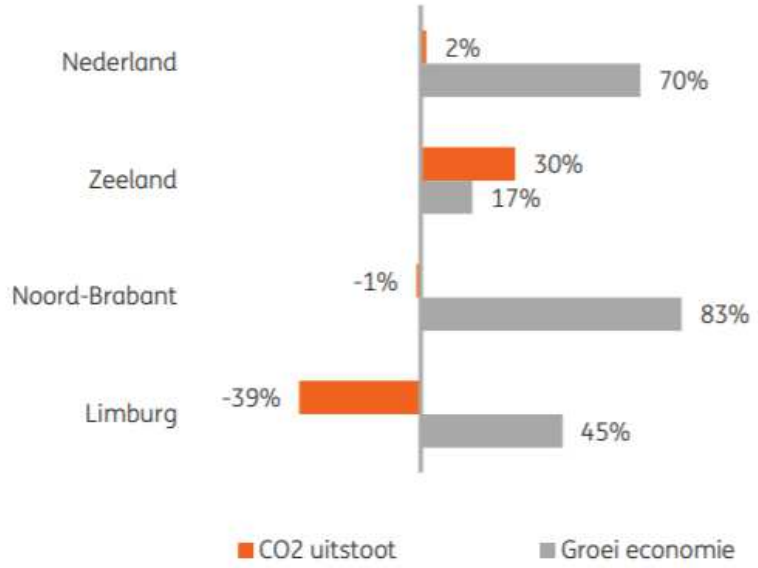

Figuur 8.2: CO2-uitstoot en groei economie 1990-2016. Bron: Emissieregistratie, CBS, bewerking ING Economisch Bureau

De totale CO_2-emissie in Limburg(se) gemeenten in 2017 is weergegeven in onderstaande figuur. Zichtbaar zijn industriële uitstoters (bijvoorbeeld Chemelot en de in 2020 gesloten ENCI Cementfabriek).

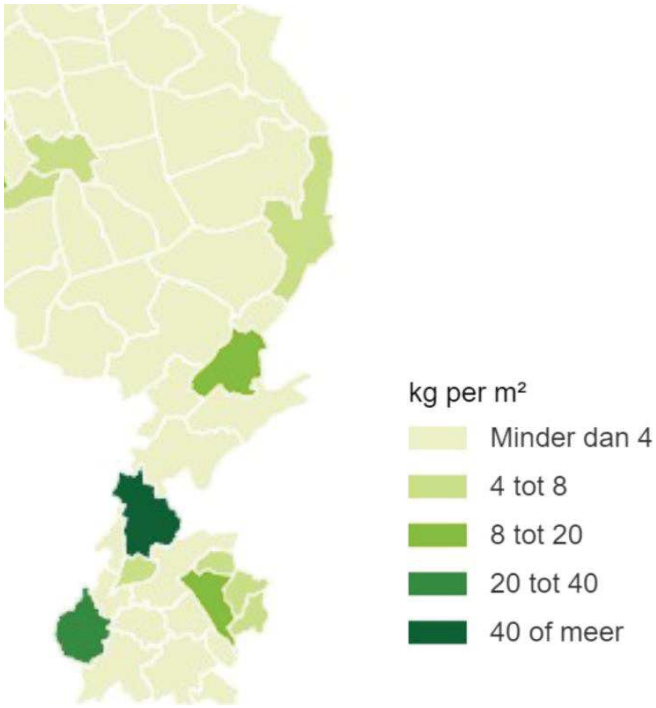

Figuur 8.3: CO_2-emissie per Limburgse gemeente (bron: CBS/RIVM)

De regionale verdeling van de methaanuitstoot is anders dan die van CO_2. De emissiebronnen zijn ook anders. Landgraaf heeft de grootste methaanemissie per vierkante meter. Deze gemeente heeft een afvalstortplaats. De grootste bron voor methaanuitstoot is echter de veeteelt. Twee derde van alle methaanuitstoot komt hier vandaan. In gemeenten met veel rundvee is de methaanuitstoot hoger dan gemiddeld. In gemeenten met intensieve varkenshouderijen is de methaanuitstoot per vierkante meter nog hoger. De methaanuitstoot in Noord-Limburg behoort (samen met Oost-Brabant) tot de hoogste van Nederland (zie figuur 8.4).

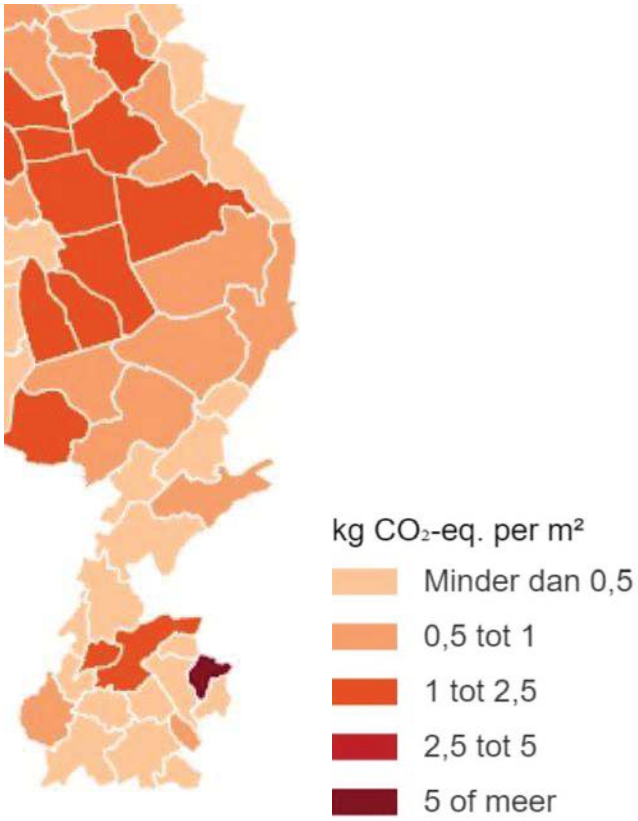

Figuur 8.4: Methaanemissie per Limburgse gemeente (bron: CBS/RIVM)

Aandeel duurzame energie

De Provincie Limburg wil de komende jaren steeds meer gebruik maken van natuurlijke energie die goed is voor het milieu. Daartoe is het van belang dat, naast traditionele vormen van energie-opwekking, de Provincie Limburg gebruik maakt van alternatieve hernieuwbare energiebronnen.

In onderstaande figuur 8.5 is het aandeel woningen met zonnestroom-installatie en het aardgas-verbruik per gemeente zichtbaar. 1 450 m3 was het gemiddelde gasverbruik van particuliere woningen in Limburg in 2017. Het aandeel woningen met zonnestroom-installatie verschilt per gemeente. Niet-stedelijke gemeenten presteren over het algemeen beter.

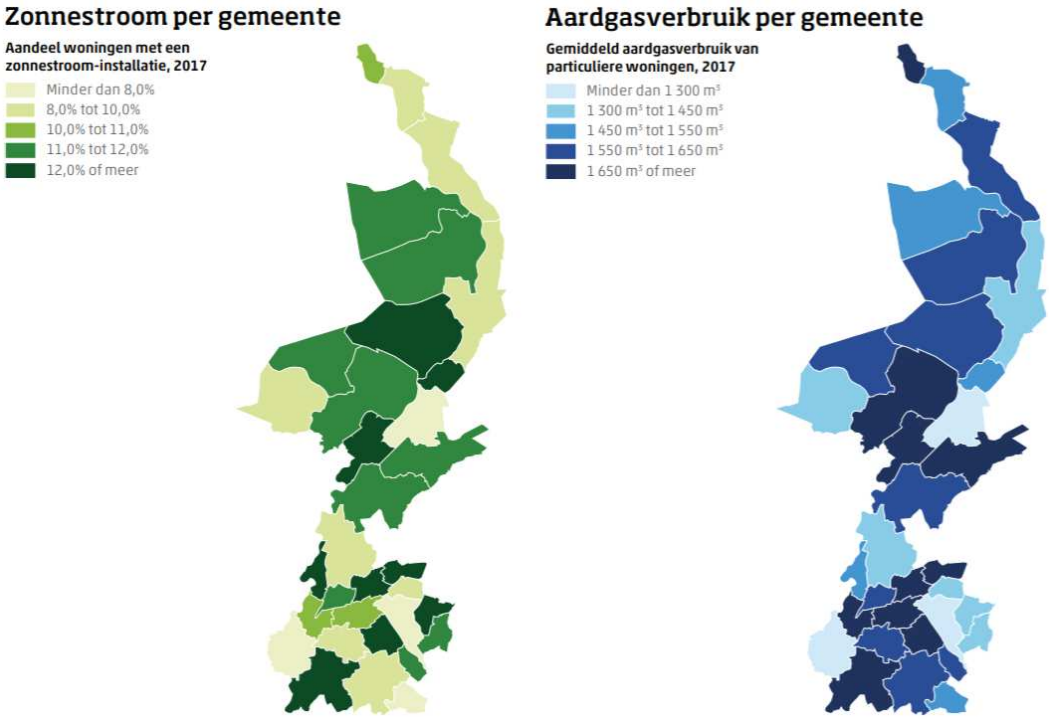

Figuur 8.5: Aandeel zonnestroom (links) en aardgasverbruik (rechts) per Limburgse gemeente in 2017 (bron: Energiedashboard, Provincie Limburg).

Alternatieve warmteopwekking kan onder meer in zonnestroom, windenergie of biogas gezocht worden. Uit onderstaand figuur is af te lezen dat met name de hoeveelheid zonnestroom de laatste jaren sterk is gestegen, tot 1147 TJ in 2018.

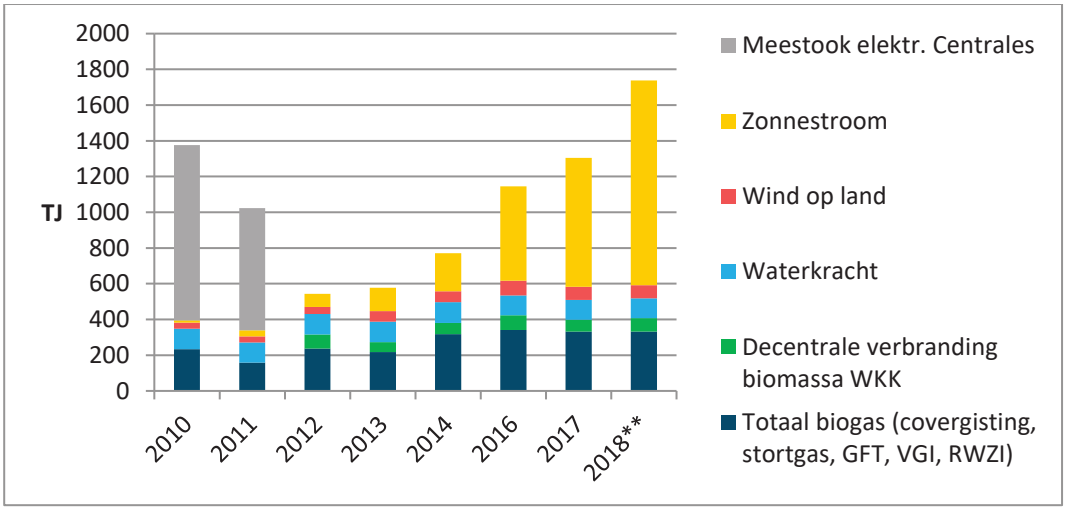

*Figuur 8.6: Productie hernieuwbare elektriciteit in Limburg (bron: Klimaatmonitor)(**Totaal biogas over 2018 betreft een voorlopig cijfer)*

Onderstaand figuur toont de productie van hernieuwbare warmte in Limburg. Vanaf 2013 is de productie van warmte uit geothermie toegenomen en vanaf 2014 is de productie van biogas aanzienlijk toegenomen.

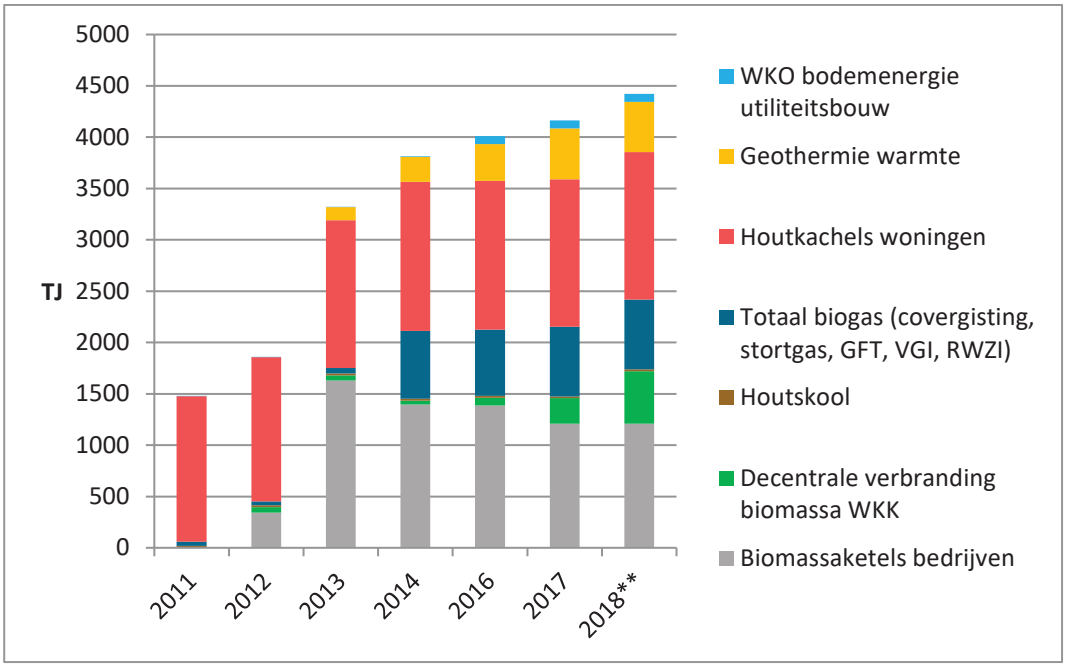

*Figuur 8.7 Productie van hernieuwbare warmte in Limburg (bron: Klimaatmonitor)(**2018 betreft voorlopige cijfers).*

De toekomstige potentie voor duurzame energieopwekking is voornamelijk afhankelijk van de typen duurzame energieopwekking die binnen een gemeente mogelijk zijn. Hieronder is voor de regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg de potentie voor duurzame energieopwekking weergegeven. Te zien is dat er in Midden- en Zuid-Limburg grote potentie is voor energie uit restwarmte. De potentie voor windenergie ligt met name in Noord- en Midden-Limburg.

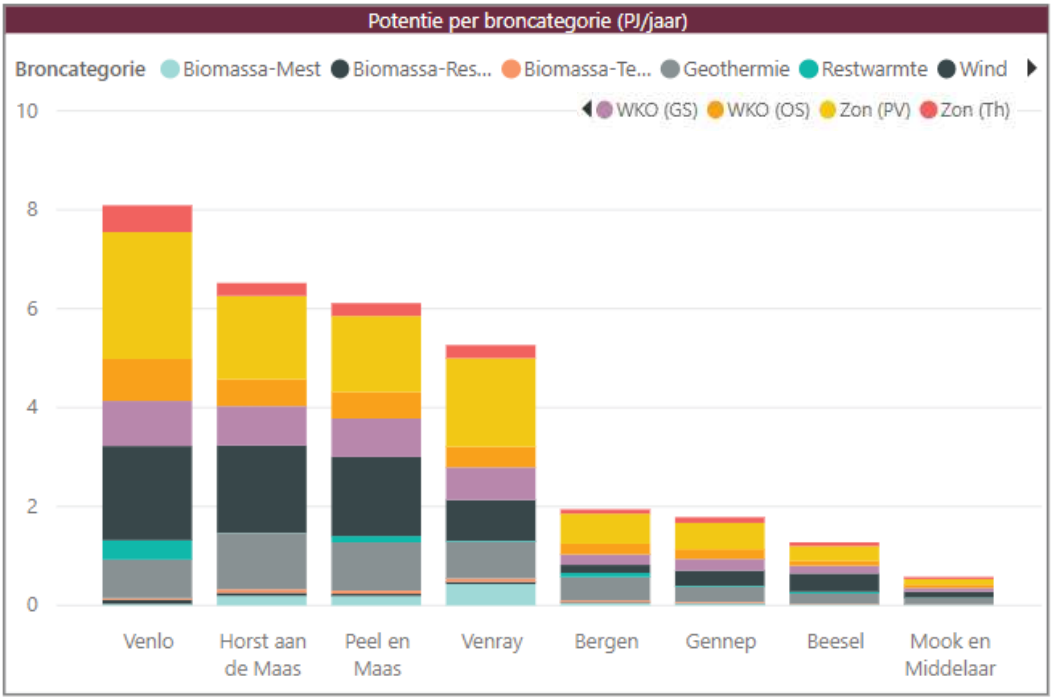
Potentie per broncategorie (PJ/jaar)
Broncategorie
Biomassa-Mest
Biomassa-Res...
Biomassa-Te...
Geothermie
Restwarmte
Wind
WKO (GS)
WKO (OS)
Zon (PV)
Zon (Th)
10
8
6
4
2
0
Venlo
Horst aan de Maas
Peel en Maas
Venray
Bergen
Gennep
Beesel
Mook en Middelaar

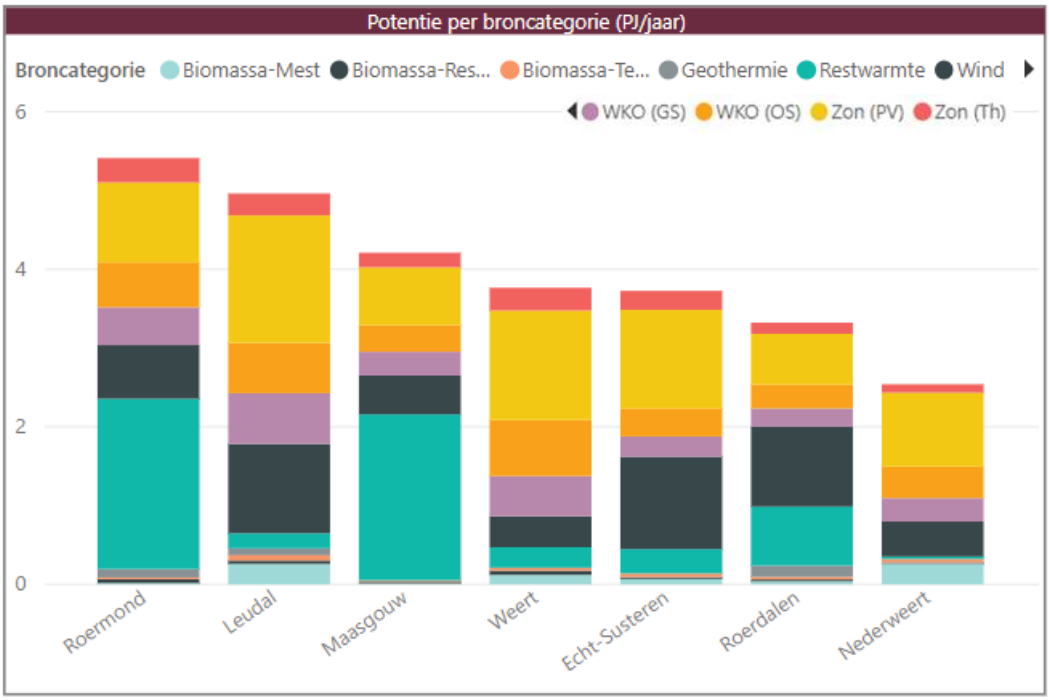
Potentie per broncategorie (PJ/jaar)
Broncategorie
Biomassa-Mest
Biomassa-Res...
Biomassa-Te...
Geothermie
Restwarmte
Wind
WKO (GS)
WKO (OS)
Zon (PV)
Zon (Th)
6
4
2
0
Roermond
Leudal
Maasgouw
Weert
Echt-Susteren
Roerdalen
Nederweert

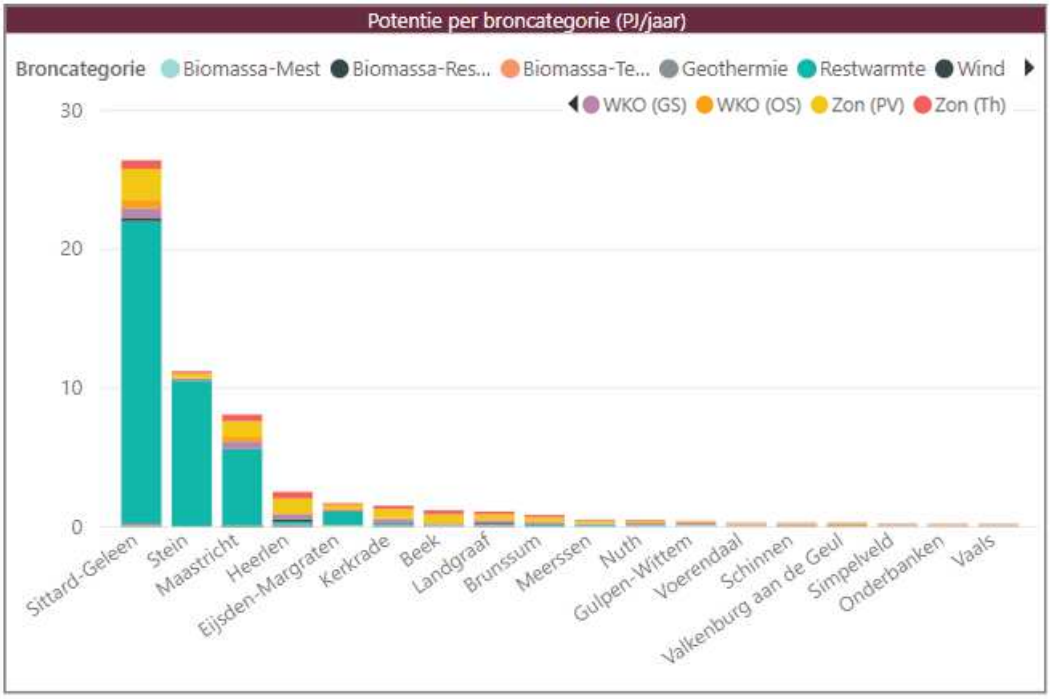

Figuur 8.8: Potentie per broncategorie in Noord- (boven), Midden- (midden) en Zuid-Limburg (onder) ten opzichte van 2015 (bron: Energiedashboard Limburg).

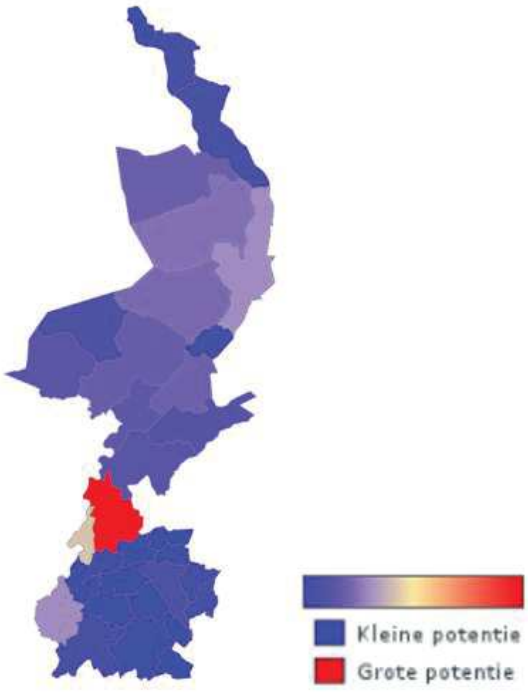

Figuur 8.9: Potentie voor duurzame energieopwekking en restwarmte per Limburgse gemeente (bron: Energiedashboard Provincie Limburg).

8.1.2 Energiegebruik

Het energieverbruik van de woningvoorraad, uitgesplitst naar koop- en huurwoningen, is weergegeven in onderstaande figuur 8.10.

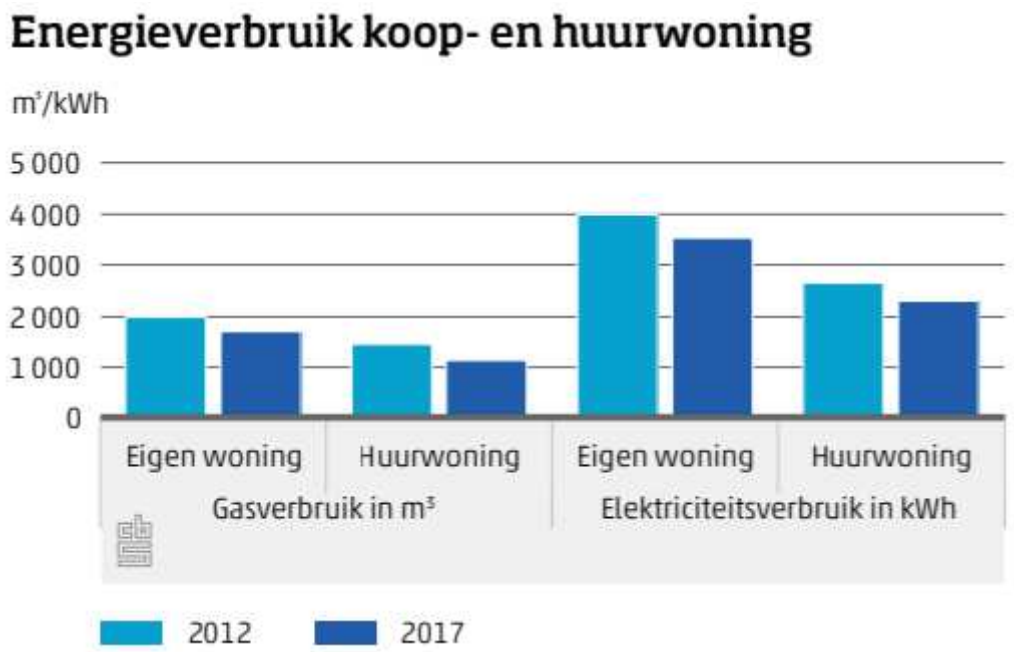

Figuur 8.10: Energieverbruik koop- en huurwoningen in Limburg. Bron: CBS.

Het energiegebruik en de daarmee samenhangende uitstoot is onder meer gekoppeld aan de verduurzaming van de woningvoorraad. Woningen zijn verantwoordelijk voor de hoofdmoot van de uitstoot binnen de gebouwde omgeving. Vooral op de verduurzaming van het bezit van woningcorporaties kunnen overheden invloed uitoefenen. Ook institutionele en particuliere eigenaren zullen echter in beweging moeten komen. In Limburg is de vraag naar nieuwbouw relatief laag en zal naar schatting 55 tot 65% van de aardgasvrije woningen binnen de bestaande woningvoorraad gerealiseerd moeten worden. Dat gegeven, in combinatie met het hoge percentage eigen woningbezit in de regio, maakt particuliere woningeigenaren van bovengemiddeld belang voor het slagen van de regionale verduurzamingsopgave. Hierbij geldt dat huishoudens in Limburg beschikken over relatief veel vrij besteedbaar vermogen en dat in Limburg relatief veel woningen met energielabel E, F of G staan. De volgende barrières voor de verduurzaming van de woningvoorraad zijn voor de provincie Limburg van belang:

1. In Limburg vindt relatief weinig nieuwbouw plaats.
2. Investeringen van particuliere woningbezitters zijn moeilijker afdwingbaar dan van woningcorporaties.
3. Vergrijzing remt de investeringen in woningverduurzaming. Doordat ouderen relatief honkvast zijn, zijn er minder verhuizingen en daarmee momenten voor renovatie van bestaande woningen.

Het energieverbruik van bedrijven is weergegeven in onderstaande figuren (figuur 8.11). 73% van het gas en 59% van de elektriciteit geleverd aan bedrijven in Limburg in 2017, werd verbruikt door de industrie.

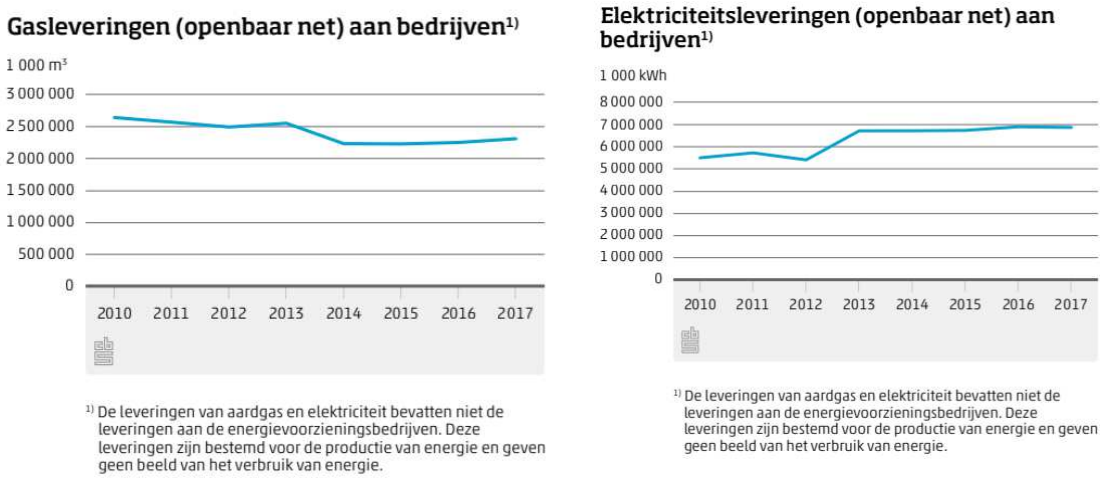

Figuur 8.11: Energieleveringen aan bedrijven. Bron: CBS.

8.1.3 Gebruik grondstoffen / circulariteit

De groei van de wereldbevolking, welvaart en technologische ontwikkelingen leiden tot een groeiende vraag naar grondstoffen. Deze toename is geïllustreerd in onderstaande figuur 8.12. De wereldbevolking is de afgelopen eeuw 34 keer meer materialen gaan gebruiken, 27 keer meer mineralen, 12 keer meer fossiele brandstoffen en 3,6 keer meer biomassa. Uitputting van de voorraden dreigt plaats te vinden. De druk van winning, gebruik en afdanking van grondstoffen op klimaat, milieu en ecologie neemt toe. Bovendien leidt de ongelijke verdeling van voorraden in de wereld tot groeiende afhankelijkheden en geopolitieke spanningen. Hierdoor is het van belang dat er een transitie plaatsvindt van een lineaire economie naar een circulaire economie. Een circulaire economie is gericht op het verminderen van het gebruik van nieuwe grondstoffen en het langer in de productieketen houden van grondstoffen, met een optimaal (her)gebruik.

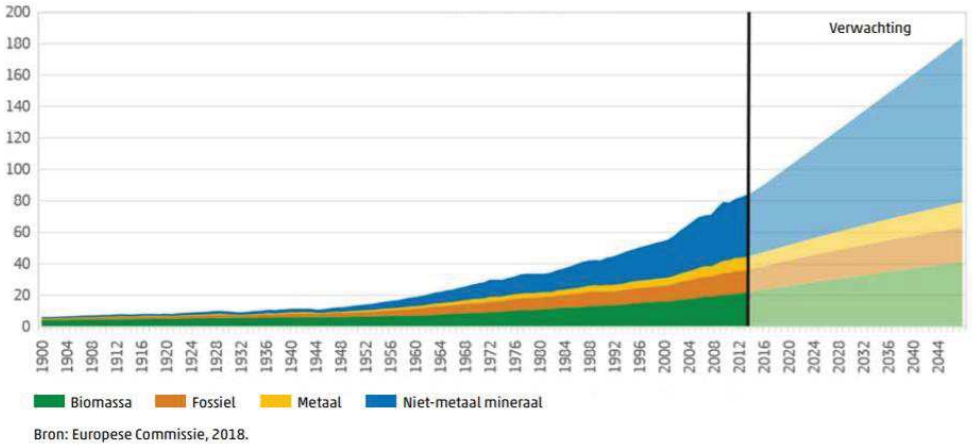

Figuur 8.12 Grondstoffengebruik Europese Unie (verleden en verwachting naar de toekomst)

Nederland is wat betreft materiaalinzet sterk, en in toenemende mate, afhankelijk van het buitenland. Deze afhankelijkheid verschilt echter per materiaalsoort. Zo voert Nederland alle metalen in. Wat betreft fossiele energiedragers heeft Nederland decennialang veel Gronings gas gewonnen, maar is het de laatste jaren afhankelijker geworden van de invoer. Voor niet-metaal mineralen is Nederland juist minder afhankelijk geworden van het buitenland. Dit komt doordat de inzet is afgenomen en er dus minder geïmporteerd hoeft te worden.

Circa 550 miljard kilo materialen circuleren jaarlijks (peiljaar 2014) in de Nederlandse economie (zie figuur 8.13). Daarvan wordt circa 48 miljard kilo (9%) gerecycled. Het grootste deel daarvan komt voort uit de recycling van afval. Nederland is op dat gebied één van de landen in Europa die het meest recyclet. Het gaat daarbij om circa 80% van de totale hoeveelheid afval. Het percentage recycling is in Nederland de afgelopen jaren gelijk gebleven.

Biomassa, fossiele-energiedragers, metalen en mineralen zijn de vier onderscheiden groepen materialen-stromen in de Nederlandse economie. Zowel grondstoffen als producten vallen onder deze materiaalgroepen. Bijvoorbeeld: onder metalen valt een grondstof als ijzererts, maar ook een product dat voornamelijk uit metalen bestaat, zoals een auto.

Een groot deel van de materialen die worden ingebracht in de Nederlandse economie (in 2014 betrof het 74%) komt uit de invoer. Bijna een derde hiervan wordt zonder veel bewerking weer uitgevoerd (wederuitvoer). De rest van de invoer wordt samen met grondstoffen uit de binnenlandse winning verwerkt tot producten. Het deel van deze producten dat niet wordt uitgevoerd wordt gebruikt voor binnenlandse consumptie (materiaalgebruik en energieopwekking). Geconsumeerde producten met een lange levensduur, zoals gebouwen en auto's, blijven een tijdje in de economie als voorraad voordat ze als afval vrijkomen. Het meeste afval wordt vervolgens gerecycled.

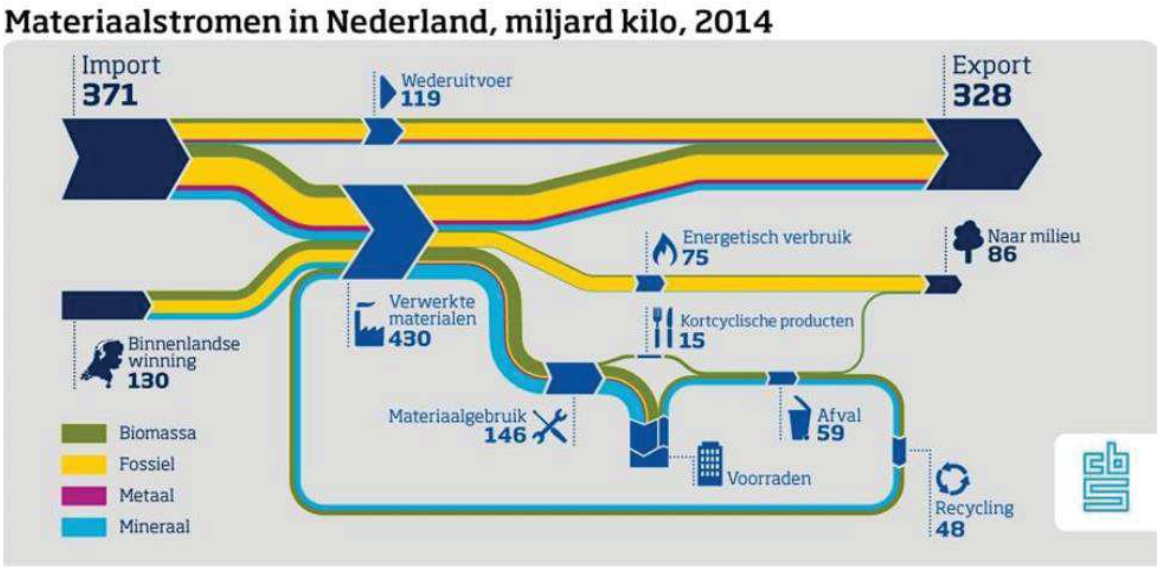

Figuur 8.13: Materiaalstromen in Nederland in miljard kilo in 2014 (bron: Achtergronddocument NOVI juli 2019)

Hergebruik van producten, recycling van grondstoffen, en een aangepast ontwerp van producten en productieprocessen (waardoor minder en andere grondstoffen worden gebruikt) zijn voorbeelden die een aanzienlijke CO_2-besparing in de keten kunnen opleveren. Substantieel is de overlap tussen de energietransitie en de transitie naar een circulaire economie. Dit komt omdat de voor de circulaire economie relevante sectoren goed zijn voor ongeveer 28% van de totale broeikasgasemissies in Nederland (bron: PBL, Balans van de Leefomgeving 2018).

In figuur 8.14 zijn de grondstoffenstromen voor Limburg weergegeven. In grote lijn komt dit overeen met de Nederlandse situatie.

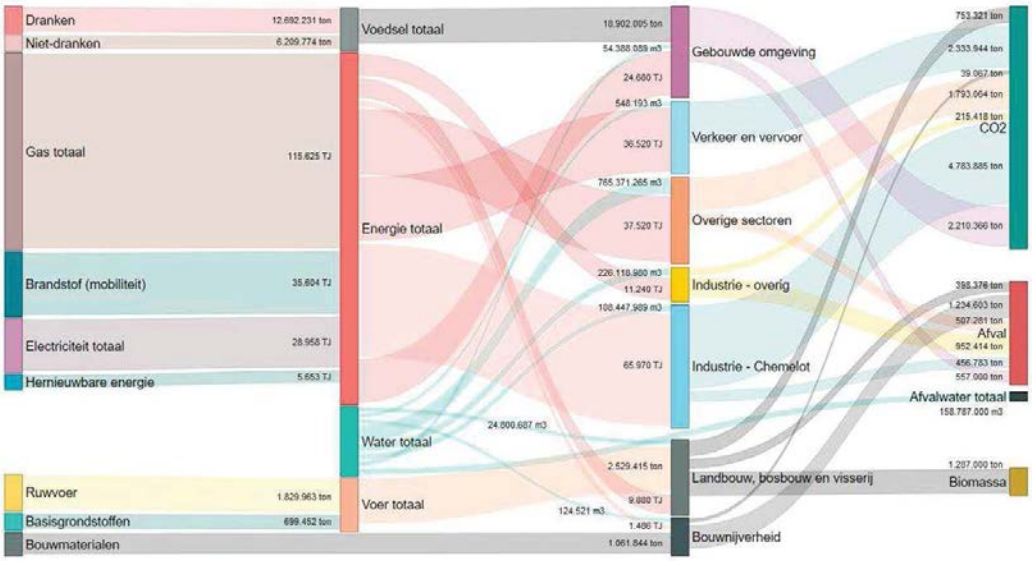

Figuur 8.14: Grondstoffenstroom Limburg (bron: PwC, beleidskader Circulaire Economie 2020, provincie Limburg)

Het flowschema (figuur 8.14) is gebaseerd op de meest actuele data die voorhanden zijn. Er zijn verschillende bronnen gebruikt: cijfers van het CBS (2015-2018), het Energiedashboard van provincie Limburg (2015), publicaties van de universiteit Wageningen (2019) en de Klimaatmonitor van Rijkswaterstaat (2015-2017).

De totaal hoeveelheid afval (afkomstig van de bouw, industrie, huishoudens en landbouw) in Limburg bedraagt circa 4 miljard kilo. Daarvan is circa 3.500.000 ton en circa 500.000 ton huishoudelijk afval. Circa 80% van het huishoudelijk afval wordt gescheiden en circa 39% wordt nuttig toegepast (recycling, hergebruik, terugwinning). Het verbranden van afval met als doel het terugwinnen van energie is de afgelopen jaren afgenomen. Om een circulaire economie te bereiken is dit een goede ontwikkeling.

- Verbranding Limburg (1999-2018): -50%
- Verbranding Nederland (1999-2018): -22%

De totale CO_2-uitstoot in Limburg bedraagt circa 12 miljard kilo en de totale hoeveelheid afvalwater circa 148 miljoen m^3.

In Limburg vindt veel winning van primaire bouwgrondstoffen (oppervlaktedelfstoffen) plaats. In figuur 8.15 is het aandeel van Limburg in de winning van geheel Nederland opgenomen.

Gemiddelde percentage winning van oppervlaktedelfstoffen in Limburg ten opzichte van de totale winning in Nederland. Bronnen: rapport MWS Productie en verbruik beton- en metselzand en (gebroken) grind in 2010 (eindrapport d.d. 12 januari 2012) en gegevens brancheorganisatie Cascade.

Oppervlaktedelfstof	Gemiddelde percentage winning oppervlaktedelfstoffen in Limburg t.o.v. Nederland (2010)
Beton- en metselzand	19 %
Grind	82 %
Klei	24 % (raming)
Kalkzandsteenzand	9 %
Ophoogzand	4 %
Kalksteen (mergel)	98 %
Zilverzand (mioceenzand)	100%

Figuur 8.15: Winning van oppervlaktedelfstoffen in Limburg ten opzichte van Nederland (bron: Gedeputeerde Staten van Limburg, Monitoringsrapportage primaire grondstoffen in Limburg, december 2012).

8.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Limburg werkt aan een energiesysteem waarbij nauwelijks nog CO_2 vrij komt. In 2050 moet de energievoorziening bijna helemaal duurzaam en CO_2-neutraal zijn. In de basis komt dat neer op een aantal merkbare (en nodige) trends:

- Zuiniger omgaan met energie;
- Van warmte uit aardgas naar duurzame warmte, zoals aardwarmte, restwarmte en groene waterstof;
- Duurzame energie vooral met winturbines op zee, windmolens op land en zonnepanelen op daken en in zonneparken;
- Stimuleren bedrijven om te investeren in duurzame energie;
- Energie thuis bij particulieren veranderen:
    - Van het gas af;
    - Thuis duurzame energie opwekken;
    - Energiebesparende maatregelen nemen;

Circulariteit staat nog in de kinderschoenen. De prognoses zijn dat de wereldeconomie eerder meer grondstoffen gaat gebruiken dan minder. Figuur 8.12 toont het verwachte grondstofgebruik voor de komende decennia (voor de hele Europese Unie). De verwachting is dat de vraag naar grondstoffen verder toe zal nemen als gevolg van de mondiale bevolkingsgroei (van ruim 7 naar 9 à 10 miljard wereldburgers in 2050), de snelgroeiende middenklasse in opkomende economieën en de toepassing van nieuwe technologieën waarvoor specifieke grondstoffen nodig zijn. Bijvoorbeeld zeldzame aardmetalen voor accu's, dynamo's en elektromotoren. Deze groei is niet houdbaar. Daar komt bij dat Nederland en Europa in hoge mate grondstofafhankelijk zijn van derde landen. Van de 54 kritieke materialen voor Europa, moet 90 procent worden geïmporteerd, vooral uit China. Nederland haalt 68 procent van zijn grondstoffen uit het buitenland.

Zoals aangegeven in het Rijksbrede programma Circulaire economie (ministerie IenW, 2016) is het doel van het Rijk om uiterlijk in 2050 een volledig circulaire economie tot stand te brengen Daarnaast is een (tussen)doel geformuleerd: samen met maatschappelijke partners het realiseren van 50% minder gebruiker van primaire grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) in 2030.

De komende tijd zet ook de provincie Limburg (samen met gemeenten, maatschappelijke partners, kennisinstellingen en bedrijven) volop in op het versnellen van de circulaire economie in Limburg. Invulling hiervan vindt plaats in samenhang en verbinding met gerelateerde maatschappelijke (transitie) opgaven zoals de energietransitie. Daarnaast wordt de link gelegd met onder meer Afvalverwerking, Landbouw (kringlooplandbouw), voedsel, 'biobased economy' en woningbouw.

Onduidelijk is nog wat de impact van een circulaire economie is op het ruimtegebruik in Limburg. De verwachting is wel dat de ruimteclaim groter wordt, doordat de circulaire economie de komende decennia naast de lineaire productie zal gaan plaatsvinden. Nieuwe productielijnen, circulaire ontmantelings- en opslagfaciliteiten vragen vaak meer ruimte. De groei in circulaire activiteiten vraagt bijvoorbeeld meer locaties om reststromen (bijvoorbeeld: bouw en sloopafval en biomassa), met bijbehorende hinder en faciliteiten, te kunnen bundelen, ontmantelen, scheiden en hergebruiken. Op stedelijke en regionale schaal moeten reststromen van voldoende dikte, kwaliteit en betrouwbaarheid worden gerealiseerd voor haalbare circulaire loops (bron: Achtergronddocument NOVI juli 2019). Circulariteit vraagt verder meer samenwerking in de keten, dus tussen bedrijventerreinen en in industriële / logistieke clusters en de Brightlands campussen.

Bestaand beleid

De regio's werken parallel aan de totstandkoming van de Omgevingsvisie aan de Regionale Energiestrategieën.

Hiernaast heeft de Provincie onlangs beleid vastgesteld rondom geothermie en circulariteit. Gedeputeerde Staten zetten met dit nieuwe beleid volop in op de transitie naar een circulaire economie (onder meer de 4 Brightlands campussen en Chemelot hebben daar een belangrijke rol in). De Provincie werkt volgens vier actielijnen aan een circulaire economie:

1. Actielijn het goede voorbeeld! Provincie als 'launching customer', verantwoordelijk aandeelhouder en bevoegd gezag;
2. Actielijn omdenken! Innovatie, ondernemerschap en vakmanschap;
3. Actielijn samenwerking! Investeren in Limburgse circulaire icoonketens en clustervorming;
4. Actielijn delen! Verbinden van agenda's, leren van elkaar en ervaringen delen.

8.3 Beoordeling

Dit thema valt uiteen in twee beoordelingen: energie en grondstoffen.

De volgende constateringen zijn van belang voor de beoordelingen van de referentiesituatie van Limburg:

- Voor energie geldt dat het aandeel duurzame energieopwekking de afgelopen jaren sterk is toegenomen. Er liggen ook nog potenties om dit aandeel verder te vergroten.
- De totale CO_2-uitstoot in Limburg bedraagt circa 12 miljard kilo (in 2018 bedroeg de totale uitstoot van broeikasgassen in Nederland 189,5 miljard CO2 –equivalenten, waarmee Limburg in de top drie van grootste CO_2-uitstoters staat). De CO_2-uitstoot is voornamelijk gekoppeld aan grootschalige industrie en mobiliteit. De CO_2-uitstoot is de afgelopen decennia, ondanks de grote economische groei, afgenomen.
- Chemelot is een grote CO_2-uitstoter. De gemiddelde uitstoot van broeikasgassen is in de gemeente Sittard-Geleen 16 keer hoger dan gemiddeld in Nederland.
- De methaanuitstoot is gekoppeld aan intensieve veeteelt (en in Landgraaf aan de vuilstort). De methaanuitstoot in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland.
- Circa 80% van het Limburgs huishoudelijk afval wordt gescheiden en circa 39% wordt nuttig toegepast (recycling, hergebruik, terugwinning).
- De totale hoeveelheid afvalwater in Limburg bedraagt circa 148 miljoen m^3.
- Veel voorgenomen beleid is vastgelegd in de Regionale Energiestrategieën (RES) van de regio's. In deze beleidsstukken worden de concrete doelstellingen vastgelegd. De definitieve RES'en moeten nog vastgesteld worden.

Voor circulariteit gelden geen voor de regio's onderscheidende prognoses.

Noord Limburg

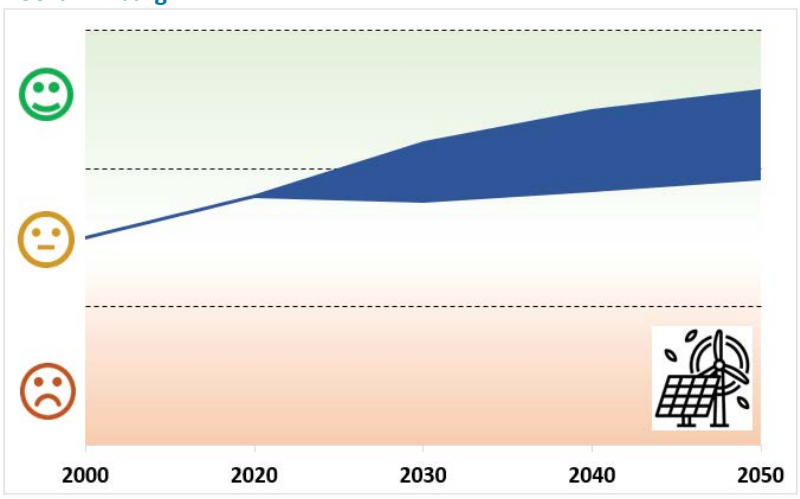

Figuur 8.16 Referentielijn energie & grondstoffen voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- Noord-Limburg presteert in vergelijking met rest van Limburg het beste op duurzame energieopwekking. De regio heeft grote potenties om de energieopwekking verder te verduurzamen. - Voor broeikasgasuitstoot geldt dat de methaanemissie in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Noord-Limburg heeft grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven. Broeikasgasuitstoot zal verder verminderen door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO_2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). De infrastructuur van het elektriciteitsnet met het oog op oplaadinfrastructuur is een aandachtspunt. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland. - Transitie van de landbouw draagt bij aan vermindering van grondstoffenverbruik en van emissies.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren (de uiteindelijke uitwerkingen in de RES'en zullen van belang zijn voor een definitief oordelen over doelbereik. Dat biedt nog enige onzekerheid op dit moment. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Midden-Limburg

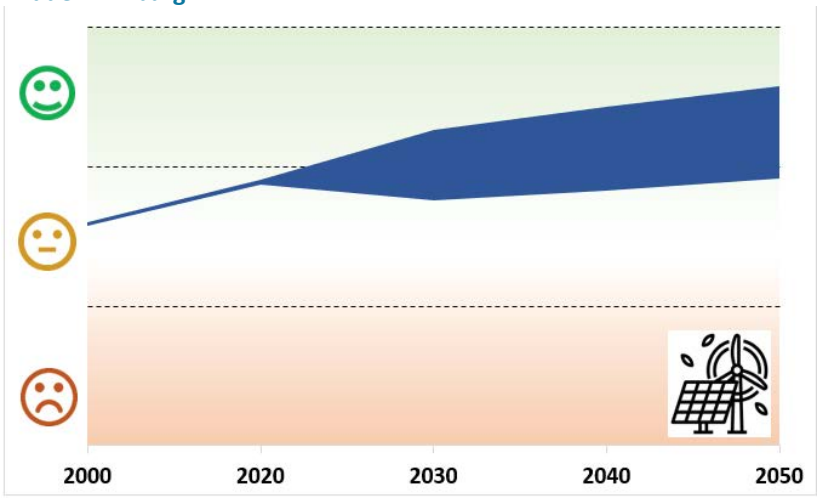

Figuur 8.17 Referentielijn energie & grondstoffen voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- De regio Midden-Limburg heeft voornamelijk in de westelijke gemeenten potentie voor duurzame energieopwekking. Verder zijn er potenties voor het gebruik van restwarmte bij industrieën in Roermond en Maasgouw.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Midden-Limburg heeft lokaal grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven. Broeikasgasuitstoot zal verder verminderd worden door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Zuid-Limburg

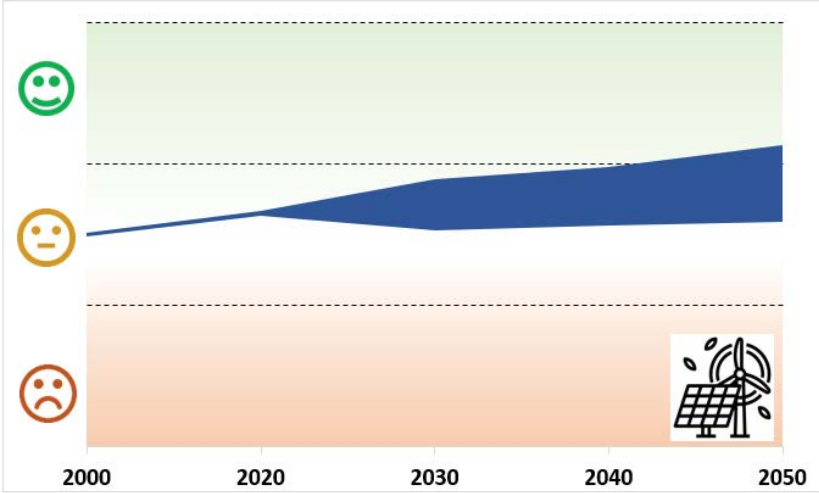

Figuur 8.18 Referentielijn energie & grondstoffen voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De regio Zuid-Limburg heeft beperkte kansen voor grootschalige energieopwekking. De hoge landschappelijke waarde van het Heuvelland is de reden daarvoor. - In Zuid Limburg liggen er ten aanzien van de energietransitie grote kansen voor de inzet van restwarmte. Deze is nu nog van fossiele oorsprong, maar wordt afhankelijk van de bron nu al deels als duurzaam gekwalificeerd. Indien Chemelot, mede als gevolg van de ambitie van de Circular Hub, de fossiele energie gaat vervangen door duurzame energie, wordt de restwarmte meteen ook verduurzaamd. De hoeveelheid beschikbare restwarmte kan door de transitie van Chemelot mogelijk wijzigen, maar de aanname is dat er ook voor circulaire bedrijfsprocessen hoge temperaturen nodig zijn en er dus restwarmte overblijft. Indien er in de toekomst geen of onvoldoende restwarmte beschikbaar is en wel een warmte-infrastructuur is aangelegd, kan de warmtevraag worden ingevuld met hernieuwbare gassen, zoals waterstof en/of groen gas.
Autonome ontwikkeling	- Zuid-Limburg heeft de ambitie het maximale te halen uit bestaande en toekomstige technologieën, binnen de grenzen van wat ruimtelijk en maatschappelijk aanvaardbaar is. In vergelijking met Noord- en Midden-Limburg zijn hier nog grotere slagen te slaan, en is het sneller de vraag of de ambities uit het Klimaatakkoord verwezenlijkt kunnen worden binnen wat ruimtelijk en maatschappelijk aanvaardbaar is. - Chemelot wil in 2050 klimaatneutraal zijn en gebruik van aardolie en aardgas vervangen door duurzame energie. Dit heeft grote positieve effecten voor de totale broeikasgasuitstoot van Limburg. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

9 Bodem, water & ondergrond

9.1 Huidige situatie

9.1.1 Kwaliteit diepe grondwater

Water is misschien wel de belangrijkste 'grondstof' voor de mens. Vanuit het grondwater onttrekken drinkwaterbedrijven water voor de openbare drinkwatervoorziening. Daarnaast is de beschikbare hoeveelheid en kwaliteit van het grondwater van groot belang voor andere daarvan afhankelijke functies zoals natuur, landbouw en industrie. De voorraad van het grondwater is een belangrijk onderdeel van onze grondstoffen.

In figuur 9.2 zijn de waterwingebieden, grondwaterbeschermingsgebieden en 'boringsvrije' zones in de provincie Limburg weergegeven. Om verontreiniging van het water te voorkomen zijn grondwaterbeschermingsgebieden rond de waterwingebieden aangewezen. In een grondwaterbeschermingsgebied worden beperkingen gesteld aan de menselijke activiteiten om zo de kans op verontreiniging van het grondwater te voorkomen. Deze beperkingen zijn opgenomen in de provinciale verordeningen behorend bij milieubeschermingsgebieden. Het diepe grondwater in Roerdalslenk en Venloschol is gereserveerd voor winningen voor menselijke consumptie (drinkwater en levensmiddelen- en drankenindustrie).

Het provinciaal belang rondom grondwater is met name gelegen in:

- Bescherming van de kwaliteit van grondwater rond winputten voor de drinkwatervoorziening: waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden.
- Bescherming van strategische grondwatervoorraden voor menselijke consumptie: Roerdalslenk, Venloschol en grondwaterbeschermingsgebieden in het beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg.
- Bescherming van diepe grondwatervoorraden onder kleilagen: boringsvrije zones Roerdalslenk en Venloschol.

De diepe grondwatervoorraden zijn van belang wegens de hoge kwaliteit van die voorraden grondwater. Dit is verklaarbaar door de aanwezigheid van moeilijk doordringbare kleilagen die vervuiling van bovenaf tegengaan. De situatie in de Roerdalslenk is weergegeven in figuur 9.1. De totale dikte van de kleilagen van de Kiezeloölietformatie (voorheen Bovenste en Onderste Brunssumklei) opgeteld bedraagt minimaal ca. 15 m. De maximale dikte loopt op tot een 50 à 55 m. De dikte van de kleilaag zegt iets over de mate waarin vervuiling toe kan treden tot de grondwatervoorraad, en zegt daarmee iets over de kwaliteit van de grondwatervoorraad.

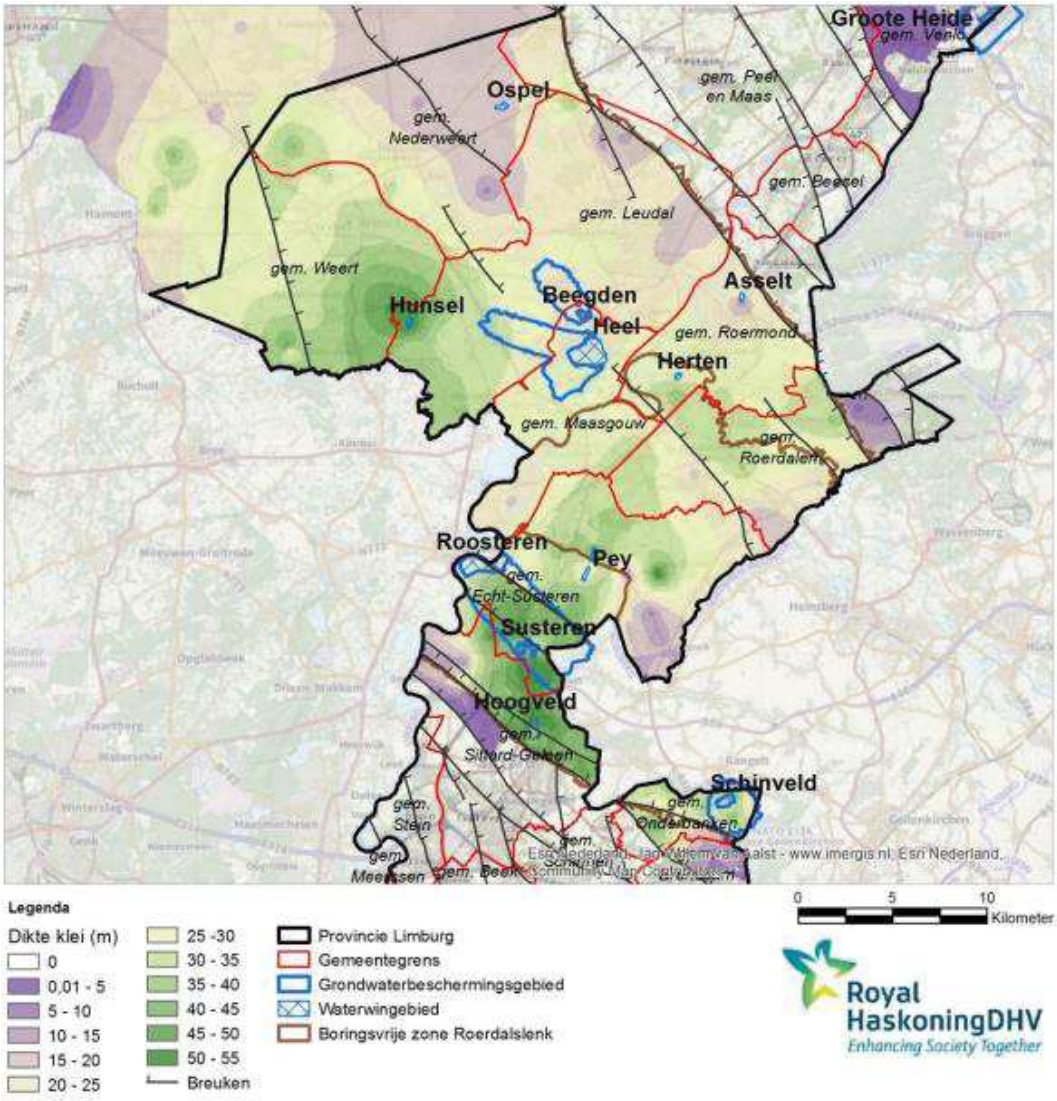

Figuur 9.1: Totale dikte van de kleilagen van de Kiezeloölietformatie (voorheen Bovenste en Onderste Brunssumklei)

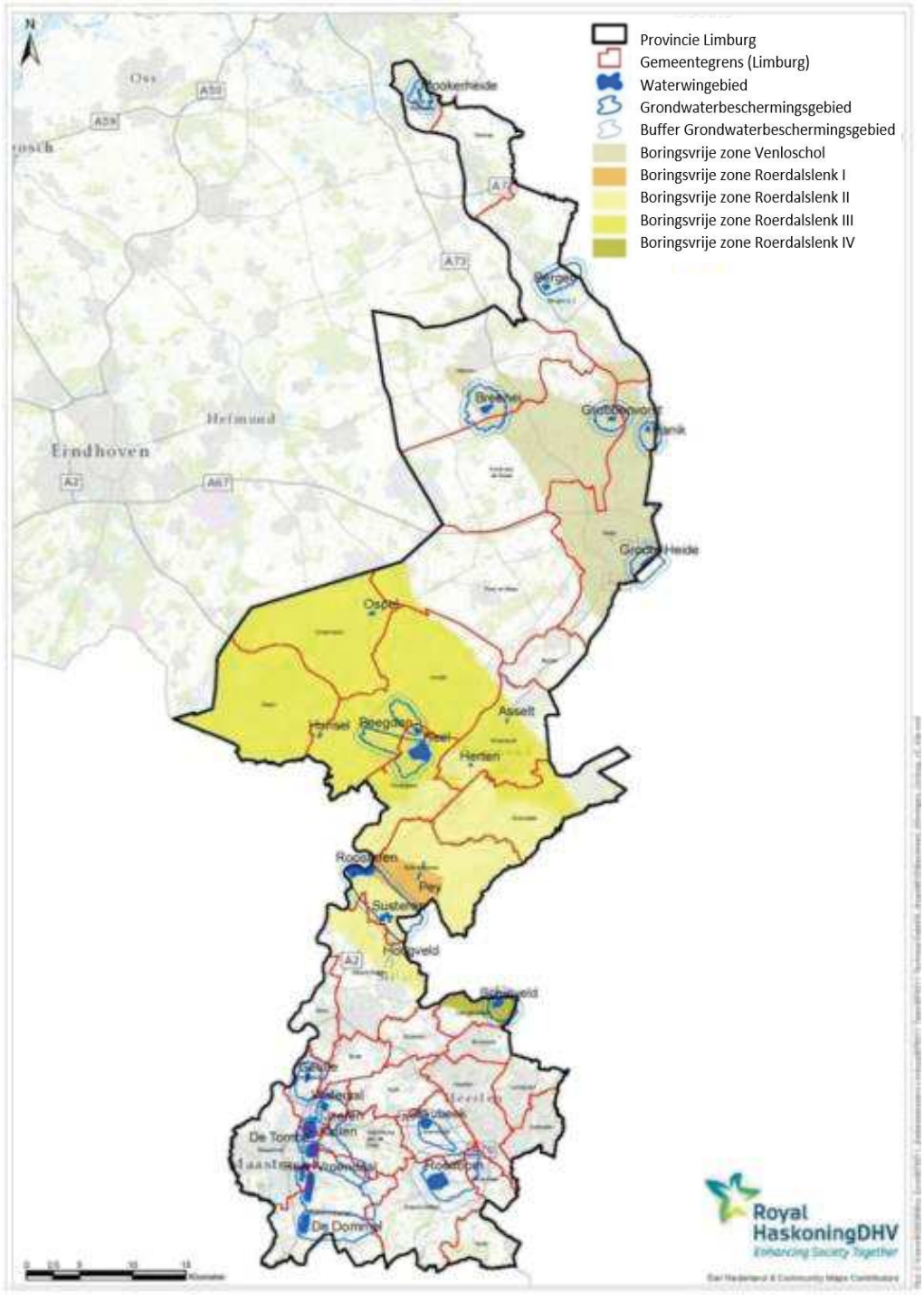

Figuur 9.2: Waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden in de provincie Limburg

9.1.2 Kwaliteit oppervlaktewater

De kwaliteit van oppervlaktewater is van belang voor mens en natuur. De linkerkaart (van figuur 9.3) toont de gemiddelde zomerconcentraties van totaalfosfaat. De gehanteerde normwaarde voor fosfaat is gesteld op 0,11 mg fosfor per liter, omdat deze voor de meeste Limburgse oppervlaktewateren van toepassing is. De rechterkaart (van figuur 9.3) toont de gemiddelde zomerconcentraties stikstof. De gehanteerde normwaarde voor stikstof is gesteld op 2,3 mg stikstof per liter. Hoge concentraties fosfor of stikstof leiden tot problemen voor de waterkwaliteit en het halen van de ecologische doelen die krachtens de EU-Kaderrichtlijn water voor het oppervlaktewater zijn gesteld.

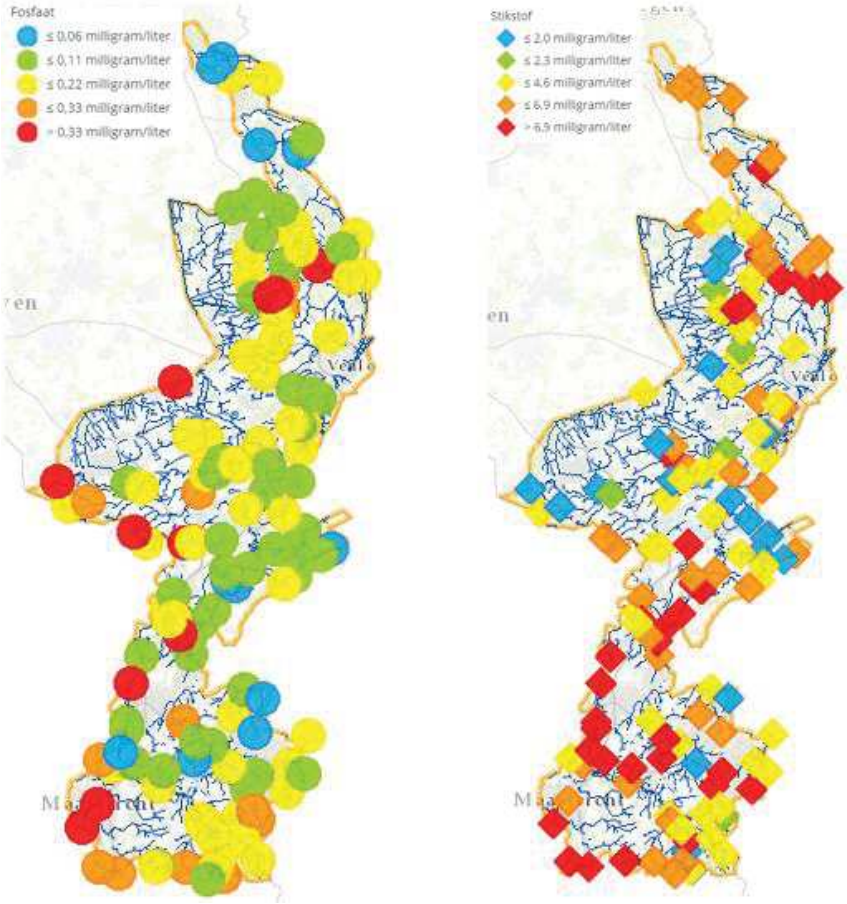

Figuur 9.3: Chemische waterkwaliteit oppervlaktewateren (links = fosfaat, rechts = stikstof). Bron: Waterschap Limburg

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw was de waterkwaliteit in het algemeen erg slecht, onder andere door industrialisatie en “rationaliseringen” in de landbouw. Sindsdien is er veel verbeterd, maar er is nog een flinke stap nodig om weer overal op een goed niveau te komen. Dat geldt zowel voor de ecologische kwaliteit van het water als voor de chemische kwaliteit. De ecologische beoordeling van de waterlichamen in de Kaderrichtlijn Water wordt voor een belangrijk deel bepaald door de stikstof- en fosforconcentraties. De ecologische beoordeling is samengesteld uit het ‘oordeel biologie’, het ‘oordeel chemie’ en het ‘oordeel fysisch-chemische parameters’. In de huidige beoordeling van de Kaderrichtlijn Water hebben de meeste Limburgse waterlichamen een matige, onvoldoende of slechte kwaliteit (zie figuur 9.4) . Vrijwel geen enkel

waterlichaam heeft een goede beoordeling. Deze beoordelingen zijn meestal het gevolg van een onvoldoende biologische kwaliteit of het gevolg van hoge nutriëntengehalten. Voor het halen van de doelen zijn de nutriëntengehalten in veel waterlichamen te hoog.

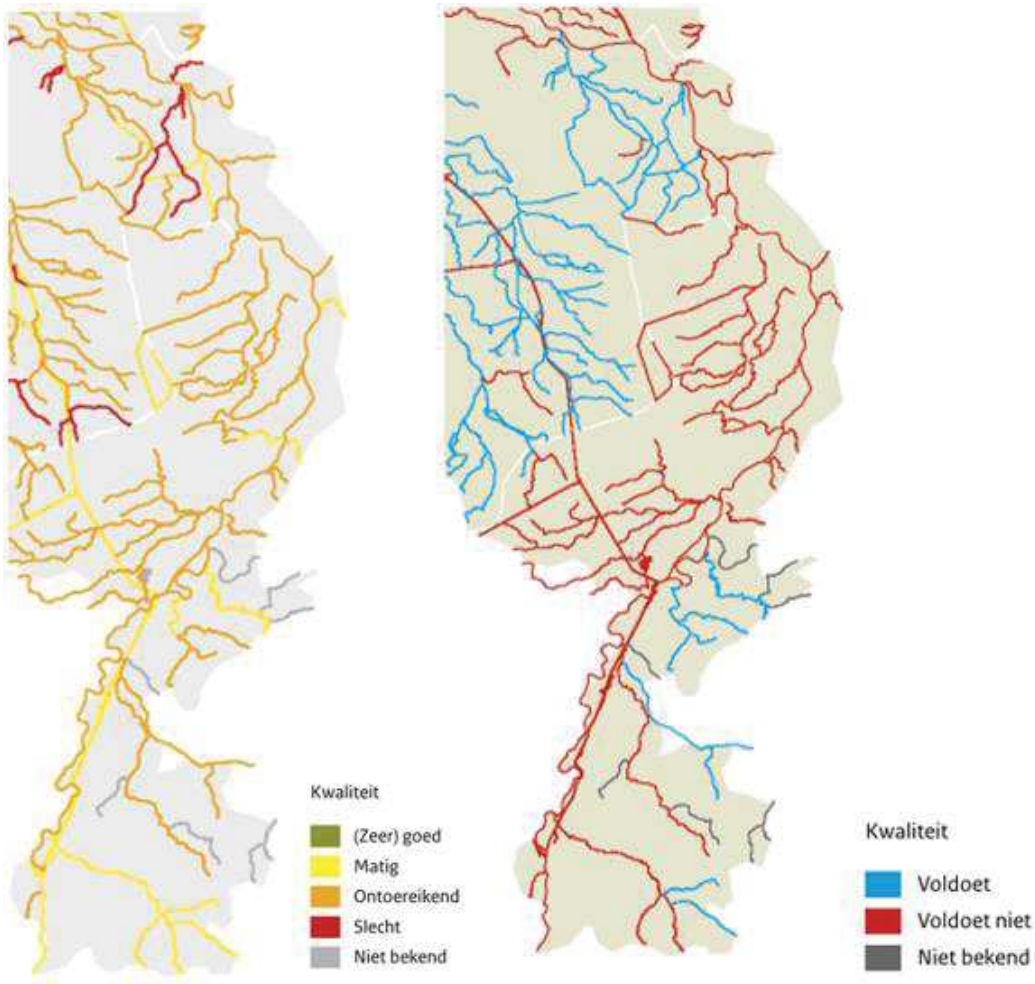

Figuur 9.4: Ecologische (links) en chemische (rechts) beoordeling van KRW-oppervlaktewaterlichamen in 2015. Bron: PBL

9.1.3 Grondwaterstanden

Het grondwater is een belangrijke bron voor onze natuur. Voor het telen van gewassen en het behoud van bepaalde natuurtypen mogen de grondwaterstanden niet te ver 'wegzakken'. In Limburg zijn de diepe grondwatervoorraden in de Roerdalslenk en de Venloschol het meest van belang. In diverse onderzoeken is een dalende trend van de stijghoogte in de Roerdalslenk gesignaleerd. Sinds de jaren 80 tot halverwege de jaren 90 zijn de stijghoogtes ongeveer 5,5 meter gedaald. Daarna was het jarenlang stabiel, maar vanaf 2010 is weer een licht dalende trend zichtbaar.

In Zuid-Limburg zijn grote fluctuaties in de grondwaterstanden waar te nemen. Vanaf 1950 tot 2014 is de grondwaterstand in sterke mate gestegen (zie figuur 9.5). Voornamelijk in hydrologisch trage (slecht gedraineerde) gebieden is de stijging het grootst geweest. Zwakkere stijgingen komen voor in hydrologisch goed gedraineerde gebieden. Kortom, de sterkste trendmatige

grondwaterstijgingen vinden plaats in de hoger gelegen gebieden met relatief diepe grondwaterstanden. Illustratief is het grondwaterstandverloop ter plaatse van de Anselderbeek (Zuid-Limburg) weergegeven in Figuur 9.6. Het grondwaterstandsverloop alhier vertoont een geleidelijke, vrijwel monotoon stijgende trend kenmerkend voor een hydrologisch traag systeem.

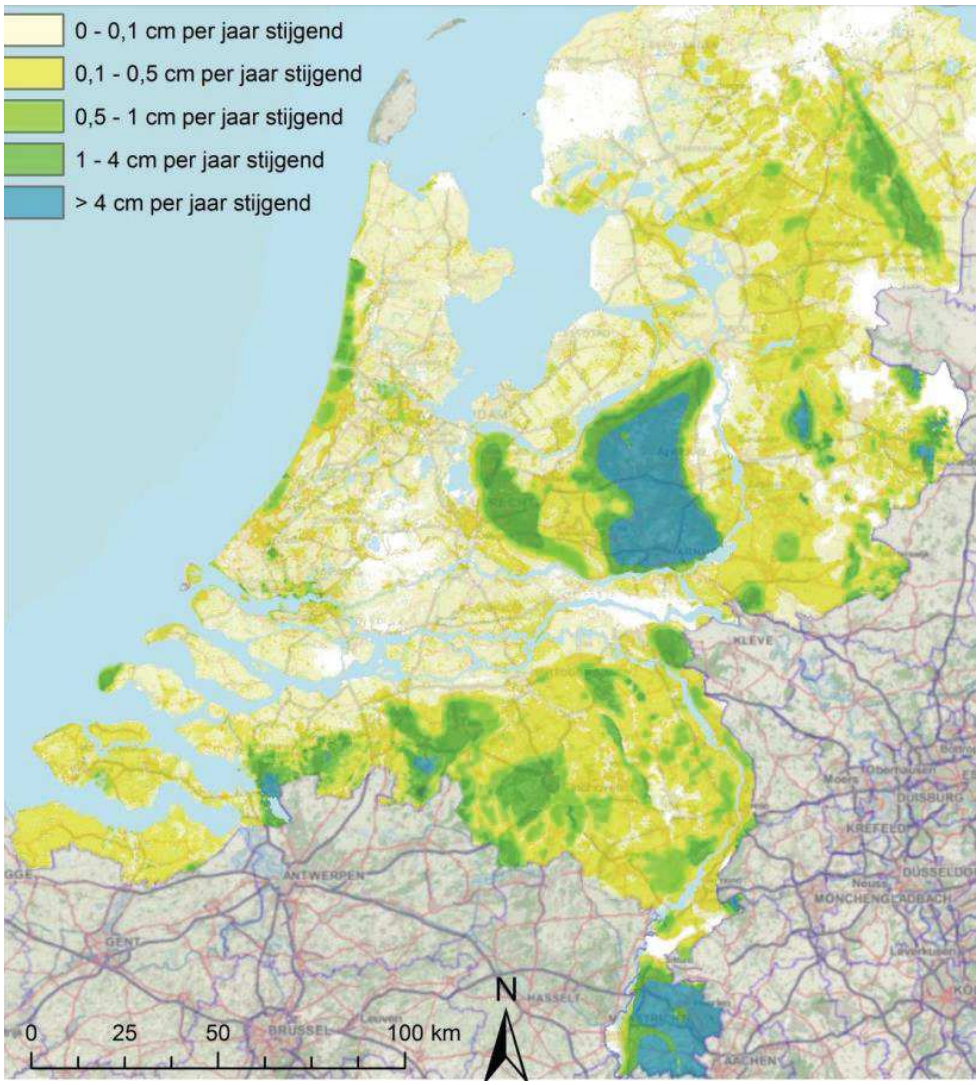

Figuur 9.5: Langjarige trend grondwaterstand, 1950-2014, berekend door NHI-LHM. Bron: Deltares

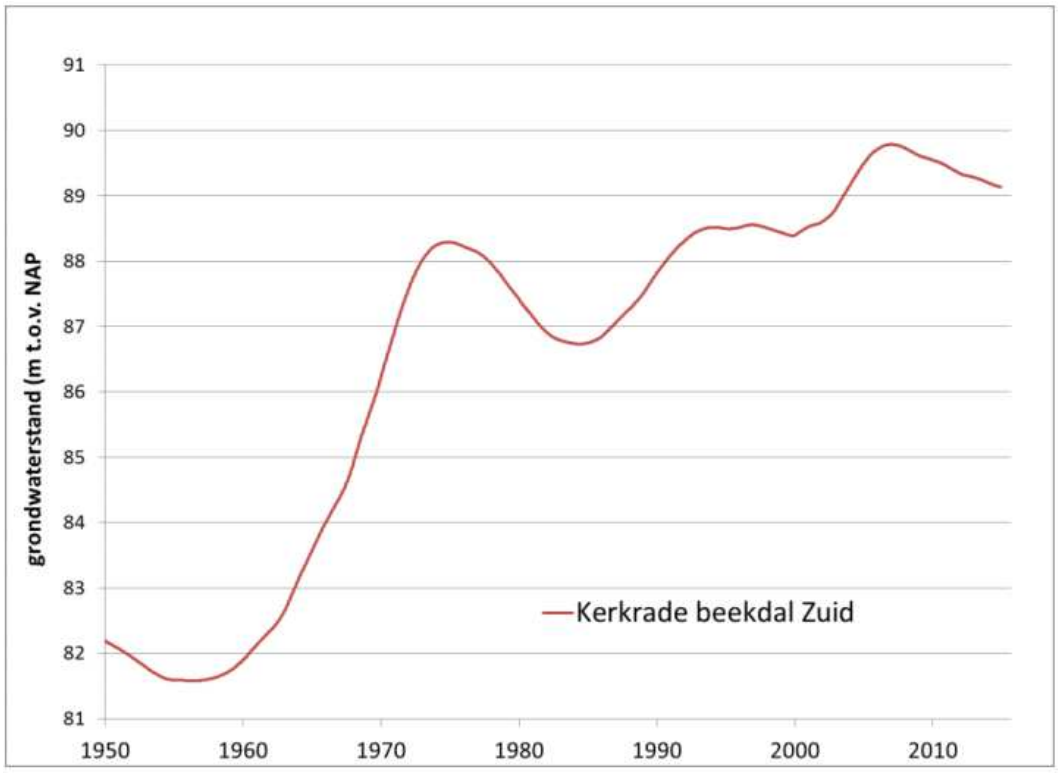

Figuur 9.6: Tijdreeks van grondwaterstanden, gesimuleerd met NHI-LHM. Bron: Deltares

Peil oppervlaktewater

Het waterpeil in de oppervlaktewateren is om meerdere redenen een belangrijke factor. Voor de grote rivieren is voldoende water van belang voor bijvoorbeeld de transportfunctie, de drinkwatervoorziening, de koeling van energiecentrales en de wateraanvoer naar natuurgebieden. Voor de kleinere waterstromen is een voldoende hoeveelheid water van belang voor de landbouw en het behoud van de ecologie in de beken en aanliggende natuurgebieden. In figuur 9.7 is het oppervlaktewater in de provincie Limburg weergegeven.

Het oppervlaktewater betreft voornamelijk de Maasplassen en de vele beken in de provincie. Door klimaatverandering kunnen grote fluctuaties in de waterafvoer van de Maas voorkomen. Er worden vaker (langere) periodes van droogte en hevige regenval verwacht. In periodes van hevige regenval zal de waterstand in de Maas zal stijgen. Op verschillende plaatsen, zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum en Oeffelt, wordt de hoogwaterbescherming langs de Maas verbeterd doordat de rivier meer ruimte krijgt. Dit levert niet alleen meer waterveiligheid op, maar ook nieuwe natuur- en recreatiegebieden. Hiermee wordt geanticipeerd op de gevolgen van klimaatverandering. Daarnaast wordt de Maas beter bevaarbaar gemaakt voor grotere (vracht)schepen.

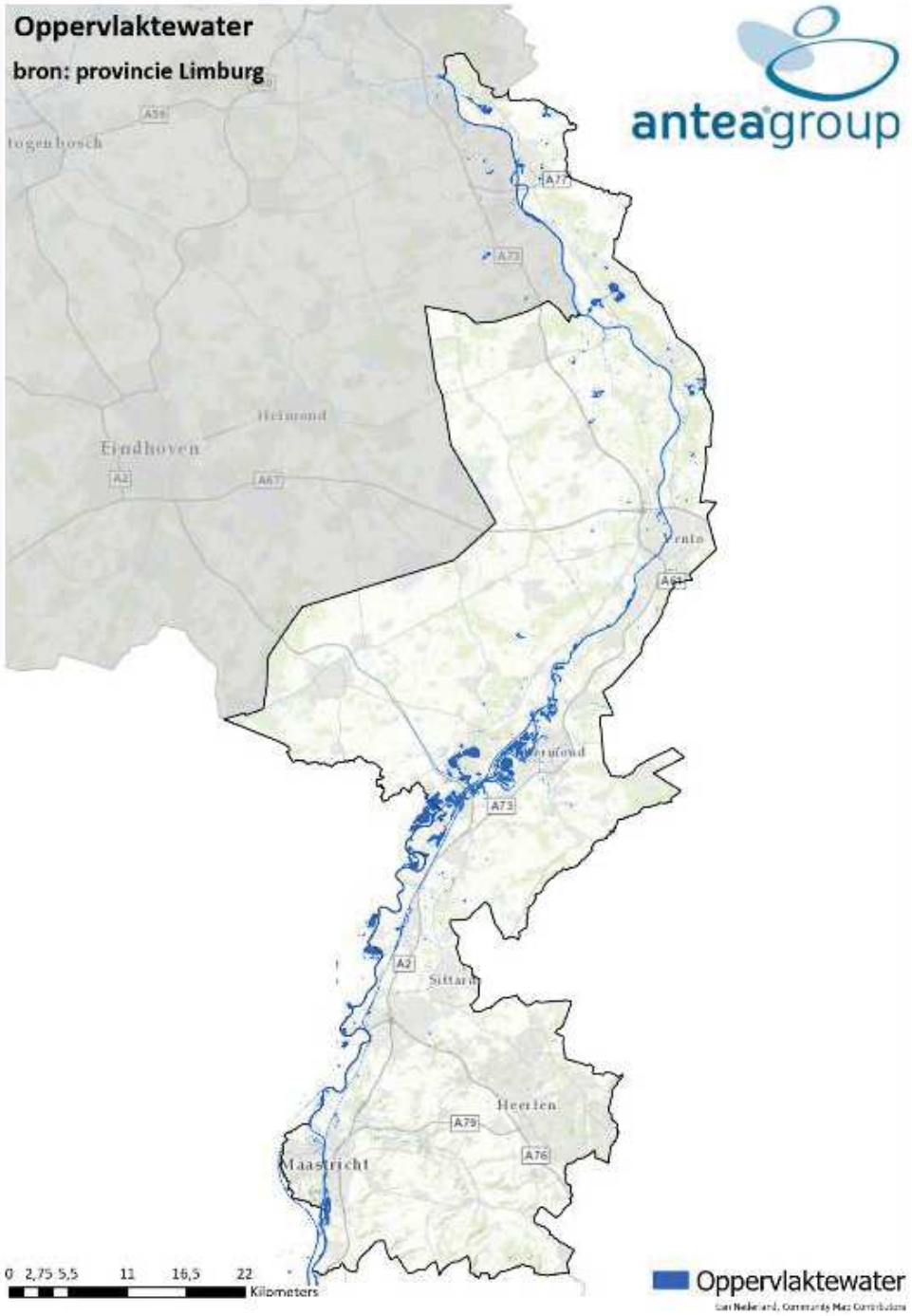

Figuur 9.7: Oppervlaktewater in Limburg

De fluctuaties in de waterstanden als gevolg van klimaatverandering hebben niet alleen effect op het waterpeil in de Maas, maar ook voor het lokale watersysteem. Het lokaal opvangen en laten infiltreren van regenwater helpt om de effecten van droogte te verminderen. Het inrichten van buffers en herinrichten van beken helpt om water op te vangen in periodes van hevige regenval.

9.1.4 Bodem- en grondwaterkwaliteit (chemisch / fysisch)

De chemische en fysische kwaliteit van de bodem is een belangrijk milieuaspect. Een goede bodemkwaliteit is onder andere van belang voor de vruchtbaarheid van de grond en de kwaliteit van de gewassen. Daarmee is de bodem een belangrijke productiefactor voor de landbouw. Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodem- en grondwaterkwaliteit onder druk.

De volgende figuren (9.8 en 9.9) tonen de verontreinigingscontouren en saneringscontouren voor grond, grondwater en waterbodems. De oorzaak van de verontreinigingen wordt hier niet weergegeven.

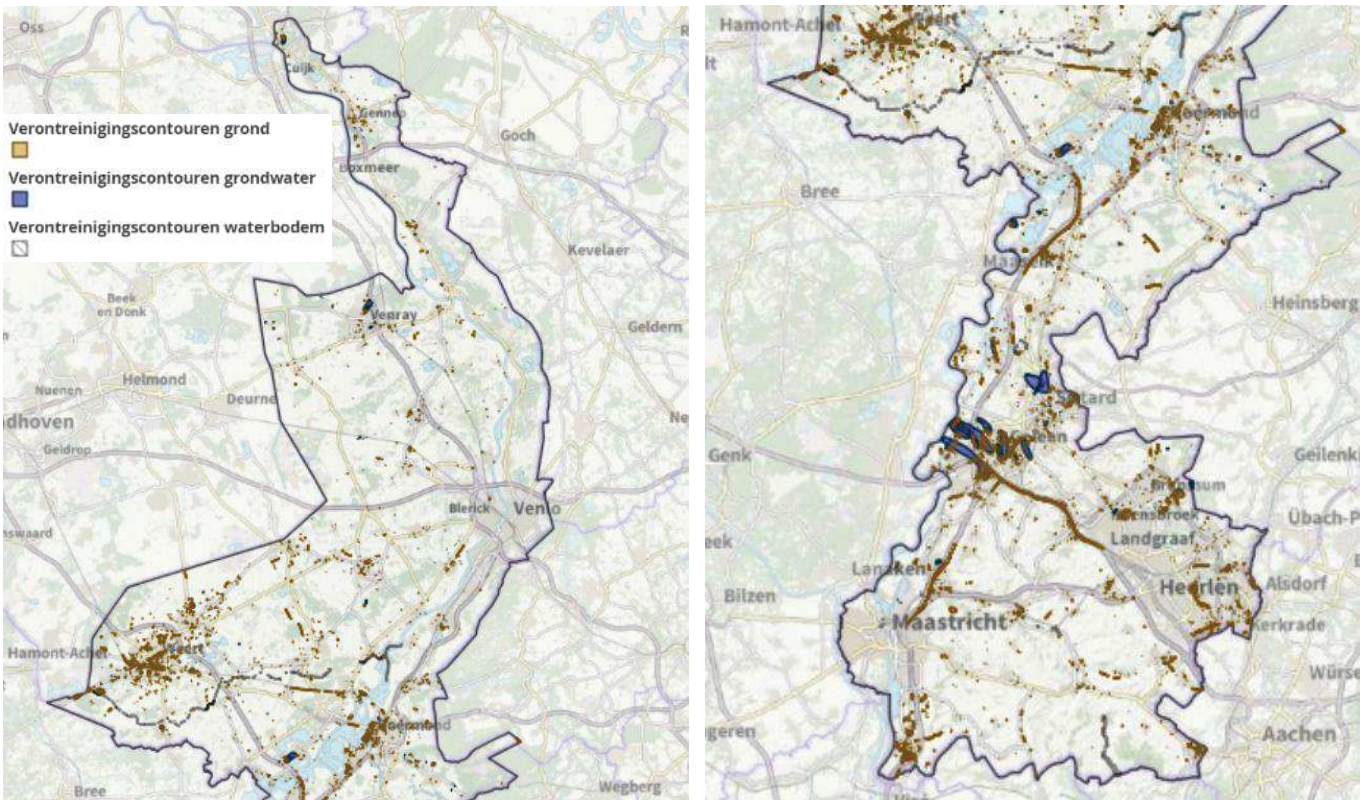

Figuur 9.8: Verontreinigingscontouren voor grond, grondwater en de waterbodem (bron: Atlas Limburg)

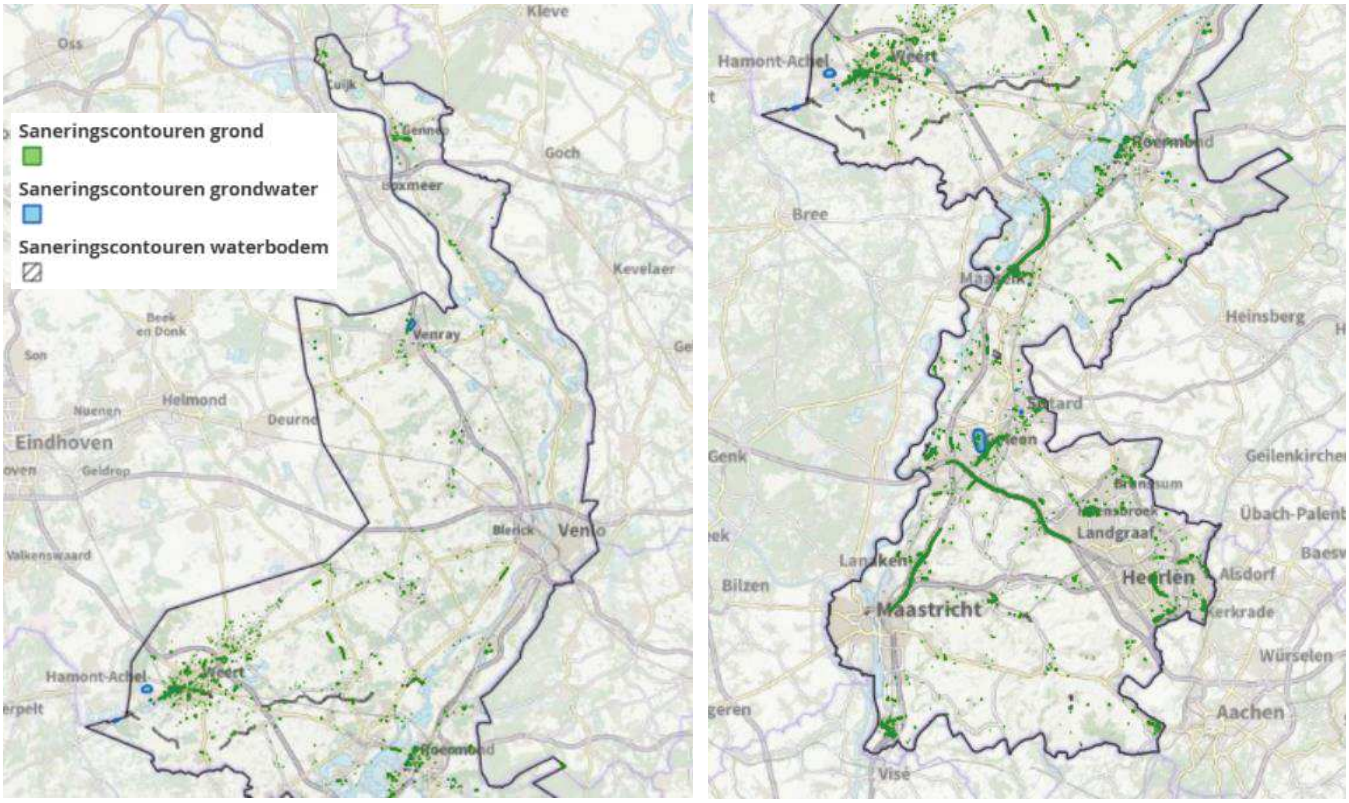

Figuur 9.9: Saneringscontouren voor grond, grondwater en de waterbodem (bron: Atlas Limburg)

9.1.5 Bodemstabiliteit (erosie / beweging)

Naast de chemische en fysische kwaliteit van de bodem is ook erosie en bodembeweging een belangrijk element. De voormalige steenkolenwinning leidt nog steeds tot bodembeweging in het voormalige mijnbouwgebied. Enerzijds stijgt de bodem door de stijging van het mijnwater. In de Zuid-Limburgse mijnen werd het water ten tijde van de steenkolenwinning weggepompt. Nu de mijnen niet meer worden gebruikt, stijgt het water weer met als gevolg dat de bodem stijgt. Deze bodemstijging vindt over het algemeen gelijkmatig plaats, maar kan in bijzondere gevallen lijden tot ongelijkmatige bodemstijging waardoor schades kunnen ontstaan.

Anderzijds bestaat het risico op bodembeweging vanwege de (historische) schachten en het gangenstelsel dat nog in de ondergrond aanwezig is. Dit kan in uitzonderlijke gevallen leiden tot het ontstaan van ‘sinkholes’.

Een andere problematiek die moet worden bewaakt is dat het zoute mijnwater het bovenliggende grondwaterpakket niet negatief mag beïnvloeden. Er kan mogelijk vernatting optreden in de bodem in de lager gelegen beekdalen in het gebied.

Het is de verwachting dat de effecten van de voormalige steenkolenwinning in Zuid-Limburg nog decennia zullen optreden. Er zijn afspraken gemaakt met het ministerie van Economische Zaken, de provincie Limburg en de 10 betrokken gemeenten over de financiering en uitvoering van de beheersmaatregelen die nodig zijn om de negatieve effecten te voorkomen.

Naast bodembeweging is de bodemerosie een belangrijk element. Oppervlakkig afstromend water op hellingen van Zuid-Limburg veroorzaakt regelmatig bodemerosie en water- en modderoverlast. Vooral de invloed van agrariërs hierop is van belang. Bij de traditionele manier van ploegen blijven maar weinig plantenresten bij het oppervlak. Minder organische stof betekent ook minder bodemleven (bijvoorbeeld wormen). Hierdoor verdwijnen de luchtgangen en korrels uit de toplaag en verdicht de grond. Zo biedt de bodem weinig weerstand tegen de inslag van regendruppels en spoelt er bij regenbuien vruchtbare grond weg. Bij niet-kerende grondbewerking wordt de bodem alleen losgemaakt, zonder de grond om te ploegen. Voedselrijke bodem blijft zo aan de oppervlakte. Dit zorgt voor behoud van een goede bodemstructuur.

9.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Vanwege de toenemende druk op de ondergrond neemt de behoefte aan afstemming tussen de kwaliteiten en potenties van de ondergrond, ondergrondse activiteiten en het bovengronds ruimtegebruik toe.

De referentiesituatie rondom het thema “bodem, water en ondergrond” wordt gevormd door de volgende constateringen:

- Limburg kent enkele diepe grondwatervoorraden waar het grondwaterpeil de laatste jaren daling toont;
- De kwaliteit van het Limburgse oppervlaktewater is nog sterk ondermaats, maar de afgelopen decennia zijn wel grote verbeteringen bewerkstelligd. Het behalen van KRW-doelen lijkt onhaalbaar;
- Klimaatverandering en de daarmee samenhangende langere perioden van droogte en meer intense regenval drukken op de robuustheid van het oppervlaktewatersysteem;
- Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodemkwaliteit onder druk. Een licht positieve trend door de transitie in de landbouw is merkbaar;
- Er bestaan in de huidige situatie nog risico’s rondom bodemstabiliteit. Autonoom en in medebewind worden acties ondernomen om met deze risico’s om te gaan.

Bestaand beleid

In de vigerende Omgevingsverordening zijn regels opgenomen ter bescherming van de bodemkwaliteit. Voor wateraspecten gelden voornamelijk nationale en internationale kaders. Veel van deze kaders zijn opgenomen in het waterbeheerprogramma van het Waterschap Limburg; bijvoorbeeld de ontwikkeling van de chemische en fysische kwaliteit van KRW-oppervlaktewaterlichamen.

In het Provinciaal Waterplan Limburg 2016-2021 staat het provinciale waterbeleid voor de komende jaren.
Dit gaat over:

- hoogwaterbescherming in de Maasvallei.
- aanpak van regionale wateroverlast en watertekort, mede in verband met klimaatverandering.
- behoud en herstel van beken en waterrijke natuurgebieden en verbetering van hun waterkwaliteit.
- drinkwatervoorziening en grondwaterbeheer.

Dit beleid heeft voor een gedeelte een positief effect (gehad) op de autonome ontwikkeling. De chemische bodemkwaliteit en oppervlaktewaterkwaliteit verbetert nog steeds. De fysische kwaliteit van de bodem en ondergrond verslechtert, ondanks gevoerd beleid, nog steeds.

9.3 Beoordeling

Op het gebied van de waterkwaliteit doen zich nog enkele knelpunten voor (zie paragraaf 9.2 van het Portret van Limburg), maar er zijn veel zaken (voornamelijk door het Waterschap Limburg) in werking gezet die gericht zijn op verbetering van de hydrologische kwantiteits- en kwaliteitsomstandigheden.
De beoordeling is gebaseerd op het gecombineerde effect van de invloed van het veranderende klimaat (met grotere verschillen, grotere pieken in neerslag, meer kans op neerslagtekorten e.d.) en de maatregelen die autonoom al worden genomen om deze ontwikkelingen het hoofd te bieden. Voor bodem, water en ondergrond geldt dat er weliswaar beperkte regionale verschillen bestaan (bijvoorbeeld voor het grondwater), de trends en ontwikkelingen zijn allemaal van gelijke aard. Onderstaande figuur geldt dus voor zowel Zuid-, Midden- en Noord-Limburg:

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

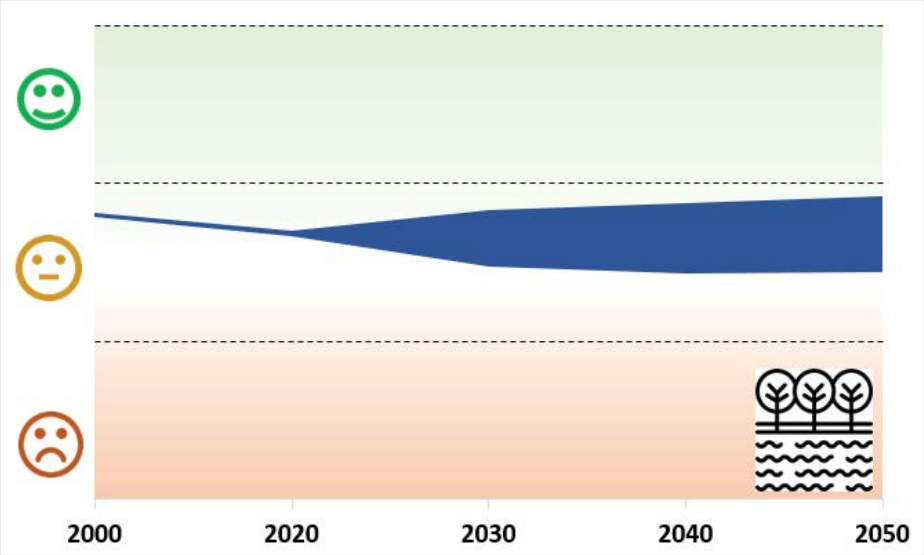

Figuur 9.10: Referentielijn bodem, water & ondergrond voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De provincie staat in het kader van grond- en oppervlaktewater voor een aantal uitdagingen de komende jaren. Een geaggregeerde beoordeling van bodem- en wateraspecten toont de referentielijn op een niveau in het midden van het spectrum: er bestaan knelpunten. - De milieuhygiënische kwaliteit van bodem en grondwater is verbeterd.
Autonome ontwikkeling	- De diepe grondwatervoorraden vertonen de laatste jaren daling; - De kwaliteit van het Limburgse oppervlaktewater is nog sterk ondermaats; - Het watersysteem is onvoldoende robuust om de effecten van klimaatverandering op te vangen; - Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodemkwaliteit onder druk; intensief (land)gebruik is ook een oorzaak van bodemverdichting en afnemende gehalten organische stof in de bodem. - De bestaande risico's rondom bodemstabiliteit worden autonoom opgepakt. - De bodem zal autonoom nog verder verdicht raken, doordat de landbouw nog geruime tijd gebruik zal blijven maken van de huidige productiemethodes. - Er is een toenemende vraag naar het gebruik van de ondergrond voor meerdere functies (o.a. energie).
Bandbreedte	- Bij het uitblijven van verder beleid kan de situatie verslechteren (voornamelijk rondom oppervlaktewaterkwaliteit en bodemkwaliteit). - Ontwikkelingen als gevolg van landbouw- en natuurbeleid kunnen grote positieve effecten op de kwaliteit van water en bodem hebben.

10 Historisch kapitaal

10.1 Huidige situatie

10.1.1 Archeologische waarden

De aan- of afwezigheid van archeologische resten in de ondergrond weegt mee bij het maken van keuzes bij ruimtelijke ontwikkelingen. De waarde van het bodemarchief kan worden aangetast door grondwerk (zoals diep ploegen), verlaging van de grondwaterstand (kans op oxidatie van organisch archeologisch materiaal) of juist extreme ophoging van het maaiveld.

Onderstaande figuren (10.1 en 10.2) tonen de archeologische basisverwachting in het Maasdal en de archeologische (geomorfologische) landschappen van de hele provincie. Zichtbaar is het sedimentaire en geologische onderscheid tussen het heuvellandschap in Zuid-Limburg, de zandgronden in het noorden en het Maasdal. Alle drie de landschapstypen hebben hun weerslag gehad op gebruik van het landschap en daarmee op de archeologische waarden van de respectievelijke bodemarchieven.

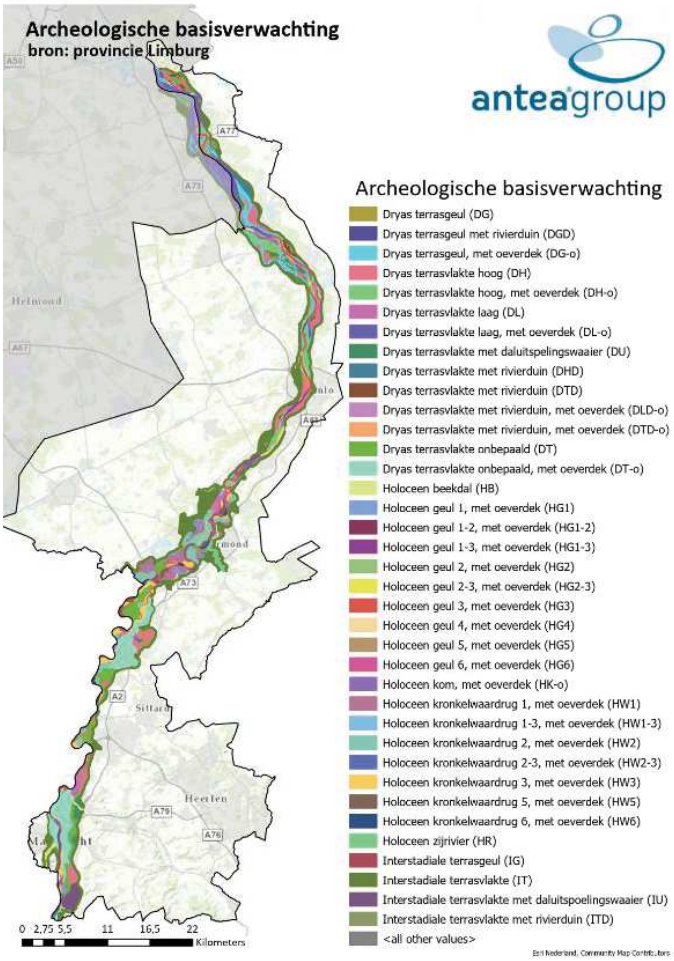

Figuur 10.1: Archeologische basisverwachting (bron: provincie Limburg)

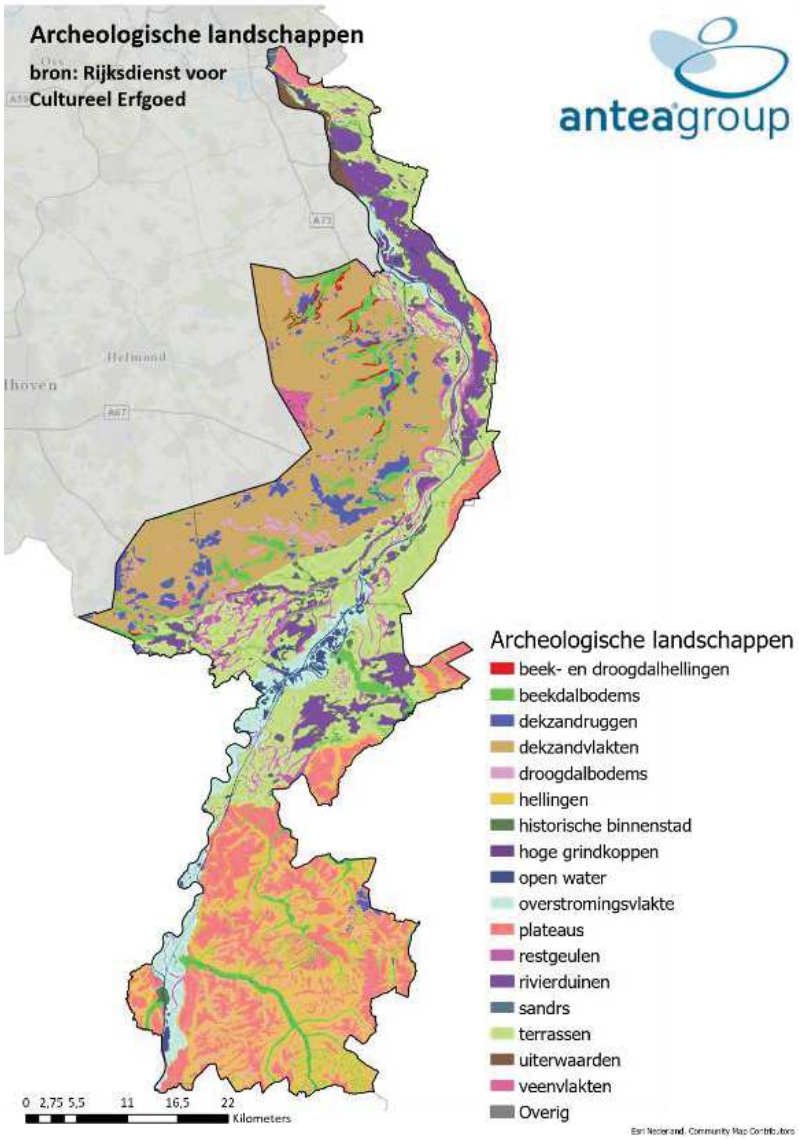

Figuur 10.2: Archeologische landschappen in Limburg (bron: Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, 2019)

Archeologische waarden worden bij ruimtelijke ontwikkelingen middels wet- en regelgeving beschermd. De provincie heeft op de Erfgoedwet en gemeentelijk beleid in beginsel geen aanvullend beleid. De betrokkenheid van de Provincie beperkt zich tot archeologische waarden van provinciaal belang. De zogenaamde archeologische aandachtsgebieden (zie figuur 10.3), representatieve en relatief gave delen van de verschillende Limburgse cultuurlandschappen grote kans op archeologische vondsten. Het betreft zes soorten gebieden, verspreid over 16 gemeenten in Limburg. Daarnaast is archeologie als onderdeel van de kernkwaliteit cultuurhistorie een provinciaal belang binnen de brons- en zilvergroene landschap zones en in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

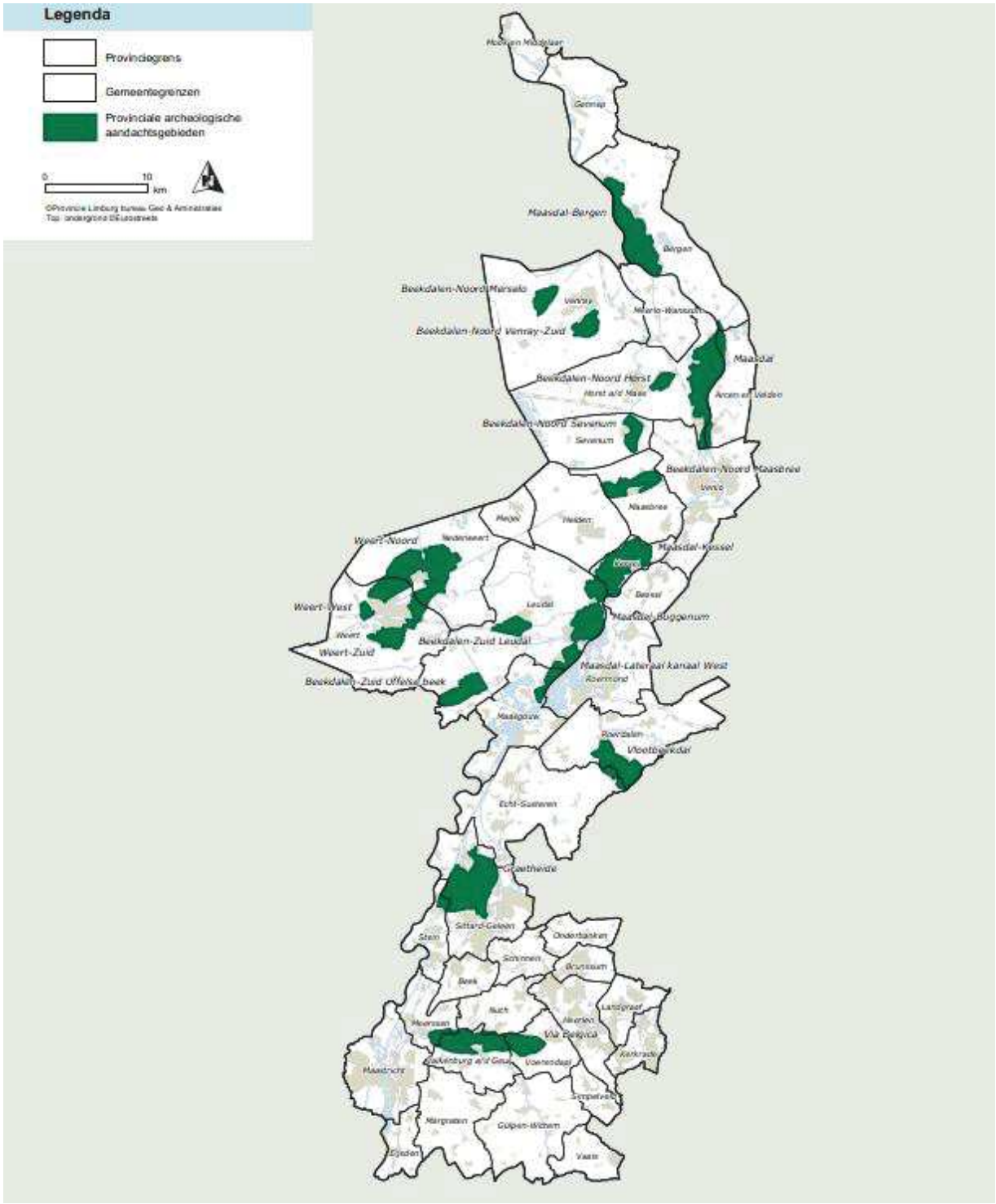

Figuur 10.3: Provinciale archeologische aandachtsgebieden (bron: Omgevingsverordening Limburg)

Naast archeologische waarden als randvoorwaarde bij ruimtelijke ontwikkeling zet de Provincie Limburg in op grotere zichtbaarheid van het archeologisch erfgoed, het “verhaal vertellen” en presenteren, de expertise bundelen en één goed toegankelijk en inspirerend depot.

De afgelopen jaren is er een aantal stappen gezet:

- Er is een Beleidsplatform Erfgoed Limburg opgezet waar Limburgse overheden kennis en ervaringen uit kunnen wisselen;
- In het Maasdal is op initiatief van provincie geëxperimenteerd met nieuwe en alternatieve onderzoeksmethoden en waarderingsmethoden;
- De recente onderzoeksresultaten zijn gesynthetiseerd per periode, thema en landschap;
- Provincie heeft in 2018 een nieuw archeologisch depot gerealiseerd;
- Initiëren, participeren en ondersteun van vele archeologische publieksgerichte initiatieven.

10.1.2 Gebouwd erfgoed

Cultuurhistorische waarden zoals monumenten (van Rijk of gemeente), beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurhistorisch waardevolle structuren in het landschap worden via wet- en regelgeving beschermd.

Limburg kent een rijke historische geschiedenis. Dat wordt ook zichtbaar door de vele monumentale bouwwerken, zoals kerken, kastelen, (water- en wind) molens en boerderijen (vierkantshoeven), in de provincie. Een monument is een overblijfsel uit de Limburgse geschiedenis, het zegt iets over ons verleden en onze identiteit. In totaal zijn er meer dan 5.000 rijksmonumenten en bijna evenveel gemeentelijke monumenten. De grote hoeveelheid historische waardevolle gebouwen blijkt uit de hoge graad van nabijheid van monumenten (Figuur 10.4). De kaart toont dat rijksmonumenten zich vooral in de grote steden (en) in Zuid-Limburg concentreren.
Ook heeft de provincie een schat aan klein erfgoed - zoals de vele kruisen en kapellen en bakhuisjes - dat met name voor lokale gemeenschappen een waardevolle betekenis heeft. Het provinciaal beleid zet onder ander in op; de ondersteuning van urgente restauraties, de stimulering van de herbestemming van monumenten, het behoud van groen erfgoed en klein Limburgs erfgoed.

Naast de hoeveelheid monumenten is de kwaliteit (de staat van het onderhoud en de staat van het casco) van belang (zie figuur 10.5). Vergeleken met de rest van Limburg geldt dat de staat van onderhoud van monumenten relatief goed is (60,4% is van de monumenten is in Limburg goed onderhouden, t.o.v. 43,5% in de rest van Nederland). Demografische krimp, waarbij monumentaal erfgoed leeg kan komen te staan en daardoor kan verloederen, is een risico. Aan de andere kant biedt het erfgoed een kans om met demografische krimp om te gaan. Zo is het erfgoed bijvoorbeeld in staat om de lokale bevolking aan hun woonplaats te binden.

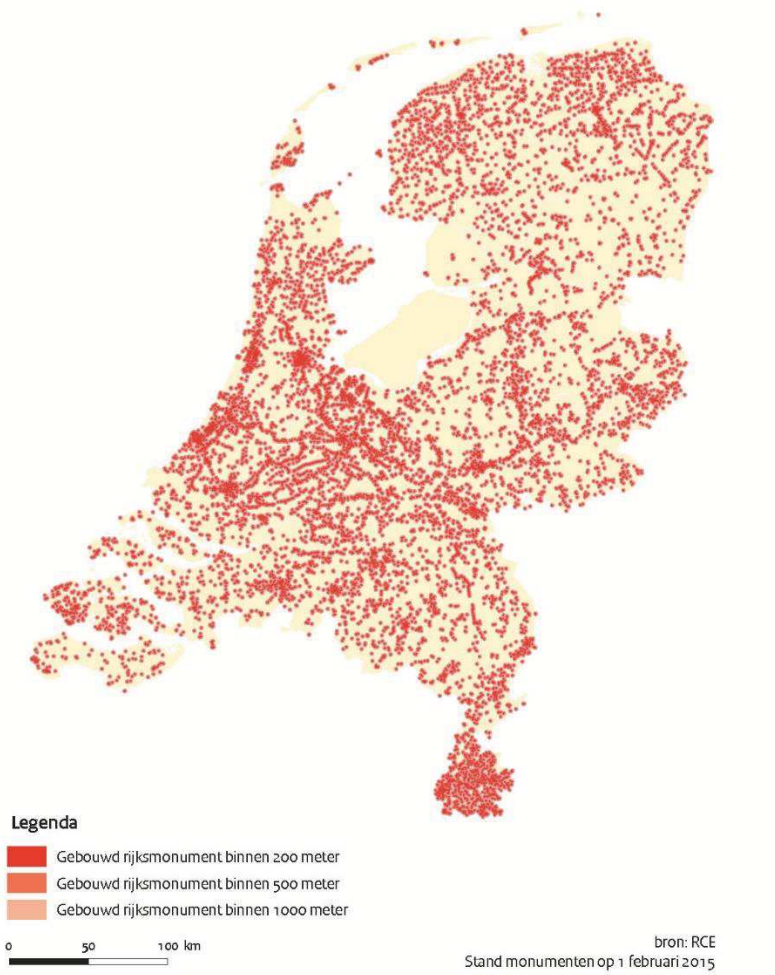

Figuur 10.4: Nabijheid van gebouwde rijksmonumenten in Nederland (Bron: RCE)

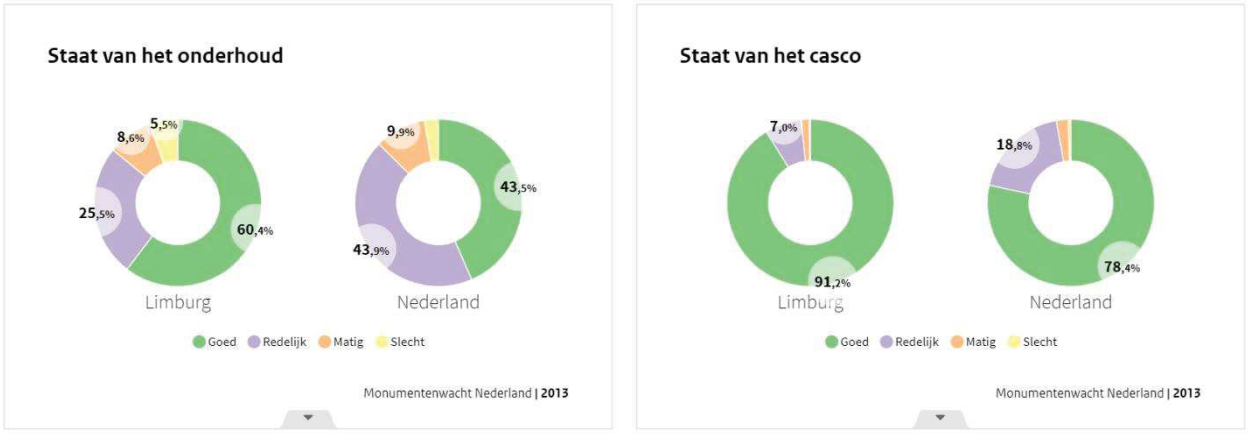

Figuur 10.5: Staat van onderhoud en casco van monumenten

10.1.3 Aardkundige waarden

Aardkundige waarden zijn de onderdelen van het landschap die iets vertellen over de natuurlijke (geomorfologische) ontstaansgeschiedenis (zie Figuur 10.2) van een gebied. Limburg kent de oudste geologische afzettingen van Nederland. Deze zijn voornamelijk ontstaan door de vroegere Rijn en de Maas. Dit uit zich in kenmerkende landschappen, zoals de Maasduinen en –terrassen. Hiernaast is de geologische geschiedenis van Zuid-Limburg op nationaal schaalniveau zeldzaam. Deze geologische geschiedenis vindt uiting in (restanten van) kalksteen- en steenkoolgroeves in Zuid-Limburg. Zowel de wettelijke basis als de aardkundige waardevolle gebieden zijn geborgd in landschappelijk beleid als weergegeven in paragraaf 10.1.4.

10.1.4 Historisch landschappelijke waarden

Het landschap is de resultante van ondergrond en historisch gebruik. Van waarde is de herkenbaarheid van de historische gelaagdheid. Landschappelijke waarden dragen bij aan de kwaliteit van de (leef)omgeving. In de afgelopen decennia heeft voornamelijk het historisch landschap en daarbij horende karakteristieke elementen onder druk gestaan. Veel landschapselementen die voorheen een agrarische functie hadden zijn steeds minder essentieel voor het boerenbedrijf. Het verdwijnen van deze landschappelijke elementen en de hierbij horende schaalvergroting en normalisatie heeft een ten opzichte van honderd jaar geleden sterk verschraald landschapsbeeld opgeleverd. Niettemin geldt nog steeds dat het Limburgs landschap over het algemeen een hoge cultuurhistorische waarde kent. De aanwijzing van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg in het POL-2014 onderschrijft deze waarde.

De Provincie legt in haar landschapsaanpak de focus op de landschappelijke kwaliteit van:

- De goudgroene en zilvergroene natuurzones;
- De bronsgroene landschapszone;
- Het Maasdal;
- Het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

Landschappelijke kernkwaliteiten worden middels de bestaande Omgevingsverordening beschermd. Dit geschiedt voornamelijk vanuit een rol als randvoorwaarde bij ruimtelijke ontwikkelingen. De Omgevingsverordening verplicht om in de gebieden weergegeven op onderstaande figuur 10.6 bij ruimtelijke ontwikkelingen te verantwoorden hoe is omgegaan met de kernkwaliteiten en hoe de eventuele negatieve effecten zijn gecompenseerd.

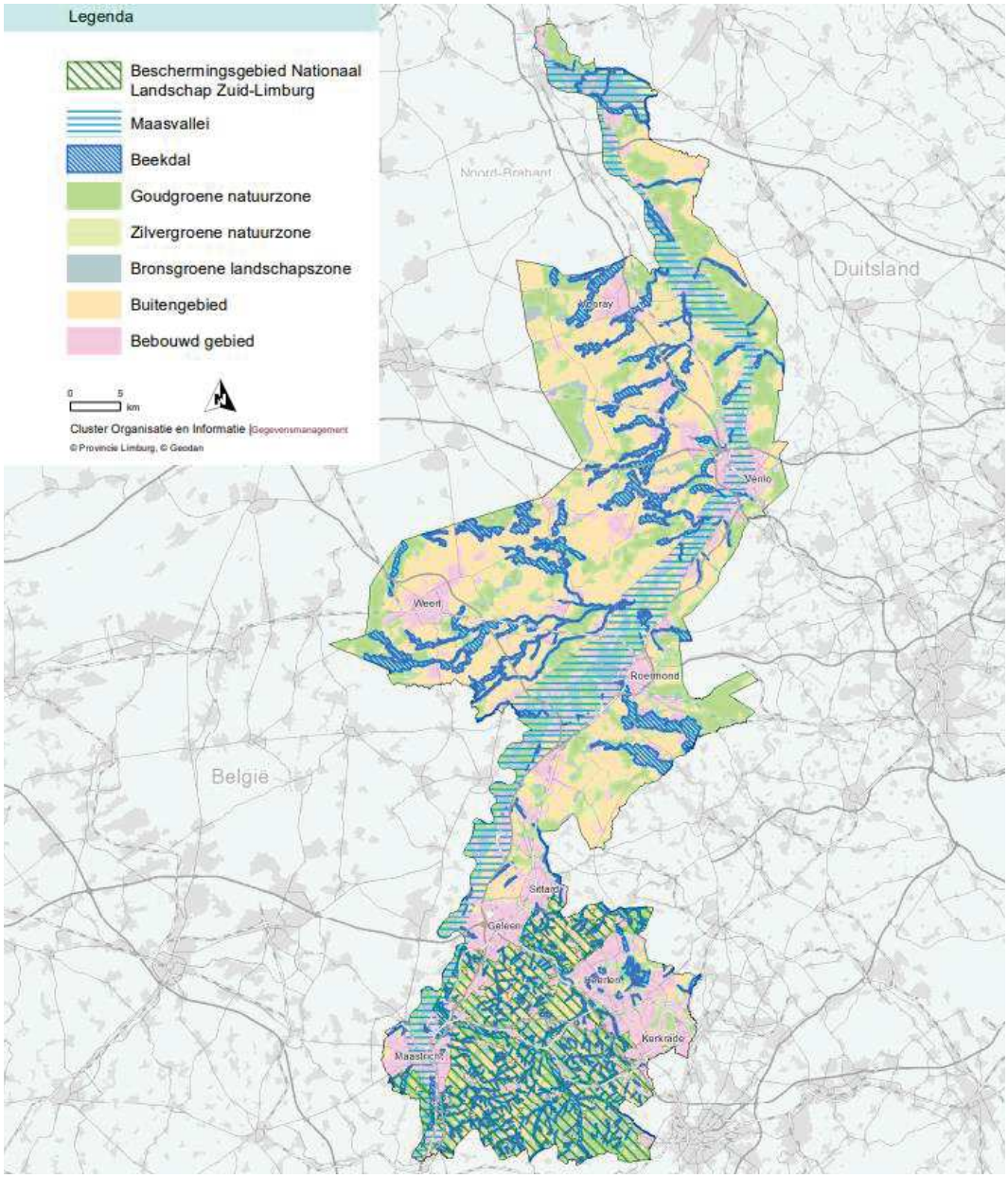

Figuur 10.6: Landschappelijke kernkwaliteiten in Limburg

10.2 Referentiesituatie

Het historisch landschap heeft in de afgelopen decennia een lange traditie van schaalvergroting en daarmee kwalitatieve achteruitgang doorgemaakt. De referentielijn voor landschap en cultuurhistorie loopt gestaag terug. Dit is voornamelijk verklaarbaar door de ingrijpende omvorming van het historisch landschap in voorgaande decennia. Onder invloed van schaalvergroting, ruilverkaveling, normalisatie en projecten zoals Grensmaas en Zandmaas heeft het historisch cultuurlandschap aanzienlijk aan waarde ingeboet.
Een nieuwe bedreiging is grootschalige energieopwekking in waardevolle historische cultuurlandschappen en 'verdozing' van het landschap (hiermee wordt veelal de bouw van grootschalige industriële en/of logistieke bedrijfshallen bedoeld). Hier geldt dat grootschalige energievoorzieningen en klimaatadaptieve maatregelen mogelijk afbreuk doen aan de herkenbaarheid van typisch Limburgse cultuurlandschappen. Aan de andere kant biedt het historisch landschap aanknopingspunten om invulling te geven aan maatregelen in het kader van klimaatadaptatie. Er zijn landelijk goede voorbeelden waarbij historische landschappen in ere hersteld zijn om een bijdrage te leveren aan natuur- en bodemverbetering. In Limburg kan het herstel van de Tungelroyse Beek als voorbeeld benoemd worden, waarbij klimaatadaptatieplannen (beekherstel) gecombineerd is met een op archeologische waarden geïnspireerd ontwerp.

Bestaand beleid

Het bestaande beleid is vervat in een aantal 'beschermingsregimes' op grond van de Omgevingsverordening of nationale wetgeving en een gedeelte "ontwikkeling van erfgoedwaarden". De Provincie heeft voor archeologie en monumenten een beleidsprogramma ontwikkeld. Voor erfgoed is een beleidsbrief opgesteld. De rode draden in deze drie documenten zijn hetzelfde. De provincie wil:

- meer zichtbaarheid
- een groter publiek bereiken
- een grotere maatschappelijke impact
- meer samenhang tussen initiatieven en daardoor 'meer waar voor ons geld'.

Uit het portret komt voornamelijk de verschraling van niet-beschermd historisch landschap naar voren als aandachtspunt. Het beleid voorkomt nauwelijks dat het landschap, dat verder onder druk komt te staan, verder verschraalt.

10.3 Beoordeling

De beoordeling van de ontwikkeling van het Limburgs erfgoed bestaat uit twee elementen: Historisch (steden)bouwkundig (monumentaal) erfgoed en het historisch landschap.

Voor het gebouwde (monumentale) erfgoed geldt dat de staat van instandhouding over het algemeen gunstig is en gunstig zal blijven. Dit komt onder meer tot uiting in de gemiddelde staat van het onderhoud, die in geheel Limburg bovengemiddeld (op Nederlands schaalniveau) goed is. Het erfgoedbeleid van de Provincie Limburg draagt bij aan de instandhouding en ontwikkeling van het monumentaal erfgoed.

Het historisch landschap heeft in de afgelopen decennia een lange traditie van schaalvergroting en daarmee kwalitatieve achteruitgang doorgemaakt. Die trend bestaat nog steeds. Het historisch cultuurlandschap staat onder druk door toerisme, recreatie, economie, logistieke activiteiten, landbouw en recentelijk ook door grootschalige energieopwekking.

Noord- en Midden-Limburg

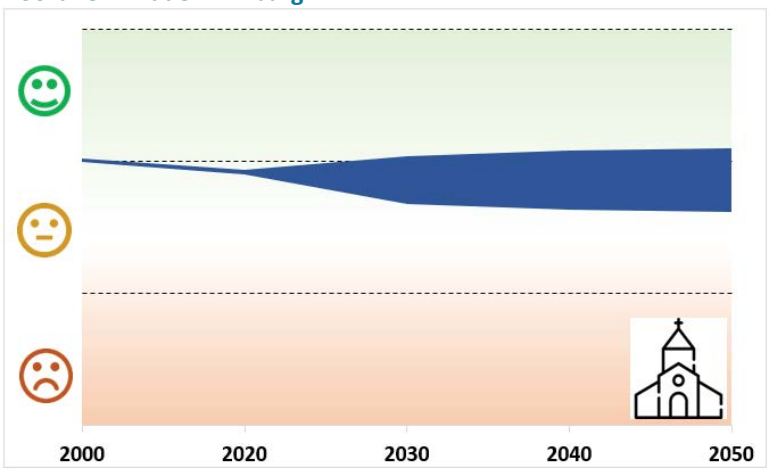

Figuur 10.7: Referentielijn historisch kapitaal voor Noord- en Midden-Limburg

Huidige situatie	- De kwaliteit van gebouwd erfgoed is goed en zal (mede door provinciale inzet) goed blijven (lokale problemen daargelaten). - Het historisch cultuurlandschap heeft een lange periode van kwaliteitsverlies doorgemaakt (door normalisatie, schaalvergroting en ruimtebeslag door verstedelijking, industrialisering en in Noord-Limburg voornamelijk door landbouw).
Autonome ontwikkeling	- Het historisch landschap blijft onder druk staan, ten gevolge van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder: • Grootschalige energieopwekking; • Verdere schaalvergroting in landbouw; • De zogenaamde “verdozing” van het landschap (hiermee wordt veelal de bouw van grootschalige industriële en/of logistieke bedrijfshallen bedoeld); - Buiten de groenblauwe mantel worden in Noord-Limburg de kernkwaliteiten van het landschap niet beschermd of ontwikkeld; - Vrijkomende agrarische bebouwing kan cultuurhistorische waarde hebben en door het vrij komen onder druk staan.
Bandbreedte	- Voor monumenten in stedelijk gebied zal de situatie beter worden ten opzichte van de referentiesituatie (grote investeringen en aansturing op herbestemming); - Er is een risico dat ruimtelijke ontwikkelingen leiden tot afname van kwaliteit en kwantiteit van het historisch cultuurlandschap.

Zuid-Limburg

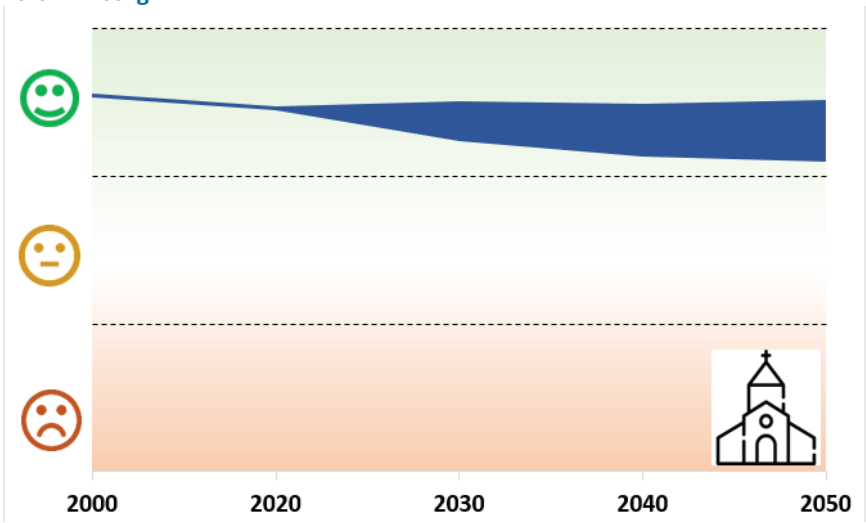

Figuur 10.8: Referentielijn historisch kapitaal Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Op Nederlands schaalniveau zeer waardevolle (cultuur)historische landschappen en grote dichtheid aan (rijks)monumenten. Over het geheel tamelijk goed bewaard gebleven historisch landschap. - Landschappelijke verschraling heeft (voornamelijk in het Heuvelland) relatief veel minder plaatsgevonden, mede door strategie van schadebeperking door o.a. de Provincie gevoerd beleid.
Autonome ontwikkeling	- Het (cultuur)historisch landschap in Zuid-Limburg staat onder druk door nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. In het Heuvelland van Zuid-Limburg komen deze ontwikkelingen echter minder nadrukkelijk tot uiting in vergelijking met de situatie in het stedelijk gebied.
Bandbreedte	- Relatief beperkt. Beleid van Rijk, Provincie Limburg en gemeenten is er op gericht de kernkwaliteiten van het Zuid-Limburgs Heuvellandschap te beschermen.

11 Vestigingsklimaat

11.1 Huidige situatie

11.1.1 Werklocaties en arbeidspotentieel in balans

Bedrijven vestigen zich ergens primair om markttechnische redenen. Belangrijke voorwaarden zijn dan naast bereikbaarheid, voldoende en kwalitatief passende ruimte, het arbeidspotentieel. Geconstateerd wordt dat de balans tussen vraag naar en aanbod van werk in kwalitatieve zin niet in evenwicht is. Ondanks dit laatste is geen overmatige verplaatsing van bedrijven naar elders waarneembaar: tegenover vetrekkende bedrijven staan de laatste jaren zelfs meer nieuwvestigende bedrijven. Dit lijkt vooral te maken te hebben met die twee andere factoren: bereikbaarheid en ruimte. Dat laatste is tot op heden geen probleem, maar met name als de schaalvergroting in de logistiek in het komende decennium doorzet, zou dit wel eens kunnen veranderen. De laatste jaren is de vraag naar ruimte voor vestiging vrij groot, worden gevraagde grondprijzen gerealiseerd en is ook de waarde van bedrijfsvastgoed stabiel.

De mate waarin dit aan de orde is, verschilt per Limburgse regio. Het aanbod aan werk wordt mede bepaald door de beschikbaarheid van (passende) werklocaties. Dit betekent dat er ruimte moet zijn voor bedrijvigheid in de juiste categorie en op de juiste plek. Onderstaand figuur geeft de ligging van de bedrijventerreinen in de provincie Limburg weer. Echter op dit moment ligt er niet zozeer een opgave voor uitbreiding van het aanbod, maar meer om het bestaande aanbod beter aan te laten sluiten op de vraag van de markt.

Er is in 2019 onderzoek gedaan naar de kwalitatieve staat van werklocaties in Limburg[5]. De resultaten van deze monitor zijn hieronder toegelicht.

Uitgifte van werklocaties
In 2019 zijn op de Limburgse werklocaties (zowel bedrijventerreinen als stedelijke dienstenterreinen) 79 kavels met een totale oppervlakte van 149 ha uitgegeven. De totale uitgifte is ten opzichte van 2018 met 50 ha toegenomen. Daarmee werd het afgelopen jaar een recorduitgifte bereikt. In de afgelopen 35 jaar van registratie was dat tot nu toe 145 ha (1990). De uitgegeven oppervlakte in 2019 bleef daarmee uiteraard ook ruim boven het tienjarig gemiddelde van 82 ha.
Noord-Limburg kende ondanks een kleine terugloop (-8 ha) de meeste uitgegeven oppervlakte in 2019 van alle regio's met 54 ha. De Westelijke Mijnstreek volgde op de voet met 53 ha. Deze zeer sterke stijging van de uitgifte was vooral het gevolg van de aankoop van een groot perceel als uitbreiding van Nedcar in Sittard-Geleen. Ook in de overige regio's was de uitgifte in 2019 hoger dan in 2018. In Parkstad Limburg werd 20 ha uitgegeven; een toename van 9 ha. In Midden Limburg is er ten opzichte van vorig jaar 8 ha meer uitgegeven (16 ha). In Maastricht & Mergelland bedroeg de uitgifte 6 ha; een toename van 3 ha.

In 2019 waren de sectoren Handel (24%), Vervoer en opslag (22%) en Industrie (20%) de grootste afnemers van kavels. Net als in 2018 werd de meeste oppervlakte (64 ha) uitgegeven ten behoeve van vestigingen in de sector Vervoer en opslag (43%).

[5] REBIS (Ruimtelijk Economisch Bedrijventerreinen Informatie Systeem), Werklocaties Limburg 2019.

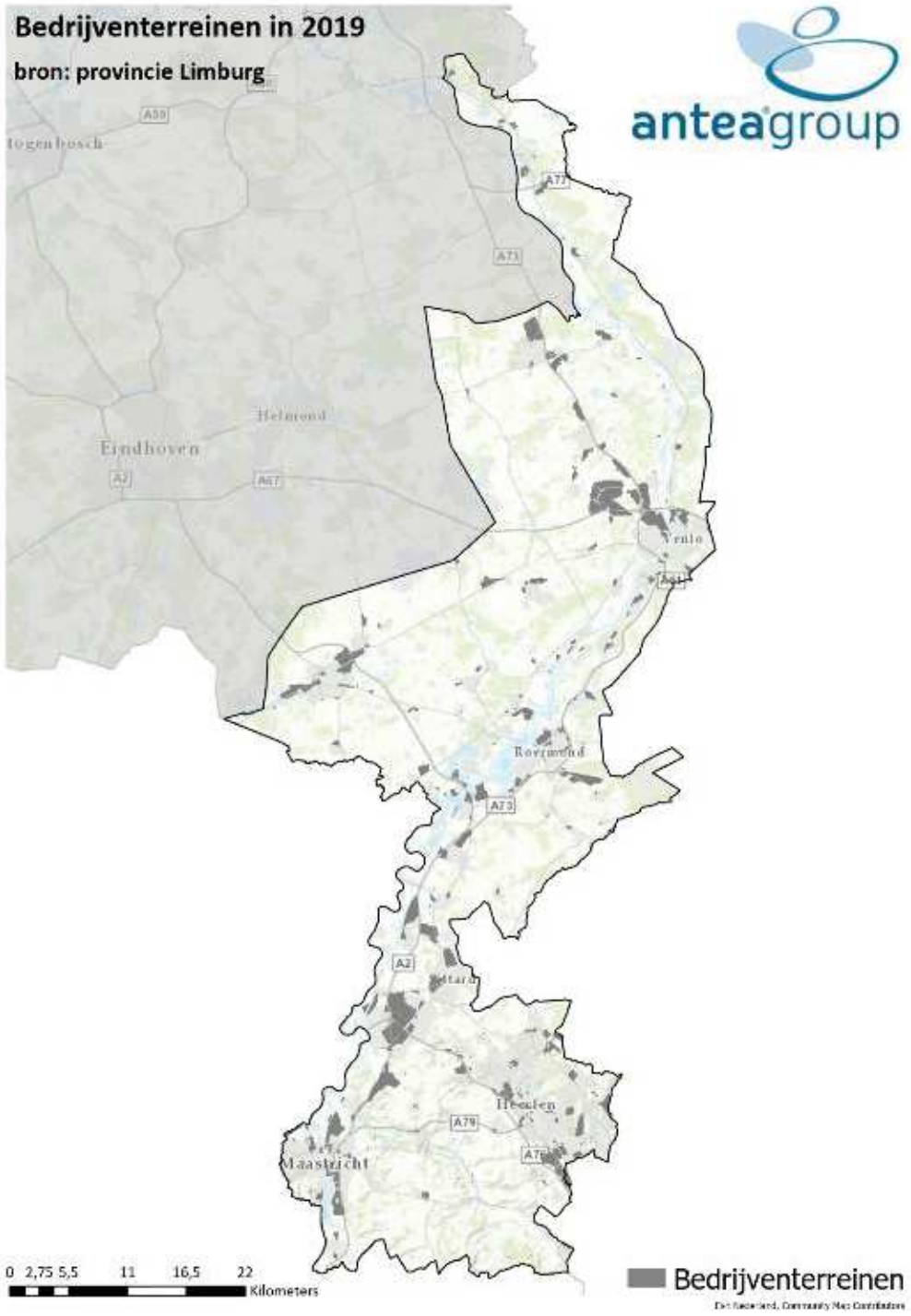

Figuur 11.1: Ligging van bedrijventerreinen in 2019 in de provincie Limburg

Grondprijzen

De gemiddelde vraagprijs voor grond op bedrijventerreinen is het afgelopen jaar licht gedaald van € 117 naar € 116 per vierkante meter. De gemiddelde prijs per m² per regio lag eind 2019 tussen € 79 en € 126.

De gemiddelde vraagprijs voor een vierkante meter op de stedelijke dienstenterreinen lag eind 2019 rond € 142. De gemiddelde prijs lag het hoogst in de Westelijke Mijnstreek (€ 165) en het laagst in Midden-Limburg (€ 120). Er bestaan echter redelijk grote verschillen tussen de terreinen. Zo bedraagt de gemiddelde prijs op Kantorenpark Sittard in Sittard-Geleen € 165, op Brightlands Campus Greenport Venlo € 145 en op Centrum Noord in Weert € 120.

Veroudering en revitalisering

In Limburg zijn 65 werklocaties verouderd. Dit is gelijk aan 24% van het totaal aantal werklocaties. Tussen de regio's bestaan grote verschillen: in de Westelijke Mijnstreek (15%) en Midden-Limburg (18%) is de veroudering lager dan in de andere regio's waar 26 tot 31% van het aantal terreinen verouderd is.

Kavelbenutting

Van alle uitgegeven kavels is circa 9% onbenut en dat betreft afgerond 7% van de oppervlakte. De onbenutte kaveloppervlakte (464 ha) is verdeeld tussen leegstand (41%) en braakliggend (59%). De verschillen tussen de regio's zijn beperkt. De verschillen bewegen zich tussen de 5 en 11% van de uitgegeven oppervlakte. In de regio Maastricht & Mergelland is het benuttingspercentage het hoogst (95%). In Noord-Limburg is er sprake van een lichte daling (-1%) van het benuttingspercentage. In Midden-Limburg is dit licht gestegen met 1%. In de overige drie regio's is dit nagenoeg onveranderd gebleven.

Aanbod van bedrijfsonroerend goed

Eind 2019 werden er op de Limburgse werklocaties 715 vastgoedobjecten aangeboden met een totale oppervlakte van circa 1.064.000 m² VVO (verhuurbaar vloervlak). Dit aanbod is onder te verdelen in 27 winkel- (65.000 m²), 266 kantoor- (208.000 m²) en 422 bedrijfsobjecten (791.000 m²).

Bedrijfsvestigingen

In totaal zijn eind 2019 op Limburgse werklocaties ruim 11.200 vestigingen aanwezig. Dat is ruim 11% van het totale aantal vestigingen in Limburg. Ten opzichte van 2018 is het aantal vestigingen op werklocaties toegenomen met 3,5%. In alle regio's is het aantal vestigingen op werklocaties toegenomen. De grootste relatieve stijging vond plaats in de regio's Midden-Limburg (4,9%) en Maastricht & Mergelland (4,6%). In de regio's Noord-Limburg en Parkstad Limburg bedroeg de stijging respectievelijk 3,2% en 3,1%. In de Westelijke Mijnstreek was de relatieve stijging het laagst met 1,3%.

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid nam met 1,3% toe (+ 2.700) naar circa 565.000 werkende personen (in 2019). Daarmee is de toename lager dan de stijging in het voorafgaande jaar (+4,2%). De toename is absoluut gezien het duidelijkst zichtbaar in de sector Zakelijke dienstverlening (+1.500). Ook relatief gezien groeide deze sector het sterkst met 6,0%. De sector Vervoer en opslag groeide eveneens relatief stevig met 4,0% (circa +1.100). De industriële sector nam qua werkgelegenheid met 2,1% het sterkst af (circa -1.400).

De meeste werkgelegenheid op werklocaties is te vinden in de sectoren Industrie (31%), Handel (19%), Vervoer en opslag (13%) en Zakelijke dienstverlening (12%).

Bedrijvendynamiek

Het aantal in 2019 opgerichte bedrijfsvestigingen op werklocaties bedroeg 544. Van alle bedrijven die op werklocaties gelegen zijn, is 5,0% opgericht in 2019. Het effect van deze oprichtingen

op de werkgelegenheid bijna 2.100 banen ofwel een toename van 1,2%. Het aantal oprichtingen was net iets lager dan in het voorafgaande jaar (553 oprichtingen), evenals de daarmee gemoeide werkgelegenheidstoename (bijna 2.500).

11.1.2 Arbeidspotentieel

Een tweede aspect voor het vestigingsklimaat is het arbeidspotentieel van de bevolking. Voldoende personeel met de juiste opleiding en kwalificaties bepalen mede of de provincie een aantrekkelijke vestigingslocatie voor een bedrijf is. Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking speelt hier eveneens een belangrijke rol.

De provincie Limburg kende in 2019 een beroepsbevolking van circa 580.000 personen.

	Provincie Limburg
Bevolking	1.117.000
Niet-beroepsbevolking (<15 jaar en 75+ en arbeidsongeschikten)	268.000
Potentiële beroepsbevolking (15-75 jaar)	850.000
Beroepsbevolking	582.000
Werkzame beroepsbevolking	565.000
Werkloze beroepsbevolking	16.000

Tabel 11.1: Omvang van de beroeps- en niet-beroepsbevolking in 2019 (CBS)

Het opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking is weergegeven in onderstaand figuur. Hierin valt op dat Zuid-Limburg een relatief hoog opgeleide beroepsbevolking heeft. Dit valt te verklaren door de aanwezigheid van een universiteit in Maastricht. Ook in vergelijking met de landelijke verdeling tussen opleidingsniveaus is Zuid-Limburg relatief hoog opgeleid. Het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking in 2019 was volgens het CBS verdeeld in 29% laag opgeleid, 40% middelbaar opgeleid en 30% hoog opgeleid.

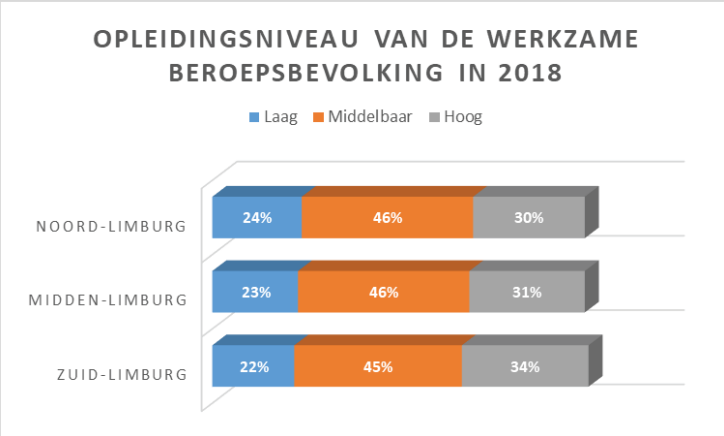

Figuur 11.2: Opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking in 2018 (bron: CBS)

Volgens het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) worden tot 2022 de volgende ontwikkelingen met betrekking tot de aansluiting van opleidingen op de arbeidsmarkt verwacht:

- Voor alle opleidingsniveaus wordt verwacht dat zowel voor Noord-, Midden- als Zuid-Limburg de vraag naar arbeidskrachten het aanbod licht zal overtreffen. In Midden-Limburg

zal dit tekort aan arbeidskrachten naar verwachting het grootst zijn als gevolg van een iets grotere werkgelegenheidsgroei en kleinere arbeidsmarktinstroom van schoolverlaters dan in de andere twee regio's.

- Hoogopgeleiden kennen in Noord- en Midden-Limburg gunstigere vooruitzichten dan middelbaar geschoolden. In Zuid-Limburg hebben wo-gediplomeerden daarentegen iets minder goede perspectieven dan mbo niveau 4-schoolverlaters. Dit zal er toe leiden dat veel wo-gediplomeerden buiten Limburg naar werk gaan zoeken.
- Een relatief grote arbeidsmarktinstroom van mbo niveau 2/3-gediplomeerden leidt in alle Limburgse arbeidsmarktregio's tot matige perspectieven tot 2022 voor deze groep schoolverlaters.
- Schoolverlaters en werkzoekenden van mbo niveau 4, hbo en wo techniek hebben in alle drie de regio's goede tot zeer goede arbeidsmarktperspectieven. Dit zal naar verwachting voor wervingsproblemen zorgen voor werkgevers in de voor de regio's belangrijke industriesectoren.
- Zorgopleidingen bieden in elke Limburgse arbeidsmarktregio gunstigere perspectieven op hbo- en wo-niveau dan op mbo-niveau. Ondanks de relatief grote werkgelegenheidsgroei voor mbo'ers in de zorgsector, wordt deze naar verwachting overtroffen door het aanbod mbo-gediplomeerden tot 2022. Dit zal naar verwachting tot een aanbodoverschot leiden.

11.1.3 Bereikbaarheid werklocaties

Voor het goed functioneren van bedrijven en de economie in zijn geheel is een kwalitatief hoogwaardig logistiek netwerk van groot belang. De bereikbaarheid van werklocaties voor personen en goederen wordt bepaald door de kwaliteit van de infrastructurele systemen. Onderstaande figuren tonen de bereikbaarheid van de Provincie Limburg in vergelijking met de rest van Nederland. Aan de linkerkant is te zien dat Limburg een per auto goed bereikbare provincie is met een relatief (lees: in vergelijking met randstad) laag aantal aankomsten per etmaal. Sinds 2014 zijn een aantal infrastructurele en ov-projecten uitgevoerd.

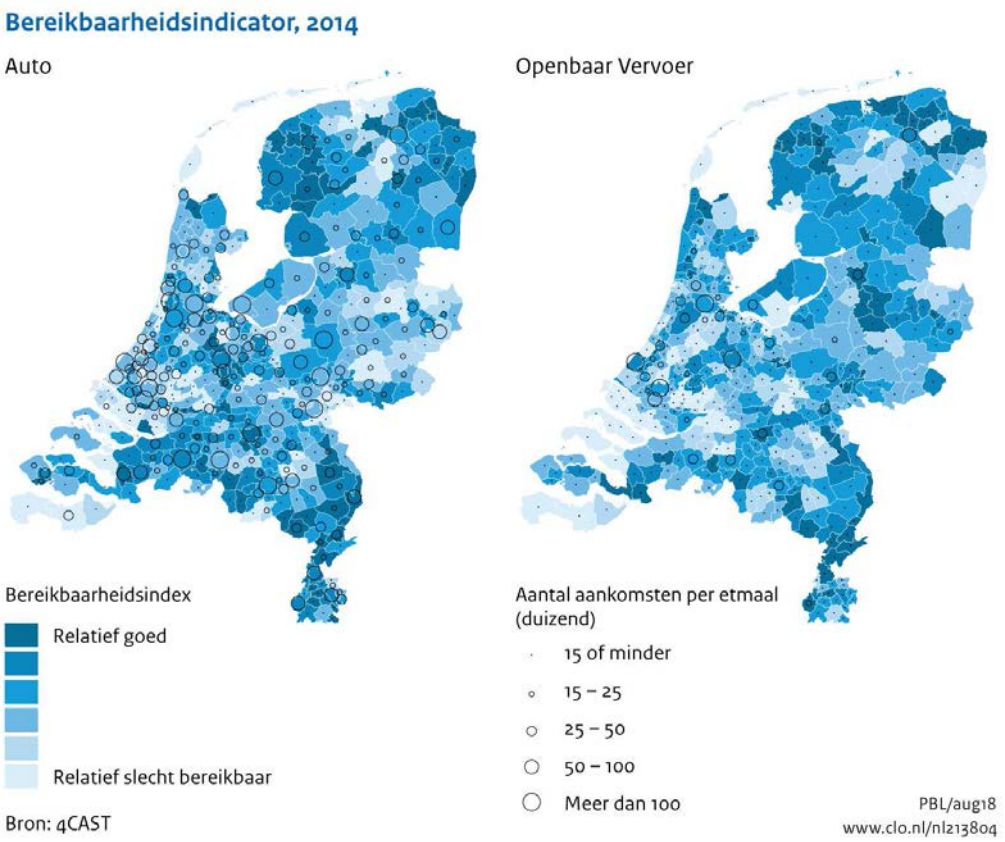

11.1.4 Topsectoren

De topsectoren van Limburg hebben een bekendheid die verder gaat dan de eigen provincie. Het landbouwcluster en logistieke cluster rond Venlo kennen (inter)nationaal aanzien en ook de chemische en automobielindustrie (o.a. Chemelot, VDL Nedcar) zijn nationaal en internationaal bekend.

Landbouw

De land- en tuinbouw is een belangrijke sector van de Limburgse economie. De landbouwsector is met name groot in Noord-Limburg. Dit is dan ook terug te zien in het aantal banen van werknemers in dienst in de landbouwsector (zie onderstaande tabel). Hieruit valt ook op te maken dat de landbouwsector in Zuid-Limburg in veel mindere mate aanwezig is. De omvang van de landbouwsector ten opzichte van andere sectoren wordt nader toegelicht in paragraaf 12.1.2.

Tabel 11.2: Aantal banen van werknemers in dienst van bedrijven of instellingen in 2018 (CBS)

	Provincie Limburg	Noord-Limburg	Midden-Limburg	Zuid-Limburg
Totaal	525.000	155.400	105.700	263.800
Landbouw, bosbouw en visserij	10.200	7.500	2.200	500

Vrijetijdssector

Een andere belangrijke sector in de provincie Limburg is de vrijetijdseconomie. In 2019 vonden er 12.406.000 overnachtingen plaats in Limburg. Hiervan kwam een kleine 70% van de gasten uit Nederland en ruimt 30% uit het buitenland. Het aantal overnachtingen ligt al jarenlang boven het Nederlands gemiddelde (zie onderstaand figuur 11.3). Daarmee is de sector relatief oververtegenwoordigd ten opzichte van Nederland.

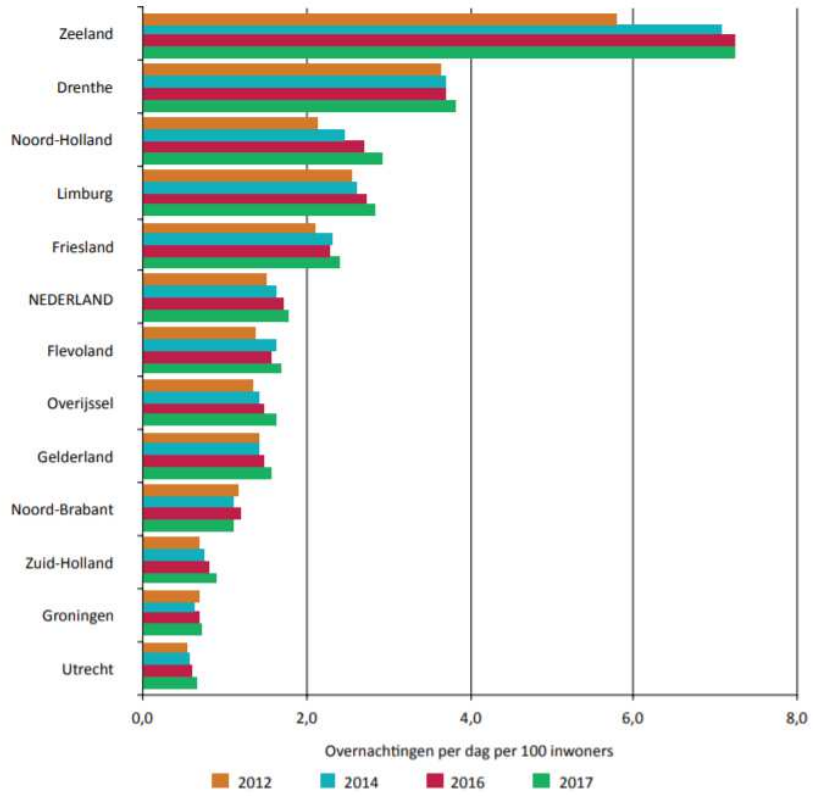

Figuur 11.3: Gemiddeld aantal overnachtingen in alle logiesvormen per dag per 100 inwoners (CBS)

De vrijetijdssector is natuurlijk breder dan alleen het aantal overnachtingen. Recreatieve activiteiten zoals fietsen, wandelen en het bezoeken van binnensteden behoren ook tot de vrijetijdseconomie. De horecasector staat daarmee in nauw verband met de vrijetijdssector. In paragraaf 12.1.2 wordt dan ook duidelijk dat in Limburg de horecasector oververtegenwoordigd is ten opzichte van het Nederlands gemiddelde.

Research & Development

In Limburg zijn campussen gevestigd in Heerlen, Maastricht, Sittard-Geleen en Venlo. Hier zijn studenten, specialisten, ondernemers, onderzoekers én de overheid in nabijheid van elkaar aanwezig/gevestigd. De campussen hebben zich verbonden onder de naam Brightlands. Brightlands zoekt samenwerking met de vlakbij gelegen universiteiten in Eindhoven, Leuven, Aken en Luik, maar ook met de (MKB-)bedrijven. Via Brightlands worden vanuit de provincie Limburg de volgende doelen nagestreefd:

- Bestaande grote bedrijven en multinationals in de provincie behouden
- (Open) Innovatie tussen bedrijven op en rond de campussen stimuleren
- Nieuwe bedrijvigheid aantrekken en opstarten uit opgebouwde kennis/innovaties (valorisatie)
- Talent opleiden
- Talent binden

11.2 Referentiesituatie

Door demografische ontwikkelingen, zoals vergrijzing, wordt een toename van het aantal banen in de zorg verwacht. Daarnaast wordt ook een groei verwacht in de ICT en communicatiesector. Daarentegen wordt er een mogelijke afname van werkgelegenheid in de landbouwsector als productieomgeving verwacht vanwege schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven. Op lange termijn leidt dit tot verschuiving van soort werk (van landbouw als productieomgeving naar andere economische dragers, thans zichtbaar als vormen van recreatie of zorg).

Door trends zoals flexwerken en thuiswerken zal het benodigde oppervlak per werknemer naar verwachting afnemen. Hierdoor is er in de toekomst minder kantoorruimte nodig. De totale vraag naar kantoorruimte kan echter stijgen naar mate er economische groei plaatsvindt. Distributieactiviteiten en de vrijetijdseconomie zullen naar verwachting meer ruimte vragen.

Als gevolg van onder andere bevolkingsdaling, veranderende bestedingspatronen en doorgroei online-shopping is de verwachting dat er minder in fysieke winkels wordt gekocht. Daarnaast wordt volgens het Provinciaal Omgevingsplan Limburg een daling van het bestedingspotentieel verwacht van 4% in de periode 2020-2030 op basis van demografische ontwikkelingen. Los van een eventueel compenserend effect vanuit economisch groeiperspectief is deze ontwikkeling niet bevorderlijk voor het terugdringen van de winkelleegstand, en daar komen de effecten van het online winkelen nog boven op. Voornamelijk in dorpskernen en wijken ligt de opgave om het voorzieningenniveau en daarmee de leefbaarheid zoveel mogelijk op peil te houden.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg werkt met gemeenten, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven samen om ervoor te zorgen dat Limburg een aantrekkelijke vestigingsplek is. Vitale binnensteden, bedrijventerreinen, kantoorlocaties, en ook de Brightlands campussen bieden veel mogelijkheden voor samenwerken en innovatie. In dat kader maakt de provincie planning en programmering voor alle Limburgse regio's met als doel vestigingsmogelijkheden voor bedrijven te creëren en de kwaliteit van de werklocaties op peil te houden.

11.3 Beoordeling

Het vestigingsklimaat in Limburg staat door demografische ontwikkelingen (bevolkingskrimp) en door de minder goede aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt deels onder druk. Op termijn zal het

vervagen van de grenzen met Duitsland en België waarschijnlijk een positieve bijdrage leveren aan het robuuster worden van het vestigingsklimaat in de Euregio. Dit zal naar verwachting een positief effect hebben op het Limburgse vestigingsklimaat.

Noord-Limburg

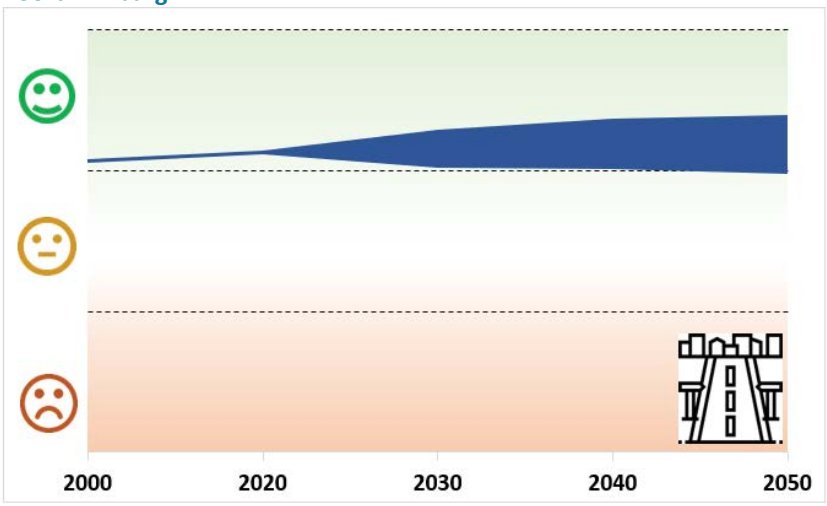

Figuur 11.4: Referentielijn vestigingsklimaat voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- Noord-Limburg is een voor ondernemers goed bereikbare regio met over het algemeen een kwalitatief goed aanbod aan werklocaties. - De vraag naar personeel (vooral voor technische banen) overstijgt het huidige aanbod aan personeel; - De sector Land- en tuinbouw (met o.a. Greenport Venlo) is sterk vertegenwoordigd als economische activiteit in de Noord-Limburgse economie. - Verder zijn ook de industriële en logistieke bedrijven sterk vertegenwoordigd. Ook de vrijetijdseconomie is belangrijk.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met anderen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers); - De aanwezigheid van 'Brightlands Campus Greenport Venlo' biedt kansen voor een verbetering van het (internationale) vestigingsklimaat. - Noord-Limburg heeft in toenemende mate een tekort aan arbeidskrachten. - Er zijn wervingsproblemen in de industriesector door een tekort aan technisch opgeleide arbeidskrachten.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er geen grote knelpunten die een versterking van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Midden-Limburg

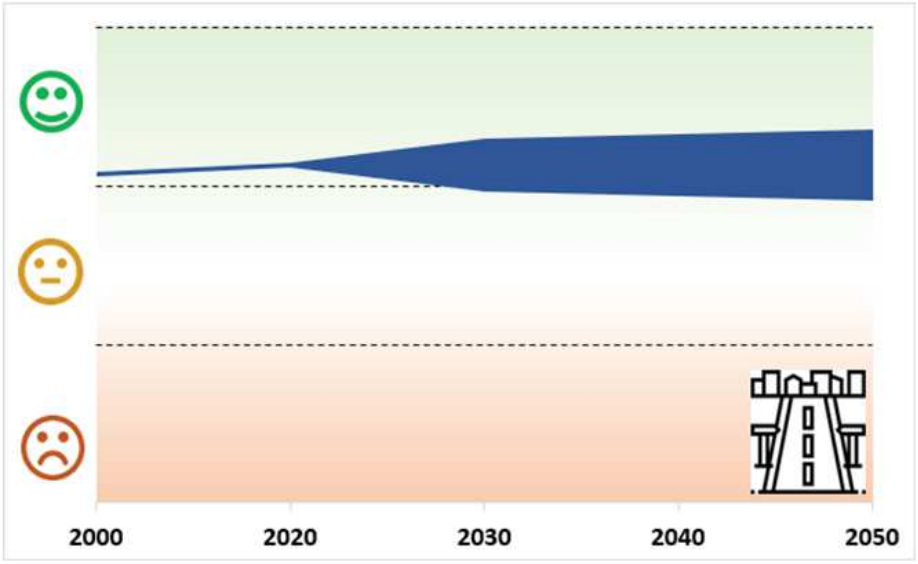

Figuur 11.5: Referentielijn vestigingsklimaat voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Midden-Limburg heeft (als relatief dunbevolkte regio) goede netwerken, relaties en verbindingen naar de dichtbevolkte binnen- en buitenlandse buurregio's. Door de regio lopen verschillende infrastructurele verbindingen (hoofdwegen, spoorwegen, vaarwegen, buisleidingen) ten behoeve van het vervoer van personen, goederen en data. Door deze ligging en transportassen is de regio (evenals Noord en Zuid) aantrekkelijk voor vele bedrijven. Midden-Limburg loopt in Limburg voorop in innovatie met de energietransitie.
Autonome ontwikkeling	- Een groot deel van de inwoners van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, in stedelijke wijken en bij specifieke doelgroepen grote opgaven. Dit komt onder meer door demografische veranderingen, schaalvergroting in de economie en een daarmee samenhangend teruglopend voorzieningenaanbod in met name de kleinere kernen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die doorontwikkeling van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

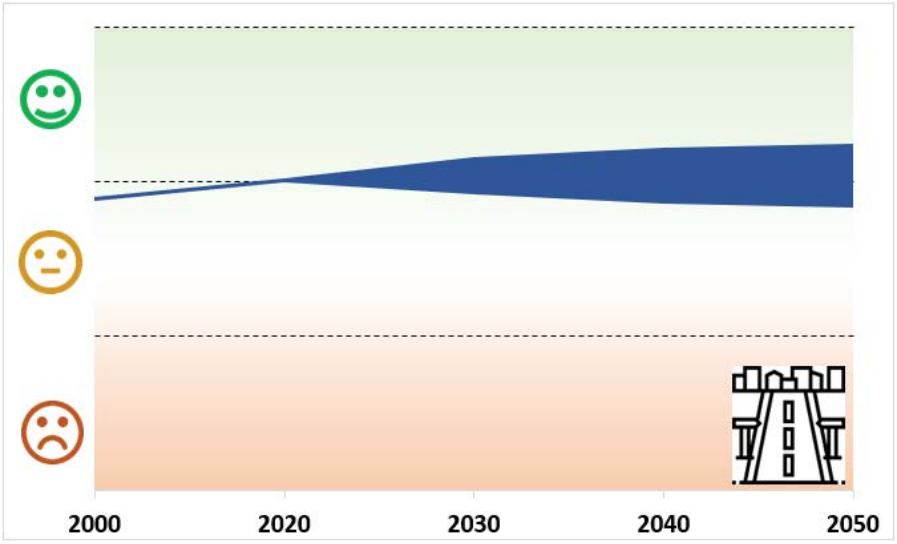

Figuur 11.6: Referentielijn vestigingsklimaat voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De dragende sectoren van de economie van Zuid-Limburg zijn Chemie & Materialen (met Chemelot als chemiecluster in Sittard-Geleen), Life Sciences & Health en Smart Services. De Universiteit Maastricht, de Brightlands Campussen (de Chemelot Campus in Sittard-Geleen, de Maastricht Health Campus en de Smart Services Campus in Heerlen) fungeren als belangrijke groeimotoren van de regio. Samen met de sterke vrijetijdseconomie dragen deze groeimotoren bij aan het vestigingsklimaat.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers); - Bedrijven in de regio Parkstad hebben problemen met het vasthouden van hoogopgeleid personeel.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die een versterking van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

12 Werk en inkomen

12.1 Huidige situatie

12.1.1 Gemiddeld besteedbaar inkomen

Het besteedbaar inkomen is het bruto-inkomen verminderd met de te betalen premies en belastingen. Maatregelen voor bijvoorbeeld nieuwe voorzieningen of het opwekken van duurzame energie kunnen financiële consequenties hebben voor de inwoners van Limburg.

Zoals is weergegeven in onderstaande tabel 12.1 lag het gemiddeld besteedbaar inkomen in de provincie Limburg op 39.200 euro per jaar. Van het besteedbaar inkomen moeten onder andere vaste lasten worden betaald. Er zijn regionale verschillen in de hoogte van de vaste lasten, door bijvoorbeeld de huisvestingskosten, wat van invloed is op het werkelijk besteedbaar inkomen.
In 2019 concludeerde het Nibud dat Nederlandse huishoudens meer dan de helft van het inkomen kwijt zijn aan vaste lasten. Volgens het Nibud zou dit aandeel idealiter niet boven de 50 procent moeten uitkomen. Tien jaar geleden lag het percentage gemiddeld 5 procent lager.

	Gemiddeld besteedbaar inkomen van particuliere huishoudens (excl. studenten) in 2017
Provincie Limburg	39.200
Noord-Limburg	41.200
Midden-Limburg	41.200
Zuid-Limburg	37.700
Nederland	41.900

Tabel 12.1: Gemiddeld besteedbaar inkomen in 2017 (CBS)

12.1.2 Omvang van de werkgelegenheid

Het totaal aantal banen is een belangrijke graadmeter voor de economie van de provincie. Een aanbod aan banen trekt potentiële werknemers naar het gebied of biedt werklozen kansen om aan het werk te gaan. In 2018 waren er in Limburg ruim 520.000 arbeidsplaatsen. Sinds 2016 groeit het aanbod aan werk. In onderstaande tabel wordt het aantal banen per regio in 2017 weergegeven. Hieruit blijkt dat de omvang van de arbeidsmarkt in Zuid-Limburg het grootst is, en in Midden-Limburg het kleinst. De ontwikkeling van de Limburgse werkgelegenheid is weergegeven in figuur 2.2.

	Aantal werknemersbanen in 2017
Noord-Limburg	151.800
Midden-Limburg	103.500
Zuid-Limburg	262.100

Tabel 12.2: Aantal banen per regio in 2017 (CBS)

Figuur 12.1: Ontwikkeling werkgelegenheid Limburg (bon: Koopstromenonderzoek, 2019)

Het werkloosheidspercentage zegt echter meer over de kwalitatieve staat van de arbeidsmarkt dan het absolute aantal banen. Uit onderstaande tabel 12.3 blijkt dat het werkloosheidspercentage in Zuid-Limburg duidelijk hoger ligt dan in Noord- en Midden-Limburg. Het werkloosheidspercentage in Zuid-Limburg ligt echter ten opzichte van het landelijk gemiddelde net iets hoger.

	Werkloosheidspercentage in 2018
Noord-Limburg	3,4%
Midden-Limburg	3,4%
Zuid-Limburg	3,9%
Landelijk	3,8%

Tabel 12.3: Werkloosheidspercentage in 2018 (werk.nl)

De werkloosheid is in 2019 erg laag, zie onderstaande Figuur 12.2. Afhankelijk van economische conjunctuur fluctueert de werkloosheid.

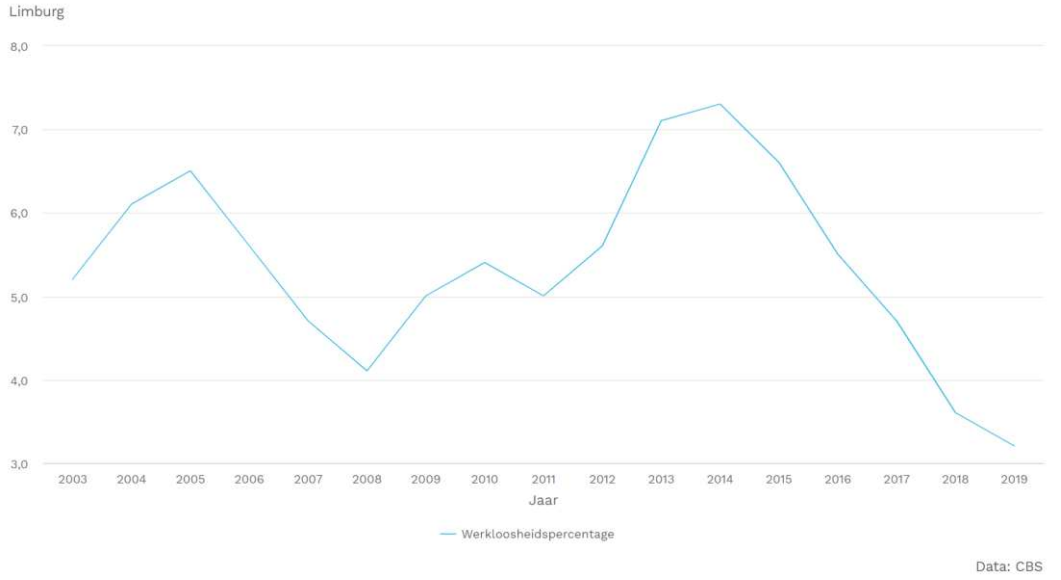

Figuur 12.2: Werkloosheidspercentage Limburg in de periode 2002-2019. Bron: CBS

De verdeling van de werkgelegenheid over sectoren en de verwachte ontwikkeling en groei van de sector zijn van belang om een compleet beeld te krijgen van de werkgelegenheid. De volgende afbeeldingen (figuren 12.3, 12.4 en 12.5) tonen de sectorale werkgelegenheidsstructuur (exclusief zelfstandigen) per regio. Hieruit vallen drie zaken af te lezen:

- De verwachte omvang en verdeling van banen van werknemers eind 2020; hoe meer banen, hoe groter de bol.
- Op de verticale as staat de verwachte procentuele groei of krimp in 2020 ten opzichte van 2019.
- Op de horizontale as staat het relatieve belang van een sector voor de regio in 2020.

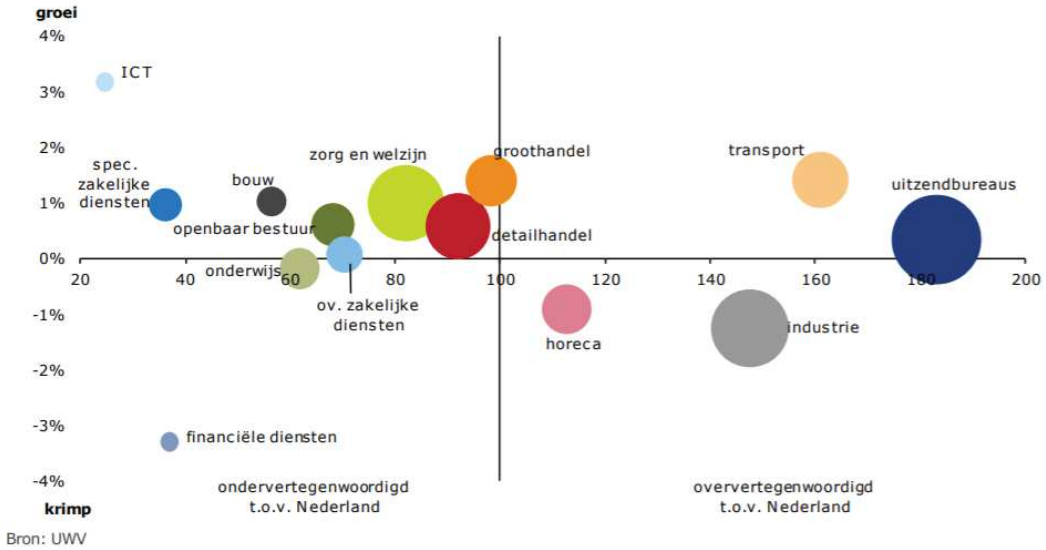

Bron: UWV

Figuur 12.3: Sectorale werkgelegenheidsstructuur voor Noord-Limburg, Bron:UWV

De grootste sector in Noord-Limburg zijn de uitzendbureaus. Daarmee is Noord-Limburg uniek in Nederland. Dit hangt samen met de sterke vertegenwoordiging van sectoren in de regio waarin bovengemiddeld gebruik wordt gemaakt van uitzendkrachten zoals landbouw, industrie, vervoer & opslag en horeca.

Het relatieve belang van de sector in de regio is zo groot dat de landbouwsector niet op het figuur is weergegeven (de landbouwsector heeft een waarde voor oververtegenwoordiging van 430). Desondanks is landbouw met ongeveer 9.000 werknemersbanen slechts goed voor 6% van de totale werkgelegenheid. Wel moet hier rekening worden gehouden met het feit dat een deel van de banen in de landbouw via uitzendcontracten worden ingevuld en daarmee onder de uitzendbureaus vallen. Ook kent de landbouw een hoog aandeel zelfstandigen die niet meegenomen zijn in figuur 12.2. De ontwikkeling van het aantal banen in de landbouw is al een aantal jaren ongunstig door onder andere schaalvergroting en de intrede van meer en meer technologie. De verwachting is dan ook dat het aantal banen in de landbouw met in 2019 en 2020 met 2% per jaar afneemt.

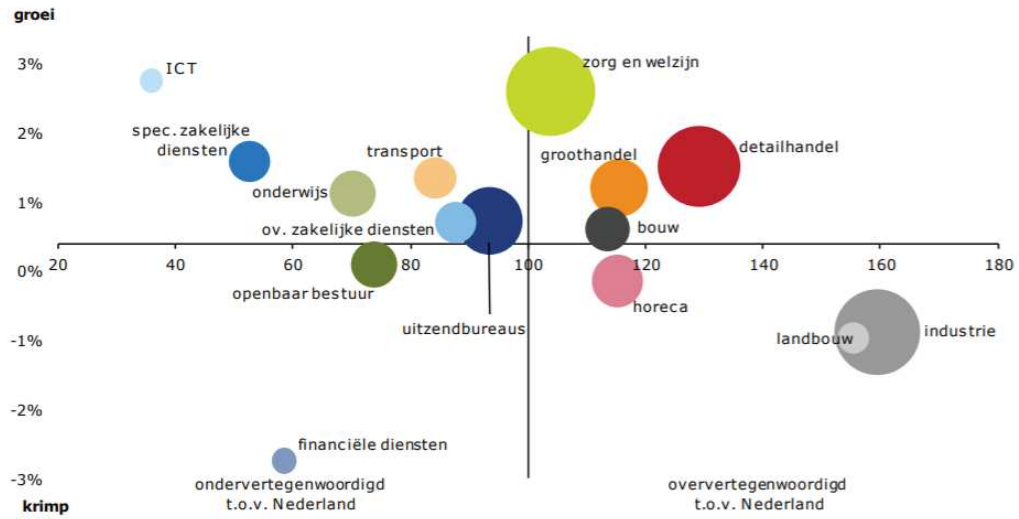

Bron: UWV

Figuur 12.4: Sectorale werkgelegenheidsstructuur voor Midden-Limburg, Bron: UWV.

Zorg & welzijn is de grootste drijvende kracht achter de banengroei in Midden-Limburg. Het is dan ook de grootste sector met 17% van alle banen. Door de vergrijzing neemt de vraag naar zorg toe. In Midden-Limburg blijft deze groei met 2,2% per jaar wel wat achter op de landelijke verwachte groei van 2,6% per jaar. Desondanks kent de zorg & welzijn, samen met de in Midden-Limburg kleine ICT-sector, de relatief sterkste banengroei.

De tweede belangrijke groeisector in Midden-Limburg is de detailhandel. Dit heeft voor een groot deel te maken met het Designer Outlet Center (DOC) in Roermond dat een aantrekkingskracht heeft op bezoekers van ver buiten de regio. De detailhandel is oververtegenwoordigd in het aantal banen in de regio. De detailhandel is goed voor 14% van alle banen in Midden-Limburg en is zo de derde grootste sector.

Met een aandeel van 15% is de industrie, op zorg & welzijn na, de sector in Midden-Limburg met de meeste banen. In 2020 wordt echter een krimp van 1,3% verwacht. Juist omdat het een absoluut en relatief grote sector is, werkt dit effect sterk door op het regionale groeicijfer. Andere sectoren met een verwachte afname van het een aantal banen zijn landbouw, horeca, openbaar bestuur en financiële diensten.

Tot slot ligt de groei van de transportsector in Midden-Limburg ver boven het landelijke groeicijfer. De afgelopen jaren is dan ook flink geïnvesteerd in de aanleg van een aantal grote distributiecentra in de regio.

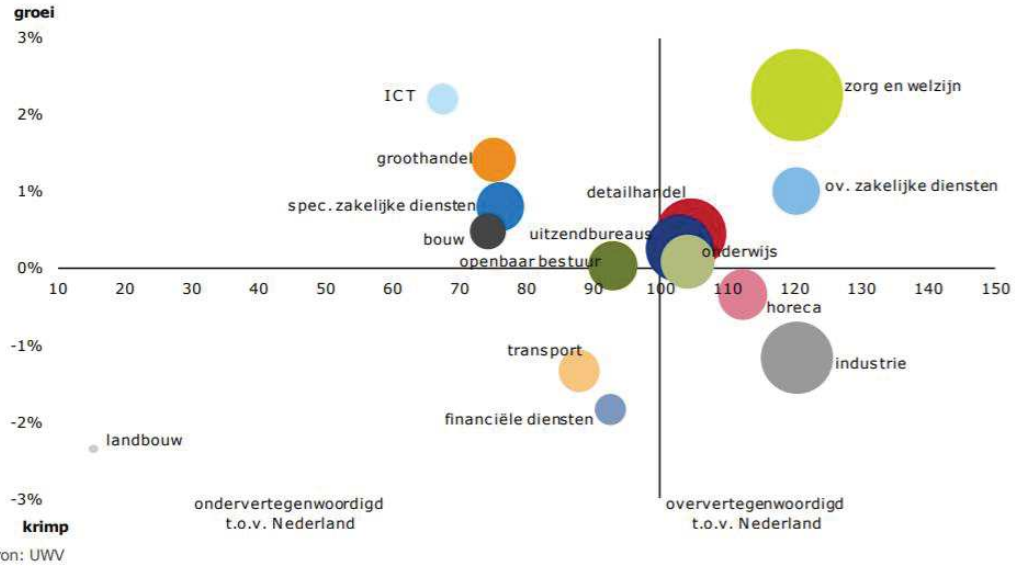

Figuur 12.5: Sectorale werkgelegenheidsstructuur voor Zuid-Limburg, Bron:UWV.

In Zuid-Limburg neemt vooral het aantal banen in de sector zorg & welzijn toe. Deze sector is groot en groeit sterk. Ook groothandel, zakelijke diensten, detailhandel en informatie & communicatie dragen relatief stevig bij aan de regionale banengroei. In enkele sectoren neemt het aantal banen in 2020 af. Financiële diensten en landbouw hebben al langer te maken met krimpende werkgelegenheid. In 2020 wordt ook rekening gehouden met een afname van het aantal banen in de sectoren horeca, industrie en transport.

De groei van de werkgelegenheid in de Zuid-Limburg blijft achter bij de landelijke ontwikkeling. Voor een groot deel heeft dit te maken met een achterblijvende ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar. Al sinds de jaren negentig neemt het aandeel van Zuid-Limburg in het totaal aantal banen in Nederland gestaag af. In vrijwel alle sectoren blijft de ontwikkeling van het aantal banen achter bij de landelijke ontwikkeling. Een uitzondering hierop vormt de groothandel, waar het aantal banen (iets) sterker toeneemt dan landelijk. In absolute zin neemt het aantal banen in de industrie het sterkst af. In 2019-2020 krimpt de werkgelegenheid in deze sector met 600 banen.

12.1.3 Werkgelegenheid in balans (ruimtelijk / opleidingsniveau)

Het totaal aantal banen binnen de provincie zegt niet alles over de werkgelegenheid. Waar deze werkgelegenheid te vinden is, is ook van belang. Een goede spreiding van de werkgelegenheid door de provincie, zorgt ervoor dat (voldoende) werk te vinden is in de woonomgeving van de inwoners van Limburg. Uit onderstaand figuur 12.6 valt op te merken dat het aantal beschikbare banen binnen een acceptabele reistijd in Noord-Limburg hoger ligt dan in Midden- en Zuid-Limburg.

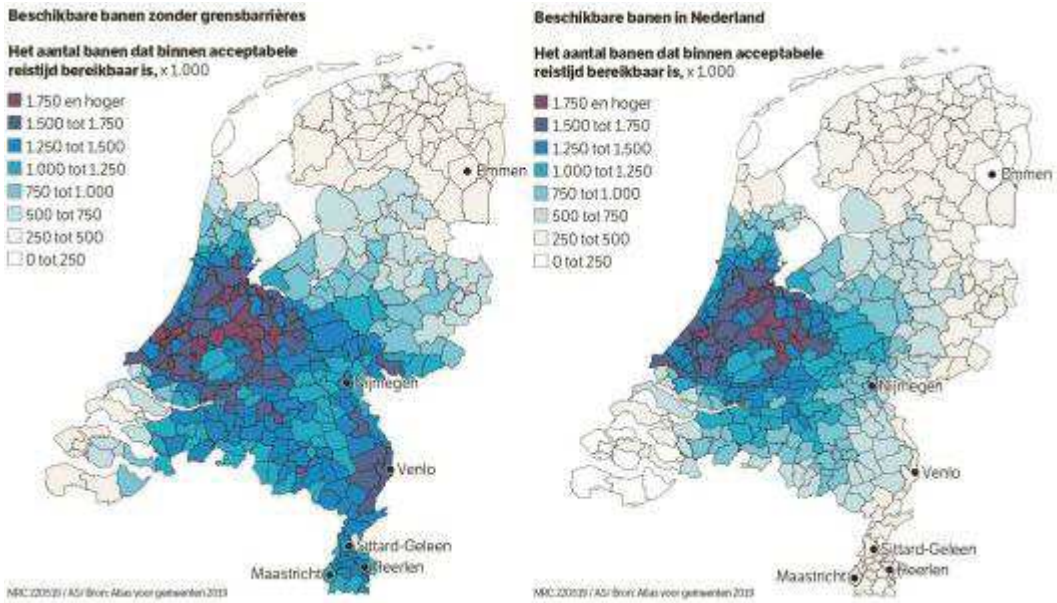

Figuur 12.6: Beschikbare banen binnen dat binnen acceptabele reistijd bereikbaar is zonder en met grensbarrières (in duizenden). Bron: Atlas voor gemeenten, 2019

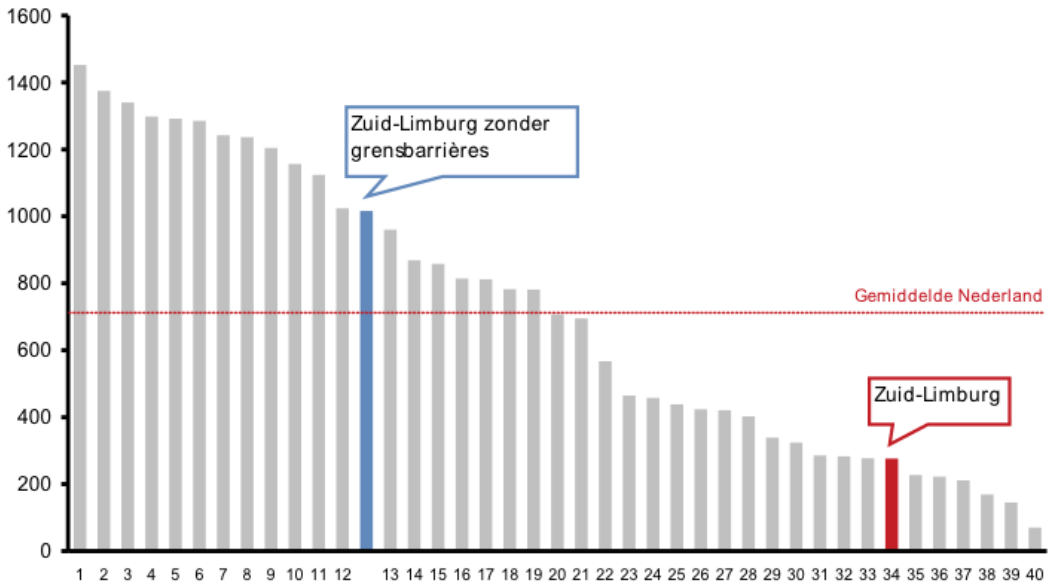

Figuur 12.7: Aantal banen binnen acceptabele reistijd in Zuid-Limburg (in duizenden). Bron: Atlas voor gemeenten, 2019

Zonder barrières van landgrenzen, met beter op elkaar aansluitende wet- en regelgeving, en mét een betere infrastructuur, stijgen steden in grensregio's flink in het aantal beschikbare banen binnen een acceptabele reisafstand (zie bovenstaand figuur 12.7). Die grensbarrières zijn er natuurlijk wel degelijk. Om die reden is Limburg (en voornamelijk Zuid-Limburg) enorm gebaat bij (verbetering van) internationale samenwerking.
De Samenwerkingsagenda 2019-2023 van de Zuid-Limburgse gemeenten pleit reeds voor 'met versterkte inzet structurele barrières voor structurele welvaartsgroei te slechten'. Het is te verwachten dat deze samenwerkingsintensivering gaat leiden tot verbeteringen in de bereikbaarheid van banen.

Tot slot is niet alleen de omvang en de spreiding van de werkgelegenheid van belang voor de economie van Limburg. Ook dient de werkgelegenheid aan te sluiten bij het opleidingsniveau van de bevolking. Hierbij zijn ontwikkelingen met betrekking tot de aansluiting van opleidingen op de arbeidsmarkt, zoals deze beschreven zijn in 11.1.2, van belang.

12.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Door demografische ontwikkelingen, zoals vergrijzing, wordt een toename van het aantal banen in de zorg verwacht. Daarnaast wordt ook een groei verwacht in de ICT en communicatiesector. Daarentegen wordt een afname van werkgelegenheid in de landbouwsector verwacht vanwege schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven.

Bestaand beleid

Het 'Missie gedreven' Economisch beleidskader biedt een nieuwe aanpak waarbij niet zozeer het versterken van afzonderlijke (top)sectoren centraal staat, maar het bereiken van de doelen van onze Limburgse missies:

1. Limburg maakt Energiek!
2. Limburg maakt Gezond!

Door over sectoren heen te kijken en ons te richten op deze twee grote maatschappelijke opgaven kunnen we tegelijkertijd economische kansen verzilveren. Het bundelen van krachten tussen ondernemers, onderwijsinstellingen en overheden is dé manier om gezamenlijk deze doelen te bereiken.

12.3 Beoordeling

Werk en inkomen is sterk verschillend voor de drie regio's:

- Noord-Limburg draagt significant bij aan het bruto nationaal inkomen van Nederland. Inwoners en ondernemers verdienen een relatief goed inkomen;
- Een groot deel van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, knelpunten.
- De brede welvaart in Zuid-Limburg staat onder druk. Naast een lage arbeidsparticipatie (de laagste van heel Nederland) kampt een deel van Zuid-Limburg ook met andere sociale problemen.

De lijnen voor Noord- en Midden-Limburg verlopen min of meer volgens hetzelfde patroon. Om die reden zijn deze regio's samen genomen.

Noord- en Midden-Limburg

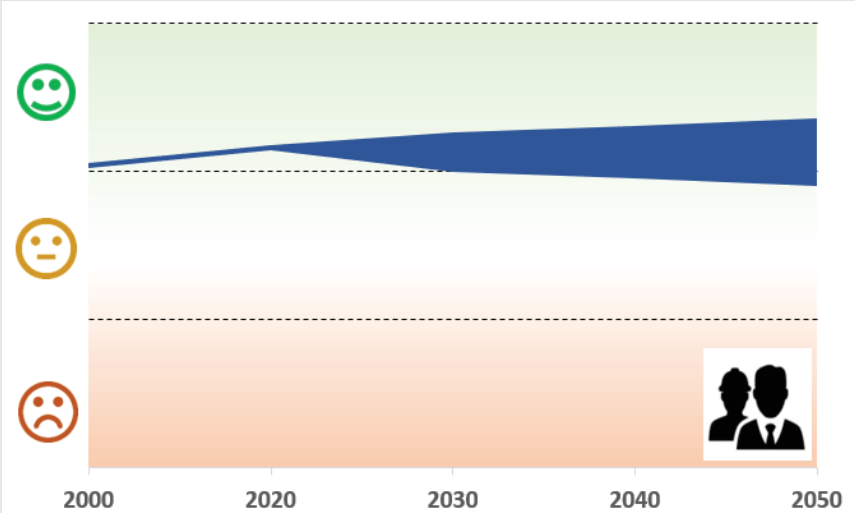

Figuur 12.8 Referentielijn werk en inkomen voor Noord- en Midden-Limburg

Huidige situatie	- Werkloosheid is laag op dit moment. - De Corona-crisis vormt een bedreiging rondom de zekerheden rondom werk en inkomen. - De Noord-Limburgse economie kent een grote oververtegenwoordiging in de industriële en logistieke sector. Daarmee hangt een grote cluster van uitzendbureaus en internationale werknemers samen. - In Duitsland is een groot aantal banen binnen acceptabele reisafstand beschikbaar. In de huidige situatie wordt daar, door de barrièrewerking van de rijksgrens, erg weinig van geprofiteerd.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn naar verwachting enigszins krimpen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die doorontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

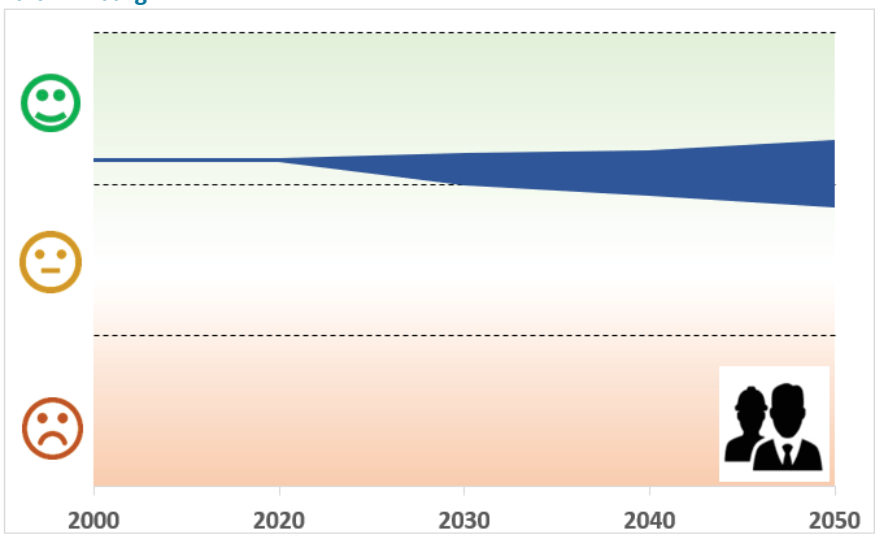

Figuur 12.9 Referentielijn werk en inkomen voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Arbeidsparticipatie is het laagste van heel Nederland. - Binnen acceptabele reistijd is het aantal banen binnen Nederland klein. Internationaal bezien is dit aanzienlijk hoger. - De Zuid-Limburgse vrijetijdseconomie behoort tot de grootste van Nederland.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met anderen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het internationale vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn enigszins krimpen. - Verwacht wordt dat de vrijetijdseconomie zal blijven toenemen. - Het aantal banen in de zorg- en welzijnssector zal naar alle waarschijnlijkheid toenemen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. In Zuid-Limburg bestaan op voorhand wel enkele knelpunten die de ontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid in de weg staan.

13 Opleiding & netwerken

13.1 Huidige situatie

13.1.1 Opleidingen en ontplooiingsmogelijkheden

De mogelijkheden voor scholing en opleiding is een belangrijk aspect voor de Limburgse economie. Behalve dat dit bijdraagt aan het verbeteren van het vestigingsklimaat, is dit ook voor potentiële inwoners een aspect dat meeweegt in de keuze om wel of niet naar Limburg te verhuizen.

Het aantal leerlingen dat binnen de provincie naar de basisschool gaat, daalt al twintig jaar. Dit aantal is sinds 2000 met ruim een kwart afgenomen, van circa 110.000 toen, naar minder dan 76.000 leerlingen in 2018. Wel vlakt deze daling af, en zal na een voorspeld dieptepunt in 2025 het aantal leerlingen weer langzaam gaan groeien. Deze leerlingen stromen aan het einde van de basisschool bijna allemaal door naar het voortgezet onderwijs.

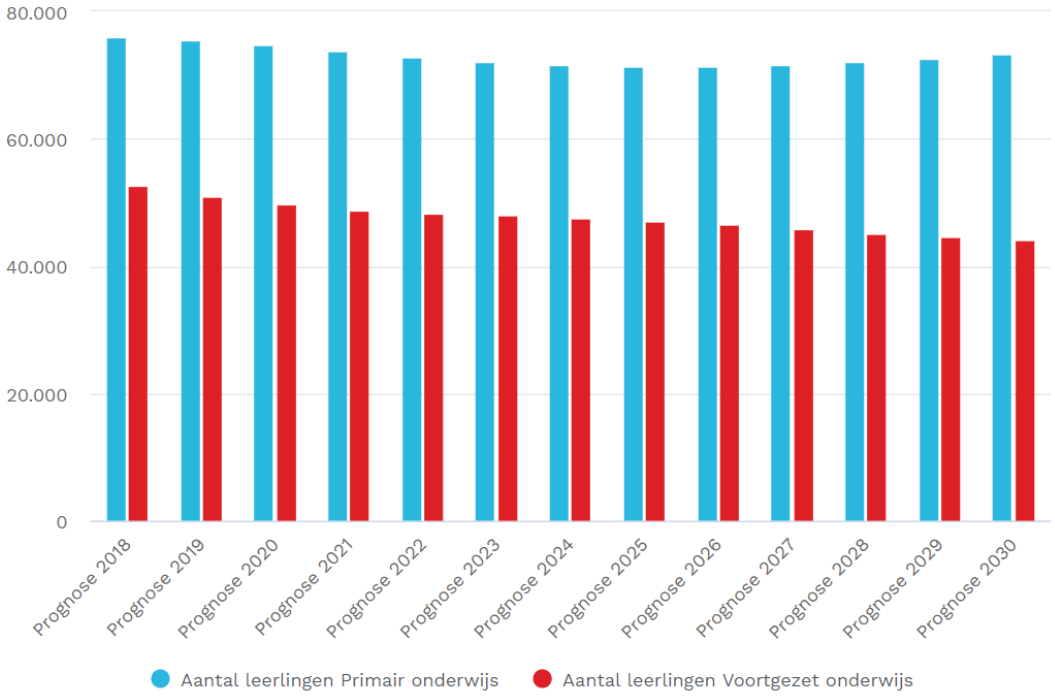

Figuur 13.1: Ontwikkeling aantal leerlingen PO en VO tot 2030. Bron: DUO

Vooral de regionale verschillen zijn van belang. Een doorkijk naar 2037 toont dat de daling van het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs in de provincie Limburg het sterkst is in gemeenten als Heerlen (-1424), Sittard-Geleen (-1305) en Roermond (-1206). Maastricht is de enige gemeente waar (volgens het prognosemodel van Ministerie van OCW/DUO), geen daling is voorzien. Enige nuance hierin dient geboden te worden door het gegeven dat Maastricht een studentenstad is (studenten trekken weer weg na hun studie en dus geldt voor Maastricht een enigszins vertekend beeld voor de prognose leerlingen Primair onderwijs).

Naast het aantal leerlingen (de aanbodzijde) is de vraagzijde relevant. Wat is de kans dat een afgestudeerde aan het werk komt in een beroep dat aansluit op de opleiding (inhoud én niveau).

Per regio is dit in onderstaande figuren weergegeven (deze figuren zeggen alleen iets over de kans op werk voor afgestudeerden, dus niets over de kans op werk in het algemeen). Voor alle figuren is de volgende legenda van toepassing:

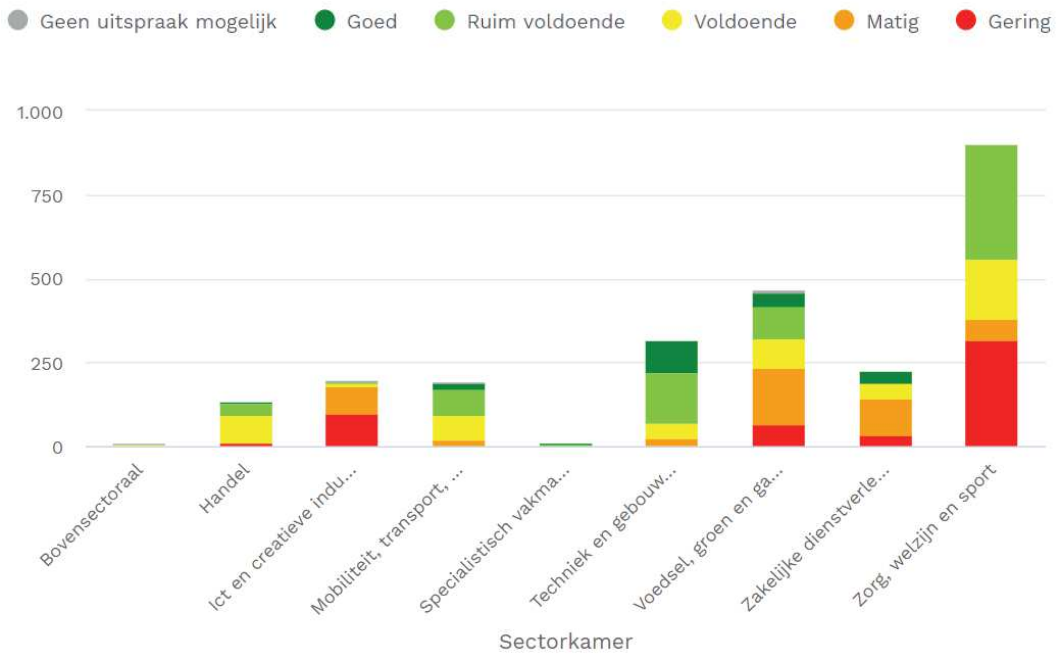

Figuur 13.2: Kans op werk in Noord-Limburg in 2019 (Bron: Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB)

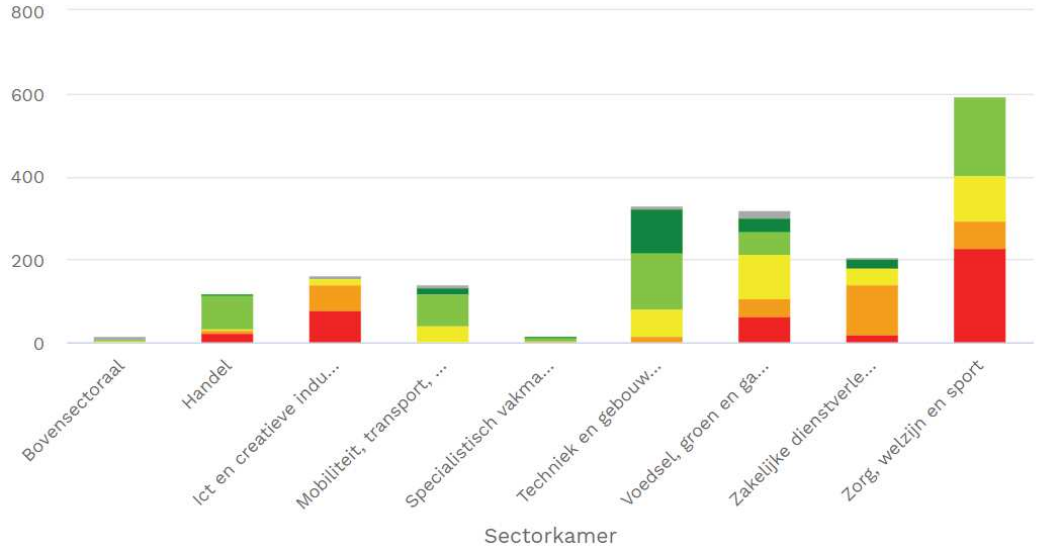

Figuur 13.3: Kans op werk in Midden-Limburg in 2019 (Bron: SBB)

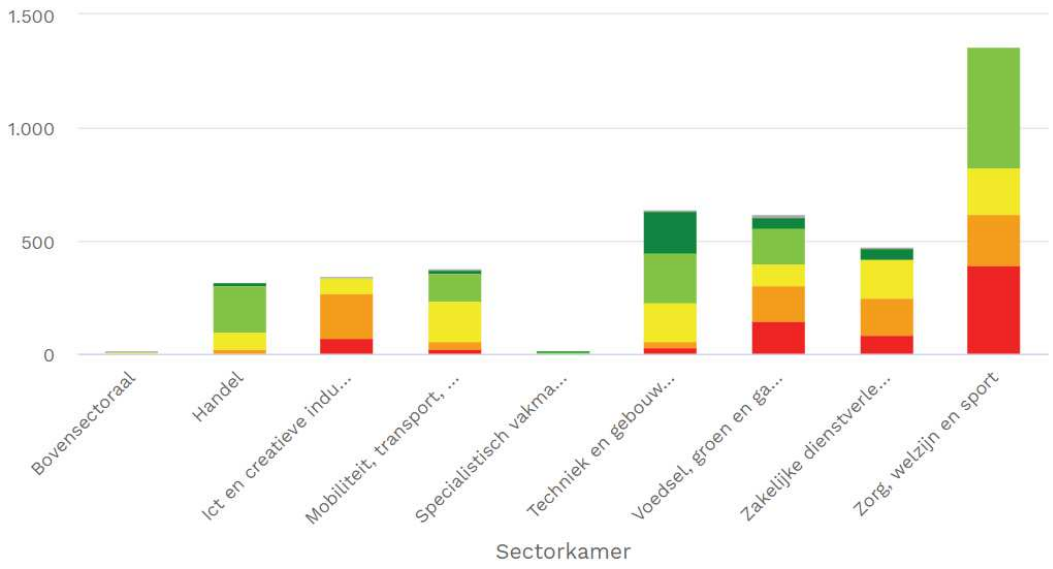

Figuur 13.4: Kans op werk in Zuid-Limburg in 2019. (Bron: SBB)

13.1.2 Kennisnetwerk

Een uitgebreid kennisnetwerk is van belang voor de innovatie en ontwikkeling binnen de provincie. Kennisnetwerken kunnen zich concentreren rond een bepaald thema, zoals bij de agrofood campus in Venlo. Voor bedrijven in deze sector wordt dit een 'hotspot' vanwege de clustering van kennis op één locatie. Een kennisnetwerk kan ook ontstaan door goede relaties tussen hogescholen en universiteiten, zoals rond Maastricht.

- Aanwezigheid kennis campussen

Er zijn vier Brightlands campussen: Brightlands Chemelot Campus in Sittard-Geleen met de focus op chemie, materialen en duurzaamheid; Brightlands Maastricht Health Campus met de focus op life sciences en gezondheid; Brightlands Campus Greenport Venlo met de focus op gezonde voeding en de Brightlands Smart Services Campus met de focus op digitaliseringen en diensten. Daarnaast zijn er concentraties van opleidingen in Heerlen, Maastricht , Roermond, Sittard-Geleen en Venlo.

- Aanwezigheid Triple Helix aanpak

De campussen zijn gericht op open innovatie in een triple helix-aanpak[6]. Naast de Provincie is ook steeds de UM aandeelhouder in de campusorganisaties en daarnaast veelal ook een private onderneming (DSM, APG, MUMC+ en BASF). Op regionaal niveau zijn triple helix-organisaties ingericht om de samenwerking tussen en met lokale overheden af te stemmen gericht op sociaaleconomische ontwikkeling van de regio. In Zuid-Limburg is dat Economische Samenwerking Zuid-Limburg (ESZL), in Midden-Limburg is dat Keyport en in Noord-Limburg is die samenwerking georganiseerd onder de naam CrossRoads.

[6] Met een triple-helix-aanpak wordt de samenwerking bedoeld tussen overheden, onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven (ondernemers).

13.1.3 Fysieke netwerken (energie / data)

"Fysieke netwerken" verwijst naar het geheel aan netwerken die tezamen het Limburgse energie- en datanetwerk vormen. Het infrastructurele netwerk is strikt genomen ook onderdeel van deze definitie, maar is onderdeel van de beschrijvingen onder "bereikbaarheid". Tot het energie- en datanetwerk behoren (niet uitsluitend) het mobiel internetnetwerk, elektriciteitsnetwerk, gasleiding netwerk, hoogspanningsnet, kabelnetwerk en waterleidingnet.
Rondom de datanetwerken in de provincie Limburg doen zich geen knelpunten voor.
De volgende conclusies kunnen ten aanzien van dit onderwerp getrokken worden:

- Voor mobiel internet zijn er op iedere locatie in Limburg ten minste twee aanbieders die een 4G-dekking garanderen. Alleen in Nationaal Park De Meinweg ontbreekt 4G-dekking.
- Aanbieders zijn in de eerste helft van 2020 begonnen met de aanleg van het 5G-netwerk. Vanaf medio dit jaar is dit netwerk overal in Limburg beschikbaar.
- Er is behoefte aan snel dataverkeer, maar tegelijkertijd zijn er toenemende zorgen over mogelijke gezondheidseffecten van een uitgebreid 5G-netwerk als gevolg van straling. Het RIVM heeft onderzoek uitgevoerd naar de wetenschappelijke literatuur over blootstelling en eventuele gezondheidseffecten van 5G-systemen. Op dit moment worden Europese normen voor blootstelling niet overschreden, maar het RIVM adviseert bij verdere uitrol van het 5G-netwerk gezondheidseffecten goed te monitoren.

De energienetwerken in Limburg zijn eveneens op orde. Wel zijn een aantal trends van belang:

- De ruimtedruk in de ondergrond wordt steeds groter (door tunnels, buisleidingen, ondergronds parkeren, afvaltransport, planten van bomen in steden etc.);
- Vanwege het verstrijken van de levensduur van veel leidingen moeten veel ondergrondse ingrepen worden gedaan om netten te vernieuwen;
- De energietransitie zorgt voor een noodzaak om elektriciteitsnetten te verzwaren, warmteleidingen aan te leggen en gasleidingen te saneren (of anders te gebruiken);
- Klimaatverandering levert de noodzaak om rioolstelsels uit te breiden;
- Connectiviteitsbehoeften vragen om extra telecomkabels in de grond.

Al deze ontwikkelingen leiden tot flinke opgaven. Hoe krijgen we alle voorzieningen passend in de ondergrond? Hoe beperken we verstoring van andere netten tijdens werkzaamheden?

13.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Ten aanzien van fysieke netwerken geldt dat de huidige situatie geen problemen oplevert, en dat er voor Limburg geen knelpunten op zullen treden. Dit aspect vraagt geen nadrukkelijke bijsturing van het huidige beleid. In Zuid-Limburg zijn en blijven de Zuyd Hogeschool en de Universiteit Maastricht en de 4 Brightland campussen en de daarbij horende Euregionale samenwerking tussen ondernemers, overheid en onderwijs van groot belang om een bijdrage te leveren aan de opgaven en transities op het gebied van energie, duurzaamheid, voedsel en gezondheid.

De bereikbaarheid van het onderwijs staat wel onder druk. De geaggregeerde leerlingenprognoses zijn hier niet van belang: deze tonen op langere termijn namelijk groei. De problemen doen zich lokaal voor: in krimpende regio's zijn teruglopende leerlingenaantallen geprognosticeerd (door DUO, zie paragraaf 13.1.1. van het Portret van Limburg). Deze ontwikkeling leidt tot het

slechter toegankelijk worden van onderwijs, en tot afnemende kwaliteit van onderwijs door onderwijsinstellingen (dit geldt voornamelijk voor primair onderwijs die overeind blijven).

Economische structuurversterking vergt ook aandacht voor onderwijs en arbeidsmarkt. Dat vraagt van onderwijsinstellingen dat zij hun opleidingsaanbod goed laten aansluiten op de economische sectoren die nu en in de toekomst voor Limburg van belang zijn. Het vraagt daarnaast om een beroepsbevolking die vitaal is en duurzaam en grensoverschrijdend inzetbaar is. Zoveel mogelijk Limburgers moeten een kans hebben en kunnen participeren op de arbeidsmarkt, omdat dit enerzijds nodig is om economische ambities te realiseren en anderzijds bijdraagt aan het terugdringen van verschillen in gezondheid en participatie. Op deze vlakken ligt nog een opgave waar de provincie een bijdrage aan kan leveren.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg wil dat iedereen werk vindt dat bij hem past, en dat werkgevers de werknemers vinden die ze nodig hebben. Daarom werkt de Provincie aan goed en passend onderwijs, dat mensen opleidt voor de banen van de toekomst, wat bijdraagt aan de economie.

13.3 Beoordeling

Demografische ontwikkelingen leiden tot dalende leerlingenaantallen, waardoor het aanbod van – met name – primair en voortgezet onderwijs onder druk staat als gevolg van minder financiële middelen, slechtere onderwijskwaliteit en minder scholen in de buurt. Voor Zuid-Limburg levert dat een bedreiging voor de kwaliteit van het onderwijs op. In andere Limburgse regio's is dit, ook op lange termijn, een aanmerkelijk kleiner probleem, hoewel ook in Noord-Limburg op lokaal niveau een knelpunt kan ontstaan rondom het beschikbaar houden van onderwijs voor de lokale bevolking.

Grote uitdaging voor het onderwijs is het blijven verbeteren van de aansluiting met de (toekomstige) arbeidsmarktbehoefte. Vanwege de steeds snellere (technologische) veranderingen zal ook het onderwijs continu moeten blijven aanpassen aan de veranderende arbeidsmarktbehoefte.

De referentielijnen verlopen voor alle regio's min of meer hetzelfde. De knelpunten doen zich op gelijke wijze voor. Om die reden zijn de referentielijnen in dezelfde figuur weergegeven.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

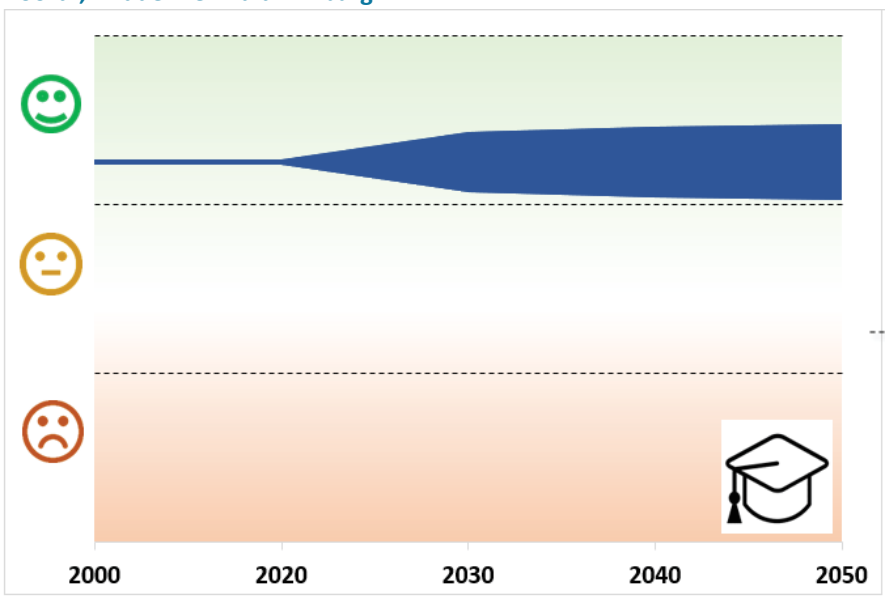

Figuur 13.5: Referentielijn opleiding & netwerken voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De primaire en voortgezette onderwijsinfrastructuur is in orde. Het onderwijs is verspreid over de provincie gesitueerd. Hoger onderwijs is geconcentreerd in Zuid-Limburg en in mindere mate in Noord- en Midden-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De verwachte demografische ontwikkeling zal geen onevenredige druk op het Limburgse onderwijsnetwerk leggen. Het hoger onderwijs is eveneens robuust genoeg om in stand te blijven. De vraag is voldoende groot. Wel zal over de hele linie de vraag naar onderwijs (door teruglopende leerlingenaantallen) afnemen. Lokaal (bijvoorbeeld in Heerlen of Sittard-Geleen) zal dat knelpunten opleveren. - Het opleidingsaanbod sluit niet volledig aan bij de vraag die vanuit de Limburgse sectoren komt. Dit is een risico voor de beoogde economische structuurversterking.
Bandbreedte	- Er bestaan onzekerheden rondom demografische ontwikkeling van de regio en de daarmee samenhangende kwaliteit van het onderwijs.

14 Bereikbaarheid

14.1 Huidige situatie

14.1.1 Doorstroming (inter)nationale en regionale infrastructuur

In 2017 heeft de Provincie het Mobiliteitsplan Limburg 'Slim op weg naar morgen' vastgesteld. Dit Mobiliteitsplan is ons antwoord op de toekomstige uitdagingen op het gebied van mobiliteit. Geparafraseerd in de teksten hierna: In deze koers geven we richting aan hoe wij de opgaven van morgen willen aanpakken of omarmen. De mogelijkheid aan oplossingen is 'grenzeloos' [en grenzenloos]. Een louter op infra gerichte aanpak hoeft en werkt niet altijd meer. Daarom zoeken we naar ruimte en flexibiliteit. Ruimte om te ontwikkelen en van aanpak te veranderen. Om kansen te pakken als ontwikkelingen en innovatie die bieden. Flexibiliteit om waar nodig van koers te veranderen als de opgave hierom vraagt.

De transitie willen we maken met onze partners (shareholders in plaats van stakeholders). We zetten in, aldus het Mobiliteitsplan, op een gebiedsgerichte aanpak van mobiliteit ter ondersteuning van

- bereikbare steden;
- vitaal platteland;
- bereikbare economische clusters;
- concurrerende logistieke sector;
- grenzeloze vrijetijdseconomie.

In de uitwerking betekent dit het navolgende. We verbeteren onze doorstroming, we verduurzamen onze mobiliteit, we maken het verkeer veiliger, we verbeteren onze grensoverschrijdende mobiliteit, we vergroten de leefbaarheid en we geven ons geld effectief en efficiënt uit. Daartoe toetsen we onze mobiliteitsprojecten en -ambities aan de vier mobiliteitsdoelen bereikbaarheid (doorstroming), veiligheid, duurzaamheid en leefbaarheid. Vergelijkbaar met het landelijk beleid: Slim, veilig, duurzaam.
Provinciale instrumenten die we hiervoor inmiddels inzetten zijn het Mobiliteitsplan 'Slim op weg naar morgen' (strategisch), gebiedsverkenningen aanpak mobiliteit naast thematische verkenningen, zoals het Afwegingskader OV, smart mobility, Blue Ports inzake het gebruik van vaarwegen en binnenhavens, truckparking, veiligheid, enz. (tactisch) en het Afwegingskader mobiliteitsdoelstellingen en -ambities (operationeel). De Provincie Limburg heeft dus op het gebied van mobiliteit reeds een nieuwe weg ingeslagen. Dit betekent niet, dat alles goed gaat of ingrijpen niet nodig zou zijn.

Een goede bereikbaarheid betekent een nabijheid van reisdoelen binnen acceptabele en betrouwbare tijd, acceptabele kosten en gemak. Met betrouwbaar bedoelen we de mate waarin de reistijd binnen een bepaald tijdvenster rond het gemiddelde ligt van de reistijd in dat tijdvenster. De mate dus waarin de reiziger mag vertrouwen op een bepaalde reistijd en niet geconfronteerd wordt met onverwachte vertraging. Limburg kent enkele rijkswegen. De bereikbaarheid van Limburg is in het algemeen goed op orde. De verkeersdruk op de wegen leidt over het algemeen niet tot grootschalige, structurele congestie. Daar waar congestie ontstaat, geldt dat vaak voor piekperiodes, terwijl daarvan de rest van de dag geen sprake is. Gedragsverandering of smart mobility kunnen hier oplossingen bieden. Knelpunten in de doorstroming zijn er op plaatsen waar veel vrachtverkeer (Noord-Limburg) of veel landbouwverkeer of veel landbouwverkeer in relatie tot recreatief verkeer is.

Onderstaande figuur 14.1 geeft de verhouding weer tussen vertraging in reistijd in de spitsuren ten opzichte van de daluren. Wanneer de vertraging op een wegvak in de spits meer dan 25%, respectievelijk 50% groter is dan in de daluren, is dat in de kleuren oranje en rood aangegeven.

Uit figuur 14.1 blijkt dat de vertragingen in de spits met name relatief groot zijn op de A2 ten noorden van Maastricht, de A74 bij Venlo, op de N276 rond Sittard en op de A76 tussen Geleen en Nuth.
In aanvulling hierop kan worden toegevoegd dat de reistijden op de A67 onbetrouwbaar zijn door de vele ongevallen.

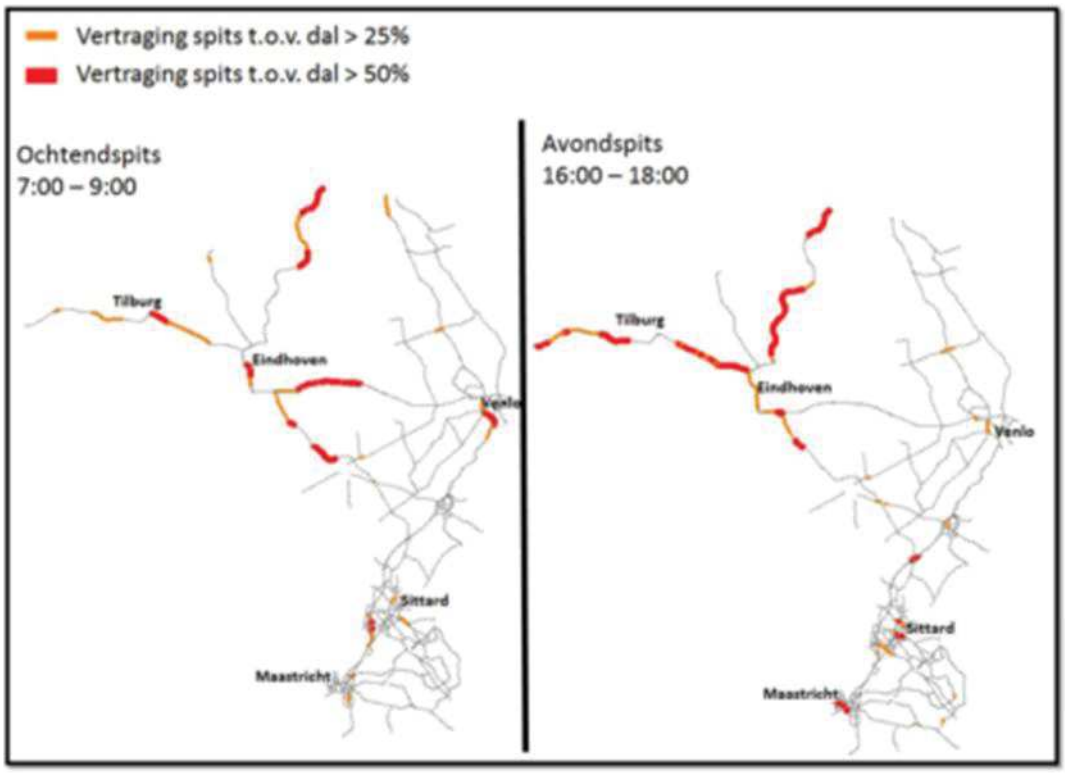

Figuur 14.1: Vertragingen op rijkswegen en provinciale wegen

Het aandeel vrachtverkeer is weergegeven in onderstaande figuur 14.2. Hoeveelheden vrachtverkeer leiden zeer lokaal (ter hoogte van afslag Born aan de A2 bijvoorbeeld) tot knelpunten, maar over het algemeen geldt dat de hoeveelheid vrachtverkeer goed afgewikkeld kan worden op het Limburgse wegennet.

Figuur 14.2: Aandeel vrachtverkeer op Limburgse auto(snel)wegen in 2012

14.1.2 Multimodale bereikbaarheid

Dit aspect betreft de mogelijkheid om zich te verplaatsen door middel van verschillende vervoersvormen. Multimodale bereikbaarheid geeft mensen mogelijkheden om andere vervoersmiddelen te kiezen. Omdat bereikbaarheid in Limburg geen probleem is, wordt op dit moment nog vaak gebruik gemaakt van de auto als vervoermiddel.
Uit een oogpunt van gezondheid, duurzaamheid en leefbaarheid wordt aandacht gevraagd voor het STO(E)P-principe: stappen, trappen, OV, (e-) personenauto. In die volgorde. Dit vraagt om een gedragsverandering die niet vanzelf gaat.

Voor wat het vervoer van personen betreft wordt met name gekeken naar 'Mobility as a Service' als uitwerking van multimodale bereikbaarheid. Ook de (multimodale) overstappunten behoeven aandacht om de hun toebedeelde functie te kunnen waarmaken. Bij dit alles mogen aspecten van vervoersarmoede, geen vervoer aanwezig (objectief) of geen vervoer bereikbaar op gronden van een lichamelijke, geestelijke of financiële beperking, niet vergeten worden (sociale inclusie).

De fiets lijkt mede onder invloed van de e-bike weer te stijgen in populariteit. Vooral in Limburg is de e-bike aantrekkelijk vanwege de heuvels. In het regionale openbaar vervoer is de afgelopen jaren een kwaliteitsverbetering ingezet, die inmiddels geleid heeft tot hogere reizigersaantallen. Hierbij is op dit moment nog geen rekening gehouden met de effecten van de COVID19 pandemie op de reizigersaantallen in het OV.

In de volgende paragraaf wordt specifiek ingegaan op het goederenvervoer.

14.1.3 Kwaliteit logistieke knooppunten

De provincie wil de sterke positie die Limburg momenteel heeft op logistiek gebied behouden en versterken. Limburg beschikt over twee multimodale logistieke knooppunten, waarvan één in Noord-Limburg (Venlo-Venray) en één in Zuid-Limburg (Sittard-Geleen/Stein).
Limburgse bedrijven kunnen voor de afvoer van hun goederenstromen gebruik maken van de aanwezige overslagterminals (zowel Barge-, als Railterminals) en van de aanwezige logistieke faciliteiten in de knooppunten, zoals het toepassen van 'Value Added Logistics' en 'Value Added Services' (d.w.z. waarde toevoegende logistieke activiteiten en waarde toevoegende diensten).

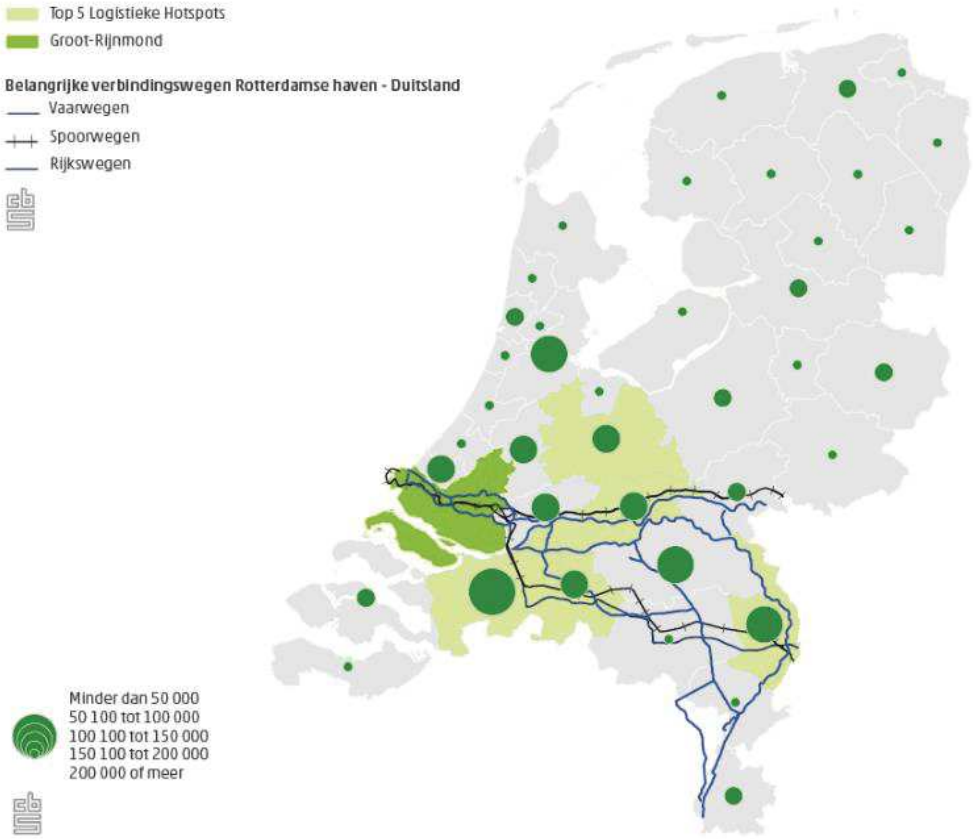

Figuur 14.3: Verankering logistieke hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein als logistieke hotspots in Nederlands logistiek vervoerssysteem (bron: CBS).

Het goederenvervoer van en naar de vijf belangrijkste hotspots groeide tussen 2010 en 2017 met bijna 18 procent, elf keer zo snel als buiten deze hotspots (1,6 procent). Dit meldt het CBS op basis van het nieuwe rapport 'De regionale economie'. In Limburg is de logistieke sector geconcentreerd in de hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein. Beide knooppunten zijn multimodaal ontsloten en kunnen mobiliteitsknelpunten helpen oplossen door zoveel mogelijk (daar waar dat zinvol en rendabel is) goederenvervoer via spoor en binnenvaart te vervoeren. Niet alle producten zijn namelijk geschikt om via water en/of spoor te vervoeren.

De groei van logistieke hotspot Noord-Limburg blijkt uit de hoeveelheid geladen en geloste zeecontainers. In zeven jaar groeide deze in hotspot Venlo-Venray van ca. 450.000 naar bijna 800.000 (zie figuur 14.4).

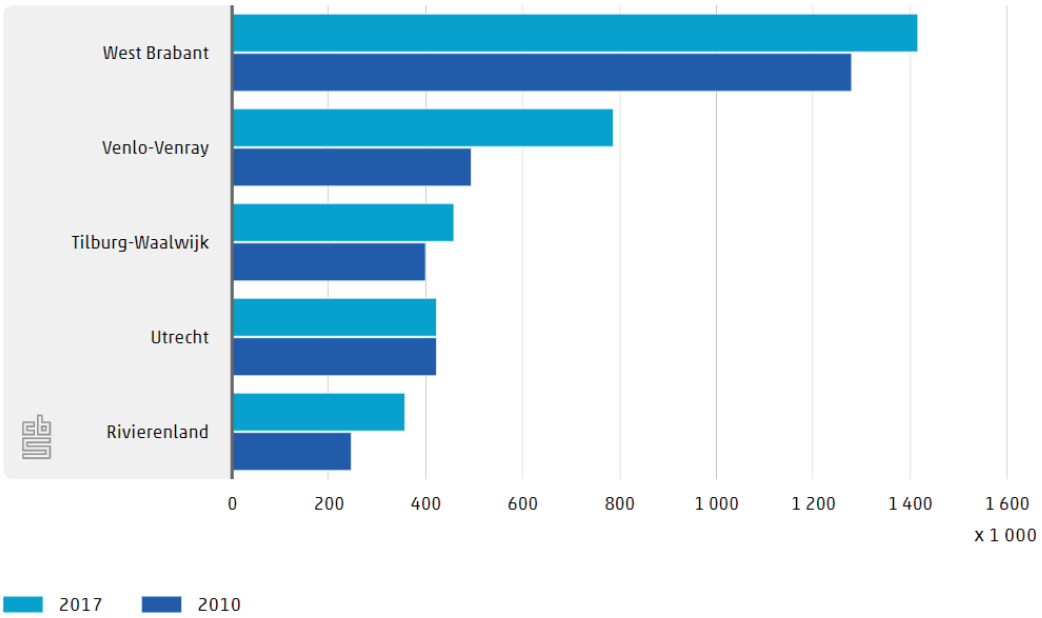

Figuur 14.4: Groei geladen en geloste zeecontainers per logistieke hotspots (Bron: CBS)

14.1.4 Bereikbaarheid internationaal

De internationale bereikbaarheid is belangrijk voor zowel inwoners als bedrijven. Via wegen, water, spoor, lucht en buisleidingen kent Limburg diverse verbindingen met Duitsland en België. Maastricht Aachen Airport (MAA) is de luchthaven binnen de provincie, op korte afstand zijn ook Eindhoven Airport, vliegveld Weeze (Duitsland) en Liège Airport (België) gelegen.

Met name de internationale bereikbaarheid van Limburg voor personenvervoer per trein laat echter nog te wensen over. De Provincie zet in op verbetering van de spoorverbindingen Eindhoven-Venlo-Düsseldorf, (Amsterdam-) Eindhoven-Heerlen-Aken, Weert-Hamont-Antwerpen en Maastricht-Luik (-Brussel), alsmede de Drielandentrein Aken-Maastricht-Luik. Ook het regionale grensoverschrijdende busvervoer is nog een punt van aandacht. In 2020 is in Maastricht een internationaal busstation voor lange-afstandsbusvervoer geopend (wat uniek in Nederland is), wat een sterke bijdrage levert aan de ambitie om Maastricht als internationaal en regionaal knooppunt te verbeteren.

14.2 Referentiesituatie

Trends als 'Het Nieuwe Werken', ontwikkelingen in de ICT en logistiek, maar ook de demografische ontwikkeling naar een kleinere bevolking (krimp), een bevolkingsopbouw met een groter aandeel ouderen en kleiner aantal jongeren en een mogelijke verandering in de spreiding van die bevolking (meer stad, minder platteland) bewerkstelligen veranderingen in de mobiliteit. Sterke punten zijn de ingeslagen beleidswijzigingen die moeten leiden tot een betere aanpak van onze mobiliteitsdoelstellingen en -ambities en de bewustwording van de noodzaak (maatschappelijk en politiek, nationaal en lokaal) van een modal shift. Ook is de bereikbaarheid over de weg goed, is de basis op orde en kent Limburg een sterke logistieke sector. Zonder ingrijpen blijven er nog knelpunten of zullen deze mogelijk nog groeien. Denk aan grensoverschrijdende verbindingen OV (m.n. trein), vervoersarmoede in het buitengebied (afwezigheid), vervoersarmoede voor zwakkere groepen (m.n. in steden), het verkeerssysteem dat nog steeds vooral ingericht is op autovervoer, vrachtwagenparkeren (te weinig mogelijkheden); de laadinfrastructuur voor emissieloze brandstoffen die nog niet op orde is, stikstof en de CO2-uitstoot (onduidelijkheid over het eigenaarschap van het duurzaamheidsvraagstuk), data (met name met het oog op smart mobility) die niet op orde zijn en het aantal verkeersdoden, dat weer langzaam stijgt (terwijl het motto is: maak van de nul een punt). Van MAA moeten de sterke kanten worden benut, zoals specifieke typen vervoer van goederen en personen.

Bestaand beleid

Met het 'Mobiliteitsplan Limburg, Slim op weg naar morgen' (2017) heeft de provincie Limburg zich voorgenomen om in te spelen op de sterke ontwikkelingen m.b.t. de mobiliteit in Limburg. Flexibel en adaptief zijn daarbij de sleutelwoorden, omdat niet kan worden voorspeld hoe deze ontwikkeling zal verlopen.
Digitalisering en duurzaamheid zijn leidende principes. Een andere werkwijze is ingezet, van modaliteit naar mobiliteit, en in samenwerking met partners (overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en burgers).
Integraliteit komt tot uitdrukking in een gebiedsgerichte benadering zoals in de recent door de 16 gemeenten opgestelde Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg (2020).

De Provincie Limburg heeft in het Mobiliteitsplan voor Limburg (2017) een vijftal doelen gesteld:

- We houden onze stedelijke gebieden aantrekkelijk en bereikbaar, door bijvoorbeeld verschillende manieren van vervoeren aan te bieden en een verantwoorde keuze te bevorderen (multimodaliteit).
- We houden ons platteland vitaal dankzij goede fysieke, maar ook digitale bereikbaarheid.
- We versterken onze economie dankzij de ontwikkeling van economische clusters zoals campussen en maakindustrie en we vergroten hun (onderlinge) bereikbaarheid.
- We willen een internationale koploper blijven in de groene logistiek, met Greenport Venlo als middelpunt. De logistieke sector is een belangrijke economische drager voor onze provincie.
- We versterken de vrijetijdseconomie. Met recreatie en toerisme staat onze provincie goed op de kaart, ook publiekstrekkers en evenementen maken Limburg aantrekkelijk voor bewoners en bezoekers.
- Mobiliteit is een belangrijke schakel. Mobiliteit kan slimmer, efficiënter en grenzelozer. We werken aan een toekomst waarin mensen betaalbaar, schoner en slimmer helemaal naar eigen wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Daarvoor is een betere doorstroming nodig, met aandacht voor duurzame mobiliteit en het vergroten van verkeersveiligheid. Dit draagt bij aan de leefbaarheid in onze regio.

Hoe te bereiken?

De basisvoorzieningen blijven op orde door goed beheer en onderhoud van het vervoersaanbod. We verbeteren we de kwaliteit hiervan en maken het mobiliteitsnetwerk steeds aantrekkelijker. Dit kan door vervoersmiddelen op een andere of betere manier te benutten en mensen uit te nodigen op een slimmere manier hun vervoer te kiezen. We investeren in smart mobility. We doen mee aan initiatieven om de mobiliteit in Limburg te verbeteren. Zo worden we een krachtige speler en vergroten we aantrekkingskracht van de hele regio.

14.3 Beoordeling

De provincie Limburg bevat over het algemeen geen structurele knelpunten met betrekking tot bereikbaarheid. De multimodale bereikbaarheid, de doorstroming op de wegen en de kwaliteit van de logistieke multimodale knooppunten is over het algemeen op orde. De internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.

Deze ontwikkelingen doen zich generiek voor de hele provincie voor. Om die reden zijn de verschillende referentielijnen gelijk voor alle regio's.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

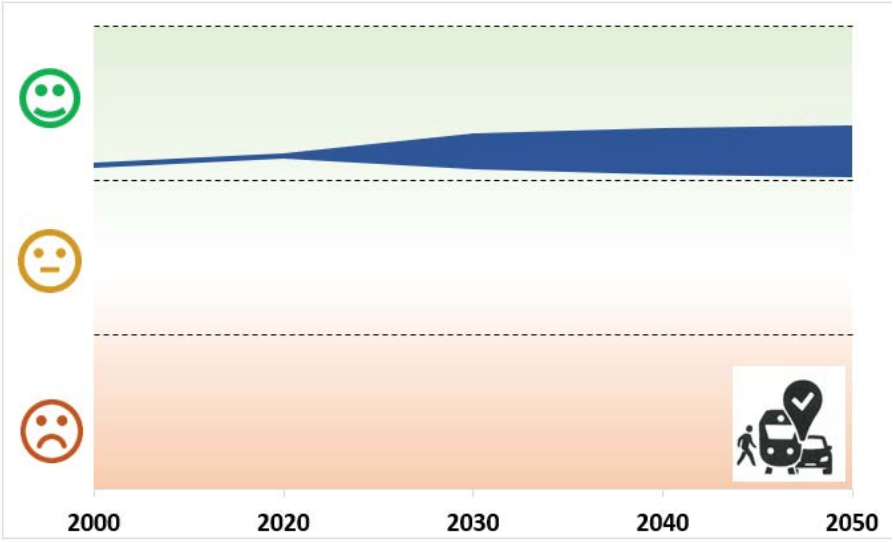

Figuur 14.5: Referentielijn bereikbaarheid Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Er bestaan in de huidige situatie geen structurele bereikbaarheidsknelpunten. - Internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.
Autonome ontwikkeling	- Bedreigingen zijn onder meer traditioneel denken ('wegverbreding als oplossing voor ieder vervoersprobleem', geen data delen), het ontbreken van coördinatie van verkeersstromen richting woonwijken (o.a. pakketbezorging), een aanzienlijke groei van de logistiek. Kansen ziet de provincie in gedragsverandering (o.a. bevorderen fietsgebruik), modal shift (hoogwaardige logistiek, buisleidingen), digitalisering – slim datagebruik, smart mobility.
Bandbreedte	- Geen grote regionale verschillen.

15 Overzicht: Portret van Limburg

Het Portret van Limburg geeft inzicht in de huidige en verwachte staat van Limburg. Hierin is niet alleen de huidige staat van de fysieke leefomgeving beschreven, maar ook welke ontwikkelingen zich de afgelopen jaren hebben voorgedaan en hoe de prognose er uitziet voor de toekomst.

Het Portret van Limburg is opgesteld in het kader van de provinciale ontwerp-Omgevingsvisie van Limburg en het Milieueffectrapport (MER) dat daarbij opgesteld is. De ontwerp-Omgevingsvisie bevat de strategisch langetermijnvisie voor de provincie. In het MER wordt het voorgenomen omgevingsbeleid in de ontwerp-Omgevingsvisie beoordeeld op de effecten in de leefomgeving.

Om deze effecten van het voorgenomen beleid te kunnen beoordelen is een referentiesituatie nodig. Dit wordt weergegeven in het Portret van Limburg. In het Portret worden 12 thema's (beoordelingsaspecten) onderscheiden. Deze thema's zijn in onderstaande figuur weergegeven.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving	**Ecologisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**
Aantrekkelijke leefomgeving	**Energie & grondstoffen**	**Werk en inkomen**
Wonen	**Bodem, water & ondergrond**	**Opleiding en netwerken**
Sociaal	**Historisch kapitaal**	**Bereikbaarheid**

Per thema is beschreven wat de huidige staat van de leefomgeving in Limburg is en welke trends en ontwikkelingen relevant zijn. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg en Limburg als geheel.

De beschrijving van de huidige en verwachte staat van Limburg resulteert per regio en voor Limburg als geheel in 12 referentielijnen (één voor elk thema). In een referentielijn zijn de huidige situatie, de ontwikkeling van de afgelopen jaren en de verwachting voor de toekomst opgenomen. De verwachting voor de toekomst is een voorspelling en bevat onzekerheden. Deze onzekerheden zijn in de referentielijnen opgenomen door middel van een bandbreedte. De referentielijnen zijn gebruikt bij het opstellen van het MER.

Onderstaande overzichten (figuren 15.1 t/m 15.4) bevatten voor Limburg (als geheel) en voor de drie regio's (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) de geaggregeerde beoordeling op themaniveau.

De referentielijnen van Noord-, Midden- en Zuid-Limburg zijn een samenvatting van de voorgaande hoofdstukken 3 t/m 14 (te weten: paragraaf 3: Beoordeling van elk hoofdstuk).

Figuur 15.1: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Limburg (als geheel)

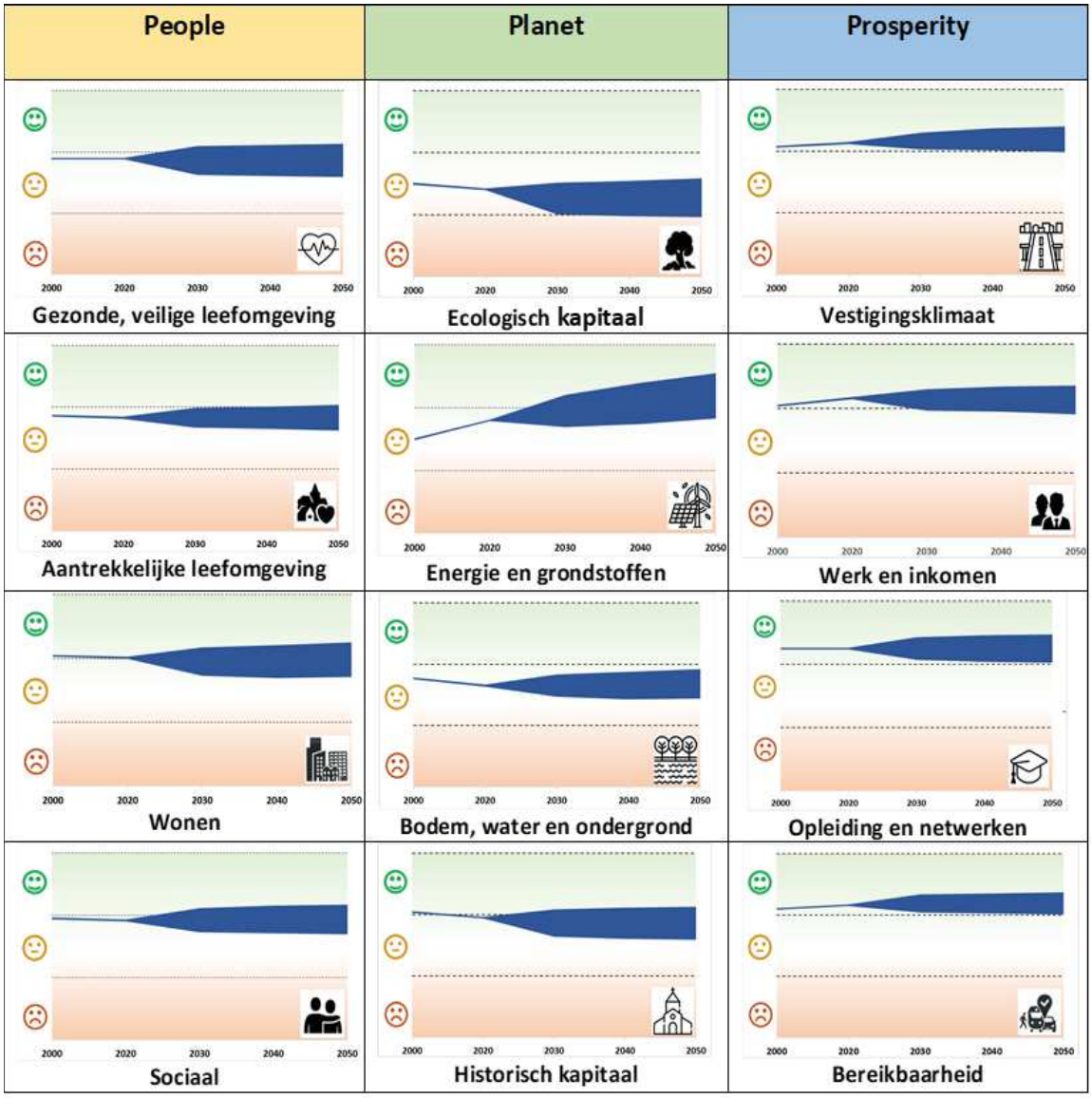

Figuur 15.2: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Noord-Limburg

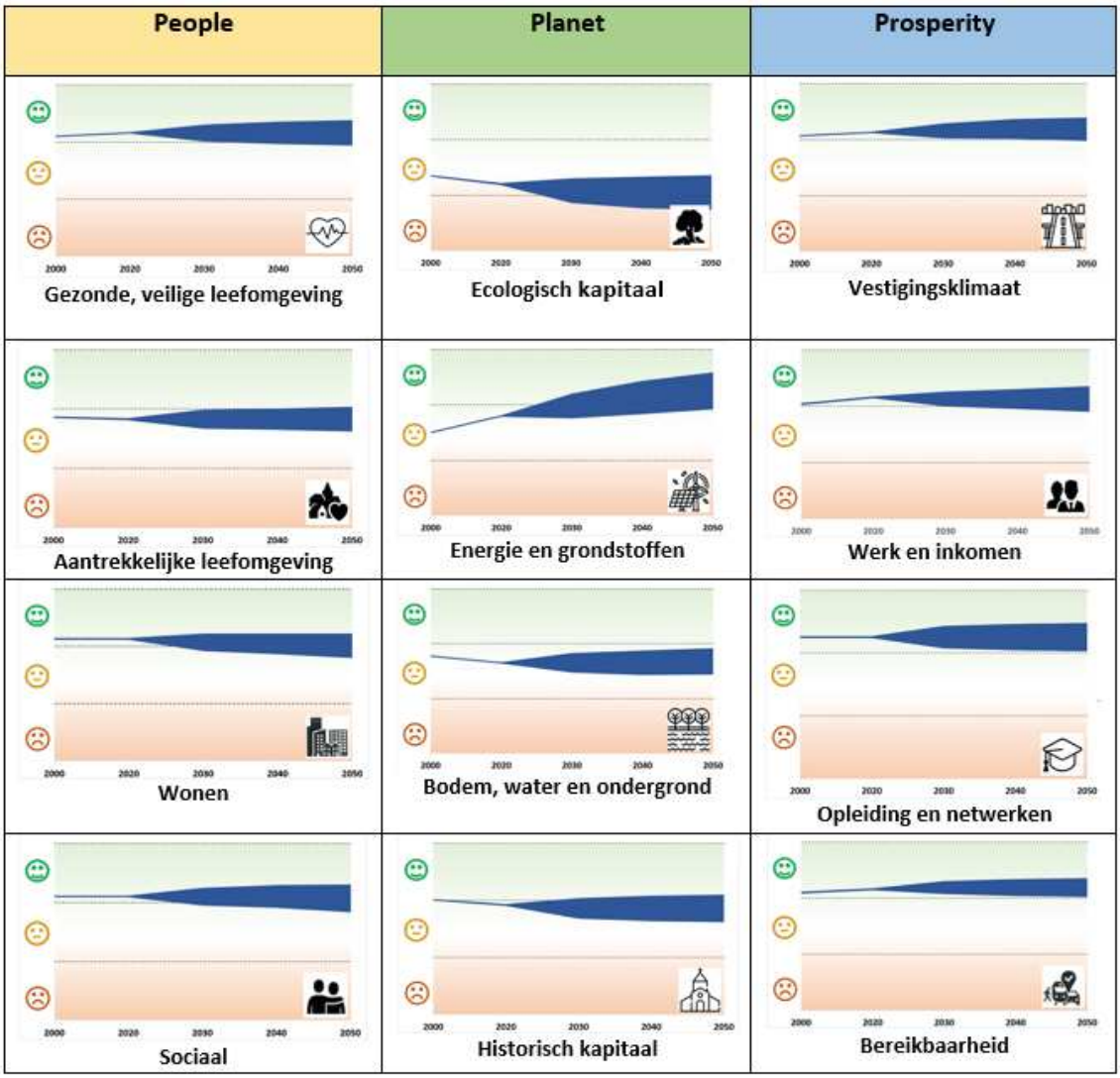

Figuur 15.3: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Midden-Limburg

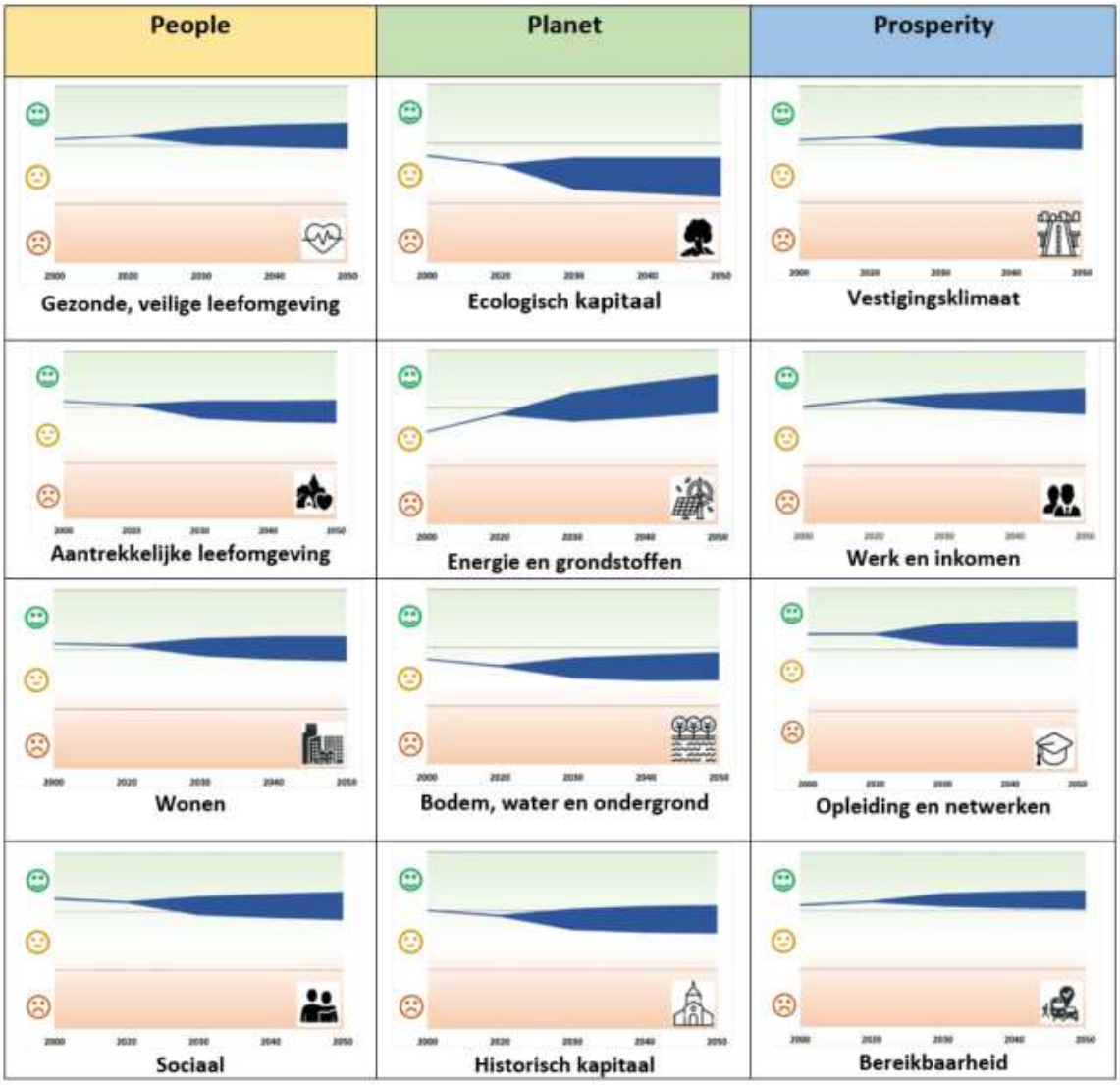

Figuur 15.4: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Zuid-Limburg

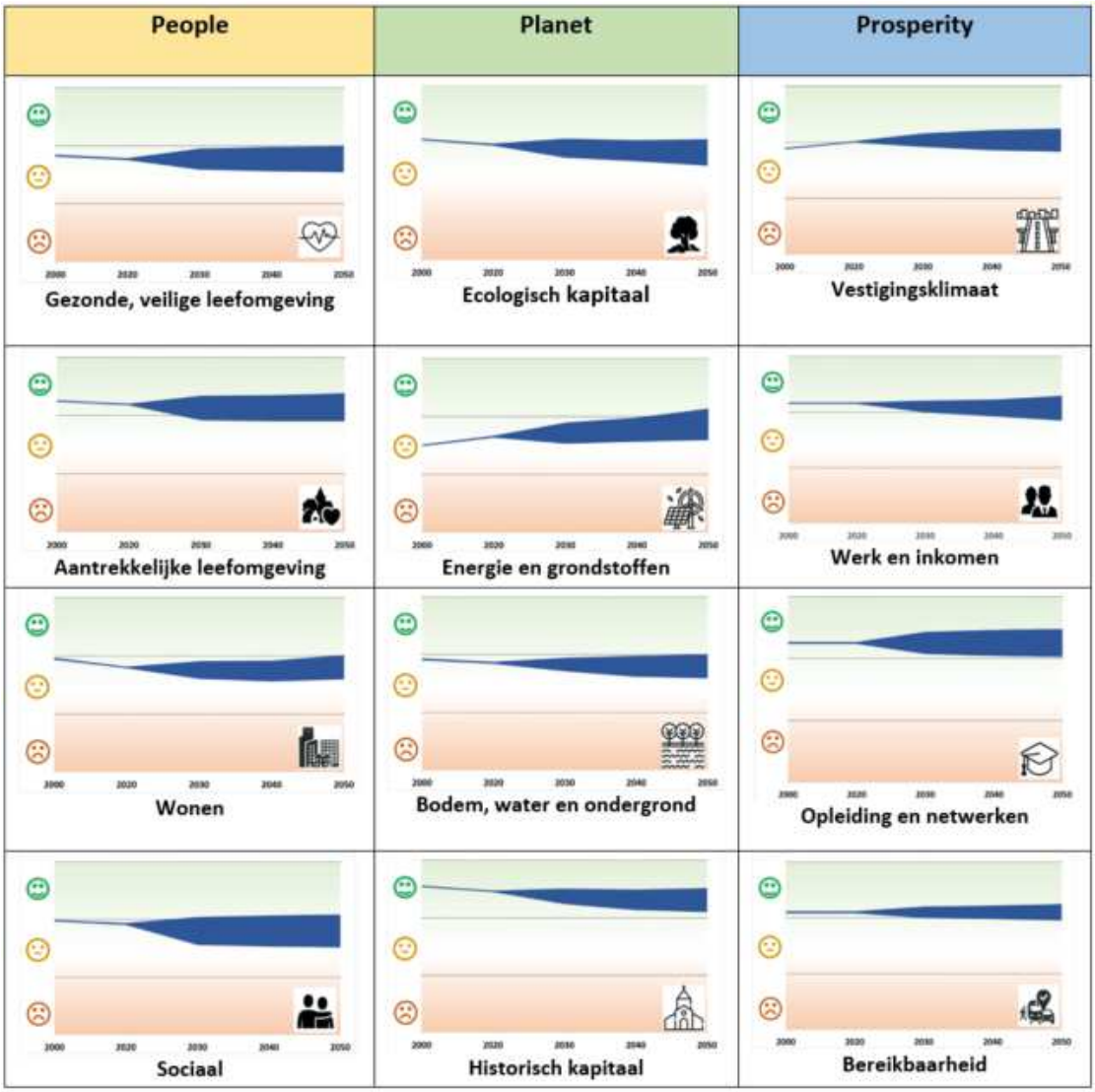

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. 06 22976213
E. peter.verhoeven@anteagroup.com

www.anteagroup.nl

Copyright © 2020
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Bijlage 6: Informatiesessie Provinciale Staten 14 december

Geachte Staten,

Recent heeft ondergetekende u tijdens de informatiesessie over de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) d.d. 14 december 2020 namens Gedeputeerde Staten een online presentatie toegezegd. Deze presentatie kan u helpen bij de voorbereiding van de inhoudelijke behandeling van de POVI in de eerste maanden van 2021. De inhoud van deze presentatie is vergelijkbaar met de inhoud die tijdens de informatiesessie aan de orde is geweest. Voor de deelnemers van de informatiesessie is deze inhoud dus al bekend en biedt onderstaande link de mogelijkheid om op uw gemak de presentatie of onderdelen hiervan terug te luisteren. Voor degenen onder u die niet in de gelegenheid waren de informatiesessie bij te wonen kan deze presentatie helpen u snelwegwijs te maken in de hoofdlijnen en achtergronden van de POVI.

De presentatie is te raadplegen via youtube.

Mocht u in aanloop naar de sonderende behandeling van de POVI op 15 januari 2021 al vragen willen stellen dan kan dat door uw vraag te richten aan omgevingsvisie@prvlimburg.nl. We zullen dan zorgdragen voor een tijdige beantwoording van uw vragen en de vragen en antwoorden gebundeld aanbieden aan u allen.

Namens het College van Gedeputeerde Staten,

Andy Dritty

Bijlage 3: wijzigingsdocument Statenvoorstel en bijlagen Omgevingsvisie Limburg

Dit document geeft een overzicht van de voorgestelde aanpassingen in het Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief van GS van 18-12-2020 (GS 2020-50759) en de bijlagen bij het Statenvoorstel: bijlage 1. Omgevingsvisie Limburg, bijlage 2. Nota van Zienswijzen.

De voorgestelde tekstwijzigingen komen voort uit o.a. de commissievergadering van 15 januari 2021 en 12 maart 2021. Daarnaast worden diverse ambtshalve wijzigingen voorgesteld. Dit betreffen enkele omissies en actualisaties van teksten.

1. **Wijzigingen in G-20-086 Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief GS van 18-12-2020 (GS 2020-50759)**

Bladzijde	Wijziging	Toelichting bij wijziging
Blz. 1, onderdeel 4, blz. 3, onderdeel 4 en blz. 13, Ontwerpbesluit PS	Verplaatsing van besluit door **dikgedrukte tekst** toe te voegen en ~~doorgestreepte~~ tekst te verwijderen: 4. De volgende beleidsdocumenten in te trekken: ~~De POL-aanvulling grensmaas (2005, 2010) blijft in stand, maar wordt opgevat als een programma onder de Omgevingsvisie~~ **5. De POL-aanvulling Grensmaas (2005, 2010) inhoudelijk te handhaven, maar deze onder de werking van de Omgevingsvisie Limburg aan te merken als een 'programma'.**	De POL-aanvulling Grensmaas is losgekoppeld van het beslispunt over in te trekken beleidsdocumenten. De POL-aanvulling wordt niet ingetrokken, maar blijft als programma gehandhaafd. Dit is met deze tekstaanpassing verduidelijkt in het Statenvoorstel.
Blz. 1, onderdeel 4, blz. 3, onderdeel 4 en blz. 13, Ontwerpbesluit PS	Beslispunten toevoegen: - Intrekken POL2014	POL2014 wordt vervangen door de Omgevingsvisie Limburg. In de Omgevingsvisie is reeds opgenomen dat met de inwerkingtreding van de Provinciale Omgevingsvisie het POL2014 komt te vervallen. Dit was nog niet expliciet in het Statenvoorstel opgenomen en is nu alsnog toegevoegd.
Blz. 1, 3, 4	Tekstaanpassing: 277 zienswijzen wordt 278 zienswijzen.	In de zienswijzeperiode is een zienswijze ingediend die niet correct is geregistreerd en daardoor niet in behandeling is genomen. De zienswijze is alsnog geregistreerd (nummer: 2017) en

		behandeld waardoor het aantal zienswijzen is aangepast. De zienswijze heeft niet tot inhoudelijke aanpassingen van de Omgevingsvisie geleid.
Blz. 8	Onder reactie op moties 2685 en 2696 **dikgedrukte** tekst toevoegen: “Bij de inhoudelijke behandeling van de PES deel 2 hebben GS toegezegd om, naar aanleiding van de moties van de PVV, CDA en 50PLUS die in het debat aan de orde kwamen, de onderdelen van de zonneladder nadrukkelijker tot uitdrukking te brengen in de Omgevingsvisie. Daarnaast is nog een keer aangegeven dat er wordt gekeken naar de juridische borging van de zonneladder en is als zodanig in de Omgevingsvisie beschreven. **N.a.v. motie 2685 zijn de visualisatie en teksten in de Omgevingsvisie over de zonneladder aangescherpt**”.	Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 *zonneladder stap voor stap* aangenomen. De teksten van de Omgevingsvisie zijn aangescherpt n.a.v. deze motie.
Blz. 12, punt 16	Bijlage toegevoegd: Overzichtsdocument wijzigingen	Dit overzichtsdocument wordt als bijlage bij het Statenvoorstel toegevoegd.

2. Wijzigingen in Bijlage 1. Omgevingsvisie Limburg

Hoofdstuk + bladzijde	**Wijziging**	**Toelichting bij wijziging**
Hoofdstuk 11.2, blz. 78	Dikgedrukte tekst toevoegen: “Daarbij gaat het om besparen op gebruik, duurzaam opwekken met zon en wind en andere bronnen. Waterstof **als energiedrager** is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk”.	Conform toezegging 8892 van Gedeputeerde Brugman is de tekstpassage m.b.t. waterstof is gecorrigeerd aangezien waterstof geen energiebron is, maar een energiedrager.
Inhoudsopgave, blz. 4	Toevoegen dikgedrukte tekst aan inhoudsopgave: **Hoofdstuk 4. Provinciaal belang**	Het hoofdstuk is weggevallen uit inhoudsopgave. Dit is hersteld.
Hoofdstuk 3.2, blz. 23	Vervangen woord “bestemmingsplan” door “omgevingsplan”. Tekst op blz. 23 wordt: “Het precieze begrenzen van alle	De terminologie is aangepast naar de correcte terminologie die gebruikt wordt onder de Omgevingswet.

	gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk **omgevingsplannen**. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen **(onder de Omgevingswet: omgevingsplannen)** …"	
Hoofdstuk 7.3, blz. 51, 5e bullit	Onderstaande zin op blz. 51 verwijderen: "… Deze verplichting is onderdeel van de Ladder voor duurzame verstedelijking in de Omgevingsverordening".	Het begrip duurzame verstedelijking wordt voor dit onderwerp niet toegepast in de (nieuwe) concept Omgevingsverordening. Daardoor dient deze verwijzing in de Omgevingsvisie te vervallen. De motiveringsplicht voor herbenutting van monumentale en beeldbepalende is uitgewerkt in de (nieuwe) concept Omgevingsverordening.
Hoofdstuk 8.3, blz. 58, kader "Einstein telescoop"	Jaartal aanpassen bij locatiekeuze. Tekst op blz. 58 wordt: "Een locatiekeuze wordt in **2025** verwacht …".	Het correcte jaartal toegevoegd. Dit was 2023, maar wordt 2025.
Hoofdstuk 9.3, blz. 66	Woord "bruto" toevoegen na "70 hectaren". Tekst op blz. 66 wordt: "… voor grootschalige productielocaties van meer dan 70 hectaren **bruto**".	Het woord "bruto" was weggevallen. Dit is hersteld.
Hoofdstuk 11.3, blz. 81	Toevoegen **dikgedrukte tekst** en weghalen doorgestreepte tekst: "Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~	Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 *zonneladder stap voor stap* aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om: • In de Provinciale Omgevingsvisie het '*nee, tenzij-principe'* dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en

	Natuurnetwerk Limburg, ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen". De visualisatie van de Zonneladder op blz. 81 aanpassen naar nieuwe versie met bovenstaande wijzigingen.	op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie. • In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.
Hoofdstuk 12.1, blz. 84	Weghalen doorgestreepte tekst op blz. 84. De structuur en kwaliteit van de bodem en het grondwater krijgen nadrukkelijk de aandacht in de relevante beleidsprogramma's en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Heuvelland en het IBP Zuid-Oostelijke zandgronden en de aanpak via de ~~(voorlopig)~~ aangewezen NOVI-gebieden Zuid-Limburg en de Peel.	De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17 februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden is de tekst in de Omgevingsvisie geactualiseerd.
Hoofdstuk 12.3, blz. 89, 1e bullet Begrippenlijst, blz. 193 Agglomeratielandbouw	Toevoegen **dikgedrukte tekst** op: Blz. 89: Deze beleidslijn is ook van toepassing op **grootschalige** mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties. Blz. 193: (inclusief **grootschalige** mestbewerking en mestverwerking).	De beste locaties voor grootschalige mestverwerkingsinstallaties zijn bedrijventerreinen. De beschrijving van mestverwerkings- en bewerkingsinstallaties wordt in de beschrijving van agglomeratielandbouw benadrukt dat het 'grootschalige' installaties betreft. Deze meer nauwkeurige definitie zal

		ook in de Omgevingsverordening worden gehanteerd. Beide documenten blijven op deze wijze in overeenstemming.
Hoofdstuk 12.3, blz. 90	**Dikgedrukte** tekst toevoegen: "… 2) koppeling aan een sloop/herstructureringsopgave **en/of ruimtelijke kwaliteitsbijdrage. …"**	Naar aanleiding van de Verduidelijkende notitie glastuinbouwbeleid is de passage aangevuld met dikgedrukte tekst.
Hoofdstuk 20.2 Drie soorten instrumenten Blz. 176	Wijziging dikgedrukte tekst van SIS 2.0 naar SIS 3.0: Afhankelijk van het doel kan financieel instrumentarium (bijvoorbeeld fondsen) ingezet worden. De wijze waarop de afweging plaats vindt is vastgelegd in SIS **3.0.**	Naar aanleiding van de vaststelling van SIS 3.0 is de tekst in de Omgevingsvisie geactualiseerd.
Hoofdstuk 20.3, blz. 178	Weghalen doorgestreepte tekst op blz. 178: "…In Limburg zijn NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg aangewezen als ~~voorlopige~~ NOVI-gebieden. … van een brede stapeling van opgaven. ~~Besluitvorming over de NOVI-gebieden vindt gelijktijdig plaats met de vaststelling van de NOVI.~~	De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17 februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden is de tekst in de Omgevingsvisie geactualiseerd.

3. Wijzigingen in Bijlage 2. Nota van zienswijzen

Hoofdstuk + bladzijde	Wijziging	Toelichting bij wijziging
Blz. 4. Inleiding	Tekstaanpassing: 277 zienswijzen wordt **278** zienswijzen.	In de zienswijzeperiode is een zienswijze ingediend die niet correct is geregistreerd en daardoor niet in behandeling is genomen. De zienswijze is alsnog geregistreerd (nummer: 2017) en behandeld waardoor het aantal zienswijzen is aangepast. De zienswijze heeft

		niet tot inhoudelijke aanpassingen van de Omgevingsvisie geleid.
Blz. 63 en 149 (ondernemersklimaat en circulaire economie)	Toevoeging zienswijzen indiener 2017: Indiener geeft aan dat voor de specialisten in groen, grond en infra is het van groot belang dat in de toekomst een gunstig ondernemersklimaat gecreëerd wordt in het buitengebied van de provincie Limburg. **Standpunt GS** De Provincie stimuleert en faciliteert ontwikkelingen die bijdragen aan versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van bijdragen aan een aantal in de POVI genoemde maatschappelijke opgaven. Specialisten in groen, grond en infra zijn faciliterend voor de realisatie van ontwikkelingen in het buitengebied. Derhalve wil de Provincie een gunstig ondernemersklimaat bieden voor deze sector. De planologische afweging van concrete initiatieven zal in beginsel op lokaal / regionaal niveau plaatsvinden. **Voorstel aan PS** Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven. Indiener geeft aan dat voor het uitvoering geven van een circulaire economie voldoende (buiten)opslag noodzakelijk is. Indiener vraagt om ruimte te geven aan lokale ondernemers	In de zienswijzeperiode is een zienswijze ingediend die niet correct is geregistreerd en daardoor niet in behandeling is genomen. De zienswijze is alsnog geregistreerd (nummer: 2017) en behandeld. De zienswijze en reacties zijn opgenomen in de nota van zienswijzen.

	om uitvoering te geven aan een circulaire economie. **Standpunt GS** Een vraag die benoemd is in het Circulaire Economie Limburg 2.0 en die de komende jaren beantwoord moet worden is welke ruimtelijke consequenties een circulaire economie heeft voor Limburg. Wij gaan deze vraag verkennen aan de hand van een aantal concrete praktijkcasussen. **Voorstel aan PS** Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.	
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen. Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen: blz. 360 (Voorstel aan PS 12-N), 364 (Voorstel aan PS 17-B)	Op diversie locatie in de nota zijn in de beantwoording van de zienswijzen (Standpunt GS) en het voorstel aan PS kleine wijzigingen doorgevoerd: Termen als “voorlopig” en “beoogd” zijn op diverse plekken weggehaald. Op blz. 277 is het standpunt GS daarnaast iets uitgebreider geactualiseerd bij zienswijzen 1009, 1017, 1025 en 1026 door de **dikgedrukte teksten** toe te voegen: “De Peel is in de NOVI **eerder aangewezen** als een van de acht voorlopige NOVI-gebieden. Wij waarderen de uitgesproken ondersteuning. De beoogde aanpak is inmiddels nader uitgewerkt in een separaat **Plan van Doorgaan NOVI-gebied De Peel**. Dit plan van **Doorgaan** vorm**de** de basis voor een besluit van het Rijk over omzetting van de voorlopige status NOVI-gebied in een	De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17 februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden zijn de teksten in de Nota van Zienswijzen op verschillende plekken geactualiseerd. Aanpassingen in voorstellen aan PS zijn ook in de Omgevingsvisie doorgevoerd.

	definitieve. **De Minister van BZK heeft, mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW, bij brief aan de Tweede Kamer van 17 februari 2021 De Peel en Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied toegekend.** …"	
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen: hoofdstuk 2.11 (Zienswijzen over Hoofdstuk 11: Energie) en hoofdstuk 2.12 (Zienswijzen over Hoofdstuk 12: Land- en Tuinbouw) Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen: blz. 357 voorstel aan PS 11-B	Standpunt GS op diverse locaties in de nota aanvullen met dikgedrukte tekst: **Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 zonneladder stap voor stap aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om:** **• In de Provinciale Omgevingsvisie het 'nee, tenzij-principe' dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie.** **• In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.** **Conform deze motie is de tekst in de Omgevingsvisie aangevuld.**	Voorstel aan PS is op verschillende plekken aangevuld met tekstwijzigingen over zonneladder n.a.v. motie 2685. Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 *zonneladder stap voor stap* aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om: • In de Provinciale Omgevingsvisie het '*nee, tenzij-principe'* dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie. • In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.

	Bij voorstel aan PS (voorstel PS 11-B) op verschillende plekken de dikgedrukte tekst aanvullen en middels doorstrepen aangeven welke teksten komen te vervallen in hoofdstuk 11 van de Omgevingsvisie: Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen".	
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen: blz. 117; Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen, Voorstel aan PS 11-A	**Dikgedrukte tekst toevoegen** aan Voorstel aan PS: "… Waterstof **als energiedrager** is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk	Conform toezegging 8892 van Gedeputeerde Brugman is de tekstpassage in de Omgevingsvisie m.b.t. waterstof is gecorrigeerd aangezien waterstof geen energiebron is,

	…”.	maar een energiedrager. Aansluitend bij de wijziging in de Omgevingsvisie, is dit ook aangepast in de Nota van Zienswijzen.
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen: blz. 327, 331, 333, 334, 340; Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen, Voorstel aan PS 23-A	Aan Standpunt GS **dikgedrukte tekst** toevoegen: Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen **(onder de Omgevingswet: omgevingsplannen).** Vervangen woord “bestemmingsplan” door “omgevingsplan” in het Voorstel aan PS: “Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk **omgevingsplannen**. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen **(onder de Omgevingswet: omgevingsplannen)** …”	In de Omgevingsvisie is de terminologie aangepast naar de correcte terminologie die gebruikt wordt onder de Omgevingswet. Aansluitend bij de wijziging in de Omgevingsvisie, is dit ook aangepast in de Nota van Zienswijzen.
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen: blz. 186,187 Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen, Voorstel aan PS 12-H	Toevoegen **dikgedrukte tekst** aan Voorstel aan PS (12-H): Deze beleidslijn is ook van toepassing op **grootschalige** mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties. Toevoegen **dikgedrukte tekst** aan Voorstel aan PS (12-H), in de begrippenlijst bij het begrip “Agglomeratielandbouw”: … (inclusief **grootschalige** mestbewerking en mestverwerking).	In de Omgevingsvisie is de term grootschalig toegevoegd (zie aanpassingen eerder in dit document). Aansluitend bij de wijziging in de Omgevingsvisie, is dit ook aangepast in de Nota van Zienswijzen.

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	RMT	**Behandeld**	J. Merkus
Ons kenmerk	2020/50759	**Telefoon**	+31433897037
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	15 december 2020
Bijlage(n)	6	**Verzonden**	18 december 2020

Onderwerp
Omgevingsvisie Limburg

Geachte Staten,

Hierbij ontvangt u de Omgevingsvisie Limburg.
In mei 2018 hebben uw Staten opdracht gegeven tot het opstellen van de Omgevingsvisie Limburg. In een interactief proces met partners en burgers is de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg tot stand gekomen. De ontwerp-Omgevingsvisie heeft ter inzage gelegen en er zijn 277 zienswijzen ingediend. Deze zijn behandeld in de Nota van Zienswijzen. Dat heeft geresulteerd in wijzigingsvoorstellen op de ontwerp-Omgevingsvisie.

Hierbij ontvangt u de Omgevingsvisie Limburg, inclusief de Nota van Zienswijzen met wijzigingsvoorstellen op de ontwerp-Omgevingsvisie en bijbehorende bijlagen (planMER, aanvulling planMER, Foto van Limburg, Overzicht beleidswijzigingen POL2014-Omgevingsvisie).

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

provincie limburg

Statenvoorstel – 1 minuut versie
No: G-20-086

1 Onderwerp

Omgevingsvisie Limburg

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Op 1 januari 2022 treedt de Omgevingswet in werking en moet Limburg beschikken over een provinciale Omgevingsvisie die voldoet aan de nieuwe wettelijke eisen. In mei 2018 hebben uw Staten opdracht gegeven tot het opstellen van de Omgevingsvisie Limburg. In een interactief proces met partners en burgers is de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg tot stand gekomen. De ontwerp-Omgevingsvisie heeft ter inzage gelegen en er zijn 277 zienswijzen ingediend. Deze zijn behandeld in de Nota van Zienswijzen. Dat heeft geresulteerd in wijzigingsvoorstellen op de Ontwerp Omgevingsvisie.

Uw Staten wordt gevraagd de Omgevingsvisie Limburg vast te stellen.

3 Bevoegdheid

Uw Staten zijn bevoegd tot vaststelling van de Omgevingsvisie Limburg. De Omgevingsvisie heeft naar huidig recht nog vooral de status van een structuurvisie de zin van de Wro. De opzet en scope van de Omgevingsvisie (fysieke leefomgeving in brede zin) sluiten echter geheel aan bij de nieuwe Omgevingswet. Onder de Omgevingswet heeft de Omgevingsvisie Limburg eveneens de status van ‘omgevingsvisie’. De Omgevingsvisie is kaderstellend voor de provinciale besluitvorming wat betreft het omgevingsbeleid in Limburg.

4 Voorstel aan Provinciale Staten

1. In te stemmen met de bestuurlijke standpunten ten aanzien van de ingediende zienswijzen, zoals geformuleerd in de Nota van Zienswijzen;
2. De Omgevingsvisie Limburg vast te stellen met inachtneming van de voorgestelde wijzigingen in de Nota van zienswijzen;
3. Gedeputeerde Staten op te dragen de verdere afhandeling en publicatie van de Omgevingsvisie Limburg te verzorgen;
4. De volgende POL-aanvullingen in te trekken:

Zandmaas (2002, 2004, 2010)
Uitbreiding Groeve ’t Rooth (2006)
Beïndiging kalksteenwinning St. Pietersberg (2009)
De POL-aanvulling grensmaas (2005, 2010) blijft in stand, maar wordt opgevat als een programma onder de Omgevingsvisie

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

In de voorliggende Omgevingsvisie zit de verantwoording opgesloten. Waar die onduidelijk is gebleken gaat de Nota van zienswijzen daar verder op in. De duurzaamheidsambities zijn integraal onderdeel van het omgevingsbeleid, zoals in de Omgevingsvisie opgenomen. Het duurzaamheidsbeleid is geïntegreerd in de beleidsopgaven en aanpakken.

6 Risico's

Een risico bij het voorgestelde omgevingsbeleid is het niet realiseren van de beoogde doelen en het niet nakomen van afspraken met het Rijk.

De Omgevingsvisie beschrijft de rol van de Provincie en inzet van de belangrijkste sturingsinstrumenten die moeten bijdragen aan realisatie van de doelen. Daarbij wordt ook ruimte gegeven aan de regionale partners en ruimte voor gebiedsgericht maatwerk.

Statenvoorstel
No: G-20-086

1. Onderwerp

Omgevingsvisie Limburg

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Op 1 januari 2022 treedt de Omgevingswet in werking en moet Limburg beschikken over een provinciale omgevingsvisie die voldoet aan de nieuwe wettelijke eisen. In mei 2018 hebben uw Staten opdracht gegeven tot het opstellen van de Omgevingsvisie Limburg. In een interactief proces met partners en burgers is de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg tot stand gekomen. De ontwerp-Omgevingsvisie heeft ter inzage gelegen en er zijn 277 zienswijzen (POL2014: 700 zienswijzen) ingediend. Deze zijn behandeld in de Nota van Zienswijzen. Dat heeft geresulteerd in wijzigingsvoorstellen op de ontwerp-Omgevingsvisie.

Uw Staten wordt gevraagd de Omgevingsvisie Limburg vast te stellen.

3. Bevoegdheid

Uw Staten zijn bevoegd tot vaststelling van de Omgevingsvisie Limburg. De Omgevingsvisie heeft naar huidig recht nog vooral de status van een structuurvisie de zin van de Wro. De opzet en scope van de Omgevingsvisie (fysieke leefomgeving in brede zin) sluiten echter geheel aan bij de nieuwe Omgevingswet. Onder de Omgevingswet heeft de Omgevingsvisie Limburg eveneens de status van ‘omgevingsvisie’. De Omgevingsvisie is kaderstellend voor de provinciale besluitvorming wat betreft het omgevingsbeleid in Limburg.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

1. In te stemmen met de bestuurlijke standpunten ten aanzien van de ingediende zienswijzen, zoals geformuleerd in de Nota van Zienswijzen;
2. De Omgevingsvisie Limburg vast te stellen met inachtneming van de voorgestelde wijzigingen in de Nota van zienswijzen;
3. Gedeputeerde Staten op te dragen de verdere afhandeling en publicatie van de Omgevingsvisie te verzorgen;
4. De volgende POL-aanvullingen in te trekken:

Zandmaas (2002, 2004, 2010)
Uitbreiding Groeve ’t Rooth (2006)
Beïndiging kalksteenwinning St. Pietersberg (2009)
De POL-aanvulling grensmaas (2005, 2010) blijft in stand, maar wordt opgevat als een programma onder de Omgevingsvisie

5. Risico’s

Een risico bij het voorgestelde omgevingsbeleid is het niet realiseren van de beoogde doelen en het niet nakomen van afspraken met het Rijk.

De Omgevingsvisie beschrijft de rol van de Provincie en inzet van de belangrijkste sturingsinstrumenten die moeten bijdragen aan realisatie van de doelen. Daarbij wordt ook ruimte gegeven aan de regionale partners en ruimte voor gebiedsgericht maatwerk.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

Proces

Vanaf september 2018 tot augustus 2020 heeft het traject voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie plaatsgevonden met betrokkenheid van externe (o.a. gemeenten, semioverheden, euregionale partners, belangengroepen) en interne (alle clusters) belanghebbenden. In deze periode hebben we met partners via o.a. (digitale) bijeenkomsten en twee schriftelijke vooroverlegrondes de dialoog gevoerd over de inhoud van de Omgevingsvisie. Van eerste bouwstenen tot de ontwerp-Omgevingsvisie. Daarnaast heeft in het kader van de Omgevingsvisie een uitgebreid burgerparticipatieproject plaatsgevonden. Daarbij is deels aangehaakt bij lopende trajecten (bijv. Koopstromenonderzoek Limburg), maar zijn ook extra acties in gang gezet. Onder de naam Toekomst van Limburg zijn inwoners uitgenodigd om via digitale en fysieke kanalen mee te denken over de fysieke leefomgeving en is gevraagd hun mening en visie te delen. Alle inbreng tijdens de totstandkoming van de Omgevingsvisie heeft bijgedragen aan de afweging voor de gekozen ambities en beleidskeuzes.

Na dit interactieve proces is de ontwerp-Omgevingsvisie (met bijbehorend plan-MER) op 25 augustus 2020 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Vervolgens hebben de stukken van 7 september tot en met 18 oktober 2020 ter inzage gelegen. Gedurende deze periode bestond voor een ieder de gelegenheid daarover zienswijzen kenbaar te maken. Er is ook een advies uitgebracht over het plan-MER door de Commissie voor de m.e.r. (zie Nota van Zienswijzen voor het advies en toelichting op pagina 5 van deze nota).

Nota van zienswijzen

Tijdens de inspraakronde zijn in totaal 277 zienswijzen ingebracht (POL2014: 700 zienswijzen). In de zienswijzen is door diverse partners de waardering voor het interactieve traject uitgesproken. Dit traject heeft mede bijgedragen aan het relatief beperkte aantal zienswijzen.

In de bijgevoegde Nota van Zienswijzen is beargumenteerd onderbouwd wat het bestuurlijk standpunt is ten aanzien van de ingebrachte zienswijzen op de Omgevingsvisie, gevolgd door het voorstel aan Provinciale Staten. Verder is in de nota aangegeven op welke wijze omgegaan is met het advies van de Commissie voor de m.e.r. De zienswijzen zijn divers en beslaan alle thema's van de Omgevingsvisie. De zienswijzen zijn gegroepeerd per thema (op basis van de hoofdstukindeling van de Omgevingsvisie). Daarnaast zijn er zienswijzen binnengekomen met betrekking tot het proces van totstandkoming, algemene zienswijzen (over hele Omgevingsvisie), kaartbeelden en het plan-MER.

De indieners zijn in de Nota van Zienswijzen geanonimiseerd en hebben een ‘indienersnummer’ ontvangen. De zienswijzen zijn afkomstig van (semi)overheden, belangenorganisaties, politieke partijen, buitenlandse partners, bedrijven, stichtingen en burgers.
Aandachtspunt is dat een relatief groot deel van de zienswijzen betrekking hebben op land- en tuinbouw. De verklaring hiervoor is dat een tweetal organisaties agrarische bedrijven actief hebben benaderd met het aanbod zienswijzen in te dienen. Dit heeft een significant aantal zienswijzen (75) tot gevolg. Deze ingediende zienswijzen zijn wel allemaal apart ingediend en geregistreerd, maar komen qua inhoud zeer sterk overeen met elkaar.

Wijzigingen n.a.v. zienswijzen in de Omgevingsvisie
De zienswijzen hebben geleid tot 97 wijzigingsvoorstellen. Zienswijzen die tot een voorgestelde aanpassing in de Omgevingsvisie hebben geleid zijn in deel 2 van de Nota van Zienswijzen samen gegroepeerd om een totaalbeeld te geven van de voorgestelde wijzigingen. Daarnaast zijn de voorgestelde tekstwijzigingen met een gele kleur duidelijk gemarkeerd in de Omgevingsvisie.

Structuur Omgevingsvisie
De Omgevingsvisie bestaat uit een thematisch (deel A) en een gebiedsgericht gedeelte (deel B). Het thematische gedeelte beschrijft voor 12 thema’s: de opgave, de lange termijn ambitie en de lange termijn beleidskeuzen. Het gaat om de thema’s: Wonen en leefomgeving, Veiligheid en gezondheid, Cultuur, sport en erfgoed, Economie, Werklocaties, Mobiliteit, Energie, Land- en tuinbouw, Water, Natuur, Landschap en Bodem en ondergrond.

De themahoofdstukken bevatten nadrukkelijk niet een uitputtende beschrijving van al het beleid dat wij op deze thema’s voeren. Het gaat in de Omgevingsvisie om die beleidskeuzes die impact hebben op de omgevingskwaliteit inclusief de ruimte. Bij de beschrijving van onze ambities en beleidskeuzes is zo dicht mogelijk aangesloten bij de teksten uit het collegeprogramma en de reeds vastgestelde beleidskaders. Daarbij wordt rekening gehouden met en niet vooruitgelopen op huidige beleidsprocessen waar in de komende periode nog nadere keuzes uit volgen (bijv. RESsen en opstellen ontwikkelvisie voor MAA als doorvertaling van de Nationale Luchtvaartnota 2020-2050). Ook is de Omgevingsvisie geschreven vanuit het idee dat deze gericht is op een langere termijn dan deze collegeperiode.

Het tweede gedeelte van de Omgevingsvisie bestaat uit integrale gebiedsgerichte visies die aansluiten bij de themahoofdstukken. De verbinding tussen thema’s vindt plaats op Limburgs/bovenregionaal alsmede regionaal niveau. De regionale hoofdstukken zijn in nauwe samenwerking met Limburgse gemeenten vormgegeven.
De Omgevingsvisie is geen blauwdruk voor de toekomst. Bij de uitvoering van beleid, het maken van afwegingen en bieden van maatwerk waar nodig worden de Limburgse (uitvoerings-)principes gehanteerd.

Tot slot, de Omgevingsvisie is een dynamisch document. Dit biedt de flexibiliteit om, als dat nodig is, de Omgevingsvisie op onderdelen aan te passen indien daar aanleiding toe is (bijv. vanuit ander beleid dat wordt vastgesteld). Daarbij zal de integraliteit in de gaten gehouden moet worden. Dit staat ook beschreven in hoofdstuk 20.4 van de Omgevingsvisie.

Handreiking beleidswijzigingen Omgevingsvisie t.o.v. POL2014
De Omgevingsvisie vervangt het POL2014 na vaststelling. In de Provinciale Statenwerkgroep Omgevingsvisie (in 2019 ingericht om uw Staten te informeren over de voortgang van het proces en inhoud) is het verzoek gedaan om een overzicht aan te bieden van de voornaamste beleidswijzigingen in de Omgevingsvisie ten opzichte van het POL2014 (en beleid dat daarna is geactualiseerd en vastgesteld). Daartoe is bijgaande handreiking opgesteld waarbij per thema bondig de belangrijkste wijzigingen worden geduid. De wijzigingen zijn reeds mondeling toegelicht in Statenwerkgroep (1 december jl.) en informatiesessie Provinciale Staten (14 december jl.).

PlanMER
Om bij de voorgenomen beleidskeuzes in de Omgevingsvisie het milieubelang volwaardig mee te laten wegen, is conform wettelijke verplichting ten behoeve van het opstellen van de Omgevingsvisie, ook een milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd en een plan-MER opgesteld. De m.e.r. procedure is gelijktijdig met het opstellen van de Omgevingsvisie uitgevoerd.

In de plan-milieueffectrapportage zijn het bestaand beleid en het nieuwe (vastgestelde) beleid vergeleken. Op basis van het nieuwe (vastgestelde) beleid is in het MER per beleidsthema een inschatting gemaakt van de kansen en risico's op de toestand van de leefomgeving (People, Planet en Prosperity). Deze beoordeling is tevens gemaakt voor de drie regio's (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) afzonderlijk en voor de provincie als geheel.

Op basis van het uitgebrachte toetsingsadvies door de Commissie m.e.r. (d.d. 23 november 2020) is een MER aanvulling opgesteld. Deze rapportage met de titel "Aanvulling Milieueffectrapport" is bijgevoegd.

Een belangrijk onderdeel van de MER aanvulling betreft de Passende beoordeling (Hoofdstuk 3 van de planMER). Deze Passende beoordeling is afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie en kijkt naar kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. De Passende beoordeling constateert dat de visie vooral kansen voor verbetering oplevert. De conclusies van deze Passende beoordeling bevestigen hetgeen hierover al in het plan-MER is opgenomen, namelijk dat het risico dat het voorgenomen beleid leidt tot verslechtering van de instandhoudingsdoelstellingen verwaarloosbaar klein is.

De algemene conclusie op basis van de uitgevoerde milieueffectrapportage (inclusief de aanvulling van het planMER) wordt beschreven in hoofdstuk 21.3 van de Omgevingsvisie. Op basis hiervan kan worden gesteld dat de in de Omgevingsvisie geformuleerde ambities / doelen kunnen worden gerealiseerd. Maar de mate waarin deze behaald kunnen worden, is afhankelijk van onder andere de economische ontwikkeling en van de daadwerkelijke inzet van (financiële) middelen en instrumenten.

Aandachtspunten Omgevingsvisie

<u>Scherpte beleidskeuzes in de Omgevingsvisie</u>

In diverse reacties van onze externe partners (zie Nota van Zienswijzen) wordt aangegeven dat de Omgevingsvisie slechts een beperkt aantal keuzes bevat en dat men graag meer en scherpere keuzes ziet. Soms zijn de beleidskeuzes provinciaal sturend geformuleerd (bijvoorbeeld bescherming grondwaterbeschermingsgebieden). Soms zijn de afzonderlijke thematische provinciale belangen geduid, maar is de prioriteit ten opzichte van elkaar voor bepaalde gebieden nog niet aangegeven om zo ruimte te bieden voor gebiedsgerichte uitwerkingen samen met partners. Soms is aangegeven dat de Omgevingsvisie niet zal vooruitlopen op lopende trajecten die (grote) ruimtevragen met zich meebrengen (zoals RESsen en doorvertaling Nationale Luchtvaartnota 2020-2050 en advies cie. Van Geel). Daar waar keuzes volgen, wordt in de Omgevingsvisie het proces duidelijk geschetst en de keuzes opengelaten. Zodoende worden afspraken die met uw Staten en anderen zijn gemaakt over deze trajecten gerespecteerd. Ook is het niet wenselijk om met het vaststellen van de Omgevingsvisie te blijven wachten op de uitkomsten van andere beleidstrajecten. De Omgevingsvisie betreft een veelheid van thema's waardoor er in de realiteit altijd een beleidstraject loopt. Met GS en uw Staten is daarom ook eerder afgesproken een vaststellingsmoment (stollingsmoment) te kiezen. Later, wanneer beleidskeuzes duidelijk worden, kan de Omgevingsvisie steeds op onderdelen worden geactualiseerd. Dit sluit aan bij de geest van de Omgevingswet die ervan uitgaat dat de Omgevingsvisie een dynamisch document is dat kan meebewegen met ontwikkelingen in de samenleving.

<u>De groenblauwe mantel in de Omgevingsvisie</u>
De intentie is om de huidige Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone samen te voegen en aan te duiden met de term groenblauwe mantel. (Goudgroen krijgt de benaming Natuurnetwerk Limburg). Het beschermingsregime van de huidige Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone in de omgevingsverordening komt namelijk sterk overeen. In de Omgevingsverordening gaat het in beide gevallen om een motiveringsplicht en geen gebodsbepaling. In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt deze terminologie reeds gehanteerd. Deze samenvoeging sluit aan bij de wens tot harmonisatie van de naamgeving van natuurzoneringen vanuit de Omgevingswet. Door de voorgestelde aanpassing in terminologie zal ook sprake zijn van een herijking van teksten (en bijbehorende kaartbeelden) in de Omgevingsverordening. Daarbij is, net als in de Omgevingsvisie, sprake van een motiveringsplicht en geen sprake van verzwakking of versterking van het beschermingsregime.

De dialoog over deze formulering in de Omgevingsverordening vindt in een participatief proces met onze externe partners in de periode januari tot en met april (zie 'planning Omgevingsverordening'). Verduidelijkingsvragen over dit onderwerp en verhouding met de planning van de Omgevingsverordening kwamen ook naar voren uit de zienswijzen. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar blz. 19-28 in de Nota van Zienswijzen waar zienswijzen en beantwoording samen zijn beschreven.

Relatie Moties

Motie 2685 Gewijzigd Palmen cs inzake Zonneladder stap voor stap (aangehouden)
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:

- In de Provinciale Omgevingsvisie het ‘nee, tenzij-principe’ dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie.
- In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.
- Gemeenten en de RES-regio’s hierover zo spoedig mogelijk, echter uiterlijk voor het kerstreces actief te informeren.

Motie 2696 Megens inzake Zonneladder verplicht (aangehouden)
Roepen het College van GS op om:
- De zonneladder, in de PES en de Omgevingsvisie, als volgt dient te worden omschreven;
De zonneladder is als volgt én volgtijdig; 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden);
- De zonneladder verder dient te worden uitgewerkt voordat de POVI behandelt wordt.
- De uitgewerkte zonneladder voorbereidend op te nemen in de PES deel 2 en definitief bindend op te nemen in de Omgevingsvisie;
- Zon-op-dak als uitputtende mogelijkheid te benoemen in de PES deel 2 en de
Ingediend in de vergadering van Provinciale Staten van 11 december 2020
Omgevingsvisie;
- Zowel woningen als utiliteitsgebouwen en bedrijfsgebouwen dienen te worden voorzien van zon-op-dak.

Reactie op moties 2685 en 2696:
Bij de inhoudelijke behandeling van de PES deel 2 hebben GS toegezegd om, naar aanleiding van de moties van de PVV, CDA en 50PLUS die in het debat aan de orde kwamen, de onderdelen van de zonneladder nadrukkelijker tot uitdrukking te brengen in de Omgevingsvisie. Daarnaast is nog een keer aangegeven dat er wordt gekeken naar de juridische borging van de zonneladder en is als zodanig in de Omgevingsvisie beschreven.

Motie 2647 2e Gewijzigd Loomans cs inzake Vrijkomende agrarische locaties bestemmen voor extensivering of natuur (aangehouden)
Verzoeken het college van Gedeputeerde Staten om:
- Als beleidslijn te kiezen om vrijkomende agrarische locaties te (doen) bestemmen voor extensieve agrarische activiteiten of (gemengd) natuur;
- Dit beleid op te nemen in de Omgevingsvisie, en in de Omgevingsverordening;
- Zolang dit beleid nog niet formeel is vastgelegd een daartoe stemmend voorbereidingsbesluit te nemen, dan wel in overleg te gaan met gemeenten om te bewerkstelligen dat dit beleid gevolgd wordt.

Reactie:
In de Omgevingsvisie worden geen specifieke keuzes gemaakt voor wat betreft herbestemming. Het is belangrijk open te staan voor alle kansrijke alternatieve herbestemmingen van de leegstand

en ons niet te beperken tot extensieve agrarische activiteiten of natuur. Beschreven is dat de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, vanuit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie. De verwachting is dat de leegstand stijgt, mede gelet op het grote aantal stoppers en de beperkte herbestemmingsmogelijkheden.

In de Omgevingsvisie is verder beschreven dat gebiedsgerichte opgaven (zoals energietransitie en klimaatadaptatie) en meekoppelkansen (ruimtelijke kwaliteit, afname emissies, ondermijning, verpaupering landschap, etc.) die de herbestemmings- en sloopopgave met zich meebrengen, vragen om een procesmatige aanpak samen met de regio's. Hierbij worden ook aspecten als ondermijning, opvulgedrag, herbestemming niet-toekomstgerichte locaties, latente (milieu)gebruiksruimte en handhaving aan de orde gesteld.

Motie 2568 Schuuring cs inzake Agrohub Zuid Limburg (aangehouden)
Roepen het college van Gedeputeerde Staten op om:
- In overleg met de Zuid Limburgse gemeentes één, of enkele, plekken aan te wijzen waar loodsen geclusterd kunnen worden en eventueel noodzakelijke grootschalige agrarische bebouwing een plek kan krijgen.
- Er voor zorg te dragen dat deze plekken als bedrijventerrein of industriegebied al beschikken over goede infrastructuur voor de noodzakelijke vrachtbewegingen en dat deze locaties zo min mogelijk de andere gebruiken van het landschap negatief beïnvloeden.
- Deze bebouwing op andere, kwetsbare plekken in het nationaal landschap niet toe te staan.

Reactie:
Uitganspunt voor de ontwikkeling van grootschalige agrarische voorzieningen is of er sprake is van een toekomstbestendige locatie. Of een locatie een toekomstbestendige locatie is, wordt op lokaal niveau afgewogen en is afhankelijk van het initiatief.
Een toekomstbestendige locatie kan de huidige locatie betreffen, maar ook een locatie op afstand (eventueel een vrijkomende agrarische bedrijfslocatie), nabij een bestaand cluster agrarische bedrijven of een bedrijventerrein. Dit is maatwerk.
Wij beseffen dat vanuit landschappelijke waarden in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg de vestiging van grootschalige voorzieningen op een (agrarisch) bedrijventerrein uitkomst kan bieden. Echter, om verschillende redenen (o.a. financiële haalbaarheid, inpassing bedrijfsvoering), blijkt dit in de praktijk lastig te realiseren. Daarnaast kennen een deel van de bestemmingsplannen nog latente plancapaciteit, waardoor bedrijfsontwikkeling binnen het bouwvlak in die situatie eenvoudig te realiseren is. Mede gelet op het beperkt aantal bedrijfsontwikkelingen en de spreiding van de bedrijfslocaties en de bijbehorende gronden verkiezen wij een meer realistische maatwerkaanpak, waarbij per casus een locatieonderzoek de alternatieven in beeld brengt, inclusief de randvoorwaarden om de ontwikkeling haalbaar te maken.
Via deze werkwijzen kan beter worden ingespeeld op de kansen die zich voordoen, bijvoorbeeld kijkende naar vrijkomende agrarische bedrijfsbebouwing, of naar een gefaseerde verplaatsing naar een bestaand cluster met agrarische bedrijven of nabij of op bedrijventerreinen. De Provincie onderzoekt hiertoe of het provinciale erfpachtkader kansen biedt ter realisatie van grootschalige voorzieningen op toekomstbestendige locaties. Een positieve grondhouding van alle partijen om te komen tot toekomstbestendige ontwikkellocaties is hiertoe noodzakelijk. Te beginnen bij lange termijn visie door de ondernemer.

Voor complexe situaties in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg werken wij bij de begeleiding en advisering met integrale casusteams. In deze multidisciplinaire teams zijn kwaliteitscommissies, dorpsbouwmeesters/welstandcommissies betrokken voor de borging van de ruimtelijke kwaliteit.

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf

De ontwerp-Omgevingsvisie is tot stand gekomen middels een breed interactief proces met onze (interne en externe) partners. Daarnaast heeft een uitgebreid burgerparticipatieproces plaatsgevonden (zie toelichting proces).

Ook heeft de formele tervisielegging periode van de Omgevingsvisie plaatsgevonden. In de beantwoording van de ingebrachte zienswijzen vindt ook nadere afweging en motivering van de gemaakte keuzes plaats.

Daarnaast is ook een verplichte milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd, een plan-MER opgesteld en advies uitgebracht door de commissie m.e.r. om bij de voorgenomen beleidskeuzes in de Omgevingsvisie het milieubelang volwaardig mee te laten wegen. Op basis van het nieuwe (vastgestelde) beleid is in het MER per beleidsthema een inschatting gemaakt van de kansen en risico's op de toestand van de leefomgeving (zie toelichting planMER).

Alle bovenstaande onderdelen bijgedragen aan de afweging van de te gekozen ambities en daaraan gekoppelde beleidskeuzes.

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

Het opstellen van de Omgevingsvisie en PlanMER wordt gedekt onder programmalijn 3.4. Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit, paragraaf 3.4.1. Omgevingsvisie.

9. Juridische aspecten – deregulering

<u>Geheimhouding</u>

Een van de bijlagen bij dit Statenvoorstel betreft het overzicht van de indieners van zienswijzen. Dit overzicht wordt onder oplegging van geheimhouding voor uw Staten ter inzage gelegd bij uw Griffie. In onze vergadering van 15 december 2020 hebben wij besloten om dit overzicht onder oplegging van geheimhouding voor uw Staten ter inzage te leggen bij uw griffie, en wel vanaf 4 januari 2021 tot en met 9 april 2021. Van deze geheime informatie mag u alleen kennis nemen. Op deze inzage door leden van uw Staten is de procedure van toepassing zoals beschreven is in de aan uw Staten verzonden brief van 18 november 2015. Reden om voornoemd overzicht onder oplegging van geheimhouding ter inzage te leggen is de volgende. Artikel 25, tweede lid, van de Provinciewet bepaalt dat op grond van een belang, genoemd in artikel 10 van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob), geheimhouding kan worden opgelegd door Gedeputeerde Staten ten aanzien van stukken die aan Provinciale Staten worden overlegd. De belangen in de Wob die het onder oplegging van geheimhouding ter inzage leggen van het overzicht rechtvaardigen, staan in artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e en g van de Wob.

Artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e, van de Wob bepaalt dat het verstrekken van informatie achterwege blijft voor zover het belang daarvan niet opweegt tegen het belang van het beschermen van de persoonlijke levenssfeer. In het overzicht zijn gegevens van natuurlijke personen opgenomen die een zienswijze hebben ingediend. Ingevolge vaste jurisprudentie uit de Wob zijn dit persoonsgegevens, welke niet voor openbaarmaking in aanmerking komen. Voor zover sprake is van rechtspersonen is artikel 10, tweede lid, aanhef en onder g, van toepassing. Hierin is bepaald dat geen informatie wordt verstrekt indien het belang daarvan niet opweegt tegen het belang van het voorkomen van onevenredig nadeel en/of voordeel voor de bij de aangelegenheid betrokken personen of rechtspersonen. Het is op grond van jurisprudentie en bepalingen uit de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) niet toegestaan om deze informatie openbaar te maken. Vandaar dat sprake is van voornoemd onevenredig nadeel voor de bij de aangelegenheid betrokken rechtspersonen.

Uw Staten worden geadviseerd om de opgelegde geheimhouding in de eerstvolgende vergadering te bekrachtigen, zoals bedoeld in artikel 25, derde lid, van de Provinciewet.

Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat de beantwoording van de zienswijzen wel openbaar is.

10. Verbindingslijnen en andere visies

De Omgevingsvisie Limburg is het integrale beleidsdocument dat het kader geeft voor het omgevingsbeleid. Vanwege het integrale karakter heeft de Omgevingsvisie raakvlakken met een groot aantal andere visies en programmalijnen.
Het ‘overzicht beleid’ op blz. 3 in de MER Aanvulling (zie bijlage) geeft een overzicht van de verbinding van de Omgevingsvisie met andere beleidskaders en programma’s. Het overzicht beleidswijzigingen POL2014-Omgevingsvisie (zie bijlage) geeft hierover ook nadere informatie.

11. Effecten op CO_2 emissies

Om bij de voorgenomen beleidskeuzes in de Omgevingsvisie het milieubelang volwaardig mee te laten wegen, is conform wettelijke verplichting ten behoeve van het opstellen van de Omgevingsvisie een milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd en een plan-MER opgesteld. Een nadere toelichting hierop wordt eerder in deze nota gegeven.

12. Verdere planning, procedure en uitvoering

De Omgevingsvisie Limburg wordt zo snel mogelijk na vaststelling door uw Staten gepubliceerd. Dat gebeurt digitaal.

Omgevingsverordening:
Als het noodzakelijk is voor de uitwerking van onderdelen van beleid in de Omgevingsvisie om bindende regels te stellen, dan gebeurt dit in de omgevingsverordening. Zie hiervoor de toelichting bij juridische aspecten.

Continueren van regionale samenwerking:
De werkwijze van regionale samenwerking die vanaf 2015 is gegroeid en per regio is vastgelegd in bestuursafspraken tussen gemeenten en provincie wensen we te continueren. In hoofdstuk 20 ‘Van doorwerking naar uitvoering’ wordt beschreven dat we de afspraken na inwerkingtreding van

de Omgevingsvisie in samenspraak met de regio's wensen te actualiseren. Daarbij bekijken we met de regio's op welke onderdelen voortzetting, aanpassing of uitbreiding gewenst is. Wij vinden het vanzelfsprekend dat uw Staten geïnformeerd worden over de actualisatie van deze afspraken.

Programma's:
De programma's waar in de Omgevingsvisie op gedoeld wordt, zijn de grote provinciale programma's waarin het beleid voor een bepaald omgevingsthema wordt geconcretiseerd en van een uitvoeringsprogramma voorzien (bijv. het Natuurprogramma en Waterprogramma). De totstandkoming of herziening van deze programma's wordt geïnitieerd of bekrachtigd vanuit het collegeprogramma of in de begrotingscyclus.

13. Periodieke informatie/sturingsinformatie

X Via Jaarstukken en Begroting

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- X Programmaverantwoording

☐ **Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten**

14. Evaluatie

Monitoring en evaluatie
In hoofdstuk 20 'Van doorwerking naar uitvoering', paragraaf 4 van de Omgevingsvisie wordt beschreven dat het van belang is dat de Omgevingsvisie, programma's en beleidskaders actueel en op elkaar afgestemd zijn. Een goede monitoring en actualisatie is een belangrijk onderdeel van de beleidscyclus. Vanaf januari 2021 vindt (samen met onze partners) een nadere uitwerking van de beleidsmonitoring plaats en dient daarmee als belangrijk onderdeel van de beleidscyclus.

Ook een Omgevingsvisie brede evaluatie is van belang. Na de verwachte inwerkingtreding van de Omgevingswet op 1 januari 2022 ligt een evaluatie van de Omgevingsvisie in 2024 voor de hand, tenzij daar eerder aanleiding toe is. Daarnaast biedt het modulaire karakter van de Omgevingsvisie de mogelijkheid om onderdelen daarvan tussentijds te actualiseren.

15. Communicatie

Zie paragraaf 6 van deze nota.

16. Meegezonden bijlagen

Omgevingsvisie Limburg
Nota van Zienswijzen
Overzicht indieners zienswijzen **(VERTROUWELIJK)**
PlanMER incl. aanvulling MER, Foto van Limburg
Overzicht beleidswijzigingen POL2014-Omgevingsvisie

provincie limburg

ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-20-086

Onderwerp
Omgevingsvisie Limburg

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 15 december 2020

besluiten:

1. In te stemmen met de bestuurlijke standpunten ten aanzien van de ingediende zienswijzen, zoals geformuleerd in de Nota van Zienswijzen;
2. De Omgevingsvisie Limburg vast te stellen met inachtneming van de voorgestelde wijzigingen in de Nota van zienswijzen;
3. Gedeputeerde Staten op te dragen de verdere afhandeling en publicatie van de Omgevingsvisie Limburg te verzorgen;
4. De volgende POL-aanvullingen in te trekken:

Zandmaas (2002, 2004, 2010)
Uitbreiding Groeve 't Rooth (2006)
Beïndiging kalksteenwinning St. Pietersberg (2009)
De POL-aanvulling grensmaas (2005, 2010) blijft in stand, maar wordt opgevat als een programma onder de Omgevingsvisie

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer drs. Th.J.F.M. Bovens, voorzitter

(Technische) commissievergadering RLN 15 januari 2021 – behandeling Omgevingsvisie Limburg

Vragen m.b.t. andere documenten (Statenvoorstel, Nota van Zienswijzen, Omgevingsverordening)

Vraag 1
Samen voor Limburg - In de aanbiedingsbrief zelf worden de effecten op de CO2-emissie genoemd als zijnde belangrijk voor het milieu. Daar heeft het volgens mij helemaal niets mee te maken. Dat is helaas een zeer veel voorkomende fout.
Reactie: onder het kopje “Effecten op CO2 emissies” wordt o.a. aangegeven of een voorstel effecten heeft op het CO2-neutraal worden van de samenleving in 2050, stikstofeffecten heeft en of emissies veranderen als gevolg van besluitvorming in dit voorstel. Dit wordt in het plan-MER bij de Omgevingsvisie, die vanuit o.a. het milieubelang naar verschillende effecten van het beleid kijkt, uitgebreid toegelicht. Om deze reden is een verwijzing naar het plan-MER toegevoegd onder het kopje “effecten op CO2 emissies”. Met de geformuleerde ambities en (beleids)inspanningen in de Ontwerp Omgevingsvisie op het gebied van Energietransitie, Circulaire Economie (waaronder het klimaatneutraal worden van Chemelot) en het verduurzamen van de Landbouw (kringlooplandbouw), de Mobiliteit en de Woningvoorraad en de Werklocaties werken we toe naar reductie van de CO2 emissies.

Vraag 2
50 PLUS - Blz. 362 van de Nota van Zienswijzen geeft aan dat de Peel als voorlopig NOVI-gebied is aangewezen. Ik zou dan aangeven voor dat deel wat dan in Limburg ligt, want wij gaan natuurlijk niet over het Brabantse deel.
Reactie: zoals Gedeputeerde Dritty heeft aangegeven tijdens de Commissie RLN op 15 januari jl. hebben we een tweetal NOVI-gebieden. De Peel is als compleet NOVI-gebied aangewezen, dus ook provincie-overschrijvend met de provincie Brabant. Om deze reden is de tekst zo geformuleerd zoals hij in de Omgevingsvisie staat. Aangezien het NOVI-gebied De Peel zich uitstrekt over twee provincies, werken beide provincies, met de verantwoordelijkheid over hun eigen grondgebied, ook samen in de aanpak van dit NOVI-gebied, samen met andere overheden en partners. In aanvulling hierop: naar aanleiding van een aantal ingediende zienswijzen is een zin in de Omgevingsvisie m.b.t. de status van de NOVI-gebieden in de eerder aangeboden Nota van Zienswijzen geactualiseerd. De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17 februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden zijn de teksten in de Omgevingsvisie en de Nota van Zienswijzen geactualiseerd en de termen “voorlopig” en “beoogd” weggehaald. De zin uit het Voorstel aan PS (Voorstel 17-B) waarnaar in de vraag verwezen wordt luidt nu: **In Limburg zijn NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg aangewezen als NOVI-gebieden.**

Vraag 3
50 PLUS - In het ontwerpbesluit onder 4 staat dat enkele POL-aanvullingen worden ingetrokken. De POL-aanvulling Grensmaas blijft in stand maar wordt opgevat als het programma onder de Omgevingsvisie. We adviseren hier een apart beslispunt van te maken.
Reactie: om verwarring te voorkomen en beslispunten te verduidelijken, zullen we de beslispunten als volgt aanpassen in het Statenvoorstel: In het Statenvoorstel:

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen op bladzijdes 1, 3 en 13 van het Statenvoorstel:

4. De volgende beleidsdocumenten in te trekken:

…

~~De POL-aanvulling grensmaas (2005, 2010) blijft in stand, maar wordt opgevat als een programma onder de Omgevingsvisie~~

5. De POL-aanvulling Grensmaas (2005, 2010) inhoudelijk te handhaven, maar deze onder de werking van de Omgevingsvisie Limburg aan te merken als een 'programma'.

Vraag 4
Lokaal Limburg - In de Omgevingsvisie/Nota van Zienswijzen zou volgens LOKAAL-LIMBURG terug moeten komen dat de stiltegebieden die we hebben zo maximaal mogelijk beschermd moeten worden en niet te gemakkelijk ingekrompen kunnen worden. LOKAAL-LIMBURG verwijst hierbij naar een Nota van Zienswijzen pagina 57 en de beantwoording van Statenvragen over o.a. het proces waarmee stiltegebieden in Roerdalen zijn gekrompen.
Reactie: wij gaan ervanuit dat hierbij wordt verwezen naar de beantwoording van zienswijzen m.b.t. Stiltegebieden op pagina 51 van de Nota van Zienswijzen. Stiltegebieden zijn milieubeschermingsgebieden die wij impliciet beschermen, c.q. dit zou geen toevoeging behoeven. Wij laten dit tot uitdrukking komen door het (voornemen tot) instructieregels in de Verordening, waarmee wij gemeenten nadrukkelijk oproepen om rekening te houden met de kernkwaliteiten van de gebieden. En het schrappen van areaal aldus te voorkomen. We verwijzen u hierbij ook naar de beantwoording van de schriftelijke vragen inzake stiltegebieden (kenmerk 2020/49026, d.d. 8 december 2020). Zoals aangegeven in deze schriftelijke beantwoording van december is de essentie dat wij de stiltegebieden 11 (gebied tussen Swalmen en Tegelen) en 19 (Reutje-Munningsbos-Sweeltje) niet hebben aangepast vanuit een op zichzelf staand initiatief, maar dat een integrale afweging is gemaakt vanuit samenhangende gebiedsvisies.

Vraag 5
VVD - Hoe gaat de Omgevingsvisie concreet leiden tot een verordening? Hoe vinden afwegingen en toetsing plaats m.b.t. waar ontwikkelingen wel en niet mogen/kunnen? Nu lijken formuleringen zo te zijn dat voor iedere ontwikkeling argument gevonden kan worden waarom het wel of juist niet kan.
Reactie: de Omgevingsvisie bevat het provinciale lange-termijn beleid op het terrein van de fysieke leefomgeving. Ten opzichte van het POL2014 houdt dat voor een deel voortzetting van bestaand beleid in en voor een deel de vaststelling van nieuw of gewijzigd beleid. Voor zover nieuwe en gewijzigde beleidsuitgangspunten nog nadere uitwerking behoeven, gebeurt dat de komende jaren in programma's, projecten en samenwerkingsafspraken met onze partners. Daar waar het nieuwe of gewijzigde beleid al voldoende uitgekristalliseerd is én borging in provinciale instructieregels behoeft, gebeurt dat nu al in de nieuwe Omgevingsverordening die momenteel wordt voorbereid en eind 2021 aan uw Staten ter vaststelling wordt aangeboden. Dit geldt bijvoorbeeld voor onderwerpen als de Zonneladder en de Groenblauwe mantel. Wanneer na verloop van tijd duidelijkheid is over de nader uit te werken onderwerpen, kunnen ook deze in de Omgevingsvisie en waar nodig in de Omgevingsverordening opgenomen worden middels partiële herzieningen. Het modulaire karakter van beide documenten biedt hier de mogelijkheid toe. Dit kan de komende tijd aan de orde komen voor bijvoorbeeld onderwerpen voortkomend uit het Natuur- of Waterprogramma. Het vaststellen van de Omgevingsverordening is een bevoegdheid van Provinciale Staten, tenzij PS de bevoegdheid om bepaalde onderdelen te wijzigen aan GS delegeren. Met de Omgevingsverordening heeft de provincie een juridisch kader waarbinnen ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving gestalte krijgen. De Omgevingsverordening bevat alle provinciale regels voor de fysieke leefomgeving. In tegenstelling tot de zelfbindende Omgevingsvisie heeft de Omgevingsverordening wél een dwingende doorwerking op de toedeling van functies in de gemeentelijke omgevingsplannen. Dit betekent dat gemeenten in al hun ruimtelijke activiteiten onder de Omgevingswet moeten voldoen aan het kader van de Omgevingsverordening. In de

praktijk is de provinciale rayonplanoloog berust met de taak om de ruimtelijke ontwikkelingen van gemeenten te begeleiden en daarin toe te zien op borging van de provinciale belangen. Daarbij maakt de rayonplanoloog in afstemming met beleidsspecialisten afwegingen met betrekking tot de toelaatbaarheid van ruimtelijke ontwikkelingen. In dit proces geldt de Omgevingsverordening als kader waaraan getoetst wordt.

Vraag 6
VVD - Hoe gaat het als een gemeente een nieuw bestemmingsplan vaststelt zodra de Provinciale visie er ligt? In hoeverre gaat de Provincie dan gebruikmaken van inspraak of zienswijzen op bestemmingsplannen van gemeenten? Gaat de Provincie dan haar visie ook echt actief uitdragen of misschien zelfs doordrukken in bestemmingsplannen van gemeenten?
Reactie: in lijn met de huidige manier van werken, zal ook in de toekomst in een vroeg stadium de dialoog gevoerd worden met gemeenten (of initiatiefnemers) over initiatieven. Op deze wijze wordt het beleid van de provincie actief uitgedragen. In de uitwerking van een bestemmingsplan kan zo vooraf worden aangegeven of er sprake is van een goede borging van o.a. de provinciale belangen, doelenrealisaties en (regionale)afstemming. Zodoende hoeft een inspraakreactie of zienswijze niet altijd gebruikt te worden. Afhankelijk van de casus, mate van betrokkenheid van de provincie in een vroeg stadium en uitwerking daarvan in het bestemmingsplan kan alsnog worden gekozen voor een inspraakreactie of zienswijze. Ook dit sluit aan bij de huidige manier van werken.

Algemeen

Vraag 7
PVDA - We missen concreet SMART geformuleerde doelstellingen. Heel vaak zien we dat de problemen en de uitdagingen goed geanalyseerd en benoemd zijn, maar is het niet altijd duidelijk wat wij dan als Provincie daaraan gaan bijdragen, wat wij daar echt mee willen bereiken, terwijl als wij kijken naar andere POVI's, bijvoorbeeld Friesland, Gelderland, Brabant, dan zijn er veel meer van die hele concrete doelstellingen. Waarom is die keuze zo gevallen?
Reactie: de Omgevingsvisie onder de Omgevingswet is een vormvrij document, waardoor de aard van de visie (o.a. qua concreetheid) ook kan verschillen voor verschillende provincies. Met de Omgevingsvisie Limburg, maken we concrete keuzes waar mogelijk, maar respecteren we ook lopende processen door niet vooruit te lopen op deze processen (waarvan de exacte ruimtevraag soms ook nog niet geduid kan worden) zoals de RES-sen en de PES. Zoals aangegeven in de Nota van Zienswijzen (blz. 315), geeft de Omgevingsvisie op hoofdlijnen een koers voor de toekomst, maar geen universele aanpak voor de diversiteit aan prachtige gebieden die Limburg kent. Om recht te doen aan deze diversiteit en om maatwerk te bieden, zullen keuzes en afwegingen inclusief de inzet van instrumentarium, met behulp van de Limburgse principes en procesmatige uitgangspunten omschreven in de Omgevingsvisie, gebiedsgericht worden gemaakt. Dit alles kijkend naar de kwaliteiten, de mogelijkheden, onmogelijkheden, kansen en uitdagingen in verschillende gebieden. Zoals aangegeven door Gedeputeerde Dritty tijdens de Commissie RLN 15 januari jl, en in het Statenvoorstel (blz. 7): Met GS en uw Staten is eerder afgesproken een vaststellingsmoment (stollingsmoment) te kiezen. Later, wanneer beleidskeuzes duidelijk worden, kan de Omgevingsvisie steeds op onderdelen worden geactualiseerd. Dit sluit aan bij de geest van de Omgevingswet die ervan uitgaat dat de Omgevingsvisie een dynamisch document is dat kan meebewegen met ontwikkelingen in de samenleving. De Omgevingsvisie is dan ook een weergave van welke keuzes de Provinciale Staten in afzonderlijke beleidsterreinen al hebben gemaakt en waar PS ook procesafspraken met de buitenwereld of het College hebben gemaakt om een aantal zaken verder uit te werken, bijvoorbeeld rondom de energietransitie.

Vraag 8

PVDA - Participatiebeleid is geen onderdeel van de Omgevingsvisie. In het invoeringsbesluit van de Omgevingswet is wel een motie aangenomen om Provincies te verplichten om dit op te stellen. Komt dat op een later moment terug?

Wat ons betreft zou echt nog wel expliciet moeten worden opgenomen hoe wij de belangen van omwonenden bewaken en hoe wij communiceren met omwonenden. Op dit moment vinden wij dat toch nog wel echt te weinig.

Reactie: betrokkenheid van de samenleving bij overheidshandelen organiseren is voor elke overheid van belang. In die zin sluit de Kamermotie, maar ook de motie die Uw Staten hebben aangenomen inzake het uitdaagrecht (Right to Challenge) daar goed op aan. De wijze waarop wij de gedachte achter het begrip "participatie" zoals bedoeld in de Omgevingswet voor ons provinciaal handelen (beleidsvoorbereiding, beleidsuitvoering, projectbesluiten en alle overige projecten en processen waar wij vanuit verschillende rollen betrokken zijn) zouden willen en kunnen invullen bereiden we nu voor in overleg met gemeenten en provincies. De Omgevingswet laat daar veel ruimte voor maatwerk.
De Omgevingsvisie is daar op vooruitlopend in lijn met die participatiegedachte én in lijn met de wijze waarop wij binnen Limburg met alle partijen willen samenwerken via een participatief proces met belanghebbenden (overheden, maatschappelijke organisaties) voorbereid (zie hoofdstuk 21.1 en 21.2 van de Omgevingsvisie).

In hoofdstuk 20.1 van de Omgevingsvisie, gaan wij in op de procesmatige uitgangspunten die we hanteren bij onze samenwerking. Hierbij geven we aan hoe we de belangen en betrokkenheid van omwonenden. Eén van deze uitgangspunten is "(Euregionale) samenwerking, participatie en eigenaarschap", waarbij we aangeven dat we er opgave we de juiste aanpak en werkwijze kiezen zodat we in een vroegtijdig stadium in gesprek kunnen gaan met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Zij worden hierdoor betrokken bij hun omgeving en in staat gesteld om zich "mede-eigenaar" te voelen, ook door zelf in actie te komen. Zo creëren we draagvlak, dragen we bij aan de kwaliteit van de besluitvorming en kunnen er nieuwe, op uitvoering gerichte allianties ontstaan.

Vraag 9

PVDA - Het is misschien ook een goed idee om aan te geven aan welke besluitstukken en beleidskaders die PS heeft vastgesteld in de Omgevingsvisie gerefereerd wordt.

Reactie: in bijlage 5 bij de Omgevingsvisie: **Overzicht beleidswijzigingen POL2014-Omgevingsvisie**, wordt een overzicht gegeven van de beleidswijzigingen in de Omgevingsvisie ten opzichte van het POL2014. Dit overzicht geeft ook weer welke beleidskaders sinds het begin van deze Statenperiode zijn vastgesteld. Het overzicht geeft aan tot welke vernieuwingen deze beleidskaders hebben geleid in de Omgevingsvisie t.o.v. het POL2014.

Vraag 10

PVDA - De verwoording bij de provinciale belangen lijkt af en toe niet helemaal compleet. Soms is die erg gericht op het proces gericht en zitten er nuances in. Waarom is het niet strakker en concreter geformuleerd?

Reactie: de wijze waarop provinciale belangen worden geformuleerd hangt af van diverse factoren. De formulering hangt bijvoorbeeld af van de rol die de Provincie voor zichzelf kiest voor een thema. Kiest men voor sturing of wordt flexibiliteit geboden (bijv. Wonen). Voor bijvoorbeeld Wonen wordt door het aangeven dat 'alle woningbouwopgaven van provinciaal belang zijn'. Daardoor wordt, mede op basis van de huidige marktontwikkelingen, flexibiliteit geboden voor maatwerkoplossingen die nodig zijn.

Aan de ander kant kan een Provinciaal belang strakker zijn afgebakend door de huidige (Europese of landelijke) wettelijke kaders. Hoe concreter deze kaders zijn, hoe concreter het belang gedefinieerd kan/moet worden. Daarom wordt bij bijvoorbeeld water specifieker op onderdelen ingegaan (De zoetwatervoorziening, stikstofproblematiek wordt in samenhang bezien en opgepakt')

Daarnaast hangt de formulering samen met de stand waarin een beleidsontwikkeling zich bevindt. Op thema's waar al een lange periode beleid ontwikkeld is kan deze concreter worden geformuleerd (bijv. Water: hoogwaterbescherming, wateroverlast, waterkwaliteit van het stroomgebied van de maas, drinkwatervoorziening).

(zie ook mededeling portefeuillehouder inzake beantwoording technische vragen Sonderend Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief gedeputeerde Dritty van 14-01-2021 (GS 2021-1315)).

Vraag 11
Lokaal Limburg - Bij Provinciaal belang staat dat we ook met de grensregio's en zeker ook grensoverschrijdend het een en het ander moeten doen, maar dit komt verderop in de Omgevingsvisie niet veel terug. Hoe gaan we meer aangeven of we over de grens kijken om onze doelen te bereiken? LOKAAL-LIMBURG noemt hierbij het voorbeeld van de RES (Noord & Midden-Limburg?) die aangeeft dat de RES-doelen ook nog wel eens op Duits grondgebied gerealiseerd zouden kunnen worden.
Reactie: zoals aangegeven in hoofdstuk 20.1 van de Omgevingsvisie is grensoverschrijdende samenwerking een van de procesmatige uitgangspunten voor de uitvoering en samenwerking met onze partners. Hierbij geven we aan dat we per opgave de juiste aanpak en werkwijze kiezen zodat we in een vroegtijdig stadium in gesprek kunnen gaan met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Dit doen we in een grensoverschrijdende context. Vanwege het strategische lange termijn karakter en de scope van de Omgevingsvisie (Limburgs grondgebied) wordt dit niet overal in detail uitgewerkt, maar komt dit, wanneer relevant, in verschillende beleidskaders en andere uitwerkingen terug. Ook is in de Omgevingsvisie aangegeven dat de provincie op ruimtelijk gebied een coördinerende rol heeft in relatie tot afstemming van ruimtelijke plannen die grensoverschrijdende effecten kunnen hebben over en weer. Deze afstemming loopt veelal bilateraal, maar bijvoorbeeld ook via de Nederlands-Duitse Commissie voor Ruimtelijke Ordening. Met Vlaanderen en Duitsland zijn afspraken gemaakt over de wijze waarop consultatie van ruimtelijke plannen over en weer dient plaats te vinden. Met Wallonië zijn dergelijke afspraken (vooralsnog) niet gemaakt, maar proberen wij tot dergelijke afspraken te komen. Wel gelden uiteraard afspraken op Europees niveau (bijv. ESPOO). We verwijzen hierbij ook naar motie 2592 (Franssen inzake Samenwerken aan de grens).

Vraag 12
Lokaal Limburg - Is ook hier aandacht voor de kosten rond de implementatie Omgevingswet? De kosten die zijn al genoemd in de Eerste Kamer. Hoe wordt dat op een of andere manier ook hier beschouwd? Weliswaar komen ze denk ik op het bordje van de gemeenten terecht maar het schijnt toch een heikele kwestie te zijn en er zijn al stemmen die zeggen dat het meer gaat kosten dan de drie decentralisaties.
Reactie: uiteraard hebben ook wij aandacht voor de kosten van implementatie van de Omgevingswet. De kosten waarnaar verwezen wordt betreffen de transitiekosten. Deze komen ten laste van de koepels (investeringskosten komen ten laste van het Rijk). De kosten die wij daar tot nu toe voor hebben gemaakt betreffen de inzet van met name het ambtelijk apparaat. De inhoudelijke en beleidsmatige ontwikkelingen (waaronder ook de voorbereiding en opstelling van de Omgevingsvisie en de "Omgevingswetproof" omgezette omgevingsverordening) hebben we als onderdeel van ons reguliere werk (en begroting) georganiseerd. De kosten voor het realiseren van de aansluiting tussen het landelijk DSO en de provinciale systemen zijn betaald uit de begrotingen voor de periodieke ontwikkeling van geautomatiseerde systemen. Rijk, VNG, IPO en de Unie van Waterschappen evalueren nu het financiële totaalbeeld in het licht van het financieel akkoord dat partijen daaromtrent in 2016 hebben gesloten. We vragen bij het Rijk aandacht voor de gemeentefinanciën en de omvang van het gemeentefonds in relatie tot

de taken die bij de gemeenten komen te liggen (zie de brief van GS inzake Voorstel fondsbeheerders verdeelmodel per 2023 d.d. 11/02). We wijzen gemeenten ook op het duidelijk meenemen van de kosten van de implementatie van de Omgevingswet in hun begrotingen.

Vraag 13

CDA - We hebben twee Limburgen nodig maar helaas zijn die er niet. Dus we zullen moeten kiezen. Dat betekent dat er scherpe keuzes nodig zijn. Die scherpe keuzes, we zien het ook in de inspraakreacties, die worden maar heel beperkt gemaakt. Dat is ook wel weer te begrijpen want het College heeft natuurlijk ook afwegingsruimte nodig. Maar de vraag die ons bezighoudt is: hoe gaat u dat doen? Op grond van wat, vanuit welke criteria, gaat u die wegingen maken? Is het zo dat de Provinciale beleidsdoelen als leidend principe gelden als er afwegingen gemaakt moeten worden?

Reactie: keuzes worden gebiedsgericht gemaakt, met behulp van de Limburgse principes en procesmatige uitgangspunten en in samenspraak met verschillende maatschappelijke partners (zie hoofdstuk 20.1 Omgevingsvisie en o.a. blz. 315 Nota van Zienswijzen). Uw opmerking ten aanzien van de benodigde afwegingsruimte is terecht, maar geldt niet alleen ons college. De crux van het ontwerpend onderzoek, dat we tijdens de commissievergadering in zijn essentie al kort hebben toegelicht, is immers dat alle maatschappelijke opgaven, lokaal en bovenlokaal, met hun ruimteclaims op tafel komen. Alleen dan kunnen gemeenten én provincie alle relevante belangen wegen en tot samenhangende keuzes voor ruimtelijke structuur en inrichting komen, waarbij voor ons college en uw Staten herkenbaar het streefbeeld uit de Omgevingsvisie als leidraad is gehanteerd, de Limburgse principes zijn toegepast en ambities en keuzes herleidbaar zijn gewogen en vertaald. Vanuit die gedachte hebben we tijdens de commissie al aangegeven dat de Statenwerkgroep Omgevingsvisie en –verordening uit Uw Staten een passend gremium zou zijn om die ontwikkelingen met u te delen en u hierover nader te informeren. Op eenzelfde manier worden de colleges van Burgemeester en wethouders als resultaat van zo'n traject van ontwerpend onderzoek in staat gesteld om hun raden herleidbaar richtinggevende afwegingen en keuzes voor te leggen, niet alleen met betekenis voor lokale opgaven, maar ook voor opgaven die lokaal spelen, maar een bovenlokale aanpak vereisen.
We denken daarom dat het ook van belang is om samen met de regio's goed te kijken naar het schaalniveau waarop de vraagstukken zich manifesteren en we de drie transities (klimaat, energie, landbouw) met de overige vraagstukken rond onder meer water, natuur, vrije tijdseconomie, ondermijning en mobiliteit kunnen omzetten naar een passende ruimtelijke ontwikkeling.

Vraag 14

CDA - We zouden graag willen horen of al enige leerervaringen zijn opgedaan in het proces van het Ontwerpend onderzoek. Deze zullen wel nodig zijn om ook naar ons toe aan te kunnen geven hoe u omgaat met het wegen. Wat weegt zwaarder? Dat vinden we in het stuk nog niet terug.

Reactie: op het schaalniveau en met de vraagstelling zoals we hem nu in de volle breedte neerzetten niet. Er zijn in onze provincie en in den lande wel meerdere projecten en processen waar gebiedsgericht via ontwerpend onderzoek voorstellen zijn gedaan voor afstemming en ruimtelijke structuur/inrichting (zie bijvoorbeeld het Ruimtelijk Perspectief Maas [van Eijsden tot het Hollandsch Diep] en voor onze provincie het Narratief de Peel, de recente inzendingen voor de EO Wijersprijs of –al iets langer geleden- "3 over 30"), maar toch ook grotendeels gericht op de verbinding van twee, drie, soms vier grote hoofdopgaven. We overwegen om in overleg met de gemeenten uit dergelijke ervaringen voor ons proces ondersteuning te zoeken. We gaan hier qua schaal (regio) en qua opgave (de drie transities samen met de overige relevante structurerende vraagstukken als water, natuur, wonen, mobiliteit, economie, stikstof) immers een ruime stap verder, zeker ook ten opzichte van de regionale visies op bijvoorbeeld wonen of het landelijke gebied onder het POL2014.
Voor de wijze waarop we in dat traject tot een weging gaan komen geldt hetgeen we bij uw vorige vraag hebben aangegeven. We zullen u tijdens de Statenwerkgroep Omgevingsvisie en –verordening ook verder informeren over het ontwerpend onderzoek.

Vraag 15

CDA - Wordt er ook gekeken naar het vermengen van functies? Bijvoorbeeld, wij hebben een grote opgave aan ontwikkeling van natuur. Zijn er ook voorbeelden dat we gaan experimenteren met bijvoorbeeld woonconcepten in de natuur? Dat we functies wat meer gaan vervlechten in plaats van allemaal te scheiden? Wordt daar ook over nagedacht? En hoe kijkt u naar het naar de stad brengen van natuur? Hoe kijken we naar het meer integreren van stedelijke omgevingen met natuur?

Reactie: onze toelichting in Uw commissie van 15 januari 2021 inzake “het onderzoeken van de mogelijkheden van meervoudig ruimtegebruik” sluit aan bij één van de Limburgse principes in de Omgevingsvisie: “We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds”. Dus ja, meervoudig ruimtegebruik is een belangrijke mogelijkheid die we met zijn allen ***moeten*** onderzoeken bij de invulling van alle claims om ruimte. We sluiten bij voorbaat geen opties uit. Een principe als “Meer stad, meer land” is bij uw voorbeeld van integreren van stedelijke omgevingen met natuur van belang, omdat achter het principe “Meer stad, meer land” de basisgedachte zit dat ordening en inrichting van belang zijn om alle functies goed tot hun recht te laten komen. Op een hoger schaalniveau kijken we dus naar het combineren van wonen, kantoren, bedrijvigheid, dienstverlening combineren in stedelijke gebieden en landbouw, natuur, vrije tijdseconomie in landelijke gebieden. De tekst op blz. 104 van de Ontwerp-Omgevingsvisie (“we kiezen voor een samenhangende benadering voor functies als kringlooplandbouw, natuur, water, energieopwekking, veiligheid en gezondheid, recreatie en toerisme”) sluit daar op aan. Op een lager schaalniveau zoeken we daarbinnen naar passende oplossingen, waarbij eveneens geldt dat -ook bij gecombineerd ruimtegebruik- de afzonderlijke functies goed tot hun recht moeten komen.

Vraag 16

SP - We verwachten is een overkoepelende en vooral concrete specifieke visie voor de Limburgse samenleving van de toekomst. Waar gaan we onze natuur versterken? Welk realistisch perspectief bieden we onze land- en tuinbouw? Waar gaan we onze volkshuisvesting verbeteren en uitbreiden? Welke bedrijvigheid halen we naar Limburg en starten we hier op? Op welke ondersteuning kan ons verenigingsleven rekenen? Hoe vergroenen we onze steden? Hoe kijken we aan tegen arbeidsmigratie? Wat wordt onze energie- en vervoersinfrastructuur en vooral waarom zien wij die toekomst zo voor ons?

Reactie: zoals aangegeven op blz. 315 van de Nota van zienswijzen geeft de Omgevingsvisie “op hoofdlijnen een koers voor de toekomst, maar geeft geen universele aanpak voor de diversiteit aan prachtige gebieden die Limburg kent. Om recht te doen aan deze diversiteit en om maatwerk te bieden, zullen keuzes en afwegingen inclusief de inzet van instrumentarium, met behulp van de Limburgse principes en procesmatige uitgangspunten omschreven in de Omgevingsvisie, gebiedsgericht worden gemaakt. Dit alles kijkend naar de kwaliteiten, de mogelijkheden, onmogelijkheden, kansen en uitdagingen in verschillende gebieden”.
De Omgevingsvisie geeft dus niet direct een antwoord op de afzonderlijke vragen die u stelt (hoewel voor bijvoorbeeld natuurontwikkeling helder is dat deze voor de areaaluitbreiding primair binnen de begrenzing van het Natuurnetwerk Limburg zal worden gezocht). De Omgevingsvisie geeft op het schaalniveau van onze provincie wel richting aan de wijze waarop we de antwoorden op al die afzonderlijke vragen in samenhang willen gaan formuleren. Uw vraag inzake de ondersteuning van het verenigingsleven past exact in het besef (dat in deze Omgevingsvisie nadrukkelijker is meegenomen en vertaald dan bijvoorbeeld in zijn voorganger het POL2014) dat sociaal-maatschappelijke afwegingen en keuzes wezenlijk zijn bij ruimtelijke ordening en inrichting.

Vraag 17

CDA - In het kader van monitoring en controle van de POVI, mede naar aanleiding van het onderzoek van de statenonderzoeker, vinden wij het opstellen van een 0-meting belangrijk. Wij bedoelen daarmee een overzicht/overzicht ten tijde van POL 2014 en nu over de oppervlakten aan wonen, werken, water, natuur en landbouw en hoe ontwikkelen die oppervlakten zich of hebben die zich ontwikkeld in de loop der jaren.

Reactie: ten tijde van het POL2014 is geen aparte nulmeting gedaan naar het grondgebruik. Wel hebben we als provincie beschikking tot het landgebruiksbestand LGN7 van Wageningen University. Dit bestand geeft het landgebruik in 2012 voor Nederland weer en onderscheidt 39 vormen van landgebruik. Ook de Atlas van de Regio van het Planbureau van de Leefomgeving geeft inzicht in onder meer landgebruik. Nulmetingen voor de Omgevingsvisie zijn onder meer gedaan voor het Portret van Limburg dat is gemaakt t.b.v. de plan-MER. Dit portret geeft een beschrijving van de bestaande situatie en autonome ontwikkeling van diverse kwalitatieve aspecten van de Limburgse fysieke leefomgeving. Voor de opdrachten die voortkomen uit de Omgevingsvisie (waaronder monitoring en het ontwerpend onderzoek), zullen wij uiteraard verschillende databanken gebruiken om verschillende ontwikkelingen in kaart te brengen. Over monitoring en het ontwerpend onderzoek zullen we u Staten ook nader informeren tijdens de Statenwerkgroep Omgevingsvisie en –verordening.

Vraag 18

CDA - In alle ontwikkelingen en ambities die gaan over meer natuur, meer circulaire of kringlooplandbouw, versterking van de biodiversiteit zijn ruimteclaims aan de orde. De leverende partij is vrijwel altijd de landbouw. Hoe bewaakt u bij al deze ambities en plannen, dat de landbouw niet de verliezer wordt in de strijd om de ruimte. Hoe zorgt u er voor dat het mogelijk blijft om als boer een inkomen te verdienen.

Reactie: zoals u aangeeft zijn er verschillende transities en ambities in Limburg die ruimte vragen. We kijken gebiedsgericht, met behulp van de Limburgse principes en procesmatige uitgangspunten én in samenspraak met verschillende maatschappelijke partners naar waar bepaalde opgaven het beste kunnen landen en/of opgepakt moeten worden. Dit vraagt inzet van alle partijen, maar het is niet de intentie dat de gevolgen ten nadele van één gebied of sector komen (zie hoofdstuk 20.1 Omgevingsvisie en o.a. blz. 151 & 315 Nota van Zienswijzen). We beseffen dat er bij de diverse ruimteclaims verschillende belangen spelen. Hierbij wordt ook rekening gehouden met de belangen van de landbouw: In 2009 is de Verklaring van Roermond getekend, met bijbehorend maatregelenpakket. De betreffende verklaring uit 2009 komt weliswaar niet met naam en expliciet terug in het ontwerp-Omgevingsvisie. Echter overeind blijft de beleidslijn dat voorbereiders, beslissers en uitvoerders van ruimtelijke plannen en projecten rekening houden met de belangen van de landbouw als, voor dat plan of project, landbouwgrond wordt omgezet in een andere functie. Deze beleidslijn is opgegaan in het algemene principe van zuinig ruimtegebruik dat in de vorm van het principe 'Meer stad, meer land' en in de vorm van het toepassen van de Ladder voor duurzame verstedelijking verankerd is (zie Nota van Zienswijzen blz. 223).
Wij zien daarnaast dat veel agrariërs best willen veranderen en mee willen gaan in de ontwikkeling naar andere vormen van landbouw en realisatie van maatschappelijke opgaven. Vanuit het Beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023’ wordt deze landbouwtransitie gefaciliteerd. Ook andere provinciale beleidskaders, die zich meer richten op doelstellingen ten aanzien van de leefomgeving (zoals water, natuur en landschap) en het herijkt provinciaal Pachtbeleid, bieden aanknopingspunten voor landbouwers die relevante maatregelen nemen voor de transitie. Ook hebben zowel Europa als het Rijk substantiële budgetten beschikbaar gesteld om deze transitie mogelijk te maken.

Vraag 19

VVD - In het participatietraject is (ook door Statenleden) inbreng geleverd. Denk hierbij aan het plakken van plakkertjes op kaarten. Daar wordt veel (verschillende) inbreng geleverd. Van links naar rechts. Hoe verhoudt deze inbreng zich tot de keuzes die vervolgens zijn gemaakt?

Reactie: bij de verschillende stappen die zijn gezet om te komen tot de Omgevingsvisie (concept tekstdelen, 1e concept, 2e concept, ontwerp), heeft de inbreng vanuit het participatietraject constant gediend als input voor (ambtelijke) discussies over de Omgevingsvisie. Voor de regiovisies (deel B van de Omgevingsvisie) geldt daarnaast dat deze gezamenlijk met de regio zijn geschreven. Alle inbreng uit het participatietraject heeft bijgedragen aan het inventariseren en benoemen van opgaven, oplossingsrichtingen en beleidsafwegingen in de Omgevingsvisie (zie ook blz. 306-307 van de Nota van Zienswijzen). De input vanuit alle sessies is hierbij inventariserend en niet ordenend of met weging van inbreng meegenomen. Hierbij is ook steeds gekeken naar hoe de

inbreng zich verhield tot de Provinciale kaders. Na iedere stap in het totstandkomingstraject is de aanscherping van de teksten weer besproken in participatieve sessies om ze zo weer verder aan te kunnen scherpen.

Vraag 20
SP - Dit is een te belangrijk document om overhaast af te tikken en enkel te verwijzen naar andere onderliggende kaders. Er liggen nog veel wensen vanuit Commissie en we verwachten meer details en keuzes in het stuk. Laten we meer tijd reserveren voor dit kader voor GS en PS.
Reactie: aansluitend bij hetgeen dat is aangegeven in de Nota van Zienswijzen (o.a. blz. 303) en door gedeputeerde Dritty tijdens de Commissie RLN: de wereld staat nooit stil en er zullen altijd processen lopen die invloed kunnen hebben op de Omgevingsvisie. Om deze reden is de Omgevingsvisie is een dynamisch document met een modulair karakter. Aansluitend bij blz. 7 van het Statenvoorstel: Het is niet wenselijk om met het vaststellen van de Omgevingsvisie te blijven wachten op de uitkomsten van andere beleidstrajecten. De Omgevingsvisie betreft een veelheid van thema's waardoor er in de realiteit altijd een beleidstraject loopt. Met GS en uw Staten is daarom ook eerder afgesproken een vaststellingsmoment (stollingsmoment) te kiezen. Later, wanneer beleidskeuzes duidelijk worden, kan de Omgevingsvisie steeds op onderdelen worden geactualiseerd. Dit sluit aan bij de geest van de Omgevingswet die ervan uitgaat dat de Omgevingsvisie een dynamisch document is dat kan meebewegen met ontwikkelingen in de samenleving.

Wonen en leefomgeving

Vraag 21
PVDA - In de Omgevingsvisie wordt bij het onderdeel Wonen de aandacht voor duurzaamheid, aardgasvrij bouwen gemist.
Reactie: in de Omgevingsvisie geven we op diverse plaatsen aandacht voor duurzaamheid in relatie tot het thema Wonen. Zo wordt op bladzijde 34 wordt onder meer als opgave voor het thema Wonen het volgende aangegeven: "Limburg kent daarnaast een relatief oude, incourante woning- en planvoorraad. Deze woningen moeten toekomst- en levensloopbestendig én verduurzaamd worden. Denk hierbij aan bijvoorbeeld isoleren, het plaatsen van zonnepanelen, woningen van het gas halen". In aanvulling hierop gaan we hier op bladzijde 36 en 37 van de Omgevingsvisie op in: "Wij bekijken woningbouwontwikkelingen vanuit een brede maatschappelijke context. Dit vraagt een integrale aanpak van locaties en gebieden in de vorm van herstructurering en transformatie/herbestemming in centra, buurten, wijken, dorpen en het buitengebied. Bij onze keuzes houden we rekening met samenhangende belangen zoals leegstand bij detailhandel, kantoren, maatschappelijk vastgoed, monumenten, etc. Daarnaast bezien we de woningopgave altijd in samenhang met veiligheid en leefbaarheid. **Met het stimuleren van natuurinclusief en circulair bouwen, de verduurzamingsopgave en het levensloopbestendig maken van bestaande en nieuwe woningen vragen we om gebruik te maken van meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaat- adaptieve woonomgeving**". Ook bij het thema Energie wordt op bladzijde 77 aandacht geschonken aan aardgas in relatie tot wonen: "In Nederland hebben we afgesprokenen dat de inzet van aardgas voor huishoudens in de periode tot 2030, maar vooral daarna tot 2050, geleidelijk wordt afgebouwd. Daar kunnen de Limburgers zelf aan bijdragen door het huis beter te isoleren of zonnepanelen op het dak te leggen".

Vraag 22
D66 - Wij hebben zo'n grote voorraad plannen die niet meer actueel zijn maar nooit wordt het beestje bij het naampje genoemd. Agenderen. Waarom niet een bijlage?

Reactie: De provinciale Omgevingsvisie is een richtinggevend kader op hoofdlijnen op de lange termijn (zie Nota van Zienswijzen blz. 32). Een aan verandering onderhevige woningbouwopgave hierin benoemen is niet wenselijk. Met het instrument 'Woonmonitor' is het wel mogelijk, zowel kwantitatief als ook kwalitatief, de feitelijke woningmarktontwikkelingen te monitoren.

In aanvulling hierop: Ook als bijlage is een lijst met woningbouwplannen snel achterhaald. We hebben overigens wel al een plancapaciteitsmonitor met woningbouwplannen. Deze is openbaar voor iedereen toegankelijk (https://pcmlimburg.nl/).

Vraag 23

CDA - In de toekomst, vanaf 2030, lijkt er volgens het plan een overschot te komen aan woningen. Welke opties ziet u om vraag en aanbod met elkaar in balans te gaan brengen? Hoe gaat dat aangepakt worden? En gaat er ook gekeken worden voor de kortere termijn. Hebben we een tekort aan woningen? Moet er volop bijgebouwd worden? Er is veel vraag en een grote druk op de woningmarkt. Wordt er ook gekeken om bijvoorbeeld verouderde bedrijventerreinen om te bouwen naar de functie wonen?

Reactie: het provinciale woonbeleid is nader uitgewerkt in de door PS vastgestelde Agenda Wonen 2020-2023. In deze Agenda zijn ook de provinciale acties opgenomen om de Limburgse woningmarktproblematiek van tekorten op de korte termijn en (geprognosticeerde) overschotten op de lange termijn aan te pakken. De overschotten en tekorten worden jaarlijks gemonitord via de Limburgse Woonmonitor. De Limburgse Woonmonitor van 2021 wordt conform planning uiterlijk na het zomerreces (in augustus 2021) gepubliceerd en gedeeld met Provinciale Staten.

Vraag 24

CDA - In het stuk lezen we dat de ladder voor duurzame verstedelijking toegepast gaat worden. Hoe strikt of hoe volgtijdelijk wordt die ladder toegepast?

Hoe werkt de ladder voor duurzame verstedelijking. Worden verouderde bedrijventerreinen ingezet voor wonen. Hoe "volgtijdelijk" wordt de ladder toegepast?

Reactie: zoals aangegeven door Gedeputeerde Dritty tijdens de Commissie RLN op 15 januari jl., zit er een motiveringsplicht in de Ladder voor duurzame verstedelijking. Dit betekent dat het niet zo is dat eerst iedere plek binnen het bebouwde gebied benut moet worden voordat je daarbuiten gaat kijken, maar betekent wel dat áls je daarbuiten gaat kijken het noodzakelijk is om goed en duidelijk te motiveren waarom er een noodzaak is om buiten het bebouwde gebied aan de slag te gaan. Dit is de manier waarop de Ladder voor duurzame verstedelijking in de wet is verankerd en waarop wij aan de Ladder zullen toetsen.

Vraag 25

Groenlinks - Er ligt een stevige opgave op het gebied van wonen. De oude woonvoorraad en verduurzaming is een enorme opgave voor degenen die het niet zo breed hebben. Hoe kijkt Gedeputeerde Staten hiernaar en wat betekent het voor de regio dat het door het Rijk is aangewezen als een voorlopig NOVI-gebied (Zuid-Limburg)? Misschien extra middelen richting Limburg en hoe wordt PS betrokken bij het bestemmen ervan?

Reactie: wij bevestigen het belang van een integrale aanpak van de opgaven op het gebied van wonen en woonomgeving. Waarbij betaalbaarheid een belangrijk aandachtspunt vormt. Zo is het ook in de ontwerp Omgevingsvisie beschreven.

Op 13 januari jl. hebben wij het Plan van aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg ter informatie toegezonden aan Provinciale Staten, een gezamenlijk plan van aanpak (groeidocument) van Regio en Rijk. Hierin zijn 'Sterke en gezonde steden' als een van de drie grote opgaven voor Zuid-Limburg benoemd. Het gaat daarbij om een samenhangende aanpak van de opgaven m.b.t. het

woningaanbod (omvang, kwaliteit, betaalbaarheid), de verduurzamingsopgave van woningen en woonomgeving en om de aanpak van de hardnekkige sociale en gezondheidsachterstanden. Niet voor niets is als (voorlopige) ambitie geformuleerd: Wij ontwikkelen een gezamenlijke en integrale aanpak gezonde en sterke stedelijke gebieden in Zuid-Limburg en daarbij zetten wij alles op alles zodat in 2050 de jeugd in Zuid-Limburg net zo gezond en kansrijk is als in de rest van Nederland. In het plan van aanpak is aangegeven wat de beoogde meerwaarde is van deze intensieve, langjarige samenwerking bij het Rijk en de rechtstreekse ingang bij het Rijk die daarmee samenhangt Die zit in gezamenlijk programma's en beleidsfocus; investeringen helpen aantrekken en lobby EU; gewicht en doorzettingsmacht bij afstemming met buurlanden; ruimte in bestaande beleidskaders en regelgeving waar nodig en mogelijk; en zeker ook kansen bij nieuwe stimuleringsprogramma's en andere rijksinvesteringen. Dit werken we de komende periode uit. We zullen PS hier actief in meenemen.

We verwijzen u ook naar de beantwoording van de vraag van de PvdA m.b.t. duurzaamheid en aardgasvrij bouwen.

Vraag 26
Groenlinks - Hoe gaan we met de motie 2567 om "stop vertragende regels", die samen met het CDA is ingediend, in de nieuwe Provinciale Omgevingsverordening? Hoe gaan we daarmee om?
Reactie: naar aanleiding van motie 2567, hebben PS begin oktober de Wijzigingsverordening Omgevingsverordening Limburg 2014, artikel 2.4.2 vastgesteld. Motie 2567 is daarmee afgedaan. Het voornemen is om deze aanpassing ook door te laten werken in de nieuwe Omgevingsverordening.

Vraag 27
Groenlinks - We lezen in de Omgevingsvisie een uitgangspunt 'meer stad, meer land'. Nieuwe stedelijke ontwikkelingen horen in principe thuis in bestaand bebouwd gebied. Kan GS even nader toelichten wat precies wordt bedoeld met 'in principe' mede ook in relatie tot het project Ruimte voor Ruimte want we lezen dat de ambitie is om samen met de gemeente in totaal 900 woningen in het buitengebied te realiseren. Leg dat eens uit.
Reactie: nieuwe stedelijke ontwikkelingen – waaronder wonen – horen in principe thuis in bestaand bebouwd gebied, zo staat in paragraaf 3.1 van de Omgevingsvisie. Hiermee wordt invulling gegeven aan het principe "meer stad, meer land". Dat is dus het uitgangspunt. Op dit uitgangspunt zijn evenwel ook uitzonderingen denkbaar. Zoals in paragraaf 5.3 is opgenomen, zijn Ruimte voor Ruimte (RvR) woningen zo een uitgangspunt. Dit betekent echter niet dat RvR-woningen overal in het landelijk gebied mogen worden gebouwd: deze moeten aansluiten aan de kern of gelegen zijn in een bestaand lint of bebouwingscluster van woningen.

Vraag 28
PVDA - De toevoeging over het SNF keurmerk (over short-stay arbeidsmigranten) is vrij beknopt. Waarom is er bijvoorbeeld geen doelstelling van één arbeider, één slaapkamer zoals in de commissie Roemer besproken is? Waarom is er geen link met werklocaties en een afweging over welke bedrijven we wenselijk vinden ten opzichte van de hoeveelheid arbeidsmigranten die er nodig zijn?
Reactie: de wettelijke taken die wij als Provincie op het terrein van wonen (volkshuisvesting) hebben zijn beperkt en grotendeels gerelateerd aan de taken op het gebied van ruimtelijke ordening. Het Rijk bepaalt de randvoorwaarden, gemeenten zitten (samen) aan de knoppen en het zijn de marktpartijen, corporaties en investeerders die gaan over de daadwerkelijke bouw en inrichting van de woningen. De aanbevelingen van Roemer en het belang ervan in verband met de coronacrisis omarmen wij als Provincie uiteraard wel vandaar dat de SNF-normen zijn opgenomen in de omgevingsvisie. De aanbevelingen van Roemer worden ook door de Stuurgroep Internationale Werknemers (waar we als Provincie lid van zijn) omarmd en dit jaar verder opgepakt.

De keuze voor een missiegedreven economisch beleid (MEB) heeft geleid tot een inhoudelijke aanscherping bij het bepalen of, en welke rol wij nemen in het acquisitieproces. Het is niet meer het economisch perspectief van de onderneming of sector dat centraal staat, maar evenzeer de maatschappelijke impact en de bijdrage van de bedrijvigheid aan de provinciale missies “Limburg maakt gezond!” en “Limburg maakt energiek!” en de daaraan ten grondslag liggende transities. De inzet van de Provincie zal zich dus scherp focussen op ‘leads’ (kansen) die hieraan een aantoonbare en directe bijdrage leveren. In de provinciale acquisitie kun je dus keuzes maken om bepaalde bedrijven die je economische structuur versterken te laten prevaleren. Echter bij de ruimte beschikbaar op werklocaties geldt het recht van vrije vestiging voor bedrijven, mits passend binnen de bestemmingsplanregels. Die regels moeten te allen tijde ruimtelijk relevant zijn en dat zijn eisen/wensen t.a.v. de samenstelling van het personeelbestand in elk geval niet.

Veiligheid en gezondheid

Vraag 29
D66 - D66 kiest ook voor gezonde mobiliteit. Dus elektrisch vervoer of op waterstof zou een gezondheidskeuze van D66 zijn. Kunt u ons daarin volgen? Fietsen is schoon en zorgt voor beweging. Dat is ook nog eens gezond. Voor D66 is het faciliteren van de fiets een keuze voor gezondheid. Kan de tekst nog worden aangescherpt?
Reactie: in de Omgevingsvisie geven wij de relatie tussen fiets en gezondheid op meerdere plekken weer. Zo schrijven we op bladzijde 73: “We stimuleren het (elektrisch) fietsen, ook over langere afstanden. Zo neemt de mobiliteitsdruk af en bevorderen we de gezondheid en luchtkwaliteit”. In aanvulling daarop wordt op bladzijde 75 aangegeven: “We blijven een (snel-)fietsnetwerk als alternatief voor gemotoriseerd vervoer stimuleren. Dit dient niet alleen de doorstroming of duurzaamheid, maar draagt ook bij aan de gezondheid …”. In het Beleidskader Fiets werken is dit verder uitgewerkt: Recreatie en leisure spelen een steeds grotere rol in de leefstijl van mensen. We worden met zijn allen steeds ouder, blijven langer vitaal en blijven daarom tot op hoge leeftijd actief in de maatschappij. Dit gaat samen met een duidelijke toename van het (recreatieve) fietsgebruik, ook onder ouderen. Fietsen wordt ook in het kader van een toenemend gezondheidsbesef steeds belangrijker gevonden. Zo worden lifestyle en gezondheid gecombineerd. De Provincie Limburg stimuleert werkgevers om het woon-werkverkeer per fiets zo veel mogelijk te faciliteren. De gedachte is dat dit ook een gunstig effect heeft op het ziekteverzuim. Daarnaast wil de Provincie Limburg jongeren en jongvolwassenen (waaronder schoolgaande jeugd) prikkelen om vaker te fietsen. Ook de Stichting Limburg Cycling, actief op het gebied van gezondheid, sociale cohesie, branding, economie en toerisme, wordt hierin betrokken.

Vraag 30, 31
(30) PVDD - De WHO en de GGD zeggen dat er voor fijnstof geen veilige drempelwaarde is voor schadelijke effecten. Wat betekent een streefwaarde voor luchtkwaliteit dan? Zij is kennelijk niet absoluut. Er komt een programma, dat is ook een instrument, met maatregelen om eraan te voldoen, en als eerste stap gaat Limburg meedoen aan het Schone Luchtakkoord.
(31) Groenlinks - Wat betreft luchtkwaliteit willen we echt een verbetering en strengere normen zien. We lezen ook dat het streven is om naar de luchtkwaliteit te gaan die voldoet aan de huidige wettelijke grenswaarden. Waarom gaan we niet voor de strengere normen van de WHO?
Reactie: aansluitend bij hetgeen is aangegeven door Gedeputeerde Dritty tijdens de Commissie RLN: We zullen onze ambities ten aanzien van luchtkwaliteit bezien in het kader van onderzoeken over deelname aan het Schone Lucht Akkoord. Het eventueel opnemen van de tekstpassage wordt bezien in het licht van de GS nota “Deelname Schone Lucht Akkoord (SLA)” (zie Nota van Zienswijzen blz. 47). Mocht de WHO de luchtkwaliteitsnormen verhogen en dit vertaald worden in landelijk beleid, dan is dit voor de provincie ook aanleiding om het provinciaal beleid tegen het licht te houden en waar nodig te actualiseren. Zoals aangegeven door Gedeputeerde Dritty tijdens de Commissievergadering: Op landelijk niveau is gekozen voor een level playing field in heel Nederland met de normen die het Rijk stelt. Het

daarbovenop regionaal stellen en stapelen van andere normeringen, kan leiden tot het stilzetten van ontwikkelingen. Om deze reden is GS terughoudend met het stapelen van normeringen ten opzichte van datgene wat er landelijk al ligt. We verwijzen hiervoor ook naar de beantwoording van de vraag van de PvdA over het stellen van normen.

Overigens, voor luchtkwaliteit zal in tegenstelling tot wat in de vraagstelling staat, geen apart programma komen. In diverse andere trajecten (waaronder o.a. het Natuurprogramma en het Limburgs aanvalsplan Stikstof i.r.t. stikstof en de Uitvoeringsagenda Vitale Veehouderij i.r.t ammoniak, geur, fijnstof), is wel aandacht voor o.a. luchtkwaliteit.

Vraag 32

Groenlinks - Europees gezien worden de strengere normen van het WHO straks een verplichting. Hoe verhoudt dat zich met het voornemen van het Rijk om de vliegbasis De Peel in Venray te reactiveren? Dat brengt toch nog meer emissies van fijnstof met zich mee?

Reactie: ten aanzien van de WHO advieswaarden voor luchtkwaliteit verwijzen wij naar de beantwoording van de vragen van PVDD en GroenLinks hierboven. Ten aanzien van de relatie tussen vliegbasis De Peel in Venray en luchtkwaliteit: Het ministerie van Defensie is bezig met de voorbereiding van een luchthavenbesluit voor de militaire luchthaven De Peel. Ter voorbereiding daarop zal het ministerie van Defensie eerst een milieueffectrapportage uit laten voeren. En ter voorbereiding daarop heeft het ministerie van Defensie een concept Notitie Reikwijde en Detailniveau uit laten voeren die moet leiden tot een definitieve Notitie Reikwijdte en Detailniveau. Daarmee zit het Ministerie in een zeer vroege verkenningsfase van een lang traject om te komen tot een luchthavenbesluit en is het niet opportuun om nu iets te zeggen over (de toekomst van) de militaire luchthaven. Zo is er op basis van onderzoek nog geen duidelijkheid over invloed op mens en natuur(gebieden) en over aspecten als geluidsoverlast, stikstofuitstoot, fijnstof, luchtkwaliteit, agrarische bedrijfsvoering en toerisme. Het is aan het Ministerie van Defensie om te reageren op eventuele zorgen die leven bij omwonenden, omdat zij verantwoordelijk zijn voor het opstellen van het eerdergenoemde luchthavenbesluit. Het is daarom nog te vroeg om iets te zeggen over een mogelijke reactivering van de militaire luchthaven De Peel; reden waarom er nu geen passage is opgenomen in de Omgevingsvisie over de militaire luchthaven De Peel. De provincie blijft wel via de Commissie Overleg en Voorlichting Milieu (COVM) in overleg met de betrokken gemeenten, de provincie Noord-Brabant en het Rijk.
We verwijzen hierbij ook naar de beantwoording van de schriftelijke vragen inzake de reactivering vliegbasis Luitenant-Generaal Bestkazerne (kenmerk 2021/2443, d.d. 2 februari 2021).

Vraag 33

PVDD - Waarom hanteren we de advieswaarde van de Gezondheidsraad van 30 EU per kuub niet voor endotoxinen?

Reactie: aansluitend bij hetgeen is aangegeven door Gedeputeerde Mackus tijdens de Commissie RLN: De advieswaarden van de Gezondheidsraad van onderzoek naar de gezondheidseffecten van endotoxinen zijn uitgebreid onderzocht bij werknemers van veehouderijen. De advieswaarde van 30 endotoxine units (EU) per m3 heeft de Gezondheidsraad afgeleid van de advieswaarde voor werknemers van 90 EU/m3, via de standaard onzekerheidsfactor van 3. In relatie tot gezondheidseffecten gaat het bij de endotoxinen vooral om de pieken in de blootstelling (over een periode van 4 tot 8 uur). Het gaat daarbij dus niet zozeer over de jaargemiddelde blootstelling. Daar komt bij dat endotoxinen zich voornamelijk hechten aan de grovere fijnstoffractie. Ze zullen daarom vermoedelijk sneller neerslaan dan fijnere fijnstoffracties. We zien bovendien dat een combinatie van factoren de concentraties in de omgeving bepaald: type bedrijf (en diersoort), aantal dieren per bedrijf, afstand tot het bedrijf en aantal bedrijven van een type in de omgeving. Factoren die tot nog toe niet vertaald konden worden in een model/vastgestelde methode voor de bepaling van de blootstelling. Vanwege het ontbreken van dit model/vastgestelde methode zijn wij geen voorstander van een normering op endotoxinen. Daar komt bij dat vanwege de hechting aan fijnstof, landelijke normstelling op fijnstof vooralsnog afdoende wordt geacht.

Vraag 34
PVDA - Een aantal onderwerpen wordt gemist: de luchtkwaliteit wordt goed benoemd maar bijvoorbeeld bij geluid gaat het alleen over een acceptabel geluidsniveau. Zijn hier geen wettelijke grenswaarden van toepassing? Waarom staat geuroverlast hierbij niet vermeld. Daar zijn wel wettelijke grenswaarden voor. Lichtvervuiling bijvoorbeeld rondom glastuinbouw staat nergens genoemd als overlastvorm en ook waterveiligheid en bodemveiligheid komen in andere hoofdstukken terug maar niet hierin terwijl dat wel juist kerntaken zijn op het gebied van veiligheid. Kan dit worden toegelicht?
Reactie: veiligheid en gezondheid zijn thema's die als rode draad en verbindende factor lopen door de verschillende thematische opgaven en transities benoemd in de Omgevingsvisie. Vandaar dat aspecten van veiligheid ook in verschillende thematische hoofdstukken én het gebiedsgerichte gedeelte van de Omgevingsvisie terug komen. De milieuthema's zijn in de Omgevingsvisie zo min mogelijk sectoraal benaderd en zoveel mogelijk gekoppeld aan de thema's waarbij milieuaspecten een rol spelen. Dit in lijn met het milieubeleid dat zich in toenemende mate heeft ontwikkeld tot facetbeleid en doorwerkt in verschillende beleidsthema's. Daarom is het milieubeleid uitgewerkt in combinatie met andere beleidsthema's, zoals landbouw, infrastructuur en bereikbaarheid en gezondheid. Het hoofdstuk Veiligheid en Gezondheid gaat daarbij in op de algemene ambities en rol van de provincie bij deze twee thema's. Zaken als geluidsoverlast, waterveiligheid en bodemveiligheid hebben een rol gespeeld bij de uitwerking van de thema's waar ze aan de orde zijn. Zie ook Nota van Zienswijzen blz.47. Daarnaast hebben wij een Actieplan Omgevingslawaai provinciale wegen waarmee wij de geluidhinder langs provinciale wegen terugdringen. Onder de Omgevingswet is dit – evenals onder de huidige wet- en regelgeving - een verplicht programma.

Vraag 35
PVDA - Op pagina 43 van de Omgevingsvisie staat heel algemeen dat we onze wettelijke taken uitvoeren, maar wat is dan de keuze die wij maken? Waarom willen wij wel of geen gebruikmaken van de mogelijkheden voor strengere normen onder de Omgevingswet?
Reactie: de passage waarnaar verwezen wordt, geeft een algemene beschrijving van hoe wij onze (wettelijke) taken op het gebied van omgevingskwaliteiten (VTH) uitvoeren. De passage moet gelezen worden in relatie met de rest van het hoofdstuk Veiligheid en Gezondheid, waarin wij aangeven welke rol de provincie voor verschillende aspecten van veiligheid kiest. Zoals aangegeven door Gedeputeerde Dritty tijdens de Commissievergadering: op landelijk niveau is gekozen voor een level playing field in heel Nederland met de normen die het Rijk stelt. Het daarbovenop regionaal stellen en stapelen van andere normeringen, kan leiden tot het stilzetten van ontwikkelingen. Om deze reden is GS terughoudend met het stapelen van normeringen ten opzichte van datgene wat er landelijk al ligt. Daarnaast zijn de Omgevingswaarden een nieuw instrument waarmee we tot nu toe nog geen ervaring hebben. Als een Omgevingswaarde is vastgesteld, is het verplicht om bij het (mogelijk) niet halen van de waarden, een programma op te stellen. Hierbij zijn gemeenten (of het waterschap) verantwoordelijk voor het opstellen van het programma, ook als het Rijk of de provincie de Omgevingswaarde heeft gesteld. Mocht het doelmatiger of doeltreffender zijn om hiervoor een ander bestuursorgaan aan te wijzen, dan is dat ook mogelijk.

Cultuur, sport en erfgoed

Vraag 36
Lokaal Limburg - We missen bij sport (in verbinding met natuur) de spanning die er zit tussen het bedrijven van sport in de natuur. Het is op veel manieren mogelijk, maar is het niet te veel soms. LOKAAL-LIMBURG heeft dit ook aangegeven bij behandeling van stuk over brand op de Meinweg.

Hoe krijgen we voor elkaar dat sporten mogelijk is in de natuur maar het niet te veel wordt? Want mountainbikers, paardrijders, wandelaars, noem maar op, als je op zondag buitenkomt dan kom je alles tegen.
Reactie: in Limburg zijn we gezegend met een mooi landschap, waarin het aantrekkelijk is om te sporten, bewegen en recreëren, zowel voor Limburgers zelf als voor de toeristen die onze provincie bezoeken. We zien dan ook dat in de afgelopen jaren er steeds meer mensen gebruik maken van de openbare ruimte voor sport- en recreëerdoeleinden. Denk hierbij aan het gebruik van wegen, dorps- en stadspleinen, fiets- en wandelpaden in de natuur. De keerzijde van deze ontwikkeling is de toenemende druk op het landschap met mogelijk overlast voor inwoners en natuur tot gevolg. We willen deze overlast verminderen en tegelijkertijd bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van de vrijetijdseconomie, die voor Limburg een zeer belangrijke sector is. Hiervoor is het belangrijk om te zorgen voor een goede balans tussen het aantal bezoekers in en de draagkracht van het gebied om zo overlast zoveel mogelijk te voorkomen. O.a. via de visie Vrijetijdseconomie Zuid-Limburg werken wij samen met de gemeenten in de regio en Visit Zuid-Limburg aan het verminderen van deze overlast. Concrete voorbeelden zijn het uitwerken van specifieke maatregelen in overleg met inwoners om overlast tegen te gaan, het verleggen van routes op drukke plekken, het promoten van minder bekende routes en parels en een betere verdeling van de ruimte en evenementenbeleid (steden). Een goed voorbeeld om aantrekkelijke sportroutes in onze provincie te ontwikkelen, die tegelijkertijd bijdragen aan het verminderen van overlast, is de ontwikkeling van het mountainbikeroutenetwerk Zuid-Limburg. Dit netwerk zorgt ervoor dat mountainbikers gescheiden worden van andere recreanten en toch een aantrekkelijke en (voor elke doelgroep) uitdagende route kunnen uitkiezen. De ontwikkeling van dit netwerk hebben wij als Provincie ondersteund. Daarnaast ondersteunen wij ook initiatieven om het (toeristisch) recreatief gebruik meer te spreiden over de hele provincie. Denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van de LeisureLane in Parkstad en het Rivierpark Maasvallei.

Economie - Maastricht Aachen Airport

Vraag 37
PVDD - Hoeveel bruikbare grond op een toplocatie zou er vrijkomen bij een sluitingsscenario van Maastricht-Aachen Airport en hoe zou die benut kunnen worden? Waarom zien wij daarvoor geen scenario?
Reactie: in het huidig collegeprogramma en ook in recente besluitvorming van Provinciale Staten (I-19-006 dd.13-12-2019) is beschreven dat het sluitingsscenario geen optie is.

Vraag 38
PVDA - Waarom staat er nu al wat de visie voor MAA is, terwijl op dit moment de toekomstmogelijkheden nog worden onderzocht door Commissie Van Geel?
Reactie: de beleidstekst van de Omgevingsvisie beschrijft de visie van de Provincie op MAA op hoofdlijnen. De genoemde verkenning als mede het daarop te baseren luchthavenbesluit vormen een uitwerking binnen deze hoofdlijnen. Conform de toezegging 8887 zal (mocht het relevant zijn voor de beleidstekst) de passage in de Omgevingsvisie over MAA geactualiseerd worden en in lijn worden gebracht met het PS besluit over MAA indien dit besluit voor vaststelling van de Omgevingsvisie plaatsvindt. Mocht het PS besluit over MAA na de behandeling van de Omgevingsvisie komen, dan wordt de Omgevingsvisie behandeld zoals deze op dat moment is. Als naderhand een besluit over MAA komt dat afwijkt van de Omgevingsvisie, dan wordt de Omgevingsvisie hierop later alsnog aangepast.

Economie – Circulaire economie

Vraag 39
D66 - Dan circulaire economie en afvalverwerking. D66 wil ruim baan voor zo goed mogelijke benutting van de nutriënten in mest en we kunnen ook onderkennen dat je op verschillende schaalniveaus kunt kijken, maar onze voorkeur gaat wel uit naar benutting van die nutriënten dicht bij huis. We willen wel slimme beperkingen opleggen aan bedrijven die zich richten op het zo goedkoop mogelijk kwijtraken van mest als afvalstof. Dit sluit uitstekend aan bij de opgave in deze visie en als wij in deze visie niet verder expliciet zijn, dan zal de RUD zich zo meteen beperken tot de uitvoering van nationale wetten. Dan doen we Limburg te kort. Kan de tekst op dit punt nog worden aangescherpt?
Reactie: de vraag naar meststoffen zal wereldwijd de komende decennia stijgen, mede gelet op stijgende vraag naar voedsel. Daarmee ligt er een kans voor ondernemers als zij in staat zijn mest tot waarde te maken. Via de mededeling portefeuillehouder inzake overzicht mestproductie, de verwerkingsplicht en de vergunde capaciteit in Limburg (GS 2021-2468) bent u recent geïnformeerd over de stand van zaken met betrekking tot mestverwerkingsinitiatieven, mogelijke weigeringsgronden voor een omgevingsvergunning en de relatie met (gemeentelijk) bestemmingsplannen. Als Provincie richten we ons op stimulering van innovaties die leiden tot hoogwaardige verwerking van mest en herbenutting van nutriënten, via het landbouwbeleid en Circulaire Economie-kader. De Provincie stimuleert dergelijke initiatieven ook via instrumenten zoals ‘POP3’ en het LIOF programma ‘Limburg toekomstbestendig’. Het Ministerie van LNV werkt momenteel aan herijking van het mestbeleid daarbij staat de kringloopgedachte centraal. De contouren bestaan uit drie pijlers: 1) grondgebondenheid voor de melkveehouderij en rundvleesveehouderij; 2) afvoer van alle mest naar mestverwerkers voor intensieve bedrijven en 3) een gebiedsgerichte aanpak om waterkwaliteitsdoelen te behalen.

Economie – (koop)centra

Vraag 40
CDA - Wat gaat de provincie doen om regionale en lokale koopcentra levendig te houden? Uitgangspunt is immers kwaliteit van winkelcentra behouden en bevorderen. Gaat u instrumenten inzetten om decentraal gelegen detailhandel te verleiden om het centrum te versterken?
Reactie: in de Omgevingsvisie is verwoord dat ‘wij gemeenten steunen en stimuleren bij het compacter maken en kwalitatief versterken van de bestaande winkelgebieden in zowel de steden als de landelijke gebieden (dorpen en kernen)’. Dit in het verlengde van de reeds lopende (inter-)gemeentelijke visievorming. Het aangaan van programmatische en functionele uitdagingen hoort daarbij. Het levendig houden van regionale en lokale koopcentra en het verleiden van decentraal gelegen detailhandel om het centrum te versterken is een primaire taak van de gemeenten en regio’s. De provincie ontwikkelt hiervoor geen specifieke instrumenten. Wel kunnen gemeenten het initiatief nemen om over de concrete gemeentelijke aanpak voor het versterken van centra, kernen en wijken met de provincie het gesprek aan te gaan, bijvoorbeeld via Kwaliteit Limburgse Centra (KLC).

Economie – Toerisme en recreatie

Vraag 41
CDA - Ik las dat de regionale motorcrossterreinen die in de vorige POL een belangrijk item waren niet meer zijn opgenomen. Ik vroeg mij af waarom zijn ze niet meer opgenomen? Zijn alle problemen rondom de motorcrossterreinen opgelost? Is dat de reden of is het zo dat u zegt we krijgen het toch nooit opgelost?
Reactie: in het POL2014 is aangegeven dat de Provincie o.b.v. een milieu-effectrapportage zoekgebieden voor motorsportcentra heeft aangewezen, maar dat de keuze en verdere ontwikkeling van de motorsportcentra door de gemeenten in regionaal verband verder opgepakt

dient te worden. De gemeente is namelijk bevoegd gezag voor het planologisch mogelijk maken van dergelijke locaties. In de afgelopen jaren is er echter geen nieuwe motorsportlocatie ontwikkeld in Limburg. Uiteraard kan er in de toekomst wel een vraag of initiatief met ruimtelijke impact vanuit de motorsporttak ontstaan. Deze zal dan door de betreffende gemeente in regionaal verband moeten worden opgepakt.

Het provinciaal beleid (op sportgebied of anderszins) geeft geen aanleiding motorsport als provinciaal belang aan te duiden in de Omgevingsvisie. Hiermee verandert er niets aan de bestaande mogelijkheden (uitgangspunten) voor gemeenten om motorsportlocaties al dan niet te realiseren.

Vraag 42
Lokaal Limburg - Als pleiters voor een campus vrijetijdseconomie hebben we nooit gehoor gevonden. Wij geven het nogmaals mee met het verzoek het op te nemen in de Omgevingsvisie.
Reactie: de campusontwikkelingen/Brightlands ontwikkelingen zijn gebaseerd op locaties waar een economische sterkte aanwezig in de vorm van (een cluster van) sterke bedrijven en/of sterke opleidingen. Daarnaast vraagt campusontwikkeling om een sterke langjarige triple-helixbetrokkenheid, waarin ook het bedrijfsleven substantieel meefinanciert. Voor toerisme en recreatie zijn die sterkten sterk gespreid, zonder specifiek concentratiepunt van bedrijven en of toeristische opleidingen. Wij zullen een (fysieke) campus voor toerisme en recreatie derhalve niet in de Omgevingsvisie opnemen. Overigens wordt via het programma Limburg Toerisme van LIOF de vernieuwing van bedrijven in de toeristisch-recreatieve sector gestimuleerd en blijven wij samenwerking tussen bedrijven, overheid en onderwijs op andere manieren dan een campusontwikkeling ondersteunen.

Vraag 43
CDA - Wij lezen dat uitsluitend kwalitatieve groei is toegestaan en geen kwantitatieve groei bij verblijfsrecreatie. Sterker nog, er gaat geschrapt worden in de harde planvoorraad voor recreatieve functies. Die keuze hadden we eerder bij wonen ook bedacht. Het bleek niet zo gemakkelijk en ook niet zo succesvol. Wat maakt dat u denkt dat het bij de recreatieve aanpak wel gaat lukken?
Reactie: er wordt onterecht gesteld dat kwantitatieve groei niet mogelijk is bij verblijfsrecreatie. In de Omgevingsvisie hebben wij aangegeven dat wij kiezen voor het verhogen van de kwaliteit van het aanbod. Ook een kwantitatieve uitbreiding van het aanbod is mogelijk als daardoor geen verdringing en leegstand optreedt. Wij bieden op deze manier ontwikkelingsruimte voor goede initiatieven waaraan behoefte bestaat. In de Omgevingsvisie is aangegeven dat het wenselijk blijft ‘harde planvoorraad voor vrijetijdseconomie waarvoor geen zicht op realisatie is, te schrappen. De harde planvoorraad belemmert goede nieuwe initiatieven.’ In de Omgevingsvisie gaan wij niet in op de concrete aanpak. Het schrappen van harde planvoorraad is een gemeentelijke verantwoordelijkheid, maar blijkt inderdaad, zoals vragensteller constateert, in de praktijk niet plaats te vinden. Dit ondanks het feit dat gemeenten de omgevingsvisie op dit punt onderschrijven. Een oorzaak voor de achterblijvende uitvoering is dat de ene gemeente de actie moet ondernemen, terwijl een andere gemeente daarvan vervolgens profiteert. Bij de voorgenomen herijking van de regionale bestuursafspraken zal moeten worden bezien hoe het schrappen van harde planvoorraad vrijetijdseconomie in de praktijk daadwerkelijk tot uitvoering kan worden gebracht.

Werklocaties

Vraag 44, 45, 46
(44) PVDD - Hoe gaat GS bij verdozing/logistiek de regie pakken in het belang van de bescherming van het landschap en duurzaamheid?

(45) PVDA - Verrommeling van landschap en verdozing stond duidelijk benoemd in NOVI en NRD van de MER. Waarom wordt daar in de Omgevingsvisie niks over genoemd. Bijvoorbeeld als het gaat over ruimtelijke inpassing, als het gaat over de grootte van verschillende hallen, als het gaat om de impact op geluidsoverlast, over groene daken dat er zonnepanelen op moeten en noem maar op?
Als het gaat over het landschap (hoofdstuk 15) wordt er eigenlijk alleen maar gekozen voor de landschappen die al beschermd zijn en niet zozeer het 'witte gebied'. Waarom staat ook daar verder niets over in de Omgevingsvisie?

(46) SP - Wat betreft ons landschap is er wel aandacht voor de meest belangrijke landschappen zoals de groenblauwe mantel, maar we kunnen aan de hand van dit stuk niet uitsluiten dat alle overige gebieden vogelvrij worden verklaard voor de verdozing van Limburg. Hoe ziet de Gedeputeerde dit?

Reactie: voor iedere ontwikkeling van een (nieuwe) logistieke bedrijfsbestemming dient een zorgvuldig integrale afweging gemaakt worden ten aanzien van de economische effecten, de arbeidsmarkt, multimodaliteit en de te verwachten effecten op de leefomgeving. Bij de laatste gaat het o.a. om effecten op de leefbaarheid, natuur en landschap, gezondheid, waaronder luchtkwaliteit, veiligheid, mobiliteitseffecten etc. Deze effecten worden locatie-specifiek met behulp van onderzoeken in kaart gebracht. De provincie volgt hierbij de in de Omgevingsvisie beschreven Limburg principes: (o.a.) 'we werken gebiedsgericht', 'we gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden', 'kenmerken van identiteit van gebieden staan centraal'.

Daarnaast geldt (zoals beschreven in de Omgevingsvisie) voor logistieke bedrijfsbestemmingen en ook voor bedrijventerreinen dat, als de behoefte is aangetoond, de eerste voorkeur uitgaat naar vestiging op bestaande bedrijventerreinen; als dat niet haalbaar is dan is de tweede voorkeur concentreren in de Limburgse multimodale hotspots die zich bevinden in Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/ Beek. En als ook dat niet haalbaar is dan komen gemotiveerd eventueel andere buitenstedelijke locaties in clusters langs corridors in aanmerking, om combinaties van logistieke functies aan regionaal gebonden maakindustrie mogelijk te maken. Zo ontstaat grip op waar het wel of niet kan.

Ontwikkeling van terreinen van een bepaalde omvang vereisen bovenregionale afstemming. Daarom neemt de provincie de regie als het gaat om het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties van meer dan 70 hectaren bruto, met bedrijvigheid van de hogere milieu categorieën en/of logistieke terreinen. Om de duurzaamheid te bevorderen verkent het College de mogelijkheid om via een juridische verankering in de aankomende omgevingsverordening bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen.

Vraag 47

Lokaal Limburg - Aan verouderde bedrijfsterreinen mag in de Omgevingsvisie ook aandacht worden besteed. Dat deze gerenoveerd moeten worden en dat daar ook gekeken moet worden naar kwalitatieve inpassing en groen.

Reactie: voor de kwaliteit van de bedrijventerreinen zijn de terreineigenaren primair verantwoordelijk. Naast veel gemeenten zijn dat private partijen en ook de provincie (soms als terreineigenaar, rondom de luchthaven, soms als aandeelhouder in een ontwikkelbedrijf, bijv. Greenport Ontwikkelbedrijf). Indien die kwaliteit onvoldoende is, kan een herstructureringsproject worden opgestart met betrokkenheid van de gevestigde ondernemers. Verbetering van het werkmilieu, groeninpassing, verbetering infrastructuur en optimalisatie kavelstructuur zijn dan per definitie aan de orde. Als een project ondersteuning behoeft in faciliterende of financiële zin, is dit per project te bespreken en te beoordelen. Het is echter niet zo dat er een generiek budget voor beschikbaar is, maar via het beleidskader Circulaire Economie, onderdeel Circulair Parkmanagement, is een kader gecreëerd om verduurzaming en herstructurering te combineren.

Vraag 48

Groenlinks - In de Omgevingsvisie zelf wordt gezegd: ‘we nemen de regie als het gaat om het bepalen van nieuwe locaties van bedrijventerreinen van grootschalige productielocaties van meer dan 70 hectaren met bedrijvigheid van de hogere milieucategorieën en/of logistieke terreinen.’ Als dit het beleid is, is GS dan bereid om de regie naar zich toe te trekken als het gaat om de uitvoering van het plan van transformatie van het ENCI-gebied hier in Maastricht?
Reactie: het geciteerde beleid in de Omgevingsvisie betreft de nieuwe locaties van bedrijventerreinen van grootschalige productielocaties. De transformatie van het ENCI-gebied betreft een bestaande locatie, is geen 70 ha groot en is daarom hierop niet van toepassing.

Mobiliteit

Vraag 49
Lokaal Limburg - Gevaarlijke stoffen blijft voor ons een aandachtspunt. Moeten we niet meer naar pijpleidingen en zaken onder de grond? transport onder de grond met pijpleidingen? Dan kan ook veel in de fysieke ruimte worden weggehaald, met misschien minder sporen of geen extra sporen. Hetzelfde geldt voor wegen. We missen dit verhaal in de Omgevingsvisie.
Reactie: sinds een aantal jaren zijn wij betrokken bij overleggen met andere provincies en het Rijk over de overschrijdingen van de risicoplafonds van het Basisnet spoor. Inmiddels zijn diverse maatregelen getroffen door het Rijk, maar deze zijn onvoldoende gebleken. Begin 2020 is het programma Robuust Basisnet gestart. Daarbinnen wordt onder andere gekeken naar het verleggen van goederenstromen (modal shift) van het spoor naar buisleidingen en binnenvaart. In 2020 is tevens een haalbaarheidsstudie uitgevoerd naar buisleidingeninfrastructuur tussen Haven Rotterdam en Chemelot, met doorkoppeling naar het Duitse achterland. Op basis van de resultaten van de haalbaarheidsstudie is een aanvraag gedaan bij het Groeifonds. In het voorjaar van 2021 zal naar verwachting duidelijk worden of de investering gehonoreerd kan worden. De binnenvaart wordt al ingezet voor vervoer van gevaarlijke stoffen en dat kan nog verder worden uitgebreid. De extra investeringen die het Rijk gaat doen in het inlopen van achterstallig onderhoud en vervanging en renovatie van sluizen en andere objecten helpen daar zeker in mee. Zelf onderzoeken wij nog met o.a. Chemelot of de haven van Stein beter kan worden benut. Twee grote projecten, de sluizen van Weurt en Grave, zijn aangemeld voor het Groeifonds. Net als bij de buisleidingen wordt in het voorjaar 2021 duidelijkheid verwacht of deze investering uit het Groeifonds kan worden gedaan.

Vraag 50
FVD - In de omgevingsvisie wordt voor het oplossen van de toegankelijkheid van Limburg tot de rest van Nederland het SmartwayZ.NL-concept gepromoot. Hoeveel vertrouwen heeft GS in deze oplossing? Hoe experimenteel is dit? Hoe concreet zijn in het algemeen al deze ‘Smart Mobility’-oplossingen waarmee in de Omgevingsvisie wordt geschermd? Het dichtslibben van de A73 is blijkbaar een feit en zeker in de avonduren. De A73, voor zover bekend, staat niet op de lijst van knelpunten. Gaat GS actie ondernemen? Wordt de A73 op de lijst van knelpunten gezet?
Reactie: aansluitend bij hetgeen is aangegeven door Gedeputeerde Mackus tijdens de Commissie RLN op 15 januari: SmartwayZ.NL is geen concept maar een programma om slimme mobiliteit (Smart Mobility) oplossingen te ontwikkelen en in te zetten. GS heeft veel vertrouwen in deze oplossingen, een aantal zijn al uitgevoerd en hebben duidelijk effect. Bijvoorbeeld Slim Sturen. De corona-crisis heeft ons geleerd dat de capaciteit van de wegen voldoende is, mits de piekmomenten beter gemanaged worden. Door Corona zijn we minder massaal naar het werk en van het werk naar huis gegaan, waardoor de vertragingen in de spits zijn verdwenen. Van dichtslibben lijkt op dit moment dan ook geen sprake te zijn. Er ligt juist een kans om met gebruik van slimme oplossingen anders uit de crisis te komen. Onze focus, en die van SmartwyZ.NL, zal dan ook liggen op slimme maatregelen om de piekmomenten te verkleinen.

Voor het managen van piekmomenten zijn allerlei oplossingen in ontwikkeling die goedkoper zijn dan infrastructurele aanpassingen. Sommige zijn al klaar en worden succesvol ingezet, zoals het eerder genoemde Slim Sturen. Andere oplossingen worden ontwikkeld en kunnen door onze goede samenwerking snel ingezet worden. Daarnaast heeft de aanpak van Maastricht Bereikbaar tijdens de bouw van de A2 tunnels laten zien dat het gebruik van andere modaliteiten werkt. Dit is dus helemaal niet meer experimenteel, en willen we ook meer op andere plekken gaan inzetten.

In het algemeen zijn deze Smart Mobility oplossingen steeds concreter, we zitten namelijk in een transitie in de mobiliteit waardoor steeds meer informatie beschikbaar is en gebruikt kan worden om reizigers beter te infomeren. Daarnaast nemen voertuigen steeds meer taken over van bestuurders. Dit zijn ontwikkelingen die de komende jaren door blijven gaan en zorgen voor steeds meer slimme oplossingen om de doorstroming, veiligheid en duurzaamheid te verbeteren op de Limburgse wegen.

Infrastructurele oplossingen aan de Rijksinfrastructuur valt onder verantwoordelijkheid van het Rijk. Hiervoor heeft het Rijk de zogenaamde " Nationale Markt- en Capaciteitsanalyse (NMCA) " ontwikkeld. Wij, GS Limburg, hebben geen invloed op deze analyse (lijst van knelpunten). Als GS zetten we daarom vooral in op adviezen vanuit het Rijk om te werken aan andere oplossingen. Alleen zo kun je namelijk hoger in de NMCA komen te staan. Dit sluit dus aan bij bovenstaande.

Vraag 51

CDA - Bij de A73 rondom Venlo, maar ook noordelijker als we net de provinciegrens overgaan loopt het verkeer iedere dag vast. Hoe wordt dat probleem bekeken?

Reactie: dit probleem wordt bekeken met de monitoring van de gerealiseerde snelheden o.b.v. Floating Car Data (FCD). Hierin zien we in de periode voor de coronamaatregelen (2020 tot 13 maart) inderdaad vertragingen terug op de A73 bij Venlo. Deze vertragingen zitten met name in de ochtendspits. Binnen Limburg zien op het noordelijke stuk in die periode geen significante vertragingen. Noordelijker is mogelijk wel vertraging maar we kunnen dit niet direct bevestigen. Dit stuk is toegevoegd in de monitoring echter na de start van de coronamaatregelen. Landelijk zat de A73 niet in de file top 50 (o.b.v. de Rapportage Rijkswegennet eerste periode 2020).
De verkeersafwikkeling op het hoofdwegennet houden we via onze monitoring in de gaten. Bij knelpunten treden we in eerste instantie in overleg met Rijkswaterstaat (via SmartwayZ.NL). Daarbij volgen we de principes van het Mobiliteitsplan, waarbij we eerst inzetten op beïnvloeden en benutten, alvorens over te gaan tot bouwen. Het Rijk heeft dezelfde aanpak.

Vraag 52

CDA - Als het gaat over mobiliteit dan kijken we hier toch al vooruit naar zelfs 2050. Ik denk dat we tegen die tijd zelfrijdende auto's hebben. Is daar ook al naar gekeken van hoe dat past op onze infrastructuur? Kan dat? Wat is daarvoor nodig?

Reactie: binnen SmartwayZ.NL werken we samen aan innovatie en ontwikkeling. Daar werken we samen met de auto-industrie om te kijken of en hoe onze infrastructuur aangepast moet worden. Daarnaast werken we landelijk samen met het Ministerie en andere landelijke overleggen om de ontwikkelingen af te stemmen en voor eenduidige oplossingen te kiezen. Ook internationaal zijn we via onze partners in SmartwayZ.NL aangesloten op globale en Europese ontwikkelingen, die ook invloed hebben op dit onderwerp. We kijken daar dus samen met onze partners naar, omdat het niet iets is dat alleen voor Limburg geldt.

Of dit kan en wat daar voor nodig is, daar kan nu nog geen eenduidig antwoord op worden gegeven. De technologie die uiteindelijk gebruikt zal worden is immers nog niet bekend. Wat ervoor nodig is, proberen we in kaart te brengen met onze partners, onder andere door samen te werken met de auto-industrie bij SmartwayZ.NL.

Energie

Vraag 53, 54
(53) Samen voor Limburg - Er zou al iets in het stuk moeten staan over kerncentrales en over de mogelijke locaties, eventueel aan de Maas.
(54) Samen voor Limburg - Op blz. 80 in de Omgevingsvisie wordt een achterhaalde trias energetica benoemd. We verzoeken om bij punt c ook kernenergie noemen.
Reactie: in de PES is opgenomen (actielijn 2): wij zullen als het gaat om kernenergie en innovatieve nieuwe ontwikkelingen daarbinnen samen met het Rijk en onder andere de provincies Zeeland en Noord-Brabant actief participeren en deelnemen aan het onderzoek naar de marktconsultatie en de voorwaarden van publieke ondersteuning en regionale randvoorwaarden die daarvoor nodig zijn. Het is te prematuur om in de Omgevingsvisie concrete locaties te benoemen. De trias energetica zoals opgenomen in de omgevingsvisie is nog altijd vigerend. Onder punt c kan overwogen worden fossiel tussen haakjes te zetten zodat impliciet ook kernenergie kan worden bedoeld.

Vraag 55
PVDA - We missen bij de trias energetica eigenlijk de hele eerste tak als het gaat om energievermindering. Hier zijn wel al regels over. Alleen zou het misschien ook goed zijn om aan te geven hoe wij daar invulling aan gaan geven.
Reactie: energiebesparing heeft op zichzelf geen ruimtelijke impact. Wel zal meer energiebesparing leiden tot minder behoefte aan duurzame energie opwekking en zal er dus ook minder ruimte daarvoor nodig zijn. In de PES is aandacht gegeven aan energiebesparing. Zie KPI 11 en 19. Zo beschrijft KPI11: door energiebesparing en kleinschalige opwek in de gebouwde omgeving wordt een CO2-reductie van 25% in 2030 (t.o.v. 2015) gerealiseerd in Limburg. En KPI19: wij realiseren een inhaalslag t.a.v. de aanpassing van vergunningen met voorschriften voor wettelijk verplichte energiebesparing voor energierelevante vergunningplichtige bedrijven waarvoor wij bevoegd gezag zijn (ongeveer 210) en voeren toezicht en handhaving uit op de implementatie daarvan.

Vraag 56
Samen voor Limburg - Op blz. 78 in de Omgevingsvisie wordt gesuggereerd dat waterstof een energiebron is. Dit is een veelvoorkomende fout.
Reactie: de huidige tekst kan inderdaad op verschillende manieren worden geïnterpreteerd waardoor niet duidelijk is weergegeven dat Waterstof als energiedrager wordt bedoeld. Conform de toezegging (8892) door gedeputeerde Brugman in de commissievergadering 15 januari jl. wordt de betreffende paragraaf aangepast. Huidige tekst, met dikgedrukt de door te voeren aanpassing: ‘Daarbij gaat het om besparen op gebruik, duurzaam opwekken met zon en wind en andere bronnen. Waterstof **als energiedrager** is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk.’

Vraag 57
Samen voor Limburg - Omgevingsvisie geeft aan dat er vooralsnog geen windturbines in de heuvels en in de Natura 2000-gebieden komen. Maar wanneer dan wel?
Reactie: de huidige tekst gaat uit van eerder vastgelegd beleid. Momenteel is een landschappelijk verdiepingsonderzoek in voorbereiding voor Zuid-Limburg (specifiek het Nationaal Landschap Zuid-Limburg) wat betreft de mogelijkheden en de onmogelijkheden voor wind- en zonne-energie in

relatie tot landschappelijke kwaliteit. Alleen bij een overtuigende onderbouwing is eventuele aanpassing van begrenzing van het nationaal landschap i.r.t. windenergie mogelijk. Vanzelfsprekend gelden hiervoor de gangbare besluitvormingsprocessen. Voor zonne-energie geldt dat de studie helder moet maken waar eventueel mogelijkheden zijn. In tegensteling tot wind is zonne-energie niet per se uitgesloten in het Nationaal landschap, maar een zorgvuldige afweging moet wel plaatsvinden.

Vraag 58

PVDA - Waarom staan er niet al een aantal uitgangspunten, leidende principes, als het gaat over verwachte ruimtelijke vraagstukken? Bijvoorbeeld zien wij ruimte voor grootschalige biomassacentrales? Zijn daar ook uitsluitingsgebieden voor?

Reactie: zoals in de nota van zienswijze wordt beschreven volgen wij in de Provinciale Energiestrategie (PES) ten aanzien van biomassa de voorgestelde lijn van het recente SER-advies, waarbij de SER een zogeheten 'cascadering' adviseert: hoogwaardigere toepassingen in chemie, materialen, en gezondheid gaan voor op energetisch toepassingen. Dit vraagt terughoudendheid in het toepassen van biomassa voor de toekomstige energietransitie. In dit licht kiezen wij er niet voor om biomassacentrales expliciet als instrument in de Omgevingsvisie te benoemen. Dit laat onverlet dat wij in sommige situaties wel een oplossing zien in biomassa voor energie, zeker daar waar biomassa beschikbaar is en andere opties tegen financiële of technische beperkingen aanlopen. Ook zien wij beperkt ruimte voor productie van groen gas. Zie voor een nadere toelichting PES deel 2, hoofdstuk 2 Analyse van de potentie van 'warmte' (de 'Warmtevisie').

Vraag 59

D66 - Zijn er geen expliciete, specifieke Limburgse ambities te benoemen m.b.t. de energietransitie en verduurzaming?
Ik geef u in overweging om ons daar voor de Statenbehandeling nog wel een voorstel voor te doen. Ondertussen overweegt D66 net als de Partij voor de Dieren wel een amendement op dat punt.

Reactie: in de PES is de provinciale ambitie voor energie vastgesteld. Ook in de RES'en waar de Provincie samen met andere overheden plannen ontwikkelt voor duurzame elektriciteit en warmtevoorziening van de gebouwde omgeving zijn ambities verwoord.

Vraag 60

D66 - In de Omgevingsvisie staat: we voorzien een keuze van de aanleg voor de energienetwerken van de toekomst voor Chemelot. Waarom alleen Chemelot? Uit analyse blijkt dat ook andere bedrijven en huishoudens behoefte hebben aan nieuwe energienetwerken en dat er in Limburg kansen liggen.

Reactie: energienetwerken zijn inderdaad niet beperkt tot Chemelot. Chemelot, als veruit de grootste energiegebruiker in Limburg, zet in de route naar CO2-vrij in 2050 vooral in op elektrificatie. Vanwege de omvang van het energiegebruik van Chemelot zal de 380 kV-leiding moeten worden doorgetrokken tot Chemelot. Daarnaast zal voor de overige gebruikers (bedrijven, gebouwde omgeving, mobiliteit) het onderliggende elektriciteitsnetwerk (incl. stations) verzwaard moeten worden. Andere energiedragers, m.n. waterstof en groengas, kunnen waarschijnlijk gebruik maken van de bestaande aardgas-infrastructuur, die dan wel een technische aanpassing behoeft. Daarnaast zullen voor het benutten van (rest)warmte op lokale of regionale schaal warmtenetten moeten worden aangelegd.

Vraag 61

D66 - Zuid-Holland is actief betrokken bij de aanleg van een warmterotonde. Waarom kiest u daar niet voor?

D66 roept u op om het Zuid-Hollandse voorbeeld te volgen en te overtreffen en wij roepen u op om de tekst nog voor de Statenbehandeling aan te scherpen met een keuze voor warmtenetten en elektriciteitsnetten van de toekomst voor iedereen, niet alleen voor Chemelot.

Reactie: de toekomstige energienetwerken zullen moeten voorzien in de behoeften van de gebruikers ervan. Zo zal het elektriciteitsnet geschikt moeten zijn voor het opnemen van in Limburg opgewekte wind- en zonne-energie en voor het leveren van voldoende stroom aan de gebruikers (m.n. gebouwde omgeving, industrie, mobiliteit). Nadrukkelijk kijken we dus naar heel Limburg, en niet alleen naar Chemelot.
Dat geldt ook voor de warmtenetten. De Provincie is in 4 warmtenetten in diverse rollen actief (Mijnwater, HGN, Maastricht en SER). Overigens is de ontwikkeling van warmtenetten kostbaar en risicovol, waarbij het de vraag is of de genoemde warmtenetten in Zuid Limburg gekoppeld kunnen worden, zodat gesproken zou kunnen worden van een 'warmterotonde'.

Vraag 62

Lokaal Limburg - Wij vinden dat er een meetbare afstandsbepaling (in meters) moet komen voor de afstand van windturbines ten opzicht van woningen. Het punt om dat nog eens scherp in deze visie, c.q. verordening, neer te zetten, is voor ons absoluut nodig.

Reactie: in de 'Mededeling portefeuillehouder inzake toegezegde informatie voorafgaand aan behandeling PES in PS' van 4 december 2020 is door GS ingegaan op de normering van windturbines inzake veiligheid en gezondheid. Daarin is met bijlagen geduid wat het nationale normenstelsel voor windturbines inhoudt en dat hiermee de gezondheid van inwoners afdoende is geborgd. Een afstandsnorm is niet te onderbouwen, omdat het RIVM aangeeft dat met de huidige normstelling er geen wetenschappelijke bewijs is voor gezondheidsschade.

Land en –tuinbouw

Vraag 63, 64, 65

(63) PVDD - Komen de uitbreidingsmogelijkheden voor intensieve veehouderij die in bestemmingsplannen vastliggen ook te vervallen?

(64) Lokaal Limburg - Worden concentratiegebieden landbouw nu afgeschaft of niet? Dat is ons nog niet geheel duidelijk.

(65) VVD - Landbouwontwikkelingsgebieden worden opgeheven. Hoe zit het dan met nieuwe vestigingsmogelijkheden? *Uit notulen: Mevrouw Plusquin had bijvoorbeeld een hele uitgesproken mening dat een uitgekochte kavel nooit meer mag leiden tot nieuwe stikstofuitstoot, maar wat als je dan die kavel kunt gebruiken door weer op een andere plek een nog groter milieudoel te halen? Hoe zwartwit weegt u dan zo'n uitspraak zoals mevrouw Plusquin die deed?*

Reactie: de ontwikkelingsgebieden voor intensieve veehouderij komen te vervallen. Het schrappen van de ontwikkelingsgebieden past bij de ontwikkeling in het buitengebied waarbij we zien dat de ontwikkeling van IV locaties eerder via overname van bestaande vrijkomende locaties plaatsvindt en niet via nieuwvestging. Incidentele nieuwvestiging van een IV-bedrijf blijft mogelijk op toekomstbestendige locaties, aan te wijzen door gemeenten. De verwachting is dat toekomstbestendige locaties overwegend gelegen zijn op locaties waar eerder Ontwikkelingsgebieden IV aangeduid waren in het POL2014. De concrete ontwikkelingsruimte wordt op bestemmingsplanniveau bepaald, mede op basis van wet- en regelgeving.
Overigens blijven de ontwikkelingsgebieden voor glastuinbouw behouden. Deze aanpak is voor een aantal gebieden succesvol geweest.

Intensieve veehouderijbedrijven kunnen uitbreiden buiten extensiveringsgebieden voor zover passend binnen wet- en regelgeving. Voor wat betreft latente ruimte hebben sommige agrarische locaties vrij ruime bouwblokken en/of ongebruikte milieuruimte. Hier is aandacht voor gevraagd in de Uitvoeringsagenda Vitale Veehouderij. Door de ruimtelijke en milieutechnische plancapaciteit aan te laten sluiten bij de gebruikte en op korte termijn te ontwikkelen plancapaciteit wordt ruimte gecreëerd voor innovatieve en kwalitatieve projecten. Het intrekken van latente ruimte (bevoegdheid gemeenten) draagt bij aan een structuurversterking van en behoud van draagvlak

voor de blijvende en kwalitatief groeiende bedrijfslocaties in het buitengebied. Wanneer intrekking van latente ruimte aan de orde is, dan dient dit zorgvuldig onderbouwd te worden en dient hiervoor een zorgvuldig proces doorlopen te worden met mogelijkheid tot inspraak.

Beleidsregels intern en extern salderen in Limburg (december 2019) stellen voorwaarden aan de instrumenten intern en extern salderen, om te voorkomen dat toestemmingverlening voor nieuwe of gewijzigde initiatieven leidt tot een toename van de stikstofdepositie, en om te borgen dat een daling van stikstofdepositie wordt gerealiseerd.

Vraag 66

PVDD - Wat houdt de integrale herijking van kwetsbare gebieden in en wie worden erbij betrokken. Zijn dat alleen landbouworganisaties of ook bewoners en de Milieufederatie?

Reactie: er zijn diverse aanduidingen op zelfde gebiedsdelen die nagenoeg dezelfde doelen kennen (kwetsbare gebieden als Natura 2000-gebieden, Wet Ammoniak en Veehouderijgebieden, extensiveringsgebieden, de groenblauwe mantel (beek- en rivierdalen) en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg). Met de integrale herijking wordt gestreefd naar verduidelijking, vereenvoudiging en het gerichter kunnen inzetten (financiële) instrumenten. Hiertoe moet nog een procesvoorstel opgesteld worden.

Vraag 67

PVDD - gaan we duurzaamheidseisen stellen bij het verlenen van vergunningen voor agrarische ontwikkelingen?

Reactie: de in het Uitvoeringskader Vitale Veehouderij opgenomen aangescherpte reductiepercentages voor geur, fijnstof en ammoniakemissie worden overgenomen in de eerstvolgende aanpassing van de Omgevingsverordening Limburg.
De in het Uitvoeringskader Vitale Veehouderij opgenomen aangescherpte reductiepercentages voor geur, fijnstof en ammoniakemissie worden overgenomen in de eerstvolgende aanpassing van de Omgevingsverordening Limburg.
We sluiten aan bij de landelijke regelgeving. De algemene stelregel is dat voor ontwikkelingen op kleine en grote schaal ontwikkelruimte geboden wordt op basis van een integrale kwaliteitsverbetering van de omgeving. Daarbij moet de ontwikkeling ook passend zijn bij de draagkracht van het gebied en ook passend zijn binnen landelijke wet- en regelgeving.

Vraag 68

PVDD - Wat gebeurt er met de vrijkomende agrarische gronden vanwege de sanering van de varkenshouderij en de uitkoop vanwege het stikstofbeleid? Kan GS uitsluiten dat er vanaf die gronden, bijvoorbeeld omdat er een nieuw bedrijf wordt gestart, opnieuw stikstofemissies plaatsvinden?

Reactie: er is geen aanpak geformuleerd voor vrijkomende gronden in het kader van de Warme Sanering Varkenshouderij. Deze worden toegevoegd aan de grondmarkt. De bouwvlakken worden herbestemd en vergunningen aangepast naar de nieuwe functie, waarbij intensieve veehouderij uitgesloten is (in het kader van de regeling Gerichte opkoop piekbelasters stikstof rondom Natura 2000-gebieden). Deze biedt de mogelijkheid om landbouwgrond van deelnemende bedrijven mee aan te kopen. Op basis van het huidige beleid is grondeigendom op zichzelf geen doel. De grond moet ondersteunend zijn aan de te realiseren beleidsdoelstellingen en de opgaves van de provincie. Als Provincie Limburg nemen we hierin gezien het nog op te stellen nieuwe grondbeleid vooralsnog een behoudendere houding in met als uitgangspunt ‘Nee, tenzij…’. Het tenzij wordt dan ingekleed als de grond inderdaad bijdraagt aan de beleidsdoelstellingen of anderszins relevant is in welk geval het dus meerwaarde kan hebben om de (landbouw)gronden (partieel) mee te kopen.

Vraag 69, 70

(69) PVDD - De ambitie om de unieke kwaliteiten van het Zuid-Limburgse Heuvelland te beschermen wordt gemist. Veel loodsen verreizen we verwachten in de verordening een scherp 'nee, tenzij'-beleid.

(70) D66 - Landbouw lijkt in Zuid-Limburg vooral ten dienste te staan van de natuur.
Net als anderen zijn wij voor een scherpere formulering over het voorkomen van opslag, maar ook de verwerking en verpakking van (bijv.) appelen in het buitengebied. Dan gaat het om opslag en verpakking die niet ten behoeve van één bedrijf is waar de hal bij staat, maar ten behoeve van meerdere bedrijven.
We willen dat wel en ook wel in de regio maar dan moet er ook wel een bedrijventerrein voor zijn. Keuzes zijn dus nodig. We verzoeken meer keuzes te maken en geen vage formuleringen. Kan de tekst nog worden aangescherpt?

Reactie: zoals ook geformuleerd in de Nota van zienswijzen van de Omgevingsvisie is er geen sprake van een scherp 'nee, tenzij' principe, maar is het uitganspunt voor de ontwikkeling van grootschalige agrarische voorzieningen of er sprake is van een toekomstbestendige locatie. Of een locatie een toekomstbestendige locatie is, wordt op lokaal niveau afgewogen en is afhankelijk van het initiatief. Overwegingen die aan de orde zijn bij de afweging of een locatie toekomstbestendig is, zijn onder andere: ligging van de locatie ten opzicht van percelen en daarmee samenhangende vervoersbewegingen (al dan niet door kernen), synergie met bestaande bedrijfsactiviteiten, fysieke ontwikkelingsmogelijkheden gelet op omgevingskwaliteit en leefbaarheid en het investeringsvolume ten opzichte van de bestaande voorzieningen.
Een toekomstbestendige locatie kan de huidige locatie betreffen, maar ook een locatie op afstand (eventueel een vrijkomende agrarische bedrijfslocatie), nabij een bestaand cluster agrarische bedrijven of een bedrijventerrein. Dit is maatwerk.

Wij beseffen dat vanuit landschappelijke waarden in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg de vestiging van grootschalige voorzieningen op een (agrarisch) bedrijventerrein uitkomst kan bieden. Echter, om verschillende redenen (onder andere financiële haalbaarheid, inpassing bedrijfsvoering) blijkt dit in de praktijk lastig te realiseren. Daarnaast kennen een deel van de bestemmingsplannen nog latente plancapaciteit, waardoor bedrijfsontwikkeling binnen het bouwvlak in die situatie eenvoudig te realiseren is. Mede gelet op het beperkt aantal bedrijfsontwikkelingen (een tiental de laatste 10 jaren) en de spreiding van de bedrijfslocaties en de bijbehorende gronden verkiezen wij een meer realistische maatwerkaanpak dan een agrarisch bedrijventerrein, waarbij per casus een locatieonderzoek de alternatieven in beeld brengt, inclusief de randvoorwaarden om de ontwikkeling haalbaar te maken. Dit is in lijn met het vigerend provinciaal beleid.

Vraag 71

D66 - Bij de commissiebehandeling van SIS 3.0, Sturing In Samenwerking 3.0, is toegezegd dat het grondbeleid zou worden geactualiseerd. Kunt u toezeggen dat de Omgevingsvisie daar ook naar vooruit zal verwijzen en wat dat betekent voor onze mogelijkheden om klimaatadaptatie, energietransitie en landbouwtransitie te bevorderen?

Reactie: in de commissievergadering is aangegeven dat de tekstwijziging wordt doorgevoerd in de Omgevingsvisie zodra SIS 3.0 is vastgesteld door uw Staten. Inmiddels is SIS 3.0 vastgesteld door Provinciale Staten (d.d. 5 februari) en is de actualisatie doorgevoerd in hoofdstuk 20.2 Drie soorten instrumenten (blz. 176): "Afhankelijk van het doel kan financieel instrumentarium (bijvoorbeeld fondsen) ingezet worden. De wijze waarop de afweging plaats vindt is vastgelegd in SIS **3.0.**"

Vraag 72

FVD - Biologische landbouw en natuurinclusieve landbouw worden als de oplossing gezien voor het verminderen van de impact van agrariërs op de leefomgeving, kleinere kringen en dergelijke. Een reeks van voordelen wordt deze manieren van boeren toegeschreven. FvD wil graag informatie ontvangen waarin wordt aangetoond dat deze manier van landbouw bedrijven agrariërs bestaansrecht geeft, zonder dat wij als burgers in de buidel moeten tasten in de vorm van subsidies of dat ons voedsel duurder wordt.

Reactie: nadere informatie wordt gedeeld via de bespreking van de "rollende uitvoeringsagenda" voor "Koers naar de toekomst".

Vraag 73

CDA - Steeds meer boeren verdwijnen, maar alle gebouwen die er staan verdwijnen niet in dezelfde mate mee. Dat is wel een groot vraagstuk waar ook oplossingen voor nodig zijn. We hebben wel wat instrumenten maar ik vraag me ook af of u kijkt naar andere provincies?

Dat is hier ook al een paar keer genoemd. Als ik bijvoorbeeld kijk naar Brabant, dan hebben ze daar best wel een aantal ideeën over. Je ziet daar ook dat gemeenten uitgedaagd worden om met oplossingsgerichte maatregelen te komen en die ideeën worden uitgewisseld en zo. Dan zie je dat er toch wel wat meer dynamiek is dan wat er in onze omgevingsvisie daarover is opgenomen.

Reactie: het voortouw voor de aanpak van de vrijkomende agrarische bebouwing (VAB's) ligt bij de regio's, conform de Bestuursafspraken POL2014. De regio's hebben het onderwerp opgepakt via het 'Actieprogramma Land- en tuinbouw Noord Limburg', 'Programma Landbouw en Natuur Midden-Limburg' en 'Uitvoeringsprogramma Middengebied Zuid-Limburg'. Wezenlijk voor de aanpak is de visievorming bij de agrarisch ondernemer gericht op het strategisch herontwikkelen, of verantwoord afbouwen van de bedrijfslocatie en creëren van nieuw perspectief. Momenteel gaat de provinciale aandacht voor de VAB's met name naar de drie Rijksregelingen die nu aan de orde zijn, te weten de Warme sanering varkenshouderij, de vervroegde beëindigingsregeling pelsdierhouderijen en de opkoopregeling voor piekbelasters stikstof.
In de Omgevingsvisie is benoemd dat we aan de slag gaan met een procesmatige en gebiedsgerichte aanpak gericht op de herbestemmings- en sloopopgave. Dit proces is nog niet gestart. Wij willen dit graag met de regio samen oppakken, waarbij rollen en bevoegdheden nader te duiden zijn. Bij een nadere uitwerking hiervan nemen we de leerervaringen van andere provincies mee.

Vraag 74

Groenlinks - Wat opvalt is dat nergens echt de invloed van intensieve veehouderijen wordt benoemd op oppervlaktewater. Waarom niet? Waarom wordt het niet benoemd?

Reactie: de visie en de ambities ten aanzien van de problematiek van de achteruitgang van bodemkwaliteit (bodemverdichting, erosie en run-off leidend tot wateroverlast, verdroging, vermesting, gebruik bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid) wordt in de komende jaren meegenomen in (uitwerking van) programma's zoals het 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023', het 'Provinciaal Waterprogramma' en het 'Provinciaal Natuurprogramma'.

Water

Vraag 75

PVDD - Het mantra haalbaar en betaalbaar klinkt erg duidelijk door. Hoe denkt GS onder de duurzaamheidsdoelen van de Kaderrichtlijn Water uit te komen?

Reactie: aansluitend op de reactie van Gedeputeerde Brugman tijdens de Commissievergadering: we hebben gezien de opgaven die er nog liggen twijfels of de KRW doelen alle haalbaar zijn. Op dit moment is het echter te vroeg om daar definitieve uitspraken over te doen. De actieprogramma's nitraat van de minister moeten nog vorm krijgen, en ook het overleg met het buitenland over dit onderwerp is pas recent weer opgestart. Daarom zullen we in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 opnemen dat we na twee jaar de voortgang van het programma zullen evalueren, daarbij evalueren we ook de voortgang van de KRW maatregelen.

Vraag 76

PVDA - In de laatst pagina's van het hoofdstuk Water leest de tekst m.b.t. waterkwaliteit alsof we niet meer geld willen uitgeven en daardoor misschien ook de doelen niet halen.
Reactie: de portefeuillehouder heeft in de vergadering toegezegd (8894) om naar de tekst in de Omgevingsvisie te kijken. De tekst in de Omgevingsvisie is correct. Er staat dat we niet meer gaan uitgeven dan dat er beschikbaar is uit middelen van provincie waterschap rijksbijdragen, Europa en derden. In lijn met onze collegedoelen zetten we in op maximale bijdragen van Rijk en Europa om ons in onze opgaven te ondersteunen. We zullen daarbij goed in de gaten houden of we de doelen halen. Het waterprogramma zal, in lijn met het verzoek van de Staten, tweejaarlijks geëvalueerd worden. Daarbij kijken we na twee jaar ook in hoeverre de doelen van de KRW gehaald kunnen worden.

Vraag 77
D66 - Leefbaarheid, onze veiligheid en het economische verdienpotentieel van onze agrariërs zijn in het geding en we gunnen Limburg in deze tijd van klimaatverandering een goed waterbeleid. Als het wat kost dan valt daar wat D66 betreft minstens over te praten. Bent u dat met ons eens en kan de tekst op dat punt nog worden aangepast?
Reactie: wij zijn het met u eens dat water een belangrijk aspect in de economie is, voor boeren zowel als voor vele andere bedrijven die afhankelijk zijn van schoon en voldoende grond- en drinkwater. In het Provinciaal Waterprogramma zal ons college de doelen van water nader uitwerken en aangeven welke middelen ingezet kunnen worden. Het Provinciaal Waterprogramma zal aan uw Staten ter behandeling en vaststelling worden aangeboden. Wij voorzien de behandeling in de commissie RLN van oktober en vaststelling in november. Een discussie over de hoogte van de middelen is daar op zijn plaats.

Natuur

Vraag 78
Lokaal Limburg - m.b.t. Nota van Zienswijzen: Er is op pagina 27 een opmerking gemaakt over het verwoorden van de nieuwe natuur in de nota (over de goud, zilver en bronsgroene natuur). Als ik het correct heb gelezen dan is het zo dat de Natura 2000 en de oude goudgroene natuur nu het natuurnetwerk Limburg vormen en de oude zilveren en bronsgroene de blauwe mantel. Als dat zo is, zet dat dan duidelijk neer in de Omgevingsvisie zodat er geen misverstanden over zijn.
Reactie: we begrijpen dat de definitieverandering vraagt om verduidelijking in de teksten. Om misverstanden te voorkomen is in de Omgevingsvisie reeds aangegeven hoe de definities zich tot elkaar verhouden. Dit is (naast een toelichting in de tekst) gedaan door middel van voetnoten bij de nieuwe definities op diverse plekken in de Omgevingsvisie.

Vraag 79
CDA - Dat voor natuur het primaire spoor gericht is op een kwalitatieve verbetering ondersteunen wij. Hoe gaan we zorgen dat met het ontwikkelen van nieuwe natuur ook een bijdrage geleverd wordt aan de provinciale ontwikkelopgave. Wij vragen dit n.a.v. de verkoop van gronden Wells Meer, waar veel natuur ontwikkeld wordt, maar geen invulling gegeven wordt aan de taakstelling.
Reactie: deze vraag zal separaat worden beantwoord in de reactie op het amendement 89 Voncken c,s inzake het mindering brengen van de in Wellsmeer te ontwikkelen natuur op de provinciale taakstelling ontwikkelopgave natuur.

Vraag 80
CDA - Voor faunabeheer wordt de escalatieladder toegepast. Van sommige soorten is echter bekend dat de schade zo groot is dat er meer ruimte nodig is om de ladder wat sneller te doorlopen. Hoe gaat u dan met de "ladder" om? denk hierbij aan de bever en de gans.

Reactie: het doorlopen van een escalatieladder is een wettelijk vereiste bij ontheffingverlening voor faunabeheer. Ingrijpende maatregelen kunnen pas plaatsvinden indien gebleken is dat de inzet van overige, minder ingrijpende, maatregelen onvoldoende werkzaam zijn gebleken of dit niet (meer) in redelijkheid verlangd kan worden. In beginsel wordt de escalatieladder op locatieniveau doorlopen, omdat preventieve maatregelen in de ene casus een oplossing kunnen bieden waar ze dat op een andere locatie, onder andere omstandigheden, niet doen. Alleen bij diersoorten waar op een grotere ruimtelijke schaal populatiebeheer plaatsvindt (zoals bij het beheer van hoefdieren en grauwe ganzen), is het doorlopen van de escalatieladder op locatieniveau niet nodig.

Wanneer op een probleemlocatie de escalatieladder is doorlopen en is besloten om over te gaan op het doden van dieren hoeft de ladder niet steeds opnieuw te worden doorlopen wanneer de situatie niet wezenlijk verandert en er schade aan wettelijke belangen blijft dreigen. Voor de bever bijvoorbeeld kan op grond van het huidige faunabeheerplan direct worden overgegaan op meer ingrijpende maatregelen indien buiten kansrijk bevergebied op een probleemlocatie (of binnen 500 meter hiervan) binnen twee weken na het nemen van mitigerende maatregelen hetzelfde probleem zich opnieuw voordoet. Verder mag buiten kansrijke bevergebieden meteen worden overgaan op ingrijpende maatregelen indien op voorhand vaststaat dat er geen alternatieven voorhanden zijn en wanneer beveractiviteiten leiden tot acute veiligheidsrisico's.

Naast het gegeven dat het doorlopen van een escalatieladder nodig is voordat in het faunabeheer dieren mogen worden gedood is het nemen van preventieve maatregelen in de meeste gevallen een vereiste om in aanmerking te komen van een schadetegemoetkoming in faunaschade aan gewassen of vee.

Bodem en ondergrond

Vraag 81

PVDD - De Omgevingsvisie besteedt geen aandacht aan de problematiek van de teruglopende bodemkwaliteit. Het gaat daarbij om de fysische kwaliteit (verdichting) en de chemische kwaliteit (bijvoorbeeld door bestrijdingsmiddelen). Deze aspecten zijn vooral relevant voor Noord- en Midden-Limburg.

Hoe gaat de Provincie zorgen voor herstel van de bodem, ook voor toekomstige generaties? Blijft GS erbij om hier geen ambities te formuleren?

Reactie: het centrale doel van het thema bodem en ondergrond komt in de ontwerp-Omgevingsvisie duidelijk naar voren, namelijk "het streven naar een Limburgse ondergrond die duurzaam inzetbaar blijft, ook voor toekomstige generaties". We blijven ons inzetten voor een doelmatige bescherming van de milieukwaliteit van de Limburgse bodem in relatie tot onze provinciale bevoegdheden (in het huidige kader van de Wet Bodembescherming en het toekomstige kader van de Omgevingswet / Aanvullingswet Bodem).

Daarnaast krijgen de gemeenten onder de Omgevingswet (1-1-22) een belangrijke verantwoordelijk voor het beschermen van de bodemkwaliteit.
Het nieuwe wettelijke instrumentarium voor bodem berust op 3 pijlers:

- het voorkomen van nieuwe verontreiniging of aantasting (preventie);
- het meewegen van bodemkwaliteit als onderdeel van een brede afweging over de kwaliteit van de leefomgeving in relatie tot functie;
- het op een duurzame wijze en doelmatig beheren van resterende historische verontreinigingen.

Opgaven agrarische sector
De bodem is nu en in de toekomst van grote waarde om diverse doelstellingen (op het gebied van het Klimaatakkoord, provinciale en regionale energietransitie en de waterhuishouding) te kunnen behalen. De structuur en (fysische) kwaliteit van de bodem en het grondwater krijgen nadrukkelijk de aandacht in de relevante beleidsprogramma's van het Interbestuurlijk Programma (IBP)

Heuvelland en het IBP Zuid-Oostelijke zandgronden (Vitaal platteland) en de aanpak via de aangewezen NOVI-gebieden Zuid-Limburg en de Peel.
Daarnaast dient vermeld te worden dat agrariërs baat hebben bij een goede bodemstructuur. Deze is immers van groot belang voor de gewasproductie en een gezonde toekomstbestendige agrarische bedrijfsvoering.

Hoewel we als provincie voor de fysische bodemkwaliteit geen wettelijk taak hebben zullen wij via de genoemde programma's zorgdragen dat een duurzame veilige efficiënte inzet van de bodem plaatsvindt waarbij conform de insteek van de Omgevingswet benutten en beschermen goed in evenwicht zijn. Wij onderkennen de noodzaak om emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen uit de landbouw terug te dringen. Wij zijn hierover in overleg met het Rijk, dat voor het terugdringen van bedoelde emissies primair verantwoordelijk is. De visie en de ambities ten aanzien van de problematiek van de achteruitgang van bodemkwaliteit (bodemverdichting, erosie en run-off leidend tot wateroverlast, verdroging, vermesting, gebruik bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid) wordt in de komende jaren meegenomen in (uitwerking van) programma's zoals het 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023', het 'Provinciaal Waterprogramma' en het 'Provinciaal Natuurprogramma'. Tevens werkt het Ministerie van LNV op dit moment aan een herijking van het mestbeleid.

Samenspel NOVI – POVI – GOVI

Vraag 82, 83, 84
(82) PVV - Wat is de invloed van NOVI op de Omgevingsvisie? kan het Rijk, als hogere macht, zoals normaal weleens gebruikelijk is ons overrulen in dat wat wij in de Omgevingsvisie vaststellen?
(83) Lokaal Limburg - Is er ook nog vanuit de Provincie enige controle, verificatie, enzovoorts, op de gemeentelijke visies die ontwikkeld worden? Of die tegenstrijdig zijn aan wat wij als provinciale visie lanceren?
(84) PVV - Ook de gemeenten aan zet en die proberen zoveel mogelijk hun eigen visie ook aan te passen of in ieder geval in de richting van die Provinciale visie neer te leggen, maar welke speelruimte hebben die gemeenten?
Reactie: omgevingsvisies onder de Omgevingswet zijn zelfbindende instrumenten en scheppen daarmee alleen verplichtingen voor de bestuurslaag die een omgevingsvisie heeft opgesteld. Daarmee werkt de NOVI niet rechtstreeks door in de Provinciale Omgevingsvisie. De Provinciale Omgevingsvisie werkt vervolgens ook niet direct door in de gemeentelijke omgevingsvisies. Het is echter niet zo dat alle omgevingsvisies compleet los van elkaar worden opgesteld: - Artikel 2.2 en 3.3 van de Omgevingswet geven onder meer aan dat bestuursorganen houden rekening met de taken en bevoegdheden van andere bestuursorganen en zo nodig met andere bestuursorganen afstemmen. De Omgevingswet kent ook het zorgvuldigheids- en motiveringsbeginsel. Zo wordt dus verwacht dat bestuursorganen hun medeoverheden betrekken bij het opstellen van hun omgevingsvisies. Hierdoor ontstaat een inhoudelijke wisselwerking tussen de verschillende visies. De Omgevingsvisie Limburg is tot stand gekomen na een uitgebreid participatietraject met onder meer medeoverheden en sluit daarom ook aan op onder meer de NOVI. Wij hebben maken met gemeenten daarnaast afspraken gemaakt over samenwerking. Deze bestuursafspraken zullen na de vaststelling van de Omgevingsvisie herijkt worden. Gemeenten kunnen hun eigen omgevingsvisies uitwerken, mits dit niet in strijd is met de Provinciale Omgevingsverordening, maar doen dit ook veelal in samenspraak met de regio. - Daarnaast wordt met de Omgevingsagenda Brabant-Limburg ook de verbinding gelegd tussen de Omgevingsvisies van het Rijk, de provincie en gemeenten. De NOVI werkt door via Algemene Maatregelen van Bestuur, de POVI via de Omgevingsverordening. De Omgevingsverordening bevat alle provinciale regels voor de fysieke leefomgeving. In tegenstelling tot de zelfbindende Omgevingsvisie heeft de Omgevingsverordening wél een dwingende doorwerking op de toedeling van functies in de gemeentelijke

omgevingsplannen. Dit betekent dat gemeenten in al hun ruimtelijke activiteiten onder de Omgevingswet moeten voldoen aan het kader van de Omgevingsverordening.

Van doorwerking naar uitvoering

Vraag 85
PVDA - Als we straks dingen modulair gaan aanpassen, hoe zorgen wij er dan voor dat die integraliteit bewaard blijft? Waarom is er niet gekozen voor een vast moment, één keer in de zoveel jaar bijvoorbeeld, om de visie te actualiseren en om hierop te controleren.
Reactie: Het bewaken van de integraliteit van beleid (in de Omgevingsvisie) is een belangrijk aandachtspunt. Dit gebeurt door nieuw op te stellen (thematische) kaders en programma's in een vroeg stadium integraal te benaderen en rekening te houden met hoe dit beleid andere thema's beïnvloedt. Daarnaast is het van belang om te kunnen duiden wat dit voor gevolgen heeft voor alle onderdelen in de Omgevingsvisie (en de Omgevingsverordening) De Omgevingsvisie heeft daardoor ook tot doel de integraliteit te bewaken en tot uitdrukking te brengen. Daarom wordt voorgesteld om bij de besluitvorming ten aanzien van nieuw beleid steeds duidelijk aan te geven hoe zich deze verhoudt tot de Omgevingsvisie en het bepaalde in de Omgevingsverordening. Eventueel noodzakelijke aanpassingen kunnen dan vervolgens periodiek gezamenlijk worden doorgevoerd in een actualisatie van de Omgevingsvisie (en/of Omgevingsverordening). Zo wordt versnippering (van procedures) van actualisaties voorkomen.

Vraag 86
PVV - Er wordt gesproken over instrumentariumprogramma's. Dat is nu alleen een bevoegdheid van GS. Bestaat de mogelijkheid dat PS daar ook bevoegdheden in krijgen?
Reactie: de bevoegdheid om programma's vast te stellen is op grond van artikel 3.4 Omgevingswet een bevoegdheid van Gedeputeerde Staten. De Omgevingsvisie beschrijft de koers op strategisch niveau die in programma's verder wordt geconcretiseerd. Programma's zijn qua inhoud meer uitvoeringsgericht. De uitwerking van programma's zal plaatsvinden binnen de kaders die door uw Staten zijn vastgesteld in de Omgevingsvisie. In de uitvoering van de Programma's hebben de Staten daarnaast een controlerende rol: In de Memorie van Toelichting bij de Omgevingswet (blz. 128, kamerstuk 33962, nr.3) wordt aangegeven: "Omdat het om beleidsplannen gaat, is het aan vertegenwoordigende organen (de gemeenteraad, provinciale staten of de Tweede Kamer) om te controleren of programma's daadwerkelijk worden uitgevoerd". Gelet op het vorenstaande zullen wij uw Staten regelmatig informeren over het opstellen van programma's en de voortgang daarvan. Tot de invoering van de Omgevingswet zijn uw Staten het bevoegd gezag voor het vaststellen van Programma's. Bij de totstandkoming van de Natuur- en Waterprogramma's worden uw Staten conform de toezegging van Gedeputeerde Brugman bovendien nauw betrokken. Tijdens de Statenwerkgroep Omgevingsvisie op 26 februari 2021, zal dit onderwerp worden behandeld bij het agendapunt: rolverdeling beschikbare instrumentarium onder de Omgevingswet. Tot slot verwijzen we u ook naar het Verkennende Rapport Omgevingswet dat in 2020 door de Zuidelijke Rekenkamer is opgesteld en toegelicht tijdens de Statenwerkgroep van 7 september 2020. Het rapport van de Zuidelijke rekenkamer is beschikbaar gesteld op de website en is hier te downloaden.

Vraag 87
D66 - De Omgevingsvisie is zelfbindend. Kunt u bevestigen dat het College zich bindt aan de hele tekst of dat wij ons als Staten binden aan de hele tekst of moeten wij daar nog expliciet beleidsregels voor uit deze tekst lichten?
Reactie: het provinciaal bestuur (zowel GS als PS) bindt zich aan de tekst van de Omgevingsvisie. Hierbij is het voor uw Staten niet nodig om nog expliciet beleidsregels uit deze tekst te lichten.

Nota van zienswijzen
Omgevingsvisie Limburg en milieueffectrapport

Gedeputeerde Staten van Limburg, 15 december 2020.

Inhoudsopgave

1. INLEIDING EN LEESWIJZER 4

2. BEANTWOORDING ZIENSWIJZEN 5
2.1. Zienswijzen over Hoofdstuk 1: Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving 6
2.2. Zienswijzen over Hoofdstuk 2: Toekomstbeeld 2030 – 2050 12
2.3. Zienswijzen over Hoofdstuk 3: Limburgse principes en algemene zonering 14
2.4. Zienswijzen over Hoofdstuk 4: Provinciaal belang 29
DEEL A – Thematische visies (hoofdstuk 5 t/m 16) 31
2.5. Zienswijzen over Hoofdstuk 5: Wonen en leefomgeving 31
2.6. Zienswijzen over Hoofdstuk 6: Veiligheid en gezondheid 47
2.7. Zienswijzen over Hoofdstuk 7: Cultuur, sport en erfgoed 56
2.8. Zienswijzen over Hoofdstuk 8: Economie 61
2.9. Zienswijzen over Hoofdstuk 9: Werklocaties 93
2.10. Zienswijzen over Hoofdstuk 10: Mobiliteit 103
2.11. Zienswijzen over Hoofdstuk 11: Energie 117
2.12. Zienswijzen over Hoofdstuk 12: Land- en tuinbouw 144
2.13. Zienswijzen over Hoofdstuk 13: Water 209
2.14. Zienswijzen over Hoofdstuk 14: Natuur 229
2.15. Zienswijzen over Hoofdstuk 15: Landschap 253
2.16. Zienswijzen over Hoofdstuk 16: Bodem en ondergrond 267
DEEL B – Gebiedsgerichte visies (hoofdstuk 17, 18, 19) 274
2.17. Zienswijzen over Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief 274
2.18. Zienswijzen over Hoofdstuk 18: Regiovisies Noord- en Midden-Limburg 279
2.19. Zienswijzen over Hoofdstuk 19: Regiovisie Zuid-Limburg 286
2.20. Zienswijzen over Hoofdstuk 20: Van doorwerking naar uitvoering 298
2.21. Zienswijzen over het proces 305
2.22. Zienswijzen over Omgevingsvisie (Algemeen) 311
2.23. Zienswijzen over de Kaartbeelden bij de Omgevingsvisie 323
2.24. Zienswijzen over het plan-MER 342

3. OVERZICHT VOORGESTELDE AANPASSINGEN 346
3.1. Hoofdstuk 1: Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving 346
3.2. Hoofdstuk 2: Toekomstbeeld 2030-2050 346
3.3. Hoofdstuk 3: Limburgse principes en algemene zonering 346
3.4. Hoofdstuk 4: Provinciaal belang 347
DEEL A – Thematische visies (hoofdstuk 5 t/m 16) 348
3.5. Hoofdstuk 5: Wonen en leefomgeving 348
3.6. Hoofdstuk 6: Veiligheid en gezondheid 349
3.7. Hoofdstuk 7: Cultuur, sport en erfgoed 350
3.8. Hoofdstuk 8: Economie 350
3.9. Hoofdstuk 9: Werklocaties 351
3.10. Hoofdstuk 10: Mobiliteit 353
3.11. Hoofdstuk 11: Energie 354
3.12. Hoofdstuk 12: Land- en tuinbouw 355
3.13. Hoofdstuk 13: Water 358
3.14. Hoofdstuk 14: Natuur 360
3.15. Hoofdstuk 15: Landschap 361
3.16. Hoofdstuk 16: Bodem en ondergrond 361
DEEL B – Gebiedsgerichte visies (hoofdstuk 17, 18, 19) 362
3.17. Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief 362
3.18. Hoofdstuk 18: Regiovisies Noord- en Midden Limburg 362
3.19. Hoofdstuk 19: Regiovisie Zuid-Limburg 364
3.20. Hoofdstuk 20: Van doorwerking naar uitvoering 365
3.21. Omgevingsvisie (Proces) 366
3.22. Omgevingsvisie (Algemeen) 366
3.23. Kaartbeelden bij de Omgevingsvisie 366
3.24. PlanMER 367

4. BIJLAGEN **369**

1. INLEIDING EN LEESWIJZER

Van 7 september tot en met 18 oktober 2020 heeft de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg met bijbehorend plan-MER ter inzage gelegen. Gedurende deze periode bestond voor een ieder de gelegenheid daarover zienswijzen kenbaar te maken. Er is ook een advies uitgebracht over het plan-MER door de Commissie voor de m.e.r.

Er zijn in totaliteit 277 zienswijzen ontvangen. Deze zijn afkomstig van overheden, belangenorganisaties, adviseurs, buitenlandse instanties, politiek partijen, ondernemers, bedrijven en particulieren. Al deze zienswijzen zijn samengevat, waarbij is bekeken wat de kernpunten zijn van elke zienswijze. Die punten zijn in deze Nota van zienswijzen zoveel mogelijk gebundeld (per thema) en voorzien van een reactie van Gedeputeerde Staten. Er wordt steeds aangegeven of de reactie leidt tot een aanpassing in een van de voorliggende documenten.

Provinciale Staten betrekken de ingediende zienswijzen bij hun besluitvorming over de vaststelling van de Omgevingsvisie Limburg. De besluitvorming hierover vindt naar verwachting begin 2021 plaats (sonderende commissiebehandeling op 15 januari 2021, commissie RLN 12 maart 2021 en behandeling in Provinciale Staten op 9 april 2021).

Leeswijzer
Deze Nota van zienswijzen bevat de kernpunten van de ingediende zienswijzen voor de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg inclusief Plan-MER. Hoofdstuk 2 begint met een beknopt overzicht van de aard van de zienswijzen over ontwerp-Omgevingsvisie Limburg. Vervolgens worden de ingekomen zienswijzen per hoofdstuk van de Ontwerp-Omgevingsvisie beantwoord. Binnen deze indeling zijn de kernpunten uit zienswijzen nader uitgesplitst naar de verschillende thema's conform inhoudsopgaven van de ontwerp-Omgevingsvisie. De laatste vier paragrafen van hoofdstuk 2 gaan vervolgens in op zienswijzen over het proces van totstandkoming van de Omgevingsvisie, zienswijzen over de Omgevingsvisie, zienswijzen over kaartbeelden en zienswijzen over het plan-MER. Als zienswijzen tot aanpassing hebben geleid, dan is dit in de reactie op de zienswijze benoemd.

In hoofdstuk 3 worden alle voorstellen tot aanpassing van de ontwerp-Omgevingsvisie, de kaartbeelden en het plan-MER nogmaals gebundeld weergegeven.

Hoofdstuk 4 tot slot omvat bijlagen: het advies van de Commissie voor de m.e.r.

Waar staat mijn zienswijze?
Aan alle insprekers van zienswijzen is een uniek nummer toegekend. In de Nota van zienswijzen wordt dit nummer gebruikt om te refereren naar uw ingediende zienswijze. Mocht een belangenbehartiger uw zienswijze hebben ingediend, dan kunt u uw zienswijze terugvinden onder het nummer dat uw belangenbehartiger heeft ontvangen.

De kernpunten uit de zienswijzen staan, per hoofdstuk waar ze betrekking op hebben, geordend op de unieke zienswijzenummers die u heeft ontvangen. Uw zienswijzenummer kan dus op meerdere plekken in deze Nota terug komen.

2. BEANTWOORDING ZIENSWIJZEN

Overzicht van binnengekomen zienswijzen

In veel reacties wordt waardering uitgesproken voor het gezamenlijk doorlopen participatietraject voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie Limburg. Ook blijkt dat de teksten voor veel indieners herkenbaar zijn en blijkt op hoofdlijnen draagvlak voor de koers die de provincie met de Omgevingsvisie uitzet.

De zienswijzen snijden veel verschillende onderwerpen aan, hierbij komt een aantal zaken vaker terug:

- We staan voor veel verschillende opgaven en transities en deze gaan niet overal samen. Met de Omgevingsvisie Limburg is gekozen voor een strategische lange termijn visie op hoofdlijnen en met een modulair karakter; een visie die gebiedsgericht en in diverse programma's wordt uitgewerkt en op onderdelen kan worden geactualiseerd. In diverse reacties geven indieners aan dat men graag meer en scherpere keuzes in de Omgevingsvisie zou zien.

- We hebben ervoor gekozen om het proces van de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening los te koppelen van elkaar. Hier worden door verschillende indieners vragen over gesteld, onder meer met betrekking tot de inhoud en de planning van de van de Omgevingsverordening. In de beantwoording van de zienswijzen gaan we hier verder op in.

- We zien een brede steun voor het voortzetten de regionale samenwerking. Samen met de regio's zullen we de bestaande bestuursafspraken herijken en actualiseren. De herijking van de bestuursafspraken wordt opgestart na vaststelling van de Omgevingsvisie en de provincie zal hiervoor het initiatief nemen.

- Veel indieners hebben behoefte aan verduidelijking over de Groenblauwe mantel en het Natuurnetwerk Limburg die in de Omgevingsvisie worden beschreven. In de beantwoording van diverse zienswijzen (waaronder in hoofdstuk 2.4 van deze Nota van Zienswijzen) bieden we deze verduidelijking. Uiteraard nemen we deze vragen ook mee bij de uitwerking van de Omgevingsverordening.

- Daarnaast zijn er vragen over de status van en begrenzing en zonering op de kaarten die in de Omgevingsvisie staan (bij de regiovisies) en de kaarten in de POLviewer. Om dit beter te duiden, lichten we de status van de kaarten toe met een extra tekstpassages in de Omgevingsvisie (zie ook hoofdstuk 2.24 van deze Nota van Zienswijzen).

- Tot slot, een groot deel van de zienswijzen heeft betrekking op land- en tuinbouw. De verklaring hiervoor is dat een tweetal organisaties agrarische bedrijven actief hebben benaderd met het aanbod zienswijzen in te dienen. Dit heeft een significant aantal zienswijzen (75) tot gevolg. Deze ingediende zienswijzen zijn wel allemaal apart ingediend en geregistreerd, maar komen qua inhoud zeer sterk overeen met elkaar.

2.1. Zienswijzen over Hoofdstuk 1: Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving

Klimaatadaptatie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat op het gebied van klimaatadaptatie onduidelijk is welke opgave er is, wat de ambitie van de provincie is en welke rol de provincie voor zichzelf ziet weggelegd.	1003
Indiener stelt voor om een apart hoofdstuk voor klimaatadaptatie toe te voegen aan de Omgevingsvisie waarin ook wordt ingegaan op hittestress.	1003
Indiener vraagt, vooral binnen het bebouwd gebied, meer aandacht voor klimaatadaptatie in bebouwd gebied. Indiener ziet een regierol voor de provincie bij het klimaatadaptief bouwen aangezien gemeenten nu hun bestemmingsplannen voor de fysieke leefomgeving om moeten zetten in Omgevingsplannen. Het is aan de provincie om de integraliteit te bewaken. Indiener biedt aan in gesprek te gaan met de provincie om te zorgen dat er voldoende instrumenten zijn om klimaatneutraal bouwen en het daadwerkelijk komen tot uitvoer in alle gemeenten voor elkaar te krijgen. Indiener ondersteunt de zaken die hier vermeld worden, echter niet alleen de benoemde beekdalen maar ook de hoger gelegen gebieden en het stedelijk gebied hebben een klimaatadaptieve functie waar aandacht voor moet zijn (zoals waterconservering, tegengaan wateroverlast en afkoppelen).	1015
Indiener stelt dat in relatie tot klimaatadaptatie hittestress en vergroening onderbelicht is. De positieve effecten van groen, waar met name in stedelijk gebied een impuls aan kan worden gegeven, worden te weinig benoemd in de Omgevingsvisie en zouden integraal gekoppeld moeten worden aan de relevante thema's (zoals wonen, leefomgeving, werklocaties, economie en mobiliteit) volgens indiener.	1016
Indiener vindt het belangrijk om kleine kernen (zoals Winthagen en Lerop) als zodanig op te nemen in de zoneringskaart of ze specifiek aan te wijzen op de normeringskaart wateroverlast. De watergangen binnen bebouwd gebied lijken nu nergens onder te vallen omdat ze niet onder de zonering groenblauwe mantel vallen. Bij stedelijk gebied wordt wel verwezen naar het belang dat wordt ingespeeld op ruimte voor klimaatadaptatie via het watersysteem en groenvoorzieningen, onder meer in de overgangsgebieden stad-land. Het is belangrijk dat onder meer in de overgangsgebieden stad-land wordt ingespeeld op ruimte voor klimaatadaptie via het watersysteem en de groenvoorziening. Indiener ziet graag dat in de visie wordt aangegeven hoe dit zal worden vormgegeven in de Omgevingsverordening.	1015

Standpunt GS
Hoofdstuk 1 beschrijft integraal en op hoofdlijnen de uitdagingen waar Limburg voor staat. Het hoofdstuk beoogt geen limitatieve opsomming te geven van alle uitdagingen en opgaven binnen de provincie. Deze worden namelijk in de thematische en gebiedsgerichte hoofdstukken verder uitgewerkt. Om de integraliteit te borgen, worden opgaven niet als aparte hoofdstukken uitgewerkt, maar in de rest van de visie steeds teruggepakt.

De opgaven met betrekking tot klimaatverandering worden globaal geduid in hoofdstuk 1 en de aanpak hiervan, op het gebied van klimaatadaptatie en ook hittestress, wordt door verschillende hoofdstukken heen verder uitgewerkt. We verwijzen de indiener hierbij graag naar onder meer de hoofdstukken 13 Water en 14 Natuur.

Klimaatadaptatie, en ook vergroening en hittestress, komen ook op verschillende andere plekken in de Omgevingsvisie terug. We onderkennen de positieve effecten van groen in de leefomgeving, ook om hittestress tegen te gaan. Zo schrijven we onder meer in hoofdstuk 5.1: "… de nabijheid van groen - ook om hittestress tegen te gaan-, voorzieningen om wateroverlast tegen te gaan bij extreme buien en de kwaliteit van de openbare ruimte dragen bij aan de omgevingskwaliteit".

In relatie tot het bebouw gebied en klimaatadaptief bouwen, geven we in hoofdstuk 5 Wonen en Leefomgeving onder meer aan dat "Met het stimuleren van … de verduurzamingsopgave …zien wij

meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving". Zie hiervoor ook de beantwoording van de zienswijzen op hoofdstuk 5 Wonen en leefomgeving.

Om dit te verduidelijken, aan te scherpen en aan te laten sluiten bij het in ontwikkeling zijnde Provinciale Waterprogramma, zullen we op een aantal plekken in de Omgevingsvisie middels korte tekstaanvullingen een de koppeling naar klimaatadaptatie leggen. Bij het opstellen van het Provinciaal Waterprogramma worden de relevante partijen betrokken via een participatieproces.

We benoemen klimaatadaptatie daarnaast, net zoals andere thema's ook op verschillende plekken in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?, aan de 4e bullet:

- Met het stimuleren van **natuurinclusief en circulair bouwen**, de verduurzamingsopgave en het levensloopbestendig maken van bestaande en nieuwe woningen **vragen we om gebruik te maken van** meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving.

m.b.t. toevoeging natuurinclusief en circulair bouwen: zie zienswijzebeantwoording van hoofdstuk 5 – Wonen en Leefomgeving

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?:

- Belangrijke criteria bij het bepalen van nieuwe locaties voor dit type bedrijvigheid zijn verder multimodaliteit, arbeidsmarkt, gezondheid, veiligheid, clusteren van risicovolle activiteiten, biodiversiteit**, klimaatadaptatie** en landschappelijke kwaliteit.
- Bij de vestiging van nieuwe bedrijven streven we zo veel mogelijk naar multifunctioneel ruimtegebruik. Combinaties van functies vergroot de levensvatbaarheid en duurzaamheid van bedrijventerreinen en de koppelkansen met andere beleidsdoelen zoals de energietransitie **en klimaatadaptatie**.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?:

- Ten aanzien van het provinciale wegennet willen wij de basis op orde hebben (beheer en onderhoud) **en waarbij we risicogestuurd rekening houden met de gevolgen van klimaatverandering.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat droogte op lange termijn grotere gevolgen heeft dan wateroverlast op korte termijn aan schade veroorzaakt. Indiener verzoekt dan ook de volgorde van prioritering in paragraaf 1.3 aan te passen.	5142

Standpunt GS
Wij erkennen de gevolgen van droogte op zowel de korte als lange termijn. Wij onderschrijven het belang van zoetwaterbeschikbaarheid voor alle watergebruikers, zoals de agrofoodsector, de industrie, de drinkwatervoorziening en waterafhankelijke natuur. In ons Waterprogramma zullen wij aandacht besteden aan innovatieve maatregelen die de zoetwaterbeschikbaarheid kunnen vergroten. In de opsomming is geen sprake van een volgorde naar prioritering. Wij hebben aandacht voor zowel wateroverlast als droogte.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener ziet veel overeenkomsten met betrekking tot opgaven in relatie tot klimaatverandering, onder andere met betrekking tot luchtverontreiniging en hittestress in (delen van) steden. Indiener treft hiervoor zelf diverse maatregelen en gaat klimaatverandering tegen met behulp van het "Geintegreerde Klimaatbeschermingsconcept" (Integrierten Klimaschutzkonzeptes) waarin concrete (preventieve) uitvoeringsmaatregelingen incl. financiering beschreven worden. Indiener	3018

dient deze voorbeelden aan als suggesties om een gemeenschappelijk probleem van oplossingen te voorzien.	

Standpunt GS
Wij zijn blij om te constateren dat onze opgaven op het gebied van klimaatadaptatie gedeeld worden en waarderen de inzet van partners op deze opgaven. Wij nemen graag kennis van de aanbevolen concrete maatregelingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Demografische ontwikkelingen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist een visie op demografische ontwikkeling, onder andere met betrekking tot krimp, ruimtelijke concentratie van kwetsbare groepen en groeiende maatschappelijke tweedeling. Indiener vindt dit ook van belang als indicatie voor de woningdifferentiatie.	2016
Indiener mist een gedegen analyse van de demografische situatie en de te verwachten demografische ontwikkeling. Indiener vraagt zich af wat de gevolgen van vergrijzing zijn voor het ambitieniveau van elk thema. Indiener vraagt zich af waarom de gevolgen van vergijzing niet als kans worden gezien. Indiener vraagt zich af waarom de demografische ontwikkeling niet centraal wordt gesteld.	5081
Indiener wenst een ambitieniveau te zien m.b.t. het inwoneraantal van Limburg.	5154

Standpunt GS
De demografische ontwikkeling van Limburg wordt op verschillende plekken in de Omgevingsvisie benoemd. Naast aandacht in thematische hoofdstukken is er in paragraaf 1.1 ‘Een aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving’ een meer algemene reflectie op dit onderwerp. Daar illustreren we aan de hand van de prognosecijfers van ‘CBS 2019’ en ‘Etil Progneff2019 update’ onze demografische toekomstverwachting. Dit geldt ook als uitgangssituatie bij de opgaven en ambities van diverse thema’s. Zo wordt ten aanzien van wonen in hoofdstuk 5 ‘Wonen en Leefomgeving’ reeds aangehaald dat volgens de huidige prognoses we vanaf ongeveer 2030 overschotten in de woningvoorraad kunnen verwachten. De gevolgen van vergrijzing klinken in hoofdstuk 8 ‘Economie’ bijvoorbeeld door in de opgave voor een vitale beroepsbevolking en voldoende gekwalificeerd personeel. We delen de zorg voor maatschappelijke tweedeling. In paragraaf 1.2 ‘Toekomstbestendige, innovatieve en duurzame economie’ stellen we dat die tweedeling zich ook fysiek uit in de vorm van de ruimtelijke concentratie van kwetsbare groepen.

Overigens merken we op dat de prognosecijfers periodiek worden geactualiseerd. We blijven dynamisch meebewegen met de consequenties die nieuwe prognosecijfers met zich meebrengen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de inzet en ontwikkeling van toerisme en recreatie in Midden-Limburg en Maasgouw in het bijzonder een belangrijk speerpunt is. Indiener stelt dat toerisme en recreatie invloed heeft op de fysieke leefomgeving en daarom ook een belangrijke uitdaging is. Indiener vindt dat dit meer naar voren moet komen als uitdaging in het eerste hoofdstuk ‘Uitdagingen voor de fysieke leefomgeving’.	1020

Standpunt GS
Hoofdstuk 1 beschrijft integraal en op hoofdlijnen de uitdagingen waar Limburg voor staat. Het hoofdstuk beoogt geen limitatieve opsomming te geven van alle uitdagingen en opgaven binnen de provincie. Deze worden namelijk in de thematische en gebiedsgerichte hoofdstukken verder

uitgewerkt. Zo worden de uitdagingen met betrekking tot toerisme en recreatie in Midden-Limburg o.a. beschreven in hoofdstuk 18.3 (de Regiovisie Midden-Limburg).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener beveelt aan om bij “Een aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving” het woord ‘groene’ toe te voegen, gezien de positieve uitwerking van groen op gezondheid en welbevinden.	2014

Standpunt GS
Wij bedanken de indiener voor de aanbeveling. De positieve uitwerking van bijvoorbeeld ‘groen’, maar ook andere aspecten in de leefomgeving worden verwoord in de termen “aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving. Een specificering is derhalve niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt in de omgevingsvisie nadrukkelijker aan te geven wie, welke rol heeft in het proces van verwezenlijking van de drie hoofdopgaven.	1028

Standpunt GS
Hoofdstuk 1 beschrijft integraal en op hoofdlijnen de uitdagingen waar Limburg voor staat.. Het hoofdstuk beoogt geen limitatieve opsomming te geven van alle uitdagingen en opgaven binnen de provincie. Dit geldt ook voor het beschrijven van de rol en ambitie binnen deze opgaven. Deze worden namelijk in de thematische en gebiedsgerichte hoofdstukken verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener kan zich vinden in de drie hoofdopgaven.	1028

Standpunt GS
We zijn blij te vernemen dat de drie door ons beschreven hoofdopgaven herkenbaar zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Het bevreemd indiener dat er in Hoofdstuk 12 - Land- en tuinbouw gesproken wordt over de stikstofproblematiek en de daarbij horende maatregelen, terwijl hier in andere hoofdstukken niet op ingegaan wordt. Indiener stelt dat de stikstofproblematiek niet alleen voor de veehouderij geldt, maar dat er ook in andere sectoren maatregelen genomen moeten worden. Indiener verzoekt om verdere motivatie (blz. 82).	5084

Standpunt GS
Wij onderschrijven dat stikstofproblematiek niet alleen voor de veehouderij geldt. Ook bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in andere sectoren moet worden aangetoond dat de stikstofdepositie in de aanlegfase en gebruiksfase geen negatieve gevolgen heeft voor Natura 2000-gebieden. In het Limburgs Aanvalsplan Stikstof wordt een aanpak geformuleerd gericht op gebiedsgerichte en brongerichte maatregelen, waardoor herstel van natuurkwaliteit en de biodiversiteit in de gevoelige Limburgse natuurgebieden versneld kan worden opgepakt en er ruimte kan worden geboden aan ontwikkelingen, daar waar mogelijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om explicieter de problemen voor planet en people te onderkennen. Indiener doelt hierbij op problemen op het gebied van klimaat, droogte, waterbeheer, biodiversiteit, dierenleed, ziekmakende luchtkwaliteit, de op veel plaatsen ongezonde en verrommelde Limburgse leefomgeving, de terugloop van het aantal insecten, de rotzooi die de vervuilende industrie produceert en veroorzaakt, de rotzooi die ingevoerd wordt uit bijvoorbeeld China en via grote overslagcentra (warehouses) in Limburg worden verspreid, de natuur die stikt in de stikstof, de ongelijke verdeling van middelen, de bomen die doodgaan door de droogte, de plastics en medicijnen in het water, de landbouw die bijdraagt aan een enorme bodemdegradatie, terugloop van biodiversiteit, wateronttrekking en die gif brengt in de producten, de bodem, het grondwater en de lucht.	5109

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een strategische een lange termijn visie voor de fysieke leefomgeving. De aandachtspunten van de indiener worden herkent en voor zo ver ze betrekking hebben op het abstractieniveau van de Omgevingsvisie komen deze ook aan bod in het betreffende document. De uitdagingen, het toekomstbeeld, de ambitie van de provincie en daaraan gekoppelde beleidskeuzes geven de koers aan die voor Limburg worden voorgesteld (voor de beleidsterreinen die vallen onder de fysieke leefomgeving).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de urgentie van de problematiek van de administratieve en culturele grensbarrières onvoldoende wordt benadrukt.	1017

Standpunt GS
Wij erkennen die problematiek. We noemen in hoofdstuk 17 daarom ook grensoverschrijdende samenwerking als provinciaal belang. Daarnaast zal hier extra aandacht aan worden geschonken in het beoogde NOVI-gebied Zuid-Limburg en wordt er momenteel binnen de Regio Deal Parkstad ook gewerkt aan bijv. de verbetering van de grensoverschrijdende gegevensuitwisseling met als pilot de grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan er als grensgemeente belang bij te hebben dat grenzen vervagen en barrières worden weggenomen. Indiener vraagt de provincie dan ook om een aantal grensoverschrijdende opgaven te erkennen en indiener daarbij te ondersteunen: het aansluiten op de verstedelijkingsopgave van de provincie Noord-Brabant; de mobiliteitsopgave binnen Zuid- Oost Brabant en Noord- en Midden-Limburg, waaronder het openstellen van het grensoverschrijdende spoor voor personenvervoer Weert-Hamont; toerisme en recreatie binnen het grenspark Kempen-Broek.	1030

Standpunt GS
Zoals ook is aangegeven in hoofdstuk 17 van de Omgevingsvisie, vinden we het als provincie uiteraard ook belangrijk om over de provinciale en nationale grenzen te kijken en strekt het leefgebied van de Limburgers zich uit over lands- en provinciegrenzen. In het toekomstbeeld 2030-2050 is Weert-Eindhoven ook geschetst als een van de lands- of provinciegrensoverschrijdende stedelijke netwerken (daily urban systems).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.2. Zienswijzen over Hoofdstuk 2: Toekomstbeeld 2030 – 2050

Vrijetijdseconomie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het onderwerp vrijetijdseconomie nadrukkelijker als functie voor de regio Midden-Limburg en omliggende regio's moet worden opgevoerd.	1003, 1027
Indiener stelt dat het onderscheidend vermogen van Midden-Limburg als bezoekersbestemming niet is benoemd.	1003

Standpunt GS
Hoofdstuk 2 van de Omgevingsvisie geeft een integraal en globaal Limburg-breed beeld van de toekomst van Limburg. Hierin komt ook de sector vrijetijdseconomie heel kort naar voren. Het abstractieniveau van dit hoofdstuk maakt dat het niet is bedoeld als uitputtende beschrijving van ontwikkelingen in verschillende sectoren. Regiospecifieke toekomstbeelden staan in deel B van de Omgevingsvisie.

Het belang van vrijetijdseconomie en de functie van de sector voor Midden-Limburg en omringende regio's komt nadrukkelijk aan bod in de Regiovisie Midden-Limburg: zowel in de beschrijving van het profiel van Midden-Limburg als bij het toekomstbeeld en de opgaven voor de regio. Zo wordt in hoofdstuk 18.3 van de ontwerp-Omgevingsvisie aangegeven dat "toerisme …
een belangrijke groeimarkt" is in Midden-Limburg en wordt ook de rol van natuurparken en de Maasplassen als een belangrijke toeristische trekker in het gebied benoemd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst in het Toekomstbeeld een duidelijkere positionering van de vrijetijdseconomie.	1029

Standpunt GS
Hoofdstuk 2 van de Omgevingsvisie geeft een integraal en globaal Limburg-breed beeld van de toekomst van Limburg. Hierin komt ook de sector vrijetijdseconomie heel kort naar voren. Het abstractieniveau van dit hoofdstuk maakt dat het niet is bedoeld als uitputtende beschrijving van ontwikkelingen in verschillende sectoren. De positionering van de vrijetijdseconomie komt wel terug in hoofdstuk 8 (Economie) en in de gebiedsgerichte hoofdstukken (17 t/m 19).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Internationale werknemers

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat internationale werknemers niet worden genoemd in het toekomstbeeld.	1003
Indiener constateert dat internationale werknemers niet worden benoemd in het toekomstbeeld. Indiener stelt dat dit een van de grootste opgaven is voor de komende jaren. Indiener verzoekt dit te benoemen in het toekomstbeeld.	1027
Indiener vraagt ook in het Toekomstbeeld aandacht voor (het huisvesten van) internationale werknemers.	1029

Standpunt GS
Hoofdstuk 2 van de Omgevingsvisie geeft een integraal en globaal Limburg-breed beeld van de toekomst van Limburg. Het hoofdstuk is niet bedoeld als uitputtende beschrijving van ontwikkelingen in verschillende sectoren. Het abstractieniveau van dit hoofdstuk maakt dat het niet is bedoeld als uitputtende beschrijving.

Internationale werknemers komt aan bod in verschillende thematische hoofdstukken, waaronder hoofdstuk 5 en 8 en gebiedsgerichte hoofdstukken zoals hoofdstuk 17.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Sociaal domein</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat het sociale domein niet wordt genoemd in het toekomstbeeld.	1003
Indiener constateert dat het sociale domein niet in het toekomstbeeld terugkomt. Indiener stelt dat wel moet omdat de omgevingswet breder is dan klassieke ruimtelijke aspecten.	1027, 1029

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie beschrijven we onze lange termijn visie voor de fysieke leefomgeving. We bekijken hierbij voor de verschillende thema's beschreven in de Omgevingsvisie ook de raakvlakken met het economische en sociale beleid. Om dit ook in het toekomstbeeld nadrukkelijker naar voren te laten komen, voegen we een alinea toe waarin we ingaan op de onderwerpen die raken aan zowel het sociale domein als de fysieke leefomgeving. We beogen hierbij geen uitputtende beschrijving te doen van ontwikkelingen binnen het sociale domein aangezien deze uiteraard veel breder zijn dan enkel de raakvlakken met het fysieke domein.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 2. Toekomstbeeld 2030 - 2050, als derde alinea.

Limburg heeft een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Alle mensen Limburg kunnen wonen in een zelf gekozen woning en woonomgeving (die past bij hun mogelijkheden en levensfase) waar ze zich thuis voelen. De inrichting van de leefomgeving stimuleert bewegen, sporten, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl en draagt bij aan de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van de inwoners van Limburg in een kwetsbare positie en aan het verbeteren van hun participatie in de samenleving. Limburg heeft een sterkte culturele basisinfrastructuur, cultureel erfgoed wordt behouden en (her)gebruikt) en Limburg kent een ruim, divers, bereikbaar en toegankelijk aanbod aan kwalitatief goede sport- en cultuurvoorzieningen in de hele provincie.

2.3. Zienswijzen over Hoofdstuk 3: Limburgse principes en algemene zonering

Limburgse principes

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat Dynamisch Voorraadbeheer niet meer is opgenomen in de Omgevingsvisie, maar de onderliggende principes (zoals afstemming) wel en vraagt zich af of deze nuancering gevolgen heeft voor de toepassing van deze principes.	1003

Standpunt GS
De indiener constateert terecht dat deze term niet meer voorkomt in de Omgevingsvisie. De term wordt als zodanig niet gebruikt, maar de onderliggende principes zijn nog altijd van kracht (we gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden). Met de Omgevingsvisie en de Limburgse principes, waaronder “we gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden”, bieden we ruimte voor maatwerk en lokale afwegingen. Voor wat betreft dynamisch voorraadbeheer, verwijzen we ook naar de tweede alinea onder het kopjes “Samenhangend oppakken” op blz.130 in hoofdstuk 17.3 van de Ontwerp-Omgevingsvisie: “Voor woningen en stedelijke voorzieningen … Toevoegingen aan de voorraad moeten aansluiten bij de behoeften én iets nieuws toevoegen aan de kwaliteit van Limburg … Als daarvoor aanleiding is zullen we via de Omgevingsverordening kaders stellen. Met rigide koppelingen op projectniveau (‘nieuw voor oud’) zal terughoudend worden omgegaan, omdat ze de dynamiek onnodig in de weg kunnen staan”.

De nuancering heeft, op het niveau van de Omgevingsvisie, geen gevolgen voor de toepassing van de principes.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de principes algemeen zijn omgeschreven en op iedere provincie toepasbaar kunnen zijn. De indiener verzoekt deze meer concreet te maken.	1020

Standpunt GS
Zoals beschreven in hoofdstuk 3 van de Omgevingsvisie kiezen we voor maatwerk en houden we rekening met het karakter en mogelijkheden van een gebied en de afweging van belangen op lokale schaal. Hiermee letten we op het unieke karakter, de opgaven en de kansen van de verschillende gebieden en ontwikkelingen in Limburg. De Limburgse principes dienen hierbij als kaders die op die verschillende gebieden en ontwikkelingen toepasbaar moeten zijn. Het toepassen van deze principes en de gebiedsgerichte benadering maakt dat we de verschillen binnen Limburg en de verschillen van Limburg met andere provincies kunnen koesteren en hier maatwerk voor kunnen bieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist ten aanzien van de provinciale belangen het ‘Ruimtelijk beleid’ of de ‘Ruimtelijke ordening’.	2016

Standpunt GS
In de thematische en gebiedsgerichte paragrafen wordt aangegeven wat de provinciale belangen zijn en hoe wij onze rol en instrumentarium gaan inzetten bij zaken waar sprake is van ruimtelijke impact en impact op de omgevingskwaliteit. Het belang van ruimtelijke ordening speelt dus bij al deze provinciale belangen en is dus van algemenere aard. Daarom is dit belang geborgd in onze Limburgse principes, welke gelden als basis voor het maken van de door u gevraagde afgewogen keuzes. In hoofdstuk 3 van de Omgevingsvisie staat als principe omschreven dat wij zorgvuldig omgaan met onze ruimte (en voorraden; boven- én ondergronds).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat in de beschrijving van het buitengebied 'biodiversiteit' ontbreekt als factor om rekening mee te houden.	1017

Standpunt GS
In deze paragraaf 3.2 geven wij duiding aan de verschillende zones die wij in de Omgevingsvisie hanteren. In de duiding van zone Buitengebied is sprake van een niet-limitatieve opsomming van factoren en een niet goed lopende zin. Wij zullen dit aanpassen.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Buitengebied:
Van:
Op de hogere zandgronden van Noord- en Midden-Limburg is, rekening houdend met de ~~droogtegevoeligheid en de kwaliteit van de grondwatervoorraden~~, een breed scala aan grondgebruiksvormen mogelijk en rekening houdend met de ruimteclaims vanuit de verschillende transitieopgaves.'

Naar:
Op de hogere zandgronden van Noord- en Midden-Limburg is, rekening houdend met **de natuurlijke omstandigheden** en de ruimteclaims vanuit verschillende transitieopgaven, een breed scala aan gebruiksvormen mogelijk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener beveelt aan om bij de Limburgse principes het woord 'groene' toe te voegen, gezien de positieve uitwerking van groen op gezondheid en welbevinden.	2014

Standpunt GS
Wij bedanken de indiener voor de aanbeveling. De positieve uitwerking van bijvoorbeeld 'groen', maar ook andere aspecten in de leefomgeving worden verwoord in de termen "gezonde en veilige" leefomgeving. Een specificering is derhalve niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Principe "De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal"

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet bij "Sturen aan de voorkant" graag aangegeven dat bij nieuwe ontwikkelingen ook water een meesturende factor moet zijn.	1015

Standpunt GS
Bij het "Sturen aan de voorkant" (zoals aangegeven in hoofdstuk 17.3 van de Ontwerp-Omgevingsvisie) worden ook de Limburgse in acht genomen. Dit betekent dat bij ontwikkelingen met behulp van de Limburgse principes, gebiedsgericht gekeken naar de verschillende belangen die spelen. Dit alles kijkend naar de kwaliteiten, de mogelijkheden, onmogelijkheden, kansen en uitdagingen in verschillende gebieden. Water komt hierbij ook als een van de thema's in een gebied naar voren. Zo geven we bij het Limburgse principe "de kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal" aan dat we bij "nieuwe ontwikkelingen …vertrekken vanuit gebieds- en cultuurkenmerken".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Principe "Meer stad, meer land"

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil de complementariteit tussen bebouwde gebieden en platteland benadrukken. Er is geen sprake van een tegenstelling, juist de combinatie maakt de regio Zuid-Limburg uniek.	1002, 1005
Indiener stelt dat de provincie zich inzet op de transitie van het landelijk gebied. Landelijke gebieden worden ontwikkeld als tegenhanger van de drukkere stedelijke gebieden. Wat dat betekent is niet duidelijk volgens de indiener. Indiener verwacht dat de provincie concrete normen zal stellen voor deze transitie.	1015
Indiener pleit ervoor de scheiding tussen stad en platteland niet uit te vergroten. Indiener ziet juist in de combinatie nieuwe kansen.	1025, 1017, 1009
Indiener ziet graag de volgende mogelijkheid terug komen in de Omgevingsvisie Volgens indiener dient er gezorgd te worden voor een vitale stad en vitaal land(dorpen), secundair is dan hoe te komen tot meer stad en meer land. De doelstelling zou moeten zijn dat stad en land zich uiteindelijk samen versterken. Kwaliteit van leven zorgt voor leefbaarheid, waar nodig met nieuwe (stedelijke) in het land, gekoppeld aan een geode mobiliteit en bereikbaarheid en waar nodig met een verbetering van de bestaande infrastructuur passend binnen behoeften en ontwikkelingen.	1026

Standpunt GS
Wij onderschrijven deze inbreng. Met het principe 'meer stad meer land' willen we geen tegenstelling tussen beide gebieden nastreven, maar benadrukken dat ze complementair aan elkaar zijn. Door bij onze opgaven aandacht te hebben voor deze zoneringen streven we naar zowel een duurzame verstedelijking als transitie van het landelijk gebied. De Omgevingsvisie is zelfbindend, in de provinciale Omgevingsverordening Limburg worden eventuele regels en bepalingen ten opzichte van. de gebiedscategorieën opgesteld. Deze verordening volgt nog (zie ook beantwoording bij Omgevingsvisie proces).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Zoneringen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de gronden aangeduid voor Natuurnetwerk en Natura 2000-gebied zijdelings maar geschikt zijn voor kringlooplandbouw, waardoor agrarische bedrijfsvoering op een zijspoor komt te staan.	5027

Standpunt GS
In het Natuurnetwerk Limburg en in Natura 2000-gebieden ligt inderdaad niet de focus op agrarische ontwikkeling. Binnen het Natuurnetwerk Limburg wordt ingezet op een goede kwaliteit en bescherming van de natuur met een bijzonder accent op bedreigde Limburgse dier- en plantensoorten. Daarnaast is het bieden van mogelijkheden voor natuurbeleving belangrijk.
De Natura 2000-gebieden vormen een selectie binnen het Natuurnetwerk Limburg. Hier ligt de absolute nadruk op de natuurwaarden: het zo spoedig mogelijk en verantwoord bereiken van een gunstige staat van instandhouding van de soorten en habitats, waarop de aanwijzing als Natura 2000-gebied is gebaseerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af wat de consequenties zijn van het noemen van het Natuurnetwerk Limburg en de bufferzones voor het beschermen van natuurgebieden tegen schadelijke invloeden van buitenaf.	1003
Indiener leidt uit de teksten af dat er in overgangen van het ene naar het andere gebied	5032, 5036,

strengere eisen kunnen gelden. Indiener verzoekt om af te zien van dergelijke verschillen omdat dit leidt tot subgebieden met onduidelijkheid over het karakter en de geldende beperkingen.	5039, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191
Indiener stelt dat de gebiedscategorieën “landelijk buitengebied, groenblauwe mantel en het beschermingsgebied” in Omgevingsvisie niet duidelijk zijn omschreven. Indiener verzoekt om deze reden geen aanvullende bepalingen en/of voorwaarden op te nemen (ten opzichte van de wet- en regelgeving in het POL2014) die op dit moment nog niet duidelijk zijn en/of effect kunnen hebben op de “huidige duurzame agrarische bedrijfsvoering”, agrarische bedrijfsopvolging en continuïteit van zijn veehouderij.	5006

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie worden bij Zoneringen (hoofdstuk 3) de verschillende gebiedscategorieën geduid. Wij hanteren zoneringen om in verschillende gebieden tot de juiste uitwerking van onze opgaven te komen. Zodoende hebben we aandacht voor de verschillen die tussen elk van de gebiedscategorieën spelen. De Omgevingsvisie is zelfbindend, in de provinciale Omgevingsverordening Limburg worden eventuele regels en bepalingen ten opzichte van de gebiedscategorieën opgesteld. Vooralsnog is dit in de huidige Omgevingsverordening Limburg 2014. Deze Omgevingsverordening zal in 2021 worden herzien. Wij zijn niet voornemens om hier tot beleidswijzigingen te komen.
Voor een verduidelijking over de Groenblauwe mantel verwijzen we naar de zienswijze beantwoording rond dit thema in hoofdstuk 2.4. Zonering Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist het belang van de stad Maastricht als stad “van onbetwiste stedelijke allure”, als hoofdstad, internationale kennisstad, cultureel centrum, internationaal centrum en stad van ontmoeting.	1010

Standpunt GS
Paragraaf 3.2 geeft een algemene indicatieve zonering van Limburg. Hierbij wordt (de functie van) de stad Maastricht benoemt onder de zoneringen “stedelijk gebied” en “stedelijk centrumgebied”. Deze zoneringen gaan niet in op specifieke steden an sich, maar geven wel aan dat stedelijke centrumgebieden belangrijke ontmoetingsplaatsen zijn en “een levendig karakter met internationale allure, een sterke menging van functies en uitstekende bereikbaarheid” van belang zijn.
De specifieke functie van de stad Maastricht als onder meer een van de acht culturele brandpunten van Nederland (hoofdstuk 7 Cultuur) en als historische, internationale cultuur- en bezoekstad met een mix aan hoogwaardige functies wordt in de thematische hoofdstukken en in de regiovisie Zuid-Limburg geduid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat ten aanzien van “landelijke kern”, voor kernen met een regionaal verzorgende functie, ook moet worden ingezet op behoud en versterking van deze verzorgende functie. Indiener vindt dat Horst en Echt kernen zijn die zich hierin met hun functie onderscheiden. Indiener vindt dat door de indeling als landelijke kern sprake is van planologische beperkingen en ‘buiten de boot vallen’ voor economische activiteiten (voorbeeld: trampolinepark of kartbaan). Indiener ziet dit als ongewenste ontwikkeling.	1027

Standpunt GS
Paragraaf 3.2 geeft een algemene indicatieve zonering van Limburg. Onder de zone landelijke kernen vallen ook de kernen die een regionaal verzorgende functie vervullen. De functie van de kernen Horst en Echt wordt ook onderkend in de betreffende regiovisies. In de profielschets van regiovisie Noord-

Limburg (paragraaf 18.2.1) staat dat Horst (en andere kernen) met wonen, detailhandel, voorzieningen en werkgelegenheid profiel geeft aan de regio. In de profielschets van regiovisie Midden-Limburg (paragraaf 18.3.1) staat dat gemeente Echt-Susteren als een van de meer landelijke gemeenten vanuit eigen kracht, mede profiel geeft aan de regio.
Vanuit de zonering landelijke kern gaat geen beperking uit ten opzichte van landelijke kernen met een regionaal verzorgende functie. Planologische beperkingen voor de nieuwvestiging van economische activiteiten zoals trampolinepark of kartbaan kunnen gelden binnen de categorieën die onder hoofdtype 'landelijk gebied' van de Algemene zonering in paragraaf 3.2 vallen. Landelijke kernen vallen echter onder hoofdtype 'bebouwd gebied'. In de ontwerp-Omgevingsvisie is abusievelijk de term 'stedelijk gebied' gehanteerd in plaats van 'bebouwd gebied'. De tekst van het derde onderdeel in de paragraaf Vrijetijdseconomie dient verduidelijkt te worden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie, derde bullet:
~~Hotels en~~ Dagrecreatieve voorzieningen zoals bioscopen, ~~escaperooms,~~ casino's, **kartbanen en trampolineparken** horen thuis in het ~~stedelijk gebied~~ **'bebouwd gebied' ('stedelijk gebied', 'stedelijke centrumgebied' en 'landelijke kern')**. ~~Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca profiteren van elkaars aanwezigheid, zij versterken elkaar en daarmee de vitaliteit van de stadscentra. Voorzieningen als kartbanen en trampolineparken zijn fysiek meestal te groot voor de stadscentra, maar zijn ook gebonden aan het stedelijk gebied. In het landelijk gebied buiten de plattelandskernen en bebouwingsclusters zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals een kampeerterrein en een dagstrand. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker, indien het landelijk gebied bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.~~ **Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca versterken elkaar en kunnen daardoor met name de vitaliteit van stedelijke centra versterken. De schaal van de voorziening dient te passen bij de schaal van de kern. In het 'buitengebied' en de 'groenblauwe mantel' zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals bijvoorbeeld een kampeerterrein, een dagstrand, agrotoerisme of een visvijver voor de sportvisserij. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker in het 'buitengebied', indien de beoogde locatie bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.**

Zonering Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Terminologie Groenblauwe mantel en Natuurnetwerk Limburg	
Indiener vraagt waarom de huidige Zilver-/Goudgroene en Bronsgroene zone worden samengevoegd? Indiener vindt het onduidelijk waarom er nieuwe terminologieën zijn ingevoerd voor Goudgroen, Zilvergroen en Bronsgroen. Indiener mist een uitleg over de begrippen, begrenzing en beschermingswaarde van Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel.	2014, 5001, 5038, 5058, 5092, 5096, 5117, 5128, 5129, 5130
Indiener verzoekt om de Groenblauwe mantel hetzelfde karakter te geven als de voormalige Bronsgroene landschapszone.	5032, 5036, 5039, 5075, 5127, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191, 5185
Indiener stelt dat de naam Groenblauwe mantel duidt op behoudt en ontwikkeling van natuur. Indiener stelt voor om de naam te veranderen in Blauwgroene mantel om recht te doen aan de productiefunctie van landbouw in deze gebieden.	5040, 5200
Consequenties / gebruiksmogelijkheden / uitbreidingsmogelijkheden door wijziging Groenblauwe mantel	
Indiener verzoekt om te benoemen wat de gevolgen zijn voor (agrarische) bedrijven in de Groenblauwe mantel, dat er geen beperkingen zijn en dat zij zich kunnen blijven ontwikkelen conform het vigerende beleid. Indiener heeft al dan niet kaartbeelden van een eigendomslocatie toegevoegd waar een dergelijke ontwikkeling aan de orde is. Toevoeging 2011: Voorwaarde is dat daarbij rekening wordt gehouden met de omgevingskwaliteit (milieu, landschap, water).	2011, 5032, 5039, 5058, 5073, 5075, 5078, 5096, 5120, 5127, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191, 5185
Indiener vindt het onduidelijk wat de consequenties van het introduceren van de Groenblauwe mantel zijn. Indiener vraagt zich af of de beperkingen van de voormalige Bronsgroene zone van toepassing zijn, of dat de beperkingen van de voormalige Zilvergroene zone van toepassing zijn.	5023, 5084
Indiener geeft aan dat niet duidelijk is waarom de wijziging in terminologie (Groenblauwe mantel in plaats van Zilver- en Bronsgroene natuurzone) en het samenvoegen van twee natuurzones is doorgevoerd en welke gevolgen deze wijziging heeft als het gaat om het gebruik en de ontwikkelingsmogelijkheden in de betreffende gebieden. Indiener vraagt zich af of de Omgevingsverordening hiervoor heldere kaders zal bevatten en of hierin individuele belangen van reeds zittende ondernemers en burgers actief betrokken worden.	5034, 5058, 5129, 5130 5140, 5143, 5177
Indiener verzoekt in de Omgevingsvisie te benoemen dat bestaande agrarische bedrijven zich in de groenblauwe mantel moeten kunnen blijven ontwikkelen conform het vigerende beleid. Dit om te voorkomen dat gemeenten anders in de GOVI's en omgevingsplannen extra beperkingen gaan opnemen met een beroep op de Omgevingsvisie nu de Omgevingsvisie dermate onduidelijk is.	5036, 5163
Indiener stelt dat het door de indicatieve opzet van veel wensbeelden voor zijn bedrijf moeilijk is om zich op de toekomst te richten. Zo is het kaartmateriaal behorende bij de Groenblauwe mantel volstrekt onduidelijk/vaag. Indiener vraagt zich hierbij af wat de status is en hoe de onderliggende begrenzing op perceelsniveau uitpakt.	5103
Indiener maakt er bezwaar tegen dat zijn als reguliere landbouwgrond bestemde percelen in de Omgevingsvisie zijn gewijzigd naar landbouwgronden met beperkingen en voorwaarden (natuurontwikkeling en extensief gebruik) omdat deze cruciaal zijn voor zijn melkveebedrijf. Hierdoor kan het melkveebedrijf geen gesloten productieproces (voer en mest) houden. Grondgebondenheid en duurzaam produceren zijn cruciaal voor zijn melkveebedrijf.	5153

Indiener geeft aan dat indien de gronden een andere dan agrarische bestemming krijgen, er sprake zal zijn van aanzienlijke bedrijfsschade (planschade) en bedrijfsvoering onmogelijk wordt gemaakt.	5170, 5172
Indiener ziet vooral nadelen in het samenvoegen van Bronsgroen en Zilvergroen en vraagt dan ook de scheiding tussen deze twee zones in stand te laten.	5206
Door de Groenblauwe mantel wordt bedrijfsontwikkeling beperkt omdat het telen van voedergewassen beperkt mogelijk is en hierdoor de sluitende kringloop in het gedrang komt.	5156
Indiener geeft aan dat hun landbouwbedrijf deels in de Groenblauwe mantel ligt. De indiener stelt dat dit inhoudt dat zijn verkaveld gebied “verbinding en bufferzone” wordt voor aangrenzende natuur. Indiener vreest, mede als gevolg van oplopende faunaschade, dat dit door “degradatie en waardedaling” voor beperkt landbouwgebruik zorgt.	5007
Indiener constateert dat zijn melkveebedrijf met veel gronden in de uiterwaarden van de Maas (kaartje bijgevoegd) grotendeels binnen de Groenblauwe mantel valt. Indiener vreest dat de ligging in de Groenblauwe mantel in de toekomst zou kunnen leiden tot landbouwkundige beperkingen in de bedrijfsvoering.	5063
Indiener vraagt/verwacht dat de Omgevingsvisie ruimte blijft bieden voor duurzame bedrijfsontwikkeling en voor het voeren van een economisch rendabel bedrijf op de huidige locatie (in de Groenblauwe mantel en gelegen nabij een Regionaal Landschap).	5063
Indiener erkent dat er binnen de Groenblauwe mantel ook ruimte moet zijn voor ontwikkeling van natuurlijke verbindingen, maar stelt dat de aanleg van extra (grootschalige) bos- en of natuurgebieden binnen de Groenblauwe mantel niet als beleidsuitgangspunt moet worden vastgelegd. Dit omdat de overheid volgens de indiener niet over de financiële middelen en ruilrond beschikt en omdat het de grondprijs voor grondgebonden land- en tuinbouwbedrijven zal opdrijven.	5009, 5013, 5047, 5076, 5079, 5080, 5105, 5184, 5189
Indiener vindt dat, in samenspraak met de landbouw, ruimte geschonken moet worden aan beperkte natuurontwikkeling. Indiener vindt dat de productiefunctie van landbouw hierin voorop moet staan en de aanleg van (grootschalige) bos- of natuur(gebieden) in de Groenblauwe mantel niet als uitgangspunt mag dienen. Indiener stelt dat dit de grondprijs verder zal opdrijven.	5013, 5018, 5019, 5021, 5047, 5093, 5099, 5105, 5120, 5132, 5133, 5136, 5139, 5187, 5197, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener stelt dat binnen het POL 2014 behoud van grondgebonden land- en tuinbouw nog van groot belang werd geacht voor het beheer en grondgebruik. In de Omgevingsvisie wordt de grondgebonden landbouw binnen de Groenblauwe mantel naar de achtergrond verdrongen. Indiener vindt dit in strijd met de ambitie dat de land- en tuinbouw, als belangrijke gebruiker en beheerder van het buiten gebied, van groot belang is voor het aanzien en de kwaliteit van het cultuurlandschap en leefklimaat. Indiener verzoekt om in de Omgevingsvisie het primaat van de landbouw binnen de Groenblauwe mantel te erkennen (overeenkomstig de Bronsgroene landschapszone). Indiener stelt dat de aanleg van bos- en natuurgebieden niet binnen de Groenblauwe mantel als uitgangspunt moet dienen.	5009, 5013, 5018, 5019, 5021, 5028, 5035, 5047, 5052, 5053, 5071, 5073, 5076, 5078, 5079, 5080, 5093, 5105, 5132, 5133, 5136, 5137, 5138, 5139, 5184, 5187, 5189, 5197, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener verzoekt om expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat het behoud van de grondgebonden land- en tuinbouw (inclusief paardenhouderij) van groot belang is voor het beheer en grondgebruik binnen de Groenblauwe mantel.	5015, 5018, 5184, 5189
Indiener stelt dat grondgebonden landbouw belangrijk is voor de instandhouding van het (cultuur)landschap. Indiener onderschrijft dat land- en tuinbouw de belangrijkste gebruiker en beheerder vormt van het buitengebied. Indiener stelt dat voor agrariërs het op zijn plaats is dat de provincie voor deze doelgroep een gunstig ondernemersklimaat wil bieden.	5067, 5198, 5197, 5132, 5200

Indiener stelt dat geen verdergaande beperkingen dienen te worden opgelegd aan grondgebonden landbouw binnen de Groenblauwe mantel omdat dit in strijd is met de ambitie van de Omgevingsvisie: dat de land- en tuinbouw van groot belang is voor het cultuurlandschap en het leefklimaat en het uitgangspunt van de Omgevingsvisie een gunstig ondernemersklimaat te willen bieden voor de land- en tuinbouw.	5021, 5052, 5053, 5105
Indiener stelt dat Omgevingsvisie wel aangeeft dat kringlooplandbouw mogelijk is buiten de Groenblauwe mantel, maar niet welke landbouw mogelijk is in de Groenblauwe mantel.	5154
Indiener vraagt op te nemen dat de toepassing van teeltondersteunende voorzieningen binnen de vollegrondstuinbouw mogelijk blijft en dat daar in de Groenblauwe mantel geen (verdergaande) beperkingen aan worden opgelegd. Dit om de grondgebonden land – en tuinbouw in stand te houden en te voorkomen dat het aantal gezinsbedrijven verder afneemt.	5071
Indiener verzoekt om agrarisch gebruik op agrarische bouwvlakken en percelen in en rond de beekdalen te behouden en te beschermen.	5165, 5166, 5178, 5183, 5191, 5168, 5178, 5179, 5180, 5191
Indiener heeft plannen om zijn bedrijf uit te breiden met een nieuwe stal. Met name de doorsnijding van zijn bouwvlak baart hem zorgen. Indiener vreest dat als de natuur- en landschapswaarden van de Groenblauwe mantel worden versterkt hij straks ook op zijn bouwvlak niet meer mag bouwen (de Groenblauwe mantel loopt dwars over de bestaande stal en deels over het gebied waar de uitbreiding en bouw van onder meer een stal is voorzien). Indiener verzoekt om af te zien van het stellen van strengere eisen bij overgangen van het ene naar het andere gebied.	5075
Indiener is van mening dat zijn bouwvlakken niet in een Groenblauwe mantel dienen te liggen omdat hier geen sprake is van specifieke kwaliteiten van het landschap die dienen te worden beschermd. Indiener vreest dat de Groenblauwe mantel die over de percelen van zijn beide bedrijfslocaties is gelegd gevolgen zal hebben voor de ontwikkelingsmogelijkheden van zijn bedrijf.	5127
Indieners vraagt zich af wat de wijziging van Bronsgroene landschapzone naar Groenblauwe mantel voor gevolgen heeft (als het gaat om het gebruik en de ontwikkelingsmogelijkheden in de betreffende gebieden). Indieners zijn er niet gerust op dat dit geen nieuwe beperkingen oplevert. Indieners willen in ieder geval geen nadere inperkingen/beperkingen van het agrarisch gebruik van hun landbouwpercelen door de voorgenomen wijziging van benaming van de zoneringen en willen zeker ervan zijn dat ze zich kunnen blijven ontwikkelen conform het vigerende beleid (of anders worden gecompenseerd).	5012, 5038, 5074
Indiener wil met klem benadrukken dat de aanwijzing van het gebied rond zijn bedrijf als Groenblauwe mantel geen beperkingen voor de bedrijfsactiviteiten met zich mee mag brengen.	5121
Indiener constateert dat een gedeelte van zijn percelen in eigendom en de huiskavel in de Groenblauwe mantel liggen (percelen aangeduid in bijlagen bij de zienswijze). Indiener vreest dat deze aanduiding hen in de toekomst beperkt in de mogelijkheden voor wijziging van het teeltplan, waarbij bijvoorbeeld teeltondersteunende voorzieningen nodig zijn.	5037
Indiener vraagt welke (toekomst)mogelijkheden er in de Groenblauwe mantel zijn voor zijn akker- en vollegrondstuinbouwbedrijf?	5055
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen dat de toepassing van teeltondersteunende voorzieningen binnen de vollegrondsteelt mogelijk blijft en dat daar in de Groenblauwe mantel geen (verdergaande) beperkingen aan worden opgelegd.	5067
Indiener stelt dat hij zijn landbouwbedrijf (gelegen binnen het beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg met aanduiding ‘Landelijk gebied – buitengebied’) wil uitbreiden met een loods, maar binnen de vingerende bestemming “Agrarische bedrijfsdoeleinden” is hiervoor onvoldoende ruimte. Indiener verzoekt om de aanduiding ‘buitengebied’ voor de betreffende locatie ca. 25 m. op te schuiven in noordwestelijke richting, zodat de vergroting binnen één aanduiding komt te liggen (landelijk gebied – buitengebied) en niet binnen twee (buitengebied en Groenblauwe mantel).	5090
Indiener verzoekt de provincie uitdrukkelijk om vast te leggen dat medewerking wordt verleend aan de wijziging van bestaande agrarische bouwkavels binnen de Groenblauwe mantel indien dit noodzakelijk is voor de bedrijfsontwikkeling.	5155, 5174, 5175

Indiener verzoekt om vast te leggen dat medewerking wordt verleend aan bedrijfsontwikkeling en vergroting van bestaande agrarische bouwkavels binnen de Groenblauwe mantel. Indiener heeft een kaart toegevoegd van een planlocatie waar een dergelijke ontwikkeling (een melkveehouderijbedrijf) voorzien is.	5085
Indiener heeft een bedrijfslocatie in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg (binnen de aanduiding 'landelijk gebied - Groenblauwe mantel). Indiener verzoekt om medewerking wanneer ten behoeve van de bedrijfsontwikkeling een wijziging plaats dient te vinden van de bestaande agrarische bouwkavels (met teelt van suikerbieten, granen, mais en grasland).	5097
Indiener vreest dat de Groenblauwe mantel dusdanig in het bestemmingsplan zal worden doorvertaald dat er sprake zal zijn van een beperking van toekomstige bouwmogelijkheden en uitbreidingen van de bestaand bouwvlakken.	5127
Indiener verzoekt om de gronden rond de Mariapeel (nu Bronsgroen) te schrappen uit de Groenblauwe mantel zodat dit de verdere verduurzaming van de bedrijfsvoering van bedrijven niet in de weg staat.	5121
Indiener leest in de Ontwerpvisie dat zijn gronden deels in de Groenblauwe mantel liggen. Indiener is van mening dat de toekomst van vooral Zuid-Limburgse agrarische bedrijven in de Groenblauwe mantel bepaald niet rooskleurig lijkt.	5039
Indiener leest in de Ontwerpvisie dat zijn bouwvlak/thuislocatie vrijwel geheel in de Groenblauwe mantel ligt en in deze zone het grondgebruik ook overwegend agrarisch is. Indiener vreest dat deze zone beperkingen met zich meebrengt ten opzichte van de voormalige Bronsgroene landschapszone. Indiener vreest dat de onduidelijkheid van de Omgevingsvisie zal leiden tot extra beperkingen of minder ontwikkelingsruimte in de GOVI van gemeenten en zal leiden tot extra eisen en kosten. Indiener wil investeren in een eigen mestverwerker voor zijn bedrijf maar kan uit de ontwerp-Omgevingsvisie niet opmaken of dit in deze Groenblauwe mantel is toegestaan.	5032
Indiener stelt dat uitbreiding van land- en tuinbouwbedrijven wordt belemmerd door de gebiedsaanduiding Groenblauwe mantel, met name door het beleidsuitgangspunt dat er grootschalige bos- en natuurgebieden in de gebieden van de Groenblauwe mantel worden aangelegd. Indiener vreest dat de provinciale ambities op het terrein van natuurontwikkeling in de gebieden van het Natuurnetwerk en de Groenblauwe mantel ten koste gaan van de ontwikkelmogelijkheden van de land- en tuinbouw.	5041, 5094, 5133, 5136
Indiener geeft aan dat de meeste van zijn teeltgronden in de Groenblauwe mantel liggen en wil geen onterechte benadeling hiervan op basis van de Omgevingsvisie. De Groenblauwe mantel in is zijn ogen erg ruim genomen en betreft veel landbouwgronden. Door veel bosontwikkeling in de omgeving worden de gronden schaarser en duurder volgens indiener. Indiener vraagt hoe de provincie wil implementeren dat de biodiversiteit in de Groenblauwe mantel wordt bevorderd? Omschakelen naar biologische landbouw of voedselbossen is voor indiener financieel niet haalbaar.	5194
Indiener geeft aan dat een groot deel van de (fruitteelt)gronden van zijn bedrijf in de groenblauwe zone zijn gelegen. Indiener maakt zich zorgen over de consequenties van de zone voor zijn economische positie en toekomstperspectief (uitbreidingsmogelijkheden). Volgens indiener mag meer de nadruk worden gelegd op de economische impact van de agrarische bedrijven in de groenblauwe zone. Indiener vindt dat hij met zijn bedrijf bijdraagt aan de aantrekkelijkheid van het gebied; een financiële prikkel zou helpen om dit op termijn in stand te houden.	5209
Indiener onderschrijft de ambitie dat de land- en tuinbouw als belangrijke gebruiker en beheerder van het buitengebied van groot belang is voor het aanzien en de kwaliteit van ons (Zuid-Limburgse) cultuurlandschap en het leefklimaat en dat de provincie in dat opzicht een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw wil bieden.	5071, 5079, 5093, 5105, 5200
Indiener is van mening dat de Bronsgroene landschapszone niet thuishoort in de Groenblauwe mantel van de Omgevingsvisie. Indien de provincie niet bereid is een separate zone hiervoor op te nemen dient in de visie opgenomen te worden dat het behoud van grondgebonden land- en tuinbouw en met name melkrundveehouderij en de daarbij behorende bedrijfslocaties van groot belang is voor het beheer en grondgebruik binnen de Groenblauwe mantel.	5079
Indiener stelt dat natuurgebieden en natuurontwikkeling in de gebieden van de Groenblauwe mantel ten onrechte voorrang krijgen boven de grondgebonden landbouw.	5009, 5013, 5043, 5047,
Indiener stelt dat in de gebieden van de Groenblauwe mantel de landbouwfunctie voorop	5040, 5114

moet staan in plaats van de natuurontwikkeling.	
Indiener stel dat de land- en tuinbouw binnen de zone Groenblauwe mantel slechts een onderschikte rol speelt en wordt gelieerd als combinatiemogelijkheid met andere duurzame functies, terwijl de Bronsgroene landschapszone ruimte bood voor een duurzame ontwikkeling van de grondgebonden land- en tuinbouw. Indiener verzoekt om in de Groenblauwe mantel een groot primaat toe te kennen aan de land- en tuinbouw en apprecieert het niet als hun landbouwgronden worden ingezet voor de ontwikkeling van nieuwe natuur.	2014, 5023
Indiener is van mening dat de Zilvergroene zone niet ondergebracht dient te worden bij de Groenblauwe mantel maar bij het Natuurnetwerk omdat deze in het POL2014 eerder aansloot bij Goudgroen dan bij Bronsgroen.	5128
Bij Greenport Venlo en Brightlands Venlo is veel Groenblauwe mantel opgenomen. Indiener is van mening dat juist de land en tuinbouw binnen deze economische dragers zou moeten worden ondersteund en gefaciliteerd.	5156
Indiener constateert dat één van zijn locaties ligt in de Groenblauwe mantel. Voorheen was het grondgebruik overwegend agrarisch. Nu is aangeven dat de ambities van natuur en landschap, biodiversiteit en klimaatadaptatie belangrijke doelen zijn. Dit schept geen duidelijk beeld door het ontbreken van kaders en keuzes. Indiener verzoekt de provincie om de Omgevingsvisie op dit punt aan te passen.	5060
Indiener vreest belemmering van de bedrijfsvoering en de toekomstmogelijkheden van zijn glastuinbouwbedrijf door de ligging binnen de zone Groenblauwe mantel en verzoekt de aanduiding ter plaatse te wijzigen in “landelijk gebied/buitengebied”.	5044
Indiener stelt dat zijn bedrijf, een paardenhouderij, ligt ingesloten tussen spoor, snelweg en een fabriek. Op papier lijkt een verbindingszone tussen Savelsbos en St. Pietersberg logisch, maar in de praktijk is die verbinding er niet. Indiener vindt daarom de aanduiding Groenblauwe mantel op die locatie niet de juiste. Indiener stelt dat de Groenblauwe mantel dient als buffer voor natuurgebieden. In de situatie van indiener vormt het een overgang tussen industrie en buitengebied. Ook om die reden is de aanduiding Groenblauwe mantel op die locatie niet de juiste.	5117
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie in het gebied Oost-Asenray een opstapeling van begrenzingen aan bedrijfsontwikkeling bewerkstelligt. Doordat bestemmingen van reguliere landbouwgronden die in pacht of eigendom zijn van de indiener gewijzigd worden naar landbouwgronden met beperkingen of voorwaarden (zoals natuurontwikkeling en extensief gebruik), wordt de toekomstige bedrijfsvoering en –uitbreiding mogelijk belemmerd. Indiener maakt hiertegen bezwaar.	5145
Indiener stelt dat aangegeven is dat gestreefd wordt naar een gunstig ondernemersklimaat voor de agrofoodsector, echter indiener vindt dat, gezien het feit dat maar deel van de eigendommen deze aanduiding hebben meegekregen, daar niet uit blijkt dat er rekening wordt gehouden met haar individuele belangen. Tevens heeft een deel van de gronden de aanduiding extensivering intensieve veehouderij.	5027
Indiener stelt dat zijn bedrijf aan de oostkant tegen het Brabantse natuurgebied de Bult zit en stelt dat hij daar geen beperkende maatregelen door moet krijgen en dat er geen hinder of opbrengstderving moet komen. Afwatering gaat volgens indiener namelijk richting de Maas en niet richting de Bult.	5094

Standpunt GS
Een groot aantal zienswijzen hebben betrekking op de Groenblauwe mantel en komen in meerderheid van agrariërs die zich zorgen maken over de positie van de landbouw en de ontwikkelingsmogelijkheden in deze zone. Omdat er inhoudelijk een grote overlap zit in de deze zienswijzen hebben wij besloten om voor de meeste zienswijzen één integraal standpunt te formuleren op basis van een aantal thema’s.

Waarom samenvoeging Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone?
In POL2014 is de toenmalige Ecologische hoofdstructuur wegens rijksbezuinigingen op het natuurbeleid sterk verkleind tot de Goudgroene natuurzone. De Zilvergroene natuurzone (voormalige Ecologische hoofdstructuur) is toen bewust apart begrensd van de Goudgroene natuurzone. In de Omgevingsverordening Limburg zijn voor de Zilvergroene natuurzone beschermingsregels opgesteld. Deze regels komen sterk overeen met de regels van de Bronsgroene landschapszone. Ook in gebruik van deze gebieden (veelal agrarisch, grondgebonden landbouw) is weinig verschil (dit in tegenstelling tot de Goudgroene natuurzone waar het natuurbelang prevaleert). Wij vinden het daarom logisch om

de Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone samen te voegen tot de Groenblauwe mantel. De Groenblauwe mantel omvat de landschappelijk waardevolle beekdalen, het Maasdal, hellingen en zones rond en tussen bestaande natuurgebieden met de daarin aanwezige landbouwgebieden, monumenten, kleinschalige cultuurhistorische landschapselementen, waterlopen, archeologische vindplaatsen, et cetera. In Zuid-Limburg omvat de Groenblauwe mantel tevens de steilere hellingen, droogdalen en de belangrijkste landschappelijke verbindingen naar het Maasdal. Wij vinden dat de naamgeving Groenblauwe mantel goed bij past bij voorgenoemde functies.

Vanuit de Omgevingswet streeft men in het kader van de digitalisatie naar harmonisatie van de naamgeving van natuurzoneringen. De term Groenblauwe mantel sluit aan bij de gehanteerde terminologie in andere provincies. Voor de Goudgroene natuurzone hanteren wij het begrip Natuurnetwerk Limburg dat aansluit bij de naamgeving van het Natuurnetwerk Nederland van de Rijksoverheid.

De samenvoeging van deze zones in de Omgevingsvisie leidt niet tot aanpassingen en/of uitbreiding van de begrenzing van deze zoneringen in de indicatieve kaartbeelden in de Omgevingsvisie. De samenvoeging tot Groenblauwe mantel leidt ons inziens tot beleidsvereenvoudiging, het verminderen van de versnippering van beleid en het vergroten van de eenduidigheid naar gebruikers.

De ontwerp-Omgevingsvisie is een visie op hoofdlijnen. We zijn van mening dat binnen dit kader de begrippen en begrenzing van het Natuurnetwerk Limburg en Groenblauwe mantel voldoende zijn uitgewerkt.

Belang grondgebonden landbouw
Grondgebonden landbouw is en blijft de belangrijkste functie in de Groenblauwe mantel en de agrarische sector is daarmee tevens de belangrijkste beheerder van dit deel van het landelijke gebied en daarin voorkomende landschapselementen en natuurwaarden. In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt het belang en de rol van de grondgebonden landbouw binnen de Groenblauwe mantel niet voldoende benoemd. Wij zijn voornemens om dit in de definitieve versie beter te duiden.

Detailniveau begrenzing en bestaand agrarisch gebruik
De Groenblauwe mantel is globaal en niet op kavelniveau begrensd. Er kunnen binnen deze zone daarom ook ‘rode functies’ liggen als woningen, agrarische bouwkavels, bedrijven alsmede campings. Voor deze andere functies gelden de bestaande rechten volgens het vigerende bestemmingsplan. De Groenblauwe mantel zal, ook na de toekomstige herziening van de omgevingsverordening geen extra beperkingen of eisen stellen aan het huidig agrarisch gebruik (mits het gebruik in overeenstemming is met het vigerende bestemmingsplan of gemeentelijk omgevingsplan). Het blijft veelal landbouwgebied met natuur- en landschappelijke waarden. Het huidige gebruik van gronden en bestemmingen blijft ongemoeid.

Beschermingsregime
In de Omgevingsvisie wordt bij Zoneringen (Hoofdstuk 3) de verschillende gebiedscategorieën geduid. De Omgevingsvisie is zelfbindend, in de provinciale Omgevingsverordening Limburg worden eventuele regels en bepalingen ten opzichte van de gebiedscategorieën opgesteld. Deze verordening volgt nog (zie ook beantwoording bij Omgevingsvisie proces).

De beschermingsregimes van de huidige Zilvergroene natuurzone en de Bronsgroene landschapszone in de huidige omgevingsverordening komen sterk overeen. In de omgevingsverordening gaat het in beide gevallen om een motiveringsplicht en geen gebodsbepaling. Voor zowel de Zilvergroene natuurzone als de Bronsgroene landschapszone geldt, dat bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen inzichtelijk gemaakt moet worden:
- wat de in het plangebied voorkomende kernkwaliteiten zijn,
- de wijze waarop met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten is omgegaan en
- hoe de (resterende) negatieve effecten worden gecompenseerd.

Wij zijn voornemens om de bestaande regels die momenteel gelden in de Omgevingsverordening Limburg 2014 voor de Zilvergroene natuurzone van toepassing te laten zijn voor de Groenblauwe mantel. Hiermee wordt het bestaande beleid grotendeels gehandhaafd. Via aanpassing van de provinciale Omgevingsverordening, zijn wij voornemens voor de voormalige Bronsgroene landschapszone een extra artikel van kracht te laten zijn, dat nu ook van toepassing is op de

Zilvergroene natuurzone. Belangrijk is dat dit extra artikel een motiveringsplicht is en geen gebodsbepaling. Het betreft het inzichtelijk maken van de betekenis van een ‘plangebied’ in de Groenblauwe mantel voor de natuurwaarden in aangrenzende gebieden van het Natuurnetwerk Limburg. Het gaat om de verbindings- en bufferfunctie. De verwachting is dat deze motiveringsplicht in veel situaties weinig extra inspanning (motivering) vergt omdat de verbindings- of bufferfunctie veel gevallen niet speelt of geraakt wordt (zoals in het huidige Bronsgroene landschapszone).

Gezien het feit dat de Groenblauwe mantel in sommige situaties (zoals huidige Zilvergroene natuurzone) wel een verbindings- of bufferfunctie heeft ten opzichte van het Natuurnetwerk Limburg, vinden wij het van belang om deze waarde wel inzichtelijk te hebben bij een ruimtelijke afweging van nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten.

Specifiek voor glastuinbouw is er in de vigerende Omgevingsverordening beleid geformuleerd gekoppeld aan de Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone. In de herziening van de Omgevingsverordening zullen wij dit beleid ten aanzien van de Groenblauwe mantel niet wijzigen. Wij verwijzen hiervoor tevens naar onze beantwoording onder hoofdstuk 12 Landbouw ten aanzien van glastuinbouw.

Gemeenten hebben op basis van de Omgevingsverordening de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan. Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar bijvoorbeeld ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

De vaststelling van de nieuwe Omgevingsverordening door Gedeputeerde Staten is voorzien in april 2021 en door Provinciale Staten in november 2021. Het proces om te komen tot de nieuwe Omgevingsverordening is gelijk aan de Omgevingsvisie (ontwerp, tervisielegging, vaststelling) en daarmee wordt ruimte geboden aan tijdige betrokkenheid van partners.

Planschade
Het beleid zoals opgenomen in de Omgevingsvisie is zelfbindend voor het bestuursorgaan dat dit beleid vaststelt in casu de provincie. Een planschadevergoeding als bedoeld in artikel 6.1 Wet ruimtelijke ordening als gevolg van het beleid in deze visie is niet aan de orde aangezien een visie niet als schadeoorzaak wordt benoemd.

Ontwikkelingsmogelijkheden grondgebonden landbouw- en tuinbouwbedrijven
De algemene stelregel voor land- en tuinbouwbedrijven is dat ontwikkelruimte geboden wordt op basis van een integrale kwaliteitsverbetering van de omgeving en draagvlak in de omgeving.
De wettelijke kaders voor ammoniak, geur, fijnstof, etc. zijn - naast het draagvlak in de omgeving - bepalend voor de ontwikkelingsmogelijkheden van het bedrijf van indiener.
Zoals aangegeven geldt in de Omgevingsverordening een beschermingsregime voor de huidige Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone (en zijn wij voornemens dit in de herziening van de Omgevingsverordening samen te voegen tot Groenblauwe mantel). Indien het gaat om nieuwe activiteiten waarvoor nog geen aanlegvergunning of bouwvergunning verleend is geldt dat de gemeente artikel 5.18 van de Omgevingsverordening zal moeten toepassen. Een beschrijving van de in het plangebied voorkomende kernkwaliteiten en de wijze waarop met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten is omgegaan. Of dit tot gevolg heeft dat de door de indiener genoemde activiteiten en voorzieningen toegestaan worden is afhankelijk van de beoordeling door de gemeente. Die beoordeling zal afhangen van de (mate van) negatieve beïnvloeding dan wel bescherming en versterking van de rondom het bedrijf aanwezige natuurlijke en landschappelijke kernkwaliteiten.

Het is niet uitgesloten dat de uitwerking van het aanvalsplan Stikstof, definitie Intensieve Veehouderij, Herijking kwetsbare gebieden en Limburgs Natuurprogramma nog consequenties heeft voor de land- en tuinbouw. Over de wijze waarop zullen nog nadere afspraken gemaakt moeten worden per gebied. De betrokkenen krijgen daarbij gelegenheid tot inspraak en overleg.

De ontwikkelingsmogelijkheden voor teeltondersteunende voorzieningen is op gemeentelijk niveau doorvertaald in bestemmingsplannen en/ of structuurvisies. Het gemeentelijke niveau is het beste

niveau om te bepalen of ontwikkelingsmogelijkheden passend zijn binnen de aanwezige gebiedskwaliteiten. Er gaat geen regulerende werking uit van de Groenblauwe mantel richting de teeltondersteunende voorzieningen

Functies en instrumenten Groenblauwe mantel en kansen landbouw
Zoals al door ons aangeven is en blijft de grondgebonden landbouw de belangrijkste gebruiker en beheerder. We continueren onze rol gericht op het behouden, beschermen, beheren, ontwikkelen en beleven van de kernkwaliteiten van de Groenblauwe mantel. Voor de Groenblauwe mantel is het beleid ook gericht op het faciliteren en ondersteunen van de verbindings- en bufferfunctie voor aangrenzende gebieden van het Natuurnetwerk Limburg. Dit kan vaak gerealiseerd worden in beekdalen door beekherstelprojecten of door het in stand houden en/of herstellen van netwerken van kleine landschapselementen in het landelijke gebied bijvoorbeeld in combinatie met agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Wij zien belangrijke kansen voor het versterken van de landschappelijke kernkwaliteiten door onder andere de aanleg van (verbindende) kleine landschapselementen, bosontwikkeling en agrarisch natuurbeheer op vrijwillige basis in de groenblauwe mantel. Hiermee kunnen we meerdere maatschappelijke doelen bereiken zoals het vergroten van de leefbaarheid, beleefbaarheid, biodiversiteit, klimaatadaptatie en waterbuffering, tegengaan van hittestress en CO2-reductie door koolstofvastlegging.

Wij zien voor de grondgebonden landbouw in de Groenblauwe mantel veel kansen voor verweving met voorgenoemde functies. Verwerving van agrarische gronden zal dan vaak niet aan de orde zijn. Daarnaast beseffen wij dat de komende jaren een groot aantal agrariërs zal stoppen waarbij genoemde doelen kansen geven aan de overige agrariërs om in deze landschappelijke kwetsbare gebieden te extensiveren en beter invulling te geven aan kringlooplandbouw.

Voor eventuele vergoeding van faunaschade aan landbouwgewassen kan een beroep worden gedaan op het faunafonds.

Wij werken onze ambities voor bossen uit in een Limburgse bossenstrategie. De uiteindelijke ambities zullen mede afhangen van de beschikbare (Rijks)financiering. Met het 1 Miljoenbomenplan heeft de provincie Limburg al het voortouw genomen en een eerste stap gezet. De uitwerking en afweging van de nieuw bos ambities vinden plaats in het toekomstig provinciale Programma Natuur. Aandacht voor de locaties wordt meegenomen in het te ontwikkelen uitvoeringsprogramma bossen. De voorgenomen bosaanleg vindt plaats op vrijwillige basis, in nauw overleg met grondeigenaren en als de financiering ervan rond is.

De visie en ambities ten aanzien van natuur, biodiversiteit, landbouw en klimaatadaptatie zijn in deze Omgevingsvisie op hoofdlijnen verwoord. De provinciale visie wordt in de komende jaren in samenwerking met stakeholders verder uitgewerkt in programma's en concrete instrumenten zoals het Waterprogramma, het Natuurprogramma, via uitwerking van thema's als kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw en in concrete projecten op allerlei gebieden. Op dit moment is het voor ons nog niet mogelijk om concreet aan te geven welke instrumenten dit exact zullen zijn.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel:
In de Groenblauwe mantel blijft de grondgebonden landbouw de belangrijkste functie en is de agrarische sector tevens de belangrijkste beheerder. Wij bieden mogelijkheden voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer die bijdragen aan de instandhouding en versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 15. Landschap, paragraaf 15.3 Waar kiezen wij voor?:
De grondgebonden land- en tuinbouw heeft van oudsher bijgedragen aan de ontwikkeling en het beheer van het zeer aantrekkelijke en afwisselende cultuurlandschap in de Groenblauwe mantel. Behoud en ontwikkeling van een grondgebonden kringlooplandbouw in balans met de omgevingskwaliteiten is hier van groot belang. Vooral hier liggen kansen voor de verweving van functies voor landbouw, natuur, waterbeheer, landschapsbeheer en andere maatschappelijke diensten én meervoudig grondgebruik. Wij willen hier meer mogelijkheden

bieden voor natuurinclusieve en biologische landbouw. Voor het specifieke beleid van land- en tuinbouw verwijzen we naar hoofdstuk 12 Land- en tuinbouw.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zowel de camping als het parkeerterrein aan de overzijde van de camping in de ontwerp-Omgevingsvisie zijn aangeduid als 'Landelijk gebied - Groenblauwe mantel'. Indiener bezit een perceel landbouwgrond, hetgeen aangeduid wordt in de ontwerp-Omgevingsvisie als 'Landelijk gebied - Natuurnetwerk' en Natura 2000-gebied. Dit perceel is te midden van natuurgronden gelegen, maar als landbouwgrond in gebruik. Indiener vermeldt dat ten noorden aansluitend aan de camping een perceel grasland gelegen is (in gebruik bij de camping en eigendom van Staatsbosbeheer) dat aangeduid wordt als 'landelijk gebied - Natuurnetwerk', maar geen Natura 2000-gebied is. Indiener verzoekt om een ruiling tussen genoemde percelen te bewerkstelligen (met eventueel aanvullende financiële verrekening), met als voordeel dat op de landbouwgrond binnen Natura 2000-gebied en 'Goudgroene natuurzone' daadwerkelijk natuurontwikkeling kan plaatsvinden. Indiener voegt toe dat hierover reeds contacten zijn gelegd met de ecologen van de provincie en met Staatsbosbeheer.	5161

Standpunt GS
De provincie is bekend met het voorstel wat betreft ruiling van percelen. Met Staatsbosbeheer lopen gesprekken of een ruiling tot de mogelijkheden behoort en zo ja, onder welke condities.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indieners zijn bezorgd over het toekomstperspectief (en bedrijfsvoering) van glastuinbouwbedrijven en Ontwikkelingsgebieden Glastuinbouw in of nabij de "Groenblauwe mantel" of nabij Nationale Parken (waaronder de Meinweg en de Peel). Indieners vragen zich af wat de Groenblauwe mantel en de transitie van de Nationale Parken naar regionale landschappen met buffers rondom de natuurkern voor hen betekent. De ontwerp-Omgevingsvisie geeft geen duiding over de verenigbaarheid van glastuinbouw met genoemde zoneringen. Indieners vragen duidelijkheid én het bieden van perspectief voor gevestigde bedrijven. Indieners vragen zich af wat voor gevolgen de Groenblauwe mantel en de omvorming van Nationale Parken naar regionale landschappen voor (ontwikkelingsgebieden) glastuinbouw hebben.	5025, 5024
Indieners merken op dat op kaarten blijkt dat het glastuinbouwgebied bijna helemaal ingesloten is door de combinatie van het zogenaamde Natuurnetwerk en de nieuwe zonering Groenblauwe mantel. Zij begrijpen dat er initiatieven zijn om de Nationale Parken met elkaar te verbinden tot regionale landschappen; over heel Limburg op de oostoever van de Maas. Hierbij zou ook gedacht kunnen worden dit in te richten aan de andere kant van onze landsgrens, waar dat veel logischer zou zijn. Indieners maken zich zorgen dat daardoor (toekomstige) beperkingen voor hun bedrijven zullen ontstaan.	5030
Indieners vinden het positief dat hun vestigingsgebied als Ontwikkelingsgebied Glastuinbouw op de kaart is opgenomen. Indieners merken op dat dit gebied bijna helemaal ingesloten is door Natuurnetwerk en de Groenblauwe mantel. Zij vrezen dat dit in de toekomst voor beperkingen voor hun bedrijven zal zorgen. Indieners vragen daarom dringend om in alle opzichten ruimte te bieden voor glastuinbouw in hun gebied en de garantie te geven dat ze kunnen blijven ondernemen en ontwikkelen naar de toekomst.	5186
De bedrijfslocatie (sorteer, opslag en verwerkingsactiviteiten; teelten onder glas, teelten op het trayveld en vollegrondspercelen) van indiener zijn gelegen in de Groenblauwe mantel en regionaal landschap. De indiener maakt zich zorgen over toekomstige beperkingen voor het bedrijf en vraagt dringend om in alle opzichten ruimte te bieden voor glastuinbouw in dit gebied en de garantie te geven dat ze kunnen blijven ondernemen en ontwikkelen naar de toekomst.	5121
Indiener valt op dat het ontwikkelingsgebied glastuinbouw bijna helemaal ingesloten is	5054, 5059,

door de combinatie van het natuurnetwerk en de Groenblauwe mantel. Indiener begrijpt dat er initiatieven zijn om de Nationale Parken met elkaar te verbinden tot regionale landschappen, over heel Limburg op de oostoever van de Maas. Indiener maakt zich zorgen dat daardoor (toekomstige) beperkingen voor de glastuinbouwbedrijven zullen ontstaan. Indiener verzoekt om in alle opzicht ruimte te bieden voor glastuinbouw in het betreffende gebied en de garantie te geven dat de ondernemers kunnen blijven ondernemen en ontwikkelen naar de toekomst.	5111

Standpunt GS
De aanduiding van het Natuurnetwerk, de Groenblauwe mantel rondom het ontwikkelingsgebied glastuinbouw en de aanwijzing van de regionale landschappen vormen geen directe belemmering voor de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden van de glastuinbouwbedrijven ín het Ontwikkelingsgebied Glastuinbouw. Wet- en regelgeving is bepalend voor de doorgroei en vestiging van de bedrijven in het gebied. Derhalve stellen wij voor de voorgestane aanduiding te behouden. De ontwikkelingsmogelijkheden voor teeltondersteunende voorzieningen is op gemeentelijk niveau doorvertaald in bestemmingsplannen en/ of structuurvisies. Het gemeentelijke niveau is het beste niveau om te bepalen of ontwikkelingsmogelijkheden passend zijn binnen de aanwezige gebiedskwaliteiten. Er gaat geen regulerende werking uit van de Groenblauwe mantel richting de teeltondersteunende voorzieningen

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener gaat ervan uit dat een toelichting op de Groenblauwe mantel op kaarten terugkomt in de Omgevingsverordening.	1015

Standpunt GS
Dat klopt. De toekomstige Omgevingsverordening bevat alle provinciale regels voor de fysieke leefomgeving. Er komt één Omgevingsverordening die de bestaande verordeningen vervangt. Hierin worden ook de regels, kaarten en bijbehorende toelichting met betrekking tot de Groenblauwe mantel meegenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft het onderdeel vrijetijdseconomie waarbij gekozen worden voor het verhogen van kwaliteit van het aanbod. Indiener stelt dat recreatiebedrijven gelegen op een locatie met de gebiedsaanduiding ‘Groenblauwe mantel’ een kwaliteitsslag in de weg staat. Indiener verzoekt om in de Omgevingsverordening op te nemen dat het binnen de Groenblauwe mantel mogelijk blijft om de gewenste kwaliteitsverbetering van bestaande recreatieve bedrijven vorm te geven.	5135

Standpunt GS
Zoals in paragraaf 3.2. is aangegeven bouwt de algemene zonering voort op “…de typering en ontwikkeling van het ruimtegebruik in deelgebieden binnen Limburg in de afgelopen decennia”. Alhoewel vrijetijdseconomie niet expliciet benoemd wordt bij de algemene zonering, staat de Groenblauwe mantel (net als bij de voorheen Bronsgroene zone) een eventuele kwaliteitsslag van recreatieterreinen niet per definitie in de weg. Bij dergelijke initiatieven hanteren we de Limburgse principes om casus- en gebiedsgericht te werken en staan de kenmerken en identiteit van het betreffende gebied centraal.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.4. Zienswijzen over Hoofdstuk 4: Provinciaal belang

Duiding provinciale belangen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In de ogen van de indiener heeft de provincie vooral een taak in de bovenlokale of (boven)regionale afstemming en het fungeren als provinciaal ruimtelijk regisseur. Indiener vraagt de provincie dan ook om de teksten met betrekking tot provinciale kerntaken en het oppakken van autonome taken te verduidelijken: wat zijn de provinciale belangen en taken en waarom zijn ze dat?	1009, 1017, 1025
Indiener begrijpt niet waarom verschillende thema's (woningopgave) en industrieën/bedrijventerreinen (VDL, Chemelot en MAA) worden aangeduid als provinciaal belang.	5016
Indiener is niet duidelijk waarom een aantal thema's (bijv. woningopgave en industrie/bedrijventerreinen VDL, MAA, Chemelot) als provinciaal belang wordt geduid. Indiener vraagt of provincie wellicht financiële belangen hierin heeft? Het lijkt dat provincie dit instrument inzet om gemeentelijke besluitvormingsprocessen te overrulen. Indiener acht dat ondemocratisch en verzoekt vanuit het burgerbelang deze planologische duiding niet of slechts zeer sporadisch te gebruiken	5182

Standpunt GS
Zoals aangegeven in hoofdstuk 4 van de Omgevingsvisie, is het begrip 'provinciaal belang' niet nader afgebakend in de Omgevingswet, maar worden in de Memorie van Toelichting wél enkele voorbeelden van provinciale belangen benoemd. We bepalen het provinciaal belang aan de hand van de volgende criteria (die zowel afzonderlijk van elkaar als in combinatie gelden):

- "er is sprake van de uitvoering van één of meerdere kerntaken van de Provincie;
- er is sprake van een gemeentegrensoverschrijdende/(boven)regionale problematiek;
- er is sprake van een algemeen belang voor de bevolking, de omgevingskwaliteit of het bedrijfsleven in de provincie Limburg".

De provinciale belangen staan in het thematische gedeelte van de Omgevingsvisie op het voorblad van ieder thema. In het gebiedsgerichte gedeelte staan de provinciale belangen in de tekst benoemd.

Zoals aangegeven in de Memorie van Toelichting (Kamerstuk 33962, nr.3): "Of een bepaald onderwerp als een provinciaal of nationaal belang kan worden aangemerkt is afhankelijk van de bestuurlijke context op een bepaald moment. Dit betekent dat hetgeen als provinciaal of nationaal belang wordt aangemerkt naar tijd en plaats uiteen kan lopen … De aanwezigheid van een provinciaal belang kan allereerst voortvloeien uit uitdrukkelijk bij de wet aan de provincies toegekende taken (zoals voor stiltegebieden, grondwaterbeschermingsgebieden, luchthavens van regionale betekenis). Daarnaast kunnen provinciale staten ook zelf oordelen dat er sprake is van een provinciaal belang, waarvoor het doelmatig en doeltreffend is om bij omgevingsverordening instructieregels of instructies te geven. Provinciale staten kunnen daarbij door het Rijk behartigde nationale belangen ook als provinciale belangen aanmerken. Die belangenbehartiging (al dan niet met het geven van instructieregels of een instructie) door de provincie kan dan alleen plaatsvinden voor zover deze geenstrijd oplevert met de behartiging van het belang door het Rijk".

MAA, VDL en Chemelot vertegenwoordigen een provinciaal belang vanwege de belangrijke bijdrage aan de economie en de werkgelegenheid in de regio en de provincie Limburg. Daarnaast is MAA één van de vestigingsplaatsfactoren die kansen biedt en voorwaarden schept voor toekomstige groei werkgelegenheid en economie. Chemelot wordt ook gezien als provinciaal belang omdat er sprake is van gemeentegrensoverschrijdende problematiek en er een algemeen belang is voor de bevolking en de omgevingskwaliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Diversen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat in hoofdstuk 4. ‘Provinciaal belang’ het ‘functioneren’ en het belang van stedelijke centra en dorpen ontbreekt.	1003

Standpunt GS
In hoofdstuk 4 geven we aan op basis waarvan we de provinciale belangen onderscheiden. Het daadwerkelijk benoemen van de diverse provinciale belangen gebeurt in het thematische gedeelte van de Omgevingsvisie op het voorblad van ieder thema. In het gebiedsgerichte gedeelte staan de provinciale belangen in de tekst benoemd. Voor wat betreft het belang van het functioneren van stedelijke centra en dorpen geldt dat we in paragraaf 17.3 aandacht hebben voor de grote uitdagingen voor steden en dorpen. In paragraaf 3.2 benoemen we ten aanzien van stedelijke (centrum)gebieden en landelijke kernen belangrijke uitgangspunten voor het goed functioneren. Daarnaast geldt dat het nastreven van de thematische provinciale belangen zijn uitwerking heeft op het functioneren van de steden en dorpen. Op die manier is ‘het functioneren van stedelijke centra en dorpen’ niet als op zichzelf staand belang benoemd, maar is het wel geborgd in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

DEEL A – Thematische visies (hoofdstuk 5 t/m 16)

2.5. Zienswijzen over Hoofdstuk 5: Wonen en leefomgeving

Bijdragen aan Brabantse verstedelijkingsstrategieën

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil een bijdrage leveren aan de regionale verstedelijkingsstrategieën in Brabant.	1004
Indiener geeft aan bij te willen dragen aan de regionale verstedelijkingstrategieën in Brabant in verband met de grote kwantitatieve opgaven. Indiener wil en kan een bijdrage leveren aan de woonopgave van de gemeente Eindhoven en het SRE-gebied.	1030

Standpunt GS
Vanuit de grondslag van de Omgevingsvisie richt deze zich primair eerst op het grondgebied van de provincie Limburg en is het leveren van een bijdrage aan de woningbehoefte van een andere provincie niet de casus die met urgentie dient te worden opgenomen. Zoals ook is aangegeven in hoofdstuk 17 van de Omgevingsvisie, vinden we het als provincie uiteraard wel belangrijk om over de provinciale en nationale grenzen te kijken en strekt het leefgebied van de Limburgers zich uit over lands- en provinciegrenzen. Hierbij vinden we het ook van belang te kijken naar de dynamiek en woningmarktontwikkelingen in gebieden grenzend aan Limburg.

De vraagstelling van de indieners is eerder al ter sprake gekomen in het BO Midden-Limburg van 15 januari 2020. De provincie Limburg heeft toen op verzoek van een van de gemeenten contact opgenomen met de provincie Noord-Brabant. Uitkomst was dat Noord-Brabant geen behoefte en geen aanleiding ziet om hierover het gesprek aan te gaan. Daarnaast ontbreken daadwerkelijke cijfers die aangeven hoe groot een veronderstelde behoefte is of zou moeten zijn.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.1 Wat is de opgave?, aan het einde van de 1e alinea:

We bezien daarbij ook de woningmarktontwikkelingen in gebieden grenzend aan Limburg (nationaal en internationaal).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil graag een woningvoorraad die minimaal 30% groter is dan de behoefte, mede gelet op de bijdrage die men wil leveren aan de regionale verstedelijkingsstrategie Brabantstad.	1004

Standpunt GS
Het door minister Ollongren in het kader van de nieuw gemaakte afspraken met de provincies voorgestelde percentage plancapaciteit voor woningbouw is een kwantitatieve streefwaarde, gebaseerd op aantallen plannen in relatie tot de behoefte. Deze streefwaarde zegt echter niets uit over de kwaliteit van de plannen, iets wat voor ons belangrijker is dan het aantal. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en de daaruit voortvloeiende acties spelen daarop in. De plancapaciteit is overigens getalsmatig in meerdere regio's en gemeenten meer dan voldoende, waarmee we cijfermatig tegemoet komen aan de oproep van de Minister. Wij als provincie hebben geen plafond of ambitie in dit kader in onze beleidsstukken vastgelegd, anders dan dat de planvoorraad en de (kwalitatieve) behoefte aan woningen (op basis van prognoses van Progneff) in evenwicht met elkaar dienen te zijn, een gelijkmatige tred volgen. Te weinig planvoorraad ten opzicht van de behoefte is namelijk schadelijk voor de realisaties, maar teveel planvoorraad, die niet past bij de kwalitatieve behoefte, ook. Het is aan gemeenten eigenstandig en gezamenlijk in (sub)regio's, om met elkaar afspraken te maken over de ambities en bandbreedte in dit kader. om deze ruimte aan gemeenten en (sub)regio's te laten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Woningbouwopgave, planvoorraad en plancapaciteit

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt waarom de woningbouwopgave niet preciezer is omgeschreven als ambitie (blz. 35), gezien vanuit de actualiteit. Indiener stelt dat de provincie aangeeft speelruimte voor nieuwe woningbouwinitiatieven te willen creëren ondanks de geldende reductieopgave binnen de huidige plancapaciteit. Indiener vindt dat het hieruit voortvloeiende spanningsveld en een oplossingsrichting nadrukkelijker aan bod moet komen in de Omgevingsvisie.	1020

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is een richtinggevend kader op hoofdlijnen op de lange termijn. Een aan verandering onderhevige kwantitatieve woningbouwopgave hierin benoemen is niet wenselijk. Met het instrument 'Woonmonitor' is het wel mogelijk, zowel kwantitatief als ook kwalitatief, op de woonopgave te sturen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in de in 2019 in Midden-Limburg vastgestelde 'Structuurvisie Midden-Limburg Wonen 2018-2021' nadrukkelijk is vastgelegd dat gemeenten woningbouwplannen waaraan behoefte bestaat, kunnen ondersteunen, ook bij een generiek overschot aan woningbouwplannen. Indiener verzoekt dit op te nemen in de provinciale Omgevingsvisie.	1003, 1028
Indiener mist in het provinciaal woonbeleid ruimte voor maatwerk. Zowel nu als voor de komende jaren is de woonopgave binnen Zuid-Limburg zeer divers. De opgave verschilt per gemeente. De ene gemeente heeft een grotere incourante woningvoorraad dan de andere gemeente. De ontwerp-Omgevingsvisie legt een grote focus op de aanwezige, ongewenste grote plancapaciteit binnen Limburg, welke volgens de provincie remmend werkt op nieuwe woningbouwontwikkelingen. Indiener geeft aan dat haar gemeente niet beschikt over grote onbenutte plancapaciteit voor zogenaamde ongewenste woningen op ongewenste plekken. Indiener stelt dat derhalve maatwerk nodig is. Indiener geeft aan dat zij vanuit het oogpunt van de ladder van duurzame verstedelijking eerst binnen bebouwd gebied bekijkt of de vereiste woningbouwmogelijkheden er zijn alvorens elders te kijken. Transformatie van vastgoed is daarbij uiteraard belangrijk. Echter voor een gemeente met weinig (incourant) corporatiebezit en veel courant particulier woningbezit geldt er een andere woonopgave om aan de woonbehoefte tegemoet te komen. Indiener geeft aan dat er een uitdaging is op het gebied van wonen wat betreft doorstroming en huurwoningen in het middensegment. Indiener mist in de ontwerp-Omgevingsvisie aandacht voor herbestemming/ herstructurering van leegstaande of -komende agrarische gebouwen in de buitengebieden. Sanering van deze gebouwen om woningbouw elders binnen de gemeente in te zetten op gewenste locaties, vergelijkbaar met Ruimte voor Ruimte in het verleden. Indiener vraagt dan ook om meer maatwerk per gemeente om zo gericht zelf haar eigen woonbehoefte in te kunnen vullen als ook om steun (middelen/nieuwe regelingen) voor de opgave met betrekking tot herbestemming/herstructurering in het buitengebied.	1026
Indiener geeft aan dat het door specifieke lokale omstandigheden wenselijk is om een planvoorraad aan te houden die groter is dat de behoefte, namelijk 130%. Indiener begrijpt dat de lokale omstandigheden te divers zijn om dit generiek uit te rollen over de provincie Limburg. Indiener verzoekt de provincie hiervoor ruimte te geven.	1030
Indiener maakt er bezwaar tegen dat de beschreven uitgangspunten rond Wonen en leefomgeving niet geschraagd worden door een concrete aanpak/afweging/keuzes en het	5107

aangeven van voldoende plancapaciteit (130 %) voor de woningbehoefte van de diverse doelgroepen met name in Zuid-Limburg voor de komende 10-15 jaar, zoals ook het Rijk dat vraagt en er geen lange termijn doorzicht is naar 2050.	
Indiener verwijst naar de evaluatie Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg (juli 2020, Stec Groep) en de plan MER bij de Omgevingsvisie, waarbij wordt aangedrongen op een sterk te verbeteren concrete aanpak van de woningbouwplannen. Indiener vindt het opvallend dat gezien de beschreven urgentie, er in de ontwerp-Omgevingsvisie geen concrete aanpak en inventarisatie van plancapaciteit te lezen valt, terwijl de provinciale Omgevingsvisie wel als richtinggevend kader op hoofdlijnen voor het wonen wordt bestempeld.	5107
Indiener is van mening dat er sprake is van weinig actuele gegevens en een gebrek aan een adequaat doorzicht voor de komende 10 jaar met als gevaar dat steeds achter de woningbouwfeiten aangelopen wordt. Indiener stelt dat er sprake is van onbalans tussen vraag en aanbod. Indiener stelt dat er dringend voorspellende sturing en waar nodig bijsturing van de provincie nodig is, waarbij de vrijblijvendheid er af moet. Indiener vindt dat dit geheel past in de lijn van de opvatting in het voorliggende ontwerp dat alle woningbouwontwikkelingen beschouwd worden als een provinciaal belang.	5107

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is ons richtinggevende kader op hoofdlijnen op de lange termijn. Omdat de woonbehoeften veranderen, maar ook omdat er lokale en regionale verschillen zijn in de opgaven ten aanzien van wonen en leefomgeving, zijn meer gerichte uitwerkingen in provinciale, regionale en/of gemeentelijke programma's, agenda's en instrumenten noodzakelijk. Zo bieden we flexibiliteit om als uitwerking van deze Omgevingsvisie, opgaven gericht op te pakken en bij te sturen. Wij zullen daarom in de Omgevingsvisie geen Limburg-brede uitspraak doen over de planvoorraad in relatie tot de actuele behoefte.

In de provinciale Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 hebben we onze nadere aanpak voor de komende jaren kenbaar gemaakt. We laten echter ruimte aan regio's om woningmarkt-specifieke besluiten te nemen. We hebben de ambitie om samen met onze partners een voortreffelijke woon- en leefomgeving te realiseren; een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Om dat samen met onze partners te kunnen doen, dienen we in de Omgevingsvisie onze kaders vast te leggen en ruimte te laten voor deze samenwerking.

Het onlangs vernieuwde provinciale Dataportaal (zie https://dataportaal-viewer.prvlimburg.nl/Dashboard) geeft actuele informatie over de Limburgse woningmarkt en wordt jaarlijks geactualiseerd. Ook wordt in het Dataportaal een doorzicht gegeven voor de toekomst op basis van bevolkings- en huishoudensprognoses.

Het door minister Ollongren in het kader van de nieuw gemaakte afspraken met de provincies voorgestelde percentage plancapaciteit voor woningbouw is een kwantitatieve streefwaarde, gebaseerd op aantallen plannen in relatie tot de behoefte. Deze streefwaarde zegt echter niets uit over de kwaliteit van de plannen, iets wat voor ons belangrijker is dan het aantal. De Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en de daaruit voortvloeiende acties spelen daarop in. De plancapaciteit is overigens getalsmatig in meerdere regio's en gemeenten meer dan voldoende, waarmee we cijfermatig tegemoet komen aan de oproep van de Minister. Wij als provincie hebben geen plafond of ambitie in dit kader in onze beleidsstukken vastgelegd, anders dan dat de planvoorraad en de (kwalitatieve) behoefte aan woningen (op basis van prognoses van Progneff) in evenwicht met elkaar dienen te zijn, een gelijkmatige tred volgen. Te weinig planvoorraad ten opzicht van de behoefte is namelijk schadelijk voor de realisaties, maar teveel planvoorraad, die niet past bij de kwalitatieve behoefte, ook. Het is aan gemeenten eigenstandig en gezamenlijk in (sub)regio's, om met elkaar afspraken te maken over de ambities en bandbreedte in dit kader. om deze ruimte aan gemeenten en (sub)regio's te laten.

De Ladder voor duurzame verstedelijking betreft nationale wetgeving in het kader van de Wet ruimtelijke ordening. Het is goed om te horen dat hiermee in uw praktijk rekening gehouden wordt. In dat kader zult u tevens gemerkt hebben dat regionale planvoorraad meegewogen moet worden bij lokale toevoegingen aan de planvoorraad.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat er op de Zuid-Limburgse woningmarkt regionale verschillen bestaan die vragen om een sub-regionale of zelfs lokale aanpak. Om de woningmarkt vlot te kunnen trekken moeten we ons flexibel opstellen en zoveel mogelijk drempels of extra regels wegnemen. Indiener verzoekt om het vertrouwen dat de sub-regio hier zelf vorm en inhoud aan kan geven zonder regelgerichte bemoeienis van de provincie. Indiener ziet wel een rol voor de provincie als samenwerkingspartner en facilitator.	1019

Standpunt GS
Ook wij constateren binnen Zuid-Limburg zeker verschillen. Zo zijn sociale huurwoningen vooral geconcentreerd in de steden, terwijl veel plattelandsgemeenten een uitdaging kennen in een goede invulling van vrijkomende agrarische bebouwing. Die natuurlijke verschillen kunnen binnen regionaal gezamenlijk gehanteerde spelregels leiden tot verschillende uitkomsten. Daarbij staat voor ons steeds het doel voorop: zorgen voor voldoende goede woningen voor alle doelgroepen, zonder woningen toe te voegen waarvan op afzienbare termijn een regionaal overschot te verwachten is. De flexibiliteit waarom indiener vraagt, klinkt alsof bij voorbaat álle plannen moeten worden toegelaten. Wij denken dat een meer selectieve houding gewenst is en hebben het vertrouwen dat de regio daarvoor de juiste beleidskeuzes kan maken. Onze rolopvatting (breder dan alleen die van samenwerkingspartner en facilitator) staat beschreven in de Limburgse Agenda Wonen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de grote verschillen tussen gemeenten en regio's voor wat betreft de kwalitatieve en kwantitatieve woningbehoefte moet worden opgenomen.	1003

Standpunt GS
De kwantitatieve en kwalitatieve woonopgave op regionaal en lokaal is opgenomen in het Dataportaal Wonen (zie https://dataportaal-viewer.prvlimburg.nl/Dashboard) en wordt jaarlijks geactualiseerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Huisvesting internationale werknemers</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verzoekt de provincie om beleid, aanvullende regels, etc. met betrekking tot de huisvestiging van internationale werknemers te bundelen in één nieuw en voor iedereen herkenbaar document.	1009

Standpunt GS
In de Beleidsbrief Integratie wordt de integratie van nieuwe Limburgers per kader reeds benoemd. Hierin wordt ook beschreven in welke vastgestelde kaders wij een impuls geven aan het integratiebeleid en daarmee ook aan integratie en huisvesting van internationale werknemers.

Verder wordt in de 'Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 – Versnellen, versterken en doorzetten' de doelgroep internationale werknemers juist samengenomen met andere 'kwetsbare doelgroepen'. In de Limburgse Agenda Wonen wordt de focus gelegd op betaalbare woningen voor allerlei doelgroepen zoals starters, spoedzoekers, nieuwkomers, sociale huurders en senioren. Dit woonbeleid is ook ons vertrekpunt en daar worden de diverse doelgroepen samengenomen. We hebben geen speciaal doelgroepenbeleid.

Tenslotte kunnen gemeenten ook gemeentelijk beleid maken omtrent huisvesting van internationale werknemers. Het opstellen van een nieuw en herkenbaar document lijkt daarom snel achterhaald. De Stuurgroep Internationale Werknemers zal overigens nog een visiedocument internationale werknemers uitbrengen waar acties en beleid die gezamenlijk zijn afgesproken in vermeld staan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de huisvesting van arbeidsmigranten zorgt voor een druk op de leefbaarheid.	2013

Standpunt GS
We herkennen de inbreng van de indiener, maar dit punt vraagt om lokale afwegingen en maatwerk. Leefbaarheid is primair iets waar gemeenten op sturen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om voor het onderdeel huisvesting van internationale werknemers op vakantieparken en kampeerterreinen toe te voegen dat dit alleen mogelijk is indien de woon- en verblijfskwaliteit op de vakantieparken en kampeerterreinen voldoet aan de geldende normen (SNF).	1022
Indiener pleit voor passende woonruimte (kwantitatief en kwalitatief) voor internationale werknemers. Dat kan het beste door in afstemming met gemeenten beleidsruimte te creëren voor het realiseren van woonruimte passend bij de behoefte. Voor internationale werknemers die actief zijn in de agrarische sector is het van belang aan te sluiten bij de vraag naar betaalbare, soms tijdelijke voorzieningen van goede basiskwaliteit nabij werklocaties. Dit conform het Agrarisch Keurmerk Flexwonen of de voorschriften van Stichting Normering Flexwonen.	2011

Standpunt GS
In het collegeprogramma Vernieuwend Verbinden 2019-2023 (pagina 28) is de SNF-norm reeds benoemd.

- Waar nodig maken wij met ondernemers ruimte voor arbeidsmigratie met leefbare huisvesting voor tijdelijke arbeidsmigranten en goede integratie van ‘nieuwe Limburgers’.
- Wij helpen gemeenten om op een goede wijze de huisvesting te organiseren die voldoet aan het keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF)”.

Deze kwaliteitseisen voor huisvesting van internationale werknemers worden tevens in de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en Beleidsbrief Integratie provincie Limburg naar voren gebracht.

Tenslotte, wordt in het rapport van het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten (Geen Tweederangsburgers) de SNF-norm in de aanbevelingen benoemd. ‘Om de kwaliteit van huisvesting te verhogen adviseert het Aanjaagteam om de eisen van bestaande keurmerken (Agrarisch Keurmerk Flexwonen (AKF) en Stichting Normering Flexwonen (SNF) aan te scherpen en te integreren.’

De SNF-norm is een belangrijke norm die we als provincie nastreven en in hiervoor genoemde stukken reeds beschrijven. De Omgevingsvisie Limburg wordt hiermee in overeenstemming gebracht middels het toevoegen van een passage aan het hoofdstuk Wonen en Leefomgeving.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?, als nieuwe bullet:

Waar nodig maken wij met ondernemers ruimte voor arbeidsmigratie met leefbare huisvesting voor tijdelijke arbeidsmigranten en goede integratie van ‘nieuwe Limburgers’. Wij helpen

gemeenten om op een goede wijze de huisvesting te organiseren waarbij we willen toewerken naar één keurmerk, namelijk het keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het inzetten van vakantieparken voor huisvestiging van internationale werknemers onacceptabel is.	5128

Standpunt GS
In de Omgevingsverordening Limburg 2014 is in artikel 2.5.3 opgenomen dat, onder de daarin opgenomen strikte voorwaarden, huisvesting van (short-stay) internationale werknemers mogelijk is voor maximaal 10 jaar op vakantieparken die gesaneerd of gerevitaliseerd worden.
In deze Omgevingsvisie hebben wij opgenomen dat huisvesting van internationale werknemers moet voldoen aan de kwaliteitseisen van het keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF).
Dit geldt ook bij huisvesting van internationale werknemers op vakantieparken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Verduurzaming (algemeen)</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat voor projecten van gemeenten en particulieren duidelijke regels gesteld dienen te worden voor optimale energie neutraliteit.	5128

Standpunt GS
Regels voor optimale energieneutraliteit zijn er niet. Daarmee is dit momenteel niet afdwingbaar. Wel kan een overheidsorgaan in het pakket van wensen en eisen in opdrachtverlening en subsidieverlening hierover iets opnemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om in de Omgevingsvisie op te nemen dat tot het verduurzamen en klimaatbestendig maken van woningen ook watermaatregelen horen als afkoppelen en waterbesparende inventaris in huizen. De genoemde voorbeelden gaan alleen over energie. Indiener stelt dat het een gemiste kans is als hier ook niet de watermaatregelen terugkomen.	1015
Indiener is van mening dat er masterplannen met duidelijk vastgestelde doelen en tijdpaden moeten komen voor de afkoppeling van regenwater, ontstening en vergroening in woongebieden en industrieterreinen.	5128

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven wij aan dat bij nieuwe ontwikkelingen zoals meer bebouwing, verharding of een grotere watervraag, wij zullen kijken naar de gevolgen hiervan op droogte en wateroverlast en het watersysteem. Een standpunt over mogelijke maatregelen om eventuele negatieve gevolgen voor het watersysteem te voorkomen dan wel te beperken zal in het kader van het Waterprogramma worden uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat in de Omgevingsvisie de nadruk wordt gelegd op corporatiebezit, hoewel in Limburg juist sprake is van veel particulier bezit en dat daar m.b.t.	1023

verduurzaming en transformatie van de woningvoorraad de grootste uitdagingen liggen.	

Standpunt GS
Indiener merkt terecht op dat de particuliere woningvoorraad in Limburg (ruim 4/5e deel) erg belangrijk is en hier de grootste uitdagingen liggen op het gebied van verduurzaming. Deze woningen dienen dan ook de bijbehorende aandacht te krijgen en hier worden ook beïnvloedingsinstrumenten op ingezet. Het corporatiewoningbezit is qua verduurzaming wel makkelijker te beïnvloeden en krijgt daarmee ook meer korte termijn aandacht.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Natuurinclusief bouwen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in het hoofdstuk wonen en leefomgeving een link wordt gelegd met klimaatbestendige en klimaat adaptieve woonomgeving. Indiener verzoekt ook een link te leggen met het streven naar het zoveel mogelijk natuurinclusief en circulair bouwen.	1029
Op blz. 37 wordt bij de verduurzamingsopgave een link gemaakt met de klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving. Indiener zou willen zien dat dit verbreed wordt met biodiversiteit en dat in de vorm van natuurinclusief bouwen. Natuurinclusief- en circulair bouwen zou de voorkeur moeten krijgen.	1030
Indiener stelt dat het belangrijk is om het ontwerpen of in stand houden van vlakken zonder groen tegen te gaan, met het oog op klimaatadaptatie.	5142

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven we aan dat 'wonen' meer is dan alleen de spreekwoordelijke stenen. Door in samenhang naar woonopgaves te kijken, leggen we de juiste verbindingen tussen opgaven. Met de Stimuleringsregeling Wonen ondersteunen wij ook initiatieven op het gebied van o.a. natuurinclusief en circulair bouwen. Voor de volledigheid van de opsomming wordt de Omgevingsvisie Limburg hiermee in overeenstemming gebracht door middel van het doorvoeren van een tekstuele aanvulling.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?:

Met het stimuleren van **natuurinclusief en circulair bouwen**, de verduurzamingsopgave en het levensloopbestendig maken van bestaande en nieuwe woningen **vragen we om gebruik te maken van** meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving.

m.b.t. toevoeging "vragen we om gebruik te maken van": zie zienswijzebeantwoording van hoofdstuk 1 – Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving.

<u>Toekomstgeschikt maken woningen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt welke rol de gemeente van de provincie mag verwachten als het gaat om de opgave van het toekomstgeschikt maken van de verouderde woningen.	1028

Standpunt GS
Behalve de bouw van nieuwe, geschikte woningen op de juiste plek is ook inzicht in en vervolgens de verduurzaming en het toekomstgeschikt maken van de huidige woningvoorraad van groot belang om uiteindelijk te komen tot een werkbaar voorraadbeheer.
In Zuid-Limburg wordt, vanwege de aanstaande urgentie van beginnende krimp en verouderende, deels overcomplete, woningvoorraad, momenteel door 16 gemeenten, ondersteund door de provincie, gewerkt aan een aanpak particuliere woningvoorraad. Uit een eerste onderzoeksfase zal een actueel

beeld worden verkregen van de actuele woningvoorraad en de, gelet op hun toekomstgeschiktheid, kwetsbare woningen hierbinnen. Ook zullen mogelijke handelingsperspectieven worden uitgewerkt. In samenwerking met de partners, in eerste instantie vooral de woningcorporaties, zullen meerdere perspectieven voor de aanpak worden uitgewerkt en in diverse experimenten worden beproefd. De ervaringen zullen in een later stadium worden gedeeld en zo mogelijk breder worden uitgerold.
De provincie speelt in dezen vooral een faciliterende en verbindende rol.
De verduurzaming en de levensloopbestendigheid van de particuliere woningvoorraad door particuliere woningbezitters en huurders kunnen daarnaast een verdere impuls krijgen middels Duurzaam Thuis leningen (Verordening leningen Duurzaam Thuis). Daarnaast kunnen projecten worden ondersteund vanuit subsidie-instrument ELENA (instrument van de Europese investeringsbank (EIB)), waarmee de uitzettingssnelheid van de leningen verhoogd wordt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Woningbouwontwikkelingen als provinciaal belang</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt wat het aanduiden van woningbouwontwikkelingen als een provinciaal belang betekent voor de huidige structuur van bestuursafspraken en regionale samenwerking. Binnen deze regionale samenwerking zijn namelijk effectieve stappen gezet om te komen tot een werkbaar voorraadbeheer. Indiener wil niet (terug) naar een werkwijze waarbij ieder woningbouwplan aan de provincie moet worden voorgelegd.	1028

Standpunt GS
Anders dan gesteld door indiener, is het ook onder de huidige werkwijze met bestuursafspraken en regionale structuurvisies zo geregeld, dat elk woningbouwplan aan de provincie voor vooroverleg etc. aangeboden dient te worden. Hieraan heeft het werken met regionale bestuursafspraken en regionale structuurvisies niets gewijzigd**.**

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het provinciaal belang mogelijk gelezen moet worden als een streven of ambitie, zoals bij andere thema's. Indiener stelt niet alle woningbouwontwikkelingen na te streven maar te zoeken naar een passend woningaanbod, aansluitend bij de behoefte.	1028

Standpunt GS
De Limburgse Woonmonitor van 2020 biedt een verscherpt en geactualiseerd beeld van de situatie op de Limburgse woningmarkt. Helder is dat in Limburg met name sprake is van een kwalitatieve woonopgave. De ingezette lijn van de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 "Versnellen, versterken en doorzetten" wordt daarmee verder bekrachtigd. Het blijft dus zaak om plannen die voorzien in een urgente behoefte (voor senioren, starters, internationale werknemers, spoedzoekers, in de sociale en middeldure huur) met voorrang te realiseren en de bestaande woningvoorraad toekomstbestendig te transformeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om de ondergrens van 12 woningen te hanteren (conform de Ladder voor duurzame verstedelijking) waar het gaat om het provinciaal belang voor alle woningbouwontwikkelingen	1017

Standpunt GS

Ook onder de huidige werkwijze met bestuursafspraken en regionale structuurvisies is het zo geregeld, dat elk woningbouwplan aan de provincie voor vooroverleg etc. aangeboden dient te worden. Van een ondergrens van 12 woningen in een plan voordat vooroverleg met de provincie noodzakelijk is, is nooit sprake geweest. Deze ondergrens is alleen van belang voor de toets van het plan aan de Ladder voor duurzame verstedelijking.

De regiogemeenten hebben in het kader van de (nieuwe) Regionale Woonvisie Noord-Limburg 2020-2024 afgesproken, dat plannen voor meer dan 10 woningen regionaal worden afgestemd. Maar dat staat los van dat er voor dit 'provinciaal belang' geen ondergrens geldt.

Zie verder de beantwoording van Gedeputeerde Staten over de actualisering en herijking van de bestuursafspraken in de zienswijzenbeantwoording op hoofdstuk 20.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft de stelling dat alle woningbouwontwikkelingen in de provincie beschouwd worden als een provinciaal belang. Indiener onderstreept de noodzaak dat in de ontwerp-Omgevingsvisie wonen en woonomgeving een prioritair en dragend thema is dat conform de bedoelingen van de Omgevingswet een integrale afweging en inbedding moet krijgen in de Omgevingsvisie.	5107

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering die door indiener is uitgesproken voor het onveranderd continueren van onze provinciale rol en ambitie met betrekking tot woningbouw in de provincie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil ook meer passende mogelijkheden aan dorpsranden als het aantal locaties (binnenstedelijk) niet toereikend blijkt te zijn, met de waarborging voor voldoende kwaliteit, respect voor het landschap en passende behoefte. Indiener vraagt om een gezamenlijke sub-regionale aanpak of via een kleinere gemeentelijke samenwerking als trekker en verbinder te fungeren in het licht versneld bouwen en de landelijke woningbouw impuls. Denk aan de koppeling van projecten, bijvoorbeeld bij de Poort van Heuvelland tussen Cadier & Keer en Maastricht.	1026

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is ons richtinggevende kader op hoofdlijnen op de lange termijn. Uw verzoek ziet op het veranderen van functies in de fysieke leefomgeving. Deze door u gewenste wijziging zal gepaard moeten gaan met een duiding van de actuele en toekomstige behoefte, het niet kunnen inbreiden voor uitbreiden en het garanderen van een goede fysieke leefomgeving. De Omgevingsvisie is van een hoger abstractieniveau dan de vraag van indiener.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is er blij mee dat de provincie ook aandacht heeft voor de ruimtelijke invalshoek van de woningbouwopgave (transitie, woontekorten voor doelgroepen, segregatie, herstructureringsopgaven). Indiener wil graag met de provincie blijven samenwerken aan een toekomstbestendige woningmarkt.	1012, 1013

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering die door indiener is uitgesproken voor de integrale rol en ambitie die de provincie nastreeft met het woningmarktbeleid. We blijven samen met gemeenten werken aan een gemeenschappelijk regionaal woonbeleid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft ten aanzien van de evaluatie van de regionale SVWZL aan dat op 19 november een voorstel voorgelegd wordt aan het BOWZL. Daarbij komt ook de sloopcompensatie aan de orde. In de raadsvergadering van 8 oktober 2020 is door de raad van Sittard-Geleen de motie sloop de sloopregeling aangenomen, hetgeen ook al in een aantal andere gemeenten is gebeurd. Indiener verzoekt de provincie deze feitelijke situatie bij de behandeling van de evaluatie van de structuurvisie nadrukkelijk te betrekken, opdat tegemoet wordt gekomen aan de wens van de gemeenten en de provincie om deze belemmering voor de realisering van bouwplannen weg te nemen.	1024

Standpunt GS
Deze zienswijze heeft geen relatie met de provinciale Omgevingsvisie.

Indiener verwijst naar een motie die een relatie heeft met de inhoud van het regionaal gevoerde woonbeleid, zoals dat in de regionale Structuurvisie Wonen is opgenomen. De regio heeft zelf een wijziging van dat beleid aangekondigd. Besluitvorming daarover ligt in handen van alle Zuid-Limburgse gemeenteraden, niet van Provinciale Staten.

Wij danken u voor uw kennisgeving aangaande de motie en zullen deze kennisgeving doorgeleiden naar het traject aangaande de evaluatie van de Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat in de Omgevingsvisie terecht wordt gesteld dat, in het verlengde van een voldoende woningaanbod, er sprake moet zijn van een gezonde en veilige leefomgeving en zelfredzaamheid. Indiener stelt dat dit betekent dat er voldoende woningbouwaanbod voor meerdere doelgroepen in buurten in de steden en kleine dorpen moet zijn. Indiener verzoekt dit expliciet als uitgangspunt in de Omgevingsvisie op te nemen.	5107

Standpunt GS
Het door indiener gestelde over doelgroepen in specifieke buurten van steden en kleine dorpen zal niet in de Omgevingsvisie als uitgangspunt opgenomen worden, omdat dit onderhavig is aan verandering. De Omgevingsvisie is van een hoger abstractieniveau. In de Limburgse Agenda Wonen 2020 – 2023 is voor de kortere termijn opgenomen op welke doelgroepen het provinciale woonbeleid focust.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat ruimtelijke kwaliteit ook centraal moet staan om de ambitie voor een voortreffelijk woon- en leefmilieu te kunnen realiseren.	1017

Standpunt GS

In de Omgevingsvisie Limburg is in paragraaf 5.2 en 5.3 reeds voldoende opgenomen over de integrale aanpak met betrekking tot het sociaal domein en het ruimtelijk domein.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt expliciet aandacht voor woonwagenzaken en pleit voor een meer actieve rol van de provincie in dit dossier en vindt dit onderwerp een provinciaal belang (kijkend naar de definitie op blz. 29).	1023

Standpunt GS
De provincie oefent haar taken en bevoegdheden uit als dat nodig is met het oog op het provinciaal belang, als dat belang niet doeltreffend en doelmatig kan worden behartigd door gemeente of waterschap, of als dat bij wet is bepaald. Gemeenten zijn wettelijk verantwoordelijk voor het opstellen van integraal woonwagenbeleid en door de minister op deze verantwoordelijkheid aangesproken. Corporaties voorzien in de huisvesting van woonwagenbewoners voor zover deze tot de doelgroep behoren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat in dit hoofdstuk antwoord moet worden gegeven op de vraag hoe jongeren naar de provincie zouden moeten worden ‘getrokken’.	1003

Standpunt GS
Met focus op de doelgroep ‘starters’ (in grote getallen overeenkomend met ‘jongeren’ in de ruime zin van het woord) is de Starterslening al jarenlang een instrument dat met succes wordt ingezet om starters aan een koopwoning te helpen in Limburg. Bovenstaande in relatie tot andere economische (en met name arbeidsmarkttechnische) prikkels om jongeren naar Limburg te ‘trekken’, zoals verwoord in paragraaf 8.3.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat niet altijd duidelijk is wat onder ‘gemengde wijken’ wordt verstaan.	1003

Standpunt GS
Onder gemengde wijken wordt verstaan dat wijken een gevarieerd woningbestand kennen (huur en koop in verschillende prijsklassen). Ter verduidelijking voegen we dit als toelichting in een voetnoot aan de tekst toe. Daarnaast verwijzen we naar de begrippenlijst van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen als voetnoot bij de term ‘gemengde wijken’ in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.1 Wat is de opgave?:

Onder gemengde wijken wordt verstaan dat wijken een gevarieerd woningbestand kennen (huur en koop in verschillende prijsklassen).

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 22. Begrippenlijst, begrip “gemengde wijken”:

Ruimtelijke situatie waarin een woongebied gekenmerkt wordt door **een gevarieerd woningbestand (huur en koop in verschillende prijsklassen)** ~~huisvesting van mensen uit verschillende klassen in eenzelfde wijk, in plaats van in aparte wijken~~.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener dringt erop aan de stedelijke gebieden die status te geven die de voorziene stedelijke ontwikkelingen niet belemmeren zodat woningen ook buiten het bestaand bebouwd gebied (maar wel gelegen binnen het stedelijk gebied) kunnen worden gebouwd.	1003

Standpunt GS
Het aanwijzen van woningbouwlocaties is een specifiek gemeentelijke verantwoordelijkheid. Deze locaties liggen bij voorkeur binnen bestaand bebouwd gebied, tenzij om zwaarwegende redenen hiervan afgeweken wordt.
Uitgangspunt is dus inbreiden voor uitbreiden. Maar dit laat onverlet dat er ook situaties denkbaar zijn waarbij een ontwikkeling buiten bestaand bebouwd gebied, maar wel gelegen binnen het stedelijk gebied mogelijk gemaakt wordt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het dorp Lomm er baat bij heeft als er meer ruimte komt voor de toekomst. Indiener denk hierbij aan agrarisch en industrie, wonen, recreatie en ook natuur.	5094

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor het vaststellen van het ruimtelijk beleid met betrekking tot specifieke kernen ligt bij de gemeente.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het hoofdstuk Wonen en leefomgeving een erg algemeen verhaal betreft. Indiener stelt dat het beschrijven, herhalend, weinig concreet en vanuit de bestaande situatie is beschreven. Indiener stelt dat het document hierdoor niet praktisch hanteerbaar is en niet snel geraadpleegd gaat worden. Indiener vindt de thematiek helder, maar vindt dat de integraliteit veelal ontbreekt.	1020

Standpunt GS
We nemen kennis van de mening van indiener en waarderen de conclusie dat de thematiek helder beschreven is. De integraliteit van de opgave kan echter niet in één hoofdstuk gevonden worden, maar ligt in de complete Omgevingsvisie, inclusief de regionale uitwerkingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich in het licht van de kansen van vergrijzing af wat de gevolgen van het bezit van ‘een tweede huisje in Limburg’ zijn.	5081

Standpunt GS
Over de gevolgen van het bezit van een tweede huisje in Limburg in het kader van de vergrijzing kunnen geen generieke uitspraken gedaan worden. Zowel het bezit van een reguliere als

recreatiewoning brengt rechten en plichten met zich mee die losstaan van demografische ontwikkelingen, die niet in de Omgevingsvisie maar in andere wet- en regelgeving geregeld worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de visie aandacht voor historische linten met een cumulatie van vraagstukken, waaronder leegstand, verloedering, ondermijning en leegstand. Gevraagd wordt om de samenhangende aanpak van deze vraagstukken aan te merken als provinciaal belang.	1008
Indiener stelt dat het versterken van de relatie met het sociale domein (o.a. onderwijs, taal, participatie en zorg) belangrijk is om het woonbeleid effectiever te laten zijn en verzoekt de provincie een relevante actie in de Omgevingsvisie op te nemen.	1009

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie Limburg is in paragraaf 5.2 en 5.3 reeds voldoende opgenomen over de integrale aanpak met betrekking tot het sociaal domein en het ruimtelijk domein.
In de nieuwe regionale woonvisie Noord-Limburg (www.venlo.nl/file/57522/download) wordt een goede samenwerking tussen het sociale domein en het ruimtelijke/fysieke domein ‘essentieel’ genoemd en is er ook voldoende aandacht voor sociaal duurzame woonconcepten en diverse (sociale en fysieke) leefbaarheidsaspecten, mede in het uitvoeringsprogramma (hoofdstuk 4). Op gemeentelijk niveau zullen de uitgangspunten uitgewerkt worden in de nieuwe lokale woonvisies, die integraal onderdeel gaan vormen van de gemeentelijke omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de gemeente Venray diverse bijzondere woonfuncties kent en vraagt aandacht voor voldoende provinciale en regionale spreiding van deze woonfuncties.	1009

Standpunt GS
De gemeente Venray doelt met deze ‘bijzondere woonfuncties’ in het bijzonder op de spreiding van uitgestroomde zorgdoelgroepen, die voornamelijk aangewezen zijn op de locaties waar de leefbaarheid al onder druk staat, zoals wijken met een groot aandeel woningen in de sociale huursector. Voorkomen van (te grote) clustering van deze doelgroep(en) zet de leefbaarheid minder onder druk en spreiding ervan geeft andere gemeenten ook een verantwoordelijkheid voor de personen. Vanwege de omvangrijke GGZ- instelling in Venray wonen er al veel zorgdoelgroepen in deze gemeente, die veel zorg en aandacht vragen. Tegelijkertijd ziet de gemeente dat dit vanuit de Algemene Uitkering niet wordt gehonoreerd. En vanuit dat perspectief pleit de gemeente derhalve ook voor meer spreiding over de regio.

Voor het beleid hieromtrent en de uitvoering hiervan zijn de gemeenten en (woon)regio verantwoordelijk. Hierover zijn regionale afspraken gemaakt en is ook het Transferpunt Noord-Limburg opgericht dat - samen met woningcorporaties en zorgorganisaties - streeft naar een zo optimaal mogelijke spreiding van de GGZ-doelgroep over alle regiogemeenten.
Vanuit de wetgever is de provinciale rol beperkt. In het licht van de Omgevingsvisie en het provinciaal woonbeleid kiezen we vanwege het maatschappelijke belang rondom de gevolgen van de extramuralisering van de zorg - en waar dit toegevoegde waarde heeft - voor een agenderende, stimulerende, meesturende, verbindende, ondersteunende en monitorende rol om te kunnen bijdragen aan passende huisvesting voor de verschillende zorgdoelgroepen. Daarbij is er ook aandacht voor nieuwe woon(zorg)concepten in de sociale huur en voor woonurgenten.

In die context zien we de component ‘wonen’ als méér dan alleen de spreekwoordelijke stenen. Door in samenhang naar woonopgaves te kijken, leggen we de juiste verbindingen tussen fysieke en sociale woonopgaven (wonen, zorg, welzijn en leefbaarheid) en een duurzame, veilige en gezonde

leefomgeving met gevarieerde woonmilieus. Waar nodig en mogelijk zullen we onze provinciale instrumenten hiervoor inzetten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Om maatwerk te kunnen bieden, verzoekt de indiener om de functie wonen in monumentale panden in het buitengebied als optie mogelijk te maken.	1009

Standpunt GS
Het toewijzen van een specifieke functie (in deze: wonen) op een specifieke plek is een verantwoordelijkheid van de gemeenten, mede rekening houdend met de regionale afsprakenkaders (onder andere regionale woonvisie), het provinciaal woonbeleid en de Omgevingsverordening Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de koppeling tussen sociale en ruimtelijke opgaven te weinig terug in het uitgangspunt van “meer stad meer land”. Ook de aanduiding “landschappelijk gebied met kleine kernen” dekt niet de hele lading. Sommige van deze kernen hebben namelijk een stedelijk karakter met een daaraan hangende problematiek. De grensligging van Vaals, direct tegen een stad van circa 250.000 inwoners, is daarvan een sprekend voorbeeld, waarbij de stedelijke problematiek van Aken niet stopt aan de grens. Indiener pleit voor meer ruimte voor kwalitatieve inbreiding binnen de contouren van de (kleine) kernen.	1007

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is ons richtinggevende kader op hoofdlijnen op de lange termijn. Omdat de woonbehoeften veranderen, maar ook omdat er lokale en regionale verschillen zijn in de opgaven ten aanzien van wonen en leefomgeving, zijn meer gerichte uitwerkingen in provinciale, regionale en/of gemeentelijke programma’s, agenda’s en instrumenten noodzakelijk.
In de provinciale Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 hebben we onze nadere aanpak voor de komende jaren kenbaar gemaakt. We laten echter ruimte aan regio’s om woningmarkt specifieke besluiten te nemen. We hebben de ambitie om samen met onze partners een voortreffelijke woon- en leefomgeving te realiseren; een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Om dat samen met onze partners te kunnen doen, dienen we in de Omgevingsvisie onze kaders vast te leggen en ruimte te laten voor deze samenwerking.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat de provincie boven lokale belangen kan staan voor wat betreft bouwen voor koopkrachtige doelgroepen in plaats van voor doelgroepen met complexe zorgvraag. De indiener dringt erop aan om “met name de meesturende provinciale rol op te pakken en nader uit te werken met als doel de menging van woningtypes te bemoedigen en segregatie te ontmoedigen”.	1010

Standpunt GS
Daar waar de provincie betrokken is bij gebiedsgerichte ontwikkelingen, hebben wij aandacht voor een goede “menging van woontypes” en voor het terugdringen van segregatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener bepleit de instandhouding van de compensatieregeling voor niet betaalbare woningen om ervoor te zorgen dat de gewenste betaalbare woningen er komen.	1010

Standpunt GS
Deze zienswijze heeft geen relatie met de provinciale Omgevingsvisie.

Indiener verwijst naar het regionaal gevoerde woonbeleid, zoals dat in de regionale Structuurvisie Wonen is opgenomen. De regio heeft zelf een wijziging van dat beleid aangekondigd. Besluitvorming daarover ligt in handen van alle Zuid-Limburgse gemeenteraden, niet van Provinciale Staten. Overigens onderschrijven wij het doel dat indiener beschrijft: zorgen dat er betaalbare woningen komen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verzoekt een verruiming van de termijn voor tijdelijke flexibele woningbouw van 10 jaar naar 15 jaar (conform de landelijke mogelijkheden).	1010

Standpunt GS
Hiervoor is geen provinciale regeling van toepassing. Gemeenten kunnen gebruik maken van de mogelijkheden die landelijke wetgeving biedt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Door behoefte aan eengezinswoningen stijgt de druk op de woningmarkt in de grensregio. De Euregionale Woonmonitor is in dit kader een stap in de goede richting. Indiener is vanuit een breder perspectief geïnteresseerd in een meeromvattende ‘vestigingsgebiedenmonitor’. Het duurzaam plannen en benutten van nieuwe en bestaande gebouwen biedt immers ook aanknopingspunten voor euregionale samenwerking.	3011

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering die door indiener is uitgesproken voor de Euregionale Woonmonitor. In de komende periode vindt er in het kader van de vastgestelde Omgevingsvisie een herijking van de monitoring plaats, waarin wij de suggestie voor monitoring op vestigingsklimaat meenemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in eigen gemeente qua demografische ontwikkelingen op de middellange termijn nog een stijging in bevolkingsaantal verwacht wordt. De ontwikkelingen m.b.t. de bevolkingsopbouw zijn vergelijkbaar met Limburg. De indiener stelt dat de grensligging vanuit dit perspectief geen belemmering maar een kans is om gezamenlijk te bezien hoe het wegtrekken van bepaalde mobielere bevolkingsgroepen tegen kan worden gegaan en kan worden gezorgd voor een evenwichtig en gedifferentieerd woningaanbod.	3018

Standpunt GS
We zijn blij met de erkenning die door indiener is uitgesproken voor de grensoverschrijdende samenwerking. Met het Interreg V-A project ‘Woonmonitor Euregio Maas-Rijn’ wordt hier in de

toekomst concreet verder invulling aan gegeven en we nodigen indiener uit om actiever te gaan participeren in dit project.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijzigingen

Argument
Aanvulling in het hoofdstuk Wonen en leefomgeving inzake Ruimte voor Ruimte. De provinciale ambitie en rol wordt geduid door middel van het toevoegen van een tweetal tekstdelen aansluitend bij bestaand beleid.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, onderaan paragraaf 5.2 Wat is onze ambitie?:

Verder is het ten aanzien van het project Ruimte voor Ruimte onze ambitie om de komende jaren samen met gemeenten het project af te ronden door middel van de realisatie van in totaal 900 woningen op planologisch aanvaardbare locaties in het buitengebied. Hiermee worden de in 2001 gemaakte afspraken tussen provincie, de gemeenten in Noord- en Midden-Limburg en Ruimte voor Ruimte Limburg C.V./B.V. niet gewijzigd door de Omgevingsvisie.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, onderaan paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?:

… het herbestemmen van monumentale bebouwing in het buitengebied zijn hiervan voorbeelden (zie hiervoor ook het hoofdstuk Economie). **Deze uitzondering – hoewel niet tijdelijk – geldt ook voor Ruimte voor Ruimte woningen.**

Argument
Formulering van provinciaal belang aangepast zodat dit aansluit bij communicatiestrategie en andere beleidsdocumenten.

Voorstel voor PS:
Dikgedrukte tekst toevoegen en doorgestreepte tekst weghalen in hoofdstuk 5, provinciaal belang:

Een woningaanbod/ planvoorraad waarbij vraag en aanbod in evenwicht zijn, ~~zowel~~ in kwalitatief en kwantitatief opzicht. Derhalve voldoende (betaalbare) woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek **op het juiste moment beschikbaar.**

2.6. Zienswijzen over Hoofdstuk 6: Veiligheid en gezondheid

Lucht, geluid en externe veiligheid

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt voor het aspect Externe Veiligheid in relatie tot railverkeer gebruik te maken van de meest recente gegevens (Basisnet).	2001
Indiener verzoekt voor het aspect Geluid in relatie tot railverkeer gebruik te maken van de meest recente gegevens (Geluidproductieplafonds).	2001
Indiener stelt dat trillinghinder kan ontstaan voor gebruikers of bewoners van bebouwing dichtbij het spoor. Indiener verzoekt om, ondanks het ontbreken van een wettelijke normering, het aspect trillinghinder te betrekken in de Omgevingsvisie.	2001

Standpunt GS
Wij geven in de Omgevingsvisie onze ambities en uitgangspunten aan. In de afweging die aan deze ambities en uitgangspunten ten grondslag liggen, hebben wij het vervoer van gevaarlijke stoffen over het spoor, geluid langs het spoor en trillingen betrokken.
Daar waar deze visie uitgewerkt wordt in ruimtelijke plannen zal gebruik worden gemaakt van de meest recente gegeven over het vervoer van gevaarlijke stoffen (waaronder de in het kader van het programma Robuust Basisnet nieuwe prognoses vervoer gevaarlijke stoffen voor het jaar 2028), geluid en trillingen. De ruimtelijke plannen worden onder de Omgevingswet gemaakt door gemeenten. Daarmee is het in de eerste plaats een taak en verantwoordelijkheid van gemeenten om de meest recente gegeven over externe veiligheid, geluid en trillingen in haar afwegingen te betrekken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat gezondheidsschade o.a. door lucht- en geluidsvervuiling onderbelicht is.	5152

Standpunt GS
De milieuthema's zijn in de Omgevingsvisie zo min mogelijk sectoraal benaderd en zoveel mogelijk gekoppeld aan de thema's waarbij milieuaspecten een rol spelen. Dit in lijn met het milieubeleid dat zich in toenemende mate heeft ontwikkeld tot facetbeleid en doorwerkt in verschillende beleidsthema's. Daarom kent deze Omgevingsvisie, net als het POL2014, geen apart Milieuhoofdstuk, maar is het milieubeleid uitgewerkt in combinatie met andere beleidsthema's, zoals landbouw, infrastructuur en bereikbaarheid en gezondheid. Daarbij onderschrijven wij in de Omgevingsvisie dat gezondheid voor een deel beïnvloed wordt door omgevingskwaliteit en milieukwaliteit. Luchtkwaliteit en geluidhinder behoren tot deze factoren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht meer ambitie op het gebied van lucht, geluid en externe veiligheid om de ambitie om een voortreffelijke woon- en leefomgeving te realiseren.	1017

Standpunt GS
We zullen onze ambities ten aanzien van luchtkwaliteit bezien in het kader van onderzoeken over deelname aan het Schone Lucht Akkoord. Het eventueel opnemen van de tekstpassage wordt bezien in het licht van de GS nota "Deelname Schone Lucht Akkoord (SLA)".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven. / Tekst aanvullen conform GS besluit in januari 2021.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vindt dat het vervoer van gevaarlijke stoffen via Venlo geen lokaal probleem mag en kan zijn c.q. worden vanwege het economische belang van Chemelot voor de Limburgse economie.	1017

Standpunt GS
Om de veiligheid langs transportroutes voor gevaarlijke stoffen te garanderen, om gemeentes duidelijkheid te geven tot waar zij kunnen bouwen en om het vervoer van gevaarlijke stoffen te faciliteren hebben de overheid en het bedrijfsleven gezamenlijk een systeem ontwikkeld: het Basisnet. Het Basisnet maakt lokale overheden duidelijk waar en wat ze kunnen bouwen langs transportroutes van gevaarlijke stoffen. Momenteel werkt het Rijk samen met decentrale overheden en het bedrijfsleven aan het 'Robuust Basisnet'. De provincie Limburg participeert actief in dit traject en brengt daarin economische, bereikbaarheids- en ruimtelijke belangen in en stemt daarin af met lokale overheden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderstreept de aandacht voor communicatie over externe veiligheid(srisico's). Indiener vraagt ook aandacht daarbij voor het vervoer van gevaarlijke stoffen over het spoor, gelet op het aantal inwoners in de directe nabijheid van spoorlijnen voor goederenvervoer.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij zijn het eens met de indiener dat blijvende aandacht vereist is voor risicocommunicatie.
Op basis van het Registratiebesluit externe veiligheid en de Wet milieubeheer moeten bronnen van externe veiligheid inzichtelijk worden gemaakt. Deze worden opgenomen in het risicoregister. Het gaat onder andere om:
- de soort stoffen,
- hoeveelheden,
- plaatsgebonden risicocontouren en
- de specifieke locatie van bedrijven met opslag en de transportroutes.

De gegevens worden gebruikt voor een risicokaart, die digitaal wordt ontsloten via diverse websites. De risicokaarten bevatten niet alleen informatie over gevaarlijke stoffen, maar ook over andere mogelijk te verwachten calamiteiten (dijkdoorbraken, overstromingen, e.d.). De risicokaarten worden gebruikt voor het informeren van burgers over hun leefomgeving. De gegevens van de risicokaarten kunnen ook gebruikt worden door de overheid zelf, zoals een betere voorbereiding op calamiteiten en een goede ruimtelijke planning.
Volgens de Wet veiligheidsregio's draagt het bestuur van de Veiligheidsregio er zorg voor dat de bevolking informatie wordt verschaft over de rampen en de crises die de regio kunnen treffen, over de maatregelen die zijn getroffen ter voorkoming en bestrijding of beheersing hiervan en over de daarbij te volgen gedragslijn. Deze taak van de Veiligheidsregio's valt buiten de scope van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener gaat ervan uit dat de Seveso II en III richtlijnen voor chemische bedrijven onderdeel zijn van de nationale Nederlandse wetgeving, waarmee er geen aanleiding is om zorgen te uiten met betrekking tot veiligheidsrisico's in de context van risicovolle industriële activiteiten.	3002

Standpunt GS
Risicovolle industriële activiteiten moeten voldoen aan nationale wet- en regelgeving (o.a. het Besluit risico's zware ongevallen) waarin de Europese richtlijnen zoals Seveso II en III zijn geïmplementeerd. Dit betekent onder meer dat risicovolle bedrijven die onder de Seveso-richtlijnen vallen, moeten voldoen aan wettelijke grenswaarden voor het plaatsgebonden risico.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Subjectieve veiligheid

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener acht het van belang dat er vanuit provinciaal perspectief, samen met gemeenten en andere partners, aandacht wordt besteed en initiatief wordt genomen voor het verbeteren van ook de subjectieve veiligheidsbeleving. Indiener stelt dat overheden (mede) verantwoordelijk zijn voor een objectieve en subjectieve veilige woon- en werkomgeving.	1003, 1029

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor subjectieve veiligheid ligt bij de gemeenten**.** Daarnaast heeft de provincie Limburg een Veiligheidsagenda vast gesteld voor de huidige bestuursperiode. Daarin staat subjectieve veiligheid niet expliciet genoemd maar worden er wel projecten uitgevoerd die ook subjectieve veiligheid verbeteren. Hierbij kan gedacht worden aan de bewustwording rondom ondermijning en innovatieve projecten om de handhaving in het buitengebied te verbeteren. Ook is de provincie de afgelopen jaren bezig geweest met de integrale aanpak van wijken. Voorbeelden hiervan zijn de wijken Vastenavondkamp in Venlo en de Donderberg in Roermond, waarbij in samenwerking tussen de gemeente, woningcoöperaties en de provincie Limburg gekeken wordt naar de verbetering van de wijk op zowel sociale als fysieke aspecten.

Meer in het bijzonder in relatie tot de veiligheidsbeleving rondom de Chemelot site kan worden verwezen naar de eind 2019 door de colleges van GS en van B&W van de gemeenten Sittard-Geleen, Stein en Beek vastgestelde ‘Veiligheidsvisie Chemelot e.o.’. In het kader daarvan ontwikkelt een externe, onafhankelijke Technische VeiligheidsCommissie een boven- / nevenwettelijk veiligheidskader met criteria voor initiatieven en ontwikkelingen op en rond Chemelot. Daarnaast vindt met het oog op verbetering van de communicatie met de omgeving een belevingsonderzoek plaats naar de veiligheidsbeleving bij bewoners rondom Chemelot. Op basis van dit onderzoek zullen naar verwachting ook communicatieactiviteiten worden ontwikkeld die een bijdrage kunnen leveren aan de subjectieve veiligheid van de omwonenden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Brandveiligheid

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat er vanuit veiligheid geen aandacht besteed wordt aan de ruimtelijke gevolgen van het (toenemend) risico op bos- en heidebranden.	1003, 1029
Indiener constateert dat in de hoofdstukken over natuur en water het toenemend risico op bos- en heidebranden weliswaar genoemd wordt, maar dat vanuit veiligheid geen aandacht wordt besteed aan de ruimtelijke gevolgen hiervan. Door de brand in de Meinweg heeft indiener ervaringen opgedaan, die aanleiding zijn voor het verzoek dit hoofdstuk hieromtrent verder aan te vullen.	1029
Indiener stelt dat het aspect brandveiligheid nagenoeg geheel ontbreekt in de Omgevingsvisie. Dit onderwerp verdient meer aandacht in de Omgevingsvisie.	1029

Standpunt GS
Zoals aangegeven in het hoofdstuk Veiligheid en Gezondheid van de Omgevingsvisie zijn er diverse soorten veiligheden (fysieke, externe en sociale veiligheid). Brandveiligheid is uiteraard ook een belangrijk aspect van het thema veiligheid en een onderdeel van een gezonde en veilige leefomgeving voor iedere Limburger. Vanwege het strategische lange termijn karakter van de Omgevingsvisie wordt echter niet in detail ingegaan op alle verschillende veiligheden en thema’s die hieronder vallen. Specifiek ten aanzien van brandveiligheid in relatie tot natuurbranden geldt dat in het nieuwe bosbeleid, onderdeel van het toekomstige programma Natuur, en in de uitwerking van het

uitvoeringsprogramma bossen aandacht wordt besteed aan de risicobeperking van bos- en natuurbranden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ondermijning</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de aandacht voor veiligheid, criminaliteit en de strijd tegen ondermijning in het buitengebied in de Omgevingsvisie onder de maat is, terwijl deze (terecht) steeds hoger op de politieke agenda staat. Indiener pleit voor het herijken van de veiligheidsanalyse en het opstellen van een nieuw plan van aanpak. Indiener zoekt daarin de structurele samenwerking met het Platform Veilig Ondernemen welke in samenwerking met het Centrum voor Criminaliteitsbestrijding en Veiligheid (CCV) het Keurmerk Veilig Buitengebied ontwikkelt. Deze zogenaamde KVO's zouden wat de indiener betreft prioriteit moeten krijgen, overeenkomstig de afspraken binnen de regiodeals.	2011

Standpunt GS
Vanwege het strategische lange termijn karakter van de Omgevingsvisie, beschrijft de visie de benoemde thema's op hoofdlijnen. De provincie Limburg erkent de problematiek op het gebied van veiligheid, criminaliteit en ondermijning in het buitengebied. De provincie Limburg heeft een Veiligheidsagenda vastgesteld waarbij ook het buitengebied in heel Limburg een van de speerpunten is. Om dit te verduidelijken, voegen we een zin toe aan de ontwerp-Omgevingsvisie. Onderwerpen die hierbij aan de orde komen zijn onder andere leegstaande agrarische bebouwing, natuurgebieden, bedrijventerreinen en recreatieparken. Daarbij wordt bezien hoe de signalerende en handhavende functies hierop versterkt kunnen worden. Dit resulteert in een Aanpak Veilig Buitengebied Limburg. De bestrijding van ondermijning, gebeurt in samenspraak met onze handhavingspartners.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 6. Veiligheid en Gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen we voor?:

Daar waar wij geen wettelijke bevoegdheid of kerntaken hebben, vervullen wij vanuit de Veiligheidsagenda de rol van een goed middenbestuur door te faciliteren, verbinden, netwerken, signaleren en zo nodig te coördineren. Met de Veiligheidsagenda geven we een extra impuls aan onze reguliere wettelijke taken. **Het buitengebied in heel Limburg is een van de speerpunten in deze Veiligheidsagenda, en ook ondermijning pakken we hierbij samen met onze handhavingspartners op.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat zowel bij woon- en leefomgeving, als bij de teksten over de veranderende landbouw en leegkomende agrarische bebouwing wordt gesproken over het risico van ondermijning. Indiener stelt dat het van waarde zou zijn om ook meer 'gebiedsgericht/fysiek' de link te leggen naar ondermijning. Indiener geeft aan dat bij de uitvoering van criminele activiteiten en voor het investeren van de verkregen winsten de crimineel aangewezen is op de mogelijkheden die de plaatselijke infrastructuur en faciliteiten bieden: de zogenaamde gelegenheidsstructuren voor ondermijnende criminaliteit. Denk aan geografische ligging, infrastructuur, sociaaleconomische factoren, culturele factoren. Fysiek de Euregionale ligging maar ook leegstand van industrie- bedrijventerreinen, etc.	1024

Standpunt GS
De provincie Limburg erkent dat fysieke aspecten en de unieke ligging van de provincie een risicofactor zijn voor ondermijning. Daarom heeft het RIEC Limburg in opdracht van de provincie

Limburg een integraal ondermijningsbeeld voor de heel Limburg laten opstellen. Aan de basis van dit ondermijningsbeeld staan de gemeentelijke ondermijningsbeelden. Voor elke gemeente heeft het RIEC een ondermijningsbeeld opgesteld waarbij ook gefocust wordt op de risico factorenen blinde vlekken van het gebied.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Stiltegebieden</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is verheugd dat er door middel van het aanwijzen van stiltegebieden naar wordt gestreefd om deze nieuwe en oude stiltegebieden ook stil te laten blijven. Het beleven van momenten van stilte is essentieel voor de gezondheid van de mens, zeker in het druk bevolkte Zuid-Limburg dat al zo getart wordt door geluidsoverlast van diverse economische activiteiten. Indiener adviseert om de huidige stiltegebieden in het groene Heuvelland te verruimen, daar deze een belangrijke waarde hebben voor onze toeristische economie in dit deel van Zuid-Limburg, die voor een belangrijk deel gebouwd is op rust en stilte.	5149

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor onze stiltegebieden. We onderschrijven het belang van stille gebieden voor de gezondheid van de mens. We hebben de wettelijke bevoegdheid, maar nu niet het voornemen om aanvullend stiltegebieden aan te wijzen. Wel hebben wij het voornemen om op andere manieren (hoofdstuk 6.1) relatief rustige en stille gebieden te behouden en waar mogelijk uit te breiden. Dit kan onder andere door middel van (nieuwe) stadsnatuur en vergroening van stad-landzones, uitbreiding van bos en nieuwe natuur door biodiversiteitsdoelen en klimaatmaatregelen in het buitengebied. Hierop wordt in hoofdstuk 14, 15 en (specifiek voor Zuid-Limburg) hoofdstuk 19 nader ingegaan. Er zijn dus verschillende instrumenten die we willen inzetten (soms als nevendoel) om stille plekken in o.a. Zuid-Limburg te vergroten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil dat er over stiltegebieden goed moet worden nagedacht over fysieke maatregelen om de kwaliteit in de (nog aan te wijzen) gebieden te borgen in goed overleg, evenals luchtkwaliteit en geluidsoverlast.	1026
Indiener is van mening dat de provincie nu telkens akkoord gaat met ontwikkelingen in stiltegebieden die het moeilijker maken om de gestelde streefwaarden van 40 decibel of lager te kunnen realiseren. Indiener is van mening dat de regelgeving en handhaving van stiltegebieden duidelijk dient worden vastgelegd en gehandhaafd om de gestelde streefwaarden van 40 decibel of lager te kunnen realiseren.	5128

Standpunt GS
De oproep met betrekking tot maatregelen, regelgeving en handhaving gaat over de uitvoering van het stiltebeleid. Wij hebben daarvoor de Omgevingsverordening Limburg en gerelateerde beleidsregels en uitvoeringsplannen. In de daarvoor geldende beleidscyclus zullen wij uw suggesties meenemen.
Wij herkennen ons overigens niet in het beeld dat telkens akkoord wordt gegaan met ontwikkelingen in stiltegebieden. Ruimtelijke plannen worden getoetst aan provinciale belangen en in het geval van stiltegebieden aan wat die plannen toevoegen aan de geluidbelasting. Daarbij is het meermaals voorgekomen dat wij zienswijzen hebben ingediend in de planvormingsprocedure.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van veiligheid</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener dringt erop aan het bevorderen van grensoverschrijdende samenwerking bij rampenbestrijding, brandveiligheid en reddingsdiensten als leidend doel of principe op te nemen in de Omgevingsvisie.	3016

Standpunt GS
Dit onderwerp valt buiten de scope van de Omgevingsvisie. Grensoverschrijdende samenwerking in het kader van rampenbestrijding, brandveiligheid en reddingsdiensten is namelijk wettelijk belegd bij de Veiligheidsregio waarbij de Commissaris van de Koning als Rijksorgaan toezichthoudende taken en rollen heeft. Wij hebben op dit vlak geen rol en taak. Als GS hebben nemen we hierbij wel een agenderende rol in overleggen met onze buurlanden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Rol en ambitie m.b.t. gezondheid en veiligheid</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het onduidelijk is wat de consequenties zijn in het belang van dit thema (een gezonde en veilige leefomgeving voor iedere Limburger) en welke rol de provincie hierin neemt.	1016

Standpunt GS
Zoals staat benoemd in de inleiding van hoofdstuk 6: “Beide thema’s (red: Veiligheid en gezondheid) verschillen enigszins van de eerder beschreven onderwerpen […]. Uitdagingen op het gebied van veiligheid en gezondheid lopen als een rode draad en verbindende factor door de verschillende thematische opgaven en transities in deze Omgevingsvisie”. Dit betekent dat de rol en ambitie van de provincie in relatie tot deze thema’s ook bij diverse themahoofdstukken wordt aangehaald. Algemeen geldt dat de provincie de ambitie heeft om daar waar zij betrokken is naast haar wettelijke taken en doelen waar mogelijk de verbinding tussen diverse thema’s te bevorderen om tot betere, integrale oplossingen te komen. Behalve de inhoudelijke ambities is hier ook de samenwerking tussen partners van groot belang. De provincie wil voorop lopen in het samen met de partners gaandeweg ontwikkelen van een manier van samenwerken die de kwaliteit en dus de gezondheid als gevolg van te maken keuzes bevordert. Een goede maatwerkgerichte agendering – ook in de breedte - van opgaven in hun samenhang en juiste scope, waar zinvol aan het begin van trajecten en projecten en met betrokkenheid van relevante partners alsook de burger, hoort daarbij.

Voor het thema veiligheid, wordt in hoofdstuk 6 aangeduid op welke soorten veiligheid de Omgevingsvisie ingaat. Voor het thema gezondheid geldt dat dit, net zoals veiligheid, een breed begrip is en de provincie hier vanuit verschillende invalshoeken mee bezig is. Om dit te verduidelijken, voegen we een korte passage toe aan hoofdstuk 6.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder het kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven:

Gezondheid heeft raakvlakken met zowel het sociale en fysieke domein. In de diverse onderdelen van deze Omgevingsvisie, focussen we ons in relatie tot gezondheid op de fysieke componenten die de gezondheid beïnvloeden zonder hierbij de aanhaking naar het sociale en economische beleid te vergeten. Zo kijken we onder meer naar omgevings- en milieukwaliteit, stille gebieden, de inrichting van de woon- en leefomgeving en (de bereikbaarheid en toegankelijkheid van) het voorzieningenniveau. De provincie Limburg kijkt vanuit onder meer de Sociale Agenda breder naar het thema gezondheid. Dit heeft ook raakvlakken met de fysieke leefomgeving en wordt hieronder daarom kort benoemd.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de ambitie op het gebied van gezondheid niet duidelijk is.	1028

Indiener stelt dat de luchtkwaliteit in Limburg niet goed is en vraagt welke relaties worden gelegd tussen wonen, economie en veiligheid / gezondheid. Indiener vraagt welke ambitie de provincie heeft en wat gemeenten, maar vooral inwoners van Limburg, van de (provinciale) overheid mogen verwachten.	

Standpunt GS
De ambitie is weergegeven in paragraaf 6.2: “Wij willen een gezonde en veilige leefomgeving voor iedereen in Limburg. […] Daarnaast willen we met de inrichting van de leefomgeving bijdragen aan een gezonde en veilige omgeving die bewegen, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl stimuleert”.
De milieuthema’s zijn in de Omgevingsvisie zo min mogelijk sectoraal benaderd en zoveel mogelijk gekoppeld aan de thema’s waarbij milieuaspecten een rol spelen, in lijn met het milieubeleid dat zich in toenemende mate heeft ontwikkeld tot facetbeleid en doorwerkt in verschillende beleidsthema’s. Daarom kent deze Omgevingsvisie, net als het POL2014, geen apart Milieuhoofdstuk, maar is het milieubeleid uitgewerkt in combinatie met andere beleidsthema’s, zoals landbouw, infrastructuur en bereikbaarheid en gezondheid. Wij delen niet het beeld dat de luchtkwaliteit in Limburg generiek slecht is. Wel willen wij werken aan een voortdurende verbetering van de luchtkwaliteit. Daarom zijn de WHO advieswaarden voor luchtkwaliteit opgenomen als streefwaarde voor 2030.
We realiseren ons dat de Omgevingsvisie consequenties heeft voor de samenwerking van overheden gericht op maatschappelijk vraagstukken. De wijze waarop wij deze samenwerking vormgeven is veelal maatwerk en is daarmee onderwerp van sectorale beleidskaders of actieplannen.
Omdat gezondheid een breed begrip is en de provincie hier vanuit verschillende invalshoeken mee bezig is, voegen we een korte passage toe in hoofdstuk 6 om dit te verduidelijken.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6 Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder het kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven:

Gezondheid heeft raakvlakken met zowel het sociale en fysieke domein. In de diverse onderdelen van deze Omgevingsvisie, focussen we ons in relatie tot gezondheid op de fysieke componenten die de gezondheid beïnvloeden zonder hierbij de aanhaking naar het sociale en economische beleid te vergeten. Zo kijken we onder meer naar omgevings- en milieukwaliteit, stille gebieden, de inrichting van de woon- en leefomgeving en (de bereikbaarheid en toegankelijkheid van) het voorzieningenniveau. De provincie Limburg kijkt vanuit onder meer de Sociale Agenda breder naar het thema gezondheid. Dit heeft ook raakvlakken met de fysieke leefomgeving en wordt hieronder daarom kort benoemd.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener spreekt haar zorg uit over de overlast van (nieuwe) energiecentrales, als ook vliegtuiglawaai (Bierset). Indiener wil dit graag met de provincie oppakken om gezamenlijk een eenduidige invulling te verzorgen om deze problemen aan te pakken.	1026

Standpunt GS
Het college van GS deelt deze zorgen. Mede om die reden zal het provinciaal bestuur de bestuurlijke banden met België (Wallonië en Vlaanderen) aanhalen.
Het doel is om ontwikkelingen die grensoverschrijdende effecten hebben in een vroegtijdig stadium met elkaar te kunnen delen en bespreken. Daarbij horen niet alleen toekomstige ontwikkelingen maar ook bestaande activiteiten die tot effecten leiden of voor overlast zorgen. Een en ander moet vorm krijgen in het maken van concrete (werk)afspraken. De indiener van de zienswijze zal bij dit proces worden betrokken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil benadrukken dat het Middengebied als ‘gezondheidsoase’ en	1002, 1005

experimenteeromgeving dient voor de opgaven waar we samen met Zuid-Limburg voor staan, zoals de uitrol van de gezonde Basisschool van de Toekomst in het Middengebied.	

Standpunt GS
In de uitwerking van het plan van aanpak voor de NOVI voor Zuid-Limburg (als voorlopig aangewezen NOVI-gebied) wordt al een relatie gelegd met diverse initiatieven. De ontwikkeling en versterking van het unieke Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de versterking van gezondheid en innovatie zijn hier belangrijke opgaven. Hierbij zullen ook de ervaringen bij diverse reeds lopende initiatieven en samenwerkingen worden meegenomen zoals de Gezonde Basisschool en het traject “de groene long van Zuid-Limburg” en de relatie met gezondheid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om het aspect opleidingsniveau te betrekken bij gezondheid en levensverwachting. Indiener mist een referentie aan de functie en uitstraling van de Universiteit van Maastricht voor Limburg.	2014

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van onderwijs met betrekking tot het onderwerp gezondheid.
In de in 2018 uitgevoerde nulmeting van de Sociale Agenda is blijkt dat er een duidelijke relatie bestaat tussen gezondheid en opleidingsniveau. Zo ook de invloed van opleiding op de weerbaarheid en wendbaarheid van het individu met als gevolg dat de positie op de arbeidsmarkt versterkt wordt en de kansen op inzetbaarheid toenemen.

De diversiteit van het onderwijsaanbod in den brede is ook van belang: van universiteiten, beroepsonderwijs tot en met bijzonder onderwijs. De aantrekkingskracht van een Universiteit is van belang op diverse fronten, zoals werkgelegenheid en innovatie alsook voor de publieke gezondheid in Limburg en het vestigingsklimaat van Limburg en de regio in het algemeen. De functie van (de campus van) de Universiteit Maastricht als belangrijke groeimotor voor Limburg wordt benoemd in de Regiovisie Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet een rol weggelegd voor de provincie om in faciliterende zin te bevorderen dat zorgprofessionals goed samenwerken met hun veiligheidspartners wanneer het gaat over de ondersteuning en zorg van hulpbehoevenden die te maken hebben met een opeenstapeling van persoonlijke problemen (psychisch, verstandelijk, verslaafd, ed.). Deze mensen zijn vaak slachtoffer van misbruik en criminaliteit of veroorzaken zelf overlast en veiligheidsproblemen. Zoals dit gebeurt onder andere in veiligheidshuizen.	1024

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor de samenwerking rondom de ondersteuning en zorg van hulpbehoevenden ligt niet bij de provincie maar bij de gemeenten. Iedere gemeenten werkt daarbij op een andere manier samen met de zorgprofessionals en veiligheidspartners. Dit kan onder andere door middel van de Veiligheidshuizen. De provincie kan hierbij een faciliterende rol spelen in het verbinden van de zorg en veiligheidsprofessionals. De Omgevingsvisie focust op vraagstukken die een weerslag hebben op de fysieke leefomgeving en kijkt hierbij naar de aanhaking met het sociale domein. De mogelijke faciliterende rol van de provincie bij de ondersteuning en zorg van hulpbehoevenden heeft niet primair zijn weerslag in de fysieke leefomgeving en staat daarom niet benoemd in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat sociale veiligheid ook betrekking heeft op ondernemers. Dit is onderdeel van de Regio Deal Parkstad Limburg.	1012, 1013

Standpunt GS
De sociale veiligheid zal door zowel ondernemers als burgers op dezelfde manier ervaren worden. Daarnaast zijn ondernemers ook burgers van de provincie Limburg. Daarom wordt in deze context geen onderscheid gemaakt tussen burgers en ondernemers.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ter bescherming van mens en omgeving meer aandacht gegeven had moeten worden aan goede en adequate handhaving.	5081

Standpunt GS
Vanwege het strategische lange termijn karakter van de Omgevingsvisie gaat deze visie niet in op operationele vraagstukken zoals een goede en adequate handhaving. Aandacht voor goede en adequate handhaving komt terug in andere tactisch operationele documenten van de provincie. In deze documenten is er een voortdurende wisselwerking tussen beleid, zoals de Omgevingsvisie, en uitvoering, waaronder handhaving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ondersteunt de opvatting dat de provincie wettelijke taken en verantwoordelijkheden op het gebied van veiligheid ziet. Hierbij ziet de provincie een verbindende, intermediaire, stimulerende en faciliterende rol voor zichzelf.	1015

Standpunt GS
We danken de indiener voor de zienswijze en zijn blij te vernemen dat de indiener de opvatting van de provincie met betrekking tot het thema veiligheid ondersteunt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijzigingen

Argument
De hoofdstuktitel van dit hoofdstuk is bij de opmaak op blz. 38 van het Ontwerp deels weggevallen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, in de hoofdstuktitel:
Veiligheid **en gezondheid**

2.7. Zienswijzen over Hoofdstuk 7: Cultuur, sport en erfgoed

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de doelstelling ten aanzien van 'Cultuur, sport en erfgoed' goed aansluit bij het project zandgroeve Spaubeek en groeve Nagelbeek en de afgewerkte stortplaats mits de kernkwaliteit van het beschermingsgebied daarbij wordt behouden (dan wel wordt versterkt).	5068

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor de doelstelling ten aanzien van 'Cultuur, sport en erfgoed'. Juist vanwege de toegevoegde waarde hiervan is er een koppeling met de kernkwaliteiten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderstreept het belang van het behoud en herbestemming van beschermde monumenten en biedt aan desgewenst te willen bijdragen aan activiteiten van het ErfgoedLab.	5048

Standpunt GS
We onderschrijven het belang van het behoud en herbestemming van beschermde monumenten wordt onderschreven en waarderen uw aanbod. Het stimuleren van herbestemming van erfgoed willen we sámen doen men met eigenaren, het Rijk, gemeenten én deskundigen. Die ambitie sluit aan bij de omgevingswet, welke uitgaat van het monument in zijn omgeving.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.2 Wat is onze ambitie?, in de derde alinea:

Daarnaast zetten we ons met eigenaren, Rijk, gemeenten **en deskundigen** in voor het behoud en de herbestemming van beschermde monumenten.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat het goed is om te lezen hoe de positieve invloed van cultuur op het ruimtelijk ontwerp wordt omschreven en hoe er ingezet wordt op het inbedden van regionaal en lokaal cultuuraanbod door de verbinding te zoeken met andere domeinen.	1030

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor onze keuze om het lokale en regionale cultuuraanbod meer te laten betrekken bij de directe leefomgeving en zo de verbindingen met andere beleidsdomeinen te leggen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener denkt dat de aantrekkelijkheid van het Heuvelland niet in het minst mede wordt bepaald door de aanwezigheid van (archeologisch) erfgoed en bijzondere architectuur in het landschap. Indiener is het eens met; 'door erfgoed, maar ook cultuur als inspiratiebron te benutten voegen we kwaliteit en eigenheid toe aan het ruimtelijk ontwerp en de inrichting bij grote ruimtelijke opgaven'. Indiener stelt dat hergebruik van erfgoed de beste garantie vormt voor behoud ervan.	2016
Indiener is van mening dat een daadkrachtig beleid betreffende de inzet van cultureel erfgoed als gebiedspassende werklocatie echt uit de verf dient te komen. Indiener is van mening dat het cultureel erfgoed in Zuid-Limburg ook ingezet kan worden	5128

voor bewoning. De indiener is van menig dat dit voor recreatieve overnachtingen niet nodig is, omdat er voldoende toeristische overnachtingsplaatsen zijn.	

Standpunt GS
Het belang van de koppeling tussen cultuur en ruimtelijk ontwerp en –inrichting onderschrijven we. Juist vanwege de toegevoegde waarde hiervan is er een koppeling met de kernkwaliteiten. Wij delen de mening dat (her) gebruik van erfgoed de beste garantie is voor behoud. De Omgevingsverordening verplicht daarom tot het motiveren van de herbenutting van deze leegstaande gebouwen. Deze verplichting is onderdeel van de Ladder voor duurzame verstedelijking in de Omgevingsverordening. Wij ondersteunen hierin ook actief via het instrument ErfgoedLab (zie beleidsprogramma Monumenten 2020-2023).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het cultuurbeleid meer integraal moet worden opgenomen in de Omgevingsvisie.	1003

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat het cultuurbeleid voldoende integraal opgenomen is in de Omgevingsvisie. In de Provinciale Omgevingsvisie wordt met het samenpakken van cultuur, sport en erfgoed in één hoofdstuk al integraliteit van het cultuurbeleid nagestreefd. Daarnaast zijn er ook dwarsverbanden gemaakt binnen andere thematische hoofdstukken en in het gebiedsgerichte deel van het document. Ook in de Limburgse principes, waarop we onze afwegingen baseren, komt cultuur terug. Bijvoorbeeld in het principe dat de kenmerken en identiteit van gebieden centraal staan. Als we ruimte bieden aan nieuwe ontwikkelingen of oplossingen zoeken voor maatschappelijke vraagstukken, vertrekken we vanuit gebieds- en cultuurkenmerken zoals het historisch perspectief, landschap en erfgoed. We streven naar het behoud van deze kenmerken en de identiteit van het gebied. Het resultaat is vaak een gebiedsgerichte aanpak, met ruimte voor maatwerk, die de basis vormt voor samenwerking met andere partijen en initiatiefnemers.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat het belang van sportaccommodaties breder is dan de georganiseerde sport. De omvang van deze accommodaties wordt ook beoordeeld in relatie tot leefbaarheid en voor buurten en wijken.	1003

Standpunt GS
De constatering dat maatschappelijke (waaronder sport-)accommodaties een breder(e) belang/functie in relatie tot hun omgeving hebben, wordt onderschreven. In de ontwerp-Omgevingsvisie is dan ook geen sprake van een andere/smallere benadering. Daarbij is het belangrijk te vermelden dat de verantwoordelijkheid voor sportaccommodaties primair bij de lokale overheden ligt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat vermeld mag worden dat evenementen/festivals belangrijker worden in de vrijetijdsbesteding. Dit vraagt ook om aanpassingen van het fysieke domein.	1003
Indiener vraagt, gelet op de hoeveelheid evenementen en de druk op het landelijk gebied, om uit te spreken dat we evenementen faciliteren die verbonden zijn met de identiteit of het DNA van de streek.	1026

Standpunt GS

We onderschrijven dat het bezoeken van evenementen en festivals belangrijk is als vrijetijdsbesteding. Culturele- en sportevenementen zorgen voor een levendige omgeving, een positief imago en een stimulans voor de plaatselijke economie. Wij ondersteunen met ons cultuur- en sportbeleid grote en kleine evenementen door middel van subsidieregelingen en via het provinciaal Cultuurplan en de Subinfrastructuur. We realiseren ons evenwel dat de wijzigingen die dit mogelijk vraagt in de fysieke omgeving in de meeste gevallen tot de taak van de gemeenten behoort.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.1 Wat is de opgave?, in de vijfde alinea:

Het belang van het bezoeken van evenementen in de vrijetijdsbesteding is toegenomen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.2 Wat is onze ambitie?, in de tweede alinea:

Wij ondersteunen met ons cultuur- en sportbeleid grote en kleine evenementen door middel van subsidieregelingen en via het provinciaal Cultuurplan en de Subinfrastructuur.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat door te zorgen voor betere randvoorwaarden gekoppeld aan de benodigde basisvoorzieningen kan het behoud en de verbreding van cultuur, sport en erfgoed in de samenleving mogelijk worden behaald. Indiener stelt dat gemeenten dit niet alleen kunnen er dient een wisselwerking te zijn tussen hogere en lager overheden.	1026

Standpunt GS
We onderschrijven dat de leefbaarheid een gezamenlijke opgave is van hogere en lagere overheden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.3 Waar kiezen wij voor?, in de tweede alinea:

Dit doen we in samenwerking met het Rijk, gemeenten en relevante partners.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om meer en breder aandacht te besteden aan de betekenis en de ontwikkeling van paardensport in Limburg, inclusief de samenhang met en kansen voor andere (sectorale) ontwikkelingen	1022

Standpunt GS
Het noemen van specifieke sporttakken is niet essentieel om ruimtelijke vraagstukken of effecten die spelen in relatie tot de sport in Limburg te verwoorden. In het gebiedsgerichte deel wordt in Hoofdstuk 18 Regiovisies Noord- en Midden-Limburg wel specifiek de hippische zone Grandorse benoemd. Benadrukt wordt dat in dat gebied internationale, aan paarden gerelateerde economische activiteiten zich sterk ontwikkelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt in paragraaf 7.2 de "eigen" waarde van cultuur wat onderbelicht. Het zou goed zijn om daarnaast de maatschappelijke en economische waarde of effecten te omschrijven.	1030
Indiener vindt dat ook de intrinsieke waarde van cultuur als uitingsvorm benoemd moet worden als tegenhanger van ratio en rendement.	1017
Indiener mist de erkenning van cultuur als substantiële sector, de intrinsieke waarde en	1010

professionele kant ervan. De indiener stelt dat de (groot)stedelijke omgeving, massa van en een productief innovatieklimaat van belang is om culturele makers te faciliteren en bepleit daarin te blijven investeren en faciliteren. De indiener stelt dat dit belangrijk is voor de grootstedelijke allure van Maastricht en heel (Zuid-)Limburg.	

Standpunt GS
Cultuur heeft een intrinsieke waarde die we van belang vinden voor het leefklimaat en de sociale en economische ontwikkeling van Limburg en haar inwoners. We erkennen de rol die professionele culturele sector speelt in creatief en innovatief (leef)klimaat. Een verdere uitdieping van de intrinsieke waarde van cultuur vindt u terug in het Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.1 Wat is de opgave? In de eerste alinea:

~~Ook~~ **De intrinsieke waarde van cultuur en** de ~~als~~ professionele **culturele** sector is ~~cultuur~~ van belang **voor het leefklimaat en de sociale en economische ontwikkeling van Limburg en haar inwoners.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in het Middengebied Zuid-Limburg een professionele infrastructuur op het gebied van cultuur, sport en erfgoed. Indiener wil de krachten van het legio aanbod, van verenigingen en organisaties op dit gebied in het Middengebied Zuid-Limburg, bundelen en gebruik maken van de infrastructuur in het stedelijk gebied en daarmee bijdragen aan een toekomstbestendige leefomgeving. Versterking, vernieuwing en verbreding van het cultureel aanbod is noodzakelijk voor toekomstbestendigheid van de gemeenschappen in het Midden gebied Zuid-Limburg.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij onderschrijven in het algemeen het belang van samenwerking voor versterking, vernieuwing en verbreding van de infrastructuur op het gebied van cultuur, sport en erfgoed. In hoofdstuk 20 ‘van doorwerking naar uitvoering’ zijn dan ook onze procesmatige uitgangspunten voor de uitvoering van ons beleid benoemd. Wij werken onder meer gebiedsgericht, adaptief en als één overheid samen met organisaties, bedrijven en inwoners aan de maatschappelijke opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat te weinig wordt ingegaan op de definitie en het belang van het historisch cultuur landschap. Indiener verzoekt om dit explicieter te maken, naar tijdsperiodes, relatie met natuur, relatie met bebouwing.	2014

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat het explicieter maken van tijdsperiodes, relatie met natuur en bebouwing niet past binnen het schaalniveau van de Omgevingsvisie. Dit zijn zaken die bij concrete plannen wel uitgewerkt moeten worden. Daarom hebben gemeenten via de Omgevingsverordening de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat er ten aanzien van erfgoed nog een verdieping moet worden gemaakt.	1026

Indiener vraagt, naast de aandacht voor rijksmonumenten, extra aandacht te hebben voor gemeentelijke monumenten en/of beeldbepalende panden, maar ook bijvoorbeeld ensembles in het buitengebied en karakteristieke panden die de moeite van behouden waard zijn. Net zoals de beschermde dorpsgezichten.	

Standpunt GS
Wij geven op een aantal manieren aandacht aan andere monumenten dan rijksmonumenten. Ten eerste is als provinciaal belang geformuleerd 'het behoud en (her)gebruik van cultureel erfgoed en monumenten in hun omgeving (erfgoed-ensembles)'. Ten tweede komt het hergebruik van gemeentelijke monumenten en beeldbepalende monumenten terug in de Omgevingsverordening. Verder beschermen en versterken we via de Omgevingsverordening de kernkwaliteiten van het landschap, waaronder erfgoed. Aan gemeentelijke monumenten en groen erfgoed wordt specifiek aandacht besteed in het beleidsprogramma monumenten. Beschermde dorpsgezicht dienen verankerd te zijn in omgevingsplannen van de gemeenten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat recreatieve routes even belangrijk zijn als snelfietsroutes. Hierdoor zorg je voor meer spreiding van fietsers en kun je zorgen voor een gevarieerd aanbod en kun je verbindingen leggen met de culturele pareltjes in ons landschap. In het kader van sport komt hier nog eens een dimensie bovenop bijv. routes voor de paardensport en mountainbiken. Meer buiten bewegen in een aantrekkelijk landschap draagt bij aan gezondere inwoners, maar we zouden wel samen willen sturen in de plaatsen waar dat gebeurt. Indiener vindt dit een opgave voor gemeenten en provincie.	1026

Standpunt GS
De meerwaarde van recreatieve fietspaden voor sociale (gezondheids-) en culturele doeleinden onderschrijven wij. Ons huidige beleid is er ook op gericht om het fietsverkeer te stimuleren.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.3 Waar kiezen wij voor?:
Ook de aanleg en opwaardering van recreatieve fietspaden in het landschap kan een bijdrage leveren. **Het gebruik van dit soort routes willen wij stimuleren**.'

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener doet de aanbeveling om bij hoofdstuk 7.3 blz. 50 op te nemen dat de ingebruikname van het monument geen negatief effect mag hebben op de nabij gelegen Natura 2000-gebieden.	2009

Standpunt GS
De bescherming van Natura 2000 gebieden valt onder de Wet Natuurbescherming 2017. Daarnaast geven we in hoofdstuk Cultuur, sport en erfgoed aan dat het behoud van monumenten nadrukkelijk meeweegt bij het beheer van Natura 2000-gebieden. Hiermee is deze belangenafstemming tussen monument en natuur geborgd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.8. Zienswijzen over Hoofdstuk 8: Economie

Economie algemeen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat economische activiteiten die onvoldoende van belang zijn voor Limburg gesaneerd dienen te worden en dat de oppervlaktes die beschikbaar komen gebruikt dienen te worden voor activiteiten die wel van belang zijn. Indiener verwijst hierbij ook naar H8 en H17: Limburg in bovenregionaal perspectief.	5128

Standpunt GS
Het economisch beleid van de provincie is gericht op versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van een aantal maatschappelijke opgaven relevant voor Limburg, via twee 'Limburgse missies'. De provincie stimuleert en faciliteert ontwikkelingen en (economische) activiteiten die daaraan bijdragen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het in de wilde weg binnen halen van bedrijven niet verstandig is. Indiener is van mening dat er een visie op het vestigingsbeleid moet komen waarin rekening wordt gehouden met de schaarse Limburgse ruimte en de daadwerkelijke behoeft aan arbeidsplaatsen voor de Limburgse bevolking. Indiener verwijst hierbij ook naar hoofdstuk 8 en 17: Limburg in bovenregionaal perspectief.	5128

Standpunt GS
Het economisch beleid van de provincie is gericht op versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van een aantal maatschappelijke opgaven relevant voor Limburg, via twee missies. Bij het acquireren van nieuwe bedrijven en instellingen richt de provincie zich primair op (economische) activiteiten die daaraan bijdragen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat een beschrijving en de meerwaarde van de cross-overs tussen de verschillende economische sectoren ontbreekt.	1017

Standpunt GS
In de tekst is, net als in het Missiegedreven Economisch Beleidskader, nadrukkelijk aandacht voor ecosystemen en triple helix-samenwerking. Daarmee onderschrijven beide het belang van cross sectorale samenwerking ('cross overs') en netwerken tussen bedrijven en instellingen. We stellen voor een verduidelijking aan te brengen in de tekst van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Campusontwikkeling, eerste bullet:
Wij blijven inzetten op de doorontwikkeling van de vier Brightlands-campussen in Limburg **en versterking van de samenhang daartussen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het ontbreekt aan visie op de noodzakelijke digitale infrastructuur op regionaal of (inter)provinciaal niveau.	1017

Standpunt GS

In het Missiegedreven Economisch Beleidskader is digitalisering als een van de basisuitdagingen genoemd en digitale infrastructuur als een noodzakelijke voorwaarde daarbij. De provincie vervult een verbindende en faciliterende rol tussen gemeenten en marktpartijen. In de Omgevingsvisie wordt het benoemd bij de uitdagingen voor Limburg, het toekomstbeeld en wordt er nader op ingegaan bij het hoofdstuk Mobiliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het onterecht dat bij economie landbouw niet is aangemerkt als belangrijke economische pijler van (Midden-)Limburg. Indiener vindt het onterecht dat in het hoofdstuk Economie slechts vrijkomende en herbestemde agrarische bebouwing worden vermeld.	5154

Standpunt GS
Het belang van deze activiteiten is onderstreept door de inhoudelijke focus van Brightlands Campus Greenport Venlo, één van de vier Brightlands campussen. Het Missiegedreven Economisch Beleidskader is niet sectoraal van insteek maar richt zich via twee missies op een aantal maatschappelijke opgaven. Daarnaast wordt in de Omgevingsvisie, in het hoofdstuk 8 Economie via agrofood en duidelijke verwijzing naar hoofdstuk 12 Land en tuinbouw gemaakt. Hier vindt een verduidelijking plaats en staat onder andere: “agribusiness is een belangrijke economische en innovatieve motor en beheerder van het landelijk gebied“.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de LEA-bedrijven moeten worden erkend als economische dragers van de provincie Limburg die kunnen rekenen op de steun van de provincie Limburg en dienen te worden opgenomen in de Omgevingsvisie Limburg.	5066

Standpunt GS
Alle activiteiten gericht op innovatie in een bepaalde thema’s zijn van belang en hebben potentie voor Limburg, zo ook in relatie tot. de energietransitie. We benoemen in een ruimtelijk plan als de Omgevingsvisie geen individuele bedrijven, maar slechts gebiedsontwikkelingen die van belang zijn voor bepaalde economische clusters. Zo ook in bij de aanduiding van de gebiedsontwikkeling rond VDL Nedcar).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Circulaire Economie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vertrouwt erop dat de provincie een actieve rol zal innemen bij de transitie van de opgave voor circulaire economie.	1003
Indiener stelt dat de opgave voor circulaire economie groot is en dat de uitwerking in de Omgevingsvisie nu nog vooral is gericht op verkennen, informeren en faciliteren. Indiener vertrouwt er op dat de provincie een actieve rol zal innemen in deze transitie.	1029

Standpunt GS
We bedanken de indiener voor de reactie. In het beleidskader Circulaire Economie 2.0 zijn de accenten van het provinciaal beleid voor deze bestuursperiode beschreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil meer aandacht voor het lokale belang van circulariteit.	1002, 1005

Standpunt GS
In het Beleidskader Circulaire Economie 2.0 zijn de accenten van het provinciaal beleid voor deze bestuursperiode beschreven. Circulair ondernemen is zowel een lokale, (eu)regionale, alsook internationale aangelegenheid. Enerzijds gezien de regionale ketens en partnerships, maar anderzijds ook omdat het een Europese/internationale dynamiek kent vanwege de benodigde schaalgrootte, volumes en de kwaliteit van grondstoffen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt op te nemen dat het biobased bedrijventerrein Zevenellen een grote rol kan vervullen in de ambitie voor economie. Zevenellen biedt ca. 80 hectare bedrijfskavels, aan het water ontsloten, voor circulaire bedrijvigheid. Daarmee biedt dit bedrijventerrein een belangrijke schakel tussen vier Brightland campussen.	1028

Standpunt GS
We beschikken in Limburg over een goede diversiteit aan bedrijventerreinen (zoals beschreven in hoofdstuk 9 Werklocaties). Dat gaat het over meer dan 250 werklocaties, van volledig bezette en functionerende terreinen tot terreinen met ontwikkelingspotentie, zoals Zevenellen. In algemene zin is aangegeven dat terreinen met mogelijkheden voor hogere milieu categorieën en multimodale mogelijkheden een bijzondere positie innemen, ook in relatie tot circulaire economie. In dat totale landschap van werklocaties kiest deze Omgevingsvisie voor het benoemen van type terreinen, zonder één of enkele terreinen specifiek bij naam te noemen, aangezien het totale palet aan werklocaties – van klein tot groot – van belang is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het er mee eens dat we spaarzaam moeten omgaan met grondstoffen en dat gewerkt moet worden aan een circulaire economie en dat grondstoffen en materialen zo lang mogelijk van waarde blijven voor productie en consumptie.	5212

Standpunt GS
Wij zijn verheugd dat indiener dit uitgangspunt deelt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ambities economie t.o.v. natuur en landschap</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat te fors en te zwaar wordt ingezet op economische sectoren vergeleken met de bescherming en ontwikkeling van essentiële waarden als natuur, lucht, landschap, water en bodem. Indiener stelt dat deze op de lange termijn de provincie geen goed zullen doen. Indiener vraagt zich af of de geschetste economische ontwikkelingen reëel te achten zijn. Indiener stelt dat sterk vervuilende economische groei te veel het uitgangspunt is, in plaats van de ontwikkeling van een schone economie. Indiener roept op om de zorgsector als (schone) economische pijler te zien.	5081
Indiener stelt dat er sprake is van een sterke onbalans in de Omgevingsvisie: stimulering van de economie krijgt onevenredig veel aandacht vergeleken bij de bescherming en	2013, 5104, 5113, 5118

ontwikkeling van essentiële waarden als natuur, landschap, water en bodem en voelt zich daarin gesteund door de uitkomsten van het burgerparticipatietraject. Economische groei is teveel uitgangspunt in plaats van het bevorderen van duurzaamheid.	
Indiener stelt dat uit de resultaten van de burgerparticipatie blijkt dat de switch naar een meer duurzame economie vaak genoemd is. Een meerderheid van de respondenten (ruim 63%) antwoordde nee op de vraag of de Limburgse economie eindeloos kan doorgroeien.	5118
Indiener vindt dat gekozen moet worden tussen onderwerpen in plaats van voor vele ontwikkelingen op velerlei gebieden. Indiener stelt dat niet alles overal tegelijk kan.	2014
Indiener is van mening dat er sprake is van een onbalans in de Omgevingsvisie en dat de stimulering van de economie onevenredig veel aandacht krijgt in plaats van het bevorderen van duurzaamheid en ten opzichte van waarden als natuur, landschap, water en bodem. Het MER constateert dit ook. Als voorbeeld wordt onder andere de uitbreiding van luchthaven MAA genoemd met negatieve gevolgen voor de leefbaarheid. Naar mening van indiener zouden de verbetering van het natuurlijke kapitaal een voorwaarde moeten zijn voor economische ontwikkelingen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie voor het landelijk gebied een opwaardering van natuur en landschap dient uit te stralen zodat er een gelijkwaardig veld ontstaat tussen natuur, landschap en leefomgeving enerzijds en economie anderzijds. Dit is nu niet het geval.	5128

Standpunt GS
Het Missiegedreven Economisch Beleidskader richt zich via twee missies op een aantal maatschappelijke opgaven. In deze beide missies (‘Limburg maakt gezond!’ en ‘Limburg maakt energiek!’) staat duurzaamheid centraal. Een van de transities die het economische beleid ondersteunt is de energie-transitie. Met de twee missies is een duidelijke focus aangebracht in het regionaal economisch beleid. Het regionaal economisch beleid staat naast ander provinciaal beleid zoals het provinciaal beleid voor veiligheid, gezondheid- en natuur. De Omgevingsvisie is de verbindende en integrerende visie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om ‘herstel’ toe te voegen aan “(Een stabiele balans is nodig) tussen beleving en bescherming van landschap en natuur”.	2014

Standpunt GS
In de betreffende passage geven wij ons algemeen streven naar balans tussen verschillende aspecten aan. Het toevoegen van het woord ‘herstel’ impliceert dat er sprake is van onbalans. Naar onze mening zijn er ook situaties waarbij er wel degelijk reeds sprake is van de nagestreefde balans. In dat geval is dus sprake van behoud in plaats van herstel. De specifieke ambities voor landschap en natuur zijn te vinden in de betreffende themahoofdstukken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie ontwikkelingen overlaat aan de markt. Het gevolg zal zijn dat de keuze valt op profit ten kosten van planet en people. Indiener pleit voor een bewuste keuze voor gezondheid, veiligheid en een aantrekkelijke leefomgeving.	5109
Indiener heeft de indruk dat de nadruk te veel op economie ligt en voorziet daarmee een verstoring van balans tussen welvaart en welzijn. Indiener vreest dat de markt daardoor te veel de ruimtelijke ordening zal sturen.	2016

Standpunt GS

Het economisch beleid van de provincie is gericht op versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van een aantal maatschappelijke opgaven relevant voor Limburg, via twee missies ('Limburg maakt gezond!' en 'Limburg maakt energiek!'). De provincie stimuleert en faciliteert ontwikkelingen en (economische) activiteiten die daaraan bijdragen. Het regionaal economisch beleid staat naast het ruimtelijke beleid en het natuurbeleid van de provincie. De Omgevingsvisie is de verbindende en integrerende visie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ondermijning negatieve effecten op de economische ontwikkeling van de provincie heeft. Indiener stelt dat dit bij het hoofdstuk economie nog de nodige aandacht zou moeten krijgen.	1016

Standpunt GS
Vanwege het strategische lange termijn karakter van de Omgevingsvisie beschrijft de visie het door de indiener benoemde thema op hoofdlijnen in onder meer hoofdstuk 1. De provincie Limburg erkent de problematiek op het gebied van veiligheid, criminaliteit en ondermijning, ook in relatie tot de economische ontwikkeling van de provincie. De provincie Limburg heeft een Veiligheidsagenda vastgesteld waarin ondermijning een van de speerpunten is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor de 'Donut'. De Donut is een economisch model dat economische welvaart meet door te kijken naar de realisatie van een sociaal fundament zonder het overschrijden van ecologische plafonds .Indiener dringt aan om te kiezen voor kwaliteit van leven boven consumptie.	5109

Standpunt GS
Wij stellen de inbreng van de indiener op prijs. Met het Missiegedreven Economisch Beleidskader heeft de provincie een beleid ingezet dat gericht is op maatschappelijke opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet volgende passage als positief en zou binnen de provinciale visie nog meer uitwerking/basis mogen krijgen: "Welke accenten er gelegd worden in het economisch beleid wordt per collegeperiode bepaald. Die accenten krijgen vervolgens uitwerking via beleidskaders, programma's, bestuurlijke afspraken en uiteindelijke concrete acties. Dat kan zich ook vertalen in…, het voorkomen van wateroverlast en droogte (klimaatadaptatie) (zie ook hoofdstuk Water),…".	1015

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor het leggen van accenten in het economisch beleid. Voor de huidige collegeperiode is het regionaal economisch beleid vastgelegd in het Missiegedreven Economisch Beleidskader.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Einstein telescoop</u>

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener wil provincie erop attenderen dat bij het aanwijzen van een locatie voor de Einsteintelescoop voorafgaand onderzoek aan te bevelen is met betrekking tot EMC beïnvloeding of interferentie indien in de nabijheid van een hoogspanningsverbinding is. Indiener biedt een contactpersoon aan voor toekomstige afstemming over dit onderwerp.	5202
Indiener ziet in de realisatie van de Einsteintelescoop een grote kans.	3011

Standpunt GS
We bedanken de indieners voor de positieve reactie. Voor wat betreft het aanbod bedanken wij de indiener hiervoor en zullen wij als betrokken partij het NIKHEF in contact brengen met de aangedragen contactpersoon.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

VDL Nedcar

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of inpassingsmaatregelen voor uitbreiding van VDL Nedcar nu al nodig zijn, zonder dat zeker is dat dit bedrijf nieuwe opdrachten heeft binnengehaald en uitbreiding onontkoombaar is. Het kappen van bomen of aanpassen van de infrastructuur en verleggen van de Geleenbeek vindt indiener dan ook prematuur.	2016

Standpunt GS
In de regels van het inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar zijn voorwaardelijke verplichtingen opgenomen ten aanzien van de landschappelijke inpassing. Deze inpassing moet gereed zijn 1 jaar na gereedkomen van de bouw van de nieuwe bedrijfsgebouwen van VDL Nedcar dan wel 1 jaar na het in gebruik nemen van de bedrijventerreingronden daar waar het delen van het bedrijventerrein betreft waar geen gebouwen worden gerealiseerd. Voor wat betreft inpassing van de infrastructuur geldt dat deze gereed dient te zijn voor ingebruikname van de randweg. De situatie die indiener schetst doet zich dan ook niet voor omdat inpassing aan de bouw of ingebruikname daaraan gekoppeld is. Wat betreft het kappen van de bomen en het aanpassen van de infrastructuur voordat er nieuwe opdrachten zijn verwijzen wij naar de antwoorden in de Nota van Zienswijzen en Advies bij het Inpassingsplan Uitbreiding VDL Nedcar: deze Nota is terug te vinden op www.ruimtelijkeplannen.nl (IMRO-code NL.IMRO.9931.VDLNedcar-VGO1) en/of op www.gebiedsontwikkelingvdlnedcar.nl).Wat betreft de Geleenbeek: deze wordt niet verlegd in het kader van het project VDL Nedcar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Chemelot

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de provincie de ambitie ondersteunt om Chemelot in 2050 een klimaat neutrale chemiesite te laten zijn. Indiener verzoekt om bij de ontwikkeling de beheerder van het landelijke hoogspanningsnet nauw te betrekken zodat zij tijdig een afweging kunnen maken of dit gevolgen heeft of kan hebben voor de capaciteit van het transportnetwerk. Indiener biedt contactgegevens aan en kan meer informatie verstrekken.	5202

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie en onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie is dit punt opgenomen en wordt een Regionaal Programma Energie Infrastructuur aangekondigd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat versnelde vermindering van uitstoot door bedrijven in de lucht, op het land en in het water in de Omgevingsvisie meer aandacht dient te krijgen. Indiener geeft als voorbeeld de mogelijkheid die Chemelot krijgt om nog 30 jaar te werken aan het beëindigen van de uitstoot.	5128

Standpunt GS
Het verminderen van de uitstoot en de verdere verduurzaming van Chemelot is iets waar Chemelot nadrukkelijk aan werkt. Zie hiertoe ook de visie 2025 van Chemelot waarbij zij aangeeft de meest duurzame chemiesite van West-Europa te willen worden. Voor 2050 streeft Chemelot (in lijn met de Nederlandse en Europese ambities) naar een circulaire, duurzame en volledig klimaat neutrale chemiesite. Als overheid ondersteunen wij Chemelot in deze ambitie vanuit onze eigen (wettelijke) rol. Een dergelijke transitie is dermate groot dat dit niet van de ene op de andere dag gerealiseerd kan worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener meldt dat de regio Westelijke Mijnstreek op 9 juli 2020 een gezamenlijke reactie heeft gegeven op het tweede concept van de Omgevingsvisie. Een aspect daarvan betrof de ontwikkeling van Chemelot in relatie tot de omgeving. Daarin werd aangegeven: ”De inrichting Chemelot en de ontwikkeling daarvan komt uitgebreid aan bod in de Omgevingsvisie zowel in relatie tot duurzaamheid, werkgelegenheid, economie, mobiliteit als tot de kwaliteit van de leefomgeving. Wat wij minder terugzien in het tweede concept van de Omgevingsvisie is de balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds. Ontwikkelingen binnen de inrichting Chemelot kunnen er immers toe leiden dat mogelijkheden voor bijvoorbeeld woningbouw en bedrijven in onze gemeenten in het gedrang komen vanwege milieuregelgeving, denk aan externe veiligheid en geluidsregelgeving”. Indiener ziet in het ontwerp-Omgevingsvisie deze balans nog onvoldoende terugkomen en verzoekt dit alsnog te doen.	1024

Standpunt GS
Eind 2019 is de ‘Veiligheidsvisie Chemelot e.o.’ vastgesteld. Eén van de in deze visie opgenomen maatregelen is de ontwikkeling van een bovenwettelijk veiligheidskader. Hiertoe is een externe technische veiligheidscommissie in het leven geroepen.
Genoemd veiligheidskader gaat criteria bevatten voor zowel nieuwe initiatieven binnen als buiten Chemelot, alsmede criteria voor ingrijpende veranderingen aan bestaande installaties die een veranderend risicoprofiel met zich meebrengen. Deze criteria dienen als afwegings- en beoordelingskader. Uitgangspunt daarbij is het mogelijk maken van een passende balans tussen het belang van veiligheid en het belang van ruimtelijk-planologische en economische ontwikkeling, waarbij veiligheid voorop staat.

Onlangs heeft een actualisatie van de beschrijving van de systemen en algemene voorschriften van hoofdstuk 1 van de omgevingsvergunning van de site Chemelot (de zogenaamde koepelvergunning) plaatsgevonden. De omgevingsvergunning (als geheel) bestaat uit een algemeen deel met voorschriften (hoofdstuk 1) en momenteel 64 deelvergunningen voor de activiteiten van de verschillende bedrijven met specifieke vergunningsvoorschriften per bedrijf voor onder andere bodem, grondwater, geluid, lucht, (externe) veiligheid en afvalstoffen.

De ontwikkeling van activiteiten op de site wordt dus door de ‘koepelvergunning’ en het toekomstig veiligheidskader gereguleerd.

Met name voor majeure ontwikkelingen buiten de site geldt dat het toekomstige veiligheidskader daar ook criteria voor aangeeft. Uiteraard geldt voor ontwikkelingen buiten de site ook geldende wet- en regelgeving waar wij als provincie onder andere vanuit de WABO onze wettelijke taak vervullen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de ontwerp-Omgevingsvisie de oude term European Circulair Hub wordt gebruikt. Inmiddels wordt voor deze ontwikkeling de term Chemelot Circulair Hub gebruikt. Indiener verzoekt dit aan te passen.	1024

Standpunt GS
De actuele term is Chemelot Circular Hub. Deze term kan ingevoerd worden in de teksten van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, bij kopje Circulaire economie en bij kopje Chemelot-site. In hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?. In hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.4 Werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat, in het kader Chemelot. En in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, 3f Grote werklocaties.

~~European Circular Hub~~ **Chemelot Circular Hub**.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat er geen industriële activiteit wordt toegestaan in het gebied Graetheide en de gouden natuurparel De Lexhy.	5016
Indiener verzoekt om expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat er geen industriële activiteit wordt toegestaan in het gebied Graetheide en dat De Lexhy behouden blijft voor natuur en landschap.	5182

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie zijn de Graetheide en Lexhy aangemerkt als buitengebied en deels als natuurwerk en groenblauwe mantel. Wat de indiener vraagt kunnen wij op dit moment niet opnemen in de Omgevingsvisie omdat een dergelijke keuze op dit moment niet aan de orde is. Er wordt gewerkt aan een integrale gebiedsvisie om ruimtelijke ontwikkelingen in de omgeving van Chemelot in balans te brengen, met aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de omliggende gebieden, leefbaarheid en leefomgeving, economie, mobiliteit en logistiek (blz.133). Dit doen we met betrokken overheden, Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden. De genoemde gebieden Graetheide en de Lexhy maken deel uit van deze gebiedsvisie, die vooral zal worden gebruikt als richtinggevend kader en inspiratie voor beoogde ruimtelijke ontwikkelingen in deze omgeving. Bij een verdere doorgroei van de Brightlands Chemelot Campus in de toekomst is de locatie van de Lexhy wel in beeld. Pas op het moment dat er sprake is van concrete ontwikkelingen, zullen deze (waar nodig) worden ingepast in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om in het kader van het belang van de versterking van de haven Stein een tekstpassage toe te voegen (in tekstblok Chemelot blz. 133): "De noodzaak tot het creëren van voldoende ruimte in de haven Stein zowel fysiek als qua milieuruimte in relatie tot circulariteit is van essentieel belang voor Chemelot. Hiertoe wordt in overleg met alle betrokken partijen een ontwikkelingsperspectief met uitvoeringsprogramma voor de haven Stein opgesteld. Het realiseren vaneen duurzame multimodale verbinding tussen de haven en de Chemelot site is hierbij een belangrijke randvoorwaarde." Indiener verzoekt om in het kader van het belang van de versterking van de haven Stein een tekstpassage toe te voegen (zie zienswijze).	5026

Standpunt GS
Aanvullend op het benoemde op blz.133 is in hoofdstuk 9 'Werklocaties' Stein opgenomen in de opsomming van multimodale hotspots (blz.67). Gezien het abstractieniveau van de Omgevingsvisie achten wij dit voldoende. De havenvisie die wordt ontwikkeld zal meer in detail op de zaken ingaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst erop binnen afzienbare tijd een integrale havenvisie wordt opgesteld voor de Haven Stein.	1023

Standpunt GS
Het is bekend dat de integrale havenvisie wordt opgesteld. De Omgevingsvisie heeft een hoger abstractieniveau. De havenvisie zal passen binnen de kaders van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds onvoldoende terugkomen.	1009

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van een goede balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds. In dat kader wordt onder andere gewerkt aan een integrale gebiedsvisie, om ruimtelijke ontwikkelingen in deze omgeving in balans te brengen, met aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de omliggende gebieden, leefbaarheid en leefomgeving, economie, mobiliteit en logistiek. Dit doen we samen met betrokken overheden, Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden (blz. 133). Dit zal ook terugkomen in onze ambitie om een gezonde en veilige leefomgeving te realiseren voor iedereen in Limburg en (meer concreet voor deze omgeving) in de recent vastgestelde 'Veiligheidsvisie Chemelot e.o.' (blz. 43).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener spreekt waardering uit voor de Omgevingsvisie waarin duidelijk het provinciale belang is aangegeven van het realiseren van European Circular Hub, de verduurzaming van de Chemelot site en de doorgroei van de Brightlands Chemelot Campus.	5026

Standpunt GS
We zijn blij met de ontvangen waardering voor de wijze waarop de Chemelot Circular Hub, Chemelot site Brightlands Chemelot Campus is opgenomen in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om het belang van waterstof, niet alleen als alternatieve energiedrager, maar ook als grondstof te benadrukken en hiervoor een beleidskader aan te geven.	5026

Standpunt GS

In de Limburgse Waterstofagenda 2.0 is dit opgenomen, die deel uitmaakt van de Provinciale Energie Strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de status van de gebiedsvisie voor de omgeving van Chemelot te verduidelijken en om de Lexhy, als beoogde uitbreidingslocatie voor de BCC alsmede een van de mogelijkheden voor het realiseren van een zogenaamde circulaire satelliet site, in de definitieve Omgevingsvisie op te nemen.	5026

Standpunt GS
Doel van de integrale gebiedsvisie is om ruimtelijke ontwikkelingen in de omgeving van Chemelot in balans te brengen, met aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de omliggende gebieden, leefbaarheid en leefomgeving, economie, mobiliteit en logistiek. Dit doen we met betrokken overheden, Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden. Het is niet de bedoeling om de gebiedsvisie een formele juridische status te geven, maar deze vooral te gebruiken als richtinggevend kader en inspiratie voor beoogde ruimtelijke ontwikkelingen in deze omgeving. Op het moment dat er sprake is van concrete, gewenste ontwikkelingen, zullen deze via een (gemeentelijk) omgevingsplan planologisch mogelijk moeten worden gemaakt en zal (waar dat nodig is) dit ook worden ingepast in de provinciale Omgevingsvisie. Bij een verdere doorgroei van de Brightlands Chemelot Campus in de toekomst is de locatie van de Lexhy wel in beeld. Mochten plannen voor de Campusuitbreiding naar De Lexhy aan de orde zijn, dan zal hierover aparte besluitvorming moeten plaatsvinden, op basis van de dan geldende inzichten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in het kader van een duurzame, betrouwbare en veilige energievoorziening de door te trekken elektriciteitsverbinding boven 150 KV (380 KV) vanaf Maasbracht naar Chemelot en verzoekt om deze essentiële verbinding een plaats te geven in de definitieve Omgevingsvisie.	5026

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie is dit punt opgenomen en wordt een Regionaal Programma Energie Infrastructuur aangekondigd. Zie ook beantwoording zienswijzen hoofdstuk 11 Energie .met betrekking tot specifiek de PES. Alleen door in te zetten op CO_2-reductie, circulaire economie en een robuuste duurzame energie-infrastructuur kunnen voorgenoemde bedreigingen het hoofd worden geboden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft de visie op de regio, met Chemelot en BCC als motor en proeftuin voor een circulaire samenleving, maar mist hierin een verwijzing naar de ruimtebehoefte die hiermee gepaard kan gaan. Indiener verzoekt aan de tekst op blz. 173 een zin toe te voegen, namelijk: “Deze transitie brengt een ruimtevraag met zich mee, die wij een plaats moeten geven in de regio”.	5026

Standpunt GS
Ons inziens is de voorgestelde toevoeging overbodig. Wij onderkennen dat de ontwikkeling naar een circulaire samenleving gepaard kan gaan met ruimtebehoefte. In de ontwerp-Omgevingsvisie is hierover dan ook het volgende gesteld (blz.133): “Wij zetten in op het optimaliseren van het huidig ruimtegebruik door compacter ruimtegebruik en het combineren van functies. Waar nodig kijken wij

naar het beschikbaar stellen van extra ruimte voor de verdere omschakeling naar een duurzame, circulaire economie." En verder: "Circulaire economie stelt op haar beurt ook eisen aan het ruimtegebruik voor inzameling en opslag van materialen. Chemelot gaat deze zaken niet op de site Chemelot vestigen, maar is op zoek naar circulaire satelliet sites in Limburg en in het buitenland." Daarmee is uitgedrukt dat wij oog hebben voor de ruimtevraag van deze transitie en tegelijkertijd dat deze vraag veel breder gaat dan alleen de regio. De verduurzamingsopgave vraagt enerzijds om voldoende beschikbaarheid van betaalbare en groene energiedragers zoals elektriciteit en (circulaire) grondstoffen, anderzijds om voldoende fysieke ruimte. Hier hoort ook een robuuste duurzame energie-infrastructuur bij.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Brightlands campussen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verzoekt de provincie om bij doorontwikkeling van de Brightlands Campus Greenport Venlo voldoende aandacht te hebben voor alle typen agrarische bedrijvigheid, waaronder de (verduurzaming van de) intensieve veehouderij. Nu ligt veel focus op (glas)tuinbouw, samenwerking met BASF en future farming.	1009

Standpunt GS
Brightlands Campus Greenport Venlo richt zich met haar activiteiten op innovatie in een beperkt aantal thema's van belang en met potentie voor Limburg. Met het kiezen van focus kan er meer impact gerealiseerd worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft in verband met een eigen beleidsontwikkeling belangstelling voor de ontwikkeling van commerciële- en bedrijfslocaties (waaronder de Brightlands-campussen) in de grensregio. Tevens heeft indiener interesse in forenzenverbindingen en verscheidene arbeidsmarktaspecten zoals arbeidstekorten.	3002

Standpunt GS
Voor informatie over commerciële en bedrijfslocaties wordt verwezen naar de betreffende lokale overheden, de ontwikkelaars van specifieke locaties en LIOF.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Brightlands Campus Greenport Venlo een breed scala aan grensoverschrijdende effecten kan hebben, die gecontroleerd moeten worden via ruimtelijke ordeningsinstrumenten. Indiener stelt bijvoorbeeld dat de behoefte aan goedkope huisvesting voor internationale arbeidskrachten die werkzaam zijn op de campus niet mag leiden tot een onbalans op de woningmarkt in de Duitse grensgemeenten. Voor deze werknemers moet huisvesting gerealiseerd worden op Nederlands grondgebied.	3007

Standpunt GS
De Brightlands Campus Greenport Venlo is gelokaliseerd rondom de Innovatoren en Villa Flora in Venlo. Er vindt geen productie plaats. De campus als zodanig heeft geen fysieke grensoverschrijdende effecten (anders dan woon-/werkverkeer). De campus richt zich met name op innovatie en starters en heeft een community-functie in de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om meer balans in de Omgevingsvisie aan te brengen tussen enerzijds de beperkte aandacht voor centra van de grote steden en anderzijds de grote(re) aandacht voor andere economische dragers zoals campussen.	1003

Standpunt GS
In de tekst van het hoofdstuk Economie is het belang van de stedelijke centra benoemd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat in het hoofdstuk Economie de nadruk wordt gelegd op fysieke campussen. Dit gaat voorbij aan het grote belang van netwerken tussen bedrijven en instellingen. Juist het verbinden is een van de dingen waarin de regio Midden-Limburg goed is (zie regionale bijdrage: Midden-Limburg, Het verbindend hart van Limburg).	1029

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie is, net als in het Missiegedreven Economisch Beleidskader, nadrukkelijk aandacht voor ecosystemen en triple helix-samenwerking. Daarmee onderschrijven beiden het belang van netwerken tussen bedrijven en instellingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener waardeert de aandacht voor de triple helix organisaties. Er wordt een goede link gemaakt met arbeidsmarkt en onderwijs.	1030

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor de aandacht voor triple helix organisaties en de link naar arbeidsmarkt en onderwijs.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de focus erg eenzijdig op de campussen en Zuid-Limburg is gericht. Er staat beschreven dat de provincie de samenhang tussen de campussen wil versterken. Indiener vindt echter dat ook de relaties met de omliggende regio's versterkt moet worden. Dit is van belang om toegevoegde waarde en massa te creëren.	1030

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie is de relatie met de omliggende regio’s opgenomen door het belang van stedelijke omgeving en de aanhaking van (internationaal en regionaal) MKB te benoemen. In hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief wordt hier specifieke aandacht aan besteed en het belang geduid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener wil samen met de provincie haar ambitie verkennen ten aan zien van haar Proeftuin ‘Green Experience’. Met de proeftuin wordt een ontwikkeling gestart richting kenniscentrum en field lab, met daarin experimenten op het gebied van landschap, landbouw, voedsel, gezondheid, samenleven, vrijetijdseconomie, ondernemen en duurzaamheid ruimte krijgen.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij verkennen graag samen de ambities van de indiener.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener zou graag in hoofdstuk 8 Economie teruglezen dat agrarische productiebedrijven in het algemeen én het agro-foodcluster van cruciaal belang zijn voor de Limburgse economie. Indiener vindt het passend om dit als ambitie op te nemen en de expliciete keuze te maken vóór toekomstbestendige, renderende en duurzame ondernemingen in Greenport Venlo c.q. het agrofoodcluster.	2004
Indiener zou graag zouden in hoofdstuk 8 Economie teruglezen dat (glas)tuinbouwbedrijven én het agro-foodcluster van cruciaal belang zijn voor de Limburgse economie. Indiener vindt het passend om dit als ambitie op te nemen en de expliciete keuze te maken vóór toekomstbestendige, renderende en duurzame glastuinbouwondernemingen in Greenport Venlo c.q. het agrofoodcluster. Dat sluit aan op de afspraken en uitvoeringsagenda waaraan de provincie zich heeft gecommitteerd in het Tuinbouwakkoord en de Nationale Tuinbouwagenda.	2011, 5042

Standpunt GS
Het belang van deze activiteiten is onderstreept door de inhoudelijke focus op Brightlands Campus Greenport Venlo, één van de vier Brightlands campussen. Het Missiegedreven Economisch Beleidskader is niet langer sectoraal van insteek maar richt zich via twee missies op een aantal maatschappelijke opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Maastricht Aachen Airport</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de verdere ontwikkeling van MAA gepaard gaat met een enorme toename van CO2- en stikstofuitstoot. Indiener stelt dat dit grote negatieve gevolgen heeft voor nabijgelegen Natura 2000-gebieden, de leefbaarheid voor omwonenden en de toeristische sector van Zuid-Limburg. Indiener vraagt zich af waarom de Omgevingsvisie zich met betrekking tot MAA beperkt tot ‘ernstig gehinderden’. Indiener verzoekt om een visie ten aanzien van de niet-ernstige hinderniveaus. Indiener verzoekt om een gebiedsgerichte benadering met cumulatieve visie omtrent de mate van geluidshinder en de CO2-uitstoot / (milieu-)vervuiling door bedrijven op Aviation Valley.	5081
Indiener mist ten aanzien van MAA een specificering van de relevante milieufactoren zoals stikstof.	2014

Standpunt GS
Er is op dit moment reeds sprake van een vergunde activiteit. Het streven is om bij toekomstige ontwikkelingen binnen deze vergunde waarden te blijven. Voor de toekomstige ontwikkelingen van MAA geldt dat deze moeten voldoen aan de huidige en toekomstige wettelijke normen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener is het niet eens met het uitgangspunt dat het aantal ernstig gehinderden vanwege MAA ten opzichte van de huidige vergunde situatie in de toekomst niet mag toenemen en stelt dat dit aantal op basis van de huidige beleidsuitgangspunten zou moeten verminderden.	2005

Standpunt GS
Dat het aantal ernstig gehinderden niet mag toenemen ten opzichte van de huidige vergunde situatie is een uitgangspunt dat Provinciale Staten in 2014 hebben geformuleerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat ook andere negatieve effecten van MAA, naast de negatieve invloed op het welzijn van omwonenden, zoals de verstoring van natuur en stiltegebieden en de invloed op flora en fauna, genoemd moeten worden.	2005

Standpunt GS
Dat luchtvaart in zijn algemeenheid en de luchthaven Maastricht Aachen Airport (MAA) naast welvaart ook hinder kunnen opleveren wordt onderkend. Om die reden wordt voor de toekomstige ontwikkeling van de luchthaven aangegeven dat de hinder niet verder mag toenemen. Voor MAA zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én het behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving. Voor natuurwaarden geldt dat de stikstofdepositie van de luchthaven gelijk of minder dient te zijn dan de huidig vergunde situatie. In 2011 is onderzocht dat de huidig vergunde situatie geen significant effect op natuurwaarden heeft.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat MAA verder ontwikkeld zou moeten worden en dat daarbij een goede balans gevonden moet worden tussen economie en belangen. Indiener stelt ook dat dit een illusie is. Verdere ontwikkelingen zouden zwaar ten koste gaan van de leefomgeving en woongenot.	5095
Indiener is van mening dat aan Maastricht Aachen Airport (MAA) een veel te grote positieve betekenis wordt toegekend en er vrijwel geen aandacht wordt besteed aan de negatieve gevolgen die de activiteiten van MAA hebben op de leefomgeving en andere economische activiteiten, zoals toerisme in het Heuvelland.	2005

Standpunt GS
Voor Maastricht Aachen Airport (MAA) zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt sluiting en herbestemming van MAA de enige juiste keuze.	2012

Standpunt GS
Provinciale Staten hebben in 2019 nog aangegeven niet voor sluiting van de luchthaven Maastricht Aachen Airport (MAA) te zijn. Voor MAA zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving. Hierbij zal altijd sprake zijn

dat de deze ontwikkeling er niet toe mag leiden dat het aantal ernstig gehinderden zal toenemen ten opzichte van de huidig vergunde situatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de positieve impact van MAA op de Limburgse samenleving nagenoeg nihil is. Indiener is van mening dat het terrein van MAA in de Omgevingsvisie beter benoemd kan worden voor nieuwe locaties voor Brightlands, wonen en natuur en zaken die er echt toedoen.	5128

Standpunt GS
De bijdrage van MAA aan de Limburgse Economie vertaalt zich in bereikbaarheid en werkgelegenheid. Een goede bereikbaarheid is een van de belangrijke vestigingsplaatsfactoren. Het belang van de werkgelegenheid is in 2019 door het onderzoeksbureau Etil becijferd op ruim 1.500 werkzame personen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het grote terrein van MAA een uitstekende locatie is om in te zetten als nieuwe werklocatie om zo te komen tot meer effectiviteit en ruimtebeslag.	5128

Standpunt GS
De provincie onderschrijft de opvatting van het Rijk dat deze regionale luchthaven van nationale betekenis is, derhalve is de optie om deze in te zetten als (nieuwe) werklocatie niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
‘Verder zetten wij in op het versterken van de inbedding van de luchthaven in de regionale economie en de ontwikkeling van het gebied van Aviation Valley. Hier zijn meer dan 5.000 fte werkzaam in sectoren die ook ten dienste staan aan MAA.’ Indiener plaatst vraagtekens bij de rechtmatigheid en motivering van deze stelling en ziet graag een gedegen onderbouwing ten aanzien van de economische effecten van MAA. Indiener vraagt zich af om welke sectoren en bedrijven het gaat, of de revenuen ook provincie Limburg toekomen en of de 5.000 fte in Limburg woonachtig en werkzaam zijn.	5081
Indiener vindt de werkgelegenheidscijfers in relatie tot MAA onbetrouwbaar omdat deze gebaseerd zijn op onjuiste aannames en geforceerde berekeningen. Indiener stelt dat de genoemde 5.000 fte’s van Aviation Valley maar zeer ten dele een relatie hebben met MAA en dus ook elders in de provincie een plek zouden kunnen krijgen.	2012

Standpunt GS
Het aantal van 5.000 arbeidsplaatsen volgt uit een analyse van de werkgelegenheidscijfers op basis van het vestigingenregister (Lisa) voor de bedrijven gelegen rondom de luchthaven. Het betreffen bedrijven in de volgende sectoren: Transport en logistiek, Maintenance, Med-Tech, High-Tech, Bouwbedrijven, Rechtskundige Dienstverlening, Luchtverkeersleiding, Eurocontrol, Douane en Marechaussee Personenvervoer door de lucht.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener roept op om te stoppen met het (stimuleren tot het) werven en aantrekken van bedrijven in relatie tot MAA.	5095

Standpunt GS
De met de luchthaven samenhangende werkgelegenheid en de toekomstige groei daarvan kan niet los gezien worden van de verdere ontwikkeling van de luchthaven in een goede balans tussen economische ontwikkeling en de belangen van een goede leefomgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat MAA, met een paar duizend arbeidsplaatsen, geen grote economische drager is en per saldo een zeer geringe of zelfs mogelijk een negatieve economische bijdrage levert aan de regio, doordat het ten koste gaat van de economische drager toerisme (goed voor 20.000 directe en indirecte arbeidsplaatsen).	2005

Standpunt GS
De omvang van de werkgelegenheid die samenhangt met de luchthaven vormt voor het provinciaal bestuur een aanzienlijk belang. Het vertegenwoordigt daarmee alleen al een positief effect op de regionale economie. Het onderzoeksbureau Etil heeft becijferd dat dit circa € 100 miljoen per jaar inhoud.
Voor Maastricht Aachen Airport (MAA) zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener voorziet schade voor de toeristische en sector en banenverlies door meer activiteiten op MAA.	5152

Standpunt GS
Tot nu toe heeft de toeristische sector geen (negatief) effect gehad van de ontwikkeling van de luchthaven. Voor de toekomst wordt erop gelet dat de ontwikkeling van de luchthaven in balans blijft met andere belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener twijfelt aan de voordelen van MAA voor de werkgelegenheid en de economische voordelen voor de regio. Indiener verzoekt een totaal en cumulatief beeld van de door hem genoemde factoren (schade aan natuur en gezondheid, werkgelegenheidswinst en –afname, kosten).	5152

Standpunt GS
De luchthaven beschikt op dit moment over een vergund kader waarbinnen deze kan opereren.
Bij toekomstige beslissingen over de luchthaven zullen alle relevante (omgevings)aspecten opnieuw onderzocht en afgewogen worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener stelt als inwoner in de buurt van MAA last te hebben van MAA sinds de verlenging van de landingsbaan; zonder vergunning stelt indiener. Dit door verhoging van het aantal vliegbewegingen (ook na 23.00 uur) die veel geluid maken en huizen laten trillen (vooral bij opstijgen en als ze net voorbijvliegen). Indiener stelt dat de vliegtuigen naast lawaai en trillingen ook zorgen voor besproeiingen en uitlaatgassen en dat het kweken van groente daarom niet zo verstandig is op die locatie.	5095

Standpunt GS
Het verlengde baangebruik is inmiddels beëindigd. Na 23.00 uur mag niet gevlogen worden. Er bestaat voor vertragingen buiten de invloedssfeer van de luchthaven een regeling dat in uitzonderingsgevallen na 23.00 uur vliegtuigen mogen vertrekken of landen. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat ziet toe op de correcte toepassing van die regeling.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt tijdens het rennen bij Kazen een keer kerosinelucht te hebben geroken van een zwaar vliegtuig. Indiener is vervolgens een beetje onwel geworden. Normaal wordt indiener niet zo snel onwel.	5095

Standpunt GS
Wij adviseren om, indien er sprake is van een afwijkende situatie waarbij kerosinelucht wordt waargenomen, direct contact op te nemen met de luchthaven of het KICL om te bezien of sprake is van een ongeoorloofde situatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het veel reëler zou zijn de luchthaven weer naar het oude niveau te brengen en zware vrachtvliegtuigen te weren of anders de luchthaven te amoveren.	5095

Standpunt GS
Er is op dit moment reeds sprake van een vergunde activiteit. Het streven is om bij toekomstige ontwikkelingen binnen deze vergunde waarden te blijven. Voor Maastricht Aachen Airport (MAA) zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om de mooie woorden in de Omgevingsvisie over natuur, landschap, woon-werk-leefmilieu, gezondheid echt betekenis te geven en de luchthaven af te schalen.	5095

Standpunt GS
Voor de toekomstige ontwikkeling van de luchthaven is inmiddels een verkenning gestart onder leiding van de heer Van Geel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener roept op tot het zoeken van internationale samenwerking indien vervoer per lucht belangrijk is voor Limburg.	5095

Standpunt GS
De mogelijkheden van (internationale) samenwerking met andere luchthavens zal verder worden bekeken. In het kader van de nationale Luchtvaartnota wordt de samenwerking met andere luchthavens opgezocht.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt te onderzoeken of het juridisch mag dat de provincie zowel eigenaar van MAA als opsteller van de Omgevingsvisie is.	5152

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie weegt de provincie vanuit haar publieke taak het belang van de bereikbaarheid af. Dit staat los van het eigenaarschap. Ook bij andere infrastructuur is de provincie eigenaar, maar staat dat op zich het wegen van het belang van mobiliteit niet in de weg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat te zwaar wordt ingezet op economische sectoren, die deels gesubsidieerd worden, zoals MAA.	5152

Standpunt GS
De luchthaven krijgt voor de niet economische diensten van algemeen belang (NEDAB) een bijdrage van de provincie. Hiermee kan de publieke infrastructuurfunctie van de luchthaven gegarandeerd worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist met betrekking tot MAA in de teksten een relatie met de veranderende wereld waarin Limburg zich begeeft.	2012
Indiener mist ten aanzien van MAA de onzekerheid over de vliegbranche na Corona.	2014

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie is aangegeven dat wij voor Maastricht Aachen Airport (MAA) inzetten op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving. Hierbij wordt rekening gehouden met veranderende inzichten. Voor een algemene toelichting over Corona in relatie tot de Omgevingsvisie verwijzen we naar het hoofdstuk Proces.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt her en der gelezen te hebben dat MAA altijd, ook in economisch opzicht, een moeizame aangelegenheid is geweest, maar dat men desondanks deze niet wil laten vallen en het belangrijk vindt.	5095
Indiener verwijst naar een uitgevoerde MKBA van MAA en stelt dat de luchthaven als bedrijf economisch onrendabel en daarmee overbodig is. Indiener stelt dat MAA geen	2012

economische drager van de provinciale economie is.	
Indiener geeft aan dat de stelling, dat de regionale luchthaven MAA van bijzonder provinciaal belang is, onjuist is en op geen enkele wijze in een onafhankelijke studie wordt onderbouwd (indiener verwijst naar paragraaf 17.4 blz. 132 en 137).	2005

Standpunt GS
De luchthaven kent de afgelopen jaren positieve bedrijfsresultaten. Daarnaast is op basis van cijfers van het onderzoeksbureau Etil in beeld gebracht wat het werkgelegenheidseffect van de luchthaven is. Op basis daarvan is sprake van een positieve bijdrage aan de regionale economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het vasthouden aan MAA, met alle daaraan gegeven kwalificaties, haaks staat op tal van opties en voornemens in de Omgevingsvisie. Het is daarmee contraproductief voor tal van ambities op het gebied van duurzaamheid, innovatie, leefklimaat, gezondheid, een hoogwaardig in rust te beleven landschap dat dienstdoet voor recreatie en wonen, voor welvaart en welzijn. Indiener verzoekt daarom om de Omgevingsvisie krítisch te herzien, eerst en vooral met betrekking tot de plaats die MAA er in heeft. Ook al is die niet al te prominent geformuleerd.	2012

Standpunt GS
De ontwikkeling van MAA zal in balans met de belangen van een goede leefomgeving worden bezien, waarbij duurzaamheid en innovatie bij MAA belangrijk zullen zijn. Hierdoor is op voorhand niet a priori sprake van de genoemde tegenstelling.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in relatie tot MAA en vrijetijdseconomie de noodzakelijke voorwaarde voor rust en ruimte voor vrijetijdeconomie en bewoners.	2012

Standpunt GS
Voor Maastricht Aachen Airport (MAA) zetten wij in op een balans tussen de economische verankering in de regio én behoud van de leefkwaliteit voor de omgeving. Dit geldt ook voor de balans tussen de economische betekenis van de luchthaven, de economische betekenis van de vrijetijdseconomie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar een uitgevoerde MKBA van MAA en stelt dat de luchthaven verstoorder is van andere, wel renderende economische activiteiten in Zuid-Limburg.	2012
Indiener vindt het schandalig dat er zo dicht bij woongebieden een luchthaven ligt.	5095
Indiener stelt dat MAA de directe levenssfeer van omwonenden bedreigt en wijst op het aantal direct gehinderden. Indiener vindt dit niet acceptabel voor een bedrijf.	2012
Indiener stelt dat het veiligheidsaspect bij MAA in het geding is en dat de bedrijfsvoering leidt tot een verslechtering van de leefomgeving en luchtkwaliteit.	2012

Standpunt GS
De luchthaven dient te opereren binnen de gelden veiligheidsnormen en milieukaders, zodat verstoring van andere belangen binnen wettelijke normen blijft. Voor de toekomstige ontwikkelingen van MAA geldt dat deze moeten voldoen aan de huidige en toekomstige wettelijke normen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener begrijpt niet waarom MAA als wezenlijk onderdeel van de provinciale basisinfrastructuur is aangeduid. Indiener dicht de luchthaven geen directe of indirecte regionale betekenis toe.	2012

Standpunt GS
De luchthaven MAA is na Schiphol de enige vrachtluchthaven van Nederland en zorgt voor connectiviteit die voor Nederland van groot belang is. Daarnaast betekent de luchthaven een aanzienlijke werkgelegenheid zowel regionaal en nationaal.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener beschouwd de status 'Luchthaven van Nationale betekenis' van MAA als formaliteit en wijst op de gebrekkige rol van MAA in de NOVI en de luchtvaartsector.	2012

Standpunt GS
De luchthaven Maastricht Aachen Airport is een regionale luchthaven van nationaal betekenis. Dit is als zodanig ook in de nationale luchtvaartnota opgenomen. De regionale luchthavens van nationaal betekenis vervullen samen met Schiphol een samenhangend systeem van luchthavens die zorgen voor de connectiviteit van Nederland via de lucht. MAA is met Schiphol de enige vrachtluchthaven van Nederland.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de resultaten van de ontwikkelvisie, die wordt opgesteld voor de luchthaven als vertaling van de Nationale Luchtvaart 2020-2050 onder aansturing van een onafhankelijk verkenner, moeten worden meegenomen in de Omgevingsvisie. Pas als dit gebeurd is kan de Omgevingsvisie definitief worden.	2005

Standpunt GS
De onafhankelijk verkenner zal een advies opstellen op basis waarvan GS en PS conclusies zullen trekken die bepalend zullen zijn voor de verdere ontwikkeling van de luchthaven. In dat verband ligt het in de rede om besluitvorming en keuzes te baseren op voortschrijdend inzicht. Dit betekent dus niet dat de vaststelling van de Omgevingsvisie op afronding van dat advies dient te wachten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de luchthaven / Aviation Valley in de Omgevingsvisie goed is gepositioneerd.	2005

Standpunt GS
Bij de verder ontwikkeling van de luchthaven zal verdere versterking van de regionale inbedding onder andere in het gebied van Aviation Valley speerpunt van beleid blijven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het niet eens met de stelling dat vliegveld MAA en de connectiviteit via de lucht van groot belang is voor de regionale economie en het vestigingsklimaat. Er is volgens indiener geen lijndienst voor zakelijk verkeer en goederenvervoer kan ook via omliggende luchthavens.	2005

Standpunt GS
Door de aanwezigheid van de luchthaven is de regio aantrekkelijk voor de vestiging van met name logistieke bedrijven die als onderdeel van de logistieke keten ook luchtvracht vervoeren. Daarnaast is de luchthaven een randvoorwaarde voor de vestiging van het cluster vliegtuigonderhoudsbedrijven (MRO) bedrijven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vliegbasis de Peel</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de plannen van defensie om vliegbasis de Peel te heropenen niet in de Omgevingsvisie voorkomen. Indiener verzoekt om dit in de Omgevingsvisie op te nemen.	2015, 4001, 5119, 5195
Indiener stelt dat de reactivering van vliegbasis de Peel is voorzien voor lange termijn en zo ook de negatieve invloed op mens en natuur.	4001
Indiener stelt dat de reactivering van vliegbasis de Peel veel geluidsoverlast veroorzaakt en van invloed is op gezondheid van veel mensen.	4001
Indiener stelt dat de reactivering van vliegbasis de Peel zorgt voor een nog hogere stikstofuitstoot en nog meer uitstoot van fijnstof.	4001
Indiener stelt dat de luchtkwaliteit in het gebied reeds slecht is en de reactivering van vliegbasis de Peel dit nog slechter maakt. Indiener geeft aan dat de provincie dit niet vermeldt heeft.	4001, 5119
Indiener stelt dat belangrijke natuurgebieden in de directe omgeving, naast invloed van intensieve landbouw, verdere negatieve effecten zullen ervaren door de reactivering van vliegbasis de Peel.	4001, 5119
Indiener stelt dat de reactivering van vliegbasis de Peel negatieve invloed heeft op toerisme in de omgeving.	4001, 5119
Indiener verzoekt namens een aantal omwonenden de (on)gewenstheid van een eventuele reactivering van militaire vliegbasis De Peel in de Omgevingsvisie op te nemen en hierbij een aantal nader genoemde aspecten af te wegen. De vliegbasis is volgens indiener grotendeels in de provincie Limburg gelegen. Er kleven volgens indiener ernstige bezwaren aan de eventuele reactivering van militaire vliegbasis De Peel en daarvoor is ook geen draagvlak aanwezig. Indiener stelt dat de betrokken omwonenden zich in algemene zin zorgen maken over het woon- en leefklimaat in Noord-Limburg en de staat van de kwetsbare natuurgebieden in die regio. Daarnaast maken de agrarische ondernemers en de ondernemers uit de toeristische sector binnen de groep omwonenden zich zorgen over hun toekomstperspectief.	2015, 5203
Indiener stelt dat bij reactivering van vliegbasis De Peel de geluidsoverlast in zeer forse mate zal toenemen. Een specifiek aandachtspunt daarbij is het laagfrequent geluid.	2015, 5203
Indiener stelt dat bij reactivering een toename plaats zal vinden van de geëmitteerde fijnstof en het ultrafijn stof. Dit terwijl veehouderijbedrijven in De Peel juist al jarenlang "op slot" zitten en dat nieuwvestiging is uitgesloten omdat toename van fijnstof uit den boze is.	2015, 5203
Indiener acht het van groot belang dat onderzocht wordt wat de gevolgen zijn voor de gezondheid van omwonenden (waaronder gezinnen met kinderen) van de toename van de geluidsoverlast en de verslechtering van de luchtkwaliteit.	2015, 5203
Indiener stelt dat de herontwikkeling van de vliegbasis kan leiden tot meer stikstofdepositie en daardoor tot een onaanvaardbare aantasting van kwetsbare	2015, 5203

natuurgebieden. Dit terwijl voor veehouderijen al vele jaren geldt dat er geen ontwikkelingsruimte is in de omgeving van de Peel.	
Indiener stelt dat bij een reactivering van vliegbasis de Peel agrarische ondernemers vrezen voor een aantasting van hun bedrijfsvoering. Overmatige geluidsoverlast leidt tot een toename van stress bij de dieren en tot schrikreacties. Dit leidt tot nadelige gevolgen in het kader van dierenwelzijn en de bedrijfsvoering.	2015, 5203
Indiener stelt dat bij een reactivering van vliegbasis de Peel toeristische ondernemers vrezen voor een aantasting van hun bedrijfsvoering. Een toename van de geluidsoverlast door extra vliegbewegingen zal leiden tot een afname van het toerisme	2015, 5203
Indiener wenst ter overweging mee te geven het van groot belang te achten dat voor reactivering van vliegbasis De Peel een breed draagvlak dient te bestaan en dat voor dergelijke ontwikkelingen een goede omgevingsdialoog dient te worden gevoerd op basis van gelijkwaardigheid en volledige en juiste informatie. Het gevaar dreigt dat activiteiten die op vliegbasis Gilze-Rijen worden geschrapt vanwege gebrek aan draagvlak, verplaatst worden naar vliegbasis de Peel.	2015, 5203
Indiener is van mening dat de reactivering van vliegbasis de Peel (gemeente Venray) ten onrechte niet in de Omgevingsvisie is opgenomen. Vanwege de verhoging van de geluidsbelasting en de stikstofdepositie worden zowel het leefklimaat als de aanwezige natuurwaarden negatief beïnvloed. Reactivering kent geen draagvlak binnen Limburg en in het aangrenzende gebied in de provincie Brabant. De provincie zou deze ontwikkeling derhalve als ongewenst moeten aanmerken.	2022
Indiener vindt dat de voorgenomen reactivering van Vliegbasis de Peel niet kan ontbreken in de definitieve Omgevingsvisie. Indiener wijst hierbij naar de relatie met de belangrijke uitdaging voor het realiseren van een aantrekkelijke, sociale, gezonde en veilige leefomgeving voor de Limburgers. Indiener stelt dat er ernstige bezwaren kleven aan de eventuele reactivering van militaire vliegbasis De Peel en geeft aan dat hiervoor ook geen draagvlak aanwezig is.	2015

Standpunt GS
Het ministerie van Defensie is bezig met de voorbereiding van een luchthavenbesluit voor de militaire luchthaven De Peel. Ter voorbereiding daarop zal het ministerie van Defensie eerst een milieueffectrapportage uit laten voeren. En ter voorbereiding daarop heeft het ministerie van Defensie een concept Notitie Reikwijde en Detailniveau uit laten voeren die moet leiden tot een definitieve Notitie Reikwijdte en Detailniveau.
Daarmee zit het Ministerie in een zeer vroege verkenningsfase van een lang traject om te komen tot een luchthavenbesluit en is het niet opportuun om nu iets te zeggen over (de toekomst van) de militaire luchthaven. Zo is er op basis van onderzoek nog geen duidelijkheid over invloed op mens en natuur(gebieden) en over aspecten als geluidsoverlast, stikstofuitstoot, fijnstof, luchtkwaliteit, agrarische bedrijfsvoering en toerisme. Het is aan het Ministerie van Defensie om te reageren op eventuele zorgen die leven bij omwonenden, omdat zij verantwoordelijk zijn voor het opstellen van het eerdergenoemde luchthavenbesluit. Het is daarom nog te vroeg om iets te zeggen over een mogelijke reactivering van de militaire luchthaven De Peel; reden waarom er nu geen passage is opgenomen over de militaire luchthaven De Peel. De provincie blijft wel via de Commissie Overleg en Voorlichting Milieu (COVM) in overleg met de betrokken gemeenten, de provincie Noord-Brabant en het Rijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vrijetijdseconomie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt het College van Gedeputeerde Staten uitdrukkelijk om de mogelijkheden voor de combinatie van landschap en vrijetijdseconomie nóg sterker te benadrukken zodat Zuid-Limburg ook voldoende toekomstperspectief wordt geboden.	5068

Standpunt GS

Het behouden en ontwikkelen van de kernkwaliteiten van het landschap is van groot belang voor de vrijetijdseconomie. Bij ruimtelijke ontwikkelingen en projecten waar provinciale belangen spelen kiezen wij voor een samenwerking op basis van integraal ontwerpen (zie paragraaf 15.3).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt op het gebied van vrijetijdseconomie meer aandacht voor de vele (familie)bedrijven die de slag naar meer kwaliteit niet of moeilijk kunnen maken. Zorg voor aansluiting tussen beleidsdoelen en werkelijkheid (bijvoorbeeld door een vitaliteitsonderzoek) en stel werknemers in staat om de kwaliteitsslag bij te houden.	1007

Standpunt GS
In het project vitalisering verblijfsrecreatie dat de provincie samen met gemeenten uitvoert krijgen alle bedrijven, waaronder ook kleine familiebedrijven, ondersteuning aangeboden om een kwaliteitsslag te maken. Mochten wij dit project gaan verbreden naar bijvoorbeeld hotels of dagrecreatie dan zullen wij hiervoor aandacht hebben. Ook zullen wij kijken hoe we instrumenten als innovatieprogramma's van LIOF en de MKB-deal familiebedrijven kunnen betrekken bij de versterking van kleinere bedrijven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat watersport en de Maasplassen ontbreken in het hoofdstuk Economie gezien het belang voor de vrijetijdseconomie en –besteding.	1003

Standpunt GS
De Omgevingsvisie beoogt geen limitatieve opsomming van ontwikkelingen te geven. In paragraaf 18.3.2 Toekomstbeeld Midden-Limburg van de Regiovisie Midden-Limburg wordt het belang van de Maasplassen als toeristische trekker beschreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag het volgende aandachtspunt op blz. 60 toegevoegd: "Wij stimuleren de ontwikkeling van een sectorplatform dat quattro-helix netwerkverbindingen legt en integraal functioneert voor de gehele Zuid-Limburgse Vrijetijdseconomie binnen een blijvend vijfsterren landschap."	1002, 1005

Standpunt GS
Wij zien het stimuleren van een quattro-helix sectorplatform als een primaire verantwoordelijkheid voor de gemeenten die al in triple-helixverband samenwerken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener doet de aanbeveling om de verschillende belangengroepen actief te betrekken bij gebiedsontwikkelingen en in het proces te waarborgen dat sport en recreatie niet ondergeschikt gemaakt worden aan andere doelen.	2009

Standpunt GS
In paragraaf 20.1 hebben wij uitgangspunten bij de uitvoering opgenomen. 'Per opgave kiezen we de juiste aanpak en werkwijze zodat we in een vroegtijdig stadium in gesprek kunnen gaan met de

relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Zij worden hierdoor betrokken bij hun omgeving en in staat gesteld om zich “mede-eigenaar” te voelen, ook door zelf in actie te komen. Zo creëren we draagvlak, dragen we bij aan de kwaliteit van de besluitvorming en kunnen er nieuwe, op uitvoering gerichte allianties ontstaan’. Wij streven bij gebiedsontwikkelingen naar een goede afweging van belangen. Dat betekent dat soms keuzes moeten worden gemaakt tussen belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener biedt aan graag mee te denken bij de programmatische beleidsuitwerking van vrijetijdseconomie.	2009

Standpunt GS
Het aanbod van indiener wordt gewaardeerd, maar voor vrijetijdseconomie zal geen separate beleidsuitwerking worden opgesteld. Paragraaf 3.5 Toerisme en recreatie in het uitvoeringskader van het Missiegedreven Economisch Beleidskader is leidend voor de ondersteuningsactiviteiten voor de toeristisch-recreatieve sector.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de doelstellingen van de vrijetijdseconomie mikken op de kapitaalkrachtige bezoekers. Indiener vraagt om meer aandacht voor de minderdraagkrachtige doelgroep.	2014

Standpunt GS
In het toeristisch beleid zetten we in op een algehele kwaliteitsverbetering van het toeristisch-recreatieve aanbod. Wij willen over de volle breedte van de sector een aantrekkelijk aanbod met een goede prijs-kwaliteit verhouding realiseren, ook voor de minder kapitaalkrachtige doelgroepen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is benieuwd naar de doelgroepen waar de marketingstrategie ter voorkoming van overdruk in de vrijetijdseconomie zich op richt en welke voorzieningen en landschapsinrichting daarvoor nodig zijn.	2016

Standpunt GS
Onze marketingstrategie richt zich op drie types van Nederlandse doelgroepen: de inzichtzoeker, de avontuurzoeker en de harmoniezoeker. We mikken met deze doelgroepen op een betere spreiding van bezoekers door het hele jaar heen, maar ook op herhaalbezoek en daarmee op verhoging van de bestedingen in andere perioden dan het hoogseizoen en de schoolvakanties. Daar zijn niet direct specifieke voorzieningen en landschapsinrichtingen voor voorzien.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt ten aanzien van de vrijetijdseconomie-marketingstrategie voor doelgroepen om overdruk te voorkomen, dat de praktijk leert dat het beperken van aantallen bezoekers onmogelijk is.	2016

Standpunt GS
Onze marketingstrategie richt zich op drie types van Nederlandse doelgroepen: de inzichtzoeker, de avontuurzoeker en de harmoniezoeker. We mikken met deze doelgroepen op een betere spreiding van bezoekers door het hele jaar heen, dus buiten het hoogseizoen en schoolvakanties, wat ons inziens tot verlaging van overdruk in sommige regio's zal leiden.

Ook vanuit het mobiliteitsbeleid wordt gewerkt aan het voorkomen van overdruk. De Zuid-Limburgse gemeenten hebben samen met de provincie en Rijkswaterstaat de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg opgesteld, op basis van het provinciale mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen en de gemeentelijke mobiliteitsvisies. In de visie worden een 34-tal mobiliteitsopgaven genoemd die vragen om nadere uitwerking. De mobiliteitsdruk, waaronder begrepen de toeristische mobiliteit, in het Heuvelland wordt genoemd. In de komende periode vindt door dezelfde partners als hierboven genoemd de uitwerking plaats van Mobiliteitsvisie naar Mobiliteitsagenda, met het doel de opgaven en de mogelijk daaruit voortvloeiende maatregelen steeds verder te concretiseren. Indien concrete maatregelen worden gepland, worden de sector, burgers en anderen hier uiteraard bij betrokken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de visie ten aanzien van de vrijetijdseconomie. Ten aanzien van de marketingstrategie blijft indiener echter van mening dat u dit het beste regionaal kunt faciliteren. Vanuit het perspectief van de consument is Limburg als bestuurlijke eenheid geen destinatie. De consument in zijn vele gedaantes herkent Limburg niet als één bestemming, de consument herkent de regio's als destinaties, waarbij Zuid-Limburg een van de meest bekende (en grootste) Nederlandse destinaties is. Indiener vraagt om samen naar een methodiek te zoeken die juist deze toeristische regio's in haar kracht zet, waarbij het merk Limburg versterkt wordt daar waar dit het meest kansrijk is.	5149

Standpunt GS
Wij zijn het gedeeltelijk met de indiener eens wat de marketingstrategie betreft: voor de recreërende Limburgers en een deel van de Nederlandse toeristen is profilering van een specifieke regio bepalend. Maar door de buitenlandse toeristen en het overige deel van de Nederlandse toeristen zal Limburg wel degelijk als destinatie worden gezien. Daarnaast vinden we het voor het trekken van bezoekers voor meerdaags verblijf juist zinvol om aan te geven dat er in Limburg (en de omliggende grensstreek) meer te bezoeken en te beleven is, dan alleen in de betreffende regio waar men wil overnachten. De toeristische marketingstrategie richt zich op vijf verhaallijnen. Deze verhaallijnen/thema's worden vermarkt aan de hand van content die past bij de betreffende doelgroep/leefstijl. Het vermarkten van een Limburgse regio is dus geen doel op zich; de verhaallijnen zijn op meerdere regio's toepasbaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de agrarische sector veel betekent voor de belevingswaarde van toeristen in het gebied, vanwege de landelijke uitstraling en het gevarieerde landschap dat het met zich meebrengt.	2007

Standpunt GS
Wij delen de opvatting van indiener. In paragraaf 12.1 hebben wij opgenomen dat de bijdrage van de agrarische sector aan de omgevingskwaliteit van economische waarde is voor recreatie en toerisme.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat alleen de economische betekenis van toerisme in de	5107

Omgevingsvisie wordt belicht. Indiener is van mening dat hierbij meerdere invalshoeken moeten worden betrokken zoals de spankracht qua milieu, natuur, veiligheid en gezondheid van de eigen inwoners. Indiener verzoekt een visie op het toerisme in Limburg in de toekomst (rekening houdend met de Corona effecten) in de definitieve Omgevingsvisie op te nemen.	

Standpunt GS
In hoofdstuk 8 wordt de economische betekenis van toerisme belicht. In andere hoofdstukken van de Omgevingsvisie komen zijdelings de raakvlakken van recreatie en toerisme met andere thema's aan de orde. In hoofdstuk 20 is opgenomen hoe wij uitvoering willen geven aan de Omgevingsvisie.
In het Missiegedreven Economisch Beleidskader zijn twee missies centraal gesteld: de Limburgers gezonder te maken en Limburg duurzamer te maken. Ontwikkelingen in de toeristisch-recreatieve sector zullen op de bijdrage aan die missies worden beoordeeld. Daarbij zullen wij indien mogelijk de effecten van COVID-19 (Corona) meenemen. Zie ook de beantwoording op zienswijzen met vragen over de doorwerking van gevolgen van COVID-19 (Corona) op het algemene hoofdstuk van deze nota van Zienswijzen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het op het gebied van vrijetijdseconomie het aantal overnachtingsplaatsen in Zuid-Limburg meer dan voldoende is omdat overlast voor bewoners een halt toegeroepen moet worden.	5128

Standpunt GS
Volgens de geldende Omgevingsverordening Limburg moet bij de ontwikkeling van een initiatief met overnachtingsmogelijkheden onder meer aangetoond worden dat het initiatief voorziet in een behoefte. Het is de verantwoordelijkheid van de betreffende gemeente om bij een dergelijk initiatief de balans te zoeken tussen de diverse belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de toeristische bedrijfstak als een van de partners in het streven om te komen tot een betere veiligheid en gezondheid voor de inwoners. Dit terwijl deze bedrijfstak wel de voorzieningen aanbiedt die de inwoners in hun vrijetijd gebruiken en die daarmee een essentiële rol vervullen bij hun gezondheid en gelukbeleving. Indiener mist aldus onder het thema Gezondheid de rol die de verdere versterking en vernieuwing van de voorzieningen in de toeristische sector kunnen spelen bij het in stand houden en verbeteren van de gezondheid van onze inwoners. De toeristische bedrijfstak kan volgens indiener via gerichte communicatie en via de aanleg en de bewegwijzering van wandel-, fiets- en MTB-routes vanuit de stedelijke agglomeraties een positieve bijdrage leveren aan meer bewegen en meer vertoeven in de buitenlucht.	5149

Standpunt GS
Wij delen de opvatting van indiener dat de toeristisch-recreatieve bedrijfstak een partner is in het streven om te komen tot een betere gezondheid voor inwoners. In het Missiegedreven Economisch Beleidskader zijn twee missies centraal gesteld waaronder de missie om Limburgers gezonder te maken. Ontwikkelingen in de toeristisch-recreatieve sector zullen op de bijdrage aan die missies worden beoordeeld.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven, als bullet 7:

De toeristisch-recreatieve bedrijfstak kan bijvoorbeeld via aanleg en bewegwijzering van routes een positieve bijdrage leveren aan gezondheid door meer bewegen en meer vertoeven in de buitenlucht te stimuleren.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de toerisme- en vrijetijdssector als een belangrijke economische factor en streeft er dan ook naar het belang van toerisme te vergroten door actieve investeringen in de toeristische infrastructuur. Indiener is op dit gebied geïnteresseerd in grensoverschrijdende samenwerking.	3011

Standpunt GS
Wij zien de euregionale ligging van Limburg als één van onze troeven voor de versterking van de toeristisch-recreatieve sector. We werken daarin samen met partners aan Duitse en Belgische zijde van de grens. Zie voor grensoverschrijdende samenwerking (algemeen) ook de antwoorden op zienswijzen met betrekking tot Euregionale samenwerking.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vrijetijdseconomie in stedelijk en landelijk gebied</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om ook aandacht te besteden aan de samenhangende benadering voor vrijetijdseconomie in landelijke kernen, net zoals dat wel gebeurt voor vrijetijdseconomie in steden.	1022
Indiener pleit voor het mogelijk maken van nieuwe ontwikkelingen op het gebied van toerisme en recreatie in het buitengebied.	1025, 1017, 1009
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie staat dat hotels thuishoren in het stedelijk gebied en is van mening dat hotels eveneens thuishoren in het landelijk gebied.	1019
Indiener vindt dat ook in de kernen buiten het stedelijk gebied en zelfs in het buitengebied in bijvoorbeeld leegstaande monumentale carréhoeves, kleinschalige hotels tot de mogelijkheden moeten kunnen behoren.	1026
Indiener is van mening dat de stelling dat dagrecreatieve voorzieningen thuishoren in stedelijk gebied erg beperkend is voor de mogelijkheden van het buitengebied. Indiener vindt dat goede ontwikkelingen in het buitengebied mogelijk moeten blijven. Indiener verzoekt om de mogelijkheden om toerisme en leisure in het buitengebied meer integraal te bekijken.	1014
De indiener acht een meer integrale benadering van het Noord-Limburgse buitengebied met betrekking tot Toerisme en Leisure als noodzakelijk. De indiener ziet in de gemeente Venray kansen om dagrecreatieve voorzieningen toe te staan, “en gebieden te versterken qua leefbaarheid en omgevingskwaliteiten. Het gaat om het mogelijk maken van nieuwe verdienmodellen die Noord-Limburg als agro-toeristische bestemming verrijken”.	1009
Indiener ziet kansen op het gebied van Toerisme en Leisure in het buitengebied, welke tevens een bijdrage kunnen leveren aan het voorkomen van verloedering en ondermijnende problematiek in het buitengebied. Indiener pleit er dan ook voor om nieuwe ontwikkelingen in het buitengebied tot de mogelijkheden te laten behoren.	1011
Volgens indiener ontbreekt bij het derde aandachtspunt op blz. 60 een aanduiding in schaalgrootte en conceptuele inpassing (locatiepassend) in het landschap voor passende kleinschalige verblijfsaccommodaties en dagrecreatieve voorzieningen. Indiener ziet graag het volgende toegevoegd: “Grootschalige hotels en dagrecreatieve voorzieningen horen in stedelijk gebied […] Voor het Landelijk Middengebied reserveren wij kleinschalige innovatieve initiatieven, passend bij cultuur en het landschap van de locatie.”	1002, 1005
Op blz. 60 staat dat hotels en dagrecreatieve voorzieningen thuishoren in het stedelijk gebied. Volgens het kaartmateriaal is de kern Valkenburg aangeduid als landelijke kern. Indiener verzoekt om de kern Valkenburg toe te voegen aan het stedelijk gebied, dan wel een aparte “tussen"-categorie te benoemen voor toeristische centra, waarbij meer ruimte gegeven wordt voor passende ontwikkelingen voor die categorie. Hotels en	1018

dagrecreatieve voorzieningen passen namelijk ook prima in dit profiel.	
Indiener verzoekt de provincie om aan te geven dat er specifieke zones in het landelijk gebied bestaan die ruimte bieden voor nieuwe dag- en verblijfsrecreatieve ontwikkelingen.	1022
Indiener verzoekt om naast 'kampeerterrein' en 'dagstrand' de sportvisserijvoorziening expliciet te vermelden.	2009
Ten aanzien van winkelgebieden ziet indiener kansen tot synergie met de toeristische bedrijfstak door meer attractiewaarden toe te voegen aan binnensteden, waardoor niet alleen winkels en horeca de trekkers zijn.	5149

Standpunt GS
De tekst van het derde onderdeel in de paragraaf Vrijetijdseconomie dient verduidelijkt te worden. In plaats van de term 'bebouwd gebied' is abusievelijk de term 'stedelijk gebied' gehanteerd. Dit heeft veel misverstanden opgeleverd bij de indieners van zienswijzen. De tekst heeft betrekking op het ontwikkelen van nieuwe voorzieningen. Reeds vastgelegde mogelijkheden in vigerende ruimtelijke plannen blijven in stand.
In dit onderdeel kan de tekst over hotels vervallen. Ten aanzien van initiatieven voor hotels gelden onder meer de Limburgse principes en de zonering in hoofdstuk 3. Een specifieke aanvulling in hoofdstuk 8 is overbodig.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie, derde bullet:
~~Hotels en~~ Dagrecreatieve voorzieningen zoals bioscopen, ~~escaperooms,~~ casino's, **kartbanen en trampolineparken** horen thuis in het ~~stedelijk gebied~~ **'bebouwd gebied' ('stedelijk gebied', 'stedelijke centrumgebied' en 'landelijke kern')**. ~~Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca profiteren van elkaars aanwezigheid, zij versterken elkaar en daarmee de vitaliteit van de stadscentra. Voorzieningen als kartbanen en trampolineparken zijn fysiek meestal te groot voor de stadscentra, maar zijn ook gebonden aan het stedelijk gebied. In het landelijk gebied buiten de plattelandskernen en bebouwingsclusters zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals een kampeerterrein en een dagstrand. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker, indien het landelijk gebied bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.~~ **Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca versterken elkaar en kunnen daardoor met name de vitaliteit van stedelijke centra versterken. De schaal van de voorziening dient te passen bij de schaal van de kern. In het 'buitengebied' en de 'groenblauwe mantel' zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals bijvoorbeeld een kampeerterrein, een dagstrand, agrotoerisme of een visvijver voor de sportvisserij. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker in het 'buitengebied', indien de beoogde locatie bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Op blz. 60 staat vermeld dat het gebruik van recreatieverblijven voor andere functies dan verblijfsrecreatie, zoals permanent en tijdelijk wonen, verboden blijft. Indiener is het in beginsel hiermee eens, echter bij incidentele vakantiehuisjes in onze dorpskernen kan het wenselijk zijn om deze om te zetten naar een andere functie omdat ze bijvoorbeeld midden in een woonbuurt zijn gelegen.	1019

Standpunt GS
In de Omgevingsverordening Limburg 2014 is het gebruik van recreatieverblijven voor permanent of tijdelijk wonen verboden. Dat beleid zullen wij continueren. Ook het wijzigen van de bestemming van een recreatieverblijf naar de functie wonen is nu verboden. Wij zijn van mening dat voor zeer specifieke situaties dat verbod te strikt is. Wij zullen bij de herziening van de Omgevingsverordening een voorstel doen om een bepaling op te nemen om van dit verbod te kunnen afwijken. Daarmee krijgen gemeenten de mogelijkheid om in specifieke situaties maatwerk te leveren om in incidentele gevallen de bestemming van een recreatieverblijf om te zetten naar wonen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er een tegenstrijdigheid lijkt te zijn als het gaat om het oneigenlijk gebruik van verblijfsaccommodaties. Enerzijds leidt dit tot vertroebeling van de recreatieve identiteit en is het daarmee ongewenst (blz. 54), anderzijds kan het nodig en wenselijk zijn voor de huisvesting van arbeidsmigranten en is het daarmee functioneel (blz. 37). Het is onduidelijk hoe hiermee moet worden omgegaan en welke rol de provincie hierbij heeft. Indiener verzoekt dit eenduidig op te nemen in de Omgevingsvisie.	1028
Indiener geeft aan dat hetgeen op blz. 37 wordt aangegeven ten aanzien van de mogelijkheden voor tijdelijke bewoning op recreatieparken (het mag) ruimer is dan hetgeen hierover wordt gezegd op blz. 54 en 60 (het mag niet tenzij.)	1024
Indiener vindt dat het ruimte bieden aan tijdelijke huisvesting van woonurgenten in verblijfsrecreatieve objecten in strijd is met het tegengaan van permanent en tijdelijk wonen op verblijfsrecreatieve locaties.	1003
Indiener geeft aan dat in hoofdstuk 5 (wonen en leefomgeving) alsook in hoofdstuk 8 (economie) wordt aangegeven dat tijdelijk permanente bewoning is toegestaan in recreatieparken voor de huisvesting van internationale werknemers en/of woonurgenten voor de duur van maximaal 10 jaar onder nader te stellen voorwaarden. Indiener stelt dat het oneigenlijk gebruik van verblijfsaccommodaties, zoals permanent of tijdelijk wonen, leidt tot vertroebeling van de recreatieve identiteit (duurzaam toerisme) en daarom ongewenst is. Het ruimte bieden aan tijdelijke huisvesting van woonurgenten in verblijfsrecreatieve objecten is reguliere huisvesting en daarmee strijdig. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor handhaving. Indiener is van mening dat deze tijdelijke toestemming niet bijdraagt aan een duurzame oplossing en vraagt het opnemen van deze uitzondering te heroverwegen of er juridisch strengere (handhavings)voorwaarden aan te koppelen.	1029
Indiener is van mening dan het argument ‘verdienmodel voor herontwikkeling of sanering’ een perverse prikkel is voor ondernemers.	5128

Standpunt GS
In de Omgevingsverordening Limburg 2014 is het gebruik van recreatieverblijven voor permanent of tijdelijk wonen verboden. Dat beleid zullen wij continueren. Door gemeenten en provincie is de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan de vitaliteit van vakantieparken. Door de inzet van een vitaliteitsmanager kunnen recreatiebedrijven begeleid worden in hun toekomstperspectief. Indien het perspectief gelegen is in de sanering of revitalisatie van het bedrijf zijn financiële middelen nodig om het perspectief te bekostigen. In de Omgevingsverordening Limburg 2014 is een bepaling opgenomen om desgewenst in deze, zeer specifieke situatie, onder bepaalde voorwaarden, huisvesting van (short-stay) internationale werknemers mogelijk te maken voor maximaal 10 jaar. Eén van de voorwaarden hierbij is dat geen samenloop met recreatief gebruik (en daardoor vertroebeling van de recreatieve identiteit) mag plaatsvinden. Gemeenten zijn zelf aan zet om te bepalen of ze dit een wenselijke oplossing vinden en eventueel gebruik te maken van deze bepaling. Op dit moment is via deze bepaling in de Omgevingsverordening het huisvesten van woonurgenten nog niet mogelijk. Wij zijn voornemens bij de herziening van de Omgevingsverordening een voorstel daartoe aan Provinciale Staten voor te leggen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil nadrukkelijk betrokken worden bij het opstellen van nader beleid over Het huisvesten van arbeidsmigranten (short stay) en woonurgenten op bungalowparken die gesaneerd moeten worden.	1026

Standpunt GS
Aanvullend op het direct bovenstaande antwoord: ten aanzien van short-stay internationale werknemers zijn de regels al vastgelegd in een bepaling in de Omgevingsverordening. Bij de herziening van de Omgevingsverordening ten aanzien van het huisvesten van woonurgenten via deze bepaling zal de gebruikelijke inspraak mogelijk zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Centra / winkelgebieden

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat grote economische dragers zoals de binnensteden, het Heuvelland, de Maas(plassen) en het Designer Outlet Roermond niet worden genoemd. Indiener vindt dat het belang van steden voor de basisvoorzieningen, retail en werkgelegenheid voor de regio meer aandacht moet krijgen in de Omgevingsvisie.	1003

Standpunt GS
Het belang van de steden en stedelijkheid in relatie tot het provinciaal economisch beleid, is opgenomen in het Missiegedreven Economisch Beleidskader. De door de indiener beschreven economische dragers binnensteden en het Designer Outlet Center worden weliswaar in het hoofdstuk 8 Economie niet benoemd, maar zijn in het hoofdstuk 9 Werklocaties wel opgenomen in de beschrijving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de waarde van de Midden-Limburgse economie, denk aan het Designer Outlet Centrum en de Big Five Natuurgebieden, voor Limburg als geheel. Beide economische dragers zorgen voor bezoekers, werkgelegenheid en een aantrekkelijke leefomgeving. Indiener stelt dat het van belang is deze economische dragers niet alleen te behouden, maar versterkend te laten zijn voor de economische structuur.	1028

Standpunt GS
In het Missiegedreven Economisch Beleidskader zijn de accenten van het provinciaal economisch beleid voor de deze bestuursperiode beschreven. De natuurgebieden zijn beschreven in het onderdeel natuur en in de regionale paragrafen wordt met een verwijzing naar het Designer Outlet Center beschreven dat Roermond haar naam als ‘retail capital’ wilt behouden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Onderwijs en arbeidsmarkt

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat focussen op innovatie pas zin heeft als de basis op orde is (goede arbeidsmarkt en kwalitatief goed onderwijs).	1016

Standpunt GS
We bedanken de indiener voor de reactie en onderschrijven de reactie. In ons collegeprogramma en het Missiegedreven Economisch Beleidskader hebben wij onze ambitie ten aanzien van een goed functionerende arbeidsmarkt en kwalitatief goed onderwijs opgenomen. Deze is integraal verwoord in de ambitie in paragraaf 8.2.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de positie van internationale werknemers. Deze zijn hard nodig voor de economische ontwikkeling van Limburg, mede gezien de demografische ontwikkelingen in	2011

Limburg.	

Standpunt GS
Wij onderkennen dat het beschikbaar hebben van voldoende gekwalificeerd personeel voor ondernemers cruciaal is, waaronder internationale werknemers. Wij maken met ondernemers waar nodig ruimte voor arbeidsmigratie, met leefbare huisvesting voor tijdelijke arbeidsmigranten en goede integratie van 'nieuwe Limburgers'. In paragraaf 1.2 Toekomstbestendige, innovatieve en duurzame economie, is dit geduid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist het belang om het MBO- en HBO-onderwijs weer naar de binnensteden te brengen (of aldaar te houden), waardoor er meer traffic en jeugdige dynamiek blijft dan wel ontstaat. Dit biedt ook voordelen voor onze horeca in de binnensteden en natuurlijk voor onze detailhandel.	5149

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor huisvesting MBO- en HBO onderwijs ligt bij de gemeenten. De provincie heeft hierin een hooguit een faciliterende rol. Wij onderkennen wel dat in de toekomst naast de campussen ook in bijvoorbeeld de binnensteden innovatiemilieus kunnen ontstaan, die elkaar en de campussen kunnen versterken. Dergelijke ontwikkelingen hebben toegevoegde waarde voor de structuurversterking en daarmee het vestigingsklimaat van Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de bredere relatie van studenten en (internationale) werknemers met culturele en andere voorzieningen ontbreekt.	1017

Standpunt GS
De primaire verantwoordelijkheid voor huisvesting onderwijs en arbeidsmigranten, in relatie tot culturele en andere voorzieningen, ligt bij de gemeenten en bedrijven, Wij erkennen wel dat stedelijke en grootstedelijke allure onmiskenbaar een factor is die onze provincie aantrekkelijk maakt voor talent.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om meer in te zetten op een economie en bedrijvigheid die past bij de ontwikkeling van de regionale arbeidsmarkt, het innovatieve karakter van MKB en kennisinstellingen én de mogelijkheden die automatisering, robotisering en digitalisering bieden.	1017

Standpunt GS
Het inzetten op een economie en bedrijvigheid die past bij regiospecifieke kenmerken, ontwikkelingen en kansen onderschrijven wij. De zienswijze zal echter niet overgenomen worden in de Omgevingsvisie Limburg, omdat deze van een ander abstractieniveau is. Wij geven in deze Omgevingsvisie met gefocusseerde campusontwikkelingen invulling aan de zienswijze. In de campus Venlo ligt daarom de focus op agrofood en logistiek, waarbij nadrukkelijk aandacht is voor vormen van digitalisering.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de belemmeringen en barrières van de grensligging voor de arbeidsmarkt onvoldoende naar voren komen. Indiener ziet hier een belangrijke opgave voor de fysieke bereikbaarheid van banen. Indiener stelt dat het verzilveren van grensoverschrijdende agglomeratievoordelen een belangrijke pijler is van de NOVI Zuid-Limburg.	1012, 1013, 3018
Indiener stelt dat zij de centrale positie van de Euregio, gelegen tussen een netwerk van grensoverschrijdende onderwijsinstellingen, als belangrijke impuls voor de ontwikkeling van de Stad Aachen en de regio ziet, ook in relatie tot directe en indirecte werkplekken.	3018

Standpunt GS
De barrières die de grensligging voor de arbeidsmarkt met zich meebrengt zijn op blz. 166 op hoofdlijnen benoemd. Wij blijven daarom inzetten op Grensinformatiepunten (GIP's) en grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling (bijvoorbeeld via 'Service Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling', SGA). De Omgevingsvisie is echter van een hoger abstractieniveau, waardoor deze voorbeelden niet zijn opgenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is geïnteresseerd in een intensieve samenwerking met de hogere onderwijsinstellingen in de provincie Limburg (bijvoorbeeld Universiteit Maastricht, Hogeschool Zuyd Heerlen en Brightlands Campussen).	3011

Standpunt GS
We bedanken de indiener voor de reactie en onderschrijven de reactie. In ons collegeprogramma is het voornemen opgenomen voor het sluiten van een bestuursakkoord met kennisinstellingen. Hierin zullen wij verkennen hoe de samenwerking met RWTH kan worden geborgd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
In het hoofdstuk Economie wordt gebruik gemaakt van de term 'arbeidsmigranten'. In de gehele Omgevingsvisie wordt echter gebruik gemaakt van de term 'internationale werknemers'. Om het hoofdstuk Economie op dit onderdeel in lijn te brengen wordt op blz. 60 de term 'arbeidsmigranten' vervangen door 'internationale werknemers'.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie:
~~arbeidsmigranten~~ **internationale werknemers**

2.9. Zienswijzen over Hoofdstuk 9: Werklocaties

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of er onderzoek wordt gedaan naar nieuwe economische werkgebieden indien de logistieke markt instort, de sluiting van de Staatsmijnen indachtig.	5142

Standpunt GS
De logistiek is nog eerder een (te) grote groeimarkt dan dat er instorting dreigt. Ondanks dat vervoer van goederen altijd zal blijven, zet de provincie in op logistiek die de economische structuur van Limburg versterkt (Missiegedreven Economisch Beleidskader). Concreet betekent dit dat voor nieuwe logistieke bedrijvigheid verwevenheid met maakindustrie, food/agro-sector nagestreefd wordt. Om zo via innovaties een bijdrage te leveren aan een (open) kennis- en logistiek ecosysteem in Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de zorg ten aanzien van de verdozing van Limburg en de aantasting van het landschap waar dit toe heeft geleid. Gezien de hellingsgraden en hoogteverschillen in Zuid-Limburg adviseert indiener om meer te gaan werken met beeldkwaliteitsplannen die de aantasting van vergezichten vanaf verder weg gelegen locaties meenemen in toekomstige afwegingen. Wat indiener nu veel ziet is dat sommige ontwikkelingen kilometers verderop nog zichtbaar zijn wat leidt tot een aantasting van de toeristische beleving en feitelijk een 'industrialisatie' van ons toeristische product.	5149

Standpunt GS
Inrichtingseisen voor werklocaties en beeldkwaliteitsplannen zijn pas aan de orde bij het ontwerp/vaststelling van het gemeentelijk bestemmingsplan. Binnen het Nationaal Landschap Zuid-Limburg zijn nieuwe werklocaties niet toegestaan. Aan de randen van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg zijn geen nieuwe werklocaties gepland; dus meer ‘industrialisatie’ in relatie tot het toeristisch product Zuid-Limburg is niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Grensoverschrijdend aspecten werklocaties</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Er worden werklocaties van meer dan 10 ha voorzien. Indiener stelt dat deze emissies (geluid, geur, stof etc.) kunnen veroorzaken en verzoekt daarom vooraf alle emissie-scenario’s te onderzoeken en te borgen dat de gezondheid van inwoners van Duitse grensgemeenschappen niet geschaad wordt.	3007

Standpunt GS
Bij nieuwe werklocaties zullen alle wettelijk verplichte onderzoeken onder andere op gebied van verkeer, milieu en emissies worden uitgevoerd om de gezondheid van omwonenden te waarborgen; dat geldt ook voor de landgrensoverschrijdende effecten voor bewoners aldaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat bedrijventerreinen steeds schaarser worden en is daarom gestart met het opwaarderen van bestaande bedrijventerreinen. Indiener is op dit gebied geïnteresseerd in grensoverschrijdende samenwerking.	3011

Standpunt GS
Omdat het moeilijker wordt ruimte te vinden voor nieuwe bedrijventerreinen ligt de focus op opwaardering van bestaande bedrijventerreinen. Dit sluit aan bij de redeneerlijn van de Omgevingsvisie: eerst bestaand, dan eventueel uitbreiding alvorens nieuw terrein aan te leggen. Wij verkennen graag samen met indiener en andere relevante partijen, ook grensoverschrijdend, welke samenwerking mogelijk is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de provincie de in voorbereiding zijnde ontwikkeling van de voormalige vliegbasis in Niederkrüchten-Elmpt (tot bovenregionaal bedrijventerrein) op te nemen in de Omgevingsvisie. Indiener vraagt de rol van de provincie hierin te benoemen in de Omgevingsvisie.	1003, 1029
Indiener vraagt aandacht voor de op handen zijnde ontwikkelingen in het buitenland ter plaatse van de voormalige vliegbasis in Niederkrüchten-Elmpt. De herontwikkeling van deze locatie zal impact hebben op de diverse thema's uit de Omgevingsvisie Limburg, zoals arbeidsmarkt, woonbehoefte en de behoefte aan (grensoverschrijdende) bereikbaarheid. Indiener verzoekt dit in de Omgevingsvisie te vermelden.	1029

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie is aangegeven dat de provincie op ruimtelijk gebied een coördinerende rol heeft in relatie tot afstemming van ruimtelijke plannen die grensoverschrijdende effecten kunnen hebben over en weer. Deze afstemming loopt veelal bilateraal, maar bijvoorbeeld ook via de Nederlands-Duitse Commissie voor Ruimtelijke Ordening. Met Vlaanderen en Duitsland zijn afspraken gemaakt over de wijze waarop consultatie van ruimtelijke plannen over en weer dient plaats te vinden. Met Wallonië zijn dergelijke afspraken (vooralsnog) niet gemaakt. Wel gelden uiteraard afspraken op Europees niveau (bijv. ESPOO). Zo ook in het geval van het door indiener genoemde plan voor de vliegbasis in Niederkrüchten-Elmpt (D). Aangezien de Omgevingsvisie een ruimtelijk plan is voor het grondgebied van de provincie Limburg worden geen concrete projecten van of in het aangrenzende buitenland opgenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar passage op blz. 66: “Bij de vestiging van……verplicht te stellen”. Indiener vindt dat multifunctionaliteit van gebouwen bevorderd moet worden. Indiener draagt als voorbeelden aan dat er bij de constructie rekening gehouden moet worden van mogelijke plaatsing van zonnepanelen, compartimentering van een nieuw gebouw om eenvoudige opsplitsing mogelijk te maken en in het kader daarvan een strook voor parkeren en verkeersbewegingen aan beide lange zijden. Indiener verzoekt dit op te nemen in de Omgevingsvisie.	1027

Standpunt GS
De inspraakreactie bevat suggesties die voortborduren op de inhoud van de Omgevingsvisie. Inrichtingseisen en bouwvoorschriften zijn aspecten die op locatieniveau relevant zijn en zullen moeten worden geregeld in het bestemmingsplan dan wel de gemeentelijke omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Relatie regionaal beleid werklocaties</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de ontwerp-Omgevingsvisie in paragraaf 20.3 regionale	1024

samenwerking, aangeeft de regionale uitwerkingen (SVWZL en SVREZL) te respecteren. Indiener vindt het wenselijk om deze verbinding ook bij de betreffende thema's terug te laten komen.	
Indiener geeft aan dat de tekst in de ontwerp-Omgevingsvisie niet overeenkomt met SVREZL: blz. 68 onderdeel werklocaties kantoorgebieden 2e aandachtspunt en blz. 175 2e alinea gebiedsprofiel ZL: De vier Brightlands campussen worden nu als concentratiegebieden voor middelgrote kantoren genoemd in één adem met de grootschalige kantoorlocaties in de steden Maastricht, Heerlen, Sittard-Geleen, Weert, Roermond en Venlo. In deze formulering wordt geen koppeling gemaakt met het thema van de campus. Voor de Chemelot campus geldt immers dat er alleen campus (chemie en materialen) gerelateerde kantoren zijn toegestaan.	1024
Indiener geeft aan dat de tekst in de ontwerp-Omgevingsvisie niet overeenkomt met SVREZL: blz. 68 kantoren en winkels op bedrijventerreinen: "Geen zelfstandige kantoren of detailhandel of detailhandel op bedrijventerreinen. In zeer uitzonderlijke gevallen kan hiervan worden afgeweken als dit leidt tot meer kwaliteit en het schrappen van areaal elders". Indiener stelt dat dit nieuw is en niet in lijn met de SVREZL. Indiener vraagt om deze zinsnede te schrappen aangezien dit verwachtingen in de markt kan scheppen die niet wenselijk zijn.	1024
Indiener geeft aan dat de tekst in de ontwerp-Omgevingsvisie niet overeenkomt met SVREZL: blz. 172 gebiedsprofiel Zuid-Limburg 3e alinea: Retailparken als Belvedère, Gardenz en de Makado zoeken naar nieuwe aanvullende functies om op de langere termijn te overleven". Indiener vindt dat Makado in deze opsomming niet thuis hoort. Indiener stelt dat het toevoegen van een zin als 'de evaluatie van de SVREZL zal hier aandacht aan besteden' zeer wenselijk is.	1024

Standpunt GS
In paragraaf 20.3 is verwoord dat wij de regionale samenwerking voor de daar genoemde thema's gezamenlijk zullen herijken en mede in het kader van de inwerkingtreding van de Omgevingswet zullen actualiseren. Daarmee bevestigen wij dat de bestaande regionale uitwerkingen, visies en programma's regionale uitwerkingen zijn van ons provinciaal beleid, totdat deze geactualiseerd worden. Het herhalen hiervan vinden wij ondoelmatig en overbodig.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Herstructurering werklocaties, multifunctioneel ruimtegebruik</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om zonnepanelen niet alleen voor nieuwe, maar ook voor bestaande bedrijven verplicht te stellen. Indiener verzoekt hierbij om het aanbieden van subsidie.	2014

Standpunt GS
Het is juridisch gezien (er is sprake van reeds eerder verkregen privaat eigendom) niet mogelijk bij bestaande bedrijven zonnepanelen te verplichten. Subsidieregelingen als aanjager om dit te bevorderen (nationaal) zijn er al.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener betreurt het dat in de Omgevingsvisie over het klimaatadaptief maken van bestaande bedrijventerreinen niets is terug te vinden. De stip aan de horizon moet meer zijn dan constateren dat er iets moet gebeuren. Industrieterreinen van de toekomst zijn wat betreft de indiener groen en waterhuishoudkundig toekomstbestendig. Indiener roept dan ook op om hierover wel een visie te formuleren, immers van de bedrijventerreinen is 98% bestaand, en 2% nieuw. Het is een gemiste kans wanneer enkel over toekomstige	1015

bedrijventerreinen wordt gesproken, waar overigens via de keur van het waterschap ook al op wordt gestuurd, en 98% links te laten liggen.	
Indiener verzoekt in het kader van multifunctioneel ruimtegebruik om bomen en water- en groen-doorlatende verharding verplicht te stellen op parkeerterreinen.	2014

Standpunt GS
Deze Omgevingsvisie is een ruimtelijk plan waar iets wel of niet mogelijk is: per definitie zijn dat nieuwe ontwikkelingen/uitbreidingen. Maar in deze Omgevingsvisie geven we ook aan dat (bestaande) bedrijventerreinen meervoudig ruimtegebruik mogelijk kunnen maken (o.a. energie) en kunnen bijdragen aan het voorkomen van wateroverlast en droogte, naast bevorderen van biodiversiteit en veiligheid. Voor uitvoeringsaspecten zijn er andere beleidsprogramma's aangaande energie, water en circulaire economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de provincie niet alleen een faciliterende rol moet vervullen bij de herstructurering van werklocaties, maar ook financiële ondersteuning zou moeten bieden.	1003
Indiener vraagt de provincie met een programma inclusief financiële middelen te komen om invulling te geven aan de circulaire economie en zorgvuldig ruimtegebruik.	1004
Indiener verzoekt de provincie meer ambitie te tonen in de eigen bijdrage en rol om de herstructurering van verouderde werklocaties aan te pakken. Indiener vindt het onterecht dat de provincie slechts een faciliterende rol overweegt en de gemeenten aan zet worden geacht, gezien het belang van de opgave en het feit dat gemeenten vaak niet over voldoende financiële middelen of spankracht beschikken.	1011
Indiener stelt dat het onderwerp herstructurering bedrijventerreinen verder is afgezwakt in vergelijking met de concept Omgevingsvisie. Indiener stelt dat in de concept Omgevingsvisie werd beschreven dat de provincie een nadrukkelijke rol overweegt, maar dat in de ontwerp-Omgevingsvisie de provincie een faciliterende rol voor zich ziet weggelegd.	1020
Indiener verwijst naar passage op blz. 67: "Het in stand houden van……faciliterende rol overwegen". Indiener vindt dat hier een (financieel) stimulerende rol van de provincie wenselijk en noodzakelijk is.	1027
Indiener geeft aan dat er wordt gesignaleerd dat vanuit het oogpunt van circulariteit en optimaal ruimtegebruik, multifunctioneel ruimtegebruik en herstructurering kansen bieden. Tegelijkertijd wordt geconstateerd dat dit meestal niet financierbaar is, en dat gemeenten in een dilemma terecht kunnen komen: aanleg nieuwe bedrijventerreinen versus herstructurering. Met deze constatering wordt vervolgens niets gedaan. De keuze in de praktijk, noodgedwongen, zal snel op uitbreiding vallen. Indiener stelt dat als de provincie circulaire economie en optimaal ruimtegebruik daadwerkelijk voorop wil stellen, hier ook een programma incl. middelen aan gekoppeld zal moeten worden. Dit wringt ook met het doorlopen van de voorkeursvolgorde-stappen (bestaand/nieuw aansluitend/buiten). De eerste stap kun je in geval van herstructurering (hetgeen bij een toenemend aantal terreinen het geval is), in verband met het niet kunnen financieren overslaan. Resteert uitbreiding aan de bestaande terreinen of op een andere locatie. Dit conflicteert met de uitgangspunten van circulariteit en optimaal ruimtegebruik.	1030

Standpunt GS
Deze Omgevingsvisie is een ruimtelijk plan, waarin de provincie ook haar rolopvattingen aangeeft, van agenderend, via faciliterend tot stimulerend, meesturend en verbindend. Een eventuele opgave waarvoor aanvullend financieel instrumentarium nodig zou zijn, vereist afspraken (programmatisch of projectgewijs) via andere beleidskaders dan deze Omgevingsvisie. Bijvoorbeeld beleidsprogramma's aangaande energie, water en circulaire economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt expliciet aandacht voor het midden en kleinbedrijf (MKB) en de herstructurering en verduurzaming van bestaande bedrijventerreinen. Men verwacht dat de provincie hierin ook een actieve rol zal nemen en niet alleen aandacht heeft voor grote bedrijven, campussen, vliegveld en Einstein Telescoop.	1008

Standpunt GS
Aanhaking van (regionaal) MKB is concreet benoemd onder Economie; van verduurzaming, kwaliteitsverbetering en herstructurering van bedrijventerreinen is het belang aangegeven en benoemd dat de provincie daar een faciliterende rol wil spelen. Dat kan programmatisch via het beleidskader Circulaire Economie of projectgewijs via concrete afspraken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie meer aandacht nodig is voor de herstructurering van bestaande bedrijventerreinen, gericht op kwaliteitsverbetering en verduurzaming.	1012, 1013, 2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
We onderstrepen het belang van bestaande bedrijventerreinen: het belang van verduurzaming (hoofdstuk Economie) en kwaliteitsverbetering c.q. herstructurering van bedrijventerreinen (hoofdstuk Werklocaties) is aangegeven en er is benoemd dat de provincie daar een faciliterende rol wil spelen. Dat kan programmatisch via het beleidskader Circulaire Economie of projectgewijs via concrete afspraken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitbreiding werklocaties / bedrijventerreinen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar passage op blz. 66: “We kiezen voor compacte werklocaties……andere buiten stedelijke locaties”. Indiener is van mening dat er ruimte moet blijven voor uitbreiding van bestaande terreinen die niet gelegen zijn in stedelijk gebied. Indiener geeft aan dat Echt-Susteren buiten de definitie stedelijk gebied valt.	1027

Standpunt GS
In de passage over mogelijkheden tot uitbreiding van werklocaties geven we een verduidelijking waarin wordt beschreven dat “Wanneer dit niet mogelijk is, sturen we op uitbreiding aan de grenzen van enkel bestaande werklocaties”. We begrijpen dat de beschrijving in de voorkeursvolgorde tot verwarring kan leiden. We stellen daarom voor om beide tekstpassages met elkaar in overeenstemming te brengen en te verduidelijken dat het ontwikkelingen aansluitend aan bestaande werklocaties betreft. Middels een bredere ambtshalve wijziging (zie onderaan dit hoofdstuk) is dit reeds voorzien.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven. (zie ambtshalve wijziging aan het einde van hoofdstuk werklocaties).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet een gezamenlijke opgave voor het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties en/of logistieke terreinen van meer	1009, 1017, 1025

dan 10 ha. Het bepalen van een specifieke locatie is daarbij primair een gemeentelijke of intergemeentelijke aangelegenheid. Volgens de indiener is de provinciale rol hierbij secundair als het aankomt op de regie over de verdeling van de programmatische vraag.	

Standpunt GS
Indien bezwaar van indieners betrekking heeft op de ondermaat van 10 ha, is al ambtshalve geconstateerd dat hier abusievelijk een te klein getal is aangegeven. De provincie kiest bewust voor regievoering bij grootschalige locaties, Hogere Milieucatergorien (HMC)- en logistieke terreinen die gezien hun omvang en impact per definitie een gemeente- en regio-overstijgend effect hebben. Ook om vanuit onze monitoringsrol zowel te waken voor versnippering van het aanbod alsook overprogrammering te voorkomen. Voorgesteld wordt om de betreffende passage aan te passen op afmeting (70 hectare bruto) en 'bovenregionale afstemming'.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje bedrijventerreinen, tweede bullet:

Wij nemen de regie als het gaat om het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties van meer dan ~~10 hectaren~~ **70 hectaren bruto**, met bedrijvigheid van de hogere milieu categorieën en/of logistieke terreinen. De reden hiervoor is dat ~~deze nationaal en internationaal opererende bedrijven op bovenregionale schaal locaties zoeken~~ **de ontwikkeling van een dergelijk terrein een bovenregionale afweging vereist.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Blz. 65: "hoe compacter de werklocaties, hoe beter de omgevingskwaliteit". Bij stap 2 wordt het bestaande terrein uitgebreid, hetgeen dus conflicteert met dit uitgangspunt en ten koste gaat van de omgevingskwaliteit. Indiener zou eerder pleiten voor maatwerk. In bepaalde gevallen zal aansluiting, afhankelijk van de ligging van het terrein, juist een sterkere aantasting van de omgeving kunnen betekenen. Ook moeten snelweglocaties in verband met ontsluiting, congestie en druk op de omgeving niet worden uitgesloten. Per geval bekijken dus.	1030

Standpunt GS
We maken gebruik van de redeneerlijn: eerst benutten ruimte op bestaande terreinen, dan uitbreiding/ontwikkeling grenzend aan bestaande terreinen alvorens mogelijkheden voor nieuwe locaties elders buitenstedelijk te benutten. Bij het volgen van deze lijn moet er uiteraard rekening gehouden worden met de situatie ter plaatse. Iedere uitbreiding of nieuw terrein vereist een (aangepast) bestemmingsplan waarbij alle effecten op de omgeving (milieu, verkeer/infra, emissies, wonen etc.) worden afgewogen of het ter plekke ook mogelijk is of gemaakt kan worden. In die zin is er altijd sprake van maatwerk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de Omgevingsvisie meer ruimte moet bieden aan gemeenten om nieuwe werklocaties te realiseren voor bijvoorbeeld lokaal/regionaal gebonden MKB.	1003
Indiener verwijst naar passage op blz. 63: "Er is een behoorlijke voorraad……multifunctioneel ruimtegebruik en herstructurering bieden hier kansen". Indiener vindt dat, naast herstructurering, er behoefte blijft aan kleinschalige uitbreidingen van bedrijventerreinen op lokaal niveau. Indiener verzoekt om beleidsruimte te bieden op dit onderdeel. Indiener vindt dat overloop van beschikbare ruimte eenzijdig wordt bekeken. Indiener geeft aan dat ruimte op besloten terrein kan liggen en niet alle typen ondernemerschap toelaat. Indiener is van mening dat op lokaal niveau ook behoefte ontstaat voor kleine uitbreidingen door uitbreiding van kleine kavels. Indiener constateert dat dit in 'waar kiezen wij voor' wordt beschreven. Indiener verzoekt ook bij de inleidende tekst een	1027

nuancering aan te brengen.	

Standpunt GS
De Omgevingsvisie geeft aan dat de provincie enkel de regie neemt boven een bepaalde bruto-omvang van plannen en voor een bepaald type terrein. Juist voor uitbreiding/nieuw van kleinere terreinen voor lokaal/regionaal gebonden MKB staat er dat “Gemeenten hierbij als eerste partij aan zet zijn, maar wel in onderlinge regionale afstemming”. Uiteraard wel volgens de redeneerlijn: behoefte-bestaand-uitbreiding-nieuw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener vraagt om verduidelijking van de zin “Specifiek ten aanzien van logistieke bedrijvigheid is nieuwvestiging mogelijk voor bedrijven die van 'toegevoegde waarde' zijn voor onze economische structuur”. De indiener stelt hierbij de volgende vragen: Hoe wilt u dat beoordelen? Welke beleidsterreinen zijn daarbij van belang? Op welke wijze houdt u rekening met de aanpassingen in de (ontwerp)NOVI-teksten met betrekking tot dit onderwerp?	1009

Standpunt GS
De toegevoegde waarde van logistieke bedrijvigheid betekent dat het dient aan te sluiten bij de Limburgse missies (“Limburg gezond en energiek”), zoals die in het Missiegedreven Economisch Beleidskader zijn omschreven. Concreet betekent dit voor nieuwe logistieke bedrijvigheid dat die gericht dienen te zijn op verwevenheid met maakindustrie, food/agro-sector en via innovaties een bijdrage willen/kunnen leveren aan een (open) kennis- en logistiek ecosysteem. Naast ruimte zijn beleidsterreinen als arbeidsmarkt, duurzaamheid/energie, mobiliteit en milieu van belang. Voor zover relevant hebben wij aanpassingen in de NOVI verwerkt in de Omgevingsvisie, waarbij provincies via een eigenstandige afweging aanvullende aspecten in hun ruimtelijk plannen kunnen opnemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Detailhandel / winkelgebieden

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat bij detailhandel vooral de focus wordt gelegd op de centra. Een link naar dorpen en kernen wordt gemist. In het kader van de leefbaarheid is het ook van belang dat daar winkels gevestigd kunnen blijven.	1031

Standpunt GS
Wij steunen en stimuleren gemeenten bij het compacter maken en kwalitatief versterken van de bestaande winkelgebieden in zowel de steden als de landelijke gebieden (dorpen en kernen). Dit in het verlengde van de reeds lopende (inter-)gemeentelijke visievorming.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar passage op blz. 69: “We moeten een goede balans……thuishoren in stadscentra”. Indiener vindt dat, voor concepten die meer ruimtebeslag nodig hebben dan in de stadscentra voorhanden is, ook ruimte moet zijn op grootschalige winkelgebieden aan de randen van steden.	1027
De passage “We moeten een goede balans vinden tussen de winkelvoorraad in de grootschalige winkelgebieden zoals meubel-, huis-en-tuin-boulevards en outletcentra aan de rand van de steden, in de binnensteden en in de dorpskernen en wijken” mag wat indiener betreft wat meer nuancering.	1031

Indiener heeft kritiek op grootschalige detailhandelslocaties buiten de stadscentra die substantiële grensoverschrijdende koopkrachtstromen genereren en stelt daarom voor de verdere ontwikkeling van grootschalige, solitaire detailhandelslocaties buiten de stadscentra te beperken tot locaties met een lokaal verzorgingsgebied.	3002
Indiener uit zorgen over de mogelijke toename van grootschalige winkelcentra of –gebieden en grensoverschrijdend kooptoerisme, voor zover de realisatie van deze centra of gebieden plaatsvindt zonder afstemming met de Duitse gemeenten nabij de grens en de verantwoordelijke Landesplanung in Nordrhein-Westfalen.	3007
In verband met de koopkracht die uit Duitsland wordt gehaald door het grote aantal Limburgse winkellocaties, zou de indiener het een goede ontwikkeling vinden als er geen winkellocaties buiten de steden meer gerealiseerd worden.	3010
Indiener onderschrijft het zoeken naar een goede balans tussen winkelvoorraad in de grootschalige winkelgebieden aan de randen van de steden aan de ene kant en de binnensteden en dorpskernen/wijken aan de andere kant.	5149

Standpunt GS
Nieuwe grootschalige winkelgebieden zijn niet aan de orde gezien de overmaat aan winkels. Daarom streven wij naar een goede balans tussen de winkelvoorraad in de diverse soorten winkelgebieden. Zie voor grensoverschrijdende samenwerking (algemeen) de antwoorden op zienswijzen Omgevingsvisie proces met betrekking tot Euregionale samenwerking.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist bij thema werklocaties de transformatieopgave in (aanloop)straten en (historische) linten. Hiervoor moeten programmatische en functionele uitdagingen worden aangegaan.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij steunen en stimuleren gemeenten bij het compacter maken en kwalitatief versterken van de bestaande winkelgebieden in zowel de steden als de landelijke gebieden (dorpen en kernen). Dit in het verlengde van de reeds lopende (inter-)gemeentelijke visievorming. Het aangaan van programmatische en functionele uitdagingen hoort daarbij.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Kantoren</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener citeert de passage over kantoorgebouwen: “Net zoals bij winkels, kan de functiewijziging van (voormalige) grootschalige kantoorgebouwen alleen als hier een integrale afweging aan vooraf gaat. Grote leegstaande, verloederde kantoorgebouwen die de leefomgeving aantasten en waarin geen ander programma gerealiseerd kan worden, worden gesloopt. Dit brengt een financiële uitdaging met zich mee." Indiener vraagt zich af of hier wordt gedacht aan een sloopfonds. Indiener is van mening dat de provincie hier een belangrijke voortrekkersrol in zou kunnen spelen.	1031

Standpunt GS
Deze Omgevingsvisie is een ruimtelijk plan, waarin de provincie ook haar rolopvattingen aangeeft, van agenderend, via faciliterend tot stimulerend, meesturend en verbindend. Een eventuele opgave waarvoor aanvullend financieel instrumentarium nodig zou zijn, vereist afspraken (programmatisch of projectgewijs) via andere beleidskaders dan deze Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft dat kantoren zoveel mogelijk gesitueerd moeten worden op de daarvoor aangewezen concentratielocaties. Ook kan indiener zich vinden in het (bij hoge uitzondering) toestaan van kantoren die leiden tot meer kwaliteit. Wij denken hierbij aan historisch gegroeide situaties die een extra kantorenmilieu toevoegen. Indiener denkt daarbij aan een specifieke locatie die voorziet in de behoefte van bedrijven die zich willen profileren op een zichtlocatie langs de snelweg. De huidige concentratielocaties bieden daartoe geen mogelijkheid. Indiener geeft aan met het schrappen van areaal elders al een aantal jaren succesvol actief te zijn. Diverse kantoren zijn inmiddels getransformeerd naar andere functies. Indiener gaat hier graag met de provincie over in gesprek.	1030

Standpunt GS
We vinden het fijn dat indiener onderschrijft om kantoren in concentratielocaties te situeren. Bestaande functionerende kantoren worden uiteraard gerespecteerd, maar gezien structurele aspecten (minder vraag naar meters) en kwaliteitsaspecten (verduurzaming, energielabels en verschuiving van werk- naar ontmoetingsfunctie) kiezen wij voor focus op centrumgebieden en aanpalende stationsomgevingen in stedelijke centra en geen (nieuwe) snelweglocaties. Verder verkennen wij graag samen met indiener de ambities en ervaringen om kantoren te transformeren naar andere functies.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
De ontwerp-Omgevingsvisie lag reeds ter inzage toen bleek dat de definitief vastgestelde teksten van de Nationale Omgevingsvisie aangaande de trapsgewijze redeneerlijn voor werklocaties alsnog aangepast waren. Via deze ambtshalve wijziging laten we de Omgevingsvisie tekst weer aansluiten bij de tekstpassages van het Rijk op dit onderdeel.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen, eerste bullet:

Van:
~~We hanteren de voorkeursvolgorde volgens de NOVI: 1. gebruik ruimte op bestaande terreinen; 2. ontwikkeling nieuwe terreinen aansluitend aan stedelijk gebied; 3. andere buitenstedelijke locaties. Hiermee sluiten we niet alleen aan bij de nationale lijn (NOVI), maar ook bij onze eigen 'Limburgse principes', met name de principes 'meer stad, meer land' en 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden'.~~

Naar:
We hanteren de redeneerlijn "behoefte-bestaand-uitbreiding-nieuw", om zo zorgvuldig en duurzaam ruimtegebruik te stimuleren. Dit betekent concreet: 1. de behoefte aantonen; 2. (her)gebruik ruimte op bestaande, evt. te herstructureren terreinen; 3. ontwikkel nieuwe terreinen aansluitend aan bestaande werklocaties; 4. mogelijk andere buitenstedelijke locaties, mits gemotiveerd, te ontwikkelen. Hierbij sluiten we ook bij onze eigen 'Limburgse principes', met name de principes 'meer stad, meer land' en 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden'. Ergo..

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen, eerste bullet:

Pas als dit geen oplossing biedt, bekijken we in overleg met de gemeenten de ~~derde~~ **vierde** stap: de mogelijkheden voor nieuwe locaties voor bedrijventerreinen.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Logistiek, eerste alinea:

Ook voor het uitbreiden … **sluiten we aan bij de voorkeursvolgorde volgens de NOVI: na aangetoonde behoefte (1) vestiging in eerste instantie op bestaande, eventueel te herstructureren bedrijventerreinen (2), indien niet haalbaar dan concentreren in aantal vooraf aangewezen nationale en bovenregionale clusters langs corridors; in Limburg ligt de focus** ~~geldt de voorkeursvolgorde volgens de NOVI. De focus ligt~~ daarbij op de Limburgse multimodale hotspots die zich bevinden in Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/ Beek. Hier komen meerdere vervoersmodaliteiten (spoor, weg, water, lucht) bij elkaar en is overslag mogelijk **(3). Aanvullend op deze treden uit de NOVI houden wij vast aan een extra trede: indien ook trede 3 niet haalbaar is, dan gemotiveerd eventueel andere buitenstedelijke locaties in clusters langs corridors (4). De reden hiervoor is gelegen in het mogelijk maken van combinaties van logistieke functies aan regionaal gebonden maakindustrie. In de uitvoeringsagenda NOVI 2021-2024 wordt deze optie benoemd.**

Weghalen ~~doorgestreepte~~ tekst uit hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Logistiek, tweede alinea:

~~Ook voor het uitbreiden van de logistieke vestigingsmogelijkheden geldt de eerder genoemde voorkeursvolgorde in drie stappen. De focus ligt daarbij op de Limburgse multimodale hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/Beek. Hier komen meerdere vervoersmodaliteiten (spoor, weg, water, lucht) bij elkaar en is overslag mogelijk.~~

Argument
Tekst in ontwerp-Omgevingsvisie verduidelijken.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen:

Van: ~~We verkennen bijvoorbeeld de mogelijkheden om bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen.~~

Naar: **We verkennen bijvoorbeeld de mogelijkheid om bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen via een juridische verankering in de omgevingsverordening.**

2.10. Zienswijzen over Hoofdstuk 10: Mobiliteit

Mobiliteitstransitie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat rol van mobiliteit en de benodigde mobiliteitstransitie in het versterken van de (grensoverschrijdende) agglomeratiekracht niet helder is benoemd. De indiener stelt dat, zoals aangegeven in de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg, de mobiliteitstransitie niet enkel een onderdeel is van de opgave maar tegelijkertijd bijdraagt aan de oplossing van andere opgaven (zoals klimaat, het tegengaan van segregatie en het verbinden van knooppunten in Zuid-Limburg).	1010

Standpunt GS
Wij verzoeken u hoofdstuk 10 in samenhang te lezen met hoofdstuk 19 van de Omgevingsvisie en met het Plan van Aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg, waaraan onder meer vertegenwoordigers van de ministeries van BZK en EZK, Zuid-Limburgse steden, Parkstad, Middengebied Zuid-Limburg en provincie hebben meegewerkt en waarvan de inhoud de komende maanden breed gedeeld wordt met en ter verdere uitwerking voorgelegd wordt aan de partners in de (Eu)regio. Bovendien is de door u genoemde Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg uiteraard zowel ook een bouwsteen voor de Omgevingsvisie als een uitwerking daarvan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Openbaar vervoer

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat, ondanks alle innovatieve vormen van mobiliteit, auto en openbaar vervoer vaak de enige échte alternatieven zijn in het landelijk gebied. En verder dat het openbaar vervoer al jaren verschraalt als gevolg van marktdenken en de wijze van (provinciaal) aanbesteden, waardoor de mobiliteit van de bewoners in de kleine landelijke kernen fors inboet. Ook vanuit het streven naar een inclusieve samenleving dient in dezen meer nadruk te liggen op een betrouwbaar en betaalbaar openbaar vervoer en een goede ontsluiting van de kleine kernen.	1007

Standpunt GS
We zijn ook van mening dat landelijke gebieden op een juiste maar ook toekomstvaste manier moeten worden ontsloten. Juist om een betrouwbare en betaalbare vorm van mobiliteit te kunnen blijven bieden, kijken we verder dan de klassieke oplossingen zoals het OV en de auto. Dit bereiken we door slimme keuzes te maken waarbij we ook kijken naar innovatieve vormen van (aanvullende) mobiliteit. Dit is een van de belangrijkste kernpunten uit het OV Ontwikkelplan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Internationale en regionale verbindingen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt in het kader van openbaar vervoer en grensoverschrijdende treinverbindingen aandacht voor het doorrijden van de stoptrein van Kerkrade Centrum naar Kerkrade-West, zoals ook in de huidige OV concessie van Arriva als optie is opgenomen, en vindt dat de mogelijkheid om de spoorlijn op langere termijn door te trekken naar bedrijventerrein Avantis en Aken behouden dient te blijven.	1008

Standpunt GS
Met betrekking tot de Avantislijn hebben Provinciale Staten in het kader van het integraal programma mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) bij besluit van 14 februari 2020 besloten het project te beëindigen.

Met betrekking tot de mogelijkheid de stoptrein van Kerkrade Centrum door te trekken naar Kerkrade-West verwijzen wij naar de Mobiliteitsverkenning Regio Parkstad - Stadt Aachen, waarin de provincie, de regio en de betrokken gemeenten actief participeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Met het oog op een betere ontsluiting van de regio per spoor zet indiener zich in voor netwerken van spoorgebonden routes. In dat kader ondersteunt indiener ook plannen voor de grensoverschrijdende spoorverbinding 'Via Avantis'. Indiener ziet een verdere promotie van internationale spoorverbindingen als een belangrijke taak.	3011

Standpunt GS
Ook de provincie ziet een verdere promotie van internationale spoorverbindingen als een belangrijke taak. We blijven ons samen met de euregionale partners, waaronder NVR, inzetten voor verbetering van de internationale treinverbinding met Aken via Herzogenrath. Met betrekking tot de Avantislijn hebben Provinciale Staten bij besluit van 14 februari 2020 besloten het project Avantis te beëindigen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener adviseert om de mogelijkheden voor OV, de aanleg van grensoverschrijdende fietsverbindingen en de bereikbaarheid van bedrijventerreinen voor OV en fiets als alternatief voor de auto, in het thematische deel bij mobiliteit en werklocaties op te nemen.	1008

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft als strategische lange termijn visie een hoger abstractieniveau. Voor een meer gedetailleerde uitwerking van het thema mobiliteit en de door u genoemde aspecten verwijzen wij naar (de uitwerking/uitvoering van) het Mobiliteitsplan "Slim op weg naar morgen" (2018) of bijvoorbeeld het Uitvoeringsprogramma Fiets. Deze zijn een onderdeel van de planstructuur van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft het belang van de treinverbinding Eindhoven-Düsseldorf voor personenvervoer, mits deze geen belemmering vormt voor Regionalexpress 13. Indiener geeft aan dat het in stand houden van de huidige treinverbindingen van verschillende Duitse kernen van fundamenteel belang is.	3010

Standpunt GS
Goede grensoverschrijdende verbindingen, waaronder de treinverbinding Eindhoven-Düsseldorf, zijn reeds lang een speerpunt van de provincie en het verheugt ons dat u het belang van de treinverbinding onderschrijft. We begrijpen dat het instandhouden van de RE13 voor u van fundamenteel belang is. We kunnen er echter alleen kennis van nemen, omdat de verdere uitwerking van de verbinding geen bevoegdheid van de provincie Limburg is. Niettemin zullen we uw zorgen aan de bevoegde autoriteiten kenbaar maken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft belangstelling voor de verdere ontwikkeling c.q. optimalisatie van	3010

grensoverschrijdende snelle busverbindingen.	

Standpunt GS
De verbetering van het grensoverschrijdend openbaar vervoer per bus is een van de doelstellingen uit het provinciale mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen. Vanwege het grensoverschrijdende karakter betreft het hierbij, op Nederlands grondgebied, OV anders dan bij concessie. Voor verdere ontwikkeling of optimalisatie staan wij open, rekening houdend met hetgeen de wetgevingen in beide landen wel en niet mogelijk maken. Gezien het abstractieniveau van de Omgevingsvisie achten wij het zinvoller u in voorkomende gevallen op casusniveau te benaderen, zoals dat omgekeerd uiteraard ook mogelijk is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Met betrekking tot de genoemde spoorverdubbeling van de spoorlijn Kaldenkirchen-Dülken, geeft indiener aan dat zij hier voorstander van is, mits er geluidsbeschermingsmaatregelen getroffen worden over het gehele tracé. Indiener is echter geen voorstander van het realiseren van een verbindingsbocht in Viersen, in verband met het geringe verkeerskundige nut en de aanzienlijke belasting voor de omgeving.	3010

Standpunt GS
We zijn blij dat u het belang van de spoorverdubbeling van de spoorlijn Kaldenkirchen-Dülken onderschrijft. Van uw standpunt nemen we kennis. De nadere uitwerking van het project bij de door u genoemde punten is echter een bevoegdheid van de Duitse autoriteiten, niet van de provincie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst op een tweetal grensoverschrijdende spoorprojecten met het verzoek om hieraan gepaste aandacht te besteden. Het gaat om de volgende spoorprojecten: - Aachen-Richterich – Bedrijventerrein Avantis – Kerkrade (Nieuwbouw) - Mönchengladbach hoofdstation – Wegberg-Dalheim – Roermond (reactivering spoorverbinding voor goederenverkeer, 'IJzeren Rijn' en voor personenverkeer).	3016

Standpunt GS
Met betrekking tot de Avantislijn hebben Provinciale Staten bij besluit van 14 februari 2020 besloten het project te beëindigen.
Voor 3RX/IJzeren Rijn is door België/Vlaanderen in 2016 een haalbaarheidsstudie uitgevoerd, waar Nederland en Duitsland ook hun inbreng in hebben kunnen leveren. Op grond daarvan wordt thans een MKBA (Maatschappelijke Kosten Baten Analyse) uitgevoerd, waarvan de uitkomsten eind 2021 worden verwacht. Pas daarna ligt er materiaal om als betrokken (drie) landen in gesprek te gaan. In die gesprekken zal de uitspraak van het Hof van Arbitrage worden betrokken alsmede de MKBA. Op dit moment liggen er geen concrete voorstellen voor en is een standpuntbepaling nog niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat u streeft naar betere OV verbindingen met grote steden in het omliggende buitenland. Het is indiener niet duidelijk of u dan ook doelt op een betere connectiviteit met de luchthavens van deze steden. Zo niet, dan wil indiener daar op deze	5149

plaats voor pleiten. Een directe OV verbinding met Brussel-Zaventem en Düsseldorf International heeft immers een ongekend positieve impact op Zuid-Limburg als zakelijke en toeristische destinatie.	

Standpunt GS
We danken u voor uw standpunt. Het is correct dat bij betere OV-verbindingen met grote steden in het omringende buitenland een betere connectiviteit met de luchthavens van grote toegevoegde waarde is. Voor de realisatie zijn we echter vooral afhankelijk van de buitenlandse OV-autoriteiten. Uit onderzoeken weten we dat reizigers een enkele overstap bij betrouwbare snelle verbindingen accepteren. We zouden al zeer geholpen zijn met betere OV-verbindingen met grote steden in het omliggende buitenland. Als daarbij ook een luchthaven wordt aangedaan is dat meegenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft het belang van internationale treinverbindingen. Indiener wenst in de Omgevingsvisie de ondersteuning van de provincie voor de intercity Den Haag – Eindhoven – Heerlen Aken.	1012, 1013

Standpunt GS
We danken u voor uw steun. Onze eerste prioriteit gaat uit naar de verbinding Eindhoven-Heerlen-Aken. Doortrekken naar de Randstad is een aantrekkelijke optie, waarvoor de lead echter niet bij de provincie ligt. Uiteraard zullen wij ons inspannen voor alle opties die internationale treinverbindingen (verder) optimaliseren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt in het licht van de ambitie voor een daily urban system dat de inzet op luchtvaartconnectie ten koste gaat van goede, realistische treinverbindingen met bijvoorbeeld het te weinig geïncorporeerde buitenland.	2012

Standpunt GS
Deze twee ambities hoeven elkaar niet uit te sluiten. We zetten in op een luchtvaartconnectie en tegelijkertijd op goede, realistische treinverbindingen. Bij luchtvaartconnectie ligt de nadruk op vrachtvervoer en logistiek.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat het wenselijk is een kader te definiëren voor de sociale mobiliteit om zo de grensoverschrijdende verbinding te verbeteren. Indiener stelt dat naast bestaande infrastructuur (auto en rail) en uitbreiding daarvan ook de nieuwe mogelijkheden van digitalisering benut kunnen worden.	3018

Standpunt GS
We hebben met instemming kennis genomen van uw opmerking. Zoals we beschrijven in hoofdstuk 10.2 willen we een Limburg dat uitstekend bereikbaar is voor alle mensen, voor goederen en informatie, mede door een goede aansluiting op (eu)regionale netwerken, waaronder digitaal.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Grensoverschrijdende effecten

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de genoemde ontwikkelingen mogelijk leiden tot een toenemende druk op de infrastructuur. Indiener wijst op een raadsbesluit tegen intensief gebruik van goederenvervoer per spoor (toegevoegd als bijlage). Indiener dringt er daarom op aan om in het verdere proces rekening te houden met de gevolgen van een toename van het goederenvervoer (met name per spoor) voor de indiener en haar inwoners. Indiener wenst meegenomen te worden in de besluitvorming hieromtrent.	3002

Standpunt GS
De provincie Limburg participeert actief in de processen met betrekking tot goederenvervoer per spoor en brengt daarin economische, bereikbaarheids- en ruimtelijke belangen in en stemt daarin af met lokale overheden in Limburg en in aangrenzende regio's.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Mobiliteitsknelpunten

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om het mobiliteitsknelpunt i.r.t. retail Roermond op te nemen.	1003
Indiener stelt dat problemen in het kader van de doorstroming van het autoverkeer op de A73 leiden tot het uitwijken van het verkeer naar de N271, wat leidt tot problematiek op het gebied van onder meer bereikbaarheid, betrouwbaarheid, economische schade, milieuschade en leefbaarheid. Indiener zou het dan ook op prijs stellen als dit knelpunt benoemd wordt in de Omgevingsvisie.	1011
Indiener vraagt aandacht voor een goede oost-westverbinding van de A73 naar het achterland, met name de verbinding A73-Mook-Groesbeek. Indiener stelt dat de bestaande verbindingen onvoldoende ingericht zijn voor de hoeveelheid (vracht)verkeer.	1011

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft een dusdanig abstractieniveau dat hierin geen specifieke mobiliteitsknelpunten benoemd zijn. De provincie monitort op basis van de doelen van het Mobiliteitsplan en kijkt ook (samen met gemeenten) periodiek vooruit op basis van prognoses. In dit verband kunnen knelpunten gesignaleerd worden, ook in relatie tot sluipverkeer en leefbaarheid en de ontwikkeling van retail Roermond. Het is dan denkbaar dat verdiepend onderzoek plaatsvindt om de ernst van het knelpunt en mogelijke oplossingen in beeld te brengen, uiteraard in samenspraak met de betreffende gemeenten. Om de mate van prioriteit te bepalen worden deze oplossingen vervolgens alsnog getoetst aan de criteria zoals deze zijn neergelegd in het IPML.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de Omgevingsvisie de A79 in het kader van de verbetering van de doorstroming op de rijkswegen.	1012, 1013

Standpunt GS
In de voorliggende Omgevingsvisie zijn enkele specifieke snelwegen benoemd waarvan we weten dat er (op delen) structurele vertraging is of verwachten dat er op termijn structurele vertraging zal optreden. Op de A79 is naar onze inzichten geen sprake van structurele vertragingen. Wel zullen we deze tekst algemener verwoorden, omdat knelpunten en de wijze hoe we knelpunten bepalen zich na verloop van tijd kunnen ontwikkelen. De provincie monitort op basis van de doelen van het Mobiliteitsplan en kijkt ook (samen met regio's/ gemeenten) periodiek vooruit op basis van prognoses. In dit verband kunnen nieuwe knelpunten gesignaleerd worden.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?:
~~We streven naar een betere doorstroming op de A2, A67 en A76 en op de A73 ter hoogte van Venlo.~~
We streven naar een goede doorstroming op het Limburgse hoofdwegennet.

<u>Specifieke ontwikkelingen / gebieden</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verzoekt de provincie om de doorontwikkeling van de Maaslijn een nadrukkelijkere plek te geven in de Omgevingsvisie in het kader van het bereikbaar maken van opleidings- en stageplaatsen. De indiener ziet de Maaslijn en stations als de verbinding naar Venlo, Maastricht, Nijmegen en de Brainportregio.	1009

Standpunt GS
De Maaslijn is een belangrijke corridor voor de verbinding tussen Zuid- en Oost Nederland. Dat geldt zowel voor de bereikbaarheid van opleidingen, als voor economisch- en woon-werkverkeer. Dit belang wordt verankerd in het Toekomstbeeld OV2040. Streven blijft gericht op integrale verdubbeling van de Maaslijn, zodat er op termijn een systeem van stop- en sneltreinen/IC's mogelijk wordt. Om een completer beeld te geven van de ontwikkelingen m.b.t. treinverbindingen, voegen we de doorontwikkeling van de Maaslijn toe aan de tekst van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, als vijfde bullet:
Met het oog op een verdere ruimtelijk-economische vervlechting tussen zuid- en oost-Nederland, en de bereikbaarheid van wonen, onderwijs en economische clusters daarbinnen blijft ons streven gericht op integrale verdubbeling van de Maaslijn, zodat er op termijn een systeem van meer treinen en snellere treinen mogelijk wordt.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener gaat ervan uit dat de provincie Limburg samen met de betreffende gemeenten de ambities van de provincie Noord-Brabant op het gebied van reactivering van de IJzeren Rijn via welk tracé in Midden-Limburg dan ook zal tegenstreven.	1003, 1029, 1030

Standpunt GS
Door België/Vlaanderen is in 2016 een haalbaarheidsstudie uitgevoerd, waar Nederland en Duitsland ook hun inbreng in hebben kunnen leveren. Op grond daarvan wordt thans een MKBA (Maatschappelijke Kosten Baten Analyse) uitgevoerd, waarvan de uitkomsten eind 2021 worden verwacht. Pas daarna ligt er materiaal om als betrokken (drie) landen in gesprek te gaan. In die gesprekken zal de uitspraak van het Hof van Arbitrage worden betrokken alsmede de MKBA. Op dit moment liggen er geen concrete voorstellen voor en is een standpuntbepaling nog niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de Omgevingsvisie de vermelding van de ontwikkelingen rondom station Kerkrade-West.	1012, 1013

Standpunt GS
Gegeven het abstractieniveau van de Omgevingsvisie worden niet alle ontwikkelingen separaat benoemd. Dat wil niet zeggen dat er geen ontwikkelingen plaatsvinden. Met betrekking tot Kerkrade-

West verwijzen wij naar de Mobiliteitsverkenning Regio Parkstad - Stadt Aachen, waarin de provincie, de regio en de betrokken gemeenten actief participeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Diversen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Brabantroute neemt als uitwijkroute voor de Betuwelijn momenteel al een gedeelte van de goederenverkeersstroom over. Indiener stelt dat door een toename van het goederenvervoer de druk op de Brabantroute zal toenemen en dringt daarom aan op nauwe afstemming met alle betrokken gemeenschappen bij verdere planvorming hieromtrent.	3010

Standpunt GS
Voor de periodes waarin er werkzaamheden aan het derde spoor Betuweroute in Duitsland, en na afronding daarvan onderhoudswerkzaamheden, zijn, zal de Brabantroute een rol vervullen als omleidingsroute. Daarnaast is de Brabantroute van belang voor de bereikbaarheid van economische locaties langs de route. De provincie Limburg participeert actief in de processen met betrekking tot goederenvervoer per spoor en brengt daarin economische, bereikbaarheids- en ruimtelijke belangen in en stemt daarin af met lokale overheden en gemeenschappen in Limburg en in aangrenzende regio's.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener geeft aan dat beveiligde vrachtwagenparkeerplaatsen ten onrechte zijn benoemd als deel van de uitwerking van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid. De indiener verwacht dat dit gecorrigeerd wordt en geen verkeersveiligheidsmiddelen worden besteed aan vrachtwagen parkeren.	1010

Standpunt GS
De tekst in de ontwerp-Omgevingsvisie wordt gecorrigeerd.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, laatste bullet:
~~Dit wordt verder uitgewerkt in het Strategisch Plan Verkeersveiligheid voor Limburg en de eventuele vervolgen daarop.~~
Nadere uitwerking van vrachtwagenveiligheid vindt plaats op basis van de intentieovereenkomst tussen de provincie, diverse gemeenten, LWV, RWS, politie en branchepartijen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener wil samen met wegbeheerders waaronder de provincie werken aan het opstellen en uitvoeren van de risico-gestuurde aanpak van verkeersveiligheid als uitwerking van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid.	1010

Standpunt GS
In samenwerking met de RMO's worden alle gemeenten in Limburg benaderd, uitgenodigd en betrokken bij het opstellen en uitvoeren van de risico-gestuurde aanpak van verkeersveiligheid als uitwerking van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwijst naar paragraaf 10.3: “Ten aanzien van het provinciale wegennet……maak van nul een punt”. Indiener stelt dat dit in tegenstelling is met Rijksbeleid waarin wordt gestreefd naar nul slachtoffers in 2030. Indiener verzoekt om het Rijksbeleid door te vertalen in de Omgevingsvisie.	1027

Standpunt GS
De provincie Limburg gebruikt al jaren de uitdrukking “Maak van de nul een punt”. Daarmee geeft ze onder andere aan dat ze streeft naar nul verkeersslachtoffers, evenals het Rijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt of de provincie onderstreept dat de lead van gebiedsverkenningen primair bij de provincie moet liggen. In dezelfde paragraaf wordt immers aanvullend gesproken over 'verkenningen', die door anderen uitgevoerd worden en waarin de provincie in participeert. Indiener vraagt welke rol de provincie dan pakt in dergelijke verkenningen.	1030

Standpunt GS
De lead van een gebiedsverkenning hoeft niet primair bij de provincie te liggen. Gemeenten kunnen ook op eigen initiatief een verkenning starten en trekken. De provincie kan daarbij als een gelijkwaardige partner mee werken. De provincie treedt op als trekker van een verkenning indien de omvang, complexiteit en urgentie van de mobiliteitsopgaven in een gebied daartoe aanleiding geven. Het oppakken van een provinciale verkenning gebeurt in overleg en samen met de betrokken partners.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener acht de Zuid Willemsvaart kansrijk om het goederenvervoer te intensiveren, waarbij uiteraard de leefbaarheid meegenomen dient te worden.	1030

Standpunt GS
We zetten in op het verhogen van de kwaliteit van de waterwegen op de corridor door vlot en betrouwbaar transport over water. Door de modal shift ontlasten we het wegennetwerk. Dit is positief voor het totale vervoerssysteem over de corridors. Er is een aanzienlijk modal shift potentieel. Algemeen geldt dat er zorg is over de betrouwbaarheid van de binnenvaart. Daarvoor moeten op verschillende plekken in Limburg een aantal knelpunten aangepakt worden, waaronder knelpunten veroorzaakt door lage waterstanden en moet worden gezorgd voor robuuste uitwijkroutes bij laagwater of calamiteiten. Bij gebiedsontwikkelingen wordt breed gekeken naar verschillende belangen, waaronder de leefbaarheid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat nadere verdieping nodig is ten aanzien van een strategie multimodale bereikbaarheid perifere centra en campussen. Economische activiteiten en vormen van dienstverlening vinden ook buiten de binnensteden plaats, vaak op snelweglocaties. Een goede bereikbaarheid met alle modaliteiten vanuit geheel Zuid-Limburg, maar ook van buiten de regio is van het grootste belang. Vanuit de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg wordt gepleit voor een schaalsprong in het regionale openbaar vervoer, of, indien mogelijk, het verplaatsen van regionale functies naar	1031

bestaande knooppunten van openbaar vervoer. Ook het Ontwikkelplan OV, waar provincie en Arriva aan werken, vraagt om een gezamenlijk vervolg.	

Standpunt GS
We danken de indiener voor zijn input. Het abstractieniveau van de Omgevingsvisie zelf is ons inziens te hoog voor die nadere verdieping. De Zuid-Limburgse gemeenten hebben samen met de provincie en Rijkswaterstaat de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg opgesteld. In de komende periode vindt door dezelfde partners als hierboven genoemd de uitwerking plaats van Mobiliteitsvisie naar Mobiliteitsagenda. De door u genoemde verdieping krijgt daarin een eerste nadere uitwerking. Ook het ontwikkelplan OV en de uitwerking van de OV-dienstregeling zullen daarbij een rol spelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het eens met de meerwaarde van een gebiedsdekkende (glasvezel)netwerk, maar mist hierbij de rol die provincie hierin zou moeten nemen als facilitator en coördinator.	1019

Standpunt GS
Met de Heuvellandgemeenten zijn we proactief in gesprek over de digitale bereikbaarheid in Zuid-Limburg. Dat heeft ertoe geleid dat de provincie Limburg op dit moment een faciliterende rol speelt bij het maken van concrete afspraken tussen gemeenten en een marktpartij om te komen tot de aanleg van glasvezel in het buitengebied van Zuid-Limburg. In Q1 2021 wordt daaraan met de gemeenten in Zuid-Limburg een verdere opvolging gegeven. Daarbij heeft de provincie reeds een faciliterende en coördinerende handreiking gedaan. In de nota Snel Internet 2022 voor alle Limburgers hebben we onze ambitie uitgesproken. De daadwerkelijke uitrol is echter te allen tijde primair aan de marktpartijen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt in relatie tot de vergroening bij de binnenvaart om speciale aandacht voor ecologische kanaaloevers.	2014

Standpunt GS
Het beheer van de vaarwegen is een bevoegdheid van Rijkswaterstaat. Rijkswaterstaat zet onder meer in op de verbetering van de ecologische waterkwaliteit (o.a. vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water). Als provincie zetten we in op duurzaam transport. Bij de vergroening van de binnenvaart zijn onder meer data gestuurde supply chain strategieën, zelfvarende schepen, het robuust inzetten op duurzame vlootvernieuwing en innovatieve scheepstypen die minder diepgang vereisen van belang. Daarnaast zijn we bij de vergroening van de binnenvaart onder meer bezig met groene brandstoffen en hybride schepen voor elektrisch varen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de gemeente Maasgouw samen de regio Midden-Limburg en Blueports gaat inzetten op modal shift, meer transport over water. Indiener geeft aan dit niet in de Omgevingsvisie terug te zien. Indiener geeft aan dat de gemeente Maasgouw zich in Midden-Limburg wil profileren en meer watergebonden en –verbonden bedrijvigheid aantrekken.	1020

Standpunt GS
Zowel het Rijk, als de EU zetten zwaar in op ondersteuning van de modal shift van de weg naar het

water. Er is direct subsidie beschikbaar op de Goederen Corridor voor onrendabele top van deze modal shift, en voor kademuren, voor Havenontwikkelingen is er de CEF (EU) subsidie, voor de komende 7 jaar. De Binnenhavens spelen een belangrijke rol in de circulaire economie, en de binnenhavens in Limburg zullen allemaal zullen gaan groeien en er komen 2 nieuwe havens bij. Transport over water zit in de lift. Ook als provincie zetten we in op modal shift, onder meer in relatie tot de transitie naar een circulaire economie. Zo benoemen we in het hoofdstuk Mobiliteit onder meer dat we “het gebruik van de binnenvaart en de Limburgse binnenhavens [stimuleren]. Zij vormen een belangrijk onderdeel van de grensoverschrijdende logistieke corridors van waterwegen, kunnen een bijdrage leveren aan duurzaam vervoer en het wegennetwerk ontlasten”. Om de relatie met modal shift te verduidelijken, voegen we een korte passage toe aan de Ontwerp-Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, zevende bullet:
We stimuleren het gebruik van de binnenvaart en de Limburgse binnenhavens. Zij vormen een belangrijk onderdeel van de grensoverschrijdende logistieke corridors van waterwegen, kunnen een bijdrage leveren aan duurzaam vervoer, **spelen een belangrijke rol in de modal shift** en **kunnen** het wegennetwerk ontlasten.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in ‘Bestemming Zuid-Limburg 2030’ de zorg wordt uitgesproken over de mobiliteitsdruk in het zuidelijke Heuvelland als gevolg van racende motoren, autoralleys, groepen scooters en toerend autoverkeer. Deze mobiliteitsdruk speelt al twee decennia, is groeiende en wordt veroorzaakt door inwoners uit de omliggende agglomeraties en niet door toeristen. Echter, deze ongewenste mobiliteit is wel een bedreiging voor het toerisme, daar onze verblijfsgasten komen voor de stilte en de rust en om te wandelen en te fietsen. Indiener vraagt de provincie aandacht te schenken aan dit probleem en de gemeenten in kwestie te steunen in de acties die zij voorbereiden om deze overdruk te minimaliseren en te kanaliseren.	5149
Indiener mist een visie op de toeristische mobiliteit en de daarmee samenhangende noodzakelijke vergroening op dit domein. Gezien de 6,3 miljoen (!)overnachtende gasten op jaarbasis in Zuid-Limburg is het relevant om op dit punt een verdiepingsslag te maken.	5149

Standpunt GS
De Zuid-Limburgse gemeenten hebben samen met de provincie en Rijkswaterstaat de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg opgesteld, op basis van het Provinciale mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen en de gemeentelijke mobiliteitsvisies. In de visie worden een 34-tal mobiliteitsopgaven genoemd die vragen om nadere uitwerking. De mobiliteitsdruk, waaronder begrepen de toeristische mobiliteit, in het Heuvelland wordt genoemd. In de komende periode vindt door dezelfde partners als hierboven genoemd de uitwerking plaats van Mobiliteitsvisie naar Mobiliteitsagenda met het doel de opgaven en de mogelijk daaruit voortvloeiende maatregelen steeds verder te concretiseren. Indien concrete maatregelen worden gepland, worden de sector, burgers en anderen hier uiteraard bij betrokken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst aandacht voor landbouwverkeer ten opzichte van ander verkeer inclusief voetgangers (het veilig bereik van de akker en de noodzaak van verladen en transport).	5154

Standpunt GS
Wij erkennen het probleem. Afstemming dient echter meer op het lokale, het uitvoeringsniveau plaats te vinden, zoals in de uitwerking van een Mobiliteitsagenda Zuid-Limburg en andere uitwerkingen die op de Omgevingsvisie zullen volgen. Het abstractieniveau van de Omgevingsvisie is hiervoor te hoog.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het verkeer een van de veroorzakers is van de stikstofproblematiek. Dit dient volgens indiener met voortvarendheid te worden teruggedrongen en met diverse maatregelen in de Omgevingsvisie te worden opgenomen en noemt drie voorbeelden: - Vervoer over water stimuleren en faciliteren; - Bij de Rijksoverheid erop aandringen om zo snel mogelijk tol in te voeren, minstens gelijkwaardig aan België en Duitsland; en - Bij de Rijksoverheid erop aandringen om uitstel/afstel van de verbredingsplannen A2 (Het Vonderen-Kerensheide).	5104

Standpunt GS
Vanuit het Limburgs Aanvalsplan Stikstof wordt op dit moment gewerkt aan een probleemgerichte gebiedsaanpak die moet leiden tot de vermindering van stikstofemissies (en daarmee van de depositie op natuur) door middel van bronmaatregelen. Voor wat betreft mobiliteit zijn in het Aanvalsplan een aantal concrete acties benoemd, zoals het stimuleren van fietsgebruik en (elektrisch) openbaar vervoer met werkgeversprogramma's als Zuid-Limburg Bereikbaar. Ook het stimuleren van elektrisch rijden, het investeren in laadpaleninfrastructuur en het investeren in een 'modal shift' in de logistiek behoren daartoe.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat Trendsportal ontbreekt in de opsomming van mobiliteitsvisies.	1017

Standpunt GS
Om een completer beeld te geven van de mobiliteitsvisies wordt Trensportal toegevoegd aan de opsomming in de tekst.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.1 Wat is de opgave?:
Voorbeelden van deze aanpak zijn de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg, **Trendsportal,** de gebiedsopgave Westelijke Mijnstreek (Chemelot-MAA) en de corridors Weert en Venlo.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is blij met de koppeling tussen mobiliteit en circulaire economie, maar deze is nu beperkt tot binnenhavens en zou verbreed moeten worden naar andere vormen van mobiliteit.	1012, 1013

Standpunt GS
Onder het thema mobiliteit, wordt bij het onderdeel binnenhavens inderdaad een koppeling gelegd naar de circulaire economie. Dit betekent echter niet dat het thema circulaire economie alleen bij binnenhavens aan de orde is. In de Omgevingsvisie komt de circulaire economie breed aan de orde bij verschillende thema's. In het Beleidskader Circulaire Economie 2.0, en in deze Omgevingsvisie is er in relatie tot de circulaire economie ook aandacht voor andere sectoren waaronder agrofood, bouw en industrie. Bij verschillende ontwikkelingen in deze sectoren komt ook het thema mobiliteit naar voren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst aandacht voor het belang van goede verbindingen tussen stedelijke en landelijke gebieden in aansluiting op haar elders in haar zienswijze gemaakte	1012, 1013

opmerkingen het spreiden van recreatieve druk.	

Standpunt GS
De Zuid-Limburgse gemeenten hebben samen met de provincie en Rijkswaterstaat de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg opgesteld, op basis van het Provinciale mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen en de gemeentelijke mobiliteitsvisies. In de visie worden een 34-tal mobiliteitsopgaven genoemd die vragen om nadere uitwerking. De relatie stad-platteland komt binnen diverse opgaven aan de orde. In de komende periode vindt door dezelfde partners als hierboven genoemd de uitwerking plaats van Mobiliteitsvisie naar Mobiliteitsagenda met het doel de opgaven en de mogelijk daaruit voortvloeiende maatregelen steeds verder te concretiseren. Indien concrete maatregelen worden gepland, worden naast de betrokken overheden de sector, burgers en anderen hier uiteraard bij betrokken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de geluid- en luchtverontreiniging door vrachtverkeer dat niet door Duitsland rijdt om tol te ontlopen.	5195

Standpunt GS
In algemene zin proberen we sluipverkeer te beperken door een logisch wegennetwerk (Kwaliteitsnet Goederenvervoer) en regionaal verkeersmanagement, waarbij verkeer gestuurd wordt naar wegen die geschikt zijn voor de afwikkeling van doorgaand verkeer. We werken samen met medeoverheden aan een goede doorstroming op dit wegennet. Specifiek betreft de tolheffing voor vrachtverkeer in onze buurlanden is de minister van Infrastructuur en Waterstaat voornemens om een heffing voor binnen- en buitenlands vrachtverkeer in te voeren op alle Rijkswegen en wegen met significante uitwijk. Hierdoor ontstaat een gelijk speelveld, waarmee het voordeel van eventuele uitwijkroutes voor buitenlands vrachtverkeer komt te vervallen. Verder geven wij in de visie onder het hoofdstuk over Mobiliteit aan het gebruik van spoor, binnenvaart en binnenhavens te stimuleren om een aantrekkelijk alternatief voor vracht over de weg te bieden. Dit draagt bij aan de verduurzaming van vervoer en een betere doorstroming op de weg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Ten aan zien provinciale wegen en gezonde en veilige leefomgeving wil indiener mee geven ook te denken aan de inrichting van deze wegen met o.a. Vergroening, zoals bloemrijke bermen. Dit draagt enerzijds bij aan een meer landelijke beleving en anderzijds draagt dit bij aan de biodiversiteit.	1026

Standpunt GS
De provincie Limburg richt de bermen langs provinciale wegen in afgestemd op de primaire functie van deze bermen (vluchtruimte, afwatering). Om deze functies te kunnen borgen worden grasbermen aangebracht.
Wel is er bij de aanleg aandacht voor beschermde dieren bij de inrichting van deze bermen (aanvullende inrichtingseisen zoals aangepaste beplanting, dassenrasters, amfibieschermen en dergelijke) met uiteraard aandacht voor de obstakelvrije ruimtes.
Daarnaast richt de provincie Limburg zich met name op ecologisch onderhoud van deze bermen. Dit komt tot uiting door specifiek ecologisch maaibeheer, uitbanning gebruik bestrijdingsmiddelen, inzet van schapen, specifiek bermbeheer conform Actieplan Bermen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener geeft aan dat er sprake is van een voortschrijdende verloedering van grote delen van het Buitenring tracé (N300), ten gevolge van graffiti-uitingen. Als gevolg van de criteria die de provincie Limburg hanteert voor beheer en onderhoud van de civieltechnische werken (graffiti wordt alleen verwijderd indien sprake is van racistische en/of aanstootgevende uitingen), wordt impliciet meer dan 90% van alle graffiti geaccepteerd. Hierdoor ontstaat volgens indiener op het grondgebied van meerdere Parkstad-gemeenten een kwaliteitsbeeld dat in strijd is met de ambitie van de Omgevingsvisie in termen van een aantrekkelijke leefomgeving en uitstekende omgevingskwaliteit.	1008

Standpunt GS
Vooralsnog is de provincie Limburg op basis van de ervaringen uit het verleden niet voornemens om het beleid ten aanzien van aanpak graffiti aan te passen. Wanneer er initiatieven (zoals de 'Murals' in de gemeente Heerlen) worden genomen om het kwaliteitsbeeld in de omgeving van de provinciale wegen te verbeteren, dan zal de provincie Limburg daar haar medewerking aan verlenen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt met betrekking tot het beheer en onderhoud van openbare ruimte en provinciale infrastructuur aandacht voor het gebruik van glyfosaat bij onkruidbestrijding. Voor gemeentelijke overheden is het bij wet verboden om glyfosaat te gebruiken, terwijl door PS is besloten om het verbod niet in te voeren.	1008

Standpunt GS
Langs de provinciale wegen worden al (meer dan) 20 jaar helemaal geen chemische bestrijdingsmiddelen gebruikt. Het gebruik van glyfosaat is sinds enkele jaren alleen nog toegestaan in de landbouw en mag niet in openbare ruimte gebruikt worden. Het wel of niet toelaten van middelen is een verantwoordelijkheid van het Rijk. Provinciale Staten kunnen eventueel aanvullend op de Rijksregels het gebruik van middelen verbieden in milieubeschermingsgebieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zich grenzend aan het grondgebied van provincie Limburg verschillende wegen bevinden, die soms grensoverschrijdend zijn. Indiener wijst uit voorzorg op een paar plannen in het grensgebied en verzoekt de provincie hiermee rekening te houden en indiener waar nodig vroegtijdig te betrekken bij ontwikkelingen. Het gaat concreet om de volgende plannen: - B 221 Omleiding Scherpenseel - A 4 uitbreiding 6 rijstroken AS Aachen-Laurensberg – AK Aachen (A44) - A 3 Grenze Niederlande – AS Hünxe - A 4 Tank- en ruststation 'Grensovergang Vetschau S' - Basisreparaties Grensovergang Vetschau - AK Aachen - A 57 Vernieuwing Grens – Goch - A 61 AS Nettetal West	3015

Standpunt GS
Voor zover dit in onze bevoegdheidssfeer ligt, houden we rekening met uw opmerkingen. Binnen de samenwerking Mobility NL-NRW wisselen we informatie uit over projecten die grensoverschrijdend relevant zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener vraagt voor de locatie Landgraaf aandacht voor het borgen van een goede ontsluiting van de groeve(s) en bereikbaarheid van de productielocatie. Een en ander zoals in de zienswijze geschetst. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie hier zodanig op aan te passen, dat over de blijvende ontsluiting van de groeve(s) via genoemde beide (mogelijke) routes geen onduidelijkheid meer kan bestaan.	5056

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is van een ander abstractieniveau dan genoemde ontwikkelingen. Besluitvorming over de genoemde ontwikkelingen vindt niet via de Omgevingsvisie maar via andere sporen (project Randweg Abdissenbosch) plaats. In verband met landelijke ontwikkelingen op het gebied van stikstof, is dit project op dit moment stikstof-technisch niet realiseerbaar. Wij volgen de landelijke ontwikkelingen op het gebied van stikstof nauwgezet.
Over het voorkeurstracé van de geplande Randweg Abdissenbosch en de mogelijke raakvlakken met het bedrijf van indiener heeft een gesprek met indiener plaatsgevonden. Mocht het project in welke vorm dan ook op of langs het terrein van de indiener doorgaan dan spreekt voor zich dat wij rekening houden met wensen en eisen vanuit de indiener voor zover mogelijk en wenselijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
De Omgevingswet gaat niet in op provinciale reserveringszones. Provinciale reserveringszones worden geregeld in de Provinciale Omgevingsverordening. Om deze reden nemen we onderstaande passage, die eerder in het POL2014 stond, op in de Omgevingsvisie. Reserveringsstroken zijn nodig om te voorkomen dat er ongewenste ruimtelijke ontwikkelingen kunnen plaatsvinden in de directe omgeving van de betreffende (spoor)weg. In de huidige Verordening staan de reserveringsstroken beschreven. Dit zal ook in de nieuwe Verordening worden meegenomen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, als nieuwe bullet:

Voor de belangrijkste provinciale wegen, die een belangrijke bereikbaarheids- en doorstroomfunctie hebben, en voor enkele spoorwegen hanteren we aan weerszijden reserveringsstroken, zodat op termijn een verbreding en/of aanpassing van de (spoor)weg eventueel mogelijk is. Dit geldt ook voor toekomstige, nieuwe (spoor)wegen. Aanleiding kan dan zijn de (verwachte) verkeersgroei, wegontwerpeisen voortkomend uit het streven naar een duurzaam veilig wegverkeerssysteem, of maatschappelijk-bestuurlijke overwegingen (de (spoor)weg moet 'toekomstvast' zijn). De reserveringsstroken zijn vastgelegd in de Omgevingsverordening.

2.11. Zienswijzen over Hoofdstuk 11: Energie

Diverse vormen van energieopwekking

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de provincie naast de gangbare vormen van energieopwekking ook moet inzetten op (onderzoek naar) verschillende nieuwe(re) vormen van energieopwekking zoals warmtekoude opslag, waterkracht, waterstof, kernenergie, etc.	2011

Standpunt GS
De indiener benoemt voorbeelden van energieopwekking. Hierbij wordt, voor beantwoording, opgemerkt dat de benoemde voorbeelden zowel energieopwekking, energieopslag (WKO) als energiedragers (waterstof) betreffen. Voor wat betreft het inhoudelijke standpunt: in de Provinciale Energie Strategie (PES) is hier nadrukkelijk ruimte voor gehouden. Om de verhouding tot de PES, Limburgse Waterstofagenda 2.0 en Systeemstudie Energie-infrastructuur aan te geven wordt voorgesteld om enkele verduidelijkende (geactualiseerde) passages toe te voegen in het hoofdstuk 11 Energie. Hierbij zijn wij er ons van bewust dat de passages een breder antwoord geven dan de zienswijze, maar daarmee wel het meest complete en actuele beleid wordt beschreven in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS (onder voorbehoud van besluitvorming PES door Provinciale Staten)
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?, na de eerste alinea:

Veel inwoners, instellingen en bedrijven willen om verschillende redenen bijdragen aan de energietransitie. Daarbij gaat het om besparen op gebruik, duurzaam opwekken met zon en wind en andere bronnen. Waterstof is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk.
Samen met alle partijen willen wij werken aan een innovatieve en structuurversterkende energietransitie. Daarbij gaan wij op zoek naar een passende energiemix met bijpassende infrastructuur voor Limburg. Een zoektocht die nog zeker 10-20 jaar duurt en waarbinnen ook de Systeemstudie Energie-infrastructuur past.
Belangrijk daarbij zijn leveringszekerheid, draagvlak en eigenaarschap, een realistische tempo met haalbare en betaalbare investeringen.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?:

~~Als Provincie werken wij aan de Provinciale Energiestrategie (PES), waarin wij keuzes maken voor Limburgse sleutelinnovaties en betaalbare energiebesparingsmaatregelen. De Omgevingsvisie zal op dit onderdeel worden aangevuld met de gemaakte keuzes.~~
In de Provinciale Energie Strategie (PES) beschrijven wij een vijftal perspectieven waarmee wij richting geven aan de energietransitie. Perspectieven voor inwoners, instellingen en bedrijven:

1. **een toekomstbestendige infrastructuur;**
2. **volop ruimte voor innovatie, techniek en vakmanschap;**
3. **de kansen die de Limburgse warmte biedt;**
4. **sociaal en eerlijk door participatie en lokaal profijt;**
5. **de provincie die zelf het goede voorbeeld geeft.**

Als randvoorwaarde hanteren wij dat de energietransitie is ingebed in de leefomgeving.
Met actielijnen voor ieder perspectief geven wij invulling aan onze ambitie.

In de Limburgse Waterstofagenda 2.0 zien wij een toenemende rol voor waterstof bij de energievoorziening en het energietransport. Belangrijk daarbij is het om tijdig aan te sluiten op de nationale en internationale waterstofinfrastructuur en te onderzoeken of en hoe het maken van blauwe en groene waterstof in Limburg mogelijk wordt.

De Systeemstudie Energie-infrastructuur benoemt een aantal uitdagingen die een ruimtelijke impact hebben. De bestaande netwerken in Limburg zullen moeten worden verzwaard en uitgebreid tussen Maasbracht, Chemelot en Zuid Limburg. Het overgrote deel van de

onderstations zal moeten worden uitgebreid. Niet overal is daar ruimte voor. Nieuwe buisleidingen tussen Chemelot en Rotterdam en Duitsland zijn nodig bij de energietransitie. Daarmee zetten we ook een stap naar een circulaire economie.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat wind- en zonne-energie alleen de energietransitie niet kunnen realiseren wanneer alle kosten en voor- en nadelen onder elkaar worden gezet. In dat kader mist de steller het benoemen van kernenergie in de Omgevingsvisie, toekomstperspectief voor wat betreft thoriumcentrales en de rol van waterstof als schone drager van energie.	5004

Standpunt GS
De energiebronnen die Limburg gebruikt liggen in zéér hoge mate buiten Limburg en dat zal in de toekomst niet anders zijn. Dit blijkt ook duidelijk uit de Limburgse Energie Systeemstudie. In de toekomst is er volgens het Kabinet, de Europese Unie en het Internationaal Energie Agentschap een grote rol voor waterstof wenselijk. Kernenergie wordt ook niet uitgesloten en vormt ook nu al onderdeel van de Nederlandse en Europese energiemix. De provincie Limburg kijkt op verzoek van Provinciale Staten ook naar de mogelijkheden voor kernenergie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat er in de Omgevingsvisie met geen enkel woord over kernenergie wordt gesproken, terwijl in de landelijke en provinciale politiek wel de mogelijkheden van kernenergie worden onderzocht. Indiener stelt dat kernenergie zeer kostbaar is en gepaard gaat met eeuwenlang dodelijk afval. Indiener wijst op tienduizenden burgers die zich tegen Tihange 2 hebben gekeerd.	5008

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (deel 2) hebben wij aangegeven dat het College van Gedeputeerde Staten samen met het Rijk en de provincies Noord-Brabant en Zeeland gezamenlijk optrekt in de landelijke marktconsultatie die momenteel loopt. Daarmee geven wij invulling aan de motie zoals die in Provinciale Staten van Limburg is aangenomen. Tevens zullen wij begin 2021 een informatiesessie over kernenergie organiseren en zullen wij de opgedane inzichten benutten uit het TNO-onderzoek dat eveneens in januari/februari 2021 beschikbaar komt welke in opdracht van de Provincie Noord-Brabant wordt uitgevoerd over kernenergie en de technologische ontwikkelingen (zoals o.a. thorium-centrales en kleinere kernreactors).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat er voldoende mogelijkheden zijn voor schone energie waaronder waterstof en voor nog niet ontdekte vormen van energieopwekking . Kernenergie hoort hier niet bij omdat het probleem van radioactief afval nog niet opgelost is. Indiener is van mening dat hiervoor de grootste aandacht dient te bestaan.	5128

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (deel 2) hebben wij aangegeven dat het College van Gedeputeerde Staten samen met het Rijk en de provincies Noord-Brabant en Zeeland gezamenlijk optrekt in de landelijke marktconsultatie die momenteel loopt. Daarmee geven wij invulling aan de motie zoals die in Provinciale Staten van Limburg is aangenomen. Tevens zullen wij begin 2021 een informatiesessie over kernenergie organiseren en zullen wij de opgedane inzichten benutten uit het TNO-onderzoek dat eveneens in januari/februari 2021 beschikbaar komt welke in opdracht van de Provincie Noord-Brabant wordt uitgevoerd over kernenergie en de technologische ontwikkelingen (zoals o.a. thorium-centrales en kleinere kernreactors).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de energietransitie in het bijzonder de aanleg van een of meerdere kleine kerncentrales met de provincie Noord-Brabant.	5195

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (deel 2) hebben wij aangegeven dat het College van Gedeputeerde Staten samen met het Rijk en de provincies Noord-Brabant en Zeeland gezamenlijk optrekt in de landelijke marktconsultatie die momenteel loopt. Daarmee geven wij invulling aan de motie zoals die in Provinciale Staten van Limburg is aangenomen. Tevens zullen wij begin 2021 een informatiesessie over kernenergie organiseren en zullen wij de opgedane inzichten benutten uit het TNO-onderzoek dat eveneens in januari/februari 2021 beschikbaar komt welke in opdracht van de Provincie Noord-Brabant wordt uitgevoerd over kernenergie en de technologische ontwikkelingen (zoals o.a. thorium-centrales en kleinere kernreactors).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om aandacht voor waterstof in hoofdstuk 11 Energie.	1012, 1013

Standpunt GS
Uit de Limburgse Waterstofagenda 2.0 blijkt dat waterstof voor Limburg een grote rol kan gaan spelen. Het is de komende jaren zaak innovatie aan te jagen, aansluitingen op landelijke en internationale infrastructuur te realiseren en het gebruik van duurzame waterstof te gaan opschalen.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat waterkracht een geringe opbrengst van energieopwekking heeft.	2009
Indiener roept op om alleen waterkrachtcentrales te gebruiken als voldoende vast staat dat dit geen negatieve invloed heeft op vis en de overige ecologische toestand van wateren. Indiener geeft de voorkeur aan andere, duurzame vormen van energieopwekking.	2009
Indiener verzoekt om het nemen van een standpunt inzake waterkracht. Indiener roept in navolging van het verbod op windturbines op tot een verbod op waterenergie in en nabij Natura 2000-gebieden.	2009

Standpunt GS
Waterkracht zal in de energiemix een bescheiden rol spelen, evenwel willen we kansen voor waterkracht benutten daar waar haalbaar en verantwoord. Daarbij vormt de natuurwetgeving waarborg voor de bescherming van soorten en habitats. Een extra verbodsbepaling achten wij daarom niet noodzakelijk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om het belang van waterstof, niet alleen als alternatieve energiedrager, maar ook als grondstof te benadrukken en hiervoor een beleidskader aan te geven.	5026

Standpunt GS
Dit doen wij in de Limburgse Waterstofagenda 2.0 en het kader Circulaire Economie.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de trias energetica aan te vullen met energie uit restproduct biomassa. Indiener ziet voordelen in deze bron gezien de beoogde toename van bos en restafval. Indiener stelt voor om bij de instrumenten op te nemen; biomassacentrales van een voor het milieu veilige grootte in principe alleen ten behoeve van de reststromen van biomassa uit de provincie Limburg.	2014

Standpunt GS
In de Provinciale Energiestrategie (PES) volgen wij ten aanzien van biomassa de voorgestelde lijn van het recente SER-advies, waarbij de SER een zogeheten 'cascadering' adviseert: hoogwaardigere toepassingen in chemie, materialen, en gezondheid gaan voor op energetisch toepassingen. Dit vraagt terughoudendheid in het toepassen van biomassa voor de toekomstige energietransitie. In dit licht kiezen wij er niet voor om biomassacentrales expliciet als instrument in de Omgevingsvisie te benoemen. Dit laat onverlet dat wij in sommige situaties wel een oplossing zien in biomassa voor energie, zeker daar waar biomassa beschikbaar is en andere opties tegen financiële of technische beperkingen aanlopen. Ook zien wij beperkt ruimte voor productie van groen gas. Zie voor een nadere toelichting PES deel 2, hoofdstuk 2 Analyse van de potentie van 'warmte' (de 'Warmtevisie').

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat windenergie in Limburg altijd minder renderend zal zijn dan op zee en langs kust en ruime wateren. Indiener vindt het van durf en innovatiekracht getuigen als er ook naar andere energiebronnen en –opslag wordt gezocht, zoals waterkracht en aardwarmte op grotere diepte. Indiener verwijst hiervoor naar de wind- en zonnevisie van de NML.	5104

Standpunt GS
In de energietransitie zijn vele opties voor opwekking en opslag van belang, wij sluiten geen van de in de zienswijze genoemde opties op voorhand uit.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Zonneladder</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwelkomt de ambitie om draagvlak en betaalbaarheid van de energietransitie centraal te stellen en reageert positief op de Limburgse zonneladder.	5086

Standpunt GS
De uitgesproken waardering over de Limburgse zonneladder stellen wij op prijs. Met deze Limburgse zonneladder dragen wij samen met de Regionale Energie Strategieën (RES'en) bij aan een goede ruimtelijke afweging voor het realiseren van zonne-energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat de zonneladder kan botsen met de invulling die de RES en regio moeten geven aan de energietransitie (mede met het oog op het verkrijgen van draagvlak) en omdat daar ook sterk naar landschappelijke kwaliteit wordt gekeken.	1003, 1027

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. De provincie is een van de deelnemers aan het RES-proces en heeft als kader de Limburgse zonneladder aan de regio meegegeven.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging, waaronder landschappelijke kwaliteit, van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording verder op in dit hoofdstuk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de zonneladder geen volgtijdelijkheid kent en onderschrijft dit. Indiener vindt dat gemeenten wel een inspanning moeten leveren om zoveel mogelijk gebouwen te transformeren. Indiener verzoekt uitgebreider te formuleren dat er geen sprake is van volgtijdelijkheid, zodat dit onomstotelijk vaststaat.	1005, 1021

Standpunt GS
De energietransitie vergt nu eenmaal extra ruimte, zowel bovengronds als ondergronds, en die ruimte moet vrijgemaakt worden. Wij benadrukken daarbij dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is. Dat is het doel van de Limburgse zonneladder. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie

In de Limburgse RES'en zet de provincie zich samen met gemeenten in om de geschikte daken te benutten voor de opwek van zonne-energie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij**

principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.

m.b.t. toevoegingen over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording verder op in dit hoofdstuk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is geïnteresseerd in de (vervolg)resultaten van de "Limburgse Energie Systeemstudie". Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie wordt vermeld dat voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie de Limburgse zonneladder wordt gehanteerd. Omdat de RES en de regio invulling zouden moeten geven aan de transitie (mede met het oog op het verkrijgen van draagvlak) kan dit volgens indiener botsen met het principe van de zonneladder.	1029

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. De provincie is één van de deelnemers aan het RES-proces en heeft als kader de Limburgse zonneladder aan de regio meegegeven.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging hierbij van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

De resultaten van de Limburgse Energie Systeemstudie staan vermeld op de website www.Limburg.nl
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording verder op in dit hoofdstuk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af waarom er geen zonneparken in waterwingebieden mogen worden aangelegd en wel op agrarische gronden.	5084, 5120

Standpunt GS
Gezien het grote belang van een waterwingebied voor een veilige openbare drinkwatervoorziening, zijn in deze gebieden strikte regels opgenomen ter bescherming van het grondwater. In waterwingebieden wordt dan ook het voorzorgprincipe gehanteerd. Dat wil zeggen dat bij enige onzekerheid over een mogelijk negatief effect van een ingreep, deze niet wordt toegestaan. Om deze reden zijn waterwingebieden opgenomen als uitsluitingsgebied voor zonneparken door de provincie.

Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. De waterwingebieden, trede 5,

zijn uitsluitingsgebieden. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt de zonneladder onvoldoende. Indiener verzoekt volgtijdelijkheid toe te passen.	1017, 2011, 5032, 5036, 5039, 5059, 5075, 5048, 5127, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191
Indiener stelt dat de ambitie voor het realiseren van zonneweides ten koste kan gaan van de landbouw. Indiener verzoekt om de landbouwgrond van Limburg als uitsluitingsgebied voor zonneweides op te nemen.	5032, 5036, 5039, 5059, 5075, 5103, 5127, 5131, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. Provincie is één van de deelnemers aan het RES-proces en heeft als kader de Limburgse zonneladder aan de regio meegegeven. Wij benadrukken daarbij dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is en meervoudig ruimtegebruik de voorkeur geniet. Echter, de energietransitie vergt nu eenmaal extra ruimte, zowel bovengronds als ondergrond, en die ruimte moet vrijgemaakt worden. Volgtijdelijkheid (eerst daken dan pas overige treden) werk vertragend en is daarmee onwenselijk. Wel is het zaak om de eerste treden van de zonneladder te stimuleren. Wij zetten ons samen met gemeenten in om meervoudig ruimtegebruik te stimuleren en geschikte daken te benutten voor de opwek van zonne-energie.
Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. Trede 5, zijn uitsluitingsgebieden. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als

volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt te borgen dat voor aanleg van zonneweides eerst onderzocht moet worden wat de gevolgen zijn voor de kwaliteit van bodem en grondwater, risico op milieuverontreiniging en veiligheid van voedsel.	5032, 5039, 5059, 5075, 5127, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191
Indiener vraagt aandacht voor de effecten van zonneparken op de kwaliteit van bodem en water. Indiener maakt zich ernstige zorgen over de toestand van de landbouwgrond en het grondwater als de grond na 20 jaar te zijn gebruikt voor de opwekking van zonne-energie, daarna weer als landbouwgrond in gebruik wordt genomen. De impact van zonneparken op de kwaliteit van bodem en water zal eerst onderzocht moeten worden alvorens over te gaan tot grootschalige realisatie.	2011

Standpunt GS
Wij leveren een bijdrage aan een landelijk onderzoek naar de relatie tussen zonneparken en het bodemleven, de ondergrond en de biodiversiteit. In dit onderzoek worden de effecten bij bestaande zonneparken gemonitord. In de ruimtelijke onderbouwing dienen ontwikkelaars de effecten van het beoogde zonnepark op bodem en water inzichtelijk te maken. Deze ruimtelijke onderbouwing is noodzakelijk voor het verkrijgen van een omgevingsvergunning vanuit de gemeente.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Zonne-energie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit in algemene zin voor zoveel mogelijk ruimte voor maatwerk op lokaal niveau, maar geeft aan dat een aantal concrete richtlijnen vanuit de provincie wenselijk zijn met het oog op landschap, participatie en ecologie. Indiener vindt dit ook van belang voor relatief gelijke ontwikkelingsbeginselen voor zonneparken in Limburg.	5086

Standpunt GS
Het belang van natuur en landschap onderschrijven wij en blijkt ook uit twee afzonderlijke hoofdstukken hierover in de Omgevingsvisie. De zonneladder en de uitsluitingen voor wind zijn extra kaders die we aan de ontwikkeling van wind- en zonne-energie stellen. In de Regionale Energie Strategieën (RES'en) werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden. Participatie maakt deel uit van dit proces.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst er op dat in het Klimaatakkoord een streven naar 50% lokaal eigendom van duurzame energie-opwek is opgenomen en dit ook in de Limburgse concept-RES'sen staat. Indiener stelt dat dit bewezen resultaat voor draagvlak en participatie in de omgeving van zonneparken oplevert. Derhalve verzoekt indiener om in navolging van H3. 'Limburgse principes en algemene zonering' ook in H.11 'Energie' het volgende op te	5086

nemen: het onderschrijven van het belang van de verdeling van lusten en lasten.	

Standpunt GS
Wij onderkennen de gemaakte afspraken uit het Klimaatakkoord en streven naar 50% lokaal eigendom bij energieprojecten. Zowel in de beide RES'en als in de Provinciale Energiestrategie (PES deel 2) geven wij reeds nadere invulling aan dit streven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zonneparkontwikkelaars in staat zijn om maatwerk te leveren en zodoende breed gedragen mogelijkheden te creëren en benutten. Indiener geeft aan dat de ontwikkeling van zonneparken bijdraagt aan de Limburgse economie en werkgelegenheid.	5086

Standpunt GS
Wij hebben waardering voor initiatiefnemers in de energietransitie die actief zoeken naar breed gedragen mogelijkheden en oplossingen in onze Limburgse samenleving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener gelooft dat er een win-win situatie kan ontstaan door het plaatsen van zonnepanelen op landbouwgrond en wil hier een bijdrage aan leveren. Met een goede inpassing binnen de aanduiding 'landelijk gebied- buitengebied' kan in zijn ogen deze nieuwe functie in het landschap worden geïntegreerd.	5088

Standpunt GS
Wij waarderen de reactie om een bijdrage te leveren aan een goede inpassing van zonneparken. Ideeën over een juiste landschappelijke inpassing van zonneparken nemen wij graag ter harte.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil bijdragen aan de ambities en opgaven op landbouwgrond door landbouwgrond ter beschikking te stellen voor zonnepanelen (zie bijlage 2).	5090

Standpunt GS
Wij hebben waardering voor initiatiefnemers die actief zoeken naar breed gedragen mogelijkheden en oplossingen in de energietransitie in onze Limburgse samenleving. Bij het afwegen van dergelijke initiatieven gelden kaders als bijvoorbeeld de zonneladder. U kunt uw verzoek bespreken met uw gemeente en de Regionale Energie Strategie Zuid-Limburg (RES-ZL). Zie met betrekking tot zonnepanelen op landbouwgronden ook de beantwoording van de zienswijzen op de voorgaande pagina's.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ontgrondingsprojecten een bijdrage kunnen leveren in het kader van de energietransitie. Concreet kan hierbij gedacht worden aan het voorzien in koude-warmte opslag, maar ook aan de plaatsing van drijvende zonnepanelen op ontgrondingsplassen. Hiervan zijn inmiddels al succesvolle projecten elders in het land gerealiseerd. Dit biedt	5033

ook kansen voor Limburg. Indiener verzoekt om in de Omgevingsvisie te verankeren dat ontgrondingsplassen een bijdrage kunnen leveren aan de energietransitie.	

Standpunt GS
Na afronding van de ontgrondingswerkzaamheden kunnen (voormalige) ontgrondingsprojecten een scala van maatschappelijke doelen dienen. Eén daarvan zou drijvende zonnepanelen kunnen zijn. Andere voorbeelden zijn natuur of recreatieplas. In het afwerkings-/eindplan van een ontgrondingslocatie kan de afweging worden gemaakt hoe de grootste maatschappelijke meerwaarde wordt bereikt. Dat is ter nadere locatie-specifieke beoordeling. Wij zijn het met u eens dat, in voorkomende gevallen, drijvende zonnepanelen een bijdrage kunnen leveren aan de Limburgse Energietransitie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener spreekt onvrede uit over ruimtelijke ontwikkelingen (betonnen fietspad, zonneweide, windturbines in België) in het Lanakerveld/Zouwdal in Maastricht die de landschappelijke kwaliteit aantasten. Indiener vindt het onbegrijpelijk dat er in uitsluitingsgebieden geen verbod op zonneweides geldt, zoals dat wel aan de orde is voor windturbines.	5008

Standpunt GS
De gecombineerde opgave van duurzame energieopwekking en het waarborgen van het Zuid-Limburgse landschap is een proces van zorgvuldige afwegingen.
De energietransitie vergt nu eenmaal extra ruimte, zowel bovengronds als ondergronds, en die ruimte moet vrijgemaakt worden. Wij benadrukken daarbij dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is.

De primaire verantwoordelijkheid voor de genoemde ruimtelijke ontwikkelingen in het Lanakerveld ligt bij de gemeente Maastricht.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de vervuiling van landbouwgrond door resten van zonnepanelen na een brand. Dit leidt tot verontreiniging van de voedselproductie op de naastgelegen grond. Het risico hiervoor ligt volledig bij de naastgelegen grondeigenaar, aangezien deze de schade niet kan verzekeren.	2011

Standpunt GS
Wij zijn het met u eens dat brandgevaar van zonnepanelen en bijbehorende risico's blijvend aandacht verdienen. Om brandgevaar te voorkomen worden de veiligheidsregio's steeds meer betrokken bij de ontwikkeling van zonneparken. Landelijk bestaan diverse kwaliteitsregelingen die toezien op de kwaliteit van de installateur en de installatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil bepleiten dat er een verbod komt op zonneweides op agrarische gronden in het Beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Dit omdat de indiener nu al signaleert dat exploitanten van zonneweides agrariërs benaderen met het verzoek of zij gronden willen afstaan voor zonneweides, om deze vervolgens tot ontwikkeling te brengen wanneer dit planologisch mogelijk wordt. Het risico is aanwezig dat een deel van de boeren hieraan wil meewerken en dat de aanleg van zonneweides zich vervolgens	5149

gaat manifesteren vanuit het concept van eigendomsplanologie. Dit is een ongewenste ontwikkeling en kan het landschap onherstelbaar aantasten en kan daarmee de toeristische bedrijvigheid bedreigen.	

Standpunt GS
Het belang van natuur en landschap onderschrijven wij en blijkt ook uit twee afzonderlijke hoofdstukken hierover in de Omgevingsvisie. De zonneladder en de uitsluitingen voor wind zijn extra kaders die we bij het ontwikkelen van wind- en zonne-energie stellen. In de Regionale Energie Strategieën (RES'en) werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden.
Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder daarnaast verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. Trede 5, zijn uitsluitingsgebieden. Om te verduidelijken dat goede ruimtelijke afweging, inclusief landschap en natuur, van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Vanzelfsprekend dient eventuele plaatsing van zonnepanelen in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg met respect voor de landschappelijke kernwaarden te gebeuren. Het Handvat Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg is daarvoor een belangrijke handreiking.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt te borgen dat alvorens wordt overgegaan tot de aanleg van zonneweides eerst onderzocht dient te worden wat de gevolgen daarvan zijn op de kwaliteit van bodem en grondwater en risico's voor milieuverontreiniging en veiligheid van voedsel in geval van brand.	5036

Standpunt GS
Wij leveren een bijdrage aan een landelijk onderzoek naar de relatie tussen zonneparken en het bodemleven, de ondergrond en de biodiversiteit. In dit onderzoek worden de effecten bij bestaande zonneparken gemonitord.

In de ruimtelijke onderbouwing dienen ontwikkelaars de effecten van het beoogde zonnepark op bodem en water inzichtelijk te maken. Deze ruimtelijke onderbouwing is noodzakelijk voor het verkrijgen van een omgevingsvergunning vanuit de gemeente.

Wij zijn het met u eens dat brandgevaar van zonnepanelen en bijbehorende risico's blijvend aandacht verdient. Om brandgevaar te voorkomen worden de veiligheidsregio's steeds meer betrokken bij de ontwikkeling van zonneparken. Landelijk bestaan diverse kwaliteitsregelingen die toezien op de kwaliteit van de installateur en de installatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vraagt t.a.v. het schema De Limburgse zonneladder het volgende toe te voegen aan: “zon PV in landelijk gebied”, agrarisch bouwblok, mits in gebruik. Anders krijgen we lege schuren, die we eigenlijk niet meer willen handhaven, met zonnepanelen.	1026

Standpunt GS
Trede 3 van de Limburgse zonneladder geldt als een gewenste trede voor grondgebonden zonneparken. Het agrarisch bouwblok is expliciet als voorbeeld benoemd in deze trede. Het gaat hierbij met name om de stoppende agrariërs waarbij een herontwikkeling na sloop en/of herbestemming van niet courante bebouwing binnen de bouwkavel is beoogd. De koppeling met zonnepanelen op het agrarisch bouwblok kan juist bijdragen aan de sloop van deze lege schuren. Uit de evaluatie van de pilot VAB’s warme saneringsregeling varkenshouderij wordt bezien of dit concept aanleiding geeft tot herijking en/of verdere uitrol. Verplichte sloop van niet courante bebouwing maakt onderdeel uit van deze evaluatie. Wij onderschrijven dat het niet wenselijk is zonnepanelen te plaatsen op bedrijfspanden die niet meer in functie zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het plaatsen van zonnepanelen op vrijkomende agrarische bouwkavels bij voorkeur tijdelijk zou moeten en gepaard moet gaan met een sloopverplichting.	1017

Standpunt GS
Zonneparken kennen een levensduur van ±25 jaar. Het is aan gemeenten om in de planregels een (voorwaardelijke) sloopverplichting op te nemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat zonneweides het landschap ontsieren en daarmee recreanten en toeristen afschrikken.	5163

Standpunt GS
Het belang van natuur en landschap onderschrijven wij en blijkt ook uit twee afzonderlijke hoofdstukken hierover in de Omgevingsvisie. De zonneladder en de uitsluitingen voor wind zijn extra kaders die we aan de ontwikkeling van wind- en zonne-energie stellen. In de Regionale Energie Strategieën (RES’en) werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden.
Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging, inclusief landschap en natuur, van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording eerder in dit hoofdstuk.

Windenergie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet dat de Omgevingsvisie lijkt vast te houden aan een verbod op windturbines in de benoemde uitsluitingsgebieden (Nationaal Landschap, Natura 2000) en vraagt zich af in hoeverre dit uitgangspunt overeind blijft. Indiener is van mening dat deze afweging die verder gaat dan alleen landschap, het beste gemaakt kan worden in de RES Zuid-Limburg.	1007

Standpunt GS
Wij geven aan dat we vooralsnog deze uitsluitingen aanhouden, waarbij we aangeven dat we de uitsluitingen actualiseren als de RES'en daartoe aanleiding geven. De RES'en zijn evenwel nog slechts in concept vastgesteld. Dat betekent dat een actualisatie opportuun kan worden na vaststelling van de RES1.0.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de provincie ten aanzien van windenergie de uitsluitingsgebieden te heroverwegen, kijkend naar zuinig ruimtegebruik. Het ruimtebeslag per eenheid energie is bij windenergie 1% van het ruimtebeslag dat zonneparken hebben. In het concept RES Noord- en Midden-Limburg en RES Zuid-Limburg blijkt een grote voorkeur voor zonne-energie. Zelfs zo groot dat de verhouding ten opzichte van wind ook uit het oogpunt van benutting en capaciteit van de infrastructuur niet efficiënt is. Dit rechtvaardigt een groter aandeel wind dan thans is voorzien.	2011

Standpunt GS
Wij geven aan dat we vooralsnog deze uitsluitingen aanhouden, waarbij we aangeven dat we de uitsluitingen actualiseren als de RES'en daartoe aanleiding geven. De RES'en zijn evenwel nog slechts in concept vastgesteld. Dat betekent dat een actualisatie opportuun kan worden na vaststelling van de RES1.0. Bij de RES1.0 zullen belangen als landschap, landgebruik, hernieuwbare elektriciteitsopwekking, netwerkinpassing en draagvlak afgewogen moeten worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat op blz. 80 gesproken wordt over de mogelijkheden van windturbines in bepaalde gebieden. Indiener wil dit onderwerp graag samen bespreken.	1026

Standpunt GS
Gemeenten en provincie zijn partner in de RES'en. Binnen deze regionale samenwerking is ruimte om de mogelijkheden voor windenergie te bespreken. Ook buiten deze samenwerking bestaat de mogelijkheid om met elkaar in gesprek te gaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet tegenstrijdigheden ten aanzien van de energietransitie, namelijk enerzijds het respecteren van de RES-aanpak en anderzijds het opleggen van beperkingen (door bijv. windmolens in Nationaal Landschap Zuid-Limburg te verbieden). Indiener wenst dat eventuele ruimtelijke voorwaarden vanuit het RES-proces tot stand komen.	1019
Indiener deelt de visie dat er géén windmolens geplaatst mogen worden in het Beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg en in de Natura 2000-zones,	5149

daar de fraaie uiterlijke verschijningsvorm van onze ongeschonden heuvels de basis zijn voor onze toeristische economie.	

Standpunt GS
Wij geven aan dat we vooralsnog deze uitsluitingen aanhouden, waarbij we aangeven dat we de uitsluitingen actualiseren als de RES'en daartoe aanleiding geven. De RES'en zijn evenwel nog slechts in concept vastgesteld. Dat betekent dat een actualisatie opportuun kan worden na vaststelling van de RES1.0.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af waarom kleine windturbines niet bij agrarische locaties kunnen.	5075

Standpunt GS
Wij sluiten windturbines vooralsnog in bepaalde gebieden uit. Deze uitsluiting is van toepassing op windturbines met een hoogte van 25 m of meer. De planologische mogelijkheden voor kleinere windturbines worden door gemeenten bepaald.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Energietransitie en het klimaatakkoord</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de ontwerp-Omgevingsvisie slechts in beperkte mate kaders stelt aan de Limburgse energietransitie en hij verwijst in dit verband ook naar blz. 79 MER. De ruimtelijke mogelijkheden voor de ontwikkeling van wind- en zonne-energie zijn ruimer dan de Wind- en Zonnevisie van indiener. Indiener beveelt aan om de kaders voor opwek van wind- en zonne-energie helderder te stellen en de belangen van natuur- en landschap en lokaal eigendom uitdrukkelijk mee te nemen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. De provincie is een van de deelnemers aan het RES-proces en heeft als kader de Limburgse zonneladder aan de regio meegegeven.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging hierbij van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording eerder in dit hoofdstuk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit er voor niet alleen te focussen op een duurzame energievoorziening in 2050 maar ook op de doelstellingen die voortkomen uit het Klimaatakkoord. Indiener stelt dat het Nederlandse Klimaatakkoord dient te worden opgenomen in de Omgevingsvisie Limburg.	5066

Standpunt GS
Limburg levert naar vermogen een bijdrage aan de landelijke klimaatdoelstellingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om de provincie ook een ambitie heeft in het terugdringen van de CO2-uitstoot? Zo ja, wat is deze en kan deze gekoppeld worden aan de energie ambitie? Indiener vraagt welk percentage duurzame energie en/of elektriciteit de provincie na streeft in 2030 en 2050? Indiener stelt dat deze aanvullende ambities de totale opgave kunnen verduidelijken.	1026

Standpunt GS
Limburg levert naar vermogen een bijdrage aan de landelijke klimaatdoelstellingen. Provincie Limburg heeft niet een gekwantificeerde CO2-reductiedoelstelling.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener acht de betaalbaarheid van de energietransitie minstens net zo belangrijk als bijvoorbeeld de ruimtelijke inpassing ervan en vindt bovendien dat die betaalbaarheid meer handen en voeten moet krijgen dan nu vermeld in de Omgevingsvisie.	1003

Standpunt GS
In de PES zijn criteria haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak verder uitgewerkt.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 - Energie

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt ten aanzien van de energietransitie dat niet de indruk moet worden gewekt dat er ruimte bestaat die niet of nauwelijks wordt ingezet.	1003

Standpunt GS
Wij veronderstellen dat de zienswijze doelt op de terminologie ‘restruimte’ zoals gebruikt in de Limburgse zonneladder. Wij zijn ons ervan bewust dat in onze provincie veel ruimte reeds voor een specifiek doel wordt ingezet. Gezien de grote ruimtelijke opgaven is het zinvol om te onderzoeken of de schaarse restruimte in bebouwd gebied in onze provincie ingezet kan worden voor opwek van energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener pleit bij de opgave van energietransitie voor meer slimme combinaties met opgaven uit andere domeinen om integraal invulling te geven aan de opgave.	1017

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de uitvoering van energietransitie met alleen duurzame energie niet zal lukken. Ook moet gedacht worden aan: - energiebesparing, - andere werkwijzen van produceren, en - het reduceren van verplaatsingen.	5104

Standpunt GS
De trias energetica is een belangrijk uitgangspunt in de Provinciale Energie Strategie (PES) en de Limburgse Regionale Energie Strategieën (RES'en). Zodoende zal zowel vanuit de PES als de RES'en worden ingezet op energiebesparing in de gebouwde omgeving en de industrie. Hiertoe worden o.a. doelgroepgerichte stimuleringscampagnes en ontzorgings-programma's opgezet. Tevens wordt het toezicht op energiebesparing door bedrijven en organisaties geïntensiveerd. Ook wordt in het kader van energiebesparing door de provincie ook meer ingezet op isolatiemaatregelen middels de stimuleringsregeling Duurzaam Thuis. Wij zien dat het aandeel aangevraagde leningen om de energievraag (isolerende maatregelen) te beperken toeneemt. Overigens zijn er fysische grenzen aan energiebesparing. Daarom richten we ons ook op reductie van CO2-uitstoot, zodat ook maatregelen gericht op vervanging van fossiele door hernieuwbare energie gestimuleerd kunnen worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af hoe de opgave voor de energietransitie vorm gegeven kan worden als het netwerk hier niet op berekend is. Indiener stelt dat eerst het netwerk op orde moet worden gebracht alvorens plannen uitgewerkt worden.	5163

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie wordt dit onderschreven. Een belangrijke actielijn die hier op aansluit en die samen met de netwerkbeheerders en alle andere partners zal worden uitgewerkt is een regionaal programma energie infrastructuur.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Grensoverschrijdende aspecten</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat gezorgd moet worden dat het milieu in het Duitse grensgebied evenals de inwoners niet beïnvloed worden door nadelige veranderingen of emissies (bijv. van windturbines) als gevolg van het gebruik van nieuwe energiebronnen.	3007

Standpunt GS

Conform de Europese m.e.r.-richtlijn en de bilaterale uitvoeringsafspraken die daarover gemaakt zijn tussen Nederland en Duitsland, zullen bij toekomstige concrete projecten de mogelijke grensoverschrijdende milieueffecten van ruimtelijke ontwikkelingen in het grensgebied onderzocht worden. Wanneer dergelijke effecten optreden, zullen zowel de Duitse inwoners als de autoriteiten betrokken worden bij de betreffende planprocedures.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de waterbeschermingsgebieden Reichswald en Straelen aan de Duitse kant van de grens mogen niet worden aangetast door de genoemde energieopwekkingsprocessen. Hiertoe moeten voldoende veiligheidsafstanden tot de staatsgrens geborgd worden.	3007

Standpunt GS
Conform de Europese m.e.r.-richtlijn en de bilaterale uitvoeringsafspraken die daarover gemaakt zijn tussen Nederland en Duitsland, zullen bij toekomstige concrete projecten de mogelijke grensoverschrijdende milieueffecten van ruimtelijke ontwikkelingen in het grensgebied onderzocht worden. Wanneer dergelijke effecten optreden, zullen zowel de Duitse inwoners als de autoriteiten betrokken worden bij de betreffende planprocedures.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Om na te kunnen gaan of er sprake is van grensoverschrijdende effecten, verzoekt de indiener om ontvangst van de scope en resultaten van de systeemstudie Energie infrastructuur.	3010

Standpunt GS
De Limburgse Energie Systeemstudie is als bijlage bij de Limburgse Provinciale Energie Strategie gedeeld met de Provinciale Staten en publiekelijk beschikbaar via de website van de provincie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Het is indiener niet duidelijk of het onderzoeksgebied van de systeemstudie naar de benodigde energie-infrastructuur ook Duits grondgebied betreft. Indiener verzoekt daarom om de ontvangst van de (tussen)resultaten van voornoemde studie, om te kunnen nagaan of de belangen van de indiener geraakt worden.	3002

Standpunt GS
De Limburgse Energie Systeemstudie is als bijlage bij de Limburgse Provinciale Energie Strategie gedeeld met de Provinciale Staten en publiekelijk beschikbaar via de website van de provincie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat er op het gebied van energie verscheidene projecten zijn met een groot potentieel voor Euregionale samenwerking. Indiener noemt in dit kader de innovatieve ideeën voor de toekomst van energiecentrale Eschweiler-Weisweler, het	3011

geplande energiepark Herzogenrath en geplande of reeds gerealiseerde mijnwater thermische projecten.	

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie en met name in hoofdstuk Limburg in bovenregionaal perspectief, beschrijven wij de grensoverschrijdende en Euregionale samenwerking. Euregionale samenwerking richt zich ook op projecten in het kader van de energietransitie. Belangrijk daarbij zijn de technische mogelijkheden en de ruimte die de geldende Europese wet- en regelgeving en die van de lidstaten biedt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Energie infrastructuur

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om voor het aanwijzen van gebieden voor duurzame energie rekening te houden met voldoende afstand ten opzichte van de assets van de beheerder van het landelijke hoogspanningsnet.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de beheerder van het landelijke hoogspanningsnet te betrokken (betrokken te houden) bij de doelen met betrekking tot de energietransitie. Indiener wil graag deelnemen of op de hoogte worden gehouden bij de systeemstudie energie-infrastructuur.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten. De Provinciale Staten zullen geregeld worden geïnformeerd over de voortgang van de uitvoering van de Provinciale Energie Strategie. De Limburgse Energie Systeemstudie is als bijlage bij de Limburgse Provinciale Energie Strategie gedeeld met de Provinciale Staten en publiekelijk beschikbaar via de website van de Provinciale Staten. Ook toekomstig nieuws zal via dit kanaal beschikbaar worden gesteld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om ontwikkelingen die mogelijk de betrouwbaarheid en veiligheid van het functioneren van het landelijke hoogspanningsnet kunnen schaden vooraf af te stemmen met de beheerder en pas toe te staan na een positief verkregen schriftelijk advies.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener vraagt zich af hoe de provincie de opgave op het gebied van "duurzame" energie" wilt vorm geven als het netwerk hierop niet is berekend. Indiener is van mening dat eerst het energienetwerk aangepast moet worden alvorens ambitieuze plannen op het gebied van duurzame energie te faciliteren.	5036, 5127

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie wordt dit onderschreven. Een belangrijke actielijn die hier op aansluit en die samen met de netwerkbeheerders en alle andere partners zal worden uitgewerkt is een regionaal programma energie infrastructuur.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de provincie zich ervan bewust is dat als gevolg van de Regionale Energiestrategie mogelijke uitbreiding of aanpassingen van de energie infrastructuur nodig zijn. Indiener geeft aan dat eventuele netuitbreiding niet onmogelijk wordt gemaakt door hier ook rekening mee te houden in de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening. Indiener verzoekt om, daar waar dat mogelijk is dit niet onmogelijk te maken en hiermee rekening te houden en ruimte op te nemen hiervoor.	5202

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie wordt dit onderschreven Een belangrijke actielijn die hier op aansluit en die samen met de netwerkbeheerders en alle andere partners zal worden uitgewerkt is een regionaal programma energie infrastructuur.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de beheerder van het landelijke hoogspanningsnet te betrekken bij de ontwikkelingen/uitwerkingen van de Omgevingsverordening, specifiek met betrekking tot Energie.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan naar verwachting eind 2020 of begin 2021 een staalkaart voor het hoogspanningsnet in omgevingsplannen gereed te hebben. Indiener geeft aan deze te sturen naar de provincie inclusief het aanbod om mee te denken met het op duurzame wijze opnemen van het hoogspanningsnet in de omgevingsverordening.	5202

Standpunt GS
De netbeheerders hebben aangegeven de samenwerking zoals heeft plaatsgevonden tijdens het uitvoeren van de Limburgse Energie Systeemstudie voort te willen zetten.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

PES, RES en volgtijdelijkheid

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil kenbaar maken dat de eerder vanuit de provincie (Stuurtgroep RES-Zuid-Limburg d.d. 20 februari) is aangegeven dat de Omgevingsvisie de RES volgt. Indiener geeft aan dit niet terug te zien in de ontwerp-Omgevingsvisie. Indiener verzoekt dit te formaliseren en op te nemen in de Omgevingsvisie.	1005, 1021

Standpunt GS
GS zijn van mening dat de ruimtelijke keuzes met betrekking tot energie worden genomen in de RES'en en dat de Omgevingsvisie deze keuze borgt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat het voor hem/haar onduidelijk is welke ruimte voor ontwikkelingen wordt gemaakt met de passage in de Omgevingsvisie blz. 79-80 "In de regionale Energie Strategieën……voorkeursgebieden zoals opgenomen in de Provinciale Omgevingsvisie Limburg 2014 (POL2014)." Indiener stelt dat met deze tekst een streep wordt gezet door de afwegingen die nu door gemeenten zijn gemaakt en de discussie die in de gemeenten gaat plaatsvinden. Indiener stelt dat het erop lijkt dat met deze passage de regie en beslisbevoegdheid bij de provincie wordt gelegd.	1005, 1021

Standpunt GS
GS zijn van mening dat de ruimtelijke keuzes met betrekking tot energie worden genomen in de RES'en en dat de Omgevingsvisie deze keuze borgt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat actieve ondersteuning vanuit de provincie in RES-verband nodig is om voortgang te blijven maken, witte vlekken uit te zoeken en een duidelijke en gezamenlijke boodschap naar buiten toe af te geven.	1009

Standpunt GS
In de PES wordt bevestigd dat provincie Limburg een betrouwbare partner is; ook voor RES-partners door onder meer verdere (proces)ondersteuning te leveren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat uit de volgende passage blijkt dat gemeenten hun rol in de energieopgave oppakken en daarin in samenspraak met de provincie vorm aan geven. "Wij zoeken naar maximalisatie… … instrumentarium dat daarvoor beschikbaar is." Indiener verzoekt dit te weerspiegelen in dit actiepunt (passage).	1005, 1021

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de samenwerkende overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stel dat “Wij streven naar minder aardgasgebruik in 2050……(door middel van zon- en windenergie)” de suggestie wekt dat we ons alleen focussen op zon- en windenergie. Indiener stelt voor deze passage aan te passen op de concept RES (waarin geen enkele duurzame techniek wordt uitgesloten) om misverstanden te voorkomen.	1014

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) gaan wij hier nader op in. In de reden ligt dat zon- en windenergie voor een grote bijdrage naar 2030 zorgen. Andere technieken worden zeker niet uitgesloten (maar vragen mogelijk meer tijd vanwege innovatie en grootschalige implementatie). Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de zin “de opwekking van duurzame energie is verweven met dorpen en steden en vindt plaats in enkele grootschalige productielocaties in Limburg” openomen is in de samenvatting, maar niet is benoemd in het hoofdstuk Energie. Indiener vraagt naar aanleiding daarvan hoe de provincie staat in de discussie clustering versus versnippering van grootschalige opwekking van hernieuwbare energie.	1012, 1013

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES’en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. In beide Limburgse RES’en is de voorkeur uitgesproken voor clustering.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in hoofdstuk 11 Energie de link met het thema Circulaire Economie.	1012, 1013

Standpunt GS
De relatie zit vooral in het thema klimaat, en minder in het thema energie. Circulaire economie kan inderdaad van grote positieve betekenis zijn voor de CO_2-emissie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het energie vraagstuk samen opgepakt moet worden, met de provincie als trekker, met respect en gevoel voor maat en schaal van Zuid Limburg. Waarbij rekening gehouden moet worden met de doelstellingen van het Middengebied.	1026

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES’en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. Provincie is hier geen trekker. Zij is een van de overheden die samenwerkt bij het opstellen van de RES’en.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt of de zin ”wij streven naar minder aardgasgebruik in 2050” nader gespecificeerd kan worden? hoeveel minder en hoe weerhoudt zicht dat met de landelijke klimaatdoelstellingen, zodat de totale opgave scherper geduid kan worden.	1026

Standpunt GS
De provincie sluit zich in principe aan bij Nationale taakstellingen en bij de doelstellingen binnen de RES-gebieden, maar wil zich daarbij wel baseren op haalbaarheid en betaalbaarheid van initiatieven. De nationale doelstelling is om in 2050 een duurzame energievoorziening te hebben. De provincie komt niet met eigen, aanvullende norm- of taakstellingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af hoe de opgave voor de energietransitie vorm gegeven kan worden als het netwerk hier niet op berekend is. Indiener stelt dat eerst het netwerk op orde moet worden gebracht alvorens plannen uitgewerkt worden.	5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191

Standpunt GS
In de Provinciale Energie Strategie (PES) en de onderliggende Limburgse Energie Systeemstudie wordt dit onderschreven. Een belangrijke actielijn die hier op aansluit en die samen met de netwerkbeheerders en alle andere partners zal worden uitgewerkt is een regionaal programma energie infrastructuur.
Zie ook onze reactie op zienswijze 2011 bij Hoofdstuk 11 – Energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat bedrijf gelegen is in een boringvrije zone. Het is niet duidelijk in hoeverre zich dit verzet tegen bijv. de toepassing van aardwarmte. Voor glastuinbouwbedrijven is verwarming van de kassen via aardwarmte een methode om het bedrijf te verduurzamen. Voor indiener zou dit als neven- of reservemethode kunnen worden ingezet, naast de verwarming via de composteerinstallatie. Indiener verzoekt dit mogelijk te maken in Ontwikkelingsgebieden Glas.	5059

Standpunt GS
In de omgevingsverordening zijn twee boringvrije zones aangegeven: de Roerdalslenk en de Venloschol. In de Roerdalslenk is geothermie niet toegestaan. In de Venloschol kan dit onder voorwaarden vastgelegd in landelijke wet- en regelgeving en aanvullende provinciale voorwaarden zoals vastgelegd in het Besluit algemene voorschriften opsporen en winnen aardwarmte in de Venloschol van 21 december 2017 (provincie Limburg).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om in H 11. Energie aandacht te hebben voor de opgave en de ambitie van glastuinbouw. Te kiezen tot het faciliteren van energieverduurzaming glastuinbouw met noodzakelijke randvoorwaarden (zoals warmtenetten, CO_2-levering, beleidsruimte voor bodemenergie, geothermie en andere duurzaamheidsinitiatieven) alsook tot het onderzoeken van meekoppelkansen van glastuinbouw in Provinciale verkenningen.	5042

Indiener vraagt om vroegtijdige betrokkenheid van de sector bij systeemontwerp en verkenningen (onder andere waterstof), pro-actieve facilitering met warmtenetten, CO_2 levering, geothermie/bodemenergie, E-infrastructuur en concrete ondersteuning c.q. beleidsruimte bij praktische duurzaamheidsinitiatieven, gelet op de bijdrager van de glastuinbouw aan een klimaatneutraal Limburg.	2012

Standpunt GS
Glastuinbouw is als klankbordgroeplid betrokken bij de RES-NML. De indiener van de zienswijze kan zich tot hen richten met concrete initiatieven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de opgave voor energietransitie (ook in buurlanden) een zeer grote bedreiging vormt voor de bescherming van cultuurhistorie, het landschap en aantasting van de leef/woonomgeving. Indiener roept op tot waakzaamheid en verzoekt om het financiële aspect niet bepalend te laten zijn.	5008

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. Het is de taak van de RES'en om overige belangen integraal te wegen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het een goede stap energie te besparen en verspilling tegen te gaan. De indiener begrijpt sommige verlichting 's nachts vanuit veiligheidsoverwegingen, maar stelt dat 's avonds veel locaties (overheidsgebouwen, bedrijfsgebouwen en industrieterreinen) onnodig verlicht zijn. De indiener vraagt zich af hoe veel energie daar bespaard kan worden. De indiener mist in het kader van energiebesparing en tegengaan van verspilling de (verbeterde) isolatie van woningen en gebouwen en de verdere doorvoering van het gebruik van ledverlichting.	5004

Standpunt GS
De trias energetica is een belangrijk uitgangspunt in de PES en de Limburgse RES'en. Zodoende zal zowel vanuit de PES als de RES'en worden ingezet op energiebesparing in de gebouwde omgeving en de industrie. Hiertoe worden o.a. doelgroepgerichte stimuleringscampagnes en ontzorgings-programma's opgezet. Tevens wordt het toezicht op energiebesparing door bedrijven en organisaties geïntensiveerd.
Behalve technische maatregelen (isoleren, energiezuinige apparaten en processen) speelt ook gedrag een belangrijke rol bij energiebesparing. Bewustwording van gebruikers is een aspect dat wij in stimuleringscampagnes niet dienen te vergeten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat Nederland een "uniek netwerk voor aardgasvoorziening heeft en aardgas … de schoonste fossiele energie [is]". De indiener stelt dat aardgas gebruikt moet blijven worden aangezien het betaalbaar is en mensen zo niet met hoge (transitie)kosten te maken krijgen.	5004

Standpunt GS

Het is het voornemen van het Rijk en van de provincie om het aardgasnetwerk niet verloren te laten gaan. Dit kan in de toekomst nog altijd worden gebruikt voor het transport van bijvoorbeeld groen gas of waterstof. Om de CO_2 doelstellingen te kunnen halen heeft het Rijk besloten op termijn aardgasvrij te worden. Dit kan alleen maar door in te zetten op duurzame energie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit ervoor dat grootschalige productielocaties voor duurzame energieopwekking in de Stad-Landzone worden gesitueerd en niet midden in het buitengebied.	5048

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om naast een focus op grote energiegebruikers ook aandacht te hebben voor de grote groep kleine tot middelgrote bedrijven die samen veel energie gebruiken.	1009

Standpunt GS
Zowel vanuit de PES als de RES'en wordt ingezet op energiebesparing in de industrie en commercieel vastgoed. Primair door intensivering van toezicht door de Limburgse RUD's (Regionale Uitvoeringsdiensten) op energiebesparing door bedrijven en organisaties. De focus is daarbij op bedrijven en organisaties die jaarlijks 25.000 m^3 aardgas of meer of 50.000 kWh elektriciteit of meer gebruiken. Deze vallen onder de informatie- en energiebesparingsplicht, en moeten maatregelen treffen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder. Daarnaast dienen ook vergunning plichtige bedrijven energiebesparende maatregelen te treffen.
Verder zetten wij in op doelgroepgerichte stimulering en ontzorgingsprogramma's energiebesparing voor m.n. MKB bedrijven. Daarbij wordt ook energieopwekking middels zon-op-dak meegenomen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het onderschrijven van de principes van de 'Trias Energetica' ook betekent dat de productie van aardgas door fracking in de toekomst volledig moet worden gestaakt.	3010

Standpunt GS
Het een sluit het ander niet bij voorbaat uit. De laatste stap van de trias energetica luidt immers: Voor de energiebehoefte die niet met duurzame bronnen kan worden ingevuld kiezen we zo efficiënt en schoon mogelijke fossiele bronnen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie weinig zegt over de kansen die Chemelot biedt bij de levering van restwarmte aan gebieden als Maastricht en Sittard. De indiener geeft aan dat het benutten van restwarmte hoort bij de transformatie en ontwikkeling van de Chemelot Circular Hub.	1010

Standpunt GS
De kansen voor het leveren van restwarmte aan de gebouwde omgeving zullen door de provincie worden onderzocht. De potentie voor het leveren van industriële restwarmte is in ieder geval aanwezig. Onderzocht dient te worden of en zo ja hoe dit in de praktijk realiseerbaar is, waarbij ook naar de mogelijkheden zullen worden gekeken, die de Wet Collectieve Warmtevoorziening hiervoor biedt. Wij zijn het met indiener eens, dat restwarmte in de energietransitie een belangrijke rol kan spelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener dringt erop aan dat de provincie de rol bij toetsing van bovengemeentelijke warmtenetten (zoals bij Chemelot) actief oppakt, zoals ook in de nieuwe Warmtewet staat.	1010

Standpunt GS
De provincie onderzoekt welke rol zij kan spelen bij intergemeentelijke warmtenetten. Volgens de Wet Collectieve Warmtevoorziening is dat vooral een toetsende rol. Nu al speelt de provincie een meer actieve rol bij warmtenetten en zal in de komende tijd onderzoeken welke rol hierin het meest bij haar past.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de ontwerp- Omgevingsvisie aangeeft dat inwoners maximaal worden betrokken bij het nemen van maatregelen en het opzetten van initiatieven. Indiener geeft aan dat zij werkt aan instrumenten om inwoners en bedrijven optimaal te informeren en de samenwerking binnen gemeenschappen wil faciliteren door initiatieven, kartrekkers en specialisten met elkaar in verbinding te brengen. Indiener trekt graag samen hierin op.	1002, 1005
Indiener stelt dat de ruimtelijke effecten van de energietransitie op lange termijn op de schaal van Zuid-Limburg verder moeten worden verkend in ontwerpend onderzoek. Het zorgvuldig omgaan met de kwaliteiten van het landschap en de stedelijke omgeving is hierbij van groot belang.	1031

Standpunt GS
Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil op het gebied van energietransitie en duurzaamheid een experimenteerregio zijn. Indiener stelt dat er ligt een grote opgave ligt in haar kleine kernen en gehuchten t.a.v. de betaalbaarheid en leveringszekerheid van elektriciteit en warmte. Indiener vraagt om bij de uitwerking van de PES hier rekening mee te houden. Indiener denkt graag mee naar mogelijkheden om kleinschalige alternatieven passend in het karakteristieke Zuid- Limburgse Landschap te stimuleren.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij waarderen initiatieven om met de energietransitie aan de slag te gaan. Het is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden in de Regionale Energie Strategieën (RES'en) om te komen tot een landschappelijk en maatschappelijk gedragen strategie. Met concrete initiatieven kan de indiener van de zienswijze zich richten tot de RES.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de kaders voor het opwekken van wind- en zonne-energie helderder te stellen en de belangen van natuur en landschap uitdrukkelijk mee te nemen in de energietransitie. Hiertoe verwijst indiener naar de Wind- en Zonnevisie van de Natuur en Milieufederatie Limburg.	2013

Standpunt GS
Het belang van natuur en landschap onderschrijven wij en blijkt ook uit twee afzonderlijke hoofdstukken hierover in de Omgevingsvisie. De zonneladder en de uitsluitingen voor wind zijn extra kaders die we aan de ontwikkeling van wind- en zonne-energie stellen. In de RES werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging, inclusief landschap en natuur, van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording eerder in dit hoofdstuk.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat energiebesparing ook wordt gestimuleerd door onder andere nivellering van de tarieven van gas en stroom. Voor iedereen dezelfde tarieven, geen grootverbruikerskortingen van 90% zoals nu het geval is.	5104

Standpunt GS
De provincie heeft geen zeggenschap over tarieven van elektriciteit, gas of andere vormen van energie. De allergrootste energiegebruikers vallen onder de Europese emissiehandel voor CO_2 (ETS) en betalen per uitgestoten ton CO_2. Op basis van het Klimaatakkoord voert het rijk ook een landelijke CO_2-heffing voor deze bedrijven in, aanvullend op de ETS. Zodoende worden deze bedrijven gestimuleerd om ook hun energiegebruik (zeker in de vorm van fossiele energie) te reduceren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is tegen het winnen van aardgas uit onconventionele aardlagen, het zogenaamde fracking, in verband met risico's voor het grondwater en seismische effecten. Indiener vraagt om aandacht voor het onderwerp in de Omgevingsvisie.	3012

Standpunt GS

Uitgangspunt is Trias Energetica. Bij elk initiatief voor het plegen van mijnbouw geldt dat dit veilig en verantwoord moet plaatsvinden en geen nadelige effecten op natuur en milieu mag hebben.
Het ministerie van EZK is bevoegd gezag op grond van de Mijnbouwwet en Omgevingswet en ziet hier op toe. Wij worden daarbij betrokken als wettelijk adviseur en zullen vanuit onze rol inbreng leveren.

In de Omgevingsverordening Limburg zijn gebieden ter bescherming van de kwaliteit van het grondwater met het oog op de waterwinning opgenomen, alsmede het bodembeschermingsgebied Mergelland en boringvrije zones. Voor (proef)boringen dient een omgevingsvergunning bij de Minister te worden aangevraagd. Zolang geen besluit wordt genomen over eventuele proefboringen, wordt provinciale regelgeving mogelijk later nader beschouwd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.12. Zienswijzen over Hoofdstuk 12: Land- en tuinbouw

Ondernemersklimaat (algemeen)

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de provincie duidelijk stelling moet nemen om de landbouw te beschermen. De Omgevingsvisie biedt te weinig perspectief voor de landbouw. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie aan te passen zodat landbouwbedrijven bestaansrecht houden. Toevoeging zienswijzen 5034 en 5129: Indiener verzoekt om duidelijke kaders te stellen waarbinnen gewerkt kan worden, zonder dat alle kosten voor rekening van de sector komen.	5034, 5129, 5131, 5157
Het stoort indiener dat er in de Omgevingsvisie nagenoeg niet wordt gesproken over de groene economische motor: de primaire agrarische sector. Indiener is van mening dat de landbouw nu en voor de toekomst van groot economisch belang zijn voor het gehele buitengebied. Indiener geeft aan dat dit in de Omgevingsvisie niet benoemd dan wel erkend wordt. Indiener verzoekt de provincie om de Omgevingsvisie op dit punt aan te passen.	5060
Indiener geeft aan dat een duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouw essentieel is voor het creëren van een gezonde sector voor de toekomst. Deze duurzame ontwikkeling dient volgens indiener ondersteund te worden en te allen tijde werkbaar te blijven.	5093, 5098
Indiener geeft aan dat onder POL2014 de land- en tuinbouwsector nog van groot belang werd geacht voor het beheer en grondgebruik binnen de Bronsgroene landschapszone. Nu in de Omgevingsvisie wordt binnen de Groenblauwe mantel, naar de mening van indiener, de landbouw naar de achtergrond gedrongen en krijgt de ontwikkeling van natuur en natuurgebieden meer voorrang. Indiener is van mening dat een dergelijke beleidswijziging onder andere strijdig is met het uitgangspunt van de provincie om een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw te willen bieden. En ook strijdig met de ambitie dat de landbouw als belangrijke gebruiker en beheerder van het landschap van groot belang is voor de kwaliteit van het cultuurlandschap en het leefklimaat.	5078, 5079
Indiener ziet kansen voor nieuwe vormen van agrarisch ondernemen (in Zuid-Limburg). Cruciaal is hierbij dat wet- en regelgeving hier (ontwikkel)ruimte voor bieden en dat de boerderij centraal blijft staan in de beleving van het buitengebied.	2007
Indiener vindt dat de toekomstbestendigheid van bedrijfslocaties onderbelicht blijft.	1017
Indiener stelt dat gezinsbedrijven hun bedrijf exploiteren met een lange termijndoelstelling. Het bedrijf moet toekomstbestendig blijven en dergelijke bedrijven moeten in de toekomst van de regio Midden-Limburg dan ook behouden blijven.	5093
Indiener stelt dat het belangrijk is dat agrariërs een goed ondernemersklimaat wordt geboden, zodat het aantal gezinsbedrijven in Limburg behouden blijft. Toevoeging zienswijze 2001 Indiener geeft aan dat er een duidelijk toekomstperspectief geboden moet worden. Toevoeging zienswijze 5023 indiener geeft aan dat gezinsbedrijven gesteund moeten worden als zij een concrete ontwikkeling voor ogen hebben.	2007, 5023, 5028, 5035
Indiener wil bedrijf duurzaam voortzetten voor een volwaardig inkomen van hemzelf en een mogelijke opvolger.	5053
Indiener stelt dat agrarische bedrijven ook onderdeel zijn van het toeristisch aanbod. Daarnaast zijn de agrarische bedrijven de stoffeerders van ons landschap en daarmee onlosmakelijk verbonden met de toeristische sector in Zuid-Limburg. Vanuit het gedeelde belang van de toeristische sector met de agrariërs acht indiener het belangrijk dat er perspectief blijft voor land- en tuinbouwbedrijven in Zuid-Limburg en dan vooral in het Heuvelland. Indiener vraagt meer oog te hebben voor de perspectieven van de land- en tuinbouwbedrijven zowel wat de primaire productie betreft als de nevenactiviteiten op het gebied van toerisme en streekproducten. Met name de fruitteeltbedrijven en de grondgebonden melkveehouderijen spelen hierin een belangrijke rol.	5149

Standpunt GS

De agribusiness is een belangrijke economische en innovatieve motor èn de belangrijkste gebruiker en beheerder van het buitengebied. Ook in de toekomst willen wij in Limburg een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw bieden.

We bieden ruimte voor het uitbouwen van onze positie als toonaangevende agrarisch regio tot een sector die duurzame oplossingen voor maatschappelijke opgaven biedt. In verbinding en samenwerking met andere kennisregio's wordt hier de nieuwe standaard ontwikkeld voor moderne, duurzame en circulaire, vraaggestuurde land- en tuinbouw, die in balans is met en bijdraagt aan een gezonde en duurzame leefomgeving.

Met deze ambitie kiest Limburg, in lijn met het nationale beleid, voor een betekenisvolle transitie in de agrifoodsector.

De Omgevingsvisie is een visie op hoofdlijnen en schets een doorkijk naar 2030- 2050. In de Omgevingsvisie is een breed scala aan transitiepaden benoemd die volgens ons perspectief bieden op lange termijn. De transitiepaden hebben een gedeeld perspectief: duurzaam agrarisch ondernemen in een eerlijke markt en binnen de randvoorwaarden die omgeving, samenleving en landschap stellen. De provincie heeft hiermee geen blauwdruk willen geven, die van toepassing is voor alle bedrijven en alle bedrijfssituaties.

Middels diverse uitvoeringsprogramma's wordt de realisatie van de provinciale ambitie ondersteund, zoals het beleidskader 'Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023', 'Koers naar de toekomst', het 'Actieplan Natuurinclusieve land- en tuinbouw', het 'Provinciaal Natuurprogramma' en het 'Provinciaal Waterprogramma'.

Het is in eerste instantie aan ondernemers zelf om het ondernemen te richten op een solide verdienmodel en bedrijfsontwikkeling. De provincie staat hiertoe een ontwikkelingsgerichte en gebiedsgerichte aanpak voor.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het zaak is dat jonge agrarische ondernemers gestimuleerd worden om het agrarisch bedrijf van hun ouders over te nemen. Het wensbeeld dat in de ontwerp-Omgevingsvisie naar voren komt ten aanzien van de landbouwsector als geheel en de indeling van landbouwgronden, draagt daar niet aan bij. Ook de ingrijpende wet- en regelgeving draagt aan het vorenstaande niet bij.	5035, 5132, 5215

Standpunt GS
We stimuleren jonge agrarische ondernemers via een aantal lijnen. Zo zetten we ons in om Limburgse jonge boeren gebruik te laten maken van de Rijksgarantieregeling voor opvolging door jonge boeren en het benutten van de beschikbare budgetten voor opleiding rondom overnameprocessen.
Ook is van belang dat de Rijksoverheid op dit punt diverse voorzieningen heeft getroffen, waaronder dit jaar de openstelling van de borgstelling Vermogensversterkend Krediet (VVK) voor jonge boeren en dat het Rijk zich op nieuwe maatregelen beraadt. De provincie Limburg zal de instrumentontwikkeling bij de Rijksoverheid volgen.
Bij de doorontwikkeling van een actieprogramma rond de investeringslijn 'Sterker in de marktketen' zal, samen met de regionale partners, nader worden bezien welke acties voor jonge ondernemers en hun specifieke financiële opgave en positie aanvullend zinvol en gewenst zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst erop dat bij bedrijfsverbreding (in het kader van de landbouwtransitie) op het belang en de toewijzing van voldoende ontwikkelingsruimte voor agrariërs. Indiener vindt dit nog onderbelicht in de ontwerp-Omgevingsvisie en vraagt om ondersteuning voor	5098

benoemde verbredingsactiviteiten (en de daarbij behorende ontwikkelingen). Indiener geeft daarbij aan dat verankering in bestemmingsplannen bijzondere aandacht verdient.	
Indiener pleit ervoor om ontwikkelruimte voor verbreding en bijbehorende activiteiten te verankeren in bestemmingsplannen.	5110
Indiener verzoekt om bij agrarische ontwikkeling in Noord- en Midden-Limburg maatwerk toe te passen. Sommige locaties zijn niet geschikt voor verbrede landbouw. Indiener ziet rondom dorpen grotere mogelijkheden om andere activiteiten naast het bedrijf te ontplooien.	2007
Indiener stelt dat professionele multifunctionele landbouw een alternatief verdienmodel kan zijn voor ondernemers in de Groenblauwe mantel. Maar dat kan betekenen dat er fysiek ruimte geboden moet worden.	2011

Standpunt GS
Verbrede of multifunctionele land- en tuinbouw kent velerlei vormen en verschijningsvormen. Verbrede of multifunctionele landbouw die inspeelt op gebiedsspecifieke opgaven biedt het meest toekomstperspectief voor het behoud van een vitaal platteland. De planologische afweging hiertoe zal in beginsel op lokaal / regionaal niveau plaatsvinden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?, als nieuwe bullet:

Verbreding van de land- en tuinbouw met niet-agrarische nevenfuncties draagt bij aan een vitaal landelijk gebied. Afhankelijk van de aard van de verbrede land- en tuinbouwactiviteit(en) leidt dit tot nieuw- en verbouw van agrarische bedrijfsgebouwen, vaak kleinschalig van aard. De ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden voor niet-agrarische activiteit(en) dienen te worden afgestemd op de regionale behoefte.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat binnen de landbouw al veel gebruik wordt gemaakt van technieken voor verbetering van klimaat & milieu. Indiener is van mening dat alleen door (verantwoorde) schaalvergroting bedrijven kunnen blijven investeren in duurzame oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.	5093, 5184, 5189
Indiener stelt dat voor sommige bedrijven schaalvergroting nodig is om duurzame oplossingen te bieden voor maatschappelijke vraagstukken. Toevoeging zienswijze 5187: het moet gaan om een verantwoorde schaalvergroting.	5009, 5028, 5136, 5187
Indiener onderstreept dat ook grootschalige, gespecialiseerde bedrijven zich duurzaam kunnen ontwikkelen en dat dit nodig is om de positie als toonaangevende agrarische regio gestalte te blijven geven.	5009, 5028, 5093, 5136, 5187, 5198, 5200
Indiener stelt dat ook de traditionele landbouw respect heeft voor de leefomgeving en duurzame productie. Indiener verzoekt om ook deze traditionele landbouw te faciliteren.	5036, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191
Indiener stelt dat de ondernemers primair gezond voedsel willen blijven produceren voor de West-Europese markt. Indiener verzoekt hiermee bij de vaststelling van de Omgevingsvisie rekening te houden.	5069
Indiener vreest afhankelijkheid van het buitenland voor wat betreft voedsel. Hij stelt dat nergens zo veilig voedsel wordt geproduceerd als in Nederland.	5037
Indiener stelt dat de landbouw meer naar Nederlands voorbeeld moet worden ingericht om zo met een hoge productie-efficiënte echte natuur te kunnen ontzien.	5103
Indiener verzoekt om in de visie nadrukkelijker tot uiting te laten komen dat initiatieven van agrariërs in zijn algemeenheid op een positieve manier worden benaderd en gefaciliteerd indien aan de wet- en regelgeving wordt voldaan, ook als het gaat om de ‘traditionele landbouw’.	5032, 5036, 5039, 5059, 5075, 5127

Indiener bepleit het belang voor ontwikkelingsperspectief voor grote "traditionele" landbouwbedrijven en niet alleen nichemarkten. Toevoeging zienswijze 2007: Indiener verzoekt om ook voor agrarische bedrijven in Noord- en Midden-Limburg ruimte te bieden voor duurzame groei (in omvang door innovatieve moderne technieken of in de richting van nichemarkten).	5036, 2007
Indiener geeft aan van mening te zijn dat schaalvergroting en intensivering binnen de landbouw gezien het belang voor een goede voedselvoorziening tegen redelijke consumentenprijzen zeker niet tegengewerkt mag worden.	5129
Indiener stelt dat om het rundveebedrijf duurzaam in Zuid-Limburg duurzaam in stand te kunnen houden het bedrijf op een efficiënte wijze moet kunnen blijven exploiteren.	5021

Standpunt GS
De meeste land- en tuinbouwbedrijven in Limburg zijn gespecialiseerde bedrijven welke voor een belangrijk deel voor de buitenlandse afzetmarkt produceren. De markt waar de concurrentie groot is en kostprijs leidend. Het economische verdienmodel van 'meer produceren met minder kosten per product' blijkt aan slijtage onderhevig en hoewel er al een flinke winst is geboekt in het verlagen van emissies, worden een aantal doelen (bijvoorbeeld op het gebied van biodiversiteit en (grond)waterkwaliteit) niet behaald.
In de Omgevingsvisie is derhalve een breed scala aan transitiepaden benoemd die volgens ons perspectief bieden op lange termijn. De transitiepaden hebben een gedeeld perspectief: duurzaam agrarisch ondernemen in een eerlijke markt en binnen de randvoorwaarden die omgeving, samenleving en landschap stellen. De provincie heeft hiermee geen blauwdruk willen geven, die van toepassing is voor alle bedrijven en alle bedrijfssituaties.
Het is niet onze insteek om de realisatie van de in de Omgevingsvisie opgenomen ambitie te koppelen aan een specifieke schaalgrootte. Op toekomstbestendige locaties zal schaalvergroting mogelijk blijven. Uiteraard zijn wet- en regelgeving en de Omgevingsverordening Limburg leidend voor wat betreft de concrete ontwikkelingsmogelijkheden op bedrijfsniveau.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en Tuinbouw, paragraaf 1Tekst ontwerp-Omgevingsvisie Limburg bij hoofdstuk Land- en tuinbouw 12 paragraaf 1 Wat is de opgave?:

(…) voedselgemeenschappen. **Transitiepaden zijn niet bedoeld als blauwdruk voor bedrijven en in alle situaties toepasbaar. De Provincie wil ruimte bieden aan ondernemers, onafhankelijk van de schaalgrootte, om hun pad te kiezen hierin dat passend is bij hun visie, fysieke ontwikkelruimte, marktpotentieel etc.** Het is belangrijk dat tegenover de transitieopgave een passend en realistisch verdienmodel staat.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indieners achten het van essentieel belang dat varkenshouders de ruimte moeten krijgen om te ondernemen om daarmee ook een verdere bijdrage te leveren aan het terugdringen van emissies en het versterken van de structuur van het platteland.	2004
Indiener verzoekt op te nemen dat de provincie zich faciliterend inzet voor het behoud van de fruitsector voor Zuid-Limburg en erop ingezet wordt gunstige condities te scheppen voor de bloei van de fruitsector.	5039, 5110, 5205
Indiener leest dat de Omgevingsvisie vooral duurzame bedrijven wil faciliteren, maar vreest dat provincie niet voldoende onderkent dat ook glastuinbouwbedrijven duurzaam en biologisch kunnen zijn en vreest dat (biologische) glastuinbouwbedrijven niet zullen worden gefaciliteerd/ondersteund. Indiener merkt op dat "kringloopgedachte" leidend is voor zijn bedrijf.	5059
Indiener onderschrijft de ambitie dat de (grondgebonden) land- en tuinbouw als belangrijke gebruiker en beheerder van het buitengebied van groot belang is voor het aanzien en de kwaliteit van het cultuurlandschap en het leefklimaat en dat de provincie in dat opzicht als belangrijkste uitgangspunt een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw (behoud van gezinsbedrijven) wil bieden.	5052, 5073, 5079, 5105, 5184
Indiener is van mening dat er in de visie ten onrechte geen aandacht is voor de professionele paardenhouderij.	5117

Standpunt GS
Kijkende naar de aanwezige land- en tuinbouwsectoren in Limburg zijn zowel de grondgebonden als niet-grondgebonden plantaardige en dierlijke sectoren sterk vertegenwoordigd. Van kleinschalig tot grootschalig en van intensief tot extensief. Niet alleen omvang van de agrifoodsector bepaalt het belang, maar vooral ook de hoogstaande kwaliteit, diversiteit in teelten en bedrijfsvormen en ketens en (in delen van de sector) de innovatiekracht. Wij zijn ons hier terdege bewust van, hetgeen tot uiting komt in ons faciliterend beleid, zoals (de uitvoering van) het Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Brightlands Campus Greenport Venlo, de kansenkaart voor de Fruitteelt die nu opgesteld wordt, maar ook facilitering van de paardensport via ons provinciale sportbeleid.
De Omgevingsvisie hebben we dit, vanwege het abstractieniveau, beperkt tot het benoemen van de agribusiness als zijnde een belangrijke economische en innovatieve motor en beheerder van het landelijk gebied. De provincie heeft een positieve grondhouding en staat hier een ontwikkelingsgerichte en gebiedsgerichte aanpak voor.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Opgaven in buitengebied</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de gronddruk leidt tot verder stijgende grondprijzen door vergroting van het areaal natuur- en bosgebied. Voor het beperkt aantal agrariërs dat momenteel nog in Limburg opereert, is deze ontwikkeling zeer nadelig. Toevoeging zienswijze 5157 en 5012: Indiener geeft aan dat dit leidt tot een negatieve spiraal, die onwenselijk is voor Limburg. En dat dit leidt tot verdere afname van veehouderijbedrijven. Toevoeging zienswijze 5162: Ook de aanleg van zonnepanelen op landbouwgrond heeft dit effect en maakt natuurinclusieve landbouw moeilijker door schaarste aan landbouwgrond Toevoeging zienswijze 5102 op vorenstaande: Ook de aanleg van windmolenparken heeft dit effect. Ook geeft indiener aan dat hij zou willen doen aan het beheer van natuur en landschap (natuurinclusieve landbouw) maar dat ook dit schaarste van landbouwgrond met prijsopdrijving tot gevolg heeft en de marges van het bedrijf kleiner worden. Toevoeging zienswijze 5005 op vorenstaande: Indiener stelt dat hij wil bijdragen aan ambities (zie ook vorenstaande zienswijzen), maar maakt zich zorgen over de toekomst (van de land- en tuinbouw sector). De indiener vraagt zich af of er een rendabel verdienmodel blijft bestaan. Indiener stelt dat het dan lastiger wordt opvolging te vinden en dat kleinschaligheid niet mogelijk is aangezien bedrijf al kleinschalig is.	5005, 5035, 5041, 5072, 5102, 5157, 5162
De indiener vraagt ook hoe en of er aan termen zoals “landschap, klimaat, biodiversiteit, kringlooplandbouw, korte ketens en natuurinclusief voldaan kan worden onder andere in relatie tot de beschikbaarheid van grond. Toevoeging zienswijze 5120: Door kringloop en natuurinclusieve landbouw wordt ook een groter beslag gelegd op de schaarse landbouwgrond.	5003, 5120
Indiener vindt dat het erop lijkt dat de grote opgave (zoals natuur-, lucht- en waterkwaliteit) op hun bordje wordt gelegd door 2/3 van hun grond aan te wijzen voor natuur en landschap.	5027
Indiener geeft aan dat de LLTB een eerste globale inventarisatie heeft uitgevoerd van de ruimteclaims die in Limburg op ons af komen in het buitengebieden. Deze inventarisatie komt uit op ruim 16.000 ha landbouwgrond waarvan de functie zal wijzigen of waarvan het agrarisch gebruik substantieel zal worden beperkt (17% van de Limburgse cultuurgrond). Terwijl de sector zelf de behoefte, maar ook de opdracht heeft, om meer grondstoffen uit de omgeving te gaan halen om invulling te geven aan natuurinclusieve en kringlooplandbouw. Als er geen regie komt op het proces om aan de provinciale ambities invulling te geven	2004, 2011

dan zal volgens indiener louter het financiële rendement bepalen waar welke functies zich zullen ontwikkelen.	
Indiener constateert dat de gestelde ambitie en te realiseren doelen (zoals een (nog) robuuster natuur-, bos- en waternetwerk) in de ontwerp-Omgevingsvisie ten koste gaat van de landbouw waarbij de landbouw aanzienlijk aan landbouwareaal moet inleveren. Tegelijkertijd geeft de provincie aan dat er een landbouwtransitie moet komen en dat boeren meer extensief moeten werken. Hoe wil de provincie dat realiseren als het landbouwareaal alleen maar af zal nemen als gevolg van de andere ambities die u realiseren wilt? Provincie geeft aan te streven naar een integrale benadering waarbij rekening gehouden wordt met alle thema's. Uit de ontwerp-Omgevingsvisie kan volgens indiener echter worden afgeleid dat er vooral één sector is die inlevert en dat is de landbouw.	5032, 5036
Indiener stelt dat velerlei ambities in de Omgevingsvisie ruimte vragen en dit ten koste gaat van landbouwareaal. Indiener mist een landbouwinclusieve benadering. Indiener vraagt zich af hoe de ambities ten aanzien van de landbouwtransitie en extensief werken moeten worden gerealiseerd als landbouwareaal afneemt. Indiener verzoekt op te nemen dat bij het ruimtebeslag van alle ambities gehandeld wordt overeenkomstig met de uitgangspunten van de Verklaring van Roermond (eerst onderzoeken in hoeverre ingreep op landbouwgrond nodig is, dan streven naar meervoudig ruimtegebruik, tot slot landbouwcompensatie). Toevoeging uit zienswijze 5039: Indiener vreest dat deze ambities steeds meer ruimte op slokken, ruimte die er niet is en die alleen beschikbaar kan komen als landbouw moet inleveren.	5032, 5036, 5039, 5059, 5075, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5185, 5191
Indiener is van mening dat er zuinig moet worden omgegaan met de beschikbare grond. Indiener pleit ervoor om de realisatie van natuurontwikkeling niet ten koste van de (fruitteelt)sector, maar juist samen met de sector op te pakken.	5098, 5110
Indiener stelt dat door tegenstrijdigheden in beleid, stapeling van beleidsthema's (onder andere energie, klimaat, luchtkwaliteit) en het ontbreken van een financieel perspectief voor ondernemers de geschetste ontwikkelingen vaak worden tegengewerkt, een vertragend of een tegengesteld effect veroorzaken. Indiener geeft aan dat er beleidskeuzes moeten worden gemaakt. Het landelijk gebied is immers te klein om alle ambities te realiseren. Toevoeging uit zienswijzen 5034 en 5177: Indiener geeft aan dat er een balans gevonden moet worden tussen de diverse thematische ontwikkelingen.	5034, 5096, 5177
Indiener geeft aan dat de druk op de ruimte en de ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied toeneemt en er een balans moet worden gevonden tussen diverse thematische ontwikkelingen, zoals natuur(behoud), het mogelijk maken van ontwikkelingen en ruimtelijke kwaliteit.	5140, 5143
Indiener verzoekt te onderzoeken of een gecombineerd gebruik van de grond ten gunste van zowel de landbouw als de andere gewenste functie (meervoudig ruimtegebruik) mogelijk is. Toevoeging uit zienswijze 1015: Verweving van functies en meervoudig ruimtegebruik mag steviger terugkomen in de Omgevingsvisie Toevoeging uit zienswijze 5151: Zuinig en meervoudig ruimtegebruik is nodig omdat voor extensivering extra grond nodig is omdat het houden van minder dieren economisch niet haalbaar is.	1015, 5127, 5151
Indiener geeft aan dat in het kader van transitie met 'iets belangrijk vinden', 'stimuleren' en 'plannen/beleid maken' ondernemers geen duurzaam perspectief wordt geboden. Het zou volgens indiener moeten gaan om het feitelijke handelen waarbij de financieel en juridisch zwakkere ondernemer/grondeigenaar niet de sluitpost mag zijn. Daarbij geeft indiener aan houden tegenstrijdigheden in beleid, stapeling van beleidsthema's, onnodige beperkingen en/of ontbreken van financieel perspectief de ontwikkelingen vaak tegen, werken ze vertragend of veroorzaken ze juist het tegengestelde effect.	5096
Indiener geeft aan dat er gelet op de bedrijfsvoering gronden nodig zijn. Er is veel landbouwgrond verdwenen in de omgeving gelet op de aanleg van de A73 en de daarbij	5153

behorende natuurcompensatie. De Omgevingsvisie legt nog een extra claim op dit gebied. Indiener wenst dan ook dat voldoende reguliere landbouwgrond ter plaatse ter beschikking blijft voor de duurzame bedrijfsvoering.	
Indiener stelt dat de benadering in de ontwerp-Omgevingsvisie alles behalve “landbouw inclusief” is omdat wordt aangegeven dat bij het verbeteren van de omgevingskwaliteit en leefbaarheid rondom veehouderijen natuur, water, landschappelijke en milieukundige doelen leidend zijn en dat landbouw en veehouderij in het bijzonder hieraan ondergeschikt zijn. Indiener stelt dat niet getuigd van een evenwichtige belangen afweging.	5032, 5127
Indiener vraagt hoe kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw zich bijvoorbeeld verhouden tot de maatschappelijke discussie over de verdozing van het landschap? Kringlooplandbouw of natuurinclusieve landbouw al dan niet gecombineerd met innovatieve methodes/technieken zal ongetwijfeld ook weer een nieuwe ruimtevraag met zich meebrengen.	1031
Indiener stelt dat de “extensiverings/lokaal-produceren” eisen voor extra druk op de bestaande bedrijven zorgt, waardoor er naar alle waarschijnlijkheid nog minder bedrijven overblijven. Een kleiner aantal bedrijven zal desastreus zijn voor het landschap omdat het grasland van elk stoppend melkveebedrijf wordt omgezet in bouwland (akker).	5103

Standpunt GS
Recentelijk zijn op Europees, Rijks en provinciaal niveau een aantal grote en complexe opgaven benoemd. Opgaven die niet enkel een ruimtelijk beslag (kunnen) krijgen binnen het stedelijk gebied, maar ook in het landelijk gebied.

De transities en opgaven (waaronder de transities beschreven bij het thema landbouw) waar we voor staan, komen met verschillende soorten ruimtevragen en bijbehorende spanningen en dilemma’s. Deze ruimtevragen, spanningen en dilemma’s worden aangekaart in de Omgevingsvisie en waar mogelijk ook al geduid. De transities vergen van eenieder een grote omslag in denken en doen. Niet voor niets hebben we als onderdeel van de totstandkoming van de Omgevingsvisie een Nota Omgevingsdilemma’s opgesteld. Een deel van deze dilemma’s geven we in deze Omgevingsvisie al een richting, voor andere vraagstukken vindt concretisering plaats in provinciale of regionale uitwerkingen.

Voor stedelijke functies bestaat de ladder van duurzame verstedelijking die uitgaat van het principe dat deze functies zoveel als mogelijk thuis horen in het stedelijke gebied. Verder hanteren we het Limburgse principe “meer stad meer land”. Met voorkeursvolgordes zoals de Zonneladder voorzien we in bescherming van landbouwgrond voor toepassingen anders dan agrarische ontwikkeling. De essentie hiervan is zuinig ruimtegebruik en daar waar mogelijk ook meervoudig ruimtegebruik. Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

De aanvullende ruimtevraag voor verschillende opgaven en transities in het buitengebied is nog niet te duiden. Er lopen diverse processen, waaronder de Regionale Energie Strategieën en Provinciale Energie Strategie, waarbij uitkomsten uit de processen invloed kunnen hebben op de uitwerking van de Omgevingsvisie. We vinden het belangrijk niet vooruit te lopen op de uitkomsten van deze processen. Het modulaire karakter van de Omgevingsvisie maakt het mogelijk de visie na vaststelling ook op onderdelen te actualiseren en bij te sturen. Zo kan ingespeeld worden op de dynamiek in de samenleving (vergelijkbare zienswijzen zijn ook voor het onderdeel “Van doorwerking naar Uitwerking” van de Omgevingsvisie Limburg aangedragen en deze beantwoording is daar dan ook op van toepassing).

Ook wordt vanuit de provincie een ontwerpend onderzoek gestart dat nader inzicht zal bieden in de toekomstige ruimtevraag in Limburg, gebaseerd op onder andere het geformuleerde beleid in de Omgevingsvisie. Deze verkenning zal in de komende periode worden uitgevoerd. Bij (de uitwerking van) de verkenning wordt gekeken naar de kenmerken en kwaliteiten van gebieden om, rekening houdend met de belangen en de in het gebied spelende opgaven, een zo passend mogelijke

toekomstvisie op te stellen. We bedanken de LLTB voor informatieve inventarisatie van het gevraagde ruimtegebruik. Stakeholders, zoals de LLTB, worden waar nodig betrokken bij het ontwerpend onderzoek.

De uitkomsten van de lopende processen en het ontwerpend onderzoek bieden de basis om in gezamenlijkheid met de regio's en partners de invulling van onze ambities te verduidelijken en gebiedsgericht te prioriteren. Dan wordt inzichtelijk wat de gevolgen zijn voor het te verwachten ruimtegebruik in Limburg. Niet alleen vanuit landbouw, maar ook vanuit andere thema's. Daar zal een balans worden gezocht door het benutten van kansen (bijvoorbeeld meervoudig ruimtegebruik) en het actief oppakken van knelpunten. Een integrale aanpak is daarbij nodig. Deze is complexer maar in veel gevallen noodzakelijk omdat de problematiek uitsluitend in zijn onderlinge samenhang op een doeltreffende wijze oplosbaar is.

Duidelijk is dat transities en ambities in heel Limburg: ruimte vragen, dat gebiedsgericht gekeken dient te worden naar waar deze opgaven het beste kunnen landen en/op opgepakt moeten worden, het de inzet vraagt van alle partijen, maar dat het niet de intentie is dat de gevolgen ten nadele van één gebied of sector komen.

Land- en tuinbouw is en blijft mogelijk. De sector speelt een grote rol in de realisatie van de opgaven die spelen. Zo is de sector mede van belang voor het (agrarische) beheer van het landelijke gebied en daarin voorkomende landschapselementen en natuurwaarden. Wij zien ook belangrijke kansen voor het versterken van de landschappelijke kernkwaliteiten door onder andere de aanleg van (verbindende) kleine landschapselementen, bosontwikkeling en agrarisch natuurbeheer op vrijwillige basis in de groenblauwe mantel. Dit is een voorbeeld waarmee meerdere maatschappelijke doelen gediend worden, zoals leefbaarheid, biodiversiteit en klimaatadaptatie.

Er wordt terecht gevraagd naar mogelijke gevolgen voor ondernemers of de sector (onder andere de courantheid van landbouwgrond, druk op bedrijven, bereikbaarheid, landbouwstructuur). Dit zijn terechte aandachtspunten die worden meegenomen in de gezamenlijke vervolgaanpak, maar zoals hierboven wordt aangegeven is het in deze fase nog te vroeg om dit te beantwoorden.
Voor wat betreft een toelichting op de Verklaring van Roermond verwijzen we naar de beantwoording van de eerstvolgende zienswijze.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt aan de ontwerp-Omgevingsvisie tenminste toe te voegen dat bij het ruimtebeslag dat nodig is voor andere ambities wordt gehandeld overeenkomstig de uitgangspunten van de Verklaring van Roermond.	5127
Indiener wijst op de rol voor de landschapsvorming en het landschapsbeheer door landbouwers. Indiener wijst op de Verklaring van Roermond en de daarin opgenomen principes. Naast compensatie van de verkleining van het productiepotentieel geeft indiener ook aan dat de landbouw ook een rol kan spelen bij het beheer van de compensatiegronden voor de natuur op het moment dat het productiepotentieel wordt verkleind.	5127, 5165, 5166, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191

Standpunt GS
In 2009 is de Verklaring van Roermond getekend, met bijbehorend maatregelenpakket. De betreffende verklaring uit 2009 komt niet met naam en expliciet terug in de ontwerp-Omgevingsvisie.

De opgaven zijn inmiddels gewijzigd. Echter overeind blijft de beleidslijn dat voorbereiders, beslissers en uitvoerders van ruimtelijke plannen en projecten rekening houden met de belangen van de landbouw als, voor dat plan of project, landbouwgrond wordt omgezet in een andere functie. Deze beleidslijn is opgegaan in het algemene principe van zuinig ruimtegebruik dat in de vorm van het principe 'Meer stad, meer land' en in de vorm van het toepassen van de ‘Ladder voor duurzame verstedelijking’ verankerd is.
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) kan in onze ogen geen wijze zijn waarop hoogwaardige natuur gecompenseerd kan worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Definitie traditionele en extensieve landbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af hoe de provincie ‘traditionele landbouw’ en ‘extensieve landbouw’ definieert.	5032, 5075
Indiener vraagt zich af hoe “’traditionele landbouw’” en “’extensieve landbouw’” worden gedefinieerd en hoe de grens wordt bepaald tussen bedrijven die wel (extra) worden ondersteund en bedrijven die hiervoor niet in aanmerking komen.	5036, 5127
Indiener vraagt zich af hoe ‘traditionele landbouw’ en ‘extensieve landbouw’ gedefinieerd worden en waar de grens ligt met de in de Omgevingsvisie nagestreefde vormen van natuurinclusieve landbouw.	5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191
Indiener vindt het onduidelijk hoe traditionele landbouw gedefinieerd wordt en of een vaste plantenkwekerij hier ook onder valt.	5181
Indiener vindt het onduidelijk hoe de Omgevingsvisie traditionele landbouw definieert en of hieronder ook de glastuinbouw valt.	5059

Standpunt GS
In de ontwerptekst van de Omgevingsvisie is opgenomen: “We faciliteren en ondersteunen omvorming van traditionele vormen van land- en tuinbouw naar meer extensieve vormen”. Het is niet zozeer bedoeld als het aanduiden van een bedrijf als traditioneel of extensief, maar om het faciliteren van een proces om van bestaande vormen van land- en tuinbouw naar meer extensieve vormen van land- en tuinbouw te komen. Extensief is daarbij in ieder geval minder belastend voor en beter afgestemd op de omgeving van de landbouwactiviteiten.
De hoofdvraag bij de afweging of een initiatief in aanmerking komt voor ondersteuning is: “In hoeverre draagt het initiatief bij aan de geformuleerde doelen in de gestelde investeringskaders?”.
Nader bezien is de term ‘traditionele landbouw’ wellicht een minder goed gekozen term. Wij stellen voor aan PS om deze zin aan te passen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in Hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

We faciliteren en ondersteunen omvorming ~~van traditionele vormen van land- en tuinbouw~~ naar meer extensieve vormen **van land- en tuinbouw.**

<u>Definitie kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Wat betreft de landbouwtransitie worden veelal de termen kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw gebruikt. Indiener constateert dat de behoefte bestaat om in de Omgevingsvisie meer richting te geven aan deze termen met name in de ruimtelijke vertaling daarvan.	1031, 5051
Indiener mist een definitie van kringlooplandbouw. Indiener verzoekt om voor de	2007

definiëring af te stemmen met de agrarische ondernemers, omdat de definitie per regio, sector en bedrijf anders zal zijn.	
Indiener vraagt zich af wat met natuurinclusieve landbouw wordt bedoeld. Indiener adviseert de volgende omschrijving: natuurinclusieve landbouw is een economisch rendabel landbouwsysteem, dat optimaal beheer van natuurlijke hulpbronnen duurzaam integreert in de bedrijfsvoering (zowel veehouderijsysteem als teeltsysteem) en inclusief zorgt voor ecologische functies en de biodiversiteit op en om het agrarisch bedrijf.	2011
Indiener wil graag weten wat kringloop- en natuurinclusieve landbouw precies inhoudt.	5206
Indiener constateert dat termen als kringlooplandbouw, duurzaam en natuurinclusief, vaak genoemd worden, zonder dat duidelijk wordt wat hier nu mee bedoeld wordt.	5131
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie kringlooplandbouw een begrip zonder inhoud is. Indiener stelt dat hij daarom niet kan oordelen of hij het eens is met de ambitie van de provincie omtrent kringlooplandbouw.	5154
Indiener vraagt wat termen zoals 'landschap, klimaat, biodiversiteit, kringlooplandbouw, korte ketens en natuurinclusief' in de praktijk inhouden.	5003
Indiener vindt de termen 'kringlooplandbouw', 'natuurinclusieve landbouw' onvoldoende uitgewerkt, waardoor verschil in interpretatie mogelijk is.	5188

Standpunt GS
Het begrip kringlooplandbouw is genoemd in het Rijksbeleid en momenteel volop in ontwikkeling. Een eenduidige, afgebakende definitie is nog niet beschikbaar. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) beschrijft kringlooplandbouw als volgt: "Niet langer zoveel mogelijk, zo goedkoop produceren, maar produceren met zo min mogelijk verlies aan grondstoffen en een zorgvuldig beheer van bodem, water en natuur". Die essentie volgen wij. Wij willen zoveel als mogelijk aansluiten bij door het Rijk gebruikte definities.
Kringlooplandbouw is een middel en geen doel op zich. Het streven naar een zorgvuldig gebruik van natuurlijke hulpbronnen, het duurzaam beheren van de bodem en het minimaliseren van emissies staat centraal.
De kringlopen kunnen sectoraal verschillend en op diverse schaalniveaus worden ingericht: binnen een bedrijf, een regio, Nederland of grensoverschrijdend. We hanteren geen specifieke actieradius voor kringloopconcepten, omdat we kansen optimaal willen benutten en flexibiliteit belangrijk is.

Bij kringlooplandbouw ligt het accent op het sluiten van kringlopen van mineralen en grondstoffen. Bij natuurinclusieve landbouw ligt het accent op een verantwoord gebruik van natuur en natuurlijke processen. Natuurinclusieve landbouw gaat uit van een veerkrachtig voedsel- en ecosysteem met een nadrukkelijk accent op biodiversiteit. Voor beide geldt dat economisch rendabele bedrijfsvoering de basis is. De termen zijn als zodanig opgenomen in de begrippenlijst van de Omgevingsvisie.

Kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw zijn nog niet ruimtelijk vertaald. Bij de herijking van kwetsbare gebieden en de uitwerking van het Limburgs actieplan natuurinclusieve landbouw (mede op initiatief van de provincie) wordt ingegaan op de verduurzaming van de landbouw en de ruimtelijke vertaling van de begrippen. Deze verduurzaming is zowel gericht op de verbetering van bodem, water, natuur, biodiversiteit en luchtkwaliteit alsook gericht op wat daarvoor nodig is en de mogelijkheid om hier invulling aan te geven. Voorgesteld wordt aan PS om aanpassingen in de ontwerp-Omgevingsvisie door te voeren.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgaven?:

Die essentie volgen wij. **Kringlooplandbouw is daarbij een middel en geen doel op zich.** De kringlopen kunnen **sectoraal** verschillend **en op diverse schaalniveaus** zijn ingericht: binnen een bedrijf, een regio, Nederland of grensoverschrijdend.

<u>Visie landbouwtransitie, kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de transitie van de landbouw onontkoombaar en broodnodig is. In de Omgevingsvisie ligt echter teveel de nadruk op bebouwing en herbestemming. Indiener is	1007

van mening dat de nadruk dient te liggen op bedrijfsvoering, gezondheid en dierenwelzijn.	

Standpunt GS
We delen uw mening. De Nederlandse land- en tuinbouw staat op een keerpunt. De voedselvoorziening moet én economisch én ecologisch efficiënt zijn. Hierbinnen moet voorzien kunnen worden in de behoefte aan voedsel, met een volhoudbaar gebruik van grondstoffen en een verantwoord gebruik van hulpbronnen.
Vanuit verschillende overheden/overheidslagen worden tal van instrumenten ingezet om de agrarisch ondernemer daarbij te ondersteunen.
De Omgevingsvisie is gericht op het benoemen van de provinciale rol en provinciale belangen daar waar sprake is van ruimtelijke impact en impact op de omgevingskwaliteit. Bedrijfsvoering, dierwelzijn en gezondheid zijn thema's die overwegend wettelijk verankerd zijn op nationaal niveau.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat Provinciale Staten in het voorjaar miljoenen beschikbaar hebben gesteld voor de biologische landbouw om de sector te ondersteunen en te faciliteren. Indiener betreurt daarom dat de biologische landbouw onder '12.3 waar kiezen wij voor?' niet genoemd wordt. Indiener benoemt een aantal pluspunten van biologische landbouw en verzoekt de biologische landbouw op te nemen in de Omgevingsvisie en te ondersteunen. Dit om te komen tot een toekomstbestendige biologische landbouwsector.	5144

Standpunt GS
De Omgevingsvisie Limburg heeft een integraal karakter en kent een hoog abstractieniveau. De concrete uitwerking en het faciliterende instrumentarium is als zodanig niet opgenomen in de Omgevingsvisie. In de ontwerp-Omgevingsvisie is opgenomen dat er extra aandacht is voor boeren die in hun bedrijfsvoering kiezen voor natuurinclusieve of biologische landbouw.
Wij hebben het 10-puntenplan van de biologische sector ontvangen. De biologisch sector is, vanwege haar gidsfunctie, nauw betrokken bij het opstellen van het 'Actieplan Natuurinclusieve landbouw'. In die zin is de biologische sector actief betrokken en kan zij volwaardig gebruik maken van acties die uit het Actieplan volgen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie er onvoldoende in slaagt om de transitie naar kringlooplandbouw te koppelen aan andere maatschappelijke opgaven zoals energietransitie, stikstofaanpak, klimaatopgave en biodiversiteitsherstel.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener stelt dat de ontwerp-Omgevingsvisie er niet in slaagt om de grote ruimtelijke consequenties van de landbouwtransitie te koppelen aan andere maatschappelijke opgaven. Intensieve landbouw wordt zelfs gestimuleerd. De transitie naar circulaire/kringloop-/natuurinclusieve landbouw moet als opgave centraal worden gesteld.	5104
Indiener beveelt aan om als provincie veel actiever in te zetten op de landbouwtransitie. Op de kaart zou aangegeven moeten worden waar de transitie bij voorkeur dient plaats te vinden in samenhang met andere maatschappelijke opgaven als natuur- en landschapsherstel, energietransitie, klimaatopgave enz.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
Kringlooplandbouw zien we als instrument om doelen te bereiken, bijvoorbeeld op het gebied van biodiversiteitsherstel, de stikstofaanpak en de klimaatopgave.
Opgaven kunnen verschillen per regio. De te maken keuzes zijn daarom ook vaak gebiedsspecifiek. Een gebiedsgerichte benadering helpt om, in partnerschap met betrokkenen, gerichte keuzes te maken waarbij de kenmerken en de identiteit van het gebied centraal staan.

Dit wordt verder vormgegeven door diverse (uitvoerings-)programma's o.a. op het gebied van natuur en water en het voorziene Actieplan Natuurinclusieve landbouw. Vooralsnog zijn kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw niet ruimtelijk vertaald. De procesafspraak 'Herijking kwetsbare gebieden' biedt de mogelijkheid om hier invulling aan te geven. Dit biedt dan tevens de mogelijkheid voor een gebiedsgerichte inzet van middelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat grond- en monumenteigenaren een voortrekkersrol kunnen vervullen bij vernieuwing, ingegeven door: schaal, kennis, kunde en het combineren van functionaliteiten als water, natuur, landbouw en recreatie.	5112
Indiener stelt dat grondeigenaren de sleutel zijn bij beheer en transitie van landelijk gebied en het toekomstbeeld volgens de Omgevingsvisie. Indiener benadrukt het belang om grond- en monumenteigenaren in een vroeg stadium te betrekken bij het realiseren van natuurnetwerken, agrarisch natuurbeheer, duurzaam bodembeheer, toezicht, aanplant, cultuurhistorisch bezit en behouden van water in de haarvaten. Hierdoor ontstaan kansen. Integraliteit en gelijkberechtiging zijn kernbegrippen daarbij. Het landgoedmodel biedt daartoe mogelijkheden.	5112

Standpunt GS
Wij maken graag gebruik van uw aanbod. Wij delen uw mening dat de grondeigenaren de sleutel zijn in het kader van de transitie in het landelijk gebied. Per opgave gaan we vroegtijdig in gesprek met relevante partijen en kiezen we de juiste aanpak en werkwijze. Zo creëren we draagvlak, dragen we bij aan de kwaliteit van de besluitvorming en kunnen er nieuwe, op uitvoering gerichte allianties ontstaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de Omgevingsvisie geen duidelijke visie heeft ten aanzien van de natuurinclusieve / kringlooplandbouw. Daarbij is onduidelijk wat de stip aan de horizon is?	5099

Standpunt GS
Op nationaal niveau beschrijft de overheid in haar beleidsvisie 'Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden' de omslag naar kringlooplandbouw en wat het van Nederland zal vragen, om de toekomst van onze voedselvoorziening veilig te stellen. In het bijbehorende realisatieplan is aangegeven hoe dit te realiseren. Wij sluiten hierbij aan met de uitwerking van het 'Actieplan natuurinclusieve landbouw' dat wij op dit moment, samen met een aantal partijen, opstellen. Hierin wordt de stip op de horizon en de daarvoor beoogde strategie beschreven. Dit actieplan wordt begin 2021 vastgesteld en gevolgd door een uitvoeringsprogramma later dat jaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om de transitie naar circulaire /kringloop-/natuurinclusieve landbouw centraal als opgave te stellen, de intensieve veehouderij dient zich hiernaar te voegen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5104, 5106

Standpunt GS

De transitie staat centraal in de ambitie voor de land- en tuinbouw. Zie paragraaf 12.2 van de Omgevingsvisie. Het Ministerie van LNV werkt op dit moment aan een herijking van het mestbeleid. Via dit beleid wordt ook gestuurd op een intensieve veehouderij die circulair opereert.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet functionele agrobiodiversiteit aan de basis staan van een veerkrachtig landbouwsysteem met perspectiefvolle bedrijven waarbij kringlopen zoveel mogelijk gesloten zijn en ook in een duurzame groene infrastructuur voorzien wordt.	2011

Standpunt GS
Agrobiodiversiteit is de basis van een agrarisch systeem dat optimale ondersteuning biedt bij diverse grondgebondenteelten. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen wordt in dit systeem teruggedrongen door het gebruik van natuurlijke vijanden. De opmaat naar kringlooplandbouw kan door agrobiodiversiteit gemaakt worden.

Binnen het Beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst’ staat beschreven dat wij als provincie Limburg gaan investeren in de transitie naar het circulair produceren binnen de landbouw door een aantal activiteiten. Tevens is de provincie op dit moment bezig met het uitwerken van het ‘Actieplan Natuurinclusieve landbouw’. Functionele agrobiodiversiteit is hierbij één van de maatregelen die nodig is voor de verbetering van de biodiversiteit in de landbouw. In het actieplan wordt ingegaan op de wijze waarop dit vorm gegeven kan worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitvoerbaarheid visie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener twijfelt aan de uitvoerbaarheid van het beleid ten aanzien van de landbouwsector, met name ten aanzien van de extensivering en/of de biologische landbouw.	5047, 5093, 5136, 5184, 5189
Indiener stelt dat de voorbeelden in de media van ‘kringlooplandbouw’ en ‘natuurinclusieve landbouw’ onhaalbaar zijn, omdat ze kostprijsverhogend of opbrengstverlagend zijn.	5051
Een radicale koerswijziging (zoals het verrichten van maatschappelijke diensten, extensivering en/of biologische landbouw) is niet uitvoerbaar voor de hele sector.	5184
Indiener plaatst vraagtekens bij de uitvoerbaarheid van het agrarisch deel van de Omgevingsvisie en de wijze waarop dit in de Omgevingsverordening zal landen.	5009, 5028, 5136
Indiener wil dat aan de uitvoerbaarheid van de Omgevingsvisie meer aandacht wordt gegeven.	5129, 5187, 5189
Indiener bespeurt te weinig daadkracht en te weinig positieve sturing (verleiden van bedrijven) in de Omgevingsvisie.	5059
Indiener is van mening dat er gezien de intensieve vorm van landbouw in Limburg een extra inspanning van de provincie nodig is om deze landbouw om te bouwen naar een natuurinclusieve grondgebonden landbouw waarbij schaalvergroting als megastallen in waardevolle gebieden als het Nationaal Landschap Zuid-Limburg niet toegelaten dienen te worden.	5128

Standpunt GS
Wij zien dat veel agrariërs best willen veranderen en mee willen gaan in de ontwikkeling naar andere vormen van landbouw. Maar dat veranderen wordt bemoeilijkt, omdat zij onderdeel zijn van een complex systeem. Toch zijn er pioniers die aantonen dat het kan. Van deze inzichten wordt gebruik gemaakt in onder andere het ‘Actieplan Natuurinclusieve Landbouw’. Ook hebben zowel Europa als het Rijk substantiële budgetten beschikbaar gesteld om deze transitie mogelijk te maken.

In het Beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023’ is 20 miljoen euro gereserveerd ter ondersteuning van de landbouwtransitie. Ook andere provinciale beleidskaders, die zich meer richten op doelstellingen ten aanzien van de leefomgeving (zoals water, natuur en landschap) en het herijkt provinciaal Pachtbeleid, bieden aanknopingspunten voor landbouwers die relevante maatregelen nemen voor de transitie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitvoerbaarheid en snelheid landbouwtransitie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het belangrijk blijft dat omschakeling geleidelijk verloopt en niet leidt tot marktverstoring waardoor het verdienmodel van die bedrijven onderuit gaat.	5009, 5019, 5028, 5047, 5093, 5136, 5184, 5187, 5189, 5198, 5200,
Indiener vindt dat dit geleidelijk vanuit de markt en de sector moet komen en dat de provincie hierin moet faciliteren.	5132, 5184, 5187, 5189
Indiener heeft een rundveebedrijf en is voornemens nieuwe initiatieven te ontwikkelen maar wel naar eigen inzicht en tempo.	5027
Indiener stelt dat investeringen voor 20 jaar of langer worden gedaan en dat fundamentele veranderingen in de bedrijfsopzet tussentijds leiden tot kapitaalvernietiging en feitelijk niet mogelijk zijn.	2004, 2011
Indiener ondersteunt de lange termijn visie in de Omgevingsvisie omdat dit van belang is voor innovatie en verduurzaming in combinatie met nieuwe technieken en het creëren van financiële ruimte. Indiener geeft wel aan dat hier een reëel tijdpad voor nodig is om aan die visie te werken.	5162

Standpunt GS
De aanpak en de realisering van de opgaven in het landelijk gebied, vragen om een koerswijziging en een lange adem. Het is duidelijk dat de koerswijziging niet gerealiseerd kan worden met kleine aanpassingen binnen de grenzen van het huidige systeem. Dit vraagt om een landbouwtransitie die de komende decennia stapsgewijs zal plaatsvinden. De visie is dan ook gericht op 2030- 2050.

Wij beseffen dat de aanpak niet in één keer maar stap voor stap zal gaan. In de Omgevingsvisie is dit al onderkend. Wij begrijpen dat fundamentele veranderingen enkel worden doorgevoerd gelijklopend met onder andere het investeringsritme op bedrijfsniveau, bedrijfsovernames en als gevolg van regulerende dan wel stimulerende overheidsinterventies.

Wij proberen bij het inzetten van (aanvullende) regulerende en/of stimulerende overheidsinterventies hier zoveel als mogelijk rekening mee te houden, zodat dit niet leidt tot kapitaalvernietiging en/of marktverstoring.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitvoerbaarheid en monitoring</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat blijkbaar het risico bestaat dat gewenste doelen niet gehaald (Plan-MER) worden, indien landbouwtransformatie niet gaat zoals voorzien. Indiener vraagt zich het volgende af: “Wat dit betekent voor de sector? Hoe en door wie wordt transformatie gemonitord? Wat zijn de consequenties als de landbouwtransitie 'onder de maat' blijft? En hoe wordt die maat bepaald?”	5034, 5058, 5129, 5177

Standpunt GS
De maatschappelijke en vervolgens politieke druk op de eisen die gesteld worden aan een veilige en gezonde leefomgeving voor mens en natuur, is de laatste jaren sterk toegenomen. Dit betekent dat de te stellen doelen ook in de tijd (kunnen) evolueren. Transitie van de landbouw is één van de belangrijke strategieën voor het bereiken van die doelen. In het beleidskader 'Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst' zijn indicatoren benoemd op basis waarvan de voortgang van de landbouwtransitie te monitoren is. Afhankelijk van resultaten die voortkomen uit monitoring en evaluatie wordt een voorstel gedaan voor herijking van het (stimulerend of regulerend) instrumentarium om de doelen te behalen. We kunnen niet uitsluiten dat bepaalde onderdelen van de transitie via regelgeving op Europees, landelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau een verplichtende werking gaan hebben. Wanneer het regulerende spoor wordt gewijzigd, zal daartoe het reguliere planproces, met inspraakmogelijkheden, doorlopen worden. Overigens zal naar verwachting het merendeel van de te stellen doelen op Rijks of Europees niveau bepaald worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitvoerbaarheid in relatie tot plan-MER</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener plaatst net als in de plan-MER vraagtekens bij de uitvoerbaarheid voor het agrarische deel van de uiteindelijke Omgevingsvisie.	5093, 5132, 5200
Indiener maakt uit de MER-rapportage op dat er blijkbaar voldoende risico's bestaan op het niet halen van de gewenste doelen indien de transformatie van de landbouw niet gaat zoals zou moeten. Indiener vraagt wat dit betekent voor de sector.	5034
Indiener geeft aan dat uit bijbehorende MER-rapportage blijkt dat het huidige provinciale beleid een onsamenhangend samenspel is van beleidsvoornemens, rollen, plannen en maatregelen om ongewenste effecten van land- en tuinbouw in te perken. Blijkbaar bestaat het risico dat gewenste doelen niet gehaald worden (indien landbouwtransformatie niet gaat zoals voorzien).	5058
Indiener stelt dat GS geen concreet onderzoek heeft verricht naar de vraag of de beoogde maatschappelijke diensten (zoals voedselgemeenschappen) toekomstbestendig en rendabel zijn. De uitvoerbaarheid van deze diensten trekt de indiener in twijfel en verwijst hierbij naar het plan-MER. Indiener stelt dat meer aandacht moet worden gegeven aan de uitvoerbaarheid.	5105

Standpunt GS
Het Plan-MER is bedoeld om de provincie te helpen bij het maken van keuzes in de Omgevingsvisie. In dit MER is een breed en integraal beoordelingskader gebruikt dat is gebaseerd op de indeling: People, Planet, Prosperity.
Als gevolg van het strategische karakter van de (ontwerp-)Omgevingsvisie en het beleid dat op hoofdlijnen is beschreven, heeft de beoordeling van de effecten in belangrijke mate het karakter van een deskundigenoordeel. Dus zonder rekenmodellen of andere manieren om effecten te kwantificeren. Deze aanpak past bij het strategische karakter van dit MER.
In het Plan-MER wordt aangegeven dat een transformatie van de landbouw nodig is om natuurdoelstellingen te bereiken. De provincie volgt hierin de landelijke koers. De onderhandelingen tussen Rijk en provincie over extra inspanningen, verantwoordelijkheden en middelen voor natuur lopen nog. De uitkomsten hiervan zullen medebepalend zijn voor het doelbereik. Nadere uitwerking volgt in het landelijk respectievelijk het provinciaal natuurprogramma. Het Plan-MER benoemt de druk van land- en tuinbouwbedrijven op milieu en biodiversiteit. Intensief gebruik van grond en de emissies vanuit de landbouw hebben negatieve effecten op de biodiversiteit en bij een onvoldoende transformatie van de landbouw blijft dit effect (te) groot. Ook natuurinclusief handelen is nog onvoldoende verankerd in de samenleving.
Het Plan-MER geeft aanbevelingen om de landbouwtransitie te realiseren: "maak nadrukkelijk (provinciale) keuze om economische activiteiten meer in balans te brengen met natuur, bodem en landschappelijke waarden".
Of risico's en kansen zich uiteindelijk ook echt zullen manifesteren, hangt dus deels ook af van de vraag of keuzes worden gemaakt en op welke manier het instrumentarium door alle partners wordt uitgewerkt. Uitwerking van deze gemaakte keuzes gebeurt in uitvoeringsprogramma's zoals

bijvoorbeeld het ‘Provinciaal Waterprogramma’ en het ‘Provinciaal Natuurprogramma’. Door middel van monitoring en evaluatie wordt de haalbaarheid van gewenste doelen c.q. bijstelling van beleid en/ of instrumentarium aan de orde gesteld.

Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot het plan-MER. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen op hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Uitvoerbaarheid landbouwtransitie, kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Transitiepaden landbouwtransitie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indieners stellen dat de provincie nader onderzoek had moeten doen naar de wensbeelden zoals die opgesteld zijn over voedselgemeenschappen, extensieve vormen van landbouw, voedselbossen, het concept herenboeren en het verrichten van maatschappelijke diensten. Indiener acht deze koerswijziging niet uitvoerbaar en vindt dat daar in de Omgevingsvisie meer aandacht aan moet worden gegeven.	5028, 5093, 5132, 5187, 5189, 5200
Indiener wenst dat de Omgevingsvisie perspectief biedt voor de landbouw, die aansluit bij de realiteit. Alleen dan blijft er perspectief voor bedrijfsopvolging. Zonder dit perspectief kan het landschap niet meer (zo goedkoop als nu) worden beheerd.	5087, 5088
Indiener stelt dat niet elk bedrijf vanuit zijn historie gericht is op natuurontwikkeling (natuur-inclusieve landbouw, landschapsbeheer voedselgemeenschappen) en /of een biologische bedrijfsvoering. Dit zijn keuzes die door individuele ondernemers zijn/worden gemaakt en niet van bovenaf moeten worden opgelegd. Ook in die sectoren geldt, dat de vraag uit de markt mede bepaalt of er nog groeiruimte is.	5009, 5028, 5035, 5078, 5093, 5105, 5136, 5184, 5189
Indiener stelt dat kleinschaligheid en biologische landbouw voor zijn bedrijf geen opties zijn. Een dergelijk bedrijf inrichten op maatschappelijke diensten is geen optie en ook niet noodzakelijk voor de diversiteit in de sector. Indiener stelt dat dit daarom niet als uitgangspunt voor alle bedrijven in de Omgevingsvisie moet worden vastgelegd.	5009, 5019, 5021, 5028, 5071, 5073, 5093, 5105, 5132, 5136, 5155, 5187, 5189, 5198, 5200
Indiener stelt dat de er een concreet toekomst wensbeeld in het kader van de landbouwtransitie wordt geschetst waar alle Limburgse agrariërs zich naar moeten voegen. Indiener stelt dat het niet doelmatig is om een concreet wensbeeld te schetsen omdat transities bij de agrariër moeten passen.	5105, 5139
Indiener stelt de uitvoerbaarheid van de wensbeelden ter discussie. Een ondernemer kan wellicht graag een omschakeling wensen naar meer circulaire landbouw, maar bedrijfseconomische omstandigheden, opvolging, beschikbare ruimte, toekomstperspectief, etc. spelen ook een belangrijke rol.	5058
Indiener verzoekt de provincie de passages over kringlooplandbouw met betrekking tot landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit aan te passen en aan te geven dat de schaal van de bedrijven van invloed is op de ontwikkelingsmogelijkheden van kringlooplandbouw.	1022

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie is een breed scala aan transitiepaden benoemd die volgens ons perspectief bieden op lange termijn. De transitiepaden hebben een gedeeld perspectief: duurzaam agrarisch ondernemen in een eerlijke markt en binnen de randvoorwaarden die omgeving, samenleving en landschap stellen. De provincie heeft hiermee geen blauwdruk willen geven, die van toepassing is op alle bedrijven en alle situaties. De provincie wil ruimte bieden aan ondernemers om hun route in deze transitie te kiezen, rekening houdend met de visie van de ondernemer, fysieke ontwikkelruimte, financiële mogelijkheden, marktpotentieel, et cetera.

Het is niet onze insteek om de realisatie van de in de Omgevingsvisie opgenomen ambitie en genoemde transitiepaden te koppelen aan een specifieke schaalgrootte. Het kan zo zijn dat bij de

realisatie van benoemde transitiepaden een bepaalde schaal nodig is om toepassing van bijvoorbeeld specifieke innoverende apparatuur rendabel te maken.

Enkele genoemde transitiepaden staan nog in de kinderschoenen. Dat brengt met zich mee dat daar onzekerheden inzitten, die op voorhand niet te voorspellen zijn. Echter doordat deze vormen van landbouw een meerwaarde hebben, voor bijvoorbeeld biodiversiteit, hittestress en koolstofopslag, kiest de provincie ervoor deze wel op te nemen. Kennisontwikkeling en –deling op zich is ook bijzonder relevant.

Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder de kopjes “Uitvoerbaarheid visie”, “Verdienmodel voor de land- en tuinbouw”, “Uitvoerbaarheid in relatie tot plan-MER” en “Instrument: ecodiensten”.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgaven?:

Er zijn meerdere transitiepaden waarin de kringloopgedachte centraal staat die ons inziens perspectief bieden. Denk aan landbouw gericht op maatschappelijke diensten (verbrede land- en tuinbouw, energietransitie of klimaat), land- en tuinbouw gericht op hightech of verkorting van de keten met meer vraaggestuurd, gepersonaliseerd voedsel en voedselgemeenschappen. **Transitiepaden zijn niet bedoeld als blauwdruk voor bedrijven en in alle situaties toepasbaar. De provincie wil ruimte bieden aan ondernemers, onafhankelijk van de schaalgrootte, om hun pad te kiezen hierin dat passend is bij hun visie, fysieke ontwikkelruimte, marktpotentieel etc.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het niet serieus te noemen dat de provincie voedselbossen en initiatieven als herenboeren voorhoudt in het kader van de landbouwtransitie.	5032, 5036, 5039

Standpunt GS
Voedselbossen en herenboeren zijn vormen van land- en tuinbouw die aansluiten bij natuurinclusieve land- en tuinbouw en vraaggestuurde concepten als voedselgemeenschappen.
Voedselbossen, agroforestry, et cetera, zijn inderdaad een nieuwe vorm van landbouw die zich nog moet bewijzen. Echter door de ecologische meerwaarde en toekomstbestendigheid van deze landbouwvormen (omdat er geen gebruik gemaakt wordt van kunstmest en bestrijdingsmiddelen en er sprake is van aanvullende koolstofbinding in de bodem en een toenemende biodiversiteit), hebben deze vormen potentie. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Uitvoerbaarheid landbouwtransitie, kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Landbouwtransitie: bottum-up</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de landbouwtransitie niet van bovenaf moet worden opgelegd en mede moet worden bepaald door de vraag uit de markt.	5059, 5108, 5184, 5187, 5189, 5200
Indiener stelt dat transities vanuit de landbouwsector zelf (en sector breed) ingezet en door de sector onderschreven dienen te worden en niet van bovenaf moeten worden opgelegd. (5034) Indiener merkt op dat daar tegenover hoort te staan dat er sprake blijft van een balans en dat niet alle lasten enkel en alleen voor rekening van de sector komen.	5009, 5013, 5019, 5021, 5028, 5034, 5043, 5047, 5052, 5058, 5071, 5073, 5076, 5078, 5079, 5080, 5093, 5105,

	5132, 5133, 5136, 5143, 5184, , 5187, 5189, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie ruimte zou moeten bieden aan lokale initiatieven en maatwerk in het kader van de landbouwtransitie. Op die manier worden haalbare en gedragen initiatieven gestimuleerd.	5096
Hoewel het op zich een goede insteek kan zijn dat een grote rol binnen de transitie wordt toebedeeld aan de sector zelf, vraagt indiener zich af hoe dit zijn verdere uitwerking kan krijgen.	5058, 5129
Indiener mist duidelijke kaders en lange termijn visie op basis waarvan hij zijn investeringen en verdienmodel kan maken.	5156

Standpunt GS
Grondeigenaren en met name agrarische ondernemers zijn de spil in het verwezenlijken van de opgaven die spelen in het buitengebied. In de Omgevingsvisie is een aantal transitiepaden benoemd dat volgens ons perspectief voor de land- en tuinbouwsector biedt op lange termijn. De visie van de ondernemer, financiële mogelijkheden, ontwikkelruimte, ligging, marktpotentieel, gebiedskenmerken, et cetera, maken of een dergelijk transitiepad passend is voor en bij de ondernemer.
Met de benoemde transitiepaden heeft de provincie geen blauwdruk willen geven, maar wil de provincie ruimte bieden aan ondernemers om hun route in deze transitie te kiezen. De individuele invulling van de landbouwtransitie is eerst en vooral een verantwoordelijkheid van de ondernemer zelf. Hierbij kan door een integrale sectorale dan wel gebiedsgerichte aanpak het doelbereik relatief groter worden.
Het voortouw ligt hierbij zowel bij de partijen in het gebied als bij de marktpartijen èn bij de samenleving.
Vanuit verschillende overheidslagen worden tal van instrumenten ingezet om de agrarisch ondernemer daarbij te ondersteunen. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Financieel instrumentarium”.

De provinciale rol op land- en tuinbouwgebied is vooral een mix van faciliteren, stimuleren, het creëren van condities voor bloei, regisseren en zo nodig reguleren. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Uitvoerbaarheid visie”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ontwikkelingsmogelijkheden land- en tuinbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voorkomen moet worden dat verdergaande beperkingen worden opgelegd aan de landbouwsector om verdere afname van het aantal gezinsbedrijven en/of (grondgebonden) landbouwbedrijven te voorkomen. Toevoeging zienswijzen 5028, 5137, 5138, 5139, 5215: Indiener stelt dat ook toekomstige opvolgers een gezinsinkomen moeten kunnen verwerven.	5018, 5019, 5021, 5028, 5035, 5037, 5040, 5043, 5047, 5073, 5076, 5078, 5079, 5080, 5093, 5114, 5132, 5133, 5136, 5137, 5138, 5139, 5162, 5187, 5189, 5197, 5198, 5215
Indiener constateert dat de Omgevingsvisie veel onzekerheden oplevert over het toekomstperspectief van zijn bedrijf en voor zijn bedrijfsopvolger.	5063

Het is volgens indiener van belang om te voorkomen dat verdergaande beperkingen aan de grondgebonden landbouw worden opgelegd. Agrarische ondernemers dienen volgens de indiener in deze tijd te worden gestimuleerd om het agrarisch bedrijf van hun ouders voort te zetten en transities mogen alleen plaatsvinden als deze door de sector worden onderschreven en sector breed gestalte krijgen.	5028
Indiener geeft aan dat onvoldoende in de ontwerp-Omgevingsvisie tot uitdrukking wordt gebracht hoe wordt omgegaan met bestaande rechten en ontwikkelmogelijkheden van agrariërs en indiener in bijzonder. Door de genoemde landbouwtransitie en de thematische ambities die een druk leggen op onder andere het landbouwgebied wordt gevreesd voor de toekomstvastheid van het bedrijf.	5130
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie wederom de landbouw hard geraakt wordt in de doorontwikkeling en transitie en dat kansen in bedrijfsontwikkeling en verduurzaming worden beperkt.	5156
Indiener bepleit om de belangen van de agrarische sector concreet te respecteren (voldoende rekening houden met bestaande rechten en ontwikkelingsmogelijkheden) en ervoor zorg te dragen dat er duidelijke kaders worden gesteld waarbinnen deze kan blijven acteren. Toevoeging uit zienswijze 5130: Indiener geeft aan dat bovenstaande moet gebeuren zonder dat alle kosten voor rekening van de sector komen.	5130, 5140, 5143
Indiener stelt de vraag hoe de in de Omgevingsvisie geschetste grote (landbouw)ambitie zijn uitwerking heeft op de eigen onderneming. Indiener geeft aan dat zicht op de invloed die de koers van de provincie in de Omgevingsvisie heeft op de eigen toekomst en locatie ontbreekt. Indiener pleit ervoor om bij het stellen van de kaders voldoende rekening te houden met bestaande rechten en gewenste ontwikkelingsmogelijkheden.	5058, 5129
Indiener geeft aan dat de druk op de ruimte en de ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied toeneemt en er een balans moet worden gevonden tussen diverse thematische ontwikkelingen, zoals natuur(behoud), het mogelijk maken van ontwikkelingen en ruimtelijke kwaliteit. Indiener stelt zich de vraag hoe deze grote ambitie zijn uitwerking heeft ten aanzien van de huidige ondernemer.	5034, 5140, 5143, 5177
Indiener wijst erop dat een dergelijke transitie veel vraagt van betrokken spelers en de provincie de sector een grote rol in de transitie biedt, terwijl de rol van de provincie vooral ondersteunend en faciliterend zal zijn. Indiener merkt op dat duidelijke kaders ontbreken en vraagt hoe een en ander in de Omgevingsverordening wordt vastgelegd. Indiener pleit ervoor dat bij het stellen van deze kaders voldoende rekening gehouden wordt met reeds bestaande rechten en gewenste (ontwikkelings)mogelijkheden.	5034
Indiener mist nogal wat duidelijkheid in de ontwerp-Omgevingsvisie met betrekking tot het agrarisch bedrijf en mogelijkheden in de toekomst.	5120
Indiener stelt dat nergens uit blijkt dat de bestaande situatie (landbouw) gehandhaafd kan worden en het voor de indiener helder is dat op grond van deze Omgevingsvisie haar bedrijf wel kan beëindigen.	5027
Indiener vraagt zich af hoe de in de ontwerp-Omgevingsvisie opgesomde ambities en opgaven uitwerken op haar landbouwgronden en hoe bij het stellen van de kaders voldoende rekening wordt gehouden met reeds bestaande rechten en gewenste (ontwikkelings-)mogelijkheden.	5129, 5130

Standpunt GS
De nieuwe benaming van de provinciale zonering en de beschrijving van de transitiepaden brengen geen rechtstreekse beperkingen met zich mee in de Omgevingsvisie. Het huidige gebruik van gronden en bestemmingen blijft ongemoeid als gevolg van de Omgevingsvisie.
Gemeenten hebben wel de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan voor wat betreft de Groenblauwe mantel.

De maatschappelijke en vervolgens politieke druk op de eisen die gesteld worden aan een veilige en gezonde leefomgeving voor mens en natuur, is de laatste jaren sterk toegenomen.

In plaats van het stellen van extra eisen in de Omgevingsvisie Limburg, zet de provincie in op nieuwe perspectieven, de genoemde transitiepaden. Transitie van de landbouw is één van de belangrijke strategieën voor het bereiken van die doelen.

Grondeigenaren en met name agrarische ondernemers zijn de spil in het verwezenlijken van de opgaven die spelen in het buitengebied. In de Omgevingsvisie is een aantal transitiepaden benoemd dat volgens ons perspectief voor de land- en tuinbouwsector biedt op lange termijn. De visie van de ondernemer, financiële mogelijkheden, ontwikkelruimte, ligging, marktpotentieel, gebiedskenmerken, et cetera, maken of een dergelijk transitiepad passend is voor en bij de ondernemer.
Met de benoemde transitiepaden heeft de provincie geen blauwdruk willen geven, maar wil de provincie ruimte bieden aan ondernemers om hun route in deze transitie te kiezen. De individuele invulling van de landbouwtransitie is eerst en vooral een verantwoordelijkheid van de ondernemer zelf.

In het Beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst’ zijn indicatoren benoemd op basis waarvan de voortgang de landbouwtransitie te monitoren is. Afhankelijk van de resultaten die voortkomen uit monitoring en evaluatie wordt een voorstel gedaan voor herijking van het instrumentarium (stimulerend danwel regulerend) om de doelen te behalen. We kunnen niet uitsluiten dat bepaalde onderdelen van de transitie via regelgeving op Europees, landelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau een verplichtende werking gaan hebben. Wanneer het regulerende spoor wordt gewijzigd, zal daartoe het reguliere planproces, met inspraakmogelijkheden, doorlopen worden. Overigens zal naar verwachting het merendeel van de te stellen doelen op Rijks of Europees niveau bepaald worden.

Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder de kopjes “Regeldruk, onduidelijke regels” en “Verdienmodel voor de land- en tuinbouw”. .

De visie en ambities ten aanzien van natuur, biodiversiteit, landbouw en klimaatadaptatie zijn in deze Omgevingsvisie op hoofdlijnen verwoord. De provinciale visie wordt in de komende jaren in samenwerking met stakeholders verder uitgewerkt in programma’s en concrete instrumenten zoals het Waterprogramma, het Natuurprogramma, via uitwerking van thema’s als kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw en in concrete projecten op allerlei gebieden. Op dit moment is het voor ons nog niet mogelijk om concreet aan te geven welke instrumenten dit exact zullen zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt hoe het motto van het Nationaal Landschap ‘Groots in kleinschaligheid’ zich verhoudt tot de schaalvergroting (minder boeren op grotere terreinen) in de landbouwsector?	1031

Standpunt GS
De schaalvergroting in de agrarische sector is een blijvend gegeven, gelet op het aantal stoppende agrarische bedrijven. Het aantal hectaren te bewerken grond zal voor de blijvende agrarisch ondernemer op bedrijfsniveau toenemen.
Via onder andere het ’Provinciaal Natuurprogramma’ en het ‘Actieplan Natuurinclusieve landbouw’ worden ondernemers gestimuleerd een bijdrage te leveren aan het behoud van het kleinschalig landschap.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de ontwerp-Omgevingsvisie is aangegeven dat beken en beekdalen mede sturend zijn voor ruimtelijke gebruiksfuncties en dat de mogelijkheden worden bezien om deze beter te beschermen om voldoende ruimte te houden voor het vasthouden en bergen en water. Indiener vraagt om het bestaande agrarische gebruik in en rond beekdalen te beschermen	5036, 5127

in die zin dat bestaand gebruik op agrarische percelen en in het bijzonder bouw- en ontwikkelingsmogelijk heden behouden blijven.	
Indiener verzoekt om agrarisch gebruik op agrarische bouwvlakken en percelen in en rond de beekdalen te behouden en te beschermen.	5164

Standpunt GS
Het realiseren van een ecologisch gezond, veerkrachtig en adaptief watersysteem om weersextremen zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze op te vangen zal ook gevolgen hebben voor de ruimtelijke gebruiksfuncties. Hoe moet worden omgegaan met bestaand grondgebruik zullen wij in het komende 'Provinciaal Waterprogramma 2022-2027' vastleggen/opnemen.
Voor de agrarische functies gelden de bestaande rechten volgens het vigerende bestemmingsplan. Het huidige gebruik van gronden en bestemmingen blijft dus ongemoeid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de indicatieve opzet van de wensbeelden het voor het bedrijf moeilijk maken om zich op de toekomst te richten. Voor de indiener is volstrekt onduidelijk wat de status van de groenblauwe mantel is en hoe de onderliggende begrenzing op perceelniveau uitpakt. De kaart is zo vaag dat je met allerlei regels opgezadeld kunt worden. Daarnaast zou indiener graag zien dat een kleiner gedeelte van zijn huiskavel binnen deze zone valt. Voor de kringloop op zijn bedrijf is het van groot belang dat hij al zijn percelen vrij kan gebruiken voor een zo goed mogelijk milieu- en bedrijfseconomisch resultaat.	5103
Indiener geeft aan dat er overleg heeft plaatsgevonden met de provincie om een gedeelte van de huiskavel te verwerven voor natuurontwikkeling. Dit is uiteindelijk niet geslaagd. Indiener stelt dat op die gronden (Groenblauwe mantel) geen verdere beperkingen mogen worden gelegd en behouden moeten worden voor de melkrundveehouderij.	5021

Standpunt GS
De bestaande rechten volgens het vigerende bestemmingsplan blijven gelden voor de betreffende percelen. De Groenblauwe mantel zal, ook na de toekomstige herziening van de omgevingsverordening geen extra beperkingen of eisen stellen aan het huidig agrarisch gebruik (mits het gebruik in overeenstemming is met het vigerende bestemmingsplan of gemeentelijk omgevingsplan). Het blijft veelal landbouwgebied met natuur- en landschappelijke waarden. Het huidige gebruik van gronden en bestemmingen blijft ongemoeid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bouwblokken zich beter moeten kunnen aanpassen op de duurzaamheidseisen in de rundveehouderij van nu en in de toekomst.	5094

Standpunt GS
Mogelijk gaan de genoemde duurzaamheidseisen gepaard met een ruimtelijke ontwikkeling. De ruimtelijke afweging hiervan vindt plaats via de reguliere planprocedures.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst zijn bedrijfsvoering om te zetten van een (inmiddels gesloten) nertsenfokkerij naar een andere soort (grondgebonden) intensieve veehouderij en stelt dat de Omgevingsvisie de omzetting niet mag bemoeilijken.	5043

Standpunt GS
Omschakeling van een nertsenhouderij naar een andere soort intensieve veehouderij is op basis van de Omgevingsvisie toegestaan binnen de bestaande vergunningsruimte. Is een vergroting van de vergunningsruimte en/of het bouwvlak aan de orde dan dient hier voor het reguliere planproces doorlopen te worden. Gelet op het vervroegde verbod op het houden van edelpelsdieren heeft de provincie Limburg middelen beschikbaar gesteld voor het voeren van keukentafelgesprekken met de nertsenhouders. Samen wordt gesproken over een nieuw perspectief voor de ondernemer en zijn locatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil als eigenaar van een jongvee opfokbedrijf met agrarische kinderopvang op tweede locaties te Leunen, Venray, de mogelijkheid openhouden om op beide locaties deze takken uit te breiden (en mogelijk met een nieuwe neventak). Afhankelijk van toekomstplannen van de kinderen.	5050

Standpunt GS
De concrete afweging hiertoe zal plaatsvinden via de reguliere planprocedures.
De wettelijke kaders voor ammoniak, geur, fijnstof, etc. zijn - naast het draagvlak in de omgeving - bepalend voor de ontwikkelingsmogelijkheden van het bedrijf van indiener.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil zijn ontwikkelingsmogelijkheden en die van de daarnaast gelegen varkenshouderij behouden zonder elkaar te beperken. Indiener verduidelijkt dat wetgeving soms ontwikkeling van beide kanten in de weg staat, terwijl dat feitelijk onnodig is.	5050

Standpunt GS
Bij ontwikkelingen van het bouwvlak zal sprake moeten zijn van een goede ruimtelijke ordening. Bij de afweging zal dus ook rekening moeten worden gehouden met de vraag of dit leidt tot hinder en/of belemmeringen voor omliggende functies. Wet- en regelgeving hieromtrent is met name een landelijke aangelegenheid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil Nb-wetvergunning (onderdeel stikstof) voor veehouderij.	5192

Standpunt GS
Om een vergunning aan te vragen verwijzen wij u graag door. Meer informatie voor aanvragen van een vergunning in het kader van de Wet natuurbescherming (Wnb) kunt u vinden op de website van de provincie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Omgevingskwaliteit en integrale benadering

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat duurzaam ondernemen zich niet beperkt tot milieu- en ruimtelijke componenten in de bedrijfsvoering maar zich ook dient te richten op de plaats	5108

van de onderneming in de omgeving in brede zin.	
Indiener pleit ervoor om vanuit toeristisch oogpunt een goede inpassing van agrarische gebouwen binnen het iconische landschap van Zuid-Limburg.	5149
Indiener stelt dat ontwikkelingen op basis van integrale kwaliteitsverbetering van de omgeving en gericht op duurzame bedrijfsvoering gefaciliteerd moeten worden om de transitie in de land- en tuinbouw van de grond te krijgen.	1019
Indiener stelt dat vastgelegd dient te worden dat grootschaligere kringlooplandbouw gepaard gaat kleinschalige landschapselementen en dat opslagloodsen op industrieterreinen geplaatst dienen te worden.	5128
Indiener is van mening dat de landbouw haar verbondenheid met de natuur verloren is en is verworden tot industrie. Profit gaat nu in de landbouw ten koste van planet en people.	5109

Standpunt GS
De algemene stelregel is dat voor ontwikkelingen op kleine en grote schaal ontwikkelruimte geboden wordt op basis van een integrale kwaliteitsverbetering van de omgeving. Daarbij moet de ontwikkeling ook passend zijn bij de draagkracht van het gebied en ook passend zijn binnen wet- en regelgeving. Een ondernemer die duurzaam onderneemt, beperkt zich niet enkel tot milieu- en ruimtelijke componenten in zijn bedrijfsvoering, maar heeft nadrukkelijk aandacht voor duurzaam, excellent ondernemerschap en een duurzame bedrijfsvoering.
Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder de kopjes “Grootschalige voorzieningen in buitengebied”, “Agglomeratielandbouw”, “Vestigingsbeleid intensieve veehouderij” en “Vestigingsbeleid glastuinbouw”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Regeldruk, onduidelijke regels

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat strenge en onduidelijke regels voor de ontwikkeling van bedrijfsgebouwen vertragend en kostprijs verhogend werken.	5157, 5188
Indiener stelt dat het stellen van verplichtingen voor agrariërs demotiverend en kostprijs opdrijvend werken.	5188
Indiener stelt dat de regeldruk voor agrarische bedrijven het afgelopen decennium wederom is toegenomen en dat dit zwaar op de bedrijfsvoering drukt.	5132, 5187, 5189, 5197, 5198, 5215
Indiener verzoekt vast te leggen dat een halt wordt toegeroepen aan de toenemende regeldruk voor de grondgebonden landbouw.	5073
Indiener stelt dat het (dwingend) opleggen van regels van bovenaf ongunstig werkt voor het ondernemersklimaat, hetgeen voorkomen moet worden.	2007, 5078, 5079, 5105
Indiener is van mening dat 'transities' vanuit de sector zelf gestalte moeten krijgen en niet moeten worden opgelegd. Dat leidt tot nog meer regeldruk.	5052, 5132, 5184

Standpunt GS
Wij realiseren ons dat de regeldruk voor land- en tuinbouwbedrijven sterk is toegenomen de laatste decennia. De wet- en regelgeving die de Nederlandse land- en tuinbouw voor een belangrijk deel vormgeeft, wordt veelal op Europees niveau besloten en op nationaal niveau geconcretiseerd. Relatief strenge regelgeving speelt een rol in hogere productiekosten van de land- en tuinbouwsector ten opzichte van buurlanden. De provincie Limburg ziet de zwakke marktpositie van de primaire sector als één van de belangrijkste obstakels voor het verder ontwikkelen en verduurzamen van de agrifoodsector en heeft versterking van de keten als één van de vier investeringslijnen benoemd in het Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst. (Zie ook de beantwoording van de zienswijzen m.b.t. hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Verdienmodel voor de land- en tuinbouw”).
Tegelijk spelen provincie en gemeenten via ruimtelijk beleid een belangrijke rol in de vormgeving van de landbouwtransitie. Wij hanteren daarbij een aantal procesmatige uitgangspunten, zoals: de maatschappelijke opgaven staan centraal, samenwerking, participatie en eigenaarschap en een gebiedsgerichte aanpak (zie hoofdstuk 20.1 van de Omgevingsvisie). Dit betekent dat we zoveel als

mogelijk gebiedsgericht en samen aan de slag willen gaan. Dit op een ontwikkelingsgerichte manier en niet door het stellen van extra regels.
Ondernemers die de transitie en nieuwe verbinding opzoeken worden mogelijk geconfronteerd met grenzen die wet- en regelgeving opwerpen, die niet altijd meer passend zijn bij de oplossingen van de toekomst. De provincie wil ook in dit kader de transitie faciliteren, door te lobbyen voor ruimte, om grenzen op te zoeken en nieuwe oplossingen uit te vinden en toe te passen.
Aanvullende provinciale regels kunnen uiteindelijk wel aan de orde zijn, daar waar de provinciale ambities niet behaald worden. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Uitvoerbaarheid en monitoring”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het niet duidelijk naar voren komen welke keuzes generiek gelden en welke specifiek gelden voor deelsectoren en/of regio's. Dé land- en tuinbouw bestaat niet en een specificatie naar deelsectoren zou de Omgevingsvisie verduidelijken.	5042

Standpunt GS
Daar waar beleidskeuzes specifiek zijn voor een deelsector en/of regio zijn deze als zodanig benoemd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Verlagen van lasten</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de landbouwsector tegemoet te komen door de lasten (leges waterschapheffingen, vergunningen, en dergelijke) van landbouwbedrijven die ten dienste staan van versterking van het landschap, klimaatadaptie korte ketens, kleinschaligheid et cetera (onder andere de voor ambities en opgaven die zijn geschetst) te verlagen.	5069, 5085, 5087, 5088, 5089, 5090, 5097, 5129, 5130, 5140, 5143, 5155, 5174, 5175, 5177

Standpunt GS
De hoogte van de leges wordt jaarlijks vastgelegd in de Legesverordening Limburg (als onderdeel van de jaarlijkse Programmabegroting, vast te stellen door PS). Provinciale Staten hebben bepaald dat de hoogte van de leges voor alle bedrijfscategorieën kostendekkend dienen te zijn. Vanuit het gelijkheidsbeginsel willen we hier voor één bedrijfscategorie geen uitzondering op maken. Leges zijn aan de orde bij nagenoeg alle vergunningen, dus naast de vergunning in het kader van de Wet natuurbescherming ook bijvoorbeeld voor de vergunningen in het kader van de Waterwet en de Ontgrondingenwet.

Als tegemoetkoming in gemaakte kosten voor de landbouwtransitie worden stimuleringsmiddelen ter beschikking gesteld. Meer informatie hierover kunt u vinden in de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “Financieel instrumentarium”. Hiervoor bent u geen leges aan de provincie verschuldigd, tenzij deze gepaard gaan met een vergunningaanvraag.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Aanpak van beknellende wet- en regelgeving en het creëren van ruimte voor experimenten en innovaties</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het positief dat de provincie zich wil inzetten voor een aanpak van beknellende wet- en regelgeving en het creëren van ruimte voor experimenten en innovaties. Helaas merkt indiener hier in de praktijk vooralsnog niets van, terwijl dit toch ook al een ambitie was onder het POL2014.	5036, 5039, 5059, 5127, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191

Standpunt GS
GS delen het standpunt van de indieners niet. We hebben geëxperimenteerd met diverse pilots gericht op ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied. Zoals het werken in casusteams, de pilot 'Modern boeren op oude hoeves' en de pilot 'Realisatie van zonnevelden op vrijkomende agrarische bouwvlakken'. Op de website www.expeditieruimte.nl verzamelen we voorbeelden van experimenten die in het kader van en vooruitlopend op de Omgevingswet passen bij de nieuwe werkwijze.

Daarnaast stelt de provincie Limburg via onder andere POP3 en het LIOF middelen ter beschikking om een impuls te geven aan innovatie in de land- en tuinbouwsector. Provinciale Staten hebben deze collegeperiode maar liefst 20 miljoen euro ter beschikking gesteld ter realisatie van het beleidskader 'Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023'. De doorontwikkeling en versterking van de Brightlands Campus Greenport Venlo en ondersteuning van innoverende ondernemers staan hierbij centraal.

Ondernemers die de transitie en nieuwe verbinding opzoeken worden mogelijk geconfronteerd met grenzen die wet- en regelgeving opwerpen, die niet altijd meer passen bij de oplossingen van de toekomst. De provincie wil ook in deze zin de transitie faciliteren, door te lobbyen voor ruimte om grenzen op te zoeken en nieuwe oplossingen uit te vinden en toe te passen. Naast onze inzet om de lobby naar Den Haag te verbeteren, zijn we ook een actieve partner in het Interprovinciaal Overleg. Deze lobby aan de voorzijde van het planproces, zorgt ervoor dat wet- en regelgeving, maar ook stimulerend beleid vanuit hogere overheidslagen beter aansluit bij de praktijk. Hiertoe gaan we de knelpunten in wet- en regelgeving inventariseren en analyseren en ontwikkelen we een lobbyagenda.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt hoe we omgaan met experimenteren met andere vormen van onder andere landbouw, zoals natuurinclusieve landbouw en voedselbossen. In hoeverre wordt kennis daarover opgedaan en in praktijk gebracht? Het Middengebied zou hiervoor een goede leeromgeving kunnen zijn. Indiener verwijst naar Soete II en het uitvoeringsprogramma: experimenteren.	1026

Standpunt GS
Binnen het beleidskader 'Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023 Koers naar de toekomst" staat beschreven dat we als provincie Limburg gaan investeren in de transitie naar het circulair produceren binnen de landbouw. De provincie is op dit moment bezig met het uitwerken van een 'Actieplan Natuurinclusieve landbouw'. In dit actieplan staat de verbetering van de biodiversiteit in de landbouw als hoofdlijn beschreven
Zie ook de beantwoording van zienswijzen over regionale samenwerking en uitwerkingen op Hoofdstuk 20 van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Verdienmodel voor de land- en tuinbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vindt de termen ‘korte ketens’ onvoldoende uitgewerkt, waardoor verschil in interpretatie mogelijk is.	5188

Standpunt GS
De term korte ketens is gedefinieerd in de begrippenlijst als zijnde ‘Een duurzaam afzetsysteem met maximaal één ketenpartij tussen boer en consument, met als doel het versterken van de economische positie van agrariërs, zodat ze beter in staat zijn aan maatschappelijke wensen te voldoen’. Uitwerking van de term korte keten vindt plaats in het ‘Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023’. Graag verwijzen we u hiernaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan het positief te vinden dat wordt benadrukt dat er een verdienmodel moet zijn voor agrariërs. Toevoeging zienswijze 5127: maar dat het positieve voor de landbouw daarmee ophoudt.	5059, 5127
Indiener ziet gigantische economische en ecologische kansen in de agrarische sector.	2007
Indiener stelt dat naarmate natuur, milieu, water en landschappelijke doelen belangrijker worden gevonden, dit ten koste gaat van het verdienvermogen van bedrijven. Er moeten dan meer mogelijkheden zijn of komen voor een alternatief verdienmodel, waar zowel agrarische productie als maatschappelijke diensten onderdeel van zijn.	2011
Indiener vraagt welk verdienmodel er voor agrariërs blijft bestaan als gevolg van de Omgevingsvisie.	5007
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie niet het concrete verdienmodel duidelijk maakt.	5058, 5129
Indiener is bereid zijn bijdrage te leveren aan de gewenste transitie, echter op basis van een langjarig beleidskader op basis waarvan hij verantwoord kan investeren en een verbeterd verdienmodel kan ontstaan.	5156
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie geen enkele garantie biedt voor een fatsoenlijk verdienmodel voor de landbouw.	5157
Indien een agrariër activiteiten wil uitoefenen passend bij genoemde transitiepaden, moet volgens de indiener de provincie daarbij faciliteiten en een verdienmodel creëren.	5023
Indiener verzoekt provincie bij vaststelling van de Omgevingsvisie rekening te houden met het feit dat de ondernemer een volwaardig verdienmodel wil hebben teneinde goed voor de grond te zorgen en gezond voedsel te produceren.	5174, 5175
Indiener geeft aan open te staan om hun bedrijf verder te verduurzamen als daar een geschikt verdienmodel tegenover staat.	5162
Indiener verzoek om er rekening mee te houden dat hij al invulling geeft aan de ambitie van de Omgevingsvisie “dat landbouw ten dienste dient te staan voor versterking van het landschap, de biodiversiteit en de klimaatadaptatie en dat korte ketens en kleinschaligheid passen bij de landbouw in het Heuvelland”, maar dat hieruit geen volwaardig inkomen kan worden gehaald.	5097, 5155
Indiener stelt dat ketenverkorting voor (grootschalige) individuele bedrijven niet realistisch is. De macht van de retailsector is daarvoor te groot. De retailsector drukt individuele bedrijven uit de markt. Zonder hulp van de sector en de overheid is ketenverkorting geen realistisch verdienmodel.	5013, 5047, 5136, 5197, 5198
Indiener is van mening dat gezien de ligging en de productieomvang van zijn bedrijf via korte ketens geen verdienmodel kan worden ontwikkeld. In het verleden heeft het bedrijf geïnvesteerd in de productontwikkeling en afzet van streekaardappelen via grote supermarktketens. De marge bleek te klein en het verdienmodel onvoldoende om het bedrijf op die wijze te kunnen continueren.	5088
Indiener stelt invulling te geven aan de eis van de ontwerp-Omgevingsvisie dat de landbouw ten dienste dient te staan voor versterking van het landschap, de biodiversiteit, klimaatadaptatie en dat korte ketens en kleinschaligheid passen bij de landbouw in het Heuvelland. Echter zonder de afzet via de verwerkende industrie kan er geen volwaardig inkomen worden behaald. Indiener heeft geen invloed op dat er landbouwproducent	5090

buiten de regio worden afzet.	
Indiener stelt dat niet elk bedrijf de mogelijkheid heeft om een alternatief verdienmodel te ontwikkelen door bijvoorbeeld het type bedrijf en de hoeveelheid grond.	5058
Indiener is van mening dat kleinschaligheid voor zijn bedrijf geen optie is. Het leidt tot kostprijsverhoging (toevoeging 5088) en gaat ten kosten van de rentabiliteit). Toevoeging in 5069 en 5090: Zo resteert er onvoldoende inkomen voor levensonderhoud en om alle verplichtingen te kunnen voldoen. (toevoeging 5069) Indiener verzoekt hiermee bij de vaststelling van de ontwerp-Omgevingsvisie rekening te houden.	5069, 5088, 5090
Indiener geeft aan dat de afzet van dieren op nationale schaal is geregeld en verwaardiging van het karkas internationaal. Indiener geeft aan dat alternatieve verdienmodellen (met bijvoorbeeld lokale afzet van producten) niet past binnen de schaalgrootte van zijn bedrijf.	5099
Indiener wenst haar akkerbouwbedrijf met enkele hectares weiland voort te zetten, ook voor bedrijfsopvolger. Indiener is bewust bezig met het milieu en de omgeving, past niet-kerende grondbewerking toe met groenbedekkers en probeert zo verantwoord mogelijk om te gaan met gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest. Haar akkerbouwproducten worden via de coöperatie anoniem weggezet op de wereldmarkt, waardoor de marges klein zijn en er geen ruimte is deze verder te verlagen.	5051
Indiener stelt dat kleinschaligheid of alternatieve verdienmodellen voor hem geen optie zijn, omdat deze juist leiden tot kostprijsverhoging. Indiener wil op huidige wijze de bedrijfsvoering kunnen voortzetten. Hij streeft daarbij naar verhoging van het saldo per ha en niet naar verdere groei. Indiener boert samen met zijn broer op drie bedrijfslocaties waarvan twee akkerbouw en één gemend bedrijf.	5062
Indiener geeft aan dat de in de Omgevingsvisie nagestreefde alternatieve agrarische verdienmodellen voor hun varkenshouderij niet haalbaar zijn. Indiener geeft aan reeds duurzaam te werken en dierenwelzijn hoog in het vaandel te hebben. Indiener stelt dat kleinschaligheid voor een te hoge kostprijs zorgt. Volgens indiener kan verdergaande verduurzaming dan niet gefinancierd worden en komt de continuïteit van het bedrijf dan in gevaar.	5010

Standpunt GS
De provincie onderkent dat de veranderende marktomstandigheden in de agrifoodsector noodzaken tot een heroriëntatie op het verdienmodel. Dat kan onder meer door te komen tot een versterking van de relatie tussen producent en consument, hogere winstmarges en een eerlijke verdeling van deze winstmarges over de keten. Het aanpassen van productieprocessen in de richting van de maatschappelijke opgaven biedt aanknopingspunten om te komen tot producten met meerwaarde. Daarnaast speelt innovatie in de breedste zin van het woord een belangrijke rol bij het vinden van nieuwe of het verbeteren van bestaande verdienmodellen in de agrifoodsector.

Het is in eerste instantie aan ondernemers zelf om het ondernemen te richten op een solide verdienmodel. De provincie erkent dat dit een lastige opgave is, gegeven de huidige marktordening. In het beleidskader ‘Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, ‘Koers naar de toekomst’ is het versterken van de marktketens daarom benoemd tot één van de vier investeringslijnen, waarvoor de provinciemiddelen en beleidsinstrumenten ter beschikking stelt om de ondernemer bij zijn opgave te ondersteunen. Het versterken van de economische kracht, meer samenwerking in de keten en oog voor de consument, staan hierin centraal; met aandacht voor regionale en lokale productie en een circulaire distributieketen. Hierdoor kan ook de unieke streekidentiteit en het culinaire erfgoed van de streek worden versterkt.

De mogelijkheden om (op termijn) om te schakelen en een verdienmodel te realiseren zijn afhankelijk van meerdere factoren, zoals de bedrijfslocatie, de financiële structuur en de visie van de ondernemer. Zo zal natuur- en landschapsbeheer niet overal een substantieel zelfstandig verdienmodel zijn of kunnen zijn. Wel zien we natuur- en landschapsbeheer als mogelijk onderdeel van een hybride businessmodel binnen de agrarische sector. In de diverse provinciale beleidsprogramma’s die nu opgesteld worden en die zich richten op specifieke maatschappelijke opgaven (water, natuur, landschap) zitten aanknopingspunten en beleidsinstrumenten die agrarisch ondernemers kunnen helpen bij een transitie naar nieuwe verdienmodellen of inkomstenbronnen.

Ook geldt dat het verkrijgen van Europese landbouwsubsidies in toenemende mate afhankelijk wordt van een bedrijfsvoering die ook invulling geeft aan maatschappelijke opgaven (zoals biodiversiteit, klimaatadaptatie, wateropgaven en landschappelijke kwaliteit). Er zijn overigens voorbeelden van korte ketens en kleinschaligheid die wel leiden tot een volwaardig verdienmodel.
Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje “ketenverkorting en regionalisering”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt in het licht van de landbouwtransitie dat nagestreefde vormen van natuurinclusieve landbouw en agrarisch natuur- en landschapsbeheer geen verdienmodel opleveren voor het merendeel van de agrarische ondernemers.	5035, 5105, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5187, 5191
Indiener mist in de Omgevingsvisie concreet wat voor hem de toegevoegde waarde is van nevenactiviteiten als landschapsonderhoud ten behoeve van de biodiversiteit en de kernkwaliteiten van het landschap. Het is voor de indiener onduidelijk op welke manier uit landschapsonderhoud aanvullende inkomsten voor zijn gezinsbedrijf kan worden gegenereerd.	5093
Indiener leest dat de provincie faciliterend wil optreden voor landbouw, gericht op maatschappelijke diensten, biologische landbouw, natuurinclusieve landbouw, agrarisch natuur- en landschapsbeheer, agroforestry en voedselbossen. Indiener verricht zelf ook agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Dit is echter ontoereikend om als bedrijf van te bestaan.	5032, 5039, 5075, 5102
Indiener spant zich binnen de huidige bedrijfsvoering in voor beheer van natuur en landschap, hij voorziet daar echter geen verdienmodel in.	5078, 5093, 5162, 5184, 5189
Indiener geeft aan zich te willen inspannen voor het beheer van natuur en landschap, zolang er voor hem een verdienmodel aan vast zit.	5012, 5099
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie perspectief wordt geboden voor bedrijven ten dienste van het landschap, biodiversiteit en klimaatadaptatie. Indiener ontkent niet dat de landbouw deze maatschappelijke functies kan vervullen, maar vraagt wel aandacht voor de wijze waarop deze functies zouden moeten worden vervuld. Doordat de meeste kostprijsverhogend werken, zou de rekening hiervoor bij indiener worden neergelegd. Gezien de lage marges in de landbouw en de onmogelijkheid een hogere kostprijs door te rekenen naar de afnemer, is indiener het niet eens met de gestelde visie.	5047
Indiener wil graag weten wat het verdienmodel van kringloop- en natuurinclusieve landbouw is.	5206
Indiener vindt dat er een verdienmodel onder het beheer van natuur en landschap moet liggen. Indiener stelt dat de overheid hier in moet faciliteren en verzoekt dit op te nemen in de Omgevingsvisie.	5199
Indiener stelt dat natuur- en landschapsbeheer niet voor iedereen een geschikt verdienmodel biedt, zeker niet voor grootschalige land- en tuinbouwbedrijven, en dat dit niet als uitgangspunt in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen.	5027, 5035, 5037, 5041, 5047, 5132, 5133, 5136
Indieners stellen dat de provincie nader onderzoek had moeten doen naar de wensbeelden zoals die opgesteld zijn over voedselgemeenschappen, extensieve vormen van landbouw, voedselbossen, het concept herenboeren en het verrichten van maatschappelijke diensten. Indiener mist dat hierbij niet wordt ingegaan op verdienmodellen die aan de opties gekoppeld zijn.	5023 , 5058
Indiener vindt het positief dat de provincie benadrukt dat het belangrijk is dat er ook een verdienmodel moet zijn voor de agrariërs in het kader van de landbouwtransitie. provincie geeft aan faciliterend te willen optreden voor landbouw gericht op bijvoorbeeld	5036

maatschappelijke diensten en voedselbossen en initiatieven als dat van herenboeren. Indiener stelt dat dergelijke initiatieven voor een enkeling misschien een oplossing vormen, maar kunnen geen verdienmodel opleveren voor het merendeel van de agrarische ondernemers.	
Indiener vindt dat grond- en landgoedeigenaren steun verdienen bij het ontwikkelen van verdienmodellen. Indiener vindt dat particulier en agrarisch beheer van landschap en erfgoed een faire vergoeding vraagt. Indiener vindt dat daartoe de extra Rijks- en provinciale middelen dienen te worden ingezet met voorrang voor particuliere initiatieven. Indiener vindt niet dat reeds ruim gesubsidieerde TBO's opnieuw de grootste gebruikers van deze extra middelen mogen worden.	5112

Standpunt GS
Bijzonder punt van aandacht is de positie van de agrarisch ondernemers die (in kwetsbaar landschap) niet alleen agrarische producten opleveren, maar door hun wijze van produceren ook cruciale bijdragen leveren aan maatschappelijke opgaven zoals biodiversiteit, wateropgaven, klimaatdoestellingen en landschappelijke kwaliteit. De provincie ondersteunt in het kader van de integrale gebiedsontwikkeling onderzoek naar nieuwe mogelijkheden om de financiële basis voor deze ondernemers te versterken. Onder meer door onderzoek naar het instellen van een mogelijk landschapsfonds en realisatie van maatschappelijke opgaven ook waardering te geven in de Provinciale implementatie van het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid.
De provincie doet zelf geen fundamenteel onderzoek, maar kan wel de toepassing hiervan ondersteunen die door het bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen gedaan wordt. Deze kennis wordt, indien nodig, meegenomen bij de ontwikkeling van beleid. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje "Uitvoerbaarheid visie".

Alleen insteken op agrarisch natuur- en landschapsbeheer zal inderdaad niet voldoende zijn voor een volwaardig inkomen. Het is per bedrijf wenselijk een totaalplan te maken. Binnen het 'Actieplan Natuurinclusieve landbouw' wordt momenteel met diverse partijen bekeken hoe we de agrariër kunnen helpen met deze nieuwe materie.
De ontwikkeling van voedselbossen en/of agroforestry zijn nieuwe vormen van landbouw die nog in ontwikkeling zijn en zeker niet voor ieder bedrijf een oplossing zijn. Ook hier wordt gekeken naar een verdienmodel. Daarnaast wordt in het kader van het 'Actieplan Natuurinclusieve landbouw' momenteel gekeken hoe initiatieven en/of bedrijven gesteund kunnen worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of landbouwtransitie, met omvorming naar extensieve landbouw en kleinschaligheid en voedselbossen voldoende voedsel opbrengt.	5007

Standpunt GS
De natuurinclusieve landbouw is gericht op enerzijds het extensiveren van landbouw en anderzijds op hoogwaardige landbouw waarbij meer natuurwaarden ontwikkeld worden. De natuurinclusieve landbouw zoals een voedselbos en agroforestry is gericht op een lokale afzetmarkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener geeft aan dat het niet gaat om "de internationale vraag naar land- en tuinbouwproducten" maar dat het zou moeten zijn "de behoefte aan landbouwproducten wordt groter". Wat volgens indiener de vraag zou moeten zijn is of in het mooie Limburg voor de bulk van de wereldhandel geproduceerd moet worden of dat de Limburgse productie zich richt op de regio. Indiener verzoekt dan ook om het stuk minder toe te schrijven naar de wereldhandel en meer naar productie voor de regio.	2014

Indiener is tegen het verplaatsen van het hier geproduceerde voedsel over heel de wereld.	5195
Indiener pleit voor een koppeling tussen landbouwtransitie en Cittaslow- uitgangspunten (op regionale markt gerichte duurzame bedrijfsvoering).	1007

Standpunt GS
Veel van de landbouwproducten vinden hun weg naar het buitenland, hoofdzakelijk onze buurlanden. De Nederlandse land- en tuinbouw staat wereldwijd bekend om zijn efficiënte gebruik van water en andere grondstoffen, zijn kennis en innovatiekracht.
In de toekomst zal de afzet meer en meer gericht zijn op het slim vermarkten van hoogwaardig geproduceerde bio-grondstoffen, voedsel en daarmee samenhangende technologische- en circulaire concepten.
We bieden ruimte voor het uitbouwen van onze positie als toonaangevende agrarische regio tot een sector die duurzame oplossingen voor maatschappelijke opgaven biedt.
Wij besteden via het 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023' óók aandacht aan thema's als ketenverkorting en regionalisering. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw onder het kopje "Ketenverkorting en regionalisering".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ondersteunt initiatieven die bijdragen aan versterkende verdienmodellen zoals landbouw gericht op maatschappelijke diensten, natuurinclusieve landbouw, agrarisch landschapsbeheer en voedselgemeenschappen, regionale afzet, korte ketens, hightech en gepersonaliseerd voedsel, mits daarbij wordt uitgegaan van de potentie van het gebied.	5108

Standpunt GS
Onderdeel bij de afweging welk transitiepad bewandeld kan worden, is de potentie van het gebied. Bij de uitwerking van onder andere het 'Provinciale Waterprogramma' en het 'Provinciale Natuurprogramma' wordt rekening gehouden met de kenmerken van een gebied, zodat ook maatwerk geleverd kan worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Financieel instrumentarium</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bepleit dat, indien de provincie wenst dat de landbouw een landbouwtransitie ondergaat, hier ook toereikende financiële middelen voor beschikbaar gesteld worden en dat dit niet alleen aan de sector en de samenleving kan worden overgelaten.	2013, 5032, 5036, 5039, 5058, 5059, 5075, 5127, 5130, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5191, 5200
Indiener stelt dat er rekening mag worden gehouden met de toekomst van agrarische bedrijven en dat er voor de extra inspanning ook een marktconforme beloning gerealiseerd moet worden.	5094
Indiener vraagt de provincie om de landbouwtransformatie naar duurzame productie, in samenwerking met de natuur, gericht op lokale consumptie met eerlijke prijzen en respect voor de boer te ondersteunen en stimuleren en er kaders voor aan te geven.	5109
Indiener geeft aan dat wanneer de maatschappij eisen verlangt die niet door de sector	2007

betaald kunnen worden, hier geld voor beschikbaar moet komen vanuit het Rijk en provincie.	
Indiener stelt dat in de Groenblauwe mantel rondom natuurgebieden de focus op bijvoorbeeld natuurinclusieve landbouw een optie is, mits dit wordt voorzien van goede financiële randvoorwaarden die een rendabele duurzame toekomst van de landbouw ondersteunen.	2011
Indiener verzoekt om de transitie naar een circulaire en natuurinclusieve landbouw te starten en te stimuleren.	2013

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is erop gericht om de provinciale rol en belangen te benoemen bij die zaken waar sprake is van ruimtelijke impact en impact op de omgevingskwaliteit. De afweging van de inzet van financiële middelen vindt plaats binnen huidige en in de toekomst vast te stellen provinciale beleidskaders.

De individuele invulling van de landbouwtransitie is eerst en vooral een verantwoordelijkheid van de ondernemer zelf. Vanuit verschillende overheden worden tal van instrumenten ingezet om de agrarisch ondernemer daarbij te ondersteunen.

Op nationaal niveau beschrijft de overheid in haar beleidsvisie ‘Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden’ de omslag naar kringlooplandbouw en wat het van Nederland zal vragen, om de toekomst van onze voedselvoorziening veilig te stellen. In het bijbehorende realisatieplan is aangegeven hoe dit te realiseren.

De provincie Limburg heeft via het beleidskader ‘Koers naar de Toekomst’ aangegeven dat zij de noodzaak van de landbouwtransitie onderschrijft en tevens aangegeven hoe zij, gebruik makend van de 20 miljoen euro die voor dit beleidskader in deze collegeperiode ter beschikking zijn gesteld, de ondernemers daarbij faciliteert, via instrumenten zoals ‘POP3’, het LIOF programma ‘Limburg toekomstbestendig’ en het voorziene ‘Actieplan Natuurinclusieve landbouw’. Door middel van dit actieprogramma worden ondernemers gestimuleerd om de transitie in te zetten naar duurzame en natuurinclusieve landbouw, onder andere in de groenblauwe mantel rondom natuurgebieden.
Via investeringslijn 3 ‘Sterker in de marktketen’ agendeert de provincie daarbij ook de positie van de agrarisch ondernemer in de marktketen en investeert zij in de beweging om tot een meer evenwichtige winstverdeling in de marktketen te komen.

Ook andere Provinciale beleidskaders, die zich meer richten op doelstellingen ten aanzien van de leefomgeving (zoals water, natuur en landschap), bieden aanknopingspunten voor landbouwers om in hun transitie ondersteund te worden.

Ook Europees beleid en Europese fondsen helpen bij de transitie. Met de ‘Farm to Fork’ ofwel ‘Boer tot Bord’-strategie en de Biodiversiteitsstrategie wordt ingezet op verantwoorde en gezonde consumptie, eerlijke prijzen, transparantie over de producten, verminderen van gewasbescherming en herstel van de leefomgeving. De strategie krijgt invulling via onder meer het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en Europese herstelmiddelen en financieringsinstrumenten voor de landbouw. Voor het GLB komt er een ‘Nationaal Strategisch Programma’, dat Rijk en provincies samen opstellen en aansturen, en dat in het teken staat van de noodzaak om een toekomstbestendige landbouw te realiseren. Dit betekent dat Europese middelen deels worden ingezet op eco-regelingen en voor meer ruimte voor investeringen, innovatie, samenwerken en kennisoverdracht voor toekomstgerichte bedrijven.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

Het initiatief voor het bewerkstelligen van de landbouwtransitie zal vanuit de sector én de samenleving moeten komen. De provinciale rol op land- en tuinbouwgebied is vooral een mix van faciliteren, stimuleren en van het creëren van condities voor bloei, regisseren en reguleren, **via diverse (uitvoerings)programma’s en de Omgevingsverordening.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag dat de provincie niet alleen een faciliterende, maar ook een regisserende en initiërende rol pakt om de landbouwtransitie in gang te zetten en te doen slagen.	2003

Standpunt GS
De transitie in de landbouw is een proces dat zich op vele niveaus en langs vele sporen voltrekt en daarmee als totaalvraagstuk het niveau van een individuele provincie ontstijgt. Dat neemt niet weg dat de provincie Limburg zich vanuit haar positie inzet om partijen in de regio achter een gezamenlijke ambitie te verenigen om zo ook de focus en slagkracht van de gezamenlijk inzet te vergroten. Op specifieke beleidsinstrumenten, zoals bij het ontwikkelen van een programma 'Limburg Toekomstbestendig', kan ook een initiërende rol van de provincie aan de orde zijn. Via de ruimtelijke keuzes in de omgevingsvisie zet de provincie lijnen uit die in zekere zin richting geven aan de landbouwtransities. De wijze waarop binnen geldende randvoorwaarden aan de landbouwtransitie invulling wordt gegeven is eerst en vooral een verantwoordelijkheid van de ondernemer zelf, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de stelling 'geen blauwdruk' als een van de uitgangspunten van het Limburgse landbouwbeleid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat wanneer de provincie Limburg maatregelen instelt die verder gaan dan de nationale wet- en regelgeving er compensatie dient plaats te vinden, in de vorm van vergoedingen welk direct bij de ondernemerskomt. Indiener geeft daarbij aan dat de compensatie niet middels stimulaties plaats moet vinden waarbij er plannen worden gemaakt en al het geld richting adviesbureaus gaat.	5099

Standpunt GS
Zie het eerste GS standpunt aangaande het financiële instrumentarium onder dit kopje "financieel Instrumentarium" van de Nota van Zienswijzen. Primair ligt de focus bij deze facilitering op de ondernemers. Het is wel mogelijk dat, om de doelen van het beleidskader 'Koers naar de Toekomst' te behalen, adviesbureaus een rol toebedeeld krijgen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt of en in welke mate de ondernemer gecompenseerd wordt voor de schade als gevolg van de uitvoering van beleidskeuze uit de Omgevingsvisie? Wat is het verschil als deze schade plaatsvindt in de Groenblauwe mantel of daarbuiten?	5096

Standpunt GS
Het beleid zoals opgenomen in de Omgevingsvisie is zelfbindend voor het bestuursorgaan dat dit beleid vaststelt, in dit geval de provincie. Een planschadevergoeding, als bedoeld in artikel 6.1 Wet ruimtelijke ordening als gevolg van het beleid in deze visie, is niet aan de orde aangezien een visie niet als schadeoorzaak wordt benoemd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt provincie te stimuleren dat de melkveehouderij en dus het grasland ter plaats behouden wordt.	5175

Standpunt GS

Het areaal grasland in Nederland mag per jaar maximaal 5% dalen. Dit is per lidstaat met de Europese Commissie afgesproken. Door het monitoren van het grasland areaal in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid wordt dit jaarlijks gecontroleerd. Provincie Limburg kan via haar eigen pachtbeleid ervoor zorgen dat haar eigen gronden grasland blijven. Vanuit de 'Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) openstellingen' zijn er ook diverse mogelijkheden voor de melkveehouderij om met innovaties voor de toekomst te starten. Met deze instrumenten hoopt de Provincie de melkveehouderij in de toekomst te behouden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Instrument: grondbeleid en gebiedsgerichte kavelruil

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat, om te komen tot verdere natuuraanleg en natuurlijke verbindingen tussen bestaande bosgebieden in de Groenblauwe mantel, gebiedsgerichte kavelruil geïntroduceerd dient te worden. Indiener stelt dat de overheid moet zorgen voor voldoende ruilgrond in deze gebieden. Indiener stelt dat de provincie hierin kan faciliteren door stoppende bedrijven uit te kopen en deze gronden hiervoor in te zetten. Toevoeging in 5197: Indiener stelt dat daardoor kansen ontstaan om de productiefunctie van toekomstgerichte agrarische gezinsbedrijven overeind te laten blijven.	5018, 5019, 5021, 5028, 5035, 5052, 5053, 5071, 5073, 5078, 5123, 5136, 5137, 5138, 5139, 5187, 5197, 5199, 5200, 5215
Indiener ziet kansen bij stoppende bedrijven door dit grondareaal in te zetten voor natuurontwikkeling. Volgens indiener verdient het de voorkeur dat de provincie daarin een faciliterende en sturende rol op zich neemt.	5105

Standpunt GS
Met betrekking tot de realisatie van de nieuwe natuur wordt per gebied in het kader van de 'Ontwikkelopgave Natuur' een realisatiestrategie opgesteld, die voor goedkeuring aan Gedeputeerde Staten wordt voorgelegd. In deze realisatiestrategie wordt vastgelegd wat voor het onderhavige gebied de beste weg is om tot realisatie van de natuur te komen. Een gebiedsgerichte kavelruil kan een instrument zijn dat hierbij ingezet kan worden, maar hoeft niet altijd het beste instrument te zijn. Het komt er op neer dat bij het realiseren van de natuuropgave maatwerk geleverd moet worden en wordt.
Ten behoeve van de realisatie van de natuur kan het nodig zijn om gronden te verwerven. De invulling hiervan is ook onderdeel van de realisatiestrategie. Het opkopen van stoppende bedrijven is geen vast onderdeel van de realisatiestrategie In voorkomende gevallen kan uiteraard wel onderzocht worden of dit noodzakelijk is en leidt tot voldoende resultaat in relatie tot de aanleg van nieuwe natuur.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt provincie om de grondstrategie op te nemen in de Omgevingsvisie en een duidelijk standpunt in te nemen met betrekking tot het beschikbaar stellen van natuurgronden voor natuurinclusieve landbouw.	5020

Standpunt GS
De grondstrategie zal onderdeel zijn van de nog op te stellen 'Nota Grond en Vastgoedbeleid' (vaststelling in PS voorzien medio 2021).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vraagt hoe we kunnen sturen vanuit een afgestemd grondbeleid tussen diverse overheden zoals gemeenten, provincie en waterschap. Indiener stelt dat gemeenten ook de mogelijkheden willen bekijken buiten natuurgebieden randvoorwaarden in de pachtovereenkomsten op te nemen die een bijdrage leveren aan de biodiversiteit.	1026
Indiener wil de krachten bundelen door gezamenlijk actief grondbeleid in te zetten bij VAB's en vrijkomende agrarische gronden.	1026

Standpunt GS
Met de nieuwe 'Uitvoeringsnota pacht 2021' wil de provincie actief sturen op de uitgifte van landbouwgronden om een zo maximaal mogelijk maatschappelijk rendement te behalen. Dat betekent dat de pacht een bijdrage moet leveren aan de gestelde beleidsdoelen. Denk hierbij aan het ontwikkelen van natuur, het terugdringen van de stikstofuitstoot, het versterken van de biologische en natuur-inclusieve land- en tuinbouw, biodiversiteitsherstel, het uitvoeren van het provinciaal waterbeleid, de structuurontwikkeling van de landbouw (onder meer stimuleren jonge landbouwers) en ruimtelijke ontwikkelingen.

De provincie werkt in ruimtelijke projecten per definitie samen met andere overheden. Ten aanzien van grondbeleid en –strategie wordt binnen dergelijke projecten nadrukkelijk de afstemming gezocht. In de nog op te stellen 'Nota Grond en Vastgoedbeleid' (vaststelling in PS voorzien medio 2021) komt de afstemming met andere overheden en terrein beherende organisaties (TBO's) ook aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat hoge grondprijzen de landbouwtransitie in de weg staan en vraagt wat de provincie kan doen om de transitie te ondersteunen.	5109

Standpunt GS
Met de nieuwe 'Uitvoeringsnota pacht 2021' wil de provincie actief sturen op de uitgifte van landbouwgronden om zo maximaal maatschappelijk rendement te behalen. Met de nieuwe wijze van pachtuitgifte wordt tegenmoet te komen aan de transitieopgaven waarvoor agrarische ondernemers staan. Dit sluit aan bij het 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023' dat beoogt om binnen de agrarische sector een overgang naar een duurzame en circulaire productie te realiseren. Binnen de investeringslijn 'Circulair produceren' is biologische landbouw en natuurinclusieve landbouw benoemd als speerpunt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Instrument: pachtbeleid</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er weinig aandacht is voor vrijkomende agrarische gronden. Door schaalvergroting kan de kleinschaligheid van het landschap worden aangetast. Door nieuwe verdienmodellen en een andere manier van landbouw kan gestuurd worden met de inzet van gronden. Op blz. 107 wordt aangeven dat het pachtbeleid wordt aangepast en mogelijke voorwaarden op het gebied van natuurbeheer worden gesteld. Indiener zou graag samen met de provincie kijken welke mogelijkheden het grondbeleid biedt om ervoor te zorgen dat de juiste ontwikkeling op de juiste locatie wordt ingezet en meerdere doelen gediend kunnen worden.	1002, 1005

Standpunt GS
Met de nieuwe 'Uitvoeringsnota pacht 2021' wil de provincie actief sturen op de uitgifte van landbouwgronden om een zo maximaal maatschappelijk rendement te behalen. Dat betekent dat de pacht een bijdrage moet leveren aan de gestelde beleidsdoelen. Denk hierbij aan het ontwikkelen van natuur, het terugdringen van de stikstofuitstoot, het versterken van de biologische en natuurinclusieve

land- en tuinbouw, biodiversiteitsherstel, het uitvoeren van het provinciaal waterbeleid, de structuurontwikkeling van de landbouw (onder meer stimuleren jonge landbouwers) en ruimtelijke ontwikkelingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst in de toekomst te blijven ontwikkelen waaronder het vergroten van dieraantallen en grond. Indiener geeft aan dat natuurinclusieve landbouw voor het bedrijf niet haalbaar is omdat er onvoldoende grond bij te pachten of te koop is. Ook alternatieve verdienmodellen zijn voor het bedrijf niet haalbaar. Kleinschaligheid is geen optie omdat de kostprijs dan te hoog wordt.	5072

Standpunt GS
Grond is inderdaad een schaars goed. Indien een bedrijf wenst uit te breiden en hiervoor gronden nodig heeft zal zij zelf de markt op moeten. Indien de provincie gronden te koop aanbiedt zal zij dit in principe via een openbare biedprocedure doen. In het kader van 'Uitvoeringsnota pacht 2021' kunnen belangstellenden zich vanaf half november 2020 inschrijven voor het pachten van provinciale percelen. Bij de uitgifte hebben bedrijven die een transitie naar biologische landbouw doen een voorkeurspositie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Instrument: ecodiensten</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) het afgelopen jaar haar toegevoegde waarde heeft bewezen.	2006

Standpunt GS
Het stelsel voor 'Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb)' zoals dat in 2016 van start is gegaan wordt nog geëvalueerd. Het lijkt erop dat de aanpak via agrarische collectieven goed werkt, bijvoorbeeld door de actieve begeleiding, samenhang in beheer en kennisoverdracht aan beheerders. De beleidsmonitoring van de ecologische effectiviteit voor populaties van agrarische soorten heeft meer tijd nodig. Los van het bovenstaande heeft ANLb-beheer een positief effect op de abiotische kwaliteiten van bodem, lucht en water, bijvoorbeeld door minder erosie en minder gebruik van mest en bestrijdingsmiddelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener benadrukt dat het 'Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) past bij de ambitie voor vermaatschappelijking van het natuurbeleid.' Indiener verzoekt om de rol en bijdrage van het 'Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb)' apart te benoemen en de ambitie uit te spreken om extra te investeren in het ANLb.	2006

Standpunt GS
Het stelsel voor Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) is primair gericht op het versterken van de leefgebieden van beschermde agrarische doelsoorten. Door de inzet van vrijwilligers zit daar soms ook een maatschappelijke component aan, net als bij vrijwilligers in reguliere natuurgebieden.

Voor nu is ervoor gekozen om eerst te bezien hoe het ALNb-stelsel zich gaat ontwikkelen mede in relatie tot het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid dat in 2023 wordt verwacht. Op het

moment dat meer inzicht bestaat, kan bezien worden of het een mogelijkheid is om het ALNb separaat op te nemen en zichtbaar te maken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat als er in plaats van aanplant van bossen op hellingen een subsidieregeling komt voor blijvend grasland, er voordeel wordt behaald. Er blijft een vorm van voedselproductie overheid, meer regenwater wordt toegevoegd aan het grondwater en het grasland legt koolstof vast in de bodem.	5151

Standpunt GS
Het behoud van grasland wordt momenteel gemonitord volgens afspraken met de Europese Commissie, per lidstaat mag het areaal niet onder een referentiemaat komen. Het behoud van grasland heeft ook een positief effect voor diverse provinciale opgaves, bijvoorbeeld op het gebied van verdroging en nitraatuitspoeling. Voor de nieuwe GLB periode (vanaf 2023) zullen agrarische ondernemers met behulp van ecoregelingen extra vergoedingen ontvangen. Op dit moment worden deze ecoregelingen landelijk verder uitgewerkt. Het aanplanten van bossen in hellingen heeft echter ook een positief effect op waterberging.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt provincie om als bruggenbouwer te gaan functioneren tussen natuur en landbouw om zodoende zekerheid te bieden aan bedrijven die aan natuurinclusieve landbouw doen.	5020

Standpunt GS
Binnen het ‘Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst’ staat beschreven dat de provincie Limburg gaat investeren in de transitie naar het circulaire produceren binnen de landbouw middels een aantal activiteiten. Middels dit beleidskader is de provincie momenteel bezig met uitwerken van een ‘Actieplan natuurinclusieve landbouw’. In deze uitvoeringsagenda wordt gezocht naar de verbinding tussen landbouw en natuur. Binnen deze uitvoeringsagenda wordt ook onderzocht welke verdienmodellen bij de agrarische ondernemers passen bij de transitie naar natuurinclusieve landbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ketenverkorting en regionalisering.</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat gewerkt kan worden aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel, daarin zou van de overheid meer aansturing en ondersteuning noodzakelijk zijn. Het is daarbij van belang dat de provincie een faciliterende en stimulerende rol op zich neemt om de verbinding tussen de Limburgse agrariërs en lokale supermarkten weet te leggen.	5028, 5187
Indiener stelt dat er wel gewerkt kan worden aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel; gericht op een circulair agrofoodsysteem, uitgaande van de potentie in dat gebied. Om dit gebiedsbreed van de grond te krijgen, is echter meer aansturing en ondersteuning vanuit de overheid nodig. Door dit sector-breed op te pakken en met ondersteuning en sturing vanuit provincie/overheid heeft dit een kans van slagen en zorg je ervoor dat tegenover de transitieopgave een passend en realistisch	5093

verdienmodel staat.	
Indiener stelt dat om ketenverkorting, regionale afzet en gepersonaliseerd voedsel van de grond te krijgen in Zuid-Limburg van de grond te krijgen meer ondersteuning van de overheid nodig is. Indiener stelt dat de macht van de retailsector daarvoor te groot is. De retailsector drukt individuele bedrijven uit de markt. Zonder hulp van de sector en de overheid is ketenverkorting geen realistisch verdienmodel.	5003, 5187, 5199, 5200
Indiener stelt dat indien de provincie een korte keten tussen Limburgse boeren en Limburgse burgers wilt stimuleren er eveneens een koppeling tot stand gebracht moet worden tussen de betreffende boeren en supermarkten in de regio. Daarnaast moeten agrariërs die hierop inspelen in financieel opzicht gesteund worden. Agrariërs krijgen dit niet zelf voor elkaar omdat hun kostprijs te hoog is waardoor supermarkten de voorkeur geven aan goedkope producenten.	5023
Indiener vindt dat meer ondersteuning en aansturing van de overheid nodig is bij het werken aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel. Indiener acht een individuele aanpak niet kansrijk. Indiener stelt dat dit sector-breed moet worden opgepakt met aansturing en ondersteuning van de provincie/overheid.	5132, 5187, 5189
Indiener is van mening dat gewerkt kan worden aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel; gericht op een circulair agrofoodsysteem en uitgaande van de potentie in het gebied. Indiener stelt dat pogingen hiertoe vanuit individuele bedrijven direct verdrongen worden door de markt. Indiener verzoekt om meer ondersteuning en aansturing vanuit de provincie/overheid om dit gebiedsbreed (op Zuid-Limburgse schaal) van de grond te krijgen.	5009
Waar de hele Omgevingsvisie euregionaal en internationaal is voor het bedrijfsleven, handel en recreatie wordt voor Zuid-Limburgse melkveehouders gesteld dat ze voor de lokale markt moeten produceren. Voor indiener is Europa lokaal en de handel gaat over de hele wereld door het brede pallet aan producten die zijn coöperatie namens indiener produceert om een goede vermarkting mogelijk te maken. Indiener stelt dat uit de beperkte groei van de biologische landbouw geconcludeerd kan worden dat lokaal en duurzaam in de praktijk niet zo goed te vermarkten is als dat wat de consument bij het invullen van enquêtes belooft. Lokaal produceren botst ook met andere doelstellingen die de provincie ons melkveehouders geeft. Een lokale markt vraagt ook vergroting van de bedrijfsoppervlakte.	5103

Standpunt GS
In het ‘Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst’ worden een aantal opgaven onderkend. Eén van de vier hoofd-investeringslijnen is het versterken van de marktketens. Het versterken van de economische kracht, meer samenwerking in de keten en oog voor de consument, staan hierin centraal.
‘Kiempunt Korte Ketens’ (zowel een online als fysieke community) geeft sector-breed ondersteuning bij het werken aan regionale afzet, ketenverkorting en gepersonaliseerd voedsel. Aansturing en ondersteuning van de provincie Limburg (in samenwerking met LIOF, Arvalis, LLTB en Bluehub) uit zich in de initiatieven en activiteiten die ‘Kiempunt Korte Ketens’ hiervoor opzet en uitvoert.
Een individuele bedrijfsconcept wordt door een aantal indieners niet kansrijk geacht. Dit standpunt onderschrijven wij niet. Goede initiatieven worden getoond op de website van Kiempunt.
In 2019 kozen steeds meer consumenten voor voedsel met een duurzaamheidskeurmerk en het aanbod van deze producten werd ook steeds groter (marktaandeel 14% van de totale bestedingen aan voedsel in Nederland in 2019). Dit staat in de jaarlijkse ‘Monitor Duurzaam Voedsel’.
Haalbaarheid van individuele danwel sector-brede marktconcepten zijn afhankelijk van onder andere de potentie van het gebied en het marktpotentieel. Anderzijds kan dit leiden tot locatievraagstukken. Dat de provincie inzet op ketensamenwerking met aandacht voor regionale en lokale productie betekent niet dat de provincie dergelijke bedrijfsconcepten voor álle bedrijven als doel heeft. Uiteraard moet dit passen bij de mogelijkheden van de ondernemer en de bedrijfslocatie. Daarom gaat de provincie Limburg het komend jaar in gesprek met partijen uit de voedselverwerkende- en voedselproducerende industrie (waaronder ook supermarkten), om ook de agrariër in de keten een betere positie te geven. Hierin heeft de provincie ook een faciliterende en stimulerende rol, om de verbinding tussen de agrariërs en deze partijen te leggen. Naast dat we ons richten op meer bewustwording bij de consument, richten we ons ook op het vermarkten van producten op andere manieren. In de tekst van de Omgevingsvisie zullen we onze aanpak concreter beschrijven.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

We faciliteren initiatieven die bijdragen aan versterkende verdienmodellen voor de land- en tuinbouw, zoals landbouw gericht op maatschappelijke diensten; natuurinclusieve landbouw, agrarisch landschapsbeheer en voedselgemeenschappen zoals het concept herenboeren, regionale afzet, korte ketens, hightech en gepersonaliseerd voedsel, gericht op een circulair agrofoodsysteem, uitgaande van de potentie in het gebied**. We hebben specifieke aandacht voor het versterken van de marktketens. Het versterken van de economische kracht, meer samenwerking in de keten en oog voor de consument, staan hierin centraal.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist het streven om onze inwoners en gasten meer te laten eten van ons eigen land en meer in te zetten op biologische voeding. Trefwoorden als korte ketens, 0-km voeding en interne logistieke verbindingen tussen landbouw en horeca ontbreken.	5149
Indiener mist de relatie in dit hoofdstuk met gezonde voeding (lokaal-regionaal Voedselsysteem in de keten ook benaderd in het kader van de gewenste landbouwtransitie/circulaire economie)	1026

Standpunt GS
De provincie ondersteunt duurzame initiatieven die ervoor zorgen dat consumenten, inwoners en gasten meer laten eten van ons Limburgs Land. Ook onze investeringslijn 3 uit ons 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Koers naar de toekomst': "Versterking van de Marktketen" draagt hieraan bij.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Grootschalige voorzieningen in buitengebied</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af wat er wordt verstaan onder grootschalige voorzieningen.	5102
Indiener mist de omschrijving van het begrip "toekomstbestendige locaties" (ten behoeve van nieuwe grootschalige voorzieningen).	5113
Indiener mist de voorwaarden waaronder de ontwikkeling van nieuwe grootschalige voorzieningen kan worden toegestaan.	5113
Initiatiefnemer is van mening dat voor (agro)industriële ontwikkelingen met oorsprong in het Heuvelland, ontwikkelruimte geboden moet worden op basis van integrale kwaliteitscriteria.	5108
Indiener is van mening dat de provincie sturend en zo mogelijk faciliterend dient op te treden bij conflicterende belangen. De provinciale rol daarbij is om ook gemeentegrens overstijgende alternatieven aan te dragen, af te wegen of mogelijk te maken. Initiatiefnemer denkt hierbij aan het realiseren van terreinen voor vestiging van agro-industrie, opslag en verwerking van (landbouw)producten, waarbij de faciliterende rol van de provincie kan bestaan uit het beschikbaar stellen van financiële middelen of van gronden of het opstellen van bestemmingsplannen.	5108
Initiatiefnemer is van mening dat indien voor (agro)industriële ontwikkelingen vanuit de gemeenschap onvoldoende draagvlak blijkt te bestaat, de provincie hiervoor alternatieve gebieden dient aan te wijzen en/of te faciliteren zodat een dergelijk initiatief doorgang kan vinden.	5108
Indiener onderschrijft het uitgangspunt dat nieuwe grootschalige voorzieningen op toekomstbestendige locaties gevestigd dienen te worden. Indiener is het echter niet eens met de conclusie dat dit in beginsel niet op de bestaande locatie is. Juist de bestaande locatie dient de eerste optie te zijn om nieuwe ontwikkelingen te laten plaatsvinden. Dat is volgens de indiener toekomstbestendig. Enerzijds omdat het ruimtelijk aansluit bij bestaande bebouwing en anderzijds omdat dit	2004, 2011

economisch toekomstbestendig is, omdat het efficiënt is in de bedrijfsvoering. Denk daarbij aan minder transport, synergie met de bestaande activiteiten en lage realisatie- en exploitatiekosten. Uiteraard geldt ook hier dat de ontwikkelruimte gekoppeld dient te zijn aan de ruimtelijke kwaliteit passend bij de draagkracht.	
Indiener vraagt zich af wat wordt bedoeld met het uitgangspunt dat nieuwe grootschalige voorzieningen op toekomstbestendige locaties worden gevestigd. Indiener verzoekt om bouw op bestaande agrarische bouwvlakken niet ter discussie te stellen.	5075, 5163, 5167, 5168, 5178, 5179, 5183, 5191
Indiener uit zijn zorgen over de opmerking in de Omgevingsvisie dat nieuwe grootschalige voorzieningen niet bij de bestaande activiteit mogen liggen. Het is niet efficiënt om dit op afstand te doen; dit moet bij het bedrijf zelf zijn.	5205
Indiener wil een nieuw gebouw realiseren bij het agrarisch bedrijf in de Groenblauwe mantel, maar leest dat nieuwe grootschalige voorzieningen bij de bestaande activiteit niet mogelijk zijn. Bouwen op een bedrijventerrein is voor indiener niet haalbaar.	5072
Indiener begrijpt de ontwerp-Omgevingsvisie zodanig dat nieuwe grootschalige voorzieningen bij de onderhavige bestaande activiteit niet mogelijk zijn. Bouwen op een bedrijventerrein is niet haalbaar.	5102
Indiener maakt uit de Omgevingsvisie op dat er een verbod is op nieuwbouw van loodsen (lees grootschalige voorzieningen) op bestaande locaties. Indiener vindt echter dat middels maatwerk nieuwbouw van een bewaarplaats ten behoeve van de land- en tuinbouw mogelijk moet zijn. Indiener verzoekt om vast te leggen dat binnen de aanduiding ‘buitengebied’ medewerking wordt verleend aan bewaarloodsen ten dienste van de akker- en tuinbouw.	5087, 5090
Door indiener wordt aangegeven dat verdere bedrijfsontwikkeling het meest efficiënt is op de huidige locatie vanwege de aanwezigheid van vruchtbare gronden, de bestaande functionele gebouwen met zonnepanelen, de verleende NB vergunning en het voorkomen van veel extra transport.	5162
Indiener leest in de ontwerp-Omgevingsvisie dat nieuwe grootschalige voorzieningen bij bestaande activiteit niet mogelijk zijn. Indiener acht bouwen op een bedrijventerrein voor hem niet haalbaar. Daarnaast wil de industrie waarmee de indiener contracten heeft afgesloten, het risico met betrekking tot de bewaring van producten bij de telers neerleggen. Indiener stelt dat het voor zowel de kostprijs als voor het milieu (transportbewegingen) het beste is om de bewaring op het landbouwbedrijf te laten plaatsvinden.	5037
Indiener vraagt wat de omschrijving is van het begrip ‘grootschalige voorzieningen’ (mede in relatie tot bestaande activiteiten op de huidige locatie)? Volgens indiener wordt in de Omgevingsvisie aangegeven dat bij een bestaande activiteit geen bebouwing meer mogelijk is. Indiener geeft aan dat dit niet strookt met het idee van kringlooplandbouw. Immers het toevoegen van een installatie aan een bestaande activiteit biedt de mogelijkheid om kringlopen te optimaliseren.	5099
Indiener verzoekt om vast te leggen dat binnen de aanduiding ‘buitengebied’ medewerking wordt verleend aan bewaarloodsen ten dienste van de akker- en tuinbouw. Indiener heeft een kaart toegevoegd van een planlocatie waar een dergelijke ontwikkeling voorzien is.	5087
Indiener vraagt kritisch te zijn op locaties waarop landbouwers a-typische activiteiten uitoefenen (grote opslagloodsen en toeristisch/recreatieve voorzieningen). Deze hoeven niet noodzakelijkerwijs in het buitengebied plaats te vinden.	5048
Initiatiefnemer is van mening dat de provincie korte ketens dient te faciliteren. Hierbij dient agro industrialisatie op bedrijventerreinen plaats te vinden om aantasting van het Nationaal Landschap te vermijden.	5108
Indiener vindt het teleurstellend dat niet gesproken wordt over agrarische bedrijventerreinen in plaats van opslagloodsen her en der in het landschap.	2016
Indiener heeft plannen op zijn bouwvlak een nieuwe loods te realiseren en vraagt zich af hoe de passage "nieuwe grootschalige voorzieningen worden op toekomstbestendige locaties gevestigd" moet worden uitgelegd (Midden-Limburg)	5036
Indiener vraagt zich af hoe de passage "nieuwe grootschalige voorzieningen worden op toekomstbestendige locaties gevestigd" moet worden uitgelegd. Indiener wil voorkomen dat de discussie die in Zuid Limburg bestaat over dat loodsen bij akkerbouwbedrijven maar op een bedrijventerrein gebouwd moeten worden zich ook naar Midden-Limburg verplaatst.	5036, 5127

(5127) Indiener verzoek te borgen dat bestaande bouwblokken gehandhaafd blijven en dat het ook in de toekomst mogelijk blijft voor agrarische bedrijven om zich hier verder te ontwikkelen.	
Indiener geeft aan dat bewerken en verwerken bij draagt aan verdienmodellen voor de Landbouw. Alleen bewerker en verwerken zou niet de hoofdactiviteit moeten zijn, omdat het dan bedrijvigheid is die niet meer past in het landschap. Indiener geeft aan dit als ondergeschikte activiteit toe te staan.	1026
Indiener stelt dat vastgelegd dient te worden dat grootschaligere kringlooplandbouw gepaard gaat kleinschalige landschapselementen en dat opslagloodsen op industrieterreinen geplaatst dienen te worden.	5128

Standpunt GS
Met grootschalige voorzieningen bedoelen we onder andere grootschalige opslagloodsen voor akkerbouwproducten, koelcellen voor fruit en loodsen van loonwerkbedrijven.

Uitganspunt voor de ontwikkeling van grootschalige agrarische voorzieningen is of er sprake is van een toekomstbestendige locatie. Of een locatie een toekomstbestendige locatie is, wordt op lokaal niveau afgewogen en is afhankelijk van het initiatief. Overwegingen die aan de orde zijn bij de afweging of een locatie toekomstbestendig is, zijn onder andere: ligging van de locatie ten opzicht van percelen en daarmee samenhangende vervoersbewegingen (al dan niet door kernen), synergie met bestaande bedrijfsactiviteiten, fysieke ontwikkelingsmogelijkheden gelet op omgevingskwaliteit en leefbaarheid en het investeringsvolume ten opzichte van de bestaande voorzieningen.
Een toekomstbestendige locatie kan de huidige locatie betreffen, maar ook een locatie op afstand (eventueel een vrijkomende agrarische bedrijfslocatie), nabij een bestaand cluster agrarische bedrijven of een bedrijventerrein. Dit is maatwerk.

Wij beseffen dat vanuit landschappelijke waarden in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg de vestiging van grootschalige voorzieningen op een (agrarisch) bedrijventerrein uitkomst kan bieden. Echter, om verschillende redenen (onder andere financiële haalbaarheid, inpassing bedrijfsvoering) blijkt dit in de praktijk lastig te realiseren. Daarnaast kennen een deel van de bestemmingsplannen nog latente plancapaciteit, waardoor bedrijfsontwikkeling binnen het bouwvlak in die situatie eenvoudig te realiseren is. Mede gelet op het beperkt aantal bedrijfsontwikkelingen en de spreiding van de bedrijfslocaties en de bijbehorende gronden verkiezen wij een meer realistische maatwerkaanpak, waarbij per casus een locatieonderzoek de alternatieven in beeld brengt, inclusief de randvoorwaarden om de ontwikkeling haalbaar te maken. Dit is in lijn met het vigerend provinciaal beleid. Wij zullen dit echter verduidelijken in de Omgevingsvisie.

Via deze werkwijzen kan beter ingespeeld op de kansen die zich voordoen, bijvoorbeeld kijkende naar vrijkomende agrarische bedrijfsbebouwing, of naar een gefaseerde verplaatsing naar een bestaand cluster met agrarische bedrijven of nabij of op bedrijventerreinen. De provincie onderzoekt hiertoe of het provinciale erfpachtkader kansen biedt ter realisatie van grootschalige voorzieningen op toekomstbestendige locaties. Een positieve grondhouding van alle partijen om te komen tot toekomstbestendige ontwikkellocaties is hiertoe noodzakelijk. Te beginnen bij lange termijn visie door de ondernemer.
Voor complexe situaties in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg werken wij bij de begeleiding en advisering met integrale casusteams. In deze multidisciplinaire teams zijn kwaliteitscommissies, dorpsbouwmeesters/welstandcommissies betrokken voor de borging van de ruimtelijke kwaliteit.

Ook voor Noord- en Midden Limburg is het uitgangspunt dat grootschalige voorzieningen voor opslag op, voor die functie, toekomstbestendige locaties worden gevestigd. Met dien verstande dat, in situaties waarbij de opslag niet uitsluitend voor gebruik binnen het eigen bedrijf is bedoeld conform het uitgangspunt bij agglomeratielandbouw, een sterke voorkeur bestaat voor vestiging op bedrijventerreinen. Via het bestemmingsplan kan hierop gestuurd worden. Wij zullen dit in de tekst van de Omgevingsvisie nader toelichten.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

In het Nationaal Landschap Zuid-Limburg worden nieuwe grootschalige ~~worden~~ voorzieningen, **zoals grootschalige opslagloodsen voor akkerbouwproducten, koelcellen voor fruit en loodsen van loonwerkbedrijven** op toekomstbestendige locaties gevestigd. Indien de voorzieningen ~~toch~~ noodzakelijk zijn bij de bestaande activiteiten op de huidige locatie, dan hanteren we randvoorwaarden om de landschappelijke kwaliteit en inpassing via een motiveringsplicht te borgen. Hierbij wordt rekening gehouden met onder andere de bestaande bouw, het omringende landschap, mogelijke vervoersbewegingen en de aansluiting op hoofdwegen. We stellen voorwaarden aan het locatieonderzoek en aan een kwalitatieve inpassing in het gebied.
Ook voor Noord- en Midden Limburg is het uitgangspunt dat grootschalige voorzieningen voor opslag op, voor die functie, toekomstbestendige locaties worden gevestigd. Met dien verstande dat in situaties waarbij de opslag niet uitsluitend voor producten van eigen bedrijf is bedoeld, conform het uitgangspunt bij agglomeratielandbouw, een sterke voorkeur bestaat voor vestiging op bedrijventerreinen.

Agglomeratielandbouw

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat vormen van agglomeratielandbouw algemeen voorkomend zijn en een belangrijk onderdeel vormen van het verdienmodel van agrarische bedrijven. Indiener is van mening dat het van groot belang is dat agglomeratielandbouw zich verder kan ontwikkelen op de locatie van het primaire bedrijf. Verkorting van de keten is immers een onderdeel van het (nieuwe) verdienmodel van veel bedrijven, iets dat ook door de provincie van harte wordt ondersteund. Door te eisen dat verwerking en bewerking van producten op een andere locatie moet plaatsvinden dan het primaire bedrijf, wordt het verdienmodel aangetast en ontstaan er meer transportbewegingen in het buitengebied. Indiener vraagt deze passage te schrappen.	2004, 2011
Indiener stelt dat er in de toekomst mogelijk alleen een verdienmodel is als ondernemers meer toegevoegde waarde aan het product toevoegen, zodat bewerking op het bedrijf dient plaats te vinden. Indiener vindt dat hier mogelijkheden voor moeten blijven bestaan op de landbouwbedrijven.	5037
Indiener stelt dat als agrarische bedrijven verplicht worden zich op locaties (bedrijventerreinen) te vestigen waarbij de directe binding met de gemeenschap en het landschap langzaam zal gaan verdwijnen, eerder een productielandbouw zal ontstaan dan een natuurinclusieve of kringlooplandbouw.	1019
Indiener vraagt om het mogelijk te maken ketens te verkorten en het verdienmodel te versterken, inclusief mestbewerking en –verwerking als verduurzaming van de veehouderij. Hierbij hoort ook de samenwerking tussen verschillende bedrijven uit verschillende sectoren.	5156

Standpunt GS
De term agglomeratielandbouw is toegelicht in de begrippenlijst van de Omgevingsvisie. Het betreft een vorm van land- en tuinbouw waarbij ketenintegratie ver is doorgevoerd, met een industriële uitstraling en zich uit door bijvoorbeeld de aanwezigheid van verwerkingsunits en laaddocks voor de aanvoer en afvoer van grote hoeveelheden producten. Naast de ruimtelijke impact is er sprake van vele vervoersbewegingen jaarrond. De geleidelijke uitbreiding van activiteiten binnen de keten is niet meer weg te denken als ontwikkeling binnen de agrarische sector. Mestbewerking en mestverwerking, die we in het POL2014 als aparte categorie hebben aangeduid, scharen wij in de huidige Omgevingsvisie onder het begrip agglomeratielandbouw. De ruimtelijke doorwerking voor beide categorieën is gelijk.

De doorgroei van agglomeratielandbouw in het buitengebied is alleen acceptabel in gebieden waar deze ontwikkeling ruimtelijk inpasbaar is en er sprake is van een ‘toekomstbestendige locatie’. Dit is een afweging op lokaal en/of regionaal niveau.
Wanneer zich geheel nieuwe initiatieven voordoen, of indien de ketenintegratie verder gaat dan uitsluitend het eigen bedrijf, vinden wij dat deze bij voorkeur thuishoren op bedrijventerreinen of bij een bestaand, grootschalig en toekomstbestendig cluster van agrarische bedrijven. Dit ter bevordering van de mogelijkheden voor kringlooplandbouw. Kwaliteitsverbetering van het leef- en vestigingsklimaat, aanwezigheid van logistieke knooppunten, aanwezigheid van aanvoer en

afzetmarkt en zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik vormen aandachtspunten bij het bepalen of een locatie voor dit soort functies toekomstbestendig is (overeenkomstig POL2014).

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

De geleidelijke uitbreiding van activiteiten binnen de keten en korte ketens is niet meer weg te denken als ontwikkeling binnen de agrarische sector. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verwerking, verpakking en opslag van eigen producten en die van derden of het verwaarden van reststromen, **zoals mestbewerking en mestverwerking.**
Voor het behoud van de economische betekenis van de agrarische bedrijven is **doorgroei van** agglomeratielandbouw **in het buitengebied mogelijk indien sprake is van een 'toekomstbestendige locatie',** mede in verband met de mogelijke kansen voor het versnellen van verduurzaming, verwaarding en het uitwisseling van stofstromen. **Kwaliteitsverbetering van het leef- en vestigingsklimaat, aanwezigheid van logistieke knooppunten, aanwezigheid van aanvoer en afzetmarkt en zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik vormen aandachtspunten bij het bepalen of een locatie voor dit soort functies toekomstbestendig is.** ~~, onder voorwaarden acceptabel,~~ **Voor wat betreft nieuwe initiatieven van agglomeratielandbouw heeft vestiging op een bedrijventerrein of bij een bestaand, grootschalig en toekomstbestendig cluster van agrarische bedrijven de voorkeur, zeker indien er sprake is van verwerking van producten van derden.** De verordening biedt hiertoe mogelijkheden. **Deze beleidslijn is ook van toepassing op mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties.**

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 22. Begrippenlijst, begrip "Agglomeratielandbouw":

Grootschalige land~~bouw~~**- en tuin**bouw met industriële uitstraling waarbij ketenintegratie op het bouwvlak centraal staat. Naast de primaire productie worden de landbouwproducten opgeslagen, en/of verder verwerkt tot een halfabricaten of eindproducten en/of worden reststromen verwerkt **(inclusief mestbewerking en mestverwerking).**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie ruimere mogelijkheden voor de agglomeratielandbouw biedt dan de structuurvisie van de gemeente Venlo en vindt dat de Omgevingsvisie aan de gemeentelijke structuurvisie moet worden aangepast.	5113

Standpunt GS
De provincie geeft in de ontwerp-Omgevingsvisie haar visie op agglomeratielandbouw. De Omgevingsvisie is zelfbindend. Dit betekent dat de omgevingsvisie van de gemeente een minder ruime mogelijkheden kan hebben op dit thema. Dit leidt niet tot aanpassing van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de voorwaarden waaronder agglomeratielandbouw kan worden toegestaan en vreest dat door het toestaan van agglomeratielandbouw de soorten- en gebiedsbescherming in gevaar komt.	5113

Standpunt GS
Bij elke ruimtelijke ontwikkeling of ontwikkeling met ruimtelijke consequenties moet een belangenafweging plaatsvinden en beoordeeld worden of sprake is van een goede ruimtelijke ordening (kijken of ontwikkelingen naast elkaar kunnen bestaan). Een toetsing aan wet- en regelgeving voor natuur hoort daarbij. We nemen de voorwaarden voor het toestaan van

agglomeratielandbouw op in de Omgevingsvisie. Deze zijn overeenkomstig de voorwaarden zoals beschreven in POL2014.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

De geleidelijke uitbreiding van activiteiten binnen de keten en korte ketens is niet meer weg te denken als ontwikkeling binnen de agrarische sector. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verwerking, verpakking en opslag van eigen producten en die van derden of het verwaarden van reststromen, **zoals mestbewerking en mestverwerking.**
Voor het behoud van de economische betekenis van de agrarische bedrijven is **doorgroei van** agglomeratielandbouw **in het buitengebied mogelijk indien sprake is van een 'toekomstbestendige locatie',** ~~onder voorwaarden acceptabel,~~ mede in verband met de mogelijke kansen voor het versnellen van verduurzaming, verwaarding en het uitwisseling van stofstromen. **Kwaliteitsverbetering van het leef- en vestigingsklimaat, aanwezigheid van logistieke knooppunten, aanwezigheid van aanvoer en afzetmarkt en zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik vormen aandachtspunten bij het bepalen of een locatie voor dit soort functies toekomstbestendig is.**
Voor wat betreft nieuwe initiatieven van agglomeratielandbouw heeft vestiging op een bedrijventerrein of bij een bestaand, grootschalig en toekomstbestendig cluster van agrarische bedrijven de voorkeur, zeker indien er sprake is van verwerking van producten van derden. De verordening biedt hiertoe mogelijkheden. **Deze beleidslijn is ook van toepassing op mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties.**

<u>Definitie Intensieve veehouderij</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat er melding gemaakt wordt van een aangepaste definitie van (intensieve) veehouderij in het kader van het omvormen van de land- en tuinbouw naar meer extensieve vormen. Omdat de toegevoegde waarde hiervan niet nader wordt geduid, vraagt indiener deze passage te schrappen en de definities uit het POL2014 te blijven hanteren.	2004, 2011
Indiener stelt dat het niet duidelijk is hoe de nieuwe definitie voor intensieve veehouderij zou moeten luiden, wanneer deze bekend wordt en hoe mensen hun zienswijzen daarop kenbaar kunnen maken. Indiener verzoekt om op de hoogte gebracht te worden zodra de nieuwe definitie bekend gemaakt wordt.	5084
Indiener is van mening dat de opmerkingen dat een aangepaste definitie van 'intensieve veehouderij' helpt bij de aansturing van de omvorming van de traditionele vormen van landbouw naar meer extensieve vormen geen vertrouwen wekt.	5127
Indiener stelt dat de nieuwe definitie voor intensieve veehouderij niet toegelicht wordt. Indiener stelt dat dit de mogelijkheid om hiertegen een zienswijze in te dienen schaadt.	5032, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5180, 5191
Indiener geeft aan dat er in de ontwerp-Omgevingsvisie wordt nagedacht over een nieuwe definitie intensieve veehouderij, maar dat de details ontbreken. Indiener vindt dit onacceptabel en deelt de zorg dat deze definitie een verdere beperking zal zijn voor veehouderijen in Limburg. Indiener vindt dat de primaire landbouw op veel fronten onder druk staat, voornamelijk op het gebied van levensvatbaarheid. Indiener stelt ook dat de term intensieve veehouderij verschillend is dan een melkveehouderij.	5060
Indiener vreest dat in het licht van een aangepaste definitie voor intensieve veehouderij, melkveehouderijbedrijven als zodanig worden bestempeld en deze worden beperkt in hun gebruiks- en ontwikkelmogelijkheden.	5167, 5168, 5178, 5179, 5180

Standpunt GS
De huidige definitie van intensieve veehouderij (het hebben van een bedrijfsmatige tak van varkens, kippen, vleeskuiken, vleeskalveren, stieren voor roodvleesproductie, geiten, eenden, pelsdieren,

konijnen, kalkoenen, of parelhoenders) is uitsluitend gebaseerd op het houden van een aantal specifieke diercategorieën. De definitie maakt daarbij geen onderscheid in de vorm waarop de dieren gehouden worden, intensief of extensief. In de praktijk sluit deze definitie niet altijd aan bij de gestelde provinciale doelen.
Zo is bijvoorbeeld op basis van de huidige definitie het starten van een innovatief concept met diercategorieën die nu onder de noemer intensieve veehouderij vallen nauwelijks mogelijk, ook al worden de dieren extensief gehouden.
Een nieuwe definitie moet een hulpmiddel zijn om de provinciale doelen te bereiken, invulling te geven aan de maatschappelijke opgaven en aansluiten bij wet- en regelgeving; dit ter voorkoming van extra (provinciale) regeldruk. We betrekken hierbij ook het op te stellen landelijke mestbeleid, dat uitgaat van grondgebondenheid voor de melkveehouderij en rundvleesveehouderij.

De herijking van de definitie en het in beeld brengen van de consequenties voor vestiging en doorontwikkeling van veehouderijbedrijven zal plaatsvinden in het kader van een herziening van de provinciale omgevingsverordening. Dat betekent dat deze wijziging ter visie wordt gelegd voordat deze geëffectueerd wordt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vestigingsbeleid intensieve veehouderij</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de extensiveringsgebieden voor intensieve veehouderij te schrappen. In deze gebieden bevinden zich nog nauwelijks bedrijven, terwijl nabijgelegen bedrijven in het verwevingsgebied onterecht worden belemmerd. Ook in dit soort situaties moet gelden dat ontwikkeling alleen kan plaatsvinden op een toekomstbestendige locatie.	2004, 2011
Indiener is van mening dat gezien de landbouwontwikkelingsgebieden en verwevingsgebieden zijn komen te vervallen er ook geen grond meer is om de extensiveringsgebieden in stand te houden.	5074
Indiener geeft aan dat het voor hem absoluut onduidelijk is waarom de ontwikkelingsgebieden IV geschrapt zijn uit het provinciale beleid en de tegenhanger daarvan, de extensiveringsgebieden, niet.	5127
Indiener verzoekt in relatie tot het schrappen van de ontwikkelingsgebieden IV om een duidelijke definitie van wat verstaan wordt onder ‘kwalitatieve incidentele nieuwvestiging’.	5084
Als er ambitie is voor herstructuring van de intensieve veehouderij dan zou het accent moeten liggen op ondersteuning van bedrijven op locaties waar geen ontwikkeling mogelijk is naar betere locaties. Bijvoorbeeld bedrijven kort bij de kern.	2011
Indiener wijst er op dat het Ontwikkelingsgebied IV is aangewezen om bedrijfsontwikkeling, innovatie en daarmee emissiereductie elders te bewerkstelligen. Het uitgangspunt dat verdere bedrijfsontwikkeling alleen gepaard kan gaan met het wegbestemmen van latente ruimte is niet conform het streven van het ontwikkelingsgebied en benadeeld de bedrijven aldaar. Indiener verzoekt om zorg te dragen dat latente ruimte niet wordt wegbestemd.	5164, 5165, 5166

Standpunt GS
De zonering intensieve veehouderij in Noord- en Midden-Limburg komt voort uit het Reconstructieplan Noord- en Midden-Limburg (2004) en had tot doel om de herstructurering van de intensieve veehouderij in goede banen te leiden. Dit door een afwaartse beweging ten opzichte van kwetsbare (natuurgebieden) te realiseren, via het aanwijzen van extensiveringsgebieden en het concentreren van nieuwe bedrijfslocaties in ontwikkelingsgebieden intensieve veehouderij.

Het doel voor het aanwijzen van het extensiveringsgebied, zijnde het zo veel als mogelijk vrijmaken en vrijhouden van de omgeving van kwetsbare natuurgebieden van IV-activiteiten, is en blijft van kracht. Om die reden zijn er binnen extensiveringsgebieden geen toekomstbestendige locaties voor intensieve veehouderij-activiteiten gelegen. De aanduiding van de extensiveringsgebieden heeft overigens geen aanvullende werking op de IV-activiteiten die buiten de extensiveringsgebieden plaatsvinden.

Het oorspronkelijk doel van de splitsing tussen ontwikkelingsgebieden, verwevingsgebieden en extensiveringsgebieden voor intensieve veehouderij was het streven naar een concentratie van de IV-activiteiten binnen de ontwikkelingsgebieden. Een grootschalige verplaatsing van IV-bedrijven is, onder meer vanwege financiële redenen, niet haalbaar gebleken. Bovendien blijkt dat ondernemers eerder kiezen voor meerdere locaties, wat de noodzaak voor bedrijfsverplaatsingen en nieuwvestiging minder groot maakt.

Bij de inwerkingtreding van POL2014 zijn de verwevingsgebieden al vervallen. Reden hiervoor is dat algemene wet- en regelgeving in dit verband bepalend is voor de doorgroei van bedrijven en voldoende sturing biedt en daarom de aanduiding als verwevingsgebied geen toegevoegde waarde heeft.

Met het schrappen van ontwikkelingsgebieden intensieve veehouderij uit het provinciale beleid willen we de ontwikkeling van nieuwe locaties voor intensieve veehouderij-activiteiten tegengaan, omdat er voldoende ruimte is voor hergebruik en doorontwikkeling van bestaande locaties waar ondernemers hun bedrijfsactiviteiten stoppen.

Verder behouden we buiten de extensiveringsgebieden de mogelijkheid voor kwalitatieve incidentele nieuwvestiging van IV-bedrijven op een toekomstbestendige locatie. Hervestiging in combinatie met kwaliteitswinst zoals sloop, het weghalen van latente ruimte in bestemmingen en/of vergunningen en de afname van emissie op kwetsbare natuurgebieden en woonkernen wordt hierbij als randvoorwaarde gesteld. Daarbij bieden we de mogelijkheid voor gefaseerde afbouw op de niet-toekomstbestendige locaties. Ook dit biedt een alternatief voor het schrappen van de ontwikkelingsgebieden intensieve veehouderij.

Limburg is actief betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van de diverse stoppers- en saneringsregelingen, in samenwerking met het Rijk (LNV), IPO, VNG en de sector.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af welke belangenafweging er wordt gemaakt wanneer voedselgemeenschappen zoals Herenboeren intensieve veehouderij gaan bedrijven op plekken waar nieuwvestiging IV volgens het vigerende bestemmingsplan onder het huidige POL2014 niet is toegestaan. Indiener stelt dat intensive veehouderij in de directe nabijheid van burgerwoningen (zonder draagvlak van de omgeving) onwenselijk is vanwege de aantasting van de leefkwaliteit en gezondheidsrisico's. Indiener verwijst hierbij naar diverse onderzoeken en plan-MER van de Omgevingsvisie.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener stelt dat in het Ontwerp duidelijk aangeven is dat intensieve veehouderij enkel kan op "bestaande locaties waar reeds de bestemming intensieve veehouderij op rust en welke nog conform de milieuvergunning als zodanig in werking is, worden toegestaan". De indiener stelt dat er zonder draagvlak in directe omgeving geen intensieve veehouderij tegen bebouwd of stedelijk gebied aan kan en dit niet in een woongebied thuishoort.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener stelt dat uitgesloten dient te worden dat in de nabijheid van woningen een nieuwvestiging van veehouderijen met IV-dieren kan ontstaan. Ook IV-dieren die gehouden worden op de manier volgens het concept van de Herenboeren vallen volgens indiener in deze categorie en horen daarom niet thuis aan de rand van een woongebied. Indiener vreest dat deze voor overlast, gezondheidsrisico's, aantasting van de leefkwaliteit en sociale onrust zullen zorgen.	5045, 5123, 5124, 5125, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener constateert in de praktijk dat de huidige wet- en regelgeving niet is toegesneden op het concept herenboeren en vraagt aandacht daarvoor. Het gaat dan met name om de Wet milieubeheer in relatie tot het houden van kippen en varkens in agrarisch gebied.	1030

Standpunt GS
In de huidige definitie van intensieve veehouderij is nieuwvestiging uitsluitend mogelijk in ontwikkelingsgebieden of bij incidentele nieuwvestiging buiten extensiveringsgebieden. We willen de definitie intensieve veehouderij herijken. En wel op een zodanige manier dat binnen ons

vestigingsbeleid voor intensieve veehouderij meer rekening gehouden kan worden met de wijze waarop dieren gehouden worden dan uitsluitend met de diercategorie. De gemeente toetst aan wet- en regelgeving en is er verantwoordelijk voor dat bij het faciliteren van initiatieven voldoende rekening wordt gehouden met leefkwaliteit, gezondheid en draagvlak bij omwonenden. Het concept Herenboeren is ook gebonden aan de huidige wet- en regelgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener voorziet problemen en hoge kosten om te kunnen voldoen aan de gestelde voorwaarden voor incidentele nieuwvestiging voor IV-bedrijven. Indiener verzoekt om het huidige 'Ontwikkelingsgebied intensieve veehouderij' voor zijn bedrijfslocatie te behouden. Indiener heeft kaartbeelden van het bedrijf in kwestie toegevoegd.	5180, 5191

Standpunt GS
Bij incidentele nieuwvestiging gaat het over een vestiging van een geheel nieuw bouwvlak. Bij uitbreiding van een bestaand bouwvlak zijn de aanvullende voorwaarden die gelden bij incidentele nieuwvestiging niet aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de traditionele landbouw en in het bijzonder de veehouderij negatief worden benaderd in deze visie. Indiener vraagt om de passage dat 'de relatie tussen de landbouw, wonen en werken traditioneel hoofdzakelijk wordt bepaald door de mate van stankoverlast' te schrappen of te herformuleren.	5075, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een visie op hoofdlijnen en beschrijft per thema de opgaven, de provinciale ambitie en de aan de orde zijnde beleidskeuzes in het fysieke domein. We constateren dat er al een flinke winst is geboekt in het verlagen van emissies. Toch is er nog een aantal doelen (bijvoorbeeld op het gebied van biodiversiteit, (grond)waterkwaliteit) en aantal geurgehinderden niet behaald op gebiedsniveau. We begrijpen uw standpunt ten aanzien van de betreffende passage en passen deze aan.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

~~Traditioneel werd de relatie tussen landbouw, wonen en werken hoofdzakelijk bepaald door de mate van stankoverlast.~~ **In sommige situaties kan geur tot overlast in de omgeving leiden en een aandachtspunt vormen.** De aandacht is daarnaast gericht op mogelijke risico's die de land- en tuinbouw op de gezondheid van bewoners heeft. We zullen vanuit de bestaande locaties bezien hoe we de omgevingskwaliteit kunnen verbeteren, onder andere via sturing met een integrale gebiedsaanpak op de kwaliteitsverbetering van bestaande knelsituaties.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het niet eens met het handhaven van de bestaande geitenstop. Indiener is het niet eens met het eventueel bijstellen of heroverwegen hiervan op basis van de uitkomsten van het VGO-onderzoek, omdat de ontwikkelingsmogelijkheden van zijn geitenhouderijbedrijf langdurig worden geblokkeerd nu de onderzoeken maar blijven duren. Indiener verzoekt om, onder voorwaarden, uitzonderingen op de geitenstop te	5032

maken en mee te denken aan oplossingen. Indiener is van mening dat de provincie Limburg niet 'beweegt' op het gebied van geitenhouderij. Indiener verzoekt de tekst over de heroverweging van de geitenstop op basis van de uitkomsten van de VGO-onderzoek, als volgt te herzien. Dat na het bekend worden van de uitkomsten in ieder geval een heroverweging plaatsvindt waarbij wordt bekeken of een opheffing of bijstelling van de geitenstop (bijvoorbeeld in geval van toepassing van maatregelen) mogelijk is.	

Standpunt GS
Naar aanleiding van het onderzoek 'Veehouderij en Gezondheid Omwonenden III, longontsteking in de nabijheid van geiten- en pluimveehouderijen; actualisering van gegevens uit huisartspraktijken 2014-2016' d.d. september 2018 hebben wij gekozen voor een algeheel verbod voor het oprichten van een geitenhouderij en het uitbreiden van een bestaande geitenhouderij. In het genoemde onderzoek wordt een correlatie bevestigd tussen het wonen in de nabijheid van geitenhouderijen en een verhoogd risico op longontsteking. Om dit risico te beperken voor de inwoners van Limburg is ervoor gekozen om hiervoor regels met een rechtstreekse werking in te stellen. Indien er uit het betreffende onderzoek volgt dat er geen causaal verband is tussen longontstekingen en de nabij gelegen geitenhouderijen zal deze paragraaf in heroverweging worden genomen door PS, overeenkomstig het huidige standpunt van PS.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Stikstofproblematiek</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist aandacht voor de stikstofproblematiek.	2014

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg wordt meerdere malen het 'Limburgs Aanvalsplan Stikstof' genoemd. Vanuit het 'Limburgs Aanvalsplan Stikstof' wordt op dit moment gewerkt aan een probleemgerichte gebiedsaanpak. Door middel van deze aanpak wordt ingezet op een vermindering van stikstofemissies (en daarmee vermindering van de depositie op natuur) door middel van bronmaatregelen. Door deze aanpak kan het herstel van de natuurkwaliteit en de biodiversiteit in stikstofgevoelige Limburgse natuurgebieden worden versneld.
Daarnaast wordt in de ontwerp-Omgevingsvisie meerdere malen het nieuw op te stellen 'Nationaal Natuurprogramma' genoemd, waarin het Rijk en provincies afspraken maken over het doelbereik van de 'Europese Vogel- en Habitatrichtlijn' in 2050.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bepleit bronmaatregelen bij agrarische bedrijven om de natuur te versterken. Toevoeging 2004: Door emissieverlaging van veehouderijbedrijven te stimuleren wordt voorkomen dat deze bedrijven noodgedwongen moeten stoppen. Bijkomende effecten als het behoud weidegang, voorkomen omzetting van grasland in bouwland, vasthouden van water in buitengebied. Toevoeging 2011: Investeren in maatregelen bij land- en tuinbouwbedrijven draagt bij aan een afname van de impact op de natuur en is hierdoor effectiever dan saneringsmaatregelen. Dit is positief voor natuur, de omgeving van de bedrijven en water in buitengebied.	2004, 2011

Standpunt GS
Vanuit het 'Limburgs Aanvalsplan Stikstof' wordt op dit moment gewerkt aan een probleemgerichte gebiedsaanpak. Door middel van deze aanpak wordt ingezet op een vermindering van

stikstofemissies (en daarmee vermindering van de depositie op natuur) door middel van bronmaatregelen. Daarbij wordt ook onderzocht welke mogelijkheden er zijn om emissies bij bestaande bedrijven terug te dringen met andere bronmaatregelen dan opkoop, bijvoorbeeld met behulp van emissiereducerende technieken in stallen. Voor een sector als de melkveehouderijsector hebben dit soort maatregelen over het algemeen de voorkeur boven opkoop (met name in Zuid-Limburg) vanwege bijkomende voordelen op het gebied van bijvoorbeeld erosie, nitraat en landschappelijke kwaliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de oplossing voor de noodzakelijke stikstofvermindering (in grote lijnen) in: Maak regio's met een standstill in het aantal dieren. Zorg ervoor dat er per regio per periode een afname van de emissie wordt bereikt (door een forse vermindering van het aantal dieren). Zet niet in op emissie-arme stalsystemen. Daarmee wordt immers een (verkeerd) productiesysteem in stand gehouden, dat gekenmerkt wordt door import van grondstoffen en overschot aan mest en stikstof. Richt je op kringlooplandbouw, natuurinclusieve productie, minder stikstof, minder CO2, minder gif, betere bodem, hogere grondwaterstand, meer biodiversiteit. De natuur, de landbouw en de gezondheid en welzijn van alle Nederlanders hebben daar baat bij.	5106

Standpunt GS
Om de noodzakelijke stikstofvermindering te realiseren gaat de provincie vanuit het 'Limburgs Aanvalsplan Stikstof' een aantal gebiedsgerichte bronmaatregelen inzetten. Deelname aan opkoop- en saneringsregelingen die het Rijk daarvoor ter beschikking stelt, wordt door de provincie gefaciliteerd. De focus van de provincie Limburg daarbij is erop gericht om de emissie (en daarmee depositie) van stikstof te verminderen. Dat streven volgt ook nadrukkelijk uit de 'Uitvoeringsagenda Vitale Veehouderij', waar de effecten van de genoemde opkoop- en saneringsregelingen nauwlettend worden gemonitord. Daarbij wordt breder gekeken dan alleen stikstof, zo ook nadrukkelijk naar geur en fijnstof teneinde de totale leefomgeving te verbeteren.

Sturing op dieraantallen gebeurt via de doorwerking van Rijks wet- en regelgeving. Er zijn ook gevallen waarin innovatie op andere gronden dan stikstof sterk de voorkeur heeft boven opkoop, zoals bijvoorbeeld voor een sector als de melkveehouderij (in met name Zuid-Limburg). Dit vanwege bijkomende voordelen op het gebied van bijvoorbeeld erosie, nitraat en landschappelijke kwaliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet in de hoge kosten van nieuwe stalsystemen in het kader van vermindering stikstofemissies een grote belemmering voor bedrijfsovernames.	2007

Standpunt GS
Met (de vertegenwoordiging van) de sector zijn eerder afspraken gemaakt over ontwikkelingen en innovatie. Voor de veehouderij betekent dat het toewerken naar een lager emissieniveau van ammoniak, geur en fijnstof met als doel om te komen tot een emissieniveau dat geen of slechts verwaarloosbare hinder/risico voor de omgeving oplevert. Het reguliere investerings- en vervangingsregime ligt ten grondslag aan de gekozen fasering.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van menig dat alleen de ongebruikte stalruimte in aanmerking komt voor	2014

behandeling in relatie met quotums. Indien rekening gehouden wordt met intern en/of extern salderen, is uitkopen van quotums dweilen met de kraan open. Indiener vraagt om aandacht aan dit onderwerp te besteden en te bepalen dat de ongebruikte ruimtes van aanwezige omgevingsvergunningen niet mogen worden gesaldeerd anders dan voor reeds aanwezige ongebruikte stalruimte. Er mag bij het afgeven van (nieuwe) omgevingsvergunningen geen extra ruimte worden verstrekt. Ongebruikte extra ruimte in de omgevingsvergunningen moet worden ingenomen.	

Standpunt GS
Het realiseren van stikstofdaling is noodzakelijk voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor 'Natura 2000-gebieden'. De 'Beleidsregels intern en extern salderen in Limburg, december 2019' bepalen op welke wijze stikstofruimte voor in-/extern salderen kan worden ingezet, waarbij tevens rekening wordt gehouden met de relevante jurisprudentie op dit onderwerp, en dienen daarmee afdoende het gestelde doel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft zorgen over de gepande uitbreiding van vliegbasis de Peel, vanwege beperkingen in de stikstofuitstoot van zijn bedrijf.	5162

Standpunt GS
Voor bestaande activiteiten die beschikken over rechtsgeldige (milieu)toestemmingen geldt dat sprake is van vergunde rechten en deze niet in omvang kunnen worden ingeperkt als gevolg van de komst van nieuwe initiatieven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Doorwerking Uitvoeringsagenda Vitale veehouderij</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ondersteunt de provinciale 'Agenda Vitale Veehouderij' op hoofdlijnen waaraan in de Omgevingsvisie wordt gerefereerd en verwijst naar de schriftelijke reactie van de indiener hierop d.d. 5 oktober 2018.	2004, 2011

Standpunt GS
Wij waarderen de samenwerking die heeft plaatsgevonden en nog plaatsvindt in het 'Bestuurlijk Overleg Schone Stallen', nu genaamd 'Bestuurlijk Overleg Vitale Veehouderij' omtrent de totstandkoming en uitvoering van de 'Agenda Vitale Veehouderij'.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het niet eens met de opmerking om te bezien in hoeverre het beleid van de uitvoeringsagenda in de omgevingsverordening moet worden verankerd. (2004, 2011) Rijksbeleid en doorwerking van landelijke regelgeving alsmede het 'Aanvalsplan Stikstof' hebben invloed op de ontwikkeling van de veehouderij. De effecten hiervan zijn niet op voorhand in te schatten. (5127, 5136) Indiener vindt het niet gepast dat deze nota zonder verdere toelichting in de ontwerp-Omgevingsvisie is opgenomen, terwijl menige agrariër niet zal weten wat de inhoud van deze nota is en hier om die reden geen zienswijze tegen richt.	2004, 2011, 5127, 5136, 5156
Indiener vraagt de provincie om een duidelijke keuze te maken inzake de regierol rondom	1022

het terugdringen van emissies en het verbeteren van de omgevingskwaliteit en leefbaarheid van (intensieve) veehouderijen.	

Standpunt GS
De zienswijze inzake het 'Uitvoeringsprogramma Vitale Veehouderij' richt zich niet op de inhoud van de Omgevingsvisie, maar op de 'Agenda Vitale Veehouderij' (PS, 2018). Voor wat betreft doorontwikkeling van de Limburgse veehouderij richting de maatschappelijke opgaven worden met stakeholders afspraken gemaakt over een nieuw en integraal actieprogramma, waarin naast de oplossing van huidige knelpunten en de te bereiken milieuwinst ook de toekomstvaste ontwikkeling van de Limburgse veehouderij centraal staat. Daarbij is ook de bestuurlijke ambitie uitgesproken om te komen tot gedeelde (reductie)doelstellingen.
In samenspraak met het 'Bestuurlijk Overleg Vitale Veehouderij' wordt bekeken of het gewenst is om (onderdelen van) de 'Agenda Vitale Veehouderij' te verankeren in de Omgevingsverordening. Eisen voor wat betreft ammoniakemissie volgend op de uitvoeringsagenda zijn al eerder opgenomen in de Omgevingsverordening. Ook voor de onderdelen 'geur' en 'fijnstof' dienen normen te worden verankerd om daarmee de gestelde doelen te behalen. Om het bevoegd gezag (veelal de gemeenten) de kaders te bieden waarmee de gestelde doelen kunnen worden behaald is het opnemen van deze normen in de Omgevingsverordening noodzakelijk. Wanneer dit aan de orde is, dan volgt vanzelfsprekend de mogelijkheid tot het indienen van zienswijzen. Deze mogelijkheid is niet afhankelijk van het al dan niet indienen van een zienswijze ten aanzien van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener stelt dat hij tegen het intrekken van latente ruimte is zonder een zorgvuldige onderbouwing. Veehouders die omschakelen naar concepten die inspelen op dierenwelzijn hebben meer ruimte nodig voor hetzelfde aantal dieren of houden op de bestaande ruimte minder dieren.	2004, 2011
Indiener is het pertinent oneens met de in 'Agenda Vitale Veehouderij' opgenomen passage over intrekking van de latente ruimte zowel daar waar (nog) niet benutte vergunningsruimte als ook (nog) onbenutte delen van het bouwblok bedoeld zijn.	5075, 5127, 5163, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5191
Indiener is niet akkoord met het intrekken van latente ruimte. Indiener verzoekt te kijken naar ontwikkelruimte in plaats van beperkingen, omdat vernieuwing en innovatie de grootste kans op realisatie van ambities geven.	5060
Indiener stelt dat de veehouderij ruimte dient te behouden voor het ontwikkelen van nieuwe concepten. Indiener stelt dat alleen met behoud van ruimte verduurzaming en verbetering van dierwelzijn mogelijk is.	5156
Indiener stelt dat het inperken van de latente ruimte van het bouwblok een enorme beperking zou zijn voor de verdere ontwikkeling van het bedrijf zowel voor de agrarische tak als de verbrede landbouw activiteiten waarvoor in de toekomst de nodige voorzieningen moeten worden gerealiseerd om een renderende activiteit te ontplooien.	5102
Indiener is het niet eens met de in het uitvoeringsprogramma vitale veehouderij opgenomen APK voor verouderde stallen.	5075, 5127, 5163, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5191

Standpunt GS
Voor wat betreft latente ruimte hebben sommige agrarische locaties vrij ruime bouwblokken en/of ongebruikte milieuruimte. Door de ruimtelijke en milieutechnische plancapaciteit aan te laten sluiten bij de gebruikte en op korte termijn te ontwikkelen plancapaciteit wordt ruimte gecreëerd voor innovatieve en kwalitatieve projecten. Het intrekken van latente ruimte (bevoegdheid gemeenten) draagt bij aan een structuurversterking van en behoud van draagvlak voor de blijvende en kwalitatief groeiende bedrijfslocaties in het buitengebied. Wanneer intrekking van latente ruimte aan de orde is, dan dient

dit zorgvuldig onderbouwd te worden en dient hiervoor een zorgvuldig proces doorlopen te worden met mogelijkheid tot inspraak.

Bestaande regelgeving voor het duurzamer en extensiever maken van veehouderijen is momenteel hoofdzakelijk gericht op nieuwe bedrijven of ontwikkelende bedrijven. Voor alle bedrijven worden, conform bestaand beleid in de vigerende Omgevingsverordening Limburg2014, per 2030 verdergaande eisen op het gebied van reductie van de emissie van ammoniak emissie gesteld. Om ook voor andere vormen van het belasten van de omgeving (geur, fijnstof, CO2) slagen te maken is het een optie om stallen periodiek af te zetten tegen de technische mogelijkheden die er op het gebied van het beperken van de belasting van de omgeving bestaan. Omdat voor het daadwerkelijk toepassen van een dergelijke optie de provincie afhankelijk is van mogelijkheden die landelijke en gemeentelijke wetgeving biedt, is in het 'Uitvoeringsprogramma Vitale Veehouderij' aangegeven dat we de mogelijkheden voor het toepassen van het zogenoemde APK voor stallen zullen beoordelen bij de invoering van de Omgevingswet. Over de vraag of, en in welke vorm, dit dan wordt toegepast zal nog nadere besluitvorming plaats moeten vinden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vestigingsbeleid glastuinbouw</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de tekst uit de Omgevingsvisie op verschillende manieren uitgelegd kan worden en vaag blijft, waardoor zorgen ontstaan over het toekomstperspectief van hun glastuinbedrijven in een Ontwikkelingsgebied Glastuinbouw.	5024, 5029, 5030, 5054, 5082, 5092, 5111
Indiener vraagt de provincie ruimte te bieden voor toekomstvaste ontwikkelingsgebieden glastuinbouw met en voor gezonde glastuinbouwbedrijven.	5017, 5024, 5029, 5030, 5054, 5059, 5065, 5077, 5082, 5111, 5122, 5148, 5186, 5211, 5214
Indiener constateert dat de ontwerp omgevingsvisie solitaire glastuinbouwbedrijven onvermeld laat. Solitaire locaties kunnen locatiespecifieke kansen voor verduurzaming en bedrijfsontwikkeling bieden, passend in de omgeving en bij lokale omstandigheden. In die gevallen pleit de indiener wel voor het bieden van ruimte en het faciliteren van doorontwikkeling tot duurzame solitaire locatie. Indiener vraagt de provincie solitaire glastuinbouw toekomstperspectief te bieden door het bestaande beleid te continueren.	5042, 5121, 2011
Indiener stelt dat solitaire glastuinbouwbedrijven minder gevolgen hebben van ziekten en plagen gezien hun ligging. Indiener vindt dat dit een reden is om ook gefaciliteerd te worden in de bedrijfsvoering en ontwikkelingsmogelijkheden om zo te kunnen werken aan een toekomstgerichte bedrijfsvoering.	5025

Standpunt GS
Glastuinbouwbedrijven zijn van belang voor de Limburgse economie en bieden oplossingen voor maatschappelijke opgaven, bijvoorbeeld op het gebied van energie en op het gebied van gezondheid. Het belang wordt onderstreept en versterkt door aanwezigheid van de Brightlands Campus Greenport Venlo. De Omgevingsvisie geeft mede invulling aan het 'Nationale Tuinbouwakkoord' en de 'Nationale Tuinbouwagenda 2019-2030'. Hiertoe wordt in de Omgevingsvisie ruimte geboden voor doorontwikkeling in en van bestaande ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en vestiging van nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Wij onderkennen dat bepaalde, te continueren vigerende beleidsuitgangspunten voor glastuinbouw onvoldoende zichtbaar zijn in de ontwerp-Omgevingsvisie. Aanvulling van de tekst is nodig ter verduidelijking van het geheel aan beleidslijnen voor de glastuinbouw. Voor de concrete inhoud verwijzen wij naar onderstaand tekstvoorstel voor PS.

Door de samenvoeging van de Zilvergroene natuurzone en de Bronsgroen landschapszone uit POL2014 tot de Groenblauwe mantel in de Omgevingsvisie zijn er binnen de Groenblauwe mantel

gebieden mèt ontwikkelingsmogelijkheden voor glastuinbouwbedrijven (voormalig Bronsgroen). Er zijn echter ook gebieden zonder ontwikkelingsmogelijkheden voor glastuinbouwbedrijven (voormalig Zilvergroen). Wij zullen bij de herziening van de Omgevingsverordening een kaart opnemen om dit inzichtelijk te maken.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

Wij continueren het principe van concentratie van glastuinbouw in ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Nieuwvestiging blijft alleen mogelijk in een ontwikkelingsgebied glastuinbouw. Omschakeling naar glastuinbouw buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw blijft uitgesloten.
Binnen ontwikkelingsgebieden glastuinbouw is doorontwikkeling van een bedrijf mogelijk.
Wij continueren het huidige beleid dat buiten een ontwikkelingsgebied glastuinbouw doorgroei van (solitaire) bedrijven mogelijk is in combinatie met sloop van bestaande kassen. Dit met uitzondering van die gebieden waar doorgroei volgens de 'Omgevingsverordening Limburg 2014' niet is toegestaan (het Natuurnetwerk Limburg en delen van de Groenblauwe mantel).

De ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

~~Omschakeling naar glastuinbouw buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw blijft uitgesloten. Dit is verankerd in de Omgevingsverordening.~~

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de ontwerp-Omgevingsvisie geen aandacht wordt gegeven aan de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden van Siberië-West (Klaver 13) terwijl in het geldende POL2014 voor deze mogelijkheden nadrukkelijk verwezen werd naar de visie van de gemeente/regio op deze gebieden. Indiener verzoekt voor het glastuinbouwgebied Siberië, Businesspark Siberië en de toekomstige ontwikkeling Siberië-West (Klaver 13) de huidige ontwikkelingsmogelijkheden, die uitgaan van flexibiliteit en synergie, minimaal te handhaven en uit te breiden voor verdere ketenintegratie. Indiener stelt als ontwikkelaar van deze gebieden dat er slechts een passage is opgenomen over glastuinbouw en dat alle ontwikkelingsgebieden over een kam worden geschoren. Indiener mist de aandacht voor deze belangrijke sector in Limburg.	5126

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een visie op hoofdlijnen. Ontwikkeling van agglomeratielandbouw behoort in deze gebieden tot de mogelijkheden. In de ruimtelijke plannen van de gemeenten is concreet beschreven welke ontwikkelingsmogelijkheden er zijn binnen de betreffende gebieden.
Het onderscheid tussen genoemde gebieden komt tot uiting in de fysieke ontwikkelingsmogelijkheden, ontsluiting en collectieve voorzieningen ter plekke. Het belang van glastuinbouw wordt onderstreept en versterkt door de aanwezigheid van de Brightlands Campus Greenport Venlo.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is verbaasd over het feit dat de gemeente naar verdere inperking van ontwikkelingsgebieden glas gaat kijken en maakt hier bezwaar tegen.	5082, 5148
Indiener is verbaasd c.q. het er niet mee eens dat dat de gemeente naar de verdere inperking van ontwikkelingsgebieden glas gaat kijken terwijl indiener met gemeente in gesprek is over hoe indiener de structuur van het gebied kan versterken, de infrastructuur kan verbeteren, de energieverduurzaming kan oppakken en welke voorzieningen (bijvoorbeeld warmtenetten, elektriciteit, CO2) daarvoor nodig zijn.	5017, 5030, 5065, 5077, 5211, 5214
Indiener is tegen een verdere inperking van ontwikkelingsgebieden glas door gemeenten. Indieners gaan graag met gemeente in gesprek over versterking van de structuur van het	5042, 5054, 5122, 5126,

gebied, verbetering van de infrastructuur, oppakken van de energieverduurzaming oppakken en welke voorzieningen (bijvoorbeeld warmtenetten, elektriciteit, CO2) daarvoor nodig zijn. Het in kaart brengen van de vraag naar en het aanbod aan ontwikkelingsruimte hoort daarbij. Toevoeging 5042: Het is aan initiatiefnemers en stakeholders om daar invulling aan te geven.	5186, 5211, 5214
Indiener is met gemeente in gesprek over hoe de betrokken bedrijven de structuur van het gebied kunnen versterken, de infrastructuur kunnen verbeteren, de energieverduurzaming oppakken en welke voorzieningen (bijvoorbeeld warmtenetten, elektriciteit, C02) daarvoor nodig zijn. Het in kaart brengen van de vraag naar en het aanbod aan ontwikkelingsruimte hoort daarbij.	5122, 5111
Indiener stelt dat het inperken van ontwikkelingsgebieden een uiterst onwenselijke ontwikkeling is bezien vanuit de glastuinbouwbelangen en ook onverstandig vanuit overheidswege om doelstellingen te kunnen realiseren. Denk hierbij aan het verduurzamen van de energievoorziening (koppelen van vraag en aanbod en zorgdragen voor voldoende schaalgrootte), CO2 uitwisseling, het werken aan het sluiten van de kringlopen op het gebied van gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten en dergelijke.	5024, 5029, 5121
Indiener noemt herbegrenzing als een optie als delen van het gebied niet geschikt of niet te benutten zijn voor glastuinbouw, maar gebied daarbuiten wel.	5030, 5054, 5111, 5122
Indiener is het er niet mee eens en snapt de insteek niet dat gemeenten naar verdere inperking van ontwikkelingsgebieden glas gaan kijken. Indiener noemt de herbegrenzing van een ontwikkelingsgebied als een voorbeeld hoe de gemeente samen met de ondernemer een win-win situatie heeft kunnen creëren: versterken van een bestaand glastuinbouwgebied door ondernemers ruimte te bieden op voorwaarde van versterking van de infrastructuur.	5111
Indiener is van mening dat de provincie zelf met de tuinders aan tafel moet om te bezien of verdere inperking mogelijk is van specifieke ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. De provinciale rol is onduidelijk, evenals wie de relevante stakeholders zijn en welke rol de glastuinders in het gebied daarbij krijgen.	5059
Indiener worstelt met de vraag wat de Omgevingsvisie concreet voor bedrijfsvoering en ontwikkelingsmogelijkheden voor hun glastuinbouwbedrijf betekent omdat in de Omgevingsvisie aangegeven is dat de gemeente het voortouw neemt om samen met stakeholders te bezien of verdere inperking mogelijk/wenselijk is van ontwikkelingsgebieden glas. De rol van de provincie en de tuinders waaronder indiener is daarbij niet duidelijk. Verder geeft indiener aan dat in een ontwikkelingsgebied het primaat ook bij de tuinder zou moeten liggen.	5059
Indiener pleit voor een aanpak waarbij gemeenten het voortouw nemen om samen met gevestigde ondernemers en stakeholders het toekomstperspectief van de Ontwikkelingsgebieden glastuinbouw in kaart te brengen. Aan de hand van onder meer ontwikkelambities, ontwikkelingspotentieel, duurzaamheidsambitie, verduurzamingsopties en ruimtebehoefte, worden te nemen maatregelen als herstructurering, sloop/uitplaatsing van bedrijven en of woningen en herbegrenzing in kaart gebracht met als doel te komen tot toekomstbestendige ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Bij aangetoonde behoefte kunnen in afstemming met provincie nieuwe, duurzame, ontwikkelingsgebieden gerealiseerd worden.	5017, 5030, 5042, 5065, 5082

Standpunt GS
Met betrekking tot de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw kan inperking, herbegrenzing of vergroting aan de orde zijn. Herbegrenzing is verandering van de vorm bij een gelijkblijvende oppervlakte. Een eventuele inperking van een ontwikkelingsgebied is bedoeld om te komen tot een toekomstvast ontwikkelingsgebied, met en voor gezonde glastuinbouwbedrijven, en richt zich op díe delen van het ontwikkelingsgebied die niet functioneel inzetbaar zijn voor het ontwikkelingsgebied glastuinbouw. De tekst van de Omgevingsvisie wordt op dit punt verduidelijkt.
Wij willen er nadrukkelijk op wijzen dat in de Omgevingsvisie is opgenomen dat onder voorwaarden nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw kunnen worden gerealiseerd. Dit is nieuw beleid ten opzichte van het POL2014.

Wij verwachten dat gemeenten besluiten tot herbegrenzing, inperking of vergroting van de gebieden, altijd in samenspraak met gevestigde ondernemers en andere stakeholders nemen. Enkele

gemeenten lopen vooruit op de vaststelling van de Omgevingsvisie en zijn al het gesprek aangegaan met de zittende ondernemers over andere de structuurversterking in de betreffende gebieden.
Het realiseren van toekomstvaste ontwikkelingsgebieden glastuinbouw sluit aan bij het 'Tuinbouwakkoord' en de 'Nationale Tuinbouwagenda 2019-2030', waarin het moderniseren en verduurzamen van de inrichting van productiegebieden één van de zeven prioriteiten is en de afspraak is gemaakt om gebiedsvisies op te zetten in alle regio's met glastuinbouw, inclusief ruimtelijke ordening, onder- en bovengronds ruimtebeslag. We zullen de tekst van de Omgevingsvisie verduidelijken.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Van:
~~De gemeenten nemen het voortouw om samen met relevante stakeholders te bezien of verdere inperking mogelijk/wenselijk is van specifieke ontwikkelingsgebieden glas. Daarbij wordt gekeken naar het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio. Nieuwe ontwikkelingsgebieden glas gebeuren in afstemming met de Provincie, alleen op basis van aangetoonde behoefte én op toekomstgerichte locaties.~~

Naar:
Om te komen tot toekomstvaste, vitale ontwikkelingsgebieden glastuinbouw nemen de gemeenten het voortouw om, samen met gevestigde ondernemers en andere relevante stakeholders, te bezien of inperking, herbegrenzing of vergroting van bestaande specifieke ontwikkelingsgebieden glastuinbouw mogelijk en wenselijk is. Daarbij wordt gekeken naar het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied (onder andere fysieke ontwikkelingsruimte, mogelijkheden tot revitalisering, (aanpassing van) ondergrondse en bovengrondse infrastructuur) en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio. Nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en vergroting van bestaande ontwikkelingsgebieden vinden plaats in afstemming met de Provincie, alleen op basis van aangetoonde behoefte én op toekomstvaste locaties.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht vanuit de provincie een faciliterende rol om samen met ondernemers en gemeente het voortouw te nemen om de glastuinbouwontwikkelingsgebieden vitaal te houden.	5029, 5024
Indiener vraagt om heldere keuzes en concrete instrumenten die glastuinbouwbedrijven toekomstperspectief bieden. In eerste instantie binnen deze Omgevingsvisie en daarna bij doorvertaling naar de Omgevingsverordening.	5042, 5059

Standpunt GS
In het voorgaande is al aangegeven dat wij het beleid voor de glastuinbouw op onderdelen zullen verduidelijken. Wij zullen het beleid waar nodig handhaven/opnemen in de Omgevingsverordening.
Het voortouw voor wat betreft vitalisering ontwikkelingsgebieden glastuinbouw ligt bij de stakeholders in het gebied en de betreffende gemeente. Op dit moment beschikt de provincie niet over instrumentarium gericht op het vitaal houden van ontwikkelingsgebieden glastuinbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is er op tegen dat het ontwikkelen binnen en grenzend aan Ontwikkelingsgebieden glastuinbouw via de Omgevingsverordening wordt gekoppeld aan herstructurering en sloop. Laat aan initiatiefnemers de ruimte om hier zelf invulling aan te geven.	2011, 5042
Indiener is tegen een verplichte koppeling van groei van ontwikkelingsgebieden glastuinbouw met sloop of herstructurering.	5017, 5024, 5029, 5030, 5054, 5059, 5077, 5082,

	5111, 5121, 5122, 5148, 5186, 5211, 5214
Sloop en herstructurering kunnen bij de uitbreiding of nieuwvestiging van een ontwikkelingsgebied glastuinbouw een rol in spelen, mits haalbaar en betaalbaar.	5030, 5054, 5077, 5082, 5111, 5122, 5186, 5211, 5214
Indiener is van mening dat herbegrenzing van het ontwikkelgebied glastuinbouw een optie is waarbij sloop en herstructurering een optie kan zijn.	5017, 5186, 5211, 5214

Standpunt GS
In het POL2014 is als beleid opgenomen dat doorgroei van glastuinbouwbedrijven buiten ontwikkelingsgebieden glastuinbouw mogelijk is in combinatie met sloop van bestaande kassen. Een nadere uitleg daarvan is opgenomen in de toelichting op de paragraaf glastuinbouw in de Omgevingsverordening Limburg 2014. Een achterliggende gedachte van dit beleid is het bieden van uitbreidingsruimte aan de glastuinbouw in combinatie met het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Dit beleid draagt bij aan het principe van concentratie van glastuinbouw (op basis van de Limburgse principes, zie 3.1). Daarnaast hebben we sinds POL2006 stevig (financieel) ingezet op een afwaartse beweging van glastuinbouw in het buitengebied (uitplaatsing van glastuinbouwbedrijven uit het stroomvoerend winterbed van de Maas, ten zuiden van Hout-Blerick en een sloopregeling voor solitair gelegen glastuinbouwbedrijven).
In deze Omgevingsvisie wordt als nieuw beleid ten opzichte van het POL2014 het vergroten van ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en het realiseren van nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw mogelijk gemaakt. Omdat bij doorgroei van glastuinbouwbedrijven buiten ontwikkelingsgebieden een koppeling met de sloop van kassen wordt gelegd, vinden wij het met name uit oogpunt van rechtsgelijkheid belangrijk om ook bij nieuwe of te vergroten ontwikkelingsgebieden een dergelijke randvoorwaarde op te leggen. Het begrip ‘sloop’ willen wij hierbij verbreden tot ‘sloop en/of herstructurering’. Wij stellen voor de betreffende tekst enigszins te verduidelijken.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Van:
~~Randvoorwaarden: aansluiten aan bestaande ontwikkelingsgebieden voor glas óf locaties waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kunnen worden. Beide opties worden gekoppeld aan een sloop/herstructureringsopgave. De verordening wordt hiertoe aangepast.~~

Naar:
Randvoorwaarden **hierbij zijn: 1) Ligging** aansluitend aan **een** bestaand ontwikkelingsgebied voor glas **en/**óf **op een** locatie waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kan worden. **2)** koppeling aan een sloop/herstructureringsopgave. De verordening wordt hiertoe aangepast.

<u>Teeltondersteunende voorzieningen (TOV’s)</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener uit zijn zorgen over de passage in de Omgevingsvisie om met gemeenten aanvullende afspraken te maken over teeltondersteunende voorzieningen (TOV’s) omdat zonder deze TOV’s het niet haalbaar is om zacht fruit en bepaalde nieuwe appelrassen te telen.	5205
Indiener stelt dat een beperking van het gebruik van teeltondersteunende maatregelen het einde van renderende teelt zou betekenen. Ook dient hierbij volgens indiener in acht te worden genomen dat de teelt van asperges tevens een economische drijfveer is gezien de (dag)toeristen.	5102
Indiener leest in de ontwerp-Omgevingsvisie dat gelet op de schaalvergroting van de TOV's en de impact van TOV's op de landschappelijke en waterkundige belangen de noodzaak verkend wordt voor aanvullende afspraken met gemeenten hierover. Indiener verzoekt u daarbij niet alle TOV's over één kam te scheren.	5036, 5039

Indiener stelt dat er verschil bestaat tussen verschillende teeltondersteunende voorzieningen (TOV's) en roept op deze niet over een kam te scheren. Indiener benadrukt dat veel akkerbouw-, bollenteelt- en vollegrondsgroenteteeltbedrijven aangewezen zijn op TOV's. Indiener verzoekt om te faciliteren dat TOV's ook in Noord- en Midden-Limburg mogen worden toegepast.	5036, 5183, 5191
Indiener stelt dat aanvullende afspraken van de provincie met gemeenten overbodig zijn ten aanzien van teeltondersteunende voorzieningen (TOV). Gemeenten stellen voorwaarden aan het gebruik van TOV's. Het beleidskader van de gemeente Horst aan de Maas is daar een goed voorbeeld van en kan ook door andere gemeenten toegepast worden.	2011

Standpunt GS
Zowel de vollegrondstuinbouw, fruitteelt als boomteelt zijn sterk vertegenwoordigd in Limburg en zijn van groot belang voor ons agrofoodcomplex.
Wij onderkennen dat het vervroegen of verlaten van de teelt ten opzichte van normale open teelt en/of beschermen tegen weersinvloeden, ziekten en plagen leidt tot een betere kwaliteit van het product en betere prijsvorming hiervan. De teelt- en milieutechnische voordelen kunnen aanzienlijk zijn, kijkende naar emissies van meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen en watergebruik.
Teeltondersteunende voorzieningen kunnen een grote ruimtelijke impact hebben. De schaal waarop dergelijke voorzieningen toegepast worden, groeit en belangen op het gebied van landschap en water kunnen in het geding zijn.
Graag willen we met gemeenten en stakeholders het gesprek aangaan, ervaringen delen en zo nodig aanvullende (gebiedsgerichte) afspraken maken met gemeenten. Daarbij zullen wij rekening houden met de vele verschijningsvormen van teeltondersteunende voorzieningen en de snelheid van innovaties.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt momenteel gebruik te maken van teeltondersteunende voorzieningen voor de teelt van asperges en gaat er vanuit dat de bestaande rechten worden gerespecteerd, maar vraagt zich hierbij wel af wat de Omgevingsvisie betekent als het bedrijf een nieuw perceel met teeltondersteunende voorzieningen wil aanleggen (gelet op passage grootschalige voorzieningen).	5102

Standpunt GS
Bij eventuele nieuwe afspraken worden bestaande rechten gerespecteerd. De ontwikkelingsmogelijkheden voor teeltondersteunende voorzieningen zijn op gemeentelijk niveau vertaald in ruimtelijke plannen. Het gemeentelijke niveau is het aangewezen niveau om te bepalen of ontwikkelingsmogelijkheden passend zijn binnen de gebiedskwaliteiten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vrijkomende agrarische bebouwing (VAB's), vrijkomende agrarische gronden</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het een gemiste kans dat de provincie in de ontwerp-Omgevingsvisie niet ingaat op de mogelijkheden voor VAB's waar grote behoefte aan is, zoals herbestemming voor huisvesting van arbeidsmigranten of opslag. Een benadering waarbij sloop de nieuwe opgave wordt, is te eenzijdig en veroorzaakt kapitaalvernietiging bij de agrariërs.	5036, 5075, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5183, 5191

Standpunt GS

Wij erkennen dat herbestemming een deel van de oplossing kan vormen voor de komende leegstandsopgave. Echter de mogelijkheden voor herbestemming nemen af en/of zijn beperkt. Dit komt door het gebrek aan kansrijke nieuwe functies, de omvang en verschijningsvorm van de bebouwing en de ligging. Daarnaast is te verwachten dat het aantal stoppers procentueel toeneemt, als gevolg van onder andere rijksregelgeving, stoppersregelingen en diverse crises. Dit heeft meer leegstand tot gevolg en een situatie waarbij sloop de nieuwe opgave wordt, ter voorkoming van verpaupering en ondermijnende activiteiten in het buitengebied en de maatschappelijke kosten die dit met zich meebrengt.
We hebben inderdaad niet specifieke kansrijke herbestemmingsmogelijkheden benoemd, temeer omdat de mogelijkheden tot herbestemming óók afhankelijk zijn van de ondernemer, de locatie, de courantheid van de bebouwing en het marktpotentieel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is positief over het voorstel over de herbestemming van VAB's 1) hergebruik agrarisch, 2) herbestemmen buiten de sector, 3) sloop, waarbij de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, van uit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie. Onder 2 heeft indiener wel een toevoeging: "Met dien verstande dat beeldbepalende/monumentale en karakteristieke bebouwing blijft staan maar dat oude, vaak landschap ontsierende stallen worden gesloopt". Wij willen gezamenlijk de mogelijkheden onderzoeken om deze sloop te faciliteren.	1026

Standpunt GS
Het aanbod om gezamenlijk de mogelijkheden voor sloop te onderzoeken nemen wij graag aan. Voor wat betreft sloop gaat het inderdaad enkel over de gebouwen die niet vallen onder de categorie beeldbepalende/monumentale en karakteristieke bebouwing. We nemen de tekstsuggestie over.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Sloop **(met uitzondering van beeldbepalende/monumentale en karakteristieke bebouwing),** waarbij de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, vanuit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de ontwerp-Omgevingsvisie aangeeft dat sloop een optie is, doch hoe wij gezamenlijk deze sloopopgave kunnen aanpakken wordt niet nader geduid. Indiener ziet graag dat de provincie deze sloopopgave actief ondersteunt.	1002, 1005

Standpunt GS
Het voortouw voor de aanpak van de VAB's ligt bij de regio's, conform de Bestuursafspraken POL2014. De regio's hebben het onderwerp opgepakt via het 'Actieprogramma Land- en tuinbouw Noord Limburg', 'Programma Landbouw en Natuur Midden-Limburg' en 'Uitvoeringsprogramma Middengebied Zuid-Limburg'. Wezenlijk voor de aanpak is de visievorming bij de agrarisch ondernemer gericht op het strategisch herontwikkelen, of verantwoord afbouwen van de bedrijfslocatie en creëren van nieuw perspectief.
De in de ontwerp-Omgevingsvisie benoemde procesmatige en gebiedsgerichte aanpak gericht op de herbestemmings- en sloopopgave is nog niet gestart. Wij willen dit graag met de regio samen oppakken, waarbij rollen en bevoegdheden nader te duiden zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener stelt dat het herbestemmen van agrarische gebouwen nooit een belemmering mag vormen voor agrarische bedrijven.	5154
Indiener wil voorkomen dat particulieren die gaan wonen in vrijkomende agrarische woningen ondernemers beperken in hun bedrijfsontwikkeling.	5050
Indiener vraagt hoe de provincie ermee omgaat dat, nu ook andere functies dan agrarisch in het buitengebied verschijnen (bijvoorbeeld wonen), de verhoudingen op scherp kunnen komen te staan. Niet enkel de agrarische ondernemer kan verantwoordelijk worden gehouden voor de kwaliteit van de leefomgeving.	5034, 5058

Standpunt GS
Bij het hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing of het toestaan van nieuwe functies zal sprake moeten zijn van een goede ruimtelijke ordening. Bij de afweging zal dus ook rekening moeten worden gehouden met de vraag of dit leidt tot hinder en/of belemmeringen voor omliggende functies.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is het er niet mee eens dat bij discussie over VAB's de latente (milieu) gebruiksruimte aan de orde wordt gesteld. Indiener wijst op het belang van verkoop van milieurechten voor de herinvulling van VAB's door het agrarisch bedrijf.	5164, 5165, 5166, 5167, 5168

Standpunt GS
Ten aanzien van het te voeren beleid bij VAB's heeft agrarisch hergebruik de eerste voorkeur. De provinciale beleidsregels intern- en extern salderen staan daarbij het gebruik van milieurechten (ammoniak) onder voorwaarden toe, daarmee is geen sprake van beperkingen bij herinvulling. Wanneer een VAB een andere functie krijgt, dient de planologische en milieugebruiksruimte afgestemd te worden op de nieuwe situatie, ook daarbij geldt dat onder voorwaarden gebruik gemaakt kan worden van de genoemde beleidsregels.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de milieu- en luchtvervuilingsrechten van opgekochte agrarische bedrijven niet verhandelbaar mogen zijn.	5195

Standpunt GS
Op dit moment wordt uitvoering gegeven aan een aantal Rijksregelingen gericht op het stoppen van de agrarische bedrijfsvoering, zoals de 'Warme Saneringsregeling varkenshouderijen'. Voorwaarden voor deelname worden bepaald door het betreffende Ministerie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Zonnevelden op vrijkomende agrarische bouwvlakken</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de duurzaamheidsdoelstellingen niet te realiseren zijn als landbouwgronden in algemene zin worden uitgesloten voor de realisatie van zonneparken. Indiener verzoekt om op te nemen dat inzet van landbouwgronden mogelijk is als de initiatiefnemer kan aantonen dat: 1) de locatie op draagvlak van de omgeving kan rekenen. 2) het project passend in het landschap wordt verwerkt. 3) er ruimte is geboden voor participatievormen. 4) waar mogelijk sprake kan zijn van dubbelgebruik.	5086

Standpunt GS

De Limburgse zonneladder is opgesteld met als doel stimulerend te werken voor zon op daken, en terughoudend te zijn met zon op landbouwgronden en in natuurgebieden. De zonneladder is nadrukkelijk niet bedoeld om volgtijdelijk te doorlopen. Het is niet zo dat eerst alle daken vol hoeven te liggen voordat een andere treden kan worden benut. De genoemde voorwaarden (draagvlak, landschap, participatie, meervoudig ruimtegebruik) worden door de RES'en en afzonderlijke gemeenten meegewogen in het vergunningenproces. Naar aanleiding van de meest recente inzichten uit de Provinciale Statenvergadering van 12 december 2020, willen we de zonneladder ook op dit punt verduidelijken middels een tekstaanvulling. Voor agrarische gronden geldt, als trede 4 van de zonneladder, een nee-tenzij principe. Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het concept van de expliciete koppeling van zonneparken bij de warme sanering en het voorgestelde afwegingskader ten aanzien van de VAB's op korte termijn een oplossing lijkt te zijn voor de realisatie van maatschappelijke opgaven zoals asbestsanering en sloop 'stoppers 2020', maar op lange termijn juist voor versnippering en verrommeling kan zorgen	1029, 1003

Standpunt GS
Wij staan positief tegenover het plaatsen van zonnepanelen op agrarische bouwkavels die vrijkomen als gevolg van deelname aan de warme saneringsregeling varkenshouderij. Een van de genoemde voorwaarden in de ontwerp-Omgevingsvisie is de inpassing binnen de landschappelijke en ruimtelijke kernkwaliteiten. De pilot zonnepanelen op vrijkomende agrarische bouwkavels als gevolg van deelname aan de 'Warme saneringsregeling varkenshouderij' wordt geëvalueerd in het kader van de Regionale Energie Strategie (RES). Op basis van deze evaluatie wordt bezien of de opgedane ervaringen aanleiding geven tot herijking en/of verdere uitrol van dit concept.
De zonneladder is een afwegingskader gericht op de ontwikkeling van zonne-energie. In de RES werken we met gemeenten aan een aanvullend kader voor locaties voor zon- en windenergie. Daarbij zullen de belangen van landschap en natuur betrokken worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de vrijkomende agrarische bouwkavels in het Heuvelland niet in te zetten voor het leggen van zonnepanelen.	1026

Standpunt GS
De gecombineerde opgave van duurzame energieopwekking en het waarborgen van het Zuid-Limburgse landschap is een proces van zorgvuldige afwegingen.
Vanzelfsprekend dient eventuele plaatsing van zonnepanelen in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg met respect voor de landschappelijke kernwaarden te gebeuren. Het Handvat Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg is daarvoor een belangrijke handreiking.

Om te verduidelijken dat een goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording eerder in dit hoofdstuk.

<u>Mestverwaarding, vermesting, waterkwaliteit, wateronttrekking, bodembiodiversiteit</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener voorziet dat mest in de nabije toekomst steeds meer als waardevol product gezien zal worden.	2007

Standpunt GS
De vraag naar meststoffen zal wereldwijd de komende decennia stijgen, mede gelet op stijgende vraag naar voedsel. Daarmee ligt er een kans voor ondernemers als zij in staat zijn mest tot waarde te maken. Gelet op de voorgestane lijn van het nieuwe landelijke mestbeleid zal het gebruik van kunstmest verder gaan dalen. Dierlijke mest zal in de toekomst ook meer ingezet gaan worden om te verwerken naar een waardevol product dat goed is voor de bodem.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Vanwege de hoge nitraatverontreiniging van het grondwater aan Duitse zijde van de grens, verzoekt indiener dringend om het onderwerp kringlooplandbouw mee te nemen in de strategische overwegingen en als kerndoel te verankeren.	3002

Standpunt GS
De provinciale ambitie “In verbinding en samenwerking met andere kennisregio’s’ wordt hier de nieuwe standaard, ontwikkeld voor moderne, duurzame en circulaire, vraaggestuurde land- en tuinbouw, die in balans is met en bijdraagt aan een gezonde en duurzame leefomgeving, sluit aan bij het verzoek van de indiener.
We onderschrijven het belang van grensoverschrijdende bescherming van het grondwater voor de drinkwatervoorziening en zullen in de komende beheerperiode de samenwerking met de relevante Duitse overheden zoeken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de export van drijfmest vanuit Nederland naar Duitsland en het uitrijden over de velden een steeds groter probleem vormt bij het veiligstellen van grondwatervoorziening. Indiener vindt dat ook dat dit probleem meegenomen dient te worden bij het bepalen van de land- en tuinbouwstrategie en verankerd moet worden in	3010

een bijbehorende doelstelling.	

Standpunt GS
Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft de eerste contouren voor een nieuw mestbeleid uiteengezet. Dit beleid is gericht op het opstellen van een toekomstbestendig mestbeleid waarmee we verder op weg gaan naar emissiearme en kringlooplandbouw, een verdere verbetering van de waterkwaliteit en reductie van broeikasgas- en stikstofemissies.
De contouren bestaan uit drie pijlers: 1) grondgebondenheid voor de melkveehouderij en rundvleesveehouderij; 2) afvoer van alle mest naar mestverwerkers voor intensieve bedrijven en 3) een gebiedsgerichte aanpak om waterkwaliteitsdoelen te behalen.
Dit impliceert dat wanneer export aan de orde is, dit met name ziet op hoogwaardigere bemestingsproducten, die beter af te stemmen zijn op de behoeftes van de bodem.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om in de Omgevingsvisie meer aandacht te besteden aan de problematiek van de achteruitgang van de kwaliteit van de bodem (verdichting, vermesting, verdroging, bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid) en hiervoor ambities op te stellen en beleid te ontwikkelen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5104, 5106

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft een integraal karakter en kent een hoog abstractieniveau. Het concrete onderwerp, de visie en de ambities ten aanzien van de problematiek van de achteruitgang van bodemkwaliteit (bodemverdichting, erosie en run-off leidend tot wateroverlast, verdroging, vermesting, gebruik bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid) wordt in de komende jaren meegenomen in (uitwerking van) programma's zoals het 'Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023', het 'Provinciaal Waterprogramma' en het 'Provinciaal Natuurprogramma'.
Op landelijk niveau is onder andere het te herijken mestbeleid relevant.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De visie noemt het verdunnen van drijfmest met water als een van de oplossingsrichtingen voor het beter benutten van mineralen. Indiener geeft aan dat dit een behoorlijke opvangfaciliteit vergt voor bedrijven in gebieden waar oppervlaktewater niet beschikbaar is. Een andere oplossingsrichting is het scheiden van mest en urine. Indiener geeft aan dat hiervoor nieuwe opslag gecreëerd moet worden. Indiener stelt dat hiermee rekening moet worden gehouden, zodat de agrarische bouwblokken/bouwvlakken hiervoor voldoende ruimte bieden.	5151

Standpunt GS
Het verdunnen van mest met water is een van de maatregelen in het kader van de stikstofaanpak, zoals beschreven op landelijk niveau. De focus binnen de gebiedsgerichte aanpak van het 'Limburgse aanvalsplan stikstof' ligt op bronmaatregelen voor alle sectoren.
Mogelijk gaan deze maatregelen gepaard met een ruimtelijke ontwikkeling. Bij elke ruimtelijk ontwikkeling moet een planologische en milieuhygiënische afweging gemaakt worden of zo'n ontwikkeling op de betreffende plek mogelijk en verantwoord is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er geen beperkingen mogen komen voor het gebruik van grondwater in de glastuinbouw aangezien grondwater nodig is zijn voor de exploitatie.	5025

Indiener verzoekt om de noodzaak van beregening op agrarische percelen te erkennen en de mogelijkheden hiertoe niet verder in te perken.	5164, 5165, 5166, 5178, 5181, 5183, 5191

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor natuur, de openbare drinkwatervoorziening, de industrie en de landbouw. In het op te stellen 'Waterprogramma' wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt. Onderdeel van dit traject is ook om samen met stakeholders te kijken hoe we meer water kunnen vasthouden in het buitengebied.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het terugdringen van emissies en verbeteren van de omgevingskwaliteit ook in het landbouwgebied van eminent belang is, bijvoorbeeld voor het halen van doelen uit de 'Kaderrichtlijn Water'. Daar ziet indiener op deze plek graag meer aandacht voor.	1015

Standpunt GS
Wij onderkennen de noodzaak om emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen uit de landbouw terug te dringen. Wij zijn hierover in overleg met het Rijk, dat voor het terugdringen van bedoelde emissies primair verantwoordelijk is. In het 'Provinciaal Waterprogramma 2022-2027' zullen wij hierop ingaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat bodem en bodemeigenschappen een aanwijzing vormen voor geschiktheid/ongeschiktheid voor bepaalde teelten of infiltratie dan wel retentie van water. Volgens indiener vereist dit nadere bestudering van die ondergrond, onder andere in agrarische gebieden.	2016

Standpunt GS
Bodem en bodemeigenschappen kunnen inderdaad een aanwijzing vormen voor geschiktheid voor bepaalde teelten en/of infiltratie en waterretentie.
Met name door de WUR (Wageningen University & Research), maar ook door andere universiteiten en kennisinstellingen, wordt in agrarische gebieden veel bodemonderzoek gedaan en wordt daar regelmatig over gepubliceerd en informatie over beschikbaar gesteld. Zie bijvoorbeeld DINOLoket.nl en BROLoket.nl. We onderschrijven het belang van bodem- en ondergrond onderzoek en kartering in met name agrarische gebieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag het aspect bodembiodiversiteit uitdrukkelijker terug komen in de Omgevingsvisie. De wijze waarop agrariërs hun land bewerken, via monocultuur, brengt schade toe aan de bodemdiversiteit. Een omslag is noodzakelijk.	1002, 1005

Standpunt GS
De wijze van bewerking van agrarische land is één van meerdere factoren die de bodemkwaliteit en de biodiversiteit van en in de bodem kan beïnvloeden. Wij staan positief tegenover concepten als kringlooplandbouw en natuurinclusieve land- en tuinbouw waarbij bijvoorbeeld met gewasdiversificatie of niet-kerende grondbewerking een bijdrage kan worden geleverd aan het vergroten van de agrarische bodembiodiversiteit. De provincie Limburg heeft via het 'Beleidskader Limburgse

landbouw- en agrifoodsector 2020-2023' aangegeven dat zij de noodzaak van de landbouwtransitie onderschrijft. De provincie Limburg heeft tevens aangegeven hoe zij, gebruik makend van de 20 miljoen euro die voor dit beleidskader in deze collegeperiode ter beschikking zijn gesteld, de ondernemers daarbij faciliteert. via instrumenten zoals 'POP3', het LIOF programma 'Limburg toekomstbestendig' en het voorziene 'Actieplan natuurinclusieve landbouw'. Door middel van dit actieplan worden ondernemers gestimuleerd om de transitie in te zetten naar duurzame en natuurinclusieve landbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bodembescherming niet enkel in relatie tot Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) van belang is, maar dat het ook belangrijk is bodemfuncties/vlakken die te beschermen natuurwaarden bezitten te behouden en beschermen. Indiener stelt dat deze met voorrang moeten worden geborgd en gecompenseerd door middel van vermijdings-, mitigatie- en compensatiemaatregelen.	3004

Standpunt GS
Het onderwerp 'bedreiging' van achteruitgang van bodem- en waterkwaliteit. (bijvoorbeeld door Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS), PFAS, chemische gewasbeschermingsmiddelen, et cetera), maar ook het onderwerp 'functie- en gebiedsgerichte bescherming' tegen die bedreigingen in met name beschermde natuurgebieden, wordt in de komende jaren in programma's zoals het 'Waterprogramma' en het 'Natuurprogramma' meegenomen en verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener doet een concreet tekstvoorstel voor het IBP (Inter Bestuurlijk Programma) Zuid-Oostelijke zandgronden omdat niet de proeftuin de impuls geeft maar het IBP zelf. Tekstvoorstel: 'Het Interbestuurlijk programma (IBP) vitaal platteland geeft een impuls aan een verbeterde samenwerking tussen het rijk, de provincies, de waterschappen en de gemeenten. Om dit in de praktijk te brengen zijn 15 deelgebieden aangewezen in Nederland. Voor Limburg zijn dat de Zuidoostelijke zandgronden (ZO Brabant en Noord, - en Midden Limburg) en het Heuvelland in Zuid-Limburg. In proeftuinen, waarbij de urgente opgaves voor het gebied leidend zijn, wordt hier uitvoering aan gegeven.'	1022

Standpunt GS
Gelet op het abstractieniveau van de Omgevingsvisie stellen wij voor om de gehele alinea te schrappen in de paragraaf 'waar kiezen we voor?' en in de paragraaf 'wat is de opgave?' de relatie te leggen met andere beleidskaders en programma's.

Voorstel aan PS
~~Doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
~~De proeftuin van het Interbestuurlijk Programma (IBP) (…)ten aanzien van deze thema's.~~

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgave?:
Van:
De bodem is nu en in de toekomst van grote waarde om diverse doelstellingen te kunnen behalen. De structuur en kwaliteit van de bodem en **het** ~~de~~ grondwater~~kwaliteit~~ ~~is~~ **krijgen nadrukkelijk de aandacht** ~~ook een punt van aandacht~~ **in de relevante beleidsprogramma's en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Heuvelland en het IBP Zuid-Oostelijke zandgronden en de aanpak via de (voorlopig) aangewezen NOVI-gebieden Zuid-Limburg en de Peel.**

Diversen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor een maximaal bebouwd oppervlakte, in plaats van een maximaal bouwblok. Via een dergelijke benadering kan de brandveiligheid worden vergroot. Indiener pleit ervoor om deze benadering los te laten en de gemeenten de ruimte te geven voor 'bouwblokken op maat'.	2004

Standpunt GS
Wij hanteren geen beleid gericht op maximale maten. Gemeenten kennen aan agrarische bouwkavels een bouwkavel op maat toe in de bestemmingsplannen (toekomstige omgevingsplannen). De omvang van de bouwkavel is afhankelijk van het bouwplan en de mogelijkheden binnen wet- en regelgeving. De gemeente dient het bouwplan te toetsen aan onder andere het bouwbesluit, waarin de eisen ten aanzien van brandveiligheid zijn vervat. Dit is landelijke regelgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist de inzet van Boa's bij het toezicht in het buitengebied.	5112

Standpunt GS
Toezicht en handhaving maken deel uit van de concrete uitvoering van de Omgevingsvisie en komen als zodanig niet aan de orde in de Omgevingsvisie. Wij verwijzen u naar het 'VTH-Beleidsplan 2021-2023' (vastgesteld 10 november 2020), voor de wijze waarop wij toezicht en handhaving inzetten. De concrete acties voor toezicht en handhaving (waaronder de inzet van de boa's in het buitengebied) zijn opgenomen in het 'Uitvoeringsprogramma VTH 2021'. Ook dat hebben wij 10 november 2020 vastgesteld. Beide documenten zijn voor u beschikbaar via www.limburg.nl/provincialestaten (onder Vergaderkalender en Stateninformatie bij de ingekomen stukken).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt de teelt van hoog maïsgewas een belemmering van uitzicht op het Limburgse landschap. Indiener vreest een toename in deze teelt ten behoeve van biomassa en verwacht dat dit impact heeft op het aantrekken van recreanten. Indiener keurt grootschalige teelt van mais af.	2010

Standpunt GS
Wij delen uw mening niet dat maïsteelt de keuze van de recreant beïnvloedt om al dan niet te recreëren in ons Limburgse landschap. Naast dat het product bijdraagt aan een afwisselend, kleinschalig en verrassend landschap, maakt maïs deel uit van de bedrijfsvoering van melkveehouderijen. Zie ook de beantwoording van de zienswijzen met betrekking tot hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering onder het kopje "Zonering Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet een voedselbos als een moderne vorm van landbouw en economie. Indiener vraagt wat de Omgevingsvisie voor haar droom en haar voedselbosproject kan betekenen.	5109

Standpunt GS

De provincie Limburg onderschrijft het belang van voedselbossen, dit heeft de provincie door ondertekening van de ‘Greendeal voedselbossen’ ook bevestigd.
Binnen het ‘Actieplan natuurinclusieve landbouw’ vinden de voedselbossen hun plek. Daarnaast wordt er ook binnen het 1 Miljoenbomenplan ruimte gemaakt voor voedselbossen. Wegens het nieuwe karakter van voedselbossen wordt er mogelijk nog aanvullend beleid ontwikkeld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wenst dat provincie voedsel (net als grondstof en energie) als 1 v.d. 3 primaire levensbehoeften erkent (verwijzend naar artikel over Chemelot in Limburgs Dagblad op 10 oktober 2020) en hoopt dat men niet alleen Chemelot, maar ook de land- en tuinbouw zal ondersteunen.	5059

Standpunt GS
De Omgevingsvisie zelf is niet de plek waarin wordt ingegaan op primaire levensbehoeften. Met betrekking tot het belang van voedsel merken we op dat de Limburgse principes, die we gebruiken als we afwegingen moeten maken, aansluiten bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelen die de Verenigde Naties in 2015 (als Sustainable Development Goals (SDG’s)) hebben vastgesteld. Hierin komt het belang van onder meer voedselzekerheid en voedzame en gezonde voeding terug naar voren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.13. Zienswijzen over Hoofdstuk 13: Water

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Structuurvisie 2030 (als gevolg van verplichtingen KRW en nu Waterprogramma '22/27) een zeer gedetailleerd beeld geven van onder andere de droogdalen Wan- en Zouwdal, welke als hoofdstructuur staan aangegeven. Indiener is van mening dat hieraan in de Omgevingsvisie onvoldoende prioriteit is gegeven.	5008

Standpunt GS
De verplichtingen in het kader van de KRW en de beekdalen en laagten die belangrijk zijn voor het watersysteem van Limburg worden in het Provinciaal Waterprogramma uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener vraagt, in het verlengde van de ambitie en aanpak voor droogte en hittestress, concrete aandacht voor zoetwaterbeschikbaarheid voor de agrofoodsector. De indiener pleit voor meer bestuurlijke aandacht/agendavorming om bedrijven te stimuleren elders bedachte innovaties in de regio Noord-Limburg te introduceren. De indiener wil nadenken over borging in regelgeving.	1009

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van zoetwaterbeschikbaarheid voor alle watergebruikers, zoals de agrofoodsector, de industrie, de drinkwatervoorziening en waterafhankelijke natuur. In ons Waterprogramma zullen wij aandacht besteden aan innovatieve maatregelen die de zoetwaterbeschikbaarheid kunnen vergroten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Om gewenste ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk te maken vraagt de indiener van de provincie om in overleg te treden met het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat om duidelijkheid te creëren over de status van de Beleidslijn Grote Rivieren (en specifiek de recentelijk opgehoogde gebieden achter de dijken (onder andere in de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum)).	1009

Standpunt GS
We zijn hierover – samen met andere regionale Maaspartners – reeds in gesprek met het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, in navolging op de kamerbrief van 18 juni 2020 over dit onderwerp.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Met het oog op de toenemende behoefte aan grondwater en het feit dat de stroomgebieden van de Limburgse wateronttrekkingen zich in sommige gevallen tot ver op Duits grondgebied uitstrekken, beveelt de indiener grensoverschrijdende afstemming met Duitse actoren inzake waterbeheer aan.	3004

Standpunt GS
In paragraaf 20.1 'Uitgangspunten bij uitvoering' omschrijven we een aantal procesmatige uitgangspunten waarop we samenwerken. Daarin stellen we dat opgaven en kansen zich niet aan bestuurlijke grenzen houden en dat wij samenwerken met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Specifiek voor het thema water

onderstrepen we dit in paragraaf 13.1 met de tekst: ‘Gezien onze ligging als grensprovincie worden de waterhoeveelheden en waterkwaliteit in zowel het oppervlaktewater en het grondwater sterk bepaald door activiteiten in het aangrenzende buitenland. Grensoverschrijdende afstemming van beleid en maatregelen is daarom van wezenlijk belang.’
We nemen uw aanbeveling gaarne over en zullen in de komende beheerperiode, in ieder geval over het grondwaterbeheer, met de relevante Duitse overheden samenwerken. In het provinciale Waterprogramma wordt dit verder uitgewerkt

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat grensoverschrijdende effecten op grond- en drinkwater in acht moeten worden genomen. Een kwalitatieve of kwantitatieve aantasting van het grondwater moet voorkomen worden. Indiener voegt daarom informatie bij (in de vorm van een link) over de aangewezen waterbeschermings- en stroomgebieden.	3006

Standpunt GS
We onderschrijven het belang van grensoverschrijdende bescherming van het grondwater voor de drinkwatervoorziening en zullen in de komende beheerperiode de samenwerking met de relevante Duitse overheden zoeken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt specifiek aandacht voor waterbeschermingsgebied Kastanienburg (kaartbeeld toegevoegd), aangezien het regeneratiegebied hiervan deels op Nederlands grondgebied ligt. Het is daarom van belang dat in dit gebied geen industrie gevestigd wordt.	3006

Standpunt GS
Het regeneratiegebied (intrekgebied) van waterwinning Kastanienburg nabij Straelen is als grondwaterbeschermingsgebied in de Omgevingsverordening Limburg opgenomen. De bescherming is daarmee geborgd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In afwachting van de nadere uitwerking van de doelstellingen voor het waterbeheer in het Provinciaal Waterprogramma, wijst indiener erop dat de overeengekomen afstemming met betrekking tot het project ‘Lob van Gennep’ nog niet is afgerond.	3007

Standpunt GS
We zullen aan de projectorganisatie van de MIRT-verkenning Lob van Gennep meegeven dat zij de afstemming met de Kreis Kleve meenemen in hun omgevingsproces.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener verwacht dat het Waterprogramma middels een breed participatief proces waar gemeenten een rol in spelen wordt opgesteld.	1010

Standpunt GS

Bij het opstellen van het Provinciaal Waterprogramma worden de relevante partijen betrokken via een participatieproces. Daarnaast is er voor eenieder gelegenheid om zienswijzen op het ontwerp in te dienen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener mist in hoofdstuk 13 de provinciale bevoegd gezag rol met betrekking tot grondwater.	1010
Indiener vindt het zorgelijk dat er momenteel onduidelijkheid is over de rol- en taakverdeling ten aanzien van grondwater.	2003

Standpunt GS
De wettelijke verdeling van taken in het waterbeheer is relatief complex. Wij zullen deze verdeling beschrijven in het komende Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener vraagt om in de Omgevingsvisie aandacht te geven aan de (klimaat)opgaven en aanpak in het Zuidelijk Maasdal (inclusief de pilot Integraal Riviermanagement in Maastricht).	1010
Indiener gaat er nog steeds vanuit dat de provincie bij de uitwerking van het nieuwe landelijke programma Integraal Riviermanagement ook het lopende project Zuidelijk Maasdal blijft trekken.	1026
Indiener verzoekt de provincie om de herontwikkeling van de weerden bij Grubbenvorst en Lottum toe te voegen in het kader van hoogwateropgaven.	1022

Standpunt GS
Wij hebben de herontwikkeling van de weerden bij Grubbenvorst en Lottum in beeld als onderdeel van de IRM-pilot ‘Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo’, in samenhang met de dijk teruglegging Venlo-Velden en het plan Hertogbroek. Ook de Maasoevers Maastricht zijn in beeld. Na besluitvorming in het Bestuurlijk Overleg MIRT op 25 november 2020 nemen wij vanuit onze rol als middenbestuur deel aan deze IRM-pilots. Deze zullen we specifiek in de Omgevingsvisie benoemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Maasvallei, derde bullet:
De IRM-pilots waar we inmiddels aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. Ten aanzien van Maasoevers Maastricht is de voorwaarde gesteld dat de scope zich beperkt tot die onderdelen die daadwerkelijk een directe samenhang hebben met de oplossing voor het nautisch knelpunt in de Maas zelf.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de provincie onderzoek te (laten) doen naar de gevolgen van de beëindiging van de bruinkoolwinning in Duitsland en de bovenregionale en internationale effecten daarvan in beeld te brengen.	1003

Standpunt GS
Het stoppen van de bruinkoolwinning in Duitsland zal effecten hebben op de waterhuishouding in Limburg. De stijghoogte van het grondwater in de diepe pakketten zal langzaam weer toenemen. De inzet van oppervlaktewater voor het vullen van de groeves en het wegvallen van het lozen van bemalingswater op de waterlopen heeft effect op de afvoer van met name de Roer. Gezamenlijk met

de Nederlandse en Duitse betrokken overheden zullen we deze ontwikkelingen volgen en waar nodig actie ondernemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener maakt zich zorgen over eventuele beperkingen op het gebied van beregening van agrarische percelen. Indiener gaat ervan uit dat de provincie de noodzaak van beregening onderkent en ondersteunt, mede in het kader van de door provincie gewenste landbouwtransitie.	5036, 5127
Indiener wijst er op dat wijzigingen in de huidige grondwaterstand tot schade aan de landbouwgrond kan lijden	5153

Standpunt GS
We onderkennen het nut van beregening evenals we het nut van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening erkennen en het belang van voldoende water voor de natuur. In het Provinciaal Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de gebruikte luchtfoto bij het hoofdstuk Water meer dan zeven jaar oud is.	1020

Standpunt GS
We bedanken de indiener voor het attent maken op de actualiteit van de gebruikte foto op blz. 92 van de ontwerp-Omgevingsvisie. De foto zal worden vervangen door een actuele foto.

Voorstel aan PS
De titelfoto van hoofdstuk 13. Water wijzigen naar een actuele foto.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de provincie aangeeft een regisserende, stimulerende en faciliterende rol te willen spelen in de gebiedsontwikkelingen in de Maasvallei. Indiener verwacht dezelfde rol ook nadrukkelijk van de provincie voor de gebiedsontwikkeling van het dijktracé Thorn-Wessem. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie hierop aan te passen.	1020

Standpunt GS
We zijn betrokken vanuit onze rol als middenbestuur en hebben daarbij oog voor de ontwikkeling het middengebied tussen Thorn en Wessem. We zijn betrokken bij het Hoogwaterbeschermingsprogramma, waar Thorn-Wessem één van de vijftien ontwikkelingen is. We kiezen er omwille de leesbaarheid voor om niet alle vijftien op te noemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de opvatting dat de beëindiging van de bruinkoolwinning in Duitsland zal leiden tot een toename van de stijghoogte in de diepe pakketten van de Roerdalslenk. Indiener vraagt de resultaten van het onderzoek (dat momenteel wordt uitgevoerd, naar de consequenties van deze stijging) met indiener te delen. Indiener verwacht, ondanks dat het herstel vele tientallen jaren kan duren, gevolgen voor de gemeente. Significante, permanente fluctuatie in het grondwaterpeil kan schade aan de natuur en de bebouwde	1029

omgeving veroorzaken. Het is voor indiener daarom van strategisch belang om hierop te kunnen anticiperen. Op korte termijn zijn voor indiener de afspraken die de provincie maakt over het grensoverschrijdend grondwater in de Roerdalslenk (in de Omgevingsvisie aangewezen als ASV, Aanvullende Strategische Voorraden) van belang.	

Standpunt GS
De onderzoeken die zijn uitgevoerd naar de effecten van alle onttrekkingen op de stijghoogte in de diepe pakketten van de Roerdalslenk zijn beschikbaar via de provinciale site (www.limburg.nl).
We onderschrijven uw standpunt dat afspraken over het grensoverschrijdend beheer van het diepe grondwater in de Roerdalslenk van belang zijn, voor zowel gemeente als provincie. Dit wordt in het Provinciaal Waterprogramma verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in dit hoofdstuk de koppeling tussen een laag grondwaterpeil en de brandveiligheid van de natuur ontbreekt.	1029

Standpunt GS
Wij onderkennen het risico op natuurbranden (schade aan natuur), net zoals wij schade aan landbouw en drinkwatervoorziening onderkennen, bij een laaggrondwaterpeil (door droogte).
In het Provinciaal Waterprogramma gaan wij in op de gevolgen van droogte.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst op de verdrogingsproblematiek en pleit voor het verhogen van de grondwaterstand rondom natuur. Door de klimaatsverandering wordt de noodzaak hiertoe alleen maar groter. Indiener doet een aantal aanbevelingen die kunnen leiden tot meer waterconservering zoals: hogere stuwpeilen over een langere periode, verondiepen van sloten, meer ruimte voor beken en rivieren, afbouw van haspelberegening, verbetering van bodemstructuur, teeltgestuurde herinrichting, brede beschermingszones rond natuur, natschade accepteren, water vasthouden in steden, infiltratie- en retentiegebieden, laaggelegen percelen niet ontwateren, afbouw van industriële grondwateronttrekking en drinkwateronttrekkingen niet laten toenemen).	5106

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang om in onze natte natuurgebieden de grondwaterstanden op orde te hebben. In de afgelopen droge zomers is dit belang nog duidelijker geworden. Wij zullen de door indiener genoemde aanbevelingen meenemen in onze opgave gerichte gebiedsaanpak. De verdere uitwerking van de aanpak van droogte vindt plaats in het Provinciaal Waterprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het behoud van voldoende (goed beheerde) landbouwgrond van belang is voor de waterhuishouding. Ondanks een toename van neerslag daalt het grondwaterpeil immers. Een belangrijke oorzaak hiervan is volgens indiener het onttrekken van grond aan de landbouw ten gunste van andere functies (toenemende oppervlakte verharding).	5151

Standpunt GS

Wij onderschrijven het belang van voldoende gronden waar hemelwater kan infiltreren om het grondwater aan te vullen. Ook in stedelijk gebied is het zaak om de toename van verhardingen tegen te gaan. Daarin hebben ook gemeenten een rol. In het Provinciaal Waterprogramma is onder meer opgenomen dat wij gaan verkennen welke mogelijkheden er in Limburg zijn om meer water langer vast te houden en het grondwater zoveel mogelijk aan te vullen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat vervuiling van open water en grondwater onmiddellijk moet worden aangepakt, waarbij de waterleidingmaatschappij maatgevende voorwaarden dient te stellen.	5128

Standpunt GS
We onderschrijven het belang van schoon grond- en oppervlaktewater. In het Waterprogramma wordt verder uitgewerkt hoe we daar invulling aan geven. WML heeft als taak het oppompen, behandelen en distribueren van het drinkwater, niet het stellen van maatgevende voorwaarden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat een nieuwe innoverende visie op waterbeheer, afvoer en retentie ontbreekt en dat dit een gemis is. Indiener is van mening dat de provincie meer initiatief dient te nemen voor een op deze innovaties gerichte toekomstvisie.	5128

Standpunt GS
Onze visie op het waterbeheer zal worden opgenomen in het nieuwe Provinciaal Waterprogramma vanwege het detailniveau. Daarbij wordt onder andere ingegaan op de mogelijkheden om via een opgavengerichte gebiedsaanpak te komen tot een integrale aanpak met doelstapeling van de diverse opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil samen met de provincie optrekken om het volgende te realiseren: “De problemen rond waterkwaliteit en -kwantiteit raken ook de waterafhankelijke natuur, waarbij de Natura 2000-gebieden de eerste prioriteit hebben. We zien hier een kans voor synergie tussen het hydrologisch herstel van de Natura 2000-gebieden en de stikstofaanpak”.	1015

Standpunt GS
Het herstel van de Natura 20000-gebieden is een belangrijke opgave in de planperiode. We werken samen met indiener graag aan een aanpak waarbij we doelen van natuur, water en stikstof combineren daar waar synergie aanwezig is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt over de doelvertraging van de Kaderrichtlijn Water het volgende: Indiener onderschrijft dat de doelen moeilijk haalbaar zijn. Zij heeft er echter goede hoop op dat als iedereen de benodigde bijdrage levert dit wel haalbaar zou kunnen zijn. Ze is er dan ook geen voorstander van om op dit moment het gesprek over doelvertraging aan te gaan.	1015

Het ontslaat partijen nu reeds van het leveren van inzet, ook op onderdelen die wel haalbaar zijn. Bovendien is het een rem op lopende initiatieven die bijdragen aan het verbeteren van de waterkwaliteit. Indiener wil met een gezamenlijke financiële inzet van provincie, waterschap en betrokken partners verder werken aan het verbeteren van de waterkwaliteit, waarbij maximaal gebruik gemaakt van onder meer DHZ, Stikstofgelden, POP3/POP4 en Green Deals. Mocht er een tekort blijven bestaan, dan hebben we een maximale inspanning geleverd. Dit is ook voor de verantwoording richting de EU van belang.	
Indiener verzoekt de provincie om alle inspanningen inzake KRW te richten op doelrealisatie en pas in tweede instantie in te zetten op doelvertraging.	2003
Indiener maakt bezwaar tegen het toepassen van doelvertraging in de haalbaarheid van de KRW-doelen. Indiener vreest dat een afwachtende houding uiteindelijk leidt tot afstel van de doelen. Indiener verzoekt om visie, beleid en geld vanuit het principe 'de vervuiler betaalt'. Indiener verzoekt om meer ambitie en een betere onderbouwing van de inzet op de KRW doelen. Indiener stelt dat actief de discussie en samenwerking zoeken een oplossing dichterbij brengt.	2009
Indiener vraagt zich af of het uitgangspunt van de Limburgse principes wordt losgelaten door bij het Rijk en partners aan te dringen op doelvertraging ten aanzien van de waterkwaliteit.	1017

Standpunt GS
Wij onderschrijven de ambitie om de KRW-maatregelen zoveel mogelijk in de periode 2022-2027 uit te voeren. Doelvertraging is voor ons geen doel op zich. Wel hanteren wij hierbij het uitgangspunt dat deze ambitie haalbaar en betaalbaar moet zijn. Met name voor de realisatietermijn 2027 bepleiten wij een realistische benadering. Indien die termijn niet haalbaar is kiezen wij ervoor om de doelen op een latere termijn te halen ('doelvertraging') maar niet voor verlaging van doelen ('doelverlaging')
Hoe om te gaan met besluiten omtrent doelvertraging - in de situatie waarin de voor doelbereik nodige maatregelen (op nationaal en internationaal niveau) nog niet helder zijn - is op dit moment onderwerp van overleg met het Rijk. Mede op basis hiervan zullen wij omtrent doelvertraging besluiten nemen in het komende Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de figuur op blz. 95 niet de beschreven ambitie illustreert: een ecologisch gezond functionerend, veerkrachtig en adaptief watersysteem, dat in staat is om de gevolgen van weersextremen en wisselende waterkwaliteit op een natuurlijke wijze op te vangen. Indiener stelt dat een illustratie van de beekdalbrede benadering hier beter past. Indiener wil deze indien gewenst aanleveren.	1015

Standpunt GS
Bedoelde figuur illustreert de meervoudige functies van het watersysteem en inderdaad niet de bedoelde ambitie. Wij vinden de gekozen illustratie ondersteunend bij de tekst en passend bij de opmaak van het algehele document.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het aan te bevelen is hier duidelijk te maken dat ook burgers, boeren en bedrijven een rol hebben. Het watersysteem is de end-of-pipe. De winst is met name bij de bron te behalen.	1015

Standpunt GS

Wij hebben aangegeven dat we een integrale en realistische benadering van de verschillende watergerelateerde opgaven verkiezen, samen met de verschillende maatschappelijke partners. Daarbij zullen wij ook burgers, landbouwers en bedrijven betrekken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist een concrete visie die verder gaat dan de stand van vandaag. Indiener stelt dat er op het gebied van waterbeheer veel wordt uitgewerkt in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027. Indiener vertrouwt erop dat de conceptteksten van het waterbeheerprogramma van waterschap Limburg programma aansluiten op het Waterprogramma van de provincie.	1015

Standpunt GS
Het waterbeheerprogramma van het waterschap dient inderdaad aan te sluiten op het waterprogramma van de provincie. Veel bouwstenen voor beide programma's (bijvoorbeeld de Kaderrichtlijn Water en het Deltaplan Hoge Zandgronden) zijn reeds gezamenlijk tussen provincie, waterschap en andere stakeholders ontwikkeld. Over de nadere afstemming tussen beide programma's vindt overleg plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de afstemming in de waterketen beperkt wordt tot afstemming van rioleringsbeheer en waterzuivering. De brede kijk op de waterketen verdient hier wat betreft indiener de voorkeur: van drinkwaterwinning, watergebruik, waterzuivering tot lozing van gezuiverd afvalwater. Dit vraagt om een visie op zuinig drinkwatergebruik, om maatregelen om het gebruik van drinkwater te beperken en om hergebruik van gezuiverd afvalwater.	1015

Standpunt GS
Wij onderschrijven dat ook in de winning en het gebruik van drinkwater besparingen te behalen zijn. Wij willen dan ook partijen oproepen om deze samenwerking te continueren. Wij zullen de tekst ontwerp-Omgevingsvisie Limburg hierop aanpassen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
Samenwerking in de waterketen kan grote voordelen bieden: van winning en gebruik van drinkwater tot vuilwaterafvoer, waterzuivering en lozing van gezuiverd afvalwater.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er op blz. 98 in de tweede bullet aangegeven wordt dat water in stedelijk gebied onderdeel uitmaakt van het regionaal watersysteem. Dit is volgens indiener niet correct. Water in stedelijk gebied heeft wel grote invloed op het regionaal watersysteem.	1015

Standpunt GS
Bedoelde passage beoogt de samenhang tussen het regionaal watersysteem en het stedelijk waterbeheer te duiden. Wij zullen de tekst ontwerp-Omgevingsvisie Limburg aanpassen.

Voorstel aan PS

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
Omdat het stedelijk waterbeheer grote invloed heeft op het watersysteem werken wij het provinciaal beleid ten aanzien van het stedelijk waterbeheer, de rol van de provincie daarin en de inzet van het instrumentarium van de Omgevingswet uit in het Provinciaal Waterprogramma.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om de volgende tekst aan te passen “Bij de normstelling hanteren we het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar, maar ook landschappelijk inpasbaar en ecologisch duurzaam zijn.” naar “Bij de normstelling hanteren we in het algemeen het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar zijn. Voor bebouwd gebied spelen ook de elementen veiligheid (levensbedreigend snelstromend water), leefbaarheid en de inzet van andere partners nadrukkelijk mee in de afweging.” (zie toelichting in de zienswijze op blz. 6).	1015

Standpunt GS
Wij erkennen dat meerdere elementen van belang zijn bij de normstelling voor wateroverlast. Haalbaarheid, betaalbaarheid en landschappelijke inpasbaarheid zijn uitgangspunten die al in het POL2014 waren opgenomen en die wij ook in de Omgevingsvisie willen benoemen. In hoeverre overige elementen van belang zijn zullen wij uitwerken in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027. Daarbij zullen wij herbezien of ecologische duurzaamheid een hard uitgangspunt is of een element dat meespeelt bij de normering.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), zesde bullet:
Bij de normstelling hanteren we het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar, maar ook landschappelijk inpasbaar moeten zijn. Ook andere elementen kunnen van belang zijn voor de normstelling. Wij zullen het beleid voor de normstelling verder uitwerken in het Provinciaal Waterprogramma.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bij Beken en beekdalen de tekst sterker zou worden als de term ‘Beekdalbrede benadering’ toegevoegd zou worden.	1015

Standpunt GS
Hoe de ambitie (realiseren van een ecologisch gezond, veerkrachtig en adaptief watersysteem om weersextremen zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze op te vangen) te realiseren, bijvoorbeeld door een beekdal brede aanpak, zullen wij uitwerken in het komende Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt bij de tweede bullet onder het kopje grondwater hoe in tijden van waterschaarste een goede verdeling van het beschikbare grondwater gerealiseerd kan worden. Aan welke knoppen kan worden gedraaid?	1015

Standpunt GS
In het kader van het Provinciaal Waterprogramma zullen in het proces Waterbeschikbaarheid samen met de betrokken stakeholders de mogelijkheden worden verkend om water verder te besparen en beter vast te houden, zodat in tijde van waterschaarste de uitgangssituatie het meest optimaal is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat volgende passage op blz. 100 “We gaan uit (…) met het waterschap” geen passage is om in de Omgevingsvisie toe te voegen aangezien deze over de lange termijn gaat en niet moet stilstaan bij jaarlijkse besluitvormingsmomenten van een ander overheidsorgaan. Indiener stelt dat het is goed dat provincie en waterschap regelmatig met elkaar overleggen over de ambitie en koers, maar uiteindelijk is het waterschap een autonome overheid, die zijn eigen tarieven vaststelt en daarbij uiteraard zorgvuldig te werk gaat.	1015

Standpunt GS
In bedoelde passage hebben wij aangegeven dat uitvoering van het waterbeleid haalbaar en betaalbaar moet zijn. Voor ons is dit een belangrijk uitgangspunt voor ons waterbeleid, dat verdergaat dan de uitvoering op korte termijn. Wij erkennen daarbij dat het waterschap een zelfstandige overheid is met een eigen bevoegdheid tot vaststelling van tarieven. Wel willen wij borgen dat uitvoering van het provinciaal waterbeleid haalbaar en betaalbaar blijft en daarmee niet leidt tot disproportionele kosten, die uiteindelijk voor rekening van de burger zullen komen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het hoofdstuk water op een hoog abstractieniveau is geschreven waardoor een mate van concreetheid ontbreekt.	1018

Standpunt GS
Dit abstractieniveau vinden wij passend bij het karakter van de Omgevingsvisie. Een concrete uitwerking van het waterbeleid volgt in het komende Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht dat het provinciaal waterplan door middel van een breed participatief proces waarbij de gemeenten in de gelegenheid worden gesteld om hun bijdrage te leveren.	1018

Standpunt GS
Bij het opstellen van het Provinciaal Waterprogramma betrekken wij de stakeholders. Dit doen we in verschillende ronden. Daarna kan eenieder zijn reactie geven op het ontwerpplan dat ter visie wordt gelegd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat een aantal ingrepen in, en met respect voor, het landschap nodig is in het Middengebied. Indiener wil onder andere de kennis op het gebied van de aanpak van waterproblematiek en landschap met elkaar in verbinding brengen en gezamenlijk komen tot één plan.	1002, 1005

Standpunt GS
Voor water en klimaat zien wij kansen als onderdeel van integrale opgaven. Wij erkennen dat het nodig is om bij het gebiedsgericht invullen van deze opgaven rekening te houden met het landschap. In gebiedsplannen voor klimaatadaptatie en de aanpak van waterproblematiek zal het belang van en

kennis over het landschap een plaats moeten krijgen. Dit geldt voor plannen in het Heuvelland maar ook elders in Limburg. Wij zullen dit met toevoeging van een tekstpassage benadrukken in de tekst.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
In gebiedsplannen voor klimaatadaptatie en de aanpak van waterproblematiek dient het landschappelijk belang en kennis over het landschap een plaats te krijgen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om 'De Dommel' als Aanvullende Strategische Voorraden (ASV) toe te voegen.	2003

Standpunt GS
De Dommel is inderdaad aangewezen als strategische grondwatervoorraad. We passen de tekst aan. Ook in het Waterprogramma zal de winplaats de Dommel worden meegenomen bij het aanwijzen van de Aanvullende Strategische Grondwatervoorraden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Grondwater, achtste bullet:
We wijzen de grondwatervoorraden in de Roerdalslenk en Venloschol **en van winplaats De Dommel** aan als Aanvullende Strategische Voorraden (ASV).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil graag dat men in hoofdstuk 13 opneemt dat ook de provincie zich hard maakt voor het herstellen van de natuurlijke balans in het watersysteem en dit expliciet als uitgangspunt formuleert.	2003

Standpunt GS
De doelstelling is een ecologisch gezond, veerkrachtig en adaptief watersysteem om weersextremen zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze op te vangen. Een belangrijk onderdeel daarvan is het zorgen voor voldoende water voor alle water vragende functies. Dit zal verder worden uitgewerkt in het Provinciaal Waterprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de functie van de Maas als leefgebied voor beschermde vissoorten expliciet te vermelden.	2009

Standpunt GS
We verwijzen indiener naar Rijkswaterstaat, die als rivierbeheerder hier verantwoordelijk voor is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om bij gebiedsopgaven uit te gaan van een integrale benadering en om lokale en regionale belanghebbenden op een actieve wijze in dat proces te betrekken.	2009

Standpunt GS

Wij willen in onze aanpak zo veel mogelijk gebiedsgericht en opgavegericht te werk gaan. Dat betekent dat we kijken naar de kansen om lokale en regionale opgaven op het gebied van water, natuur en stikstof te combineren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de provincie als partner in gebiedsontwikkeling en hoeder van de ruimtelijke kwaliteit. Indiener wil benadrukken dat sport en recreatie, en daarmee de sportvisserij, bijdragen aan deze ruimtelijke kwaliteit.	2009

Standpunt GS
We hebben oog voor de sportvisserij als vorm van sport en recreatie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voor het voorkomen van structurele schade aan natuur het doel moet zijn om het grondwater weer op niveau te krijgen. Indiener roept op tot het herstel van oude beken en beekdalen en de zorg voor een goede waterkwaliteit.	2013

Standpunt GS
Het realiseren van een klimaatrobuust en ecologisch gezond functionerend watersysteem is centrale doelstelling van het Provinciaal Waterprogramma. Daarmee worden onderliggende opgaven als het voorkomen van wateroverlast, watertekort, verdroging, beekherstel en verbetering van de waterkwaliteit aangepakt. Hydrologisch herstel van natuurgebieden maakt deel hiervan uit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt de ambitie ten aanzien van beekdalen een goede zaak. Indiener vraagt om speciale aandacht voor laaglandbeken met doorstroommoerassen. Indiener verzoekt om ook deze doorstroommoerassen te bestempelen als beekdalen.	2014

Standpunt GS
In het Waterprogramma zal een kaart opgenomen worden met aanduiding van de beekdalen en overige natte laagtes. De aanduiding beekdalen is gebaseerd op de aanduiding van oorspronkelijke beekdalbodems op de bodemkaart. De overige natte laagtes bestaan uit voormalige riviergeulen, dekzandlaagtes en droogdalen. In al deze laagtes dient de aanwezige ruimte voor het vasthouden en bergen van water behouden te blijven. In een nader te bepalen deel van de beekdalen zal gedurende de planperiode verdere ontwikkeling plaatsvinden, waarbij de ontwikkeling van een doorstroommoeras tot de mogelijkheden behoort.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet vanuit de regierol voor het regionale watersysteem en in het licht van klimaatadaptatie voor de provincie een noodzaak tot herinrichting van het landschap, het waterproof maken (infiltratie, retentie, natuurzuivering) en het beheer van de grondwaterstand (verdroging, verzakking). Indiener vindt hiertoe onderzoek naar bodemeigenschappen van belang.	2016

Standpunt GS
Een bodemsoort met eigen bodemeigenschappen bepaalt (mede) de hydrologische eigenschappen van land en landschappen. Daarmee spelen bodemeigenschappen een rol in klimaatadaptatie en het waterproof maken van het (regionale) watersysteem in Limburg tegen met name wateroverlast én droogte.
Door de WUR, maar ook door andere universiteiten en kennisinstellingen, wordt veel bodemonderzoek gedaan en wordt daar regelmatig over gepubliceerd en informatie over beschikbaar gesteld. Zie bijvoorbeeld DINOLoket.nl en BROLoket.nl.
We onderschrijven het belang van bodem- en ondergrond onderzoek en kartering in relatie tot klimaatadaptatie en (grond)waterbeheer.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt overleg met buurlanden vereist, niet alleen met betrekking tot verontreiniging maar ook met te verwachten/berekende aangevoerde waterhoeveelheden.	2016

Standpunt GS
In paragraaf 20.1 ‘Uitgangspunten bij uitvoering’ omschrijven we een aantal procesmatige uitgangspunten waarop we samenwerken. Daarin stellen we dat opgaven en kansen zich niet aan bestuurlijke grenzen houden en dat wij samenwerken met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Specifiek voor het thema water onderstrepen we dit in paragraaf 13.1 met de tekst: ‘Gezien onze ligging als grensprovincie worden de waterhoeveelheden en waterkwaliteit in zowel het oppervlaktewater en het grondwater sterk bepaald door activiteiten in het aangrenzende buitenland. Grensoverschrijdende afstemming van beleid en maatregelen is daarom van wezenlijk belang.’
We onderschrijven uw standpunt dat afstemming over het grensoverschrijdend beheer van het grondwater nodig is. Met name voor de diepe pakketten in de Roerdalslenk zijn we hiermee gestart. In het Waterprogramma werken we dit verder uit. Ook ten aanzien van oppervlaktewater vindt overleg met de buurlanden plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in hoofdstuk 13 ‘Water’ de koppeling van hoogwaterveiligheid met ontgrondingen. Indiener verzoekt om onder de kop ‘Maasvallei’ (blz. 97) aanvullend in te gaan op de bijdrage die het ontgrondend bedrijfsleven kan leveren aan de benodigde hoogwateropgave in Limburg. Dit uiteraard in combinatie met de realisatie van primaire maatschappelijk gewenste doelen, zoals de ontwikkeling van nieuwe natuur. Vanaf de jaren ’90 is het ontgrondingsbeleid van de provincie Limburg sterk gericht op een effectieve ruimtelijke invulling van rivierverruiming en natuurontwikkeling in combinatie met delfstoffenwinning. Er lag in het Maasdal namelijk een grote ruimtelijke opgave met een belangrijke regie voor de provincie en het Rijk! Om hieraan medewerking te verlenen heeft het ontgrondend bedrijfsleven grondposities ingenomen in het Maasdal. Het is volgens indiener van belang dat in nieuwe visies voor het Maasdal de delfstoffenwinning daaraan op een exploitabele wijze invulling kan geven. Indiener verzoekt dan ook het belang van ontgrondingen bij hoogwaterbescherming en de sturende rol van de provincie daarin te benadrukken.	5033

Standpunt GS
We zien voor ons als provincie geen regisserende rol weggelegd in de relatie tussen hoogwaterbescherming en ontgrondingen. In het hoofdstuk over ontgrondingen is aangegeven dat bij de winning van zand en grind de voorkeur uitgaat naar projecten die bijdragen aan de gebiedsontwikkelingen in de Maasvallei.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de rol van de land- en tuinbouw in de waterparagraaf onderbelicht blijft. Zo dient water onder meer een veilige en gezonde voedselproductie. Daarbij is het van cruciaal belang om de beschikking te hebben en te houden over voldoende water van goede kwaliteit. Verankering van dit belang is daarom gewenst.	2011

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor de land- en tuinbouw voor een veilige en gezonde voedselproductie, evenals we het nut van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening erkennen en het belang van voldoende water voor de natuur. In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt.
We voegen in de tekst van de waterparagraaf de land- en tuinbouw toe.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Grondwater, tweede bullet:
We zorgen ook in tijden van waterschaarste voor een goede verdeling van het beschikbare grondwater tussen de waterafhankelijke functies zoals drinkwatervoorziening, natuur, **land- en tuinbouw** en industrie.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag dat het watersysteem regelbaar blijft om de effecten van droogte te mitigeren en om wateroverlast te voorkomen, bijvoorbeeld door (boeren)stuwen. 'Water vasthouden als het kan, en afvoeren als het moet' is een motto dat de indiener ondersteunt. Indiener wil hier graag een actieve rol in nemen.	2011
Indiener geeft aan dat in het hoofdstuk over landbouw het volgende is opgenomen. ‘Door de klimaatverandering krijgen we te maken met extremere weersomstandigheden, zoals langere periodes van droogte en korte periodes van intensieve neerslag. Dit vraagt om nieuwe maatregelen rond het afvloeien of juist vasthouden van water. De structuur en kwaliteit van de bodem en de grondwaterkwaliteit is ook een punt van aandacht. Indiener ziet graag dat ook in het hoofdstuk water beter in gegaan wordt op deze relatie.	1024
Indiener stelt dat verweving van functies en meervoudig gebruik steviger mag terugkomen. Indiener ziet graag een normering voor water vasthouden als optie terugkomen.	1015

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie wordt aangegeven dat we kiezen voor een samenhangende benadering voor functies als kringlooplandbouw, natuur, water, energieopwekking, veiligheid en gezondheid, recreatie en toerisme. Hierbij worden ook de mogelijkheden van natuurlijke waterbuffering benut. We erkennen de wenselijkheid van een regelbaar watersysteem. Om de effecten van droogte te kunnen mitigeren zullen we moeten kunnen beschikken over voldoende zoetwater ten allen tijden. Gebleken is tijdens de afgelopen droge zomers van 2018, 2019 en 2020 dat dit niet overal mogelijk is.
Wij erkennen het belang van het vasthouden van water. Dit is wel afhankelijk van de betreffende functie. Wij waarderen elk aanbod om hier een actieve rol in te spelen.
In het nog op te stellen Provinciaal Waterprogramma zullen wij nader ingaan op de relatie van maatregelen gericht op het beter vasthouden van water met de bodem- en grondwaterkwaliteit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil graag samen met provincie en waterschap verder op de ingeslagen weg om de waterkwaliteit in Limburg verder te verbeteren.	2011

Standpunt GS
Wij hebben aangegeven dat we een integrale en realistische benadering van de verschillende watergerelateerde opgaven verkiezen, samen met de verschillende maatschappelijke partners.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht niet dat het vergroten van beschermingszones rond waterwingebieden binnen afzienbare termijn zal leiden tot een betere waterkwaliteit.	2011

Standpunt GS
We zijn het eens met indiener dat het vergroten van de beschermingszones niet binnen 25 jaar tot een betere waterkwaliteit leidt. Deze zone is immers nu ook al beschermd. Doel van een vergroting van het beschermingsgebied is het waarborgen van de waterkwaliteit op de lange termijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener maakt zich zorgen over de ruimtelijke impact die het voorgestelde adaptief en duurzaam ecologisch inrichten van het beeksysteem zal hebben. Deze ook wel genoemde ‘beekdalbrede benadering’ vraagt om ruimte. Indiener verwijst naar de Verklaring van Roermond, het door provincie en LLTB opgestelde convenant waarin afgesproken is zuinig om te gaan met landbouwgrond. Indiener verzoekt om het hydrologisch en ecologisch functioneren van (recent) heringerichte beken te onderzoeken voordat er gekeken kan worden naar de uitrol van een beekdalbrede benadering.	2011

Standpunt GS
Teneinde allerhande problemen op gebied van wateroverlast, watertekort, verdroging en waterkwaliteit aan te pakken is watersysteemherstel nodig. Aangezien de beken en beekdalen de hoofddrains van het watersysteem vormen is een aanpak hiervan vereist om genoemde probleem aan te pakken. Bij het ontwikkelen van beken en beekdalen, dat via pilots zal geschieden, zal uitdrukkelijk gekeken worden naar de mogelijkheden om zuinig met landbouwgrond om te gaan en agrariërs een rol te geven in het beheer. In 2009 is de Verklaring van Roermond getekend, met bijbehorend maatregelenpakket. De betreffende verklaring uit 2009 komt weliswaar niet met naam en expliciet terug in het ontwerp-Omgevingsvisie. Echter overeind blijft de beleidslijn dat voorbereiders, beslissers en uitvoerders van ruimtelijke plannen en projecten rekening houden met de belangen van de landbouw als, voor dat plan of project, landbouwgrond wordt omgezet in een andere functie. Deze beleidslijn is opgegaan in het algemene principe van zuinig ruimtegebruik dat in de vorm van het principe 'Meer stad, meer land' en in de vorm van het toepassen van de Ladder voor duurzame verstedelijking verankerd is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie concreter kan zijn voor regionale en lokale autoriteiten met betrekking tot het voorkomen van droogte. Indiener verzoekt om een concretere aanwijzing op te nemen voor de lokale en euregionale autoriteiten voor het uitbreiden en ondersteunen van het areaal van (voedsel)bossen, in het bijzonder in probleemgebieden.	5142

Standpunt GS

In het Waterprogramma wordt concreter de aanpak en de maatregelen om te komen tot watersysteemherstel opgenomen. De inzet van de instrumenten die de Omgevingswet beidt, zoals de aanwijzing, zullen wij onderzoeken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voldoende schoon zoet water een van de basisvoorwaarden is voor een gezonde Limburgse economie en roept de provincie dan ook op ervoor te waken dat de aandacht voor dit onderwerp niet verslapt. Indiener vraagt in dit kader ook aandacht voor de ontwikkelingen in de Limburg omringende landen, die voor de Limburgse waterkringloop van belang zijn.	5142

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor economische activiteiten, evenals we het nut van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening en landbouw erkennen en het belang van voldoende water voor de natuur. In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt. Daarbij zoeken we samenwerking met onze buren. Water houdt zich immers niet aan (lands)grenzen. De ontwikkelingen bij onze buren volgen we op de voet.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst op de meerwaarde van koolstofopslag in de bodem voor het vasthouden van water. Indiener verzoekt de provincie de Omgevingsvisie zodanig aan te passen dat het belang van meer koolstof in de bodem niet als laagwaardig, maar als zeer hoogwaardig gebruik wordt gezien.	5142

Standpunt GS
Het verhogen van de bodemkwaliteit, waaronder het verhogen van het (effectief) organische stofgehalte (OS) van de bodem, heeft diverse positieve omgevingseffecten. Het vergroten van het vochtvasthoudend en vocht afgevend/leverend vermogen van de bodem, de vochtretentie ofwel de zogenaamde “sponswerking”, is daar één van. Wij zien echter geen toegevoegde waarde om dit inzicht in de Omgevingsvisie te verwoorden met de voorgestelde termen ‘laagwaardig’ versus ‘zeer hoogwaardig’ gebruik.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat er ook volledige oplossingen dienen te worden gezocht voor de “achteruitgang sponswerking” van de Limburgse bodem door het aanbrengen van verhardingen. Niet alleen de infiltratie naar het grondwater dient te worden opgelost, ook de verdamping verdient veel aandacht.	5142

Standpunt GS
Wij onderkennen dat we de sponswerking van de bodem zoveel mogelijk moeten herstellen. Dit doen we door de infiltratie van regenwater zoveel mogelijk te bevorderen en te herstellen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s)

	inspreker
Indiener wil graag geïnformeerd worden over het in ontwikkeling zijnde Waterprogramma.	5142

Standpunt GS
Voor het Waterprogramma wordt met stakeholders overlegd. Op verzoek zullen we indiener informeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener volgt uw visie inzake watermanagement in Zuid-Limburg en wil zich ook in de toekomst inzetten om te komen tot synergie tussen de ambities van uw provincie, het waterschap Limburg en de toeristische sector bij de uitwerking van uw plannen voor zover ze onze bedrijfstak of onze gasten raken.	5149

Standpunt GS
Dank u wel voor het aanbod. We waarderen het dat u mee wil denken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de huidige benadering van het watersysteem nadelen heeft voor (natte) natuurwaarden, woningen en infrastructuur (onder andere verzakkingen door lagere grondwaterpeilen). Ook de biodiversiteit staat onder druk. Dit wordt versterkt door klimaatverandering. Dit vraagt om een trendbreuk: - bouw zoveel mogelijk agrarische en industriële grondwateronttrekkingen af; - kies voor een systeem dat zorgt voor een nieuwe evenwichtige (water)balans; - en hierbij zijn kansen voor energieopwekking.	5104

Standpunt GS
In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt. Daarbij wegen we alle grondwater gerelateerde belangen mee, dus die van de natuur, drinkwatervoorziening, industrie en landbouw. Door het beschikbare water te gebruiken, en niet meer, komt er vanzelf een evenwichtig watersysteem.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het drinkwater, dat in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg grotendeels uit grondwater gewonnen wordt, veilig dient te blijven. Indiener is van mening dat waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden daarom gevrijwaard dienen te blijven van de oprichting van (agro)industrie, woonwijken, parkeerplaatsen of andersoortige ingrepen in het landschap. Het oordeel hierover initiatieven in deze gebieden dient per definitie ‘nee’ te zijn en niet ‘ja’ of ‘ja-mits’.	5108

Standpunt GS
In de Omgevingsverordening Limburg is vastgelegd wat wel en niet is toegestaan in waterwin- en grondwaterbeschermingsgebieden. In het kader van ‘beschermen om te blijven’ gaan we na wat nodig is om ook op lange termijn (2050) een duurzame drinkwatervoorziening te kunnen garanderen. Onderdeel daarvan is ook een herijking van de regels om het grondwater te beschermen. In het Waterprogramma wordt dit verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil tijdig afspraken over de aanpak van de historische grondwaterverontreiniging en deze opnemen in de omgevingsverordening. Indiener geeft aan dat door te wachten op het Provinciaal Waterprogramma 2022 -2027 een gat in de aanpak ontstaat.	1024

Standpunt GS
We onderschrijven het belang van een goede overgang van de aanpak van historische grondwaterverontreiniging bij de overgang van de Wet Bodembescherming naar de Omgevingswet. We zijn ons terdege bewust van de juridische en inhoudelijke implicaties en zorgen voor een goede transitie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag dat er op blz. 99 eerste gedachtestreepje ook water overlast genoemd wordt naast kwaliteit en droogte.	1024

Standpunt GS
Wij onderkennen dat het beperken van wateroverlast ook een opgave is die gestapeld kan worden met de opgaven van natuur en stikstof, in gebieden waar deze stapeling tot synergie leidt.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), zevende bullet:
Een belangrijke rol in de uitvoering van het waterprogramma zien we in een aanpak waarbij de opgaven van water (kwaliteit, droogte **en wateroverlast**) met de opgaven van natuur en stikstof gestapeld worden in gebieden waar deze stapeling tot synergie leidt.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil dat er meer gerichte maatregelen worden genomen om de agrarische en industriële grondwateronttrekkingen te verminderen om te voorkomen dat beken, poelen en vennen niet verder verdrogen. Door toenemende verdroging wordt de natuur die gebonden is aan water steeds verder bedreigd. Indiener beveelt daarom aan om niet alleen “oude watermolenlandschappen” te herstellen maar ook meer maatregelen te nemen die gericht zijn op het vasthouden van regenwater.	5190

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor natuur, beken en poelen, evenals we het nut van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening erkennen en het belang van voldoende water voor de industrie en landbouw. In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om jaarrond zoveel mogelijk water vast te houden in het hele buitengebied, dus ook in de buffergebieden. Stel beheer en duurzaam behoud van voldoende en gezond water centraal boven consumptie van water. Verminder wateronttrekking door het intrekken van vergunningen en het afbouwen van (haspel)beregening en bouw zoveel mogelijk agrarische en industriële grondwateronttrekkingen af.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
We onderkennen het nut van voldoende water voor natuur, de openbare drinkwatervoorziening, de industrie en de landbouw. In het Waterprogramma wordt de aanpak van de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg verder uitgewerkt. Onderdeel van dit traject is ook om samen met stakeholders te kijken hoe we meer water kunnen vasthouden in het buitengebied.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft de conceptteksten van het Waterbeheerprogramma van waterschap Limburg met de provincie gedeeld in september en over de inhoud van dit programma is veelvuldig ambtelijk overleg geweest. Indiener vertrouwt erop dat dat programma derhalve aansluit op het Waterprogramma van de provincie.	1015

Standpunt GS
Bouwstenen voor Waterprogramma en Waterbeheerprogramma zijn in gezamenlijk overleg ontwikkeld. Daarnaast is herhaald contact geweest over de afstemming tussen beide programma's. Over nog resterende bespreekpunten zetten wij de afstemming in de komende weken voort, voorafgaand aan de vaststelling van het ontwerp van het Waterprogramma begin 2021.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat het nog altijd zoeken blijft naar de duidelijke visie die verder voor de toekomst basis biedt voor de invulling van het Waterprogramma en de Omgevingsverordening van de provincie Limburg. De regelgeving in een verordening of de maatregelen in het Waterprogramma staan in de ogen van de indiener namelijk niet op zichzelf. Het is van belang dat de onderbouwing van de noodzaak van de maatregelen en regels, in bijvoorbeeld het Waterprogramma en de omgevingsverordening, voortkomt uit het provinciaal beleid. Indiener stelt dat de (nieuwe) Omgevingsvisie op relevante onderdelen voldoende concreet zal moeten zijn om deze rol op een goede manier te vervullen.	1015

Standpunt GS
Waterprogramma en Omgevingsverordening vinden inderdaad hun basis in de Omgevingsvisie. Onze visie en ambitie (kort samengevat: het komen tot een ecologisch gezond, veerkrachtig en adaptief watersysteem om weersextremen zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze op te vangen) biedt naar ons oordeel deze basis. Daar waar dit verdere uitwerking behoeft krijgt dit plaats in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat Venlo-Velden ontbreekt bij de opsomming van systeemmaatregelen.	1017

Standpunt GS
De opsomming bij de tweede bullet op blz. 97 gaat over de projecten, waaronder de systeemmaatregelen, waar we financieel aan bijdragen, met als doel het versterken van gebiedskwaliteiten. Deze opsomming is niet bedoeld als volledige opsomming van alle systeemmaatregelen.

De systeemmaatregel Venlo-Velden is inmiddels wel onderdeel van de IRM-pilot ‘Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo’, en hoort bij de derde bullet.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Maasvallei, derde bullet:
De IRM-pilots waar we inmiddels aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. Ten aanzien van Maasoevers Maastricht is de voorwaarde gesteld dat de scope zich beperkt tot die onderdelen die daadwerkelijk een directe samenhang hebben met de oplossing voor het nautisch knelpunt in de Maas zelf.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat keuzes en maatregelen die genomen worden ten aanzien van het stroomgebied van de Maas ook in het benedenstroomse gebied van invloed zijn en dat we daar naar moeten handelen. Indiener verwijst hierbij ook naar de passage water in Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief (blz. 127).	1017

Standpunt GS
We zijn ons bewust van effecten van keuzes en maatregelen in het stroomgebied van de Maas en zoeken hierover de afstemming met de benedenstroomse partners, maar ook met de ‘bovenstroomse’ partners, waar maatregelen effecten hebben op het stroomgebied van de Maas in Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.14. Zienswijzen over Hoofdstuk 14: Natuur

Natuurbescherming en biodiversiteit: 1. Ambitie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de bestaande wezenlijke kenmerken en waarden in beschermde (natuur-)gebieden in de visie geborgd moeten worden.	5113
Indiener stelt dat innovatieve projecten waarvan de effecten op Natura 2000-gebieden niet op voorhand vaststaan niet in de nabijheid van die gebieden moeten worden toegestaan.	5113
Indiener mist de relatie tussen Natura 2000-gebieden en aanliggende gebieden. Het betreffen voor een gedeelte namelijk agrarische gronden. Hoe denkt de provincie daarmee om te gaan, volgen hierop nog aanpassingen?	1026

Standpunt GS
De Omgevingsvisie Limburg heeft een strategisch lange termijn karakter. De aard van een strategische lange termijn visie maakt dat de visie een hoog abstractieniveau kent en gebiedsgericht en thematisch verder wordt geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma.
Hoewel de nadruk ligt op de borging van de wezenlijke kenmerken en waarden in de Natura 2000-gebieden, is het onze ambitie om ook de natuur- en landschapswaarden daarbuiten te behouden en te versterken daar waar mogelijk. De wezenlijke waarden en kenmerken worden beschermd via de Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat herstel van biodiversiteit en natuurwaarden zoveel mogelijk bevorderd moet worden. Naast minimaal behoud zal herstel benodigd zijn. De Omgevingsvisie schiet hierin volgens de indiener ernstig tekort.	5113
Indiener is van mening dat de ambitie voor nieuwe natuur bedroevend laag is. Indiener verzoekt als kleine stap in de goede richting de zin 'Deze zones bestaan uit de Groenblauwe mantel en waar dit nodig is uit aanvullende bufferzones' op te nemen ter vervanging van de zin die nu bij 14.3 2e bullet staat. Indiener is van mening dat de woorden 'waar mogelijk' uit de zin 'Dat wil zeggen dat rekening wordt gehouden met……..' geschrapt moeten worden omdat deze zin anders niet past bij een omgevingsvisie met ambitie.	5128
Indiener verzoekt om consequent te spreken over natuurversterking in plaats van natuurbehoud en over herstel van de biodiversiteit in plaats van het in stand houden van de biodiversiteit	1022
Indiener geeft aan dat op blz. 103 het provinciaal belang is 'het in stand houden van de biodiversiteit'. Indiener stelt dat dit juist 'het versterken van de biodiversiteit' zou moeten zijn.	1002, 1005
Indiener stelt dat de biodiversiteit wereldwijd al decennialang heel hard terugloopt. Indiener vindt daarom de ambitie ten aanzien van Natuur erg zwak. Indiener verzoekt om als ambitie op te nemen om de biodiversiteit te vergroten, te verbreden en het huidige te behouden door te beschermen.	2010
Indiener verzoekt om ten aanzien van de doelstelling voor de biodiversiteit ook toe te voegen dat deze verbeterd wordt.	2014
Indiener vindt de aandacht van de Omgevingsvisie voor biodiversiteit onvoldoende sterk geformuleerd (het woord komt niet voor in het landelijk gebied buiten natuurgebieden). Een uitspraak als '….concurreert natuur met de toenemende ruimtevraag vanuit andere functies zoals……..' illustreert een nog te sectorale benadering. Het dient de ambitie en uitdaging te zijn om deze aspecten aan elkaar te koppelen en niet te laten concurreren.	1014
Indiener stelt dat de ambitie niet 'het in stand houden van de biodiversiteit' zou moeten zijn, maar het 'behouden en vergroten van de biodiversiteit'. Natuurbehoud en ruimtelijke kwaliteit is een voorwaarde voor een gezonde bevolking en duurzame samenleving.	5104

Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen dat de natuur randvoorwaarden stellend is voor economische ontwikkelingen. Dit gaat verder dan alleen de Europese en nationale verplichtingen.	
Indiener vindt dat biodiversiteit niet in stand gehouden moet worden maar verbeterd. Dit zou veel nadrukkelijk moeten worden opgenomen in dit thema.	1026

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven we wel degelijk aan dat we inzetten op herstel. We geven aan dat 'als we de unieke natuur en biodiversiteit in Limburg willen behouden, we deze moeten beschermen, met zorg beheren en waar nodig herstelmaatregelen nemen.' We geven aan dat we de abiotische omstandigheden voor het Natuurnetwerk en vooral Natura 2000-gebieden gaan herstellen. We verbeteren het water, de bodem en milieucondities door overbelasting aan te pakken. Hoe we dit gaan doen wordt verder uitgewerkt in het Natuurprogramma. Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 novembermotie 2646 overgenomen. Dat betekent dat de doelstelling voor het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: 'het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk'. In de ontwerp-Omgevingsvisie spreken we bij ambitie over de instandhouding van de biodiversiteit. Bij de opgaven spreken we over het behouden en herstellen van de natuur en biodiversiteit. Dit neemt niet weg dat we ons streven naar 'versterking van biodiversiteit waar mogelijk' steviger in de tekst kunnen laten terugkomen.
Het doet recht aan de uitwerking en de maatregelen dat we onze ambitie aanpassen en de tekst wijzigen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie een krachtigere terminologie voor de bescherming van natuur en landschap gebruikt dient te worden. Indiener is van mening dat de zeer ruime beschrijving van de Limburgse principes nu niet iets is waar we trots op kunnen zijn.	5128

Standpunt GS
De Limburgse principes gelden als algemene uitgangspunten die aan de basis staan voor de afwegingen die we maken. De ruime omschrijving is nodig om de principes algemeen toepasbaar te laten zijn. Daarbinnen is dan ruimte om met maatwerk specifieke gebiedsgerichte keuzes te maken. Daarbij wordt dan rekening gehouden met het karakter van een gebied en de belangen op lokale schaal. In dit geval geven de hoofdstukken Natuur en Landschap inhoudelijk richting aan de bescherming van natuur en landschap.
De Omgevingsvisie kent een hoog abstractieniveau en wordt gebiedsgericht en thematisch verder geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie dient te worden opgenomen dat de provincie naast middelen van Europa en het Rijk ook eigen middelen inzet om haar ambities omtrent de ontwikkeling van natuur te realiseren.	5128

Standpunt GS

Uw mening dat in de Omgevingsvisie dient te worden opgenomen dat de provincie naast middelen van Europa en het Rijk ook eigen middelen inzet om haar ambities omtrent de ontwikkeling van natuur te realiseren zullen we in de Omgevingsvisie verduidelijken door op te nemen dat de provincie ook eigen middelen inzet om haar ambities omtrent de ontwikkeling van natuur te realiseren. In het Collegeprogramma voor de komende periode zijn middelen opgenomen voor natuur. Zo is in het kader van het 1 Miljoenbomenplan uit eigen middelen budget ingezet.
De tekst kan daarop aangepast worden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, eerste bullet:
Voor het realiseren van onze opgaven en ambities zoeken we**, naast de inzet van voor zover beschikbare eigen middelen,** naar financiële ondersteuning vanuit het en Rijk en Europa.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat, gezien de impact van natuur op ons welzijn en onze gezondheid, de beperkte ambitie niet alleen de biodiversiteit te kort doet, maar ook alle Limburgers. Indiener onderschrijft het citaat in de Omgevingsvisie dat de natuur niet vanzelfsprekend is. Indiener stelt dat nu het moment is om de troef te spelen en te investeren in het realiseren van biodiversiteit.	2010

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat we met onze inspanningen op het gebied van natuur bijdragen aan het welzijn en de gezondheid van de Limburgers.
Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 november de motie 2646 overgenomen. Dat betekent dat als doelstelling van het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: ‘het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk. De ambitie in de Omgevingsvisie wordt in deze zin aangepast.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voor de toeristische bedrijfstak een gezonde natuur de randvoorwaarde is voor het economische bestaan. Vanuit dat economische perspectief pleit indiener niet alleen voor het behoud van de natuur die we nog over hebben, maar ook voor het vergroten van de biodiversiteit en de verruiming van de natuur daar waar hier kansen voor ontstaan.	5149

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie beschrijven we dat we in uiteenlopende sectoren de onderlinge verbinding tussen natuur, landschap en economie willen versterken. Zoals in de tekst staat wordt rekening gehouden met natuurwaarden.
Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 november de motie 2646 overgenomen. Dat betekent dat de doelstelling voor het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk.
De ambitie in de Omgevingsvisie kan hierop worden aangepast.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de ambitie voor het thema natuur zou moeten zijn het behouden en vergroten van de biodiversiteit. Indiener is niet duidelijk waarom in het tweede concept de term 'bufferzones' nauwelijks meer voorkomt. Indiener verwijst in dit verband ook naar blz. 88 MER. Indiener verzoekt om de bufferzones opnieuw in de tekst van de Omgevingsvisie op te nemen en (indicatief) op de bijbehorende kaarten.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 november de motie 2646 overgenomen. Dat betekent dat de doelstelling voor het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk. De ambitie in de Omgevingsvisie kan hierop worden aangepast.
De bufferzone heeft geen planologische status. De natuurwaarden zijn hier niet in geborgd. Maatregelen met een bufferende werking zullen vooral in de Groenblauwe mantel worden gerealiseerd.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om in de Omgevingsvisie als uitgangspunt te nemen dat natuur randvoorwaardenstellend is voor economische ontwikkelingen. Voorts verzoekt indiener om in de Omgevingsvisie een eigen provinciale ambitie met betrekking tot. het thema natuur te benoemen die verder gaat dan alleen de Europese en nationale verplichtingen. Indiener verzoekt om concreet beleid te formuleren om de natuur in gebieden buiten het Natuurnetwerk Limburg te beschermen en te ontwikkelen.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
De transities en opgaven waar we voor staan komen met verschillende soorten ruimtevragen en bijbehorende spanningen en dilemma's. Deze ruimtevragen, spanningen en dilemma's worden aangekaart in de Omgevingsvisie en waar mogelijk ook al geduid. Uiteraard kunnen niet alle ontwikkelingen overal tegelijkertijd plaatsvinden. De Omgevingsvisie geeft op hoofdlijnen een koers voor de toekomst en benoemt daarbij Limburgse principes die als uitgangspunt gelden voor de keuzes die wij maken. Onder de principes is ook opgenomen dat de kenmerken en identiteit van gebieden centraal staan en dat wij kiezen voor meer stad en meer land. Zodoende streven we dan ook naar een balans tussen de door u genoemde economische ontwikkeling en natuurlijke waarden.

In de Omgevingsvisie worden ook ambities benoemd die verder gaan dan Europese en nationale verplichtingen. Zo wordt in deze ambitie onze Limburgse bossenstrategie genoemd. In het kader van het 1 Miljoenbomenplan is ook uit eigen middelen budget ingezet.
Beleid voor natuur buiten het Natuurnetwerk Limburg zoals in de Groenblauwe mantel wordt geconcretiseerd in het Natuurprogramma. Wij zullen aan uw verzoek tegemoetkomen door in de Omgevingsvisie te benadrukken dat deze ambities ook uit eigen middelen gefinancierd worden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, eerste bullet:
Voor het realiseren van onze opgaven en ambities zoeken we**, naast de inzet van voor zover beschikbare eigen middelen,** naar financiële ondersteuning vanuit het en Rijk en Europa.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de provincie zich kan afvragen of met behulp van de zienswijzen en de MER (blz. 56) voor de natuur- en milieuparagrafen niet een nieuwe visie geschreven dient te worden met een duidelijke visie en veel meer ambitie.	5128

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een langetermijnvisie op hoofdlijnen gericht op toekomstbestendige ontwikkeling. Dit is in lijn met het gedachtengoed van de Omgevingswet. Dat betekent dat de operationalisering van de visie en beleid plaats vinden in het Natuurprogramma. De zienswijzen en de MER zullen hierbij worden meegewogen.
Gedeputeerde Staten hebben op vrijdag 6 november de motie 2646 overgenomen. Dat betekent dat de doelstelling voor het Natuurprogramma 2021-2030 wordt: het behoud van biodiversiteit en versterking waar mogelijk.
De ambitie in de Omgevingsvisie kan hierop worden aangepast.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

<u>Natuurbescherming en biodiversiteit: 2. Integraliteit</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert met belangstelling dat natuurinclusief ondernemen wordt gestimuleerd en dat dit aansluit bij het project zandgroeve Spaubeek en groeve Nagelbeek, omdat hier wordt ingezet op een combinatie van de functies natuur, recreatie en horeca voorzieningen. Indiener acht het van belang dat hierbij rekening wordt gehouden met de natuurwaarden.	5068

Standpunt GS
Zoals juist wordt geconstateerd stimuleren we natuurinclusief ondernemen en willen we in uiteenlopende sectoren de onderlinge verbinding tussen natuur/ landschap en economie versterken. Zoals in de tekst van de Omgevingsvisie staat wordt rekening gehouden met natuurwaarden. We constateren met instemming uw opmerking dat dit goed aansluit bij project zandgroeve Spaubeek en groeve Nagelbeek.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener hoopt in de toekomst de biodiversiteit met meerdere organisaties samen te kunnen regelen.	5094

Standpunt GS

In de Omgevingsvisie geeft de provincie aan in paragraaf 14.1 dat Limburg verschillende professionele organisaties, vrijwilligersorganisaties en burgerinitiatieven kent die zich inzetten voor behoud van natuur en landschap en die willen zorgen voor de eigen omgeving. In de Omgevingsvisie paragraaf betrokkenheid en draagvlak natuur en landschap wordt beschreven dat we burgers en bedrijven uitdagen om bij te dragen aan het beheer van natuur en landschap en dat we initiatieven op het gebied van burgerparticipatie ondersteunen. Hoe we dit doen wordt verder uitgewerkt in het Natuurprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de huidige natuur bestaat uit losse postzegeltjes waar veel recreatieve druk op staat. Indiener pleit ervoor om prioriteit te geven aan biodiverse en vitale natuur, waarbij een verbinding wordt gemaakt met gezonde landbouw ecosystemen zoals voedselbossen. Indiener roept ook op om te investeren in bewustwording	5109

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie wordt aangegeven dat we kiezen voor een samenhangende benadering voor functies als kringlooplandbouw, natuur, water, energieopwekking, veiligheid en gezondheid, recreatie en toerisme.
In de Omgevingsvisie wordt ook aangegeven dat betrokkenheid en draagvlak voor natuur en landschap een belangrijk onderdeel is.
Verder is aangegeven dat we streven naar vermaatschappelijking van natuur. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan bewustwording. In het nog op te stellen Natuurprogramma werken we de hoofdlijnen zoals beschreven in de Omgevingsvisie verder uit. In de paragraaf over vermaatschappelijking, op weg naar een natuurinclusieve samenleving, beschrijven we dit spoor.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener beveelt aan om te gaan voor rewilding Limburgse natuur in combinatie met agrarische ecosystemen. Natuur heeft, bij goed beleid en beheer, een economische waarde. Natuur draagt positief bij aan de economie, gezondheid en welzijn van de inwoners. Laat regionale economische ontwikkeling inspelen op de kansen die voortvloeien uit natuurontwikkeling en natuurbehoud. En verbindt dit met agrarische, natuurvolgende, ecosystemen zoals voedselbossen.	5109

Standpunt GS
We onderschrijven uw aanbeveling met betrekking tot de rewilding van de Limburgse Natuur. We zullen de tekst in de Omgevingsvisie daarom aanvullen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Betrokkenheid en draagvlak natuur en landschap, als vijfde bullet:
Het Interreg project Wildlife Economy waarin de provincie Limburg momenteel als Leadpartner participeert gaat uit van de kansen die natuur biedt aan diverse sectoren en andersom. De provincie beziet dan ook of dit de komende jaren regionaal verder uitgewerkt kan worden door te werken met businessmodellen gebaseerd op de kracht van natuur en landschap.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt in relatie tot het recreatieve gebruik van natuurgebieden dat daar geen plek moet zijn voor motorvoertuigen (met uitzondering van landbouwvoertuigen) en prestatiegerichte sporten. Indiener verwijst hierbij naar de Cittaslow-gedachte en de	2010

zienswijze van VTN op de gebiedsvisie Middenterras Bemelen-Mesch van Gemeente Eijsden-Margraten.	

Standpunt GS
In natuurgebieden ligt het primaat op het behoud van de wezenlijke kenmerken en waarden van die gebieden. Daarbinnen is extensief recreatiefmedegebruik mogelijk. Onder de wezenlijke kenmerken en waarden behoren onder andere ook rust en stilte. Het gebruik van motorvoertuigen en of prestatiegerichte sporten kunnen van invloed zijn op deze waarden. Indien de waarden worden geraakt wordt van geval tot geval beoordeeld of dit passend is. Het toestaan van motorvoertuigen is een bevoegdheid van de gemeenten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ruimte voor herstel van biodiversiteit wellicht concurreert met de genoemde functies, maar het gaat goed samen met de functie waterbeheer.	1015

Standpunt GS
Wij zoeken vanuit een samenhangende gebiedsgericht aanpak naar slimme combinaties van natuur met andere functies. Wij delen uw bevinding dat de biodiversiteit goed samen kan gaan met de functie waterbeheer.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om met betrekking tot de Natura 2000-doelen oog te hebben voor het verband tussen de KRW en de gunstige staat van instandhouding van diverse Natura 2000-soorten. Indiener verzoekt om de beoogde kwaliteitsimpulsen natuur en de KRW als een geheel te zien.	2009

Standpunt GS
Naar onze mening wordt in de Omgevingsvisie aan uw verzoek met betrekking tot de kwaliteitsimpuls voldoende tegemoet gekomen. Daar waar de doelstellingen van Natura 2000 kunnen profiteren van KRW-maatregelen verliezen we in de Omgevingsvisie de synergie niet uit het oog.
De kwaliteitsslag Natura 2000-graslanden vormt onderdeel van Actielijn 1: versnellen en verankeren herstel van natuurkwaliteit en biodiversiteit uit het Aanvalsplan stikstof. Daarin wordt Actie 6 benoemd: In 6 Natura 2000-gebieden (St. Pietersberg, Savelsbos, Bemelerberg en Schiepersberg, Geuldal, Kunderberg en Roerdal) inzetten op het omzetten van ten minste 200 ha. kruiden- en faunarijke graslanden naar hoogwaardigere natuurgraslanden. Deze kwaliteitsslag richt zich op maatregelen voor inrichting en beheer van natuurterreinen waarin specifieke beschermde en stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden voorkomen die in het kader van Natura 2000 als doelen zijn aangewezen. In eerste instantie komen hiervoor glanshaverhooiland in het Roerdal en glanshaverhooiland, heischrale graslanden en kalkgrasland in Zuid-Limburg in aanmerking. De prioriteit gaat uit naar deze habitattypen omdat deze habitattypen in een zeer ongunstige staat van instandhouding verkeren en met behulp van de kwaliteitsslag een belangrijke bijdrage kan worden geleverd aan het behalen van de Natura 2000-doelstellingen. De kwaliteitsslag richt zich dus niet op de KRW-doelen. Daar waar de doelstellingen van Natura 2000 kunnen profiteren van KRW-maatregelen verliezen we de synergie niet uit het oog.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op tot het realiseren van groene verbindingen tussen Natura 2000-gebieden ten behoeve van genetische uitwisseling en daarmee verbetering en vermeerdering van	2010

de biodiversiteit. Als voorbeelden van een potentiele pilotprojecten noemt indiener het viaduct van Bemelerberg-Schiepersberg naar het Savelsbos en de diervriendelijke wandel-/fietsbrug over de Rijksweg N278 westelijk van Cadier en Keer.	

Standpunt GS
We zetten ook de komende periode in op het doorontwikkelen van het Natuurnetwerk Limburg, inclusief de Natura 2000-gebieden en de Groenblauwe mantel.
We wegen de aanbevelingen van potentiële pilotprojecten mee in onze overwegingen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit, voor het gebied Zuid-Limburg, voor het opnemen van initiatieven die niet alleen de natuur versterken, maar die ook toeristisch van (visuele) waarde zijn, zoals de gescheperde begrazing door (mergelland)schapen.	5149

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is een langetermijnvisie op hoofdlijnen gericht op toekomstbestendige ontwikkeling. Dit is in lijn met het gedachtengoed van de Omgevingswet. Dat betekent dat de operationalisering van de Omgevingsvisie beleid verder wordt uitgewerkt in het nog op te stellen Natuurprogramma.
Hier wordt beschreven welke middelen worden ingezet om doelen te behalen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de geschetste ontwikkeling van natuurbeleid positieve effecten heeft, maar dat een echte verandering en verbetering van natuur en milieu pas is te behalen door de effecten van winstmaximalisatie in landbouw en industrie beter te mitigeren.	5104

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven we aan de samenhang te zoeken door in uiteenlopende sectoren de onderlinge verbinding te stimuleren tussen natuur en landschap en economie. We streven naar natuurinclusiviteit. Ten aanzien van de effecten van winstmaximalisatie in landbouw en industrie erkennen we dat veranderende marktomstandigheden vragen om een heroriëntatie op het verdienmodel. Het aanpassen van productieprocessen in de richting van de maatschappelijke opgaven biedt aanknopingspunten om te komen tot producten met meerwaarde. Daarnaast speelt innovatie in de breedste zin van het woord een belangrijke rol bij het vinden van nieuwe of het verbeteren van bestaande verdienmodellen in de agrifood sector. Het is in eerste instantie aan ondernemers zelf om het ondernemen te richten op een solide verdienmodel. De provincie erkent dat dit een lastige opgave is, gegeven de huidige marktordening. In het beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023: ‘Koers naar de toekomst’ is het versterken van de marktketens daarom benoemd tot één van de vier investeringslijnen, waarvoor de provincie middelen en beleidsinstrumenten ter beschikking stelt om de ondernemer bij zijn opgave te ondersteunen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Natuurbescherming en biodiversiteit: 3. Verordening</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie een betere bescherming en handhaving van de Limburgse natuur geregeld moet worden om te voorkomen dat er voor de natuur schadelijke activiteiten ontwikkeld worden.	5128

Standpunt GS
We delen uw standpunt dat de bescherming van en de handhaving in Limburgse natuur goed geregeld moet worden. De Omgevingsvisie is echter een langetermijnvisie op hoofdlijnen gericht op toekomstbestendige ontwikkeling. Dit is in lijn met het gedachtengoed van de Omgevingswet. Dat betekent dat de operationalisering van de Omgevingsvisie onder meer plaats vindt in het Natuurprogramma 2021-2030. Bescherming en handhaving van de Limburgse natuur komen onder meer in het Natuurprogramma en de Omgevingsverordening nadrukkelijk aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in en in de directe nabijheid van Natura 2000-gebieden (3km) en andere kwetsbare gebieden visies vastgesteld dienen te worden om de biodiversiteit en natuurwaarden te verbeteren en negatieve effecten te voorkomen.	5113

Standpunt GS
Wij nemen kennis van uw zienswijze. We zorgen voor Natura 2000-plannen voor de Natura 2000-gebieden. Daarnaast zorgen we voor soortenplannen om de biodiversiteit en natuurwaarden te verbeteren. De Natura 2000-gebieden en de soorten worden beschermd onder de Wet natuurbescherming. Het Natuurnetwerk Limburg inclusief de Natura 2000 wordt ook beschermd via de Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de visie ontbreekt hoe wordt omgegaan met de cumulatie van de effecten op de beschermde en zeldzame soorten.	5113

Standpunt GS
Met betrekking tot uw zienswijze aangaande cumulatie en de bescherming van beschermde en zeldzame soorten is het concretere beleid onder andere verwoord in de beleidsregels ten behoeve van de passieve soortenbescherming onder de Wet natuurbescherming in Limburg en de beleidsregel natuurcompensatie. Deze regels veranderen niet als gevolg van de vaststelling van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat er situaties zijn waar het niet acceptabel is dat natuur- of landschapswaarden ten behoeve van andere belangen verloren gaan ondanks dat er sprake is compensatie. Indiener stelt dat het niet ter plekke compenseren van natuurwaarden die bij ontwikkelingen verloren gaan niet dient te worden toegestaan.	5128

Standpunt GS
De bescherming van het Natuurnetwerk Limburg wordt vastgelegd in de Omgevingsverordening. Op grond van de Omgevingsverordening wordt een ruimtelijke afweging gemaakt tussen de verschillende belangen.
Voor wat betreft compensatie van natuurwaarden geldt dat de wijze waarop gecompenseerd moet worden in de Omgevingsverordening en in de beleidsregel Natuurcompensatie wordt uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Natuurbescherming en biodiversiteit: 4. Diversen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bij natuurontwikkeling en beheer gebieden goed moeten worden ingericht, zodat zich daar natuur ontwikkelt die de gemeenschap wenst en dat de provincie daar voldoende middelen voor moet reserveren zodat er geen verwildering en overwoekering plaatsvindt.	5021

Standpunt GS
Het uitgangspunt dat bij natuurontwikkeling en beheer van gebieden uit moet worden gegaan van natuur die de gemeenschap wenst is een mooi uitgangspunt. Maar de provincie is ook verantwoordelijk voor het beheer en inrichting van de Natura 2000-gebieden die door de minister zijn aangewezen. Het is in de wet geregeld dat de provincie zorgt voor behoud en verbetering van de aangewezen habitats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat een representatief referentie jaartal of een meetbare waarde van de gewenste biodiversiteit ontbreekt in de visie.	5113

Standpunt GS
Uw stelling dat een representatief referentie jaartal of een meetbare waarde van de gewenste biodiversiteit ontbreekt in de visie is correct. Dit valt te verklaren omdat de Omgevingsvisie een langetermijnvisie op hoofdlijnen gericht op toekomstbestendige ontwikkeling is. Dit is in lijn met het gedachtengoed van de Omgevingswet. Dat betekent dat de operationalisering van de Omgevingsvisie beleid plaats vindt in het Natuurprogramma 2021-2030.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener zou het waarderen als het Reichswald/Ketelwald als habitatnetwerk aangewezen zou worden.	3007

Standpunt GS
Om de biodiversiteit in stand te houden vinden wij het van belang om een grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit te realiseren. Dit staat benoemd in Hoofdstuk 14 Natuur. Hoewel het Reichswald/Ketelwald hier niet specifiek wordt genoemd, valt ook de verbinding van natuur tussen Noord-Limburg en Duitsland onder het streven naar een grensoverschrijdend natuurnetwerk.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener eist dat vrijkomende emissierechten opgekocht worden binnen de invloedssfeer van Natura 2000-gebieden en dat deze rechten (gedeeltelijk) op minder kwetsbare plaatsen en op grotere afstand van Natura 2000-gebieden en overige beschermde en kwetsbare gebieden van voorgenomen initiatieven ingezet worden.	5113

Standpunt GS
Het Ministerie van LNV is verantwoordelijk voor de opkoopregelingen in het kader van de stikstofaanpak. De provincie Limburg moet zich daarmee conformeren aan de voorwaarden zoals die door het Rijk zijn opgesteld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener oppert dat natuurgebieden met elkaar verbonden kunnen worden door te investeren in de biodiversiteit en de landschappelijke waarde van (verbindings)zones, zonder dat deze feitelijk hoeven te worden omgezet naar natuur. Indiener ziet hierin een kosteneffectieve manier om de kwaliteit van natuurgebieden te versterken.	2006
Indiener mist het werken aan robuuste natuur, alsook de nadruk op de ecologische verbindingszones tussen natuurgebieden.	1026

Standpunt GS
In zijn algemeenheid verbinden wij natuurgebieden door het aanleggen van het Natuurnetwerk, de Groenblauwe zone en agrarisch natuurbeheer We zetten ook de komende periode in op het doorontwikkelen van het Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat waterkracht de habitat en de migratiemogelijkheden van vissen op een negatieve manier beïnvloedt en dat vissterfte bij waterkrachtcentrales eerder regel dan uitzondering is.	2009

Standpunt GS
De Omgevingsvisie geeft op hoofdlijnen richting aan de bescherming van de water- en natuurdoelen in Limburg. Bij nieuwe initiatieven om middels waterkracht energie op te wekken dient, zoals u in uw bijzin ook aangeeft, van geval tot geval te worden beoordeeld wat de impact daarvan of de beschermde natuurwaarde is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het opstuwende water bij het herstel van historische watermolens in Natura 2000-gebieden tot een teloorgang van de habitat van zeldzame (en beschermde) in Limburg voorkomende rheofiele vissoorten leidt.	2009

Standpunt GS
De provincie Limburg hecht zowel aan het behoud van het historische erfgoed als aan een gezond en volledig netwerk van natuurgebieden. Door bij projecten integraal naar beide (en andere) aspecten te kijken zal het veelal mogelijk zijn meerdere doelen te bereiken. Zo kan in voorkomende gevallen beekbodemophoging een hoger stuwpeil combineren met het behoud van de stromingsdynamiek.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat bepaalde diersoorten in aantallen overheersen en schade toe brengen aan meer zeldzame diersoorten. Indiener vraagt om adequaat beheer van dergelijke dieren boven aan de voedselketen, zoals de vos en wildzwijn. Indiener wijst op de succesvolle beschermingsmaatregelen ten behoeve van de das. Indiener verzoekt om ten aanzien van het toekomstig beheer van de das onderzoek en monitoring te doen over aantallen en vraatschade.	2010
Indiener stelt dat op zijn agrarische percelen er veel schade kan ontstaan door het schadelijk wild wat vrij spel krijgt in het gebied.	5153

Standpunt GS
Het beheer van wilde dieren die schade toebrengen is geregeld in het Faunabeheerplan van de Faunabeheereenheid Limburg. De das is ook hierin opgenomen, met tellingen van aantal dassenburchten en jaarlijks getaxeerde (vraat) schade. Ook Bij12/faunafonds publiceert jaarlijks over de getaxeerde schade door wilde dieren en hoeveel schade aan agrariërs is uitgekeerd namens de provincies. De provincie verleent op basis van het faunabeheerplan ontheffingen om schade te voorkomen. Voor de das worden ontheffingen verleend indien dassen een gevaar vormen voor de openbare veiligheid. Op 8 december 2020 is het Faunabeheerplan 2020-2026 vastgesteld door GS.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de biodiversiteit te monitoren en op basis van concrete doelen de sterk verminderde biodiversiteit te herstellen. Indiener ziet hiertoe een rol voor provincie om gemeenten te wijzen op concrete maatregelen die genomen moeten worden.	2013

Standpunt GS
In het Natuurpact (september 2013) en in de Wet natuurbescherming (januari 2017) zijn afspraken gemaakt in verband met de monitoring van de natuurkwaliteit en de rapportage. De provincies zijn verantwoordelijk voor het beschikbaar krijgen van de voor het Rijk en de provincies noodzakelijke natuurgegevens.
We voeren samen met de TBO's volgens een gemeenschappelijk methode een basismonitoring uit die zowel voor de evaluatie van de Europese, landelijke als provinciale natuurdoelen wordt gebruikt. Specifiek voor het soortenbeleid verzamelen we aanvullende gegevens over het voorkomen en de verspreiding van zeldzame soorten, van soorten die potentieel schade veroorzaken (bijvoorbeeld ganzen en kraaiachtigen) en (invasieve) exoten (bijvoorbeeld brulkikker en pallas' eekhoorn.
Om de effectiviteit van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) te beoordelen monitoren we de soorten waarvoor het beheer wordt uitgevoerd. Het betreft (dier)soorten die hun leefgebied in het agrarisch gebied hebben en van internationaal belang zijn zoals de hamster.
In overleggen met gemeenten wordt er gewezen op maatregelen die genomen moeten worden. Een voorbeeld waarbij dit heeft plaatsgehad is gemeentelijk bermbeheer.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst op de zogenaamde 'Biotopverbundflächen' die vastgelegd zijn in Regionalplan Köln en verzoekt erop toe te zien dat deze ook op grondgebied van provincie Limburg middels ruimtelijke ordening geborgd worden.	3016

Standpunt GS
Het Nederlands systeem is in wezen niet veel anders dan het Duitse systeem. Ook het natuurbeleid van de provincie Limburg hanteert de natuurgebieden als kerngebieden. We gaan uit van het Natuurnetwerk en anderzijds van de realisatie van zones die van belang zijn voor het realiseren van de biodiversiteitsdoelen.
De provincie ziet dan ook geen reden om over te schakelen op het Duitse systeem.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat eerst de opgave binnen het Natuurnetwerk moet worden gerealiseerd alvorens wordt overgegaan tot andere realisatie van bos en natuur.	5167, 5168, 5179, 5180, 5183
Indiener stelt dat de focus dient te liggen op herstel en behoud van bestaande	2004

natuurwaarden in plaats van aanleg nieuwe natuur.	
Indiener stelt dat Limburg uiterst terughoudend dient te zijn met het aanleggen van nieuwe natuur buiten het Natuurnetwerk Limburg. Dit mag geen doel op zichzelf zijn. Dit is een nieuwe claim op de ruimte, naast andere claims. Indiener stelt dat de focus dient te liggen op herstel en behoud van bestaande natuurwaarden in plaats van op aanleg van nieuwe natuur.	2011
Indiener vindt dat eerst de opgave binnen het Natuurnetwerk moet worden gerealiseerd alvorens wordt overgegaan tot andere realisatie van bos en natuur.	5163
Indiener vindt het niet redelijk dat de provincie nieuwe opgaves ziet voor realisatie van bos en natuur, terwijl de bestaande opgave binnen het Natuurnetwerk niet volledig is gerealiseerd.	5036

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie legt het provinciebestuur het lange termijnbeleid op het brede terrein van de Limburgse fysieke leefomgeving vast. We zetten hierbij in op meerdere sporen om de biodiversiteitsdoelen te behalen. Dat betekent dat we enerzijds inzetten op het Natuurnetwerk en anderzijds op de realisatie van zones die van belang zijn voor het realiseren van de biodiversiteitsdoelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de natuur gebaat is bij de melkveehouderij als buffer rondom natuurgebieden en als agrarisch natuurbeheerder.	2007

Standpunt GS
Agrarisch gebied (waaronder melkveehouderij) rondom een natuurgebied (bijvoorbeeld Natura 2000) kan in voorkomende gevallen als goede buffer fungeren, onder voorwaarde van een natuur- en milieugerichte bedrijfsvoering. Dit kan onder andere betekenen een verminderde (of geen) bemesting, een substantiële waterstandsverhoging (plasdras) van het landbouwperceel. Een en ander is afhankelijk van de abiotische randvoorwaarden die door het aangrenzende natuurgebied worden bepaald. Het behouden van grasland heeft tevens waarde voor het tegengaan van erosie en nitraatuitspoeling.
Ook als agrarisch natuurbeheerder geldt dat de agrarische natuur daarbij gebaat kan zijn, mits de bedrijfsvoering daarop afgestemd wordt. Om die reden wordt het stelsel voor agrarisch natuurbeheer gecoördineerd door gecertificeerde agrarische collectieven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt goede verbindingen tussen Natura 2000-gebieden van belang. Indiener vraagt om de volgende verbindingen mee te nemen: – Schiepersberg- Savelsbos; Savelsbos-Hoogbos 4.	1026

Standpunt GS
In zijn algemeenheid verbinden wij natuurgebieden door het aanleggen van het Natuurnetwerk, de Groenblauwe zone en agrarisch natuurbeheer We zetten ook de komende periode in op het door ontwikkelen van het Natuurnetwerk Limburg en de Groenblauwe mantel.
De provincie zal bij de reconstructie van het viaduct van de N278 acht slaan op een betere verbinding tussen Schiepersberg- Savelsbos en Savelsbos-Hoogbos.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vraagt om een hogere prioritering op te nemen voor maatregelen en middelen om de huidige biodiversiteit in natuurterreinen beter te waarborgen en te vergroten voor de toekomst. Deze biodiversiteit staat steeds meer onder druk door de stikstof problematiek en de verdroging.	5190

Standpunt GS
Maatregelen en middelen om de huidige biodiversiteitsdoelstelling te waarborgen worden niet in de Omgevingsvisie geregeld. De Omgevingsvisie is van strategische aard en de maatregelen en prioritering wordt verder uitgewerkt in deelplannen zoals het Natuurprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil meer en betere overgangszones om de bestaande natuurgebieden te verbinden zodat met name bedreigde soorten en soorten waarvoor Limburg een hoge verantwoordelijkheid draagt (bijvoorbeeld hamster en vuursalamander) meer mogelijkheden en leefgebieden krijgen.	5190

Standpunt GS
In zijn algemeenheid verbinden wij natuurgebieden door het aanleggen van het Natuurnetwerk, de Groenblauwe zone en agrarisch natuurbeheer. Voor bedreigde soorten bekijken wij lokaal wat nodig is en dragen wij vanuit de actieve soortenbescherming bij aan de aanleg van gerichte verbindingszones, indien haalbaar en betaalbaar.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat aangegeven is dat gestreefd wordt naar een gunstig ondernemersklimaat voor de agrofoodsector, echter indiener vindt dat, gezien het feit dat maar deel van de eigendommen deze aanduiding hebben meegekregen, daar niet uit blijkt dat er rekening wordt gehouden met haar individuele belangen. Tevens heeft een deel van de gronden de aanduiding extensivering intensieve veehouderij.	5027

Standpunt GS
De aanduidingen Natuurnetwerk en Groenblauwe mantel stellen geen extra beperkingen of eisen aan het huidig agrarisch gebruik (mits het gebruik in overeenstemming is met het vigerende bestemmingsplan of gemeentelijk omgevingsplan). De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen. De aanduiding extensiveringsgebied intensieve veehouderij werkt enkel door op de bouwvlakken waar nu een intensieve veehouderij gevestigd is en is niet gericht op grondgebruik van bouw- of graslanden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor zijn onhoudbare situatie als gevolg van de intekening van de percelen als Natuurnetwerk, waardoor zijn bedrijf onverkoopbaar is geworden. Indiener heeft daarom zijn bedrijf eerder (tevergeefs) ter verkoop of ruiling aangeboden aan de provincie, zodat de provincie hier natuur kan ontwikkelen en indiener het nieuwe bedrijf aan hun meewerkende zoon kan overdragen/verkopen. Indiener kan nu ondanks hun hoge leeftijd geen kant op. Indiener doet een dringend beroep op het morele besef om, als de provincie Limburg hier natuurontwikkeling wil, indiener (gronden en gebouwen) dan uit te kopen. Maar als provincie Limburg hier geen natuurontwikkeling wil, de intekening dan te wijzigen naar een voor de landbouw gunstigere zonering.	5039

Standpunt GS
De provincie is nog steeds van mening dat met het vaststellen van de Omgevingsvisie de huidige bedrijfsvoering voortgezet kan worden. De aanduiding Natuurnetwerk stelt geen extra beperkingen of eisen aan het huidig agrarisch gebruik (mits het gebruik in overeenstemming is met het vigerende bestemmingsplan of gemeentelijk omgevingsplan. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen. Opkoop van het totale bedrijf is niet aan de orde omdat hier geen noodzaak toe is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Plattelandsontwikkeling</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt een diepgaande studie naar natuur en landschap van het gebied Kempenbroek wenselijk en indiener onderschrijft het belang van educatie ten aanzien van landschapsbeleving. Indiener verzoekt om dit te noteren bij natuur en natuurbeleving.	2014

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van educatie ten aanzien van landschapsbeleving. Dit staat ook vermeld in hoofdstuk 15 Landschap. Voor een betere landschapsbeleving zet de provincie in op educatie, gegevensontsluiting kennisondersteuning en op de ontwikkeling van nieuwe belevingsmogelijkheden, bijvoorbeeld ook via sociale media. Nadrukkelijk worden hierbij ook verbindingen gelegd met het cultuur- en sociaal beleid en de beleving van stilte, rust en duisternis. Dit past bij het streven naar betrokkenheid en draagvlak bij natuur en landschap zoals vermeld in hoofdstuk 14 Natuur.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om de Maasplassen en in het bijzonder de passief recreatieve zuidelijke Oolderplas te verondiepen tot een diepte van maximaal 8 meter bij normaal peil om een inversielaag te voorkomen en steile oevertaluds te elimineren. Door het verondiepen wordt meer begroeiing van de oevers door riet en lissen mogelijk, en wordt de waterkwaliteit, vis- en vogelstand positief beïnvloed. Indiener stelt voor om een zandeiland in het midden van de zuidelijke Oolderplas, vergelijkbaar met de ontwikkeling van de Marker Wadden in het Markermeer, te realiseren. Het verondiepen en aanleggen van brede rietkragen zal de vogel- en visstand sterk bevorderen en de waterkwaliteit in de plassen sterk verbeteren. Ook zullen brede rietkragen met lissen als natuurlijk filter, de jaarlijkse herverontreiniging van de extensief recreatieve uiterwaardenoevers met zware metalen uit slib sterk verminderen. Opmerking: indiener heeft bij de zienswijze adviezen en onderzoekrapporten gevoegd waarin onderbouwd wordt waarom de verondieping van de Oolderplas de gestelde positieve effecten op de natuurontwikkeling zou moeten hebben.	5116

Standpunt GS
We hebben met belangstelling kennisgenomen van uw voorstellen voor het verondiepen van de Oolderplas en de meerwaarde hiervan voor de natuur en landschap. Het verondiepen van de Oolderplas is echter een verantwoordelijkheid van de rivierbeheerder (Rijkswaterstaat).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ten behoeve van natuuraanleg en natuurlijke verbindingen tussen bestaande natuurgebieden, gebiedsgerichte kavelruil moet worden geïntroduceerd. De provincie zou deze kavelruil moeten faciliteren door stoppende bedrijven uit te kopen en de vrijkomende grond voor kavelruil in te zetten De ligging van het bedrijf is in de zienswijze geprojecteerd op de kaart van de Ontwerpvisie.	5040

Standpunt GS
Het uitkopen van bedrijven gebeurt middels de inmiddels opengestelde opkoopregeling stikstof. De daarbij mogelijk vrijkomende gronden worden zo doelmatig mogelijk ingezet. We zetten vooralsnog niet in op planmatige kavelruilprojecten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener staat open voor beheer van natuur en landschap mits dit in de winter kan worden uitgevoerd en er een serieuze vergoeding tegenover staat.	5062

Standpunt GS
Het beheer van natuur en landschap wordt middels de SVNL geregeld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor dat de provincie na de transitieperiode van de Nationale Parken in Limburg de ondersteuning voortzet en vraagt daarnaast welke rol de provincie na deze periode voor zichzelf ziet weggelegd.	1003
Indiener stelt dat onduidelijk is welke rol de provincie na het transitieproces van de Nationale Parken voor zichzelf ziet weggelegd. Voor een duurzaam behoud en waardevolle ontwikkeling van de Nationale Parken is het van belang dat er duidelijkheid komt over de ondersteuning vanuit de provincie voor de Nationale Parken. Indiener stelt voor om op te nemen dat de ondersteuning ook na de transitieperiode wordt voortgezet.	1029

Standpunt GS
De Nationale Parken zijn primair regionaal gedragen. De toekomstige governance wordt dan ook daar bepaald. Over de toekomstige betrokkenheid zal gedurende de transitieperiode nader overleg worden gevoerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om samen met de Middengebied gemeenten, terreinbeherende instanties, waterschap en wellicht private partijen gezamenlijk te kijken welke gronden minder geschikt zijn voor de landbouw, maar uitermate geschikt zijn voor het vergroten van biodiversiteit en deze gronden hiervoor in te zetten.	1002, 1005

Standpunt GS
Momenteel lopen diverse gebiedsprojecten - waarvan IBP Heuvelland de omvangrijkste is – waarin samen met de genoemde partijen wordt gewerkt aan het verbeteren van de waterhuishouding en biodiversiteit. Bij succes zal dit verder worden uitgerold in het Heuvelland. Het succes is met name afhankelijk van de bereidheid van ondernemers om een transitie door te maken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet graag dat de provincie de Middengebied gemeenten en andere betrokkenen actief ondersteunt bij projecten die het landschapsbeheer borgen, maar ook de biodiversiteit fors verhogen (capaciteit/middelen/kennis en kunde).	1002, 1005

Standpunt GS
Er wordt reeds intensief samengewerkt met de genoemde partijen op dit gebied. Hierbij kan gedacht worden aan het stimuleren van kennisnetwerken, co-investeren in pilots (bijvoorbeeld ten behoeve van de vuursalamander, korenwolf, etc.), maar ook ondersteuning bij lokale processen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderstreept de waarde van schapen- en /geitenkuddes voor natuurlijke en duurzame begrazing van bermen en het gevoel van natuurbeleving dat het bij Limburgers en toeristen oproept. Dit in tegenstelling tot het chemisch kapotspuiten van bermen, wat nu vaak ten koste gaat van de biodiversiteit. Indiener adviseert om voor bermen tussen natuurgebieden een beschermingszone in te stellen en deze bermen passend te beheren. Indiener adviseert om natuurlijk graasbeheer door dieren (grote grazers) toe te passen in groeves, om zo bij te dragen aan de landschapsbeleving en het bewaken van uit het zicht gelegen valleien.	2010
Indiener stelt dat routestructuren steeds meer door taurossengebieden lopen. Indiener vindt dat de voor de veiligheid benodigde afrastering met prikkeldraad afdoet aan de uitstraling van het gebied. Indiener stelt voor om routes niet af te rasteren en gebruik te maken van grazers die geen gevaar vormen voor de recreërende mens en aansluiten op de cultuurhistorische achtergrond.	2014

Standpunt GS
De provincie bepaalt welk natuurdoeltype nagestreefd wordt. Het is vervolgens aan de terreinbeheerder hier de juiste wijze van beheer (bijvoorbeeld begrazing) te bepalen. Daar waar mogelijk worden de bermen op een ecologisch verantwoorde wijze beheerd. Wij stimuleren dit ook bij andere wegbeheerders.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt Grenspark KempenBroek geen voorbeeld van een “succesvolle grensoverschrijdende samenwerking’. Indiener vindt de plannen voor KempenBroek te groot en de samenwerking sterk hiërarchisch. Indiener stelt voor om de samenwerking terug te brengen tot de aangrenzende natuurgebieden en van onderop met beheer en vrijwilligers op te bouwen. Indiener stelt voor om in de tekst op te nemen dat de grensoverschrijdende samenwerking van het Grenspark KempenBroek aan herziening toe is en dat een Midden-Limburgse samenwerking opgezet en uitgewerkt zou moeten worden.	2014

Standpunt GS
Naast het genoemde Grenspark wordt in het kader van de transitie Nationale Parken zowel in de Peel breed als ook rondom de Meinweg ingestoken op een samenwerking. Ook met de Midden-Limburgse gemeenten wordt hierbij aansluiting gezocht. Wij blijven een goede samenwerking dus nastreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener zou het Weerter KempenBroek willen toevoegen als vierde Nationaal Park.	2014

Standpunt GS
Het Weerter Kempenbroek voldoet niet aan de criteria die op nationaal niveau hiervoor gelden. Daarnaast is het provinciaal beleid erop gericht te komen tot gebieden met meer gezoneerde samenhang.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener – die enkele landbouwgronden bezit waar de provincie de ambitie heeft om deze om te vormen naar natuur – stelt dat het omvormen van deze landbouwgronden hoge kosten in tijd en in financiële middelen met zich meebrengt. Indiener stelt dat het omvormen van landbouwgronden naar natuur de huidige agrariër geen perspectief voor de toekomst biedt.	5101

Standpunt GS
In bepaalde gevallen is dat zeker aan de orde. Schadevergoeding kan plaatsvinden in de vorm van afwaardering, opkoopvergoeding of het aanbieden van ruilgronden. Voor de omvorming van landbouw naar natuur wordt een marktconforme prijs betaald conform de regels in de SKNL.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er voor de eigenaar/gebruiker onvoldoende financiële middelen beschikbaar zijn om de huidige reeds aanwezige natuur te beheren alsmede te kunnen onderhouden en vraagt zich daarom af hoe de nieuwe natuurgronden duurzaam beheerd kunnen worden met het oog op de toekomst.	5101

Standpunt GS
Indien er nieuwe natuur wordt gerealiseerd is tevens voorzien op welke wijze het beheer vorm dient te krijgen en of deze gefinancierd wordt. Voor een duurzaam beheer van onze natuurgronden worden thans in samenspraak met het Rijk scenario's ontwikkeld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om gelijke behandeling tussen grote terreinbeherende organisaties en de particuliere (natuur)terrein eigenaar/beheerder, door ondersteuning in kennis en voldoende financiële middelen (in lijn met de besluiten van Provinciale Staten, de nationale overheid en de Europese Unie). Indiener vindt het jammer dat de particuliere (natuur)terrein eigenaar/beheerder geen enkele keer wordt genoemd in paragraaf 14.1 waardoor de aanwezigheid en de grote gepassioneerde inzet van deze particulieren wordt miskend.	5101

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie hebben wij op hoofdlijnen aangegeven hoe het beleid voor natuur komt te luiden, waarbij richting wordt gegeven hoe bepaalde bevoegdheden en middelen zullen worden ingezet. Een van die middelen is het programma. Voor het onderdeel natuur zal een Natuurprogramma worden opgesteld. Dat zal concreter zijn over de doelstelling voor duurzaam natuurbeheer, het instrumentarium om deze doelstelling te bereiken en de daarvoor benodigde

middelen becijferen. Een van de onderdelen van het Natuurprogramma zal zijn dat het Subsidiestelsel Natuur en Landschap wordt ingezet voor het bereiken van natuur en landschap dat met zorg wordt beheerd. Een van de pijlers van dit instrument is de gelijke behandeling van grote terrein beherende organisaties en de particuliere (natuur)terrein eigenaar/beheerder. Wij streven naar vermaatschappelijking van natuur en landschap. Dit betekent ook dat de inzet van particuliere eigenaren voor het beheer van natuur en landschap een bijdrage levert aan dat uitgangspunt. Wij zijn ons bewust van het belang van (Agrarisch) Natuur- en Landschapsbeheer en zullen dit nadrukkelijker in de Omgevingsvisie benoemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.1 Wat is de opgave?, laatste alinea:
~~Ook zijn er boeren die een bijdrage leveren via natuurinclusieve landbouw.~~
Ook zijn er boeren en particulieren die een belangrijke bijdrage leveren via (Agrarisch) Natuur- en Landschapsbeheer en natuurinclusieve landbouw.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil dat de provincie meer aandacht geeft aan projecten en deze stimuleert, die ontwikkeld worden samen met burgers voor draagvlak en goede combinatie van natuur, educatie, recreatie en groene dagbesteding.	5190

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie geven we aan dat we streven naar vermaatschappelijking van natuur en landschap. Dat we burgers en bedrijven uitdagen om bij te dragen aan het beheer van natuur en landschap. Wij ondersteunen initiatieven op het gebied van burgerparticipatie. We stimuleren natuurinclusief ondernemen en willen de onderlinge verbinding tussen natuur en landschap versterken. In het Natuurprogramma zullen we dit verder uitwerken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Vergunningen, toezicht, handhaving</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat 'het maken van afwegingen' en 'het verlenen van ontheffingen' niet zorgt voor bescherming van natuur, maar dat het ontsnappingsclausules creëert voor ongewenste ontwikkelingen in natuurgebieden. Indiener is van mening dat initiële beslissingen inzake natuur op provinciaal niveau gemaakt moeten worden in plaats van op lokaal gemeentelijk niveau. Indiener verzoekt hiertoe om de ontsnappingsclausules in te perken.	5001

Standpunt GS
Wij herkennen ons niet in uw constatering dat ‘het maken van afwegingen' en 'het verlenen van ontheffingen' niet zorgt voor bescherming van natuur, maar dat het ontsnappingsclausules creëert. De provincie bepaalt voor haar gebied wat wel en niet mag in de natuur. Dat doet zij zorgvuldig aan de hand van nationale en internationale regels. Sinds 1 januari 2017 is de provincie bevoegd gezag voor de Wet natuurbescherming (Wnb) en geeft in die hoedanigheid ook vergunningen en ontheffingen af. Bij een aanvraag voor een vergunning of ontheffing wordt beoordeeld in hoeverre de activiteiten schadelijk zijn voor flora en fauna en wordt bezien hoe de verwachte schade gemitigeerd of gecompenseerd kan worden zodat er per saldo geen waarden verloren gaan. De beoordeling van een aanvraag is een zorgvuldige afweging van de verschillende belangen die in de betreffende casus aan de orde zijn. Om die reden kunnen er dus accentverschillen zijn bij verschillende afwegingen. Wanneer iemand van mening is dat de afweging onvoldoende is kan dit aan de hand van een zienswijze kenbaar gemaakt worden of eventueel een verzoek tot handhaving indienen. Gaat het om activiteiten die belangrijk zijn voor heel Nederland (bijvoorbeeld militaire activiteiten of werkzaamheden aan dijken) dan geeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) de vergunning of ontheffing af.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er niet altijd sprake is van zorgvuldige afwegingen bij het verlenen van omgevingsvergunningen en regels in de omgevingsverordening te ruim worden toepast. Indiener is van mening dat striktere regels, zorgvuldigere afwegingen en duidelijke handhaving met meer betrokkenheid van omgeving, burgers en organisaties noodzakelijk zijn om natuur- en landschapswaarden te kunnen beschermen.	5128

Standpunt GS
De beoordeling van een aanvraag is een zorgvuldige afweging van de verschillende belangen die in de betreffende casus aan de orde zijn. Om die reden kunnen er dus accentverschillen zijn bij verschillende afwegingen. Wanneer iemand van mening is dat de afweging onvoldoende is kan dit aan de hand van een zienswijze kenbaar gemaakt worden of eventueel door het indienen van een verzoek tot handhaving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om handhaving van wet- en regelgeving voor natuur- en diversiteitsbehoud. Indiener bepleit om hiertoe de Groene Brigade op voldoende mankracht in stand te houden en deze aan te vullen met boa's van natuurbeheerinstanties en gemeenten. Indiener ziet extra noodzaak van toezicht op natuurgebieden vanwege de COVID-19 pandemie.	2010

Standpunt GS
In deze handhaving wordt voorzien. In het kader van het samenwerkingsverband Samen Sterk in Limburg (SSIL) wordt door de Groene Brigade samen met boa's van de partners in het buitengebied hier vorm aan gegeven. Onlangs is de Groene Brigade tijdelijk in omvang uitgebreid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Bos</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat veel bestaande bossen slecht beheerd worden. Indiener verzoekt om eerst bestaande bossen te herstellen en goed te beheren alvorens wordt overgegaan tot realisatie van nieuw bos.	5032, 5036, 5039, 5075, 5127, 5163, 5167, 5168, 5179, 5180, 5181, 5183
Indiener vindt dat bij de aanplant van nieuw bos en natuur voorwaarden moeten worden gesteld, zoals onderzoek naar gevolgen voor de waterhuishouding in het gebied en doeltreffend beheer en maatregelen ter voorkoming van onkruidplagen en wildschade. Indiener vreest dat anders een verstoring van de landbouw plaatsvindt.	5032, 5036, 5039, 5075, 5127, 5163, 5167, 5168, 5179, 5180, 5181, 5183
Indiener stelt dat de dialoog tussen natuurorganisaties en de agrarische sector bij bosaanplant ver te zoeken is.	5032, 5036

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie legt het provinciebestuur het lange termijnbeleid op het brede terrein van de Limburgse fysieke leefomgeving vast. We zetten hierbij in op meerdere sporen om de bos- en

biodiversiteitsdoelen te behalen. De omvang van door de EU en het Rijk opgedragen bosuitbreidingsambitie (10% meer) is zodanig dat deze zowel binnen als buiten het Natuurnetwerk Nederland (NNN) gerealiseerd moeten worden. Dat betekent dat we enerzijds inzetten op het Natuurnetwerk en anderzijds op de realisatie van zones die van belang zijn voor het realiseren van de bos- en biodiversiteitsdoelen.
In de nieuwe Provinciale Bossenstrategie, onderdeel van het Natuurprogramma worden inspanningsverplichtingen opgenomen om de functievervulling en klimaatbestendigheid van het bos te verbeteren. Op vrijwillige basis biedt dit verbeterde beheer kansen. Het beheer van het bos blijft altijd een verantwoordelijkheid van de eigenaar (de provincie is hierin geen partij).
Het uitvoeren van een voorafgaande watertoets maakt deel uit van de ruimtelijke procedures en uitvoering van de Omgevingswet. Omgekeerd kan ook worden gesteld dat bos een waterbufferende en conserverende werking heeft.
De verantwoordelijkheid voor het contacteren en communiceren met belanghebbenden ligt bij de initiatiefnemer. In het vooroverleg over het bosontwerp worden nut en noodzaak hiervan geduid. Daarbij wordt ook gewezen op het belang van goede nazorg. Dit is ook subsidiabel.
Met betrekking tot de inrichting en nazorg worden (gesubsidieerde) afspraken gemaakt over het startbeheer na de eerste aanleg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie Limburg moet voorzien in een “mind shift” bij burgers en bestuurders door aan te tonen dat bomen en struiken van economisch belang (in verband met voldoende zoetwater) zijn voor onze leefomgeving.	5142

Standpunt GS
Dank voor de aanbeveling.
De specifieke aandacht voor het bos vindt plaats in het hoofdstuk bossen van het nieuwe Provinciale Natuurprogramma. De functievervulling van het bos (waaronder waterthema’s en communicatie) wordt meegenomen in de bijbehorende bossenstrategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat in hoofdstuk 14 de aandacht voor (bos)brandpreventie natuurbranden ontbreekt.	1029

Standpunt GS
In het nieuwe bosbeleid, onderdeel van het toekomstige Natuurporgramma en in de uitwerking van de bossenstrategie wordt aandacht besteed aan de risicobeperking van bos en natuurbranden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening waar bomen aangeplant worden ter uitbreiding van het bosareaal ook een budget vrijgemaakt moet worden om hiervan een volwaardige ‘ecologische leefgemeenschap‘ te maken.	5128

Standpunt GS
Hoewel bossen ook andere doelen kunnen dienen dan het nastreven van hoge ecologische kwaliteit (denk aan recreatiebossen, stadsbossen, agroforestry), kan dit aspect wel geborgd worden in het inrichtingsplan. In de fase van het vooroverleg met betrekking tot het bosontwerp wordt met de ecologische aspecten rekening gehouden. Wij maken nu geen budget vrij specifiek voor de ecologische leefgemeenschap, maar dragen met de provinciale subsidie van bijvoorbeeld het 1

Miljoenbomenplan bij aan het zo goed mogelijk laten functioneren van bos. Ecologie is daar één aspect van.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat initiatieven voor de uitbreiding van bosareaal nodig zijn.	5112
Indiener juicht het aanplanten van inheemse soorten bomen toe. Indiener stelt voor om nabij stedelijke gebieden in het kader van het 1 Miljoenbomenplan 'belevingsbossen' aan te leggen. Indiener wijst op de educatieve en recreatieve waarde en benadrukt het belang van toegankelijkheid voor mindervaliden. Indiener vindt het een bijkomend voordeel dat bosgebruik-doelgroepen zodoende gescheiden worden en in de Natura 2000-gebieden de rust en stilte gehandhaafd blijven.	2010

Standpunt GS
Wij vinden het fijn dat deze beleidsdoelstellingen worden onderschreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om in de richtlijnen van de Omgevingsvisie voor het Limburgs bosprogramma op te nemen. Indiener stelt voor om indien bos niet in de stad-land zones gerealiseerd wordt, dit te realiseren op plekken waar het voor 1850 ook aanwezig was te realiseren. Ook stelt indiener voor de aanleg van houtwallen voor deze te realiseren op de historische locaties voor en daarnaast rondom moderne akkers.	2014

Standpunt GS
Dank voor de aanbevelingen.
Bij het wegen van de diverse belangen zal worden onderzocht wat de mogelijkheden zijn. De uitwerking vindt plaats in het hoofdstuk bossen van het nieuwe Provinciale Natuurprogramma. Aandacht voor de locaties wordt meegenomen in de uitwerking van de bijbehorende bossenstrategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft de indruk dat het 1 Miljoenbomenplan meer een subsidieregeling voor initiatiefnemers is dan dat er een weloverwogen planologisch concept achter zit.	2016

Standpunt GS
Het 1 Miljoenbomenplan is in eerste instantie bedoeld om een impuls te geven aan verbetering van de milieuomstandigheden en de biodiversiteit in de provincie. Daarmee is het een aanjager van de bredere Limburgse bossenstrategie. De initiatieven hiervoor liggen grotendeels bij de gemeenten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is ervan overtuigd dat de zoetwaterkringloop mede kan worden hersteld door het aanplanten van bomen en de aanplant van voedselbossen. De huidige kwetsbare natuurgebieden zouden hiervoor een erkende status dienen te krijgen als waterkringloop natuurgebieden.	5142

Standpunt GS

Wij vinden het fijn dat deze beleidsdoelstellingen worden onderschreven. De suggestie zal worden meegenomen in de uitwerking van de te ontwikkelen bossenstrategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat het met het oog op het tegengaan van klimaatverandering erg belangrijk is om (oudere) bomen te sparen. Indiener stelt dat provincie en waterschappen zich geen bomenkap meer kunnen permitteren vanwege de droogte.	5142

Standpunt GS
Vragen over het beheer, zoals voor en tegen het kappen van bomen, worden meegenomen in het hoofdstuk bossen van het nieuwe Provinciale Natuurprogramma en de bijbehorende te ontwikkelen bossenstrategie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de visie voor bossenaanleg de belangen voor afvangen CO2, het weer op peil brengen van het zuurstofgehalte in de lucht en het terugbrengen van oorspronkelijke Limburgse natuur. De opgekochte gronden van boeren kunnen hiervoor worden gebruikt volgens indiener.	5195

Standpunt GS
In de uitwerking van het nieuwe Provinciale Bosbeleidsplan, onderdeel van het Natuurprogramma worden de achtergronden, de relatie met het klimaatbeleid en de uitvoeringsstrategie van de nieuwe bossen nader onderbouwd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vreest dat delen van percelen die als plantenkwekerij in gebruik zijn en tevens zijn voorzien van de aanduiding Natuurnetwerk op enig moment nodig zijn voor natuurrealisatie.	5181

Standpunt GS
Indien dit aan de orde zou zijn is dit een planologische afweging die op gemeentelijk niveau in afstemming met de provincie wordt gemaakt. Bij de beoordeling van ruimtelijke plannen leveren we maatwerk en kijken we gebiedsgericht naar de situatie ter plaatse.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat natuur meer is dan bospercelen. Indiener stelt dat bosareaaluitbreiding ten koste kan gaan van insecten. Indiener verzoekt om gebiedsgericht naar dergelijke ontwikkelingen te kijken. Indiener verzoekt om op te nemen dat ook agrarische bedrijvigheid kan worden gelijkgeschakeld met het realiseren van een natuurfunctie, indien dit (zoals bij het bedrijf van indiener) de flora en/of de fauna aantoonbaar ten goede komt.	5181

Standpunt GS

Bij de voorbereiding en tijdens het vooroverleg met betrekking tot het bosontwerp en het inrichtingsplan wordt vanwege de biodiversiteit, met de ecologische aspecten (waaronder insecten) rekening gehouden.
De afweging van agrarische belangen versus natuur vindt op lokaal niveau en door de gemeenten plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het onderdeel beschermde houtopstanden ontbreekt.	5113

Standpunt GS
In het Natuurprogramma, onderdeel houtopstanden, alsmede in de Omgevingsverordening zullen wij terugkomen op de bescherming van houtopstanden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijzigingen

Argument
In het hoofdstuk Natuur wordt gesproken over het provinciaal bosprogramma. De correcte term moet zijn de provinciale bossenstrategie. De tekst van het hoofdstuk is hier op gewijzigd.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, tweede alinea:
~~Limburgs bosprogramma~~ **Limburgse bossenstrategie**

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, zevende bullet:
~~Limburgs bosprogramma~~ **Limburgse bossenstrategie**

2.15. Zienswijzen over Hoofdstuk 15: Landschap

Visie / ambitie / houding / aanpak

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft de generieke opgave voor het behoud, beheer en het ontwikkelen van de beleving van de landschappelijke, cultuurhistorische, natuurlijke en waterhuiskundige waarden van het landschap. Indiener verzoekt de provincie om een pro-actievere houding met meer inzet en regie.	5001

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat wij over de genoemde onderwerpen vaak een proactieve houding hebben. Regie en uitvoering vinden echter veelal plaats in programma's die nog volgen op deze Omgevingsvisie zoals voor natuur en water. Voor een deel kiezen wij er voor om de uitwerking en uitvoering van projecten over te laten aan de regio, gemeenten en het waterschap. De provincie ondersteunt deze processen en projecten onder andere via de Nota Landschap verbindt Limburg en de transitie van de drie Limburgse Nationale Parken en het Programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet een risico in het beschermingsregime van zoneringen zoals de Groenblauwe mantel, de Nationale Parken en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, omdat (kleinschalige) gebieden waar geen beschermingsregime van toepassing is volgens indiener aan kwaliteit kunnen verliezen en aan verrommeling ten onder kunnen gaan. Indiener roept op om meer oog te hebben voor de kleinschaligheid van het diverse landschap.	5081

Standpunt GS
Via de zonering van het landelijk gebied kiezen wij er nadrukkelijke voor om selectief te zijn in gebieden waar wij vanuit het provinciaal belang landschappelijke kernkwaliteiten willen beschermen. Dat betekent niet dat de overige gebieden onbeschermd zijn en gaan verrommelen. Wij zien hier een belangrijke rol weggelegd voor de regio en gemeenten. Daarnaast zal er via de uitwerking van specifieke beleidsthema's ook bescherming plaatsvinden buiten de genoemde gebieden. Tevens richt de provinciale nota landschap (investeringsagenda) Landschap verbindt Limburg zich op heel Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat voorkomen moet worden dat het landschap (verder) overbelast wordt door toeristen en recreanten.	5048

Standpunt GS
Wij beseffen dat er in Limburg met name nabij een aantal toeristisch recreatieve hotspots er op bepaalde dagen sprake is van (ervaren) overdruk. Voor een deel wordt deze (ervaren) overdruk veroorzaakt door recreëren van onze eigen inwoners. De vrijetijdseconomie is economisch een zeer belangrijke sector voor Limburg. Voor de duurzame ontwikkeling van de vrijetijdseconomie is het belangrijk om te zorgen voor de balans tussen de positieve en negatieve effecten van het toerisme. Onder andere via de visie Vrijetijdseconomie Zuid-Limburg werken wij samen met de regio aan het verminderen van deze overlast door het verleggen van routes op drukke plekken en een betere verdeling van de ruimte en evenementenbeleid (steden). Wij ondersteunen meerdere initiatieven door de hele provincie om toeristisch attractief te blijven en het toeristisch recreatief gebruik meer te verdelen over de hele provincie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of de belangrijke functie van Natura 2000-gebieden voor de biodiversiteit en de functie als recreatiezone wel te verenigen zijn.	5048

Standpunt GS
De meeste Natura 2000-gebieden zijn (veelal alleen op wegen en paden) geopend voor publiek. Hierbij wordt door de terreinbeherende instanties onder andere via de Natura 2000-beheerplannen rekening gehouden met specifieke biodiversiteitsbelangen. Dit leidt onder andere in zonering van bezoekers en afsluiting van kwetsbare deelgebieden of paden. In de meeste gevallen is extensief recreatief gebruik te verenigen met de ecologische belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat ruilverkaveling in Zuid-Limburg leidt tot grootschaligheid en verlies aan kleine landschapselementen en mist een provinciale visie op ruilverkaveling (in Zuid-Limburg).	5049

Standpunt GS
De laatste ruilverkavelingen dateren uit de jaren ‘90 van de vorige eeuw en waren vooral gericht op landbouwstructuurversterking. Momenteel spelen er alleen integrale gebiedsontwikkelingen. Als er binnen deze gebiedsontwikkelingen provinciale landschapsbelangen aan de orde zijn, dan is er aandacht voor de kernkwaliteiten van het landschap. Via deze processen wordt de visie op het landschap geconcretiseerd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat klimaatmaatregelen, natuurontwikkeling en bosaanleg ruimte vragen. Het Zuid-Limburgse landschap is een eeuwenoud cultuurlandschap. Indiener stelt dat de inpassing van de ruimteclaims zorgvuldig dient te gebeuren en dat er ontwerpend, dus beeldend onderzoek voor nodig is.	1031

Standpunt GS
Wij onderschrijven dat inpassing van ruimteclaims in Zuid-Limburg zorgvuldig dient te gebeuren. Daartoe continueren we onze rol gericht op het behouden, beheren, ontwikkelen en beleven van de landschappelijke kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Gemeenten hebben via de Omgevingsverordening de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan. Onder die kernkwaliteiten verstaan we het reliëf, het contrast tussen de open- en beslotenheid, het groene karakter en het cultuurhistorisch erfgoed. Wij zien grote kansen om met landschappelijke klimaatmaatregelen, natuurontwikkeling en bosaanleg de landschappelijke kernkwaliteiten van Zuid-Limburg te versterken. Bedacht moet worden dat het Zuid-Limburgse cultuurlandschap de afgelopen decennia jaren door met name schaalvergroting sterk genivelleerd is. Ontwerpend onderzoek vinden wij een goede methode om -in het licht van de kernkwaliteiten- integraal, gebiedsgericht en via maatwerk deze opgaven uit te werken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor in de Omgevingsvisie een duidelijke ambitie op te nemen waarin is opgenomen welke stappen worden ondernomen om toekomstig aantastingen van natuur en landschap te voorkomen en hoe de beleidsvoornemens naar de praktijk verankerd worden.	5128

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat in de Omgevingsvisie een duidelijke ambitie en visie is opgenomen hoe we aantasting van natuur en landschap willen voorkomen. De uitwerking zal via een groot aantal verschillende instrumenten plaatsvinden waarvan de Omgevingsverordening provinciaal één van de belangrijkste is (naast onder andere programma's, bestuursafspraken, investeringsagenda's, etc.). Het exact uitwerken van alle stappen naar de praktijk is geen onderdeel van deze Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie krachtiger beschreven mag worden dat tot het uiterste wordt gegaan om de geformuleerde ambities te realiseren en zich niet te verschuilen achter haalbaar en betaalbaar.	5128

Standpunt GS
Wij doen er veel aan om onze ambities te realiseren. Voor de financiering van deze ambities zijn wij in veel gevallen mede afhankelijk van andere overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, ondernemers, etc. "Haalbaar en betaalbaar" vinden wij een realistische kijk op het bereiken van de genoemde ambities.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het woord 'omgaan' in de zin 'Gemeenten hebben de motiveringsplicht……..' vervangen dient te worden door 'geborgd' opdat de in deze zin genoemde kernkwaliteiten daadwerkelijk beschermd worden.	5128

Standpunt GS
Wij hebben hier de tekst van de Omgevingsverordening Limburg 2014 gevolgd. Hierin staat tevens dat inzichtelijk gemaakt moet worden hoe eventuele negatieve effecten op de kernkwaliteiten gecompenseerd worden. Ons inziens is daarmee ook sprake van borging (in relatie tot de motiveringsplicht). De exacte tekst van de Omgevingsverordening zullen wij opnieuw beoordelen bij de voorziene toekomstige herziening.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist een strakke regie op de toekomst van de gebouwde omgeving in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg door een commissie die ervoor zorgt dat nieuwe plannen of verbouwingsplannen in lijn met het DNA van het Zuid-Limburgse Heuvelland worden ontwikkeld. Zo blijft nieuwbouw en verbouw aansluiten bij onze historische context en voorkomen we dat onze gebouwde omgeving steeds meer gaat lijken op de zielloze oorden die voortvloeien uit de tekentafels van projectontwikkelaars die vanuit het oogpunt van winstmaximalisatie standaard woonconcepten over ons land exporteren. Indiener stelt dat in het belang van de toeristische miljardensector, die wortelt in een authentiek en iconisch Zuid-Limburgs landschap, wij ervoor moeten zorgen dat Zuid-Limburg vooral 'Zuid-Limburg' blijft. Want daar ligt de toeristische kracht van de regio, ook in de toekomst.	5149

Standpunt GS
Bij ruimtelijke ontwikkelingen waar provinciale belangen spelen kiezen wij voor samenwerking op basis van integraal ontwerpen. We voeren de dialoog in een vroeg stadium van het afwegingsproces. Voor complexe situaties in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg werken wij bij de begeleiding en advisering met integrale casusteams. In deze multidisciplinaire teams zijn kwaliteitscommissies, dorpsbouwmeesters/ welstandcommissies betrokken voor de borging van de kwaliteit. Daarnaast werken ook een groot aantal gemeenten in Zuid-Limburg zelfstandig met dergelijke adviesorganen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het 'ja-mits' criterium geschrapt dient te worden in de Omgevingsvisie. Door de toepassing van dit criterium ontstaat nu een spanningsveld tussen gemeenten, burgers en de provincie ten aanzien van gemeentelijke uitvoering. Door ruimte te geven aan een 'ja-mits' komen belangrijke waarden onder druk te staan. Indiener vraagt daarom om duidelijke kaders. Indiener stelt dat in Zuid-Limburg, gezien de gemeente-overstijgende waarden en aanwezige (afwezige) competenties bij gemeenten, de regie over landschappelijke onderwerpen volledig in handen dient te blijven van de provincie.	5108

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat het belangrijk is om een gezamenlijke visie op het landschap van Zuid-Limburg te hebben omdat er anders altijd een spanningsveld zal blijven bestaan tussen gemeenten, burgers en provincie. Dit ongeacht het type beleid. Overigens maken wij straks als doorwerking van de landschapswaarden in de Omgevingsvisie gebruik van een groot aantal soorten instrumenten: van gebodsbepalingen tot stimuleringsmaatregelen.
Wij zijn van mening dat deze regie niet alleen bij de provincie dient te liggen, maar ook gedragen dient te worden door de regio en gemeenten. Dat is ook de reden dat de provincie samen met de regio en de belangrijkste stakeholders intensief samenwerken via het Programma Nationaal Landschap en het NOVI-gebied Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor het slim ontwikkelen van bestaande locaties in plaats van relocatie. Hiervoor dient in zijn ogen de traditionele landbouw in Zuid-Limburg omgevormd te worden naar ecologische vormen en nieuwe verdienmodellen te worden ontwikkeld. Op deze wijze wordt voorkomen dan kernwaarden van het landschappen worden aangetast.	5108

Standpunt GS
Een van de Limburgse principes van deze Omgevingsvisie is dat we zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden. Vanuit die lijn hebben wij een voorkeur voor hergebruik van bestaande locaties in plaats van het gebruik van nieuwe locaties. Wij steunen landbouwkundige ontwikkelingen die de kernwaarden van het landschap versterken en tevens leiden tot een goed verdienmodel voor de agrariër.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Economisch belang landschap</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de ruimte voor ruimte regeling, de regeling beëindiging agrarische bedrijven en de vervanging van asbest daken een zeer grote bedreiging	5008

vormen voor de bescherming van cultuurhistorie en het landschap. Indiener roept op tot waakzaamheid en verzoekt om het financiële aspect niet bepalend te laten zijn.	

Standpunt GS
Bij deze regelingen dient in voorkomende gevallen - zeker bij een provinciaal landschapsbelang - ook rekening gehouden te worden met de bescherming van cultuurhistorie en het landschap. Bedacht moet daarnaast worden dat deze regelingen tevens (soms op andere locaties) leiden tot een versterking van landschappelijke waarden omdat er sloop en sanering van landschap ontsierende stallen en dergelijke plaatsvindt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in de ontwerp-Omgevingsvisie richtinggevende uitspraken en prioritering ten aanzien van de afweging van de belangen van economie, energievoorziening, gezondheid, natuur en ruimtelijke kwaliteit bij gebiedsgerichte aanpak, om te voorkomen dat het landschap het in deze afweging aflegt tegen economische belangen en zo de kwaliteit van het landschap te behouden en te versterken.	5048

Standpunt GS
De Omgevingsvisie Limburg bestaat uit twee delen: een thematisch deel en een gebiedsgerichte uitwerking op deze thema's. Ook in het gebiedsgerichte deel en de (toekomstige) uitwerkingen daarvan gelden de Limburgse principes en het generieke thematische beleid (zoals over de kwaliteit van het landschap). In lijn met de Omgevingsvisie vinden wij het van belang dat deze Limburgse principes en landschapsbeleid ook in verdere gebiedsgerichte uitwerkingen een plek krijgen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Omgevingsvisie spreekt over "versterking van de groene binnentuin". Indiener vraagt zich af ten koste waarvan die versterking gaat plaatsvinden. Indiener is voorstander van een integrale kijk op conservering, versterking én ontwikkeling van het landschap. Het heuvelland mag geen 'open-lucht-museum' worden.	1007

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat versterking van de groene binnentuin juist zal leiden tot een versterking van de economie in deze binnentuin. Het Zuid-Limburgse landschap is een levend landschap en gaat niet 'op slot'. Wij willen samen met gemeenten en regio de noodzakelijke transities in het landelijk gebied van Zuid-Limburg vormgeven, waarbij ons inziens landschappelijke versterking een van de leidende principe is. In uw zienswijze legt u zelf ook een koppeling met de Cittaslow uitgangspunten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er door gemeentes en provincie naar hartenlust wordt afgeweken van voorgenomen beleidsvoornemens en dat dit ingeperkt dient te worden omdat anders economische waarden het altijd zullen winnen van natuur- en landschapsbelangen.	5128

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat wij in de Omgevingsvisie een goede balans hanteren tussen economische waarden en natuur- en landschapsbelangen. Wij zijn niet voornemens om af te wijken van deze beleidsvoornemens. Natuur- en landschapsbelangen zien wij nadrukkelijk ook als economisch belang.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Landschapsbeheer

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat natuur- en landschapsbeheer geen geschikt verdienmodel is voor land- en tuinbouwbedrijven en dat dit niet als uitgangspunt in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen.	5040

Standpunt GS
Ofschoon natuur- en landschapsbeheer niet een zelfstandig verdienmodel is of kan zijn, zien wij het wel als mogelijk onderdeel van een hybride businessmodel binnen de agrarische sector.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het verleiden van de boeren en burgers om zich in te zetten voor natuur en landschap een speerpunt zou moeten zijn dat extra aandacht en inzet verdient in het streven naar een verdere vermaatschappelijking van natuur en landschap. Het ANLb en een goed gevuld Landschapsfonds gecombineerd met natuurinclusieve landbouw kunnen een geweldige impuls bieden aan de biodiversiteit. Langs deze weg kan bijvoorbeeld ook invulling gegeven worden aan natuurcompensatie en de bossenstrategie van LNV zonder dat nog meer landbouwgrond wordt opgeofferd voor andere functies.	2004, 2011

Standpunt GS
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) kan in onze ogen geen wijze zijn waarop hoogwaardige natuur gecompenseerd kan worden. Wel zijn wij met de indiener van mening dat extensivering van de agrarische activiteiten rondom Natura 2000 gebieden kan leiden tot verbetering van deze habitattypen zonder dat landbouwgrond onttrokken wordt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt de provincie om extra te investeren in het ANLb aangezien dit een goedkope en effectieve manier is om het landschap (toevoeging zienswijze 2011: en de biodiversiteit) te versterken.	2004, 2011

Standpunt GS
Het Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) zal vanaf 2023 in lijn worden gebracht met de uitgangspunten van het EU-beleid. Hierbij zal worden meegenomen dat de financiering van onder andere ecodiensten dan rechtstreeks zal gaan verlopen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In het ontwerp-Omgevingsvisie wordt niet vermeld dat het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) al veel jaren een belangrijke bijdrage aan natuurwaarden en biodiversiteit levert. Dit terwijl zo'n 1300 agrariërs en particulieren hieraan deelnemen en hier jaarlijks bijna 7 min euro in omgaat.	2006, 2011

Standpunt GS
Wij zijn ons bewust van het belang van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer en zullen dit nadrukkelijker in de Omgevingsvisie benoemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.1 Wat is de opgave?, laatste alinea:
~~Ook zijn er boeren die een bijdrage leveren via natuurinclusieve landbouw.~~
Ook zijn er boeren en particulieren die een belangrijke bijdrage leveren via (Agrarisch) Natuur- en Landschapsbeheer en natuurinclusieve landbouw.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor een landschapsfonds dat alle eigenaren van gronden in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg duurzaam en langjarig helpt bij het onderhoud van de zo kenmerkende landschapselementen.	5149
Indiener stelt dat voor het realiseren van de hoge ambities voor natuur en landschap budget nodig is, bijvoorbeeld in de vorm van een landschapsfonds.	2006
Indiener vraagt hoe het landschapsfonds gezamenlijk kan worden opgestart en welke rol de provincie daarbij wil. Zie hiervoor ook zienswijze 1002.	1026

Standpunt GS
De realisatie van de ambities ten aanzien van ontwikkeling en beheer vraagt om een financiering waarbij publieke middelen van verschillende overheden én private partijen hand in hand gaan.
De vorming van een landschapsfonds dient door maatschappelijke partijen te worden opgepakt. Een initiatief daartoe is door een aantal maatschappelijke partijen genomen. De provincie heeft hierbij geen leidende rol, maar is wel betrokken bij de start-upfase als ‘early investor’. De provincie heeft zich bereid verklaard om eenmalig hiervoor een bijdrage beschikbaar te stellen. Zodra deze fase is afgerond met het instellen van een dergelijk fonds en de daarbij horende governance zal zij haar betrokkenheid beëindigen. Het financieren van beheer betekent namelijk dat er ook een structurele financiering dient te zijn van een dergelijk fonds. Vooralsnog is de provincie terughoudend om hierover uitspraken te doen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Nationale Parken</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de Nationale Parken op Nederlands grondgebied een positief effect hebben op toerisme en recreatie en biodiversiteit in de regio. Indiener is dan ook zeer positief hierover.	3007

Standpunt GS
Wij zijn blij om te horen dat indiener onze visie hierop deelt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De grondeigenaren rondom de Nationale Parken dienen minimaal een gelijkwaardige positie te krijgen in het proces van de transitie naar de regionale landschappen.	2011
Indiener maakt zich zorgen over de transitie van de Nationale Parken naar regionale landschappen. De gronden van de agrariërs die rondom de natuurkern liggen zijn bedoeld als buffer waarbij de nadruk ligt op biodiversiteit, landschap en natuurinclusieve landbouw. Indiener is bezorgd over het toekomstperspectief van de agrarische bedrijven en het verdienmodel. Indiener vraagt de provincie zorg te dragen voor maatwerkoplossingen.	2004, 2011
Indiener vraagt zich met betrekking tot de Maasduinen af wat de omvorming van Nationaal Park naar regionaal landschap betekent. Indiener vraagt zich af welke gevolgen de transformatie heeft voor het nabijgelegen bedrijf en de bedrijfsvoering. Indiener heeft	5185

kaartmateriaal bijgevoegd.	
Indiener wil de dóórontwikkeling van het Belevingspark De Meinweg (voorheen Gouden Driehoek), met onder andere de uitbreiding van de golfbaan onder de aandacht brengen. Deze doorontwikkeling van het Belevingspark sluit volgens indiener nauw aan op de in de Omgevingsvisie vermelde keuzes voor natuur en landschap. Indiener geeft aan dat wordt ingezet op een betere landschapsbeleving en op de ontwikkeling van nieuwe belevingsmogelijkheden, waarbij nadrukkelijk ook verbindingen worden gelegd met het cultuur- en sociaal beleid en de beleving van stilte, rust en duisternis.	1029
Indiener heeft zijn bedrijf/gronden in de buurt van Nationaal Park De Peel. Indiener vraagt zich af wat de gevolgen zijn van de omvorming van Nationaal Park naar regionaal landschap.	5121
Indiener constateert onduidelijkheid over het effect van de omvorming van Nationaal Park naar regionaal landschap voor de bedrijfsvoering in de directe omgeving van het toekomstig Regionaal Landschap Maasduinen gelegen.	5063
Indieners vragen wat de omvorming van Nationaal Park (de Meinweg) naar Regionaal Landschap betekent (voor bedrijven grenzend aan het Nationaal Park). De indieners vragen zich bijvoorbeeld af of er nog teeltondersteunende voorzieningen kunnen worden getroffen. Indiener vraagt of deze verandering voor beperkingen zorgen. Toevoeging in 5003: Indiener noemt hierbij beperkingen ten aanzien van onder meer: het bemesten, bewerken en beregenen van akkers; teeltondersteunende voorzieningen volvelds als ook op het bouwblok (folies, netten, tunnels); activiteiten op het agrarisch bouwblok bijvoorbeeld het verkleinen met onbenutte gedeeltes en/of het verbieden van (uitbreiding van) voorzieningen en activiteiten.	5003, 5005

Standpunt GS
De doorontwikkeling van het Nationaal Park heeft op zichzelf geen gevolgen voor bedrijven in het gebied. Wel is het mogelijk dat vanuit een andere ontwikkeling, zoals Limburgs Aanvalsplan Stikstof, nieuwe Limburgs Natuurprogramma of landelijke aanscherping ten aanzien van natuurontwikkeling, extensivering of omvorming gevraagd is. Deze ontwikkelingen zullen echter gebiedsgericht en in nauw overleg met partijen worden vormgegeven. Daartoe behoren ook de ondernemers rondom stikstofgevoelige natuurgebieden.
In de transitie Nationaal Park De Meinweg wordt naar een breder gebied gekeken dan de Natura 2000-kern. In deze ontwikkelingen kunnen initiatieven worden meegenomen zoals aangegeven. De regie hiervoor ligt in de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in het project zandgroeve Spaubeek en groeve Nagelbeek het landschap wordt gezien als inspiratiebron.	5068

Standpunt GS
Wij nemen met instemming kennis van het feit dat de doelstellingen die in het Ontwerp Omgevingsvisie zijn opgenomen over landschap, geen belemmeringen lijken te vormen voor het genoemde project maar juist een kans (natuurinclusief ondernemen, participatie van ondernemers).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de principes van de Ladder voor duurzame verstedelijking ook van toepassing zouden moeten zijn op het buitengebied. Er zou altijd gekeken moeten worden of een initiatief kan landen in bestaande bebouwing voordat nieuwbouw wordt	5048

toegestaan (bijvoorbeeld cultureel erfgoed en agrarische stallen).	
Indiener stelt dat het buitengebied vaak veel schoner is dan stedelijk gebied. Indiener denkt daarom dat je hier bepaalde functies aan kunt koppelen, zoals bijv. zorg/en/of herstel (zie Soete II) dat hier uitdrukkelijk op in gaat. Dit mede in relatie tot vrijkomende bebouwing die vaak ook nog monumentaal/karakteristiek is. Indiener vraagt om deze mogelijkheden op te nemen.	1026

Standpunt GS
Het ruimtelijk ordenen van functies benaderen wij vanuit de Limburgse principes, zoals toegelicht in hoofdstuk 3. Uit het principe 'De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal' volgt een gebiedsgerichte aanpak. De huidige Omgevingsverordening Limburg heeft in de paragraaf 'duurzame verstedelijking' reeds een artikel over herbenutting van leegstaande monumentale en beeldbepalende gebouwen. Dit is ook van toepassing in het buitengebied. Voor agrarische bebouwing stimuleren we ten aanzien van vrijkomende agrarische bebouwing (VAB's): 1) agrarisch hergebruik, 2) herbestemmen buiten sector, 3) sloop, waarbij de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, vanuit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie. Voor een belangrijk deel dient dit via gebiedsgerichte opgaven samen met de regio's aangepakt worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor in de Omgevingsvisie een evaluatie op te nemen van de aantastingen van natuur en landschap tijdens de periode POL 2014-2020.	5128

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is ons inziens niet de plek voor een evaluatie over natuur en landschap. Wij onderschrijven wel het belang voor een evaluatie van natuur en landschap. Voor natuur vindt dit reeds plaats via onder andere het Rijk en provinciale natuurkarteringen (Natura 2000 en doelsoorten). Zowel vanwege de organisatie als vanwege de kosten lijkt het niet zinvol als de provincie Limburg alleen een landschapsmonitoring op gaat zetten. Dit zal vanuit het Rijksoverheid overkoepelend geïnitieerd en ondersteund moeten worden. Momenteel werken de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Wageningen Environmental Research, Landschappen NL, Planbureau voor de Leefomgeving en Kadaster, in opdracht van de ministeries van BZK, OCW en LNV, samen aan de ontwikkeling van de Monitor Landschap. In de Monitor Landschap brengen deze partijen het Nederlandse landschap in een GIS-bestand in beeld, zodat ontwikkelingen in het landschap zichtbaar en meetbaar worden. Het doel hiervan is om onderzoekers, beleidsmakers en andere geïnteresseerden handvatten te bieden om onderzoek en beleid hierop te baseren. Verwacht wordt dat deze Monitor Landschap bruikbaar is voor vragen vanuit Limburg. Na het gereed komen van deze monitor wordt bekeken of en hoe we vanuit de provincie nog verdere verdiepingen willen laten uitvoeren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor meer rechtstreekse betrokkenheid van de samenleving in adviesgroepen opdat er meer rekening wordt gehouden met de waarden van het landschap.	5128

Standpunt GS
Wij zijn voorstander om de samenleving via onder andere adviesgroepen te betrekken bij de omgang met het landschap in het fysiek domein. Zo stimuleren wij onder andere het werken in zogenaamde casusteams bij complexere opgaven. Decentraal en participatie van de samenleving zijn speerpunten in de Omgevingswet. In de praktijk zullen daarom bij veel uitvoeringsgerichte ontwikkelingen gemeenten het eerste aanspreekpunt zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener adviseert ten aanzien van de maatschappelijke en economische waarde van groeves om deze te voorzien van (enkel overdag toegankelijke) wandelpaden en uitkijkposten.	2010

Standpunt GS
Wij ondersteunen dit advies mits passend bij andere belangen (zoals natuurbescherming, veiligheid). Groeves die niet meer in exploitatie zijn kunnen zo een hogere belevingswaarde krijgen voor bezoekers. Gemeenten en eigenaren / terrein beherende organisaties zijn hierbij primair aan zet.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het van belang dat de het landschap weer ingericht wordt met kleine landschapselementen zoals graften die in samenhang een groene dooradering vormen. Dit ten behoeve van biodiversiteit en waterbeheersing/erosie.	2016

Standpunt GS
Wij ondersteunen dit belang. Zo ondersteunen wij onder andere de oprichting van een Landschapsfonds en agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Ook ondersteunen wij via de nota Landschap verbindt Limburg kleinschalige projecten gericht op de versterking van landschap.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich in het licht van het programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg af waaraan de betreffende projecten zijn getoetst en hoe hun samenhang is beoordeeld. Daarnaast is het indiener niet duidelijk hoe "uitnodigingsplanologie" is gedefinieerd en hoe dit uitpakt in het landschap.	2016

Standpunt GS
De hefboomprojecten uit het Programma Nationaal Landschap zijn opgesteld op basis van verschillende integrale expertmeetings met een groot aantal inhoudelijk betrokken van overheden en maatschappelijke organisaties. Vervolgens is het Bestuurlijk Overleg Nationaal Landschap Zuid-Limburg geconsulteerd. Het begrip ‘uitnodigingsplanologie’ wordt niet gebruikt in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de visie op het landschap en herkent de inbreng die de toeristische bedrijfstak op dit onderdeel mocht geven binnen het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.	5149

Standpunt GS
Wij nemen met instemming kennis van deze inbreng.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de ontwerp-Omgevingsvisie vooral wordt ingezoomd op het behoud van de waardevolle landschappen en schadebeperking. Het risico hiervan is dat de	5104

landschappelijke kwaliteit geleidelijk aan kwaliteit inboet, vooral door de invloed van landbouw en andere economische ontwikkelingen. Indiener is van mening dat moet worden gezorgd dat bij iedere aantasting voor meer dan 150% wordt gecompenseerd om de geleidelijke afbraak van voorgaande jaren ook weer geleidelijk te verbeteren.	

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is niet het instrument om natuurcompensatie in detail uit te werken. Hiervoor verwijzen wij naar de Omgevingsverordening en de daaraan gekoppelde beleidsregel natuurcompensatie. In de huidige verordening hanteren wij alleen een kwaliteitstoeslag als het ontstane verlies aan natuurwaarden moeilijk of slechts na lange ontwikkelingstijd te realiseren is. Dit zal in veel gevallen niet aan de orde zijn. Wij vinden het daarnaast niet reëel om eventuele eerder ontstane schade op een initiatiefnemer te verhalen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft het belang van het Nationaal Landschap als onderdeel van het Drielandenpark voor het vestigingsklimaat en de woon- en leefkwaliteit van de regio. Indiener vindt het van belang dat de landschappelijke kwaliteiten behouden blijven, duurzaam worden beheerd en waar mogelijk worden versterkt. Indiener onderschrijft dat het Nationaal Landschap Zuid-Limburg ruimte dient te bieden voor regionale en lokale bedrijvigheid, inclusief grondgebonden landbouw, mits met respect voor de omgeving. Indiener ondersteunt de visie dat grootschalige woningbouw, megastallen, agro-industrie en bedrijventerreinen er niet zijn toegestaan. Indiener constateert echter dat bij de uitvoering van bovenstaande visie er verschillen in interpretatie tussen gemeenten voorkomen. Indiener pleit voor een eenduidige uitvoering. Indiener is van mening dat politieke kleur en de relatie van stakeholders met de gemeenten een objectieve beoordeling van ontwikkelingen in de weg staat. Indiener pleit voor een zware provinciale zorgplicht om te beoordelen of ontwikkelingen wenselijk zijn.	5108

Standpunt GS
De provincie oefent haar taken en bevoegdheden uit als dat nodig is met het oog op onder andere het provinciaal belang. Veel ruimtelijke ontwikkelingen rond landschap raken niet het provinciaal belang en worden door gemeenten eigenstandig afgehandeld. Waar wel sprake is van een provinciaal belang wordt in de fase van het vooroverleg ten aanzien van nieuwe ruimtelijke initiatieven gemeenten regelmatig door ons geattendeerd op de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap. Bijvoorbeeld met het verzoek om een ontwikkeling te heroverwegen, aan te passen of nader te onderbouwen op basis van deze kernkwaliteiten. In de meeste gevallen leidt deze stap tot een verbeterd plan, waarmee de kernkwaliteiten ons inziens voldoende zijn gewaarborgd en derhalve kan worden ingestemd.
In de regionale bestuursafspraken Zuid-Limburg is tevens vastgelegd dat gemeenten en provincie in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg ter objectivering, behoud en ontwikkeling van de kernkwaliteiten bij ruimtelijke ontwikkelingen gebruik maken van het Handvat kernkwaliteiten NLZL. Specifiek geldt dit voor alle ontwikkelingen waarbij conform de Omgevingsverordening Limburg 2014 in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg de afweging van kernkwaliteiten aan de orde is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie geen afspiegeling vormt van de inzichten en beleidsplannen voor het heuvelland, die de afgelopen jaren zijn gepasseerd. De plannen van Prof. Luc Soete herkent indiener niet in de Omgevingsvisie, evenmin als de conclusies uit het rapport ‘Erfgoed ensembles’, ‘Modern boeren op oude hoeven” of de Natuurvisie Limburg 2016, Daarnaast verwijst indiener naar publicaties in ‘Gebiedsontwikkeling’ en ‘De groene Amsterdammer”.	5108

Standpunt GS
Wij delen deze mening niet. De genoemde plannen zijn wel degelijk gebruikt bij het opstellen van de thematische hoofdstukken en de regiobeschrijving van de Omgevingsvisie. Uiteraard heeft dit, gezien de positie van de Omgevingsvisie, wel op een hoger schaalniveau plaatsgevonden dan genoemde plannen. Ook in de verdere beleidsuitwerking wordt met de Omgevingsvisie als vertrekpunt gebruik gemaakt van genoemde plannen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener signaleert het ontbreken van een reflectie op de geologische component die in Zuid-Limburg ook een grote culturele én toeristische dimensie heeft. Dit omdat een belangrijk deel van onze cultuur zich onder de grond bevindt of uit de ondergrond voortvloeit (Krijt/Mergel/Kalk en Mijnen). In Zuid-Limburg wordt onderzocht in hoeverre de culturele, landschappelijke en maatschappelijke uitvloeiselen uit de geologische Krijtperiode kansen bieden voor de status van een Unesco Geopark. Indiener verzoekt deze ontwikkeling op te nemen in de Omgevingsvisie.	5149

Standpunt GS
Het initiatief komt voort vanuit Visit Zuid-Limburg en een aantal gemeenten uit het Heuvelland. Het is een interessant initiatief dat ook past binnen de door de gemeenteraden in Zuid-Limburg vastgestelde Visie Vrijetijdseconomie Zuid-Limburg. Op basis van verdere verdieping door en breed draagvlak in de regio zullen wij bepalen of de provincie hier een verdere rol in speelt en zo ja welke rol dat is. Opname in de Omgevingsvisie komt voor ons nu nog te vroeg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit voor de toevoeging van een nieuw soort zone: de stad-landzone, waarin activiteiten zoals stadslandbouw, recreatie en klimaatadaptieve voorzieningen een plaats kunnen krijgen, aangezien deze qua schaalgrootte niet meer passen in het buitengebied.	5048

Standpunt GS
Wij hebben stad-landzones voor Zuid-Limburg in de ontwerp-Omgevingsvisie aangegeven op de kaart van de regiovisie Zuid-Limburg (blz. 163). Deze gebieden zijn begrensd op basis van een verkenning met de regio. Voor Nood- en Midden-Limburg heeft een dergelijke verkenning (nog) niet plaatsgevonden waardoor begrenzen in de Omgevingsvisie op dit moment voor heel Limburg niet opportuun is.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de landschappelijke kwaliteit achter uit gaat wanneer gekozen wordt voor veel bosontwikkeling in de groenblauwe mantel. Indiener vindt de door de Omgevingsvisie gestelde voorwaarden ten aanzien van locatie en inpassing van nieuwe grootschalige voorzieningen een directe belediging voor de manier waarop momenteel al grootschalige voorzieningen zijn vormgegeven (gebeurt verantwoord en duurzaam in zijn ogen).	5194

Standpunt GS
Mits zorgvuldig uitgewerkt, kan bosontwikkeling zeker bijdragen aan het versterken van de landschappelijke kwaliteiten. Dit is onder andere ook uitgewerkt in het samen met de regio opgestelde Handvat kernkwaliteiten nationaal landschap Zuid-Limburg en het Landschapskader Noord- en Midden-Limburg. Daarnaast zijn wij van mening dat blijkens verschillende initiatieven ten aanzien van

ruimtelijke kwaliteit nog winst te behalen valt in de manier waarop grootschalige stallen en loodsen in het landschap zijn vormgegeven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zij de afgelopen 40 jaar de natuur en het landschap steeds verder achteruit ziet gaan en vraagt de provincie om het klein stukje Limburgse aarde in een betere en meer natuurlijke balans te brengen.	5190

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie wordt aangegeven dat we kiezen voor een samenhangende benadering voor functies als kringlooplandbouw, natuur, water, energieopwekking, veiligheid en gezondheid, recreatie en toerisme. De balans tussen alle functies die tezamen ons landschap vormen, is een van de centrale uitgangspunten van de provinciale visie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener roept op om maatregelen te formuleren om de achteruitgang van de landschappelijke kwaliteit in de gebieden buiten de beschermde landschappen te voorkomen. Indiener verwijst in dit verband ook naar blz. 91 van het plan-MER. Indiener beveelt aan om de bescherming van landschappelijke kwaliteiten als randvoorwaarde voor de ambities en ontwikkelingen op andere thema's zoals economie, landbouw en energietransitie te hanteren en een uitvoeringsprogramma landschap op te stellen dat focust op de ontwikkeling/versterking van het landschap.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106

Standpunt GS
Wij hebben bewust gekozen om de meer kwetsbare en waardevolle landschappen inclusief het Limburgs natuurnetwerk en het Beschermingsgebied van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg aan te duiden als provinciaal belang en te beschermen. Dit is in lijn met het POL2014 en de Omgevingsverordening Limburg 2014. Wij vinden het belangrijk dat ook buiten deze gebieden zorgvuldig met landschappelijke kwaliteiten wordt omgegaan. Wij zien hier een belangrijke rol voor de gemeenten en de regio. Daarnaast vinden wij het van belang dat ook in de door u genoemde transities landschappelijke belangen worden meegewogen. Recent hebben wij de nota Landschap verbindt Limburg vastgesteld. Via deze investeringsagenda hebben wij middelen vrijgemaakt om de landschappelijke kwaliteiten in heel Limburg te versterken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat een grote professionele paardenhouderij beter is voor de ruimtelijke kwaliteit van het landschap dan de her en der in het landschap voorkomende particuliere paardenweiden en de daarin gebouwde schuilhutten.	5117

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat de ruimtelijke kwaliteit in deze sterk afhankelijk is van de inspanningen die door initiatiefnemers/ eigenaren gepleegd worden om deze kwaliteit te versterken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener constateert dat er geen samenhangende aanpak in de Omgevingsvisie is uitgewerkt voor de transitie voor het landelijk gebied en biedt aan hier een actieve en prominente rol in te willen spelen.	1022

Standpunt GS
Wij zijn verheugd dat u als gemeente een actieve en prominente rol wilt spelen in de transitie van het landelijk gebied. Wij zullen de gemeenten in het landelijk gebied intensief betrekken bij de verdere uitwerking van de verschillende transities.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het gebruik van contrasterende kleuren in vlakken, vormen of details in het buitengebied een vorm van uitzichtvervuiling. Indiener adviseert om ten behoeve van de landschappelijke inpassing van alle nieuwbouw in het buitengebied gebruik te maken van aan de omgeving aangepaste kleuren.	2010

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie (blz. 112) hebben wij aangegeven dat wij ruimtelijke kwaliteit zien als de goede functie op de goede plek, op de goede manier ingepast in de omgeving. Bij een goede manier van inpassen hoort ook een passende architectuur en materialisatie van gebouwen. Over het algemeen hebben wij hier als provincie geen rol in. Deze ligt primair bij gemeenten. Wel kunnen wij in uitzonderingsgevallen (pilot) meewerken aan onderzoek hoe de architectonische kwaliteit van bijvoorbeeld agrarische loodsen vergroot kan worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om in het gebied Peel en Maas de landschapselementen te benoemen die niet mogen worden aangetast en die beschermd en hersteld moeten worden.	2013

Standpunt GS
Het benoemen van specifieke landschapselementen op gemeentelijkniveau behoort niet tot de provinciale belangen van deze Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.16. Zienswijzen over Hoofdstuk 16: Bodem en ondergrond

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat bij dit thema het ontbreken van de integraliteit tussen de verschillende thema's goed aan het licht komt omdat hier onmiskenbaar raakvlakken zijn met landbouw/natuur, energie en water.	1016

Standpunt GS
Bodem en ondergrond heeft raakvlakken met tal van thema's. Met het oog op de integraliteit is het van belang dat deze 'derde dimensie' van de ruimtelijke ordening volwaardig wordt meegenomen bij te maken afwegingen met betrekking tot al deze thema's. Daarom is dit als opgave in de Omgevingsvisie opgenomen.

Het is niet doenlijk, en naar ons idee ook niet nodig, om al deze thema's te benoemen in het hoofdstuk Bodem en ondergrond om de beoogde integraliteit te bewerkstelligen.
De integrale benadering komt overigens ook terug in het Limburgse principe dat we zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Beschermen bodemfuncties, bodemkwaliteit & bodemdiversiteit</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de bescherming van de milieukwaliteiten van de bodem onvoldoende is. Indiener stelt de vraag of de provincie het er mee eens is dat er pas van daadwerkelijke bodembescherming sprake is indien er geen niet-biologisch afbreekbare stoffen de bodem meer bereiken. Indiener stelt als dit zo dit te vertalen in de Omgevingsvisie.	5128

Standpunt GS
Wij gaan in de Omgevingsvisie uit van het voorzorgsbeginsel, het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron bestreden moeten worden en het beginsel dat de vervuiler betaalt. Dat hebben wij beschreven in paragraaf 3.1 Limburgse principes van de Omgevingsvisie. Dit is in lijn met de Omgevingswet. Wij zullen dit verduidelijking in hoofdstuk 16.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 16. Bodem en ondergrond, paragraaf 16.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bodembescherming, bij de laatste bullet:

Daarbij houden we rekening met het Limburgse principe "We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil dat aan dit hoofdstuk het belang van een schone bodem wordt toegevoegd.	2003

Standpunt GS
Het belang van een schone bodem komt tot uiting in met name paragraaf 3.1 Limburgse principes. Daarin is beschreven dat wij uitgaan van het voorzorgsbeginsel, het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron bestreden moeten worden en het beginsel dat de vervuiler betaalt. Dit is in lijn met de Omgevingswet. Wij zullen dit verduidelijking in hoofdstuk 16.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 16. Bodem en ondergrond, paragraaf 16.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bodembescherming, bij de laatste bullet:

Daarbij houden we rekening met het Limburgse principe "We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds".

Effecten in ondergrond als gevolg van diverse ontwikkelingen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In Noord-Rijn Westfalen zijn nabij de grens aardbevingsstations gesitueerd. In verband met de gevoelige meetapparatuur ter plekke, verzoekt de indiener betrokken te worden bij concrete planuitwerkingen die trillingen of schokken in de ondergrond teweeg kunnen brengen.	3004

Standpunt GS
Conform de Europese m.e.r.-richtlijn en de bilaterale uitvoeringsafspraken die daarover gemaakt zijn tussen Nederland en Duitsland, zullen bij toekomstige concrete projecten de mogelijke grensoverschrijdende milieueffecten van ruimtelijke ontwikkelingen in het grensgebied onderzocht worden. Wanneer dergelijke effecten optreden, zullen zowel de Duitse inwoners als de autoriteiten betrokken worden bij de betreffende planprocedures.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verwacht eenzelfde actieve rol van de provincie (als bij de na-ijleffecten van de Limburgse steenkolenwinning) als na het stoppen van de bruinkoolwinning en het hiermee samenhangende stijgen van het grondwater blijkt, dat soortgelijke schade ontstaat. Hierbij denkt indiener ook aan de gevolgen voor de bovengrondse- en ondergrondse infrastructuur voor de energielevering.	1029

Standpunt GS
We volgen de effecten van het onttrekken van grondwater voor de bruinkoolwinning op de Limburgse belangen intensief. Als na 2030 de bruinkoolwinning stopt, zullen we de Limburgse belangen blijven bewaken.
Er zijn overigens geen aanwijzingen dat in het verleden als gevolg van de bruinkoolwinning schade aan de infrastructuur of andere belangen in Limburg is opgetreden. Ook van het te zijner tijd stoppen verwachten we op dit moment geen nadelige effecten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ontgrondingenbeleid algemeen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bevestigt dat ontgrondingen meerdere doelen kunnen dienen.	2016
Indiener constateert met genoegen dat als ambitie is opgenomen dat de 'winning van bouwgrondstoffen gebeurt als onderdeel van projecten met een meervoudige doelstelling en een zo groot mogelijk maatschappelijke meerwaarde.' Indiener ziet op dit onderdeel een continuering van bestaand beleid.	5033
Indiener is het eens met de visie dat bij ontgrondingen meerdere doelen zo worden gecombineerd dat een zo hoog mogelijke maatschappelijke meerwaarde wordt bereikt, en dat de ondergrond duurzaam inzetbaar blijft voor toekomstige generaties.	5212

Standpunt GS
Wij zijn blij te vernemen dat u met dit onderdeel van de Omgevingsvisie kunt instemmen. Het betreft inderdaad een continuering van bestaand beleid.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat terughoudend moet worden omgegaan met het opstarten van nieuwe ontgrondingen om primaire grondstoffen te delven. Innovatie vindt constant plaats en in deze tijd past het toewerken naar een circulaire economie.	1029, 1030

Standpunt GS
Wij constateren dat u zich herkent in dit onderdeel van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie niet terughoudend te zijn wanneer het gaat om vergunningverlening voor projecten ten behoeve van primaire winning. Indiener stelt dat het benutten van de mogelijkheden van primaire bouwgrondstoffen twee doelen dient: “Enerzijds de realisatie van maatschappelijke gewenste doelen en anderzijds de bouw voorzien van de broodnodige bouwgrondstoffen”.	5015, 5056

Standpunt GS
Wij gaan terughoudend om met de winning van primaire bouwgrondstoffen vanwege de gewenste transitie naar een circulaire economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener eist dat de aanwijzing en vergunningverlening van wingebieden geschiedt op basis van de nationale behoefte.	3002
Indiener uit zorgen over de terughoudendheid met betrekking tot de winning van grondstoffen, voor zover dit ook de winning van zand en grind betreft. Winning van deze grondstoffen ten behoeve van de exploitatie naar Nederland heeft nadelige gevolgen gehad voor onder andere natuur en landschap op Duits grondgebied. Indiener verwacht daarom dat Limburg zelfvoorzienend wordt op dit gebied door aanwijzing van ontgravingsgebieden voor zand en grind.	3007
Indiener stelt dat winning van grondstoffen in een land afgestemd moet worden op de nationale behoefte in dat land.	3010

Standpunt GS
Limburg is meer dan zelfvoorzienend voor grind en zand. Veel andere provincies in Nederland zijn dat niet. Het opgenomen beleid is een voortzetting van het reeds sinds 2006 gevoerde provinciale beleid. Het aanwijzen van wingebieden maakt daarvan geen onderdeel meer uit. Over de beleidswijziging is destijds (door Rijk en provincies) uitvoerig met de diverse Duitse overheden overlegd. De nadelige gevolgen voor natuur en landschap in Duitsland zijn een gevolg van het in Duitsland nog steeds in de wetgeving vastgelegd systeem van aanwijzen van wingebieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
In de ontwerp-Omgevingsvisie is aangegeven dat nieuwe ontgrondingen bij voorkeur worden gerealiseerd in combinatie met gebiedsontwikkelingen in de Maasvallei. De ontgronding dient een bijdrage hieraan te leveren. In de ontwerp-Omgevingsvisie worden ontgrondingen elders niet uitgesloten. Indiener is van mening dat nieuwe ontgrondingen enkel nog dienen te worden gefaciliteerd om rijksbelangen te dienen en verzoekt dit expliciet in de ontwerp-Omgevingsvisie op te nemen door de zin: 'Dat betekent niet dat	1030

projecten daarbuiten uitgesloten zijn' te schrappen.	
Indiener stelt, gezien de ervaringen met een specifiek project, voor om niet meer te ontgronden buiten de Maasvallei. Mocht dat niet haalbaar zijn dan verzoekt indiener om aanpassing van het uitgangspunt naar: “De winning van zand en grind geschiedt in principe in projecten die bijdragen aan de gebiedsontwikkelingen in de Maasvallei”. De tweede zin vervalt.	2014

Standpunt GS
Ontgrondingsprojecten bestaan vaak uit een combinatie van rijks-, regionale en lokale belangen. Ook zijn er meer rijksbelangen dan alleen hoogwaterveiligheid. Wij zullen bij initiatieven voor projecten zorgvuldig alle betrokken rijks-, regionale en lokale belangen afwegen. Wij zien geen reden om projecten buiten de Maasvallei op voorhand af te wijzen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt in de Omgevingsvisie te verankeren dat zuinig ruimtegebruik alsmede het zo efficiënt mogelijk benutten en dóórontwikkeling van bestaande ontgrondingslocaties van het grootste belang is. Dit om daarmee nog beter aansluiting te zoeken op de maatschappelijke wensen en behoeften anno 2020.	5015, 5033

Standpunt GS
Zuinig ruimtegebruik is verankerd in de Omgevingsvisie in paragraaf 3.1 (de Limburgse principes). Het uit oogpunt van de bedrijfsvoering zo efficiënt mogelijk benutten en door ontwikkelen van bestaande locaties kan op gespannen voet staan met de beoogde eindsituatie. Wij zullen bij besluitvorming over ontgrondingen de betrokken belangen, waaronder het bedrijfsbelang, zorgvuldig afwegen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt twee uitgangspunten toe te voegen: Ten eerste mogen de ontgrondingen niet negatief bijdragen aan de grondwaterstand. Ten tweede dient de uitvoering van de ontgronding van zand of grind bij te dragen aan de versterking van het landschappelijk raamwerk en een meerwaarde te hebben voor natuur en omgeving.	1028
Indiener vraagt op welke manier bij ontgrondingen rekening wordt gehouden met het waterbergend vermogen.	5142
Indiener verzoekt om maatschappelijk verantwoorde mogelijkheden van primaire grondstofwinning zoveel te blijven benutten en te ondersteunen waarmee Nederlandse bedrijven in de regio verzekerd blijven van onder andere de benodigde grondstof zilverzand. De industrie en werkgelegenheid in de regio kan hiermee worden behouden en versterkt.	5212

Standpunt GS
Wij zullen bij besluitvorming over ontgrondingen de betrokken belangen zorgvuldig afwegen. Daartoe behoren ook de invloed op de grondwaterstand, eventuele wijzigingen in het waterbergend vermogen van het gebied, positieve en/of negatieve effecten op natuur en landschap en de effecten op bedrijven en de werkgelegenheid in de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Nationaal belang van grondstoffenvoorziening</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener verzoekt om het grote belang van primaire bouwgrondstoffenvoorziening, ook voor de langere termijn, te onderkennen en in de Omgevingsvisie aansluiting te zoeken bij de Nationale Omgevingsvisie, waarin de bouwgrondstoffenvoorziening als Nationaal Belang is opgenomen.	5015, 5056
Indiener stelt dat de overheid de voorziening van grondstoffen (waaronder Zilverzand) ziet als Nationaal Belang (zoals opgenomen in de Nationale Omgevingsvisie) en derhalve waarde hecht aan de beschikbaarheid van primaire grondstof zilverzand voor de Nederlandse industrie.	5212

Standpunt GS
In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) zijn nationale belangen opgenomen waaronder het 'realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie'. Het doel is optimaal gebruik en hergebruik van grondstoffen, met de hoogste waarde voor de economie en de minste schade voor het milieu. De NOVI stelt dat de winning van bouwgrondstoffen als zand, grind en klei in een aantal gevallen tegen grenzen aan loopt. De opgave is de transformatie naar een economie die is gebaseerd op het minimaliseren van abiotisch grondstofgebruik. De NOVI zet in op hergebruik van (onderdelen van) producten en (hoogwaardige) grondstoffen en het vervangen van abiotische grondstoffen door hernieuwbare grondstoffen. De dan nog noodzakelijke winning van bouwgrondstoffen dient verduurzaamd te worden. Het belangrijkste aandachtspunt daarbij is het energie- en brandstofgebruik. Wij constateren dat de winning van primaire bouwgrondstoffen door de Rijksoverheid als minst wenselijke laatste stap in het sluiten van de grondstoffenbalans wordt gezien.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Bouwgrondstoffen in relatie tot circulaire economie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de aanname in de Omgevingsvisie niet dat de vraag naar primaire grondstoffen in de toekomst zal veranderen als gevolg van de transitie naar een circulaire economie. Indiener stelt dat in Nederland niet voldaan kan worden aan de vraag naar grondstoffen met secundair materiaal en dat het daarom van belang is dat de primaire winning kan blijven plaatsvinden. Op dit moment wordt nagenoeg 100% van het steenachtige bouw – en sloopafval in Nederland als secundaire grondstof hergebruikt. De behoefte aan bouwgrondstoffen in Nederland is echter een factor 4/5 hoger dan wat er aan secundaire bouwgrondstoffen beschikbaar is. Dit houdt in dat in aanvulling hierop 80-85% van de Nederlandse behoefte aan bouwgrondstoffen via primaire grondstoffen ingevuld wordt.	5015, 5056
Indiener stelt dat de vraag naar primaire bouwgrondstoffen ook de komende jaren, gelet op de forse bouwopgave waar Nederland voor staat, onverminderd groot zal blijven. Uiteraard is maximale inzet van circulaire bouwgrondstoffen van groot belang. Indiener stelt dat op basis van onderzoekscijfers (EIB, 2020) blijkt dat daarmee slechts voor 15-20% voorzien kan worden in de noodzakelijk behoefte (vervanging van primaire delfstoffen), waarbij al 100% van het vrijkomende sloop- en bouwafval wordt gerecycled. De overige hoeveelheid van 80-85 % moet dus volgens indiener voortkomen uit primaire bouwgrondstoffen. De zorg voor het verlenen van nieuwe ontgrondingsvergunningen die voorzien in de realisatie van meerdere maatschappelijke doelen blijft daarom onverminderd groot. Indiener verzoekt dan ook om dit alsmede de noodzaak in de Omgevingsvisie te verankeren.	5033
Indiener is van mening dat de winning van primaire grondstoffen ten allen tijde noodzakelijk is als aanvulling op het gebruik van secundaire grondstoffen.	5212

Standpunt GS
Wij delen de opvatting dat in de komende jaren winning van primaire grondstoffen nog noodzakelijk zal zijn om de grondstoffenbalans te sluiten.
Wij verwachten echter dat door betere productontwerpen, zuiniger gebruik, meer hergebruik en gebruik van alternatieve grondstoffen de totale behoefte aan steenachtige bouwgrondstoffen afneemt en daarmee ook de behoefte aan winning van primaire grondstoffen.

Bij initiatieven waarbij winning van bouwgrondstoffen aan de orde is zal nut en noodzaak van winning moeten worden aangetoond op basis van een actuele stand van zaken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bespeurt te hoge verwachtingen ten aanzien van recycling. De kwaliteit van de nu vrijkomende grondstoffen laat in veel gevallen te wensen over en komen vaak ook vrij ver van de plaats waar ze opnieuw zouden kunnen worden toegepast. Goede producten die eindeloos herbruikbaar of recyclebaar (circulair) zijn, stellen hoge eisen aan de kwaliteit van de grondstoffen die gebruikt worden. Hiervoor zijn we toch aangewezen op de primaire grondstoffen.	5015, 5056

Standpunt GS
Wij verwachten dat in de komende jaren vooruitgang wordt geboekt bij de transitie naar een circulaire economie. Door betere productontwerpen, zuiniger gebruik, meer hergebruik en gebruik van alternatieve grondstoffen zal de totale behoefte aan steenachtige bouwgrondstoffen naar verwachting afnemen en daarmee ook de behoefte aan winning van primaire grondstoffen. Wij delen de opvatting dat in de komende jaren winning van primaire grondstoffen nog noodzakelijk zal zijn om de grondstoffenbalans te sluiten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener deelt de volgende aanname niet voor het zover de grondstof zilverzand betreft: "De vraag naar primaire grondstoffen in de toekomst zal veranderen als gevolg van de transitie naar een circulaire economie". Bepaalde gebruikers van veredeld zilverzand eisen een zuiverheid die niet als secundaire grondstof leverbaar is.	5212

Standpunt GS
Indien een provinciale ontgrondingsvergunning voor zilverzand aan de orde is, zullen wij deze constatering nader bezien en meenemen bij de afweging van belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Specifieke bedrijven en/of locaties</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie niet ingaat op de aangevraagde verlenging van een specifieke ontgrondingsvergunning.	1012

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft een ander abstractieniveau dan de besluitvorming over een ontgrondingsvergunning.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt vast dat de doelstellingen die in de ontwerp-Omgevingsvisie zijn opgenomen geen belemmeringen lijken te vormen voor een integraal herinrichtingsproject van enkele groeves.	5068

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is van een ander abstractieniveau dan het genoemde project. Besluitvorming over dit project vindt niet via de Omgevingsvisie maar via andere sporen plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat zekerheid voor langere termijn voor de bouwgrondstoffenvoorziening essentieel is voor een duurzaam, economisch gezond ontwikkelingsperspectief voor de beide Limburgse productielocaties binnen het internationale concern.	5056

Standpunt GS
Wij verwachten van het bedrijfsleven dat zij, met het oog op hun eigen ontwikkelingsperspectief, actief projecten met een meervoudige doelstelling, een zo groot mogelijke maatschappelijke meerwaarde en voldoende draagvlak ontwikkelen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie er voor te zorgen dat, in het kader van de ontwikkeling van een nieuwe zandwinning (nabij een bestaande productielocatie) eventuele nieuwe ontwikkelingen in en om het betreffende zoekgebied voor de zandwinning, toekomstige bouwgrondstoffenwinning niet onmogelijk zullen maken en/of bemoeilijken.	5056

Standpunt GS
Wij verwachten van het bedrijfsleven dat zij zelf dergelijke ontwikkelingen volgen en bijvoorbeeld gebruik maken van de reguliere inspraakprocedures om hun bedrijfsbelang naar voren te brengen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Op en rond een huidige winning spelen diverse andere (mogelijke) ruimtelijke ontwikkelingen, zoals de plannen voor de randweg die deels over de ontgrondingsconcessie van de indiener zijn geprojecteerd. Ook is er nog het initiatief voor een gebiedsvisie voor Abdissenbosch. Onduidelijk is (voorals)nog wat de impact van deze ontwikkelingen op termijn voor de zandwinning in de nabijgelegen groeve zal zijn. De indiener vraagt hierbij aandacht voor het borgen van zijn belangen, zoals vergunde rechten, milieugebruiksruimte en dergelijke. Dit geldt overigens voor zowel de productielocatie als de winlocatie.	5056

Standpunt GS
De Omgevingsvisie is van een ander abstractieniveau dan genoemde ontwikkelingen en heeft geen directe gevolgen voor bijvoorbeeld vergunde rechten en milieugebruiksruimte. Besluitvorming over de genoemde ontwikkelingen vindt niet via de Omgevingsvisie maar via andere sporen plaats.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

DEEL B – Gebiedsgerichte visies (hoofdstuk 17, 18, 19)

2.17. Zienswijzen over Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief

<u>Grensoverschrijdend vestigingsklimaat / euregionaal handelen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat een Euregionaal handelingsperspectief nog niet is uitgewerkt.	1003
Indiener vindt dat de specifieke uitwerking van het grensoverschrijdend vestigingsklimaat niet mag ontbreken in deze paragraaf.	1003
Indiener vindt dat de specifieke uitwerking van vrijetijdseconomie niet mag ontbreken in de paragraaf 'werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat'.	1003
Indiener stelt dat het onduidelijk is welke rol de provincie voor zichzelf ziet in dit thema. De ambitie op Euregionaal vlak komt ook niet goed uit de verf volgens de indiener.	1016
Indiener signaleert dat in het hoofdstuk 'Limburg in Bovenregionaal Perspectief' de wens wordt uitgesproken om te komen tot 'allianties' en 'samenwerking', echter een nadere invulling van die gewenste verbindingen met het omliggende buitenland ontbreekt. Een verdiepingsslag is gewenst. Dit geldt vooral voor de toeristische bedrijfstak, met internationale gastenstromen en routeverbindingen.	5149

Standpunt GS
We zien het grensoverschrijdend vestigingsklimaat als een kans en dit zal in verschillende trajecten verder worden uitgewerkt (bijvoorbeeld in de Omgevingsagenda Noord-Brabant en Limburg). Ook in het beoogde NOVI-gebied Zuid-Limburg vormt de regionale aanpak een speerpunt. We willen optimaal gebruik maken van de gunstige ligging van Limburg te midden van economische kerngebieden en willen verbindingen met de kennisregio's over de grens benutten.
Limburg neemt actief deel aan de Euregio's en speelt in op ontwikkelingen binnen de Europese Unie. Voor het benutten van deze kansen is een stevige alliantie met onze partners in de Euregio nodig en moet er een goede samenwerking tussen bedrijven en instellingen ontstaan. Euregionale samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een provinciaal belang. Vrijetijdseconomie wordt in algemene zin benoemd in het hoofdstuk 17, uitgebreidere beschrijvingen van dit thema komen op andere plekken in de Omgevingsvisie terug (waaronder de regiovisies voor Noord, Midden en Zuid-Limburg en hoofdstuk 8).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet grote potentie in grensoverschrijdende samenwerking in de Euregio en zal zich dan ook in de komende Europese structuurfondsperiode 2021-2027 inzetten voor deelname aan grensoverschrijdende projecten met Nederland en België.	3011

Standpunt GS
We onderschrijven de genoemde potentie in grensoverschrijdende samenwerking en stimuleren de deelname hieraan. Wij zetten de komende tijd in op meerdere grensoverschrijdende projecten/onderzoeken (L'EAU, Omgevingsagenda, Voorlopig NOVI-gebied Zuid-Limburg, Voorverkenning Grenslandstrategie, Velocity, etc.) om de samenwerking tussen de landen/regio's te bevorderen en om belemmeringen over de grens waar mogelijk weg te nemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de provinciale visie over grensoverschrijdend denken en handelen indiener erg aanspreekt.	1029
Indiener deelt het beeld dat de grensligging zowel kansen als uitgadingen biedt. De doelstellingen om de (Eu)regionale netwerkfunctie te verbeteren en daarmee ook de	3018

voorwaarden voor sociale, economische en ecologische vitaliteit in de grensregio worden gedeeld.	

Standpunt GS
Wij waarderen deze erkenning en onderschrijven de kansen en uitdagingen die de grensligging biedt. Limburg neemt actief deel aan de Euregio's en speelt in op ontwikkelingen binnen de Europese Unie. Voor het benutten van deze kansen is een stevige alliantie met onze partners in de Euregio nodig en moet er een goede samenwerking tussen bedrijven en instellingen ontstaan. Euregionale samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een provinciaal belang.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist grensoverschrijdende samenwerking en het realiseren van een duurzame mobiliteitstransitie als provinciaal belang en verzoekt deze op te nemen.	1010

Standpunt GS
Het provinciaal belang, zoals wij formuleren aan het begin van hoofdstuk 10 (Mobiliteit), sluit aan bij het standpunt van de indiener m.b.t. een duurzame mobiliteitstransitie. De provincie Limburg is een open provincie met veel aangrenzend en verder weg gelegen buitenland. We werken reeds op vele terreinen samen om een duurzame mobiliteitstransitie tot stand te brengen. Niet alleen met onze binnenlandse partners, maar ook de buitenlandse. Bijvoorbeeld voor wat betreft de verbetering van de grensoverschrijdende treinverbindingen voor personenvervoer naar België en Duitsland, grensoverschrijdend busvervoer waar mogelijk, het (grensoverschrijdend) werken aan Mobility as a Service, grensoverschrijdende deelfietssystemen, het gebruik van (internationale) vaarwegen om de transitie mogelijk te maken van vervoer over de weg of per rail naar vervoer per waterweg (Blueports), het reguleren van goederenverkeerstromen, het waar mogelijk stimuleren van emissievrij rijden, enzovoorts. Grensoverschrijdende samenwerking is daarbij mede een middel om onze provinciale belangen te behartigen en onze doelen te realiseren.

Ook grensoverschrijdende samenwerking is een provinciaal belang. Bij de thematische hoofdstukken (deel A van de ontwerp-Omgevingsvisie) zijn de provinciale belangen telkens weergegeven in de cirkels aan het begin van de themahoofdstukken. In de hoofdstukken die volgen (Deel B) zitten deze verwerkt in de tekst. Zie volgende passage: "Limburg neemt actief deel aan de Euregio's en speelt in op ontwikkelingen binnen de Europese Unie. Voor het benutten van deze kansen is een stevige alliantie met onze partners in de Euregio nodig en moet er een goede samenwerking tussen bedrijven en instellingen ontstaan. Euregionale samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een (aspect van het) provinciaal belang". Aangezien dit niet goed naar voren komt zullen we onderstaande aanpassingen doorvoeren.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in de introductie, bij de leeswijzer:

Door het document heen worden provinciale belangen genoemd. Deze staan **bij deel A** op het voorblad van de themahoofdstukken en zijn te herkennen aan de cirkel met pijl. **In deel B staan de provinciale belangen in te tekst benoemd.**

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, bij de procesmatige uitganspunten:

Naast bovenstaande inhoudelijke principes, hanteren we de volgende procesmatige uitgangspunten voor de uitvoering en samenwerking met onze partners:

- …
- **(grensoverschrijdende)** samenwerking, participatie en eigenaarschap;

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.1 Euregionale oriëntatie:

Euregionale/**grensoverschrijdende** samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een ~~(aspect van het)~~ provinciaal belang**. We zetten hiervoor het benodigde instrumentarium in en streven naar het verder versterken van het netwerk in Vlaanderen, Wallonië, Noordrijn-Westfalen. Ook benutten we** de Europese middelen in de nieuwe Europese Structuurfondsperiode 2021-2017 en continueren de huidige cofinancieringssystematiek.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.1 Uitgangspunten bij uitvoering, bij het tweede kopje:

***(Grensoverschrijdende)** samenwerking, participatie en eigenaarschap*

Agglomeratie Noord-Brabant

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de relatie met Eindhoven e.o. voor de hele regio Midden-Limburg van belang is en niet alleen voor Weert.	1003
Indiener ziet ook kansen om aan te haken op de agglomeratiekracht van Brabantstad.	1017

Standpunt GS
We onderschrijven dat de relatie met de regio Eindhoven (en breder Brabant-stad) voor de hele regio Midden-Limburg, maar ook Noord- en Zuid-Limburg relevant is. Dat is op verschillende plekken in de tekst aangegeven. Er liggen kansen voor versterking over en weer. Daar wordt onder meer in de Omgevingsagenda Brabant-Limburg nader op ingezoomd en ook in het MIRT-onderzoek Verstedelijking en Bereikbaarheid Brainportregio is dit relevant. Kansen liggen er zeker in de relatie Weert-Eindhoven, in het toekomstbeeld 2030-2050 geschetst als een van de lands- of provinciegrensoverschrijdende stedelijke netwerken (daily urban systems).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Landschap en landelijk gebied

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af of met de voorkeursgebieden en voorkeursvolgorde die benoemd zijn in paragraaf 17.2 de Nationale Landschappen zijn bedoeld. Als dit zo is, dan is de benadering volgens de indiener te smal.	1003

Standpunt GS
We treffen een beschrijving over voorkeursgebieden en –volgorde niet aan in de passage (17.2) die de indiener aangeeft. We veronderstellen in de beantwoording dat er gedoeld wordt op de uitsluitingsgebieden voor windturbines. Dit betreft een continuering van beleid (POL2014) waarbij het Nationaal Landschap niet de enige factor is die in de afweging is meegenomen in de afweging om te komen tot uitsluitingsgebieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat in de Omgevingsvisie voor het landelijk gebied sprake moet zijn van een gelijkwaardig veld tussen natuur, landschap en leefomgeving enerzijds en economie anderzijds. Dit is nu niet het geval.	5128

Standpunt GS
De Omgevingswet gaat uit van een balans tussen beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving. Zoals in hoofdstuk 3.1. staat beschreven is de Omgevingsvisie geen blauwdruk voor de toekomst en is het bij (nieuwe) ontwikkelingen belangrijk om maatwerk te bieden en rekening te

houden met de het karakter en mogelijkheden in gebieden. Door het toepassen van de Limburgse principes dragen wij zorg voor het maken van de juiste afweging. Natuur, landschap, leefomgeving en economie zijn daar een onderdeel van. Een voorbeeld is het principe 'De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal'. Het bepaalt hoe de balans uitpakt en dit kan per gebied verschillen. Het draagt bij aan de variatie in gebieden die we koesteren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>NOVI-gebieden</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ondersteunt de voordracht van De Peel als NOVI-gebied van harte en verzoekt de ambities en aanpak inzake dit gebied een plek te geven in hoofdstuk 17 'Limburg in bovenregionaal perspectief'.	1025, 1009, 1017
Indiener voorziet een grote opgave bij transities voor landschap, landbouw en duurzaamheid en vraagt dan ook om deze vraagstukken te incorporeren bij het voorlopige NOVI-gebied Zuid-Limburg.	1026

Standpunt GS
De Peel is in de NOVI als een van de acht voorlopige NOVI-gebieden aangewezen. Wij waarderen de uitgesproken ondersteuning. De beoogde aanpak is inmiddels nader uitgewerkt in een separaat plan van aanpak. Dit plan van aanpak vormt de basis voor een besluit van het Rijk over omzetting van de voorlopige status NOVI-gebied in een definitieve. We zullen de tekst over de NOVI-gebieden in de Omgevingsvisie (hoofdstuk 20) actualiseren.

Met betrekking tot de inhoud van het voorlopig NOVI-gebied Zuid-Limburg, merken wij op dat het plan van aanpak voor dit NOVI-gebied een brede insteek heeft. Over de invulling van dit NOVI-gebied, wordt ook met de regio gezamenlijk gesproken. Dit is niet is wat in deze Omgevingsvisie besloten wordt.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.3 Samenwerken, bij het kopje Samenwerking Rijk-regio:
Van:
~~Als mogelijke NOVI-gebieden in Limburg zijn De Peel en Zuid-Limburg in beeld.~~

Naar:
In Limburg zijn NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg aangewezen als voorlopige NOVI-gebieden.

<u>Wonen en centra</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat wonen en woonmilieus meer dan dat alleen is. Indiener stelt dat wonen en leefbaarheid de basis vormt van de aantrekkelijkheid van de regio en daarmee een van de pijlers van de regioparagraaf Midden-Limburg in de Omgevingsvisie is. Indiener vindt dat het wonen en woonmilieu ook een plaats moeten krijgen als basis voor de (economische) aantrekkelijkheid van Midden-Limburg.	1003

Standpunt GS
Wij onderschrijven dat wonen en leefbaarheid een basis vormen voor de aantrekkelijkheid van een regio. Zowel voor Zuid-, Midden-, als Noord- Limburg. In hoofdstuk Wonen en leefomgeving en de regiohoofdstukken wordt dit beschreven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat functiemenging in steden en dorpen kan worden toegepast maar niet moet leiden tot het ondergraven van de concentratiedoelstellingen (bijv. versterken centra).	1003

Standpunt GS
Wij geven aan dat functiemenging bijdraagt aan de aantrekkelijkheid en kwaliteit van een gebied. Deze aanpak heeft ook betrekking op het versterken van centra en wordt toegepast om aantrekkelijkheid en kwaliteit van deze centra te verbeteren of te borgen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.18. Zienswijzen over Hoofdstuk 18: Regiovisies Noord- en Midden-Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener betreurt het dat toerisme ej recreatie niet als één van de hoofdopgaven is opgenomen voor Midden-Limburg, hoewel dit wel is gebeurd voor Zuid- en Noord-Limburg.	1004

Standpunt GS
In paragraaf 18.3.3 hebben wij onder opgave 2d ons beleid ten aanzien van het onderwerp Toerisme en recreatie voor Midden-Limburg geformuleerd. De accenten binnen de regiovisies zijn in nauw overleg met de regiogemeenten tot stand gekomen. Om die reden opteren we ervoor om die visies in hun huidige vorm in stand te laten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vreest dat er weinig resultaat te boeken is als alle genoemde negatieve ontwikkelingen voor het landelijk gebied integraal worden aangepakt.	1003

Standpunt GS
Een integrale aanpak is complexer maar in veel gevallen noodzakelijk omdat de problematiek uitsluitend in zijn onderlinge samenhang op een doeltreffende wijze oplosbaar is. Indien zaken efficiënter en doeltreffender zonder een integrale aangepakt kunnen worden aangepakt zal dat echter niet worden nagelaten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om een viertal aanscherpingen door te voeren in de Regiovisie Midden-Limburg: 1) meer aandacht voor internationale werknemers, 2) ten aanzien van Roermond de kracht van de drie trekkers (DOR, Maasplassen en binnenstad) benoemen, 3) de wijze waarop jongeren aan de regio kunnen worden gebonden en 4) het in voorbereiding zijnde bedrijventerrein Elmpt.	1003

Standpunt GS
De accenten binnen de regiovisies zijn in nauw overleg met de regiogemeenten tot stand gekomen. Om die reden opteren we ervoor om die visies in hun huidige vorm in stand te laten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de kaart van Midden-Limburg in de regiovisie Midden-Limburg, die bindend is voor de provincie, op detailniveau correct dient te zijn. De IJzeren Rijn is op de kaart als bestaand spoor voor personenvervoer aangeduid. Dit is niet in overeenstemming met de feitelijke situatie en het standpunt van indiener. Indiener stelt dat het historisch tracé van de IJzeren Rijn geen functie meer dient te vervullen voor goederen- en/of personenvervoer. Indiener verwacht dat de provincie Limburg opkomt voor de belangen van indiener in dit kader.	1029

Standpunt GS
Het historische tracé oostelijk van de gemeente Roermond ligt in het Meinweggebied, een Natura 2000 gebied. Met u zijn we van mening dat een spoorlijn door dit gebied niet meer aan de orde is. De kaart kan op dat punt worden aangepast.

Voorstel aan PS
Kaart Midden-Limburg aanpassen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft diverse locaties in Midden-Limburg in eigendom en verzoekt de provincie om per locatie aan te geven welke eventuele negatieve gevolgen ter plekke spelen.	5115

Standpunt GS
De Omgevingsvisie heeft geen rechtstreekse doorwerking op het niveau van individuele percelen. Nadere informatie over de toekomstperspectieven en gebruiksmogelijkheden voor individuele percelen kan bij de gemeente worden verkregen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst erop dat de Maas ook een primaire functie heeft als bron voor de drinkwatervoorziening en verzoekt om deze drinkwaterfunctie toe te voegen aan de tekst van de Regiovisie Midden-Limburg.	2003

Standpunt GS
Wij nemen de aanbeveling over om bij de functies van de Maas ook drinkwatervoorziening te noemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.3.3 Uitdagingen en opgaven, bij opgave 1b Water:

De Maas heeft belangrijke functies als recreatie- en uitloopgebied voor inwoners**,**
drinkwatervoorziening, ~~voor~~ het vervoer van goederen en als verbindingszone voor flora en fauna.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt over de volgende zin “Hierbij zijn de landschappelijke kwaliteiten alleen daar waar dat absoluut noodzakelijk is aangetast” dat voor het realiseren van dijkversterkingsprojecten het waterschap ook afhankelijk is van de kaders vanuit het Rijk. Uiteraard wordt altijd gepoogd ruimtelijke kwaliteiten van een gebied te behouden maar uitgangspunt voor een project is ook dat dit sober en doelmatig (in de toekomst wellicht ‘slim en doelmatig’) gebeurt. De term ‘absoluut noodzakelijk’ kan dus niet alleen betrekking hebben op de fysieke omstandigheden maar ook op de bestaande kaders voor dijkversterking. Het thema regionaal waterbeheer komt hier niet aan bod. Indiener verzoekt om dit in evenwicht te brengen met de passages hierover bij Midden-Limburg.	1015

Standpunt GS
Wij zijn het met de indiener eens dat de mogelijkheid om bestaande landschappelijke kwaliteiten in stand te houden mede wordt beïnvloed door de bestaande kaders voor dijkversterking. Ons inziens spreekt de gebruikte formulering, “zo veel als mogelijk” dat ook niet tegen.

Onderkend wordt dat in de regiovisie van Noord-Limburg, met uitzondering van de paragraaf over energie en klimaat, het thema waterbeheer minder nadrukkelijk aan de orde komt dan in Midden-Limburg. Het is niet zo dat het thema in Noord-Limburg minder speelt. De regio heeft bij haar regiovisie ervoor gekozen om iets andere accenten te leggen. Verder komt dit onderwerp zowel bij het thema water (hoofdstuk 13) als bij de gezamenlijke beschrijving Noord-Midden Limburg (hoofdstuk 18, par 1.1) voldoende aan de orde.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om het woord “groene” toe te voegen aan de 3e opgave genoemd in de Regiovisie Midden-Limburg.	2014

Standpunt GS
De accenten binnen de regiovisies zijn in nauw overleg met de regiogemeenten tot stand gekomen. Om die reden opteren we ervoor om die visies in hun huidige vorm in stand te laten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de gekozen terminologie bij hoofdstuk 18, Regiovisie Noord-Limburg, par.2.3 opgave 5c tot de volgende opmerkingen heeft geleid: 1. De provincie is niet het bevoegd gezag voor het evalueren en/of het bepalen van de normen. Rond 2023 zal het Rijk een evaluatie uitvoeren van de Waterwet en de bijbehorende normen. De provincie kan daar, samen met waterschap en gemeenten, input in leveren en een mening uitspreken maar de bevoegdheid ligt uiteindelijk bij het Rijk. De formulering zoals deze hier staat verwoord is niet juist aldus indiener en verzoekt de tekst te herformuleren en refereren aan evaluatie door Rijk. 2. In de analyse die ten behoeve van de bestuursopdracht gedaan is zitten nog de nodige mitsen en maren wat betreft basis- en achtergrondinformatie. Het is niet gezegd dat een nadere analyse op basis van actuele basisdata dezelfde uitkomst heeft. Indiener verzoekt daarom om het woord ‘mogelijk’ toe te voegen in de navolgende zin: ‘is vanuit de risico inschatting gebleken dat de waterveiligheidsnorm op 22 dijktrajecten in de Limburgse Maasvallei **mogelijk** te streng is’. 3. Er wordt gesproken over een herijking van het Limburgse waterveiligheidsbeleid. Dit is geen juiste formulering aldus indiener. Het is te voorbarig om nu al over een herijking te spreken. De Deltacommissaris is om advies gevraagd over een eventuele heroverweging van de waterveiligheidsnormen in Limburg en om het resultaat van het advies mee te nemen in de wettelijke evaluatie van de Waterwet rond 2023. Indiener verzoekt daarom om te tekst te herformuleren. 4. Opgave 5c heeft niet enkel betrekking op Noord-Limburg en zou wellicht eerder onder een algemeen hoofdstuk (Water?) thuishoren.	1015

Standpunt GS
Ad 1. De passage impliceert niet dat de provincie bevoegd gezag is maar duidt wel het provinciale en regionale belang.
Ad 2. Wij nemen het advies over om in de tekst aan te geven dat de normen **mogelijk** te streng zijn.
Ad 3. Wij herformuleren de tekst door te spreken van een **mogelijke** herijking.
Ad 4. De accenten binnen de regiovisies zijn in nauw overleg met de regiogemeenten tot stand gekomen. Om die reden opteren we ervoor om die visies in hun huidige vorm in stand te laten. Gezien de overlap met gestelde onder hoofdstuk 13 zullen wel een verwijzing naar dit hoofdstuk opnemen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 5c:

Het verbinden van … gebleken dat de waterveiligheidsnorm op 22 dijktrajecten in de Limburgse Maasvallei **mogelijk** te streng is. Hier kan overwogen worden de norm te verlagen. In het laatste geval zou ook een aanpak met een wat hoger risicoprofiel overwogen kunnen worden. De voordelen hiervan zijn een minder forse ingreep in het landschap en kostenbesparing. **Zoals beschreven in Hoofdstuk 13 paragraaf 1.1 wordt d**eze optie momenteel betrokken in de **mogelijke** herijking van het Limburgse waterveiligheidsbeleid als vervolg op de Bestuursopdracht Waterveiligheid.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de herbestemming van de VAB's in de Regiovisie Noord-Limburg meer op zijn plaats lijkt onder leefomgeving in het landelijk gebied (3b) dan onder transformatie woonvoorraad (3c) omdat dit een brede zoektocht is die niet alleen gekoppeld moet worden aan wonen.	1017

Standpunt GS
Wij onderschrijven uw constatering dat de zoektocht naar hergebruik van Vrijkomende Agrarische Bebouwing (VAB's) niet uitsluitend gekoppeld is aan wonen. Zo is het ook omschreven in paragraaf 3 van hoofdstuk 12 Land- en tuinbouw. Het opnemen van hergebruik van VAB's door de regio bij transformatie woonvoorraad interpreteren wij dan ook als dat er bij de transformatie van de woningvoorraad rekening gehouden moet worden met het vaker hergebruiken van VAB's en agrarische bedrijfswoningen als reguliere woning.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener doet een aantal concrete tekstsuggesties voor het onderwerp internationale werknemers.	1022

Standpunt GS
Wij hebben de tekstsuggesties voor het onderwerp internationale werknemers overgenomen.
In de beantwoording op Hoofdstuk 5 – Wonen en Leefomgeving gaan we dieper in op het thema internationale werknemers.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.4 Werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat, kopje Arbeidsmarkt:

Daarnaast is het belangrijk om - de in sommige sectoren onmisbare - internationale werknemers**, en de omgeving waarin ze terecht komen,** te helpen met geschikte huisvesting, **sociale** integratie en onderwijs".

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 1a:

…de instabiele flexibele schil van **short stay** internationale werknemers…

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 3c:

De maatschappelijke acceptatie **en het aanpakken van de maatschappelijke effecten** verdient hierin expliciet aandacht.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om natuurwaarden als factor mee te nemen in de kosten-baten analyse voor het gebruik van voormalige stortplaatsen voor energie opwekking. Indiener verzoekt om locaties in goudgroene natuur buiten beschouwing te laten.	2014

Standpunt GS
Voormalige stortplaatsen kunnen voor de opwekking van zonne-energie worden benut, met inachtneming van soortenbescherming en natuurbeheer en de bescherming van de beheersmaatregelen voor de stortplaats (bovenafdichting). Voormalige stortplaatsen zijn veelal ingericht voor extensieve recreatie. Een aantal locaties liggen in de voorheen goudgroene natuurzone (nu Natuurnetwerk Limburg) of bronsgroene landschapszone (nu Groenblauwe mantel). Indien een verzoek wordt ingediend om de afgewerkte stortplaats open te stellen voor andere ruimtelijke

ontwikkelingen, wordt in de afweging van de omgevingsvergunning of bestemmingsplan vanzelfsprekend natuur meegenomen. We zijn terughoudend in de mogelijkheden voor een zonnepark op een stortplaats gelegen in Natuurnetwerk Limburg en zullen ieder verzoek beoordelen op de specifiek aanwezige natuurwaarden, maar uitsluiten doen we vooralsnog niet. Wel vinden we het van belang dat een goede ruimtelijke afweging plaatsvindt. Om te verduidelijken dat goede ruimtelijke afweging van essentieel belang is, zullen we in de Omgevingsverordening opnemen dat de zonneladder een motiveringsplicht kent. Dit wordt verder uitgewerkt in het traject om te komen tot de Omgevingsverordening. Middels een tekstaanvulling verduidelijken we dit in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

m.b.t. toevoegingen over trede 4 & 5: zie zienswijzebeantwoording op hoofdstuk 11. Energie.

<u>Totstandkoming regiovisies</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de vorm van co-creatie die gehanteerd is voor het opstellen van regionale paragraaf Midden-Limburg een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het op een goede manier laten landen van de regionale opgaven in de Omgevingsvisie.	1027
Indiener waardeert dat de regiovisie grotendeels is overgenomen in de Omgevingsvisie Limburg.	1029
Indiener kan zeer waarderen dat de regionale paragraaf grotendeels één op één is overgenomen in de Omgevingsvisie.	1030

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering voor de co-creatie bij de totstandkoming van de regionale paragrafen binnen de Omgevingsvisie Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Kaartbeelden</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Groote Peel foutief is weergegeven op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg: de Groote Peel is gelegen ten westen van Meijel; de huidige weergave in de Omgevingsvisie betreft de Mariapeel.	1014, 1022

Standpunt GS
Groote Peel en Mariapeel zijn inderdaad abusievelijk verwisseld. We zullen dat op de kaart herstellen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven; kaart Regiovisie Noord-Limburg aanpassen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het logischer is de icoontjes voor verblijfsrecreatie, dagtoerisme en	1022

thematische trekkers in het gebied De Peelbergen te plaatsen en om dit gebied als een aparte zone aan te doen. De indiener vindt dat Toverland een apart icoon moet krijgen als grootste attractiepark in Limburg en vindt dat het icoontje Paardensport toegevoegd moet worden op de locatie Grandorse.	

Standpunt GS
De kaarten behorende tot de regiovisies zijn puur ter illustratie van de bijbehorende regiovisies. De elementen op de kaart zijn indicatief aangeduid. Grote verschillen in de exacte positionering van elementen zullen we verbeteren. Als de betekenis van elementen onvoldoende duidelijk is zullen we dat trachten te verbeteren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.; kaart Regiovisie Noord-Limburg aanpassen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat op de kaart van blz. 144 de haven in Heijen ontbreekt. Deze haven is de thuisbasis van indiener die werkt aan de verdere dóórontwikkeling van het bestaande bedrijventerrein en uitbreiding van de haven. Indiener verzoekt deze haven alsnog op te nemen op de kaart. Temeer, omdat de haven van Heijen onderdeel uitmaakt van de BluePorts Limburg, het samenwerkingsverband van Limburgse gemeenten met een haven op haar grondgebied. De overige havens van BluePorts Limburg staan immers wel op de kaart.	5033

Standpunt GS
De haven Heijen maakt inderdaad deel uit van de havens behorende tot BluePorts Limburg en zal derhalve op de regiokaart worden opgenomen.

Voorstel aan PS
Haven van Heijen op de kaart behorende bij de regiovisie Noord Limburg opnemen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat het opwaarderen van de spoorverbinding Roermond-Venlo ontbreekt op de kaart bij de Regiovisie Midden-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de economische en toeristische icoontjes op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg overal hetzelfde zijn, terwijl er accenten zijn in de gebieden.	1017
Indiener vindt dat het stedelijk centrum van Venlo groter is (Kazernekwartier) dan op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de verschillende assen niet goed uit de verf komen op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de maakindustrie ontbreekt op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de icoontjes bargeterminal Venlo en de Brightlands Campus Greenport Venlo geografisch beter geplaatst moeten worden op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017
Indiener vindt dat de aanduiding NP Maasduinen verder noordwaarts geplaats moet worden en dat het Grenspark Maas-Swalm-Nette moet worden toegevoegd op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg	1017
Indiener wijst op het gebruik van verschillende icoontjes voor NP en Natura 2000 op de kaart bij de Regiovisie Noord-Limburg.	1017

Standpunt GS
De kaarten behorende tot de regiovisies zijn puur ter illustratie van de bijbehorende regiovisies. De elementen op de kaart zijn indicatief aangeduid. Grote verschillen in de exacte positionering van elementen zullen we verbeteren. Als de betekenis van elementen onvoldoende duidelijk is zullen we dat trachten te verbeteren.

Om de rol van de assen beter te duiden, voegen we een verduidelijkende tekst aan hoofdstuk 18.2.2.

Voorstel aan PS
Kaart Regiovisie Noord-Limburg aanpassen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.2 Toekomstbeeld Noord-Limburg 2030-2050:

De regio kent een omvangrijke bezoekersstroom gericht op toerisme en recreatie. In de Kop van Noord-Limburg en in de Peel/Peelbergen is sprake van clustervorming**, waarbij de onderdelen van de clusters met elkaar verbonden worden door de recreatieve assen Midden Peelweg in het westelijk- en N271 in het oostelijk- deel van Noord Limburg.** In het gehele gebied ontstaan …

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
Een verduidelijkende zin wordt toegevoegd bij het kaartje van de Regiovisie Noord-Limburg om de inhoud en functie van de indicatieve kaartweergave beter te duiden.
Een verduidelijkende zin wordt toegevoegd bij het kaartje van de Regiovisie Midden-Limburg om de inhoud en functie van de indicatieve kaartweergave beter te duiden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 18.2. Regiovisie Noord-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 18.3. Regiovisie Midden-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

2.19. Zienswijzen over Hoofdstuk 19: Regiovisie Zuid-Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er bij landbouw in het Heuvelland vaak geen volwaardig inkomen verworven kan worden als er gestreefd wordt naar versterking van het landschap, biodiversiteit, klimaatadaptatie, korte ketens en kleinschaligheid. Lokale afzet behoort praktisch niet tot de mogelijkheden van bijvoorbeeld de melkproductie en kleinschaligheid leidt tot verhoging van de kostprijs. Indiener benadrukt ook het belang van voldoende inkomsten voor de maatschappelijke functie van onder andere de waterhuishouding en het onderhoud van monumenten. Indiener verzoekt om hier in de vaststelling van de Omgevingsvisie rekening mee te houden.	5085, 5089

Standpunt GS
De mogelijkheden om (op termijn) om te schakelen en een verdienmodel te realiseren zijn afhankelijk van meerdere factoren, zoals de bedrijfslocatie, de financiële structuur en de visie van de ondernemer. Zo zal natuur- en landschapsbeheer niet een zelfstandig verdienmodel zijn of kunnen zijn. Wel zien we natuur- en landschapsbeheer als mogelijk onderdeel van een hybride businessmodel binnen de agrarische sector. Er zijn overigens voorbeelden van korte ketens en kleinschaligheid die wel leiden tot een volwaardig verdienmodel.

Zie ook de beantwoording van de zienswijzen op hoofdstuk 12 Land- en tuinbouw, onderdeel Verdienmodel voor de land- en tuinbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er bij landbouw in het Heuvelland vaak geen volwaardig inkomen verworven kan worden als er gestreefd wordt naar versterking van het landschap, biodiversiteit, klimaatadaptatie, korte ketens en kleinschaligheid. Vanwege de ligging van een bedrijf en het ontbreken van voldoende markt in de streek, kan er een afhankelijkheid zijn van de verwerkende industrie. Indiener stelt dat kleinschaligheid leidt tot verhoging van de kostprijs en kiest daarom voor areaalvergroting en kwaliteitsborging. Indiener benadrukt ook het belang van voldoende inkomsten voor de maatschappelijke functie van de hedendaagse akkerbouwbedrijven, onder andere gericht op de waterhuishouding en het goedkoop en doelmatig landschapsbeheer. Indiener verzoekt om hier in de vaststelling van de Omgevingsvisie rekening mee te houden.	5087

Standpunt GS
Het is niet onze insteek om de realisatie van de Omgevingsvisie ambitie te koppelen aan een specifieke schaalgrootte. Het kan aan de orde zijn dat voor de realisatie van benoemde transitiepaden een bepaalde schaal nodig is om toepassing van bijvoorbeeld specifieke innoverende apparatuur haalbaar en betaalbaar te maken.
Uiteraard zijn wet- en regelgeving leidend voor wat betreft de concrete ontwikkelingsmogelijkheden op bedrijfsniveau.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in de ontwerp-Omgevingsvisie wordt ingezet op kringlooplandbouw als de manier om anders te boeren. Indiener wil dat er ook op zoek gegaan wordt naar anders boeren in het Zuid-Limburgse landschap waaronder verdienmodellen om het toekomstig landschapsbeheer te kunnen borgen. Indiener positioneert zich daarbij als centrum van integrale kwaliteitslandbouw met de focus op productie voor lokale afzet, korte ketens en agrariërs als landschapsbeheerders.	1002, 1005

Indiener wil inzetten op: - een analyse van de agrarische sector in combinatie met de inzet van een vitaliteitsmanager. - opzoek gaan naar verdienmodellen om de toekomst van het landschapsbeheer te borgen. - vraag en aanbod van lokale producten in kaart brengen, inclusief onderzoek naar de mogelijkheden van een regionaal distributiecentrum.	

Standpunt GS
Op basis van ons beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, 'Koers naar de toekomst', kunnen we aangeven dat de voornemens van de indiener aansluiten bij de doelen van het beleidskader en dat we deze initiatieven ondersteunen. Belangrijk voor het ondersteunen van initiatieven is dat deze breed gedragen zijn door diverse sector partijen.
Ondersteuning zal worden gegeven aan kansrijke initiatieven waarbij agrarisch ondernemers met ketenpartijen afspraken maken die een duurzame toekomst van de sector dichterbij brengen. Dit kan zowel het versterken van de traditionele keten zijn, als het opzetten van een volledig nieuwe keten (regionaal voedselsysteem). Landelijk staat Limburg aan de top als het gaat om het aantal korte keten initiatieven. Om al deze initiatieven verder te versterken, wordt ingezet op het bevorderen van de samenwerking tussen al deze partijen, om ook het verdienvermogen van de korte keten (of regionaal voedselsysteem) naar een hoger niveau te tillen.
Betere verbinding met de agenda's en partijen uit de voedselverwerkende en –producerende industrie kan basis bieden voor nieuwe samenwerkingen. Komend jaar wordt onderzocht of het mogelijk is om met een 'coalition of the willing' te komen tot een actieprogramma, om de positie van de primaire sector in de keten verder te versterken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener waardeert dat de Regiovisie Zuid-Limburg en de mogelijkheden die er binnen de Groenblauwe mantel bestaan ruimte bieden voor de combinatie van functies als natuurwaarden met vrijetijdseconomie.	5068

Standpunt GS
Wij zijn blij met de waardering voor de Regiovisie Zuid-Limburg en de mogelijkheden die er binnen de Groenblauwe mantel zijn om ruimte te bieden voor de combinatie van functies als natuurwaarden met vrijetijdseconomie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener onderschrijft de visie op de regio, met Chemelot en de Brightlands Chemelot Campus als motor en proeftuin voor een circulaire samenleving, maar mist hierin een verwijzing naar de ruimtebehoefte die hiermee gepaard kan gaan. Indiener verzoekt aan de tekst op bladzijde 173 een zin toe te voegen, namelijk: "Deze transitie brengt een ruimtevraag met zich mee, die wij een plaats moeten geven in de regio".	5026

Standpunt GS
Wij onderkennen dat de ontwikkeling naar een circulaire samenleving gepaard kan gaan met ruimtebehoefte. In de ontwerp-Omgevingsvisie is hierover het volgende gesteld (blz. 133): "Wij zetten in op het optimaliseren van het huidig ruimtegebruik door compacter ruimtegebruik en het combineren van functies. Waar nodig kijken wij naar het beschikbaar stellen van extra ruimte voor de verdere omschakeling naar een duurzame, circulaire economie."
En verder: "Circulaire economie stelt op haar beurt ook eisen aan het ruimtegebruik voor inzameling en opslag van materialen. Chemelot gaat deze zaken niet op de Chemelot-site vestigen, maar is op zoek naar circulaire satelliet sites in Limburg en in het buitenland." Daarmee is uitgedrukt dat wij oog

hebben voor de ruimtevraag van deze transitie en tegelijkertijd dat deze vraag veel breder gaat dan alleen de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat in de ontwerp-Omgevingsvisie gesproken wordt over 'de binnentuin' van Zuid-Limburg en verwezen wordt naar de kernwaarden (kwaliteit, kleinschaligheid en innovatie) die in het Uitvoeringsprogramma Middengebied zijn opgenomen. Indiener verzoekt 'binnentuin' in de Omgevingsvisie te vervangen door 'Middengebied'.	1002, 1005
Indiener verzoekt een andere term te kiezen voor 'binnentuin', omdat deze term verkeerde gedachten oproept, wanneer een agrarisch bedrijf wil doorgroeien. Een binnentuin heeft als definitie dat dit een (afgesloten) stuk grond is wat vaak omsloten is door muren of gebouwen.	5035

Standpunt GS
In de ontwerp-Omgevingsvisie is de term binnentuin gebruikt om tot uitdrukking te brengen, dat het om een hoogwaardig landschappelijk gebied gaat met bijzondere kernwaarden, dat min of meer omsloten wordt door de stedelijke gebieden van Parkstad, Westelijke Mijnstreek en Maastricht en daar tegelijkertijd een directe relatie mee heeft. Er worden overigens ook vaak andere termen gebruikt om dit gebied aan te duiden, zoals bijvoorbeeld Heuvelland en Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Het is echter ook mogelijk om dit kader de term Middengebied te hanteren.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1b Landschappelijk raamwerk:

In de groene binnentuin**, ook wel middengebied genoemd,** kiezen we voor het verder versterken van het hoogwaardig …

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1c Landbouw:

Het aantal agrariërs in ~~de binnentuin~~ **het middengebied** zal de komende decennia …

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er een herbezinning moet komen op de verdere uitbreiding van recreatieve voorzieningen gezien de overbelasting die nu al plaatsvindt.	5128

Standpunt GS
Volgens de Omgevingsverordening Limburg moet bij de ontwikkeling van een initiatief met overnachtingsmogelijkheden onder meer aangetoond worden dat het initiatief voorziet in een behoefte. Het is de verantwoordelijkheid van de betreffende gemeente om bij een dergelijk initiatief de balans te zoeken tussen de diverse belangen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er weinig aandacht is voor de wateroverlastproblematiek in met name stedelijke gebieden, terwijl hier in Zuid-Limburg een enorme opgave ligt. Hiervoor wil de indiener met klem aandacht vragen in de regiovisie Zuid-Limburg. Indiener stelt dat er toch echt een forse opgave ligt de komende tientallen jaren.	1015

Standpunt GS

Het belang van klimaatadaptatie en integrale aanpak van de wateroverlastproblematiek komt op verschillende plekken in de Omgevingsvisie aan de orde (o.a. in de uitdagingen voor de fysieke leefomgeving, in het themahoofdstuk Water en in het hoofdstuk Limburg in bovenregionaal perspectief). Ook in de Regiovisie Zuid-Limburg geven we aan dat “het voorkomen van wateroverlast in … stedelijk gebied … nadrukkelijk onze aandacht [vraagt]” (zie opgave 4a). In stedelijke gebieden in Zuid-Limburg doen zich inderdaad diverse wateroverlastknelpunten voor, d.w.z. dat de kans op wateroverlast groter is dan gewenst op basis van de landelijke richtlijnen. Bovendien neemt de neerslagintensiteit toe als gevolg van klimaatverandering. Dit tezamen brengt een forse opgave met zich mee. De verantwoordelijkheden voor de aanpak liggen als volgt:

Het waterschap is verantwoordelijk voor de aanpak van wateroverlast die ontstaat door overstroming vanuit het regionale watersysteem, dat wil zeggen vanuit de wateren die zij in beheer heeft. Deze wateren zijn vermeld op de legger van het waterschap. Normen voor deze zgn. “regionale wateroverlast” (uitgedrukt in maximale overstromingskans per jaar) hebben wij opgenomen in onze Omgevingsverordening. Het waterschap dient zich bij de aanpak te baseren op deze normen.
De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de aanpak van wateroverlast die ontstaat door overstroming vanuit het rioolsysteem. Voor deze aanpak gelden landelijke richtlijnen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt een tekstsuggestie voor bij de zin: ‘Door het landschap in dit deel van het raamwerk te verruwen, door extensivering, door een andere wijze van grondgebruik en grondbewerking, door bosontwikkeling en de aanleg van grotere landschapselementen kan het water beter worden vastgehouden.’ en wel door deze als volgt aan te passen: ‘Door het landschap in de beekdalen en op de hellingen te verruwen, door…	1015

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat indiener terecht aangeeft dat voor het vasthouden van water verruwing niet alleen in de beekdalen maar ook op de hellingen gewenst is. Wij volgen daarom deze tekstsuggestie.

Voorstel aan PS
Tekst wijzigen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1b Landschappelijk raamwerk:

Van:
Door het landschap ~~in dit deel van het raamwerk~~ te verruwen, door extensivering, door een andere wijze van grondgebruik en grondbewerking, door bosontwikkeling en de aanleg van grotere landschapselementen kan het water beter worden vastgehouden.

Naar:
Door het landschap **in de beekdalen en op de hellingen** te verruwen, door extensivering …

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet de balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds onvoldoende terugkomen.	1023

Standpunt GS
Wij onderschrijven het belang van een goede balans tussen de ontwikkelingen van Chemelot enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van de omliggende gemeenten anderzijds. In dat kader wordt er o.a. gewerkt aan een integrale gebiedsvisie, om ruimtelijke ontwikkelingen in deze omgeving in balans te brengen, met aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de omliggende gebieden, leefbaarheid en leefomgeving, economie, mobiliteit en logistiek. Dit doen we samen met betrokken overheden, Chemelot, omwonenden en andere belanghebbenden (blz. 133). En het komt zeker ook terug in onze ambitie om een gezonde en veilige leefomgeving te realiseren voor iedereen in Limburg

en (meer concreet voor deze omgeving) in de recent vastgestelde ‘Veiligheidsvisie Chemelot e.o.’ (blz. 43).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil, gelet op de gezamenlijke ambities, gezamenlijk optrekken door het starten van een proeftuin voor kleinschalige innovatieve productieprocessen en nieuwe businessmodellen die bijdragen aan een circulaire economie. Denk bijv. aan het initiatief ‘herenboerderij’ en elektrische deelauto’s.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij onderschrijven graag de gezamenlijke ambities van gemeenten in het Middengebied voor het starten van kleinschalige innovatieve initiatieven en ontwikkelingen die bijdragen aan een circulaire economie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil de verbinding tussen de sociale opgaven en stedelijke transformatie en de opgaven met betrekking tot het landelijk gebied explicieter tot uitdrukking laten komen in de regiovisie Zuid-Limburg. Indiener verwijst hierbij ook naar zienswijze bij het thema gezondheid.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij onderkennen dat het Middengebied als ‘groene long’ kansen kan bieden in relatie tot de stedelijke transformatie en daarmee samenhangende sociale en gezondheidsachterstanden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat het Middengebied, de groene long van Zuid-Limburg, vitaal moet blijven. Indiener stelt dat de ontwikkelingen op het gebied van demografie(ontgroening en vergrijzing), wonen (beperkte huursector, beperkte doorstroming en beperkt aanbod voor starters alsmede een verouderde woningvoorraad), landbouw (krimp van de sector leidt tot leegstand, schaalvergroting terwijl er behoefte is aan inclusieve landbouw met korte ketens), natuur en landschap (beheer staat onder druk door afnemende middelen en afname van aantal hoeders van het landschap), toerisme (verouderd productaanbod en veranderende vraag) en mobiliteit (veranderende vervoersvoorzieningen in omvang en vorm waarop de infrastructuur niet is ingericht) en de bijkomende opgaven op he gebied van duurzaamheid zetten de kernkwaliteiten onder druk. Indiener geeft aan dat de opgaven voor het Middengebied complex zijn, maar vooral vragen om ander type investeringen dan in het stedelijk gebied. Investeringen die veelal kleinschaliger van aard zijn en gebaseerd op maatwerk, experimenteerruimte, innovatiekracht en specifieke expertise, met inzet van gemeenschappen, maatschappelijk investeerders en nieuwe financiële aanjaagmodellen met doorzettingsmacht vanuit de overheden.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij herkennen dat vanwege de aard van de opgaven er sprake is van een ander type investeringen dan in het stedelijk gebied. In de Omgevingsvisie steunen wij uw zienswijze dat het Middengebied, de groene long van Zuid-Limburg, vitaal moet blijven en dat de opgaven complex en samenhangend zijn. Wij zijn daarom van mening dat, als uitwerking van de Omgevingsvisie, de aanpak van een groot aantal opgaven hier in samenhang en gebiedsgericht vanuit een gezamenlijke (investerings)agenda uitgewerkt moet worden. Dit zowel op de schaal van Zuid-Limburg als voor het Middengebied. Wij zien

kansen om met name via de trajecten van het Programma Middengebied, het programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de uitwerking van het (voorlopig) NOVI-gebied Zuid-Limburg om samen met de regio Zuid-Limburg en het Middengebied tot deze agenda te komen. Daarnaast komt deze vraag ook aan bod in uitwerkingen van de Omgevingsvisie in programma's voor onder meer Natuur.
Zie ook beantwoording op hoofdstuk 20, blok "Regionale Samenwerking en uitwerking van de Omgevingsvisie Limburg".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil samen met de provincie bekijken hoe de opbrengsten van de EO Wijersprijs daadwerkelijk kunnen worden toegepast.	1002, 1005
Indiener vraagt zich af hoe samen met de Middengebied gemeenten, de provincie en anderen partijen als het waterschap bekeken kan worden of de opbrengsten van de EO Wijersprijs daadwerkelijk toegepast kunnen worden om zo ook toepassing te kunnen geven aan "experimenteren".	1026

Standpunt GS
Als cofinancierder van de EO Wijers prijsvraag voor de deelname uit Zuid-Limburg vinden wij het van belang om gezamenlijk met de regio Zuid-Limburg (o.a. gemeenten, waterschap, landbouw) te kijken hoe we de goede ideeën uit de prijsvraag voor een duurzamere landbouw een vervolg kunnen geven. Wij ondersteunen daarom uw uitnodiging. Wij zien de processen en programmatische aanpak rond het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, het Middengebied en het (voorlopig) NOVI-gebied Zuid-Limburg als heel kansrijk om hier meer structureel invulling aan dit onderwerp te geven. Graag gaan wij met u hierover in gesprek.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de werkgelegenheid in de toeristische sector qua groei achter loopt t.o.v. de landelijke groei. Indiener stelt dat een strategie gemist wordt om deze dalende groei tegen te gaan. Indiener mist ook een sectoraal platform waar kennis, netwerk, krachten en financiële middelen op integrale wijze gedeeld en gebundeld worden. Indiener geeft ook aan dat de sector ruimte mist om te experimenteren met kleinschalige innovatieve initiatieven met name in het Middengebied is dit nodig.	1002, 1005

Standpunt GS
Wij hebben geen concrete cijfers die de stelling van de indiener onderbouwen of tegenspreken. De problematiek als gevolg van corona maakt dat beeld momenteel ook lastig te bepalen.
Onze inzet is vooral gericht op voldoende en adequaat geschoold personeel voor de sector. Een goede balans tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt staat voorop. Mochten er discrepanties ontstaan, dan komen we met de partners in het veld (bedrijfsleven, onderwijs en overheden) in actie. Verder kan met stimuleren van innovaties in de sector en van goed vakmanschap werkgelegenheid worden gecreëerd, dan wel worden behouden.

Wij zien het stimuleren van een sectorplatform als een primaire verantwoordelijkheid voor gemeenten.

Wij gaan graag op basis van een concrete probleemanalyse, samen met gemeenten, met de sector het gesprek aan over de concrete problematiek en de oplossingsrichtingen daarvoor.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener vindt het landschap van Zuid-Limburg uniek in Nederland. Volgens de indiener vraagt dit om het kiezen van een thema waarop het gebied dan kan worden ingericht. Indiener denkt dat de aantrekkelijkheid van het Heuvelland niet in het minst mede wordt bepaald door de aanwezigheid van erfgoed, één van de kernwaarden.	2016

Standpunt GS
Wij delen uw mening dat erfgoed één van de kernwaarden is van het landschap van Zuid-Limburg. Zoals u zelf al aangeeft in uw zienswijze hebben wij dit thema sterk verankerd in onze ontwerp-Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Kaartbeelden

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist lagen in de kaartbeelden van Zuid-Limburg die de tekst kunnen ondersteunen en het totaalbeeld kunnen verhelderen.	1001, 1005, 1024, 1031
Indiener vindt dat dat de regiovisie Zuid-Limburg een compleet beeld van de opgaven schetst. Indiener is het eens met de denkrichting en ambities van de regiovisie Zuid-Limburg. Indiener vindt dat de regionale uitwerkingen van het POL2014 goed zijn geland in de regiovisie Zuid-Limburg. Indiener denkt dat de regiovisie Zuid-Limburg aan kracht zou toenemen als per laag in de tekst de bijbehorende kaartbeelden worden toegevoegd.	1012, 1013
Indiener pleit ervoor onder par. 3b van de regiovisie Zuid-Limburg de stationsomgevingen van Maastricht, Heerlen en Sittard-Geleen per laag de kaarten bij te voegen, waaronder de kaart 'duurzame mobiliteit'. Uit die uit het ToekomstbeeldOV2040 afgeleide kaart blijkt een onderscheid tussen enerzijds de voornoemde stationsomgevingen en anderzijds de internationale stations van Aken en Luik. Indiener verzoekt de tekst in overeenstemming te brengen met het kaartbeeld.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij hebben er voor gekozen om bij de regiovisies alleen het integrale kaartbeeld op te nemen (waarin alle kaartlagen zijn opgenomen). Deze regiokaart illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het kaartmateriaal niet duidelijk. Bijv. aan de zuidzijde van Maastricht loopt de stad-land zone nu door tot aan de Belgische grens. De indiener vraagt zich af of dit klopt. In het verlengde hiervan kunnen dan ook bufferzones worden benoemd.	1026

Standpunt GS
Deze regiokaart op bladzijde 163 illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio. De stad-land-zone van het zuidelijk Maasdal loopt inderdaad door tot aan de grens. Het is niet duidelijk wat de indiener precies bedoelt met het benoemen van bufferzones.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit ervoor om het wegwerken van de fysiek-ruimtelijke en sociaaleconomische	1012, 1013

achterstanden volgens ‘NOVI-gebied Zuid-Limburg’ en de Regio Deal Parkstad Limburg nader te objectiveren in het proces ‘NOVI-gebied Zuid-Limburg’, zodat helder wordt waar precies deze opgaven het meest spelen.	

Standpunt GS
Wij zullen dit betrekken in het proces van het ‘NOVI-gebied Zuid-Limburg’, waarin de betreffende opgaven samen met het Rijk en partijen in de regio preciezer worden uitgewerkt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat het vermelde aanbod aan evenementen en dagattracties voor vrijetijdseconomie te beperkt is. Indiener stelt voor het “afleiden van de recreatieve druk” aan te vullen met: de ontwikkelingen in de groengebieden om Parkstad aantrekkelijker en betere bereikbaar te maken, het cultuurhistorisch aanbod en het versterken van de verhaallijnen voor de historische ontwikkelingen.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij zullen de door indiener genoemde elementen (ontwikkeling groengebieden, cultuurhistorisch aanbod en verhaallijnen) een plek geven in de Regiovisie Zuid-Limburg, in paragraaf 19.3 bij het onderdeel toeristische en recreatieve centra.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 3e Toeristische en recreatieve centra:

In Parkstad bevinden zich enkele recreatieve trekkers, zoals Snowworld en Mondo Verde, die complementair zijn aan de faciliteiten in het Heuvelland**. Er zijn ontwikkelingen gaande om de groengebieden in Parkstad aantrekkelijker en beter bereikbaar te maken zoals de LeisureLane, de groene fietsverbinding door Parkstad. Dit draagt, samen met het cultuurhistorisch aanbod en het verder ontwikkelen van verhaallijnen, bij** aan het afleiden van de recreatieve druk van het Heuvelland. Tegelijkertijd ~~bijdragen~~ **wordt hiermee** het imago en de aantrekkingskracht van Parkstad **versterkt.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist in onderdeel ‘ruimtelijke economie’ van de regiovisie Zuid-Limburg de transformatieopgave in (aanloop)straten en (historische) linten. Hiervoor moeten programmatische en functionele uitdagingen worden aangegaan.	1012, 1013

Standpunt GS
Wij zullen de transformatieopgave in aanloopstraten en (historische) linten een plek geven in de Regiovisie Zuid-Limburg, in paragraaf 19.3 bij het onderdeel ruimtelijke economie.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 4c Ruimtelijke economie onder ‘Uitgangspunten voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling in Zuid-Limburg’ een bullet toevoegen:

Aanpak van de transformatieopgave in aanloopstraten en (historische) linten.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wil graag dat op blz. 172 Sittard benoemd wordt als toeristisch centrum. De nog bijna volledig omwalde binnenstad van Sittard kreeg in 1972 de status van Rijksbeschermd stadsgezicht inclusief de wallen zelf en de nog aanwezige schootsvelden.	1024

Standpunt GS
Wij onderschrijven de betekenis van de omwalde binnenstad van Sittard als toeristisch centrum en zullen dit een plek geven in de Regiovisie Zuid-Limburg, in paragraaf 19.3 bij het onderdeel toeristische en recreatieve centra.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 3e Toeristische en recreatieve centra:

… zorgen samen met de euregionale steden en natuurgebieden over de grens voor een unieke en aantrekkelijke toeristisch-recreatieve regio. **Ook de bijna volledig omwalde binnenstad van Sittard draagt hier aan bij.**

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat op dit moment de SVREZL wordt geactualiseerd wat t.z.t. mogelijk tot nieuwe teksten en kaart beelden kan leiden. Indiener verzoekt in de Omgevingsvisie bij de beschrijvingen op blz. 175 rekening te houden met de mogelijke andere invulling van genoemde locaties als gevolg van de verminderde behoefte aan grootschalige kantoren blijkend uit de evaluatie.	1024

Standpunt GS
De invulling van genoemde concentratiegebieden of wijzigingen daarvan blijven een primaire bevoegdheid van gemeenten, ook ten aanzien van kantoren. De tekst van de Omgevingsvisie is zodanig geformuleerd dat verdere specifieke regionale uitwerkingen mogelijk zijn en blijven. Mocht er aanleiding zijn om de Omgevingsvisie te actualiseren dan biedt het modulaire karakter daar de mogelijkheid toe. De kaartbeelden bij de Omgevingsvisie zijn illustratief.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt om in dit deel van de Regiovisie Zuid-Limburg in te gaan op klimaat en energie omdat op het gebied van opwek van hernieuwbare elektriciteit en duurzame warmte voorziening juist uitdagingen liggen die specifiek zijn aan deze regio.	1026

Standpunt GS
Wij onderkennen dat er op het gebied van klimaat en energie grote uitdagingen liggen, zeker ook in Zuid-Limburg. Op diverse plekken in de ontwerp-Omgevingsvisie wordt hier op ingegaan. Bijvoorbeeld in hoofdstuk 1 (Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving), diverse themahoofdstukken (Energie, Water, Landschap) en in hoofdstuk 17 (Limburg in bovenregionaal perspectief). Om deze reden is dit niet apart nog benoemd in de Regiovisie Zuid-Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat wonen in kernen in vergelijking met het stedelijk gebied wel erg beknopt is beschreven. Ook in de kernen van het Middengebied is het belangrijk om te voorkomen dat de leefbaarheid, kwaliteit van wonen onder druk komen te staan. De indiener vraagt om gemeenten ruimte te geven voor maatwerk. Bepaalde uitbreidingen moeten wel kunnen om kernen vitaal en leefbaar te houden. Alles passend qua maat en schaal en duurzaam.	1026

Standpunt GS
De provinciale Omgevingsvisie is ons richtinggevende kader op hoofdlijnen. Omdat de woonbehoeften veranderen, maar ook omdat er lokale en regionale verschillen zijn in de opgaven ten aanzien van wonen en leefomgeving, zijn meer gerichte uitwerkingen in provinciale, regionale en/of gemeentelijke

programma's, agenda's en instrumenten noodzakelijk. Zo bieden we flexibiliteit om als uitwerking van deze Omgevingsvisie, opgaven gericht op te pakken en bij te sturen.
In de provinciale Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 hebben we onze nadere aanpak voor de komende jaren kenbaar gemaakt. We laten echter ruimte aan regio's om woningmarkt specifieke besluiten te nemen. We hebben de ambitie om samen met onze partners een voortreffelijke woon- en leefomgeving te realiseren; een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Om dat samen met onze partners te kunnen doen, dienen we in de Omgevingsvisie onze kaders vast te leggen en ruimte te laten voor deze samenwerking.

Zie ook de beantwoording op Hoofdstuk 5 - Wonen en Leefomgeving.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt in het kader van internationale bereikbaarheid van de Euregio nog steeds voor aandacht voor een half uursverbinding tussen de stations Eijsden-Visé-Luik.	1026

Standpunt GS
In samenspraak met het Rijk vinden gesprekken plaats met de vervoerders om de verbinding tussen Maastricht en Luik in kwaliteit en kwantiteit te verbeteren. Hierbij wordt er naar gestreefd dat 2 keer per uur een trein gaat rijden tussen Maastricht en Luik.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt of de stad-landzones worden uitgebreid. Er zijn nu maar een paar zones. Indiener vraagt of er ruimte is om bijv. het gebied tussen Maastricht en Cadier en Keer, met zijn vele functies, monumenten, ecologische verbindingszone, maar ook rode ontwikkelingen aan te merken als stad-landzone. Zie ook de opmerking hierover t.a.v. de begrenzing van de kaart blz. 163. Indiener wil dit graag met de provincie bespreken.	1026

Standpunt GS
De stad-land-zones zijn in overleg met de gemeenten en diverse stakeholders bepaald. Het gaat hier met name om gebieden binnen het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, waar sprake is van een sterke interactie of verwevenheid tussen stedelijke en landschappelijke functies. Hier ligt een bijzondere ruimtelijke opgave om te werken aan een robuust landschappelijk raamwerk, waarbinnen de aanwezige of beoogde stedelijke functies een plek kunnen krijgen (blz. 114).
Dit geldt niet voor het gebied tussen Maastricht en Cadier en Keer.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener ziet weinig concrete maatregelen om een sterke duurzame regionale economie te bevorderen. De stedelijke ontwikkeling van Limburgse dorpen en steden moet meer gericht worden op kwaliteit, leefbaarheid en balans met groen en niet alleen gekenmerkt worden door compactheid.	5190

Standpunt GS
Wij vinden een sterke duurzame (circulaire) economie en de stedelijke ontwikkeling van Limburgse dorpen en steden, met oog voor kwaliteit, leefbaarheid en groen, eveneens van groot belang. Dit komt op meerdere plekken in de Omgevingsvisie aan de orde (bijvoorbeeld bij: uitdagingen voor de fysieke leefomgeving, Limburgse principes, thema's woon- en leefomgeving en economie). Concrete maatregelen zijn niet direct onderdeel van deze Omgevingsvisie, maar zullen in de uitvoering via diverse programma's ter hand genomen c.q. gestimuleerd worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat lopende aanpakken, zoals het regionale project Trendbreuk, worden benoemd. Indiener pleit er voor dat meer benadrukt moet worden dat de lopende aanpakken meer verbonden moeten worden met de ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving. In de voorgestelde aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg is hier aandacht voor. Indiener stelt voor dat in het Bestuurlijk Kernoverleg nog een wethouder zitting neemt specifiek op het gebied van gezondheid om deze verbinding kracht bij te zetten.	1024

Standpunt GS
In de aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg is inderdaad het streven opgenomen om een betere verbinding te leggen, tussen lopende trajecten op het gebied van gezondheid en de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving.
In het Bestuurlijk Kernoverleg nemen (sinds kort) twee bestuurders uit het sociaal domein zitting, waarmee extra aandacht aan het thema gezondheid kan worden gegeven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat in de Omgevingsvisie niet gesproken wordt over de herontwikkeling van de Oostflank Brunssum.	1012
Indiener is van mening dat Medtech-ontwikkelingen niet alleen op de bedrijventerreinen Avantis en Trilandis zouden moeten plaatsvinden. Indiener stelt dat met name de Oostflank Brunssum ruimte voor de ontwikkeling van Medtech in de stadsregio Parkstad Limburg. Indiener stelt dat dit conform de lopende gesprekken is tussen de gemeente, de stadsregio en de provincie.	1012, 1013
Indiener stelt dat onvoldoende aandacht besteed wordt aan het MedTech-cluster Parkstad.	1012, 1013
Indiener stelt dat uitbreiding op Avantis en Trilandis nauwelijks mogelijk is voor MedTech. Herontwikkeling van de Oostflank Brunssum biedt ruimtelijke mogelijkheden daarvoor. De Groenblauwe mantel is daarvoor beperkend en niet conform de conceptvisie van provincie, stadsregio en gemeente uit 2019.	1012, 1013

Standpunt GS
Het is best mogelijk dat de herontwikkelingslocatie Oostflank Brunssum in de toekomst ruimte kan bieden voor uitbreiding van Medtech. De tekst van de Omgevingsvisie is zodanig geformuleerd dat specifieke regionale ontwikkelingen mogelijk zijn en blijven. Mocht er aanleiding zijn om de Omgevingsvisie te actualiseren dan biedt het modulaire karakter daar de mogelijkheid toe.
De kaartbeelden bij de Omgevingsvisie zijn illustratief. De contouren van de Groenblauwe mantel zijn overgenomen uit het POL2014. Ook de gezamenlijke visie op de ontwikkeling van de Oosflank Brunssum van 2019 is in feite niet meer actueel. Wanneer onze gezamenlijke planvorming voor de invulling van het terrein definitief is worden de kaarten bij de Omgevingsverordening en Omgevingsvisie aangepast.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat het hoofdstuk Bodem en Ondergrond nauwelijks gericht is op het versterken van de bodemdiversiteit/vruchtbare bodem hebben en houden. De indiener verwijst hierbij naar het Uitvoeringsprogramma Middengebied.	1026

Indiener vraagt om op blz. 168 (Regiovisie Zuid-Limburg) de link te leggen naar bodemdiversiteit zodat ook de juiste functie op de juiste plaats kan komen en de bodem niet verschraald.	

Standpunt GS
De Omgevingsvisie Limburg heeft een integraal karakter en kent een hoog abstractieniveau. Het concrete onderwerp, de visie en ambities ten aanzien van de problematiek van de achteruitgang van bodemkwaliteit (bodemverdichting, erosie en run off leidend tot wateroverlast, verdroging, vermesting, gebruik bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid) worden in de komende jaren zo mogelijk meegenomen in (uitwerking van) programma's zoals het Beleidskader Limburgse landbouw- en agrifoodsector 2020-2023, Waterprogramma, en het Natuurprogramma.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie onvoldoende aansluit op de afwegingsprincipes van de NOVI. Met name t.a.v. het NOVI-gebied, zoals het grensoverschrijdend gebied Zuid-Limburg inclusief het Lanakerveld.	5008

Standpunt GS
De Limburgse principes, die zijn opgenomen in de Ontwerp-Omgevingsvisie, sluiten in onze ogen goed aan bij de afwegingsprincipes uit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Daarnaast wordt met de Omgevingsagenda Brabant-Limburg ook de verbinding gelegd tussen de Omgevingsvisies van het Rijk, de provincie en gemeenten.
Het gebied Lanakerveld maakt inderdaad deel uit van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, zoals bijvoorbeeld ook de hele stad Maastricht daar in gelegen is. Maar het is geen onderdeel van het hierbinnen aangewezen beschermingsgebied waarvoor in de provinciale verordening bijzondere regels zijn opgenomen, in relatie tot de bescherming van o.a. landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Ruimtelijke afwegingen met betrekking tot de ontwikkeling van deze omgeving liggen derhalve primair bij de gemeenten. Wij zien er vooral op toe dat de provinciale belangen geborgd worden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
Een verduidelijkende zin wordt toegevoegd bij het kaartje van de Regiovisie Zuid-Limburg om de inhoud en functie van de indicatieve kaartweergave beter te duiden.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio.

2.20. Zienswijzen over Hoofdstuk 20: Van doorwerking naar uitvoering

Regionale samenwerking en uitwerking van de Omgevingsvisie Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om voor Zuid-Limburg gezamenlijk te werken in een uitvoeringsagenda en te komen tot een actualisatie van de bestuursafspraken en borging daarvan (inclusief de uitwerking van de structuurvisies) in de Omgevingsverordening.	1001, 1005, 1019
De uitvoeringsagenda geeft aan op welke thema's nader onderzoek nodig is om tot keuzes te komen. Een aantal onderwerpen is al benoemd of zelfs al in gang gezet, zoals de Grenslandstrategie en -programma en de Verstedelijkingsstrategie Zuid-Limburg (beide onderdeel van het proces NOVI-gebied Zuid-Limburg), de transitie naar een circulaire samenleving inclusief de ontwikkeling van Chemelot Circular Hub en de Ontwikkelvisie voor MAA.	1024, 1031
Indiener geeft aan dat een aantal onderwerpen uit de regiovisie Zuid-Limburg om nadere verdieping vraagt, juist op de schaal van de regio. Indiener wil graag samen met de provincie een verdieping van de volgende thema's oppakken voor Zuid-Limburg: transitie landbouw, strategie multimodale bereikbaarheid, ruimtelijke effecten energietransitie lange termijn (2050), ruimtelijke effecten klimaatmaatregelen, natuur en bos.	1001, 1005, 1024
Indiener merkt op dat zij meer dan voldoende aanknopingspunten ziet om de komende jaren samen met de provincie Limburg, de overige gemeenten in de regio en uiteraard de Triple-Helix partners een bijdrage te leveren aan de uitdagingen en opgaven met betrekking tot het landelijk gebied en duurzame mobiliteit (regiovisie Zuid-Limburg) en de thema's gezondheid, cultuur, sport en erfgoed, circulaire economie, vrijetijdseconomie, energie, land- en tuinbouw, natuur en landschap.	1002, 1005
Indiener stelt dat niet duidelijk blijkt uit deel A en deel B waar de gemeenten en provincie samen zouden moeten optrekken. De indiener constateert dat een uitvoeringsprogramma met bijbehorende middelen ontbreekt.	1003
De indiener stelt dat aanduiding van Venray als stedelijk gebied goed aansluit bij ambities van de gemeente. De indiener stelt dat de functie van stedelijke kern voor- en nadelen heeft en benoemt hierbij: extra toezicht om overlast te voorkomen en veiligheid te vergroten en extra aandacht voor de sociale structuur, gezondheid en verduurzaming. De indiener vraagt provincie om bij uitwerking van Omgevingsvisie in (actieprogramma's) gezamenlijk de genoemde aandachtspunten aan te pakken.	1009
De indiener ziet de Regionale Investeringsagenda en de Regiodeal (Noord-Limburg) als belangrijke instrumenten om bestaande regionale samenwerking verder uit te bouwen.	1009
Indiener staat ervoor open om de regionale visies gezamenlijk te actualiseren en om te zetten naar programma's zoals bedoeld in de Omgevingswet. Daarbij wil indiener ook met de provincie overleggen over de aanpassing van de afspraken in dynamisch voorraadbeheer, aangezien deze methodiek niet terugkomt in de Omgevingsvisie. Indiener wil in dit kader meer aansluiten bij de nationale Ladder voor duurzame verstedelijking. Ook wil indiener meer inzetten op kwaliteit in plaats van kwantiteit en het opzoeken van integraliteit in plaats van een (te) sectorale benadering.	1009, 1017, 1025
Indiener doet een oproep aan samen aan de slag te gaan met uitvoeringsagenda van deze stadsregio. Daarvoor is een actualisatie van de bestuursafspraken te komen en die waar nodig te borgen in de herziene Omgevingsverordening Limburg. Deze oproep komt overeen met die in zienswijze 1001.	1012, 1013
Indiener ondersteunt het uitgangspunt dat provincie regie wil nemen "als dat nodig is met het oog op het provinciaal belang en als dat belang niet op een doeltreffende en doelmatige wijze kan worden behartigd door gemeente of waterschap, of als dat bij wet is bepaald. Er moet sprake zijn van een belang dat de belangen van de betreffende gemeenten overstijgt (Memorie van Toelichting op de Omgevingswet)." Zodat de provincie waar nodig regie neemt, samenwerking tussen overheden initieert, stimuleert en waar nodig participeert.	1015
Indiener vraagt aandacht voor Midden-Limburg en verzoekt de provincie om in gesprek te treden met de regio. Indiener stelt het nodig is om samen op te trekken en samen te investeren om te komen tot een samenleving die meer in evenwicht is.	1020

Indiener verzoekt de provincie om een actieve rol en ondersteunende bijdrage om de Limburg-brede opgave ten aanzien van werklocaties, tezamen met gemeenten en alle relevante partijen aan te kunnen pakken.	1021
Indiener stelt dat een aantal onderwerpen nadere verdieping vraagt, juist op de schaal van de regio. Indiener pakt deze graag samen met de provincie op: - transitie van de landbouw in Zuid-Limburg; - strategie multimodale bereikbaarheid perifere centra en campussen; - ruimtelijke effecten energietransitie lange termijn; - ruimtelijke effecten klimaatmaatregelen, natuur en bos.	1024, 1031
Indiener wil graag samen met provincie Limburg vorm geven aan de uitvoering.	1025, 1017, 1009
Het valt indiener op dat in de Omgevingsvisie veel provinciale belangen zijn aangeduid. De uitwerking van deze thema's wordt echter grotendeels neergelegd bij de gemeenten en regio's. Indiener vertrouwt erop, dat de gemeenten voor de uitwerking van deze thema's, een beroep op de provincie kunnen doen, om ofwel een sterkere regierol in te nemen, ofwel om (financiële) ondersteuning te bieden.	1029

Standpunt GS

Participatie

Het proces voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie Limburg is in september 2018 gestart en is nadrukkelijk gericht op co-creatie en participatie. Dit stopt niet met het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg. Participatie is een continue proces. Ook na het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg blijft participatie een belangrijk aspect. In de Omgevingsvisie geven wij hieraan uiting met een beschrijving van de Limburgse (uitvoerings)principes. We vinden regionale samenwerking belangrijk en willen de dialoog met medeoverheden en andere belanghebbenden ook bij de uitwerking van de Omgevingsvisie voortzetten.

Regionale uitwerkingen POL2014 & actualisatie en herijking van bestuursafspraken

Met de bestuursafspraken tussen gemeenten per regio en de provincie over de uitwerking van het POL2014 is voor de regionale samenwerking de afgelopen jaren een goede basis gelegd. (Nieuwe) opgaven en de ervaringen met de intensieve regionale samenwerking de afgelopen jaren, geven aanleiding tot het actualiseren en waar nodig herijken van de bestuursafspraken en de regionale (structuur)visies die als uitwerking van het POL2014 zijn gemaakt. Dit zal in samenspraak met de regio's gebeuren.

De herijking van de bestuursafspraken wordt opgestart na vaststelling van de Omgevingsvisie en de provincie zal hiervoor het initiatief nemen. Wij zien ook in onder meer de zienswijzen 1001, 1005, 1019, 1024 en1031 draagvlak voor deze herijking. In verschillende zienswijzen zijn een aantal suggesties gedaan voor onderwerpen die mogelijk een plek zouden kunnen hebben in (de gesprekken over de herijking van) de bestuursafspraken. Deze zullen we zo veel mogelijk in de discussie meenemen.

De bestuursafspraken hebben vooral betrekking op regionale uitwerkingen en niet zozeer op provinciebrede uitwerkingen, zoals bijvoorbeeld een provinciebreed ruimtelijk kwaliteitskader.
Voor wat betreft dynamisch voorraadbeheer, verwijzen we ook naar de volgende passage in hoofdstuk 17.3 van de Ontwerp-Omgevingsvisie: "Voor woningen en stedelijke voorzieningen …. Als daarvoor aanleiding is zullen we via de Omgevingsverordening kaders stellen. Met rigide koppelingen op projectniveau ('nieuw voor oud') zal terughoudend worden omgegaan, omdat ze de dynamiek onnodig in de weg kunnen staan".

Voor wat betreft de actualisatie van de regionale uitwerkingen: De bestaande (structuur)visies zullen onder de Omgevingswet Intergemeentelijke programma's worden. Waar deze deels sectoraal zijn ingestoken, zoeken we in de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie ook naar het verbinden van deze Intergemeentelijke Programma's.

Doorwerking naar (uitvoerings)agenda

Uiteraard is het belangrijk om een link te leggen tussen visie en uitvoering. Daar waar de Omgevingsvisie de strategische lange termijn ambitie vormt, vormen onder meer de Omgevingsagenda, de (voorlopige) NOVI-gebieden en de RegioDeals de verbinding naar de uitvoering. Binnen deze trajecten is er een intensieve samenwerking tussen Rijk en de regio.

De aanpak van de NOVI-gebieden verbindt ook nadrukkelijk de opgaven waar we voor staan (bijv. in het Middengebied en de transitie naar een circulaire samenleving in het Plan van Aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg).

De Omgevingsvisie zelf is niet gekoppeld aan de inzet van provinciale middelen. Uitvoering van de Omgevingsvisie vindt plaats in de programma's en beleidsuitwerkingen. De komende periode zal bezien worden hoe regionale uitvoeringsagenda's of investeringsagenda's een logische stap van deze doorvertaling gaan zijn.

De thema's die zijn benoemd als mogelijke verdiepingsthema's voor Zuid-Limburg zijn relevante thema's voor de ontwikkeling van de regio, die we graag samen met de regio willen oppakken in een verdere verdieping. De komende maanden moeten we bekijken via welke sporen en op welke tafels deze thema's het beste kunnen worden opgepakt. Eén van de tafels daarvoor is in ieder geval (de aanpak van) het NOVI-gebied Zuid-Limburg, waarmee Rijk, regio en provincie samen aan de slag gaan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Relatie NOVI-gebied Zuid-Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat de focus van het NOVI-gebied Zuid-Limburg breed gericht moet zijn op de ontwikkeling van de 'mens', de 'leefomgeving' en de relatie met het 'Buitenland'. Indiener stelt dat de pijler leefomgeving zeer wezenlijk is, gezien de kenmerken van Zuid-Limburg en de transitieopgaven (duurzaamheid, landbouw, recreatief/toeristisch) waar we voor staan en de kansen die dit biedt voor de sociale opgaven ('mens'). Indiener verwacht dan ook binnen het NOVI-gebied Zuid-Limburg nadrukkelijk een gezamenlijke alliantie te kunnen vormen met publieke en private stakeholders op de thema's landbouw, landschap, duurzaamheid, mobiliteit, toerisme van de toekomst, wonen en gezondheid. Indiener ziet in dat licht een belangrijke rol weggelegd voor provincie en Rijk als dé motor in faciliterende en aanjagende zin (capaciteit, middelen, euregionaal/nationaal netwerk, kennis/kunde)daar waar knelpunten optreden rondom innovatie en experimenteerruimte wordt gestimuleerd.	1002, 1005
Indiener wil zich blijvend gezamenlijk inspannen voor het versterken van bestuurlijke samenwerking in de regio en ziet NOVI-gebied Zuid-Limburg daarbij als versneller.	1010

Standpunt GS
De indiener vraagt aandacht voor het Plan van Aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg. Dit Plan van Aanpak is een gezamenlijk product van de regio en het Rijk, dus ook van de gemeenten. In deze aanpak zit de gevraagd brede insteek en komen de genoemde punten nadrukkelijk naar voren. Uiteraard zijn we blij met het commitment voor die aanpak.

Zie in verband met regionale samenwerking ook het vorige antwoord.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Instructiebepalingen Omgevingsverordening

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de huidige instructiebepalingen in de Omgevingsverordening. De Omgevingswet gaat uit van het beginsel decentraal tenzij. Dit betekent dat de provincie alleen de onderwerpen mag regelen die van provinciaal belang zijn en instructies kan geven aan gemeenten en waterschap wanneer dit voor het voldoen aan de omgevingswaarden noodzakelijk en doelmatig is.	1015

Standpunt GS
De zienswijze heeft niet zozeer betrekking op het in de Omgevingsvisie vast te stellen omgevingsbeleid, maar op de uitvoering daarvan in de nog separaat vast te stellen Omgevingsverordening. Desondanks merken wij op dat Provinciale Staten bevoegd zijn instructieregels in de Omgevingsverordening op te nemen die zien op de taakuitoefening van het waterschap. Voorwaarde daarvoor is dat hiermee een provinciaal belang wordt gediend en de instructieregels nodig zijn voor een doelmatige en doeltreffende uitoefening van de taken en bevoegdheden op grond van de Omgevingswet.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is het provinciaal belang ten aanzien van de waterschapstaken beschreven en daar richt de zienswijze zich ook niet tegen. De noodzaak voor het stellen van instructieregels aan het waterschap vloeit voort uit het feit dat het provinciebestuur in het kader van het (grond-)waterbeheer de garantie wil hebben dat bepaalde onderwerpen door het waterschap worden uitgewerkt in onder meer de waterschapsverordening en de legger. De instructieregels treden niet in de bevoegdheidsverdeling tussen provincie en waterschap en zullen het waterschap voldoende vrijheid laten in de keuze hoe het waterschap de waterschapsverordening binnen de kaders van de Omgevingswet wil inrichten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Omgevingsverordening / Doorwerking Omgevingsvisie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt in verband met voortzetting van huidige duurzame agrarische bedrijfsvoering om vooraf geïnformeerd te worden indien er plannen bestaan om de gebiedscategorieën uit te werken met aanvullende bepalingen en/of voorwaarden (bijvoorbeeld om de huidige biodiversiteit te vergroten).	5006
Indiener stelt dat de verankering van het uitvoeringsprogramma vitale veehouderij in de Omgevingsverordening niet toegelicht wordt. Indiener stelt dat dit de mogelijkheid om hiertegen een zienswijze in te dienen schaadt.	5032, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5180, 5191
Aangegeven wordt dat de provincie de sector zelf een grote rol in de transitie biedt, en dat zij vooral ondersteunend zal zijn, maar duidelijke kaders ontbreken. Indiener vraagt hoe e.a. in de Omgevingsverordening wordt vastgelegd. Juist deze regels zullen al dan niet een rechtstreeks werkend karakter krijgen dan wel doorwerken in gemeentelijk beleid. Indiener vraagt om de belangen van de agrarische sector te respecteren en ervoor zorg te dragen dat er duidelijke kaders worden gesteld.	5058

Standpunt GS
De zienswijzen hebben niet zozeer betrekking op het in de Omgevingsvisie vast te stellen omgevingsbeleid, maar op de uitvoering daarvan in de nog separaat vast te stellen Omgevingsverordening. De provinciale visie wordt in de komende jaren verder uitgewerkt in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma en in concrete projecten op allerlei gebieden. Concrete kaders die effecten kunnen hebben op taken van gemeenten en activiteiten van burgers en bedrijven worden ter uitvoering van het in de Omgevingsvisie geformuleerde beleid opgenomen in de Omgevingsverordening. De voorbereidingen voor de nieuwe Omgevingsverordening (i.h.k.v. de Omgevingswet) zijn reeds in gang gezet. De vaststelling van de nieuwe Omgevingsverordening is voorzien medio 2021 en vindt enkele maanden na vaststelling van de Omgevingsvisie plaats. Het proces om te komen tot de nieuwe Omgevingsverordening is gelijk aan de Omgevingsvisie (Ontwerp, tervisielegging, vaststelling) en daarmee wordt aan tijdige betrokkenheid van partners ruimte geboden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Monitoring en evaluatie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener pleit ervoor de monitoring van de uitvoering en effectiviteit van omgevingsvisies samen te organiseren, waarbij de provincie haar rol als ruimtelijk regisseur actief invult en de Limburgse monitoringaanpak coördineert. Enerzijds om daarmee de kosten te beheersen, anderzijds om het beleid van provincie en gemeenten samen actief te kunnen (bij)sturen.	1009, 1017, 1025

Standpunt GS
Wij hechten waarde aan een goede monitoring van de uitvoering en effectiviteit van het provinciale beleid. Het proces om te komen tot inrichting en/of herijking van een goede monitoring bevindt zich in een verkennende fase. Inhoud en rollen willen we als provincie graag in de komende periode bespreken met onze partners.

Ook wijzen wij erop dat het standpunt van de indieners aansluit bij het Advies van de Commissie m.e.r., waarin de Commissie adviseert op de opzet van de monitoring inhoudelijk en procesmatig uit te werken. Zoals wij ook aangeven in de beantwoording van de zienswijzen op de Plan-MER, zal de opzet van een dergelijke monitor de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters. Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Om dit te verduidelijken voegen we een passage toe aan de tekst in hoofdstuk 20, paragraaf 20.4.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus:

Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik/inzet secundair materiaal.

Actualisatie Omgevingsvisie Limburg

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor om voor thema's waarvoor op basis van het beleid in het POL 2014 recentelijk een beleidsactualisatie heeft plaatsgevonden (o.a. wonen en werklocaties), de eventueel noodzakelijke aanpassing naar aanleiding van deze Omgevingsvisie mee te nemen bij de eerstvolgende herziening, op basis van een voorstel van de gemeenten.	1003, 1029
De indiener verzoekt de provincie inzichtelijk te maken hoe (en specifiek voor welke beleidsonderdelen) de doorwerking van het beleid wordt georganiseerd en geborgd. De indiener stelt dat dit door het uit elkaar halen van de trajecten visie en verordening minder inzichtelijk is.	1009
Indiener stelt dat een stabiel beeld van waar we willen zijn wenselijk is en hoe majeur zijn daarom de aanpassingen van deze visie?	1015
Indiener kan de effecten van COVID-19 op de verschillende thema's nog niet volledig overzien. Indiener verwacht dat lopende evaluaties (zoals RES etc.) tot gewijzigde inzichten kunnen leiden. Indiener hoort graag tijdig over gewenste inspanningen om de Omgevingsvisie te evalueren en waar nodig aan te passen.	1016

Indiener vindt dat het modulaire karakter van de Omgevingsvisie geen doorslaggevend vertrouwen geeft in de ambities en de uitwerkingsrichtingen. Volgens indiener maakt dit de Omgevingsvisie in grote lijnen vrijblijvend.	2012
Indiener verzoekt in het kader van het modulaire karakter om een planningsmethodiek die met fasering en regelmatige evaluatie de flexibiliteit in het plan kan bewerkstelligen.	2016

Standpunt GS
Zoals beschreven in de inleiding en in hoofdstuk 20.4 en 20.5 van de Omgevingsvisie, kiezen we voor een Omgevingsvisie op hoofdlijnen zodat er ruimte is om in samenhang met de bestuurscyclus accenten en prioriteiten te bepalen. Dit, in combinatie met het modulaire karakter van de Omgevingsvisie, maakt het mogelijk de Omgevingsvisie actueel te houden. Maatschappelijke ontwikkelingen, de gevolgen van bijvoorbeeld de coronacrisis, maar ook beleid(sevaluaties) van de regionale uitwerkingen van het POL2014, kunnen, voor zover deze op het abstractieniveau van de Omgevingsvisie liggen, op die manier worden meegenomen in toekomstige herzieningen.

Een omgevingsvisie onder de Omgevingswet biedt een visie op strategisch niveau. Dit betekent dat sommige keuzes (terecht) in diverse uitwerkingen thuishoren. Actualisatie van de Omgevingsvisie, en het modulaire karakter van de visie, maakt dat de visie actuele kan blijven, maar wil niet zeggen dat de Omgevingsvisie hiermee vrijblijvend wordt. De Omgevingsvisie is zelfbindend, maar niet vrijblijvend.

Voor de vraag hoe de doorwerking van het beleid vorm krijgt, verwijzen we naar het antwoord op het blok “Regionale Samenwerking en uitwerking van de Omgevingsvisie Limburg” aan het begin van dit hoofdstuk van de Nota van Zienswijzen.

Voor het meenemen van de effecten van de coronacrisis, verwijzen we naar de beantwoording op gelijkluidende vragen in hoofdstuk Beantwoording Zienswijzen over Omgevingsvisie (Algemeen) van deze nota van zienswijzen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Uitvoeringsprincipes Omgevingsvisie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie spreekt van een verplichting van een omgevingsdialoog. Hij stelt dat dit belangrijk is, maar dat een verplichting hiervan kan leiden tot een werkwijze waarbij iedereen akkoord moet zijn om plannen doorgang te kunnen laten vinden. Hij stelt dat het niet zo moet zijn dat één tegenstander een ontwikkeling kan tegenhouden.	5003
Indiener geeft aan een paragraaf te missen waarin wordt aangegeven hoe wordt omgegaan met belangen van direct aanwonenden van provinciaal gefaciliteerde initiatieven, zoals voedselgemeenschappen volgens het concept herenboeren.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener maakt zich zorgen over de feitelijke uitvoering van de verplichte omgevingsdialoog. Volgens indiener is er namelijk altijd sprake van niet te overbruggen belangen.	5096

Standpunt GS
We vinden de omgevingsdialoog belangrijk. En nemen dit als uitgangspunt bij de uitvoering mee. We geven daarbij aan dat we relevante partijen betrekken. Er is geen vaste vorm waarop de omgevingsdialoog plaats dient te vinden. Zoals aangegeven in hoofdstuk 20.1 van de Omgevingsvisie, kiezen we “per opgave … de juiste aanpak en werkwijze zodat we in een vroegtijdig stadium in gesprek kunnen gaan met de relevante overheden, verlengd lokaal bestuur, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners. Zij worden hierdoor betrokken bij hun omgeving en in staat gesteld om zich “mede-eigenaar” te voelen, ook door zelf in actie te komen”. Mede

eigenaarschap is belangrijk in de afweging, maar niet bepalend. Het draait om een goede samenwerking en moet uiteindelijk bijdragen aan de kwaliteit van de besluitvorming.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijziging

Argument
Incorrecte terminologie aanpassen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst verwijderen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 18.3 Samenwerken, onder het kopje Regionale samenwerking:

Voor een belangrijk deel staan gemeenten aan de lat voor de thema's wonen, bedrijventerreinen, kantoren, detailhandel, land- en tuinbouw en ~~verblijfsaccommodaties~~ **vrijetijdseconomie**.

2.21. Zienswijzen over het proces

Proces totstandkoming Omgevingsvisie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat veel van de gemaakte opmerkingen in het voortraject zijn overgenomen.	1005
Indiener stelt dat de regiovisie redelijk compleet en goed leesbaar is en stelt vast dat veel eerdere suggesties zijn overgenomen.	1010
Indiener had verwacht dat de provincie dit proces méér in gedachtengoed van de Omgevingswet zou oppakken. Indiener had meer participatie verwacht met de inwoners, bedrijven en andere belanghebbenden.	1030
Indiener waardeert de wijze waarop in een interactief traject is toegewerkt naar dit definitieve ontwerp. Partijen zijn, ook toen dat vanwege de coronamaatregelen lastig was, meegenomen in het totstandkomingstraject en meermaals in de gelegenheid geweest om, zowel ambtelijk als bestuurlijk, te reageren op concept versies. Indiener constateert dat veel van de gemaakte bemerkingen zijn overgenomen.	1031
Indiener geeft aan niet betrokken te zijn geweest bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie. Indiener hoopt in de toekomst op frequentere basis contact te kunnen hebben, bijvoorbeeld ten behoeve van de Omgevingsverordening.	2007
Ten aanzien van het proces van de totstandkoming van de Omgevingsvisie heeft de indiener veel waardering over de inzet om in het voortraject alle belanghebbenden te betrekken. De indiener heeft volop inbreng kunnen leveren op alle thema's die de indiener aangaat.	2011
Indiener vindt de interactie tussen stakeholders en de provincie het laatste halfjaar moeizaam. Indiener geeft aan dat er maar gedeeltelijk daadwerkelijk iets gedaan is met de gemaakte opmerkingen.	2011
Indiener betreurt het dat na publicatie van de ontwerp-Omgevingsvisie er vanuit de provincie geen communicatie is geweest met belanghebbenden en burgers om het omvangrijke plan toe te lichten. Het plan heeft namelijk bij de indiener en haar achterban veel vragen opgeroepen.	2011
Indiener spreekt bewondering uit voor de verrichte hoeveelheid werk.	2014
Indiener geeft aan als participerend burger deelgenomen te hebben aan bijeenkomsten ten behoeve van het opstellen van de Omgevingsvisie, maar uiteindelijk te zijn uitgeloot voor verdere participatie in digitale bijeenkomsten, mede omdat indiener principieel niet actief is op social media. Indiener meent dat dit de doodsteek voor burgerparticipatie is.	5008
Indiener juicht de aanpak van de planvorming toe en is de blij met de wijze waarop de landbouw betrokken is geweest. Indiener stelt dat er helaas weinig met de geleverde input is gedaan.	5010
Indiener complimenteert provincie met zorgvuldigheid en aandacht waarmee participatietraject is vormgegeven. Indiener en achterban voelen zich gehoord en begrepen in voorliggende ontwerp.	5015, 5056
Indiener stelt dat voor specifieke concrete thema's een burgerforum goed kan worden ingezet en stelt voor om dit in te zetten bij bijvoorbeeld bestemmingsplanwijzigingen met hoge impact voor de omgeving en verwacht dat in de huidige Omgevingsvisie hier naar verwezen wordt.	5108
Indiener herkent op vele plaatsen de input die geleverd mocht worden en waardeert dat aangedragen suggesties zijn meegenomen.	5149
Indiener geeft aan dat de ontwerp-Omgevingsvisie een compliment verdient, maar is wel van mening dat het proces om te komen tot een gedragen stuk verbetering verdient. Indiener ziet het als gemiste kans dat Dorp- en Wijkplatforms niet zijn betrokken in de consultatierondes. De indiener zet zich in voor het bevorderen van een goed woon-, werk- en leefklimaat in en tussen de dorpen.	5182

Standpunt GS
Het proces voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie Limburg is in september 2018 gestart en is nadrukkelijk gericht op co-creatie. Gedurende het hele traject hebben diverse online en offline activiteiten plaatsgevonden om deelnemers te informeren over het proces rondom de visie, de

onderlinge discussie aan te gaan en om informatie op te halen. Wij bedanken eenieder voor de inbreng en waardevolle bijdrage in deze periode. De inbreng heeft bijgedragen aan het benoemen van opgaven, oplossingsrichtingen en beleidsafwegingen in de Omgevingsvisie.

Het intensieve participatietraject vond plaats met belanghebbenden (o.a. overheden, semioverheden, belangenorganisaties) en was breed toegankelijk. Wij hebben daarbij gestreefd naar een brede vertegenwoordiging van alle beleidsvelden en regio's.

Daarnaast heeft een intensief burgerparticipatie proces plaatsgevonden van het najaar 2019 tot en met maart 2020. Het burgerparticipatie bestond uit online en offline activiteiten door heel Limburg met een goede demografische spreiding. Op deze wijze werd de drempel voor het kunnen participeren zo laag mogelijk houden. Ook hebben wij bepaalde doelgroepen actief opgezocht. Zo heeft de provincie extra activiteiten uitgevoerd om ook de Limburgse jongeren bij het proces te betrekken. Alle inspanningen hebben geleid tot een representatieve resultaten en waardevolle inbreng. Een visualisatie hiervan is in de Omgevingsvisie opgenomen (te herkennen aan de gele blokken met pijl in de Ontwerp-Omgevingsvisie).

De coronamaatregelen betekenden dat vanaf maart 2020 fysiek bij elkaar komen met onze partners helaas niet verantwoord was. Gezamenlijk hebben wij, met de digitale middelen die beschikbaar waren, het participatietraject op een goede manier kunnen voortzetten. We waarderen de (extra) inspanningen die in deze periode door alle belanghebbenden zijn verricht. Het getuigt van een goede onderlinge samenwerking en betrokkenheid. Mede door de extra informatie- en afstemmingsbijeenkomsten die tot kort voor de tervisielegging van de Omgevingsvisie zijn georganiseerd is besloten om geen bijeenkomsten tijdens de tervisielegging te organiseren.

Participatie is een continu proces. Ook na het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg blijft participatie een belangrijk aspect. In de Omgevingsvisie geven wij hieraan uiting met een beschrijving van de Limburgse (uitvoerings)principes.

Gedurende het proces van de Omgevingsvisie Limburg zijn actualiteiten actief gedeeld via de kanalen www.expeditieruimte.nl, www.limburg.nl en (social) media kanalen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Specifiekere zienswijzen participatieproces

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat in de uiteindelijke beleidsvoornemens de uitkomst van de burgerparticipatie niet terug te vinden is. Indiener beveelt aan om de uitkomsten van de burgerparticipatie te laten doorklinken in de beleidsvoornemens voor de verschillende thema's en natuur, landschap, water en bodem randvoorwaarden stellend te maken bij de verdere uitwerking van de visie.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener stelt dat vanuit het participatietraject zaken worden aangereikt waar te weinig mee gedaan wordt. Indiener vindt dat de strekking van de opmerkingen uit het participatietraject zowel inhoudelijk als qua schrijfstijl teveel missen in de voorliggende ontwerp-Omgevingsvisie.	2014
Indiener stelt dat geen sprake is van echte burgerparticipatie en dat de inspraak als illusoir kan worden betiteld omdat er nauwelijks iets met de inbreng is gedaan. Zowel op het gebied van natuur, landschap, water als bodem.	5104
Indiener is van mening dat de resultaten van de burgerparticipatie meer kadergevend zouden mogen zijn. Uit de resultaten van burgerparticipatie komt naar voren dat natuur belangrijk gevonden wordt en ten koste mag gaan van economische groei. Dit is nu in de beleidsvoornemens niet terug te zien.	5109
Indiener is van mening dat de uitkomsten van de burgerparticipatie serieus moeten worden genomen en dat deze door moeten klinken in de beleidsvoornemens voor de verschillende thema's.	5118

Standpunt GS

Onze algemene reactie m.b.t. het participatieproces, staat benoemd in de beantwoording op het voorgaande blok.

Input voor de ontwerp-Omgevingsvisie komt uit veel verschillende bronnen en vanuit veel verschillende partijen. Naast input uit het participatietraject met stakeholders en burgers, dat is opgericht voor de Omgevingsvisie, is ook input opgehaald uit onder meer verschillende lopende processen voor de diverse thema's die aan de orde komen in de Omgevingsvisie en de plan-MER die is uitgevoerd voor deze Omgevingsvisie.

We zijn blij te vernemen dat veel mensen ervaren dat er serieus met de inbreng is omgegaan. Tegelijkertijd zien we ook dat dat sommige indieners ervaren dat er weinig met de input uit het participatietraject is gedaan. Al de, soms onderling tegenstrijdige, input vanuit de hierboven genoemde verschillende bronnen en partijen is volwaardig en serieus meegenomen bij de totstandkoming van deze Omgevingsvisie. De inbreng heeft bijgedragen aan het benoemen van opgaven, oplossingsrichtingen en beleidsafwegingen in de Omgevingsvisie. Het feit dat niet alle input terug te lezen is in de Omgevingsvisie heeft onder meer te maken met het feit dat bij de totstandkoming van de teksten keuzes zijn gemaakt en belang zijn afgewogen. Om beter te duiden hoe deze verschillende input is meegenomen, vullen we de tekst van hoofdstuk 21.2 van de Omgevingsvisie aan met een korte toelichting.

Overigens benadrukken we dat er geen hiërarchie is tussen de verschillende thema's. Het overkoepelend kader boven alle thema's zijn de Limburgse principes. Bij de uitvoering van beleid, in de aanpak van opgaven, hanteren wij die Limburgse principes (hoofdstuk 3).

Tot slot merken we op dat participatie een continu proces is. Ook na het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg blijft participatie een belangrijk aspect. In de Omgevingsvisie geven wij hieraan uiting met een beschrijving van de Limburgse uitvoeringsprincipes (hoofdstuk 20). Ten aanzien van het verschil in schrijfstijl tussen het rapport van het participatietraject en de Omgevingsvisie, merken we op dat de aard van beide documenten heel verschillend is. De Omgevingsvisie is een beleidsdocument, wat niet wegneemt dat het toegankelijk geschreven moet zijn. Het hanteren van bepaalde noodzakelijk vaktermen maakt de tekst qua aard anders dan het participatiedocument.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.2 Participatie in de Omgevingsvisie:

Al deze waardevolle inbreng is een belangrijke bron geweest voor de teksten die geschreven zijn voor de Omgevingsvisie. **De inbreng uit dit participatietraject, alsmede de input vanuit het traject met stakeholders, is op een volwaardige manier afgewogen en meegenomen in de totstandkoming van de Omgevingsvisie.** We hebben veelvoorkomende reacties uit het participatietraject waar mogelijk overgenomen en bij de desbetreffende teksten geplaatst.

<u>Omgevingsverordening</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie om de aanpassing van de provinciale Omgevingsverordening in goed overleg met indiener af te stemmen. Tevens wil indiener graag betrokken worden bij die programma's die rechtstreeks van belang zijn voor gemeenten.	1009, 1017, 1029
Indiener verzoekt om de concrete planning en het bijbehorende participatieplan voor de Omgevingsverordening.	1015
Indiener stelt dat het ontbreken van de Omgevingsverordening voor veel vragen en onduidelijkheden zorgt bij de ondernemers.	2004
Indiener stelt dat het in de tijd ontkoppelen van de publicatie van de ontwerp-Omgevingsvisie en de ontwerp Provinciale Omgevingsverordening de begrijpelijkheid van de Omgevingsvisie niet ten goede komt. Indiener roept de provincie op om samen met stakeholders te investeren in het vervolgproces om te komen tot een breed gedragen Provinciale Omgevingsverordening. Indiener stelt dat het onduidelijk blijft hoe concreet	2011

inhoud wordt gegeven aan de ambities.	
Indiener is van mening dat er een onduidelijke en onwenselijke beleidssituatie ontstaat nadat het POL2014 komt te vervallen en voordat de nieuwe Omgevingsverordening in werking zal zijn. Indiener verzoekt om het POL2014 in functie te laten tot dat alle nieuwe beleidsdocumenten in werking zijn.	5001
Indiener merkt op dat de Omgevingsverordening niet ter inzage is gelegd. Indiener stelt dat dit hem beperkt in de mogelijkheden om een zienswijze in te dienen en voorziet dat achteraf blijkt dat deze zienswijze onvolledig is. Indiener vindt het vreemd dat de nieuwste provinciale Omgevingsverordening niet ter inzage is gelegd omdat hij op basis van die verordening beter had kunnen onderkennen tegen welke onderwerpen uit de Omgevingsvisie hij een zienswijze had willen richten. Indiener geeft aan dat hij straks ook weer tegen de ontwerp-Omgevingsverordening moet ageren en kan het zijn dat hij achteraf ook beter tegen andere onderdelen van de ontwerp-Omgevingsvisie een zienswijze had kunnen richten.	5032, 5036, 5039, 5059, 5074, 5075, 5127, 5163, 5164, 5165, 5166, 5167, 5168, 5178, 5179, 5180, 5181, 5183, 5185, 5191
Indiener ziet uit naar nadere concretisering in de Ontwerp Provinciale Omgevingsverordening, welke helaas vooralsnog niet gepubliceerd is.	5042
Indiener stelt dat niet helder is welke kaders in de Omgevingsverordening worden opgenomen.	5093, 5132, 5184, 5189, 5200

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie legt het provinciebestuur het lange termijnbeleid op het brede terrein van de Limburgse fysieke leefomgeving vast. Kenmerkend voor de Omgevingsvisie is dat deze geen verplichtingen oplegt aan gemeenten, burgers en bedrijven. Als het noodzakelijk is voor de uitwerking van onderdelen van dit beleid om bindende regels te stellen, dan gebeurt dit in de Omgevingsverordening. De Omgevingsverordening is een van de wettelijke instrumenten waarmee (onderdelen van) het beleid uit de Omgevingsvisie wordt uitgewerkt. Om die reden bestaat de mogelijkheid en is ervoor gekozen om de Omgevingsverordening in de tijd te laten volgen op de Omgevingsvisie en deze niet gelijktijdig in procedure te brengen; het beleid is in dat geval eerst vastgesteld voordat het in regels wordt uitgewerkt.

Zoals vastgelegd in art. 2.2 lid 1 van de Omgevingswet houden wij bij het opstellen van de nieuwe Omgevingsverordening rekening met de taken en bevoegdheden van andere bestuursorganen en stemmen wij zo nodig met die andere bestuursorganen af. Daar waar de taken en bevoegdheden van het waterschap Limburg aan de orde zijn, zal in het eerste kwartaal van 2021 afstemming met het waterschap plaatsvinden. In het proces richting tervisielegging van de Omgevingsverordening zal met onze maatschappelijke partners de dialoog worden gevoerd van januari tot en met april. Over dit participatieonderdeel wordt op korte termijn (d.d. december 2020) meer informatie beschikbaar gesteld, maar wordt geen separaat ‘participatieplan’ opgesteld.

De nu voorliggende Omgevingsvisie vervangt het POL2014 als weergave van het provinciale lange-termijn beleid op het terrein van de fysieke leefomgeving. Voor een deel houdt dat een voortzetting van bestaand beleid in, voor een deel de vaststelling van nieuw of gewijzigd beleid. De nieuwe en gewijzigde beleidsuitgangspunten worden in de komende jaren uitgewerkt in programma’s, projecten en regels in de Omgevingsverordening. Dit is een doorlopend proces. Het is daarom noch wenselijk, noch noodzakelijk om met de formele vaststelling van deze Omgevingsvisie te wachten tot alle uitwerkingsinstrumenten zijn vastgesteld.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Euregionale samenwerking</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener voelt zich vanwege de grensligging verbonden met provincie Limburg en ziet kansen om het potentieel dat deze grensligging met zich meebrengt te benutten, mits ook de bijbehorende lasten, benodigde ruimte en milieueffecten eerlijk worden verdeeld.	3002

Indiener is daarom blij met de mogelijkheid een zienswijze te kunnen geven en was graag ook betrokken geweest bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie.	
Indiener beveelt aan om de planstukken ter beschikking te stellen aan Wasser- und Bodenverband Mittlere Niers en het Niersverband.	3002
Met het oog op het lidmaatschap van Euregio Rijn-Maas-Noord, betreurt indiener het feit dat er geen sprake is geweest van een vroege betrokkenheid bij het proces om te komen tot de Omgevingsvisie.	3002
Indiener raadt aan de Omgevingsvisie ook voor te leggen aan Het LVR Amt für Denkmalpflege im Rheinland, Pulheim en het LVR Amt für Bodendenkmalpflege im Rheinland-, Bonn, evenals de verantwoordelijke gemeentelijke autoriteit op het gebied van erfgoedrechtelijke kwesties.	3006
Indiener verzoekt om in de toekomst geïnformeerd te worden over ontwikkelingen in de grensregio.	3009
Indiener vindt het dialoogkarakter van de Omgevingsvisie en de integratie van grensoverschrijdende componenten zeer positief en ondersteunt de ambitie voor een verdergaande samenwerking op verschillende thema's. In de toekomst hoopt de indiener nog eerder in het totstandkomingsproces van een dergelijke visie betrokken te worden.	3010
Indiener vraagt op welke wijze de Omgevingsvisie kan leiden tot bindende afspraken en uiteindelijk grensoverschrijdende planvorming. Indiener hoopt op een verdere voortzetting van de goede en constructieve samenwerking.	3010
Indiener juicht als directe buur en jarenlange partner het opstellen van een omgevingsvisie toe. Het gepresenteerde plan focust op de juiste onderwerpen voor de toekomst.	3011
Indiener verzoekt de provincie om betrokken te worden bij vervolgplannen en –programma's, vervolgbesluiten en vergunningsprocedures op regionaal en lokaal niveau die mogelijk impact hebben voor de indiener.	3013
Indiener is verheugd over de grensoverschrijdende inspraakmogelijkheid en ziet in de toekomst graag een uitbreiding van de grensoverschrijdende samenwerking.	3014
Indiener hoopt dat haar zienswijze ertoe bijdraagt de ambities van de provincie Limburg te ondersteunen en daarbij aandacht te vestigen op grensoverschrijdende interactie zodat de positieve uitstraling van de gemeenschappelijke grensregio zich verder kan ontwikkelen. De indiener gaat graag en blijft graag met provincie in dialoog over toekomstige ontwikkelingen in de gemeenschappelijke grensregio en bestaande ontwikkelingen waarbij al samenwerking plaatsvindt.	3018

Standpunt GS
Wij hechten veel waarde aan een goede samenwerking met onze buitenlandse partners. Tijdens het proces van de Omgevingsvisie zijn onze partners geïnformeerd en betrokken bij de terinzagelegging van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (2019) en de Ontwerp Omgevingsvisie (2020). Ook heeft in mei 2020 in de commissie ruimtelijke ordening, infrastructuur, mobiliteit, milieu en energie (euregio Rijn-Maas-Noord) een dialoog plaatsgevonden over de Omgevingsvisie en onderdelen die voor onze partners relevant zijn. Daarnaast heeft september 2020, voor de terinzagelegging een informatiesessie plaatsgevonden gericht op onze collega bestuurders in België en Duitsland. Wij bedanken deze partners voor hun betrokkenheid en inbreng tijdens dit proces.

Mocht een partner zich niet vroegtijdig genoeg betrokken hebben gevoeld, dan betreuren wij dit. Wij streven naar een volledige vertegenwoordiging en zullen onze contacten en contactgegevens op volledigheid controleren om ervoor te zorgen dat alle partners in de toekomst op tijd betrokken worden. De suggesties om diverse partijen aan te schrijven, zullen we in de verdere uitwerking van verschillende beleidsdocumenten dan ook meenemen.

Ook naast het proces van de Omgevingsvisie Limburg blijft grensoverschrijdende samenwerking van belang. Indien er ontwikkelingen zijn die grensoverschrijdende effecten hebben dan is het vanzelfsprekend dat wij onze partners hierover informeren en hierbij betrekken. Dezelfde verwachting spreken wij uit richting deze partners over ontwikkelingen die invloed hebben op Limburg. We waarderen dan ook dat men de ambitie ondersteunt voor een verdergaande samenwerking.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Regionale samenwerking bij opstellen Omgevingsvisie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vond het prettig als regio ook zelf te mogen bijdragen in het proces.	1029
Indiener is tevreden over de constructieve bijdrage die geleverd mocht worden in het proces. Indiener vindt het goed dat de regio zelf de regionale paragraaf heeft mogen schrijven en mee heeft mogen denken over de invulling daarvan.	1030

Standpunt GS
We kijken ook met tevredenheid terug op de samenwerking bij het opstellen van de regionale onderdelen van de Omgevingsvisie. Het proces en het resultaat laten de goede onderlinge samenwerking, betrokkenheid en inzet van eenieder zien.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.22. Zienswijzen over Omgevingsvisie (Algemeen)

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indieners complimenteren de provincie met een zeer gedegen en werkbare Omgevingsvisie, geven aan dat deze redelijk compleet en goed leesbaar is en een heldere structuur, opbouw en insteek heeft.	1009, 1017, 1025, 1028, 1031, 5068, 5086
De indiener herkent zich grotendeels in de provinciale belangen en geeft aan dat veel van de opgaven in onze grensregio gelijk zijn, evenals de aanpak van deze opgaven.	3018

Standpunt GS
We zijn blij met de waardering en herkenbaarheid van de (onderdelen van de) Omgevingsvisie Limburg. Onze intentie is steeds geweest om een heldere lange termijn visie neer te zetten voor de fysieke leefomgeving zonder daarbij de aanhaking hiervan met het economische en sociale beleid te vergeten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener maakt kenbaar dat het ontwerp voor de indiener geen aanleiding geeft om een zienswijze in te dienen. De Omgevingsvisie bevat de gewenste referenties naar de relevante milieuthema's. Daarmee kan de provinciale Omgevingsvisie, ook ten aanzien van de milieubescherming, een goed beleidskader vormen waar de gemeenten bij de vorming van hun Omgevingsvisies rekening mee kunnen houden wat betreft de provinciale belangen. Dit draagt bij aan een goede verankering van de op milieubescherming gerichte regels in de omgevingsplannen van de gemeenten.	1006
Indiener constateert dat de Omgevingsvisie veel ambitie heeft en op veel fronten aansluit op die van deze gemeente.	1014
Indiener heeft geen opmerkingen ten aanzien van de Omgevingsvisie en het bijbehorende MER.	3001, 3005
Indiener geeft aan dat haar belangen voldoende behartigd worden door andere betrokken instanties en ziet daarom af van een inhoudelijke reactie.	3003
Indiener heeft geen opmerkingen ten aanzien van de Omgevingsvisie, maar kijkt enthousiast uit naar toekomstige ontwikkelingen en resultaten, wens provincie Limburg veel succes bij het verdere implementatieproces en is verheugd over toekomstige betrokkenheid en informatie-uitwisseling.	3008
Aangezien op basis van de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg 2020 geen grensoverschrijdende effecten vastgesteld kunnen worden, heeft indiener geen bezwaar tegen de visie en bijbehorend plan-MER.	3009
Indiener heeft geen bezwaren tegen voorliggende planstukken. Indiener is positief over de in de Omgevingsvisie geschetste ontwikkelingen op het gebied van natuur en klimaat.	3014
De indiener heeft geen opmerkingen aangezien Omgevingsvisie geen strijdigheden met eigen beleid bevat. Indiener stelt dat grensoverschrijdende aspecten op meerdere plekken benoemd worden.	3017

Standpunt GS
We nemen het voor kennisgeving aan. Het proces van co-creatie waarmee deze Omgevingsvisie tot stand is gekomen had uiteraard tot doel te komen tot een gedragen visie en we zijn blij te vernemen dat ook wordt ervaren dat de Omgevingsvisie Limburg goed aansluit bij de visies en andere beleidsdocumenten van onze partners en stakeholders in binnen- en buitenland. Ook na het vaststellen van de Omgevingsvisie Limburg blijft participatie een belangrijk aspect. In de Omgevingsvisie geven wij hieraan uiting met een beschrijving van de Limburgse (uitvoerings)principes.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Concretisering, interpretatie en abstractie Omgevingsvisie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt de nieuwe ontwerp-Omgevingsvisie een hoger abstractie niveau heeft dan POL2014. Indiener ziet hierin meer beleidsruimte en beleidsvrijheid voor gemeenten. Indiener hoopt dat de bestaande en/of nieuwe provinciale verordeningen deze ruimten niet gaan beperken.	1026
Indiener geeft aan dat nog niet duidelijk is of en in hoeverre er sprake is van grensoverschrijdende effecten als gevolg van hetgeen is opgenomen in de Omgevingsvisie. Indiener verzoekt daarom eventuele grensoverschrijdende effecten toe te lichten en af te stemmen conform het staatsverdrag.	3006
Indiener stelt dat Omgevingsvisie door brede opzet geen concrete aanknopingspunten biedt voor welke keuzes gemaakt gaan worden.	5003
Indiener geeft aan de Omgevingsvisie op punten onduidelijk te vinden en stelt dat de visie op verschillende manieren ingevuld kan worden. De indiener stelt dat dit voor bedrijfsvoering (akkerbouwbedrijf) mogelijk problemen oplevert.	5012
Indiener stelt dat de algemene bewoording in de Omgevingsvisie het lastig maakt om concreet te reageren.	5027
Indiener vindt dat de Omgevingsvisie te globaal qua opzet is en daarmee ruimte geeft voor interpretatie in de besluitvorming door andere bestuursorganen.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147, 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener is van mening dat op talloze onderdelen meetbare waarden, kaders, definities en concrete uitwerkingen ontbreken en vindt de visie daarom onduidelijk.	5113
Indiener constateert dat de Omgevingsvisie te veel bestuurlijke termen bevat die onduidelijkheden creëren en veel discretionaire bevoegdheden biedt en open staat voor velerlei interpretatie. Indiener vraagt een eenduidige omkadering om meervoudige interpretatie(s) te voorkomen.	5108
Indiener uit zijn zorg over hoe tegen visies wordt aangekeken. Gemeentelijke bestuurders wikken en wegen en vullen dit in naar hun eigen (goed)dunken zonder de burgers en hun zorgen daarin serieus mee te nemen. Indiener verwijst naar het artikel 'Neem het landschap nu eens serieus in ruimtelijk beleid' in gebiedsonwikkeling.nu van 8 juni 2020 door W. Bosschaart en K. van Knippenberg.	5108
Indiener stelt zich zorgen te maken over de kwaliteit, inhoud en daadwerkelijke uitvoering van de Omgevingsvisie omdat is gekozen voor een visie op hoofdlijnen waardoor teveel ruimte bestaat voor afwijkingen.	5128
Indiener stelt dat in de Omgevingsvisie de gemaakte keuzes zeer open zijn gehouden en dat meerdere uitleg daarvan mogelijk is. Hierdoor is juiste interpretatie onmogelijk. Dit maakt de Omgevingsvisie zwak. Indiener verwacht van de provincie een duidelijke visie met duidelijke kaders.	5156

Standpunt GS

De Omgevingsvisie Limburg heeft een strategisch lange termijn karakter. De Omgevingsvisie geeft op heel veel terreinen richting, beschrijft hierbij onze rol en het provinciaal belang, maar laat ook ruimte. Bij dit strategische lange termijn karakter past het feit dat de Omgevingsvisie richting geeft, maar ook ruimte laat om lokaal, binnen het kader dat de Omgevingsvisie schetst, verdere afwegingen te maken.

De aard van een strategische lange termijn visie maakt dat de visie een hoog abstractieniveau kent en gebiedsgericht en thematisch verder wordt geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma of in regionale uitwerkingen, in samenspraak met onze partners. Concrete kaders die effecten kunnen hebben op taken van gemeenten en activiteiten van burgers en bedrijven worden ter uitvoering van het in de Omgevingsvisie geformuleerde beleid opgenomen in de Omgevingsverordening. Zie ook de zienswijzebeantwoording op hoofdstuk 20 "Van doorwerking naar uitvoering".

Met betrekking tot monitoring en gebruik van bepaalde waarden, verwijzen we ook naar de Foto van de Leefomgeving als bijlage plan-MER die in het kader van deze Omgevingsvisie is uitgevoerd. Monitoring dient als input voor de Omgevingsvisie maar is niet in de tekst van de Omgevingsvisie zelf

beschreven, aangezien de monitoring van bepaalde gegevens al snel achterhaald is en de Omgevingsvisie een langere termijn blik schetst.

De provincie hecht veel waarde aan een goede samenwerking met onze buitenlandse partners. Ook naast het proces van de Omgevingsvisie Limburg blijft grensoverschrijdende samenwerking van belang. Indien er ontwikkelingen zijn die grensoverschrijdende effecten hebben dan is het vanzelfsprekend dat wij onze partners hierover informeren en hierbij betrekken.

Een deel van bovenstaande indieners vraagt ook naar de gevolgen van de Omgevingsvisie voor agrarische bedrijven. Deze specifieke zienswijzen worden beantwoord in onderdeel 3.12 Hoofdstuk 12 Land- en Tuinbouw van deze Nota van Zienswijzen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Strijd om de ruimte en keuzes in de Omgevingsvisie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat er te weinig aandacht is voor spanningen en dilemma's om tot oplossingen te komen; waarbij vraagstukken wel worden geagendeerd, maar nog uitgewerkt dienen te worden.	1001, 1005, 1024
Indiener stelt dat de overkoepelende opgave van de concurrentie om ruimte een heldere visie en kaderstelling op hoofdlijnen op provinciaal niveau verdient, met strategische keuzes en prioriteiten. Bij voorkeur beperkt dit zich niet tot het landelijk gebied alleen, maar wordt vanuit een integraal perspectief ook de ontwikkelingen en kansen in het verstedelijkt gebied meegenomen. Indiener geeft aan dat de regio deze verfijning van keuzes en prioriteiten op basis van identiteit en kenmerken van een gebied graag in samenspraak met de provincie wil uitwerken.	1009, 1017, 1025
Indiener stelt dat de hoe-vraag en mogelijke spanningen en dilemma's door het agenderende karakter van Omgevingsvisie weinig in beeld komen. Indiener geeft aan dat bij concrete uitvoering nog veel onduidelijk is en opgelost zal moeten worden.	1010
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie uitstraalt dat alle opgaves (mits integraal aangepakt) allemaal kunnen landen in het gebied (terwijl dit binnen het Nationaal Landschap Zuid-Limburg niet altijd meer mogelijk is). Indiener is van mening dat aandacht moet zijn voor de contradicties en dilemma`s en dat er soms keuzes gemaakt moeten worden. Deze scherpte wordt volgens de indiener gemist. Indiener doet het voorstel om middels een ontwerpend onderzoek te verkennen wat de mogelijkheden zijn voor de grootschalige ruimte vragende ontwikkelingen.	1019
Indiener vindt dat er te weinig keuzes worden gemaakt of sturing gegeven in de Omgevingsvisie. Indiener vraagt zich af of het toekomstbeeld van elk beleidsveld verenigbaar is. Indiener stelt dat er keuzes gemaakt moeten worden en dat beschreven moet worden hier mee om te gaan. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie hierop aan te passen. Indiener vraagt zich af of alle opgaven verenigbaar zijn en naast elkaar kunnen bestaan en gerealiseerd kunnen worden. Indiener geeft aan dat dit een utopie lijkt.	1020
Indiener constateert dat bij de ambities op de verschillende thema's de mogelijke spanningen met andere thema's en dilemma's om tot oplossingen te komen te weinig aandacht krijgen. Daarmee heeft de Omgevingsvisie en de daarin opgenomen regiovisie Zuid-Limburg meer het karakter van een agenda dan van een concreet beleidsstuk. De gevolgen van de energietransitie voor de kwaliteiten van het Nationaal Landschap, de gewenste landbouwtransitie en de gevolgen daarvan voor de agrarische sector, de uitdaging om de perifere centra multimodaal te ontsluiten, zijn duidelijke voorbeelden van vraagstukken die nog moeten worden uitgewerkt.	1024
Indiener geeft wel aan dat bij het abstractie niveau van de Omgevingsvisie geen echte keuzes zijn gemaakt (zoals bij duurzaamheid en energie).	1026
Indiener ondersteunt de visie dat de kenmerken en identiteit van gebieden centraal moet staan. Indiener stelt dat dit betekent dat een gebiedsgerichte aanpak noodzakelijk is en dat ruimte moet bestaan voor maatwerk. Indiener verzoekt op te nemen hoe dit maatwerk wordt toegepast. Hierbij dient aandacht	1028

te zijn voor de samenhang tussen de thematische ambities en keuzen, de status van de gekozen provinciale belangen en de gedachte achter de Omgevingswet (zoveel en zo laag mogelijk decentraal). Indiener is van mening dat dit maatwerk lokaal moet kunnen worden toegepast.	
Voor de verschillende thema's zijn ambities en denkrichtingen aangegeven, waarmee indiener het eens is. Echter, de mogelijke spanningen en dilemma's om tot oplossingen te komen, krijgen te weinig aandacht. De gevolgen van de energietransitie voor de kwaliteiten van het nationaal landschap, de gewenste landbouwtransitie en de gevolgen daarvan voor de agrarische sector, de uitdaging om perifere centra multimodaal te ontsluiten, zijn voorbeelden van vraagstukken die nog moeten worden uitgewerkt. Daarmee heeft de Omgevingsvisie volgens de indiener meer het karakter van een agenda dan van een concreet beleidsstuk.	1031
Indiener is van mening dat de visie nauwelijks/geen keuzes maakt bij belangentegenstellingen en daarmee ruimtelijk nauwelijks sturend is. Veel keuzes en te nemen maatregelen worden doorgeschoven naar uitwerkingsprogramma's (bijv. programma's Bossen, Natuur, Water en RESsen) en de Omgevingsverordening.	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener stelt vast dat ten aanzien van de keuzes in het buitengebied heel veel open wordt gehouden. De echte keuzes ontbreken vaak en het instrumentarium dat invulling moet geven aan de te maken keuzes wordt niet benoemd.	2011
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie in hoge mate tijdgeest ademt en nobele uitgangspunten heeft. Indiener vindt dat de overheid zich moet richten op het algemeen belang dat nuttig, gewenst of nodig is voor het welzijn van de bevolking en dat dit een zorgvuldige omgang met de ruimte impliceert.	2012
Indiener doet de aanbeveling om meer naar duidelijke uitgangspunten toe te schrijven. Indiener stelt dat er tussen de uitgangspunten te weinig keuze wordt gemaakt.	2014
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie de keuzes en concrete maatregelen doorschuift naar programma's en de Omgevingsverordening en vindt niet de bedoeling van een strategisch plan.	2015
Indiener mist concretisering en doelstelling.	2016
Indiener denkt dat in het buitengebied niet voor alle ambities ruimte is, ook niet voor de kringlooplandbouw of natuur inclusieve landbouw welke 20% meer ruimte vraagt dan de huidige vorm van productie. Indiener verzoekt om keuzes en ruimtelijke planvorming omdat functies nu niet optimaal geordend zijn.	2016
Indiener vindt dat het in de Omgevingsvisie ontbreekt aan visie (zijnde: een inspirerend, uitdagend en dynamisch beeld van de toekomst; een ambitieus en collectief gedeeld beeld, dat perspectieven biedt over een periode van ten minste drie tot vijf jaar). Indiener constateert dat het collectieve beeld volledig ontbreekt, dat er geen keuzes zijn gemaakt en dat het heel oppervlakkig is. Indiener vraagt om het creëren van duidelijkheid, om het maken van keuzes en het scheppen van een duidelijk beeld met kaders.	5060
Indiener plaatst vraagtekens bij de uitvoerbaarheid van de ambities op de verschillende thema's, omdat een groot aantal van deze om ruimte van het buitengebied vraagt. Indiener stelt dat het buitengebied al 'te vol' is en de landbouwgronden nu als wisselgeld voor alle andere activiteiten worden ingezet.	5087
Indiener stelt dat de inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie met enige regelmaat naïef is.	5103
Indiener stelt dat de maatschappelijke opgaven en ambities per thema goed worden weergegeven, maar dat de Omgevingsvisie nauwelijks sturend is omdat het nauwelijks/geen keuzes maakt bij belangentegenstellingen. Daadwerkelijke keuzes en te nemen maatregelen worden doorgeschoven naar uitwerkingsprogramma's.	5104
Indiener is van mening dat er onvoldoende keuzes worden gemaakt (richting natuur en milieu) bij belangentegenstellingen en dat daarmee (ruimtelijk) onvoldoende gestuurd wordt.	5106
Indiener constateert dat de Omgevingsvisie nauwelijks keuzes maakt bij belangentegen-stellingen en daardoor weinig sturend is. Indiener vraagt om keuzes te maken. Profitlandbouw én profiteconomie en een gezonde leefomgeving/natuur gaan niet altijd of overal samen. Indiener stelt dat het in de Omgevingsvisie geschetste toekomstbeeld niet zonder duidelijke keuzes waargemaakt kan worden.	5109

Indiener signaleert dat de Limburgse principes goed aansluiten bij het streven van de toeristische sector. In de uitwerking mist indiener op enkele plaatsen de feitelijke keuzes.	5149
Indiener mist in de ambities van de Omgevingsvisie de ruimtelijke claims daarvan en wie die ruimten moet leveren.	5154

Standpunt GS
Zoals aangegeven in het voorgaande antwoord heeft de Omgevingsvisie als strategische lange termijn visie een hoog abstractieniveau. Zoals beschreven in de inleiding en in hoofdstuk 20.4 en 20.5 van de Omgevingsvisie, kiezen we voor een Omgevingsvisie op hoofdlijnen zodat er ruimte is om in samenhang met de bestuurscyclus accenten en prioriteiten te bepalen. Dit, in combinatie met het modulaire karakter van de Omgevingsvisie, maakt het mogelijk de Omgevingsvisie actueel te houden.

De transities en opgaven waar we voor staan komen met verschillende soorten ruimtevragen en bijbehorende spanningen en dilemma's. Deze ruimtevragen, spanningen en dilemma's worden aangekaart in de Omgevingsvisie en waar mogelijk ook al geduid. Niet voor niets hebben we als onderdeel van de totstandkoming van de Omgevingsvisie een Nota Omgevingsdilemma's opgesteld. De Omgevingsvisie maakt keuzes waar mogelijk, geeft voor een deel van deze dilemma's al een richting en benoemt het instrumentarium op hoofdlijnen. De visie wordt gebiedsgericht en thematisch verder geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma of regionale uitwerkingen in samenspraak met onze partners (zie ook antwoord op vorige blok zienswijzen).

Daarnaast is de exacte ruimtevraag voor verschillende opgaven en transities nog niet te duiden. Er lopen diverse processen, waaronder de RES-sen en PES, waarbij uitkomsten uit de processen invloed kunnen hebben op de Omgevingsvisie. We vinden het belangrijk niet vooruit te lopen op de uitkomsten van deze processen.

Uiteraard kunnen niet alle ontwikkelingen overal en tegelijkertijd plaatsvinden. De Omgevingsvisie geeft op hoofdlijnen een koers voor de toekomst, maar geeft geen universele aanpak voor de diversiteit aan prachtige gebieden die Limburg kent. Om recht te doen aan deze diversiteit en om maatwerk te bieden, zullen keuzes en afwegingen inclusief de inzet van instrumentarium, met behulp van de Limburgse principes en procesmatige uitgangspunten omschreven in de Omgevingsvisie, gebiedsgericht worden gemaakt. Dit alles kijkend naar de kwaliteiten, de mogelijkheden, onmogelijkheden, kansen en uitdagingen in verschillende gebieden. Zoals ook aangegeven bij de procesmatige uitgangspunten in hoofdstuk 20.1 van de Omgevingsvisie: "Opgaven kunnen verschillen per regio, de te maken keuzes zijn dan ook vaak gebiedsspecifiek".

Uiteindelijk komen verschillende opgaven en transities samen in gebieden. Zoals we ook aangeven in hoofdstuk 15 van de Omgevingsvisie kiezen we er "in het belang van een kwaliteitsvol landschap ...voor om de grote ruimtelijke opgaven op het gebied van natuur, water, energie, landbouw en landschap in samenhang te bezien en aan te pakken via een integrale, gebiedsgerichte benadering. Dit samen met de verschillende maatschappelijke partners". Zo worden bijvoorbeeld met de aanpak voor de voorlopige NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg opgaven verbonden en in samenhang opgepakt.

Ook wordt vanuit de provincie een ontwerpend onderzoek uitgevoerd die inzicht zal bieden in de toekomstige ruimtevraag in Limburg, gebaseerd op onder andere het geformuleerde beleid in de Omgevingsvisie. De verkenning hiervan vindt plaats en zal na vaststelling van de Omgevingsvisie worden uitgevoerd.
Overigens maakt het modulaire karakter van de Omgevingsvisie het mogelijk de visie na vaststelling ook op onderdelen te actualiseren en bij te sturen. Zo kan ingespeeld worden op de dynamiek in de samenleving.

Zie ook antwoord op het blok "Concretisering, interpretatie en abstractie Omgevingsvisie" hierboven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Integraliteit</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat niet bij ieder thema de relaties met andere thema's of vraagstukken in de volle breedte zijn opgezocht en vraagt aandacht voor integraliteit en het in samenhang oppakken van bestaande en nieuwe (maatschappelijke) vraagstukken.	1008
Indiener vindt dat de koppeling van opgaven met thema's explicieter en beter kan; met name de koppeling van sociaal-maatschappelijke opgaven, circulaire economie en klimaatadaptatie met het thematische deel. Een betere koppeling draagt bij aan de integraliteit van de Omgevingsvisie zoals beoogd door de Omgevingswet.	1012, 1013
Indiener mist op onderdelen de integraliteit van de opgaven in de fysieke omgeving.	1014
Indiener stelt dat er in de integraliteit van het stuk nog winst valt te behalen. Doordat keuzes niet doorwerken in alle thema's zal dit in de uitvoering voor onduidelijkheden zorgen over de gemaakte keuzes volgens indiener.	1016
Indiener vindt dat de Omgevingsvisie sectoraal is opgezet waardoor samenhang en integraliteit tussen de hoofdstukken ontbreekt, zoals die met de invoering van de Omgevingswet wordt beoogd. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie hierop aan te passen.	1020
Indiener geeft aan dat in het tweede deel van de ontwerp-Omgevingsvisie het bovenregionale perspectief en de Euregionale verbindingen en kansen naar voren komen. Indiener pleit ervoor om ook in het eerdere deel van de Omgevingsvisie sterker te verbinden met het toekomstbeeld en de opgaven en aanpak.	1024
Indiener signaleert potentiële tegenstrijdigheden, dan wel het niet maken van kansrijke koppelingen. Indiener benoemt deze punten vervolgens apart.	5149

Standpunt GS
Het verbinden van verschillende thema's en opgaven met elkaar, gebeurt in de gebiedsgerichte gedeelte van de Omgevingsvisie: hoofdstuk 17, 18 en 19. Om de integraliteit van de Omgevingsvisie te borgen, hebben we ook in het thematische deel kruisverwijzingen gelegd tussen onderwerpen die elkaar raken. Uitwerkingen vinden daarnaast ook plaats in gebiedsgerichte uitwerkingen zoals in de voorlopige NOVI-gebieden de Peel en Zuid-Limburg.
In alle hoofdstukken wordt daarnaast de koppeling gelegd naar de diverse opgaven waar we in Limburg voor staan. In hoofdstuk 1 zijn deze opgaven globaal beschreven, maar per thema zijn specifieke accenten of aandachtspunten voor het thema ook benoemd.

We onderkennen dat de kruisverwijzingen en koppelingen tussen verschillende thema's niet uitputtend zijn. Het feit dat koppelingen tussen verschillende thema's niet altijd expliciet in de tekst worden gelegd, betekent echter niet dat deze er niet zijn. De Omgevingsvisie legt zo veel mogelijk koppelingen tussen verschillende thema's, ambities en opgaven, maar streeft er niet naar hierin uitputtend te zijn aangezien de koppelingen tussen thema's en opgaven op allerlei mogelijke vlakken liggen en ook per ontwikkeling, opgave en ambitie bekeken zullen moeten worden. De Limburgse principes uit hoofdstuk 3 en de procesmatige uitgangspunten beschreven in hoofdstuk 20 van de Omgevingsvisie, helpen bij deze integrale benadering van verschillende opgaven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Verhouding tussen onderwerpen

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat mobiliteit en bereikbaarheid voorwaardenscheppend zijn voor veel ontwikkelingen en daarom integraal in alle facetten van de Omgevingsvisie dient te worden meegenomen.	1029, 1030
Indiener mist een prioriteitenlijst. Indiener ziet zelf prioriteit voor bestaande knelpunten als stikstof, vervuilende agrarische bedrijvigheid en het Natuurnetwerk / Groenblauwe mantel.	2016
Indiener verzoekt de provincie expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat woon- en leefomgeving topprioriteit heeft in combinatie met natuur en landschap.	5016
Indiener vraagt durf om te kiezen voor een toekomstbestendig Limburg. Hiervoor is het volgens indiener nodig om vitale natuur op nummer 1 te zetten. Indiener roept de provincie op om een voorbeeldfunctie in te nemen, ook binnen Europa. Indiener constateert veel druk op de fysieke leefomgeving.	5109

Indiener benoemt natuur, landschap, water en bodem als essentiële belangen die in haar ogen meer aandacht dienen te krijgen.	
Indiener stelt voor natuur, landschap, water en bodem kaderstellend te maken bij de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie.	5118
Indiener verzoekt een gezondheids- en natuurbevorderende Omgevingsvisie te maken.	5152
Indiener verzoekt expliciet in de Omgevingsvisie op te nemen dat woon en leefomgeving in combinatie met natuur en landschap topprioriteit hebben ten opzichte van het thema economische ontwikkeling.	5182

Standpunt GS
Afwegingen worden gemaakt aan de hand van de Limburgse principes beschreven in hoofdstuk 3 van de Omgevingsvisie:

- We streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving
- De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal
- Meer stad, meer land
- We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds

Dit betekent ook dat er geen algemene prioritering zit tussen de verschillende thema's voor de hele provincie of dat één thema voorwaardenscheppend is boven andere thema's. Ook de volgorde van de thema's in de Omgevingsvisie geeft geen prioritering. Afwegingen tussen verschillende thema's zullen worden gemaakt aan de hand van de Limburgse principes en met behulp van de volgende procesmatige uitgangspunten:

- de maatschappelijke opgaven en kansen staan centraal;
- samenwerking, participatie en eigenaarschap;
- we werken gebiedsgericht;
- we werken adaptief aan de opgaven;
- we werken als één overheid.

Per gebied en per ontwikkelingen zullen we zorgvuldig alle betrokken belangen afwegen, onder meer op het gebied van gezondheid, natuur, wonen, bodem, landschap, water, veiligheid, en de andere thema's die in de Omgevingsvisie terug komen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ontwikkelen afwegingskader</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de Omgevingsvisie weinig sturing geeft om de grote transities in goede banen te leiden en pleit daarom om de Omgevingsvisie aan te vullen met afwegingskaders om zo de ingewikkelde keuzes die in het verschiet liggen te kunnen maken.	1009
Indiener beveelt aan om een afwegingskader te ontwikkelen op basis waarvan initiatieven worden getoetst (nadere uitwerking in uitwerkingsprogramma's en vastlegging in de Omgevingsverordening).	2002, 2005, 2008, 2013, 2014, 2015, 5106
Indiener stelt: Ontwikkel een afwegingskader voor omgevingskwaliteit op basis waarvan initiatieven worden getoetst. Dit afwegingskader zou naar de mening van indiener in programma's moeten worden uitgewerkt en te worden vastgelegd in de Omgevingsverordening.	5118
Indiener is van mening dat een afwegingskader in de Omgevingsvisie ontbreekt indien verschillende thema's (bijv. woon & leefomgeving versus economie) met elkaar botsen en beide een claim leggen op dezelfde fysieke ruimte.	5182

Standpunt GS
Bij uitwerkingen van de Omgevingsvisie is het van belang dat we de Limburgse principes goed kunnen hanteren. Hierbij is flexibiliteit, gebiedsgericht werken en participatie van belang. Een vast afwegingskader biedt deze flexibiliteit, gebiedsgericht werken en participatieve mogelijkheden niet altijd. We maken daarom geen één uniform afwegingskader, maar hanteren instrumenten voor

verschillende thema's die voor de opgaven behorende bij deze thema's relevant zijn. Denk hierbij aan een Zonneladder voor Energie, het kader van het integraal programma mobiliteitsopgaven Limburg (IPML), en de Ladder van Duurzame verstedelijking.

Zie ook het vorige antwoord.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Verhouding deel A (thematische deel) en B (gebiedsgericht deel)</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af welke rol het gebiedsgerichte deel speelt ten opzichte van het geheel en welke gelaagdheid er in de verschillende onderdelen aanwezig is.	1003
Indiener stelt dat dat in deel A en B ontbreekt aan prioritering en/of toetsing van de gebiedsgerichte beschrijving voor Midden-Limburg in deel B ten opzichte van deel A.	1003
Indiener verzoekt de provincie om bestaande regionale visies en afspraken op grond van POL2014 een stevigere en prominentere plek in de Omgevingsvisie te geven. Een duidelijke koppeling met de thematische hoofdstukken en de regionale hoofdstukken ontbreekt.	1009, 1017, 1025
Wat de indiener betreft zouden regionale verschillen sterker tot uiting mogen komen bij de thematische beschrijvingen van de opgaven en ambities en niet alleen beperkt moeten blijven tot het gebiedsgerichte deel. Indiener herkent zich niet in een aantal generieke beschrijvingen van thema's (bijvoorbeeld bij wonen, werklocaties, mobiliteit en energie) en heeft de indruk dat deze gekleurd zijn vanuit het Zuid-Limburgse perspectief. Indiener pleit ervoor om de regionale verschillen te blijven respecteren en ruimte te bieden voor maatwerk c.q. oplossingen die passen bij de opgaven en ambities van de verschillende regio's.	1009, 1017, 1025
Indiener stelt dat de deel A en deel B (regiovisie Zuid-Limburg) niet altijd in lijn zijn (bijv. voor de thema's energie en mobiliteit). Het is voor de indiener niet duidelijk wat in dat geval leidend is.	1010
Indiener vraagt nadrukkelijk aandacht ervoor door de opzet van een tweeledige opzet (thematisch en gebiedsgericht) onduidelijkheden kunnen ontstaan bij de implementatie van de Omgevingsvisie op regionaal, lokaal en/of projectniveau en in de vertaling in de Omgevingsverordening Limburg.	1012, 1013

Standpunt GS
Zoals is beschreven in de leeswijzer van de Omgevingsvisie, bestaat de Omgevingsvisie Limburg bestaat uit twee delen: een thematisch deel en een gebiedsgerichte kijk op deze thema's. Het thematische deel gaat gedetailleerd in op de opgaven en ambities voor de verschillende thema´s en beschrijft zaken die voor heel Limburg gelijk zijn. Desalniettemin wordt in de thema's ook gekeken naar regionale verschillen. Om dit te verduidelijken voegen we 1 zin toe aan de leeswijzer.

Opgaven, ambities of rollen beschreven in Deel A gelden dan ook voor de hele provincie, óók als ze niet expliciet benoemd worden in het gebiedsgerichte deel. Er bestaat geen 'rangorde'/gelaagdheid tussen deel A en deel B.

De thematische hoofdstukken zijn het hart van de Omgevingsvisie en geven een algemeen, globaal beeld van de provincie. De regiovisies laten regionale verbijzonderingen zien en zijn daarmee een gebiedsgerichte doorvertaling van het thematische deel. De regiovisies geven de gebiedsgerichte verschillen aan en hebben aandacht voor de accenten die in de gebieden spelen.
Deel B is gedetailleerder dan deel A doordat deel B gezamenlijk met de regio's is opgesteld en ook aansluit bij het door de regio's gekozen abstractieniveau. Dit betekent ook dat deel A en deel B niet strijdig zijn, maar wel van abstractieniveau en qua accent verschillen om aan te sluiten bij hetgeen er in de regio's speelt.

We herkennen ons niet in het beeld dat de themabeschrijvingen gekleurd zijn vanuit het Zuid-Limburgse perspectief. Het proces voor de totstandkoming van de Omgevingsvisie Limburg is daarnaast nadrukkelijk gericht op co-creatie. Hierbij hebben stakeholders vanuit de verschillende

regio's (en daarbuiten) deelgenomen. We vinden het heel belangrijk regionale verschillen te respecteren. Om deze reden wordt de Omgevingsvisie gebiedsgericht en thematisch verder wordt geconcretiseerd, onder meer in programma's zoals het Waterprogramma en het Natuurprogramma of in regionale uitwerkingen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in de Introductie bij de leeswijzer:

Het thematische deel gaat gedetailleerd in op de opgaven en ambities voor de verschillende thema´s en beschrijft zaken die voor heel Limburg gelijk zijn. **Desalniettemin wordt in de thema's ook gekeken naar regionale verschillen.** Opgaven, ambities of rollen beschreven in dit gedeelte gelden dan ook voor de hele provincie, óók als ze niet expliciet benoemd worden in het gebiedsgerichte deel.

<u>Toonzetting Omgevingsvisie</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat Omgevingsvisie meer beperkingen en restricties uitademt dan het denken in kansen en mogelijkheden.	5003

Standpunt GS
We vinden het jammer dat de Omgevingsvisie wordt ervaren als een document met veel beperkingen en restricties. Met de Omgevingsvisie hebben we een visie neer willen zetten die richting geeft, aangeeft wat niet mogelijk is, maar bovenal ook ruimte laat voor welke mogelijkheden en kansen er wel zijn. Dit is ook iets wat we laten doorklinken in onze Limburgse principes en de procesmatige uitgangspunten voor verdere samenwerking. Deze principes en uitgangspunten, gaan uit van een benadering die kijkt naar de onmogelijkheden, maar zeker ook de mogelijkheden, kansen, opgaven en kwaliteiten van gebieden. Dit komt ook terug in het Toetsingsadvies over het milieueffectrapport dat de Commissie voor de Milieuffectrapportage uitbracht over het Plan-MER van de Omgevingsvisie: "De huidige visie bevat, zoals aangegeven, de principes en procesbesluiten. In het vervolg kunnen nog concrete kaderstellende besluiten genomen worden …".

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de Omgevingsvisie vrij algemeen is opgesteld met nauwelijks concrete voorbeelden. Overheden en (markt)partijen kunnen van voorbeelden gebruik maken. Er worden drie casussen in de gemeente Kerkrade genoemd die voorbeeld zijn van mogelijkheden om zonnepanelen verplicht te stellen (bij blz. 66 bedrijventerreinen), circulaire economie en transformatie en ketenbenadering (bij circulaire economie) en gebiedsgerichte aanpak bij gezondheid en sociale opgaven (bij blz. 45 gezondheid).	1008

Standpunt GS
Voorbeelden en best practices dienen inderdaad als mooie inspiratie voor overheden en (markt)partijen. Het karakter en abstractieniveau van de Omgevingsvisie leent zich niet om constant voorbeelden te benoemen. In de Omgevingsvisie benoemen we uiteraard wel voorbeeldconcepten bijv. i.r.t. energietransitie en landbouwtransitie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Het is indiener niet duidelijk welke formele status de Omgevingsvisie heeft en welke samenhang er is met andere ruimtelijke plannen. Indiener verzoekt daarom om een beschrijving, bij voorkeur in het Duits, van de relaties tussen de verschillende instrumenten en niveaus van het Nederlandse ruimtelijke ordeningssysteem.	3002

Standpunt GS
Algemene informatie over het stelsel van de Omgevingswet inclusief de instrumenten onder de Omgevingswet, zoals de Omgevingsvisie, is te vinden op de website van de Rijksoverheid: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/omgevingswet en https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/

Helaas is deze informatie niet beschikbaar in het Duits. Informatie over wetgeving en het stelstel van de Omgevingswet komt vanuit de Nederlandse Rijksoverheid. Uiteraard staan wij, voor zover mogelijk, wel altijd open voor het geven van een toelichting over dit stelsel in het Duits.

Voor wat betreft de Omgevingsvisie Limburg, hiermee is geanticipeerd op de inwerkingtreding van de Omgevingswet. Hierbij is bij het opstellen van de Omgevingsvisie rekening gehouden met de kaders voor een dergelijke visie zoals de Omgevingswet ze stelt.
In het kader van deze Omgevingswet, heeft ook de Rijksoverheid een Omgevingsvisie opgesteld (de Nationale Omgevingsvisie. Deze is in het Duits te vinden op:
https://novistukken.nl/deutsch/default.aspx

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist op een aantal onderdelen de rol van de provincie, zoals ten aanzien van ondermijning, mobiliteit en landbouw.	1004

Standpunt GS
In de Omgevingsvisie streven we naar een goede definitie en beschrijven van onze rolbepaling voor de verschillende thema's. Voor de rolbepaling op de bovengenoemde thema's hebben we dit gedaan in de hoofdstukken Veiligheid en Gezondheid (Ondermijning), Mobiliteit en Land- en Tuinbouw. Verdere uitwerking van deze thema's volgt in verschillende programma's en beleidskaders.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Ruimtelijke gevolgen van de coronacrisis</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de uitgangspunten van de ontwerp-Omgevingsvisie ingrijpend kunnen veranderen als gevolg van de effecten van de coronacrisis.	1003
Indiener geeft aan de effecten van corona nog niet bekend zijn en dat we gezamenlijk moeten blijven optrekken om stad en regio veilig en gezond door te ontwikkelen.	1010
Indiener vindt het onduidelijk wat de invloed van de huidige stand van corona is geweest op het ontwerp. Indiener stelt dat het gewenst is inzicht te hebben hoe covid19 de Omgevingsvisie beïnvloedt (prioritering/fasering?).	1015
Indiener stelt dat actualisatie van de Omgevingsvisie op korte termijn reeds aan de orde zal zijn. Indiener doelt hiermee op de coronacrisis en de grote (ruimtelijke) gevolgen. Indiener geeft o.a. als voorbeelden: het mobiliteitsvraagstuk (thuiswerken), groei van e-commerce en de gevolgen voor fysieke winkelvoorraad, consumentenbewustwording en vraag naar een meer duurzame en diervriendelijke productie. Indiener verwijst naar de zin op blz. 13: "het is in deze fase nog te vroeg om een compleet overzicht van de lange termijn effecten te hebben en deze volledig mee te nemen in het document" (verwijzend naar corona). Indiener stelt dat de zin suggereert alsof er in het rapport aandacht wordt besteed aan de coronacrisis terwijl dit niet zo is.	1027
Indiener vraagt om de negatieve effecten van corona en overtoerisme op de leefomgeving en gezondheid in steden als Maastricht en het landelijk gebied expliciet in kaart te brengen en te analyseren als basis voor richtinggevende voorstellen ter voorkoming en verbetering.	5107
Initiatiefnemer verzoekt om een aparte corona paragraaf in de definitieve provinciale Omgevingsvisie op te nemen met richtinggevende aanwijzingen en richtlijnen en te focussen op de maatregelen in het fysieke domein.	5107

Standpunt GS
Zoals we in hoofdstuk 1 van de Omgevingsvisie aangeven volgen “veranderingen en nieuwe ontwikkelingen … elkaar … in een snel tempo op en lijken zich steeds sneller te voltrekken. De wereld is constant in beweging en de kijk op 2030-2050 kan over een bepaalde tijd door nieuwe ontwikkelingen en inzichten nieuwe kansen laten zien. Zo is in 2020 door het coronavirus duidelijk gebleken dat er onvoorspelbare zaken gebeuren die grote invloed hebben op onze leefomgeving. Het vraagt ons om op een andere, wellicht meer flexibele wijze naar de toekomst te kijken”.

We weten uiteraard dat de coronacrisis verstrekkende gevolgen heeft. Niet alleen voor onze gezondheid, maar ook voor het hele maatschappelijke leven, inclusief de fysieke leefomgeving (zo werken we bijvoorbeeld meer vanuit huis en bestellen we veel online). Voor een visie op herstel en hervorming na de coronacrisis hebben we een Brede Economisch Sociale Taskforce (BEST) ingesteld. Deze taskforce heeft naar twee centrale vragen gekeken:
Wat is de impact van de coronacrisis op de Limburgse samenleving?
Wat kunnen de samenleving en de provincie doen om zo goed mogelijk te herstellen van de crisis? En wat moeten we eventueel anders doen dan voorheen?
In het op 8 oktober door deze taskforce gepubliceerde advies, zijn 10 aanbevelingen opgenomen. Met als de twee centrale denklijnen “koester de kracht van ontmoeting” en “bevorder samenwerking over grenzen heen”, zitten hier uiteraard ook raakvlakken met de fysieke leefomgeving. Allereerst is het van belang dat de provincie bepaalt in relatie tot haar partners welke rol zij in het geheel van aanbevelingen aanneemt. Dit is het onderwerp van een statenconferentie op 12.2.2021.

Waar vervolgstappen effect hebben op de (fysieke) leefomgeving en hetgeen staat beschreven in de Omgevingsvisie, kan dit leiden tot een actualisatie van de Omgevingsvisie. Het modulaire karakter van de Omgevingsvisie geeft hier ruimte voor. Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 van de Omgevingsvisie : “zo kunnen de eventuele gevolgen van deze en andere onvoorziene en nieuwe ontwikkelingen altijd een plek krijgen en worden aangepast aan de realiteit die dan bestaat”.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

<u>Diversen</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener heeft behoefte aan duiding van de verschillen tussen de Omgevingsvisie en POL2014. Waar zitten de verbeteringen? Indiener stelt dat het voor een burger ondoenlijk is om beide omvangrijke documenten te vergelijken. Indiener verzoekt om de verbeteringen in de Omgevingsvisie ten opzicht van het POL2014 te duiden.	5108

Standpunt GS
Zowel het POL2014 als de Omgevingsvisie Limburg zijn visies waarin veel verschillende onderwerpen aan bod komen. De Omgevingsvisie is een visie die niet enkel op het POL2014 is gebaseerd. Sinds vaststelling van het POL2014 hebben vanuit de provincie verschillende aanvullingen plaatsgevonden, en zijn beleidskaders en programma’s op- of bijgesteld (ditzelfde op Europees- en Rijksniveau). Dit op basis van o.a. maatschappelijke ontwikkelingen.

De Omgevingsvisie vervangt weliswaar het POL2014, maar is daarmee geen ‘verbetering’ van het POL2014. Het is een visie waarin een koers wordt uitgezet gebaseerd op basis van nieuwe inzichten en inbreng van geldend beleid dat in de periode 2014 – heden is vastgesteld. Het zou daarom onterecht zijn om het POL2014 en de Omgevingsvisie direct met elkaar te vergelijken. Wel is een overzicht toegevoegd aan het planMER (blz. 3) met daarin het overzicht van de beleidsnota’s die zijn meegenomen bij de totstandkoming van het planMER en de Omgevingsvisie. Daarnaast zit een beknopt overzicht met beleidswijzingen in de ontwerp-Omgevingsvisie ten opzichte van bestaand beleid als achtergrondinformatie bij de documenten die aan provincie Staten worden aangeboden bij de behandeling van de Omgevingsvisie. Hiervan kan de indiener ook kennisnemen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat aanvragen tot verandering in de leefomgeving moeten worden getoetst aan duidelijke meetbare voorwaarden. Indiener is van mening dat een motiveringsplicht een te ruim begrip is en zou moeten worden gerelateerd aan de impact van een ingreep op de leefomgeving, aantasting van kernkwaliteiten, milieu, enz. Hoe ingrijpender, hoe zwaarder de motiveringsplicht. Indiener vindt dat de regie volledig in handen moet zijn van de provincie.	5108

Standpunt GS
Het landschap wordt in de bestaande praktijk van het omgevingsrecht al zo ingevuld als de indiener wenst. Hoe zwaarder de ingreep, des te belangrijker de motivering. De beoordeling daarvan vindt plaats bij het opstellen en wijzigen van structuurvisies, bestemmingsplannen, omgevingsvergunningen, etc. (en na invoering van de Omgevingswet de instrumenten die uit die wet voortkomen). De regie daarover ligt soms bij de provincie, maar gemeenten hebben daar vaak ook zelfstandige bevoegdheden in, die de provincie dient te respecteren.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

2.23. Zienswijzen over de Kaartbeelden bij de Omgevingsvisie

Kaarten komen niet overeen met feitelijke situatie of andere vastgestelde documenten

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert dat de begrenzingen in de kaartbeelden nagenoeg volledig zijn overgenomen uit de kaartbeelden van het POL2014. Indiener stelt dat bij het overnemen van de contouren geen rekening is gehouden met de feitelijke situatie en het grondgebruik. Indiener vindt dat de provincie verzuimd heeft om de contouren in overeenstemming te brengen met de in het gebied aanwezige waarden en grondgebruik. Indiener vindt dat de zones in het POL2014 al foutief waren ingetekend en voor vaststelling van de Omgevingsvisie moeten worden gecontroleerd en aangepast.	5052, 5067, 5132, 5133, 5134, 5136, 5196, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener constateert dat de belijning en contouren op het kaartmateriaal vaak onlogisch is en geen rekening houdt met feitelijk gebruik en bestaande kadastrale grenzen. Indiener verzoekt het kaartmateriaal zorgvuldig te controleren op tekenfouten en de gebiedsbegrenzingen daarop aan te passen.	5073
Indiener stelt dat de begrenzing van het buitengebied van Weert op de kaart Landbouw in de ontwerp-Omgevingsvisie niet in overeenstemming is met het ter plaatse vigerende bestemmingsplan en stelt dat de visie het geldende bestemmingsplan moet volgen. Op de kaart landbouw is de begrenzing van het buitengebied gewijzigd en niet in overeenstemming met bestaande bestemmingsplan “woongebieden”.	5045, 5123, 5124, 5125, 5146, 5147 5201, 5204, 5208, 5210, 5213
Indiener stelt dat bij het kaartmateriaal geen gebruik is gemaakt van de meest actuele gegevens en verzoekt de provincie de actuele situatie op kaart te weergeven.	1009
McDonald’s Brunssummerweg De grens tussen de zone “Stedelijk gebied” en “Buitengebied” ligt thans voor deze vestiging van McDonald’s. Dit vindt indiener niet logisch. Voorgesteld wordt de zone “Stedelijk gebied” te verruimen zodat McDonald’s binnen deze zone komt te liggen. Bedrijf Einsteinstraat Het bedrijf dat onder aan de Einsteinstraat en langs de Binnenring is gevestigd ligt binnen de zone “buitengebied”. Dit betreft echter een bestaand bedrijf en planologisch is deze locatie bestemd voor bedrijvigheid. Indiener stelt voor om hier te kiezen voor de zone “Werklocatie”. Groenzone langs de Einsteinstraat De aanduiding ‘Natuurnetwerk’ langs de Einsteinstraat lijkt indiener wat zwaar aangezet. Deze strook grond heeft een normale groenbestemming en in deze zone ligt tevens een wooncomplex. Naar het oordeel van indiener hoort dit gebied gewoon tot het stedelijk gebied van Landgraaf. Buurt de Hopel In het gebied Gravenrode ligt de woonbuurt de Hopel. Deze buurt ligt deels binnen de zone “buitengebied” en deels binnen de zone “Natuurnetwerk Limburg”. Een groot deel van de bestaande bebouwing ligt binnen de zone “Natuurnetwerk Limburg”. Indiener vindt dit geen logische keuze en stelt voor om hier te kiezen voor de zone “buitengebied”.	1032
De woonwijk Laarveld is deels gepositioneerd in de zonering 'Woongebied'/ Bebouwd gebied - stedelijk (fase 1) en deels in de zonering Landelijk gebied - buitengebied (fase 2, 3 en 4). Indiener verzoekt voor het volledige plangebied van Laarveld de zonering te wijzigen in 'Woongebied'/ Bebouwd gebied - stedelijk. De uitbreiding Baetenhof in Tungelroy is volledig gepositioneerd in de zonering Landelijk gebied - Buitengebied. Indiener verzoekt voor dit gebied de zonering te wijzigen in 'Woongebied' / Bebouwd gebied - landelijke kern.	1030
Indiener verzoekt het perceel kadastraal benoemd in de zienswijze toe te voegen aan de landelijke kern, conform het geldende bestemmingsplan.	5176
Indiener geeft de locatie Bergervliet als concreet voorbeeld waar de begrenzing fout is, deze is aangeduid als ‘Buitengebied’ in plaats van ‘landelijke kern’. Er ligt namelijk een bouwvergunning en is opgenomen op de regionale woningbouwprogrammering.	1018
Indiener verzoekt de provincie om de functie wonen toe te kennen aan de percelen	5014

kadastraal benoemd in de zienswijze.	
Indiener verzoekt om nauw overleg te voeren over de exacte begrenzing.	1018
Indiener heeft de huiskavel liggen binnen de aanduiding bebouwd gebied- landelijke kern (bestemd voor bedrijven, economie, infrastructuur, verstedelijking en wonen) en indiener vindt het niet duidelijk of het bestaande agrarische bedrijf op deze locatie voortgezet kan worden.	5027
Indiener kan zich niet verenigen met de wijze waarop alle in de zienswijze vermelde gronden zijn aangeduid onder het POL2014 en de ontwerp-Omgevingsvisie. Indiener verzoekt daarom: - voor alle percelen welke in hoofdzaak gelegen zijn binnen de zone 'Buitengebied' de tekenfouten te herstellen en aan de gronden, waar op basis van de ontwerp-Omgevingsvisie de aanduiding 'Groenblauwe mantel' van toepassing is, de zone 'Buitengebied' toe te kennen. Indiener verwijst naar de specifieke percelen. - om het perceel, welke grenst aan de zone 'Buitengebied' en waar op basis van de ontwerp-Omgevingsvisie de aanduiding 'Groenblauwe mantel' van toepassing is, de zone 'Buitengebied' toe te kennen. Indiener verwijst naar het specifieke perceel.	5015
Indieners stellen dat de zoneringskaarten niet in overeenstemming zijn met de vigerende bestemmingsplannen of het feitelijk gebruik ter plekke van hun grondeigendom en maken zich zorgen over het gebruik van de betreffende gronden. Indieners verzoeken in dit kader de kaartenbeelden van de Omgevingsvisie in overeenstemming te brengen met het feitelijk gebruik, de onderliggende bestemmingsplannen en eventuele functieaanduidingen in de kaarten op te nemen.	5002, 5010, 5011, 5035, 5064, 5067, 5070, 5133, 5136, , 5178, 5187, 5196, 5198, 5199, 5200
Indiener vindt het kaartmateriaal te globaal. Indiener voorziet in de kaartbeelden beperkingen door zoneringen direct grenzend aan zijn bedrijf en zijn percelen. Indiener stelt dat een om- of beschrijving daarvan ontbreekt. Indiener stelt dat de lijnen relatief globaal zijn weergegeven.	5156
Indiener vraagt of de grenzen indicatief zijn en of deze nog kunnen wijzigen.	5027
Indiener stelt dat Omgevingsvisie viewer gedeeltelijk andere informatie bevat dan de SVREZL en SVWZL, in elk geval voor: - de aanduiding van Holtum Noord I als grootschalige logistieke locaties - de werklocaties Driehoek Rijksweg Zuid Sittard, - Groenseijkerstraat e.o. - Koplokatie IJzerenBrug - de omvang van de campus Chemelot - de omvang van Kantorenpark Sittard - de kantoorlocatie Mauritspark - bedrijvenstad Fortuna - Gardenz - Centrum Sittard Indiener stelt ook dat de aanduiding bedrijvigheid bij VDL Nedcar niet correspondeert met de kaarten bij het PIP. Indiener verzoekt de Omgevingsvisie-kaarten met de kaarten van de SVREZL, de SVWZL en het PIP VDL Nedcar in overeenstemming te brengen.	1024
Indiener stelt dat de zoneringen nader worden omschreven, maar dat het ontwerp geen kaart bevat van de verschillende in de zoneringen beschreven gebieden. De gebieden zijn wel duidelijk omschreven, maar het principe dat nieuwe stedelijke ontwikkelingen thuis horen in bestaand bebouwd gebied mag niet betekenen dat bestaande initiatieven, die niet in het bestaand bebouwd gebied maar wel liggen binnen de stedelijk contour (zoals die in eerdere provinciale omgevingsplannen is gehanteerd), om deze reden ter discussie worden of kunnen worden gesteld. Mochten zich ten opzichte van eerdere provinciale omgevingsplannen wijzigingen hebben voorgedaan, die de ontwikkelingsmogelijkheden binnen onze gemeente beperken, dan verwachten wij hieromtrent een tegemoetkomende houding uwerzijds zodat deze wijzigingen de door ons gewenste ontwikkelingen niet belemmeren.	1029
Indiener verzoekt om ter voorkoming van verwarring slechts een bestemming per perceel toe te kennen. Indiener heeft een lijst met landbouwpercelen toegevoegd.	5188

Indiener verzoekt om ten aanzien van de toekomstbestendigheid van het agrarisch bedrijf van indiener op de bedrijfslocatie de bestemming ‘buitengebied’ te hanteren.	5188
Indiener geeft aan dat het ontwerp-Omgevingsvisie kiest voor een nieuwe zonering, wat betekent dat concreet ten opzichte van andere-niet geactualiseerde- beleidsdocumenten? Indiener hoort graag hoe bij toekomstige planvorming met deze verschillen moet worden omgegaan.	1026

Standpunt GS
De kaarten bij de Omgevingsvisie zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen. Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

De kaarten die bij de ontwerp-Omgevingsvisie zijn aangeboden via ruimtelijkeplannen.nl en de polviewer.nl maken formeel geen onderdeel uit van de Omgevingsvisie. De aangeboden kaarten zijn ontleend aan de Omgevingsverordening Limburg 2014 en zijn, met aanpassing op de voorgestelde zonering in de Omgevingsvisie, als extra service ter ondersteuning van de visie als indicatieve kaarten aangeboden.
In het kader van de nieuw op te stellen Omgevingsverordening wordt al het kaartmateriaal geactualiseerd, waarbij alle binnengekomen zienswijzen op het kaartmateriaal ontwerp-Omgevingsvisie in acht worden genomen. Deze kaarten van de Omgevingsverordening zullen tevens als ondersteunend kaartmateriaal voor de Omgevingsvisie Limburg dienen zoals dat ook bij de Omgevingsverordening Limburg 2014 en het POL2014 het geval was.

Indien nodig zullen wij in overleg met u grenzen aanpassen.

Daar waar sprake is van agrarische bedrijven binnen landelijke kernen zullen wij indien mogelijk de kaart aanpassen.

Daar waar sprake is van nieuwe bebouwing aansluitend op bebouwd gebied, zullen deze in het bebouwd gebied worden opgenomen.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel, als laatste alinea:

Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

<u>Onduidelijke kleurstelling kaartmateriaal / leesbaarheid kaartmateriaal</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat het kaartmateriaal een onlogische en onduidelijke kleurstelling heeft en dat dit voor verwarring en interpretatie- en denkfouten kan zorgen met betrekking tot gebruiksmogelijkheden in de verschillende zoneringen. Indiener stelt dat in afwijking van het POL2014 de provincie een zeer onlogische kleurstelling hanteert waarbij aan de meest belangrijke natuurgebieden in het Natuurnetwerk een lichtblauwe/lichtgrijze kleur is toegekend. Dit terwijl aan de Groenblauwe mantel een donkergroene kleur is gegeven. De indruk kan ontstaan, dat de belangen in de Groenblauwe mantel met name gericht zijn op natuurontwikkeling, terwijl in het Natuurnetwerk het belang van natuur is afgenomen. Indiener verzoekt om de kleurstellingen uit het POL2014 als uitgangspunt te hanteren.	5009, 5013, 5018, 5019, 5021, 5028, 5035, 5040, 5043, 5047, 5052, 5053, 5067, 5071, 5073, 5076, 5078, 5079, 5080, 5093, 5130, 5132, 5133, 5135, 5136, 5137, 5138, 5114, 5184, 5187, 5189, 5196, 5197, 5198, 5199, 5200, 5215
Indiener stelt dat de kleurkeuze (van ‘Natuurnetwerk’ en ‘Groenblauwe mantel’) verwarrend en onduidelijk zijn.	5023, 5028

Standpunt GS
Wij hebben ons bij het samenstellen van de kaarten zoveel mogelijk gehouden aan de standaard kleurgebruik die momenteel voor alle provincies wordt ontwikkeld in het kader van het nieuwe Digitaal Stelsel Omgevingswet. Wij begrijpen dat de kleuren soms onduidelijk zijn en voor verwarring kunnen zorgen. Wij zullen bij de definitieve Omgevingsvisie afwijken van de landelijke standaard voor provincies en voor een andere/eigen kleurstelling voor de kaarten kiezen. Wij nemen de door u gedane suggesties daarbij in overweging.

Voorstel aan PS
Bij de actualisering van al het kaartmateriaal te kiezen voor andere kleurstellingen en arceringen, om zo de interpretatie van de kaarten eenduidiger te maken en verwarring te voorkomen.

<u>POLviewer</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat zij én een groot deel van de agrariërs, de POLviewer niet als gebruiksvriendelijk ervaren. Indiener vindt dat de gebruiksvriendelijkheid moet worden verbeterd door een stappenplan toe te voegen aan de website waarin eenieder kaartmateriaal makkelijker kan vergelijken en de implicaties van wijzigingen kan inzien.	5132

Standpunt GS
Wij begrijpen dat het werken met de POLviewer niet voor iedereen even makkelijk is. De POLviewer beschikt over een hulpfunctie waarin kort en overzichtelijk de functionaliteiten van de viewer wordt uitgelegd.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt aandacht voor de nauwkeurigheid van de POLviewer.	1012, 1013

Standpunt GS
Op ruimtelijkeplannen.nl en polviewer.nl zijn de kaarten tot op perceelniveau te bekijken.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de in huidige kaart in de POLviewer meer differentiatie aan te brengen door de woonsferen weer te geven.	1012, 1013

Standpunt GS
Een detaillering in de kaarten voor woonsferen past niet in het abstractieniveau van de kaartbeelden bij een provinciale Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat er overlapping is tussen verschillende kaarten, zo komt de zone-indeling op kaart 2 en 10 terug. Volgens de indiener is dit niet gebruiksvriendelijk.	5023

Standpunt GS
Op kaart twee hebben we de algemene principes van Limburg in zonering aangegeven. Op de kaarten 3 t/m 14 hebben we een nadere invulling van deze zoneringen weergegeven.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat er geen relatie wordt gelegd tussen de kaartbeelden op ruimtelijkeplannen.nl en de tekst. Verder zijn de kaarten moeilijk leesbaar door het ontbreken van een legenda.	1004

Standpunt GS
Op ruimtelijkeplannen.nl is net als bij bestemmingsplannen een koppeling tussen kaart en tekst gemaakt door onder de functieknop ‘plekinformatie’ op de legenda te klikken waarna automatisch de bijbehorende tekst in een pop-up scherm of een nieuw tabblad verschijnt.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat de kaarten op detailniveau lastig te lezen waren. Indiener verzoekt om flexibiliteit als de kaarten behorende bij de brochure van de dóórontwikkeling van het Belevingspark De Meinweg en de subsidieaanvraag voor het participatief transitieproces Nationaal Park De Meinweg (in 2 bijlagen) verschillen ten opzichte van de Omgevingsvisie.	1029

Standpunt GS

Op ruimtelijkeplannen.nl en polviewer.nl zijn de kaarten tot op perceelniveau te bekijken. De ontwikkelingen in de Meinweg zijn tot stand gekomen onder het POL2014 en passen ook in de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Kaarten bij Regiovisies (in relatie tot POLviewer)
Zie ook de beantwoording van zienswijzen bij de Regiovisies Noord-, Midden- en Zuid-Limburg van hoofdstuk 18 en 19.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de kaartmaterialen in de POLviewer niet overeen komen met de vastgestelde thematische regionale structuurvisies zoals SVREZL, SVWZL, visie VTE en RES.	1016

Standpunt GS
De kaartbeelden behorende bij regionale structuurvisies zijn van een ander abstractieniveau dan de kaartbeelden bij de Omgevingsvisie en komen derhalve niet overeen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de kaarten uit de regiovisies niet zijn opgenomen in de POLviewer, dit zou het wel overzichtelijker maken.	1016

Standpunt GS
De kaarten bij de regionale visies zijn opgesteld in samenspraak met gemeenten uit de regio en zijn uitsluitend ter illustratie van de betreffende regionale visies. Ze hebben derhalve een andere status dan de zoneringskaarten en worden om die reden niet als kaart, maar uitsluitend als illustratie, in de POLviewer opgenomen. Er gaat geen werking uit van deze illustratieve regiokaarten.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat volgens het kaartmateriaal de kern Valkenburg aangeduid is als landelijke kern. Volgens de indiener is de kern Valkenburg echter geen standaard landelijke kern (door bijvoorbeeld het toeristische karakter, uitdagingen met betrekking tot de mobiliteit en betaalbaarheid van woningen) en past een aanduiding als stedelijk gebied beter. Indiener vindt dat er bij het onderdeel winkelgebieden geen specifieke plek is voorzien voor toeristische kernen, terwijl dit in SVREZL destijds bewust wel is gedaan. Steller vindt dat voorkomen moet worden dat door te sterke scheiding/stad/land/randen de ruimte van een hernieuwde uitvinding en dóórontwikkeling voor dit soort kernen beperkt wordt en verzoekt om de kern Valkenburg toe te voegen aan het stedelijke gebied of een aparte tussen categorie te benoemen.	1018

Standpunt GS
Deze regiokaart is in samenspraak met gemeenten in de regio opgesteld en illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio. Vanuit de zonering landelijke kern gaat geen beperking uit ten opzichte van landelijke kernen met een regionaal verzorgende functie. Zie ook de beantwoording van zienswijzen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering.

Voorstel aan PS

Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Gebruiksmogelijkheden kavels a.h.v. kaarten versus feitelijke situatie

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat zijn bouwkavels zijn vastgelegd in een bestemmingsplan van de gemeente. Bij de vaststelling hiervan heeft het provinciale beleid als uitgangspunt gediend met betrekking tot de situering en de bouw- en gebruiksmogelijkheden van de bouwkavel. Om deze getrapte wijze van beleidstoepassing goed vast te leggen in de ontwerp-Omgevingsvisie dient duidelijk te worden omschreven dat de gebiedsaanduidingen zoals die over individuele bouwkavels van bedrijven liggen voor wat betreft de gebruiksmogelijkheden, niet van toepassing zijn voor die agrarische bouwkavels. Indiener vraagt goed vast te leggen dat de onderliggende bestemmingsplannen de regels en gebruiksmogelijkheden voor de agrarische bouwkavels bevatten. Hierdoor wordt voorkomen dat er, bij een gebiedsaanduiding 'Natuurnetwerk', onnodige discussies ontstaan over de gebruiksmogelijkheden van gronden binnen een agrarische bouwkavel/bedrijf.	5009, 5013, 5018, 5019, 5021, 5023, 5028, 5035, 5043, 5047, 5052, 5053, 5067, 5071, 5073, 5080, 5093, 5132, 5133, 5135, 5136, 5137, 5138, 5184, 5187, 5189, 5196, 5200, 5215
Indiener adviseert om in Omgevingsvisie of Omgevingsverordening op te nemen dat “de werkelijke (veld)situatie (en/of ruimtelijk besloten) situatie leidend is voor het vormgeven van [het] beleid en besluiten”.	1009
Indiener vindt dat met de gebiedsaanduiding ‘Groenblauwe mantel’ richting wordt gegeven aan of geduid wordt op natuurlijke ontwikkelingen. Indiener geeft aan dat op diverse plaatsen in de Groenblauwe mantel sprake is van agrarische bedrijven, met aanwezige bebouwing en verharding en de benaming daardoor niet op zijn plaats is.	5132
Indiener verzoekt, conform de aanduiding in de bekendmaking, nadrukkelijk in de provinciale Omgevingsvisie te vermelden dat het gaat om 'indicatieve' kaartbeelden. De kaartbeelden hebben immers niet het karakter of de nauwkeurigheid dat hieraan enig recht of status moet kunnen worden ontleend.	1028
Indiener stelt dat onvoldoende helder is wat het doel van de kaarten is en de status van de verschillende aanduidingen die hiermee gegeven wordt. Voorkomen moet worden dat deze straks een formele status krijgen en beperkingen, danwel mogelijkheden creëren die door het ontbreken van detailniveau tot problemen gaan leiden, verzocht wordt om meer tijd te geven om op detailniveau via planviewer een nadere analyse te maken.	1018

Standpunt GS
De kaarten bij de Omgevingsvisie zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen. Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie. Zie ook de beantwoording van zienswijzen in hoofdstuk 3 Limburgse principes en algemene zonering.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:

De Omgevingsvisie is een visie in tekst en bevat geen specifiek kaartmateriaal. De begrenzingen van de zoneringen en andere werkingsgebieden die voortkomen uit de Limburgse principes en de uitwerkingen in de thema's in deze Omgevingsvisie, zullen verankerd worden in het kaartmateriaal behorende bij de Omgevingsverordening Limburg. Daarna dienen deze tevens ter ondersteuning voor deze visie.

<u>Contouren Groenblauwe mantel / aanduiding Groenblauwe mantel op percelen met agrarische, recreatieve of bedrijfsbestemming</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De indiener van mening dat een binnen de zienswijze op kaart aangeduid gebied niet als Groenblauwe mantel zou moeten worden aangemerkt.	5074
Indiener zou graag zien dat gebiedsaanduiding Groenblauwe mantel verwijderd wordt op percelen in eigendom van de indiener.	5037
Indiener verzoekt om de gronden van haar bedrijf die zijn gelegen in de "Groenblauwe mantel" (met de kadastrale aanduidingen zoals vermeld in haar zienswijze) te wijzigen in "buitengebied", omdat zij niet onwelwillend staat tegenover natuurinclusieve landbouw, maar dan wel op basis van keuzevrijheid. Indiener ervaart de huidige visie als dwingend en toekomstbelemmerend voor de bedrijfsuitvoering.	5051
Indiener stelt dat zijn glastuinbedrijf nu in de Groenblauwe mantel wordt geplaatst en vraagt zelf maatwerk te leveren en deze te schrappen zodat de glastuinbouwlocatie in "landelijk gebied-buitengebied' komt te liggen.	5092
Indiener constateert dat het zijn huiskavel en twee op afstand gelegen veldkavels in de Groenblauwe mantel liggen, waar dat voorheen overwegend bronsgroene landschapszone was. Indiener wil het belang duiden dat de uitgangspunten binnen de Groenblauwe mantel gelden niet conflicteren met de ruimte die geboden wordt voor externe vormen van veehouderij, zoals vrije uitloopruimte voor scharrelkippen.	5199
Indiener verzoekt provincie om percelen de aanduiding Buitengebied te geven en niet de aanduiding Groenblauwe mantel, conform het huidige en toekomstige gebruik en de geldende toestemming in het bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente Gulpen-Wittem, teneinde de boerderijcamping uit te breiden naar 25 standplaatsen.	5020
Indiener stelt dat het gedeelte van de vigerende agrarische bouwkavel gelegen binnen de aanduiding Landelijk gebied Groenblauwe mantel vanwege het bedrijfsmatige gebruik geen bijdrage kan leveren aan de doelstellingen van de groen blauwe mantel. Indiener verzoekt deze daarom aan te duiden als Landelijk Gebied –buitengebied-. Indiener verzoekt de 3 percelen die op grond van de ontwerp-Omgevingsvisie aangeduid worden als Landelijk gebied-Natuurnetwerk te wijzigen naar Groenblauwe mantel omdat zij deze landbouwkundig willen blijven exploiteren en vanwege de aanduiding in de Omgevingsvisie geen waardendrukkend effect willen hebben.	5069
Indiener constateert dat agrarische bouwkavel de aanduiding "Groenblauwe mantel" heeft gekregen. De aanduiding buitengebied grenst tot op 35 meter van de bedrijfslocatie. Een aanpassing van de begrenzing heeft daardoor voor het gebied weinig invloed, maar biedt cliënt wel de mogelijkheden om het agrarisch bedrijf goed te (blijven) exploiteren. Indiener stelt dat (ondanks de toelichting van provincie dat de kaart indicatief is), in de praktijk blijkt dat andere instanties de indicatieve begrenzingen als "harde lijn" verwerken in het verdere beleid. Mede daarom verzoekt indiener om de begrenzing van het gebied aan te passen.	5047
Indiener vraagt om een kleiner deel van zijn huiskavel binnen de Groenblauwe mantel te laten vallen.	5103
Indiener exploiteert een toekomst gericht landbedrijf en kan zich niet verenigen met ontwerp-Omgevingsvisie met bijbehorende Plan-MER.	5184
Indiener verzoekt provincie de aanduiding Groenblauwe mantel op de huidige bedrijfslocatie als ook de lus van de buitenring te verwijderen en de zonering werklocatie op te nemen.	5207
Indiener is het niet eens met enkele zaken in de visie die de gezonde ontwikkelingen van het bedrijf in de weg staan. Zowel aan de noord- alsmede de zuidzijde van de glastuinbouwlocatie is momenteel een procedure lopende voor aanpassing van het bestemmingsplan om het bedrijf ontwikkelingsmogelijkheden te bieden middels uitbreiding	5092

van de aanwezige glasopstanden. In het POL2014 werd destijds aangegeven dat de Bronsgroene begrenzingen indicatieve begrenzingen waren en dat gemeenten ten tijde van de actualisering van bestemmingsplannen maatwerk zouden kunnen bieden. In de praktijk wordt er vanuit gemeentes geen maatwerk geboden op dit punt.	
Indiener geeft aan dat zijn bedrijf is gelegen binnen het gebied aangeduid als Groenblauwe mantel. Indiener verzoekt om deze aanduiding te wijzigen in Buitengebied ten behoeve van het goed kunnen exploiteren van het agrarisch bedrijf. Zijn eerdere ervaring bij POL2014 (geen aanpassing doorgevoerd) is dat de 'indicatieve' aanduidingen bij 'toetsing' als 'harde' grenzen worden gezien.	5057
Indiener heeft kaartbeelden toegevoegd van een eigendomsperceel waar volgens indiener in het bestemmingsplan een andere begrenzing van het beekdal is opgenomen dan bij de Groenblauwe mantel.	5178
Indiener exploiteert een volwaardig en toekomstgericht gemengd agrarisch bedrijf met akkerbouw als hoofdtak en een rundvleesveehouderij als neventak. Volgens het kaartmateriaal van het ontwerp komt de bouwkavel en de huiskavel deels te liggen in de gebiedsaanduiding 'Groenblauwe mantel'. Indiener is van mening dat er sprake is van een tekenfout nu er onder andere geen rekening is gehouden met de feitelijke situatie en het grondgebruik. Een gedeelte van de bouwkavel dat volledig bebouwd en verhard is heeft de gebiedsaanduiding 'Groenblauwe mantel'. Indiener verzoekt om de begrenzing aan te passen en de bouwkavel volledig te tekenen binnen de gebiedsaanduiding ' Buitengebied'. Indiener geeft in overweging om deze aanpassing ook mee te nemen voor de rest van de omliggende lintbebouwing.	5078
Indiener bepleit een separate aanduiding voor agrarische bouwvlakken in de Groenblauwe mantel. Mocht de provincie geen separate aanduiding willen opnemen dan dient in het Ontwerp tekstueel duidelijk te worden gemaakt dat de gebiedsaanduidingen zoals die over individuele bouwkavels van bedrijven liggen voor wat betreft de gebruiksmogelijkheden, niet van toepassing zijn voor die agrarische bouwkavels en dat het onderliggende bestemmingsplan de regels en gebruiksmogelijkheden voor die bouwkavels bevat.	5079
Indiener verzoekt uitdrukkelijk vast te leggen dat medewerking wordt verleend aan wijziging van bestaande agrarische bouwkavel binnen de Groenblauwe mantel indien noodzakelijk voor de bedrijfsontwikkeling, aangezien de gemeente bij de uitwerking van haar visie de (vastgestelde) Omgevingsvisie als uitgangspunt zal nemen.	5161
De bouwkavel van indiener ligt geheel in de gebiedsaanduiding 'Groenblauwe mantel' en is ook als zodanig bestemd in het bestemmingsplan 'Buitengebied Roerdalen, 2e herziening'. Naar mening van indiener hoort een agrarische bouwvlak niet thuis in de Groenblauwe mantel. Hiervoor zou een separate aanduiding moeten worden opgenomen om te voorkomen dat bouw- en gebruiksmogelijkheden beperkt worden.	5079
Indiener kan zich niet verenigen met de wijze waarop alle in de zienswijze vermelde gronden zijn aangeduid onder het POL2014 en de ontwerp-Omgevingsvisie. Indiener verzoekt daarom: voor het perceel waar op basis van de ontwerp-Omgevingsvisie de aanduiding 'Natuurnetwerk' opgenomen is, de zone 'Buitengebied' of 'Groenblauwe mantel' (de aangrenzende grond is ook Groenblauwe mantel) toe te kennen. Het betreffende perceel is niet ontpacht en daarom is de zone 'Natuurnetwerk' niet juist. Het college heeft dit ook niet nodig geacht.	5105

Standpunt GS
De voormalige zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone zijn samengevoegd tot de Groenblauwe mantel.

De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie. Zie ook de beantwoording van zienswijzen in hoofdstuk 3 Limburgse principes en algemene zonering.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel, als laatste alinea:
Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

<u>Specifieke verzoeken</u>

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de weergave van het terrein Mourik niet overeenstemt met “de visie die in 2019 samen met de provincie is opgesteld”. De contouren uit de Groenblauwe mantel zijn volgens indiener een op een overgenomen uit het POL.	1012
Indiener stelt dat de contouren van de Groenblauwe mantel niet conform de conceptvisie uit 2019 voor de Oostflank in Brunssum zijn en verzoekt op in de POLviewer de gebieden Hendrik, Mourik en Oostflank Brunssum aan te duiden als herontwikkelingslocaties.	1012, 1013

Standpunt GS
De gezamenlijke conceptvisie voor de Oostflank Brunssum van 2019 is in feite niet meer actueel. Wanneer de visie voor de invulling van de Oostflank definitief is en deze aanleiding geeft tot aanpassing van de kaarten bij de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening zullen wij deze kaarten aanpassen.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat er in 2009 een kaartfout zou worden gecorrigeerd en dat dit blijkbaar niet gebeurd is (natuurbeheer).	5046

Standpunt GS

Indiener stelt terecht dat de kaarten niet conform afspraak uit 2009 zijn. Wij zullen dit corrigeren in het Natuurbeheerplan. Het Natuurbeheerplan wordt jaarlijks herzien en daarin dient deze wijziging opgenomen te worden. Deze correctie wordt meegenomen in het Natuurbeheerplan 2022 (vaststelling augustus 2021). Aan de hand van het Natuurbeheerplan zullen de grenzen Natuurnetwerk Limburg in de kaarten van de Omgevingsverordening worden gewijzigd.

Voorstel aan PS
Grenscorrectie in het Natuurbeheerplan 2022 opnemen en laten doorwerken in kaarten Natuurnetwerk Limburg in de Omgevingsverordening.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener constateert een aantal omissies in de kaartbeelden en vraagt om deze kaarten daarop aan te passen. Het gaat onder meer om het ontbreken van BCC, een onjuiste aanmerking van BCC als kantoorlocatie, het aanduiden van haven Stein als onderdeel van de Chemelot site, inclusief de verbinding tussen haven Stein en Chemelot, en de onvolledige weergave van huidige en toekomstige buisleidingen tracés (kaarten 6, 7 en 8).	5026

Standpunt GS
De opgenomen werklocaties op alle kaartbeelden zijn conform het de registratie op de provinciale website www.rebislimburg.nl.
Alle buisleidingentracés zijn opgenomen op kaart 8 bij de ontwerp-Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft dat hun gronden voorheen in de zilvergroene zone lagen en in kaart 10 van de ontwerp-Omgevingsvisie een deel van deze gronden behoren tot het Natuurnetwerk. Indiener stelt hierdoor beperkt te worden in de exploitatie van deze gronden en verzoekt dit te herstellen en de gronden on het regime van de Groenblauwe mantel op te nemen.	5023

Standpunt GS
Het betreffende perceel is in alle kaarten als Groenblauwe mantel opgenomen. Een aangrenzend perceel is conform een wijzigingsverzoek in 2018 gewijzigd naar Natuurnetwerk Limburg.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt voor, om de grens van de Groenblauwe mantel op te schuiven richting het aanwezige wandelpad aan de oostzijde van zijn camping. Dit pad vormt de feitelijke en meer natuurlijke scheiding tussen zijn (kampeer)terrein en de aangrenzende percelen. Indiener vindt het niet logisch dat het huidige kampeerterrein en de rest van de voormalige huiskavel (toekomstig kampeerterrein), onderdeel uitmaakt van de Groenblauwe mantel. In POL2014 was dit buitengebied (witte gebied).	5064

Standpunt GS
Ter plekke van de camping is de begrenzing ongewijzigd ten opzichte van het POL2014 en valt een deel in ‘buitengebied’ en een deel in de Groenblauwe mantel (eerder bronsgroene landschapszone en zilvergroene natuurzone).

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener geeft aan dat er sprake is van tekenfouten op een locatie. Indiener geeft aan dat het de aanduiding Natuurnetwerk en Natura 2000 betreft en dat deze reeds met de gemeente en provincie zijn besproken. Indiener verzoekt de provincie om te tekenfouten in de Omgevingsvisie aan te passen.	5134

Standpunt GS
Er heeft overleg plaatsgevonden tussen indiener en de provincie over eventuele herbegrenzing Natura200. Herbegrenzing van Natura 2000-gebieden is echter een rijksaangelegenheid. In het kader van de Omgevingsvisie Limburg wordt deze begrenzing niet aangepast.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener wijst ons erop dat het Meelderbroek recent met een nieuw bestemmingsplan een her-begrenzing heeft gekregen. Indiener verzoekt om deze daarom op de kaart als zodanig in te tekenen.	5111

Standpunt GS
De begrenzing van het ontwikkelingsgebied Glastuinbouw brengen we in overeenstemming met de recente herbegrenzing van ontwikkelingsgebied glastuinbouw Meelderbroek, zoals vastgesteld door de gemeente.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Wilhelminaberg Op basis van de ontwerpkaarten ligt het klimpark van Snowworld binnen de zone “buitengebied”. De top van de Wilhelminaberg ligt binnen de zone “Groenblauwe mantel”. Ofschoon die zonering op het eerste gezicht niet in de weg staat aan het huidige en toekomstige gebruik van de trap en de top van Wilhelminaberg, is indiener van oordeel dat gebruik en functie van de zone tussen de gebouwen van Snowworld Landgraaf en de trap op de Wilhelminaberg, duidelijk afwijkt van de rest van de Wilhelminaberg. Indiener stelt daarom voor om daar voor de zone “buitengebied” te kiezen. Groeve langs Dr. Calsstraat Dit gebied, dat wordt begrensd door twee spoorlijnen ligt binnen de zone “Groenblauwe mantel". Indiener is van mening dat, gelet op het huidige gebruik en de toekomstige potenties, een aanduiding “Buitengebied” is te rechtvaardigen. Bij andere bekende groeves (onder andere op het grondgebied van de gemeente Heerlen) is ook gekozen voor deze aanduiding. Groeves en stortplaats Abdissenbosch De stortplaats en de bestaande groeves in Abdissenbosch liggen binnen de zone “Groenblauwe mantel”. Indiener stelt voor om te kiezen voor de meer passende zone “Buitengebied”.	1032

Standpunt GS
De samenvoeging van de zones Bronsgroene Landschapszone en Zilvergroene natuurzone in de Omgevingsvisie heeft geen directe gevolgen voor het gebruik van de percelen, zoals vastgelegd in de vigerende bestemmingsplannen. Alle kaartbeelden zullen geactualiseerd en waar nodig gecorrigeerd worden in het kader van de nieuwe Omgevingsverordening. Na vaststelling van de nieuwe Omgevingsverordening zullen de kaartbeelden tevens ter ondersteuning voor de Omgevingsvisie dienen en zijn ze niet meer indicatief van aard. Indien nodig zullen wij in overleg met u grenzen aanpassen.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Randweg Abdissenbosch Indiener geeft aan al enkele jaren met de provincie nauw samen te werken aan de voorbereiding van de aanleg van de Randweg Abdissenbosch. Indiener mist op de kaarten een zonering voor deze provinciale verbindingsweg, die de Buitenring ter hoogte van het bedrijventerrein Abdissenbosch verbindt met Duitsland. Bedrijventerrein Abdissenbosch Het gebied tussen het bedrijventerrein en de Buitenring ligt nu binnen de zone “Buitengebied”. Wanneer de zone voor de Randweg Abdissenbosch is toegevoegd kan volgens indiener de zone tussen deze weg en het bedrijventerrein worden aangeduid als werklocatie, waardoor er beperkte uitbreidingsmogelijkheden ontstaan op zichtlocaties langs de Randweg.	1032

Standpunt GS
De besluitvorming over de Randweg Abdissenbosch is voorlopig opgeschort tot 2022. Zolang er geen concreet besluit over het tracé en de uitvoering van de weg is genomen, nemen we deze weg niet op in onze kaarten.
Ook zullen we in dit kader het bedrijventerrein Abdissenbosch niet uitbreiden met de aanduiding werklocaties.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat zijn bedrijf een zoekgebied voor de natuur is geworden. Dit zal zijn bedrijf in de problemen brengen om goed en duurzaam te kunnen blijven produceren en om te voldoen aan de maatschappelijke wensen van de samenleving.	5094

Standpunt GS
Het bedrijf van indiener was in POL2014 in de Zilvergroene natuurzone opgenomen. In de Omgevingsvisie ligt het bedrijf in de Groenblauwe mantel. Er verandert niets aan het huidige gebruik van het perceel.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat uit het, bij de Omgevingsvisie gebruikte, kaartmateriaal zou blijken dat gronden zijn veranderd van bestemming buitengebied naar glastuinbouw. Om diverse redenen, wordt dit als een ongewenste ontwikkeling beschouwd.	5083, 5141, 5150, 5159, 5160 5169, 5170, 5172

Standpunt GS
Ten opzicht van het vigerende POL2014 is er geen sprake van een uitbreiding van het voor glastuinbouw aangemerkte gebied. De ten onrechte getrokken conclusie is er wellicht in gelegen dat kaart 10 (land en tuinbouw) uit de Omgevingsvisie vergeleken moet worden met kaart 11 (landbouw) en niet met kaart 10 (landschap en cultuurhistorie) uit het vigerende POL2014.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt zijn huidige bedrijf, dat nu niet ingetekend is op de kaart Ontwikkelingsgebied Glastuinbouw, aan te merken als concentratiegebied ten behoeve van glastuinbouw.	5065

Standpunt GS
Het bedrijf ligt aansluitend op het ontwikkelingsgebied glastuinbouw, maar is tevens gelegen in een beekdal en derhalve niet opgenomen binnen het ontwikkelingsgebied Glastuinbouw.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de aanduiding van het Terca-terrein (Rembrandstraat Brunssum) als “Landelijk gebied – Buitengebied” een beleidsmatige beperking is die niet past omdat de gemeente op dit moment bekijkt welke ontwikkeling daar kan plaatsvinden en omdat die niet past binnen de uitwerking van het project Renaturering Rode Beek, waarin de provincie participeert.	1012

Standpunt GS
De opgenomen werklocaties op alle kaartbeelden zijn conform het de registratie op de provinciale website www.rebislimburg.nl. Het betreffende terrein is niet meer in het Rebislimburg opgenomen en heeft derhalve de aanduiding Buitengebied gekregen. De ‘renaturering’ van de Roode Beek is een ontwikkeling die binnen de zonering Buitengebied past.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt de provincie het indicatieve buisleidingentracé Laarbeek-Echt Susteren niet op te nemen in de Omgevingsvisie.	1004

Standpunt GS
In het kader van het Programma Energiehoofdstructuur wordt bezien of het indicatieve buisleidingentracé Laarbeek-Echt-Susteren gehandhaafd blijft. Totdat daar duidelijkheid over is blijft het tracé op de provinciale kaarten staan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener verzoekt om de gehele vigerende Ow-concessie van de groeve (Landgraaf) als ‘Groenblauwe mantel’ aan te merken in plaats van een deel als ‘Natuurnetwerk’.	5056

Standpunt GS
Het eindplan behorende bij deze Ow-concessie is gebaseerd op de goud- en zilvergroene zones uit POL2014. In de Omgevingsvisie zijn de Zilvergroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone samengevoegd tot de Groenblauwe mantel. De Goudgroene natuurzone heet voortaan Natuurnetwerk Limburg. Deze naamwisseling verandert de invulling van het eindplan van de betreffende Ow-concessie niet, derhalve passen we de kaarten hier niet op aan.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener is van mening dat de grotere en/of aaneengesloten groen- en natuurgebieden die in de vigerende bestemmingsplannen van de gemeente Kerkrade zijn bestemd als “natuur” in de Omgevingsvisie opgenomen dienen te worden als “Natuurnetwerk”. Er worden enkele voorbeelden genoemd die nu deels als “Werklocatie”, “Buitengebied’ of “Groenblauwe mantel” zijn opgenomen.	1008

Standpunt GS
Wij zullen uw verzoek meenemen in het kader van het Natuurbeheerplan 2022 en bezien of er percelen natuur aan Natuurnetwerk Limburg kunnen worden toegevoegd.

Voorstel aan PS
Tekst Ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener is van mening dat de begrenzing van gebieden, hoewel deze indicatief is, toch zo correct mogelijk dient te zijn. In de bijlage bij de zienswijze zijn (detail) opmerkingen c.q. het verzoek tot aanpassing van de digitale kaartlagen van de ontwerp-Omgevingsvisie opgenomen.	1008

Standpunt GS
De kaarten worden geactualiseerd en waar nodig gecorrigeerd voor de definitieve Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist kaarten van het Natuurnetwerk Limburg, de Groenblauwe mantel en de Algemene zonering, waardoor de ruimtelijke structuur in het ongewisse blijft.	2016

Standpunt GS
Op zowel ruimtelijkeplannen.nl als polviewer.nl zijn alle kaarten beschikbaar gesteld.

Voorstel aan PS
Tekst Ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener stelt dat de kaartbeelden zoals nu opgenomen veel vragen oproepen: - In de kaarten worden onderdelen benoemd die niet in de tekst voorkomen. - De begrenzing is dusdanig concreet dat er geen sprake lijkt te zijn van indicatieve gebieden. - Sommige aspecten lijken niet in de kaarten te zijn opgenomen.	1016

Standpunt GS
Het klopt dat niet alle puntlocaties op verschillende themakaarten in de tekst benoemd zijn. Daarbij geldt ook dat niet al het benoemde in de teksten zich leent om in een werkingsgebied op kaart weergegeven te worden.

Omdat de kaarten bij de ontwerp-Omgevingsvisie van het POL2014 gebruikt zijn, hadden ze een indicatief karakter. Wij gaan de kaarten actualiseren, welke ook in de Omgevingsverordening zullen worden verankerd gelden en dan geen indicatief karakter meer hebben.

Voorstel aan PS
De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener bevreemdt de Groenblauwe mantel rondom Greenport Venlo en Brightlands Campus omdat deze economische dragers hierdoor worden beperkt in plaats dat ze als economische aanjagers worden ondersteund en gefaciliteerd.	5156

Standpunt GS
De Groenblauwe mantel rondom Greenport Venlo en Brightlands Campus is niet van invloed op ontwikkelingen binnen de gebieden die als werklocatie in de Omgevingsvisie zijn opgenomen.

Voorstel aan PS
Tekst Ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt het onduidelijk welke ruimte de aanleg van grootschalige zonneparken krijgt in de Omgevingsvisie omdat ze niet zijn ingetekend op de kaarten.	5156

Standpunt GS
De visie op ontwikkeling grootschalige zonneparken staat in hoofdstuk 11 van de Omgevingsvisie beschreven. Hier zijn geen concrete werkingsgebieden, die op een kaart verbeeld kunnen worden, aan gekoppeld.

Voorstel aan PS
Tekst Ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener maakt bezwaar tegen alle veranderingen die van bovenaf worden doorgedrukt. Dit omdat van een perceel landbouwgrond van indiener in de gemeente Weert de status is veranderd van landbouw in natuur. Indiener stelt dat de gemeente heeft toegegeven daarbij fouten te hebben gemaakt. Indiener is bereid als gelijke partner de dialoog aan te gaan om de impasse te doorbreken.	5031

Standpunt GS
Het perceel is deels gelegen in Natura 2000-gebied. In het POL2014 was het perceel opgenomen in de Goudgroene natuurzone, in de ontwerp-Omgevingsvisie is het perceel in het Natuurnetwerk Limburg opgenomen.
Het huidige gebruik van gronden blijft ongemoeid. Bij nieuwe ontwikkelingen zal echter steeds wel rekening gehouden moeten worden met de aanwezige natuurwaarden.
Het wijzigen van een bestemmingsplan is de bevoegdheid van de gemeente en hoort niet thuis in de provinciale Omgevingsvisie. Als een dergelijke wijziging aan de orde is moet dit passend zijn binnen de provinciale Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker

Indiener constateert dat door uitbreiding van het Natura 2000-gebied landbouwgrond (boven de Sibbergroeve en Fleschenberg) van de indiener wordt aangemerkt als Natura 2000. Indiener geeft aan dat het voorheen enkel de ondergrondse kalksteengroeve betrof. Indiener vindt dat zij hiertoe zal worden beperkt in het gebruik van de grond in kader van het bedrijf. Indiener maakt bezwaar tegen de aanmerking van de landbouwgrond als Natura 2000.	5100

Standpunt GS
De ondergrondse groeven behoren tot de Natura 2000-aanwijzingsbesluiten. In tegenstelling tot het POL2014 hebben wij ervoor gekozen om in de Omgevingsvisie ook Hr Groeven op de kaarten weer te geven.
Nieuwe gevolgen hiervan zijn er niet. Wij begrijpen dat de toevoeging van de Hr Groeven aan het kaartbeeld een beeld schetst dat het Natura 2000-gebied is uitgebreid. Wij zullen de kaarten aanpassen het de Hr Groeven als apart onderdeel van de Natura 2000 op de kaarten weergeven.

Voorstel aan PS
De Hr Groeven als apart onderdeel van de Natura 2000-gebieden op de kaarten opnemen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vraagt zich af waarom het beekdal zo breed is ingetekend. Indiener vreest dat de nadruk op klimaatadaptatie in de beekdalen ten koste gaat van landbouw.	5164, 5165, 5166, 5178, 5183, 5191
Indiener vraagt zich af waarop de intekening van het beekdal is gebaseerd. Indiener vreest dat de ruime intekening en sturende functie van de beken en beekdalen ten koste zullen gaan van de landbouw. Indiener vraagt om bestaand agrarisch gebruik in de beekdalen ook te beschermen c.q. zoveel mogelijk te behouden en in ieder geval te borgen dat voor bestaande agrarische bouwvlakken binnen beekdalen de gebruiks- en ontwikkelingsmogelijkheden behouden blijven.	5032
Indiener vraagt zich af waarop de intekening van het beekdal is gebaseerd. Indiener vreest dat de ruime intekening en sturende functie van de beken en beekdalen ten koste zullen gaan van de landbouw. Indiener vraagt om bestaand agrarisch gebruik in en rond de beekdalen ook te beschermen c.q. zoveel mogelijk te behouden. Indiener geeft aan dat het voor de fruitsector noodzakelijk is dat gewasbeschermingsmiddelen mogen worden toegepast.	5039

Standpunt GS
Een beekdal omvat de meer vlakkere dalbodems aan weerszijden van de beken in Limburg voor zover deze gelegen zijn buiten het winterbed van de Maas.
Ook maken de zogenaamde droogdalen (de smalle dalbodems in de hellingen van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg) hier deel van uit.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener geeft aan dat grondruiling tussen percelen kadastraal benoemd in de zienswijze, in eigendom van indiener, en de percelen kadastraal benoemd in de zienswijze, in eigendom van Staatsbosbeheer, zowel de natuur als de bedrijfsstructuur van de Camping ten goede komt, terwijl het feitelijk gebruik van de percelen kadastraal benoemd in de zienswijze ongewijzigd blijft (grasland met beweiding door paarden). Indiener verzoekt om medewerking aan deze grondruil.	5161

Standpunt GS
De beoordeling van het dan niet subsidiabel zijn vindt plaats in het kader van het natuurbeheerplan en openstellingsbesluit subsidieregeling kwaliteitsimpuls natuur en landschap Limburg. Deze beoordeling gebeurt niet in het kader van de Omgevingsvisie.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener mist bij de kaart H 17.2, blz. 125 nadere kaartlagen, waardoor de omgrenzingen niet nauwkeurig te volgen zijn, en het dus ook niet te vergelijken is met de voormalige goud en zilvergroene begrenzingen. Indiener stelt dat een zienswijze geven daardoor niet mogelijk is. Indiener verzoekt om het plan alsnog als toegevoegd onderdeel van deze ontwerp-visie aan eenieder ter beoordeling voor te leggen alvorens tot vaststelling van uw definitieve Omgevingsvisie over te gaan.	2014

Standpunt GS
De kaarten in de tekst zijn van indicatieve aard. Via ruimtelijkeplannen.nl en polviewer.nl zijn kaarten beschikbaar gesteld die op perceelniveau te bekijken zijn.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt de functie van de opgenomen kaart in 17.2 onduidelijk, met name de aanduiding “beekdal”. Bij de keuzes in het kader van de samenhangende aanpak van opgaven is water zeer zeker ook één van de belangen. Bij kringloopsluiting en circulaire economie op de site Chemelot moet ook nadrukkelijk de waterketen een plaats hebben.	1015

Standpunt GS
Deze kaart in de tekst in paragraaf 17.2 is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van Limburg de Euregio.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener vindt dat - vanwege het ontbreken van een kaart van de verschillende zoneringen – nieuwe stedelijke ontwikkelingen die plaatsvinden buiten bestaand bebouwd gebied ter discussie mogen worden gesteld en dringt erop aan deze stedelijke gebieden die status te geven die de voorziene stedelijke ontwikkelingen niet belemmeren.	1003

Standpunt GS
De betreffende kaartbeelden zijn te raadplegen via ruimtelijkeplannen.nl en polviewer.nl. Alle kaarten zullen geactualiseerd en waar nodig gecorrigeerd worden waarna deze verankerd zullen worden in de nieuwe Omgevingsverordening.

Wij hanteren de Ladder voor duurzame verstedelijking voor de ruimtelijke ordening van nieuwe stedelijke ontwikkelingen. Deze ladder is ook opgenomen in de vigerende Omgevingsverordening en wordt in de Omgevingsvisie op verschillende plekken genoemd. Onder andere wordt het in thematische hoofdstukken aangehaald en wordt het omarmd in hoofdstuk 17 ‘Limburg in bovenregionaal perspectief’ onder het kopje ‘Compacte steden blijven het uitgangspunt’. Ook de Limburgse principes ondersteunen dit, zie het principe ‘Meer stad, meer land’.

Hieruit volgt dat er een voorkeur is voor het onderbrengen van stedelijke functies in het bebouwd gebied. Zodoende zien wij toe op het tegengaan van stedelijke ontwikkelingen buiten bestaand bebouwd gebied.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.

Ambtshalve wijziging

Argument
De kaarten die bij de ontwerp-Omgevingsvisie zijn aangeboden via ruimtelijkeplannen.nl en de polviewer.nl maken formeel geen onderdeel uit van de Omgevingsvisie. De aangeboden kaarten zijn ontleend aan de Omgevingsverordening Limburg 2014 en zijn, met aanpassing op de voorgestelde zonering in de Omgevingsvisie, als extra service ter ondersteuning van de visie als indicatieve kaarten aangeboden. Toch hebben deze kaartbeelden in veel gevallen geleid tot het indienen van zienswijzen. Om de status van de kaartbeelden te verduidelijken, voegen we een korte tekstpassage toe aan hoofdstuk 3 van de ontwerp-Omgevingsvisie. In het kader van de nieuw op te stellen Omgevingsverordening wordt al het kaartmateriaal geactualiseerd, waarbij alle binnengekomen zienswijzen op het kaartmateriaal ontwerp-Omgevingsvisie in acht worden genomen. Deze kaarten van de Omgevingsverordening zullen tevens als ondersteunend kaartmateriaal voor de Omgevingsvisie Limburg dienen zoals dat ook bij de Omgevingsverordening Limburg 2014 en het POL2014 het geval was. De Omgevingsvisie Limburg zal na vaststelling door Provinciale Staten enkel als tekst gepubliceerd worden, met een verwijzing naar de kaarten van de Omgevingsverordening ter ondersteuning van de visie. Wanneer het nieuwe Digitale Stelsel Omgevingswet van kracht is zal de visie in deze viewer te raadplegen zijn.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De Omgevingsvisie is een visie in tekst en bevat geen specifiek kaartmateriaal. De begrenzingen van de zoneringen en andere werkingsgebieden die voortkomen uit de Limburgse principes en de uitwerkingen in de thema's in deze Omgevingsvisie, zullen verankerd worden in het kaartmateriaal behorende bij de Omgevingsverordening Limburg. Daarna dienen deze tevens ter ondersteuning voor deze visie.

2.24. Zienswijzen over het plan-MER

Toelichting	Nummer(s) inspreker
Indiener merkt op dat in het plan-MER onvoldoende onderscheid wordt gemaakt tussen landbouw, intensieve landbouw en glastuinbouw. Indiener vindt dat de effecten van glastuinbouw op de aspecten leefbaarheid, energie, water en bodem, ecologisch kapitaal en een aantrekkelijke leefomgeving significant verschillen. Indiener geeft aan dat hiervan ook sprake is als onder 'glastuinbouw' ook teeltondersteunende bedrijven vallen.	5154, 5159, 5160, 5172

Standpunt GS
Het plan-MER, waarin beleidsvoornemens zijn beoordeeld op effecten (kansen en risico's) op de leefomgeving, sluit aan bij het strategisch niveau van de Omgevingsvisie Limburg. Vanwege het strategisch karakter van de Omgevingsvisie heeft er ook een (globale) effectbeoordeling plaatsgevonden voor de land- en tuinbouwsector als geheel. Vanwege de (specifieke) effecten van de intensieve veehouderij op zowel de Planet- als de People- aspecten (natuur, omgeving, gezondheid), wordt deze bedrijfssector apart behandeld in het plan-MER (paragraaf 8.9). Het is een terechte constatering dat deze effecten verschillen van de effecten die de glastuinbouw heeft / kan hebben op de leefomgeving, maar gezien het strategisch niveau van de Omgevingsvisie is er niet voor gekozen omdat om de verschillende landbouwsectoren ook nog afzonderlijk te 'bemerren' qua omgevingseffecten. De ontwerp-Omgevingsvisie biedt hiervoor in deze fase onvoldoende aanknopingspunten.

Overigens kan het zeer goed mogelijk zijn dat er bij concrete ruimtelijke plannen/ gebiedsontwikkelingen, bijvoorbeeld in het landelijk gebied en waarbij tevens land- en tuinbouwaspecten aan de orde zijn, alsnog een plan- of projectMER-plicht aan de orde is. Pas op dat moment kunnen de omgevingseffecten meer concreet in beeld worden gebracht in het MER. De effecten ten aanzien van de verschillende landbouwsectoren (intensieve veehouderij, glastuinbouw, etc.) zijn dan concreter bekend en kunnen dan worden betrokken bij de ruimtelijke afweging en inrichting. De in het nu voorliggend MER geschetste kansen & risico's met betrekking tot land- & tuinbouw beogen hier op strategisch niveau ondersteuning aan te bieden.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie en plan-MER handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie vraagt aan te geven welk beleid is gebruikt als input bij de autonome ontwikkeling (het opstellen van het Portret), welk beleid recent is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering is) en welk beleid formeel als 'nieuw' beschouwd moeten worden.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
Er is een aanvulling op het MER opgesteld. In deze 'Aanvulling Milieueffectrapport' (d.d. 15 december 2020) is aangegeven welk bestaand beleid is gebruikt als input bij de autonome ontwikkeling en wat 'nieuw beleid' is. Voor het opstellen van dit MER is als 'nieuw beleid' aangemerkt: het beleid dat is vastgesteld na medio 2019 (zoals aangegeven op blz.12 van het plan-MER onder het kopje 'Portret van Limburg als uitgangspunt'). Voor het nieuwe beleid dat is vastgesteld (na medio 2019) zijn de kansen en risico's voor de fysieke leefomgeving bepaald. Voor het geplande / nog vast te stellen nieuwe beleid is er nog geen inschatting gemaakt van de kansen en risico's.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie en plan-MER handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie adviseert de volgende aanvullende informatie op te nemen: • Welk beleid is onderzocht? (zie vorige zienswijze) • Wat zijn de kansen / risico's van het nieuwe beleid?	Advies Commissie m.e.r. (zie

• Hoe is dit bepaald? (welke methodiek?)	bijlage)

Standpunt GS
Er is aan aanvulling op het MER opgesteld. In deze 'Aanvulling Milieueffectrapport' (d.d. 15 december 2020) is aanvullende informatie opgenomen over welk beleid (bestaand en nieuw) onderzocht is, wat de kansen en risico's zijn van het nieuwe beleid en hoe dit bepaald is. Daarbij is tevens specifiek aangegeven hoe de scores in de matrix (door middel van kleuren) tot stand zijn gekomen. Deze kleuren scores zijn tot stand gekomen door middel van expert judgement.

Voorstel aan PS
Tekst ontwerp-Omgevingsvisie en plan-MER handhaven.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie adviseert een Passende beoordeling op te stellen, waarin voor de Natura 2000 gebieden wordt beschreven welke problemen er op hoofdlijn spelen die het halen van een gunstige staat van instandhouding in de weg staan. En globaal aan te geven of en hoe deze knelpunten oplosbaar zijn.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
Er is een aanvulling op het MER opgesteld. In deze 'Aanvulling Milieueffectrapport' (d.d. 15 december 2020) is een Passende beoordeling Natura 2000- gebieden opgenomen, afgestemd op het abstractieniveau van de Omgevingsvisie. De Passende beoordeling is integraal opgenomen in de 'Aanvulling Milieueffectrapport' (hoofdstuk 3).

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.3 Milieueffectrapportage, kopje Omgevingsvisie en m.e.r., als tweede alinea:
~~Om deze redenen is geen passende beoordeling uitgevoerd~~
Naar aanleiding van het toetsingsadvies van de Commissie m.e.r. is alsnog een Passende beoordeling uitgevoerd, passend bij het strategisch niveau van de Omgevingsvisie. De conclusie van de Passende beoordeling is: Het is de verwachting dat het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen. Om dit per Natura 2000-gebied uitgebreider te duiden is een aanvulling op het MER opgesteld waarbij een Passende beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelen is opgenomen. Deze Passende beoordeling is afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie en kijkt naar kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. De Passende beoordeling constateert daarbij dat de visie vooral kansen voor verbetering oplevert. De conclusies van deze Passende beoordeling bevestigen hetgeen hierover al in het MER is opgenomen, namelijk dat het risico dat het voorgenomen beleid leidt tot verslechtering van de instandhoudingsdoelstellingen verwaarloosbaar is.

De Passende beoordeling is integraal opgenomen in de 'Aanvulling Milieueffectrapport' (d.d 15 december 2020).

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie vraagt om aan te geven hoe het milieubelang in op de Omgevingsvisie volgende besluiten (zoals programma's) volwaardig en integraal meegewogen worden.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
Wij zijn van mening dat het aspect van de integrale milieuafweging in wezen al goed verwoord en geborgd is in de Omgevingsvisie (via de zogenaamde Limburgse principes en de integrale benadering in de themahoofdstukken 5 t/m 16). In aanvulling hierop zullen wij de beschrijving van de Limburgse principes in de Omgevingsvisie op dit punt nader verduidelijken, teneinde de integraliteitsgedachte nog beter tot uitdrukking te brengen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, kopje We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds, als vierde alinea:
In onze afweging bij vervolgbesluiten zullen wij altijd het belang van de fysieke leefomgeving c.q. het brede milieubelang volwaardig en integraal meewegen. Integraal betekent ons inziens betrekking hebbend op alle terreinen van de fysieke leefomgeving. Concreet betekent dit dat wordt ingegaan op de samenhang tussen (programma's inzake) ruimte, water, milieu, natuur, landschap, economie, energie, land- &tuinbouw, verkeer & vervoer, infrastructuur, cultureel erfgoed en gezondheid. Het nog op te stellen provinciaal monitoringssysteem zal hier op aansluiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, eerste alinea:
Bij het werken volgens de beleidscyclus wordt het brede milieubelang volwaardig en integraal betrokken. Waar nodig wordt hiertoe tevens een passende m.e.r. procedure doorlopen.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie adviseert om de opzet van de monitoring inhoudelijk en procesmatig verder uit te werken. Maak daarbij een onderscheid tussen doel- en effectparameters en zorg dat conclusies navolgbaar / reproduceerbaar zijn.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI.
Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters. Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019).

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, als tweede alinea:
Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik / inzet secundair materiaal.

Toelichting	Nummer(s) inspreker
De Commissie adviseert om bij de verdere uitwerkingen van de Omgevingsvisie integraal naar knelpunten en mogelijke oplossingen te kijken. En daarbij na te gaan of er door slimme combinaties ambities / doelen gehaald worden (door combinaties van klimaatmaateregelen, gezonde leefomgeving, natuurdoelen, natuur-inclusieve landbouw etc.)? En kansen te benutten op synergie en het verkleinen van risico's op tegenstrijdigheden.	Advies Commissie m.e.r. (zie bijlage)

Standpunt GS
De suggesties van de Commissie ten aanzien van de vervolgaanpak worden onderschreven. Gelijktijdig constateren we dat een dergelijke aanpak in wezen al in de Omgevingsvisie is opgenomen en we zullen deze integrale werkwijze / benadering ook (blijven) volgen. In aanvulling hierop zullen wij

de beschrijving van de Limburgse principes in de Omgevingsvisie op dit punt nader verduidelijken, teneinde de integraliteitsgedachte nog beter tot uitdrukking te brengen.

Voorstel aan PS
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, kopje We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds, als vierde alinea:
In onze afweging bij vervolgbesluiten zullen wij altijd het belang van de fysieke leefomgeving c.q. het brede milieubelang volwaardig en integraal meewegen. Integraal betekent ons inziens betrekking hebbend op alle terreinen van de fysieke leefomgeving. Concreet betekent dit dat wordt ingegaan op de samenhang tussen (programma's inzake) ruimte, water, milieu, natuur, landschap, economie, energie, land- &tuinbouw, verkeer & vervoer, infrastructuur, cultureel erfgoed en gezondheid. Het nog op te stellen provinciaal monitoringssysteem zal hier op aansluiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, eerste alinea:
Bij het werken volgens de beleidscyclus wordt het brede milieubelang volwaardig en integraal betrokken. Waar nodig wordt hiertoe tevens een passende m.e.r. procedure doorlopen.

<u>Ambtshalve wijzigingen</u>

Argument
Verouderde tekstpassage actualiseren.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.3 Milieueffectrapportage, kopje Procedure:
~~In de periode van de inspraak over de ontwerp-Omgevingsvisie en het planMER (zienswijzenperiode) brengt de Commissie advies uit over het plan-MER.~~
De Commissie m.e.r. heeft op 23 november 2020 (projectnr. 3407) haar toetsingsadvies over het plan-MER uitgebracht. De reactie hierop is verwerkt in de rapportage 'Aanvulling Milieueffectrapport d.d. 15 december 2020'.

3. OVERZICHT VOORGESTELDE AANPASSINGEN

In dit hoofdstuk worden allen aanpassingen in de Omgevingsvisie (tekst en/of kaartbeelden), inclusief Plan-MER en passende beoordeling, gebundeld weergegeven. Ze komen voort uit de zienswijzen die in de vorige hoofdstukken besproken zijn. Daarnaast zijn er aantal ambtshalve aanpassingen.

Binnen deze indeling zijn de voorgestelde aanpassingen opgedeeld aan de hand van de hoofdstukken uit de Omgevingsvisie waarop een kernpunt uit een zienswijze betrekking had. Ook de ambtshalve wijzigingen staan hier tussen. Aanpassingen die voortkomen uit zienswijzen op het proces van de Omgevingsvisie, algemene opmerkingen op de Omgevingsvisie, de kaartbeelden of het plan-MER, staan in de laatste paragrafen van dit hoofdstuk.

3.1. Hoofdstuk 1: Uitdagingen voor de Limburgse fysieke leefomgeving

Voorstel aan PS 1-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?:

- Belangrijke criteria bij het bepalen van nieuwe locaties voor dit type bedrijvigheid zijn verder multimodaliteit, arbeidsmarkt, gezondheid, veiligheid, clusteren van risicovolle activiteiten, biodiversiteit**, klimaatadaptatie** en landschappelijke kwaliteit.
- Bij de vestiging van nieuwe bedrijven streven we zo veel mogelijk naar multifunctioneel ruimtegebruik. Combinaties van functies vergroot de levensvatbaarheid en duurzaamheid van bedrijventerreinen en de koppelkansen met andere beleidsdoelen zoals de energietransitie **en klimaatadaptatie**.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?:

- Ten aanzien van het provinciale wegennet willen wij de basis op orde hebben (beheer en onderhoud) **en waarbij we risicogestuurd rekening houden met de gevolgen van klimaatverandering.**

3.2. Hoofdstuk 2: Toekomstbeeld 2030-2050

Voorstel aan PS 2-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 2. Toekomstbeeld 2030 - 2050, als derde alinea.

Limburg heeft een leefomgeving waar mensen zich prettig voelen. Alle mensen Limburg kunnen wonen in een zelf gekozen woning en woonomgeving (die past bij hun mogelijkheden en levensfase) waar ze zich thuis voelen. De inrichting van de leefomgeving stimuleert bewegen, sporten, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl en draagt bij aan de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van de inwoners van Limburg in een kwetsbare positie en aan het verbeteren van hun participatie in de samenleving. Limburg heeft een sterkte culturele basisinfrastructuur, cultureel erfgoed wordt behouden en (her)gebruikt) en Limburg kent een ruim, divers, bereikbaar en toegankelijk aanbod aan kwalitatief goede sport- en cultuurvoorzieningen in de hele provincie.

3.3. Hoofdstuk 3: Limburgse principes en algemene zonering

Voorstel aan PS 3-A

Tekst wijzigen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Buitengebied:
Van:
Op de hogere zandgronden van Noord- en Midden-Limburg is, rekening houdend met de ~~droogtegevoeligheid en de kwaliteit van de grondwatervoorraden~~, een breed scala aan grondgebruiksvormen mogelijk en rekening houdend met de ruimteclaims vanuit de verschillende transitieopgaves.'

Naar:
Op de hogere zandgronden van Noord- en Midden-Limburg is, rekening houdend met **de natuurlijke omstandigheden** en de ruimteclaims vanuit verschillende transitieopgaven, een breed scala aan gebruiksvormen mogelijk.

Voorstel aan PS 3-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel:
In de Groenblauwe mantel blijft de grondgebonden landbouw de belangrijkste functie en is de agrarische sector tevens de belangrijkste beheerder. Wij bieden mogelijkheden voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer die bijdragen aan de instandhouding en versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 15. Landschap, paragraaf 15.3 Waar kiezen wij voor?:
De grondgebonden land- en tuinbouw heeft van oudsher bijgedragen aan de ontwikkeling en het beheer van het zeer aantrekkelijke en afwisselende cultuurlandschap in de Groenblauwe mantel. Behoud en ontwikkeling van een grondgebonden kringlooplandbouw in balans met de omgevingskwaliteiten is hier van groot belang. Vooral hier liggen kansen voor de verweving van functies voor landbouw, natuur, waterbeheer, landschapsbeheer en andere maatschappelijke diensten én meervoudig grondgebruik. Wij willen hier meer mogelijkheden bieden voor natuurinclusieve en biologische landbouw. Voor het specifieke beleid van land- en tuinbouw verwijzen we naar hoofdstuk 12 Land- en tuinbouw.

3.4. Hoofdstuk 4: Provinciaal belang

Geen aanpassingen n.a.v. zienswijzen op hoofdstuk 4.

DEEL A – Thematische visies (hoofdstuk 5 t/m 16)

3.5. Hoofdstuk 5: Wonen en leefomgeving

Voorstel aan PS 5-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.1 Wat is de opgave?, aan het einde van de 1e alinea:

We bezien daarbij ook de woningmarktontwikkelingen in gebieden grenzend aan Limburg (nationaal en internationaal).

Voorstel aan PS 5-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?, als nieuwe bullet:

Waar nodig maken wij met ondernemers ruimte voor arbeidsmigratie met leefbare huisvesting voor tijdelijke arbeidsmigranten en goede integratie van 'nieuwe Limburgers'. Wij helpen gemeenten om op een goede wijze de huisvesting te organiseren waarbij we willen toewerken naar één keurmerk, namelijk het keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF).

Voorstel aan PS 5-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?:

Met het stimuleren van **natuurinclusief en circulair bouwen**, de verduurzamingsopgave en het levensloopbestendig maken van bestaande en nieuwe woningen **vragen we om gebruik te maken van** meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaatadaptieve woonomgeving.

Voorstel aan PS 5-D

Dikgedrukte tekst toevoegen als voetnoot bij de term 'gemengde wijken' in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, paragraaf 5.1 Wat is de opgave?:

Onder gemengde wijken wordt verstaan dat wijken een gevarieerd woningbestand kennen (huur en koop in verschillende prijsklassen).

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 22. Begrippenlijst, begrip "gemengde wijken":
Ruimtelijke situatie waarin een woongebied gekenmerkt wordt door **een gevarieerd woningbestand (huur en koop in verschillende prijsklassen)** ~~huisvesting van mensen uit verschillende klassen in eenzelfde wijk, in plaats van in aparte wijken~~.

Voorstel aan PS 5-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, onderaan paragraaf 5.2 Wat is onze ambitie?:

Verder is het ten aanzien van het project Ruimte voor Ruimte onze ambitie om de komende jaren samen met gemeenten het project af te ronden door middel van de realisatie van in totaal 900 woningen op planologisch aanvaardbare locaties in het buitengebied. Hiermee worden de in 2001 gemaakte afspraken tussen provincie, de gemeenten in Noord- en Midden-Limburg en Ruimte voor Ruimte Limburg C.V./B.V. niet gewijzigd door de Omgevingsvisie.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 5. Wonen en leefomgeving, onderaan paragraaf 5.3 Waar kiezen wij voor?:

… het herbestemmen van monumentale bebouwing in het buitengebied zijn hiervan voorbeelden (zie hiervoor ook het hoofdstuk Economie). **Deze uitzondering – hoewel niet tijdelijk – geldt ook voor Ruimte voor Ruimte woningen.**

Voorstel voor PS 5-F

Dikgedrukte tekst toevoegen en doorgestreepte tekst weghalen in hoofdstuk 5, provinciaal belang:

Een woningaanbod/ planvoorraad waarbij vraag en aanbod in evenwicht zijn, ~~zowel~~ in kwalitatief en kwantitatief opzicht. Derhalve voldoende (betaalbare) woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek **op het juiste moment beschikbaar.**

3.6. Hoofdstuk 6: Veiligheid en gezondheid

Voorstel aan PS 6-A (afhankelijk van GS besluit in januari 2021)

Aanvullen tekst met betrekking tot ambities luchtkwaliteit conform GS besluit in januari 2021.

Voorstel aan PS 6-B

Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 6. Veiligheid en Gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen we voor?:

Daar waar wij geen wettelijke bevoegdheid of kerntaken hebben, vervullen wij vanuit de Veiligheidsagenda de rol van een goed middenbestuur door te faciliteren, verbinden, netwerken, signaleren en zo nodig te coördineren. Met de Veiligheidsagenda geven we een extra impuls aan onze reguliere wettelijke taken. **Het buitengebied in heel Limburg is een van de speerpunten in deze Veiligheidsagenda, en ook ondermijning pakken we hierbij samen met onze handhavingspartners op.**

Voorstel aan PS 6-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6 Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder het kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven:

Gezondheid heeft raakvlakken met zowel het sociale en fysieke domein. In de diverse onderdelen van deze Omgevingsvisie, focussen we ons in relatie tot gezondheid op de fysieke componenten die de gezondheid beïnvloeden zonder hierbij de aanhaking naar het sociale en economische beleid te vergeten. Zo kijken we onder meer naar omgevings- en milieukwaliteit, stille gebieden, de inrichting van de woon- en leefomgeving en (de bereikbaarheid en toegankelijkheid van) het voorzieningenniveau. De provincie Limburg kijkt vanuit onder meer de Sociale Agenda breder naar het thema gezondheid. Dit heeft ook raakvlakken met de fysieke leefomgeving en wordt hieronder daarom kort benoemd.

Voorstel aan PS 6-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, in de hoofdstuktitel: Veiligheid **en gezondheid**

3.7. Hoofdstuk 7: Cultuur, sport en erfgoed

Voorstel aan PS 7-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.2 Wat is onze ambitie?, in de derde alinea:

Daarnaast zetten we ons met eigenaren, Rijk, gemeenten **en deskundigen** in voor het behoud en de herbestemming van beschermde monumenten.

Voorstel aan PS 7-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.1 Wat is de opgave?, in de vijfde alinea:

Het belang van het bezoeken van evenementen in de vrijetijdsbesteding is toegenomen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.2 Wat is onze ambitie?, in de tweede alinea:

Wij ondersteunen met ons cultuur- en sportbeleid grote en kleine evenementen door middel van subsidieregelingen en via het provinciaal Cultuurplan en de Subinfrastructuur.

Voorstel aan PS 7-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.3 Waar kiezen wij voor?, in de tweede alinea:

Dit doen we in samenwerking met het Rijk, gemeenten en relevante partners.

Voorstel aan PS 7-D

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.1 Wat is de opgave? In de eerste alinea:

~~Ook~~ **De intrinsieke waarde van cultuur en** de ~~als~~ professionele **culturele** sector is ~~cultuur~~ van belang **voor het leefklimaat en de sociale en economische ontwikkeling van Limburg en haar inwoners.**

Voorstel aan PS 7-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 7. Cultuur, sport en erfgoed, paragraaf 7.3 Waar kiezen wij voor?:
Ook de aanleg en opwaardering van recreatieve fietspaden in het landschap kan een bijdrage leveren. **Het gebruik van dit soort routes willen wij stimuleren**.'

3.8. Hoofdstuk 8: Economie

Voorstel aan PS 8-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Campusontwikkeling, eerste bullet:
Wij blijven inzetten op de doorontwikkeling van de vier Brightlands-campussen in Limburg **en versterking van de samenhang daartussen.**

Voorstel aan PS 8-B

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, bij kopje Circulaire economie en bij kopje Chemelot-site. In hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?. In hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.4 Werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat, in het kader Chemelot. En in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, 3f Grote werklocaties.

~~European Circular Hub~~ **Chemelot Circular Hub**.

Voorstel aan PS 8-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 6. Veiligheid en gezondheid, paragraaf 6.3 Waar kiezen wij voor?, onder kopje Gezondheid en aanpak sociale opgaven, als bullet 7:
De toeristisch-recreatieve bedrijfstak kan bijvoorbeeld via aanleg en bewegwijzering van routes een positieve bijdrage leveren aan gezondheid door meer bewegen en meer vertoeven in de buitenlucht te stimuleren.

Voorstel aan PS 8-D

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie, derde bullet:
~~Hotels en~~ Dagrecreatieve voorzieningen zoals bioscopen, ~~escaperooms,~~ casino's, **kartbanen en trampolineparken** horen thuis in het ~~stedelijk gebied~~ **'bebouwd gebied' ('stedelijk gebied', 'stedelijke centrumgebied' en 'landelijke kern')**. ~~Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca profiteren van elkaars aanwezigheid, zij versterken elkaar en daarmee de vitaliteit van de stadscentra. Voorzieningen als kartbanen en trampolineparken zijn fysiek meestal te groot voor de stadscentra, maar zijn ook gebonden aan het stedelijk gebied. In het landelijk gebied buiten de plattelandskernen en bebouwingsclusters zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals een kampeerterrein en een dagstrand. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker, indien het landelijk gebied bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.~~ **Dit type voorzieningen en andere functies zoals detailhandel en horeca versterken elkaar en kunnen daardoor met name de vitaliteit van stedelijke centra versterken. De schaal van de voorziening dient te passen bij de schaal van de kern. In het 'buitengebied' en de 'Groenblauwe mantel' zijn alleen initiatieven voor vrijetijdseconomie mogelijk die daar functioneel aan gebonden zijn, zoals bijvoorbeeld een kampeerterrein, een dagstrand, agrotoerisme of een visvijver voor de sportvisserij. Een uitzondering hierop is het vestigen van een grootschalige (boven)regionale dagrecreatieve trekker in het 'buitengebied', indien de beoogde locatie bij een integrale afweging de meest optimale locatie blijkt.**

Voorstel aan PS 8-E

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 8. Economie, paragraaf 8.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Vrijetijdseconomie:
~~arbeidsmigranten~~ **internationale werknemers**

3.9. Hoofdstuk 9: Werklocaties

Voorstel aan PS 9-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje bedrijventerreinen, tweede bullet:

Wij nemen de regie als het gaat om het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties van meer dan ~~10 hectaren~~ **70 hectaren bruto**, met bedrijvigheid van de hogere milieu categorieën en/of logistieke terreinen. De reden hiervoor is dat ~~deze nationaal en internationaal opererende bedrijven op bovenregionale schaal locaties zoeken~~ **de ontwikkeling van een dergelijk terrein een bovenregionale afweging vereist.**

Voorstel aan PS 9-B

Tekst wijzigen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen, eerste bullet:

Van:
~~We hanteren de voorkeursvolgorde volgens de NOVI: 1. gebruik ruimte op bestaande terreinen; 2. ontwikkeling nieuwe terreinen aansluitend aan stedelijk gebied; 3. andere buitenstedelijke locaties. Hiermee sluiten we niet alleen aan bij de nationale lijn (NOVI), maar ook bij onze eigen 'Limburgse principes', met name de principes 'meer stad, meer land' en 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden'.~~

Naar:
We hanteren de redeneerlijn "behoefte-bestaand-uitbreiding-nieuw", om zo zorgvuldig en duurzaam ruimtegebruik te stimuleren. Dit betekent concreet: 1. de behoefte aantonen; 2. (her)gebruik ruimte op bestaande, evt. te herstructureren terreinen; 3. ontwikkel nieuwe terreinen aansluitend aan bestaande werklocaties; 4. mogelijk andere buitenstedelijke locaties, mits gemotiveerd, te ontwikkelen. Hierbij sluiten we ook bij onze eigen 'Limburgse principes', met name de principes 'meer stad, meer land' en 'zorgvuldig omgaan met onze ruimte en voorraden'. Ergo..

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen, eerste bullet:

Pas als dit geen oplossing biedt, bekijken we in overleg met de gemeenten de ~~derde~~ **vierde** stap: de mogelijkheden voor nieuwe locaties voor bedrijventerreinen.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Logistiek, eerste alinea:

Ook voor het uitbreiden … **sluiten we aan bij de voorkeursvolgorde volgens de NOVI: na aangetoonde behoefte (1) vestiging in eerste instantie op bestaande, eventueel te herstructureren bedrijventerreinen (2), indien niet haalbaar dan concentreren in aantal vooraf aangewezen nationale en bovenregionale clusters langs corridors; in Limburg ligt de focus** ~~geldt de voorkeursvolgorde volgens de NOVI. De focus ligt~~ daarbij op de Limburgse multimodale hotspots die zich bevinden in Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/ Beek. Hier komen meerdere vervoersmodaliteiten (spoor, weg, water, lucht) bij elkaar en is overslag mogelijk **(3). Aanvullend op deze treden uit de NOVI houden wij vast aan een extra trede: indien ook trede 3 niet haalbaar is, dan gemotiveerd eventueel andere buitenstedelijke locaties in clusters langs corridors (4). De reden hiervoor is gelegen in het mogelijk maken van combinaties van logistieke functies aan regionaal gebonden maakindustrie. In de uitvoeringsagenda NOVI 2021-2024 wordt deze optie benoemd.**

Weghalen ~~doorgestreepte~~ tekst uit hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Logistiek, tweede alinea:

~~Ook voor het uitbreiden van de logistieke vestigingsmogelijkheden geldt de eerder genoemde voorkeursvolgorde in drie stappen. De focus ligt daarbij op de Limburgse multimodale hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein/Beek. Hier komen meerdere vervoersmodaliteiten (spoor, weg, water, lucht) bij elkaar en is overslag mogelijk.~~

Voorstel aan PS 9-C

Tekst wijzigen in hoofdstuk 9. Werklocaties, paragraaf 9.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bedrijventerreinen:

Van: ~~We verkennen bijvoorbeeld de mogelijkheden om bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen.~~

Naar: **We verkennen bijvoorbeeld de mogelijkheid om bij grote logistieke hallen en bedrijfsgebouwen het plaatsen van zonnepanelen verplicht te stellen via een juridische verankering in de omgevingsverordening.**

3.10. Hoofdstuk 10: Mobiliteit

Voorstel aan PS 10-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?:
~~We streven naar een betere doorstroming op de A2, A67 en A76 en op de A73 ter hoogte van Venlo.~~
We streven naar een goede doorstroming op het Limburgse hoofdwegennet.

Voorstel aan PS 10-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, als vijfde bullet:
Met het oog op een verdere ruimtelijk-economische vervlechting tussen zuid- en oost-Nederland, en de bereikbaarheid van wonen, onderwijs en economische clusters daarbinnen blijft ons streven gericht op integrale verdubbeling van de Maaslijn, zodat er op termijn een systeem van meer treinen en snellere treinen mogelijk wordt.

Voorstel aan PS 10-C

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, laatste bullet:
~~Dit wordt verder uitgewerkt in het Strategisch Plan Verkeersveiligheid voor Limburg en de eventuele vervolgen daarop.~~
Nadere uitwerking van vrachtwagenveiligheid vindt plaats op basis van de intentieovereenkomst tussen de provincie, diverse gemeenten, LWV, RWS, politie en branchepartijen.

Voorstel aan PS 10-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, zevende bullet:
We stimuleren het gebruik van de binnenvaart en de Limburgse binnenhavens. Zij vormen een belangrijk onderdeel van de grensoverschrijdende logistieke corridors van waterwegen, kunnen een bijdrage leveren aan duurzaam vervoer, **spelen een belangrijke rol in de modal shift** en **kunnen** het wegennetwerk ontlasten.

Voorstel aan PS 10-E

Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.1 Wat is de opgave?:
Voorbeelden van deze aanpak zijn de Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg, **Trendsportal,** de gebiedsopgave Westelijke Mijnstreek (Chemelot-MAA) en de corridors Weert en Venlo.

Voorstel aan PS 10-F

Dikgedrukte tekst toevoegen aan hoofdstuk 10. Mobiliteit, paragraaf 10.3 Waar kiezen wij voor?, als nieuwe bullet:

Voor de belangrijkste provinciale wegen, die een belangrijke bereikbaarheids- en doorstroomfunctie hebben, en voor enkele spoorwegen hanteren we aan weerszijden reserveringsstroken, zodat op termijn een verbreding en/of aanpassing van de (spoor)weg eventueel mogelijk is. Dit geldt ook voor toekomstige, nieuwe (spoor)wegen. Aanleiding kan dan zijn de (verwachte) verkeersgroei, wegontwerpeisen voortkomend uit het streven naar een duurzaam veilig wegverkeerssysteem, of maatschappelijk-bestuurlijke overwegingen (de (spoor)weg moet 'toekomstvast' zijn). De reserveringsstroken zijn vastgelegd in de Omgevingsverordening.

3.11. Hoofdstuk 11: Energie

Voorstel aan PS 11-A (onder voorbehoud van besluitvorming PES door Provinciale Staten)

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?, na de eerste alinea:

Veel inwoners, instellingen en bedrijven willen om verschillende redenen bijdragen aan de energietransitie. Daarbij gaat het om besparen op gebruik, duurzaam opwekken met zon en wind en andere bronnen. Waterstof is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk.
Samen met alle partijen willen wij werken aan een innovatieve en structuurversterkende energietransitie. Daarbij gaan wij op zoek naar een passende energiemix met bijpassende infrastructuur voor Limburg. Een zoektocht die nog zeker 10-20 jaar duurt en waarbinnen ook de Systeemstudie Energie-infrastructuur past.
Belangrijk daarbij zijn leveringszekerheid, draagvlak en eigenaarschap, een realistische tempo met haalbare en betaalbare investeringen.

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.2 Wat is onze ambitie?:

~~Als Provincie werken wij aan de Provinciale Energiestrategie (PES), waarin wij keuzes maken voor Limburgse sleutelinnovaties en betaalbare energiebesparingsmaatregelen. De Omgevingsvisie zal op dit onderdeel worden aangevuld met de gemaakte keuzes.~~
In de Provinciale Energie Strategie (PES) beschrijven wij een vijftal perspectieven waarmee wij richting geven aan de energietransitie. Perspectieven voor inwoners, instellingen en bedrijven:

1. **een toekomstbestendige infrastructuur;**
2. **volop ruimte voor innovatie, techniek en vakmanschap;**
3. **de kansen die de Limburgse warmte biedt;**
4. **sociaal en eerlijk door participatie en lokaal profijt;**
5. **de provincie die zelf het goede voorbeeld geeft.**

Als randvoorwaarde hanteren wij dat de energietransitie is ingebed in de leefomgeving.
Met actielijnen voor ieder perspectief geven wij invulling aan onze ambitie.

In de Limburgse Waterstofagenda 2.0 zien wij een toenemende rol voor waterstof bij de energievoorziening en het energietransport. Belangrijk daarbij is het om tijdig aan te sluiten op de nationale en internationale waterstofinfrastructuur en te onderzoeken of en hoe het maken van blauwe en groene waterstof in Limburg mogelijk wordt.

De Systeemstudie Energie-infrastructuur benoemt een aantal uitdagingen die een ruimtelijke impact hebben. De bestaande netwerken in Limburg zullen moeten worden verzwaard en uitgebreid tussen Maasbracht, Chemelot en Zuid Limburg. Het overgrote deel van de onderstations zal moeten worden uitgebreid. Niet overal is daar ruimte voor. Nieuwe

buisleidingen tussen Chemelot en Rotterdam en Duitsland zijn nodig bij de energietransitie. Daarmee zetten we ook een stap naar een circulaire economie.

Voortel aan PS 11-B
Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 11. Energie, paragraaf 11.3 Waar kiezen we voor?:

Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw; 5. Uitsluitingsgebieden (Natura 2000 gebieden en waterwingebieden). **De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen.**

3.12. Hoofdstuk 12: Land- en tuinbouw

Voorstel aan PS 12-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?, als nieuwe bullet:

Verbreding van de land- en tuinbouw met niet-agrarische nevenfuncties draagt bij aan een vitaal landelijk gebied. Afhankelijk van de aard van de verbrede land- en tuinbouwactiviteit(en) leidt dit tot nieuw- en verbouw van agrarische bedrijfsgebouwen, vaak kleinschalig van aard. De ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden voor niet-agrarische activiteit(en) dienen te worden afgestemd op de regionale behoefte.

Voorstel aan PS 12-B

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in Hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

We faciliteren en ondersteunen omvorming ~~van traditionele vormen van land- en tuinbouw~~ naar meer extensieve vormen **van land- en tuinbouw.**

Voorstel aan PS 12-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgaven?:

Die essentie volgen wij. **Kringlooplandbouw is daarbij een middel en geen doel op zich.** De kringlopen kunnen **sectoraal** verschillend **en op diverse schaalniveaus** zijn ingericht: binnen een bedrijf, een regio, Nederland of grensoverschrijdend.

Voorstel aan PS 12-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgave?:

Er zijn meerdere transitiepaden waarin de kringloopgedachte centraal staat die ons inziens perspectief bieden. Denk aan landbouw gericht op maatschappelijke diensten (verbrede land- en tuinbouw, energietransitie of klimaat), land- en tuinbouw gericht op hightech of verkorting van de keten met meer vraaggestuurd, gepersonaliseerd voedsel en voedselgemeenschappen. **Transitiepaden zijn niet bedoeld als blauwdruk voor bedrijven en in alle situaties toepasbaar. De provincie wil ruimte bieden aan ondernemers, onafhankelijk van de schaalgrootte, om hun pad te kiezen hierin dat passend is bij hun visie, fysieke ontwikkelruimte, marktpotentieel etc.**

Voorstel aan PS 12-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

Het initiatief voor het bewerkstelligen van de landbouwtransitie zal vanuit de sector én de samenleving moeten komen. De provinciale rol op land- en tuinbouwgebied is vooral een mix van faciliteren, stimuleren en van het creëren van condities voor bloei, regisseren en reguleren, **via diverse (uitvoerings)programma's en de Omgevingsverordening.**

Voorstel aan PS 12-F

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

We faciliteren initiatieven die bijdragen aan versterkende verdienmodellen voor de land- en tuinbouw, zoals landbouw gericht op maatschappelijke diensten; natuurinclusieve landbouw, agrarisch landschapsbeheer en voedselgemeenschappen zoals het concept herenboeren, regionale afzet, korte ketens, hightech en gepersonaliseerd voedsel, gericht op een circulair agrofoodsysteem, uitgaande van de potentie in het gebied**. We hebben specifieke aandacht voor het versterken van de marktketens. Het versterken van de economische kracht, meer samenwerking in de keten en oog voor de consument, staan hierin centraal.**

Voorstel aan PS 12-G

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

In het Nationaal Landschap Zuid-Limburg worden nieuwe grootschalige ~~worden~~ voorzieningen, **zoals grootschalige opslagloodsen voor akkerbouwproducten, koelcellen voor fruit en loodsen van loonwerkbedrijven** op toekomstbestendige locaties gevestigd. Indien de voorzieningen ~~toch~~ noodzakelijk zijn bij de bestaande activiteiten op de huidige locatie, dan hanteren we randvoorwaarden om de landschappelijke kwaliteit en inpassing via een motiveringsplicht te borgen. Hierbij wordt rekening gehouden met onder andere de bestaande bouw, het omringende landschap, mogelijke vervoersbewegingen en de aansluiting op hoofdwegen. We stellen voorwaarden aan het locatieonderzoek en aan een kwalitatieve inpassing in het gebied.
Ook voor Noord- en Midden Limburg is het uitgangspunt dat grootschalige voorzieningen voor opslag op, voor die functie, toekomstbestendige locaties worden gevestigd. Met dien verstande dat in situaties waarbij de opslag niet uitsluitend voor producten van eigen bedrijf is bedoeld, conform het uitgangspunt bij agglomeratielandbouw, een sterke voorkeur bestaat voor vestiging op bedrijventerreinen.

Voorstel aan PS 12-H

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

De geleidelijke uitbreiding van activiteiten binnen de keten en korte ketens is niet meer weg te denken als ontwikkeling binnen de agrarische sector. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verwerking, verpakking en opslag van eigen producten en die van derden of het verwaarden van reststromen, **zoals mestbewerking en mestverwerking.**
Voor het behoud van de economische betekenis van de agrarische bedrijven is **doorgroei van** agglomeratielandbouw **in het buitengebied mogelijk indien sprake is van een 'toekomstbestendige locatie',** mede in verband met de mogelijke kansen voor het versnellen van verduurzaming, verwaarding en het uitwisseling van stofstromen. **Kwaliteitsverbetering van het leef-**

en vestigingsklimaat, aanwezigheid van logistieke knooppunten, aanwezigheid van aanvoer en afzetmarkt en zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik vormen aandachtspunten bij het bepalen of een locatie voor dit soort functies toekomstbestendig is. ~~, onder voorwaarden acceptabel,~~ **Voor wat betreft nieuwe initiatieven van agglomeratielandbouw heeft vestiging op een bedrijventerrein of bij een bestaand, grootschalig en toekomstbestendig cluster van agrarische bedrijven de voorkeur, zeker indien er sprake is van verwerking van producten van derden.** De verordening biedt hiertoe mogelijkheden. **Deze beleidslijn is ook van toepassing op mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties.**

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 22. Begrippenlijst, begrip “Agglomeratielandbouw”:

Grootschalige land~~bouw~~**- en tuin**bouw met industriële uitstraling waarbij ketenintegratie op het bouwvlak centraal staat. Naast de primaire productie worden de landbouwproducten opgeslagen, en/of verder verwerkt tot een halfabricaten of eindproducten en/of worden reststromen verwerkt **(inclusief mestbewerking en mestverwerking).**

Voorstel aan PS 12-I

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

~~Traditioneel werd de relatie tussen landbouw, wonen en werken hoofdzakelijk bepaald door de mate van stankoverlast.~~ **In sommige situaties kan geur tot overlast in de omgeving leiden en een aandachtspunt vormen.** De aandacht is daarnaast gericht op mogelijke risico’s die de land- en tuinbouw op de gezondheid van bewoners heeft. We zullen vanuit de bestaande locaties bezien hoe we de omgevingskwaliteit kunnen verbeteren, onder andere via sturing met een integrale gebiedsaanpak op de kwaliteitsverbetering van bestaande knelsituaties.

Voorstel aan PS 12-J

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

Wij continueren het principe van concentratie van glastuinbouw in ontwikkelingsgebieden glastuinbouw. Nieuwvestiging blijft alleen mogelijk in een ontwikkelingsgebied glastuinbouw. Omschakeling naar glastuinbouw buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw blijft uitgesloten.
Binnen ontwikkelingsgebieden glastuinbouw is doorontwikkeling van een bedrijf mogelijk. Wij continueren het huidige beleid dat buiten een ontwikkelingsgebied glastuinbouw doorgroei van (solitaire) bedrijven mogelijk is in combinatie met sloop van bestaande kassen. Dit met uitzondering van die gebieden waar doorgroei volgens de ‘Omgevingsverordening Limburg 2014’ niet is toegestaan (het Natuurnetwerk Limburg en delen van de Groenblauwe mantel).

De ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:

~~Omschakeling naar glastuinbouw buiten de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw blijft uitgesloten. Dit is verankerd in de Omgevingsverordening.~~

Voorstel aan PS 12-K

Tekst wijzigen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Van:
~~De gemeenten nemen het voortouw om samen met relevante stakeholders te bezien of verdere inperking mogelijk/wenselijk is van specifieke ontwikkelingsgebieden glas. Daarbij wordt gekeken naar~~

~~het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio. Nieuwe ontwikkelingsgebieden glas gebeuren in afstemming met de Provincie, alleen op basis van aangetoonde behoefte én op toekomstgerichte locaties.~~

Naar:
Om te komen tot toekomstvaste, vitale ontwikkelingsgebieden glastuinbouw nemen de gemeenten het voortouw om, samen met gevestigde ondernemers en andere relevante stakeholders, te bezien of inperking, herbegrenzing of vergroting van bestaande specifieke ontwikkelingsgebieden glastuinbouw mogelijk en wenselijk is. Daarbij wordt gekeken naar het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied (onder andere fysieke ontwikkelingsruimte, mogelijkheden tot revitalisering, (aanpassing van) ondergrondse en bovengrondse infrastructuur) en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio. Nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en vergroting van bestaande ontwikkelingsgebieden vinden plaats in afstemming met de Provincie, alleen op basis van aangetoonde behoefte én op toekomstvaste locaties.

Voorstel aan PS 12-L

Tekst wijzigen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Van:
~~Randvoorwaarden: aansluiten aan bestaande ontwikkelingsgebieden voor glas óf locaties waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kunnen worden. Beide opties worden gekoppeld aan een sloop/herstructureringsopgave. De verordening wordt hiertoe aangepast.~~

Naar:
Randvoorwaarden **hierbij zijn: 1) Ligging** aansluitend aan **een** bestaand ontwikkelingsgebied voor glas **en/**óf **op een** locatie waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kan worden. **2)** koppeling aan een sloop/herstructureringsopgave. De verordening wordt hiertoe aangepast.

Voorstel aan PS 12-M

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
Sloop **(met uitzondering van beeldbepalende/monumentale en karakteristieke bebouwing),** waarbij de mogelijkheden worden bepaald door het potentieel van het vastgoed en de omgeving, vanuit het principe juiste ontwikkeling op de juiste locatie.

Voorstel aan PS 12-N

~~Doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk. 12 Land- en tuinbouw, paragraaf 12.3 Waar kiezen we voor?:
~~De proeftuin van het Interbestuurlijk Programma (IBP) (…)ten aanzien van deze thema's.~~

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 12. Land- en tuinbouw, paragraaf 12.1 Wat is de opgave?:
Van:
De bodem is nu en in de toekomst van grote waarde om diverse doelstellingen te kunnen behalen. De structuur en kwaliteit van de bodem en **het** ~~de~~ grondwater~~kwaliteit~~ ~~is~~ **krijgen nadrukkelijk de aandacht** ~~ook een punt van aandacht~~ **in de relevante beleidsprogramma's en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Heuvelland en het IBP Zuid-Oostelijke zandgronden en de aanpak via de (voorlopig) aangewezen NOVI-gebieden Zuid-Limburg en de Peel.**

3.13. Hoofdstuk 13: Water

Voorstel aan PS 13-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Maasvallei, derde bullet:
De IRM-pilots waar we inmiddels aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo. Ten aanzien van Maasoevers Maastricht is de voorwaarde gesteld dat de scope zich beperkt tot die onderdelen die daadwerkelijk een directe samenhang hebben met de oplossing voor het nautisch knelpunt in de Maas zelf.

Voorstel aan PS 13-B

De titelfoto van hoofdstuk 13. Water wijzigen naar een actuele foto.

Voorstel aan PS 13-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
Samenwerking in de waterketen kan grote voordelen bieden: van winning en gebruik van drinkwater tot vuilwaterafvoer, waterzuivering en lozing van gezuiverd afvalwater.

Voorstel aan PS 13-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
Omdat het stedelijk waterbeheer grote invloed heeft op het watersysteem werken wij het provinciaal beleid ten aanzien van het stedelijk waterbeheer, de rol van de Provincie daarin en de inzet van het instrumentarium van de Omgevingswet uit in het Provinciaal Waterprogramma.

Voorstel aan PS 13-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), zesde bullet:
Bij de normstelling hanteren we het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar, maar ook landschappelijk inpasbaar moeten zijn. Ook andere elementen kunnen van belang zijn voor de normstelling. Wij zullen het beleid voor de normstelling verder uitwerken in het Provinciaal Waterprogramma.

Voorstel aan PS 13-F

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), vierde bullet:
In gebiedsplannen voor klimaatadaptatie en de aanpak van waterproblematiek dient het landschappelijk belang en kennis over het landschap een plaats te krijgen.

Voorstel aan PS 13-G

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Grondwater, achtste bullet:
We wijzen de grondwatervoorraden in de Roerdalslenk en Venloschol **en van winplaats De Dommel** aan als Aanvullende Strategische Voorraden (ASV).

Voorstel aan PS 13-H

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Grondwater, tweede bullet:
We zorgen ook in tijden van waterschaarste voor een goede verdeling van het beschikbare grondwater tussen de waterafhankelijke functies zoals drinkwatervoorziening, natuur, **land- en tuinbouw** en industrie.

Voorstel aan PS 13-I

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 13. Water, paragraaf 13.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Beken en beekdalen (regionaal oppervlaktewatersysteem), zevende bullet:
Een belangrijke rol in de uitvoering van het waterprogramma zien we in een aanpak waarbij de opgaven van water (kwaliteit, droogte **en wateroverlast**) met de opgaven van natuur en stikstof gestapeld worden in gebieden waar deze stapeling tot synergie leidt.

3.14. Hoofdstuk 14: Natuur

Voorstel aan PS 14-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf Provinciaal belang, eerste bullet:
Het in stand houden **en waar mogelijk versterken** van de biodiversiteit.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, eerste alinea:
We willen de biodiversiteit in stand houden **en waar mogelijk versterken** door het realiseren van een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit én door het realiseren van een groen dooraderd landelijk gebied.

Voorstel aan PS 14-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, eerste bullet:
Voor het realiseren van onze opgaven en ambities zoeken we**, naast de inzet van voor zover beschikbare eigen middelen,** naar financiële ondersteuning vanuit het en Rijk en Europa.

Voorstel aan PS 14-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Betrokkenheid en draagvlak natuur en landschap, als vijfde bullet:
Het Interreg project Wildlife Economy waarin de provincie Limburg momenteel als Leadpartner participeert gaat uit van de kansen die natuur biedt aan diverse sectoren en andersom. De provincie beziet dan ook of dit de komende jaren regionaal verder uitgewerkt kan worden door te werken met businessmodellen gebaseerd op de kracht van natuur en landschap.

Voorstel aan PS 14-D

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.2 Wat is onze ambitie?, tweede alinea:
~~Limburgs bosprogramma~~ **Limburgse bossenstrategie**

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, zevende bullet:

~~Limburgs bosprogramma~~ **Limburgse bossenstrategie**

3.15. Hoofdstuk 15: Landschap

Voorstel aan PS 15-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 14. Natuur, paragraaf 14.1 Wat is de opgave?, laatste alinea:
~~Ook zijn er boeren die een bijdrage leveren via natuurinclusieve landbouw.~~
Ook zijn er boeren en particulieren die een belangrijke bijdrage leveren via (Agrarisch) Natuur- en Landschapsbeheer en natuurinclusieve landbouw.

3.16. Hoofdstuk 16: Bodem en ondergrond

Voorstel aan PS 16-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 16. Bodem en ondergrond, paragraaf 16.3 Waar kiezen wij voor?, kopje Bodembescherming, bij de laatste bullet:

Daarbij houden we rekening met het Limburgse principe “We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

DEEL B – Gebiedsgerichte visies (hoofdstuk 17, 18, 19)

3.17. Hoofdstuk 17: Limburg in bovenregionaal perspectief

Voorstel aan PS 17-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in de introductie, bij de leeswijzer:

Door het document heen worden provinciale belangen genoemd. Deze staan **bij deel A** op het voorblad van de themahoofdstukken en zijn te herkennen aan de cirkel met pijl. **In deel B staan de provinciale belangen in te tekst benoemd.**

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, bij de procesmatige uitganspunten:

Naast bovenstaande inhoudelijke principes, hanteren we de volgende procesmatige uitgangspunten voor de uitvoering en samenwerking met onze partners:

- …
- **(grensoverschrijdende)** samenwerking, participatie en eigenaarschap;

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.1 Euregionale oriëntatie:

Euregionale**/grensoverschrijdende** samenwerking op het gebied van de provinciale beleidsthema's is – daar waar aan de orde – een ~~(aspect van het)~~ provinciaal belang. **We zetten hiervoor het benodigde instrumentarium in en streven naar het verder versterken van het netwerk in Vlaanderen, Wallonië, Noordrijn-Westfalen. Ook benutten we** de Europese middelen in de nieuwe Europese Structuurfondsperiode 2021-2017 en continueren de huidige cofinancieringssystematiek.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.1 Uitgangspunten bij uitvoering, bij het tweede kopje:

***(Grensoverschrijdende)** samenwerking, participatie en eigenaarschap*

Voorstel aan PS 17-B

Tekst wijzigen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.3 Samenwerken, bij het kopje Samenwerking Rijk-regio:
Van:
~~Als mogelijke NOVI-gebieden in Limburg zijn De Peel en Zuid-Limburg in beeld.~~

Naar:
In Limburg zijn NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg aangewezen als voorlopige NOVI-gebieden.

3.18. Hoofdstuk 18: Regiovisies Noord- en Midden Limburg

Voorstel aan PS 18-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.3.3 Uitdagingen en opgaven, bij opgave 1b Water:

De Maas heeft belangrijke functies als recreatie- en uitloopgebied voor inwoners**,**
drinkwatervoorziening, ~~voor~~ het vervoer van goederen en als verbindingszone voor flora en fauna.

Voorstel aan PS 18-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 5c:

Het verbinden van … gebleken dat de waterveiligheidsnorm op 22 dijktrajecten in de Limburgse Maasvallei **mogelijk** te streng is. Hier kan overwogen worden de norm te verlagen. In het laatste geval zou ook een aanpak met een wat hoger risicoprofiel overwogen kunnen worden. De voordelen hiervan zijn een minder forse ingreep in het landschap en kostenbesparing. **Zoals beschreven in Hoofdstuk 13 paragraaf 1.1 wordt d**eze optie momenteel betrokken in de **mogelijke** herijking van het Limburgse waterveiligheidsbeleid als vervolg op de Bestuursopdracht Waterveiligheid.

Voorstel aan PS 18-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 17. Limburg in bovenregionaal perspectief, paragraaf 17.4 Werken aan een uitnodigend vestigingsklimaat, kopje Arbeidsmarkt:

Daarnaast is het belangrijk om - de in sommige sectoren onmisbare - internationale werknemers**, en de omgeving waarin ze terecht komen,** te helpen met geschikte huisvesting, **sociale** integratie en onderwijs".

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 1a:

…de instabiele flexibele schil van **short stay** internationale werknemers…

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.3 Uitdagingen en opgaven, opgave 3c:

De maatschappelijke acceptatie **en het aanpakken van de maatschappelijke effecten** verdient hierin expliciet aandacht.

Voorstel aan PS 18-D

Kaart Regiovisie Noord-Limburg aanpassen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 18. Regiovisies Noord- en Midden-Limburg, paragraaf 18.2.2 Toekomstbeeld Noord-Limburg 2030-2050:

De regio kent een omvangrijke bezoekersstroom gericht op toerisme en recreatie. In de Kop van Noord-Limburg en in de Peel/Peelbergen is sprake van clustervorming**, waarbij de onderdelen van de clusters met elkaar verbonden worden door de recreatieve assen Midden Peelweg in het westelijk- en N271 in het oostelijk- deel van Noord Limburg.** In het gehele gebied ontstaan …

Voorstel aan PS 18-E

Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 18.2. Regiovisie Noord-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 18.3. Regiovisie Midden-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie op de regio zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van de huidige situatie alsmede gewenste toekomstige ontwikkelingen van de regio.

3.19. Hoofdstuk 19: Regiovisie Zuid-Limburg

Voorstel aan PS 19-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1b Landschappelijk raamwerk:

In de groene binnentuin**, ook wel middengebied genoemd,** kiezen we voor het verder versterken van het hoogwaardig …

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1c Landbouw:

Het aantal agrariërs in ~~de binnentuin~~ **het middengebied** zal de komende decennia …

Voorstel aan PS 19-B

Tekst wijzigen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 1b Landschappelijk raamwerk:

Van:
Door het landschap ~~in dit deel van het raamwerk~~ te verruwen, door extensivering, door een andere wijze van grondgebruik en grondbewerking, door bosontwikkeling en de aanleg van grotere landschapselementen kan het water beter worden vastgehouden.

Naar:
Door het landschap **in de beekdalen en op de hellingen** te verruwen, door extensivering …

Voorstel aan PS 19-C

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 3e Toeristische en recreatieve centra:

In Parkstad bevinden zich enkele recreatieve trekkers, zoals Snowworld en Mondo Verde, die complementair zijn aan de faciliteiten in het Heuvelland**. Er zijn ontwikkelingen gaande om de groengebieden in Parkstad aantrekkelijker en beter bereikbaar te maken zoals de LeisureLane, de groene fietsverbinding door Parkstad. Dit draagt, samen met het cultuurhistorisch aanbod en het verder ontwikkelen van verhaallijnen, bij** aan het afleiden van de recreatieve druk van het Heuvelland. Tegelijkertijd ~~bijdragen~~ **wordt hiermee** het imago en de aantrekkingskracht van Parkstad **versterkt.**

Voorstel aan PS 19-D

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 4c Ruimtelijke economie onder ‘Uitgangspunten voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling in Zuid-Limburg’ een bullet toevoegen:

Aanpak van de transformatieopgave in aanloopstraten en (historische) linten.

Voorstel aan PS 19-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg, paragraaf 19.3 Uitdagingen en opgaven, onder 3e Toeristische en recreatieve centra:

… zorgen samen met de euregionale steden en natuurgebieden over de grens voor een unieke en aantrekkelijke toeristisch-recreatieve regio. **Ook de bijna volledig omwalde binnenstad van Sittard draagt hier aan bij.**

Voorstel aan PS 19-F

Dikgedrukte tekst toevoegen onder de kaart van hoofdstuk 19. Regiovisie Zuid-Limburg:

Deze regiokaart illustreert de visie van en op de regio, zoals beschreven wordt in de regionale paragraaf. Het is een indicatieve weergave van huidige situatie en gewenste toekomstige ontwikkeling van de regio.

3.20. Hoofdstuk 20: Van doorwerking naar uitvoering

Voorstel aan PS 20-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus:

Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik/inzet secundair materiaal.

Voorstel aan PS 20-B

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst verwijderen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 18.3 Samenwerken, onder het kopje Regionale samenwerking:

Voor een belangrijk deel staan gemeenten aan de lat voor de thema's wonen, bedrijventerreinen, kantoren, detailhandel, land- en tuinbouw en ~~verblijfsaccommodaties~~ **vrijetijdseconomie**.

3.21. Omgevingsvisie (Proces)

Voorstel aan PS 21-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.2 Participatie in de Omgevingsvisie:

Al deze waardevolle inbreng is een belangrijke bron geweest voor de teksten die geschreven zijn voor de Omgevingsvisie. **De inbreng uit dit participatietraject, alsmede de input vanuit het traject met stakeholders, is op een volwaardige manier afgewogen en meegenomen in de totstandkoming van de Omgevingsvisie.** We hebben veelvoorkomende reacties uit het participatietraject waar mogelijk overgenomen en bij de desbetreffende teksten geplaatst.

3.22. Omgevingsvisie (Algemeen)

Voorstel aan PS 22-A

Dikgedrukte tekst toevoegen in de Introductie bij de leeswijzer:

Het thematische deel gaat gedetailleerd in op de opgaven en ambities voor de verschillende thema´s en beschrijft zaken die voor heel Limburg gelijk zijn. **Desalniettemin wordt in de thema's ook gekeken naar regionale verschillen.** Opgaven, ambities of rollen beschreven in dit gedeelte gelden dan ook voor de hele provincie, óók als ze niet expliciet benoemd worden in het gebiedsgerichte deel.

3.23. Kaartbeelden bij de Omgevingsvisie

Voorstel aan PS 23-A

De kaartbeelden in het kader van de Omgevingsverordening te actualiseren en als ondersteunend kaart materiaal aan de Omgevingsvisie ter beschikking te stellen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De kaarten bij de Omgevingsverordening zijn zoneringskaarten. Dit betekent dat zones over bouwblokken, gebouwen, wegen, paden en ander grondgebruik, anders dan beoogt in de betreffende zonering, geprojecteerd zijn. Ook komt het voor dat de begrenzing van zones, bijvoorbeeld bufferzones rondom beken, dwars over percelen geprojecteerd zijn. Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen heeft de Omgevingsvisie geen directe gevolgen. De daarin vastgelegde bestemmingen blijven staan zolang er zich geen nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, kopje Groenblauwe mantel, als laatste alinea:
Gemeenten hebben de motiveringsplicht om in de toelichting op nieuwe omgevingsplannen of omgevingsplanactiviteiten in de Groenblauwe mantel aan te geven hoe met de bescherming en versterking van de kernkwaliteiten in de betreffende gebieden wordt omgegaan.
Bij nieuwe ontwikkelingen zal rekening gehouden moeten worden met de aanwezige omgevingskwaliteiten, maar ook met regionale afspraken ten aanzien van de ontwikkeling van onder meer wonen, bedrijventerreinen, detailhandel en vrijetijdseconomie.

Voorstel aan PS 23-B

Bij de actualisering van al het kaartmateriaal te kiezen voor andere kleurstellingen en arceringen, om zo de interpretatie van de kaarten eenduidiger te maken en verwarring te voorkomen.

Voorstel aan PS 23-C

Grenscorrectie in het Natuurbeheerplan 2022 opnemen en laten doorwerken in kaarten Natuurnetwerk Limburg in de Omgevingsverordening.

Voorstel aan PS 23-D

De Hr Groeven als apart onderdeel van de Natura 2000-gebieden op de kaarten opnemen.

Voorstel aan PS 23-E

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.2 Algemene zonering, tweede alinea:
De Omgevingsvisie is een visie in tekst en bevat geen specifiek kaartmateriaal. De begrenzingen van de zoneringen en andere werkingsgebieden die voortkomen uit de Limburgse principes en de uitwerkingen in de thema's in deze Omgevingsvisie, zullen verankerd worden in het kaartmateriaal behorende bij de Omgevingsverordening Limburg. Daarna dienen deze tevens ter ondersteuning voor deze visie.

3.24. PlanMER

Voorstel aan PS 24-A

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.3 Milieueffectrapportage, kopje Omgevingsvisie en m.e.r., als tweede alinea:
~~Om deze redenen is geen passende beoordeling uitgevoerd~~
Naar aanleiding van het toetsingsadvies van de Commissie m.e.r. is alsnog een Passende beoordeling uitgevoerd, passend bij het strategisch niveau van de Omgevingsvisie. De conclusie van de Passende beoordeling is: Het is de verwachting dat het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen. Om dit per Natura 2000-gebied uitgebreider te duiden is een aanvulling op het MER opgesteld waarbij een Passende beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelen is opgenomen. Deze Passende beoordeling is afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie en kijkt naar kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. De Passende beoordeling constateert daarbij dat de visie vooral kansen voor verbetering oplevert. De conclusies van deze Passende beoordeling bevestigen hetgeen hierover al in het MER is opgenomen, namelijk dat het risico dat het voorgenomen beleid leidt tot verslechtering van de instandhoudingsdoelstellingen verwaarloosbaar is.

Voorstel aan PS 24-B

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 3. Limburgse principes en algemene zonering, paragraaf 3.1 De Limburgse principes, kopje We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds, als vierde alinea:
In onze afweging bij vervolgbesluiten zullen wij altijd het belang van de fysieke leefomgeving c.q. het brede milieubelang volwaardig en integraal meewegen. Integraal betekent ons inziens betrekking hebbend op alle terreinen van de fysieke leefomgeving. Concreet betekent dit dat wordt ingegaan op de samenhang tussen (programma's inzake) ruimte, water, milieu, natuur, landschap, economie, energie, land- &tuinbouw, verkeer & vervoer, infrastructuur, cultureel erfgoed en gezondheid. Het nog op te stellen provinciaal monitoringssysteem zal hier op aansluiten.

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, eerste alinea:
Bij het werken volgens de beleidscyclus wordt het brede milieubelang volwaardig en integraal betrokken. Waar nodig wordt hiertoe tevens een passende m.e.r. procedure doorlopen.

Voorstel aan PS 24-C

Dikgedrukte tekst toevoegen in hoofdstuk 20. Van doorwerking naar uitvoering, paragraaf 20.4 Werken volgens een beleidscyclus, als tweede alinea:
Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik / inzet secundair materiaal.

Voorstel aan PS 24-D

Dikgedrukte tekst toevoegen en ~~doorgestreepte~~ tekst weghalen in hoofdstuk 21. Verantwoording Omgevingsvisie, paragraaf 21.3 Milieueffectrapportage, kopje Procedure:
~~In de periode van de inspraak over de ontwerp-Omgevingsvisie en het planMER (zienswijzenperiode) brengt de Commissie advies uit over het plan-MER.~~
De Commissie m.e.r. heeft op 23 november 2020 (projectnr. 3407) haar toetsingsadvies over het plan-MER uitgebracht. De reactie hierop is verwerkt in de rapportage 'Aanvulling Milieueffectrapport d.d. 15 december 2020'.

4. BIJLAGEN

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Omgevingsvisie Limburg

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport

23 november 2020 / projectnummer: 3407

1. Advies over het MER Limburgse Omgevingsvisie

De provincie Limburg wil in een Omgevingsvisie een samenhangende visie voor de lange termijn (2030 en 2050) vastleggen, waarin de strategische beleidskeuzes voor de fysieke leefomgeving staan. Ter ondersteuning van de visievorming is een milieueffectrapport (MER) opgesteld. De provincie heeft de Commissie m.e.r. gevraagd advies uit te brengen over dit MER.

Wat laten ontwerp-visie en het MER zien?

In de visie is een aantal 'Limburgse principes'[1] vastgelegd, die de basis leggen voor de manier van handelen en werken voor de provincie in de fysieke leefomgeving. Volgens de visie vloeien de beschreven provinciale belangen en ambities voort uit bestaand beleid en zijn deze rond 'beleidsthema's' zoals *wonen en leefomgeving*, *natuur* en *energie* opgebouwd.[2] Voor de 12 beleidsthema's en de drie regio's Noord, Midden en Zuid worden de opgaven en ambities waar de provincie voor kiest veelal op hoog abstractieniveau beschreven.

Het MER sluit op de globale scope van de visie aan. Kwalitatief en compact beschrijft het de huidige situatie in "het Portret van Limburg", inclusief de huidige knelpunten en belangrijkste bedreigingen in de toekomst, zoals de slechte staat van de natuur en de bedreigingen voor bijvoorbeeld het landschap en de bodem. Het MER onderscheidt hierbij in navolging van de Omgevingsvisie 3 regio's. De grootste risico's voor Noord- en Midden-Limburg betreffen vooral het ecologisch en historisch kapitaal, de bodem, het water en de ondergrond. In Zuid-Limburg spelen vooral risico's op het terrein van gezondheid en sociale aspecten.

De beleidsvoornemens in de visie zijn veelal van procesmatige aard, zoals 'samenwerken' of het coördineren van eerste stappen in een richting waar mogelijk later meer concrete keuzen gemaakt zullen worden. Het MER geeft aan dat pas wanneer het bestuur in het vervolg tot nadere ambities en concretere beleidskeuzen komt het mogelijk is om echte effecten te bepalen. Het MER beschrijft daardoor niet de effecten van de beleidsvoornemens en ambities, waardoor niet duidelijk is of de doelen haalbaar zijn. Het MER biedt wel aanknopingspunten voor het oplossen van knelpunten, bijvoorbeeld voor de gevolgen van de energietransitie op het landschap. Bij knelpunten waar juist anderen het initiatief zullen (moeten) nemen beschrijft het MER welke mogelijke rollen van de provincie hierbij kan aannemen om oplossingen dichterbij te brengen.

Het advies over het MER

Een MER moet informatie aanreiken die het maken van keuzes in en op basis van de visie onderbouwt en vergemakkelijkt. Alle thema's binnen de fysieke leefomgeving komen binnen het MER aan bod, en de visie geeft een aanzet tot integraliteit via de Limburgse principes. Huidige en toekomstige opgaven worden benoemd. Op dit moment zit de waarde van het MER vooral in de foto van de huidige situatie: "het Portret van Limburg" per regio (inclusief de bijbehorende bijlagen), en een schets van de te verwachten opgaven en knelpunten zonder nieuw beleid.

---

[1] We streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving - De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal - Meer stad, meer land - We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

[2] Pagina 29 LOVI.

Het oordeel over het MER hangt samen met de aard van de ontwerp-visie. De Commissie ziet de abstracte ontwerp-visie met het bijbehorend MER als nuttige stappen op weg naar een volgende omgevingsvisie die wel concrete besluiten en/of kaderstellende uitspraken bevat, en waarbij het milieubelang wel integraal en volwaardig kan meewegen.

Het MER constateert - terecht - dat het nu niet mogelijk is om effecten van het nieuwe beleid te bepalen. Kansen en risico's zijn bij een procesmatige invulling van de omgevingsvisie alleen globaal in te schatten. Het MER kan zo alleen maar beperkt inzicht geven in wat de beleidsvoornemens kunnen betekenen voor de aanpak van de milieuknelpunten en realisatie van eigen ambities. Om tot daadwerkelijke effectbepaling te kunnen komen zijn concrete doelen én besluiten nodig, zoals het MER meermaals aangeeft. Het MER geeft eerste aanwijzingen voor (afwegingen rond) toekomstige beleidskeuzen, geeft globaal vervolgstappen en biedt een eerste aanzet voor de monitoring.

De Commissie heeft bij de toetsing van dit MER voor de Limburgse omgevingsvisie gewogen in hoeverre in dit geval effecten moeten zijn beschreven en beleidsopties/alternatieven uitgewerkt. In de ogen van de Commissie voldoet het MER namelijk nu niet aan de eisen die aan een milieueffectrapport gesteld worden. [3] Dit omdat de kern van milieueffectrapportage, namelijk het beschrijven van effecten en het zoeken van betere oplossingen voor milieuproblemen, uitblijft. Gegeven de aard van de visie, kan uitwerking van deze punten echter nu ook niet van het MER gevraagd worden.

Bij een dergelijk type abstracte, strategische visie hoort echter wel een vooruitblik ten aanzien van de volgende stappen op weg naar concretere doelen en besluiten om opgaven van de provincie Limburg op te pakken. Ook is inzicht nodig in de wijze waarop in die volgende stappen het milieubelang volwaardig wordt meegewogen en de effecten van die besluiten op het milieubelang in beeld wordt gebracht. De huidige visie bevat, zoals aangegeven, de principes en procesbesluiten. In het vervolg kunnen nog concrete kaderstellende besluiten genomen worden, die via onderzoek naar alternatieven en (milieu) effecten onderbouwd moeten worden. In zo'n iteratief proces, waarin concretisering en bepaling van milieueffecten gelijk op gaan, is een goed systeem van continue integrale monitoring essentieel. M.e.r. speelt zowel nu (foto, kansen en risico's in beeld, afwegingen globaal benoemd) als in vervolgfasen (alternatieven, effecten) een essentiële rol bij het in beeld brengen van het milieubelang, en beweegt zo mee met de adaptieve besluitvorming. Ook de omgeving moet betrokken blijven in dit iteratieve proces.

De Commissie mist zowel in de visie als in het MER een duidelijk beeld van het vervolgproces, zoals geschetst in bovenstaande alinea. Dat is geen vrijblijvende optie, maar een "must" bij iteratieve besluitvorming én een goede invulling van de omgevingswet. De Commissie constateert tevens dat nu nog geen alternatieve beleidsopties zijn uitgewerkt en het bepalen van milieueffecten nog niet mogelijk is op basis van de visie.
Daarom is zij van oordeel dat aanvullende informatie over bestuurlijke vervolgstappen en de rol van het milieubelang en milieueffectrapportage daarin alsmede de opzet van een integraal systeem voor monitoring en evaluatie essentiële informatie is om een besluit te kunnen nemen over de Omgevingsvisie.

[3] Zie hiervoor ook het stappenplan zoals opgenomen in het advies over de notitie R&D.

Daarnaast ontbreekt de volgende informatie nog in het MER om het milieubelang volwaardig te kunnen meenemen:

- **duidelijkheid over hoe bestaand, onlangs vastgesteld en nieuw beleid is meegenomen;**
- **en transparante inschatting van kansen en risico's van de visie;**
- **de risico's voor beschermde natuur en wat dit betekent voor de toekomst.**

De Commissie adviseert deze informatie in het MER op te nemen en dan pas een besluit te nemen over de omgevingsvisie.

In hoofdstuk 2 van dit advies licht de Commissie haar oordeel verder toe. In §2.4 van dit advies geeft de Commissie aan om het vervolgbeleid[4], de integrale beoordeling, de monitoring en bijsturing op elkaar af te stemmen. Om de bruikbaarheid van het MER voor het te ontwikkelen integrale monitoringsinstrument te vergroten is het nodig dat de scores voor zowel effecten als voor doelbereik navolgbaar en reproduceerbaar zijn. Dat is naar oordeel van de Commissie nu in het MER nog onvoldoende het geval. Door deze verbeterslag alsnog te maken, kan de provincie de informatie uit het MER benutten om de vinger aan de pols te houden, en zowel de effecten als het behalen van de doelen goed in de gaten te houden.

Waarom dit m.e.r.?
De provincie Limburg wil in de Omgevingsvisie een samenhangende visie voor de lange termijn vastleggen, waarin de strategische beleidskeuzes voor de fysieke leefomgeving staan. De omgevingsvisie stelt kaders voor m.e.r.-(beoordelings)plichtige activiteiten en heeft mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden. Daarom is bij de voorbereiding van de omgevingsvisie een MER opgesteld.

Wat is de rol van de Commissie?
De onafhankelijke Commissie m.e.r. is bij wet ingesteld en adviseert over de inhoud en de kwaliteit van het MER. Zij stelt voor ieder project een werkgroep samen van onafhankelijke deskundigen. De Commissie schrijft geen milieueffectrapporten, dat doet de initiatiefnemer. Initiatiefnemer voor de visie zijn Gedeputeerde Staten van Limburg. Het bevoegd gezag, in dit geval Provinciale Staten, besluit over de Omgevingsvisie.

De samenstelling en de werkwijze van de werkgroep van de Commissie en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt door nummer 3407 op www.commissiemer.nl in te vullen in het zoekvak.

2. Toelichting op het oordeel en aanbevelingen voor de vervolgstappen

In het vervolg van het advies licht de Commissie haar beoordeling toe. Aan deze beoordeling koppelt ze aanbevelingen. Sommige van die aanbevelingen zijn opgenomen in een tekstkader en andere niet. Staan ze in een kader, dan is het uitvoeren ervan essentieel voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij het besluit over de omgevingsvisie. Is dit niet het geval, dan zijn ze bedoeld om de kwaliteit van de besluitvorming -nu en in de toekomst- te verbeteren.

[4] De provincie heeft gedurende de periode dat de Commissie het MER heeft getoetst een notitie opgesteld waarin het vervolg wordt omschreven. Zie hierover verder §2.4 van dit advies.

2.1. Hoe is bestaand en recent beleid meegenomen?

In het MER wordt niet altijd duidelijk onderscheiden wat het beleid tot nu toe is, welk beleid onderdeel uitmaakt van de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering), en wat nieuw beleid is. Dit roept vragen op over:

- Welk beleid is als vaststaand beleid verondersteld?
- Hoe is omgegaan met zeer recent vastgesteld beleid, waarvan de vraag is of dit onder vaststaand beleid mag worden gerekend?

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aan te geven welk beleid wordt verondersteld bij de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering is), en wat nieuw beleid is. Betrek hierbij ook dat recent vastgesteld beleid, dat nog niet in uitvoering is, formeel als “nieuw” beleid beschouwd moet worden.

De Commissie adviseert hierbij mee te nemen welke beleidsevaluaties de voorbije periode hebben plaatsgevonden, wat daarvan de uitkomsten zijn geweest en welke de *lessons learned* zijn die voor de visie kunnen worden benut.

2.2. Laat kansen en risico’s van beleid duidelijk zien

Het MER geeft een overzicht van mogelijke kansen en risico’s van het voorgenomen beleid voor verschillende aspecten van People, Planet en Prosperity. De Commissie heeft bij dit overzicht de volgende opmerkingen:

- Omdat onduidelijk is (zie §2.1 van dit advies) voor welke voornemens kansen en risico’s zijn bepaald, is de vraag wat dat betekent voor de inschatting daarvan, en of overzicht van kansen en bedreigingen compleet is.
- Omdat dat onduidelijk is voor welke voornemens kansen en risico’s zijn bepaald, zijn deze niet altijd navolgbaar. Desondanks bevatten de kansen en risico’s waardevolle inzichten op die in de tekst van het MER zijn opgenomen. In de samenvattende tabel zijn de scherpe kantjes van deze analyse echter verdwenen. Dit komt omdat risico’s en kansen tegen elkaar zijn weggestreept, en er onder aan de streep vooral kansen over lijken te zijn.

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aanvullende informatie in het MER op te nemen.

- Geef hierbij aan welke onderdelen van de visie in het MER op kansen en risico’s zijn onderzocht en welke niet, geef ook de motivatie hiervoor aan. Geef aan of dit voortgezet, recent vastgesteld of nieuw beleid is.
- Pas de tabel aan en gebruik daarbij als basis de tekst van het MER, en daarbij in de samenvatting ook de risico’s en kansen volledig en apart van elkaar weer te geven.

Het huidige overzicht van kansen en risico’s in het MER zal eventueel opnieuw beoordeeld moeten worden, als blijkt dat niet alle onderdelen van de visie met mogelijke milieugevolgen mee zijn genomen. Geef aan:

- welke beleidsvoornemens op kansen en risico’s zijn onderzocht (en welke niet);
- hoe op basis daarvan de kansen en risico’s bepaald zijn.

2.3. Passende beoordeling natuur

Het MER beschrijft dat de visie netto positieve effecten op beschermde natuur zal hebben maar ook dat bestaande natuur onder druk staat en dat flinke maatregelen nodig zijn. Ook beschrijft het MER dat in sommige natuurgebieden de natuur negatieve effecten kan verwachten door de visie. Vanwege deze mogelijke (lokale) problemen is het wettelijk nodig een zogenaamde Passende beoordeling uit te voeren. Hierin worden per gebied de risico's ingeschat en wordt bekeken of de problemen in principe oplosbaar zijn. Deze beoordeling ontbreekt nu. De beoordeling in het MER gaat ervanuit dat met het bestaande en nog in te zetten beleid Natura 2000 in Limburg in kwaliteit vooruit zal gaan en calculeert het succes van het beleid daarmee al in. Dit is echter niet aannemelijk gemaakt, zeker niet voor elk van de gebieden afzonderlijk.

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie een Passende beoordeling op te stellen, waarin per Natura 2000-gebied wordt beschreven welke problemen er in het gebied spelen die het halen van een gunstige staat van instandhouding in de weg staan, en globaal aan te geven of en hoe deze knelpunten oplosbaar zijn.

2.4. Het milieubelang in de uitwerking met monitoring en m.e.r.

Milieubelang in vervolgbesluiten

Het MER geeft aan dat straks 'Limburgse principes' en een aantal ambities onder de 12 beleidsthema's worden uitgewerkt in programma's en regiodeals. Met de inzet van m.e.r. kunnen het milieubelang en de mogelijke betere oplossingen met het oog op het milieu binnen het programma worden meegewogen. Het is goed om in de toekomstige milieueffectrapportage niet alleen de milieueffecten van elk programma op zich, maar ook de gevolgen (kansen en risico's) van elk programma voor de andere programma's van de provincie in beeld te brengen. Zo kan het milieubelang integraal blijven meewegen in de uitwerking in zowel direct volgend beleid als in een eventuele update van de visie.

De provincie heeft gedurende de periode dat de Commissie het MER heeft getoetst een notitie opgesteld waarin het vervolg wordt omschreven. Hierin is weliswaar aangegeven dat de Limburgse principes en beleidsthema's zullen meewegen in vervolgbesluiten, maar is nog niet concreet gemaakt *hoe* de integrale samenhang op besluitvormingsniveau wordt geborgd, voor welke besluiten, en hoe het milieubelang volwaardig kan meewegen bij deze besluiten.

De Commissie geeft hierbij ter overweging dat alles uitwerken in afzonderlijke programma's het gevaar kan hebben dat toch niet integraal maar relatief sectoraal zal gaan worden gewerkt. Essentieel is om komende besluiten voor verschillende thema's in samenhang te nemen; milieueffectrapportage kan daarbij behulpzaam zijn, net als een integraal monitoringsysteem (zie hierna). Ook kunnen grote opgaven soms reden zijn een volgende stap te zetten naar volgende, meer integrale en concrete versie van omgevingsvisie (zie ook §2.5 van dit advies).

Geef daarom voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aan hoe het milieubelang in op de visie volgende besluiten volwaardig en integraal kan meewegen, bijvoorbeeld doordat ook hiervoor de milieueffectrapportage (m.e.r.) zal worden ingezet.

Integrale monitoring en de beleidscyclus

De monitoring van de omgevingskwaliteit is een veelomvattende taak, omdat daarmee de vinger aan de pols gehouden kan worden hoe de autonome ontwikkelingen uitpakken en of bestaand of nieuw beleid erin slaagt om die op te vangen op zodanige wijze dat de kernwaarden en omgevingskwaliteiten behouden of mogelijk zelfs versterkt kunnen worden.

Om deze integrale besluitvorming ook programma-overstijgend mogelijk te maken is in het MER aangegeven dat een monitoringsysteem wordt opgezet. De Commissie onderschrijft de noodzaak daarvan. De brede opzet van de visie en het MER geeft een goede basis voor een breed opgezet monitoringsprogramma met uiteraard veel oog voor de milieueffecten. In het monitoringssysteem zal worden gecheckt of de doelen worden bereikt en wat de milieueffecten van beleid zijn en of deze binnen afgesproken kaders blijven. Door in lijn met de beleidscyclus uit de Omgevingswet de resultaten van de programma's en de monitoring weer terug te vertalen in de volgende versie van de omgevingsvisie, wordt de integraliteit gewaarborgd en blijft de visie actueel. Het is echter nog niet duidelijk hoe vaak en door wie deze monitoring wordt uitgevoerd.

Monitoring en bijsturing hebben vooral nut als dit regelmatig gebeurt, zowel overkoepelend op het niveau van de hele omgevingsvisie als binnen de programma's. Passend in het streven naar een transparante overheid beveelt de Commissie aan dit in de openbaarheid te doen. Zo kunnen maatschappelijke omgeving, bestuurders en volksvertegenwoordiging de vinger aan de pols houden en waar nodig (gezamenlijk vanuit de eigen verantwoordelijkheid) een stap extra zetten.

De Commissie adviseert daarom voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie de monitoring inhoudelijk en procesmatig globaal verder uit te werken.

Beoordelingskader in MER en voor monitoring

Voor de bruikbaarheid als monitoringsinstrument nodig is dat de effectbeoordeling navolgbaar en reproduceerbaar is. Dat is naar het oordeel van de Commissie in het huidige MER nog onvoldoende het geval. Een reproduceerbare methode waarborgt dat over twee, vier of tien jaar de beoordeling op dezelfde manier kan worden gedaan en relevante veranderingen zichtbaar worden. Ook is het logisch dat grote kansen en risico's, doelbereik en effecten als belangrijkste indicatoren terugkomen in de monitoring. Hierna adviseert de Commissie zaken verder uit te werken naar criteria, zodat dit een gedegen basis kan vormen voor de integrale monitoring:

- **Afstemmen beoordelingskaders.** De Commissie adviseert het integrale monitoringssysteem verder uit te werken, na afstemming van alle indicatoren. Maak daarbij een duidelijk onderscheid tussen doelbereikparameters en effectparameters. Neem daarbij alle belangrijke indicatoren op, vooral die indicatoren die aansluiten bij doelbereik en die ook benoemd zijn als kans of risico. Met een dergelijk 'dashboard van de leefomgeving' kan de Provincie op deze wijze tijdig bijsturen als de opgaven of de kerntaken van de Provincie in gevaar komen of niet worden gehaald.
- **Navolgbaarheid conclusies**. Zorg dat de conclusies reproduceerbaar zijn. Geef bijvoorbeeld aan welke indicatoren worden gemeten en welke bronnen zijn gebruikt. Geef ook aan welke rol expert judgement hierbij speelt. Om te zorgen dat anderen

straks het monitoringssysteem kunnen volgen of reproduceren hoe deze scores tot stand zijn gekomen, is het nodig om de beoordelingswijze meer in detail weer te geven.

2.5. Overweging: concreter worden zodat milieubelang volwaardig kan meewegen

De Commissie geeft de provincie Limburg in overweging om in het vervolg, zowel richting uitwerking als richting een eventuele volgende versie van de omgevingsvisie, concreter te worden zodat de haalbaarheid beter getoetst kan worden. Door met beleidsuitgangspunten en de “Limburgse principes” in de hand integraler naar de knelpunten en mogelijk oplossingen te kijken, kan bepaald worden of door slimme combinaties doelen gehaald worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan combinaties van klimaatmaatregelen, recreatie, gezonde leefomgeving, natuurdoelen en natuurinclusieve landbouw. Met deze concretere uitwerking is het, door te kijken welke ambities echt niet samengaan, mogelijk om keuzes in beeld te brengen. Het ten behoeve van de nota R&D opgestelde dilemma-document geeft hiervoor een goede aanzet en ook het MER geeft aan waar knelpunten zijn en waar ambities strijdig kunnen zijn.

Vervolgens kunnen de gekozen ambities uitgewerkt worden in strategische doelen en vervolgens in (alternatieven voor) concrete besluiten en maatregelen en kunnen milieueffecten bepaald worden. Ook hier is het essentieel besluiten in samenhang te bezien en te nemen, om daarmee kansen op synergie te kunnen benutten en risico’s op tegenstrijdigheden te verkleinen. Deze maatregelen kunnen vervolgens een plek krijgen in programma’s, in voorkeursbeslissingen en in regio-deals. De Commissie ziet het, zoals gezegd in hoofdstuk 1, als essentieel dat, net als in het MER ook is aangegeven, te beschrijven hoe het milieubelang straks bij deze besluiten een volwaardige rol zal spelen.

BIJLAGE 1: Projectgegevens toetsing

Toetsing door de Commissie

De Commissie bestaat uit een werkgroep van deskundigen. Deze werkgroep beoordeelt of het MER de benodigde milieu-informatie bevat en of deze juist is. Als er informatie ontbreekt of onjuist is, beoordeelt de Commissie of zij die essentieel vindt. Dat is het geval als aanvullende informatie in haar ogen kan leiden tot andere afwegingen. Dan adviseert de Commissie de ontbrekende of gecorrigeerde informatie alsnog beschikbaar te stellen, voordat het besluit wordt genomen. Meer informatie over de Commissie en over haar werkwijze vindt u op onze website.

Samenstelling van de werkgroep

Bij dit project bestaat de werkgroep uit:
drs. John Dagevos
dr. Roeland During
ir. Tilly Fast
drs. Sjef Jansen
dr. Michiel van Pelt
drs. Marieke van Rhijn (voorzitter)
drs. Willemijn Smal (secretaris).

Besluit waarvoor dit milieueffectrapport is opgesteld

Provinciale Omgevingsvisie Limburg.

Waarom wordt hiervoor een milieueffectrapport opgesteld?

Voor activiteiten die grote milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een MER vereist zijn. De bijlagen C en D bij het Besluit milieueffectrapportage geven aan om welke activiteiten het gaat. Voor deze procedure gaat het in ieder geval om de activiteiten C en D14 (veehouderijen), D03.2 (werken inzake kanalisering of ter beperking van overstromingen), D11.2 (stedelijke ontwikkelingsprojecten), D11.3 (industrieterreinen), D11.4 (project voor het gebruik van niet in cultuur gebrachte gronden of semi-natuurlijke gebieden voor intensieve landbouw), D22.2 (windturbineparken) en D43 (permanente race- en testbanen voor gemotoriseerde voertuigen). Een MER is ook nodig omdat mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden optreden die in een Passende beoordeling moeten worden beschreven. Daarom wordt een plan-MER opgesteld.

Bevoegd gezag besluit

Provinciale Staten van Limburg.

Initiatiefnemer besluit

Gedeputeerde Staten van Limburg.

Bevoegd gezag m.e.r.-procedure

Provinciale Staten van Limburg.

Waar vind ik de stukken die de Commissie heeft beoordeeld?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.commissiemer.nl projectnummer 3407 in te vullen in het zoekvak.

Commissie voor de milieueffectrapportage
A. v. Schendelstraat 760
3511 MK Utrecht

t 030-2347666
e mer@eia.nl
w commissiemer.nl

Omgevingsvisie Limburg

Milieueffectrapport

projectnummer 0453529.100
definitief
25 augustus 2020

Understanding today.
Improving tomorrow.

Omgevingsvisie Limburg

Milieueffectrapport

projectnummer 0453529.100

definitief
25 augustus 2020

Auteurs
L.T. Runia
P.J. Verhoeven

Opdrachtgever
Provincie Limburg
Limburglaan 10
6229 GA MAASTRICHT

datum vrijgave	beschrijving revisie	goedkeuring	vrijgave
25-08-2020	definitief	J. Fuite	H.A.M. van de Wetering

Inhoudsopgave

		Blz.
1	**Inleiding**	**3**
1.1	Waarom dit milieueffectrapport?	3
1.2	De m.e.r.-procedure	4
1.2.1	Start: reikwijdte en detailniveau	4
1.2.2	Omgevingsvisie en m.e.r.	4
1.2.3	Opstellen van het MER	5
1.2.4	Zienswijzen en advies op de ontwerp-Omgevingsvisie en het MER	5
1.2.5	Participatie	6
2	**Milieueffectrapportage voor de Omgevingsvisie**	**7**
2.1	Aanpak op hoofdlijnen	7
2.1.1	Beleidsthema's en beoordelingsaspecten	7
2.2	De aanpak van dit MER	8
2.2.1	Werkwijze en de plaats van de informatie in dit MER	8
2.2.2	Portret van Limburg: methodiek	10
2.2.3	Beoordeling van het voorgenomen beleid in het MER: kansen en risico's	11
2.3	Iteratie met Omgevingsvisie	14
3	**Limburg in een veranderende wereld**	**16**
3.1	Waarom een beschrijving van exogene ontwikkelingen	16
3.2	Belangrijkste ontwikkelingen	16
4	**Portret van Limburg: People**	**20**
4.1	Gezonde, veilige leefomgeving	20
4.2	Aantrekkelijke leefomgeving	24
4.3	Wonen	27
4.4	Sociaal	30
5	**Portret van Limburg: Planet**	**34**
5.1	Ecologisch kapitaal	34
5.2	Energie en grondstoffen	38
5.3	Bodem, water en ondergrond	42
5.4	Historisch kapitaal	44
6	**Portret van Limburg: Prosperity**	**46**
6.1	Vestigingsklimaat	46
6.2	Werk en inkomen	48
6.3	Onderwijs en netwerken	50
6.4	Bereikbaarheid	51

7	**Beschouwingen bij het Portret**	**53**
7.1	Aandachtspunten uit het Portret van Limburg	53
7.1.1	Portret van Limburg	53
7.1.2	Constateringen bij het Portret	54
7.1.3	Hoe duurzaam is de provincie Limburg, getoetst aan het PPP-model?	55
7.2	Portret van de regio's	56
7.2.1	Noord-Limburg	57
7.2.2	Midden-Limburg	58
7.2.3	Zuid-Limburg	60
8	**Analyse van het voorgenomen beleid per beleidsthema**	**62**
8.1	Inleiding op dit hoofdstuk	62
8.2	Wonen en leefomgeving	62
8.3	Veiligheid en gezondheid	66
8.4	Cultuur, sport en erfgoed	68
8.5	Economie	71
8.6	Werklocaties	74
8.7	Mobiliteit	76
8.8	Energie	78
8.9	Land- en tuinbouw	81
8.10	Water	83
8.11	Natuur	85
8.12	Landschap	88
8.13	Bodem en ondergrond	92
9	**Kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor Limburg en de drie regio's**	**95**
9.1	Kansen en risico's Limburg	95
9.2	Kansen en risico's Noord-Limburg	98
9.3	Kansen en risico's Midden-Limburg	102
9.4	Kansen en risico's Zuid-Limburg	105
10	**Conclusies en aanbevelingen**	**109**
10.1	Conclusies	109
10.2	Voortoets en Passende beoordeling	110
10.3	Aanbevelingen	111
Bijlage 1	**Portret van Limburg (apart document)**	

Leeswijzer

Voorliggende MER bestaat uit vier onderdelen. Deze onderdelen zijn volgens onderstaande indeling in het rapport opgenomen.

Inleidende hoofdstukken

- H1: Inleiding
- H2: Milieueffectrapportage voor de Omgevingsvisie

Samenvatting van het Portret van Limburg

- H3: Limburg in een veranderende wereld (trends & ontwikkelingen)
- H4: Portret: Samenvatting People
- H5: Portret: Samenvatting Planet
- H6: Portret: Samenvatting Prosperity
- H7: Beschouwingen bij het Portret (synthese hoofdstuk)

Milieueffectbeoordeling

- H8: Thematische analyse van kansen en risico's
- H9: Gebiedsgerichte analyse van kansen en risico's

Conclusies en aanbevelingen

- H10: Conclusies en aanbevelingen

De uitgebreide beschrijving van het Portret van Limburg is opgenomen in bijlage 1.

1 Inleiding

1.1 Waarom dit milieueffectrapport?

De Omgevingswet komt eraan. Met deze nieuwe wet wil de overheid de regels voor de fysieke leefomgeving vereenvoudigen en samenvoegen. Inmiddels is bekend dat de Omgevingswet volgens de huidige planning op 1 januari 2022 in werking treedt. Eén van de instrumenten van deze nieuwe wet is de Omgevingsvisie, de vervanger van onder andere de structuurvisie(s) en andere beleidsplannen. Omgevingsvisies worden opgesteld door het Rijk, de provincies en de gemeenten.

De provincie Limburg is bezig met het opstellen van de provinciale Omgevingsvisie, hier verder aangeduid als Omgevingsvisie. In de Omgevingsvisie legt de provincie haar ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving voor de lange termijn, dat wil zeggen de komende 10 tot 30 jaar, vast. Hoe ziet Limburg er in de toekomst uit en wat is er nodig om ervoor te zorgen dat de doelen en ambities worden gehaald? De Omgevingsvisie bevat een langetermijnvisie op vraagstukken waarbij de provincie wettelijke taken en bevoegdheden heeft, maar ook op vraagstukken die zij autonoom oppakt vanwege het belang voor Limburg. De visie schetst ambities en rolopvattingen over de volgende beleidsthema's: wonen en leefomgeving, veiligheid en gezondheid, cultuur, sport en erfgoed, economie, werklocaties, mobiliteit, energie, land- en tuinbouw, water, natuur, landschap en bodem en ondergrond.

Met de provinciale Omgevingsvisie stelt de provincie Limburg kaders voor toekomstige ontwikkelingen. Als onderdeel van het tot stand komen van de Omgevingsvisie is ook een **milieueffectrapportage** uitgevoerd[1]. Dit is gedaan omdat in de (vigerende) Wet milieubeheer (en ook in de Omgevingswet) is vastgelegd dat bij kader stellende plannen voor (mogelijk) m.e.r.-plichtige activiteiten de milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen moet worden.

Het formele doel van het m.e.r. is het milieubelang volwaardig en vroegtijdig in de plan- en besluitvorming mee te nemen. Hiertoe is dit voorliggend milieueffectrapport (MER) opgesteld.

Dit MER is bedoeld om de provincie te helpen bij het maken van keuzes in de Omgevingsvisie. Op basis van de ambities van de provincie is daarbij breder gekeken dan de 'formele' m.e.r.-aspecten, die vooral uit de gebruikelijke milieuaspecten bestaan. In dit MER is een breed en integraal beoordelingskader gebruikt dat is gebaseerd op de indeling People, Planet, Prosperity en dat past bij de eisen die de Omgevingswet stelt. Het beoordelingskader is beschreven in paragraaf 2.1. Door voorafgaand aan het maken van keuzes de effecten op de fysieke leefomgeving (en de overige onderdelen van het beoordelingskader) in beeld te brengen, kan dit ook daadwerkelijk meegewogen worden in de besluitvorming. De beoordeling van de effecten op de leefomgeving is dan niet een toets achteraf, maar vormt een medebepalend onderdeel bij het opstellen van de Omgevingsvisie. Als gevolg van het strategische karakter van de ontwerp-Omgevingsvisie en het beleid dat op hoofdlijnen is beschreven heeft de beoordeling van de effecten in belangrijke mate het karakter van een deskundigenoordeel, dus zonder rekenmodellen of andere manieren om effecten te kwantificeren[2]. Deze aanpak past bij het strategische karakter van dit MER. Door het strategische karakter van de Omgevingsvisie is dit MER dan ook anders dan een MER zoals dat

[1] Het is gebruikelijk om afkortingen m.e.r. voor milieueffectrapportage (procedure en proces) en MER voor het milieueffectrapport (als belangrijk product) te gebruiken.

[2] Waarbij wordt opgemerkt dat de beoordelingen van het beleid en in het Portret van Limburg (zie bijlage 1 en de hoofdstukken 4 t/m 6) mede zijn gebaseerd op kwantitatieve gegevens en waargenomen trends.

wordt gemaakt voor concrete ruimtelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld een weg of een bedrijventerrein. Bij dergelijke concrete voornemens kan een groot deel van de effecten kwantitatief in beeld worden gebracht. Bij dit (strategische) MER is dat niet het geval.

1.2 De m.e.r.-procedure

1.2.1 Start: reikwijdte en detailniveau

De m.e.r.-procedure kent een aantal stappen. De eerste stap is het formuleren van de reikwijdte en het detailniveau van de m.e.r.: wat gaat worden onderzocht en op welke manier gaat het onderzoek plaatsvinden? Voor de Omgevingsvisie Limburg is dat beschreven in de Notitie Reikwijdte en detailniveau (verder aangeduid als NRD). De NRD is door Gedeputeerde Staten gepubliceerd op 16 september 2019, waarna inspraak heeft plaatsgevonden en adviezen zijn ingewonnen.

Ook de Commissie m.e.r. heeft advies uitgebracht over de NRD, in eerste instantie in de vorm van een concept-advies. Mede op basis van de resultaten van de inspraak in dit concept-advies is de concept-NRD aangepast tot de definitieve NRD die op 3 december 2019 is vastgesteld door GS. Na het vaststellen van de NRD heeft de Commissie het definitieve advies uitgebracht (13 februari 2020). In dat advies is rekening gehouden met informatie die door de provincie is verstrekt over de voortgang van de beleidsontwikkeling voor de Omgevingsvisie.

In de NRD is onder andere het **beoordelingskader** opgenomen. Dat bevat de beoordelingsaspecten die in het MER zijn gebruikt voor de beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid.

De NRD is gebruikt als basis voor het opstellen van het MER.

1.2.2 Omgevingsvisie en m.e.r.

Het opstellen van een Omgevingsvisie is een dynamisch proces. Bij dat proces is een groot aantal actoren betrokken, zowel binnen als buiten de overheid, die de Omgevingsvisie maken. Bij het ontwikkelen van de visie komen veel vragen aan de orde en worden keuzes gemaakt. Doordat het bij een Omgevingsvisie gaat om een langere termijn, is de inhoud ervan onderwerp van politieke en bestuurlijke discussie en afweging. De termijn waarop de visie zich richt is langer dan de periode tussen twee verkiezingen.
Dit dynamische proces is ook bij het opstellen van de Omgevingsvisie voor Limburg aan de orde geweest. Het traject van de Omgevingsvisie is reeds in 2018 begonnen, hierna is gestart met het in kaart brengen van de relevante bouwstenen. Na de provinciale verkiezingen van 2019 zijn er nog nadere accenten gelegd ten aanzien van de lange termijn ambities, die meegenomen zijn in het proces en ook zijn voorgelegd in diverse externe consultatierondes[3]. Relevante elementen uit lopende trajecten, zoals de Regionale Energiestrategieën (RES) en het ontwerp van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) zijn meegewogen.

De teksten van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn in het voorjaar van 2020 tot stand gekomen. Het proces van de milieueffectrapportage en de ontwerp-Omgevingsvisie zijn in nauwe interactie tot stand gekomen. Bij het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn vanuit de milieueffectrap-

[3] Zie hiervoor hoofdstuk 21 van de ontwerp-Omgevingsvisie.

portage suggesties gedaan voor aanscherpingen van het voorgenomen beleid. Het eindelijke resultaat van de m.e.r. is de beoordeling van het voorgenomen beleid. Op basis daarvan zijn in dit MER conclusies en aanbevelingen opgenomen. In paragraaf 2.2 zijn deze processen verder beschreven.

Als onderdeel van het opstellen van het MER is ook nagegaan of een Passende beoordeling noodzakelijk is. Een Passende beoordeling is noodzakelijk als de Omgevingsvisie een kader is voor ontwikkelingen die negatieve effecten kunnen hebben op Natura 2000-gebieden.

1.2.3 Opstellen van het MER

Na de periode van inspraak en advies op de NRD is het MER opgesteld. Het opstellen van het MER liep gelijk op met het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit ontwerp is tot stand gekomen via een aantal interne conceptversies die zijn gebruikt om de inhoud (van de Omgevingsvisie) aan te scherpen, ook in interactie met de ambtelijke en bestuurlijke omgeving.

De eerste stap in het opstellen van het MER was het maken van het **Portret van Limburg.** Dit is de beschrijving van de bestaande en toekomstige staat van de leefomgeving, op basis van autonome ontwikkelingen (zie paragraaf 2.2.1). Na het maken van het Portret is het MER tot stand gekomen, in nauwe interactie met het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie. De manier waarop dit heeft plaatsgevonden is beschreven in hoofdstuk 2 van dit MER.

1.2.4 Zienswijzen en advies op de ontwerp-Omgevingsvisie en het MER

Na het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie en het afronden van dit MER zijn deze door GS vrijgegeven voor de zienswijzenprocedure. Dit MER ligt samen met de ontwerp-Omgevingsvisie ter inzage. In de zienswijzenperiode brengt ook de Commissie m.e.r. een advies uit. Na het zienswijzen- en adviestraject wordt de ontwerp-Omgevingsvisie omgezet naar de Omgevingsvisie die door PS zal worden vastgesteld.

1.2.5 Participatie

Bij het tot stand komen van de Omgevingsvisie is de maatschappelijke en bestuurlijke omgeving betrokken. Op diverse momenten en op verschillende manieren is de omgeving betrokken geweest bij het ontwikkelen van de inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit is beschreven in hoofdstuk 21 van de ontwerp-Omgevingsvisie. Vanwege deze betrokkenheid heeft vanuit de m.e.r. alleen de formele inspraak op de NRD plaatsgevonden en zal (na het afronden van dit MER) inspraak plaatsvinden gezamenlijk met de inspraak op de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit via de mogelijkheid van het indienen van zienswijzen.

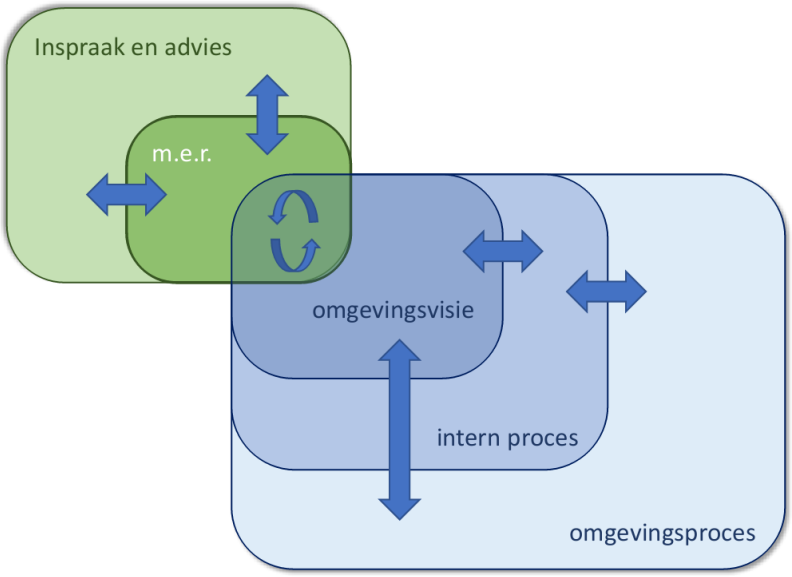

Principe van de participatie: vanuit de m.e.r.-procedure heeft alleen de formele inspraak en advies plaatsgevonden. Vanuit het proces van de ontwerp-Omgevingsvisie is zowel gecommuniceerd binnen de provincie als met de omgeving (zie hoofdstuk 21 van de ontwerp-Omgevingsvisie)

2 Milieueffectrapportage voor de Omgevingsvisie Limburg

2.1 Aanpak op hoofdlijnen

2.1.1 Beleidsthema's en beoordelingsaspecten

Een belangrijke opgave voor dit MER is dat beoordelingen moeten worden gemaakt van zowel het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie als van de milieugevolgen (in brede zin) van het voorgenomen beleid. Bij de beoordeling van het voorgenomen beleid van een bepaald beleidsthema gaat het om effectiviteit ('*werkt het zoals bedoeld*') en effecten van het beleid ('*wat zijn de gevolgen voor andere aspecten*').
Bijvoorbeeld: gaat het voorgenomen beleid voor het thema 'wonen en leefomgeving' er toe leiden dat de doelen voor wonen en leefomgeving worden gehaald en daarnaast, wat zijn de effecten van dit voorgenomen beleid voor natuur, landschap, water en de andere aspecten van het beoordelingskader?

De beleidsthema's van de ontwerp-Omgevingsvisie passen niet één op één op het beoordelingskader. Voor het opstellen van het MER is het daarom noodzakelijk duidelijk te maken wat de relatie is tussen de beleidsthema's en de beoordelingsaspecten. De beleidsthema's en de per thema geformuleerde opgave en beleidsinzet zijn kern van de ontwerp-Omgevingsvisie. De beoordelingsaspecten zijn de basis voor het opstellen van het MER. Deze aspecten zijn beschreven in de NRD.

Opbouw van de ontwerp-Omgevingsvisie
De ontwerp-Omgevingsvisie bestaat uit een aantal onderdelen. De beleidsvoornemens in de visie zijn beschreven aan de hand van twaalf beleidsthema's. Per thema zijn opgaven en ambities beschreven en is aangegeven waar de provincie voor kiest. In de visie wordt apart ingegaan op grensoverschrijdende aspecten. Daarnaast is aandacht besteed aan de drie regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg. Een aantal thema's worden in de ontwerp-Omgevingsvisie Noord- en Midden-Limburg gezamenlijk behandeld. De begrenzing van de drie regio's is aangegeven in paragraaf 2.2.2.

De twaalf beleidsthema's van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn:

- wonen en leefomgeving
- veiligheid en gezondheid
- cultuur, sport en erfgoed
- economie
- werklocaties
- mobiliteit
- energie
- land- en tuinbouw
- water
- natuur
- landschap
- bodem en ondergrond

Opbouw van het beoordelingskader

In de NRD voor dit MER is het beoordelingskader beschreven. Dit, in het MER gehanteerde beoordelingskader bestaat uit twaalf aspecten die zijn gerangschikt onder drie hoofdaspecten. Deze hoofdaspecten volgen de People – Planet - Prosperity indeling. Dit is een indeling die aansluit bij de accenten die de provincie legt in de ontwerp-Omgevingsvisie en die in principe alle onderwerpen bevat die van belang zijn voor het maken van afwegingen en keuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie. In deze indeling zijn tevens alle milieuaspecten vertegenwoordigd die in het kader van een MER moeten worden beschouwd.

Onder elk hoofdaspect hangen vier aspecten. In onderstaande tabel 2.1 is het overzicht van de aspecten opgenomen. Deze indeling is gebruikt voor het Portret van Limburg. In hoofdstuk 8 van dit MER is dit beoordelingskader gebruikt voor het beschrijven van de effecten van het voorgenomen beleid (per beleidsthema).

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving	Ecologisch kapitaal	Vestigingsklimaat
Aantrekkelijke leefomgeving	Energie en grondstoffen	Werk en inkomen
Wonen	Bodem, water en ondergrond	Opleiding en netwerken
Sociaal	Historisch kapitaal	Bereikbaarheid

Tabel 2.1 Overzicht van de hoofdaspecten en aspecten die gezamenlijk het integrale beoordelingskader vormen

2.2 De aanpak van dit MER

2.2.1 Werkwijze en de plaats van de informatie in dit MER

Ontwerp-Omgevingsvisie en MER zijn in onderlinge interactie tot stand gekomen. Figuur 2.1 bevat een schematisch beeld van de twee parallelle processen van m.e.r. en ontwerp-Omgevingsvisie. In deze paragraaf is een korte beschrijving van de werkwijze opgenomen.

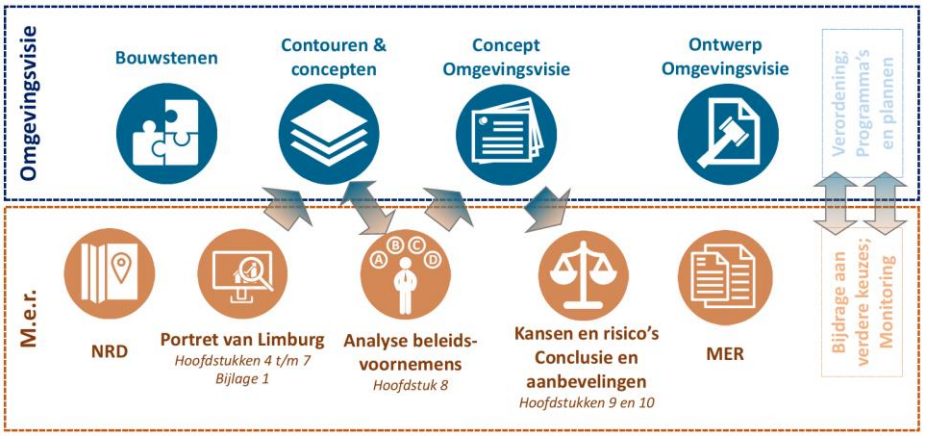

Figuur 2.1: Schematisch beeld van de gevolgde werkwijze ten aanzien van Omgevingsvisie en m.e.r.

Na het vaststellen van de NRD is als eerste onderdeel van het MER de Leefomgevingsfoto - verder aangeduid als het **Portret van Limburg** - opgesteld. Hierin is aan de hand van het beoordelingskader de bestaande staat van Limburg beschreven en is de autonome ontwikkeling geschetst. Wat zijn de aanwezige waarden binnen de fysieke leefomgeving? Welke ontwikkelingen verwachten we de komende jaren? En hoe ziet de toekomstige leefomgeving eruit en welke inzichten en aandachtspunten levert dat op.
Paragraaf 2.2.2 bevat een beschrijving van de aanpak die is gevolgd bij het opstellen van het Portret en van de figuren die in het Portret zijn opgenomen om trends, ontwikkelingen en onzekerheden zichtbaar te maken.

Portret van Limburg/Foto van de leefomgeving

In milieueffectrapporten is de afgelopen jaren geleidelijk de term 'Foto van de leefomgeving' geïntroduceerd als een nieuwe naam voor de beschrijving van '**bestaande situatie en autonome ontwikkeling'**.

In dit MER gebruiken we het begrip '**Portret van Limburg'** voor de foto van de leefomgeving. Een portret - zowel geschreven als geschilderd – is namelijk meer dan een registratie, het is tevens een duiding en bedoeld om inzicht te geven, karakteristieken te benadrukken en accenten aan te brengen. Dat is ook het doel van het Portret van Limburg: inzicht geven in de bestaande en toekomstige staat van Limburg, met ook aandacht voor trends, ontwikkelingen en onzekerheden.

Het Portret van Limburg heeft mede gediend als input voor het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie en fungeert in dit MER ook als de **referentiesituatie**. De hoofdlijnen van het Portret van Limburg zijn opgenomen in de **hoofdstukken 4 tot en met 7** van dit MER. **Bijlage 1** bevat de meer uitgebreide beschrijving en onderbouwing**. Paragraaf 2.2.3** bevat een beschrijving van de werkwijze van de samenhang van de verschillende onderdelen van het MER. Voorafgaand aan het Portret zijn in **hoofdstuk 3** van dit MER autonome ontwikkelingen en trends beschreven die invloed kunnen hebben op de ontwikkelingen in Limburg. Deze, ook wel als 'exogene factoren' aangeduide ontwikkelingen, zijn meer uitgebreid opgenomen in bijlage 1.

In het vervolgproces na het opstellen van het Portret is over en weer informatie tussen ontwerp-Omgevingsvisie en m.e.r uitgewisseld. Dit bestond uit de geleidelijk vorm krijgende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie enerzijds en de reflectie vanuit de m.e.r. op de groeiende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie (contouren en concept-beleidsteksten) en op de keuzes en afwegingen die daarbij werden gemaakt anderzijds.

Het laatste onderdeel van dit MER bevat de beoordeling vanuit de m.e.r. van het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie als geheel. De inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie is in dit deel van het MER beoordeeld op de kansen en risico's voor de aspecten van het beoordelingskader. Dit onderdeel van het MER is opgenomen in **hoofdstuk 8** van dit MER. Op basis van de bevindingen in hoofdstuk 8 zijn **conclusies en aanbevelingen** opgenomen in de **hoofdstukken 9 en 10.**

2.2.2 Portret van Limburg: methodiek

Het Portret van Limburg bevat voor alle aspecten van het beoordelingskader beschrijvingen van de huidige situatie en van belangrijke trends en ontwikkelingen. Het Portret bevat twaalf beoordelingsaspecten, geordend onder drie hoofdaspecten volgens een People-Planet-Prosperity- indeling. Het Portret is opgenomen in bijlage 1 van dit MER.

Voorafgaand aan het Portret zijn op de eerste plaats negen "exogene" trends beschreven. Deze exogene, autonome trends gaan over bredere ontwikkelingen die een grote invloed (kunnen) hebben op Limburg, maar niet direct beïnvloedbaar zijn door beleid. Het gaat om maatschappelijke ontwikkelingen, maar ook om ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving, zoals de verandering van het klimaat. De beschouwde exogene trends gaan over 'wonen en leefomgeving', 'economische ontwikkeling', 'infrastructuur en bereikbaarheid', 'energietransitie', 'landbouwtransitie', 'klimaatverandering', 'ondergrond' en 'technologisering van de samenleving'.

Het Portret bevat vervolgens voor alle twaalf beoordelingsaspecten een beschrijving van de huidige situatie, de geprognosticeerde autonome ontwikkeling en de daarbij horende onzekerheden (en lokale verschillen). Deze gegevens zijn voor de twaalf aspecten samengevat gevisualiseerd. Daarbij is gebruik gemaakt van figuren, zoals weergegeven in onderstaand voorbeeld (figuur 2.2) voor het aspect 'Gezonde, veilige leefomgeving'. Per aspect is tenminste één figuur opgenomen, of (als daar aanleiding voor is), één per regio. In het Portret is de regio-indeling Noord-, Midden- en Zuid-Limburg aangehouden[4] en sluit daarmee aan bij de ontwerp-Omgevingsvisie.
De figuur biedt inzicht in een drietal aspecten. Deze drie aspecten betreffen de huidige situatie, de autonome ontwikkeling en de bandbreedte van de autonome ontwikkeling. Deze drie aspecten zijn hieronder toegelicht. Iedere figuur wordt vergezeld door een tabel waarin de overwegingen ten aanzien van de drie onderstaande aspecten worden toegelicht.

4 **Noord-Limburg:** Beesel, Bergen, Horst aan de Maas, Mook en Middelaar, Peel en Maas, Venlo, Venray.
Midden-Limburg: Nederweert, Weert, Leudal, Roermond, Maasgouw, Roerdalen, Echt-Susteren.
Zuid-Limburg: Beek, Beekdalen, Brunssum, Eijsden-Margraten, Gulpen-Wittem, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Maastricht, Meerssen, Simpelveld, Sittard-Geleen, Stein, Vaals, Valkenburg a/d Geul, Voerendaal.

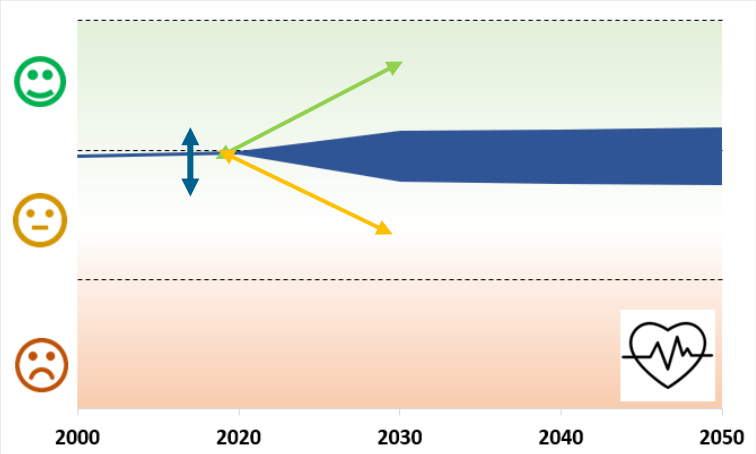

Figuur 12.2: Wijze van visualiseren referentiesituatie

Huidige situatie

Hoe presteert de provincie Limburg (c.q. de regio) voor dit thema (de hoogte op de y-as). Dit betreft een kwalitatief oordeel op basis van de beschrijvingen van de huidige situatie. Daarbij geldt dat de groene zone in de figuur de meest wenselijke situatie representeert, terwijl de rode zone een situatie representeert die voor het specifieke thema sterk onwenselijk is.

Autonome ontwikkeling

Het verloop van de autonome ontwikkeling. Op basis van trends uit het verleden (de periode 2000 – 2020 in de figuren) in combinatie met autonome ontwikkelingen, exogene trends en vastgesteld beleid van de provincie (met als peildatum zomer 2019), wordt een verwachting geprognosticeerd over de wijze waarop de situatie zich voor dit thema ontwikkelt. De x-as in de figuren geeft het verloop in tijd weer, die loopt van 2000 tot 2050. Een stijgende lijn (groene pijl) betekent dat het voor het betreffende aspect in de toekomst beter wordt, een dalende lijn (oranje pijl) duidt op een (risico op) achteruitgang.

Bandbreedte van de autonome ontwikkeling

Omdat het lange termijn voorspellingen van veelal lastig voorspelbare thema's betreft, bestaan er in de meeste gevallen (grote) onzekerheden. Dit komt tot uiting in de bandbreedte (via blauwe pijl) en deze kan per thema verschillen. Een andere invulling van de bandbreedte kan ook voortkomen uit lokale verschillen. Wanneer binnen een van de regio's nog grote lokale verschillen voorkomen, komt dit tevens tot uiting in de bandbreedte. Hoe groter de bandbreedte, hoe groter de onzekerheden en/of de verschillen binnen de regio.

Bij het opstellen van het Portret van Limburg en bij de analyses in het MER ten aanzien van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid is geen rekening gehouden met de gevolgen die de corona-crisis kan hebben. De mogelijke gevolgen van de crisis zijn nog zeer onvoorspelbaar. Na het vaststellen van de Omgevingsvisie zal voor een aantal thema's een nadere uitwerking plaatsvinden in plannen, programma's en de provinciale Verordening. Bij deze vervolgstappen ligt het in de rede om de dan opgedane inzichten over de mogelijke gevolgen van de coronacrisis te betrekken bij het maken van keuzes.

2.2.3 Beoordeling van het voorgenomen beleid in het MER: kansen en risico's

In hoofdstuk 8 van dit MER is het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie beoordeeld aan de hand van het beoordelingskader (de 12 aspecten, zie paragraaf 2.1.2). Er is daarbij

per beleidsthema uit de ontwerp-Omgevingsvisie een beoordeling gemaakt van kansen en risico's die het voorgenomen beleid heeft voor de twaalf aspecten van het beoordelingskader. Deze beoordeling resulteert per beleidsthema in een overzichtstabel met kansen en risico's. Deze tabellen zijn vervolgens vertaald in een matrix waarin met kleuren is aangegeven of er kansen en risico's zijn en hoe groot die zijn. Er is daarbij apart gekeken naar de drie regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg en naar Limburg als geheel.

Deze matrixen zijn in hoofdstuk 9 gebruikt als basis voor constateringen over de gevolgen die het voorgenomen beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie kan hebben voor de toekomstige staat van de leefomgeving van de provincie Limburg (opnieuw weergegeven in regionale verdeling). Daarbij is gekeken naar de kansen voor het bereiken van de doelen en aan de kansen en risico's die voortvloeien uit het voorgenomen beleid voor andere aspecten. We doen dat aan de hand van het integrale beoordelingskader dat ook is gebruikt voor het Portret van Limburg.

Limburg en de drie regio's afzonderlijke beschouwd

In hoofdstuk 9 van dit MER is de beoordeling van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de provincie als geheel en voor de drie regio's Noord-, Midden en Zuid-Limburg afzonderlijk gedaan. Deze aanpak vloeit voort uit de verschillen die tussen de regio's aanwezig zijn. Dit blijkt ook uit het Portret dat in principe voor elk van de drie regio's is opgesteld. Ook binnen de regio's zijn verschillen aanwezig. Bijvoorbeeld in Noord-Limburg het verschil tussen de Peel ten westen van de Maas, het Maasdal en de zone ten oosten van de Maas. Of in Zuid-Limburg als het gaat om de verschillen tussen en binnen de stedelijke gebieden. Ook het verschil tussen de natuurkwaliteit van de beschermende natuurgebieden en de agrarische gebieden is een voorbeeld. Deze verschillen binnen en tussen de regio's onderling, komen tot uitdrukking in de bandbreedte in de referentielijnen van het Portret die zijn opgenomen in de hoofdstukken 4 t/m7.

De drie regio's Noord- Midden- en Zuid-Limburg verschillen in de bestaande toestand, de opgaves, de beleidsinspanningen en de kansen en risico's die aan de orde kunnen zijn als gevolg van het beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie. Ook de relaties over de grens met Duitsland en België verschillen voor de drie regio's. In de analyse in dit MER zijn de verbanden gelegd tussen het voorgenomen beleid – de inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie per beleidsthema – en de omgevingseffecten in brede zin. Gezien het hoge abstractieniveau van de Omgevingsvisie heeft de analyse sterk het karakter van het aanduiden van kansen en risico's, op een abstractieniveau dat aansluit bij dat van de ontwerp-Omgevingsvisie. Deze analyse levert in matrixvorm een overzicht van kansen en risico's.

Portret van Limburg als uitgangspunt

Het uitgangspunt voor de analyse van kansen en risico's van het voorgenomen beleid is het Portret van Limburg. Bij de het opstellen van het Portret is (zie paragraaf 2.2.2) rekening gehouden met de exogene factoren en het relevante en vaak gebiedsgedifferentieerde (omgevings)beleid van de provincie Limburg dat voor medio 2019 is vastgesteld. Dit beleid bestaat uit het POL 2014 en de aanvullende beleidskaders en programma's die daarop zijn gebaseerd, de Omgevingsverordening. Beleid, plannen, programma's en Euregionale beleidsinspanningen die na de zomer van 2019 zijn vastgesteld of opgepakt zijn niet beschouwd als onderdeel van het Portret maar meegenomen bij het beoordelen van de effecten, kansen en risico's van het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie.

De analyse van het voorgenomen beleid is gevisualiseerd in een matrix waarin is aangegeven waar kansen en risico's aanwezig zijn.

Redeneerlijn voor hoofdstuk 9

In onderstaande figuur 2.3 is de redeneerlijn voor hoofdstuk 9 weergegeven.

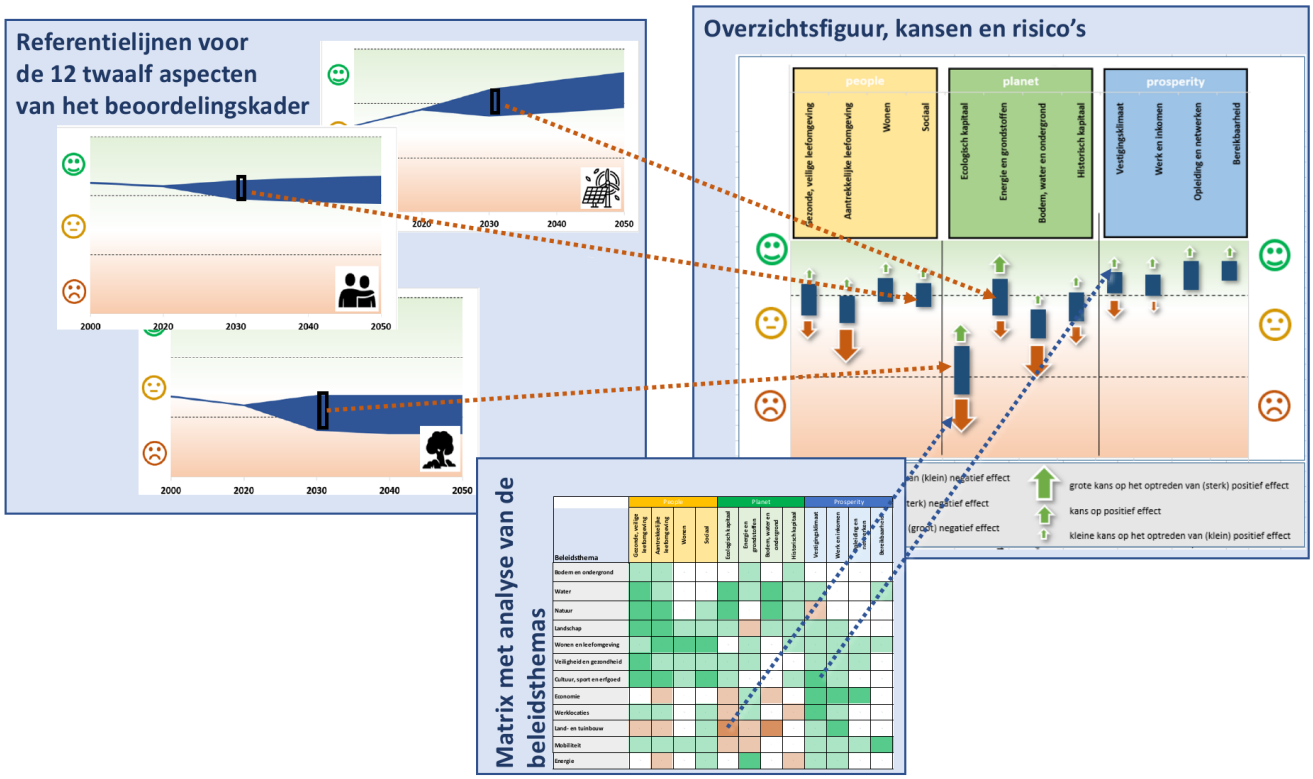

Figuur 2.3: Verbeelding van de redeneerlijn hoofdstuk 9 (grotere afbeeldingen zijn opgenomen in de volgende hoofdstukken)

Het uitgangspunt van de beoordelingen wordt gevormd door de twaalf referentielijnen van het Portret (linksboven in figuur 2.3), hoofdstukken 4, 5 en 6). De referentielijnen van de twaalf aspecten resulteren per regio in een overzichtsfiguur (rechtsboven in figuur 2.3; opgenomen in hoofdstuk 8). De blauwe blokken of balkjes in deze overzichtsfiguur zijn afgeleid uit de referentielijnen die samen het Portret van Limburg vormen. Ze geven de stand van zaken van het betreffende aspect neer voor het jaar 2030. De hoogte van de balken in de figuur is een indicatie van kwaliteit van het betreffende aspect en de bandbreedte geeft de onzekerheid en de verschillen voor het aspect binnen de regio aan.

In de overzichtsfiguur (rechtsboven in figuur 2.3) zijn ook gekleurde pijlen opgenomen. Deze duiden op de kansen en de risico's van het voorgenomen beleid (geaggregeerd voor alle beleidsthema's) van de ontwerp-Omgevingsvisie voor het betreffende aspect van het beoordelingskader. De grootte van de pijlen is een indicatie van de omvang van risico of kans, en de richting en de kleur duiden op een kans of een risico.

Deze kansen en risico's (en dus ook de grootte en richting van de pijlen) zijn gebaseerd op de analyse van het voorgenomen beleid van alle thema's van de ontwerp-Omgevingsvisie in hoofdstuk 8 van dit MER. Deze kansen en risico's zijn in dat hoofdstuk beschreven en per regio samengevat in een matrix. In figuur 2.3 is deze midden-onder weergegeven. In deze matrix zijn de kolommen de aspecten van het beoordelingskader. De rijen in de matrix zijn de beleidsthema's van

de ontwerp-Omgevingsvisie. Groene kleuren in de matrix duiden op een kans en rode kleuren op een risico. Als in een kolom (dat wil zeggen voor een aspect) zowel rode als groene vlakken staan betekent dit dat het voorgenomen beleid zowel kansen biedt als risico's oplevert.

De kleuren groen en rood zijn ook gebruikt voor de pijlen in de overzichtsfiguur. Groene pijlen omhoog met een witte contour zijn kansen en rode pijlen naar beneden met een witte contour zijn risico's.

Per aspect kunnen zowel kansen als risico's aanwezig zijn. Dit is het gevolg van het gegeven dat verschillende beleidsthema's op een verschillende manier kunnen inwerken op de beoordelingsaspecten. Daarnaast is ook het strategische karakter van de ontwerp-Omgevingsvisie van belang. De feitelijke effecten van het voorgenomen beleid hangen sterk af van de nadere invulling en van de rolopvatting van de provincie.

Inhoud van de paragrafen per regio in hoofdstuk 9

In de paragrafen over de regio's Noord-, Midden en Zuid-Limburg in hoofdstuk 9 is per regio een regiospecifiek overzichtsfiguur opgenomen (zoals linksboven in figuur 2.3) en de matrix met het overzicht van de kansen en risico's (zoals midden onder in figuur 2.3). In elke paragraaf in hoofdstuk 9 is ingegaan op de kansen en risico's voor de hoofdaspecten en de aspecten die daar onderdeel van zijn. Per paragraaf is de volgorde van de hoofdaspecten (People, Planet en Prosperity) gebaseerd op de beoordelingen en de kansen en risico's (hoofdaspect met de grootste knelpunten, kansen en risico's komt als eerste aan bod). Ook in de regioparagrafen is de terminologie van hoofdaspecten en aspecten (het beoordelingskader van het MER) en beleidsthema (conform de ontwerp-Omgevingsvisie) gebruikt.

2.3 Iteratie met Omgevingsvisie

In deze paragraaf wordt ingegaan op de interactie tussen m.e.r. en de zich ontwikkelende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit heeft in het voorjaar van 2020 plaatsgevonden.

Dit proces bestond uit de geleidelijk vorm krijgende inhoud van de ontwerp- Omgevingsvisie enerzijds en de reflectie vanuit de m.e.r. op de groeiende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie (contouren en concept-beleidsteksten) en op de keuzes en afwegingen die daarbij werden gemaakt anderzijds. De ontwerp-Omgevingsvisie is tot stand gekomen na het opstellen van de (interne) notitie Omgevingsdilemma's en vervolgens in de vorm van enkele conceptversies. Deze conceptversies zijn door de provincie gebruikt voor de terugkoppeling met stakeholders, belangengroepen en de gemeenten. Vanuit de m.e.r. zijn deze conceptversies gebruikt voor een reflectie op het voorgenomen beleid. Deze reflectie vanuit de m.e.r. had betrekking op risico's en kansen van de beleidskeuzes voor de aspecten van het beoordelingskader (People, Planet, Prosperity), ook in relatie tot de conclusies en constateringen uit het Portret van Limburg. Bij die reflectie vanuit m.e.r. is gekeken naar (de haalbaarheid van) het bereiken van de gestelde doelen en een beeld geschetst van de (mogelijke) kansen en risico's voor het gehele beoordelingskader. In deze iteratieslagen zijn voorlopers gemaakt van de tabellen die in dit MER in hoofdstuk 8 zijn opgenomen.

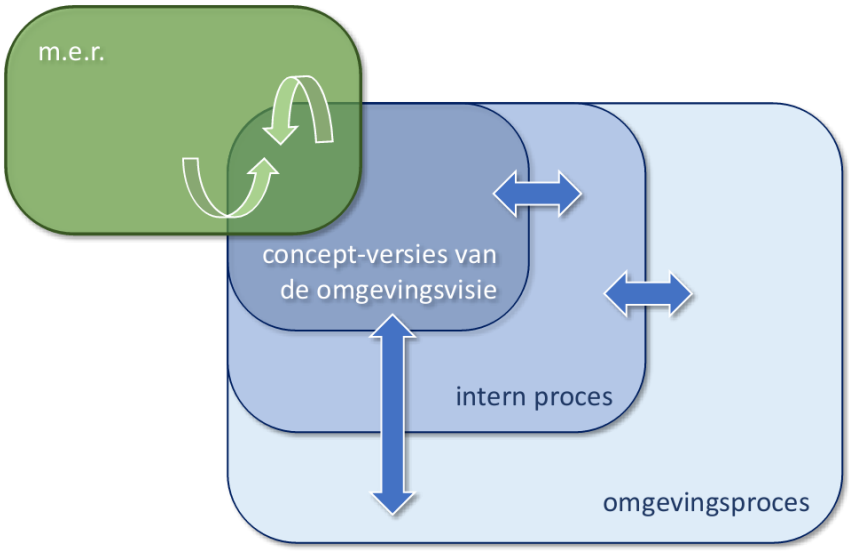

De reactie vanuit de m.e.r. op de conceptversies van de Omgevingsvisie zijn betrokken bij het verder aanscherpen van de inhoud van de Omgevingsvisie, samen met andere input uit het proces met de omgeving.

3 Limburg in een veranderende wereld

Dit hoofdstuk bevat een overzicht van de belangrijkste autonome trends en ontwikkelingen die van belang kunnen zijn voor de toekomstige staat van de leefomgeving in Limburg. Deze ontwikkelingen zijn ook aangeduid als 'exogene' trends en ontwikkelingen omdat ze buiten de invloedssfeer van de provincie staan.

3.1 Waarom een beschrijving van exogene ontwikkelingen

Het is evident dat de toekomstige staat van Limburg wordt beïnvloed door autonome ontwikkelingen. Onder autonome ontwikkelingen worden ontwikkelingen verstaan die los staan van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie zelf. Het gaat daarbij om ontwikkelingen in Limburg zelf, maar ook in de wereld waar Limburg deel van uitmaakt. Het gaat deels om ontwikkelingen die in feite van buitenaf en buiten de directe invloedsfeer van de overheid plaatsvinden, maar wel invloed hebben op Limburg. Vandaar de term 'exogene ontwikkelingen'. Ontwikkelingen als gevolg van beleid, wet- en regelgeving van andere overheden (zoals het Rijk) worden wel tot deze ontwikkelingen gerekend.

Bij deze ontwikkelingen kan worden gedacht aan de verandering van het klimaat – met alle onzekerheden daarbij – maar het gaat bijvoorbeeld ook om de demografie, technologische ontwikkelingen, de economie en ontwikkelingen ten aanzien van regelgeving en beleid op nationaal en Europees niveau. Deze ontwikkelingen zijn deels voorspelbaar en de voortzetting en extrapolatie van trends uit de afgelopen jaren, maar zijn voor een groot deel ook onvoorspelbaar. De onvoorspelbaarheid van ontwikkelingen en van de mogelijke gevolgen van onverwachte gebeurtenissen is in het voorjaar van 2020 manifest geworden: de uitbraak van het coronavirus laat zien dat toekomstvoorspellingen altijd onzeker zijn.

De exogene ontwikkelingen zijn mede bepalend voor de toekomstige staat van Limburg en daarmee mede bepalend voor de referentiesituatie. Ten behoeve van het maken van het Portret van Limburg en als basis voor het beoordelen is daarom een overzicht gemaakt van relevante exogene ontwikkelingen, met alle onzekerheden die daarbij aan de orde zijn.

3.2 Belangrijkste ontwikkelingen

In bijlage 1 bij dit MER is een beschrijving van de exogene ontwikkelingen opgenomen. De belangrijkste elementen daaruit zijn hieronder beschreven.

Demografische trends

- Er wordt tot 2050 een lichte daling van de bevolkingsomvang in de provincie Limburg verwacht (bron: CPB, CBS, PBL, zie bijlage 1). Deze daling vindt met name plaats in Zuid-Limburg. De demografische ontwikkelingen laten verschillen zien tussen de stedelijke gebieden en de meer landelijke gebieden. Krimp en groei kunnen naast elkaar voorkomen.
- Het aantal ouderen (65 jaar en ouder) zal naar verwachting toenemen.
- Huishoudens worden gemiddeld kleiner. Het aantal huishoudens in Noord- en Midden-Limburg zal daarom tot 2035 toenemen en daarna stabiliseren. Naar verwachting zal na 2035 het aantal huishoudens in Zuid-Limburg afnemen.
- Er is gerelateerd aan de demografische ontwikkelingen een groeiende vraag naar levensloopbestendige woningen in stedelijk gebied en grotere landelijke kernen.
- In Zuid-Limburg wordt een vertrekoverschot van jongeren verwacht.

Klimaatverandering

- Het klimaat verandert, maar nog onzeker is in welke mate en wat de grote verschillen zullen zijn. Rekening wordt gehouden met grotere extremen, zowel in temperaturen, als in droogte en neerslag.
- Voor het buitengebied lijken vooral de effecten op neerslag, verdamping en waterbalans het meest relevant.
- In stedelijk gebied zijn met name hittestress en mogelijke wateroverlast als gevolg van hevige regenval een aandachtspunt.
- Als gevolg van klimaatverandering worden door het KNMI gemiddeld 10-20% hogere piekafvoeren verwacht. Door middel van gebiedsontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum, moet de toekomstige situatie met betrekking tot hoogwaterveiligheid gewaarborgd worden.

Economische ontwikkelingen

- Het Centraal Planbureau verwacht dat het aantal banen in de kwartaire sector zal toenemen als gevolg van de vergrijzing en de daarbij behorende stijging van de zorgvraag.
- Een verwachte groei van de ICT- en communicatiesector.
- Op Europees en nationaal niveau wordt beleid ontwikkeld en initiatieven ontplooid met als doel de economie groener en meer circulair te maken. Ook bij grote bedrijven zijn er trends om 'Planet' aspecten meer gewicht te geven.
- Door schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven wordt een afname van de werkgelegenheid in de landbouwsector verwacht. Een factor hierbij is ook het gebrek aan opvolging bij agrarische (familie) bedrijven.
- Er wordt voorspeld dat de beroepsbevolking in absolute omvang zal afnemen, terwijl het deel van de bevolking dat niet wil of kan werken zal toenemen. Een belangrijke oorzaak voor deze ontwikkeling is de vergrijzing.
- In krimp- of anticipeerregio's (regio's waar krimp te verwachten is) kan de vraag en aanbod van werk in kwalitatieve zin verslechteren. Deze gebieden trekken veel arbeidsmigranten aan terwijl jongeren voor een opleiding wegtrekken en in onvoldoende mate terugkeren omdat er onvoldoende werkgelegenheid is die past bij hun opleiding of opleidingsniveau. Bij de overweging van bedrijven om zich in een krimp- of anticipeerregio te vestigen is het kwalitatieve arbeidspotentieel een van de afwegingen.
- Door trends zoals flexwerken en thuiswerken zal het benodigde oppervlak per werknemer afnemen. Hierdoor is er in de toekomst naar verwachting minder kantoorruimte nodig.
- De detailhandelssector in de provincie Limburg is goed voor ruim € 7, 3 miljard consumentenbestedingen en 50.000 banen. De detailhandel is daardoor een belangrijke sociaaleconomische sector. Ondanks de afname van het winkelaanbod is de werkgelegenheid in de detailhandel in Limburg relatief stabiel gebleven (Bron: KSOL 2019)[5].
- Voor de periode 2020-2030 wordt op basis van de ontwikkelingen in de huisvestingslasten (ten opzichte van het totale huishoudbudget) een daling van het bestedingspotentieel van consumenten verwacht (als gevolg van sterker stijgende woon- en huurprijzen gerelateerd aan loonstijgingen).
- Limburgers kopen minder online dan Randstedelingen. In Limburg vloeit 12,3% van de totale bestedingen af naar online. Dit staat gelijk aan bijna € 860 mln. bestedingen. Deze afvloeiing vindt vooral plaats in de niet-dagelijkse sector, zoals bij aankopen aan media. In de dagelijkse sector is de online afvloeiing beperkt. In de niet-dagelijkse sector vloeit in Limburg 21,9% af naar online (Bron: KSOL2019).

[5] Koopstromenonderzoek Limburg 2019 (KSOL2019).

- De economische impact van de Coronacrisis is nu nog niet te voorspellen, maar deze zal groot zijn. De verwachting is dat autonome trends hierdoor meer vaart krijgen: Online verkoop zal versneld toenemen. Heroverweging van winkellocaties gelet op teruglopende inkomsten en blijvende kosten (minder meters maar meer kwaliteit). Toename van het aantal faillissementen en daardoor toename van de leegstand (Bron: KSOL2019).

Gezonde omgeving

Er is in de samenleving steeds meer aandacht voor gezonde leefomgeving en een gezonde levensstijl. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in het realiseren van een leefomgeving die uitnodigt tot beweging en ontmoetingen, maar die ook voldoende groen, passende voorzieningen en duurzame woningen biedt. Daarnaast komt beleid en regelgeving tot stand die een gezonde levensstijl moet bevorderen. Daarnaast is er blijvende aandacht voor de gezondheidsbescherming, bijvoorbeeld ten aanzien van de regelgeving ten aanzien van emissies en de luchtkwaliteit. Europese afspraken moeten de emissie van stikstofoxiden terugdringen en zo de negatieve gevolgen voor de gezondheid en natuurgebieden beperken.

Infrastructuur en bereikbaarheid

- Steden groeien nog steeds. Naar verwachting neemt het verkeer in de steden toe. Dit betreft, naast “regulier wegverkeer”, ook het openbaar vervoer. Steden als Maastricht, Heerlen en Venlo onderzoeken parallel hieraan mogelijkheden om de binnenstad autoluwer te maken.
- Het openbaar vervoer speelt, met het oog op vergrijzing, een belangrijke rol in het bereikbaar houden van voorzieningen.
- De verwachting is dat voertuigen de komende jaren verder worden verbeterd (o.a. stiller, minder uitstoot). Daarnaast zal met de opmars van de elektrische fiets het aantal fietsverplaatsingen toenemen.
- In het kader van een schone en duurzame leefomgeving wordt het vervoer per buisleiding, binnenvaart en trein gestimuleerd ten opzichte van de vrachtwagen. Hiervoor zijn mogelijk aanvullende (infrastructurele) voorzieningen nodig. Op het spoor kan dit leiden tot capaciteitsknelpunten en conflicten tussen personen- en goederenvervoer.

Energietransitie

- De energievoorziening zal de komende decennia ingrijpend veranderen.
- Alle nieuwbouwwoningen worden ‘gasloos’ (dit betekent zonder aansluiting op het gasleidingennet) gebouwd volgens de Wet Voortgang Energietransitie (2018) en gaandeweg worden ook steeds meer bestaande woningen van het gas afgehaald.
- Door technologische ontwikkelingen worden meer financieel betaalbare mogelijkheden ontwikkeld. Zo wordt een verdere prijsdaling van bijvoorbeeld zonenpanelen verwacht.
- Bedrijven en particulieren maken bij investeringen gericht op het besparen of opwekken van energie afwegingen in het kader van de kostprijs en terugverdientijd van investeringen. Subsidies en fiscale regelingen spelen hierbij een belangrijke rol.
- Bewuster omgaan met energie en energiebesparing wordt steeds belangrijker voor zowel particulieren, als voor de industrie en overige bedrijven.
- Draagvlak voor grootschalige energieopwekking is een steeds groter wordend probleem. Initiatieven stuiten in toenemende mate op lokaal verzet.

Landbouwtransitie

- Het aandeel landbouwgrond zal naar verwachting verder afnemen door de omzetting in natuur en om ruimte te bieden voor de aanleg van infrastructuur, stedelijke ontwikkelingen en energieopwekking.

- Het aantal landbouwbedrijven zal afnemen vanwege bedrijfsbeëindigingen. De gemiddelde omvang van bedrijven neemt toe.
- Diverse landbouwbedrijven zullen zich meer richten op gespecialiseerde- / nevenactiviteiten in combinatie met andere sectoren zoals zorg, (verblijfs)recreatie, natuur- en landschapsonderhoud en dergelijke. Daarnaast zetten steeds meer agrariërs in op regionale directe afzet (directe verkoop aan consument).
- Naar verwachting zal de regelgeving ten aanzien van intensieve veehouderijen verder worden aangescherpt om emissies van ammoniak, fijnstof en geur te verminderen.
- Het gebruik van kleinere kassen voor glastuinbouw neemt naar verwachting af, maar enkele grote glastuinbouwbedrijven zullen zich waarschijnlijk vestigen of doorgroeien in de omgeving van Greenport Venlo.
- De agrarische milieudruk zal de komende decennia waarschijnlijk afnemen door een combinatie van innovatie, sanering, regelgeving en versterking van concepten zoals natuurinclusiviteit en kringlooplandbouw.

Bodem, water en ondergrond

- Vanwege de toenemende drukte in de ondergrond neemt de behoefte aan afstemming tussen de kwaliteiten en potenties van de ondergrond, ondergrondse activiteiten en het bovengronds ruimtegebruik toe.
- De transitie naar meer hernieuwbare vormen van energiewinning, zoals warmte-koudeopslag en geothermie, doet de drukte in de ondergrond stijgen.
- Het voorkomen van nieuwe verontreinigingen en de aanpak van zeer zorgwekkende stoffen vraagt om een stevige, blijvende inzet. Een voorbeeld hiervan is PFAS[6].
- De vraag naar drinkwater zal naar verwachting toenemen. Het RIVM gaat uit van een toename van circa 3%, de Waterleiding Maatschappij Limburg van 18% tot 2050.

Technologisering van de samenleving

Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in hoog tempo op. Dergelijke ontwikkelingen bepalen in welke mate mensen afhankelijk zijn van hun fysieke werkplek, auto, vaste (internet)verbinding en andere zaken die de inrichting van de fysieke leefomgeving bepalen.

[6] Poly- en perfluoralkylstoffen (vaak afgekort als PFAS) is een verzamelnaam voor meer dan 6000 stoffen waarin onder andere een combinatie van fluorverbindingen en alkylgroepen voorkomen. Deze groep chemische stoffen is door mensen gemaakt en komt van nature niet voor in het milieu. PFAS kunnen een negatief effect hebben op milieu en gezondheid.

4 Portret van Limburg: People

Dit hoofdstuk bevat een analyse van de huidige situatie en autonome ontwikkelingen voor de aspecten van het beoordelingskade die vallen onder het hoofdaspect People. Achtereenvolgens worden de aspecten "Gezonde, veilige leefomgeving", "Aantrekkelijke leefomgeving", "Wonen" en "Sociaal" behandeld. Iedere paragraaf bestaat uit twee onderdelen:

- *De eerste alinea gaat in op de uit het Portret naar voren gekomen knelpunten;.*
- *Vervolgens wordt per regio aangegeven hoe de referentielijnen eruit zien en wordt in de bijbehorende tabel aangegeven welke overwegingen hebben geleid tot de verschijningsvorm van de lijn (huidige situatie, autonoom verloop, bandbreedte).*

4.1 Gezonde, veilige leefomgeving

De huidige situatie is op provinciaal schaalniveau niet zorgwekkend, maar er doen zich nog wel knelpunten voor (o.a. op gebied van waterkwaliteit en nutriënten, zie hoofdstuk 9 van het Portret van Limburg). Zeer lokaal doen zich (grote) knelpunten voor, maar over het algemeen geldt dat de leefomgeving gezond en veilig is (zie hoofdstuk 3 van het Portret van Limburg). Autonoom geldt voor enkele indicatoren (luchtkwaliteit, geluidoverlast) dat de situatie zal verbeteren als gevolg van vigerend beleid en technische ontwikkelingen. Voor enkele andere (veiligheids-) indicatoren zal de situatie autonoom licht verslechteren. Dat betekent dat de situatie rond milieu en gezondheid geen urgente verslechtering zal ondergaan, maar ook niet significant zal verbeteren.

Noord-Limburg

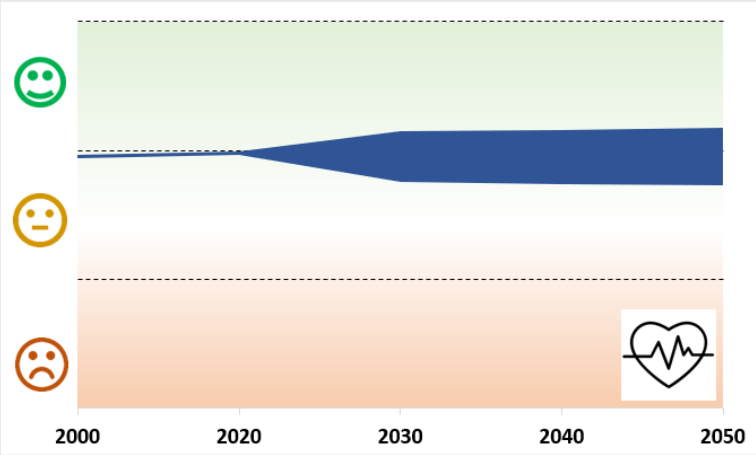

Huidige situatie	- De Peelregio (ten westen van de Maas) kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (stikstof, fijnstof/PM_{10}) en geurhinder. Dit is deels gerelateerd aan de intensieve veehouderij. (Te) hoge concentratie van stikstofoxiden en fijnstof (PM_{10} (deeltjes kleiner dan 10 micrometer)) zijn slecht voor de gezondheid. Met uitzondering van genoemde knelpunten met betrekking luchtkwaliteit en geurhinder, is er over het algemeen sprake van een gezonde leefomgeving (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Verloop van de referentielijn zal autonoom licht verbeteren door het schoner worden van landbouw, industrie en mobiliteit en anderzijds door samenwerkingsverbanden die gericht zijn op verbeteringen van levensstijl (sport en bewegen en eetgewoonten). Laatstgenoemde is bijvoorbeeld vastgelegd in de Regio Deal, in welk kader Noord-Limburg streeft de gezondste regio van Nederland te worden. Door toenemende verstedelijking, een afname van de biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt. Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Noord-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof) en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Midden-Limburg

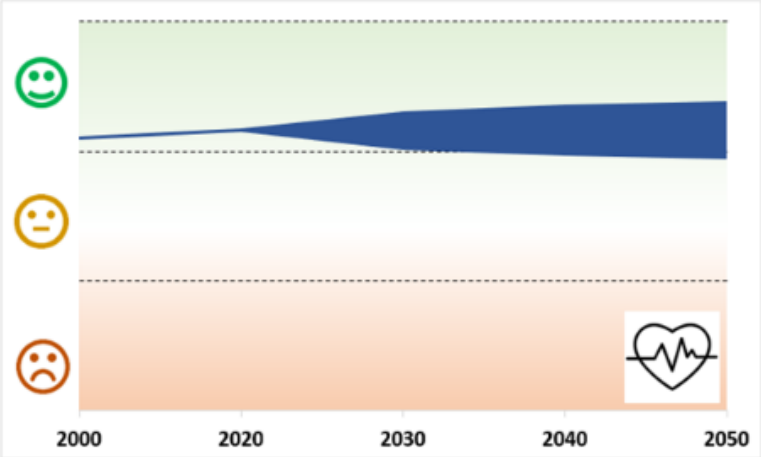

Huidige Situatie	- De regio Midden-Limburg laat hetzelfde beeld zien als de regio Noord-Limburg zien. Het Peelgebied kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof (PM10)) en geurhinder. Dit is deels gerelateerd aan de intensieve veehouderij. (Te) hoge concentratie van stikstofoxiden en fijnstof zijn slecht voor de gezondheid. - Verder over het geheel genomen een gezonde regio (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Het verloop zal autonoom licht verbeteren door enerzijds schoner worden industrie, mobiliteit en landbouw en anderzijds door verbeteringen in de levensstijl (sport en bewegen, eetgewoonten). - Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste negatieve invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Midden-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom fijnstof (PM10) en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Zuid-Limburg

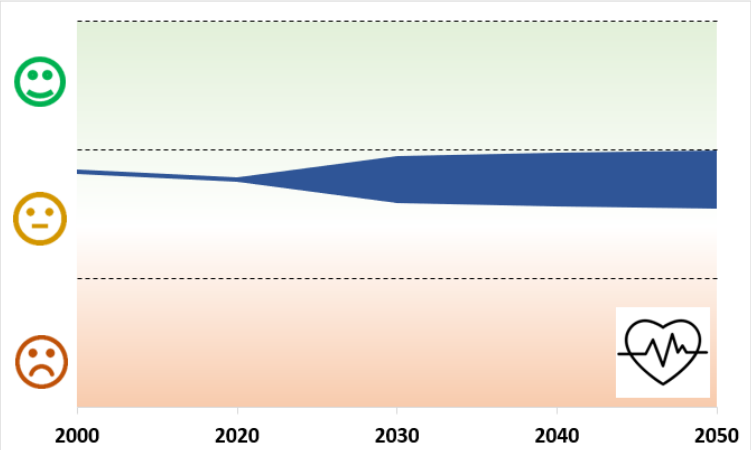

Huidige situatie	- Zuid-Limburg is de minst gezonde regio van Nederland. Voornamelijk de gemeenten Heerlen, Brunssum en Kerkrade scoren slecht op gezondheidsthema's als overgewicht, kans op depressie. De oorzaken hiervan zijn divers (fysieke leefomgeving, inkomen, sociale factoren). De indicatoren uit het Portret (luchtkwaliteit, geluid, bodem, externe veiligheid) lijken niet te duiden als een belangrijke factor daarvoor.
Autonome ontwikkeling	- De situatie rondom de onderzochte indicatoren (milieuthema's) zal autonoom licht verbeteren, o.a. door schoner wordende industrie, mobiliteit en landbouw enerzijds en door verbeteringen in de levensstijl (waar het Zuid-Limburgse knelpunt zich voornamelijk voordoet) anderzijds. Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het risico op het teruglopen van de sociale gezondheid (kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. - De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal mensen met medische problemen dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factor voor de bandbreedte zijn de regionale verschillen. In de (sub)urbane gemeenten (Parkstad) zal de gezondheid in het algemeen achterblijven bij de meer landelijke gemeenten.

4.2 Aantrekkelijke leefomgeving

Een aantrekkelijke leefomgeving gaat over de aantrekkelijkheid van woongebieden, de aantrekkelijkheid van het stedelijk en landelijk gebied en van de aanwezigheid en bereikbaarheid van voorzieningen. In stedelijke woongebieden gaat dat voornamelijk over de uitstraling van woonwijken en de aanwezigheid van fysieke en sociale voorzieningen. In het landelijk gebied gaat dat voornamelijk over landschappelijke belevingswaarde en vervuiling/verloedering, bijvoorbeeld als gevolg van vrijkomende agrarische bebouwing. In het landelijk gebied is ook het teruglopen van (de bereikbaarheid van) voorzieningen een aandachtspunt.

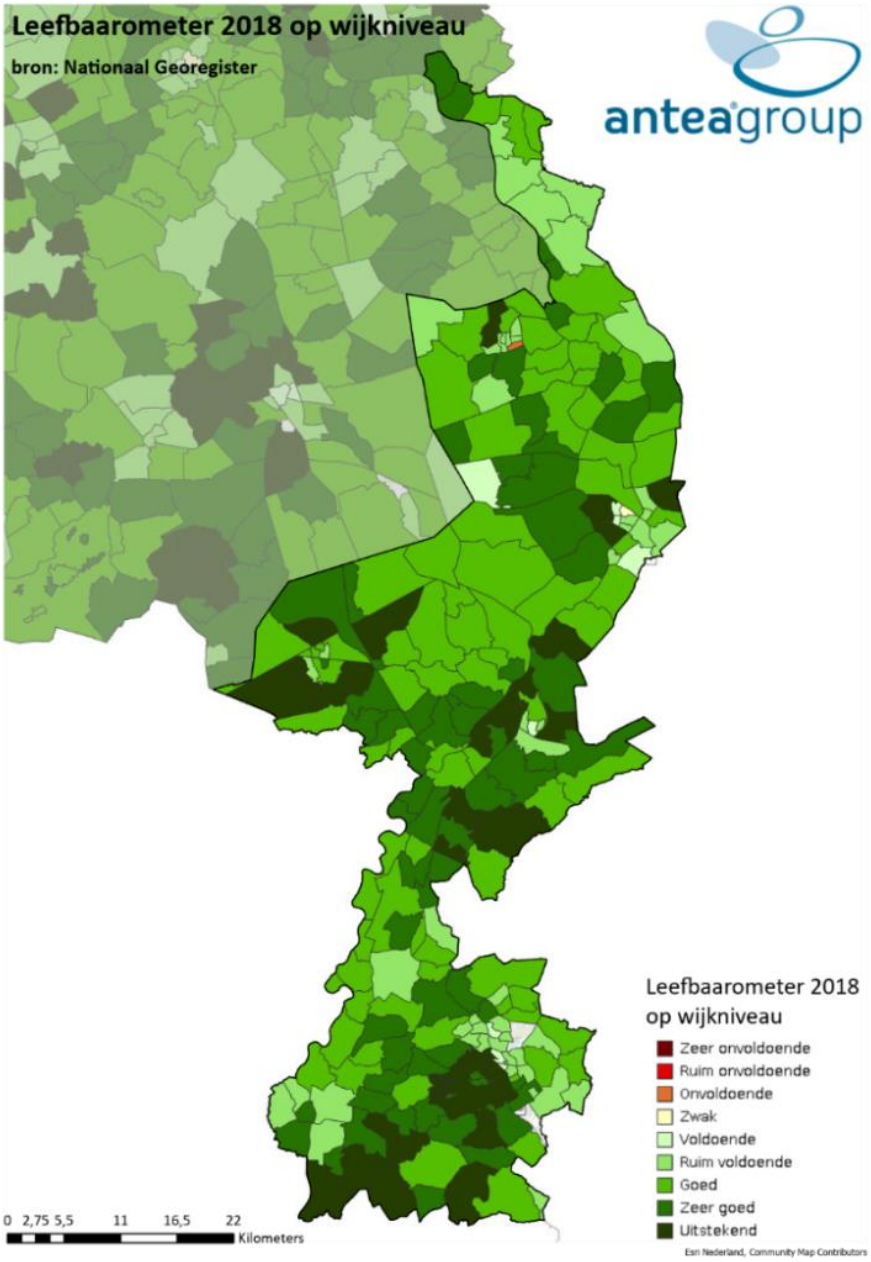

Figuur 4.1. De Leefbaarometer 2018 op wijkniveau voor Limburg

De Leefbaarometer (een rapportcijfer dat inzicht verschaft in de mate van leefbaarheid aan de hand van vijf onderliggende dimensies) toont dat voornamelijk het landelijk gebied in Midden-Limburg en het Heuvelland in Zuid-Limburg voor wat betreft het voorzieningenniveau, veiligheid, de fysieke omgeving, bevolking en woningen zeer hoog scoren. Het Noord-Limburgse landelijk gebied en de verstedelijkte gebieden van Zuid-Limburg worden relatief laag beoordeeld.

Noord-Limburg

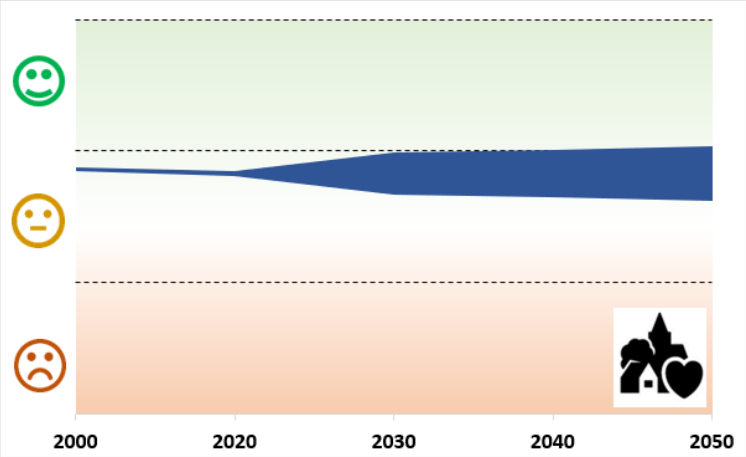

Huidige situatie	- De leefkwaliteit is over het algemeen op orde. In stedelijke gebieden is in voldoende mate groen aanwezig. Het landelijk gebied (in Peelregio) laat een sterk homogeen beeld met (voor Nederlandse begrippen) veel verrommelling zien. De beoordeling voor aantrekkelijkheid van de landschappelijke beleving is in Noord-Limburg aanmerkelijk lager dan Zuid-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kwaliteiten van het Noord-Limburgs landschap worden in de brons-groene landschapszone beschermd. Voor gebieden daarbuiten bestaat het risico van kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking en stoppende agrarische ondernemers (en daarmee samen-hangende vrijkomende agrarische bebouwing en schaalvergroting). - In Noord-Limburg is alleen in enkele kleine agrarische dorpen sprake van demografische druk (in de zin dat mensen wegtrekken). Hier staan voor-zieningen onder druk en dreigt hiermee samenhangende leegstand en verloedering. In sommige stedelijke gemeenten (kernen Venlo, Venray) bestaan zeer lokaal leefbaarheidsknelpunten. Verbeteringen zijn mogelijk door het voorkomen van vandalisme, natuurontwikkeling (voornamelijk in Maasvallei en oosten daarvan).
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelgebied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas zijn zowel de kwaliteit van de leefomgeving als de potenties voor kwaliteitsontwikkeling hoger, c.q. zijn de bedreigingen op dat punt beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Midden-Limburg

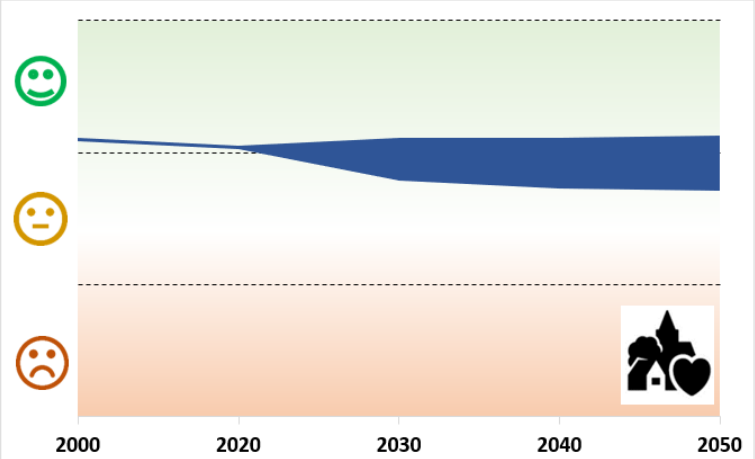

Huidige situatie	- De leefkwaliteit in Midden-Limburgse gemeenten is goed tot uitstekend. In het landelijk gebied in het Peelgebied (Weert, Nederweert) komt, net als in Noord-Limburg, verrommeling in het buitengebied voor. Woongebieden scoren op leefbaarheid en voorzieningenniveau het hoogst van Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kwaliteiten van het Midden-Limburgs landschap worden in de bronsgroene landschapszone beschermd. Voor gebieden daarbuiten bestaat het risico van kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking, ontwikkelingen in land- en tuinbouw (schaalvergroting, stoppende agrarische ondernemers en daarmee samenhangende vrijkomende agrarische bebouwing). - De kwaliteit van woongebieden staat niet direct onder druk. Er is geen (of zeer lokaal) sprake van demografische krimp.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelgebied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas is de kwaliteit hoger en de potenties voor kwaliteitsontwikkeling ook c.q. zijn de bedreigingen beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Zuid-Limburg

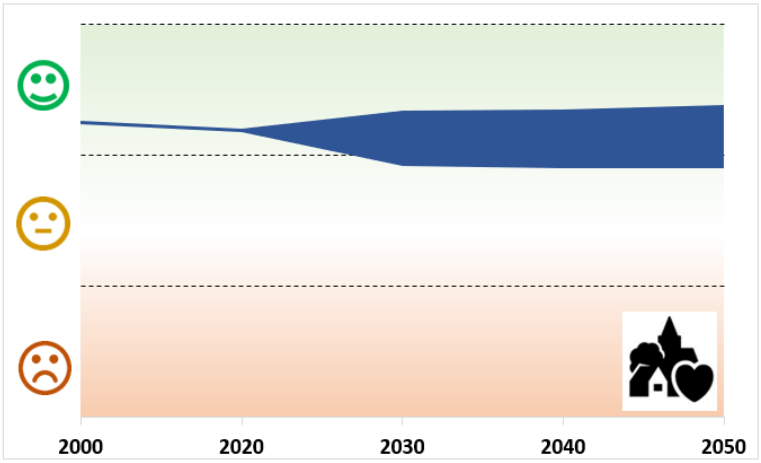

Huidige situatie	- De beoordeling laat twee kanten zien. Het Heuvelland wordt zeer hoog gewaardeerd. Dat wordt mede bevestigd door de status als Nationaal Landschap Zuid-Limburg. In de woongebieden (zeker in Parkstad) bestaan behoorlijk grote knelpunten ten aanzien van de kwaliteit van de leefomgeving.
Autonome ontwikkeling	- Het Heuvelland wordt beschermd door de bronsgroene landschapszone (POL2014) en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Daarmee zijn grote bedreigingen als grootschalige energieopwekking minder urgent. Niettemin staat het landschap onder druk door landbouw, toerisme & recreatie en verstedelijking. De kwaliteit van woongebieden in Parkstad komt, door demografische ontwikkelingen en het wegtrekken van (voornamelijk hoogopgeleide) jongeren, verder onder druk te staan.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In de stedelijke woongebieden dreigt verslechtering. Voor de landelijke gebieden zijn de bedreigingen beperkter.

4.3 Wonen

De onbalans in de woningvoorraad komt in Zuid-Limburg (en in minder sterke mate Midden- en Noord-Limburg) het sterkst tot uitdrukking in de suburbane wijken van de steden (Heerlen, Sittard-Geleen, Maastricht). In een aantal van deze wijken spelen problemen zoals werkloosheid/economische inactiviteit, armoede en waardedaling van vastgoed waardoor men het zicht op een beter perspectief dreigt te verliezen of dat al heeft verloren. Dat is een maatschappelijk en menselijk onwenselijke situatie, die linksom of rechtsom moet worden doorbroken. In veel gevallen kunnen mensen dat zelf, maar in sommige situaties vraagt dat ook een rol van de overheid/het maatschappelijk middenveld. Op zijn minst moet daarbij een beter toekomstperspectief (denk aan scholing, werk, woning) binnen bereik komen. Wat betreft de woningvoorraad kan worden geïnvesteerd in de transformatie en reductie van de incourante woningvoorraad in met

name de wijken waar de hiervoor genoemde problematiek speelt. Daarbij geldt dat het uiteindelijk goedkoper is om (o.a. vanuit de overheid) tijdig in te grijpen en te investeren in bijvoorbeeld transformatie, dan om de autonome ontwikkeling zijn beloop te laten gaan. Eén en ander leidt tot een neergaande lijn voor wat betreft de woningmarkt, omdat bovengenoemde grotere onbalans tussen vraag en aanbod in de woningvoorraad dreigt te ontstaan.

Noord-Limburg

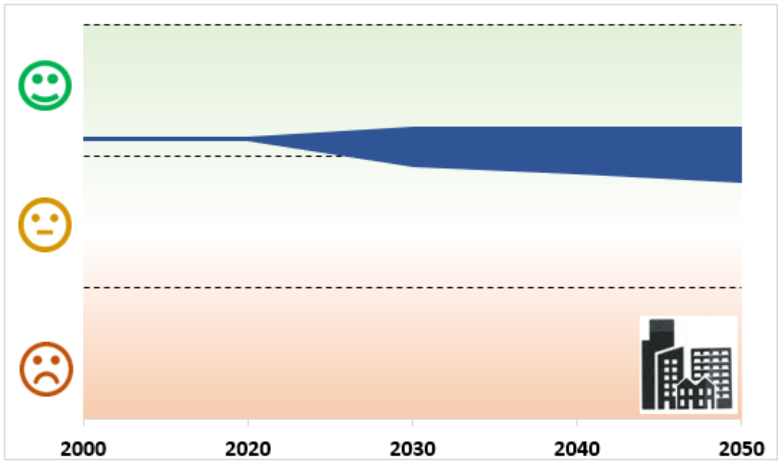

Huidige situatie	- In Noord-Limburg wordt tot 2040 een huishoudensgroei verwacht. De vraag naar woningen overstijgt het aanbod. Huisvesting van woonurgenten en internationale werknemers is een zorgpunt.
Autonome ontwikkeling	- In Noord-Limburg zijn (tijdelijk) inspanningen nodig voor wat betreft de realisatie van woningen (in balans brengen vraag en voorraad). Op zowel korte als lange termijn zal sprake blijven van een vraag naar nieuwe en voor bepaalde doelgroepen (starters, ouderen) geschikte woningen. Dit vraagt nu om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien vigerend beleid (Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Het vigerende beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Midden-Limburg

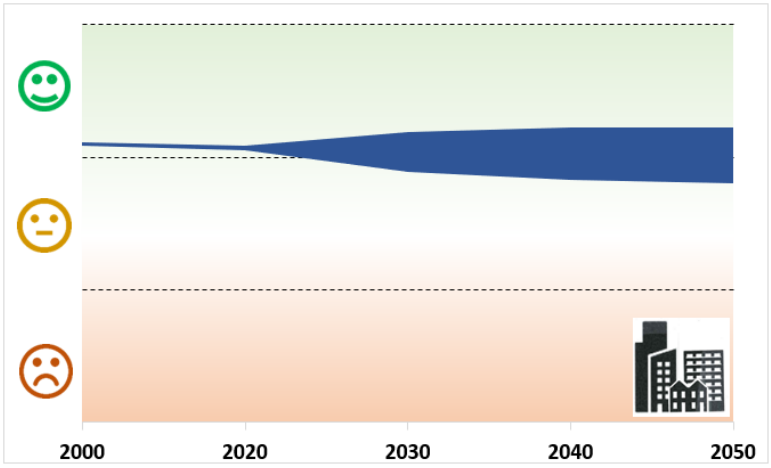

Huidige situatie	- De vraag naar woningen overstijgt het aanbod in Midden-Limburg (onbalans tussen vraag en voorraad). - In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inhaalslag om aan de vraag te kunnen voldoen, maar vraagt op lange termijn focus op de bestaande woningvoorraad.
Autonome ontwikkeling	- In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inspanning om de balans tussen vraag en aanbod te verbeteren, maar vraagt op lange termijn focus op de (dan) bestaande woningvoorraad. De woningvoorraad dient ook op de lange termijn goed aan te sluiten op de vraag. Dit vraagt om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien geldend beleid (Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen, is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Vigerend en ingezet beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Zuid-Limburg

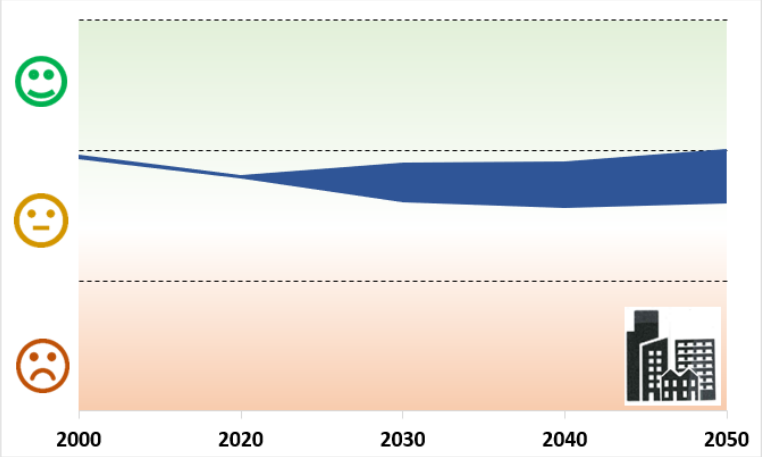

Huidige situatie	- Het aantal huishoudens krimpt tot 2040 met 9,8%. Dit betekent dat het aanbod van woningen de vraag zal gaan overstijgen. Hiermee gaan leefbaarheidsrisico's gepaard die de regio verder meetrekken in een negatieve spiraal naar beneden. Op een lager schaalniveau blijken te vaak de verkeerde woningen op de verkeerde locatie te staan (te weinig goedkope huurwoningen en te veel dure koopwoningen).
Autonome ontwikkeling	- Demografische ontwikkelingen domineren de problematiek in de toekomst. De wijze waarop overheden hiermee omgaan bepaalt het verloop van de autonome ontwikkeling. In de nieuwe Limburgse Agenda Wonen (2020-2023) wordt ingezet op transformeren van de bestaande woningvoorraad en nieuwbouw in het tempo van de vraag. Dat zijn zaken die kunnen bijdragen aan het goed begeleiden van de effecten van een krimpende bevolking.
Bandbreedte	- De autonome ontwikkeling zijn beloop laten gaan lijkt geen voor de hand liggende optie die tot een wenselijke situatie leidt. Doelbereik is afhankelijk van de mate waarin gestuurd wordt op het toevoegen van woningen aan de woningvoorraad.

4.4 Sociaal

Per Limburgse regio spelen hele andere problemen. Regio Midden-Limburg kent de kleinste bedreigingen op sociaal vlak (sociale cohesie, sociale "levendigheid", voorzieningenniveau). In Zuid-Limburg zijn de demografische verschuivingen van belang en in Noord-Limburg is de grote instroom van internationale werknemers een bedreiging voor sociale aspecten.

In Noord-Limburg werken (en wonen tijdelijk) veel internationale werknemers. Zij wonen regelmatig met velen in één huis in woonwijken. Resultaat hiervan is dat reguliere bewoners frequent geconfronteerd worden met tijdelijke bewoners en met flinke aantallen auto's die een parkeerplaats nodig hebben. De huizen van internationale werknemers worden over het algemeen

slecht(er) onderhouden. De aanwezigheid van internationale werknemers levert sociale uitdagingen voor een wijk op: internationale werknemers “integreren” vaak zeer beperkt in hun wijken, mede doordat zij slechts tijdelijk woonachtig zijn in de wijk. Dit zijn voornamelijk risico’s voor sociale cohesie in een wijk.

Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met een veranderende omvang en samenstelling van de bevolking in dorpen en kleine steden. Het aantal inwoners daalt door bijvoorbeeld een laag geboortecijfer, wegtrekkende jongeren of gezinnen naar de stad en/of vergrijzing en sterfte van de achterblijvende burgers. Samen met de vergrijzing heeft dit risico’s voor het voorzieningenniveau en daarmee samenhangend de leefbaarheid in kleine kernen. De opgave voor de Provincie Limburg ligt in het goed begeleiden van een veranderende bevolkingssamenstelling. Hierbij is opnieuw van belang dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen optreedt – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling – waardoor met name kinderen/ jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen of dat al hebben verloren.

Noord-Limburg

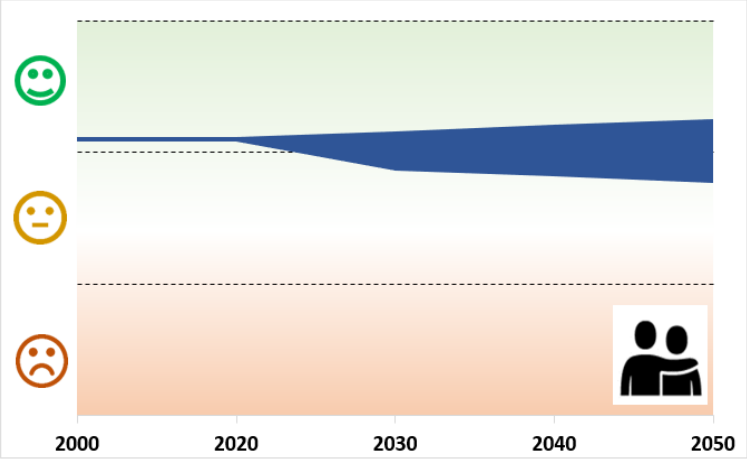

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten. Agrarische gemeenschappen zijn sociaal sterk. Er bestaan wel knelpunten rondom de huisvesting van internationale werknemers.
Autonome ontwikkeling	- Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan. Economische groei en een verdere toename van het aantal internationale werknemers, kunnen vaker tot sociaal onwenselijke situaties leiden.
Bandbreedte	- De risico’s op grote verslechteringen en kansen op verbeteringen zijn relatief beperkt. De regio is sociaal voldoende robuust, waardoor de problematiek rondom internationale werknemers waarschijnlijk geen onomkeerbaar grote invloed op het aspect sociaal heeft.

Midden-Limburg

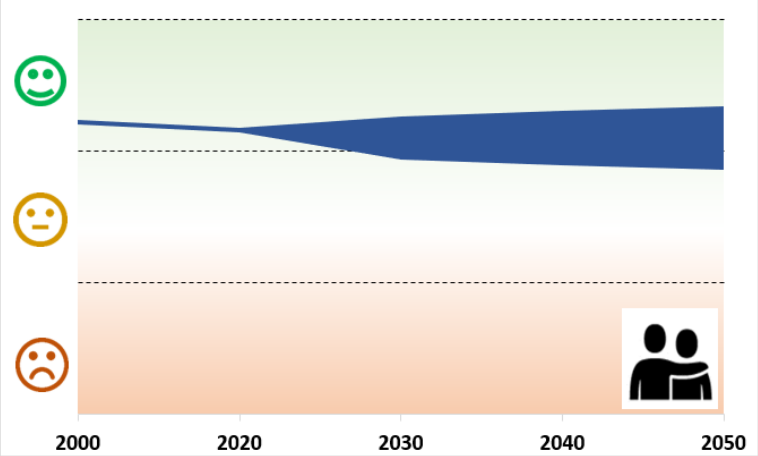

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten, maar evenals in Noord-Limburg vraagt de huisvesting van internationale werknemers aandacht. - Voorzieningenniveau is (in vergelijking met Nederland) relatief laag. De diversiteit van de bevolkingssamenstelling en veiligheidsgevoel worden relatief positief beoordeeld (bron: Leefbaarometer).
Autonome ontwikkeling	- Geen wezenlijke veranderingen, kansen of risico's. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De risico's op grote verslechteringen en verbeteringen zijn relatief beperkt.

Zuid-Limburg

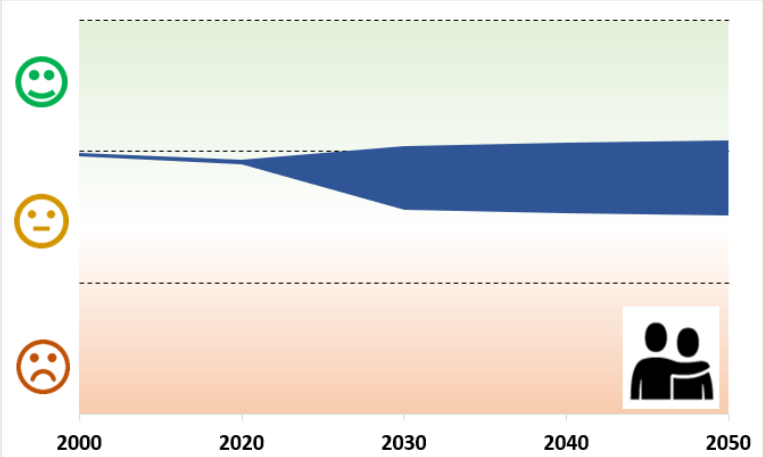

Huidige situatie	- Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen. Met deze krimp hangt sociale problematiek door het wegvallen van voorzieningen en verloedering/leegstand samen. - De huisvesting van internationale werknemers vraagt aandacht.
Autonome ontwikkeling	- Van belang is dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen dreigt op te treden – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling woningen – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen. De wijze waarop de overheden omgaan met de woningmarkt is hierbij het meest van belang. De situatie is, door de onzekerheden daaromheen, gevoelig voor verslechtering. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De grote bandbreedte komt voort uit de lokale verschillen. Maastricht en omgeving onttrekt zich aan de krimpproblematiek en de daarmee samenhangende sociale problematiek.

5 Portret van Limburg: Planet

Dit hoofdstuk bevat een analyse van de huidige situatie en autonome ontwikkelingen voor de Planet-aspecten van het beoordelingskader. Achtereenvolgens worden de aspecten "Ecologisch kapitaal", "Energie en grondstoffen", "Bodem, water en ondergrond" en "Historisch kapitaal" behandeld. Iedere paragraaf bestaat uit twee onderdelen:

- *De eerste alinea gaat in op de uit het Portret naar voren gekomen knelpunten.*
- *Vervolgens wordt per regio aangegeven hoe de referentielijnen eruit zien en wordt in de bijbehorende tabel aangegeven welke overwegingen hebben geleid tot de verschijningsvorm van de lijn (huidige situatie, autonoom verloop, bandbreedte).*

5.1 Ecologisch kapitaal

Met name de duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn en Rode lijst-soorten en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura2000-gebieden staan onder druk. Er is immers sprake van forse overschrijdingen van de kritische depositiewaarde in stikstofgevoelige natuur door onder andere de landbouw, industrie en verkeer, maar ook door invloeden vanuit het buitenland. De emissies en depositie van stikstof zijn de afgelopen jaren gedaald, ook als gevolg van maatregelen in de landbouw. Intensief gebruik van grond en de emissies vanuit de landbouw hebben negatieve effecten op de biodiversiteit en bij een onvoldoende transformatie van de landbouw blijft dit effect (te) groot. Ook natuurinclusief handelen is nog onvoldoende verankerd in de samenleving. Bovenstaande constateringen leiden tot een referentielijn die na een lange periode van achteruitgang licht herstel vertoont. Dit komt onder andere door maatregelen die (bijvoorbeeld in de landbouw) al zijn genomen. Voor doelbereik is ondanks de ingezette vooruitgang nog een hele weg te gaan. De onderhandelingen tussen Rijk en Provincie over extra inspanningen, verantwoordelijkheden en middelen voor natuur lopen nog en zijn nog niet uitgekristalliseerd. De uitkomsten hiervan zullen medebepalend zijn voor het doelbereik.

De soortendiversiteit per vierkante kilometer (een indicator voor de biodiversiteit) is weergegeven in onderstaande figuur 5.1. De figuur representeert goed welke gebieden hoog of juist laag scoren. De koppeling van de gebieden met een lage soortendiversiteit aan de daar meest dominante functies, leidt tot de conclusie dat voornamelijk gebieden met veel intensieve landbouw of met vergaande verstedelijking een lage soortendiversiteit kennen. Overigens dient opgemerkt te worden dat op de droge (arme) zandgrond (van Noord-Limburg) van oudsher de biodiversiteit minder groot is dan de (vruchtbare) klei-löss gronden in Zuid-Limburg. Juist deze arme zandgronden kennen veel intensieve landbouw.

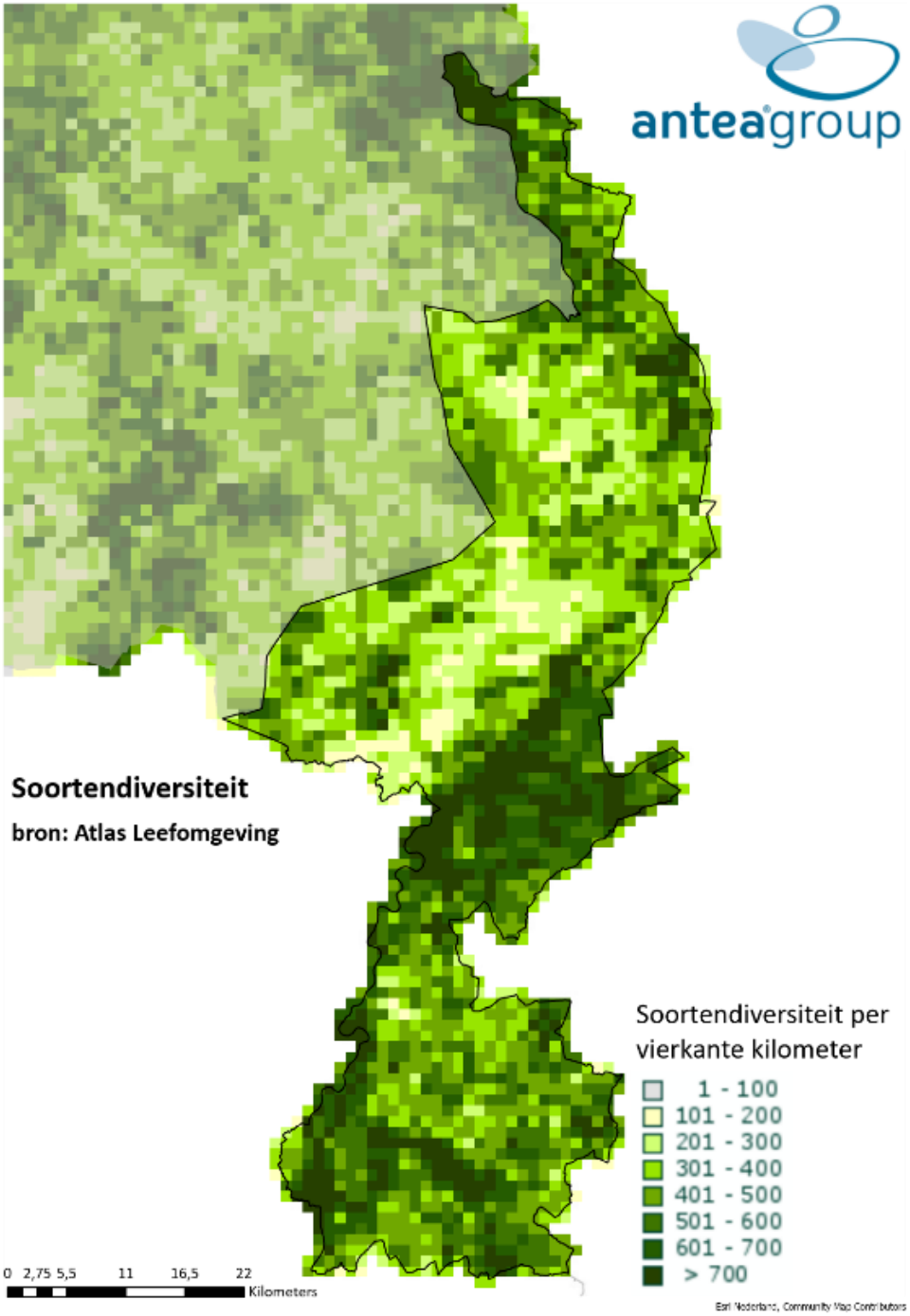

Figuur 5.1: Soortendiversiteit per vierkante kilometer, Bron: Atlas Leefomgeving

Noord-Limburg

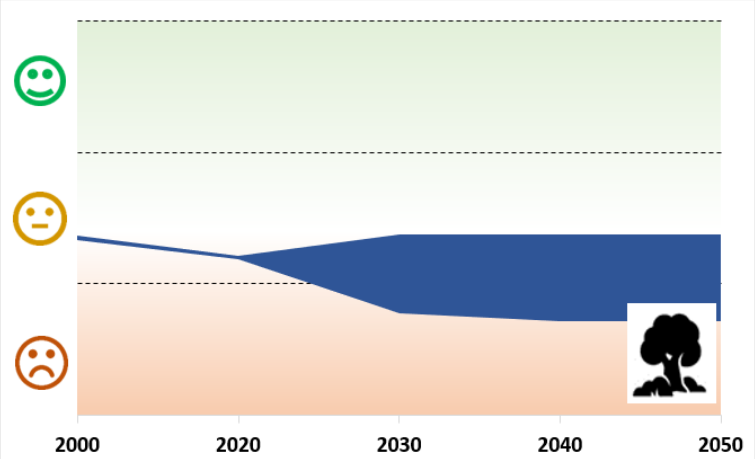

Huidige situatie	- De duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn) en Rode lijst-soorten en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura2000-gebieden staan onder druk (soms wel 2x een overschrijding van de kritische depositiewaarde). Met name buiten de natuurgebieden is de biodiversiteit in de laatste decennia enorm teruggelopen. - De totstandkoming van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) heeft een positief effect gehad op het stabiliseren van de achteruitgang van natuurwaarden binnen de natuurgebieden.
Autonome ontwikkeling	- Door autonome ontwikkelingen (transitie landbouw en industrie) kunnen natuurwaarden zich op termijn herstellen, bijvoorbeeld omdat moderne stalsystemen minder stikstof uitstoten. Natuur en biodiversiteit blijven met name buiten de natuurgebieden kwetsbaar.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden is de kwaliteit van de natuur gevoelig voor verslechtering. Aan de andere kant kan de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Midden-Limburg

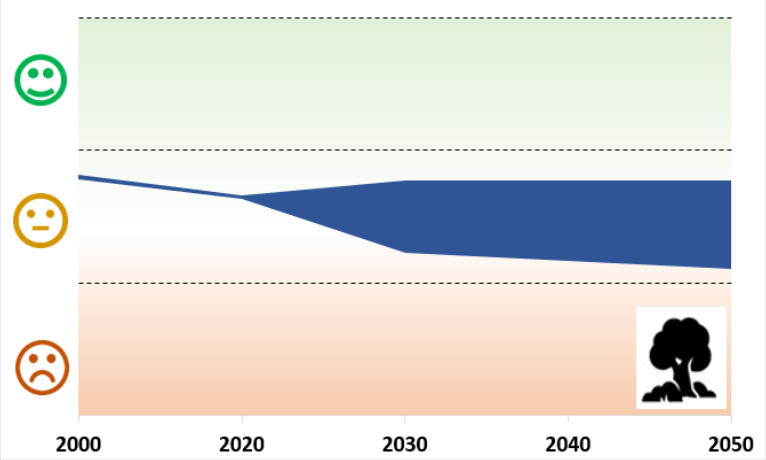

Huidige situatie	- Regio met grote lokale verschillen. Ten oosten van de Maas presteert de regio relatief goed. - In het Peelgebied staan de natuurwaarden onder druk door veranderde waterhuishouding, vermesting en stikstofneerslag.
Autonome ontwikkeling	- Ten oosten van de Maas liggen kansen om natuurwaarden verder te ontwikkelen, omdat dit relatief goed verenigbaar is met daar aanwezige functies. Ten westen van de Maas blijven de natuurwaarden onder druk staan. De situatie is en blijft hier gevoelig voor verslechtering. De verbeteringen die de landbouwsector neemt dragen weliswaar bij aan het afvlakken van de verslechtering, maar zijn onvoldoende om structureel van een stabilisatie of trendbreuk te kunnen spreken.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden zal de kwaliteit van de natuur gevoelig zijn voor verdere verslechtering. Aan de andere kant zal de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Zuid-Limburg

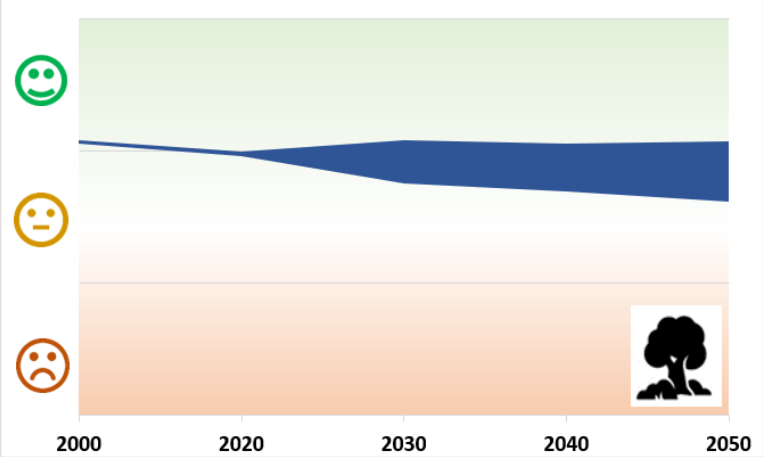

Huidige situatie	- Zuid-Limburg valt uiteen in twee categorieën: landelijk gebied (Heuvelland) en de stedelijke gebieden. In tegenstelling tot het Noord- en Midden-Limburgs landelijk gebied herbergt het Zuid-Limburgse Heuvelland relatief hoge natuurwaarden. Dit als gevolg van de kleinere invloed van intensieve landbouw. Via het grondwater (aanvoer van nutriënten) heeft de landbouw wel een negatieve invloed op de natuurgebieden. Het stedelijk weefsel van Zuid-Limburg is beperkter geschikt voor natuurwaarden.
Autonome ontwikkeling	- In het Heuvelland is behoud van de huidige waarden van belang. Staan wel onder druk door schaalvergroting in de landbouw en intensivering van toeristisch gebruik. In stedelijke gebieden liggen kansen voor verbetering, omdat de huidige waarde erg laag is.
Bandbreedte	- Relatief beperkt: er bestaan weliswaar verschillen, maar die zijn, in vergelijking met Noord- en Midden-Limburg beperkt.

5.2 Energie en grondstoffen

Dit thema valt uiteen in twee beoordelingen: energie en grondstoffen.

De volgende constateringen zijn van belang voor de beoordelingen van de referentiesituatie van Limburg:

- De totale jaarlijkse CO_2-emissie in Limburg bedraagt circa 12 miljard kilo (in 2018 bedroeg de totale uitstoot van broeikasgassen in Nederland 189,5 miljard CO_2 equivalenten, waarmee Limburg in de top drie van grootste CO_2-uitstoters staat). De CO_2-uitstoot is voornamelijk gekoppeld aan grootschalige industrie en mobiliteit. De CO_2-uitstoot is de afgelopen decennia, ondanks de grote economische groei, afgenomen.
- Chemelot is een grote CO_2-uitstoter. De gemiddelde uitstoot van broeikasgassen is in de gemeente Sittard-Geleen 16 keer hoger dan gemiddeld in Nederland. Er zijn hier echter ook duidelijke kansen om efficiënter met energie om te gaan en de emissie van broeikasgassen terug te dringen.

- De methaanuitstoot -naast CO_2 een belangrijk broeikasgas - is gekoppeld aan intensieve veeteelt (en in Landgraaf aan de vuilstort). De methaanuitstoot in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland.
- Voor energie geldt dat het aandeel duurzame energieopwekking de afgelopen jaren sterk is toegenomen.
- Veel voorgenomen beleid voor (het opwekken van duurzame) energie wordt vastgelegd in de Regionale Energiestrategieën (RES) van de regio's. In Limburg worden RES'en opgesteld: één voor de regio Noord en Midden Limburg en één voor de regio Zuid-Limburg. In beide RES'en worden de concrete doelstellingen voor het opwekken van duurzame energie vastgelegd. De concept RES'en van beide regio's zijn in mei 2020 verschenen. De definitieve RES'en moeten nog vastgesteld worden (naar verwachting medio 2021).
- Als vertaling van de Regionale Energiestrategieën, de wettelijke kaders en bestuursafspraken is een provinciale energiestrategie (PES) in ontwikkeling, waarin de contouren worden geschetst voor een voor Limburg passende energiemix voor de toekomst. Hierbij zal naast draagvlak, betaalbaarheid en haalbaarheid, ook nadrukkelijke aandacht zijn voor de infrastructurele en ruimtelijke gevolgen van de energietransitie. Het level playing field van de industrie in Limburg (waaronder Chemelot) mag niet in het geding komen door de landelijke ontwikkelingen omtrent de energietransitie. De benodigde infrastructuur om het level playing field te behouden (hetzij een goede verbinding met duurzaam opgewekte energie op zee, hetzij import van groene opgewekte energie) blijft dan ook een continue aandachtspunt, ook in de PES.
- Grote gebruikers van primaire grondstoffen zijn de industrie, verkeer en vervoer en de landbouw
- De industrie is actief bezig met het vergroten van circulariteit, en de Provincie heeft hiervoor eigen beleid. Belangrijk is een nieuwe manier van denken, die al begint bij ontwikkeling en ontwerp van producten (R-strategie).
- Circa 80% van het Limburgs huishoudelijk afval wordt gescheiden en circa 39% wordt nuttig toegepast door recycling, hergebruik, terugwinning e.d.
- De totale hoeveelheid afvalwater in Limburg bedraagt circa 148 miljoen m^3.

Voor circulariteit gelden geen voor de regio's onderscheidende prognoses.

Noord Limburg

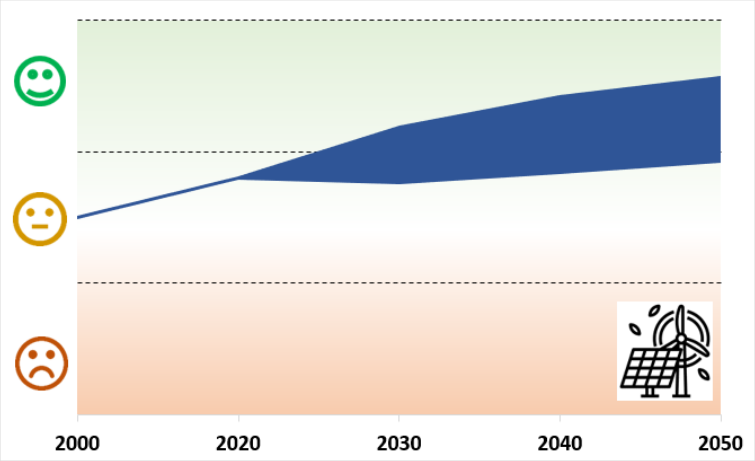

Huidige situatie	- Noord-Limburg presteert in vergelijking met rest van Limburg het beste op duurzame energieopwekking. De regio heeft grote om de energieopwekking verder te verduurzamen. - Voor broeikasgasuitstoot geldt dat de methaanemissie in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland. De bron hiervan is vooral de veehouderij.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Noord-Limburg heeft grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven). Broeikasgasuitstoot zal verder verminderen door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO_2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). De infrastructuur van het elektriciteitsnet is een aandachtspunt bijeen grote toename van wind- en zonne-energie. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland. - Transitie van de landbouw draagt bij aan vermindering van grondstoffenverbruik en van emissies.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren (de uiteindelijke uitwerkingen in de RES'en zullen van belang zijn voor een definitief oordelen over doelbereik. Dat biedt nog enige onzekerheid op dit moment. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Midden-Limburg

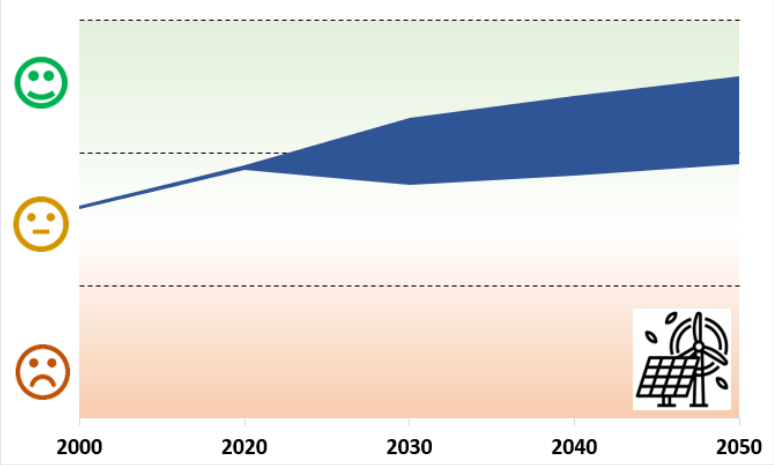

Huidige situatie	- De regio Midden-Limburg heeft voornamelijk in de westelijke gemeenten potentie voor duurzame energieopwekking. Verder zijn er potenties voor het gebruik van restwarmte bij industrieën in Roermond en Maasgouw.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Midden-Limburg heeft lokaal grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven. Broeikasgasuitstoot zal verder verminderd worden door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO_2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Zuid-Limburg

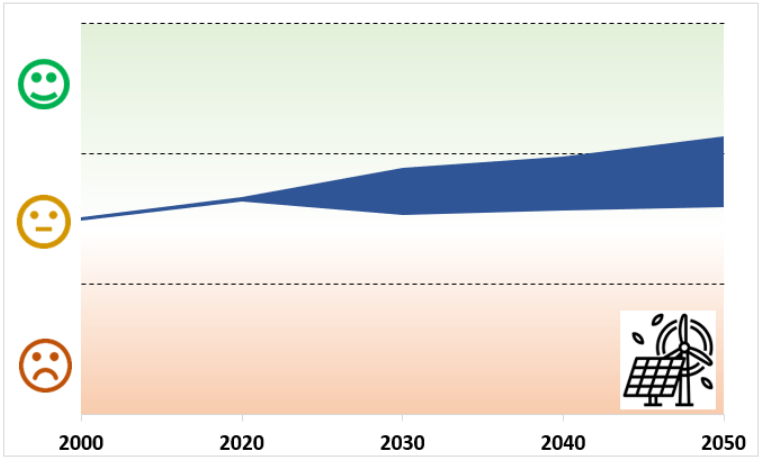

Huidige situatie	- De regio Zuid-Limburg heeft beperkte kansen voor grootschalige energieopwekking. De hoge landschappelijke waarde van het Heuvelland is de reden daarvoor. - In Zuid Limburg liggen er ten aanzien van de energietransitie grote kansen voor de inzet van restwarmte. Deze is nu nog van fossiele oorsprong, maar wordt afhankelijk van de bron nu al deels als duurzaam gekwalificeerd. Indien Chemelot, mede als gevolg van de ambitie van de Circular Hub, de fossiele energie gaat vervangen door duurzame energie, wordt de restwarmte meteen ook verduurzaamd. De hoeveelheid beschikbare restwarmte kan

	door de transitie van Chemelot mogelijk wijzigen, maar de aanname is dat er ook voor circulaire bedrijfsprocessen hoge temperaturen nodig zijn en er dus restwarmte overblijft. Indien er in de toekomst geen of onvoldoende rest-warmte beschikbaar is en wel een warmte-infrastructuur is aangelegd, kan de warmtevraag worden ingevuld met hernieuwbare gassen, zoals waterstof en/of groen gas.
Autonome ontwikkeling	- In Zuid-Limburg bestaat de ambitie het maximale te halen uit bestaande en toekomstige technologieën, binnen de grenzen van wat ruimtelijk en maat-schappelijk aanvaardbaar is. In vergelijking met Noord- en Midden-Limburg zijn hier nog slagen te slaan, en is het sneller de vraag of de ambities uit het Klimaatakkoord verwezenlijkt kunnen worden binnen wat ruimtelijk en maatschappelijk aanvaardbaar is. - Chemelot wil in 2050 klimaatneutraal zijn en gebruik van aardolie en aard-gas vervangen door duurzame energie. Dit heeft grote positieve effecten voor de totale broeikasgasuitstoot van Limburg. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbete-ren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grond-stoffen.

5.3 Bodem, water en ondergrond

Op het gebied van de waterkwaliteit doen zich nog enkele knelpunten voor (zie paragraaf 9.2 van het Portret van Limburg), maar er zijn veel zaken (voornamelijk door het Waterschap Limburg) in werking gezet die gericht zijn op verbetering van de hydrologische kwantiteits- en kwaliteitsom-standigheden.

De beoordeling is gebaseerd op het gecombineerde effect van de invloed van het veranderende klimaat (met grotere verschillen, grotere pieken in neerslag, meer kans op neerslagtekorten e.d.) en de maatregelen die autonoom al worden genomen om deze ontwikkelingen het hoofd te bie-den. Daarbij gaat het onder andere om beleid gericht op het Maasdal. Voor bodem, water en on-dergrond geldt dat er weliswaar beperkte regionale verschillen bestaan (bijvoorbeeld voor het grondwater), de trends en ontwikkelingen zijn allemaal van gelijke aard. Onderstaande figuur geldt dus voor zowel Zuid-, Midden- en Noord-Limburg:

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

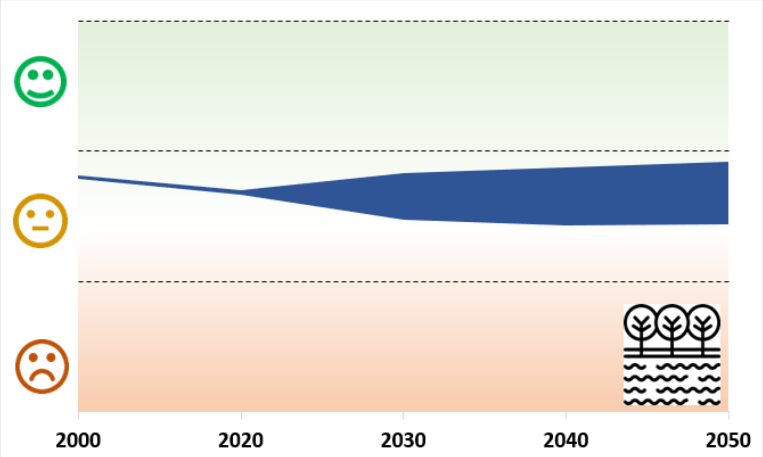

Huidige situatie	- De provincie staat in het kader van grond- en oppervlaktewater voor een aantal uitdagingen de komende jaren. Een geaggregeerde beoordeling van bodem- en wateraspecten toont de referentielijn op een niveau in het midden van het spectrum: er bestaan knelpunten. - De milieuhygiënische kwaliteit van bodem en grondwater is verbeterd.
Autonome ontwikkeling	- De diepe grondwatervoorraden vertonen de laatste jaren daling. - De kwaliteit van het Limburgse oppervlaktewater is nog sterk ondermaats (gerelateerd aan doelen KRW). - Het watersysteem is onvoldoende robuust om de effecten van klimaatverandering op te vangen. - Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodemkwaliteit onder druk; intensief (land)gebruik is ook een oorzaak van bodemverdichting en afnemende gehalten organische stof in de bodem. - De bestaande risico's rondom bodemstabiliteit worden autonoom opgepakt. - De bodem zal autonoom nog verder verdicht raken, doordat de landbouw nog geruime tijd gebruik zal blijven maken van de huidige productiemethodes. - Er is een toenemende vraag naar het gebruik van de ondergrond voor meerdere functies (o.a. energie).
Bandbreedte	- Bij het uitblijven van verder beleid kan de situatie verslechteren (voornamelijk rondom oppervlaktewaterkwaliteit en bodemkwaliteit). - Ontwikkelingen als gevolg van landbouw- en natuurbeleid kunnen grote positieve effecten op de kwaliteit van water en bodem hebben.

5.4 Historisch kapitaal

De beoordeling van de ontwikkeling van het Limburgs erfgoed bestaat uit twee elementen: Historisch (steden)bouwkundig (monumentaal) erfgoed (aanwezig in stedelijke gebieden en verspreid in het landelijk gebied) en het historisch landschap.

Voor het gebouwde (monumentale) erfgoed geldt dat de staat van instandhouding over het algemeen gunstig is en gunstig zal blijven. Dit komt onder meer tot uiting in de gemiddelde staat van het onderhoud, die in geheel Limburg bovengemiddeld (op Nederlands schaalniveau) goed is. Het erfgoedbeleid van de Provincie Limburg draagt bij aan de instandhouding en ontwikkeling van het monumentaal erfgoed. Ook nieuwe economische dragers (herbestemming) bieden in dit verband kansen.

Het historisch landschap heeft in de afgelopen decennia een lange traditie van schaalvergroting en daarmee kwalitatieve achteruitgang doorgemaakt. Die trend bestaat nog steeds. Het historisch cultuurlandschap staat onder druk door toerisme, economie, logistieke activiteiten, landbouw en sinds recentelijk ook grootschalige energieopwekking.

Noord- en Midden-Limburg

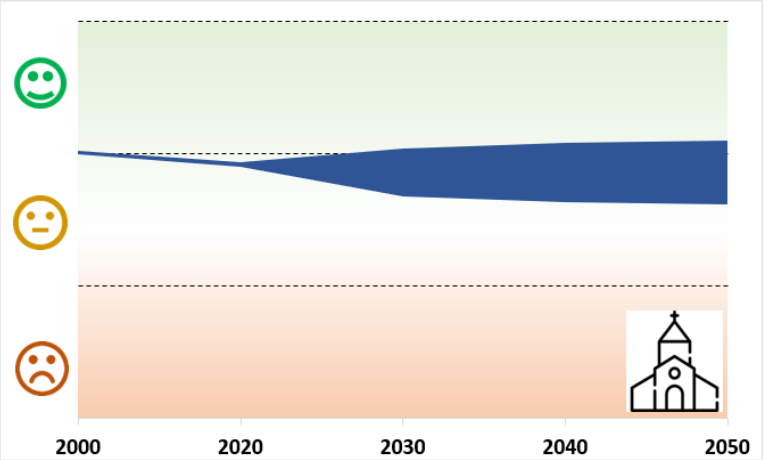

Huidige situatie	- De kwaliteit van gebouwd erfgoed is goed en zal (mede door provinciale inzet) goed blijven (lokale problemen daargelaten). - Het historisch cultuurlandschap heeft een lange periode van kwaliteitsverlies doorgemaakt (door normalisatie, schaalvergroting en ruimtebeslag door verstedelijking, industrialisering en in Noord-Limburg voornamelijk door landbouw).
Autonome ontwikkeling	- Het historisch landschap blijft onder druk staan, ten gevolge van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder: • Grootschalige energieopwekking; • Verdere schaalvergroting in landbouw; • De zogenaamde "verdozing" van het landschap (hiermee wordt veelal de bouw van grootschalige industriële en/of logistieke bedrijfshallen bedoeld); - Buiten de groenblauwe mantel worden in Noord-Limburg de kernkwaliteiten van het landschap niet beschermd of ontwikkeld; - Vrijkomende agrarische bebouwing kan cultuurhistorische waarde hebben en door het vrij komen onder druk staan.
Bandbreedte	- Voor monumenten in stedelijk gebied zal de situatie beter worden ten opzichte van de referentiesituatie (grote investeringen en aansturing op herbestemming); - Er is een risico dat ruimtelijke ontwikkelingen leiden tot afname van kwaliteit en kwantiteit van het historisch cultuurlandschap.

Zuid-Limburg

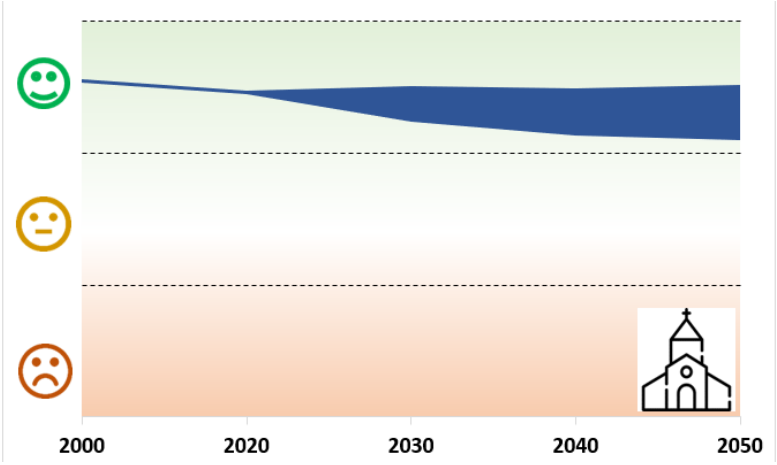

Huidige situatie	- Op Nederlands schaalniveau zeer waardevolle (cultuur)historische landschappen en grote dichtheid aan (rijks)monumenten. Over het geheel tamelijk goed bewaard gebleven historisch landschap. - Landschappelijke verschraling heeft (voornamelijk in het Heuvelland) relatief veel minder plaatsgevonden, mede door strategie van schadebeperking door o.a. de Provincie gevoerd beleid.

Autonome ontwikkeling	- Het (cultuur)historisch landschap in Zuid-Limburg staat onder druk door nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. In het Heuvelland van Zuid-Limburg komen deze ontwikkelingen echter minder nadrukkelijk tot uiting in vergelijking met de situatie in het stedelijk gebied.
Bandbreedte	- Relatief beperkt. Beleid van Rijk, Provincie Limburg en gemeenten is er op gericht de kernkwaliteiten van het Zuid-Limburgs Heuvellandschap te beschermen.

6 Portret van Limburg: Prosperity

Dit hoofdstuk bevat een analyse van de huidige situatie en autonome ontwikkelingen voor de Prosperity-aspecten van het beoordelingskader. Achtereenvolgens worden de aspecten "Vestigingsklimaat", "Werk en inkomen", "Onderwijs en netwerken" en "Bereikbaarheid" behandeld. Iedere paragraaf bestaat uit twee onderdelen:

- *De eerste alinea gaat in op de uit het Portret naar voren gekomen knelpunten;*
- *Vervolgens wordt per regio aangegeven hoe de referentielijnen eruit zien en wordt in de bijbehorende tabel aangegeven welke overwegingen hebben geleid tot de verschijningsvorm van de lijn (huidige situatie, autonoom verloop, bandbreedte).*

6.1 Vestigingsklimaat

Het vestigingsklimaat in Limburg staat door demografische ontwikkelingen (bevolkingskrimp) en door de discrepantie tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt deels onder druk. Op termijn zal het vervagen van de grenzen met Duitsland en België waarschijnlijk een positieve bijdrage leveren aan het robuuster worden van het vestigingsklimaat in de Euregio. Dit zal naar verwachting een positief effect hebben op het Limburgse vestigingsklimaat.

Noord-Limburg

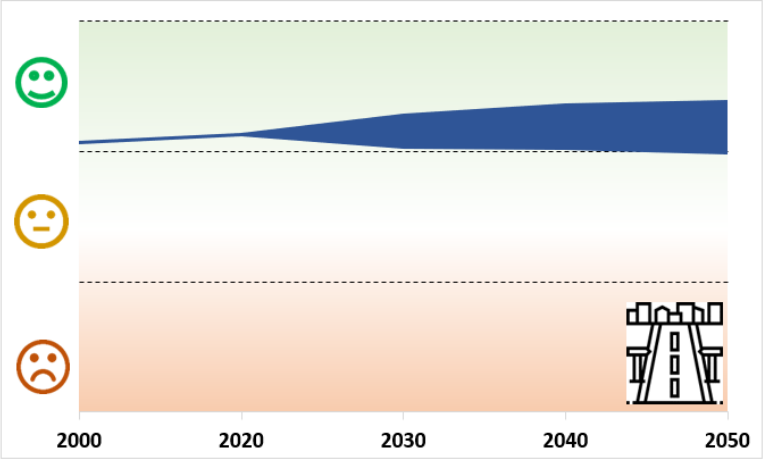

Huidige situatie	- Noord-Limburg is een voor ondernemers goed bereikbare regio met over het algemeen een kwalitatief goed aanbod aan werklocaties. - De vraag naar personeel (vooral voor technische banen) overstijgt het huidige aanbod aan personeel. - De sector Land- en tuinbouw (met o.a. Greenport Venlo) is sterk vertegenwoordigd als economische activiteit in de Noord-Limburgse economie. - Verder zijn ook de industriële en logistieke bedrijven sterk vertegenwoordigd. Ook de vrijetijdseconomie is belangrijk.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere stakeholders) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers).

	- De aanwezigheid van 'Brightlands Campus Greenport Venlo' biedt ruime kansen voor een verbetering van het (internationale) vestigingsklimaat. - Noord-Limburg heeft in toenemende mate een tekort aan arbeidskrachten. - Er zijn wervingsproblemen in de industriesector door een tekort aan technisch opgeleide arbeidskrachten.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van de economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er geen grote knelpunten die een versterking van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Midden-Limburg

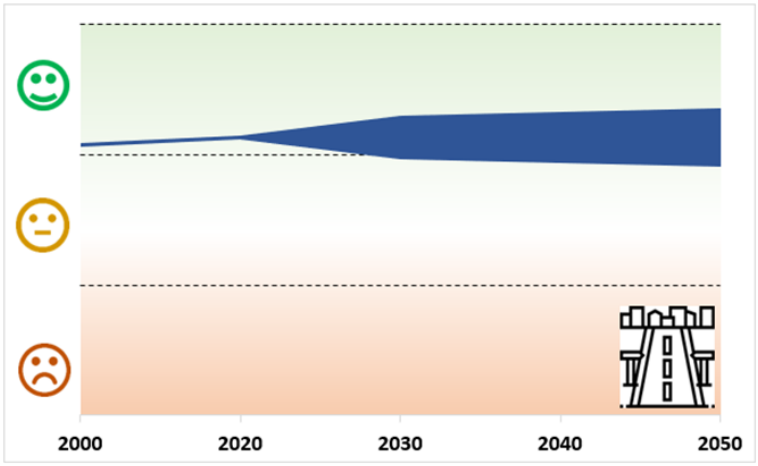

Huidige situatie	- Midden-Limburg heeft (als relatief dunbevolkte regio) goede netwerken, relaties en verbindingen naar de dichtbevolkte binnen- en buitenlandse buurregio's. Door de regio lopen verschillende infrastructurele verbindingen (hoofdwegen, vaarwegen, spoorwegen, buisleidingen) ten behoeve van het vervoer van personen, goederen en data. Door deze ligging aan transportassen is de regio (evenals Noord en Zuid) aantrekkelijk voor vele bedrijven. Midden-Limburg loopt in Limburg voorop in innovatie met de energietransitie.
Autonome ontwikkeling	- Een groot deel van de inwoners van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, in stedelijke wijken en bij specifieke doelgroepen grote opgaven. Dit komt onder meer door demografische veranderingen, schaalvergroting in de economie en een daarmee samenhangend teruglopend voorzieningenaanbod in met name de kleinere kernen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van de economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die doorontwikkeling van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

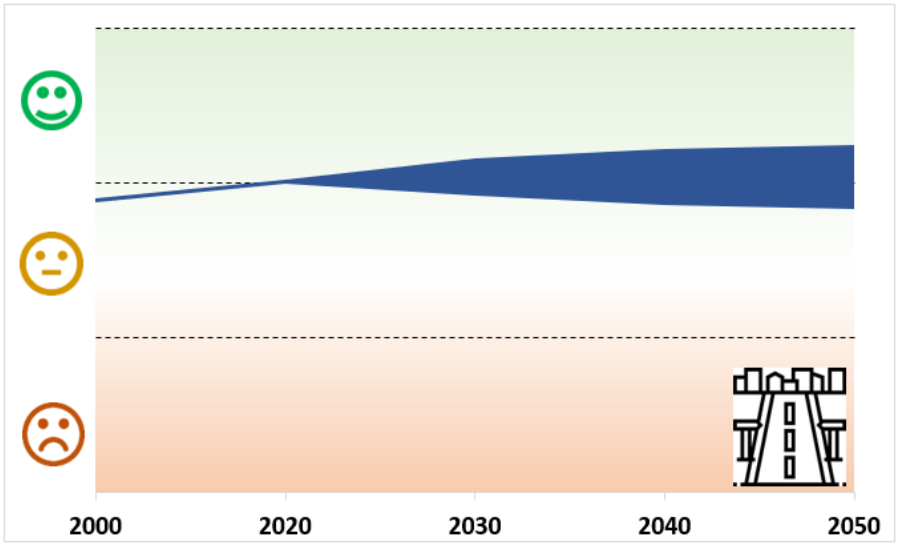

Huidige situatie	- De dragende sectoren van de economie van Zuid-Limburg zijn Chemie & Materialen (met Chemelot als internationaal chemiecluster in Sittard-Geleen), Life Sciences & Health en Smart Services. De Universiteit Maastricht, de Brightlands Campussen (de Chemelot Campus in Sittard-Geleen, de Maastricht Health Campus en de Smart Services Campus in Heerlen) fungeren als belangrijke groeimotoren van de regio. Samen met de sterke vrijetijdseconomie dragen deze groeimotoren in belangrijke mate bij aan het vestigingsklimaat.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt goede kansen voor het versterken van het internationale vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Bedrijven in de regio Parkstad hebben problemen met het vasthouden van hoogopgeleid personeel.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van de economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die een versterking van het Zuid-Limburgse vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

6.2 Werk en inkomen

Werk en inkomen is sterk verschillend voor de drie regio's:

- Noord-Limburg draagt significant bij aan het bruto nationaal inkomen van Nederland. Inwoners en ondernemers verdienen een relatief goed inkomen.
- Een groot deel van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, knelpunten.

- De brede welvaart in Zuid-Limburg staat onder druk. Naast een lage arbeidsparticipatie (de laagste van heel Nederland) kampt een deel van Zuid-Limburg ook met bedreigingen op het sociale vlak.

De lijnen voor Noord- en Midden- -Limburg verlopen min of meer volgens hetzelfde patroon. Om die reden zijn deze regio's samen genomen.

Noord- en Midden-Limburg

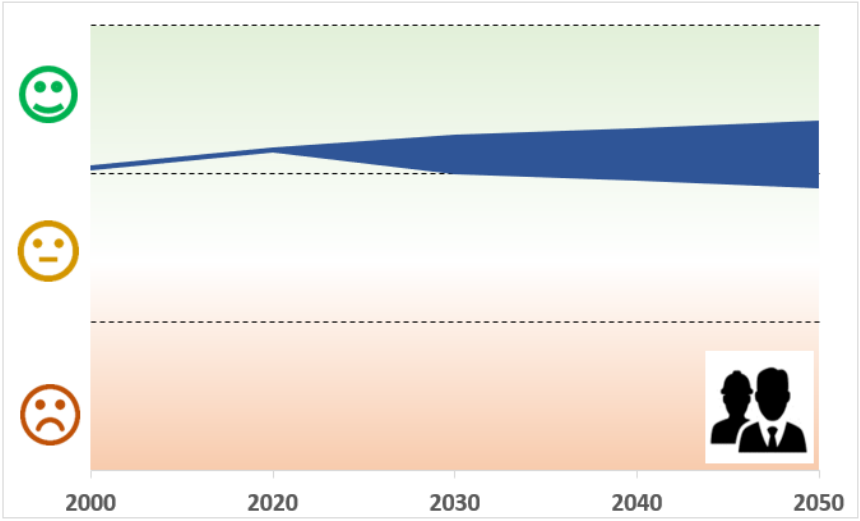

Huidige situatie	- Werkloosheid is laag op dit moment. - De Corona-crisis vormt een bedreiging rondom de zekerheden rondom werk en inkomen. - De Noord-Limburgse economie kent een grote oververtegenwoordiging in de industriële en logistieke sector. Daarmee hangt een groot cluster van uitzendbureaus en internationale werknemers samen. - In Duitsland is een groot aantal banen binnen acceptabele reisafstand beschikbaar. In de huidige situatie wordt daar, door de barrièrewerking van de rijksgrens, erg weinig van geprofiteerd.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn naar verwachting enigszins dalen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die een doorontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

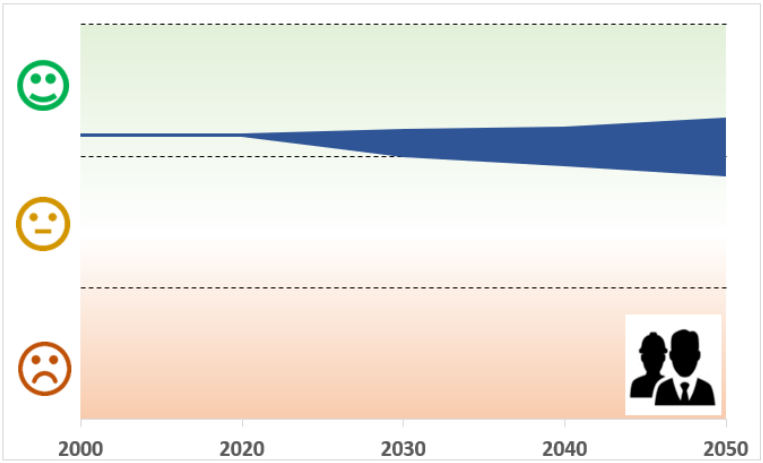

Huidige situatie	- Arbeidsparticipatie is het laagste van heel Nederland. - Binnen acceptabele reistijd is het aantal banen binnen Nederland klein. Internationaal bezien is dit aanzienlijk hoger. - De Zuid-Limburgse vrijetijdseconomie behoort tot de grootste van Nederland.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere stakeholders) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het internationale vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn naar verwachting enigszins dalen. - Verwacht wordt dat de vrijetijdseconomie zal blijven toenemen. - Het aantal banen in de zorg -en welzijnssector zal naar alle waarschijnlijkheid toenemen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van de economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. In Zuid-Limburg bestaan op voorhand wel enkele knelpunten die de ontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid in de weg staan.

6.3 Onderwijs en netwerken

Demografische ontwikkelingen leiden tot dalende leerlingenaantallen, waardoor het aanbod van – met name – primair en voortgezet onderwijs onder druk staat als gevolg van minder financiële middelen, slechtere onderwijskwaliteit en minder scholen in de buurt. Voor Zuid-Limburg levert dat een bedreiging voor de kwaliteit van het onderwijs op. In andere Limburgse regio's is dit, ook op lange termijn, een aanmerkelijk kleiner probleem, hoewel ook in Noord-Limburg op lokaal niveau een knelpunt kan ontstaan rondom het beschikbaar houden van onderwijs voor de lokale bevolking.

Grote uitdaging voor het onderwijs is het blijven verbeteren van de aansluiting met de (toekomstige) arbeidsmarktbehoefte. Vanwege de steeds snellere (technologische) veranderingen zal ook het onderwijs continu moeten blijven aanpassen aan de veranderende arbeidsmarktbehoefte.

De referentielijnen verlopen voor alle regio's min of meer hetzelfde. De knelpunten doen zich op gelijke wijze voor. Om die reden zijn de referentielijnen in dezelfde figuur weergegeven.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

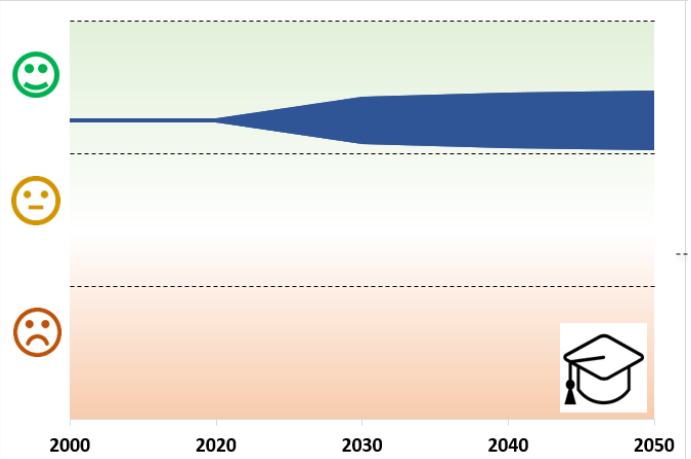

Huidige situatie	- De primaire en voortgezette onderwijsinfrastructuur is in orde. Het onderwijs is verspreid over de provincie gesitueerd. Hoger onderwijs is geconcentreerd in Zuid-Limburg en in mindere mate in Noord- en Midden-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De verwachte demografische ontwikkeling zal geen onevenredige druk op het Limburgse onderwijsnetwerk leggen. Het hoger onderwijs is eveneens robuust genoeg om in stand te blijven. De vraag is voldoende groot. Wel zal over de hele linie de vraag naar onderwijs (door teruglopende leerlingenaantallen) afnemen. Lokaal (bijvoorbeeld in Heerlen of Sittard-Geleen) zal dat mogelijk knelpunten opleveren. - Het opleidingsaanbod sluit niet volledig aan bij de vraag die vanuit de Limburgse sectoren komt. Dit is een risico voor de beoogde economische structuurversterking.
Bandbreedte	- Er bestaan onzekerheden rondom de demografische ontwikkeling van de regio en de daarmee samenhangende kwaliteit van het onderwijs.

6.4 Bereikbaarheid

De provincie Limburg bevat over het algemeen geen structurele knelpunten met betrekking tot bereikbaarheid. De multimodale bereikbaarheid, de doorstroming op de wegen en de kwaliteit van de logistieke multimodale knooppunten is over het algemeen op orde. De internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.

Om een goede bereikbaarheid te garanderen zet de provincie voor goederenvervoer in op alle modaliteiten (weg, water, spoor, buisleiding en lucht). Het bieden van een adequate afhandeling van goederenstromen via meerdere modaliteiten is namelijk essentieel voor het vestigingsklimaat van bedrijven. Voor personenvervoer wordt mede met het oog op een gezonde leefomgeving met name ingezet op de modaliteiten fiets en OV.

Deze ontwikkelingen doen zich generiek voor de hele provincie voor. Om die reden zijn de verschillende referentielijnen gelijk voor alle regio's.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

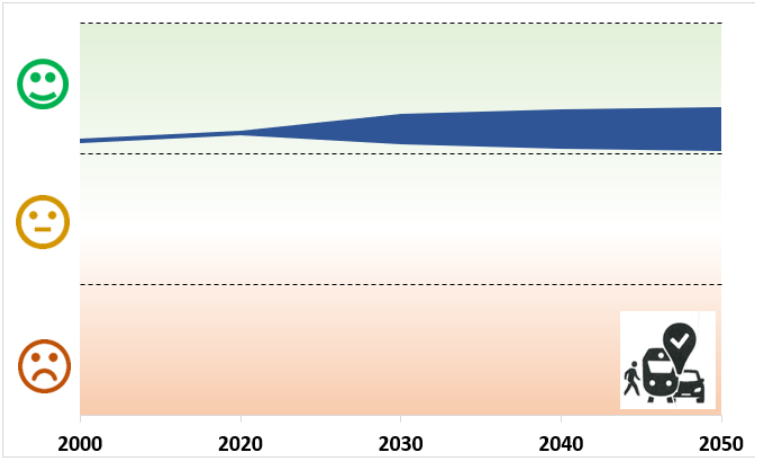

Huidige situatie	- Er bestaan in de huidige situatie geen structurele bereikbaarheidsknelpunten. - Internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.
Autonome ontwikkeling	- Bedreigingen zijn onder meer traditioneel denken ('wegverbreding als oplossing voor ieder vervoersprobleem', geen data delen), het ontbreken van coördinatie van verkeersstromen richting woonwijken (o.a. pakketbezorging), een aanzienlijke groei van de logistiek. Kansen ziet de provincie in gedragsverandering (o.a. bevorderen fietsgebruik), modal shift (hoogwaardige logistiek, vervoer via buisleidingen), digitalisering – slim datagebruik, smart mobility.
Bandbreedte	- Geen grote regionale verschillen t.a.v. bereikbaarheid.

7 Beschouwingen bij het Portret

7.1 Aandachtspunten uit het Portret van Limburg

7.1.1 Portret van Limburg

Het Portret van Limburg geeft een beeld van de huidige staat van de fysieke leefomgeving van de drie regio's van de provincie Limburg. Deze paragraaf geeft een overzicht van een aantal belangrijke aandachtspunten voor de Omgevingsvisie die voortkomen uit het Portret van Limburg. Niet alle aandachtspunten worden genoemd, daarvoor wordt verwezen naar de voorgaande hoofdstukken. De volgende aandachtspunten vormen de kern van het Portret van Limburg:

- De negatieve impact van de land- en tuinbouw op het milieu en de natuur. De land- en tuinbouw is een belangrijke sector in Noord- en Midden-Limburg. De sector is een economische factor van belang maar heeft ook negatieve effecten op de leefomgeving. Zo veroorzaken de vele veehouderijen geurhinder, emissie van stik- en fijnstof en staan de biodiversiteit en bodem- en waterkwaliteit sterk onder druk door de intensieve landbouw.
- De grote impact van klimaatverandering op ons dagelijks leven. Door klimaatverandering neemt het aantal tropische dagen toe, worden langere periodes van droogte en periodes van hevige regenval verwacht. Dit heeft negatieve effecten op zowel de gezondheid van mens en dier (bijvoorbeeld door hittestress) als op de veiligheid (bijvoorbeeld hoogwaterveiligheid).
- Het beperkte kwalitatieve woningaanbod. Door demografische ontwikkelingen zoals vergrijzing stijgt de vraag naar levensloopbestendige woningen.
- De energietransitie vraagt meer fysieke ruimte. Om te voldoen aan (inter)nationale klimaatdoelstellingen zal een deel van de ruimte ingezet moeten worden voor de opwek van duurzame energie. In Midden- en Zuid-Limburg bestaat een grote potentie voor energie uit restwarmte en in Noord- en Midden-Limburg voor wind- en zonne-energie.
- De transitie van een lineaire naar een circulaire economie vraagt meer fysieke ruimte, doordat de circulaire economie de komende decennia naast de lineaire economie zal plaatsvinden.
- De slechte kwaliteit van het oppervlaktewater. De waterkwaliteit is nog sterk ondermaats (ten opzichte van de Kaderrichtlijn Water-doelen). De laatste decennia zijn er echter wel grote verbeteringen bewerkstelligd.
- Historische landschappen hebben onder invloed van schaalvergroting, ruilverkaveling, normalisatie en rivierverruimingsprojecten, zoals Grensmaas en Zandmaas, aanzienlijk aan landschappelijke waarde ingeboet. Enerzijds vormt grootschalige energieopwekking een nieuwe bedreiging voor het landschap. Anderzijds kan het herstel van historische landschappen mogelijk een bijdrage leveren aan natuur- en bodemverbetering.
- Er wordt een groei van het aantal banen verwacht in de zorg-, ICT- en communicatiesector. Daarentegen wordt een mogelijke afname van werkgelegenheid verwacht in de landbouwsector als gevolg van schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven.
- Mobiliteit in Limburg is nog veelal gericht op autovervoer. De infrastructuur voor emissieloze brandstoffen en grensoverschrijdende (trein)verbindingen kan worden verbeterd.

People	Planet	Prosperity
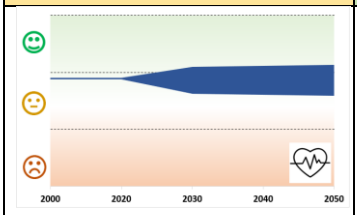 Gezonde, veilige leefomgeving	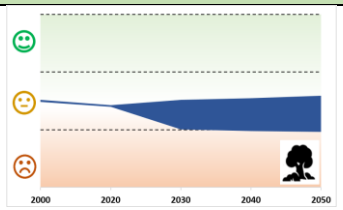 Ecologisch kapitaal	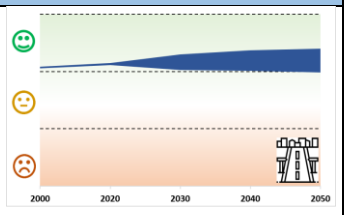 Vestigingsklimaat
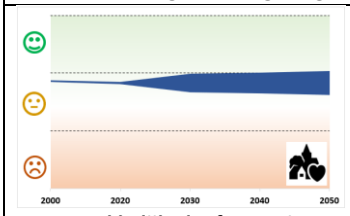 Aantrekkelijke leefomgeving	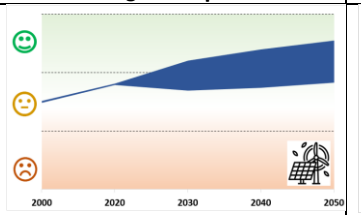 Energie en grondstoffen	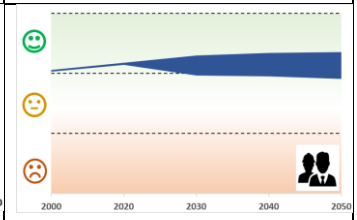 Werk en inkomen
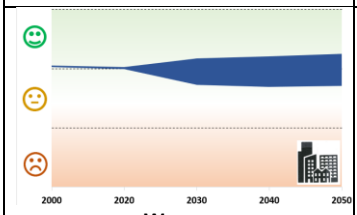 Wonen	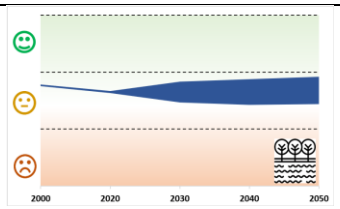 Bodem, water en ondergrond	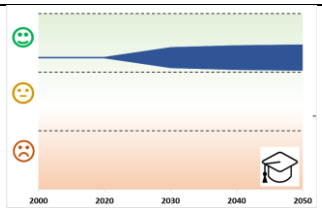 Opleiding en netwerken
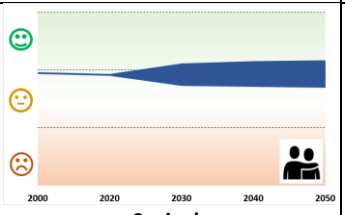 Sociaal	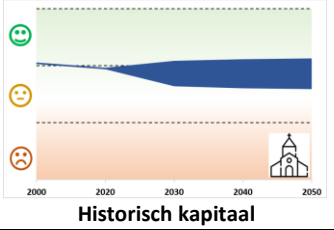 Historisch kapitaal	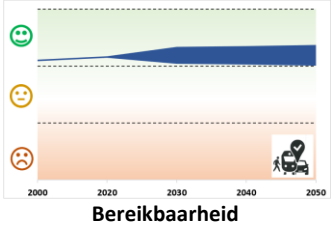 Bereikbaarheid

7.1.2 Constateringen bij het Portret

Alle onzekerheden in ogenschouw genomen kan een aantal constateringen worden gedaan.

Een eerste constatering is dat voor een groot aantal aspecten er (behoudens een bandbreedte door onzekerheden) geen negatieve trends zijn, waarbij tevens de waargenomen situatie dicht bij de gestelde doelen ligt. Dit is aan de orde voor de vier thema's binnen de kolom Prosperity. Een aandachtspunt is het vestigingsklimaat in Parkstad waar een licht dalende ontwikkeling is voorzien.

Ook de beoordelingen in de kolom People zijn voor drie van de vier thema's tamelijk goed. Dit zijn: gezonde, veilige leefomgeving, aantrekkelijke leefomgeving en sociaal. Binnen People is vooral het thema Wonen een aandachtspunt. Dit heeft vooral te maken met de (in de referentiesituatie) grote kans dat de onbalans tussen de voorraad woningen enerzijds en de behoefte aan woningen anderzijds groter gaat worden. Een belangrijke factor daarbij is de demografische ontwikkeling (vergrijzing, meer kleinere huishoudens en plaatselijk krimp) gekoppeld aan economische en sociale factoren die van invloed zijn op de demografie.

Belangrijke aandachtspunten zijn vooral aanwezig bij de thema's onder Planet. Voor het thema Energie en grondstoffen is de verwachting dat er sprake zal zijn van een duidelijke stijgende lijn, wat wil zeggen dat de hoeveelheid opgewekte duurzame energie autonoom sterk zal groeien. Dit is het gevolg van de autonome inspanningen en afspraken om de energietransitie vorm te geven en de groeiende bewustwording bij bedrijven en burgers dat veranderingen noodzakelijk zijn. Aandachtspunten zijn vooral de drie thema's Ecologisch kapitaal, Bodem en water en Historisch kapitaal. Meest opvallend daarin is de negatieve ontwikkeling van het ecologisch kapitaal: de sterke teruggang van de biodiversiteit en de nog steeds onder druk staande kwaliteit van natuurgebieden. Een factor hierin is ook de groeiende tegenstelling tussen de kwaliteit van natuurgebieden enerzijds en de verschraling van de overige delen van het (landelijk) gebied. Intensief gebruik leidt tevens tot een grote druk op de kwaliteit van bodem, grond- en oppervlaktewater. In de druk op het historisch kapitaal komen de negatieve gevolgen van de ontwikkelingen van de energietransitie en de economie tot uiting.

7.1.3 Hoe duurzaam is de provincie Limburg, getoetst aan het PPP-model?

Voor een beter begrip van de knelpunten die voortkomen uit het Portret van Limburg is een nader begrip van de achterliggende opzet van het beoordelingskader nodig. Deze opzet[7] gaat uit van de drie elementen *People* (mensen), *Planet* (planeet/milieu) en *Profit* (opbrengst/winst, markt), die op harmonieuze wijze gecombineerd moeten worden. Wanneer die combinatie niet harmonieus is, zullen de andere elementen per definitie de dupe worden, bijvoorbeeld door vernietiging van de natuur. Andersom is winstkenmerk (Profit) wel een essentieel onderdeel van ontwikkeling dat niet verwaarloosd dient te worden.

Wat betekent dit voor de Omgevingsvisie van Limburg? Allereerst dient vastgesteld te worden of en in welke mate sprake is van een harmonieuze combinatie van duurzaamheidsaspecten. Vervolgens is van belang welke effecten een bepaalde harmonie dan heeft.

Op grond van het Portret van Limburg wordt geconstateerd dat **sprake is van een steeds groter wordende onbalans tussen Planet en Profit en in mindere mate tussen Planet en People.** Dit leidt ertoe dat een eenzijdige focus op resultaatsmaximalisatie de Planet-aspecten direct dupeert. Dit betekent dat niet alleen ingezet dient te worden op het verbeteren van Planet-aspecten, maar betekent ook dat het niet serieus genoeg nemen van Planet-aspecten bij de ontwikkeling van voornamelijk Profit-aspecten, zal blijven leiden tot een verdere verslechtering van Planet-aspecten (bijvoorbeeld: de ontwikkeling van natuurbeleid heeft positieve effecten, maar de echte winst is te behalen door de effecten van winstmaximalisatie in landbouw en industrie beter te mitigeren). Met andere woorden: het niet maken van een nadrukkelijke keuze om economische activiteiten meer in balans te brengen met natuur, bodem en landschappelijke waarden, zal blijven leiden tot een verslechtering van ecologisch en historisch kapitaal, ondanks verbeteringen die separaat aan economische structuurverbeteringen gerealiseerd worden binnen ecologisch kapitaal (bijvoorbeeld natuurbeleid, Aanvalsplan stikstof) en historisch kapitaal (Nationaal Landschap Zuid-Limburg bijvoorbeeld).
Uit figuur 7.1 valt af te leiden dat voornamelijk de levensvatbaarheid van economische pijlers (door uitputting van de natuur en bodem bijvoorbeeld) op de lange termijn sterk onder druk staat (onbalans Planet – Profit) en dat de leefbaarheid van de provincie Limburg onder druk staat (relatie People – Planet). Om op een 'duurzame' (zoals gedefinieerd volgens het Triple Bottom Line-model) provincie uit te komen zal dus specifieke aandacht uit moeten gaan naar verbetering van Planet-aspecten, om de leefbaarheid en levensvatbaarheid van menselijke activiteiten te kunnen blijven garanderen.

[7] Opzet ontleend aan de definitie van Elkingtons definitie uit 1994 van het begrip 'duurzaamheid'.

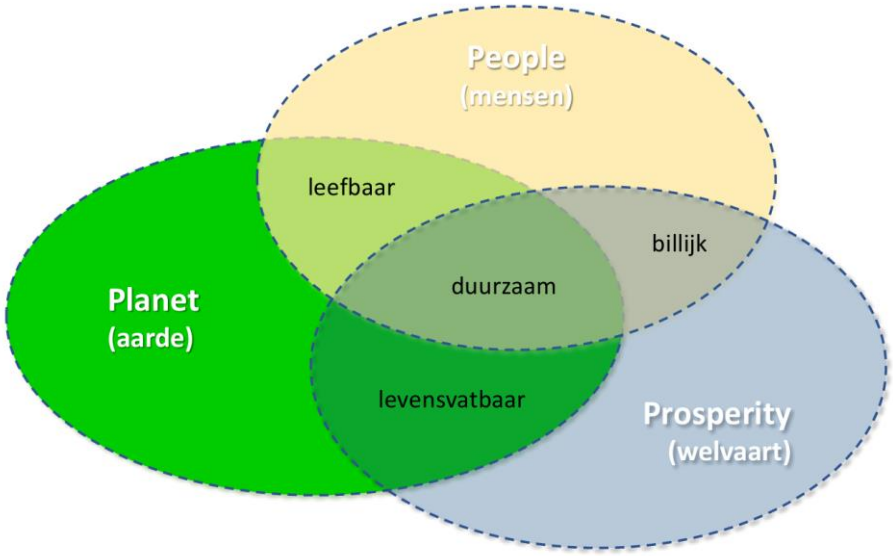

Figuur 7.1: Waarden en onderliggende relaties van het Triple Bottom Line model

7.2 Portret van de regio's

In deze paragraaf worden de belangrijkste regionale aandachtspunten benoemd uit het Portret van Limburg. Deze aandachtpunten komen voort uit de beschrijvingen uit het Portret van Limburg in combinatie met teksten uit hoofdstuk 18 van de Omgevingsvisie. Voor enkele aandachtspunten geldt dat deze in aanvulling op voornoemde stukken geformuleerd zijn.

7.2.1 Noord-Limburg

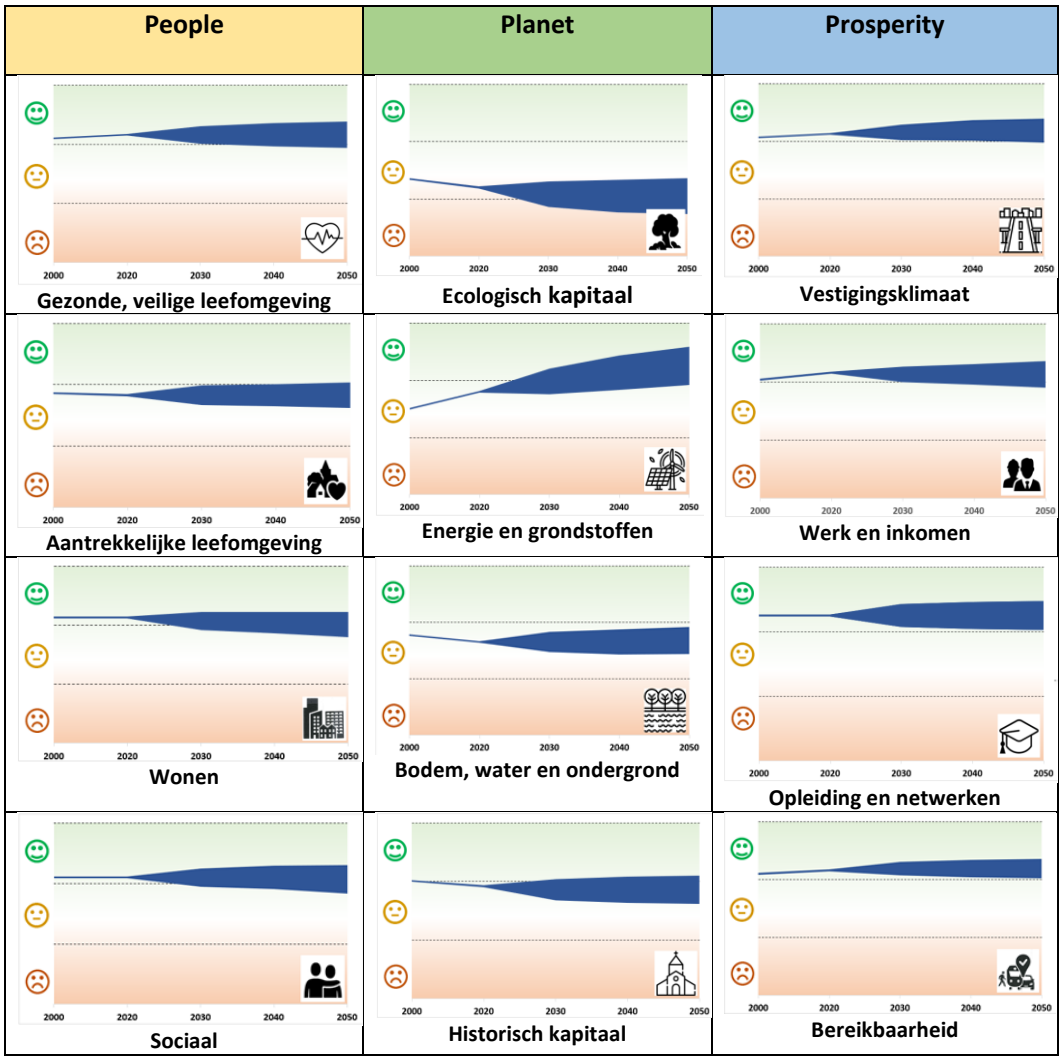

De regionale aandachtspunten voor Noord-Limburg zijn:

- Omvangrijke land- en tuinbouw sector in Noord- en Midden-Limburg. Dit geeft negatieve druk op het milieu (geur, luchtkwaliteit) maar ook op de biodiversiteit. Hier liggen dan ook kansen voor de ontwikkeling van een landbouwsector die rekening houdt met het milieu en biodiversiteit, zoals kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw.
- Het aantal huishoudens zal naar verwachting tot 2035 toenemen in Noord-Limburg. Deze stijging van het aantal huishoudens ontstaat door een toename van het aantal huishoudens van ouderen (65 jaar en ouder). Dit zal leiden tot een stijging van de vraag naar levensloop-bestendige woningen in stedelijk gebied en grotere landelijke kernen. Rond 2035 wordt een stabilisatie van het aantal huishoudens verwacht.
- De hoge dichtheid aan agrarische bedrijven in Noord-Limburg zorgt voor hogere concentraties fijnstof (PM_{10}). Op enkele plekken in Noord-Limburg wordt de WHO-advieswaarde van 20 µg/m^3 overschreden.

- In Noord-Limburg, voornamelijk in de omgeving van Venray, doen zich knelpunten voor ten aanzien van geurhinder als gevolg van landbouw.
- Noord-Limburg heeft een lage soortendiversiteit in vergelijking met Midden- en Zuid-Limburg en in vergelijking met andere delen van het land.
- Noord-Limburg (de Peelregio) wordt aangewezen als een regio met een 'verrommeld' landelijk gebied. Deze 'verrommeling' komt voort uit de aanwezigheid van potentieel storende elementen in het landschap (veelal gerelateerd aan vrijkomende gebouwen van agrarische bedrijven) en de mate van heterogeniteit van het landschap (hoe divers is het landschap?) (zie bijlage 1).
- Warmtewinning door middel van geothermie ten behoeve van de glastuinbouw is op zich kansrijk in Noord Limburg. Door de verhoogde kans op (natuurlijke) aardbevingen is deze vorm van duurzame energie minder kansrijk geworden.
- Wat betreft de opwekking van duurzame energie ligt er in Noord-Limburg voornamelijk potentie voor windenergie en zonneparken / zonnepanelen op onder meer daken van grootschalige (logistieke) bedrijven.
- De grootste economische sectoren in Noord-Limburg zijn de landbouw, logistiek , industrie, horeca en zakelijke dienstverlening (met name uitzendbureaus). De sterke vertegenwoordiging van uitzendbureaus hangt samen met de sectoren: (landbouw, transport en industrie) waarin bovengemiddeld veel gebruik wordt gemaakt van uitzendkrachten.
- Voornamelijk de ICT-sector zal sterk gaan groeien in Limburg, in overeenstemming met de landelijke trend (CBS). Het wordt steeds moeilijker openstaande vacatures te vullen.
- In Noord-Limburg vinden lokaal knelpunten plaats in de doorstroming van het verkeer. Dit speelt met name op plekken waar veel vracht- en/of landbouwverkeer op doorgaande wegen rijdt (bij afwezigheid van alternatieve wegen; wegen hebben zowel een stroomfunctie als een ontsluitingsfunctie).

7.2.2 Midden-Limburg

De regionale aandachtspunten voor Midden-Limburg zijn:

- Omvangrijke landbouwsector in Midden-Limburg. Dit geeft negatieve druk op het milieu (geur, luchtkwaliteit) maar ook op de biodiversiteit. Hier liggen dan ook kansen voor de ontwikkeling van een landbouwsector die rekening houdt met het milieu en biodiversiteit, zoals kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw.
- Het aantal huishoudens zal naar verwachting tot 2035 toenemen in Midden-Limburg. Deze stijging van het aantal huishoudens ontstaat door een toename van het aantal huishoudens van ouderen (65 jaar en ouder). Dit zal leiden tot een stijging van de vraag naar levensloopbestendige woningen in stedelijk gebied en grotere landelijke kernen. Rond 2035 wordt een stabilisatie van het aantal huishoudens verwacht.
- De hoge dichtheid aan agrarische bedrijven in Midden-Limburg zorgt voor hogere concentraties fijnstof (PM_{10}). Op enkele plekken in Noord-Limburg wordt de WHO-advieswaarde van 20 µg/m3 overschreden.
- De economische sectoren die in Midden-Limburg relatief oververtegenwoordigd zijn ten opzichte van Nederland zijn industrie, landbouw, detailhandel, groothandel, bouw, horeca en de zorg- en welzijnssector. Naar verwachting zal de sector zorg en welzijn en de ICT-sector een sterke groei doormaken.

People	Planet	Prosperity
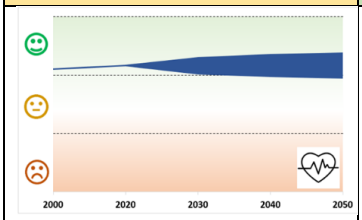 Gezonde, veilige leefomgeving	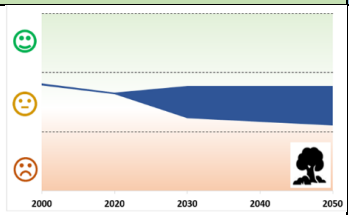 Ecologisch kapitaal	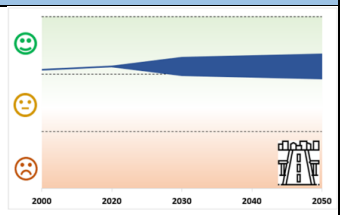 Vestigingsklimaat
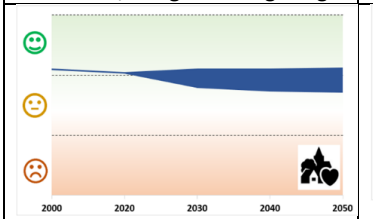 Aantrekkelijke leefomgeving	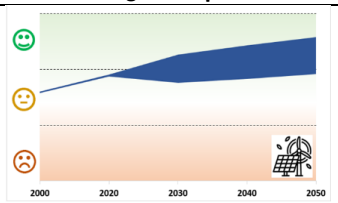 Energie en grondstoffen	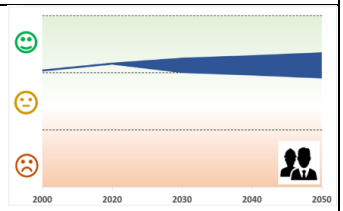 Werk en inkomen
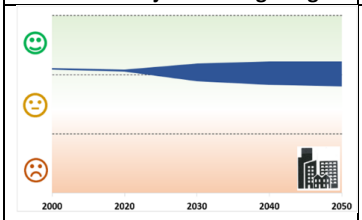 Wonen	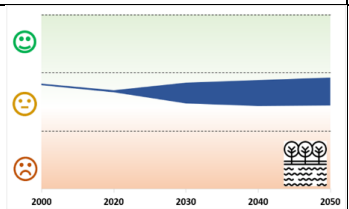 Bodem, water en ondergrond	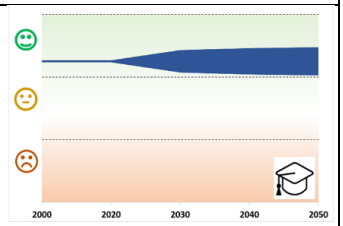 Opleiding en netwerken
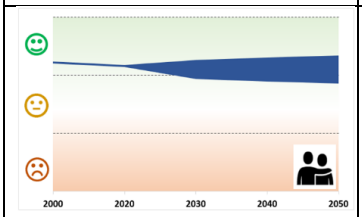 Sociaal	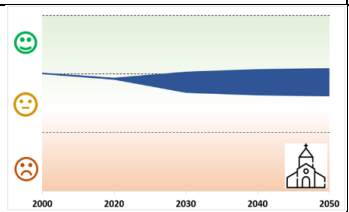 Historisch kapitaal	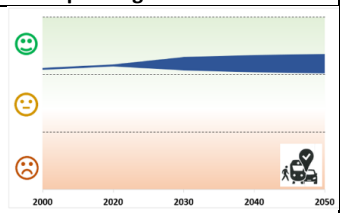 Bereikbaarheid

7.2.3 Zuid-Limburg

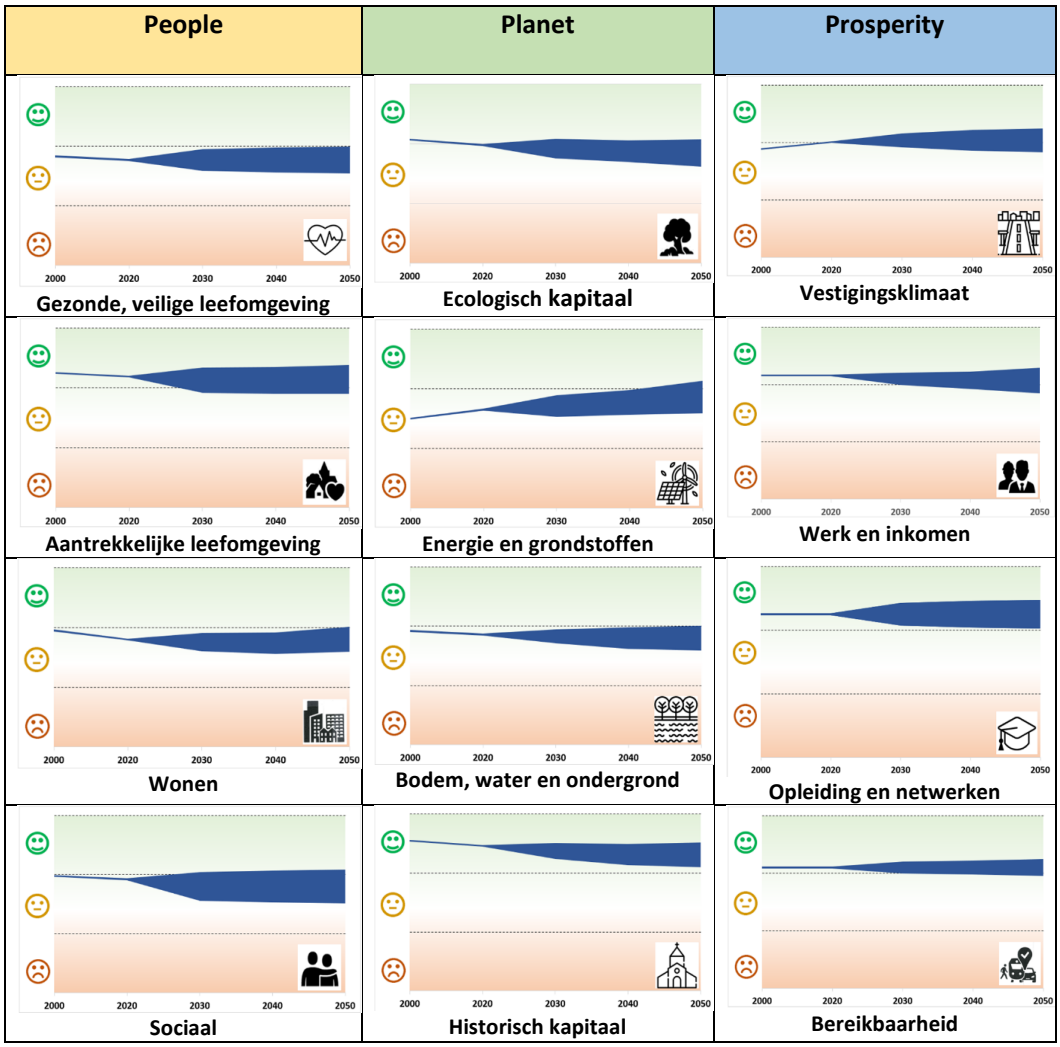

De regionale aandachtspunten voor Zuid-Limburg zijn:

- Naar verwachting zal er bevolkingskrimp optreden in Zuid-Limburg. Desondanks blijft Zuid-Limburg een stuk dichtbevolkter dan Noord- en Midden-Limburg. In Zuid-Limburg wordt geen toename van het aantal huishoudens verwacht. Vanaf 2035 is de verwachting dat er een krimp van het aantal huishoudens zal optreden.
- In Zuid-Limburg kan geluidhinder van militair vliegverkeer en van de reguliere luchtvaart worden ervaren. Dit heeft te maken met de NATO-vliegbasis in Geilenkirchen in Duitsland en met Maastricht Aachen Airport.
- Het reliëfrijke gebied in Zuid-Limburg heeft te maken met water dat van de hellingen en door de droogdalen naar de lager gelegen gebieden stroomt en met de bebouwing die daar te vinden is. De grotere kans op intensieve neerslag in dit gebied leidt daardoor mogelijk tot meer wateroverlast, bijvoorbeeld bij oude overkluizingen.
- Oppervlakkig afstromend water op hellingen van Zuid-Limburg veroorzaakt regelmatig bodemerosie en water- en modderoverlast. Vooral de invloed van de agrarische sector hierop

is van belang, doordat een traditionele manier van ploegen de bodemstructuur negatief kan beïnvloeden.

- Een vergelijking op nationaal niveau toont dat het Zuid-Limburgs landschap bovengemiddeld hoog gewaardeerd wordt. Het landschap is dan ook een belangrijke toeristische/recreatieve trekpleister. Dit toerisme en het recreatief gebruik heeft echter ook potentieel negatieve milieueffecten in de vorm van hinder door drukte, achtergelaten afval, verkeer en geluidsoverlast.
- In Zuid-Limburg spelen in een aantal wijken van bijvoorbeeld Heerlen, Sittard-Geleen en Maastricht sociaaleconomische problemen (zoals bijvoorbeeld werkloosheid/economische inactiviteit, armoede en waardedaling van vastgoed), waardoor men het zicht op een beter perspectief dreigt te verliezen.
- In Zuid-Limburg bestaat potentie voor de opwek van duurzame energie uit restwarmte (door de aanwezigheid van voornamelijk Chemelot).
- In Zuid-Limburg zijn grote fluctuaties in de grondwaterstanden waar te nemen.
- Als gevolg van de voormalige steenkolenwinning bestaat er in Zuid-Limburg een risico op bodembeweging en bodemerosie. Enerzijds komt de bodembeweging voort uit het feit dat het mijnwater niet meer wordt weggepompt en de bodem hierdoor stijgt. Anderzijds bestaat het risico op bodembeweging vanwege de nog aanwezige (historische) schachten en gangenstelsels in de ondergrond. Dit kan in uitzonderlijke gevallen leiden tot zogenaamde ‘sinkholes’.
- Zuid-Limburg heeft uitzonderlijke historische waarden. De geologische geschiedenis van Zuid-Limburg is zeldzaam en vindt uiting in (restanten van) kalksteen- en steenkoolgroeven. Daarnaast zijn er in Zuid-Limburg relatief veel rijksmonumenten te vinden ten opzichte van Noord- en Midden-Limburg, maar ook ten opzichte van Nederland in het algemeen.
- In Zuid-Limburg zijn relatief veel verouderde werklocaties te vinden ten opzichte van Noord- en Midden-Limburg.
- Vertrek vanuit Limburg van relatief veel universitair gediplomeerden naar elders (veelal naar de Randstad, maar ook naar het buitenland).
- Zuid-Limburg heeft in vergelijking met Noord- en Midden-Limburg een hoger werkloosheidspercentage. Dit percentage ligt net iets hoger dan het landelijk gemiddelde.
- De sectoren die in Zuid-Limburg oververtegenwoordigd zijn ten opzichte van het landelijk gemiddelde zijn zorg en welzijn, zakelijke diensten, horeca en industrie. De sectoren zorg, welzijn en ICT zullen naar verwachting het sterkt gaan groeien.
- Door (verbetering van) internationale samenwerking kunnen grensbarrières in Zuid-Limburg afnemen. Hierdoor kan het aantal beschikbare banen voor inwoners van Zuid-Limburg binnen een acceptabele reisafstand gaan stijgen.

8 Analyse van het voorgenomen beleid per beleidsthema

8.1 Inleiding op dit hoofdstuk

In paragraaf 2.2.2 is aangeduid op welke manier de beoordeling van het voorgenomen beleid heeft plaatsgevonden. In dit hoofdstuk is per beleidsthema een paragraaf opgenomen waarin de kansen en risico's van het voorgenomen beleid zijn beschreven. Dit leidt voor elk beleidsthema tot een beoordeling van de kansen en risico's. De beoordeling is gemaakt voor de drie regio's afzonderlijk en voor de provincie als geheel.

In de matrixen is de onderstaande kleurenschaal gebruikt:

	grote kans op (groot) positief effect
	kans op positief effect
	kleine kans op positief effect
	geen positief of negatief effect
	klein risico op negatief effect
	risico op negatief effect
	groot risico op (groot) negatief effect

8.2 Wonen en leefomgeving

8.2.1 Inhoud van het beleidsthema

De opgave voor de woningmarkt en de leefomgeving is complex, vraagt inspanningen van veel partijen en heeft raakvlakken met andere opgaves, zoals klimaatadaptatie, energietransitie en gezondheid. Ook is er een relatie met economie, waar een goede en aantrekkelijke woonomgeving belangrijk is voor het aantrekken en behouden van werknemers. Er zijn hierbij duidelijke verschillen aanwezig binnen de provincie; de opgave voor Zuid-Limburg is groter dan die voor Noord- en Midden-Limburg. De Provincie Limburg heeft in 2020 de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 vastgesteld. Het uitgangspunt "De juiste woning, op de juiste plek, op het juiste moment beschikbaar" geldt daarbij nog steeds. Middels dit instrument stuurt de Provincie door partijen te stimuleren en uit te dagen om mogelijkheden optimaal in te zetten om gezamenlijk de woonopgave vorm te geven. Dit beleid is van groot belang voor het bereiken van de doelen.

De ontwerp-Omgevingsvisie heeft als ambitie dat samen met de partners een voortreffelijke woon- en leefomgeving wordt gerealiseerd. Belangrijk onderdeel daarvan is een toekomstbestendige Limburgse woningmarkt met voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek, op het juiste moment beschikbaar en betaalbaar. Wonen als onderdeel van een ruime sociale en maatschappelijke context. In de ontwerp-Omgevingsvisie kiest de Provincie in principe voor een rol in een participatieve aanpak met veel partijen, met de Omgevingsvisie als richtinggevend kader. De inzet van instrumenten - waarbij niet expliciet wordt gemaakt wat dat inhoudt, maar dit kan zijn sturing en regelgeving - is aanvullend op de inzet van andere partijen. De ontwerp-Omgevingsvisie kiest er voor eerst de kwaliteit van het bebouwd gebied op orde te maken voordat

nieuwe woningbouwlocaties mogen worden ontwikkeld. Het op orde maken van bestaand bebouwd gebied vraagt een integrale aanpak gericht op transformatie en herbestemming, waarbij andere thema's aan de orde zijn.

Doordat zowel de opgave als de uitgangspunten, randvoorwaarden en sturings- en regelmaatregelen weinig expliciet zijn, is een goede inschatting van de kans op het bepalen van de ambitie niet te maken. Er komen nog nadere uitwerkingen op verschillende niveaus; van provinciaal tot lokaal. Monitoring is noodzakelijk om veranderingen in beeld te krijgen en indien nodig en/of wenselijk te kunnen bijsturen.

8.2.2 Kansen en risico's

De transformatie van de bestaande woongebieden (steden en dorpen) is niet alleen nodig vanwege de opgave vanuit de demografische ontwikkelingen, maar biedt ook kansen voor een verdere verbetering van de leefomgeving en de gezondheid. Ook kunnen er positieve effecten zijn voor de energietransitie en klimaatadaptatie. Transformatie van bestaande stedelijke gebieden kan geschieden in samenhang met maatregelen voor energie en klimaat en biedt tevens kansen voor een versterking van de biodiversiteit, bijvoorbeeld door meer ruimte te bieden voor water en groen in stedelijke gebieden.

Nieuwe woongebieden buiten bestaande stedelijke contouren kunnen een negatieve invloed hebben op het historisch en ecologisch kapitaal en leiden tot meer mobiliteit (en de afgeleide negatieve effecten daarvan op het milieu zoals fijnstof en geluidhinder). Het realiseren van nieuwe woongebieden kan afbreuk doen aan de opgave voor de bestaande gebieden en daardoor leiden tot leegstand, uitholling van het draagvlak voor bestaande voorzieningen en het achteruitgaan van de leefomgevingskwaliteit. De intentie van de visie op dit punt is echter duidelijk: uitbreiding buiten bestaand bebouwd gebied is in principe niet aan de orde.

Een tweede risico is dat de ambitie impliceert dat – zoals de ontwerp-Omgevingsvisie aangeeft – de vraag aan de orde komt of en hoe verouderde en incourante woningen en plannen op een verantwoorde manier kunnen worden behouden of zouden moeten worden gesloopt of gerenoveerd. Het risico bestaat dat de noodzakelijke sloop en/of saneringsopgave daadwerkelijk, in voldoende omvang en op de gewenste plekken, zal plaatsvinden. Immers, bepaalde delen van stedelijke gebieden – zoals kansarme wijken, kleine kernen – kunnen buiten de boot vallen bij de benodigde transformatie. Juist de wijken die er relatief slecht voorstaan (sociaal, inkomen, gezondheid, kansen op opleiding en werk) vragen om een krachtige ingreep, maar zijn vanuit financieel oogpunt het minst aantrekkelijk om aan te pakken.

De opgave voor Limburg voor de komende decennia is anders dan die van de afgelopen jaren. De opgave voor Limburg is ook anders dan voor (bijvoorbeeld) de Randstad en de Brabantse stedenrij. Het ging (en gaat bijvoorbeeld in de Randstad) om uitbreiding van de woningvoorraad, de ruimtelijke keuzes die daarbij nodig zijn en manier waarop die ontwikkelingen kunnen worden gestuurd. De ruimtelijke ordening en de instrumenten daarbij (structuurvisie, verordening, voorraadbeheer e.d.) zijn bekend en er is veel ervaring mee.
Voor Limburg (en vooral Zuid-Limburg) is het nu vooral een transformatieopgave. De vraag is of deze nieuwe opgave – ook gezien de mogelijke meerwaarde van de koppeling aan doelstellingen ten aanzien van klimaat, duurzame energie en biodiversiteit – kan worden behaald als niet ook tegelijkertijd wordt gekeken naar andere nieuwe instrumenten: een meer structurele en programmatische aanpak is waarschijnlijk noodzakelijk. Het risico is immers ook dat kansarme wijken buiten de boot vallen – doordat ze kansarm zijn. Met als gevolg een verdere toename van de ongelijkheid (sociaal, gezondheid, opleiding, inkomen, etcetera).

In de ontwerp-Omgevingsvisie is in de ambitie voor het beleidsthema 'Wonen en leefomgeving' een duidelijke koppeling gelegd met aspecten zoals 'Aantrekkelijke leefomgeving', 'Sociaal' en 'Energie'. In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt de volgende ambitie benoemd: *"Door in samenhang naar woonopgaves te kijken leggen we op wijk- / buurtniveau de juiste verbindingen tussen sociale en fysieke woonopgaven (wonen, zorg, welzijn en leefbaarheid) en een duurzame, veilige en gezonde leefomgeving met gevarieerde woonmilieus. Daarmee willen we verdere segregatie voorkomen en ruimtelijk sturen door te prioriteren op inbreiding (herstructurering/ herbestemming), conform de principes van de Ladder voor duurzame verstedelijking*". Echter er worden in de ontwerp-Omgevingsvisie geen gebieden genoemd waar met prioriteit gewerkt moet worden aan de transformatieopgave omdat hier risico's bestaan voor verdere segregatie.

In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt een duidelijke voorkeur uitgesproken voor hergebruik en herbestemming van bestaand vastgoed boven nieuwbouw. Het principe van 'Duurzame Verstedelijking' is hierbij het uitgangspunt. Het beperken van de milieugevolgen voor het aspect energie wordt daarmee gewaarborgd. Volgens de ontwerp-Omgevingsvisie moet de uitwerking van het beleidsthema 'Wonen en leefomgeving' plaatsvinden door middel van provinciale, regionale en/of gemeentelijke programma's, agenda's en instrumenten. Hierbij worden geen aanbevelingen of suggesties gedaan voor ontwikkelen van nieuwe of het actualiseren van bestaande programma's, agenda's of instrumenten. Er wordt bijvoorbeeld genoemd dat provinciale monitoring belangrijk is om de Limburgse en regionale woonopgave voortdurend in beeld te brengen. De vraag hierbij is vervolgens of hiervoor een nieuw (monitorings)programma wordt opgezet of dat dit uitgewerkt wordt als onderdeel van bijvoorbeeld de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023. De Omgevingsvisie kan zo een extra motivatie bieden om de uitwerking van dit beleidsthema te waarborgen.

De effecten op de leefomgeving – in de vorm van kansen en risico's – zijn in onderstaande matrix aangeduid. Hierbij kunnen enkele kanttekeningen worden gemaakt:

- Het risico op negatieve effecten van verstedelijking (bijvoorbeeld voor het ecologische kapitaal en het landschap als onderdeel van het historisch kapitaal) in de vorm van nieuwe woongebieden buiten bestaande stedelijke gebieden, is op basis van de teksten in de Omgevingsvisie als laag ingeschat. Vanzelfsprekend is daarbij wel de voorwaarde dat het voorgenomen beleid (ook) wordt vertaald in concrete regelgeving (bijvoorbeeld in de Verordening).
- Ook weinig kansrijke gebieden – de sociaal en economisch zwakkere gebieden – moeten kunnen profiteren van de beleidsvoornemens voor kwaliteitsverbetering; als dat niet of met minder intensiteit gebeurt kunnen de verschillen binnen de provincie groter worden en worden de effecten voor de aspecten van het onderdeel 'People' negatiever beoordeeld.

In onderstaande matrix wordt puntsgewijs opgesomd wat de beleidsvoornemens (uit de ontwerp Omgevingsvisie) op het gebied van Wonen en leefomgeving voor effecten / kansen en risico's teweeg kunnen brengen voor de onderscheiden aspecten van de leefomgeving.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Transformatie van bestaande woongebieden draagt bij aan veiligheid en gezondheid. • Risico dat bij onvoldoende sturing bestaande (vooral de weinig kansrijke) gebieden buiten de boot vallen waardoor gezondheid en veiligheid achteruitgaan.	**Ecologisch kapitaal** • Het risico op aantasting bestaande leefgebieden van flora en fauna door stedelijke uitbreidingen is gering. • Kans op verbetering bij integrale aanpak van stedelijke transformatie.	**Vestigingsklimaat** • Transformatie biedt kans om geschikte woonmilieus te maken voor werknemers, zoals arbeidsmigranten en tijdelijke werknemers.
Aantrekkelijke leefomgeving • Transformatie van bestaande woongebieden kan – zeker als ook rekening wordt gehouden met de klimaatopgave – bijdragen aan het aantrekkelijker maken van de leefomgeving. • Risico voor gebieden die buiten de boot vallen.	**Energie & grondstoffen** • Transformatie van bestaande woningvoorraad kan bijdragen aan besparen van energie en grondstoffen. • Nieuwbouw kan ten koste van (primaire) grondstoffen gaan maar renovatie en nieuwbouw geeft ook kansen voor toepassen secundaire grondstoffen.	**Werk en inkomen** • Goede en beschikbare woningen op de juiste plekken kunnen positief zijn voor het vinden van een geschikte woning nabij werkgelegenheid.
Wonen • Het voorgenomen beleid is een grote kans voor het verbeteren van de situatie voor dit aspect.	**Bodem, water & ondergrond** • Transformatie van bestaande woningvoorraad kan bijdragen aan opgave klimaatadaptatie.	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie.
Sociaal • Transformatie van bestaande woongebieden kan positief bijdragen aan sociale aspecten (meer . betere voorzieningen openbaar groen e.d.). • Risico dat bij onvoldoende sturing bestaande gebieden buiten de boot vallen waardoor sociaal-economische verschillen gaan toenemen.	**Historisch kapitaal** • Risico op verlies landschapswaarden; de kans dat dit zich voordoet wordt beperkt door het voorgenomen beleid om eerst in te zetten op bestaand stedelijk gebied. • Kans op versterken historisch kapitaal door herbestemming bij stedelijke transformatie.	**Bereikbaarheid** • Nieuwe / transformatie stedelijke gebieden kunnen leiden tot meer (en een andere vorm van) mobiliteit. Dit kan leiden tot verbetering van de netwerken (bijvoorbeeld voor de fiets).

Op grond van bovenstaande tabel is onderstaande beoordeling van de kansen en risico's voor de aspecten tot stand gekomen. Dit overzicht laat zien dat de integrale aanpak van wonen en leefomgeving voor een groot deel van de aspecten kansen biedt.
Hierbij is wel het uitgangspunt dat nieuwe uitleggebieden niet zullen worden gerealiseerd en dat het vooral gaat om integrale transformaties van bestaand bebouwd gebied.

Beleidsthema	regio	People				Planet				Prosperity			
		Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Wonen en leefomgeving	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

8.3 Veiligheid en gezondheid

8.3.1 Inhoud van het beleidsthema

De Provincie wil een veilige en gezonde leefomgeving bieden aan alle mensen in Limburg. De centrale ambitie met betrekking tot de thema's veiligheid en gezondheid komt duidelijk in de ontwerp-Omgevingsvisie naar voren. De centrale ambitie betreft een inrichting en gebruik van de fysieke leefomgeving die overal minimaal voldoet aan de basiskwaliteit en die bewegen, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en gezonde levensstijl stimuleert. Hierbij worden meekoppelkansen zo veel mogelijk benut. Voor de luchtkwaliteit wordt gestreefd naar het uiteindelijk voldoen aan de WHO-advieswaarden. Bij dit beleidsthema wordt echter ook geconstateerd dat de wettelijke taken en bevoegdheden van de provincie beperkt zijn.

Ten aanzien van de fysieke leefomgeving in relatie tot veiligheid en gezondheid worden belangrijke aandachtspunten gevormd door de verschillen binnen de provincie. Uit het Portret blijkt dat binnen de provincie verschillen aanwezig zijn ten aanzien van de fysieke kwaliteit van de leefomgeving en de gezondheid (waarbij overigens ook andere factoren een rol spelen). Rond grote bedrijventerreinen en langs (hoofd)infrastructuur (wegen en spoorwegen) zijn lokale knelpunten voor de veiligheid en de belasting door geluid. Ook delen van stedelijke gebieden -zoals in de stedelijke gebieden in Zuid-Limburg – vragen om een grotere inzet dan andere gebieden. In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt daarom met reden specifieke aandacht gegeven aan de veiligheids- en gezondheidssituatie langs infrastructuur, rond (grote) bedrijventerreinen en voor de delen van de stedelijke gebieden waar dit nodig is.

Samenwerken, coördineren, participeren, regisseren en dergelijke zijn veel voorkomende begrippen in het voorgenomen beleid. Dat maakt een inschatting van de kans op het behalen van de doelstellingen/ ambitie lastig. In het algemeen is de verwachting dat ten aanzien van de meer gebruikelijke en 'fysieke' aspecten (zoals het beleid voor de externe veiligheid en de geluid- en luchtkwaliteit) de kans op het behalen van de doelen groter is dan voor de minder grijpbare en meer complexe vraagstukken als het verkleinen van de bestaande verschillen in de veiligheids- en gezondheidssituatie (binnen stedelijke gebieden, regionale verschillen).

Een aanpak die is gericht op het verkleinen van de verschillen in de kwaliteit van de fysieke leefomgeving en het niveau van veiligheid en gezondheid is, gezien de ambitie in de ontwerp-Omgevingsvisie die zich richt op **alle** mensen in Limburg – een belangrijk vraagstuk. Of deze verschillen verkleind worden is afhankelijk van veel actoren (bedrijven, gemeenten, bewoners, coöperaties, beleggers e.d.) en veel factoren, waaronder een goede (effectieve) samenwerking met gemeenten, Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD's) en Veiligheidsregio's.

Door de sterke relatie van veiligheid, gezondheid en het fysieke milieu (zoals geluid, luchtkwaliteit en externe veiligheid) zijn de milieuoverwegingen bij de beleidskeuzes voor het beleidsthema

veiligheid en gezondheid impliciet meegenomen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de overwegingen in de ambitieparagraaf in de ontwerp-Omgevingsvisie waar de lat hoger wordt gelegd dan de wettelijke normen.

8.3.2 Kansen en risico's

In onderstaande tabel zijn de kansen en de risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader opgenomen. Een belangrijk aandachtspunt is het streven naar het verkleinen van de verschillen in de veiligheids- en gezondheidssituatie die tussen en binnen de regio's aanwezig zijn.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Het beleidsthema richt zich op dit aspect. Het voorgenomen beleid is een grote kans tot verdere verbetering van een gezonde / veilige leefomgeving.	**Ecologisch kapitaal** • Hier liggen meekoppelkansen voor de ontwikkeling van stadsnatuur. Stadsnatuur draagt, naast een gezonde leefomgeving, bij aan klimaatadaptatie.	**Vestigingsklimaat** • Clustering van bedrijven met externe veiligheidsrisico's biedt een lokaal aantrekkelijk vestigingsklimaat door clustervoordelen.
Aantrekkelijke leefomgeving • Een veilige en gezonde leefomgeving biedt kansen voor de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. • Het tegen gaan van criminaliteit maakt de leefomgeving aantrekkelijker. • Het aanwijzen van stiltegebieden is een kans voor het aspect gezondheid.	**Energie & grondstoffen** • Maatregelen ter verbetering van veiligheid en gezondheid bieden tevens kansen voor besparen op energie en grondstoffen, bijvoorbeeld maatregelen in een gebiedsgerichte aanpak van milieu- en veiligheidsproblemen.	**Werk en inkomen** • Verbetering in de fysieke leefomgeving (en het verkleinen verschillen daarvan c.q. het wegwerken van achterstanden) kan een positieve stimulans zijn voor het aspect werk en inkomen.
Wonen • Maatregelen ter verbetering van de veiligheid en gezondheid kunnen de aantrekkelijkheid van woningen positief beïnvloeden en daardoor bijdragen aan de doelstellingen voor wonen.	**Bodem, water & ondergrond** • Geen directe relatie.	**Opleiding en netwerken** • Een veilige en gezonde leefomgeving kan een stimulans zijn voor dit aspect.
Sociaal • Het voorgenomen beleid richt zich duidelijk op bewegen, ontmoeten, zelfredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl. Dit draagt bij aan een sociale levendigheid, sociale veiligheid en sociale cohesie.	**Historisch kapitaal** • Geen directe relatie.	**Bereikbaarheid** • Mogelijke (lokale) toename van verkeer door clustering van bedrijven met externe veiligheidsrisico's. Voor de bereikbaarheid levert dit waarschijnlijk geen knelpunten op.

In de onderstaande tabel is de beoordeling van het voorgenomen beleid voor het beleidsthema veiligheid en gezondheid opgenomen. Over het geheel genomen levert het beleid kansen voor nagenoeg alle aspecten van het beoordelingskader.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Veiligheid en gezondheid	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

8.4 Cultuur, sport en erfgoed

8.4.1 Inhoud van het beleidsthema

Binnen dit beleidsthema zijn drie subthema's aanwezig die deels samenhangen, maar deels ook weinig relaties vertonen. Twee van de drie subthema's (sport en cultuur) zijn sterk gerelateerd aan immateriële aspecten van de leefomgeving, maar kunnen ook vragen om fysieke voorzieningen en ingrepen (en de financiële middelen daarvoor). Ten aanzien van erfgoed is er een sterke relatie met het aspect historisch kapitaal. De ambitie van de ontwerp-Omgevingsvisie lijkt zich daarbij te richten op monumenten en archeologische waarden, en minder op de cultuurhistorische waarden van het landschap. Bij de keuzes is er wel nadrukkelijk aandacht voor de cultuurhistorische waarden van het landschap, met de focus op Zuid-Limburg (Heuvelland) en de groen-blauwe mantel.

De ambitie voor dit thema is drieledig:

- Het bieden van een sterke culturele basisinfrastructuur en samenwerking in de cultuurregio's;
- Een ruim, divers, bereikbaar en toegankelijk aanbod aan kwalitatief goede sport- en cultuurvoorzieningen;
- Inzetten op behoud en hergebruik van monumenten;
- Verbinding van archeologische rijkdom met de leefomgeving; het 'beleefbaar' maken van archeologische waarden.

De houding van de Provincie bij dit thema is voor de onderdelen cultuur en sport gericht op het samenwerken met andere overheden en betrokken partijen, en het faciliteren van anderen om de ambities ten aanzien van cultuur en sport te behalen. Bij de eerste ambitie is aangegeven dat "gemeenten de trekkende overheid zijn". De rol van de Provincie bestaat uit het ondersteunen, stimuleren, het leggen van verbindingen met andere beleidsthema's en het bieden van meerwaarde. Op welke manier dit zal plaatsvinden is in de visie niet concreet aangegeven.

Ten aanzien van erfgoed gaat het in de ontwerp-Omgevingsvisie om behoud, (her)gebruik en het ontwikkeling. Voor wat betreft de behoud en bescherming geldt dat de visie een goed handvat biedt voor regelgeving in de Verordening (maar het wordt niet heel expliciet gemaakt: "we zetten ons in voor herbestemming"). Het ontwikkelingsgedeelte is vrijblijvend, maar geeft tevens aan dat in de Omgevingsverordening bepalingen worden opgenomen voor de manier waarop in procedure met monumenten en beeldbepalende monumenten rekening moet worden gehouden. De Provincie benoemt het benutten van erfgoed als inspiratiebron een belangrijke vereiste voor

kwaliteit en eigenheid, maar benoemt niet op welke wijze de Provincie dit belang gaat behartigen. Voor herbenutting van bestaand erfgoed is geld nodig; de beschikbaarheid van voldoende middelen is een daarom een risico.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is niet aangegeven of en zo ja, welke beleidsopties zijn overwogen en welke milieuoverwegingen een rol hebben gespeeld bij de keuzes die zijn gemaakt. Bij de afwegingen ten aanzien van erfgoed is rekening gehouden met het beschermen van cultuurhistorische waarden.

8.4.2 Kansen en risico's

De ambities voor cultuur, sport en erfgoed vertonen geen grote spanningen met andere beleidsvelden uit de ontwerp-Omgevingsvisie. Tegelijkertijd is het groene erfgoed wel een ruimtevrager, vaak in een gebied dat al onder druk staat door andere ruimtevragers. Lokaal kunnen daar knelpunten ontstaan.

De relatie tussen het erfgoed en sociale problematiek kan een risico zijn. Dit speelt voornamelijk in delen van Zuid-Limburg, waar krimp aan de orde is , maar tevens veel cultuurhistorische waarden aanwezig zijn. Krimp kan leiden tot leegstand en verloedering van monumentale panden en van het landschap. Tegelijkertijd kan het erfgoed als sociaal bindend element fungeren voor de bevolking (wat leidt tot een versterking van de binding van inwoners aan hun omgeving). Het erfgoed kan ook een functie hebben als herkenningspunt en uithangbord en daarmee bijdragen aan een positief imago en toeristen of nieuwe bewoners aantrekken. De keuze wat te doen met het erfgoed in relatie tot krimp, en wat de Provincie daarmee tracht te doen, verdient aandacht bij de verdere uitwerking.

Voor de aspecten uit het beoordelingskader gelden voornamelijk kansen, omdat cultuur, sport en erfgoed in de regel een positieve bijdrage leveren aan de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. *Kwalitatief* gelden vooral kansen. *Kwantitatief* zijn er vooral risico's, omdat de ruimtelijke weerslag van erfgoedbescherming en sportaccommodatie-ontwikkeling tot ruimtevraag leidt, ook in gebieden waar de druk op de ruimte reeds erg hoog is.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is een heldere relatie gelegd tussen cultuur, sport en erfgoed en andere milieuaspecten. Zo wordt het belang van cultuur voor milieuthema's als sociale veiligheid en sociale gezondheid beter omschreven.

De activiteiten van de Provincie kunnen liggen in een range die gaat van *niets doen* tot aan het andere uiterste *zelf uitvoeren*. Daartussen liggen activiteiten als reguleren, stimuleren, kaders stellen, faciliteren, etc.
Voor de 'Benutting van erfgoed als inspiratiebron': stelt de ontwerp-Omgevingsvisie voor dat de Provincie gemeenten wil ondersteunen met kennis over landschap en cultuurhistorie, bijvoorbeeld middels een landschapsbiografie. De inzet van deze methode (de landschapsbiografie) past bij de taakopvatting van de Provincie en is een geëigend middel om gemeenten te ondersteunen bij kennisontwikkeling rondom het historisch landschap. Deze taakopvatting vraagt wel initiatief van de Provincie. Dit beleidsvoornemen is een faciliterende rol, maar leidt wel tot kansen voor de manier waarop gemeenten omgaan met het historisch landschap.
De Omgevingsverordening verplicht tot herbenutting van leegstaande Rijks- of gemeentelijke monumenten en beeldbepalende gebouwen. Deze regulering biedt grote kansen voor het erfgoed van binnenstedelijke herontwikkeling, maar biedt daarnaast ook grote kansen om de algehele ruimtelijke kwaliteit van steden door te ontwikkelen. Het risico is dat herbenutting financieel niet haalbaar is voor de eigenaren (particulieren, bedrijven, overheden).

Voor de curve met geprognosticeerd doelbereik voor cultuur, sport en erfgoed betekenen bovenstaande aanvullende beleidsvoornemens dat de prognose gunstiger (of: minder negatief) uitpakt.

In onderstaande matrix zijn de kansen en risico's voor de aspecten van het beoordelingskader weergegeven.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Voornamelijk de ontwikkeling van een leefomgeving die aanzet tot bewegen biedt kansen voor gezondheid. Het effect is gekoppeld aan doelbereik: wat gaat de "stimulerende houding" van de Provincie opleveren? • Bescherming van erfgoed is van belang voor de sociale veiligheid. Verloedering van monumentale panden draagt bij aan een gevoel van onveiligheid. De visie doet nog geen aanzet op dit punt.	**Ecologisch kapitaal** • Het stimuleren van combineren van sport- en recreatiemogelijkheden bij de ontwikkeling van stads-natuur, stad-landzones en natuurinclusief bouwen kan positief uitpakken. Onduidelijk is nog waar "stimuleren uit bestaat". • Behoud van groen erfgoed (groen-blauwe mantel) is een kans voor versterken van het ecologisch kapitaal.	**Vestigingsklimaat** • Een aantrekkelijke leefomgeving (met goede sportvoorzieningen, hoogwaardig erfgoed en een sterke culturele sector) is een kans voor het verbeteren van vestigingsklimaat. Het effect van de visie is waarschijnlijk beperkt.
Aantrekkelijke leefomgeving • Een aantrekkelijke leefomgeving is gebaat bij cultuur en erfgoed. Uit het portret blijkt dat voornamelijk, Zuid-Limburg op nationaal schaalniveau erg aantrekkelijk is. Behoud daarvan vraagt om inspanningen.	**Energie & grondstoffen** • Grootschalige energieopwekking is een risico voor behoud historische landschappen. De visie bevat geen beleid t.a.v. dit punt. • Monumenten hebben vaak een grote verduurzamingsopgave; Herbenutting is een kans op energiebesparing.	**Werk en inkomen** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.
Wonen • Goede voorzieningen voor sport en cultuur kunnen bijdragen aan het aantrekkelijk maken of houden als woonomgeving.	**Bodem, water & ondergrond** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.	**Opleiding en netwerken** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.
Sociaal • Erfgoed is in staat om inwoners aan hun leefomgeving te binden (erfgoed als verbindend element). Bescherming en ontwikkeling biedt daartoe kansen. • Sportvoorzieningen spelen een belangrijke rol in het sociale leven van Limburgers. Dit geldt ook voor de immateriële cultuur. De visie biedt kansen dit te behouden en versterken.	**Historisch kapitaal** • Kans op positief effect is gekoppeld aan doelbereik van de maatregelen. Vanuit ontwikkeling is de kans zeer beperkt. Voor bescherming wordt de autonome ontwikkeling bevestigd (ook via andere wet- en regelgeving).	**Bereikbaarheid** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.

Op basis van de tabel is onderstaande beoordeling van het voorgenomen beleid voor cultuur, sport en erfgoed opgesteld. Zoals ook al aangegeven is er voor de meeste aspecten een kans op een positief effect. Het daadwerkelijk optreden daarvan hangt vanzelfsprekend af van de manier waarop de beleidsvoornemens worden geconcretiseerd in maatregelen en beleid. Voor behoud en versterken van erfgoed gaat het daarbij ook om de verankering in de Omgevingsverordening.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Cultuur, sport en erfgoed	Noord-Limburg	++	++	+	++	+	0	0	+	++	+	0	0
	Midden-Limburg	++	++	+	++	+	0	0	+	++	+	0	0
	Zuid-Limburg	++	++	+	++	+	0	0	+	++	+	0	0

8.5 Economie

8.5.1 Inhoud van het beleidsthema

In het beleidsthema Economie is een diversiteit van voornemens en keuzes opgenomen. Het zijn deels generieke beleidsvoornemens en deels voornemens gericht op specifieke locaties of terreinen. De ambitie voor dit beleidsthema is het versterken van de regionale economische structuur binnen een excellent vestigingsklimaat. De ruimtelijke mogelijkheden worden daarbij aangeduid als randvoorwaardelijk. De ontwerp-Omgevingsvisie kiest er voor om samen met andere partijen -waarbij ondernemers als eerste worden genoemd – bij te dragen aan de doorontwikkeling naar een duurzame circulaire en inclusieve economie. Dat impliceert volgens de visie dat steeds verbindingen worden gelegd met andere thema's en sectoren. De accenten zullen daarbij per collegeperiode worden gelegd en worden uitgewerkt in beleidskaders, programma's, bestuurlijke afspraken en uiteindelijk concrete acties. Voor dit MER betekent dit dat (ook) voor het beleidsthema economie het lastig is een prognose te maken van de mate waarin de doelen en ambities zullen worden bereikt. Een constatering is dat bij dit thema is vermeld dat de concrete acties kunnen bestaan uit investeringen[8] (infrastructuur is daarbij genoemd); bij andere beleidsthema's – bijvoorbeeld Cultuur, sport en erfgoed, is dat niet vermeld.

In de ontwerp-Omgevingsvisie zijn ambities genoemd die gericht zijn op het ontwikkelen van een circulaire economie, behoud en uitbereiding van kwalitatief goed onderwijs, het versterken van de wendbaarheid en inzetbaarheid van de Limburgse beroepsbevolking en een kwalitatieve groei van de vrijetijdseconomie. De link met andere thema's wordt gelegd, maar de uitwerking van deze ambities is nog niet altijd volledig. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de ambitie om studenten en (internationale) werknemers aan te trekken, waarbij het belang van voldoende huisvesting wordt onderstreept.

[8] De termen investeren en investeringen komen in de Omgevingsvisie nauwelijks voor, anders dan de termen participeren, samenwerken e.d.

8.5.2 Kansen en risico's

Het algemene beeld is dat de ontwerp-Omgevingsvisie voor dit beleidsthema weinig concrete maatregelen en acties bevat. Veel onderdelen moeten, al dan niet in samenwerking met andere overheden en ondernemers, nog vorm en inhoud krijgen. Die nadere uitwerking is in belangrijke mate bepalende voor de kansen en risico's voor de aspecten van het beoordelingskader die het gevolg zijn het bij dit beleidsthema voorgenomen beleid.

De land- en tuinbouw, een belangrijke sector vooral in Noord- en Midden-Limburg, heeft een apart hoofdstuk in de ontwerp- Omgevingsvisie.
In de ontwerp-Omgevingsvisie is een aantal casussen voor de circulaire economie toegelicht, zoals "de verduurzaming van de Chemelot/site, kringlooplandbouw, de winning van oppervlaktedelfstoffen, en clustering van bedrijven om ketens te sluiten". Daarnaast worden vier randvoorwaarden voor circulaire ontwikkelingen van de provincie Limburg genoemd:

- Het goede voorbeeld geven en goede initiatieven faciliteren
- Het verbinden van partijen en ketens
- Stimuleren van innovatie en vakmanschap
- Kennis delen en samenwerken met bedrijfsleven en burgers

Er is een risico dat de circulaire economie leidt tot nieuwe ruimtevragen, met een risico op effecten op aspecten van Planet en People. De ontwerp-Omgevingsvisie geeft aan dat hier nog een nadere uitwerking zal plaatsvinden, waarbij gebruik zal worden gemaakt van praktijkervaringen.

Onderdeel van het beleidsthema Economie is de Vrijetijdseconomie. Bij dit onderdeel bestaat het risico dat uitbreiding van voorzieningen negatieve gevolgen heeft op de Planet-aspecten van het beoordelingskader. De ontwerp-Omgevingsvisie kiest voor kwaliteit boven kwantiteit. Het beleid in de visie is er op gericht uitbreidingen en oneigenlijk gebruik tegen te gaan. Daardoor wordt het risico ingeperkt, waarbij het voor de daadwerkelijke effecten uiteraard van belang is hoe het voorgenomen beleid verder wordt geconcretiseerd. Naast risico's zijn er ook kansen: toerisme en recreatie kunnen een financiële basis vormen voor hergebruik, behoud en herstel van erfgoed.

In het Portret van Limburg is genoemd dat door demografische ontwikkelingen een sterke groei van de zorgsector wordt verwacht. Ambities en doelstellingen die de groei van deze sector in goede banen moeten leiden, zijn in de ontwerp-Omgevingsvisie geen onderdeel van het beleidsthema Economie. Er is hier inhoudelijk een relatie met het beleidsonderdeel dat is gericht op Onderwijs en arbeidsmarkt. Dat gaat echter sterk uit van onderwijs en arbeidsmarkt voor het bedrijfsleven en kennisinstellingen.

De effecten voor de fysieke leefomgeving van de keuzes met betrekking tot de economie zijn in onderstaand overzicht opgenomen.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Economische groei kan leiden tot meer verkeer. Dit kan leiden tot meer milieuhinder en risico's voor de gezondheid en (verkeers)veiligheid.	**Ecologisch kapitaal** • Versterken van de economie en bedrijvigheid is een risico voor de biodiversiteit.	**Vestigingsklimaat** • Het beleid voor dit thema is onder andere gericht op het versterken van het vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Economische ontwikkelingen kunnen een risico zijn voor de ruimtelijke kwaliteit (bij onvoldoende sturing en regulering). • Het versterken van de vrijetijdseconomie kan bijdragen aan het aantrekkelijker maken van de leefomgeving, maar is ook een risico voor de kwaliteit (bij een te intensief gebruik).	**Energie & grondstoffen** • Het meer circulair maken van de economie zou moeten leiden tot een afname van het gebruik van primaire grondstoffen. • Het aantrekken van studenten, werknemers en bedrijven vergroot de vraag naar (duurzame) energie.	**Werk en inkomen** • Versterken van de economie is gunstig voor arbeidsmarkt en genereert inkomens.
Wonen • Het aantrekken van studenten en werknemers vraagt om passende en betaalbare woningen; dit kan een extra spanning geven op de ambities ten aanzien van de woningvoorraad.	**Bodem, water & ondergrond** • Versterking van de economie kan resulteren in een grotere belasting van de ondergrond; dit effect wordt echter geminimaliseerd door de regelgeving. • Meer hergebruik en in de cyclus houden van materialen beperkt de ruimtevraag en de effecten van het winnen van oppervlaktedelfstoffen.	**Opleiding en netwerken** • Het aantrekken en behouden van studenten en werknemers vraagt om voldoende opleidingsplekken waarbij de kwaliteit van het onderwijs gewaarborgd wordt. • Ondernemers, kennisinstellingen en overheden kunnen door het creëren van een netwerk van elkaar profiteren.
Sociaal • Versterken van de economie kan een risico zijn voor de sociale samenhang, maar kan anderzijds leiden tot een groter (financieel) draagvlak voor voorzieningen.	**Historisch kapitaal** • Het (her)gebruik van monumenten en beeldbepalende gebouwen voor de vrijetijdseconomie biedt kansen voor de herbestemming en transformatie van historisch kapitaal. • Het versterken van de vrijetijdseconomie kan een risico maar ook een kans zijn voor landschappelijke waarden.	**Bereikbaarheid** • Het versterken van de bedrijvigheid leidt tot een toename van verkeer en een grotere belasting van de infrastructuur.

Bovenstaande puntsgewijze beschrijving van mogelijke risico's en kansen is vertaald in een beoordeling van de effecten per aspect. Bij enkele People-aspecten is een negatieve beoordeling opgenomen vanwege het risico dat de economische ontwikkelingen leiden tot negatieve gevolgen voor de leefomgeving.

Beleidsthema	regio	People				Planet				Prosperity			
		Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Economie	Noord-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Midden-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Zuid-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·

8.6 Werklocaties

8.6.1 Inhoud van het beleidsthema

De ambitie (paragraaf 9.2 in de ontwerp-Omgevingsvisie) is geformuleerd vanuit het economisch perspectief: genoeg werklocaties en goede ontwikkelruimtes voor bestaande en nieuwe bedrijven. De ambities moeten worden bereikt door samenwerking tussen Provincie en gemeenten en/of eigenaren. Kwaliteit en kwantiteit zijn beide belangrijk. Hoewel dit niet in de ambitie doorklinkt is bij de verdere invulling van het beleid (in paragraaf 9.3) de omgevingskwaliteit en de relatie met aspecten People en Planet van het beoordelingskader in beeld geweest. In hoeverre de doelen en ambities zullen worden gerealiseerd, is mede afhankelijk van de verdere invulling en uitwerking van het beleid.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is niet beschreven welke alternatieve beleidsopties zijn beschouwd en welke (milieu) overwegingen zijn gebruikt bij de keuzes. Impliciet spelen in de beschouwing aspecten als ruimtebeslag, geluidemissie en landschappelijke impact van bedrijventerreinen wel een rol. In de ontwerp-Omgevingsvisie klinkt door dat People- en Planet-aspecten een rol hebben gespeeld bij het formuleren van het beleid.

8.6.2 Kansen en risico's

Het uitbreiden van bestaande bedrijventerreinen en terreinen voor logistiek of het realiseren van nieuwe terreinen is een risico vooral voor de Planet-aspecten. Nieuwe ontwikkelingen (ruimtebeslag door nieuwe bedrijventerreinen) kunnen negatieve effecten kunnen hebben op het landschap en natuurwaarden, en negatieve gevolgen door de verkeersaantrekkende werking en de milieueffecten van wegverkeer. Het inperken van nieuwvestiging en -als die al aan de orde zijn – het hanteren van duidelijke randvoorwaarden voor de ruimtelijke inpassing is daarom vanuit het MER een belangrijk aandachtspunt. In de ontwerp-Omgevingsvisie is een duidelijke prioritering aangebracht met het oog op bedrijventerreinen. De Provincie Limburg hanteert "*de voorkeursvolgorde: eerst opknappen/herontwikkelen van verouderde werklocaties, daarna pas gelegenheid bieden om nieuwe [locaties] te ontwikkelen. Bij voorkeur via uitbreiding van bestaande terreinen en anders via nieuwe locaties*". Dit beperkt het risico van effecten op de leefomgeving.

Door in te zetten op multifunctioneel ruimtegebruik ontstaan koppelkansen met bijvoorbeeld de energietransitie. Daarnaast worden aspecten zoals multimodaliteit, gezondheid, veiligheid, clusteren van risicovolle activiteiten, biodiversiteit en landschapskwaliteit belangrijke criteria genoemd voor het uitbreiden van grootschalige productielocaties, bedrijvigheid met hoge milieucategorie, en/of logistieke terreinen. Het beperken van de risico's op negatieve effecten op de leefomgeving vormt daarmee een randvoorwaarde van uitbreidingen van bedrijfslocaties.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is tevens beleid opgenomen voor kantoorgebieden en winkelgebieden. Dit beleid richt zich sterk op het versterken van kantoor- en winkelgebieden in stedelijke centra, maar de beleidsinzet is nog tamelijk abstract ('steunen en stimuleren'). Ook wordt ingezet op het transformeren of slopen van overtollige kantoorruimte. Het voorgenomen beleid kan als dit concreter wordt uitgewerkt positief zijn voor de kwaliteit van stadscentra.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Toename van verkeer en bedrijvigheid is een risico voor het toenemen van de geluidbelasting in de leefomgeving en tot een grotere verkeersonveiligheid.	**Ecologisch kapitaal** • Risico op aantasting bestaande leefgebieden flora en fauna, maar beperkt door randvoorwaarden in de visie.	**Vestigingsklimaat** • Voldoende en goede ruimte voor bedrijvigheid is een kans voor het vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Nieuwe bedrijventerreinen en terreinen voor logistiek kunnen negatief zijn; echter de risico's worden beperkt door de randvoorwaarden in de visie. • Voor stedelijke gebieden is het beleid gericht op kantoren en winkelgebieden een kans op positieve effecten.	**Energie & grondstoffen** • Verhogen van de kwaliteit van kantoren en bedrijfspanden is positief vanuit het perspectief van energiebesparing. • Transformeren van kantoorpanden tot woongebouwen kan bijdragen aan het besparen op het gebruik van primaire grondstoffen.	**Werk en inkomen** • Voldoende en goede ruimte voor bedrijvigheid biedt kansen.
Wonen • Beperken van de kantoorfuncties en omvormen van kantoren naar woningen kan bijdragen aan de doelen voor wonen.	**Bodem, water & ondergrond** • Transformatie van bestaande terreinen en verbeteren van de kwaliteit is een kans voor het verbeteren van de kwaliteit van de ondergrond.	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie.
Sociaal • Goede en bereikbare winkelgebieden zijn positief; ook goede kantoorgebieden in de steden kunnen positief zijn.	**Historisch kapitaal** • Risico op verlies landschapswaarden, maar beperkt door randvoorwaarden in het beleid.	**Bereikbaarheid** • Nieuwe bedrijventerreinen genereren meer verkeer; vooral logistieke bedrijvigheid genereert veel nieuw verkeer. • De aandacht voor kantoren en winkelgebieden in stedelijke centra is positief voor de bereikbaarheid.

De bovenstaande tabel is omgezet in een beoordeling van kansen en risico's voor de aspecten in de onderstaande tabel. Voor een deel van de aspecten gaat het om zowel kansen als risico's. Doordat in de ontwerp-Omgevingsvisie daar waar het gaat om bedrijventerreinen waarborgen zijn opgenomen voor kwantiteit (in principe geen nieuwe terreinen) en kwaliteit is – mits deze waarborgen serieus worden genomen -het risico op het realiseren van nieuwe terreinen klein, waardoor ook het risico op negatieve effecten op het ecologisch en historisch kapitaal beperkt zijn. Daarnaast kan de inzet op kantoor- en winkelgebieden in stedelijke centra positief zijn en kansen bieden voor enkele aspecten onder People (sociaal, wonen).

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Werklocaties	Noord-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Midden-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Zuid-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·

8.7 Mobiliteit

8.7.1 Inhoud van het beleidsthema

De ambitie voor mobiliteit in de ontwerp-Omgevingsvisie is genuanceerd: mobiliteit staat ten dienste van de mens en moet toekomstbestendig, slim, schoon en grenzeloos zijn. Mensen moeten zich naar wens en behoefte vrij kunnen bewegen, de ontwerp-Omgevingsvisie zegt hierover. "*We streven naar een Limburg dat uitstekend bereikbaar is voor alle mensen, voor goederen en voor informatie, mede door een goede aansluiting op (inter-)nationale en (eu)regionale netwerken (weg, spoor, water, lucht, buis). Het vervoer van mensen en goederen dient betrouwbaar, vlot, veilig en duurzaam te zijn en geen al te grote inbreuk op de leefomgeving en de milieukwaliteit te doen*."
De ambitie is hoog, maar het regionale openbaar vervoer, het provinciale wegennet, de fietspaden en de verkeersveiligheid zijn dan ook de kernverantwoordelijkheden van de Provincie. Voor de mate van doelbereik is van belang wat de keuzes uit paragraaf 10.3 van de ontwerp-Omgevingsvisie exact betekenen. Op punten is dit duidelijk (blijven investeren in mobiliteitsopgaven volgens "Slim op weg naar Morgen"). Voor de ambities waar gesteld wordt dat de "Provincie streeft naar" bijvoorbeeld een betere doorstroming blijft onduidelijk wat de inzet van de provincie zal zijn. Voor vrachtvervoer wordt een groene en schone binnenvaart gestimuleerd. Voor (vervoer over spoor) en voor de luchtvaart zijn naast de provincie ook andere overheden en partijen in Nederland en het buitenland betrokken. Dat beperkt de mogelijkheden van de Provincie (participeren, stimuleren, lobbyen) en maakt dat zowel het succes van het beleid als de gevolgen van het beleid voor de aspecten van het beoordelingskader onzeker zijn.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is Limburg (ook) beschouwd in de internationale context, met grensoverschrijdende verbindingen voor alle modaliteiten.

Het milieubelang heeft vrij expliciet een plek in de mobiliteitsambitie (die gericht is op beperking van milieueffecten, zowel People, Planet als Prosperity-aspecten). De urgente spanningsvelden tussen mobiliteit en omgevingsaspecten (ecologie, effecten van mobiliteit op natuurgebieden) komen in de ontwerp-Omgevingsvisie niet heel nadrukkelijk aan de orde.

8.7.2 Kansen en risico's

Mobiliteit raakt vrijwel alle aspecten van het beoordelingskader. Het eventueel behalen van de ambities biedt dan ook vooral kansen, namelijk het verbeteren van bereikbaarheid en voorkomen van negatieve milieueffecten en aantastingen van kwaliteit van de leefomgeving.

Op traditionele bereikbaarheidsaspecten scoort de ontwerp-Omgevingsvisie goed. De Provincie kan duidelijk aangeven waar ze in wil investeren en welke aspecten op projectbasis van belang zijn. De ontwerp-Omgevingsvisie geeft aan dat de ambitie voor slimme mobiliteit nog nader wordt uitgewerkt.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Kans op verbeteren verkeersveiligheid (nuloptie). • Investeringen in snelfietsnetwerk zijn een kans voor de gezondheid. • Risico op toenemen effecten van autoverkeer op de kwaliteit van de leefomgeving is gering.	**Ecologisch kapitaal** • Risico op aantasting bestaande leefgebieden flora en fauna bij hanteren van "traditionele" vormen van mobiliteitsoplossingen. • Intensief gebruik van wegen en daaruit voortkomende emissies zijn een risico voor de biodiversiteit. De visie doet geen zwaarwegend beleidsvoorstel.	**Vestigingsklimaat** • Bereikbaarheid is van cruciaal belang voor het vestigingsklimaat. De visie legt deze relatie ook expliciet. Verbetering van de bereikbaarheid is een kans voor het verbeteren van het vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Investeringen in fietspaden en de kwaliteit van het infrastructurele netwerk zijn een kans voor de aantrekkelijkheid van de Limburgse leefomgeving.	**Energie & grondstoffen** • Maatregelen die ingaan op gedragsbeïnvloeding, Smart Mobility e.a. zijn kansen voor de duurzaamheidsambitie. Onduidelijk is op welke wijze deze ambitie gerealiseerd wordt. • Verplaatsen van goederentransport van weg naar water en spoor leidt tot lager energiegebruik en minder emissie CO_2.	**Werk en inkomen** • Bereikbaarheid is van invloed op de werkgelegenheid.
Wonen • Een betere bereikbaarheid van de regio kan verhuisbewegingen (van voornamelijk jongeren) beperken, wat een positief effect heeft op de balans op de woningmarkt.	**Bodem, water & ondergrond** • Geen noemenswaardige effecten.	**Opleiding en netwerken** • Bereikbaarheid van onderwijsinstellingen is van belang voor de instandhouding van het onderwijsnetwerk.
Sociaal • Een betere ontsluiting van de regio kan verhuisbewegingen (van voornamelijk jongeren) beperken, wat een positief effect heeft op de leefbaarheid.	**Historisch kapitaal** • Risico op verlies van landschapswaarden door nemen van fysieke maatregelen.	**Bereikbaarheid** • Positief effect van investeringen.

De kansen en risico's van mobiliteit voor de aspecten van het beoordelingskader in onderstaande matrix toont een focus op de 'Prosperity' en 'People'-kant van het duurzaamheidsspectrum. De risico's van mobiliteit voor de 'Planet'-aspecten liggen mede ten grondslag aan de gemaakte keuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie. Zo bieden het verschuiven van goederentransport van de weg

naar water en/of spoor, het realiseren van een snelfietsnetwerk en de overgang naar meer Smart Mobility kansen. Bij de verdere uitwerking van het beleid gaat dit meer vorm en inhoud krijgen.

Het betrouwbaar, vlot, veilig en duurzaam maken en houden van het infrastructurele netwerk is een haalbare ambitie, mede gezien het belang dat de provincie daaraan toekent en de ervaring die de Provincie op dit vlak heeft. Het tweede onderdeel van de ambitie (geen al te grote inbreuk op de leefomgeving en de milieukwaliteit doen) is minder zichtbaar in de gemaakte keuzes ten aanzien van mobiliteit. Het risico op negatieve effecten wordt echter beperkt door de nadere uitwerkingen die zullen plaatsvinden en de afwegingen die dan worden gemaakt.

De beoordeling voor doelbereik (maar ook de milieueffectbeoordeling) is daarmee tweeledig: op Prosperity-aspecten zijn er duidelijke kansen. Op Planet-aspecten (en op het tweede deel van de gestelde ambitie) zijn er ook risico's aanwezig, mede door het weinig expliciet maken van de relatie tussen mobiliteit en natuur- en ruimtelijke kwaliteitswaarden. De voorgenomen gebiedsverkenningen mobiliteit kunnen op dit vlak tot meerwaarde te leiden.

In onderstaand overzicht zijn de beschrijvingen uit de tabel vertaald naar beoordelingen van de kansen en risico's voor de onderscheiden aspecten, voor de drie regio's van de provincie. Er worden kansen gesignaleerd voor de People-aspecten. Dat heeft vooral te maken met de aandacht voor de verkeersveiligheid en het bevorderen van andere vormen van mobiliteit. Aandachtspunten blijven wel het risico van de impact van mobiliteit op het ecologisch kapitaal en het gebruik van (fossiele) energie voor mobiliteit. Uiteraard zijn de uiteindelijke effecten afhankelijk van de mate waarin en de manier waarop de ambities van de Omgevingsvisie worden vertaald in concrete maatregelen.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Mobiliteit	Noord-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	··
	Midden-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	··
	Zuid-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	··

8.8 Energie

8.8.1 Inhoud van het beleidsthema

De energietransitie is een grote maatschappelijke opgave, waarbij op landelijk niveau heldere doelen zijn vastgelegd.

In de ontwerp-Omgevingsvisie wordt relatief beknopt ingegaan op de opgave en op de overwegingen die van belang zijn. De ambitie in de ontwerp-Omgevingsvisie sluit aan bij de bestuurlijke afspraken en vastgesteld nationaal en provinciaal beleid en bevat geen aanvullende norm- of taakstellingen. Er is een belangrijke rol weggelegd voor de Regionale Energie Strategieën (RES) en de Provinciale Energiestrategie (ambities en doelen) die nog tot stand moeten komen (in december 2020). Er kan worden geconstateerd dat de beleidsvoornemens in de Omgevingsvisie ten aanzien van de energietransitie weinig ambitieus zijn.

Leidend voor de keuzes die de Provincie maakt is de 'trias energetica':

- Het verminderen van het energieverbruik door verspilling tegen te gaan;
- De energie komt zoveel mogelijk uit niet-fossiele, duurzame bronnen, zoals wind, water- en zonne-energie;
- De energie die niet met duurzame bronnen kan worden ingevuld wordt zo efficiënt en schoon mogelijk ingezet.

Voor zonne-energie wordt de zonneladder toegepast. Hierin is een voorkeursvolgorde opgenomen van plekken waar (grootschalige) zonne-energie kan worden gewonnen .

In de visie wordt de relatie gelegd met sociale aspecten: bereikbaarheid en betaalbaarheid voor iedereen, betrekken van inwoners.

Als gevolg van het nog niet concreet ingevuld zijn van het beleid -mede veroorzaakt door de koppeling aan de strategieën die worden opgesteld door de twee RES-regio's in Limburg -en het zoeken naar maximalisatie van de inzet van andere partijen is onzeker of de doelen zullen worden gehaald.

Als groot en sterk industriecluster wil Chemelot in 2050 klimaat neutraal zijn. Hiervoor kijkt Chemelot naar grondstoffen, reststromen en de manier waarop in de energiebehoefte wordt voorzien. Bij dit proces is de Provincie betrokken via het beleidsthema Economie.

In de visie richten de milieuoverwegingen zich tot het hanteren van de zonneladder en een verbod op grote windturbines in uitsluitingsgebieden (NZL en N2000) en wordt de mogelijkheid open gelaten om aanvullende beperkingen (of voorkeursgebieden) aan te wijzen in een RES. In principe volstaat een dergelijke afweging, omdat de milieueffecten van de energietransitie zich voornamelijk manifesteren op voornoemde aspecten (landschap, natuur).

8.8.2 Kansen en risico's

De milieueffecten van de energietransitie (zoals van grootschalige windparken of zonnevelden) op leefbaarheidsthema's (gezondheid, geluid, luchtkwaliteit) zijn over het algemeen beperkt. Deze effecten worden, daar waar dat vanwege schaalniveau van belang is, geborgd door bestaande wet- en regelgeving. De negatieve effecten betreffen voornamelijk ruimtelijke kwaliteitsaspecten (ecologisch en historisch kapitaal en de bodem en ondergrond door toepassing van geothermie). Voor "Prosperity"-aspecten uit het beoordelingskader gelden geen of zeer beperkte milieueffecten.

De visie is duidelijk: het primaat ligt bij de RES. Ook voor het voorkomen van negatieve milieueffecten ligt het primaat aldaar. Hierbij is ook de vigerende wet- en regelgeving van belang. Dit doet samen voldoende recht aan het milieubelang. De rol van de Provincie wordt mede gevormd door nationale wetgeving en de daaruit voortvloeiende verplichting tot het opstellen van een RES. De energietransitie is echter ook in het belang van de Provincie: dit vraagt keuzes. De Provincie maakt deze keuzes door de regie in principe bij andere partijen te laten, maar schroomt niet ook zelf regie te nemen (en geeft aan in welke gevallen een regierol voor de provincie wenselijk is).

Eén en ander maakt dat het milieubelang een rol heeft (gehad) bij de totstandkoming van de ambitie voor de energietransitie, en dat de provincie goed heeft geformuleerd op welke wijze de provincie bijdraagt aan de energietransitie.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Risico op negatieve effecten van energiemaatregelen kunnen lokaal optreden (bijvoorbeeld geluidoverlast warmtepompen). • Regelgeving stelt eisen aan milieubelasting, bijvoorbeeld voor windturbines. Dat beperkt het risico op effecten. **Aantrekkelijke leefomgeving** • Grootschalige wind- of zonne-energie is een risico voor "horizonvervuiling" of verrommeling van het landschap. **Wonen** • Kans op meeprofiteren van inwoners van energiemaatregelen. **Sociaal** • Kans op meeprofiteren van inwoners van energiemaatregelen, dit kan bijdragen aan de sociale aspecten (ongelijke verdeling van lasten en lusten is daarentegen een risico).	**Ecologisch kapitaal** • Risico op aantasting bestaande leefgebieden flora en fauna (leef- en foerageergebied) door ruimtebeslag. • Windturbines zijn risico in voor vogels en vleermuizen. **Energie & grondstoffen** • Kans op terugdringen gebruik fossiele brandstoffen, de grootte daarvan is afhankelijk van de mate waarin de energietransitie daadwerkelijk zal plaatsvinden. **Bodem, water & ondergrond** • Risico voor grondwater als gevolg van toepassing geothermie en Warmte Koude Opslag (WKO) **Historisch kapitaal** • Risico op verlies landschapswaarden bij windmolenparken en zonnepaneel parken. • Risico op verlies archeologische waarden bij toepassing geothermie en Warmte Koude Opslag.	**Vestigingsklimaat** • Een goede, duurzame energievoorziening kan een positief element zijn voor het vestigingsklimaat. **Werk en inkomen** • De bijdrage aan de werkgelegenheid is naar verwachting niet groot vanwege de lage ambities. **Opleiding en netwerken** • Geen relevant effect. **Bereikbaarheid** • Geen relevant effect.

Op basis van puntsgewijze beoordeling in bovenstaande tabel is onderstaande beoordeling voor de beschouwde aspecten van het beoordelingskader gemaakt. Het risico op negatieve effecten is vooral gerelateerd aan de grootschalige opwekking van duurzame energie (wind en/of zon). Dat kan effect hebben op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving en invloed hebben op het ecologisch en historisch kapitaal. Er zijn verschillen tussen de drie regio's. In Noord- en Midden-Limburg zijn de kansen om grootschalige energieopwekking mogelijk te maken groter dan in Zuid-Limburg, waar in het Heuvelland beperkingen gelden. In de drie regio's bieden de daken van grote bedrijven (zoals in Greenport Venlo) kansen voor zonne-energie. In Zuid-Limburg is Chemelot een grote gebruiker van energie, met ook grote kansen om een transitie naar een meer duurzaam energiegebruik.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Energie	Noord-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Midden-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Zuid-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·

8.9 Land- en tuinbouw

8.9.1 Inhoud van het beleidsthema

De ontwerp-Omgevingsvisie is helder over het belang van de land- en tuinbouw voor de provincie: belangrijk voor de economie, en beeldbepalend voor een groot deel van het buitengebied in Limburg. Ook is duidelijk dat de land- en tuinbouw een sterk bepalende factor is voor de kwaliteit van de leefomgeving. De ontwerp-Omgevingsvisie geeft aan dat de grote opgaven voor de kwaliteit van de fysieke omgeving en van de biodiversiteit vragen om veranderingen in de manier waarop land- en tuinbouw plaatsvinden. De noodzakelijke transitie van de landbouw is ook op nationaal niveau (in de NOVI) een kernpunt.

In de ambitie voor de landbouw (paragraaf 12.2 in de ontwerp-Omgevingsvisie) zijn het bieden van een gunstig ondernemersklimaat voor de landbouw en het uitbouwen van de positie als een toonaangevende agrarische sector belangrijke punten. Maar wel een landbouw die meer duurzaam, circulair en vraaggericht is en die in balans is met, en bijdraagt aan een gezonde en duurzame leefomgeving.

In de paragraaf ‘waar kiezen we voor’ in de ontwerp-Omgevingsvisie is een grote rol weggelegd voor de sector zelf, met de Provincie als ondersteunend en faciliterend. In de ontwerp-Omgevingsvisie is niet duidelijk gemaakt wat de kaders zijn die de Provincie in de omgevingsverordening zal opnemen.

8.9.2 Kansen en risico’s

Het is evident dat landbouw een grote impact heeft op het buitengebied. De landbouw is een belangrijke (maar niet de enige) factor in de teruggang van de biodiversiteit en heeft invloed op de kwaliteit van bodem en grond- en oppervlaktewater en van kwaliteit van de lucht en gezondheid. Dat had een reden kunnen zijn om bij het opstellen van de visie te onderzoeken welke andere mogelijkheden er zijn voor het omgaan met de landbouw. Uit de nu beschikbare teksten blijkt niet dat in dit opzicht alternatieve opties zijn afgewogen en dus ook niet of het belang van natuur en milieu heeft meegespeeld. In de huidige vorm is de landbouw (en met name de intensieve veehouderijen in Noord- en Midden-Limburg) verre van circulair met de import van veevoer, de export van landbouwproducten en het achterblijven van nutriënten en heeft de landbouw grote effecten op natuurwaarden en ruimtelijke kwaliteitswaarden. De Omgevingsvisie zoekt nu een balans tussen het economisch belang van de landbouw en de belangen van natuur, omgeving en gezondheid.

De insteek van het nu voorliggende beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie is dat de sector zelf een belangrijke rol heeft, waarbij de Provincie kaders stelt en faciliteert, ondersteunt, regisseert en kan reguleren. Ook vanuit het Rijk wordt beleid in gang gezet gericht op de transitie van de landbouw. De vraag is of het primaat bij de sector zelf voldoende gaat opleveren. Hierbij spelen allerlei factoren, in principe op het niveau van de individuele bedrijven (bedrijfseconomisch, opvolging, beschikbare ruimte en uitbreidingsmogelijkheden/toekomstperspectief, subsidies, uitkoopregelingen en wellicht ook ideële factoren) een rol. Deze factoren zullen voor een aantal ondernemers leiden tot stoppen of afbouwen. Een aantal andere ondernemers zullen doorgaan. En waar gestopt wordt gaat de agrarische functie van de gronden in de meeste gevallen over naar een andere agrarische ondernemer.

In de beoordeling van de kansen en risico's in de tabel is vooral de 'Planet' kolom gevuld. Voor zover zichtbaar in de visie zijn geen beleidsopties onderzocht waarin meer vanuit 'Planet' uitgangspunt is gekeken naar de landbouw en wat de inhoud van het beleid zou zijn als andere uitgangspunten zouden worden gekozen. Deze Planet-aspecten spelen nadrukkelijk een rol in allerlei kaders en beleidsonderdelen van de Provincie, maar zijn als het ware meer beperkend dan sturend.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Intensieve veehouderij heeft risico's voor de gezondheid van inwoners in de directe omgeving van de bedrijven (uitstoot fijnstof; Q koorts, etc.).	**Ecologisch kapitaal** • Risico op aantasting bestaande leefgebieden flora en fauna. • Intensief gebruik van grond en de emissies vanuit de landbouw zijn een groot risico voor de biodiversiteit; bij een onvoldoende transformatie van de landbouw blijft dit risico (te) groot.	**Vestigingsklimaat** • De nu voorliggende visie biedt ruimte aan de agrarische bedrijvigheid.
Aantrekkelijke leefomgeving • Schaalvergroting van de landbouw is een risico voor de aantrekkelijkheid van het buitengebied.	**Energie & grondstoffen** • De transformatie van de landbouw en van het landelijk gebied kan bijdragen aan het duurzaam produceren van energie. • De huidige landbouw (IV) importeert veel grondstoffen van elders; transitie van de landbouw (meer circulair) is een kans om dit terug te dringen; maar het risico blijft dat de transitie te beperkt blijft en dus de import van grondstoffen groot.	**Werk en inkomen** • Transformatie van de landbouw kan van invloed zijn op de werkgelegenheid; dit kan echter ook positief uitvallen, afhankelijk van de manier waarop de transformatie vorm krijgt.
Wonen • Wonen in de directe nabijheid van intensieve veehouderij is niet gewenst.	**Bodem, water & ondergrond** • Als de transformatie van de landbouw onvoldoende vorm krijgt blijft de belasting van bodem en water met nutriënten en andere stoffen en chemicaliën aanwezig. • Bodemkwaliteit (fysisch en chemisch) herstelt niet vanzelf en kan door verder agrarisch gebruik van de bodem verder achteruitgaan.	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie.
Sociaal • Geen directe relatie • Voor plattelandskernen is de agrarische sector nog steeds van belang.	**Historisch kapitaal** • Risico op verlies van landschapswaarden door uitbreiding van agrarische bedrijven. • Maar ook dreigende verrommeling door schaalvergroting en leegstaande agrarische gebouwen.	**Bereikbaarheid** • Geen directe relatie.

Wat zou bijvoorbeeld de inhoud van het beleid zijn als (bijvoorbeeld) het uitgangspunt zou zijn dat de Limburgse bijdrage aan de depositie in Natura 2000-gebieden niet meer mag zijn dan de helft van de KDW? Of dat de import van veevoer –gebaseerd op het principe 'circulair' – niet

meer wordt geaccepteerd? Het nu voorliggende beleid is een conglomeraat van beleidsvoornemens, rollen, plannen en maatregelen om de ongewenste effecten van de land- en tuinbouw in te perken.

Vanuit het perspectief van het MER ligt het daarom voor de hand om nader te bekijken wat de winst kan zijn van een benadering die meer uitgaat van de 'Planet' onderdelen van het beoordelingskader. Deze overwegingen zijn ingebracht in de iteratieslag tussen visie en MER. Voornamelijk ten aanzien van milieueffecten op Planet-aspecten borgt de Omgevingsvisie onvoldoende het bereiken van de doelen.

De kansen en risico's voor de leefomgeving die het gevolg zijn van de landbouw hangen uiteraard sterk af van de vraag of en in hoeverre de gewenste en – beschouwd vanuit natuur, milieu, gezondheid en landschap - noodzakelijke transformatie vorm krijgt. Beperkt het beleid zich tot het stellen van kaders en daarmee het (verder) achteruitgaan van biodiversiteit en milieukwaliteit, of wordt meer actief ingezet op de benodigde transformatie? Voor de beoordeling van de kansen en risico's van de landbouw voor de aspecten van het beoordelingskader is uiteraard van belang welke kaders worden gesteld
Bovenstaande duiding van de mogelijke impact van de land- en tuinbouw is vertaald in onderstaand overzicht van kansen en risico's voor de aspecten van het beoordelingskader. Uit dit overzicht komt naar voren dat – ondanks alle beleid dat is gericht op het beperken van de impact van de landbouw – er risico's aanwezig zijn voor de People en Planet-aspecten. Deze risico's zijn het grootst in Noord- en Midden-Limburg.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Land- en tuinbouw	Noord-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Midden-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
	Zuid-Limburg	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·

8.10 Water

8.10.1 Inhoud van het beleidsthema

De ontwerp-Omgevingsvisie bevat een duidelijke beschrijving van de opgave ten aanzien van water en de veranderende problematiek. In de periode van het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie is het voorgenomen beleid aangevuld, aangepast en aangescherpt. Tot op zekere hoogte hebben daarbij ook externe factoren (zoals de stikstofcrisis, corona) een rol gespeeld. Deze factoren zullen onvermijdelijk ook invloed hebben bij de verdere uitwerking van het beleid.

In de opgave komt de onderlinge samenhang met andere thema's zoals landbouw, natuur en energie duidelijk naar voren. Deze opgave vormt vervolgens de onderbouwing van de centrale ambitie: "*Om droge en natte periodes het hoofd te bieden werken wij vanuit onze regierol voor het regionaal watersysteem toe naar een ecologisch gezond functionerend, veerkrachtig en adaptief watersysteem, dat in staat is om de gevolgen van weersextremen en wisselende waterkwaliteit op een natuurlijke wijze op te vangen*". De keuzes die vervolgens worden uitgewerkt dragen

bij aan deze centrale ambitie, waarbij de relatie met andere thema's zichtbaar blijft. Bij het waterbeheer is de Provincie één van de partijen die een rol spelen. Samenwerken is dus noodzakelijk. De manier waarop de doelen en ambities zullen worden gerealiseerd wordt uitgewerkt in een programma.

8.10.2 Kansen en risico's

De effecten voor de fysieke leefomgeving van de (beleids)keuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie met betrekking tot water zijn in onderstaande matrix aangeduid in de vorm van kansen en risico's.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Het stellen van normen voor wateroverlast, waarbij rekening gehouden wordt met klimaatverandering, draagt bij aan een veilige leefomgeving. • Beschermen en verbeteren waterkwaliteit borgt de continuïteit van de drinkwatervoorziening (primaire levensbehoefte).	**Ecologisch kapitaal** Het beheren van grondwaterstanden heeft een positief effect op de ecologische kwaliteit van natuurgebieden en het oppervlaktewatersysteem.	**Vestigingsklimaat** • Een adequate bescherming tegen wateroverlast en risico's van hoogwater zijn van belang als vestigingsvoorwaarde. • De beschikbaarheid van voldoende water van de juiste kwaliteit is van belang voor het vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Maatregelen gericht op het klimaat robuust maken van het watersysteem kunnen een positief hebben op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving en het tegengaan van hittestress.	**Energie & grondstoffen** • Risico op waterverontreinigingen door het gebruik van verontreinigende grondstoffen door de industrie, bedrijvigheid en de landbouw.	**Werk en inkomen** • Geen directe relatie, maar wel een indirecte relatie via het vestigingsklimaat.
Wonen • Geen directe relatie op de samenstelling en kwaliteit van de woningvoorraad.	**Bodem, water & ondergrond** • Door bij ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving de gevolgen van droogte, wateroverlast en waterkwaliteit mee te wegen, kan worden bijgedragen aan de kwaliteit en kwantiteit van drink-, grond- en oppervlaktewater.	**Opleiding en netwerken** • Er wordt nadrukkelijk ingezet op grensoverschrijdende samenwerking wat bij kan dragen en het ontwikkelen van (nieuwe) kennisnetwerken.
Sociaal • Geen directe relatie.	**Historisch kapitaal** • Maatregelen voor het robuuster maken van het watersysteem kunnen een positief landschappelijk effect hebben.	**Bereikbaarheid** • Een adequate bescherming tegen wateroverlast en hoogwater beperkt de risico's op het verstoren van de bereikbaarheid.

Over het algemeen sluiten de (beleids)keuzes goed aan bij de opgaven die beschreven zijn. Zo wordt bijvoorbeeld uit de opgave duidelijk waarom stijgend mijnwater een risico vormt. Vervolgens wordt de keuze gemaakt om deze stijging te monitoren door middel van monitoringsputten, zodat tijdige maatregelen genomen kunnen worden.

In onderstaande matrix is (op basis van het overzicht in de vorige paragraaf) de beoordeling van de effecten van de beleidsvoornemens voor het beleidsthema water opgenomen. Een goede aan-

pak van het watersysteem is een essentiële voorwaarde voor veel aspecten. Bij de meeste aspecten heeft het beleid gericht op het water een positief effect. Bij enkele aspecten is de beoordeling neutraal.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Water	Noord-Limburg	++	+	0	0	++	+	++	+	+	0	0	+
	Midden-Limburg	++	+	0	0	++	+	++	+	+	0	0	+
	Zuid-Limburg	++	+	0	0	++	+	++	+	+	0	0	+

8.11 Natuur

8.11.1 Inhoud van het beleidsthema

Uit de opgave wordt duidelijk dat de unieke natuur in Limburg van belang is voor welzijn, gezondheid en economie, maar dat de natuur moet concurreren met de (toenemende) ruimtevraag vanuit functies zoals landbouw, wonen, energieopwekking, economie en recreatie. De afname van de biodiversiteit is groot als gevolg van het intensieve gebruik van de ruimte. Er is een toenemend verschil in kwaliteit tussen de natuurgebieden (Natuurnetwerk Nederland, met als belangrijk onderdeel daarin de Natura 2000-gebieden) en het landelijk gebied buiten de natuurgebieden. Ook de verandering van het klimaat heeft invloed.

Het beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie heeft als ambities een robuust grensoverschrijdend natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit met een verankering van de natuur in de samenleving, beleefbaarheid bij de woonomgeving en als een factor waarmee bij transities rekening moet worden gehouden. Dat is van belang voor de natuur zelf, maar ook voor gezondheid, welvaart en welzijn. Met het realiseren van deze ambities worden flinke stappen gezet om de natuur en biodiversiteit op orde te krijgen.

De ontwerp-Omgevingsvisie bevat echter geen duidelijke centrale ambitie met betrekking tot natuur waarin duidelijk wordt gemaakt hoe de waarde van natuur geprioriteerd wordt ten opzichte van andere functies. Bijvoorbeeld, hoe staan de doelstellingen met betrekking tot natuur ten opzichte van de ambities voor de landbouw. Wordt er in eerste instantie ruimte geboden aan de economische groei van de landbouw, of staat het beperken van negatieve effecten op de natuur voorop? Dit speelt net name in Noord- en Midden-Limburg waar veel intensieve veehouderijen aanwezig zijn. In de ontwerp-Omgevingsvisie is het voornemen opgenomen om het natuurinclusief ondernemen te stimuleren.

8.11.2 Kansen en risico's

De kansen en risico's die het gevolg kunnen zijn van het natuurbeleid hangen sterk af van de vraag of en in hoeverre het gewenste natuurbehoud en de versterking van natuur zal plaatsvinden, met het oog op de concurrerende ruimteclaims vanuit andere thema's. In onderstaande matrix zijn de effecten van het natuurbeleid voor de aspecten van het beoordelingskader aangestipt.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Natuurontwikkeling draagt bij aan een gezonde leefomgeving. Natuur biedt ruimte voor rust, recreatie en beweging. • De ontwikkeling van stadsnatuur draagt bij aan klimaatadaptatie.	**Ecologisch kapitaal** • Het voorgenomen beleid biedt duidelijke kansen tot behoud en herstel van natuurwaarden in natuurgebieden en het natuurnetwerk. • In de overige (buiten)gebieden blijft de biodiversiteit onder druk staan.	**Vestigingsklimaat** • Natuurwaarden kunnen een positief effect hebben op het vestigingsklimaat. • Maar beperkingen vanuit natuur kunnen ook een negatief effect hebben.
Aantrekkelijke leefomgeving • Natuurontwikkeling draagt in een belangrijke mate bij aan de omgevingskwaliteit. • Natuur in en nabij dorpen en steden versterkt de beleefbaarheid van natuur.	**Energie & grondstoffen** • Geen directe relatie.	**Werk en inkomen** • Natuur is van economische belang door recreatie en toerisme.
Wonen • Geen directe relatie.	**Bodem, water & ondergrond** • Natuurherstel biedt kansen voor het herstel van grondwaterstanden. • Natuurherstel biedt kansen voor het verbeteren van de a-biotiek .	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie
Sociaal • Natuur is een sociale voorziening door de recreatieve functie**.**	**Historisch kapitaal** • Natuurbehoud draagt bij aan het behoud van landschappelijke waarden.	**Bereikbaarheid** • Om natuur te kunnen beleven dienen natuurgebieden bereikbaar te zijn (voldoende wandel- en fietsroutes en parkeergelegenheden).

Bij het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn de keuzes ten aanzien van ‘waar kiezen we voor’ aangescherpt en aangevuld. Niet alleen in de natuurgebieden zelf maar ook in de groen-blauwe mantel. De groen-blauwe mantel bevat agrarische gebieden en natuurgebieden rondom het Natuurnetwerk Limburg en landschappelijk waardevolle beekdalen, steilere hellingen en bufferzones rondom bestaande natuurgebieden (de zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone). De groen-blauwe mantel wordt nader gedefinieerd in het op te stellen natuurprogramma.

Het stikstofdossier vormt het momentum om aan de slag te gaan met natuurherstel. De verwachting is dat de landelijke generieke maatregelen, het aanvalsplan stikstof van de Provincie en de transitie naar een duurzame kringloop- en natuurinclusieve landbouw op termijn zullen leiden tot een verdere afname van de depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden en van de nadelige effecten op biodiversiteit en bodem- en waterkwaliteit. Hierdoor kunnen ook de problemen met vergunningverlening voor woningbouw en infrastructurele projecten worden vlot getrokken. Het voortvarend kunnen uitvoeren van het aanvalsplan stikstof door de Provincie wordt medebepaald door het beschikbaar komen van Rijksmiddelen. De onderhandelingen hierover lopen nog. Realisatie van Natura 2000-doelstelling is dus afhankelijk van een breed scala van omstandigheden. Hierbij gaat het niet alleen om stikstof, maar bijvoorbeeld ook om de watercondities, ruim-

telijke condities en de afspraken in het klimaatakkoord (2019) waaronder een gezamenlijke bossenstrategie en de aanbevelingen over klimaatadaptatie door de droogtetafels. Het is dan ook van belang dat de opstelling van het programma natuur nauw wordt gezwaluwstaart met de aanpak van het stikstofdossier, het waterprogramma, de landschapsnota, de gebiedsgerichte aanpak etc.

In de prioritering van keuzes die de provincie maakt voor het thema natuur ten opzichte van andere thema's zoals landbouw, energie, economie en wonen kunnen duidelijker keuzes gemaakt worden. Nu wordt duidelijk ingezet op het volgen van de landelijke verplichtingen met betrekking tot natuurdoelstellingen. Of en welke keuzes de Provincie zelf maakt komt echter niet duidelijk genoeg naar voren. Wat kan er naast de landelijke ambities gedaan worden? In het op te stellen Natuurprogramma kan hieraan nader invulling worden gegeven.

Een aantal ambities kan worden aangescherpt. Zo kan bijvoorbeeld in een overgangszone rond en tussen het Natuurnetwerk ruimte gezocht worden voor natuur in combinatie met kringlandbouw, recreatie, klimaatmaatregelen zoals bos, zonne- en windparken en waterbuffering. Verder kan de maatschappelijke betrokkenheid versterkt worden door te investeren in netwerken met nieuwe partners zoals in de zorg. Ook kan gestreefd worden naar een natuurinclusieve samenleving, waarbij natuur sterk verankerd is in de samenleving en dicht bij de woonomgeving beleefbaar is. In een natuurinclusieve samenleving wordt een brug geslagen tussen natuur én andere thema's en (verander)opgaven. Daardoor dragen de natuur en het landschap bij aan de gezondheid, het welzijn en de welvaart van bewoners en neemt de samenleving op haar beurt meer verantwoordelijkheid voor natuur in de eigen directe leefomgeving. Vanuit de m.e.r. kan dan de vraag worden gesteld hoe dit wordt bereikt. Door meer water en groen in wijken te realiseren kan de beleefbaarheid van (stads)natuur toenemen. Hiervoor kan bijvoorbeeld een streefwaarde opgesteld worden voor het percentage groen en water dat gewenst is. Dit kan bijvoorbeeld worden meenomen bij de verdere uitwerking van het beleid voor wonen en leefomgeving.

De gemaakte keuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie (kwaliteits- en kwantiteitsimpuls natuur, faunabeheer en soortbescherming, betrokkenheid en draagvlak natuur en landschap) zijn in beginsel goede keuzes om concreet beleid op te kunnen voeren (bijvoorbeeld meer onderlinge verbinding natuur/economie) etc. De uiteindelijke richting en inhoud van het concrete beleid vraagt bij een aantal onderdelen nog wel een verdere uitwerking in het Natuurprogramma: welk instrumentarium wordt ingezet om de keuze verder te brengen?

Een integrale beoordeling van de milieusituatie van natuur leidt tot de conclusie dat elders in de ontwerp-Omgevingsvisie (Prosperity-aspecten en landbouw) te weinig concrete keuzes zijn gemaakt. Dit is van belang omdat met name deze beleidsterreinen negatieve effecten kunnen hebben op het realiseren van de ambities op het gebied van natuur en biodiversiteit. Een belangrijk punt is meewegen van natuur en biodiversiteit ten opzichte van andere ambities (landbouw, toerisme, ruimtelijke ontwikkeling) om de doelen in de natuurparagraaf van de tweede conceptversie van de Omgevingsvisie te kunnen bereiken.

In onderstaande matrix is een beoordeling opgenomen van het voorgenomen beleid. Over het algemeen is er een positieve relatie: het versterken van de natuurwaarden draagt bij aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving en is tevens positief voor de sociale aspecten. Ook de kwaliteit van de ondergrond (bodem en water, diepere ondergrond) kan positief worden beïnvloed door de maatregelen die zijn gericht op het versterken van de natuurwaarden.

De keerzijde daarvan kan zijn dat er beperkingen ontstaan voor enkele aspecten onder Prosperity. Dit kan een negatief, maar tamelijk specifiek effect hebben op het vestigingsklimaat voor bedrijven en er kunnen beperkingen ontstaan voor (het gebruik van) infrastructuur. Kanttekening hierbij is dat voor bepaalde soorten van bedrijvigheid de versterking van de natuurwaarden ook een positieve factor kan zijn. In de matrix is het effect op het ecologisch kapitaal per saldo neutraal beoordeeld. Deze beoordeling is gebaseerd op de overweging dat buiten de gebieden waarop het beleid zich richt de biodiversiteit sterk onder druk blijft staan en dat voor deze gebieden (en de gebruiksfuncties in deze gebieden) geen concreet beleid is opgenomen.

Bij de beoordeling is ook meegewogen dat nog een nadere uitwerking en concretisering van het beleid nodig is. Het feitelijke succes van het beleid hangt sterk af van deze uitwerking. Deze nadere uitwerking zal plaatsvinden in het Natuurprogramma.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Natuur	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

8.12 Landschap

8.12.1 Inhoud van het beleidsthema

Het Limburgs landschap heeft een hoge waarde. Limburg is een groene provincie met karakteristieke landschappen. Er zijn binnen de provincie duidelijke verschillen aanwezig ten aanzien van het landschap en de landschappelijke kwaliteit. Aantrekkelijke natuurgebieden worden afgewisseld met pittoreske dorpskernen en grondgebonden landbouw. Het landschap was van oudsher dooraderd met hagen, houtkanten, beekjes, poelen en andere cultuurhistorische elementen. In de afgelopen decennia is het landgebruik in Limburg, net als elders in Nederland, echter ingrijpend veranderd. Hierdoor is het unieke karakter van het Limburgse landschap onder druk komen te staan. Ook in het licht van een aantal grote maatschappelijke opgaven is behoud en ontwikkeling van dit landschap in de toekomst niet vanzelfsprekend. De ontwerp-Omgevingsvisie noemt dan ook als uitdaging het, vanuit het landschap als drager, toevoegen van kwaliteit aan de verschillende transitieopgaven.

Een generieke opgave voor heel Limburg is hierbij het behoud, beheer, ontwikkeling en beleving van de (landschappelijke, cultuurhistorische, natuurlijke en waterhuishoudkundige) kernkwaliteiten van het landschap. Doelbereik is allesbehalve vanzelfsprekend door de grote ruimtedruk. Echter, juist in Limburg is het landschap een belangrijke waardevolle troef in de strijd om talentvolle (ook internationale) werknemers en economische en sociale ontwikkelingsmogelijkheden. De ontwerp-Omgevingsvisie legt de focus op de meest bijzondere landschappen in de provincie.

8.12.2 Kansen en risico's

Risico van het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie (overeenkomstig met het huidige beleid) is dat de waarden in de gebieden met stringente wet- en regelgeving (groen-blauwe mantel, Nationaal Landschap Zuid-Limburg e.d.) gehandhaafd blijven en het landschap zonder beschermingsregime verschraalt door het ontbreken van harde restricties. In belangenafwegingen zal het historisch landschap het vaak verliezen van belangen met stringente wet- en regelgeving (natuur of leefbaarheidsaspecten). Een groter landschappelijk positief effect heeft het actief ontwikkelen van landschappelijke waarden (en daar ook actie op ondernemen), en minder het vanuit een strategie van verlies en schadebeperking vasthouden aan huidige landschappelijke kwaliteiten.

Het beschermingsgedeelte van het voorgestelde beleid is stevig uitgewerkt. Het ontwikkelingsgedeelte van het landschapsbeleid blijft vaag om met zekerheid positieve voorspellingen over doelbereik te doen. Risico van het huidige beleid (een strategie van behoud en schadebeperking) is dat de landschappelijke kwaliteit niet (of beperkt) aan kwaliteit inboet, maar zeker niet aan kwaliteit zal winnen. Voor wat betreft de milieusituatie is stabilisatie daarmee het maximaal haalbare.

In de basis kan een landschappelijke impuls een belangrijke onderlegger zijn voor een verbetering van veel milieuaspecten. Het positieve effect van landschappelijke impulsen voor Planet-aspecten is evident. Ook het effect op People-aspecten is logisch: landschappelijke kwaliteit draagt bij aan de kwaliteit van de leefomgeving, creëert een woonomgeving die uitnodigt tot bewegen en het ontplooien van sociale activiteiten. In de visie wordt de meerwaarde van de koppelingen benoemd.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Landschapsontwikkeling heeft een groot positief effect op de mate waarin de leefomgeving uitnodigt tot beweging. •	**Ecologisch kapitaal** • Met ontwikkeling van landschap en ecologie zijn synergievoordelen te behalen.	**Vestigingsklimaat** • Een aantrekkelijk landschap draagt bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat.
Aantrekkelijke leefomgeving • Landschapsontwikkeling heeft een groot positief effect op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving.	**Energie & grondstoffen** • Grootschalige energieopwekking is een risico voor landschapsbescherming.	**Werk en inkomen** • De recreatieve sector is een belangrijke Limburgse economische pijler. Deze sector is gebaat bij op z'n minst behoud van de kwaliteit van het landschap.
Wonen • Landschapsontwikkeling kan, door de bijdrage aan een aantrekkelijke woonomgeving, bijdragen aan de aantrekkingskracht van Limburg en daarmee bijdragen aan de nodige vraag naar woningen.	**Bodem, water & ondergrond** • Herstel van het historisch landschap biedt kansen voor de klimaatadaptiviteit van het landschap en het terugdringen van de monocultuur die dreigt te heersen voor het landschap.	**Opleiding en netwerken** • Geen noemenswaardige milieueffecten.
Sociaal • Landschap is een sociale voorziening door de recreatieve potentie.	**Historisch kapitaal** • Het historisch landschap is sterk gebaat bij landschappelijk herstel.	**Bereikbaarheid** • Geen noemenswaardige kansen of risico's.

De ontwerp-Omgevingsvisie bevat goede intenties ten aanzien van doorontwikkeling van het landschap en biedt handvatten voor bescherming en ontwikkeling van landschappelijke waarden.

Het beschermingsgedeelte van het voorgestelde beleid is in de ontwerp-Omgevingsvisie uitgewerkt. De ontwerp-Omgevingsvisie biedt duidelijke handvatten voor het opnemen van regels die de landschappelijke kwaliteit van bijzondere Limburgse landschappen beschermen.

Een groot risico ligt in de landschappelijke kwaliteit van gebieden waar geen beschermingsregime van toepassing is en waar het landschap als het ware “vogelvrij” is. Verrommeling kan hier optreden, met alle gevolgen (verlies van aantrekkelijkheid leefomgeving, teruglopen klimaatadaptiviteit, ecologische waarde landschap etc.) van dien.

Het ontwikkelingsgedeelte van het landschapsbeleid is te weinig uitgewerkt om met zekerheid positieve voorspellingen over doelbereik te kunnen doen. Risico van het huidige beleid (een strategie van behoud en schadebeperking) is dat de landschappelijke kwaliteit niet (of beperkt) aan kwaliteit inboet, maar zeker niet aan kwaliteit zal winnen. Voor wat betreft de milieusituatie is stabilisatie daarmee het maximaal haalbare.

De geprognosticeerde beoordeling van doelbereik van een kwalitatief hoogwaardig (historisch) landschap is laag beoordeeld. Dat heeft meer te maken met andere ambities dan met de in de ontwerp-Omgevingsvisie voor het landschap uitgesproken ambitie. Ondanks de goede intenties (en de daarmee samenhangende beschermingsregimes) blijkt uit de afgelopen decennia dat het niet of nauwelijks mogelijk blijkt om het landschap afdoende te beschermen tegen economische druk. Dat geldt ook voor het Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de groenblauwe mantel.

De geleidelijke aantasting van het landschap is vooral (maar niet uitsluitend) te verklaren door de invloed van landbouw, ruimtelijke ontwikkelingen en toerisme. De uitbreiding van ruimte voor bedrijvigheid heeft effect op het landschap. Een grote impact op het landschap komt van de ingrepen ten behoeve van opbrengstmaximalisatie in de landbouw: meidoornhagen worden gerooid en vervangen voor prikkeldraad, karakteristieke hoogstamfruitboomgaarden vervangen door laagstambomen, ‘graften’ of kleine bosschages omgeploegd, en bloemrijke akkerranden weggemaaid. Dit alles met sterk negatieve gevolgen voor het kleinschalig cultuurlandschap dat bijvoorbeeld het Heuvelland zo kenmerkt.

Naast de landbouw hebben ook toerisme en recreatie een enorme impact op het landschap. Toeristische accommodaties als vakantieparken en campings nemen sterk in aantal toe en andere worden uitgebreid. Dit heeft tot gevolg dat het toeristische en recreatieve verkeer verder toeneemt. Dit brengt niet alleen waardevolle kwaliteiten van het landschap als stilte, schone lucht en rust in gevaar, maar heeft ook directe impact op het landschap, bijvoorbeeld door de aanleg van nieuwe toeristische infrastructuur.

Naast landbouw en toerisme spelen tal van andere ruimtelijke vraagstukken waarbij landschap vaak het onderspit delft. Denk hierbij aan aanleg van nieuwe wegen, het transformeren van landbouwgebieden naar energieopwekkingsgebieden, het wel of niet openhouden van de regionale luchthaven Maastricht-Aachen Airport, woningbouw en de transformatie van leegstaand vastgoed. Het is juist deze stapeling van ruimtelijke vraagstukken die het landschap onder druk zet.

Kortom: het uitblijven van het écht serieus nemen van het landschap buiten de meest bijzondere landschappen bij andere ambities (landbouw, toerisme, ruimtelijke ontwikkeling) leidt tot de conclusie dat de goede intenties die uitgesproken worden in de landschapsparagraaf van de ontwerp-Omgevingsvisie weinig effect zullen sorteren. Het effect van ruimtelijke ontwikkelingen is beschouwd bij de betreffende beleidsthema’s.

Al met al leidt het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie tot onderstaande beoordeling in relatie tot het integrale beoordelingskader.

Voor het aspect Historisch kapitaal (waaronder ook landschap valt) is een licht positieve beoordeling opgenomen. Dit is gedaan omdat het landschapsbeleid naar verwachting een positief effect heeft in delen van Limburg waarop het (beschermings)beleid zich richt. De impact van andere ontwikkelingen (bijvoorbeeld energie) op het Historisch kapitaal is beoordeeld bij de betreffende thema's. Vanuit landschap is daarbij relevant dat het provinciale landschapsbeleid en de regelgeving buiten de gebieden waarop de focus ligt en waar geen provinciale belangen spelen niet tot weinig bescherming biedt tegen veranderingen.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Landschap	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

8.13 Bodem en ondergrond

8.13.1 Inhoud van het beleidsthema

Het centrale doel van het thema bodem en ondergrond komt in de ontwerp-Omgevingsvisie duidelijk naar voren, namelijk “het streven naar een Limburgse ondergrond die duurzaam inzetbaar blijft, ook voor toekomstige generaties”. Hierbij worden enkele aandachtspunten herkend zoals Zeer Zorgwekkende Stoffen (zoals PFAS), bodembewegingen als gevolg van de voormalige steenkoolwinning en het voorkomen van bodem- en grondwaterverontreinigingen op voormalige stortplaatsen. Het beleid richt zich op de (diepere) ondergrond, ontgrondingen (oppervlaktedelfstoffen) en bodembescherming. Voor het beleidsthema Bodem en ondergrond zijn ook de fysische en de chemische bodemkwaliteit (bijvoorbeeld van landbouwgrond) van belang. Die zijn essentieel voor zowel de landbouw als voor de natuur en de waterhuishouding. Hiervoor is recent aandacht gevraagd in een rapport van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI). In de ontwerp-Omgevingsvisie is hiervoor geen beleid opgenomen.

Het voorgenomen beleid richt zich sterk op de (diepere) ondergrond en op het beleid ten aanzien van ontgrondingen. Deze aandachtspunten zijn min of meer historisch bepaald als gevolg van het winnen van delfstoffen (kolen, mergel, kalksteen zand, grind en klei). Daarnaast is er aandacht voor bodembescherming en (ook op dit vlak) de reeds bestaande taken ten aanzien van de (milieu hygiënische) bodembescherming en het omgaan met oude stortplaatsen en groeves.

Het instrumentarium dat de Provincie ter beschikking heeft in relatie tot de opgave en ambitie, de ervaringen die de Provincie op dit beleidsthema heeft en de autonome situatie maken de kans dat de doelen voor dit thema worden behaald relatief groot. Ten aanzien van het beleid voor oppervlaktedelfstoffen is er een relatie met het beleidsthema Economie, en meer specifiek het beleid gericht op het meer circulair maken van de economie (minder oppervlakte)delfstoffen). Doordat geen beleid is opgenomen voor de aanpak van de toenemende problemen van de bodemkwaliteit (zoals bodemverdichting) blijft het risico bestaan dat de kwaliteit van de bodem niet verbetert.

Milieuoverwegingen zijn impliciet meegenomen in de ontwerp-Omgevingsvisie. Zo heeft het voorkomen van bodem –en grondwaterverontreinigingen een positief effect op het milieu en de gezondheid van de Limburgse bevolking.

8.13.2 Kansen en risico’s

Het hoofdstuk in de Omgevingsvisie richt zich voornamelijk op de rol van de Provincie en er worden relatief weinig nieuwe inhoudelijke keuzes genoemd. Alleen deze inhoudelijke keuzes kunnen beoordeeld worden op de impact op de fysieke leefomgeving.

In onderstaande matrix zijn de kansen en bedreigingen van de beleidsvoornemens van dit beleidsthema op de aspecten van het beoordelingskader puntsgewijs aangeduid.

In het hoofdstuk Bodem en Ondergrond in de Omgevingsvisie is er weinig onderscheid tussen beleidsinhoudelijke aspecten voorkeuren en uitgangspunten) en proces- en rolaspecten van de Provincie. Daarnaast worden er nauwelijks beleidsinhoudelijke keuzes gemaakt, zoals naar voren komt onder het kopje ‘Bodembescherming’. Als inhoudelijke beleidskeuzes wel aan bod komen,

is geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen nieuwe keuzes en bestaand beleid. Uit het hoofdstuk wordt hierdoor niet duidelijk welke veranderingen ten opzichte van de huidige situatie plaatsvinden.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving • Het voorkomen van bodem- en grondwaterverontreinigingen draagt bij aan een gezonde en veilige leefomgeving. • Het beleid van de Provincie gericht op het beperken van risico's ten aanzien van bodembewegingen in zuidelijk Limburg als gevolg van voormalige steenkolenwinning en de onderaardse kalksteengroeves is een kans voor het gezonder en veiliger maken van de leefomgeving.	**Ecologisch kapitaal** • Een gezonde bodem is van belang als drager van natuurwaarden.	**Vestigingsklimaat** • Een gezonde bodem is voor de landbouw van belang. Door het ontbreken van specifiek provinciaal beleid bestaat het risico dat de kwaliteit verslechtert.
Aantrekkelijke leefomgeving • Zorgvuldig omgaan met voormalige stortplaatsen en groeves e.d. kan is een kans voor het aantrekkelijker maken van de leefomgeving (parken, openbaar groen). • Verder geen directe relatie.	**Energie & grondstoffen** • Het gebruik van meer secundaire grondstoffen en minder primaire grondstoffen draagt bij aan een circulaire economie. • Kans: benutten van gesloten stortplaatsen voor zonneparken.	**Werk en inkomen** • Geen directe relatie.
Wonen • Geen directe relatie.	**Bodem, water & ondergrond** • Het voorkomen van bodem- en grondwaterverontreinigingen draagt bij aan de bescherming van drinkwatervoorziening, de kwaliteit van het oppervlaktewater. • Het voorgenomen beleid bevat geen specifieke maatregelen (naast het bestaande beleid van de bodembescherming) om de fysische kwaliteit van de bodem aan te pakken, bestaande knelpunten blijven daardoor bestaan. • Door een goede 3D ordening kan de ondergrond optimaal worden benut en waar nodig beschermd (duurzaam gebruik ondergrond), en zo bijdragen aan tal van maatschappelijke opgaven.	**Opleiding en netwerken** • Geen directe relatie.
Sociaal • Geen directe relatie.	**Historisch kapitaal** • Historische waarden worden meegewogen in een duurzaam gebruik van de ondergrond.	**Bereikbaarheid** • Geen directe relatie.

Bodem- (en grondwater)verontreinigingen als gevolg van industrie, bedrijvigheid en de landbouw komen niet expliciet aan de orde. De rol van de Provincie is onderdeel van de reguliere bodembeschermingstaken, waarvoor beleid is vastgelegd. Dit impliceert dat er hiervoor in de ontwerp-Omgevingsvisie geen eigen provinciale ambities en beleid zijn geformuleerd.

In het hoofdstuk van de Omgevingsvisie is een directe link gemaakt met de circulaire economie. De transitie naar een circulaire economie is als ambitie benoemd in hoofdstuk 8 Economie van de visie en komt ook in dit hoofdstuk aan de orde.

De Omgevingsvisie besteedt geen aandacht aan de problematiek van de teruglopende bodemkwaliteit. Het gaat daarbij om de fysische kwaliteit (verdichting) en de chemische kwaliteit (bijvoorbeeld door bestrijdingsmiddelen). Deze aspecten zijn vooral relevant voor Noord- en Midden-Limburg.

		People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**regio**	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Bodem en ondergrond	Noord-Limburg												
	Midden-Limburg												
	Zuid-Limburg												

9 Kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor Limburg en de drie regio's

Dit hoofdstuk bevat de meest in het oog springende constateringen over de gevolgen die het voorgenomen beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie kan hebben voor de toekomstige staat van de leefomgeving van de provincie Limburg. We besteden daarbij aandacht aan de kansen voor het bereiken van de doelen en aan de kansen en risico's die voortvloeien uit het voorgenomen beleid. We doen dat aan de hand van het integrale beoordelingskader dat ook is gebruikt voor het Portret van Limburg.

9.1 Kansen en risico's Limburg

In hoofdstuk 8 van dit MER zijn de kansen en risico's van het voorgenomen beleid beschreven en voor elk beleidsthema samengevat in matrixvorm voor de drie regio's. In deze matrixen zijn de kansen en risico's van het betreffende beleidsthema voor de aspecten van het beoordelingskader met kleuren weergegeven. Deze matrix van kansen en risico's is ook voor Limburg als geheel gemaakt (figuur 9.1).

Op basis van deze analyse en beoordeling is het overzicht van de kansen en risico's voor de provincie als geheel samengesteld, gerelateerd aan de referentie in 2030 (figuur 9.2). Deze zijn hieronder kort toegelicht. Een meer uitgebreide toelichting is opgenomen in de paragrafen over de drie regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg.

De redeneerlijn voor dit hoofdstuk is beschreven in paragraaf 2.2.3 en samengevat in onderstaande figuur. In dit hoofdstuk is de stap gezet van de referentielijnen uit het Portret en de matrix met de beoordeling van kansen en risico's naar het overzicht van kansen en risico's (betreffen overzichtsfiguren met balken en gekleurde pijlen).

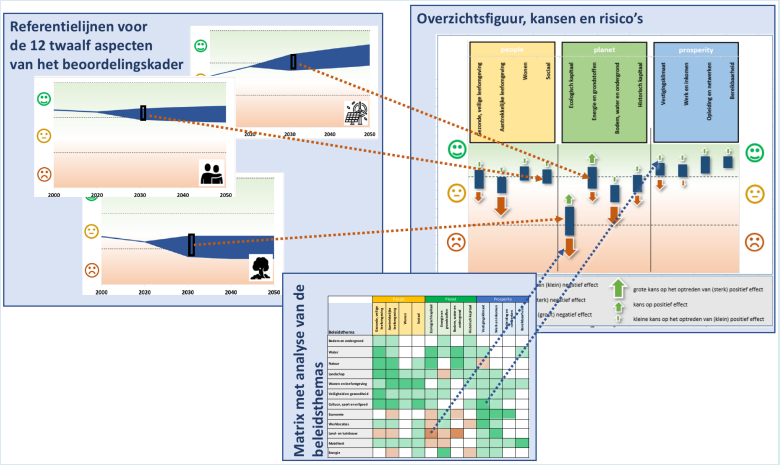

In de matrixen in dit hoofdstuk is de volgorde van de beleidsthema's (van boven naar beneden in de matrix) aangepast ten opzichte van de volgorde van de beleidsthema's (de hoofdstukken) in de ontwerp-Omgevingsvisie. Dat is gedaan voor een meer overzichtelijke afstemming tussen de beleidsthema's en de aspecten. Voor de beleidsthema's is een volgorde aangehouden met de meer Planet-gerelateerde beleidsthema's bovenaan in de matrix, de People-gerelateerde beleidsthema's in het midden van de matrix en de meer economische (Prosperity) thema's onderin de matrix.

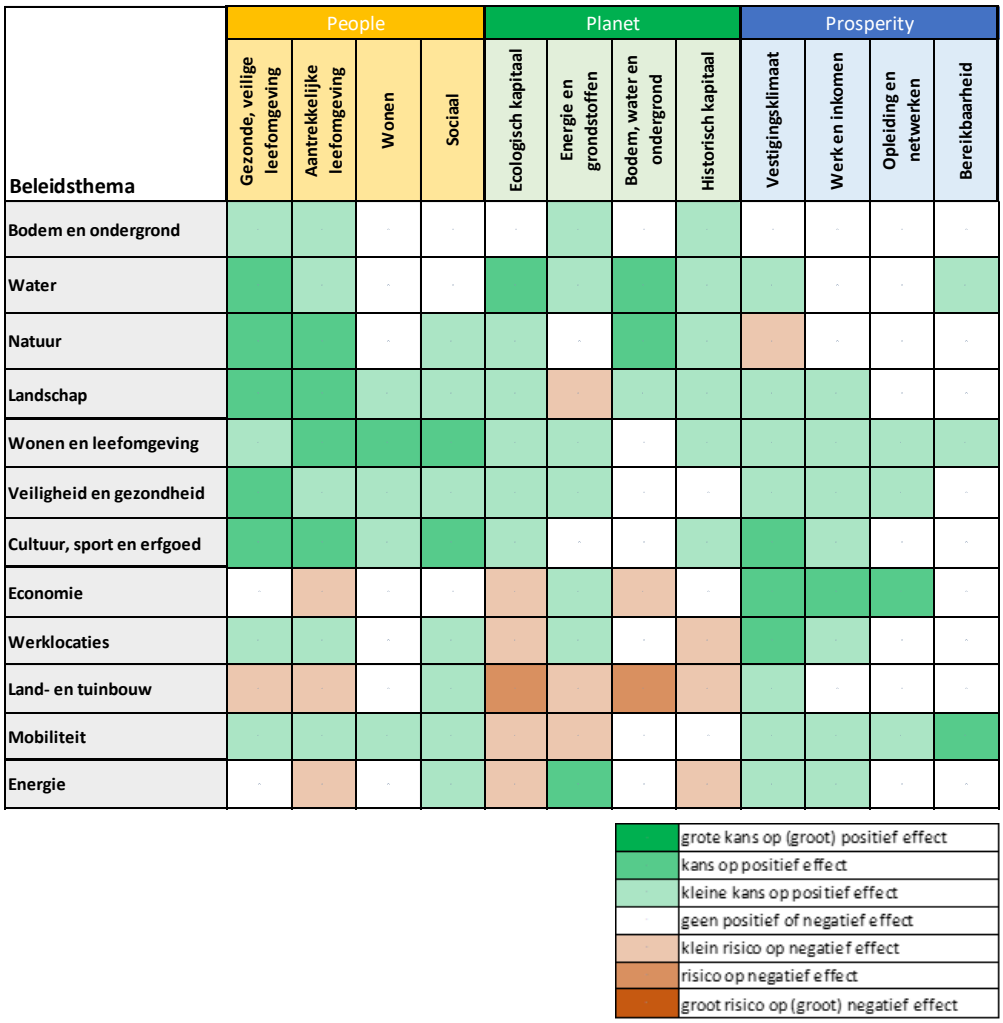

Figuur 9.1: Matrix van kansen en risico's (geheel Limburg)

Planet

Figuur 9.2 laat zien dat de grootste risico's zijn gesignaleerd voor de aspecten binnen het hoofdaspect Planet. Deze risico's zijn gerelateerd aan de effecten van economische ontwikkelingen en vanuit de land- en tuinbouw op het aspect Ecologisch kapitaal en in mindere mate het aspect Historisch kapitaal. De grootte van het risico verschilt tussen de drie regio's van de provincie en ook binnen de regio's zelf. Voor het Ecologisch kapitaal zijn de effecten vanuit de land- en tuinbouw in het Peelgebied het belangrijkste risico. Het gaat dan om risico's voor de biodiversiteit. Het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie biedt echter ook duidelijke kansen voor het Ecologisch kapitaal omdat veel beleidsinspanningen (zoals het Aanvalsplan Stikstof) er op zijn gericht de natuurwaarden van beschermde natuurgebieden (met name Natura 2000 gebieden) te beschermen en te herstellen. Ook voor het aspect 'Bodem, water en ondergrond' zijn de gesignaleerde risico's (eveneens) gerelateerd aan de economische beleidsthema's. Aandachtspunten zijn de risico's op een achteruitgang van de bodemkwaliteit (fysisch en chemisch) als gevolg van agra-

rische activiteiten. Bij dit aspect zijn er als gevolg van het voorgenomen beleid ook duidelijke kansen gerelateerd aan de beoogde transformatie en door bij gebiedsontwikkelingen de ondergrond/ bodemkwaliteit te verbeteren.
Bij het aspect Energie en grondstoffen gaat het om de energietransitie en de kansen voor het ontwikkelen van duurzame energiebronnen en om het gebruik van (primaire) grondstoffen . Vanwege de omvang van de energietransitie en de (ruimtelijke) beperkingen die in de provincie (vooral in Zuid-Limburg) aanwezig zijn bestaan er risico's voor het (grootschalige) opwekken van duurzame energie.

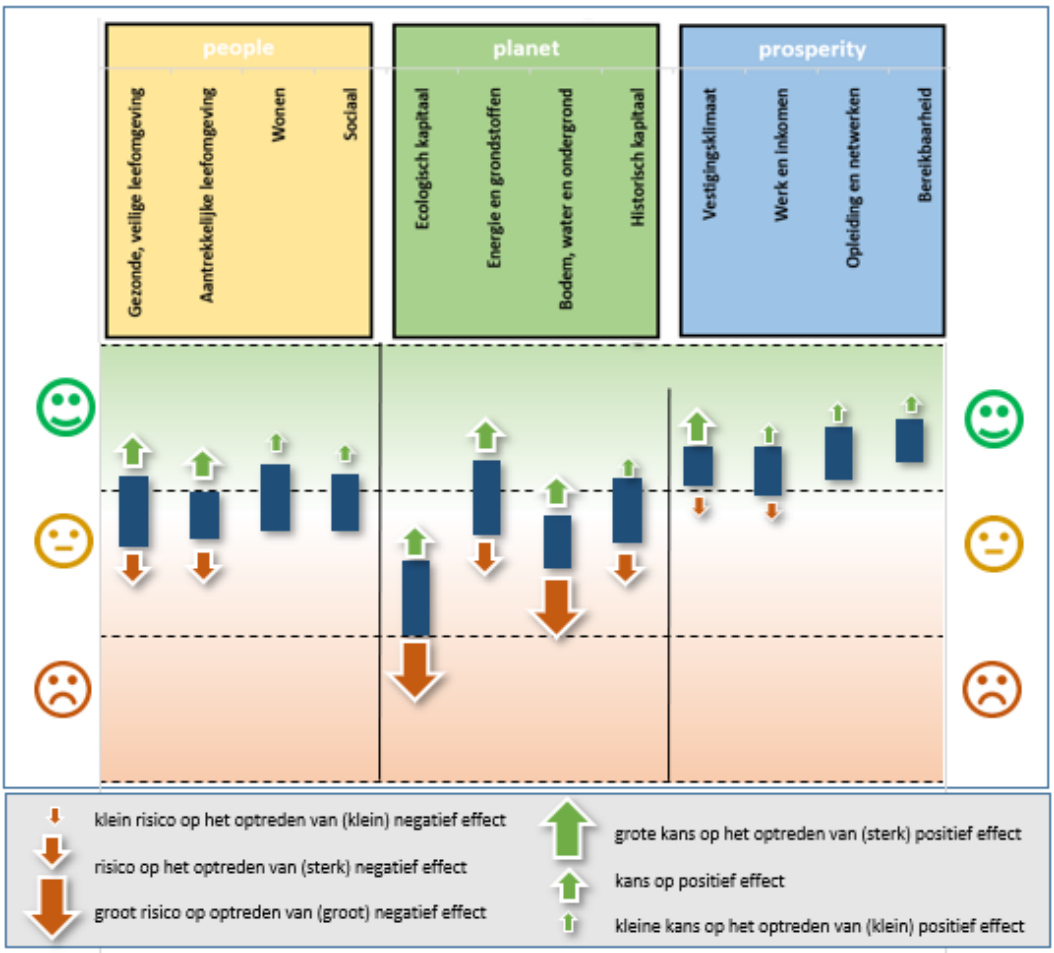

Figuur 9.2: Overzicht van kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader (voor de hele provincie Limburg). De blauwe balkjes representeren de referentiesituatie in 2030, gebaseerd op het Portret van Limburg

Het beleid op het gebied van de circulaire economie is gericht op het reduceren van het gebruik van primaire grondstoffen. Dat kan worden gezien als een kans voor de energietransitie en het grondstoffengebruik. Het ingezette beleid en de inspanningen van industrie en bedrijfsleven biedt kansen op het meer circulair maken van de economie in Limburg.

Voor het aspect Historisch kapitaal zijn kansen en risico's gesignaleerd. Het voorgenomen beleid is er mede op gericht gebouwd erfgoed te beschermen en waar mogelijk een nieuwe functie te geven. Ook economische ontwikkeling kan er toe bijdragen dat er financieel draagvlak ontstaat

voor behoud en herstel. Daar tegenover staat het risico dat de kwaliteit van het Historisch kapitaal (landschap) wordt aangetast door ruimtelijke ontwikkelingen / energietransitie.

People

Voor de vier aspecten binnen het hoofdaspect People zijn vooral kansen gesignaleerd. Het voorgenomen beleid van de relevante beleidsthema's is gericht op het verbeteren van de situatie en het voorgenomen beleid van de verschillende beleidsthema's heeft voor de meeste gevallen een positief effect op meerdere aspecten.

Risico's zijn vooral gesignaleerd voor het aspect Aantrekkelijke leefomgeving. Deze risico's zijn gerelateerd aan economische beleidsthema's. Nieuw ruimtebeslag als gevolg van economische ontwikkelingen, de ontwikkeling in de agrarische sector en energietransitie zijn mogelijke risico's op een verslechtering van de kwaliteit van de leefomgeving. Uiteraard biedt de kringlooplandbouw (waar het provinciaal beleid op inzet) ook duidelijke kansen voor het aspect Aantrekkelijke leefomgeving en het aspect Gezondheid en veiligheid.

Prosperity

Voor de provincie als geheel zijn voor het hoofdaspect Prosperity vooral kansen gesignaleerd. Het beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie is er bij de betreffende beleidsthema's op gericht economische ontwikkelingen mogelijk te maken en voorwaarden te creëren die bijdragen aan een excellent vestigingsklimaat en een uitstekende (internationale) multimodale bereikbaarheid (wegen, vaarwegen, spoorwegen, lucht en buisleidingen). Hierdoor ontstaan er kansen voor ondernemers en (potentiele) werknemers. Vanuit de andere beleidsthema's (zoals Gezondheid en Veiligheid, Natuur, Landschap en Wonen en leefomgeving) worden wel randvoorwaarden opgelegd, maar de beperkingen die daaruit voortvloeien zijn niet aangemerkt als grote risico's voor de aspecten Vestigingsklimaat en Bereikbaarheid.

9.2 Kansen en risico's Noord-Limburg

Binnen Noord-Limburg zijn duidelijke verschillen aanwezig. Enerzijds zijn er verschillen tussen de stedelijke gebieden (Venlo en Venray) en de meer landelijke gebieden, anderzijds zijn er ook verschillen tussen de gebieden ten westen en ten oosten van de Maas. Het Peelgebied heeft een sterk agrarisch karakter, maar omvat ook enkele waardevolle natuurgebieden. Natuur en landbouw gaan hier nog moeizaam samen.

Greenport Venlo is gunstig gesitueerd aan de internationale goederenvervoercorridor (Rotterdam/Antwerpen – Ruhrgebied) en levert een belangrijke bijdrage aan de economie van Noord-Limburg.

Het overzicht van de kansen en risico's, gerelateerd aan de referentie in 2030, is weergegeven in figuur 9.3.

Planet

Voor Noord-Limburg is de constatering dat de grootste aandachtspunten aanwezig zijn bij een aantal aspecten binnen het hoofdaspect Planet.

Ecologisch kapitaal

Zoals al vermeld in het Portret is de beoordeling van het aspect Ecologisch kapitaal niet onverdeeld gunstig en is er een toenemend verschil in de natuurkwaliteit van de natuurgebieden en de overige gebieden. Er is hierbij een duidelijk verschil tussen het Peelgebied enerzijds en het Maas-

dal en het gebied tussen Maas en grens anderzijds. Het voorgenomen beleid zoals van het Aanvalsplan stikstof biedt duidelijk kansen voor het behoud van de natuurwaarden van de natuurgebieden. Ook het voorgenomen beleid om via een groen-blauwe mantel de nadelige externe factoren op de natuurgebieden terug te dringen biedt kansen voor verder herstel en verbetering. Door een (te) grote focus in het natuurbeleid op Natura 2000-gebieden, bestaat er echter het risico dat de reeds gegroeide tweedeling tussen de kwaliteit natuurgebieden en de overige gebieden verder toeneemt. Risico's voor de achteruitgang van de biodiversiteit zijn gerelateerd aan diverse andere beleidsthema's. Met name de meer economische beleidsthema's (met name land- en tuinbouw, maar ook werklocaties, economie en energie) kunnen een risico zijn voor het Ecologisch kapitaal. Dit is vooral aan de orde in Noord- en Midden Limburg ten westen van de Maas. Als de transitie van de landbouw onvoldoende robuust en breed wordt gedragen - de sector zelf heeft daarin immers een belangrijke rol -, dan bestaat het risico dat het beleid en de maatregelen voor natuur en biodiversiteit onvoldoende resultaat zullen hebben of mogelijk deze zelfs deels teniet worden gedaan. Gezien het belang van het Ecologisch kapitaal is het wenselijk dat het beleid en de maatregelen van de beleidsthema's natuur en landbouw elkaar versterken.

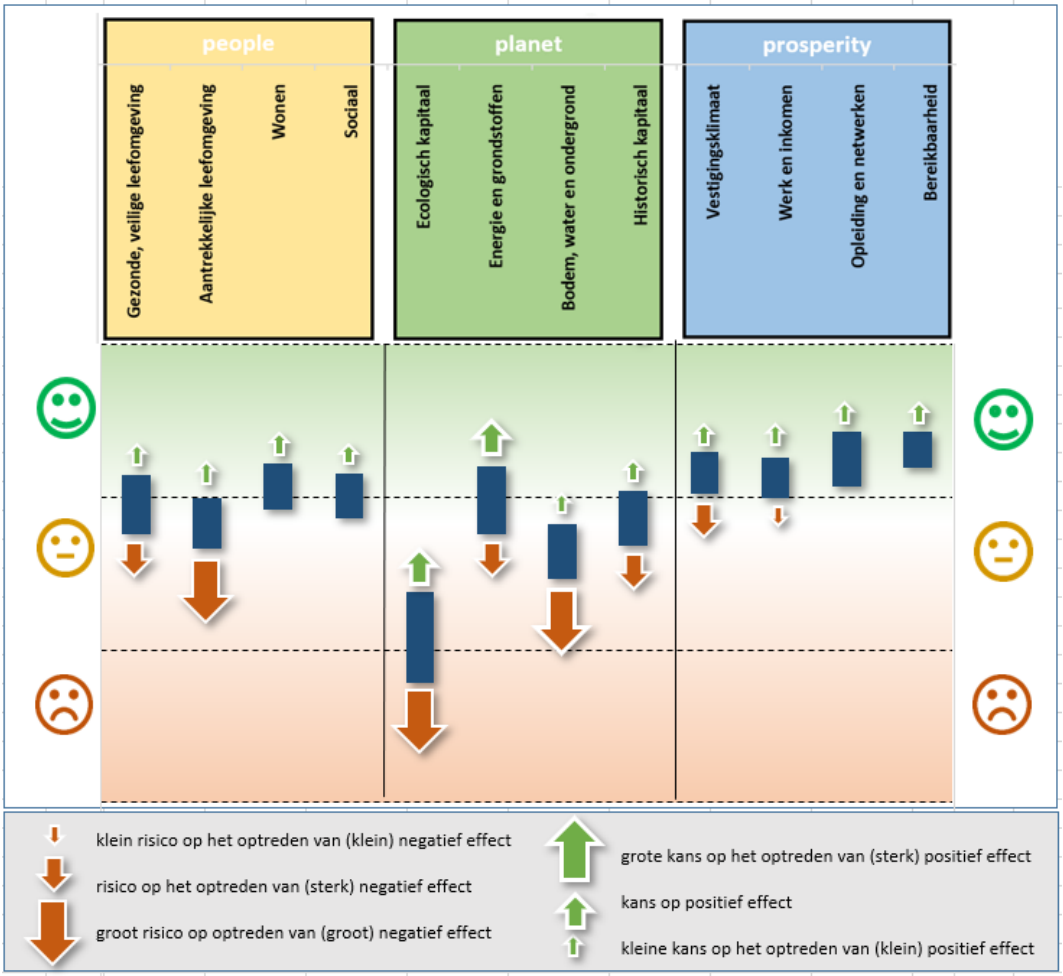

Figuur 9.3: Overzicht van kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader (voor Noord- Limburg). De blauwe balkjes representeren de referentiesituatie in 2030, gebaseerd op het Portret van Limburg

Beleidsinspanningen bij andere thema's binnen de ontwerp-Omgevingsvisie bieden ook kansen voor het Ecologisch kapitaal. Het voorgenomen beleid voor Wonen en leefomgeving, Landschap, Veiligheid en gezondheid en Water kan meerwaarde hebben voor het Ecologisch kapitaal.

Bodem water & ondergrond
Een tweede aandachtspunt is het aspect Bodem, water en ondergrond. Ook voor dit aspect bevat het voorgenomen beleid kansen en risico's. Risico's zijn bij dit aspect niet zozeer gerelateerd aan de meer traditionele aspecten van het bodembeleid (verontreinigingen van bodem en grondwater, stortplaatsen, bescherming van de diepe ondergrond, watervoorraden e.d.) maar aan de achteruitgang van de fysische (bodemverdichting) en chemische (bestrijdingsmiddelen e.d.) van de kwaliteit van de (agrarische) grond. Het intensieve gebruik van de grond door de landbouw is hierin een belangrijke factor. Zonder een gericht en meer actief beleid bestaat het risico dat de kwaliteit niet zal herstellen en verder achteruit zal gaan. Bij dit aspect behoort ook het grond- en oppervlaktewater, waar nog opgaven aan de orde zijn om te voldoen aan de verplichtingen van de kaderrichtlijn Water.

Historisch kapitaal
Ruimtelijke ontwikkelingen gerelateerd aan de beleidsthema's Energie en grondstoffen en Werklocaties kunnen een risico vormen voor het aspect Historisch kapitaal, maar ook kansen opleveren. Er is daarbij een verschil tussen de meer stedelijke gebieden, waar economische ontwikkelingen kunnen bijdragen aan behoud en herstel van erfgoed. De kwaliteit van het landschap kan echter onder druk komen te staan door grootschalige nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen (bijvoorbeeld grootschalige energieopwekking en nieuwe (grootschalige) logistieke en/of industriële bedrijventerreinen. Het ruimtelijk beleid bevat hiervoor duidelijke restricties en een voorkeursvolgorde, maar het risico bestaat dat uiteindelijk de economische druk groter is dan de restricties. Doordat het beleid van het thema Landschap een focus heeft op het beschermen van waardevolle landschappen, bestaat voor de gebieden daarbuiten het risico dat geleidelijke, óók kleinschalige, ontwikkelingen zullen leiden tot een verdere verschraling van het historische landschap.

Energie & grondstoffen
Voor het aspect Energie en grondstoffen zijn er kansen om te komen tot een afname van het gebruik van primaire grondstoffen en fossiele energiedragers. Echter door de weinig/nog onduidelijke ambitieuze inzet in de visie voor het thema Energie bestaat het risico dat de daadwerkelijke reductie tegen kan vallen. De invulling en uitwerking van de Provinciale Energiestrategie (PES) en de Regionale Energiestrategieën (RES) voor Noord- en Midden-Limburg is hierbij overigens van groot belang. Het beleid op het gebied van de circulaire economie is gericht op het reduceren van het gebruik van primaire grondstoffen. Dit kan worden gezien als een kans voor de energietransitie en het grondstoffengebruik.
In Noord-Limburg (en vooral in het Peelgebied) is de agrarische sector een grote gebruiker van geïmporteerde grondstoffen (veevoer). Beleid gericht op het meer circulair worden van de landbouw kan dat wellicht terugdringen, maar onzeker is in hoeverre dit daadwerkelijk resultaat gaat opleveren. Er is hierbij een relatie met de aspecten Ecologisch kapitaal en Bodem, water en ondergrond.

People
Onder het hoofdaspect People zijn minder risico's gesignaleerd en lijkt het voorgenomen beleid vooral kansen te bevatten voor een verdere verbetering voor de vier aspecten die onder dit hoofdaspect vallen. Het voorgenomen beleid van veel thema's kan positief bijdragen aan deze aspecten en het tegengaan van een toename van sociale verschillen. Internationale werknemers

en tijdelijke werknemers (en de huisvesting daarvan) zijn belangrijk voor het hoofdaspect Prosperity, maar kunnen invloed hebben op de sociale aspecten.
Aandachtspunten zijn aanwezig bij de twee leefomgevingsaspecten. Naast de kansen die het voorgenomen beleid voor deze aspecten oplevert, bestaat het risico dat de situatie voor het aspect Aantrekkelijke leefomgeving zal verslechteren. Oorzaken daarvan kunnen zijn: nieuw ruimtebeslag als gevolg van economische ontwikkelingen, de ontwikkelingen in de agrarische sector en de ontwikkelingen gerelateerd aan de energietransitie. Niet alleen grootschalige ontwikkelingen, maar ook (veel) kleinschalige en lokale ontwikkelingen kunnen een risico zijn voor een aantrekkelijke leefomgeving. Drijvende krachten vanuit economie, landbouw en energie veroorzaken dit risico. Ten aanzien van het aspect Gezonde leefomgeving zijn risico's aanwezig, maar deze zijn kleiner als gevolg van de relatief duidelijke (ook wettelijke) kaders waarbinnen ontwikkelingen zich moeten afspelen.

Prosperity

Voor het hoofdaspect Prosperity zijn meer kansen gesignaleerd dan risico's. Het voorgenomen beleid voor de economische beleidsthema's biedt kansen voor de verdere verbetering van de vier aspecten van het hoofdaspect Prosperity. Voor het aspect Vestigingsklimaat is een risico gesignaleerd. Dat heeft te maken met de restricties, bijvoorbeeld voor uitbreiding van bedrijventerreinen en het ontwikkelen van nieuwe terreinen voor bedrijvigheid, die het gevolg kunnen zijn van het voorgenomen beleid ter de bescherming van gezondheid, natuur en landschap.

	People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Bodem en ondergrond												
Water												
Natuur												
Landschap												
Wonen en leefomgeving												
Veiligheid en gezondheid												
Cultuur, sport en erfgoed												
Economie												
Werklocaties												
Land- en tuinbouw												
Mobiliteit												
Energie												

grote kans op (groot) positief effect
kans op positief effect
kleine kans op positief effect
geen positief of negatief effect
klein risico op negatief effect
risico op negatief effect
groot risico op (groot) negatief effect

Figuur 9.4: Matrix van kansen en risico's (Noord-Limburg)

9.3 Kansen en risico's Midden-Limburg

De regio Midden-Limburg neemt ten aanzien van de beoordelingen in het Portret en in de analyse van kansen een risico's een positie in tussen Noord- en Zuid-Limburg.

Net als in Noord-Limburg zijn er in Midden-Limburg ook duidelijke verschillen aanwezig tussen de stedelijke gebieden (Roermond en Weert) en de landelijke gebieden. Daarnaast bestaan ook hier verschillen tussen de gebieden ten westen en ten oosten van de Maas. In verhouding met Noord-Limburg is in Midden-Limburg de omvang van het gebied ten westen en ten oosten van de Maas meer in evenwicht.

Ten westen van de Maas is er, vergelijkbaar met het Peelgebied in Noord-Limburg, een belangrijke en grote agrarische sector, maar bevindt zich ook een aantal waardevolle Natura 2000 gebieden. Het Maasdal is relatief breed en is, vooral door de aanwezigheid van de Maasplassen, belangrijk voor recreatie en toerisme en dus ook voor de regionale economie. De winning van oppervlaktedelfstoffen zand en grind (waardoor de Maasplassen zijn ontstaan) is geen factor van betekenis meer. De agrarische sector, met veel intensieve veehouderij, blijft in het Midden-Limburgse Peelgebied een factor van betekenis, met een duidelijke impact op de omgevingskwaliteit.

Oostelijk van de Maas ligt het stedelijke gebied van Roermond met een belangrijke economische functie. In Midden-Limburg is ten oosten van de Maas niet alleen de landbouwsector duidelijk aanwezig, maar bevindt zich ook een aantal belangrijke natuurgebieden. In dit deel van Midden-Limburg ligt ook een aantal vanuit ecologisch, landschappelijk en toeristisch-recreatief oogpunt interessante en waardevolle beekdalen en beken die in de Maas uitmonden.

In vergelijking met Zuid-Limburg is de bevolkingsomvang in Midden-Limburg kleiner. Roermond en Weert zijn de belangrijke steden. Een relatief groot deel van de regio kan worden aangeduid als landelijk gebied, met veel kleine kernen.

Economisch sterk zijn de agrarische sector, de (maak)industrie, het toerisme en de (verblijfs)recreatie en " last but not least" de Retail met het Designer Outlet Center (DOC) in Roermond met zijn internationale aantrekkingskracht op buitenlandse kooptoeristen. Er is een duidelijke relatie met (vooral) Duitsland, die van groot belang is voor de regionale economie.

In figuur 9.5 is het overzicht van de kansen en risico's, gerelateerd aan de referentie in 2030, opgenomen.

Planet

De beoordeling van de kansen en risico's voor Midden-Limburg lijkt sterk op de beoordeling die voor Noord-Limburg is gemaakt. Evenals in Noord-Limburg zijn de belangrijkste risico's aanwezig bij de aspecten binnen het hoofdaspect Planet.

Ecologisch kapitaal

De risico's voor gebieden met een natuurstatus worden beperkt door de (verdere uitwerking van) het voorgenomen natuur- en biodiversiteitsbeleid, maar voor de overige (overwegend agrarische gebieden) blijven risico's voor een verdere afname van de biodiversiteit bestaan. Hier speelt een vergelijkbare problematiek als in Noord-Limburg. Het risico bestaat dat de verschillen in ecologische kwaliteit van de natuurgebieden (en vooral de Natura 2000-gebieden) enerzijds en de overige gebieden anderzijds verder gaan toenemen. Daar tegenover staat dat de beleidsvoornemens van een aantal beleidsthema's (zoals Wonen en leefomgeving, Landschap en Water) ook kansen

zijn voor de verbetering van het Ecologisch kapitaal, ook buiten natuurgebieden en in stedelijke gebieden.

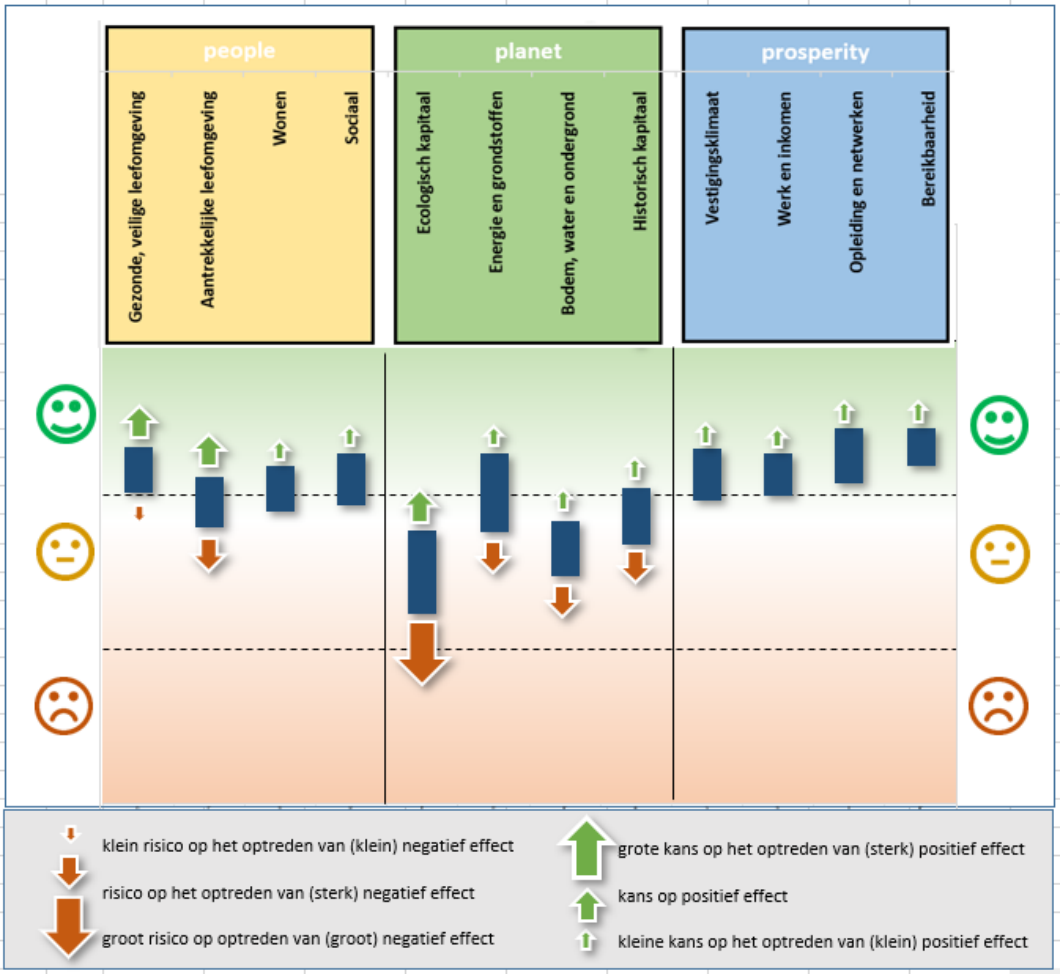

Figuur 9.5: Overzicht van kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader (voor Midden-Limburg). De blauwe balkjes representeren de referentiesituatie in 2030, gebaseerd op het Portret van Limburg

Overige Planet-aspecten

De risico's voor de Planet-aspecten Bodem, water en ondergrond en Historisch kapitaal zijn voor Midden-Limburg vergelijkbaar met die voor Noord-Limburg. Evenals Noord-Limburg lijken er in Midden-Limburg relatief veel mogelijkheden (in vergelijking met Zuid-Limburg) aanwezig te zijn voor de (grootschalige) opwekking van duurzame energie. Dit is enerzijds een kans voor het aspect Energie en grondstoffen, maar anderzijds een risico voor de aspecten Aantrekkelijke leefomgeving en Historisch kapitaal.

People

Voor de aspecten die onder het hoofdaspect People vallen is de beoordeling in het Portret relatief positief. Het voorgenomen beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie biedt kansen voor de verdere verbetering van deze aspecten. Deze kansen zijn gekoppeld aan het voorgenomen beleid van de meer mensgerichte beleidsthema's (Wonen en leefomgeving, Veiligheid en gezondheid,

Cultuur, sport en erfgoed) maar ook het voorgenomen beleid voor de thema's Water, Natuur en Landschap bieden kansen.
De risico's van het voorgenomen beleid voor de People-aspecten zijn van beperkte omvang. In de analyse is geconstateerd dat risico's aanwezig zijn als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen die zijn gerelateerd aan de beleidsthema's Land- en tuinbouw en Energie. Dit is vergelijkbaar met de situatie in Noord-Limburg.

Prosperity

De beoordeling voor de aspecten binnen het hoofdaspect Prosperity is – evenals voor Noord-Limburg - relatief goed. De beleidsvoornemens van de ontwerp-Omgevingsvisie leiden voor deze aspecten vooral tot kansen. Deze zijn vooral het gevolg van het voorgenomen beleid voor de economische beleidsthema's Land- en tuinbouw, Werklocaties en Economie.

	People				Planet				Prosperity			
Beleidsthema	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**Wonen**	**Sociaal**	**Ecologisch kapitaal**	**Energie en grondstoffen**	**Bodem, water en ondergrond**	**Historisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**	**Werk en inkomen**	**Opleiding en netwerken**	**Bereikbaarheid**
Bodem en ondergrond												
Water												
Natuur												
Landschap												
Wonen en leefomgeving												
Veiligheid en gezondheid												
Cultuur, sport en erfgoed												
Economie												
Werklocaties												
Land- en tuinbouw												
Mobiliteit												
Energie												

grote kans op (groot) positief effect
kans op positief effect
kleine kans op positief effect
geen positief of negatief effect
klein risico op negatief effect
risico op negatief effect
groot risico op (groot) negatief effect

Figuur 9.6: Matrix van kansen en risico's (Midden-Limburg)

9.4 Kansen en risico's Zuid-Limburg

Zuid-Limburg is anders dan Noord- en Midden-Limburg. Dat komt onder andere tot uiting in de (in vergelijking met Noord- en Midden-Limburg) relatief gunstige beoordelingen voor de Planet-aspecten, maar ook door de relatief goede beoordelingen van de andere aspecten (figuur 9.7 en 9.8). In Zuid-Limburg liggen de opgaves meer op het vlak van de People-aspecten. Dat heeft vooral te maken met enerzijds de verschillen binnen Zuid-Limburg (tussen stedelijk en landelijk gebied binnen steden en tussen steden onderling Parkstad, Maastricht en Sittard-Geleen) en anderzijds met de demografische ontwikkelingen en de daaraan gerelateerde onbalans tussen de woningvoorraad en de woningvraag. Daarnaast zijn er lokaal aandachtspunten voor de gezonde en veilige leefomgeving. Deze zijn voor een belangrijk deel gekoppeld aan grootschalige bedrijvigheid en infrastructuur (waaronder ook vliegverkeer). In Zuid-Limburg heeft de landbouw een minder intensief karakter dan in Noord- en Midden-Limburg, maar via het grondwater is er wel beïnvloeding (belasting met nutriënten). Daardoor is de druk van de landbouw op het Ecologisch kapitaal minder groot, maar er is wel aandacht nodig voor de effecten op het grondwater. Voor Zuid-Limburg is het buitenland een relatief belangrijke factor. Dit geldt voor de drie hoofdaspecten People, Planet en Prosperity.

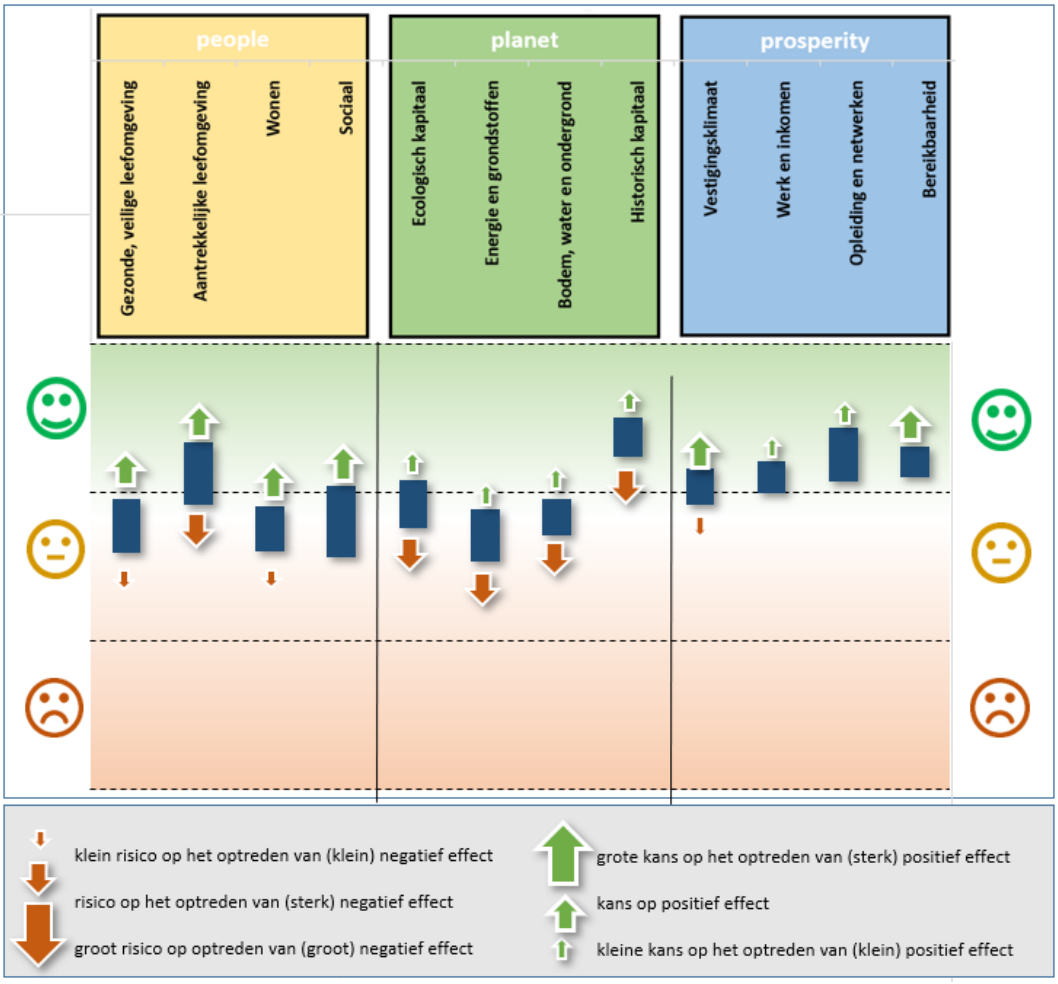

Figuur 9.7: Overzicht van kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de aspecten van het beoordelingskader (voor Zuid-Limburg). De blauwe balkjes representeren de referentiesituatie in 2030, gebaseerd op het Portret van Limburg

People

Voor de aspecten binnen het hoofdaspect People zijn vooral kansen gesignaleerd. Voor Zuid-Limburg liggen de belangrijkste opgaven op het vlak van de People-aspecten. De beleidsinspanningen zijn hier ook duidelijk op gericht.

Wonen

Voor het aspect Wonen is een relatief klein risico gesignaleerd. Dit heeft te maken met de aard van de opgave, waarvan een belangrijk onderdeel bestaat uit het transformeren van de bestaande woningvoorraad naar een woningvoorraad die zowel kwantitatief als kwalitatief (dat wil zeggen duurzaam, energiezuinig en gezond) goed aansluit bij de vraag. Het risico bestaat dat het instrumentarium in de ontwerp-Omgevingsvisie onvoldoende is om de meest daarvoor in aanmerking komende delen van de woningvoorraad in de stedelijke gebieden daadwerkelijk aan te pakken. Een actieve aanpak en gerichte stimuleringsmaatregelen (en wellicht zelfs meer dan dat) kunnen daar noodzakelijk zijn.

Aantrekkelijke leefomgeving

Voor het aspect Aantrekkelijke leefomgeving - volgens het Portret tamelijk gunstig beoordeeld – zijn zowel risico's als kansen aanwezig. De beleidsinspanningen voor Wonen en leefomgeving, Natuur en Landschap vormen duidelijke kansen voor een verdere verbetering. Tegelijkertijd zijn er risico's als gevolg van de autonome trends (bijvoorbeeld in de economie en de demografie) en door de ontwikkelingen gerelateerd aan Energie en Economie. Ook hier geldt dat veel kleinschalige ontwikkelingen gezamenlijk en geleidelijk kunnen leiden tot een gestage achteruitgang van de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. Dergelijke kleinschalige ontwikkelingen worden geïnitieerd door economische prikkels op het niveau van individuele bedrijven en inwoners.

Gezonde leefomgeving

Ten aanzien van het aspect Gezonde leefomgeving is het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie, in aanvulling op reeds bestaand beleid, er op gericht de situatie te verbeteren en de bestaande knelpunten aan te pakken. In de Zuid-Limburgse situatie, waar voor dit aspect nog knelpunten aanwezig zijn, biedt het voorgenomen beleid vooral kansen.

Sociaal

Het aspect Sociaal profiteert van de beleidsinspanningen van de meer People-gerichte beleidsthema's Wonen en leefomgeving, Cultuur, sport en erfgoed en Veiligheid en gezondheid. Daarnaast bieden ook bepaalde onderdelen van het beleid (gericht op het verbeteren van de situatie in de stedelijke gebieden) voor de thema's Economie en Werklocaties kansen voor het aspect Sociaal.

Prosperity

Voor de Prosperity-aspecten zijn in de beoordeling van het voorgenomen beleid vooral kansen gesignaleerd. Beperkingen als gevolg van het beleid voor natuur en landschap vormen een beperkt risico voor het vestigingsklimaat. Voor de aspecten Vestigingsklimaat en Werk en inkomen biedt de ligging van Zuid-Limburg centraal in de Euregio grote kansen voor zowel werknemers als ondernemers. De regio kan, ook door de goede euregionale verbindingen, profiteren van de nabijgelegen economisch belangrijke gebieden over de grens in Duitsland en België. Ook de internationale verbindingen via de lucht via Maastricht Aachen Airport en het nabij gelegen Liège Airport dragen positief bij aan het vestigingsklimaat. De beleidsvoornemens van de beleidsthema's economie en vestigingslocaties (met aandacht voor bedrijfs- en kantoorlocaties en winkelgebieden) bieden kansen voor de stedelijke gebieden, zoals die in Parkstad, Maastricht en Sittard-Geleen.

Planet

Voor de vier aspecten van het hoofdaspect Planet is een aantal risico's gesignaleerd.

Historisch kapitaal

Bij het aspect Historisch kapitaal is de bestaande situatie over het algemeen goed, maar zijn wel verschillen aanwezig ten aanzien van het erfgoed in steden en dorpen (gebouwen) en de cultuurhistorische kwaliteiten van het landschap. Het voorgenomen beleid biedt kansen voor gebouwd erfgoed door herbestemming. Een goed draaiende economie kan tevens een financiële basis bieden voor behoud en herstel van erfgoed. De risico's van (bijvoorbeeld) economische ontwikkelingen en de energietransitie (grootschalige opwekking) voor het landschap zijn in het Zuid-Limburgse Heuvellandschap relatief klein. Dat komt door de regimes ter bescherming van landschap en natuur die in een groot deel van Zuid-Limburg onderdeel zijn van het beleid. Ook als gevolg van de minder grote economische stimulans voor (ook kleine) ontwikkelingen in het Heuvelland is het risico relatief klein.

Energie en grondstoffen

Ten aanzien van het aspect Energie en grondstoffen is een reëel risico dat de situatie in Zuid-Limburg – mede als gevolg van de bescherming van de landschappelijke waarden – het bereiken van de doelen ten aanzien van duurzame energie lastig maakt. Ruimte voor grootschalige energieopwekking is beperkt aanwezig (of er is een combinatie nodig met andere functies), terwijl het gebruik van energie voor werken en wonen relatief groot is gezien de omvang van de bevolking. In Zuid-Limburg is de landbouw een minder belangrijke factor bij het gebruik van primaire grondstoffen (veevoer). De industrie kan hier een belangrijke bijdrage leveren aan het vergroten van de circulariteit en het beperken van het gebruik van grondstoffen. Hier bestaat het risico dat het behalen van de doelen sterk afhangt van de ambities en inspanningen van de sector zelf en dat de (sturende of regulerende) rol die de Provincie kan vervullen beperkt is.

Ecologisch kapitaal

Ten aanzien van het aspect Ecologisch kapitaal zijn risico's in Zuid-Limburg aanwezig, maar deze zijn minder groot dan in Noord- en Midden-Limburg. Dit heeft te maken met de kleinere impact van de landbouw in het zuiden van Limburg en met de beperkingen die voortvloeien uit de (landschappelijke) beschermingsregimes die hier van toepassing zijn. Er is wel een aanpak nodig van de intrekgebieden (grondwater) vanwege de belasting van de natuurgebieden met nutriënten. Het voorgenomen beleid neemt het risico niet weg dat ook in Zuid-Limburg de gebieden buiten het natuurnetwerk kunnen verschralen: ook hier bestaat het risico dat buiten de natuurgebieden de biodiversiteit verder zal afnemen en dat de verschillen in de ecologische kwaliteit tussen natuurgebieden enerzijds en de overige (overwegend agrarische) gebieden anderzijds verder toeneemt. Waarbij als aandachtspunt wordt opgemerkt dat met name Zuid-Limburg een aantal voor Nederland unieke Natura 2000-habitattypen en soorten kent.

Beleidsthema	People				Planet				Prosperity			
	Gezonde, veilige leefomgeving	Aantrekkelijke leefomgeving	Wonen	Sociaal	Ecologisch kapitaal	Energie en grondstoffen	Bodem, water en ondergrond	Historisch kapitaal	Vestigingsklimaat	Werk en inkomen	Opleiding en netwerken	Bereikbaarheid
Bodem en ondergrond												
Water												
Natuur												
Landschap												
Wonen en leefomgeving												
Veiligheid en gezondheid												
Cultuur, sport en erfgoed												
Economie												
Werklocaties												
Land- en tuinbouw												
Mobiliteit												
Energie												

grote kans op (groot) positief effect
kans op positief effect
kleine kans op positief effect
geen positief of negatief effect
klein risico op negatief effect
risico op negatief effect
groot risico op (groot) negatief effect

Figuur 9.8: Matrix van kansen en risico's (Zuid-Limburg)

10 Conclusies en aanbevelingen

10.1 Conclusies

In het voorgaande hoofdstuk zijn de belangrijkste kansen en risico's van het voorgenomen beleid opgenomen. Hierbij wordt de volgende kanttekening gemaakt.

Ten gevolge van het strategische (lange termijn) karakter van de ontwerp-Omgevingsvisie en het op hoofdlijnen geformuleerde voorgenomen beleid, is het niet mogelijk om een nauwkeurige en concrete beoordeling van omgevingseffecten uit te voeren. Immers, de effecten hangen in sterke mate af van de (toekomstige) maatregelen die worden genomen. De beoordeling van het voorgenomen beleid gaat daarom alleen over kansen en risico's. Voor de kansen en risico's is het van belang dat de feitelijke, uiteindelijke effecten worden veroorzaakt door grotere en kleine ontwikkelingen (of het achterwege blijven hiervan) en door genomen maatregelen. Welke ontwikkelingen waar zullen plaatsvinden is onzeker en afhankelijk van tal van factoren, zoals economische drijfveren enerzijds en regulering anderzijds. Maar ook van de maatregelen die in het kader van de ontwerp-Omgevingsvisie worden genomen, zoals de nadere uitwerking in uitvoeringsprogramma's en de vertaling van beleid in de Omgevingsverordening. Deze leveren immers de kaders waarbinnen ontwikkelingen moeten blijven. Of risico's en kansen zich uiteindelijk daadwerkelijk zullen manifesteren hangt dus deels ook af van de vraag of en op welke manier regels worden gesteld, maar ook van de vraag welke maatregelen feitelijk worden genomen. Dat zal voor de ontwerp-Omgevingsvisie echter nog verder worden uitgewerkt.

Conclusies voor het hoofdaspect People

De aspecten binnen het hoofdaspect People zijn grosso modo en gemiddeld genomen relatief gunstig beoordeeld. Het voorgenomen beleid (samen met bestaand, deels recent beleid) zal naar verwachting bijdragen aan de verdere verbetering van de situatie. Er zijn echter wel lokale aandachtspunten, zoals ten aanzien van de gezonde en veilige leefomgeving rond grote bedrijventerreinen, langs hoofdinfrastructuur en in gebieden met veel intensieve veeteelt. Ook de relatief grote verschillen (in leefomgeving, gezondheid, werk en inkomen) binnen en tussen stedelijke gebieden (zoals Parkstad en Sittard-Geleen) vragen om aandacht en een actieve benadering. Het voorgenomen beleid lijkt daarin te voorzien.

Conclusies voor het hoofdaspect Planet

Ten aanzien van de Planet-aspecten kan worden geconstateerd dat (met overigens verschillen tussen de regio's) de beoordeling relatief ongunstig is, met ook (in de referentielijnen) geen stijgende trends en met tevens risico's voor een verdere achteruitgang. Dat laatste geldt voor het Ecologisch kapitaal en voor Bodem, ondergrond en water. Binnen deze twee aspecten is er overigens wel sprake van verschillen. Bij het Ecologisch kapitaal gaat het daarbij niet zozeer om de kwaliteit van de beschermde natuurgebieden, maar meer generiek om de afname van biodiversiteit. Het beleid is gericht op het Natuurnetwerk (NNN) maar lijkt nog te weinig ambitieus en uitgewerkt voor de gebieden buiten het Natuurnetwerk.

Voor de Natura 2000-gebieden (vooral die in Noord- en Midden-Limburg) is er nog een groot gat tussen de actuele kwaliteit en de instandhoudingsdoelstellingen. Op basis van de analyse is de verwachting dat het voorgenomen beleid wel zal leiden tot een verbetering van de kwaliteit van de Natura 2000-gebieden. Dat komt onder andere door de aanpak van de emissie van stikstof en maatregelen voor buffers rond de natuurgebieden. Kanttekening hierbij is dat de transitie van de landbouw voldoende robuust en breed gedragen wordt doorgezet. Komt deze transitie te traag en/of te gering van de grond, dan bestaat het risico dat beleid en maatregelen voor natuur en

biodiversiteit onvoldoende resultaat hebben of hierdoor mogelijk zelfs deels teniet worden gedaan. Kortgezegd dienen beleid en maatregelen op het gebied van natuur en landbouw elkaar te versterken.

Ook bij het aspect Bodem, water en ondergrond is vooral meer aandacht nodig voor de problematiek van de achteruitgang in de kwaliteit van de bodem (verdichting, vermesting, bestrijdingsmiddelen, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid).

Voor het aspect Energie en grondstoffen gaat het om energie (waar de uitwerking van de RES nog moet plaatsvinden, maar de ambitie in de ontwerp-Omgevingsvisie niet hoog is) en het terugdringen van het gebruik van (primaire) grondstoffen. Voor dit tweede aspect is de vraag of en in hoeverre de Provincie daadwerkelijk beschikt over instrumenten om de ambities waar te maken. Het bereiken van circulariteit is een forse opgave, waarbij voor de sectoren zelf (industrie, landbouw) aan zet zijn. De Provincie kan stimuleren en (door financieel te participeren) invloed uitoefenen. Ondanks dat zijn er onzekerheden over de mate waarin (provinciale) ambities kunnen worden waargemaakt. Voor de landbouw (die vooral in Noord- en Midden-Limburg veel geïmporteerde grondstoffen gebruikt) ligt hier een directe relatie met het vraagstuk van de emissie van stikstof, de productie van mest en de belasting van bodem en grondwater. De ontwerp-Omgevingsvisie is op dit punt weinig ambitieus.

De beleidsvoornemens van de ontwerp-Omgevingsvisie kunnen positief uitwerken voor het Historisch kapitaal, maar ook hier zijn risico's aanwezig, namelijk een (verdere) verschraling van de landschappelijke kwaliteit buiten de gebieden waarvoor de ontwerp-Omgevingsvisie beleid bevat. Het risico van de verschraling van het landschap is gerelateerd aan de gevolgen van (veel) kleine en (een kleiner aantal) ruimtelijke ontwikkelingen die kunnen optreden.

De drie matrixen met de kansen en risico's (zie hoofdstuk 9) laten zien dat de risico's voor de Planet-aspecten met name zijn gelinkt aan de beleidsthema's Economie, Land- en tuinbouw en Mobiliteit. Dit spanningsveld is ook aanwezig tussen People-aspecten en de meer economische beleidsthema's.

Conclusies voor het hoofdaspect Prosperity

Het algemene beeld is dat de Prosperity-aspecten voor de drie regio's tamelijk positief zijn en dat voor deze aspecten weinig risico's (als gevolg van het voorgenomen beleid) worden voorzien. De meer economische beleidsvoornemens (onderin de matrixen met de kansen en risico's) leveren wel de grootste risico's op voor de aspecten binnen de hoofdaspecten Planet en People.

10.2 Voortoets en Passende beoordeling

In het kader van de ontwerp-Omgevingsvisie moet worden nagegaan of het voorgenomen beleid significant negatieve gevolgen kan hebben voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden. Veel onderdelen van het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie zijn er mede op gericht effecten op Natura 2000 gebieden te beperken en de fysieke condities voor de gebieden te verbeteren (bijvoorbeeld de hydrologie en de belasting met nutriënten). Ook is de ontwerp-Omgevingsvisie geen kader voor grote ruimtelijke ontwikkelingen. De verwachting is daarom dat het voorgenomen beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen.

10.3 Aanbevelingen

Inzet en rolopvatting van de provincie

In dit MER is voor veel beleidsthema's geconstateerd dat de beleidsvoornemens nog strategisch en vooral richtinggevend zijn. Ook de rol die de Provincie kan en wil spelen is in veel gevallen strategisch, dat wil zeggen faciliterend, stimulerend en dergelijke. De Provincie is veelal niet de initiator en uitvoerder van concrete uitvoeringsplannen en maatregelen. Gezien het strategische karakter van de ontwerp-Omgevingsvisie is dat niet ongebruikelijk, en de visie zelf geeft in hoofdstuk 20 aan welke verdere mogelijkheden er zijn voor de uitwerking. Bij de verdere uitwerking van het beleid van de ontwerp-Omgevingsvisie is daarom aandacht nodig voor de rol(len) die de Provincie kan vervullen. Bij de verdere uitwerking kan, bijvoorbeeld in een m.e.r.-achtige aanpak, worden onderzocht welke rol(len) het beste perspectief biedt op het behalen van de doelstellingen.

Nadere keuzes

Op basis van de conclusies in paragraaf 9.1 kan bij de verdere uitwerking van de ontwerp-Omgevingsvisie of in de vertaling van de ontwerp- naar de definitieve Omgevingsvisie worden overwogen om nadere keuzes te maken en/of de ambities aan te scherpen en/of meer gerichte maatregelen te nemen. Zoals hiervoor aangegeven liggen de opgaves vooral bij de Planet-aspecten, en de risico's en dilemma's vooral bij de Prosperity-aspecten versus de aspecten van Planet en People. Uit de analyse van de kansen en risico's komt naar voren dat er daarbij regionale verschillen zijn.

Een belangrijk aandachtspunt blijft de relatie tussen economie en landbouw enerzijds en de kwaliteit van de natuur, landschap en leefomgeving anderzijds. Een ander belangrijk vraagstuk is de energietransitie en de risico's die daaraan zijn verbonden voor de landschap, leefomgeving en natuur.

Voor de uiteindelijke effecten van het beleid op de aspecten van het beoordelingskader is - zoals al beschreven - bepalend welke ruimtelijke ontwikkelingen (groot of klein) en ingrepen daadwerkelijk zullen plaatsvinden. De nadere uitwerking van de Omgevingsvisie in meer concrete programma's en de verdere doorvertaling van het beleid in de provinciale Omgevingsverordening vervullen hierin een belangrijke functie. Deze doorvertaling vraagt daarom veel aandacht en een goede nadere analyse van (vooral) risico's.

In goede banen leiden van ontwikkelingen en aanpakken van bestaande knelpunten

Zoals hiervoor al aangegeven is het zinvol bij de verdere uitwerking van het beleid van de Omgevingsvisie rekening te houden met het verschil tussen het in goede banen leiden van nieuwe ontwikkelingen en het aanpakken van bestaande problemen en knelpunten. De systematiek van uitvoeringsprogramma's leent zich hier goed voor. Ook hiervoor geldt dat bij een nadere uitwerking in een m.e.r.-achtige aanpak kan worden gekeken naar de kansen en risico's van verschillende rolopvattingen van de Provincie. Wat biedt de beste kans op succes?

Plannen en programma's

In dit vervolgproces van de Omgevingsvisie kan ook m.e.r. een rol spelen. Immers, bij nadere afwegingen in het kader van plannen of programma's spelen ook milieuoverwegingen een rol. Er zou zelfs kunnen worden gesteld dat een deel van het proces zoals dat is geschetst in het advies van de Commissie m.e.r kan plaatsvinden op het niveau van de plannen of programma's. Dat kan dus ook inhouden het formuleren van verschillende opties, het beoordelen van die opties aan de hand van het beoordelingskader van dit MER waarna keuzes kunnen worden gemaakt.

De Omgevingsvisie is een visie voor de langere termijn. De ontwikkelingen gaan echter steeds sneller en zijn deels onvoorspelbaar. Veranderende omstandigheden kunnen het noodzakelijk maken om tussentijds bij te sturen.

Als onderdeel van de beleidscyclus is het daarom wenselijk afspraken te maken over monitoring en evaluatie. De monitoring kan in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters. Het ligt voor de hand de aanpak van de monitoring af te stemmen met de monitoring die gaat plaatsvinden door het Rijk voor de NOVI.

De monitoring kan worden gebruikt om in beeld te brengen in hoeverre de doelen en ambities worden bereikt en of de ontwikkelingen nog in overeenstemming zijn met de gewenste richting. Het beoordelingskader moet daarbij niet als een statisch iets worden beschouwd, maar als een dynamisch kader dat kan worden gemodificeerd als daarvoor aanleiding is. De resultaten van de monitoring kunnen worden gebruikt voor de evaluatie van het beleid van de Omgevingsvisie. Dat kan de basis zijn om zo nodig bij te sturen en de inzet en rolopvatting van de Provincie aan te passen.

In de onderstaande figuur 10.1 is de samenhang tussen de vervolgstappen voor de Omgevingsvisie en de m.e.r. aangegeven.

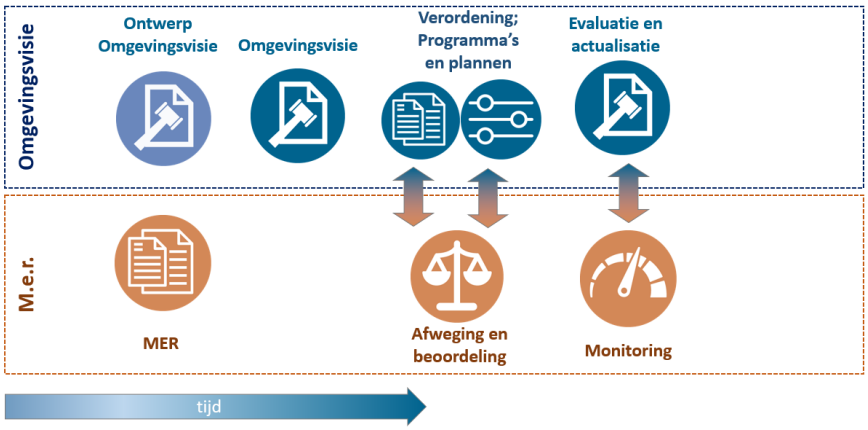

Figuur 10.1: Samenhang tussen vervolgstappen voor de Omgevingsvisie en de m.e.r.

Bijlage 1 Portret van Limburg (apart document)

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. 06 22976213
E. peter.verhoeven@anteagroup.com

www.anteagroup.nl

Copyright © 2020
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Omgevingsvisie Limburg

Aanvulling Milieueffectrapport

projectnummer 453529.100
definitief
15 december 2020

Understanding today.
Improving tomorrow.

Omgevingsvisie Limburg

Aanvulling Milieueffectrapport

projectnummer 453529.100

definitief
15 december 2020

Opdrachtgever

Provincie Limburg
Limburglaan 10
6229 GA MAASTRICHT

datum vrijgave	beschrijving revisie	goedkeuring	vrijgave
	definitief	L. Runia	J. Fuite

Inhoudsopgave

		Blz.
1	**Inleiding**	**1**
2	**Beantwoording van het advies**	**2**
2.1	Inleiding	2
2.2	Advies Commissie m.e.r.	2
3	**Aanvulling: Passende beoordeling**	**7**
3.1	Inleiding	7
3.1.1	Over deze passende beoordeling	7
3.1.2	Leeswijzer	7
3.2	Natura 2000 gebieden in Limburg	7
3.3	Aanpak van deze Passende beoordeling	9
3.4	Bestaande situatie	11
3.4.1	Bestaande situatie: stikstof	11
3.4.2	Bestaande situatie: hydrologie	13
3.5	Mogelijke impact van voorgenomen beleid Omgevingsvisie	15
3.5.1	Kansen en risico's	15
3.5.2	Conclusie	18

Bijlage 1 Advies Commissie m.e.r.

1 Inleiding

Gedeputeerde Staten hebben op 25 augustus 2020 de ontwerp-Omgevingsvisie en het bijbehorende MER vastgesteld. De Omgevingsvisie stelt op strategisch niveau de kaders voor het provinciaal handelen bij toekomstige ontwikkelingen en activiteiten. De Omgevingsvisie bevat daarmee belangrijke keuzes ten aanzien van het te voeren beleid en vormt de basis voor verdere uitwerkingen en plannen en programma's. Om bij deze keuzes het milieubelang / belang van de leefomgeving volwaardig mee te laten wegen is ten behoeve van het opstellen van de Omgevingsvisie een milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd, waarbij een interactie heeft plaatsgevonden tussen het m.e.r. en de zich ontwikkelende inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie. Dit is wettelijk verplicht. De rol van de m.e.r. is gericht op:

- het agenderen van opgaven aan de hand van de 'foto's' (het portret) van de leefomgeving;
- het beoordelen van (spanningen tussen) het voorgenomen beleid in de ontwerp-Omgevingsvisie;
- het beoordelen op doelbereik;
- het in beeld brengen van mogelijke positieve en negatieve effecten (kansen en risico's voor het milieu / leefomgeving) voor de beleidskeuzes in de ontwerp-Omgevingsvisie.

De resultaten hiervan zijn vastgelegd in het milieueffectrapport, het zogenaamde planMER. Het MER heeft samen met de ontwerp-Omgevingsvisie ter inzage gelegen. In de zienswijzenperiode is ook de Commissie voor de m.e.r. om advies verzocht en zij heeft op 23 november 2020 haar toetsingsadvies uitgebracht [projectnr. 3407; bijlage 1 bij deze Aanvulling]. Naar aanleiding van dit advies is het MER en de Omgevingsvisie op onderdelen aangevuld. Deze rapportage gaat in op de belangrijkste onderdelen uit het advies van de Commissie en geeft aan op welke wijze de provincie Limburg invulling geeft aan het advies.

2 Beantwoording van het advies

2.1 Inleiding

De Commissie m.e.r. heeft op verzoek van de provincie Limburg advies uitgebracht over het MER. In de bijlage is het volledige advies opgenomen. De hoofdpunten van het advies staan in dit hoofdstuk weergegeven, alsook de wijze waarop de provincie Limburg het advies beantwoord. Hierbij wordt tevens aangegeven of het MER of Omgevingsvisie wordt aangevuld.

[op pagina 191 van de Omgevingsvisie, onder 21.3 'Procedure' de zin 'In de periode van de inspraak over de ontwerp-Omgevingsvisie en het planMER (zienswijzenperiode) brengt de Commissie advies uit over het planMER.' schrappen en in plaats daarvan opnemen: 'De Commissie m.e.r. heeft op 23 november 2020 (projectnr. 3407) haar toetsingsadvies over het planMER uitgebracht. De reactie hierop is verwerkt in de rapportage 'Aanvulling Milieueffectrapport d.d. 15 december 2020']

2.2 Advies Commissie m.e.r.

Advies Commissie m.e.r.

A. *"De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie aan te geven welk beleid wordt verondersteld bij de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering is) en wat nieuw beleid is. Betrek hierbij ook dat recent vastgesteld beleid, dat nog niet in uitvoering is, formeel als "nieuw" beleid beschouwd moet worden."*

B. *"De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie aanvullende informatie in het MER op te nemen.*
   • Geef hierbij aan welke onderdelen van de visie in het MER op kansen en risico's zijn onderzocht en welke niet, geef ook de motivatie hiervoor aan. Geef aan of dit voortgezet, recent vastgesteld of nieuw beleid is.
   • Pas de tabel aan en gebruik daarbij als basis de tekst van het MER, en daarbij in de samenvatting ook de risico's en kansen volledig en apart van elkaar weer te geven.

   Het huidige overzicht van kansen en risico's in het MER zal eventueel opnieuw beoordeeld moeten worden, als blijkt dat niet alle onderdelen van de visie met mogelijke milieugevolgen mee zijn genomen. Geef aan:
   • welke beleidsvoornemens op kansen en risico's zijn onderzocht (en welke niet);
   • hoe op basis daarvan de kansen en risico's bepaald zijn."

Beantwoording A en B
Het Portret van Limburg is het uitgangspunt geweest voor de analyse van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie. Beleid, plannen en programma's die voor medio 2019 zijn vastgesteld zijn onderdeel van het Portret. Beleid dat na medio 2019 is vastgesteld of opgesteld is niet beschouwd als onderdeel van het Portret, maar is wel meegenomen bij het beoordelen van de effecten, kansen en risico's van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie.

In paragraaf 2.2.3 van het MER (Beoordeling van het voorgenomen beleid in het MER: kansen en risico's) is aangegeven hoe is omgegaan met het bestaand en nieuw beleid. De provincie onderschrijft het toevoegen van een overzicht van het beleid, welke heeft gediend tot de beoordeling van kansen en risico's in het MER zoals dat nu voorligt.

Overzicht beleid

Bijgaand overzicht geeft aan welke beleidsnota's zijn meegenomen bij de totstandkoming van het MER. Het bestaand beleid heeft als input gediend voor het bepalen van de autonome ontwikkelingen (Portret van Limburg) in het MER Omgevingsvisie Limburg. Het overzicht bevat de meest relevante beleidsdocumenten die zijn vastgesteld door Provinciale Staten alsmede regionale (beleids)uitwerkingen. Onder nieuw beleid wordt verstaan het beleid dat vastgesteld is na medio 2019. Dit is het moment waarop de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Omgevingsvisie Limburg 2020 is opgesteld-/-vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Op basis van dit nieuw (vastgestelde) beleid is in het MER per beleidsthema een inschatting gemaakt van de kansen en risico's.

Bestaand beleid (vastgesteld voor medio 2019)	***Beleidsthema***	**Nieuw beleid** ***vastgesteld* beleid *(na medio 2019)***	***gepland/nog vast te stellen beleid***
• POL 2014 • (Beleids)visies en Programma's: - Actieplan Omgevingslawaai provinciale wegen (2019-2023) - Provinciaal Verkeers- en Vervoersplan 2014-2019 - Mobiliteitsplan 'Slim op weg naar morgen' (2018) - Uitvoeringsagenda Vitale Veehouderij (2018) - Provinciaal Waterplan 2016-2021 - Natuurvisie Limburg 2016 - Beleidskader geothermie in relatie tot de openbare drinkwatervoorziening	*Wonen en leefomgeving*	- Limburgse Agenda Wonen 2020-2023* - Kader kwaliteit Limburgse centra (KLC)	
	Gezondheid en Veiligheid	- Beleidskader Veiligheidsagenda Limburg - Uitvoeringskader Sociale agenda Limburg 2020-2023	- Actieplan Geluid (2023)
	Cultuur, Sport en erfgoed	- Beleidskader Sport 2020-2023 - Beleidsprogramma archeologie 2020-2023 - Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021	
	Economie (Werklocaties)	- Missiegedreven economisch beleidskader - Circulaire Economie Limburg 2.0 Beleidskader 2020-2030	
	Mobiliteit	- Uitvoeringskader Slim, Veilig en Duurzaam 2020-2023	
	Energie	- Provinciale Energie Strategie (Deel 1: Uitgangspunten en principes) - Limburgse Waterstofagenda - Limburgse Taxonomie (uitwerking van transitie Financierbaar)	- Provinciale Energie Strategie (Deel 2; december 2020) - Regionale Energie Strategie (RES) Noord- en Midden Limburg (juni 2021) - Regionale Energie Strategie (RES) Zuid-Limburg (juni 2021)
	Land- en tuinbouw	- Beleidskader voor de Limburgse landbouw en agrifoodsector 2020-2023	
	Water		- Provinciaal Waterprogramma 2022-2027
• Regionale (beleids)uitwerkingen, niet door PS vastgesteld: - Structuurvisies Wonen Noord- (2016), Midden- (2018-2021) en Zuid Limburg (2016)* - Programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg 2018-2021	*Natuur*	- (Ontwerp-) Natura 2000-beheerplannen Leudal, Maasduinen, St. Jansberg, Roerdal, Brunssummerheide, Boschhuizerbergen, Noorbeemden, Geleenbeekdal, Bemelerberg en St. Pietersberg. - Limburgs Aanvalsplan Stikstof - Actieplan 1 miljoen bomen	- Provinciaal Natuurprogramma 2022-2027
	Bodem en Ondergrond	- Actieprogramma Bodem en Ondergrond 2020	

* Voor wat betreft het woonbeleid wordt opgemerkt dat in het MER (hoofdstuk 4) verwezen wordt naar het vigerend beleid. Hiermee worden in feite de (door Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) gehanteerde regionale Structuurvisies Wonen bedoeld. Bij het in beeld brengen van de kansen en risico's is het nieuwe (vastgestelde) beleid beoordeeld.

Hoe zijn de kansen en risico's bepaald?

Het uitgangspunt van de beoordelingen wordt gevormd door de twaalf referentielijnen van het Portret, inclusief een bandbreedte van de beoordelingsaspecten. Vervolgens is een analyse gemaakt van de beleidsthema's waarin de kansen en risico's van het voorgenomen beleid zijn beschreven. De beoordeling is tevens gemaakt voor de drie regio's afzonderlijk en voor de provincie als geheel.

Voor elke beleidsonderdeel is per beoordelingsaspect aangegeven of er een positief of negatief effect gaat optreden. Deze beoordeling is gedaan door meerdere inhoudelijke experts ('expert judgement'). Op basis hiervan zijn de gegevens geaggregeerd op het niveau van het beoordelingskader. De (daaruit voortvloeiende) kwalitatieve synthese leidt tot een totaal overzicht van kansen en risico's per beoordelingsaspect. Groene kleuren in de matrix duiden op een kans en rode kleuren op een risico. Als in een kolom (dat wil zeggen voor een aspect) zowel rode als groene vlakken staan, betekent dit dat het voorgenomen beleid zowel kansen biedt als risico's oplevert. In paragraaf 2.2.2, paragraaf 2.2.3 en paragraaf 8.1 van het MER wordt dit nader uitgelegd. Bijgaande figuur geeft een samengevat beeld van de toegepaste methode (deze figuur is ook opgenomen in paragraaf 2.2.3 van het MER).

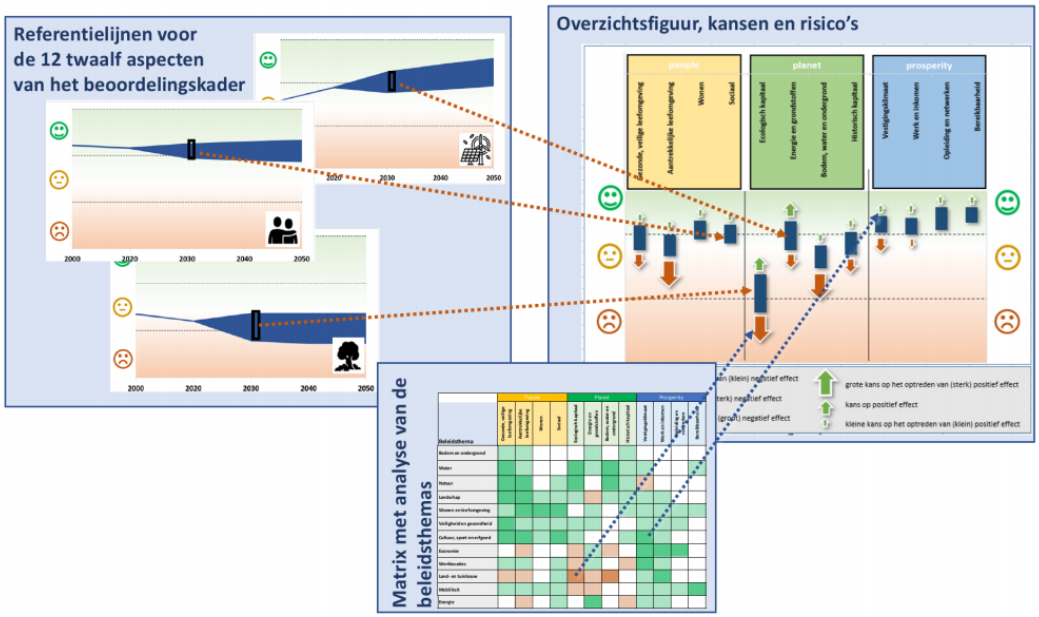

Advies Commissie m.e.r.

C. *"De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie een Passende beoordeling op te stellen, waarin per Natura 2000-gebied wordt beschreven welke problemen er in het gebied spelen die het halen van een gunstige staat van instandhouding in de weg staan, en globaal aan te geven of en hoe deze knelpunten oplosbaar zijn."*

Beantwoording C

In het kader van de voorbereiding van de Omgevingsvisie moet worden nagegaan of het voorgenomen beleid significant negatieve gevolgen kan hebben voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden. Veel onderdelen van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie zijn er mede op gericht effecten op Natura 2000 gebieden te beperken en de fysieke condities voor de gebieden te verbeteren (bijvoorbeeld de hydrologie en de belasting met nutriënten). Ook is de Omgevingsvisie geen rechtstreeks kader voor grote ruimtelijke ontwikkelingen. Het is daarom de verwachting dat het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen. Een Passende beoordeling moet hierom zijn afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie.
Om dit per Natura 2000-gebied uitgebreider te duiden is in het kader van de aanvulling op het MER alsnog een Passende beoordeling opgesteld, waarbij een beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid (op de Natura 2000-gebieden) is gedaan (zie hoofdstuk 3).

[wijziging in de Omgevingsvisie pagina 191, laatste zin alinea "Omgevingsvisie en m.e.r." vervalt. Hiervoor in de plaats komt de volgende tekst:
"Naar aanleiding van het toetsingsadvies van de Commissie m.e.r. is alsnog een Passende beoordeling uitgevoerd, passend bij het strategisch niveau van de Omgevingsvisie. De conclusie van de Passende beoordeling is: Het is de verwachting dat het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie niet zal leiden tot significant negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Om dit per Natura 2000-gebied uitgebreider te duiden is een aanvulling op het MER opgesteld waarbij een Passende beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelen is opgenomen. Deze Passende beoordeling is afgestemd op het niveau van de Omgevingsvisie en kijkt naar kansen en risico's van het voorgenomen beleid voor de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. De Passende beoordeling constateert daarbij dat de visie vooral kansen voor verbetering oplevert. De conclusies van deze Passende beoordeling bevestigen hetgeen hierover al in het MER is opgenomen, namelijk dat het risico dat het voorgenomen beleid leidt tot verslechtering van de instandhoudingsdoelstellingen verwaarloosbaar is."

[paragraaf 21.3, pagina 193 van de Omgevingsvisie (na laatste alinea) aanvullen met de volgende tekst zin: In de notitie "Aanvulling Milieueffectrapport" zijn de effecten van het voorgenomen beleid passend beoordeeld.]

Advies Commissie m.e.r.

D. *"Geef daarom voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie aan hoe het milieubelang in op de visie volgende besluiten volwaardig en integraal kan meewegen, bijvoorbeeld doordat ook hiervoor de milieueffectrapportage (m.e.r.) zal worden ingezet."*

Beantwoording D

De Omgevingsvisie is de lange termijn visie van de provincie Limburg waarin nadrukkelijk een integrale benadering is gekozen en uitgegaan is van een aantal principes (de Limburgse principes). Deze principes staan centraal bij de verdere doorwerking van beleid. In vervolgbesluiten wordt naast de impact op mens, economie en welvaart ook de impact op de omgeving en het milieu meegewogen. Indien nodig zal hierbij ook een m.e.r. worden opgesteld.

Voorgesteld wordt om de Omgevingsvisie paragraaf 3.1 'de Limburgse principes' en paragraaf 20.4 'Werken volgens de beleidscyclus' aan te vullen in die zin dat expliciet wordt gemaakt dat in de afweging van vervolgbesluiten het brede milieubelang volwaardig en integraal wordt betrokken. Dit betekent concreet dat in hoofdstuk 3, paragraaf 3.1, van de ontwerp-Omgevingsvisie, onder het kopje *'Wij gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- en ondergronds*', achter de derde alinea de navolgende tekstpassage wordt toegevoegd:
"In onze afweging bij vervolgbesluiten zullen wij altijd het belang van de fysieke leefomgeving c.q. het brede milieubelang volwaardig en integraal meewegen. Integraal betekent ons inziens betrekking hebbend op alle terreinen van de fysieke leefomgeving. Concreet betekent dit dat wordt ingegaan op de samenhang tussen (programma's inzake) ruimte, water, milieu, natuur, landschap, economie, energie, land- en tuinbouw, verkeer & vervoer, infrastructuur, cultureel erfgoed en gezondheid. Het nog op te stellen provinciaal monitoringssysteem zal hierop aansluiten".
Verder wordt voorgesteld om in hoofdstuk 20, paragraaf 20.4 van de ontwerp-Omgevingsvisie de volgende zinsnede toe te voegen:
"Bij het werken volgens de beleidscyclus wordt het brede milieubelang volwaardig en integraal betrokken. Waar nodig wordt hiertoe tevens een passende m.e.r.-procedure doorlopen".

Advies Commissie m.e.r.

E. "De Commissie adviseert daarom voorafgaand aan het besluit over de Omgevingsvisie de opzet van de monitoring inhoudelijk en procesmatig verder uit te werken."

Beantwoording E

De provincie onderschrijft het belang van een goede monitoring. Als onderdeel van de beleidscyclus (zie ook hoofdstuk 20 van de Omgevingsvisie) gaat de provincie de afspraken over monitoring en evaluatie verder uitwerken en concretiseren na vaststelling van de Omgevingsvisie. Het ligt voor de hand hierbij het beoordelingskader van het MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters als bouwsteen te gaan gebruiken. Tevens zal de provincie de aanpak van de monitoring af stemmen op de monitoring die gaat plaatsvinden door het Rijk voor de NOVI. Het ligt voor de hand bij de monitoring vooral te letten op die zaken waarbij duidelijk een provinciaal belang aan de orde is en de frequentie waarmee de monitoring moet gebeuren.

Om de monitoring ook reeds vanuit de Omgevingsvisie zelf nadrukkelijker te positioneren, wordt voorgesteld om in hoofdstuk 20, paragraaf 20.4, de navolgende tekstpassage toe te voegen:
"Als onderdeel van de beleidscyclus gaan wij de voortgang van de uitvoering van de Omgevingsvisie Limburg monitoren en evalueren en zullen daartoe een monitor voor de leefomgeving opstellen. De opzet van de monitor zal de komende tijd verder worden uitgewerkt in afstemming met onze partners, waarbij tevens aansluiting zal worden gezocht bij de Rijksmonitor voor de NOVI. Zoals aangegeven in het MER kan monitoring in principe plaatsvinden aan de hand van het beoordelingskader van dit MER en de daaronder gerangschikte indicatoren en parameters . Deze indicatoren zijn opgenomen in de Nota Reikwijdte en Detailniveau (bijlage 2, d.d. 3 december 2019). Voorbeelden van indicatoren die naar verwachting onderdeel worden van de monitor zijn: milieukwaliteit (stikstofoxide, fijnstof, geluid), regionale verdeling van de woningvoorraad, oppervlakte gerealiseerde nieuwe natuur, aandeel duurzame energie, grondstoffengebruik/inzet secundair materiaal."

Overweging Commissie m.e.r.

"De Commissie geeft de provincie Limburg in overweging om in het vervolg, zowel richting uitwerking als richting een eventuele volgende versie van de Omgevingsvisie, concreter te worden zodat de haalbaarheid beter getoetst kan worden."

Beantwoording

De Omgevingsvisie wordt nader uitgewerkt en zal concreter worden gemaakt in vervolgbesluiten, zoals Programma's. Op dat moment zal de haalbaarheid zorgvuldig worden afgewogen. De suggesties van de Commissie ten aanzien van de vervolgaanpak worden dan ook onderschreven. Gelijktijdig kan worden geconstateerd dat een dergelijke aanpak in wezen al in de Omgevingsvisie is opgenomen en de provincie zal deze integrale werkwijze/benadering ook (blijven) volgen. In aanvulling hierop wordt de beschrijving van de Limburgse principes in de Omgevingsvisie op dit punt verduidelijkt, teneinde de integraliteitsgedachte nog beter tot uitdrukking te brengen. Zie in dit verband tevens de beantwoording onder sub D.

3 Aanvulling: Passende beoordeling

3.1 Inleiding

3.1.1 Over deze passende beoordeling

In het MER bij de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg is een summiere beoordeling van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelstellingen van de Limburgse Natura 2000-gebieden opgenomen. Naar aanleiding van het advies van de Commissie m.e.r. over het MER is een aanvullende passende beoordeling uitgevoerd. De resultaten daarvan zijn opgenomen in dit hoofdstuk. De passende beoordeling is geen gedetailleerde beschrijving van de effecten van het voorgenomen beleid op de instandhoudingsdoelstellingen, maar heeft - overigens in lijn met het MER - het karakter van het aanduiden van kansen en risico's. Gezien de mate van abstractie van het voorgenomen beleid en (bijvoorbeeld) ook het niet op kaart aanduiden waar welke ontwikkelingen al dan niet mogelijk zijn is een meer concrete analyse van de effecten niet mogelijk.
In dit hoofdstuk is een overzicht opgenomen van de Natura 2000-gebieden in Limburg en is aangegeven wat de huidige stand van zaken is ten aanzien van de instandhoudingsdoelstellingen. Er is daarbij onderscheid gemaakt in de belangrijke factoren stikstofdepositie en hydrologie.

Toelichting: Beoordeling van het voorgenomen beleid
Deze Passende beoordeling richt zich op het beschrijven van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de Limburgse Natura 2000-gebieden. Het is (dus) geen toets of actuele en toekomstige condities van de habitattypen in de Natura 2000 gebieden (gaan) voldoen aan de instandhoudingsdoelstellingen. Ook is niet beoordeeld op welke termijn (eventueel) zal worden voldaan aan de instandhoudingsdoelstellingen en welke maatregelen eventueel nodig zouden kunnen zijn om te kunnen voldoen aan de instandhoudingsdoelstellingen. Dit geldt ook voor de bepalingen van de Kaderrichtlijn Water (KRW), die doelen voor de kwaliteit van het watersysteem bevat en een tijdshorizon voor het implementeren van de maatregelen die noodzakelijk zijn om de KRW-doelen te kunnen realiseren. Deze KRW-doelen zijn ook van belang voor de (watersystemen van de) Natura 2000-gebieden.

3.1.2 Leeswijzer

Paragraaf 3.2 laat zien welke Natura 2000 gebieden in Limburg liggen. In paragraaf 3.3 is de aanpak van de globale passende beoordeling beschreven.
In paragraaf 3.4 is (op een abstractieniveau dat past bij de Omgevingsvisie Limburg) ingegaan op de bestaande toestand van de Natura 2000 gebieden in Limburg. In paragraaf 3.5 is vervolgens aangegeven welke effecten het voorgenomen beleid kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelen. Dit zijn tevens ook de conclusies van deze Passende beoordeling

3.2 Natura 2000 gebieden in Limburg

In de provincie liggen (geheel of gedeeltelijk) in totaal 23 Natura 2000 gebieden (zie figuur 3.1; NB: de aanduidingen Goud- en Zilvergroene natuur- en Bronsgroene landschapszone vervallen in de Omgevingsvisie). Hiervan liggen vijf gebieden in Noord-Limburg, acht gebieden in Midden-Limburg en tien in Zuid-Limburg.

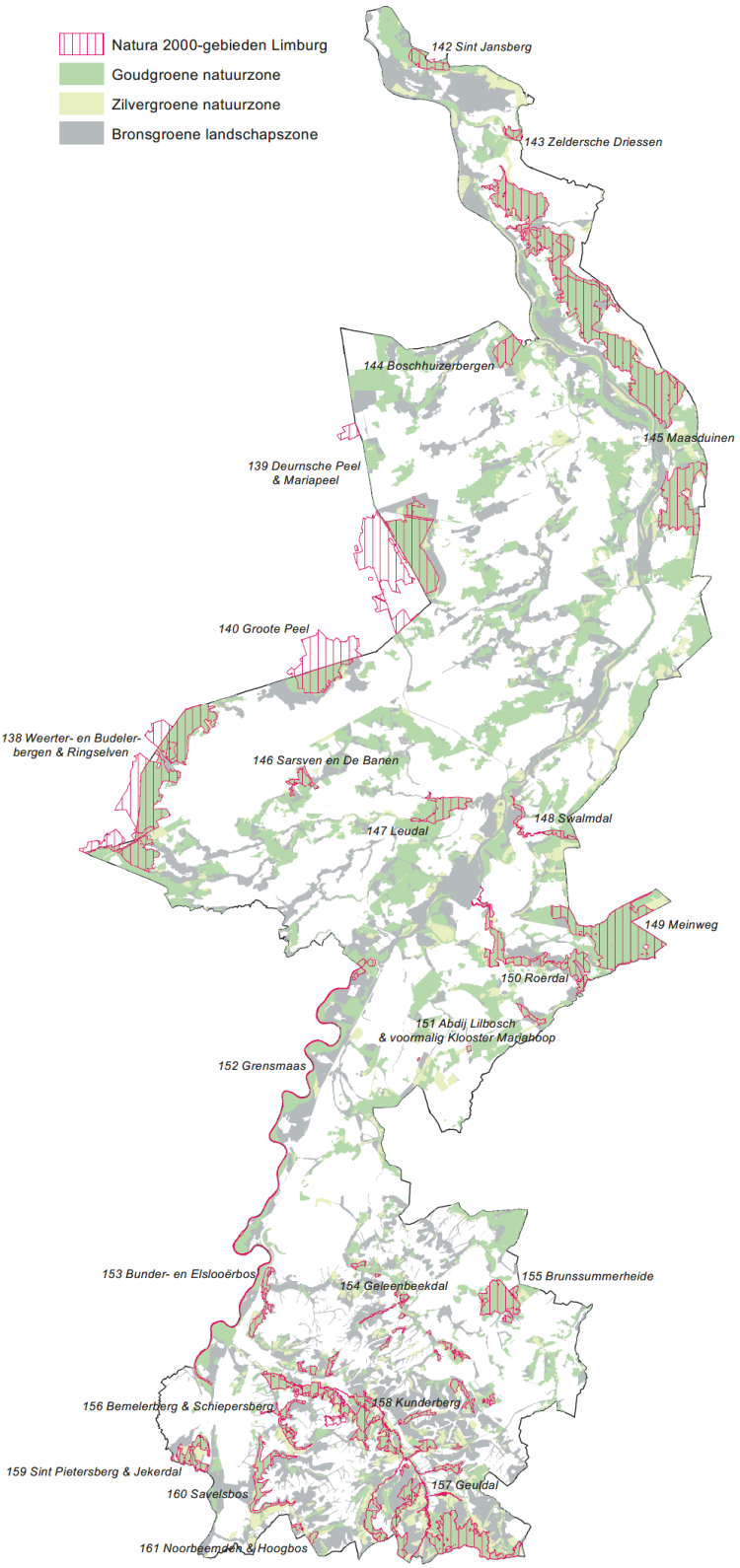

Figuur 3.1: Natura 2000 gebieden in Limburg (bron: POL-viewer) NB: de aanduidingen Goud- en Zilvergroene natuur- en Bronsgroene landschapszone vervallen in de Omgevingsvisie.

3.3 Aanpak van deze Passende beoordeling

Bestaande situatie: stikstof
Voor deze Passende beoordeling is de belasting met stikstof bepaald op basis van informatie uit het landelijke rekenmodel Aerius. Aerius is een online applicatie, geleverd door het RIVM.
Uit de achtergrondgegevens van dit model zijn gegevens over de actuele depositie van stikstof in de Natura 2000 gebieden gehaald. Dit zijn (voor elke 'hexagoon' in Aerius) de grootte van de depositie en de bronnen (sectoren) die deze depositie veroorzaken. Er is in deze Passende beoordeling verder geen onderscheid gemaakt naar de bijdrage van de verschillende sectoren. Uit de gegevens blijkt dat landbouw en 'bronnen in het buitenland' samen verantwoordelijk zijn voor het grootste deel van de depositie van stikstof. Naast de gegevens uit Aerius zijn ook kaartbestanden gebruikt met de ligging van de (stikstofgevoelige) habitattypen in de Natura 2000-gebieden.
Door het combineren van de kaarten met de habitattypen en de informatie van de Aerius-hexagonen is per habitattype de grootte van de depositie bepaald. In overzichtstabellen is de depositie uitgedrukt als fractie van de kritische depositiewaarde (KDW) van de habitattypen. Dit geeft een goed beeld van de mate waarin de KDW wordt over- of onderschreden. In de overzichtstabellen zijn de habitattypen opgenomen op volgorde van toenemende KDW (laagste KDW boven, hoogste KDW onder).

Bestaande situatie: hydrologie
Voor de beoordeling van de hydrologische situatie is gebruik gemaakt van gebiedsanalyses en andere gegevens van de provincie Limburg. Door de provincie Limburg is per gebied een analyse uitgevoerd van de ecohydrologische condities en in hoeverre deze voldoen aan de standplaatseisen van de betreffende habitats. Het gaat om informatie over de kwantiteit (grondwaterstanden, overschrijdingsduurlijnen) en de kwaliteit van het grondwater. Daarnaast is gebruik gemaakt van een knelpuntanalyse die door de provincie, op basis van de gebiedsanalyses, is uitgevoerd.

Informatie over het hydrologische systeem (bestaande toestand, streefbeelden, maatregelen voor behoud en herstel) zijn opgenomen in de Limburgse Integrale Watersysteem Analyse (LIWA). In het kader van LIWA zijn mogelijke maatregelen voor behoud en herstel in beeld gebracht en zijn de effecten van mogelijke maatregelen geanalyseerd. In de gebiedsanalyses is informatie opgenomen tot en met 2018. Uit de analyses blijkt dat (gemiddeld genomen) het zeer droge jaar 2018 een duidelijk (negatief) effect heeft gehad op de betreffende habitats. Daardoor wijkt de situatie van 2018 in veel gevallen af van de situatie in de periode vóór 2017. Het extreem droge jaar 2018 kan worden beschouwd als een test voor de robuustheid van het hydrologische systeem, maar is niet maatgevend voor de hydrologische situatie van de Natura 2000-gebieden.

Vanwege het effect van het zeer droge jaar 2018 zijn beoordelingen opgenomen van de periode vóór het jaar 2017 en over het jaar 2018. Ook deze informatie is gepresenteerd in een aantal overzichtstabellen. In deze tabellen worden de beoordelingen gegeven op basis van kwantiteit (grondwaterregime) en kwaliteit (samenstelling van het grondwater).

Effecten van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie
Op basis van de inhoud van het beleid van de Omgevingsvisie is een inschatting gemaakt welk effect dit kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. In de visie gaat het daarbij om twee factoren die van belang kunnen zijn:

- de mogelijkheden die de visie biedt voor ruimtelijke ontwikkelingen; waarbij de visie tevens restricties kent en nadere afwegingen vraagt wanneer concrete ruimtelijke ontwikkelingen worden voorgenomen;
- het beleid en de maatregelen van de visie die zijn bedoeld om Natura 2000 (beter) te beschermen, te behouden en te ontwikkelen.

Bij het eerstgenoemde punt is in deze Passende beoordeling rekening gehouden met de ligging van de Natura 2000 gebieden ten opzichte van gebieden waar het beleid van de visie ruimtelijke ontwikkelingen - bijvoorbeeld uitbreiding van infrastructuur - mogelijk maakt. Bij dit punt is aan de orde dat de Omgevingsvisie geen (concrete) ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk maakt, maar vooral de procesmatige en inhoudelijke kaders aangeeft waarbinnen eventuele (toekomstige) ontwikkelingen zich moeten afspelen.
Bij het tweede punt is gekeken naar maatregelen die in het beleid van de Omgevingsvisie zijn opgenomen of aangekondigd en die zijn gericht op het beschermen en herstellen van de Natura 2000 gebieden.

De beoordeling van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid is in paragraaf 3.5 uitgevoerd voor de belangrijkste aspecten die een bedreiging (kunnen) zijn voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Dat zijn de depositie van stikstof (met als belangrijkste bronnen: 'het buitenland' en de landbouw) en de hydrologie (kwaliteit en kwantiteit). Gezien het strategische karakter van de Omgevingsvisie is daarbij de volgende beoordeling gehanteerd:

	Huidige toestand van de instandhoudings-doelstellingen	Effect van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie
↗	slecht	kans op verbetering
→	slecht	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
↘	slecht	risico op verslechtering
↗	matig	kans op verbetering
→	matig	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
↘	matig	risico op verslechtering
↗	goed	kans op verbetering
→	goed	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
↘	goed	risico op verslechtering

Deze Passende beoordeling is dus **niet** een absolute beoordeling van de staat van instandhouding van de gebieden en van de kans dat (uiteindelijk) aan die doelstellingen kan worden voldaan. Het gaat nu om het beoordelen van de effecten van het beleid van de Omgevingsvisie.
Ter illustratie volgt een toelichting op bovenstaande tabel: Een rode pijl geeft aan dat de huidige toestand van de instandhoudingsdoelstellingen slecht is. Een groene pijl geeft aan dat de huidige toestand van de instandhoudingsdoelstellingen goed is. Wanneer de pijl omhoog wijst betekent dit dat het voorgenomen beleid een kans op verbetering geeft van de huidige toestand van het habitattype. Wanneer de pijl omlaag wijst betekent dit dat het voorgenomen beleid een risico op verslechtering geeft van de huidige toestand van het habitattype.

3.4 Bestaande situatie

3.4.1 Bestaande situatie: stikstof

Op de volgende pagina's zijn voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg tabellen opgenomen waaraan de mate van 'overspanning' (overschrijding van de KDW) van de Natura 2000 gebieden kan worden afgelezen. Voor de kleurenschaal is de volgende indeling gehanteerd:

	Legenda
	Huidige depositie groter dan 1,5 KDW
	Huidige depositie tussen 1 en 1,5 KDW
	Huidige depositie tussen 0,75 – 1 KDW
	Huidige depositie lager dan 0,75 KDW
x	Geen gegevens

Noord-Limburg

In Noord-Limburg is een combinatie van Natura 2000 gebieden met een grote mate van stikstofgevoeligheid en grote invloeden vanuit landbouw en het buitenland aanwezig. Hierdoor is in nagenoeg alle Natura 2000 gebieden in Noord-Limburg en voor alle aangewezen habitattypes de actuele stikstofdepositie (fors) hoger dan de KDW (zie tabel 3.1).

*Tabel 3.1: Depositie op habitattypen in **Noord-Limburg**, uitgedrukt als fractie van de KDW*

			Deurnsche Peel & Mariapeel	Sint Jansberg	Zeldersche Driessen	Boschhuizerbergen	Maasduinen
			139	142	143	144	145
KDW	habitattype (c	habitattype					
500	**H7110A**	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	3,4				
500	**H7120**	Actieve hoogvenen	3,6				
571	**H3130**	Zwakgebufferde vennen				2,9	2,9
714	**H2330**	Zandverstuivingen				3,0	2,5
714	**H3160**	Zure vennen					2,3
786	**H7110B**	Actieve hoogvenen (heideveentjes)					1,6
1071	**H2310**	Stuifzandheiden met struikhei				x	1,7
1071	**H4030**	Droge heiden	1,4				1,6
1071	**H5130**	Jeneverbesstruwelen				2,2	
1214	**H4010A**	Vochtige heiden (hogere zandgronden)					1,3
1286	**H6120**	Stroomdalgraslanden			1,5		1,5
1429	**H9120**	Beuken-eikenbossen met hulst		1,6	1,7		
1571	**H7210**	Galigaanmoerassen		1,4			
1786	**H91D0**	Hoogveenbossen					1,0
1857	**H91E0C**	Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)		1,2			1,1
2071	**H91F0**	Droge hardhoutooibossen			0,8		

Midden-Limburg

Ook in Midden-Limburg zijn veel van de aangewezen habitattypen in de Natura 2000 gebieden zeer stikstofgevoelig (met een lage KDW). In nagenoeg alle gevallen is de actuele stikstofdepositie (fors) hoger dan de KDW (zie tabel 3.2). De belangrijkste bronnen van deze stikstof zijn de landbouw en het buitenland (net als in Noord-Limburg).

*Tabel 3.2: Depositie op habitattypen in **Midden-Limburg**, uitgedrukt als fractie van de KDW*

			Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	Groote Peel	Sarsven en De Banen	Leudal	Swalmdal	Meinweg	Roerdal	Abdij Lilbosch & voormalig klooster Mariahoop
			138	140	146	147	148	149	150	151
KDW	habitattype (c	habitattype								
429	H3110	Zeer zwakgebufferde vennen			4,4					
500	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)								
500	H7120	Actieve hoogvenen		3,3						
571	H3130	Zwakgebufferde vennen	3,0		3,0					
571	H3140	Kranswierwateren			x					
714	H3160	Zure vennen						2,0		
786	H7110B	Actieve hoogvenen (heideveentjes)						x		
1071	H4030	Droge heiden		1,5				1,3		
1214	H4010A	Vochtige heiden (hogere zandgronden)						1,2		
1286	H6120	Stroomdalgraslanden					1,3			
1429	H7150	Pioniervegetaties met snavelbiezen						1,1		
1429	H9110	Veldbies-beukenbossen								
1429	H9120	Beuken-eikenbossen met hulst						1,3		
1429	H9160A	Eiken-haagbeukenbossen (hogere zandgronden)				1,4				
1786	H91D0	Hoogveenbossen	0,8					0,9	1,0	
1857	H91E0C	Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)				1,0	1,0	1,0	0,9	

Zuid-Limburg

De stikstofgegevens voor de Natura 2000 gebieden in Zuid-Limburg zijn opgenomen in tabel 3.3. In vergelijking met Noord- en Midden-Limburg is de situatie in Zuid-Limburg minder negatief. Dat komt doordat in de Zuid-Limburgse gebieden de habitattypen minder gevoelig zijn voor de depositie van stikstof (minder lage KDW). Ook is gemiddeld gezien de totale depositie van stikstof in Zuid-Limburg wat minder hoog dan in Noord- en Midden-Limburg. Het gevolg hiervan is dat in Zuid-Limburg voor een deel van de habitats de stikstofdepositie lager is dan de KDW.

*Tabel 3.3: Depositie op habitattypen in **Zuid-Limburg**, uitgedrukt als fractie van de KDW*

			Grensmaas	Bunder- en Elsloërbos	Geleenbeekdal	Brunssummerheide	Bemelerberg & Schiepersberg	Geuldal	Kunderberg	Sint Pietersberg & Jekerdal	Savelsbos	Noorbeemden & Hoogbos
			152	153	154	155	156	157	158	159	160	161
KDW	habitattype (c	habitattype										
714	H2330	Zandverstuivingen				x						
714	H3160	Zure vennen				1,9						
714	H6230vka	Heischrale graslanden vochtig kalkarm				x						
786	H7110B	Actieve hoogvenen (heideveentjes)				x						
857	H6230dkr	Heischrale graslanden droog kalkrijk					1,5	1,6		x		
1071	H4030	Droge heiden				1,2						
1071	H6130	Zinkweiden						1,1				
1143	H7230	Kalkmoerassen			1,3			1,6				
1214	H4010A	Vochtige heiden (hogere zandgronden)				1,0						
1286	H6120	Stroomdalgraslanden										
1429	H6110	Pionierbegroeiingen op rotsbodem					1,1	0,9		0,8	1,0	
1429	H6510A	Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver)						0,9		0,9		
1429	H7150	Pioniervegetaties met snavelbiezen				0,9						
1429	H9110	Veldbies-beukenbossen						1,2				
1429	H9120	Beuken-eikenbossen met hulst			1,1			1,1			1,1	
1429	H9160A	Eiken-haagbeukenbossen (hogere zandgronden)										
1429	H9160B	Eiken-haagbeukenbossen (heuvelland)		1,1	1,1		1,1	1,1	1,1	0,8	0,8	0,9
1500	H6210*	Kalkgraslanden					0,9	0,9	0,9	0,8	1,1	
1786	H91D0	Hoogveenbossen				1,1						
1857	H6430C	Ruigten en zomen (droge bosranden)	0,6					0,8				
1857	H6430C	Ruigten en zomen (droge bosranden)	0,6	0,9							0,8	
1857	H91E0C	Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)		0,8	0,8			0,7				0,7
2400	H3260	Beken en rivieren met waterplanten	x									
2400	H3270	Slikkige rivieroevers	x									
*	H7220	Kalktufbronnen		x				x				x
2429	H91E0	Vochtige alluviale bossen	0,6									

* Het habitattype Kalktufbron is stikstofgevoelig, echter is de KDW moeilijk te bepalen. Toetsing op omliggende habitattype ligt voor de hand. De toestroom van stikstof via water is in dit geval een groter probleem dan de feitelijke depositie op de plek zelf. Voor dit habitattype is daarom bij de betreffende Natura 2000 gebieden geen gekleurd vak opgenomen.

3.4.2 Bestaande situatie: hydrologie

Bij de hydrologie is onderscheid gemaakt naar de kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van het grondwater.

Zoals aangegeven (in paragraaf 3.3) is een beoordeling opgenomen van de situatie vóór 2017 en voor de situatie na de droge zomer van 2018. Een (groot) verschil tussen de situatie tot 2017 en de situatie in 2018 duidt er op dat het hydrologische systeem niet robuust (genoeg) is. De beoordeling is gebaseerd op een weging van de condities die aanwezig zijn in de verschillende gebiedsdelen / vegetatietypes. Daarbij is er voor gekozen niet het slechtst beoordeelde vegetatietype als maatgevend te gebruiken, maar is een gewogen oordeel opgenomen. Daarbij wordt dus rekening gehouden met zowel de delen van de gebieden waar het goed gaat (dat wil zeggen waar de juiste hydrologische omstandigheden aanwezig zijn) en de delen van de gebieden waar dat niet of minder het geval is.

Hierbij is de volgende indeling gebruikt:

	hydrologische situatie in nagenoeg gehele gebied goed passend bij habitattypen
	hydrologische situatie overwegend voldoende voor de habitattypen
	hydrologische situatie overwegend onvoldoende voor de habitattypen
	hydrologische situatie overwegend onvoldoende tot slecht voor de habitattypen
	hydrologische situatie in nagenoeg gehele gebied sterk onvoldoende of slecht voor de habitattypen
	grondwaterafhankelijkheid niet van belang c.q. geen gegevens beschikbaar

Noord-Limburg
Voor Noord-Limburg geldt voor alle gebieden dat ze er voor 2017 kwantitatief matig tot redelijk gunstig voor staan (zie tabel 3.4). Het niet-maatgevende extreem droge jaar 2018 heeft voor de kwantiteit in alle gebieden een negatief effect gehad. Voor de gebieden Deurnsche Peel & Mariapeel en Maasduinen leidt dat tot het oordeel: slecht tot onvoldoende.

Ten aanzien van de kwaliteit is de situatie tot 2017 in alle gebieden matig tot voldoende. Ten opzichte van de situatie vóór 2017 is de kwaliteit in 2018 in twee gevallen (Deurnsche Peel & Mariapeel en Boschhuizerbergen) beter beoordeeld en in twee gevallen (St. Jansberg en Maasduinen) slechter.

*Tabel 3.4: Beoordeling van de hydrologische condities van de Natura 2000 gebieden in **Noord-Limburg***

		Deurnsche Peel & Mariapeel	Sint Jansberg	Zeldersche Driessen	Boschhuizerbergen	Maasduinen
		139	142	143	144	145
kwantiteit	vóór 2017					
	in 2018					
kwaliteit	vóór 2017					
	in 2018					

Midden-Limburg

Voor de gebieden in Midden-Limburg lijkt voor de periode tot 2017 de grondwatersituatie (kwantiteit) redelijk goed te voldoen aan de eisen die de habitattypen stellen. In twee gebieden (Leudal en Meinweg) is de situatie matig beoordeeld. In het droge jaar 2018 is bij alle gebieden (uitgezonderd het Swalmdal) een gevoeligheid van het grondwatersysteem (kwantiteit) voor extreme droogte zichtbaar. Dit effect is het meest markant in de Weerter & Budelerbergen en in de Groote Peel.

De waterkwaliteit is voor alle gebieden matig tot goed (zie tabel 3.5). Alleen voor het gebied Sarsven en de Banen is de waterkwaliteit sterk onvoldoende. Het extreem droge jaar 2018 leidt in één gebied tot een verslechtering van de waterkwaliteit (Roerdal) en in de andere gebieden niet tot een negatief effect of zelfs een verbetering (Meinweg, Weerter- en Budelerbergen).

*Tabel 3.5: Beoordeling van de hydrologische condities van de Natura 2000 gebieden in **Midden-Limburg***

		Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	Groote Peel	Sarsven en De Banen	Leudal	Swalmdal	Meinweg	Roerdal	Abdij Lilbosch & voormalig klooster Mariahoop
		138	140	146	147	148	149	150	151
kwantiteit	vóór 2017								
	in 2018								
kwaliteit	vóór 2017								
	in 2018								

Zuid-Limburg

Het overzicht van de beoordelingen van de gebieden in Zuid-Limburg is opgenomen in tabel 3.6. In Zuid-Limburg is een relatief groot deel van de habitattypes niet grondwaterafhankelijk. Voor deze gebieden zijn dan ook niet de grondwateranalyses beschikbaar. In Zuid-Limburg zijn de beekdalen en de daaraan gebonden habitattypen relatief belangrijk. Voor deze gebieden is van belang dat de beken voldoende afvoer hebben. Dit vraagt er om dat voldoende water kan infiltreren in de intrekgebieden. Ook in Zuid-Limburg is het effect van het droge jaar 2018 zichtbaar. Met name het gebied Bunder-en Elslooërbos staat er in kwantitatieve en kwalitatieve zin zeer ongunstig voor. In het gebied Noorbeemden & Hoogbos is de kwaliteit matig en de kwantiteit matig (tot 2017) tot slecht (na het droge jaar 2018).

*Tabel 3.6: Beoordeling van de hydrologische condities van de Natura 2000 gebieden **in Zuid-Limburg***

		Grensmaas	Bunder- en Elslooërbos	Geleenbeekdal	Brunssummerheide	Bemelerberg & Schiepersberg	Geuldal	Kunderberg	Sint Pietersberg & Jekerdal	Savelsbos	Noorbeemden & Hoogbos
		152	153	154	155	156	157	158	159	160	161
kwantiteit	vóór 2017										
	in 2018										
kwaliteit	vóór 2017										
	in 2018										

3.5 Mogelijke impact van voorgenomen beleid Omgevingsvisie

3.5.1 Kansen en risico's

In het kader van de Passende beoordeling wordt gekeken of en in hoeverre het voorgenomen beleid negatieve effecten kan hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. Gezien het strategische karakter van de Omgevingsvisie is een concrete voorspelling van de effecten van het voorgenomen beleid niet mogelijk. Evenals in het planMER is daarom gekeken naar de kansen en risico's. Zoals al aangegeven gaat het hierbij **niet** om een absolute beoordeling van de staat van instandhouding (of van wat nodig zou zijn om die te bereiken of in stand te houden). Er is dus ook niet gekeken of met het voorgenomen beleid de instandhoudingsdoelen worden bereikt. Het gaat dus alleen om de richting: draagt het beleid van de Omgevingsvisie bij aan een kans op verbetering (of op een risico op verslechtering) van de huidige toestand van de betreffende habitats. Voor de beoordeling van deze kansen en risico's is het relevant dat in het beleid van de provincie nadrukkelijk acties zijn opgenomen, die er op zijn gericht de problematische situatie van veel Natura 2000 gebieden aan te pakken. Er zijn voornemens om de emissie van stikstof in het algemeen en de depositie van stikstof op Natura 2000 gebieden terug te dringen. Ook het voorgenomen beleid van het Rijk zal invloed gaan hebben op de emissie van stikstof en daarmee ook op de depositie. Dit vormt een duidelijke kans voor het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen. Het voorgenomen beleid zal invloed hebben op belangrijke bronnen van stikstof (landbouw, verkeer), maar zal waarschijnlijk weinig effect hebben op de depositie als gevolg van stikstofbronnen in het buitenland.

Daarnaast zijn er voornemens (waarvoor ook al onderzoek is gedaan en maatregelen in beeld zijn gebracht) om de grondwatersituatie voor Natura 2000 gebieden te verbeteren. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het instellen van bufferzones en het vergroten van de infiltratie in inzijggebieden. De onderzoeken en analyses in het kader van LIWA hebben een goed beeld opgenomen van maatregelen die kunnen worden genomen en de effecten die deze maatregelen hebben. Ook deze maatregelen zijn gericht op, en zijn dus een kans voor, het verbeteren van de kwaliteit van de Natura 2000 gebieden. Voor deze Passende beoordeling is de aanname dat het uitvoeren van de maatregelen hoort bij (vervolgbesluiten van) de Omgevingsvisie. Tegenover deze kansen kunnen beleidsvoornemen in de Omgevingsvisie staan, die een risico kunnen vormen voor de instandhoudingsdoelstellingen. De belangrijkste risico's zijn – vanwege de bestaande toestand – (ruimtelijke) ontwikkelingen die zouden kunnen leiden tot een toename van de depositie van stikstof en/of tot een verslechtering van de hydrologische situatie.

De Omgevingsvisie biedt geen kader voor concrete ruimtelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld van nieuwe woonwijken, bedrijventerreinen of infrastructuur. Daarnaast is het voor stikstof relevant dat bronnen als verkeer en stedelijke gebieden (wonen en werken) niet meer dan een relatief klein deel van depositie veroorzaken. Van belang is verder dat regelgeving en jurisprudentie zodanig zijn dat deze een (netto) toename van de depositie als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen onmogelijk maakt. Per saldo (stikstof) leidt dit derhalve niet tot risico's voor de instandhoudingsdoelstellingen.

Voor de hydrologie is de situatie vergelijkbaar: de Omgevingsvisie biedt in de huidige vorm geen kader voor (concrete) ruimtelijke ontwikkelingen, en (provinciale) regelgeving en jurisprudentie zijn in principe een blokkade voor ontwikkelingen die negatieve impact kunnen hebben op Natura 2000 gebieden. Ook voor de hydrologie geldt derhalve dat het beleid van de Omgevingsvisie niet leidt tot risico's voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.

Bij de beoordeling van de kansen en risico's is onderstaande beoordelingsschaal gebruikt:

	Huidige toestand van de instandhoudings-doelstellingen	Effect van het voorgenomen beleid van de Omgevingsvisie
↗	slecht	kans op verbetering
→	slecht	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
↘	slecht	risico op verslechtering
↗	matig	kans op verbetering
→	matig	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
↘	matig	risico op verslechtering
↗	goed	kans op verbetering
→	goed	geen of geringe kans op verbetering of risico van verslechtering
↘	goed	risico op verslechtering

Noord-Limburg

Voor Noord-Limburg is de beoordeling van kansen en risico's weergegeven in onderstaande tabel. Voor de beschouwde onderdelen (zowel stikstof als hydrologie) wordt het voorgenomen beleid geduid als een kans voor de verbetering van de situatie. De aanpak van de emissie en depositie van stikstof is hierbij een belangrijke factor.

Natura 2000 gebied	Stikstof	Hydrologie	
		Kwaliteit	Kwantiteit
Deurnsche Peel & Mariapeel	↗	↗	↗
St. Jansberg	↗	↗	↗
Zeldersche Driessen	↗		
Boschhuizerbergen	↗	↗	↗
Maasduinen	↗	↗	↗

NB: wit vakje betekent: geen gegevens beschikbaar

Midden-Limburg

Ook voor Midden-Limburg is de verwachting dat het voorgenomen beleid zal leiden tot een afname van de depositie van stikstof en de verbetering van de hydrologische condities. Door het relatief grote aandeel van de landbouw als bron van stikstof is het voorgenomen beleid voor de landbouw in deze regio relatief belangrijk.

Natura 2000 gebied	Stikstof	Hydrologie	
		Kwaliteit	kwantiteit
Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	↗	↗	↗
Groote Peel	↗	↗	↗
Sarsven en De Banen	↗	↗	↗
Leudal	↗	↗	↗
Swalmdal	↗	↗	↗
Meinweg	↗	↗	↗
Roerdal	↗	↗	↗
Abdij Lilbosch & voormalig klooster Mariahoop	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

NB: wit vakje betekent: geen gegevens beschikbaar

Zuid-Limburg
In Zuid-Limburg is het beleid gericht op het terugdringen van de emissie en de depositie afkomstig van de agrarische sector minder van belang. Dat komt doordat in Zuid-Limburg veel minder intensieve veehouderij aanwezig is. Om deze reden is het provinciale beleid voor Zuid-Limburg voor het aspect stikstof (via de lucht) niet als een kans aangemerkt. Het beleid gericht op het verbeteren van de waterhuishouding (zoals het vergroten van de infiltratie in de inzijggebieden en het aanpakken van de uitspoeling van nutriënten) is voor de gebieden in Zuid-Limburg een kans.

Natura 2000 gebied	Stikstof	Hydrologie	
		kwaliteit	Kwantiteit
Grensmaas	→		
Bunder- en Elslooërbos	→	↗	↗
Geleenbeekdal	→	↗	↗
Brunssummerheide	→	↗	↗
Bemelerberg & Schiepersberg	→		
Geuldal	→	↗	↗
Kunderberg	→		
Sint Pietersberg & Jekerdal	→		
Savelsbos	→		
Noorbeemden & Hoogbos	→	↗	↗

NB: wit vakje betekent: geen gegevens beschikbaar

3.5.2 Conclusie

De Omgevingsvisie Limburg levert vooral kansen voor de Natura 2000 gebieden op. De beleidsvoornemens van de visie zullen er naar verwachting aan bijdragen dat factoren die een negatieve invloed hebben op het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen worden aangepakt. Dat zal naar verwachting er toe leiden dat de stikstofdepositie zal afnemen en de hydrologische situatie zal verbeteren. Het voorgenomen beleid van de visie is geen risico voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.

Bijlage 1 Advies Commissie m.e.r.

Bijlage 1 Advies Commissie m.e.r.

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Omgevingsvisie Limburg

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport

23 november 2020 / projectnummer: 3407

1. Advies over het MER Limburgse Omgevingsvisie

De provincie Limburg wil in een Omgevingsvisie een samenhangende visie voor de lange termijn (2030 en 2050) vastleggen, waarin de strategische beleidskeuzes voor de fysieke leefomgeving staan. Ter ondersteuning van de visievorming is een milieueffectrapport (MER) opgesteld. De provincie heeft de Commissie m.e.r. gevraagd advies uit te brengen over dit MER.

Wat laten ontwerp-visie en het MER zien?

In de visie is een aantal 'Limburgse principes'[1] vastgelegd, die de basis leggen voor de manier van handelen en werken voor de provincie in de fysieke leefomgeving. Volgens de visie vloeien de beschreven provinciale belangen en ambities voort uit bestaand beleid en zijn deze rond 'beleidsthema's' zoals *wonen en leefomgeving*, *natuur* en *energie* opgebouwd.[2] Voor de 12 beleidsthema's en de drie regio's Noord, Midden en Zuid worden de opgaven en ambities waar de provincie voor kiest veelal op hoog abstractieniveau beschreven.

Het MER sluit op de globale scope van de visie aan. Kwalitatief en compact beschrijft het de huidige situatie in "het Portret van Limburg", inclusief de huidige knelpunten en belangrijkste bedreigingen in de toekomst, zoals de slechte staat van de natuur en de bedreigingen voor bijvoorbeeld het landschap en de bodem. Het MER onderscheidt hierbij in navolging van de Omgevingsvisie 3 regio's. De grootste risico's voor Noord- en Midden-Limburg betreffen vooral het ecologisch en historisch kapitaal, de bodem, het water en de ondergrond. In Zuid-Limburg spelen vooral risico's op het terrein van gezondheid en sociale aspecten.

De beleidsvoornemens in de visie zijn veelal van procesmatige aard, zoals 'samenwerken' of het coördineren van eerste stappen in een richting waar mogelijk later meer concrete keuzen gemaakt zullen worden. Het MER geeft aan dat pas wanneer het bestuur in het vervolg tot nadere ambities en concretere beleidskeuzen komt het mogelijk is om echte effecten te bepalen. Het MER beschrijft daardoor niet de effecten van de beleidsvoornemens en ambities, waardoor niet duidelijk is of de doelen haalbaar zijn. Het MER biedt wel aanknopingspunten voor het oplossen van knelpunten, bijvoorbeeld voor de gevolgen van de energietransitie op het landschap. Bij knelpunten waar juist anderen het initiatief zullen (moeten) nemen beschrijft het MER welke mogelijke rollen van de provincie hierbij kan aannemen om oplossingen dichterbij te brengen.

Het advies over het MER

Een MER moet informatie aanreiken die het maken van keuzes in en op basis van de visie onderbouwt en vergemakkelijkt. Alle thema's binnen de fysieke leefomgeving komen binnen het MER aan bod, en de visie geeft een aanzet tot integraliteit via de Limburgse principes. Huidige en toekomstige opgaven worden benoemd. Op dit moment zit de waarde van het MER vooral in de foto van de huidige situatie: "het Portret van Limburg" per regio (inclusief de bijbehorende bijlagen), en een schets van de te verwachten opgaven en knelpunten zonder nieuw beleid.

---

[1] We streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving - De kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal - Meer stad, meer land - We gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden; boven- én ondergronds.

[2] Pagina 29 LOVI.

Het oordeel over het MER hangt samen met de aard van de ontwerp-visie. De Commissie ziet de abstracte ontwerp-visie met het bijbehorend MER als nuttige stappen op weg naar een volgende omgevingsvisie die wel concrete besluiten en/of kaderstellende uitspraken bevat, en waarbij het milieubelang wel integraal en volwaardig kan meewegen.

Het MER constateert - terecht - dat het nu niet mogelijk is om effecten van het nieuwe beleid te bepalen. Kansen en risico's zijn bij een procesmatige invulling van de omgevingsvisie alleen globaal in te schatten. Het MER kan zo alleen maar beperkt inzicht geven in wat de beleidsvoornemens kunnen betekenen voor de aanpak van de milieuknelpunten en realisatie van eigen ambities. Om tot daadwerkelijke effectbepaling te kunnen komen zijn concrete doelen én besluiten nodig, zoals het MER meermaals aangeeft. Het MER geeft eerste aanwijzingen voor (afwegingen rond) toekomstige beleidskeuzen, geeft globaal vervolgstappen en biedt een eerste aanzet voor de monitoring.

De Commissie heeft bij de toetsing van dit MER voor de Limburgse omgevingsvisie gewogen in hoeverre in dit geval effecten moeten zijn beschreven en beleidsopties/alternatieven uitgewerkt. In de ogen van de Commissie voldoet het MER namelijk nu niet aan de eisen die aan een milieueffectrapport gesteld worden. [3] Dit omdat de kern van milieueffectrapportage, namelijk het beschrijven van effecten en het zoeken van betere oplossingen voor milieuproblemen, uitblijft. Gegeven de aard van de visie, kan uitwerking van deze punten echter nu ook niet van het MER gevraagd worden.

Bij een dergelijk type abstracte, strategische visie hoort echter wel een vooruitblik ten aanzien van de volgende stappen op weg naar concretere doelen en besluiten om opgaven van de provincie Limburg op te pakken. Ook is inzicht nodig in de wijze waarop in die volgende stappen het milieubelang volwaardig wordt meegewogen en de effecten van die besluiten op het milieubelang in beeld wordt gebracht. De huidige visie bevat, zoals aangegeven, de principes en procesbesluiten. In het vervolg kunnen nog concrete kaderstellende besluiten genomen worden, die via onderzoek naar alternatieven en (milieu) effecten onderbouwd moeten worden. In zo'n iteratief proces, waarin concretisering en bepaling van milieueffecten gelijk op gaan, is een goed systeem van continue integrale monitoring essentieel. M.e.r. speelt zowel nu (foto, kansen en risico's in beeld, afwegingen globaal benoemd) als in vervolgfasen (alternatieven, effecten) een essentiële rol bij het in beeld brengen van het milieubelang, en beweegt zo mee met de adaptieve besluitvorming. Ook de omgeving moet betrokken blijven in dit iteratieve proces.

De Commissie mist zowel in de visie als in het MER een duidelijk beeld van het vervolgproces, zoals geschetst in bovenstaande alinea. Dat is geen vrijblijvende optie, maar een "must" bij iteratieve besluitvorming én een goede invulling van de omgevingswet. De Commissie constateert tevens dat nu nog geen alternatieve beleidsopties zijn uitgewerkt en het bepalen van milieueffecten nog niet mogelijk is op basis van de visie.
Daarom is zij van oordeel dat aanvullende informatie over bestuurlijke vervolgstappen en de rol van het milieubelang en milieueffectrapportage daarin alsmede de opzet van een integraal systeem voor monitoring en evaluatie essentiële informatie is om een besluit te kunnen nemen over de Omgevingsvisie.

[3] Zie hiervoor ook het stappenplan zoals opgenomen in het advies over de notitie R&D.

Daarnaast ontbreekt de volgende informatie nog in het MER om het milieubelang volwaardig te kunnen meenemen:

- **duidelijkheid over hoe bestaand, onlangs vastgesteld en nieuw beleid is meegenomen;**
- **en transparante inschatting van kansen en risico's van de visie;**
- **de risico's voor beschermde natuur en wat dit betekent voor de toekomst.**

De Commissie adviseert deze informatie in het MER op te nemen en dan pas een besluit te nemen over de omgevingsvisie.

In hoofdstuk 2 van dit advies licht de Commissie haar oordeel verder toe. In §2.4 van dit advies geeft de Commissie aan om het vervolgbeleid[4], de integrale beoordeling, de monitoring en bijsturing op elkaar af te stemmen. Om de bruikbaarheid van het MER voor het te ontwikkelen integrale monitoringsinstrument te vergroten is het nodig dat de scores voor zowel effecten als voor doelbereik navolgbaar en reproduceerbaar zijn. Dat is naar oordeel van de Commissie nu in het MER nog onvoldoende het geval. Door deze verbeterslag alsnog te maken, kan de provincie de informatie uit het MER benutten om de vinger aan de pols te houden, en zowel de effecten als het behalen van de doelen goed in de gaten te houden.

Waarom dit m.e.r.?
De provincie Limburg wil in de Omgevingsvisie een samenhangende visie voor de lange termijn vastleggen, waarin de strategische beleidskeuzes voor de fysieke leefomgeving staan. De omgevingsvisie stelt kaders voor m.e.r.-(beoordelings)plichtige activiteiten en heeft mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden. Daarom is bij de voorbereiding van de omgevingsvisie een MER opgesteld.

Wat is de rol van de Commissie?
De onafhankelijke Commissie m.e.r. is bij wet ingesteld en adviseert over de inhoud en de kwaliteit van het MER. Zij stelt voor ieder project een werkgroep samen van onafhankelijke deskundigen. De Commissie schrijft geen milieueffectrapporten, dat doet de initiatiefnemer. Initiatiefnemer voor de visie zijn Gedeputeerde Staten van Limburg. Het bevoegd gezag, in dit geval Provinciale Staten, besluit over de Omgevingsvisie.

De samenstelling en de werkwijze van de werkgroep van de Commissie en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt door nummer 3407 op www.commissiemer.nl in te vullen in het zoekvak.

2. Toelichting op het oordeel en aanbevelingen voor de vervolgstappen

In het vervolg van het advies licht de Commissie haar beoordeling toe. Aan deze beoordeling koppelt ze aanbevelingen. Sommige van die aanbevelingen zijn opgenomen in een tekstkader en andere niet. Staan ze in een kader, dan is het uitvoeren ervan essentieel voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij het besluit over de omgevingsvisie. Is dit niet het geval, dan zijn ze bedoeld om de kwaliteit van de besluitvorming -nu en in de toekomst- te verbeteren.

[4] De provincie heeft gedurende de periode dat de Commissie het MER heeft getoetst een notitie opgesteld waarin het vervolg wordt omschreven. Zie hierover verder §2.4 van dit advies.

2.1. Hoe is bestaand en recent beleid meegenomen?

In het MER wordt niet altijd duidelijk onderscheiden wat het beleid tot nu toe is, welk beleid onderdeel uitmaakt van de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering), en wat nieuw beleid is. Dit roept vragen op over:

- Welk beleid is als vaststaand beleid verondersteld?
- Hoe is omgegaan met zeer recent vastgesteld beleid, waarvan de vraag is of dit onder vaststaand beleid mag worden gerekend?

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aan te geven welk beleid wordt verondersteld bij de autonome ontwikkeling, welk beleid kort voor de nota is vastgesteld (maar nog niet in uitvoering is), en wat nieuw beleid is. Betrek hierbij ook dat recent vastgesteld beleid, dat nog niet in uitvoering is, formeel als “nieuw” beleid beschouwd moet worden.

De Commissie adviseert hierbij mee te nemen welke beleidsevaluaties de voorbije periode hebben plaatsgevonden, wat daarvan de uitkomsten zijn geweest en welke de *lessons learned* zijn die voor de visie kunnen worden benut.

2.2. Laat kansen en risico’s van beleid duidelijk zien

Het MER geeft een overzicht van mogelijke kansen en risico’s van het voorgenomen beleid voor verschillende aspecten van People, Planet en Prosperity. De Commissie heeft bij dit overzicht de volgende opmerkingen:

- Omdat onduidelijk is (zie §2.1 van dit advies) voor welke voornemens kansen en risico’s zijn bepaald, is de vraag wat dat betekent voor de inschatting daarvan, en of overzicht van kansen en bedreigingen compleet is.
- Omdat dat onduidelijk is voor welke voornemens kansen en risico’s zijn bepaald, zijn deze niet altijd navolgbaar. Desondanks bevatten de kansen en risico’s waardevolle inzichten op die in de tekst van het MER zijn opgenomen. In de samenvattende tabel zijn de scherpe kantjes van deze analyse echter verdwenen. Dit komt omdat risico’s en kansen tegen elkaar zijn weggestreept, en er onder aan de streep vooral kansen over lijken te zijn.

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aanvullende informatie in het MER op te nemen.

- Geef hierbij aan welke onderdelen van de visie in het MER op kansen en risico’s zijn onderzocht en welke niet, geef ook de motivatie hiervoor aan. Geef aan of dit voortgezet, recent vastgesteld of nieuw beleid is.
- Pas de tabel aan en gebruik daarbij als basis de tekst van het MER, en daarbij in de samenvatting ook de risico’s en kansen volledig en apart van elkaar weer te geven.

Het huidige overzicht van kansen en risico’s in het MER zal eventueel opnieuw beoordeeld moeten worden, als blijkt dat niet alle onderdelen van de visie met mogelijke milieugevolgen mee zijn genomen. Geef aan:

- welke beleidsvoornemens op kansen en risico’s zijn onderzocht (en welke niet);
- hoe op basis daarvan de kansen en risico’s bepaald zijn.

2.3. Passende beoordeling natuur

Het MER beschrijft dat de visie netto positieve effecten op beschermde natuur zal hebben maar ook dat bestaande natuur onder druk staat en dat flinke maatregelen nodig zijn. Ook beschrijft het MER dat in sommige natuurgebieden de natuur negatieve effecten kan verwachten door de visie. Vanwege deze mogelijke (lokale) problemen is het wettelijk nodig een zogenaamde Passende beoordeling uit te voeren. Hierin worden per gebied de risico's ingeschat en wordt bekeken of de problemen in principe oplosbaar zijn. Deze beoordeling ontbreekt nu. De beoordeling in het MER gaat ervanuit dat met het bestaande en nog in te zetten beleid Natura 2000 in Limburg in kwaliteit vooruit zal gaan en calculeert het succes van het beleid daarmee al in. Dit is echter niet aannemelijk gemaakt, zeker niet voor elk van de gebieden afzonderlijk.

De Commissie adviseert voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie een Passende beoordeling op te stellen, waarin per Natura 2000-gebied wordt beschreven welke problemen er in het gebied spelen die het halen van een gunstige staat van instandhouding in de weg staan, en globaal aan te geven of en hoe deze knelpunten oplosbaar zijn.

2.4. Het milieubelang in de uitwerking met monitoring en m.e.r.

Milieubelang in vervolgbesluiten

Het MER geeft aan dat straks 'Limburgse principes' en een aantal ambities onder de 12 beleidsthema's worden uitgewerkt in programma's en regiodeals. Met de inzet van m.e.r. kunnen het milieubelang en de mogelijke betere oplossingen met het oog op het milieu binnen het programma worden meegewogen. Het is goed om in de toekomstige milieueffectrapportage niet alleen de milieueffecten van elk programma op zich, maar ook de gevolgen (kansen en risico's) van elk programma voor de andere programma's van de provincie in beeld te brengen. Zo kan het milieubelang integraal blijven meewegen in de uitwerking in zowel direct volgend beleid als in een eventuele update van de visie.

De provincie heeft gedurende de periode dat de Commissie het MER heeft getoetst een notitie opgesteld waarin het vervolg wordt omschreven. Hierin is weliswaar aangegeven dat de Limburgse principes en beleidsthema's zullen meewegen in vervolgbesluiten, maar is nog niet concreet gemaakt *hoe* de integrale samenhang op besluitvormingsniveau wordt geborgd, voor welke besluiten, en hoe het milieubelang volwaardig kan meewegen bij deze besluiten.

De Commissie geeft hierbij ter overweging dat alles uitwerken in afzonderlijke programma's het gevaar kan hebben dat toch niet integraal maar relatief sectoraal zal gaan worden gewerkt. Essentieel is om komende besluiten voor verschillende thema's in samenhang te nemen; milieueffectrapportage kan daarbij behulpzaam zijn, net als een integraal monitoringsysteem (zie hierna). Ook kunnen grote opgaven soms reden zijn een volgende stap te zetten naar volgende, meer integrale en concrete versie van omgevingsvisie (zie ook §2.5 van dit advies).

Geef daarom voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie aan hoe het milieubelang in op de visie volgende besluiten volwaardig en integraal kan meewegen, bijvoorbeeld doordat ook hiervoor de milieueffectrapportage (m.e.r.) zal worden ingezet.

Integrale monitoring en de beleidscyclus

De monitoring van de omgevingskwaliteit is een veelomvattende taak, omdat daarmee de vinger aan de pols gehouden kan worden hoe de autonome ontwikkelingen uitpakken en of bestaand of nieuw beleid erin slaagt om die op te vangen op zodanige wijze dat de kernwaarden en omgevingskwaliteiten behouden of mogelijk zelfs versterkt kunnen worden.

Om deze integrale besluitvorming ook programma-overstijgend mogelijk te maken is in het MER aangegeven dat een monitoringsysteem wordt opgezet. De Commissie onderschrijft de noodzaak daarvan. De brede opzet van de visie en het MER geeft een goede basis voor een breed opgezet monitoringsprogramma met uiteraard veel oog voor de milieueffecten. In het monitoringssysteem zal worden gecheckt of de doelen worden bereikt en wat de milieueffecten van beleid zijn en of deze binnen afgesproken kaders blijven. Door in lijn met de beleidscyclus uit de Omgevingswet de resultaten van de programma's en de monitoring weer terug te vertalen in de volgende versie van de omgevingsvisie, wordt de integraliteit gewaarborgd en blijft de visie actueel. Het is echter nog niet duidelijk hoe vaak en door wie deze monitoring wordt uitgevoerd.

Monitoring en bijsturing hebben vooral nut als dit regelmatig gebeurt, zowel overkoepelend op het niveau van de hele omgevingsvisie als binnen de programma's. Passend in het streven naar een transparante overheid beveelt de Commissie aan dit in de openbaarheid te doen. Zo kunnen maatschappelijke omgeving, bestuurders en volksvertegenwoordiging de vinger aan de pols houden en waar nodig (gezamenlijk vanuit de eigen verantwoordelijkheid) een stap extra zetten.

De Commissie adviseert daarom voorafgaand aan het besluit over de omgevingsvisie de monitoring inhoudelijk en procesmatig globaal verder uit te werken.

Beoordelingskader in MER en voor monitoring

Voor de bruikbaarheid als monitoringsinstrument nodig is dat de effectbeoordeling navolgbaar en reproduceerbaar is. Dat is naar het oordeel van de Commissie in het huidige MER nog onvoldoende het geval. Een reproduceerbare methode waarborgt dat over twee, vier of tien jaar de beoordeling op dezelfde manier kan worden gedaan en relevante veranderingen zichtbaar worden. Ook is het logisch dat grote kansen en risico's, doelbereik en effecten als belangrijkste indicatoren terugkomen in de monitoring. Hierna adviseert de Commissie zaken verder uit te werken naar criteria, zodat dit een gedegen basis kan vormen voor de integrale monitoring:

- **Afstemmen beoordelingskaders.** De Commissie adviseert het integrale monitoringssysteem verder uit te werken, na afstemming van alle indicatoren. Maak daarbij een duidelijk onderscheid tussen doelbereikparameters en effectparameters. Neem daarbij alle belangrijke indicatoren op, vooral die indicatoren die aansluiten bij doelbereik en die ook benoemd zijn als kans of risico. Met een dergelijk 'dashboard van de leefomgeving' kan de Provincie op deze wijze tijdig bijsturen als de opgaven of de kerntaken van de Provincie in gevaar komen of niet worden gehaald.
- **Navolgbaarheid conclusies**. Zorg dat de conclusies reproduceerbaar zijn. Geef bijvoorbeeld aan welke indicatoren worden gemeten en welke bronnen zijn gebruikt. Geef ook aan welke rol expert judgement hierbij speelt. Om te zorgen dat anderen

straks het monitoringssysteem kunnen volgen of reproduceren hoe deze scores tot stand zijn gekomen, is het nodig om de beoordelingswijze meer in detail weer te geven.

2.5. Overweging: concreter worden zodat milieubelang volwaardig kan meewegen

De Commissie geeft de provincie Limburg in overweging om in het vervolg, zowel richting uitwerking als richting een eventuele volgende versie van de omgevingsvisie, concreter te worden zodat de haalbaarheid beter getoetst kan worden. Door met beleidsuitgangspunten en de “Limburgse principes” in de hand integraler naar de knelpunten en mogelijk oplossingen te kijken, kan bepaald worden of door slimme combinaties doelen gehaald worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan combinaties van klimaatmaatregelen, recreatie, gezonde leefomgeving, natuurdoelen en natuurinclusieve landbouw. Met deze concretere uitwerking is het, door te kijken welke ambities echt niet samengaan, mogelijk om keuzes in beeld te brengen. Het ten behoeve van de nota R&D opgestelde dilemma-document geeft hiervoor een goede aanzet en ook het MER geeft aan waar knelpunten zijn en waar ambities strijdig kunnen zijn.

Vervolgens kunnen de gekozen ambities uitgewerkt worden in strategische doelen en vervolgens in (alternatieven voor) concrete besluiten en maatregelen en kunnen milieueffecten bepaald worden. Ook hier is het essentieel besluiten in samenhang te bezien en te nemen, om daarmee kansen op synergie te kunnen benutten en risico’s op tegenstrijdigheden te verkleinen. Deze maatregelen kunnen vervolgens een plek krijgen in programma’s, in voorkeursbeslissingen en in regio-deals. De Commissie ziet het, zoals gezegd in hoofdstuk 1, als essentieel dat, net als in het MER ook is aangegeven, te beschrijven hoe het milieubelang straks bij deze besluiten een volwaardige rol zal spelen.

BIJLAGE 1: Projectgegevens toetsing

Toetsing door de Commissie

De Commissie bestaat uit een werkgroep van deskundigen. Deze werkgroep beoordeelt of het MER de benodigde milieu-informatie bevat en of deze juist is. Als er informatie ontbreekt of onjuist is, beoordeelt de Commissie of zij die essentieel vindt. Dat is het geval als aanvullende informatie in haar ogen kan leiden tot andere afwegingen. Dan adviseert de Commissie de ontbrekende of gecorrigeerde informatie alsnog beschikbaar te stellen, voordat het besluit wordt genomen. Meer informatie over de Commissie en over haar werkwijze vindt u op onze website.

Samenstelling van de werkgroep

Bij dit project bestaat de werkgroep uit:
drs. John Dagevos
dr. Roeland During
ir. Tilly Fast
drs. Sjef Jansen
dr. Michiel van Pelt
drs. Marieke van Rhijn (voorzitter)
drs. Willemijn Smal (secretaris).

Besluit waarvoor dit milieueffectrapport is opgesteld

Provinciale Omgevingsvisie Limburg.

Waarom wordt hiervoor een milieueffectrapport opgesteld?

Voor activiteiten die grote milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een MER vereist zijn. De bijlagen C en D bij het Besluit milieueffectrapportage geven aan om welke activiteiten het gaat. Voor deze procedure gaat het in ieder geval om de activiteiten C en D14 (veehouderijen), D03.2 (werken inzake kanalisering of ter beperking van overstromingen), D11.2 (stedelijke ontwikkelingsprojecten), D11.3 (industrieterreinen), D11.4 (project voor het gebruik van niet in cultuur gebrachte gronden of semi-natuurlijke gebieden voor intensieve landbouw), D22.2 (windturbineparken) en D43 (permanente race- en testbanen voor gemotoriseerde voertuigen). Een MER is ook nodig omdat mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden optreden die in een Passende beoordeling moeten worden beschreven. Daarom wordt een plan-MER opgesteld.

Bevoegd gezag besluit

Provinciale Staten van Limburg.

Initiatiefnemer besluit

Gedeputeerde Staten van Limburg.

Bevoegd gezag m.e.r.-procedure

Provinciale Staten van Limburg.

Waar vind ik de stukken die de Commissie heeft beoordeeld?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.commissiemer.nl projectnummer 3407 in te vullen in het zoekvak.

Commissie voor de milieueffectrapportage
A. v. Schendelstraat 760
3511 MK Utrecht

t 030-2347666
e mer@eia.nl
w commissiemer.nl

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. 06 22976213
E. lex.runia@anteagroup.com

www.anteagroup.nl

Copyright © 2020
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Bijlagerapport

Bijlage bij het MER Omgevingsvisie Limburg

projectnummer 0453529.101
definitief
25 augustus 2020

Understanding today.
Improving tomorrow.

Bijlagerapport

projectnummer 0453529.101

definitief
25 augustus 2020

Auteurs
L.T. Runia
P.J. Verhoeven
W. Daggenvoorde

Opdrachtgever
Provincie Limburg
Limburglaan 10
6229 GA MAASTRICHT

datum vrijgave	beschrijving revisie	goedkeuring	vrijgave
25-08-2020	definitief	J. Fuite	H.A.M. van de Wetering

Inhoudsopgave

		Blz.
1	**Inleiding**	**1**
1.1	Aanpak	2
1.2	Gebruikte informatiebronnen	3
1.3	Algemene informatie	3
2	**Relevante exogene trends**	**4**
2.1	Demografische trends	4
2.2	Economische ontwikkeling	5
2.3	Gezonde leefomgeving	6
2.4	Infrastructuur en bereikbaarheid	7
2.5	Energietransitie	8
2.6	Landbouwtransitie	8
2.7	Klimaatverandering	9
2.8	Bodem, water en ondergrond	10
2.9	Technologisering van de samenleving	11
3	**Gezonde, veilige leefomgeving**	**12**
3.1	Huidige situatie	12
3.1.1	Luchtkwaliteit	12
3.1.2	Geluid	15
3.1.3	Bodemaspecten	19
3.1.4	Externe veiligheid	19
3.1.5	Straling	20
3.1.6	Verkeersveiligheid	20
3.1.7	Hoogwaterveiligheid en wateroverlast	22
3.1.8	Leefklimaat (hittestress)	23
3.2	Referentiesituatie	25
4	**Aantrekkelijke leefomgeving**	**31**
4.1	Huidige situatie	31
4.1.1	Kwaliteit woongebieden	31
4.1.2	Kwaliteit landelijk gebied	33
4.1.3	Vervuiling/verloedering	35
4.2	Referentiesituatie	37
4.3	Beoordeling	37
5	**Wonen**	**41**
5.1	Huidige situatie	41
5.1.1	Woningvoorraad in balans (aantal & kwaliteit)	41
5.1.2	Kwaliteit woning (energetisch / bouwkundig / levensloopbestendig)	45
5.2	Referentiesituatie	45
5.3	Beoordeling	46

6	**Sociaal**	**50**
6.1	Huidige situatie	50
6.1.1	Sociale levendigheid	50
6.1.2	Sociale veiligheid	50
6.1.3	Sociale cohesie	51
6.1.4	Voorzieningenniveau	51
6.2	Referentiesituatie	52
6.3	Beoordeling	53
7	**Ecologisch kapitaal**	**57**
7.1	Huidige situatie	57
7.1.1	Kwaliteit Natura 2000-gebieden	57
7.1.2	Kwaliteit Natuurnetwerk	62
7.1.3	Samenhang Natuurnetwerk (mogelijkheden migratie/adaptatie flora & fauna)	64
7.1.4	Biodiversiteit	64
7.2	Referentiesituatie	71
7.3	Beoordeling	74
8	**Energie & Grondstoffen**	**78**
8.1	Huidige situatie	78
8.1.1	Emissie broeikasgassen / aandeel duurzame energie	78
8.1.2	Energiegebruik	86
8.1.3	Gebruik grondstoffen / circulariteit	87
8.2	Referentiesituatie	90
8.3	Beoordeling	92
9	**Bodem, water & ondergrond**	**96**
9.1	Huidige situatie	96
9.1.1	Kwaliteit diepe grondwater	96
9.1.2	Kwaliteit oppervlaktewater	99
9.1.3	Grondwaterstanden	100
9.1.4	Bodem- en grondwaterkwaliteit (chemisch / fysisch)	104
9.1.5	Bodemstabiliteit (erosie / beweging)	105
9.2	Referentiesituatie	106
9.3	Beoordeling	107
10	**Historisch kapitaal**	**109**
10.1	Huidige situatie	109
10.1.1	Archeologische waarden	109
10.1.2	Gebouwd erfgoed	112
10.1.3	Aardkundige waarden	114
10.1.4	Historisch landschappelijke waarden	114
10.2	Referentiesituatie	116
10.3	Beoordeling	116

11	**Vestigingsklimaat**	**119**
11.1	Huidige situatie	119
11.1.1	Werklocaties en arbeidspotentieel in balans	119
11.1.2	Arbeidspotentieel	122
11.1.3	Bereikbaarheid werklocaties	123
11.1.4	Topsectoren	124
11.2	Referentiesituatie	126
11.3	Beoordeling	126
12	**Werk en inkomen**	**130**
12.1	Huidige situatie	130
12.1.1	Gemiddeld besteedbaar inkomen	130
12.1.2	Omvang van de werkgelegenheid	130
12.1.3	Werkgelegenheid in balans (ruimtelijk / opleidingsniveau)	135
12.2	Referentiesituatie	136
12.3	Beoordeling	136
13	**Opleiding & netwerken**	**140**
13.1	Huidige situatie	140
13.1.1	Opleidingen en ontplooiingsmogelijkheden	140
13.1.2	Kennisnetwerk	142
13.1.3	Fysieke netwerken (energie / data)	142
13.2	Referentiesituatie	143
13.3	Beoordeling	144
14	**Bereikbaarheid**	**146**
14.1	Huidige situatie	146
14.1.1	Doorstroming (inter)nationale en regionale infrastructuur	146
14.1.2	Multimodale bereikbaarheid	148
14.1.3	Kwaliteit logistieke knooppunten	149
14.1.4	Bereikbaarheid internationaal	150
14.2	Referentiesituatie	151
14.3	Beoordeling	152
15	**Overzicht: Portret van Limburg**	**153**

1 Inleiding

De provincie Limburg is gestart met het opstellen van de ontwerp-Omgevingsvisie. De Omgevingsvisie bevat de strategisch langetermijnvisie voor de provincie. Bij de ontwerp-Omgevingsvisie wordt een MER opgesteld. In het MER wordt het voorgenomen omgevingsbeleid in de ontwerp-Omgevingsvisie beoordeeld op de effecten in de leefomgeving.

Daarvoor is het allereerst nodig om een goed beeld te krijgen van de huidige en verwachte staat van Limburg, met als onderdeel daarvan de voor m.e.r. relevante fysieke leefomgeving. Wat zijn de aanwezige waarden binnen de fysieke leefomgeving? Welke ontwikkelingen verwachten we de komende jaren? En hoe ziet de toekomstige leefomgeving eruit en welke inzichten en aandachtspunten levert dat op? Dit wordt in beeld gebracht aan de hand van een integraal beoordelingskader.

Voor de beschrijving van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving wordt in m.e.r. vaak de term leefomgevingsfoto gebruikt. In dit rapport hanteren we het begrip **Portret van Limburg**. Daarmee bedoelen we dat we een integraal beeld schetsen van de huidige en toekomstige staat van Limburg. Dat beeld is breder dan alleen de fysieke leefomgeving, en beoogt te laten zien welke ontwikkelingen zich de afgelopen jaren hebben voorgedaan en hoe de prognose is voor de toekomst.

Portret van Limburg/Foto van de leefomgeving

In milieueffectrapporten is de afgelopen jaren geleidelijk de term 'Foto van de leefomgeving' geïntroduceerd als een nieuwe naam voor de beschrijving van '**bestaande situatie en autonome ontwikkeling'**.

In dit MER gebruiken we het begrip '**Portret van Limburg'** voor de foto van de leefomgeving. Een portret - zowel geschreven als geschilderd – is namelijk meer dan een registratie, het is tevens een duiding en bedoeld om inzicht te geven, karakteristieken te benadrukken en accenten aan te brengen. Dat is ook het doel van het Portret van Limburg: inzicht geven in de bestaande en toekomstige staat van Limburg, met ook aandacht voor trends, ontwikkelingen en onzekerheden.

Het beoordelingskader voor het portret van Limburg is thematisch opgebouwd. De hoofdthema's volgen de people-planet-prosperity indeling. Een indeling die aansluit bij de accenten die de provincie legt in de ontwerp-Omgevingsvisie. Onder elk hoofdthema hangen vier thema's. In onderstaande tabel is het overzicht van de thema's opgenomen.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving	**Ecologisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**
Aantrekkelijke leefomgeving	**Energie & grondstoffen**	**Werk en inkomen**
Wonen	**Bodem, water & ondergrond**	**Opleiding en netwerken**
Sociaal	**Historisch kapitaal**	**Bereikbaarheid**

1.1 Aanpak

Het Portret bevat op de eerste plaats een beschrijving van negen “exogene” trends. Deze exogene trends gaan over bredere ontwikkelingen die een grote invloed (kunnen) hebben op Limburg, maar niet direct beïnvloedbaar zijn door beleid. Het gaat om maatschappelijke ontwikkelingen, maar ook om ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving, zoals de verandering van het klimaat. De in het Portret behandelde exogene trends gaan over ‘wonen en leefomgeving’, ‘economische ontwikkeling’, ‘infrastructuur en bereikbaarheid’, ‘energietransitie’, ‘landbouwtransitie’, ‘klimaatverandering’, ‘ondergrond’ en ‘technologisering van de samenleving’.

Het Portret van Limburg bevat voor alle aspecten van het beoordelingskader (zoals opgenomen in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau, d.d. december 2019) beschrijvingen van de huidige situatie en van belangrijke trends en ontwikkelingen. Het Portret bevat twaalf beoordelingsaspecten (volgens een People-Planet-Prosperity- indeling).

Het Portret bevat vervolgens voor alle twaalf beoordelingsaspecten een beschrijving van de huidige situatie, de geprognosticeerde autonome ontwikkeling en de daarbij horende onzekerheden (en lokale verschillen). Deze gegevens zijn voor de twaalf aspecten samengevat gevisualiseerd. Daarbij is gebruik gemaakt van figuren, zoals weergegeven in onderstaand voorbeeld voor het aspect ‘Gezonde, veilige leefomgeving’ (Figuur 1.1). Per aspect is tenminste één figuur opgenomen, of (als daar aanleiding voor is), één per regio. In het Portret is de regio-indeling Noord-, Midden- en Zuid-Limburg aangehouden[1] en sluit daarmee aan bij de Ontwerp-Omgevingsvisie.

De figuur biedt inzicht in een drietal aspecten. Deze drie aspecten betreffen de huidige situatie, de autonome ontwikkeling en de bandbreedte van de autonome ontwikkeling. Deze drie aspecten zijn hieronder toegelicht. Iedere figuur wordt vergezeld door een tabel waarin de overwegingen ten aanzien van de drie onderstaande aspecten worden toegelicht.

Huidige situatie
Hoe presteert de provincie Limburg (c.q. de regio) voor dit thema (de hoogte op de y-as). Dit betreft een kwalitatief oordeel op basis van de beschrijvingen van de huidige situatie. Daarbij geldt dat de groene zone in de figuur de meest wenselijke situatie representeert, terwijl de rode zone een situatie representeert die voor het specifieke thema sterk onwenselijk is.

Autonome ontwikkeling
Het verloop van de autonome ontwikkeling. Op basis van trends uit het verleden (de periode 2000 – 2020 in de figuren) in combinatie met autonome ontwikkelingen, exogene trends en vastgesteld beleid van de provincie, wordt een verwachting geprognosticeerd over de wijze waarop de situatie zich voor dit thema ontwikkelt. De x-as in de figuren geeft het verloop in tijd weer, die loopt van 2000 tot 2050. Een stijgende lijn (groene pijl) betekent dat het voor het betreffende aspect in de toekomst beter wordt, een dalende lijn (oranje pijl) duidt op een (risico) van achteruitgang.

Bandbreedte van de autonome ontwikkeling
Omdat het lange termijn voorspellingen van veelal lastig voorspelbare thema’s betreft, bestaan er in de meeste gevallen (grote) onzekerheden. Dit komt tot uiting in de bandbreedte (via blauwe

[1] Noord-Limburg: Beesel, Bergen, Horst aan de Maas, Mook en Middelaar, Peel en Maas, Venlo, Venray.
Midden-Limburg: Nederweert, Weert, Leudal, Roermond, Maasgouw, Roerdalen, Echt-Susteren.
Zuid-Limburg: Beek, Beekdalen, Brunssum, Eijsden-Margraten, Gulpen-Wittem, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Maastricht, Meerssen, Simpelveld, Sittard-Geleen, Stein, Vaals, Valkenburg a/d Geul, Voerendaal.

pijl) en deze kan per thema verschillen. Een andere invulling van de bandbreedte kan ook voortkomen uit lokale verschillen. Wanneer binnen een van de regio's nog grote lokale verschillen voorkomen, komt dit tevens tot uiting in de bandbreedte. Hoe groter de bandbreedte, hoe groter de onzekerheden en/of de verschillen binnen de regio.

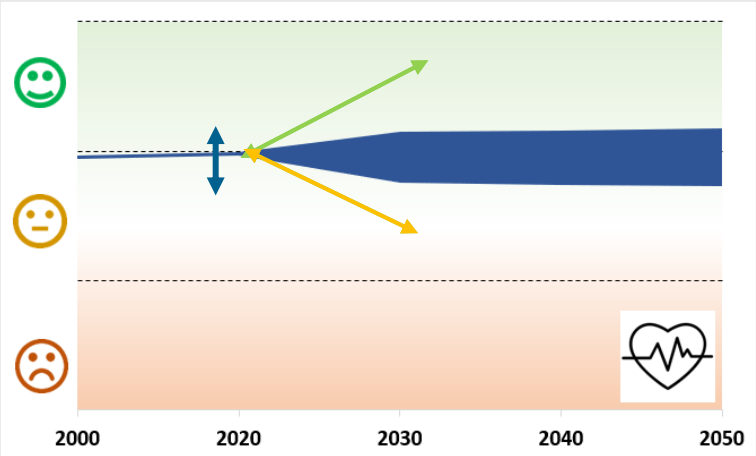

Figuur 1.1: Wijze van visualiseren referentiesituatie

1.2 Gebruikte informatiebronnen

Voor iedere indicator is een verschillende informatiebron gebruikt. Voor veel indicatoren is gebruik gemaakt van databanken van het Rijk, zoals de Atlas voor de leefomgeving, CBS Statline of publicaties van het Planbureau voor de Leefomgeving en Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, als belangrijkste informatiedragers. In veel gevallen is in aanvulling hierop gebruik gemaakt van data en informatie die opgenomen is in provinciale beleidsstukken of databanken.

Sommige data dateert al van enkele jaren geleden. In het geval data ouder is dan 2015 is overwogen om deze wel of niet te presenteren in het rapport. Deze data heeft alleen een plek gekregen in het rapport indien er (1) geen recentere data voor deze indicator beschikbaar is en (2) de data een (met eventuele kanttekening) waarheidsgetrouw beeld geeft van de actuele situatie rondom deze indicator.

Zoals reeds aangegeven in hoofdstuk 2.2 van het MER is bij het opstellen van het Portret van Limburg geen rekening is gehouden met de gevolgen van de corona-crisis. De mogelijke gevolgen van de crisis zijn nog zeer onvoorspelbaar.

1.3 Algemene informatie

Limburg is de meest zuidelijke provincie van het land, in het noorden begrensd door Gelderland, in het noordwesten door Noord-Brabant, in het zuidwesten door België en in het oosten door Duitsland. Limburg telde op 1 januari 2020 1.117.164 inwoners en is daarmee met 519 inwoners per kilometer, na Noord- en Zuid-Holland en Utrecht, de meest dichtbevolkte provincie van Nederland. Zuid-Limburg is met 54% van de inwoners sterker verstedelijkt dan Noord-Limburg (25%) en Midden-Limburg (21%).

2 Relevante exogene trends

Op hoofdlijnen zijn er enkele exogene trends te onderscheiden die een onmiskenbare invloed op de thematische aspecten hebben. Deze exogene trends zijn separaat beschreven in dit hoofdstuk. Relevante exogene trends doen zich voor op het gebied van 'wonen en leefomgeving', 'economische ontwikkeling', 'infrastructuur en bereikbaarheid', 'energietransitie', 'landbouwtransitie', 'klimaatverandering', 'ondergrond' en 'technologisering van de samenleving'. Het betreft voor een groot gedeelte trends en ontwikkelingen die niet exclusief zijn voorbehouden aan Limburg. Het betreft grotere maatschappelijke trends waarmee vrijwel iedere provincie mee te maken heeft.

2.1 Demografische trends

Demografische trends zijn, samen met economische trends, de belangrijkste drijvende krachten achter ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving. Economische groei leidt in principe tot meer energiegebruik, mobiliteit en ruimtebeslag. De demografische trends en welke gevolgen dit heeft voor de fysieke leefomgeving worden hieronder beschreven.

Naar verwachting zal de bevolkingsomvang in de provincie Limburg licht dalen. De bevolking in Zuid-Limburg zal met name afnemen, maar deze regio blijft desondanks een stuk dichtbevolkter dan Noord- en Midden-Limburg. In de drie regio's spelen vergelijkbare trends ten aanzien van de leeftijdsopbouw van de bevolking. Het aantal ouderen (65 jaar en ouder) neemt toe en het relatieve aandeel van ouderen stijgt daardoor sterk. Het aantal en aandeel van de jongere bevolkingsgroepen daalt licht.

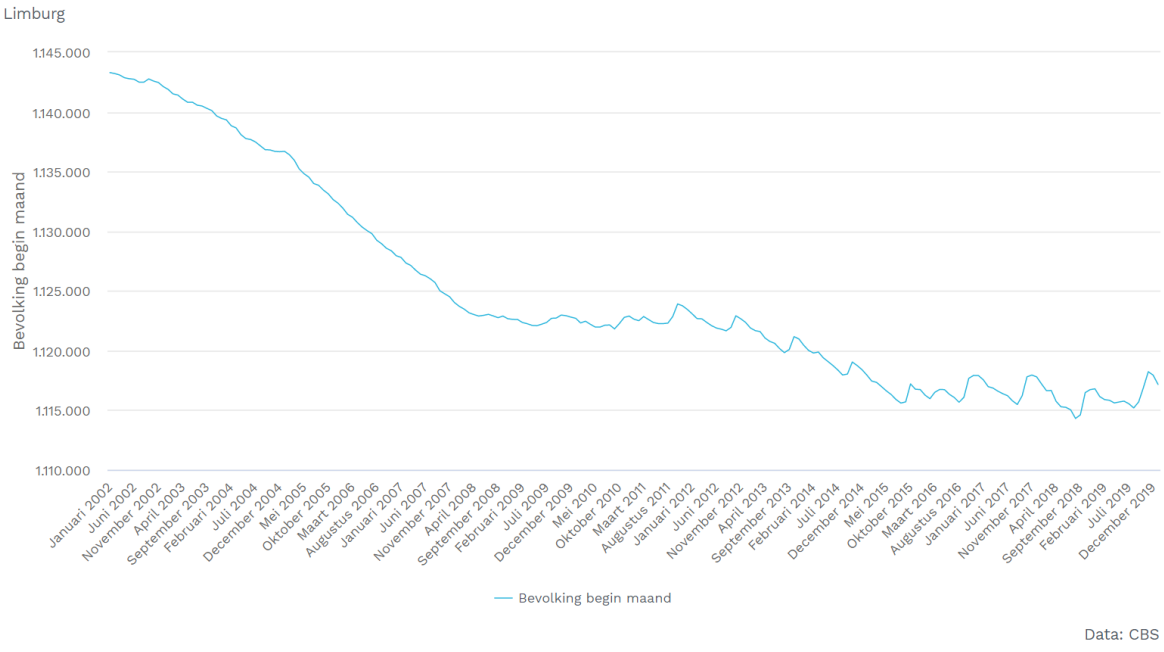

Figuur 2.1: Bevolkingsontwikkeling Limburg 2002-2019 (bron: CBS)

Huishoudens zullen gemiddeld kleiner worden. Het aantal huishoudens in Noord- en Midden-Limburg zal toenemen tot 2035. In Zuid-Limburg wordt, ondanks de huishoudensverdunning, deze groei niet verwacht. De stijging van het aantal huishoudens in Noord- en Midden-Limburg

ontstaat door een toename van het aantal huishoudens van ouderen (65 jaar en ouder). Dit zal leiden tot een stijging van de vraag naar levensloopbestendige woningen in stedelijk gebied en grotere landelijke kernen. Om aan de vraag te kunnen voldoen is omvorming van bestaande woningen of vervangende nieuwbouw noodzakelijk (door middel van inbreiding en transformatie). Relevant voor Zuid-Limburg is de functie van universiteitsstad Maastricht, welke ervoor zorgt dat het vertrekoverschot van jongeren (op regionaal schaalniveau) in Zuid-Limburg minder groot is dan in andere krimpregio's in Nederland. Na 2035 is de verwachting dat er een krimp van het aantal huishoudens zal optreden in Zuid-Limburg. In Noord- en Midden-Limburg zal rond 2035 het aantal huishoudens stabiliseren.

2.2 Economische ontwikkeling

Economische trends zijn, samen met demografische trends, de belangrijkste drijvende krachten achter ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving. Economische groei leidt bijvoorbeeld tot meer energieverbruik, mobiliteit en ruimtebeslag. De economie staat in nauw verband met technologische ontwikkelingen. Zo wordt de arbeidsproductiviteit verhoogd door technologie en innovatie. Daarnaast draagt technologie (in combinatie met thema's zoals omgevingskwaliteit en leefstijl) bij aan de verhoging van de levensverwachting. Tot slot kan de impact die economische groei heeft op de fysieke leefomgeving beperkt worden door technologie (denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van schonere mobiliteit). De mate waarin technologie de arbeidsproductiviteit, levensverwachting en impact op de fysieke leefomgeving beïnvloed is echter onzeker.

Sectorale verschuivingen

Er is een aantal trends die de economische ontwikkeling in de provincie Limburg kunnen beïnvloeden. Ten eerste is volgens het CBP de verwachting dat het aantal banen in de kwartaire sector (de niet-commerciële dienstverlening zoals openbaar bestuur, onderwijs en zorg) zal toenemen vanwege de vergrijzing en de daarbij behorende stijging van de zorgvraag. Ook wordt er een groei verwacht van de ICT en de communicatiesector. Ten tweede kunnen schaalvergroting, verdere mechanisering van de landbouw en stoppende landbouwbedrijven leiden tot een kwantitatieve afname van de werkgelegenheid in de landbouwsector. Tot slot wordt een afname van de werkgelegenheid in de industriesector verwacht. Dit komt voornamelijk door verplaatsing naar landen waar productie goedkoper is, maar ook door de verwachte toenemende verstedelijking. Een klein deel van de zware industrie zal hierdoor worden verdrongen en zich verplaatsen naar locaties met meer (milieu)ruimte.

Samenhang demografische ontwikkeling – economische ontwikkeling

De verwachte demografische ontwikkelingen hebben een impact op de economie. Er wordt voorspeld dat de beroepsbevolking (het deel van de bevolking tussen de 15 en 75 jaar dat minstens 12 uur per week betaald werk verricht of op zoek is naar werk) in absolute omvang zal afnemen, terwijl het deel van de bevolking dat niet wil of kan werken zal toenemen. Een belangrijke oorzaak voor deze ontwikkeling is de vergrijzing. Hiermee zal de verhouding tussen de beroepsbevolking en het aantal niet-actieven dalen.

Voor de relatie tussen deze cijfers en de arbeidsmarkt is relevant in welke mate migratie de autonome bevolkingsontwikkeling in opwaartse lijn kan beïnvloeden. Ook in krimp- of anticipeerregio's overtreft de immigratie de emigratie nog vaak. In Limburg zijn er bijvoorbeeld gemeenten waar veel Poolse arbeidsmigranten zijn gevestigd en Maastricht trekt veel internationale studenten.

Geconstateerd wordt dat de balans tussen werkvragers en werkaanbieders op dit moment niet goed is en verder dreigt te verslechteren. Belangrijke factor is de bevolkingskrimp die de regio in

een neerwaartse spiraal kan brengen. Hierom trekken voornamelijk jongeren weg of keren na hun opleiding elders in onvoldoende mate terug. Bedrijven vestigen zich ergens primair om markttechnische redenen. Belangrijke voorwaarden zijn dan naast bereikbaarheid, voldoende en kwalitatief passende ruimte en arbeidspotentieel. Dat laatste kan een probleem zijn, niet alleen voornieuwe bedrijven, maar ook voor reeds gevestigde bedrijven. Dit kan de diversiteit aan banen beperken. Dit lijkt meer te gelden voor de lagere en middelbare functies, omdat het aantrekken van kenniswerkers door interessante baanproposities, in combinatie met kwaliteit leefomgeving, doorslaggevend zijn. De bedrijven zijn niet per definitie aangewezen op de regionale reeds aanwezige arbeidskrachten. Desondanks is er geen overmatige verplaatsing van bedrijven naar elders waarneembaar. Tegenover vertrekkende bedrijven staan de laatste jaren zelfs meer nieuwvestigende bedrijven. Dit lijkt vooral te maken te hebben met die twee andere factoren: bereikbaarheid en ruimte. De ruimte heeft tot op heden geen probleem gevormd, maar als met name de schaalvergroting in de logistiek het komende decennium doorzet, zou dit kunnen veranderen. De laatste jaren is de vraag naar ruimte voor vestiging vrij groot, worden gevraagde grondprijzen gerealiseerd en is ook de waarde van bedrijfsvastgoed stabiel. Zelfs in de Limburgse kantorenmarkt die nog steeds overschotten kent, lijken de prijzen na een aanvankelijke daling, zich de laatste paar jaren te stabiliseren.

Kortom, de economische dynamiek en het functioneren van de arbeidsmarkt zijn met elkaar verbonden en beïnvloeden elkaar. Oplossingsrichtingen voor het vergroten van de bijdragen van krimp- en anticipeerregio's in Zuid-Limburg aan bijvoorbeeld het BNP, kunnen niet anders dan hiermee omgaan.

Ruimtegebruik

Door trends zoals flexwerken en thuiswerken zal het benodigde oppervlak per werknemer afnemen. Hierdoor is er in de toekomst naar verwachting minder kantoorruimte nodig. Daarentegen zullen distributieactiviteiten en de vrijetijdseconomie naar verwachting meer ruimte vragen.

Detailhandel

In de provincie Limburg staan veel winkels leeg, in 2016 was dit circa 11% van het totaal aantal winkels. Sinds 2014 wordt een jaarlijkse groei van het Regionaal Binnenlands Product waargenomen in Limburg, wat het bestedingspotentieel doet toenemen. Het bestedingspotentieel is het totaal aan detailhandelsbestedingen die door inwoners van een bepaald gebied gedaan kunnen worden. Daarnaast trekken plekken zoals het Designer Outlet Center (DOC) in Roermond, de Woonboulevard in Heerlen en de stadscentra van Venlo, Sittard en Maastricht de nodige bezoekers uit omliggende streken en zorgen voor koopkrachttoevloeiing vanuit het buitenland. Echter volgens het Provinciaal Omgevingsplan Limburg wordt een daling van het bestedingspotentieel verwacht van 4% in de periode 2020-2030 op basis van de demografische ontwikkelingen. Los van een eventueel compenserend effect vanuit economisch groeiperspectief is deze ontwikkeling niet bevorderlijk voor het terugdringen van de winkelleegstand, en daar komen de effecten van het online winkelen nog boven op. Voornamelijk in dorpskernen en wijken ligt de opgave om het voorzieningenniveau en daarmee de leefbaarheid zoveel mogelijk op peil te houden.

2.3 Gezonde leefomgeving

Er is steeds meer aandacht voor het aspect gezondheid in de leefomgeving. Een gezonde leefomgeving is een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op de gezondheid zo laag mogelijk is. Meer concreet is een gezonde leefomgeving een leefomgeving die:

- schoon en veilig is;
- uitnodigt tot bewegen, spelen en sporten;

- fietsen, wandelen en OV openbaar vervoer -gebruik stimuleert en zorgt voor goede bereikbaarheid;
- er voor zorgt dat mensen elkaar kunnen ontmoeten;
- rekening houdt met de behoeften van de (toekomstige) bewoners en specifieke bevolkingsgroepen (kinderen, ouderen, chronisch zieken, gehandicapten, lagere inkomensgroepen);
- een goede milieukwaliteit (geluid, lucht, bodem, externe veiligheid) heeft;
- voldoende groen, natuur en water en aandacht voor klimaatadaptatie heeft;
- gezonde en duurzame woningen heeft;
- een aantrekkelijke en gevarieerde openbare ruimte heeft;
- een gevarieerd aanbod aan voorzieningen (bijvoorbeeld woningen, scholen, winkels, cultuur, bedrijven, openbaar vervoersvoorzieningen, sport) heeft.

Het heeft dus zowel betrekking op de fysieke als sociale omgeving.

De leefomgeving waarin mensen wonen, werken en leven heeft invloed op hun gezondheid. Deze invloed kan direct zijn, bijvoorbeeld door de luchtkwaliteit, een drukke weg met een hoog risico op verkeersongevallen of het ontbreken van goede fietsmogelijkheden in een buurt. Maar de omgeving kan ook indirect van invloed zijn op de gezondheid, bijvoorbeeld door stress van geluidhinder of ontevredenheid over de (mensen in de) buurt. Vaak wordt aandacht besteed aan bovenstaande negatieve omgevingsfactoren, terwijl de omgeving ook een positieve invloed kan hebben op de gezondheid oftewel gezondheidsbevorderend kan werken. Zo is er de laatste jaren aandacht voor de (gezondheidsbevorderende) functie van groen in de directe woonomgeving en het optimaliseren van de akoestische kwaliteit van bepaalde plekken in een stad.

Voor een gezonde leefomgeving is het (naast aspecten zoals geluid en hinder), van belang hoe de emissie van stikstofoxyden zich zal ontwikkelen. De emissie van stikstofoxyden heeft effect op zowel het woon- en leefmilieu (luchtkwaliteit) als op natuurgebieden (depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden). Stikstofoxyden ontstaan bij de verbranding van brandstoffen, bijvoorbeeld in verwarmingsketels en in automotoren. Op Europees niveau zijn afspraken gemaakt over het limiteren van de emissies. Daarnaast is de verwachting dat de uitstoot van stikstofoxyden zal afnemen door de ontwikkeling van schoner en duurzamer vervoer.

2.4 Infrastructuur en bereikbaarheid

Mobiliteit zal de komende decennia sterk in ontwikkeling zijn. Door technologische ontwikkelingen, maar ook de wijze waarop de mens deze zal gebruiken, is de verwachting dat er meer verandert dan de afgelopen decennia. Of de auto's volledig zelf gaan rijden is de vraag, maar duidelijk is dat er steeds meer systemen beschikbaar komen die de bestuurder ondersteunen in de 'rijtaak', waardoor efficiency, veiligheid en duurzaamheid verbeteren. En dat geldt niet alleen voor personenauto's, maar ook voor vrachtauto's, treinen, schepen en vliegtuigen. Een van de kernpunten is het gebruik van enorme hoeveelheden data. Voertuigen zullen 'connected' zijn, met elkaar en met systemen die het verkeer en vervoer aansturen. 'Mobility as a Service' (MAAS) zal het wisselen van vervoerswijze vergemakkelijken, net zoals 'synchromodaliteit' dat voor transport en logistiek zal doen. De effectiviteit van deze technologische veranderingen is onder ander afhankelijk van de wijze waarop de mens hiermee zal omgaan. Zullen zij de techniek massaal gebruiken, zullen zij de mogelijkheden van deelsystemen benutten? Inzicht in deze gedragscomponent is net zo belangrijk als technische kennis.
Technologische ontwikkelingen zullen ook zorgen voor de afname van CO2 uitstoot door vervoermiddelen. Welke energiedragers (biobrandstoffen, elektrisch, waterstof, of andere) daarvoor het meest geschikt zijn, is nu nog niet te zeggen.

2.5 Energietransitie

Internationale en nationale doelstellingen

De energievoorziening zal de komende decennia ingrijpend veranderen. Nederland heeft in 2016 het VN-Klimaatakkoord van Parijs ondertekend. Doel van het Klimaatakkoord is om de temperatuurstijging te beperken tot ruim onder 2 graden Celsius in 2050. Om dit te bereiken is een vergaande reductie van CO_2-emissies nodig. De nationale doelen met betrekking tot de energietransitie zijn vastgelegd in het Klimaatwet. In deze wet is vastgesteld dat Nederland in 2030 de uitstoot van CO_2 met 49% heeft verlaagd ten opzichte van 1990. Om dit doel te halen hebben de overheid, bedrijven en maatschappelijke organisaties een Klimaatakkoord gesloten. Hierin is afgesproken om in 2050 de uitstoot van CO_2 met 95% te hebben verlaagd ten opzichte van 1990. Daarnaast moet Nederland eind 2020 ten minste 25% minder broeikasgassen uitstoten ten opzichte van 1990. Een overgang naar een duurzame energievoorziening is van groot belang, vanwege het tegengaan van klimaatverandering. Daarnaast is de energietransitie ook van economisch belang door de afnemende beschikbaarheid van fossiele brandstoffen en de afhankelijkheid van internationale energieleveranciers.

Lokaal niveau

Energiebesparende maatregelen (zoals isolaties) voor gebouwen zullen uitgevoerd worden op basis van een afweging van kosten en baten. De prijzen van (bijvoorbeeld) zonnepanelen zullen naar verwachting verder afnemen. Verder is het de bedoeling dat alle nieuwbouwwoningen ‘gasloos’ (dit betekent zonder aansluiting op het gasleidingennet) worden gebouwd volgens de Wet Voortgang Energietransitie en zullen gaandeweg ook steeds meer bestaande woningen van het gas af worden gehaald.

Bedrijvigheid

Voor bedrijven en (mogelijk in mindere mate) particulieren is de kostprijs van fossiele energie en de terugverdientijd van gemaakte investeringen belangrijk. In relatie daarmee spelen subsidies, fiscale aspecten en financierbaarheid een rol bij afwegingen die bedrijven en burgers maken bij investeringen gericht op het besparen van energie of het installeren van alternatieve energiesystemen.

2.6 Landbouwtransitie

Het aandeel landbouwgrond zal naar verwachting verder afnemen door de omzetting in natuur en ruimte te bieden voor de aanleg van wegen, stedelijke ontwikkelingen en regeneratieve energieopwekking. Dit is geen nieuwe trend, maar zal zich de komende jaren wel voortzetten. Deze ontwikkeling gaat gepaard met een vermindering van het aantal landbouwbedrijven vanwege bedrijfsbeëindigingen met als gevolg verdere schaalvergroting. De gemiddelde omvang van bedrijven neemt hiermee toe. Diverse bedrijven zullen zich meer richten op gespecialiseerde- / nevenactiviteiten in de ‘cross over’ met andere sectoren, zoals zorg, regionale directe afzet (rechtstreekse verkoop van eigen landbouwproducten aan de klant), (verblijfs-)recreatie, natuur- en landschapsonderhoud en dergelijke.

Naar verwachting zal de regelgeving ten aanzien van intensieve veehouderijen verder aanscherpen om emissies van ammoniak, fijnstof en geur te verminderen. Verschillende maatregelen en instrumenten van rijk, provincie en gemeenten zouden tot gevolg moeten hebben dat de emissie uit de veehouderij niet verder toeneemt, maar sterk afneemt. De provincie Limburg heeft dit beleid uitgewerkt in de Uitvoeringsagenda Vitale veehouderij voor een gezonde en duurzame leefomgeving.

De omvang van glastuinbouw zal naar verwachting gelijk blijven. Het gebruik van kleinere kassen voor glastuinbouw neemt af, maar enkele grote glastuinbouwbedrijven zullen zich waarschijnlijk vestigen of doorgroeien in de omgeving van Greenport Venlo. Voor deze kassen bestaan kansen voor het opwekken van duurzame energie middels bijvoorbeeld (ondiepe) geothermie. Een deel van de kleine bedrijven zal naar verwachting verdwijnen. Naast de grotere glastuinbouwgebieden in de regio Venlo hebben we een aantal grote solitaire bedrijven. Onder invloed van het Energie-akkoord zal het energiegebruik door de glastuinbouw worden teruggedrongen en wordt er actief gezocht naar duurzame alternatieve vormen.

De agrarische milieudruk zal tot 2050 waarschijnlijk afnemen door een combinatie van innovatie, sanering en versterking van concepten zoals bijvoorbeeld natuurinclusiviteit en kringloopland-bouw. Daarnaast wordt er vanuit een milieukundig perspectief gekeken naar de ligging van be-drijfslocaties in relatie tot de kwetsbaarheid van de omgeving. De vraag die hierbij centraal staat is: hoe bedrijven hun milieudruk op de omgeving kunnen laten afnemen zonder dat dit ten koste gaat van een gezonde (rendabele) bedrijfsvoering?

2.7 Klimaatverandering

Klimaatverandering heeft een groot effect op de fysieke leefomgeving. Er worden meer tropische dagen en periodes van grote droogte verwacht. Daarnaast wordt er ook meer wateroverlast ver-wacht door het vaker voorkomen van hevige regenbuien. Om deze klimaateffecten te kunnen op-vangen zijn ingrepen nodig in de fysieke leefomgeving. Dit wordt vaak uitgedrukt met de term kli-maatadaptatie. Dit staat voor het proces waarbij de samenleving zich aanpast aan het actuele of verwachte klimaat en de negatieve effecten daarvan, om de schade die gepaard gaat met kli-maatverandering te beperken en de kansen die de klimaatverandering biedt te benutten.

Door het KNMI zijn vier scenario's voor de ontwikkeling van het klimaat opgesteld en uitgewerkt. De mogelijke effecten van deze scenario's (zowel de directe effecten als de afgeleide effecten) zijn in beeld gebracht voor de provincie Limburg in de Klimaateffectatlas[2] (Goossen et, 2010). De klimaatscenario's laten effecten zien op een groot aantal weerskarakteristieken, zoals gemid-delde temperaturen, intensiteit van neerslag en watertekorten in de zomerperiode.

Voor het buitengebied lijken vooral de effecten op neerslag, verdamping en waterbalans het meest relevant. De verwachte toename van de temperatuur is van relatief groter belang voor de stedelijke omgeving vanwege de grotere hittestress die daar kan ontstaan ten gevolge van het 'hitte-eiland' effect in stedelijke gebieden. Daarnaast is ook de mogelijke wateroverlast, bijvoor-beeld als gevolg van hevige regenval, relevant voor de stedelijke omgeving.

Wateroverlast en droogte

Als gevolg van intensieve ontwatering voor de landbouw en de toename van verhard oppervlak is de afgelopen decennia herhaaldelijk wateroverlast opgetreden. Daarnaast kunnen als gevolg van klimaatverandering vaker heftige, kortdurende zomerbuien voorkomen. Deze buien kunnen lo-kaal leiden tot meer water- / modderoverlast.
Een ander gevolg van klimaatverandering is grotere kans op lange(re) perioden van droogte. Droogte kan onder andere effect hebben op natuurgebieden (zowel flora als fauna), de waterre-creatiesector, de landbouwsector, de mogelijkheden voor koelwater (o.a. voor het Chemelot -

[2] De Klimaateffectatlas is een website (https://www.klimaateffectatlas.nl/nl/) waar informatie en kaartmateriaal te vin-den is. De atlas geeft een eerste indruk van de (toekomstige) dreigingen van overstromingen, wateroverlast, droogte en hitte in een gebied. Met de zoomfunctie bestaat de mogelijkheid om naar de eigen gemeente in te zoomen. Voor elk van de thema's zijn verschillende kaartlagen beschikbaar.

terrein en energiecentrales), de bevaarbaarheid van de Maas voor vrachtschepen en de chemische/biologische verontreiniging van het Maaswater, met de daaruit voortvloeiende risico's voor de volksgezondheid en de gezondheid van de fauna en voor stankhinder. Het effect van droogte is echter afhankelijk van de duur van de periode en de aanwezige watervoorraden.

Waterveiligheid

Als gevolg van klimaatverandering worden volgens het KNMI gemiddeld 10-20% hogere piekafvoeren verwacht (een hoogwaterstandstijging van 30 tot 90 centimeter in 2100 bij een gelijkblijvende geometrie van het winterbed). Gebiedsontwikkelingen zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum en het Maasdal ten zuiden van Maastricht moeten bijdragen aan de toekomstige gewenste waterveiligheidssituatie.

2.8 Bodem, water en ondergrond

Afstemming van ruimtegebruik

Vanwege de toenemende druk in de ondergrond neemt de behoefte aan afstemming tussen de kwaliteiten en potenties van de ondergrond, ondergrondse activiteiten en het bovengronds ruimtegebruik toe. Sommige vormen van ondergronds gebruik zijn goed te combineren en kunnen elkaar zelfs versterken (zoals warmte-koudeopslag en grondwatersanering), terwijl andere elkaar juist in de weg kunnen zitten (zoals drinkwaterwinning en geothermie).

De transitie naar meer hernieuwbare vormen van energiewinning zoals warmte-koudeopslag en geothermie, doet de druk in de ondergrond stijgen. Hoewel het gebruik van onderaardse kalksteengroeves voor de winning van kalksteen beperkt is, neemt het gebruik voor andere doeleinden toe, bijvoorbeeld horeca, recreatief gebruik (grotlopen, rondleidingen).

Voormalige stortplaatsen

Er komen steeds meer verzoeken om (gesloten) stortplaatsen niet alleen in te richten voor extensieve recreatie, maar ook open te stellen voor andere ruimtelijke ontwikkelingen. Hierbij gaat het met name om zonne-energie, maar in de toekomst mogelijk ook voor het aanleggen van energiehubs.

Het is van belang de mogelijkheden voor deze ontwikkeling goed te doordenken om schade aan de aangebrachte nazorgvoorzieningen te voorkomen. Te denken valt aan aangebrachte funderingen door de bovenafdichting, maar ook na het aanleggen van een golfbaan, die beschadigd wordt bij het repareren/vervangen van de bovenafdichting.
Als de (uitvoering van de) nazorg in een vroeg stadium wordt betrokken bij de planvorming, dan kan er met aanpassingen worden gewerkt die meervoudig ruimtegebruik wél mogelijk maken. Bij de Louisegroeve zijn bijvoorbeeld innovatieve technieken gebruikt bij de aanleg van het zonnepark. Er zijn verankeringsconstructies voor zonnepanelen toegepast, die ervoor zorgen dat er geen fundering nodig is en daarnaast de druk over een groter oppervlak verdelen. Op deze manier is er geen risico voor de bovenafdichting.

Nieuwe verontreinigingen en zeer zorgwekkende stoffen

Het voorkomen van nieuwe verontreinigingen en de aanpak van zeer zorgwekkende stoffen vraagt om een stevige, blijvende inzet via het brongerichte spoor, gericht op preventie en realisatie van nul-emissies van zeer zorgwekkende stoffen. Er ontstaat bijvoorbeeld een steeds duidelijker beeld van een stof als PFAS, die diffuus verspreid in bodem voorkomt, en mogelijk schadelijk is voor de gezondheid. Voorheen werd PFAS niet meegenomen in bodemonderzoeken, maar er ontstaat steeds meer duidelijkheid over de negatieve milieueffecten van de stof. Dit heeft invloed op de volksgezondheid, maar ook op ruimtelijke ontwikkelingen die met PFAS-houdende

grond te maken hebben. Er is daarnaast een trend waarneembaar van de toename van vreemde stoffen (zoals medicijnen en drugs) in afvalwater. Dit kan om extra inspanningen vragen bij het zuiveren van afvalwater en aanpak bij de bron.

Drinkwater

Naar verwachting van het RIVM zal de vraag naar drinkwater met circa 3% toenemen. De Waterleiding Maatschappij Limburg gaat zelfs uit van een toename van 18% tot 2050.

2.9 Technologisering van de samenleving

Het laatste uitgelichte thema is de technologisering van de samenleving in het algemeen. Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in hoog tempo op, zoals big data, 'smart cities' en 'virtual reality', maar ook andere digitale technieken en communicatie zorgen voor een verdere automatisering en technologisering van de samenleving. Dergelijke ontwikkelingen bepalen in welke mate mensen afhankelijk zijn van hun (fysieke) werkplek, hun auto, een vaste (internet)verbinding en andere zaken die de inrichting van de fysieke leefomgeving bepalen. De afgelopen decennia hebben laten zien dat technologische ontwikkelingen elkaar snel kunnen opvolgen en grote, niet te voorspellen invloed kunnen hebben op de dagelijkse leefomgeving, het gedrag van mensen en op de fysieke leefomgeving.

Big data	Data komt in allerlei vormen, zoals getallen, tekst, audio of video en de hoeveelheid data die verzameld en opgeslagen wordt groeit enorm. Met deze data kunnen steeds meer verbanden en relaties worden ontdekt.
Smart cities	In een smart city wordt de stad bestuurd en beheerd op basis van data. Deze data worden verzameld door sensoren in de stad. Dat kan variëren van strips in het wegdek die de verkeersdrukte meten, luchtsensoren bij huizen die de luchtverontreiniging meten tot sensoren die de doorstroom in het riool bijhouden.
Virtual reality	Een computertechniek waarbij het lijkt alsof je in een andere werkelijkheid bent. Door het opzetten van een speciale bril kan een (toekomstige) omgeving driedimensionaal ervaren worden.

3 Gezonde, veilige leefomgeving

3.1 Huidige situatie

3.1.1 Luchtkwaliteit

De kwaliteit van de lucht wordt bepaald door de aanwezigheid van luchtverontreinigende stoffen. Door onder andere verbrandingsmechanismen en bestrijdingsmiddelen komen verontreinigende stoffen in de atmosfeer. De overheid heeft daarom normen gesteld aan de concentraties en aan het aantal dagen in het jaar dat deze normen overschreden mogen worden. De belangrijkste luchtverontreinigende stoffen zijn fijnstof (PM_{10} en $PM_{2,5}$) en stikstofdioxide (NO_2). De belangrijkste bronnen van uitstoot van luchtverontreinigende stoffen zijn industrie, landbouw en verkeer.

Hoge concentraties van luchtverontreinigende stoffen kunnen luchtwegklachten en hart- en vaatziekten veroorzaken. Vooral kinderen, ouderen of mensen met luchtwegaandoeningen en/of hart en vaatziekten, lopen meer risico op het krijgen van gezondheidsklachten. Een betere luchtkwaliteit levert gezondheidswinst op, ook als de concentraties luchtvervuilende stoffen onder de landelijke norm liggen. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) heeft daarom ook advieswaarden voor de concentraties luchtverontreinigende stoffen aangegeven. In onderstaande tabel zijn de wettelijke normen en de WHO advieswaarden opgenomen.

	Wettelijke normen	WHO advieswaarden
PM_{10}	40 µg/m^3	20 µg/m^3
$PM_{2,5}$	20 µg/m^3	10 µg/m^3
NO_2	40 µg/m^3	40 µg/m^3

Op onderstaande kaartbeelden zijn de jaargemiddelde concentraties van PM_{10} en NO_2 weergegeven. De stof $PM_{2,5}$ is een fractie van PM_{10}. Hierdoor is de verdeling van $PM_{2,5}$ en PM_{10} met elkaar vergelijkbaar. Voor $PM_{2,5}$ is daarom geen kaart opgenomen.

Op zowel Figuur 3.1 als Figuur 3.2 is de structuur van het hoofdwegennet terug te zien in de concentraties. Bij fijnstof (PM_{10}) is ook duidelijk te zien dat de hoge dichtheid aan agrarische bedrijven in met name Noord-Limburg zorgen voor hogere concentraties fijnstof in de lucht. Op enkele plekken in Noord-Limburg wordt de WHO-advieswaarde van 20 µg/m3 overschreden. Bij de concentraties stikstofdioxide springen, naast het hoofdwegennet, ook de stedelijke gebieden eruit. De concentraties NO_2 in de stedelijke gebieden blijft onder de wettelijke grenswaarde en WHO-advieswaarde van 40 µg/m^3.

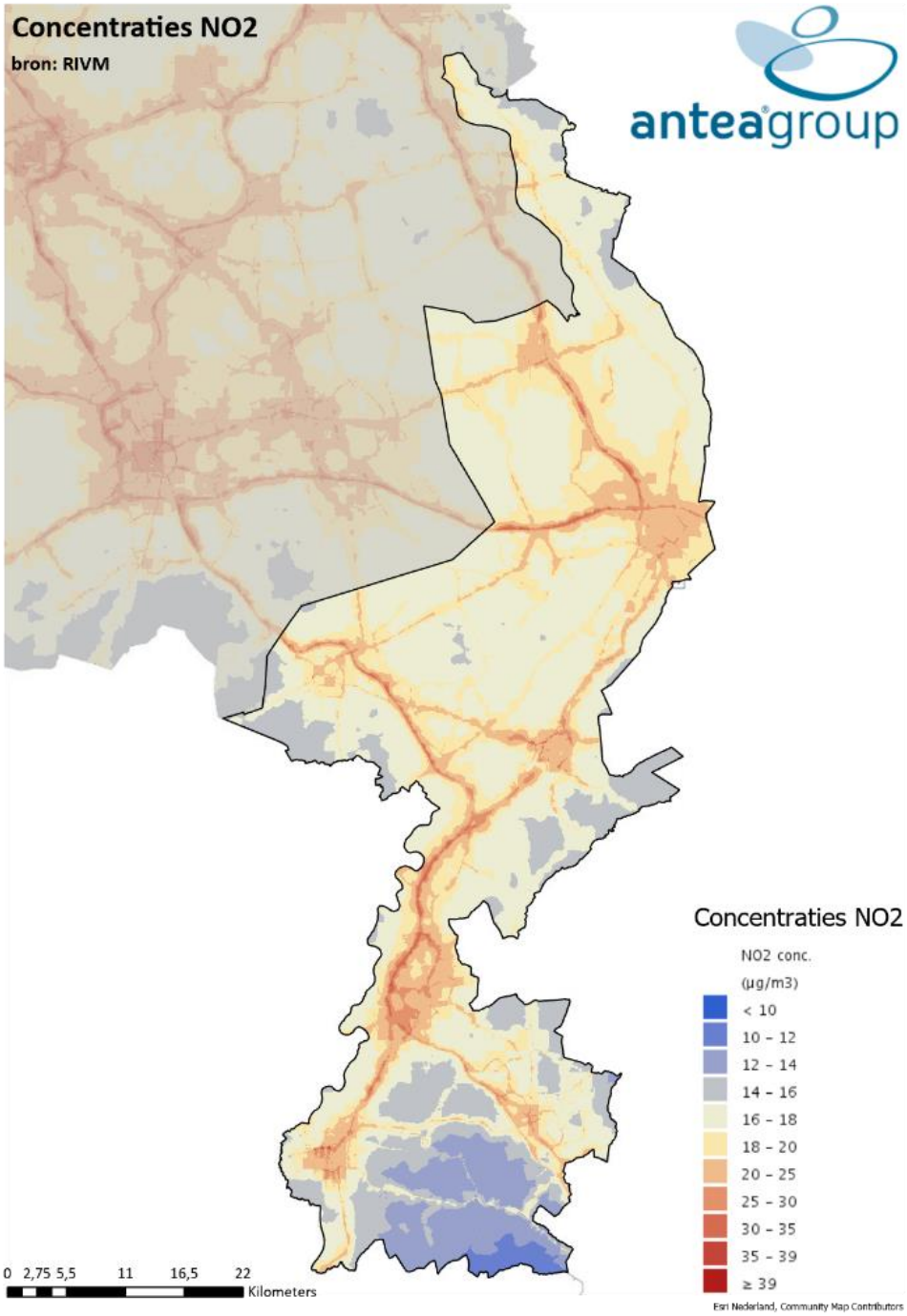

Figuur 3.1 Jaargemiddelde concentraties NO_2

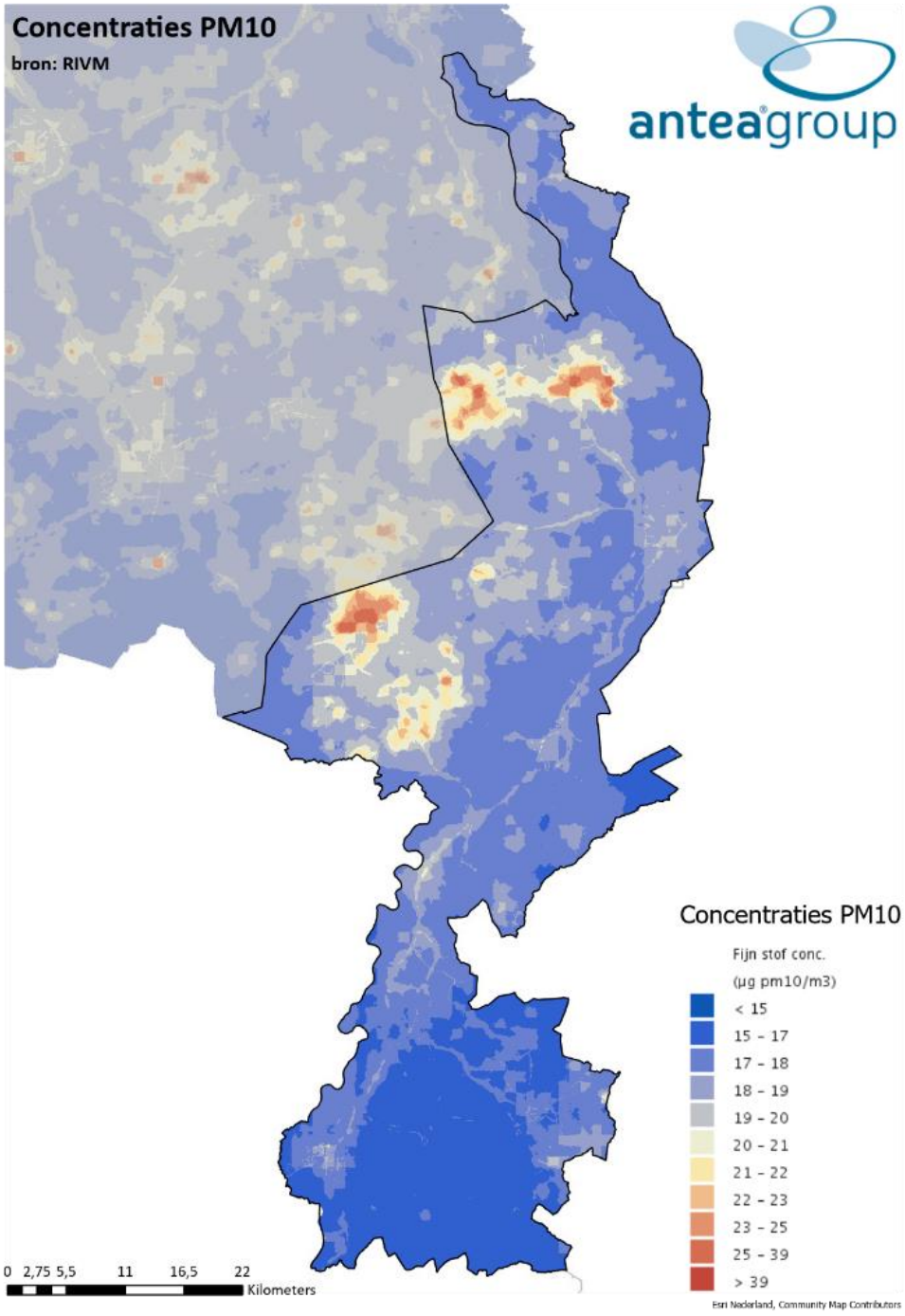

Figuur 3.2 Jaargemiddelde concentraties PM_{10}

Geurhinder

Geur zelf is niet schadelijk voor de gezondheid, maar stank kan wel een slechte invloed hebben op gezondheid. Stoffen kunnen geïrriteerde slijmvliezen of hoofdpijn veroorzaken en geurhinder kan invloed hebben op de kwaliteit van de nachtrust. Geurhinder wordt op lokaal niveau aangepakt.

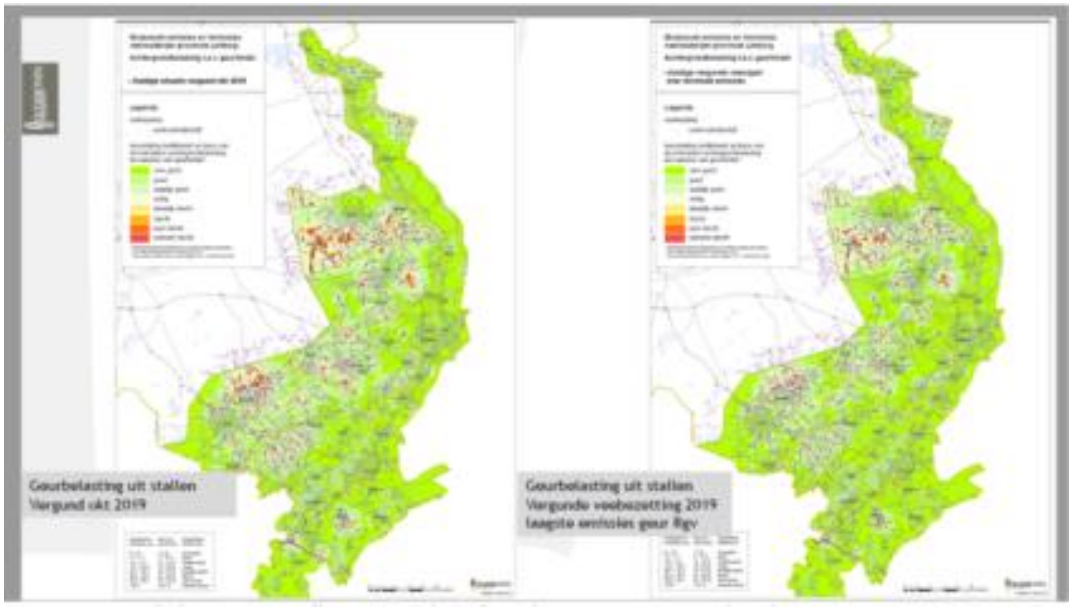

Figuur 3.3 Geurbelasting uit stallen in Noord-Limburg (Bron: Provincie Limburg)

Op landelijke schaal komt geurhinder door de buren (openhaard, houtkachel, allesbrander, barbecue en vuurkorf) vaker voor dan geurhinder afkomstig van landbouw, fabrieken/bedrijven en wegverkeer. Ook in de provincie Limburg ervaren de meeste inwoners geurhinder in hun directe omgeving van openhaarden, houtkachels, allesbranders en barbecues.
De geurhinder door bedrijfsmatige activiteiten is in de afgelopen decennia afgenomen. Dit geldt zowel voor fabrieken en bedrijven als voor de agrarische sector (RIVM, 2016).
In de provincie Limburg, en meest voornamelijk Noord-Limburg, doen zich lokaal knelpunten ten aanzien van geurhinder als gevolg van landbouw voor. In Figuur 3.3 hierboven is zichtbaar dat de geurbelasting uit stallen in gemeenten als Venray lokaal ‘extreem hoog’ beoordeeld wordt.

3.1.2 Geluid

Overlast als gevolg van geluid kan leiden tot gezondheidsklachten. Industrie en transport zijn de voornaamste ‘lawaaimakers’. Daarnaast kunnen tijdelijke activiteiten, zoals evenementen, muziekfestivals of buurtfeesten overlast in de omgeving veroorzaken.

Figuur 3.4 geeft de geluidbelasting van het wegverkeer weer in aantal decibel (dB). De geluidbelasting wordt uitgedrukt in L_{den} ($L_{day\text{-}evening\text{-}night}$), de maat voor de gemiddelde geluidbelasting over een etmaal. De geluidbelasting 's avonds en 's nachts wordt hierbij veel zwaarder meegerekend dan die van overdag, omdat het geluid dan hinderlijker is. Lawaai in een woonomgeving leidt vooral tot hinder en slaapverstoring.

De wet kent niet één harde geluidsnorm voor de geluidbelasting van wegverkeer. De wet benoemt een voorkeurswaarde van 48 dB L_{den} voor gevoelige functies (o.a. woningen) en geeft daarnaast een maximale ontheffingswaarde, afhankelijk van de type woning/functie en omgeving. Dit zijn maximale geluidwaarden voor nieuwe functies, maar zijn ook een handige graadmeter om de geluidsituatie voor bestaande gevoelige functies in beeld te brengen. De WHO-advieswaarde voor gevoelige functies is 53 dB L_{den} en 45 dB L_{night}. Boven deze waarden heeft het wegverkeerslawaai negatieve effecten op de gezondheid.

Voor spoorweglawaai gelden minder strenge normen dan voor wegverkeerslawaai, de voorkeursgrenswaarde is 55 dB L_{den} en er zijn ontheffingen tot 68 dB, in sommige uitzonderlijke gevallen tot meer dan 73 dB mogelijk. De WHO-advieswaarde voor gevoelige functies is 54 dB L_{den} en 44 dB L_{night}. Boven deze waarden heeft het spoorweglawaai negatieve effecten op de gezondheid.

De belangrijkste oorzaken van geluidhinder in Limburg zijn wegverkeer, burenlawaai en vliegverkeer. Binnen het wegverkeer zijn het de wegen met een snelheidsbeperking tot 50 km/u en de brommers en scooters die voor de meeste geluidhinder zorgen. Waarbij het percentage gehinderden hoger is in de provincie Limburg in vergelijking met de rest van Nederland.

Hinder door geluiden van de buren is lastig met beleidsmaatregelen aan te pakken. Dit blijkt ook uit de hindercijfers, die door de jaren heen stabiel blijven. Contactgeluiden (traplopen, slaan met deuren, harde vloeren) en buitenactiviteiten zijn belangrijke oorzaken van geluidhinder.
In Limburg is er geen duidelijke afname in geluidhinder door militair vliegverkeer (in tegenstelling tot de landelijke trend). Dit heeft in Zuid-Limburg voornamelijk te maken met de NATO-vliegbasis in Geilenkirchen in Duitsland.

Geluidhinder door treinverkeer staat in de provincie Limburg niet in de top 3, terwijl het spoor lokaal voor veel geluidhinder kan zorgen. Dit heeft te maken met het kleiner aantal mensen dat in de buurt van het spoor woont ten opzichte van het aantal mensen dat rond wegen woont.

Tabel 3.1: Herkomst van ernstige geluidhinder per provincie in 2016 (procentueel)

	Gron	Frie	Dren	OvIJs	Flev	Geld	Utre	NHol	ZHol	Zeel	NBrab	Limb
ernstige hinder												
Wegverkeer	8,0	4,9	5,3	7,0	7,7	8,7	10,2	9,6	9,9	8,5	10,6	11,5
Railverkeer	2,3	0,5	0,3	2,8	1,7	2,2	2,0	2,5	2,5	0,6	2,3	2,2
Vliegverkeer	2,1	4,2	0,3	1,6	3,6	1,6	4,7	9,3	5,1	1,0	4,4	5,2
Buren	9,9	7,4	6,8	7,6	7,9	7,6	8,5	10,5	9,0	4,8	6,9	7,9
Fabrieken	1,4	0,6	0,3	0,8	2,1	2,7	1,6	1,8	2,1	2,4	2,0	2,1
Bouw	4,0	3,5	0,7	2,5	4,4	3,3	4,6	7,6	5,2	3,3	3,2	4,1
Recreatie	2,6	0,9	0,1	2,2	3,1	3,0	4,8	4,8	3,2	3,1	2,9	3,3

Op Figuur 3.4 is het hoofdwegennet duidelijk zichtbaar, waarbij de WHO-advieswaarde van 53 dB L_{den} wordt overschreden op rijkswegen en provinciale wegen. Ook het spoorwegennetwerk is zichtbaar op Figuur 3.4, waarbij de WHO-advieswaarde van 53 dB L_{den} wordt overschreden. Of de overschrijding van de WHO-advieswaarde voor geluidbelasting hinderlijk is hangt af van de functies die zich rondom het spoor- en wegennet bevinden.

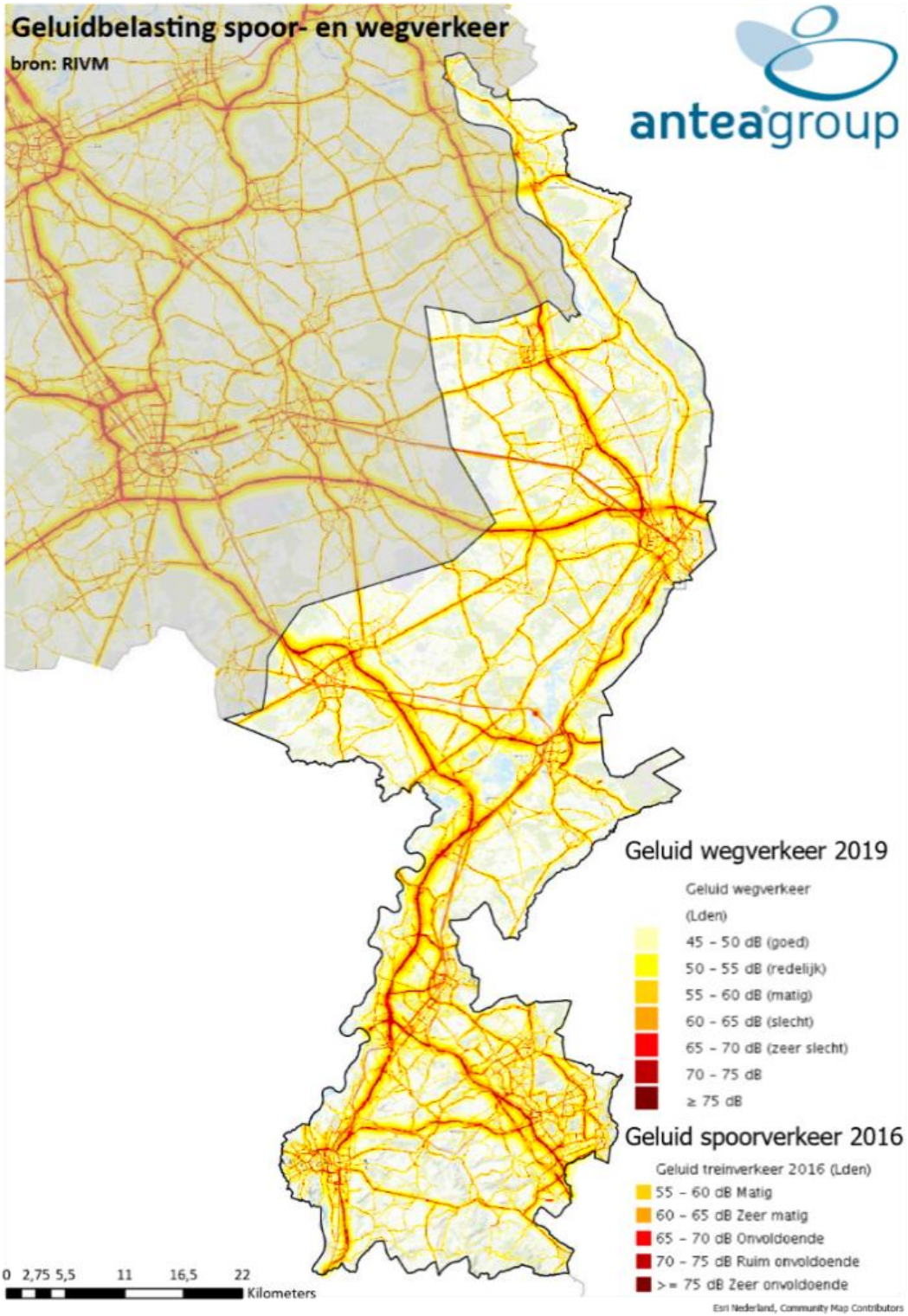

Figuur 3.4 Geluidbelasting van spoor- en wegverkeer (bron: RIVM).

Stiltegebieden

Een stiltegebied is een milieubeschermingsgebied waarin de geluiden van flora en fauna overheersen. Deze gebieden zijn van belang voor de rustzoekende recreant en de flora en fauna in de natuur. Het streven is om de geluidbelasting in deze gebieden lager te houden dan 40 dB. Per provincie zijn er stiltegebieden aangewezen. De 31 stiltegebieden in de provincie Limburg hebben een gezamenlijk oppervlak van circa 18.000 ha. De ligging van deze gebieden is te zien op Figuur 3.5.

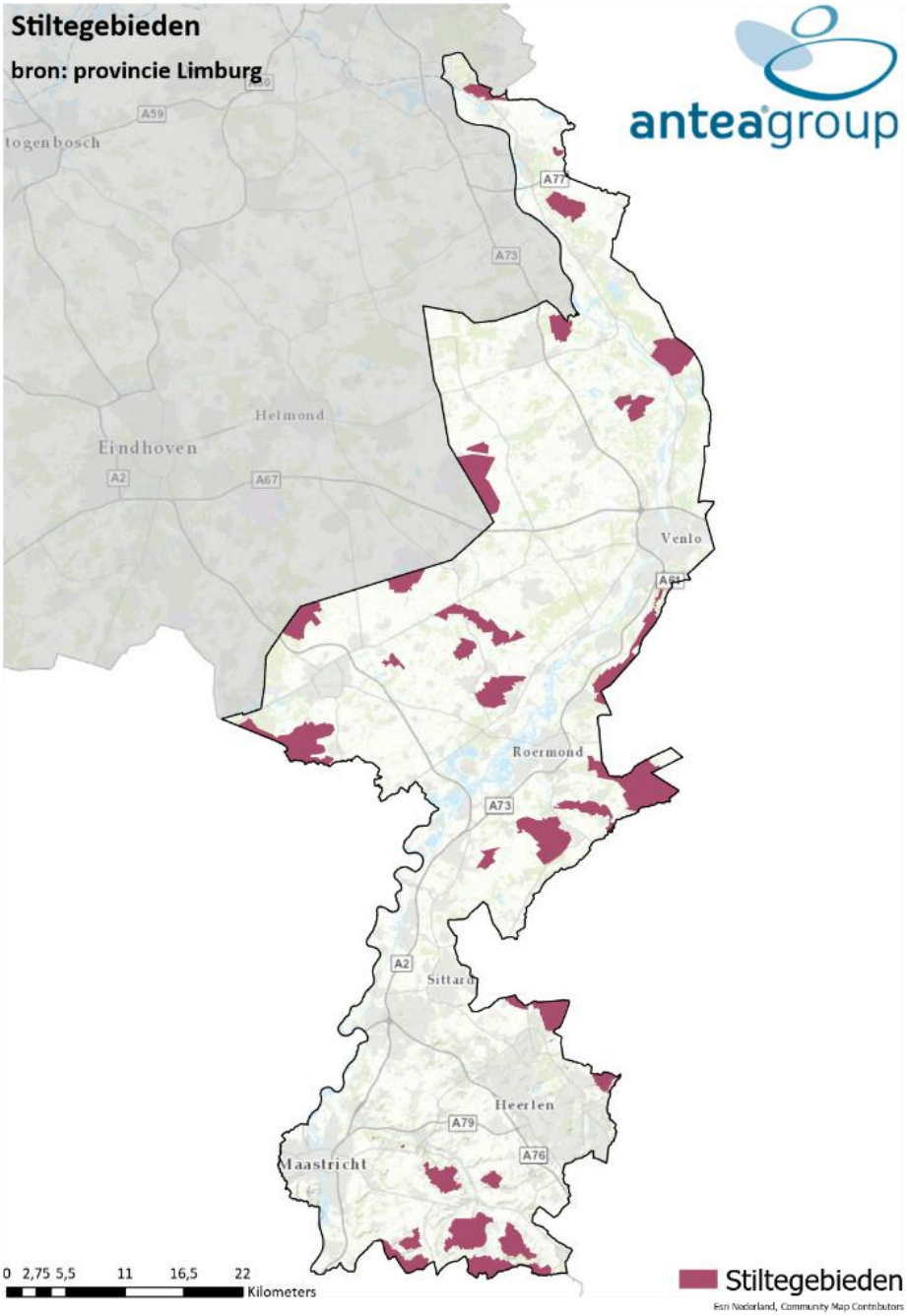

Figuur 3.5 Stiltegebieden in de provincie Limburg

3.1.3 Bodemaspecten

Verontreinigingen in de bodem kunnen leiden tot gezondheidsproblemen. Bodemverontreinigingen (historische verontreinigingen, maar ook de opkomst van nieuwe, onbekende stoffen zoals PFAS) maken dat bodemkwaliteit een aandachtspunt is voor de gezondheid van de mens en dier. In hoofdstuk 9 wordt de chemische en fysische bodemkwaliteit in de provincie Limburg nader toegelicht.

De bodem wordt steeds schoner waardoor minder gezondheidsrisico's bestaan. De sanering van bodemverontreinigingen die leiden tot onaanvaardbare risico's en spoedlocaties moeten in 2020 aangepakt zijn. De 'resterende' bodemverontreiniging wordt beheerd, en zo nodig bij ruimtelijke planprocessen en gebiedsontwikkelingen verder gesaneerd.

Een belangrijk bodemaspect is dat de druk in de ondergrond toeneemt vanwege de toenemende ondergrondse activiteiten, zoals in paragraaf 2.8 is toegelicht. Afstemming tussen ruimtegebruik en ondergrondse activiteiten is van belang om een goede bodemkwaliteit te waarborgen en daarmee gezondheidsrisico's te beperken.

3.1.4 Externe veiligheid

Externe veiligheid gaat over de risico's voor mens en milieu bij gebruik, opslag en vervoer van gevaarlijke stoffen. Het gaat bijvoorbeeld over de opslag van lpg en het transport van aardgas (of andere gevaarlijke stoffen) door hogedrukleidingen. Dit wordt doorgaans uitgedrukt in een plaatsgebonden risico (kans op een ongeval) en het groepsrisico (maatstaf voor de omvang van een ongeval). Over het algemeen gezien geldt dat de plaatsgebonden risico's en het groepsrisico geen knelpunten oplevert.

Voor het transport van gevaarlijke stoffen is in 2015 het Basisnet in werking getreden om een evenwicht te bieden tussen vervoer, ruimtelijke ordening en veiligheid. Als aanvulling op de Wet Vervoer Gevaarlijke Stoffen biedt het Basisnet extra regelgeving voor veiligheidscontouren langs infrastructuur. Voor alle trajecten is een risicoplafond vastgesteld. Voor wegen en waterwegen zijn er geen overschrijdingen van deze risicoplafonds. Voor het spoor zijn er de afgelopen jaren overschrijdingen op een aantal baanvakken. In Limburg betreft dit Eindhoven – Venlo en Eindhoven – Roermond. Daarnaast worden op het spooremplacement van Sittard de risiconormen overschreden. Naar verwachting zal de komende jaren de regelgeving voor emplacementen worden geïntegreerd in het Basisnet.

In onderstaande figuur 3.6 zijn de overschrijdingen in 2018 weergegeven.
Toelichting bij figuur 3.6: Bij een plaatsgebonden risico van 10-6 is de kans dat er daadwerkelijk een zwaar ongeval plaatsvindt 1 op de miljoen. Een PR van 10-6 wordt in de regels voor ruimtelijke ordening en externe veiligheid echter als een relatief hoog risico beschouwd.
Daarnaast betekent de PR 10-7-contour een kans van 1 op de 10 miljoen en de PR 10-8-contour een kans van 1 op de 100 miljoen.

Figuur 3.6 Overschrijding van de risico normen op het basisnet (bron: Monitoringsrapportage Basisnet spoor 2019)

3.1.5 Straling

De laatste jaren is steeds meer vraag naar en aandacht voor de uitrol van het 5G-netwerk. Er is behoefte aan snel dataverkeer, maar tegelijkertijd zijn er toenemende zorgen over mogelijke gezondheidseffecten van een uitgebreid 5G-netwerk als gevolg van straling. Het RIVM heeft onderzoek uitgevoerd naar de wetenschappelijke literatuur over blootstelling en eventuele gezondheidseffecten van 5G-systemen. Op dit moment worden Europese normen voor blootstelling niet overschreden, maar het RIVM adviseert bij verdere uitrol van het 5G-netwerk gezondheidseffecten goed te monitoren. Meer hierover is te vinden op de website van het RIVM.

3.1.6 Verkeersveiligheid

De Provincie Limburg heeft als doel om het aantal verkeersdoden op provinciale wegen terug te brengen naar 0. Dit is ondergebracht in het Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg. Het overgrote deel van de verkeersongelukken wordt veroorzaakt door menselijk gedrag. Maar ook de inrichting van wegen en infrastructuur heeft invloed op het menselijk gedrag, en daarmee indirect op de verkeersveiligheid.

De volgende twee figuren geven het aantal verkeersongevallen en de afloop daarvan weer voor de periode 2014 – 2018 in de provincie Limburg. Opvallend is dat het aantal ongevallen sinds 2016 afneemt terwijl het aantal betrokkenen bij verkeersongevallen in 2018 is gestegen. Ondanks de afname van het aantal ongevallen is de afloop van de ongevallen steeds ernstiger met een toename van zowel het aantal slachtoffers, gewonden en doden sinds 2016.

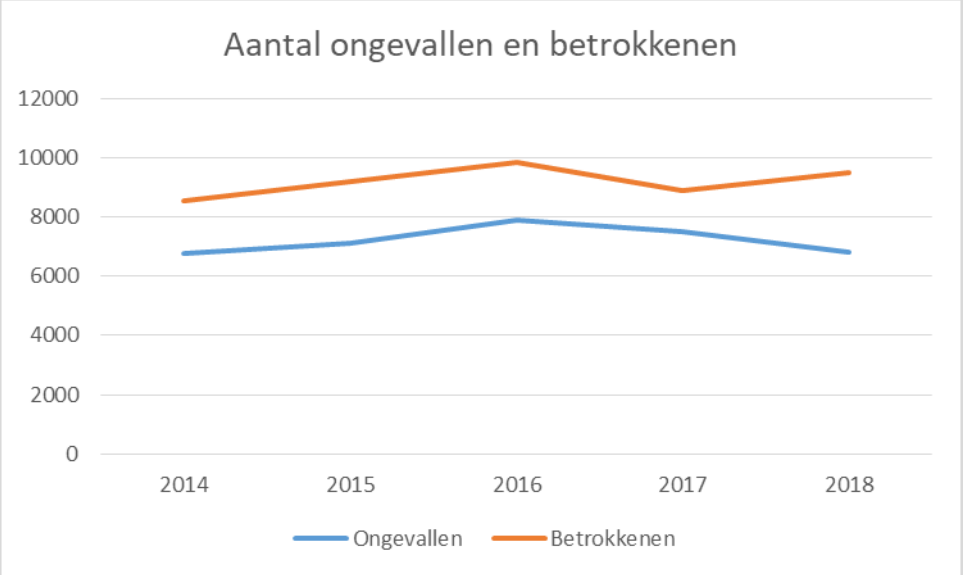

Figuur 3.7 Aantal ongevallen en betrokkenen in de provincie Limburg voor de periode 2014 - 2018 (bron: Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg)

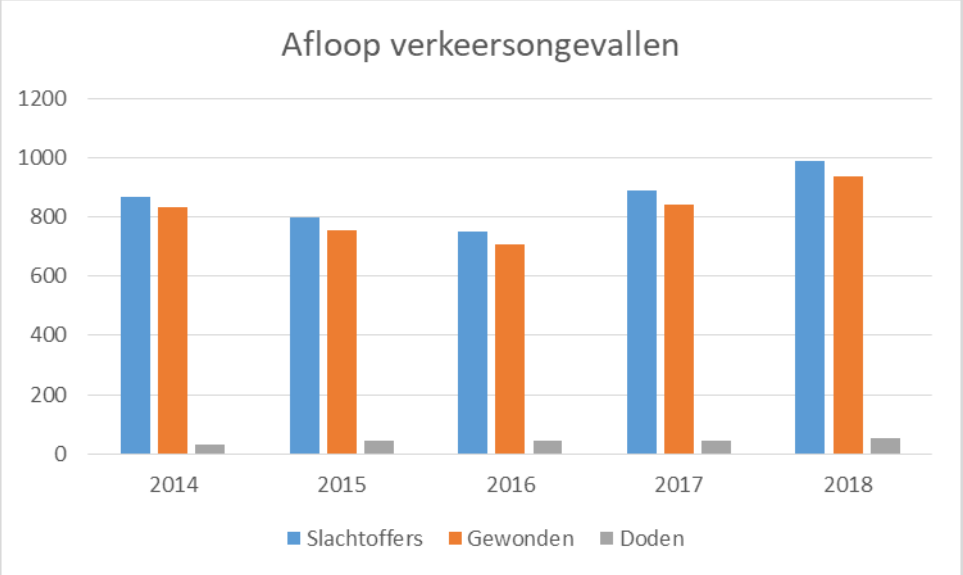

Figuur 3.8 De afloop van verkeersongevallen in de provincie Limburg voor de periode 2014 - 2018 (bron: Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Limburg)

3.1.7 Hoogwaterveiligheid en wateroverlast

Voor de provincie Limburg speelt hoogwaterveiligheid met name in de gebieden rond de Maas. Door het veranderende klimaat en de daarmee samenhangende verwachte toename van hevige regenval, worden hoge piekafvoeren in de rivier verwacht. Om de hoogwaterveiligheid te waarborgen moet expliciet rekening gehouden worden met de inrichting van gebieden.
Figuur 3.9 geeft de maximale waterdiepte bij een overstroming weer volgens de Klimaateffectatlas. De figuur laat zien naar welke hoogte het water maximaal kan stijgen bij een overstroming vanuit de Maas. De kaart is gebaseerd op de referentieperiode van de Klimaateffectatlas, hiervoor is het klimaat gemeten in de periode 1980-2010.

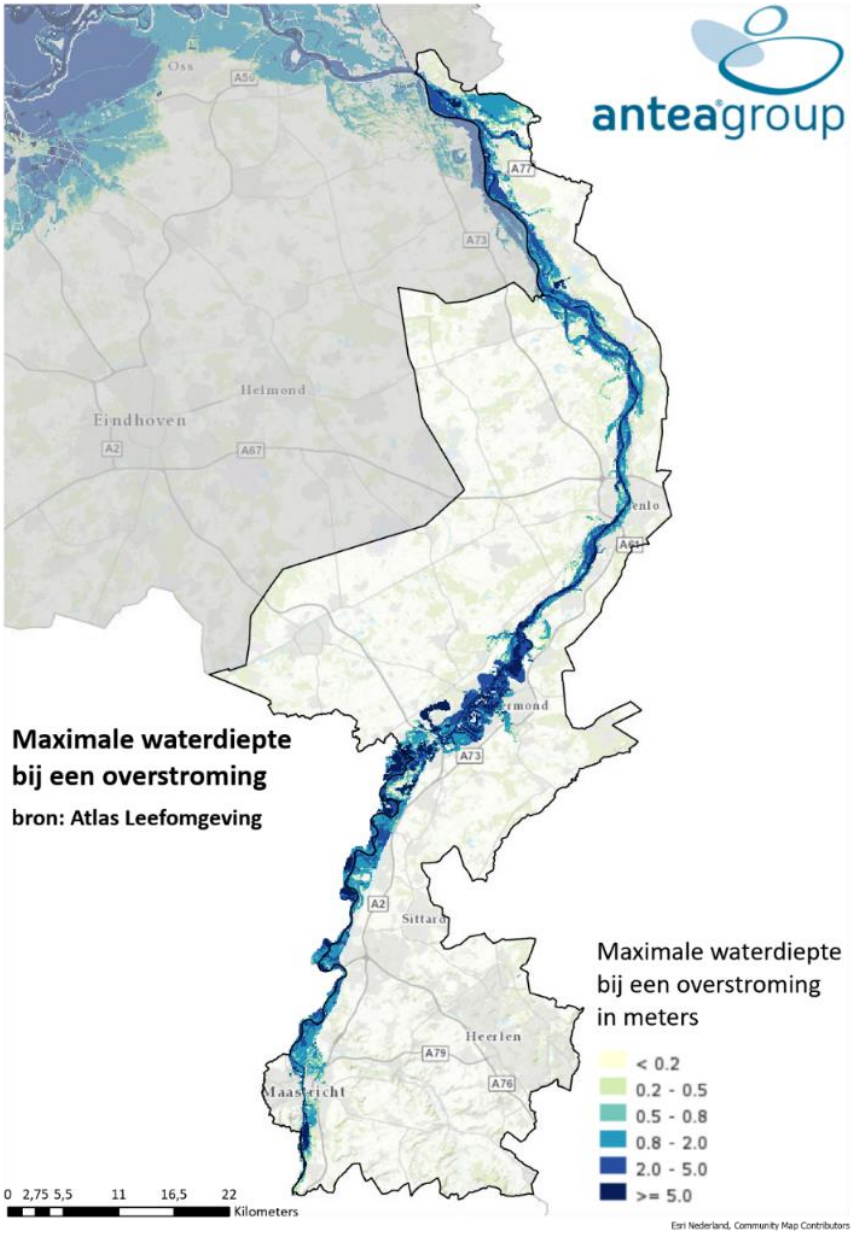

Figuur 3.9 Maximale waterdiepte bij een overstroming

Om de kans op overlast door hoogwater in de Maas te verkleinen worden er langs de Maas enkele gebieden ingericht voor waterberging. Rivierwater kan hier het gebied in stromen, zodat de piekwaterstanden verlaagd worden. Na het passeren van de hoogwaterpiek stroomt het water weer terug naar de rivier. Door gebiedsontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum, Grensmaas, Lob van Gennep en Oeffelt, krijgt de Maas meer ruimte, waarmee de kans op eventuele overstromingen wordt verkleind. Daarnaast voert het Waterschap in het kader van het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma een aantal dijkverbeteringsprojecten uit, zodat deze dijken beter bestand zijn tegen extreem hoge waterstanden. In de afgelopen twee decennia zijn overigens al heel wat dijken verbeterd en rivierverruimingsprojecten uitgevoerd in het kader van het project De Maaswerken.

Niet alleen de gebieden langs de Maas hebben te maken met de gevolgen van klimaatverandering. In stedelijke gebieden kan wateroverlast ontstaan door de toename van hevige regenval. Op plaatsen waar veel verharding aanwezig is, kan hemelwater slechts beperkt de bodem intrekken. De afvoer van water is daar afhankelijk van de rioolcapaciteit en de aanwezigheid van beken. Dit mondt dan vaak uit in oppervlaktewater en uiteindelijk in de grote rivieren. Het meer lokaal infiltreren van hemelwater in de bodem is dan ook een maatregel die de laatste jaren veel toegepast wordt om wateroverlast is stedelijke gebieden te voorkomen.

Het reliëfrijke gebied in Zuid-Limburg heeft te maken met water dat van hellingen en door de droogdalen afstroomt naar de beekdalen en de bebouwing die daar te vinden is. De grotere kans op intensieve neerslag in dit gebied leidt daardoor tot meer wateroverlastknelpunten, bijvoorbeeld bij oude overkluizingen.

3.1.8 Leefklimaat (hittestress)

Door klimaatverandering komen hittegolven steeds vaker voor in ons land. Door de hitte kunnen vooral kwetsbare mensen gezondheidsklachten, zoals benauwdheid of slapeloosheid, ervaren. Ook gezonde mensen lopen een reële kans op hittestress bij een luchtvochtigheid van meer dan 50 procent en een temperatuur van 35 °C of hoger. Daarnaast kunnen de hogere nachttemperaturen ook leiden tot de hiervoor genoemde gezondheidsklachten.

De (inrichting van de) fysieke leefomgeving speelt een rol bij hittestress. Gebieden met veel bebouwing en verharding (weinig groen en water) houden warmte vast en hebben nauwelijks een verkoelend effect. In stedelijke gebieden is de temperatuur gemiddeld hoger dan in het omliggende landelijk gebied. Het zonlicht wordt in stedelijke gebieden geabsorbeerd door de aanwezige donkere materialen en de relatief lage windsnelheden. Dit wordt ook wel het hitte-eiland effect genoemd.

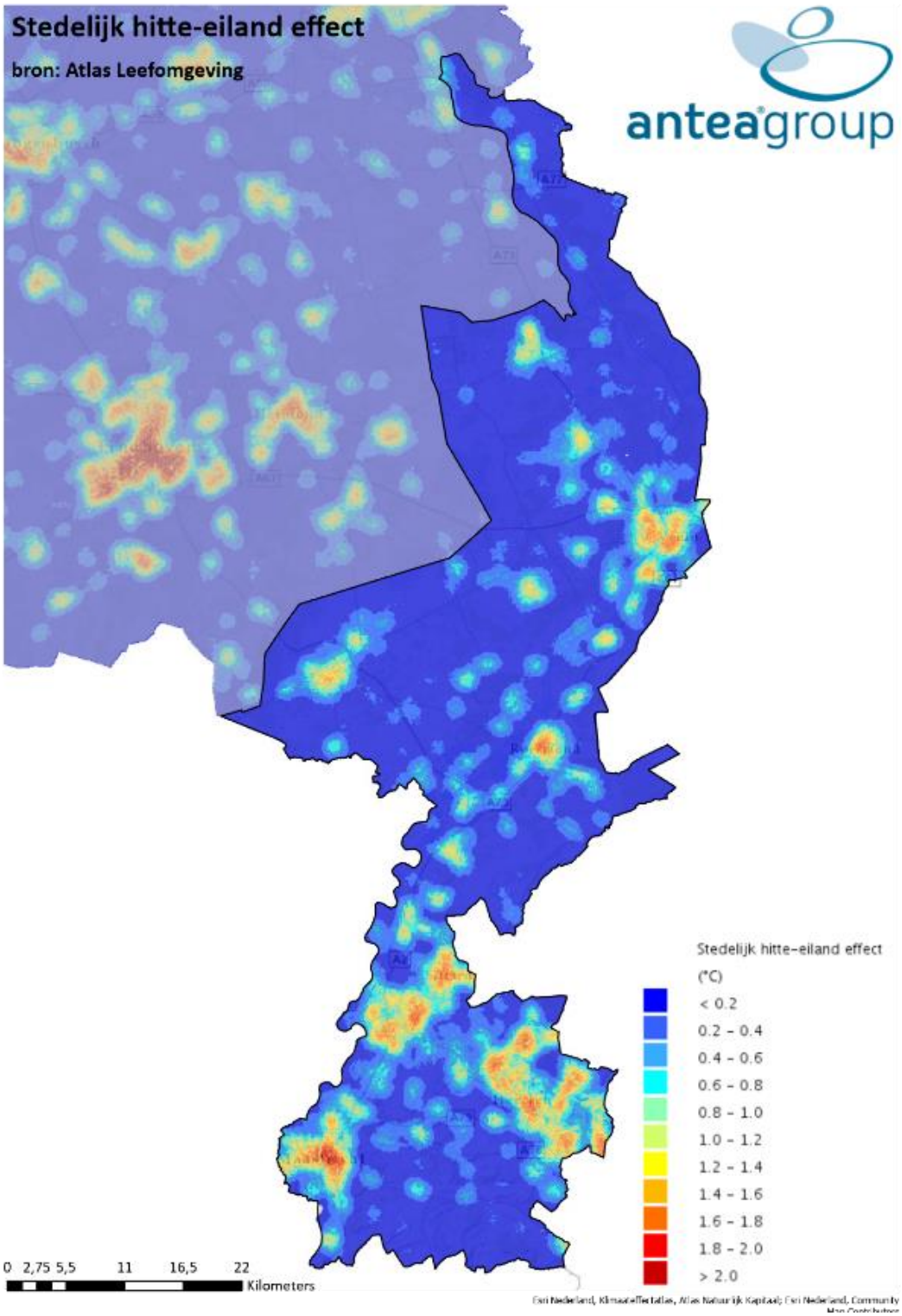

Figuur 3.10 Stedelijk hitte-eiland effect in de provincie Limburg

Op Figuur 3.10 is het stedelijk hitte-eiland effect te zien in de provincie Limburg. In de steden, zoals Maastricht, Heerlen, Roermond en Venlo, ligt de gemiddelde temperatuur aanzienlijk hoger dan in het omringende landelijk gebied.

3.2 Referentiesituatie

Relevante trends en ontwikkelingen

Voor de onderwerpen luchtkwaliteit, geluidoverlast, geurhinder, bodem, externe veiligheid en verkeersveiligheid geldt dat de huidige situatie geen zeer urgente knelpunten laat zien en dat de autonome ontwikkeling tamelijk gunstig is. Er doen zich enkele risico's voor als gevolg van (exogene) trends. Deze zijn hieronder weergegeven.

Technologische ontwikkeling

- Schonere verbrandingsmotoren kunnen de negatieve effecten van wegverkeer op de luchtkwaliteit verminderen.
- Elektrisch rijden kan zowel de luchtkwaliteit verbeteren als de overlast van wegverkeer verminderen.

Klimaatverandering

- In de afgelopen 130 jaar is het wereldwijd gemiddeld 1,0 °C warmer geworden, bij benadering geheel door toedoen van de mens. In Nederland is het zelfs 1,7 °C warmer geworden. De laatste 30 jaar was waarschijnlijk de warmste periode in 1400 jaar. In de 21e eeuw wordt een verdere stijging van de gemiddelde temperatuur op aarde verwacht. Deze verandering levert risico's voor natuur en natuursoorten op.
- Door klimaatverandering neemt het aantal tropische dagen per jaar toe. Figuur 3.11 laat zien dat in 2050 voor grote delen van Limburg meer dan 18 tropische dagen per jaar worden verwacht. Een tropische dag is een dag waarop de maximumtemperatuur 30 graden Celsius op hoger is.
- Hogere temperaturen, als gevolg van klimaatverandering, kunnen stank verergeren. Geuren worden in ieder geval intenser bij heter weer en soms leidt hitte op zichzelf tot stank. Het rottingsproces gaat namelijk sneller en gedurende een hete zomerperiode zijn bijvoorbeeld gemakkelijker rioolluchten te ruiken.
- Door klimaatverandering wordt vaker intense neerslag verwacht en kunnen ook periodes met hoge temperaturen en grote neerslagtekorten vaker gaan optreden.

In Figuur 3.12 is te zien dat in 2050 in Noord- en Zuid-Limburg 3 tot 5 dagen met 25 millimeter of meer neerslag wordt verwacht. In Midden-Limburg ligt het aantal dagen net iets lager met 2 tot 3 dagen.

Op provinciaal schaalniveau betekent dit dat de referentiesituatie rondom gezondheid en veiligheid in relatie tot doelbereik reeds tamelijk positief beoordeeld wordt. Autonoom zal de luchtkwaliteit verbeteren, zal er geen grote toename in geur- en geluidhinder optreden en zullen veiligheidsaspecten ook geen knelpunten veroorzaken. Deze milieu- en veiligheidsaspecten zijn onder meer bij ruimtelijke ontwikkelingen wettelijk geborgd. Het stedelijk hitte-eiland effect en de toegenomen dagen met grote buien neerslag leiden tot risico's op het gebied van een gezonde en veilige leefomgeving.

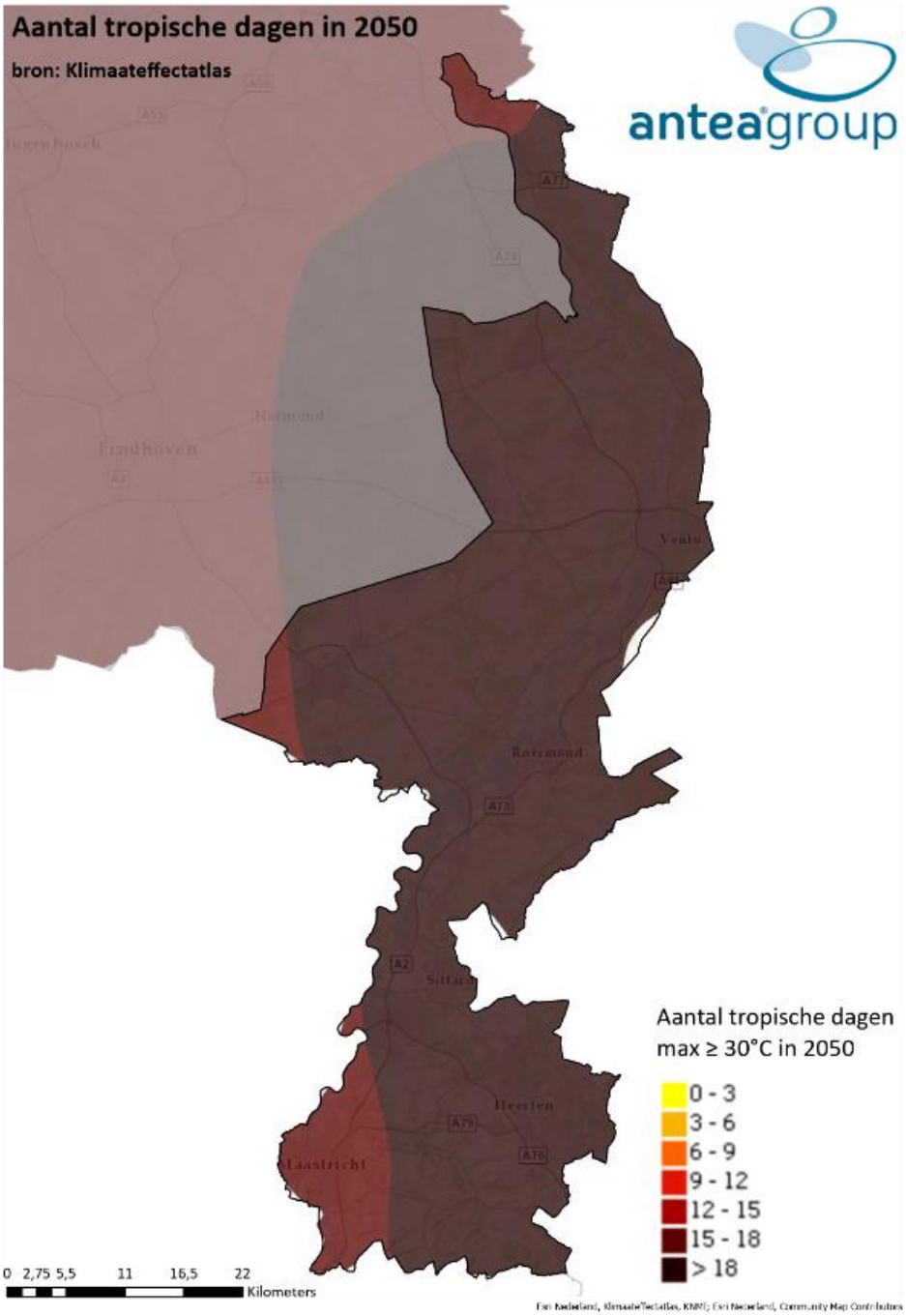

Figuur 3.11 Het verwachte aantal tropische dagen in 2050 in de provincie Limburg

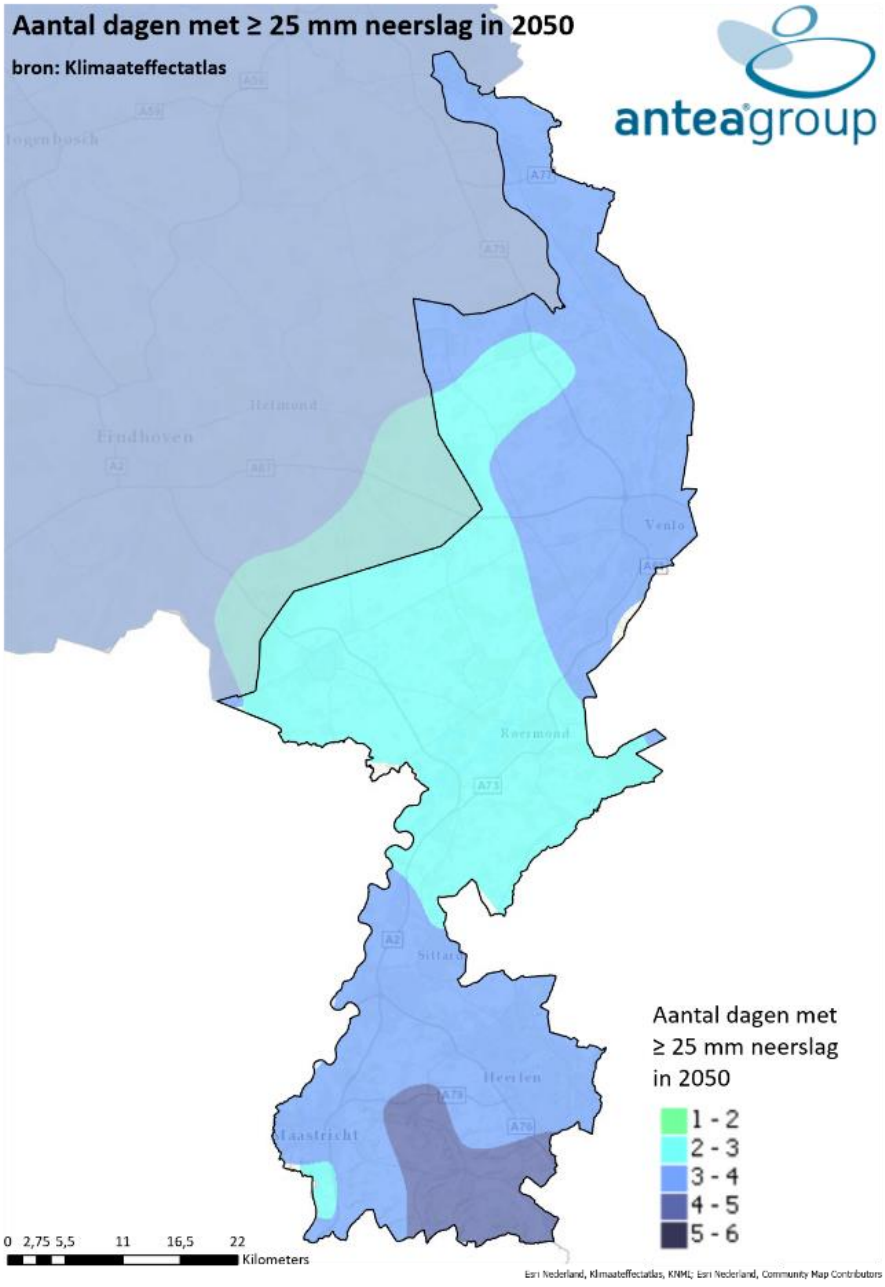

Figuur 3.12 Het verwachte aantal dagen in 2050 met 25 of meer millimeter neerslag

Bestaand beleid

De Provincie Limburg heeft een aantal (wettelijke) taken die invloed hebben op de kwaliteit van de leefomgeving. Deze wordt onder andere bepaald door externe veiligheid, luchtkwaliteit, geur, geluid en bodem. Voor een aantal grote bedrijven met mogelijke risico's is de Provincie bevoegd gezag als het gaat om de omgevingsvergunning. Verder beoordeelt de provincie bijvoorbeeld bodemsaneringsplannen van gemeenten, bedrijven en particulieren.

De Provincie Limburg wil een welvarend en sociaal Limburg. Dat vraagt om gezonde en vitale Limburgers. En een samenleving waarin iedereen zoveel mogelijk meedoet. Daarom ondersteunt de Provincie een aantal initiatieven en werkt de provincie samen met partijen die dezelfde doelen op het gebied van gezondheid hebben. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de 'Regio Deal Noord-Limburg', waarbinnen gezondheid een grote rol heeft. Deze bestaande rolopvatting en beleid heeft reeds een positief effect op het criterium Gezondheid.

Beoordeling

De huidige situatie is op provinciaal schaalniveau niet zorgwekkend, maar er doen zich nog wel knelpunten voor (o.a. op gebied van waterkwaliteit en nutriënten, zie hoofdstuk 9 van het Portret van Limburg). Zeer lokaal doen zich (grote knelpunten voor), maar over het algemeen geldt dat de leefomgeving gezond en veilig is. Autonoom geldt voor enkele indicatoren (luchtkwaliteit, geluidoverlast) dat de situatie zal verbeteren. Voor enkele andere (veiligheids)-indicatoren zal de situatie autonoom licht verslechteren. Dat betekent dat de situatie rond milieu en gezondheid geen urgente verslechtering zal ondergaan, maar ook niet significant zal verbeteren.

Noord-Limburg

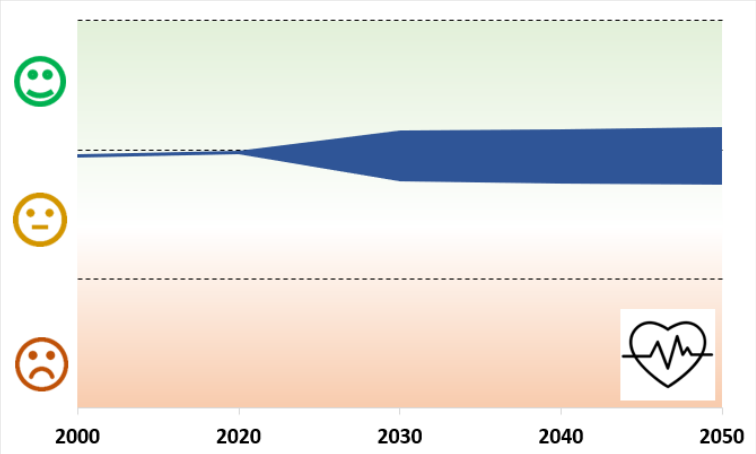

Figuur 3.13: Referentielijn milieu en gezondheid voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- De Peelregio (ten westen van de Maas) kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (stikstof, fijnstof/PM10) en geurhinder. Dit is deels gerelateerd aan de intensieve veehouderij. (Te) hoge concentratie van stikstofoxiden en fijnstof (PM10 (deeltjes kleiner dan 10 micrometer)) zijn slecht voor de gezondheid. Met uitzondering van genoemde knelpunten m.b.t luchtkwaliteit en geurhinder, is er over het algemeen sprake van een gezonde leefomgeving (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Verloop van de referentielijn zal autonoom licht verbeteren door het schoner worden van landbouw, industrie en mobiliteit en anderzijds door samenwerkingsverbanden die gericht zijn op verbeteringen van levensstijl en eetgewoonten. Laatstgenoemde is bijvoorbeeld vastgelegd in de Regio Deal Noord-Limburg, in welk kader Noord-Limburg streeft de gezondste regio van Nederland te worden. Door toenemende verstedelijking, een afname van de biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook ver-

	slechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt. Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Noord-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof/PM10) en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Midden-Limburg

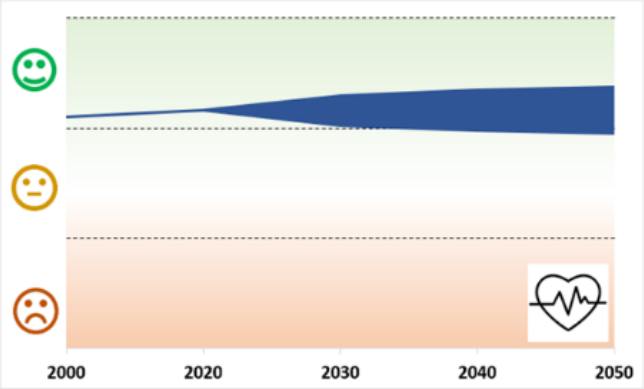

Figuur 3.14: Referentielijn milieu en gezondheid voor Midden-Limburg

Huidige situatie	**-** De regio Midden laat hetzelfde beeld zien als de regio Noord zien. Het Peelgebied (rond de grote Peel) kent knelpunten rondom luchtkwaliteit (fijnstof/PM10) en geurhinder**.** - Verder over het geheel genomen een gezonde regio (bijvoorbeeld uitgedrukt in geluidhinder).
Autonome ontwikkeling	- Het verloop zal autonoom licht verbeteren door enerzijds het schoner worden van industrie, mobiliteit en landbouw en anderzijds door verbeteringen in de levensstijl (sport en bewegen, eetgewoonten). - Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het teruglopen van sociale gezondheid (verhoogde kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal ongezonde mensen (mensen met medische problemen) dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste negatieve invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de (lokale) verschillen binnen Midden-Limburg. Eerder genoemde knelpunten rondom fijnstof en geurhinder spelen (grosso modo) niet ten oosten van de Maas.

Zuid-Limburg

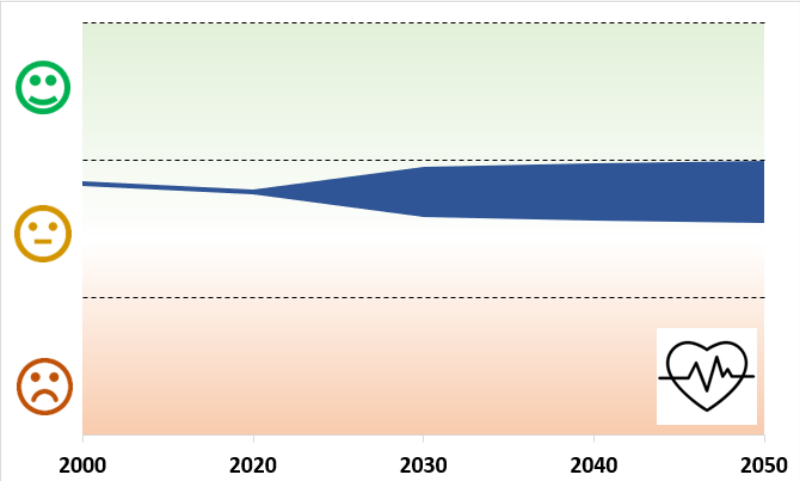

Figuur 3.15: Referentielijn milieu en gezondheid voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Zuid-Limburg is de minst gezonde regio van Nederland. Voornamelijk de gemeenten Heerlen, Brunssum en Kerkrade scoren slecht op gezondheidsthema's als overgewicht, kans op depressie. De oorzaken hiervan zijn divers (fysieke leefomgeving, inkomen, sociale factoren). De indicatoren uit het Portret (luchtkwaliteit, geluid, bodem, externe veiligheid) lijken niet te duiden als een belangrijke factor daarvoor.
Autonome ontwikkeling	- De situatie rondom de onderzochte indicatoren (milieuthema's) zal autonoom licht verbeteren, o.a. door schoner wordende industrie, mobiliteit en landbouw enerzijds en door verbeteringen in de levensstijl (waar het Zuid-Limburgse knelpunt zich voornamelijk voordoet) anderzijds. Door toenemende verstedelijking, een afnemende biodiversiteit en het risico op het teruglopen van de sociale gezondheid (kans op depressie bijvoorbeeld) kan de situatie voor sommige indicatoren ook verslechteren. - De bevolking vergrijst en de groep kwetsbaren wordt groter: absoluut gezien zal het aantal mensen met medische problemen dus toenemen.
Bandbreedte	- De bandbreedte is relatief beperkt. De belangrijkste invloeden op de menselijke gezondheid worden beperkt door wet- en regelgeving (bijvoorbeeld rondom luchtkwaliteit en geluidhinder). Andere bepalende factoren voor de bandbreedte zijn de regionale verschillen. In de (sub)urbane gemeenten (Parkstad) zal de gezondheid in het algemeen achterblijven bij de meer landelijke gemeenten.

4 Aantrekkelijke leefomgeving

4.1 Huidige situatie

4.1.1 Kwaliteit woongebieden

De kwaliteit van de woonomgeving wordt bepaald door de aanwezigheid van (kleine) fysieke en sociale voorzieningen (parkeervoorzieningen, ontmoetingsplekken zoals groen in de wijk, speelplaatsen, maatschappelijke voorzieningen en de aanwezigheid van detailhandel, etc.) en de uitstraling van de woonwijk.

De Leefbaarometer geeft een inschatting van de leefbaarheid in buurten en wijken. Hiervoor is gebruik gemaakt van 100 indicatoren die onderverdeeld zijn in vijf dimensies, namelijk wonen, bewoners, voorzieningen, veiligheid en fysieke omgeving. De score loopt van zeer onvoldoende (1) tot uitstekend (9). Dit is een totaalscore ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Over het algemeen laat de Leefbaarometer in de provincie Limburg scores zien variërend van voldoende tot uitstekend. Er doen zich zeer lokaal enkele knelpunten voor (bijvoorbeeld in de wijken Smeliënkamp en Brukske in Venlo respectievelijk Venray).

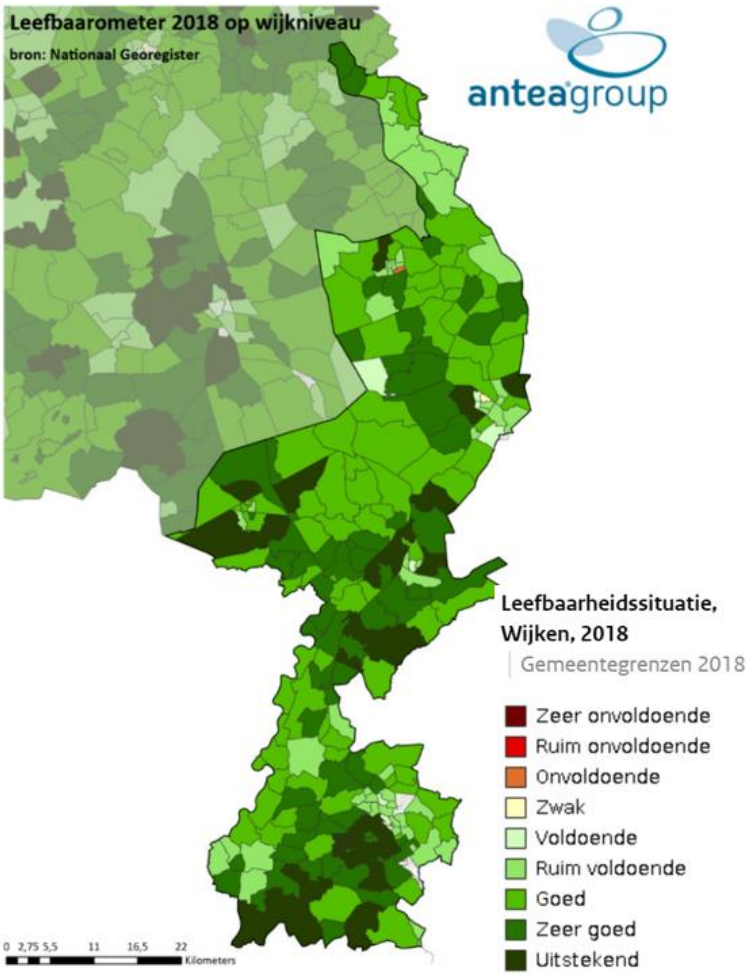

Figuur 4.1 Leefbaarometer op wijkniveau in de provincie Limburg

Een aantrekkelijke leefomgeving wordt onder andere gevormd door de hoeveelheid groen en natuur in de buurt van de woning. De Gezondheidsraad stelt dat recreatie in het groen belangrijk is voor de volksgezondheid. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor groen in de stad en dorpen. Voor het dagelijks gebruik van groen (spelen, luieren en sporten) zijn openbare groengebieden (parken, bossen, natuurgebieden en dagrecreatieve terreinen) binnen een afstand van 500 meter van de woning van belang. Er bestaat geen vastgestelde norm voor de hoeveelheid groen per woning, wel wordt er in de Nota Ruimte een richtgetal van 75 m^2 openbaar groen per woning genoemd. Figuur 4.2 toont het percentage groen per buurt in de provincie Limburg.

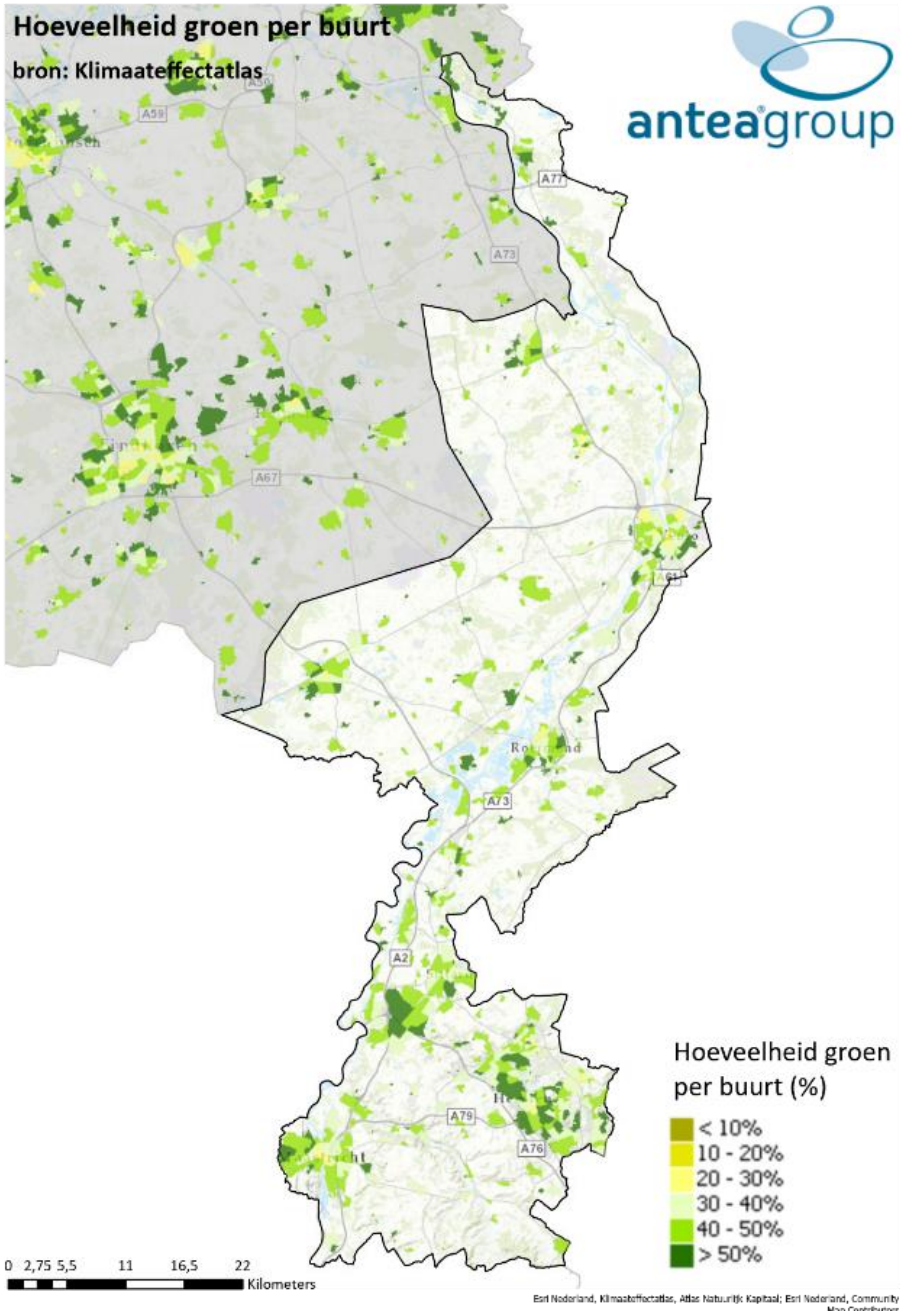

Figuur 4.2: Het percentage groen per buurt in de provincie Limburg

Inrichting van woongebieden en ruimte voor (openbare) voorzieningen wordt grotendeels bepaald in het gemeentelijk beleid. Vanuit de provincie kan hier echter wel aandacht en sturing aan gegeven worden. Via de regionale woonvisies kan regie gevoerd worden op woningbouwprogramma's.

Tot slot heeft de mate van ervaren overlast invloed op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. Tabel 4.1: geeft het percentage van de bevolking weer dat overlast ervaart in de eigen buurt. Hieruit blijkt bewoners van de provincie Limburg in 2017 meer fysieke, sociale én verkeersoverlast hebben ervaren dan het landelijk gemiddelde.

	Totale overlast	Fysieke overlast	Sociale overlast	Verkeersoverlast
Limburg	48.9%	25.8%	13.1%	37%
Nederland	43.6%	21.7%	11.5%	31.4%

Tabel 4.1 Het percentage van de bevolking dat overlast ervaart in de eigen buurt in 2017 (bron: Staat van Limburg)

4.1.2 Kwaliteit landelijk gebied

De leefomgeving buiten de woongebieden moet ook uitnodigend en toegankelijk zijn. De nabijheid van rustige en veilige gebieden stimuleert mensen om naar buiten te gaan en te bewegen. Het is wenselijk dat alle inwoners op een goede en aantrekkelijke manier in het buitengebied kunnen komen voor rust en recreatie.

Figuur 4.3 toont voor Nederland de nabijheid tot bosgebieden. Te zien is dat Limburg ten opzichte van andere Nederlandse provincies redelijk presteert, waarbij het merendeel van de Limburgers binnen 1 kilometer afstand bos tot hun beschikking hebben.

De Nederlandse bevolking groeide tussen 1900 en 2012 van 5,1 naar 16,7 miljoen mensen. Met name door deze sterke groei is tijdens de twintigste eeuw de totale beschikbare ruimte per inwoner met meer dan twee derde afgenomen.

Het totaal areaal natuur op het land is sinds 1990 iets toegenomen, met name het areaal halfnatuurlijke graslanden neemt door natuurontwikkeling toe (Compendium voor de Leefomgeving, 2017). Het aantal beschikbare m^2 per inwoner is daarentegen sterk gedaald. De hoeveelheid natuur en bos per inwoner is van ruim 1700 m^2 in 1900 gedaald naar slechts 293 m^2 in 2012.

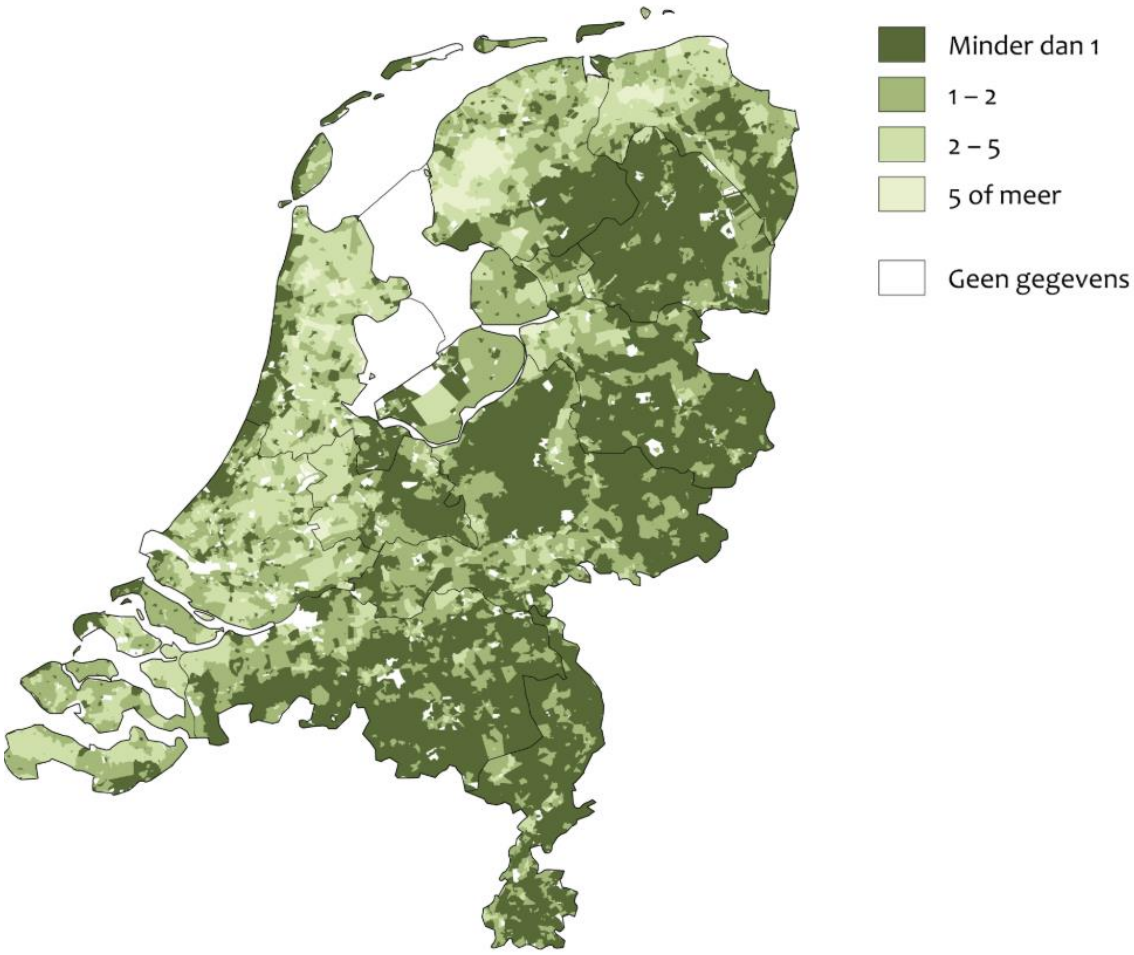

Figuur 4.3: Nabijheid van bos (in kilometers), 2010 (bron: Compendium voor de leefomgeving)

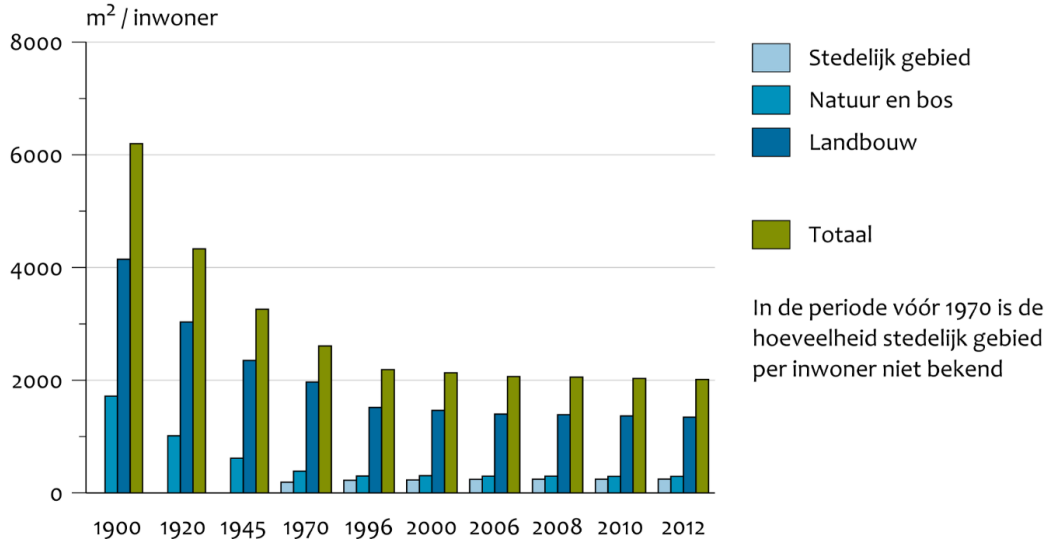

Figuur 4.4: Ruimte per inwoner (in Nederland). Bron: Compendium voor de Leefomgeving

Deze geobjectiveerde cijfers zijn eigenlijk minder belangrijk dan de vaak subjectieve beleving van landschappelijke en groene waarden. De ene persoon zal het landschap en diens waarde anders waarderen en beleven dan een ander. De kaart hieronder geeft een gemiddelde waardering van het Nederlandse landschap door de bevolking op basis van fysieke landschapskenmerken. Dit is gebaseerd op twee positief gewaardeerde landschapskenmerken (natuurlijkheid en historische kenmerkendheid) en twee negatief gewaardeerde kenmerken (stedelijkheid en horizonvervuiling).

Mensen waarderen de afwisselende, kleinschalige landschappen in Zuid-Limburg het meest. Dit strookt met de status van Nationaal Landschap. Open landschappen met veel verstedelijking en/of akkerbouw worden minder gewaardeerd. Een vergelijking op nationaal niveau toont dat het (voornamelijk Zuid) Limburgs landschap bovengemiddeld hoog gewaardeerd wordt.

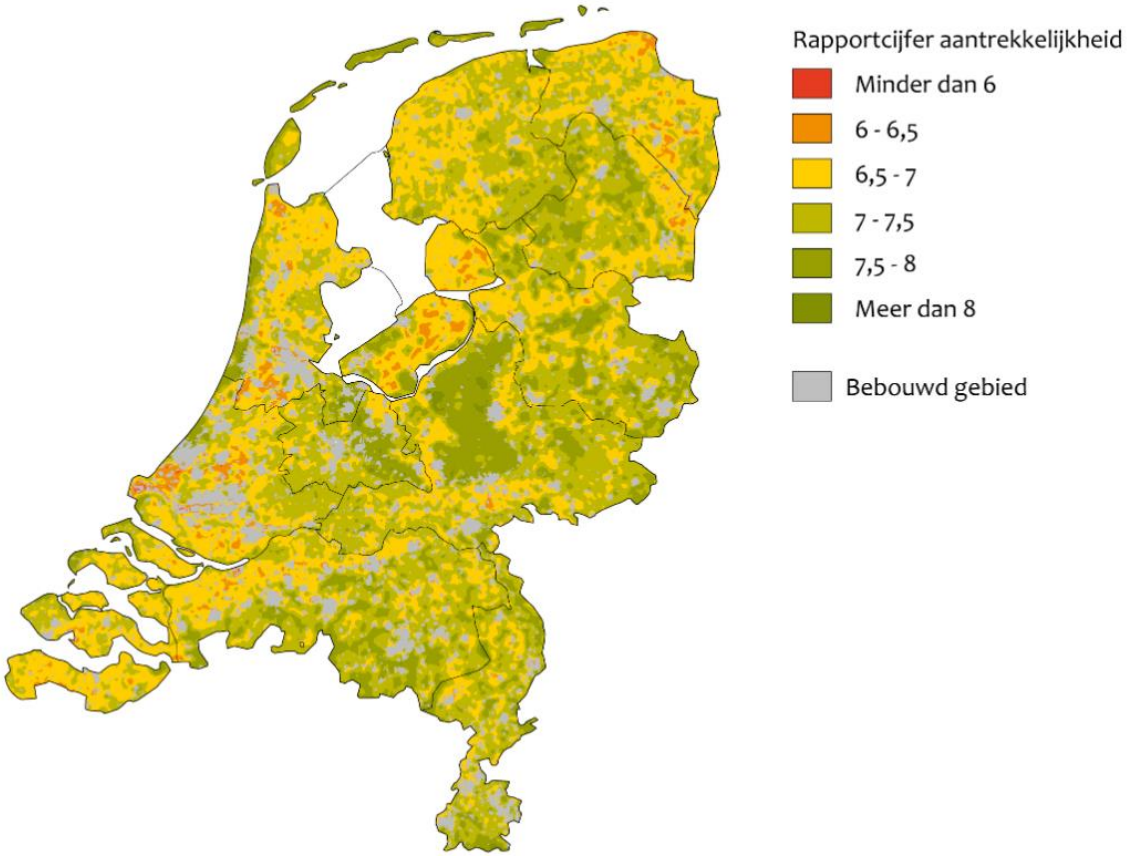

Figuur 4.5: Landschappelijke belevingskaart. Bron: Alterra (via Compendium voor de Leefomgeving)

4.1.3 Vervuiling/verloedering

Boersma en Kuiper brachten in 2006[3] de 'verrommeling' van het Nederlands landschap in beeld. Figuur 4.6 geeft de resultaten weer. De kaart is opgebouwd uit een combinatie van de aanwezigheid van potentieel storende elementen en de mate van heterogeniteit.

[3] De studie is in 2006, bijna 15 jaar geleden uitgevoerd. Hierna zijn geen studies van vergelijkbare aard meer uitgevoerd. In de tussentijd is het landschap verder 'verrommeld', o.a. door de snelle groei van distributiecentra (en de daarmee samenhangende "verdozing" van het landschap). De kaart uit 2006 geeft niettemin een goed beeld van regionale concentraties van verrommeling.

De potentieel storende elementen komen op verschillende schaalniveaus voor, variërend van heel lokale elementen zoals een reclamebord of een rommelig erf tot elementen met een bovenlokale uitstraling zoals windturbines of kassen. Sterke mate van heterogeniteit komt vooral voor nabij de stadsranden. In de stadsranden is altijd sprake van een overgang van stedelijke naar niet-stedelijke functies, waar meerdere typen grondgebruik voorkomen. Te zien is dat voornamelijk Noord-Limburg op grond van de indicatoren een sterk verrommeld gebied vormt.

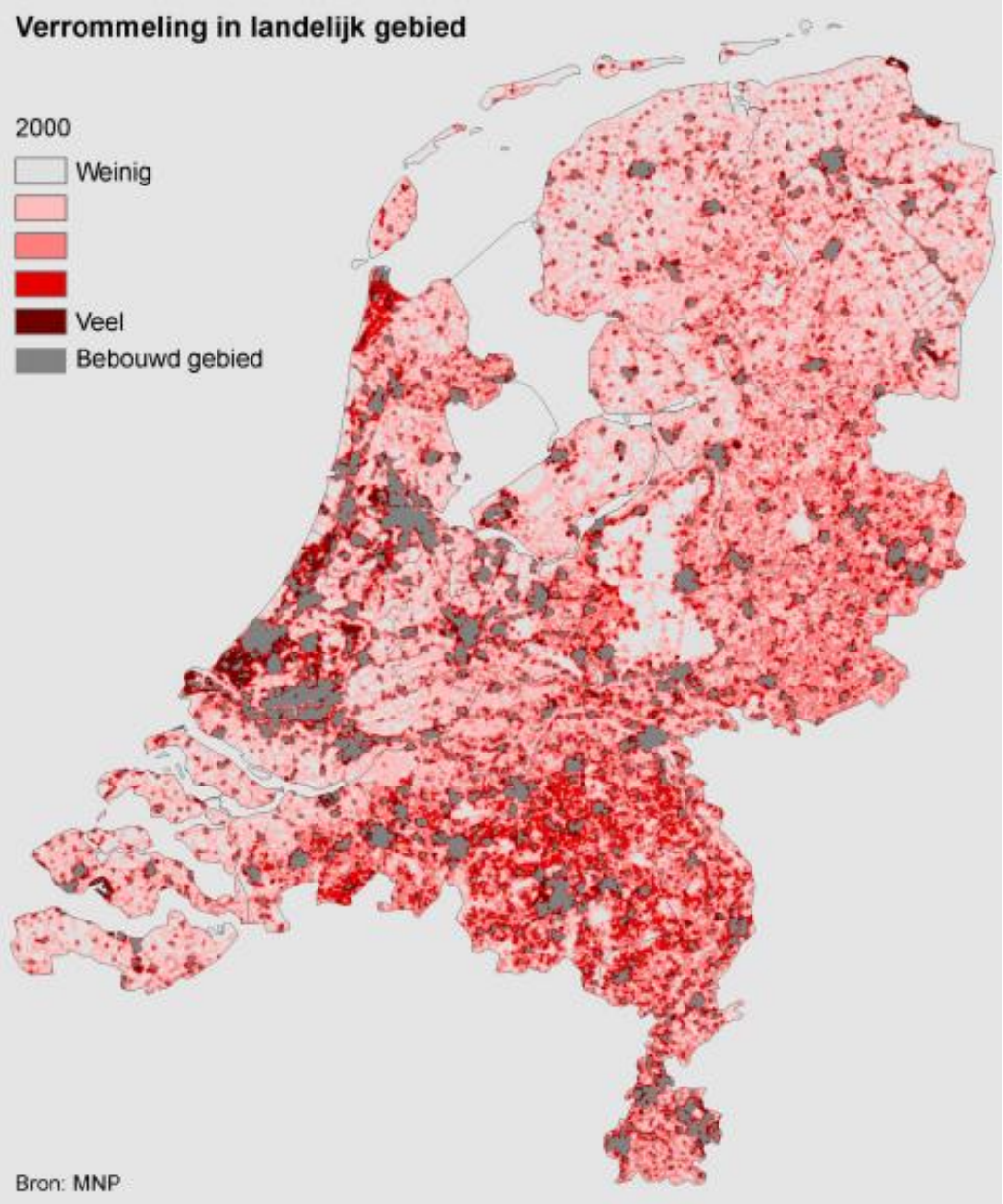

Figuur 4.6: Verrommeling in het landelijk gebied. Bron: Boersma & Kuiper, 2006

De meest voor de hand liggende strategie voor provincies en gemeenten in deze gebieden lijkt een betere bescherming van de kernkwaliteiten van het landschap. In gebieden met veel verrommeling en een geringe landschapskwaliteit ligt versterking en eventueel vernieuwen van de kernkwaliteiten voor de hand.

Vandalisme in de openbare ruimte heeft een negatief effect op de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. Volgens het CBS is de landelijke trend dat er steeds minder vandalisme plaatsvindt. Het aandeel Nederlanders van 15 jaar of ouder dat in de eigen woonbuurt vernieling van straatmeubilair signaleert daalt. In 2005 gaf nog bijna de helft (47 procent) aan dat dit wel eens voorkomt, in 2013 was dit gedaald naar bijna een op de drie (31 procent). Ook signaleren steeds minder mensen bekladde muren of gebouwen in hun woonomgeving. Dat aandeel daalde in dezelfde periode van ruim een op de drie (35 procent) naar ruim een op de vier (27 procent).

4.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Bevolkingsontwikkeling:

- Bevolkingsdaling kan leiden tot het wegvallen van (sociale en/of economische) voorzieningen, leegstand en daarmee samenhangende verloedering. Dit is een risico voor de kwaliteit van de leefomgeving, zowel in de stad als op het platteland. Op het platteland (waar de krimp zich het meest nadrukkelijk voordoet) is dit risico het grootst.
- Vergaande verstedelijking is een risico voor de karakteristieke kwaliteiten van het platteland.

Daarnaast is er een landelijke afname van vandalisme in de openbare ruimte waar te nemen, wat de aantrekkelijkheid van de leefomgeving ten goede komt.

Bestaand beleid

In POL2014 zijn reeds ‘beschermingsregimes’ in het leven geroepen die lokaal de kernkwaliteiten van het landschap beschermen voor aantastingen. Voor Noord- en Midden Limburg is het Landschapskader Noord- en Midden Limburg van belang en voor Zuid-Limburg is het Handvat Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg beschikbaar. Beide instrumenten zijn gericht op instandhouding van de kernkwaliteiten van het Limburgs landschap en dragen positief bij aan het niet verder verslechteren van de kernkwaliteiten van het landschap.

4.3 Beoordeling

Een aantrekkelijke leefomgeving gaat over de aantrekkelijkheid van woongebieden en de aantrekkelijkheid van het stedelijk en landelijk gebied. In stedelijke woongebieden gaat dat voornamelijk over de uitstraling van woonwijken en de aanwezigheid van fysieke en sociale voorzieningen. In het landelijk gebied gaat dat voornamelijk over landschappelijke belevingswaarde en vervuiling/verloedering bijvoorbeeld als gevolg van vrijkomende agrarische bebouwing.

De Leefbaarometer (een rapportcijfer dat inzicht verschaft in de mate van leefbaarheid aan de hand van vijf onderliggende dimensies) toont dat voornamelijk het landelijk gebied in Midden-Limburg en het Heuvelland in Zuid-Limburg voor wat betreft het voorzieningenniveau, veiligheid, de fysieke omgeving, bevolking en woningen zeer hoog scoren. Het Noord-Limburgse landelijk gebied en de verstedelijkte gebieden van Zuid-Limburg worden relatief laag beoordeeld.

Noord-Limburg

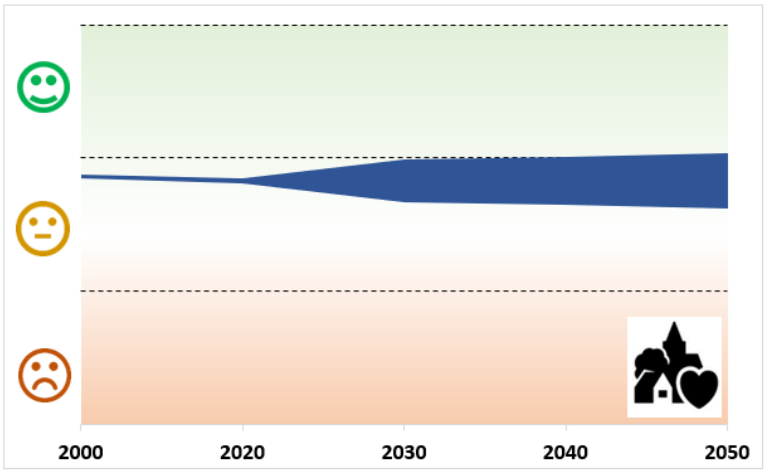

Figuur 4.7: Referentielijn aantrekkelijke leefomgeving voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- De leefkwaliteit is over het algemeen op orde. In stedelijke gebieden is in voldoende mate groen aanwezig. Het landelijk gebied (in Peelregio) laat een sterk homogeen beeld met (voor Nederlandse begrippen) veel verrommelling zien. De beoordeling voor aantrekkelijkheid van de landschappelijke beleving is in Noord-Limburg aanmerkelijk lager dan Zuid-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kwaliteiten van het Noord-Limburgs landschap worden in de brons-groene landschapszone beschermd. Voor gebieden daarbuiten bestaat het risico van kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking en stoppende agrarische ondernemers (en daarmee samenhangende vrijkomende agrarische bebouwing en schaalvergroting). In Noord-Limburg is alleen in enkele kleine agrarische dorpen sprake van demografische druk (in de zin dat mensen wegtrekken). Hier staan voorzieningen onder druk en dreigt hiermee samenhangende leegstand en verloedering. In sommige stedelijke gemeenten (kernen Venlo, Venray), bestaan zeer lokaal leefbaarheidsknelpunten. Verbeteringen zijn mogelijk door het voorkomen van vandalisme, natuurontwikkeling (voornamelijk in Maasvallei en oosten daarvan).
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelgebied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas zijn zowel de kwaliteit van de leefomgeving als de potenties voor kwaliteitsontwikkeling hoger, c.q. zijn de bedreigingen op dat punt beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Midden-Limburg

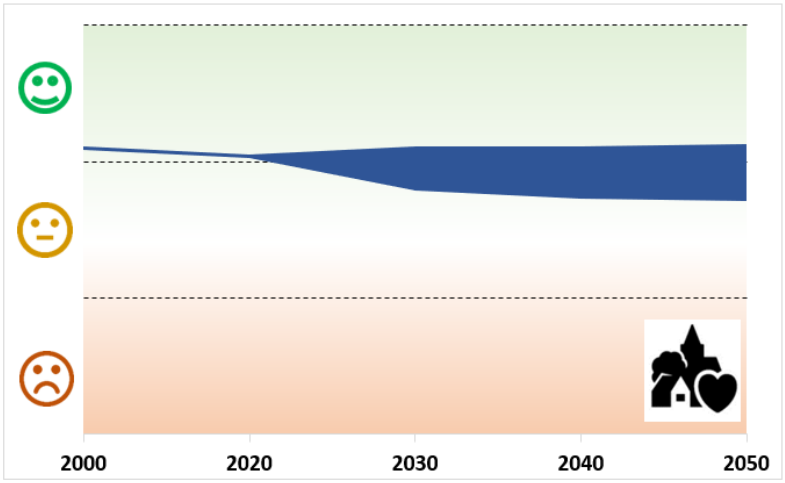

Figuur 4.8 Referentielijn aantrekkelijke leefomgeving voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Leefkwaliteit in Midden-Limburgse gemeenten is goed tot uitstekend. In het landelijk gebied in het Peelgebied (Weert, Nederweert) komt, net als in Noord-Limburg, 'verrommeling' in het buitengebied voor. Woongebieden scoren op leefbaarheid en voorzieningenniveau het hoogst van Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De kernkwaliteiten van het Midden-Limburgs landschap worden alleen in de bronsgroene landschapszone (als benoemd in POL2014) beschermd. Daarmee zijn grote delen van Midden-Limburg gevoelig voor kwaliteitsverslechtering door grootschalige energieopwekking, verstedelijking en stoppende agrarische ondernemers (en daarmee samenhangende vrijkomende agrarische bebouwing en schaalvergroting). - De kwaliteit van woongebieden staat niet direct onder druk. Er is geen (of zeer lokaal) sprake van demografische krimp.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In het Peelgebied dreigt verslechtering. Ten oosten van de Maas is de kwaliteit hoger en de potenties voor kwaliteitsontwikkeling ook c.q. zijn de bedreigingen beperkter. Landschappelijke effecten van (grootschalige) energieopwekking zijn uiteraard voor een deel afhankelijk van de landschappelijke inpassing. Een goede inpassing beperkt de landschappelijke impact.

Zuid-Limburg

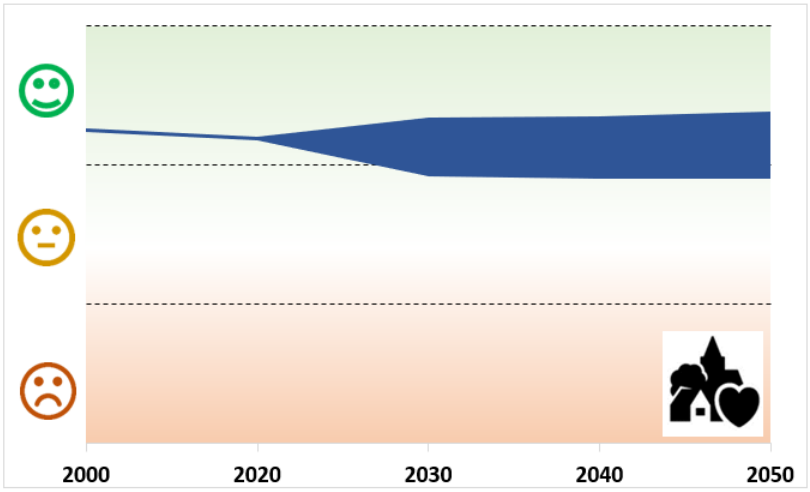

Figuur 4.9 Referentielijn aantrekkelijke leefomgeving voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De beoordeling laat twee kanten zien. Het Heuvelland wordt zeer hoog gewaardeerd. Dat wordt mede bevestigd door de status als Nationaal Landschap Zuid-Limburg. In de woongebieden (zeker in Parkstad) bestaan behoorlijk grote knelpunten ten aanzien van de kwaliteit van de leefomgeving.
Autonome ontwikkeling	- Het Heuvelland wordt beschermd door de bronsgroene landschapszone (POL2014) en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Daarmee zijn grote bedreigingen als grootschalige energieopwekking minder urgent. Niettemin staat het landschap onder druk door landbouw, toerisme en verstedelijking. De kwaliteit van woongebieden in Parkstad komt door demografische ontwikkelingen en het wegtrekken van (voornamelijk hoogopgeleide) jongeren verder onder druk te staan.
Bandbreedte	- De bandbreedte wordt bepaald door regionale verschillen. In de stedelijke woongebieden dreigt verslechtering. Voor de landelijke gebieden zijn de bedreigingen beperkter.

5 Wonen

5.1 Huidige situatie

5.1.1 Woningvoorraad in balans (aantal & kwaliteit)

Een gezonde woningmarkt biedt voldoende mogelijkheden voor doorstroom (wooncarrière), is toekomstbestendig (duurzaam en klimaatbestendig) en woningen zijn betaalbaar (voor zowel kopers als huurders). Door meer flexibiliteit kan sneller ingespeeld worden op veranderende woonwensen en –behoeften. Behoefte staat voorop, dus mensen bepalen in eerste instantie zélf hoe zij willen wonen, waar en in welke samenstelling, uiteraard binnen de grenzen van hun eigen (financiële) mogelijkheden.

De ontwikkeling van de bevolkingsgrootte en de ontwikkeling van het aantal huishoudens geeft een beeld van de vraagzijde van de woningmarkt. Figuur 5.1 toont dat het aantal inwoners van Limburg tot 2030 plaatselijk met meer dan 10% af zal nemen, voornamelijk in de Westelijke Mijnstreek en in Parkstad Limburg. Echter, de ontwikkeling van het aantal huishoudens in de volledige Provincie Limburg toont een wat genuanceerder beeld (Figuur 5.1 rechts). Conform de gepubliceerde huishoudensprognose van het CBS/PBL (Pearl, 2019) groeit het aantal Limburgse huishoudens tot 2031 (met circa 15.000 huishoudens), daarna volgt een afname van het aantal huishoudens tot het aantal dat we ongeveer nu kennen in 2050. Dit beeld van eerst een (lichte) toename en daarna een (lichte) afname geldt voor de hele provincie. Een daling van de huishoudensgrootte wijst voornamelijk op vergrijzing, wat maakt dat de vraag naar woonconcepten voor (alleenstaande) ouderen toe zal nemen. De behoefte aan woonruimte is echter gedifferentieerder. Er is behoefte aan meer verschillende soorten huisvesting, op daarbij passende locaties, ook voor tijdelijke bewoning. Ook zijn er lokaal grote verschillen, dus dat vergt maatwerk per gemeente en daarbinnen per wijk, buurt of locatie.

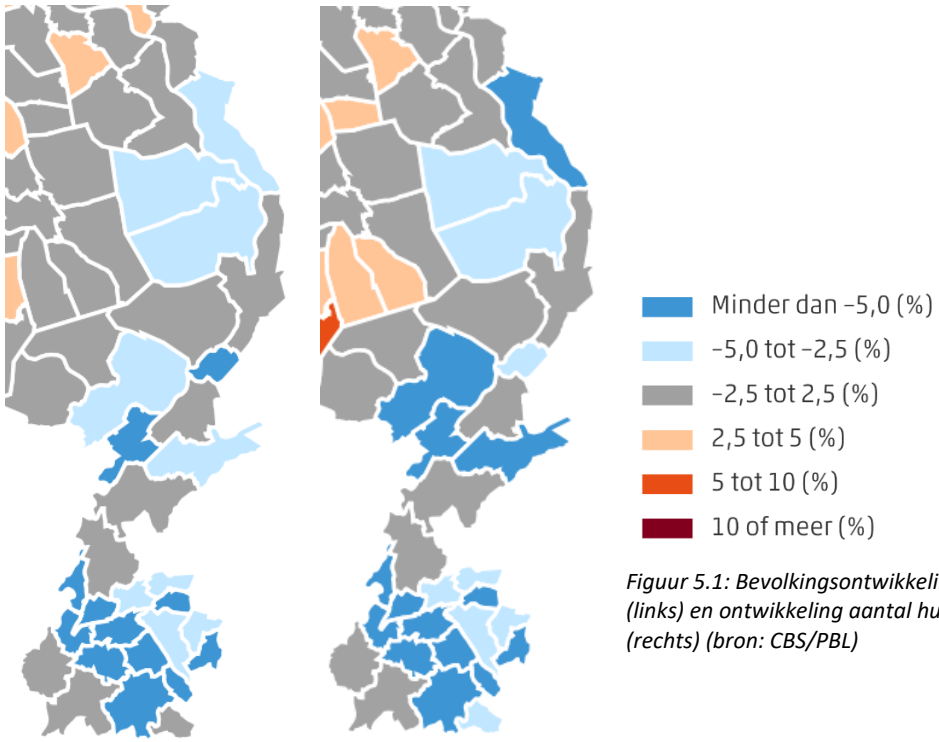

Figuur 5.1: Bevolkingsontwikkeling 2019-2050 (links) en ontwikkeling aantal huishoudens (rechts) (bron: CBS/PBL)

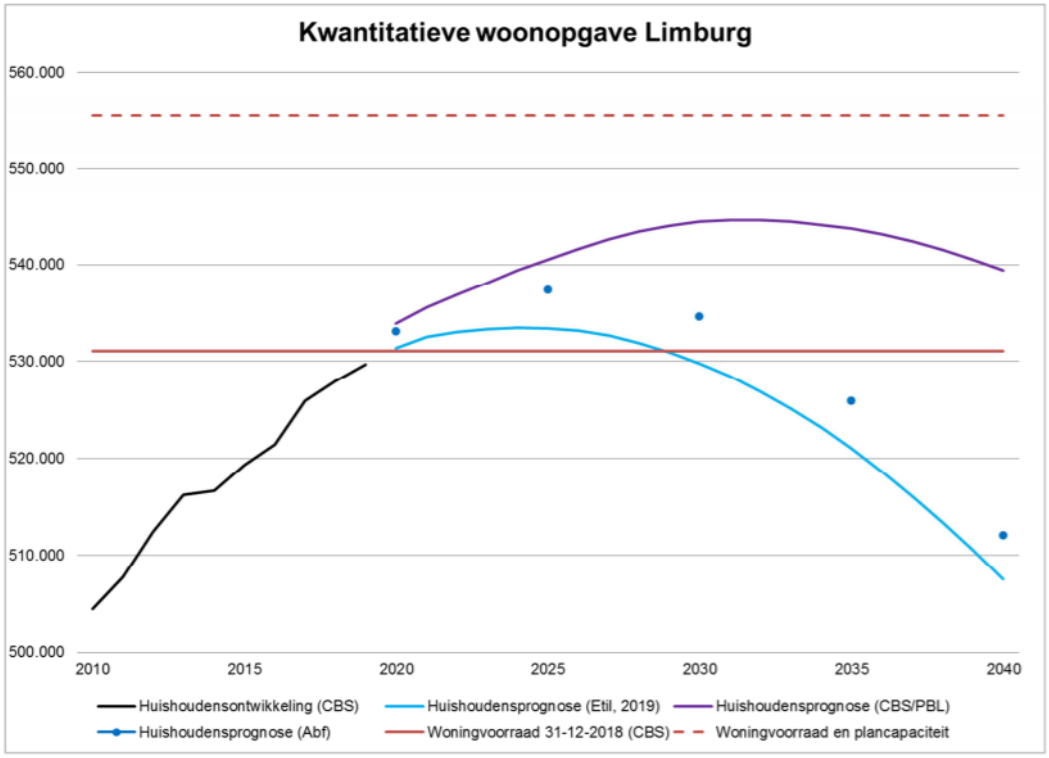

Figuur 5.2 De (verwachte) ontwikkeling van het aantal huishoudens (bron: Woonmonitor 2019)

Het Rijk werkt met WLO-scenario's om de bevolkingsgroei te prognosticeren. In het scenario Hoog gaan hoge economische groei en hoge bevolkingstoename samen. Een meer open samenleving leidt tot meer buitenlandse migratie. Daarnaast neemt ook de levensverwachting relatief sterk toe, van 80 en 83 voor respectievelijk mannen en vrouwen in 2014 naar ongeveer 87 respectievelijk 90 in 2050. De hogere welvaart gaat namelijk gepaard met een gezondere leefstijl, en de snelle technologische ontwikkeling in dit scenario leidt tot nieuwe en betere medische technieken. De hogere welvaart heeft ook een positief effect op de vruchtbaarheid. In het scenario Laag is er sprake van een bescheiden economische groei. Die gaat samen met een beperkte toename van de levensverwachting in 2050 van ongeveer 4 jaar ten opzichte van 2014 voor zowel mannen als vrouwen en een lagere vruchtbaarheid. Mensen worden minder oud dan in het hoge scenario en er worden minder kinderen geboren. Ook de migratie is beperkter. Voor Nederland als geheel gelden dan de volgende prognoses:

Tabel 5.1: Ontwikkeling bevolking en aantal huishoudens in 2030 en 2050 (Bron: CPB, PBL)

		Scenario Hoog		Scenario Laag	
	2015	2030	2050	2030	2050
	(mln)	(2015=100)			
Totale bevolking	16,9	107	114	101	97
0-19 jaar	3,8	101	109	92	87
20-64 jaar	10,0	99	100	94	87
65+	3,0	142	166	137	145
Aantal huishoudens	7,7	113	122	104	102
Met hoofdbewoner 65+	1,9	146	173	140	152
Alleenstaanden	2,9	128	149	106	110

De ontwikkeling van het aantal woningen in Limburg in de periode 2012-2018 is te zien in figuur 5.3. Het aantal woningen is de laatste jaren gestegen tot een totaal van 529.301 woningen in 2018. Daarnaast is de ontwikkeling van de woningvoorraad te zien in figuur 5.4. Opvallend is dat het aantal meergezinswoningen in particuliere huur met circa 9.000 woningen in de periode 2012- 2018 is gestegen terwijl het aantal eengezinswoningen in deze periode gelijk is gebleven. Daarnaast is er in deze periode een daling van circa 4.000 eengezinswoningen in sociale huur en een toename van circa 5.000 meergezinswoningen in sociale huur. Tot slot is in de koopsector het aantal eengezinswoningen licht gestegen en het aantal meergezinswoningen vrijwel gelijk gebleven.

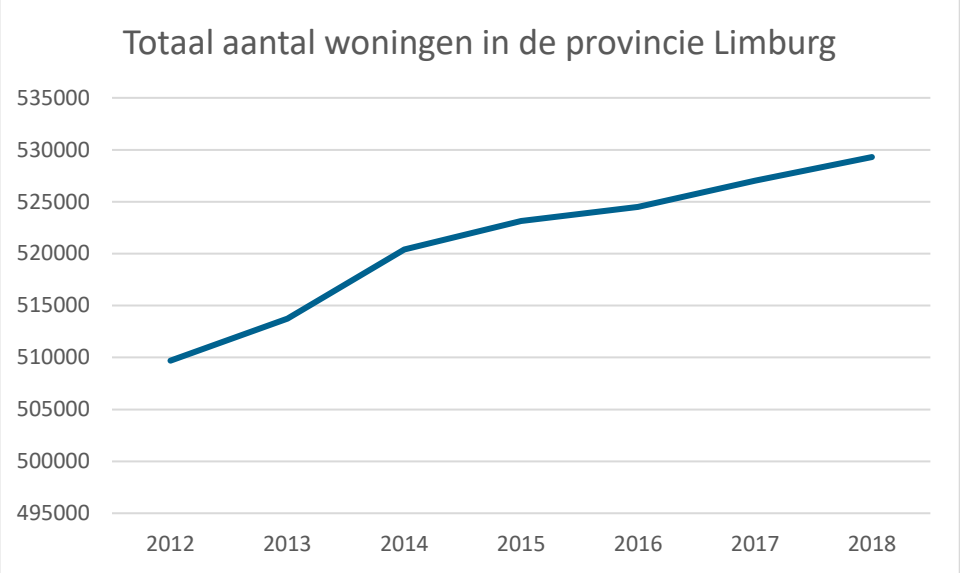

Figuur 5.3: Totaal aantal woningen in de provincie Limburg in de periode 2012 - 2018 (bron: ABF Research)

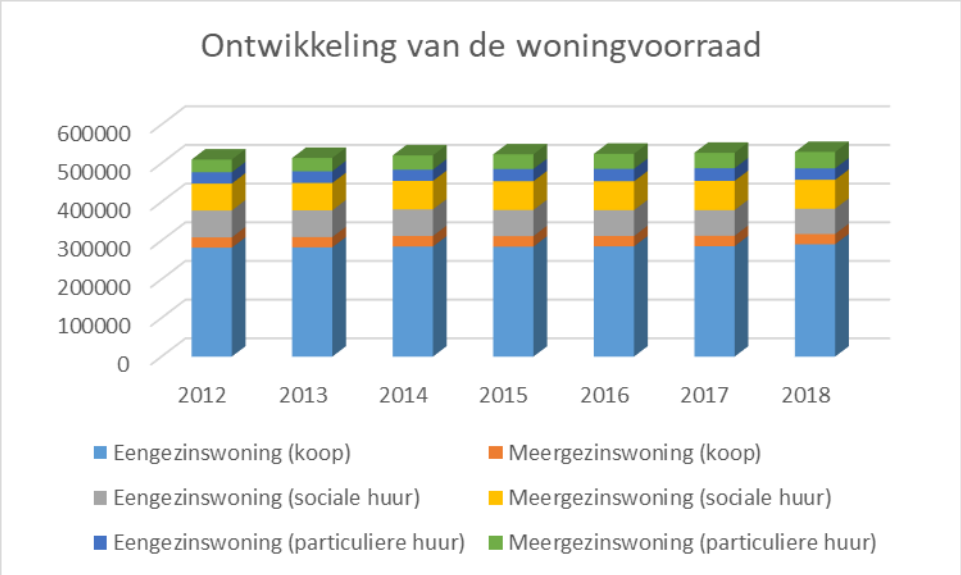

Figuur 5.4: Ontwikkeling van de woningvoorraad in de provincie Limburg in de periode 2012 - 2018 (bron: ABF Research)

Een goede indicator voor de balans tussen vraag en aanbod op de woningmarkt is het percentage huishoudens dat tevreden is met hun woning. Wanneer vraag en aanbod op elkaar zijn afgestemd zijn bewoners over het algemeen meer tevreden met hun woning.

Tabel 5.2 toont dat de huishoudens in de provincie Limburg vaker tevreden of zeer tevreden zijn met hun woning ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Daarbij ligt het percentage huishoudens dat tevreden is met een koopwoning aanzienlijk hoger dan de tevredenheid met een huurwoning.

	Tevredenheid woning	Tevredenheid huurwoning	Tevredenheid koopwoning
Limburg	89.2%	79.6%	94.8%
Nederland	86.9%		

Tabel 5.2: Het percentage huishoudens in zelfstandige woningen dat zich tevreden of zeer tevreden stelt met de woning in 2015 (bron: Staat van Limburg)

Specifiek interessant is de situering van Limburg als grensregio, waarbij geconstateerd wordt dat de regio's direct over de grens minder met bevolkingsproblematiek kampen. Er wonen substantiële aantallen Nederlanders net over de grens, vooral in Vlaanderen. Er wonen minder Nederlanders in Duitsland en slechts een beperkt aantal woont in Wallonië. De omgekeerde situatie – Vlamingen, Walen of Duitsers die in Nederland wonen - komt veel minder vaak voor. De belangrijkste reden waarom meer Nederlanders over de grens wonen dan dat er inwoners uit de buurlanden in Nederland wonen lijkt te liggen in de relatief lage huizenprijzen. De huizenprijzen liggen voor vergelijkbare woningen in Vlaanderen en Duitsland lager dan in Nederland. Mensen met een baan in Nederland kunnen wel gebruik maken van de Nederlandse hypotheekrenteaftrek.

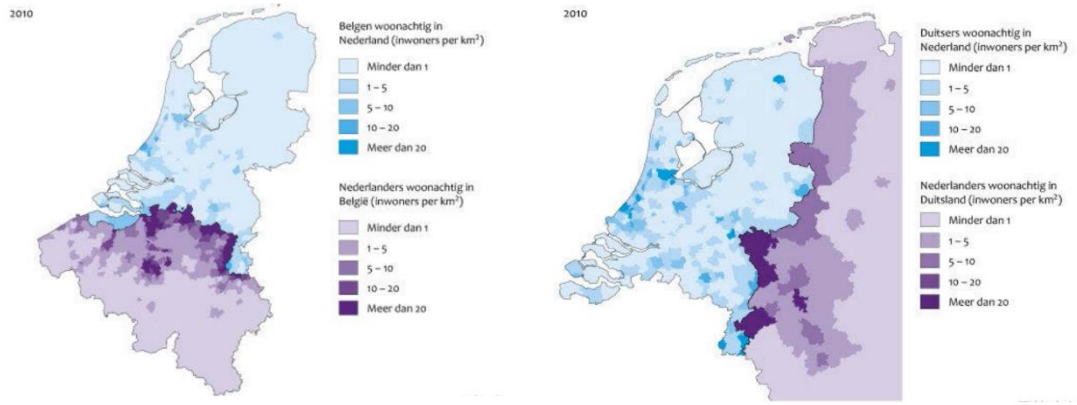

Figuur 5.5: Wonen over de grens NL-B (links) en NL-DLD (rechts) in 2010. Bron: Compendium voor de leefomgeving

5.1.2 Kwaliteit woning (energetisch / bouwkundig / levensloopbestendig)

Binnen de bestaande bouw is er een grote opgave om woningen duurzamer en levensloopbestendiger te maken.

Zeer actueel zijn (inter)nationale maatschappelijke vraagstukken op het gebied van milieu en duurzaamheid. Denk daarbij aan de stikstof- en PFAS-problematiek, duurzaamheidsmaatregelen (gasloos, Nul op de meter, etc.) in de bouw en natuurinclusief bouwen. Voor de woningmarkt heeft dit twee kanten. Enerzijds zijn er bedreigingen doordat (gewenste) woningbouwplannen niet kunnen doorgaan of vertraagd worden en de betaalbaarheid van wonen onder druk komt te staan. Anderzijds zijn er kansen voor een betere woonomgeving. Tot slot is er een groeiende groep inwoners die bewust kiest voor een levenswijze met een kleine (ecologische) voetafdruk en dit vertaalt in een woonvoorkeur.

De bestaande voorraad is kwantitatief voldoende, maar stemt kwalitatief niet overeen met de behoefte. Voor ouderen, (sociale) huurders, kwetsbare groepen en spoedzoekers kan het lastig zijn om een woning te vinden die aan de behoefte voldoet. Door bijvoorbeeld transformatie van bestaand vastgoed kan de kwaliteit van het vastgoed op de vraag worden afgestemd.

De vergrijzing in Limburg en het rijksbeleid om het langer zelfstandig wonen te bevorderen, heeft grote gevolgen gehad voor de doorstroming op de woningmarkt. Er is een grote behoefte aan zelfstandige woningen en nieuwe woonconcepten voor ouderen.

5.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

De belangrijkste bedreiging voor een kwalitatieve match op de woningmarkt wordt gevormd door de ontwikkeling in bevolkingsgrootte en –samenstelling. Dat wil zeggen dat de Limburgse woningmarkt onvoldoende afgestemd is op een steeds kleiner en steeds ouder wordende populatie met hun specifieke woonbehoeften. Doordat (oudere) Limburgers steeds vaker alleenstaand zijn, of de huishoudensgrootte in elk geval afneemt, blijft er voorlopig veel vraag naar nieuwe woningen, maar dan wel andere typen woningen. Op de lange termijn doen zich grotere problemen voor, waarbij de verschillen lokaal erg groot kunnen zijn.

Andere relevante trends ten aanzien van de Limburgse woningmarkt betreffen (Bron: Agenda Limburgse Woningmarkt 2020-2023):

- De Limburgse koopwoningmarkt herstelt zich, maar minder sterk dan de landelijke koopwoningmarkt;
- Er is een toenemende vraag naar huurwoningen, terwijl de huurprijzen stijgen en de nieuwbouw van huurwoningen afneemt;
- De woningmarkt in een krimpgebied functioneert anders dan in een gebied waar veel vraag naar woningen is. Het huidige Rijksbeleid houdt daar niet of nauwelijks rekening mee. Zo stimuleert het Rijk via de herziene Woningwet de verkoop van corporatiewoningen aan bewoners en commerciële beleggers. Het aantal huurwoningen in prijsklassen waar juist behoefte aan is neemt daardoor af, wat zeker voor Limburg negatief uitpakt;
- Bijzondere doelgroepen hebben moeite met het vinden van geschikte huisvesting.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg heeft in 2020 de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 vastgesteld. Het uitgangspunt “De juiste woning, op de juiste plek, op het juiste moment beschikbaar” geldt daarbij nog steeds. Door middel van dit instrument stuurt de Provincie door partijen te stimuleren en uit te dagen om mogelijkheden optimaal in te zetten om gezamenlijk de woonopgave vorm te geven. Dit beleid is van groot belang voor het bereiken van de doelen.

5.3 Beoordeling

De onbalans in de woningvoorraad komt in Zuid-Limburg (en in minder sterke mate in Midden- en Noord-Limburg) het sterkst tot uitdrukking in de suburbane wijken van de steden (Heerlen, Sittard-Geleen, Maastricht). In een aantal van deze wijken spelen problemen zoals werkloosheid/economische inactiviteit, armoede en waardedaling van vastgoed, waardoor men het zicht op een beter perspectief dreigt te verliezen of dat al heeft verloren. Dat is een maatschappelijk en menselijk onwenselijke situatie, die linksom of rechtsom moet worden doorbroken. In veel gevallen kunnen mensen dat zelf, maar in sommige situaties vraagt dat ook een rol van de overheid/het maatschappelijk middenveld. Op zijn minst moet daarbij een beter toekomstperspectief – denk aan scholing, werk, woning – binnen bereik komen. Wat betreft de woningvoorraad kan worden geïnvesteerd in de transformatie en reductie van de incourante woningvoorraad in met name de wijken waar de hiervoor genoemde problematiek speelt. Daarbij geldt dat het uiteindelijk goedkoper is om (o.a. vanuit de overheid) tijdig in te grijpen en te investeren in bijvoorbeeld transformatie, dan de autonome ontwikkeling zijn beloop te laten gaan. Eén en ander leidt tot

een neergaande lijn voor wat betreft de woningmarkt, omdat bovengenoemde grotere onbalans tussen vraag en aanbod in de woningvoorraad dreigt te ontstaan.

Noord-Limburg

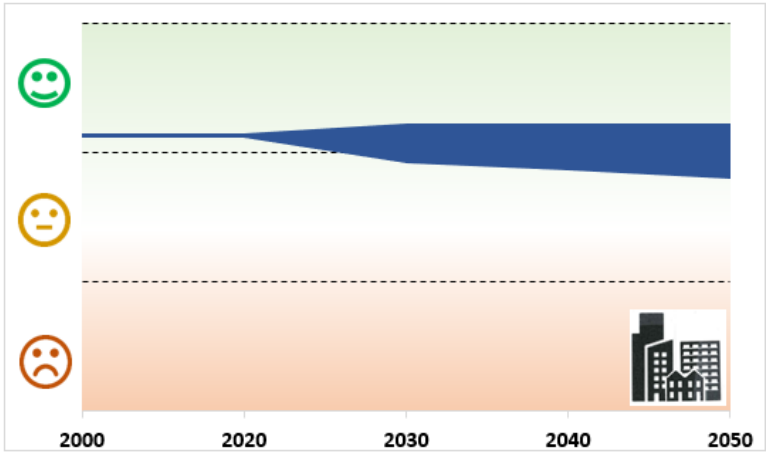

Figuur 5.6 Referentielijn wonen voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- In Noord-Limburg wordt tot 2040 een huishoudensgroei verwacht. De vraag naar woningen overstijgt het aanbod en dat zal nog zo blijven. Huisvesting van woonurgenten en arbeidsmigranten is een zorgpunt.
Autonome ontwikkeling	- Noord-Limburg heeft een inhaalslag nodig voor wat betreft de realisatie van woningen. Op zowel korte als lange termijn zal sprake blijven van een vraag naar nieuwe en voor bepaalde doelgroepen (starters, ouderen) geschikte woningen. Dit vraagt nu om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien vigerend beleid (Woonagenda 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Geldend beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Midden-Limburg

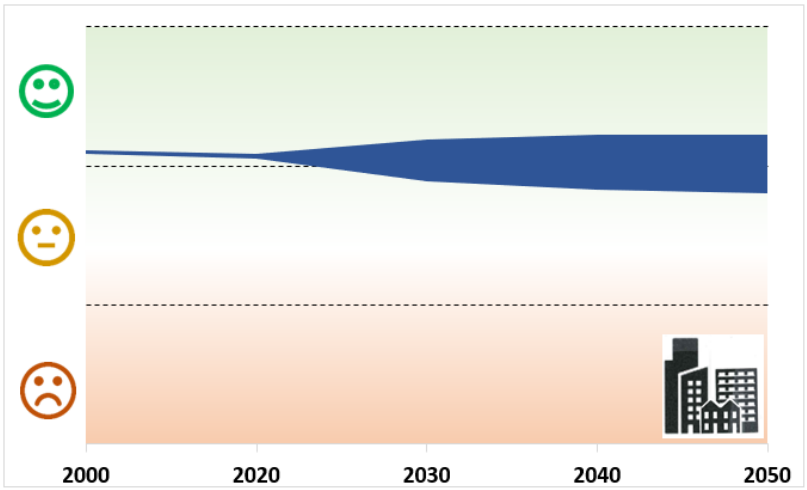

Figuur 5.7 Referentielijn wonen voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- De vraag naar woningen overstijgt het aanbod in Midden-Limburg en dat zal nog zo blijven. - In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inhaalslag om aan de vraag te kunnen voldoen, maar vraagt op lange termijn focus op de bestaande woningvoorraad.
Autonome ontwikkeling	- In Midden-Limburg stabiliseert de huishoudensgroei op lange termijn. Dat vraagt op korte termijn een inhaalslag om aan de vraag te kunnen voldoen, maar vraagt op lange termijn focus op de bestaande woningvoorraad. De woningvoorraad dient ook op de lange termijn goed aan te sluiten op de vraag. Dit vraagt om actie. De situatie is gevoelig voor verslechtering, maar gezien geldend beleid (Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en beleid gemeenten) en het blijven bestaan van vraag naar woningen, is niet te verwachten dat de situatie significant zal verslechteren.
Bandbreedte	- Vigerend en ingezet beleid draagt bij aan een beperking van de risico's.

Zuid-Limburg

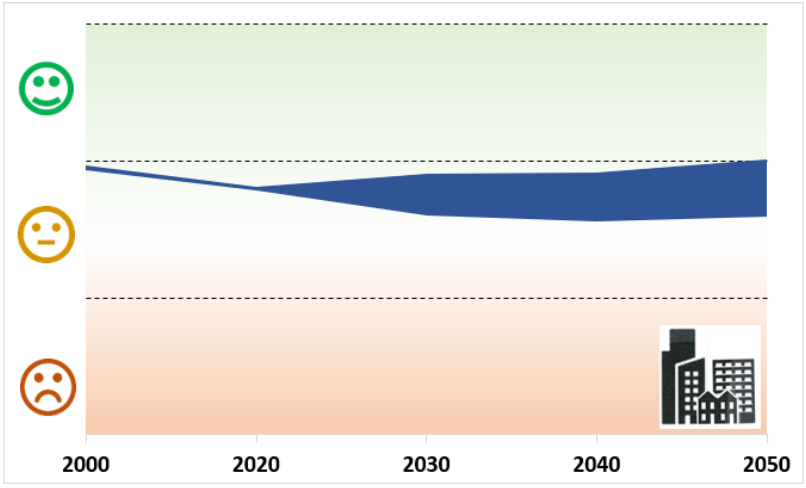

Figuur 5.8 Referentielijn wonen voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	Het aantal huishoudens krimpt tot 2040 met 9,8%. Dit betekent dat het aanbod van woningen de vraag zal gaan overstijgen. Hiermee gaan leefbaarheidsrisico's gepaard die de regio verder meetrekken in een negatieve spiraal naar beneden. Op een lager schaalniveau blijken te vaak de verkeerde woningen op de verkeerde locatie te staan (te weinig goedkope huurwoningen en te veel dure koopwoningen).
Autonome ontwikkeling	- Demografische ontwikkelingen domineren de problematiek in de toekomst. De wijze waarop overheden hiermee omgaan bepaalt het verloop van de autonome ontwikkeling. In de nieuwe Limburgse agenda wonen (2020-2023) wordt ingezet op transformeren van de bestaande woningvoorraad en nieuwbouw in het tempo van de vraag. Dat zijn zaken die kunnen bijdragen aan het goed begeleiden van de effecten van een krimpende bevolking.
Bandbreedte	- De autonome ontwikkeling zijn beloop laten gaan lijkt geen voor de hand liggende optie die tot een wenselijke situatie leidt. Doelbereik is afhankelijk van de mate waarin gestuurd wordt op het toevoegen van woningen aan de woningvoorraad.

6 Sociaal

6.1 Huidige situatie

6.1.1 Sociale levendigheid

De aanwezigheid van mensen, zo blijkt uit de literatuur, is de belangrijkste indicator voor de mate van levendigheid. Voor een gedeelte kan dat zitten in de mate waarin (binnen-)steden in staat zijn om de aanwezigheid van mensen te promoten (hoge bezoekpotenties van steden, levendige pleinen in binnenstad etc.). Op de tweede plaats kunnen evenementen en andere sociale activiteiten voor verschillende doelgroepen in een gebied zorgen voor levendigheid.

Limburg kent enkele steden met een hoge bezoekpotentie. Dit wordt mede geïllustreerd door de toegenomen betekenis van de toeristische sector, waarbij de economische betekenis van de vrijetijdseconomie in de afgelopen 10 jaar sterk gestegen is (zie figuur 6.1).

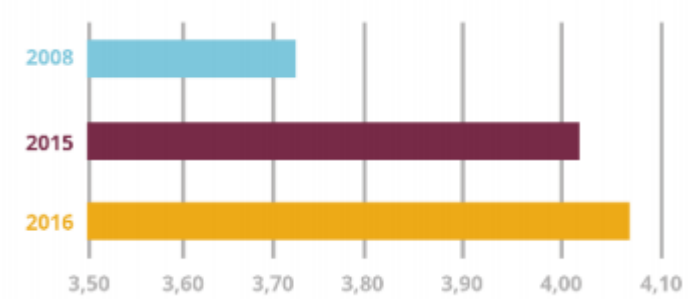

Figuur 6.1: Ontwikkeling economische betekenis vrijetijdseconomie (in miljarden euro's). Bron: Provincie Limburg

6.1.2 Sociale veiligheid

Sociale veiligheid heeft betrekking op de mate waarin iemand zich veilig voelt en beschermd is tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door een individu en/of groep binnen een bepaalde ruimte en/of omgeving. Het begrip Sociale Veiligheid kan opgedeeld worden in een subjectief en objectief component: de mate waarin mensen de (on)veiligheid ervaren of beleven (subjectief) en aan de andere kant de kans op een daadwerkelijk delict (objectief).

De veiligheidsbeleving van de inwoners van Limburg geeft een indicatie van de sociale veiligheid in de provincie. Tabel 6.1 geeft het percentage van de inwoners van 15 jaar en ouder dat zich onveilig voelt in de eigen buurt. Het blijkt dat de inwoners van Limburg zich vaker onveilig voelen dan het landelijk gemiddelde.

	Veiligheidsbeleving: wel eens onveilig	Veiligheidsbeleving: vaak onveilig
Limburg	19.5%	2.3%
Nederland	16.4%	1.5%

Tabel 6.1: Het percentage van de inwoners van 15 jaar en ouder dat zich wel eens/vaak onveilig voelt in de eigen buurt in 2017 (bron: Staat van Limburg)

Sociale veiligheid heeft ook betrekking op het vertrouwen in de medemens. Uit tabel 6.2 blijkt dat voor de provincie Limburg het percentage bewoners dat vindt dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn lager ligt dan het landelijk gemiddelde.

	Vertrouwen in anderen
Limburg	53.6%
Nederland	61%

Tabel 6.2: Het percentage personen van 15 jaar en ouder dat vindt dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn in 2017 (bron: Staat van Limburg)

De objectieve veiligheid kan worden gemeten door middel van het aantal misdrijven per 1.000 inwoners. Met 46,8 misdrijven ligt het aantal misdrijven iets hoger dan het landelijk gemiddelde van 45,6 misdrijven.

6.1.3 Sociale cohesie

Een goede sociale leefomgeving wordt ook gekenmerkt door sociale cohesie: de mate waarin bewoners van een buurt onderlinge betrokkenheid en binding met andere mensen in de buurt ervaren.

Indicatoren voor sociale cohesie zijn bijvoorbeeld het percentage inwoners dat aan vrijwilligerswerk doet, betrokken is in de lokale politiek of participeert in sport- en cultuurverenigingen. Tabel 6.3 toont dat inwoners van Limburg gemiddeld vaker lid zijn van één of meerdere sociale verenigingen (zoals sport-, culturele, hobby-, of gezelligheidsverenigingen). Daarentegen is het aantal inwoners dat vrijwilligers werk doet of betrokken is in de politiek lager dan het landelijk gemiddelde.

	Lid van sociale vereniging	Vrijwilligerswerk	Politieke participatie
Limburg	49.8%	43.5%	42.1%
Nederland	48.7%	49.1%	46.6%

Tabel 6.3: Het percentage inwoners dat lid was van een of meer sociale verenigingen, vrijwilligerswerk deed en/of betrokken was in de politiek in 2017 (bron: Staat van Limburg)

In Noord-Limburg[4] werken (en wonen tijdelijk) veel arbeidsmigranten. Werkgevers wonen regelmatig met velen in één huis in woonwijken. Resultaat hiervan is dat reguliere inwoners elke paar maanden geconfronteerd worden met nieuwe buren en meerdere auto's die een parkeerplaats nodig hebben. De huizen van arbeidsmigranten worden in het algemeen slecht(er) onderhouden. De aanwezigheid van arbeidsmigranten levert sociale uitdagingen voor een wijk op.

[4] In bepaalde mate geldt deze problematiek ook voor Midden- en Zuid-Limburg. In Noord-Limburgse gemeenten komt deze problematiek echter het meest nadrukkelijk naar voren.

6.1.4 Voorzieningenniveau

De nabijheid en omvang van voorzieningen heeft eveneens invloed op de kwaliteit van de leefomgeving. Voldoende voorzieningen zoals winkels, horeca of medische voorzieningen en een goede bereikbaarheid van deze voorzieningen zijn belangrijk bij de beoordeling van de leefomgeving.

Tabel 6.4 geeft de gemiddelde afstand tot verschillende voorzieningen weer in Limburg, ten opzichte van de gemiddelde afstand in Nederland. Hieruit blijkt dat de provincie Limburg een gemiddelde afstand tot huisartsen en ziekenhuizen heeft die vergelijkbaar is met het landelijk gemiddelde. Daarnaast hoeven inwoners van Limburg minder ver te reizen naar musea en bioscopen dan de gemiddelde Nederlander. De afstand tot parken, plantsoenen en open natuurlijke terreinen is groter in Limburg dan het landelijk gemiddelde. Daarentegen is de afstand tot het dichtstbijzijnde bos in Limburg veel kleiner dan de gemiddelde afstand in Nederland.

Gemiddelde afstand tot …	Limburg	Nederland
Huisarts (2016)	1 km	1 km
Ziekenhuis (2017)	4.7 km	4.7 km
Museum (2016)	3.4 km	3.7 km
Bioscoop (2017)	5.2 km	6.3 km
Podiumkunst (2016)	5.8 km	4.9 km
Park of plantsoen (2012)	1.3 km	1 km
Dagrecreatie (2012)	3.5 km	3.4 km
Bos (2012)	1.1 km	1.7 km
Open natuurlijk terrein (2010)	4.6 km	3.5 km

Tabel 6.4 De gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde voorzieningen, berekend over de openbare weg (bron: Staat van LImburg)

6.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen . Het aantal inwoners daalt door bijvoorbeeld een laag geboortecijfer, wegtrekkende jongeren of gezinnen naar de stad en/of vergrijzing en sterfte van de achterblijvende burgers. Deze bevolkingskrimp heeft risico's voor het voorzieningenniveau en daarmee samenhangend de leefbaarheid in kleine kernen. De opgave voor de Provincie Limburg ligt in het goed begeleiden van een veranderende bevolkingssamenstelling. Hierbij is opnieuw van belang dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen optreedt – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling van vastgoed – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen of dat al hebben verloren.

Bestaand beleid

Sociaal beleid is vastgelegd in de Sociale Agenda. Het beleid is gericht op het vergroten van de zelfredzaamheid van Limburgers. Dit geschiedt langs vier programmalijnen:

1. Opgroeien en ontplooien: gericht op het bijdragen aan een goede en veilige start voor ieder kind, op maximale kansen en optimale ondersteuning bij het opgroeien.
2. Kans op ontwikkeling en werk: gericht op maximale school- en leerervaringen, een goede overgang van opleiding naar werk voor jongeren en toegang tot de arbeidsmarkt voor iedereen die kan en wil werken.

3. Vitaal meedoen: gericht op thema's om kwetsbare personen (waaronder jongeren en senioren) langer en veiliger te kunnen laten participeren in de samenleving.
4. Vitale gemeenschappen: gericht op het ondersteunen van de zelfredzaamheid van Limburgse gemeenschappen (samenredzaamheid), waarbij mensen zelf de regie nemen in het zorgen voor elkaar en voor hun woon- en leefomgeving.

De Provincie trekt hierin samen op met inwoners, gemeenten , ondernemers en zorg- en kennisinstellingen.

6.3 Beoordeling

Per Limburgse regio spelen hele andere problemen. Regio Midden-Limburg kent de kleinste bedreigingen op sociaal vlak (sociale cohesie, sociale "levendigheid", voorzieningenniveau). In Zuid-Limburg is de krimpproblematiek van belang en in Noord-Limburg is de grote instroom van arbeidsmigranten een bedreiging voor sociale aspecten.

In Noord-Limburg werken (en wonen tijdelijk) veel arbeidsmigranten. Zij wonen regelmatig met velen in één huis in woonwijken. Resultaat hiervan is dat reguliere bewoners frequent geconfronteerd worden met nieuwe buren en met flinke aantallen auto's die een parkeerplaats nodig hebben. De huizen van arbeidsmigranten worden over het algemeen slecht(er) onderhouden. De aanwezigheid van arbeidsmigranten levert sociale uitdagingen voor een wijk op: arbeidsmigranten "integreren" vaak zeer beperkt in hun wijken, mede doordat zij slechts tijdelijk woonachtig zijn in de wijk. Dit zijn voornamelijk risico's voor sociale cohesie en een wijk.

Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen. Het aantal inwoners daalt door bijvoorbeeld een laag geboortecijfer, wegtrekkende jongeren of gezinnen naar de stad en/of vergrijzing en sterfte van de achterblijvende burgers. Deze bevolkingskrimp heeft risico's voor het voorzieningenniveau en daarmee samenhangend voor de leefbaarheid in kleine kernen. De opgave voor de Provincie Limburg ligt in het goed begeleiden van een veranderende bevolkingssamenstelling. Hierbij is opnieuw van belang dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen optreedt – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen of dat al hebben verloren.

Noord-Limburg

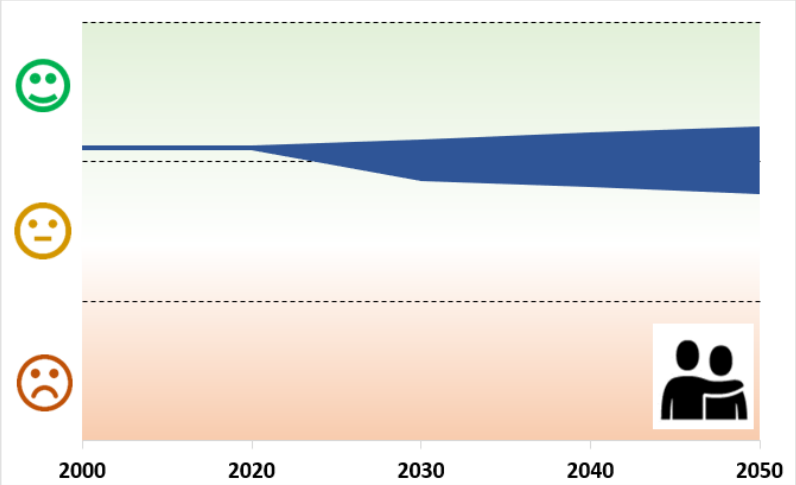

Figuur 6.2: Referentielijn sociaal voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten. Agrarische gemeenschappen zijn sociaal sterk. Er bestaan wel knelpunten rondom de huisvesting van internationale werknemers.
Autonome ontwikkeling	- Provincie neemt de huisvesting van arbeidsmigranten ter hand, maar knelpunten blijven bestaan. Economische groei en een verdere toename van het aantal internationale werknemers, kunnen vaker tot sociaal onwenselijke situaties leiden.
Bandbreedte	- De risico's op grote verslechteringen en kansen op verbeteringen zijn relatief beperkt. De regio is sociaal voldoende robuust, waardoor de problematiek rondom arbeidsmigranten waarschijnlijk geen onomkeerbaar grote invloed op het aspect sociaal heeft.

Midden-Limburg

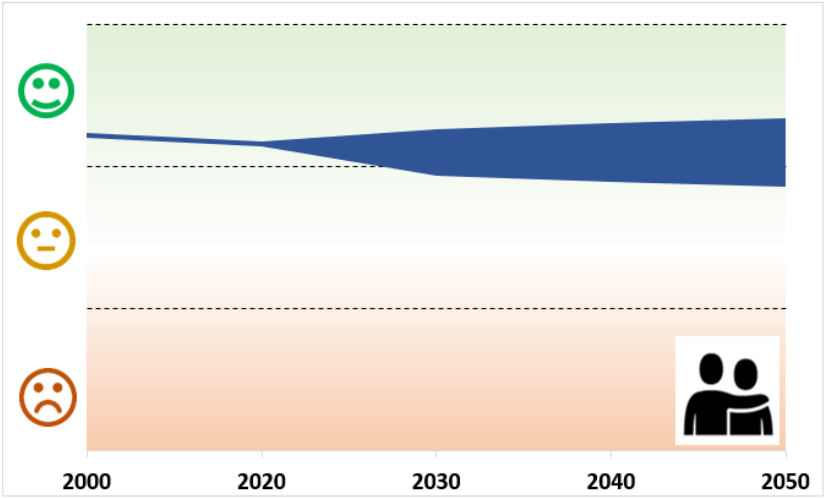

Figuur 6.3: Referntielijn sociaal voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Over het algemeen weinig knelpunten, maar evenals in Noord-Limburg vraagt de huisvesting van internationale werknemers aandacht. - Voorzieningenniveau is (in vergelijking met Nederland) relatief laag. De diversiteit van de bevolkingssamenstelling en veiligheidsgevoel worden relatief positief beoordeeld (bron: Leefbaarometer).
Autonome ontwikkeling	- Geen wezenlijke veranderingen, kansen of risico's. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De risico's op grote verslechteringen en verbeteringen zijn relatief beperkt.

Zuid-Limburg

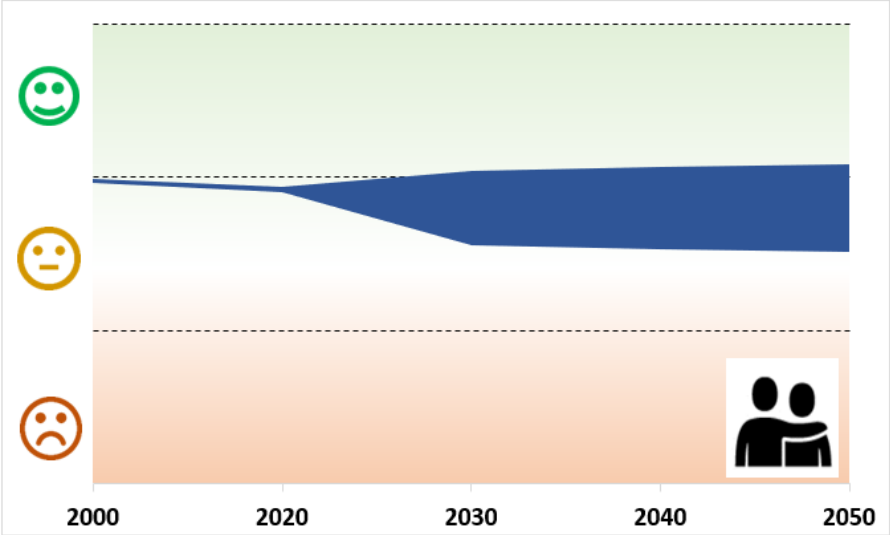

Figuur 6.4: Referntielijn sociaal voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Verschillende gemeenten in de regio Parkstad hebben te maken met bevolkingskrimp in dorpen en kleine kernen. Met deze krimp hangt sociale problematiek door het wegvallen van voorzieningen en verloedering/leegstand samen. - De huisvesting van internationale werknemers vraagt aandacht.
Autonome ontwikkeling	- Van belang is dat in krimpgebieden een cumulatie van problemen dreigt op te treden – werkloosheid/inactiviteit, armoede, waardedaling woningen – waardoor met name kinderen/jongeren het zicht op een beter perspectief dreigen te verliezen. De wijze waarop de overheden omgaan met de woningmarkt is hierbij het meest van belang. De situatie is, door de onzekerheden daaromheen, gevoelig voor verslechtering. - Provincie bevordert de aanpak van het vraagstuk van de huisvesting van internationale werknemers, maar knelpunten blijven bestaan.
Bandbreedte	- De grote bandbreedte komt voort uit de lokale verschillen. Maastricht en omgeving onttrekt zich aan de krimpproblematiek en de daarmee samenhangende sociale problematiek.

7 Ecologisch kapitaal

7.1 Huidige situatie

7.1.1 Kwaliteit Natura 2000-gebieden

Dit aspect beschrijft de staat van de Natura 2000-gebieden. Per Natura 2000-gebied zijn te beschermen habitattypen en leefgebieden van soorten aangewezen: dit zijn levensgemeenschappen van planten en dieren met bijzondere geografische, abiotische en biotische kenmerken, die zowel geheel natuurlijk als half natuurlijk kunnen zijn, en die op Europees niveau worden beschermd. Voor elk habitattype is de verstoringsgevoeligheid bepaald. De mate van verstoring is een indicatie van de kwaliteit van het natuurgebied. Vermesting en verzuring door stikstofdepositie, verdroging en versnippering zijn de verstoringsfactoren waardoor knelpunten optreden.

Nederland telt 160 Natura 2000-gebieden, waarvan er 23 in de provincie Limburg zijn gelegen. Waarvan 21 stikstof gevoelig. Figuur 7.1 toont de ligging van deze Natura 2000-gebieden. Ook is te zien op basis van welke richtlijn de gebieden zijn aangewezen. Er bestaan drie mogelijkheden:

- Aanwijzing op grond van de Habitatrichtlijn (HR – lichtgroen)
- Aanwijzing op grond van de Vogelrichtlijn (VR – blauw)
- Aanwijzing op grond van de Habitatrichtlijn én Vogelrichtlijn (HR+VR – donkergroen)

Voor Natura 2000-gebieden gelden gebiedsspecifieke instandhoudingsdoelstellingen voor habitattypen, soorten, broedvogels en niet-broedvogels. In het overgrote deel van de Nederlandse Natura 2000-gebieden bevinden zich stikstofgevoelige habitattypen, zoals stroomdalgrasland en heide. In ruim vijftig gebieden in Nederland is sprake van een fors overbelaste situatie. Daar bestaat een groot verschil tussen het huidige depositieniveau en het ecologisch gewenste depositieniveau.

De te grote depositie van stikstof heeft een negatief effect op de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. In Limburg is de depositie veroorzaakt door bronnen in het buitenland en door emissie vanuit landbouw verantwoordelijk voor een groot deel van de depositie, samen ongeveer 80%. Voor de gebieden in Noord- en Midden-Limburg is de landbouw een grotere factor dan in Zuid-Limburg (zie onderstaande figuren). De andere bronnen van stikstof (zoals verkeer en industrie) hebben een klein aandeel in de depositie van stikstof. Voor stikstofdepositie afkomstig uit het buitenland geldt dat een groot gedeelte vanuit het Ruhrgebied en Belgische industrie (bron: factsheet TNO, 2019) en een kleinere hoeveelheid vanuit landbouw afkomstig is.

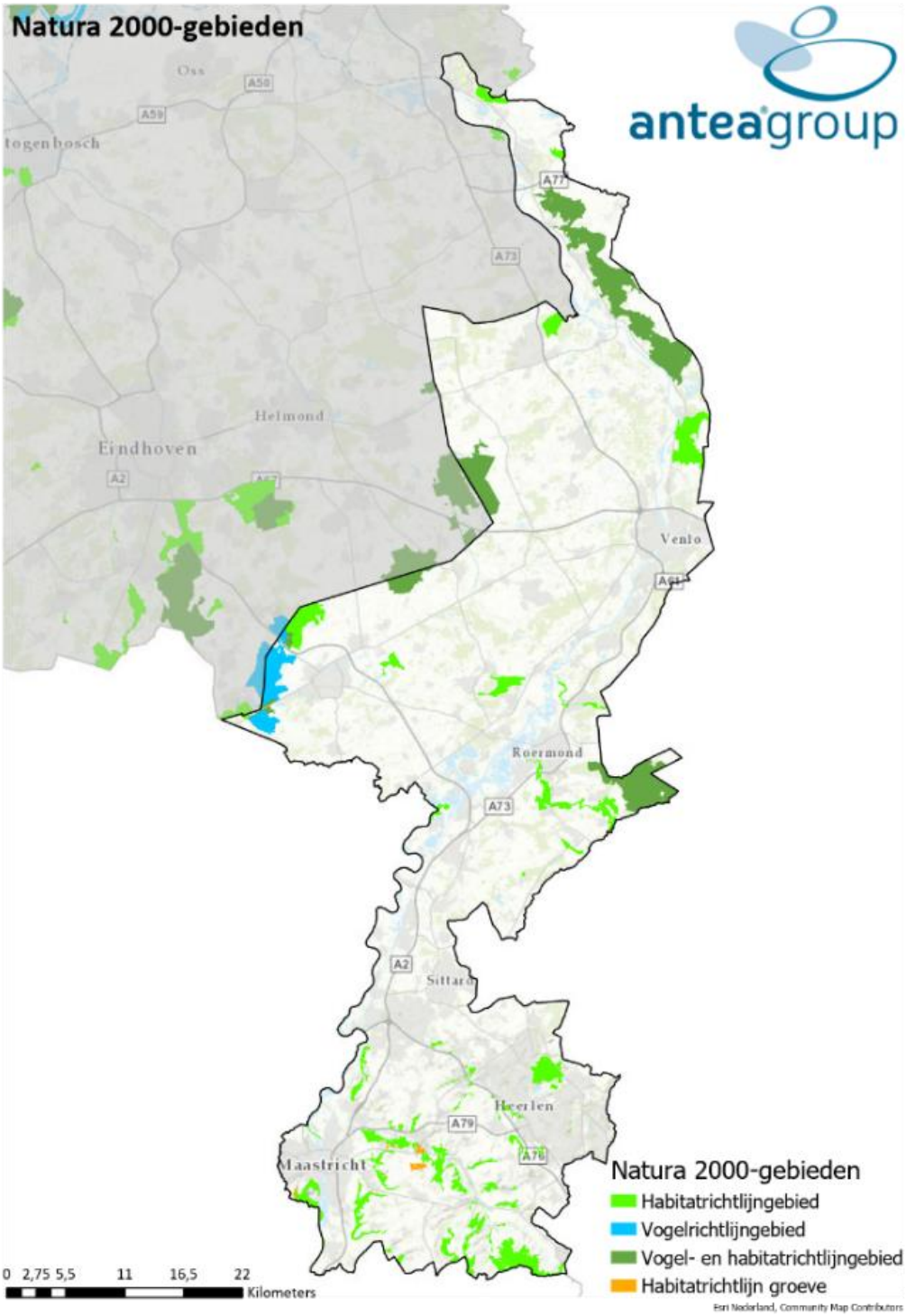

Figuur 7.1: Natura 2000-gebieden in de provincie Limburg

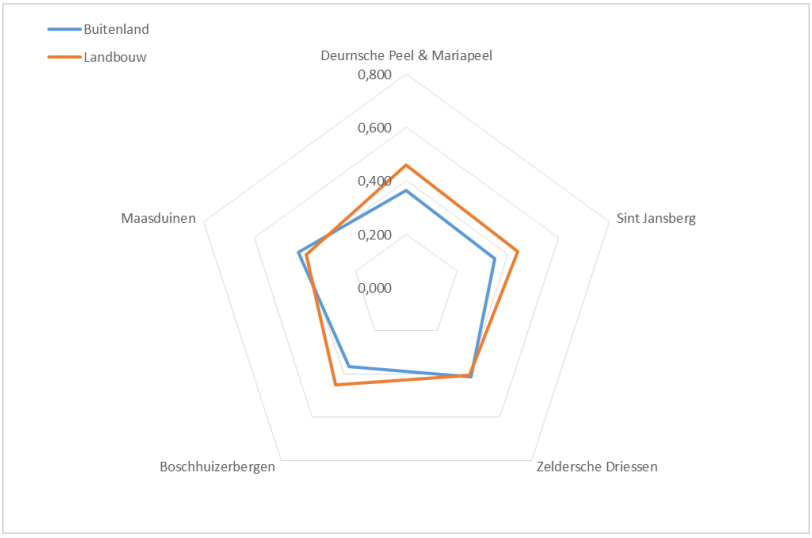

Figuur 7.2: Herkomst van stikstofdepositie (landbouw en buitenland) op Natura 2000-gebieden in Noord-Limburg. Bron: TNO, 2019.

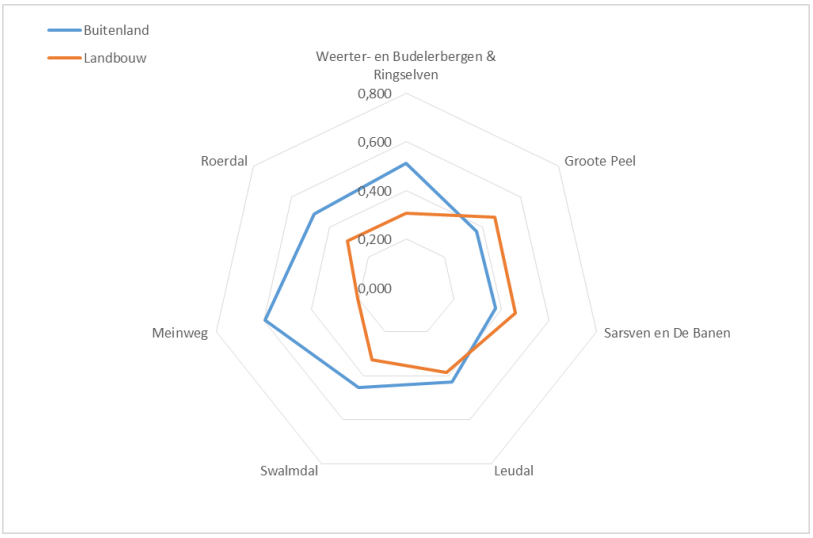

Figuur 7.3: Herkomst van stikstofdepositie (landbouw en buitenland) op Natura 2000-gebieden in Midden-Limburg. Bron: TNO, 2019.

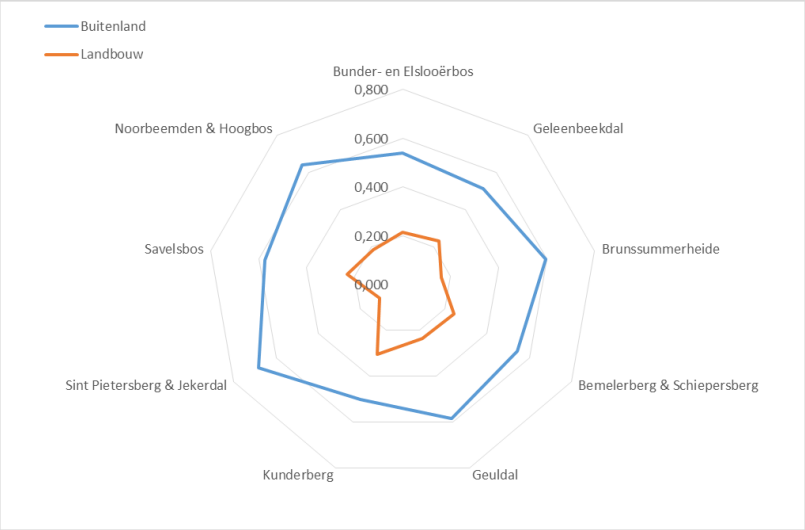

Figuur 7.4 Herkomst van stikstofdepositie (landbouw en buitenland) op Natura 2000-gebieden in Zuid-Limburg. Bron: TNO, 2019.

De totale depositieverdeling per Natura 2000-gebied is weergegeven in figuur 7.5.

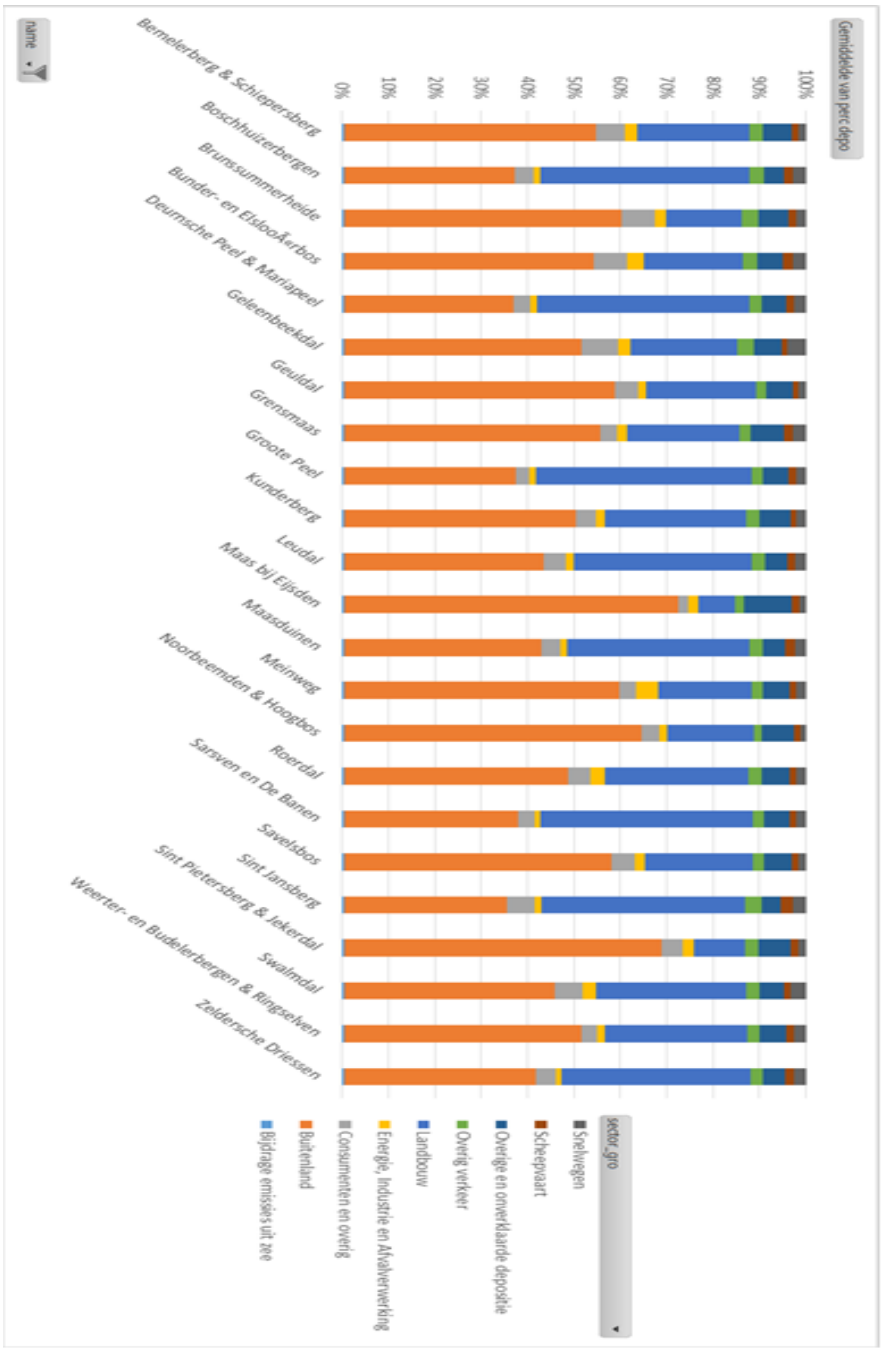

Figuur 7.5: Totale depositieverdeling per Natura-2000 gebied

7.1.2 Kwaliteit natuurnetwerk

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen Ecologische Hoofdstructuur) is het geheel van bestaande en nieuwe aan te leggen natuurgebieden met een planologische bescherming in omgevingsvisies. De Provincie is tezamen met Rijk en gemeenten verantwoordelijk voor de bescherming van dit netwerk. Voor subsidiëren van de afronding met nieuwe natuur, de natuurgerichte inrichting en het natuurbeheer zijn sinds de Decentralisatie van natuurtaken in 2011 alleen de provincies verantwoordelijk. Planologisch is het Limburgse Natuurnetwerk vastgelegd in de goudgroene natuurzone van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg 2014 (POL) en de daaraan gekoppelde Omgevingsverordening 2014 (OVL).

In deze paragraaf wordt de grootte van de Limburgse natuur na ontwikkelingen in de 20e en 21e eeuw beschreven. Wat heeft de inzet van overheden om de achteruitgang van de natuur te stoppen opgeleverd? Wat is de waarde, omvang en kwaliteit van die natuur? Figuur 7.6 toont de omvang van het Natuurnetwerk in de provincie Limburg. De Provincie Limburg heeft een totaaloppervlakte van 220.900 hectare. Daarvan is 50.311 hectare (in 2015) natuur en 131.00 hectare agrarisch. Voorgaande komt neer op een areaal van ca. 23% natuur van de totale oppervlakte.

In het Natuurpact (2013) hebben Rijk en provincies afspraken gemaakt over de realisatie van minimaal 80.000 ha nieuwe natuur in de periode 2011 t/m 2027. Het is een gezamenlijke opgave die niet is uitgesplitst per provincie. Hiermee moet uiteindelijk een robuust Natuurnetwerk Nederland tot stand komen.

Op 1 januari 2019 is de inspanningsverplichting voor de provincie Limburg nog 1.236 ha te verwerven natuur en nog 1.635 ha in te richten natuur. Het realiseren van hectares natuurgebieden is geen doel op zich; het gaat altijd om de achterliggende doelen: het behoud en versterken van de biologische diversiteit, met name van de bedreigde Limburgse soorten, én om de verankering van de natuur in de maatschappij. Het behalen van het achterliggende doel van deze taakstelling (behoud en versterking biodiversiteit en verankering natuur in maatschappij) is veel meer van belang en veel minder evident. Biodiversiteit in natuurgebieden stabiliseert, maar in de gebieden daarbuiten, met name landbouwzones en verstedelijkte gebieden, is sprake van achteruitgang. Voor het aspect biodiversiteit wordt verwezen naar paragraaf 7.1.4.. De verankering van natuur in de maatschappij heeft zich vanaf 1990 voornamelijk in de laatste paar jaren ontwikkeld, maar voornamelijk in de landbouwsector zijn hier nog aanzienlijke stappen te zetten. Natuurinclusieve landbouw is nog altijd eerder uitzondering dan regel.

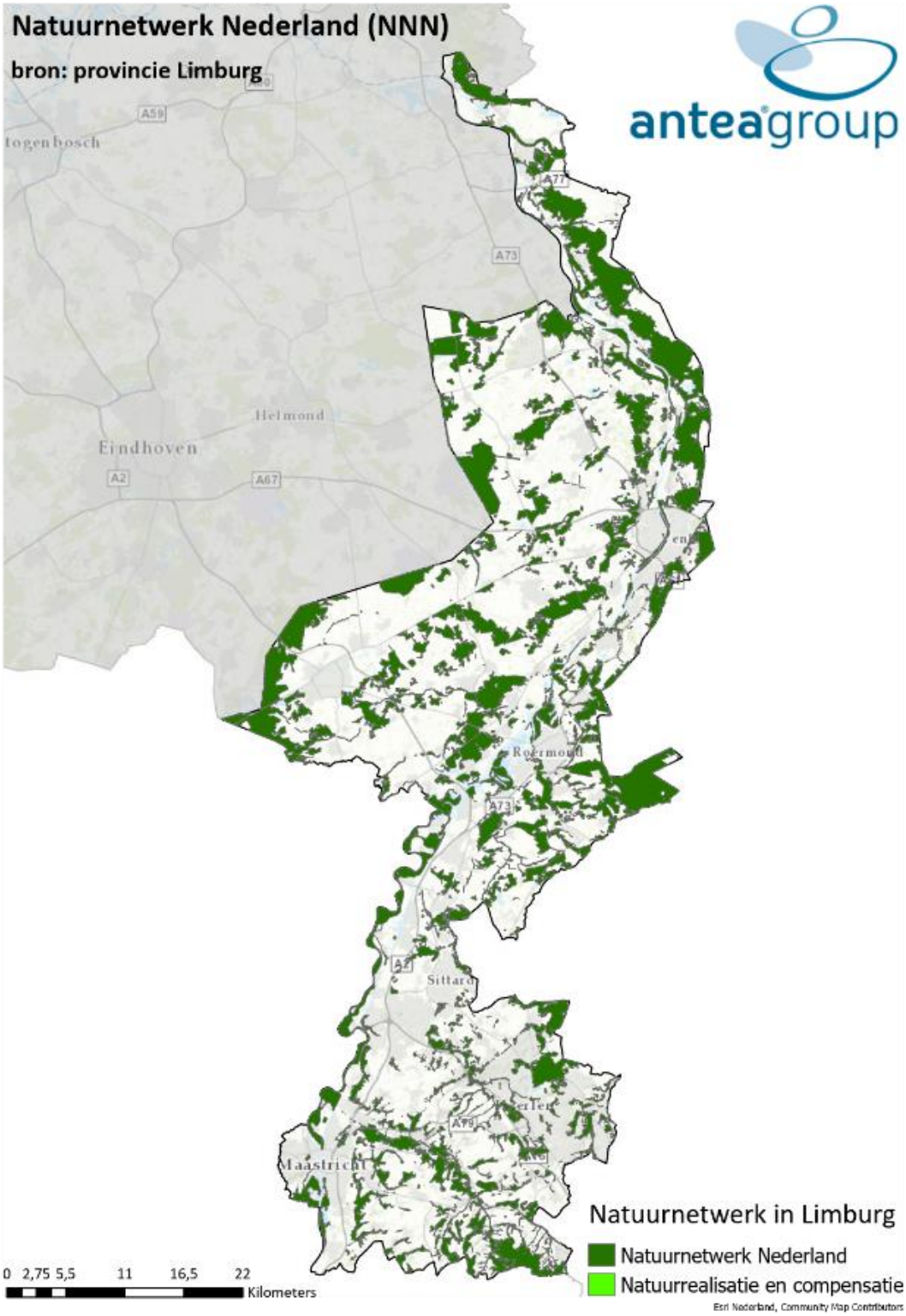

Figuur 7.6: Het Natuurnetwerk in Limburg

7.1.3 Samenhang Natuurnetwerk (mogelijkheden migratie/adaptatie flora & fauna)

Om flora en fauna beter bestand te laten zijn tegen veranderingen in de kwaliteit van het leefgebied (bijvoorbeeld als gevolg van verandering van het klimaat, maar ook veranderingen wat betreft grondwaterstanden etc.) en om populaties te beschermen tegen effecten van isolatie (bijvoorbeeld als gevolg van inteelt /genetic drift en dergelijke .) is een samenhangend netwerk van natuurgebieden noodzakelijk, zonder onoverbrugbare barrières; met voldoende mogelijkheden voor migratie.

De menselijke invloed op het natuurlijke landschap is de belangrijkste verklarende factor voor de druk op de samenhang in het Natuurnetwerk. Die invloed profileert zich in negatieve wijze het meest op twee manieren:

- Agrarische (milieu)druk op de omgeving.
- Druk door verstedelijking.

De agrarische druk zal tot 2050 zeer waarschijnlijk afnemen. Aan de ene kant zal de druk afnemen door kleinere aantallen dieren (en dus kleinere impact), en aan de andere kant zal de omgang met natuur in de agrarische sector verbeteren (door meerdere vormen van natuurinclusief boeren). Deze trendmatige ontwikkeling is beschreven in paragraaf 1.4. Dit betekent dat, voornamelijk in Noord-Limburg, kansen liggen om een groter samenhangend geheel van natuurgebieden te bewerkstelligen. Echter, in de huidige situatie, zijn deze trendmatige ontwikkelingen nog maar zeer beperkt tot uiting gekomen.

De druk van menselijke invloed door verstedelijking kan geïllustreerd worden door de toegenomen hoeveelheid mensen die in steden woont. In 1800 leefde slechts twee procent van de wereldbevolking in steden. In 1950 was dit percentage opgelopen tot dertig procent en in 2007 bereikten we een mijlpaal toen voor het eerst meer dan de helft van de wereldpopulatie in steden woonde. We zien vandaag de dag een versnelling van deze urbanisatie optreden: wekelijks komen er anderhalf miljoen stedelingen bij. Dit betekent dat in 2030 zestig procent van de wereldbevolking in stedelijke regio's woont. In Nederland zien we een vergelijkbaar beeld. Deze toename wordt niet alleen veroorzaakt door de natuurlijke groei van de bevolking, maar vooral doordat meer, zowel Nederlandse als buitenlandse, migranten zich in de steden vestigen. Deze groei levert uitdagingen voor infrastructuur en natuur, waarbij grofweg geldt dat *"meer urbanisatie, meer risico's voor natuurverbindingen*" opleveren. De druk van urbanisatie in relatie tot demografische ontwikkelingen in Limburg bieden aan de andere kant ook kansen. Ten eerste biedt urbanisatie met de trek van platteland naar stad in potentie meer ruimte op het platteland voor andere functies dan wonen, zoals natuur. In de stad moet dan wel aandacht zijn voor de ontwikkeling van meer stadsnatuur omdat dit bijdraagt aan een beter binnenstedelijk klimaat (waaronder het verkleinen van hittestress), klimaatadaptatie (zoals de afvoer van overtollig regenwater) en de realisatie van afspraken in het Klimaatakkoord (zoals de aanplant van bomen). Ten tweede kunnen demografische ontwikkelingen in Limburg ruimte bieden voor natuur. Doordat er in sommige regio's sprake is van (een verwachte) bevolkingskrimp, moet de woningvoorraad hierop worden aangepast. Door sloop en transformatie van bestaande woningen kan ruimte worden geboden aan groen(e) verbindingen.

7.1.4 Biodiversiteit

Biodiversiteit is de overkoepelende term voor de verscheidenheid aan soorten en habitattypen die er op aarde zijn. Daar waar de biodiversiteit op orde is zien we schoon water, gezonde bodem, een stabiel klimaat en de beschikbaarheid van ecosysteemdiensten (zoals bestuiving van landbouwgewassen).

Landbouw in relatie tot biodiversiteit

Onder andere de huidige Nederlandse voedselproductie heeft grote invloed gehad op de biodiversiteit. De afgelopen pakweg 100 jaar heeft de landbouw een grootse ontwikkeling doorgemaakt: mechanisatie, gewasbescherming, specialisatie en intensivering hebben de productiviteit opgestuwd tot een niveau dat nergens anders in de wereld wordt gehaald. Dat mede dankzij meer dan 100 jaar wetenschappelijk landbouwkundig onderzoek. In Nederland ontstaat echter steeds meer aandacht om het systeem van voedselproductie anders in te richten. In het rapport Landbouw, Natuur en Voedsel (2018) stelt het Ministerie van Volksgezondheid en Voedselkwaliteit dat de aarde de last van de huidige productiemethoden en consumentengedrag niet langer kan dragen. Deze conclusie wordt geïllustreerd door de afname van biodiversiteit: de laatste eeuwen is de biodiversiteit flink achteruit gegaan; dit proces gaat de laatste decennia met name buiten de natuurgebieden in een flink tempo door. De relatie tussen landbouw, productie en biodiversiteit wordt geïllustreerd door Figuur 7.. Grofweg kan gesteld worden dat *"hoe intensiever de landbouw, hoe meer primaire productie, hoe lager de biodiversiteit".*

Figuur 7.7: Productie en landbouwtype en bijbehorende biodiversiteit (Y-as) (gebaseerd op Braat & Ten Brink, 2008)

Op deze relaties zijn een aantal invloedmechanismen mogelijk. Grofweg kan de ecologische toestand van het agrarisch gebied verbeterd worden door op één van in onderstaande figuur zichtbare elementen in te spelen.

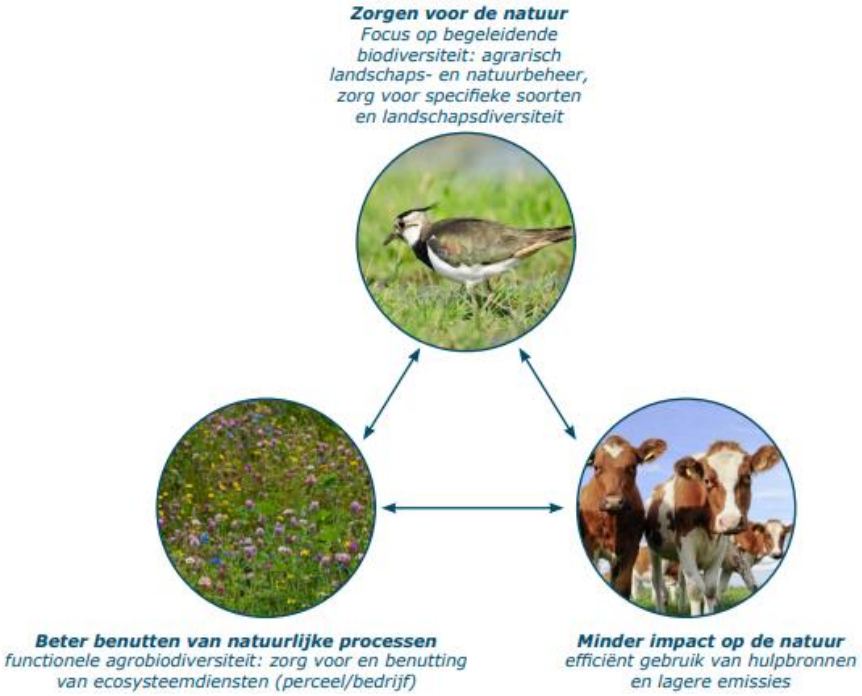

Figuur 7.8: Drie dimensies van natuurinclusieve landbouw (bron: EZ: 2015)

Voornamelijk in de elementen boven (zorgen voor begeleidende natuur) en rechtsonder (minder impact op de natuur) heeft een lange periode van achteruitgang in biodiversiteit tot stagnatie en lokaal zelfs herstel geleid. De meest voorname uiting van het zorgen voor begeleidende natuur is de voltooiing van het Natuurnetwerk Limburg. Hiernaast heeft de landbouwsector in de voorbije jaren stappen gezet om de ecologische druk van hun activiteiten te beperken, onder meer door technologische toepassingen. Het element linksonder, waarbij natuur en landbouw in harmonie elkaars kwaliteiten oppakken om een verbetering te realiseren, is een lopend traject dat mede door actueel Rijksbeleid nadrukkelijker aandacht heeft.

Huidige en toekomstige toestand biodiversiteit

In Figuur 7.9 is de geschatte soortendiversiteit per vierkante kilometer weergegeven. Deze soortendiversiteit betreft zowel flora als fauna. Figuur 7.10 geeft de soortendiversiteit voor Rode-Lijst-soorten weer, dit zijn de bedreigde plant- en diersoorten. Een soortendiversiteit van minder diversiteit dan 300 per vierkante kilometer is slecht. Op de figuren is te zien dat Noord-Limburg een relatief lage soortendiversiteit heeft. In Midden- en Zuid-Limburg is de diversiteit significant beter. Dit is, naast oorspronkelijke omstandigheden, te verklaren door het grote aandeel landbouwgrond in Noord-Limburg. Daarnaast is ook de lagere soortendiversiteit in de nabijheid van grote urbane regio's (Heerlen, Sittard-Geleen) waarneembaar.

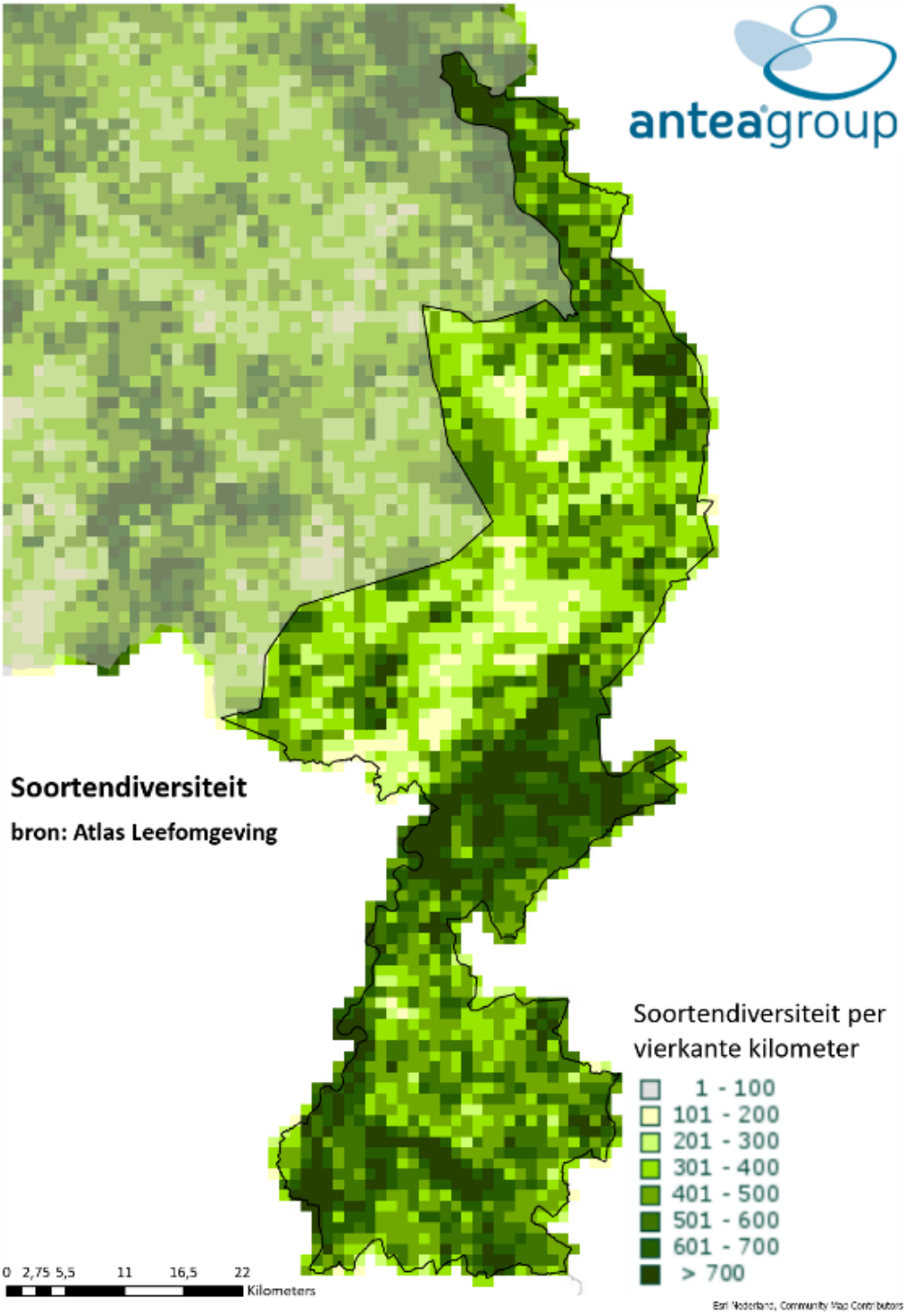

Figuur 7.9: Soortendiversiteit in Limburg per vierkante kilometer

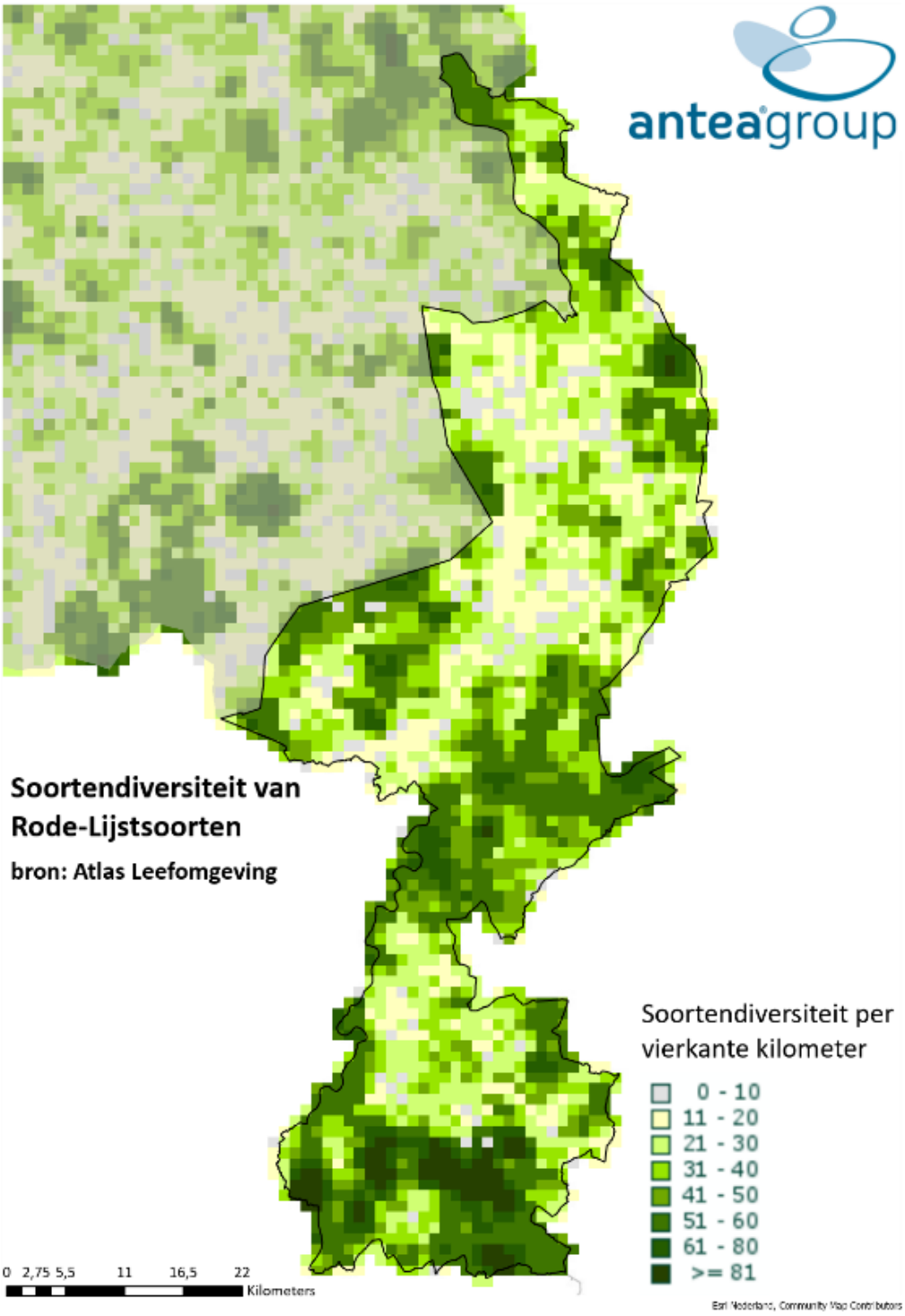

Figuur 7.10: Soortendiversiteit van Rode-Lijstsoorten in Limburg per vierkante kilometer

Naast het hierboven weergegeven statische beeld van de biodiversiteit is het interessant om te onderzoeken hoe de historische en geprognosticeerde ontwikkeling van de Limburgse biodiversiteit in elkaar zit. Limburg kent op Nederlands schaalniveau een hoge (en afwijkende) biodiversiteit. De achteruitgang van de biologische diversiteit is binnen natuurgebieden in Limburg grotendeels tot stilstand gekomen. Een aantal diersoorten (reeën, wilde zwijnen, hamsters en dassen) en faunatypen (kruidenrijke graslanden, beekdalen en landschapstypen) heeft zich hersteld. Met de biodiversiteit in het agrarisch gebied gaat het echter nog steeds niet goed. Ondanks verbeteringen in de landbouw blijft Limburg in agrarisch gebied te maken hebben met een lage biodiversiteit. Volgens de Natuurvisie Limburg (2016) is bij beschouwing van Limburg als geheel de biodiversiteit vanaf 2000 in tweederde van de provincie stabiel gebleven of verbeterd. Focussen we op de verschillende beleidscategorieën dan zien we deze verhouding ook terug. De grootste toename van de biodiversiteit vond plaats in de nieuw ontwikkelde natuur, de grootste afname zagen we in het urbane gebied. De toename van de biodiversiteit is voor een groot deel het gevolg van het gevoerde natuurbeleid (bron: Natuurvisie Limburg, 2016). De afname van de biologische diversiteit in Nederland en ook in de provincie Limburg is binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) veelal tot staan gekomen maar het herstel is nog langzaam of blijft uit. Het Planbureau van de Leefomgeving (PBL) geeft aan dat in Nederland (en ook Limburg) met het huidige natuurbeleid (gebaseerd op maatregelen in en om de Natura 2000-gebieden en de realisatie van NNN) in circa 65% van het NNN de abiotische en ruimtelijke randvoorwaarden voor de biologische diversiteitsdoelen op land kan worden gerealiseerd. Dat betekent dat er nog een grote opgave ligt buiten het NNN (bronnen: Lerende Evaluatie van het Natuurpact (PBL), Naar een hoger doelbereik (Ministerie LNV)).

Eén en ander kan verklaard worden door enkele exemplarische soortontwikkelingen te behandelen.

Figuur 7.51 illustreert de toename van de stand van de boomklever in Limburg. Links periode 1990-1997 en rechts periode 1998-2011 (rood is veel voorkomend). De ontwikkeling van deze soort is een goede indicator voor de ontwikkeling van de leefgemeenschap van oude bossen met soorten zoals de zwarte specht, wespendief, boommarter en havik.

De biodiversiteit in het agrarisch gebied laat de afgelopen 40 jaar een ander beeld zien. Soorten als de grutto, patrijs, veldleeuwerik, grauwe gors en ortolaan zijn inmiddels verdwenen of in aantal gedecimeerd. De oorzaken hiervan zijn terug te voeren op versnippering, verdroging en vermesting. Daarnaast heeft de klimaatverandering invloed op de verspreiding van soorten. De ontwikkeling van de patrijs is exemplarisch voor de ontwikkeling van de leefgemeenschap van het open cultuurlandschap met soorten als veldleeuwerik, hamster, haas en kievit.

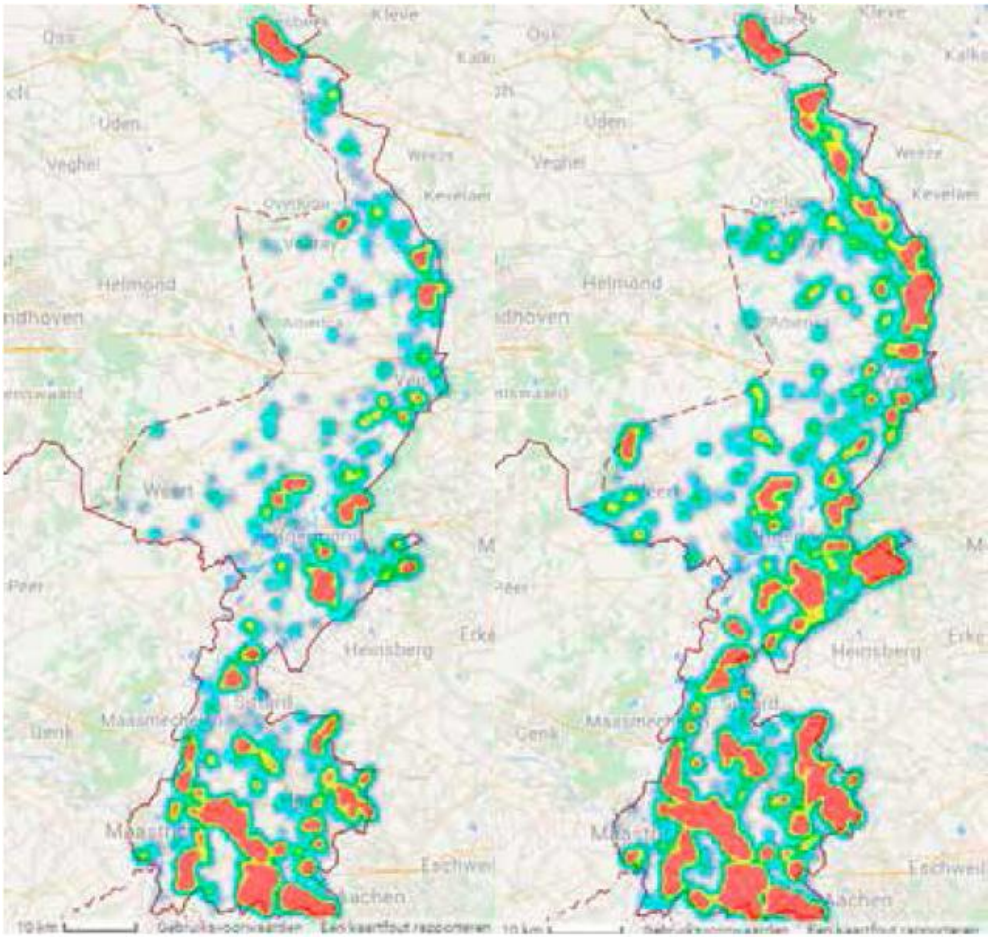

Figuur 7.51: Toename van de stand van de boomklever (bron: Natuurvisie provincie Limburg, 2016)

Een doorkijk naar de toekomst levert in eerste instantie na stagnatie een verdere verbetering in natuurgebieden op waar natuurbeleid wordt ingezet. De verschraling van het agrarisch gebied zal lang effect hebben. Het toegenomen maatschappelijk bewustzijn onder zowel politiek, burgers als agrariërs zal de komende jaren stapsgewijs leiden tot vormen van natuurinclusieve landbouw, mits hier actief beleid op in wordt gezet. Deze ontwikkelingen zullen zich op relatief lange termijn voordoen en zullen onverdeeld positief uitpakken voor de biodiversiteit. Dat betekent echter niet dat de biodiversiteit in 2050 al op het gewenste niveau zal zijn. Sterker nog, de lange trend uit het verleden van het teruglopen van de biodiversiteit vraagt om volle inzet op het huidige beleid conform het Natuurpact. Hierbij is het doelbereik (volledig herstel van biodiversiteit) in 2050 nog ver uit zicht. Doelbereik vraagt om significante en structurele verbeteringen. Doelbereik in de Natura 2000-gebieden voor de Europees beschermde soorten en habitats is in 2050 mogelijk mits de stikstofdepositie voldoende omlaag gebracht kan worden.

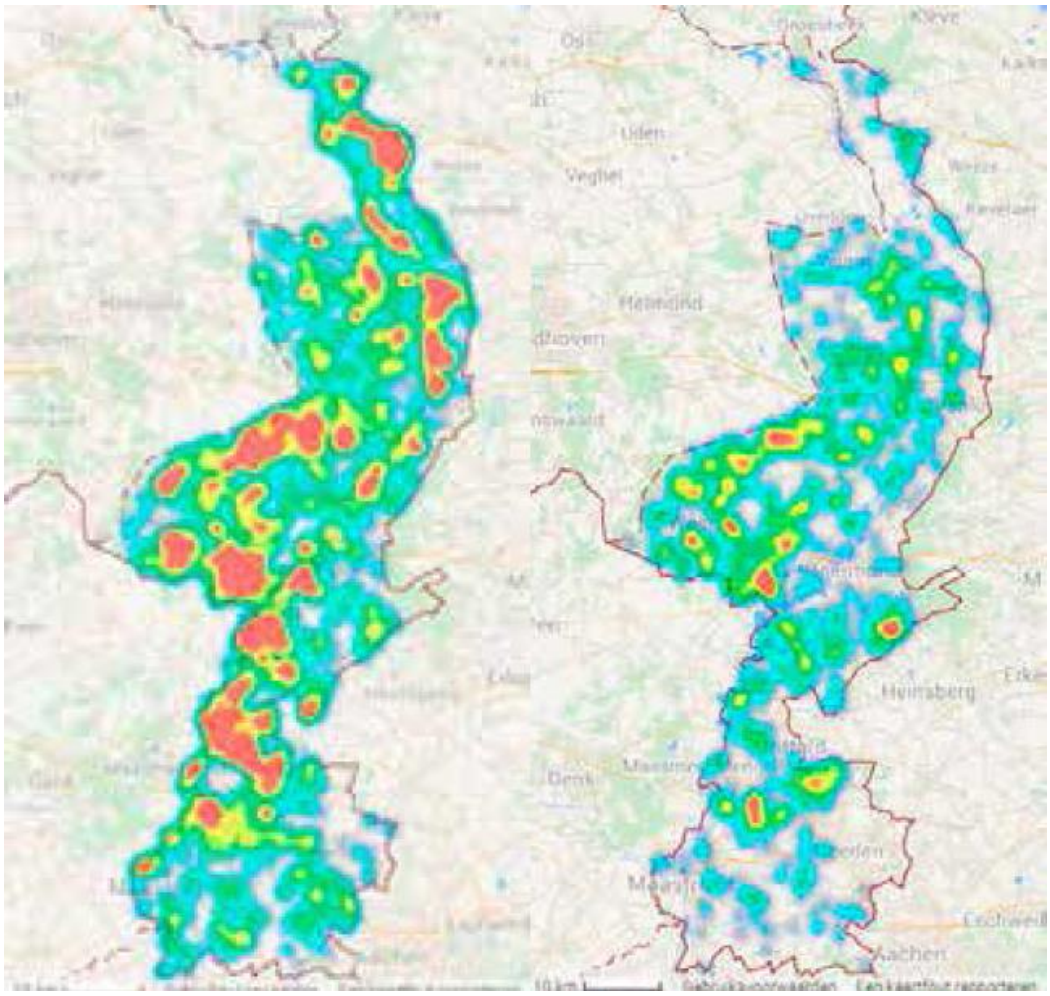

Figuur 7.62: Afname van de stand van de patrijs (bron: Natuurvisie provincie Limburg, 2016)

7.2 Referentiesituatie

De emissie van stikstofverbindingen is de afgelopen decennia fors gedaald (zie onderstaand figuur). Dit geldt ook voor de emissie vanuit de landbouw, voornamelijk als ammoniak. Ook de depositie op Natura 2000 gebieden is afgenomen. In veel Natura 2000-gebieden in Limburg worden echter de kritische depositiewaarden nog (fors) overschreden. Dit blijkt uit de PAS-analyses.

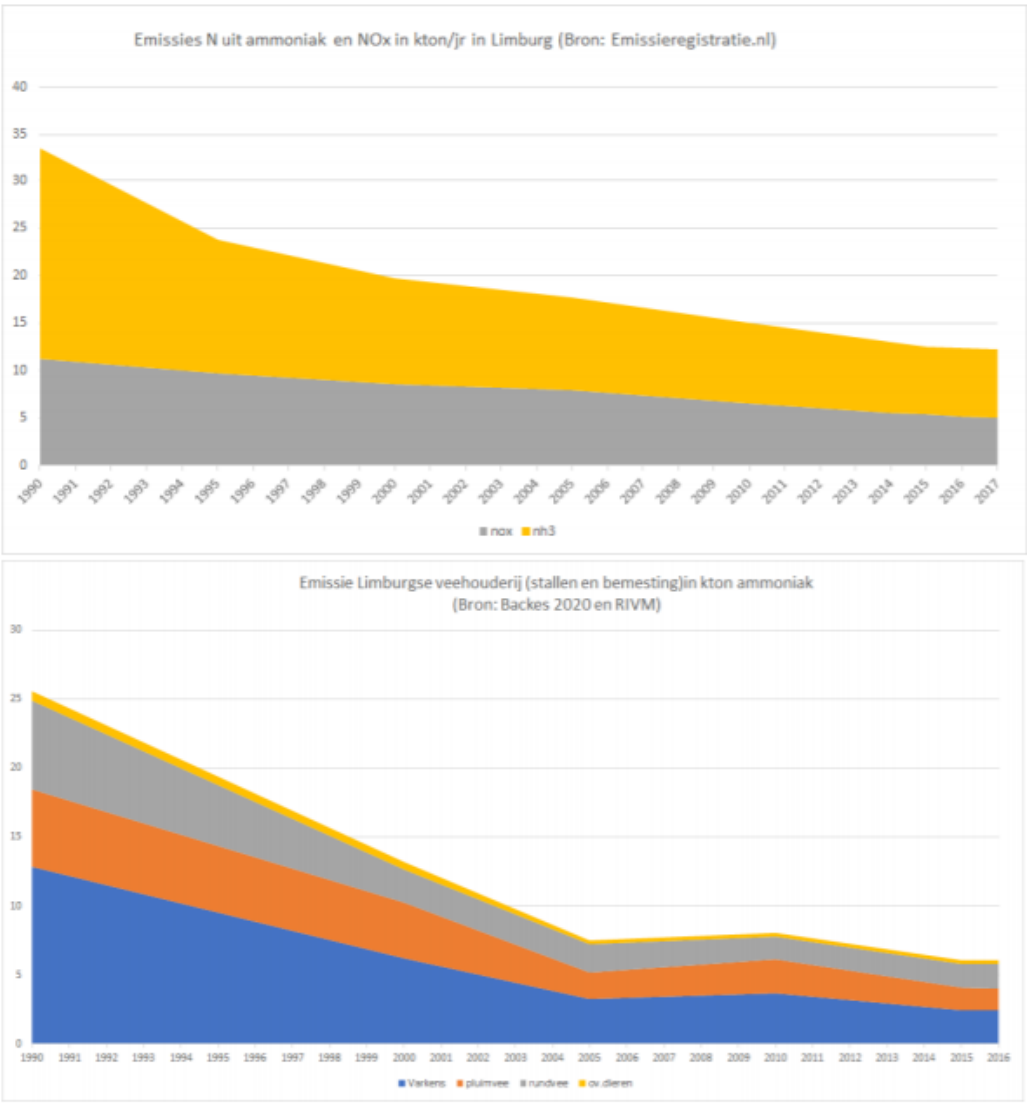

Figuur 7.73: Afname van de depositie van stikstof in de periode 1990-2017 (bron: Aanvalsplan stikstof Limburg).

De trend van de afgelopen jaren en de prognose van de ontwikkeling van de (gemiddelde kwaliteit van de Limburgse Natura 2000-gebieden is door deze afname licht positief. Als gevolg van beheermaatregelen en de geleidelijke afname van de depositie van stikstof is er voor de afgelopen jaren een licht stijgende trend in de kwaliteit van de Natura 2000 gebieden. De verwachting is dat het vigerend beleid van de provincie, samen met autonome trends (waaronder de energietransitie en de omvorming van de landbouw) zal leiden tot een verdere afname van de emissie van stikstofverbindingen en daarmee ook de depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden. Dit betekent echter niet dat het goed gaat met de Limburgse Natura 2000-gebieden: de situatie in veel gebieden is nog steeds fors overbelast (waarbij de stikstofdepostie de kritische depositiewaarde tot 2 keer overschrijdt).

(Provinciale) bijdrage aan natuurproblematiek

Het stikstofdossier versterkt de urgentie om aan de slag te gaan met natuurherstel. Tegelijkertijd nopen ook andere dossiers tot een bezinning op de invulling van het natuurbeleid in deze context.

Om die reden is ook in Nederland Natuurpositief het belang van verbinden van opgaven benoemd. Zo wordt gewerkt aan uitwerking van de afspraken in het Klimaatakkoord, waaronder een gezamenlijke bossenstrategie, en moet bezien worden hoe de aanbevelingen over klimaatadaptatie door de Droogtetafels, een plek in het beleid krijgen. Zowel klimaatmitigatie als -adaptatie hebben nog geen plek in het bestaande Natuurpact, en voor de uitvoering van deze maatregelen zijn aanvullende afspraken nog noodzakelijk. Ook het realiseren van een transitie van de landbouw – naar kringlooplandbouw en deels naar natuurinclusieve landbouw – in zones rondom Natura 2000 /NNN heeft nog geen plek in het Natuurpact.

Realisatie van Natura 2000-doelstelling is afhankelijk van een breder scala van omstandigheden. Hierbij gaat het niet alleen om stikstof, maar bijvoorbeeld ook om de watercondities, ruimtelijke condities en de mogelijkheid om mee te bewegen met klimaatveranderingen. Tegelijkertijd zit de dynamiek op dit dossier juist op het gebied van stikstof, en is het vanuit het stikstofdossier cruciaal dat zichtbaar wordt dat ook gewerkt wordt aan een verbetering van natuur. Het is dan ook van belang dat de opstelling van een programma natuur nauw wordt gezwaluwstaart met de aanpak van het stikstofdossier, en van de gebiedsgerichte aanpak in het bijzonder.

De aanpak van de stikstofcrisis en klimaatverandering is politiek urgent en kan een hefboom zijn voor de natuurambities. Het is nodig stikstof, klimaatverandering, verduurzaming van de landbouw en de natuurambities gezamenlijk op te pakken vanwege hun raakvlakken en de claims op dezelfde schaarse ruimte. Voor het Natuurpact vergt dit een grotere inzet op de natuurambitie om vooral natuur en landbouw meer te verbinden en om natuurambities te verbinden met het klimaatbeleid. Een integrale gebiedsaanpak vergt dat visies en plannen opgesteld worden om deze opgaven met elkaar te verbinden. Zo kan in een overgangszone met het Natuurnetwerk ruimte komen voor natuur in combinatie met kringlandbouw, recreatie, klimaatmaatregelen zoals bos, veen en zonne- en windparken en de opvang van wateroverlast. Een integrale gebiedsaanpak is vaak ook nodig om de natuur in het Natuurnetwerk structureel te herstellen. Dit is gezien de stikstofcrisis belangrijk omdat dit de problemen met vergunningverlening structureel kan oplossen op de lange termijn. Met de huidige aanpak van vooral kleine maatregelen in kleine gebieden lukt dat niet. Omdat zo'n integrale gebiedsaanpak een langdurig en complex proces vergt en onzekere uitkomsten kent, is het belangrijk in beeld te krijgen waar dit nodig is en waar niet. Rijk en provincies kunnen hierbij leren van de ervaringen uit de reconstructie van de zandgronden en hun samenwerking in het Interbestuurlijk programma. Vanwege de urgentie voor natuurherstel door de stikstofcrisis, is het tijdig afronden van het Natuurnetwerk belangrijk. Provincies kunnen dit versnellen met een grootschalige inzet van schadeloosstelling met als sluitstuk onteigening, wat wel extra budget vergt. Ze kunnen bovendien meer en gerichter inzetten op kleinschalige herstelmaatregelen om de biodiversiteit in het hele Natuurnetwerk te verbeteren. Provincies kunnen de verbinding tussen natuur en landbouw versterken door grond in en om het Natuurnetwerk te verpachten aan boeren onder voorwaarden voor natuurvriendelijke productie. Ze kunnen de maatschappelijke betrokkenheid versterken door te investeren in bestaande initiatieven en netwerken en in netwerken met nieuwe partners zoals in de zorg.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg heeft het Aanvalsplan Stikstof gepresenteerd. De essentie van dit plan is om de stikstofproblematiek aan te pakken met het versnellen van natuurherstel in 21 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, een wijze om stikstofemissie bij de bron aan te pakken én tegelijkertijd ruimte bieden voor nieuwe bedrijvigheid. De Provincie zal hier samen met het Rijk, de Limburgse gemeenten, natuurorganisaties, ondernemers en alle belanghebbenden voor de korte én middellange termijn werk van maken. Natuurbeleid is verder vervat in het POL 2014, de Natuurvisie uit 2016 en het 1 miljoen bomenplan.

Voor natuur zijn verder andere beleidsvelden van groot belang. Voor de landbouw zijn bijvoorbeeld de Uitvoeringsagenda vitale veehouderij uit 2018 en het provinciaal beleidskader ("Koers voor de Toekomst") van belang, welke gericht zijn op het verminderen van de effecten van veehouderijen. Dit beleid heeft een positieve weerslag op de effecten van de landbouw op ecologisch kapitaal. Echter, gaan deze stukken uit van een transitie op lange termijn, waarbij geldt dat in de komende periode nog voldoende "achterblijvers" negatieve effecten kunnen veroorzaken. Ook nemen landbouwbedrijven nog steeds in schaal toe: dit effect wordt slechts beperkt ondervangen door vigerend beleid.

7.3 Beoordeling

Met name de duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn en Rode lijst-soorten) en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura2000-gebieden staan onder druk. Er is immers sprake van forse overschrijdingen van de kritische depositiewaarde in stikstofgevoelige natuur door onder andere de landbouw, maar ook door invloeden vanuit het buitenland. Intensief gebruik van grond en de emissies vanuit de landbouw hebben negatieve effecten op de biodiversiteit en bij een onvoldoende transformatie van de landbouw blijft dit effect (te) groot. Ook natuurinclusief handelen is nog onvoldoende verankerd in de samenleving. Bovenstaande constateringen leiden tot een referentielijn die na een lange periode van achteruitgang licht herstel vertoont. Voor doelbereik is ondanks de ingezette vooruitgang nog een hele weg te gaan. De onderhandelingen tussen Rijk en Provincie over extra inspanningen, verantwoordelijkheden en middelen voor natuur lopen nog en zijn nog niet uitgekristalliseerd. De uitkomsten hiervan zullen medebepalend zijn voor het doelbereik.

De soortendiversiteit per vierkante kilometer (een indicator voor de biodiversiteit) is weergegeven in Figuur 7.9. De figuur representeert goed welke gebieden hoog of juist laag scoren. De koppeling van de gebieden met een lage soortendiversiteit aan de daar meest dominante functies, leidt tot de conclusie dat voornamelijk gebieden met veel intensieve landbouw of met vergaande verstedelijking een lage soortendiversiteit kennen.

Noord-Limburg

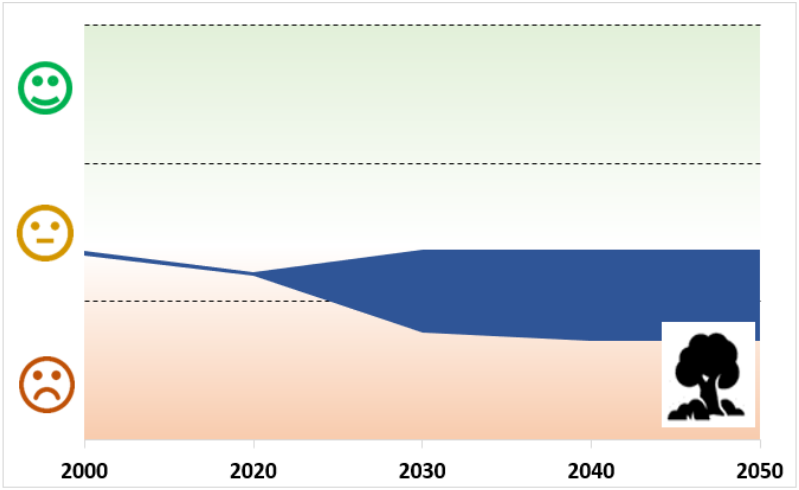

Figuur 7.84: Referentielijn ecologisch kaptiaal voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- De duurzaam gunstige staat van instandhouding voor (inter-)nationaal beschermde soorten (Habitatrichtlijn) en Rode lijst-soorten en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding voor de habitats en doelsoorten van de Natura 2000-gebieden staan onder druk (soms wel 2x een overschrijding van de kritische depositiewaarde) . Met name buiten de natuurgebieden is de biodiversiteit in de laatste decennia enorm teruggelopen. - De totstandkoming van het Natuurnetwerk Nederland (NNN), heeft een positief effect gehad op het stabiliseren van de achteruitgang van natuurwaarden binnen de natuurgebieden.
Autonome ontwikkeling	- Door autonome ontwikkelingen (transitie landbouw en industrie) kunnen natuurwaarden zich op termijn herstellen, bijvoorbeeld omdat moderne stalsystemen minder stikstof uitstoten. Natuur en biodiversiteit blijven met name buiten de natuurgebieden kwetsbaar.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden is de kwaliteit van de natuur gevoelig voor verslechtering. Aan de andere kant kan de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Midden-Limburg

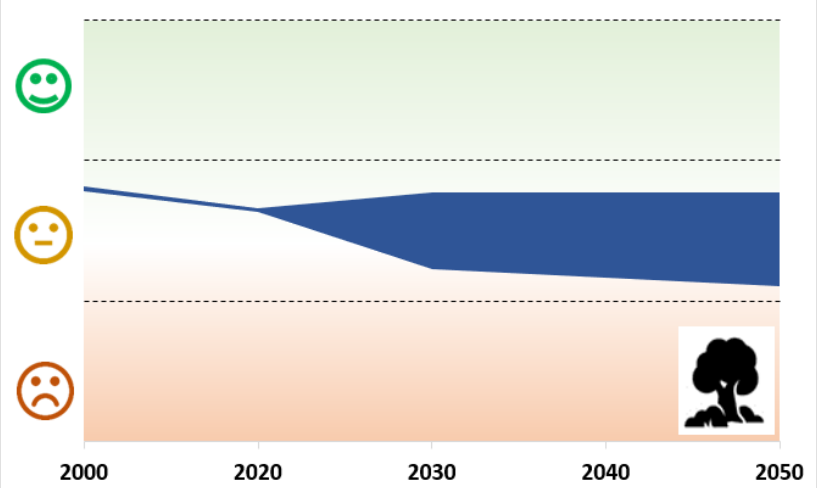

Figuur 7.95: Referentielijn ecologisch kaptiaal voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Regio met grote lokale verschillen. Ten oosten van de Maas presteert de regio relatief goed. - In het Peelgebied staan de natuurwaarden onder druk door veranderde waterhuishouding, vermesting en stikstofneerslag.
Autonome ontwikkeling	- Ten oosten van de Maas liggen kansen om natuurwaarden verder te ontwikkelen, omdat dit relatief goed verenigbaar is met daar aanwezige functies. Ten westen van de Maas blijven ruimte vragende functies als de landbouw negatieve invloed op de natuurwaarden uitoefenen. De situatie is en blijft hier gevoelig voor verslechtering. De verbeteringen die de sector neemt dragen weliswaar bij aan het afvlakken van de verslechtering, maar zijn onvoldoende om structureel van een stabilisatie of trendbreuk te kunnen spreken.
Bandbreedte	- Groot: met name in stedelijke en agrarische gebieden zal de kwaliteit van de natuur gevoelig zijn voor verdere verslechtering. Aan de andere kant zal de natuur kwalitatief en kwantitatief verbeteren binnen de natuurgebieden.

Zuid-Limburg

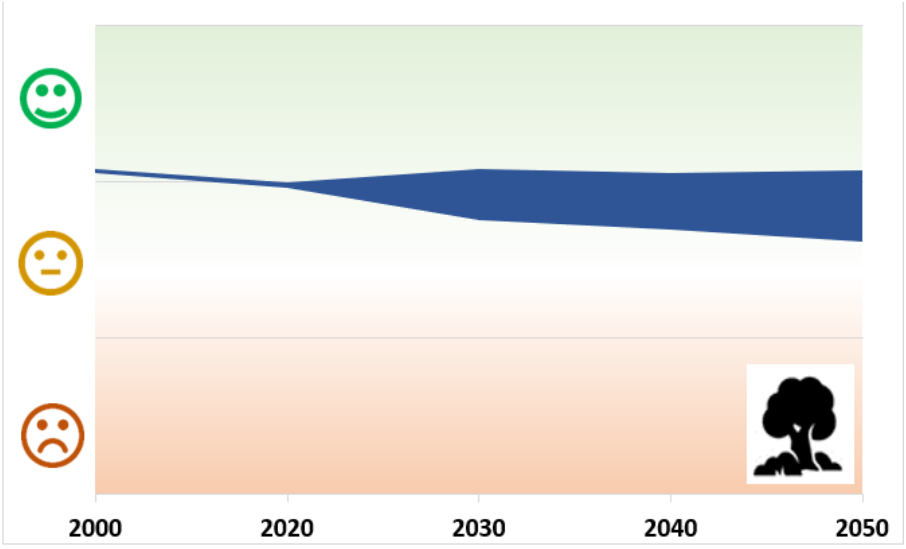

Figuur 7.106: Referentielijn ecologisch kaptiaal voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Zuid-Limburg valt uiteen in twee categorieën: landelijk gebied (Heuvelland) en de stedelijke gebieden. In tegenstelling tot het Noord- en Midden-Limburgs landelijk gebied herbergt het Zuid-Limburgse Heuvelland relatief hoge natuurwaarden. Dit als gevolg van de kleinere invloed van intensieve landbouw. Via het grondwater (aanvoer van nutriënten) heeft de landbouw wel een negatieve invloed op de natuurgebieden. Het stedelijk weefsel van Zuid-Limburg, zeker in Parkstad, is beperkter geschikt voor natuurwaarden.
Autonome ontwikkeling	- In het Heuvelland is behoud van de huidige waarden van belang. Staan wel onder druk door schaalvergroting in de landbouw en intensivering van toeristisch gebruik. In stedelijke gebieden liggen kansen voor verbetering, omdat de huidige waarde erg laag is.
Bandbreedte	- Relatief beperkt: er bestaan weliswaar verschillen, maar die zijn, in vergelijking met Noord- en Midden-Limburg beperkt.

8 Energie & Grondstoffen

8.1 Huidige situatie

8.1.1 Emissie broeikasgassen / aandeel duurzame energie

Emissie broeikasgassen

De belangrijkste broeikasgassen zijn kooldioxide (CO_2), methaan (CH_4) en lachgas (N_2O). Methaan en lachgas hebben het sterkste broeikaseffect, maar er wordt veel minder van uitgestoten dan van kooldioxide. Over het algemeen geldt dat toename van de economische activiteit de totale uitstoot beïnvloedt, vooral wanneer de groei plaatsvindt in CO_2-intensieve sectoren zoals transport en chemie.
Figuur 8.1 toont de uitstoot van CO_2 in 2017 per vierkante meter. Te zien is dat de provincie Limburg over het algemeen relatief goed presteert. Lokaal doen zich grote uitstoters voor. Gemeenten met een hoge score hebben deze score te danken aan een hoge CO_2-emissie. Sittard-Geleen heeft (door chemiebedrijf Chemelot) een score van 16 keer het Nederlands gemiddelde. Naast CO_2 heeft Sittard-Geleen deze score te danken aan de hoge uitstoot van lachgas (productie van caprolactam, grondstof voor nylon).

Over het algemeen heeft CO_2 een aandeel van 85% (Nederlands gemiddelde) in de totale broeikasgasuitstoot, gevolgd door methaan (9%), lachgas (5%) en de F-gassen (1%).

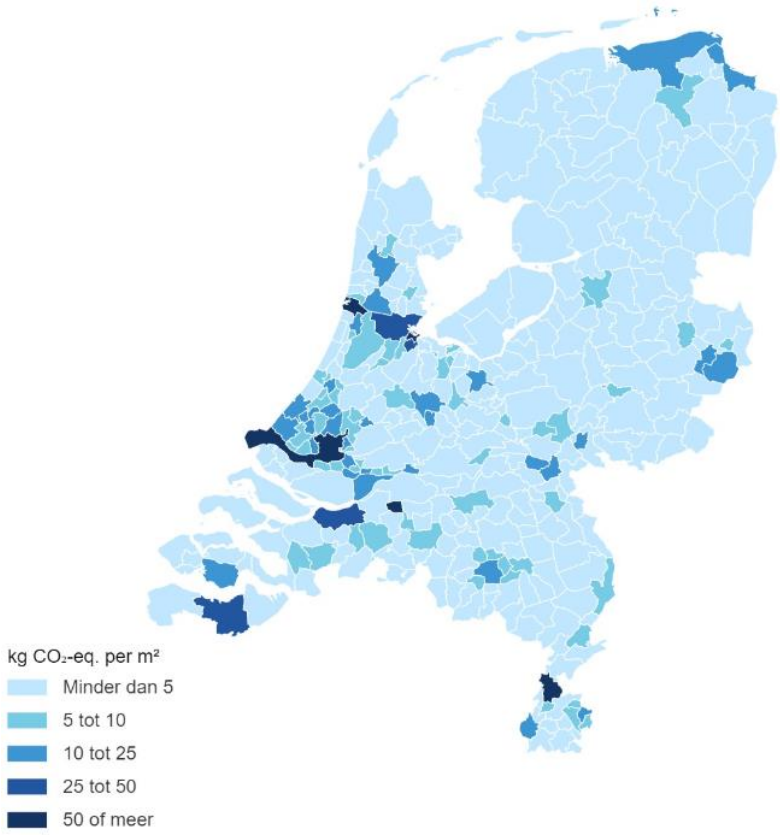

Figuur 8.1: Uitstoot CO_2 (kooldioxide) in 2017 in kilogram per vierkante meter. Bron: CBS/RIVM.

In Limburg is aan de orde dat, ondanks grote economische groei, de CO_2-emissie in de periode 1990-2016 af is genomen (zie onderstaande figuur 8.2). In Limburg komt de daling van de uitstoot door de sluiting van de Maascentrale (1996), Willem-Alexandercentrale (2013) en de tijdelijke stillegging van de Clauscentrale (2013/2014) en een circa 25% lagere CO_2-uitstoot op Chemelot t.o.v. 1990. Uitstoot voor elektriciteitsopwekking die eerder in Limburg plaatsvond is verschoven naar elders.

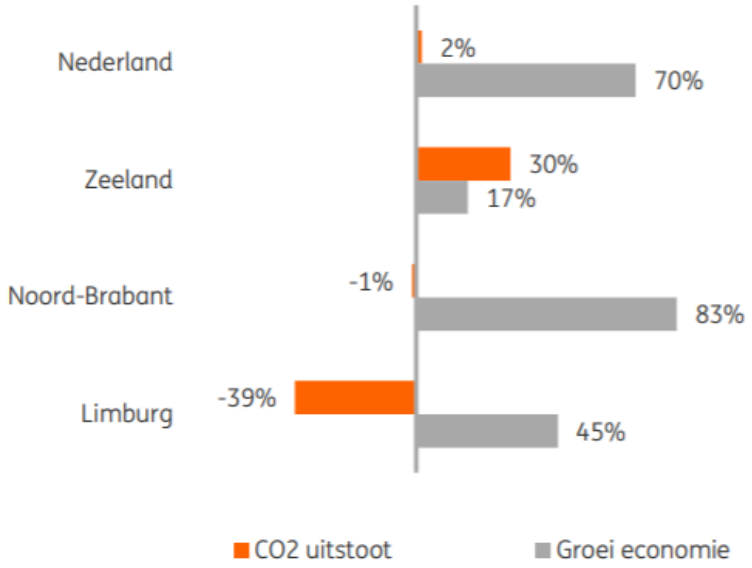

Figuur 8.2: CO2-uitstoot en groei economie 1990-2016. Bron: Emissieregistratie, CBS, bewerking ING Economisch Bureau

De totale CO_2-emissie in Limburg(se) gemeenten in 2017 is weergegeven in onderstaande figuur. Zichtbaar zijn industriële uitstoters (bijvoorbeeld Chemelot en de in 2020 gesloten ENCI Cementfabriek).

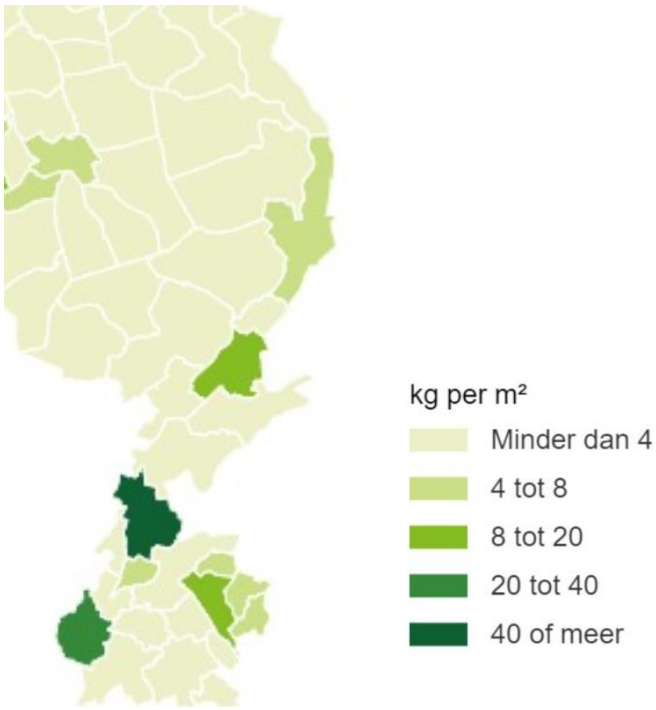

Figuur 8.3: CO_2-emissie per Limburgse gemeente (bron: CBS/RIVM)

De regionale verdeling van de methaanuitstoot is anders dan die van CO_2. De emissiebronnen zijn ook anders. Landgraaf heeft de grootste methaanemissie per vierkante meter. Deze gemeente heeft een afvalstortplaats. De grootste bron voor methaanuitstoot is echter de veeteelt. Twee derde van alle methaanuitstoot komt hier vandaan. In gemeenten met veel rundvee is de methaanuitstoot hoger dan gemiddeld. In gemeenten met intensieve varkenshouderijen is de methaanuitstoot per vierkante meter nog hoger. De methaanuitstoot in Noord-Limburg behoort (samen met Oost-Brabant) tot de hoogste van Nederland (zie figuur 8.4).

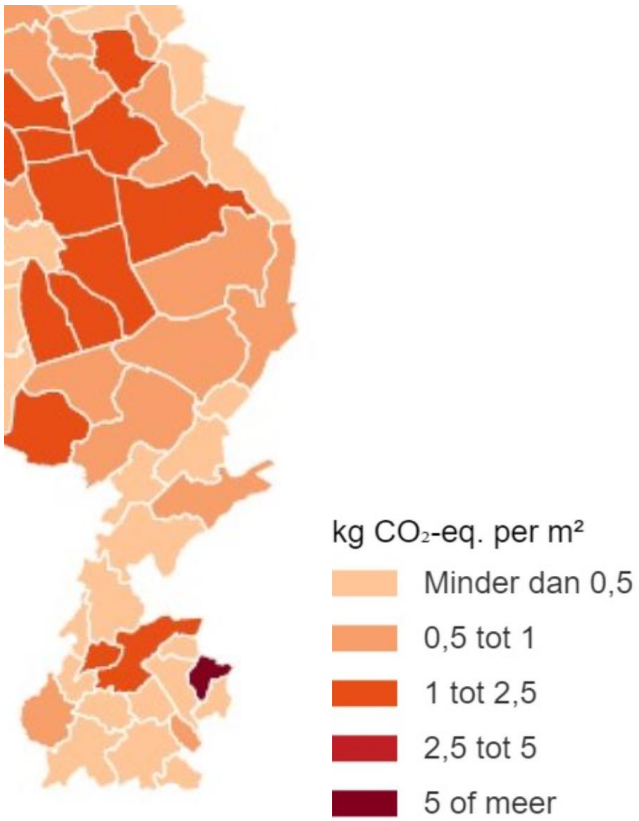

Figuur 8.4: Methaanemissie per Limburgse gemeente (bron: CBS/RIVM)

Aandeel duurzame energie

De Provincie Limburg wil de komende jaren steeds meer gebruik maken van natuurlijke energie die goed is voor het milieu. Daartoe is het van belang dat, naast traditionele vormen van energie-opwekking, de Provincie Limburg gebruik maakt van alternatieve hernieuwbare energiebronnen.

In onderstaande figuur 8.5 is het aandeel woningen met zonnestroom-installatie en het aardgas-verbruik per gemeente zichtbaar. 1 450 m3 was het gemiddelde gasverbruik van particuliere wo-ningen in Limburg in 2017. Het aandeel woningen met zonnestroom-installatie verschilt per ge-meente. Niet-stedelijke gemeenten presteren over het algemeen beter.

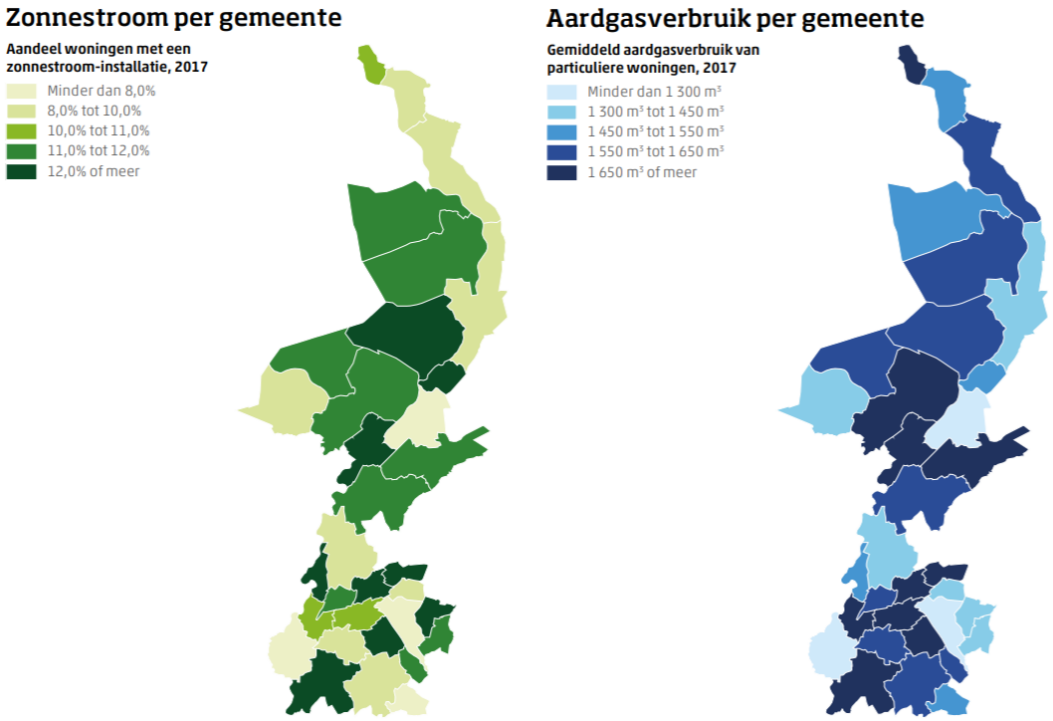

Figuur 8.5: Aandeel zonnestroom (links) en aardgasverbruik (rechts) per Limburgse gemeente in 2017 (bron: Energiedashboard, Provincie Limburg).

Alternatieve warmteopwekking kan onder meer in zonnestroom, windenergie of biogas gezocht worden. Uit onderstaand figuur is af te lezen dat met name de hoeveelheid zonnestroom de laatste jaren sterk is gestegen, tot 1147 TJ in 2018.

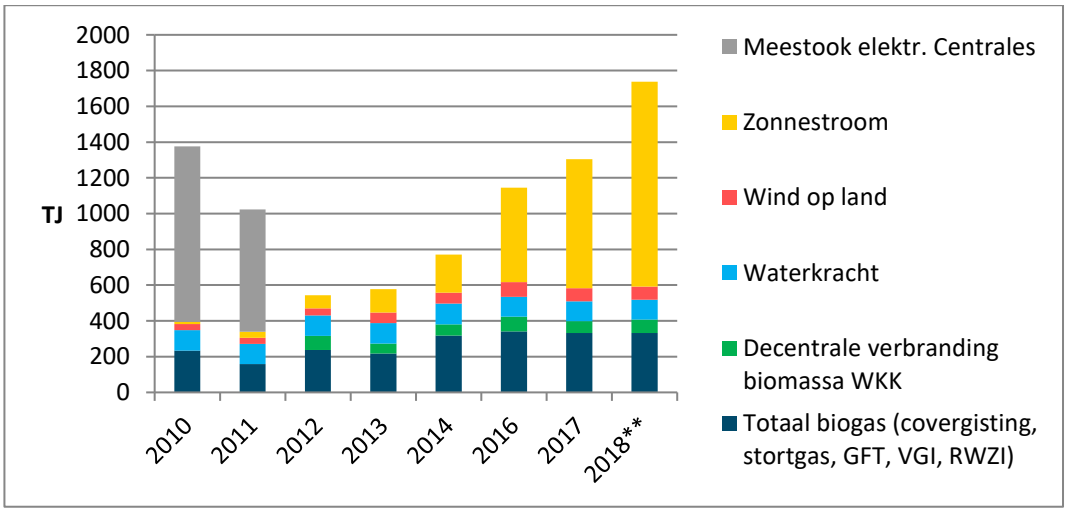

*Figuur 8.6: Productie hernieuwbare elektriciteit in Limburg (bron: Klimaatmonitor)(**Totaal biogas over 2018 betreft een voorlopig cijfer)*

Onderstaand figuur toont de productie van hernieuwbare warmte in Limburg. Vanaf 2013 is de productie van warmte uit geothermie toegenomen en vanaf 2014 is de productie van biogas aanzienlijk toegenomen.

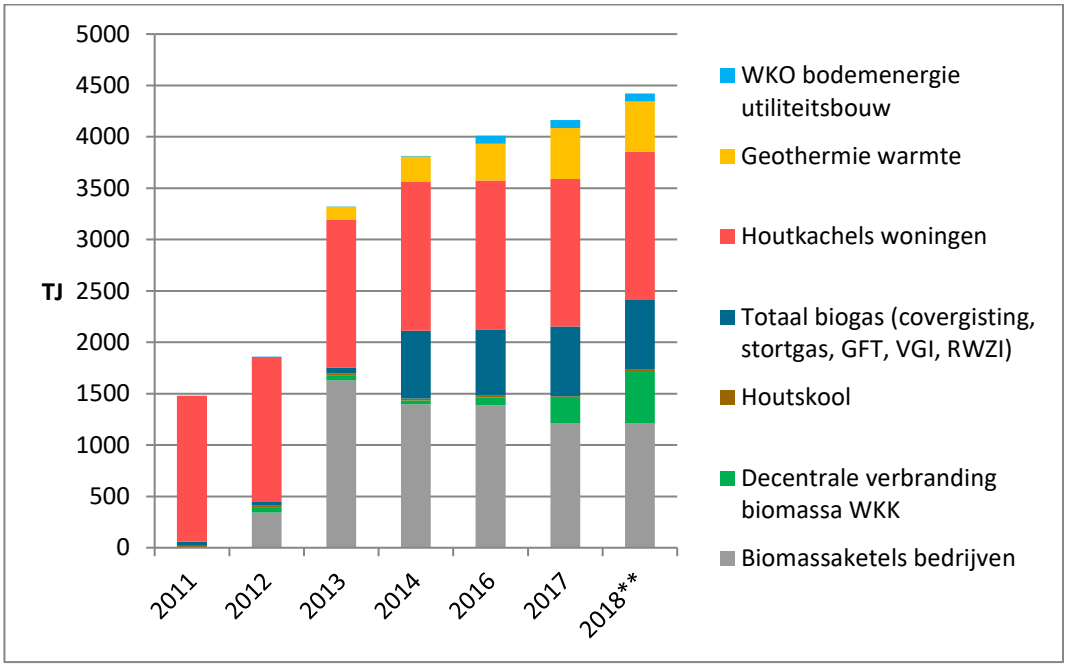

*Figuur 8.7 Productie van hernieuwbare warmte in Limburg (bron: Klimaatmonitor)(**2018 betreft voorlopige cijfers).*

De toekomstige potentie voor duurzame energieopwekking is voornamelijk afhankelijk van de typen duurzame energieopwekking die binnen een gemeente mogelijk zijn. Hieronder is voor de regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg de potentie voor duurzame energieopwekking weergegeven. Te zien is dat er in Midden- en Zuid-Limburg grote potentie is voor energie uit restwarmte. De potentie voor windenergie ligt met name in Noord- en Midden-Limburg.

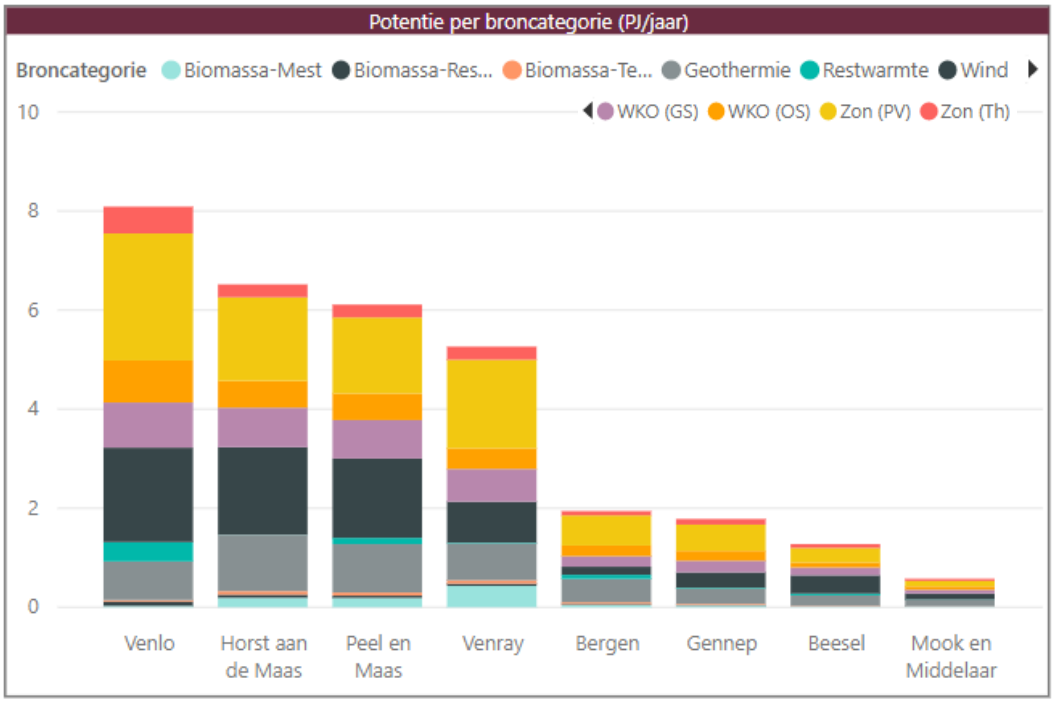
Potentie per broncategorie (PJ/jaar)
Broncategorie
Biomassa-Mest
Biomassa-Res...
Biomassa-Te...
Geothermie
Restwarmte
Wind
WKO (GS)
WKO (OS)
Zon (PV)
Zon (Th)
10
8
6
4
2
0
Venlo
Horst aan de Maas
Peel en Maas
Venray
Bergen
Gennep
Beesel
Mook en Middelaar

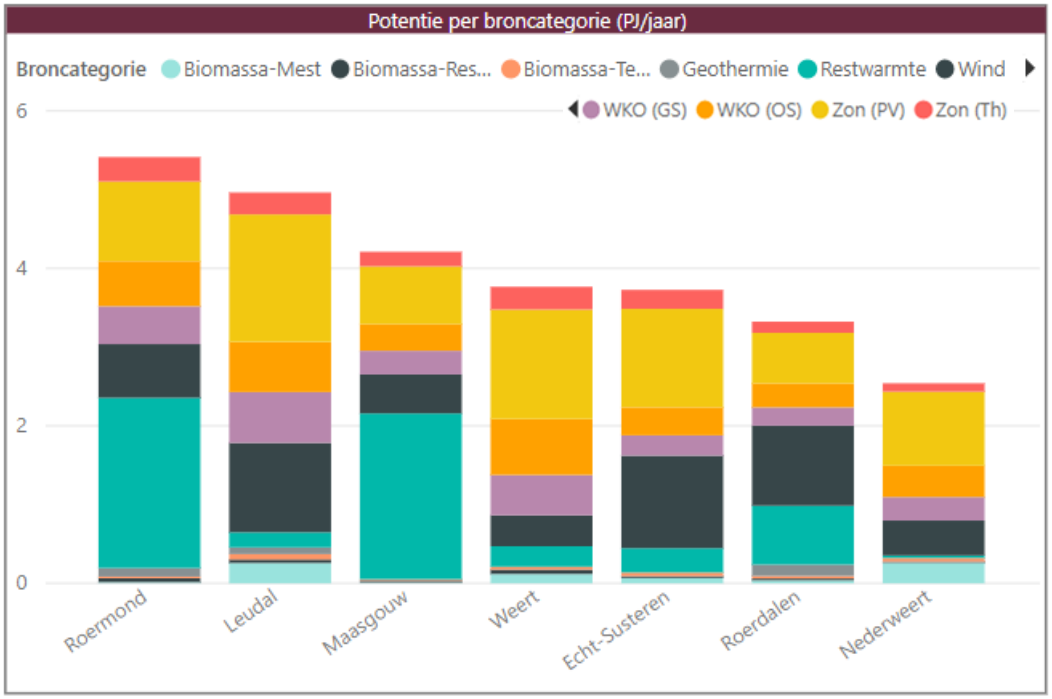
Potentie per broncategorie (PJ/jaar)
Broncategorie
Biomassa-Mest
Biomassa-Res...
Biomassa-Te...
Geothermie
Restwarmte
Wind
WKO (GS)
WKO (OS)
Zon (PV)
Zon (Th)
6
4
2
0
Roermond
Leudal
Maasgouw
Weert
Echt-Susteren
Roerdalen
Nederweert

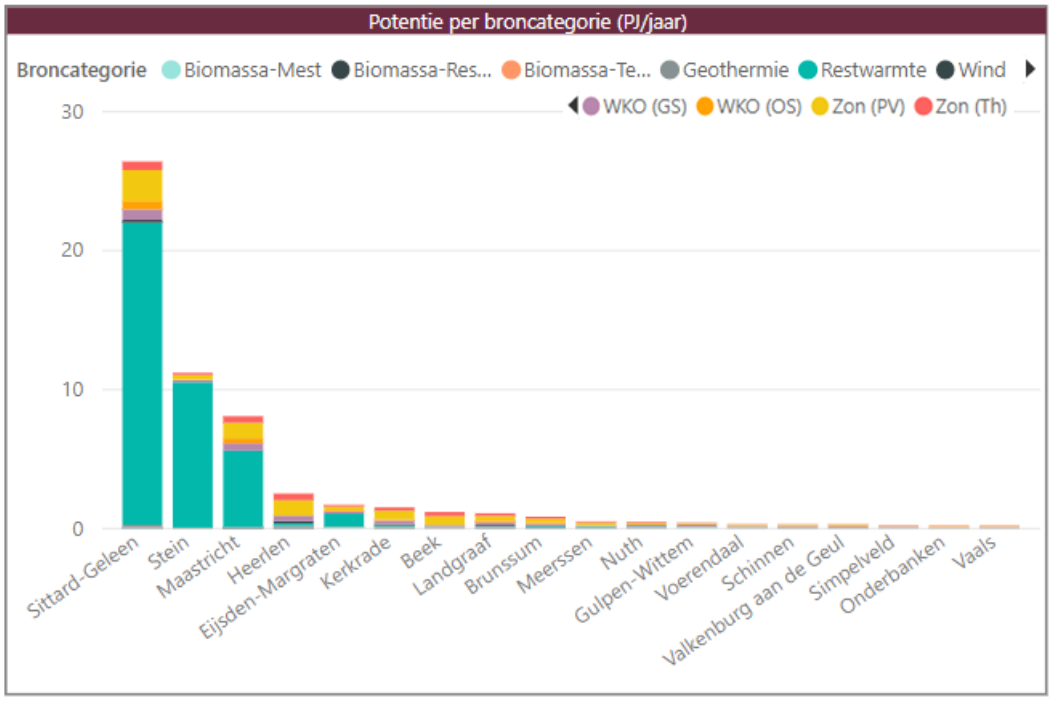

Figuur 8.8: Potentie per broncategorie in Noord- (boven), Midden- (midden) en Zuid-Limburg (onder) ten opzichte van 2015 (bron: Energiedashboard Limburg).

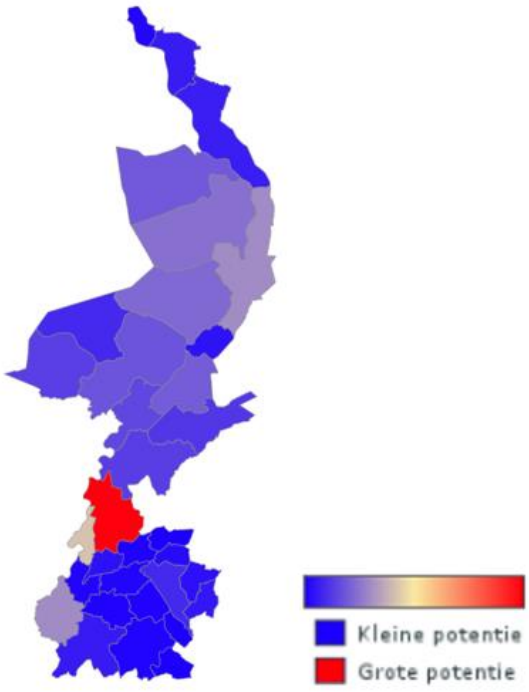

Figuur 8.9: Potentie voor duurzame energieopwekking en restwarmte per Limburgse gemeente (bron: Energiedashboard Provincie Limburg).

8.1.2 Energiegebruik

Het energieverbruik van de woningvoorraad, uitgesplitst naar koop- en huurwoningen, is weergegeven in onderstaande figuur 8.10.

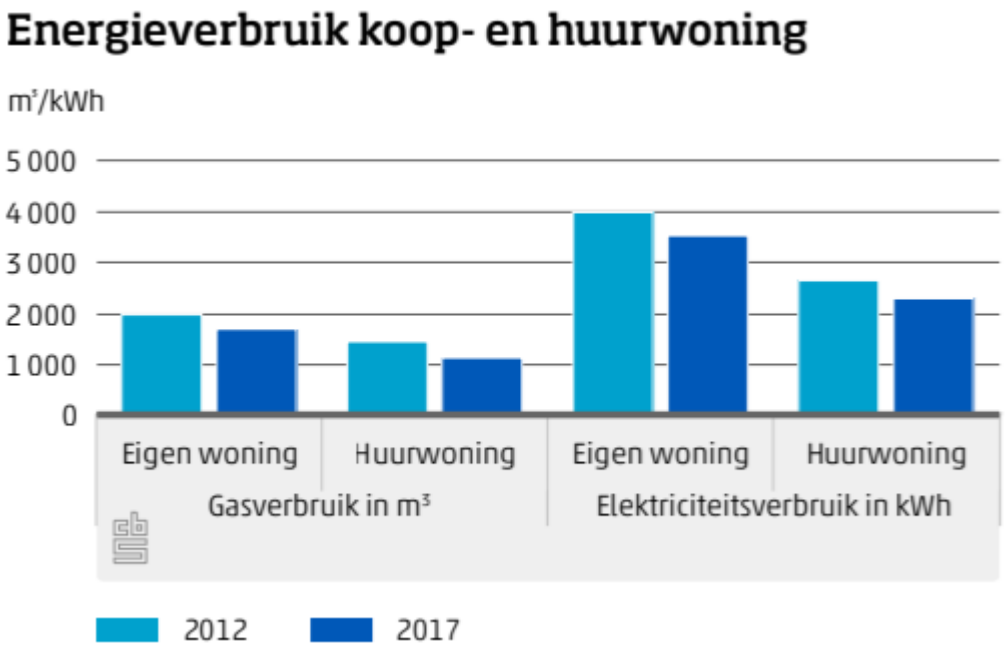

Figuur 8.10: Energieverbruik koop- en huurwoningen in Limburg. Bron: CBS.

Het energiegebruik en de daarmee samenhangende uitstoot is onder meer gekoppeld aan de verduurzaming van de woningvoorraad. Woningen zijn verantwoordelijk voor de hoofdmoot van de uitstoot binnen de gebouwde omgeving. Vooral op de verduurzaming van het bezit van woningcorporaties kunnen overheden invloed uitoefenen. Ook institutionele en particuliere eigenaren zullen echter in beweging moeten komen. In Limburg is de vraag naar nieuwbouw relatief laag en zal naar schatting 55 tot 65% van de aardgasvrije woningen binnen de bestaande woningvoorraad gerealiseerd moeten worden. Dat gegeven, in combinatie met het hoge percentage eigen woningbezit in de regio, maakt particuliere woningeigenaren van bovengemiddeld belang voor het slagen van de regionale verduurzamingsopgave. Hierbij geldt dat huishoudens in Limburg beschikken over relatief veel vrij besteedbaar vermogen en dat in Limburg relatief veel woningen met energielabel E, F of G staan. De volgende barrières voor de verduurzaming van de woningvoorraad zijn voor de provincie Limburg van belang:

1. In Limburg vindt relatief weinig nieuwbouw plaats.
2. Investeringen van particuliere woningbezitters zijn moeilijker afdwingbaar dan van woningcorporaties.
3. Vergrijzing remt de investeringen in woningverduurzaming. Doordat ouderen relatief honkvast zijn, zijn er minder verhuizingen en daarmee momenten voor renovatie van bestaande woningen.

Het energieverbruik van bedrijven is weergegeven in onderstaande figuren (figuur 8.11). 73% van het gas en 59% van de elektriciteit geleverd aan bedrijven in Limburg in 2017, werd verbruikt door de industrie.

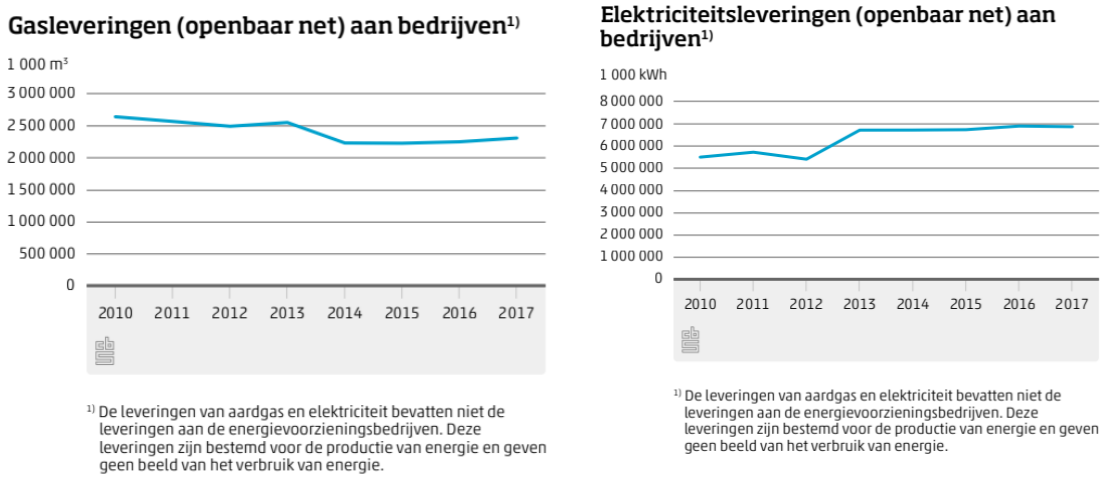

Figuur 8.11: Energieleveringen aan bedrijven. Bron: CBS.

8.1.3 Gebruik grondstoffen / circulariteit

De groei van de wereldbevolking, welvaart en technologische ontwikkelingen leiden tot een groeiende vraag naar grondstoffen. Deze toename is geïllustreerd in onderstaande figuur 8.12. De wereldbevolking is de afgelopen eeuw 34 keer meer materialen gaan gebruiken, 27 keer meer mineralen, 12 keer meer fossiele brandstoffen en 3,6 keer meer biomassa. Uitputting van de voorraden dreigt plaats te vinden. De druk van winning, gebruik en afdanking van grondstoffen op klimaat, milieu en ecologie neemt toe. Bovendien leidt de ongelijke verdeling van voorraden in de wereld tot groeiende afhankelijkheden en geopolitieke spanningen. Hierdoor is het van belang dat er een transitie plaatsvindt van een lineaire economie naar een circulaire economie. Een circulaire economie is gericht op het verminderen van het gebruik van nieuwe grondstoffen en het langer in de productieketen houden van grondstoffen, met een optimaal (her)gebruik.

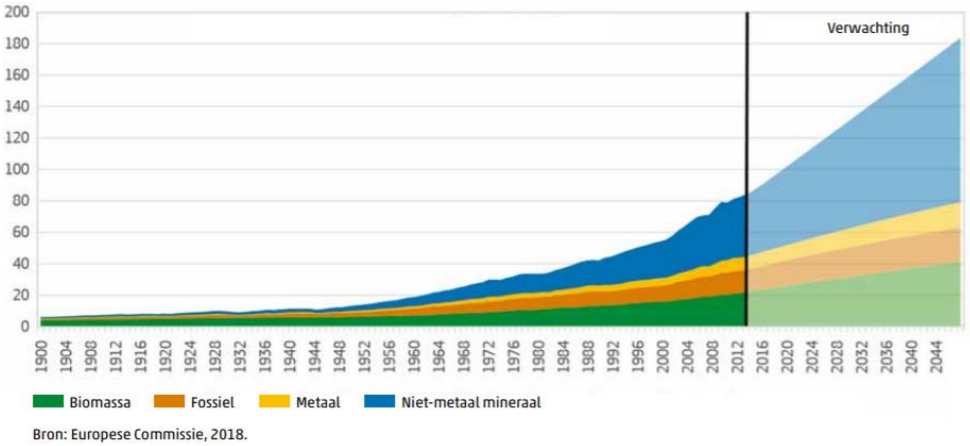

Figuur 8.12 Grondstoffengebruik Europese Unie (verleden en verwachting naar de toekomst)

Nederland is wat betreft materiaalinzet sterk, en in toenemende mate, afhankelijk van het buitenland. Deze afhankelijkheid verschilt echter per materiaalsoort. Zo voert Nederland alle metalen in. Wat betreft fossiele energiedragers heeft Nederland decennialang veel Gronings gas gewonnen, maar is het de laatste jaren afhankelijker geworden van de invoer. Voor niet-metaal mineralen is Nederland juist minder afhankelijk geworden van het buitenland. Dit komt doordat de inzet is afgenomen en er dus minder geïmporteerd hoeft te worden.

Circa 550 miljard kilo materialen circuleren jaarlijks (peiljaar 2014) in de Nederlandse economie (zie figuur 8.13). Daarvan wordt circa 48 miljard kilo (9%) gerecycled. Het grootste deel daarvan komt voort uit de recycling van afval. Nederland is op dat gebied één van de landen in Europa die het meest recyclet. Het gaat daarbij om circa 80% van de totale hoeveelheid afval. Het percentage recycling is in Nederland de afgelopen jaren gelijk gebleven.

Biomassa, fossiele-energiedragers, metalen en mineralen zijn de vier onderscheiden groepen materialen-stromen in de Nederlandse economie. Zowel grondstoffen als producten vallen onder deze materiaalgroepen. Bijvoorbeeld: onder metalen valt een grondstof als ijzererts, maar ook een product dat voornamelijk uit metalen bestaat, zoals een auto.

Een groot deel van de materialen die worden ingebracht in de Nederlandse economie (in 2014 betrof het 74%) komt uit de invoer. Bijna een derde hiervan wordt zonder veel bewerking weer uitgevoerd (wederuitvoer). De rest van de invoer wordt samen met grondstoffen uit de binnenlandse winning verwerkt tot producten. Het deel van deze producten dat niet wordt uitgevoerd wordt gebruikt voor binnenlandse consumptie (materiaalgebruik en energieopwekking). Geconsumeerde producten met een lange levensduur, zoals gebouwen en auto's, blijven een tijdje in de economie als voorraad voordat ze als afval vrijkomen. Het meeste afval wordt vervolgens gerecycled.

Figuur 8.13: Materiaalstromen in Nederland in miljard kilo in 2014 (bron: Achtergronddocument NOVI juli 2019)

Hergebruik van producten, recycling van grondstoffen, en een aangepast ontwerp van producten en productieprocessen (waardoor minder en andere grondstoffen worden gebruikt) zijn voorbeelden die een aanzienlijke CO_2-besparing in de keten kunnen opleveren. Substantieel is de overlap tussen de energietransitie en de transitie naar een circulaire economie. Dit komt omdat de voor de circulaire economie relevante sectoren goed zijn voor ongeveer 28% van de totale broeikasgasemissies in Nederland (bron: PBL, Balans van de Leefomgeving 2018).

In figuur 8.14 zijn de grondstoffenstromen voor Limburg weergegeven. In grote lijn komt dit overeen met de Nederlandse situatie.

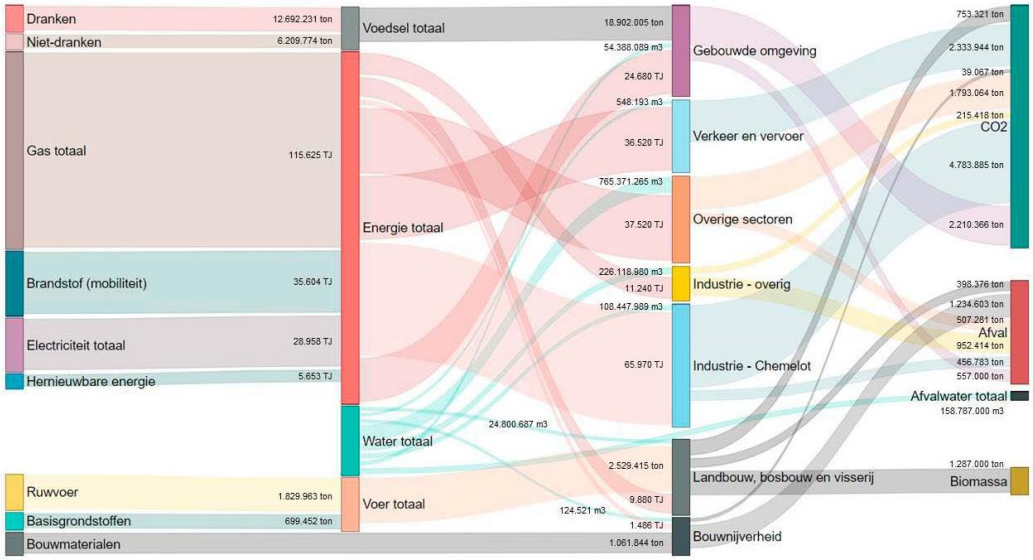

Figuur 8.14: Grondstoffenstroom Limburg (bron: PwC, beleidskader Circulaire Economie 2020, provincie Limburg)

Het flowschema (figuur 8.14) is gebaseerd op de meest actuele data die voorhanden zijn. Er zijn verschillende bronnen gebruikt: cijfers van het CBS (2015-2018), het Energiedashboard van provincie Limburg (2015), publicaties van de universiteit Wageningen (2019) en de Klimaatmonitor van Rijkswaterstaat (2015-2017).

De totaal hoeveelheid afval (afkomstig van de bouw, industrie, huishoudens en landbouw) in Limburg bedraagt circa 4 miljard kilo. Daarvan is circa 3.500.000 ton en circa 500.000 ton huishoudelijk afval. Circa 80% van het huishoudelijk afval wordt gescheiden en circa 39% wordt nuttig toegepast (recycling, hergebruik, terugwinning). Het verbranden van afval met als doel het terugwinnen van energie is de afgelopen jaren afgenomen. Om een circulaire economie te bereiken is dit een goede ontwikkeling.

- Verbranding Limburg (1999-2018): -50%
- Verbranding Nederland (1999-2018): -22%

De totale CO_2-uitstoot in Limburg bedraagt circa 12 miljard kilo en de totale hoeveelheid afvalwater circa 148 miljoen m^3.

In Limburg vindt veel winning van primaire bouwgrondstoffen (oppervlaktedelfstoffen) plaats. In figuur 8.15 is het aandeel van Limburg in de winning van geheel Nederland opgenomen.

Gemiddelde percentage winning van oppervlaktedelfstoffen in Limburg ten opzichte van de totale winning in Nederland. Bronnen: rapport MWS Productie en verbruik beton- en metselzand en (gebroken) grind in 2010 (eindrapport d.d. 12 januari 2012) en gegevens brancheorganisatie Cascade.

Oppervlaktedelfstof	Gemiddelde percentage winning oppervlaktedelfstoffen in Limburg t.o.v. Nederland (2010)
Beton- en metselzand	19 %
Grind	82 %
Klei	24 % (raming)
Kalkzandsteenzand	9 %
Ophoogzand	4 %
Kalksteen (mergel)	98 %
Zilverzand (mioceenzand)	100%

Figuur 8.15: Winning van oppervlaktedelfstoffen in Limburg ten opzichte van Nederland (bron: Gedeputeerde Staten van Limburg, Monitoringsrapportage primaire grondstoffen in Limburg, december 2012).

8.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Limburg werkt aan een energiesysteem waarbij nauwelijks nog CO_2 vrij komt. In 2050 moet de energievoorziening bijna helemaal duurzaam en CO_2-neutraal zijn. In de basis komt dat neer op een aantal merkbare (en nodige) trends:

- Zuiniger omgaan met energie;
- Van warmte uit aardgas naar duurzame warmte, zoals aardwarmte, restwarmte en groene waterstof;
- Duurzame energie vooral met winturbines op zee, windmolens op land en zonnepanelen op daken en in zonneparken;
- Stimuleren bedrijven om te investeren in duurzame energie;
- Energie thuis bij particulieren veranderen:
    - Van het gas af;
    - Thuis duurzame energie opwekken;
    - Energiebesparende maatregelen nemen;

Circulariteit staat nog in de kinderschoenen. De prognoses zijn dat de wereldeconomie eerder meer grondstoffen gaat gebruiken dan minder. Figuur 8.12 toont het verwachte grondstofgebruik voor de komende decennia (voor de hele Europese Unie). De verwachting is dat de vraag naar grondstoffen verder toe zal nemen als gevolg van de mondiale bevolkingsgroei (van ruim 7 naar 9 à 10 miljard wereldburgers in 2050), de snelgroeiende middenklasse in opkomende economieën en de toepassing van nieuwe technologieën waarvoor specifieke grondstoffen nodig zijn. Bijvoorbeeld zeldzame aardmetalen voor accu's, dynamo's en elektromotoren. Deze groei is niet houdbaar. Daar komt bij dat Nederland en Europa in hoge mate grondstofafhankelijk zijn van derde landen. Van de 54 kritieke materialen voor Europa, moet 90 procent worden geïmporteerd, vooral uit China. Nederland haalt 68 procent van zijn grondstoffen uit het buitenland.

Zoals aangegeven in het Rijksbrede programma Circulaire economie (ministerie IenW, 2016) is het doel van het Rijk om uiterlijk in 2050 een volledig circulaire economie tot stand te brengen Daarnaast is een (tussen)doel geformuleerd: samen met maatschappelijke partners het realiseren van 50% minder gebruiker van primaire grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) in 2030.

De komende tijd zet ook de provincie Limburg (samen met gemeenten, maatschappelijke partners, kennisinstellingen en bedrijven) volop in op het versnellen van de circulaire economie in Limburg. Invulling hiervan vindt plaats in samenhang en verbinding met gerelateerde maatschappelijke (transitie) opgaven zoals de energietransitie. Daarnaast wordt de link gelegd met onder meer Afvalverwerking, Landbouw (kringlooplandbouw), voedsel, 'biobased economy' en woningbouw.

Onduidelijk is nog wat de impact van een circulaire economie is op het ruimtegebruik in Limburg. De verwachting is wel dat de ruimteclaim groter wordt, doordat de circulaire economie de komende decennia naast de lineaire productie zal gaan plaatsvinden. Nieuwe productielijnen, circulaire ontmantelings- en opslagfaciliteiten vragen vaak meer ruimte. De groei in circulaire activiteiten vraagt bijvoorbeeld meer locaties om reststromen (bijvoorbeeld: bouw en sloopafval en biomassa), met bijbehorende hinder en faciliteiten, te kunnen bundelen, ontmantelen, scheiden en hergebruiken. Op stedelijke en regionale schaal moeten reststromen van voldoende dikte, kwaliteit en betrouwbaarheid worden gerealiseerd voor haalbare circulaire loops (bron: Achtergronddocument NOVI juli 2019). Circulariteit vraagt verder meer samenwerking in de keten, dus tussen bedrijventerreinen en in industriële / logistieke clusters en de Brightlands campussen.

Bestaand beleid

De regio's werken parallel aan de totstandkoming van de Omgevingsvisie aan de Regionale Energiestrategieën.

Hiernaast heeft de Provincie onlangs beleid vastgesteld rondom geothermie en circulariteit. Gedeputeerde Staten zetten met dit nieuwe beleid volop in op de transitie naar een circulaire economie (onder meer de 4 Brightlands campussen en Chemelot hebben daar een belangrijke rol in). De Provincie werkt volgens vier actielijnen aan een circulaire economie:

1. Actielijn het goede voorbeeld! Provincie als 'launching customer', verantwoordelijk aandeelhouder en bevoegd gezag;
2. Actielijn omdenken! Innovatie, ondernemerschap en vakmanschap;
3. Actielijn samenwerking! Investeren in Limburgse circulaire icoonketens en clustervorming;
4. Actielijn delen! Verbinden van agenda's, leren van elkaar en ervaringen delen.

8.3 Beoordeling

Dit thema valt uiteen in twee beoordelingen: energie en grondstoffen.

De volgende constateringen zijn van belang voor de beoordelingen van de referentiesituatie van Limburg:

- Voor energie geldt dat het aandeel duurzame energieopwekking de afgelopen jaren sterk is toegenomen. Er liggen ook nog potenties om dit aandeel verder te vergroten.
- De totale CO_2-uitstoot in Limburg bedraagt circa 12 miljard kilo (in 2018 bedroeg de totale uitstoot van broeikasgassen in Nederland 189,5 miljard CO2 –equivalenten, waarmee Limburg in de top drie van grootste CO_2-uitstoters staat). De CO_2-uitstoot is voornamelijk gekoppeld aan grootschalige industrie en mobiliteit. De CO_2-uitstoot is de afgelopen decennia, ondanks de grote economische groei, afgenomen.
- Chemelot is een grote CO_2-uitstoter. De gemiddelde uitstoot van broeikasgassen is in de gemeente Sittard-Geleen 16 keer hoger dan gemiddeld in Nederland.
- De methaanuitstoot is gekoppeld aan intensieve veeteelt (en in Landgraaf aan de vuilstort). De methaanuitstoot in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland.
- Circa 80% van het Limburgs huishoudelijk afval wordt gescheiden en circa 39% wordt nuttig toegepast (recycling, hergebruik, terugwinning).
- De totale hoeveelheid afvalwater in Limburg bedraagt circa 148 miljoen m^3.
- Veel voorgenomen beleid is vastgelegd in de Regionale Energiestrategieën (RES) van de regio's. In deze beleidsstukken worden de concrete doelstellingen vastgelegd. De definitieve RES'en moeten nog vastgesteld worden.

Voor circulariteit gelden geen voor de regio's onderscheidende prognoses.

Noord Limburg

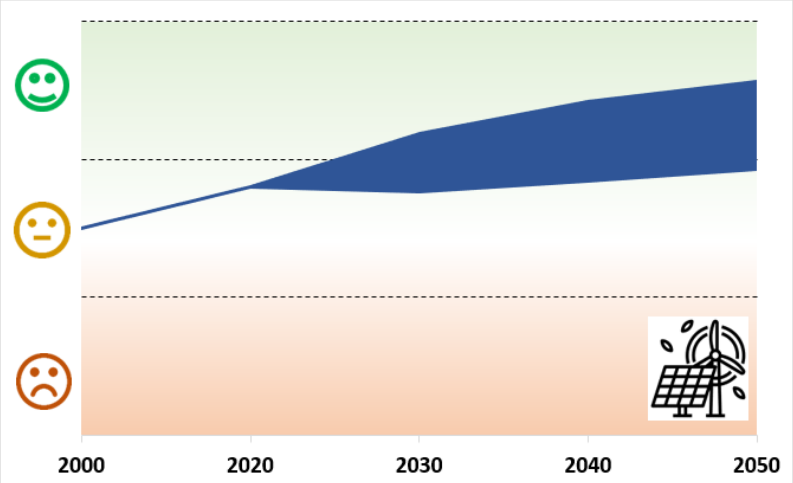

Figuur 8.16 Referentielijn energie & grondstoffen voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- Noord-Limburg presteert in vergelijking met rest van Limburg het beste op duurzame energieopwekking. De regio heeft grote potenties om de energieopwekking verder te verduurzamen. - Voor broeikasgasuitstoot geldt dat de methaanemissie in Noord-Limburg behoort tot de hoogste van Nederland.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Noord-Limburg heeft grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven. Broeikasgasuitstoot zal verder verminderen door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO_2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). De infrastructuur van het elektriciteitsnet met het oog op oplaadinfrastructuur is een aandachtspunt. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland. - Transitie van de landbouw draagt bij aan vermindering van grondstoffenverbruik en van emissies.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren (de uiteindelijke uitwerkingen in de RES'en zullen van belang zijn voor een definitief oordelen over doelbereik. Dat biedt nog enige onzekerheid op dit moment. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Midden-Limburg

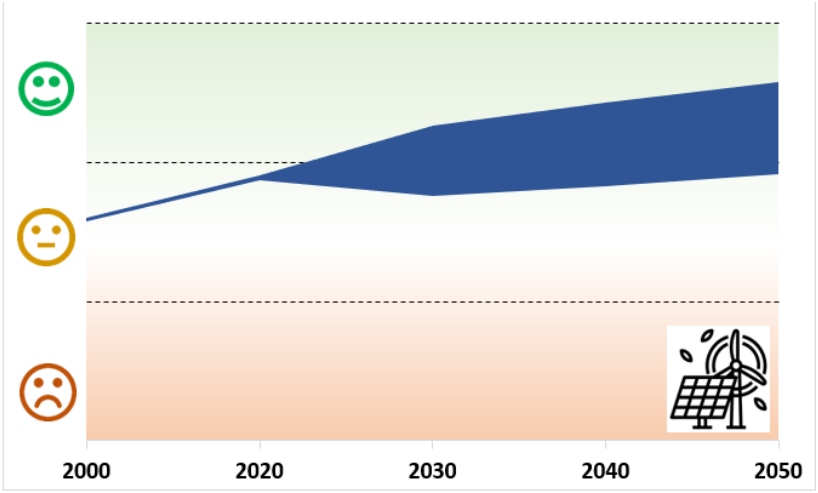

Figuur 8.17 Referentielijn energie & grondstoffen voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- De regio Midden-Limburg heeft voornamelijk in de westelijke gemeenten potentie voor duurzame energieopwekking. Verder zijn er potenties voor het gebruik van restwarmte bij industrieën in Roermond en Maasgouw.
Autonome ontwikkeling	- In RES zijn kansen voor energietransitie opgenomen. Midden-Limburg heeft lokaal grote potenties voor energietransitie (grootschalige energieopwekking door wind- of zonneparken en door de mogelijkheid van zonnepanelen op de daken van (logistieke) bedrijven. Broeikasgasuitstoot zal verder verminderd worden door schoner wordende industrie, landbouw en mobiliteit. Het verduurzamen van de woningvoorraad (en daarmee samenhangende CO2-uitstoot) zal een knelpunt blijven (vanwege privaat eigendom van woningen bijvoorbeeld, zie hoofdstuk 8 van het Portret van Limburg). - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

Zuid-Limburg

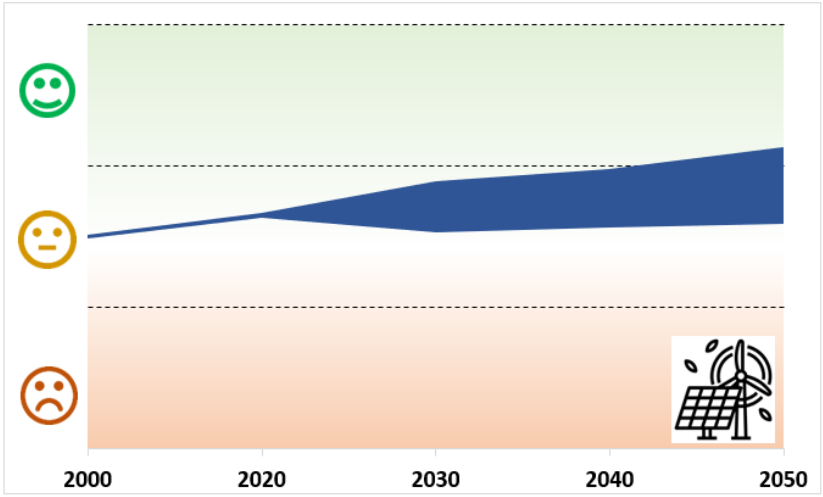

Figuur 8.18 Referentielijn energie & grondstoffen voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De regio Zuid-Limburg heeft beperkte kansen voor grootschalige energieopwekking. De hoge landschappelijke waarde van het Heuvelland is de reden daarvoor. - In Zuid Limburg liggen er ten aanzien van de energietransitie grote kansen voor de inzet van restwarmte. Deze is nu nog van fossiele oorsprong, maar wordt afhankelijk van de bron nu al deels als duurzaam gekwalificeerd. Indien Chemelot, mede als gevolg van de ambitie van de Circular Hub, de fossiele energie gaat vervangen door duurzame energie, wordt de restwarmte meteen ook verduurzaamd. De hoeveelheid beschikbare restwarmte kan door de transitie van Chemelot mogelijk wijzigen, maar de aanname is dat er ook voor circulaire bedrijfsprocessen hoge temperaturen nodig zijn en er dus restwarmte overblijft. Indien er in de toekomst geen of onvoldoende restwarmte beschikbaar is en wel een warmte-infrastructuur is aangelegd, kan de warmtevraag worden ingevuld met hernieuwbare gassen, zoals waterstof en/of groen gas.
Autonome ontwikkeling	- Zuid-Limburg heeft de ambitie het maximale te halen uit bestaande en toekomstige technologieën, binnen de grenzen van wat ruimtelijk en maatschappelijk aanvaardbaar is. In vergelijking met Noord- en Midden-Limburg zijn hier nog grotere slagen te slaan, en is het sneller de vraag of de ambities uit het Klimaatakkoord verwezenlijkt kunnen worden binnen wat ruimtelijk en maatschappelijk aanvaardbaar is. - Chemelot wil in 2050 klimaatneutraal zijn en gebruik van aardolie en aardgas vervangen door duurzame energie. Dit heeft grote positieve effecten voor de totale broeikasgasuitstoot van Limburg. - Het gebruik van (bouw)materialen in de Limburgse economie is sinds 2000 gestegen en meer primaire grondstoffen komen uit het buitenland.
Bandbreedte	- Duurzame energieopwekking zal sterk verbeteren. Circulariteit zal verbeteren maar niet leiden tot het volledig overbodig worden van primaire grondstoffen.

9 Bodem, water & ondergrond

9.1 Huidige situatie

9.1.1 Kwaliteit diepe grondwater

Water is misschien wel de belangrijkste 'grondstof' voor de mens. Vanuit het grondwater onttrekken drinkwaterbedrijven water voor de openbare drinkwatervoorziening. Daarnaast is de beschikbare hoeveelheid en kwaliteit van het grondwater van groot belang voor andere daarvan afhankelijke functies zoals natuur, landbouw en industrie. De voorraad van het grondwater is een belangrijk onderdeel van onze grondstoffen.

In figuur 9.2 zijn de waterwingebieden, grondwaterbeschermingsgebieden en 'boringsvrije' zones in de provincie Limburg weergegeven. Om verontreiniging van het water te voorkomen zijn grondwaterbeschermingsgebieden rond de waterwingebieden aangewezen. In een grondwaterbeschermingsgebied worden beperkingen gesteld aan de menselijke activiteiten om zo de kans op verontreiniging van het grondwater te voorkomen. Deze beperkingen zijn opgenomen in de provinciale verordeningen behorend bij milieubeschermingsgebieden. Het diepe grondwater in Roerdalslenk en Venloschol is gereserveerd voor winningen voor menselijke consumptie (drinkwater en levensmiddelen- en drankenindustrie).

Het provinciaal belang rondom grondwater is met name gelegen in:

- Bescherming van de kwaliteit van grondwater rond winputten voor de drinkwatervoorziening: waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden.
- Bescherming van strategische grondwatervoorraden voor menselijke consumptie: Roerdalslenk, Venloschol en grondwaterbeschermingsgebieden in het beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg.
- Bescherming van diepe grondwatervoorraden onder kleilagen: boringsvrije zones Roerdalslenk en Venloschol.

De diepe grondwatervoorraden zijn van belang wegens de hoge kwaliteit van die voorraden grondwater. Dit is verklaarbaar door de aanwezigheid van moeilijk doordringbare kleilagen die vervuiling van bovenaf tegengaan. De situatie in de Roerdalslenk is weergegeven in figuur 9.1. De totale dikte van de kleilagen van de Kiezeloölietformatie (voorheen Bovenste en Onderste Brunssumklei) opgeteld bedraagt minimaal ca. 15 m. De maximale dikte loopt op tot een 50 à 55 m. De dikte van de kleilaag zegt iets over de mate waarin vervuiling toe kan treden tot de grondwatervoorraad, en zegt daarmee iets over de kwaliteit van de grondwatervoorraad.

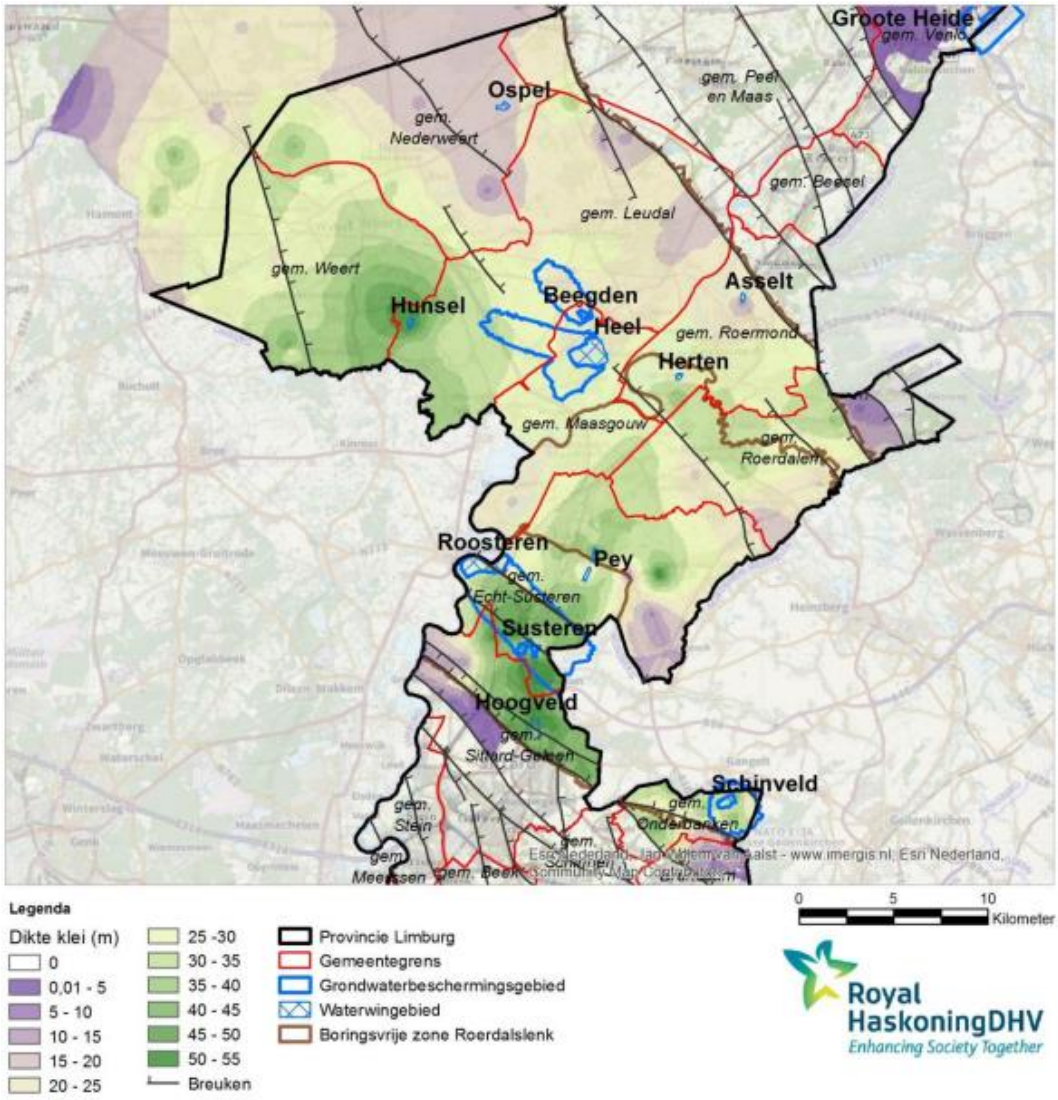
Groote Heide
gem. Venlo
Ospel
gem. Nederweert
gem. Peel en Maas
gem. Beesel
gem. Leudal
gem. Weert
Hunsel
Beegden
Heel
Asselt
gem. Roermond
Herten
gem. Maasgouw
gem. Roerdalen
Roosteren
Pey
gem. Echt-Susteren
Susteren
Hoogveld
gem. Sittard-Geleen
Schinveld
gem. Onderbanken
gem. Stein
gem. Meerssen
gem. Beek
Esri Nederland, Tele Atlas, Kadaster, Rijkswaterstaat, Cadastre, Land Registry, Ordnance Survey, Esri Japan, METI, Esri China (Hong Kong), swisstopo, MapmyIndia, © OpenStreetMap contributors, and the GIS User Community | Map Collaboration |

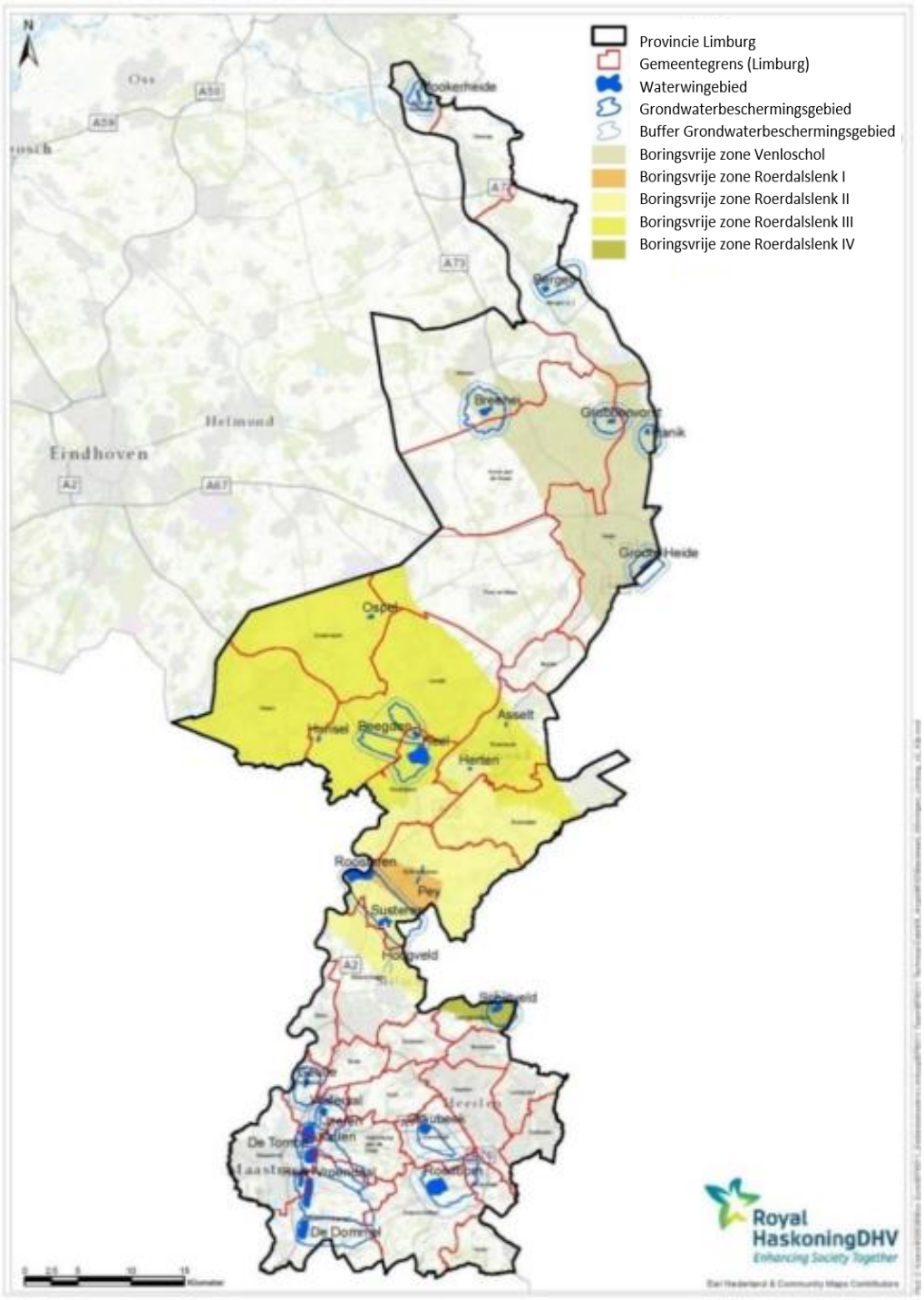

Figuur 9.2: Waterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden in de provincie Limburg

9.1.2 Kwaliteit oppervlaktewater

De kwaliteit van oppervlaktewater is van belang voor mens en natuur. De linkerkaart (van figuur 9.3) toont de gemiddelde zomerconcentraties van totaalfosfaat. De gehanteerde normwaarde voor fosfaat is gesteld op 0,11 mg fosfor per liter, omdat deze voor de meeste Limburgse oppervlaktewateren van toepassing is. De rechterkaart (van figuur 9.3) toont de gemiddelde zomerconcentraties stikstof. De gehanteerde normwaarde voor stikstof is gesteld op 2,3 mg stikstof per liter. Hoge concentraties fosfor of stikstof leiden tot problemen voor de waterkwaliteit en het halen van de ecologische doelen die krachtens de EU-Kaderrichtlijn water voor het oppervlaktewater zijn gesteld.

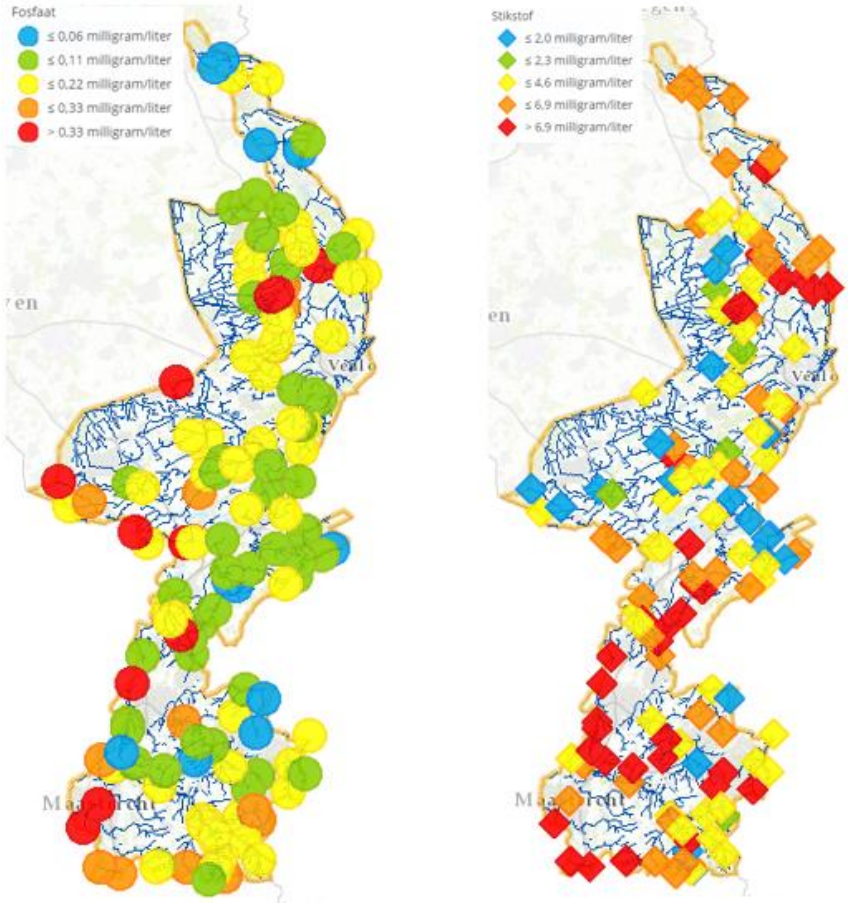

Figuur 9.3: Chemische waterkwaliteit oppervlaktewateren (links = fosfaat, rechts = stikstof). Bron: Waterschap Limburg

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw was de waterkwaliteit in het algemeen erg slecht, onder andere door industrialisatie en “rationaliseringen” in de landbouw. Sindsdien is er veel verbeterd, maar er is nog een flinke stap nodig om weer overal op een goed niveau te komen. Dat geldt zowel voor de ecologische kwaliteit van het water als voor de chemische kwaliteit. De ecologische beoordeling van de waterlichamen in de Kaderrichtlijn Water wordt voor een belangrijk deel bepaald door de stikstof- en fosforconcentraties. De ecologische beoordeling is samengesteld uit het ‘oordeel biologie’, het ‘oordeel chemie’ en het ‘oordeel fysisch-chemische parameters’. In de huidige beoordeling van de Kaderrichtlijn Water hebben de meeste Limburgse waterlichamen een matige, onvoldoende of slechte kwaliteit (zie figuur 9.4) . Vrijwel geen enkel

waterlichaam heeft een goede beoordeling. Deze beoordelingen zijn meestal het gevolg van een onvoldoende biologische kwaliteit of het gevolg van hoge nutriëntengehalten. Voor het halen van de doelen zijn de nutriëntengehalten in veel waterlichamen te hoog.

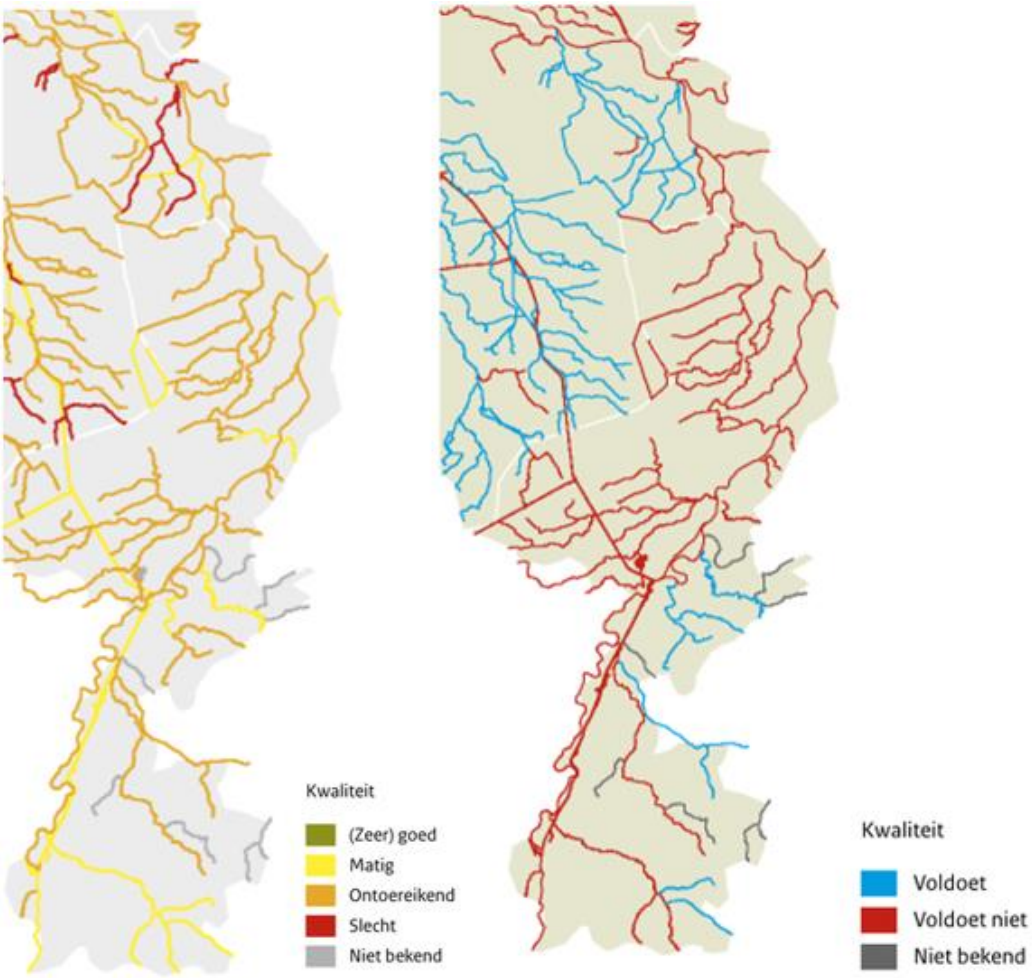

Figuur 9.4: Ecologische (links) en chemische (rechts) beoordeling van KRW-oppervlaktewaterlichamen in 2015. Bron: PBL

9.1.3 Grondwaterstanden

Het grondwater is een belangrijke bron voor onze natuur. Voor het telen van gewassen en het behoud van bepaalde natuurtypen mogen de grondwaterstanden niet te ver 'wegzakken'. In Limburg zijn de diepe grondwatervoorraden in de Roerdalslenk en de Venloschol het meest van belang. In diverse onderzoeken is een dalende trend van de stijghoogte in de Roerdalslenk gesignaleerd. Sinds de jaren 80 tot halverwege de jaren 90 zijn de stijghoogtes ongeveer 5,5 meter gedaald. Daarna was het jarenlang stabiel, maar vanaf 2010 is weer een licht dalende trend zichtbaar.

In Zuid-Limburg zijn grote fluctuaties in de grondwaterstanden waar te nemen. Vanaf 1950 tot 2014 is de grondwaterstand in sterke mate gestegen (zie figuur 9.5). Voornamelijk in hydrologisch trage (slecht gedraineerde) gebieden is de stijging het grootst geweest. Zwakkere stijgingen komen voor in hydrologisch goed gedraineerde gebieden. Kortom, de sterkste trendmatige

grondwaterstijgingen vinden plaats in de hoger gelegen gebieden met relatief diepe grondwaterstanden. Illustratief is het grondwaterstandverloop ter plaatse van de Anselderbeek (Zuid-Limburg) weergegeven in Figuur 9.6. Het grondwaterstandsverloop alhier vertoont een geleidelijke, vrijwel monotoon stijgende trend kenmerkend voor een hydrologisch traag systeem.

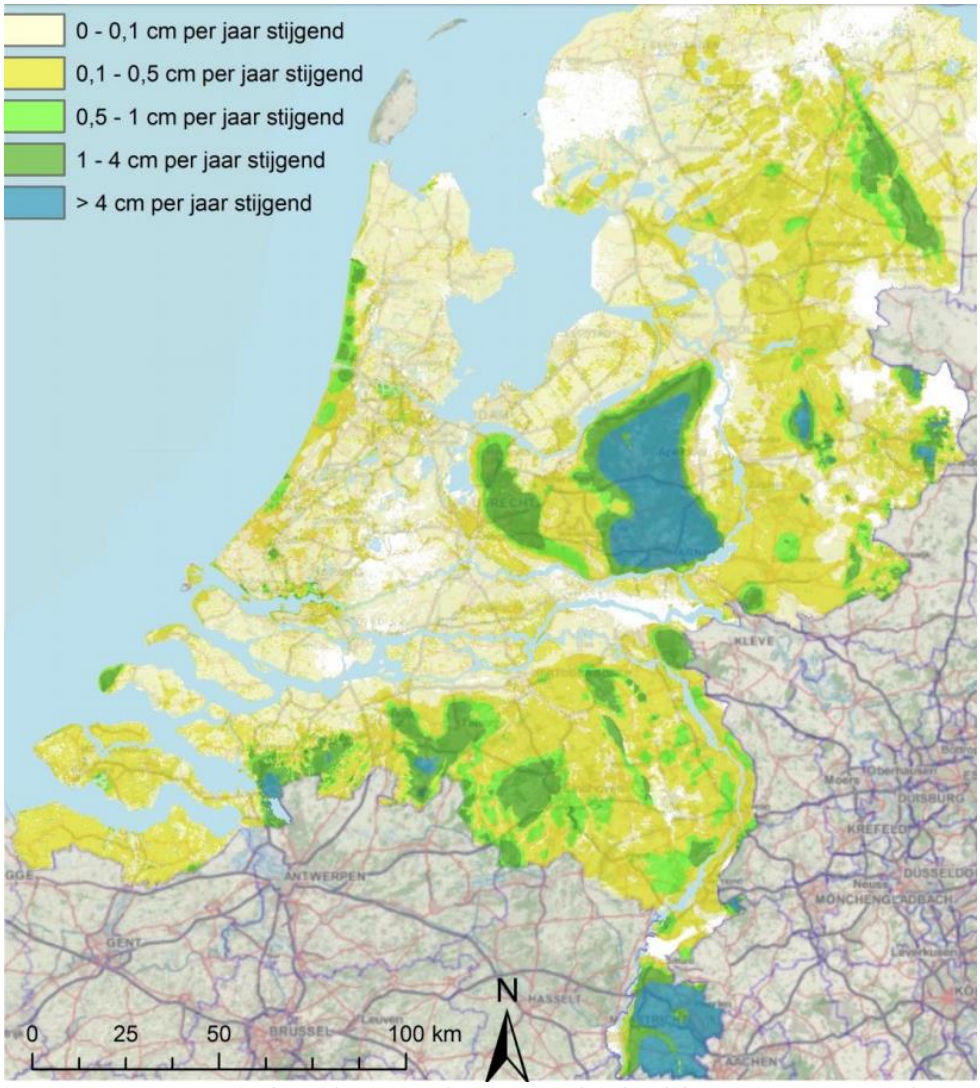

Figuur 9.5: Langjarige trend grondwaterstand, 1950-2014, berekend door NHI-LHM. Bron: Deltares

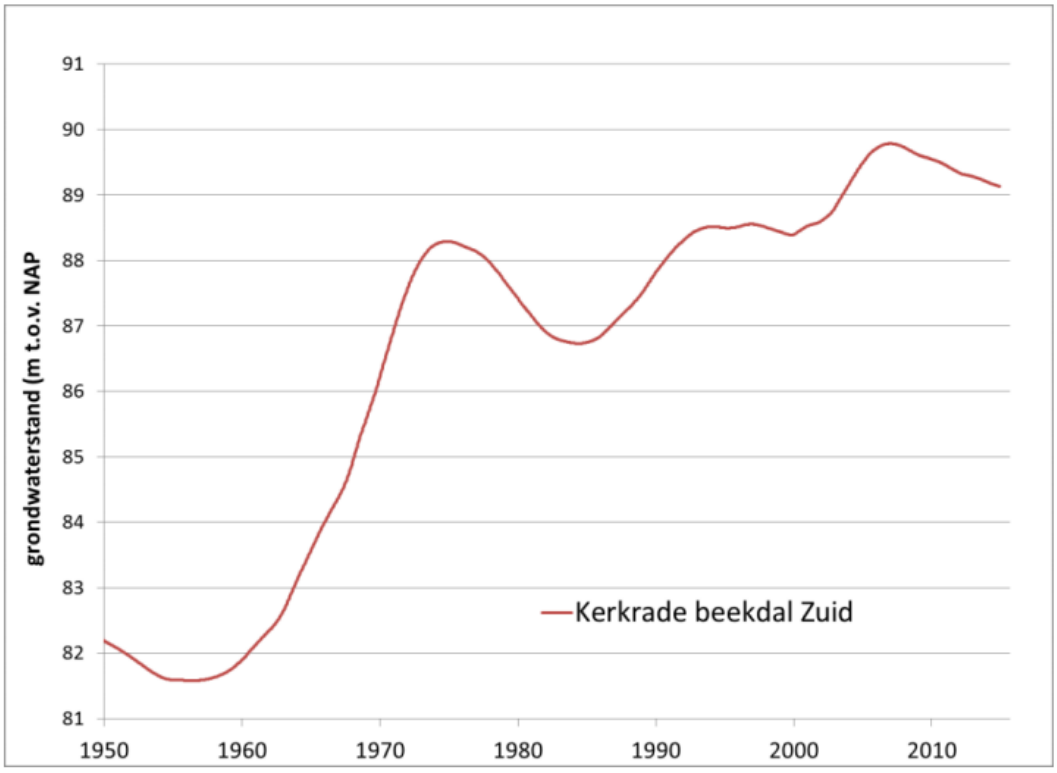

Figuur 9.6: Tijdreeks van grondwaterstanden, gesimuleerd met NHI-LHM. Bron: Deltares

Peil oppervlaktewater

Het waterpeil in de oppervlaktewateren is om meerdere redenen een belangrijke factor. Voor de grote rivieren is voldoende water van belang voor bijvoorbeeld de transportfunctie, de drinkwatervoorziening, de koeling van energiecentrales en de wateraanvoer naar natuurgebieden. Voor de kleinere waterstromen is een voldoende hoeveelheid water van belang voor de landbouw en het behoud van de ecologie in de beken en aanliggende natuurgebieden. In figuur 9.7 is het oppervlaktewater in de provincie Limburg weergegeven.

Het oppervlaktewater betreft voornamelijk de Maasplassen en de vele beken in de provincie. Door klimaatverandering kunnen grote fluctuaties in de waterafvoer van de Maas voorkomen. Er worden vaker (langere) periodes van droogte en hevige regenval verwacht. In periodes van hevige regenval zal de waterstand in de Maas zal stijgen. Op verschillende plaatsen, zoals bijvoorbeeld Ooijen-Wanssum en Oeffelt, wordt de hoogwaterbescherming langs de Maas verbeterd doordat de rivier meer ruimte krijgt. Dit levert niet alleen meer waterveiligheid op, maar ook nieuwe natuur- en recreatiegebieden. Hiermee wordt geanticipeerd op de gevolgen van klimaatverandering. Daarnaast wordt de Maas beter bevaarbaar gemaakt voor grotere (vracht)schepen.

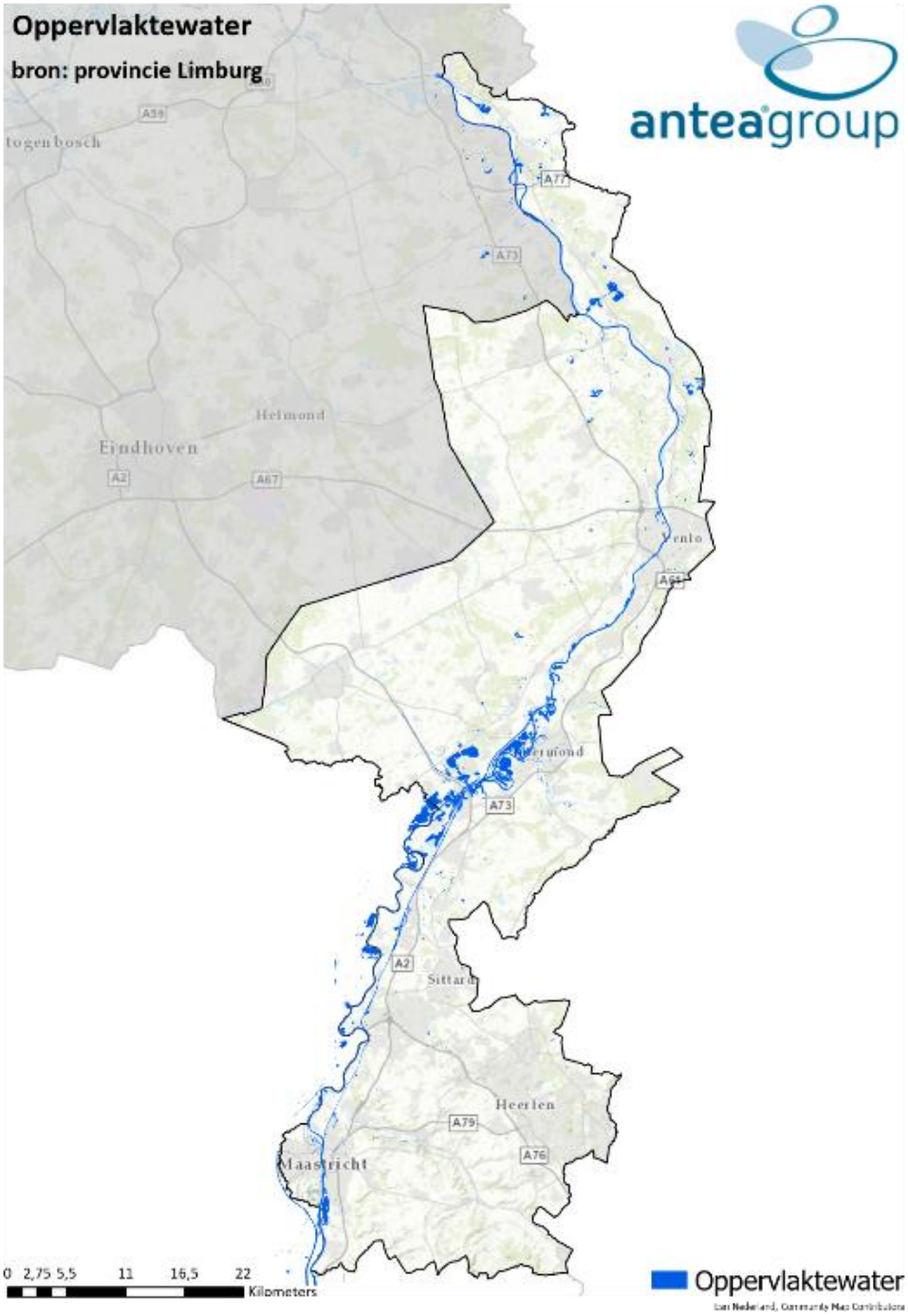

Figuur 9.7: Oppervlaktewater in Limburg

De fluctuaties in de waterstanden als gevolg van klimaatverandering hebben niet alleen effect op het waterpeil in de Maas, maar ook voor het lokale watersysteem. Het lokaal opvangen en laten infiltreren van regenwater helpt om de effecten van droogte te verminderen. Het inrichten van buffers en herinrichten van beken helpt om water op te vangen in periodes van hevige regenval.

9.1.4 Bodem- en grondwaterkwaliteit (chemisch / fysisch)

De chemische en fysische kwaliteit van de bodem is een belangrijk milieuaspect. Een goede bodemkwaliteit is onder andere van belang voor de vruchtbaarheid van de grond en de kwaliteit van de gewassen. Daarmee is de bodem een belangrijke productiefactor voor de landbouw. Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodem- en grondwaterkwaliteit onder druk.

De volgende figuren (9.8 en 9.9) tonen de verontreinigingscontouren en saneringscontouren voor grond, grondwater en waterbodems. De oorzaak van de verontreinigingen wordt hier niet weergegeven.

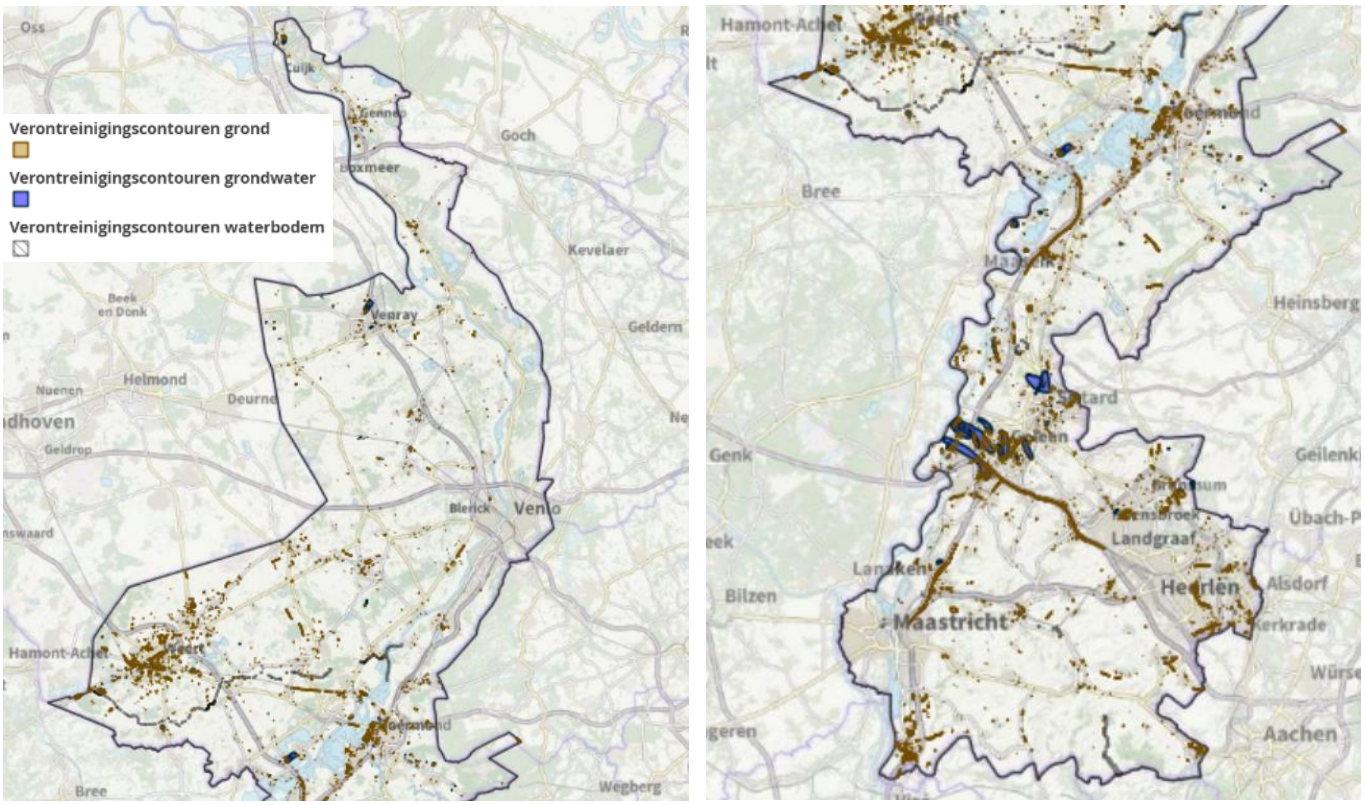

Figuur 9.8: Verontreinigingscontouren voor grond, grondwater en de waterbodem (bron: Atlas Limburg)

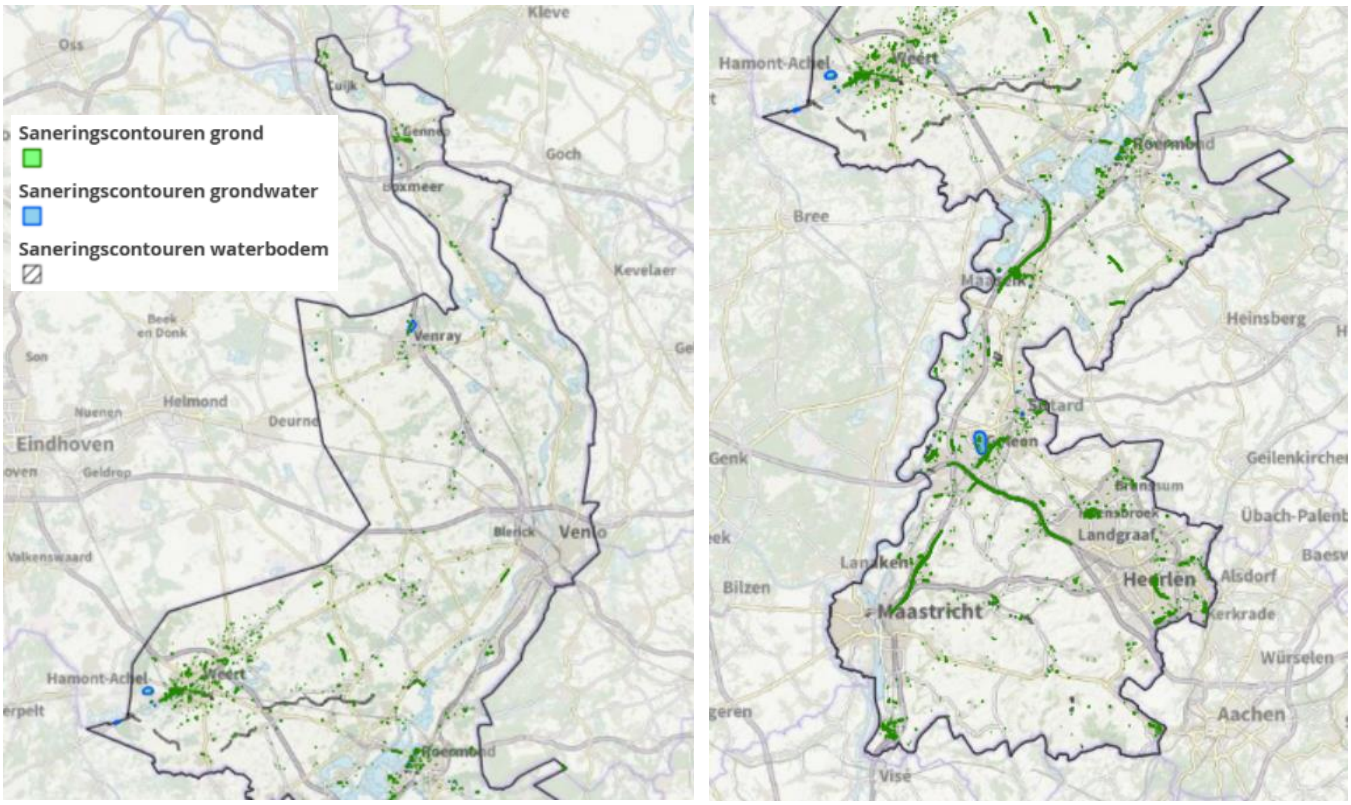

Figuur 9.9: Saneringscontouren voor grond, grondwater en de waterbodem (bron: Atlas Limburg)

9.1.5 Bodemstabiliteit (erosie / beweging)

Naast de chemische en fysische kwaliteit van de bodem is ook erosie en bodembeweging een belangrijk element. De voormalige steenkolenwinning leidt nog steeds tot bodembeweging in het voormalige mijnbouwgebied. Enerzijds stijgt de bodem door de stijging van het mijnwater. In de Zuid-Limburgse mijnen werd het water ten tijde van de steenkolenwinning weggepompt. Nu de mijnen niet meer worden gebruikt, stijgt het water weer met als gevolg dat de bodem stijgt. Deze bodemstijging vindt over het algemeen gelijkmatig plaats, maar kan in bijzondere gevallen lijden tot ongelijkmatige bodemstijging waardoor schades kunnen ontstaan.

Anderzijds bestaat het risico op bodembeweging vanwege de (historische) schachten en het gangenstelsel dat nog in de ondergrond aanwezig is. Dit kan in uitzonderlijke gevallen leiden tot het ontstaan van ‘sinkholes’.

Een andere problematiek die moet worden bewaakt is dat het zoute mijnwater het bovenliggende grondwaterpakket niet negatief mag beïnvloeden. Er kan mogelijk vernatting optreden in de bodem in de lager gelegen beekdalen in het gebied.

Het is de verwachting dat de effecten van de voormalige steenkolenwinning in Zuid-Limburg nog decennia zullen optreden. Er zijn afspraken gemaakt met het ministerie van Economische Zaken, de provincie Limburg en de 10 betrokken gemeenten over de financiering en uitvoering van de beheersmaatregelen die nodig zijn om de negatieve effecten te voorkomen.

Naast bodembeweging is de bodemerosie een belangrijk element. Oppervlakkig afstromend water op hellingen van Zuid-Limburg veroorzaakt regelmatig bodemerosie en water- en modderoverlast. Vooral de invloed van agrariërs hierop is van belang. Bij de traditionele manier van ploegen blijven maar weinig plantenresten bij het oppervlak. Minder organische stof betekent ook minder bodemleven (bijvoorbeeld wormen). Hierdoor verdwijnen de luchtgangen en korrels uit de toplaag en verdicht de grond. Zo biedt de bodem weinig weerstand tegen de inslag van regendruppels en spoelt er bij regenbuien vruchtbare grond weg. Bij niet-kerende grondbewerking wordt de bodem alleen losgemaakt, zonder de grond om te ploegen. Voedselrijke bodem blijft zo aan de oppervlakte. Dit zorgt voor behoud van een goede bodemstructuur.

9.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Vanwege de toenemende druk op de ondergrond neemt de behoefte aan afstemming tussen de kwaliteiten en potenties van de ondergrond, ondergrondse activiteiten en het bovengronds ruimtegebruik toe.

De referentiesituatie rondom het thema “bodem, water en ondergrond” wordt gevormd door de volgende constateringen:

- Limburg kent enkele diepe grondwatervoorraden waar het grondwaterpeil de laatste jaren daling toont;
- De kwaliteit van het Limburgse oppervlaktewater is nog sterk ondermaats, maar de afgelopen decennia zijn wel grote verbeteringen bewerkstelligd. Het behalen van KRW-doelen lijkt onhaalbaar;
- Klimaatverandering en de daarmee samenhangende langere perioden van droogte en meer intense regenval drukken op de robuustheid van het oppervlaktewatersysteem;
- Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodemkwaliteit onder druk. Een licht positieve trend door de transitie in de landbouw is merkbaar;
- Er bestaan in de huidige situatie nog risico’s rondom bodemstabiliteit. Autonoom en in medebewind worden acties ondernomen om met deze risico’s om te gaan.

Bestaand beleid

In de vigerende Omgevingsverordening zijn regels opgenomen ter bescherming van de bodemkwaliteit. Voor wateraspecten gelden voornamelijk nationale en internationale kaders. Veel van deze kaders zijn opgenomen in het waterbeheerprogramma van het Waterschap Limburg; bijvoorbeeld de ontwikkeling van de chemische en fysische kwaliteit van KRW-oppervlaktewaterlichamen.

In het Provinciaal Waterplan Limburg 2016-2021 staat het provinciale waterbeleid voor de komende jaren.
Dit gaat over:

- hoogwaterbescherming in de Maasvallei.
- aanpak van regionale wateroverlast en watertekort, mede in verband met klimaatverandering.
- behoud en herstel van beken en waterrijke natuurgebieden en verbetering van hun waterkwaliteit.
- drinkwatervoorziening en grondwaterbeheer.

Dit beleid heeft voor een gedeelte een positief effect (gehad) op de autonome ontwikkeling. De chemische bodemkwaliteit en oppervlaktewaterkwaliteit verbetert nog steeds. De fysische kwaliteit van de bodem en ondergrond verslechtert, ondanks gevoerd beleid, nog steeds.

9.3 Beoordeling

Op het gebied van de waterkwaliteit doen zich nog enkele knelpunten voor (zie paragraaf 9.2 van het Portret van Limburg), maar er zijn veel zaken (voornamelijk door het Waterschap Limburg) in werking gezet die gericht zijn op verbetering van de hydrologische kwantiteits- en kwaliteitsomstandigheden.
De beoordeling is gebaseerd op het gecombineerde effect van de invloed van het veranderende klimaat (met grotere verschillen, grotere pieken in neerslag, meer kans op neerslagtekorten e.d.) en de maatregelen die autonoom al worden genomen om deze ontwikkelingen het hoofd te bieden. Voor bodem, water en ondergrond geldt dat er weliswaar beperkte regionale verschillen bestaan (bijvoorbeeld voor het grondwater), de trends en ontwikkelingen zijn allemaal van gelijke aard. Onderstaande figuur geldt dus voor zowel Zuid-, Midden- en Noord-Limburg:

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

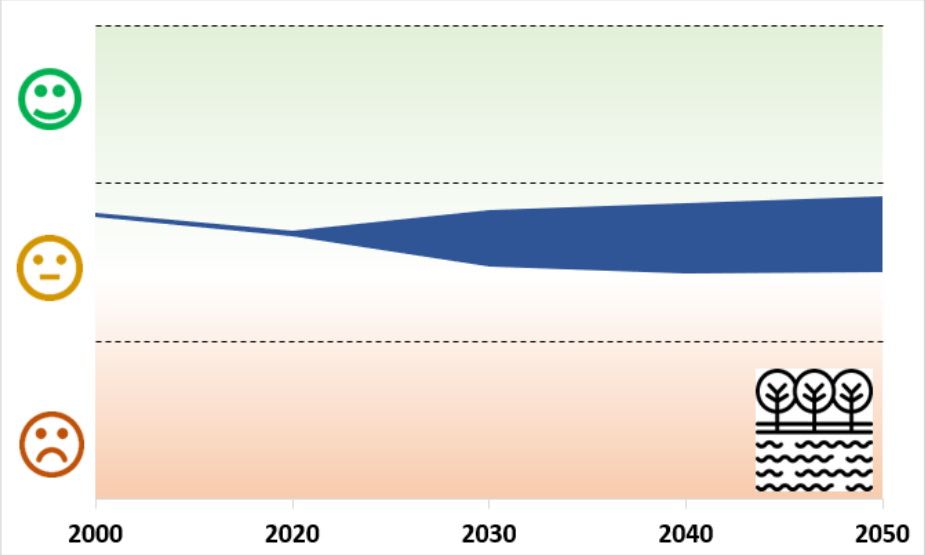

Figuur 9.10: Referentielijn bodem, water & ondergrond voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De provincie staat in het kader van grond- en oppervlaktewater voor een aantal uitdagingen de komende jaren. Een geaggregeerde beoordeling van bodem- en wateraspecten toont de referentielijn op een niveau in het midden van het spectrum: er bestaan knelpunten. - De milieuhygiënische kwaliteit van bodem en grondwater is verbeterd.
Autonome ontwikkeling	- De diepe grondwatervoorraden vertonen de laatste jaren daling; - De kwaliteit van het Limburgse oppervlaktewater is nog sterk ondermaats; - Het watersysteem is onvoldoende robuust om de effecten van klimaatverandering op te vangen; - Door onder andere het gebruik van te veel nutriënten staat de bodemkwaliteit onder druk; intensief (land)gebruik is ook een oorzaak van bodemverdichting en afnemende gehalten organische stof in de bodem. - De bestaande risico's rondom bodemstabiliteit worden autonoom opgepakt. - De bodem zal autonoom nog verder verdicht raken, doordat de landbouw nog geruime tijd gebruik zal blijven maken van de huidige productiemethodes. - Er is een toenemende vraag naar het gebruik van de ondergrond voor meerdere functies (o.a. energie).
Bandbreedte	- Bij het uitblijven van verder beleid kan de situatie verslechteren (voornamelijk rondom oppervlaktewaterkwaliteit en bodemkwaliteit). - Ontwikkelingen als gevolg van landbouw- en natuurbeleid kunnen grote positieve effecten op de kwaliteit van water en bodem hebben.

10 Historisch kapitaal

10.1 Huidige situatie

10.1.1 Archeologische waarden

De aan- of afwezigheid van archeologische resten in de ondergrond weegt mee bij het maken van keuzes bij ruimtelijke ontwikkelingen. De waarde van het bodemarchief kan worden aangetast door grondwerk (zoals diep ploegen), verlaging van de grondwaterstand (kans op oxidatie van organisch archeologisch materiaal) of juist extreme ophoging van het maaiveld.

Onderstaande figuren (10.1 en 10.2) tonen de archeologische basisverwachting in het Maasdal en de archeologische (geomorfologische) landschappen van de hele provincie. Zichtbaar is het sedimentaire en geologische onderscheid tussen het heuvellandschap in Zuid-Limburg, de zandgronden in het noorden en het Maasdal. Alle drie de landschapstypen hebben hun weerslag gehad op gebruik van het landschap en daarmee op de archeologische waarden van de respectievelijke bodemarchieven.

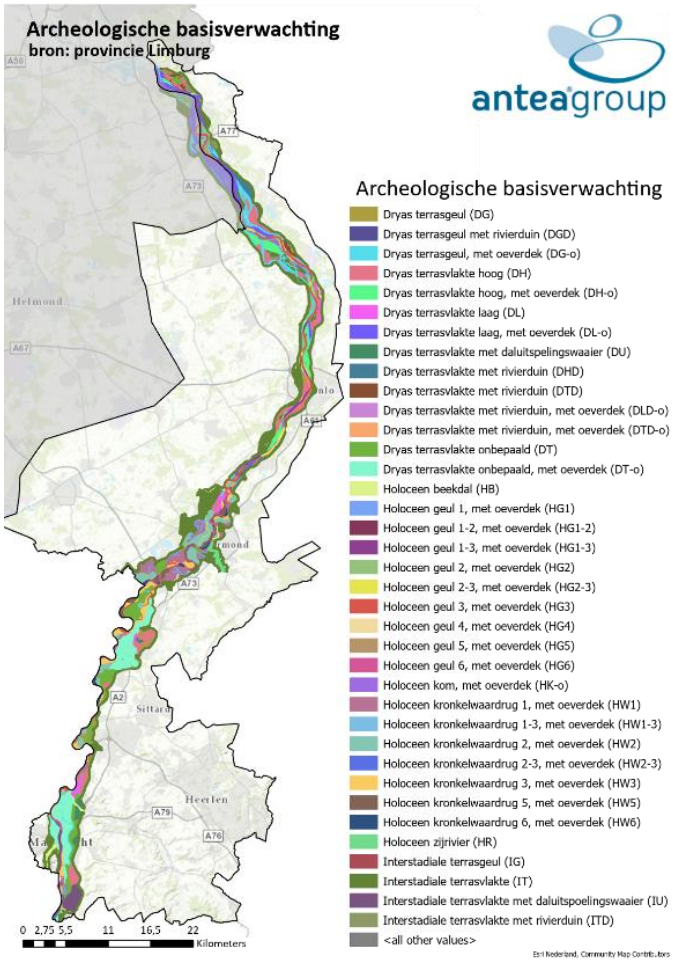

Figuur 10.1: Archeologische basisverwachting (bron: provincie Limburg)

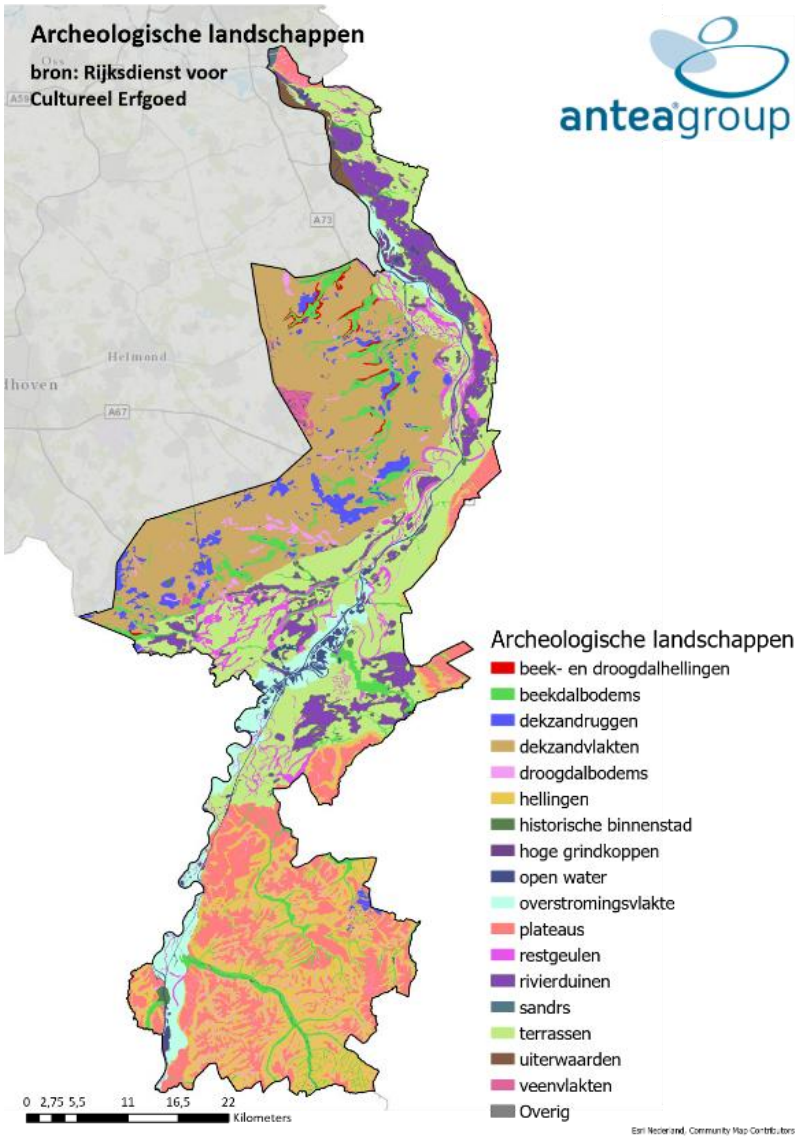

Figuur 10.2: Archeologische landschappen in Limburg (bron: Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, 2019)

Archeologische waarden worden bij ruimtelijke ontwikkelingen middels wet- en regelgeving beschermd. De provincie heeft op de Erfgoedwet en gemeentelijk beleid in beginsel geen aanvullend beleid. De betrokkenheid van de Provincie beperkt zich tot archeologische waarden van provinciaal belang. De zogenaamde archeologische aandachtsgebieden (zie figuur 10.3), representatieve en relatief gave delen van de verschillende Limburgse cultuurlandschappen grote kans op archeologische vondsten. Het betreft zes soorten gebieden, verspreid over 16 gemeenten in Limburg. Daarnaast is archeologie als onderdeel van de kernkwaliteit cultuurhistorie een provinciaal belang binnen de brons- en zilvergroene landschap zones en in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

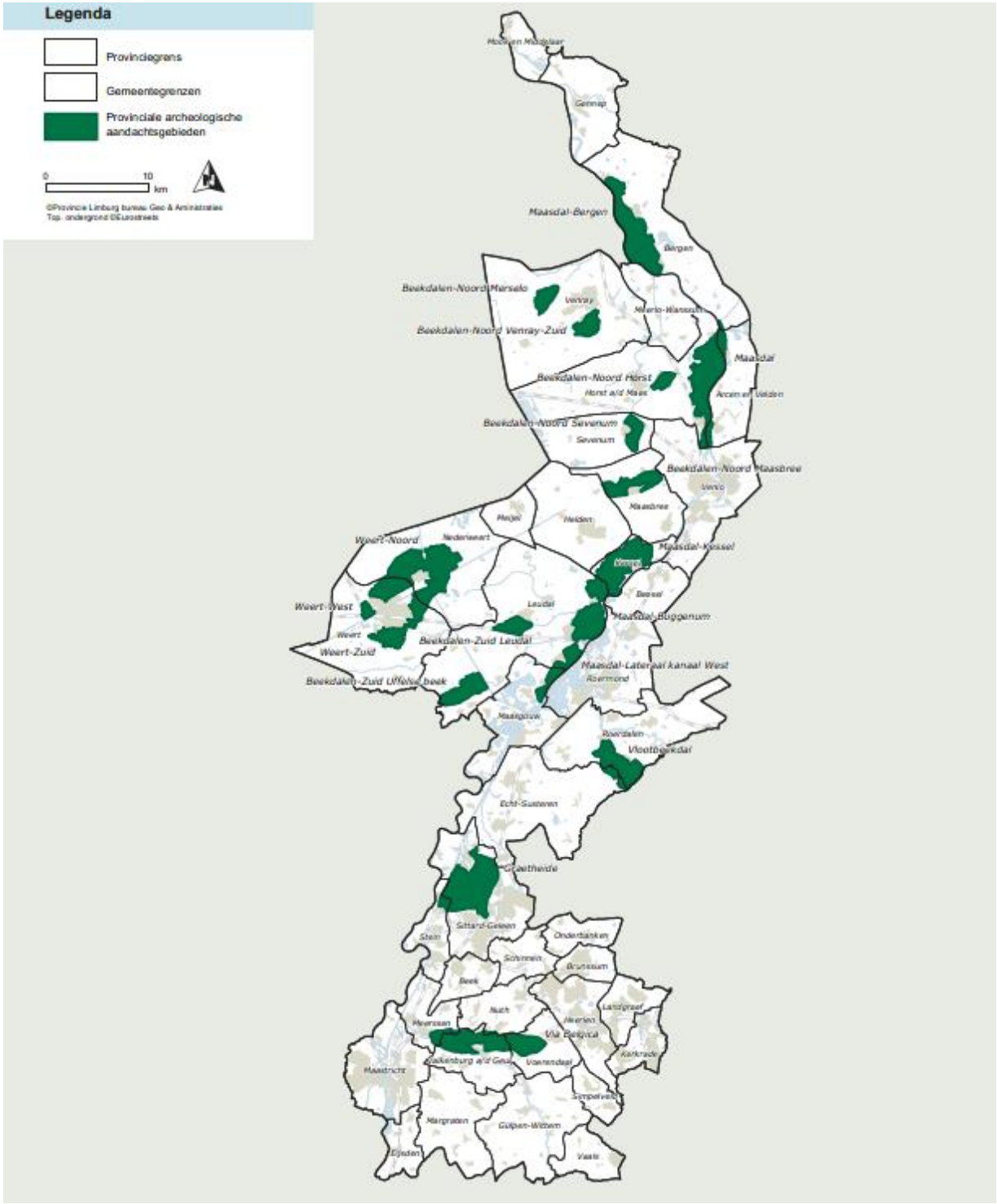

Figuur 10.3: Provinciale archeologische aandachtsgebieden (bron: Omgevingsverordening Limburg)

Naast archeologische waarden als randvoorwaarde bij ruimtelijke ontwikkeling zet de Provincie Limburg in op grotere zichtbaarheid van het archeologisch erfgoed, het “verhaal vertellen” en presenteren, de expertise bundelen en één goed toegankelijk en inspirerend depot.

De afgelopen jaren is er een aantal stappen gezet:

- Er is een Beleidsplatform Erfgoed Limburg opgezet waar Limburgse overheden kennis en ervaringen uit kunnen wisselen;
- In het Maasdal is op initiatief van provincie geëxperimenteerd met nieuwe en alternatieve onderzoeksmethoden en waarderingsmethoden;
- De recente onderzoeksresultaten zijn gesynthetiseerd per periode, thema en landschap;
- Provincie heeft in 2018 een nieuw archeologisch depot gerealiseerd;
- Initiëren, participeren en ondersteun van vele archeologische publieksgerichte initiatieven.

10.1.2 Gebouwd erfgoed

Cultuurhistorische waarden zoals monumenten (van Rijk of gemeente), beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurhistorisch waardevolle structuren in het landschap worden via wet- en regelgeving beschermd.

Limburg kent een rijke historische geschiedenis. Dat wordt ook zichtbaar door de vele monumentale bouwwerken, zoals kerken, kastelen, (water- en wind) molens en boerderijen (vierkantshoeven), in de provincie. Een monument is een overblijfsel uit de Limburgse geschiedenis, het zegt iets over ons verleden en onze identiteit. In totaal zijn er meer dan 5.000 rijksmonumenten en bijna evenveel gemeentelijke monumenten. De grote hoeveelheid historische waardevolle gebouwen blijkt uit de hoge graad van nabijheid van monumenten (Figuur 10.4). De kaart toont dat rijksmonumenten zich vooral in de grote steden (en) in Zuid-Limburg concentreren.
Ook heeft de provincie een schat aan klein erfgoed - zoals de vele kruisen en kapellen en bakhuisjes - dat met name voor lokale gemeenschappen een waardevolle betekenis heeft. Het provinciaal beleid zet onder ander in op; de ondersteuning van urgente restauraties, de stimulering van de herbestemming van monumenten, het behoud van groen erfgoed en klein Limburgs erfgoed.

Naast de hoeveelheid monumenten is de kwaliteit (de staat van het onderhoud en de staat van het casco) van belang (zie figuur 10.5). Vergeleken met de rest van Limburg geldt dat de staat van onderhoud van monumenten relatief goed is (60,4% is van de monumenten is in Limburg goed onderhouden, t.o.v. 43,5% in de rest van Nederland). Demografische krimp, waarbij monumentaal erfgoed leeg kan komen te staan en daardoor kan verloederen, is een risico. Aan de andere kant biedt het erfgoed een kans om met demografische krimp om te gaan. Zo is het erfgoed bijvoorbeeld in staat om de lokale bevolking aan hun woonplaats te binden.

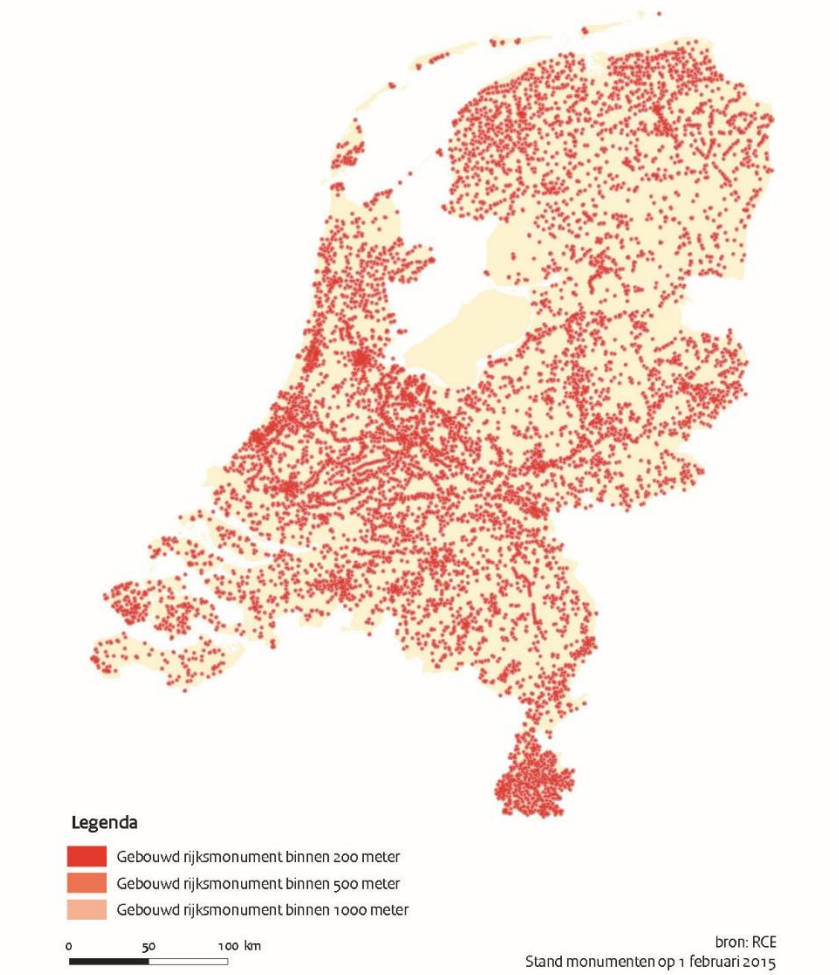

Figuur 10.4: Nabijheid van gebouwde rijksmonumenten in Nederland (Bron: RCE)

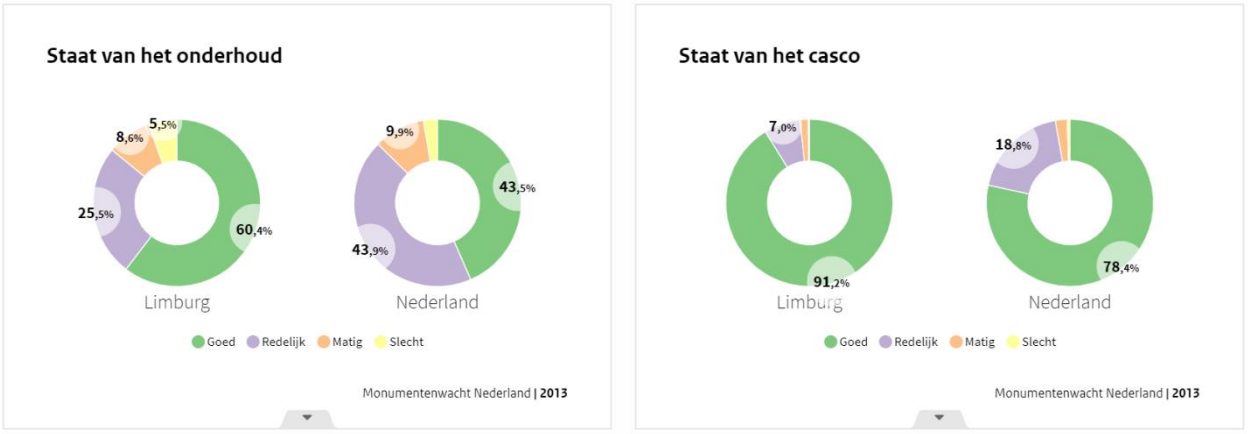

Figuur 10.5: Staat van onderhoud en casco van monumenten

10.1.3 Aardkundige waarden

Aardkundige waarden zijn de onderdelen van het landschap die iets vertellen over de natuurlijke (geomorfologische) ontstaansgeschiedenis (zie Figuur 10.2) van een gebied. Limburg kent de oudste geologische afzettingen van Nederland. Deze zijn voornamelijk ontstaan door de vroegere Rijn en de Maas. Dit uit zich in kenmerkende landschappen, zoals de Maasduinen en –terrassen. Hiernaast is de geologische geschiedenis van Zuid-Limburg op nationaal schaalniveau zeldzaam. Deze geologische geschiedenis vindt uiting in (restanten van) kalksteen- en steenkoolgroeves in Zuid-Limburg. Zowel de wettelijke basis als de aardkundige waardevolle gebieden zijn geborgd in landschappelijk beleid als weergegeven in paragraaf 10.1.4.

10.1.4 Historisch landschappelijke waarden

Het landschap is de resultante van ondergrond en historisch gebruik. Van waarde is de herkenbaarheid van de historische gelaagdheid. Landschappelijke waarden dragen bij aan de kwaliteit van de (leef)omgeving. In de afgelopen decennia heeft voornamelijk het historisch landschap en daarbij horende karakteristieke elementen onder druk gestaan. Veel landschapselementen die voorheen een agrarische functie hadden zijn steeds minder essentieel voor het boerenbedrijf. Het verdwijnen van deze landschappelijke elementen en de hierbij horende schaalvergroting en normalisatie heeft een ten opzichte van honderd jaar geleden sterk verschraald landschapsbeeld opgeleverd. Niettemin geldt nog steeds dat het Limburgs landschap over het algemeen een hoge cultuurhistorische waarde kent. De aanwijzing van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg in het POL-2014 onderschrijft deze waarde.

De Provincie legt in haar landschapsaanpak de focus op de landschappelijke kwaliteit van:

- De goudgroene en zilvergroene natuurzones;
- De bronsgroene landschapszone;
- Het Maasdal;
- Het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

Landschappelijke kernkwaliteiten worden middels de bestaande Omgevingsverordening beschermd. Dit geschiedt voornamelijk vanuit een rol als randvoorwaarde bij ruimtelijke ontwikkelingen. De Omgevingsverordening verplicht om in de gebieden weergegeven op onderstaande figuur 10.6 bij ruimtelijke ontwikkelingen te verantwoorden hoe is omgegaan met de kernkwaliteiten en hoe de eventuele negatieve effecten zijn gecompenseerd.

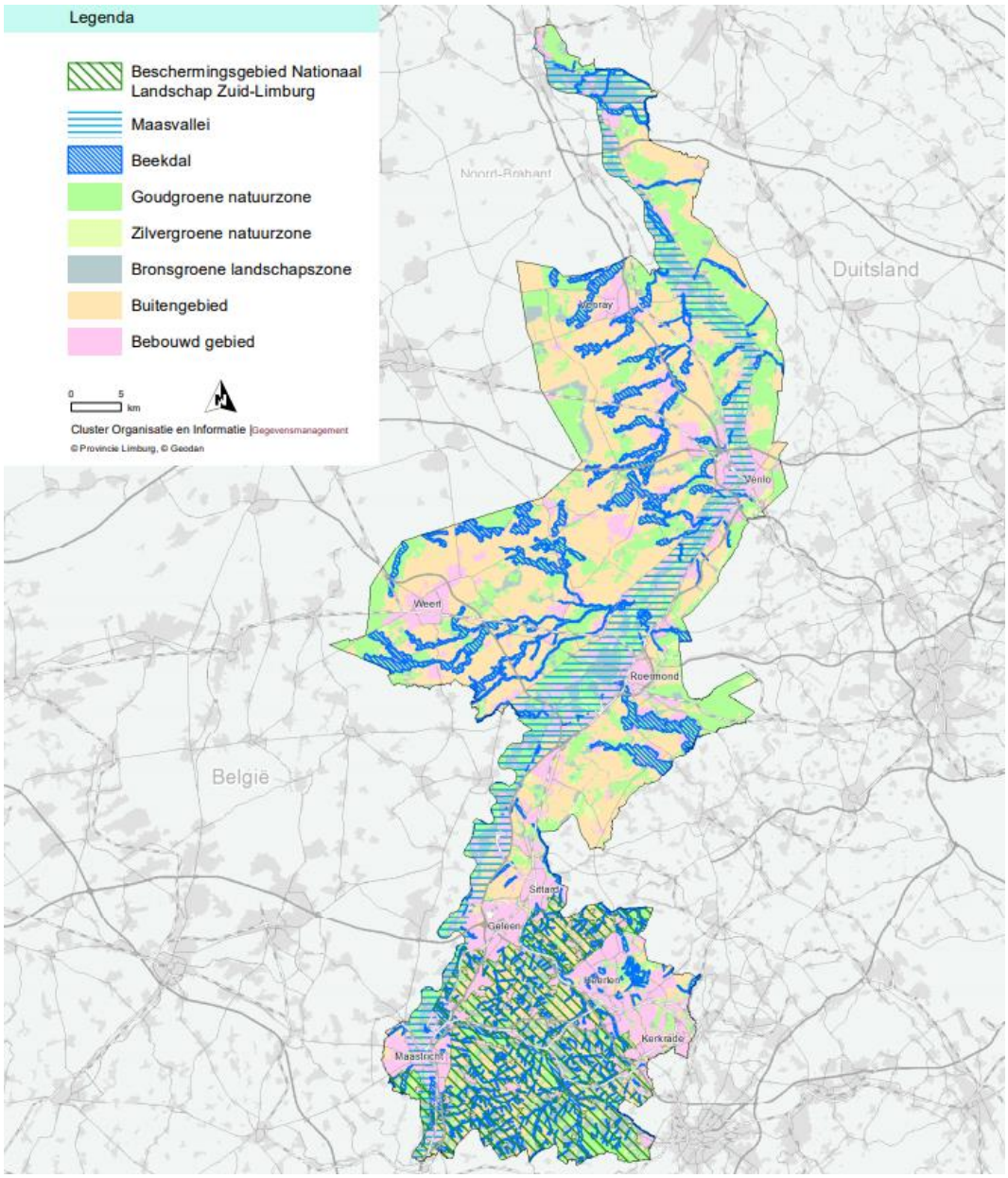

Figuur 10.6: Landschappelijke kernkwaliteiten in Limburg

10.2 Referentiesituatie

Het historisch landschap heeft in de afgelopen decennia een lange traditie van schaalvergroting en daarmee kwalitatieve achteruitgang doorgemaakt. De referentielijn voor landschap en cultuurhistorie loopt gestaag terug. Dit is voornamelijk verklaarbaar door de ingrijpende omvorming van het historisch landschap in voorgaande decennia. Onder invloed van schaalvergroting, ruilverkaveling, normalisatie en projecten zoals Grensmaas en Zandmaas heeft het historisch cultuurlandschap aanzienlijk aan waarde ingeboet.
Een nieuwe bedreiging is grootschalige energieopwekking in waardevolle historische cultuurlandschappen en 'verdozing' van het landschap (hiermee wordt veelal de bouw van grootschalige industriële en/of logistieke bedrijfshallen bedoeld). Hier geldt dat grootschalige energievoorzieningen en klimaatadaptieve maatregelen mogelijk afbreuk doen aan de herkenbaarheid van typisch Limburgse cultuurlandschappen. Aan de andere kant biedt het historisch landschap aanknopingspunten om invulling te geven aan maatregelen in het kader van klimaatadaptatie. Er zijn landelijk goede voorbeelden waarbij historische landschappen in ere hersteld zijn om een bijdrage te leveren aan natuur- en bodemverbetering. In Limburg kan het herstel van de Tungelroyse Beek als voorbeeld benoemd worden, waarbij klimaatadaptatieplannen (beekherstel) gecombineerd is met een op archeologische waarden geïnspireerd ontwerp.

Bestaand beleid

Het bestaande beleid is vervat in een aantal 'beschermingsregimes' op grond van de Omgevingsverordening of nationale wetgeving en een gedeelte "ontwikkeling van erfgoedwaarden". De Provincie heeft voor archeologie en monumenten een beleidsprogramma ontwikkeld. Voor erfgoed is een beleidsbrief opgesteld. De rode draden in deze drie documenten zijn hetzelfde. De provincie wil:

- meer zichtbaarheid
- een groter publiek bereiken
- een grotere maatschappelijke impact
- meer samenhang tussen initiatieven en daardoor 'meer waar voor ons geld'.

Uit het portret komt voornamelijk de verschraling van niet-beschermd historisch landschap naar voren als aandachtspunt. Het beleid voorkomt nauwelijks dat het landschap, dat verder onder druk komt te staan, verder verschraalt.

10.3 Beoordeling

De beoordeling van de ontwikkeling van het Limburgs erfgoed bestaat uit twee elementen: Historisch (steden)bouwkundig (monumentaal) erfgoed en het historisch landschap.

Voor het gebouwde (monumentale) erfgoed geldt dat de staat van instandhouding over het algemeen gunstig is en gunstig zal blijven. Dit komt onder meer tot uiting in de gemiddelde staat van het onderhoud, die in geheel Limburg bovengemiddeld (op Nederlands schaalniveau) goed is. Het erfgoedbeleid van de Provincie Limburg draagt bij aan de instandhouding en ontwikkeling van het monumentaal erfgoed.

Het historisch landschap heeft in de afgelopen decennia een lange traditie van schaalvergroting en daarmee kwalitatieve achteruitgang doorgemaakt. Die trend bestaat nog steeds. Het historisch cultuurlandschap staat onder druk door toerisme, recreatie, economie, logistieke activiteiten, landbouw en recentelijk ook door grootschalige energieopwekking.

Noord- en Midden-Limburg

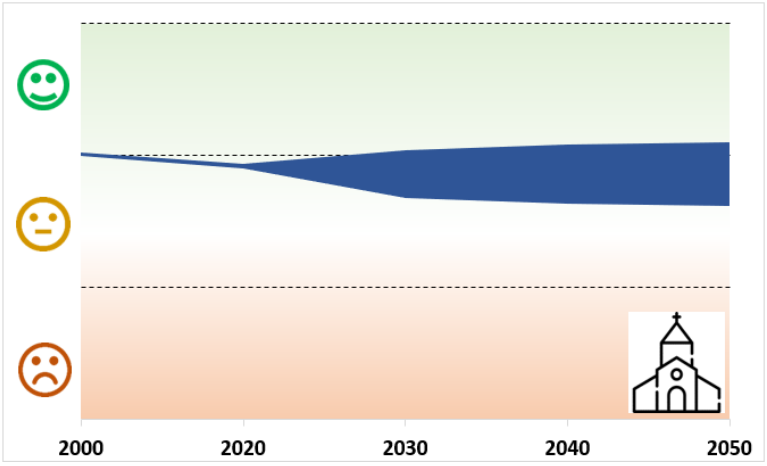

Figuur 10.7: Referentielijn historisch kapitaal voor Noord- en Midden-Limburg

Huidige situatie	- De kwaliteit van gebouwd erfgoed is goed en zal (mede door provinciale inzet) goed blijven (lokale problemen daargelaten). - Het historisch cultuurlandschap heeft een lange periode van kwaliteitsverlies doorgemaakt (door normalisatie, schaalvergroting en ruimtebeslag door verstedelijking, industrialisering en in Noord-Limburg voornamelijk door landbouw).
Autonome ontwikkeling	- Het historisch landschap blijft onder druk staan, ten gevolge van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder: • Grootschalige energieopwekking; • Verdere schaalvergroting in landbouw; • De zogenaamde “verdozing” van het landschap (hiermee wordt veelal de bouw van grootschalige industriële en/of logistieke bedrijfshallen bedoeld); - Buiten de groenblauwe mantel worden in Noord-Limburg de kernkwaliteiten van het landschap niet beschermd of ontwikkeld; - Vrijkomende agrarische bebouwing kan cultuurhistorische waarde hebben en door het vrij komen onder druk staan.
Bandbreedte	- Voor monumenten in stedelijk gebied zal de situatie beter worden ten opzichte van de referentiesituatie (grote investeringen en aansturing op herbestemming); - Er is een risico dat ruimtelijke ontwikkelingen leiden tot afname van kwaliteit en kwantiteit van het historisch cultuurlandschap.

Zuid-Limburg

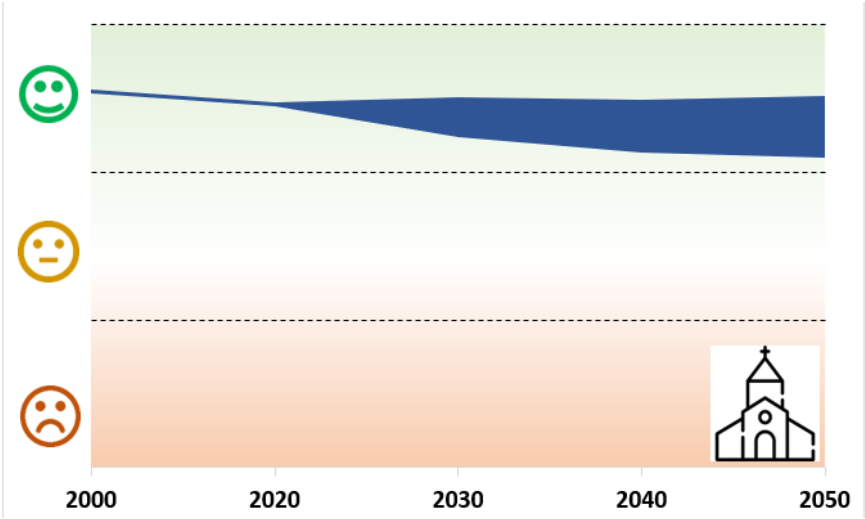

Figuur 10.8: Referentielijn historisch kapitaal Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Op Nederlands schaalniveau zeer waardevolle (cultuur)historische landschappen en grote dichtheid aan (rijks)monumenten. Over het geheel tamelijk goed bewaard gebleven historisch landschap. - Landschappelijke verschraling heeft (voornamelijk in het Heuvelland) relatief veel minder plaatsgevonden, mede door strategie van schadebeperking door o.a. de Provincie gevoerd beleid.
Autonome ontwikkeling	- Het (cultuur)historisch landschap in Zuid-Limburg staat onder druk door nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. In het Heuvelland van Zuid-Limburg komen deze ontwikkelingen echter minder nadrukkelijk tot uiting in vergelijking met de situatie in het stedelijk gebied.
Bandbreedte	- Relatief beperkt. Beleid van Rijk, Provincie Limburg en gemeenten is er op gericht de kernkwaliteiten van het Zuid-Limburgs Heuvellandschap te beschermen.

11 Vestigingsklimaat

11.1 Huidige situatie

11.1.1 Werklocaties en arbeidspotentieel in balans

Bedrijven vestigen zich ergens primair om markttechnische redenen. Belangrijke voorwaarden zijn dan naast bereikbaarheid, voldoende en kwalitatief passende ruimte, het arbeidspotentieel. Geconstateerd wordt dat de balans tussen vraag naar en aanbod van werk in kwalitatieve zin niet in evenwicht is. Ondanks dit laatste is geen overmatige verplaatsing van bedrijven naar elders waarneembaar: tegenover vetrekkende bedrijven staan de laatste jaren zelfs meer nieuwvestigende bedrijven. Dit lijkt vooral te maken te hebben met die twee andere factoren: bereikbaarheid en ruimte. Dat laatste is tot op heden geen probleem, maar met name als de schaalvergroting in de logistiek in het komende decennium doorzet, zou dit wel eens kunnen veranderen. De laatste jaren is de vraag naar ruimte voor vestiging vrij groot, worden gevraagde grondprijzen gerealiseerd en is ook de waarde van bedrijfsvastgoed stabiel.

De mate waarin dit aan de orde is, verschilt per Limburgse regio. Het aanbod aan werk wordt mede bepaald door de beschikbaarheid van (passende) werklocaties. Dit betekent dat er ruimte moet zijn voor bedrijvigheid in de juiste categorie en op de juiste plek. Onderstaand figuur geeft de ligging van de bedrijventerreinen in de provincie Limburg weer. Echter op dit moment ligt er niet zozeer een opgave voor uitbreiding van het aanbod, maar meer om het bestaande aanbod beter aan te laten sluiten op de vraag van de markt.

Er is in 2019 onderzoek gedaan naar de kwalitatieve staat van werklocaties in Limburg[5]. De resultaten van deze monitor zijn hieronder toegelicht.

Uitgifte van werklocaties
In 2019 zijn op de Limburgse werklocaties (zowel bedrijventerreinen als stedelijke dienstenterreinen) 79 kavels met een totale oppervlakte van 149 ha uitgegeven. De totale uitgifte is ten opzichte van 2018 met 50 ha toegenomen. Daarmee werd het afgelopen jaar een recorduitgifte bereikt. In de afgelopen 35 jaar van registratie was dat tot nu toe 145 ha (1990). De uitgegeven oppervlakte in 2019 bleef daarmee uiteraard ook ruim boven het tienjarig gemiddelde van 82 ha.
Noord-Limburg kende ondanks een kleine terugloop (-8 ha) de meeste uitgegeven oppervlakte in 2019 van alle regio's met 54 ha. De Westelijke Mijnstreek volgde op de voet met 53 ha. Deze zeer sterke stijging van de uitgifte was vooral het gevolg van de aankoop van een groot perceel als uitbreiding van Nedcar in Sittard-Geleen. Ook in de overige regio's was de uitgifte in 2019 hoger dan in 2018. In Parkstad Limburg werd 20 ha uitgegeven; een toename van 9 ha. In Midden Limburg is er ten opzichte van vorig jaar 8 ha meer uitgegeven (16 ha). In Maastricht & Mergelland bedroeg de uitgifte 6 ha; een toename van 3 ha.

In 2019 waren de sectoren Handel (24%), Vervoer en opslag (22%) en Industrie (20%) de grootste afnemers van kavels. Net als in 2018 werd de meeste oppervlakte (64 ha) uitgegeven ten behoeve van vestigingen in de sector Vervoer en opslag (43%).

[5] REBIS (Ruimtelijk Economisch Bedrijventerreinen Informatie Systeem), Werklocaties Limburg 2019.

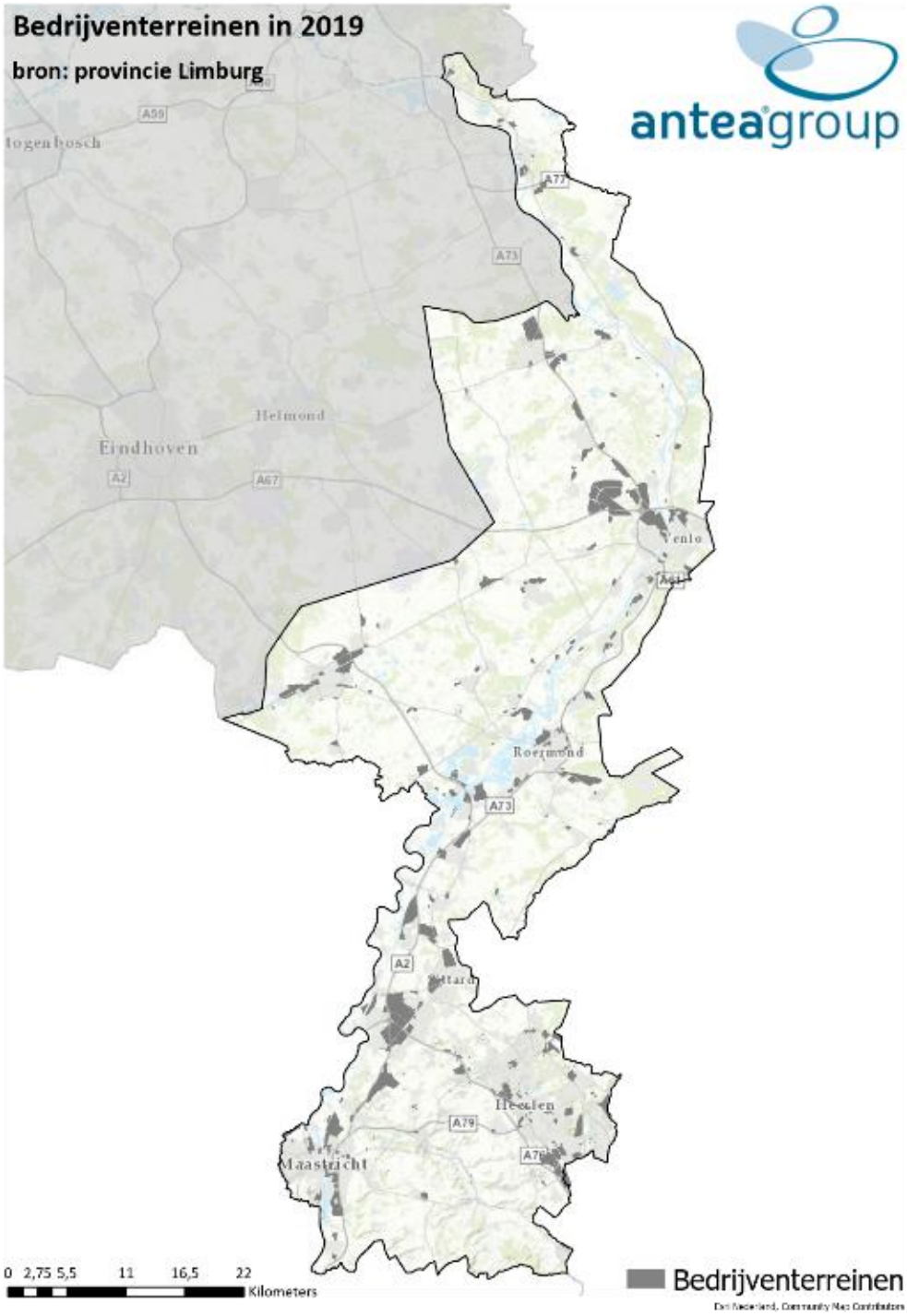

Figuur 11.1: Ligging van bedrijventerreinen in 2019 in de provincie Limburg

Grondprijzen

De gemiddelde vraagprijs voor grond op bedrijventerreinen is het afgelopen jaar licht gedaald van € 117 naar € 116 per vierkante meter. De gemiddelde prijs per m² per regio lag eind 2019 tussen € 79 en € 126.

De gemiddelde vraagprijs voor een vierkante meter op de stedelijke dienstenterreinen lag eind 2019 rond € 142. De gemiddelde prijs lag het hoogst in de Westelijke Mijnstreek (€ 165) en het laagst in Midden-Limburg (€ 120). Er bestaan echter redelijk grote verschillen tussen de terreinen. Zo bedraagt de gemiddelde prijs op Kantorenpark Sittard in Sittard-Geleen € 165, op Brightlands Campus Greenport Venlo € 145 en op Centrum Noord in Weert € 120.

Veroudering en revitalisering

In Limburg zijn 65 werklocaties verouderd. Dit is gelijk aan 24% van het totaal aantal werklocaties. Tussen de regio's bestaan grote verschillen: in de Westelijke Mijnstreek (15%) en Midden-Limburg (18%) is de veroudering lager dan in de andere regio's waar 26 tot 31% van het aantal terreinen verouderd is.

Kavelbenutting

Van alle uitgegeven kavels is circa 9% onbenut en dat betreft afgerond 7% van de oppervlakte. De onbenutte kaveloppervlakte (464 ha) is verdeeld tussen leegstand (41%) en braakliggend (59%). De verschillen tussen de regio's zijn beperkt. De verschillen bewegen zich tussen de 5 en 11% van de uitgegeven oppervlakte. In de regio Maastricht & Mergelland is het benuttingspercentage het hoogst (95%). In Noord-Limburg is er sprake van een lichte daling (-1%) van het benuttingspercentage. In Midden-Limburg is dit licht gestegen met 1%. In de overige drie regio's is dit nagenoeg onveranderd gebleven.

Aanbod van bedrijfsonroerend goed

Eind 2019 werden er op de Limburgse werklocaties 715 vastgoedobjecten aangeboden met een totale oppervlakte van circa 1.064.000 m² VVO (verhuurbaar vloervlak). Dit aanbod is onder te verdelen in 27 winkel- (65.000 m²), 266 kantoor- (208.000 m²) en 422 bedrijfsobjecten (791.000 m²).

Bedrijfsvestigingen

In totaal zijn eind 2019 op Limburgse werklocaties ruim 11.200 vestigingen aanwezig. Dat is ruim 11% van het totale aantal vestigingen in Limburg. Ten opzichte van 2018 is het aantal vestigingen op werklocaties toegenomen met 3,5%. In alle regio's is het aantal vestigingen op werklocaties toegenomen. De grootste relatieve stijging vond plaats in de regio's Midden-Limburg (4,9%) en Maastricht & Mergelland (4,6%). In de regio's Noord-Limburg en Parkstad Limburg bedroeg de stijging respectievelijk 3,2% en 3,1%. In de Westelijke Mijnstreek was de relatieve stijging het laagst met 1,3%.

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid nam met 1,3% toe (+ 2.700) naar circa 565.000 werkende personen (in 2019). Daarmee is de toename lager dan de stijging in het voorafgaande jaar (+4,2%). De toename is absoluut gezien het duidelijkst zichtbaar in de sector Zakelijke dienstverlening (+1.500). Ook relatief gezien groeide deze sector het sterkst met 6,0%. De sector Vervoer en opslag groeide eveneens relatief stevig met 4,0% (circa +1.100). De industriële sector nam qua werkgelegenheid met 2,1% het sterkst af (circa -1.400).

De meeste werkgelegenheid op werklocaties is te vinden in de sectoren Industrie (31%), Handel (19%), Vervoer en opslag (13%) en Zakelijke dienstverlening (12%).

Bedrijvendynamiek

Het aantal in 2019 opgerichte bedrijfsvestigingen op werklocaties bedroeg 544. Van alle bedrijven die op werklocaties gelegen zijn, is 5,0% opgericht in 2019. Het effect van deze oprichtingen

op de werkgelegenheid bijna 2.100 banen ofwel een toename van 1,2%. Het aantal oprichtingen was net iets lager dan in het voorafgaande jaar (553 oprichtingen), evenals de daarmee gemoeide werkgelegenheidstoename (bijna 2.500).

11.1.2 Arbeidspotentieel

Een tweede aspect voor het vestigingsklimaat is het arbeidspotentieel van de bevolking. Voldoende personeel met de juiste opleiding en kwalificaties bepalen mede of de provincie een aantrekkelijke vestigingslocatie voor een bedrijf is. Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking speelt hier eveneens een belangrijke rol.

De provincie Limburg kende in 2019 een beroepsbevolking van circa 580.000 personen.

	Provincie Limburg
Bevolking	1.117.000
Niet-beroepsbevolking (<15 jaar en 75+ en arbeidsongeschikten)	268.000
Potentiële beroepsbevolking (15-75 jaar)	850.000
Beroepsbevolking	582.000
Werkzame beroepsbevolking	565.000
Werkloze beroepsbevolking	16.000

Tabel 11.1: Omvang van de beroeps- en niet-beroepsbevolking in 2019 (CBS)

Het opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking is weergegeven in onderstaand figuur. Hierin valt op dat Zuid-Limburg een relatief hoog opgeleide beroepsbevolking heeft. Dit valt te verklaren door de aanwezigheid van een universiteit in Maastricht. Ook in vergelijking met de landelijke verdeling tussen opleidingsniveaus is Zuid-Limburg relatief hoog opgeleid. Het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking in 2019 was volgens het CBS verdeeld in 29% laag opgeleid, 40% middelbaar opgeleid en 30% hoog opgeleid.

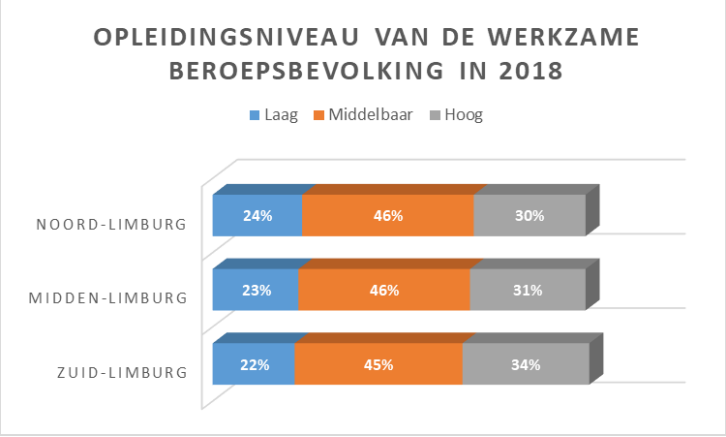

Figuur 11.2: Opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking in 2018 (bron: CBS)

Volgens het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) worden tot 2022 de volgende ontwikkelingen met betrekking tot de aansluiting van opleidingen op de arbeidsmarkt verwacht:

- Voor alle opleidingsniveaus wordt verwacht dat zowel voor Noord-, Midden- als Zuid-Limburg de vraag naar arbeidskrachten het aanbod licht zal overtreffen. In Midden-Limburg

zal dit tekort aan arbeidskrachten naar verwachting het grootst zijn als gevolg van een iets grotere werkgelegenheidsgroei en kleinere arbeidsmarktinstroom van schoolverlaters dan in de andere twee regio's.

- Hoogopgeleiden kennen in Noord- en Midden-Limburg gunstigere vooruitzichten dan middelbaar geschoolden. In Zuid-Limburg hebben wo-gediplomeerden daarentegen iets minder goede perspectieven dan mbo niveau 4-schoolverlaters. Dit zal er toe leiden dat veel wo-gediplomeerden buiten Limburg naar werk gaan zoeken.
- Een relatief grote arbeidsmarktinstroom van mbo niveau 2/3-gediplomeerden leidt in alle Limburgse arbeidsmarktregio's tot matige perspectieven tot 2022 voor deze groep schoolverlaters.
- Schoolverlaters en werkzoekenden van mbo niveau 4, hbo en wo techniek hebben in alle drie de regio's goede tot zeer goede arbeidsmarktperspectieven. Dit zal naar verwachting voor wervingsproblemen zorgen voor werkgevers in de voor de regio's belangrijke industriesectoren.
- Zorgopleidingen bieden in elke Limburgse arbeidsmarktregio gunstigere perspectieven op hbo- en wo-niveau dan op mbo-niveau. Ondanks de relatief grote werkgelegenheidsgroei voor mbo'ers in de zorgsector, wordt deze naar verwachting overtroffen door het aanbod mbo-gediplomeerden tot 2022. Dit zal naar verwachting tot een aanbodoverschot leiden.

11.1.3 Bereikbaarheid werklocaties

Voor het goed functioneren van bedrijven en de economie in zijn geheel is een kwalitatief hoogwaardig logistiek netwerk van groot belang. De bereikbaarheid van werklocaties voor personen en goederen wordt bepaald door de kwaliteit van de infrastructurele systemen. Onderstaande figuren tonen de bereikbaarheid van de Provincie Limburg in vergelijking met de rest van Nederland. Aan de linkerkant is te zien dat Limburg een per auto goed bereikbare provincie is met een relatief (lees: in vergelijking met randstad) laag aantal aankomsten per etmaal. Sinds 2014 zijn een aantal infrastructurele en ov-projecten uitgevoerd.

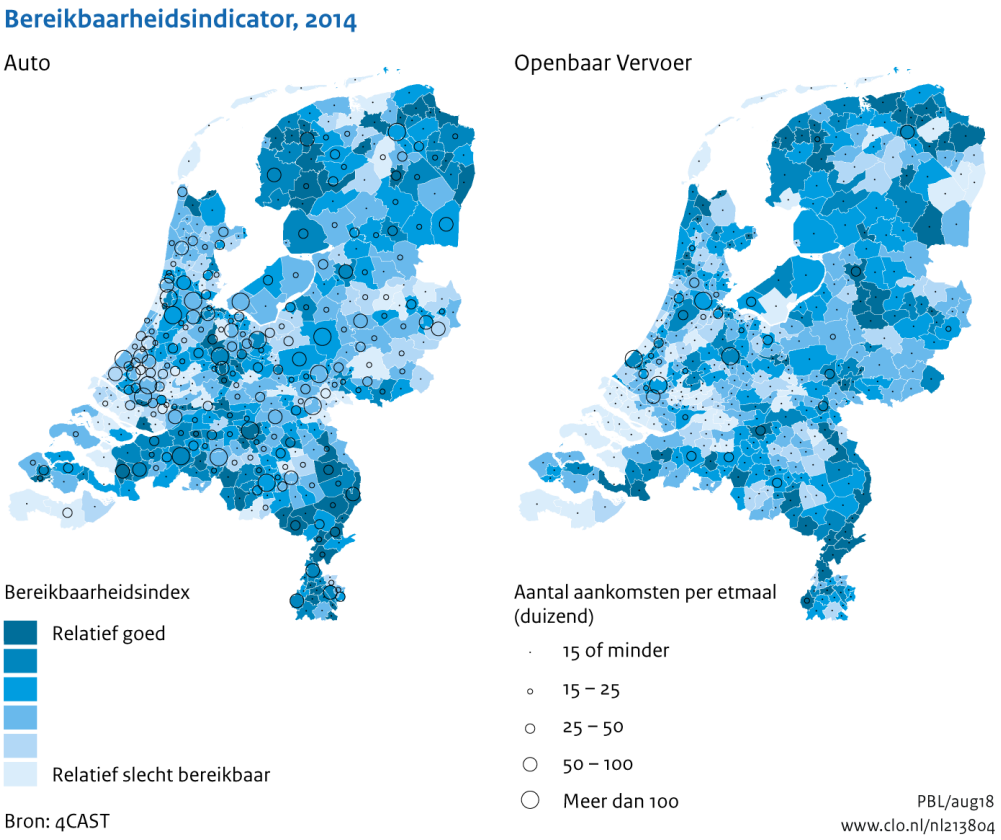

11.1.4 Topsectoren

De topsectoren van Limburg hebben een bekendheid die verder gaat dan de eigen provincie. Het landbouwcluster en logistieke cluster rond Venlo kennen (inter)nationaal aanzien en ook de chemische en automobielindustrie (o.a. Chemelot, VDL Nedcar) zijn nationaal en internationaal bekend.

Landbouw

De land- en tuinbouw is een belangrijke sector van de Limburgse economie. De landbouwsector is met name groot in Noord-Limburg. Dit is dan ook terug te zien in het aantal banen van werknemers in dienst in de landbouwsector (zie onderstaande tabel). Hieruit valt ook op te maken dat de landbouwsector in Zuid-Limburg in veel mindere mate aanwezig is. De omvang van de landbouwsector ten opzichte van andere sectoren wordt nader toegelicht in paragraaf 12.1.2.

Tabel 11.2: Aantal banen van werknemers in dienst van bedrijven of instellingen in 2018 (CBS)

	Provincie Limburg	Noord-Limburg	Midden-Limburg	Zuid-Limburg
Totaal	525.000	155.400	105.700	263.800
Landbouw, bosbouw en visserij	10.200	7.500	2.200	500

Vrijetijdssector

Een andere belangrijke sector in de provincie Limburg is de vrijetijdseconomie. In 2019 vonden er 12.406.000 overnachtingen plaats in Limburg. Hiervan kwam een kleine 70% van de gasten uit Nederland en ruimt 30% uit het buitenland. Het aantal overnachtingen ligt al jarenlang boven het Nederlands gemiddelde (zie onderstaand figuur 11.3). Daarmee is de sector relatief oververtegenwoordigd ten opzichte van Nederland.

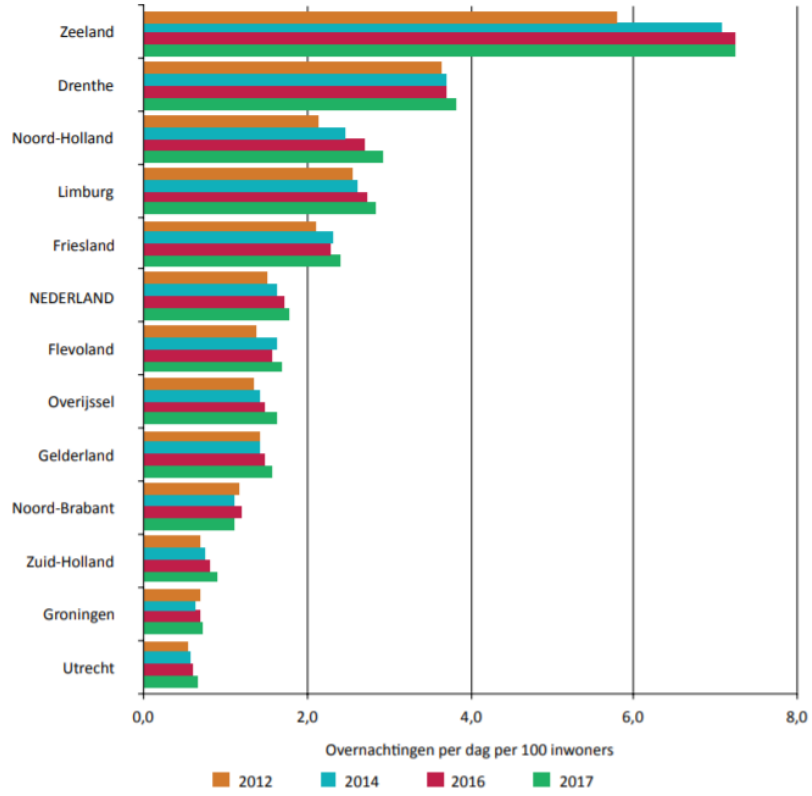

Figuur 11.3: Gemiddeld aantal overnachtingen in alle logiesvormen per dag per 100 inwoners (CBS)

De vrijetijdssector is natuurlijk breder dan alleen het aantal overnachtingen. Recreatieve activiteiten zoals fietsen, wandelen en het bezoeken van binnensteden behoren ook tot de vrijetijdseconomie. De horecasector staat daarmee in nauw verband met de vrijetijdssector. In paragraaf 12.1.2 wordt dan ook duidelijk dat in Limburg de horecasector oververtegenwoordigd is ten opzichte van het Nederlands gemiddelde.

Research & Development

In Limburg zijn campussen gevestigd in Heerlen, Maastricht, Sittard-Geleen en Venlo. Hier zijn studenten, specialisten, ondernemers, onderzoekers én de overheid in nabijheid van elkaar aanwezig/gevestigd. De campussen hebben zich verbonden onder de naam Brightlands. Brightlands zoekt samenwerking met de vlakbij gelegen universiteiten in Eindhoven, Leuven, Aken en Luik, maar ook met de (MKB-)bedrijven. Via Brightlands worden vanuit de provincie Limburg de volgende doelen nagestreefd:

- Bestaande grote bedrijven en multinationals in de provincie behouden
- (Open) Innovatie tussen bedrijven op en rond de campussen stimuleren
- Nieuwe bedrijvigheid aantrekken en opstarten uit opgebouwde kennis/innovaties (valorisatie)
- Talent opleiden
- Talent binden

11.2 Referentiesituatie

Door demografische ontwikkelingen, zoals vergrijzing, wordt een toename van het aantal banen in de zorg verwacht. Daarnaast wordt ook een groei verwacht in de ICT en communicatiesector. Daarentegen wordt er een mogelijke afname van werkgelegenheid in de landbouwsector als productieomgeving verwacht vanwege schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven. Op lange termijn leidt dit tot verschuiving van soort werk (van landbouw als productieomgeving naar andere economische dragers, thans zichtbaar als vormen van recreatie of zorg).

Door trends zoals flexwerken en thuiswerken zal het benodigde oppervlak per werknemer naar verwachting afnemen. Hierdoor is er in de toekomst minder kantoorruimte nodig. De totale vraag naar kantoorruimte kan echter stijgen naar mate er economische groei plaatsvindt. Distributieactiviteiten en de vrijetijdseconomie zullen naar verwachting meer ruimte vragen.

Als gevolg van onder andere bevolkingsdaling, veranderende bestedingspatronen en doorgroei online-shopping is de verwachting dat er minder in fysieke winkels wordt gekocht. Daarnaast wordt volgens het Provinciaal Omgevingsplan Limburg een daling van het bestedingspotentieel verwacht van 4% in de periode 2020-2030 op basis van demografische ontwikkelingen. Los van een eventueel compenserend effect vanuit economisch groeiperspectief is deze ontwikkeling niet bevorderlijk voor het terugdringen van de winkelleegstand, en daar komen de effecten van het online winkelen nog boven op. Voornamelijk in dorpskernen en wijken ligt de opgave om het voorzieningenniveau en daarmee de leefbaarheid zoveel mogelijk op peil te houden.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg werkt met gemeenten, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven samen om ervoor te zorgen dat Limburg een aantrekkelijke vestigingsplek is. Vitale binnensteden, bedrijventerreinen, kantoorlocaties, en ook de Brightlands campussen bieden veel mogelijkheden voor samenwerken en innovatie. In dat kader maakt de provincie planning en programmering voor alle Limburgse regio's met als doel vestigingsmogelijkheden voor bedrijven te creëren en de kwaliteit van de werklocaties op peil te houden.

11.3 Beoordeling

Het vestigingsklimaat in Limburg staat door demografische ontwikkelingen (bevolkingskrimp) en door de minder goede aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt deels onder druk. Op termijn zal het

vervagen van de grenzen met Duitsland en België waarschijnlijk een positieve bijdrage leveren aan het robuuster worden van het vestigingsklimaat in de Euregio. Dit zal naar verwachting een positief effect hebben op het Limburgse vestigingsklimaat.

Noord-Limburg

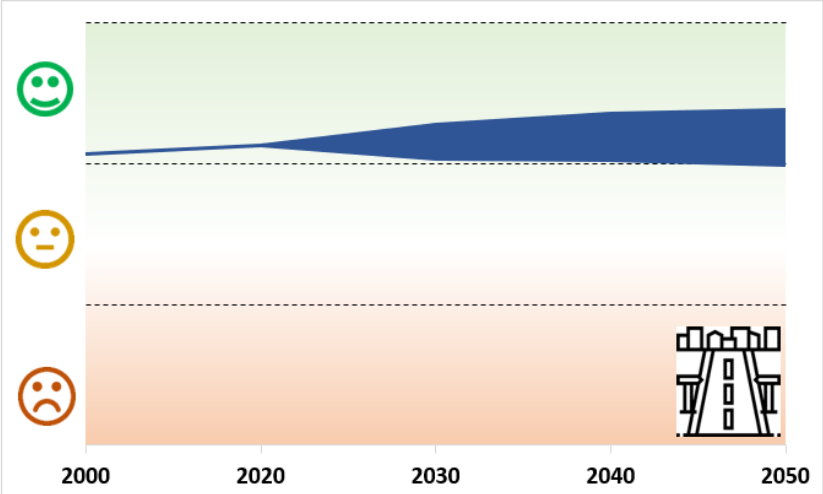

Figuur 11.4: Referentielijn vestigingsklimaat voor Noord-Limburg

Huidige situatie	- Noord-Limburg is een voor ondernemers goed bereikbare regio met over het algemeen een kwalitatief goed aanbod aan werklocaties. - De vraag naar personeel (vooral voor technische banen) overstijgt het huidige aanbod aan personeel; - De sector Land- en tuinbouw (met o.a. Greenport Venlo) is sterk vertegenwoordigd als economische activiteit in de Noord-Limburgse economie. - Verder zijn ook de industriële en logistieke bedrijven sterk vertegenwoordigd. Ook de vrijetijdseconomie is belangrijk.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met anderen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers); - De aanwezigheid van 'Brightlands Campus Greenport Venlo' biedt kansen voor een verbetering van het (internationale) vestigingsklimaat. - Noord-Limburg heeft in toenemende mate een tekort aan arbeidskrachten. - Er zijn wervingsproblemen in de industriesector door een tekort aan technisch opgeleide arbeidskrachten.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er geen grote knelpunten die een versterking van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Midden-Limburg

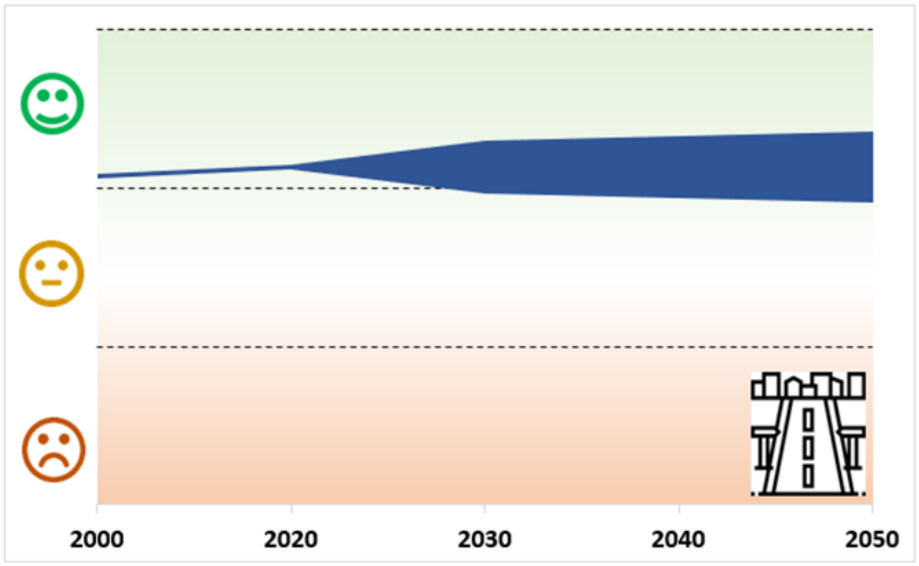

Figuur 11.5: Referentielijn vestigingsklimaat voor Midden-Limburg

Huidige situatie	- Midden-Limburg heeft (als relatief dunbevolkte regio) goede netwerken, relaties en verbindingen naar de dichtbevolkte binnen- en buitenlandse buurregio's. Door de regio lopen verschillende infrastructurele verbindingen (hoofdwegen, spoorwegen, vaarwegen, buisleidingen) ten behoeve van het vervoer van personen, goederen en data. Door deze ligging en transportassen is de regio (evenals Noord en Zuid) aantrekkelijk voor vele bedrijven. Midden-Limburg loopt in Limburg voorop in innovatie met de energietransitie.
Autonome ontwikkeling	- Een groot deel van de inwoners van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, in stedelijke wijken en bij specifieke doelgroepen grote opgaven. Dit komt onder meer door demografische veranderingen, schaalvergroting in de economie en een daarmee samenhangend teruglopend voorzieningenaanbod in met name de kleinere kernen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die doorontwikkeling van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

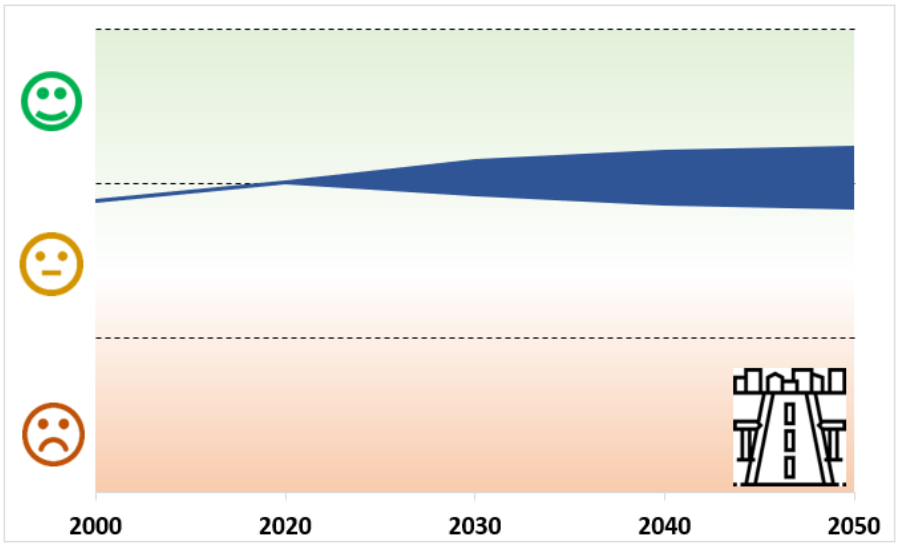

Figuur 11.6: Referentielijn vestigingsklimaat voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De dragende sectoren van de economie van Zuid-Limburg zijn Chemie & Materialen (met Chemelot als chemiecluster in Sittard-Geleen), Life Sciences & Health en Smart Services. De Universiteit Maastricht, de Brightlands Campussen (de Chemelot Campus in Sittard-Geleen, de Maastricht Health Campus en de Smart Services Campus in Heerlen) fungeren als belangrijke groeimotoren van de regio. Samen met de sterke vrijetijdseconomie dragen deze groeimotoren bij aan het vestigingsklimaat.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers); - Bedrijven in de regio Parkstad hebben problemen met het vasthouden van hoogopgeleid personeel.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die een versterking van het vestigingsklimaat op voorhand onmogelijk maken.

12 Werk en inkomen

12.1 Huidige situatie

12.1.1 Gemiddeld besteedbaar inkomen

Het besteedbaar inkomen is het bruto-inkomen verminderd met de te betalen premies en belastingen. Maatregelen voor bijvoorbeeld nieuwe voorzieningen of het opwekken van duurzame energie kunnen financiële consequenties hebben voor de inwoners van Limburg.

Zoals is weergegeven in onderstaande tabel 12.1 lag het gemiddeld besteedbaar inkomen in de provincie Limburg op 39.200 euro per jaar. Van het besteedbaar inkomen moeten onder andere vaste lasten worden betaald. Er zijn regionale verschillen in de hoogte van de vaste lasten, door bijvoorbeeld de huisvestingskosten, wat van invloed is op het werkelijk besteedbaar inkomen.
In 2019 concludeerde het Nibud dat Nederlandse huishoudens meer dan de helft van het inkomen kwijt zijn aan vaste lasten. Volgens het Nibud zou dit aandeel idealiter niet boven de 50 procent moeten uitkomen. Tien jaar geleden lag het percentage gemiddeld 5 procent lager.

	Gemiddeld besteedbaar inkomen van particuliere huishoudens (excl. studenten) in 2017
Provincie Limburg	39.200
Noord-Limburg	41.200
Midden-Limburg	41.200
Zuid-Limburg	37.700
Nederland	41.900

Tabel 12.1: Gemiddeld besteedbaar inkomen in 2017 (CBS)

12.1.2 Omvang van de werkgelegenheid

Het totaal aantal banen is een belangrijke graadmeter voor de economie van de provincie. Een aanbod aan banen trekt potentiële werknemers naar het gebied of biedt werklozen kansen om aan het werk te gaan. In 2018 waren er in Limburg ruim 520.000 arbeidsplaatsen. Sinds 2016 groeit het aanbod aan werk. In onderstaande tabel wordt het aantal banen per regio in 2017 weergegeven. Hieruit blijkt dat de omvang van de arbeidsmarkt in Zuid-Limburg het grootst is, en in Midden-Limburg het kleinst. De ontwikkeling van de Limburgse werkgelegenheid is weergegeven in figuur 2.2.

	Aantal werknemersbanen in 2017
Noord-Limburg	151.800
Midden-Limburg	103.500
Zuid-Limburg	262.100

Tabel 12.2: Aantal banen per regio in 2017 (CBS)

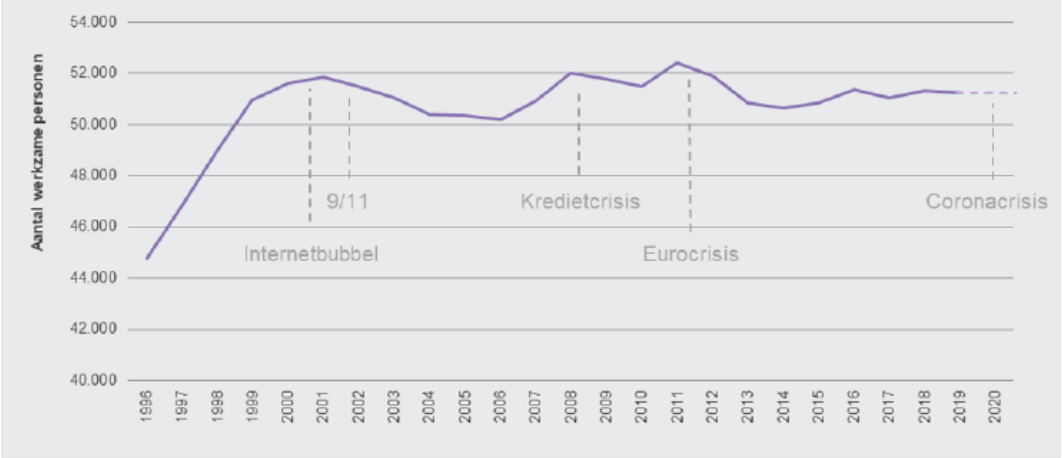

Figuur 12.1: Ontwikkeling werkgelegenheid Limburg (bon: Koopstromenonderzoek, 2019)

Het werkloosheidspercentage zegt echter meer over de kwalitatieve staat van de arbeidsmarkt dan het absolute aantal banen. Uit onderstaande tabel 12.3 blijkt dat het werkloosheidspercentage in Zuid-Limburg duidelijk hoger ligt dan in Noord- en Midden-Limburg. Het werkloosheidspercentage in Zuid-Limburg ligt echter ten opzichte van het landelijk gemiddelde net iets hoger.

	Werkloosheidspercentage in 2018
Noord-Limburg	3,4%
Midden-Limburg	3,4%
Zuid-Limburg	3,9%
Landelijk	3,8%

Tabel 12.3: Werkloosheidspercentage in 2018 (werk.nl)

De werkloosheid is in 2019 erg laag, zie onderstaande Figuur 12.2. Afhankelijk van economische conjunctuur fluctueert de werkloosheid.

Figuur 12.2: Werkloosheidspercentage Limburg in de periode 2002-2019. Bron: CBS

De verdeling van de werkgelegenheid over sectoren en de verwachte ontwikkeling en groei van de sector zijn van belang om een compleet beeld te krijgen van de werkgelegenheid. De volgende afbeeldingen (figuren 12.3, 12.4 en 12.5) tonen de sectorale werkgelegenheidsstructuur (exclusief zelfstandigen) per regio. Hieruit vallen drie zaken af te lezen:

- De verwachte omvang en verdeling van banen van werknemers eind 2020; hoe meer banen, hoe groter de bol.
- Op de verticale as staat de verwachte procentuele groei of krimp in 2020 ten opzichte van 2019.
- Op de horizontale as staat het relatieve belang van een sector voor de regio in 2020.

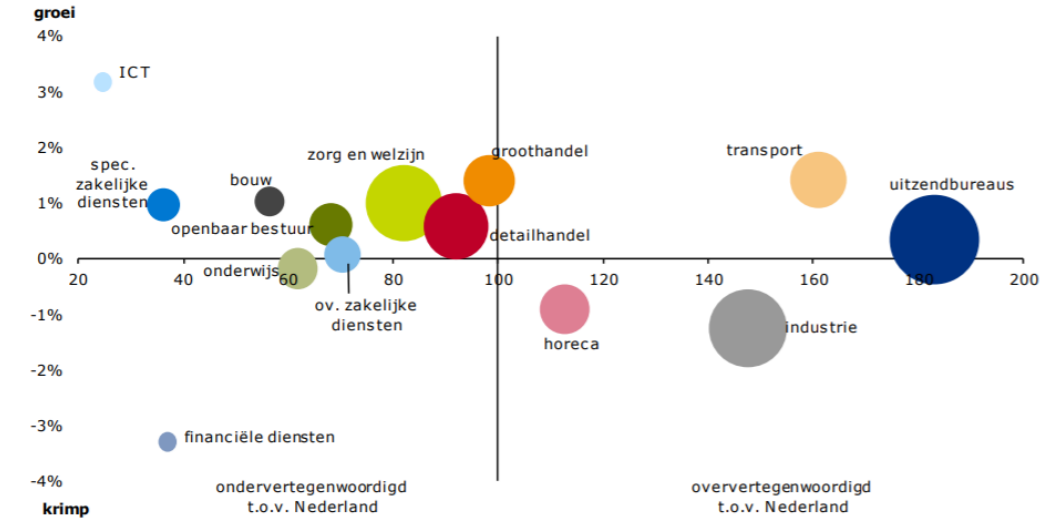

Bron: UWV

Figuur 12.3: Sectorale werkgelegenheidsstructuur voor Noord-Limburg, Bron:UWV

De grootste sector in Noord-Limburg zijn de uitzendbureaus. Daarmee is Noord-Limburg uniek in Nederland. Dit hangt samen met de sterke vertegenwoordiging van sectoren in de regio waarin bovengemiddeld gebruik wordt gemaakt van uitzendkrachten zoals landbouw, industrie, vervoer & opslag en horeca.

Het relatieve belang van de sector in de regio is zo groot dat de landbouwsector niet op het figuur is weergegeven (de landbouwsector heeft een waarde voor oververtegenwoordiging van 430). Desondanks is landbouw met ongeveer 9.000 werknemersbanen slechts goed voor 6% van de totale werkgelegenheid. Wel moet hier rekening worden gehouden met het feit dat een deel van de banen in de landbouw via uitzendcontracten worden ingevuld en daarmee onder de uitzendbureaus vallen. Ook kent de landbouw een hoog aandeel zelfstandigen die niet meegenomen zijn in figuur 12.2. De ontwikkeling van het aantal banen in de landbouw is al een aantal jaren ongunstig door onder andere schaalvergroting en de intrede van meer en meer technologie. De verwachting is dan ook dat het aantal banen in de landbouw met in 2019 en 2020 met 2% per jaar afneemt.

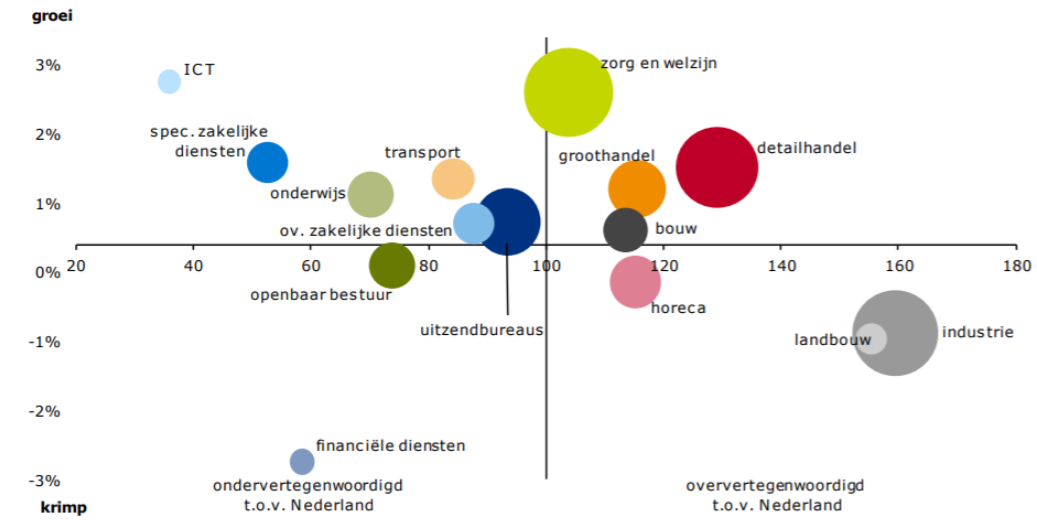

Bron: UWV

Figuur 12.4: Sectorale werkgelegenheidsstructuur voor Midden-Limburg, Bron: UWV.

Zorg & welzijn is de grootste drijvende kracht achter de banengroei in Midden-Limburg. Het is dan ook de grootste sector met 17% van alle banen. Door de vergrijzing neemt de vraag naar zorg toe. In Midden-Limburg blijft deze groei met 2,2% per jaar wel wat achter op de landelijke verwachte groei van 2,6% per jaar. Desondanks kent de zorg & welzijn, samen met de in Midden-Limburg kleine ICT-sector, de relatief sterkste banengroei.

De tweede belangrijke groeisector in Midden-Limburg is de detailhandel. Dit heeft voor een groot deel te maken met het Designer Outlet Center (DOC) in Roermond dat een aantrekkingskracht heeft op bezoekers van ver buiten de regio. De detailhandel is oververtegenwoordigd in het aantal banen in de regio. De detailhandel is goed voor 14% van alle banen in Midden-Limburg en is zo de derde grootste sector.

Met een aandeel van 15% is de industrie, op zorg & welzijn na, de sector in Midden-Limburg met de meeste banen. In 2020 wordt echter een krimp van 1,3% verwacht. Juist omdat het een absoluut en relatief grote sector is, werkt dit effect sterk door op het regionale groeicijfer. Andere sectoren met een verwachte afname van het een aantal banen zijn landbouw, horeca, openbaar bestuur en financiële diensten.

Tot slot ligt de groei van de transportsector in Midden-Limburg ver boven het landelijke groeicijfer. De afgelopen jaren is dan ook flink geïnvesteerd in de aanleg van een aantal grote distributiecentra in de regio.

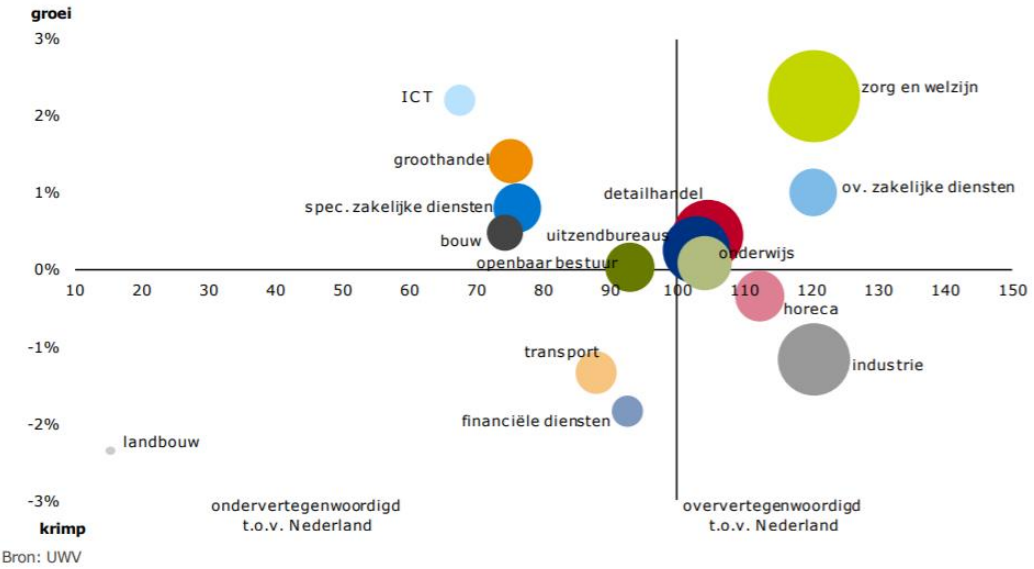

Figuur 12.5: Sectorale werkgelegenheidsstructuur voor Zuid-Limburg, Bron:UWV.

In Zuid-Limburg neemt vooral het aantal banen in de sector zorg & welzijn toe. Deze sector is groot en groeit sterk. Ook groothandel, zakelijke diensten, detailhandel en informatie & communicatie dragen relatief stevig bij aan de regionale banengroei. In enkele sectoren neemt het aantal banen in 2020 af. Financiële diensten en landbouw hebben al langer te maken met krimpende werkgelegenheid. In 2020 wordt ook rekening gehouden met een afname van het aantal banen in de sectoren horeca, industrie en transport.

De groei van de werkgelegenheid in de Zuid-Limburg blijft achter bij de landelijke ontwikkeling. Voor een groot deel heeft dit te maken met een achterblijvende ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar. Al sinds de jaren negentig neemt het aandeel van Zuid-Limburg in het totaal aantal banen in Nederland gestaag af. In vrijwel alle sectoren blijft de ontwikkeling van het aantal banen achter bij de landelijke ontwikkeling. Een uitzondering hierop vormt de groothandel, waar het aantal banen (iets) sterker toeneemt dan landelijk. In absolute zin neemt het aantal banen in de industrie het sterkst af. In 2019-2020 krimpt de werkgelegenheid in deze sector met 600 banen.

12.1.3 Werkgelegenheid in balans (ruimtelijk / opleidingsniveau)

Het totaal aantal banen binnen de provincie zegt niet alles over de werkgelegenheid. Waar deze werkgelegenheid te vinden is, is ook van belang. Een goede spreiding van de werkgelegenheid door de provincie, zorgt ervoor dat (voldoende) werk te vinden is in de woonomgeving van de inwoners van Limburg. Uit onderstaand figuur 12.6 valt op te merken dat het aantal beschikbare banen binnen een acceptabele reistijd in Noord-Limburg hoger ligt dan in Midden- en Zuid-Limburg.

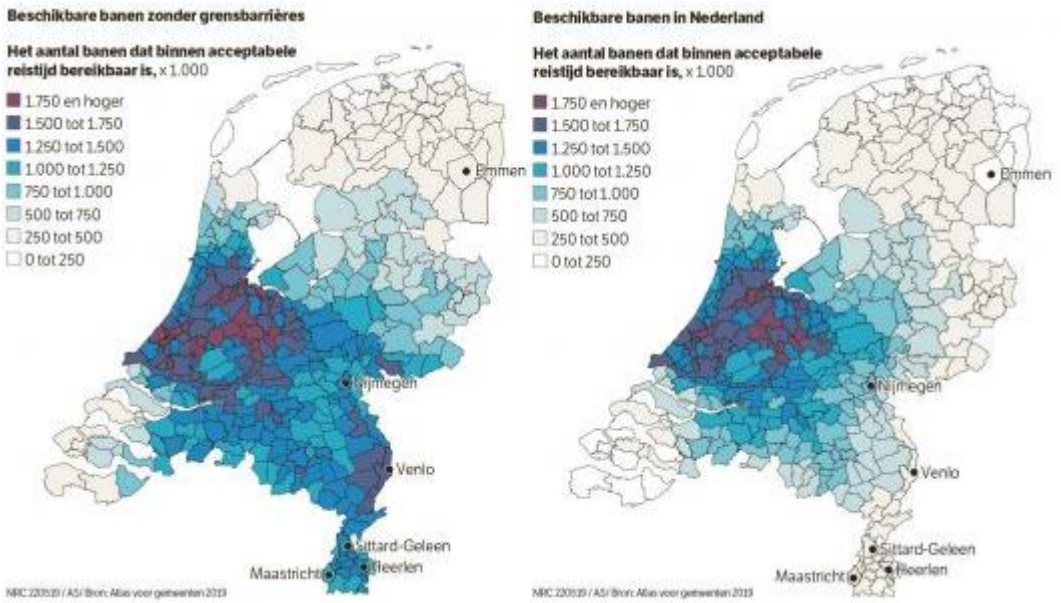

Figuur 12.6: Beschikbare banen binnen dat binnen acceptabele reistijd bereikbaar is zonder en met grensbarrières (in duizenden). Bron: Atlas voor gemeenten, 2019

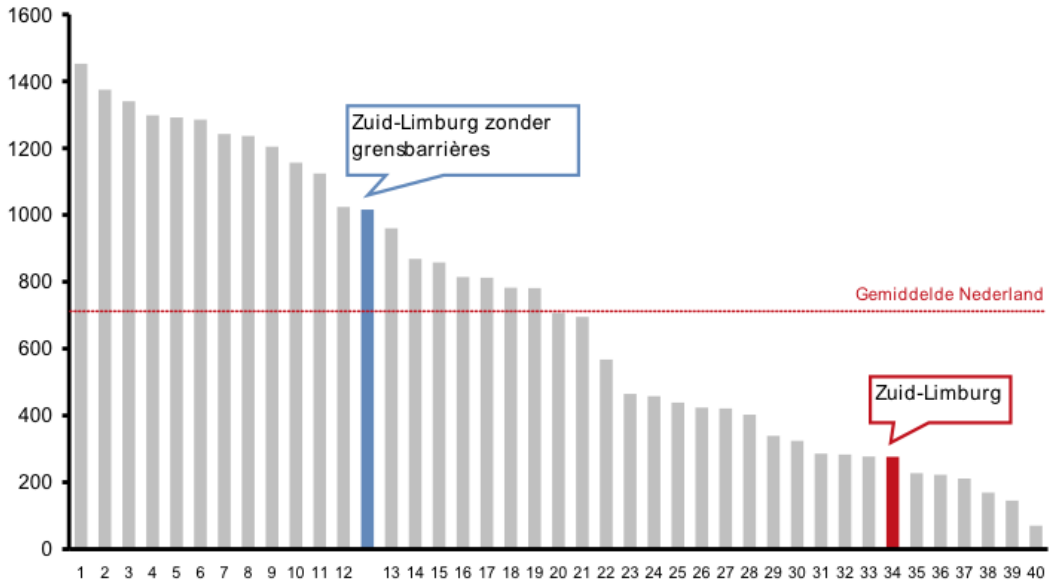

Figuur 12.7: Aantal banen binnen acceptabele reistijd in Zuid-Limburg (in duizenden). Bron: Atlas voor gemeenten, 2019

Zonder barrières van landgrenzen, met beter op elkaar aansluitende wet- en regelgeving, en mét een betere infrastructuur, stijgen steden in grensregio's flink in het aantal beschikbare banen binnen een acceptabele reisafstand (zie bovenstaand figuur 12.7). Die grensbarrières zijn er natuurlijk wel degelijk. Om die reden is Limburg (en voornamelijk Zuid-Limburg) enorm gebaat bij (verbetering van) internationale samenwerking.
De Samenwerkingsagenda 2019-2023 van de Zuid-Limburgse gemeenten pleit reeds voor 'met versterkte inzet structurele barrières voor structurele welvaartsgroei te slechten'. Het is te verwachten dat deze samenwerkingsintensivering gaat leiden tot verbeteringen in de bereikbaarheid van banen.

Tot slot is niet alleen de omvang en de spreiding van de werkgelegenheid van belang voor de economie van Limburg. Ook dient de werkgelegenheid aan te sluiten bij het opleidingsniveau van de bevolking. Hierbij zijn ontwikkelingen met betrekking tot de aansluiting van opleidingen op de arbeidsmarkt, zoals deze beschreven zijn in 11.1.2, van belang.

12.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Door demografische ontwikkelingen, zoals vergrijzing, wordt een toename van het aantal banen in de zorg verwacht. Daarnaast wordt ook een groei verwacht in de ICT en communicatiesector. Daarentegen wordt een afname van werkgelegenheid in de landbouwsector verwacht vanwege schaalvergroting en stoppende landbouwbedrijven.

Bestaand beleid

Het 'Missie gedreven' Economisch beleidskader biedt een nieuwe aanpak waarbij niet zozeer het versterken van afzonderlijke (top)sectoren centraal staat, maar het bereiken van de doelen van onze Limburgse missies:

1. Limburg maakt Energiek!
2. Limburg maakt Gezond!

Door over sectoren heen te kijken en ons te richten op deze twee grote maatschappelijke opgaven kunnen we tegelijkertijd economische kansen verzilveren. Het bundelen van krachten tussen ondernemers, onderwijsinstellingen en overheden is dé manier om gezamenlijk deze doelen te bereiken.

12.3 Beoordeling

Werk en inkomen is sterk verschillend voor de drie regio's:

- Noord-Limburg draagt significant bij aan het bruto nationaal inkomen van Nederland. Inwoners en ondernemers verdienen een relatief goed inkomen;
- Een groot deel van Midden-Limburg is welvarend. Tegelijkertijd zijn er in delen van het buitengebied, in sommige landelijke kernen, knelpunten.
- De brede welvaart in Zuid-Limburg staat onder druk. Naast een lage arbeidsparticipatie (de laagste van heel Nederland) kampt een deel van Zuid-Limburg ook met andere sociale problemen.

De lijnen voor Noord- en Midden-Limburg verlopen min of meer volgens hetzelfde patroon. Om die reden zijn deze regio's samen genomen.

Noord- en Midden-Limburg

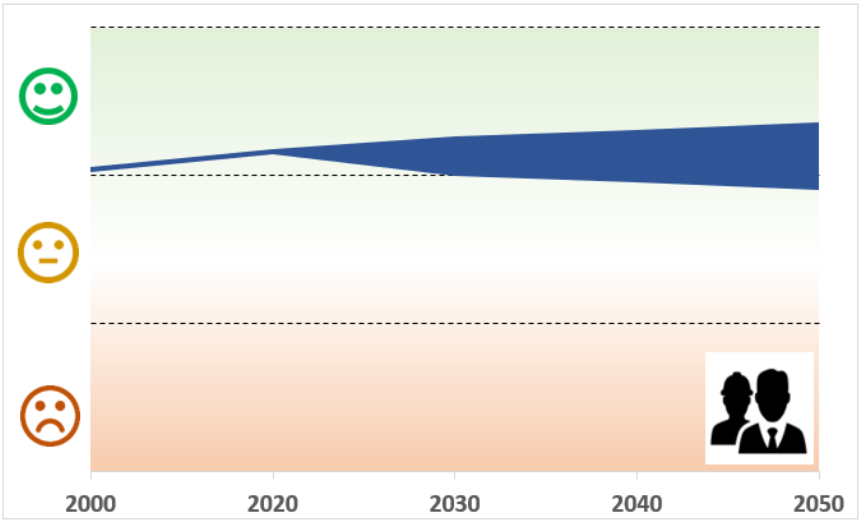

Figuur 12.8 Referentielijn werk en inkomen voor Noord- en Midden-Limburg

Huidige situatie	- Werkloosheid is laag op dit moment. - De Corona-crisis vormt een bedreiging rondom de zekerheden rondom werk en inkomen. - De Noord-Limburgse economie kent een grote oververtegenwoordiging in de industriële en logistieke sector. Daarmee hangt een grote cluster van uitzendbureaus en internationale werknemers samen. - In Duitsland is een groot aantal banen binnen acceptabele reisafstand beschikbaar. In de huidige situatie wordt daar, door de barrièrewerking van de rijksgrens, erg weinig van geprofiteerd.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met andere partijen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn naar verwachting enigszins krimpen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. Over het algemeen bestaan er op voorhand geen grote knelpunten die doorontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid onmogelijk maken.

Zuid-Limburg

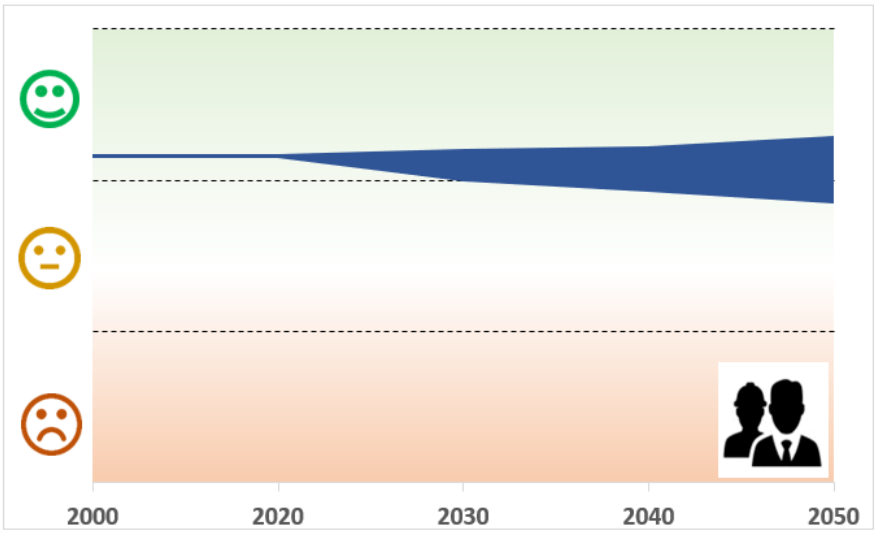

Figuur 12.9 Referentielijn werk en inkomen voor Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Arbeidsparticipatie is het laagste van heel Nederland. - Binnen acceptabele reistijd is het aantal banen binnen Nederland klein. Internationaal bezien is dit aanzienlijk hoger. - De Zuid-Limburgse vrijetijdseconomie behoort tot de grootste van Nederland.
Autonome ontwikkeling	- De Provincie zet (in samenwerking met anderen) al geruime tijd in op internationale samenwerking. Deze biedt kansen voor het versterken van het internationale vestigingsklimaat van Limburg (zowel voor werknemers als werkgevers). - Werkgelegenheid in de industrie- en landbouwsector zal op de lange termijn enigszins krimpen. - Verwacht wordt dat de vrijetijdseconomie zal blijven toenemen. - Het aantal banen in de zorg- en welzijnssector zal naar alle waarschijnlijkheid toenemen.
Bandbreedte	- Het werkelijk verloop van de curve is in sterke mate afhankelijk van economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen. In Zuid-Limburg bestaan op voorhand wel enkele knelpunten die de ontwikkeling van werk- en inkomenszekerheid in de weg staan.

13 Opleiding & netwerken

13.1 Huidige situatie

13.1.1 Opleidingen en ontplooiingsmogelijkheden

De mogelijkheden voor scholing en opleiding is een belangrijk aspect voor de Limburgse economie. Behalve dat dit bijdraagt aan het verbeteren van het vestigingsklimaat, is dit ook voor potentiële inwoners een aspect dat meeweegt in de keuze om wel of niet naar Limburg te verhuizen.

Het aantal leerlingen dat binnen de provincie naar de basisschool gaat, daalt al twintig jaar. Dit aantal is sinds 2000 met ruim een kwart afgenomen, van circa 110.000 toen, naar minder dan 76.000 leerlingen in 2018. Wel vlakt deze daling af, en zal na een voorspeld dieptepunt in 2025 het aantal leerlingen weer langzaam gaan groeien. Deze leerlingen stromen aan het einde van de basisschool bijna allemaal door naar het voortgezet onderwijs.

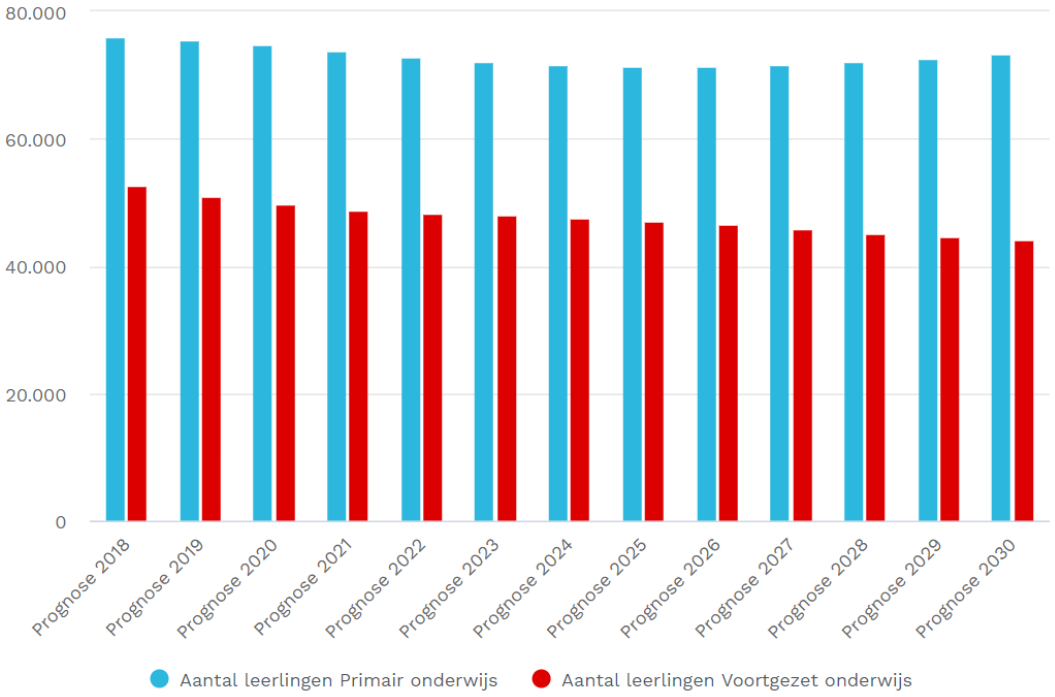

Figuur 13.1: Ontwikkeling aantal leerlingen PO en VO tot 2030. Bron: DUO

Vooral de regionale verschillen zijn van belang. Een doorkijk naar 2037 toont dat de daling van het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs in de provincie Limburg het sterkst is in gemeenten als Heerlen (-1424), Sittard-Geleen (-1305) en Roermond (-1206). Maastricht is de enige gemeente waar (volgens het prognosemodel van Ministerie van OCW/DUO), geen daling is voorzien. Enige nuance hierin dient geboden te worden door het gegeven dat Maastricht een studentenstad is (studenten trekken weer weg na hun studie en dus geldt voor Maastricht een enigszins vertekend beeld voor de prognose leerlingen Primair onderwijs).

Naast het aantal leerlingen (de aanbodzijde) is de vraagzijde relevant. Wat is de kans dat een afgestudeerde aan het werk komt in een beroep dat aansluit op de opleiding (inhoud én niveau).

Per regio is dit in onderstaande figuren weergegeven (deze figuren zeggen alleen iets over de kans op werk voor afgestudeerden, dus niets over de kans op werk in het algemeen). Voor alle figuren is de volgende legenda van toepassing:

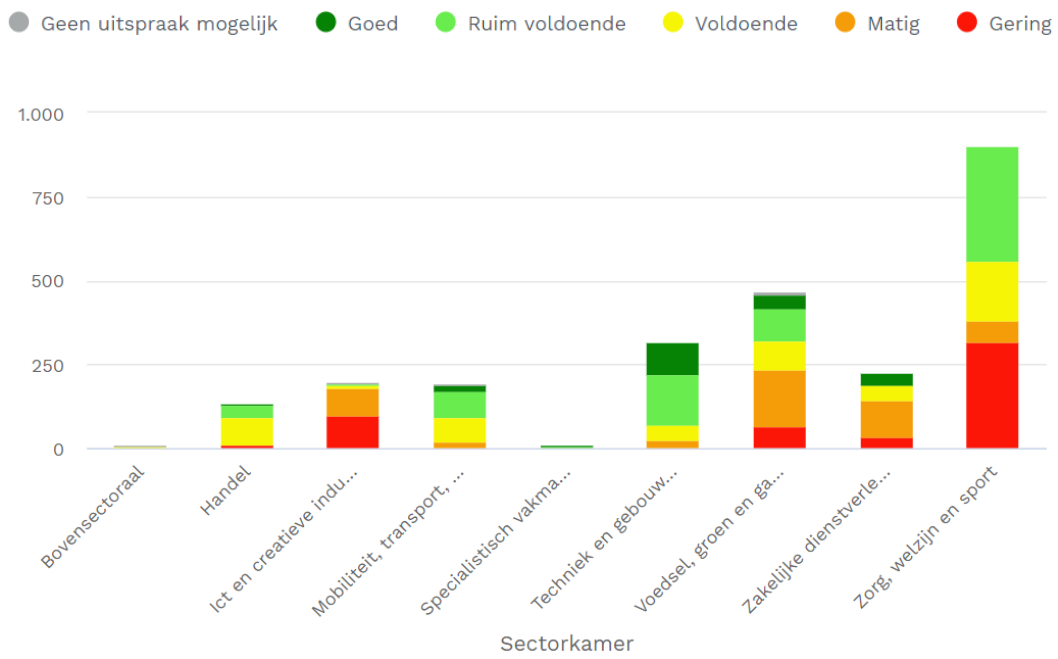

Figuur 13.2: Kans op werk in Noord-Limburg in 2019 (Bron: Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB)

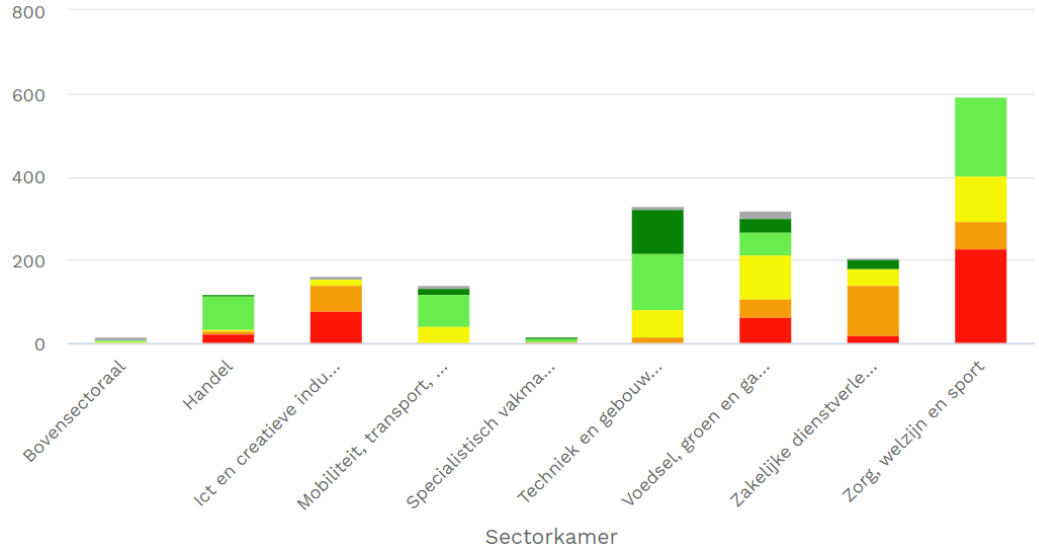

Figuur 13.3: Kans op werk in Midden-Limburg in 2019 (Bron: SBB)

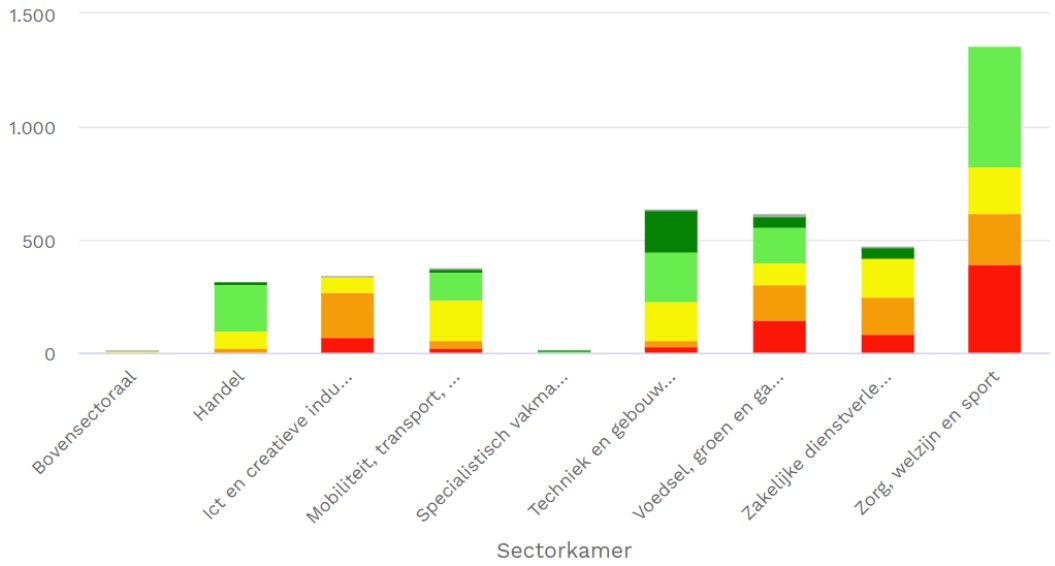

Figuur 13.4: Kans op werk in Zuid-Limburg in 2019. (Bron: SBB)

13.1.2 Kennisnetwerk

Een uitgebreid kennisnetwerk is van belang voor de innovatie en ontwikkeling binnen de provincie. Kennisnetwerken kunnen zich concentreren rond een bepaald thema, zoals bij de agrofood campus in Venlo. Voor bedrijven in deze sector wordt dit een 'hotspot' vanwege de clustering van kennis op één locatie. Een kennisnetwerk kan ook ontstaan door goede relaties tussen hogescholen en universiteiten, zoals rond Maastricht.

- Aanwezigheid kennis campussen

Er zijn vier Brightlands campussen: Brightlands Chemelot Campus in Sittard-Geleen met de focus op chemie, materialen en duurzaamheid; Brightlands Maastricht Health Campus met de focus op life sciences en gezondheid; Brightlands Campus Greenport Venlo met de focus op gezonde voeding en de Brightlands Smart Services Campus met de focus op digitaliseringen en diensten. Daarnaast zijn er concentraties van opleidingen in Heerlen, Maastricht , Roermond, Sittard-Geleen en Venlo.

- Aanwezigheid Triple Helix aanpak

De campussen zijn gericht op open innovatie in een triple helix-aanpak[6]. Naast de Provincie is ook steeds de UM aandeelhouder in de campusorganisaties en daarnaast veelal ook een private onderneming (DSM, APG, MUMC+ en BASF). Op regionaal niveau zijn triple helix-organisaties ingericht om de samenwerking tussen en met lokale overheden af te stemmen gericht op sociaaleconomische ontwikkeling van de regio. In Zuid-Limburg is dat Economische Samenwerking Zuid-Limburg (ESZL), in Midden-Limburg is dat Keyport en in Noord-Limburg is die samenwerking georganiseerd onder de naam CrossRoads.

[6] Met een triple-helix-aanpak wordt de samenwerking bedoeld tussen overheden, onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven (ondernemers).

13.1.3 Fysieke netwerken (energie / data)

"Fysieke netwerken" verwijst naar het geheel aan netwerken die tezamen het Limburgse energie- en datanetwerk vormen. Het infrastructurele netwerk is strikt genomen ook onderdeel van deze definitie, maar is onderdeel van de beschrijvingen onder "bereikbaarheid". Tot het energie- en datanetwerk behoren (niet uitsluitend) het mobiel internetnetwerk, elektriciteitsnetwerk, gasleiding netwerk, hoogspanningsnet, kabelnetwerk en waterleidingnet.
Rondom de datanetwerken in de provincie Limburg doen zich geen knelpunten voor.
De volgende conclusies kunnen ten aanzien van dit onderwerp getrokken worden:

- Voor mobiel internet zijn er op iedere locatie in Limburg ten minste twee aanbieders die een 4G-dekking garanderen. Alleen in Nationaal Park De Meinweg ontbreekt 4G-dekking.
- Aanbieders zijn in de eerste helft van 2020 begonnen met de aanleg van het 5G-netwerk. Vanaf medio dit jaar is dit netwerk overal in Limburg beschikbaar.
- Er is behoefte aan snel dataverkeer, maar tegelijkertijd zijn er toenemende zorgen over mogelijke gezondheidseffecten van een uitgebreid 5G-netwerk als gevolg van straling. Het RIVM heeft onderzoek uitgevoerd naar de wetenschappelijke literatuur over blootstelling en eventuele gezondheidseffecten van 5G-systemen. Op dit moment worden Europese normen voor blootstelling niet overschreden, maar het RIVM adviseert bij verdere uitrol van het 5G-netwerk gezondheidseffecten goed te monitoren.

De energienetwerken in Limburg zijn eveneens op orde. Wel zijn een aantal trends van belang:

- De ruimtedruk in de ondergrond wordt steeds groter (door tunnels, buisleidingen, ondergronds parkeren, afvaltransport, planten van bomen in steden etc.);
- Vanwege het verstrijken van de levensduur van veel leidingen moeten veel ondergrondse ingrepen worden gedaan om netten te vernieuwen;
- De energietransitie zorgt voor een noodzaak om elektriciteitsnetten te verzwaren, warmteleidingen aan te leggen en gasleidingen te saneren (of anders te gebruiken);
- Klimaatverandering levert de noodzaak om rioolstelsels uit te breiden;
- Connectiviteitsbehoeften vragen om extra telecomkabels in de grond.

Al deze ontwikkelingen leiden tot flinke opgaven. Hoe krijgen we alle voorzieningen passend in de ondergrond? Hoe beperken we verstoring van andere netten tijdens werkzaamheden?

13.2 Referentiesituatie

Trends en ontwikkelingen

Ten aanzien van fysieke netwerken geldt dat de huidige situatie geen problemen oplevert, en dat er voor Limburg geen knelpunten op zullen treden. Dit aspect vraagt geen nadrukkelijke bijsturing van het huidige beleid. In Zuid-Limburg zijn en blijven de Zuyd Hogeschool en de Universiteit Maastricht en de 4 Brightland campussen en de daarbij horende Euregionale samenwerking tussen ondernemers, overheid en onderwijs van groot belang om een bijdrage te leveren aan de opgaven en transities op het gebied van energie, duurzaamheid, voedsel en gezondheid.

De bereikbaarheid van het onderwijs staat wel onder druk. De geaggregeerde leerlingenprognoses zijn hier niet van belang: deze tonen op langere termijn namelijk groei. De problemen doen zich lokaal voor: in krimpende regio's zijn teruglopende leerlingenaantallen geprognosticeerd (door DUO, zie paragraaf 13.1.1. van het Portret van Limburg). Deze ontwikkeling leidt tot het

slechter toegankelijk worden van onderwijs, en tot afnemende kwaliteit van onderwijs door onderwijsinstellingen (dit geldt voornamelijk voor primair onderwijs die overeind blijven).

Economische structuurversterking vergt ook aandacht voor onderwijs en arbeidsmarkt. Dat vraagt van onderwijsinstellingen dat zij hun opleidingsaanbod goed laten aansluiten op de economische sectoren die nu en in de toekomst voor Limburg van belang zijn. Het vraagt daarnaast om een beroepsbevolking die vitaal is en duurzaam en grensoverschrijdend inzetbaar is. Zoveel mogelijk Limburgers moeten een kans hebben en kunnen participeren op de arbeidsmarkt, omdat dit enerzijds nodig is om economische ambities te realiseren en anderzijds bijdraagt aan het terugdringen van verschillen in gezondheid en participatie. Op deze vlakken ligt nog een opgave waar de provincie een bijdrage aan kan leveren.

Bestaand beleid

De Provincie Limburg wil dat iedereen werk vindt dat bij hem past, en dat werkgevers de werknemers vinden die ze nodig hebben. Daarom werkt de Provincie aan goed en passend onderwijs, dat mensen opleidt voor de banen van de toekomst, wat bijdraagt aan de economie.

13.3 Beoordeling

Demografische ontwikkelingen leiden tot dalende leerlingenaantallen, waardoor het aanbod van – met name – primair en voortgezet onderwijs onder druk staat als gevolg van minder financiële middelen, slechtere onderwijskwaliteit en minder scholen in de buurt. Voor Zuid-Limburg levert dat een bedreiging voor de kwaliteit van het onderwijs op. In andere Limburgse regio's is dit, ook op lange termijn, een aanmerkelijk kleiner probleem, hoewel ook in Noord-Limburg op lokaal niveau een knelpunt kan ontstaan rondom het beschikbaar houden van onderwijs voor de lokale bevolking.

Grote uitdaging voor het onderwijs is het blijven verbeteren van de aansluiting met de (toekomstige) arbeidsmarktbehoefte. Vanwege de steeds snellere (technologische) veranderingen zal ook het onderwijs continu moeten blijven aanpassen aan de veranderende arbeidsmarktbehoefte.

De referentielijnen verlopen voor alle regio's min of meer hetzelfde. De knelpunten doen zich op gelijke wijze voor. Om die reden zijn de referentielijnen in dezelfde figuur weergegeven.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

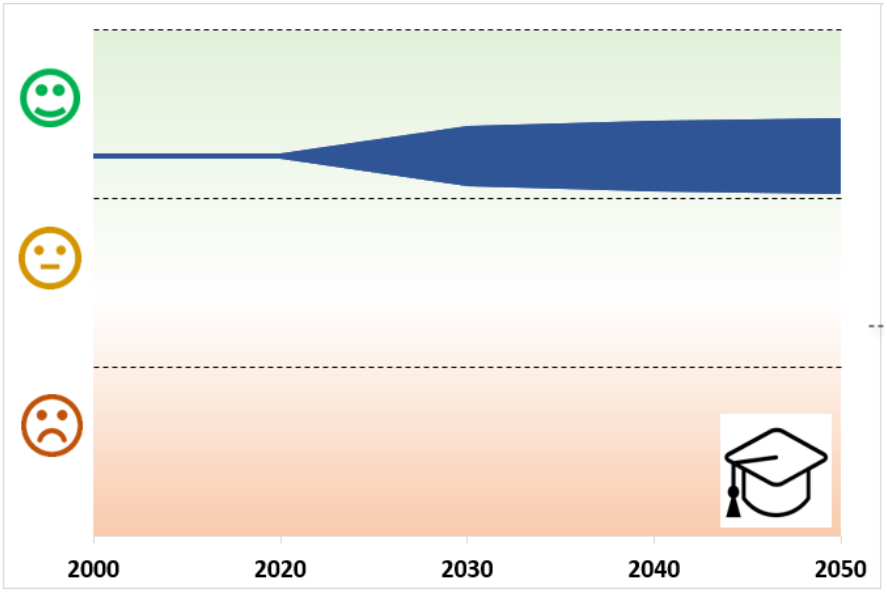

Figuur 13.5: Referentielijn opleiding & netwerken voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

Huidige situatie	- De primaire en voortgezette onderwijsinfrastructuur is in orde. Het onderwijs is verspreid over de provincie gesitueerd. Hoger onderwijs is geconcentreerd in Zuid-Limburg en in mindere mate in Noord- en Midden-Limburg.
Autonome ontwikkeling	- De verwachte demografische ontwikkeling zal geen onevenredige druk op het Limburgse onderwijsnetwerk leggen. Het hoger onderwijs is eveneens robuust genoeg om in stand te blijven. De vraag is voldoende groot. Wel zal over de hele linie de vraag naar onderwijs (door teruglopende leerlingenaantallen) afnemen. Lokaal (bijvoorbeeld in Heerlen of Sittard-Geleen) zal dat knelpunten opleveren. - Het opleidingsaanbod sluit niet volledig aan bij de vraag die vanuit de Limburgse sectoren komt. Dit is een risico voor de beoogde economische structuurversterking.
Bandbreedte	- Er bestaan onzekerheden rondom demografische ontwikkeling van de regio en de daarmee samenhangende kwaliteit van het onderwijs.

14 Bereikbaarheid

14.1 Huidige situatie

14.1.1 Doorstroming (inter)nationale en regionale infrastructuur

In 2017 heeft de Provincie het Mobiliteitsplan Limburg 'Slim op weg naar morgen' vastgesteld. Dit Mobiliteitsplan is ons antwoord op de toekomstige uitdagingen op het gebied van mobiliteit. Geparafraseerd in de teksten hierna: In deze koers geven we richting aan hoe wij de opgaven van morgen willen aanpakken of omarmen. De mogelijkheid aan oplossingen is 'grenzeloos' [en grenzenloos]. Een louter op infra gerichte aanpak hoeft en werkt niet altijd meer. Daarom zoeken we naar ruimte en flexibiliteit. Ruimte om te ontwikkelen en van aanpak te veranderen. Om kansen te pakken als ontwikkelingen en innovatie die bieden. Flexibiliteit om waar nodig van koers te veranderen als de opgave hierom vraagt.

De transitie willen we maken met onze partners (shareholders in plaats van stakeholders). We zetten in, aldus het Mobiliteitsplan, op een gebiedsgerichte aanpak van mobiliteit ter ondersteuning van

- bereikbare steden;
- vitaal platteland;
- bereikbare economische clusters;
- concurrerende logistieke sector;
- grenzeloze vrijetijdseconomie.

In de uitwerking betekent dit het navolgende. We verbeteren onze doorstroming, we verduurzamen onze mobiliteit, we maken het verkeer veiliger, we verbeteren onze grensoverschrijdende mobiliteit, we vergroten de leefbaarheid en we geven ons geld effectief en efficiënt uit. Daartoe toetsen we onze mobiliteitsprojecten en -ambities aan de vier mobiliteitsdoelen bereikbaarheid (doorstroming), veiligheid, duurzaamheid en leefbaarheid. Vergelijkbaar met het landelijk beleid: Slim, veilig, duurzaam.
Provinciale instrumenten die we hiervoor inmiddels inzetten zijn het Mobiliteitsplan 'Slim op weg naar morgen' (strategisch), gebiedsverkenningen aanpak mobiliteit naast thematische verkenningen, zoals het Afwegingskader OV, smart mobility, Blue Ports inzake het gebruik van vaarwegen en binnenhavens, truckparking, veiligheid, enz. (tactisch) en het Afwegingskader mobiliteitsdoelstellingen en -ambities (operationeel). De Provincie Limburg heeft dus op het gebied van mobiliteit reeds een nieuwe weg ingeslagen. Dit betekent niet, dat alles goed gaat of ingrijpen niet nodig zou zijn.

Een goede bereikbaarheid betekent een nabijheid van reisdoelen binnen acceptabele en betrouwbare tijd, acceptabele kosten en gemak. Met betrouwbaar bedoelen we de mate waarin de reistijd binnen een bepaald tijdvenster rond het gemiddelde ligt van de reistijd in dat tijdvenster. De mate dus waarin de reiziger mag vertrouwen op een bepaalde reistijd en niet geconfronteerd wordt met onverwachte vertraging. Limburg kent enkele rijkswegen. De bereikbaarheid van Limburg is in het algemeen goed op orde. De verkeersdruk op de wegen leidt over het algemeen niet tot grootschalige, structurele congestie. Daar waar congestie ontstaat, geldt dat vaak voor piekperiodes, terwijl daarvan de rest van de dag geen sprake is. Gedragsverandering of smart mobility kunnen hier oplossingen bieden. Knelpunten in de doorstroming zijn er op plaatsen waar veel vrachtverkeer (Noord-Limburg) of veel landbouwverkeer of veel landbouwverkeer in relatie tot recreatief verkeer is.

Onderstaande figuur 14.1 geeft de verhouding weer tussen vertraging in reistijd in de spitsuren ten opzichte van de daluren. Wanneer de vertraging op een wegvak in de spits meer dan 25%, respectievelijk 50% groter is dan in de daluren, is dat in de kleuren oranje en rood aangegeven.

Uit figuur 14.1 blijkt dat de vertragingen in de spits met name relatief groot zijn op de A2 ten noorden van Maastricht, de A74 bij Venlo, op de N276 rond Sittard en op de A76 tussen Geleen en Nuth.
In aanvulling hierop kan worden toegevoegd dat de reistijden op de A67 onbetrouwbaar zijn door de vele ongevallen.

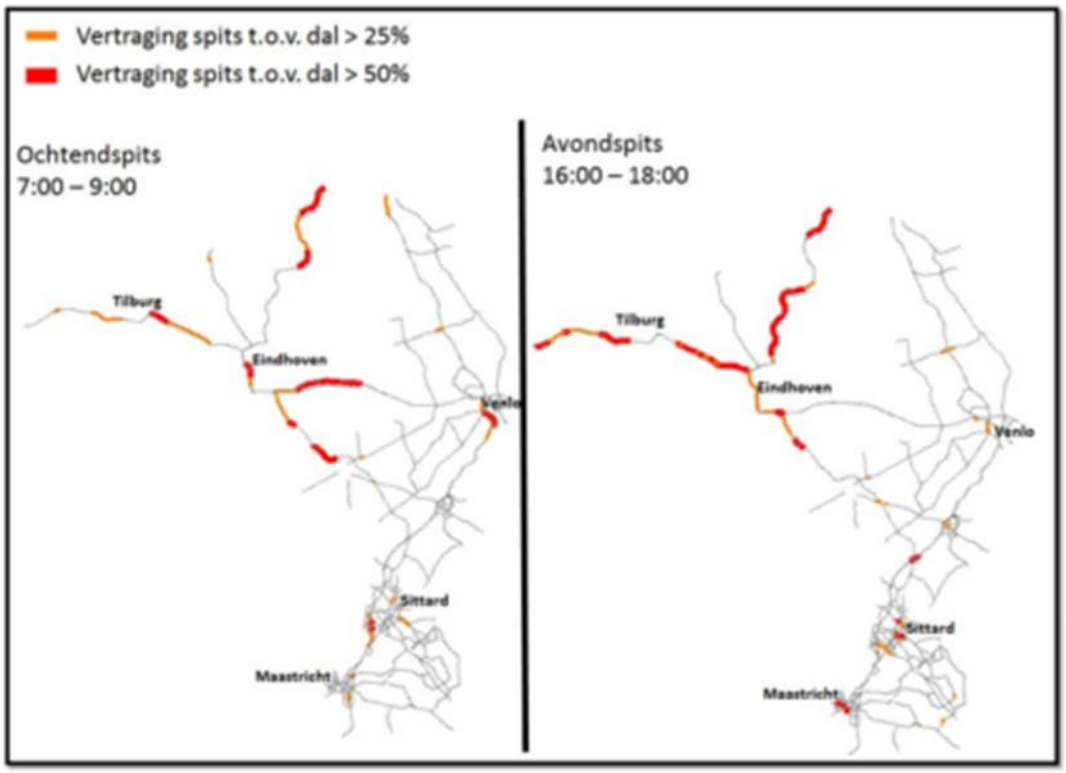

Figuur 14.1: Vertragingen op rijkswegen en provinciale wegen

Het aandeel vrachtverkeer is weergegeven in onderstaande figuur 14.2. Hoeveelheden vrachtverkeer leiden zeer lokaal (ter hoogte van afslag Born aan de A2 bijvoorbeeld) tot knelpunten, maar over het algemeen geldt dat de hoeveelheid vrachtverkeer goed afgewikkeld kan worden op het Limburgse wegennet.

Figuur 14.2: Aandeel vrachtverkeer op Limburgse auto(snel)wegen in 2012

14.1.2 Multimodale bereikbaarheid

Dit aspect betreft de mogelijkheid om zich te verplaatsen door middel van verschillende vervoersvormen. Multimodale bereikbaarheid geeft mensen mogelijkheden om andere vervoersmiddelen te kiezen. Omdat bereikbaarheid in Limburg geen probleem is, wordt op dit moment nog vaak gebruik gemaakt van de auto als vervoermiddel.
Uit een oogpunt van gezondheid, duurzaamheid en leefbaarheid wordt aandacht gevraagd voor het STO(E)P-principe: stappen, trappen, OV, (e-) personenauto. In die volgorde. Dit vraagt om een gedragsverandering die niet vanzelf gaat.

Voor wat het vervoer van personen betreft wordt met name gekeken naar ‘Mobility as a Service’ als uitwerking van multimodale bereikbaarheid. Ook de (multimodale) overstappunten behoeven aandacht om de hun toebedeelde functie te kunnen waarmaken. Bij dit alles mogen aspecten van vervoersarmoede, geen vervoer aanwezig (objectief) of geen vervoer bereikbaar op gronden van een lichamelijke, geestelijke of financiële beperking, niet vergeten worden (sociale inclusie).

De fiets lijkt mede onder invloed van de e-bike weer te stijgen in populariteit. Vooral in Limburg is de e-bike aantrekkelijk vanwege de heuvels. In het regionale openbaar vervoer is de afgelopen jaren een kwaliteitsverbetering ingezet, die inmiddels geleid heeft tot hogere reizigersaantallen. Hierbij is op dit moment nog geen rekening gehouden met de effecten van de COVID19 pandemie op de reizigersaantallen in het OV.

In de volgende paragraaf wordt specifiek ingegaan op het goederenvervoer.

14.1.3 Kwaliteit logistieke knooppunten

De provincie wil de sterke positie die Limburg momenteel heeft op logistiek gebied behouden en versterken. Limburg beschikt over twee multimodale logistieke knooppunten, waarvan één in Noord-Limburg (Venlo-Venray) en één in Zuid-Limburg (Sittard-Geleen/Stein).
Limburgse bedrijven kunnen voor de afvoer van hun goederenstromen gebruik maken van de aanwezige overslagterminals (zowel Barge-, als Railterminals) en van de aanwezige logistieke faciliteiten in de knooppunten, zoals het toepassen van 'Value Added Logistics' en 'Value Added Services' (d.w.z. waarde toevoegende logistieke activiteiten en waarde toevoegende diensten).

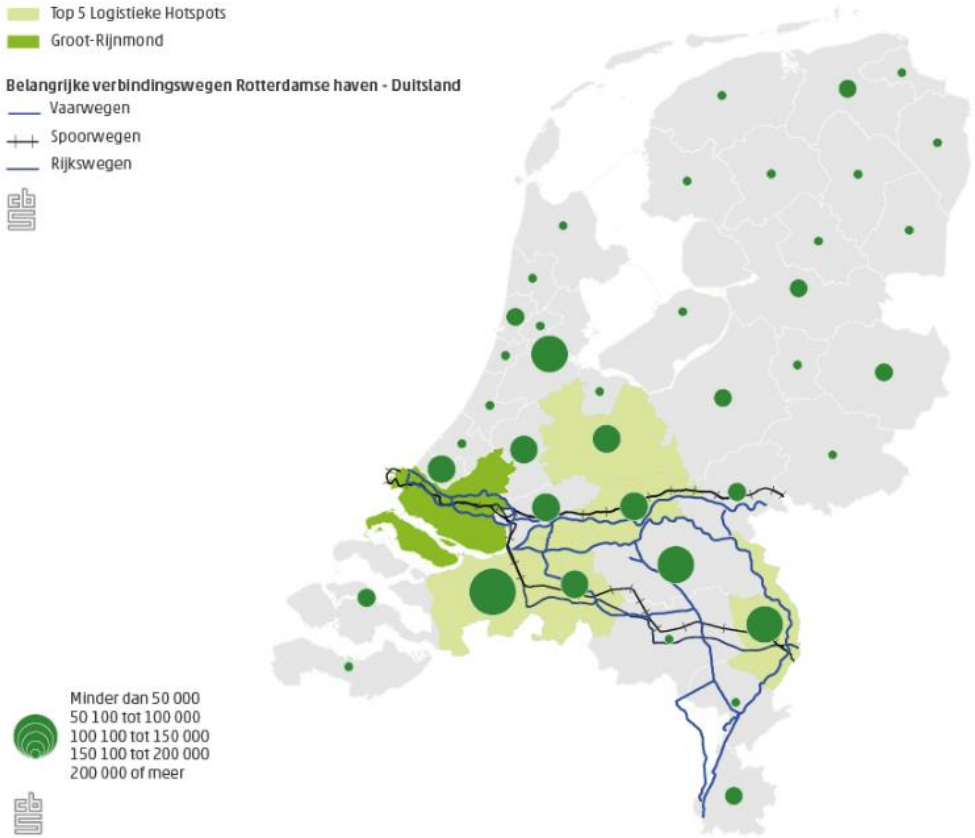

Figuur 14.3: Verankering logistieke hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein als logistieke hotspots in Nederlands logistiek vervoerssysteem (bron: CBS).

Het goederenvervoer van en naar de vijf belangrijkste hotspots groeide tussen 2010 en 2017 met bijna 18 procent, elf keer zo snel als buiten deze hotspots (1,6 procent). Dit meldt het CBS op basis van het nieuwe rapport 'De regionale economie'. In Limburg is de logistieke sector geconcentreerd in de hotspots Venlo-Venray en Sittard-Geleen/Stein. Beide knooppunten zijn multimodaal ontsloten en kunnen mobiliteitsknelpunten helpen oplossen door zoveel mogelijk (daar waar dat zinvol en rendabel is) goederenvervoer via spoor en binnenvaart te vervoeren. Niet alle producten zijn namelijk geschikt om via water en/of spoor te vervoeren.

De groei van logistieke hotspot Noord-Limburg blijkt uit de hoeveelheid geladen en geloste zeecontainers. In zeven jaar groeide deze in hotspot Venlo-Venray van ca. 450.000 naar bijna 800.000 (zie figuur 14.4).

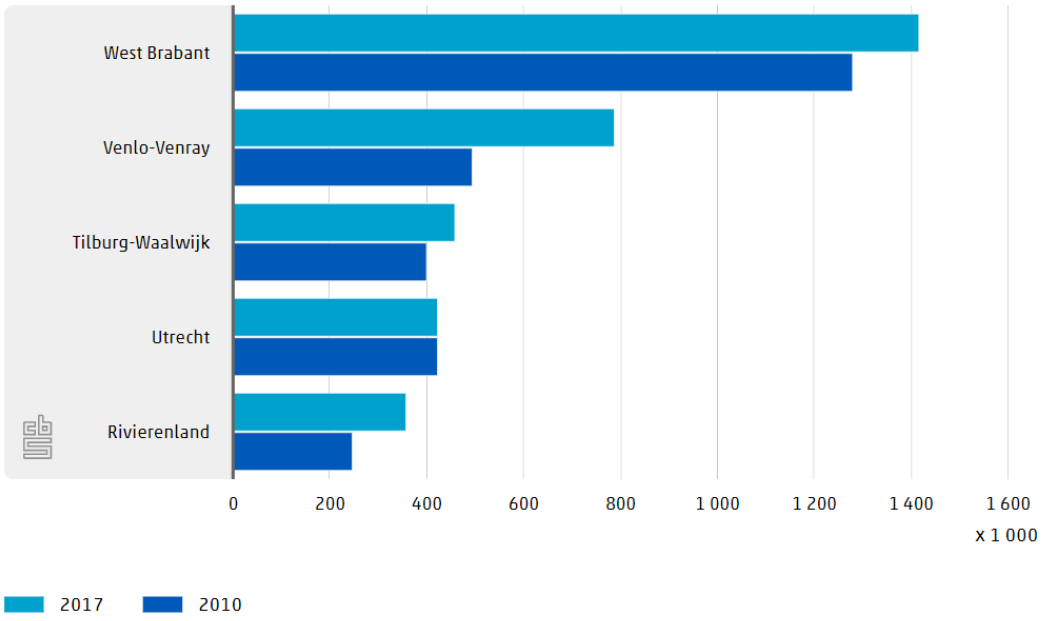

Figuur 14.4: Groei geladen en geloste zeecontainers per logistieke hotspots (Bron: CBS)

14.1.4 Bereikbaarheid internationaal

De internationale bereikbaarheid is belangrijk voor zowel inwoners als bedrijven. Via wegen, water, spoor, lucht en buisleidingen kent Limburg diverse verbindingen met Duitsland en België. Maastricht Aachen Airport (MAA) is de luchthaven binnen de provincie, op korte afstand zijn ook Eindhoven Airport, vliegveld Weeze (Duitsland) en Liège Airport (België) gelegen.

Met name de internationale bereikbaarheid van Limburg voor personenvervoer per trein laat echter nog te wensen over. De Provincie zet in op verbetering van de spoorverbindingen Eindhoven-Venlo-Düsseldorf, (Amsterdam-) Eindhoven-Heerlen-Aken, Weert-Hamont-Antwerpen en Maastricht-Luik (-Brussel), alsmede de Drielandentrein Aken-Maastricht-Luik. Ook het regionale grensoverschrijdende busvervoer is nog een punt van aandacht. In 2020 is in Maastricht een internationaal busstation voor lange-afstandsbusvervoer geopend (wat uniek in Nederland is), wat een sterke bijdrage levert aan de ambitie om Maastricht als internationaal en regionaal knooppunt te verbeteren.

14.2 Referentiesituatie

Trends als 'Het Nieuwe Werken', ontwikkelingen in de ICT en logistiek, maar ook de demografische ontwikkeling naar een kleinere bevolking (krimp), een bevolkingsopbouw met een groter aandeel ouderen en kleiner aantal jongeren en een mogelijke verandering in de spreiding van die bevolking (meer stad, minder platteland) bewerkstelligen veranderingen in de mobiliteit. Sterke punten zijn de ingeslagen beleidswijzigingen die moeten leiden tot een betere aanpak van onze mobiliteitsdoelstellingen en -ambities en de bewustwording van de noodzaak (maatschappelijk en politiek, nationaal en lokaal) van een modal shift. Ook is de bereikbaarheid over de weg goed, is de basis op orde en kent Limburg een sterke logistieke sector. Zonder ingrijpen blijven er nog knelpunten of zullen deze mogelijk nog groeien. Denk aan grensoverschrijdende verbindingen OV (m.n. trein), vervoersarmoede in het buitengebied (afwezigheid), vervoersarmoede voor zwakkere groepen (m.n. in steden), het verkeerssysteem dat nog steeds vooral ingericht is op autovervoer, vrachtwagenparkeren (te weinig mogelijkheden); de laadinfrastructuur voor emissieloze brandstoffen die nog niet op orde is, stikstof en de CO2-uitstoot (onduidelijkheid over het eigenaarschap van het duurzaamheidsvraagstuk), data (met name met het oog op smart mobility) die niet op orde zijn en het aantal verkeersdoden, dat weer langzaam stijgt (terwijl het motto is: maak van de nul een punt). Van MAA moeten de sterke kanten worden benut, zoals specifieke typen vervoer van goederen en personen.

Bestaand beleid

Met het 'Mobiliteitsplan Limburg, Slim op weg naar morgen' (2017) heeft de provincie Limburg zich voorgenomen om in te spelen op de sterke ontwikkelingen m.b.t. de mobiliteit in Limburg. Flexibel en adaptief zijn daarbij de sleutelwoorden, omdat niet kan worden voorspeld hoe deze ontwikkeling zal verlopen.
Digitalisering en duurzaamheid zijn leidende principes. Een andere werkwijze is ingezet, van modaliteit naar mobiliteit, en in samenwerking met partners (overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en burgers).
Integraliteit komt tot uitdrukking in een gebiedsgerichte benadering zoals in de recent door de 16 gemeenten opgestelde Mobiliteitsvisie Zuid-Limburg (2020).

De Provincie Limburg heeft in het Mobiliteitsplan voor Limburg (2017) een vijftal doelen gesteld:

- We houden onze stedelijke gebieden aantrekkelijk en bereikbaar, door bijvoorbeeld verschillende manieren van vervoeren aan te bieden en een verantwoorde keuze te bevorderen (multimodaliteit).
- We houden ons platteland vitaal dankzij goede fysieke, maar ook digitale bereikbaarheid.
- We versterken onze economie dankzij de ontwikkeling van economische clusters zoals campussen en maakindustrie en we vergroten hun (onderlinge) bereikbaarheid.
- We willen een internationale koploper blijven in de groene logistiek, met Greenport Venlo als middelpunt. De logistieke sector is een belangrijke economische drager voor onze provincie.
- We versterken de vrijetijdseconomie. Met recreatie en toerisme staat onze provincie goed op de kaart, ook publiekstrekkers en evenementen maken Limburg aantrekkelijk voor bewoners en bezoekers.
- Mobiliteit is een belangrijke schakel. Mobiliteit kan slimmer, efficiënter en grenzelozer. We werken aan een toekomst waarin mensen betaalbaar, schoner en slimmer helemaal naar eigen wens en behoefte vrij kunnen bewegen. Daarvoor is een betere doorstroming nodig, met aandacht voor duurzame mobiliteit en het vergroten van verkeersveiligheid. Dit draagt bij aan de leefbaarheid in onze regio.

Hoe te bereiken?

De basisvoorzieningen blijven op orde door goed beheer en onderhoud van het vervoersaanbod. We verbeteren we de kwaliteit hiervan en maken het mobiliteitsnetwerk steeds aantrekkelijker. Dit kan door vervoersmiddelen op een andere of betere manier te benutten en mensen uit te nodigen op een slimmere manier hun vervoer te kiezen. We investeren in smart mobility. We doen mee aan initiatieven om de mobiliteit in Limburg te verbeteren. Zo worden we een krachtige speler en vergroten we aantrekkingskracht van de hele regio.

14.3 Beoordeling

De provincie Limburg bevat over het algemeen geen structurele knelpunten met betrekking tot bereikbaarheid. De multimodale bereikbaarheid, de doorstroming op de wegen en de kwaliteit van de logistieke multimodale knooppunten is over het algemeen op orde. De internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.

Deze ontwikkelingen doen zich generiek voor de hele provincie voor. Om die reden zijn de verschillende referentielijnen gelijk voor alle regio's.

Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

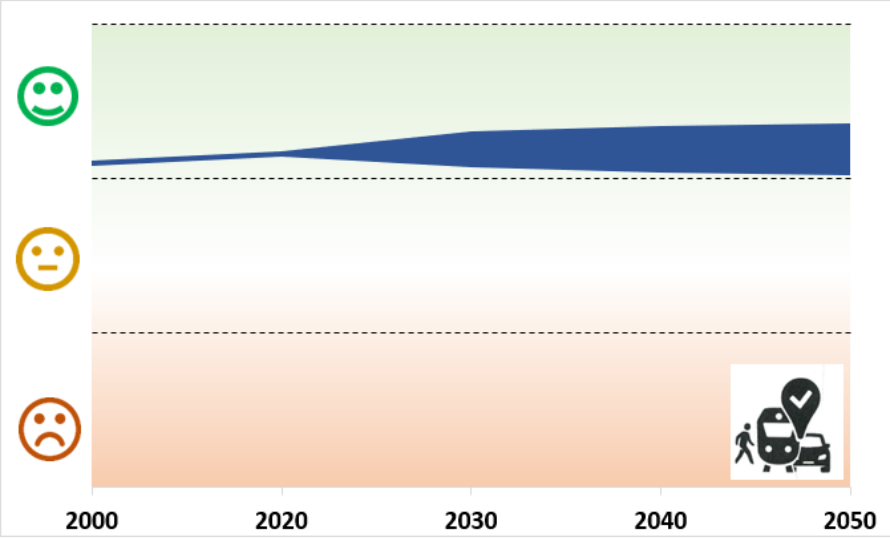

Figuur 14.5: Referentielijn bereikbaarheid Noord-, Midden- en Zuid-Limburg

Huidige situatie	- Er bestaan in de huidige situatie geen structurele bereikbaarheidsknelpunten. - Internationale bereikbaarheid laat nog te wensen over.
Autonome ontwikkeling	- Bedreigingen zijn onder meer traditioneel denken ('wegverbreding als oplossing voor ieder vervoersprobleem', geen data delen), het ontbreken van coördinatie van verkeersstromen richting woonwijken (o.a. pakketbezorging), een aanzienlijke groei van de logistiek. Kansen ziet de provincie in gedragsverandering (o.a. bevorderen fietsgebruik), modal shift (hoogwaardige logistiek, buisleidingen), digitalisering – slim datagebruik, smart mobility.
Bandbreedte	- Geen grote regionale verschillen.

15 Overzicht: Portret van Limburg

Het Portret van Limburg geeft inzicht in de huidige en verwachte staat van Limburg. Hierin is niet alleen de huidige staat van de fysieke leefomgeving beschreven, maar ook welke ontwikkelingen zich de afgelopen jaren hebben voorgedaan en hoe de prognose er uitziet voor de toekomst.

Het Portret van Limburg is opgesteld in het kader van de provinciale ontwerp-Omgevingsvisie van Limburg en het Milieueffectrapport (MER) dat daarbij opgesteld is. De ontwerp-Omgevingsvisie bevat de strategisch langetermijnvisie voor de provincie. In het MER wordt het voorgenomen omgevingsbeleid in de ontwerp-Omgevingsvisie beoordeeld op de effecten in de leefomgeving.

Om deze effecten van het voorgenomen beleid te kunnen beoordelen is een referentiesituatie nodig. Dit wordt weergegeven in het Portret van Limburg. In het Portret worden 12 thema's (beoordelingsaspecten) onderscheiden. Deze thema's zijn in onderstaande figuur weergegeven.

People	Planet	Prosperity
Gezonde, veilige leefomgeving	**Ecologisch kapitaal**	**Vestigingsklimaat**
Aantrekkelijke leefomgeving	**Energie & grondstoffen**	**Werk en inkomen**
Wonen	**Bodem, water & ondergrond**	**Opleiding en netwerken**
Sociaal	**Historisch kapitaal**	**Bereikbaarheid**

Per thema is beschreven wat de huidige staat van de leefomgeving in Limburg is en welke trends en ontwikkelingen relevant zijn. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg en Limburg als geheel.

De beschrijving van de huidige en verwachte staat van Limburg resulteert per regio en voor Limburg als geheel in 12 referentielijnen (één voor elk thema). In een referentielijn zijn de huidige situatie, de ontwikkeling van de afgelopen jaren en de verwachting voor de toekomst opgenomen. De verwachting voor de toekomst is een voorspelling en bevat onzekerheden. Deze onzekerheden zijn in de referentielijnen opgenomen door middel van een bandbreedte. De referentielijnen zijn gebruikt bij het opstellen van het MER.

Onderstaande overzichten (figuren 15.1 t/m 15.4) bevatten voor Limburg (als geheel) en voor de drie regio's (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) de geaggregeerde beoordeling op themaniveau.

De referentielijnen van Noord-, Midden- en Zuid-Limburg zijn een samenvatting van de voorgaande hoofdstukken 3 t/m 14 (te weten: paragraaf 3: Beoordeling van elk hoofdstuk).

Figuur 15.1: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Limburg (als geheel)

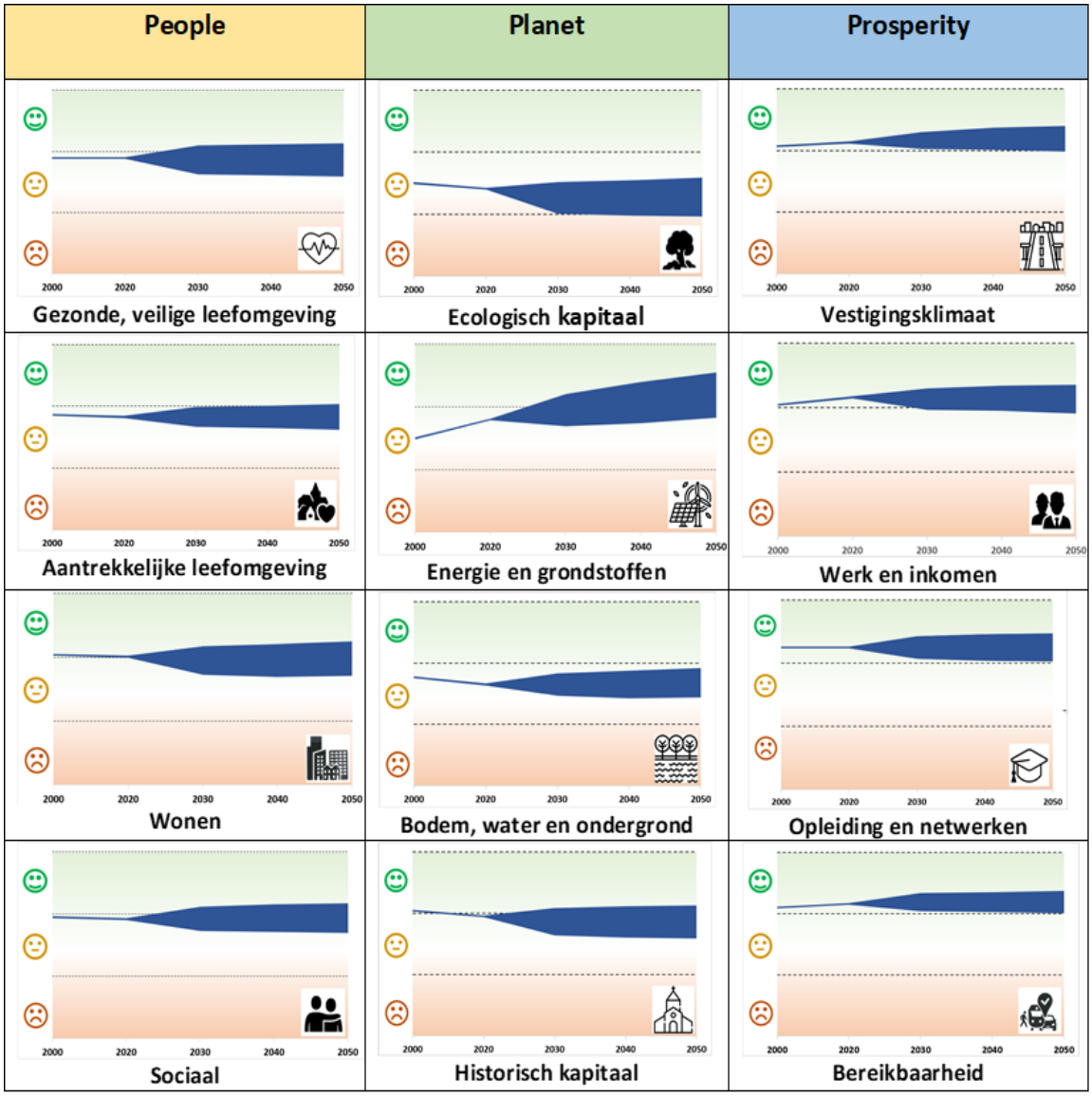

Figuur 15.2: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Noord-Limburg

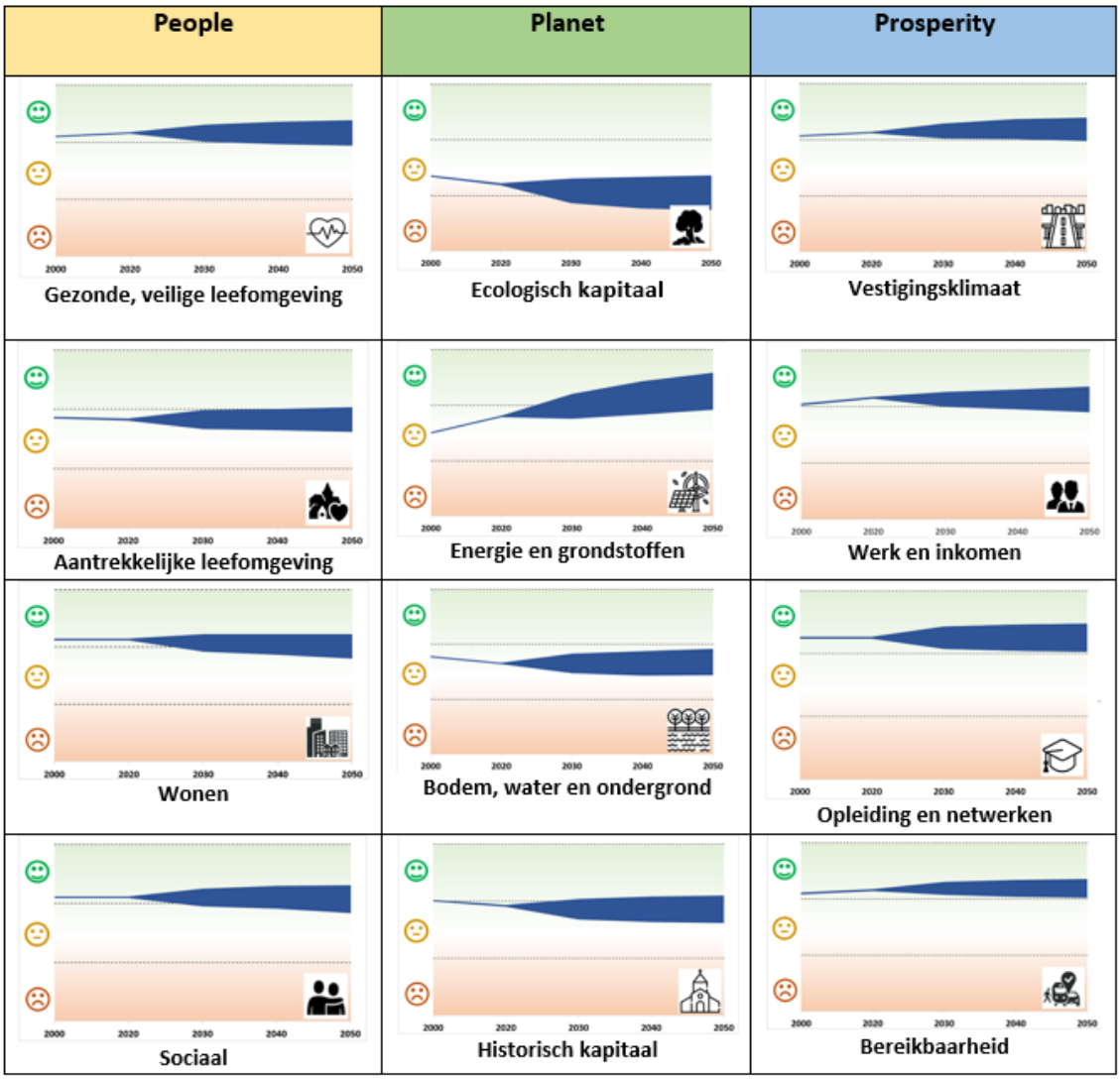

Figuur 15.3: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Midden-Limburg

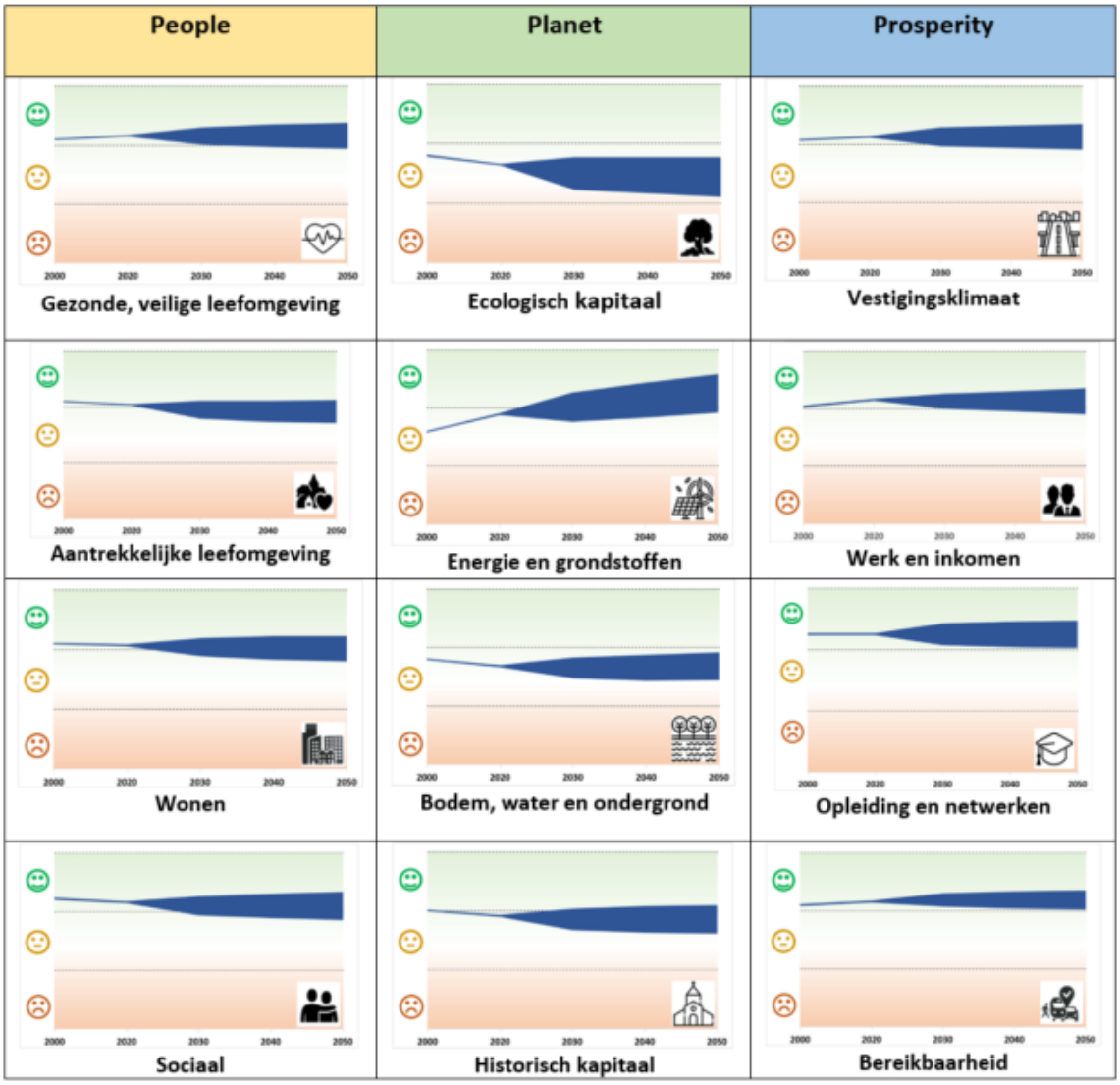

Figuur 15.4: Geaggregeerd overzicht Portret van Limburg: Zuid-Limburg

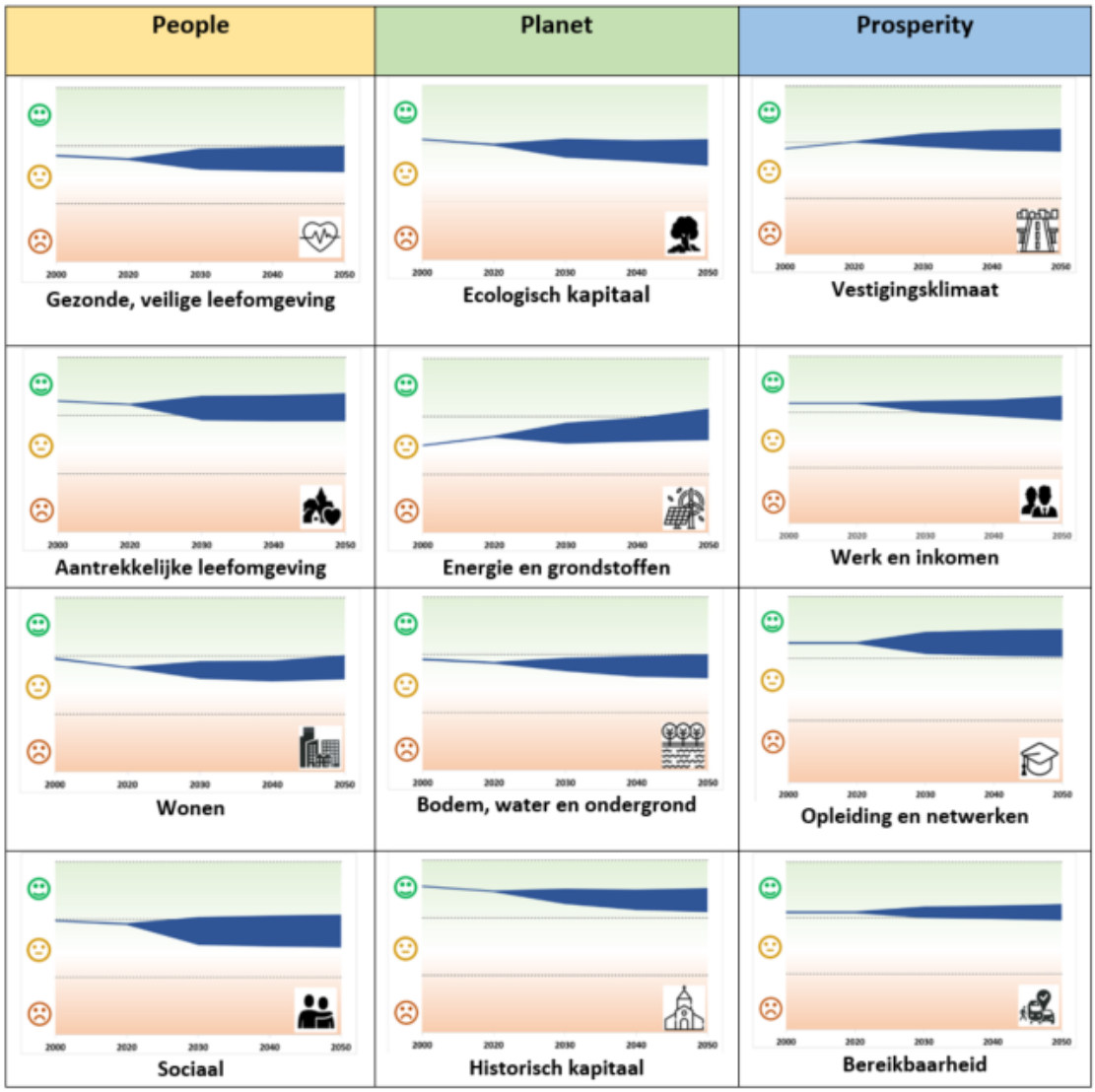

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. 06 22976213
E. peter.verhoeven@anteagroup.com

www.anteagroup.nl

Copyright © 2020
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Handreiking Provinciale Staten - Omgevingsvisie Limburg

Deze handreiking biedt een overzicht van de belangrijke veranderingen in de Omgevingsvisie (POVI) ten opzichte van het POL2014. Rekening houdend met keuzes die PS tussentijds, bijvoorbeeld bij de vaststelling van beleidskaders, al heeft gemaakt. Het overzicht richt zich op de themahoofdstukken in de Omgevingsvisie.

Voor definities van begrippen in onderstaande handreiking verwijzen we naar de (begrippenlijst van de) Omgevingsvisie.

Wonen en leefomgeving

Belangrijkste veranderingen: verbreding ambities naar brede welvaart, aanpak woningmarkt flexibeler en meer adaptief.

De ambitie is verbreed en mede gericht op verbetering brede welvaart van de Limburgers. Maar de essentie is ongewijzigd: De Limburgse woningmarkt biedt voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek. Het provinciaal belang is opgerekt. Van de meer algemene formulering ‘het functioneren van de Limburgse woningmarkt – in zijn euregionale context’ naar ‘alle woningbouwontwikkelingen’.

Veel elementen uit de aanpak POL2014 komen terug: focus op kwaliteit, aanpak incourante woningvoorraad, belang planreductie, woningbehoefte specifieke doelgroepen, monitoring, samenspel met gemeenten en regionale uitwerkingen (nu structuurvisies, straks programma’s op grond van de Omgevingswet). De aanpak is evenwel breder ingestoken dan voorheen én flexibeler. Daarmee wordt aangesloten bij de Limburgse Agenda Wonen 2020-2023 en het Kader Kwaliteit Limburgse Centra, beide in 2020 vastgesteld door PS. De verbreding uit zich in de focus op brede welvaart, én in een stevigere koppeling met aanpak klimaatadaptatie (wateropvang, hittestress, vergroening) en energietransitie.
De roep om meer flexibiliteit komt voort uit discussies in PS n.a.v. moties als ‘Beweging op de Woningmarkt’ en ‘Stop vertragende regels’. Deze moties hebben geleid tot wijzigingen van de Omgevingsverordening (in december 2018 en oktober 2020) waarbij een bepaling is toegevoegd om in te kunnen spelen op maatwerkoplossingen, die afwijken van de kaders van de structuurvisie wonen (lid 4) en het schrappen van lid 6. Meer flexibiliteit past ook bij de bredere roep om een minder rigide invulling van dynamisch voorraadbeheer. Het belang om te voorzien in nieuwe woningen op terreinen waar Limburg echt met tekorten geconfronteerd wordt (nu bv middenhuur en sociale huur, voor specifieke doelgroepen) wordt meer benadrukt.

Een specifiek punt betreft het beleid voor permanente bewoning in recreatieparken voor de huisvesting van internationale werknemers. Dat beleid is nu nader ingevuld, daarbij aansluitend bij de lijn in een eerder door PS vastgestelde wijziging van de Omgevingsverordening. De ontwerp POVI zet erop in om deze lijn indien nodig ook te gaan hanteren voor woonurgenten.

Veiligheid en gezondheid

Belangrijkste veranderingen: meer aandacht voor gezondheid, sociale veiligheid en externe veiligheid (ook aan de voorkant van ontwikkelingen).

In POL2014 kregen veiligheid en gezondheid als onderdeel van leefomgevingskwaliteit en milieukwaliteit al aandacht, zij het beperkt. Nu staan deze twee thema's veel prominenter op de agenda, ze zijn samengebracht als apart thema. Vooral sociale veiligheid (w.o. criminaliteit), externe veiligheid en gezondheid krijgen meer aandacht. Verkeersveiligheid en hoogwaterveiligheid vormden in POL2014 al belangrijke thema's.

Als ambitie voor dit nieuwe thema is geformuleerd 'een gezonde en veilige leefomgeving voor iedereen in Limburg', met als specifiek provinciaal belang 'een inrichting van de leefomgeving die bewegen, ontmoeten, zelf- en samenredzaamheid, educatie en een gezonde levensstijl stimuleert'.

De aanpak omvat naast een beperkt aantal wettelijke taken vooral de coördinerende en verbindende rol tussen partijen en beleidsvelden. Ook wordt aan de voorkant van ontwikkelingen gekeken naar kansen om te kunnen benutten op het gebied van gezondheid (aansluiten bij het Limburgse principe 'we streven naar een inclusieve, gezonde en veilige samenleving'). Er wordt daarbij aangesloten op de koers die in de Sociale Agenda, Veiligheidsagenda en Trendbreuk-aanpak is ingezet.

Cultuur, sport en erfgoed

Belangrijkste veranderingen: meer aandacht voor culturele voorzieningen, sport en de mogelijkheden van erfgoed voor participatie en inspiratie.

Onder deze noemer zijn bestaande onderwerpen (archeologie, cultuurhistorisch erfgoed) uit POL2014 en nieuwe thema's als cultuurvoorzieningen en sport bijeengebracht.

In de ambitie zien we die tweedeling terug: De ambitie 'een divers aanbod van regionale voorzieningen voor sport en cultuur' is toegevoegd, ambities als 'behoud en (her)gebruik van cultureel erfgoed en monumenten in hun omgeving (erfgoed-ensembles)' en 'een zorgvuldige omgang met en behoud van archeologische waarden' zijn in essentie onveranderd. Dat geldt ook voor het geschetste provinciaal belang voor deze thema's.
Regionale motorsportcentra, hoewel als zodanig niet van provinciaal belang, hebben op verzoek van PS in POL2014 bijzondere aandacht gekregen. Er is geen aanleiding om die specifieke aandacht in de POVI te continueren.

De beoogde aanpak voor de nieuwe thema's cultuur en sport sluit aan bij Beleidsprogramma Cultuur 2020-2021 resp. Beleidskader Sport 2020-2023.
De beoogde aanpak cultuurhistorisch erfgoed is licht gewijzigd. Belangrijkste verschil zit in de nadruk die gelegd wordt op ensembles. Ook de mogelijkheden die erfgoed biedt voor participatie en inspiratie (inrichting en ontwerp ruimtelijk domein) krijgt aandacht.
De aanpak archeologie blijft grotendeels ongewijzigd. Maar ook bij archeologie is er meer aandacht voor de toegevoegde waarde van de archeologische verhalen in de huidige en toekomstige leefomgeving.

Economie

Belangrijkste veranderingen: breder provinciaal belang, van topsectorenaanpak naar missie gedreven aanpak, meer aandacht voor circulair, kwaliteitsslag verblijfsrecreatie niet alleen voor bungalowparken en campings maar breder.

Het thema economie wordt in de POVI veel steviger neergezet dan in POL2014. Laatstgenoemd plan bevat een schets van de economische ontwikkeling van Limburg en het vereiste vestigingsklimaat. De focus lag vervolgens op werklocaties, infrastructuur en energievoorziening.
In de POVI wordt een veel breder provinciaal belang geformuleerd: een excellent vestigingsklimaat met een sterke economische structuur; innovatiekracht en bloeiende innovatie ecosystemen o.b.v. triple helix-samenwerking; circulaire economie; goede kennis- en onderwijs (infra)structuur; wendbare en inzetbare arbeidsmarkt, waarin talent op elk niveau tot zijn recht komt. De in de POVI geformuleerde ambities sluiten daarbij aan.

De focus is verschoven van een topsectorenaanpak naar een aanpak waarbij een aantal missies bepalend zijn. Hierbij is aangesloten bij het door PS vastgestelde missiegedreven economisch beleidskader.
De ontwikkeling tot een circulaire economie kreeg in het POL voor het eerst aandacht. Die is nu veel steviger. Dat sluit aan bij Circulaire Economie Limburg 2.0, het door PS vastgestelde beleidskader voor 2020-2030. Dit krijgt onder meer vorm in specifieke ambities m.b.t. Chemelot.
Meer dan in POL2014 wordt in de POVI ingezoomd op de campussen en andere grote economische dragers als Maastricht-Aachen Airport, Chemelot Industrial Park, VDL Nedcar en Greenport Venlo, op het betekenis van binnenstedelijke innovatiemilieus en op de ontwikkeling van de EinsteinTelescoop.

De aanpak voor onderwijs en arbeidsmarkt is gericht op het behouden van talent, waarbij door middel van het principe leven lang ontwikkelen mensen aansluiting vinden op de arbeidsmarkt, die als gevolg van de majeure transities steeds meer aan verandering onderhevig is. Net als in POL2014 blijven we inzetten op de ontwikkeling van campussen als broedplaatsen van kennis.

In de POVI is het onderdeel vrijetijdseconomie geïntegreerd in de economische paragraaf. De essentie van de opgave is vergelijkbaar. Kwaliteitsslag verblijfsaccommodaties, zorgen voor balans tussen vraag en aanbod. De beoogde kwaliteitsslag is niet alleen, zoals aangegeven in POL2014, nodig voor bungalowparken en campings, maar voor verblijfsrecreatie in brede zin waaronder hotels.

Werklocaties

Belangrijkste veranderingen: dynamisch voorraadbeheer minder rigide ingevuld, met name voor ontwikkeling bedrijventerreinen, meer aandacht voor logistieke terreinen.

Dit hoofdstuk is een samenvoeging van de onderdelen bedrijventerreinen, kantoren en detailhandel uit POL2014.
Ambitie en provinciaal belang zijn in essentie ongewijzigd. Het draait om de zorg voor voldoende ruimte voor werklocaties van de juiste kwaliteit. Dat geldt zowel voor bedrijventerreinen en kantoren.

De aanpak krijgt in de POVI op onderdelen een ander accent. De sterke nadruk in POL2014 op dynamisch voorraadbeheer is afgezwakt. Dat sluit aan bij de oproep vanuit de gemeenten. Er wordt nu terughoudend omgegaan met rigide koppelingen op projectniveau (‘nieuw voor oud’), omdat ze de dynamiek onnodig in de weg kunnen staan. Dat neemt niet weg dat de centrale opgave voor kantoren

en winkelgebieden blijft: groei in kwaliteit zonder toename van kwantiteit (kantoren) of zelfs met afname van kwantiteit (winkelgebieden). Voor bedrijventerreinen is de huidige voorraad toereikend voor zo'n 7 tot 10 jaar, maar kunnen zich afhankelijk van de vraagontwikkeling knelpunten voordoen in soort en kwaliteit van terrein dat nodig is. Aangezien logistieke bedrijventerreinen de grootste ontwikkeling doormaken krijgt dat segment ruim aandacht. Voor de ontwikkeling van logistieke terreinen is in de POVI een voorkeursvolgorde opgenomen.
Het werken aan de kwaliteit van de bestaande terreinen blijft een belang item (bv klimaatadaptatie, digitale ontsluiting), zodat deze terreinen hun aantrekkelijkheid behouden.

De vraag aan de regio's om regionale uitwerkingen voor werklocaties op te stellen voor werklocaties blijft. Nader gepreciseerd is in de POVI in welke situaties de Provincie actief regie voert op de ontwikkeling van nieuwe locaties. POL2014 ging uit van zo'n rol bij de ontwikkeling van de campussen en de ruimtevraag voor logistiek en chemie. In de POVI is de voorgestelde lijn dat de Provincie de regie neemt als het gaat om het bepalen van nieuwe locaties voor bedrijventerreinen voor grootschalige productielocaties van meer dan 70 hectaren, met bedrijvigheid van de hogere milieu categorieën en/of logistieke terreinen. De reden hiervoor is dat de ontwikkeling van een dergelijk terrein een bovenregionale afweging vereist.
Voor winkelgebieden blijft de balans belangrijk tussen de winkelvoorraad in de grootschalige winkelgebieden zoals meubel-, huis-en-tuin-boulevards en outletcentra aan de rand van de steden, in de binnensteden en in de dorpskernen en wijken. Ongewijzigd blijven ook keuzes als: Nieuwe grootschalige winkelgebieden zijn niet aan de orde; in bestaande grootschalige winkelgebieden aan de rand van de steden is er geen ruimte voor winkels uit branches die bij uitstek thuishoren in de stadscentra; in principe geen vestiging van zelfstandige kantoren en detailhandel op bedrijventerreinen.

Mobiliteit

Belangrijkste veranderingen: meer gebiedsgerichte aanpak, meer aandacht voor slimme mobiliteit en veiligheid.

De geformuleerde beleidslijn in de POVI sluit aan bij het Mobiliteitsplan Slim op weg naar morgen, in 2018 door PS vastgesteld.

Ambities en provinciaal belang zijn ongewijzigd waar het gaat om vlotte en betrouwbare bereikbaarheid, maar is er thans meer aandacht voor veiligheid, duurzaamheid en leefbaarheid. De aansluiting op (inter)nationale en (eu)regionale netwerken blijft een provinciaal belang. Verschil is wel de aandacht voor slimme mobiliteit.

Vooral in de aanpak zien we in de POVI accentverschuivingen: meer aandacht voor flexibele, adaptieve aanpak; keuze voor gebiedsgerichte aanpak, naast generieke aanpak voor sommige thematische aspecten of aspecten die de gehele provincie betreffen. De insteek voor duurzame mobiliteit is meer geconcretiseerd. Er wordt ingespeeld op actuele ontwikkelingen, zoals de nieuwe OV-concessie, Mobility as a Service e.d. Het vastgestelde afwegingskader Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML) stelt duidelijke randvoorwaarden aan de keuze voor en prioritering van mobiliteitsopgaven en –ambities.
De ladder van Verdaas (voorkomen onnodige mobiliteit, focus op benutten, dan pas bouwen) blijft uitgangspunt, er staat in de POVI dat deze consequenter gehanteerd zal worden. De genoemde ambities op projectniveau (internationaal spoor, logistieke knooppunten, enz.) zijn op hoofdlijnen ongewijzigd.

Energie

Belangrijke veranderingen: nieuw is de zonneladder. Verder zijn de opgaven nieuw, aansluitend bij het Klimaatakkoord en daarbij de aandacht voor de energie infrastructuur en landschappelijke inpassing.

De ambitie is in essentie onveranderd. Een schone, betaalbare en leveringszekere energievoorziening die gepaard gaat met regionale economische ontwikkeling, innovatie en werkgelegenheid en aanpak van het klimaatprobleem. De opgave zoals in de POVI geformuleerd sluit aan bij de landelijk gemaakte afspraken in het Klimaatakkoord.

De Trias Energetica blijft in de aanpak centraal staan. Waar in POL2014 werd verwezen naar regionale energievisies om de opgaven te concretiseren zijn dat Regionale Energie Strategieën geworden. Nieuw is de Limburgse zonneladder, voor initiatieven voor het duurzaam opwekken van energie met behulp van de zon, die daarbij richting geeft. Voor wind wordt vooralsnog vastgehouden aan het verbod op windturbines in uitsluitingsgebieden zoals opgenomen in POL2014 en verankerd in de Omgevingsverordening. Wij zullen de RES'en betrekken bij het actualiseren van de uitsluitingsgebieden en voorkeursgebieden zoals opgenomen in POL. Voor bodemenergie wordt aangesloten bij het door PS vastgestelde beleidskader geothermie i.r.t. de openbare drinkwatervoorziening, dat ook in de Omgevingsverordening verankerd is.
Bijzondere aandacht in de POVI krijgt de aanhaking op het (inter)nationale energiehoofdstructuur, o.m. buisleidingen.

Land- en tuinbouw

Belangrijkste verandering: aandacht voor landbouwtransitie, vervallen ontwikkelgebieden intensieve veehouderij

De ambitie uit de POVI is gericht op een gunstig ondernemersklimaat voor de land- en tuinbouw; en ruimte voor ontwikkeling tot moderne, duurzame en circulaire, vraaggestuurde land- en tuinbouw, die in balans is met en bijdraagt aan een gezonde en duurzame leefomgeving. De toevoeging uit POL2014 'in 2025 is elk land- en tuinbouwbedrijf een lust voor zijn omgeving' is niet meer opgenomen, in lijn met het door PS vastgestelde Beleidskader voor de Limburgse landbouw en agrifoodsector 2020-2030.

In lijn met visies op nationaal niveau krijgt de transitie van de landbouw langs perspectiefvolle transitiepaden ruim aandacht. De POVI heeft ook aandacht voor de impact van de diverse transities (bv energie) op de landbouw en de noodzaak tot verweving van functies voor landbouw, natuur, waterbeheer en landschapsbeheer.

Bezien wordt of en hoe verankering van de Uitvoeringsagenda Vitale Veehouderij in de omgevingsverordening gewenst is. Daarbij wordt ook de relatie met het Aanvalsplan stikstof gelegd.
De ontwikkelgebieden IV komen te vervallen, de mogelijkheid voor een incidentele nieuwvestiging van een IV-bedrijf blijft overeind en is als zodanig in de verordening vastgelegd.
De POVI schept nieuwe ontwikkelingsruimte voor ontwikkelingsgebieden glastuinbouw aansluitend aan bestaande ontwikkelingsgebieden voor glas óf op locaties waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kunnen worden.

Voor wat betreft de kwetsbare gebieden (Natura2000-gebieden, Wet Ammoniak en Veehouderij-gebieden, extensiveringsgebieden, groenblauwe mantel en Nationaal Landschap Zuid-Limburg) wordt een integrale herijking van de ruimtelijke zonering aangekondigd.
Het VAB-beleid blijft op hoofdlijnen ongewijzigd, met meer aandacht voor een gebiedsgerichte aanpak en voor alternatieve functies als zonnepanelen (pilot in het kader van de Warme Sanering Varkenshouderijen).
Voor de bouw van grootschalige loodsen in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg worden in de POVI gestuurd op een maatwerkaanpak, met randvoorwaarden om de landschappelijke kwaliteit en (ruimtelijke) inpassing te borgen.

Water

Belangrijkste veranderingen: van nadruk op hoogwaterbescherming naar integraal bij de Maas, meer aandacht voor extreem weer, meer aandacht voor haalbaar en betaalbaar

In vergelijking met POL2014 zijn wat betreft de Maasvallei de nieuwe trefwoorden integraal en realistisch. In het POL stond de hoogwaterbescherming centraal, in de POVI gaat het om evenwichtige afweging tussen hoogwaterveiligheid en andere Maas-thema's bijvoorbeeld waterschaarste en scheepvaart. Hiermee sluit de Provincie aan bij de nieuwe landelijke beleidsontwikkeling van Integraal Rivier Management.
Het versterkt realisme komt met name tot uitdrukking in de acties, samen met andere partners, gericht op de herijking van het hoogwaterveiligheidsbeleid voor de Maasvallei. Deze vloeien voort uit de afspraken over het vervolg op de Bestuursopdracht Waternormen.

In de POVI zit nu meer de nadruk op het omgaan met extreem weer. Op waterbeschikbaarheid in tijden van langdurig droogte en op wateroverlast. Daarbij leggen we voor beide de verbinding met de ruimte die water nodig heeft in beken en beekdalen. We werken aan het optimaliseren van het watersysteem, het vergroten van grondwatervoorraden en een efficiënt gebruik.
Voor het gehele waterbeleid geldt dat dit haalbaar en betaalbaar moet zijn. Ook voor de burger.
We legging de verbinding met ruimtelijke ordening, waarbij klimaatadaptatie en water een structurerende rol spelen. Water is een belangrijke voorwaarde voor het bereiken van de duurzame staat van instandhouding voor onze N2000 gebieden. Daarom leggen we een sterke verbinding met het hertel van deze gebieden

Natuur

Belangrijkste veranderingen: focus op hoogwaardige inrichting natuurnetwerk, zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone zijn samengevoegd, impact stikstofaanpak.

De ambitie is gewijzigd van: in stand houden van de biodiversiteit naar in stand houden en versterken, waar mogelijk.
In de aanpak van de goudgroene natuurzone, waarvan de naam is gewijzigd in Natuurnetwerk Limburg (daarmee aansluitend op de nationale benaming), is de focus verlegd van de kwantitatieve (rest)opgave naar hoogwaardige kwalitatieve inrichting van de nieuwe natuur in het Natuurnetwerk Limburg.

De zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone zijn samengevoegd tot groenblauwe mantel. Reden daarvoor: de regels in de omgevingsverordening voor beide typen gebieden komen

sterk overeen, net als het feitelijk gebruik (veelal agrarisch, grondgebonden landbouw). Dit in tegenstelling tot het Natuurnetwerk waar het natuurbelang prevaleert.
In de natuuraanpak krijgen de stikstofaanpak en natuurherstel ruim aandacht. Er is ook meer aandacht voor areaal en kwaliteit bossen, aansluitend op de landelijke bossenstrategie. Nieuw is de beoogde transformatie van de drie nationale parken tot regionale landschappen zoals in lijn met het Rijksstreven en aangegeven in de provinciale nota Landschap verbindt Limburg. Er is ook aandacht voor het beheer van populaties wilde dieren.

Landschap

Belangrijkste veranderingen: zilvergroene natuurzone en bronsgroene landschapszone zijn samengevoegd tot groenblauwe mantel.

De ambitie is in essentie ongewijzigd. De focus ligt naast de in POL2014 genoemde gebieden ook op de (verbrede) Nationale Parken en stadlandzones (met name in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg).

Zie natuur voor introductie groenblauwe mantel.

Bodem en ondergrond

Belangrijkste veranderingen: circulariteit van bouwgrondstoffen, zeer zorgwekkende stoffen

Wat betreft ondergrond zijn de ambities sinds het POL niet veranderd.

Wat betreft ontgrondingen was er in POL2014 ook al veel aandacht voor terughoudendheid van winning (alleen indien noodzakelijk en altijd als onderdeel van projecten met een meervoudige doelstelling). Nieuw in de POVI is de aandacht voor circulariteit van bouwgrondstoffen. Dit sluit aan bij het Beleidskader Circulaire Economie.
Een nieuw thema in de bodembescherming zijn de zogenaamde Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS), onder andere PFAS.

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	NW	**Behandeld**	M.J. Huisman
Ons kenmerk	2021/3525	**Telefoon**	+31 43 389 73 52
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	9 februari 2021
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	**11 februari 2021**

Onderwerp
Voorontwerp Provinciaal Waterprogramma 2022-2027

Geachte Staten,

Hierbij bieden wij u ter informatie het voorontwerp Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 aan.
Dit ter achtergrond bij de behandeling van de Provinciale Omgevingsvisie (POVI)

Het Provinciaal Waterprogramma is een uitwerking van de POVI voor het onderdeel water. Via dit voorontwerp kunt u hiervan alvast kennis nemen. Het voorontwerp dat wij u nu aanbieden is tevens gemaakt om de waterpartijen als Waterschap Limburg, Waterleidingmaatschappij Limburg, Limburgse Land en Tuinbouw bond, Limburgse waterregio's (gemeenten), Rijkswaterstaat, ministerie van I&M, Limburgse Natuur en Milieufederatie en de terrein beherende organisaties te consulteren. In een volgende fase zal GS het Provinciaal Waterprogramma als ontwerp vaststellen. Dit zal naar verwachting eind maart zijn. Daarna komt het ontwerp Waterprogramma voor een ieder ter inzage te liggen. Gedeputeerde Staten zullen het ontwerp daarna ter vaststelling aan Provinciale Staten aanbieden.

Het provinciaal waterprogramma is mede gebaseerd op de Uitgangpuntennotitie die op 11 september in uw commissie is behandeld. De in de commissie gedane toezeggingen zijn verwerkt in de tekst. Ook nu weer willen wij uw Staten graag bij de verdere voorbereiding betrekken. Wij bieden u aan om (er vanuit gaande dat de Coronamaatregelen dit toelaten) een informerende bijeenkomst te organiseren om het programma met u door te spreken. Zo mogelijk gecombineerd met een veldbezoek. Dit zou in de periode april-juni 2021 kunnen plaatsvinden.

Wij zijn voornemens om het waterprogramma ter vaststelling aan uw Staten aan te bieden voor de vergadering van november 2021, dat betekent dat het programma in oktober kan worden behandeld in uw commissie RLN.

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

Na vaststelling van het Provinciaal Waterprogramma zullen de aanpassingen van de verordening die voortkomen uit dit waterprogramma aan uw Staten ter vaststelling worden voorgelegd.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Voorontwerp Provinciaal Waterprogramma

Versie: 4 februari 2021

Voorontwerp ten behoeve van consultatie met de waterpartners
Voorontwerp vrijgegeven voor consultatie door GS d.d.: 9 februari 2021
Consultatieronde 10 februari-5 maart 2021
Geplande vaststelling ontwerp, GS: 23-30 maart 2021
Geplande vaststelling door PS: december 2021

Provincie Limburg, Cluster natuur en water, februari 2021

Voorwoord
p.m.

p.s.
Verwijzingen naar de omgevingsverordening zijn *cursief en groen (bestaande regels), te continueren in de nieuwe Omgevingsverordening die na vaststelling door PS per 1-1-2021 in werking zal treden of rood (nieuwe regels) waarvan de meeste op een later tijdstip in de Omgevingsverordening opgenomen kunnen worden. Een uitzondering hierop vormen de nieuwe regels voor bodem- en grondwatersanering waarvan inwerkingtreding per 1-1-2021 gewenst is om te voorkomen dat door het wegvallen van sectorale wetgeving (wet bodembescherming) een vacuüm ontstaat.*

Inhoud

1. Het Provinciaal Waterprogramma. 6
1.1. Het Provinciaal Waterprogramma als uitwerking van de omgevingsvisie 6
1.2. Ontwikkelingen en maatschappelijke opgaven 6
1.3. Doelstelling van het waterbeleid 8
1.4. Rollen en verantwoordelijkheden in het waterbeheer 9
1.5. De stand van het water: Hoe staan we er voor 11

2. De Maasvallei en hoogwaterbescherming 16
2.1. De opgave 16
2.2. De ambitie 16
2.3. Uitwerking 16
2.3.1. Herijking van het waterveiligheidsbeleid 16
2.3.2. Participatie in projecten 18
2.3.3. Programma Integraal Riviermanagement 18
2.3.4. Coördinatie en goedkeuring dijkverbeteringsplannen 19

3. Een duurzame klimaatbestendige inrichting van het watersysteem 20
3.1. De opgave 20
3.2. De ambitie 20
3.3. Uitwerking 21
3.3.1. Klimaatadaptatie en ruimtelijke ordening 21
3.3.2. Beekdalen en een duurzaam klimaatbestendig watersysteem 21
3.3.3. Herstel watersysteem door beekherstel en beekdalontwikkeling 23
3.3.4. Stedelijk waterbeheer 24
3.3.5. Voldoende zoet water: waterbeschikbaarheid en actief grondwaterbeheer 26
3.3.6. Verdringingsreeks oppervlaktewater 28
3.3.7. Normering regionale wateroverlast en overstromingsrisicokaarten 29
3.3.8. Internationale afstemming 32

4. Een ecologisch gezond watersysteem 33
4.1. De opgave 33
4.2. De ambitie 33
4.3. Uitwerking 34
4.3.1. Maatregelen beken en waterlopen (oppervlaktewaterlichamen) 34
4.3.2. Doelbereik beken en waterlopen (oppervlaktewaterlichamen) 36
4.3.3. Maatregelen kwaliteit grondwater 37
4.3.4. Doelbereik grondwater 37
4.3.5. Doelbereik KRW 38
4.4. Grondwaterafhankelijke natuur/Natura 2000 39
4.4.1. uitwerking opgave grondwaterafhankelijke natuur 39
4.4.2. uitwerking ambitie 39
4.4.3. maatregelen 40

5. Een duurzaam gebruik en bescherming van grondwater 42
5.1. De opgave 42
5.2. De ambitie 42
5.3. Uitwerking 43
5.3.1. Bescherming grondwater voor de drinkwatervoorziening 43
5.3.2. Drinkwater en beschikbaar stellen bronnen tot 2027 44
5.3.3. Aanvullende strategische voorraden (ASV) 47
5.3.4. Bescherming van de grondwaterwateronttrekkingen voor menselijke consumptie 48
5.3.5. Vergunningen en ontheffingen 48
5.3.6. Mijnwater 49
5.3.7. Grondwaterverontreinigingen 49
5.3.8. Gebruik van de ondergrond voor energiewinning of - opslag 49
5.3.9. Gevolgen stoppen bruinkoolwinning 50

6. Uitvoering, toezicht en handhaving 52
6.1. Participatie in de Maasvallei ... 52
6.2. Kaderstelling en doorwerking. ... 54
6.3. Opgaven gerichte gebiedsaanpak ... 56
6.4. Uitvoering van overige regionale wateropgaven ... 57
6.5. Vergunningverlening, handhaving en toezicht ... 58
6.6. Tweejaarlijks evalueren en informeren ... 59

7. Financiën: Wat mag het kosten 60
7.1. Ruimtelijke kwaliteit bij hoogwaterbescherming: ... 60
7.2. Regionaal watersysteem ... 61
7.3. Een betaalbaar programma ... 63
7.4. Afspraken over de uitvoering ... 63

8. Meten, Monitoren en modelleren. 64
8.1. Inleiding grondwatermonitoring ... 64
8.2. Meting huidige toestand grondwaterstand en kwaliteit ... 64
8.3. Viewer ... 65

BIJLAGEN 68

Bijlage 1 Wettelijke status Provinciaal Waterprogramma +ROR: 68

Bijlage 2 Weer en klimaat 69

***Bijlage 3 : beekdalbreed* 71**

Bijlage 4a KRW toelichting 72
Grondwaterlichamen ... 73

Bijlage 5 Toestand in 2009, 2015, huidige toestand(2020) en verwacht doelbereik in 2027 van de Limburgse oppervlaktewaterlichamen 78

Bijlage 6 Normen fysisch-chemische parameters oppervlaktewaterlichamen 80

Bijlage 7 Toetsing huidige toestand (2020) fysisch-chemische parameters oppervlaktewaterlichamen. 82

Bijlage 8 Verwacht doelbereik (2027) fysisch-chemische parameters oppervlaktewaterlichamen. 84

Bijlage 9 Doelen (ecologische parameters) voor de overige, niet KRW-waterlichamen. 86

Bijlage 10 Doelen (fysisch-chemische parameters) voor de overige, niet KRW-waterlichamen. 87

Bijlage 11 Toetsing huidige toestand en prognose toestand 2027 van de Limburgse grondwaterlichamen 89

Bijlage 12 KRW-maatregelen Waterschap Limburg 2022-2027 90

Bijlage 13 Provinciale meetnetten 91

Bijlage 14 Toestand en trend grondwaterstanden en grondwaterkwaliteit in de prioritaire verdrogingsgevoelige natuurgebieden (incl. Natura 2000). 98

Bijlage 15 Kaart grondwaterafhankelijke natuurgebieden 100

Vernieuwend Verbinden –collegeprogramma 2019-2023

In het collegeprogramma Vernieuwend Verbinden is de volgende tekst over het thema water opgenomen (blz. 50):

“De Provincie heeft samen met Waterschap Limburg een belangrijke rol om onze leefomgeving aan te passen aan nieuwe weersomstandigheden. De motie 2397 Geraats inzake Herprioritering middelen ten behoeve van klimaatadaptatie geeft richting aan een herijking van doelen en middelen binnen het Provinciale Waterplan. Een integrale en realistische benadering van hoogwaterbescherming langs het hele stroomgebied van de Maas is van belang. Om droge en natte periodes het hoofd te bieden werken we toe naar een dynamisch watersysteem. Dijkverleggingen waarbij woningen buitendijks komen te liggen, moeten zoveel mogelijk worden vermeden.

Wij maken in afstemming met Waterschap Limburg een nieuw Provinciaal Waterplan met daarin een herprioritering van maatregelen conform de motie 2397 Geraats. Daarnaast zal eerst de bestuursopdracht waterveiligheid worden afgerond, alvorens samen met het waterschap en andere partners verder stappen worden gezet op het gebied waterveiligheid. Wij werken aan een robuust en adaptief water- en grondbeheer.”

1. Het Provinciaal Waterprogramma.

Het waterprogramma is een uitwerking van de Provinciale Omgevingsvisie. De ontwikkelingen in onze omgeving zijn van invloed op onze wateropgaven en onze ambitie. Waar leggen we de focus en wie heeft welke rol in het waterbeheer.

1.1. Het Provinciaal Waterprogramma als uitwerking van de omgevingsvisie

Voor u ligt het (ontwerp)Provinciaal Waterprogramma 2022-2027. In dit programma geven Provinciale Staten van Limburg richting aan het waterbeleid in de provincie. Het Provinciaal Waterprogramma is een uitwerking van het waterbeleid uit de Omgevingsvisie Limburg (hoofdstuk13: Water). Het Provinciaal Waterprogramma is gebaseerd op de Waterwet/Omgevingswet en geeft regionaal uitwerking aan de Kaderrichtlijn Water (KRW)(zie bijlage 1)

De provinciale belangen

Wij geven uitwerking aan de in de Omgevingsvisie opgenomen provinciale belangen op het gebied van water:

- Een integrale en realistische benadering van hoogwaterbescherming, wateroverlast, watertekort, droogte en de verbetering van de waterkwaliteit in het stroomgebied van de Maas.
- Het in samenhang bezien en aanpakken van de zoetwatervoorziening (voor drinkwater en andere functies), natuurherstel, watersysteemherstel, waterveiligheid, landbouw, landschap en de stikstofproblematiek.
- Een ecologisch gezond, veerkrachtig en adaptief watersysteem om weersextremen zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze op te vangen.

Het waterprogramma is tot stand gekomen met de inbreng van vele partijen, die in verschillende ronden van het participatietraject hun ideeën en meningen kenbaar hebben gemaakt. Er is gesproken met het Waterschap Limburg, de Waterleidingmaatschappij Limburg, de Limburgse gemeenten, Rijkswaterstaat, de Natuur en Milieufederatie, Staatsbosbeheer, Limburgs Landschap en Natuurmonumenten en de Limburgse Land en Tuinbouwbond. Ook zijn de omliggende provincies Brabant en Gelderland en de omliggende waterschappen betrokken evenals de buurlanden.

In de voorbereiding van dit waterprogramma hebben Gedeputeerde Staten een uitgangspuntennotitie opgesteld en besproken in de Statencommissie Ruimte Landbouw en Natuur (RLN), waarin 13 belangrijke uitgangspunten zijn vastgelegd. Deze vormen de basis voor het waterprogramma.

Het waterprogramma is kaderstellend voor de uitvoering van de wateropgave door het waterschap. Verder realiseren wij via de omgevingsverordening, instructies, vergunningverlening en handhaving, eigen uitvoering en communicatie in de komende periode de doelen van dit waterprogramma. Per hoofdstuk geven we aan welke instrumenten we toepassen.

1.2. Ontwikkelingen en maatschappelijke opgaven

Met ons waterprogramma gaan we in op de vraagstukken die de komende planperiode in Limburg aan de orde zijn. We doen dit vanuit het handelingsperspectief van water. Maar we zien dat we een sterke verbinding hebben met de ruimtelijke ordening. Hierbij is de Provinciale Omgevingsvisie Limburg (POVI) richtinggevend. Niet voor niets is in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) opgenomen dat water door alle overheden als ordenend principe in het omgevingsbeleid dient te worden opgenomen. De grote transities op het gebied van energie en landbouw bieden kansen, waarbij water een sturend

principe of een drijvende kracht kan zijn. De volgende maatschappelijke ontwikkelingen zijn belangrijk voor het waterprogramma:

Klimaatverandering

De klimaatverandering zet door en we houden rekening met extremer weer; hogere temperaturen met meer verdamping, langere perioden van droogte en meer hevige buien. In heel Limburg is de aanpassing van onze leefomgeving een belangrijke opgave, zodat we met dit veranderende weer kunnen omgaan. Alle overheden, waaronder de provincies hebben in het Deltaprogramma afgesproken om er naar te streven de inrichting van Nederland in 2050 klimaatadaptief te laten zijn en daartoe in beleid en handelen vanaf 2020 klimaatadaptief te zijn. Om de gevolgen inzichtelijk en bespreekbaar te maken hebben alle overheden stresstesten laten uitvoeren.

Bedreigingen waterkwaliteit

Voldoende, goed en veilig drinkwater is belangrijk voor de gezondheid en het welbevinden van de inwoners van Limburg. Maar het is niet vanzelfsprekend. Limburg heeft een grote grondwatervoorraad, die deels diep onder de grond ligt en beschermd wordt door een afdekkende kleilaag. Maar we vinden in het grondwater in toenemende mate stoffen die er niet in thuis horen, nitraat en fosfaat, maar ook bestrijdingsmiddelen, medicijnresten en andere stoffen, zoals PFAS. Dit vormt een bedreiging voor onze drinkwaterbronnen en kan leiden tot grotere inspanningen en meer kosten om het water voor consumptie gereed te maken.

Stikstofcrisis

De hoge stikstofemissies, gevolgd door het vervallen van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) hebben geleid tot de huidige stikstofcrisis en maakt het herstel van onze natuurgebieden, met name de Natura 2000-gebieden urgent. Limburg beschikt over een bijzonder landschap met bijzondere natuur. De instandhouding en het herstel van de natuur is een belangrijke opgave. Voldoende water van een goede kwaliteit is een belangrijke randvoorwaarde voor de Limburgse natuurgebieden, in het bijzonder de 16 grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden. Herstel van de waterhuishoudkundige condities, zowel kwantiteit als kwaliteit, draagt bij aan het robuuster maken van deze gebieden en daarmee aan het oplossen van de stikstofcrisis.

Verstedelijking

Limburg is een sterk verstedelijkte provincie. Ca. 20 procent is bebouwd. De bebouwing en de verharding nemen nog steeds toe: grootschalig met grote terreinen voor distributiebedrijven en op kleinere schaal met bijvoorbeeld de verharding van tuinen en openbare ruimte. De toename van de verharding leidt tot meer wateroverlast bij regenval en tot minder infiltratie in de grond. Ondanks tegenovergestelde voorspellingen neemt de bevolking in Limburg nog niet af. Ook de ruimtebehoefte van de inwoners neemt nog steeds toe. Een afname van het percentage bebouwd en verhard oppervlakte is dan ook niet te verwachten. Ook het watergebruik neemt niet af, maar stijgt mede als gevolg van het warme weer.

Energietransitie

Bij de energietransitie ligt er een relatie met water in verband met de mogelijke kwetsbaarheid voor wateroverlast, hittestress en droogte van de energie-netwerken. Nieuwe energieopwekking, netwerken en voorzieningen moeten klimaatbestendig en waterrobuust worden ontwikkeld. Terwijl anderzijds geothermie en zonneweiden op water en in grondwaterbeschermingsgebieden vragen om een goede afweging tussen energieopwekking en de waterbelangen zoals de bescherming van het grondwater. Nieuwe ontwikkelingen zoals aquathermie bieden daarentegen misschien weer grote kansen.

Landbouwtransitie

In de landbouwtransitie wordt ingezet op kringlooplandbouw. Kringlooplandbouw vraagt om het verlagen van het grondstoffengebruik en om een zorgvuldig beheer van bodem en water. Innovaties in grondbewerking, nieuwe teelten en vormen van extensieve landbouw bieden hier nieuwe kansen. Een goed en gezond functionerend watersysteem vormt de basis voor een gezonde vruchtbare bodem voor landbouw en biodiversiteit. Boeren hebben voldoende water van een goede kwaliteit nodig voor hun productie. Water waar ze zuinig en zorgvuldig mee om gaan. Landbouwgronden met een goede bodem en voldoende organische stof kunnen water langer vasthouden en versterken zo de sponsfunctie van het landelijk gebied. Een goede kringlooplandbouw is een water inclusieve landbouw. Daarbij bestaat ca. 60% van Limburg uit landbouwgronden.

1.3. Doelstelling van het waterbeleid

Met ons waterbeleid geven we vanuit het aspect water invulling aan de maatschappelijke opgaven zoals die hierboven zijn beschreven en aan de wens om prettig te kunnen leven in Limburg. Leven in een provincie met een goed vestigingsklimaat, een duurzame landbouw, robuuste natuur, een goede bescherming tegen wateroverlast en hoogwater en goed en voldoende water voor de drinkwaterproductie en andere waterafhankelijke functies.

Doelstelling van het waterbeleid is het realiseren van een duurzaam, robuust en ecologisch gezond watersysteem dat kan omgaan met wateroverlast en droogte en dat voorziet in voldoende water van goede kwaliteit.

Deze doelstelling werkt niet alleen de in de Omgevingsvisie opgenomen provinciale belangen op het gebied van water verder uit, maar sluit ook aan bij het collegeprogramma ’Vernieuwend verbinden 2019-2023’, waarin aangegeven wordt dat we de ruimtelijke inrichting van Limburg moeten aanpassen aan het veranderende weer.
Het is de uitdaging om een watersysteem te realiseren dat water kan vasthouden om ons door droge perioden heen te helpen, met tegelijkertijd voldoende ruimte om de piekbuien op te vangen, dat zo veel mogelijk aansluit bij natuurlijke processen en dat ecologisch goed functioneert.

Ambitie en focus

De ambitie is om de doelstelling van een duurzaam, robuust en ecologisch gezond watersysteem in 2050 gerealiseerd te hebben. In de hoofdstukken 3 t/m 8 geven we aan hoe we in deze planperiode aan de slag gaan om dit te bereiken.

De focus ligt in deze planperiode op de kwaliteit. Kwaliteit door aan de slag te gaan met de gebiedsgerichte aanpak, waarbij het nemen van (water) maatregelen bijdraagt aan de kwaliteit van het watersysteem en de kwaliteit van de Natura 2000-gebieden.
Het aanpakken van de verdroging is hier een belangrijke opgave. Het hydrologisch herstel van de Natura 2000-gebieden draagt bij aan het oplossen van de stikstofproblematiek en het mogelijk maken van vergunningverlening voor wenselijke ontwikkelingen. De focus op kwaliteit betekent ook dat we aan de slag gaan met de verbetering van de kwaliteit van ons grond- en drinkwater, noodzakelijk om in de toekomst over voldoende water van een goede kwaliteit te kunnen beschikken; voor de natuur,

menselijke consumptie, landbouw en industrie. En dat we werken aan een actief grondwaterbeheer: water vasthouden, het verbruik verminderen en bij schaarste zorgen voor verdeling.

We realiseren ons ook terdege dat we niet alles kunnen oplossen. Er blijft altijd een risico op droogte en wateroverlast, terwijl ook het kwaliteitsvraagstuk hardnekkig en complex is. Niet alle maatregelen zijn eenduidig. Er zijn maatregelen die gunstig zijn in het licht van de droogteaanpak maar tegelijkertijd kunnen bijdragen aan het veroorzaken van wateroverlast op het moment dat er piekbuien vallen. Intensief maaien ten behoeve van het voorkomen van wateroverlast gaat ten koste van het vasthouden van water en van natuurdoelen. Terwijl een natuurgericht waterbeheer met omgevallen bomen in het water kan leiden tot plaatselijk wateroverlast. Het treffen van effectieve maatregelen in het watersysteem is complex en vraagt maatwerk.

1.4. Rollen en verantwoordelijkheden in het waterbeheer

Om onze doelstelling te kunnen realiseren is er duidelijkheid nodig in de rollen die verschillende partijen spelen in het waterbeheer. De betrokkenheid van verschillende instanties en daarnaast meerdere stakeholders noodzaakt tot een goede samenwerking tussen partijen. In Nederland zijn aan vijf instanties wettelijke taken toegekend voor het waterbeheer en de watervoorziening:

Provincie

De provincie is verantwoordelijk voor het beleid voor het regionale grond- en oppervlaktewater-systeem, het beschermen van de kwaliteit van het grondwater in waterwingebieden, grondwaterbeschermingsgebieden en boringsvrije zones, het beheer van grondwaterverontreinigingen en de vergunningverlening voor grondwateronttrekkingen ten behoeve van de openbare drinkwatervoorziening, de grotere industriële onttrekkingen en die voor energieopslagsystemen.

Ook op de aanpalende beleidsterreinen ruimtelijke ordening, natuurbeleid en bodembescherming heeft de provincie een kaderstellende en regelgevende taak. De provincie heeft een toezichthoudende rol op waterschap en gemeenten en is aandeelhouder van het drinkwaterbedrijf (WML). De provincie kan verder een regisserende, stimulerende en faciliterende rol spelen bij gebiedsontwikkelingen. Op basis van de artikel 16.71 van de Omgevingswet behoeven projectplannen voor dijkversterking goedkeuring van Gedeputeerde Staten. Het beheer van de zwemwaterkwaliteit, voor zover dat niet berust bij een gemeente, een waterschap of het Rijk is op grond van artikel 2.18 van de Omgevingswet toegekend aan de provincie. De provincie heeft deze zwemwatertaken, voor zover deze zwemlocaties in het oppervlaktewater betreffen sinds 1994 gedelegeerd aan het waterschap (Provinciaal Blad van Limburg no. 60, 1994). Deze delegatie van taken blijft bestaan.
De provincie is verantwoordelijk voor de monitoring van de kwaliteit en kwantiteit van het Limburgse grondwater.
Omdat een groot deel van ons watersysteem grensoverschrijdend is, werken wij op diverse niveaus samen met buitenlandse partners, het waterschap en het Rijk. Actuele thema's zijn hier het langer vasthouden van water in de bovenstrooms gelegen gebieden, de aanpak van grensoverschrijdende chemische vervuiling van oppervlakte- en grondwater en het maken van afspraken over het gebruik van het diepe grensoverschrijdend grondwater in de Roerdalslenk en de Venloschol.
De provincie stelt in de POVI en in het Provinciaal Waterprogramma Limburg de beleidskaders voor het regionale watersysteem. Op grond van het bepaalde in artikel 3.7 van de Omgevingswet zijn de onderdelen van het Provinciaal Waterprogramma die uitvoering geven aan de diverse Europese richtlijnen over water voor het waterschap kaderstellend.

Gelet op de inhoudelijke samenhang binnen het watersysteem en de hiervoor vermelde provinciale belangen achten wij doorwerking van het volledige waterprogramma naar het waterschap noodzakelijk. Wij zullen hieraan via de Omgevingsverordening invulling geven.

Waterschap

Het waterschap is op grond van artikel 2 Waterschapswet de integraal beheerder van het regionale watersysteem. De beheertaak omvat ook het regelen van de grondwaterstanden ten behoeve van de daarvan afhankelijke functies in het landelijk gebied via het peilbeheer van het oppervlaktewater, waarbij ook rekening wordt gehouden met grondwaterkwaliteitsaspecten die verband houden met het peilbeheer. Dit houdt in dat het waterschap verantwoordelijk is voor het beheer van de kwantiteits- en kwaliteitsaspecten van het regionale grond- en oppervlaktewatersysteem, de zuivering van afvalwater en de zorg voor waterkeringen (dijken) langs de Maas. Een en ander voor zover die taken niet aan andere overheden zijn opgedragen. In dit waterprogramma wordt waar nodig nader aangegeven wat deze verantwoordelijkheid inhoudt en wat de provincie daarbij van het waterschap verwacht. Het waterschap heeft deze beleidskaders geconcretiseerd in een Waterbeheerprogramma en geeft zo uitvoering aan het provinciale waterbeleid.

Gemeenten

De gemeenten zijn verantwoordelijk voor rioleringsbeheer en hebben de zorgplicht voor overtollig hemelwater, afvalwater en grondwater in de bebouwde omgeving, samenvattend stedelijk waterbeheer te noemen. Het rioleringsbeheer omvat ook het tegengaan van wateroverlast vanuit het riool. Daarnaast zijn gemeenten op grond van de Omgevingswet bevoegd gezag voor bodemsaneringen.
Gelet op de inhoudelijke samenhang van het stedelijk waterbeheer met het regionale grond- en oppervlaktewatersysteem en de hiervoor vermelde provinciale belangen achten wij doorwerking van het waterprogramma naar gemeenten noodzakelijk. Wij zullen hieraan via de Omgevingsverordening invulling geven.

De Waterleidingmaatschappij Limburg

Het drinkwaterbedrijf, Waterleiding Maatschappij Limburg (WML), is wettelijk verantwoordelijk voor de productie en distributie van drinkwater. Daarbij moet worden voldaan aan de eisen die de drinkwaterwet stelt aan de kwaliteit van het drinkwater en de leveringszekerheid en continuïteit van de drinkwatervoorziening.

Het Rijk

Het Rijk is verantwoordelijk voor beleid en wetgeving op nationaal niveau en voor het beheer van het hoofdwatersysteem: de zee en de grote rivieren, meren en kanalen. Zoals de Maas en de Peelkanalen.

De betrokkenheid van meerdere instanties en de vaak onderlinge samenhang van taken en bevoegdheden maakt de verdeling van verantwoordelijkheden voor het watersysteem relatief complex, met name ten aanzien van het grondwaterbeheer. De bevoegdheden van verschillende partijen en de onderlinge samenhang worden in dit programma in de hoofdstukken 3 t/m 8 nader geduid. [1]

[1] Voor een overzicht van de toegekende wettelijke taken in het grondwaterbeheer wordt eveneens verwezen naar https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/thema/water/grondwater/taken-bevoegdheden-grondwater/

1.5. De stand van het water: Hoe staan we er voor

De afgelopen jaren is gewerkt aan verbetering van het watersysteem en de waterkwaliteit, onder meer door de uitvoering van het Provinciaal Waterplan Limburg 2016-2021, door het waterschap, natuurorganisaties, gemeenten en vele andere partijen. Waren enkele decennia geleden de beken vaak onherkenbaar rechtgetrokken en verdiept (genormaliseerd), tegenwoordig kunnen we weer op veel plaatsen genieten van kronkelende en meanderende beken in een mooie setting met glooiende oevers. Naast deze toegenomen landschappelijke kwaliteit, goed voor recreatie en toerisme, zijn tevens de problemen op gebied van wateroverlast en watertekort hierdoor sterk teruggebracht. Via recent aangelegde vistrappen is vismigratie weer mogelijk tot in de bovenlopen. Terwijl de kwaliteit van het beekwater er sterk op vooruit is gegaan, zeker waar het de vervuiling met fosfaten betreft. Ook vervuiling met zware metalen komt minder vaak voor. De bescherming van de Maasvallei is voortvarend opgepakt, waarbij de Grensmaas een prachtig voorbeeld van een goed gelukte gebiedsontwikkeling is. Er gebeurt veel, het gaat op veel plaatsen beter, maar we zijn er nog niet.

De hoogwaterveiligheid is verbeterd

In de planperiode 2016-2021 is hard gewerkt aan het realiseren van de opgaven voor hoogwaterveiligheid. Er zijn verschillende dijken aangelegd door het waterschap. De provincie is nauw betrokken bij diverse projecten op het gebied van rivierverruiming, waaronder het Grensmaasproject en het project Ooijen-Wanssum. In het Grensmaasproject (*zie kader Het Grensmaasproject*) is in 2017 de hoogwaterveiligheidsdoelstelling bereikt. Het project Ooijen-Wanssum is inmiddels uitgevoerd. Daarnaast is er een aantal ontgrondingsprojecten in uitvoering die bijdragen aan de hoogwaterveiligheid. Het gaat hier onder meer om de projecten Lus van Linne in Roermond, zandwinning Lomm en Maaspark Well-Aijen.

Het Grensmaasproject

Een mooi voorbeeld van rivierverruiming is het Grensmaasproject tussen Maastricht en Roosteren. Hier wordt in samenhang met hoogwaterbescherming en grindwinning, meer dan 1000 hectare nieuwe natuur gerealiseerd. De uitvoering is begonnen in 2008 en nog volop gaande. Het is het grootste in uitvoering zijnde rivierproject in Nederland. De eerste locaties zijn gereed en beginnen zich te ontwikkelen. In 2027 is het Grensmaasproject afgerond. In rivierkundig opzicht is er sprake van een beheersbare situatie, waarin bestaande bebouwing en infrastructurele voorzieningen geen gevaar lopen door erosie of ondermijning. De hoofdgeul, en daarmee de rijksgrens, kan zich niet wezenlijk verleggen. Op plaatsen waar dit zich op langere termijn zou kunnen voordoen, zijn er oever- en beddingverdedigingen aangebracht. Onder deze restricties is de bewegingsvrijheid van de rivier zo groot mogelijk.

Direct langs is de Maas is de rivier verruimd. Daarnaast zijn er weerdverlagingen uitgevoerd. Ook zijn er gebieden waarvan alleen dekgrond is afgegraven. Hierdoor ontstaan grindmilieus met een typische vegetatie. Door stroomgeulverbreding en weerdverlaging heeft de rivier de ruimte om eilanden, zand- en grindbanken en nevengeulen te vormen.

Het Grensmaasproject is onderdeel van het Rivierpark Maasvallei. Er is een sterke landschappelijke en ecologische samenhang met de omgeving, door een hierop toegespitste inrichting van het omringende cultuurlandschap. Beken en kades vormen essentiële schakels in de ecologische structuur. Door ruimte te bieden aan ecologische verbindingen langs de rivier en door het cultuurlandschap, is ook de ecologische samenhang van het Rivierpark optimaal. Daarmee vormt het een belangrijke schakel in de (inter)nationale en provinciale ecologische structuur. Het Nederlandse deel ontwikkelt zich tot half-open natuurlandschap, dat door natuurlijke begrazing met in wild levende kuddes paarden en runderen en de invloed van de rivier voortdurend van aanzien verandert. Tal van rivierbegeleidende ecotopen ontwikkelen zich op spontane wijze, zoals ooibossen, droge en natte bloemrijke graslanden, droge pioniergronden en bloemrijke struwelen.

We hebben maatregelen tegen verdroging genomen

De maatregelen tegen de verdroging van natuurgebieden lijken vruchten af te werpen. In gebieden waar maatregelen zijn genomen wordt minder droogteschade gemeld. In onderstaande grafiek, waarin de grondwaterstanden in één van de meetpunten van het OGOR-meetnet (*hoofdstuk. 8* en bijlage 10) zijn weergegeven, is goed te zien dat in 2018 en 2019 de grondwaterstanden hier aanmerkelijk dieper (50 tot 90 cm) weg gezakt zijn dan de laagste grondwaterstanden in de voorgaande jaren. In 2020 zakten de grondwaterstanden weer wat minder weg. Van de geplande hydrologische maatregelen in onze natte natuurgebieden is 60-80%% gerealiseerd.

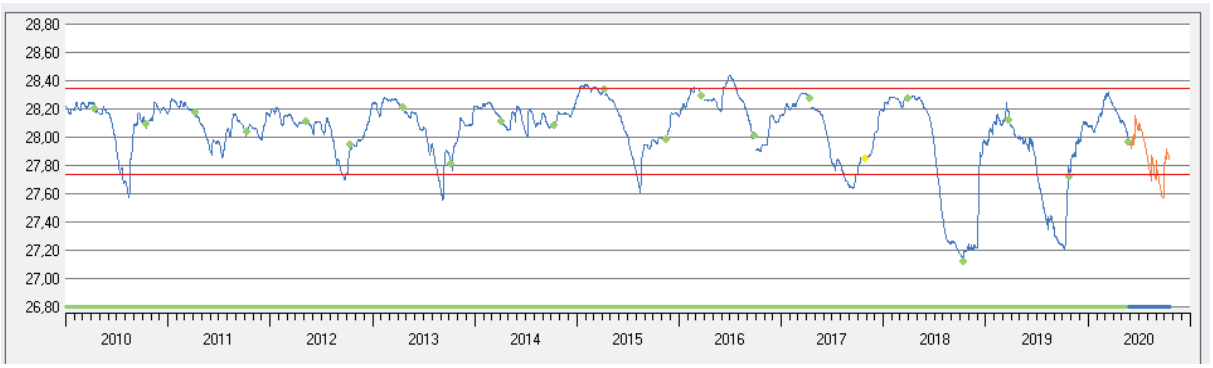

Figuur x grondwaterstanden in een meetpunt van het OGOR netwerk. De droge jaren 2018, 2019 en 2020 zijn goed zichtbaar.

Uitvoeringsprogramma Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) 2016-2021

Een belangrijke impuls voor de integrale aanpak van het watertekort in Limburg is het Bestuursakkoord Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) 2016-2021 geweest. In het kader van het DHZ-uitvoeringsprogramma zijn door het waterschap beek(dal)brede herinrichtingen tot stand gebracht in Groote Molenbeek (Tienray), Kanjel en Gelei (Meerssen) en Rode beek (Susteren/Oud-Roosteren). Verder zijn integrale gebiedsprojecten in ontwikkeling voor de Niers, Breevennen bij Venray, Groote Molenbeek, Kwistbeek en Wijffelterbroek.
Natuurorganisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en het Limburgs Landschap hebben in samenwerking met het waterschap integrale projecten in ontwikkeling in de natuurgebieden Waterbloem, Beeselsbroek, Broekhuizerbroek, Reigersbroek en De Krang, ten behoeve van het vasthouden van water in deze natuurgebieden, in combinatie met verdrogingsbestrijding en natuurherstel.
Door gemeenten zijn klimaatadaptieve maatregelen genomen in o.a. Sittard-Geleen, Weert, Nederweert, Heerlen, Landgraaf, Simpelveld en Nuth (Beekdalen). Het gaat onder meer om het afkoppelen van hemelwater van riolering, groenblauwe dooradering van stedelijk gebied, aanleg van stedelijke waterbuffers om water langer vast te houden en te laten infiltreren, aanpak van riooloverstorten, groenmaatregelen (aanleg parken en bomenrijen) om hittestress tegen te gaan, en publieksvoorlichting op gebied van klimaatbewustzijn.
Verder zijn door maatschappelijke organisaties in samenwerking met natuurorganisaties, gemeenten en waterschap klimaatbuffers in Kempenbroek en omgeving van Weert, in combinatie met landbouwkundige structuurverbetering en natuurherstel uitgevoerd.

De waterkwaliteit in de beken en waterlopen is verbeterd

De afgelopen decennia is de fysisch-chemische waterkwaliteit van de Limburgse rivieren, beken, plassen, kanalen en sloten sterk verbeterd. De belasting met toxische en met vermestende stoffen is sterk afgenomen. De huidige waterkwaliteit is in het algemeen voldoende voor diverse gebruiksfuncties, zoals de bereiding van drinkwater (weliswaar met zuivering), gebruik in de landbouw (drinkwater voor vee en beregening) en zwemmen (in gecontroleerde zwemlocaties). Desondanks zijn er serieuze aandachtspunten inzake de kwaliteit..

Er zijn veel maatregelen, zoals beekherstel en de realisatie van vistrappen, uitgevoerd, waarbij het ecologisch functioneren van onze beken over het algemeen verbeterd is, sinds het in de 90-er jaren ingezette herstelbeleid. Op veel plaatsen stagneert evenwel de verbetering en zijn de doelen nog niet bereikt. De verbetering van het zuiveringsrendement van rioolwaterzuiveringsinstallaties (stikstof en fosfor) ligt op schema.

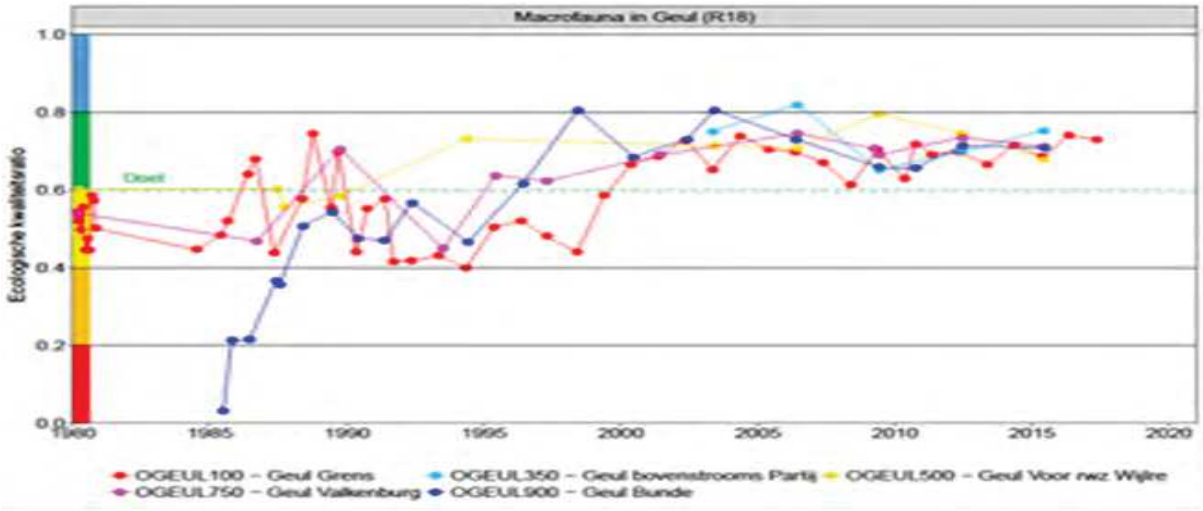

De ecologische kwaliteit van beken is sedert de jaren 90 toegenomen als gevolg van beekherstel en verbetering van het effluent van de RWZI 's. In de grafiek is de vooruitgang van een van de parameters, macrofauna (ongewervelde waterdieren), in de Geul weergegeven. In veel andere beken blijft evenwel de vooruitgang onder de norm van 0,6 steken.

Aanpak plastic zwerfvuil via Schone Maas en LIVES

Een specifiek waterkwaliteitsprobleem betreft plastic zwerfvuil dat via rivieren en beken naar de zee vervoerd wordt en dat na hoogwaters achterblijft de oevers van beken, rivieren en plassen. Elk jaar spoelt er wereldwijd zo'n 8 miljoen ton plastic afval via rivieren in open zee. Deze enorme hoeveelheid plastic zwerfvuil tast ons leefgebied aan, met o.a. gevaar voor volksgezondheid en aantasting van het landschap.

Sinds 2013 stimuleren we via het samenwerkingsverband Schone Maas (met Rijk, waterschap, gemeenten en NGO's) de coördinatie door IVN van een netwerk van vrijwilligers, ten behoeve van opruimacties van plastic zwerfvuil op de rivieroevers. Omdat zwerfvuil deels afkomstig is van bovenstrooms gelegen delen van grensoverschrijdende rivieren hebben we met negen partners uit de Euregio de handen ineen geslagen in het project LIVES, met behulp van Europese cofinanciering (INTERREG) vanuit de Euregio Maas-Rijn.

LIVES (LItter free RiVErs and Streams) (2018-2022) is gericht op het ontwikkelen van innovatieve methoden om plastic zwerfafval uit de Maas en haar zijrivieren te verwijderen, en op grensoverschrijdende afspraken op gebied van preventie, sensibilisering, burgerparticipatie, vuil-verwijdering en handhaving.

We hebben bedreigingen van het grondwater aangepakt

De afgelopen beheerperiode hebben we samen met agrariërs op basis van vrijwilligheid maatregelen genomen om de uitspoeling van nitraat en bestrijdingsmiddelen te verminderen.

Ter verbetering van de bescherming van het grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening hebben we samen met de stakeholders (gemeenten, WML en Waterschap Limburg) maatregelen geformuleerd om de risico's voor de grondwaterkwaliteit te verminderen en zijn we met de uitvoering begonnen. Om tijdig te worden gewaarschuwd als de kwaliteit van het grondwater dat wordt gebruikt voor de drinkwatervoorziening achteruit gaat, is samen met de WML een Early-Warning monitoring opgezet. We zien echter ook dat nutriënten, bestrijdingsmiddelen en medicijnresten het grondwater bedreigen en dat aandacht en inspanningen nodig blijven.

Gezamenlijk met onze buren, Noord-Brabant, Vlaanderen en Nordrhein-Westfalen, hebben we de eerste stappen gezet om de dalende trend in de stijghoogte (een indicatie voor de aanwezige

hoeveelheid water) van het diepe watervoerende pakket in de Roerdalslenk om te keren en te komen tot een grensoverschrijdend beheer van dit pakket dat van groot belang is voor de Limburgse drinkwatervoorziening.

Conclusie

Als we kijken naar de opgaven uit het waterplan 2016-2021 en naar de genomen maatregelen en de eerste resultaten dan kunnen we concluderen dat we goed op weg zijn, maar dat we er nog niet zijn. De primaire ontwikkelingen en hoofdopgaven waar we ons bij de uitwerking van de POVI voor gesteld zien, maken dat we de focus gedurende deze planperiode op “kwaliteit” richten. Waarmee we bedoelen een focus op het bevorderen van de kwaliteit van onze leefomgeving door:

a. de beveiliging tegen het hoogwater in de Maas te combineren met ruimtelijke kwaliteitsverbetering (Hoofdstuk 2);
b. de realisatie van een duurzaam en klimaatbestendig watersysteem te zien als een belangrijke voorwaarde om te kunnen omgaan met wateroverlast en droogte met behoud van ruimtelijke kwaliteit (Hoofdstuk 3);
c. de waterkwaliteit en de inrichting van onze beken en waterafhankelijke N2000 gebieden teverbeteren om een ecologische gezond watersysteem en een duurzaam Natuurnetwerk te realiseren (Hoofdstuk 4);
d. voldoende water van goede waterkwaliteit te realiseren ten behoeve van diverse waterafhankelijke functies, waaronder het behoud van een duurzame drinkwatervoorziening (Hoofdstuk 5);
e. een realistisch, haalbaar en betaalbaar waterbeleid (Hoofdstuk 6 en 7).
f. Meten en monitoren (hoofdstuk 8.)

2. De Maasvallei en hoogwaterbescherming

2.1. De opgave

De kwaliteitsopgave voor de Maas voor het aspect ‘water’ ligt op het gebied van:
De invulling van de hoogwaterbescherming in afstemming met bevaarbaarheid, recreatief medegebruik, drinkwatervoorziening, landschappelijke inpassing cq openheid en verbinding van de kernen met de Maas.

De Maas en omliggende gebieden hebben functies als recreatiegebied (bijv. bij de Maasplassen), als vervoerscorridor, als bron voor drink- en bevloeiingswater en als verbindingszone voor flora en fauna. De Maas stroomt door de hele provincie en kan een bijdrage leveren aan de watervoorziening in Limburg.
Het hoogwaterveiligheidsbeleid voor de Limburgse Maas kent een aantal uitdagingen: de impact van maatregelen op het bestaande Maaslandschap is vaak groot en de kosten zijn zeer hoog. Ook is er sprake van maatschappelijke weerstand tegen maatregelen. Eén en ander was aanleiding voor de provinciale Bestuursopdracht Waterveiligheid om de normen voor de hoogwaterveiligheid in de Maasvallei te evalueren. In de Bestuursopdracht worden de normen voor een aantal Limburgse dijktrajecten ter discussie gesteld. Inmiddels zijn met Waterschap Limburg, de Limburgse Maasgemeenten, het Rijk en de Deltacommissaris afspraken gemaakt over het vervolg van de Bestuursopdracht. De inzet van de provincie is om te komen tot een herijking van het waterveiligheidsbeleid voor de Maasvallei, zodanig dat de Limburgse Maasvallei een aantrekkelijk woon-, werk-, recreatie- en leefgebied is en blijft, mét een toekomstbestendige bescherming tegen hoog water.

2.2. De ambitie

Een integrale (lees: verbonden met alle andere relevante fysiek-ruimtelijke thema’s) en realistische (lees: haalbaar, betaalbaar en in balans met alle andere relevante fysiek-ruimtelijke thema’s) benadering van hoogwaterbescherming, in het gehele stroomgebied van de Maas is van belang. Wij gaan opgaven op het gebied van de zoetwatervoorziening, natuurherstel, watersysteemherstel, waterveiligheid, landbouw, landschap en de stikstofproblematiek in samenhang bezien en aanpakken. Dat doen we samen met de verschillende maatschappelijke partners, ook over de grens.

2.3. Uitwerking

Om invulling te geven aan onze ambities kiezen wij voor de inzet op een herijking van het waterveiligheidsbeleid naar aanleiding van de bestuursopdracht, voor participatie in waterveiligheid projecten en de ontwikkeling van het integraal riviermanagement (inclusief participatie in IRM-pilots) en in het uitvoeren van onze rol in de goedkeuring en coördinatie van dijkverbeteringsplannen. [2]

2.3.1. Herijking van het waterveiligheidsbeleid

Wij zetten in op de herijking van het waterveiligheidsbeleid voor de Maasvallei. Zo willen we komen tot de hier voren omschreven integrale en realistische benadering van de hoogwaterbescherming langs het stroomgebied van de Maas in Limburg. Dit doen we volgens afspraak en in samenspraak met het

[2] dit waterprogramma volgt daarmee de keuzes zoals Provinciale Staten die in de Provinciale Omgevingsvisie hebben aangegeven onder hoofdstuk 13

Waterschap Limburg, de Limburgse Maasgemeenten, Rijkswaterstaat, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de Staf Deltacommissaris. Ook betrekken wij de Limburgse veiligheidsregio's hierbij.

Bestuursopdracht

De Provincie Limburg heeft in oktober 2018 besloten tot een Bestuursopdracht Waterveiligheid om de normen voor de waterveiligheid in Limburg tegen het licht te houden. Aanleiding was o.m. de toenemende zorg over de financiële impact, de ruimtelijke en landschappelijke impact, het gebrek aan draagvlak en twijfels over (technische) aannames en overwegingen die ten grondslag lagen aan de waterveiligheidsnormen.

De belangrijkste uitkomst van deze bestuursopdracht is de aanbeveling om de normstelling te heroverwegen voor 22 dijktrajecten op basis van een risico-afweging.
Inmiddels krijgt de Bestuursopdracht een vervolg in een adviestraject door de Deltacommissaris in afstemming met alle betrokken Maaspartners, conform het Afsprakenkader Vervolg Bestuursopdracht. Uiteindelijk moet het advies van de Deltacommissaris een bijdrage leveren aan de wettelijke evaluatie van de Waterwet, die in 2024 gereed moet zijn.

In 2011 is tussen Rijk, Provincie Limburg en Waterschap Limburg het Bestuursakkoord Maas gesloten waarmee budget binnen het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) is gereserveerd voor het realiseren van de wettelijke veiligheid op 15 resterende dijktrajecten ultimo 2024. Het Waterschap Limburg heeft de voorbereidingen voor de genoemde 15 HWBP-trajecten ter hand genomen en de financiering via het HWBP is geborgd. Een deel van deze dijktrajecten is al in uitvoering of gereed; de meeste dijktrajecten zitten in de planvoorbereidingsfase of aan het einde van de verkenning.

Op 7 van deze 15 dijktrajecten is – op basis van de bestuursopdracht – de norm te streng en wordt in overweging gegeven de norm te heroverwegen en te komen tot normverlaging. Voor deze 7 dijktrajecten is per dijktraject beoordeeld waar nog ruimte is om te anticiperen op een eventuele normverlaging, mits passend binnen de huidige wettelijke norm en de subsidiabiliteit vanuit het HWBP. Hieruit is gebleken dat voor 5 dijktrajecten (Nieuw Bergen, Well, Venlo-Velden, Belfeld en Thorn-Wessem) er nog ruimte in het ontwerpproces is om de dijkhoogte aan te passen aan een eventuele normverlaging. Voor de dijktrajecten Beesel (al ver in procedure naar een definitief projectplan Waterwet) en Willem-Alexanderhaven (schade afgelopen jaren significant toegenomen) is afgesproken de dijkhoogtes ongewijzigd te laten.

Status rivierbed

Wanneer een primaire kering in de Maasvallei versterkt is zal de status van het rivierbed hierachter vervallen. De beperkingen van de Beleidslijn grote rivieren voor deze 'binnendijkse' gebieden komen daarmee te vervallen en de tegemoetkoming bij schade als gevolg van een overstroming wordt gelijk aan andere gebieden.
In het kader van de systeemwerking van de Maas krijgen een aantal gebieden achter een primaire kering, waaronder de Lob van Gennep en Thorn-Wessem een 'begrensde gebiedsontwikkelruimte' in plaats van een individuele vergunningplicht. Ook is afgesproken dat Rijk en regio samen zullen werken aan een integrale ruimtelijke visie op het hele Maasdal, waarin zowel ruimte wordt geboden aan bewoners en bedrijven als grootschalige verdere verdichting wordt tegengegaan. Dit moet leiden tot een evenwichtige ontwikkeling voor de economie, de leefbaarheid en de waterveiligheidsopgave van de Maasvallei.

2.3.2. Participatie in projecten

Wij blijven, als partner in gebiedsontwikkeling en hoeder van ruimtelijke kwaliteit, conform afspraken met het Rijk, Waterschap Limburg en de Maasgemeenten meewerken en financieel bijdragen aan een aantal gebiedsprojecten gericht op onder andere hoogwaterbescherming. Onze bijdrage is gericht op het versterken van gebiedskwaliteiten: dat houdt in dat wij samen met de gemeenten toezien op en zo nodig bijdragen aan een juiste balans tussen alle ontwikkelingen/projecten in en langs de Maas enerzijds en alle overige fysiek-ruimtelijke vraagstukken en opgaven ter plaatse anderzijds.

Ten eerste betreft dit projecten die in voorbereiding zijn, waar nog bekeken wordt welke doelen daarin opgenomen gaan worden, wie wil participeren en met welke financiële bijdrage. Hierin participeert de Provincie Limburg vanuit haar rol als middenbestuur en verbinder van Rijk en regio.
Ten tweede betreft het projecten waarin de Provincie Limburg financieel participeert. Deze projecten dienen een doel vanuit waterveiligheid, maar kunnen ook bijdragen aan het versterken van de gebiedskwaliteiten van deze gebieden. Het betreft zowel maatregelen voor rivierverruiming (projecten in het kader van het MIRT of IRM) als projecten in het kader van dijkversterking (Hoogwaterbeschermingsprogramma).

Het betreft de volgende projecten, met voor elk project een duiding van de fase waarin het project zich bevindt: Dam Lateraalkanaal (voorbereiding naar MIRT), Lob van Gennep (verkenning in het kader van MIRT), Oeffelt en systeemmaatregelen Well, Arcen, Baarlo en Thorn-Wessem (planuitwerking in het kader van MIRT), Grensmaas en Ooijen-Wanssum (uitvoering gereed).
In hoofdstuk 7 staan de projecten kort toegelicht.

2.3.3. Programma Integraal Riviermanagement

Wij dragen bij aan de ontwikkeling, opbouw en uitwerking van het nieuwe landelijk programma Integraal Riviermanagement (IRM). We treden op als behartiger van provinciale belangen en nemen als middenbestuur de regisseursrol. Het doel van het programma IRM is om de opgaven voor waterveiligheid, waterkwaliteit, bevaarbaarheid, zoetwaterbeschikbaarheid, natuur en ruimtelijke en economische kwaliteit in beeld te brengen en in samenhang aan te pakken. De aanpak verankeren we in een beleidskader. Daar waar met deze integrale aanpak veel regionale en rijksopgaven bij elkaar komen en provinciale doelen gediend kunnen worden, bezien we op welke wijze wij in de uitvoering en realisatie hiervan willen participeren. Dit kan helpen in het bereiken van provinciale doelen, die verbonden zijn aan de Maasvallei, zoals rondom de havens, de regionale economie, e.d.

Voor IRM zijn voor de Maasvallei drie pilots geïdentificeerd, met voor elke pilot leervragen. De IRM-pilots waar we aan deelnemen zijn Maasoevers Maastricht, Verlagen dam Lateraalkanaal en Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo.
De IRM-pilot Maasoevers Maastricht gaat over het integraal aanpakken van het nautisch knelpunt bij de invaart van het Julianakanaal en het omgaan met het faseverschil ten opzichte van andere opgaven. Hierbij is de voorwaarde gesteld dat de scope zich beperkt tot die onderdelen die daadwerkelijk een directe samenhang hebben met de oplossing voor het nautisch knelpunt in de Maas zelf.
De IRM-pilot Verlagen dam Lateraalkanaal bestaat uit de investeringsopgave om het project tot uitvoering te laten komen en leervragen. De leervraag in deze pilot is gericht op voorfinanciering door overheden en de vraag hoe een millimeterfonds voor ondernemers en projecten die uiteindelijk een deel van de kosten van de verlaging dragen binnen een afgebakende ontwikkelruimte.
De IRM-pilot Samenhangende uitwerking ten noorden van Venlo behelst de dijkteruglegging Venlo-Velden (verkenning als systeemmaatregel van het Rijk), de hoogwatergeulen Grubbenvorst en Lottum en het plan Hertogbroek (een initiatief van de Dorpsraad Arcen). De leervraag richt zich op het identificeren van synergiekansen door interbestuurlijke samenwerking en het met meer partijen –

overheden en bewoners – komen tot het benutten van kansen voor nieuwe impulsen voor dorpen langs de Maas.

2.3.4. Coördinatie en goedkeuring dijkverbeteringsplannen

Wij blijven onze publiekrechtelijke bevoegdheid in het kader van de Omgevingswet uitoefenen. We coördineren wettelijke procedures en hebben goedkeuringsbevoegdheid van het projectbesluit Omgevingswet in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma en de uitvoering van de systeemmaatregelen.

Langs de Maas in Limburg liggen dijken en keringen die bescherming bieden tegen hoog water. Het waterschap werkt in de planperiode aan verbetering (verhoging, versterking, verlenging, verlegging) van de dijken. De dijkverbeteringen maken deel uit van het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). Het doel is om eind 2024 alle Maasdijken die nu worden aangepakt te hebben verbeterd. Hiertoe maakt het Waterschap Limburg voor elk dijktraject een projectbesluit Omgevingswet (nu nog projectplan Waterwet), dat de goedkeuring van ons college vereist. Hierbij toetsen wij of het plan strijdig is met het recht en/of het algemeen belang (landschap, natuur en cultuurhistorie)[3]. Tevens coördineert de Provincie Limburg het gehele proces als bevoegd gezag.
Tegelijkertijd is duidelijk geworden dat de dijken die tussen 2000 en 2018 in het kader van de Maaswerken werden aangepakt, veelal nog niet helemaal aan de huidige maatstaven voldoen. Deze dijken zullen na 2024 opnieuw worden verbeterd. Uiterlijk in 2050 moeten alle Maasdijken aan de nieuwe normen voldoen.

Met de coördinatie en goedkeuring van dijkverbeteringsplannen geven we onder meer invulling aan de afspraken van de Europese “Richtlijn Overstromingsrisico’s” (ROR).

[3] Ook hier in de eerder omschreven betekenis van integraal en realistisch

3. Een duurzame klimaatbestendige inrichting van het watersysteem

In dit hoofdstuk geven we vorm aan de doelstelling voor een duurzaam en robuust klimaatbestendig watersysteem, dat blijvend kan omgaan met incidentele wateroverlast en langdurig watertekort.

3.1. De opgave

De opgave inzake de duurzame klimaatbestendige inrichting van het regionaal watersysteem omvat:

- Het op een adaptieve wijze klimaatbestendig inrichten van de omgeving;
- Ruimtelijke bescherming en herinrichting van beekdalen en andere landschappelijke laagten teneinde de sponswerking van het landschap in het gehele stroomgebied te verbeteren;
- Het inzetten op meer natuurlijke peilen en het vasthouden van water voor Natura 2000- en landbouwgebieden;
- Een klimaatadaptief stedelijk waterbeheer;
- Het maken van nadere afspraken over waterverdeling, teneinde voldoende water van voldoende kwaliteit te realiseren voor alle waterafhankelijke functies, ook bij ernstige watertekorten;
- Een realistische normering van de regionale wateroverlast.

Door intensivering van de ont- en afwatering, rechttrekken en overdimensioneren van beken en het veranderd grondgebruik (intensieve landbouw, verharding oppervlak) is het watervasthoudend vermogen (sponswerking) van onze stroomgebieden sterk afgenomen. Hierdoor wordt het neerslagwater te snel afgevoerd en het grondwater onvoldoende aangevuld. In natte perioden ontstaan daardoor piekafvoeren in de beken met benedenstrooms wateroverlast (recent: 2016, 2018) tot gevolg. In droge perioden treedt daardoor watertekort en verdroging op (recent: 2018, 2019 en 2020). Doordat het klimaat verandert, zullen situaties met extreme wateroverlast en droogte naar verwachting vaker op gaan treden. Recente extreme weersgebeurtenissen laten goed de gevolgen zien van het veranderende klimaat waarin we ons bevinden. De klimaatwijziging leidt niet alleen steeds vaker tot meer wateroverlast en watertekort, maar heeft ook negatieve gevolgen voor de ecologische kwaliteit van de Limburgse beeksystemen en de biodiversiteit in onze natuurgebieden. In plaats van het water zo snel mogelijk af te voeren is het nodig om dit zoveel mogelijk vast te houden en in de bodem te infiltreren, in beekdalen (*zie bijlage 3 beekdal als klimaatbuffer*) en andere landschappelijke laagten te bergen en pas daarna vertraagd af te voeren. Om wateroverlast en watertekort in het regionale watersysteem te verminderen is het nodig om meer ruimte voor water beschikbaar te stellen en de sponswerking van het landschap te versterken. Dit is een voortzetting van het regionaal waterbeleid over de afgelopen jaren, maar waarvan het belang door de klimaatverandering en het daaruit voortkomende extremere weer nog eens extra wordt benadrukt.

3.2. De ambitie

We gaan voor een realistische en integrale aanpak van de problematiek op gebied van watertekort en -overlast. Nationale afspraken richten zich op een klimaat adaptief Nederland in 2050. De resultaten van de stresstesten die in Limburg zijn uitgevoerd laten zien dat er voldoende opgaven liggen om onze ruimtelijke inrichting aan te passen aan heviger regenbuien en langere periode met droogte. De realistische en integrale benadering betekent dat we zoveel mogelijk zoeken naar slimme combinaties van opgaven en naar meekoppelkansen bij andere opgaven en transities. Daarnaast is behoud en ontwikkeling van meer ruimte voor water belangrijk, ruimte in beekdalen, droogdalen en andere landschappelijke laagtes. Hiervoor gebruiken we het ruimtelijk instrumentarium uit de Omgevingsverordening.

Het regionaal watersysteem dient in 2050 toegerust te zijn op perioden van extreme wateroverlast en -tekort, waarbij de risico's op overstromingen en perioden met langdurige droogte beheersbaar en maatschappelijk aanvaardbaar zijn. Beekdalen en landschappelijke laagten fungeren daarbij als natuurlijke klimaatbuffers voor het opvangen van regionale wateroverlast en watertekort. Voor de stedelijke gebieden ligt er bovendien een opgave in de aanpak van hittestress. In de planperiode

willen we derhalve met onze gebiedspartners een beperkt aantal beken via een integrale opgavengerichte gebiedsaanpak op een meer beekdal-brede wijze herinrichten.
De realistische benadering betekent ook dat we ons beseffen dat we niet alles kunnen oplossen. We zullen enige mate van wateroverlast en tekorten moeten leren accepteren.

3.3. Uitwerking

We zetten in op ruimte voor water en het watersysteem, met name in de beekdalen. Op bescherming tegen wateroverlast en het voorkomen van erosie. En op stedelijk waterbeheer, met afkoppelen, opvangen en zuinig gebruik en op actief grondwaterbeheer.

3.3.1. Klimaatadaptatie en ruimtelijke ordening

Bij onze ruimtelijke inrichting dienen we steeds meer rekening te houden met het veranderende weer, met droogte en met wateroverlast. We hebben als taak om er voor te zorgen dat onze ruimtelijke inrichting is aangepast aan het veranderende weer. Aan toenemende droogte en meer intensieve neerslag. We komen aan het einde van onze technische mogelijkheden om waterproblemen op te lossen. Dat betekent dat niet meer alles overal mogelijk is. Klimaatadaptatie stelt randvoorwaarden aan locatiekeuze, ruimtelijke inrichting, ontwerp, bouwwijze en grondgebruik. Nieuwe functies worden zo mogelijk daar gesitueerd waar ze passen bij het natuurlijke water- en bodemsysteem.
We nemen in de omgevingsverordening, aanvullend op de in het besluit kwaliteit leefomgeving verplichte watertoets, specifieke regels op die gemeenten verplichten om bij ruimtelijke ontwikkelingen en ruimtelijke inrichting rekening te houden met het veranderende klimaat.
Zo kunnen we borgen dat de gevolgen voor droogte, wateroverlast en zaken die de waterkwaliteit negatief beïnvloeden, worden meegenomen in de motivering van ontwikkelingen van de fysieke leefomgeving. Nieuwe ontwikkelingen, zoals meer bebouwing, verharding of een grotere watervraag, zullen in de watertoets worden getoetst op de gevolgen voor het watersysteem. Wij vragen de gemeenten om bij initiatieven voor ruimtelijke ontwikkelingen rekening te houden met de mogelijke gevolgen van de ontwikkeling in verband met wateroverlast, hittestress en watertekort. Via de zogeheten stresstesten die gemeenten, waterschap, provincie en Rijk hebben uitgevoerd is inzicht beschikbaar in de gevoeligheid van locaties voor wateroverlast, hittestress en droogte. Ook via www.klimaateffectatlas.nl zijn gegevens verkrijgbaar.

3.3.2. Beekdalen en een duurzaam klimaatbestendig watersysteem

De beekdalen zijn de uiterwaarden van onze beken, gebieden waarin water langer kan worden vastgehouden, tijdelijk kan worden opgevangen en vertraagd kan worden afgevoerd. Beekdalen zijn lager gelegen gebieden waar neerslag rechtstreeks of als uittredend grondwater (kwelzones en bronnen) via beken wordt afgevoerd. Deze gebieden zijn van belang voor het vasthouden en bergen van water, maar ook voor het bereiken van de ecologische doelstellingen van de Europese Kaderrichtlijn Water (*zie hoofdstuk 4*) en in specifieke gevallen Natura 2000. Ze fungeren als ecologische verbinding tussen natuurkernen en maken onderdeel uit van het landschappelijk raamwerk, waarmee ze tevens belangrijk zijn voor de toeristische en recreatieve aantrekkelijkheid van Limburg. De beekdalen, maar ook de natte natuurgebieden, zoals het Weerterbos, en de overige landschappelijke natte laagten, gaan op deze wijze functioneren als natuurlijke klimaatbuffers, waarmee weersextremen kunnen worden opgevangen.

Functietoekenning

Rijk en provincies leggen de gebruiksfuncties van het rijkswater en het regionaal water vast in hun waterprogramma's. Zij zijn verplicht dit wettelijk vast te leggen op grond van de Waterwet. Het rijk doet dit voor de rijkswateren (in het Nationaal Waterprogramma) en de provincie voor de regionale wateren (in het Provinciaal Waterprogramma). Voor inrichting en beheer is het nodig dat uitdrukkelijk wordt bepaald welke functies het watersysteem bediend. Functietoekenning dient ervoor om te komen tot

een bepaalde inrichting, beheer en verdere ontwikkeling van het betreffende watersysteem. Functietoekenning kan er tevens toe leiden dat bepaalde normen van toepassing worden. Dit kan tot gevolg hebben dat de beheerder bepaalde activiteiten niet of slechts onder voorwaarden zal toestaan, maar kan ook sturend voor de waterbeheerders zijn waaraan de inrichting moet voldoen.

Functies waterlopen

We onderscheiden per oppervlaktewater slechts één functie, om helderheid te verschaffen in de te bereiken kwaliteitsniveaus, inrichting, beheer en onderhoud, ten behoeve van de KRW-doelen en het duurzaam functioneren van het watersysteem. Inrichting, beheer en onderhoud dient door het waterschap volledig te worden afgestemd op deze functie. Criteria die hierbij zijn gehanteerd sluiten aan op de potenties voor het natuurlijk functioneren van de waterlopen. Dat wil zeggen dat de ligging van de waterlopen in beekdalen en overige natte laagten, de actuele of potentiële ecologische waarde, als ook de relatie tot de POVI-zoneringen, waaronder het natuurnetwerk en de blauwgroene mantel, van belang zijn bij het toekennen van de functies.
We onderscheiden de functie natuurbeek en de functie omgevingsgericht water (zie kaart bijlage 17). Het belangrijkste verschil is dat bij de natuurbeken een ecologische en hydrologische waarde wordt toegekend aan het natuurlijk functioneren van het watersysteem. Het waterschap dient in haar peilenplan en onderhoudsplan rekening te houden met de toegekende functies en de onderliggende doelstellingen.
Het aanwijzen van de functie zwemwater hebben wij reeds in 2001 gedelegeerd aan het waterschap vanwege het detailniveau. Het waterschap dient derhalve een kaart met aanduiding van de functie zwemwater in haar Waterbeheerprogramma op te nemen als ook de wijze waarop met het beheer wordt omgegaan.

Natuurbeken

De beken die in een beekdallaagte liggen en de bronbeken, waaronder de beken met een hoge natuurdoelstelling vanuit de KRW (of Natura 2000), krijgen de functie natuurbeek. Door de landschappelijke koppeling (blauwgroene mantel) en de koppeling met het natuurnetwerk is duidelijk waar de natuurbeek zich, in combinatie met het beekdal, ook werkelijk kan ontwikkelen naar een natuurlijk en gezond functionerend watersysteem. Voor natuurbeken zijn de ecologische en hydrologische potenties bepalend voor de activiteiten op gebied van inrichting, beheer en onderhoud van het waterschap, die gericht dienen te zijn op de ontwikkeling van een zo natuurlijk mogelijk (ecologisch gezond en klimaatrobuust) functionerend watersysteem. Hiermee kunnen de KRW-doelen bereikt worden als ook de doelen op gebied van het langer vasthouden en bergen van neerslagwater via watersysteemherstel. Aan natuurbeken (altijd gelegen binnen het natuurnetwerk of de blauwgroene mantel) wordt geen norm voor regionale wateroverlast toegekend vanwege de noodzaak om blijvend voldoende ruimte voor waterberging in de betreffende beekdalen te behouden.

Omgevingsgericht water (overige waterlopen)

De functie omgevingsgericht water krijgen alle overige oppervlaktewateren opgenomen in de legger van het waterschap, die niet als natuurbeek worden aangemerkt. Het dominante landgebruik in de omgeving van de waterloop bepaalt de werking van het watersysteem. Het grootste deel van deze oppervlaktewateren liggen niet in een natte laagte. Voor deze meestal gegraven watergangen bepaalt het dominante landgebruik in de omgeving (meestal land- en tuinbouwgebieden) de inzet van het waterschap op gebied van inrichting, onderhoud en peilbeheer, met inachtneming dat er geen achteruitgang van de waterkwaliteit plaatsvindt op grond van de KRW. Aan omgevingsgerichte waterlopen binnen de groenblauwe mantel geldt een norm van maximaal 1:10.

Strategische waterberging (ROR)

De Provincie Limburg heeft aan de beekdalen de functie strategische waterberging toegekend. Dat betekent dat de huidige ruimte voor natuurlijke overstromingen in beekdalen in stand moet blijven en de bergingscapaciteit van de bodem niet verder mag afnemen. Waar nieuw verhard oppervlak wordt aangelegd, is compensatie gewenst door extra ruimte te maken voor waterberging en infiltratie in de buurt van de ingreep. *Deze functie strategische waterberging zal worden opgenomen in de provinciale omgevingsverordening.* Hiermee, en met de onderstaande Bescherming beekdalen, geven we invulling aan de richtlijn overstromingsrisico, dei voorschrijft dat provincies strategische waterberging aanwijzen. (ROR).

Bescherming beekdalen

Beken en beekdalen vormen de basis voor het regionaal oppervlaktewatersysteem en zijn mede sturend voor ruimtelijke gebruiksfuncties. *Wij continueren de bescherming van de 25 meter zone langs nog in te richten beken in de Omgevingsverordening.* Op die manier wordt verzekerd dat herinrichting, met ruimte voor een meanderende beek niet door andere ruimtelijke ontwikkelingen zoals bebouwing of verharding onmogelijk wordt gemaakt. Na inrichting vervalt deze bescherming, omdat de heringerichte beek dan wordt beschermd door de voorschriften van de waterschapsverordening

De natuurbeken liggen in de natuurgebieden van het Limburgs natuurnetwerk of binnen de groen-blauwe mantelzone. In het Limburgs natuurnetwerk is geen bebouwing of verharding mogelijk. Daarmee zijn de beken en beekdalen hier goed beschermd. Binnen de groenblauwe mantelzone ligt de focus op het versterken van het klimaatadaptieve karakter, met meer ruimte voor het water en de beken en de Maas. *Dit vertalen wij in de provinciale omgevingsverordening voor de groen-blauwe mantelzone in een voorgestane ontwikkelingsrichting, waarbij met nieuwe ontwikkelingen rekening moet worden gehouden.* Op deze manier moet er ruimte blijven voor water in de beekdalen en laagtes, en blijven deze gevrijwaard van bebouwing en verharding. Zodat ze blijvend kunnen dienen voor de opvang van wisselende waterhoeveelheden, het aanvullen van grondwater voorraden en het duurzaam ecologisch functioneren van onze natuurbeken en natuurgebieden.

3.3.3. Herstel watersysteem door beekherstel en beekdalontwikkeling

In veel beekdalen in Limburg is al voldoende ruimte voor het vasthouden en bergen van water aanwezig; in een aantal beekdalen kan de functie als klimaatbuffer via een beekdalbrede aanpak verder ontwikkeld worden. Dat kan goed in combinatie met het ontwikkelen van gebiedsgerichte maatregelen om de ecologische doelen voor de Kaderrichtlijn Water en Natura 2000-gebieden te bereiken, dan wel in combinatie met natuurontwikkeling, waarbij ook gedacht wordt aan het stimuleren van beheerslandbouw en groenblauwe diensten. Hierbij geldt water als ordenend principe: ruimtelijke functies volgen zo veel mogelijk de mogelijkheden die het watersysteem biedt.

Vanuit onze regierol voor het regionaal watersysteem stimuleren we het waterschap, gemeenten en andere stakeholders tot het treffen van klimaatadaptieve en ecologisch duurzame maatregelen in het regionaal watersysteem. In het project Limburgse Integrale Watersysteem analyse (LIWA) hebben we samen met waterschap en stakeholders op stroomgebiedsniveau maatregelen verkend die bijdragen aan het tegengaan van verdroging en wateroverlast en bijdragen aan verbetering van waterkwaliteit. In de planperiode zullen we samen met de partners beginnen met het nemen van een aantal van deze maatregelen waarvan berekend is dat deze effectief bijdragen aan de doelen. Daarbij is duidelijk dat deze maatregelen niet alle verdrogings- en wateroverlast problemen kunnen oplossen. Het zal voor bijvoorbeeld N2000 gebieden vaak nodig zijn om aanvullend specifieke maatregelen te nemen. Ook is het noodzakelijk om aanvullend afspraken te maken over het gebruik van het water bij waterschaarste (zie paragraaf 3.3.5). We zetten in op het zo veel mogelijk vasthouden van water en het aanvullen van het grondwater via een actief waterbeheer.

Opgave gerichte en beekdalbrede aanpak

In de planperiode gaan we met onze partners in een beperkt aantal gebieden via een opgave gerichte gebiedsaanpak aan de slag om de opgaven op gebied van klimaatbestendigheid (Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie en Deltaplan Hoge Zandgronden) met die op gebied van verbetering van de waterkwaliteit en het ecologisch functioneren van de beken (Kaderrichtlijn Water) en natuurherstel (Natura 2000, Stikstofaanpak) zoveel mogelijk te combineren (zie hoofdstuk 6: uitvoering). Daarbij zullen we samen met deze partners in een beperkt aantal beken of beektrajecten de beekdalbrede aanpak als één van de maatregelen uit LIWA als pilot uitvoeren.(zie bijlage 3: beekdalbreed) In de overige beekdalen realiseert het waterschap het klassieke beekherstel, noodzakelijk voor het bereiken van de KRW doelen. (zie voor de KRW vereisten hoofdstuk 4).

Aanpassing waterpeil

Wij zien de beekdalen en de laagtes als belangrijke gebieden waar het water de ruimte moet krijgen. Zowel om water vast te houden voor natuur en landbouw en daarmee de verdroging te voorkomen, als om water de ruimte te geven in geval van hevige neerslag. Door het waterschap zijn de afgelopen periode ca. 65 kilometer beek heringericht en de komende periode zal nog ca.75 kilometer worden aangepakt. Daarbij zal steeds vaker het beekdal in de breedte worden bekeken. Het is van belang om samen met alle partijen naar de gewenste ontwikkelingsrichting toe te werken, waarbij er meer ruimte voor water is en de waterpeilen omhoog gaan. Het respecteren van bestaand grondgebruik is dan niet meer altijd mogelijk. Dat betekent dat we moeten inzetten op de gewenste peilaanpassingen. Daar waar dit nog niet mogelijk is, omdat er percelen zijn waar vanuit de functie een lager peil nodig is, gaan we samen zoeken naar oplossingen. We richten ons daarbij prioritair op de gebieden die van invloed zijn op de grondwaterafhankelijke en verdrogingsgevoelige Natura 2000. Deze aanpak voorzien we in zowel de her- in te richten beekdalen, de al ingerichte beekdalen als in de lagere gebieden. Hiervoor kunnen door het waterschap verschillende instrumenten worden ingezet, zoals waardevermindering en kwalitatieve verplichtingen. Het instrument van onteigening zal wat ons betreft hier niet bij worden ingezet. We vragen het Waterschap Limburg om deze gronden met ons in beeld te brengen. Waarna op basis van een goede kosten-bastenanalyse op basis van de genoemde prioriteiten tot een aanpak kan worden besloten (zie voor de relatie met de ecologische doelen hoofdstuk 4).

3.3.4. Stedelijk waterbeheer

Gemeenten hebben de leidende rol in de aanpak van wateroverlast, hittestress en droogte in het stedelijk gebied. Vanwege de relatie tussen het watersysteem in het stedelijk en dat in het landelijk gebied is een goede samenwerking met het waterschap essentieel. Wij zien hierbij een rol voor de gemeentelijke waterregio's in het kader van de samenwerking rondom de waterketen. De bestuurlijke Klimaatadaptatietafel Limburg en het BROL vervullen die rol op het provinciaal schaalniveau. Op regionale schaal werken gemeenten, waterschappen en provincies Brabant en Limburg aan afstemming in de regio Zuid-Nederland.

In stedelijke gebieden verwachten we van de gemeenten dat zij in het kader van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (zie kader DPRA en stresstesten) samen met het waterschap de kansen benutten, vooral daar waar sprake is van krimp en stedelijke herstructurering, om een blauwgroene dooradering te realiseren. Blauwgroene structuren, zoals beken, vijvers, Wadi's en waterpartijen in parken, kunnen ingezet worden om stedelijke wateroverlast te voorkomen en leveren ook een bijdrage aan het verminderen van de hittestress in de stad. Bij de reconstructie van wijken en de vervanging van riolen wordt het stedelijk gebied verder klimaatrobuust ingericht. Het Deltaprogramma Ruimtelijk Adaptatie wordt ondersteund met een Impulsregeling, waarbij gemeentelijke waterregio's een bijdrage van het Rijk kunnen krijgen in het nemen van klimaatadaptieve maatregelen. Deze regeling loopt van

2022-2027. Wij vragen gemeenten om in het kader van de klimaatadaptatie de inspanningen op het gebied van wateropvang, infiltratie, afkoppelen en andere klimaatadaptieve maatregelen te delen in de regionale water overleggen en de klimaattafel, zodat we gezamenlijk de voortgang kunnen monitoren.

Provinciale eigendommen

Elke partij heeft een eigen verantwoordelijkheid voor het nemen van maatregelen en het klimaatbestendig maken van hun eigendommen en netwerken. Wij hebben stresstesten voor onze eigendommen uitgevoerd en bepaald waar maatregelen genomen moeten worden. Wij nemen onze verantwoordelijkheid voor het voorkomen dan wel beperken van wateroverlast bij onze eigendommen en houden een vinger aan de pols bij provinciale belangen, zoals campussen. Daarbij kiezen we in eerste instantie voor natuurlijke momenten bij regulier onderhoud en vernieuwingsprojecten. Accepteren van wateroverlast is daarbij ook een optie. Verder kijken wij naar meekoppelkansen bij andere provinciale belangen, zoals het natuurprogramma, de stikstof opgave, het 1 miljoen bomenplan, groen en natuur in de stad, kwaliteit stedelijke centra en de aanpak van bedrijventerreinen. Daarmee voldoen we aan de afspraken in het Deltaprogramma om vanaf 2020 klimaatadaptief te handelen.

Afkoppelen en wateropvang

Stedelijke wateroverlast kan door de gemeenten beperkt worden door het laten afkoppelen en vervolgens laten infiltreren van het regenwater in de bodem. Hiermee wordt tevens de belasting van riool en zuiveringsinstallaties verminderd. Ook wordt de toestroming (al dan niet via riooloverstorten) naar de beken verkleind, hetgeen bijdraagt aan de afvlakking van piekafvoeren, een verminderde insnijding van de beken en het verkleinen van problemen op gebied van waterkwaliteit en wateroverlast in de beekdalen. Daarom vinden wij het belangrijk dat er zo veel mogelijk afgekoppeld en waar mogelijk opgevangen en geïnfiltreerd wordt. Door gemeenten (openbare ruimte) door burgers en verhuurders (woningen) en door ondernemers (bedrijven). De tot nu gehanteerde vrijwillige stimuleringsregeling leidt nog niet overal tot voldoende resultaat. De komende periode zullen wij ons samen met de partners inzetten om via communicatie, kennisdeling en innovatie het afkoppelen, opvangen, vasthouden en infiltreren van water te stimuleren. Ook op bedrijventerreinen is afkoppelen en wateropvang van belang. Hier kunnen gemeenten en provincie een stimulerende rol spelen Gemeenten dienen bij nieuwbouw en herstructurering 100% af te koppelen en bij bestaande bebouwing streven we er naar dat maximaal wordt afgekoppeld. Om de kosten te beperken heeft het de voorkeur voor afkoppelen natuurlijke momenten te gebruiken, d.w.z. bij vervanging van riolering en bij renovatie van wegen. Gemeenten dienen het aantal riooloverstorten op de (zeer) kwetsbare beken te verminderen om te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water (zie ook hoofdstuk 4, waterkwaliteit)
In de planperiode gaan wij in overleg met gemeenten over de aanpak van afkoppelen en infiltreren en het verminderen van de riooloverstorten op de (zeer) kwetsbare beken*. Daarbij bekijken we hoe we via de inzet van de provinciale verordening de aandacht voor stedelijk waterbeheer in de ruimtelijke plannen kunnen stimuleren.* De ‘Handreiking Afkoppelen’ als ook het ‘Beleid lozen van afgekoppeld hemelwater’ van het waterschap zijn bij afkoppelen belangrijke hulpmiddelen. *Wij zullen de Voorkeurstabel Afkoppelen uit ‘Regenwater schoon naar beek en bodem’ als leidraad voor afkoppelen in onze omgevingsverordening opnemen.* (zie bijlage 18) In aanvulling op de voorkeurstabel moet diepte-infiltratie van hemelwater zeer terughoudend worden toegepast in verband met mogelijke risico’s op verontreiniging van onze grondwatervoorraden.

Communicatie en innovatie

Wij stimuleren, samen met gemeenten en waterschap de voorlichting naar burgers en bedrijven om klimaatadaptieve maatregelen te treffen in hun eigen omgeving. Wij bevorderen de samenwerking van gemeenten, waterschap en andere partijen, de uitwisseling van ervaring en de verspreiding van kennis en innovatie, zoals over zuinig watergebruik en hergebruik van water. Wij ondersteunen

innovatieve oplossingen voor het opvangen, vasthouden en hergebruiken van water via Europese subsidieregelingen.
Wij ondersteunen initiatieven in stad-land zones of op het gebied van stadsnatuur of tijdelijke natuur om hiermee het gebruik en beleving van natuur en landschap in de eigen omgeving te stimuleren. Dergelijke initiatieven dragen bij aan een beter binnenstedelijk klimaat, klimaatadaptatie en de realisatie van afspraken in het Klimaatakkoord, zoals de aanplant van bomen en de realisering van het 1 miljoen bomenplan.

Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie en stresstesten
Doelstelling van het nationale Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) is dat alle overheden vanaf 2020 klimaatadaptief handelen en hun beleid daarop is aangepast. Vanaf 2050 moet Nederland klimaatadaptief zijn ingericht. In het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie (2018) is afgesproken om hiertoe stresstesten uit te voeren. Dit teneinde inzicht in de effecten van het veranderende weer te verkrijgen. In de stresstesten zijn de gevolgen van extreme regenbuien en van langdurige perioden van droogte in beeld gebracht.
Provincie, gemeenten, waterschap en Rijk hebben elk stresstestkaarten ontwikkeld voor hun grondgebied en eigendommen. Uit de provinciale kaarten blijkt dat er in Limburg enkele aandachtpunten zijn voor extreme wateroverlast, maar tevens dat grote delen van Limburg gevoelig zijn voor extreme droogte.

3.3.5. Voldoende zoet water: waterbeschikbaarheid en actief grondwaterbeheer

Verdroging is een van de grote problemen, en de beschikbaarheid van water is daardoor een majeure opgave geworden. Om inzicht te geven in hoe het watersysteem werkt hebben we een waterbalans op genomen waarin is te zien hoeveel water er Limburg instroomt en uitstroomt. Belangrijker dan de balans is echter de beschikbaarheid van het water. Welk deel van het water dat Limburg binnenkomt is beschikbaar voor de landbouw, de natuur en het drink- en industriewater.

Waterbalans
In onderstaande afbeelding is een zeer globale waterbalans voor Limburg afgebeeld. De hoeveelheden zijn in miljoen m³/jaar voor geheel Limburg. Van veel groter belang dan de absolute waarde van de hoeveelheden in een waterbalans is de beschikbaarheid van het water op een bepaald tijdstip op een bepaalde plaats. Bijvoorbeeld neerslag die in de winter valt en snel wordt afgevoerd draagt niet bij aan een voldoende hoge grondwaterstand in een natuurgebied in de zomer. De hoeveelheid water die door de Maas wordt aan- en afgevoerd heeft weinig invloed op de hoeveelheid grondwater die beschikbaar is voor beregening op bijvoorbeeld de Maasterrassen. Daarnaast is de kwaliteit van het beschikbare water van belang. Niet altijd en overal is die kwaliteit voldoende voor natuur, landbouw, industrie of drinkwaterproductie.

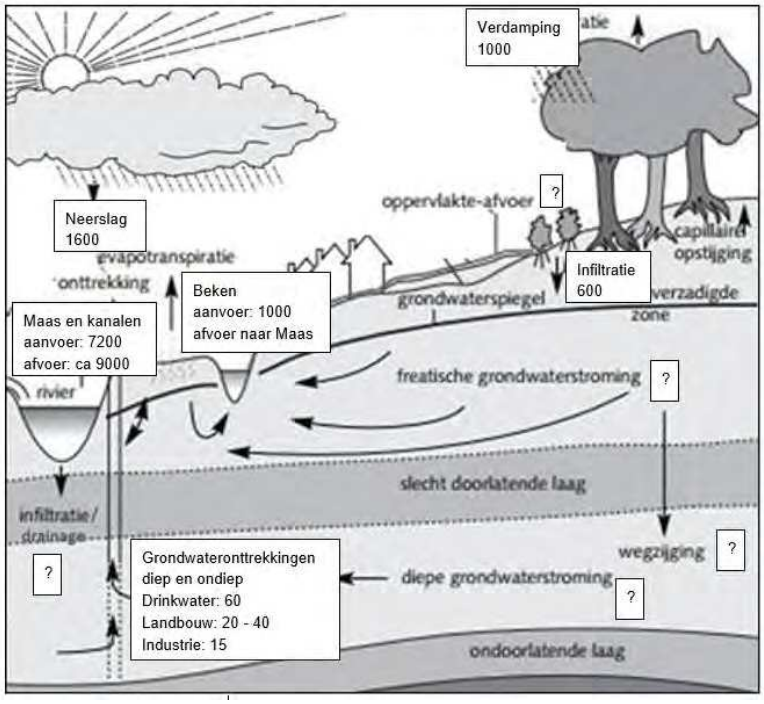

Afbeelding #: Zeer globale waterbalans voor Limburg, hoeveelheden in miljoen m³/jaar

Beschikbaarheid van zoet water; actief grondwaterbeheer

Voldoende water van goede kwaliteit voor alle daarvan afhankelijke functies is tegenwoordig niet langer meer vanzelfsprekend. Als gevolg van de klimaatverandering komt de beschikbaarheid van voldoende schoon water gedurende de zomer, met name op de hogere zandgronden, onder druk te staan met negatieve consequenties voor tal van functies. De aanhoudende droogte heeft de afgelopen jaren dan ook voor veel schade gezorgd, zowel door watertekort in de landbouw als door verdroging van natuurgebieden in sommige gevallen zelfs gepaard gaande met natuurbranden.
De hoeveelheid water die beschikbaar is voor waterafhankelijke functies en watergebruikers zoals natuur, landbouw, drinkwaterbedrijven en industrie hangt af van het aanbod en de vraag. Het evenwicht tussen aan- en afvoer (oftewel vraag en aanbod) leidt tot bepaalde grondwaterstanden of oppervlaktewaterpeilen (oftewel beschikbaarheid van water).
In het project Waterbeschikbaarheid is gebiedsdekkend voor de gehele provincie Limburg getoetst of het watersysteem in staat is om de doelstellingen en wensen van verschillende waterafhankelijke functies en groepen van watergebruikers van voldoende water te voorzien, nu en in de toekomst, rekening houdend met de klimaatverandering. Resultaat is dat er, ook nog na het nemen van de stroomgebied gerichte maatregelen uit het LIWA onderzoek (zie paragraaf 3.3.3.), watertekorten zijn te verwachten voor natuur, landbouw en het diepe grondwater. Er zullen aanvullende specifieke maatregelen moeten worden genomen. Daarnaast zullen er met alle partijen afspraken moeten worden gemaakt om het watergebruik te verminderen in geval van waterschaarste

We zetten in op 2 sporen die samen het actief grondwaterbeheer vormen:

Spoor 1: vergroten beschikbaarheid van water door middel van herstel van het watersysteem

Maatregelen die ervoor zorgen dat water langer wordt vastgehouden in het gebied leveren een positieve bijdrage aan het vergroten van de beschikbaarheid van water. We willen actief de grondwatervoorraad aanvullen. Met de opgave gerichte gebiedsaanpak gaan we opgaven gericht invulling geven aan de uitvoering van de maatregelen, die in het kader van LIWA als kansrijk zijn geformuleerd en een bijdrage leveren aan het vergroten van beschikbaarheid van water en bijdragen

aan de Natura 2000-doelen. In LIWA zijn ook maatregelen opgenomen waarbij een verbinding wordt gelegd met de ruimtelijke ordening, zoals beekdalbrede aanpak en plateauontwikkeling. (zie paragraaf 3.3.3.)

Nieuwe mogelijkheden onderzoeken

Aanvullend op de maatregelen, die in LIWA zijn berekend gaan we onderzoeken welke nieuwe mogelijkheden er in Limburg zijn om meer water langer vast te houden en het grondwater zoveel mogelijk aan te vullen, waarbij gedacht kan worden aan ondergrondse en bovengrondse opslag.

Wateraanvoer

Een van de huidige maatregelen om de watertekorten tegen te gaan is wateraanvoer vanuit de Maas aangevoerd via de Noordervaart. Dit aangevoerde water wordt in de Peelregio gebruikt om grondwaterpeilen in landbouwgebied op te zetten en om landbouwgewassen te beregenen, Aanvoer van Maaswater blijft in de huidige situatie nodig om watertekorten te beperken. De kwaliteit van water is van belang om verontreiniging van het grondwater te voorkomen. Voordat we nieuwe technieken als subirrigatie uit grondwater of oppervlaktewater en andere nieuwe vormen van gebruik van dit water grootschalig gaan toepassen zullen we de kwaliteitsaspecten nader onderzoeken via gebiedsgerichte pilots. Aanvoer van dit water naar natuurgebieden vinden wij ongewenst omdat het vervuilde en systeemvreemde Maaswater de kwetsbare natuur schaadt. Onze voorkeur heeft het vasthouden van gebiedseigen water in het natuurgebied, bijvoorbeeld door het peil op te zetten in de watergangen rondom het natuurgebied. Doelstelling is om de aanvoer van (gebiedsvreemd) water op termijn te beëindigen wanneer het watersysteem voldoende robuust en klimaatadaptief is en er voldoende water in het systeem zelf wordt vastgehouden. Naar verwachting zal dit op langere termijn zijn.

Spoor 2: verkleinen vraag van watergebruikers en verdeling van het water

In gesprek met deze stakeholders gaan we na waar mogelijkheden liggen om de vraag zoveel mogelijk te beperken. De verschillende groepen onttrekkers (WML, industrie, glastuinbouw, landbouw) worden gevraagd hier over na te denken en maatregelen te nemen. We richten ons daarbij ook samen met de genoemde partijen op de burgers en individuele bedrijven. We verkennen in welke mate een financiële prikkel van invloed kan zijn op het verminderen van het waterverbruik
Om duidelijkheid te creëren worden de afspraken met de stakeholders vastgelegd, bijvoorbeeld in een convenant. De afspraken in deze fase worden op basis van vrijwilligheid te gemaakt. Indien nodig zullen er ook afspraken over een andere verdeling van het grondwater bij watertekorten gemaakt worden.
Om in de toekomst (beter) om te kunnen gaan met zoetwatertekorten in het regionale watersysteem, wordt naast het belang om water zuiniger te gebruiken, meer en langer vast te houden en beter te verdelen, een slimme ruimtelijke inrichting die rekening houdt met water steeds belangrijker.

3.3.6. Verdringingsreeks oppervlaktewater

De verdringingsreeks oppervlaktewater is gebaseerd op art. 2.1 van het Waterbesluit en geeft een rangorde van maatschappelijke en economische behoeften, die bij (dreigende) watertekorten bepalend is voor de verdeling van het beschikbare oppervlaktewater. De verdringingsreeks geldt voor alle oppervlaktewateren en de waterbeheerder is verplicht de verdringingsreeks in acht te nemen. De verdringingsreeks (tabel 3.1) bestaat uit vier categorieën, gerangschikt naar mate van prioriteit.

Categorie 1: Waarborgen veiligheid tegen overstroming en voorkomen van onomkeerbare schade: 1. stabiliteit waterkeringen 2. Het voorkomen van klink en zettingen 3. Voorkomen van onomkeerbare schade aan natuur
gaat voor
Categorie 2: Nutsvoorzieningen: 1. drinkwatervoorziening 2. energievoorziening
gaat voor
Categorie 3: Kleinschalig hoogwaardig gebruik: - tijdelijke beregening kapitaalintensieve gewassen, - verwerken van industrieel proceswater, - doorspoelen stadswateren
gaat voor
Categorie 4: Overige belangen: 1. aquatische ecologie en waterkwaliteit: - minimaal debiet in beken met hoge ecologische waarde - bestrijding botulisme en blauwalgen i.v.m. ernstige risico's volksgezondheid - minimaal debiet vistrappen (tijdens vismigratie) 2. andere belangen: - scheepvaart (incl. recreatievaart) - landbouw - landnatuur (voor zover geen onomkeerbare schade) - koelwater industrie - overige aquatische natuurwaarden

Tabel xx Verdringingsreeks voor oppervlaktewater met regionale invulling

De verdringingsreeks is gebaseerd op landelijke afspraken. De categorieën 1 en 2 van de verdringingsreeks zijn landelijk vastgelegd. Voor categorie 1.3 'voorkomen van onomkeerbare schade aan natuur' zijn voor Limburg een viertal gebieden (Mariapeel, Groote peel, Ringselven en Loozerheide) op de landelijke kaart (https://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/handboek-water/thema-s/watertekort/verdringingsreeks vastgesteld.

3.3.7. Normering regionale wateroverlast en overstromingsrisicokaarten

Provinciale Staten zijn, op basis van de waterwet, bevoegd tot het vaststellen van de normering voor wateroverlast uit het regionale systeem (de beken en de in de waterschapslegger aangewezen droogdalen). De normering geeft per gebied en afhankelijk van de functie van de beek (zie paragraaf 3.3.2. Functietoekenning waterlopen) aan, aan welke normen de bescherming tegen wateroverlast moet voldoen. *Wij continueren de vastlegging van de normering voor regionale wateroverlast (door overstromingen vanuit regionale oppervlaktewateren[4]) in de Provinciale Omgevingsverordening.* Hierbij houden we rekening met de gevolgen van het extremer wordende weer, met meer hoosbuien en daardoor een grotere kans op wateroverlast. Bij de normstelling hanteren we het uitgangspunt dat maatregelen haalbaar en betaalbaar, landschappelijk inpasbaar en ecologisch duurzaam zijn. De normering regionale wateroverlast bepaalt de opgave inzake wateroverlast door het waterschap. Om te kunnen anticiperen op de gevolgen van toekomstige weerssituaties en veranderingen in landgebruik herijken we de normering 6 jaarlijks. Het waterschap beoordeelt iedere zes jaar of het watersysteem nog aan de normering voldoet. Als blijkt dat op een bepaald punt niet aan deze norm wordt voldaan dan is daar sprake van een "knelpunt". Wij vragen het waterschap om de knelpunten zo

[4] Onder regionale oppervlaktewateren verstaan wij de watergangen, die in de legger van het Waterschap zijn aangewezen. Hieronder vallen ook een aantal droogdalen in het Heuvelland.

snel mogelijk op te lossen. Wij nemen in de omgevingsverordening op dat waterschap jaarlijks rapporteert over de algemene waterstaatkundige toestand van de regionale wateren, de bescherming tegen wateroverlast en voortgang van de aanpak van de knelpunten. Gezien de complexiteit van de opgave, met name in het Zuid-Limburgse Heuvelland, waarvoor een inspanning van meerdere partners nodig is, en de omvang van de kosten, zullen niet alle knelpunten in de planperiode kunnen worden opgelost. Het waterschap dient de realisatie van de gehele wateroverlastopgave uiterlijk in 2035 af te ronden.
Uitgangspunt is dat aan waterlopen binnen beekdalen en natte laagten gelegen in de groenblauwe mantel geen norm wordt toegekend, omdat we in deze gebieden de ruimte voor waterberging willen behouden. De normen in de verordening zijn gebaseerd op de POVI-zonering (*zie tabel x.x*).

Tabel xx Normering regionale wateroverlast vanuit oppervlaktewater in Limburg

POVI-zonering	**Specificatie**	**Norm** (maximale overstromingskans per jaar)
Goudgroene natuurzone		Geen norm
Groenblauwe mantel	Langs natuurbeken en omgevingsgerichte wateren binnen beekdalen en natte laagten*	Geen norm
	Langs omgevingsgerichte wateren buiten natte laagten	1:10
Overige landbouwgebieden, stedelijk groen, recreatieparken		1:25
Glastuinbouwgebieden		1:50
Bebouwing in bebouwde kernen	Langs beken en in droogdalen in Heuvelland Zuid-Limburg	1:25 (evt. verhoging of verlaging van de norm afhankelijk van kosten-baten analyse en ruimtelijke impact)
	Overige bebouwde kernen	1:100

*omgevingsgerichte wateren in natte laagten die tot aan deze planperiode een 1:10 norm hadden behouden deze norm vooralsnog, met de intentie om deze op termijn (bij herijking normering of herinrichting beekdal) te laten vervallen.

Toelichting bij de normeringstabel

De norm is uitgedrukt als maximale overstromingskans per jaar. Een norm van bijvoorbeeld 1:10 geeft aan dat de kans per jaar hooguit 1:10 is dat er een overstroming optreedt. Anders gezegd: een overstroming komt statistisch gezien niet vaker voor dan gemiddeld eens per 10 jaar voor.
Daarbij geldt dat:

- de norm 1:25 niet geldt voor stedelijk groen in het Heuvelland;
- de norm voor bebouwing alleen geldt voor woonbebouwing, bedrijven en niet voor overige terreinen in stedelijk gebied;
- de norm voor bebouwing alleen geldt voor water dat over de drempel van bebouwing naar binnen stroomt.

De normering is gebiedsdekkend op kaart vastgelegd in de omgevingsverordening. De volledig gebiedsdekkende weergave van de normering op de kaart brengt met zich mee dat ook (bijv. hooggelegen) gebieden die buiten de invloed vallen van regionale oppervlaktewateren op de kaart een norm hebben gekregen. Omdat het waterschap voor deze laatstbedoelde gebieden geen taak heeft kan dat tot misverstanden leiden. Wij zullen daarom in de planperiode onderzoeken hoe wij de werking van de normering in de Omgevingsverordening kunnen verduidelijken.
Het waterschap is verantwoordelijk voor het realiseren van de bescherming volgens de normen. Daarbij dient het waterschap de maatregelen zodanig te ontwerpen, dat deze ook in het verwachte

klimaat van 2050 nog voldoen aan de geldende normen uit de Omgevingsverordening. Daarbij dient steeds uitgegaan te worden van de meest actuele neerslagstatistieken.

Ondiep ploegen

Een voorbeeld van actie om wateroverlast op steile landbouwgronden in Zuid-Limburg te reduceren is de samenwerking die de Provincie Limburg met Waterschap Limburg en de landbouw sector is aangegaan om de praktijk van ondiep ploegen in het veld te volgen en te evalueren. Correct uitgevoerd ondiep ploegen kan bijdragen aan het verbeteren van de bodemkwaliteit en het verhogen van het (effectief) Organisch Stof gehalte in de toplaag van de bodem. Meer organische stof in de bodem leidt tot toename van infiltratie en waterberging in de bodem, tot afname van erosie en oppervlakkige afstroming over de bodem, en daarmee uiteindelijke tot minder risico op wateroverlast. Een hogere bodemkwaliteit c.q. een hoger (effectief) Organisch Stof gehalte kan gelijker tijd ook bijdragen aan droogtebestrijding en minder risico op afspoeling en uitspoeling van nutriënten en (chemische) bestrijdingsmiddelen naar grondwater en oppervlaktewater.

Aanpassing normering in het Heuvelland

Voor bebouwd gebied in het Heuvelland geldt een lagere norm (1/25) dan voor bebouwd gebied elders in Limburg (1/100) vanwege de grote landschappelijke impact van maatregelen in hellend gebied in combinatie met de hoge kosten. Zeker gezien de verwachte klimaatverandering met toenemende hevige regenbuien.

De ambitie is om waar dit goed mogelijk is (kosten niet hoger zijn dan de te vermijden schade; maatregelen inpasbaar) een hogere norm, tot maximaal 1:100 te realiseren. Indien uit een gebiedsproces blijkt dat een norm van 1:25 op bepaalde locaties niet haalbaar is zonder disproportionele kosten of zeer grote ongewenste impact op de omgeving kan de provincie voor die locaties ook een lagere norm dan 1:25 vaststellen. Naast een afweging op kosten, baten en landschappelijke impact kunnen ook andere aspecten hierbij meewegen, zoals veiligheid of maatschappelijke ontwrichting en/of als met het treffen van maatregelen meekoppelkansen ontstaan en ook andere doelen worden gerealiseerd. *Provinciale Staten stellen per gebied een realistische normering vast in de provinciale omgevingsverordening*.

In het Heuvelland is voor adequate bescherming tegen wateroverlast samenwerking tussen gemeenten (tegengaan van wateroverlast vanuit het rioleringsstelsel), eigenaren van gronden op de hellingen (beperken afstroming van hemelwater) en Waterschap (water vanuit beken en droogdalen) . Voor laaggelegen woningen of bedrijven kan het nodig blijven dat bewoners zelf aanvullende maatregelen treffen.

Overstromingsrisicokaarten (ROR)

Op grond van de Europese Richtlijn Overstromingsrisico's, (ROR) en de vertaling hiervan in het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) moeten door de provincie overstromingsgevaar- en overstromingsrisicokaarten worden opgesteld. De provincies hebben deze kaarten in samenwerking met het Rijk en de waterschappen gemaakt. De overstromingskansen en -risico's langs zowel de Maas als een aantal Limburgse regionale wateren zijn op deze kaarten weergegeven. De provincies hebben deze kaarten conform wettelijke verplichting eind 2019 gepubliceerd op de website www.risicokaart.nl. De overstromingsberekeningen voor de grensoverschrijdende waterlopen hebben we internationaal afgestemd. Het doel van de ROR voor Roer, Gulp, Geul en Geleenbeek is om

uiterlijk in 2035 aan de gestelde normen te voldoen. Dit is in lijn met de algemene doelstelling voor de normering wateroverlast in Limburg. Met de normering van regionale wateroverlast en de publicatie van de overstromingsrisicokaarten geven we invulling aan de betreffende maatregel die is opgenomen in het landelijke Overstromingsrisicobeheersplan dat in het kader van de Europese “Richtlijn Overstromingsrisico’s” (ROR) is opgesteld.

3.3.8. Internationale afstemming

In internationaal verband streven we naar win-win situaties over de grenzen heen: ruimtelijke ontwikkelingen, ingrepen en maatregelen in en om grensoverschrijdende waterlopen zoals Maas, Roer, Niers, Jeker, Geul en Gulp en het diepe grondwater in de Roerdalslenk hebben immers gevolgen voor gebieden aan weerszijden van de grens. We stemmen daarom ons beleid inzake de KRW en de ROR met onze buren af via reguliere grensoverschrijdende overleggen met Duitsland, Vlaanderen en Wallonië. Binnen met Maasstroomgebied coördineren we onze inzet via de werkgroep Buurlanden. Vanuit het bestuurlijk ambassadeurschap in de Maasregio verkennen we de mogelijkheden om meer structuur in het bestuurlijk grensoverschrijdend overleg te brengen en met de verantwoordelijke bestuurders in contact te treden over relevante waterkwesties.

Voor KRW-doelbereik is de buitenlandse belasting (met o.a. nutriënten) voor Limburg een van de belangrijkste aandachtsgebieden in de komende planperiode. Waarbij op Limburg geen verplichting rust om maatregelen te treffen om de effecten van deze belasting weg te nemen. Wij gaan derhalve met het aangrenzend buitenland in overleg over de normen en de haalbaarheid van de KRW-doelen. Indien dat onvoldoende oplevert sluit het Rijk hierbij ook aan, zoals afgesproken in de Stuurgroep Water. Dit overleg wordt dan tevens gebruikt om een dossier op te bouwen om –indien nodig– op een later tijdstip een besluit tot doelverlaging vanwege de buitenlandse belasting te kunnen onderbouwen. Daarnaast verkennen we in deze overleggen de mogelijkheden om tot win-win situaties te komen, bijvoorbeeld via gezamenlijke internationale projecten op gebied van verbetering van de waterkwaliteit, de aanpak van wateroverlast en watertekort en de waterverdeling. Waarbij we een beroep doen op Europese fondsen teneinde deze middelen voor Limburg beschikbaar te maken. Binnen het Interreg project LIVES, een grensoverschrijdende aanpak van o.a. plastic zwerfvuil langs de Maas en de zijrivieren en beken, zijn we voornemens om meerjarige afspraken te maken met onze partners in de Euregio, teneinde tot een duurzame aanpak te komen. Daarbij continueren we onze inzet in het project Schone Maas, maar vergroten we hierin de focus op grensoverschrijdende samenwerking op gebied van preventie, sensibilisering, opruimacties, dataverzameling en handhaving.

4. Een ecologisch gezond watersysteem

In dit hoofdstuk geven we aan wat nodig is om invulling te geven aan het provinciaal belang om te komen tot een ecologisch gezond watersysteem, inclusief de waterafhankelijke natuur. Deze ambitie komt overeen met de doelen die de Europese Kaderrichtlijn Water stelt

4.1. De opgave

De opgave om te komen tot een ecologisch gezond watersysteem omvat in ieder geval:

- de realisatie van beekherstel, vistrappen en het verbeteren van het effluent van rioolwaterzuiveringsinstallaties;
- het terugdringen van nutriëntenbelasting in waterlopen en bodem;
- het terugdringen van riooloverstorten op de zeer kwetsbare beken;
- het hydrologisch herstel van grondwaterafhankelijke natuur;
- en realistische benadering van de bovenstaande opgaven

Een ecologisch gezond watersysteem is van belang voor de verschillende functies die hiervan afhankelijk, zowel voor de natuur, de landbouw, de industrie als het drinkwater. Schoon water is voor alle leven van belang. De kwaliteit van het regionale oppervlakte- en grondwater in Limburg is de laatste jaren sterk verbeterd, maar het is nog niet goed. Daarnaast wordt het bedreigd door enerzijds de klimaatverandering, waarbij de droogte invloed heeft op de kwaliteit en de concentraties van stoffen in het water en anderzijds doordat we steeds nieuwe stoffen in het water tegenkomen die er niet in thuis horen. Naast de opgave om in ons watersysteem de chemische bedreigingen weg te nemen liggen er ook opgaven op het gebied van het hydromorfologische herstel (de beken weer meer natuurlijk laten meanderen) en maatregelen om de biologische kwaliteiten van de waterlopen te verbeteren zoals vistrappen. Voldoende water, voor bijvoorbeeld natuur, maar ook het behoud van voldoende grondwater voor andere functies, maken ook onderdeel uit van de kwaliteitsopgave.

De specifieke opgaven en maatregelen voor het grondwater vindt u in hoofdstuk 5.

4.2. De ambitie

De realisatie van een ecologische gezond watersysteem is van belang voor de provinciale doelen op het gebied van de kwaliteit van het natuurnetwerk (incl. Natura 2000),water en landbouw. Het is ook van belang voor de kwaliteit van de beken en het drinkwater. De KRW is er op gericht om de maatregelen die nodig zijn om deze doelen te realiseren in 2027 uitgevoerd te hebben.

We kiezen voor een realistische benadering van de afspraken en opgaven op het gebied van de Kaderrichtlijn Water. We zien dat voor onze regio de opgaven met name voor het in afdoende mate terugdringen van nutriënten en bestrijdingsmiddelen in het water moeilijk haalbaar zijn in de afgesproken periode. Voor nutriënten en bestrijdingsmiddelen vanuit de landbouw is het rijk aan zet middels 7de en 8ste actieprogramma, mestwetgeving en toelatingsbeleid. In de looptijd van dit waterprogramma zal moeten blijken wat de effecten zijn van nieuw rijksbeleid. Daarnaast geldt voor Limburg als grensregio dat voor een aantal beken een belangrijk deel van de opgave bepaald wordt door verontreinigingen die afkomstig zijn uit het buitenland. Ook van de maatregelen waarvoor waterschap en gemeenten verantwoordelijk zijn is nog niet volledig duidelijk of deze haalbaar en betaalbaar zijn.

Wij zullen de voortgang van de uitvoering van maatregelen monitoren. Na 2 jaar evalueren we de voortgang (zie paragraaf 4.3.3).

4.3. Uitwerking

Voor de nadere invulling van de kwaliteitsopgave sluiten we aan bij de doelstellingen, maatregelen en methodiek van de Kaderrichtlijn Water en de Grondwaterrichtlijn. Uitgedrukt in de terminologie van de KRW houdt het realiseren van een ecologische gezond watersysteem in dat achteruitgang van waterlichamen moet worden voorkomen en een goede toestand van grond- en oppervlaktewaterlichamen moet worden bereikt. De toestand is goed als:

- Een goede ecologische toestand in natuurlijke oppervlaktewaterlichamen en een goed ecologisch potentieel in sterk veranderde en kunstmatige oppervlaktewaterlichamen is bereikt.
- Een goede chemische toestand in alle grond- en oppervlaktewaterlichamen in bereikt;
- Een goede kwantitatieve toestand van grondwaterlichamen is bereikt.

Een en ander zoals gedefinieerd in de KRW en nationale wetgeving (Omgevingswet en Besluit kwaliteit leefomgeving). De nadere beschrijving van deze KRW doelen is in de bijlage 4a uitgewerkt en toegelicht. Ook voor waterlopen die niet onder de KRW vallen hebben wij doelen uitgewerkt. Deze staan in bijlage 9 en 10

4.3.1. Maatregelen beken en waterlopen (oppervlaktewaterlichamen)

De belangrijkste voorwaarden voor het behalen van de goede ecologische toestand of potentieel van de oppervlaktewaterlichamen zijn de hydromorfologische inrichting (beek- en beekdalherstel), de continuïteit van het watersysteem (wegnemen belemmeringen voor vismigratie), de hoeveelheid nutriënten en andere ecologisch relevante stoffen, zoals bestrijdingsmiddelen. Veelal wordt het ecologisch functioneren gehinderd door een combinatie van chemische en fysieke condities alsmede lozingen en het gevoerde beheer en onderhoud. Een meer natuurlijke herinrichting van beken en beekdalen en een daarop afgestemd beheer en onderhoud zal dus in belangrijke mate bijdragen aan het bereiken van de goede ecologische toestand van de beken en waterlopen, maar ook de aanpak van meststoffen en bestrijdingsmiddelen verdient de aandacht.

Herinrichting beken

De herinrichting van beken en beekdalen is reeds in de voorgaande planperiodes door het waterschap in gang gezet. In de planperiode 2022-2027 resteert nog een opgave van 75,3 kilometer. Daarnaast moeten 26 vismigratieknelpunten opgeheven worden en zijn blijkens de door het waterschap uitgevoerde herijking van de ecologische KRW-doelen kleinere aanvullende maatregelen nodig zoals het aanbrengen van meer beschaduwing langs natuurbeken door het laten ontstaan van meer opgaande begroeiing.

Ter realisering van de ecologische ontwikkeling van de natuurbeken hebben wij in de provinciale omgevingsverordening de aangrenzende oeverstroken als ‘zone natuurbeek’ (functie: beschermingszone natuurbeek) opgenomen (zie paragraaf 3.3.2) . Dit heeft als doel om nieuwe “onomkeerbare” ruimtelijke ontwikkelingen, die strijdig zijn met het realiseren van de KRW-doelen, tegen te gaan. De beekdalen van de natuurbeken zijn onderdeel van de groen-blauwe mantel zone. (zie paragraaf 3.3.3.) De doelstellingen van het gezonde ecologische watersysteem en van het duurzame klimaatadaptieve watersysteem stellen beide voorwaarden aan herinrichting van de beken.

Richtinggevend bij de herinrichting van beken met een natuurfunctie zijn de ecologische doelen vanuit de KRW en, voor zover van toepassing, de Natura 2000-doelen. Verder verwachten wij van het waterschap dat beheer en onderhoud van de natuurbeken afgestemd is op voormelde doelen en het duurzaam ecologisch functioneren van het beeksysteem. Het gaat dan om het bereiken van ecologische doelen en de bijbehorende waterkwaliteit en natuurlijke peilen in de beek en de aangrenzende meanderzone, mogelijkheden voor vismigratie en natuurlijke systeemeigen processen,

zoals het laten meanderen, het toestaan en soms reactiveren van natuurlijke inundaties en natuurlijk oever- en waterbeheer dat mede bijdraagt aan het herstel van de sponswerking.

Bij de herinrichting dient door het waterschap via maatwerk een passende maatvoering met bijbehorende herinrichtingsmaatregelen te worden gekozen die gebaseerd is op de ecologische doelstelling, waarmee tevens zoveel mogelijk schade en overlast voor het aangrenzend grondgebruik wordt voorkomen. Waar desondanks toch overlast voor het agrarisch gebruik optreedt kan nadeelcompensatie, agrarisch natuurbeheer of ruilgrond ingezet worden. Wij verwachten van het waterschap dat de afweging van in te zetten instrumenten in goed overleg met de provincie plaatsvindt, teneinde het provinciale belang ten aanzien van water goed te kunnen borgen.
Dit geldt eveneens voor beken in Natura 2000-gebieden, waar rekening moet worden gehouden met de eisen die de Natura 2000-doelen aan het watersysteem stellen. Bij de inzet van (beheers)instrumenten moet de natuurfunctie richtinggevend zijn.
Bij beekherstel en beekdalontwikkeling is het wenselijk voor het ecologische functioneren van de beek en het beekdal dat het waterpeil aangepast wordt. Veelal betekent dit dat een verhoging van het peil gewenst is, zoals dit ook gewenst is vanuit de wens om tot een duurzaam klimaatadaptief watersysteem te komen. (zie paragraaf 3.3.3.) Bij beekherstel en beekdalontwikkeling zal tijdens de ingezette ontwikkeling het peil moeten worden aangepast in lijn met de ontwikkelingsrichting.

Hoewel stuwen gewenst kunnen zijn om meer water vast te houden, verzet het bereiken KRW- en Natura 2000-doelen zich hiertegen. Wij kiezen ervoor om ingerichte natuurbeken en de ecologisch waardevolle kleinere beken zoals de bronbeken niet te stuwen. Wij verwachten van het waterschap dat inrichting en beheer hierop worden afgestemd.

Rioolwaterzuiveringsinstallaties

Voor de aanpak van de fysisch-chemische waterkwaliteit dient de kwaliteit van het effluent uit de rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) te verbeteren, zodat dit geen belemmering vormt voor het voldoen aan de KRW-normen voor het ontvangende water. Daartoe moet het waterschap in deze planperiode de effluentkwaliteit ten aanzien van stikstof en/of fosfaat voor een zestal RWZI's verbeteren. Het gaat om de volgende RWZI's*:* Hoensbroek, Susteren, Wijlre, Venray, Venlo en Roermond.

Zie bijlage 14 voor een overzicht van bovengenoemde maatregelen van het waterschap

Instandhouding soorten

Voor een ecologisch gezond functionerend rivier- en beeksysteem gaat het niet alleen om de gemeenschappen in het water, maar om alle watersysteem gebonden soorten. Sommige natuurbeken, zoals Geul, Gulp en Roer, vormen een belangrijk leefgebied voor soorten beschermd via Natura 2000. Wij verzoeken het waterschap om bij de inrichting en het beheer van het regionaal watersysteem rekening te houden met het belang van alle aan rivier, beekdal en natte terrestrische natuur gebonden soorten, waaronder bever en otter. Gelet op de afname van biodiversiteit en specifiek de afname van soorten in watersystemen, werken provincie en waterschap samen aan het behoud van soorten en de bestrijding van exoten. De belangrijkste aandachtsgebieden zijn de Natura 2000-gebieden waar voor aangewezen soorten en habitattypen instandhoudingsdoelstellingen gelden en de herstelmaatregelen zijn benoemd in ruimte en tijd. Maar ook voor andere gebieden geldt dat het waterschap bij de inrichting en het beheer van het regionaal watersysteem rekening houdt met het belang van alle aan rivier, beekdal en natte terrestrische natuur gebonden soorten en habitattypen.

Vismigratie

Voor het ecologisch herstel van de Maas, de zijrivieren en de beken is de optrekbaarheid en voldoende stroming in onze rivieren en beken voor de visfauna van cruciaal belang. Door in te zetten op natuurlijke beekmondingen, het opruimen van obstakels en de aanleg van vispassages en visgeleidingssystemen zal het ecologisch functioneren van de Maas en haar zijrivieren en beken sterk worden verbeterd. Met name omdat daarbij de optrekbaarheid van riviervis naar de verder stroomopwaarts gelegen paaigebieden als ook de migratie vanuit de paaigebieden naar de rivier wordt bevorderd en daarmee de instandhouding van de visgemeenschappen. In voorgaande planperiodes zijn al maatregelen voor vismigratie getroffen. De nog resterende door het waterschap te treffen maatregelen in regionale oppervlaktewateren zijn opgenomen in de factsheets (zie https://www.waterkwaliteitsportaal.nl) Het gaat in de periode 2022-2027 om 26 vistrappen.

Wij vragen initiatiefnemers om bij de ontwikkeling van waterkrachtcentrales in de Maas en het herstel van watermolens in de beken de ecologisch kwaliteit van de Maas en haar zijrivieren en beken te respecteren door bij het ontwerp rekening te houden met de eisen die vanuit het belang van watergebonden organismen gesteld worden ten aanzien van stroming en continuïteit. Wij verzoeken Rijkswaterstaat en het waterschap om daarop te toetsen, bijvoorbeeld in het kader van de watertoets en de vergunningverlening, en daarbij tevens maximale afstemming met de provincie te zoeken voor die gebieden waarop eveneens de Omgevingswet van toepassing is.

Riooloverstorten

In een aantal beken wordt het halen van de ecologische doelen belemmerd door de aanwezigheid van overstorten, ook als deze overstorten voldoen aan de basisinspanning (overstortfrequentie max. 6 keer per jaar). Deze beken hebben wij aangeduid als kwetsbaar of zeer kwetsbaar (zie kaart >>>PM), Om de voor deze zeer kwetsbare beken gewenste ecologische kwaliteit te bereiken dient de overstortfrequentie te worden verminderen hooguit 1 maal per 2 jaar bij kwetsbare beken en 1 maal per 5 jaar bij zeer kwetsbare beken.

In afgelopen jaren hebben gemeenten, vaak in samenhang met afkoppelen van regenwater (zie paragraaf 3.3.4), de overstortfrequentie bij meerdere overstorten al gereduceerd. De restopgave dient in de periode 2022-2027 uitgevoerd te worden.

4.3.2. Doelbereik beken en waterlopen (oppervlaktewaterlichamen)

Ondanks de in paragraaf 4.3.1.2 beschreven maatregelen is het volledig bereiken van de doelen voor de oppervlaktewaterlichamen nog onzeker. Een hardnekkig probleem is de te hoge belasting van ons water met nutriënten en bestrijdingsmiddelen waardoor in veel waterlichamen het bereiken van een goede ecologische toestand of een goed ecologisch potentieel wordt belemmerd. De door het Rijk in het kader van het 7e (2021) en 8e (2026) Actieprogramma Nitraat te treffen maatregelen om de belasting van het grondwater en daarmee indirect ook de oppervlaktewateren met nutriënten uit de landbouw te reduceren zijn nog niet uitgekristalliseerd. Hetzelfde geldt voor de rijksmaatregelen ten aanzien van gewasbeschermingsmiddelen in de Toekomstvisie gewasbescherming 2030[5] en bijbehorend uitvoeringsprogramma[6] Daarom is nog niet duidelijk wat deze maatregelen zullen gaan opleveren. Daarbij vinden veel Limburgse beken hun oorsprong in België of Duitsland. De belasting van deze beken met nutriënten en bestrijdingsmiddelen is vaak te hoog. Het is nog onzeker of de belasting van deze beken vanuit de buurlanden tijdig afdoende gereduceerd zal zijn, mede gelet op

[5] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/04/16/toekomstvisie-gewasbescherming-2030-naar-weerbare-planten-en-teeltsystemen

[6] https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/09/28/uitvoeringsprogramma-toekomstvisie-gewasbescherming-2030/bijlage-toekomstvisie-gewasbescherming-2030.pdf

het feit dat de geldende normen in het buitenland niet altijd overeenkomen met de in Nederland geldende. Over deze grensoverschrijdende verontreinigingen voeren wij overleg met onze buurlanden (zie paragraaf 3.3.8)

4.3.3. Maatregelen kwaliteit grondwater

De belangrijkste kwaliteitsopgave voor het grondwater is het verminderen van de belasting met nutriënten en bestrijdingsmiddelen. De maatregelen hiervoor zullen vooral op rijksniveau en in de buurlanden moeten worden genomen. Het 7e en 8e Actieprogramma Nitraat en de Nota Gewasbeschermingsmiddelen van het Rijk zijn bepalend voor de aanpak van de nitraatproblematiek en die van bestrijdingsmiddelen. Daarbij brengen wij de regionale problematiek onder de aandacht bij het Rijk waarbij wij de ontwikkeling van nieuwe inzichten over gewasbeschermingsmiddelen zullen volgen[7] In aanvulling op bedoelde maatregelen, te treffen door het Rijk, zullen wij de volgende aanpak volgen.

Ter voorkoming van uitspoeling van nutriënten en bestrijdingsmiddelen naar het (diepere) grondwater en langs deze weg naar het oppervlaktewater stimuleren wij, in aanvulling op bovenvermelde aanpak door het Rijk, innovaties in de landbouw. Zo zetten wij ter verbetering van de waterkwaliteit in op samenwerking op vrijwillige basis met agrariërs, bijvoorbeeld in de vorm van advisering zoals die wordt toegepast in het kader van de Bestuursovereenkomst aanvullende aanpak nitraatuitspoeling uit agrarische bedrijfsvoering in specifieke grondwaterbeschermingsgebieden of in de vorm van waardenetwerken en de Aanpak bodem en waterkwaliteit Heuvelland in het kader van het interbestuurlijke programma Vitaal Plateland IBP-VP). Doel is het implementeren van maatregelen op het gebied van meststoffen en bestrijdingsmiddelen door de landbouw, die voordeel opleveren voor zowel de agrariërs als het milieu.
Wij stimuleren de verbetering van de grondwater en bodem kwaliteit middels het subsidiëren van projecten door grondeigenaren, met name agrariërs die zich richten op verbetering van de grondwaterkwaliteit en de bodemkwaliteit. We zetten hiervoor eigen financiële middelen in en onderzoeken mogelijke inzet vanuit andere financieringsbronnen zoals de POP-plus regeling.

In de Natura2000-plannen hebben wij maatregelen opgenomen t.b.v. grondwaterafhankelijke terrestrische ecosystemen in Natura 2000-gebieden (zie paragraaf 4.4)

De maatregelen om de dalende trend van de stijghoogte in het diepe pakket van de Roerdalslenk te stoppen staan in paragraaf 5.3.3.
Voor maatregelen ter verbetering van de kwantitatieve toestand van grondwaterlichamen verwijzen wij naar de paragrafen en voor de maatregelen ter bescherming van het grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening en overige menselijke consumptie naar paragrafen 5.3.1. en 5.3.4.

4.3.4. Doelbereik grondwater

Voor de KRW is ons grondwater opgedeeld in 3 zogenoemde grondwaterlichamen: Krijt-Maas, Zand-Maas en Slenk-Diep-Maas. (zie kaart XX) Ondanks de in paragraaf 4.3.3. beschreven maatregelen is het volledig bereiken van de doelen voor grondwaterlichamen nog onzeker. Een hardnekkig probleem is de te hoge belasting van ons water met nutriënten en bestrijdingsmiddelen. De door het Rijk in het

[7] Zoals onderzoek naar de effecten van niet enkel afzonderlijke middelen maar van de gecombineerde effecten van de verschillende, individueel toegelaten, middelen. Zie bijv. het door de EU ondersteunde onderzoeksprogramma SPRINT https://sprint-h2020.eu/index.php

kader van het 7e (2021) en 8e (2026) Actieprogramma Nitraat te treffen maatregelen om de belasting van het grondwater en daarmee indirect ook de oppervlaktewateren met nutriënten uit de landbouw te reduceren zijn nog niet uitgekristalliseerd. Hetzelfde geldt voor de rijksmaatregelen ten aanzien van gewasbeschermingsmiddelen in de Toekomstvisie gewasbescherming 2030[8] en bijbehorend uitvoeringsprogramma[9] Daarom is nog niet duidelijk wat deze maatregelen zullen gaan opleveren. Wij zullen bij het ministerie aandringen op een doeltreffend rijksbeleid voor bedoelde stoffen.

Het grondwaterlichaam Slenk Diep Maas verkeert in een goede chemische toestand en zal dit naar verwachting ook in 2027 zijn.
In het grondwaterlichaam Zand-Maas is er geen (significant) dalende trend van de stijghoogte.
De goede kwantitatieve toestand wordt in een aantal N2000-gebieden niet bereikt omdat daar de grondwaterstand ontoereikend is voor het bereiken van de natuurdoelen. Deze ontoereikende toestand is nog versterkt door de extreem droge jaren 2018, 2019 en 2020.
Oppervlaktewaterlichamen zijn in deze jaren drooggevallen, maar dat is niet enkel te wijten aan lage aanvoer van grondwater, maar ook door een op snelle afvoer ingericht oppervlaktewatersysteem.
Doelbereik in 2027 is sterk afhankelijk van beschikbaarheid van gronden en daarmee onzeker.
Op basis van tijdsreeksanalyses van de stijghoogtes in Slenk-Diep-Maas wordt een dalende trend van deze stijghoogtes geconstateerd. Wij ontwikkelen beleid om deze trend te keren (zie paragraaf 5.3.3), of dit voldoende effect zal hebben voor 2027 is nog onzeker.

4.3.5. Doelbereik KRW

Een goede kwaliteit en kwantiteit van het grondwater en het oppervlaktewater is belangrijk voor onze natuurdoelen, met name voor de Natura 2000-doelen alsook voor onze waterdoelen; de realisering van het duurzame en robuuste watersysteem. De gewenste kwaliteit hebben we vorm gegeven door de doelen van de Kaderrichtlijn water te vertalen in regionale doelen en maatregelen voor de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater. Dit resulteert in regionale opgaven voor beekherstel, het realiseren van vistrappen, de verbetering van het effluent van de rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's), het verminderen van riooloverstorten en voor de grondwaterkwantiteit (Roerdalslenk en N2000). Met het nemen van deze maatregelen alleen worden de gewenste doelen voor oppervlakte- en grondwater echter niet gehaald. Van groot belang zijn generieke rijksmaatregelen om de gewenste kwaliteit op het gebied van nutriënten en bestrijdingsmiddelen te bereiken. Daarvoor zijn we afhankelijk van de Nederlandse wet- en regelgeving op het gebied van mest en bestrijdingsmiddelen. De belasting van ons water met stikstof/nitraat,fosfor/fosfaat en (afbraakproducten van) bestrijdingsmiddelen is nog te hoog.
Als grensprovincie, waarbij in een aantal beken een groot deel van het water afkomstig is uit het buitenland, zijn de belastingen op het gebied van nutriënten, bestrijdingsmiddelen en antropogene (door de mens ingebrachte) stoffen die vanuit de buurlanden onze provincie bereiken van bijzonder belang. Ook hier zien we dat de belasting nog te hoog is. Ook de afnemende stijghoogte in de grensoverschrijdende Roerdalslenk baart zorgen. Bij de regionale doelen als beekherstel, realisering vistrappen, RWZI's en riooloverstorten zien wij dat de realisering risico's kent, bijvoorbeeld op het vlak van grondverwerving.

De Europese Kaderrichtlijn water gaat ervan uit dat de maatregelen die nodig zijn om de doelen te bereiken uiterlijk in 2027 genomen zijn. We constateren echter dat er grote onzekerheden zijn in het

[8] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/04/16/toekomstvisie-gewasbescherming-2030-naar-weerbare-planten-en-teeltsystemen

[9] https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/09/28/uitvoeringsprogramma-toekomstvisie-gewasbescherming-2030/bijlage-toekomstvisie-gewasbescherming-2030.pdf

op tijd bereiken van de opgaven. Met name de bovengenoemde. Het rijk heeft weliswaar een 7e actieprogramma (2022) en het 8e actieprogramma (2026) aangekondigd, maar het is nog niet bekend of dit tot het gewenste doelbereik zal leiden in 2027. Hetzelfde geldt voor de invloed van het buitenland of afspraken rond het gebruik van het diepe grondwater uit de Roerdalslenk.
Wij willen daarom de resultaten van de KRW maatregelen na twee jaar (einde 2023) evalueren, en de KRW doelen heroverwegen. Daarbij kunnen wij voor doelvertraging of doelverlaging kiezen, of eventueel, voor zover wij daartoe instrumenten hebben, voor een versterkte inzet van maatregelen.

We hebben samen met de betrokken regionale partijen de regionale maatregelen opgesteld en deze zijn veelal geprogrammeerd. Het uitvoeren van effectieve, haalbare en betaalbare maatregelen blijft, ondanks de constatering dat realisatie van alle maatregelen on 2027 moeilijk haalbaar is, van belang. We zullen ons samen met rijk en waterschap via het grensoverschrijdende overleg blijven inzetten voor een vermindering van de belasting uit het buitenland (zie paragraaf 3.3.8).

4.4. Grondwaterafhankelijke natuur/Natura 2000

4.4.1. uitwerking opgave grondwaterafhankelijke natuur

Het duurzaam in stand houden van de Natura 2000-gebieden en overige gebieden in het provinciaal natuurnetwerk met daarin voorkomende soorten is een belangrijk doel van het provinciale natuur- en waterbeleid. Een groot deel van de grondwaterafhankelijke natuur in Limburg heeft te kampen met verdroging (te lage grondwaterstanden) en een slechte grondwaterkwaliteit waardoor de biodiversiteit in deze gebieden achteruit is gegaan. Het ingezette provinciale beleid om verdroging te bestrijden en de waterkwaliteit te verbeteren, is gedeeltelijk succesvol geweest met name voor wat betreft het terugdringen van verdroging. Hydrologische maatregelen en het ontwikkelen van een robuuster provinciaal natuurnetwerk liggen hier met name aan ten grondslag. Momenteel kunnen we stellen dat verdroging zover is teruggedrongen dat voor tweederde van de grondwaterafhankelijke natuur de grondwaterstanden gemiddeld genomen op orde zijn (Zie bijlage 15). Voor een aantal belangrijke en grote Natura 2000-gebieden (Peelvenen, Weerterbos) is het grondwaterniveau echter nog onvoldoende en vormt verdroging nog steeds een groot probleem. Uit de afgelopen droge jaren blijkt dat veel grondwaterafhankelijke natuurgebieden nog te weinig robuust zijn om bestand te zijn tegen dergelijke droogteperiodes.
De waterkwaliteit in de grondwaterafhankelijke natuurgebieden vertoont in de afgelopen decennia over het algemeen een verslechtering. Van slechts éénderde van de gebieden voldoet de waterkwaliteit. De oorzaak van de slechte waterkwaliteit is gelegen buiten de natte natuurgebieden, waar meststoffen van landbouwgronden uitspoelen en via het grondwater de natuurgebieden bereiken. Afhankelijk van de verblijftijd van het grondwater van intrekgebied naar natuurgebied kan hier sprake zijn van nalevering van vermestende stoffen gedurende tientallen jaren.

4.4.2. uitwerking ambitie

Wij hebben de grondwaterafhankelijke habitattypen in 16 Natura 2000-gebieden aangewezen als zogenaamde grondwaterafhankelijke terrestrische ecosystemen in het kader van de Kaderrichtlijn Water (zie kaart bijlage 16) Hiervoor streven we er naar om uiterlijk in 2027 maatregelen te hebben genomen om de goede grondwatertoestand te bereiken voor wat betreft kwantiteit en kwaliteit, zodat geen significante schade wordt toegebracht aan de instandhoudingsdoelen van de Natura 2000-gebieden die direct afhankelijk zijn van het grondwaterlichaam. Dit is ook belangrijk in verband met het oplossen van de stikstofproblematiek. Daarbij hebben natte natuurgebieden een belangrijke functie in een robuust en klimaatbestendig regionaal watersysteem als natuurlijke klimaatbuffers die water langer vasthouden ter voorkoming van wateroverlast en water leveren bij droogte

Op grond van de Wet Natuurbescherming (Wnb art. 1.12 tweede lid) draagt de provincie zorg voor de totstandkoming en instandhouding van het provinciale natuurnetwerk. Hiertoe behoort ook dat de watercondities in het natuurnetwerk Limburg op orde worden gebracht en gehouden ten behoeve van de natuurdoelstellingen zoals aangegeven in het provinciaal Natuurbeheerplan. Volgens afspraken met het Rijk, wordt de areaaluitbreiding van het natuurnetwerk uiterlijk in 2027 gerealiseerd.

Onze ambitie is de grondwaterafhankelijke natuur duurzaam te beschermen. Wij brengen de watercondities in het regionaal watersysteem op orde voor behoud en herstel van de grondwaterafhankelijke natuur binnen het provinciaal natuurnetwerk (goudgroene natuurzone). Dit vereist dat de verdroging van de natuur wordt bestreden en het grondwater schoon is. Voor het herstel geven we prioriteit aan de Natura 2000-gebieden.

4.4.3. maatregelen

Voor het op orde houden en brengen van de waterhuishoudkundige condities in grondwaterafhankelijke natuur binnen het provinciale natuurnetwerk, in het bijzonder de Natura 2000-gebieden, nemen we beschermings- en herstelmaatregelen.

4.4.3.1 Bescherming

We beschermen de grondwaterafhankelijke natuur binnen het provinciaal natuurnetwerk door ingrepen en ontwikkelingen in de omgeving die verlaging van de grondwaterstand in deze gebieden veroorzaken niet toe te staan.
Wij zullen hiertoe beschermingsregels en instructiebepalingen voor de grondwaterafhankelijke natuurgebieden opnemen in de provinciale omgevingsverordening of in beleidsregels.
Daarbij behoort de kaart grondwaterafhankelijke natuurgebieden (kaart bijlage 16). In dit waterprogramma hebben we de kaart herzien waarbij we voor de grondwaterafhankelijke natuurgebieden een beleidsmatige verbinding hebben gelegd met de beheertypen van het provinciale Natuurbeheerplan.
Beschermingsregels en kaart zijn richtinggevend voor provinciale vergunningverlening, de Keur van het waterschap en de Watertoets.

Voor de belangrijkste grondwaterafhankelijke natuurgebieden binnen het natuurnetwerk, waaronder de Natura 2000-gebieden hebben we een extra beschermingsregime ingesteld in de vorm van hydrologische bufferzones rond deze gebieden. Deze bufferzones , aangegeven in bijlage 15 kaart >>, en de in die zones op grond van de Omgevingsverordening geldende regels continueren wij.
Binnen de bufferzone zijn nieuwe grondwateronttrekkingen van meer dan 10 m^3ln/uur en andere ingrepen die tot grondwaterverlaging leiden niet toegestaan. Voor beregening en bevloeiing in de landbouw mag binnen de bufferzone het aantal onttrekkingsputten en de totale pompcapaciteit niet toenemen, waarbij tevens in geval van verplaatsing van een put dit niet dichter bij het natuurgebied plaatsvindt. Nieuwe grondwateronttrekkingen van meer dan 10 m^3/uur buiten de bufferzone mogen niet tot grondwaterverlaging binnen de bufferzone leiden..
(zie paragraaf 5.3.5).

4.4.3.2 Herstel

Voor het herstel van grondwaterafhankelijke natuur richten we ons in de planperiode op de 16 grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden, vanwege de stikstof problematiek. Leidend hierin zijn de hydrologische maatregelen zoals opgenomen en vastgelegd in de Natura 2000-plannen. We zetten daarbij in om de maatregelen uiterlijk in 2027 te hebben gerealiseerd in lijn met de Kaderrichtlijn Water.

Voor de uitvoering van de maatregelen maken we afspraken met het waterschap en TBO's. Met name het waterschap is hierbij een belangrijke partner als integrale waterbeheerder met een zorgplicht voor een goede afstemming van functies, waaronder natuur, in het regionale watersysteem.
Voor herstelmaatregelen in overige grondwaterafhankelijke natuur binnen het provinciaal natuurnetwerk zullen we ons richten op het benutten van meekoppelkansen bij maatschappelijke opgaven zoals klimaatadaptie, reductie CO_2 emissie en landbouwtransitie.

5. Een duurzaam gebruik en bescherming van grondwater

In dit hoofdstuk gaan we in op het gebruik en de bescherming van het grondwater.

5.1. De opgave

De opgave voor het grondwater richt zich op:

- Het behoud en de verbetering van de kwaliteit van het grondwater omwille van de drinkwatervoorziening, de natuur en de industrie;
- Voldoende grondwater voor de gebruikers;
- Een betere bescherming van het grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening.

De druk op het grondwatersysteem wordt steeds groter. De vraag naar grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening moet concurreren met claims vanuit landbouw en industrie en daarbij wordt de ondergrond steeds intensiever gebruikt, bijvoorbeeld om energie te winnen of op te slaan. De kwaliteit van het grondwater wordt bedreigd door antropogene stoffen en de daling van de nitraatconcentratie in het grondwater stagneert. Het Limburgse grondwater voldoet dan ook niet overal aan de kwaliteitseisen die de Kaderrichtlijn Water stelt. Daarbij neemt het gebruik toe, onder meer door de droogte en hogere temperaturen.

We verdelen het beschikbare grondwater over de verschillende gebruikers op basis van een brede belangenafweging. Om een duurzame openbare drinkwatervoorziening tegen een maatschappelijk verantwoorde prijs mogelijk te maken zorgen we voor bronnen van goede kwaliteit en beschermen die zodat ook op lange termijn een duurzame drinkwatervoorziening mogelijk is.

5.2. De ambitie

De ambitie is om voldoende grondwater van een voldoende kwaliteit te hebben om te voldoen aan de vraag. Zowel nu als in de toekomst. Daarbij is de bescherming van de openbare drinkwaterwinning een belangrijke taak.

Voldoende water

De doelstelling voor voldoende grondwater is uitgewerkt in paragraaf 3.3.5. Ten aanzien van het grondwater voeren we een actief grondwaterbeleid. We houden zo veel mogelijk water vast, infiltreren water waar mogelijk en maken afspraken met de watergebruikers om minder water te gebruiken. Ook de grensoverschrijdende afspraken met de gebruikers van het water uit de Roerdalslenk (zie paragraaf 5.3.9.) maakt deel uit van het actieve grondwaterbeheer.

Verbetering van de kwaliteit van het grondwater

De maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het grondwater zijn in paragraaf 4.3 uitgewerkt. De belangrijkste bedreigingen zijn de nutriënten, bestrijdingsmiddelen en antropogene stoffen.

Beschermen om te blijven

De huidige bescherming van de winplaatsen voor de openbare drinkwatervoorziening is gebaseerd op het uitgangspunt dat het mogelijk is op een andere plaats een nieuwe winning te beginnen in het geval dat een bestaande winning niet meer bruikbaar is. Door de druk op de ruimte in Limburg blijkt het steeds moeilijker een plek te vinden om nog een nieuwe drinkwaterwinning te beginnen. Zowel de kwaliteit van het grondwater als de activiteiten boven en onder maaiveld leiden er toe dat er vrijwel geen plaats is om in Limburg nog een nieuwe drinkwaterwinning te beginnen. Ons uitgangspunt is daarom ‘beschermen om te blijven’. Dit is in lijn met het in de (concept) Rijks Beleidsnota Drinkwater 2021 opgenomen beleid om de kwaliteit van drinkwaterbronnen te beschermen.

5.3. Uitwerking

De opgave en ambitie geven we vorm door bronnen voor openbare drinkwatervoorziening toe te wijzen en de bescherming van deze bronnen te verbeteren. Verder werken we een aanpak uit om op lange termijn (2050) een robuuste drinkwatervoorziening te hebben, onder andere door nu al voorraden te reserveren (Aanvullende Strategische Reserves). We verbeteren de bescherming van de overige grondwateronttrekkingen voor menselijke consumptie en we anticiperen op de ontwikkelingen rond het stijgende mijnwater en de bruinkoolwinning in Duitsland. Verder actualiseren we ons beleid voor de aanpak van grondwaterverontreinigingen en voor het gebruik van de ondergrond voor energieopslag of –winning.

5.3.1. Bescherming grondwater voor de drinkwatervoorziening

Voldoende water van een goede kwaliteit voor de drinkwatervoorziening is belangrijk voor onze toekomst. We zijn er verantwoordelijk voor dat voldoende bronnen beschikbaar zijn waar grondwater kan worden onttrokken voor de openbare drinkwatervoorziening. De bronnen moeten nu en in de toekomst bruikbaar zijn zodat ook op lange termijn voor iedereen voldoende drinkwater beschikbaar is tegen een maatschappelijk verantwoorde prijs.

Zorgplicht

In de Drinkwaterwet is de zorgplicht voor drinkwater opgenomen. Deze verplicht alle overheidslagen om zorg te dragen voor de bronnen en de infrastructuur van de drinkwatervoorziening en deze bij alle besluiten als een zwaarwegend belang mee te nemen. Wij zullen er via de watertoets op toezien dat deze zorgplicht bij ruimtelijk ontwikkelingen wordt toegepast.

Beschermingsgebieden vergroten

Ons grondwater voor drinkwater en consumptiewater beschermen we door middel van waterwingebieden, grondwaterbeschermingsgebieden en boringsvrije zones.
Deze zijn in de huidige Omgevingsverordening aangewezen en via bijbehorende regels beschermd.
We willen samen met de betrokken partijen een betere bescherming van ons drinkwater realiseren, in lijn met het motto: ‘beschermen om te blijven’, door de beschermingsgebieden te vergroten en de regelgeving in de waterwingebieden, grondwaterbeschermingsgebieden en boringsvrije zones aan te passen. We gaan met gemeenten, grondeigenaren en WML in overleg om deze betere bescherming te realiseren. Daarbij worden de ruimtelijke, economische en maatschappelijke belangen meegewogen in de bepaling van de beschermingsgebieden. *Deze zullen door PS worden vastgesteld en daarna samen met de aangepaste regels worden opgenomen in de Omgevingsverordening Limburg.*

Uitvoeringsprogramma gebiedsdossiers

Samen met de stakeholders (gemeenten, Waterschap Limburg en WML) hebben we bedreigingen voor de openbare drinkwatervoorziening in kaart gebracht en maatregelen opgesteld om de risico’s weg te nemen. De maatregelen zijn verzameld in het bestuurlijk geaccordeerde Uitvoeringsprogramma Gebiedsdossiers. We continueren de uitvoering van de maatregelen uit het Uitvoeringsprogramma Gebiedsdossiers en in 2024 actualiseren we de gebiedsdossiers. In de Beleidsnota Drinkwater geeft het Rijk aan dat ze voornemens is het belang van de gebiedsdossiers te onderstrepen door deze een wettelijke status te geven. We volgen deze ontwikkelingen en bezien welke gevolgen dat voor ons heeft.

Beleidsnota Drinkwater

Het Rijk is voornemens de nieuwe Beleidsnota Drinkwater in de loop van 2021 vast te stellen. Deze nota, die zelfbindend is voor het Rijk, beschrijft de rol en taakuitoefening van de Minister van Infrastructuur en Waterstaat en de onder haar verantwoordelijkheid opererende diensten, dan wel andere onderdelen van het Rijk, drinkwaterbedrijven, hun eigenaren en andere overheden waarop de drinkwaterwet van toepassing is.

De leidende principes zijn:

- Zorg voor de drinkwatervoorziening is van nationaal belang en een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle overheden;
- Bescherming van drinkwaterbronnen met oog voor andere belangen;
- Voorkeursvolgorde voor (regionaal) waterbeheer;
- Focus op preventie bij drinkwaterbronnen;
- Kwaliteitsborging van bron tot tap met focus op preventie.

Het beleid om de kwaliteit van drinkwaterbronnen te borgen gaat uit van het adagium ‘beschermen om te blijven’.

Early warning

Om tijdig te worden gewaarschuwd en te kunnen handelen als de kwaliteit van het grondwater dat op weg is naar de pompputten van de WML verslechterd, is samen met de WML het Early Warning-meetnet ingericht. We bewaken de kwaliteit van het grondwater op basis van een inventarisatie van mogelijke bedreigingen zoals grondwaterverontreinigingen en doorboringen van beschermende kleilagen. Hierbij maken we zoveel mogelijk gebruik van de bestaande monitoring. Met de WML zijn afspraken gemaakt over de verdeling van taken en kosten. In de komende beheerperiode voeren we de monitoring uit en rapporteren hierover.

5.3.2. Drinkwater en beschikbaar stellen bronnen tot 2027

We zijn er verantwoordelijk voor dat voldoende bronnen beschikbaar zijn waar grondwater kan worden onttrokken voor de openbare drinkwatervoorziening. Het drinkwater wordt door de

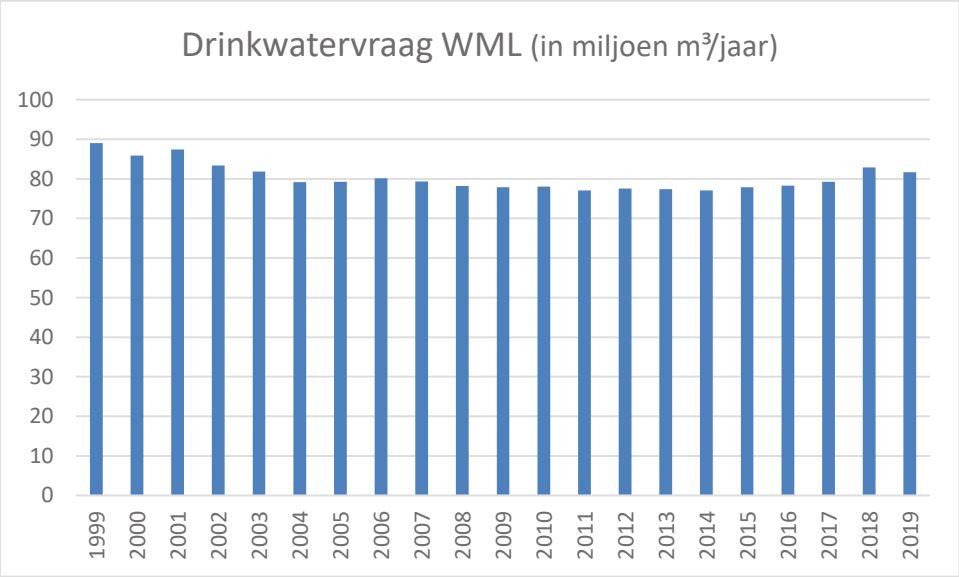

Waterleidingmaatschappij Limburg bereid. Naast grondwater wordt ook oppervlaktewater uit de Maas ingezet om drinkwater van te maken. De drinkwatervraag is de afgelopen jaren licht gestegen na een

periode van een min of meer stabiele watervraag. De prognose voor de drinkwatervraag in 2027 in Limburg bedraagt 105,4 miljoen m³/jaar. De vraag is als volgt opgebouwd:

	Hoeveelheid 2027
Prognose (hoog)	88,2 Mm3/j
Maatgevende gebeurtenis 1 (Maas)	6,7 Mm3/j
Maatgevende gebeurtenis 2 Noord en Midden (grootste is Beegden 4 Mm3/j)	4,0 Mm3/j voor plotselinge uitval van een pompstation
Maatgevende gebeurtenis 3 Zuid (grootste is Roosteren 6,5 Mm3/j)	6,5 Mm3/j voor plotselinge uitval van een pompstation
Totaal benodigde reservering	**105,4 Mm3/jaar**

Tabel xx watervraag 2027

Beschikbare bronnen

De benodigde hoeveelheid bronnen voor de openbare drinkwatervoorziening is opgebouwd uit de geprognotiseerde drinkwatervraag vermeerderd met een hoeveelheid die nodig is om in geval van uitval van een winplaats toch voldoende drinkwater te kunnen leveren. Omdat er geen mogelijkheid is om grotere hoeveelheden te transporteren tussen Zuid Limburg en Noord- en Midden Limburg is een reserve nodig in beide gebieden. Maatgevend is de grootste freatische winplaats, in Noord- en Midden Limburg is dat de winplaats Beegden en in Zuid Limburg de winplaats Roosteren. Daarnaast is een reserve nodig om in geval dat de kwaliteit van het Maaswater te slecht is over te kunnen schakelen op grondwater.

Op grond van de Omgevingswet hebben we de taak om voldoende bronnen beschikbaar te stellen voor de openbare drinkwatervoorziening. Voor de komende beheerperiode stellen we de volgende bronnen (in miljoen m3/jaar) per hydrologische eenheid beschikbaar voor de openbare drinkwatervoorziening ter dekking van de totale geprognosticeerde behoefte in 2027:

Hydrologische eenheid	**Winplaats**	**Hoeveelheid in miljoen m³/jaar**
Noord freatisch	Mookerheide Bergen	2
Venloschol	Hanik Groote Heide Breehei Grubbenvorst	12,5
Midden freatisch	Beegden	4
Roerdalslenk diep*	Ospel Hunsel Pey Schinveld Susteren Roosteren (diep) Hoogveld Heel diep Nieuwe winplaats diepe Roerdalslenk	27 + 6,7 (back-up WPH)

Oever- en oppervlaktewater	Heel oever Roosteren	26,5
Kalksteen freatisch	IJzeren Kuilen Heer-Vroendaal De Tombe De Dommel Craubeek Roodborn	22
Kalksteen beschermd/klei	Geulle Waterval	4,5
Totaal		**105,2**
Tekort in 2027	Totale vraag (105,4) – beschikbare bronnen (105,2)	**0,2**

Tabel: xx te beschikking staande bronnen voor drinkwater met hoeveelheden in miljoenen m3/jaar

Vinger aan de pols via adaptieve planning

Indien de geprognotiseerde vraag in 2027 werkelijkheid wordt is er een tekort van 0,2 miljoen m³/jaar. Om hier tijdig op in te spelen maken we gebruik van de aanpak van Adaptieve planning.
Periodiek worden de ontwikkelingen geëvalueerd en de adaptieve planning bijgesteld. Indien dit leidt tot herziening van het vigerende waterprogramma zullen we dat tijdig aan Provinciale Staten voorleggen. In de tweejaarlijkse rapportage van de uitvoering van het waterprogramma nemen we de meest actuele adaptieve planning mee.

Adaptieve planning is een methode om lange termijn strategieën te ontwikkelen, waarin op een transparante wijze wordt omgegaan met toekomstonzekerheden (zie figuur), in dit geval de onzekerheden in de lange termijn ontwikkeling van de drinkwatervraag en het aanbod van drinkwater in de provincie	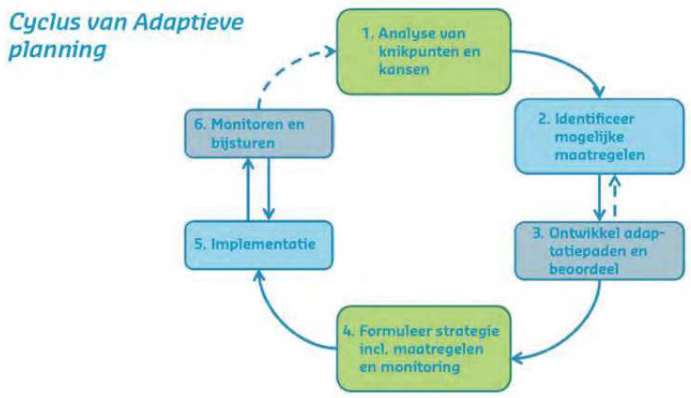

Zekerstelling op lange termijn (2050)

Bij de zekerstelling van de drinkwatervoorziening hoort een doorkijk naar 2050. Op basis van sociaal economische scenario's wordt in Limburg slechts een lichte stijging van de watervraag verwacht. De totale behoefte aan drinkwater, inclusief reserve, in 2050 wordt geschat op circa 106 miljoen m³/jaar. Naast een kleine toename van de vraag moet ook rekening worden gehouden met een toenemende druk op de huidige bronnen voor de openbare drinkwatervoorziening. Potentiële bedreigingen voor de huidige bronnen zijn verslechtering van de grondwaterkwaliteit met antropogene stoffen, minder

grondwateraanvulling door klimaatverandering, minder gebruik van oppervlaktewater door verslechtering van de kwaliteit van het Maaswater.

We volgen deze ontwikkelingen en gebruiken de adaptieve planning om tijdig maatregelen te kunnen nemen om ook in 2050 Limburg van goed drinkwater te voorzien.

Besparingsmogelijkheden openbare drinkwatervoorziening

We gaan samen met de WML na waar mogelijkheden zijn om de vraag naar drinkwater te verkleinen. Dit is een onderdeel van het traject Waterbeschikbaarheid (*paragraaf 3.3.5*) en onderdeel van een actief grondwaterbeheer, waarbij met alle betrokkenen gekeken wordt of er mogelijkheden zijn om het aanbod van grondwater te vergroten en de vraag te verkleinen. We kijken zowel naar de gebonden klanten (burgers) als de zakelijke klanten. Voorbeelden zijn gedragsbeïnvloeding bij gebonden klanten en het uitvoeren van een waterscan bij bedrijven om besparingsmogelijkheden te inventariseren. Binnen de huidige wetgeving heeft WML een wettelijke leveringsplicht en zal altijd aan een watervraag moeten voldoen.

5.3.3. Aanvullende strategische voorraden (ASV)

Om in geval van een onverwachte stijging van de vraag of het wegvallen van een bron toch de drinkwatervoorziening te kunnen garanderen is het nodig een strategische reserve te hebben. In de Structuurvisie Ondergrond is voorgesteld hiervoor zogenaamde Aanvullende Strategische Grondwatervoorraden (ASV) aan te wijzen. Met het Rijk is afgesproken dat de provincies de ASV's in hun beheergebied aanwijzen. In Limburg zijn in het verleden de boringsvrije zones Venloschol en Roerdalslenk en de winplaats De Dommel in Zuid Limburg al aangewezen als strategische grondwatervoorraden, zie kaart >>. We zullen deze gebieden nu aanwijzen als ASV.

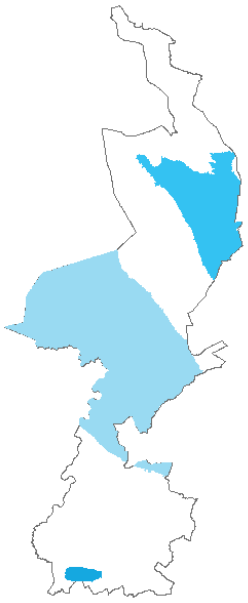

ASV's in Limburg

Nationale Grondwater Reserve

In de Structuurvisie Ondergrond heeft het Rijk opgenomen dat ze Nationale Grondwater Reserves (NGR) wil aanwijzen.
In de Beleidsnota Drinkwater is het doel van de NGR beschreven: 'Deze voorraden zijn waardevol als natuurlijk kapitaal en kunnen worden ingezet voor de drinkwatervoorziening als allerlei onzekerheden in de verre toekomst daartoe aanleiding geven.'

Op dit moment is nog onduidelijk welke gevolgen dit voor het provinciale waterbeheer heeft. Het Rijk heeft toegezegd dit uit te werken en te bespreken met de provincies. We volgen de ontwikkelingen hiervan op de voet.

Roerdalslenk

De Roerdalslenk zullen we aanwijzen als Aanvullende Strategische Voorraad. Onduidelijk is hoeveel grondwater er daadwerkelijk als reserve beschikbaar is. Uit onderzoek is gebleken dat de stijghoogte (een indicatie voor de hoeveelheid aanwezig water) in de diepe pakketten van de Roerdalslenk daalt.

Dit is in strijd met de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water die voorschrijft dat er geen dalende trends mogen zijn, omdat dat wijst op uitputting van de grondwatervoorraad. Gezamenlijk met de partners die ook grondwater onttrekken uit de diepe pakketten, te weten de provincie Noord Brabant, Vlaanderen en Nordrhein-Westfalen gaan we onderzoeken welke maatregelen nodig zijn en welke instrumenten beschikbaar zijn. Het doel is om afspraken te maken over het gezamenlijke beheer van het grondwater in de diepe Roerdalslenk. Daarbij worden ook de ontwikkelingen meegenomen van de onttrekkingen ten behoeve van de Duitse bruinkoolwinningen die in de Roerdalslenk na 2030 zullen stoppen.
Dit is in lijn met de filosofie van de Kaderrichtlijn Water waarbij het waterbeheer grensoverschrijdend is en (staats)grenzen geen rol mogen spelen.

5.3.4. Bescherming van de grondwaterwateronttrekkingen voor menselijke consumptie

Via de waterwingebieden en de grondwaterbeschermingsgebieden zijn de drinkwaterwinningen beschermd. De Kaderrichtlijn Water maakt geen onderscheid tussen grondwateronttrekkingen voor de openbare drinkwatervoorziening en overige onttrekkingen voor menselijke consumptie, maar vraagt van ons om alle winningen voor menselijke consumptie te beschermen. Dus ook de onttrekkingen voor bijvoorbeeld bier, frisdrank en conserven of voor de particuliere drinkwatervoorziening in bedrijven of recreatie-instellingen.
Gezamenlijk met de onttrekkers en stakeholders zoals gemeenten en waterschap zijn de potentiele bedreigingen in kaart gebracht. Dit is de basis om in de komende periode in gesprek te gaan met de grondwateronttrekkers, de gemeenten en de omgeving om samen tot afspraken en een realistische bescherming te komen.

5.3.5. Vergunningen en ontheffingen

Voor zover wij bevoegd gezag zijn zullen wij door middel van vergunningverlening op basis van de Omgevingswet ervoor zorgen dat grondwateronttrekkingen niet leiden tot schade aan grondwater gerelateerde belangen zoals grondwaterafhankelijke natuur, landbouw en bebouwing (zetting schade). Dit werken we samen met het waterschap uit in een update van het Beleidskader industriële onttrekkingen, bronbemalingen en grondwatersaneringen en beregening sportvelden . Wij hebben de kaart met grondwaterafhankelijke natuurgebieden die voor de toetsing wordt gebruikt herzien.

In het traject Waterbeschikbaarheid werken we de verdeling van het beschikbare grondwater in Limburg uit. Dit kan er toe leiden dat we in de beheerperiode 2022 – 2027 de kaders voor verlening van vergunningen voor grondwateronttrekkingen aanpassen.

Vergunningverlening voor warmte-koudeopslagprojecten continueren we op de huidige basis, dat wil zeggen dat we streven naar een evenwicht tussen warmte en koude opslag in de bodem. Onder specifieke omstandigheden staan we een koudelozing in de bodem toe.

Beregening is de belangrijkste vorm van watergebruik in de land- en tuinbouw. In de Keur (de waterschapsverordening) van het waterschap is derhalve regelgeving opgenomen ten aanzien van landbouwkundige onttrekkingen en overige onttrekkingen waarvoor het waterschap bevoegd gezag is. Met het waterschap zijn afspraken gemaakt hoe om te gaan met afwegingen in het kader van vergunningverlening en de toepassing van de algemene regels.
Voor een deel zijn deze afspraken als instructiebepaling verankerd in de Omgevingsverordening. De belangrijkste elementen zijn het verbod op nieuwe beregeningsputten anders dan ter vervanging van een bestaande put en de verplichting om bij vervanging van een beregeningsput in de bufferzone rond een natuurgebied de deze verder van het natuurgebied te realiseren. (zie ook paragraaf 4.4)

In de Omgevingsverordening zijn regels opgenomen ter bescherming van het grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening. We continueren het verlenen van ontheffing waar dat volgens de regels kan voor activiteiten die geen nadelige gevolgen hebben voor het grondwater in waterwingebieden, de grondwaterbeschermingsgebieden en boringsvrije zones.

Hergebruik water

Door de EU is de verordening inzake minimumeisen voor hergebruik van water gepubliceerd. Deze verordening treedt in werking op 5 juni 2023 en heeft rechtstreekse werking, dat wil zeggen dat geen vertaling naar nationale wetgeving nodig is, Onderdeel van de implementatie van deze verordening is het aanwijzen van het bevoegd gezag. Binnen Nederland worden momenteel de provincies daarvoor gezien als de meest geschikte overheidslaag. We zullen de ontwikkelingen op dit onderwerp nauwlettend volgen. Indien van toepassing ontwikkelen we tijdig een beleidskader en zorgen we voor de benodigde personele capaciteit voor vergunningverlening en handhaving.

5.3.6. Mijnwater

In de Zuid Limburgse Mijnstreek is de ondergrond en de grondwaterhuishouding als gevolg van de steenkoolwinning in het verleden ingrijpend gewijzigd. Door de afbouw van steenkool zijn ondergrondse verbindingen ontstaan die er in het verleden niet waren en er is voor de steenkoolwinning jarenlang water uit het mijngebouw weggepompt. Na het stoppen van de winning in Nederland in 1974 is in de oostelijke mijnstreek nog tot 1994 water onttrokken om de mijnen in Duitsland droog te houden. Sinds die tijd echter stijgt de grondwaterdruk in het mijngebouw gestaag door en de verwachting is dat dit nog wel 40 tot 50 jaar door zal gaan.
In 2016 is in opdracht van het (toenmalige) ministerie van Economische Zaken onderzoek uitgevoerd naar de na-ijlende effecten van de steenkoolwinning in Limburg. Hieruit blijkt dat de druk in het diepe mijnwater op locaties hoger wordt dan de druk in het bovenste zoete grondwater. Daardoor wordt het mijnwater omhoog gedrukt en ontstaat een risico op verontreiniging van het bovenste grondwater.

Het beschermen van de scheidende laag tussen het zoute water in het mijngebouw en het bovenliggende zoetwaterpakket zou aantasting van de zoetwatervoorraad kunnen voorkomen. We onderzoeken deze bescherming, in samenwerking met de betrokken gemeenten en partijen en houden daarbij rekening met de belangen van het gebruik van de ondergrond voor de energietransitie en het grondwaterbelang.

In hoofdstuk 8 is de monitoring van het stijgende mijnwater verder uitgewerkt.

5.3.7. Grondwaterverontreinigingen

De Wet bodembescherming regelde de aanpak van bodem- en grondwaterverontreiniging. Onder de Omgevingswet wordt de taakverdeling voor de aanpak van deze verontreinigingen gewijzigd: zo zijn individuele gemeenten dan het bevoegd gezag over de historische verontreinigingen en nieuwe verontreinigingen in de vaste bodem. Het beheer van historische grondwaterverontreinigingen vormt onder de Omgevingswet een integraal onderdeel van het beheer van het watersysteem waarvoor de provincie een coördinerende en kaderstellende rol heeft. *Om de grondwaterkwaliteit te beschermen. zullen wij in de Omgevingsverordening regels stellen voor grondwatersaneringen*. Ook bodemverontreinigingen kunnen de grondwaterkwaliteit aantasten. Wij zullen hierover afstemmen met de gemeenten.

5.3.8. Gebruik van de ondergrond voor energiewinning of - opslag

De ondergrond kan een belangrijke rol spelen bij de energietransitie. We onderscheiden de volgende mogelijkheden:

- Geothermie: het oppompen en weer infiltreren van warm water van grote diepte (meer dan 500 meter).
- Hoge Temperatuur Opslag: het tijdelijk opslaan van water warmer dan 25 graden in de bodem. Dit kan plaatsvinden op dieptes van enkele tientallen meters tot vele honderden.
- Warmte-Koude Opslag (WKO): het water dat in de zomer wordt gebruikt om te koelen, opslaan in de ondergrond en dat water in de winter gebruiken om te verwarmen. Het in de bodem gebrachte water is nooit warmer dan 25 graden.

Beleidskader geothermie

We beogen de ondergrond zo goed mogelijk te benutten als bron of opslag van duurzame energie. Belangrijke randvoorwaarde daarbij is dat de risico's voor aantasting van de kwaliteit van het grondwater worden geminimaliseerd en dat geen risico's op verslechtering van de kwaliteit worden geïntroduceerd voor grondwater dat bestemd is voor menselijke consumptie.
Voor de inzet van geothermie is in 2017 het Beleidskader geothermie opgesteld en zijn regels voor het toestaan van geothermie opgenomen in de Omgevingsverordening. In het beleidskader is opgenomen dat na 5 jaar een evaluatie zal plaatsvinden.
Voor de opslag van water met een temperatuur van meer dan 25 graden ontwikkelen we een beleidskader in de komende beheerperiode.
Wij continueren het beleid voor Warmte-Koude Opslag en het Beleidskader geothermie en de regels die daarvoor in de Omgevingsverordening zijn opgenomen.
Bij het bepalen van de Regionale Energie Strategieën dient, conform de zorgplicht uit de Drinkwaterwet, het belang van de openbare drinkwatervoorziening als een dwingende reden van groot openbaar belang te worden meegenomen.

Zonneparken

Een nieuwe ontwikkeling zijn grootschalige zonneparken. Welke invloed deze precies hebben op de ondergrond en het grondwater is nog niet duidelijk. Effecten op het grondwater zijn niet uit te sluiten en derhalve zijn zonneparken in waterwingebieden niet toegestaan. Onder welke voorwaarden zonneparken in grondwaterbeschermingsgebieden mogelijk zijn werken we uit bij de herijking van het beschermingsbeleid in 2022. Daarbij verwijzen we naar de provinciale zonneladder.

5.3.9. Gevolgen stoppen bruinkoolwinning

Duitsland is van plan vanaf 2030 de bruinkoolwinning in de groeves Hambach in de Erftschol en Inden in de Roerdalslenk te beëindigen. De groeve Garzweiler in de Venloschol volgt dan rond 2038. Door het beëindigen van de bruinkoolwinning stopt ook de grootschalige onttrekking van grondwater die nu nog nodig is om in den droge bruinkool te kunnen winnen. Dat zal leiden tot een toename van de stijghoogte in de diepe pakketten van de Roerdalslenk. Met Nordrhein-Westfalen, Vlaanderen en Noord-Brabant wordt onderzocht wat hiervan de consequenties zijn. Het duurt meerdere decennia voordat de bruinkoolgroeves zijn volgelopen en alle grondwater weer is aangevuld Uit indicatieve berekeningen blijkt dat in 2050 in de diepe pakketten Roerdalslenk slechts 3 miljoen m³/jaar extra grondwater beschikbaar is. Ten opzicht van de totale onttrekkingen voor de openbare drinkwatervoorziening uit de Roerdalslenk in Brabant, Vlaanderen en Limburg van meer dan 150 miljoen m³/jaar betreft het een beperkte toename. Dit is vergelijkbaar met de stijging van het mijnwater in Zuid-Limburg waar het ook vele decennia duurt voordat alle effecten op het grondwater verdwenen zijn. Tijdens de exploitatie van de groeves, maar zeker ook in de periode daarna, blijven we bewaken dat er geen nadelige gevolgen optreden voor Limburg.

Gevolgen voor de Roer

Aandachtspunt daarbij is de hoeveelheid water in de Roer: overwogen wordt een deel van het debiet te gebruiken om de groeve te vullen. Dit mag geen schade opleveren voor de ecologische doelen van de Roer in Nederland. Daarnaast is de Roer een belangrijke toevoer voor de Maas die in tijden van laagwater een significante bijdrage levert aan het debiet en daarmee ook aan de drinkwatervoorziening uit de Maas in Waterproductiebedrijf Heel. We zijn hierover in overleg met de Duitse overheden. Vooralsnog gaan we er van uit dat zij de Limburgse belangen meenemen in hun afwegingen. We zullen daarop toezien en waar nodig vervolgstappen nemen.
Provincie Limburg is in het verleden bij de procedures voor vergunningverlening rond de bruinkoolwinning altijd beschouwd als belanghebbende. Uitgangspunt is dat we dat nog steeds zijn.

6. Uitvoering, toezicht en handhaving

In dit hoofdstuk geven we aan hoe we uitvoering geven aan ons beleid. In welke projecten we bijdragen in de Maasvallei. Hoe we het vorm geven via kaderstelling en via de opgave gerichte aanpak. en hoe we via vergunningverlening, toezicht en handhaving uitvoering geven aan ons beleid.

De provincie wil Limburg vernieuwend én verbindend verder helpen. Dit doen we ondersteunend en helpend, richtinggevend, kaderstellend, vergunningverlenend en handhavend. Via een tijdelijke extra impuls, meerjarig of juist bewust loslatend in vertrouwen, richt de provincie zich op ontwikkelingen waar zij een belang heeft. Onder de voorwaarden van haalbaarheid, betaalbaarheid en draagvlak stelt de provincie zich als middenbestuur op als een betrouwbare partner van andere overheden en maatschappelijke organisaties.[10]
In dit hoofdstuk staan de belangrijkste uitvoeringsinstrumenten opgenomen: de kaderstelling en doorwerking, de participatie in projecten en de uitvoering.
Met de uitvoering van dit waterprogramma voeren we ook de afspraken uit van het bestuursakkoord klimaatadaptatie uit 2018: “Overheden hebben klimaatadaptatie in hun plannen verankerd en handelen vanaf 2022 klimaatadaptief.”

6.1. Participatie in de Maasvallei

De Provincie Limburg participeert in een aantal ‘hoogwater’ gerelateerde gebiedsprojecten met het doel om in deze gebieden de gebiedskwaliteiten te versterken. Onze rol is ingegeven vanuit onze rol als middenbestuur en onze rol als hoeder van ruimtelijke kwaliteit.
Ten eerste betreft dit projecten die in voorbereiding zijn, waar nog bekeken wordt welke (provinciale) doelen daarin opgenomen gaan worden, wie wil participeren en met welke financiële bijdrage. Hierin participeert de Provincie Limburg vanuit haar rol als middenbestuur en verbinder van Rijk en regio.
Ten tweede betreft het projecten waarin de Provincie Limburg financieel participeert. Deze projecten dienen een doel vanuit waterveiligheid, maar dragen voor de Provincie Limburg ook bij aan het versterken van de gebiedskwaliteiten in deze gebieden. Het betreft zowel maatregelen voor rivierverruiming (projecten in het kader van het MIRT of IRM) als projecten in het kader van dijkversterking (Hoogwaterbeschermingsprogramma).

Verlaging dam Lateraalkanaal

Het verlagen van de dam langs het Lateraalkanaal (ter hoogte van Roermond) leidt tot een waterstandsdaling van circa 15 cm en maakt de aanleg van een fietspad over deze dam mogelijk. Met de waterstandsdaling kan ingezet worden om ruimtelijk-economische ontwikkelingen (recreatie en toerisme) in de Maasplassen mogelijk te maken en te komen tot lagere kaden in het historische centrum van Roermond.
Projectverantwoordelijke is de gemeente Roermond. Zij trekt het proces en zorgt voor de organisatie van de benodigde afstemming en besluitvorming. Wij zijn participant.

Koploper Oeffelt

Bij Koploper Oeffelt – op de grens van Limburg en Brabant - is sprake van een flessenhals in het winterbed van de Maas. De oplossing voor dit knelpunt is eenvoudig, toekomstbestendig en effectief: twee openingen maken in het grondlichaam van de N264 en een weerdverlaging, in combinatie met natuurontwikkeling en een fietsverbinding (alles gelegen op Brabants grondgebied). Het waterstandsverlagend effect van deze maatregel is 20,3 cm met een effect tot circa 50 km stroomopwaarts.
Projectverantwoordelijke is de Provincie Noord-Brabant. Zij trekt het proces en zorgt voor de organisatie van de benodigde afstemming en besluitvorming. Wij zijn participant.

[10] Ontwerp POVI

Lob van Gennep

Het project is in de MIRT-verkenningsfase. Het project moet drie doelen dienen: 1) verbeteren waterveiligheid van de Lob zelf, 2) het verbeteren van de waterveiligheid stroomafwaarts en 3) het versterken van de ruimtelijke kwaliteit van het gebied. In de MIRT-verkenning worden drie alternatieven met elkaar vergeleken. In het voorjaar van 2021 neemt de minister een (concept-) besluit over welke variant voor de dijkversterking wordt gekozen. Afhankelijk van de variant is de ruimtelijke impact van de dijkversterking meer of minder groot.
Projectverantwoordelijke is het Waterschap Limburg. Zij trekt het proces en zorgt voor de organisatie van de benodigde afstemming en besluitvorming. Wij zijn participant. Het bevoegd gezag voor dit project ligt bij de minister van Infrastructuur en Waterstaat.

Systeemmaatregel Well

Het voorkeursalternatief voor de dijkverbetering, de dijkverlegging en de beekherstelopgave bij Well is voor de zomer van 2020 door het waterschap met instemming van de minister van I&W vastgesteld. In de planuitwerkingsfase die nu is gestart wordt onder andere bekeken op welke wijze de gebiedskwaliteiten versterkt kunnen worden. Momenteel wordt gewerkt aan het opstellen van een overeenkomst waarin een gecoördineerde aanpak tussen alle betrokken overheden wordt vastgelegd. In het uiteindelijke ontwerp voor de kering in Well wordt rekening gehouden met de uitkomsten van de Bestuursopdracht voor dit dijktraject, hetgeen leidt tot een lagere dijkhoogte.
Projectverantwoordelijke is het Waterschap Limburg. Zij trekt het proces en zorgt voor de organisatie van de benodigde afstemming en besluitvorming. Wij zijn participant. Het bevoegd gezag voor dit project ligt bij de minister van Infrastructuur en Waterstaat.

Systeemmaatregel Arcen

Het voorkeursalternatief voor de dijkverbetering en systeemmaatregel (dijkverlegging) bij Arcen is voor de zomer van 2020 door het waterschap met instemming van de minister van I&W vastgesteld. In de planuitwerkingsfase die nu is gestart wordt onder andere bekeken op welke wijze de gebiedskwaliteiten versterkt kunnen worden. Momenteel wordt gewerkt aan het opstellen van een overeenkomst waarin een gecoördineerde aanpak tussen alle betrokken overheden wordt vastgelegd.
Projectverantwoordelijke is het Waterschap Limburg. Zij trekt het proces en zorgt voor de organisatie van de benodigde afstemming en besluitvorming. Wij zijn participant. Het bevoegd gezag voor dit project ligt bij de minister van Infrastructuur en Waterstaat.

Systeemmaatregel Baarlo

Op dit moment loopt het traject met de betrokken gemeenten, het Waterschap Limburg en Rijkswaterstaat om te komen tot een gebiedsplan, waarin ook de provinciale opgave om het geïnvesteerde vermogen (voor het uitplaatsen van kasopstanden) terug te verdienen is opgenomen. Zodra dit gebiedsplan er is, moet dit worden uitgewerkt naar een projectbesluit (bevoegdheid minister van Infrastructuur en Waterstaat) en uitgewerkt worden naar een uitvoeringsgereed plan
Projectverantwoordelijke is het Waterschap Limburg. Zij trekt het proces en zorgt voor de organisatie van de benodigde afstemming en besluitvorming. Wij zijn participant. Het bevoegd gezag voor dit project ligt bij de minister van Infrastructuur en Waterstaat.

Systeemmaatregel Thorn-Wessem

Voor het middengebied tussen Thorn en Wessem is gewerkt aan een gebiedspakket en de bijbehorende beschermingsaanpak, passend bij de waterbergende functie van dit gebied. Betrokken partners hebben de regionale bestuurlijke voorkeur voor Thorn-Wessem vastgelegd: een systeemmaatregel met waterbergende functie door middel van een reguliere dijkversterking met aangepast ontwerp. Concreet betekent dit dat er in dit project is gekozen voor een versterking van het

huidige dijktracé met een ontwerp, waarbij de kering alleen faalt op hoogte en niet op sterkte. De ruimtelijke impact van de dijkversterking is daarmee relatief gering.
Projectverantwoordelijke is het Waterschap Limburg. Zij trekt het proces en zorgt voor de organisatie van de benodigde afstemming en besluitvorming. Wij zijn participant. Het bevoegd gezag voor dit project ligt bij de minister van Infrastructuur en Waterstaat.

6.2. Kaderstelling en doorwerking.

In de hoofdstukken 2 t/m 5 staat in de tekst aangegeven welke instrumenten, zoals verordening, vergunning, overleg en lobby we inzetten om de in deze hoofdstukken genoemde doelen te realiseren. Ook dit maakt deel uit van de uitvoering van ons waterbeleid. We zullen dit niet herhalen, maar nemen die samenvattend in onderstaande tabel op, met verwijzing naar de vindplaats:

Opgave:	**Partij (wie gaat het doen)**	**toelichting**	*Verwijzing (pagina)*
Rekening houden met klimaatadaptatie in ruimtelijke plannen	Gemeenten,	Op basis van provinciale verordening. Meenemen van effecten van droogte en wateroverlast bij ruimtelijke inrichting. In lijn met de NOVI en het advies van de bestuurlijke beleidstafel droogte zal rekening houden met de gevolgen van wateroverlast, droogte en beschikbaarheid van water bij alle ruimtelijke plannen tot de dagelijkse praktijk moeten horen.	3.3.1 blz. 21 en 24
Ruimte voor water in beekdalen en laagten	gemeenten	Via de invulling van de groen-blauwe zone wordt aandacht gevraagd voor de waarde voor water in de omgevingsverordening. Geen normering voor wateroverlast.	blz. 22
Bescherming zone nog in te richten beken	gemeenten	De inrichting van de beken wordt via een zone mogelijk gemaakt die vrijwaart van andere ontwikkelingen.	blz. 22
Afkoppelen van regenwater	gemeenten	Wij nemen de Voorkeurstabel Afkoppelen uit ‘Regenwater schoon naar beek en bodem’ als leidraad voor afkoppelen in onze omgevingsverordening op. Daar waar het binnen onze bevoegdheid ligt en noodzakelijk is zullen we instructieregels opnemen voor andere overheden om ook in hun verordeningen of keur vergelijkbare regels op te nemen.	blz. 24 en blz. 38
Bescherming tegen wateroverlast uit het regionaal systeem	provincie, waterschap	We nemen de geactualiseerde normering tegen wateroverlast uit het regionale watersysteem (beken) op in de omgevingsverordening.	blz. 29
Beschermen verdrogingsgevoelige grondwaterafhankelijke natuur	provincie, waterschap	Voor de belangrijkste grondwaterafhankelijke natuurgebieden waaronder de Natura 2000-gebieden hebben we een extra beschermingsregime ingesteld in de vorm van hydrologische bufferzones rond deze gebieden. Wij	blz. 41

		zullen hiertoe beschermingsregels en instructiebepalingen voor de grondwaterafhankelijke natuurgebieden opnemen in de provinciale omgevingsverordening	
Bescherming grond- en drinkwater	provincie, waterschap, gemeenten, grondeigenaren	Ons grondwater voor drinkwater en consumptiewater beschermen we door middel van waterwingebieden, grondwaterbeschermingsgebieden en boringsvrije zones. Deze zijn in de huidige Omgevingsverordening aangewezen en via bijbehorende regels beschermd.	Blz 44
Landbouw onttrekkingen	waterschap	Via instructiebepalingen in de omgevingsverordening aan Waterschap Limburg handhaven we het stand still beleid ten aanzien van landbouwonttrekkingen	Blz 49
Grondwater verontreinigingen	veroorzakers	Het beleid voor de aanpak van nieuwe grondwaterverontreinigingen werken we in de komende beheerperiode uit en leggen we vast in de Omgevingsverordening	Blz. 50
Geothermie	provincie	Wij continueren het beleid voor Warmte-Koude Opslag en het Beleidskader geothermie en de regels die daarvoor in de Omgevingsverordening zijn opgenomen.	Blz 51
Doelen buitenland	Rijk, provincie, waterschap	We gaan bij het Rijk lobbyen om bij de Belgische en Duitse overheden te bewerkstelligen dat er in België en Duitsland maatregelen worden getroffen om: - water langer vast te houden in de bovenstrooms gelegen gebieden, - vismigratiebelemmeringen aan te pakken; - watergebonden exoten aan te pakken; - de chemische vervuiling van oppervlaktewater en grondwater dat afstroomt naar Nederland aan te pakken; - afspraken te maken over het gebruik van grensoverschrijdend grondwater in de Roerdalslenk en de Venloschol en Wij zullen ons netwerk daarbij inzetten opdat in beide landen de juiste instanties met de juiste vragen worden benaderd.	Blz 32
Doelen nationaal	provincie, waterschap	We zetten in op lobby en overleg bij het rijk op het gebied van verbetering van de grond- en waterkwaliteit met name op het	

		gebied van nutriënten en bestrijdingsmiddelen ter realisering van de KRW	
Zuinig gebruik, hergebruik, innovaties	provincie, waterschap, gemeenten, WML	We zetten in op stimulering, via voorlichting en acties met de partners als buurprovincies, gemeenten, WML en waterschap. Met burgers, bedrijven en waterpartners richten we ons op zuinig watergebruik, hergebruik, slimme innovaties etc.	Blz 24/25

Tabel xx: samenvattende tabel doorwerking en kaderstelling

.

6.3. Opgaven gerichte gebiedsaanpak

De gebiedsgericht aanpak, het (rijks) programma natuur en het Limburgs Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied

Op het moment van schrijven van dit (voor-)ontwerp werkt de provincie samen met de TBO's en het waterschap aan het Limburgs deel van het rijks programma natuur. De verwachting is dat veel van de wateropgaven uit dit programma, die bijdragen aan het herstel van de Natura 2000-gebieden, deel zullen gaan uitmaken van dit Limburgs deel van het programma natuur. De uitvoering van deze wateropgaven zullen dan onderdeel gaan vormen van het Limburgs Uitvoeringsprogramma Landelijk gebied.

Op dit moment zijn beide programma's nog in ontwikkeling, bij de vaststelling van dit water programma in december 2021 zal hier duidelijkheid over zijn. De hoofdlijnen van de opgave gerichte gebiedsaanpak, zoals hieronder opgeschreven, zijn het uitgangspunt voor het programma.

Voor de uitvoering van het provinciale waterprogramma geldt dat we gebiedsgericht aan de slag gaan en de maatschappelijke opgaven centraal stellen. Waarbij we zo veel mogelijk samenwerken met andere partijen, waarbij we de waterdoelen per gebied zo scherp mogelijk formuleren om de bestuurlijke afweging met alle andere belangen goed te kunnen maken.

De Provincie Limburg verkent samen met het Waterschap Limburg de opgavegerichte gebiedsaanpak[11]. Op basis van opgaven voor water, natuur en stikstof wordt gezocht naar gebieden waar opgaven, middelen en maatregelen effectief gestapeld kunnen worden en synergie kan worden bereikt. We streven naar een combinatie van doelen en een reële integrale gebiedsaanpak die –ook voor de wateropgaven- de best mogelijke realiseerbare opgaven oppakt. We beperken voor wat betreft het waterprogramma de scope tot het oplossen van de problemen op het gebied van water, natuur en stikstof. De term opgavegericht moet in de hier na volgende tekst op die manier worden gelezen.

Met de opgave gerichte gebiedsaanpak wordt, via het uitvoeren van maatregelen die in de Limburgse Integrale Water Analyse (LIWA) op effectiviteit onderzocht zijn, bijgedragen aan het herstel van Natura 2000-gebieden en aan het duurzame en klimaatadaptieve watersysteem. We beseffen daarbij dat we

[11] Ook doelstapeling genoemd bij het Waterschap Limburg

niet alles kunnen oplossen. Het weer wordt extremer en een zekere mate van droogte en wateroverlast zullen we moeten accepteren. Ook is volledig doelbereik voor de Natura 2000-doelen met de voorgestane maatregelen lang niet overal mogelijk. Er zullen lokaal nog aanvullende maatregelen nodig zijn.
De provincie participeert deze periode in de aanpak van een beperkt (max.3) aantal gebieden. Samen met het waterschap Limburg betrekken we daar de partners bij; de gemeenten, de terrein beherende organisaties, de waterleidingmaatschappij en de boeren. We zetten daarbij eigen middelen in en vragen het rijk om vanuit het Deltafonds en vanuit het rijks Natuurprogramma te participeren.(*zie kader hieronder*) Vanaf 2022 willen we de uitvoering ter hand nemen.

Samenwerking Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) en ruimtelijke adaptatie (DPRA)
De Deltaplannen Zoetwater (DPZW) en Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) hebben sterke raakvlakken. Zoetwater, droogte en wateroverlast in de stad en op het platteland hangen immers sterk samen en de uitvoering van beide maatregelprogramma's krijgt vorm via een integrale gebiedsuitwerking evenals de doorwerking in ruimtelijke plannen.
Daarbij moeten de trekkende partijen vanuit zoetwater (Rijkswaterstaat, waterschappen en provincies) samenwerken met de trekkende partijen vanuit ruimtelijke adaptatie (gemeenten, waterschappen en provincies). De nationale voorkeursstrategie voor de tweede fase van het DPZW zet daarom in op een sterkere verbinding met DPRA, hetgeen vorm krijgt via het verbeteren van de samenhang van dialogen over waterbeschikbaarheid, stresstesten en risicodialogen vanuit ruimtelijke adaptatie, een kennisprogramma, samenhangende financiële kaders vanuit het Deltafonds, en meer op elkaar afgestemde governance in de regio en op nationaal niveau. Dit biedt ook borging voor goede verbindingen met andere opgaven, zoals onder meer verstedelijking, bodemdaling, landbouwtransitie, en energie.
Wij zullen zowel op Limburgse als op Zuid-Nederlandse schaal de samenwerking op het gebied van klimaatadaptatie met het rijk, waterschap, gemeenten en andere betrokken partijen blijven stimuleren.

6.4. Uitvoering van overige regionale wateropgaven

In de komende planperiode richt de provincie zich in de uitvoering (financieel) op de opgavegerichte gebiedsaanpak en de projecten in de Maasvallei. Dat betekent echter niet dat andere opgaven niet belangrijk zijn. In deze planperiode liggen er opgaven op het gebied van de Kaderrichtlijn Water: voor regionale partijen met name het herstel van beken, de realisatie van vistrappen, de aanpak van RWZI's en het tegengaan van riooloverstorten. Ook liggen er opgaven in het nemen van hydrologische maatregelen in Natura 2000-gebieden. Na de regenbuien die de laatste jaren onze provincie geteisterd hebben is duidelijk dat we met de opgaven op het gebied van wateroverlast, zowel in het stedelijk gebied als in het landelijke gebied nog niet klaar zijn. Een belangrijke opgave, zowel voor de kwaliteit van de natuur als voor het drinkwater is de verbetering van de bodem en waterkwaliteit. Deze verschillende opgaven moeten tezamen met de opgave gerichte gebiedsaanpak, in de planperiode een haalbaar en betaalbaar programma vormen. We doen niet méér dan waar onze middelen en die van onze partners voor toereikend zijn en wat onze organisaties qua capaciteit kunnen uitvoeren. In onderstaande tabel zijn de uitvoeringsopgaven uit de hoofdstukken 2 t/m 5 samengevat.

Welke opgave	**wie**	**Wanneer gereed**	**toelichting**
Eigendommen klimaatadaptief	provincie	2050	Zo mogelijk meenemen bij

			beheer en onderhoud
KRW opgaven, 75 km beekherstel, 26 vistrappen, 6 RWZI effluent	waterschap	2027	Zie hoofdstuk 3 en 4
N2000 hydrologische herstel	provincie, waterschap, TBO's	2027	Volgens N2000 plannen, zie hoofdstuk 4.4
KRW riooloverstorten, Afkoppeling hemelwater	gemeenten	2027	Zie hoofdstuk 4, 3
Realisatie normering wateroverlast	waterschap	2035	Zie hoofdstuk 3
KRW nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen	Rijk	2027	Zie hoofdstuk 4
Bodem en grondwater	provincie, waterschap, landbouw	2021 en 2022	Openstelling POP-3 plus subsidieregeling ter verbetering bodem en grondwaterkwaliteit Hoofdstuk 3
Bescherming grondwater	provincie	2027	Hoofdstuk 5

Tabel xx: Samenvattende tabel uitvoering wateropgaven

6.5. Vergunningverlening, handhaving en toezicht

De provincie is verantwoordelijk voor vergunningverlening, toezicht en handhaving met betrekking tot grondwateronttrekkingen ten behoeve van de openbare drinkwatervoorziening, de grotere industriële onttrekkingen (meer dan 150.000 m3/jaar) en energieopslagsystemen. Daarnaast is de provincie bevoegd gezag voor de regels die in de Omgevingsverordening zijn gesteld ter bescherming van de kwaliteit van het grondwater in waterwin-, grondwaterbeschermingsgebieden en boringsvrije zones. In de gevallen waarin de provincie bevoegd gezag is voor de Omgevingsvergunning is zij ook het bevoegde gezag voor indirecte lozingen[12].

De verbinding van de beleidsmatige ontwikkelingen in dit waterprogramma met de wijze waarop wij ons VTH-instrumentarium daartoe inzetten leggen we vast in de jaarlijkse actualisaties van ons VTH beleidsplan.

In het provinciale VTH uitvoeringsprogramma nemen we elk jaar op welke activiteiten op het gebied van vergunningverlening en toezicht en handhaving worden uitgevoerd ter realisatie van de provinciale doelstellingen uit collegeprogramma en programmabegroting, dus ook op het gebied van water. Paragraaf 3.2. van het VTH uitvoeringsprogramma 2021 bevat de acties in het blauwe kleurspoor, die alle gekoppeld zijn aan en verbonden zijn met dit waterprogramma. Onder 3.1 (terra kleurspoor) zijn acties opgenomen die onder meer betrekking hebben op bodemsanering en in de acties onder 3.3 (groene kleurspoor) zijn voor het onderdeel gebiedsbescherming de

[12] Een indirecte lozing is een lozing die niet direct op het oppervlaktewater uitkomt, maar wordt geloosd via een riolering of een ander tussenliggend (zuiverings)werk van een derde.

waterdoelstellingen ook van belang bij de vergunningverlening voor activiteiten die betekenis kunnen hebben voor N2000-gebieden.
Dit waterprogramma is leidend voor de jaarlijkse actualisatie van het VTH uitvoeringsprogramma.

Voor die onttrekkingen en overige handelingen in het watersysteem waarvoor de provincie niet het bevoegde gezag is, zijn ofwel het Waterschap Limburg of Rijkswaterstaat het bevoegde gezag. Voor zover deze onttrekkingen provinciale belangen raken, kan de provincie hiervoor instructieregels voor de vergunningverlener opnemen in de provinciale Omgevingsverordening.

6.6. Tweejaarlijks evalueren en informeren

We werken opgavegericht en adaptief, dat betekent dat we regelmatig kijken hoe het loopt en of we de goede dingen nog wel doen. Daarbij zal gedurende de looptijd van het plan verschillende keren naar de inzet worden gekeken en worden afgewogen of deze voldoende is. Samen met partners en Rijk kijken we na de eerste twee jaar naar de voortgang van de uitvoering van de KRW doelen. We informeren Provinciale Staten via een voortgangsrapportage tweejaarlijks over de uitvoering van het waterprogramma.

7. Financiën: Wat mag het kosten

De financiën van de gebiedsgericht aanpak, het (rijks) programma natuur en het Limburgs programma uitvoering landelijk gebied

Op het moment van schrijven van dit (voor-)ontwerp werkt de provincie samen met de TBO's en het waterschap aan het Limburgs deel van het rijks Programma Natuur. De verwachting is dat veel van de wateropgaven uit het Provinciaal Waterprogramma, die bijdragen aan het herstel van de Natura 2000-gebieden, deel zullen gaan uitmaken van het Limburgs deel van het Programma Natuur. En daarmee in aanmerking zullen komen voor een financiële bijdrage uit dit rijks programma.
De uitvoering van de wateropgaven zal onderdeel gaan vormen van het Limburgse programma uitvoering landelijk gebied.
Op dit moment zijn beide programma's nog in ontwikkeling, bij de vaststelling van dit water programma in december 2021 zal hier duidelijkheid over zijn. De hoofdlijnen van de opgave gerichte gebiedsaanpak, zoals hieronder opgeschreven, zijn het uitgangspunt voor de programma's.
Ook de afspraken rond de DHZ bijdrage door het rijk zijn op dit moment nog niet afgerond. We gaan in de onderstaande tekst uit van de stand van zaken januari 2021.

Uitgangspunt voor de invulling van onze opgaven in de komende planperiode is dat deze tezamen een realistisch haalbaar en betaalbaar pakket vormen. Het waterbeheer in Limburg moet betaalbaar blijven, zowel voor de partijen die hier in investeren, als voor de inwoner van Limburg.
Daarom kiezen we deze periode voor een focus. Waarbij we voor het regionaal watersysteem in een beperkt aantal gebieden aan de slag gaan. Dit is een aanpak waarbij de opgaven van water (kwaliteit en droogte) met de opgaven van natuur en stikstof slim gestapeld worden in gebieden waar deze stapeling tot synergie leidt. Daarbij stapelen we de middelen van verschillende partijen en opgaven, om daarmee als totaal een betaalbaar pakket te realiseren.

7.1. Ruimtelijke kwaliteit bij hoogwaterbescherming:

Beschikbare middelen

De beschikbare middelen zijn afkomstig uit de intensiveringsmiddelen en reeds beschikt en geaccordeerd door Provinciale Staten via de begroting. In onderstaande tabel staan deze in miljoenen euro per jaar:

	bron	2021 [13]	2022	2023	2024	2025	2025	2026	totaal
Waterveiligheid Maas									
Intensiveringsmiddelen	prv	5,5	7,3	1,0					13,8
Subtotaal Maas:									**13,8**

De beschikbare middelen van € 13,8 mln voor de ruimtelijke kwaliteit bij hoogwaterbescherming, beperken zich op dit moment tot de huidige collegeperiode. Deze loopt tot medio 2023. Een nieuw college zal opnieuw bepalen of intensivering van de inzet nodig is om de doelen te bereiken.

[13] Het jaar 2021 behoort formeel nog tot de looptijd van het huidige waterplan en niet het nieuwe waterprogramma

Uitgaven

De provincie zet in op de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in de volgende hoogwaterbeschermingsprojecten in de Maasvallei. De bedragen zijn in miljoenen euro's. De bedragen zijn reeds beschikt en besloten door Provinciale Staten, met uitzondering van de systeem maatregel Thorn

Project	In mln
Verlaging dam Lateraalkanaal	1,5
Koploper Oeffelt	4,0
Lob van Gennep	1,3
Systeemmaatregel Well	4,0
Systeemmaatregel Arcen	2,0
Systeemmaatregel Baarlo	1,0
Totaal	**13,8**
Systeemmaatregel Thorn-Wessem[14]	*0,5*

De uitgaven zijn in balans met de beschikbare middelen. Over de systeemmaatregel Thorn-Wessem zal nog worden besloten.

7.2. Regionaal watersysteem

Beschikbare middelen

De beschikbare middelen zijn afkomstig van eigen middelen, bijdragen vanuit het Deltafonds, vanuit het nationale programma natuur en vanuit de Europese plattelands ontwikkelingsprogramma POP. De bedragen zijn in miljoenen euro's.

	bron	2021 [15]	2022	2023	2024	2025	2026	2027	totaal
Regionaal watersysteem									
Intensiveringsmiddelen	prv		2	2					4
Stikstof middelen [16]	prv		2	2					4
programma natuur[17]	Rijk	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5	27
POP-3 [18]	EU	0,6	0,6						0,6
DHZ[19]	Rijk		0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	2,16
Grondwaterheffing[20]	prv		0,9	0,9	0,9	0,9	0.9	0,9	5,4
totaal Regionaal:									**43.16**

[14] De bijdrage voor de systeemmaatregel Thorn-Wessem is nog niet in de begroting verankerd.

[15] Het jaar 2021 behoort formeel nog tot de looptijd van het huidige waterplan en niet het nieuwe waterprogramma

[16] Voorheen de PAS middelen

[17] Raming; ca.20% van de jaarlijks ter beschikking staande ca. € 22 mln = ca 4,5 mln. Besluitvorming medio 2021

[18] De nieuwe periode POP-3 start al in 2021. Het besluit over het transitiejaar 2022 moet door de EU nog genomen worden.

[19] Besluitvorming einde 2021

[20] Grondslag voor deze heffing is Artikel 13.4b Omgevingswet (7.7 waterwet)

De beschikbare middelen van € 8 mln voor de regionale wateropgaven van de Provincie Limburg voor de uitvoering van dit waterprogramma beperken zich op dit moment tot de huidige collegeperiode. Deze loopt tot medio 2023. Een nieuw college zal opnieuw bepalen of intensivering van de inzet nodig is om de doelen te bereiken.
De besluitvorming over de middelen van het Deltafonds en het Programma natuur zal in 2021 plaatsvinden en worden verwerkt in het definitieve waterprogramma. Daarbij borgen we een goede financiële afstemming met het Programma Uitvoering Landelijk Gebied. De grondwaterheffing is een bestemmingsheffing en dient te worden ingezet ten behoeve van het grondwater (zie artikel 7.7 waterwet en artikel 14.3b Omgevingswet.)

Uitgaven

De provincie zet in op de opgaven gerichte gebiedsaanspraak, de verbetering van bodem- en grondwaterkwaliteit en omgang met wateroverlast en -tekorten in het landelijk gebied, op het stimuleren van de water opgaven in het stedelijk gebied en de bescherming van het grondwater. In onderstaande tabel[21] zijn de bedragen daarvoor aangegeven. De bedragen zijn in miljoenen euro's.

bedrag	doel	opm
€ 6,5 Provincie Limburg € 2,16 DHZ subsidie	Droogte, Natura 2000, waterkwaliteit en overlast	In de opgave gerichte gebiedsaanpak
€ 0,6 Provincie Limburg 2021 € 0,6 Europa € 1,3 Europa via waterschap € 0,6 Provincie Limburg 2022 € pm Europa[22]	Verbetering Bodem- en grondwaterkwaliteit, watersysteem en klimaatadaptatie in het landelijke gebied.	De provincie verzorgt de gezamenlijke openstelling voor waterschap en provincie van de POP-3 transitie regeling i 2022 en 2023
€ 0,3 Provincie Limburg	Informeren en stimuleren burgers en bedrijven in het bebouwde gebied	Omgaan met water, klimaatdaptatie, zuinig watergebruik etc.
€ 5 mln Provincie Limburg	Bescherming, onderzoek, monitoring	Bestemmingsheffing ten behoeve van grondwater en grondwaterbescherming

Opgaven gerichte gebiedsaanpak

Voor de financiële bijdrage van de provincie in de opgave gerichte gebiedsaanpak geldt als criterium dat bijdragen aan het watersysteem dienen bij te dragen aan het (hydrologisch) herstel van Natura 2000-gebieden en daarmee als een bijdrage aan de aanpak van de stikstofproblematiek. Daarmee leggen wij een verbinding met de aanpak van de stikstofproblematiek en kan een financiële bijdrage worden verkregen vanuit het rijks Programma Natuur. Onze bijdrage vormt onderdeel van het regionale bod in het kader van het Deltaplan Hoge zandgronden. (zie hoofdstuk 6; Uitvoering)

[21] Na vaststelling van het Programma Uitvoering Landelijk Gebied wordt deze tabel in jaren uitgesplitst.

[22] Op het moment van schrijven zijn er nog geen afspraken gemaakt voor 2022. Onze inzet is een gelijke afspraak als in 2021. Daarvoor is als cofinanciering € 0,6 mln gereserveerd

Verbetering grondwater en bodemkwaliteit en klimaatadaptatie

Ter verbetering van de grondwater en bodemkwaliteit, zo mogelijk in combinatie met het herstel van het watersysteem en het nemen van klimaatadaptieve maatregelen zetten we in op maatregelen in het landelijk gebied. Dit doen we door samen met het waterschap en met behulp van een Europese bijdrage via de POP-3 systematiek, projecten te subsidiëren van agrariërs, grondgebruikers en eigenaren die aan deze doelen bijdragen.

Stedelijk gebied (bebouwd gebied)

Om gemeenten en burgers en bedrijven te ondersteunen in het nemen van maatregelen zoals afkoppelen, zuinig gebruik, hergebruik én om innovaties te stimuleren zetten we middelen in om vooral in het stedelijk gebied, gericht op burgers en bedrijven, een beter watergebruik te stimuleren. Vanuit de intensiveringsmiddelen en de voormalige stikstofmiddelen heeft de provincie 8 miljoen euro beschikbaar die als volgt ingezet wordt:

Inzet van de provincie op bescherming ten behoeve van het grondwater:

Op basis van de grondwaterheffing zet de provincie in de planperiode ca. € 5,4 mln in gericht op de gevolgen van de grondwateronttrekkingen, de bescherming van het grondwater en de doelen van het waterprogramma.

7.3. Een betaalbaar programma

Het waterprogramma is betaalbaar, wanneer de kosten niet hoger zijn dan de beschikbare middelen en wanneer de ambities niet leiden tot extra kosten voor partijen of voor de Limburgse burger. Dat betekent dat niet alleen naar de kosten van de provincie wordt gekeken, maar ook naar die van andere partijen als waterschap gemeenten en de TBO's. Zoals in de paragraaf over de Kader richtlijn Water is aangegeven, gaan we voor een realistisch en betaalbaar waterbeleid. De beschikbare middelen worden gevormd door de middelen van de deelnemende partijen, vermeerderd met subsidies van Europa en rijk.
Onze aanpak focust op de realisering van het duurzame en robuuste watersysteem en de bijdrage aan het herstel van de grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden. We doen dit bij voorkeur via een slimme aanpak waarbij doelen van natuur, water en stikstof gestapeld zijn. Zodat ook de middelen gestapeld kunnen worden. Daarom zetten we in op de opgaven gerichte gebiedsaanpak
Hiermee realiseren wij een totaalpakket dat, uitgaande van positieve besluiten op de Rijks en Europese subsidies, haalbaar en betaalbaar is en waarvan de ambities niet hoger zijn dan de financiële ruimte bij partijen.

7.4. Afspraken over de uitvoering

Over de uitvoering maken wij afspraken met partijen. Dit onder meer in het kader van het eerder genoemde Limburgse programma uitvoering landelijk gebied. We leggen afspraken vast. Bijvoorbeeld in gebiedsovereenkomsten en subsidiebeschikkingen. Maar ook andere vormen zijn mogelijk. We willen er voor zorgdragen dat de totale kosten van het waterbeleid betaalbaar blijven voor de Limburgse burger. Daarom zorgen we voor een betaalbaar waterprogramma met betaalbare ambities en doelen. In de overeenkomsten nemen we op dat we periodiek samen met het waterschap de financiële voortgang van deze uitvoeringsafspraken bespreken. Gedeputeerde Staten betrekken de totale kosten van het waterbeheer kaderstellend in deze periodieke voortgangsgesprekken, zodat het waterbeheer in Limburg betaalbaar blijft voor de Limburger.

8. Meten, Monitoren en modelleren.

De provincie meet in heel Limburg het grondwater. Afhankelijk van het doel meten we kwantiteit, kwaliteit of op beide. We meten om te zien wat er buiten gebeurt. En om te zien of ons beleid effecten heeft. We gebruiken de metingen om ons beleid te evalueren en om de beleidscirkel te sluiten. Maar we monitoren ook om aan landelijk verplichtingen te kunnen voldoen, mede in verband met de rapportages van rijk en Eu.
In Limburg kennen we in ieder geval één bijzonder meetnet. Het mijnwatermeetnet, waar we het stijgende water in de oude mijngangen met.

8.1. Inleiding grondwatermonitoring

De provincie beheert onderstaande langjarige meetnetten waarmee de grondwaterstanden en de grondwaterkwaliteit gemeten worden:

- Primair Meetnet (grondwaterstanden in peilbuizen in heel Limburg).
- Provinciaal Meetnet Grondwaterkwaliteit (in peilbuizen in heel Limburg en bronnen in Zuid-Limburg).
- OGOR-meetnet (grondwaterstanden en grondwaterkwaliteit in grondwaterafhankelijke natuurgebieden).
- Bodemvocht meetnet (nitraatgehaltes landbouwpercelen Mergelland).
- Nutriëntenmeetnet (nitraatuitspoeling vanuit landbouwpercelen naar het grondwater in grondwaterbeschermingsgebieden).
- Mijnwatermeetnet (stijghoogten en waterkwaliteit van het stijgende mijnwater), zie ook par. 5.6

Een uitgebreide beschrijving van deze 6 vaste meetnetten en van de 10 projectmeetnetten staat in bijlage >>11

8.2. Meting huidige toestand grondwaterstand en kwaliteit

Vanaf 2003 monitort de provincie in de belangrijkste grondwaterafhankelijke natuurgebieden de grondwaterstanden en de waterkwaliteit t.b.v. herstel en behoud van de gewenste hydrologische condities in deze gebieden. Het hiervoor destijds ingerichte OGOR-meetnet is in de loop der jaren geoptimaliseerd. Het Bodemvochtmeetnet is ingericht om de mate van nitraatuitspoeling naar het grondwater te monitoren en daarmee een voorspelling te kunnen doen over de toekomstige kwaliteit van het (diepe) grondwater in het Heuvelland. Op soortgelijke wijze wordt de nitraatuitspoeling vanuit landbouwpercelen naar het grondwater in de grondwaterbeschermingsgebieden gemonitord. Door de grondwaterstanden in de peilbuizen van het Primair Meetnet te monitoren verzamelen we informatie over de beschikbare grondwatervoorraden. De kwaliteit van het grondwater en daarmee de aanwezigheid van verontreinigende stoffen wordt gemonitord met behulp van het Provinciaal Meetnet Grondwaterkwaliteit (en het OGOR-meetnet).

Omdat bijna alle meetnetten (m.u.v. het nutriëntenmeetnet) vele jaren geleden in gebruik zijn genomen, beschikken we over lange meetreeksen. Ook bestaan de meetnetten uit veel meetpunten binnen de onderzoeksgebieden. Daardoor kunnen we ons een goed statistisch verantwoord beeld vormen van de trends.

Ten behoeve van het waterprogramma hebben we de huidige toestand voor verdroging en kwaliteit in de grondwaterafhankelijke natuurgebieden in beeld gebracht (Bijlage x). Gedurende de looptijd van

het nieuwe waterprogramma zullen we kwaliteit en kwantiteit blijven meten en zo de verwachte voortgang monitoren. Daarbij geldt wel dat de effecten van maatregelen soms vele jaren naijlen op de uitgevoerde maatregelen. Via onze eigen metingen kunnen we aangeven of de trend de goede kant op gaat.

8.3. Viewer

De provincie monitort al vele jaren ca. 800-1000 peilbuizen. Alle gegevens over grondwaterstanden en -kwaliteit worden bijeen gebracht in één database. Deze is openbaar beschikbaar. Om de gegevens beter beschikbaar en voor een ieder inzichtelijk te maken ontwikkelen wij een viewer waarmee de monitoringsgegevens op een laagdrempelige en interactieve manier gepresenteerd kunnen worden. Op dit moment worden de data van de bestrijdingsmiddelen en de nieuwe opkomende stoffen in zowel grondwater als oppervlakte water binnen stroomgebied Maas (dus data van Noord-Brabant en Limburg) ontsloten via BrabantinZicht.

Verklarende woordenlijst

Hydromorfologisch	Term uit de Kaderrichtlijn Water; beschrijving van de structuur van bodems en oevers van wateren
Keur	De ‘wet ’of ‘verordening’ van het waterschap. Onder de nieuwe wet “ Waterschapverordening geheten. De keur is de verordening met de regels die een waterschap hanteert bij de bescherming van waterkeringen, watergangen en bijbehorende kunstwerken.
Terrestrische natuur	Landnatuur. (In tegenstelling tot aquatische natuur; de waternatuur). Aan de grond gebonden (ecosysteem)
Stijghoogte	De stijghoogte is het potentieel peil van het wateroppervlak van grondwater, gemeten vanaf een bepaald niveau (bijvoorbeeld Normaal Amsterdams Peil (NAP), maar meestal de hoogte van de bodem). Het is de hoogte van het water in een peilbuis, of waar het grondwater zou staan als men een put zou slaan. De stijghoogte is een indicatie voor de aanwezige watervoorraad in de (diepe) ondergrond.
Freatisch grondwater	Het niet afgesloten grondwater. Het ondiepe grondwater. In tegenstelling tot het grondwater dat door een ondoordringbare laag wordt afgedekt.
KRW	De Europese Kaderrichtlijn Water
DHZ	Deltaplan Hoge Zandgronden, als onderdeel van het Deltaplan Zoetwater
POP-3	Subsidieregeling behorende bij het Europese Plattelands Ontwikkelings Programma.
WL	Waterschap Limburg

BIJLAGEN

Bijlage 1 Wettelijke status Provinciaal Waterprogramma +ROR:

Het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 is de opvolger van het Provinciaal Waterplan 2016-2021 en moet op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water voor het einde van 2021 worden vastgesteld. Als gevolg van Covid-19 maatregelen is evenwel de planning van het Nationaal Water Programma en parallel daaraan de planning van de regionale waterprogramma's met drie maanden verschoven tot begin 2022. Het Provinciaal Waterprogramma is derhalve vastgesteld op basis van artikel 3.8, tweede lid, van de Omgevingswet, in werking tredend op 1 januari 2022.[23] Bij de voorbereiding van het Provinciaal Waterprogramma in 2020 en 2021 is geanticipeerd op de Omgevingswet. Krachtens overgangsrecht geldt het Provinciaal Waterprogramma, vastgesteld voor inwerkingtreding van de Omgevingswet, als waterprogramma op grond van artikel 3.8, tweede lid, van de Omgevingswet.[24] Het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 wordt op grond van artikel 4.57, 2e lid van de Invoeringswet Omgevingswet vastgesteld door Provinciale Staten.

Een provinciaal programma bevat op grond van artikel 3.5 van de Omgevingswet voor één of meer onderdelen van de fysieke leefomgeving, een uitwerking van het beleid opgenomen in de provinciale omgevingsvisie en is gericht op de ontwikkeling, het gebruik, het beheer, de bescherming of het behoud van betreffende onderdelen van de fysieke leefomgeving. Het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 is derhalve een uitwerking van de Provinciale Omgevingsvisie Limburg (POVI).

Artikel 3.8 van de Omgevingswet bevat de verplichting om een waterprogramma vast te stellen ter uitvoering van Europese richtlijnen over water zoals de Grondwaterrichtlijn, de Kaderrichtlijn water en de Richtlijn overstromingsrisico's.

Regionale overstromingsrisico's : ROR

Vanuit de EU is er internationale regelgeving op gebied van waterkwaliteit (Europese Kaderrichtlijn Water) en waterveiligheid (EU richtlijn Regionale overstromingsrisico's : ROR) tot stand gebracht om waterproblemen in stroomgebiedsverband aan te pakken. In het kader van de ROR heeft het Rijk in samenwerking met regionale partners het tweede Overstromingsrisicobeheersplan voor het stroomgebied van de Maas opgesteld (vast te stellen eind 2021). Dit plan biedt op hoofdlijnen een goed overzicht over het overstromingsrisicobeheer en de daarvoor uit te voeren maatregelen. Het plan bevat voornamelijk bestaand beleid met een vooruitblik naar de toekomst. Voor de uitvoering van het overstromingsrisicobeheersplan zijn de volgende Provinciale maatregelen nodig:
-Coördinatie en goedkeuring dijkverbeteringsplannen
-Normering regionale wateroverlast
-Beekdalen ruimtelijk beschermen vanwege de functie voor waterberging
Deze maatregelen hebben wij in dit Provinciaal Waterprogramma verder uitgewerkt (zie de betreffende paragrafen in hoofdstuk 3 en 4). Daarnaast is de provinciale overstromingsrisicokaart gepubliceerd op risicokaart.nl

[23] tekst te gebruiken als we na 1-1-2022 vaststellen

[24] tekst te gebruiken als we voor 1-1-2022 vaststellen

Bijlage 2 Weer en klimaat

De wereld is aan het opwarmen. De opwarming is in Nederland nog sterker zichtbaar dan in de gemiddelde cijfers voor de wereld. Tussen 1901 en 2013 nam de gemiddelde temperatuur in De Bilt toe met 1,8 °C. Het grootste deel van deze toename, namelijk 1,4 °C, vond plaats tussen 1951 en 2013 (bron: KNMI klimaatscenario's 2014, Herziene uitgave 2015)

Doordat het warmer wordt kan de lucht meer waterdamp bevatten. Daardoor neemt ook de gemiddelde hoeveelheid neerslag per jaar toe. Tussen 1910 en 2013 nam de jaarlijkse neerslag in Nederland toe met 26%. Tussen 1951 en 2013 bedroeg de toename 14%. Alle seizoenen behalve de zomer zijn natter geworden.
In het zomerseizoen zien we twee schijnbare tegenstellingen optreden: in zware regenbuien komt meer neerslag naar beneden in kortere tijd. Uit waarnemingen blijkt dat bij de meest extreme buien de hoeveelheid neerslag per uur toeneemt met ongeveer 12% per graad opwarming.
Daarnaast neemt de droogte toe als gevolg van opwarming en langere droge perioden. Potentiële verdamping is de verdamping die optreedt zolang de bodem voldoende water bevat. Tussen 1958 en 2013 nam in De Bilt de potentiële verdamping in de zomer toe met 12%. Het gevolg is dat het neerslagoverschot is afgenomen waardoor gemiddeld genomen het grondwater minder wordt aangevuld. De laatste jaren zien we in de maanden april, mei weinig neerlag en hoge temperaturen.

De bovengenoemde trends lijken ook op grond van de meest recente inzichten sterk door te zetten. Op grond van de opwarming van de aarde, en de daarmee gepaard gaande toename van de hoeveelheid vocht, wordt een verdere intensivering van de neerslag verwacht. Dit leidt tot zwaardere extremen en het vaker voorkomen van extreme hoeveelheden neerslag.
(Bron: KNMI - uitleg over extreme neerslag – 2019 https://www.knmi.nl/kennis-en-datacentrum/uitleg/extreme-neerslag)
Ook in het winterhalfjaar vertonen de neerslaghoeveelheden een duidelijke stijgende trend. Voor dagelijkse neerslagextremen gemeten op 102 neerslagstations sinds 1910, geldt een toename van 20-30 procent over de laatste eeuw. Dit is meer dan we op grond van de opwarming alleen kunnen verklaren en waarschijnlijk speelt een toename van de frequentie van de westenwinden een rol. De onderliggende oorzaak van deze sterke toename is nog niet bekend en kan ook deels op toeval berusten.

Voor de Maasafvoer wijzen de cijfers op een toename van ongeveer 20% van de hoogte van de afvoerpieken aan het einde van deze eeuw. De Maasafvoer in de zomer wordt gemiddeld lager, en de perioden met zeer lage afvoer gaan vaker voorkomen met nog hoger oplopende watertekorten.
Wij baseren ons beleid op de bovenstaande ontwikkelingen en trends: we houden rekening met intensere buien, met hogere Maasafvoer in de winter, en beduidend grotere watertekorten in het groeiseizoen.
Het Rijk heeft voor de NOVI de klimaatopgave als volgt samengevat, op basis van de klimaatscenario's 2014 van het KNMI. Wij gaan ook uit van deze verwachtingen:

Omvang van de opgave. Verwachtingen (2050 tov periode 1981-2010):
- Temperatuur: +1,0 tot +2,3°C
- Jaarlijkse neerslag: + 2,5 tot 5,5 procent;
- Frequentie en intensiteit van extreme neerslag neemt in alle seizoenen toe;
- Intensiteit van extreme neerslag: + 10 tot 15 procent per graad opwarming;
- Droogte (neerslagtekort dat eens in de 10 jaar voorkomt): + 5 tot 25 procent.
- Neerslagoverschot: -

Voor droogte wijzen de nieuwste inzichten op nog langere en nog drogere perioden dan in de klimaatscenario's 2014 door het KNMI werd aangenomen.

In 2023 komt het KNMI met nieuwe klimaatscenario's. In 2021 komt het KNMI met een publicatie waarin al een aantal nieuwe inzichten in de klimaattrends worden aangegeven. In ons beleid zullen wij rekening houden met deze nieuwe inzichten.

Bijlage 3 : beekdalbreed

Het beekdal als natuurlijke klimaatbuffer

Het brede beekdal is de natuurlijke klimaatbuffer voor onze beekdallandschappen, de beekdalen zijn de uiterwaarden van onze beken. Door ruimte te maken voor landschapsvormende processen in de beek en in het beekdal wordt de weerstand, de veerkracht en de klimaatbestendigheid van het gebied verhoogd. Dat wordt met name veroorzaakt door een verplaatsing van de waterafvoer van 'diep en smal' naar 'ondiep en breed' en meer (ook boven maaiveld) bergend vermogen. Het lagere deel van het gebied heeft dan standaard een wat hogere waterstand, omdat er meer water geborgen wordt in de bodem. Dit zorgt in droge periodes voor een verhoging van de basisafvoer. Bij extreme neerslag treden minder snel en minder intense piekafvoeren op, omdat het waterbergingsgebied breder is en dus minder makkelijk overvol raakt. Er is meer ruimte voor inundatie (het tijdelijk onder water staan van een gebied na overmatige regen). Een ander landschapsvormend proces vormt de inbreng van organisch stof door de bos- en bosschagezone in de bodem. Organisch stof (strooisellaag) absorbeert water als een spons en zorgt voor een bodemstructuur waarin water goed kan infiltreren. Tegelijkertijd biedt het bredere gebied betere en gevarieerdere leefomstandigheden voor plant- en diersoorten. Deze variatie zorgt er ook voor dat bij verstoring (bijvoorbeeld een piekafvoer door extreme regenval) grote weerstand en veerkracht aanwezig zijn.

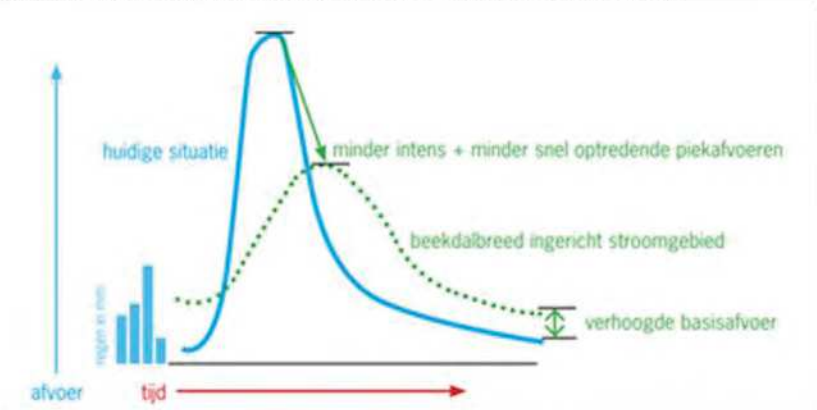

Demping van de piekafvoer en verhoging van de basisafvoer na een beekdal-brede inrichting

De integrale beekdalontwikkeling ziet er als volgt uit met 5 zones, waarbij zone 1 tot en met 4 de brede beekdalzone wordt. De beek (1) wordt ondieper en smaller, het omliggende dal wordt waterbergingsgebied, bossen en bosschages (2, 3) houden water langer vast en bieden schaduw, zodat het water minder snel opwarmt en de waterkwaliteit verbetert, de bufferzone (4) met natuurinclusieve landbouw filtert sediment en andere stoffen uit de beekflank (5), waar bebouwing en intensieve landbouw mogelijk zijn.

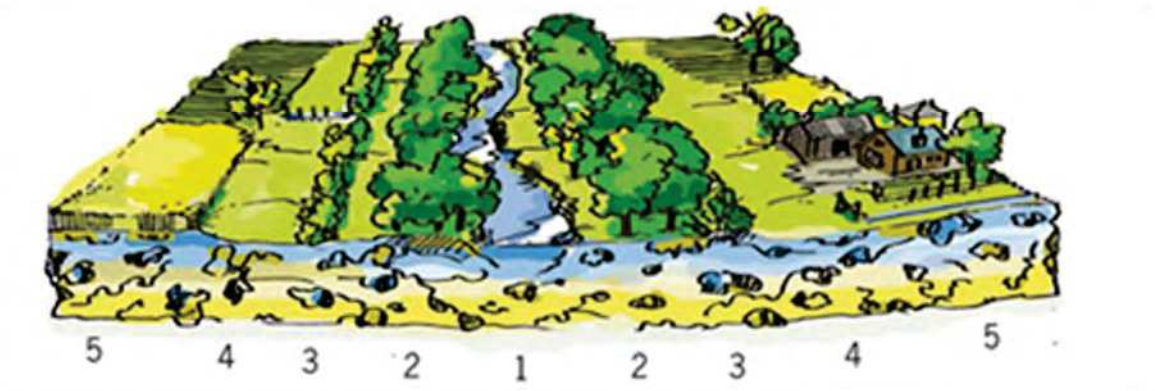

Schema van de zonering bij beekdalontwikkeling

1 = beek; 2 = boszone; 3 = bosschagezone; 4 = bufferzone; 5 = beekflank.

Bijlage 4a KRW toelichting

Goede ecologische toestand en goed ecologisch potentieel oppervlaktewaterlichamen

Oppervlaktewaterlichamen die niet in beheer zijn bij het Rijk (regionale oppervlaktewaterlichamen) hebben wij op grond van nationale wetgeving aangewezen in het Provinciaal Waterprogramma (zie kaart >>). Wij onderscheiden 42 oppervlaktewaterlichamen, dat zijn beken met een stroomgebied groter dan 10 km2 en plassen met een oppervlakte van meer dan 50 ha. Op grond van de voorschriften van de KRW en nationale wetgeving hebben wij de status -natuurlijk, kunstmatige of sterk veranderd- van regionale oppervlaktewaterlichamen bepaald (zie bijlage 4b).
Voor regionale oppervlaktewaterlichamen met de status 'natuurlijk' gelden de ecologische doelen en bijbehorende fysisch-chemische normen (goede ecologische toestand) die door het rijk zijn vastgelegd in het Besluit kwaliteit leefomgeving.
Voor regionale oppervlaktewaterlichamen met de status 'sterk veranderd' of 'kunstmatig' hebben wij op grond van de KRW en het Besluit kwaliteit leefomgeving ecologische doelen en bijbehorende fysisch-chemische normen (goed ecologisch potentieel, zie bijlagen 4 en 6)) vastgesteld, waarbij rekening is gehouden met de niet-natuurlijke inrichting van deze oppervlaktewaterlichamen. Verder hebben wij de doelen, zoals vastgelegd in het Provinciaal Waterplan Limburg 2016-2021 herijkt op basis van een in gezamenlijk overleg met het waterschap Limburg opgestelde rapportage[25].

Goede chemische toestand oppervlakte- en grondwaterlichamen

De normen die gelden voor de aanwezigheid van chemische stoffen (goede chemische toestand) in grondwater of oppervlaktewater zijn vastgelegd in Europese richtlijnen en nationale wetgeving. Verder mag de chemische toestand geen significante schade toebrengen aan terrestrische ecosystemen die rechtstreeks afhankelijk zijn van het grondwaterlichaam. Onder terrestrische ecosystemen verstaan wij voor de uitvoering van de KRW 16 (grond)waterafhankelijke Natura 2000-gebieden (zie paragraaf 4.4 en kaart >>). Ook mag de kwaliteit van het grondwater niet leiden tot het niet halen van de normen in het oppervlaktewater en moet de kwaliteit dusdanig zijn dat het met eenvoudige zuivering geschikt is voor menselijke consumptie (zie hoofdstuk 5).

Bedoelde normen gelden als toetsingskader voor de vergunningverlening. Verder is bij het bepalen van de huidige toestand (zie paragrafen 4.3.1.1 en 4.3.2.1) en het verwachte doelbereik (zie paragrafen 4.3.1.3 en 4.3.2.3) aan deze normen getoetst.

Goede kwantitatieve toestand grondwaterlichamen

Een goede kwantitatieve toestand van grondwaterlichamen houdt een zodanige grondwaterstand in dat geen nadelige effecten op het oppervlaktewater optreden, er geen sprake is van een dalende trend in grondwaterstand of stijghoogte en er geen significante schade wordt toegebracht aan grondwaterafhankelijke terrestrische ecosystemen. Zoals hiervoor vermeld verstaan wij onder terrestrische ecosystemen 16 (grond)waterafhankelijke Natura 2000-gebieden (zie kaart >>).

Voor de grondwaterafhankelijke terrestrische natuur dienen de hydrologische maatregelen te worden uitgevoerd zoals deze in de Natura 2000-plannen zijn en worden opgenomen voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding van de grondwaterafhankelijke habitattypen en habitatrichtlijnsoorten (zie verder paragraaf 4.4)

[25] >>>PM exacte titel rapport

Doelen overige wateren

Gelet op de inhoudelijke samenhang binnen het regionale watersysteem en de hoge natuur- of ecologische waarde die sommige overige wateren (oppervlaktewateren die vanwege hun geringe omvang niet als KRW-waterlichaam zijn aangewezen) bezitten achten wij het wenselijk om ook voor deze wateren doelen te bepalen. Daarom hebben wij conform nationale afspraken en overeenkomstig de in interprovinciaal verband ontwikkelde methodiek ecologische doelen en bijbehorende fysisch-chemische normen voor de overige wateren, vastgelegd (bijlagen 9 en 10). De normen voor prioritair gevaarlijke stoffen en voor overige relevante stoffen uit bijlagen III van het Besluit kwaliteit leefomgeving verklaren wij tevens van toepassing op alle overige wateren. Deze doelen en normen geven richting aan de gewenste toestand van de overige wateren en vormen een toetsingskader voor de vergunningverlening. De verplichtingen van de KRW gelden niet voor deze overige wateren.

Huidige ecologische toestand en doelbereik oppervlaktewaterlichamen

De huidige ecologische toestand van onze oppervlaktewaterlichamen varieert per waterlichaam en is over het algemeen matig tot ontoereikend (zie bijlagen 4 en 5).[26] In diverse waterlichamen is de toestand van een of meerdere van de gestelde parameters echter wel al goed. Een niet gerealiseerd doelbereik komt door de vele ingrepen in de waterhuishouding die in de loop der tijd hebben plaatsgevonden, met name als gevolg van het veranderde ruimtegebruik, belastingen vanuit mensgerichte functies en de ontstane vertraging in de uitvoering van verbeteringsmaatregelen.

Doelbereik

Op basis van de geplande maatregelen voor de komende planperiode, is een inschatting gemaakt van het doelbereik, de verwachte ecologische toestand in 2027 (bijlage 5). Dit doelbereik is getoetst aan de hand van de biologische kwaliteitselementen als bepaald in de KRW: macrofyten (waterplanten inclusief vastzittende algen,), ongewervelde dieren (macrofauna) en vis. Voor meren is aanvullend getoetst aan zwevende algen (fytoplankton).
Bij slecht 4 van de 42 oppervlaktewaterlichamen is de verwachting dat in 2027 alle biologische kwaliteitselementen voldoende zijn. Voor de overige oppervlaktewaterlichamen is het doelbereik nog onzeker, vooral als gevolg van het feit dat er nog geen duidelijkheid is over de rijksmaatregelen, nodig om de belasting van het watersysteem met nutriënten uit de landbouw en gewasbeschermingsmiddelen te reduceren. Ook is er nog geen zicht op een afdoende vermindering van de belasting uit buitenlandse bronnen.

Naast het daadwerkelijk uitvoeren van maatregelen spelen ook ecologische processen, zoals kolonisatiesnelheid, verspreidingsvermogen en groei van organismen een rol. Het herstel van de biologische kwaliteitselementen, als reactie op de getroffen maatregelen, vergt tijd.
In para wordt ingegaan op de consequenties van het hiervoor vermelde over doelbereik in 2027.

Grondwaterlichamen

In deze paragraaf geven we de huidige toestand, de te nemen maatregelen en het doelbereik van de 3 grondwaterlichamen aan.

---

[26] Voor een meer uitgebreide beschrijving van de huidige toestand en de door waterschap, gemeenten en Provincie te nemen maatregelen wordt verwezen naar de zogeheten factsheets per waterlichaam op het landelijke waterkwaliteitsportaal www.waterkwaliteitsportaal.nl. Deze factsheets zullen onderdeel uitmaken van het Stroomgebiedbeheerplan Maas 2022-2027 en worden gerapporteerd aan de Europese Commissie. Wij verwachten van genoemde partijen daadwerkelijke uitvoering van bedoelde maatregelen in de planperiode 2022-2027 en zullen daarop toezien

De huidige toestand van de grondwaterlichamen
Wij willen dat ons grondwater in de verschillende onderscheiden grondwaterlichamen van goede kwaliteit is. De Kaderrichtlijn Water en de Grondwaterrichtlijn, waarin de KRW voor het grondwater nader is uitgewerkt, geeft de eisen aan waaraan moet worden voldaan (zie paragrafen 4.3.1.2 en 4.3.1.3).
Op dit moment (2020) voldoet geen van de drie grondwaterlichamen aan alle eisen van de KRW (zie bijlage 9). Belangrijke knelpunten zijn de overschrijding van de normen voor nitraat (grondwaterlichaam Krijt-Maas), ontoereikende grondwaterkwaliteit voor N2000-gebieden en oppervlaktewater (Zand-Maas en Krijt-Maas), ontoereikende grondwaterstanden en grondwaterkwaliteit voor N2000-gebieden, aanwezigheid van bestrijdingsmiddelen in grondwater voor productie van drinkwater, en dalende trend van stijghoogtes (grondwaterlichaam Slenk-Diep-Maas). Zie hieromtrent nader in bijlage 16 of de factsheets in het Waterkwaliteitsportaal

Antropogene stoffen
Een bedreiging voor de kwaliteit van het grondwater, maar zeker ook het oppervlaktewater, zijn de opkomende of overige antropogene stoffen. Hieronder verstaan we alle stoffen die (nog) niet zijn genormeerd. Deze stoffen zijn met name het gevolg van industriële en agrarische activiteiten. Ook zijn er historische bodemverontreinigingen die de grondwaterkwaliteit negatief beïnvloeden. Verder worden er in toenemende mate medicijnresten (humaan of veterinair), hormonen, PFAS, microplastics, röntgencontrastvloeistoffen, weekmakers, pyrazolen en andere opkomende stoffen aangetroffen.
Voor de inname van oppervlaktewater voor de drinkwaterproductie geldt de volgende norm: indien een onbekende stof boven een concentratie van 1 µg/l wordt aangetroffen moet inname worden gestaakt of bij het Rijk ontheffing worden aangevraagd.

Hoewel opkomende stoffen niet onder het bereik van de KRW vallen is een aanpak van deze stoffen, voor zover deze schadelijk zijn voor mens en milieu, nodig. In het kader van de Delta-aanpak waterkwaliteit en zoetwater (https://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/delta-aanpak/delta-aanpak-water/) wordt een aanpak van deze stoffen ontwikkeld. Deze aanpak omvat onder andere verbetering van de vergunningverlening waar wij als bevoegd gezag uitvoering aan geven.

Uit monitoring van het grondwater blijkt dat dergelijke stoffen ook in het ondiepe grondwater worden aangetroffen. Daarmee vormen de antropogene stoffen op termijn ook een bedreiging voor zowel de kwaliteit van het ondiepe als het diepere grondwater. Dit wordt vergrijzing van het grondwater genoemd. Maatregelen zijn nodig om te voorkomen dat vergrijzing van het schone grondwater toeneemt. Dit is een aandachtspunt bij alle ingrepen in het watersysteem. Voorbeelden zijn het infiltreren van oppervlaktewater afkomstig van RWZI's of de Maas of het afkoppelen van verontreinigde verharde oppervlakten *(zie hoofdstuk 4).*

We hebben slechts in beperkte mate instrumenten om de verspreiding van antropogene stoffen aan te pakken. Het betreft dan met name lozingen die onder bevoegd gezag van waterschap of provincie vallen. Maatregelen om de atmosferische depositie of lozingen op de Maas aan te pakken zijn een verantwoordelijkheid van het Rijk. We spreken het Rijk aan op haar verantwoordelijkheid om maatregelen te nemen om de vergrijzing van het grond- en oppervlaktewater tegen te gaan.

Als Provincie Limburg zullen we bij alle ingrepen in het watersysteem de effecten op de kwaliteit van het water zwaarwegend meenemen. Een concreet instrument is de Voorkeurstabel Afkoppelen waarin

we samen met het waterschap hebben aangegeven hoe we willen omgaan met het afkoppelen van verschillende oppervlakten zoals daken of vervuilde parkeerterreinen.

KRW-oppervlaktewaterlichamen Status, type, ecologische doelen (2027) en huidige (2020) toestand /(in EKR; GET=0,60)
Status: N = natuurlijk, K = kunstmatig, S= sterk veranderd.
Huidige toestand: groen = goed; geel = onvoldoende; oranje = ontoereikend, rood = slecht, grijs = onbekend, wit = niet van toepasing. Huidige toestand is een momentopname (2020), deze wordt jaarlijks geactualiseerd (zie www.waterkwaliteitsportaal.nl).

Waterlichaam	status	type	Macroflora		Macrofauna		Vis		Fytoplankton	
			Doel	2020	Doel	2020	Doel	2020	Doel	2020
Tielebeek	S	R4	0,50		0,50		0,30			
Niers	S	R6	0,55		GET		0,50			
Eckeltse beek	S	R5	GET		GET		0,30			
Reindersmeer	K	M18	0,40		0,40		0,40		GET	
Geldernsch Nierskanaal	K	R14	GET		0,50		0,50			
Lingsforterbeek	S	R5	GET		GET		0,45			
Aalsbeek	S	R4	0,50		GET		GET			
Schelkens- en Gansbeek	N	R4	GET		GET		GET			
Swalm	N	R14	GET		GET		GET			
Maasnielderbeek bov.loop	S	R4	GET		GET					
Maasnielderbeek ben.loop	S	R4	0,35							
Bosbeek	S	R4	GET		GET		0,45			
Rode Beek Vlodrop	N	R13	GET		GET		GET			
Roer	N	R15	GET		GET		GET			
Vlootbeek bovenloop	S	R4	0,45		0,55		GET			
Vlootbeek benedenloop	N	R5	GET		GET		GET			
Putbeek en Pepinusbeek	S	R4	0,55		0,55		0,40			
Middelsgraaf	S	R4	0,55		GET		GET			
Loobeek en Molenbeek	S	R5	0,50		0,55		0,30			
Oostrumsche beek	S	R5	0,50		GET		0,30			
Groote Molenbeek	S	R5	GET		GET		0,30			
Everlose beek	S	R5	0,50		0,50		0,30			
Kwistbeek	S	R5	0,55		GET		0,45			
Peelkanalen	K	M3	0,40		GET		GET		GET	
R4-AEF Noord-Limburg	K	R4	0,45		0,45					
R4-AEF Midden-Limburg	K	R4	0,40		0,45					
Roggelse beek	S	R5	0,45		GET		0,30			
Tungelroysebeek	S	R5	0,55		GET		0,30			
Aabeek en Haelensebeek	S	R5	0,50		GET		0,35			
Itterbeek en Thornerbeek	S	R5	0,45		GET		0,45			
Boschmolenplas	K	M20	0,35		GET		GET		GET	

Rode Beek	S	R13	GET		GET		0,45			
Geleenbeek	S	R18	GET		GET		0,55			
Keutelbeek	S	R17	0,45		0,35		0,33			
Caumerbeek	S	R17	0,55		GET		0,45			
Worm	N	R18	GET		GET		GET			
Anselderbeek	S	R17	GET		0,55		0,50			
Geul	N	R18	GET		GET		GET			
Eyserbeek	N	R17	GET		GET		GET			
Selzerbeek	N	R17	GET		GET		GET			
Gulp	N	R17	GET		GET		GET			
Jeker	N	R18	GET		GET		GET			

Bijlage 5 Toestand in 2009, 2015, huidige toestand(2020) en verwacht doelbereik in 2027 van de Limburgse oppervlaktewaterlichamen

Toestand: blauw = zeer goed, groen = goed (2009-2020) of vrijwel zeker (2027); geel = onvoldoende; oranje = ontoereikend of onzeker (2027), rood = slecht, grijs = onbekend (2009-2020), wit = niet van toepassing. Huidige toestand wordt jaarlijks geactualiseerd, zie www.waterkwaliteitsportaal.nl.

NB. Vergelijk 2009-2015 voor vis en macrofyten niet optimaal vanwege aangepaste maatlatten.

Water-lichaam	Macrofyten				Macrofauna				Vis				Fytoplankton			
	2009	2015	2020	2027	2009	2015	2020	2027	2009	2015	2020	2027	2009	2015	2020	2027
Tielebeek																
Niers																
Eckeltse beek																
Reinders-meer				?				?				?				
Geldernsch Nierskanaal																
Lingsforter-beek																
Aalsbeek																
Schelkens- en Gansbeek																
Swalm																
Maasniel-derbeek bovenloop												?				
Maasniel-derbeek benedenloop								?				?				
Bosbeek																
Rode Beek Vlodrop																
Roer																
Vlootbeek bovenloop																
Vlootbeek benedenloop																
Putbeek en Pepinusbeek																
Middelsgraaf																
Loobeek en Molenbeek																

Oostrum-sche beek																
Water-lichaam	**Macrofyten**				**Macrofauna**				**Vis**				**Fytoplankton**			
	2009	**2015**	**2020**	**2027**	**2009**	**2015**	**2020**	**2027**	**2009**	**2015**	**2020**	**2027**	**2009**	**2015**	**2020**	**2027**
Groote Molenbeek																
Everlose beek																
Kwistbeek																
Peelkanalen																
R4-AEF N-Limburg												?				
R4-AEF M-Limburg												?				
Roggelse beek																
Tungelroyse-beek																
Aabeek en Haelense-beek																
Itterbeek en Thornerbeek																
Boschmolen-plas																
Rode Beek																
Geleenbeek																
Keutelbeek																
Caumerbeek																
Worm																
Anselder-beek																
Geul																
Eyserbeek																
Selzerbeek																
Gulp																
Jeker																

Bijlage 6 Normen fysisch-chemische parameters oppervlaktewaterlichamen

Waterlichaam	Chloride	Temp	Totaal fosfaat	Totaal stikstof	Zuurgraad	Zuurstof verzadiging	Doorzicht
	mg/l	°C	mg/l	mg/l	pH	%	m
Maasnielderbeek bovenloop	40	18	0,11	2,3	4,5-8,0	50-100	-
Maasnielderbeek benedenloop	40	18	0,11	2,3	4,5-8,0	50-100	-
Bosbeek	40	18	0,11	2,3	4,5-8,0	50-100	-
Rode Beek Vlodrop	50	23	0,11	2,3	6,0-8,0	70-110	-
Roer	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	80-120	-
Vlootbeek bovenloop	40	18	0,11	2,3	4,5-8,0	50-100	-
Vlootbeek benedenloop	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	70-120	-
Putbeek en Pepinusbeek	40	18	0,11	2,3	4,5-8,0	50-100	-
Middelsgraaf	40	18	0,11	2,3	4,5-8,0	50-100	-
Keutelbeek	50	23	0,11	2,3	7,0-8,5	70-110	-
Worm	150	25	0,11	2,3	6,5-8,5	80-120	-
Geul	150	25	0,11	2,3	6,5-8,5	80-120	-
Eyserbeek	50	23	0,11	2,3	7,0-8,5	70-110	-
Selzerbeek	50	23	0,11	2,3	7,0-8,5	70-110	-
Gulp	50	23	0,11	2,3	7,0-8,5	70-110	-
Jeker	150	25	0,11	2,3	6,5-8,5	80-120	-
Rode Beek	50	23	0,11	2,3	6,0-8,0	70-110	-
Caumerbeek	50	23	0,11	2,3	7,0-8,5	70-110	-
Geleenbeek	150	25	0,11	2,3	6,5-8,5	80-120	-
Anselderbeek	50	23	0,11	2,3	7,0-8,5	70-110	-
Groote Molenbeek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Aabeek en Haelensebeek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Tielebeek	40	18	0,11	2,3	4,5-8,0	50-100	-
Niers	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	70-120	-
Eckeltse beek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Geldernsch Nierskanaal	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	80-120	-
Lingsforterbeek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Oostrumsche beek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Roggelse beek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Tungelroysebeek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Swalm	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	80-120	-
Everlose beek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Kwistbeek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Loobeek en Molenbeek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
Peelkanalen	300	25	0,15	2,8	5,5-8,5	40-120	0,65
Aalsbeek	40	18	0,11	2,3	4,5-8,5	50-100	-
Schelkens- en Gansbeek	40	18	0,11	2,3	4,5-8,5	50-100	-
Itterbeek en Thornerbeek	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
R4-delen AEF Midden-Limburg	150	25	0,11	2,3	5,5-8,5	40-120	-
R4-delen AEF Noord-Limburg	40	18	0,11	2,3	4,5-8,5	50-100	-
Boschmolenplas	200	25	0,03	0,9	6,5-8,5	60-120	1,7

Reinders- meer	200	25	0,03	0,9	6,5-8,5	60-120	1,7

Bijlage 7 Toetsing huidige toestand (2020) fysisch-chemische parameters oppervlaktewaterlichamen.

Groen = goed; geel = onvoldoende; oranje = ontoereikend en rood = slecht, grijs = onbekend, wit = niet van toepassing.

Huidige toestand wordt jaarlijks geactualiseerd, zie www.waterkwaliteitsportaal.nl.

Waterlichaam	Chloride	Temp	Totaal fosfaat	Totaal stikstof	Zuur-graad	Zuurstof verzadiging	Door-zicht
	mg/l	°C	mg/l	mg/l	pH	%	m
Maasnielderbeek bovenloop							
Maasnielderbeek benedenloop							
Bosbeek							
Rode Beek Vlodrop							
Roer							
Vlootbeek bovenloop							
Vlootbeek benedenloop							
Putbeek en Pepinusbeek							
Middelsgraaf							
Keutelbeek							
Worm							
Geul							
Eyserbeek							
Selzerbeek							
Gulp							
Jeker							
Rode Beek							
Caumerbeek							
Geleenbeek							
Anselderbeek							
Groote Molenbeek							
Aabeek en Haelensebeek							
Tielebeek							
Niers							
Eckeltse beek							
Geldernsch Nierskanaal							
Lingsforterbeek							
Oostrumsche beek							
Roggelse beek							
Tungelroysebeek							
Swalm							
Everlose beek							
Kwistbeek							
Loobeek en Molenbeek							
Peelkanalen							
Aalsbeek							
Schelkens- en Gansbeek							
Itterbeek en Thornerbeek							
AEF Midden-Limburg							

AEF Noord-Limburg							
Boschmolenplas							
Reindersmeer							

Bijlage 8 Verwacht doelbereik (2027) fysisch-chemische parameters oppervlaktewaterlichamen.

Groen = vrijwel zeker; geel = redelijk zeker; oranje = onzeker. grijs= niet bepaald, wit= niet van toepassing

Waterlichaam	Chloride	Temp	Totaal fosfaat	Totaal stikstof	Zuur-graad	Zuurstof verzadi-ging	Door-zicht
	mg/l	°C	mg/l	mg/l	pH	%	m
Maasnielderbeek bovenloop							
Maasnielderbeek benedenloop							
Bosbeek							
Rode Beek Vlodrop							
Roer							
Vlootbeek bovenloop							
Vlootbeek benedenloop							
Putbeek en Pepinusbeek							
Middelsgraaf							
Keutelbeek							
Worm							
Geul							
Eyserbeek							
Selzerbeek							
Gulp							
Jeker							
Rode Beek							
Caumerbeek							
Geleenbeek							
Anselderbeek							
Groote Molenbeek							
Aabeek en Haelense Beek							
Tielebeek							
Niers							
Eckeltse beek							
Geldernsch Nierskanaal							
Lingsforterbeek							
Oostrumsche beek							
Roggelse beek							
Tungelroysebeek							
Swalm							
Everlose beek							
Kwistbeek							
Loobeek en Molenbeek							
Peelkanalen							
Aalsbeek							
Schelkens- en Gansbeek							
Itterbeek en Thornerbeek							
AEF Midden-Limburg							

Waterlichaam	Chloride	Temp	Totaal fosfaat	Totaal stikstof	Zuur-graad	Zuurstof verzadi-ging	Door-zicht
	mg/l	°C	mg/l	mg/l	pH	%	m
AEF Noord-Limburg							
Boschmolenplas							
Reindersmeer							

Bijlage 9 Doelen (ecologische parameters) voor de overige, niet KRW-waterlichamen.

Doelstellingen Overige Wateren (ecologische doelen per watertype en als EKR op KRW-maatlat)	**Type**	**Fytoplankton**	**Fytobenthos**	**Macrofyten**	**Macrofauna**	**Vis**
Bronnen	R2	-	0,6	-	0,6	-
Droogvallende bovenlopen met natuurfunctie	R3	-	0,6	-	0,6	-
Droogvallende kleine waterlopen met AEF	R3	-	-	-	-	-
Permanente bovenlopen met natuurfunctie	R4	-	0,6	-	0,6	0,45
Permanente kleine waterlopen met AEF	R4	-	-	-	-	-
Permanente bovenlopen met natuurfunctie	R17	-	0,6	-	0,6	0,45
Ondiepe gebufferde plassen met AEF	M11	0,6	-	0,45	-	-
Ondiepe gebufferde plassen met natuurfunctie	M11	0,6	-	0,6	0,6	-
Visvijvers, stadswateren, e.d.	M11	0,6	-	0,3	-	-
Vennen zwak gebufferd	M12	-	0,6	0,6	0,6	-
Vennen zuur	M13	-	0,6	0,6	0,6	-
Ontgrondingsputten (diep, gebufferd) met AEF	M16	0,6	-	0,45	-	-
Ontgrondingsputten (diep, gebufferd) met natuurfunctie	M16	0,6	-	0,6	-	-
Ontgrondingsputten (diep, zwak gebufferd) met AEF	M17	-	0,6	0,45	-	-
Ontgrondingsputten (diep, zwak gebufferd) met natuurfunctie	M17	-	0,6	0,6	-	-
Ontgrondingsputten (diep, zuur) met AEF	M18	-	0,6	0,45	-	-
Ontgrondingsputten (diep, zuur) met natuurfunctie	M18	-	0,6	0,6	-	-
Ondiepe venige plassen	M25	0,6	-	0,6	0,6	-
Hoogveen wateren	M26	-	0,6	0,6	-	-

Bijlage 10 Doelen (fysisch-chemische parameters) voor de overige, niet KRW-waterlichamen.

Betreft gemiddelde waarde totaal-stikstof, totaal-fosfor, chloride, zuurgraad en zuurstof in de zomerperiode; temperatuur betreft maximale dagwaarde in zomerperiode. De toetsing geschiedt conform het landelijk Protocol Toetsen en Beoordelen.

Doelstellingen Overige Wateren (fysisch-chemische parameters)	**Stikstof (mg/l)**	**Fosfor (mg/l)**	**Chloride (mg/l)**	**Zuurstof (%)**	**pH**	**Temp (°C)**	**Doorzicht (m)**
Bronnen	≤ 2,0	≤ 0,10	≤ 40	50-120	4,5-8	≤ 18,0	
Droogvallende bovenlopen met natuurfunctie	≤ 2,3	≤ 0,11	≤ 150	70-120	4,5-8	≤ 18,0	
Droogvallende kleine waterlopen met AEF	≤ 4,6	≤ 0,22	≤ 200	60-130	≤ 8,5	≤ 20,0	
Permanente bovenlopen met natuurfunctie	≤ 2,3	≤ 0,11	≤ 40	50-100	4,5-8	≤ 18,0	
Permanente kleine waterlopen met AEF*	≤ 4,6	≤ 0,22	≤ 75	40-110	≤ 8,5	≤ 20,0	
Permanente bovenlopen met natuurfunctie	≤ 2,3	≤ 0,11	≤ 50	70-110	7,0-8,5	≤ 23,0	
Ondiepe gebufferde plassen met AEF	≤ 1,9	≤ 0,18	≤ 250	50-130	≤ 9,0	≤ 27,5	> 0,6
Ondiepe gebufferde plassen met natuurfunctie	≤ 1,3	≤ 0,09	≤ 200	60-120	5,5-8,5	≤ 25,0	> 0,9
Visvijvers, stadswateren, e.d.**							
Vennen zwak gebufferd	≤ 2,0	≤ 0,10	≤ 40	60-120	4,0-7,5	≤ 27,0	> 0,9
Vennen zuur	≤ 2,0	≤ 0,10	≤ 200	60-120	3,5-6,5	≤ 25,0	> 0,9
Ontgrondingsputten (diep, gebufferd) met AEF	≤ 1,9	≤ 0,14	≤ 250	50-130	≤ 9,5	≤ 27,5	> 1,2
Ontgrondingsputten (diep, gebufferd) met natuurfunctie	≤ 1,3	≤ 0,07	≤ 200	60-120	6,5-8,5	≤ 25,0	> 1,7
Ontgrondingsputten (diep, zwak gebufferd) met AEF	≤ 2,6	≤ 0,20	≤ 250	50-130	≤ 8,0	≤ 27,5	> 1,2
Ontgrondingsputten (diep, zwak gebufferd) met natuurfunctie	≤ 2,0	≤ 0,10	≤ 200	60-120	4-7,5	≤ 25,0	> 1,2
Ontgrondingsputten (diep, zuur) met AEF	≤ 1,9	≤ 0,14	≤ 250	50-130	≤ 7,5	≤ 27,5	> 1,2
Ontgrondingsputten (diep, zuur) met natuurfunctie	≤ 1,3	≤ 0,07	≤ 200	60-120	3,5-6,5	≤ 25,0	> 1,7
Ondiepe venige plassen	≤ 1,3	≤ 0,09	≤ 200	60-120	5,5-7,5	≤ 25,0	> 0,9
Hoogveen wateren	≤ 2,0	≤ 0,10	≤ 200	60-120	4,0-7,5	≤ 25,0	> 0,9

* Indien wateren uitmonden in een watersysteem met een natuurfunctie dienen de waarden geen significante belasting te vormen voor de doelen van de wateren met een natuurfunctie; in dat geval kunnen de grenswaarden strenger zijn.
** Voor wateren met louter een mensgerichte functie worden geen generieke fysisch-chemische doelen vastgelegd; de waterkwaliteit moet dusdanig zijn dat de kans op ongewenste effecten (algenbloei, vissterfte, stank, e.d.) wordt voorkomen.

Bijlage 11 Toetsing huidige toestand en prognose toestand 2027 van de Limburgse grondwaterlichamen

Groen = goed; rood = ontoereikend; grijs = doelbereik onzeker

		Toestand 2015	Toestand 2020	Prognose 2027
Zand Maas	*Generieke testen*			
	Kwantitatieve toestand			
	Kwantitatieve toestand			
	Deel testen			
	Grondwaterafhankelijke opp. waterlichamen			
	Grondwaterafhankelijke terrestrische ecosystemen			
	Menselijke consumptie *)			
Slenk Diep Maas	*Generieke testen*			
	Kwantitatieve toestand			
	Chemische toestand			
	Deel testen			
	Grondwaterafhankelijke opp. waterlichamen	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
	Grondwaterafhankelijke terrestrische ecosystemen	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
	Menselijke consumptie *)			
Krijt Maas	*Generieke testen*			
	Kwantitatieve toestand			
	Chemische toestand			
	Deel testen			
	Grondwaterafhankelijke opp. waterlichamen			
	Grondwaterafhankelijke terrestrische ecosystemen			
	Menselijke consumptie *)			

*): Voor de deeltest menselijke consumptie is alleen gebruik gemaakt van gegevens van WML, omdat gegevens van industriële onttrekkingen voor menselijke consumptie en van eigen winningen nog niet beschikbaar zijn.

Voor de rapportage aan de Europese Commissie wordt het uitgangspunt ‘one out – all out’ gehanteerd. Op basis daarvan zijn alle Limburgse grondwaterlichamen in 2020 niet in goede toestand.

Voor de volledige factsheets per grondwaterlichaam zie https://www.waterkwaliteitsportaal.nl

Bijlage 12 KRW-maatregelen Waterschap Limburg 2022-2027

beekherstel	
waterlichaam	km
Geleenbeek	13
Middelsgraaf	0,8
Rode beek (Susteren)	5
Everlose beek	9
Roggelsebeek	8
Vlootbeek-benedenloop	4,5
Maasnielderbeek - bovenloop	3,7
Worm	3
Aalsbeek	2,7
Bosbeek (Roerdal)	2,5
Schelkensbeek	2,4
Uffelsebeek/ Haelensebeek	3
Kroonbeek	3,2
Kwistbeek	1,7
Itterbeek en Thornerbeek	7,5
Keutelbeek	1,2
Groote Molenbeek	2,7
Lingsforterbeek	1,3
Totaal	75,3

Vismigratie knelpunten opheffen	
waterlichaam	aantal
Bosbeek	3
Geul	5
Middelsgraaf	1
Rode Beek (Susteren)	2
Gulp	1
Vlootbeek Benedenloop	1
Geleenbeek	4
Eyserbeek	1
Kwistbeek	1
Roggelsebeek	1
Swalm	1
Tungelrovsebeek	3
Totaal	26

Zuiveringsinstallaties verbeteren
Hoensbroek
Susteren
Wijlre
Venray
Venlo
Roermond

Bijlage 13 Provinciale meetnetten

Primair Meetnet (PM)

255 meetpunten met peilbuizen verspreid door heel Limburg

Doel van het meetnet

Het meetnet is opgezet om te kunnen bepalen of er een evenwicht is tussen de onttrokken hoeveelheden (drinkwaterwinning, industrie, landbouw) en de grondwater aanvulling. Een aantal meetpunten wordt gebruikt voor de KRW rapportage (verplicht).

Organisatie

Het Primair Meetnet bestaat uit ca. 255 meetpunten met in totaal ca. 540 peilbuizen, variërend in diepte van ca. 1,5 tot ruim 700 m. Hier worden alleen grondwaterstanden en stijghoogten gemeten.
In 2012 zijn alle locaties uitgerust met drukopnemers, die 1x per 24 uur een meting uitvoeren en die de meetgegevens via telemetrie naar een centrale server sturen. De gegevens kunnen op elk gewenst moment ingelezen worden in de database (Dawaco). Daar zijn ze beschikbaar voor intern gebruik. Voor extern gebruik worden de gegevens beschikbaar gesteld via Dinoloket, de website van TNO. Op termijn moeten de gegevens voor externen toegankelijk zijn via de wettelijk verplichte Basis Registratie Ondergrond (BRO).

Synergie

De provincie is verantwoordelijk de KRW rapportage (wettelijke verplichting). Dit betekent ook dat de provincie verantwoordelijk is voor de instandhouding van het meetnet. De Milieumeetdienst van het cluster Natuur en Water is hiervoor verantwoordelijk. Dit meetnet wordt nu o.a. gebruikt om vragen m.b.t. de droogteproblematiek te beantwoorden. Vergeleken met andere provincies heeft Limburg relatief lage meetpuntdichtheid. Enkele meetpunten zijn eigendom van derden zoals WML en het waterschap, maar worden gezamenlijk gebruikt.

Provinciaal Meetnet Grondwaterkwaliteit (PMG)

26 natuurlijke bronnen in Zuid-Limburg en 32 meetpunten met peilbuizen verspreid door heel Limburg.

Doel van het meetnet

Het doel van het meetnet is het monitoren van de waterkwaliteit in het ondiepe (tot ca. 10 m) en diepere grondwater (tot ca. 25 m). Een selectie hieruit wordt gebruikt voor de rapportage ten behoeve van de KRW (wettelijke verplichting). Momenteel wordt onderzocht in hoeverre het zinvol/noodzakelijk is om ook onderzoek te verrichten naar de samenstelling van het grondwater op geringer diepte (ca. 5 m). Verder is er de laatste jaren meer aandacht voor andere verontreinigingen dan bijv. nutriënten en zware metalen, zoals bestrijdings- en oplosmiddelen, geneesmiddelen en hormonen. De monitoringsprogramma's voor de komende jaren (tot en met 2026) voorzien in een uitbreiding van de analysepakketten en derhalve een toename van de onderzoeksinspanning op dit gebied.

Organisatie

Het huidige meetnet bestaat uit 26 natuurlijke bronnen in Zuid-Limburg en 32 locaties (met 64 peilbuizen) in heel Limburg, waar de waterkwaliteit gemonitord wordt. Daarnaast wordt op 15 locaties in Limburg (27 peilbuizen) van het Landelijk Meetnet Grondwaterkwaliteit de waterkwaliteit gemeten.

Thans wordt nog viermaal per jaar de waterkwaliteit van de bronnen gemeten. De peilbuizen werden tot en met 2019 eenmaal per jaar bemonsterd. Vanaf 2020 gebeurt dit niet meer jaarlijks. Wel kan het bemonsterings- en analyseprogramma jaarlijks verschillen. Daarbij wordt o.a. ook gekeken naar nieuwe opkomende stoffen, zoals geneesmiddelen, hormonen, oplos- en bestrijdingsmiddelen. De meeste van deze peilbuizen hebben 3 filters, waarvan er in de regel twee (1^{e} ondiepe en 3^{e} diepe filter) bemonsterd worden. Alle meetgegevens (analyseresultaten) worden ingelezen in de database (Dawaco). Waterkwaliteitsgegevens kunnen niet in Dinoloket worden geraadpleegd. In de toekomst zijn de kwaliteitsgegevens via de BRO te raadplegen.

Synergie

De provincie is verantwoordelijk voor de eigen analyse en de rapportage voor de KRW (verplicht). De meetpunten van het PMG zijn evenredig verdeeld over de provincie qua landgebruik, bodemtype en hydrologie. Omdat het Landelijk Meetnet Grondwaterkwaliteit (LMG) al een dergelijke verdeling kende is het PMG op vergelijkbare wijze medio jaren '90 ingericht.

OGOR-meetnet (Optimaal grond- en Oppervlaktewater Regime)

275 meetpunten, waarvan 241 peilbuizen en 34 oppervlaktewaterlocaties.

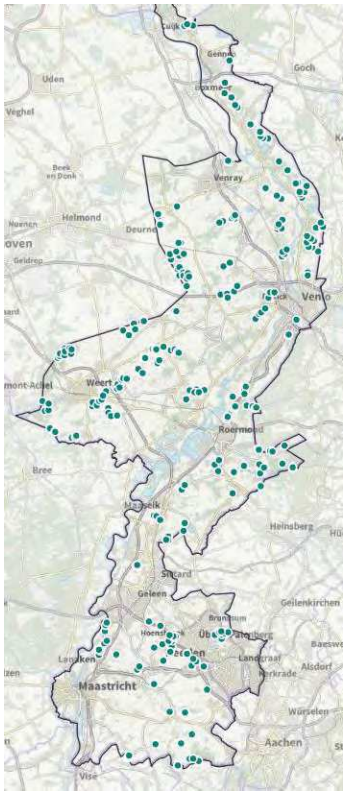

Doel van het meetnet

Het meetnet is opgezet om de toestand van de natte natuurparels te kunnen volgen, zowel wat betreft waterkwantiteit (grondwaterstand) als de waterkwaliteit. Het meetnet wordt nu ook gebruikt om analyses te kunnen uitvoeren voor N2000 en om de effecten van PAS-maatregelen te kunnen beoordelen (wettelijke verplichting).

Organisatie

Momenteel bestaat het meetnet uit ca. 275 meetpunten, waarvan op 241 locaties de grondwaterstanden (ondiep, ca. 1,5 m) en de waterkwaliteit worden gemeten in peilbuizen. Op ca. 34 locaties wordt de waterkwaliteit van het oppervlaktewater gemeten (veelal vennen). Momenteel (voorjaar 2020) wordt onderzocht of het aantal meetlocaties verminderd kan worden. Alle peilbuizen zijn uitgerust met drukopnemers (dataloggers) die 1x per 24 uur de grondwaterstanden meten. Twee keer per jaar (voorjaar en najaar) worden alle locaties bezocht. Dan worden er grondwatermonsters genomen om de waterkwaliteit te bepalen. Tevens worden dan de dataloggers uitgelezen. Alle meetgegevens (grondwaterstanden en analyseresultaten) worden ingelezen in de database (Dawaco). Grondwaterstanden en grondwaterkwaliteit zijn (op termijn) voor externen te raadplegen via de BRO.

Synergie

De Provincie is verantwoordelijk voor de toestandsbepaling van de natte natuurparels. Het meetnet is volgens een zeer specifieke systematiek opgezet. Dit betekent dat het lastig is om buizen van andere instanties in het meetnet te integreren. Dat neemt niet weg dat in grondwaterafhankelijke natuurgebieden sommige ondiepe peilbuizen van andere instanties bruikbaar zijn voor het vaststellen van veranderingen in de grondwaterstanden. Het OGOR meetnet wordt gebruikt bij de rapportage van N2000 en de aanpak stikstof.

Bodemvochtmeetnet BVM (nitraatgehaltes landbouwpercelen Mergelland)

230 percelen in het Zuid-Limburgse heuvelland.

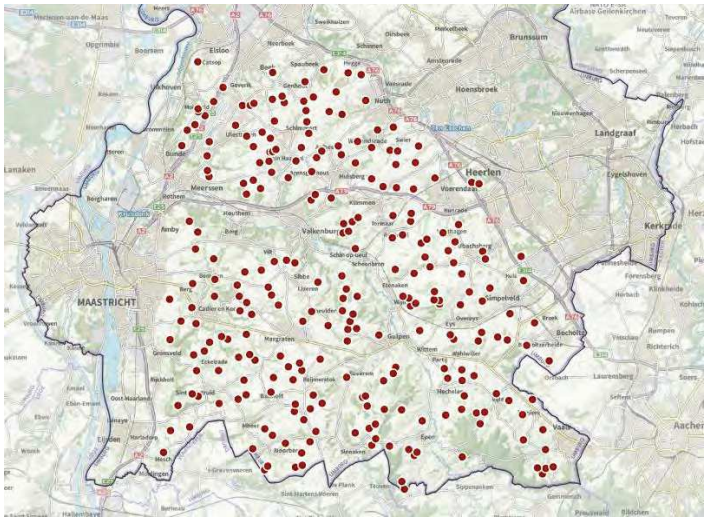

Doel van het meetnet

Dit meetnet is ingericht om de effecten van het landelijke en mede door de Provincie gehanteerde mestbeleid te kunnen monitoren. Omdat het grondwater in het heuvelland vaak erg diep zit en daardoor moeilijk te bemonsteren is, worden één keer in de twee jaar op alle 230 percelen van dit meetnet grondmonsters genomen op een diepte van 1,3 – 1,4 m-mv. In deze monsters wordt het nitraatgehalte in het bodemvocht bepaald. Op basis van de samenstelling van het bodemvocht kan onderzocht worden of de effecten van de verschillende nitraat actieprogramma's invloed hebben op de (toekomstige) samenstelling van het grondwater. Omdat de verblijftijd van het water in de kalksteen vaak 15 jaar of langer is, is de waterkwaliteit van de bronnen (van het PMG) geen geschikte maatstaf.

Organisatie

Het meetnet bestaat uit 230 meetlocaties (landbouwpercelen) die een goede spreiding geven over de verschillende plateaus van het Heuvelland en de verschillende gewasgroepen (akkerland, grasland, boomgaard, mais). Er wordt in de winterperiode (november- januari) gemeten. Met deze omvang van het meetnet kunnen uitspraken gedaan worden over het nitraatgehalte in het Mergelland, onder de verschillende plateaus of verdeeld over de gewasgroepen. Er worden geen uitspraken gedaan over individuele percelen. Het is een momentopname die door allerlei factoren beinvloed kan worden. Door de grote hoeveelheid percelen kunnen echter wel redelijk betrouwbare uitspraken gedaan worden per plateau of gewas Alle meetgegevens (analyseresultaten) worden ingelezen in de database (Dawaco).

Synergie

De Provincie heeft haar eigen Bodemvochtmeetnet, WML heeft een meetnet binnen haar grondwaterbeschermingsgebieden om de effecten van duurzaam schoon grondwater te kunnen monitoren en RIVM monitort op een aantal percelen van het landelijk meetnet mestbeleid (LMM). De drie meetnetten zijn met verschillende doelen opgezet, hebben verschillende meetmethoden en hanteren verschillende analysemethoden om het nitraatgehalte te bepalen. Eind 2018 is overleg geweest met RIVM en WML om te kijken of de meetnetten in elkaar geschoven konden worden, zodat

er uiteindelijk minder meetpunten per organisatie nodig zijn. WML en PL hebben de afspraak dat op een aantal punten er volgens beide methodes gemeten wordt. Daarmee kunnen data vergelijkbaar worden gemaakt. Omdat alleen de extractiemethode van de analyse verschilt is dat de enige variabele.

Nutriëntenmeetnet NuM (nitraatuitspoeling uit landbouwpercelen naar het grondwater in de grondwaterbeschermingsgebieden - GWBG)

240 landbouwpercelen in de grondwaterbeschermingsgebieden.

Doel van het meetnet

De Provincie Limburg onderzoekt samen met WML en de LLTB wat de mogelijke effecten zijn van de vermindering van de nitraatbelasting op de grondwaterkwaliteit in de GWBG.

Organisatie

Dit meetnet bestaat uit 100 percelen in de GWBG in Zuid-Limburg en 140 percelen in de GWBG in Noord- en Midden-Limburg. In Zuid-Limburg worden in de winterperiode 2019 t/m 2024 op alle percelen grondmonsters genomen (2 boringen per perceel en monsters op 1,5 en op 2,5 m-mv in beide boringen) en worden de nitraatconcentraties in het bodemvocht gemeten. In Noord- en Midden-Limburg (waar het grondwater veelal aanzienlijk minder diep zit) worden in dezelfde perioden op de 140 percelen grondwatermonsters genomen, waarin eveneens de nitraatconcentraties worden gemeten. Zit het grondwater dieper dan 5 m-mv, dan worden grondmonsters genomen (1.2 – 3,0 m-mv) en geanalyseerd. Alle meetgegevens (analyseresultaten) worden ingelezen in de database (Dawaco).

Meetlocaties Noord – en Midden-Limburg

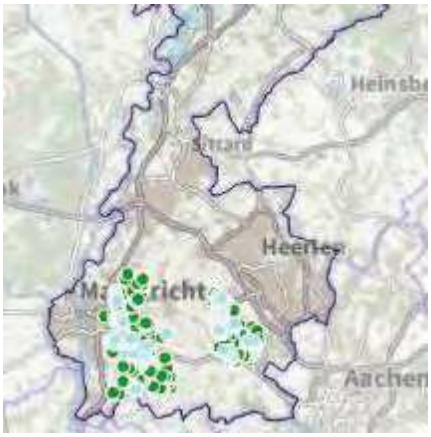

Meetlocaties Zuid-Limburg

Synergie

Weliswaar maakt een zeer beperkt aantal percelen in Zuid-Limburg deel uit van zowel het BVM als van het NuM, desondanks er is geen sprake synergie tussen deze beide meetnetten, omdat de monsternamestrategie en de analyseprocedure van de monsters sterk verschilt.

Mijnwatermeetnet (stijghoogten en waterkwaliteit van het stijgende mijnwater)

50 meetpunten in de voormalige mijnconcessiegebieden van Kerkrade tot Stein.

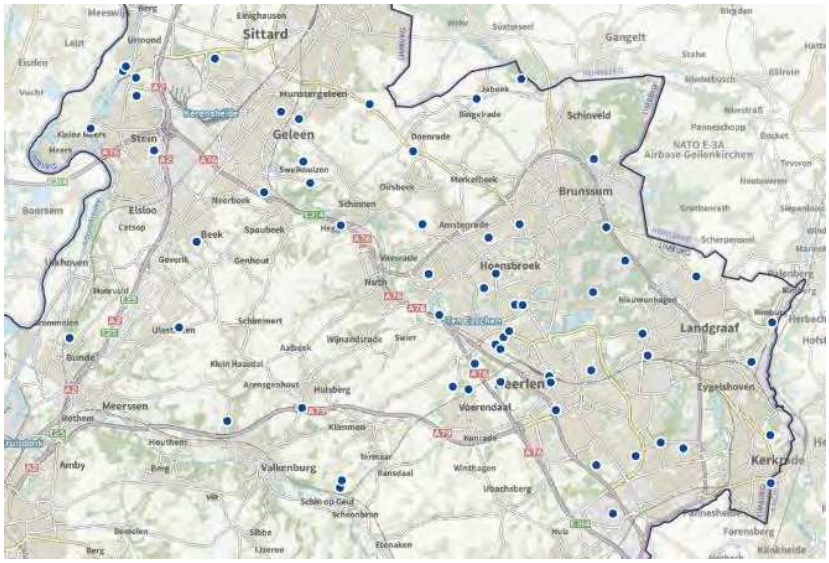

Doel van het meetnet
Het Mijnwatermeetnet bestaat (na het gereed komen van een 7-tal nieuwe meetpunten in 2020) uit ca. 50 locaties met ca. 95 peilbuizen. Het meetnet is opgezet om de stijging van het mijnwater te kunnen monitoren in het gebied waar in de vorige eeuw steenkool werd gewonnen.

De (verandering in) stijghoogte wordt gemeten om bij eventuele schadeclaims informatie te hebben over mogelijke bodemstijging als gevolg van het stijgende mijnwater. Door het monitoren van de waterkwaliteit wordt inzichtelijk hoe de grondwaterkwaliteit beïnvloed wordt en kan gekeken worden of dit negatieve gevolgen heeft voor winningen van WML en industrie. Het onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken, dat tevens de kosten van het inrichten van de 7 nieuwe diepe (tot ruim 400 m) meetpunten voor haar rekening neemt.

Organisatie
Ca. 65 van de ca. 95 peilbuizen op de ca. 50 meetpunten maken tevens deel uit van het Primair Meetnet. Verder maken 5 voormalige mijnschachten deel uit van het meetnet, alsmede 5 pomplocaties van het Mijnwaterbedrijf (voorheen van de gemeente Heerlen, tegenwoordig onderdeel van het LEF). In alle filters worden grondwaterstanden en stijghoogten gemeten. Voor het monitoren van de waterkwaliteit is een speciaal monitoringsprogramma opgesteld. Afhankelijk van de resultaten van de eerste bemonsteringen kan het monitoringsprogramma aangepast worden. De Provincie is verantwoordelijk voor het in stand houden van (de meeste) meetpunten. Alle meetgegevens (grondwaterstanden en analyseresultaten) worden ingelezen in de database (Dawaco).

Synergie
Ca. 65 peilbuizen van het Primair Meetnet worden tevens voor het Mijnwatermeetnet gebruikt.

Overige meetnetten

Naast boven genoemde meetnetten, waar de grondwaterstanden, stijghoogten en/of de waterkwaliteit langjarig gemonitord worden, beschikt de Provincie over enkele projectgebonden meetnetten.

Sommige hiervan zijn weliswaar inmiddels buiten gebruik, maar de meetpunten zijn vaak wel nog intact en eventueel weer te gebruiken. Het gaat om de volgende meetnetten:

- Kruisberg Bunde, t.b.v. nazorg voormalige stortplaats. Hier wordt jaarlijks op 28 meetpunten de waterkwaliteit gemeten.
- Secundair Meetnet: de Provincie is het bevoegd gezag voor het verlenen van grondwateronttrekkingsvergunningen. Als een bedrijf een onttrekkingsvergunning krijgt moet rondom de onttrekking een meetnet ingericht worden om de grondwaterstanden te kunnen monitoren Er zijn rond de 100 peilbuizen. De bedrijven meten zelf de grondwaterstanden en geven deze door aan de Provincie. De meetgegevens worden opgeslagen in de database (Dawaco).
- Buitenring Parkstad Limburg (BPL): dit meetnet is aangelegd t.b.v. het kunnen monitoren van de effecten van de aanleg van de BPL op de grondwaterstanden langs het 26 km lange tracé. Het meetnet bestond uit 55 meetpunten (60 peilbuizen), waarvan uiteindelijk op 50 locaties met behulp sensoren en telemetrie grondwaterstanden zijn gemeten in de periode van 2009 t/m 2017. Inmiddels zijn van de 60 peilfilters er 32 ontmanteld. De overige 28 zijn niet ontmanteld. Deze worden op dit moment echter niet meer gemonitord. Eén meetpunt is opgenomen in het Primair Meetnet.
- Leudal: het meetnet Leudal, dat door Bureau Kragten is aangelegd en enige tijd gemonitord, is door de Provincie overgenomen. Het bestaat uit 22 meetpunten (32 peilfilters) waar met behulp van autonome dataloggers de grondwater- en beekpeilstanden gemeten worden, alsmede jaarlijks de waterkwaliteit. Het meetnet is aangelegd om de effecten van maatregelen (o.a. in de landbouw) te kunnen monitoren.
- Meetnet Ravensbos: dit meetpunt, bestaande uit 1 diepe peilbuis (ca. 30 m) en 1 ondiepe peilbuis (1,5 m) en 3 bronnen, is aangelegd om de effecten te kunnen meten van het niet meer bemesten van een landbouwperceel op het plateau van Schimmert op de waterkwaliteit van de waardevolle kalktufbronnen en andere hydrologisch gevoelige natuur in het Ravensbos.
- Meetnet Bunder- en Elslooërbos: dit meetnet wordt momenteel aangelegd en zal bestaan uit een 5-tal diepe peilbuizen (tot max. ca. 40 m) en heeft hetzelfde doel als het meetnet Ravensbos.
- N297 Nieuwstadt: dit meetnet bestond uit 5 meetpunten waar in de periode van 2000 tot en met 2009 met autonome dataloggers grondwaterstanden zijn gemeten t.b.v. de aanleg van een ongelijkvloerse kruising. Nog slechts 1 meetpunt is intact, dat echter niet meer wordt gemonitord.
- OGK-N276 Sittard: dit meetnet had hetzelfde doel als het vorige en bestaat uit 7 meetpunten (12 peilfilters) waar in de periode 2013 t/m 2018 met sensoren en telemetrie de grondwaterstanden zijn gemeten. Eén meetpunt is vervallen en door een nieuw vervangen, waarbij tevens een extra filter is geplaatst. Dit meetpunt is tevens onderdeel van het Primair Meetnet. Eén meetpunt is eigendom van WML.
- Ooijen-Wanssum: dit meetnet is aangelegd om de effecten van de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum op de grondwaterstanden te kunnen monitoren. Het bestaat uit 8 meetpunten waar sinds 2015 met dataloggers en telemetrie gemeten wordt en die zeker nog tot en met 2021 in gebruik zullen zijn.
- Raaijweide: 4 meetpunten in Venlo t.b.v. het meten van stijghoogten met behulp van sensoren en telemetrie in het kader van hoogwaterbestrijding. Hier is gemeten in 2009 en 2010. De meetpunten zijn nog intact.

Bijlage 14 Toestand en trend grondwaterstanden en grondwaterkwaliteit in de prioritaire verdrogingsgevoelige natuurgebieden (incl. Natura 2000).

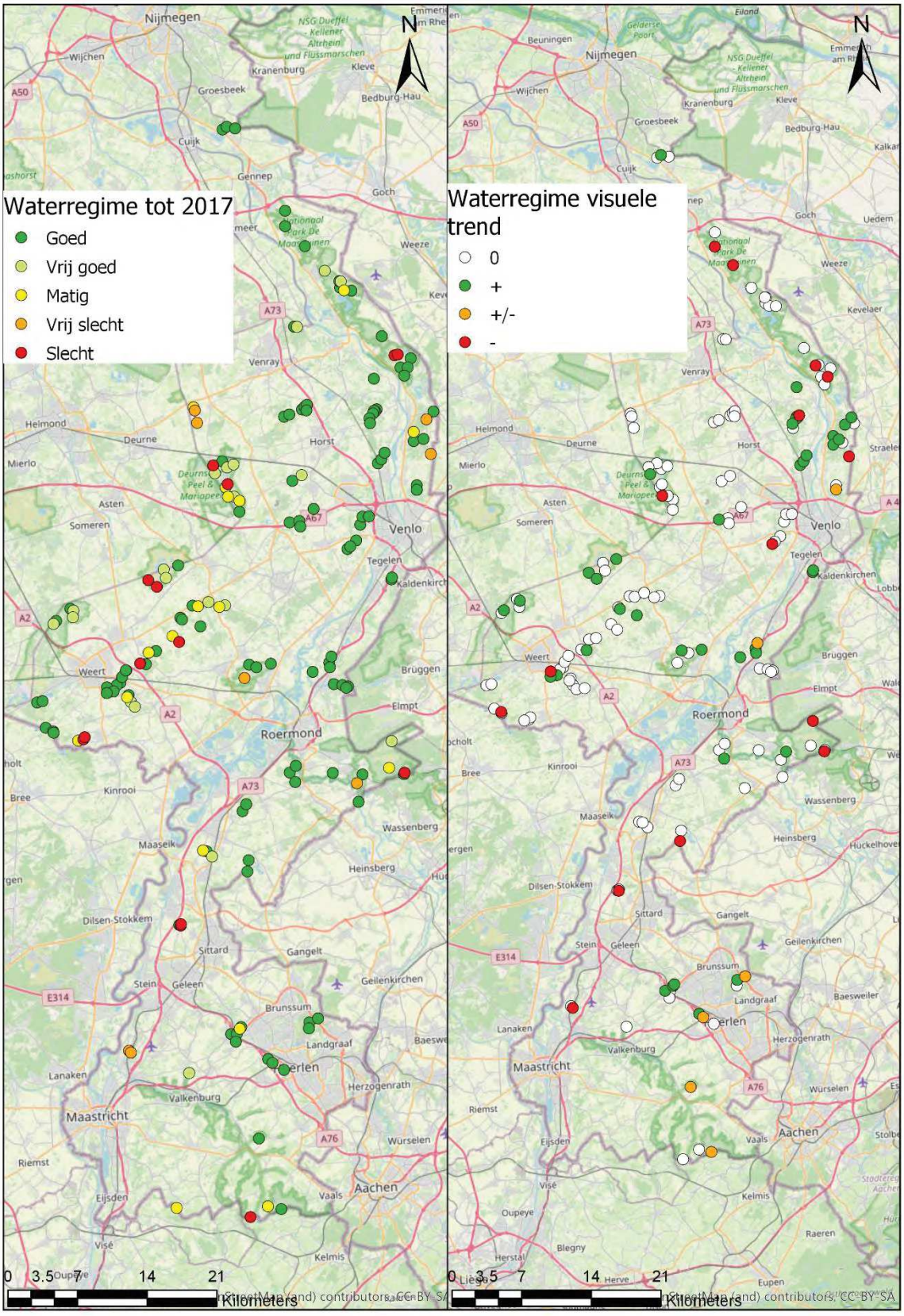

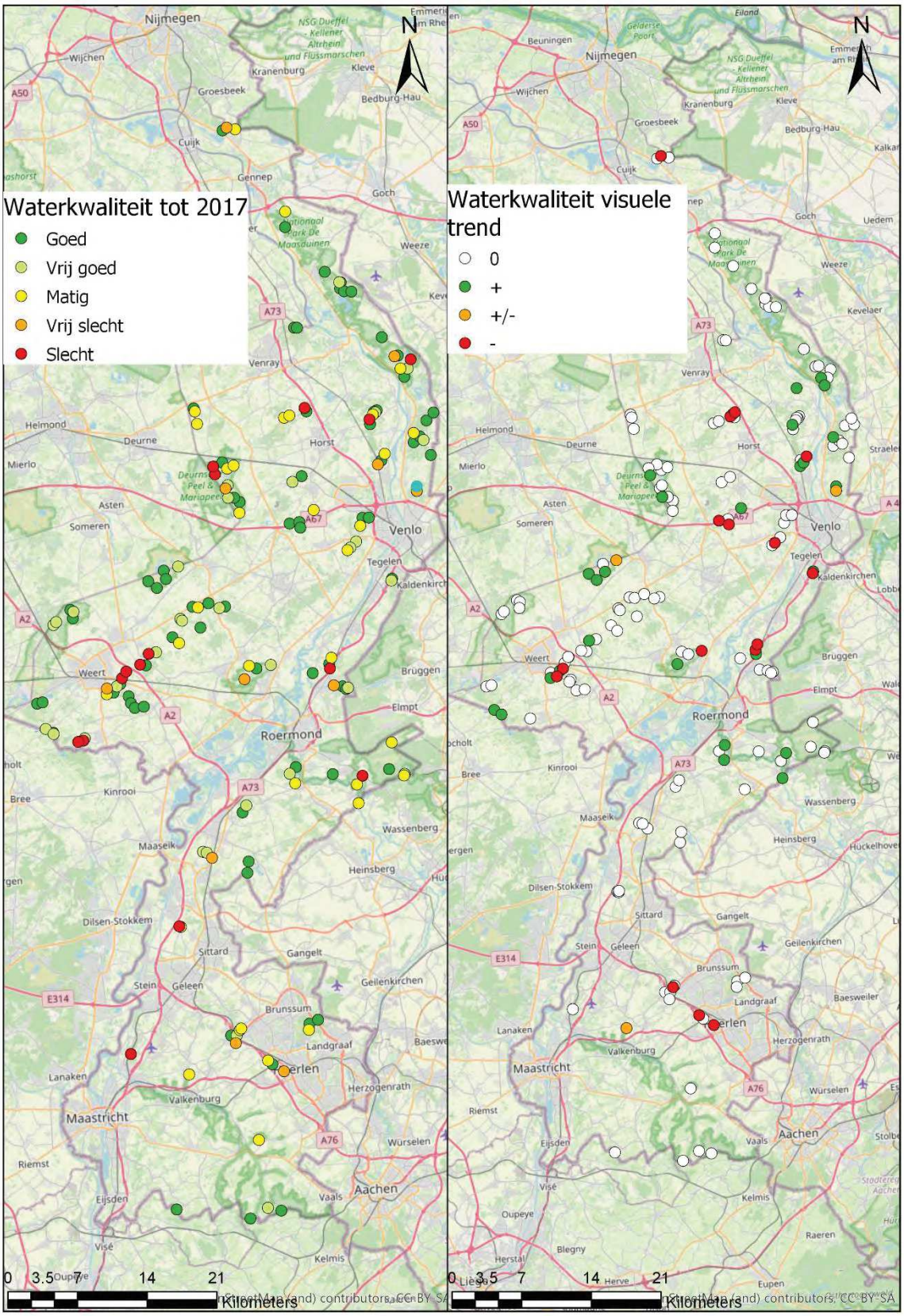
Waterkwaliteit tot 2017
Goed
Vrij goed
Matig
Vrij slecht
Slecht
Waterkwaliteit visuele trend
0
+
+/-
-
N
0 3.5 7 14 21
Kilometers
OpenStreetMap (and) contributors, CC-BY-SA

Bijlage 15 Kaart grondwaterafhankelijke natuurgebieden

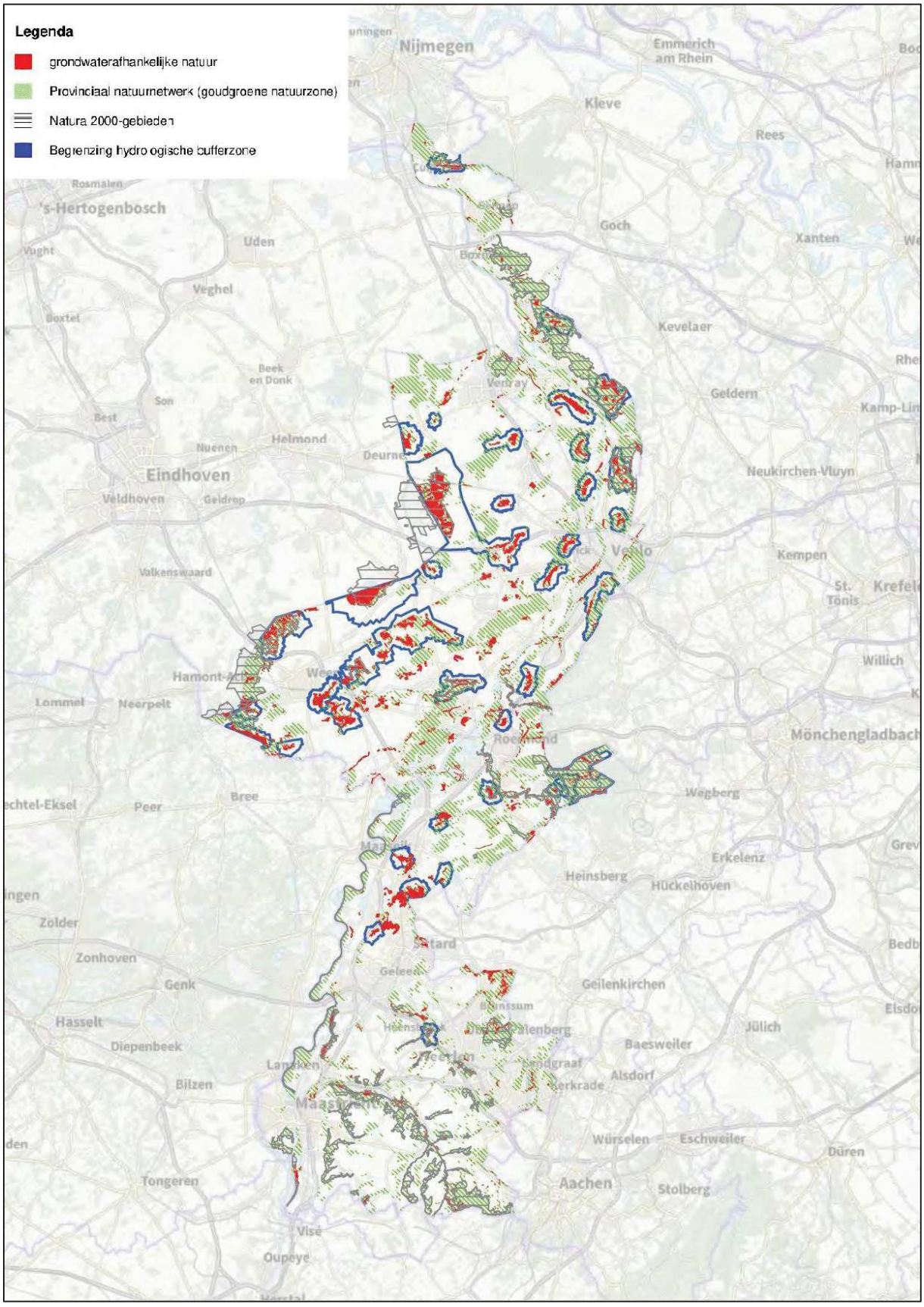

Concept wijzigingsdocument stukken Provinciale Staten behandeling - Omgevingsvisie 9 april 2021

Dit document geeft een overzicht van de voorgestelde aanpassingen in het Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief van GS van 18-12-2020 (GS 2020-50759) en de bijlagen bij het Statenvoorstel: bijlage 1. Omgevingsvisie Limburg, bijlage 2. Nota van Zienswijzen.

De voorgestelde tekstwijzigingen komen voort uit o.a. de commissievergadering van 15 januari 2021 (en eventueel 12 maart 2021). Daarnaast worden diverse ambtshalve wijzigingen voorgesteld. Dit betreffen enkele omissies en actualisaties van teksten.

1. **Wijzigingen in G-20-086 Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief GS van 18-12-2020 (GS 2020-50759)**

Bladzijde	Wijziging	Toelichting bij wijziging
Blz. 1, onderdeel 4, blz. 3, onderdeel 4 en blz. 13, Ontwerpbesluit PS	Verplaatsing van besluit door **dikgedrukte tekst** toe te voegen en ~~doorgestreepte~~ tekst te verwijderen: 4. De volgende beleidsdocumenten in te trekken: ~~De POL-aanvulling grensmaas (2005, 2010) blijft in stand, maar wordt opgevat als een programma onder de Omgevingsvisie~~ **5. De POL-aanvulling Grensmaas (2005, 2010) inhoudelijk te handhaven, maar deze onder de werking van de Omgevingsvisie Limburg aan te merken als een 'programma'.**	De POL-aanvulling Grensmaas is losgekoppeld van het beslispunt over in te trekken beleidsdocumenten. De POL-aanvulling wordt niet ingetrokken, maar blijft als programma gehandhaafd. Dit is met deze tekstaanpassing verduidelijkt in het Statenvoorstel.
Blz. 1, onderdeel 4, blz. 3, onderdeel 4 en blz. 13, Ontwerpbesluit PS	Beslispunten toevoegen: - Intrekken POL2014	POL2014 wordt vervangen door de Omgevingsvisie Limburg. In de Omgevingsvisie is reeds opgenomen dat met de inwerkingtreding van de Provinciale Omgevingsvisie het POL2014 komt te vervangen. Dit was nog niet expliciet in het Statenvoorstel opgenomen en is nu alsnog toegevoegd.
Blz. 1, 3, 4	Tekstaanpassing: 277 zienswijzen wordt 278 zienswijzen.	In de zienswijzeperiode is een zienswijze ingediend die niet correct is geregistreerd en daardoor niet in behandeling is genomen. De zienswijze is alsnog geregistreerd (nummer: 2017) en behandeld waardoor het aantal zienswijzen is aangepast. De zienswijze heeft niet tot inhoudelijke aanpassingen van de Omgevingsvisie geleid.

CONCEPT

2. Wijzigingen in Bijlage 1. Omgevingsvisie Limburg

Hoofdstuk + bladzijde	**Wijziging**	**Toelichting bij wijziging**
Hoofdstuk 11.2, blz. 78	Dikgedrukte tekst toevoegen: “Daarbij gaat het om besparen op gebruik, duurzaam opwekken met zon en wind en andere bronnen. Waterstof **als energiedrager** is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk”.	Conform toezegging 8892 van Gedeputeerde Brugman is de tekstpassage m.b.t. waterstof is gecorrigeerd aangezien waterstof geen energiebron is, maar een energiedrager.
Inhoudsopgave, blz. 4	Toevoegen dikgedrukte tekst aan inhoudsopgave: **Hoofdstuk 4. Provinciaal belang**	Het hoofdstuk is weggevallen uit inhoudsopgave. Dit is hersteld.
Hoofdstuk 3.2, blz. 23	Vervangen woord “bestemmingsplan” door “omgevingsplan”. Tekst op blz. 23 wordt: “Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk **omgevingsplannen**. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen **(onder de Omgevingswet: omgevingsplannen)** …”	De terminologie is aangepast naar de correcte terminologie die gebruikt wordt onder de Omgevingswet.
Hoofdstuk 7.3, blz. 51, 5e bullit	Onderstaande zin op blz. 51 verwijderen: “… Deze verplichting is onderdeel van de Ladder voor duurzame verstedelijking in de Omgevingsverordening”.	Het begrip duurzame verstedelijking wordt voor dit onderwerp niet toegepast in de (nieuwe) concept Omgevingsverordening. Daardoor dient deze verwijzing in de Omgevingsvisie te vervallen. De motiveringsplicht voor herbenutting van monumentale en beeldbepalende is uitgewerkt in de (nieuwe) concept Omgevingsverordening.
Hoofdstuk 8.3, blz. 58, kader “Einstein telescoop”	Jaartal aanpassen bij locatiekeuze. Tekst op blz. 58 wordt: “Een locatiekeuze wordt in **2025** verwacht …”.	Het correcte jaartal toegevoegd. Dit was 2023, maar wordt 2025.

CONCEPT

Hoofdstuk 9.3, blz. 66	Woord “bruto” toevoegen na “70 hectaren”. Tekst op blz. 66 wordt: “… voor grootschalige productielocaties van meer dan 70 hectaren **bruto**”.	Het woord “bruto” was weggevallen. Dit is hersteld.
Hoofdstuk 12.1, blz. 84	Weghalen doorgestreepte tekst op blz. 84. De structuur en kwaliteit van de bodem en het grondwater krijgen nadrukkelijk de aandacht in de relevante beleidsprogramma’s en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Heuvelland en het IBP Zuid-Oostelijke zandgronden en de aanpak via de ~~(voorlopig)~~ aangewezen NOVI-gebieden Zuid-Limburg en de Peel.	De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17 februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden is de tekst in de Omgevingsvisie geactualiseerd.
Hoofdstuk 12.3, blz. 89, 1e bullet Begrippenlijst, blz. 193 Agglomeratielandbouw	Toevoegen **dikgedrukte tekst** op: Blz. 89: Deze beleidslijn is ook van toepassing op **grootschalige** mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties. Blz. 193: (inclusief **grootschalige** mestbewerking en mestverwerking).	De beste locaties voor grootschalige mestverwerkingsinstallaties zijn bedrijventerreinen. De beschrijving van mestverwerkings- en bewerkingsinstallaties wordt in de beschrijving van agglomeratielandbouw benadrukt dat het ’grootschalige’ installaties betreft. Deze meer nauwkeurige definitie zal ook in de Omgevingsverordening worden gehanteerd. Beide documenten blijven op deze wijze in overeenstemming.
Hoofdstuk 20.2 Drie soorten instrumenten Blz. 176	Wijziging dikgedrukte tekst van SIS 2.0 naar SIS 3.0: Afhankelijk van het doel kan financieel instrumentarium (bijvoorbeeld fondsen) ingezet worden. De wijze waarop de afweging plaats vindt is vastgelegd in SIS **3.0.**	Naar aanleiding van de vaststelling van SIS 3.0 is de tekst in de Omgevingsvisie geactualiseerd.
Hoofdstuk 20.3, blz. 178	Weghalen doorgestreepte tekst op blz. 178: “…In Limburg zijn NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg aangewezen als	De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17

CONCEPT

	~~voorlopige~~ NOVI-gebieden. … van een brede stapeling van opgaven. ~~Besluitvorming over de NOVI-gebieden vindt gelijktijdig plaats met de vaststelling van de NOVI.~~	februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden is de tekst in de Omgevingsvisie geactualiseerd.

3. Wijzigingen in Bijlage 2. Nota van zienswijzen

Hoofdstuk + bladzijde	Wijziging	Toelichting bij wijziging
Blz. 4. Inleiding	Tekstaanpassing: 277 zienswijzen wordt **278** zienswijzen.	In de zienswijzeperiode is een zienswijze ingediend die niet correct is geregistreerd en daardoor niet in behandeling is genomen. De zienswijze is alsnog geregistreerd (nummer: 2017) en behandeld waardoor het aantal zienswijzen is aangepast. De zienswijze heeft niet tot inhoudelijke aanpassingen van de Omgevingsvisie geleid.
Blz. 63 en 149 (ondernemersklimaat en circulaire economie)	Toevoeging zienswijzen indiener 2017: Indiener geeft aan dat voor de specialisten in groen, grond en infra is het van groot belang dat in de toekomst een gunstig ondernemersklimaat gecreëerd wordt in het buitengebied van de provincie Limburg. **Standpunt GS** De Provincie stimuleert en faciliteert ontwikkelingen die bijdragen aan versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van bijdragen aan een aantal in de POVI genoemde maatschappelijke opgaven. Specialisten in groen, grond en infra zijn faciliterend voor de realisatie	In de zienswijzeperiode is een zienswijze ingediend die niet correct is geregistreerd en daardoor niet in behandeling is genomen. De zienswijze is alsnog geregistreerd (nummer: 2017) en behandeld. De zienswijze en reacties zijn opgenomen in de nota van zienswijzen.

CONCEPT

	van ontwikkelingen in het buitengebied. Derhalve wil de Provincie een gunstig ondernemersklimaat bieden voor deze sector. De planologische afweging van concrete initiatieven zal in beginsel op lokaal / regionaal niveau plaatsvinden. **Voorstel aan PS** Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven. Indiener geeft aan dat voor het uitvoering geven van een circulaire economie voldoende (buiten)opslag noodzakelijk is. Indiener vraagt om ruimte te geven aan lokale ondernemers om uitvoering te geven aan een circulaire economie. **Standpunt GS** Een vraag die benoemd is in het Circulaire Economie Limburg 2.0 en die de komende jaren beantwoord moet worden is welke ruimtelijke consequenties een circulaire economie heeft voor Limburg. Wij gaan deze vraag verkennen aan de hand van een aantal concrete praktijkcasussen. **Voorstel aan PS** Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.	
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen: Blz. 10, 54, 207, 274, 291, 299, 315, 316 Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen: blz. 358, 362,	Op bladzijdes 10, 54, 207, 274, 291, 299, 315, 316, 358 en 362 zijn in de beantwoording van de zienswijzen (Standpunt GS) en het voorstel aan PS kleine wijzigingen doorgevoerd: Termen als “voorlopig” en “beoogd” zijn op diverse plekken weggehaald. Op blz. 277 is het standpunt GS daarnaast iets uitgebreider geactualiseerd bij zienswijzen	De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17 februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden zijn de teksten in de Nota van

CONCEPT

	1009, 1017, 1025 en 1026 door de **dikgedrukte teksten** toe te voegen: “De Peel is in de NOVI **eerder aangewezen** als een van de acht voorlopige NOVI-gebieden. Wij waarderen de uitgesproken ondersteuning. De beoogde aanpak is inmiddels nader uitgewerkt in een separaat **Plan van Doorgaan NOVI-gebied De Peel**. Dit plan van **Doorgaan** vorm**de** de basis voor een besluit van het Rijk over omzetting van de voorlopige status NOVI-gebied in een definitieve. **De Minister van BZK heeft, mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW, bij brief aan de Tweede Kamer van 17 februari 2021 De Peel en Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied toegekend.** …”	Zienswijzen op verschillende plekken geactualiseerd. Aanpassingen in voorstellen aan PS zijn ook in de Omgevingsvisie doorgevoerd.

CONCEPT

provincie limburg

Statencommissie voor Ruimte
Landbouw en Natuur

Cluster	CON	**Behandeld**	J.J.M. Meijers
Ons kenmerk	2021/5326	**Telefoon**	+31 6 27 33 99 55
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	24 februari 2021
Bijlage(n)	2	**Verzonden**	24 februari 2021

Onderwerp
Mededeling portefeuillehouder inzake beantwoording technische vragen en het concept wijzigingsdocument Statenvoorstel Provinciale Omgevingsvisie Limburg

Geachte commissie,

U bent in de gelegenheid gesteld om technische vragen te stellen inzake het Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg. Hierbij laten wij u de beantwoording van de technische vragen en het concept wijzigingsdocument omtrent het Statenvoorstel Provinciale Omgevingsvisie Limburg toekomen.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

A. Dritty

√

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	WL	**Behandeld**	R.P.J. Pluijmakers
Ons kenmerk	2021/4412	**Telefoon**	+31 6 27 17 57 08
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	23 februari 2021
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	25 februari 2021

Onderwerp
Mededeling portefeuillehouder inzake motie 2685 Zonneladder stap voor stap

Geachte Staten,

Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 hebben uw Staten de gewijzigde motie 2685 *zonneladder stap voor stap* aangenomen. Middels bijgevoegde brief informeren wij u, de Limburgse gemeenten en de Regionale Energie Strategieën over de toepassing van de Limburgse zonneladder en bijbehorend participatieproces van de ontwerp-omgevingsverordening.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

C. Brugman-Rustenburg

A. Dritty

2021/4406

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

Burgemeester en Wethouders van alle
Limburgse gemeenten
RES-NML en RES-ZL

Cluster	WL	**Behandeld**	R.P.J. Pluijmakers
Ons kenmerk	2021/4411	**Telefoon**	0627175708
Uw kenmerk		**Maastricht**	23 februari 2021
Bijlage(n)		**Verzonden**	

Onderwerp
Toepassing Limburgse zonneladder

Geacht college,

Op 15 december 2020 hebben Gedeputeerde Staten de Omgevingsvisie Limburg vastgesteld en ter besluitvorming aan Provinciale Staten aangeboden. De vaststelling door Provinciale Staten is voorzien op 9 april 2021. De totstandkoming van de Omgevingsvisie heeft plaatsgevonden in een uitgebreid participatief proces waaraan ook uw gemeente op ambtelijk en bestuurlijk niveau heeft deelgenomen.

Een belangrijk element in de Omgevingsvisie betreft de Limburgse Zonneladder, die wij hanteren voor de ruimtelijke inpassing van duurzame energie-opwek met zonnepanelen. De Zonneladder is eveneens opgenomen in onze Provinciale Energie Strategie die Provinciale Staten op 18 december jl. hebben vastgesteld. Over de Limburgse zonneladder en de relatie met de beide Regionale Energie Strategieën is reeds correspondentie geweest (brief 3 maart 2020 - kenmerk 2020/9407). Met de Limburgse zonneladder volgen wij de lijn van de motie Dik-Faber in de Tweede Kamer, die inmiddels ook in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) is uitgewerkt en overgenomen. Essentie van deze lijn is om bij de duurzame opwek van zonne-energie landbouwgronden en natuurgebieden zoveel mogelijk te ontzien (deels uitsluitingsgebied en ‘nee, tenzij-principe’). Inspanningen richten zich primair op zon op dak en op gevels én het benutten van andere mogelijkheden in bebouwd en onbebouwd gebied (meervoudig ruimtegebruik).

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

Motie inzake verankering zonneladder in Omgevingsverordening
Graag willen wij u erop attenderen dat, naar aanleiding van de behandeling van de Provinciale Energie Strategie (PES) op 18 december 2020, Provinciale Staten middels een motie 2685 (Gewijzigd Palmen cs inzake Zonneladder stap voor stap) ons college heeft opgeroepen om de Limburgse zonneladder te verankeren in de nog op te stellen Omgevingsverordening (zie bijlage). Het dictum van de motie luidt als volgt:

- *"In de Provinciale Omgevingsvisie het 'nee, tenzij-principe' dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie;*
- *In de Omgevingsverordening een motiveringsplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder."*

Wij hebben als college aangegeven deze motie uit te voeren en de strekking van het dictum te verwerken in zowel de Provinciale Omgevingsvisie alsook de Omgevingsverordening. In de Omgevingsverordening geven wij aan hoe wij toezien op een juiste toepassing van de Limburgse zonneladder en op kwalitatief goede afweging en onderbouwingen bij initiatieven voor grondgebonden zonneparken. Het 'nee, tenzij' principe zal via de instructieregels nader geduid worden en vergt een nadere motivatieplicht bij initiatieven rondom zonneparken. Daarbij gaat het om een goede ruimtelijke integrale afweging, de instandhouding van de landschapsstructuur en bijbehorende kenmerken, het combineren van meerdere functies, aandacht voor lokaal draagvlak en participatie en het doorlopen van zorgvuldige procedures.

Start consultatieronde
De ontwerp-Omgevingsverordening wordt middels een participatieproces in het eerste kwartaal van 2021 zowel ambtelijk en bestuurlijk ter consultatie voorgelegd aan de Limburgse gemeenten en de Regionale Energie Strategieën, Waterschap Limburg, WML, RWS, LLTB, LWV en de Natuur- en milieufederatie. Ook is er aandacht voor het betrekken van inwoners in dit proces.
Met deze brief informeren wij u over dat wij op korte termijn voornemens zijn om te starten met deze consultatieronde. Na de uitgebreide consultatie en terinzagelegging stellen Provinciale Staten de Omgevingsverordening dit najaar vast en zal in werking treden op 1 januari 2022.
Momenteel bereiden de twee Limburgse RES-regio's een RES 1.0 bod voor aan het Rijk waarin doelstellingen voor 2030 als het gaat om duurzame opwek van energie worden vastgelegd. Deze trajecten zullen door de Raden en Provinciale Staten voor de zomer 2021 vastgesteld moeten worden. Met de vaststelling van de Omgevingsvisie in april 2021, de RES 1.0 biedingen die vóór 1 juli 2021 naar het Rijk gestuurd moeten worden én de Omgevingsverordening van eind 2021, geven wij invulling aan een zorgvuldig proces. Een proces van enerzijds ambities en verplichtingen op het gebied van de energietransitie en anderzijds een goede ruimtelijke inpassing en afweging binnen de schaarse Limburgse ruimte.

Formele status van de zonneladder
Op dit moment is er sprake van een 'interim beleid' als het gaat om het in acht nemen van de provinciale zonneladder waarin wij gemeenten vragen om hier in hun beleidsvoorbereidingen en concrete initiatieven rekening mee te houden. De bestuurlijke en juridische grondslag hiervoor verankeren wij in de Omgevingsvisie (april) en uiteindelijk in de Omgevingsverordening (eind 2021).

Wij verzoeken u echter om voor zonnepark-initiatieven die in de tussenliggende periode in procedure worden gebracht, rekening te houden met het aankomend beleid en dit reeds mee te nemen in de afweging van deze betreffende initiatieven.

Uiteraard is de provincie, in lijn met de huidige manier van onderlinge samenwerking, bereid om ambtelijk in een vroeg stadium van een initiatief mee te denken en op deze manier te borgen hoe de toepassing van de Limburgse zonneladder en provinciale belangen op een goede manier worden gemotiveerd.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

2021/6907 11-3-2021
GRIF 28-5-2021

_postbus

Provincie Limburg PS
DOCnr.
Ingek. 11 MAART 2021
Afd.

Van: Cobben Bart <B.Cobben@nmflimburg.nl>
Verzonden: donderdag 11 maart 2021 09:41
Aan: _staten
Onderwerp: Statencommissie RLN 12 maart 2021
Bijlagen: 21.14 - Pleidooi Programma Landschap.pdf

Beste,

Zoals zojuist afgesproken met mevrouw van Birgelen stuur ik u hierbij als bijlage een brief, gericht aan alle leden van de Statencommissie RLN.
Deze brief behoort bij agendapunt 7.3 van de vergadering van de Statencommissie RLN van morgenmiddag.
Het verzoek is om deze brief te doen toekomen aan alle leden van de Commissie.
Bedankt voor de moeite!

Vriendelijke groet,

Bart Cobben

Beleidsmedewerker Ruimtelijke Ordening en Natuur

natuur en milieu federatie limburg

Natuur en Milieufederatie Limburg
Kapellerpoort 1
6041 HZ Roermond
Tel. 0475-38 64 10
www.nmflimburg.nl

Volg ons ook op social media:

https://planboom.nl/

Kapellerpoort 1
6041 HZ Roermond
T (0475) 386 410
E info@nmflimburg.nl
I www.nmflimburg.nl

Triodos bank
IBAN NL 88 TRIO 0212336207
BIC TRIONL2U
KvK 41076356
BTW 0030.42.753.B01

natuur en milieu federatie limburg

Provinciale Staten van Limburg
T.a.v. de Statencommissie
Ruimte, Landbouw en Natuur
Postbus 5700
6202 MA Maastricht

Roermond: 10 maart 2021
Betreft: Omgevingsvisie Limburg
Van: Bart Cobben
Kenmerk: 21.14/ BC / 293.1.32
Bijlage(n):

Pleidooi voor Programma Landschap

Geacht lid van Provinciale Staten,

A.s. vrijdagmiddag 12 maart staat tijdens de vergadering van de Statencommissie Ruimte, Landbouw en Natuur (RLN) de Omgevingsvisie Limburg ter bespreking. In een uitgebreide zienswijze op het ontwerp van deze visie hebben wij onze zorgen geuit over de naar onze mening onvoldoende bescherming van de ruimtelijke kwaliteit en het Limburgse landschap in deze Omgevingsvisie. Een aantal politieke partijen heeft tijdens de behandeling van het onderwerp in de Statencommissie RLN op 15 januari j.l. vragen gesteld, o.a. over de bescherming van de waardevolle landschappen in Limburg. In één van de bijlagen, behorende bij agendapunt 7.3 van de Statencommissievergadering van komende vrijdag, zijn deze vragen beantwoord.

In het document (Bijlage 1 Technische vragen Omgevingsvisie Limburg RLN 15 januari, blz. 18) worden de zorgen over de verdozing en verrommeling van het Limburgse landschap door GS weggenomen door erop te wijzen dat er bij iedere potentiële nieuwe logistieke bedrijfsbestemming een zorgvuldige integrale afweging gemaakt wordt, waarbij de **in de Omgevingsvisie beschreven "Limburgse principes'** (o.a. we werken gebiedsgericht, we gaan zorgvuldig om met onze ruimte en voorraden, kenmerken en identiteit van gebieden staan centraal) uitgangspunt vormen.
En de door verschillende politieke fracties geuite zorgen over de aantasting van het Zuid-Limburgse Heuvelland door de bouw van grote agrarische opslagloodsen en een pleidooi voor concentratie van dit soort grootschalige voorzieningen op (agrarische) bedrijventerreinen wordt in de notitie (blz. 25) door GS gepareerd door de voorkeur uit te spreken voor een *'meer realistische maatwerkaanpak dan een*

CBF GOED DOEL

agrarisch bedrijventerrein, waarbij per casus een locatieonderzoek de alternatieven in beeld brengt'.

Dat klinkt allemaal leuk en aardig, maar de ervaring leert dat bij de meeste ruimtelijke afwegingen door zowel provincie als gemeenten het landschap het steevast aflegt tegen de economische belangen. Zie de casus van VDL Nedcar als meest recente voorbeeld. Het is de afgelopen jaren al niet gelukt om zelfs de meest waardevolle landschappen in onze provincie zoals het Nationaal Landschap Zuid-Limburg te behoeden voor een achteruitgang van de landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit. Ondanks het feit dat deze meest bijzondere landschappen in het POL 2014 een beschermde status hadden. Nog alarmerender is de situatie in die gebieden, die helemaal geen beschermde status hebben en die niet behoren tot het Nationaal Landschap of het natuurnetwerk Limburg. Deze gebieden kennen helemaal geen planologische bescherming en zijn als het ware vogelvrij. De provincie trekt haar **handen helemaal af van deze zgn. 'witte' gebieden en wijst voor bescherming** hiervan naar de gemeenten. Wie regelmatig door de provincie reist, kan zien wat hiervan de gevolgen zijn: distributiehallen, grote (agrarische) loodsen, paardenrijbakken, antennemasten, autosloperijen, zonnevelden, enz. Allemaal ontwikkelingen in het buitengebied die leiden tot (een sluipende) verrommeling, aantasting van de recreatieve en belevingswaarden en achteruitgang van ons mooie Limburgse landschap.
Dat baart ons ernstige zorgen. Met het beleid, zoals opgenomen in de Omgevingsvisie Limburg, zal hier geen verandering in komen. Wij zijn van mening dat de provincie veel sterker moet toezien op het behoud van de ruimtelijke en landschappelijke kwaliteiten van Limburg en hierin de regie moet nemen.

De provincie Limburg heeft gekozen voor een Omgevingsvisie op hoofdlijnen. Gevolg van deze keuze **is dat deze visie vrij globaal is. Voor bepaalde thema's (Natuur en Water) zijn Programma's** aangekondigd, waarin de belangrijkste opgaven, provinciale belangen en concrete maatregelen nader worden uitgewerkt. Op blz. 184 van de Omgevingsvisie Limburg wordt aangekondigd dat de provincie de komende periode gaat inventariseren welke provinciale Programma's – naast de momenteel lopende Programma's Water en Natuur – nodig en gewenst zijn. Naar onze mening is er in dit verband een Programma Landschap nodig, om de bescherming en ontwikkeling van het Limburgse landschap en de kwaliteit van de ruimte de plek te geven die ze verdienen.
Zoals hierboven uitgelegd, gaan de verdozing en verrommeling van het landschap in onze provincie onverminderd door, ondanks de goede bedoelingen en inspanningen van velen. Met het in deze Omgevingsvisie Limburg neergelegde beleid zal dit naar onze stellige mening niet veranderen. Een Programma Landschap, met daarin specifieke aandacht voor behoud, bescherming en ontwikkeling van de landschappelijke waarden met concrete maatregelen en daaraan gekoppelde financiering kan hier handen en voeten aan geven. Vanzelfsprekend is de Natuur en

natuur en milieu federatie limburg

Milieufederatie Limburg graag bereid om met haar kennis en ervaring een bijdrage aan een dergelijk Programma te leveren.

Voor behoud en herstel van de nog resterende prachtige landschappen van Limburg zouden wij graag zien dat de politieke partijen in Provinciale Staten zich gezamenlijk hard maken en inzetten voor de totstandkoming van een Programma Landschap als nadere uitwerking van de Omgevingsvisie Limburg.

Hoogachtend,

Ton Hermanussen – directeur

Bart Cobben - beleidsmedewerker

Beste leden van de commissie ruimte, landbouw en natuur,

Mijn naam is Marcel Dings, ik spreek in namens Glastuinbouw Nederland over de ontwerp POVI, Agendapunt 7.3. Als Brookberries Groep teel ik met een compagnon op vier locaties in Noord-Limburg jaarrond aardbeien onder glas. Onze locaties liggen zowel in de ontwikkelgebieden glas als ook in de groen-blauwe mantel en een tweetal solitaire locaties en daarmee vertegenwoordigen we vrijwel alle vestigingswijzen die Limburg kent.

Graag wil ik twee punten aan de orde stellen; allereerst ontwikkelingsgebieden glas

Ik ben blij dat de provincie zich inzet voor toekomstvaste en vitale ontwikkelingsgebieden glas, de zogenaamde glastuinbouw concentratie gebieden en Project vestigingen zoals Siberië en Californië. Goed dat er mogelijkheden zijn voor herbegrenzen, krimpen of groeien van deze gebieden.

Als ervaringsdeskundige heb ik vorig jaar voor onze eigen bedrijfsontwikkeling dit traject doorlopen. Samen met de gemeente Venlo hebben we gekeken naar de mogelijkheden en voorwaarden. Dat heeft ertoe geleid dat het glastuinbouwgebied Meelderbroek hiervoor is herbegrensd, zodat **en** ons bedrijf kan groeien, **en** we samen met de gemeente gaan investeren in het verbeteren van de infrastructuur in het gebied **en** een deel van het glastuinbouwgebied is herbestemd, omdat hier geen perspectief meer is voor glastuinbouw. Daar kunnen nu andere functies de ruimte krijgen. Een win-win-win resultaat!

Tot mijn verbazing lees ik in de POVI dat de provincie vooráf de voorwaarde stelt om uitbreiding van ontwikkelingsgebieden glas te koppelen aan sloop en herstructurering. Uit eigen ervaring kan ik zeggen dat mét deze eis onze situatie niet haalbaar was geweest. Dat had betekend dat we niet had geïnvesteerd in ons bedrijf in dit gebied en óók niet in de infrastructuur. Juist door de daar gevestigde en gewortelde ondernemers ruimte te bieden om te ondernemen hou je deze gebieden vitaal en kunnen ook investeringen in verduurzaming gerealiseerd worden.

Kortom: ik vind het goed dat de provincie vraagt dat gemeenten en ondernemers samen kijken naar duurzame ontwikkeling van de glastuinbouw. Maar dwing de ondernemers in de ontwikkelingsgebieden glas niet in het keurslijf van sloop of herstructurering. Biedt ruimte om in te spelen op de kansen die er zijn voor de tuinbouw én de omgeving en schrap de verplichting. Zelfs voor de solitaire bedrijven is dit momenteel een onmogelijkheid, omdat er geen kas is om te slopen. Overal staan weer passende teelten in.

Dat brengt mij op mijn tweede punt; de Groen-Blauwe mantel als omgeving.

Onze bedrijfslocaties grenzen voor een deel aan de Groenblauwe Mantel en liggen in het toekomstige Regionale Landschap. In lees in de POVI dat we met ons bedrijf rekening dienen te houden met de kernkwaliteiten van het Regionale Landschap. We zijn ons daarvan bewust en doen dit vanuit de zorg die we willen dragen voor het gebied. Ook staat geschreven dat dit niet leidt tot beperkingen. Waar ik me zorgen over maak is de uitwerking van de programma's water en natuur onder de POVI. Het is niet duidelijk wat die gaan betekenen.

Kunt u mij garanderen dat we straks nog water mogen blijven oppompen voor de aardbeienteelt? Kunt u ervoor zorgen dat extra bossen niet pal naast onze kassen komen te

staan en het zonlicht wegnemen,? Kunt u ons verzekeren dat we onze planten kunnen blijven belichten en onze kassen kunnen blijven verwarmen? Kunnen wij en onze opvolgers ons bedrijf blijven uitoefenen?

Kortom, kunt u ons en de collega's die in of bij de groenblauwe mantel gevestigd zijn, toezeggen dat we straks niet alsnog via een zijdeur worden geconfronteerd met maatregelen die voortvloeien uit de programma's water en natuur?

Dank voor uw aandacht

SOLARFIELDS

Emmasingel 4
9726 AH Groningen

+31 (0)85 30 30 850
info@solarfields.nl
KvK 62896245

solarfields.nl

Provinciale Staten Limburg
Commissie Ruimte, Landbouw en Natuur
Datum: 12 maart 2021

Betreft: inspraaktekst TP Solar, GroenLeven, Solarfields voor Omgevingsvisie Limburg

Geachte Commissieleden van de commissie Ruimte, Landbouw en Natuur,

Hartelijk dank dat ik in mag spreken voor uw beoogde Provinciale Omgevingsvisie. Ik werk voor Solarfields, maar spreek ook in namens mede-zonneparkontwikkelaars GroenLeven en TP Solar. We zijn drie losse bedrijven die door heel Nederland zon op daken, carports, water en grond ontwikkelen, financieren en exploiteren. We ontwikkelen onze projecten volgens dezelfde filosofie en hebben daarom de handen voor onze zienswijze ineen geslagen. Met ruim oog voor participatie en lokaal eigendom, ecologische waarden en we omarmen de zonneladder. Onze reactie heeft logischerwijs betrekking op hoofdstuk 11 van uw omgevingsvisie.

Wij hebben een positieve zienswijze ingediend. Specifiek hebben wij Gedeputeerde Staten gevraagd het hoofdstuk over (zonne-)energie zo veel mogelijk in stand te laten.

De zonneladder is realistisch en praktisch werkbaar. De zonneladder is een instrument wat ervoor zorgt dat natuurgebieden nadrukkelijk worden uitgesloten, en landbouwgronden zo veel mogelijk hun functie blijven behouden. Maar zelfs als alle daken vol liggen is de energieopgave nog lang niet volbracht. We kunnen daarom bijvoorbeeld 5 jaar wachten tot de daken vol liggen, maar dan is er ook gelijk 5 jaar aan duurzame opwekmogelijkheden verloren terwijl we al wisten dat het niet toereikend zou zijn. Dat is kostbare tijd voor het klimaat.

Door het RES-proces hebben gemeenten inzicht in hun lokale energieverbruik en kunnen daarom motiveren waarom een project op land noodzakelijk is voor hun doelstelling of hun bijdrage aan de RES. Uw provincie kunt die motivering toetsen om te borgen dat er niet onnodig veel landbouwgrond zal worden ingezet.

Maar, er blijft dus een restopgave!

En daar is uw visie eerlijk in. Het is dan zorg dat die restopgave maatschappelijk zo verantwoord mogelijk wordt gerealiseerd. Ook dat kan uw visie borgen.

De Gedragscode Zon op Land, gemaakt door onze brancheverenigingen Holland Solar en maatschappelijke middenpartijen als de Natuur- en Milieufederaties, Energie Samen, Greenpeace etc, biedt uitstekende uitgangspunten voor de ontwikkeling van

zonneweides. Vijf minuten spreektijd is te kort om alles toe te lichten maar ik raad u aan dit document te raadplegen voor uw vragen over zonne-energie in het buitengebied.

Eén van die beginselen is dat de oorspronkelijke functie, bijvoorbeeld agrarisch, na afloop van het project weer terug moet komen. Over 30 jaar zou het kunnen dat we het energie-ei van Columbus hebben gevonden, maar dan hebben we ook al 25 tot 30 jaar duurzame stroom gehad met oog voor maatschappelijk draagvlak, profijt, ecologische waarden en inspraak gehad.

Daarom vraag ik u, mede namens collega's GroenLeven en TP Solar, om het juiste voor het klimaat te doen. En laat alstublieft innovatie voor de aanstaande RES deze geen uitweg zijn. Wind en zon zijn na decennia van innovatie als dé betaalbare duurzame energiebron uit de bus gekomen. Over wat dat juiste is gaat u straks ongetwijfeld over in debat maar ons standpunt is duidelijk: houd de visie zoals die aan u is voorgelegd.

_postbus

2021/7127 12-3-2021
GRIF 31-5-2021

Van:
Verzonden: vrijdag 12 maart 2021 14:57
Aan: _postbus
Onderwerp: Inboeken
Bijlagen: SFGLTP zienswijze Limburgse omgevingsvisie.pdf; Inspraaktekst SFGLTP Commissie RLN Limburg.pdf; Wiebes beantwoording-moties-dik-faber-over-een-zonneladder-als-nationaal-afwegingskader-bij-inpassing-van-zonne-energie.pdf

Graag onderstaande mail incl. de bijlagen registreren als ingekomen stuk voor de Griffie

Van: Jan Stol | Solarfields <j.stol@solarfields.nl>
Verzonden: vrijdag 12 maart 2021 14:03
Aan: Steeghs, Nellie <pjf.steeghs@prvlimburg.nl>
CC: Ingrid de Boer <Ingrid@groenleven.nl>; Erik Wieffer - TPSolar <erik.wieffer@tpsolar.nl>; Emma Hendriks - TPSolar <emma.hendriks@TPSolar.nl>
Onderwerp: RE: inspreektekst

Geachte mevrouw Steeghs,

Dank voor uw proactieve mail en voor het faciliteren van ons inspreekmoment.
Bijgaand een handreiking aan documentatie:

- De ingediende zienswijze;
- De inspraaknotitie;
- De brief van minister Wiebes met bevestiging dat minder dan 0,7% van de Nederlandse landbouwgronden nodig is voor de energietransitie en de implementatie van de zonneladder in de NOVI;
- De Gedragscode Zon op Land van Holland Solar vindt u hier;
- Tot slot de NOVI monitor waarin (gelukkig!) momenteel 7 van de 8 zonnepanelen in Nederland op het dak liggen, zie pagina 33 hier;

Mochten uw Commissieleden nog vragen over zonne-energie in het buitengebied hebben, bijvoorbeeld over participatie, ecologie of netinpassing, dan wil ik hen vriendelijk vragen om hun vragen naar mij te mailen of te bellen via 06 3900 4950. Wij, GroenLeven TP Solar en Solarfields, staan hen graag te woord en zullen vragen zo spoedig mogelijk proberen te beantwoorden.

Tot slot willen wij nogmaals complimenten over uw Omgevingsvisie uitspreken en we kijken uit naar uw Omgevingsverordening.

Met vriendelijke groet,

Jan Stol

Provincie Limburg PS
DOCnr.
Ingek. 12 MAART 2021
Afd.

SOLARFIELDS

Emmasingel 4
9726 AH Groningen

+31 (0)85 30 30 850
info@solarfields.nl
KvK 62896245

solarfields.nl

Provinciale Staten Limburg
Commissie Ruimte, Landbouw en Natuur
Datum: 12 maart 2021

Betreft: inspraaktekst TP Solar, GroenLeven, Solarfields voor Omgevingsvisie Limburg

Geachte Commissieleden van de commissie Ruimte, Landbouw en Natuur,

Hartelijk dank dat ik in mag spreken voor uw beoogde Provinciale Omgevingsvisie. Ik werk voor Solarfields, maar spreek ook in namens mede-zonneparkontwikkelaars GroenLeven en TP Solar. We zijn drie losse bedrijven die door heel Nederland zon op daken, carports, water en grond ontwikkelen, financieren en exploiteren. We ontwikkelen onze projecten volgens dezelfde filosofie en hebben daarom de handen voor onze zienswijze ineen geslagen. Met ruim oog voor participatie en lokaal eigendom, ecologische waarden en we omarmen de zonneladder. Onze reactie heeft logischerwijs betrekking op hoofdstuk 11 van uw omgevingsvisie.

Wij hebben een positieve zienswijze ingediend. Specifiek hebben wij Gedeputeerde Staten gevraagd het hoofdstuk over (zonne-)energie zo veel mogelijk in stand te laten.

De zonneladder is realistisch en praktisch werkbaar. De zonneladder is een instrument wat ervoor zorgt dat natuurgebieden nadrukkelijk worden uitgesloten, en landbouwgronden zo veel mogelijk hun functie blijven behouden. Maar zelfs als alle daken vol liggen is de energieopgave nog lang niet volbracht. We kunnen daarom bijvoorbeeld 5 jaar wachten tot de daken vol liggen, maar dan is er ook gelijk 5 jaar aan duurzame opwekmogelijkheden verloren terwijl we al wisten dat het niet toereikend zou zijn. Dat is kostbare tijd voor het klimaat.

Door het RES-proces hebben gemeenten inzicht in hun lokale energieverbruik en kunnen daarom motiveren waarom een project op land noodzakelijk is voor hun doelstelling of hun bijdrage aan de RES. Uw provincie kunt die motivering toetsen om te borgen dat er niet onnodig veel landbouwgrond zal worden ingezet.

Maar, er blijft dus een restopgave!

En daar is uw visie eerlijk in. Het is dan zorg dat die restopgave maatschappelijk zo verantwoord mogelijk wordt gerealiseerd. Ook dat kan uw visie borgen.

De Gedragscode Zon op Land, gemaakt door onze brancheverenigingen Holland Solar en maatschappelijke middenpartijen als de Natuur- en Milieufederaties, Energie Samen, Greenpeace etc, biedt uitstekende uitgangspunten voor de ontwikkeling van

zonneweides. Vijf minuten spreektijd is te kort om alles toe te lichten maar ik raad u aan dit document te raadplegen voor uw vragen over zonne-energie in het buitengebied.

Eén van die beginselen is dat de oorspronkelijke functie, bijvoorbeeld agrarisch, na afloop van het project weer terug moet komen. Over 30 jaar zou het kunnen dat we het energie-ei van Columbus hebben gevonden, maar dan hebben we ook al 25 tot 30 jaar duurzame stroom gehad met oog voor maatschappelijk draagvlak, profijt, ecologische waarden en inspraak gehad.

Daarom vraag ik u, mede namens collega's GroenLeven en TP Solar, om het juiste voor het klimaat te doen. En laat alstublieft innovatie voor de aanstaande RES deze geen uitweg zijn. Wind en zon zijn na decennia van innovatie als dé betaalbare duurzame energiebron uit de bus gekomen. Over wat dat juiste is gaat u straks ongetwijfeld over in debat maar ons standpunt is duidelijk: houd de visie zoals die aan u is voorgelegd.

Gedeputeerde Staten van Limburg

Cluster Ruimte

t.a.v. Mevrouw J. Wjins

Postbus 5700

6202 MA Maastricht

Betreft: Zienswijze van TPSolar, Solarfields en GroenLeven op Ontwerp – Omgevingsvisie Limburg

Geachte leden van Gedeputeerde Staten,

Naar aanleiding van de terinzagelegging van het bovengenoemd ontwerp met betrekking tot het nader vaststellen van het zonnebeleid in uw provincie, richten wij ons, namens zonneparkontwikkelaars TPSolar, Solarfields en GroenLeven, tot u.

In de eerste plaats willen wij TPSolar, Solarfields en GroenLeven bij u introduceren en nemen wij u graag mee in de aanpak van ons als ontwikkelaar, bouwer, financierder en beheerder van zonneparken in diverse regio's van Nederland, waaronder Limburg om samen met de Nederlandse regio's invulling te geven aan het behalen van de doelstellingen van de energietransitie. Ten tweede maken wij graag gebruik van de door u geboden mogelijkheid tot het indienen van een zienswijze.

Werkwijze TPSolar, Solarfields en GroenLeven

TPSolar, Solarfields en GroenLeven zijn aparte bedrijven maar delen dezelfde visie: Nederland zo snel en verantwoord mogelijk voorzien van duurzame energie. Dit doen wij niet alleen. Samen met overheden, grond- en dakeigenaren, netbeheerders, bedrijven, lokale coöperaties en investeerders creëren wij zonnesystemen op daken, parkeerplaatsen, zo veel mogelijk vervuilde gronden, waterzuiveringsinstallaties, boven en ter bescherming van zacht fruit en op zandwinplassen. Zo dragen deze plekken bij aan een duurzaam Nederland. Op agrarische gronden streven wij altijd een meerwaarde voor ecologie en/of recreatie te realiseren. Dubbelfunctie noemen we dat. Door onze grootschalige aanpak en aandacht voor maatschappelijk draagvlak en ecologie hebben we al meer dan 50 zonneparken door heel Nederland gerealiseerd. Daarmee behoren wij tot de Nederlandse marktleiders op het gebied van zonneparken.

De ambitie om de doelen uit het Klimaatakkoord te halen en Nederland verder fors te verduurzamen betekent dat substantiële aandacht voor maatschappelijk ingebedde en betaalbare zonneparken nodig is, naast andere vormen van duurzame energie.

Voor ons zijn draagvlak en acceptatie randvoorwaardelijk voor de succesvolle ontwikkeling van een zonnepark. Wij gaan daarom vroegtijdig en eerlijk in gesprek met de lokale overheid en omgeving en betrekken hen bij de planvorming door middel van landschappelijke, maatschappelijke, ecologische

en financiële participatie. Zo (1) informeren wij de belanghebbenden, laten de omgeving (2) meedenken en beslissen over de inrichting van het zonnepark en hebben wij diverse mogelijkheden tot (3) financiële participatie, zodat de omgeving ook financieel profijt heeft van de realisatie van het zonnepark. Wij ondersteunen daarbij volledig het streven in het Klimaatakkoord naar 50% lokaal eigendom. Zo kunnen omwonenden lid worden van een energiecoöperatie, maar als zij aangeven dat ze niet risicovol willen investeren dan kunnen wij andere vormen van financiële participatie bieden, die minder risicovol zijn, zoals de koop van een obligatie, crowdfunding of participatie middels een gebiedsfonds. Hiermee kan alsnog sprake zijn van draagvlak, ondanks dat er eventueel minder dan 50% lokaal eigendom is gerealiseerd.

Ook het aanzicht van het zonnepark is belangrijk voor acceptatie. Wij zorgen ervoor dat het zonnepark is afgestemd op de wensen van de omgeving en op de ruimtelijke, natuurlijke en cultuurhistorische landschapskwaliteiten van de locatie en bespreken dit vroegtijdig met betreffende overheden en de omgeving. Dit is een bewezen succesvolle werkwijze met actieve participatie van alle belanghebbenden.

Reactie op Ontwerp – Omgevingsvisie Limburg

TPSolar, Solarfields en GroenLeven verwelkomen de ambitie van uw provincie om draagvlak en betaalbaarheid van de energietransitie centraal te stellen. Dit zijn essentiële aspecten voor de realisatie van de energietransitie. Ook willen wij positief reageren op de toepassing van de Limburgse zonneladder. Als mede-initiatiefnemers en ondertekenaars van de Gedragscode Zon op Land herkennen wij ons hierin en vinden wij dit een werkbaar uitgangspunt voor de realisatie van zonneparken. Op die manier blijft zo veel mogelijk landbouwgrond in gebruik voor voedselproductie, maar wordt tegelijkertijd in de aangegeven volgordelijkheid een mogelijkheid geboden voor de verwezenlijking van uw doelstellingen op het gebied van duurzame energie.

In algemene zin pleiten wij ervoor dat de omgevingsvisie zoveel mogelijk ruimte voor maatwerk op lokaal niveau moet laten, maar dat een aantal concrete richtlijnen vanuit de provincie wenselijk zijn. Deze richtlijnen bevorderen zorg voor het landschap, toepassing van zowel participatie als ecologische versterking. Tevens borgen provinciale richtlijnen relatief gelijke ontwikkelingsbeginselen voor zonneparken in uw provincie. Om de energietransitie werkbaar in uw provincie te kunnen realiseren zouden wij daarom willen vragen de concrete volgende aspecten in uw Omgevingsvisie op te nemen:

- Wij vragen u het belang van de verdeling van lusten en lasten, zoals u ook in hoofdstuk 3 (Limburgse principes en algemene zonering) heeft opgenomen, in uw hoofdstuk 11 (Energie) te onderschrijven. In het nationale Klimaatakkoord is een streven naar 50% lokaal eigendom van duurzame energie-opwek opgenomen en dit komt ook in de Limburgse concept-RES'sen naar voren. Dit streven bevat inmiddels bewezen resultaten voor draagvlak en participatie in de omgeving van onze zonneparken.
- Wij vragen u in hoofdstuk 11 (Energie) op te nemen dat de duurzaamheidsdoelstellingen niet te realiseren zijn als landbouwgronden in algemene zin worden uitgesloten voor de realisatie van zonneparken. Het inzetten van landbouwgronden is mogelijk indien de initiatiefnemer kan aantonen dat de locatie (1) op draagvlak van de omgeving kan rekenen, (2) het project passend in het landschap zal worden verwerkt, (3) er ruimte is geboden voor participatievormen zoals uit het klimaatakkoord verwoord en (4) waar mogelijk sprake kan zijn van dubbelgebruik.

Tot slot

TPSolar, Solarfields en GroenLeven realiseren maatschappelijk ingebedde en ecologisch verantwoorde zonneparken en zijn daarom gewend om bij te dragen aan de omgeving en serieus om te gaan met participatie. Wij doen dit gedegen en hebben oog voor alle belanghebbenden in dit proces. Daarnaast dragen wij met onze projecten positief bij aan de Limburgse economie en werkgelegenheid. Onze verzoeken in deze zienswijze zijn ingegeven vanuit dit perspectief, juist om maatwerk te kunnen blijven leveren, de gemeenschap en ecologie te blijven bedienen, en breed gedragen mogelijkheden te creëren en te benutten. Op die manier wensen wij zonneparken in uw provincie te blijven realiseren en uw ambities voor meer duurzame energie met lokale participatie en draagvlak waar te kunnen maken. Wij complimenteren uw provincie met een zeer gedegen en werkbare Omgevingsvisie en verzoeken u onze beperkte aanvullingen voorstellen te overwegen in de definitieve vaststelling van uw Omgevingsvisie.

Mocht u tussentijds vragen en/of opmerkingen hebben, kunt u contact opnemen met j.stol@solarfields.nl, kerabi@groenleven.nl of erik.wieffer@tpsolar.nl .

Met vriendelijke groet, namens Solarfields, GroenLeven en TPSolar,

Jelmer Pijlman	Siebren Zijlstra & Kerabi Aslan	Erik Wieffer
Managing Director	Financieel Directeur & Regulering	Directeur
Solarfields Nederland	GroenLeven B.V.	TPSolar B.V.

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

Directoraat-generaal Klimaat en Energie
Directie Warmte en Ondergrond

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ezk

Datum 23 augustus 2019
Betreft Beantwoording moties Dik-Faber over een zonneladder als nationaal afwegingskader bij inpassing van zonne-energie

Ons kenmerk
DGKE-WO /19150786

Bijlage(n)
2

Geachte Voorzitter,

Op 2 oktober 2018 en 28 mei 2019 heeft uw Kamer de moties Dik-Faber c.s. (Kamerstukken 32813, nr. 204 en 34682, nr. 20) aangenomen (Handelingen II 2018/19, nr. 7, item 20). Met deze brief informeer ik u, mede namens de ministers van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties (BZK), hoe het kabinet invulling geeft aan deze moties.

1. Moties hebben een breed proces van samenwerking tot stand gebracht

Met de motie Dik-Faber c.s. (Kamerstuk 32813, nr. 204) spreekt uw Kamer de zorg uit over zonneparken omdat deze ertoe kunnen leiden dat landbouwgrond verdwijnt en deze negatieve gevolgen kunnen hebben voor kwetsbare natuur en bodemleven. Mede vanuit die overweging verzoekt uw Kamer het kabinet om in samenspraak met decentrale overheden een zonneladder op te stellen voor de inpassing van zonne-energie, die als nationaal afwegingskader kan worden benut bij het opstellen van regionale energiestrategieën (RES'en), zodat primair onbenutte daken en terreinen worden benut en landbouw en natuur zo veel mogelijk worden ontzien. Uw Kamer verzoekt ons hierbij de landbouwsector, de zonne-energiesector en netbeheerders te betrekken. Tevens verzoekt uw Kamer deze sturingsinstrumenten voor ruimtelijke inpassing en participatie conform de systematiek van de Omgevingswet te verankeren in rijksbeleid (bijvoorbeeld de NOVI) en waar nodig ook regelingen aan te passen die belemmerend werken, zodat daken beter kunnen worden benut voor het opwekken van zonne-energie, en zo nodig hier ook met decentrale overheden afspraken over te maken.

In aanvulling hierop wordt het kabinet met de motie Dik-Faber c.s. (Kamerstuk 34682, nr. 20) verzocht om er met decentrale overheden voor te zorgen dat de op handen zijnde zonneladder niet alleen wordt toegepast tijdens het RES-proces, maar ook in aanloop naar de RES wordt toegepast bij nieuwe vergunningsaanvragen voor zonneparken op natuur- en landbouwgronden, en na te gaan wat de nationale effecten op landschap, natuur en landbouwgronden zijn van alle gezamenlijke RES'en.

Het kabinet waardeert het zeer dat dat met deze moties aandacht is gevraagd voor het belang van een goede ruimtelijke inpassing. Vanuit het oogpunt van ruimtelijke kwaliteit en de zorgen van mensen over de impact van de energietransitie op hun leefomgeving, is het belangrijk dat beschikbare ruimte op daken en andere terreinen zoals snelwegen en vuilnisbelten, maximaal worden benut. Het kabinet waardeert ook het proces dat de moties teweeg hebben gebracht. De eerste motie heeft geleid tot een goed gesprek met een afvaardiging van de in de motie genoemde partijen. Dit gesprek vond plaats met het IPO namens de provincies, de VNG namens de gemeenten, de LTO namens de agrarische sector, Netbeheer Nederland namens de netbeheerders, de Natuur en Milieufederaties, Holland Solar en de Nederlandse Vereniging voor Duurzame Energie (NVDE). Alle partijen onderschrijven het doel van de motie (het ontzien van landbouw en natuur) en hebben gezamenlijk verkend wat ervoor nodig is om dit voor elkaar te krijgen. Ter ondersteuning van bovengenoemd proces heeft een extern bureau (Bureau Bosch & Van Rijn) met de bijgevoegde rapportage het huidige ruimtelijk beleid voor de ruimtelijke inpassing zon-PV in kaart gebracht (zie bijlage 1). Ter aanvulling hierop heeft Wageningen University en Research (WUR) met de bijgevoegde literatuurstudie de kansen en effecten beschreven van zon-pv op landbouw, natuur en het bodemleven en de relatie met landschap en beleving (zie bijlage 2).

De sector voor zonnepanelen ontwikkelt zich snel. Daardoor kunnen deze panelen steeds grootschaliger worden toegepast. Op die manier levert deze sector een waardevolle bijdrage aan het kosteneffectief realiseren van de klimaatdoelstellingen van het kabinet. Tegelijk vereist grootschaligere toepassing dat er voldoende waarborgen zijn voor het behoud van ruimtelijke kwaliteit. Gezamenlijk zijn we met deze partijen gekomen tot een brede mix van maatregelen zowel voor de overheid als de sector. Voor de overheid gaat het hierbij om een combinatie van (nationaal, provinciaal en gemeentelijk) ruimtelijk beleid, financiële instrumenten en overige regelgeving die niet alleen bijdraagt aan het ontzien van landbouw en natuur maar ook aan het stimuleren van latente daken en het slim combineren van functies.

2. Feiten, cijfers, bevindingen

Ontwikkeling in cijfers

Uit cijfers van RVO.nl (april, 2019) blijkt dat het totaal aantal zonneparken (beschikt in de SDE+ en gerealiseerd) ruim 300 bedraagt. Uit de aanvragen van de afgelopen voorjaarsronde blijkt dat er in totaal voor 0,7 GW aan grondgebonden systemen en 2,1 GW aan gebouwgebonden systemen is aangevraagd. De projecten uit deze ronde moeten nog wel op technische en financiële haalbaarheid worden beoordeeld maar laten – gemeten naar opgesteld vermogen - een verhouding zien van 73% gebouw- en 27% grondgebonden. Deze verhouding is over de verschillende jaren behoorlijk constant. Als hier de specifieke regelingen voor kleinschalig zon-PV (saldering, postcoderoos) in beschouwing worden genomen, is het aandeel grondgebonden zonneparken naar verwachting lager.

Uit onderstaande tabel van het CBS (april, 2019) blijkt dat de relatieve groei van zonneparken als nieuw fenomeen sterker is dan die van zon op dak. Tegelijk is in de tabel terug te zien dat hoeveelheid opgesteld vermogen zon-PV op daken tussen 2017 en 2018 is gegroeid met 1.156 MW en het opgesteld vermogen aan zonneparken op land met 346 MW. Hiermee komt het aandeel zonneparken op land op ruim 10% van totaal opgesteld vermogen aan zon-PV.

	Totaal (MW)	Zonneparken (op land)	Daken bedrijven	Daken woningen
2017	2911	98	1131	1682
2018	4414	444	1662	2307

Analyse huidig ruimtelijk beleid
Bureau Bosch & Van Rijn heeft gekeken of provincies beleid hebben voor de ruimtelijke inpassing van zon-PV, hoe dit beleid eruit ziet en hoe dit beleid doorwerkt in de praktijk.

Vrijwel alle provincies hebben ruimtelijk beleid voor zon-PV, dit beleid is (recent) vastgesteld of wordt op korte termijn vastgesteld. Hierbij is wel sprake van onderlinge verschillen. Vrijwel alle provincies sluiten natuurgebieden en andere waardevolle gebieden uit. Daar waar dat niet het geval is, moeten zonnevelden voldoen aan de geldende beschermings- en instandhoudingsdoelen. Deze leiden er volgens de onderzoekers toe dat er vanuit de markt weinig initiatieven zijn om zon-PV te realiseren in natuurgebieden. Tot slot hebben de meeste provincies een voorkeur voor zonneparken op restgronden.

Uit de analyse van Bosch & Van Rijn blijkt dat met het huidige beleid weinig ruimtelijke beperkingen worden opgeworpen voor zon-PV op daken en onbenutte terreinen. Voor het plaatsen van zon-PV op landbouwgronden blijken meer ruimtelijke beperkingen te gelden. Deze volgen met name uit landschappelijke inpassingsvereisten omdat de landbouwgronden zich bevinden in het buitengebied. Specifieke landbouwkundige waarden spelen hierbij geen rol, mede omdat dit lastig toetsbaar is. In dit verband merkt men op dat indien vanuit de markt gekozen wordt voor zon-PV op landbouwgronden, de keuze naar verwachting eerder zal vallen op minder waardevolle agrarische gronden omdat hier een lagere opstalvergoeding geldt, wellicht met uitzondering van locaties die direct naast een trafostation liggen. Bosch & Van Rijn doen in hun rapport enkele suggesties waarmee het onderwerp 'landbouwkundige waarde' beter toepasbaar kan worden gemaakt voor het komen tot ruimtelijke afwegingen.

Het provinciaal beleid geeft in bijna alle gevallen (toetsende/restrictieve) kaders mee, die gemeenten in acht moeten nemen bij het toetsen van individuele projectaanvragen. Voor gemeenten die worden overspoeld met aanvragen vanuit de markt werken dergelijke kades goed voor het (tijdelijke) niet in behandeling nemen van de aanvragen. De onderzoekers merken op dat het uiteraard in alle

gevallen beter is om gemeentelijk beleid op te stellen voor grondgebonden zonneparken. De beoogde doorwerking van provinciaal beleid naar dit gemeentelijk beleid is niet in alle gevallen even helder. Gemeenten hebben in dat geval geen duidelijke provinciale kaders om de wenselijkheid van zon-PV goed af te kunnen wegen en dienen dat zelf lokaal in te vullen.

In relatie tot de motie constateert men dat "het vigerende provinciale beleid de landbouwgronden en natuurgebieden goed beschermt". Zonder aanvullend stimuleringsbeleid voor zon op dak gaat dit aandeel echter volgens Bosch & Van Rijn "niet sneller groeien". Het bureau spreekt zich niet expliciet uit over de vorm van een nationaal afwegingskader of zonneladder. Het proces voor de totstandkoming van de RES'en biedt volgens de onderzoekers een mooie kans om meer pro-actief op te sturen voor kaders die zon op dak stimuleren en natuur- en landbouwgronden beschermen.

Effecten op landbouw en natuur
De WUR stelt dat zonnevelden voor stoppende boeren en akkerbouwers een verleidelijk alternatief of aanvulling op de bedrijfsvoering kan zijn. Voor melkveehouders is zon-PV op open grond minder aantrekkelijk, omdat grondoppervlakte belangrijk is voor het aantal dieren dat gehouden kan worden. Als boeren hun landbouwgrond ter beschikking stellen voor zon-PV heeft dat wel als consequentie dat de ontwikkelingsruimte voor blijvende bedrijven wordt beperkt. Bosch & Van Rijn heeft uitgerekend wat de ruimtevraag naar zon-PV theoretisch kan betekenen voor het aandeel landbouwgrond. In 2030 zou maximaal 0,7% van de gronden die nu een landbouwbestemming hebben benut worden voor zonneparken. Hierbij geldt de aanname dat de doelstelling voor hernieuwbare elektriciteit op land voor 50% ingevuld wordt met zon-PV en deze zon-PV geheel op landbouwgrond zou landen. In de praktijk zal het aandeel landbouwgrond dat benut wordt voor zon-PV naar verwachting lager uitvallen, omdat ook een deel van de projecten dakgebonden systemen betreft (zie cijfers SDE+).

De WUR heeft gekeken naar wat er in de literatuur bekend is over de effecten van zonnepanelen op flora, zoogdieren, vogels, insecten en andere ongewervelden, amfibieën en reptielen en aquatische organismen. Daaruit komt een beeld naar voren dat in het algemeen veel van deze diersoorten lijken voor te komen in zonneweides en er geen direct negatief effect is. Voor sommige soortgroepen, zoals weidevogels die vooral open terreinen prefereren, zullen zonneparken echter minder aantrekkelijk zijn.

In antwoord op vragen van uw Kamer over het bericht dat windmolens medeoorzaak zijn van insectensterfte (Aanhangsel Handelingen II 2018/19, nr. 2816, ontvangen 27 mei 2019) is door mijn collega van LNV toegezegd dat bij de beantwoording van de motie Dik-Faber nader zal worden ingegaan op de positieve en negatieve gevolgen voor zonneparken op insecten. De WUR geeft aan dat de aanwezigheid van zonneparken voor hommels en vlinders weinig verschil maakt in soortenrijkdom, maar wel positief is voor de aantallen per oppervlakte van deze insecten. Voor sprinkhanen en krekels zijn de beschaduwde stukken minder aantrekkelijk, maar vanwege het microklimaat zijn de stroken waar wel zon komt

juist wel aantrekkelijk. Voor watergerelateerde insecten blijken zonneparken zo aantrekkelijk dat ze worden geprefereerd boven de niet bedekte watervlaktes. Uiteindelijk werken ze zo als val. Hoewel de effecten op populatieniveau niet bekend zijn, lijkt het verstandig hier rekening mee te houden door panelen op land in de buurt van water zoveel mogelijk te vermijden of met gerichte maatregelen de aantrekkingskracht van panelen zelf te verminderen.

De onderzoekers van de WUR zien volop mogelijkheden voor het verhogen van de biodiversiteit bij zonneparken. De beste kansen zijn er voor vegetatie, insecten en een aantal vogelsoorten. De praktijk is echter dat het verbeteren van biodiversiteit in veel gevallen nog weinig aandacht heeft en dat de inrichting van het zonnepark en het beheer van groot belang zijn voor het realiseren van natuurwaarden. Cruciaal voor een combinatie zonnepark en biodiversiteit is dat er voldoende licht en water op de bodem blijft komen. De WUR constateert een kennisleemte over het effect van zonneparken op bodemkwaliteit en bodemleven. De voornaamste zorg is dat minder licht en een andere verdeling van het water via minder planten(wortels) zullen leiden tot minder bodemleven, lagere organische stofgehalten en een afname van de bodemvruchtbaarheid. Dit is met name van belang als de grond later weer voor landbouw gebruikt zou worden.

De WUR stelt dat zonnepanelen op het water zeker kansrijk zijn en dat deze toepassing minder nadelen heeft (verlies landbouwgrond, beleving landschap) dan zonnepanelen op land. Er zijn diverse mogelijkheden om bij zonnepanelen op water constructies aan te brengen die de biodiversiteit kunnen verhogen. Hierbij hebben constructies die het water niet volledig afdekken van licht, ecologisch gezien de voorkeur. Dit zou nader onderzocht kunnen worden. Bij grootschalige projecten met zonnepanelen op water zal het effect op de voedselbeschikbaarheid voor watervogels onderzocht moeten worden.

Qua belevingswaarde van een landschap verwachten de onderzoekers dat deze af zal nemen door het realiseren van een zonnepark, waarbij meespeelt hoe het huidige landschap gewaardeerd wordt. De onderzoekers zien goede mogelijkheden voor mitigerende maatregelen, zoals een strook dichte vegetatie rondom het park dat het park aan het zicht onttrekt.

3. Beleidsconclusies in de vorm van bijgesteld ruimtelijk beleid

Zorgvuldig omgaan met landbouw en natuur

Het kabinet acht het vanuit het oogpunt van voedselzekerheid, biodiversiteit, landschap en cultuurhistorie van belang dat zorgvuldig wordt omgegaan met landbouwgronden en natuur. Tegelijk staat het kabinet voor de opgave om op kosteneffectieve wijze een CO_2-reductie te realiseren van tenminste 49% in 2030. Het kabinet constateert dat zonneparken hier een waardevolle bijdrage aan kunnen leveren en dat slimme aanleg van zonneparken samen kan gaan met het verbetering van de biodiversiteit en ontzien van natuur- en landbouwgronden. Projecten voor zon-PV kunnen onderdeel uitmaken van het verdienmodel van boeren. Tegelijkertijd kunnen deze ook de ontwikkeling van de landbouw in een gebied in de weg staan, bijvoorbeeld als door de keuze voor zonneweiden de omslag naar kringlooplandbouw in het gebied belemmerd wordt. Tegelijk wil het

kabinet het gebruik van landbouw en natuurgronden niet als zodanig uitsluiten mits projecten binnen de huidige kaders kunnen worden ingepast. Bij de huidige kaders voor projecten in landbouwgebieden wordt gedacht aan landschappelijke inpassingsvereisten en voor natuur aan het vigerende natuurbeleid. Zoals uit de onderzoeksresultaten blijkt, leidt dat beleid er in de praktijk al toe dat op bepaalde locaties extra inpassingsmaatregelen worden genomen of dat projecten in het geheel niet worden of kunnen worden gerealiseerd.

Voorkeursvolgorde die doorwerkt naar de Regionale Energiestrategieën
Ruimtelijk beleid van overheden is cruciaal voor het ontzien van landbouw en natuur. Uit het onderzoek van Bosch & Van Rijn blijkt dat vrijwel alle provincies ruimtelijk beleid voeren in de geest van de motie. Ook dit juicht het kabinet toe. Wel constateert het kabinet, samen met de andere betrokken partijen, dat dit ruimtelijk beleid in veel provincies vrij recent is geëffectueerd. Doorwerking naar initiatieven voor zonneparken is dan ook pas vrij recent tot stand gekomen.

Het komend jaar starten gemeenten en provincies met het opstellen van Regionale Energiestrategieën. Op basis hiervan zullen nieuwe beleidskeuzes en afwegingen gemaakt worden, gericht op het ruimtelijk inpassen van 35 TWh hernieuwbare energie op land in 2030. Deze opgave is techniekneutraal, wat er in de praktijk op neerkomt dat deze opgave zal worden ingevuld met windmolens of zon-PV-systemen. In het kader van de RES'en wordt momenteel regionaal verkend hoe deze opgave met ruimtelijke kwaliteit kan worden ingepast en kan worden verbonden aan andere ruimtelijke opgaven in de betreffende regio, zoals natuur en landbouw. Hierbij zal bij de RES'en gebruik kunnen worden gemaakt van ruimtelijk ontwerpers en landschapsarchitecten om daarmee de afwegingen en de consequenties inzichtelijk te maken. De uitkomsten van het RES-proces worden door de verantwoordelijke gemeentes en provincies vastgelegd in hun eigen omgevingsvisies, -plannen en verordeningen. Gelijktijdig brengen vooroplopende gemeentes hun eigen kennis en ervaring mee in de RES.

Het kabinet acht het van belang dat gemeenten en provincies een integrale afweging maken in het licht van de motie. Het kabinet is daarom met het IPO, de VNG en genoemde maatschappelijke organisaties een voorkeursvolgorde overeengekomen, die voorziet in het ontzien van landbouw- en natuurgronden en het stimuleren van zon op daken. Deze voorkeursvolgorde zal in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) worden opgenomen, die provincies en gemeenten kunnen benutten om af te wegen waar zon-PV het beste kan worden ingepast.

Omschrijving van de voorkeursvolgorde
De afwegingprincipes van de NOVI[1] leiden tot een voorkeur voor zonnepanelen op daken en gevels van gebouwen. Het inpassen op daken en gevels draagt niet alleen bij aan het combineren van functies. Omdat hier al sprake is van bebouwing zal het introduceren van zonnepanelen op deze plekken doorgaans minder invloed hebben op de kenmerken of identiteit van een gebied[2]. Vanuit

[1] 1. Combineren boven enkelvoudig; 2. Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal; 3. Afwentelen voorkomen.
[2] Dit verschilt per locatie. In historische stads- en dorpskernen wordt hier doorgaans ook al rekening mee gehouden vanuit het belang van erfgoed.

diezelfde principes hebben daarna onbenutte terreinen in bebouwd gebied de voorkeur. Om aan de gestelde energiedoelen te voldoen, kan blijken dat ook locaties in het landelijk gebied nodig zijn. Ook in dat geval gaat de voorkeur uit naar het zoeken van slimme functiecombinaties. Hoewel natuur- en landbouwgebieden daarbij niet volledig worden uitgesloten, ligt de voorkeur bij gronden met een andere primaire functie dan landbouw of natuur, zoals waterzuiveringsinstallaties, vuilnisbelten, binnenwateren of bermen van spoor- en autowegen.

Deze voorkeursvolgorde houdt geen volgtijdelijkheid in. Na het verkennen van mogelijkheden voor het toepassen van zon-PV kan gestart worden met het gelijktijdig benutten van gekozen mogelijkheden.

Doorwerking van de voorkeursvolgorde
In het kader van het RES-proces monitoren Rijk, provincies en gemeenten op welke wijze deze voorkeursvolgorde is toegepast en wat de nationale effecten zijn op landschap, natuur- en landbouwgronden. Zij vragen het PBL om hierop te reflecteren en rapporteren hierover terug naar gemeenteraden en Provinciale Staten. Ook mijn collega van BZK zal hierover na oplevering van de concept-RES'en rapporteren aan uw Kamer. Hiermee geeft het kabinet invulling aan de motie Dik-Faber c.s. (Kamerstuk 34682, nr. 20). In lijn met diezelfde motie spraken mijn collega van BZK en ik met het IPO en de VNG af dat de provincies en gemeenten -vooruitlopend op de totstandkoming van de RES'en- vergunningsaanvragen voor nieuwe zonneparken op natuur- en landbouwgronden gaan toetsen aan deze voorkeursvolgorde, of een vergelijkbaar door decentrale overheden vastgesteld afwegingskader.

Met deze gezamenlijke aanpak kiest het kabinet ervoor om de verantwoordelijkheid voor de ruimtelijke afweging bij het inpassen van zon-PV niet van de decentrale overheden over te gaan nemen, door een dwingend kader voor te gaan schrijven, zoals bij de ladder voor duurzame verstedelijking. Het kabinet is van mening dat de decentrale invulling van het ruimtelijk beleid van groot belang is voor de regio's om zelf af te wegen waar en op welke wijze de benodigde hernieuwbare elektriciteit op een zorgvuldige wijze en met oog voor het landschap, landbouwkundige en natuurwaarden kan worden ingepast. Zij zijn immers als beste in staat om te bepalen hoe deze inpassing past in het toekomstperspectief voor het eigen gebied. Bovendien zou een dwingende invulling voor zon-PV vanuit de Rijksoverheid leiden tot ongewenste juridificering van het ruimtelijke proces zonder dat dit bijdraagt aan een kwalitatief betere afweging. De verwachting is dat gemeenten en provincies met deze voorkeursvolgorde meer sturingsinstrumenten hebben om de landbouw- en natuurgronden zoveel mogelijk te kunnen ontzien. Het kabinet roept provincies en gemeenten daarom op hier regie te nemen door het formuleren van heldere ruimtelijke kaders. Overigens begrijpt het kabinet dat alle provincies momenteel zelf al bezien of hun beleid, tegen de achtergrond van deze moties en de snelle ontwikkelingen op het gebied van de zonneparken, verdere aanvulling behoeft. Ook gemeenten zijn hier al mee bezig.

Het kabinet constateert dat gemeenten en provincies geholpen kunnen zijn bij meer handvatten voor het betrekken van landbouwkundige waarde van landbouwgronden bij het al dan niet plaatsen van zonneweiden op landbouwgronden in gebieden met hoge landbouwkundige waarde. Aanleiding is o.a. de conclusie van Bosch & Van Rijn dat de landbouwkundige waarde van gronden lastig toetsbaar is. Dit terwijl voor de ontwikkeling van de landbouw[3] een dergelijk criterium onderdeel hoort te zijn van de afweging. De minister van LNV gaat de komende maanden samen met de decentrale overheden, natuurorganisaties, energie- en landbouwsector na wat ervoor nodig is om deze afweging beter dan nu te kunnen maken.

In dit verband wijst het kabinet op de 'constructieve zonneladder' die de Natuur- en Milieufederaties mede naar aanleiding van de motie Dik-Faber ontwikkeld hebben. De constructieve zonneladder beschrijft hoe gemeenten en provincies samen met de gemeenschap stapsgewijs lokaal beleid kunnen ontwikkelen voor een goede inpassing van zonne-energie. Daarnaast werkt de sector via de brancheverenigingen Holland Solar zelf aan een gedragscode voor het ontwikkelen van zonnevelden. Uitgangspunt is dat samen met de omgeving over de vormgeving van zonnevelden wordt nagedacht, dat zonnevelden per saldo een verbetering voor het gebied betekenen. Zo werkt de sector aan voorschriften en leidraden om natuurwaarden in een gebied te kunnen versterken. De sector ziet hiervoor mogelijke maatregelen als natuurlijke omheining (heggen) en ruimte tussen panelen inclusief het benodigde beheer. Een ander uitgangspunt is dat parken zo worden ingericht dat er geen onomkeerbare ontwikkeling plaatsvindt. Met andere woorden het oorspronkelijke grondgebruik moet indien gewenst na het zonnepark weer mogelijk zijn; beleidsmatig en fysiek. Kortom de sector voelt zich hier (inclusief de daarmee samenhangende kosten) verantwoordelijk voor en gaat op dit moment na in welke vorm dit laatste het beste kan worden vastgelegd.

Het kabinet wijst erop dat de gedragscode van de sector zelf een nuttig hulpmiddel kan zijn voor het vormgeven van participatie, in aanvulling op de daaraan bij of krachtens de Omgevingswet gestelde eisen. Indien er sprake is van zonneparken van 50 MW of groter geldt dat het Rijk de projectprocedure uit de Omgevingswet moet toepassen waarvoor in het Omgevingsbesluit nadere regels[4] zijn gesteld over participatie in een vroegtijdig stadium van de voorbereiding van het project. Verder wijst het kabinet op de Green Deal Participatie van de Omgeving bij Duurzame Energieprojecten waarin sectoren, overheden en maatschappelijke organisaties op dit moment werken aan een handreiking hoe participatie bij duurzame energieprojecten het beste vorm kan krijgen. De zonne-energiesector is hier actief bij betrokken. De samenwerking met lokale energiecoöperaties biedt volgens het kabinet goede mogelijkheden om het lokaal eigenaarschap van projecten verder te verbeteren. Dit sluit goed aan op de ambitie in het ontwerp-Klimaatakkoord om de omgeving en marktpartijen gelijkwaardig samen te laten werken in de ontwikkeling, bouw en exploitatie. Dit vertaalt zich in een evenwichtige eigendomsverdeling in een gebied waarbij

[3] LNV visie 'Waardevol en verbonden' (Kamerstuk 35000-XIV, nr. A, publicatie 5 oktober 2018) en Realisatieplan Visie LNV: Op weg met nieuw perspectief (Kamerstuk 35000 XIV, nr. 76, 17 juni 2019).
[4] Hiermee is uitwerking gegeven aan de leden vier en vijf van artikel 5.47 van de wet, die bij amendement van de leden Dik-Faber en Mulder (Kamerstuk 33962, nr. 163) zijn toegevoegd.

gestreefd wordt naar 50% eigendom van de productie van de lokale omgeving (burgers en bedrijven). Het streven voor de eigendomsverhouding is een algemeen streven voor 2030.

Kosten, aansluit- en transportmogelijkheden betrekken in ruimtelijke afweging

Een belangrijke overweging in de motie is de beschikbaarheid van netcapaciteit. Het kabinet zet in op het actief betrekken van de netbeheerders bij keuzes voor opweklocaties zodat mogelijkheden voor aansluiting en transport hierbij worden meegewogen. Omdat zonneparken relatief snel kunnen worden gebouwd, lukt het netbeheerders niet om het elektriciteitsnet tijdig aan te passen. Dit leidt ertoe dat sommige ontwikkelaars de beschikbaarheid van stations met voldoende netcapaciteit meewegen bij het zoeken naar geschikte opweklocaties. In de praktijk blijkt dat indien er een station met voldoende capaciteit is gevonden, ontwikkelaars -vanuit kostenoverwegingen- zoeken naar potentiele opweklocaties die daarbij in de buurt liggen.

Een locatie voor zon-PV dichtbij een aansluiting heeft vanuit ruimtelijke kwaliteit niet in alle gevallen de voorkeur. Bijvoorbeeld als daardoor beslag wordt gelegd op waardevolle natuur of landbouwgrond. Dit is een andere reden om meer pro-actief te zoeken naar geschikte locaties voor zon-PV waarbij dan tegelijk de mogelijkheden voor een netaansluiting worden beschouwd. Om die reden werken de netbeheerders actief mee bij de totstandkoming van de RES'en. Hierbij wordt bezien hoe de netbeheerders de mogelijkheid kan worden geboden om meer pro-actief te investeren in uitbreiding van het net en onnodige netinvesteringen te voorkomen met behulp van slimme oplossingen. Met mijn brief aan uw Kamer van 28 juni 2019 ga ik dieper in op de maatregelen die een bijdrage leveren aan het terugdringen van het gebrek aan transportcapaciteit.

Tevens wijst het kabinet op de inzet van deelnemende partijen in het ontwerp-Klimaatakkoord om de komende jaren een kostprijsreductie te realiseren voor hernieuwbare elektriciteit en de integrale kosten voor het energiesysteem zo laag mogelijk te houden. Het doel hierbij is dat na 2025 hernieuwbare elektriciteit concurrerend wordt met de marktwaarde van de geproduceerde elektriciteit en goed inpasbaar is in het energiesysteem. Hiervoor is een kostenreductiepad opgesteld met teruglopende kosten per jaar die het uitgangspunt vormen voor de tarieven in de SDE++. Ter ondersteuning wordt er een kostenafwegingskader opgesteld dat helpt om binnen de RES'en tot kosteneffectieve afwegingen te komen.

Door de aansluitmogelijkheden en het kostenafwegingskader expliciet te betrekken bij de wens om ruimtelijk kwaliteit te behouden en landbouw en natuur zoveel mogelijk te ontzien, wordt de regio in staat gesteld deze belangen breder tegen elkaar af te wegen voordat hierin keuzes worden gemaakt.

4. Beleidsconclusies – Versnellen zon-PV op latente daken en onbenutte terreinen

Zoals aangegeven kan het ruimtelijk beleid niet los worden gezien van stimulerend of belemmerend beleid voor zon-PV op dak of onbenutte terreinen. Ook voor het versnellen van zon-PV op daken en onbenutte terreinen is gezocht naar een set aan maatregelen waarmee latente daken en onbenutte terreinen maximaal worden benut, in lijn met de eerste motie Dik-Faber.

Financiële instrumenten
Het kabinet geeft met de saldering, postcoderoos, SDE+, SDE++ en EIA financiële stimulansen om dakgebonden toepassing van zon-PV te bevorderen.

SDE+
De SDE+ is op dit moment het belangrijkste instrument voor de stimulering van de productie van hernieuwbare energie. Binnen deze SDE+ geldt vanaf 2019 dat de grotere zon-PV-systemen een hoger basisbedrag krijgen voor daksystemen dan voor grondgebonden systemen. Daksystemen ontvangen volgens deze systematiek dus een hoger subsidiebedrag. Dit is bewust gedaan omdat gebleken is dat systemen op dak gemiddeld genomen een hogere kostprijs hebben dan grondgebonden systemen. Op deze manier wordt dit verschil ondervangen en kunnen initiatiefnemers met dak-systemen een vergelijkbaar rendement behalen als bij grondgebonden systemen. Ook is er bij het bepalen van de kostprijs van veldopstellingen geen rekening gehouden met eventueel te betalen grondvergoedingen.

Hiernaast wordt op grond van het regeerakkoord de SDE+ vanaf 2020 verbreed naar de SDE++ (Kamerstuk 31239, nr. 300). In de systematiek van de SDE++ zal in de rangschikking van de CO_2-reducerende technieken gecorrigeerd worden voor eigen verbruik. Hiermee verbetert de relatieve rangschikking van systemen met eigen verbruik ten opzichte van systemen zonder eigen verbruik. In de praktijk zullen daksystemen daarmee eerder in aanmerking komen voor subsidie dan op grond van de SDE+ 2019. Het kabinet hecht eraan dat zon-PV kan worden toegepast op parkeerdaken en andere grote overkappingen en zal bij het verder vormgeven van de SDE++ onderzoeken of het nodig is de regeling hiervoor te verbeteren.

Salderingsregeling, de postcoderoosregeling en de EIA.
Het aantal zonnepanelen bij huishoudens is mede dankzij de salderingsregeling de afgelopen jaren sterk gegroeid. Ondanks de stapsgewijze afbouw van de salderingsregeling vanaf 1 januari 2023 (Kamerstuk 31239, nr. 299), is de verwachting dat de terugverdientijd voor huishoudens die al zonnepanelen hebben of deze kabinetsperiode nog investeren in zonnepanelen, gemiddeld circa 7 jaar zal blijven. Voor investeringen in zonnepanelen die na deze kabinetsperiode worden gedaan, is de verwachting op basis van de huidige inzichten, dat de terugverdientijd iets kan oplopen boven de 7 jaar. Uit de evaluatie van de salderingsregeling uit 2016 is onder andere gebleken dat men bereid is te investeren in zonnepanelen als de terugverdientijd tussen circa 5 en 9 jaar is. Om die reden verwacht het kabinet dat er een stevige stimulans voor huishoudens blijft om zonnepanelen op het eigen dak te leggen.

De regeling voor de Energie Investeringsaftrek (EIA) geeft bedrijven fiscaal voordeel als ze investeren in technieken die bijdragen aan besparing en duurzame opwek van energie. Bij duidelijk omschreven investeringen die een forse energiebesparing opleveren, kunnen bedrijven 45% van de investeringskosten aftrekken van de winstbelasting. Dat kan bovenop de gebruikelijke afschrijving. Hierin wordt de eis opgenomen dat alleen investeringen in zon-PV op daken -en dus niet op (landbouw)grond- kunnen worden afgetrokken van de winst.

Onderzoek en innovatie
Omdat de zon-PV sector zich sterk ontwikkelt, ziet het kabinet goede mogelijkheden om met kennisontwikkeling en innovatie bij te dragen aan zorgvuldige ruimtelijke inpassing en het vinden van creatieve oplossingen voor de toepassing van zon-PV op daken en andere vormen van meervoudig ruimtegebruik. In het programma Demonstratie Energie- en Klimaatinnovatie (DEI+) is dit jaar voor het eerst specifiek budget vrijgemaakt voor innovaties waarbij aandacht voor draagvlak, landschappelijke waarden en het optimaal benutten van de beschikbare ruimte centraal staan. De DEI+ is een investeringssubsidie van maximaal € 6 miljoen per project voor pilot- en demonstratieprojecten waarbij innovatieve producten, uitvoeringsvormen en diensten ontwikkeld worden. Aanvullend wordt momenteel via de Topsector Energie bezien in hoeverre er meer onderzoek nodig is naar negatieve en positieve ecologische effecten van zon op land en water. Zo is de Topsector Energie recent gestart met een onderzoeksprogramma, als onderdeel van de uitwerking van het Meerjarig Missiegedreven Innovatieprogramma voor hernieuwbare energieproductie op land. Het gaat in dit programma om de effecten van zonneparken op land op de bodem en natuurwaarden, de mogelijkheden om negatieve effecten niet alleen te mitigeren maar juist de positieve ecologische effecten te versterken. Hier vindt samenwerking op plaats met het nationaal consortium Zon in landschap en landbouw wat dit onderwerp ook nadrukkelijk op de agenda heeft staan. In dit nationaal consortium werkt een veelheid aan partijen uit het platinum vierkant (bedrijfsleven, kennisinstellingen, overheden en maatschappelijke organisaties/ngo's) samen aan de opgave om zonneparken een positieve impact te laten hebben op het landschap en in de landbouw.

Bouwregelgeving
Op dit moment gelden beperkte mogelijkheden om toepassing van zon-PV op daken af te dwingen. De minister van BZK zal daarvoor een wijziging van het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl - opvolger van het Bouwbesluit 2012 onder de Omgevingswet) in procedure brengen waarmee gemeenten conform de motie meer mogelijkheden krijgen om het duurzaam gebruik van daken na de lokale afweging ook richting burgers en bedrijven af te dwingen. Het voornemen is om gemeenten in het Bbl de bevoegdheid te geven via een zogenoemde maatwerkregel in het omgevingsplan te eisen dat nieuwe gebouwen die niet al onder de voorgenomen BENG-eisen vallen, zoals onverwarmde industriehallen, hun dak moeten gebruiken voor duurzame opwek van energie of klimaatadaptatie. De gemeente kan hierbij gebiedsgericht differentiëren. De reden dat deze mogelijkheid zich niet richt op nieuwe gebouwen die al onder de voorgenomen BENG-eisen vallen, is dat die BENG-eisen al verplichten tot een minimaal aandeel hernieuwbare energie.

Ook voor bestaande gebouwen worden de mogelijkheden voor gemeenten in het Bbl verruimd om zon op daken te stimuleren. Bij bestaande daken bestaat grotere noodzaak voor individueel maatwerk. Soms zal duurzaam gebruik van een bestaand dak alleen haalbaar zijn als hier financiële mogelijkheden, zoals een subsidie, tegenover staan of wordt aangesloten bij een natuurlijk vervangingsmoment, zoals renovatie. Daarom is er voor de bestaande bouw gekozen voor zogenoemde maatwerkvoorschriften. Een dergelijk voorschrift landt in een maatwerkbesluit en moet altijd in het individuele geval door het bevoegd gezag gemotiveerd worden.

Met het aanpassen van de bouwregelgeving creëert het kabinet nieuwe bevoegdheden voor gemeenten. Het kabinet roept gemeenten ook op om hier actief gebruik van te maken zodat waar mogelijk elk dak wordt benut als zonnedak.

Rijksvastgoed
Met de inzet van het eigen vastgoed (gebouwen en gronden) wil het Rijk een bijdrage leveren aan de ruimtevraag van hernieuwbare elektriciteit en daarmee aan het ontzien van landbouw- en natuurgronden voor de toepassing van zon-PV. Het Rijk zoekt daarvoor naar slimme functiecombinaties waarmee de opwek van duurzame energie kan worden gecombineerd met de huidige functie waar gebouwen en gronden voor worden ingezet. Het ministerie van EZK heeft aan Rijkswaterstaat, het Rijksvastgoedbedrijf en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland de opdracht gegeven voor het Pilotprogramma hernieuwbare energie op Rijks-(waterstaats)gronden. Het doel van dit programma is om te leren hoe dit door middel van tendering het beste vorm gegeven kan worden. De eerste pilots zijn reeds gestart en betreffen allen zon-pv. Met de beantwoording van de door uw Kamer aangenomen motie Mulder c.s. (Kamerstuk 32813, nr. 297) zal ik uw Kamer na de zomer de verdere aanpak schetsen die het kabinet hierbij voor ogen heeft.

Versneld benutten latente daken door derde partijen
In veel gevallen is de potentie van daken groter dan de elektriciteitsbehoefte van de betreffende dakeigenaar. Om de volledige potentie van daken te benutten kunnen derde partijen de mogelijkheid krijgen om op deze daken zon-PV projecten te exploiteren. Op dit moment zijn hiervoor al diverse partijen in de markt actief die opstalovereenkomsten sluiten met dakeigenaren.

Een kansrijke maatregel voor het versnellen van zon op dak is om in de regio vraag en aanbod naar daken voor de opwek van zonne-energie bijeen te brengen en te bundelen. In het proces om tot beantwoording van deze moties te komen, geven provincies aan veel heil in deze maatregel te zien. Sommige provincies en gemeenten vervullen hier al een actieve rol in. Een mooi voorbeeld hiervan is de 'Dakenbank033' waarmee op initiatief van de gemeente Amersfoort en de lokale energiecoöperatie dakeigenaren en ontwikkelaars met elkaar in verbinding worden gebracht.

Ook bij het opstellen van contracten komen meerdere praktische belemmeringen kijken. Wie iets aan een pand verandert, moet dat met de hypotheekverlener bespreken. Want een verandering kan consequenties hebben voor de waarde van het pand. Ook speelt bijvoorbeeld de vraag of een exploitant voor onderhoud het recht heeft om het dak te betreden. In het kader van de Green Deal Financiering hebben partijen met elkaar een modelakte ontwikkeld "Model Opstalrecht Zonnestroomsysteem (dakproject)" waarmee het opstellen van contracten met dakeigenaren voor het opstalrecht is vergemakkelijkt. In deze modelakte worden veel vragen en belemmeringen (zoals natrekking en het opruimen van panelen) die spelen bij zonnepanelen van derde partijen op grote daken ondervangen.

De modelakte maakt het mogelijk duidelijke afspraken te maken tussen de eigenaar van de panelen en de eigenaar van het gebouw over zaken als eventuele aansprakelijkheid, overdracht en faillissement. Inmiddels wordt actief van deze modelakte gebruik gemaakt. Deze akte is op dit moment nog niet geschikt voor leaseconstructies waarbij de zonnepanelen niet in eigendom blijven van de zonnepanelenondernemer en/of bedrijven die op erfpachtgrond staan. Omdat in zulke gevallen sprake is van extra complexiteit, bestaat het risico dat projecten trager of helemaal niet van de grond komen. Om die reden heeft het ministerie van EZK de Nederlandse Vereniging van Banken gevraagd de modelakte uit te breiden zodat hiervan ook gebruik kan worden gemaakt indien er sprake is van lease of erfpacht. De uitbreiding van deze modelakte is bijna afgerond. Naar verwachting zal het daarmee makkelijker worden om snel tot realisatie te komen van projecten in lease- of erfpachtsituaties.

5. Conclusies en monitoring

Het kabinet heeft de verwachting dat de genoemde maatregelen leiden tot het beter benutten van daken en onbenutte terreinen en zoveel mogelijk ontzien van landbouw en natuur. Het kabinet zal ook monitoren of de maatregelen dit beoogde effect hebben. Indien dit effect onvoldoende blijkt te zijn, zal worden gekeken wat hiervan de oorzaken zijn en of deze kunnen worden weggenomen. Deze monitoring zal worden gekoppeld aan het nog vast te stellen Klimaatakkoord en aan de monitoring van de Novi.

Met een inzet op aangescherpt ruimtelijk beleid en het wegnemen van belemmeringen voor de versnelde toepassing van zon op daken, zet het kabinet in op het maximaal ontzien van landbouw- en natuurgronden en stimuleren van zon op dak. Het kabinet is het lid Dik-Faber erkentelijk voor het in gang zetten van een brede coalitie die dit mogelijk maakt en ziet dit als een steun om nu al aan de slag te gaan met het realiseren van de klimaatambities.

Eric Wiebes
Minister van Economische Zaken en Klimaat

provincie limburg

Provinciale Staten
Van Limburg

Cluster	RMT	**Behandeld**	M.G.P.I. Arts
Ons kenmerk	2021/8280	**Telefoon**	+31 6 29 54 36 08
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	30 maart 2021
Bijlage(n)	1	**Verzonden**	30 maart 2021

Onderwerp
Invulling samenspel GS-PS bij realisatie van de Provinciale Omgevingsvisie

Geachte Staten,

Conform toezegging tijdens de commissie RLN van 12 maart 2021 doen wij u bij dezen het bijgevoegde informerende stuk toekomen, mede met het oog op de behandeling van de Provinciale Omgevingsvisie in Uw vergadering van 9 april 2021.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Limburglaan 10
6229 GA Maastricht

Postbus 5700
6202 MA Maastricht

+ 31 43 389 99 99
www.limburg.nl

provincie limburg

Informerend stuk

1. Onderwerp

Invulling van het samenspel Provinciale Staten-Gedeputeerde Staten bij de realisatie van (het streefbeeld) van de Provinciale Omgevingsvisie

2. Inleiding/aanleiding incl. beoogd resultaat

In de Commissie RLN van Uw Staten van 12 maart 2021 is tijdens de behandeling van de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) onder meer aan de orde geweest de vraag wat de inwerkingtreding van de Omgevingswet gaat betekenen voor de wijze waarop en de momenten waarop de politieke dialoog over de nadere uitwerking en de realisatie van de POVI kan worden gevoerd. De portefeuillehouder heeft, gehoord de overwegingen van uw Staten tijdens de Commissie, maar ook al tijdens de Werkgroep Omgevingsvisie uit uw Staten op 26 februari 2021, toegezegd om daar een voorstel voor uit te werken, dat u voor de behandeling van de POVI in de Statenvergadering van 9 april 2021 ter beschikking hebt en bij uw beraadslagingen kunt betrekken.
Met deze informerende notitie vullen wij deze toezegging in.

3. Bevoegdheid

In de bijgevoegde tabel hebben we voor Uw Staten de verschillen tussen de oude regelingen uit de relevante wetten en de Omgevingswet naast elkaar gezet. De tabel geeft eenzelfde overzicht als wij tijdens de Werkgroep Omgevingsvisie van 26 februari 2021 ook met u hebben gedeeld.

Wat met de komst van de Omgevingswet ***wel*** verandert is dat het college van Gedeputeerde Staten formeel bevoegd wordt voor het vaststellen van alle programma's krachtens de Omgevingswet én van het zogenaamde Projectbesluit (de opvolger van het huidige Provinciale Inpassingsplan [PIP] dat door Provinciale Staten wordt vastgesteld).

Wat met de komst van de Omgevingswet ***niet*** verandert is:

a. Het streven zoals we dat in hoofdstuk 20 van de POVI "Van doorwerking naar uitvoering" hebben geformuleerd: de maatschappelijke opgaven en kansen staan centraal en houden zich niet aan bestuurlijke grenzen. Daarom werken we opgavegericht, trekken we samen op en bundelen we beschikbare middelen, instrumenten, kennis en netwerken. We willen werken als één overheid en streven ernaar dat de verschillende overheden ieder vanuit hun eigen verantwoordelijkheid bijdragen aan een evenwicht tussen een goed vestigingsklimaat, een veilige en gezonde leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. Dat uitgangspunt geldt uiteraard ook voor het samenspel tussen uw Staten en ons college.
b. De kaderstellende bevoegdheid van Provinciale Staten, die zich uit in de bespreking en vaststelling van kadernota's, die leidend zijn voor de wijze waarop Gedeputeerde Staten hun dagelijks bestuur over de provincie moeten vormgeven; door Uw Staten vast te stellen kadernota's zullen voor wat betreft hun fysiek-ruimtelijke component

(logischerwijs moeten) bijdragen aan de uitwerking en realisatie van het streefbeeld dat u in de POVI schetst;

c. De provinciale begrotingscyclus, waarbij de inhoudelijke provinciale beleids- en uitvoeringsthema's vanaf programmabegroting tot aan jaarrekening in logische opeenvolgende stappen telkens open staan voor het politieke debat; daar gaat het over inhoud (doelstellingen, ambities en realisatie), gekoppeld aan financiën (raming vs realisatie), voortvloeiend uit medebewindstaken respectievelijk de door Uw Staten vastgestelde kaders;
d. Het samenspel tussen Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten, waarbij majeure ontwikkelingen hetzij via mededelingen van de betreffende portefeuillehouder, hetzij via sonderende notities aan de Staten worden voorgelegd, teneinde vroegtijdig met elkaar scherp te krijgen waar en tot hoever het politieke mandaat vanuit Uw Staten reikt en welke aandachtspunten ons college geacht wordt mee te nemen in de verdere voorbereiding of uitvoering.
e. De pro-actieve opstelling van de provincie Limburg als midden-bestuur, dat de vraag naar meerwaarde in de aanpak van regionale vraagstukken ook wenst en durft te vertalen in actieve deelnemingen, daar waar Provinciale Staten die actieve opstelling vragen en/of onderschrijven en sanctioneren;

4. Risico's

U hebt tijdens de commissie RLN van 12 maart Uw vrees geuit dat Uw Staten onder de Omgevingswet meer (gevoelsmatig 'te veel') op afstand zult komen te staan bij de uitwerking en realisatie van het streefbeeld voor onze provincie dat U in de POVI hebt vastgesteld. Zoals wij bij monde van onze portefeuillehouder echter al hebben aangegeven is zo'n situatie niet wat we in het goede samenspel tussen Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten nastreven. Voor ons college is de hier voren geschetste context (a t/m e) wezenlijk in dat samenspel.
Wij denken in lijn daarmee -vanuit de formele bevoegdheidsverdelingen zoals die gaan gelden- op de hierna geschetste wijze Uw inbreng in die uitwerking en realisatie te borgen:

A. De provinciale Omgevingsvisie is een strategisch document met Uw (middel)lange termijnvisie op de gewenste fysiek-ruimtelijke ontwikkeling van onze provincie; Provinciale Staten zijn verantwoordelijk voor de vaststelling en wijziging van de POVI;
B. Ook de vaststelling van de Omgevingsverordening, die een belangrijk instrument is in de doorwerking van de POVI, is een bevoegdheid van Provinciale Staten; dat geldt ook voor alle wijzigingen van de Omgevingsverordening, die op basis van nieuwe en/of gewijzigde inzichten in de toekomst nodig zullen worden geacht;
C. Uitwerkingen die ons college in de vorm van programma's aan die visie geeft, moeten logischerwijze herleidbaar zijn vanuit het streefbeeld dat u hebt vastgesteld en de (Limburgse) principes die wij daarbij op uw aangeven moeten hanteren; daar kunt u in alle stappen van de begrotingscyclus in vooruitblik en in verantwoording te allen tijde op terugkomen;
D. Voor dit jaar zullen het Waterprogramma en het Beleidskader Natuur en het Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied conform afspraak ter besluitvorming aan Uw Staten worden voorgelegd. Dat is naar hun aard het soort documenten dat wij ook na 1-1-2022 minimaal sonderend aan Uw Staten zullen voorleggen, ook als het

in formele zin gaat om een programma onder de Omgevingswet. Het gaat immers om betekenisvolle uitwerkingen, waarbij het van belang is om de betekenis van keuzes, interpretaties en invullingen van de door Uw Staten gestelde kaders “op weg naar het streefbeeld dat U in de POVI hebt geschetst” met elkaar nader af te stemmen. Die aanpak past ons inziens ook in de gevallen waarin de financiële aspecten van dergelijke programma’s passen binnen de financiële kaders die Uw Staten al in de programmabegroting hebben bepaald;

E. Daar waar programma’s een redelijke ‘recht-toe-recht-aan’-uitvoering betreffen zal ons college dat doen en u pro-actief informeren via een mededeling;
F. Daar waar bij de aanpak van regionale opgaven Gedeputeerde Staten een actieve rol van de provincie wenselijk achten en daartoe een Projectbesluit willen voorbereiden, zullen wij dit vooraf sonderen bij Uw Staten; wij hebben de overtuiging dat het in het kader van een goed samenspel immers niet passend is om pas bij een invulling van Uw budgetrecht in een laat stadium de inhoudelijke dialoog te voeren;
G. Daar waar uitwerking door ons college van door uw Staten vastgestelde beleidskaders leidt tot inzet van ruimtelijke instrumenten (zoals een instructie of een reactieve interventie) zullen wij U pro-actief informeren; op basis van de aard van het vraagstuk dat speelt kan het betrekken van uw Staten daarbij variëren van sondering aan de voorkant tot informatie middels een mededeling portefeuillehouder.
H. De jaarlijkse begrotingscyclus van programmabegroting, 1e en 2e afwijkingenrapportage, voorjaarsnota, eindejaarsbijstelling tot aan jaarrekening biedt uw Staten daarnaast op al deze momenten de mogelijkheid om voortgaande en/of actuele vraagstukken van fysiek-ruimtelijke en/of sociaal-maatschappelijke aard te agenderen en met elkaar en met ons te bespreken;
I. Daar waar een thematische verdieping door U of door ons zinvol wordt geacht, kunnen we de Werkgroep Omgevingsvisie ad hoc bij elkaar roepen.

5. Periodieke informatie/sturingsinformatie

X Via Jaarstukken en Begroting

- X Paragraaf Projecten
- X Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- X Programmaverantwoording

X Voortgangsrapportages Regeling Grote Projecten

Daarnaast lijkt ons het afgesproken moment van evaluatie van (de wijze waarop we met de regio werken aan de realisatie van) de Omgevingsvisie een goed moment om te bespreken hoe deze werkwijze wordt ervaren.

6. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

De POVI is als product opgenomen onder 3.4., maar heeft betekenis voor alle fysiek-ruimtelijke activiteiten die in de Programmabegroting staan vermeld

7. Meegezonden bijlagen

Het schema inzake de wijziging van bevoegdheden met in werking treding van de Omgevingswet

BIJLAGE

Beschikbaar instrumentarium onder huidig recht en onder de Omgevingswet alsmede verdeling bevoegdheden PS-GS

De Omgevingswet gaat in algemene zin uit van een kaderstellende en controlerende rol van Provinciale Staten en een uitvoerende rol van Gedeputeerde Staten.

Kaderstellende instrumenten zijn de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening. Uitvoerende instrumenten zijn uitvoeringsgerichte programma's, het projectbesluit en vergunningverlening, toezicht en handhaving. Daarnaast bestaat in bepaalde gevallen de mogelijkheid om een instructie of een reactieve interventie te geven.

In onderstaand schema wordt een vergelijking gemaakt tussen het instrumentarium onder huidig recht en onder de Omgevingswet.

Huidig recht	Bevoegdheid tot vaststelling	Omgevingswet	Bevoegdheid tot vaststelling
Structuurvisie - POL2014	PS	Omgevingsvisie - POVI	PS
Provinciale verordening – Omgevingsverordening Limburg 2014	PS	Omgevingsverordening	PS
O.a. beleidsplannen[1], beheerplannen Natura 2000, Actieplan omgevingslawaai provinciale wegen, Provinciaal Waterprogramma	GS Ten aanzien van het huidige Provinciaal Water-programma 2016-2021 zijn PS o.g.v. de Waterwet bevoegd tot vaststelling. Deze regionale waterplannen zijn tevens structuurvisies.	Programma	GS
Provinciaal inpassingplan (PIP)	PS	Projectbesluit	GS
Omgevingsvergunning o.g.v. Wabo en vergunningen o.g.v. overige wetten	GS	Omgevingsvergunning	GS

1 Een deel van de bestaande wettelijke en buitenwettelijke beleidsplannen kan als een programma worden beschouwd.

Huidig recht	Bevoegdheid tot vaststelling	Omgevingswet	Bevoegdheid tot vaststelling
Proactieve aanwijzing Wet ruimtelijke ordening	GS (PS moeten in kennis worden gesteld van het voornemen)	Instructie	GS
Reactieve aanwijzing Wet ruimtelijke ordening	GS	Reactieve interventie	GS

De Omgevingswet biedt de provincie de volgende instrumenten om haar provinciale beleidsdoelen op het gebied van de fysieke leefomgeving te bereiken.
De instrumenten staan niet op zichzelf, maar werken in een beleidscyclus, waarbij samenhang tussen beleidsonderdelen centraal staat.

Omgevingsvisie

- Strategische en integrale lange termijn (beleids)visie ten aanzien van de fysieke leefomgeving
- Geldt voor het gehele grondgebied van de provincie
- Bepaalt onder andere wat provinciale belangen zijn en waarom
- Kan bepalen welke instrumenten ingezet worden om de provinciale ambities te bereiken en de belangen te borgen
- Kan kaders geven ter nadere uitwerking van de te bereiken doelen
- Zelfbindend
- Bevoegdheid vaststelling : **Provinciale Staten**

Omgevingsverordening

- Bevat alle provinciale regels op het gebied van de fysieke leefomgeving
- Sommige regels zijn verplicht (bijv. stilte- en grondwaterbeschermings-gebieden), sommige zijn facultatief;
- Regels moeten in acht genomen worden door degene tot wie de regel zich richt
- Uitgangspunt: regels mogen alleen worden gesteld met het oog op een provinciaal belang én dat belang niet doelmatig en doeltreffend door het gemeentebestuur of waterschap kan worden behartigd
    - Bij het stellen van regels moet waar mogelijk afwegingsruimte overblijven voor gemeente of waterschap
- Bevoegdheid vaststelling : **Provinciale Staten**

Programma

- Beleidsdocument, evenals de omgevingsvisie, maar meer op uitvoering gericht
- Onderdelen:
    - de uitwerking van het beleid voor ontwikkeling, gebruik, beheer, bescherming en behoud van de fysieke leefomgeving
    - maatregelen om te voldoen aan omgevingswaarden of een of meer andere doelstellingen voor de fysieke leefomgeving
- Via een programma kan de omgevingsvisie bijvoorbeeld nader worden uitgewerkt
- Zelfbindend
- Er bestaan <u>verplichte</u> programma's
    - Actieplan voor geluid vanwege belangrijke provinciale wegen
    - Regionale Waterprogramma's
    - Beheerplannen voor Natura 2000-gebieden
- Daarnaast kent de Omgevingswet nog twee andere vormen van programma's: de programmatische aanpak (met specifieke eisen ten aanzien van de aanpak en monitoring) en het <u>vrijwillig</u> programma. Deze twee programma's zijn niet verplicht en kunnen indien gewenst worden opgesteld
- Bevoegdheid vaststelling: **Gedeputeerde Staten**
- **Kaders** voor het programma kunnen door **Provinciale Staten** gesteld worden in de Omgevingsvisie

Bestaande verplichte programma's op grond van het huidig recht blijven overigens gelden onder de Omgevingswet totdat zij zijn herzien.
Een vrijwillig programma dat is vastgesteld tussen 23 maart 2016 en de inwerkingtreding van de Omgevingswet, kan als een programma gelden op basis van de Omgevingswet. Wel is hiervoor vereist dat het programma voldoet aan de eisen die de Omgevingswet stelt aan programma's.

Projectbesluit

- Mogelijk maken van complexe <u>projecten</u> met een publiek provinciaal belang, maar ook van een privaat initiatief van provinciaal belang, waarbij private doelen en overheidsdoelen samenvallen:
    - Bijvoorbeeld wegen, dijken, maar ook de uitbreiding van VDL NedCar
- Vervanger van het huidige provinciale inpassingsplan
- Project:
    - het bouwen van bouwwerken of de totstandbrenging van installaties of werken
    - andere activiteiten die onderdelen van de fysieke leefomgeving wijzigen, inclusief activiteiten voor de winning van delfstoffen;
- <u>Uitgangspunt:</u> provinciaal belang dat niet doelmatig en doeltreffend door het gemeentebestuur kan worden behartigd
- Hiervoor geldt een projectprocedure in vijf stappen: 1) kennisgeving voornemen 2) kennisgeving participatie 3) verkenning van mogelijke oplossingen 4) in bepaalde gevallen voorkeursbeslissing 5) projectbesluit
- Bevoegdheid vaststelling: **Gedeputeerde Staten**
- **Kaders/regels** kunnen door **Provinciale Staten** gesteld worden in de omgevingsvisie en -verordening

Vergunningen, Toezicht en Handhaving

- Benodigd voor de daadwerkelijke uitvoering van het beleid
- Daar waar provincie bevoegd gezag is worden vergunningen verleend door **Gedeputeerde Staten**
    - Natuurvergunning
    - Soortenontheffing
    - Industrie (bijvoorbeeld Chemelot) via RUD
- Bevoegd gezag draagt ook zorg voor Toezicht en Handhaving

Instructie

- Eenmalige opdracht aan een gemeenteraad of waterschapsbestuur over het uitvoeren van een taak, het uitoefenen van een bevoegdheid of het (wel of niet) nemen van een besluit (binnen een bepaalde termijn)
- Opvolger huidige proactieve aanwijzing (sinds invoering in 2008 in Limburg nooit toegepast)
- Gebruik als instructieregels niet toereikend zijn en iets snel moet worden uitgevoerd. Is niet bedoeld voor herhaalde uitvoering
- Aan waterschapsbestuur als dat nodig is voor een samenhangend en doelmatig regionaal waterbeheer of aan DB waterschap over een projectbesluit als dat nodig is voor een evenwichtige toedeling van functies aan locaties
    - Uitgangspunt: provinciaal belang dat niet doelmatig en doeltreffend door het gemeente- of waterschapsbestuur kan worden behartigd
- Bevoegdheid geven instructie: **Gedeputeerde Staten**
- Provinciaal belang moet blijken uit een openbaar gemaakt document (bijvoorbeeld omgevingsvisie) en kan daarmee bepaald worden door **Provinciale Staten**

Reactieve interventie

- Een reactieve interventie kan wordt gegeven als een vastgesteld omgevingsplan (huidig bestemmingsplan) van een gemeente in strijd is met een provinciaal belang en de betreffende gemeente het plan niet heeft aangepast naar aanleiding van zienswijze provincie
- Gevolg: het betreffende onderdeel maakt geen deel meer uit van het omgevingsplan
- Opvolger van de huidige reactieve aanwijzing
- Bevoegdheid geven interventie : **Gedeputeerde Staten**
- Provinciaal belang moet blijken uit een openbaar gemaakt document (zoals o.a. omgevingsvisie, omgevingsverordening, beleidsnota)

provincie limburg

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster	RMT	**Behandeld**	J. Merkus
Ons kenmerk	2021/8945	**Telefoon**	+31 6 11 72 66 70
Uw kenmerk	-	**Maastricht**	31 maart 2021
Bijlage(n)	3	**Verzonden**	31 maart 2021

Onderwerp
Mededeling portefeuillehouder inzake beantwoording technische vragen, verduidelijkende notitie glastuinbouwbeleid en het wijzigingsdocument Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg

Geachte Staten,

U bent in de gelegenheid gesteld om technische vragen te stellen inzake het Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg. Hierbij laten wij u de beantwoording van de technische vragen (bijlage 1) en een verduidelijkende notitie glastuinbouwbeleid (bijlage 2) toekomen. Daarnaast sturen wij u het wijzigingsdocument omtrent het Statenvoorstel en bijlagen Provinciale Omgevingsvisie Limburg (bijlage 3).

Tot slot, separaat heeft Gedeputeerde Staten u een informerend stuk toegestuurd met het onderwerp ‘Invulling van het samenspel Provinciale Staten-Gedeputeerde Staten bij de realisatie (van het streefbeeld) van de Provinciale Omgevingsvisie’. Dit biedt uw Staten de gelegenheid om ervoor te kiezen op een apart moment in de commissie RLN hierover nog met het college van GS van gedachten te wisselen.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

A. Dritty

√

Bezoekadres:
Limburglaan 10
NL-6229 GA Maastricht

Postbus 5700
NL-6202 MA Maastricht
postbus@prvlimburg.nl

Tel + 31 43 389 99 99
Fax + 31 43 361 80 99
www.limburg.nl

IBAN –nummer:
NL08RABO0132575728
BIC-code: RABONL2U

Beantwoording technische vragen Commissievergadering RLN 12 maart 2021 – behandeling Omgevingsvisie Limburg
Technische vragen op inhoud van de Omgevingsvisie

1. D66

Vraag 1
D66 – Hoe bewaken we zachte kwaliteiten die nog niet in beton gegoten zijn? Hoe kunnen we deze hard maken zodat ze meegenomen worden in besluitvorming of misschien zelfs als uitgangspunt dienen? Hoe kunnen we het behouden en versterken van landschappelijke kwaliteit aanmerken als provinciaal belang?
Reactie: Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03: een apart Programma Landschap zou naast de Natuur- en Waterprogramma's die worden uitgewerkt, kunnen zorgen voor een stapeling van nog meer normen. Het kan afbreuk doen aan de afwegingsruimte die we nu met elkaar hebben en zouden moeten behouden. Landschap komt op verschillende plekken in de Omgevingsvisie terug en GS zijn van mening dat in Omgevingsvisie ook sturende elementen t.a.v. landschap zijn opgenomen (o.a. de Zonneladder). *(Tijdstip vergadering: 1:36:33).* In aanvulling hier op: Wij zijn om bovenstaande redenen geen voorstander van een apart Programma Landschap In het kader van de Omgevingsvisie en de uitwerkingen die daarop volgen spannen wij ons in om de bijzondere landschappelijke waarden in Limburg te behouden en te ontwikkelen. Hierbij willen wij 4 punten met name noemen: 1) Er is in de POVI geen afname van het aantal gebieden met beschermingsbeleid vanuit landschappelijke waarden. Ook is het beleid (nagenoeg) hetzelfde en geen verzwakking: Groen blauwe mantel, beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg en Natuurnetwerk Limburg. Bij elkaar betreft dit een groot deel van het oppervlakte van Limburg. 2) Recent is door uw Staten de investeringsagenda/ nota Landschap verbindt Limburg vastgesteld. Hiermee is een kader geschept voor cofinanciering van concrete kleinere fysieke projecten, projecten in het kader van vermaatschappelijking van landschap en natuur en proceskosten/ transitiekosten voor de Nationale parken. 3) Er doen zich grote kansen voor om in het kader van de NOVI gebieden De Peel en Zuid-Limburg, het Programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de transitie van de drie Nationale parken gekoppeld aan de maatschappelijke opgaven tot versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten te komen. Wij ondersteunen deze processen. Samen met de regio's in Limburg geven wij hier (in verschillende rollen) invulling aan. 4) Mede irt 3 willen wij de bescherming en ontwikkeling van landschap en ruimtelijke kwaliteit organiseren gekoppeld aan de grote maatschappelijke opgaven en transities: landbouw, duurzame energie, klimaatadaptatie, etc. De provinciale cofinanciering van een landschappelijke verdieping i.k.v. de RES Zuid-Limburg is daar een voorbeeld van. Om de samenhang te overzien van alle grote opgaven organiseren wij samen met de regio's ontwerpend onderzoek.

Vraag 2
D66 - Wijziging bevoegdheden: Wat kunnen we doen om de staten daarin *[afweging ruimtelijke kwaliteit en impact op leefomgeving en investering op balans]* hun volksvertegenwoordigende rol goed te laten vervullen? Zouden we niet bij projecten waarvoor een MER wordt opgesteld de NRD in de Staten moeten brengen?
Reactie: Gedeputeerde Dritty heeft aangegeven een notitie uit te werken over de instrumenten en bevoegdheden van GS en PS onder de Omgevingswet (spelregels) en voorafgaand aan de PS behandeling op 9 april 2021 PS toe te zenden. *(Tijdstip vergadering: 1:43:50 & 2:29:10).*

Vraag 3
D66 - Waarom wordt het kader voor burgerparticipatie op een later moment vastgesteld? Wat

betekent dit voor de juridische basis die daarmee gelegd wordt? Hoe zorgen we ervoor dat het kader participatie voor Limburgers beter, makkelijker en sterker maakt dan voorheen?

Reactie:
Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03:
Participatie is vormvrij en we hebben participatie rondom Omgevingsvisie op zo'n manier vormgegeven dat eenieder die iets wil inbrengen dit kan doen. Conform toezegging 8891 zal een procesevaluatie van de Omgevingsvisie worden uitgevoerd na vaststelling van de Omgevingsvisie. De geleerde lessen uit het totstandkomingstraject zullen we meenemen. Dit zal ook met uw Staten worden gedeeld.

In aanvulling daarop: Sinds het moment dat is besloten participatie wettelijk te verankeren in de Omgevingswet, is de wetgever verzocht om aan te geven op welke wijze participatie zou moeten plaatsvinden. De wetgever is tot op heden bij haar standpunt gebleven: er worden geen inhoudelijke eisen gesteld aan de wijze waarop participatie moet plaatsvinden. Wel is een opening geboden aan decentrale overheden om kaders te stellen voor participatietrajecten waarop kan worden gecontroleerd. Dit kan na invoering van de 'Wet versterking participatie op decentraal niveau' door wijziging van artikel 147 Provinciewet (van inspraak- naar participatieverordening). Door Eerste Kamerlid Nooren c.s. is verzocht om specifiek voor het omgevingsrecht in het Invoeringsbesluit Omgevingswet een regeling op te nemen op grond waarvan de plicht ontstaat voor gemeenten, provincies en waterschappen om participatiebeleid op te stellen, waarin vastgelegd wordt hoe participatie wordt vormgegeven en welke eisen daarbij gelden. De Motie Nooren c.s. is door de Eerste Kamer aangenomen en is verwerkt in het Invoeringsbesluit Omgevingswet. Met het ministerie van BZK wordt bekeken hoe gekomen kan worden tot een goede afstemming en samenhang tussen Omgevingswet en de Wet versterking participatie op decentraal niveau en de daarmee gepaard gaande invoeringsdata. Dit is de reden voor een later moment van vaststelling. De juridische basis van het participatiekader/beleid vindt zijn basis in de Omgevingswet en de Algemene wet bestuursrecht.

Daarnaast verwijzen we ook naar de beantwoording van vraag 8 van de technische vragen n.a.v. Cie RLN op 15/01.
Zie ook beantwoording van vraag over participatie bij VVD.

(Tijdstip vergadering: 1:45:30 & 2:40:00).

Vraag 4

D66 - Circulaire economie: Hiervoor ligt een beleidskader en we weten dat dat de circulaire economie ruimtelijke gevolgen gaat hebben. Waarom kunnen we niet meer principes, randvoorwaarden of richtingen schetsen?

Reactie:
Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03:
De ruimtelijke impact van circulariteit is nog niet duidelijk. Om deze reden is het lastig hier daarom aan de voorkant al hele scherpe keuzes in te maken aangezien het afwachten is hoe die uitpakken.

Het is een vraag die de komende jaren beantwoord moeten worden. Wij gaan deze vraag verkennen aan de hand van een aantal concrete praktijkcasussen. Daarbij kunnen eventueel aanvullende afwegingsprincipes worden geformuleerd bij de 'Limburgse Principes'.

(Tijdstip vergadering: 1:46:45).

Vraag 5

D66 - Land- en tuinbouw: Gunstig ondernemersklimaat aangemerkt als provinciaal belang. Waarom niet voor andere ondernemers?

Reactie:
Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03:
Het hebben van een gunstig ondernemersklimaat geldt voor alle economische sectoren, maar wordt overal anders geduid. Bij economie spreken we bijvoorbeeld van een excellent vestigingsklimaat. De strekking in de Omgevingsvisie is dat we ondernemend Limburg de mogelijkheden bieden om op een duurzame en toekomstbestendige manier te blijven ondernemen in Limburg. Met het benoemen van een gunstig ondernemersklimaat in het provinciaal belang is de ene economische sector niet belangrijker dan andere. De provinciale belangen zijn geduid op het voorblad van de

themahoofdstukken maar daarnaast ook in de teksten.

(Tijdstip vergadering: 1:49:44).

Vraag 6
D66 - Energie: U schrijft dat ook kernenergie mogelijk is. Hoe bedoelt u dit en hoe verhoudt zich dit tot de kwaliteit en gezondheid van de leefomgeving?
Reactie: Met betrekking tot de standpunten van het college van GS inzake kernenergie verwijzen wij u naar de beantwoording van schriftelijke vragen van VVD-Bastiaans inzake kenbaar maken interesse kernenergie d.d. 3 maart 2021 en de beantwoording van de Schriftelijke vragen van Forum voor Democratie-Kerseboom inzake Kernenergie m.b.t. Conclusies onderzoeksrapport 'EU Road to Climate Neutrality' d.d. 3 maart 2021. In deze notities wordt naar de landelijke lijn verwezen. Deze blijven wij nauwgezet volgen.

Vraag 7
D66 - Gezondheid (luchtkwaliteit): We missen ambitie, op welke manier zouden we dat kunnen vatten?
Reactie: In de beantwoording van vraag 30 en 31 van de technische vragen n.a.v. Cie RLN op 15/01 gaan we in op de ambities op het gebied van luchtkwaliteit, ook in het kader van besluitvorming over deelname aan het Schone Lucht Akkoord. We verwijzen hiervoor ook naar de beantwoording van de vraag van de PvdA over het stellen van normen en naar de beantwoording van de vraag van Partij voor de Dieren over de gezondheid van omwonenden van intensieve veehouderij verderop in deze beantwoording.

Vraag 8
D66 - Wonen: Hoe koppelen we de bouwopgave aan de verbetering van bestaande wijken? Wat kunnen we doen om de wijken leefbaarder te maken? Hoe zorgen we voor betere openbare ruimte? Hoe vergroenen we de leefomgeving verstandig gelet op de uitdaging die er ligt t.a.v. klimaatadaptatie, hittestress en waterberging?
Reactie: Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03: De Omgevingsvisie hangt als strategisch kader boven onze diverse beleidskaders waarin we ook ingaan op levendige centra. GS is aan het bezien hoe we gewenste ontwikkelingen in het fysieke, economische en sociale domein van een impuls voor de toekomst kunnen voorzien. Hierbij proberen we ook lessen te leren uit het verleden (o.a. IBA en Ruimte voor Ruimte). In aanvulling hierop verwijzen we naar de beantwoording van vraag 21 en 25 van de technische vragen n.a.v. Cie RLN op 15/01. Hierin geven we o.a. aan: Op bladzijde 36 en 37 van de Omgevingsvisie geven we aan: "Wij bekijken woningbouwontwikkelingen vanuit een brede maatschappelijke context. Dit vraagt een integrale aanpak van locaties en gebieden in de vorm van herstructurering en transformatie/herbestemming in centra, buurten, wijken, dorpen en het buitengebied. Bij onze keuzes houden we rekening met samenhangende belangen zoals leegstand bij detailhandel, kantoren, maatschappelijk vastgoed, monumenten, etc. Daarnaast bezien we de woningopgave altijd in samenhang met veiligheid en leefbaarheid. Met het stimuleren van natuurinclusief en circulair bouwen, de verduurzamingsopgave en het levensloopbestendig maken van bestaande en nieuwe woningen vragen we om gebruik te maken van meekoppelkansen voor een klimaatbestendige en klimaat- adaptieve woonomgeving". In het Plan van aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg (op 13 januari jl. ter informatie toegezonden aan Provinciale Staten) zijn 'Sterke en gezonde steden' als een van de drie grote opgaven voor Zuid-Limburg benoemd. Het gaat daarbij om een samenhangende aanpak van de opgaven m.b.t. het woningaanbod (omvang, kwaliteit, betaalbaarheid), de verduurzamingsopgave van woningen en woonomgeving en om de aanpak van de hardnekkige sociale en gezondheidsachterstanden. *(Tijdstip vergadering: 1:57:15)*

2. CDA

Vraag 9
CDA - Vraag naar heldere toezegging over monitoring/nulmeting: Krijgen wij dat stuk, hoe gaat dat eruit zien? Kan die nulmeting en monitoring een instrument zijn (verwijst ook naar vraag van inspreker Glastuinbouw Nederland)?
Reactie: Gedeputeerde Dritty heeft met toezegging 8888 toegezegd "de Statenwerkgroep Omgevingsvisie en –verordening voorlopig voort te zetten. a. In de komende periode worden PS (o.a.) op deze wijze, naast het proces van de omgevingsverordening, betrokken bij de vervolgacties van de Omgevingsvisie: ontwerpend onderzoek en monitoring".

Vraag 10
CDA - CDA vindt het belangrijk dat mogelijkheid voor zonneweides als tijdelijke bestemming of een voorbestemming wordt onderzocht.
Reactie: Diverse gemeenten stellen een omgevingsvergunning op of nemen reeds in hun bestemmingsplannen op dat zonneweides tijdelijk van aard zijn. Zoals aangegeven in de Nota van Zienswijzen (blz. 128) kennen zonneparken een levensduur van ±25 jaar. Aanvullend nemen wij in onze provinciale omgevingsverordening een instructieregel op waarmee het omgevingsplan een verplichting kent tot het verwijderen van het zonnepark na beëindiging van de activiteit.

Vraag 11
CDA - Hoe monitoren we herbegrenzing en opruimen van 'ouwe meuk' en VAB's?
Reactie: Gedeputeerde Dritty heeft aangegeven een verduidelijkende notitie uit te werken inzake glastuinbouwbeleid in de Omgevingsvisie en voorafgaand aan de PS behandeling op 9 april 2021 PS toe te zenden. In de bijlage van deze mededeling portefeuillehouder vindt u ook de verduidelijkende notitie inzake Ontwikkelingsmogelijkheden glastuinbouw in de Provinciale Omgevingsvisie. Aanvullend, het E'til heeft twee maal het leegstaand agrarisch vastgoed gemonitord (exclusief glastuinbouw). Het gaat daarbij om de peildatum 31-12-2015 (levering 2017) en 31-12-2017 (levering 2019). Sloop van leegstaand agrarisch vastgoed is tot nog toe niet gemonitord. Via de monitoring in het kader van de Omgevingsvisie zal het grondgebruik in Limburg in kaart worden gebracht. *(Tijdstip vergadering: 1:43:50 & 2:29:10).*

Vraag 12
CDA - *CDA geeft het belang van levendige centra aan.*
Reactie: Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03: De Omgevingsvisie hangt als strategisch kader boven onze diverse beleidskaders waarin we ook ingaan op levendige centra. GS is aan het bezien hoe we gewenste ontwikkelingen in het fysieke, economische en sociale domein van een impuls voor de toekomst kunnen voorzien. Hierbij proberen we ook lessen te leren uit het verleden (o.a. IBA en Ruimte voor Ruimte). *(Tijdstip vergadering: 1:57:15)*

3. Lokaal Limburg

Vraag 13
Lokaal Limburg - Komen er verdienmogelijkheden voor de landbouw in het kader van landschapsbeheer? (verwijst naar Nota van Zienswijzen Hoofdstuk 3, landbouw – landschapsbeheer)
Reactie: In de Nota van Zienswijzen (blz.258) geven we aan: "Ofschoon natuur- en landschapsbeheer niet een zelfstandig verdienmodel is of kan zijn, zien wij het wel als mogelijk onderdeel van een hybride

businessmodel binnen de agrarische sector. Het Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) zal vanaf 2023 in lijn worden gebracht met de uitgangspunten van het EU-beleid. Hierbij zal worden meegenomen dat de financiering van onder andere eco-diensten dan rechtstreeks zal gaan verlopen.

Voor het GLB komt er een 'Nationaal Strategisch Programma', dat Rijk en provincies samen opstellen en aansturen, en dat in het teken staat van de noodzaak om een toekomstbestendige landbouw te realiseren. Dit betekent dat Europese middelen deels worden ingezet op eco-regelingen om agrariërs aan te moedigen om landbouwpraktijken toe te passen die gunstig zijn voor het klimaat, de biodiversiteit en het milieu.

Vraag 14

Lokaal Limburg - Hoe komen voedselbossen terecht in het ruimtelijk bestand? Is dit onderdeel van de landbouw? Is dit aan iedereen vrij om te doen? Worden daar eisen aan gesteld (aan ondernemers en exploitanten)? (verwijst naar Nota van Zienswijzen Hoofdstuk 5)

Reactie:

Zoals aangegeven in de Nota van Zienswijzen (blz. 160) zijn voedselbossen vormen van land- en tuinbouw die aansluiten bij natuurinclusieve land- en tuinbouw en vraaggestuurde concepten als voedselgemeenschappen.

Voedselbossen vinden in provinciaal beleid hun plek binnen het 'Actieplan natuurinclusieve landbouw'. Daarnaast wordt er ook binnen het 1 Miljoenbomenplan ruimte gemaakt voor voedselbossen. Wegens het nieuwe karakter van voedselbossen wordt er mogelijk nog aanvullend beleid ontwikkeld (Nota van Zienswijzen blz. 208).

De bestemming van voedselbossen is afhankelijk van doelstelling(en) van het betreffende voedselbos: agrarische polycultuur, natuur, houtproductie, beleving, educatie. Dit vraagt om een maatwerkaanpak. Het concreet bestemmen van het voedselbos is een gemeentelijke bevoegdheid. Het aanvullende beleid zal met name faciliterend van aard zijn, indien wenselijk en/ of noodzakelijk.

Vraag 15

Lokaal Limburg - Als agrariër productenrange wil uitbreiden (bijv. met biologische producten voor thuisverkoop) en daarom beperkte glasopstand bij pand wil realiseren dan is dit nu niet mogelijk in het kader van de bestaande afspraken. Kunnen we afspraken ook in het kader van dat licht nog een keer bezien?

Reactie:

Gedeputeerde Dritty heeft aangegeven een verduidelijkende notitie uit te werken inzake glastuinbouwbeleid in de Omgevingsvisie en voorafgaand aan de PS behandeling op 9 april 2021 PS toe te zenden.
Bijgevoegd vindt u deze mededeling portefeuillehouder inzake Ontwikkelingsmogelijkheden glastuinbouw in de Provinciale Omgevingsvisie.

(Tijdstip vergadering: 1:43:50 & 2:29:10).

Vraag 16

Lokaal Limburg - Discussie over invoering van groene bergingen: Hoe zit het met het fenomeen groene bergingen i.r.t. uitspoeling en infiltratie in de grond? Beseffen we dat dit vooral vanuit het Waterschap aangelegd wordt en zijn we daar gelukkig mee?

Reactie:

Met 'groene bergingen' kunnen verschillende zaken bedoeld zijn. Wij gaan er van uit dat hier bedoeld is de tijdelijk berging van water tijdens hevige stortbuien in vijvers, wadi's etc. zodat deze niet op beken en kwetsbare waterlopen hoeven te worden gestort, waarbij de vijvers via de werking van planten kunnen bijdragen aan het verbeteren van de waterkwaliteit .
Bij het infiltreren van water in de grond is altijd aandacht nodig voor de kwaliteit van het grondwater. Dit staat aangegeven in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027. We hebben hierin aangekondigd om de handleiding afkoppelen te gaan herzien.
Daarnaast geldt dat indien water vanuit de groene berging in de bodem infiltreert daarvoor de regels van het Besluit lozen buiten inrichtingen wetten.nl - Regeling - Besluit lozen buiten inrichtingen - BWBR0029789 (overheid.nl) geldt.

Vraag 17

Lokaal Limburg - Beantwoording van technische vragen over het vervoer van gevaarlijke stoffen per spoor geeft aan dat er een programma Robuuste Buisleidingen is, en dat er nog een aantal knelpunten zijn in o.a. sluizen bij het vervoer van gevaarlijke stoffen per schip. Hoe staat het met de vorderingen op dit gebied? Hoe pakken we de nieuwe voorgestelde vormen van transport van gevaarlijke stoffen aan en is daar ruimtelijk mogelijkheid voor?

Reactie:
We onderschrijven het belang van de modal shift. De shift naar meer vervoer via water is zeker onze ambitie. De robuustheid van water (in het bijzonder de Maasroute) is dankzij de provincie Limburg hoog op de agenda gekomen. Zelfs de aanpassing van twee voor Limburg cruciale stuwen (Grave en Weurt) is in de 1e tranche van het Groeifonds geland. De toekenning hiervan heeft nog niet plaatsgevonden. In uw vraag lijkt opgesloten te liggen dat deze beide sluizen zouden worden aangepast vanwege het vervoer van gevaarlijke stoffen. Dat is niet het geval. Deze sluizen hebben een algehele opwaardering nodig voor de scheepvaart in zijn geheel, dus los van gevaarlijke stoffen.

De verlenging van het ammoniakconvenant Chemelot is ingegeven om het vervoer van ammoniak per spoor zo veel als mogelijk te voorkomen. Dit jaar dient de provincie samen met het ministerie van I&W en Chemelot hier goede afspraken over te maken. Hierbij past wel de opmerking dat vervoer over spoor een veiligere vorm van transport is dan vervoer over de weg.

Tenslotte is in het Groeifonds ook alle inzet gericht op buizen, waarmee ook gassen op een veilige manier kunnen worden vervoerd.
Medio 2021 zal naar verwachting een besluit worden genomen over de eerste tranche van het Groeifonds.

4. Partij voor de Dieren

Vraag 18

Partij voor de Dieren - U geeft technische bezwaren voor omgevingswaarden van endotoxinen, maar daarmee geeft u nog geen antwoord op de dringende vraag over bescherming van de volksgezondheid rond intensieve veehouderijen. Andere provincies hebben hier via de Omgevingsverordening wel kaders voor (bijv. Noord-Brabant). We nodigen u uit deze kaders te betrekken bij de voorbereiding van de Omgevingsverordening.

Vraag tijdens beantwoording in 2e termijn: Wat gaat u concreet doen voor gezondheid van omwonenden in Nederweert en op andere plekken?

Reactie:
In aanvulling op de mondelinge beantwoording van Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03 *(Tijdstip vergadering: 1:49:25 & 2:32:45):*

Zoals aangegeven in de Beantwoording van de Schriftelijke Vragen inzake luchtkwaliteit en Covid-19 sterfte, d.d. 19-1-2021 zijn er wettelijke normen voor de concentraties luchtverontreinigende stoffen vastgelegd in de Wet Luchtkwaliteit (titel 5.2 Wet Milieubeheer). De luchtkwaliteit in Limburg wordt continu gemonitord. Daartoe beschikt de provincie over een eigen provinciaal meetnet. Dit meetnet van permanente meetstations is een aanvulling op het landelijke meetnet van het RIVM en stelt ons en onze regionale partners in staat inzicht te krijgen in de luchtkwaliteit op regionaal en lokaal niveau, de regionale en stedelijke achtergrondconcentraties van stikstofdioxide en fijnstof en de concentraties op locaties die door landbouw (verkeer of industrie) belast worden.

In het kader van de Monitor die n.a.v. de Omgevingsvisie Limburg wordt uitgewerkt, zullen we ook gezondheid en veiligheid aan de hand van een aantal indicatoren in beeld brengen.

In de Brabantse Zorgvuldigheidsscore kan een veehouder scoren op een schaal van 1 tot 10. Hierbij wordt een maatlat gehanteerd (gericht op o.a. gezondheid, fysieke omgeving, dierwelzijn en biodiversiteit) met toekenning van punten bij specifieke inzet. Een bedrijf krijgt ontwikkelruimte als het een 7,25 of hoger haalt.

In de Limburgse Uitvoeringsagenda Vitale Veehouderij voor een gezonde en duurzame leefomgeving stellen we in plaats hiervan doelen centraal, stellen we bij een nieuwe ontwikkeling voorop wat op omgevingsniveau noodzakelijk is en willen we wenselijke innovaties niet belemmeren door een restrictieve (niet gebiedsgerichte) maatlat.

Vanwege significante ontwikkelingen (wet- en regelgeving; technieken) heeft het Platform Vitale Veehouderij het initiatief genomen de normstellingen zoals opgenomen in de uitvoeringsagenda vitale veehouderij nader te bezien. Mogelijke wijziging zal via een wijziging van de Omgevingsverordening Limburg verankerd worden. Uiteraard wordt een wijziging van de Omgevingsverordening voorgelegd aan PS.

Voor wat betreft de bescherming van de volksgezondheid rond intensieve veehouderijen volgen wij de Rijksaanbevelingen voortkomende uit het VGO III onderzoek ('Veehouderij en Gezondheid Omwonenden III). Begin maart heeft LNV aangegeven dat de onderzoeksresultaten vertraagd zijn a.g.v. COVID-19 en dat de inschatting is dat het totale VGO-III-onderzoek eind 2024 wordt afgerond.

Zoals gesteld in de beantwoording van de zienswijzen geldt ten aanzien van gezondheid in bredere zin dat de provincie de ambitie heeft om daar waar zij betrokken is naast haar wettelijke taken en doelen inzet op het bevorderen van mogelijk verbinding tussen diverse thema's om te komen tot betere, integrale oplossingen. Behalve inhoudelijke ambities is hier ook de samenwerking tussen partners van groot belang. De provincie wil voorop lopen in het samen met de partners gaandeweg ontwikkelen van een manier van samenwerken die de kwaliteit en dus de gezondheid als gevolg van te maken keuzes bevordert. Een goede maatwerkgerichte agendering – ook in de breedte - van opgaven in hun samenhang en juiste scope, waar zinvol aan het begin van trajecten en projecten en met betrokkenheid van relevante partners alsook de burger, hoort daarbij.

Vraag 19

Partij voor de Dieren - De ontwikkelingsgebieden IV zijn geschrapt maar binnen de bestaande bestemmingsplannen (gebaseerd op het oude kader) is hier wel nog steeds ruimte voor. De provincie kan haar bevoegdheden gebruiken (via een aanwijzing) om die bestemmingen te schrappen. Gaat het College dat doen?

Reactie:
Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03.

Vigerende vergunningen kunnen niet zomaar worden geschrapt.
Met het schrappen van de Ontwikkelingsgebieden IV uit het provinciale beleid willen we de ontwikkeling van *nieuwe* locaties voor intensieve veehouderij-activiteiten tegengaan, omdat er voldoende ruimte is voor hergebruik en doorontwikkeling van bestaande locaties waar ondernemers hun bedrijfsactiviteiten stoppen. Bestaande IV-bedrijven kunnen doorontwikkelen, wanneer passend binnen wet- en regelgeving.

(Tijdstip vergadering: 2:05:35).

Vraag 20

Partij voor de Dieren - De integrale herijking van kwetsbare gebieden is bedoeld als een integratie en afstemming van meerdere kaders. Kunnen we erop rekenen dat het beschermingsniveau van natuur, milieu en gezondheid er in ieder geval niet op achteruit gaat?

Reactie:
Met de integrale herijking wordt gestreefd naar verduidelijking, vereenvoudiging en het gerichter kunnen inzetten (financiële) instrumenten. Bij de integrale herijking van kwetsbare gebieden wordt het huidige beschermingsniveau voor natuur, milieu en gezondheid gehandhaafd.

Vraag 21

Partij voor de Dieren - Het college houdt alle opties open m.b.t. vrijkomende agrarische gronden. Kan de gedeputeerde garanderen dat er niet opnieuw permanente stikstofuitstoot zal zijn vanaf vrijkomende agrarische gronden?
Dit kan bijvoorbeeld door slimme combinaties van gasloze woningbouw, natuurontwikkeling en kringlooplandbouw. Is dat ook de inzet van het College?

Reactie:
Vrijkomende agrarische gronden blijven overwegend in agrarisch gebruik. In de Omgevingsvisie erkennen we dat de druk op grond groot is. In de ontwerp-Omgevingsvisie Limburg wordt meerdere malen het 'Limburgs Aanvalsplan Stikstof' genoemd. Vanuit het 'Limburgs Aanvalsplan Stikstof' wordt op dit moment gewerkt aan een probleemgerichte gebiedsaanpak. Door middel van deze aanpak wordt ingezet op een vermindering van stikstofemissies (en daarmee vermindering van de depositie

op natuur) door middel van bronmaatregelen.

We verwijzen hiervoor naar de Mededeling portefeuillehouder Limburgse stikstofanalyses en afdoening toezegging 8770.

Vraag 22

Partij voor de Dieren - Is GS bereid om een Programma op te stellen voor het thema landschap? Niet alleen de meest bijzondere landschappen verdienen bescherming. In een dergelijk programma zouden specifieke landschappelijke waarden die nu buiten de door wet- en regelgeving formeel beschermde gebieden vallen, nader geduid kunnen worden en maatregelen worden afgesproken om deze te beschermen. Is GS bereidt een Programma Landschap op te stellen als concrete uitwerking van de Omgevingsvisie en daar dan de Milieufederatie, TBO's en andere bij het landschap betrokken organisaties bij te betrekken?

Reactie:
Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03:
een apart Programma Landschap zou naast de Natuur- en Waterprogramma's die worden uitgewerkt, kunnen zorgen voor een stapeling van nog meer normen. Het kan afbreuk doen aan de afwegingsruimte die we nu met elkaar hebben en zouden moeten behouden. Landschap komt op verschillende plekken in de Omgevingsvisie terug en GS zijn van mening dat in Omgevingsvisie ook sturende elementen t.a.v. landschap zijn opgenomen (o.a. de Zonneladder).
(Tijdstip vergadering: 1:36:33).

In aanvulling hier op:
Wij zijn om bovenstaande redenen geen voorstander van een apart Programma Landschap In het kader van de Omgevingsvisie en de uitwerkingen die daarop volgen spannen wij ons in om de bijzondere landschappelijke waarden in Limburg te behouden en te ontwikkelen. Hierbij willen wij 4 punten met name noemen:

1) Er is in de POVI geen afname van het aantal gebieden met beschermingsbeleid vanuit landschappelijke waarden. Ook is het beleid (nagenoeg) hetzelfde en geen verzwakking: Groen blauwe mantel, beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg en Natuurnetwerk Limburg. Bij elkaar betreft dit een groot deel van het oppervlakte van Limburg.
2) Recent is door uw Staten de investeringsagenda/ nota Landschap verbindt Limburg vastgesteld. Hiermee is een kader geschept voor cofinanciering van concrete kleinere fysieke projecten, projecten in het kader van vermaatschappelijking van landschap en natuur en proceskosten/ transitiekosten voor de Nationale parken.
3) Er doen zich grote kansen voor om in het kader van de NOVI gebieden De Peel en Zuid-Limburg, het Programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de transitie van de drie Nationale parken gekoppeld aan de maatschappelijke opgaven tot versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten te komen. Wij ondersteunen deze processen. Samen met de regio's in Limburg geven wij hier (in verschillende rollen) invulling aan.
4) Mede irt 3 willen wij de bescherming en ontwikkeling van landschap en ruimtelijke kwaliteit organiseren gekoppeld aan de grote maatschappelijke opgaven en transities: landbouw, duurzame energie, klimaatadaptatie, etc. De provinciale cofinanciering van een landschappelijke verdieping i.k.v. de RES Zuid-Limburg is daar een voorbeeld van. Om de samenhang te overzien van alle grote opgaven organiseren wij samen met de regio's ontwerpend onderzoek.

Vraag 23

Partij voor de Dieren - Binnen bestaande bestemminsplannen zijn volgens beantwoording nog steeds uitbreidingsmogelijkheden. Is het College bereid om middels direct werkende regels de bescherming [van de unieke kwaliteiten van het Heuvelland] ook van toepassing te laten zijn op bouwplannen die passen binnen bestaande bestemmingsplannen?

Reactie:
Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03: Vigerende vergunningen kunnen niet zomaar worden geschrapt.

(Tijdstip vergadering: 2:05:35).

Vraag 24

Partij voor de Dieren - Verdozing: Waarom worden er geen eisen gesteld aan de duurzaamheid van

het toenemende vervoer waaraan je als provincie meewerkt? Bij ruimtelijke vergunningverlening moeten we nu al de aan en toevoer naar gebouwen meenemen. Waarom doen we dit dan niet bij distributiecentra via regels in de Omgevingsverordening?

Reactie:
Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03:

Vanuit de Wet Ruimtelijke Ordening en straks de Omgevingswet moet rekening gehouden worden met de omgeving. De meeste gedetailleerde regels hiervoor zitten in bestemmingsplannen van gemeenten. Vanuit het subsidiariteitsbeginsel ligt de verantwoordelijkheid hiervoor ook primair bij de gemeenten.

Bij (toetsing van) bestemmings-/projectplannen wordt daarnaast gekeken naar o.a. verkeerscirculatie, mogelijke overlast, mogelijke overschrijding van waarden. Daarbij wordt uitgegaan van de bestaande wettelijk kaders.

(Tijdstip vergadering: 2:05:50 & 2:36:00).

5. GroenLinks

Vraag 25

GroenLinks - Er wordt gesteld dat nieuwe grootschalige voorzieningen in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg worden gevestigd op toekomstbestendige locaties. Wat zijn nu eigenlijk die toekomstbestendige locaties? Wij vragen ons af of dit voldoende concreet geformuleerd is.

Reactie:
Zoals ook beschreven in de Nota van Zienswijzen wordt op lokaal niveau afgewogen of een locatie een toekomstbestendige locatie is, en is afhankelijk van het initiatief. Overwegingen die aan de orde zijn bij de afweging of een locatie toekomstbestendig is, zijn onder andere: ligging van de locatie ten opzicht van percelen en daarmee samenhangende vervoersbewegingen (al dan niet door kernen), synergie met bestaande bedrijfsactiviteiten, fysieke ontwikkelingsmogelijkheden gelet op omgevingskwaliteit en leefbaarheid en het investeringsvolume ten opzichte van de bestaande voorzieningen.
Een toekomstbestendige locatie kan de huidige locatie betreffen, maar ook een locatie op afstand (eventueel een vrijkomende agrarische bedrijfslocatie), nabij een bestaand cluster agrarische bedrijven of een bedrijventerrein. Dit is maatwerk.

Vraag 26

GroenLinks - Focus ligt nu op de meest bijzondere landschappen. Gevaar is dat andere gebieden vogelvrij zijn, met kans op verrommeling. GS geeft aan dat deel is weggelegd voor gemeenten. Wij pleiten net als NMF voor zorgvuldig gebruik van landschap en daar zou je dus garanties voor kunnen inbouwen. Is GS ertoe bereid een Programma Landschap te maken?

Reactie:
Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03:
een apart Programma Landschap zou naast de Natuur- en Waterprogramma's die worden uitgewerkt, kunnen zorgen voor een stapeling van nog meer normen. Het kan afbreuk doen aan de afwegingsruimte die we nu met elkaar hebben en zouden moeten behouden. Landschap komt op verschillende plekken in de Omgevingsvisie terug en GS zijn van mening dat in Omgevingsvisie ook sturende elementen t.a.v. landschap zijn opgenomen (o.a. de Zonneladder).
(Tijdstip vergadering: 1:36:33).

In aanvulling hier op:
Wij zijn om bovenstaande redenen geen voorstander van een apart Programma Landschap In het kader van de Omgevingsvisie en de uitwerkingen die daarop volgen spannen wij ons in om de bijzondere landschappelijke waarden in Limburg te behouden en te ontwikkelen. Hierbij willen wij 4 punten met name noemen:

1) Er is in de POVI geen afname van het aantal gebieden met beschermingsbeleid vanuit landschappelijke waarden. Ook is het beleid (nagenoeg) hetzelfde en geen verzwakking: Groen blauwe mantel, beschermingsgebied Nationaal Landschap Zuid-Limburg en Natuurnetwerk Limburg. Bij elkaar betreft dit een groot deel van het oppervlakte van Limburg.
2) Recent is door uw Staten de investeringsagenda/ nota Landschap verbindt Limburg

vastgesteld. Hiermee is een kader geschept voor cofinanciering van concrete kleinere fysieke projecten, projecten in het kader van vermaatschappelijking van landschap en natuur en proceskosten/ transitiekosten voor de Nationale parken.

3) Er doen zich grote kansen voor om in het kader van de NOVI gebieden De Peel en Zuid-Limburg, het Programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de transitie van de drie Nationale parken gekoppeld aan de maatschappelijke opgaven tot versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten te komen. Wij ondersteunen deze processen. Samen met de regio's in Limburg geven wij hier (in verschillende rollen) invulling aan.
4) Mede irt 3 willen wij de bescherming en ontwikkeling van landschap en ruimtelijke kwaliteit organiseren gekoppeld aan de grote maatschappelijke opgaven en transities: landbouw, duurzame energie, klimaatadaptatie, etc. De provinciale cofinanciering van een landschappelijke verdieping i.k.v. de RES Zuid-Limburg is daar een voorbeeld van. Om de samenhang te overzien van alle grote opgaven organiseren wij samen met de regio's ontwerpend onderzoek.

Vraag 27

GroenLinks - Het is vooralsnog bescheiden waarom er geen hogere ambities voor circulaire economie is. Waar is het verbinden, stimuleren, verkennen, het delen?

Reactie:

Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03:
De ruimtelijke impact van circulariteit is nog niet duidelijk. Om deze reden is het lastig hier daarom aan de voorkant al hele scherpe keuzes in te maken aangezien het afwachten is hoe die uitpakken.

Aanvullend, in het beleidskader Circulaire Economie Limburg 2.0 (vastgesteld PS 5 oktober 2020) hebben we de ambitie opgenomen dat wij streven naar een Limburgse economie die in 2030 50% minder primaire grondstoffen (mineralen, metalen en fossiel) gebruikt en die in 2050 volledig circulair is. Voor de periode 2020-2023 werken we aan een circulaire economie waarin energie, grondstoffen, materialen en componenten (halffabricaten) zo lang mogelijk en weloverwogen van waarde blijven voor productie en consumptie. Daarmee leveren wij een duurzame en impactvolle bijdrage aan werkgelegenheid, innovatie en toegevoegde waarde voor Limburg.
We zijn gestart met de uitvoering en richten onze inzet op een vijftal actielijnen omdenken, samenwerking, het goede voorbeeld, delen en circulair agenderen. Rol provincie: ondersteuner, procesmanager, subsidient, partner, bevoegd gezag en financier

1. omdenken (innovatie en ondernemerschapsbevordering),
2. samenwerking (investeren in Limburgse icoonketens),
3. het goede voorbeeld (Provincie als launching customer),
4. delen (verbinden van agenda's en leren van elkaars ervaringen)
5. circulair agenderen (Limburgse aanpak op de nationale en Europese agenda).

(Tijdstip vergadering: 1:46:45).

Vraag 28

GroenLinks - Lage grondwaterstanden: wie geef je voorrang bij waterschaarste en wat is een goede verdeling? Wat zijn hiervoor de indicatoren?

Reactie:

Zoals aangegeven in het Ontwerp Waterprogramma dat aan uw Staten is aangeboden bij de stukken van de Omgevingsvisie bestaat hiervoor de verdringingsreeks oppervlaktewater (blz. 30 Ontwerp Waterprogramma). Deze is gebaseerd op art. 2.1 van het Waterbesluit en geeft een rangorde van maatschappelijke en economische behoeften, die bij (dreigende) watertekorten bepalend is voor de verdeling van het beschikbare oppervlaktewater.

Vraag 29

GroenLinks - In de Omgevingsvisie wordt gesproken over haalbaar en betaalbaar waterbeleid. Hoe zit het met het draagvlak voor waterbeleid? En draagvlak bij wie? Nogal verschil of je kiest voor boeren of industrie of natuur bijvoorbeeld.

Reactie:

Ook draagvlak is een belangrijke randvoorwaarde bij de verschillende opgaven waar we voor staan (zie blz. 14 en 175) van de Omgevingsvisie.
Het Provinciaal Waterbeleid wordt, op basis van de Omgevingsvisie Limburg, uitgewerkt in het

Provinciaal Waterprogramma 2022-2027. Draagvlak voor dit waterprogramma vinden wij belangrijk. Het waterprogramma is daarom opgesteld met behulp van een participatietraject, waarin is gesproken met de belangrijkste partijen. Onder meer, het Waterschap Limburg, de Limburgse gemeenten, Staatsbosbeheer, Limburgs Landschap, Natuurmonumenten, de Limburgse natuur en Milieufederatie, de Limburgse Land en Tuinbouwbond, Rijkswaterstaat, het ministerie van I&M, de Limburgse waterleidingmaatschappij, de provincie Brabant en de omringende waterschappen en de commissie Ruimte, landbouw en Natuur van uw staten. Het hieruit voortkomende ontwerp-waterprogramma wordt voor een ieder ter visie gelegd en de reacties worden meegenomen in het vast te stellen waterprogramma. We vertrouwen er op hiermee voldoende in draagvlak voor het plan te hebben voorzien. Ook bij de verdere uitvoering van de in het plan voorzien maatregelen en gebiedsaanpak blijft draagvlak belangrijk.

Vraag 30
GroenLinks - M.b.t. stiltegebieden staat er geen ambitie over hoeveel en hoe groot? Hoe moet je dat dan doen? En hoe ga je hierin samenwerken?
Reactie: De ambitie is het handhaven van de beschermde gebieden (omvang 17.924 ha), het wegnemen van knelpunten en, waar nodig, het verbeteren van het geluidkarakter van stiltegebieden. Wij doen dit via het aanwijzen van de stiltegebieden en verbodsbepalingen in de Omgevingsverordening. In de Ontwerp Omgevingsverordening worden bovendien instructieregels opgenomen, waarmee wij gemeenten oproepen om in hun omgevingsplan rekening te houden met de kernkwaliteiten van de gebieden.

6. Partij van de Arbeid

Vraag 31
PvdA - Wat verandert door de toevoeging van de term bruto op blz. 66 (productie/werklocaties)?
Reactie: Bruto is ruimtebeslag van een bedrijventerrein gemeten vanaf buitengrens (bruto contour). Netto is de uiteindelijk uit te geven ruimte (bruto minus oppervlakte nodig voor o.a. groen, waterberging en wegen). Het is relevant om in Omgevingsvisie een bruto cijfer aan te geven om onduidelijkheid te voorkomen en aangezien ten tijde van planvorming er alleen zicht is op de bruto-omvang.

Vraag 32
PvdA - Hoe wordt grootschalig gedefinieerd met betrekking tot mestbewerking en –verwerking? (hoe vaak zijn nieuwe initiatieven direct grootschalig?)
Reactie: De Provincie Limburg heeft de term ‘grootschalig’ met betrekking tot mestbewerking en -verwerking niet als zodanig gedefinieerd. Zowel de gemeenten in Noord-Limburg als Midden-Limburg hebben regionaal beleid opgesteld met uitgangspunten voor nieuwe initiatieven voor mestbewerking en -verwerking (actie komt voortkomende uit POL2014). Het regionale (vestigings)beleid voor mestbewerking en -verwerking is benoemd en vastgelegd in de ‘Regionale visie land- en tuinbouw Noord-Limburg’ en de beleidsregel ‘Leidraad regionale mestverwerking Midden-Limburg’, als resultante van de uitwerking van het ‘Regionaal programma landbouw en natuur Midden-Limburg’. Beide visies zijn als zodanig opgenomen in de bestuursafspraken die we hebben afgesloten met alle Limburgse gemeenten en verankerd in de Geconsolideerde (Provinciale) Omgevingsverordening Limburg. Ten aanzien van toezegging 8825 Provinciale beleidslijn mestverwerkende installaties is een mededeling portefeuillehouder in voorbereiding. Deze wordt naar verwachting in april aan Provinciale Staten toegezonden. Aangezien de bestaande bestuursafspraken uitgaan van de voorkeur van vestiging van grootschalige initiatieven op bedrijventerreinen en gezien het draagvlak van deze afspraken bij de gemeenten wordt het op dit moment niet nodig en wenselijk geacht om samen met de gemeenten een proces in te gaan om een provinciale beleidslijn uit te werken.

Vraag 33
PvdA - Vanuit VTH wordt gezegd dat er aan gewerkt wordt en in de MER wordt het belang benoemd. Waarom komt het hier niet terug? In de vorige vergadering heeft u gezegd deze teksten tegen het licht te houden. Waarom heeft dit niet tot een wijzigingsvoorstel geleid?

Reactie:
In aanvulling op de beantwoording van vraag 35 van de eerdere schriftelijke (technische) vragen: De belangen van omwonenden worden op verschillende manieren meegenomen: operationele kaders en de te beschermen kwaliteiten staan in gemeentelijke kaders. Gemeenten zijn er verantwoordelijk voor dat bij het faciliteren van initiatieven voldoende rekening wordt gehouden met leefkwaliteit, gezondheid en draagvlak bij omwonenden. De provincie probeert in een vroeg stadium betrokken te zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen van de gemeenten betrokken en draagt daarbij zorg voor de borging van de provinciale belangen (waaronder ook de belangen zoals genoemd bij het hoofdstuk Veiligheid en Gezondheid). Daarnaast werken wij intensief samen met gemeenten, corporaties, instellingen, veiligheidspartners (waaronder de Veiligheidsregio's als belangrijke adviseur maar ook landelijke veiligheidsorganisaties zoals Defensie), GGD'en, bedrijven en burgers aan een integrale aanpak van de veiligheid en leefbaarheid in steden en dorpen en aan de gezondheid van de inwoners (blz.43 Omgevingsvisie).

Gezien het bovenstaande en aangezien de tekst in de Omgevingsvisie m.b.t. het uitvoeren van onze (wettelijke) taken op het gebied van omgevingskwaliteiten (VTH) moet worden gelezen in combinatie met de rest van het hoofdstuk Veiligheid en Gezondheid (en de andere POVI-hoofdstukken), heeft dit niet geleid tot aanpassing van de teksten.

Zoals gesteld in de beantwoording van de zienswijzen geldt ten aanzien van gezondheid in bredere zin dat de provincie de ambitie heeft om daar waar zij betrokken is naast haar wettelijke taken en doelen inzet op het bevorderen van mogelijk verbinding tussen diverse thema's om te komen tot betere, integrale oplossingen. Behalve inhoudelijke ambities is hier ook de samenwerking tussen partners van groot belang. De provincie wil voorop lopen in het samen met de partners gaandeweg ontwikkelen van een manier van samenwerken die de kwaliteit en dus de gezondheid als gevolg van te maken keuzes bevordert. Een goede maatwerkgerichte agendering – ook in de breedte - van opgaven in hun samenhang en juiste scope, waar zinvol aan het begin van trajecten en projecten en met betrokkenheid van relevante partners alsook de burger, hoort daarbij.

Vraag 34

PvdA - Nog altijd is niet helder waarom belangen qua concreetheid zo uiteenlopen.

Reactie:
Mondeling beantwoord door gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN:

Aan het begin van ieder hoofdstuk staan in een cirkel de hoofdpunten aan provinciale belangen voor dat thema. Dat is mede om de lezer te helpen door aan te geven wat de essentie van het hoofdstuk is. Echter, de gehele integrale tekst is van belang voor het duiden van de provinciale belangen en de doorvertaling naar de Omgevingsverordening.

(Tijdstip vergadering: 1:56:516)

Vraag 36

PvdA - U heeft toegezegd naar de tekst te kijken voor werklocaties i.r.t. de discussie over verdozing. Waarom heeft dat niet geleid tot een tekstwijziging?
We kunnen ons vinden in de ladder, clusteren werkt alleen als het elders niet doet. Wat als de bestaande locaties vol zijn (bijv. greenport)? Is er een maximum?

De mogelijke verplichting tot het plaatsen van zonnepanelen wordt genoemd, maar andere zaken zien we niet terug:
- Groene wanden of daken?
- Voorwaarde kavelgrootte of –indeling?
- Hoe zorgen we dat uitbreiding of nieuwvestiging aansluit bij de lokale arbeidsmarkt?

Reactie:
Deels zijn deze vragen beantwoord in eerdere schriftelijke technische vragen vraag 44, 45, 46.

Het is een beleidskeuze als bestaande locaties "vol" zijn of je nieuwe uitbreidingsruimte wil creëren voor werklocaties. Tegen 2030 kan zich die vraag op bepaalde plekken in Limburg gaan voordoen. Daarvoor beschrijft de Omgevingsvisie (een herijking van) de regionale bestuursafspraken voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg, waarbij we in onderlinge afstemming tussen gemeenten en

provincie moeten bezien of en hoe je die toekomstige vraag van de logistieke sector wil/kan accommoderen. Daarbij zet de provincie nu vanuit het missie gedreven economische beleidskader (MEB) in op de meer innovatie delen van de logistiek met een hogere toegevoegde waarde en gerelateerd aan de aanwezige industrie. Daarbij wordt ook gekeken naar de aansluiting met de arbeidsmarkt. Via een ruimtelijk plan, zoals een omgevingsvisie, kun je niet op dat arbeidsmarktaspect sturen.
Gezien de noodzaak van energietransitie en de potentie van daken voor zonnepanelen, wordt inderdaad overwogen om voor nieuwe gebouwen te bezien of dit verplicht kan worden. Ook vergroening van werklocaties wordt gestimuleerd, maar verplichting tot groene daken/wanden wordt niet overwogen. Kostentechnisch en qua type bedrijfsgebouwen is dit op bedrijventerreinen lastig realiseerbaar. Meer groen op bedrijventerreinen richt zich vooral op de inrichting van die terreinen. V.w.b. voorwaarden stellen aan kavelgrootte of –indeling is gebiedsafhankelijk en relevant bij het maken van een bestemmingsplan. Generiek hier voorwaarden aan stellen vanuit een Omgevingsvisie is niet opportuun.

Vraag 37
PvdA - Hoe zorgen we dat integraliteit (rond landschap) terugkomt in monitoring? En dat we niet apart kijken naar bijv. areaal landbouwgrond, areaal werklocaties, enz.
Reactie: Integraliteit is een belangrijk uitgangspunt en aandachtspunt voor de Omgevingsvisie. Dit geldt ook voor de monitoring. Daarbij is niet enkel het in kaart brengen van het grondgebruik van belang, maar ook de duiding. In deze duiding komt integraliteit (rond landschap) terug. Gedeputeerde Dritty heeft met toezegging 8888 toegezegd de Statenwerkgroep Omgevingsvisie en –verordening voorlopig voort te zetten in de komende periode. Daar zullen de deelnemers ook worden geïnformeerd over de vervolgacties van de Omgevingsvisie, waaronder monitoring.

Vraag 38
PvdA - Aangegeven wordt dat de Omgevingsvisie nog kan worden aangepast als er andere beslissingen worden genomen. Deze visie is straks het kader dat wij hebben om mee te geven aan GS en daarop worden verdere besluiten uitgewerkt. Als ik kijk bij Water, dan worden er veel problemen geformuleerd, maar wordt niet concreet wat de doelstellingen zijn. Wat ons betreft is een van de kernpunten dat er op de lange termijn ook perspectief moet zijn op het halen van de wettelijke doelen. Niet omdat dat op papier staat, maar omdat dat gevolgen heeft.
Reactie: Het Provinciaal Waterprogramma 20220-2027 is een uitwerking van de Omgevingsvisie Limburg. In het waterprogramma zijn de wateropgaven van de provincie Limburg uitgewerkt. Er is aangegeven hoe we de opgaven gaan realiseren, via het zelf aanpakken van gebieden in samenwerking met andere partijen, via regelgeving, vergunningen en via doorwerking richting het Waterschap Limburg en andere partijen. Het ontwerp waterprogramma leidt niet tot wijzigingen van de Omgevingsvisie. Wel is het waterprogramma aanleiding om de omgevingsverordening Limburg op een aantal onderdelen aan te passen. Dit zal na vaststelling van het waterprogramma door Provinciale Staten, bij een volgende herziening van de Omgevingsverordening aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

7. SP

Vraag 39
SP - Voor MAA, hier moeten we een verwijzing doen naar een nog te nemen besluit door GS en PS. Dit moet helder in de POVI worden geformuleerd. Hoe gaat de gedeputeerde dit pro-actief aanpassen?
Reactie: Gedeputeerde Dritty heeft in de commissievergadering RLN van 15 januari 2021 toegezegd (8887) de passage in de Omgevingsvisie over MAA te actualiseren en in lijn te brengen met het PS besluit indien dit besluit voor vaststelling van de Omgevingsvisie plaatsvindt. Mocht het PS besluit over MAA na de behandeling van de Omgevingsvisie komen, dan wordt de POVI behandeld zoals deze op dat moment is. Als naderhand een besluit over MAA komt dat afwijkt van de Omgevingsvisie, dan wordt de Omgevingsvisie hierop aangepast.

Vraag 40
SP - Als we wijzigingen in kaders gaan aanbrengen en die worden 1 op 1 overgenomen in de POVI. Hoe is het onderlinge verband tussen de diverse kaders dan duidelijk voor iedereen en hoe maken we dat kenbaar? (ook 3.00,48)
Reactie: Conform toezegging 8927 geven we middels een onderstaande verduidelijkende paragraaf antwoord op de vraag. In de mededeling Portefeuillehouder inzake beantwoording technische vragen en het concept wijzigingsdocument Statenvoorstel Provinciale Omgevingsvisie Limburg, brief gedeputeerde Dritty van 24-2-2021 (GS 2021-5326) wordt reeds inzicht gegeven in het onderlinge verband tussen de POVI en diverse kaders: 'Het bewaken van de integraliteit van beleid (in de Omgevingsvisie) is een belangrijk aandachtspunt. Dit gebeurt door nieuw op te stellen (thematische) kaders en programma's in een vroeg stadium integraal te benaderen en rekening te houden met hoe dit beleid andere thema's beïnvloedt. Daarnaast is het van belang om te kunnen duiden wat dit voor gevolgen heeft voor alle onderdelen in de Omgevingsvisie (en de Omgevingsverordening). De Omgevingsvisie heeft daardoor ook tot doel de integraliteit te bewaken en tot uitdrukking te brengen. Daarom wordt voorgesteld om bij de besluitvorming ten aanzien van nieuw beleid steeds duidelijk aan te geven hoe zich deze verhoudt tot de Omgevingsvisie en het bepaalde in de Omgevingsverordening. Eventueel noodzakelijke aanpassingen kunnen dan vervolgens periodiek gezamenlijk worden doorgevoerd in een actualisatie van de Omgevingsvisie (en/of Omgevingsverordening). Zo wordt versnippering (van procedures) van actualisaties voorkomen.' Inwoners en bedrijven zullen met een goed functionerend DSO, aan de hand van actueel beleid, met een klik kunnen zien welke relevante beleidsaspecten op perceelniveau gelden. Dit kan nu ook reeds via het portaal ruimtelijkeplannen.nl.

Vraag 41
SP - Wanneer komt de notitie met de informatie over het DSO en aanverwante zaken richting de Staten? Bij hoeveel wethouders staat het sein op groen voor de implementatie van de Omgevingswet en bij hoeveel wethouders nog niet? Zou de Gedeputeerde dat kunnen en willen aanleveren?
Reactie: Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03: Het college van GS onderstreept dat er in financiële zin en ICT-technisch allerlei zorgen leven. Dit heeft het college ook in IPO-verband vaker aangegeven. Het is belangrijk om ook door te kunnen gaan mocht de Omgevingswet er onverhoopt niet of slechts ten dele zijn op 1 januari. De minister zal daar in de loop van de komende weken verder helderheid over geven. De notitie met informatie over de voorbereiding op "het werken onder de Omgevingswet" (waaronder het DSO) zullen we eind april/begin mei aan Uw Staten doen toekomen. Ook wij zijn bekend met het feit dat er bij veel decentrale overheden landelijk zorgen bestaan over de kosten van de omgevingswet. Daarnaast zijn er ook zorgen of de Landelijke voorziening DSO tijdig gereed is en door provincies, waterschappen en gemeenten voldoende kan worden getest. We hebben als Provincie Limburg recent hierover in IPO-verband opnieuw onze zorgen kenbaar gemaakt. In april vind er nog een bestuurlijk overleg plaats tussen minister en koepels. Aan de hand van de actuele informatie zullen wij uw Staten dan informeren over de stand van zaken. Hierbij zullen we ook de toezegging 8913 van voormalig gedeputeerde Koopmans betrekken. Tot slot verwijzen we u hiervoor ook naar de beantwoording van vraag 12 in de beantwoording van de (technische) vragen uit de commissievergadering RLN 15 januari 2021.

8. PVV

Vraag 42, 43
PVV - Hoe bindend is de zonneladder op dit moment? Hoe gaan we controleren dat gemeenten zich gaan houden aan de zonneladder?

En hoe ziet dat uit tot aan de nieuwe omgevingswet?
PVV - Bij de behandeling van de PES staat dat we de verankering van de zonneladder moesten regelen bij de POVI en in de POVI staat dat je bij de kaders moet regelen die daaraan vooraf gaan. Dit was voor ons niet helemaal duidelijk.
Reactie: Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03: Op dit moment geldt de interim zonneladder zoals we dit eerder reeds hebben gecommuniceerd. Zoals in de PES staat beschreven wordt de zonneladder verankerd in de Omgevingsvisie. De juridische doorwerking van de zonneladder vindt plaats in de Omgevingsverordening die nog door PS moet worden vastgesteld en vervolgens in werking treedt op 1 januari 2022 (inwerkingtreding Omgevingswet). Recent is een brief naar gemeenten en RES'en gestuurd om dit onder de aandacht te brengen zodat ze in deze fase kunnen anticiperen op het aankomende, door de provincie nog vast te stellen instructieregels in de omgevingsverordening. Indien een omgevingsvergunning of bestemmingsplan voor een zonnepark initiatief wordt opgesteld, dan wordt deze ook aan de provincie voorgelegd. Op deze wijze kan de provincie een initiatief toetsen op basis van de provinciale belangen en kaders. *(Tijdstip vergadering: 2:00:00)*

Vraag 44
PVV - Hoe zorgen we dat inwoners een fijne leefomgeving houden en geen overlast ondervinden van windturbines? Kunnen hier richtlijnen aan gegeven worden en opgenomen worden in de POVI
Reactie: Zoals beschreven in de beantwoording van de (technische) vragen uit commissievergadering RLN 15 januari 2021 is in de 'Mededeling portefeuillehouder inzake toegezegde informatie voorafgaand aan behandeling PES in PS' van 4 december 2020 door GS ingegaan op de normering van windturbines inzake veiligheid en gezondheid. Daarin is met bijlagen geduid wat het nationale normenstelsel voor windturbines inhoudt, ter voorkoming van o.a. geluidhinder en veiligheidsrisico's. Tevens is een verwijzing naar een recent onderzoek van RIVM toegevoegd waarin wordt aangegeven dat met de bestaande normstelling de gezondheid van inwoners afdoende is geborgd. Na deze conclusie van het RIVM is een aanvullende afstandsnormen met gezondheid als argument niet te onderbouwen. Het ontbreekt daarbij tevens aan juridische mogelijkheden een afstandsnorm met dit argument in de verordening op te nemen.

Vraag 46
PVV - Er wordt gestreefd naar het aardgasvrij maken van zoveel mogelijk woningen. Nu blijkt dat deze maatregel niet kosten dekkend is. Hoe gaan we hier mee om? In de PES is aangegeven dat er geen verplichte afkoppeling komt. Hoe kijkt het college hier nu naar?
Reactie: Zoals ook in de beantwoording schriftelijke vragen (CDA-Palmen inzake hogere kosten aardgasvrij maken woningen) wordt beschreven is de bestaande woningvoorraad aardgasvrij maken een transitieproces waarbij wij meebewegen. We luisteren hierbij naar de wensen vanuit de samenleving en verbinden partijen om de haalbaarheid, betaalbaarheid en het draagvlak te realiseren. Het CO2-neutraal worden is een opgave die blijft en juist het maken van stappen in het aardgasvrij maken van wijken draagt bij aan het opdoen van ervaringen en het efficiënter en betaalbaar maken daarvan. We bewegen hierin mee maar we zullen niet koste wat kost meegaan in de transitie en hebben we oog voor het draagvlak, de haalbaarheid, betaalbaarheid. Het college blijft daarom ook van mening dat er geen verplichting komt voor afkoppeling van het gasnet.

Vraag 47

PVV - Zoals het er nu uitziet, heeft PS straks minder bevoegdheden en heeft PS straks vooral het budgetrecht. Hoe kunnen we deze bevoegdheden bij PS houden? Vindt het College ook dat de bevoegdheden van complexe stukken gewoon thuishoren bij PS? Wat kan het College hierop toezeggen? Hoe gaan we om met het vergunnen van complexe vraagstukken in de toekomst?
Reactie: Gedeputeerde Dritty heeft aangegeven een informerende notitie uit te werken over de instrumenten en bevoegdheden van GS en PS onder de Omgevingswet (spelregels) en voorafgaand aan de PS behandeling op 9 april 2021 PS toe te zenden.

Vraag 48
PVV - Wat zijn de kosten van de ontwikkeling van de Omgevingswet? Wat zijn de kosten voor de provincie en hoe worden deze doorberekend? En de twee RES regio's die een grote invloed hebben op deze visie? Wat gaat het gemeenten kosten en wat gebeurt er als gemeenten het niet kunnen betalen? Komt dit op rekening van de provincie of wie draait er voor de kosten op? Wordt dit doorberekend aan onze inwoners?
Reactie: Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03: Bij de kosten van de implementatie van de Omgevingswet kijken we op verschillende schaalniveau's. De oorspronkelijk gemaakte afspraken over de verdeling van de kosten tussen Rijk, gemeenten, provincies en waterschappen zijn daarbij voor ons nog steeds leidend. Er zijn landelijk zorgen over de omvang van de transitiekosten. Overschrijdingen van kosten die een gemeente maakt komen niet bij de provincie terecht. Verder vragen we bij het Rijk aandacht voor de gemeentefinanciën en de omvang van het gemeentefonds in relatie tot de taken die bij de gemeenten komen te liggen (zie de brief van GS inzake Voorstel fondsbeheerders verdeelmodel per 2023 d.d. 11/02). Tot slot verwijzen we u hiervoor ook naar de beantwoording van vraag 12 in de beantwoording van de (technische) vragen uit de commissievergadering RLN 15 januari 2021. *(Tijdstip vergadering: 2:07:50 & 2:26:27)*

9. VVD

Vraag 49
VVD - In hoeverre kun je tijdelijkheid (bijv 30 jaar) afspreken bij bestemmingsplannen van zonneparken? Veranderd een functie dan terug naar het oude of moet een nieuwe procedure opgestart worden?
Reactie: Diverse gemeenten stellen een omgevingsvergunning op of nemen reeds in hun bestemmingsplannen op dat zonneweides tijdelijk van aard zijn. Zoals aangegeven in de Nota van Zienswijzen (blz. 128) kennen zonneparken een levensduur van ±25 jaar. Aanvullend nemen wij in onze provinciale omgevingsverordening een instructieregel op waarmee het omgevingsplan een verplichting kent tot het verwijderen van het zonnepark na beëindiging van de activiteit (zie ook vraag CDA).

Vraag 50
VVD - Zorgen rond groenblauwe mantel. Hoe gaat het in zijn werk als er straks functies worden toegekend aan functies die nu regulier vergund zijn en in het gebied plaatsvinden (bijv. er worden waterhuishouding ingrepen gedaan en een bedrijf kan daardoor zijn bedrijfsvoering niet doorzetten)? En hoe kunnen ze dan daartegen bezwaar maken?
Reactie: Wat op gemeentelijk niveau planologisch wel of niet kan, wordt geregeld in - nu nog - een bestemmingsplan en onder de Omgevingswet in een omgevingsplan. Wat er kan volgt dus niet rechtstreeks uit het POL2014 of de nieuwe Provinciale Omgevingsvisie. Beleidsmatig gezien is de Omgevingsvisie alleen zelfbindend voor de Provincie, maar gemeenten moeten hier bij nieuwe plannen (omgevingsplan of omgevingsvergunning die hiervan afwijkt) wel rekening mee houden en aangeven hoe zij met deze belangen zijn omgegaan.

Dit geldt onder POL2014 ook voor de aanduiding Zilvergroene natuurzone of Bronsgroene landschapszone en de nieuwe aanduiding groenblauwe mantel brengt hier als zodanig geen verandering in.
In de nieuwe Omgevingsverordening Limburg 2021 zullen regels worden opgenomen met betrekking tot o.a. de groenblauwe mantel die evenals in de huidige situatie betrekking zullen hebben op nieuwe omgevingsplannen of vergunningen die afwijken van het geldende plan. Als deze regels in werking zijn getreden (tegelijkertijd met de invoering van de Omgevingswet) dient een gemeente bij het maken van nieuwe plannen deze regels in acht te nemen. De nieuwe Omgevingsverordening Limburg zal naar verwachting in mei 2021 ter inzage worden gelegd. Indien men zich niet kan verenigen met de daarin opgenomen regels, dan kan men hiertegen gedurende de inzagetermijn zienswijzen naar voren brengen

Als er plannen bestaan om ingrepen te doen die bijvoorbeeld de waterhuishouding betreffen en die mogelijk worden gemaakt middels een nieuw plan dan kan men bij het bevoegd gezag in dat kader een zienswijze kenbaar maken. Voorafgaand daaraan bestaat er ook nog een participatiegelegenheid waarbij men aandacht kan vragen voor zijn of haar belangen.
Indien de gemeente hiervoor het bevoegd gezag is dan kan men zich tot de gemeente wenden.

Vraag 51

VVD - Je kunt participatie blijkbaar niet verplichten. Hoe zit dat met provinciale initiatieven? Is hier een verplichting en hoe toets je of het goed is verlopen?

Reactie:
Mondeling beantwoord door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN 12/03:
Participatie onder de Omgevingswet is vormvrij. Als gemeenten aantonen dat participatie heeft plaatsgevonden en de provincie een plan toetst, dan moeten we dit accepteren als voldoende aangezien participatie vormvrij is. Wellicht dat er straks jurisprudentie komt over wat 'voldoende participatie' is, maar wetgever heeft dit bewust niet willen definiëren. De vraag is of de rechter dan op de stoel van de lokale of provinciaal bestuur gaat zitten.

In aanvulling hier op: Een participatieverplichting geldt wel voor gevallen waarbij sprake is van projectbesluiten en buitenplanse omgevingsactiviteiten. Het handelen van Provincie is gekoppeld aan strikte regels in de Omgevingswet zoals motiveringsplicht en een kennisgevingsplicht, de verplichting om informatie toegankelijk te maken en burgers in de verkenningsfase van een projectbesluit de gelegenheid te stellen om oplossingen voor de opgaven aan te dragen. In het samenspel met de bewoners vindt altijd een terugkoppeling plaats. Uiterlijk bij de aanvang van de verkenningsfase van een projectbesluit dient te worden aangegeven hoe door de Provincie in dit concrete geval invulling is gegeven aan participatie en o.a. wat de resultaten daarvan zijn. De Provincie zal ook als zij zelf initiatiefnemer is rekening houden met haar eigen participatiebeleid. Indien nodig oordeelt de bestuursrechter over de vraag of dit proces goed is verlopen.

Zie ook beantwoording van vraag over participatie bij D66.
(Tijdstip beantwoording: 2:40:00)

Vraag 52

VVD - In hoeverre heeft provincie kennis van activiteiten in vergunde glastuinbouw locaties? Soms wordt het voor andere zaken ingezet zoals opslag. Kan ruimte voor glastuinbouw geboden worden aan ondernemers die daar willen ontwikkelen? Kan dat in kaart worden gebracht.

Reactie:
De Provincie heeft geen zicht op eventueel afwijkend gebruik van glastuinbouwlocaties. Ook hebben wij niet de instrumenten om dit inzichtelijk te maken. De gemeenten hebben de bevoegdheid hierop toe te zien en desgewenst te handhaven.

10. Forum voor Democratie

De woordvoerder geeft aan geen vragen te hebben. In de werkgroep Omgevingsvisie, -verordening zijn veel vragen reeds aan de orde geweest.

11. Samen voor Limburg

Vraag 53
Samen voor Limburg - Dank voor het antwoord op technische vraag 1. Maar het is me nog steeds niet duidelijk, wat de CO2 emissie van doen heeft met de gebruikelijke milieuaspecten.
Reactie: In de beantwoording van technische vraag 1 wordt ons inziens in voldoende mate antwoord gegeven. Onder het kopje “Effecten op CO2 emissies” wordt o.a. aangegeven of een voorstel effecten heeft op het CO2-neutraal worden van de samenleving in 2050, stikstofeffecten heeft en of emissies veranderen als gevolg van besluitvorming in dit voorstel. Dit wordt in het plan-MER bij de Omgevingsvisie, die vanuit o.a. het milieubelang naar verschillende effecten van het beleid kijkt, uitgebreid toegelicht. Om deze reden is een verwijzing naar het plan-MER toegevoegd onder het kopje “effecten op CO2 emissies”. Met de geformuleerde ambities en (beleids)inspanningen in de Ontwerp Omgevingsvisie op het gebied van Energietransitie, Circulaire Economie (waaronder het klimaatneutraal worden van Chemelot) en het verduurzamen van de Landbouw (kringlooplandbouw), de Mobiliteit en de Woningvoorraad en de Werklocaties werken we toe naar reductie van de CO2 emissies.

Vraag 54
Samen voor Limburg - In het antwoord op technische vraag 54 stelt u voor om haakjes om het woord “fossiele” te zetten. Ik blijf echter verbaasd over uw terughoudendheid m.b.t. kernenergie, nu van alle kanten blijkt dat zonder deze vorm van energieopwekking het klimaatakkoord zeker na 2030 in de verste verte niet gehaald kan worden ? Daarom vragen wij u punt c in de trias energetica niet te wijzigen, dan komt het relatief schone aardgas in aanmerking. Maar wel punt b uit te breiden met het woord “kernenergie” omdat kernenergie immers ook een niet fossiele duurzame energiebron is.
Reactie: Mondeling toegelicht door Gedeputeerde Dritty tijdens Cie RLN: Graag verwijzen wij u naar de recente beantwoording Schriftelijke Vragen VVD-Bastiaans inzake oproep kenbaar maken interesse kernenergie, brief GS van 3-3-2021 (GS 2021-5531). Daarin wordt ook naar de landelijke lijn verwezen. Deze blijven wij nauwgezet volgen. Zo heeft de provincie reeds begin 2021 bij het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat onze interesse kenbaar gemaakt om vanuit de nationale als provinciale moties, samen met het Rijk en onder andere de provincies Zeeland en Noord-Brabant, te participeren in de marktconsultatie kernenergie waarbij de vragen centraal staan onder welke voorwaarden energiebedrijven bereid zijn te investeren in kerncentrales in Nederland, welke publieke ondersteuning daarbij nodig is en om eventueel draagvlak voor de realisatie van een kerncentrale te verkennen in verschillende provincies. De resultaten van de marktconsulatie worden in de zomer verwacht. *(Tijdstip vergadering: 2:08:00)*

Vraag 55
Samen voor Limburg - We zijn benieuwd naar het verdiepingsonderzoek dat u in het antwoord op technische vraag 57 noemt. En we wensen dat het irritante “vooralsnog” dan kan verdwijnen.
Reactie: Vraag 57 verwijst naar ‘geen windturbines in de heuvels en in de Natura 2000-gebieden’. De term ‘vooralsnog’ is opgenomen omdat de besluitvorming van de Omgevingsvisie vooruitloopt op de RES besluitvorming. ‘Vooralsnog’ verwijst naar de aanwezigheid van bestaande uitsluitingsgebieden en het heroverwegen daarvan. De ruimtelijke onderbouwing is hiervoor van wezenlijk belang. Daarvoor is in aanvulling op het huidige bod van RES Zuid-Limburg een landschappelijk verdiepingsonderzoek in voorbereiding voor wat betreft de mogelijkheden en de onmogelijkheden voor wind- en zonne-energie in relatie tot landschappelijke kwaliteit. De verwachting is dat de aanbesteding van dit onderzoek in mei plaatsvindt en de resultaten in het laatste kwartaal van dit jaar worden opgeleverd. Dit onderzoek gaat een addendum vormen van de RES1.0 zoals die nu in de besluitvorming wordt gebracht.

Vraag 56

Samen voor Limburg - Een nieuwe vraag over de triasenergetica op bladz. 80 van het stuk zelf: welke betekenis heeft “water” als niet fossiele energiebron ? Witte steenkool of aquathermie zijn m.b.t. hun energieopbrengst immers nu en in de toekomst verwaarloosbaar.

Reactie:
De energieopbrengst is inderdaad waarschijnlijk beperkt, maar alle bijdragen in de energiemix zijn welkom. Op korte termijn wordt onderzoek gedaan naar de potentie van aquathermie in Limburg, waarbij vooral aandacht is voor mogelijkheden in de koppeling van aanbod en vraag.

Vraag 57

Samen voor Limburg - Wat bedoelt u met brede welvaart op bladz.33 ? En wat is smalle welvaart dan ?

Reactie:
In het maatschappelijk debat is het bruto binnenlands product (bbp), een graadmeter voor de omvang van de economie, veelal nog steeds de dominante indicator op basis waarvan het debat over welvaart in een land plaatsvindt en de grond waarop nieuw beleid wordt ontwikkeld. Brede welvaart omvat echter veel meer dan economie en inkomen; het gaat ook over de gezondheid, het onderwijsniveau en het gevoel van veiligheid van mensen, de toegankelijkheid van voorzieningen, de kwaliteit van de natuurlijke leefomgeving, en vele andere factoren (bron: Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2020, CBS).

Vraag 58

Samen voor Limburg - In het antwoord op inspreker 5008 in de nota van zienswijzen maakt u melding van een TNO onderzoek naar Thoriumcentrales en kleine modulaire centrales. Zijn de resultaten hiervan al bekend ? En gaat u ons hierover informeren?

Reactie:
In de nota van zienswijzen wordt als reactie op zienswijze 5008 aangegeven dat: ‘…wij de opgedane inzichten benutten uit het TNO-onderzoek dat eveneens in januari/februari 2021 beschikbaar komt welke in opdracht van de Provincie Noord-Brabant wordt uitgevoerd over kernenergie en de technologische ontwikkelingen (zoals o.a. thorium-centrales en kleinere kernreactors).’

Het TNO onderzoek is 25 maart jl. openbaar gemaakt en de resultaten treft u aan op de TNO website.

Vraag 59

Samen voor Limburg - Wat heeft u aan Antea betaald voor het MER ? En vindt u dat bedrag in overeenstemming met de toegevoegde waarde er van ?

Reactie:
De Omgevingsvisie stelt kaders voor een aantal m.e.r.-(beoordelings)plichtige activiteiten (als bedoeld in het Besluit Milieueffectrapportage) en heeft mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden. Daarom is het verplicht om bij de voorbereiding van de Omgevingsvisie een MER op te stellen.

De Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) ten behoeve van het planMER, het planMER zelf én het bijbehorende Portret van Limburg (zie Bijlagerapport bij het planMER) zijn door Antea opgesteld voor 169.000 euro excl. BTW. Antea is daarmee binnen haar offerte gebleven. Dit is een marktconforme, gangbare en scherpe prijs waarvoor een groot aantal werkzaamheden vanaf de start van het totstandkomingsproces van de Omgevingsvisie zijn uitgevoerd. De opdrachtverlening is gebeurd na een aanbestedingstraject en waarbij de keuze uiteindelijk op Antea is gevallen.

De ontwerp-Omgevingsvisie is mede tot stand gekomen via een iteratief proces waarbij de conceptteksten van de Omgevingsvisie door Antea zijn ‘bemerd’ op hun effecten voor de verschillende beleidsterreinen. De uitkomsten van deze zgn. ‘iteratieslag’ zijn betrokken bij het opstellen van eindversie van het ontwerp-Omgevingsvisie (zie ook hst. 21.3). Ook in dat opzicht heeft het planMER zeker een toegevoegde waarde gehad en Antea heeft hier ook actief in meegedacht. Het planMER blijft ook zijn functie houden in de fase na de vaststelling van Omgevingsvisie. Samen met het Portret van Limburg en de NRD levert ze namelijk belangrijke input voor de op te stellen Monitor, waarin de effecten van het nieuwe beleid in beeld worden gebracht. De indicatoren aan de hand waarvan deze effecten kunnen worden bepaald, vinden immers hun basis in het planMER c.a.

Bijlage 2: Verduidelijkende notitie glastuinbouwbeleid

Onderwerp

Tijdens de behandeling van de ontwerp Provinciale Omgevingsvisie (POVI) in de Statencommissie Ruimte, Landbouw en Natuur, d.d. 12 maart jl., is het omgevingsbeleid ten aanzien van glastuinbouw besproken. Tijdens de vergadering heeft het college van GS toegezegd schriftelijk een toelichting te geven op de wijziging van het beleid ten opzichte van POL2014 en de doorwerking in de eerstvolgende wijziging van de Omgevingsverordening Limburg.

Achtergrond

Glastuinbouwbedrijven zijn van wezenlijk belang voor de Limburgse economie en bieden oplossingen voor maatschappelijke opgaven, bijvoorbeeld op het gebied van energie en op het gebied van gezondheid. Het belang wordt onderstreept en versterkt door aanwezigheid van de Brightlands Campus Greenport Venlo en de provinciale rol in deze.
De Omgevingsvisie geeft mede invulling aan het 'Nationale Tuinbouwakkoord' en de 'Nationale Tuinbouwagenda 2019-2030', waarin het moderniseren en verduurzamen van de inrichting van glastuinbouwgebieden één van de prioriteiten is.
Sinds POL2001 voeren we een concentratiebeleid voor glastuinbouw. Dit heeft zijn vruchten afgeworpen. Kijk naar de succesvolle ontwikkeling van de Californië en Siberië, maar ook naar de afbouw van glastuinbouw in bijvoorbeeld het Maasdal.

Beleidswijziging Omgevingsvisie ten opzichte van POL2014

In de bijlage is een overzicht opgenomen met daarin per zone de ontwikkelingsmogelijkheden voor glastuinbouw. Zoals u kunt aflezen uit de tabel is het omgevingsbeleid voor glastuinbouw ongewijzigd met uitzondering van de mogelijkheid tot de uitbreiding van bestaande en aanwijzing van nieuwe ontwikkelingsgebieden glas. Dit was tot dusverrre niet mogelijk. We hebben het beleid verruimd omdat we kansen zien voor het gezamenlijk realiseren van maatschappelijke opgaven, bijvoorbeeld op het gebied van uitwisseling van energie.
Aanwijzing van nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en vergroting van bestaande ontwikkelingsgebieden vinden plaats in afstemming met de Provincie. Randvoorwaarden hierbij zijn:

1. ligging aansluitend aan een bestaand ontwikkelingsgebied voor glas en/óf op een locatie waar vraag en aanbod van energie, (rest)warmte en CO_2 uitgewisseld kan worden.
2. koppeling aan een sloop/herstructureringsopgave en/of ruimtelijke kwaliteitsbijdrage.

De maatwerkaanpak via een ruimtelijke kwaliteitsbijdrage is een verruiming van het beleid zoals opgenomen in eerder besproken Ontwerp Omgevingsvisie. GS zal op basis hiervan een voorstel voor PS voorbereiden om mee te nemen in een aanpassing van de verordening.

Het College van GS acht de koppeling met sloop en/of herstructurering onvermijdelijk, gelet op

- de Limburgse principes waarbij zorgvuldig ruimtegebruik uitgangspunt is;
- de ruimtedruk in het buitengebied;
- de ontwikkelingsmogelijkheden (zonder sloopplicht) die nog aanwezig zijn in de bestaande ontwikkelingsgebieden glastuinbouw en

- de rechtsongelijkheid die optreedt ten opzichte van solitaire glastuinbouw wanneer niet ingezet wordt op sloop/herstructurering.

Daarnaast hebben we sinds POL2006 stevig (financieel) ingezet op een afwaartse beweging van glastuinbouw in het buitengebied (uitplaatsing van glastuinbouwbedrijven uit het stroomvoerend winterbed van de Maas, ten zuiden van Hout-Blerick en een sloopregeling voor solitair gelegen glastuinbouwbedrijven).

Voor ontwikkelingen binnen bestaande Ontwikkelingsgebieden Glastuinbouw geldt géén sloopverplichting.

Het voorgestelde beleid draagt bij aan het principe van concentratie van glastuinbouw in de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw, een afname van het areaal daarbuiten (minder, maar grotere bedrijven op toekomstbestendige locaties) en verduurzaming van het totale glastuinbouwareaal.

Begrenzing ontwikkelingsgebieden glastuinbouw

Om te komen tot toekomstvaste, vitale ontwikkelingsgebieden glastuinbouw nemen de gemeenten het voortouw om, samen met gevestigde ondernemers en andere relevante stakeholders de begrenzing van de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw te bezien en te bezien op aanpassing wenselijk is. Hierbij moet het ontwikkelingspotentieel van het betreffende gebied (o.a. fysieke ontwikkelingsruimte, mogelijkheden tot revitalisering, (aanpassing van) ondergrondse en bovengrondse infrastructuur) en de behoefte aan nieuwvestigings- en doorgroeimogelijkheden in de regio in beeld gebracht worden. In relatie tot de begrenzing van de ontwikkelingsgebieden glastuinbouw worden in de POVI vier mogelijkheden beschreven:

1. Inperking van bestaande ontwikkelingsgebieden glastuinbouw
2. Herbegrenzing van bestaande ontwikkelingsgebieden glastuinbouw (rekening houdende met de reële uitbreidings- en nieuwvestigingsmogelijkheden waarbij het totale areaal ontwikkelingsgebied glastuinbouw nagenoeg ongewijzigd blijft (bruto)).
3. Vergroting van bestaande ontwikkelingsgebieden glastuinbouw
4. Aanwijzing van nieuwe ontwikkelingsgebieden glastuinbouw

Monitoring

Het College van GS stelt voor om het thema glastuinbouw mee te nemen in de monitoring van grondgebruik in Limburg, als onderdeel van de monitoring voor de POVI.

BIJLAGE NOTITIE GLASTUINBOUW

In bijgaande tabel is beschreven welke ontwikkelingsmogelijkheden voor glastuinbouw per zone geboden zijn. Het gaat hierbij op nieuwvestiging en/of uitbreiding van een bouwkavel ten behoeven van glastuinbouw. Beleid ten aanzien van teeltondersteunde voorzieningen, zoals ondersteunend glas, is enkel in gemeentelijk beleid verankerd. Glastuinbouw is gedefinieerd in de Omgevingsverordening.

	POL2014	Geconsolideerde Omgevings-verordening	POVI	Concept Ontwerp Omgevingsverordening
Goudgroene natuurzone	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding NEE	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding NEE	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding NEE	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding NEE
	Toelichting: het POL2014 beleid blijft gehandhaafd in de POVI en de concept Ontwerpverordening. Goudgroene natuurzone wordt Natuurnetwerk Limburg.			
Zilvergroene landschapszone	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding NEE	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding NEE	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding NEE	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding NEE
	Toelichting: het POL2014 beleid blijft gehandhaafd in de POVI en de concept Ontwerpverordening. Zilvergroene landschapszone wordt Groenblauwe mantel.			
Bronsgroene landschapszone	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding JA, mits	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding JA, mits	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding JA, mits	Nieuwvestiging NEE Uitbreiding JA, mits
	Toelichting: • In de POVI continueren we de beleidsvisie als opgenomen in POL2014. • De Bronsgroene landschapszone wordt Groenblauwe mantel. Uitbreidingsmogelijkheden blijven overeenkomstig de bronsgroene landschapszone POL2014. Hiertoe wordt in de concept Ontwerp Verordening de kaart Groenblauwe mantel gespecificeerd voor glastuinbouw gelegen in de voormalige bronsgroene landschapszone. • In zowel POL2014 als de POVI is benoemd dat buiten de ontwikkelingsgebieden glas doorgroei mogelijk is in combinatie met sloop van bestaande kassen. In POL2014 wordt daarbij verwezen naar de gemeenten Horst aan de Maas, Venlo en Peel en Maas welke een gemeentelijke glas-voor-glasregeling hebben, als uitwerking van de module glastuinbouw uit het Limburgs Kwaliteitsmenu. Concreet betekent dit dat indien de locatie planologisch aanvaardbaar is de glastuinbouw mag uitbreiden in de bronsgroene landschapszone waarbij de randvoorwaarde geldt 1 m^2 uitbreiding, 2 m^2 sloop (slooplocaties dienen buiten ontwikkelingsgebieden glas gelegen te zijn). In de concept Ontwerp Verordening nemen we glas-voor-glasregeling overeenkomstig de gemeentelijke glas-voor-glasregeling op (op verzoek van de LLTB, ivm continuïteit beleid). • In de Omgevingsverordening is een zone Natuurbeek opgenomen (onderdeel van Bronsgroen landschapszone en diens opvolger de Groenblauwe mantel). Om de herinrichting van de natuurbeken mogelijk te maken worden de nog her in te richten gebieden beschermd door een zonering van 25 meter aan weerszijden van de natuurbeek. Op die manier wordt verzekerd dat herinrichting, met ruimte voor een meanderende beek niet door andere ruimtelijke ontwikkelingen zoals bebouwing of verharding onmogelijk wordt gemaakt. Na inrichting vervalt deze bescherming, omdat de heringerichte beek dan wordt beschermd door de voorschriften van de waterschapsverordening.			
Buitengebied	Nieuwvestiging NEE	Nieuwvestiging NEE	Nieuwvestiging NEE	Nieuwvestiging NEE

	Uitbreiding JA, mits	Uitbreiding JA, mits	Uitbreiding JA, mits	Uitbreiding JA, mits
	Toelichting: • In de POVI continueren we de beleidsvisie als opgenomen in POL2014. • In zowel POL2014 als de POVI is benoemd dat buiten de ontwikkelingsgebieden glas doorgroei mogelijk is in combinatie met sloop van bestaande kassen. In POL2014 wordt daarbij verwezen naar de gemeenten Horst aan de Maas, Venlo en Peel en Maas welke een gemeentelijke glas-voor-glasregeling hebben, als uitwerking van de module glastuinbouw uit het Limburgs Kwaliteitsmenu. Concreet betekent dit dat indien de locatie planologisch aanvaardbaar is het glastuinbouw mag uitbreiden in het buitengebied waarbij de randvoorwaarde geldt dat boven 30.000m^2 glas 1 m^2 uitbreiding, 2 m^2 sloop (slooplocaties dienen buiten ontwikkelingsgebieden glas gelegen te zijn). In de concept Ontwerp Omgevingsverordening nemen we glas-voor-glasregeling overeenkomstig de gemeentelijke glas-voor-glasregeling (op verzoek van de LLTB, ivm continuïteit en eenduidig provinciaal en gemeentelijk beleid).			
Ontwikkelingsgebied glastuinbouw	Nieuwvestiging JA Uitbreiding JA	Nieuwvestiging JA Uitbreiding JA	Nieuwvestiging JA Uitbreiding JA	Nieuwvestiging JA Uitbreiding JA
	Toelichting: • In de POVI continueren we de beleidsvisie als opgenomen in POL2014. • Voor ontwikkelingen binnen bestaande Ontwikkelingsgebieden Glastuinbouw geldt geen sloopverplichting. • In de ruimtelijke plannen van de gemeenten is concreet beschreven welke Ontwikkelingsmogelijkheden voor glas er zijn binnen de betreffende gebieden.			
Glastuinbouwbedrijven in uitbreiding van een ontwikkelingsgebied glas of nieuw aan te wijzen ontwikkelingsgebied glas *(anders beschrijven)*	nvt	nvt	Nieuwvestiging JA, onder voorwaarde sloop/herstructurering Uitbreiding JA, onder voorwaarde sloop/herstructurering en/of een ruimtelijke kwaliteitsbijdrage	Nader te bepalen
	Toelichting: • **De mogelijkheid voor uitbreiding van een ontwikkelingsgebied glas of nieuw aan te wijzen ontwikkelingsgebied glas betreft nieuw beleid.** • Hoe dit in de verordening verankerd wordt is nader te bezien. Zie onderstaande toelichting 'begrenzing ontwikkelingsgebieden glastuinbouw'.			

Bijlage 3: wijzigingsdocument Statenvoorstel en bijlagen Omgevingsvisie Limburg

Dit document geeft een overzicht van de voorgestelde aanpassingen in het Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief van GS van 18-12-2020 (GS 2020-50759) en de bijlagen bij het Statenvoorstel: bijlage 1. Omgevingsvisie Limburg, bijlage 2. Nota van Zienswijzen.

De voorgestelde tekstwijzigingen komen voort uit o.a. de commissievergadering van 15 januari 2021 en 12 maart 2021. Daarnaast worden diverse ambtshalve wijzigingen voorgesteld. Dit betreffen enkele omissies en actualisaties van teksten.

1. **Wijzigingen in G-20-086 Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief GS van 18-12-2020 (GS 2020-50759)**

Bladzijde	**Wijziging**	**Toelichting bij wijziging**
Blz. 1, onderdeel 4, blz. 3, onderdeel 4 en blz. 13, Ontwerpbesluit PS	Verplaatsing van besluit door **dikgedrukte tekst** toe te voegen en ~~doorgestreepte~~ tekst te verwijderen: 4. De volgende beleidsdocumenten in te trekken: ~~De POL-aanvulling grensmaas (2005, 2010) blijft in stand, maar wordt opgevat als een programma onder de Omgevingsvisie~~ **5. De POL-aanvulling Grensmaas (2005, 2010) inhoudelijk te handhaven, maar deze onder de werking van de Omgevingsvisie Limburg aan te merken als een 'programma'.**	De POL-aanvulling Grensmaas is losgekoppeld van het beslispunt over in te trekken beleidsdocumenten. De POL-aanvulling wordt niet ingetrokken, maar blijft als programma gehandhaafd. Dit is met deze tekstaanpassing verduidelijkt in het Statenvoorstel.
Blz. 1, onderdeel 4, blz. 3, onderdeel 4 en blz. 13, Ontwerpbesluit PS	Beslispunten toevoegen: - Intrekken POL2014	POL2014 wordt vervangen door de Omgevingsvisie Limburg. In de Omgevingsvisie is reeds opgenomen dat met de inwerkingtreding van de Provinciale Omgevingsvisie het POL2014 komt te vervallen. Dit was nog niet expliciet in het Statenvoorstel opgenomen en is nu alsnog toegevoegd.
Blz. 1, 3, 4	Tekstaanpassing: 277 zienswijzen wordt 278 zienswijzen.	In de zienswijzeperiode is een zienswijze ingediend die niet correct is geregistreerd en daardoor niet in behandeling is genomen. De zienswijze is alsnog geregistreerd (nummer: 2017) en

		behandeld waardoor het aantal zienswijzen is aangepast. De zienswijze heeft niet tot inhoudelijke aanpassingen van de Omgevingsvisie geleid.
Blz. 8	Onder reactie op moties 2685 en 2696 **dikgedrukte** tekst toevoegen: “Bij de inhoudelijke behandeling van de PES deel 2 hebben GS toegezegd om, naar aanleiding van de moties van de PVV, CDA en 50PLUS die in het debat aan de orde kwamen, de onderdelen van de zonneladder nadrukkelijker tot uitdrukking te brengen in de Omgevingsvisie. Daarnaast is nog een keer aangegeven dat er wordt gekeken naar de juridische borging van de zonneladder en is als zodanig in de Omgevingsvisie beschreven. **N.a.v. motie 2685 zijn de visualisatie en teksten in de Omgevingsvisie over de zonneladder aangescherpt**”.	Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 *zonneladder stap voor stap* aangenomen. De teksten van de Omgevingsvisie zijn aangescherpt n.a.v. deze motie.
Blz. 12, punt 16	Bijlage toegevoegd: Overzichtsdocument wijzigingen	Dit overzichtsdocument wordt als bijlage bij het Statenvoorstel toegevoegd.

2. Wijzigingen in Bijlage 1. Omgevingsvisie Limburg

Hoofdstuk + bladzijde	**Wijziging**	**Toelichting bij wijziging**
Hoofdstuk 11.2, blz. 78	Dikgedrukte tekst toevoegen: “Daarbij gaat het om besparen op gebruik, duurzaam opwekken met zon en wind en andere bronnen. Waterstof **als energiedrager** is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk”.	Conform toezegging 8892 van Gedeputeerde Brugman is de tekstpassage m.b.t. waterstof is gecorrigeerd aangezien waterstof geen energiebron is, maar een energiedrager.
Inhoudsopgave, blz. 4	Toevoegen dikgedrukte tekst aan inhoudsopgave: **Hoofdstuk 4. Provinciaal belang**	Het hoofdstuk is weggevallen uit inhoudsopgave. Dit is hersteld.
Hoofdstuk 3.2, blz. 23	Vervangen woord “bestemmingsplan” door “omgevingsplan”. Tekst op blz. 23 wordt: “Het precieze begrenzen van alle	De terminologie is aangepast naar de correcte terminologie die gebruikt wordt onder de Omgevingswet.

	gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk **omgevingsplannen**. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen **(onder de Omgevingswet: omgevingsplannen)** …"	
Hoofdstuk 7.3, blz. 51, 5e bullit	Onderstaande zin op blz. 51 verwijderen: "… Deze verplichting is onderdeel van de Ladder voor duurzame verstedelijking in de Omgevingsverordening".	Het begrip duurzame verstedelijking wordt voor dit onderwerp niet toegepast in de (nieuwe) concept Omgevingsverordening. Daardoor dient deze verwijzing in de Omgevingsvisie te vervallen. De motiveringsplicht voor herbenutting van monumentale en beeldbepalende is uitgewerkt in de (nieuwe) concept Omgevingsverordening.
Hoofdstuk 8.3, blz. 58, kader "Einstein telescoop"	Jaartal aanpassen bij locatiekeuze. Tekst op blz. 58 wordt: "Een locatiekeuze wordt in **2025** verwacht …".	Het correcte jaartal toegevoegd. Dit was 2023, maar wordt 2025.
Hoofdstuk 9.3, blz. 66	Woord "bruto" toevoegen na "70 hectaren". Tekst op blz. 66 wordt: "… voor grootschalige productielocaties van meer dan 70 hectaren **bruto**".	Het woord "bruto" was weggevallen. Dit is hersteld.
Hoofdstuk 11.3, blz. 81	Toevoegen **dikgedrukte tekst** en weghalen doorgestreepte tekst: "Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~	Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 *zonneladder stap voor stap* aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om: • In de Provinciale Omgevingsvisie het '*nee, tenzij-principe'* dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en

	Natuurnetwerk Limburg, ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen". De visualisatie van de Zonneladder op blz. 81 aanpassen naar nieuwe versie met bovenstaande wijzigingen.	op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie. • In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.
Hoofdstuk 12.1, blz. 84	Weghalen doorgestreepte tekst op blz. 84. De structuur en kwaliteit van de bodem en het grondwater krijgen nadrukkelijk de aandacht in de relevante beleidsprogramma's en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Heuvelland en het IBP Zuid-Oostelijke zandgronden en de aanpak via de ~~(voorlopig)~~ aangewezen NOVI-gebieden Zuid-Limburg en de Peel.	De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17 februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden is de tekst in de Omgevingsvisie geactualiseerd.
Hoofdstuk 12.3, blz. 89, 1e bullet Begrippenlijst, blz. 193 Agglomeratielandbouw	Toevoegen **dikgedrukte tekst** op: Blz. 89: Deze beleidslijn is ook van toepassing op **grootschalige** mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties. Blz. 193: (inclusief **grootschalige** mestbewerking en mestverwerking).	De beste locaties voor grootschalige mestverwerkingsinstallaties zijn bedrijventerreinen. De beschrijving van mestverwerkings- en bewerkingsinstallaties wordt in de beschrijving van agglomeratielandbouw benadrukt dat het 'grootschalige' installaties betreft. Deze meer nauwkeurige definitie zal

		ook in de Omgevingsverordening worden gehanteerd. Beide documenten blijven op deze wijze in overeenstemming.
Hoofdstuk 12.3, blz. 90	**Dikgedrukte** tekst toevoegen: "… 2) koppeling aan een sloop/herstructureringsopgave **en/of ruimtelijke kwaliteitsbijdrage. …"**	Naar aanleiding van de Verduidelijkende notitie glastuinbouwbeleid is de passage aangevuld met dikgedrukte tekst.
Hoofdstuk 20.2 Drie soorten instrumenten Blz. 176	Wijziging dikgedrukte tekst van SIS 2.0 naar SIS 3.0: Afhankelijk van het doel kan financieel instrumentarium (bijvoorbeeld fondsen) ingezet worden. De wijze waarop de afweging plaats vindt is vastgelegd in SIS **3.0.**	Naar aanleiding van de vaststelling van SIS 3.0 is de tekst in de Omgevingsvisie geactualiseerd.
Hoofdstuk 20.3, blz. 178	Weghalen doorgestreepte tekst op blz. 178: "…In Limburg zijn NOVI-gebieden De Peel en Zuid-Limburg aangewezen als ~~voorlopige~~ NOVI-gebieden. … van een brede stapeling van opgaven. ~~Besluitvorming over de NOVI-gebieden vindt gelijktijdig plaats met de vaststelling van de NOVI.~~	De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17 februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden is de tekst in de Omgevingsvisie geactualiseerd.

3. Wijzigingen in Bijlage 2. Nota van zienswijzen

Hoofdstuk + bladzijde	**Wijziging**	**Toelichting bij wijziging**
Blz. 4. Inleiding	Tekstaanpassing: 277 zienswijzen wordt **278** zienswijzen.	In de zienswijzeperiode is een zienswijze ingediend die niet correct is geregistreerd en daardoor niet in behandeling is genomen. De zienswijze is alsnog geregistreerd (nummer: 2017) en behandeld waardoor het aantal zienswijzen is aangepast. De zienswijze heeft

		niet tot inhoudelijke aanpassingen van de Omgevingsvisie geleid.
Blz. 63 en 149 (ondernemersklimaat en circulaire economie)	Toevoeging zienswijzen indiener 2017: Indiener geeft aan dat voor de specialisten in groen, grond en infra is het van groot belang dat in de toekomst een gunstig ondernemersklimaat gecreëerd wordt in het buitengebied van de provincie Limburg. **Standpunt GS** De Provincie stimuleert en faciliteert ontwikkelingen die bijdragen aan versterking van het vestigingsklimaat en het realiseren van bijdragen aan een aantal in de POVI genoemde maatschappelijke opgaven. Specialisten in groen, grond en infra zijn faciliterend voor de realisatie van ontwikkelingen in het buitengebied. Derhalve wil de Provincie een gunstig ondernemersklimaat bieden voor deze sector. De planologische afweging van concrete initiatieven zal in beginsel op lokaal / regionaal niveau plaatsvinden. **Voorstel aan PS** Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven. Indiener geeft aan dat voor het uitvoering geven van een circulaire economie voldoende (buiten)opslag noodzakelijk is. Indiener vraagt om ruimte te geven aan lokale ondernemers	In de zienswijzeperiode is een zienswijze ingediend die niet correct is geregistreerd en daardoor niet in behandeling is genomen. De zienswijze is alsnog geregistreerd (nummer: 2017) en behandeld. De zienswijze en reacties zijn opgenomen in de nota van zienswijzen.

	om uitvoering te geven aan een circulaire economie. **Standpunt GS** Een vraag die benoemd is in het Circulaire Economie Limburg 2.0 en die de komende jaren beantwoord moet worden is welke ruimtelijke consequenties een circulaire economie heeft voor Limburg. Wij gaan deze vraag verkennen aan de hand van een aantal concrete praktijkcasussen. **Voorstel aan PS** Tekst ontwerp-Omgevingsvisie handhaven.	
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen. Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen: blz. 360 (Voorstel aan PS 12-N), 364 (Voorstel aan PS 17-B)	Op diversie locatie in de nota zijn in de beantwoording van de zienswijzen (Standpunt GS) en het voorstel aan PS kleine wijzigingen doorgevoerd: Termen als “voorlopig” en “beoogd” zijn op diverse plekken weggehaald. Op blz. 277 is het standpunt GS daarnaast iets uitgebreider geactualiseerd bij zienswijzen 1009, 1017, 1025 en 1026 door de **dikgedrukte teksten** toe te voegen: “De Peel is in de NOVI **eerder aangewezen** als een van de acht voorlopige NOVI-gebieden. Wij waarderen de uitgesproken ondersteuning. De beoogde aanpak is inmiddels nader uitgewerkt in een separaat **Plan van Doorgaan NOVI-gebied De Peel**. Dit plan van **Doorgaan** vorm**de** de basis voor een besluit van het Rijk over omzetting van de voorlopige status NOVI-gebied in een	De Minister van BZK heeft mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW op 17 februari 2021 aan de Tweede Kamer laten weten dat zowel aan het NOVI-gebied de Peel als Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied is toegekend. Om deze reden zijn de teksten in de Nota van Zienswijzen op verschillende plekken geactualiseerd. Aanpassingen in voorstellen aan PS zijn ook in de Omgevingsvisie doorgevoerd.

	definitieve. **De Minister van BZK heeft, mede namens de bewindspersonen van o.m. EZK, LNV en IenW, bij brief aan de Tweede Kamer van 17 februari 2021 De Peel en Zuid-Limburg de definitieve status van NOVI-gebied toegekend.** …"	
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen: hoofdstuk 2.11 (Zienswijzen over Hoofdstuk 11: Energie) en hoofdstuk 2.12 (Zienswijzen over Hoofdstuk 12: Land- en Tuinbouw) Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen: blz. 357 voorstel aan PS 11-B	Standpunt GS op diverse locaties in de nota aanvullen met dikgedrukte tekst: **Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 zonneladder stap voor stap aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om:** **• In de Provinciale Omgevingsvisie het 'nee, tenzij-principe' dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie.** **• In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.** **Conform deze motie is de tekst in de Omgevingsvisie aangevuld.**	Voorstel aan PS is op verschillende plekken aangevuld met tekstwijzigingen over zonneladder n.a.v. motie 2685. Bij de behandeling van de Provinciale Energiestrategie op 18 december 2020 heeft Provinciale Staten de gewijzigde motie 2685 *zonneladder stap voor stap* aangenomen. Deze motie verzoekt het College van Gedeputeerde Staten om: • In de Provinciale Omgevingsvisie het '*nee, tenzij-principe'* dat wordt gehanteerd bij de Limburgse zonneladder nader te omschrijven en te duiden en op te nemen in de nog op te stellen Omgevingsverordening. Zo uit te leggen dat goede landbouwgrond en kwetsbare natuur als uitzonderingsmogelijkheid worden gebruikt bij de inpassing van zonne-energie. • In de Omgevingsverordening een motivatieplicht op te nemen zodat gemeenten en de provincie moeten motiveren waarom er wordt gekozen voor een bepaalde trede van de zonneladder.

	Bij voorstel aan PS (voorstel PS 11-B) op verschillende plekken de dikgedrukte tekst aanvullen en middels doorstrepen aangeven welke teksten komen te vervallen in hoofdstuk 11 van de Omgevingsvisie: Voor de ruimtelijke inpassing van zonne-energie hanteren we de Limburgse zonneladder. Het gaat zowel om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur. 4. Gronden in gebruik voor landbouw **en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel**; 5. Uitsluitingsgebieden (~~Natura 2000 gebieden~~ **Natuurnetwerk Limburg,** ~~en~~ waterwingebieden **en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel**). De zonneladder kent een motiveringsplicht. Voor trede 4 geldt een nee-tenzij principe. Trede 5 betreft uitsluitingsgebieden. De uitwerking hiervan wordt in de Omgevingsverordening opgenomen".	
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen: blz. 117; Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen, Voorstel aan PS 11-A	**Dikgedrukte tekst toevoegen** aan Voorstel aan PS: "… Waterstof **als energiedrager** is daarbij in beeld en ook het gesprek over kernenergie is weer mogelijk	Conform toezegging 8892 van Gedeputeerde Brugman is de tekstpassage in de Omgevingsvisie m.b.t. waterstof is gecorrigeerd aangezien waterstof geen energiebron is,

	…”.	maar een energiedrager. Aansluitend bij de wijziging in de Omgevingsvisie, is dit ook aangepast in de Nota van Zienswijzen.
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen: blz. 327, 331, 333, 334, 340; Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen, Voorstel aan PS 23-A	Aan Standpunt GS **dikgedrukte tekst** toevoegen: Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk bestemmingsplannen **(onder de Omgevingswet: omgevingsplannen).** Vervangen woord “bestemmingsplan” door “omgevingsplan” in het Voorstel aan PS: “Het precieze begrenzen van alle gebruiksfuncties hoort thuis op het niveau van de gemeentelijk **omgevingsplannen**. Voor de bestemmingen in de vigerende bestemmingsplannen **(onder de Omgevingswet: omgevingsplannen)** …”	In de Omgevingsvisie is de terminologie aangepast naar de correcte terminologie die gebruikt wordt onder de Omgevingswet. Aansluitend bij de wijziging in de Omgevingsvisie, is dit ook aangepast in de Nota van Zienswijzen.
Hoofdstuk 2: Beantwoording Zienswijzen: blz. 186,187 Hoofdstuk 3: Overzicht voorgestelde aanpassingen, Voorstel aan PS 12-H	Toevoegen **dikgedrukte tekst** aan Voorstel aan PS (12-H): Deze beleidslijn is ook van toepassing op **grootschalige** mestbewerkingsinstallaties en mestverwerkingsinstallaties. Toevoegen **dikgedrukte tekst** aan Voorstel aan PS (12-H), in de begrippenlijst bij het begrip “Agglomeratielandbouw”: … (inclusief **grootschalige** mestbewerking en mestverwerking).	In de Omgevingsvisie is de term grootschalig toegevoegd (zie aanpassingen eerder in dit document). Aansluitend bij de wijziging in de Omgevingsvisie, is dit ook aangepast in de Nota van Zienswijzen.

Concept deelverslag van de vergadering van de Statencommissie Ruimte, Landbouw en Natuur

van 12-3-2021
betreffende Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg 2020

Statenkenmerk	G-20-086	Maastricht	12-3-2021

7.3 G-20-086 Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg 2020

Voordat ik de behandeling start, nog even voor de duidelijkheid de spelregels. Er zijn drie interrupties per fractie, per termijn en ook drie voor GS. De eerste termijn, vijf minuten spreektijd. Gezien de zwaarte van het onderwerp zal ik iets minder kritisch met de stopwatch zijn, maar dat betekent geen vrijbrief om te verdubbelen en voor de tweede termijn geldt de helft van de spreektijd. U ziet overigens Gedeputeerde Dritty hier aanwezig. Dat is op basis van de afspraken dat de primaire portefeuillehouder bij de behandeling is, maar zijn collega's zijn in dit huis en kijken mee. Hij kan als het goed is al uw vragen en opmerkingen beantwoorden, maar mocht dat nu absoluut niet het geval zijn, dan hoeft u niet bang zijn, dan zijn de andere portefeuillehouders binnen een vloek en een zucht ook hier. We behandelen dit in twee termijnen. Ik begin een beetje willekeurig bij mevrouw Jenneskens.

D66 (Jenneskens): Yes.

De voorzitter: U mag ook nog even overslaan als u wilt.

D66 (Jenneskens): Voorzitter, we zijn slechts passanten, waar ver voor ons al Limburgers over de Via Belgica van Blariacum in het Hertogdom Gelre woonden, zit ik ruim tweeduizend jaar later op een stoel na te denken over precies diezelfde plekken, die enerzijds zo veranderd zijn en tegelijkertijd ook zo mooi bewaard zijn gebleven. Als ik dan nadenk over wat zo belangrijk is in onze tijd, is de vraag hoe we omgaan met de ruimte waarin we leven, misschien wel de meest belangrijke. Juist die moeten we bezien vanuit rentmeesterschap en vanuit de gedachte dat er na ons ook weer vele generaties zullen komen waarvan ik hoop dat die met eenzelfde soort trots en plezier wonen op dit prachtig stukje aarde, dat wij hier samen delen als provincie. Waar we vanuit D66 veel waarde aan hechten, is dat als we ervan uitgaan dat het precies die omgeving is die ons rijk maakt, het voor ons aantrekkelijk maakt en ons gezond maakt, maar ons ook economisch voordeel biedt als vestigingsplaats voor toerisme, dan is eigenlijk de vraag, hoe we nu heel goed die rijkdom bewaken, juist waar die het dreigt af te leggen tegen het andere economische belang op de korte termijn. Wat D66 betreft, is dat een antwoord en een visie voor een toekomst waarin je moet blijven investeren. De grote vraag waar wij nog altijd mee worstelen is, hoe bewaken we eigenlijk zachte kwaliteiten die nog niet in beton gegoten zijn en kunnen we die toch op een manier hardmaken zodat ze meegenomen worden in de planvorming of misschien zelfs als uitgangspunten dienen. Die vraag herkennen we heel erg in de oproep van de Natuur- en Milieufederatie, want in de vorige commissiebehandeling …

De voorzitter: Het geluid valt weg.

D66 (Jenneskens): Doet hij het? Ja. Die herkennen we heel erg in de oproep van de Natuur- en

Milieufederatie. In de vorige commissie hebben we daarover gesproken en toch, ondanks de toezegging, is het ons nog niet helemaal duidelijk. Hoe kunnen we het behouden en versterken van landschappelijke kwaliteit aanmerken als provinciaal belang? We overwegen hierover een amendement, maar we hebben ook nog niet precies helemaal duidelijk hoe dat er eigenlijk uit zou moeten zien. Dus we zouden ook wel graag een reactie van het College daarop willen.
Ik sprak net over het bewaken en bewaren van de rijkdom van Limburg. Dat is eigenlijk het ingewikkelde rondom de Omgevingswet, de Omgevingsvisie, dat blijft voor ons die mandatering, want we willen rijkdom niet alleen bewaken in de begroting. Met de wijziging van allerlei bevoegdheden vragen wij ons nog steeds wel af, moet Provinciale Staten straks vooral heel kritisch ieder kredietbesluit met argusogen bekijken, omdat we daarmee ook ingrijpen in de ruimtelijke besluiten over de omgeving of moeten we daar toch nog met zijn allen andere afspraken over maken? Want als we de Buitenring pas zien op het moment dat er een definitieve investering gedaan wordt, dan is dat voor D66 geen verbetering. We moeten ook de ruimtelijke kwaliteit en de impact op onze fysieke leefomgeving kritisch blijven afwegen en niet alleen onze investering op de balans. Dus de vraag is en blijft, wat kunnen we doen om de Staten daarin hun volksvertegenwoordigende rol effectief te laten vervullen. In de gedachte van de heer Van Wageningen; zouden we niet bij projecten waarvoor een MER wordt opgesteld de Nota Reikwijdte ter vaststelling in de Staten moeten brengen? Hoe reflecteert u hierop? Wat vindt u daarvan?
De gereedschapskist van GS verandert. Gelet op het feit dat er ook nog een aantal instrumenten ontwikkeld worden, of wat dan ook, hechten wij erg aan monitoring en zouden we behalve de inhoudelijke casuïstiek ook graag wat meer feeling houden met de uitvoering. Dus de vraag is eigenlijk, hoe komen we nou in het verlengde hiervan nog vaker te spreken over de Omgevingswet?
In het stuk lezen we dat het kader voor burgerparticipatie in ontwikkeling is. De vraag is, waarom stellen we dat op een later moment vast? Wat betekent dat eigenlijk voor de juridische basis die daarmee gelegd wordt? Hoe zorgen we ervoor dat dat kader, de participatie voor Limburgers beter, gemakkelijker en sterker maakt dan voorheen?
We spreken van een stollingsmoment in dit stuk. Hoewel het dan soms kan lijken alsof alles niet kei- en keihard is, kan dat ook precies dat ene propje zijn dat een infarct veroorzaakt. Daarom zijn wij, ondanks dat we heel veel dingen lezen die ons aanspreken en waar we het erg mee eens zijn, ook op een aantal punten nog heel erg kritisch en missen we op punten ambitie.
Als we het hebben over de circulaire economie, hebben we in de vorige commissiebehandeling aangegeven dat we dat nadrukkelijker willen verankeren. U geeft aan dat, en dat vind ik ook terecht, het College niet vooruit wil lopen op politiekgevoelige beleidskeuzes, bijvoorbeeld als we het hebben over het vliegveld. Maar als we het hebben over de circulaire economie, ligt er gewoon een beleidskader en is de vraag waarom niet. In het stuk lezen we dan; we moeten nog bekijken welke ruimtelijke consequenties circulaire economie heeft en we gaan het verkennen aan de hand van een aantal concrete praktijkcasussen. Wij weten dat dit ruimtelijke gevolgen gaat hebben, dus waarom kunnen we niet veel meer randvoorwaarden, principes of richtingen schetsen?

De voorzitter: Mevrouw Jenneskens, u bent over uw vijf minuten. Dus u krijgt er nog twee.

D66 (Jenneskens): Oh, oké. Relax. Heel snel. Wat ons opvalt als we de paragraaf over land- en tuinbouw lezen, zien we dat er staat dat een gunstig ondernemersklimaat als provinciaal belang is aangemerkt. Maar het valt ons op dat als we het hebben over werklocaties, cultuur, dat nergens anders een gunstig ondernemersklimaat als provinciaal belang wordt aangemerkt. Waarom moeten alleen ondernemers in de

land- en tuinbouw een gunstig ondernemersklimaat hebben? Gunnen we dat niet ook aan de ondernemers in de binnenstad of op onze grote werklocaties?
Als we het hebben over energie lezen wij, dat ook kernenergie mogelijk is. Hoe bedoelt u die? Hoe verhoudt zich dat dan tot de kwaliteit en gezondheid van de leefomgeving? Als we het hebben over gezondheid en luchtkwaliteit missen we eigenlijk ook nog steeds die ambitie. Dus op welke manier zouden we dat kunnen vatten? Waar we het hebben over wonen, is voor ons eigenlijk de principiële vraag, hoe koppelen we de bouwopgave van honderd miljoen woningen eigenlijk aan de verbetering van bestaande wijken?

D66 (Jenneskens): Honderd? Ja, niet hier, ik vind wel dat jullie scherp zijn. Ja, heel goed. Nou, in ieder geval, wat kunnen we doen om die wijken eigenlijk ook leefbaarder te maken? Hoe zorgen we voor betere openbare ruimte? Hoe vergroenen we de leefomgeving zelfstandig met de uitdaging die er ligt ten aanzien van klimaatadaptatie, hittestress en waterberging? Nou ben ik bij mijn 1 miljoen. Ik denk dat mijn tijd erop zit. Dat was het.

De voorzitter: Dat heeft u goed geconstateerd. Ja, dank u wel. Dan gaan we nu naar mevrouw Voncken.

CDA (Voncken): Dank u wel voorzitter. Ja voorzitter, om te beginnen, als een stuk als de POVI op de agenda staat en er zijn slechts twee insprekers, dan denk ik dat er een goed en uitgebalanceerd stuk voorligt. Daarvoor wil ik eigenlijk ook om te beginnen toch een compliment maken aan de portefeuillehouder en de ambtelijke organisatie, want ik denk dat je daaruit ook mag concluderen dat er met partijen gesproken is, dat er gezocht is naar oplossingen, dat er zo maximaal mogelijk tegemoetgekomen is aan de verschillende belangen.
Nou en dan ligt dat stuk nu hier voor. Je zag het al bij de insprekers. Waar gaat het uiteindelijk om? Onze ruimte is natuurlijk schaars. We hebben daar gewoon te weinig van om al onze ambities en al onze wensen een plekje te kunnen geven. Dus uiteindelijk gaat dit stuk over de vraag, hoe gaan wij om met die schaarse ruimte. Hoe maken we de afwegingen? In de inspraak zie je dat er toch nogal wat partijen aangeven dat er niet scherp genoeg gekozen wordt. Ja, dan blijkt ook weer dat er niet al te veel insprekers zijn. We hebben het daar al eerder in de commissie over gehad. Hoe gebeurt dat nu? Er worden nogal veel verwachtingen gehecht aan het ontwerpend onderzoek dat gaande is. De portefeuillehouder heeft ons meerdere malen gezegd, daar gaan we in de praktijk ervaren hoe het uitwerkt en uitpakt. Ja, maar dat blijft natuurlijk toch discutabel, want we hadden hier juist een inspreker die het heeft over het aanleggen van zonneweides. De vraag is of je al dan niet bereid bent om daar landbouwgrond voor op te offeren, want daar ging zijn inbreng ook over en die zal door de diverse politieke partijen en stromingen hier ook anders beoordeeld worden. Uiteindelijk maakt dat de moeilijkheid van deze POVI. Daarom vinden wij het ook heel belangrijk en daar hebben we het eerder in de commissie ook over gehad, dat er een goede monitoring plaatsvindt en een nulmeting. Ik wil nogmaals vragen om daar ook een goede en duidelijke toezegging over te krijgen, want het is onder meer gebaseerd op een rapport van de Controlecommissie, wat we hier ontvangen, besproken hebben en waarin heel nadrukkelijk de Controlecommissie tegen PS zegt, het is wel aan jullie en jullie moeten zelf aangeven wat je wilt ontvangen en hoe je wilt monitoren, evalueren. Nou, wij hebben eerder al aangegeven en dat is in de werkgroep ook besproken, dus in die zin is het niet nieuw dat we hiermee komen, maar wij willen toch nog een keer aan onze portefeuillehouder vragen om daarin heel helder te willen zijn. Krijgen wij dat stuk? Hoe gaat dat eruitzien? Kunnen wij op basis van die nulmeting en

monitoring, kan dat in een instrument zijn?
Dat sluit mooi aan bij de inspreker zojuist, die het had over de glastuinbouwontwikkelingsgebieden, want ik zou mij best kunnen voorstellen dat ook de gezamenlijke oppervlakte van glastuinbouwconcentratiegebieden die wij in onze provincie hebben, dat dat een soort uitgangspunt is, want dat zijn de gebieden waarvan we zeggen, daar moet die glastuinbouw landen en dat we afspraken hebben dat solitaire bedrijven meer moeten doen om nog te kunnen ontwikkelen. Daar gaat de discussie niet over, dat hoor je ook bij deze glastuinder, maar bij herbegrenzing wordt het grijs. Dus misschien dat we daarop dadelijk ook mede naar aanleiding van de vraag van de inspreker van onze Gedeputeerde nog wat meer toelichting kunnen krijgen.
Een volgend punt en dat sluit eigenlijk mooi aan bij mijn buurvrouw zojuist, wij vinden het heel belangrijk en dat mag eigenlijk wat ons betreft nog wel wat explicieter benoemd worden, behoud en bevordering van levendige centra. Dan sluit dat mooi aan bij, u zei, een gunstig ondernemersklimaat voor land- en tuinbouw. Nee, dat geldt natuurlijk niet alleen voor land- en tuinbouw, een gezond ondernemersklimaat heb je zeker ook nodig als het gaat om de binnensteden. In het stuk lezen wij in de beantwoording op onze vragen dat GS zegt, ja dat is primair een taak voor gemeenten en voor regio's en de Provincie ontwikkelt hiervoor geen specifieke instrumenten. Wij zouden ervoor willen pleiten om dat juist wel te doen. Juist omdat we zien dat in de binnensteden, dat de € 25 miljoen die beschikbaar is gesteld voor de kwaliteit Limburgse centra, daar komen we straks nog over te praten, niet genoeg is om ook na corona met een goede herstelplanaanpak te komen. We vinden dit een heel actueel punt en we zien ook dat onze bevolkingspiramide heel stevig verandert. Dat heeft ook grote invloed op ruimtebeslag, op vraag. Wij vinden dat we bij het kooptoerisme en de levendigheid van de centra meer moeten doen, ook provinciaal, en dat dit mede samen met ondernemers en de gemeente een verantwoordelijkheid is om te zorgen dat die centra levendig blijven, dat die winkels overeind blijven en dat niet iedereen na corona alleen nog maar online blijft shoppen. Dus op dit punt gaan wij waarschijnlijk een motie voorbereiden en daarover zullen we onder andere met onze andere partijen schakelen. Dat geldt ook …

De voorzitter: Mevrouw Voncken, u bent ook over uw vijf minuten heen. Dus u krijgt …

CDA (Voncken): Nu al?

De voorzitter: Ja, dat gaat heel snel. Als je enthousiast bezig bent, vliegt de tijd. U hebt nog twee minuten.

CDA (Voncken): Nou, dan ga ik het even versnellen, want er zijn toch nog een paar puntjes. Dat geldt voor ons ook voor wat betreft leegstand. Leegstand en verpaupering, vinden wij ook een punt waarvoor meer aandacht moet zijn, zeker ook vanwege het gevaar op ondermijning. Daarover hebben we hier ook al vaker gesproken. Ook hier volstaan de landelijke regels niet, de opkoop van Vop's [0.35.09] is onvoldoende. Ook daar willen wij dus nog met een voorstel komen, omdat wij het heel belangrijk vinden dat ouwe meuk opgeruimd wordt.
Voorzitter, dan hebben we nog twee puntjes. De formele status van de zonneladder. Wat ons betreft is het zo dat we wel graag vast willen houden, zo maximaal mogelijk, aan de volgtijdigheid van de zonneladder, maar we zouden wel nog onderzocht willen hebben, misschien is het wel zo dat zonneweides ook een tijdelijke bestemming zouden kunnen zijn, een voorbestemming voor bijvoorbeeld een natuurbestemming die na vijftien tot twintig jaar op een terrein komt te liggen. Dus dat zou nog, wat

ons betreft de suggestie kunnen zijn die meegenomen wordt. We hebben nog steeds de vraag staan, daar komen we straks in de Staten ook nog wel op terug, of alle natuur die we ontwikkelen, in hoeverre een deel daarvan ook als het gaat om natuurontwikkeling die niet per se opgenomen is in de Provinciale Ontwikkelopgave, dus de Natura 2000-natuur, maar ook andere natuur. Die zie je overal ontstaan, dat is prachtig. We vinden het ook geweldig dat het gebeurt. We zouden wel een instrument willen ontwikkelen dat ook die natuur meetelt in de Ontwikkelopgave waar we provinciaal voor staan. Dan laat ik het hierbij voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel, mevrouw Voncken. Mijnheer Van der Linden.

LOKAAL-LIMBURG (Van der Linden)**:** Dank u voorzitter. Ja, er zijn al complimenten gemaakt. Ik wil mij daar graag bij aansluiten. Ik heb nog een andere motivering, namelijk de wijze waarop de Nota van zienswijzen behandeld is en de reacties daarop. Dat vind ik ook knap en dat bevestigt ook dat het een goed stuk is. Wat is er voor LOKAAL-LIMBURG dan nog hierover te zeggen?
Nou, allereerst wij hebben in de pers het fenomeen gezondheid ingevoerd en voor ons is vooral belangrijk de windturbines die er komen, maar vooral de gezondheidsproblemen die erbij kunnen komen. Die willen wij voorkomen door afstanden tot windturbines en woonvoorzieningen in het leven te roepen. Dat hebben we al een paar keer kenbaar gemaakt en dat zullen we dan ook proberen te doen via een motie of anderszins, bij de behandeling van dit stuk, omdat we dat zo belangrijk vinden, dat die normen er komen.
Verder als we dan kijken naar de Nota van zienswijzen, ontspringen bij ons ook nog enkele vragen. In hoofdstuk 3, dat gaat over landbouw, wordt de mogelijkheid gegeven voor agrariërs om aan landschapsbeheer te doen. Dat is fantastisch, maar ik heb pasgeleden nog met zo'n agrariër gesproken. Dat ging ook over een onderwerp dat nog komt, over het vogelbestand. Hij zei, ik ben best bereid om in die wei te lopen als ik daarvoor betaald word, maar de druk is zo groot en ik moet de tijd maar zien te vinden, dat krijg ik niet voor elkaar. Dus komen er verdienmogelijkheden voor de landbouw in het kader van dit landschapsbeheer? Datzelfde verhaal gaat dan bij hoofdstuk 5, daar zien wij het nieuwe fenomeen voedselbossen. Hoe komen die terecht in het ruimtelijk bestand? Is dat een onderdeel van de landbouw? Is dat aan iedereen vrij om dat te doen? Worden daaraan eisen gesteld op de een of andere manier, zowel aan de ondernemers als de exploitanten? Want ik denk dat we toch ook goed inzicht moeten geven hoe dat fenomeen gaat landen in het ruimtelijke bestand.
Verder ook voor ons, over de glastuinbouw. Wij hebben een paar keer aangegeven, zou het niet prettig zijn voor een agrariër die in het kader van thuisverkoop, bijvoorbeeld biologisch voedsel, zijn productenreeks wil uitbreiden en daardoor een beperkte glasopstand bij zijn pand gerealiseerd kan laten worden enzovoorts, hoe je het maar wilt zien dat het komt. Maar dat kan niet. Ik heb net even goed geluisterd naar de inspreker en hij had het over, wij hebben afspraken gemaakt enzovoorts. Schijnbaar valt dit buiten die afspraken. Kunnen we die afspraken ook tegen dat licht nog een keer bezien? Want ik denk dat het vooral voor diegene die direct zijn producten af wil zetten naar de consument, het prettig zou zijn om dat te doen.
Dan hebben we bij water nog een punt, want daar gaat het over de bodemkwaliteit van het grondwater. Nu zijn wij geconfronteerd met de discussie over het invoeren van groene bergingen. Dat betekent dus eigenlijk dat je een dam gooit in een stuk sloot of een kuil graaft achter een overstort en als dan het overstort plaatsvindt, gaat het ongezuiverd rioleringswater in die kuil of in een stukje van die sloot en dan moet dat daarna teruggepompt worden in het rioolstelstel. Volgens ons geeft dat uitspoeling en infiltratie

in de grond, want het is toch maar gewoon een kuil en mij lijkt dat ook dat terugpompen dan niet zo succesvol verloopt. Dus hoe is het met het fenomeen groene berging? Ik heb dat niet kunnen vinden, maar hebben we ons daarop… Beseffen we dat dit vooral vanuit het Waterschap aangelegd wordt en zijn we daar gelukkig mee? Wij niet. Wij zouden het liever hebben dat dat dus niet doorging, om het zo maar eens te zeggen.
Naar aanleiding van de beantwoording van de technische vragen, hebben we nog een punt over de gevaarlijke stoffen. We hebben ons echt druk gemaakt over minder vervoer van gevaarlijke stoffen per spoor. In het antwoord is gezegd, nu er is een nieuw programma, robuuste buisleidingen en het verhaal om gevaarlijke stoffen per scheepvaart te vervoeren, waarvoor nog een paar knelpunten waren in sluizen, enzovoorts. Hoe staat het met de vorderingen op dit gebied? Want ik denk dat als je sluizen moet gaan aanpassen of buizen moet gaan aanleggen, dat dit ook in het ruimtelijke verhaal terug moet komen en die zie ik ook niet terugkomen. Dus ook graag daarop een antwoord van, hoe pakken we nu die nieuwe voorgestelde vormen van transport van gevaarlijke stoffen aan en zijn daar ruimtelijke mogelijkheden voor? Tot zover in eerste termijn voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Plusquin.

Partij voor de Dieren (Plusquin): Dank u wel voorzitter. Allereerst onze waardering voor de uitgebreide en inhoudelijke beantwoording van onze vragen. Dat was echt heel compleet, waarvoor onze dank. Maar beste Gedeputeerde, u kent de Partij voor de Dieren en onze duurzame ambities. Dat wil nog niet zeggen dat wij tevreden zijn gesteld en we zullen op een aantal punten zeker ook terugkomen bij de Omgevingsverordening, want dan heb je het echt over binnen de regels en niet alleen een visie. Die regels moeten er op een aantal terreinen echt komen, om te beginnen bij gezondheid en intensieve veehouderij. U komt met technische bezwaren tegen een omgevingswaarde voor endotoxinen, maar daarmee geeft u nog geen antwoord op het dringende probleem van bescherming van de volksgezondheid in de omgeving van veehouderijen. Andere Provincies, bijvoorbeeld Noord-Brabant hebben daar wel kaders voor via de Omgevingsverordening en wij nodigen u uit om die kaders, ook van Brabant bij de voorbereiding van die Omgevingsverordening die nu begint te betrekken. We zullen in ieder geval tegen die tijd erop terugkomen. Onbevredigend blijft dat in de ontwikkelingsgebieden de intensieve veehouderij wel geschrapt wordt, maar dat daarvoor binnen de bestaande bestemmingsplannen gebaseerd op het oude kader nog steeds ruimte is. Het is logisch dat als men die ontwikkelingsgebieden schrapt, je als Provincie ook je bevoegdheden gebruikt. Dat kan via een aanwijzing, om die bestemmingen te schrappen. Dat is eigenlijk een kwestie van wie A zegt, moet ook B zeggen. Mijn vraag is, gaat het College dat doen?
De integrale herijking van de kwetsbare gebieden is kennelijk bedoeld als een integratie en afstemming van meerdere beschermingskaders. Kunnen we er dan op rekenen? De Omgevingswet gaat immers uit van een minimaal gelijkwaardig beschermingsniveau, dat het beschermingsniveau van natuur, milieu en gezondheid in ieder geval niet erop achteruitgaat. We willen ook graag een duidelijk antwoord op deze vraag.
De stikstof en door sanering en opkoping vrijkomende agrarische gronden; het College houdt nog steeds alle opties open. Dus nog steeds is het dan mogelijk dat er op deze gronden activiteiten komen die stikstof uitstoten. Voorzitter, dweilen met de kraan open is niet onze hobby en dat zou ook niemands hobby moeten zijn. Kan de Gedeputeerde garanderen dat er niet opnieuw permanente stikstofuitstoot zal zijn vanaf die gronden? Dat kan door slimme combinaties van uiteraard gasloze woningbouw,

natuurontwikkeling en kringlooplandbouw. Is dat ook de inzet van het College?
Dan ons mooie Limburgse landschap. Voor de thema's Natuur en Water worden concrete programma's uitgewerkt om de specifieke waarde van Natuur en Water concreter te duiden en te beschermen. Is GS bereid om zo'n programma ook op te stellen voor het thema Landschap? De Natuur- en Milieufederatie en de TBO's vragen daarom in hun zienswijzen, want niet alleen de meest bijzondere landschappen zoals het Nationale Natuurnetwerk en het Heuvelland verdienen bescherming. In zo'n programma zouden dan specifiek de landschappelijke waarden die nu buiten de door wet- en regelgeving formeel beschermde gebieden vallen, nader geduid kunnen worden en maatregelen worden afgesproken om deze waarden te beschermen. Is GS bereid om zo'n programma Landschap op te stellen als een concrete uitwerking van de Omgevingsvisie en daar dan de Milieufederatie en de TBO's en andere bij het Landschap betrokken organisaties met hun unieke deskundigheid en ervaringskennis te betrekken? Net zoals dat nu wel gaat gebeuren bij Natuur en Water. Graag een reactie van de Gedeputeerde.
Bij de bescherming van de unieke kwaliteiten van het Limburgse Heuvelland blijft het College bij een 'ja, mits'-benadering. Nieuwe bebouwing kan, als het maar wordt ingepast. Dat is te mager, leert de ervaring. Het levert geen bescherming tegen het verrijzen van grootschalige stallen en bewaarlocaties. We zullen bij de verordening daarover een amendement indienen. Geschrokken zijn we van het antwoord dat binnen bestaande bestemmingsplannen ook nog steeds uitbreidingsmogelijkheden zijn. Daar is de Provincie niet eens aan zet, want de verordening werkt alleen op de planwijzigingen en de nieuwe afwijkvergunningen. Is het College in ieder geval bereid door direct werkende regels de bescherming ook van toepassing te laten zijn op bouwplannen die passen bestaande bestemmingsplannen?
Dan de verdozing. Het College blijft meewerken, zoveel mogelijk binnen de corridors, maar eventueel ook daarbuiten aan de voortdenderende pakjes en pakketeneconomie en de groei van vervoer over de weg, zonder daaraan duurzaamheidseisen te stellen en zonder een goede logistieke afstemming te vragen, ten koste van de omgeving. Denk aan fijnstof en stikstofuitstoot, om geluidsoverlast maar niet te noemen. Terecht en onze waardering daarvoor, geeft u in het antwoord op onze schriftelijke vragen aan dat in de verordening regels zullen komen over zonnepanelen op de daken van deze grote dozen. Maar waarom dan niet in de geest van de Omgevingswet? Het gaat daarbij toch ook steeds om integratie, dat milieu ook mag en moet doorwerken bij ruimtelijke plannen? Waarom dan geen eisen gesteld aan de duurzaamheid van het toenemende vervoer waaraan je als Provincie meewerkt? Nu is het al zo dat je bij een ruimtelijke vergunningverlening de milieu-impact van aan- en toevoer naar gebouwen moet meewegen. Als je daar dan voorwaarden en beperkingen aan mag stellen, waarom dan niet bij de distributiecentra via regels in de Omgevingsverordening? Want die moeten we hebben vanwege de Omgevingswet, voor het einde van het jaar.

De voorzitter: Mevrouw Plusquin, u bent ook over uw vijf minuten. U krijgt er ook nog twee.

Partij voor de Dieren (Plusquin): Dat is genereus, maar ik ben bijna klaar. Kortom, met een variant op de ex-gouverneur van Californië, die met het Oostenrijkse accent, die zich ook nog eens als een duurzaamheidsactivist heeft ontwikkeld, wij zullen hierop terugkomen: 'We will be back.'

De voorzitter: Waarvan akte, mevrouw Plusquin. Dank u wel. Mijnheer Westen.

GroenLinks (Westen): Dank u wel voorzitter. Bij de bestudering van de stukken, hebben wij ons voornamelijk gefocust op de effecten van de invloeden die de voorgenomen beleidsthema's uitoefenen

op met name het ecologische kapitaal, bodem, water, ondergrond en wel de leefomgeving van onze Limburgse inwoners. Bij de sonderende behandeling op 15 januari hebben wij hiervoor ook al, zij het in ietwat andere bewoordingen aandacht voor gevraagd. Waar wij ons vooral zorgen over maken is dat voornamelijk het landbouwbeleid in de huidige vorm toch nog steeds wezenlijk negatief uitpakt voor onze ecologie en bodem, water en ondergrond. Als we lezen dat de helft van het Limburgse grondgebied bestaat uit landbouwgrond, dan ligt er toch nog een flinke opgave. De voorgestelde ambitie klinkt goed, maar het is nog niet echt een gamechanger. Het laat nog te veel ruimte voor een continuering van het huidige systeem van bedrijvigheid, terwijl mondiaal steeds meer de roep klinkt om verkleining van die veestapel en bijvoorbeeld meer natuurinclusieve landbouw, maken wij het met deze Omgevingsvisie mogelijk om door te gaan met de intensieve veehouderij, door te stellen dat in dialoog met de omgeving de ondernemer enkel voor draagvlak hoeft te zorgen. Maar voorzitter, we begrijpen dat deze problemen niet van de een op de andere dag op te lossen zijn, dus kunnen we hier in de Provinciale politieke arena niet veel meer doen dan nogmaals hierop de nadruk en de aandacht te vestigen. Dus bij dezen.
Verder heb ik nog even een aantal vragen. Om te beginnen met landbouw, nu we het daarover hebben. Er wordt gesteld dat in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg nieuwe grootschalige voorzieningen worden gevestigd op toekomstbestendige locaties. Wat zijn nu eigenlijk die toekomstbestendige locaties? We vragen ons af of dat voldoende concreet geformuleerd is, om ervoor te zorgen dat het Nationaal Landschap Zuid-Limburg niet volgestopt wordt met zulke grootschalige voorzieningen.
Ook wij hebben de brief van de Natuur- en Milieufederatie gelezen. De focus in de Omgevingsvisie wordt gelegd op het beschermen van de meest bijzondere landschappen. Het gevaar is dat andere gebieden vogelvrij zijn met kans op verrommeling. Dan geeft GS in een antwoord daarop dat dat weggelegd is voor de gemeenten. Wij pleiten juist ook, net als de Natuur- en Milieufederatie voor een zorgvuldig gebruik van het landschap. Daar zou je dus garanties in kunnen bouwen. Ook wij zouden dan pleiten voor een programma Landschap, net wat mijn collega van de Partij voor de Dieren heeft gezegd. Is GS ertoe bereid om dat te maken?
Laat ik het even hebben over veiligheid en gezondheid. Het belang om relatief rustige en stille gebieden te behouden en waar mogelijk uit te breiden. Dat staat in de visie. Dat wordt later ook nog verder uitgewerkt door stiltegebieden aan te wijzen, zo staat er. Maar er staat nog geen ambitie over hoeveel en hoe groot. Hoe moet je dat dan doen? Hoe ga je met iemand samenwerken? Dat is erg vrijblijvend. In het gehele kader staat meer ruimte voor gezonde en originele natuur. Het autogebruik is gehalveerd. Ja, dat zien wij dus niet terugkomen in waar men voor kiest. Kortom, prachtige zinnen, maar we missen die uitwerking.
Circulaire economie, het is vooral vooralsnog bescheiden, waarom er dus geen hogere ambitie is. Dat hebben we al eerder gesteld. De uitwerking is alleen maar met goede bedoelingen. We zien het niet concreet gesteld worden. Dus waar is het verbinden, het stimuleren, het verkennen, het delen?
Water, daar hebben we nog een opmerking over. Een lage grondwaterstand heeft ook te maken met klimaatverandering. Wie geef je dan voorrang bij die waterschaarste en wat is een goede verdeling? Waar hebben we het hierover? Welke indicatoren?
En als laatste en dan zit ik toch binnen die vijf minuten geloof ik. Men gaat uit van haalbaar en betaalbaar waterbeleid. Hoe zit het met het draagvlak? Als men dat toevoegt, draagvlak bij wie? Nogal een fundamenteel verschil of men kiest voor boer of industrie of natuur bijvoorbeeld. Dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel mijnheer Westen. Mevrouw Schuuring.

PvdA (Schuuring): Ja, dank u wel voorzitter. Als eerste wil ik eigenlijk uitspreken dat wij een beetje teleurgesteld zijn in de wijzigingsvoorstellen naar aanleiding van de vorige vergadering. Voor de tekst van de Omgevingsvisie zijn dertien wijzigingsvoorstellen gedaan, waarvan twee kleine toevoegingen en elf technische punten. Het is heel fijn dat wij de mogelijkheid hebben gekregen om zoveel vragen te stellen en dat die ook uitgebreid beantwoord zijn, maar er zijn ook heel veel andere punten aangedragen door deze commissie. Wat hebt u daar eigenlijk mee gedaan, als dat niet leidt tot wijzigingsvoorstellen in de tekst?
Om met de vragen over de nieuwe informatie te starten. Wat verandert er door de toevoeging van het woord bruto op pagina 66? Wat is in de context van productielocaties het verschil met netto? Hoe definieert u grootschalig op pagina 89 met betrekking tot mestbewerking en -verwerking? Hoe vaak gaan nieuwe initiatieven direct over grootschalige bewerking, of groeien bedrijven eigenlijk altijd langzaam uit tot grootschalige installaties waar dit dan niet op van toepassing zou zijn?
Dan zijn in de antwoorden op de technische vragen volgens mij ook een aantal dingen door elkaar gaan lopen. Bijvoorbeeld onze vraag rondom participatiebeleid en de vraag over het opkomen voor belangen van omwonenden zijn samengevoegd, terwijl dit voor ons echt wel losse punten zijn. Met name die belangen van omwonenden zouden wij graag nog steeds duidelijker terug zien komen in het hoofdstuk over veiligheid. De Provincie is het bevoegd gezag. In de conclusie van de MER. Staat ook dat het een aandachtspunt blijft om voor een gezonde en veilige leefomgeving te zorgen. Gisterenavond waren hier twee collega's van GS enthousiast aan het vertellen hoe hard er gewerkt wordt om de VTH kwalitatief te verbeteren. Hoe kan het dat dit niet terugkomt in de visie? Wat zijn de beleidskeuzes die wij hierin maken? Dat staat wat ons betreft los van het eventueel stapelen van normen of omgevingswaarden. In de vorige vergadering heeft u toegezegd hier de tekst nog eens tegen het licht te houden, waar het gaat om communicatie met omwonenden en het gevoel van veiligheid voor bedrijven waar wij eigenaar, aandeelhouder of bevoegd gezag voor zijn. Waarom heeft dat niet tot een wijzigingsvoorstel geleid? Wat ons betreft, zou ik nog een keer expliciet aan willen geven dat de belangen van omwonenden bewaakt moeten worden en dat wij ook moeten opnemen hoe wij communiceren met omwonenden, waar mensen overlast ervaren, klachten indienen of zich zorgen maken over hun leefomgeving. Om dan te zeggen dat initiatiefnemers een motiveringsplicht hebben om zo veel mogelijk draagvlak te creëren, is wat ons betreft niet voldoende.
Op onze vraag waarom provinciale belangen niet concreter geformuleerd zijn, wordt geantwoord dat door al dan niet wettelijke taken, dingen soms meer of minder concreet geformuleerd kunnen worden. Wonen wordt genoemd als meer flexibel en water als concreter, terwijl wat ons betreft, het juist andersom is. Als we alle woonontwikkelingen aanmerken als provinciaal belang, is dat wat ons betreft heel duidelijk. Terwijl wij het bij water hebben over een integrale benadering of het in samenhang bezien en aanpakken, dan weet ik niet precies wat ons belang is. Waarom is ons belang niet een kwalitatieve hoogwaterbescherming of een goede zoetwatervoorziening? Waarom staat er bijvoorbeeld bij werklocaties niet in het provinciaal belang welke bedrijven wij wensen? Dit staat namelijk wel heel duidelijk in het hoofdstuk zelf. Bij natuur gaat het over het waar mogelijk verbeteren van biodiversiteit. Waarom is ons belang niet gewoon een goede biodiversiteit?
Het is ook mooi, als het gaat over water, dat het concept-Waterprogramma al is toegevoegd. Alleen tijdens de vorige vergadering is volgens mij ook wat verwarring ontstaan, in ieder geval bij mij en volgens mij bij nog een paar mensen, over de volgorde en de status van deze visie. Er wordt een aantal keren zoals bij water en natuur, maar ook bij MAA aangegeven dat de visie nog aangepast kan worden als er andere beslissingen worden genomen. Alleen deze visie is straks het kader dat wij als Staten hebben om

mee te geven aan GS. Op basis van deze visie worden verdere besluiten voorbereid en uitgewerkt. Als ik dan kijk naar wat bijvoorbeeld nu in het hoofdstuk over water staat, dan staan daar heel veel problemen duidelijk geformuleerd, maar wordt nog niet heel erg concreet wat de doelstellingen zijn. Een van de kernpunten, wat ons betreft, is dat er toch ook op de langere termijn perspectief moet zijn op het halen van wettelijke doelen. Niet zozeer omdat het ergens op papier staat, maar omdat het ook gevolgen heeft. Verder vinden wij het heel jammer dat alle opmerkingen rondom de verdozing van het landschap niet hebben geleid tot een tekstwijziging. In het antwoord op de technische vragen wordt ook bijna een soort ladder genoemd waarin wij ons eigenlijk heel erg kunnen vinden, als het gaat om het aanwijzen van locaties en clusteren van bedrijven, maar clusteren werkt natuurlijk alleen als je het ergens anders niet doet. Wat gaan we bijvoorbeeld doen, stel dat de Greenport straks vol is. Gaan we er dan nog eentje ergens plannen? Of zit er een maximum aan? In de antwoorden op de vragen wordt ook inderdaad een mogelijke verplichting tot het plaatsen van zonnepanelen genoemd, maar heel veel andere punten die vaak in deze discussie terugkomen, zien we eigenlijk nergens terug, groene wanden of daken, voorwaarden rondom grootte of kavelindeling. Hoe zorgen we dat de uitbreiding of nieuwe vestiging van bedrijven aansluit bij de lokale arbeidsmarkt? Ook tijdens de beantwoording in de vorige commissievergadering werden mondeling een aantal dingen gezegd die ons veel positiever in de oren klonken, dan wat in de visie stond. Toen hebt u ook toegezegd om eens naar de tekst te kijken. Ook hierbij ben ik eigenlijk benieuwd waarom dit niet heeft geleid tot een tekstwijziging.

De voorzitter: Mevrouw Schuuring, ook u bent over de vijf minuten.

PvdA (Schuuring): Ja, er staat ook zo veel in voorzitter. Ik wil kort nog even terugkomen op de oproep van de Natuur- en Milieufederatie. Ik denk dat daarover al wat vragen zijn gesteld, dus ik ben heel benieuwd naar de reactie van de Gedeputeerde. Dan als laatste nog een puntje richting de uitvoering. Wij hebben inmiddels nog een keer een bijeenkomst gehad met de werkgroep, wat vorige keer ook besproken is. Hier ging het onder andere over instrumenten en monitoring. Wat ik op dit moment nog mis, hoe wij als Staten niet zo zeer de effecten van de Omgevingsvisie kunnen monitoren, zoals de nulmeting waar mevrouw Voncken het ook over had, maar met name ook de invoering van de Omgevingswet en het gebruik van de instrumenten die daarbij horen. Als het gaat over het Digitaal Stelsel Omgevingswet, over de verordening, maar ook over veranderingen die misschien intern plaatsvinden rondom de omschakeling naar programma's of binnen het VTH-stelsel, als het gaat om Omgevingsplannen. Zou de Gedeputeerde misschien ook alvast kunnen aangeven of hij ideeën heeft over hoe GS dit zou willen doen? Want anders moeten wij, denk ik als Staten zelf ook met een concreet plan komen. Tot zover, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel, mevrouw Schuuring. Mijnheer Wolters Gregório.

SP (Wolters Gregório): Ja, dank u wel voorzitter. Het POL is niet perfect weten we en die terugblik hebben we goed afgesloten om van te kunnen leren, maar vertrouwen in de functionaliteit van de salami die wij de POVI noemen, hebben we als SP nog niet. Inhoudelijk staat er wel in grote lijnen wat we in de kaders al hebben besloten en er is geen gegronde twijfel over de inzet of goodwill van de Gedeputeerde en zijn team, maar toch, ook een aantal belangrijke zaken staan er niet in, die wel wenselijk zijn of zelfs nog besloten moeten worden. Het moet eenduidiger te begrijpen kunnen zijn; of in elk hoofdstuk een visie met een stip op de horizon, of in elk hoofdstuk een gedetailleerde uitleg over hoe we zaken gaan laten

verlopen. Zoals we ook van mijn voorgangers hebben gehoord, is er zelfs na vele sessies, zelfs voor ingelezen Limburgers een hoop zaken gewoon niet helder uit het stuk te halen. Thema's zoals bijvoorbeeld de definitie van burgerparticipatie in omgevingsprojecten of de huisvesting van arbeidsmigranten willen we duidelijk vastgelegd hebben of Maastricht Aachen Airport, waarover we nu juist geen expliciete visie of besluit in het stuk willen hebben staan, maar we juist een verwijzing moeten doen naar een nog te nemen besluit door GS en PS. Dit moet in de ogen van de SP heel helder aan de voorkant in de POVI worden gezet. Daarover mag geen onduidelijkheid bestaan. Hoe gaat de Gedeputeerde dit proactief nog aanpassen? Want het laatste wat we willen is een golf aan amendementen.
En dan over de verpakking van deze salami. Onderhands kunnen GS en PS wijzigingen voorstellen en accorderen in de diverse kaders. Die worden dan ineens ook in de POVI doorgevoerd. Hoe is dat zichtbaar voor iedereen in de provincie? Hoe is het onderlinge verband tussen de kaders bij een wijziging te volgen? Want als de verantwoordelijkheid binnen de kaders ligt, wat is dan de kracht of de toegevoegde waarde van dit stuk? Graag een scherp antwoord op al die voorgaande vragen.
Als laatste en wellicht onze grootste zorg wat de uitvoering betreft, het optimisme van onze Gedeputeerde tegenover de scepsis van het nationaal parlement, inmiddels de Eerste Kamer en de wethouders in de gemeenten. Het DSO is in de afgelopen jaren al van stevige kritiek bediend, die nog niet is gepareerd door de minister. Onderzoek van het Binnenlandse Bestuur en de Wethoudersvereniging lieten veel zorgen blijken. Zelfs meer dan 10% van de wethouders wil de Omgevingswet het liefste helemaal afblazen. Ook diverse maatschappelijke instanties uiten hun zorgen over het gebrek aan borging van de natuur ten faveure van de verdozing van onze provincie. Hoe duidt de Gedeputeerde dit verschil in inzicht? Deelt hij de zorgen van zijn maatschappelijke partners en de Limburgse wethouders dan niet? Kortom, nog genoeg gespreksstof en opheldering zijn nodig voordat er een gewogen besluit genomen kan worden in dit huis. Laten we de zorgvuldigheid niet ten koste laten gaan van snelheid in een zwaar dossier dat voor een zeer lange periode onze meetlat moet zijn. Laten we de rust en het overzicht bewaren en ons zelf meer tijd geven voor discussie en verfijning van ons provinciale document en dit pas met elkaar definitief afstemmen wanneer het ministerie het DSO zeker op orde heeft en alle Limburgse wethouders ook groen licht geven. Hoe en waarom kijkt de Gedeputeerde tegen dit voorstel aan? Voor zover.

De voorzitter: Dank u wel. Mijnheer Megens.

PVV (Megens): Ja, dank u wel voorzitter. Ja, er is al veel gesproken natuurlijk over de Omgevingsvisie en sonderend is de visie ook al behandeld, maar toch hebben we nog enkele vragen. De PVV maakt zich zorgen over wat de bevoegdheden van PS zijn in de nieuwe Omgevingsvisie. Zoals het er nu uitziet, heeft PS straks minder bevoegdheden en heeft PS straks vooral het budgetrecht. Hoe kunnen we deze bevoegdheden bij PS houden? Vindt het College ook dat de bevoegdheden van complexe stukken gewoon thuishoren bij PS? Wat kan het College hierop toezeggen? Hoe gaan we om met het vergunnen van complexe vraagstukken in de toekomst? Nu zien we dat regelmatig initiatiefnemers een aanvraag indienen en dit zelf gaan vergunnen. Ofwel, de slager keurt zijn eigen vlees. Wat kan in de Omgevingsvisie opgenomen worden dat dit in de nieuwe Omgevingswet niet meer mogelijk is? Wat vindt het College hiervan? In de Omgevingsvisie lezen we dat PS een kadersturing kan geven aan de Omgevingsvisie en indirect dus ook aan de Omgevingswet. Echter toen we dit geprobeerd hebben in de behandeling bij de PES, kregen we van het College te horen dat bij de verankering van de zonneladder

dit in de Omgevingsvisie geregeld moet worden. Dit is toch niet helemaal in lijn met elkaar? Kan het College hier een reactie op geven? Hoe bindend is de zonneladder op dit moment?

Gedeputeerde Dritty: Voorzitter, zou die vraag nog een keer herhaald kunnen worden? Dat ging mij iets te snel. Dan hoef ik het straks niet…

De voorzitter: Mijnheer Megens, kunt u de vraag herhalen?

PVV (Megens): Even kijken. Dat de verankering van de zonneladder niet in lijn is, daar werd gezegd dat we dit moesten regelen bij de Omgevingsvisie. In de Omgevingsvisie staat, dit moet je regelen bij de kaders die voorafgaan aan de Omgevingsvisie. Dit hadden wij dus niet helemaal duidelijk.

De voorzitter: Is de vraag duidelijk? Oké. Gaat u verder.

PVV (Megens): Hoe bindend is de zonneladder op dit moment? Op dit moment is hij nog niet geheel volgtijdelijk. Daar komt gelukkig wel verandering in. Maar we zien steeds meer zonneparken opkomen en vooral op landbouwgrond. Ondertussen is er wel een brief uitgegaan voor de gemeenten, waarin op de nieuwe situaties wordt ingegaan, maar het lijkt naar aanleiding van deze brief dat de initiatieven nog sneller worden aangekondigd door de initiatiefnemers. Hoe gaan we controleren dat gemeenten zich houden aan deze zonneladder en ook aan de nieuwe Omgevingswet? Hoe ziet de weg dan uit tot aan de definitieve Omgevingswet? Wat kunnen we tot die tijd doen om een wildgroei aan aanvragen en initiatieven voor deze zonneweides stop te zetten?
De PVV maakt zich ook zorgen over de ontwikkeling met betrekking tot windturbines. De PVV is tegenstander en gelukkig is het draagvlak ook steeds kleiner, zie bijvoorbeeld de uitkomst van de enquête die is gehouden onder de inwoners van Venray; haalbaar, betaalbaar en draagvlak. De PVV vindt wel dat we onze inwoners moeten beschermen. Hoe zorgen we dat inwoners van Limburg toch een fijne leefomgeving houden en geen overlast ondervinden van de windturbines? Kunnen hier richtlijnen aangegeven worden en opgenomen worden in deze visie? Wellicht kunnen we daar met LOKAAL-LIMBURG samenwerken? Ondertussen ligt er ook een rapport van het EIB over het aardgasvrij maken van woningen, dat het toch meer kost dan het oplevert. Toch wordt gestreefd naar het aardgasvrij maken van zo veel mogelijk in Limburg. Maar nu blijkt dat deze maatregel niet kostendekkend is. Hoe gaan we hiermee om?
Ten slotte is in de behandeling van de PES toegezegd dat er geen verplichte afkoppeling komt. Hoe kijkt dit College hier nu naar? Tot slot, wat zijn de kosten voor de ontwikkeling van deze Omgevingswet? Wat kost het de Provincie? Hoe worden deze kosten doorberekend? En de twee RES-regio's, die een grote invloed hebben in deze visie? Misschien belangrijker, wat gaat het onze gemeenten kosten? Wat als de gemeenten dit niet kunnen betalen? Komt het dan op rekening van de Provincie of wie draait voor deze kosten op? Worden de kosten dan gewoon berekend aan onze inwoners? Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel mijnheer Megens. Mijnheer Nijskens.

VVD (Nijskens): Ja voorzitter, voorgaande sprekers hebben tal van zeer interessante vragen gesteld. De laatste spreker had het bijvoorbeeld over de kosten, wat het allemaal gaat kosten of de gemeenten gaat kosten. Misschien om daarop in te haken, denkt u niet dat wij niet evengoed een keer een nieuwe

Provinciale Visie gemaakt zouden hebben? De vorige was toch alweer zeven jaar oud en de ontwikkelingen buiten zijn niet afhankelijk van een Omgevingswet die toevallig veranderd wordt, maar die heeft natuurlijk wel direct invloed op hoe een Provincie tegen de toekomst aankijkt en tegen de veranderingen, de zaken buiten. Dus de wet verandert niet het buitengebied. Morgen is niet ineens alles anders met een nieuwe wet.

De voorzitter: Was dat nog een interruptie naar de heer Megens of de start van uw termijn?

VVD (Nijskens): Nee, een inleiding. Een inleiding.

De voorzitter: Oké.

VVD (Nijskens): Een inleiding. Ja voorzitter, andere sprekers hadden het er ook al over, slechts twee insprekers. We hebben eigenlijk bij dit soort stukken wel vaker veel meer insprekers gezien. Volgens mij had het CDA dezelfde vraag. In hoeverre bestemmingswijzigingen die leiden tot een zonnepark, definitieve bestemmingswijzigingen zijn? In hoeverre kun je afspreken dat die bestemming maar voor dertig jaar geldt? Ik vraag mij af of dat überhaupt wel mogelijk is. Of dan inderdaad de eigenaar van zo'n stuk grond verplicht is weer een nieuwe bestemmingswijziging op te starten of dat het automatisch gaat? Dan had de tweede inspreker een heel sterk punt met betrekking tot de glastuinbouw en hoe wij juist met name in Limburg een beetje als enige tegenhanger tegen het Westland een zeer professioneel glastuinbouwgebied hebben weten te realiseren, althans wij niet, maar de ondernemers zelf, ook tegen grote consumentenmarkten aan, dus voor de snelle belevering van dagverse hoogwaardige producten. Hoe moeten wij handelen bij die zienswijze, dat die sloopplicht in ontwikkelingsgebieden niet wordt ingevoerd? Wat voor actie is daarvoor nodig? Moeten wij daarvoor een amendement schrijven? Hoe gaat dat praktisch in zijn werk? Dan hoorden wij ook de zorgen met betrekking tot de groenblauwe mantel. Dat speelt eigenlijk op meer beleidsterreinen, die nog niet helemaal uitontwikkeld zijn. Bijvoorbeeld zoals het vliegveld of andere zaken, de PES, hoe dat precies gaat uitwerken. Hoe gaat het in zijn werk als dadelijk aan de groenblauwe mantel functies worden toegedicht die van invloed zijn op activiteiten die nu gewoon regulier vergund in het gebied plaatsvinden? Dus met andere woorden, stel nou er worden ingrepen in de waterhuishouding gedaan en daardoor kan een bestaand bedrijf zijn bedrijfsvoering niet meer uitvoeren. Hoe gaat dat in zijn werk? Hoe kunnen bedrijven dat volgen? Hoe kunnen ze daar zienswijzen of bezwaar tegen maken?
In de gemeenten hebben we een soortgelijk traject als de Provinciale Visie doorlopen, al was die wel zeer veel beperkter en ook niet te vergelijken in aanpak, zoals dat hier gebeurd is. Ook van onze kant voor de provinciale aanpak een groot compliment. In de gemeenten werd gesteld dat het hele participatiegebeuren niet eens een verplichting is. Je kunt als gemeente de participatie alleen maar vragen en niet verplichten. Hoe zit dat dan bij provinciale initiatieven? Is participatie een verplichting? Hoe toets je dan dat die participatie goed verlopen is? Kijk, uiteindelijk wil natuurlijk een initiatiefnemer zonder kleerscheuren door de procedures heen, maar als participatie geen plicht is, kun je die er natuurlijk ook gemakkelijk van afhalen. Hoe toets je zoiets, dat het goed is gebeurd?
Dan ja, er zijn natuurlijk ook wat ontwikkelingen geschetst bij de vorige sprekers, bijvoorbeeld bij D66, geloof ik, over woningen, los van het aantal, maar die woningen moeten natuurlijk wel ergens gebouwd worden. Dat heeft natuurlijk ook direct invloed op wat in zo'n gebied nu gebeurt. Zeker als je het over vele duizenden hebt, die zul je niet meer in de bestaande rode contouren, zal ik ze maar noemen, want die

bestaan volgens mij nog niet eens meer, kwijt kunnen. De Partij voor de Dieren heeft natuurlijk de laatste tijd enorm veel inzet gedaan voor een aantal dassen in Roermond, maar op het moment dat je landbouwbedrijven gaat opkopen en daar woningbouw gaat plegen, wat denkt u niet wat daar allemaal rondloopt? Bij mij komen de dassen tot in de stal. De bever zit tot tien meter van de stal. Dus op het moment dat je daadwerkelijk ingrepen in het buitengebied gaat doen, dan krijg je een gigantische opgave voor mevrouw Plusquin, om dat allemaal tegen te houden. En toch wil ook de Partij voor de Dieren woningen bouwen.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens, u bent over uw vijf minuten, maar mevrouw Plusquin heeft een interruptie.

Partij voor de Dieren (Plusquin): Nou ja, een interruptie, ik word natuurlijk rechtstreeks aangesproken en dan mag ik mij, volgens goed gebruik in dit huis, verdedigen. Kijk, ik ben inderdaad heel veel bezig geweest met die dassen. Dat is ook omdat heel veel is blijven liggen. Dus ik heb daar inderdaad heel veel werk aan, omdat je ziet dat fout-op-fout-op-fout wordt gestapeld.
Om even inhoudelijk in te gaan op wat u mij voor de voeten gooit met bouwen, natuur en dassen, is dat wij … Ons totale landoppervlak in Nederland bestaat voor twee derde uit bijvoorbeeld het gebruik van landbouw en bijna de helft, 48% wordt gebruikt voor veehouderij. Dat betekent ook wat voor die woningbouw. Wat ik ook steeds heb gezegd en daar zult u op doelen, is als je die veehouderij fors inkrimpt, dan komt er niet alleen stikstofruimte vrij om te bouwen, maar ook daadwerkelijke ruimte. Als je daarbij 10% woningbouw maakt, bijvoorbeeld een van de 60.000 bedrijven die te koop staan en waarop ik net ook terugkwam in mijn bijdrage, dan kun je heel veel natuur realiseren. Of daar een das op komt? Mensen vinden het juist fantastisch. Ik heb dagen in Roermond gestaan. Mensen vinden het echt heel fijn dat er stadsnatuur is. Notabene in dit huis is ook een motie stadsnatuur aangenomen. Mensen zouden gewoon meer in samenhang met dieren in de natuur kunnen leven. Ik kreeg vorige week nog van iemand een foto doorgestuurd van een dode das in Reijmerstok. Die wonen daar tegenover. Die das is doodgereden. Dat komt ook bijvoorbeeld omdat er geen veilige oversteekplaatsen zijn voor dassen in deze provincie en omdat er een dassenhol was uitgeroofd.

De voorzitter: Mevrouw Plusquin, als ik u mag onderbreken? We gaan het nu niet over de dassen hebben.

Partij voor de Dieren (Plusquin): Ik wil even erop wijzen voorzitter, dat de heer Nijskens begon over de dassen.

De voorzitter: Ik denk dat de heer Nijskens bedoelde dat als er vrijkomende agrarische bebouwing is, dat daar wel eens heel veel dieren zouden kunnen zitten en dat wij het daarover zouden moeten hebben.

Partij voor de Dieren (Plusquin): Ja, als laatste zin wil ik dat even afmaken. In het geval van die dassen, is het ook zo dat er gewoon een periode is waarin je geen dassen moet verplaatsen. Dus als er inderdaad op braakliggende terreinen, dan komen er soorten ...

De voorzitter: Mevrouw Plusquin, mag ik u onderbreken? Daar gaan we het nu niet over hebben.

Partij voor de Dieren (Plusquin): Je moet op tijd beginnen dan, maar misschien kunnen we dat vastleggen in de Omgevingsvisie?

De voorzitter: Ja, maar volgens mij zit dat meer in het uitvoeringskader. Mijnheer Nijskens, gaat u door met uw termijn.

VVD (Nijskens): Ja voorzitter, die laatste zin van mevrouw Plusquin klopt natuurlijk wel, want als je precies die periode uitsluit waarin je die dassen niet gaat opgraven en in de rest van het jaar … Dan verjaag je hem gewoon, want in Roermond leven misschien wel honderd dassen, misschien nog wel veel meer. Die leven gewoon in de tuinen en u maakt daar nu een groot probleem van omdat op een voormalige slooplocatie een das op het verkeerde moment verplaatst wordt. Ik wilde maar gewoon aangeven, dat had de voorzitter natuurlijk goed geconcludeerd, op het moment dat je in het bestaande buitengebied waar de das nog veel minder of welk dier dan ook, veel minder wordt gestoord, dan krijg je een gigantische opgave om überhaupt één huis te bouwen, laat staan de honderdduizend van mevrouw Jenneskens.

De voorzitter: Ja, maar ik stel voor dat wij daar nu niet de discussie over voeren.

Partij voor de Dieren (Plusquin): Maar ja, als ik aangesproken word, dan mag ik mij altijd verdedigen.

De voorzitter: Nee, het was geen aanval, dus u hoeft zich niet te verdedigen. Het was een constatering van de heer Nijskens, dat als er agrarische bebouwing vrijkomt in het buitengebied, er nog wel heel veel dieren daar aangetroffen zullen worden. Wij zullen moeten bedenken wat we daarmee gaan doen. Dat was een constatering en geen aanval naar uw kant. Maar gaat u door en rond u alstublieft af.

VVD (Nijskens): Ik zal afronden, ook met waar ik in het tweede gedeelte mee ben begonnen. Dat is met glastuinbouw. In onze gemeente zijn geloof ik, twee relatief grote glastuinbouwbedrijven, maar die staan vol met caravans en auto’s en spullen en weet ik wat allemaal. In hoeverre heeft de Provincie kennis van de activiteiten in vergunde glastuinbouwbedrijven? Die bedrijven hebben een glastuinbouwbedrijf. Ze zien dat hun bedrijf niet meer rendabel is en gaan zoeken naar een andere invulling van de glasopstanden. Die zetten daar bijvoorbeeld gewoon caravans of boten in. In hoeverre hebt u daar inzicht in en kan dat bijdragen om daarmee iets te doen? Al is het maar qua bestemming, dat op de locaties waar glastuinders daadwerkelijk willen en kunnen ontwikkelen, die ook zoals de inspreker zegt, op de goede locaties liggen, om daar ruimte te bieden, want wat dat betreft is Limburg natuurlijk wel groot genoeg om dat eens in kaart te brengen. Is dat mogelijk en is het misschien al gedaan? Dan zal ik het daarbij laten, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel mijnheer Nijskens. Mijnheer Westhoff.

Forum voor Democratie (Westhoff): Voorzitter, FvD kan bij de behandeling van de Omgevingsvisie akkoord zijn. Het is een goed opgezet document dat de inrichting van Limburg op een duidelijke en overzichtelijke wijze aan ons voorlegt, met visie. FvD is deelnemer geweest aan de werkgroep Omgevingsvisie en heeft deelgenomen aan de voorafgaande vergaderingen, waarin alle vragen zijn beantwoord. Rest ons eigenlijk alleen nog maar de behandeling in de Staten Generaal of de Statenvergadering.

De voorzitter: Nee, dat is wat anders.

Forum voor Democratie (Westhoff): Nee, daar zitten we niet.

De voorzitter: Wenst u promotie te maken of zo?

Forum voor Democratie (Westhoff): Ik sta nergens op een lijst. We hebben toch een punt van kritiek over het hoofdstuk Energie. De aandacht voor klimaatverandering en de energietransitie is ons een doorn in het oog. Krampachtig wordt vastgehouden aan de decarbonisatie van onze maatschappij en allerlei plannen waar ruimtebeslag wordt vastgelegd in de Omgevingsvisie. CO_2 moet worden verbannen en het Klimaatakkoord moet worden uitgevoerd, terwijl dat op basis van de natuurwetten onmogelijk is, omdat CO_2 de schakelaar is waarmee het klimaat kan worden beïnvloed. De absorptie van energie in het infrarode spectrum en de logaritmische taal laten dit niet toe. Het klopt, het CO_2 broeikasgas draagt niet significant bij aan een hogere temperatuur op aarde. Ik verwijs daarbij naar de presentatie van emeritus hoogleraar Harper en Sagretti [1.19.00] die gehakt maken van het CO_2-narratief en de klimaatmodellen die de laatste veertig jaar zijn ontwikkeld en als 'Schrot' worden betiteld. Werkelijk geen enkel van de modellen, waarop politici hun beslissingen baseren en waarvoor Greta Thunberg haar 'How Dare You' fundeerde, zijn uitgekomen. Dan heb ik nog niet eens gehad over het gasloos bouwen en het van het gas af, allemaal aan de warmtepomp. Onzinnige, onbetaalbare en een onbetrouwbare vorm van verwarming die, zoals we een paar weken geleden hebben mogen ervaren, helemaal niet berekend zijn op de taak. Bewoners hebben in de kou gezeten. Ook hier weer een totale ontkenning van de basisnatuurwetten. Hoeveel stroom denkt u dat een warmtepomp gebruikt als het buiten 10 graden onder nul is en het verwarmingswater tot 70 graden moet worden verwarmd? Veel. Heel veel. Waar denkt u dat die stroom vandaan moet komen in deze barre tijden? De windturbines in Texas waren bevroren en de zonnepanelen waren ingesneeuwd. Is dan helemaal niets goed aan het hoofdstuk Energie? FvD is tegen verspilling. Verspilling van energie en wat ons betreft wordt dus zwaarder ingezet op het isoleren van woningen en huizen en alleen alternatieve vormen van energieopwekking toepassen als ze haalbaar en betaalbaar zijn, zonder subsidie, zoals zonnepanelen op daken. Voor een paar duizend euro ligt tegenwoordig het dak vol en ben je stroomonafhankelijk, ten minste als de zon schijnt. Tot zover.

De voorzitter: Dank u wel mijnheer Westhoff. Last but not least, mijnheer Vincken.

Samen Voor Limburg (Vincken): Ja, last but not least, hoop ik. Ik zal eerst even …

De voorzitter: Het is wel een uitdaging.

Samen Voor Limburg (Vincken): Ja, dank u wel. Ik wil even aansluiten bij de opmerking van de heer Nijskens. De tweede inspreker, in deze hoek was hij overigens vrij moeilijk te verstaan en hij sneed ook wel een vrij ingewikkeld probleem aan. Mijnheer Nijskens heeft dat nog een keer onder woorden gebracht. Het gaat over de glastuinbouwontwikkelingsgebieden, voor de mensen die nog Scrabble spelen. De glastuinbouwontwikkelingsgebieden, dat ligt dus nu in de nieuwe POVI, waarin blijkbaar een verplichte sloop is opgelegd. Dat is voor zover ik het kan beoordelen, inderdaad funest voor de verdere ontwikkeling van die gebieden. Die opmerking maakte de heer Nijskens en ik wil mij in ieder geval nu

alvast aansluiten bij een mogelijke motie of amendement dat de VVD daarover gaat indienen. Goed. Mijn eigen verhaal. Allereerst dank aan GS en de ambtenaren die zoveel werk gedaan hebben aan dit stuk en alle bijlagen. Het is voor elk wat wils, onder andere doordat deze visie vooral in algemene termen omschreven wordt. In een andere commissie, bijvoorbeeld MD, heb ik al vaker het een en ander gezegd over de energietransitie. Dat krijg je nou als een partij splitst, dan krijgen ze twee keer zo veel tijd om over energie te spreken.

Samen Voor Limburg (Vincken): Nee, liever geen splitsingen meer. Ook hier bij deze Omgevingsvisie speelt de energietransitie volgens mij een belangrijke rol. Een opgave die ons in de Klimaatwet en vervolgens in de RES wordt opgelegd. Die heeft een zeer brede uitstraling naar de meeste thema's die in deel A genoemd worden. Ik wil enkele voorbeelden geven. Voor de grond die beschikbaar moet komen voor windparken en zonneweides zal een beroep moeten gedaan worden op de toch al schaarse ruimte in ons land en in onze provincie. Er moet bijvoorbeeld geconcurreerd worden met de extra behoefte aan landbouwgrond doordat er meer natuurinclusieve en biologische landbouw gewenst wordt. Die vormen van landbouw produceren per hectare duidelijk minder. Er moet bijvoorbeeld geconcurreerd worden met de benodigde bouwlocaties voor de bouw van niet honderd miljoen, maar één miljoen woningen in Nederland en zeker ook een flink aantal in onze provincie. Er moet geconcurreerd worden bijvoorbeeld met behoud van ruimte voor natuur en landschap. Voor SVL is het beschermen van het landschap een belangrijk aspect van de ruimtelijke ordening in Limburg. Verder wordt in het stuk vermeld dat de energietransitie investeringen met zich meebrengt en dat het voor alle Limburgers betaalbaar moet blijven. Deze wens blijkt nu al duidelijk zichtbaar niet gehonoreerd te worden gezien de stijgende gasprijs en de ODE-opslag voor duurzame energie, die u allemaal op uw eigen energierekening kunt zien. Daarnaast gaat een flink deel van de andere belastingen die de Limburgers betalen naar de subsidies van zon en wind. Ook hier is weer sprake van tegenstrijdige belangen tussen de energietransitie en de ambities die genoemd worden in hoofdstuk 8. Ook de goede voornemens met betrekking tot woon- en leefomgeving en de opmerkingen over lichamelijk en mentaal welbevinden in de hoofdstukken 5 en 6, zullen door mensen die nu vrezen voor windturbines in hun nabije omgeving toch wel als enigszins cynisch opgevat kunnen worden. We kijken uit naar de invulling van de RES'en in de komende maanden, waarop deze Omgevingsvisie gelukkig niet wil vooruitlopen en de opmerking dat dit een dynamisch document is en we later nog onderdelen kunnen aanpassen, stellen mij voorlopig gedeeltelijk gerust. Dat zal in de Omgevingsverordening, naar ik aanneem, zijn weerslag vinden.
Na deze algemene inleiding nog kort enkele vragen. Dank voor het antwoord op technische vraag 1. Dat ging eigenlijk over het verschil tussen CO_2-emissie en milieu. Het is mij nog steeds niet duidelijk wat de CO_2-emissie van doen heeft met de gebruikelijke milieuaspecten. In het antwoord op technische vraag 53, 54 stelt u voor om haakjes om het woord fossiel te zetten. Ik blijf echter verbaasd over uw terughoudendheid met betrekking tot kernenergie, nu van alle kanten blijkt dat zonder deze vorm van energieopwekking het Klimaatakkoord, zeker na 2030 in de verste verte niet gehaald kan worden.

De voorzitter: Mijnheer Vincken, u bent ook over uw vijf minuten heen, dus u heeft er nog twee.

Samen Voor Limburg (Vincken): Dat gaat mij in die resterende twee minuten best lukken. Ik heb vanmorgen al een keer verwezen naar het interview met Mark Rutte, gisteren in De Volkskrant, waar hij ook duidelijk kernenergie als mogelijkheid ziet. Wij vragen u om punt C in de trias energetica niet te wijzigen, dan komt het relatief schone aardgas in aanmerking, maar wel punt B uit te breiden met het

woord kernenergie, omdat kernenergie immers ook een niet-fossiele duurzame energiebron is.
Volgende vraag. We zijn benieuwd naar het verdiepingsonderzoek dat u in het antwoord op technische vraag 57 noemt. We wensen dat het irritante ‘vooralsnog’ dan kan verdwijnen.
Een nieuwe vraag over de trias energetica op bladzijde 80 van het stuk zelf; welke betekenis heeft water als niet-fossiele energiebron? Witte steenkool of aquathermie is met betrekking tot de energieopbrengst immers nu en in de toekomst verwaarloosbaar. Wat bedoelt u op bladzijde 33 van het stuk met brede welvaart? Wat is smalle welvaart? Nog twee vraagjes, voorzitter. In het antwoord op inspreker 5.008 in de Nota van zienswijzen …

De voorzitter: Mijnheer Vincken? Mevrouw Schuuring heeft een interruptie.

PvdA (Schuuring): Ja, ik heb eigenlijk nog een vraag voor de heer Vincken. U bent al even verder in uw betoog, maar het ging nog over de kernenergie. In Nederland zijn landelijk een aantal gebieden aangewezen als mogelijk kansrijk voor kernenergie. Limburg zit daar niet bij. Wat is de reden dat u dat toch graag in onze Limburgse Omgevingsvisie terug zou wil laten komen?

Samen Voor Limburg (Vincken): De regering heeft drie gebieden aangewezen en het gebied Eemshaven leverde al meteen problemen op. Dat kan ik mij voorstellen, gezien de ervaringen van de Groningers met aardgas. Als je kijkt naar kleine modulaire kerncentrales, dan kan Limburg bijna niet ontkomen aan het plaatsen van een aantal van die kleine modulaire centrales. Daarom zie ik wel degelijk mogelijkheden in Limburg. U verwacht niet van mij dat ik nu de exacte locaties zal aangeven, neem ik aan?

Samen Voor Limburg (Vincken): Mijn eigen achtertuin, ja. Goed. Oké, voorzitter. Is uw vraag voldoende beantwoord?

PvdA (Schuuring): Nou, ik denk dat de reden achter mijn vraag vooral het feit is dat als het gaat over eventuele nieuwe kerncentrales, dat dit geen provinciaal besluit kan zijn. Dat is een nationaal besluit. De regering heeft al aangegeven, dat zij Limburg dus niet als kansrijke locatie ziet. Dus wat verwacht u dan nog van het eventueel opnemen in deze visie? Dat wij heel actief in Den Haag gaan pleiten om dat te wijzigen of dat we daarmee toch zelf aan de gang gaan?

De voorzitter: Mijnheer Vincken.

Samen Voor Limburg (Vincken): Ja, ik ga eigenlijk ervan uit dat er langzaam maar zeker voortschrijdend inzicht zal optreden en daarom zou ik dat inderdaad zeker toejuichen. Dat ligt eigenlijk ook weer een beetje in het verlengde van wat zich vanmorgen in een andere commissie heeft afgespeeld. Ik zou het ook wel toejuichen dat er in Limburg locaties voor die kleine kernreactoren aangewezen zouden worden. Het liefst ook al in deze, of in ieder geval dat de intentie uitgesproken zou worden in deze Omgevingsvisie, dat naar locaties wordt gezocht.

De voorzitter: Oké, dat is helder, denk ik. Mijnheer Vincken, u rondt af?

Samen Voor Limburg (Vincken): Ja, ik ga afronden. Ik heb nog twee vraagjes, zoals ik zei. Inspreker

5.008; in de Nota van zienswijzen wordt melding gemaakt van TNO-onderzoek naar thoriumcentrales en kleine modulaire centrales. Mijn vraag is, zijn de resultaten hiervan al bekend? Gaat u ons daarover informeren? Ten slotte, wat hebt u aan Antea betaald voor de MER? Vindt u dat bedrag in overeenstemming met de toegevoegde waarde ervan? Voorzitter, dank u wel.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Vincken. Dan geef ik nu het woord aan Gedeputeerde Dritty. Ik zou willen voorstellen, maar wie ben ik, er zijn, laten we zeggen, wat meer beleidsmatige vragen gesteld en er zijn ook wat meer technische vragen. Ik zou mij zo kunnen voorstellen dat, maar dat is ook ter beoordeling aan de heer Dritty, dat misschien een aantal technische vragen nog schriftelijk worden afgedaan, maar dat kunt u zo meteen zelf even beoordelen.

Gedeputeerde Dritty: Ja, we hebben beeld en geluid. Dank u wel voorzitter en dank ook aan alle sprekers met diverse opmerkingen, een aantal kritische opmerkingen, suggesties, maar ook zeker complimenten. Die laatste categorie wil ook zeker door reiken aan de mensen die hieraan in dit huis keihard gewerkt hebben in de voorbije maanden, want het is een stuk dat zeker niet in een of twee dagen is geschreven, maar zoals ook een aantal mensen aangeven, een proces waarbij we ook met heel veel partijen, inwoners, organisaties buiten de dialoog hebben gevoerd. Heel veel van u geven ook aan dat ze dat hebben teruggezien, dat ze daar links en rechts ook bij aanwezig waren en hebben gezien dat op die manier ook een goede dialoog is gevoerd en dat leidt dan in ieder geval ook tot een beperkt aantal reacties, vandaag nog.
Laat ik maar meteen ook bij die reactie over glastuinbouw beginnen. Daar hebben diverse sprekers het over gehad. Aan de ene kant is heel nadrukkelijk duidelijk, zoals mevrouw Voncken ook in een andere context aangaf, we moeten ook gewoon erop gericht zijn om ouwe meuk, zoals u letterlijk zei, op te ruimen en aan de andere kant ook ontwikkelingsruimte aan bedrijven geven. Zeker in die ontwikkelingsgebieden, daarvan is ook onze insteek om die ruimte te blijven geven. Maar ik denk dat als ik ook hier vandaag hoor en ook de inspreker nog hoor, dat toch nog niet helemaal duidelijk is hoe we dat hebben opgeschreven. Om hier die technische discussie. Ik vind ook dat gezien de onduidelijkheid die schijnbaar is ontstaan, dat we daar ook heel duidelijk in moeten zijn. **Ik zeg gewoon bij dezen even toe dat we sowieso een brief richting de Staten maken, die dan ook uiteraard openbaar is voor de buitenwereld, waarin we nog een keer goed uiteenzetten hoe datgene wat we deden, we nu in de visie voorstellen en wat we straks beogen in de verordening vast te leggen omtrent glastuinbouw, dat we dat nog eens goed op een rij zetten** en daarmee hopelijk ook alle vragen of onduidelijkheid kunnen wegnemen. Dan kunt u dan zelf nog afwegen of dat nog moet leiden tot moties of een amendement in die zin.

De voorzitter: Mijnheer Nijskens.

VVD (Nijskens): Ja, misschien een aanvullende vraag, wat u kunt meenemen in de brief. In een voorfase hebben we regelmatig erover gesproken dat we eigenlijk bestaand beleid, nieuw vastgesteld beleid en het beleid wat eigenlijk bijna klaar is, hebben opgenomen in de provinciale visie. Waarop is deze beleidswijziging gestoeld?

Gedeputeerde Dritty: Ja, voorzitter. Dank voor die suggestie. **Die zullen we ook in die brief uiteraard vervatten. Dan maken we een compleet stuk over hoe het met de glastuinbouw, zal ik maar**

zeggen, bedoeld is in die Omgevingsvisie en daarbij rekening houdend met de meest verstandige en ontwikkelpotentie die we ook voor die glastuinbouw, zeker ook in Limburg nog zien. Dan zijn er inderdaad best wel wat.

De voorzitter: Mijnheer Dritty, er zijn al meer… Mevrouw Voncken was het eerste. Mevrouw Voncken.

CDA (Voncken): Ja, misschien als u dan toch die brief gaat schijven, dat vind ik een heel goede suggestie, maar dan zou het heel fijn zijn dat u ons ook in die brief toelicht, hoe u dat dan gaat monitoren. Voor ons is het belangrijk dat daarin ook opgenomen wordt, hoe gaat dat dan met herbegrenzen en herschikken van die glastuinbouwontwikkelingsgebieden en hoeveel ouwe meuk wordt daarvoor opgeruimd en hoe houden we dat in de gaten?

Gedeputeerde Dritty: De suggestie is helder, die nemen we mee en proberen daar naar eer en geweten op basis van de kennis die we hebben iets over op papier te krijgen.

De voorzitter: Mijnheer Wolters.

SP (Wolters Gregório): Ja, dank u wel voorzitter. Ik ben blij dat mijnheer Nijskens en mevrouw Voncken vrolijk worden van een extra brief van de Gedeputeerde, maar als er zo veel onduidelijkheid is op dit punt, waarom wordt het dan niet middels een wijziging in het stuk helder uitgelegd? Want anders krijgen glastuinbouwers op een later moment dit stuk onder ogen en moeten ze dan de brief erbij pakken om het alsnog te gaan snappen.

Gedeputeerde Dritty: Ja, voorzitter, ik kan daar alleen maar op aangeven dat er een ontzettend goede dialoog is geweest in het voortraject. Dus ook allerlei belangenorganisaties en ook zeker LLTB en andere organisaties, waar ook de glastuinbouw raakvlakken mee heeft, maar dat kan er best toeleiden dat mensen bij een herlezing toch de een of andere vraag hebben. We worden daar vandaag mee geconfronteerd en we zijn graag bereid om daar nog die helderheid in te scheppen, als die onduidelijkheid is ontstaan. Dus daar is denk ik niks mis mee en dat doet aan de andere kant geen afbreuk aan het zorgvuldige proces wat we vooraf met elkaar hebben doorgemaakt.
Ik ga in op inderdaad een aantal beleidsmatige zaken, voorzitter want er zijn inderdaad toch ook heel veel technische vragen gesteld. Waar het lukt, pak ik ze mee, als we daar de tijd voor hebben en anders zullen we daar ook nog in nadere informatie gaan voorzien, waar zaken blijven liggen. Laat ik vooropstellen dat een aantal partijen ook aangeeft, hoe ga je nu om met die kwaliteit van het landschap? Zou je niet iets moeten in de sfeer van een programma Landschap? Dat is ook een oproep die we nog van de Natuur- en Milieufederatie hebben ontvangen. Ze verwijst daar ook bij naar een aantal voorbeelden, die dan misschien in de ogen van de Natuur- en Milieufederatie wat minder goed voor Limburg zijn. Aan de andere kant, ja, pak zo'n dossier als VDL, daarover kun je verschillende opvattingen hebben, maar daar heeft u wel uit en te na over gediscussieerd en uiteindelijk ook in een totaal van alle voors en tegens, een afweging in gemaakt. Dat is wel het type afweging en de ruimte die we ook eigenlijk met elkaar willen blijven maken, ook in deze Omgevingsvisie. Om dan naast een Natuur programma, een Water programma, een beleidsstuk over Landschap dat ook flankerend is om impulsen in het landschap te blijven zetten, waar collega Mackus mee aan de slag is gegaan, om dan ook nog een keer een apart programma Landschap te gaan uitwerken met daarbij ook weer het stapelen toch ook van doelen,

normen en andere dingen, want daarvoor gebruiken we wel het programma, dan is het College van GS in ieder geval van mening dat we toch wel afbreuk doen aan die afwegingsruimte, die we nu met elkaar hebben en ook zouden moeten houden.

De voorzitter: Mevrouw Schuuring.

PvdA (Schuuring): Ja, dank u wel voorzitter. De Gedeputeerde verwijst hier onder andere naar het kader Landschap. Tijdens de behandeling van het kader Landschap is door Gedeputeerde Mackus duidelijk aangegeven dat dat kader met name gaat over kleinere landschappelijke inpassingen, over een Landschapsfonds, om her en der heggen te plaatsen en dergelijke en dat de ruimtelijke afwegingen, als het gaat over het Limburgse landschap in de Omgevingsvisie zouden landen. Nu geven hier eigenlijk meerdere partijen aan dat het bewaken van die ruimtelijke kwaliteit van de landschappelijke kwaliteit niet voldoende terugkomt in de hoofdstukken, zoals die op dit moment geschreven zijn. Ik zou dan toch nog wel van de Gedeputeerde willen horen waarom dat dan geen aanleiding zou geven om toch die wat bredere beleidskeuzes, als het gaat om landschappelijke kwaliteit of hieraan toe te voegen of in een programma uit te werken, want dat staat dus niet in het kader Landschap, zoals we dat nu hebben.

Gedeputeerde Dritty: Ja, voorzitter, omdat er naar smaak van GS in deze Omgevingsvisie in ieder geval wel heel erg veel sturende elementen ook ten aanzien van dat landschap zijn opgenomen. Ze kwamen ook vandaag voorbij, enerzijds die zonneladder, de uitsluiting in trede 5 van de natuurgebieden, het ‘nee, tenzij’-principe ten aanzien van landbouwgronden, andere zaken rondom water, waar u al een aantal uitsluitingen ziet. U leest ook in het Waterprogramma hoe wij enerzijds het element water in relatie tot het landschap zien. We hebben Natura 2000-gebieden waar we van alles en nog wat uitsluiten. Ja, en daarnaast omdat we ook aan al die ruimtelijke ontwikkelingen en ruimtelijke ambities met elkaar vast willen houden, of het nu de ene keer gaat over woningbouw, de andere keer om het verstevigen van de natuur en het sterker maken van Natura 2000-gebieden, om ook juist die stikstofproblematiek geringer te maken. Dat zijn wel de ontwikkelingsgebieden, de gebieden waar je iedere keer ook een gerichte afweging wilt maken en maatwerk wilt toepassen op basis van een gebiedsgerichte aanpak, zoals die ook voorgesteld wordt in de visie. Die afwegingsruimte, ik zou u willen adviseren, laten we die ook met elkaar houden. Natuurlijk kun je dan ook waarschuwen, zeg maar, met de vinger erop wijzen en zeggen, ja hoe voorkomen we dan dat we over een aantal jaren zaken dan hebben laten gebeuren die we achteraf anders hadden willen zien of misschien willen bijsturen. Ik denk dat u daar een antwoord op heeft gegeven in de vragen die u gesteld heeft, namelijk dat we wel strakker en duidelijker gaan monitoren wat er buiten gebeurt. Dat is een les die u getrokken heeft uit rapport van de Zuidelijke Rekenkamer, maar ook een les waarvan u hebt gezien in de reactie van de Gedeputeerde Staten op dat rapport van de Rekenkamer, dat wij die ook uiterst serieus ter harte willen nemen en vandaar dat we ook in de recente werkgroepbijeenkomst hebben aangegeven, wij willen naar een monitoringsysteem toewerken en op die manier ook periodiek volgen wat er buiten gebeurt, hoeveel areaal ergens bijkomt of vanaf gaat voor een bepaalde functie in Limburg om daarmee ook een gevoel te krijgen van, vinden we daarin de goede balans die we voor ogen hebben. Als die monitor zou uitwijzen dat we ergens in onbalans in het raken zijn of ergens moeten bijsturen om die balans te bereiken, die we dan misschien nog niet hebben, dan heeft u alle instrumenten en mogelijkheden aan de orde, als GS dat al niet uit zichzelf zou voorstellen om daarvoor beleidswijzigingen voor te stellen. Dat even in beleidsmatige zin ten aanzien van de ruimteclaims en de zorgen over het landschap en alles wat daarbij hoort.

De voorzitter: Mijnheer Westen.

GroenLinks (Westen): Ja, dank u wel voorzitter. Maar voorkomen is toch eigenlijk beter dan genezen? Kijk, u gaat nu zeggen, er komt een monitoring en als we dan zien dat het niet de goede kant opgaat, dan kunnen wij als Staten daarop anticiperen en dan moeten maatregelen genomen worden die waarschijnlijk kosten met zich meebrengen. U zou dit toch al aan de voorkant kunnen tackelen door inderdaad zo'n programma Landschap te ontwikkelen?

De voorzitter: Mijnheer Dritty.

Gedeputeerde Dritty: Ja, ik kan alleen maar herhalen wat ik zojuist heb aangegeven. Met een programma Landschap gaan we nog meer normen toevoegen, dadelijk nog meer beleidsregels stapelen ten aanzien van de huidige die we al hebben. We hebben onze verordening, die is al heel erg stevig. Dat is denk ik ook goed. Daarmee hadden we ook al bij het POL 2014 een unicum in Nederland door zo integraal met elkaar beleidsverordeningregels met elkaar te verbinden. Maar laten we nu ook terughoudend zijn om die stapel van normen en regels die we willen introduceren, als maar te blijven stapelen en via een Landschapsprogramma daar nog iets bovenop te willen zetten. Landschap is een nadrukkelijk belangrijk kernelement natuurlijk. Daarom hebben we het ook stevig benoemd in deze visie en zal in samenhang met water, maar ook in samenhang met natuur en dan hebben we volgens mij een heel groot areaal meteen te pakken van datgene wat u waarschijnlijk ook onder landschap verstaat. Dan denk ik dat we daar ook voldoende instrumentarium hebben om langs die weg de juiste keuzes te maken, zodat we de goede balans vinden, ook aan de voorkant, die enerzijds behoud en anderzijds ontwikkelruimte met zich meebrengt.
Er is door verschillende sprekers ook iets gezegd over de bevoegdheden tussen GS en PS. Ook daarover hebben wij in de laatste werkgroep met elkaar gesproken, zijn wat ideeën ook uitgewisseld. En de toezegging die ook al ergens op het lijstje staat, maar die is daar nog een keer gedaan, is dat GS nog met een stuk in uw richting zal komen. Ik ben daarin toen ook wat verder gegaan dan we misschien de vorige keer in de sonderende commissie met elkaar hebben besproken. We willen eigenlijk voorkomen dat u aan het einde van het traject ergens een kredietbesluit moet nemen en dan zegt, ja maar hier hadden we ook wel aan de voorkant al iets in ruimtelijke zin over willen vinden. Dus ook conform datgene wat we in de werkgroep hebben besproken, zal in die notitie iets staan alvorens GS een of ander instrument dat lijkt op het PIP – het PIP gaat straks weg en heet dan Projectbesluit – uit de kast gaat halen en daarvoor, zal ik maar zeggen, heel veel ambtelijke capaciteit gaat inzetten, misschien externe bureaus opdrachten gaat geven om MER's te schrijven et cetera en dan pas bij u te komen voor het budgetrecht. Dan zijn we met elkaar niet goed bezig, want dan gaan we elkaar verrassen en dan gebeuren er, denk ik, gekke dingen, zonder dat we dat willen. Dus laten we daarin een verstandige modus vinden om ook aan de voorkant op de een of andere manier in te bouwen dat GS sonderend in uw richting al gaat aftasten, hoe u denkt ten aanzien van een bepaalde ruimtelijke ontwikkeling waar de Provincie het initiatief voor neemt. Dat is iets anders dan net zoals nu, waar gemeenten zelf bevoegd gezag zijn ten aanzien van het maken van bestemmingsplannen en vergunningen, en dergelijke.
Dan over participatie zijn ook wat zaken gezegd. Participatie is inderdaad vormvrij. Dat hebben we ook al eerder met elkaar gedeeld. Wij hebben denk ik, op een manier rondom die Omgevingsvisie participatie vormgegeven waarin we zelf denken, ja dat biedt in ieder geval ruimte voor eenieder die iets wil

inbrengen, hetzij digitaal, hetzij in een fysieke bijeenkomst, want dat ging toen gelukkig nog in die tijd. Dat is tegelijkertijd ook wel even een opmerkelijke reminder over hoe lang we ook al onderweg zijn met die Omgevingsvisie en ja, dat participatie volop heeft plaatsgevonden. Tegelijkertijd hebt u ook eerder gevraagd, ja, hoe weten we nu of dat op de goede manier heeft plaatsgevonden. Dadelijk als wij de Omgevingsvisie ook hebben vastgesteld, u hebt al een rapport over de participatie bij de stukken gevonden, maar na vaststelling van de visie zullen we ook nog een keer het hele participatietraject evalueren en daar geleerde lessen uittrekken richting toekomst. Uiteraard, zoals eerder aangegeven, zullen we die ook met u delen.
Circulaire economie, daar hadden een aantal sprekers wat opmerkingen over. Ja, laat ik het maar ook gewoon even bij naam noemen. U bent misschien al op zoek naar meer dingen dan wij misschien nu in het vizier hebben. We hebben heel nadrukkelijk aangegeven, circulaire economie dat is wel op zich een beleidsthema waarop de Provincie wat steviger en sterker wil inzetten. Vandaar ook het beleidskader Circulaire Economie, dat er nu voor het eerst ligt. Wat de ruimtelijke impact van circulariteit is, daar kunnen we wel naar gissen, maar dat is nog niet helemaal duidelijk. Dus we willen best wel ook wat pilots gaan faciliteren en gaan volgen, wat die vervolgens met ruimte doen, maar om daarin aan de voorkant al heel scherpe keuzes te maken, hoe die gaat uitpakken, dat is denk ik nog afwachten. Zo zit het…
Voorzitter, ik zie mijnheer Vincken uit mijn ooghoek.

Samen Voor Limburg (Vincken): Voorzitter?

De voorzitter: Mijnheer Vincken.

Samen Voor Limburg (Vincken): Ja, eigenlijk hoeft de kringlooplandbouw, de circulaire economie, als we het even toespitsen op landbouw, geen ruimtelijke impact te hebben. Ik heb iets gezegd over natuurinclusief en biologische landbouw, die hebben wel degelijk een ruimtelijke impact. Dus dat verschil zou ik onder ogen willen brengen.

De voorzitter: Mijnheer Dritty.

Gedeputeerde Dritty: Ja, een terecht punt mijnheer Vincken. Daarom staan ze ook in de visie benoemd. Daarbij moet ik ook opmerken dat wij en dat geldt voor meerdere zaken, waarom ben je niet scherper met normen en kaders rondom, bijvoorbeeld bij een van die voorbeelden die u nu noemt. Wij zeggen wel bijvoorbeeld dat kringlooplandbouw geen doel op zich moet zijn. Of biologische landbouw, moet geen doel op zich zijn. Het moet uiteindelijk bijdragen aan het doel om de landbouw in zijn totaliteit te verduurzamen. De ene ondernemer doet daar A voor omdat die optie A het beste past bij zijn bedrijfsmodel en de andere ondernemer kiest eerder voor optie B, om zijn bedrijf te verduurzamen en draagt op die manier ook bij aan het verduurzamen van die hele sector. Dat is wel ook de insteek waarbij we zeggen, bijvoorbeeld dat was ook zo'n vraag van mevrouw Plusquin in dit geval, over de normen die we hanteren. Wij gaan daarom niet nu nog meer normen stapelen bovenop datgene wat er landelijk al is bepaald op dat vlak, als het gaat om emissie, luchtkwaliteit. Dat zou ook op die manier voldoende vrijheidsgraden moeten geven, of het nu de sector landbouw is of een andere sector, om die verduurzamingsslag met elkaar te gaan maken.
Dan het ondernemersklimaat, dat geldt natuurlijk ook voor alle economische sectoren. Bij landbouw heet dat inderdaad gunstig ondernemersklimaat en bij economie hebben we het over excellent

vestigingsklimaat. Ja, ik denk dat de strekking daarvan voor ons allen wel duidelijk is, dat we juist ook op het economische vlak ons ‘ondernemend Limburg’ zullen we maar zeggen, ook de mogelijkheden willen bieden om op een duurzame en toekomstbestendige manier hier te blijven ondernemen in deze provincie. De provinciale doelen, zoals ze daar staan of de provinciale belangen die genoemd staan, dragen daar op die manier aan bij. Waren er nog interrupties? Voorzitter, ik zag mevrouw Jenneskens net.

De voorzitter: Ik was aan twijfelen. Mevrouw Jenneskens, maar bij dezen.

D66 (Jenneskens): Ik had eigenlijk twee vragen. De eerste gaat over de circulaire economie, want ik begrijp op zich de redenering van de Gedeputeerde wel, maar als je het graag wil en je wilt dat bespoedigen, dan kun je maatregelen nemen op verschillende terreinen. Dat kan onder andere op het gebied van het omgevingsbeleid, als we het hebben over afval, milieu, mobiliteit, stedelijk of wat dan ook. Dus de vraag is eigenlijk niet, maar zoals ik de vraag stelde, waarin we de ambitie heel erg missen, is niet dat we nu al helemaal vast kunnen leggen hoe het moet, maar welke randvoorwaarden en welke principes kunnen we opstellen, waarmee we dat grotere doel wat we willen, toch gaan bewerkstelligen. Dat was eigenlijk mijn eerste vraag.
De tweede was eigenlijk naar aanleiding van mijn punt over de land- en tuinbouw. Ik vind dat er wel verschil bestaat tussen het benoemen van een gunstig ondernemersklimaat voor een specifieke groep ondernemers als provinciaal belang, ten aanzien van de manier waarop die anderen zijn geformuleerd. Want daar gaat het over een aantrekkelijk vestigingsklimaat of wat dan ook. Maar mijn vraag was, waarom kiezen we ervoor om deze specifieke groep ondernemers wel aan te merken als een provinciaal belang en de anderen niet?

De voorzitter: Mijnheer Dritty.

Gedeputeerde Dritty: Ja voorzitter, als ik naar het hoofdstuk Economie kijk, dan proef ik daar eenzelfde tone of voice, om het maar eens in goed Limburgs te zeggen, als ook in het hoofdstuk over Landbouw. Waarom hebben we dan het hoofdstuk Landbouw wel nog een keer geëxpliciteerd? A, omdat we weten dat het uw warme belangstelling heeft vanuit vele invalshoeken. B, omdat het juist ook een sector is die qua ruimtelijke impact ook heel veel raakvlakken heeft juist met het ruimtelijke areaal en alles wat betreft omgevingsbeleving, omgevingswaarden en het beheer van het landschap, niet te vergeten. Daarom specifiek nog een keer dit hoofdstuk, maar daar is verder niet mee bedoeld dat we de ene economische sector belangrijker vinden dan de andere. Wat we denk ik hier tot uitdrukking hebben willen brengen, is dat we wel ook die economische dynamiek in Limburg nodig hebben om uiteindelijk ook vanuit economisch perspectief op een goede manier mee te blijven doen, nationaal maar ook daarbuiten.

De voorzitter: Mevrouw Voncken.

CDA (Voncken): Ja, voorzitter, als wij mevrouw Jenneskens tegemoet kunnen komen door in het stuk op te nemen dat we ook voor de land- en tuinbouw een excellent vestigingsklimaat willen, dan vindt zij ons aan haar zijde.

D66 (Jenneskens): Ik, nou ik dacht eigenlijk andersom, want als we het hebben over de ondernemer in

de binnenstad of als we het hebben over werklocaties, gewoon kantoren, winkelgebieden, noem het maar allemaal op, dan ben ik persoonlijk ervan overtuigd dat als we het hebben over een aantrekkelijk vestigingslocatie, dat we op al die terreinen iets te doen hebben. Ik kan best een heel stuk meegaan in de redenering van de heer Dritty, maar we noemen iets niet zomaar een provinciaal belang. Ik heb toch het gevoel, we kunnen er nu luchtig omheen praten, maar dit gaat iets betekenen. Dit gaat iets betekenen in de afweging die gemaakt worden in gemeenten. Dit heeft impact, dat wij dat opnemen in die manier voor deze specifieke groep op die plek. Want dat provinciale belang is niet zomaar iets of een tone of voice of wat dan ook. Dat is een keuze en bij die keuze horen gevolgen. Dus ik ben eigenlijk wel heel erg benieuwd hoe de Gedeputeerde dat schat en hoe dat zijn vertaling gaat vinden in de manier waarop de gemiddelde ambtenaar ruimtelijke ordening van gemeente X kijkt naar die ruimtelijke afweging, als het gaat om die specifieke ondernemer die een aardappelloods wil bouwen ten aanzien van een specifieke ondernemer die of in de binnenstad een kantoorruimte wil omkatten of een winkelruimte of bijvoorbeeld een grote ondernemer die op een leegstaand bedrijventerrein iets anders wil.

De voorzitter: Mijnheer Dritty, de vraag is helder lijkt mij. Waarom noemt u het bij de landbouw een provinciaal belang en voor andere sectoren …

Gedeputeerde Dritty: Ja voorzitter, ik ga het antwoord niet herhalen, maar laat ook helder zijn, natuurlijk neemt de buitenwereld ook kennis van deze visie, maar hij is zelfbindend in ieder geval tussen PS en GS in dit huis. Laat die twijfel die u misschien dan hebt, of die belangen van ondernemers goed en zorgvuldig gewogen worden, die moet uiteindelijk ook tot uitdrukking komen in wat we aan ruimte bieden of beperkingen bieden in de verordening die later dit jaar nog op de agenda staat. Dus ik zou mevrouw Jenneskens dan ook gewoon de suggestie willen geven, kijk er straks bij de verordening nog een keer naar of daarin die balans wat u betreft voldoende zichtbaar is. Dan kunnen we misschien het makkelijkste over dit punt nu stappen en naar het volgende gaan, want daar komt uiteindelijk de afweging en ook de doorwerking naar buiten.

De voorzitter: Mevrouw Schuuring, gaat dit over een ander onderwerp of nog steeds over hetzelfde?

PvdA (Schuuring): Nou, dit gaat over provinciale belangen, want ik denk dat dit een voorbeeld is van misschien een wat algemenere onduidelijkheid, die bij een aantal leden van de commissie nog steeds leeft over wat nou de invloed is van specifieke formuleringen van die provinciale belangen. Want u zegt aan de ene kant, de visie en dus ook hoe we de provinciale belangen geformuleerd hebben, die zijn zelfbindend en niet direct voor mensen buiten dit huis, terwijl aan de andere kant ook wordt gesteld dat om iets in de Omgevingsverordening op te nemen, wij dat wel als provinciaal belang benoemd moeten hebben. Dus die specifieke formulering ten opzichte van wat er in de rest van het stuk staat, heeft dat een impact straks op de verordening of valt dat eigenlijk wel mee?

De voorzitter: Mijnheer Dritty.

Gedeputeerde Dritty: Laat ik daarop het volgende zeggen, want u ziet in ieder hoofdstuk een bol, een cirkel met daarin staccato weergegeven wat eigenlijk de hoofdpunten zijn aan provinciale belangen uit dat hoofdstuk. Dat is meer ook om u als lezer te helpen, dat datgene de kern, de essentie is van het betreffende hoofdstuk. Maar als we het hebben over de duiding en de uitleg van wat dan die provinciale

belangen zijn, dan geldt in die Omgevingsvisie ook de integrale tekst die relevant is om die belangen vervolgens te vertalen naar de verordening. Dus het is meer dan alleen de tekstballon die u per hoofdstuk bovenaan ziet staan. Eigenlijk alles wat we hier hebben opgeschreven, drukt uit wat het provinciale belang is, om het dan inderdaad alleen maar tot een paar bullets te vervatten, dat zou te kort door de bocht zijn. Dat ben ik eens met mevrouw Schuuring, als u dat bedoelt.
Dan hebt u het nog over levendige centra en hoe ziet u daarin ook de rol van de Provincie weggelegd, in relatie tot retail, woningbouw. Er staat natuurlijk al ontzettend veel in onze beleidskaders. We hebben het de vorige keer daarover al een keer gehad. Dit is eigenlijk het verhaal wat daarboven als strategisch kader nog een keer zou hangen. In een ideale wereld zou je bij nul beginnen en dan alles vervolgens gaan uitwerken, maar dat zijn ook ongoing processen met elkaar hier in dit huis om beleidskaders te actualiseren en dan een keer, eens in de zoveel tijd het hoofdkader vanuit ruimtelijk perspectief met elkaar te actualiseren. Maar ik denk wel dat mevrouw Voncken een punt heeft, waar ze zegt, nou wij maken ons ook wel wat zorgen over of al die ontwikkelingen vanzelf worden opgepakt, hetzij door de markt, hetzij door gemeenten, hetzij door de Provincie. Dat is ook wel, kan ik hier zeggen, een vraagstuk wat wel eens vaker ook op de GS-tafel landt. Wij zijn op dit moment ook bezig om hier in huis eens te kijken of we wat gedachten kunnen ordenen over hoe we meer nog gewenste ontwikkelingen in het ruimtelijke, fysieke, economische, sociale domein, om het maar even in de breedte te zeggen, in de projectontwikkeling, hoe we dat nog van een impuls richting toekomst zouden kunnen voorzien. Daarbij is ook wel relevant wat we uit lessen leren, die we uit het verleden kunnen halen. Er loopt een onderzoek naar Ruimte voor Ruimte. We zijn bezig met een IBA BV, waar ook een projectontwikkelingsorganisatie op enige afstand van de overheid wordt gezet. We komen ook in een Expojaar terecht. Dat levert dadelijk ook inzichten en opbrengsten. We hebben een keer een LHB hier in huis gehad. Die hebben we nog qua bv-structuur ergens, zeg maar in de mottenballen liggen. Zijn dat aanknopingspunten om richting toekomst misschien via een dergelijke Ontwikkeling-bv ook de ontwikkeling die we hier in dit stuk beschrijven, ook aan te jagen? Dan moet dat natuurlijk ook passen binnen de 630-systematiek die u ook eerder heeft afgetikt als PS richting College.
Voorzitter, ik kijk even wat er nog aan beleidsmatige zaken overblijft.

De voorzitter: U zit nu op …, maar ik begrijp dat er ook wat interrupties zijn geweest. Dus kijk of u langzaamaan …

Gedeputeerde Dritty: Ja, er is ook veel gesproken over de zonneladder. Wat is nu de formele status daarvan? Ja, op dit moment geldt, zeg maar, de interim-zonneladder, zoals we dat ook reeds eerder hebben gecommuniceerd. Maar de juridische doorwerking? Vandaar ook die brief, nu al in deze fase naar gemeenten, dat ze vroegtijdig daarop anticiperen. Ja, dat is natuurlijk wel ook met een bepaald doel, om straks niemand buiten te verrassen, maar de Omgevingsverordening die heeft pas doorwerking als u die ook heeft vastgesteld en als de Omgevingswet er is. Die Omgevingswet is nu nog steeds beoogd om per 1 januari in te gaan. Mocht die nu onverhoopt niet ingaan, dan moeten we terug denk ik in heel Nederland naar een fall-back scenario. Wat ons betreft zou dat er uit kunnen zien dat we dan gewoon een goede Omgevingsvisie al hebben, die Omgevingswet-proof is en dat we daarnaast nu al bezig zijn aan in ieder geval A) een beleidsneutrale omzetting van onze verordening, plus een aantal nieuwe elementen die wij in die verordening willen inbrengen, omdat dat zaken zijn die al uitgekristalliseerd zijn. Bijvoorbeeld die zonneladder, dat zonnedak, dat verhaal, de versterking ten aanzien van het losknippen van de compensatieplicht en de bouwmogelijkheden op de woningmarkt. Dat zijn grotendeels elementen die ook

allemaal gewoon binnen de huidige regelgeving al kunnen. Al zouden we wel even goed moeten kijken naar bepaalde instructieregels rondom zon of dak bijvoorbeeld, of die ook nog, want daar heb ik even nog wat twijfels over, of die onder de huidige Wet ruimtelijke ordening zouden kunnen of dat dat zaken zijn die pas echt in de Omgevingswet kunnen. Maar de minister heeft ook al eens eerder laten doorschemeren dat zij ook aan een dusdanig scenario als alternatief denkt, op het moment dat het zou vastlopen in de besluitvorming, bijvoorbeeld in de Eerste Kamer.

De voorzitter: Mijnheer Vincken.

Samen Voor Limburg (Vincken): Dank u voorzitter. Naar aanleiding van uw opmerking over de zonneladder. Het feit dat via motie 2685 een motivatieplicht ingevoerd is voor trede 4, is een stap in de goede richting. Maar ja, van de andere kant, met een motivatie kun je alle kanten op. Ik wil u een voorbeeld noemen waar het bijvoorbeeld mis zou kunnen gaan bij die motivatieplicht. De motivatie zou kunnen leiden tot het vermijden van landbouwgrond met een landschappelijke waarde, waardoor er zonneweides komen op bijvoorbeeld de grote percelen op het Zuid-Limburgse plateau of de hoge zandgronden in Noord- en Midden-Limburg, die voor de landbouw juist meerwaarde hebben. Dit is maar een voorbeeld waarom wij denken dat die volgtijdelijkheid toch geen goede zaak is.

Gedeputeerde Dritty: Een terecht punt, dat de heer Vincken maakt, voorzitter. Vandaar dat wij ook in de teksten die nu in de eerste consultatie dadelijk ook gaan, volgens mij, ik weet niet zeker of we dat element ook in de werkgroep hebben benoemd, maar in die conceptteksten hebben we ook iets over, dat bij die onderbouwing ook duidelijk moet zijn welke kwaliteit die grond bijvoorbeeld heeft voor de landbouw. Dat je dus ook dat in een motivering duidelijk maakt, of dat straks niet alle bijvoorbeeld meest waardevolle landbouwgrond dan ingezet wordt voor zonneweides, terwijl wij juist ook kwalitatieve grond willen behouden. Dus de initiatiefnemer die, zal ik maar zeggen, dan al zover komt met een gemeente dat de gemeente zegt, ja dat vinden we een geschikte plek, maar het is wel landbouwgrond; die moet een aantal zaken motiveren en een daarvan is ook de kwaliteit van die landbouwgrond.

Samen Voor Limburg (Vincken): Maar dus niet een overdreven belang hechten aan maatschappelijke waarden?

De voorzitter: Mijnheer Vincken.

Samen Voor Limburg (Vincken): Ik maakte zonet een essentiële fout. Ik zei ‘volgtijdelijkheid’, maar ik bedoelde ‘niet-volgtijdelijkheid’.

De voorzitter: Oké, maar dan sluiten we dit punt daarmee af.

Samen Voor Limburg (Vincken): Dank u voorzitter.

De voorzitter: Mijnheer Dritty.

Gedeputeerde Dritty: Ja, de juridische doorwerking, daar hebben we van gezegd, dat is als de verordening er is. Aan de andere kant, initiatieven die bij wijze van spreken vandaag voor het eerst in de

krant komen, waar gesproken wordt over een initiatief richting toekomst. Als je een bestemmingsplanwijziging moet doorlopen, dan ben je daar ook als het heel erg snel gaat een half jaar zoet mee, maar als het normaal gaat, negen tot twaalf maanden en als er heel veel bezwaren en extra procedures aan vasthangen, zelfs nog langer. Dus ik denk dat we eigenlijk met die brief juist heel zorgvuldig zijn richting gemeenten om ook nu al aan te geven, alles wat u nu ook in procedure brengt, houd rekening met datgene wat er ook straks in de verordening komt, want daar zul je iets voor moeten motiveren.
Voorzitter, u kijkt naar mij alsof u wilt zeggen, het is goed geweest.

De voorzitter: Nou, dat zou ik mij niet aanmatigen.

Gedeputeerde Dritty: Nee? Maar…

De voorzitter: U moet ook gewoon de vragen beantwoorden, maar weet u wel al hoe ver u bent? U zei net al, een aantal zaken die u wellicht ook schriftelijk kunt beantwoorden.

Gedeputeerde Dritty: Ik kijk eens even. Voor de opmerkingen, gaan wij bestemmingsplannen of bijvoorbeeld huidige vergunningen schrappen ten aanzien van bedrijven die dat hebben? Ja, vigerende vergunningen zijn vigerende vergunningen. Daar kun je niet zomaar op inbreken. Dat kwam in verschillende hoedanigheden terug. Bij de logistieke hallen, dat is wel nog zo'n punt, geldt ook gewoon vanuit de Wet ruimtelijke ordening, maar ook straks in de Omgevingswet, dat je ook met je omgeving rekening moet houden, moet kijken naar de manier waarop je iets inpast, de omgeving erbij betrekt. De meest gedetailleerde regels zitten wel straks echt in een bestemmingsplan van een gemeente. Dat bepaalt of je op een bepaalde plek nog extra maatregelen moet treffen op lokaal niveau om daar die invulling aan te geven. We kunnen van alles en nog iets daarover bedenken en opnemen, maar we hebben ook zoiets als het subsidiariteitsbeginsel. Anders gezegd, de verantwoordelijkheid die bij de 'laagste' tussen aanhalingstekens, want ik bedoel met laag niet een vorm van prioritering, maar in dit geval de overheid die het dichtste bij de burger staat, de gemeente, die bevoegdheid die bij die gemeente ligt, ligt daar ook primair. Je moet eigenlijk al van goeden huize komen om te motiveren dat je daarop wilt inbreken en daar allerlei extra zaken aan wilt koppelen en bepaalde bevoegdheden naar je toe wilt halen. Dan nog even naar de PVV, daar was ook een opmerking; hoe voorkomen we dat initiatiefnemers hun eigen vergunningen gaan afgeven? Dat kan eigenlijk alleen maar als het een gemeente betreft die zelf initiatiefnemer is voor een bepaalde zaak. Maar wij als Provincie zouden het ook kunnen. Hier in huis splitsen we in ieder geval de initiatiefnemer-kant en de rol van bevoegd gezag heel strak. Maar als een gemeente ook de initiatiefnemer is en met een bestemmingsplan komt dat haaks zou kunnen staan op iets wat in die Omgevingsvisie of in de verordening zit, dan heeft de Provincie mogelijkheden om op zo'n bestemmingsplan een reactieve aanwijzing los te laten, in de huidige wetgeving en ook straks in de nieuwe wetgeving. Dan is zo'n bestemmingsplan buiten werking.
Voorzitter, volgens mij… Ja, er werd nog iets gevraagd over de kosten van de Omgevingswet. Daar staat ook al een **toezegging van college Koopmans, die hij ook voor mij heeft gedaan**, om daar nog een keer iets over te zeggen, over het DSO. **Dan gaan we ook in op wat zaken rondom kosten. Wat mij betreft kunnen we die vragen en opmerkingen hieronder scharen en dan komt dat nog**.
Ja, vanuit Forum en Samen voor Limburg is nog het nodige gezegd over energie, kernenergie in het bijzonder. Ik wil daarbij verwijzen naar …

Samen Voor Limburg (Vincken): Mag ik voorstellen dat ik mijn vragen schriftelijk indien. Dan denk ik dat ik de voorzitter tegemoet kom. Het zijn zeven detailvragen, die waarschijnlijk veel tijd kosten.

De voorzitter: Ja, dat lijkt mij een zeer effectief voorstel.

Gedeputeerde Dritty: Ik wilde op hoofdlijnen daar alleen maar van zeggen; u hebt recent ook een beantwoording gezien van Gedeputeerde Staten over het vraagstuk kerncentrales. Mevrouw Schuuring gaf daarin al aan wat op dit moment de landelijke lijn is. Die kan natuurlijk ook weer veranderen, binnen een paar maanden, afhankelijk van verkiezingsuitslagen, maar wij blijven dat ook heel nauwgezet volgen en zullen de andere specifiekere vragen van de heer Vincken dan ook schriftelijk beantwoorden. Voorzitter, ik zou zeggen dat ik het hierbij laat. Volgens mij heb ik dan alle beleidsmatige zaken wel min of meer gehad, tenzij dadelijk nog blijkt dat er zaken over zijn gebleven. Dan kom ik daar graag op terug.

De voorzitter: Dan ga ik nu naar de tweede termijn. Ik kijk of daaraan nog behoefte bestaat. We hebben al een vrij uitvoerige eerste termijn gehad. Ik inventariseer even handjes. Ik zie mevrouw Plusquin, de heer Westen, mevrouw Schuuring en de heer Wolters. Dan begin ik bij mevrouw Jenneskens.

D66 (Jenneskens): Voorzitter, we hadden een redelijk specifieke vraag gesteld over, en dat sluit eigenlijk heel erg aan bij de opmerking van de heer Megens, want we hebben het wel gehad over de uitwerking en dan komt daar nog een stuk over, maar dat voelt ook soms een beetje, als je van een commissie naar de Statenvergadering gaat en in allerlei processen … Het blijft voor ons natuurlijk wel de vraag hoe je grip houdt op zowel het proces als op eigenlijk de gevolgen hiervan. We hadden een vraag gesteld over die MER en of zo'n Nota Reikwijdte naar de Staten zou kunnen. Die was nog niet beantwoord. Eigenlijk nog even in het verlengde van het hele stukje over de provinciale belangen en de dingen die daar staan. Waar ik een beetje mee worstel en blijf worstelen, is dat als we het zo met elkaar daarover hebben, dan zijn we het redelijk eens en dan hebben we het over dezelfde geest en dezelfde toon en dezelfde, maar als dan vervolgens na de vorige sonderende behandeling dat stuk hier terugkomt, dan zie ik zo'n lijstje met aanpassingen en dan valt dat soms toch wel een klein beetje tegen. De zoektocht voor ons is natuurlijk ook, hoe zorg je ervoor dat en alle vragen beantwoord worden, maar vooral ook dat die nuances die we samen zetten, want uiteindelijk is het benoemen van een ondernemer als provinciaal belang, of klimaat of niet, kernenergie, noem maar alle wensen op die hier gedeeld zijn, uiteindelijk een politieke afweging. Daar worstel ik nog wel eventjes mee in het proces en in het vervolg, hoe we daar grip op houden en hoe dat duidelijker wordt.
Volgens mij had ik nog een vraag die niet beantwoord was. Dat was? Oh ja, we hadden het ook over het kader voor burgerparticipatie. Daar komt natuurlijk nog een stuk over en dat is allemaal uitwerking, maar wat ik terug hoor, in ieder geval van andere mensen die veel bezig zijn met de Omgevingswet, is dat de juridische basis die daaronder ligt, ingewikkeld is. Ik vroeg mij eigenlijk af, hoe zit dat. Kunt u ons daarover iets meer vertellen?

De voorzitter: Dank u wel mevrouw Jenneskens. Mevrouw Plusquin.

Partij voor de Dieren (Plusquin): Dank u wel voorzitter. Ja, ik had gevraagd om duidelijke antwoorden. Die heb ik niet gekregen. Dus ik hoop deze alsnog te krijgen. Het gaat over de bescherming van de

volksgezondheid in de omgeving van veehouderijen. Ik heb gevraagd om daarbij te kijken naar Brabant en ik wil ook vragen of het College dat wel of niet gaat doen. Ook een duidelijk antwoord op de vraag van het beschermingsniveau van natuur, milieu en gezondheid. Daar heb ik ook geen duidelijk antwoord op gekregen. De inzet van het College, daar hebben we wel een soort van antwoord op gekregen, dat de sector, dat gaat over het agrarische stuk. De Gedeputeerde geeft aan, we gaan dat aan de sector overlaten. Er ligt ook een heel duidelijke motie Plusquin/Vincken over natuurinclusieve landbouw. Wij zouden eind december daarover een stuk krijgen, over hoe dat geld is ingezet. Tot nu toe hebben we dat nog steeds niet gehad. Dus ik zou even via u aan collega Mackus willen laten vragen, wat is nu gebeurd met die motie?
En dan het overlaten aan de landbouwsector. We hebben gezien wat het voor een drama is als je het niet ook ruimtelijk en met andere regelgeving organiseert. U zei over luchtkwaliteit… In Nederweert worden volgens mij die Europese normen – dat zijn niet eens de Wereldgezondheidsnormen – volgens mij al tien jaar overschreden, ondanks drie moties. Ja, dat moet je toch regelen, dat soort zaken. Dat kun je niet zomaar overlaten.
Ja, ik zie dat op het landschap ook geen toezegging is gekomen. Dan zullen we daarover ook een amendement maken. Het wordt erg druk. Ook nog een beantwoording op mijn laatste vraag, wat je in de ruimte gaat regelen voor aan- en toevoer naar gebouwen bij distributiecentra.

De voorzitter: Dank u wel mevrouw Plusquin. Mijnheer Westen.

GroenLinks (Westen): Dank u wel. Ja, ik ben persoonlijk nog niet heel erg tevreden over het antwoord als het gaat om het programma Landschap. Ik ga even nadenken wat ik daarmee moet.
Maar even een heel andere vraag van een heel andere orde. De heer Megens triggerde mij daarin, over de kosten. Ik las 28 februari in de NRC dat het een derde van de gemeenten in Nederland niet lukt om voor 2021 een sluitende begroting te maken. Daar staat ook bij: ‘Gewaarschuwd wordt ook voor de taken die er komen, zoals de Omgevingswet.’ Ik vroeg mij af hoe dat hier nu eigenlijk in Limburg is met de kosten. Ik lees ook dat veel gemeenten er eigenlijk geen rekening mee hebben gehouden. Dan vraag ik me af hoe dat hier in Limburg zit. Heeft u er zicht op hoe de gemeenten ermee omgaan?

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Westen. Mevrouw Schuuring.

PvdA (Schuuring): Dank u wel, voorzitter. Als ik het goed begrepen heb, worden een aantal zaken nog schriftelijk beantwoord. Dat zullen we even afwachten. Ik ben in ieder geval blij om te horen dat de provinciale belangen wat breder geëxtrapoleerd kunnen worden uit de hele tekst, want er waren toch wel veel hoofdstukken waar wij ons [geluid valt weg 2.15.59] Wij maakten ons wat zorgen over de specifieke bewoordingen van de bolletjes bij ieder hoofdstuk. Over landschapsbeleid gaf u in de antwoorden al aan dat dit nogal diffuus is, van Natura 2000 tot het Waterprogramma en van de Zonneladder tot de gebiedsgerichte aanpak. Het lastige is juist dat het voor ons heel lastig wordt om bij te houden wat de integrale afwegingen zijn als het gaat om landschapsbeleid. Wij zoeken juist heel erg naar een plek waar al die punten een keer gecombineerd worden, zodat wij dat breder in de gaten kunnen houden. Mijn vraag is dan ook richting de monitoring hoe dat gaat terugkomen. Als het allemaal losse punten zijn, zoals het areaal landbouwgrond en het areaal natuurgrond, hoeveel distributiecentra er zijn en of er vergunningen voor loodsen afgegeven zijn, dan weet ik ook niet of ik zelf dat integrale beeld kan vormen

uit die monitoring. Hoe zorgen we ervoor dat dit daarin terugkomt? Daar wil ik het voorlopig even bij houden.

De voorzitter: Oké. De heer Wolters-Gregório.

SP (Wolters-Gregório): Dank u wel, voorzitter. Ook ik mis nog de beantwoording van een aantal vragen. Een daarvan wordt al geschetst door mevrouw Schuuring. Ik vroeg bijvoorbeeld, als we wijzigingen in de kaders gaan aanbrengen en die worden een-op-een overgenomen in de POVI, hoe is het onderlinge verband tussen de diverse kaders dan voor iedereen duidelijk? Hoe maken we dat kenbaar? Blijkbaar hebben we het hier over het kleine stukje landschappelijke indeling. Daar is nu al niet inzichtelijk hoe we daar fatsoenlijk mee omgaan. Ik constateer bij meerdere collega's grote zorgen daarover. De vraag is hoe de Gedeputeerde die gaat wegnemen, voordat het stuk naar de Statenvergadering gaat.
Ook is er verschil van inzicht met diverse wethouders en maatschappelijke organisaties over de haalbaarheid van de Omgevingswet in zijn geheel. Het DSO heeft gezegd dat men daar via een notitie op terugkomt, maar ook dat is weer na deze discussie. Ik had liever al die informatie vooraf gehad, zodat we minder zorgen hebben in zo'n commissievergadering, omdat we anders in de Statenvergadering opnieuw tweeëneenhalf uur moeten vergaderen over al die informatie die we al hadden kunnen hebben. Wanneer komt die notitie met al die informatie van DSO en aanverwante zaken naar ons toe?
Kan de Gedeputeerde een inventarisatierondje maken langs alle 31 wethouders die wij rijk zijn, zodat duidelijk is hoe hun standpunt op dit moment is ten opzichte van de Nationale Omgevingswet en wat zij vinden dat wij moeten met een provinciale en een gemeentelijke Omgevingsvisie, gelet op de zorgen over ICT en andere zaken? Bij hoeveel wethouders staat het sein op groen en bij hoeveel wethouders nog niet? Zou de Gedeputeerde dat kunnen en willen aanleveren?

De voorzitter: Ik kijk voor de beantwoording naar de heer Dritty. Misschien kunt u gelijk gewoon …

CDA (Voncken): Voorzitter, zijn we aan de tweede termijn bezig, want dan voel ik mij een beetje overgeslagen?

De voorzitter: Ik heb net een inventarisatie gemaakt wie in tweede termijn iets wilde zeggen.

CDA (Voncken): Jawel, ik heb me wel gemeld.

De voorzitter: Sorry, dan heb ik dat niet gezien. Ik had een inventarisatie gemaakt wie in de tweede termijn iets wilden zeggen, maar ik begrijp dat u alsnog in tweede termijn wenst te spreken?

CDA (Voncken): Ja, en volgens mij zijn er nog meerderen als ik de reacties zo beluister.

De voorzitter: Dan begin ik bij de heer [geluid valt weg, 2.19.55]

Spreker [2.20.00]: Dank u wel, voorzitter. Er waren een paar puntjes overgebleven. Ik weet niet of die in de schriftelijke ronde zaten, of dat die gewoon vergeten zijn. Het ging om de plicht van participatie. In hoeverre kan de Provincie dat afdwingen en hoe toetst ze dat?

Het tweede punt vond ik een belangrijk punt dat de vorige spreker aanhaalde. Als kaders wijzigen en worden doorvertaald in de POVI, in hoeverre omzeil je dan het complete inspraak- en zienswijzetraject? Het kan natuurlijk niet de bedoeling zijn dat we op kleine onderdelen iets wijzigen en dat dan het hele circus opnieuw moet. Ik ben daar wel benieuwd naar. Het kunnen dan wel kleine wijzigingen zijn voor Provincie als geheel, maar het kunnen voor individuen heel grote wijzigingen zijn. Ik verwijs even naar het programma Water. Dat is al eerder genoemd, maar zo zijn er diverse andere ook. Voorzitter, dat was het.

De voorzitter: Dank u wel. Mevrouw Voncken.

CDA (Voncken): Dank u wel, voorzitter. Ik heb nog één punt dat ik even onder de aandacht wil brengen. Dat is eigenlijk dat er bepaalde maatschappelijke opvattingen zijn die zo hardnekkig zijn en in de hoofden van mensen zitten, dat ze er gewoon niet uitkomen. Neem het onderwerp 'bevolkingskrimp'. Dat is zo hardnekkig, heel veel mensen in Limburg denken nog steeds dat we in een krimpscenario zitten en dat heeft heel veel effect op het thema Wonen. Hetzelfde is aan de orde, daarom zeg ik het, bij de VAB's. Ook daar geldt dat heel veel mensen die in het buitengebied wonen en daar leegstaande gebouwen hebben, allemaal denken: laat maar staan, want alles wat weggaat, mogen we nooit meer terugbouwen. En dat maakt dat die hele discussie rondom die VAB's zo ontzettend moeilijk te grijpen is. Ik vind het echt van provinciaal belang dat we instrumenten ontwikkelen die stimulansen worden om wel die oude rotzooi op te ruimen. Dat wilde ik nog even zeggen. Ik had er ook naar gevraagd, maar misschien komt er in de technische beantwoording nog iets over. Anders komen we er in PS nog op terug.

De voorzitter: Oké. Kan ik nu naar de beantwoording of wil de heer Vincken ook niet iets zeggen in tweede termijn? Volgens mij had u net gezegd dat u uw vragen schriftelijk zou indienen.

Samen Voor Limburg (Vincken): Ik was in eerste instantie vrij royaal om aan te bieden mijn vragen schriftelijk in te dienen. Ik merk dat andere mensen gewoon doorgaan met hun vragen stellen. Daarom wil ik toch nog één opmerking maken. Ik ga mijn schriftelijke vragen subiet indienen. Ik hoop dat die voor 9 april 2021 beantwoord worden, want afhankelijk daarvan willen wij eventueel een aantal amendementen indienen.

De voorzitter: Ik ga nu naar de heer Dritty en ik wil u vragen om helder aan te geven wat er nog in de schriftelijke beantwoording komt en of die voor of na de behandeling van dit stuk komt. Ik proef bij een aantal mensen wel dat ze sommige dingen graag willen meenemen en dat andere dingen later kunnen.

Gedeputeerde Dritty: Ik ga er nu op in. Sowieso alle technische vragen die betrekking hebben op de inhoud van de Omgevingsvisie zullen wij in een schriftelijke reactie aan u doen toekomen. Dat zal ruim op tijd zijn, zodat u die kunt betrekken in uw beraadslagingen richting 12 april. Laat ik dan even nagaan wat er over is. Dan kom ik op een aantal punten die wat verhelderend werken, of ze nu wel of niet voor die tijd gegeven moeten worden.
Ik begin met de Omgevingsvisie. Even los van het feit of de Omgevingswet het wordt, wat die kost, of het de minister gaat lukken om de wet door de Eerste Kamer te loodsen en hoe de gemeenten er financieel bij zitten, ik ga daar straks nog op in, gaf de heer Nijskens al aan dat je een POL moet hebben. Feitelijk hadden wij een POL die al heel erg Omgevingswet-gericht was, omdat we in die tijd al wisten dat de wet eraan zat te komen. Die is nooit weg, zal ik maar zeggen. Als u op 12 april een besluit over de

Omgevingsvisie neemt, staat dat los van het moment van invoering van de Omgevingswet die er vervolgens aan vasthangt. Dat er in financiële zin en ICT-technisch allerlei zorgen leven in dit land, kan het College van GS onderstrepen. Dat hebben we ook via de lijn van het IPO al vaker geuit. Ook zien wij dat het heel cruciaal is om bij het invoeren van het digitale stelsel voor de Omgevingswet, het DSO waar al een paar keer over gesproken is, op tijd gereed moet zijn om er ook nog mee te kunnen oefenen, zodat we straks niet in een situatie terechtkomen dat er allerlei hiccups in het digitale systeem zitten. Hier intern maakt het allemaal niet zo veel uit, want we weten overal wel een oplossing voor te vinden, maar de mensen buiten mogen er geen last van hebben.
Dat is wel de wijze waarop wij kijken naar de invoering van het DSO. Wij hebben meermaals aangegeven, gooi geen oude schoenen weg, voordat je nieuwe hebt. Doe het niet overhaast. De Omgevingswet an sich als denkraam is goed, maar er moet wel een goed en betrouwbaar digitaal stelsel onder liggen dat vooraf voldoende getest is. Natuurlijk zullen er altijd bepaalde kinderziektes in zitten en ga je dat soort dingen gaandeweg zo snel mogelijk bijstellen. Mocht die Omgevingswet er onverhoopt niet of slechts ten dele zijn op 1 januari, dan moet je ook nog verder op het oude digitale stelsel, want het nieuwe DSO wordt later ingevoerd. Dan moeten we gewoon door kunnen draaien. Als mensen van buiten de provincie vragen om als bevoegd gezag ergens iets van te vinden of om een vergunning te verlenen, moet die winkel gewoon doordraaien. De minister zal daar in de loop van de komende weken verder helderheid over geven. Ik geloof dat ze in april nog wat toezeggingen richting de Kamer heeft staan. De gemeenten piepen inderdaad over de kosten die de invoering met zich meebrengt en de wijze waarop er nog bepaalde leges voor zaken opgehaald kunnen worden. Daar kunnen wij ons heel goed iets bij voorstellen. Daarom hebben we dat in de toezichtbrieven voor de gemeentefinanciën nadrukkelijk onder de aandacht gebracht. Niet alleen dit jaar, maar volgens mij ook al het jaar daarvoor en in de aanloop naar de Omgevingswet al vaker. We zeggen al een tijd: weet dat het eraan komt en raam daar voldoende budget voor. Aan de ene kant is dat het signaal dat we als toezichthouder moeten afgeven, aan de andere kant hebben we ook de ruime taakopvatting als middenbestuur. Daardoor voelen we een bepaalde verantwoordelijkheid naar onze gemeenten. We zien dat het piept en kraakt in financiële zin. Daarom heeft het College van GS aangegeven dat er echt substantieel iets bij het Gemeentefonds moet komen, niet alleen om in het sociaal domein voor verlichting te zorgen, maar ook om voldoende middelen te hebben om taken op andere terreinen uit te voeren. Voor het sociaal domein is het onderzoek inmiddels afgerond, maar op dit moment vinden er nog landelijke onderzoeken plaats naar de andere taken die gemeenten hebben. Dat moet uiteindelijk leiden tot een totaaladvies voor de herijking van het Gemeentefonds. Dat is nog afwachten. De minister heeft al eerder aangegeven dat zij ook vindt dat er iets moet gebeuren, maar dat dat aan een volgend kabinet is. Dat wordt nog spannend de komende tijd, maar ik ben het wel eens met uw zorgen. Ik denk dat alle gemeenten keihard bezig zijn daar met de mogelijkheden die ze hebben een oplossing voor te vinden.

Dan staan er nog wat specifieke dingen. Ik zou het zonde vinden als er nog punten overblijven uit de tweede termijn die niet aan de orde zijn genomen.

De voorzitter: Kunt u dan aangeven welke u schriftelijk gaat beantwoorden en welke u nu nog doet? Laten we een beetje naar de tijd kijken.

Gedeputeerde Dritty: Ja, zoals ik heb aangegeven: op alle technische zaken uit de eerste ronde die betrekking hebben op de teksten van de visie volgt een schriftelijke reactie. Ik ga nu nog even de punten

langs die in deze termijn genoemd zijn. Over de NRD heb ik eerder aangegeven dat het maar de vraag is of je als Provinciale Staten bij alles wat met de planning van de Notitie Reikwijdte en Detail te maken heeft op je bordje wilt hebben. De zorg van mevrouw Jenneskens is helder. Zij wil aan de voorkant weten waarmee we aan de slag gaan als we een ruimtelijk project opstarten als Provincie. Ik kan me voorstellen dat we een soort sonderingsmoment, een initiatiefmoment, pakken als GS. En een instrument, zoals het projectbesluit, uit de la willen halen voor het een of ander en daar de Staten vroegtijdig bij betrekken. Ik denk dat dat zinvoller is dan dat wij u als Staten met een stapel aan NRD-notities met allerlei technische onderzoeken die daarbij horen betrekken, want de echte uitwerking vindt in het vervolgproces plaats. U zou wel met elkaar de dialoog moeten aangaan hoe je principieel tegen een ontwikkeling met ruimtelijke impact aankijkt. Dat zou via een sonderingsmoment vroeg in het proces op een betere manier kunnen.

D66 (Jenneskens): Mag ik daar een vraag op stellen?

De voorzitter: Dat is dan echt uw laatste interruptie mevrouw Jenneskens.

D66 (Jenneskens): Volgens mij is dit pas mijn derde. In de PIP is het volgens mij zo dat de Staten eerst een besluit nemen, dat ze overgaan tot zo'n stukje. Die stap, voordat alles wordt uitgewerkt en ontwikkeld en iedereen wordt betrokken, mis ik. Ik snap best dat het sonderend aan ons kan worden aangeboden op het moment dat het de inschatting van het College is dat het politiek misschien gevoelig ligt, maar ik zoek even naar hoe je voorkomt dat je aan de achterkant denkt: goh, wat is er gebeurd en nu ligt dit er al? Doen we dat op basis van een soort vrijblijvendheid en uw inschatting van wat de Staten vast niet en wat ze vast wel erg vinden? Hoe regelen we dat met elkaar?

De voorzitter: Mijnheer Dritty.

Gedeputeerde Dritty: Voorzitter. Dit gaat eigenlijk voorbij aan de inhoud van de Omgevingsvisie, maar we hebben het in de werkgroep wel over het instrumentarium gehad. Ik meen me te herinneren dat mevrouw Jenneskens daar niet bij kon zijn. We hebben toen gezegd dat we het instrumentarium nog eens in beeld gaan brengen. Hetgeen ik zojuist zei over een sonderingsmoment aan de voorkant, een soort initiatiefmoment waarop GS als bevoegd gezag voor een projectbesluit hiermee aan de haal wil gaan. Dat willen we aan de voorkant proactief bespreken in de vorm van een informerend stuk in een commissie. Dat geef ik even aan als denkrichting. Dat heb ik zo ook in de werkgroep benoemd. Dat hoef ik nu verder niet uit te diepen.

D66 (Jenneskens): Volgens mij heb ik ook als een soort toezegging van de Gedeputeerde genoteerd dat die uitwerking nog een keer hier komt.

Gedeputeerde Dritty: Mevrouw Plusquin vroeg naar de Brabantse methode rondom de intensieve veehouderij. Dat zien wij toch meer als een methodiek die gericht is op het heel strak stapelen van normen. In onze verordening denken we veel beter uit de voeten te kunnen met de wijze waarop we het nu doen, door veel meer de doelen centraal te stellen en langs die lijn mogelijkheden te houden voor maatwerk. Voor het ene bedrijf is optie A een betere manier om te innoveren en duurzamer te worden en voor het andere bedrijf is dat optie B. Daar kan een verschil van opvatting op zitten, maar dat is de lijn die GS u voorstelt.

De voorzitter: Mevrouw Plusquin, u heeft daar een andere opvatting over, begrijp ik. Heeft u daar een vraag over?

Partij voor de Dieren (Plusquin): Ik heb daar een vraag over. Ik hoor wat het college voor de veehouderijbedrijven doet, maar de kern van de vraag was wat dit college gaat doen voor de bescherming van volksgezondheid van de mensen die om veehouderijen heen wonen. Dan heb ik het niet over de techniek, want daarvan is aangetoond dat het niet werkt. Wat gaat het college nu concreet doen voor de gezondheid van omwonenden?

Gedeputeerde Dritty: Voorzitter. Ik stel voor dat we die nog een keer schriftelijk meenemen, maar u heeft een tijdje geleden ook een informerend stuk of een mededeling portefeuillehouder van GS gehad waar het gaat over luchtkwaliteit en dergelijke zaken. Daarin ziet u eigenlijk al wat het College op dat vlak bijhoudt en monitort. We hebben het gehad over een monitor. Ik zou me heel goed kunnen voorstellen dat we daarin ook gezondheidsaspecten meenemen, omdat het dan ook rechtdoet aan de geest van de Omgevingswet door op dat onderwerp te letten.

De voorzitter: Mevrouw Plusquin.

Partij voor de Dieren (Plusquin): Ik wil daar dan toch wel een uitgebreide schriftelijke reactie op. Wij hebben vragen gesteld, schriftelijk, anders dan gewone schriftelijke vragen. We hebben daarop teruggekregen dat er technische bezwaren waren tegen omgevingswaarden voor endotoxine, terwijl die juist heel gevaarlijk zijn voor omwonenden van veehouderijen. U zegt dat u het Brabantse model niet ziet zitten. Ik wil echt wel concreet terugkrijgen wat er wel wordt gedaan. Alleen monitoren? We weten bijvoorbeeld dat in Nederweert al tien jaar de Europese normen van fijnstof worden overschreden, ondanks diverse moties.

De voorzitter: Mevrouw Plusquin, volgens mij vallen we nu in herhaling. De Gedeputeerde heeft toegezegd dat hij schriftelijk gaat reageren voor de behandeling in de Staten. Als u op dat moment vindt dat het nog vragen oproept of onvoldoende is, is dat het moment waarop u daar nog iets over kunt zeggen. Anders blijven we nu in dezelfde discussie zitten.

Gedeputeerde Dritty: Mevrouw Plusquin heeft ook gevraagd naar de motie over natuur-inclusieve landbouw. Ik heb even contact gehad met collega Mackus. Hij heeft eerder aangegeven dat hij erop terugkomt bij de voortgangsrapportage. Die toezegging staat. Mevrouw Plusquin krijgt binnen de termijn waarover afspraken zijn gemaakt de informatie over de voortgangsrapportage.
Toevoer naar gebouwen, distributiecentra. Ik neem aan dat mevrouw Plusquin doelt op logistieke bewegingen. Ik neem maar even het voorbeeld van VDL dat we recent hebben gehad, want dat staat nog vers in het geheugen en dichtbij, omdat u zich daar intensief mee heeft beziggehouden. Dat is een voorbeeld van hoe gekeken wordt naar alle mobiliteitsstromen rondom bedrijvigheid. Datzelfde moet je ook doen als je in bestemmingsplannen met logistiek aan de haal gaat. Dan moet je ook toetsen wat dat betekent voor de verkeerscirculatie, wat het betekent voor mogelijke overlast, wat het betekent voor overschrijving van mogelijke waarden. Daar zul je in je ontwerp rekening mee moeten houden. Dat soort zaken liggen in eerste instantie bij de gemeente als bevoegd gezag zijnde, maar komen ook weer via de

projectplantoetsing hier op tafel. Dat is ook in dit huis aan de orde. Er wordt gekeken in hoeverre de provinciale belangen daarin goed geborgd zijn.
De heer Westen heeft het nog over kosten voor de gemeente. Ik gaf u zojuist al iets aan in financiële zin over de gemeenten. Recent is er onderzoek gedaan in alle Nederlandse gemeenten en daaruit bleek dat inmiddels al € 1,9 miljard aan kosten gemaakt waren voor de Omgevingswet. Datzelfde onderzoek gaf aan dat dat een factor tien is van hetgeen aanvankelijk bij de start van de Omgevingswet werd ingeschat. Ik denk dat gemeenten terecht een punt maken over wat dit allemaal betekent voor gemeentelijke begrotingen.

De voorzitter: Mijnheer Westen.

GroenLinks (Westen): Dank u, voorzitter. Is er al een scenario klaar voor het moment dat gemeenten die Omgevingswet echt moeilijk aankunnen als het gaat om de kosten?

Gedeputeerde Dritty: Laat ik het zo zeggen: in z'n algemeenheid, als een gemeente het niet meer financieel krijgt rondgebreid, dan zul je dat terugzien in een toezichtvorm en in het ergste geval krijgt een gemeente de artikel 12-status. Het is niet te hopen dat de ministeries van BZK en Financiën het zo ver laten komen, want dan zijn we te laat. Alle seinen staan inmiddels op rood, want het gaat niet de goede kant uit. Er is al meermaals een oproep aan het kabinet gedaan dat er echt iets moet veranderen op het gebied van gemeentefinanciën. Daarvoor blijven we de lobby inzetten, maar dat is niet iets wat we in dit huis bepalen.

De voorzitter: Ik stel voor dat we hier nu geen discussie over de gemeentefinanciën gaan voeren, hoe reëel de discussie op zichzelf in relatie tot het onderwerp ook is, maar dat lossen we hier niet op. Ik zou willen vragen om ons nu even te beperken tot het onderwerp dat vandaag op de agenda staat.

Gedeputeerde Dritty: Dat wilde ik ook doen, voorzitter. In de beantwoording van de technische vragen staat het bij vraag 12 op pagina 5, precies weergegeven. Wat we nu allemaal aan het vertellen zijn, is al eerder gevraagd en gecommuniceerd. Ik vind het een beetje jammer dat we daar onze tijd aan besteden.

De voorzitter: Mijnheer Westhoff, u had hier ook nog een opmerking over? Nee? Ik raad iedereen aan die technische beantwoording nog eens goed te lezen, want daar staat blijkbaar al heel veel in.
Gaat u nu door op de andere punten? Ik wil nu echt langzaamaan dit punt gaan afronden.

Gedeputeerde Dritty: Twee dingetjes resteren nog. De monitoring moet niet alleen een verzameling van kale cijfers zijn, maar daar hoort ook een stuk duiding bij, die u helpt om te zien wat er op basis van die monitoring aan conclusies getrokken kan worden over wat erbuiten gebeurt. Dat hoort heel duidelijk bij het verhaal van de monitor.
De vragen van de heer Wolters heb ik volgens mij voldoende beantwoord met DSO en de situatie bij gemeenten.
Dan blijft de heer Nijskens nog over met de plicht van participatie en of we die rol ook toetsend gaan oppakken. Participatie is vormvrij. Als een gemeente van mening is dat participatie heeft plaatsgevonden en het plan komt bij ons te liggen, moeten we dat accepteren als zijnde voldoende. Het wordt natuurlijk spannend op het moment dat er onder de Omgevingswet misschien jurisprudentie gaat plaatsvinden over

wat voldoende participatie is. Aan de andere kant heeft de wetgever dat bewust niet willen definiëren. De vraag is of de rechter dan op de stoel van de lokale bestuurder of van het provinciale bestuur gaat zitten. De POVI en de verordening. Op het moment dat we iets aanpassen hoort daar inderdaad wel het traject van inspraak en aan de voorkant raadplegen bij. Dat is wel iets wat we ons moeten realiseren. Als we zaken willen aanpassen zijn die niet van de een op de andere dag meteen aangepast. Dat moeten we langs die lijn doen. Op de VAB's kom ik schriftelijk terug.

De voorzitter: De heer Wolters.

SP (Wolters Gregório): Dank u wel, voorzitter. In de beantwoording op de vraag van de heer Nijskens en mij snap ik dat u het ermee eens bent dat de procedure op die manier moet verlopen. Mijn vraag is eigenlijk specifiek: met welk instrument kunnen wij zien of een wijziging in het kader Landbouw een onderhuids effect heeft op het kader Economie en het kader Toerisme?

De voorzitter: Die vraag circuleert nu al een paar keer. Misschien is het handig dat u in de schriftelijke beantwoording een paragraafje opneemt: wat gebeurt er als er wijzigingen zijn? Met daarin alles wat hierover gezegd is. Ik hoor meerdere vragen over dezelfde kwestie. Soms is het handiger om het gewoon even op papier te zetten.

Gedeputeerde Dritty: Ja, helder. Ik kan daarbij herhalen wat we ook de vorige keer aangaven. Als er PS-besluiten worden voorgelegd die ook relevant zijn voor de Provinciale Omgevingsvisie, zullen we dat in het betreffende besluit steeds heel nadrukkelijk moeten weergeven. Voor de buitenwereld werkt het digitale stelsel straks zo dat je klikt op een plek ergens in Limburg en direct alle relevante regelgeving daarvan krijgt. Dat is de bedoeling van het digitale stelsel. Als u iets wijzigt of wij wijzigen samen iets, moet dat ook op die manier doorwerken voor burgers, ondernemers en anderen die informatie nodig hebben.
Voorzitter, tot zo ver heb ik alles beantwoord. De VAB's pakken we schriftelijk mee.

De voorzitter: Dan sluit ik daarmee dit agendapunt af. Het is nu 15.48 uur. Ik stel voor dat we vijf minuten schorsen vanwege de wisseling en een eventuele sanitaire stop. Dan zie ik u om 15.53 uur terug in deze zaal voor het volgende agendapunt.

T8925 Gedeputeerde Dritty zegt toe een verduidelijkende notitie inzake glastuinbouwbeleid in de Omgevingsvisie Limburg voorafgaand aan de PS behandeling op 9 april 2021 PS toe te zenden.

T8926 Gedeputeerde Dritty zegt toe, vragen waarop tijdens de commissievergadering op 12 maart jl. niet is gereageerd, schriftelijk te beantwoorden en voorafgaand aan de PS behandeling op 9 april 2021 PS toe te zenden.

T8927 Gedeputeerde Dritty zegt toe een toelichtende paragraaf over de actualisatie van de Omgevingsvisie in relatie tot besluitvorming over kaders en programma's toe te voegen aan de beantwoording zoals vermeld in T8926.

[SCHORSING]

De voorzitter: Mag ik iedereen vragen om zijn of haar plek weer in te nemen? Ik werd terecht gewezen op het feit dat we het vorige agendapunt niet hebben afgesloten met de vraag of het een bespreekstuk of een hamerstuk zou moeten zijn. Ik ga er maar gevoeglijk vanuit dat u het een bespreekstuk wilt maken. Dan ligt dat in elk geval vast, anders raakt het Presidium helemaal in de war. Dat zouden wij niet op ons geweten willen hebben.

De commissie voornoemd,

M. Depondt-Olivers	L. van Birgelen
voorzitter	commissiegriffier

Limburgs Parlement

provincie limburg

BESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG

No: G-20-086

Onderwerp:
Omgevingsvisie Limburg

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 15 december 2020

met inachtneming van aangenomen amendementen:

- Amendement 107 Van Wageningen cs inzake Programmatische versterking van het Limburgse landschap;
- Amendement 108 Nijskens cs inzake Ontwikkelingsgebieden Glastuinbouw;
- Amendement 110 Gewijzigd Wolters Gregório cs inzake MAA visie in POVI;
- Amendement 112 Gewijzigd Schuuring cs inzake Grenzen aan verdozing;

besluiten:

1. in te stemmen met de bestuurlijke standpunten ten aanzien van de ingediende zienswijzen, zoals geformuleerd in de Nota van Zienswijzen;
2. de Omgevingsvisie Limburg gewijzigd vast te stellen met inachtneming van de voorgestelde wijzigingen in de Nota van Zienswijzen, alsmede met in achtneming van de volgende aanpassingen in de Omgevingsvisie Limburg:

   - in de geest van toezegging 8887 in de passage over Maastricht Aachen Airport op pagina 60, de tweede bullit:
     "Verder zetten wij in op de versterking van de inbedding van de luchthaven in de regionale economie en de ontwikkeling van het gebied Aviation Valley. Hier zijn meer dan 5.000 fte werkzaam in sectoren die ook ten dienste staan aan MAA."
     te wijzigen in:
     "Verder zetten wij in op een zorgvuldige voortgang van de lopende onderzoeken naar de meest efficiënte toekomst voor MAA en haar omgeving, en zullen middels een apart Statenvoorstel de provinciale toekomstvisie voor MAA en Aviation Valley vorm geven."

   - eerste toevoeging op pagina 66 (Bedrijventerreinen) na de laatste zin, eindigend op "nieuwe locaties voor bedrijventerreinen":
     "Door hier voorwaarden aan te stellen, stimuleren we ontwikkelaars tot het herontwikkelen van bestaande bedrijventerreinen."

- tweede toevoeging (Bedrijventerreinen tweede bullet) tussen '...of een projectbesluit.' en 'We hanteren hierbij...':
  “We stellen hiermee inrichtingseisen aan logistieke bedrijventerreinen en voorwaarden aan kavelgebruik en gebouwen. Dit kan onder andere gaan over flexibel/circulair bouwen, functiecombinaties en landschappelijke inpassing.

- derde toevoeging op pagina 67 (Bedrijventerreinen, laatste bullet) na de laatste zin, eindigend op '...faciliterende rol overwegen.':
  “Ook zullen wij met de verschillende regio’s bespreken hoe we om kunnen gaan met de vraag naar kleinere distributiecentra aan de randen van steden.”

- vierde toevoeging op pagina 67 (Logistiek) tussen '...een innovatief karakter.' En 'Ook voor het uitbreiden..':
  “Dit is een selectief beleid”.

- op pagina 111 na de zin:
  “Ook in het licht van een aantal grote maatschappelijke opgaven is het behoud en de ontwikkeling van landschap in de toekomst niet vanzelfsprekend”, toe te voegen: “In het op te stellen Landschapsprogramma worden de Limburgse landschappelijke waarden en potenties nader aangeduid en wordt de benutting van deze waarden en potenties op maatregelenniveau afgestemd op andere belangen”.

- op pagina 114 na de zin:
  “Vooral daar waar gezamenlijk ingezet wordt op meer verweving van functies en meervoudig grondgebruik”, toe te voegen: “Wij kiezen ervoor om deze kans nader uit te werken in het Landschapsprogramma.”

- op pagina 114 na de zin:
  “Ook ondersteunen wij de vorming van een Limburgs Landschapsfonds om kansrijke projecten voor de instandhouding van het landschap mogelijk te maken”, toe te voegen: “De investeringsagenda en het Landschapsfonds worden nader ingekaderd in het Landschapsprogramma.”

- op pagina 180 de zin:
  “Wij zullen de komende periode inventariseren welke provinciale programma’s, naast de verplichte programma’s nodig en gewenst zijn”. Te wijzigen in “Wij zullen de komende periode inventariseren welke provinciale programma’s, naast de verplichte programma’s en het Landschapsprogramma, nodig en gewenst zijn.”, en vóór deze zin toe te voegen: “Wij kiezen er daarnaast voor om een Landschapsprogramma op te stellen”.

alsmede met in achtneming van de volgende aanpassing op de eerste pagina van bijlage 2 van ‘Mededeling Portefeuillehouder inzake beantwoording technische vragen, verduidelijkende notitie glastuinbouwbeleid en het wijzigingsdocument Statenvoorstel Omgevingsvisie Limburg, brief gedeputeerde Dritty van 31-3-2021 (GS 2021-8945) onder ‘Beleidswijziging Omgevingsvisie ten opzichte van POL2014’ bij punt 2: dat dit punt 2 van
‘koppeling aan een sloop/herstructureringsopgave en/of ruimtelijke kwaliteitsbijdrage.’ aangepast wordt naar ‘ koppeling aan toekomstbestendigheid en/of kwaliteitsverbetering middels maatwerk op lokaal niveau.’

3. Gedeputeerde Staten op te dragen de verdere afhandeling en publicatie van de Omgevingsvisie Limburg te verzorgen;
4. de volgende POL (-aanvullingen) in te trekken:

Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014)
Zandmaas (2002, 2004, 2010)
Uitbreiding Groeve 't Rooth (2006)
Beëindiging kalksteenwinning St. Pietersberg (2009)

5. de POL-aanvulling Grensmaas (2005, 2010) inhoudelijk te handhaven, maar deze onder de werking van de Omgevingsvisie Limburg aan te merken als een 'programma'.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van 1 oktober 2021.

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer J.W. Remkes, voorzitter

Stemresultaat

Limburgs Parlement

Overzicht van de stemming

Vergadering: Statenvergadering

Naam agenda: Agendapunt 8.3

Onderwerp: G-20-086

Beschrijving: G-20-086 Gewijzigd Statenvoorstel Omgevingsvisie, brief GS van 6-4-2021 (GS 2021-9452)

Geopend: 2021-10-01 18:57:55

Gesloten: 2021-10-01 18:58:10

Stem resultaten in totalen

Aanwezigen: 47

Stemronde

Voor:	32
Tegen:	7
Totaal stemmen:	39
Niet gestemd:	8

Individuale resultaten van deelnemers:

Naam deelnemer	Partij	Antwoord
M. Absil	CDA	Voor
J. Geraarts	CDA	Voor
I. Voncken-Janssen	CDA	Voor
W. Ijpelaar	CDA	Voor
M. Werrij-Wetzels	CDA	Voor
A. Meziani	CDA	Voor
E. Palmen	CDA	Voor
M. Depont-Olivers	CDA	Voor
R. Westenhoff	Forum voor Democratie	Tegen
S. Kerseboom	Forum voor Democratie	Tegen
R. Driessen	Forum voor Democratie	Tegen

R. Ernst	PVV	Tegen
B. Megens	PVV	Tegen
R. van van Bijnen	PVV	Tegen
C. Jiménez Hastenrath	PVV	Tegen
D. Lodewijks	VVD	Voor
K. Straus	VVD	Voor
L. Bastiaans	VVD	Voor
T. Heldens	VVD	Voor
H. Nijskens	VVD	Voor
J. Wolters Gregório	SP	Voor
Y. Cleassens Scheepers	SP	Voor
M. van van Caldenberg	SP	Voor
R. van der van der Valk	SP	Voor
O. Westen	GroenLinks	Voor
K. Mertens	GroenLinks	Voor
P. Baneke	GroenLinks	Voor
L. Schuuring	PvdA	Voor
A. Berghorst	PvdA	Voor
L. Vaessen	D66	Voor
M. Jenneskens	D66	Voor
H. van van Wageningen	D66	Voor
H. van der van der Linden	LOKAAL-LIMBURG	Voor
P. Plusquin	Partij voor de Dieren	Voor
P. Loomans	Partij voor de Dieren	Voor
B. Smeets	Samen Voor Limburg	Voor
M. Thewissen	Samen Voor Limburg	Voor
H. Reuser	Samen Voor Limburg	Voor
N. Vincken	Samen Voor Limburg	Voor